

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

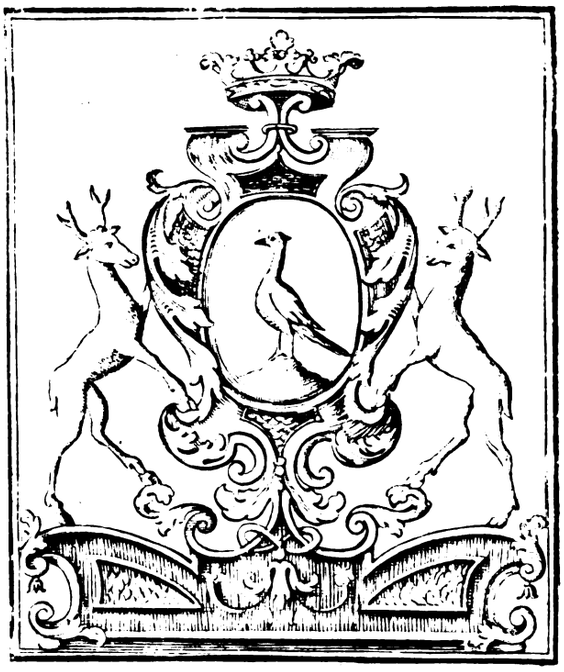
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`


Digitized by Google

GOERTZ
10818
PRINCETON UNIVERSITY



Digitized by Google

59

Digitized by Google

Vid Catal. Bünemannianus pag. 104. & num. 118 —— 130. ubi Liber in pretio 40 Imperialium habetur Conf. Joh. Vogt. in Catal. de anno 1732. pag. 5: & Vic: Hier. Bünemanni Collegium Historico-Literarium Cap. 2. §. 17. pag. 430. & ibi Lit. x. addatur. le Dictionaire de Bayle Tome 1. pag. 152. et Freytag de libris rarioribus pag. 12. nec non La Bibliotheque de Clement Tome I. pag: 104. & Segq.



In 's Graven-Hage
By Johan Veely, Johan Tongerloo, en Jasper Doll, Boeckverkopers, a° 1669.

V. Schuur In.

H. Bary Sc.

Digitized by Google

Digitized by Google

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende omtrent de

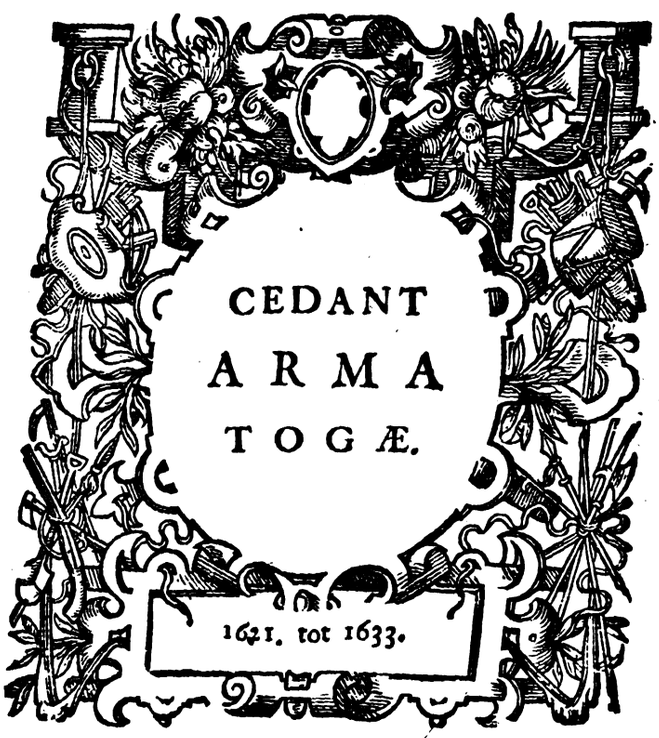
VEREENIGDE NEDERLANDEN,

Beginnende met het Jaer 1621, ende eyndigende met het Jaer 1632.

Door d'HEER

LIEUWE van AITZEMA,

EERSTE DEEL.



In 'sGRAVEN-HAGHE,

By JOHAN VEELY, JOHAN TONGERLOO, ende JASPER DOLL, Boeck-verkoopers, ANNO 1669.

Princeton University Library

Digitized by Google

Digitized by Google

Aen de Edele Groot-Mogende Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt.

ED. GR. MO. HEEREN,

NAdemael het geen van de minste hoogschuldige plighten is van goede Onderdanen tegens hare Hooge ende Souveraine Overheyd, des zelfs Eer, Aensien ende Waerdigheydt allesins voor te staen, maer oock in alle voor-komende gelegentheden te bewaren; Soo hebben wy mede by dese goede gelegentheydt van het her-drucken ende uytgeven van de navolgende Beschryvingh van SAKEN VAN STAET EN OORLOGH, voor desen in kleynder Formaet uytgekomen, uyt over-weginge van 't gene voorsz. is, niet konnen noch behooren leedigh te staen onse hoogh-schuldige plight in desen tegens *U Ed. Gr. Mog.* als onse Hooge ende Souveraine Overheydt te betraghten, met de voornoemde Beschryvinghe aen *U Ed. Gr. Mog.* alleen toe te eygenen ende op te offeren: Als sijnde gebooren in der selver Vrye ende Grootmachtige Republijck, ende als een heerlijcke Vrucht gewassen in den Hof van *U Ed. Gr. Mog.* Behalven dat mede den Inhoudt van dien ofte de voornoemde SAKEN VAN STAET EN OORLOGH (die de Heer *Auctеur* in Binnen- ende Buytenlandtsche saken verdeeldt heeft) de eerste of voornamentlijck *U Ed. Gr. Mog.* Republijck van Hollandt ende West-Vrieslandt all. en raecken, of gelijck als de tweede soorte *U Ed. Gr. Mog.* met de andere ses Vereenighde ofte Bondtgenoote *Republijcken* gemeen sijn. Doch waer in het aen-deel van dese *U Ed. Gr. Mog.* Republijck allesins soo veel ende ongelijck grooter is als de gesamentlicke DEELEN van alle de Hoogh-gemelte Republijcken, dat wy de Eer, Aensien ende Waerdigheydt van *U Ed. Gr. Mog.* door de Gelijck-stellingh met de meergemelde anderen, merckelick verkort souden hebben. Maer alsoo de Verhandelingh van dese ongelijckheydt aen de eene zijde was eenighsins buyten onse Conditie, ende wy aen de andere zijde klaerlijck konden bevroeden de wan-pligtigheydt van de voorsz. gelijck-stellinge, soo hebben wy vertroudt al-omme te konnen voldoen, indien wy de navolgende Beschryvingh, onder de voorsz. voor-betuyginge, aen *U Ed. Gr. Mog.* alleen quamen toe te eygenen ende op te offeren. Als aen de welcke de selve niet alleen ten opsichte van onse voornoemde hoogh-schuldige plicht, ende van den voorsz. Inhoudt van dien volgens ende in manieren voorsz., heeft behooren op-gedragen te werden, maer onder veel meer andere redenen, mede ten aensien van de Persoonen selve, waer door de voorsz. SAKEN VAN STAET EN OORLOGH sijn gedaen ende uyt-gevoerdt geworden, die meest alle tot de hoogste en grootste Ministers incluys, *U Ed. Gr. Mog.* naturelicke ofte gebooren Onderdanen ende Ingesetenen geweest, ende van ofte nevens den bysonderen Dienst van *U Ed. Gr. Mog.* namaels in de

(RCPxd) 1591 1155 97 v.1

Digitized by Google

DEDICATIE.

Bedieninge van de gemeene ſaecken van den Vereenighden Staet geraeckt, ende aengenomen zijn. Want hoe-wel de Eer ende Lof van alle de Daden ende Uyt-voeringen van een Staet in geenen deelen gegeven konnen worden aen haer Miniſters, die in alle geval alleen ende niet meerder als de Eer ende Lof van een goedt Comportement in hare Bedieninge kan toegeſchickt worden, ſoo is nochtans van alle oude tijden herwaerts geoordeeldt mede tot een byſondere Eer ende Aenſien van den Souverain te ſtrecken, wiens gebooren Onderdanen ende Ingeſetenen tot voorname Bedieninge ſijn gevordert, ende uyt kracht van dien groote ende loffelijcke Saken ſoo van Staet als Oorlogh gedaen ende uyt-gevoerdt hebben. Wy hebben wyders de Vrymoedigheydt derven nemen om deſe Beſchryvingh aen *U Ed. Gr. Mog.* op te dragen, niet ſoo ſeer om te verbreyden de groote ende loffelijcke Daden ende Uyt-voeringen van *U Ed. Gr. Mog.* die alreede ghenoechſaem beroemt zijn door de ganſche wereldt. Maer als een Spiegel van Staetſe Regeeringh, waer in de Nakomelingen ſoo wel als andere Volckeren ſullen konnen ſien de ongemeene dapperheydt, voorſichtigheydt ende moeyten, die inſonderheydt ende boven alle d'anderen Bontgenooten *U Ed. Gr. Mog.* betoondt, toe-gebracht ende aen-geleydt hebben, om deſe hoog-beroemde Republijck, en den gemeenen Staet der Vereenigde Nederlanden verſekert, geluckig ende loffelijck te maken. Waer toe wy God Almachtich bidden, dat voortaen meer ende meer ſijn ſeghen gelieve te verleenen, ende *U Ed. Gr. Mog.* verder, loffelick en onveranderlick voornemen tot vaſt-ſtellinge van de tegenwoordige Vrye en goede Regeeringe te voorſpoedigen. Met vaſt vertrouwen, dat *U Ed. Gr. Mog.* deſe Toeeygeningh ende Op-offeringh als een eygen-willige voldoeningh van onſe hooch-ſchuldige plicht ſullen aenſien ende op-nemen, ende oock volherden in de Beſcherminghe, waer mede de ſelve deſe Beſchryvinghe tot noch toe hebben gelieven te begunſtigen. Dit is de Bede ende ootmoedige Verwachtinge van Ons

U Ed. Gr. Mog. Heeren

Gehoorſame ende Getrouwe Onderdanen,

JOHAN VEELY,
JOHANNES TONGERLOO,
JASPER DOLL.

Hage den 1. *Novemb.* 1668.

REGI-

Digitized by Google

REGISTER
VAN DE
VOORNAEMSTE STUCKEN,
Begrepen in het
EERSTE DEEL
van het
VERHAEL
VAN
SAKEN VAN STAET
EN
OORLOGH.

A.

ABt van Scaglie in den Haegh, Pag. 651.
Abyſſynſche Compagnie in Ooſt-Vrieslandt, 1244, 1259.
Accoort van de Princen van de Unie met den Keyſer, 47. Dortmuntſche verdragh, 109. accoort van deſen Staet met Algiers, 145. met de Sweetſche Ambaſſadeurs opt leveren van Koper, 214. op de leeninghe van de ſomme van 757504. gl. 13. ſtuyv. 215. tuſſchen d' Ooſtindiſche Compagnie alhier en die van St. Malo, 222. tuſſchen Brandenborgh en Nyenborgh, 458. tuſſchen deſen Staet en Brandenborg, 464. tuſſchen de Graef van Ooſt-vrieſlandt en de Stenden, 499. tuſſen Sweeden en Straelſont, 700. tuſſchen Rochelle en den Koning van Vranckrijck, 736. tuſſchen Brandenborgh en Nyenborg, 824. tuſſchen Moſcovien en deſen Staet, 1110.
Admiraliteyt, Inſtructie, 300. voor de Ontſangers van haer collegie, 298. ſtraffe over d' abuyſen in de ſelve tot Rotterdam, 529. finantie, 739. eedt, 820. klagte van Hollandt over haer achterheyt, 1013.
Aelbrecht Grave van Solms Keur-Paltſe Hofmeeſter in den Haegh, 116. waerom? ibid.
Ahr en Gelekercken, wegen de Gulick en Bergſe Stenden in den Haegh, 105. en Heym-bergh wegen Keur-Brandenborgh, 1134.
L. Aitzema, 167, 468, 716, 809, 844, 953, 955.
Ailva (Ernſt en Douwe), 591.
Algiers, 135. Pynacker derwaerts, ibid. Turcken Keyſers laſt met Algiers en Tunis, 142. verklaringe van Algiers, 143. accoort met deſen Staet, ibid. blyven de Nederlandtſche Coopvaerders echter viſiteren, 147. haer Ho. Mo. ſeytelijck daer tegen, ibid. Turcken roepen om Vreden, ibid.
Althuſius en Tjaden wegen de Stadt Embden in den Haegh, 101. waerom, ibid.
Albuquerque, Gouverneur van Olinda, 997.
Amama van wegen de Graef van Ooſt-vrieſland, 99. ſijne propoſitie, ib. weder in den Hage, 943. ſijn propoſitie, ibid. klaeght dat de Gedeputeerde van de Stenden willen vertrecken, 944. afſcheyt aen haer Ho. Mo. ib. ſijn naerder propoſitie, 945. Staten antwoort daer op, 946. derde propoſitie, 947. Staten ſchryven aen die van Embden haer Gedeputeerde herwaerts te ſenden, 948. antwoort, ibid.
Amama daer tegen, 949. lange propoſitie, ibid.
Amboina, 998, 1143, 356.
Ameſſoort van Monticuculi belegert, 865. capituleert, ibid. vyant handelt daer binnen qualijck, en vertreckt weder, 868. de Stadt geeft haer aen deſen Staet, ibid. ſtraffe, 887.
Ampſingh en Moller Hamborghſche Geſanten in den Haegh, 422.
Ampt van de Raedt-Penſionaris, 388.
Amſterdamſche onluſt, 703. Smoutius en Kloppenburgh uyt gedreven, ibid. 1019. Guarniſoen in de Stadt, 703. voorwerp van de Contraremonſtranten tot accommodatie, 704. van de Remonſtranten, 706. vervolgh, 806.
Antonio Vaatz (Eylandt) aen de Staetſchen, 998.
Antwerpen, aenſlagh van Prins Maurits, 132. door de Vorſt belet, ibid. tweede aenſlagh miſluckt, 335.
Antwoordt van deſen Staet op de Propoſitie van Pockius, 38. op die van Knip-huyſen, 224. van Beemen aen Engelandt. 255. van deſen Staet aen Cancebeer, 345. aen de Graeffelijcke Ooſt-Vrieſſche Gecommitteerde 347, 349, 597. van Denemarck aen de Ambaſſadeurs van deſen Staet, 609. van de Vice Canceler van Polen, 616. van de Koninck van Polen, 619. van deſen Staet aen de Graef van Ooſt-Vrieſlandt, 693, 694. aen Straelſunt, 702. aen d' Eſpeſſes, 750, 751. aen Carleton, 755, 760, 761. van het Engelſch,

Digitized by Google

gelſch Synode aen Charleton, 765. van deſen Staet aen Sweden, 785. aen Roſen-krans, 787. aen Ahr, 794. aen Spieringh, 829, 925, aen Swartſenburgh, 834. aen Beaugij, ibid. 977. aen Lopes, 835. aen Valckenburgh, 890, 891. aen Roë, 906. aen Vane, 909, 988, 1086. aen Tilly, 932. aen Preyſwerck, ibid. aen Amama, 946. van Ceulen, aen Vosbergen, 963. van deſen Staet aen van der Veecke, 1037. aen Nyenborgh, 1057. aen Wis-penningh, 1061, 1089. aen Brandenborgh. 1064. van den Groot-Vorſt van Muſcovien aen d'Ambaſſadeurs van deſen Staet, 1106. van deſen Staet aen Embden, 1126. aen Ahr en Heimbach, 1136. van Dennemarcken aen d'Ambaſſadeurs van deſen Staet, 1151, 1152. van deſen Staet aen Claus Daa, 1175. aen Sweeden, 1185. tot afſcheyt aen de Moſcoviſche Ambaſſadeurs, 1233. aen d'Ooſt-Vrieſſche Stenden, 1258. aen Oxenſtern, 1262.

Apologie van den Autheur, 1186.

Argenteau ingenomen, 1198.

Arnefelt, Deenſche Ambaſſadeur, 991. audientie, ibid. Luckſtadtſche Tol, ibid.

Aſſeurantie Compagnie voor-geſlagen, 812. beright van de Kooplieden daer op, 819. Aſſeurantie-kamer, 1012.

B.

Bahia de todos los-Sanctos ingenomen, 336. weder verloren, 419. Capitulatie, 420. ſecours komt te laet, 421. verovert Porto Rico, 422. kant Kaſteel niet winnen, ibid. komt in de Bay van Franciſco, 553. vordere exploicten, 554.

Baugij Ambaſſadeur van Vranckrijck, Propoſitie, 771. antwoordt van de Staet, 834. handelingh weghens 't vernieuwen van de Vrede, 976. artijckelen by hem voor-geſtelt, ibid. antwoordt van haer Ho. Mog. 977. ſijn pouvoir, 980.

Bearn aen de Koningh van Vranckrijck ghereduceert, 94.

Beemen, 7. Koningh komt in den Haegh, 46. ſijn Manifeſt, 53. van de Keyſer in d'acht gedaen, 55. begeeft ſich onder de Manſveltſche, 116. Prins verdrenckt, 823. Coninck verſoeckt ſijn Intereſt wegens de leenen in Gulickerlandt, 1058. treckt nae de Koningh van Sweeden, 1185, 1260.

Bemmel, 916.

't Landt van den Bergen, 920. inquartiering in het ſelve, ibid. ordre op de inlegeringh der Franſche van Graef Willem, 1037. Predicanten daer uyt verdreven, 829. advys van den Raedt, ibid.

Berck, Ambaſſadeur na Venetien, 97. ſterft te Dort, 651.

Betlehem Gabor, verſoeckt hulpe van deſen Staet, 350. Wert afgeſlaghen, 351. Project tractaet, 549.

Berkel, 898.

Bergen-op-Zoom door Graef Hendrick van den Bergh belegert, 117. ſchermutſinghen, 119. Huygens en Teylinghen daer binnen, ibid. Vorſt Chriſtiaen en Manſvelt tot ontſet, 122. Spaenſche vertrecken, 125. Prins Maurits, Heyndrick en Manſvelts komſte in de Stadt, ibid. aenſlagh van de Spaenſche op Berghen, 780. drie Forten aldaer gheleght, 780.

Beveren, Oetjes, Schaffer, Ambaſſadeur na Dennemarcken, 1145. memorie van de Groenlandtſche Compagnie aen haer, 1149. komen tot Luckſtadt, 1150. propoſitie, 1151. Konings antwoordt, 1152. vertrecken, 1168.

Boſwel Ambaſſadeur van Engelandt, 1245.

Bouteville en Chapelles onthooft, 667. verhael van haer duel, ibid.

Brandenborghſche ſaecken, Keurvorſt ſendt den Graef van Swartzenborgh in den Haghe, 48. waerom? ibid. Tractaet van Xanten, 106. Dortmuntſche verdragh, 109. Oorſprong van de Houf-Yſerſche ſchuldt, 112. Brandenborghſche obligatien, 112, 113. Tractaet met deſen Staet, 114. Militie onder den Baron van Gent, neemt Unna, Luna, Caem, Soeſt, 457. Accoort met Nyenborgh, 458. met deſen Staet, 464. Sendt d'Heer van Rummen hier, 519. Waerom? ibid. Brandenborghſche regeeringhe tot Cleef aen de Staten, 792. Naerder propoſitie door Ahr, 793. antwoordt, 794. naerder tractaet met deſen Staet, 1234.

Brazijl, haer regeeringe, 1055.

Braſſert Penſionaris van Delft, 1097. Inſtructie, ibid. gheſchencken in Engelandt te doen, 1239.

Braun, Geſante van Lubeck in den Haghe, 40. Waerom? ibid.

Breda, mutinatie onder de Soldaten van 't Guarniſoen, 271. wert van Spinola belegert, 325. belegerde ſteecken de naeſte Dorpen in brandt, en doen een Uytval, 331. Spaenſche wercken, ibid. de Stadt wordt beſchoten, 333. Prins Maurits te Meden, ibid. Vertreckt, 335. Spinola bedrieght die van Breda door Brieven, 403. Sommeert Breda, 405. Prins Hendrick pooght voor het laetſt Breda t'ontſetten, 407. hongers-noodt in Breda, 408. Hertogh van Nyenborgh in het Spaenſche Leger, 409. Breda parlementeert, 410. Conditien, 411. Uyt-toght van het Guarniſoen, 416. Brief van den Paus daer over aen Spinola, 417. aen d'Infante, 418.

Buckingam in Hollandt, Enghelſche Ambaſſadeurs alhier, 478. waerom? ibid. Buckingam voor Rochel, 670. verlaet de belegeringh, ibid. werdt vermoordt, 733.

Buxtorf, wegen Bremen alhier over de Oldenburghſche Tol op de Weſer, 229.

Burigh geeft ſich over aen Stakenbroeck, 888.

Burlimachi, 909.

Burgh en Veltdriel in Ambaſſade na Moſcovien, 1041. haer Inſtructie, 1045. eerſte propoſitie, 1051. tweede, 1104. Kzars antwoordt 1106. accoort, 1110. Ambaſſadeurs afſcheyt, 1114. Veltdriel vertreckt voor af, 1115. Burg vertreckt, 1118. komt t'Amſterdam, 1119.

Cad-

Digitized by Google

REGISTER.

C.

CAdſant, aenſlagh van de Spaenſche daer op, 51.
Caldenbergh, 1090.
L. Camerarius, 51. ſijn Negotiatie, ibid. met Luchteren in Conferentie, 1029. verſoeck, 1144. antwoort, ibid.
Karel Frederick Baron van Knip-huyſen, 1254.
Carilile Ambaſſadeur van Engelandt alhier, 761. Propoſitie, ibid. antwoordt, 762.
Carleton, Ambaſſadeur van Engelandt in den Haegh, 12. wederom, 680. doet verſcheyde Propoſitien om deſen Staet van Vranckrijck af te trecken, 745. geeft een proteſt in, 762. contra-proteſt, 763. eyſcht weder de Seſſie in den Raedt, 764. contentie met hem, ibid. moeyt ſigh met het Kerckelijcke, 765. artijckelen aen het Engelſche Synode in Nederlandt, ibid. antwoordt, ibid. wil vertrecken, 909. huyſinghe op-geſeght, 1086. Poincten aen hem van haer Ho. Moghende, gerecommandeert, 1171. Neemt ſijn affcheyt, 1245.
Caron, Ambaſſadeur in Engelandt, doodt, 456.
Caſenbroot wegen Graef Willem in den Hage, 44.
Cats, naer Enghelandt, 651. ſijn laſt, ibid. Project van reglement van Marine, 653. beantwoordt, 655.
Caſus van een genomen Schip, 1014. Caſus poſitien, ibid.
Chriſtiaen Hertogh van Bruynſwijck, 120. toght in Weſtphalen, 132. na de Mayn, ibid. werdt van Tilly gheſlagen, ibid. by Stadtloo, 231. ſterft, 550.
Chriſtiaen Thomas Deenſche Ambaſſadeur alhier, 548.
Chaſteau Neuf weghens Vranckrijck in Enghelandt, 905.
Chriſtina Princeſſe van Sweeden gheboren, 351.
Clant tot Embden, 1123. mainteneert de Magiſtraet, ibid.
Clauſdaa, weghens Denemarcken alhier, 1174. Propoſitie, ibid. Gunther Secretaris, ibid. naerder poincten, ibid. neemt zijn affcheyt, 1175. antwoordt, ibid.
Charles I. Prins van Wales, voorſlag aengaende het Houwelijck met de Infante van Spangie, 231. reden daer voor, 232. daer teghen, ibid. komt tot Madrid, 235. Conditien van het Houwelijck, 247. wederom reys, 246. Eedt van den Koningh, 251. die het Houwelijck weder verbreeckt, 276. Infante van Vranckrijck verſoght, 295. Houwelijcks Articulen, ibid. Trouwt haer met groote ſolemniteyt, 429. de Koninginne komt tot Doevres, 438. Charles voor Koningh geproclameert, 440.
Charles II. Prins van Wales gheboren, 990. doop, ibid.
Coln, 48. en Munſter op contributie, 116. Colns, Placcaet, 832. Klaghten wegens de Neutraliteyt, 1035. antwoordt van de Staet, 1037.
Coenders, Commandeur op Lieroort, 97.
Contarini, Ambaſſadeur van Venetien alhier, 355, 422. Werdt van den Staet beſchoncken, 531. ſijn aſ-ſcheydt, ibid.
Baron de Copet alhier, 353.
Coock en Martin, 1172. vereeringhe aen de ſelve, ibid.
Cracauw, Reſident na Straelſundt, 702.

D.

DAntzick, 1009. Tractaet met Sweeden, ibid.
Deenſche ſaecken, Tractaet met deſen Staet, 41. handelingh tot Brcemen, 42. Deenſche Tollen, 77. Hanze-ſteden klaghen daer over aen deſen Staet, ibid. Oden-zeeſche Tractaet, ibid. Dennemarcken in de Wapenen teghen den Keyſer, 466. Krijght een Regiment van deſen Staet, 468. Tractaet met deſen Staet en Enghelandt, 480. Verſoeckt wapenen van haer Ho. Mog. 538. oorlogh in Neder-Saxen, 549. gheſlaghen van Tilly, 551. Sendt den Hertogh van Wymar in Syleſien, 648. krijght Morgan tot hulp, ibid. klaeght over Engelandt, 651. Handeldt met den Keyſer, 791. Tractaet met de ſelve, 845. Hertogh van Meeckelenborgh geſecludeert, 846.
Don Diego de Mexia, 672. ſijn propoſitie aen Brabandt, ibid.
A. van Dijck Secretaris van Bleyſwijck ghevierendeelt, 178.
Ph. Doublet Ontfanger Generael, 850. ſijn Inſtructie, ibid.
Duſſeldorp, 1039. Des ſelfs Neutraliteyt, ib.
Duynkerckers in Schotlandt, 228. ſtoutheydt der ſelve, 1246. A. en C. Lampſius ſignaleren haer tegen de ſelve, ibid.
Duytſche Vorſten, aenvangh van d'Unie der ſelve, 25. haer Tractaet met deſen Staet, 29. accoordt met den Keyſer, 47.

E.

ELve, Privilegie, 846.
Emmerick, Capitulatie, 929.
Embden, haer belaſtingh op d'Older-ſummer Bieren, 97. ſorge van den Staet voor haer, 555. verſeeckert, 592. Uytſpraeck van haer Ho. Mogende, over de beſettinghe, 594. Stenden verſoecken d'Evacuatie des Guarniſoens, 596. Embden ſchrijft aen de Staten weghen de Keyſerlijcke inquartieringhe, 690. oock de Graef, 692. antwoordt, 693. Embden teghen Mulart, 935. verſoeckt d'Engelſche Stapel, 1124. Embder Gravamina, ibid. Graeffelijcke verklaringe daer tegen, 1125. Staten antwoordt, daer op, 1126. Neemt een Baken-geldt, 1150. achterheden van 't Guarniſoen. 1253. vry gekent van 300000 guld. 1256. ibid. Ooſt-Vrieſche ſaken.
Engelandt. Tractaet van Guarantie met deſen Staet,

Digitized by Google

Staet, 13. liquidatie, 17. obligatien op deſen Staet, 21. quytſcheldingh, 22. verdragh tot afloſſingh van den Briel en Rammekens, 24. Tractaet met deſen Staet rakende de Ooſt-Indiſchen handel, 206. Executie van 't Tractaet, 208. Tractaet van Commercie met Vranckrijck 257. defenſijf met deſen Staet, 278. Ooſt-Indiſch verſchil met de Hollanders, 360. Vloot loopt uyt 438. komt in de Bahy van Cadix, ibid. retireert, 439. Tractaet met deſen Staet van twintigh Oorlog-ſchepen, 468. van Zout-hampton, 469. Intreckingh van repreſſalien tegen d'Ooſt-Indiſche Compagnie, 477. Altercatie aldaer met de Franſche, 568. Wil deſen Staet van de Franſche af-trecken, 742. Schrijft aen de Staten, 744. Tractaet met Vranckrijck, 841. met Spangien, 1074. Schrijft aen haer Ho. Mogh. 1079. Tractaet van Commercie met Vranckrijck, 1252.

Enno, Graef van Ooſt-Vrieſlandt, overleden, 498. geeft Lier-oort in handen van de Staten, 499. maeckt accoordt met de Stenden, 499. gevangen van Mansfeldt, 131.

Erentreyter, Commandeur van Embden, 983. ſijn Inſtructie, ibid.

L. Ermite, des ſelfs togh, 489. komt voor de Straet van le Maire, 490. op de Kuſt van Chili en Peru, 492. ſterft, 495.

Gr. Ernſt van Naſſau, Stadthonder van Vrieſlant, 2.

D. Eſpeſſe, Ambaſſadeur van Vranckrijck alhier, 355. verſcheyde propoſitien, 749. bitterheyt, 768. Urgeert drie poincten, 771. raeckende het Tractaet met Vranckrijck, ibid.

Eſſen, en Noortwijck in Ambaſſade nae Vranckrijck, 353. Eſſen en van der Duſſen naer Vrieſlandt, 1007. oock aen Stadt en Landen, 1008.

*D'*Eſtiaux leyt Courtaumer neder, 531.

F.

FAlckenborgh, wegens Sweeden alhier, 809. audientie, ibid. antwoordt, ibid. naerder antwoordt, 891. naerder klaghte, 892.

Ferents, 914.

Freytagh wegen Keur-Coln alhier, 795. propoſitie, ibid. antwoordt, 796.

Friedlant, 467. ſoeckt de vrye Commercie, 809.

Cap. Fovilloux, 770.

G.

GAbriel Marcellis, 842.

Garmers, Ampſingien, Moller, Hamborgſe Geſanten alhier, 1246. voorſlagh rakende het geſchil van d' Elve, 1248.

Geeſtelijcke tot Emmerick en Rees, 794.

Gelderlandt en Over-Yſſel verlicht in haer quotes. 152. Stadt en Landen, daer tegen, 154. achterheyt, 848.

Gent valt in 't Graefſchap Marck, 457. klachte, 1038.

Georgi Ambaſſadeur van Venetien alhier, 531.

Glimmer, 914.

Gluckſtadſe Tollen, 1247.

Goch Griffier, 229.

Goch, by de Spaenſche verloren, 398.

Graefbeken, Geſant van Heſſen alhier, 357.

Gramay, Keyſerlijcke Miniſter alhier, 216. Credentiale, 217. memorie, ibid. Werdt niet aengenomen, 218.

Groeneveldt gevangen, 168. onthooft, 169.

Grol, van Prins Hendrick belegert, 681. Willem van Naſſauw doodt geſchoten, 683. Capitulatien, ibid. Uyt-togh van het Guarniſoen, 684.

Grotius, 44. evadeert, ibid. Brief aen haer Ho. Mo. 45. verſen op ſijn evaſie, ib. komt in Vranckrijck, en krijght een penſioen van de Koning, ib. Brief van du Vair aen hem, ib. van Prins Hendrick, 46. Maria van Reygersberghen ſijn Huys-vrouw ontſlaghen, ibid. ſijn Brief aen Reygerſbergen, 656. verantwoordt, ibid. aenmerckinge op de ſelve, 658. komt weder heymelijck hier te Landt, 1173. Officieren gelaſt tegen hem, ibid.

Gulick en Kleefſche onruſten, 25. Gulick belegert, 51. Capitulatie, 76. verklaringh van de Rijcks Keur-Vorſten wegen de Neutraliteyt, 1065. van de Keyſer, 1066. van haer Ho. Mog. noopende de Munitie en Demolitie reſpective aldaer, 1089. poincten hier over 1091. haer Ho. Mog. verklaringhe daer op, ibid.

Gunther Deenſche Secretaris alhier, 786, 1174.

Guſſoni, wegens Venetien alhier, 1016. Propoſitie, 1017. Wervingh, en Schepingh toegeſtaen, ibid. Contradictie van Stadt en Landen, ibid. van Vrieſlandt, 1018. reglement voor de wervinge, ibid.

H.

HAerlem, Miſſive van Hollandt aen haer rakende de Treves-handelingh, 965. haer advijs daer op, 966.

Hamborgh, 88. Tractaet met deſen Staet, ibid. Klaghen over d' Hollandtſche Kapers, 229. over d'onvryheydt van d' Elve weghen vier Enghelſche Schepen, 650, 681. Over de Luckſtadtſche Tol, 1025. Equipagie tegen de Deenſche op d'Elve, 1027.

Hanze-ſteden, 88. tractaet van de thien Hanſe-Steden met deſen Staet, ibid. oud Tractaet tuſſchen Hollant, Zeelant en Vrieslant, en deſes Wendiſche Hanze-ſteden, 90. Weygheren te contribueren teghen de Spaenſche, 351.

Hardenbergh, Borgemeeſter van Kampen, 915.

Hartman, 843.

'S Hartogen-boſch van Prins Hendrick berendt, 855. Trencheen gheopent, 856. Graef Hendrick van den Bergh tot Turnhout, 857. ſterckte van ſijn Legher, 858. tot Vlymmen, ibid. Fama gheſchoten, ibid. valſche allarmen aen 'tSpaenſche Leger. Vereycken geſchoten, ibid. Keyſerſche tot ſecours van de Spaenſche, 859. Spaenſche naer Vecheli

en

Digitized by Google

en Erp, 860. tot Moock, ibid. Paſſeren den Yſſel, ibid. op de Veluwe. 861. Grenu geſchoten, ibid. Spaenſche tot Dieren, 863. Stadt capituleert, 882. voor de Stadt, ibid. voor de Militie, 885. guarniſoen treckt uyt, 886. Meyerye, 888. ordre weghens de ſelve, en oock de Stadt, 998. reſort, 1002. verſoeck van de Stadt, 1003. reglement in de ſelve, 1006. vervolgh weghen het Souvereyn geſagh van de Meyerye, 1008, 1093, 1094. leenen in de Meyerye, 1173.

Haſſelt, Agent van Perſia, 539. Propoſitie, 1015. Capitulatie over den handel, 1096.

Hattum, 869. Belegert van den Grave van Salaſar, 870. verlaten, ibid.

Hauſtijn, 424. ſlaet Soubiſe, 428. achterſtal van ſijn Vloot, 983.

Hauterive, 862, 2087.

Pr. Hendrick na de Paltſch, 7. na Brunſwijcke 87. in kleyn Brabandt, 117. Commiſſie als Gouverneur, 386. poogt Breda t'ontſetten, 407. Kijght de Ridderlijcke Couſebant, 680. komt t'Amſterdam, 780. Belegert den Boſch, 855. treckt in Vlaenderen, 1129. wert geſtut, ibid. ſlaet d'Italianen by Venlo, 1132. Belegert Maeſtrigt, 1193.

Gr. Hendrick van den Bergh, valt op de Staten Ruyterye, 543. traght den Bos t'ontſetten, 857. Secrete correſpondentie met deſen Staet, 1188. Brief aen d'Infante, 1194. aen de Prelaten, ibid. Manifeſt, 1195. naerder verklaringhe, 1196. Infante ſchrijft hier over aen Luyck, ibid. Graef Hendrick crimineel verklaerdt, 1198. tweede Brief van d'Infante aen Luyck, 1199.

Herberts, Wittevelt, Coeverden Gecommitteerde van Embden, 944.

Heſſen- tractaet met Sweeden, 1180.

Hoogenhoeck, 842.

Hollandt haer regeeringhe, 387.

Honart, Bickers en Beaumont na Polen, 601. Inſtructie, ibid. Propoſitie in Denemarck, 606. naerder deductie, 608. Koninghs antwoordt, 609. komen in Pillauw, ibid. Propoſitie aen den Koningh van Sweeden, 610. Koninghs antwoordt, 611. komen tot Dantzick, 613. Warſchouw, ibid. audientie, 614. Propoſitie aen den Koning van Polen, ibid. antwoordt van de Vice-Cancelier voor de Koningh, 616. audientie by de Koninginne, 617. oorſaeck van de koelheyt, ibid. By de Prins, ibid. antwoordt van de Koningh, 619. Poolſche voorſlagen, 629. komen weder in Denemarck, 714. in't Vlie, ibid.

Huchtenbroeck Kleeffen Raedt in den Haegh, 105. Waerom? ibid.

Hugenooten maecken Vrede in Vranckrijck, 566.

Huchtenbroeck, Kleeffen Raedt in den Haegh, 105. waerom? ibid.

Hugenoten, maecken Vrede in Vranckrijck, 536. oorſpronck van de troubelen, 557.

Huygens, 119. aen de Graef van Ooſt-Vrieslandt, 1244. waerom? ibid.

Huſſaren, 612.

Gr. Heyndrick ſijn ſurvivance van het Stadhouderſchap van Vrieslandt, 1225. verklaringh van Stadt en Landen, dien aengaende, 1226. inſtructie voor hem, 1228.

I.

JAcobus Koningh in Engelandt, 6. ſterft, 440. Kort verhael van ſijn leven, ibid. begraeffeniſſe, ibid.

Gr. Jan van Naſſauw geſlagen, en gevangen, 1018. aenſlagh te Water, 1131. paſſeert voor by Bergen? ibid. Vlucht, 1132. gevangenen, ibid.

Inſtructie voor Sommerſdijck, Bas, en Serooskercke na Engelandt, 191, 193, 194. voor't Hof van Vrieſlandt, 212. voor de Generaliteyts Reken-Kamer, 298. voor d'Admiraliteyt, 300. voor den Raedt van Staten, 311. Voor de Gecommitteerde Raden, 388. Voor Pynaker na Barbaryen, 518. Voor de Commandeur op de Kuſt van Vlaenderen, 529. Voor Sommerſdijck na Vranckrijck, 543. Voor Honaert, Bickert en Beaumont na Polen, 603. Voor den Ontfanger Doublet, 850. Voor Vosbergen naer Colen. 953. Voor Erentreiter Commandeur van Embden, 983. Voor de Ambaſſadeurs na Moſcovien, 1045. Voor de Ambaſſadeurs na Denemarcken, 1145. Inſtructie van Stadthouder aen Graef Hendrick in Vrieſlandt, 1228. in Stadt en Landen, ibid. Voor Braſſert naer Engelandt, 1236. voor den Griffier Muſch, 799.

Joachimi, 44. Ordinaris Ambaſſadeur van deſen Staet in Engelandt, 456. Weder alhier, 768.

Joſepho Biſcagno, Geſante van Marocko alhier, 356. des ſelfs vertreck, 456.

K.

Baron KEtſer, 794.

Ketſgen en vander Veken wegens Nieuborgh in den Hage, 105. Waerom? ibid.

Kettener wegen Beyeren in Vranckrijck, 1089.

Keurlingen, 132.

Kniphuyſen en Hiskens alhier, 935.

Kooplieden klagen over ſchade te Water, 797. daer tegen voorſien, ibid.

Krousky Poolſche Geſant in den Hage, 49.

L.

LAmpſius (Adriaen en Cornelis) ſignaleren haer tegen de Duynkerckers, 1246.

Lief- hebber, Vice-Admirael van deſen Staet 1100.

Lieroort, 98. in handen van haer Ho. Mog. 499. Stenden verſoecken d'Evacuatie des Guarniſoens, 597. antwoort van haer Ho. Mog. ibid.

Limborgh over aen Stakenbroeck, 1208. articulen, ibid.

Lingen, neutrael, 1089.

Lopes

Digitized by Google

Lopes, wegens Vranckrijck, alhier, 772. propoſitie, ibid. antwoord, 835.
Louyſe de Coligny Princeſſe Douagiere van Orangie overleden, 48.
Don Louiſe de Portugal alhier, 456. Waerom? ibid.
Lotteringen, Hertogh aen Vranckrijck gereduceert, 1250.
Luckſtad, Staten ſorgen daer voor, 842.
Lubeck, 82. tractaet met deſen Staet, ibid. Compagnie van Commercie, 796. Klaeght weghens drie Schepen alhier op-gebracht, 1139.
Luyck, klaeght over de Staetſche parthyen, 350. different met Jochum Brandis, 1253.
Luntſman, en Brandt van wegen Hamborgh alhier, 601. Luntſman met Rotenburgh, en Muller wederom, 1100. Propoſitie, ibid. Naerder openingh, 1101. antwoordt, ibid. 1145.

M.

MAegdenborgh, onruſt aldaer, 1028. Adminiſtrator komt daer binnen, ibid. Valckenborgh, ibid. Werdt belegherdt van Tilly, 1178. met ſtorm in-ghenomen, 1179. adminiſtrator gevanghen, 1180.
Maesdijck door-geſtoken, 7.
Maeſtright, 1193. van de Prins belegerdt, 1194. Spaenſche poogen over de Maes te komen, 1197. Papenheyms komſte tot ontſet, 1202. aenval, 1204. belegerde parlamenteren, 1206. Uyt-tocht van 't guarniſoen, 1207.
S. Malo, haer Ooſt-Indiſche Compagnie, 222. Accoordt met de Hollandtſche, ibid.
Mandemaker, weghens d'Admiraliteyt in Zeelandt alhier, 811. propoſitie, ibid.
Manifeſt in de Spaenſche Nederlanden geſtroyt, 1189.
Manſvelt, 48. in Ooſt-Vrieſlandt, 103. met Vorſt Chriſtiaen tot ontſet van Berghen-op-Zoom, 122. in den Haegh, 131. valt in Ooſt-Vrieſlant, ib. weder in den Haeg, 344. neemt ſijn afſcheydt, ibid. ſterft, 550.
Marocko, 135. Tractaet met deſen Staet, ibid. Geſant alhier, 356.
Maurier Ambaſſadeur, van Vranckrijck, 50. ſijn klachte, 51. werdt gerevoceert, 355. van deſen Staet beſchoncken, ibid.
Pr. Maurits werdt van Groeninge Stadthouder, 7. Conſpiratie tegens hem ontdeckt, 229. oorſaeck van ſijn ſieckte, 335, 357. ſieckte en doodt uyt Bogerman, 377. ſijn Begraeffeniſſe, 441. Teſtament, 453.
Maurits, Landt-graef van Heſſen, accoordt met de Keyſer, 47.
van der Meer, 124.
Meden-Deenſche Geſant alhier, 784. propoſitie, ibid. antwoordt, 785. naerder propoſitie, 786.
Memorie van Gramay. 217. van Carleton, 757. memorie tot beveylinghe der Zee, 774. van Swartſenborgh, 827. van den Koningh van Bohemen aen haer Ho. Mog. 902. van den Ambaſſadeur Vane, raeckende Amboina, 907, 908. van de poincten raeckende den Boſch, 998. memorie voor Aitzema, 1027. voor Worſt om aen de Ambaſſadeurs van Moſcovien over te leveren. 1116. van de Groenlandtſche Compagnie aen de Ambaſſadeurs na Denemarcken, 1149. van haer Ho. Mog. aen Carleton, 1173.
Michiel Kint, 1142.
Miſſive van den Paus aen den Prins van Wales, 239. van den Koningh van Engelandt aen die van Bohemen, 254. van den Paus aen de Infante van Spangien, 418. van Rochelle aen Hautin, 425, 426. van deſen Staet aen Graef Enno, 499. van Uyttenbogaerdt, 517. van die van Caſtres aen de Conſuls van Niſmes, 564. van de Groot, 656. van Tilly aen haer Ho. Mo. 688. van Rochelle aen Engeland, 730. aen haer Gedeputeerden in Enghelandt, 733. van Vranckrijck aen haer Ho. Mog. 741. van Enghelandt, 744. van den Raedt van Staten aen haer Ho. Mo. 781. van Vrieſlandt, raeckende de Bilt-Meyers, 783. van de Cheur-Brandenborghſche regeeringhe tot Cleef, 792. van Tilly aen deſen Staet, 931. van Embden, 948. van Hollandt aen Haerlem, raeckende de Treves-handeling, 965. van Vranckrijck aen deſen Staet, 969. van de Switſers teghen den aenwas der Arminianen, 1023. van den Koningh van Engeland, 1079. van den Groot-vorſt van Moſcovien, 1119. van den Patriarch, 1120. van Graef Hendrick van den Bergh aen de Infante ende de Prelaten, 1194. van de Infante aen Luyck, 1196, 1199. van deſen Staet aen Vranckrijck, 1212.
Montmorency verklaerdt ſigh voor den Hertogh van Orleans, 1250. werdt gevangen, 1251. gecondemneert, ibid. ſterft, ibid.
Morgan tot hulpe van Dennemarck, 648.
Morozini van Venetien alhier, 229. wert met een treffelijck preſent gedimitteert, 356, 422.
ge-Mutineerde wegh geweſen, 229.
Moſcovien, 849. Ambaſſadeurs daer nae toe, 1041. Heylighe van het Water, 1105. groote Feeſt-dagh, ibid. Geſanten alhier, 1119. onthael, ibid. audientie, ibid. Brief van de Vorſt, ibid. van de Patriarch, 1120. antwoordt tot afſcheydt, 1233.
Mouſa Beeck, Agent van Perſia alhier, 539.

N.

M. NOrdanus Syndicus van Lubeck, 83.
Graef Jan van Naſſauw, ſiet I.
Nyenborgh, neemt Gerritheym in, 457. ſluyt de Gereformeerde Kercken tot Emmerick en Rees, 602. accoordt met Brandenborgh,

Digitized by Google

borgh, 824. komste in den Haghe versocht, 1038. heeft audientie, 1056. verklaringh van haer Ho. Mog. raeckende de optie, 1063.
Neder-Rhijn, 779.

O.

OCtroy voor de West-Indische Compagnie, 62, 67, 69. voor d'Oost-Indische, 154, 159, 160, 797.
Orangie gereduceert aen de Prins, 1030. Tractaet van de Gouverneur met den Koningh van Vranckrijck, 1031. Verdoes en Montens daer nae toe, 1034. Gouverneur geschoten, 1035.
Olden-barnevelt, 24, 33, 34, 35.
Oldenburghsche Nieuwen-Tol, op de Weser, 229. Graefs versoeck aen desen Staet, 1037.
Olden-zeel van Graef Ernst belegerdt, 540. Capitulatie, 541.
Olphert Barentsz, 873.
Oost-Indische differenten met Enghelandt, 195, 840. Tractaet raeckende den Oost-Indischen handel, 206. Executie van het selve, 208. handel tot Banthem, 210. verschil tusschen de Bewindhebbers ende de participanten, 357. Oost-Indisch verschil tusschen de Engelsche ende de Hollanders, 360. Enghelandt protesteert over het intrecken van Represalien tegen d'Oost-Indische Compagnie, 476. Zeelandt tegen haer contractie, 938, 1002.
Oosterwijck, Ambassadeur naer Venetien, 651.
Oost-Vriessche saecken, 97. inval van Mansveldt in Oost-Vrieslandt, 131. Graef gevanghen, ibid. Op-komst van de onlusten de welcke geresen zijn tusschen den Graef ende de Stenden, 105. Engelant intercedeert voor de Graef, 131. Muys en Schaffer gesonden om by te leggen, 166. Schaffer in den Haegh, 226. Sweeden recommandeert d'Evacuatie, 225. 't welck gheschiedt, 227. Tractaet noopende de selve, 343. Propositie van Hiskens wegen Oost-Vrieslandt, 343. Staten antwoordt daer op, 345. Acte van Neutraliteyt, 593. Graefs klachte raeckende Hoogh-bonder-Nieuwlandt, 694. antwoordt van de Staet, ibid. Accoordt aengaende het commandement in Delfzijl ende Lieroort, 935. Klachte van de Stenden, 1253. Keyserlijcke Neutraliteyt, 1123. Middelen in Oost-Vrieslandt, 1255. af-scheydt aen de Stenden, 1258. Naerder Propositie der selve, ibid. Staten antwoordt, 1259. Gevaderschap over den Jongen Graef, ibid.
Oosterssche Navigatie, discours van de selve, 1042.
Pater Ophovius, 228.
Ore-zondtsche Tol, klachte daer over, 992, 1152.
Orleans, Hertog, trout Madamoiselle de Montpensier, 530. Hartogin, overleden, 607. Optocht van den Hertogh, 1250. Montmorency voor hem, ibid. accordeert, 1251.
Oxenstern, Sweedtsche Ambassadeur alhier, 1261. Propositie, ibid. antwoordt, 1262.
Orsoy geeft sigh over aen Graef Willem, 1044.

P.

PApenheym, 1179. tot ontset van Maestricht, 1204. doodt-geschooten, 1264.
Papen-muts verlooren, 166.
Paridum van Campen, weghens Hamburgh alhier, raeckende de Luckstadtsche Tol, 1025.
Paul de Wilhelm, 842.
Adriaen Paeuw, Raedt-Pensionaris, 1095.
C. Paeuw aen den Koning van Sweeden, 1185, 1266. sijn Instructie, ibid.
Peckius weghen d'Aerts-Hertogh in den Hage, 37. sijn Credentiael, ibid. audientie, 38. Propositie, ibid. antwoort, ibid.
Pernambucco, Vloot onder Lonck, daer nae toe, 993. ontmoet de Spaensche Vloot onder Don Francisco de Toledo, 994. die haer verlaet, ibid. Waerdenborgh komt by Pernambuco, 995. ordre in het Landen, ibid. slagh-ordre gheselt, 996. Olinda ghewonnen, ibid. 't Port Sint George over, 997.
Petitie of propositie des Raedts, 1621. Pag. 3. van het Jaer 1622, 72. van het Jaer, 1623, 163. van het Jaer 1624, 266. van het Jaer 1625, 373. van het Jaer 1626, 514. van het Jaer 1627, 598. van het Jaer 1628, 694. van het Jaer 1629, 802. van het Jaer 1630, 984. van het Jaer 1631, 1082. van het Jaer 1632, 1240, 1243.
Petitie van den Raedt van Staten, 373, 163, 266, 373, 514, 598, 694, 802, 984, 1082, 1240.
Philippus de derde Koningh van Spangien, overleden, 49.
Pr. Philips huwelijck met de Princesse van Condeé, 444. sijn testament, 446.
Pinacker naer Algiers, 135, 456. voor de tweedemael, 518. sijn Instructie, ibid.
Pithaen, 51.
Pietheyn, 336. verovert de Silvere-vloot, 720. Cargo van de ghenomene Schepen, 724. sijn Rapport, 809. Werdt Luytenant Admirael, 821. Poincten by hem voor-gestelt, ibid. doodt, ibid. Begraeffenisse, 822. Tombeé, ibid.
Prins van Portugael verhuyst naer Brussel. 540. Princesse naer Geneven, ibid.

Digitized by Google

REGISTER.

Polders in Vlaenderen doorgestoken, 132.
Preyswerck, wegen Breemen alhier, 929. propositie, ibid. antwoort van haer Ho.Mo.932.
Propolitie van Peckius, 36. van Amama, 99, 513. van de Stenden van Oost - Vriesiandt, 101. van Wyarda, 595. van Embden, 596. van Honart, Bickert en Beaumont weghens desen Staet aen Dennemarck, 607. van de selve aen Sweeden, 610. aen Poolen, 614. van Don Diego de Mexia aen de Staten van Brabandt, 672. van Embden aen haer Ho. Mogende, 690. van Strael - sundt, 701. van de Theologanten, 704. van Remonstranten, 706. van Vincent aen den Koningh van Enghelandt, 731. van Charleton aen haer Ho. Mog. 742, 745, 746, 752, 754, 757. van d' Espesses, 749, 751, 753, 768. van Beaugy, 771. van Lopes, 772. van van Meden wegens Dennemarck, 784. van Schultetus, 789, 791. van Aer, 793. van Freytagh, 795. van Zeelandt aen haer Ho. Mog., 811. van Swartsenborgh, 824, 827, 830, 1234.
Propositie van Spieringh aen haer Ho. Mogende 828, 833, 920. van Valckenborgh, 890. van Preyswerck, 929. van Amama, 933, 943, 945, 947, 949, 950. met Wyarda, 936. van Vane, 988, 1073. van Hasselt, 1015. van d' Ambassadeur van Venetien, 1017. van Sweeden, 1029. van van der Veecke, 1035. van Wispenninck, 1040, 1058, 1136. van Nyenborg, 1056. van de Hamborgsche Gesanten, 1100. van d'Ambassadeurs van desen Staet aen den Kzar van Moscovien, 1051, 1104. van de Muskovische Gesanten aen haer Ho. Mo. 1121. van Ahr en Heymbach, 1134. van van Waveren en Schaffer aen Denemarck, 1153. van d'Admiraliteyt tot Rotterdam, aen haer Ho. Mo. 1171. van Claus Daa, 1174. van de Spaensche, 1214. van Rantwijck aen Vriesiant, 1220. van Boreel en Walter, 1129. van Foreest en Foeyt, 1231. van d'Oost - Vriesche Stenden aen haer Ho.Mo. 1253, 1258. van Karel Frederick, 1257.

Q.

QUartier der gevangenen, 126.
Quast Vice - Admirael, 1139.

R.

RAndwijck en Joachimi na Duytschlandt, 44. waerom, ibid.
't Huys te Reyd by de Spaensche verovert, 49.
Remonstranten, Hollandt resolveert tegens haer, 667. Switsers schrijven teghen der selver aen was, 1023. haer Predicanten op Loevesteyn, met oogh-luyckingh los gelaten, 1094. toe-gestaen te Predicken, ibid.
Reglement op de Navigatie na de Levant, 150. op de vordere Navigatie, 152. op 't kiesen van de Bewinthebbers, 261. op de Paspoorten, ibid. op het Wapen - rustingh, 263. op 't compareren ter Generaliteyt, 298. reglement raeckende de Raedt van Staten, 314. raeckende de Ambassadeurs en Gesanten, 316. voor de Schepen van Oorlogh, 1096.
Raedt van Staten, klaeght over haer Ho. Mog. 781. reden van den Inhoudt des Briefs, ibid. klaeght over de finantien, 775. Staten Generael, daer teghen, 776. contentie over sulcks, ibid.
Ridderen van't Gulde-Vlies, 1265.
Roermonde over aen de Staetsche, 1191. Capitulatie, 1192.
Rohan, Hertogh, tracteert met Spangien, 836.
Rochelle, sendt subsidie aen Soubise, 424. Schrijft aen Haultin, 425. werdt beoorloght, 670. Engelsche Vloot derwaerts, ibid. Landt in S. Maerten, ibid. 't Fort geproviandeert, ibid. Koninck selfs daer voor, ibid. Buckingam verlaet de Belegeringh, 672. Presentatie van secours wegen Engelandt, 726. Rochel antwoordt, ibid. Tractaet met Engelandt, 727. Engelsche Vloot weder in Zee, ibid. hongers-noodt in de Stadt, 734. Artijckelen van Vrede, 736. aenspraeck der Gedeputeerde aen den Koningh, 738. Cardinael doet sijn intrede, ibid.
Rooscn - krans Deensche Ghesant alhier, 787. Propositie, ibid. antwoort, ibid. Replijcque, 788.
Rudolf Christiaen in den Haegh, 131. Werdt Graef van Oost - Vriesiandt, 506. weder in den Haegh, 513.
Rummen overleden, 601.
Rutgersius Ambassadeur van Sweeden alhier, 351.

S.

SAkema, en Bauritius hier, 776. haer aenbreuck, ibid.
Sandvliet van de Spaensche gefortificeert, 684.
Saxen, Tractaet met Sweeden, 1183. conjungeert met de selve, ibid. slagh by Leypsigh tegen Tilly, ibid. geslagen, 1184.
Saxen - Louwenburgh tot Luyck, 553. waerom? ibid.
Schaffer, 166, 226, 861. wegen desen Staet tot Emmerick, 457. in Vriesiandt, 1054.
Ter Schmitten, wegens Wesel alhier, 1093.
Schultetus, Resident van Denemarcken alhier, 789. sijn Propositie, ibid. Vosbergen teghens hem, 790. naerder versoeck, 791. Staten antwoordt daer op, ibid.
Sittert over aen desen Staet, 1193.
Slatius gevanghen, 173.
Sommersdijck in Ambassade naer Enghelandt, 191. Instructie, ibid. Secrete Instructie, 193. naerder Instructie, 194. audientie, 195. naerder conferentie, 200. nae Vranckrijck, 543. Instructie, ibid.
Sorance Ambassadeur van Venetien alhier, 601.
Soubise, 424. attaqueert Haultin, 427. Ætaque, 428.

Digitized by Google

Spieringh wegen Nieuborgh alhier, 828. Propoſitie, ibid. antwoort van de Staten, 829. Naerder inſtantie, 832. Vordere Propoſitie, 920.
Spinola treckt na de Palts, 7. Belegert Breda, 330. Sijn lof, 406. Sterft, 1078.
Strick wegen Denemarcken in den Haegh, 40.
Stadt en Landen contentieux, 777. Uytſpraeck van haer Ho. Mog. ibid. Is traegh in den Oorlogh te water, 778.
Staet in deſe Provincie, 1. In Duytſlandt, ibid. Enghelandt, ibid. Vranckrijck, 2. Sweden en Denemarcken, ibid.
Spaenſche haer Placcaet tegen de Staetſe commercie, 521. Maecken een Compagnie van Commercie, 522. Deſſeyn tot accommodatie van d'Ooſt-Zee, 716. haer perſuaſie, 717. Groote Vloot gereedt, 1140.
Steenbergen van de Staetſe weder ingenomen, 125.
Stralen over, 1191.
Straelſunt, 697. Belegert, 698. Verlaten, 700. Accoort met Sweden, ibid. beſendingh aen haer Ho. Mog. 701. Antwoort, 702.
Suriano Preſident van Venetien in den Haegh, 7. heeft Audientie, 8. Tractaet van Venetien, ibid. tot d'executie van't ſelve aengemaent, 96. Neemt ſijn affcheyt, 229. Oorſaeck van ſijn verblijf, 531. Affcheyt, 601.
Swartſenburgh in den Haegh, 106. wegens Brandenborgh, 823. Propoſitie, 824. Nader Memorie, 827. Antwoort, 830. Vordere Propoſitie, ibid. Nieuborghſe verklaringh daer op, 831. Klaghte, 832. Antwoort, 834. weder wegens Brandenborgh alhier, 1234.
Sweden, 83. Tractaet met deſen Staet, ibid. nader Tractaet, 86. Sweetſe ſchult, 214. Obligatie, ibid. Koninck ghequetſt, 610, 624. Tractaet met Polen, 892. Progreſſe teghen de Keyſer, 1028. handelen met deſen Staet, 1029. Tractaet met Vranckrijck, 1177. Tollen in Pruyſſen, 1185. Koninck weder ghequetſt, 1264. Doodt, ibid. Valt in Pruyſſen, 553.

T.

TArra, 1085, 1073, 1086, 1143, 1173. Teylingh, 119.
Tenys, 122.
Tereſteyn en Wede nae Zeelandt, 1241. waerom? ibid.
Therby trout, 548.
Thibaut wert beſchuldight van de Coninck van Vranckrijck, 455.
Thomas Roe, Enghelſche Ambaſſadeur, 906. Audientie, ibid. Antwoort van haer Ho. Mog. ibid.
Tilly ſlaet Vorſt Chriſtiaen by Statloo, 231. Oorlogh tegen Denemarck, 467. Paſſeert den Havel, 648. Slaet Turlagh, ibid. Schrijft aen haer Ho. Mog. 688. Antwoort, 689. ſchrijft wederom, 931. wort beantwoordt, 932. ſlaet de Koningh van Denemarcken by Lutter, 551. ſlaet Saxen, 1184. van de Sweedt geſlaghen, ibid. doodt, 1263.
Tractaet met Venetien, 8. van guarantie van 't Jaer acht, tuſſchen deſen Staet en Enghelant, 13. van guarantie met Vrankr. en Engel. 16. van liquidatie met Engelant. 17. van obligatie aen Engel. gepaſſeert, 20. van quijtſchelding, 22. van verdragh tot af-loſſingh van den Briel en Vliſſingen, 24. van de Unie tuſſchen Vranckrijck en de Duytſche Cheur ende Vorſten, 25. tuſſchen deſen Staet ende de Geunieerde Vorſten, 29. met Dennemarck, 41, 42. Tractaet van Odenzee, 77. tuſſchen deſen Staet en Lubeck, 82. en Sweeden, 83, 86. van deſen Staet met Hamborgh, 88. tuſſchen Hollandt, Zeelandt, en Vrieſlandt, en de ſes Wendiſche Hanze-ſteden, 90. van Xanten, 106. van deſen Staet met Brandenburgh, 114. met Marocco, 135. met Engelandt raeckende d'Ooſt-Indiſche Compagnie, 206. van Commercie tuſſchen Vranckrijck en Engelandt, 257.
Tractaet tuſſchen deſen Staet en Engelandt, 278. van deſen Staet met Vranckrijck ghenaemt de Compiegne, 284. van Coupet, 290. over d'Uyt-toght van Manſveldt uyt Ooſt-Vrieslandt, 343. met Enghelandt en deſen Staet van twintigh Oorlogh-ſchepen, 468. van Zouthampton, 469. tuſſchen Enghelandt en deſen Staet met Dennemarck, 480. van Mouſon, 533. Project tuſſchen Betleêm Gabor en deſen Staet, 549. Tractaet tuſſchen Engelandt en Rochelle, 727. tuſſchen Duc de Rohan en Spangien, 836. tuſſchen Vranckrijck en Engelandt, 841. tuſſchen den Keyſer en Denemarcken, 845, tuſſchen Sweden en Polen, 892. tuſſchen Vranckrijck en deſen Staet van 't jaer ſeven en twintigh, 971. nieuw Tractaet tuſſchen de ſelve, 978. Tractaet tuſſchen de Sweetſche en die van Dantzick, 1009. van Vranckrijck met de Gouverneur van Orangien, 1031. met de Keyſer, 1067. van Spaengien met Enghelandt, 1074. van Sweden met Vranckrijck, 1177. van Heſſen met Sweden, 1180. van Saxen met Sweden, 1182. van deſen Staet met Brandenborgh, 1234.
Treves, 33. diſcours op de voorgaende Treves, ibid. Voorſtel van nieuwe Treves handelingh, 37. handelingh van de ſelve alhier door Berckel, 898. Weſt-Indiſche Compagnie daer tegen, 900. Oock de Predikanten, 903. Miſſive aen Haerlem raeckende de ſelve, 965. haer Advys daer op, 966. Preliminair van de ſelve, 968.
Turetinus Geſante van Geneve in den Haegh, 48.

V.

VAlckenborgh, 1028, 1179.
Veltoline, 532, 531.
Velt-togh, 749, 780, 873, 992, 1129.
Venetie, Tractaet met deſen Staet, 8. van de Keyſer gheſlagen, 1028.
Vendoſme, 1087.
Vane Engelſche Ambaſſadeur alhier, 907. conferentie, ibid. Memorie rakende Amboina, ibid. tweede Memorie, 908. Antwoordt, 909. ſijn voorſtel rakende de Vredehandelingh met Spaengien, 988. antwoort van haer Ho. Mog. ibid. ſijn Repligue, 989.

Digitized by Google

weder hier, 1072. sijn antwoort, 1073. handelingh, ibid. nader propositie, ibid. vertreckt, 1074. antwoort van haer Ho. Mog. aen hem, 1086.
Venlo over aen de Staetsche, 1190. capitulatie, ibid.
Uytenbogaerts brief geintercipieert, 517.
Uytspraeck van haer Ho. Mo. over d'Oost-Vriesse differenten in't jaer twaelf, 501. in't Jaer negentien, 503. in't jaer twintig, 505. van 't jaer ses en twintigh, 507, 511. over Oost-Vrieslant en de besettinghe van Embden, 594. over de differenten van Stadt en Landen, 777, 847. over de differenten in Vrieslandt, 1222. over't onderhoudt van 't Guarnisoen in Embden, 1257. over d'Oost-Vriesche Stenden, 1259.
Uladislaus Sigismundus, komt in 't leger voor Breda, 333.
Ulefelt wegen Denemarck in den Hage, 468.
Voet-spoelinghe, recht van het selve, 775. Matrosen daer tegen, ibid.
Voort, Ingenieur, 857.
Vosberghen, Resident van Denemarcken alhier, 651. na Ceulen, 953. Negotiatie aldaer, 958. na Vranckrijck, 1242.
Vranckrijck, gestelthеyt jegens desen Staet, 228. Tractaet van commercie met Engelandt, 257. Tractaet de Compiegne, 284. van Coupet, 290. van Madrid, 532. van Mouson, 533. handelt met desen Staet, 602. Tractaet van Compiegne niet voldaen, 741. Concept Tractaet onsmakelijck, ibid. sijn verklaringe ibid. Schrijst aen desen Staet wegens Luyck, 969. Tractaet met desen Staet, 971. niet gheratificeert, 975. aenleydingh tot een nieuw Tractaet, 976. inclinatie tot rupture tegens Spangien, ibid. nieuw Tractaet met desen Staet, 980. Koninck tot Lions, 1072. eloigneert van sigh de Koninginne sijn Moeder, 1087. die Capelle soeckt in te nemen, 1088. en na Avesnes gaet, ibid. haer onthael tot Brussel. 1130.
Vriesche saken, Misverstant tusschen de Gooen, en de Steden, 211. Raedts bestellingh verandert, ibid. oppositie van het Hof, ibid. approbatie van de selve, 212. afschaffingh, ibid. instructie van 't Hof, ibid. andere onlusten, 538. reformatie aldaer, 585. is traegh in den Oorlogh te Water, 778. ghetraduceert, van datse de Kercken-ordre van het Synodus verwierpen, 775. Resolutie wegens haer achterheden in d'Admiraliteyt, 783. Schrijst over de Biltmeyers, ibid. achterhaelt, 849. casseert assonderlijck acht Compagnien, 1055. vermaent tot betalingh van haer achterstant in d'Admiraliteyt, 1095. Beaumont, Scaep, Besumer, derwaerts, 1168. bessendingh met Krijgs-volck derwaerts, 1169. Rantwijck, Barents, Vosbergen, Weede, derwaerts, ibid. 1220. Protestatie daer tegen, ibid. haer propositie, 1220. uytspraeck, 1222. middelen in Vrieslandt, 1213. voort-aen gheen Souvrain en Stadthouder, 1227. aenradingh van Treves, 1229. nader aenmaninge, 1231.

W.

Warsusée, secrete correspondentie met desen Staet, 1188.
Welderen, 916.
Wesel verrast door de Heer van Dieden, 871. verversſing van de Stad, 926. klaegt over 't guarnisoen, 927. twee uyt den Raedt derwaerts, ibid. Kercken aen haer gerestitueert, 928. naerder Capitulatie met haer, ibid. 1062. vryheyt van Licenten, 1139, 1244.
West-Indische Compagnie hier op-gerecht, 61. haer Octroy, 62. is tegen den Treves met Spangien, 900. Engelsche klagen over haer in Guinee, 1245.
Willem Ludwigh van Nassauw Stadthouder van Vrieslandt sieck en overleden, ibid. Sijn begraeffenisse, 7.
Willem van Nassauw voor Grol doodt gheschooten, 683.
Willem Prins van Orangien geboren, 548. wort Generael van de Cavallerie, 992. survivance van Stadthouder, 1132.
Graef Willems versoeck door Ferents, 1039. troepen werden weder in dienst genomen, 1042. versterckingh van sijn Compaginen, ibid. naerder ordre tot onderhout van de selve, 1041. neemt de Kruys-Schans in, 1197. S. Jacobs en meer andere, ibid.
Wyarda en Amama weghen de Graef van Oost-Vrieslandt alhier, 513. Wederom, 936. propositie, ibid. Advys daer op, 937. Wyarda, 595, sijn propositie, 1127. antwoort, ibid. nader instantie, ibid.
Wijngaerden, Sonck, Kamerlinck, Bruning, Schotte, Ferwou, in Ambassade naer Eegelant, 12. audientie, 13.
Wispenninck in den Haegh, 1040. Propositie weghens Nieuwborgh, ibid. urgeert d'Evacuatie en demolitie in Gulick, Cleef, &c. 1089. Wydlopige Propositie, 1136. Antwoort van haer Ho. Mog. 1138. versoeckt interceſſie by de Koningh van Sweden om Neutraliteyt, 1245.
De Wit klaegt over verbodt van Koorn, 1055.
Wolf Hessischen Gesant alhier, 540.
Wtrecht, 869. Dispuyt over des selfs Fortificatien, 617. Hollandt is teghen haer, ibid. Staten Generael nemen haer Sessie aldaer, 679.

Z.

Zeelandt, reduceert haer Compagnien, 538. retracteert, ibid. Klaeght over de Spaensche Paspoorten by eenige Kooplieden geimpetreert, 1012.
Zobeln wegen Hessen in den Haegh, 44. waerom, ibid.

Digitized by Google

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Beginnende met 't uytgaen van den TREVES.

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

EERSTE BOECK.

KORT BEGRYP.

STaet in deſe Provintien. In Duytſlant. In Engelant. In Vranckrijck. In Sweden ende Dennemarcken. Graef Willem van Naſſauw. Graef Ernſt van Naſſauw. Petitie. Velt-tocht. Spinola treckt na de Paltz. Koningh Jacob. Prins Hendrick nae de Paltz. Saecken in Beemen. Begraeffenis van Graef Willem. Maesdijck deur geſteken. Suriano Reſident van Venetien. Tractaet met Venetien. Carleton. Ooſtindiſch Schip in Engelant aen gehouden. Wyngaerden, Camerlingh, Sonck, Bruninx, Scotte, Ferwou, Ambaſſadeurs na Engelant. Liquidatie van deſen Staet met Engelant. Obligatie aen Engelant gepaſſeert. Verandert. Quijtſcheldingh. Dienſt van Oldenbarnevelt. Verdragh tot afloſſingh van den Briel. Vliſſingen. Onruſt over de Gulickſe Landen. Begin van de Unie der Duytſche Cheur ende Vorſten. Tractaet tuſſchen deſen Staet ende de Duytſche Vorſten. Naerder Tractaet. Diſcours op den voorgaenden Treves. Voorſtel van nieuwe Treveshandelingh. Peckius hier. Zyn Propoſitie. Antwoort. Geſante van Lubeck hier. Strick van wegen Dennemarcken. Tractaet met Dennemarcken. Randwyck en Joachimi na Duytſlant. Caſenbroot van wegen Graef Willem. Zabel wegen de Lantgraef. De Groot. Evadeert. Vrouw Maria van Reygersberg. Koning van Beemen komt in den Hage. Lantgraef Maurits accordeert met den Keyſer. Cheurvorſt van Coln. Princeſſe Douariere van Orangie overleden. Manſvelt. Geneve. Brandenborgh. Swartzenbergh. Polen. Petrus Keronsky. Velttocht. Philippus de derde Coningh van Spaigne ſterft. Huys te Reyd by de Spaenſche genoomen. Gulick belegert. Pithan. Maurier Ambaſſadeur van Vranckrijck. Zijn klachten. Ludovicus Camerarius. Zijne Negotiatie. Spaenſche aenſlagh op Cadſant.

Saken in deſe Provintie.

In Duytſlant.

DE Binnelantſche twiſten ende veranderinghen banden Jare achthien ende negenthien in Hollandt waren wel eenichſins verby: ſwaere tijden nochtans mettet uytgaen van den Treves ſtonden voorhanden. Duytſlandt was wel beroerte over de Kieſinge van den Cheurfurſt Frederick Paltz Graef tot de Kroone van Beemen. In welck Rijck de Staten of Directeurs van dien al by 't leven van Keyſer Matthias hadde afgeſet de Stadtſhouders en Lant-Officiers by hem gheſtelt; Voorts haer geopvoſeert teghen de reſignatie der Kroone Beemen, die Keyſer Mathias dede aen den Erts-hartogh Ferdinandt van Grats. In Engelant regeerde Coning Jacob, out van Jaren, ſeer ghenegen tot alle bermaeckelijckheden die de Vrede mede brenght: Vyandt van den Oorlogh, ende

In Engelant.

1621. ende van die hem deselve wilden aenraden: Ende daer om afkeerigh van hulpe te doen aen zijn Swager den Cheur-Furst, daer na Coning van Beemen genoemt, als siende dat hy daer deur soude verballen in oorlogh. Hy was ooch brandt van de Kercken-ordre ende discipline diemen in de Palts ende alhier ghebruyckte, namentlijck de Geneefsche, als meest over een komende mettet ghene wat de Puritains in Engelant dreven, ende begeerden. Welcke Puritains deur de Bisschoppen, die 's Konings oor hadden, wierden ghesuppriimeert, alreede terstont na de eerste Reformatie onder de Regeeringh van de Koninginne Elisabeth: Als wanneer eenige Theologanten geern gesien hadde d'af-stellinge van de Bisschoppen ende wat daer aen vast was, om d'æqualiteyt of independentie der Predicanten in te voeren: sullende Calvin selfs gheseght hebben dat Engelandt dede als een Vrouwe die haer Huys uytvaegde, edoch de duyghepit aen de oorpel liet leggen. De Bisschoppen ter contrarie noemden Geneve het tweede Roomen: ende die Kerckelijcke discipline of oorde eene Antichristische Inquisitie.

Doch na dertich jaren zijn deselve Puritains noch wel meester ghewoorden in Engelandt met extirpatie van de Coninghlijcke Regeeringh, decapitatie van de Koning, ende verjaginge van zijn Huys. In Vranckrijck Regeerde Lodewijck de dertiende, die in April in 't Jaer seventien hadde laten ombrenghen den Mareschal d'Ancre, Favoriet van de Koninginne sijn Moeder ende Regente; ende daer deur hy van de Moederlijcke Voogdye de Regeering aensich toogh, edoch wederom deur den Duc de Luines sich liet Regeeren.

In Vranckrijck.

In 't Jaer achtien herstelde hy in Bearn de Paepsche Religie, want aldaer de Ghereformeerde tot noch toe sedert de troublen was boven gheweest. Hadde ooch den horen oorlogh van Pont de Zee met de Koninginne zijn Moeder. Ende teghen 't uyt-gaen van den Treves alhier, gaf hy sich om die van de Religie ende haer inhebbende vaste Steden te reduceren. En hy was ganusch niet wel te vreden op dese Provintien om de proceduyren teghen de Remonstranten, die hy deur zijn Ambassadeur steedts favoriseerde: en daerom ooch niet wilde toelaten dat op het Dortse Synode eenige Predicanten van de Gereformeerde uyt Vranckrijck gingen.

In Sweden en Denemarcken.

Koningh Gustavus van Sweden, namaels gheheeten Magnus, hadde noch een sterche party aen Koningh Sigismond in Poolen: ende hy socht meer hulp van hier als datmen wel van hem te verwachten hadde. Koning Christianus de Vierde in Denemarcken, volgende de Lutersche opinien ende Kercken-ordre, was ghelijck meest alle van die ghesinthept, gheen vriendt van de Calvinische; komende in dat stuck over een met de nieuwe van Koning Iacob ende de Bisschoplijcke in Engeland. Deselve Koningh sach ooch seer op zijn particulier: was niet wel te vreden over d'Alliantie ende Tractaten die desen Staet ghemaeckt hadde met Sweden, ende de Hanse-Steden; in de jaren dartien, veertien, en sestien, ende om het secours voor weynich Jaren ghedaen aen de Stadt Bruynswijck tegen den Hartogh Frederick Ulrich: by ende met den welcken Koningh Christianus sich in 't belegeren der Stadt vont ende voeghde. Aen Spagnien was men verwachtende een openbaren, strengen, ende onverschoenlijcken, aen den Keyser ende Catholijcke Ligue bedechte, edoch al-te-samen machtige vyanden.

Graef Willem vã Nassauw overleden.

Men mocht ooch wel voor een merckelijck verlies voor den Staet reknen dat Graef Willem Ludowigh Stadthouder van Vriesland stierf den laetsten Mey sestien hondert twintich, als zijnde naest Prins Maurits een groot steunsel van den Staet: out in zijn een-en-sestighste jaer. Hy was ghebooren tot Siegen den 13. Marty vijfthien-hondert sestich: zijn Vader was Graef Ian den ouden, Broeder van Willem Prins van Oranjen outsten Soon van Graef Willem die gestoven was in 't Jaer vijftien-hondert neghen-en-vijftich: wiert Gouverneur in Vrieslandt naer den doodt van den Hoogh-ghedachten Prins Willem van Orangien, van Groeningen, ooch horts daer na van Drenthe, wiert hy Gouverneur terstont na de Reductie van deselve Stadt: hebbende alrede te voor Commissie over d'Omlanden. De sieckte quam hem aen den 12. Mey, na het middaghmael; soo als hy in zijn Cabinet was schrijvende eenen Brief aen Prins Maurits: waer in hy onder anderen voorstelde de casus, wat te doen soude staen, in gevalle Prins Maurits subitelick of anderssints quame t'overlijden. Want de Princesse Louyse, Moeder van Prins Hendrick, hadde haer altijt gedragen gunstich den Remonstranten, gelijck ooch de Prince haer Soon: die namaels tot het Gouvernement kwame, tusschen beyde partyen sich seer moderaet heeft ghetoont, zijnde ooch ghelooflijck dat hy ghedurende de twisten in dese Provintien met kennis ende goetvinden van Prins Maurits sich meer Remonstrants als Contra-Remonstrants droegh: op dat wanneer de Remonstranten waren meester ghebleven, of dat Prins Maurits onvoorsiens was komen t'overlijden, de Remonstranten geen ander Gouverneur, als Prins Hendrick, mochten kiesen. Dat dit waer is, blijckt daer uyt dat namaels Prins Maurits kranck worstende, selfs Prins Hendrick zijn broeder ghecommandeert heeft.

Desen soodanighen Brief, segh ick, schrijvende, quam hem haestelijk aen een beroerte, die de Doctoren noemen Apoplexia; en horts daer na veranderende in Hemiplegiam: benemende hem of seer belemmerende de spraeck: sterbende den lesten Mey. Wierdt na ghewoonte in zijn Tabbaert op zijn Bedde legghende ghetoont; ende seer behlaeght by een yeder; als hebbende de Provintien van de heertste tijden af wel ende getrouwelijck gedient. Hy is in de Provintien van zijn Gouvernement seer ontsien ende bemint geweest. Tusschen hem ende Pr: Maurits was groote confidentie ende vriendschap, waer uyt in 't jaer vijftien hondert drie en tnegentigh ontstonden de questien in Vrieslant over het Commandement van Hasselt: 'twelck onder Vriesslandt zijnde, Graef Willem nochtans dede quiteren ende cederen aen Prins Maurits.

Aengaende de geschillen van de Remonstranten ende Contra-Remonstranten, hoewel Graef Willem Anno sestien hondert acht mede was van de Commissarisen tot het maken van den Treves (die van de Remonstranten meest afquam) soo heeft hy sich nochtans seer hart ghetoont tegens de Remonstrantsche Party: werdende het daer voor gehouden dat hy de meeste oorsaecke was van dat Prins Maurits (die sich eerst langh stil hielt) sich eyntlijck als Hooft verklaerde van de Contra-Remonstranten. Die wederom, op recommandatie van Graef Willem hielp procureren dat Boogerman Predicant tot Leeuwaerden, ende groot confident van Graef Willem, wierdt President van 't Synodus. Doch die vriendtschap belettede of wederhielt Prins Maurits niet in 't aennemen van 't Gouvernement van Stadt ende Landen ende Drenthe; na de doodt van Graef Willem: zijnde gelooflijck dat hy ooch wel niet ongeerne dat van Vrieslandt ghehadt hadde. Daer en ontbraecken ooch in Vrieslandt geen Leden der Regeringh die meer inclinatie tot veranderingh, als tot Graef Ernst hadden.

Graef Ernst vã Nassauw.

Maer Graef Ernst was gedurende noch de sieckte tot Leeuwaerden ghekomen, ende hadde sich alsoo weten t'insinueren, dat hy by de Staten van Vrieslandt tot haer Stadthouder gekoosen wiert, meest deur gunst ende toe-doen der Steden.

Alsoo men dan, gelijck gesept is, sach dat de twaelfjarige Treves in 't jaer sestien hondert een en twintich, ten eynde soude loopen, ende dat de Spaensche om de Victorien des Keysers in Duytslant, ende om haer epgen in de Palts moedigh zijnde, niet souden willen verstaen tot eenige billijcke verlenginge, so heeftmen al in tijts bedacht geweest op behoorlijcke tegenstant. Waer in men betracht heeft twee dingen: het eene was datmen van langerhant ghesocht heeft vrientschap en alliantie van alle Princen ende Potentaten die men wiste jalours te zijn van de Spaensche ende Oostenrijcksche grootheyt. Met Vranckrijck en Engelant maecktemen in 't jaer sestien hondert negen, tractaten: waer by niet

alleen

Digitized by Google

1621. alleen de ſelve Croonen beloofden te garanderen den Treves: maer ooch aſſiſtentie / waerneer nae verloop van den Treves de Spaenſche / ontrillicker wijſe / den Oorlogh weder aenvinghen. In 't jaer dertien, veertien, ſeſtien, achtien, is Alliantie ghemaecht ſucceſſivelick met Lubeck, Sweden, Cheur-Palts en andere Duytſche Princen / met de Hanſe-Steden, ende eyntlijck met Venetien. Van alle dewelcke in de volgende verhalen ſal op zijnen tijdt geſproocken worden. Doch deſe middel van tegen-ſtant van verre / onſeecker ende meer ter eeren als van vaſtigheyt zijnde; ſoo heeftmen noch veel meer een tweede ende het rechte middel van tegen-weer betracht; namentlijck d'inwendige bewapeninghe / alle goede voorſieninghe te doen / ende ordre tot eene genoeghſame Militie te ſtellen. Tot dien eynde is in Julio des jaers ſeſtien hondert en twintich deur den Raedt van State gheproponeert ende aen de reſpective Provintien ghecommuniceert inhoudende manieren:

Hooge Mogende Heeren.

HOe hooghe het is importerende voor den dienſt ende goede verſeeckeringe van de gemeene Landen, dat de Jaerlickſche *Conſenten* van de Provintien niet alleen tijdtlick, ende voor den inganck van 't Jaer werden ingebrocht, maer dat de ſelve oock werden gedragen conform de *Petitien*, die van tijdt tot tijdt daer toe werden gheproponeert, ende altijts ſoo ſchaers ende bekrompen zijn genomen, als des Landts dienſt eenichſints heeft konnen lijden, 't ſelve is U. Ho: Mo: van Jaer tot Jaer *wel ſerieuſelijck vertoont*, de welcke oock na hare langhe *experientie* ende *wijsheyt ſulcx by haer ſelven* wel weten te overleggen, want hoe is het mogelijck dat op alle nootlijckheden van den Lande behoorlijck kan voorſien worden, ſoo lange als men van de Conſenten niet verſeeckert en is, ende daer op geen vaſte Staet gemaeckt, ende gheaſſigneert mach worden, deſen niet tegenſtaende, ſoo is ghеſtadich gheſien, dat t'elckenmalen de helft van 't Jaer ende meer verloopen is geweeſt aleer de openinghe van de voorſz. Conſenten is gedaen, ghelijck dit Jaer oock gheſchiet is, ende dat noch meer is, dat de ſelve Conſenten noch ſoo defectueux by eenighe Provintien zijn voortghebracht, datmen ter ſaecke van dien, *oock ſtaende den tijdt van de Treſues*, noch in meerder t'achterheyt van de ſchulden is vervallen, in plaetſe dat de overgeblevene laſten van den voorgaenden Oorloge hadden behooren af geleyt te werden, omme alſoo van 't oude gheſuyvert zijnde, metten uytganck van 't *Beſtandt* den laſt van 't nieuwe aenſtaende Oorloge beter te hebben moghen dragen, ende wederſtaen, behalven dat de gheconſenteerde Penningen: by eenige Provintien noch ſoo langſaem werden gefurneert, datmen in't betalen van de gedane onkoſten geen woordt kan houden, noch 's Landts Credijt bewaren. Dit by ſijne Princelijcke Excellentie ende den Raedt van State geconſidereert zijnde, ende oock gelet hoe veele hier aen gheleghen is in deſe conjuncture, *dat het Beſtandt gaet expireren*, hebben noodich gheacht tijdtlijcker als wel in de voorgaende Jaren aen U Ho: Mo: hare vertooninghe ende Propoſitie te doen, van't geene dat in't aenſtaende Jaer *een en twintich*, de verſeeckeringhe ende conſervatie der Landen ſal vereyſchen, op dat de ghemeene Landtſchappen hare Vergaderingen ende Landts-dagen oock in tijdt ende met den eerſten moghen uytſchrijven, omme door de incommoditeyt van de winterſe Dagen ende vorſt (daer op het retardement veeltijdts gheexcuſeert wordt) gheen belet te hebben, ende alſoo voor den uytganck van 't Jaer wel gereſolveert te moghen uytkomen, daer toe mits dien de voorſz. Landtſchappen ernſtelijck verſocht ende ghebeden worden, omme hier inne (by wat gheleghentheyt het ſy) niet te willen failleren.

Ghelijck mede, deſelve U. Ho: Mo: ten hooghſten worden ghebeden, daer op wel ernſtelijck te willen letten, dat niet alleen de *Petitien* van deſe Propoſitie ten volle werden ingewillight: Maer dat oock als noch *ghеſuppleert worden de deficten* van de voorgaende Jaren, ten minſten van den Jare *veertien* af, volgende de recapitulatie daer van in de propoſitie van de voorgaende Jare gemaeckt, aengeſien, dat de noodige koſten met goede deliberatie en reſolutie van U Ho: Mo: aengewent ende de ſchulden daer over ghemaeckt zijn, de welcke mits-dien ſonder verlies van't Credijt van 't Landt ſonder notable confuſie niet konnen in de windt geſlagen ofte voorby ghegaen worden, waer van de ſwarigheydt des te grooter is, om dat het defect van eene Provintie oock met hem treckt ghelijcke defecten van alle d'andere Provintien; hoewel eerſt by expreſſe laſt daer toe conſent ghedraghen hebbende. Daeromme Sijn Princelijcke Excellentie ende den Raedt, Ampts-halven niet konnen achter wegen laten, wederomme deſe inſtantie daer over te doen, tot voorkominghe van alle miſverſtanden ende confuſien, ende ten eynde dat de *Liquidatien* van de Provintien daer na op een eenparighe ordre ende voet moghen opghenomen worden. 1621.

Ende aengaende de *onde ſchulden*, immers de penninghen op Intereſt loopende tot laſte van de Generaliteyt monterende teghenwoordich, ter ſomme van *vier Millioenen, acht hondert drie en tnegentich duyſent, negen hondert ſeſtich gulden, twaelf ſtuyvers, vijf deniers ob.* Het ware wel te wenſchen gheweeſt, dat de ghemeene Landtſchappen haer in den voorleden tijdt van 't *Beſtandt* ſoo verre hadden willen laten beweghen, dat alſulck capitael voor den uytganck des ſelfs hadde konnen afgheloſt werden, ghelijckerwijs als van Iaer tot Iare daer op ſerieuſe inſtantie is ghedaen, ende levendich vertoont de noodigheyt van dien, ende hoe lichtelick daer door de Landen, inſonderheyt in tijde van Oorloge, in notabele confuſien ſouden konnen geraecken, ende al-hoe-wel 't ſelve alſdoen met minder ſwarigheyt der Landen hadde konnen gheſchieden, ſoo en kan noch dit echter in gheenerhande manieren achter weghen blijven, het welck 't meerendeel van de Provintien mede ſeer wel zijn verſtaende, ende mitſdien eenighe Iaren herwaerts, ende nu mede in den teghenwoordighen Iare, daer toe hare goede ghenegentheyt ghetoont, ende conſent ghedraghen hebben, welcker goede Reſolutie als tot noch toe geen effecte heeft konnen ghekomen, uyt oorſaecke dat eenige weynige Provintien haer daer inne tot noch toe hebben achterghehouden; daer beneffens mede eenigh belet ghedaen heeft, dat de middelen gheraemt tot alſulcke afleggинghe van penningen; niet eenpaerlijck maer diverſelijck ende op verſcheyden manieren zijn voorgeſlagen gheweeſt, ende nadien het ſoo hooghlijck voor den dienſt van de gemeene ſaecke is importerende, dat eenmael een goede raminghe ende vaſten voet hier inne werde ghenomen: Soo heeft Sijn Princelijcke Excellentie ende den Raedt goet ende noodigh gheacht U. Ho: Mo: noch wederomme ſerieuſelijck te verſoecken, dat der ſelver geliefte zy, van nu aen in deſe hare Vergaderinghe, daer toe by proviſie eene eenparighe voet ende reſolutie te nemen, op goet believen van hare Principalen, 't zy by opſtellinghe van eenigh middel, generalijck over alle Provintien ('t welck doch niet ſonder redenen ghehouden wordt van groote conſideratie, ende difficulteyt te weſen) ofte dat de Capitalen by ghewoonlijcke proportie werden ghefurneert aen 't comptoir van den Ontfangher Generael, in termynen van *acht* ofte *thien* jaren, ofte oock ten minſten, dat de Provintien de voorſchreven laſten van nu aen, op haer nemen te voldoen, ende de Generaliteyt daer van ontlaſten, de ſelve vindende uyt alſulcke middelen als elck Landtſchap ſal oordeelen voor haer oorbaerlijck ende bequaemſt te weſen na de natuyre, en de beſte commoditeyt van haer Landt.

Omme nu te komen tot de Oorloghs-laſten van het toekomende jaer *een en twintich*, ende de Penningen, de welcke tot vervallinge van de ſelve by de ghemeene Landtſchappen ſullen moeten ghevonden ende opghebracht werden, tot der ſelver behoudeniſſe ende conſervatie, ſoo weten voor eerſt U. Ho: Mog: hoe dat het twaelf-jarighe *Beſtandt* in 't beginſel van't aenſtaende jaer gaet expireren, waer over gheen ander giſſinghe en is te maecken, dan omme ons ſelven met goede

Digitized by Google

1621. levendighe couragie tot den oorloghe te ſtellen, ende alle preparatien daer toe gherequireert, met alle behoorlijcke vlijdt by de handt te nemen, want anders doende, ofte yetwes daer inne verſlappende, 't ſelve was ons goede Vaderlandt met ons ſelven vrouwen ende kinderen onbedachtelijck (Godt betert) in't uytterſte ghevaer ende bederf gebracht. Men ſiet den *Koninck van Spaignen* ende *Eerts-Hertoghen* niet achterweghen te laten omme van nu aen hen van een groot ghetal van nieuw Krijghs-volck te peerde ende te voet, ende van alle noodſaeckelickheden tot den oorloge dienende, met alle macht te verſien, oock ſoo, dat niet tegenſtaende het groote geweldt van Krijghsvolck, het welcke ſy alreede uyt de Nederlanden in Hoogh-Duytſlant tot aſſiſtentie van den *Keyſer* ende teghens den *Koninck van Bohemen*, ende andere Duytſche Vorſten, gheallieerde van deſe Landen, zijn ſendende, zy-luyden noch echter ſoo grooten aental van Ruyteren ende knechten van nieus hebben in dienſt aenghenomen, dat ſy daer mede boven de ghenoeghſame beſettinge van haer-lieder Frontier-plaetſen noch ſeer groote troupen ende macht van Krijghs-volck alhier by den anderen houden, omme op alle occaſien een Royael Legher teghens ons te Velde te moghen brenghen, ende noch daghelijcx nieuwe beſtellinghe uyt-geven, omme in't aenſtaende jaer met meerder gheweldt, ons op 't lijf te vallen, *Ghelyck 't beginſel buyten twyffel 't beſtichſte ſal zijn*; behalven dat de macht van Krijghſvolck van nu aen voor Duytſlandt gedeſtineert, inghevalle van eenigh accoordt (daer toe tegenwoordigh ſeer gearbeyt wort) ofte by andere occaſie ſeer lichtelijck weder herwaerts aen ſouden mogen komen, daer op wy mitſdien wel hebben te letten, ende geenſints en moghen verſuymigh weſen, omme ons lieden van alles daer teghen ſulcx te verſien, dat wy noch onghereet zijnde, niet onverſiens verraſt ende leelijck overvallen worden: het welck buyten twijffel ſoude geſchieden, wanneer de miniſte openinge daer toe, ende occaſie van ſlappigheyt ſoude worden ghegeven; derhalven ten hooghſten noodigh is, ghelijckerwijs ten inganck van 't *Beſtandt* tot der Landen verlichtinge een goet ghetal van Compagnien, alſdoen in dienſte zijnde, ghelicentieert is gheweeſt, ende boven dien het meerendeel van de overgheblevene Compagnien in ghetal van Peerden ende Hoofden is vermindert, dat niet alleen alſulcke Compagnien ten minſten nu wederom met den oorloghe tot een behoorlijck getal werden geaugmenteert ende verſterckt, ende namentlijck dat de Compagnien Ruyteren, ſtaende tegenwoordigh op *ſeventigh Paerden*, weder gebracht werden op haer oude ghetal van *hondert*. Dat mede de Compagnien te voet eertijdts van *hondert*, *hondert dertich* ende meer *Hoofden* ghereduceert gheweeſt zijnde op *ſeventigh Hoofden*, nu weder werden ghebracht op *hondert Hoofden*, ende de Compagnien van de Landtſchappen van *Vrieſlandt* ende van Stadt *Groeningen* ende *Ommelanden* met het *Beſtandt* vermindert zijnde van *twee hondert en hondert ſeventich Hoofden* op *hondert*, nu wederomme verhooght worden tot *hondert vyftich Hoofden*, maer dat oock alle verminderde Poſten van den *Staet van Oorloghe* (als van *Traictamenten ende Oorloghs behoeften* metten aenkleven van dien) weder ghebracht worden totten voet, daer op de ſelve in den jare *ſeſtien hondert ſes* zijn ghenomen gheweeſt, omme alſoo de beſettinghe ende vordere voorſieninghe van de Frontieren behoorlijck te moghen doen, ende mede, omme tot naerder verſeeckeringhe van de ſelve mitſgaders van de quartieren daer omtrent een ghenoeghſaem Legher te moghen in 't Veldt brengen, verſien met alle noodtlijckheden daer toe gherequireert, ſonder welck Legher de ſelve Frontieren (ſoo kennelijck is) teghens des vyandts aenvallen niet volkomentlijck konnen ghegarandeert worden; hier by komen, dat de voorſchreve Frontieren in den oorloghe tot meerder quantiteyt van *Vivres*, *Munitie*, ende oorloghsinſtrumenten moeten geprovideert worden, als tot noch toe in tijde van *Beſtandt* is ghedaen, alle welcke laſten alleen uyt der *Landen middelen* ende *Contributien* ſullen moeten ghefurneert worden, aengeſien dat tegenwoordigh egeene apparentie is van eenigh *Uytheems behelp* van Geallieerde, de welcke meeſt allegader het oorlogh, of uyt of inlandigh ſelf op den hals hebben. Weſhalven ſijn Princelijcke Excellentie ende Raedt van State dit alles wel overwogen hebbende, hoewel de ſelve niet geerne de Landen eenige *laſten* ſouden voorhouden, de welcke eenighſints als niet ten hooghſten noodig ſoude moghen gheexcuſeert ende voorby gegaen worden, nochtans inneſiende den teghenwoordigen noodt ende dangereuſe geſtelteniſſe van ſaecken, ende vaſtelijck vertrouwende dat U Hog: Mog: na haren gewoonlijcken yver, ende kloeckmoedigheyt daer mede de ſelve ſoo groote eere ende reputatie by de geheele wereldt altijdt hebben behaelt; oock nu in deſe gelegentheyt dat men ghenoodtdruckt wordt het oorlogh tot ghemeene defentie wederom by der handt te nemen, ons goede Vaderlandt niet ſullen verleghen laten, hebben noodigh gheacht de ſelve U Hog: Mog: te verſoecken, ende ten hooghſten te bidden, omme in het aenſtaende jaer niet alleen te willen continueren de betalinghe van de partyen van den tegenwoordigen *Staet van Oorloghe* ende repartitie, bedragende ter Maendt omtrent *vyf hondert vijf en twintigh duyſent gulden*, maer oock den ſelven Staet te willen verhooghen met de verſterckinge van *Ruyteren ende knechten*, midtſgaders de *Bidets*, ende vordere augmentatie van oorloghs laſten, hier vooren verhaelt, de welcke wel over-gheleyt ende met de beſoignen van hier voortijts geconfereert zijnde, Maentlijck beloopen ſullen ter ſomme van omtrent *hondert vijftich duyſent gulden*, voorts mede daer by te laten volgen ende met eenen repartieren de *Logijs-Gelden* tot noch toe extraordinaris by de ghemeene Landtſchappen inghewillight ter proportie van *thien duyſent gulden* van *Hollandt* ter Maendt, bedraghende over de ſeven ſtemmende Landtſchappen ter ſomme van omtrent *ſeventigh duyſent vijf hondert gulden*, alles met de laſt ende conditie, dat de ſelve partyen ſulcx naer behoorlijcker proportie ghepractiſeert zijnde, elcke Provintie van drie tot drie Maenden (ten langhſten binnen de Maendt na de expiratie deſſelven) overleveren pertinenten Staet van de betalinghen dienvolghende ghedaen, ende voorts datelijck furneren het *cort* ende *reliqua* van dien, beneffens de Poſten ende ſommen de welcke de reſpective Provintien, volghens den voorſz Staet van oorloghe ſchuldich zijn alle Maents in baren Gelde aen 't Comptoir van den Ontfanger generael te voldoen. Voorts doende 't eynde 's jaers (te weten terſtont na de expiratie) volkomen reeckeninghe, met bewijs daer toe dienende, omme alſoo te vermijden alle diſpuyten ende vordere miſverſtanden anderſints daer uyt riſende.

1621.

Dat inſgelijcx U Hoog: Mog: believen voor 't toe komende jaer inne te willighen de aenhoudinghe en betalinghe van de *drie Franſche Regimenten voet-knechten met twee compagnien paerden*, nademael de ſelve in gheenigher manieren, jae nu weynigher als oyt te voor, konnen ghemiſt worden; dat mede door de teghenwoordighe inlandtſche beroerten ende oorloghe van *Vranckrijck* te *minder apparentie is van ſubſidien*, daer uyt de voorſchreve troupen anderſints ſouden hebben konnen betaelt worden, weſhalven oock U Hoog: Moghende een goede voet ende reſolutie dienen te nemen op 't *rembourſement van die van Hollandt over 't verſchot*, 't welck zy-luyden volgens de *Acte van Indemniteyt* van U Hoog: Mogende aen de voorſchreven troupen hebben ghedaen, omme die ſelve in goede ordre ende diſcipline te houden.

Van ghelijcken tot de nieuwe *Fortificatie-wercken* van de Frontieren, de ſomme van *eens hondert vijftich duyſent gulden*; ende voor de gietinge van *'t Geſchut, vijftich duyſent gulden*, ſulcx als in den voorleden jare mede is verſocht ende in dit aenſtaende jaer oock niet minder ſal van doen weſen.

Ende alſoo men tot verſekeringhe van de Frontieren niet en ſal konnen ontgaen, of men ſal met een tamelijck Leger in 't veldt moeten komen, daer extraordinaire groote onkoſten ſullen vallen, de welcke in den voorſz Staet van oorloghe niet en zijn ghecomprehendeert, als te weten van *Wagens*, *Schepen*, *Treck-peerden*, *Treyn van Geſchut*, *Munitie*, en andere gevolge van dien, welcke onkoſten

1621. onkosten in de Iaren van Oorloghe meest alle den tijdt niet minder in 't Iaer en hebben beloopen als tusschen de *elf ende twaelf hondert duysent gulden*: Soo sal U.Ho:Mo: believen daer toe ten minsten inne te willighen eens de somme van *achtmael honderd duysent gulden*.

Mitsgaders noch *tweemael honderd duysent gulden* eens, tot lichtinghe ende onderhoudinghe van *vier duysent Garnisoen-bouders*, den tijdt van tusschen de vier ende vijf maenden dat 't Leger sal mogen te Velde zijn, dewelcke in den Oorloghe, niet tegenstaende de voorsz verstercking van de ordinaris Compagnien voor den dienst van 'tLandt meer als van doene en nodich sullen wesen.

Ende nadien de voorsz *Petitien*, midts het aenstaende Oorloge noodwendich veele hooger moeten vallen, als wel in de voorgaende Iaren van den *Trefues*, waer over de Landen haer mede van groote middelen sullen moeten versien, insonderheyt die gheene, dewelcke tot noch toe den *opheve van de Impoosten op de Consumtie na den voet ende ordre van de grootste ende meeste contribuerende Provintien niet en hebben in train gebracht*; waer door de selve Landtschappen hare andere Bontgenoten in dese groote beswaernissen niet en souden konnen in gelijckheyt seconderen, ghelijck dit selve buyten twijfel de bysonderste oorsaecke is vande defecten der voorleden Iaren, waer mede de goetwillighe belet, ende achtergehouden worden, van hare goede meeninghe, omme haer uyterste tottet ghemeene beste te doen: Soo en kan sijn Princelijcke Excellentie ende den Raedt van State Ampts-halven niet voorby gaen, omme de voornoemde ghebreeckige Landtschappen nu oock wederomme ten serieusten te vermanen ende bidden, ten eynde de selve eenmael den voorschreven opheve *van de Impoosten* amplecteren, immers ten minsten willen aen-nemen ende opstellen de *vijf Principale speciën*, als zijn de Impoosten *op Wijn ende Brandewijn, Bier, Gemael, Slacht-Beesten ende op Hoorn-Beesten, mette bezayde Landen*, waer mede de selve Landtschappen haer metter tijdt binnen s'Landts gheruster ende met meerder verseeckertheyt sullen bevinden, ten insien dat by dese maniere van doen de ghemeene last door eenparigheyt ghevoeghlijcker sal worden ghedragen, oock de gheheele Unie deser Landen beter genoegen sal nemen, ende ghe-encourageert worden, om totte gemeene assistentie haer voortaen te ghewilliger te toonen.

Versoeckende voorts, dat U. Ho: Mog: mede voort toekomende Iaer die van de Landtschap *Drenthe* willen vervanghen tot continuatie van sulck aenpart van *een ten hondert* teghens de voorsz Consenten van de seven stemmende Provintien, daer op hier bevorens mette selve overghekomen is, of van soo veel meer als U. Ho: Mo: in redelijckheyt sullen goet vinden. Ende dat by deselve Landtschap in minderinge van dien by provisie maentlijck worde betaelt de Ruyteren, Knechten ende andere noodigheden, tot haren laste in den Staet van Oorloghe gecoucheert, mette augmentatie van haer Krijgsvolck, de welcke eerstdaeghs na de generale ordre sal moghen ghedaen worden, ende dat boven de *vijf honderd gulden* ter Maendt, de welcke uytte middelen van *Coeverden* tot onderhoudt van de wercken der selver plaetse in't overlaten aen henlieden van de selve middelen aen de Generaliteyt zijn ghereserveert.

Insghelijcx by ghelijcke vervanginghe te laten continueren de Impoosten op de Consumtien ende andere middelen van Contributie, de welcke in de quartieren van *Brabandt* ende *Vlaenderen* onder 'tgebiedt van U. Ho: Mog: staende, midtsgaders in 't Landt van *Wedde* ende *Westerwoldinger* landt, tot noch toe zijn gheheven ende ontfangen geweest, ende boven dien met gevoeghlijckheyt souden konnen geheven worden.

Voorts belangende *d'Equipagie te Water*, de welcke na alle apparentie veel swaerder in't aenstaende jaer sal vallen, als hier voortijdts, oock in de jaren van oorloghe is geschiet, door dien niet nu alleen alle stroomen sullen moeten beset worden, ende de Zee gheveylt na den ouden voet ende ordre; Maer dat oock sedert daer by is ghekomen de nieuwe swarigheyt van de *Piraten van Barbaryen*, daer van de over-groote schade alreede in eenighe jaren herwaerts (Godt betert) niet dan als te veel ghevoelt zijn; in voeghen dat niet versuymt mach worden, omme hier tegens met behoorlijcke toerustinghe te voorsien, ende de noodige middelen daer toe te vinden, omme hot vrye ghebruyck van de Zee niet te verliesen, ofte daer inne belet te lijden met verlies van reputatie ende der Landen geheele ruijne; aenghesien der selver welstandt daer aen principalijck is hangende. Soo sal voor al noodich zijn (daer inne U.Ho:Mo: oock ten hooghsten versocht worden, egheene swarigheyt te willen maecken) dat het middel van de *Convoyen* van de inkomende ende uytgaende Koopmanschappen ende Waren, met de Trefues afgheslelt zijnde, wederomme metten eersten werde verhooght, ende ontfanghen na den *taux ende Lyste* de welcke voor date van den selven Trefues in treyn gheweest zijn, ende daer beneffens terstont na de expiratie van den voorschreven Trefues te laten opstellen den opheve van de *Licenten* van de goederen op *'s Vyandts landt* gaende, ende van daer komende, omme geen tijdt te verlieson; aenghesien dat *'t inkomen* van dien ten vlytighsten dient waergenomen ende gebeneficeert tot vervallinge van de over-groote swaere onkosten van de *equipagie*, daer inne terstont sal moeten ghetreden worden, sonder dat daer toe ander middel ofte inkomsten zijn, ofte konnen ghevonden worden, als dese. Ter oorsaecke van 't welcke oock voor al goede ordre dient ghestelt *dat de Lijsten over al by de Collegien van de Admiraliteyt met goede* eenparigheyt volkomelijck werden ontfanghen, ende *sonder conniventie* worden gheexecuteert, waer toe boven al dienstich soude zijn, dat het *vierde-part van 't inkomen* in 't openbaer werde verpacht, sulcx tot meermalen is versocht.

Ende ten laetsten te willen verstaen tot continuatie van den Impost van de *veertien gulden* op *'t hondert Wit Sout*, ende van tien gulden op de *Kijnen*, tot laste van den *Pannc-Man*, ende de penninghen daer van (als van een gemeen middel) procederende, generalijck sonder eenigh belet ten Comptoire van den Ontfanger Generael te laten komen.

Recommanderende voorts in 't particulier aen de Heeren Ghedeputeerden van dese Vergaderinghe de goede bevorderinghe van alle dese *Petitien* by hare Principalen, de welcke van niemandt anders beter, als van haer Ed: (als de beste kennisse van alles hebbende) gheinformeert, ende van de hooghwichtigheyt van desen levendich onderricht konnen werden, verklarende Sijn Princelijcke Excelentie ende den Raedt van State geen ander ooghe te hebben, als omme soo seer te letten op alle *mesnage* van onkosten, als des Landts dienst ende verseeckertheyt eenighsints sal konnen lijden.

Actum in den Raedt van State den 28. Iuly 1620. was gheparapheert, *Evert van Lintlo* vt. Onderstondt. Ter Ordonnantie van den Raedt van State gheteykent

Chr. Huygens.

1621. Voorts daer na is Prins Maurits te Velde ghetrocken: Campeerende sich / in't eynde van Augustus tot Bisschop met hondert sestich Compagnien te voet / ende neghen ende dartich Vanen Ruyters. d'Occasie van dese Velt-tocht / de Trefues noch gedurende / was dat de Marquis Spinula met een Leger van twintich tot dartich duysent man was opgetogen na den Palts: latende nochtans omtrent ses duysent man onder Don Louis Velasco aen d'ander zijde van Wesel leggen. Dit was d'eerste Velt-tocht sedert het Jaer sestien hondert veertien, ooch d'eerste die ick noch seer jongh zijnde ghesien hebbe / ende ghelijck het spreeckwoordt seydt: Dulce bellum in expertis. Soo wasset niet alleen een opwackeringh maer oock bermaeck te hooren ende te sien trommelen ende trompetten: te vernemen nieuwemaren ende tijdinghen van 't leger / en van den tocht: gelijck nu alreede gedurende 'thooygaende ende loopende jaer de nieusgierighe hadden materie gehadt upt Beemen / Oosten-Rijck / Hungarijen ende de Palts. De ghemeene man alhier was de Trefues moe: Multis Utile bellum. Veel hadden noch geheugenis dat in tijdt van Oorlogh een schoonen stuyver te winnen was: zijnde seecker dat deur goe-

Velt-tocht.

Digitized by Google

1621. de ordre / alle neeringen binnenslandts / gheduyrende den oorlogh / grooter waren / als in den Treves.

't Is waer: men had een goede occasie: Spinula was met de meeste maght in Duytslandt: ende ghelijck sich de Spaensche macht liet ghebruycken voor Oostenrijck; alsoo hadden men op den naem des Konings van Beemen (want alsoo heeftmen alhier sedert altijt ghenoemt gehadt den Churvorst Palts-Graef Frederick, welcken Titul of qualitept op de Vergaderingh tot Segeborch in 't Landt te Holsteyn in 't volgende Jaer de Koninghvan Denemarck hem nochtans niet wilde ghe ven) ooch het Legher van desen Staet wel konnen employeren.

't Is gheloofliick datmen 't ooch soude hebben ghedaen: hadden des Keysers Erflanden hier soo na ghe weest / als de Palts aen de Spaensche. Maer alhier in Nederlant de Spaensche aen te tasten (hoe-wel op den naem des Konings van Beemen (sulck soude men niet hebben konnen excuseren van Vrede-breuck.

Ja self Vranckrijck ende Engelandt, die haer als cautie voor d'observantie van den Treves hadden ghestelt / souden 't hebben qualijck ghenomen; ooch was 't leger niet sterck / ende de Compagnien waren noch op haer vermindert ghetal of kleynen voet. Alsoo contenteerdemen sich mettet senden van Prins Hendrick nae den Palts ende het houwen van Papenmuts, een Schans te Mondorf op een Eylandt in den Rhijn ghenaemt de Romper-Waert, tusschen Bon ende Ceulen.

Spinula trecht na de Palts. Spinula nam zijn afschept van den Eerts-Hartoch te Vrussel den achtsten Augusti: hadde het rendevous sijner Troupen gheassigneert op de Mase: hy tooch van Aken den een-ende-twintichsten, nemende den wegh op Covelents: met sich voerende niet alleen allerhande amunitie van oorlogh ende Canon / maer ooch Molens/Ovens/ende Schepen op Wagens: om allenthalven te konnen passeren / ende subsisteeren. Hy marcheerde langsaem ende met seer goede ordre / ende discipline: gaf te Covelents elck Soldaet twee Maendt solts: zijnde doen de beurse zijns Konings noch vol.

Ter contrarie het Leger van de Princen der Unie die men ooch noemde de Corresponderende (de Marck-Graef van Ansbach, de Marck-Graef van Durlach, de Hartogh van Wittenburgh, &c.) was onghedisciplineert / qualijck betaelt / ende over het opperste commandement oneenigh; ooch niet soo sterck als dat van Spinula; die den 23. Augusti den Rhijn passeerde beneden Covelents: trecktende over de Loone recht op Franckfurt: intimideerde en deur passant ende deur een Brief den Landt-Graef Maurits van Hessen. De Vereenighde Fursten (Ansbach, Durlach, Wirtenbergh) hadden ghedacht Spinula soude over de Moesel hebben ghepasseert / maer siende dat hy deur de Westerwald ende Wetterauw quam: Sloughen een Brugh te Oppenheym: ende gissende dat Spinula den Main soude sien te passeren / hebben gesonden haer avantgarde ses duysent te Voet ende te Peerde inder haest na Franckfurt; haer Camperende tusschen de Stadt ende een kleyn rivierlien/ aen dese zijde van de Main, volghende mettet gheheel gros. Maer oordeelende aldaer niet seecker te leggh en/ soo zijn sy den Main weder ghepasseert/ haer legerende aen d'andere zijde by Saxenhuysen.

Spinula quam al met gemack ende endelijck tot Esch: allwaer hy soo van den Churfurst van Ments als Lant-Graven van Cassel ende Darmstadt deur Ghesanten wiert besocht/ende versocht om verschoonungh haerder Landen. Hy hadde dat voordeel / ghelijck alle aggresseurs die een rivière willen passeren / ende een Landt invaderen/ dat de Vereenighde Princen willende te samen den Rhijn ende Mayn, ende de houbare Steden bewaren/ mosten haer macht verdeelen.

Alsoo wasset aen Spinula licht deselve Fursten t' abuseren / ende de Rivieren te passeeren daer de Fursten swackst waren. Waer by quam dat de Churfurst / Stadt ende ghebiedt van Ments den Spaenschen gunstich/ Franckfurt Neutraal was. Want Spinula hadde die van Franckfurt laten verseckeren dat zijn last noch intentie in 't minste niet was om haer Stadt te krencken; alsoo sy wederom hem lieten verseckeren dat sy bleven in Keyserlijcke ende Rijcx gehoorsaemheyt. Spinula dan siende dat de meeste macht zijner Vyanden lach aende Mayn ende aen de Franckfurtsche zijde des Rijns: ende dat aen d'ander zijde des Rijns de Palts seer ontbloot was; tooch hy haestelijck op van Esch Donderdagh den dertichsten Augusti savonts te vier uyren / voor uyt sendende drie duysent Walen en duysent Ruyters / die te Cassel teghen over Meynts alle Schepen wat sy daer vonden/ namen / ende noch dien nacht den Rijn passeerden / ende haer tot Sinte Martin beschansten. Dit opbreecken van Spinulas Legher van Esch ende 't passeeren zijner Avangarde/ dede den Corresponderende Fursten terstont van Saxerhausen retireren na Oppenheimb: tot bewaringe haerder Brugghe/ ende om Spinula voorder te steupten. Maer Spinula om deselve Fursten noch meer te distraheeren/ passeerde een deel van sijn Volck over de Mayn; ende maechte sich sterck te Russelheim: latende soo wel over de Mayn als Rijn een Brugge leggh en. Over Rijn gepasseert zijnde/was Ingelheym een onbast Stedeken twee uyren beneden Maynts het eerste dat Spinula in kreegh; sonder eenighe tegenstant. In't eerste was groot gebreck van broodt in't Spaensche Leger. Maer daer in wiert haest goede ordre ghestelt: de Palts was een goet ende vol Lant: ende van Ments wiert alles toegevoert. Spinula had advertentie dat de Fursten in 't stuck van 't Commandement het niet seer eens waren: ooch socht hy haer niet daer sy stercxst waren: Maer ginck van Ingelheym na Cruytsnach met acht duysent Man: het Casteel was van natuyren sterck: doch niet beset als met eenighe Burgers ende tachtigh Ruyters: dies na elf schoten met Canon sy so wel de Stadt als 't Casteel hebben over ghegeven/den sesten September nieuwen stijl. Met gelijcke facilitept heeft hy Altzey, drie mijlen van Oppenheym inghenomen: met apparentie ende gherucht dat hy also voorts ginck om Wormbs te bemachtigen: waer deur de Corresponderende Fursten boven ende beneden souden zijn beset gheweest: dies sy om Spinula te prevenieren/ zijn ghereckt na Wormbs: af brekende haer Brugghe. Spinula dat siende/ toogh spoedigh na Oppenheim; acht hondert Soldaten daer in leggh ende / hebben sonder gheweldt te verwachten / de Stadt niet vast zijnde / opghegeven / uyttrecktende sonder wapenen. Dit wiert niet alleen in de Palts/ maer over al gehouden voor een notable Victorye voor Spinula, ende gaf groote reputatie aen sijn wapenen; want Oppenheym lagh seer bequaem aen den Rijn: daer in was grooten voorraet van Wijn / Kooren/ ende andere provisie. Ende het bleeck dat Spinula was Meester in 't Veldt / ende de Fursten sonder ghenoeghsame macht/ Raedt/ ende eenighept; Spinula ter contrarie hadde groote macht / ende toonde voorsichtighept/ naepende het Vossebel aen den Leeuwen hupt/ ende heeft voorts sich versyrept het geheele Landt deur/ besettende veel Kasteelen ende Edel-liede Huysen/ ghelijck dan lichtelijck doen kan een die Meester ende de sterckste de Welde is / maer de houbare plaetsen als Heydelbergh, Manheym, Franckendal liet hy met vreden; zijnde hem ghenoegh Victorye dat hy in zijn Vyandts Landt logeerde / goede ende vaste posten ingenomen/ de schrick in zijn Vyandt ghebracht/ ende de selve t'eelckens tot retraite ghedwongen hadde/ continuerende voorts met het Vossebel / met negotiatien / handelingen ende intelligentien de jalousie onder de Hoofden der Corresponderende te voeden ende te vermeerderen / met goet succes.

Koning Iacob in Engelandt sach dit al t'samen aen: en dede niet als deur besendingen so tot Brussel als elders sijn Swager bystant. Ende 't was meer met zijn oogh-luyckinge als last/ dat twee a drie duysent Engelsche in Julio/ in Hollandt onder Colonel Veer over quamen/ die hier te Lande ghewapent/ ende eenighe daghen in't Leger van Prins Maurits tot Bislijck gheexerceert zijn: dit was al het secours dat uyt Engelandt voor den Palts quam / om 't welck derwaerts te brenghen ende een ruyterdienst voor de Paltsische sake te doen; wiert ghecommandeert de gheheele Cabaillerie van desen Staet (uytghenomen vier Compagnien / die Prins Koningh Iacob.

Maurits

1621. Maurits te Bisliick hielt) met vier hondert goede Musquettiers/ drie hondert wagens/ twee halve Cartouwen (die men te Gulick liet) en drie Veltstucken.

Prins Hendrick naer de Palts. Het opperste beleyt van desen tocht hadde Prins Hendrick: De Colonel Veer Commandeerde specialijck d' Engelsche. Den negenden September nieuwen stijl/zijn sy gepasseert de Rijn tot Billijck; nemende haer wegh deur de Hoogh-Dye van Gelder; ende soo voort op het Stift Trier/om aldaer de Moesel te passeeren: maer vindende de passagie difficil/ heeft Prins Hendrick beneden Covelents met veel moeyten soo veel Schepen gekregen/ dat hy den ses, seven en acht- en twintighsten de Rijn aldaer ende voort by Hanauw den 4. Octobris den Mayn gepasseert is; conjungerende sich eyndelijck met de Duytsche Princen te Wormbs sonder dat Spinula hem yebers heeft aengetast; ja van zijn volck gevangen krijgende/ schickten 't sonder rantsoen te rugge/ ende liet haer alles weder geven wat genomen was. Eenige dagen met de corresponderende Voysten raedt gehouden hebbende/ wat men doen soude om den Vyant een voordeel af te sien: sagh men daer in allenthalven veel swarigheydt; want Spinula hielt sich met zijn meeste macht tot Oppenheym: ende nu meer defensijf als offensijf; wel wetende dat zijn Meester stijver beurs hadde als deselve Fursten: ende dat Prins Hendrick niet langh soude willen met alle de Kuyterie van desen Stadt in de Palts blyven: ende was by provisie genoegh dat de Palts deur vrienden ende vyanden wiert bedorven. Nochtans voor dat Prins Hendrick vertrock wiert goet gevonden/ eerenthalven/ sich eens te vertoonen ende de Voytuyn te tenteren: togen alsoo den veertienden Octobris met vyf *duysent Paerden, ses duysent te voet*, ende twintigh *stucken* Geschuts te Wormbs over Rijn, haer toonende als wilden sy Altsey (allwaer twaelf hondert man in Garnisoen lagh) belegeren: om alsoo of Altsey te forceren/ of Spinula tot Bataille te locken. Maer Spinula hielt sich in sijn voordeel ende tot de belegeringh van Altsey doyf bemen sich niet engageren; ondertusschen verliep den dagh/dies de Fursten haer ook moesten retireren/ ende 's anderendaegs in haer Legerplaets tot by Womrbs weder quamen. Ende alsoo Prins Hendrick geen last hadde om in de Palts t' overwinteren/ toogh hy den laetsten November weder van daer/ latende de Colonel Veer met zijn Engelsche in Franckendael. Prins Hendrick nam zijn wegh langs de Bergstrate, ende soo voort over de Mayn deur de Wetterauw Westerwalt, ende quam op Hersbagh tot Embrick, hebbende dien tocht gedurpt achtien weecken langh: by soo droogh weder dat sy nopt regen hadden gehadt.

Saken in Bemen. Gingen de saken in den Palts qualijck/ in Bemen gingense noch erger voor den Nieuwen Koningh. De Keyser in Bemen, Churfaren in der Lausnits, ende de Beyerfurst in den Opper-Palts deden allenthens soo veel progressen/ dat eyndelijck de Keyserse ende Beyersche geconjungeert/ ende het Koninghlijcke Beemsche Leger 't welck niet soo sterck was/ genaerdert zijn. Sy meenden eerst Pilsen, allwaer Mansfelt in lagh/ aen te tasten: maer sulex te langh sullende duyren/ zijn gegaen na Rokonits: den dertighsten ende lesten October logeerden beyde Legers niet meer als een mijle weeghs van elckander. De Graef van Buquoy Generael van 't Keyserse Leger ende de Beyerfurst stercker in 't Velt zijnde naerderden steets nae Prage: obligeerende daer deur de Boheemsche om desgelijex te doen; waer op Sondagh (zijnde juyst het Evangelie/ date Cæsari quæ sunt Cæsaris) den achtsten Novembris volghde de slach van Prage, die den Koningh 's anderen daeghs dede vluchten/ ende de Keyserse stelde weder in't besit van de Kroon. Waer na het Paltsche Huys ende al haer aenhangh dartigh Jaer langh veel heeft geleden/ ende by haus t' ondergebracht is.

Begraefenis van Graef Willem. Graef Willem van Nassaw in de verleden somer gestorven sijnde tot Leeuwaerden: viel op de Ceremonie van de begraeffenis eenigh misverstandt; de Gecommitteerde van de Stadt Groeningen ende Omlanden/haer misnoegt dragende van dat men haer niet hadde gegeven haer behoorlijcken rangh: dies sy beyde af hierrigh zijnde van Graef Ernst, het ooge lieten gaen om Prins Maurits op te dragen het Stadthouderschap van haer Provintie: in 't generael docht haer dat Graef Willem haer wat te veel in de kaert hadde: gelieken: hadden liever dat haer Stadthouder wat wijder van de hant was. Die van de Stadt hadden noch een particulier insicht; hoopende by Prins Maurits lichter ende secretor te bekomen ende afsonderlijck te bedingen haer eyghen Raedts-bestellinge; 't welck sy woenen de Boonen; of loottinge/ deur Boonen, van de gene die de Magistraet kiesen. Welcke Boonen of Electie by de Reductie van Groeningen gegeven was aen Graef Willem: om des te beter upt de Regeeringe aldaer te houden alle Rooms-Catholijcks gesinden. Maer alsoo sy meenden sulex nu na verloop van soo veel jaren genoegh gesuyvert te zijn: soo dacht haer groote reden te hebben om te trachten na haer oude Privilegie van eygen Raedts-bestellinge. Duuckende haer ende anderen vreemdt dat Steden/ die onder den Souverain ende Erf-Heer hadden dit recht ende vryheydt gehadt/ daer na sulck recht aen hare Gouverneurs of Stadthouders/ die Commissie ontfingen ende in dienst waren van de nu vrye Staten der Provintien: souden geven ofte laten/ zijnde de Provintien van Vrieslandt ende Stadt ende Landen anderssins soo jalous geweest van hunne Vryheyt, datse haer Gouverneurs in derselver instructie specialijck hebben verbonden van niet een voet landt te moghen besitten of aenkoopen in de Provintien.

Groningen en Omlanden kiesen Prins Mauritz/ mits latende d'selve stadt de Boonen.

Alsoo hebben die van de Stadt behendelijck van Prins Maurits bedongen/ by separaet revers/ dat hy aen de Stadt liet haer eygen Raets-bestellinge deur de loottinge der Boonen: welcke Boonen Graef Willem pleegh na zijn welgevallen te senden aen soodanige als 't hem belieffde; ende gemeenlijck aen die haer meest van hem dependent maeckten/ of na de persuatie van die het meeste bewint by hem hadden: gelijck het dan ordinaris alsoo te Hove toegaet. Dit recht nochtans eygentlijck by de Staten Generael gheghéven aen de Stadthouders/ houde met als personelijck by deselve Stadthouders werden geexercert voor haer persoon ende leven. Gelijck dan sulex by de volgende Stadthouders ook alsoo is geschiet. Tot dat eyndlijck de Stadt haer slagh (by absentie van d'Omlantsche Gecommitteerde) waer nemende/ hoyts na dat Prins Hendrick Stadthouder wierdt/ de confirmatie ende approbatie van dien ook hebben verkregen van de Staten Generael.

Den vierden January sestien hondert een en twintigh wiert deur de Heeren Bushof, Bouckhorst, Ploos ende Ewsum ten overstaen van de Heeren Alting, Gockinga, ende Wicheringe als Gecommitteerde van Stadt ende Landen (na dat sy de Commissie twee dagen te voor in de Vergadering van haer Ho: Mo: hadden vertoont ende gedaen lesen) Prins Maurits den Eed af genomen als Gouverneur ende Capiteyn Generael over Stadt Groeningen ende Omlanden, sampt Wedde ende Westerwoldinger Landt.

De Spaensche moedich zijnde deur d' Oosten-Rijckse progressen in Duytslandt/ ende specialijck het conquest van de Palts/ begosten de hooyen op te steecken ende preludien te maken van oorlogh tegen 't uytgaen van den Treves: latende deur Grobbendonck Gouverneur van den Bosch den rusteecken de Maesdijck in 't landt van Heusden: 't selve ook tentcerende op den Empelschen dijck/ waer over haer Ho: Mo: in 't begin deses maents hebben ernstelijck geschreven aen den Eerts-Hertoch Albertus; als tenteerende tot eene infractie van het noch duyrende Bestandt. Men heeft ook terstont gesonden eenige Gecommitteerde tot den Raedt/ gelijck ook gedaen hebben die van Hollandt: hebbende alles in der yle doen weder repareren wat af gevoyren was.

Maesdijk deur gestelen.

De Spaensche ende Oosten-Rijckse macht was in specie seer formidabel ende suspect aen de Republijcke van Venetien: welcker Resident Suriano den 2. January

Suriano Residens in Venetien.

Digitized by Google

1621. January audientie alhier hebbende / eerstelijck toc-wenste een gelucksaligh Nieu-Jaer: daer na behlaegde de weerlage ende tegenspoet des Coninghs van Beemen, ende de progressen van de Marquis Spinula in de Palts: vertoonende de consequentie van dese sake soo voor de Republijcke ende andere Princen van Italien als voor desen Staet: dat het Spaens ende Oostenrijchs dessein was / te staen na de Monarchie van geheel Christenrijck / ende alle Staten te beroven van hare vry ende gerechtigheyt: vermanende om nessens de Republijcke van Venetien daer wel op te letten / datse niet en wierden gesurpreneert: 't sy dat desen Staet Resolutie nam tot Oorlogh of tot continuatie van 't Bestandt. Prijsende de resolutie die hy verstaen hadde genomen te sijn tot versterckinge van Kuyteren ende Linechten: wenschte dat Godt sulcx wilde segenen: verklarende dat de Republijcke ock begost hadde haer Staet te verseekeren (soo veel mogelijck was) by dese gelegentheydt / van het groot ende irreparabel verlies van de Valtoline; overleverende een Brief van de Republijcke van den 11. December / zijnde een antwoort op het voorschrijvens gedaen by haer Ho: Mo: in faveur van den Bailo van Venetien tot Constantinopel: roemende seer de goede Officien by den Orateur Häga voor hem aengewendt. De goede Correspondentie met Venetien wiert alsoo in consideratie genomen / dat in February gepresenteert wierde om een ordinaris Ambassadeur derwaerts te schicken: met last om en passant ock met den Hertogh van Savoyen een alliantie te behandelen.

Hoyts daer na de gemelde Suriano weder audientie hebbende / verhaelde hoe roemelijck rapport d'Ambassadeur Trevisani, hier jonghst geweest zijnde / gedaen hadde van desen Staet / ende het heerlijck onthael aen hem gedaen. Hy heeft ock gereffereert het gheene d'Ambassadeur Priuli in Vranckrijck hadde genegotieert / op het stuck van de Grisons ende restitutie van de Valtoline: dat namelijck de Koningh belooft hadde deur een Extraordinaris Ambassade in Spagnien de voorsz Herstellinge te procureren. 't Welck niet de rechte middel was; Maer de Koningh hadde in desen tijdt voor / het Oorlogh teghen de Hugenoten in zijn Rijck; ende daerom wilde hy sich niet seer met Wapenen elders engageeren. Ednoch is eyndelijck in 't Jaer ses en twintig deur het Tractaet van de Mousson verkregen: ende die geschillen tusschen Vranckrijck ende Spagnien by gelept.

In April representeerde Suriani hoe aengenaem de Republijcke was gheweest de communicatie aen hem gedaen / van de Propositie van Peckius (daer van hier na sal worden gesproocken) ende d'antwoort aen hem gegeven / ende van 't groot wijders dien aengaende gepasseert was. Ock van de preparaten ten Oorloge die men alhier maechte: sulcx seer prijsende; ende verseekerende dat de Republijcke punctuelijck sonde presteren niet alleen alles wat by d'alliance belooft was / maer meer. Ende om dat sulcx nu te passe komt / sal ick hier by doen de selve alliance: stellende licht geven tot volgende Negotiatien met de selve Republijcke; ende om te beter te oordeelen van de observantien van dien / soo aen d'een als aen d'ander zijde.

Tractaet met Venetien.

LEs Estats Generaux des Pays-bas Unies, a tous ceux qui ces presentes verront Salut. Comme ainsi soit que la Sereniſſime Republique de *Veniſe* & nous, Ayans de long temps esté touchez esgalement d'un juste desir & volonte de pouvoir contracter & convenir en une bonne sincere & mutuelle amitié & Alliance pour la conservation & defence Respective des deux Republiques & subjects d'icelles *contre quelconque Potentat*, Icelle Sereniſſime Republique de *Veniſe* ait a cet effect donné ses lettres de pouvoir & Commiſſion au Sr. *Suriano* leur Secretaire & Resident en ces Provinces Unies, afin de faire par iceluy conferer avec nos Deputez des ouvertures, & moyens pour traicter & acheminer par ensemble ce bon desir & mutuel dessein a une finale & bonne Concluſion pour tant plus solidement corroborer la vraye & sincere Correspondence, qui a esté depuis quelques annees entretenuë entre les- 1621.
dites deux Republiques. Pour ce est il, que de nostre part ayans entiere confiance de la preudhommie & longue experience es affaires & bonnes qualitez des Sieurs *Jean de Goch*, Chevalier, Bourgemaiſtre de la Ville de *Zutphen*, *Nicolas de Bouchorſt*, Sr. de Wimmenum, *Jacques Magnus*, Chevalier Sr. de Bergh-Ambacht, *Adrian Ploos*, Treſorier, licentié es droicts & Conſeillier ordinaire du Pays d'Wtrecht, *Marc de Liclama* a Niholt, Grietman de Stellingwerf Orientale, *Gaſper ter Borckhorſt* Bourgemaiſtre de la Ville de Campen & *Goſſen Schaffer*, Conſeillier de la Ville de Groningue, Nous avons iceux commis ordonnez & Deputez, Commettons, ordonnons, & deputons par ces preſentes pour en noſtre nom & de noſtre part traicter, convenir, accorder & Conclurre avec ledit Sr. *Chriſtofore Suriano* de la part de la dite Sereniſſime Republicque de *Veniſe* une *bonne, eſtroitte & parfaite alliance & amitié entre icelle Sereniſſime Republique & la noſtre, pour la conſervation & defenſe Reſpective deſdites deux Republiques & de leurs ſubjects*, avec les points & Articles neceſſaires pour ceſt effect ſuivant leurs memoires & Inſtructions, & de tout ce que ſera convenu, faire & paſſer telles tranſactions, contracts, & promeſſes que beſoing ſera, en nous obligeants en termes qu'ils aviſeront eſtre pour le mieux, & neceſſaire, & generalement faire en ce que deſſus, ſes circomſtances, & dependances tout ainſi que nous ferions & faire pourrions, ſi preſens nous y eſtions: jaçoit que la choſe requiſt mandement plus ſpecial, qu'il n'eſt convenu par ces dites preſentes: promettans en bonne foy d'avoir agreable tenir ferme & ſtable a touſjours tout ce qui ſera promis, convenu, & accordé par nots dits Deputez en ce que deſſus & qu'en depend; & le tout approuver, confirmer, & ratifier ſelon que ſera convenu: & l'obſerver, accomplir, & entretenir inviolablement ſans jamais aller ni venir au contraire directement, ou indirectement, en quelque ſorte ou maniere que ce ſoit. Donné a la *Haye* en noſtre Aſſemblée ſoubs noſtre grand ſeel, Paraphure & Signature de noſtre Greffier le vingt & quatrieſme de Decembre 1619.

TRAICTE

Fait entre la Republicque de Veniſe & les Provinces Unies

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-bas, a tous ceux qui ces preſentes verront ſalut. Comme ainſi ſoit que le dernier jour du mois de *Decembre* l'an *mil ſix cens dix neuf* un Traicté de bonne ſincere & mutuelle amitié & alliance a eſté fait & accordé en celieu de la Haye entre le Sr. *Chriſtofore Suriano* Secretaire & Reſident ordinaire de la Sereniſſime Republique de *Veniſe* es Provenices Unies, au nom & comme procureur ſpecial de ladite Sereniſſime Republique de *Veniſe* en vertu des lettres de commiſſion, pouvoir & procuration d'icelle Sereniſſime Republicque du 30. de Novembre dudit an. 1619. d'une part: & les Sr. *Jean de Goch*, Chevalier, Bourgemaiſtre de la Ville de Zutphen, *Nicolas de Bouchorſt* Seigneur de Wimmenum, *Jacques Magnus*, Chevalier, Seigneur de Bergh-ambacht, Meliſſant, *Adrian Ploos*, Treſorier licentié es droits & Conſeillier ordinaire du Pays d'Wtrecht, *Marc de Liclama* a Nieholt Grietman de Stellingwerf Orientale, *Caſper ter Bouchorſt* Bourgemaiſtre de la Ville de Campen, & *Goſſen Schaffer* Conſeillier de la Ville de Groeningue, au nom & comme Deputez & commis ſpecialement a ce par les dits Seigneurs Eſtats Generaux en vertu des lettres de commiſſion & procuration du 24. du mois de Decembre 1619. d'autre part, du quel Traicte la teneur s'enſuit.

Comme ainſi ſoit que la Sereniſſime Republique de *Veniſe* & les Treſilluſtres & tres exellents Seigneurs Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays-bas, de long temps touchez eſgalement d'un juſte deſir & volonté de pouvoir contracter & convenir d'une bonne ſincere & mutuelle amitié & alliance, pour la conſerva-

tion

1621. tion & defenſe Reſpective de leurs Republique & ſubjects, ayent depuis nagueres, apres une ſerieuſe & meure deliberation donné leur lettres de pouvoir & commiſſion ſçavoir ladite Sereniſſime Republique de Veniſe au Sr. *Chriſtophoro Suriano* ſon Reſident ordinaire es Provinces Unies en date du 30. de Novembre l'an preſent 1619. d'une part : Et leſdits Seigneurs Eſtats Generaux au Sr. *Iean de Goch* Chevalier, Bourgemaiſtre de la Ville de Zutphen, *Nicolas de Bouchorſt* Seigneur de Wimmenom, *Jnques Magnus* Chevalier, Seigneur de Bergambacht, Meliſſant, *Adrian Ploos* Threſorier, licentiées droicts & Conſeillier ordinaire du pays d'Utrecht, *Marc de Liclama* a Nicholt, Grietman de Stellingwerf Orientale *Gaſper ter Bockhorſt* Bourgermaiſter de la Ville de Campen, & *Goſſen Schaffer* Conſeillier de la Ville de Groeningue, leurs Deputez en date du 24. de ce mois de Decembre d'autre part affin de faire par eux conferer des ouvertures & moyens pour traicter & acheminer par enſemble ce bon deſir & mutuel deſſeing a une finale & bonne Concluſion, pour tant plus ſolidement corroborer la vraye & ſincere correſpondence qui a eſté ſoigneuſement entretenüe entre les dites deux Republiques : a ces Cauſes iceulx, Deputez de part & d'autre pour s'en acquitter fidellement ayans en vertu deſdites Lettres de pouvoir & commiſſion a diverſes fois communiqué conferé & conſideré tout ce que pouvoit meriter conſideration pour l'avancement & perfection d'une ſi importante & Utile negotiation, ont en fin convenu conclu & arreſté ſoubs plaiſir, modification & aggreation, de leurs Seigneurs ſuperieurs Reſpectivement les Articles qui s'enſuivent.

I.

Premierement qu'il y aura une bonne parfaite & eſtroite amitié & alliance entre la Sereniſſime Republique *de Veniſe* & les tres illuſtres & tres excellens Seigneurs Eſtats Generaux des *Provinces Unies*.

II.

Comme auſſi les dites deux Republiques ſe ſont obligées de procurer au mieux qu'il ſera poſſible & ainſi que le vray devoir d'une Vraye & cordiale correſpondence requiert, tout bien & avantage pour la defenſe & conſervation des Eſtats & ſubjects d'une de l'autre ; obvians de tout leur pouvoir toutes indues menées & entrepriſes qui pourroient s'attenter au contraire.

III.

Si l'une des dites Republiques de *Veniſe* ou des *Provinces Unies* fut invadée a guerre ouverte par mer ou par terre, elles ont convenu, accordé, & promis inrevocablement, ſincerement, & de bonne foy d'ayder & ſecourir celle qui de deux ſera ainſi contrainte *d'entrer en guerre de la ſomme de cincante mille florins par mois*, les quatre florins revenans a la valeur d'un *ducat* de Hongrie.

IV.

Et ſe tiendra pour guerre ouverte, *toute hoſtilité qui s'attentera & continuera, contre l'une part ou l'autre par mer ou par terre, ſoit par invaſion violent, a main armee, par ſupriſe ou ſiege des places, ou devaſtation des pays*, s'entendant auſſi invadée la Sereniſſime Republique quand quelques galleres ou autres vaiſſeaux de guerre entreront dans la Mer Adriatique ou Goulffe de *Veniſe*; ſans en ce comprendre, *les deffiances & jalouſies, qui ſe pourront prendre, des leveez ou des deſſeins des Voiſins*, s'ils ne ſont accompagnéz de la publique rupture & invaſion ainſi que dit eſt.

V.

Seront ces *cincante mille* Florins payés & conſignés un mois apres la deüe ſommation en bonnes eſpeces ſelon la derniere evaluation de la Republique, qui ſera en guerre, es mains de l'Ambaſſadeur ou Reſident qui ſe trouvera en l'Eſtat d'icelle Republique, ſans aucune perte, diminution, ou autre frais de change, tranſport ou outrement, pour eſtre incontinent payés contant & competement ou il conviendra ſoubs bons & valables acquits, & ſe continuera ceſte ayde de mois en mois, *juſques a la fin de la guerre ſans obligation d'aucune reſtitution.*

VI.

Ie ſera reſervé a loption de la dite Sereniſſime Republique de *Veniſe* de demander ce ſecours en argent, en navires ou en gens a l'equipollent de la dite ſomme, *ſi l'Eſtat des Provinces Unies le pourra permettre, Quant aux gens.* Et ſi on aura a donner le ſecours en *Navires*, iceux ſeront equippés avec pareil ordre, conditions & advantages, que ſont ceux qui ſont armés par leſdits Seigneurs Eſtats pour leur propre ſervice, juſque a la ſomme de ladite ayde de *cincante mille* florins le mois, & ſe doibvent lors exprimer par la dite Republique le nombre & la qualité des Vaiſſeaux, qui par le moyen de ladite ſomme ſe pourront armer pour la Sereniſſime Republicque : & en cas qu'aucun navire vint a ſe perdre par quelque tempeſte ou autre meſchef, leſdits Seigneurs Eſtats ſeront tenus d'en ſuppleer le nombre ou d'en porter la deſpenſe de mois en mois juſques a la ſomme de *cincante mille florins.* 1621.

VII.

Le ſecours ſe donant a la Sereniſſime Republique en navires, il ſera convenable, qu'il leur ſoit ordonné un Admiral du Pays, a nommer par leſdits Seigneurs Eſtats de l'advis de l'Ambaſſade ou Reſident de la dite Republique, qui ſera es Provinces Unies, avec pouvoir de commander a la flotte, afin de Gouverner & tant mieux diſpoſer les matelots a faire le ſervice de la dite Republique : Bien entendu toutefois, que tant l'Admiral, que la Flotte eſtans ſorty du havre des Pays bas, ſeront commandés l'un & les autres, & iceux tenus d'obeir immediatement aux ordres & commiſsions des miniſtres publics repreſentans icelle Republique.

VIII.

Et ſoignera auſsi ladite Seigneurie de *Veniſe* a ce que les Capitaines des dits Navires ſoient au beſoing accommodés de Vivres & Munitions a prix raiſonnable.

IX.

Si la Republique qui eſt en guerre vient d'avoir beſoing de plus forte ayde d'argent ou de navires ou des gens ainſi qui dict eſt, *elle ſera accordée ſi l'eſtat des affaires du ſecourant le pourra permettre :* a la declaration du quel les parties s'en remettront, a la charge toute fois, *que la reſtitutions s'en fera apres la guerre finie*, en tels termes qu'alors l'on pourra accorder, & en ce cas les navires ſeront auſſi equippés avec le meſme ordre & avantage que dit eſt au ſixieſme Article.

X.

Si les deux Republicques fuſſent *en meſme Temps en guerre ouverte*, la dite obligation & fourniſſement dudit ſecours ceſſera an moins ſi long Temps, *que la dite guerre ouverte durera & ſe continuera de part & d'autre*, mais celle qui des deux Republiques conviendra cependant de quelque accord, icelle ſera & demeurera tenue de contribuer ledit ſecours, ſoubs les ſuſdites conditions, des le jour & auſſi toſt que les hoſtilités ceſſeront.

XI.

Les gens de guerre ne pourront eſtre inquietés ny travaillés a l'occaſion de la *Religion* qu'ils profeſſent vivans modeſtement.

XII.

Les bleſſés & malades ſeront deſcendus en terre, quand il ſe pourra ſans prejudice ou incommodité de l'armee navale ou du ſervice publicq, pour y eſtre traittés ſelon l'ordre accouſtumé eſgalement & ſans diſtinction d'avec les matelots ou gens de guerre du Pays : a la charge que les hoſpitaux prouiteront la moitié de leur ſolde pour le temps qu'ils auront eſté logés en iceux.

XIII.

Finalement ceſte convention d'amitié & ſecours mutuel s'obſervera pour le terme de *quinze* ans & ſera en tous ſes Points & conditions *eſgale & reciproque.*

XIV.

Et ne pourra ceſte ayde eſtre pretendue ny employée, contre les Alliances que l'une & l'autre Republique ont cy devant contractées & entretenües avec autres Roys, Republiques, Princes, Villes, ou communautés, aux quelles Alliances ce traicté ne portera aucun prejudice.

Et ſera ce Traicté d'Alliance confirmé & ratifié par la dite Sereniſſime Republique & les Treſilluſtres & Treſexcellens Seigneurs Eſtats Generaux dans le terme de *ſix en huit* mois apres la date de cettes, ou pluſtoſt s'il ſerra poſſible. Ainſi fait, Conclu, & accordé le dernier de Decembre *mil ſix cent dixneuf.* par

nous

Digitized by Google

1621. nous ſoubſignez ſigné *Chriſtoforo Suriano*, Secretaire, Reſidente Veneto, *Jean de Goch*, *Nicolas de Bouchorſt*, *F. Magnus*, *A. Ploos*, *Marc de Lijclama*, *Gaſper ter Borchorſt*, *Gerart Schaffer*.

Ont iceux Seigneurs Eſtats ledits Traicté ratifié approuvé & confirmé le ratifient, approuvent, & confirment par ceſte, promettans de le garder entretenir & obſerver inviolablement, ſans jamais aller ou venir au contraire, directement, ou indirectement, en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, ſoubs l'obligation & hypotheque de tous les biens & revenus deſdites Provinces Unies en General & particulier preſens & advenir. En teſmoing de quoy ont leſdits Seigneurs Eſtats Generaux fait ſeeller ces preſentes de leur grand ſeel & ſigner par leur Greffier le 18. jour d'Avril 1620. Eſtoit Paraphé *A. Ploos*. Et ſur le ply eſcrit, par ordonnance deſdits Seigneurs Eſtats Generaux ſigné, C. *Aerſſen*. & ſeellé du grand ſeau en cire rouge pendant a double queüe de ſoye blanche.

Declaration ſur le 14. Article de la dite Alliance.

Comme ainſi ſoit, qu'aujourd'huy le *dernier de Decembre* l'an *mil ſix cens dix neuf* entre nous ſoubſignez, comme expreſſement a ce deputez de la Sereniſſime Republique de *Veniſe* & de Treſilluſtres & tres-excellens Seigneurs Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays-bas nos Reſpectifs ſuperieurs, ſoit convenu Conclu & arreſté certain accord alliance & amitié entre leſdites deux Republiques, ſi eſt il que pour plus grand eſclairciſſement du quatorſieme Article dudit Traicté, nous declarons de part & d'autre en vertu du mandement & charge, ſpeciale a nous ſur ce Reſpectivement donne, *que l'une ny l'autre Republique n'a aucune alliance avec les Maiſons d'Auſtriche ou d'Eſpaigne.* En teſmoing de ce que deſſus nous avons ſoubſigné la preſente le jour & an que deſſus. Et eſtoit ſigné *Chriſtoforo Suriano* Secretaire, Reſident appreſo Illuſtr. & Exel. S. S. Stati Generali de paëſi baſſi Uniti a nome della Sereniſſima Republica de Veniſe. Au nom de Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-bas. *Jean de Goch*, *Nicolas de Bouchorſt*, *I. Magnus*, *A. Ploos*, *Marc de Lijclama*, *Gaſ. Bochorſt*, *G. Schaffer*.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, alle den geenen die deſen tegenwoordige ſullen ſien, Salut. Alſo de Sereniſſime Republijque van *Venetien* ende wy, ſedert langen tijt egualijck begeerig ende van wille geweeſt ſijnde om te mogen contracteren ende convenieren, eene goede ſincere, ende mutuëlle vrientſchap ende alliantie tot de conſervatie, ende defenſie der twee reſpective Republijcquen, ende de ſubjecten van dien tegen alle Potentaten, de geſeyde Sereniſſime Republijcque van *Venetien* hebbe tot dien eynde gegeven hare Brieven van volmacht ende Commiſſie, aen den Heer *Suriano* haren Secretaris ende Reſident in die Geunieerde Provincien, ten eynde om door den ſelven te doen confereren met onſe Gedeputeerden, over de openinge ende middelen, om te tracteren ende te voltrecken met eenen die goede begeerte, ende eenparigh deſſeyn tot eene finale ende goede concluſie, ende daer om des te ſolider te bekrachtighen, de ware ende ſincere correſpondentie, die ſedert eenige jaren tuſſchen de twee geſeyde Republijcquen onderhouden is geweeſt: So is 't, dat wy van onſe ſyde hebbende volkomen vertrouwen op de voorſichtigheyt ende lange experience in affairen ende goede qualiteyten der Heere *Iohan van Goch*, Ridder, Borgemeeſter der Stadt *Zutphen*, *Nicolas van Bouckhorſt*, Heer van Wimmenum, *Iacob Magnus*, Ridder, Heer van Berch-ambacht, ende *Adriaen Ploos*, Treſorier, Licentiaet in de Rechten, ende Raedt Ordinaris van den Lande van *Utrecht*, *Marc van Lijcklama tot Niekolt*, Grietman tot Ooſt-ſtellingwerf, *Caſpar ter Boeckhorſt*, Borgemeeſter der Stadt *Campen*, ende *Goſſen Schaffer*, Raedt der Stadt *Groningen*, hebben de ſelve gecommitteert, geordonneert ende gedeputeert, gelijck wy de ſelve committeren, ordonneren, ende deputeren door 1621. deſen tegenwoordigen, omme in onſen naem ende van onſe ſyde te tracteren, convenieren, accorderen, ende ſluyten met den voorgenoemden Heer *Chriſtophoro Suriano* van de ſyde van de Sereniſſime Republijcque van *Venetien*, eene goede, vaſte, ende perfecte alliantie ende vriendtſchap, tuſſchen die ſelve Sereniſſime Republijcque ende de onſe, tot de conſervatie ende reſpective defenſie der geſeyde twee Republijcquen ende deſſelfs Subjecten met de Pointen ende Artijckelen nodich tot dien eynde, volgens hare Memorien ende Inſtructien, ende van alle het gheene geconvenieert ſal weſen, ſoodanige Tranſactien, Contracten, ende Beloften te doen ende te maken, als noodich ſal ſijn, ons ſelven obligerende in termen, die ſy voor het beſten ende noodich oordelen ſullen, ende generalijck doen gelijck als boven ſijne circumſtantien ende dependentien, ſoo als wy doen ſouden ende konden, ſoo wy daer tegenwoordich waren, ten ſy de ſake een ſpeciaelder Mandament vereyſchte, als niet geconvenieert is door deſe tegenwoordige: Beloovende ter goeder trouwe voor aengenaem, vaſt ende goet te houden voor altijt, alle het geene belooft, geaccordeert, ende geconvenieert ſal ſijn door onſe geſeyde Gedeputeerden, in het bovengenoemde ende het geene daer van dependeert, ende dat alles te approberen, confirmeren, ende ratificeren, na dat het geconvenieert ſal ſijn, ende het ſelve obſerveren, volbrengen, en onderhouden, inviolabelijck, ſonder oyt daer tegen te gaen of te doen, directelijck of indirectelijck, in wat maniere het oock ſoude mogen weſen. Gegeven in den Hage in onſe Vergaderinghe onder ons groot Zegel, Paraphure ende Signature van onſen Griffier, den 24. dach van December 1619.

TRACTAET,

Gemaeckt tuſſchen de Republijcque van Venetien ende de Geunieerde Provintien.

DE Staten Generael der Geunieerde Nederlantſche Provintien, aen allen den geenen die deſen tegenwoordigen ſullen ſien, Salut. Alſoo op den leſten dagh van *December* in het Jaer *ſeſtien hondert ende negentien* is gemaeckt ende geaccordeert een Tractaet van goede, ſincere, ende mutuëlle vrientſchap ende alliantie in deſe plaetſe van den *Hage* tuſſchen den Heer *Chriſtophoro Suriano*, Secretaris ende Ordinaris Reſident van de Sereniſſime Republijcque van *Venetien* aen de Geunieerde Provintien, in den name ende als Procureur ſpeciael van de voorgenoemde Republijcque van *Venetien*, uyt krachte van Brieven van Commiſſie, *pouvoir*, ende Procuratie van de geſeyde Sereniſſime Republijque van den 30. November des geſeyden Jaers 1619. van d'eene ſyde, ende de Heeren *Jan van Goch*, Ridder, Borgemeeſter der Stadt *Zutphen*, *Nicolaes van Boeckhorſt*, Heer van Wimmenum, *Jaques Magnus*, Ridder, Heer van Bergh-ambacht, Meliſſant, ende *Adriaen Ploos*, Treſorier, der Rechten Licentiaet, ende Ordinaris Raedt van 't Sticht van *Utrecht*, *Marc van Lijcklama a Niekelt*, Grietman van Ooſt-ſtellingwerf, *Caſpar ten Boeckhorſt*, Borgemeeſter der Stadt *Campen*, ende *Goſſen Schaffer*, Raedt der Stadt *Groningen*, in den name ende als Gedeputeerde, ende daer toe ſpecialijck gecommitteert door de geſeyde Heeren Staten Generael, uyt krachte van de Brieven van Commiſſie ende Procuratie van den 24. der Maent December 1619. van d'andere ſyde, van welck Tractaet den Inhoudt luydt als volght:

Alſoo de Sereniſſime Republijcque van *Venetien*, ende de Doorluchtige Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlandtſche Provintien, van langen tijt af egualijck, begeerich, ende van goede wille gheweeſt ſijnde, om te mogen contracteren ende convenieren, over eene goede, ſincere, ende mutuëlle vrientſchap ende alliantie tot de conſervatie ende defenſie, van hare Republijcquen ende Onderdanen reſpective, hebben

1621. hebben ſedert niet lange geleden, na eene ſerieuſe ende rijpe deliberatie harer Brieven van volmacht ende Commiſſie gegeven, te weten de geſeyde Sereniſſime Republijcque van *Venetien* aen den Heer *Chriſtophoro Suriano* haren Ordinaris Reſident in de Geunieerde Nederlandtſche Provintien, in date den 30. November van dit tegenwoordighe Jaer 1619. van d'eene ſyde, ende de geſeyde Heeren Staten Generael aen den Heer *Jan van Goch*, Ridder, Borgemeeſter der Stadt *Zutphen*, *Nicolaes van Bonckhorſt*, Heer van Wimmenum, *Jaques Magnus*, Ridder, Heer van Bergh-ambacht, Meliſſant, *Adriaen Ploos*, Treſorier, der Rechten Licentiaet, ende Raet Ordinaris van 't Stift van Utrecht, *Marc van Lijcklama tot Nieholt*, Grietman van Ooſt-ſtellingwerf, *Caſper ter Bouckhorſt*, Borgemeeſter der Stadt Campen, ende *Goſſen Schaffer*, Raedt der Stadt Groningen, hare Gedeputeerden in date deſ 24. van deſe Maent van December van de andere ſyde, ten eynde om door haer te doen confereren over de ouverturen ende middelen, om te tracteren ende geſamentlijck te volvoeren, ende eenparich die goede begeerte voornemen tot een finale ende goede Concluſie, om des te vaſter te corroboreren de ware ende ſincere correſpondentie, de welcke ſorghvuldelijck tuſſchen de geſeyde twee Republijquen onderhouden is geweeſt: om die oorſaken, hebben de ſelve Gedeputeerden ſoo van d'een als van d'andere ſyde, om ſich getrouwelijck daer van te quyten, uyt krachte van de geſeyde Brieven van volmacht ende Commiſſie tot diverſche malen geconfereert, gecommuniceert ende geconſidereert alle het gheene, dat in conſideratie koſte koomen, tot de bevorderinge, ende voltreckinge van eene ſoo importante, ende nuttighe Negotiatie, hebben ten leſten geconvenieert, geconcludeert, ende gearreſteert, onder het welnemen, modificatie ende aggreatie van hare Heeren Principalen reſpective, de navolgende Artijckelen:

I.

Eerſtelijck dat daer ſal weſen, eene goede, perfecte ende naeuwe vrientſchap ende alliantie, tuſſchen de Sereniſſime Republijcque van *Venetien*, ende de Doorluchtige Heeren *Staten Generael* der Vereenigde Nederlanden.

II.

Gelijck oock de twee geſeyde Republijcque ſich verbonden hebben, om te procureren ten beſten doenlijck, en gelijck als het de ware plicht, van een ware ende hartelijke correſpondentie vereyſchte, alle goet en avantage tot de defenſie ende conſervatie der wederſijts Staten ende Onderſaten, te ghemoet gaende met alle hare macht, alle menees ende entrepriſen, die ter contrarie geattenteert mochten worden.

III.

Indien d'eene der twee Republijcken, van *Venetien*, ofte *Geunieerde Provintien* ſal geinvadeert worden door openbaren oorlogh, te water of te lande, ſoo is geconvenieert, geaccordeert, ende irrevocabelijck, ſinceerlijck ende ter goeder trouwe belooft, te helpen ende ſecoureren, die geene, die van beyde alſoo gedwongen ſal ſijn om in oorlogh te treden, met de Somme van *vyfligh duyſent* gulden ter maent, de *vier gulden* komende tot de waerdye van een *Hongers ducaet*.

IV.

Ende ſal voor openbaren oorlogh gehouden worden alle hoſtiliteyt, die geattenteert ende gecontinueert ſal worden, tegen d'eene of d'andere ſyde te *water ofte te lande*, het ſy door *violente invaſie*, gewapender hant, of *belegeringh* der Plaetſen, of *verwoeſtingh* der Landen, de Sereniſſime Republijcque verſtaende oock geinvadeert te ſijn, ſoo wanneer als eenige Galeyen of andere Schepen van oorloge ſullen komen in de *Adriatiſche Zee*, ofte Golffe van *Venetien* ſonder hier in te begrypen, het quaet betrouwen ende jalouſie, die genomen ſouden konnen worden van de lichtingen ofte deſſeins der nabuyren, ſoo ſy niet vermenght ſijn met de *publycke rupture*, ende invaſie ſoo als geſeyt is.

V.

De geſeyde *vyftigh duyſent* guldens ſullen betaelt ende geconſigneert worden een *maent* na de behoorlijcke *ſommatie* in goede ſpecie, naer de leſte evaluatie van de Republijcque die in oorlogh ſal zyn, in handen van den Ambaſſadeur of Reſident, die ſich in den Staet van de ſelve Republijcque ſal bevinden, ſonder eenige ſchade, verminderinge, of andere onkoſten van wiſſelingh, tranſport of anderſints, om terſtont contant ende competentelijck betaelt te worden, daer het behooren ſal, onder goede ende valable quitantien, ende ſal deſe hulpe van maent tot maent gecontinueert worden tot het eynde van den oorlogh, ſonder obligatie van eenige reſtitutie. 1621.

VI.

Het ſal ſtaen aen de keure ende optie der geſeyde Sereniſſime Republijcque van *Venetien*, om dat ſecours te verſoecken, *in gelt*, *in ſchepen*, *of in ſoldaten*, tot de waerdye van de geſeyde ſomme, ſoo den Staet der Vereenighde Nederlanden dat kan toelaten, voor ſoo veel de ſoldaten belanght; Ende indien men het ſecours ſal geven in ſchepen, de ſelve ſullen geequipeert worden met gelijcke ordre, conditien, ende advantages, als ſijn die geene, die gearmeert worden door de geſeyde Heeren Staten Generael, voor haer eygen dienſt, tot de ſomme der voorgenoemde hulpe van *vyftigh duyſent* guldens ter maent, ende moeten alsdan door de ſelve Republijcque geexprimeert worden de nombre ende qualiteyt der ſchepen, die door het middel van de geſeyde ſomme gearmeert ſouden konnen worden voor de Sereniſſime Republijcque: ende in gevalle dat eenigh komt verlooren te worden door eenige tempeeſt of ander ongeluck, ſoo ſullen de geſeyde Heeren Staten gehouden weſen daer van de nombre te ſuppleren, ofte de onkoſten van maent tot maent te brenghen tot de ſomme van *vyftigh duyſent gulden*.

VII.

Het ſecours aen de Sereniſſime Republijcque ghegeven wordende in ſchepen, ſal goet zijn datmen haer ordinere een Admirael van 't Lant, te nomineren door de geſeyde Heeren Staten, met advis van den Ambaſſadeur of Reſident van de geſeyde Republijcque, die in de Geunieerde Provintien ſal weſen, met volmacht om de vloot te commanderen, ten eynde omme te gouverneren ende des te beter te diſponeren de bootſgeſellen, om den dienſt van de gheſeyde Republijcque te doen: met dien verſtanden nochtans, dat ſoo wel den Admirael als de vloote uytgheloopen zijnde uyt de havenen der Vereenighde Nederlanden, d'een en d'andere ſullen gecommandeert worden, ende die deſelve gehouden zijn immediatelijck te gehoorſamen aen de ordres ende commiſſien van de publijcque Miniſters, repreſenterende die ſelve Republijcque.

VIII.

Ende ſal geſeyde Seigneurie van *Venetien* oock ſorghe dragen, ten eynde de Capiteynen der geſeyde ſchepen, tot haren nootdrufte verſien worden met vivres ende munitien tot een redelijcken prijs.

IX.

Indien de Republijcque, die in oorlogh is, kome van nooden te hebben een veel grooter hulpe van gelt, ſchepen, ofte ſoldaten, ſoo als geſeyt is, de ſelve ſal toe geſtaen worden, ſoo het den Staet des ſecourerende ſal toe geſtaen worden: Tot welckers verklaringe de parthyen ſich ſullen gedragen, op conditie nochtans dat de reſtitutie daer van ſal geſchieden na het eynde van den oorlogh, in ſulcke termen: als men alsdan ſal accorderen; ende in dat cas ſullen de ſchepen oock gecquipeert worden, met de ſelve ordre ende advantage, als geſeyt is in het *ſeſtiende* artijckel.

X.

Indien de twee Republijquen op eenen tijt ſijn in een openbaren oorlog, ſo ſal de voorgenoemde obligatie en furniſſement van 't geſeyde ſecours ceſſeren, ten minſten ſo lange, tot dat den geſeyden openbaren oorlog ſal duyren ende continueren, van d'een ende d'andere ſyde; Maer welcke van beyde Republijcquen ſal ondertuſſchen komen te maken eenigh accoort, de ſelve ſal gehouden weſen ende blyven het geſeyde ſecours te geven, onder de voorgenoemde conditien, van den dach, ende ſoo haeſt als de hoſtiliteyten ſullen ceſſeren.

De

XI.

De Militaire perſoonen en ſullen niet geinquieteert of gemoeyt mogen werden ter oorſake van de Religie, waer van zy profeſſie doen, levende in ſtilte.

XII.

De gequeſte ende ſiecken, ſullen aen lant ghebracht worden, ſoo als het gedaen ſal worden ſonder præjuditie of incommoditeyt van de vloot, of den publijcken dienſt, om aldaervolgens de ordre getracteert te worden esgualijck en ſonder diſtinctie met de Bootsgheſellen, of krijgsluyden van 't Lant: op conditie dat de *Hoſpitalen* profiteren ſullen de helft van haer ſoldye, voor den tijt datſe in de ſelve gelogeert ſullen zijn geweeſt.

XIII.

Ten leſten ſal deſe conventie van vrientſchap ende mutuel ſecours gheobſerveert worden voor den tijt van *vijſtien* jaren, ende ſal in alle zijne pointen ende conditien eſgual ende reciproog zijn.

XIV.

Ende ſal deſe hulpe niet ghepretendeert noch geemployeert konnen worden, tegen de alliancien, die d'een ende d'andere Republijcque hebben hier bevorens gecontracteert en onderhouden met andere Koninghen, Republijcqen, Princen, Steden ende Ghemeynten, aen welcke Alliantien dit Tractaet gheen præjuditie ſal toebrengen.

Ende ſal dit Tractaet van Alliantie geconfirmeert en geratificeert worden door de gheſeyde Sereniſſime Republijcque, ende de Doorluchtige Heeren Staten Generael, binnen den tijt van *ſes acht* maenden, nae date van deſen, of eerder, indien het mogelijck zy.

Aldus gedaen, geſlooten ende geaccordeert, op den leſten dach van *December Seſtienbondert negentien* door ons ondergeſchreven. Gheteeckent *Chriſt. Suriano* Secretaris, Reſident van *Venetien*. *Iean van Goch. Nicolaes van Boeckhorſt. I. Magnus. A. Ploos. Marc de Lijcklama. Gaſper ter Boeckhorſt. Gerart Schaffer.*

HEbben de gheſeyde Heeren Staeten Generael dit Tractaet geratificeert, geapprobeert, ende geconfirmeert, ghelijck zy het ſelve ratificeren, approberen ende confirmeren door deſen, belovende het ſelve te bewaren, onderhouden, ende obſerveren gants inviolabelijck, ſonder oyt contrarie daer tegen te gaen ofte te doen, directelijck ofte indirectelijck, in wat maniere het oock ſoude mogen weſen, onder obligatie ende hypotheque van alle de goederen ende revenuis van de geſeyde Geunieerde Provintien in 't ghenerael ende particulier, weſende ende toekomende: tot welckers getuygeniſſe de geſeyde Heeren Staten Generael hebben deſen tegenwoordighen doen ſegelen met haer Groot Segel, en teeckenen door haer Griffier, den *achtienden* dach van *April Seſtienbondert twintigh*. Was geparapheert *A. Ploos*. Ende op de zyde geſchreven, door ordonnantie van de gheſeyde Heeren Staten Generael geteeckent *C. Aerſſen*; ende gheſegelt met het groote Seghel in rooden Waſſche, hanghende met dubbelde quaſten van witte Syde.

Verklaringe op het 14. Artijckel van de geſeyde Alliantie.

ALſoo op huyden den *leſten van December* des jaers *Seſtienhondert ende negentien* Wy ondergheſchreven, als expreſſelijck daer toe ghedeputeert zijnde van de Sereniſſime Republijcque van *Venetien*, ende de Doorluchtige Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, onſe reſpective ſuperieuren, geconvenieert, geconcludeert ende gearreſteert zy ſeecker accoord van Alliantie ende Vrientſchap tuſſchen de twee gheſeyde Republijcqen; Soo is 't dat Wy tot meerder verlichtinghe ende eſclarciſſement van het 14. Artijkel van 't gheſeyde Tractaet, verklaeren wederſyden, uyt kracht van 't mandement en ſpeciale laſt, aen ons daer op reſpectivelijck gegeven, *dat gene van beyde Republijcken niet en heeft eenighe Alliantie met de huyſen van Ooſtenrijck ende Spaigne.* In getuygeniſſe van het gene boven geſchreven is, hebben wy deſen onderteeckent op den dach ende jare als boven. Ende was geteeckent *Chriſt. Suriano* Secretaris, Reſident by de Illuſtre Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, in den name van de Sereniſſime Republijcque van *Venetien*. In den name van de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden: *Iean van Goch. Nicolas van Boeckhorſt. I. Magnus. A. Ploos. Marc van Lijcklama. G. Bockhorſt. G. Schaffer.*

Beneffens de toerustinge ten oorloge nae macht ende vermoghen van deſen Staet; hebben haer Ho: Mo: voornamelijck het oogh̃e laten gaen om deur de nabuyrige Koninghen ende Princen met Alliancen ende wapenen te mogen werden geſecondeert. Ende principalijck door Engelant; om de ghemeenſchap der Religie / hebbende oock ſpeciale oorſaecke om met een aenſienlijcke Ambaſſade den Koning aldaer te beſoecken / door de gheſtadige hyrilleries in 't ſtuck der Negotie en handel in Ooſtindien: alwaer de Compagnien elckander gedurighlijck te na quamen. d'Ambaſſadeur Carleton ſelfs riedt tot de beſendinghe: ende om die te meer effect te doen hebben / begeerde datmen wilde favorabel af doen de beſwarenisſen by hem door deſen en nu by den Koninghſelfs gerecommandeert; ende dat by Placcaet mocht werden verboden het Drucken van Libellen tot nadeel van d'Engelſche Natie. Op dit leſte point is terſtont door een Placcaet oorde gheſtelt. Ondertuſſchen wiert gerapporteert dat tot Pleymouth was aenghehouden het ſchip de Witte Beer, komende van Bantam, 't ſelve de zeylen afnemende / met Engelſche beſettende / en de brieven van de Compagnie naer Londen ſendende; zijnde een infractie van de Tractaten / ende onfatſoenijck: nademael men tot Amſterdam was tracterende met d'Engelſche Compagnie. Men verſocht Carleton by provisie door brieven aen den Koninghe te beworderen de ontſlaginghe: als ſtrijdende het ſelve arreſt directelijck mettet accoort door 's Konings interventie tuſſchen de Compagnien ghemaeckt. Op 't ſelve ſubject is oock aen d'Ambaſſadeur Caron geſchreven.

Carleton.

Oostindis schip in Engelant aengehoude.

Tot d'Ambaſſade naer Engelant zijn ghenomineert de Heeren Ir. Iacob van Wijngaerden, Heer van Benthuyſen / Wijngaerden / Ruijghoeck / Ambachtsheer van Soetermeer etc. Mr. Iacob Camerlingh Penſionaris van Delft / Albert Sonck oudt Burgemeeſter tot Hoorn / Albert Brunincx, Mr. Jacob Schotte oudt Borghemeeſter tot Middelburgh / Joncker Frederick van Ferwouw tot Martena Huys; krijghen tot haer equipagie ſeven duyſent twee hondert gulden in alles: ſy zijn den een en twintigſten Ianuary uyt den Hage getogen / den acht en twinſtigſten dito ter Veer te ſcheep gegaen ten vier uyren nae noen; quamen des anderen daeghs naer de noen tot Graveſende. Den eerſten February tot Londen komende / hebben noch dien avont de Ambaſſadeurs van Vranckrijck, Venetien ende Savoyen door haere Edellieden laten begroeten; verſoeckende appointement van tijt om haer ſelfs te komen beſoecken. Van Graveſende waren zy deur de Ceremonie meeſter S. Lovis Liukner met drie Barges naer Londen ghebracht; ende aen de kaye met acht a negen Caroſſen in de Herbergh van de Prins Palatin geconduceert.

Wijngaerden / Camerlingh / Sonck / Brunincx Schotte Ferwouw Ambaſſadeurs na Engelant.

Sondag den ſevende zijnſe door de Baron van Clefort, de ghemelde Meeſter der Ceremonien / ende veel Edellieden van de Privy Chambre, ende ontrent vijf en twintigh Caroſſen te Hove gehaelt / ende in een Sale wat vertoeft hebbende door den Grooten Chamberlain in een kamer aen de Galerie by den Koninghe ghebracht / die ſat / ende opſtont ende met blooten hoofde de propoſitie aenhoorde. Sy excuſeerden. 1. Naer gedane complimenten / het laet aenkomen door haer inlantſche inquietuden. 2. Vertoonden den broedigen toeſtant van Duytſlant: dat de Spaenjaert niet alleen de Paltz, maer oock Zimmeren, Zweybrugh, Baden ende Tourlach had ingenomen. 3. Dat hare Ho: Mo: om ſulcx te beletten / hadden niet alleen de Koninghe van Beemen, maer oock de Geunieerde Furſten met

maent-

1621. Maentlijcke ſubſidien geaſſiſteert; ende daer en boven een machtigh Leger op de Frontieren gehouden / om doo2 jalouſie de Spaenſche te diverteren. 4 Ende alſoo de Koningh van Engelant doo2 Carleton aen haer Ho: Mog: hadde gedaen notificeren dat hy zijn Kinderen niet macht wilde herſtellen; ſoo baden ſy om 't effect van ſulcx: met verklaringe/dat oock (om 't ſelve te ſecunderen) deſe Staet wederom in oorlogh wilde treden.

Daer op niet als generael ende complimenteus antwoo2t ontfanghen hebbende: waren den vyftienden Februarij weder in de Raedt-kamer: urgerende in 't lange. 1 De handthavinge van de proteſtantſche ſake in Duytſlandt. 2 Seyden dat de Koningh van Spagnien ende Erts-hertogh hadden ghebroocken ende overtreden het Beſtant; hebbende ghedurende 'tſelve doen arreſteren de goederen ende ſchepen van deſe Landen: beloopende de ſchade tot op twee millioenen, hondert en elf duyſent, hondert en ſeven en veertigh gulden. Ende alſoo Engelant ende Vranckrijck waren guarand ghebleven van het gemelde Tractaet; verſochten dat ſijn Majeſteyt aen haer Ho: Mog: gelief de te procureren ſatisfactie ende reparatie van de ſchade. 3 Alſoo nu met het Beſtant eyndighde d'Alliancie tuſſchen Engelant ende deſen Staet / verſochten vernieuwinge van dien. Dit leſte Point urgeerden ſy ſeer: als weſende het eenighſte wit en ooghmerck van de Ambaſſade.

De Cancelier waeghde haer/of ſy geen andere pointen in Mandatis hadden. 1 Op 't ſtuck van de groote Viſſerye. 2 Tarra. 3 Op 't ſtuck van de Munte. 4 Op de Forten ende ſake van Indien.

Aengaende de Viſſerie; ſeyden geen laſt te hebben: baden dat men haer daer mede niet mocht beſwaren: zijnde nu op het uytgaen van den Treves, ende met ſoo een machtig want te doen hebbende. Op de Tarra en Munte ſouden hooren wat openingh hy zijn Majeſteyt ſouden worden gedaen. Hoewel aengaende de Munte, niet als teſſens met den Erts-hartoghe van Brabandt ſoude konnen gedaen worden.

Eenigen tijdt daer na liet de Koningh doo2 Buckingam haer verſoecken om een project te maecken hoe men de Palts ſoude konnen recupereren/ſy deduceerden in 't breede dat geen beter ende lichter middel was als met een Koninghlijck Leger een diverſie te maecken in Vlaenderen.

Den 2. Martij kregen een antwoo2t in ſcriptis van den Raedt. 1 Dat de Koningh haer bedanckte doo2 de hulpe ende ſubſidien gedaen aen Duytſlant. 2 Dat de Koningh doo2 ſijn Ambaſſadeur met Vranckrijck ſoude laten communiceren over de infractie van 't Beſtant. Aengaende het vernieuwen der Alliancie verſocht de Koningh / dat ſy wilden klaer uyt ſpreecken hoedanigh ſy die begeerden.

Daer op hebben d'Ambaſſadeurs van deſen Staet voo2t gebracht de voorige Tractaten tuſſchen Engelant ende deſen Staet ghemaeckt: als eerſtelijck/dat van den ſes en twintighſten Junij ſeſtien hondert acht, lupden als volght:

Tractaet van guarantie van't jaer 1608 tuſſchen Engelandt en deſen Staet.

COmme ainſi ſoit que Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies, ayans depuis n'agueres envoyez en Angleterre leur Deputez au treſhault, treſpuiſſant, & treſexcellent Prince *Iacques*, par la grace de Dieu Roy de la Grande Bretagne, France & Yrlande, avec charge de luy faire entendre les offres & preſentations, faites par les Sereniſſimes Archiducs *Albert* & *Iſabella*, de contracter avec eux une bonne & aſſeurée Paix recognoiſſans les Provinces Unies Eſtats *libres*, *ſur leſquelles ils ne pretendent rien*, & s'obligeants de Procurer du Roy d'Eſpagne d'agreer de ſa part la meſme recognoiſſance, leſquels Deputez deſdits Seigneurs les Eſtats ont prié quant & quant ſadite Majeſté de la grande Bretagne, de vouloir envoyer vers leurs Provinces quelques Perſonnes qualifiées pour aſſiſter leſdits Seigneurs les Eſtats de leur meilleur advis, Conſeil, & jugement, en ceſte negotiation tant importante au bien de leur Eſtat avec charge, ſi Dieu leur donne la Paix,

de faire avec eux en ſon nom & de ſa part une *Ligue defenſive* pour la manutention d'icelle; ſa Majeſté ſcachant combien il y va du bien de toute la Chreſtienté, que ces Provinces, apres avoir eſté haraſſeés, d'une miſerable, & ſanguinaire guerre, ſoient en fin eſtablies en un bon & aſſeuré repos, a trouvé bon d'envoyer vers icelles, ſes treſchers & Fidelles Serviteurs *Richard Spencer*, Chevalier, Gentilhomme de ſa Chambre privée & ordinaire, & *Rudolphe Winwod* Conſeillier de ſa part au Conſeil d'Eſtat des Eſtats Generaux des Provinces Unies, du rapport deſquels ayant entendu les ſerieuſes inſtances que Meſſieurs les Eſtats de jour à autre leur avoient faits pour l'advancement de cette *ligue*, & veu les deffiances & jalouſies que cette longue guerre avoit enracinées aux Eſprits de tout leur peuple, que ce ſeroit le moyen Unique d'induire toutes les Provinces Unies d'un conſentement un-anime, d'entendre aux ouvertures preſentées par leſdits Seigneurs les Archiducs, & maintenant ratifiées par ledit Seigneur Roy d'Eſpagne: apres meure deliberation & avec l'advis de ſon Conſeil, afin qu'un ſi ſaint & pieux œuvre puiſſe le pluſtoſt ſortir ſon effect, a donné charge & plain pouvoir a ſes ſuſdits Miniſtres d'entrer avec Meſſieurs les Eſtats en une *ligue deffenſive*, Laquelle, la Paix eſtant faite, la puiſſe rendre inviolable & à jamais perpetuelle: ſuivant laquelle charge, ce jourd'huy *vingt & ſixieſme jour de Iuin mil ſix cens & huit*, Meſſires *Richard Spencer*, & *Rudolphe Winwod*, Chevaliers, &c. En vertu des lettres de pouvoir & procuration dudit Seigneur Roy de la Grande Bretagne &c. du 21. de Decembre dernier d'une part, & les Seigneurs *Corneille de Gent*, Seigneur de Loenen & de Meynerſwijck, Viconte & juge de l'Empire & de la Ville de Nymegen, Meſſire *Iohan de Oldenbarnevelt*, Chevalier, Seigneur de Temple, Rodenrijs, Advocat d'Eſtat & garde du Seel, Chartes & Regiſtres de Hollande & Weſtfriſe, *Iacques Malderee* Chevalier, Seigneur des Heyes, Premier & repreſentant les Nobles aux Eſtats & Conſeil de Zeelande, *Nicolas de Berck*, premier Conſeiller de l'Eſtat de la Province de Utrecht, *Sixtus Dekama* Sr. de Jellum, Tammingaborgh & la Marne, *Iohan Sloeth*, Seigneur de Sallick, Droſſart du Pays de Vollenhove, & Chaſtellain de la Seigneurie de Cuinder, & *Abel Coenders* de Helpen, Sr. en Faen & Cantes, ſpecialement Deputez & Commis a ceſt effect par les Eſtats Generaux deſdits Provinces, aſſemblez à preſent à la *Haye* en Hollande & en vertu des lettres de procuration du 20. de ce mois, ont fait par enſemble le Traicté *d'alliance & confederation* qu'enſuit.

1621.

I.

Premierement, tous Traictez, alliances, & confœderations faictes auparavant entre ledit Seigneur Roy de la Grande Bretagne &c. Et la feüe Reyne d'Angleterre &c. de haute memoire, & les Seigneurs les Eſtats demeureront entieres en leur premiere vigueur en tous Points non changées ou deroguées par ce traicté.

II.

Ledit Seigneur Roy de la Grande Bretagne a promis & promet a aſſiſter de bonne foy leſdits Seigneurs les Eſtats pour leur ayder, en ce qu'il pourra, à obtenir une *bonne & aſſeurée Paix*, &, s'il plaiſt a Dieu la leur donner, ſe mettre en tout devoir de *la faire garder*, & *defendre* eulx & leur Pais de toute *injure*, *violence* & *invaſion contre tous Princes*, *Potentats*, & *autres perſonnes* quelconques, qui voudroient entreprendre d'enfraindre & violer ladite Paix, ſoit directement ou indirectement & les ſecourir à cet effect *de vingt bonnes Navires* de *trois cents* juſques à *ſix cents* tonneaux, bien armées & equipées, tant de gens que de vivres, & de toutes autres choſes neceſſaires pour la guerre. Et les aſſiſter chaſque *année de ſix mille hommes de pied & quatre cens chevaux*, *a ſes frais & deſpens*, de trois mois en trois mois, par anticipation, ſuivant le pied que leſdits Seigneurs les Eſtats ſont accouſtumez de tenir en la ſolde & au payement de leurs gens de guerre.

III.

Les frais & deſpens de ces *vingt Navires* de temps en temps faits par ſa Majeſté, comme auſſi les ſommes des deniers leſquelles par icelle ſeront desbourſeés d'an-

Digitized by Google

1621. née en année comme deſſus pour le traictement des gens, les Seigneurs les Eſtats obligent les Provinces Unies tant en general qu'en particulier de luy faire *rembourſer*, ou à ſes hoirs, & ſucceſſeurs dans *cincq ans* apres la guerre finie, par eſguales portions annuellement.

IV.

Et pour ce qu'il eſt expedient de tenter tous moyens pour faire reparer par voye amiable les attentats, ſi aulcuns eſtoient faits, contre & au prejudice de la Paix, avant, que venir aux armes, les aggreſſeurs ſeront ſommez & requis *de le faire*. Et s'ils refuſent ou different plus de trois mois, le ſecours ſera donné ſans autre remiſe: n'entend toutefois ledit Seigneur Roy de retarder juſques apres l'expiration de ce dilay, quand les entrepriſes auront eſté faites a force ouverte par ſurpriſe de places, ou par quelque arreſt de Navires, & ſaiſie generale faite par authorité publique, mais d'y accourir incontinent & envoyer ledit ſecours au pluſtoſt qu'il pourra, apres en avoir eſté prié & requis.

V.

En recognoiſſance de quoy, & des autres *grandes faveurs & aſſiſtances* que leſdits Seigneurs les Eſtats ont receües de ſa Majeſté, ils ont promis & ſeront tenus, ſi ledit Seigneur Roy eſt aſſailly ou troublé dans quelqu'un de ſes Royaumes ou en quelque Iſſe, qui eſt ſoubs ſon obeiſſance par quelque Prince au Potentat que ce ſoit, de le ſecourir & aſſiſter incontinent apres qu'ils en auront eſté requis de *vingt Navires* de *trois cens* juſques à *ſix cens* tonne aux, ou de tant de Navires, qui leur ſeront equipollents en force & en grandeur bien armées & equipées tant de gens que de Vivres, & de toutes autres choſes requiſes à la guerre, & de l'aſſiſter chaſque année de *quatre mille hommes de pied*, & *trois cens chevaux* de frayez par eux & ſoldoyez de trois mois en trois mois per anticipation, ou de luy fournir la deſpenſe & traictement deſdits gens chaſque année de trois mois en trois mois par anticipation, au choix de ſa Majeſté ſuivant le pied qu'eux meſmes ont accouſtumés de tenir en ſolde & au payement de leur gens de guerre.

VI.

Les frais & deſpens de tant de Navires que leſdits Seigneurs les Eſtats mettront en mer pour le ſervice de ſa Majeſté fait par eux de temps en temps, comme auſſi les ſommes de deniers, leſquels ils debourſeront d'année en année pour le Tractement des gens, ſa Majeſté s'oblige ſoy meſme, ſes hoirs, & ſucceſſeurs de le leur faire rembourſer dans *cincq ans* apres la guerre finie, par eſgales portions annuellement.

VII.

Leſdites Forces ainſi promiſes & qui doibvent eſtre données d'une part & d'autre, ſeront employées, ſelon que celuy, qui aura demandé le ſecours, jugera eſtre requis, ſoit dans ſon Pays pour ſe defendre, ou ailleurs, s'il eſt trouvé plus utile pour ſa conſervation.

VIII.

S'Il advient que ledit Seigneur Roy donne ſecours auxdits Seigneurs les Eſtats, ou eux à luy; l'aſſailly, ayant receu ledit ſecours ne pourra faire aucun Traicté avec l'aggreſſeur ſans le *conſentement* expres de l'autre.

IX.

Le preſent Traicté n'aura lieu qu'apres *la Paix* & continuera des lors non ſeulement à la vie dudit Seigneur Roy, mais auſſi durant celle de ſon Succeſſeur & heritier en ſes Royaumes, Pays, Terres & Seigneuries; pour veu qu'il le confirme dans l'an & jour du decez d'iceluy. A quoy ledit Seigneur Roy entend s'obliger autant que luy eſt permis, & que cette alliance comme faite avec ſes Eſtats & Couronnes, ſoit perpetuelle.

X.

Ce preſent Traicté ne ſera nullement prejudiciable au Traicté faict par les Seigneurs les Eſtats avec le Roy Treſchreſtien *le 23. du mois de Ieanvier* dernier, ny celluy à ceſtuy cy, ains tout deux demeureront touſjours en leur force, ſuivant le contenu des Articles & l'intention des contractans.

XI.

Et ſera ce traicté ratifié bien & deüement par les Eſtats Generaux de præſent aſſemblez au lieu de la Haye, dans trois jours, & par ledit Sr. Roy dedans deux mois apres; comme auſſi dans pareil temps *par les Provinces* qui ont envoyé leurs Deputez en ladite Aſſemblée, & leſdites ratifications delivrées d'une part & d'autre en bonne & deüe forme en meſme temps, & deux autres mois apres les Publications qui auront eſté faites dudit Traicté par tout ou il appartiendra. Faict au lieu de la *Haye*, l'an & jour ſuſdit ſigné par leſdits Seigneurs Deputez & Cachetté de leurs armes & dits noms, & eſtoit ſigné *Richard Spencer*, *Rudolphe Winwod*, *Cornelis van Gent*, *Iohan van Oldenbarnevelt*, *I. de Malderee*, *Nicolaes van Berck*, *Sixtus Dekema*, *Iohan Sloeth*, *Abel Coenders* van Helpen, & Cachettés des Reſpectives armes deſdits Seigneurs Deputez.

Tranſlaet.

ALſoo de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, hebben ſedert eenigen tijt geleden, in *Engelant* geſonden hare Gedeputeerden, aen den Grootmachtigen en Doorl. Prince *Jacob*, by der gratie Gods *Coning van Groot Brittaigne, Vranckrijck en Ierlant*, met laſt om hem te kennen te geven, de offres ende preſentatien, gedaen door de Doorl. Erts-hertogen *Albertus* en *Iſabella*, met de ſelve te handelen over eene goede en verſeeckerde Vrede, erkennende de Geunieerde Provintien *voor vrye Staten, op de welcke ſy niets en pretendeerden*, en ſich verbindende te bevorderen vanden Coning van *Spagnien* van ſijn ſyde de ſelve erkenteniſſe voor goet te houden; welcke Gedeputeerden van de geſeyde Heeren Staten, hebben met eene ſijne bovengenoemde Majeſteyt van *Groot Brittagnien* gebeden, te willen na hare Provintien ſenden eenige gequalificeerde Perſoonen, om de geſeyde Heeren Staten te aſſiſteren, met haer beſte advys, Raet ende oordeel, in deſe negotiatien ſoo important aen het welvaren van haren Staet, met ordre, indien Godt haer de Vrede geeft, van met haer in ſijn naem en van ſijn ſyde te maken een *Ligue defenſive*, tot hanthavinge van deſelve; Sijne Majeſteyt wetende hoe ſeer het treft het welvaren van 't geheele Chriſtenrijck, dat die Provintien, na dat ſy met eenen miſerablen en bloedigen oorlogh ſijn bemoeyt geweeſt, koomen ten leſten herſtelt te worden in eene goede en verſeeckerde ruſte, heeft goet ghevonden aen de ſelve of te ſenden, ſijne ſeer lieve ende getrouwe dienaren *Richard Spencer*, Ridder, Edelman van ſijne ſecrete en ordinaris Camer, ende *Rudolph Winwod*, Raed van ſijnent wegen, in den Raed van State van de Staten Generael der Vereenigde Provintien, uyt welckers rapport verſtaen hebbende de ſerieuſe inſtantien die de Heeren Staten haer van dagh tot dagh hadden gedaen, tot de bevorderinge van die *Ligue*, ende geſien de wantrouwen ende jalouſien, die deſen langen oorlogh hadt ingewortelt in de gemoederen van al haer volck, dat het ſoude weſen het eenighſte middel van te induceren alle de Vereenighde Provincien, met een eenparigh conſent, om te willen luyſteren na de openingen, gepreſenteert door de voorgenoemde *Erts-hertogen*, ende altans geratificeert door den geſeyden Heer Coningh van *Spagnie*, na eene rijpe deliberatie, ende met advys van ſijnen Raed, ten eynde ſulck Heyligh en Godtvruchtig werck ſijn effect op het alderſpoedighſte moge ſorteren, heeft ordre ende volmacht ghegeven aen ſijne bovengenoemde Miniſters, om met de Heeren Staten in eene *Ligue defenſive* te treden, de welcke, de Vrede ghetroffen ſijnde, de ſelve magh onverbreeckelijck ende eeuwighduyrende maken: volgens welcke laſt, op huyden, den *ſes en twintighſten dagh van Junius*, in 't jaer *een duyſent ſes hondert en acht*, de Heeren *Richard Spencer*, ende *Rudolph Winwod*, Ridders, &c. uyt kracht van de Brieven van volmacht ende procuratie van den meergemelden Coningh van *Groot Brittaigne*, &c. van den *een en twintighſten December* laeſtleden, van d'eene ſyde, ende de Heeren *Cornelis van Gent*, Heer van Loenen ende Meynerswyck, Marckgrave, ende Richter van 't Rijck ende Stadt van Nimwegen, den Heere *Johan van Oldenbarneveldt*, Ridder, Heer van den Tempel, Rodenrijs, Advocaet van Staet, en Bewaerder des Zegels, Chartres ende Regiſters van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, *Jacob van Maldere*, Ridder, Heer van Heyes, eerſte en repreſenterende de

Adel

Digitized by Google

1621. Adel in de Staten ende Raedt van Zeelandt, *Nicolaes van Berck*, eerſte Raet van State van de Provintie van Utrecht, *Sixtus Dekama* Heer van Jellum, Tammingaborch ende Marne, *Iohan Sloeth*, Heer van Sallick, Droſt van 't Lant van Vollenhove, en Caſteleyn van de Heerlijckheyt van Cuynder, ende *Abel Coenders* tot Helpen, Heer in Faen ende Cantes, ſpecialijck Gedeputeert, ende gecommitteert tot dien eynde door de Staten Generael der geſeyde Provintien, tegenwoordigh vergadert in den *Hage* in Hollant, ende uyt krachte van Brieven van Procuratie van den *twintigſten* van deſe Maent, hebben te ſamen ghemaeckt het Tractaet van alliantie ende confœderatie, gelijck als hier na volgt:

I.

Eerſtelijck, alle Tractaten, alliantien ende confœderatien hier vooren gemaekt tuſſchen den voorgenoemden Koningh van *Groot Brittaigne* &c. ende de Koninginne van *Engelant*, Hoogloffelijcker Memorie, ende de Heeren Staten, ſullen geheel in hare eerſte vigeur blyven in alle pointen, niet verandert, ofte gederogeert door dit Tractaet.

II.

Den geſeyden Koningh van *Groot Brittaigne* heeft belooft ende belooft t'aſſiſteren met goede macht de geſeyde Heeren Staten, om deſelve te helpen daer in hy ſal konnen, tot het verkrijgen van eene goede en verſeeckerde *Vrede*: ende indien het Godt belieft haer de ſelve te verleenen, ſich in alle devoir ſtellen, om het ſelve te doen onderhouden, ende haer, als oock hare Landen te beſchermen, van alle injurie, violentie ende invaſie, *teghen alle Princen*, Potentaten ende andere *Perſonen, wie het oock ſoude mogen weſen*, die ondernemen ſouden willen, de geſeyde Vrede te breken ofte te violeren, het ſy directelijck of indirectelijck, en haer tot dien eynde ſecoureren met *twintigh* goede ſchepen, van *drie bondert* tot *ſes bondert* tonnen, wel gewapenten geequipeert, ſo van volk als van vivres, en van alle andere nootſakelijkheden tot den oorlog. En deſelve alle jaren aſſiſteren, met *ſes duyſent* man te voet, ende *vier bondert* te paert, op ſijne koſten, van *drie* maenden tot *drie* maenden by anticipatie, volgens den voet, die de geſeyde Heeren Staten gewoon ſijn te houden in ſoldye, ende in de betalinge van haer krijgsvolck.

III.

De onkoſten van die *twintigh* ſchepen van tijt tot tijt gedaen by ſijne Majeſteyt, ghelijck als oock de ſomme van de penningen, dewelcke by deſelve van jaer tot jaer uytgereyckt ſullen worden, gelijck als boven, tot tractement van de volckeren, verbinden de Heeren Staten der Geunieerde Provintien, ſoo in 't generael als partilier, van aen hem te doen rembourſeren, of aen ſijne Erven of Succeſſeurs binnen *vyf* jaren na het eynde van den oorlogh jaerlijcks by eſgale portien.

IV.

Ende door dien het gevoegelijck is alle middelen te tenteren, om door amicable wegen te doen repareren de attentaten, indien eenige waren gedaen, tegen ende tot præjuditie van de Vrede, eer dat men tot de wapenen ſal treden, ſoo ſullen de aggreſſeurs geſommeert ende verſocht worden om het te doen. Ende indien ſy refuſeren ofte differeren langer als *drie maenden*, ſo ſal het ſecours ſonder andere uytſtel gegeven worden; den Koningh nochtans verſtaende te wachten tot na de expiratie van het dilay, als de entreprinſen gedaen ſullen weſen door openbare macht, by ſurprinſe van plaetſen, of door eenigh arreſt van ſchepen ofte generale aenhalinge gedaen door publycque authoriteyt, maer daer aenſtonts by te ſpringen ende het bovengenoemde ſecours ſenden op het ſpoedighſte hy ſal konnen, nae dat hy daer over gebeden ende verſocht ſal weſen.

V.

Tot welckers erkenteniſſe, ende voor andere groote faveurs ende aſſiſtentien, de welcke de geſeyde Heeren Staten ontfangen hebben van ſijne Majeſteyt ſy belooft hebben ende gehouden ſullen weſen, dat, in gevalle den bovengemelden Heer Koning beſprongen ofte getroubleert wort, in eene ſijner Rijcken, of in eenigh Eylandt, die onder ſijne gehoorſaemheyt is, door eenigh Prince ofte Potentaet, wie het oock ſy, de ſelve hem ſullen ſecoureren en aſſiſteren, ſtracx na dat ſy daer toe verſocht ſullen weſen, met *twintigh* ſchepen, van *drie bondert* tot aen *ſes bondert* tonnen, ofte van ſoo veele ſchepen, die haer in ſterckte ende groote æquivalent ſullen weſen, wel gearmeert ende geequipeert, ſoo van volck als van vivres, ende van alle andere dingen tot den oorloge nodigh, ende hem alle jaren t'aſſiſteren met *vier duyſent* man te voet ende *drie bondert* te paert, by haer gedefroyeert, ende by anticipatie van *drie* tot *drie* maenden geſoldoyeert, ofte hem te fourneren de onkoſten ende tractement van 't geſeyde volck alle jaren van *drie* maenden tot *drie* maenden, by anticipatie ter keure van ſijne Majeſteyt, volgens den voet, die ſy ſelfs ſijn gewoon te gebruycken in de ſoldyen ende betalinge van haer krijghsvolck. 1621.

VI.

De onkoſten van ſoo veele ſchepen, dewelcke de geſeyde Heeren Staten ſullen in Zee brengen tot dienſte van ſijne Majeſteyt, door haer van tijt tot tijt gedaen, gelijck als oock de ſommen der penningen, die ſy van jaer tot jaer debourſeren ſullen, tot tractement der volckeren, ſijne Majeſteyt verobligeert ſijn ſelven, ſijne Erven, ende Succeſſeurs, haer het ſelve te doen rembourſeren binnen *vijf* jaren, naer het eynde van den oorlogh, jaerlijcks by eſguale portien.

VII.

De genoemde machten alſoo belooft, ende die van d'een ende d'andere ſyde ghegeven moeten worden, ſullen geemployeert worden, na dat die geene, die het ſecours ſal geeyſcht hebben, goet ſal oordelen, het ſy in ſijn Land om ſich te beſchermen of yevers anders, ſoo het tot meerder voordeel van ſijne conſervatie is ſtreckende.

VIII.

Indien het gebeurt dat den meergemelden Heer Koningh het ſecours geve aen de geſeyde Heeren Staten, of ſy aen hem, ſoo ſal den geattacqueerden, het geſeyde ſecours ontfangen hebbende, gheen Tractaet met den aggreſſeur mogen maecken, ſonder expres conſent van den andere.

IX.

Dit tegenwoordigh Tractaet en ſal gheen plaets hebben als na de *Vrede*, ende ſal van alsdan continueren, niet alleen by het leven van den gemelden Heer Koningh, maer oock geduyrende die van ſijn Succeſſeur en Erfgenaem in ſijne Rijcken, Landen ende Heerlijckheden, ſoo wanneer hy het ſelve confirmeert binnen het jaer ende dach van derſelver overlijden. Waer toe den gemelden Heer Koningh ſich obligeert, voor ſoo veel als hem geoorloft is, ende dat deſe alliantie, als gemaekt met ſijn Staten ende Kroonen, ſy eeuwighduyrende.

X.

Dit tegenwoordigh Tractaet en ſal geenſints nadeeligh weſen aen het Tractaet, door de Heeren Staten gemaeckt met den Alder-Chriſtelijckſten Koning, den *drie en twintigſten van de maent van January* leſtleden, noch die aen deſe, maer deſelve ſullen beyde altoos in haere forme blyven, volgens het contenu der artijckelen ende d'intentie der contractanten.

XI.

Ende ſal dit Tractaet wel ende behoorlijck geratificeert worden door de Staten Generael, tegenwoordigh in den *Hage* vergadert, binnen drie dagen, ende door den ghemelden Heer Koningh binnen *twee* maenden daer nae; gelijck oock in gelijcken tijt door de Provintien, die hare Gedeputeerden geſonden hebben in de gemelde vergaderinge, ende de gemelde ratificatien gelevert van de eene en andere ſyde in goede en behoorlijcke forme op den ſelven tijt, en *twee* andere maenden naer de publicatien die van het gemelte Tractaet ghe-

Digitized by Google

1621. daen sullen wesen, in alle plaetsen daer het behooren sal. Gedaen in den Hage, in het bovengemelde Jaer en dag, geteeckent door de gemelde Heeren Gedeputeerden, ende met hare Wapenen gecachetteert, in de bovengeseyde namen, geteeckent *Richard Spencer*, *Rudolph Winwod*, *Cornelis van Gent*, *Johan van Oldenbarnevelt*, *J. de Malderée*, *Nicolaes van Berck*, *Sixtus Decama*, *Iohan Sloeth*, *Abel Coenders* van Helpen, ende gecachetteert met de respective Wapenen der gem^e. Heeren Gedeputeerden.

Daer upt allegeerende de passagien concernent; bysonder het tweede Artijckel.

Welck Tractaet (ende een desgelijck met de Koninglijcke Fransche Ambassadeurs gemaeckt den drie en twintigsten January **desselven Jaers) als gemaeckt op de presuppositie dat men alhier een** Vrede **soude hebben gesloten / is daer nae geconverteert geweest in een ander in dato den** seventhienden Juny sestien hondert negen **met** Vranckrijck **ende** Engelandt **te samen / geapplicceert op de** Garantie **van het Tractaet van** Treves, **tusschen** Spagnien **en desen Staet den** negenden April **desselven Jaers t'Antwerpen geteeckent: hier na volgende.**

COmme ainsy soit que les *Roys Treschrestien & de la Grande Bretagne* se soient employez des long temps avec grand soin & affection pour faire cesser la guerre des Pays-bas par une *Paix perpetuelle:* & pour y Pouvoir parvenir ayent de puis proposé une *Trefue* a longues années, dont le succes eut esté aussi peu heureux si pour oster toute defiance aux Estats Generaux des Pays-bas Unis, leurs Majestez neleur eussent offert de s'obligér a *l'observation d'icelle Trefue* & de leur donner assistance & secours au cas qu'elle fut enfrainte & violée, mesmes s'ils estojent troublez & empeschez au Cõmerce des *Indes*, que les Deputez des Archiducs leur accordoient de gré a gré par ladite Trefue au nom du Roy Chatolique sans neantmoins l'exprimer nommement, ainsi que lesdits Seigneurs les Estats le demandoient pour leur plus grande seureté. Eux faisans a ceste occasion refus de l'accepter, si ladicte promesse de garentie, faite de bouche par les Ambassadeurs desdits Seigneurs Roys en presence mesme des Deputez desdits Seigneurs Archiducs, ne les y eussent induicts; de l'accomplissement de laquelle promesse lesdits Seigneurs Roys ayans esté priez, requis, & sommés & y voulants Satisfaire de bonne foy.

Ce jourd'huy 17. jour de Juin 1609. se sont assemblez Messire *Pierre Ieannin*, Chevalier, Baron de Montien, Conseillier dudit Sr. Roy Treschrestien en son Conseil d'Estat & son Ambassadeur Extraordinare vers lesdits Seigneurs Estats, & Messire *Helie de la Place*, Chevalier, Seigneur de Russi, Vicomte de Machault, aussi Conseillier audit Conseil d'Estat, Gentilhomme ordinaire de la Chambre dudit Sr. Roy & son Ambassadeur ordinaire residant pres lesdits Seigneurs les Estats au nom & comme ayant charge du Treshault, Trespuissant, & Tresexellent Prince *Henry IV.* par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, Messire *Richard Spencer*, Chevalier Gentilhomme ordinaire de la Chambre dudit Sr. Roy de la Grande Bretagne & son Ambassadeur vers lesdits Seigneurs Estats, & Messire *Rudolphe Winwod*, Chevalier Ambassadeur ordinaire Conseillier dudit Seign. Roy au Conseil d'Estat des Provinces Unies, au nom & comme ayant charge de treshaut trespuissant & tresexellent Prince *Jacques* par la grace de Dieu Roy de la grande Bretagne, & les Seigneurs *Corneille de Gent*, Seigneur de *Loenen* & *Meynerswijck*, Vicomte & Juge de l'Empire & de la Ville de *Nymegen*, Messire *Jean d'Oldenbarneveldt* Chevalier Seigneur de *Tempel*, *Rodenrijs* &c. Advocat d'Estat & garde du grand seel, Chartres & Registres de *Hollande & Westfrise*, Messire *Iacques de Malderée* Chevalier, Seigneur de *Heyes*, premier & representant la Noblesse aux Estats & Conseil de la comté de *Zeelande*, le Seigneur *Gerard de Renesse* Seigneur van den *Aa*. &c. *Ernestus d'Ailua* de *Heerwey*, Grietman d'Ostongerdeel, *Iean Sloeth* Seigneur de *Sallick*, Drossart du Pays de *Vollenhove* & Chastelain de la Seigneurie de *Cuinder*, & *Abel Coenders* de Helpen Sr. en *Faen* & *Cantes*, au nom de Hauts Puissants & Illustres Seign. les Estats Generaux des Pays-pas Unis, lesquels en vertu de leurs Pouvoirs & avec promesse de faire ratifier Respectivement le contenu en ces presentes auxdits Seigneurs Roys & Estats dans *deux mois* prochains, ont consenty & accordée ce qui s'ensuit. 1621.

A scavoir que le Traicté fait separement avec lesdits Seigneurs Estats Generaux par ledit Seigneur Roy de la grande Bretagne le *vingtsixieme Iuin* de l'an passé pour l'observation de la *Paix*, qu'on pretendoit lors faire, ensemble les Conventions promesses & obligations reciproques y contenues, pour la defense & conservation mutuelle de leurs Royaumes, Pays, Terres, & Seigneuries seront entretenues & gardées *pour le Temps que la dite Trefue doit durer*; tout ainssi, que si elles estoient repetees & inserées de mot à autre au present Traicté.

Et auront lieu lesdites obligations & assistance de secours non seulement *au cas d'infraction de Trefues* es limites specifiez par le *quatrieme* Article du Traicté d'icelle Trefue, mais aussi si lesdits Seigneurs Estats ou leurs subjects sontroublez & attacquez pendant ledit Temps au Commerce des *Indes* de la part desdits Roy Catholique ou Archiducs, leurs Officiers & subjects: Et sera aussi entendu ledict trouble & empeschement tant s'il est faict aux subjects desdits Seigneurs Estats qu'a ceux qui ont faict ou feront ledit Commerce avec eux, ou bien si les Princes & Peuples qui leur auront donné la permission d'excercer ledit Traficq en leur Pays estoient a ceste occasion molestez, eux ou leurs subjects: pourveu toutefois que pour obliger lesdits Seigneurs Roys a donner ce secours, le jugement dedits empeschements soit faict par *advis commun* d'eux & dedits S. Seigneur Estats. A quoy ils promettent apporter la diligence & sincerité requise pour faire reparer le dommage aux interessez & repousser la Violence dont ou aura usé contre eux.

Pourront toutefois lesdit S. Seigneurs Estats, s'il y a de la longeur en ladite deliberation, pourvoir a la seureté de leurs affaires & subjects comme ils trouveront convenir.

En reconnoissance de ladite *Garentie* & du *secours* que lesdits Estats ont desia receu desdits *S.* Seigneurs Roys, ils leur promettent de ne faire aucun Traicté durant icelle Trefues avec lesdits Seigneurs Roy Catholique ou Archiducs *sans leur advis & Consentement*: Et pareillement lesdits Seigneurs Roys, a ne faire aucun Traicté avec quelque Prince ou Potentat que ce soit au prejudice de celuy cy, & de leur *liberté*: *de la Conservation de laquelle, & de leur Estat ils auront soin, comme de leurs bons amis & Alliez.*

Ainsi Traicté, accordé, Conclu, signé, arresté, & Cacheté par lesdits Seigneurs Ambassadeurs A la Haye l'an & jour susdits.

Translaet.

ALsoo de Koningen den *Alder-Christelijcste*, ende die van *Groot Bretagne* sich sedert langhen tijdt geemployeert hebben, met groote sorge ende affectie, om den oorlog van de Vereenigde Landen te doen ceseren door een eeuwigduyrende *Vrede*: en om daertoe te konnen komen, hebben sedert een *Treves* voor geslagen voor lange jaren, waer van het succes oock weynig geluckig soude geweest hebben, indien om alle wantrouw van de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden wegh te nemen, hare Majesteyten sich niet geoffereert hadden sich te verbinden, tot de *onderhoudinge* van deselve Treves, ende haer assistentie en secours te geven, in gevalle deselve gebroocken en gevioleert wiert, ja selfs, indien sy getroubleert en belet wierden, in de commercie van de *Indien*, dewelcke de Heeren Gedeputeerden der Erts-hertogen haer toestonden met goede wille door de gemelte *Treves*, in den name van den *Catholijcken Koningh*, sonder die nochtans met namen te exprimeren, so als de gem^e. Heeren Staten deselve begeerden en eysten tot haer grooter verseker inge. Sy doende op die occasie *refus* om het t'accepteren, indien degem^e. belofte van *garantie*, gedaen by monde door de Ambassadeurs der gem. Heeren

1621. Heeren Koningen, in preſentie ſelfs der Gedeputeerden, van de gemelte Heeren *Ertshartogen* haer niet daer toe geinduceert hadden, tot voldoeninge van welcke belofte de gemelde Heeren Koningen, gebeden, verſoght, ende geſommeert ſijnde, ende daer van willende voldoen ter goeder trouwe.

Op huyden den *ſeventienden dagh van Iuny, ſeſtien hondert en negen*, ſijn vergadert de Heere *Pieter Ieannin*, Ridder, Baron van Montien, Raedt van den gemelten Alder-Chriſtelijckſten Koningh, in ſijn Raet van State, ende ſijn Extraordinaris Ambaſſadeur aen de voorgenoemde Heeren Staten, ende den Heer *Helie de la Place*, Ridder, Heer van Ruſſi, Burg-graef van Marhault, oock Raet in den gem. Raet van State, Ordinaris Edelman van de Camer van den gem. Koning, ende ſijn Ordinaris Ambaſſadeur, reſiderende by de voorgen. Heeren Staten, in den name, ende als laſt hebbende, van den Grootmachtigen ende Doorl. Prince *Hendrick de vierde*, by der gratie Godts Coningh van Vranckrijck ende Navarre, den Heere *Richard Spencer*, Ridder, Ordinaris Edelman van de Camer des gem. Konings van Groot-Brittaigne, ende ſijn Ambaſſadeur by de gem. Heeren Staten, ende de Heere *Rudolph Winwod*, Ridder, Ordinaris Ambaſſadeur, Raet des gem. Konings in den Raet van State der Geunieerde Provintien, in den name, ende als laſt hebbende, van den Doorl. ende Grootmachtigen Prince *Iacobus*, by der gratie Gods Koningh van Groot-Brittaigne. Ende de Heeren *Cornelis van Gent*, Heer van Loenen en Meynerswyck, Marckgraef ende Richter van 't Rijck ende Stadt van Nimmegen, den Heere *Iohan van Oldenbarnevelt*, Ridder, Heer van den Tempel, Rodenrijs &c. Advocaet van Staet, ende Bewaerder van het Groote Zegel, Chartres ende Regiſters van Hollant en Weſtfrieſlant, den Heere *Iaques van Malderee*, Ridder, Heer van Heyes, eerſte ende repreſenterende den Adel in den Staten ende Raedt, van het Graefſchap van Zeelant, den Heer *Gerard van Reneſſe*, Heer van den Aa &c. *Erneſtus van Aylua* van Heerwey, Grietman van Oſtongerdeel, *Ian van Sloeth*, Heer van Sallick, Droſt van 't Lant van Vollenhoven, ende Caſtelain van de Heerlijckheyt van Cuynder, ende *Abel Coenders* van Helpen, Heer in Faen ende Cantes, in den name vande Ho: Mo: en Illuſtre Heeren Staeten Generael der Vereenighde Nederlanden, dewelcke uyt krachte van hare volmachten en met belofte om reſpectivelijck te doen ratificeren den inhoude in deſen tegenwoordighe by de gem. Koningen ende Staten binnen twee naeſt komende maenden: hebben geconſenteert ende geaccordeert het geene hier na volgende is.

Te weten dat de Tractaten ſeparatelijck gemaeckt met de gem. Heeren Staten Generael door den voorn. Heer Koning van Groot Brittaigne den *twintigſten Iuny* des verleden Jaers tot d'obſervatie van de Vreede, die men alsdoen pretendeerde te maecken, als oock de reciproque conventien, beloften ende obligatien daer in vervat, tot wederſyts defenſie ende conſervatie van hare Rijcken, Landen, ende Heerlijckheden, ſullen onderhouden ende bewaert worden voor den tijt dat de gem. Treves moet duyren, even als of deſelve van woort tot woort in dit tegenwoordig Tractaet gerepeteert en geinſereert waren.

Ende ſullen de gemelte verbinteniſſen en aſſiſtentie van ſecours-plaetſe hebben niet alleenlijck, in cas van infractie van den *Treves* in de Limiten geſpecificeert by het *vierde* artijckel van de ſelve *Treves*, maer oock indien de voorgen. Heeren Staten ofte derſelver onderdanen, getroubleert en geattacqueert worden, geduyrende den gemelten tijt in de commercie van *Indien* van wegen de meergem. Catholijcken Koningh ofte Ertz-hertogen derſelver Officieren ende Onderdanen: Ende ſal oock de bovengen. trouble ende verhinderinge verſtaen worden gedaen te weſen, ſoo wel, indien deſelve de onderdanen van de gemelte Heeren Staten aengedaen is, als oock aen die gene die de meergemelde commercie met haer gedreven hebben, of dryven ſullen, of wel indien de Princen ende volckeren, die haer de permiſſie ſullen hebben gegeven om de geſeyde traficq in hare landen te exerceren, waren ter dier occaſie gemoleſteert, ſy, ofte hare onderdanen: Welverſtaende nochtans, dat om de gem. Heeren Koningen te obligeren, om dat ſecours te geven: *het oordeel van de geſeyde verbinderingen ſy gedaen, door gemeen advys van haer ende der gemelde Heeren Staten.* Tot het welcke ſy belooven by te brengen alle vereyſchte neerſtigheyt ende ſinceriteyt, om aen de geintereſſeerden de ſchade te doen repareren, ende tegenſtaen de violentie die men tegen haer gebruyckt ſal hebben. 1612.

De gemelde Heeren Staten ſullen nochtans, indien deſelve deliberatien al te lang duyren, haer mogen verſien, ende ordre ſtellen tot verſeeckeringe van hare ſaken ende onderdanen, gelijck als ſy goet ſullen vinden.

In erkenteniſſe van de gemelte *garantie* en van het ſecours, dat gem. Heeren Staten alrede ontfangen hebben van de hoogſtgem. Heeren Koningen, belooven ſy aen deſelve van geene Tractaten te maken, geduyrende deſelve Vrede met den gem. Catholijcken Koningh ofte Erts-hertogen, ſonder haer advys en conſent: Ende van gelijck, de geſeyde Koningen egeene Tractaten te maken met eenig Prince ofte Potentaet, wie het oock ſoude mogen weſen, *tot nadeel* van dit en van hare Vryheyt, tot welckers conſervate, als oock van haren Staet ſy ſorge ſullen dragen, gelijck als van hare goede vrienden ende Geallieerden.

Alſoo gedaen, gehandelt, beſlooten, ende gecachetteert door de gem. Heeren Ambaſſadeurs, in den Hage, in het Jaer ende dagh als bovengeſchreven.

Deſe Tractaten ſijn behoorlick geratificeert:

Op deſe voerdan waſt datſe verſogten verniewinge. Tot antwoort bequamen ſy aengaende de diverſie in Vlaenderen, **dat de Koning deur beſendinge in** Spagnien **de reſtitutie van de** Palts **ſoude ſoecken; en ondertuſſchen ſich deur t'ſamenroepinge van 't Parlement in poſture van Oorloge ſtellen: datter niet eerlijck was** via facti **ſoo terſtont tegen de Spaenſche/met wien ſy in vrede ſat/te procederen.**

De Koning was t'onvrede van dat d'Ambaſſadeurs geen laſt hadden op het ſtuck der Viſſerie: **begeerende te weten tijdt/wanneer deſen Staet daer op ſoude willen handelen/maer ſy hebben ſulcx gedenlineert.**

Hy heeft daer na ook geklaeght over de Groenlantſche Compagnie **in** Hollant, **en over de ſchade den Engelſchen aengedaen; Item dat aen de Engelſche** Oostindiſche Compagnie **geen ſatisfactie geſchiede: dat de Hollanders tot** Jacatra **ende elders ſouverainiteyt over d'Engelſchen exerceerden: dat de Hollanders waren** Sangſues; **die den Engelſchen haer bloet en ſubſtantie af ſogen/ende deur de groote** Viſſerie **den Engelſchen het broot uyt de mont namen. Dat ſy deur** d'Enterloopers **ende de** Tarra **de Laken-neering in Engelant ruineerden. d'Ambaſſadeurs excuſeerden alles ſoo ſy beſt konden/ſeggende/ſoodet eenige differenten waren/dat ſulcx in** Hollandt **beſt ſoude konnen bygelept worden. Anders wierd doen noch in Engelant niet uytgerecht/ſy namen haer afſcheyt den 18. Aprill. Alle Ambaſſadeurs wierden Ridders geſlagen: ende hregen elck een preſent van ontrent 1500. ponden bergult Silverwerck.**

Tot meerder licht en verſtant van de ſaken die tuſſen Engelant **en de Vereenighde Provintien hebben geſtweeft/moet alhier mede worden geſept/dat** Vranckrijck **ende** Engelandt, **beyde om haer eygen Intereſten aen deſen Staet hebben gedaen merckelijcke Aſſiſtentie; Hoe 't gegaen is met de liquidatie ende quijtſchelldinge/geeft het volgende.**

Liquidatie van deſen Staet met Engelant.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays-bas, a tous ceux qui ces preſentes verront ſalut, ſçavoir faiſons, comme ainſi ſoit que le treshaut, treſpuiſſant, & treſexellent Prince *Iacques* par la grace de Dieu Roy de la *Grande Bretaigne, France, & Irlande*, a eſté ſervy à noſtre inſtance & priere d'envoyer par de çà & de Commettre les Seigneurs *Richard Spencer*, Chancelier Gentilhomme de la Chambre privée & ordinaire, & *Rudolphe Winwood*, Chevallier, Conſeillier de ſa part au Conſeil d'Eſtat des Eſtats Generaux des Provinces Unies pour nous aſſiſter de leur autorité & Conſeil, pour mettre *l'Eſtat affligé* deſdites Provinces Unies d'une

Digitized by Google

1621. longue guerre en quelque bon & asseuré repos, sur les offres & præsentations à nous faictes par les Serenissimes Archiducs *d'Austriche*, tant en leurs noms que de Treshaut & tres-puissant Prince le Roy *d'Espagne*. Et que pour parvenir à ce bon heur, il a esté d'un commun accord & advis desdits Sieurs Ambassadeurs & Deputez desdites Provinces Unies jugé que le vray & seul moyen estoit d'Embrasser tous ensemble & d'une mesme volonté les Conseils qui pouvoient servir & ayder a cette fin, & de requerir ledit Seigneur Roy de se rendre garand de l'observation de la paix (si tant est qu'il plaist à Dieu la faire reussir) par un Traicté d'alliance & confederation avec nous, avant la conclusion d'icelle, ce que sa Majesté à nostre instance & priere avoit benignement consenty, & accordé, bien entendu que devant la finale Conclusion de ladite ligue, il sera aussi accordé sur la liquidation & payement *des debtes de sa Majeste a la charge desdites Provinces: Ensemble* a l'instance a nous faite de la part de sadite Majesté par lesdits Ambassadeurs pour les affaires *des Marchands avanturiers* de la Nation Angloise; pour ce est il, qu'ayants entiere confiance de la preudhommie longue experience es affaires & bonnes qualites des Seigneurs *Corneille de Gent*, Seigneur de *Loenen*, & *Meynerswÿck*, vicomte & juge de l'Empire & de la ville de *Nymegen*, Messire *Johan d'Oldenbarneveldt*, Chevalier, Seigneur de *Tempel*, *Rodenrÿs* &c. Advocat d'Estat & garde du seel, Chartres & Registres de Hollande & Westfrise, Messire *Jacques de Malderée* Chevallier Seigneur des *Heyes*, premier & representant les nobles aux Estats & Conseil de Zeelande, *Nicolas de Berck* Premier Conseillier de l'Estat de la Province *d'Utrecht*, *Sixtus Decama* Seigneur de *Jellum*, *Tammingaborch*, & *la Marne*, *Johan Sloet* Seigneur de *Sallick*, Drossart du Pays de *Vollenhove*, & Castellein de la Seigneurie de *Cuinder*, & *Abel Coenders* de *Helpen* Seigneur en *Faen* & *Cantes*, nous avons iceux commis ordonné & Deputé, Commettons, ordonnons & Deputons par ces præsentes pour en nostre nom, & de nostre part, traiter, transiger, convenir, accorder, conclure avec lesdits Ambassadeur du Roy de la Grande Bretaigne tant sur ladite *Ligue*, que sur la *liquidation* & payement des *debtes* de sa Majesté a la charge desdites Provinces & l'instance à nous faite de la part de sadite Majesté par sedits Ambassadeurs touchant les affaires des *Marchands*, *adventuriers* de la nation Angloise, suivant leurs memoires & instruction; Et aux plus advantageuses conditions pour le bien & service de l'Estat desdites Provinces Unies, & de tout ce qui sera convenu, faire & passer telles transactions, contracts, & promesses que besoing sera, en nous obligeant en termes qu'ils adviseront, estre pour le mieux, & necessaire; Et Generalement faire en ce que dessus ses circumstances & dependences tout ainsi, que nous ferions, & faire pourrions, si presens en l'assemblée nous estions, jaçoit que la chose requist mandement plus special qu'il n'est contenu par cesdites præsentes, Promettons en bonne foy soubs l'obligation & hypotheque de tous les biens & revenus desdites Provinces Unies en general & partr. presens & advenir, avoir agreable, tenir ferme, & stable a tousjours, tout ce qui sera faict, procuré, promis convenu & accordé par nos Deputez en ce que dessus, & qu'en depend, & le tout confirmer, approuver & ratiffier selon que sera convenu, l'observer accomplir, & entretenir inviolablement sans jamais aller ne venir au contraire directement, ou indirectement en quelque sorte & maniere que ce soit. Donné a la Haye en nostre assemblée soubs nostre grand seel, & la a signature de nostre Griffier *la 25. jour de Iuin l'an mil six cens & huict*.

Comme ainsi soit qu'il à pleu au treshaut, trespuissant & tresexcellent Prince, *Jacques* par la grace de Dieu Roy de la Grande *Bretaigne & Irlande*, pour l'affection qu'il porte a la prosperité des Provinces Unies de faire avec les Sieurs les Estats Generaux d'icelles Provinces une *Ligue defensive* portant la date du præsent Traicté pour la manutention de la paix qui se Traicte a præsent entre le trespuissant Prince *Philippe* 3de. Roy d'Espagne & les Serenissimes Archiducs *Albert* & *Isabella* & les susdits Seigneurs *Estats*, pour mieux faire augmenter 1621.
l'amitie & consolider l'alliance tant entre les Royaumes de sa Majesté & les Provinces Unies, que reciproquemnet entre leurs subjects, en vertu des lettres de pouvoir & procuration dudit Seigneur Roy de la Grande *Bretaigne* du 12. Decembre dernier, ce jourd'huy *vingt six sieme* jour de Iuin 1608. Messires *Richard Spencer* Chevalier Gentilhome de la chambre privée & ordinaire & *Rudolphe Winwod* Conseillier de sa part au Conseil d'Estat, des Estats Generaux des Provinces Unies d'une part: & les Sr. *Corneille de Gent* Sr. de *Loenen*, & de *Meynerswÿck* vicomte & juge de l'Empire & de la Ville de *Nymegen*, Messire *Johan d'Oldenbarnevelt* Chevalier, Seigneur de *Tempel*, *Rodenrÿs* & Advocat d'Estat & garde du seel, Chartres & Registres de Hollande & Westfrise, Messire *Jacques de Malderée* Chevalier Seigneur des *Heyes* &c. Primier & Repræsentant les Nobles aux Estats & Conseil de Zeelande, *Nicolas de Berck* premier Conseillier de l'Estat de la Province d'Utrecht, *Sixtus Decama* Seigneur de *Jellum*, *Tammingaborch*, & *la Marne*, *Iohan Sloet* Seigneur de *Sallick*, Drossart du Pays de *Vollenhove*, & Castellein de la Seigneurie de *Cuinder*, & *Abel Coenders* de Helpen Seigneur en *Faen* & *Cantes*, au nom & comme Deputez & commis specialement à cest effect par les Estats Generaux desdites Provices assemblez à præsent à la Haye en Hollande. Et en vertu des lettres de Commission & procuration du 25. de ce mois d'autre part, ont fait le Traicté qui sensuit.

I.

Premierement lesdits Sieurs Estats confessent & reconnoissent que les Provinces Unies doibvent à sa Majesté la somme de *huict cens dix huict mille quatre cens & huict livres sterlings*, en recognoissance de laquelle debte, ils promettent de faire, aussi tost, que la ligue defensive faicte a præsent entre ledit Sr. Roy, & eulx, sera aggrée par sa Majesté, un *instrument authenticq & obligatoire* par vertu du quel les Provinces Unies seront obligées tant en General qu'en particulier pour le payement & rembourssement de cette debte.

II.

Sa Majesté s'estant deliberée de Traicter les Provinces Unies au fait du payement de cette debte *en toute douceur & gratieuseté*, comme ses Meilleurs amis, alliez, & confederez, pour les deux premieres années, apres la paix, afin que leurs affaires puissent estre le mieux refaites & establis, se Contente de patienter avec icelles sans rien demander.

III.

Les deux premieres années apres la paix faite & concluë estant achevées, sa Majesté pour le rembourssement de sa debte, affin de n'accabler pas les Provinces Unies du payement trop grand à la fois, se contente d'accepter chasque année durant la paix la somme de *soixant mille livres Sterlings*; pour la quelle somme les Seigneurs les Estats obligent les Provinces Unies par ce præsent Traicté tant en General qu'en particulier faire payer d'année en année a sa Majesté ses hoirs & successeurs tant que la paix dure en la ville de *Londres* par esgalles portions à scavoir au bout de *chaque six mois* la somme de *trente mille livres Sterlings*, jusques a ce que ladite debte de *huict mille quatre cens & huict livres Sterlings* soit entierement & totallement des chargée.

IIII.

En outre est accordé que pour advancer le Trafficque & Commerce Mutuels, les *Marchands avanturiers* de la Nation Angloise jouiront & useront en toutes les Provinces Unies toutes telles libertes, Privileges & Octroys, qui leur ont esté cy devant donnez par les Seigneurs Estats & que le Placcart fait en faveur d'eux l'an 1599. Sera publié dans un mois apres la Conclusion du præsent Traicté en toutes les Provinces & villes d'icelles, & aussi de Temps a autre bien gardé & maintenu.

V.

Item que ce Placcart sera en Registré avec les Privileges & Octroys susdits es Greffes & Chanceleries, & courts Provinciales de toutes ces Provinces, affin qu'en l'ad-

Digitized by Google

1621. l'adminiſtration de Iuſtice en ce regard, le droict & l'equité ſoient deuément obſervez.

VI.

Et quant aux Privileges & immunitez, leſquels les Provinces Unies pretendent leur debvoir competer aux Royaumes de ſa Majeſté par vertu des anciens Traictez, faits entre ſes predeceſſeurs & *leurs Princes*, pour la liberté du commerce, quand les Seigneurs les Eſtats trouveront bon d'envoyer leurs Deputez en Angleterre ſa Majeſté deputera quelques uns d'entrer en Conference avec eux, & pour le reſtabliſſement du Commerce reciproquement promet accorder tout ce que de raiſon & d'equité s'y jugera eſtre convenable.

VII.

Et ſera ce Traicté ratifié bien & deuément par les Eſtats Generaux de præſent aſſemblez au lieu de la Haye dans *trois jours*, & par ledit Seigneur Roy dedans *deux mois* apres, comme auſſi dans pareil Temps par les Provinces qui ont envoyé leurs Deputez en ladite aſſemblée, & leſdites ratificatiõns delivrées d'une part & d'autre part en bonne & deüe forme en meſme temps. Fait au lieu de la *Haye* l'an & jour ſuſdits Signé, par leſdits Seigneurs Deputez & Cacheté de leurs armes eſdits noms & Eſtoit Signé, *Richard Spencer*, *Rodolph-Winwood*, *Cornelis van Gent*, *Johan van Oldenbarnevelt*, *I. de Malderee*, *Nicolas van Bercq*, *Sixtus Dekama*, *Johan Sloeth*, *Abel Coenders* van Helpen, & Cachetté de leurs reſpectives Armez.

Tranſlaet.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlantſche Provintien, *aen alle de geene die deſe tegenwoordighe ſullen ſien, Saluyt, doen te weten*: Alſoo den Grootmachtighſten ende doorluchtighſten Prince *Jacob*, by der gratie Godts Coninck van *Groot Brittaigne*, *Vranckrijck* ende *Ierlandt*, heeft belieft ter onſer inſtantie ende bede, herwaerts te ſenden, ende te committeren de Heeren *Richard Spencer*, Cancelier, Edelman vande Secrete en ordinaris Kamer, ende *Rudolph Winwood*, Cancelier, Raet van zijnent wegen, inden Raet van State der Staten Generael vande Vereenichde Provintien, om ons te aſſiſteren, met hare authoriteyt ende raedt, om den *bedroeſden Staet* der ghemelte geunieerde Provintien in eene goede ende verſeeckerde ruſte te ſtellen, op de offres ende preſentatien aen ons gedaen door de Doorluchtichſte Erts-Hartogen van *Oeſtenrijck*, ſoo in hare namen, als in die vanden Doorluchtigen ende Grootmachtigen Prince, den Coninck *van Spaigne*. Ende dat, om tot het ſelve goet geluck te komen, is by gemeen conſent ende advis vande gemelde Heeren Ambaſſadeurs ende Gedeputeerden, geoordeelt, dat de ware ende eenichſte middel was t'embaraſſeren te gelijck ende met eenparige wille, den raet die dienen ende helpen konde tot dien eynde, ende den gemelden Heer Coninck te verſoecken om *garand* te geven vande onderhoudinge der vrede (indien het Godt maer gelieft deſelve te laten gelucken) door een Tractaet van alliantie ende confœderatie, met ons voor derſelver concluſie, het welcke zijne Majeſteyt ter onſer inſtantie ende bede hadt goedertierentlijck geconſenteert ende geaccordeert, wel verſtaende, dat voor de finale concluſie der gemelde ligue oock geaccordeert ſal worden over de liquidatie ende betalinghe vande ſchulden van ſijne Majeſteyt, tot laſte vande meerghenoemde Provintien; Oock op de inſtantien aen ons gedaen, van weghen ſyne gemelde Majeſteyt, door de meerghenoemde Ambaſſadeurs, voor de affairen, vande *Marchands Avanturiers* vande Engelſche Natie, Soo iſt, dat volkomen vertrouwen hebbende vande getrouwicheyt, lange experientie in affairen, ende goede qualiteyten der Heeren *Cornelis van Gent*, Heer van *Loenen*, ende *Meynerswijck*, *Marck graef* ende Richter van het Rijck, en de Stadt *Nimwegen*, den Heere *Johan van Oldenbarnevelt*, Ridder, Heer vanden Tempel, Rodenrijs, ende Advocaet van Staet, ende bewaerder van het Zegel, Chartres ende Regiſters van *Hollandt* ende *Weſtvrieſlandt*, den Heere *Jacob van Malderé*, Ridder, Heer van *Heyes*, eerſte repreſenterende den Adel inde Staten, ende Raedt van *Zeelandt*, *Nicolaes van Berck*, eerſte Raedt van State vande Provintie van *Utrecht*, *Sixtus Dekama*, Heer van *Jellum*, *Tamminga borck*, ende *Marne*, *Johan Sloet*, Heer van *Sallick*, Droſt van 't Lant van *Vollenhove*, ende Caſteleyn vande Heerlijckheyt van *Cuinder*, ende *Abel Coenders van Helpen*, Heer in *Faen* ende *Cantes*, wy hebben deſelve gecommitteert, geordonneert ende gedeputeert, committeren, ordonneren, ende deputeren deſelve by deſen, om in onſen naem, ende van onſe ſyde, te tracteren, tranſigeren, convenieren, accorderen ende ſluyten met de gemelde Heeren Ambaſſadeurs van den Coninck van *Groot Brittaigne* ſoo over de meergenoemde *ligue* als op de *liquidatie* ende betalinge van de ſchulden van ſyne Majeſteyt, tot laſte van de meergenoemde Provintien, ende d'inſtantien aen ons gedaen, vande zijde van zijne Majeſteyt, door ſyne gemelde Ambaſſadeurs, raeckende de ſaecken van de *Marchands adventuriers* vande Engelſche Natie, volgens de Memorien ende inſtructie, ende op de advantagieuſte conditien, tot het welvaren ende dienſt vanden Staet der Vereenichde Provintien, ende van alle het geene geconvenieert ſal weſen, te maken en paſſeren, ſoodanige transactien, contracten, ende beloften, als noodich ſal weſen, ons verbindende in termen, gelijck als ſy adviſeren ſullen beſt ende noodichſt te weſen, ende generalijck te doen in het geene bovengheſchreven, de circumſtantien ende dependentien van dien, even, als wy doen ſouden, ende doen konden, ſoo wy daer inde Vergaderinge tegenwoordich waren, ten ſy de ſaecke vereyſchte eene nader ordre, als niet in deſe tegenwoordige geexpreſſeert ſtaet, belooven ter goeder trouwe onder obligatie ende hypotheque van alle goederen ende inkomſten vande gemelte geunieerde Provintien in 't generael ende particulier, teghenwoordighe ende toekomende, voor goet, vaſt, ende aengenaem te houden, voor altijt, alle het geene ghemaeckt, geprocureert, belooft, geconvenieert, ende gheaccordeert ſal weſen door onſe Gedeputeerden, in het geene als boven is gheſeyt, ende het geene vorders daer van dependeert, ende dit alles confirmeren, approberen ende ratificeren na dat geconvenieert ſal weſen, het ſelve obſerveren, volbrengen, ende onverbreeckelijck onderhouden, ſonder daer oyt contrarie tegen te gaen of te doen, directelijck of indirectelijck, in wat maniere het oock ſoude mogen weſen. Gegeven inden *Hage* in onſe Vergaderinge, onder ons groot Segel, ende ſignature van onſen Griffier, den *vijf-entwintichſten* dach van *Juny*, in het Jaer *ſeſtien hondert en acht*.

Alſoo het gelieft heeft, aen den Grootmachtichſten ende Doorluchtighſten Prince *Jacobus*, by der gratie Godts, Coninck van *Groot Bretaigne* ende *Ierlandt*, om de affectie die hy draecht tot het welvaren vande Vereenichde Provintien te maken met de meerghemelde Heeren Staten Generael vande ſelve Geunieerde Provintien eene *defenſive Ligue* volgens den date van het tegenwoordich Tractaet, tot hanthavinge vande *Vrede* die tegenwoordich ghehandelt wort tuſſchen den Grootmachtigen Prince *Philip de derde* Coninck van *Spaigne*, ende de Sereniſſime Ertshartogen *Albert ende Iſabella*, ende de gemelde Heeren *Staten*, om des te beter de vrientſchap te doen vermeerderen, ende de alliantie te verſtercken, ſoo tuſſchen de Rijcken van zijne Majeſteyt ende de geunieerde Provintien, als reciproquelijk onder hare Onderdanen, uyt krachte vande Brieven van volmacht ende procuratie van den meergemelden Coninck van *Groot Brittaigne* vanden *twaelfden December* laeſtleden, op huyden den *twintichſten* dach van *Junius ſeſtien hondert en acht*. De Heeren *Richard Spencer*, Ridder, Edelman vande ordinaris en ſecrete kamer, ende *Rudolf Winwod*, Raed van ſyne zijde, in den Raet van State, van de Staten Generael der Vereenichde Provintien van d'eene ſyde: ende de Heeren *Cornelis van Gent*, Heer van *Loenen* ende *Meynerswijck*, Marckgraef ende Richter van 't Rijck, ende Stadt van *Nimwegen*, den Heere *Johan van Oldenbarnevelt*, Ridder, Heer van den Tempel, Rodenrijs, ende Advocaet van Staet, ende

Digitized by Google

1621. bewaerder van 't Zegel, Chartres ende Regiſters van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, den Heere *Jacob van Malderée*, Ridder, Heer van *Heyes*, &c. eerſte, ende reſenterende den Adel in de Staten ende Raedt van Zeelandt, *Nicolaes van Berck*, eerſte Raedt van State van de Provintie van *Uytrecht*; *Sixtus Dekama*, Heer van *Iellum*, *Tammingaborch* ende *Marne*; *Johan Sloet*, Heer van *Sallick*, Droſt van 'tLandt van *Vollenhove*, ende Caſteleyn van de Heerlijckheyt van *Cuynder*; ende *Abel Coenders van Helpen*, Heer in *Faen* ende *Cantes*, in den name ende als ſpecialijck ghedeputeert ende ghecommitteert tot dien eynde door de Staten Generael der gheſeyde Provintien, teghenwoordigh vergadert in den *Hagbe* in *Hollandt*: Ende uyt krachte van brieven van Commiſſie ende procuratie van den *vijf en twintichſte* van deſe Maendt aen d'ander zijde, hebben ghemaeckt het hier nae volghende Tractaet.

I.

Eerſtelijck bekennen ende belijden de Heeren Staten, dat de Vereenigde Provintien aen ſijne Majeſteyt ſchuldigh zijn de ſomme van *acht hondert achtien duyſent vier hondert en acht ponden ſterlings*, in erkenteniſſe van welcke ſchulde, ſy belooven ten aldereerſten te maecken dat de *ligue defenſive* teghenwoordich ghemaeckt tuſſchen den gemelden Heer Koninck ende haer, ſal door ſijne Majeſteyt geaggreet worden een authentijcq ende *obligatoir* inſtrument, door welckers krachte de Vereenighde Provintien verbonden ſullen weſen, ſoo in't generael als particulier, tot *betalinghe* ende rembourſement van deſe ſchulde.

II.

Sijne Majeſteyt voor-ghenomen hebbende de Geunieerde Provintien te tracteren ter oorſake van de betalinghe van deſe ſchulde met alle ſachtheyt ende gratieusheyt, gelijck als ſijne beſte vrienden, gheallieerden ende gheconfœdereerden, voor de *twee eerſte* jaren, na de Vrede, ten eynde, den Staet van hare ſaecken te beter moghe herſtelt, ende beveſtight worden, contenteert ſich te patienteren met de ſelve, ſonder yets te eyſſchen.

III.

De *twee eerſte* jaren na de ghemaeckte ende geſloten Vrede, verloopen zijnde, ſijne Majeſteyt tot het rembourſement van ſijne ſchuldt, ten eynde om de Geunieerde Provintien niet te beſwaren met al te grooten betalinge t'ſeffens, contenteert ſich alle jaren te ontfanghen gheduerende de Vrede, de ſomme van *ſeſtich duyſent ponds ſterlings*; welcke ſomme de Heeren Staten verbinden de Vereenigde Provintien door dit tegenwoordig Tractaet ſo in't generael als particulier te doen betalen van *jaer tot jaer*, aen ſijne Majeſt. ſijne erven en ſucceſſeurs, ſoo langhe de Vrede duyrt, in de Stadt van *Londen*, by eſgale portyen, te weten op 't eynde van elcke *ſes Maenden* de ſomme van *dertigh duyſent ponds ſterlings*, ſoo lange tot dat de boven-ghenoemde ſchuldt van *acht hondert achtien duyſent vier hondert en acht ponden ſterlings* geheelijck ende totalijck ſal afgheloſt zijn.

IV.

Boven dien is geaccórdeert, dat om wederzijdts trafijcque ende commercie voort te ſetten, de *Marchands Avanturiers* van de Engelſche natie, ſullen ghebruycken ende ghenieten, in alle de Geunieerde Provintien, alle ſulcke vryheden, privilegien ende Octroyen, als haer hier bevoorens gegeven zijn, door de gemelde Heeren Staten, ende dat het Placcaet in haer favuer gemaeckt in het jaer *vijftien hondert negen en tnegentigh*, ſal binnen een Maendt ghepubliceert worden na de concluſie van dit Tractaet in alle de Provintien, ende der ſelver Steden, ende oock van tijdt tot tijdt wel geobſerveert ende ghemainteneert werden.

V.

Item, dat het ſelve *Placcaet* ſal geregiſtreert worden met alle de boven-ghenoemde privilegien ende Octroyen, in de Griffien en Canceleryen ende Provintiale Hoven van alle deſe Provintien, ten eynde dat in de adminiſtratie van de Juſtitie in dit regard het recht ende de billickmatigheyt behoorlijck gheobſerveert worden.

VI.

Ende wat aengaet de privilegien ende immuniteyten, dewelcke de geunieerde Provintien haer pretenderen toe te komen inde Rijcken van zijne Majeſteyt uyt kracht vande *oude Tractaten*, gemaeckt tuſſchen ſijne prædeceſſeurs, ende hare Princen, voor de vryheyt vande commercie, ſoo wanneer als de Heeren Staten goet ſullen vinden, hare Gedeputeerden in Engelant te ſenden, ſijne Majeſteyt ſal eenige deputeren, om met haer in conferentie te treden, ende belooft tot de herſtellinge van wederſijts commercie te accorderen alle het geene dat hy met recht ende reden ſal oordelen over een te komen. 1621.

VII.

Ende ſal dit Tractaet wel ende behoorlijck gheratificeert worden by de Staten Generael tegenwoordich inden *Hage* vergadert binnen *drie* dagen, ende door den gemelden Heer Coninck *twee Maenden* daer na, gelijck oock in gelijcken tijdt by de *Provintien*, die hare Gedeputeerden geſonden hebben, ende gemelde Vergaderinge: ende de meergenoemde ratificatien van d'eene en d'andere zijde ſullen worden overgelevert in goede ende behoorlijcke forme op den ſelven tijt. Gedaen in den *Hage*, in het bovengenoemde Iaer ende dach, geteken door de gemelde Heeren Gedeputeerden, ende gecachetteert met hare wapenen, inde gemelde namen, ende was geteeckent, *Richard Spencer*, *Rudolph Winwood*, *Cornelis van Gent*, *Johan van Oldenbarnevelt*, *J. de Malderée*, *Nicolaes van Berg*, *Sixtus Dekama*, *Johan Sloeth*, *Abel Coenders* van *Helpen*, ende gecachetteert met hare reſpective wapenen.

Obligation des Proinces Vnies pour le payement des debtes a ſa Majeſté de la Grande Bretaigne &c.

Obligatie aen Engelant gepaſſeert.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du pais bas a tous ceux qui les preſentes verront ou orront ſalut, comme ainſi ſoit que par le Traicté fait d'entre les Deputéz du Sereniſſime Roy de la grande Bretaigne France & Irlande &c. a ce pour ſa Maj. ſpecialement commis à ſçavoir Meſſieurs *Richard Spencer* Chevalier Gentilhome de la Chambre privée & ordinaire & *Rudolphe Winwood* Chevalier Conſeillier de ſa part au Conſeil d'Eſtat des Eſtats Generaux des Provinces Unies d'une part, & les Seigneurs *Corneille de Gent*, Sr. de *Loenen* & de *Meynerswijck*, vicomte & juge de l'Empire & de la ville de *Nymege*, *Johan d'Oldenbarnevelt*, Chevalier Seigneur de *Tempel*, *Rodenrijs* & Advocat d'Eſtat, & garde du ſeel, Chartres & Regiſtres *d'Hollande & Weſtfrieſe*, Meſſire *Jacques de Malderée*, Chevalier Seigneur des *Heyes*, premier & repreſentant les Nobles aux Eſtats, & Conſeil de Zelande, *Nicolas de Berck* premier Conſeillier de l'Eſtat de la Province d'Utrecht, *Sixtus Decama*, Seigneur de *Jellum*, *Tammingaborch* & la Marne, *Johan Sloet*, Seigneur de *Sallick*, Droſtart du Pays de Vollenhove & Chaſtellein de la Seigneurie de Cuinder, & *Abel Coenders* de Helpen Seigneur en Faen, & Cantes nos Deputéz d'autre part le *vingtieſme de Iuin dernier paſſé* Stilo Novo, il a eſté Traicté convenu & promis par les premier deuxieſme & troiſieſme, Articles dudit Traicté comme il ſenſuit de mot a autre, *Premierement leſdits Seigneurs les Eſtats confeſſent & reconniſſent que les Provinces Unies doibvent a ſa Majeſté la ſomme de* huit cens, dix huict mille, quatre cens & huict livres Sterlings, *en recognoiſſance de qu'elle debte, ils promettent de faire faire auſſi toſt que la ligue defenſive faicte à preſent entre ledit Sr. Roy & eux ſera aggrée par ſa Majeſté un inſtrument autenticq & obligatoire par vertu duquel les Provinces Unies ſeront obligée tant en General qu'en particulier pour le payement & rembourſement de cette debte*: ſa Majeſté eſtant deliberée de Traicter les Provinces Unies au fait de payement de cette debte en toute *douceur & gracieuſeté*, comme ſes meilleurs amis, aliéz & confederez pour les deux premieres années apres la Paix, a fin que leurs affaires puiſſent eſtre le mieux refaites & eſtablies, ſe contente de pacienter avec icelles ſans rien demander, les deux premieres années apres la paix faite & concluë eſtants decheués, ſa Majeſté pour le rembourſſement de ſa debte, afin de n'accabler les Provinces Unies de payement

Digitized by Google

1621. payement trop grand a la foys, ſe contente d'accepter chaſque année durant la paix la ſomme *de ſoixante mille Livres Sterlings*, la quelle ſomme les Sieurs les Eſtats obligent les Provinces Unies par ce preſent Traicté tant en general qu'en particulier faire payer d'anneé en anneé a ſa Majeſté ſes hoirs & Succeſſeurs tant que la Paix dure. En la ville de Londres par eſgales portions, a ſçavoir au bout de chaſque ſix mois la ſomme de *Trente mille Livres Sterlings* juſques à ce que ladite debte *de huict cens dix huict mille quatre cens & huict mille Livres Sterlings* ſoit entierement & totalement dechargée; ſi eſt il que pour ſatisfaire de noſtre part au contenu d'iceux Articles nous recognoiſſons & confeſſons par cettes bien & loyallement debvoir, eſtre tenus & redevables au Sereniſſime Roy de la grande Bretagne, France & Irlande &c. ladite ſomme de *huict cens, dix huict mille, quatre cens & huict Livres Sterlings*, monnoye d'Angleterre, pour cauſe mentionnée plus amplement audit Traicté: Promettans en bonne foy de ſatisfaire & payer audit Sr. Roy ou a ſes Miniſtres, a ſes hoirs & Succeſſeurs ou a leurs Miniſtres icelle ſomme en Angleterre au Lieu, terme, forme, maniere, ainſi qu'il eſt porté par leſdits Articles, leſquels nous tenons pour fermes & aggreables & de vouloir loyallement accomplir ſans aucune contravention a iceux en tout ou en partie, obligeants a cette fin leſdites Provinces Unies & toutes les villes & ſujects d'icelles tant en General qu'en particulier, nos & leurs Perſonnes & tous & quelconques, nos & leurs biens meubles & immeubles, preſens & advenir nuls d'eux exceptez renonceants pour cet effect par ceſtes expreſſement & *in vim pacti* a tous & quelconques Privileges exceptions & benefices de droict, ſi comme *non numeratæ pecuniæ, ſic non facti aut celebrati contractus, rei non geſtæ, doli mali, fraudis, Privilegii fori &c.* (leſquels nous tenons icy pour inſerez) qui en aucune maniere pourroient de roguer ou prejudicier à ces præſentes meſmes au benefice diſant, *que la Generale renonciation ne vault, ſi la ſpeciale ne precede.* Le tout ſans fraude, & malengien, en teſmoin de quoy nous leſdits Eſtats Generaux a vons fait ſeeler la præſente de noſtre grand ſeel, & Signer de noſtre Greffier, *le 17. du moys de Septembre l'an mil ſix cents & huict.*

Obligatie vande Vereenichde Provintien tot de betalinge der Schulden aen ſijn Majeſteyt van Groot Bretaigne, &c.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, aen alle de geene die deſe tegenwoordighe ſullen ſien ofte hooren ſaluyt. Alſo door het Tractaet ghemaeckt tuſſchen de Gedeputeerden van den Doorluchtichſten Coninck van *Groot Bretaigne*, Vranckrijck ende Yerlant &c. daer toe van ſyne Majeſteyt ſpecialijck gecommitteert; te weten de Heeren *Richard Spencer*, Ridder, Edelman vande Secrete en ordinaris kamer, ende *Rudolph Winwood*, Ridder, Raet van ſynent wegen, inden Raet van State van de Staten Generael der Vereenichde Provintien van d'eene zijde, ende de Heeren *Cornelis van Gent*, Heer van Loenen ende Meynerswijck, Marckgraef ende Richter van 't Rijck ende Stad Nijmegen, *Johan van Oldenbarnevelt*, Ridder Heer van den Tempel, Rodenrijs, ende Advocaet van Staet ende Bewaerder van 't Seghel, Chartres ende Regiſters van Hollandt ende Weſtvrieſlandt, den Heere *Jacob van Malderée*, Cancelier, Heer van *Heyes*, eerſte ende repreſenterende den Adel inden Staten, ende Raet van Zeelandt, *Nicolaes van Berck*, eerſte Raet van Staet, vande Provintie van Utrecht, *Sixtus Dekama*, Heer van Jellum, Tammingaborch ende Marne, *Johan Sloet*, Heer van Sallick, Droſt van 't Landt van Vollenhove, ende Caſteleyn vande Heerlijckheyt van Cuynder, ende *Abel Coenders* van Helpen, Heer in Faen ende Cantes, onſe Gedeputeerden van d'andere zijde den *twintichſten van Juny* laeſtleden nieuweſtijl, is getracteert, geconvenieert, ende belooft by het *eerſte, tweede, ende derde* Artijckel van 't gemelde Tractaet, gelijck als het hier naer van woorde te woorde is volgende.

Eerſtelijck bekennen de Heeren Staten, dat de ghe- 1621.
unieerde Provintien aen ſyne Majeſteyt ſchuldigh ſyn, de ſomme van *acht hondert, achtien duyſent, vier hondert en acht ponden Sterlings*, in erkenteniſſe van welcke ſchuldt, ſy beloven, te doen maken ten alderecrſten, dat de *ligue defenſive* tegenwoordich gemaeckt, tuſſchen gemelden Heer Coninck ende haer ſal door ſyne Majeſteyt geaggreëert worden een inſtrument authenticq ende obligatoir, uyt welckers krachte de Vereenighde Provintien verbonden ſullen weſen, ſoo in 't generael als particulier voor de betalinge ende uytkeringe van die ſchulde: ſyne Majeſteyt gereſolveert zijnde de Vereenighde Provintien te tracteren ter oorſake vande betalinge van die ſchulde met alle ſachticheyt ende goetheyt gelijck als ſyne beſte Vrienden, gheallieerden ende geconfœdereerden, voor de twee eerſtkomende Jaren na de vrede, ten eynde hare ſaecken des te beter moghen herſtelt, ende beveſtigt worden, conſenteert ſich daer mede te patienteren, ſonder yets te eyſchen; de *twee eerſte* Jaren na de gemaeckte ende geſlooten vrede verlopen ſynde, ſyn Majeſteyt tot wederuytkeeringe van ſyne ſchult, ten eynde om de Vereemichde Provintien niet al te ſeer te gelijck te befwaren, contenteert ſich alle Jaren te ontfangen, geduerende de vrede, de ſomme van *ſeſtich duyſent pont ſterlinghs*, welcke ſomme de Heeren Staten verbinden de Vereenichde Provintien door dit tegenwoordich Tractaet, ſoo in 't generael als particulier te doen betalen *van jaer tot jaer* aen ſyne Majeſteyt, ſyne erven ende nakomelingen, ſoo lange als de vrede duert; inde Stadt van *Londen* by eſgale portien, te weten op het eynde van yder *ſes* maenden de ſomme van *dertich duyſent* pont Sterlings, tot dat de bovengenoemde ſchult van *acht hondert achtien duyſent vier hondert en acht duyſent* pont ſterlings geheelijck ende ten eenemael afgedaen ſal ſyn: Soo iſt, dat wy om van onſe zijde te voldoen aen den innehoude van deſelve artijckelen, bekennen, wel ende deuchdelijck, gehouden ende ſchuldich te ſyn, aenden Doorluchtichſten Coninck van Groot Bretaigne, Vranckrijck ende Yerlandt &c. de gemelde ſomme van *acht hondert, achtien duyſent, vier hondert en acht ponden ſterlings*, Engels gelt, ter ſake veel ampelder in het Tractaet gementioneert: beloovende ter goeder trouwe te voldoen ende betalen aenden meergenoemden Heer Koninck ofte ſyne Erven, ende naekomelingen, ofte hare Miniſters deſelve ſomme in Engelant, op de plaets, terme, forme, maniere ſoo als belooft is by de gemelde artijckelen, dewelcke wy houden voor vaſt ende aenghenaem, ende deſelve getrouwelijck te willen volbrengen, ſonder eenige contraventie, in 't gheheel ofte ten deele, verbindende tot dien eynde de gemelte Geunieerde Provintien, ende alle de Steden ende onderdanen derſelver ſoo in 't generael als particulier, onſe ende hare perſoonen, ende alle die het oock ſouden mogen weſen, onſe ende hare goederen, roerende ende onroerende, tegenwoordighe ende toekomende, geene van deſelve uytgeſondert, renuntierende ten dien eynde door deſen tegenwoordighen expreſſelijck, & *in vim pacti*, aen alle privilegien, exceptien ende benefitien van Rechten, hoedanigh die oock ſoude mogen weſen, gelijck als *non numeratiæ pecuniæ, ſic non facti aut celebrati contractus, rei non geſta, doli mali, fraudis, privilegii fori &c.* (dewelcke wy hier houden voor geinſereert) die in eeniger manieren ſouden konnen derogeeren of præjudicieren, aen deſe tegenwoordighen, ſelfs aen het beneficie, ſeggende, *dat de generale renuntiatie niet en deucht, ſoo de ſpeciale niet voor en gaet.* Dit alles ſonder bedrogh of fraude; in welckers getuygeniſſe wy, de gemelde Staten Generael, hebben deſe tegenwoordige doen ſegelen met ons groot Zegel, ende teecken van onſen Griffier, den *ſeventiende* vande Maent *September* in 't Jaer *duyſent ſes hondert en acht.*

Maer alſoo het deſſeyn van een Vrede te maecken niet voort ginck / maer een Beſtant of Treves **voor twaelf Jaren gemaeckt wiert: ſoo heeft de Op-gemelte obligatie moeten werden verandert in een ander op volgende maniere.**

Les

1621. LEs Eſtats Generaux des Pays bas Unis a tous ceux, qui ces preſentes verront ſalut, ſçavoir faiſons, comme ainſi ſoit que par un Traicté nagueres fait entre treshaut, trespuiſſant & treſexcellent Prince *Jacques* par la grace de Dieu Roy de la Grande Bretaigne, France & Irlande, & hauts & puiſſants Seigneur Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays bas, portant date *du vingtieſme* de Iuin mil ſix cens & *huict*, leſdits Seigneurs les Eſtats recognoiſſans eſtre redevable a ſa Majeſté la ſomme de *huict cens dix huict mille quatre cens & huict Livres Sterlings*, comme il appert plus particulierement par un inſtrument autenticq faict par leur ordonnance & ſigné de leur grand ſeel, de la date du dix ſeptieſme de Septembre de la meſme année, par lequel ceſte eſt transfixée, ſe ſont obligez de payer ou faire payer a ſa Majeſté ou a ſes hoirs & ſucceſſeurs ladite ſomme par *ſoixante mille Livres Sterlings* chaſque année apres les Deux premiers années expirées de la ratification & publication de la paix qui alors ſe Traictoit entre treshaut treſpuiſſant & treſexellent Prince *Philippe* troiſieſme Roy d'Eſpagne & les Sereniſſimes Princes *Albert & Iſabella Clara Eugenia* Archiducs d'Auſtrice &c. d'un coſté & leſdits Sieurs les Eſtats de l'autre: ores ledit Traicté de paix n'ayant peu ſortir tel effect comme on auroit deſiré, en fin leſdits Sieurs Roy de Spaigne, Archiduc & Eſtats, eſtans tombéz ſur un accord d'une Trefue de douze ans, laquelle a eſté arreſtée en la ville d'Anvers le 9. d'Avril, de la preſente d'année leſdits Sieurs Eſtats deſirans s'acquiter de ladite dette au mieux que leur pouvoir & moyens ſe pourront eſtendre au Contentement de ſa Majeſté, Promettent & s'obligent par ces preſentes tant en General qu'en particulier, apres que les deux premieres années de cette *Treſve* ſeront eſcheües de payer ou faire payer à ſadite Majeſté ou à ſes hoirs & Succeſſeurs la ſomme de *quarante mille livres ſterlings* chacune année en la ville de *Londres* par deux egales portions, ceſt à dire, au bout de chaſque ſix mois *vingt mille* livres ſterlings entre les mains du grand Threſorier d'Angleterre, qui pour lors ſera, ou de celuy ou de ceux qui par leſdit Threſorier ſera ou ſeront à ceſt effect ligitimement deputez, de la quelle ſomme de *quarante mille* livres ſterlings le premier payement à ſçavoir de *vingt mille* livres ſterlings doibt eſtre fait l'année *mille ſix cens & onze* le 29. jour du mois de *Septembre* & le *Deuxieſme* payement doibt eſtre faict le 25. jour du mois de *Mars*, & ainſi conſecutivement eſtre continué de ſix mois en ſix mois & d'année en année durant, & Continuant ladite Trefue, & juſques au bout d'icelle Trefve, & en cas que le terme des Trefves de *douze* ans ſera cy apres par un nouvel accord & conſentement des parties intereſſées allongé par pluſieurs années: leſdits Sieurs les Eſtats promettent & s'obligent par ces præſentes de faire continuer ledit payement de *vingt mille* livres ſterlings de ſix mois en ſix mois, chaque année durant les Trefves ainſi continuées ſuivant la forme deſſus ſpecifiée, juſques a ce que la ſuſdite ſomme de 818408. livres ſterlings ſoit totalement & entierement rembourſſée: donne a la Haye en pleine aſſemblée deſdits Sieurs Eſtats Generaux, ſoubs leur grand ſeel, & la ſignature de leur Greffier le 20. jour de Juin 1609. & Paraphée *de Malderée*, ſur le reply eſt Eſcript par Ordonnance deſdits Sieurs Eſtats Signé C. *Aerſſen* & ſeele du grand ſeel deſdits Sieurs Eſtat pendant à double queüe de parchemin en cire vermeille. Sur le dos de l'obligation cy deſſus mentionnée, en date du dix Septieſme jour du mois de Septembre, mil ſix cents & huict.

Vertaelt.

Tranſlaet.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, aen allen den geenen die deſen tegenwoordigen ſullen leſen, ſalut. Doen te weten, Alſoo door een Tractaet onlanghs ghemaeckt, tuſſchen den Doorluchtighſten ende Grootmachtighſten Prince *Jacob*, by der gratie Godts, Koninck van *Groot Bretaigne*, Vranckrijck ende Yerlandt, ende de Hooch ende Mogende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlantſche Provintien, in date van den *twintichſten Juny, een duyſent ſes hondert en acht*, de gemelde Heeren Staten bekennende aen ſyne Majeſteyt ſchuldigh te zijn de ſomme van *acht hondert, achtien duyſent, vier hondert en acht ponden ſterlings*, ghelijck veel particulierder blijckt, by een authentijcq inſtrument, door haer bevel ghemaeckt, ende geteeckent met haer groot Zeghel, van date den *ſeventienden van September* van het ſelve jaer, door dewelcke deſe is getranſigeert, hebben ſich verbonden te betalen, of te doen betalen, aen ſyne Majeſteyt, ofte aen ſyne erven, ende nakomelinghen de gemelde ſomme by termijnen van *ſeſtich duyſent pont ſterlings*, yder jaer, na de twee eerſte verlopene jaren van de ratificatie en publicatie der vrede, die alſdoen wiert ghehandelt, tuſſchen den Doorluchtichſten Grootmachtichſten Prince *Philippus, den derden*, Coninck van *Spaignen*, ende de Doorluchtichſte Princen *Albert* ende *Iſabella Clara Eugenia* Ertshartogen van Ooſtenrijck &c. aen d'eene, ende de gemelde Heeren Staten aen d'ander zijde: nu het ghemelde Tractaet van Vrede, en hebbende tot ſyn effect niet konnen ſorteren, gelijck alsmen gemeent hadt, ten leſten de gemelde Heeren Koninck van *Spaigne* Ertshartoch ende Staten, ghevallen ſynde op een accoort van *Treves* van *twaelf* Iaren, dewelcke gearreſteert is geweeſt inde Stadt van *Antwerpen* den 9. van April, van het tegenwoordighe jaer, de gemelde Heeren Staten begerende ſich te acquiteren van de bovengenoemde ſchulde ſoo veel hare macht ende middelen ſich konnen uytſtrecken tot contentement van zijne Majeſteyt, beloven ende verbinden ſich by deſe tegenwoordige, ſoo in 't generael als in 't particulier, na dat de *twee eerſte* jaren van deſe *Treves* verloopen ſullen ſyn te betalen ofte te doen betalen aen ſyne Majeſteyt ofte ſyne erven ende Succeſſeurs, de ſomme van *veertich duyſent ponden ſterlings* yder jaer inde Stadt van *Londen* by twee egale portien, te weten op het eynde van yder *ſes maenden twintich duyſent pont ſterlings* inde handen van den Groot Treſorier van Engelant, die alsdan ſal weſen, of van die geene die by den voorghenoemden Treſorier, ten dien eynde wettelijck ſullen gedeputeert weſen; van welcke ſomme van *veertich duyſent pont ſterlings*, de eerſte betalinge, te weten de *twintigh duyſent ponden ſterlings* ſal moeten gedaen worden, in het jaer *duyſent ſes hondert en elf*, den *negenentwintichſten* dach vande Maent van *September*, ende de *tweede* betalinghe moet ghedaen worden den *vijf en twintichſten dach van Maert*, ende alſoo achter een volgende ghecontinueert worden, van *ſes* Maenden tot *ſes* Maenden, van Iaer tot Iaer, geduerende ende continuerende de ghemelde *Treves*, ende indien den termijn van *twaelf* jaren hier nae door een nieu accoort, ende conſent vande geintereſſeerde partyen verlengt wort voor veele jaren: ſoo beloven ende verbinden ſich de Heeren Staten by deſe tegenwoordige, de geſeyde betalinge van *twintich duyſent* pont ſterlings te doen continueren van *ſes* tot *ſes* Maenden, yder jaer ghedurende de Treves, alſoo ghecontinueert worden volgens de forme hier boven ghe-ſpecificeert, tot dat de gemelde ſomme van *acht hondert achtien duyſent vier hondert en acht ponden ſterlings*, geheel ende totalijck weder uytgekeert ſy: Gegeven inden *Hage* inde volle Vergaderinghe der voorgenoemde Heeren Staten Generael, onder haer groot Segel, ende de ſignature van haren Griffier den *twintichſten dach van Juny, ſeſtien hondert en negen*, ende geparapheert *de Malderée*, op de vouwe is geſchreven ter ordonnantie vande gemelde Heeren Staten, geteeckent C. *Aerſſen*, ende geſegelt met het groote Segel der gemelde Heeren Staten, hangende met dubbelde ſtaerten van parckement in rooden waſſche. Op den rugh vande obligatie hier boven gemelt, in date den *ſeventienden dach* vande Maent *September, een duyſent ſes hondert en acht*.

1621.

De Acten van Quytſcheldinge luyden als volgt.

AUjourd'huy 16. de Juillet l'an 1613. le Roy eſtant à Paris s'eſtant fait lire de mot à autre en preſence de la Royne Regente ſa Mere, des Princes & Officiers de ſa Couronne & autres, principaux Seigneurs de ſon Conſeil, l'acte Signé de la Main du Roy de la grande

Quytſcheldinge.

Digitized by Google

1621. grande Bretagne, & ſeelé de ſon Cachet à Weſt-Munſter le 29. Decembre Anno 1612. delivré par les Sieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays Bas au Sieurs de *Refuge* n'agueres Ambaſſadeur Extraordinaire de ſa Majeſté aupres d'eux, par lequel il appert que ledit Roy de la Grande *Bretagne* a paſſé quitance à ſa Majeſté pour luy, ſes hoirs, & Succeſſeurs à jamais, de toutes & chaſcune les ſommes, & debtes qu'ils pourroient, ou ſcauroient pretendre, & demander à ſa Majeſté & à la France, tant pour argent contant que gens & navires de Guerre, Artillerie, Navires & Munitions frayées & debourſées pour le Service des predeceſſeurs Roys de ſadite Majeſté, & de ceſte Couronne, duquel acte la teneur enſuit. *Comme ainſi ſoit que nous par la grace Dieu Roy de la Grande Bretagne, France, & Irlande &c. ſoyons bien fondez de continuer à demander, & pretendre du Roy* Treschreſtien *noſtre payement & rembourſement de pluſieurs grandes ſommes de deniers, comme de* trois cens mille livres ſterlings, *ou là environ, que nous & nos predeceſſeurs avons frayées & debourſées pour le ſervice des predeceſſeurs Roys Treſchreſtiens & de la France, tant en argent contant, que gens de guerre, Navires de guerre, Artilleries, Vivres & Munitions, & dont par pluſieurs fois, & encores dernierement avons fait demander dudit Roy* Treschreſtien *noſtre payement, encore qu'il ſemble nous vouloir renvoyer à Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays Bas, neſcachant toutes fois ſur quel pretexte, finalement pour obvier à toutes ulterieures diſputes & conteſtations, pour demonſtrer auſdits Seigneurs Eſtats combien nous ſommes en clins à les favoriſer & Gratifier, & afin qu'il n'arrive entre ledit Roy Treſchreſtien & eux quelque autre malentendu, avons eſté contens de grace ſpeciale & authorité Souveraine de* quitter & remettre, *comme quittons & remettons par cette pour nos hoirs & Succeſſeurs à jamais audit* Roy Treſchreſtien *toutes telles ſommes & debtes que pourrions ou voudrions pretendre ou demander dudit Roy* Threschreſtien *& de la France, à raiſon ſuſdite, tout ainſi comme ſi ladite ſomme nous eut eſté payée deſdits Seigneurs Eſtats; & afin qu'ils s'en pourront mieux prevaloir en ce regard contre ledit Roy* Treſchreſtien, *nous avons fait mettre entre leurs mains toutes les lettres, Obligations, & autres enſeignemens que pouvons avoir entre les mains: Et ſi beſoing eſt nous ſerons contens de leur donner cy apres pour meilleur contentement dudit Roy* Treſchreſtien *telle quitance qu'il voudra luy meſme demander. En teſmoing de ce avons ſoub ſigné ceſte de noſtre main propre, Et le fait Cachetter de noſtre Cachet privé fait à noſtre Palais à* Weſtmunſter *le 29. jour de Decembre 1612. Signé* Jaques Roy. *Et Cachetté du Cachet dudit Seigneur Roy en Placcart de cire rouge.* Sa Majeſté par l'advis & prudent Conſeil de ladite Dame Regente ſa Mere, deſdits Princes Officieres de ſa Couronne, & autres Seigneurs de ſondit Conſeil s'eſt contentée de recevoir & aggreer ladite quitance retirée par leſdits Sieurs les Eſtats dudit Roy de la grande Bretagne & par eux fournie a ſa Majeſté pour & au lieu de payement & rembourſement *du tiers* des ſommes de derniers a eux advancées & fournies par ſa Majeſté defuncte de treſglorieuſe memoire de puis le Traicté fait de la part de ſadite Majeſté defuncte avec ledit Roy de la grande Bretaigne par le duc de *Sully* en l'année: 1603. & moyennant quoy, comme ſadite Majeſté demeure quitte & dechargée en vers ledit Roy de la Grande Bretaigne & la *Couronne* d'Angleterre deſdites debtes pretendués ſur ſadite Majeſté & la France, ainſi ſadite Majeſté, en fait *quittance & remiſe* auſdits Siegneurs les Eſtats: auſquels deſirant d'abondant teſmoigner l'eſtime qu'elle fait de leur affection au bien de ſa Couronne, & la Continuation de ſa bonne volonté à l'exemple du feu Roy ſon treshonoré Seigneur & pere qui les a cheris & aimez comme ſes bons voiſins, amis, alliez, & confœderez, de grace Specialle plaine puiſſance & auctorité Royale, ſadite Majeſté par le meſme advis de la Royne Regente ſa Mere, deſdits Princes Officiers de ſa Couronne & Principaux Seigneurs de ſondit Conſeil leur *a quitté & remis, quitte & remet* des a preſent pour elle, ſes hoirs, ſucceſſeurs & ayant cauſe, tout ce que ſa Majeſté, ſeſdits ſucceſſeurs, & ſa Couronne pourroyent pretendre leur eſtre deu par leſdits Srs. les Eſtats a raiſon des *deux autres tiers* des ſommes de deniers a eux preſtées & fournies par ledit feu Sr. Roy & ſadite Majeſté, pour le benefice de leurs affaires; dont elle leur fait *don & delaiſſement* par la preſente, ſignée de la propre main de ſadite Majeſté, cachettée de ſon ſeel, & contre ſignée par moy ſon Secretaire d'Eſtat & de ſes commandements & finances, eſtoit Signé: *Louis*, & en bas *Brulart*, & cachetté du ſeel de ſa Majeſté y mis en placart de cire rogue. 1621.

Transluet.

OP huyden den *ſeſtiendon* van *Julius*, in het jaer *ſeſtien hondert en dertien.* Den Koningh tot Parijs ſynde, ſich van woorde te woorde doen leſen hebbende, in preſentie van de Koninginne Regente ſyn Moeder, de Princen ende Officieren van ſyn Kroon ende andere principale Heeren van ſyn Raet, de acte geteken, door de hant van den Coningh van *Groot Bretaigne*, ende met ſyn Cachet geſegelt tot *Weſtmunſter*, den *negen-en-twintichſten December*, *Anno ſeſtien hondert en twaelf*, door de Heeren Staten der Vereenichde Nederlanden gelevert, aenden Heer de *Refuge* onlangs Ambaſſadeur extraordinaris van ſyne Majeſteyt by deſelve; door dewelcke blijckt dat den meergenoemden Coninck van *Groot Bretaigne*, heeft aen ſyne Majeſteyt quitantie ghepaſſeert, voor hem, ſyne Erven, ende nakomelingen voor eeuwich, van alle ſommen ende ſchulden, die ſy ſouden konnen of weten te pretenderen, ende te eyſchen van zijne Majeſteyt ende van *Vranckrijck*, ſo voor contant gelt, als volck ende Scheepen van Oorloghe, Artillerye, Scheepen ende munitie, verſchoten ende uytgegeven ten dienſte vande Coninghen voorgangers van ſyne gedachte Majeſteyt, ende deſe Kroone, van welcke Acte den inhout hier na is volgende. *Alſoo wy door de gratie Godts, Coninck van Groot Bretaigne, Vranckrijck ende Terlandt, wel gefondeert ſyn, tot het continueren van te eyſchen ende te prætenderen vanden Alderchriſtelijckſten Koninck onſe betalinge ende rembourſement van veele groote ſommen van penningen, gelijck als van drie hondert duyſent pondt ſterlings, of daer ontrent die wy ende onſe Voorouderen, hebben uytgegeven en gedebourſeert voor den dienſt van zijne Voorouderen der Alder-Chriſtelijcſte Koninghen van Vranckrijck, ſoo in contant Gelt, Krijgsvolck, Scheepen van Oorloge, Artillerie, Vivres, ende Munitie, ende waer van wy by verſcheyde malen, ende noch niet langh geleden, hebben doen eyſſchen vanden gemelden Alderchriſtelijckſten Coningh onſe betalinge, alhoewel by ons ſchijnt te willen renvoyeren aende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, niet wetende nochtans op wat pretext, finalijck om te gemoet te komen alle verdere diſputen ende conteſtatien, om te betoonen aende gemelde Heeren Staten, hoe ſeer wy geinclineert ſyn, om deſelve te favoriſeren, ende gratificeren, ende ten eynde tuſſchen den Alderchriſtelijckſten Coningh ende haer, niet en come te ontſtaen, eenige andere misverſtanden, ſyn te vreden geweeſt uyt ſpeciale gratie, ende ſouveraine authoriteyt, om te quitteren, ende quijt te ſchelden, gelijck wy quiteren ende quijtſchelden by deſen voor onſe erven ende Nakomelingen voor eeuwich aenden voorghenoemden Alderchriſtelijckſten Koningh, alle ſulcke ſommen ende ſchulden, die wy ſouden konnen of willen pretenderen of te eyſſchen vanden Alderchriſtelijckſten Coningh van Vranckrijck, om de bovengenoemde oorſaeck, even eens als of de gemelde ſomme ons betaelt was geweeſt vande gemelde Heeren Staten: ende op dat ſy daer van te meerder ſich daer mogen dienen,* in dat regard, tegen den Alderchriſtelijckſten Coninck, ſo hebben wy in haer handen doen ſtellen, alle de Brieven, Obligatien, ende andere Documenten *die wy in handen moghen hebben, ende indien 't nodich is, wy ſullen bereyt ſyn haer hier na te geven tot meerder contentement vanden Alderchriſtelijckſten Coningh, alſulcke quitantie, als hy ſelfs ſal willen eyſſchen; In welckers getuygeniſſe hebben wy deſen met ons eygen hant onderteken, ende deſelve doen cachetteren, met ons ſecreet Segel. Alſoo gedaen in ons Paleys van Weſtmunſter den negenentwintichſten dach van December, ſeſtien hondert twaelf, geteken Jacob Coningh, ende gecachetteert met het cachet vanden ghemelden Coning in placcaet van rooden Waſſche.* Syne Majeſteyt, door advis ende wijſen raet vande ghemelte Dame regente ſyn moeder, der geſeyde Princen, Officiers van ſyn Kroon ende andere Heeren van ſyn voorghenoemden Raet heeft ſich gecontenteert ende geaggreeert de ghemelde quitantie, ingetrocken door de ghemelde Heeren Staten van den gemelden Coninck van *Groot Bretaigne*, ende door haer aen ſijne Majeſteyt gegeven, voor ende

in

Digitized by Google

1621. in plaets van betalinghe en weder uyt-keeringhe van het *derde deel* der ſommen van penningen, aen haer verſtreckt ende ghefourneert van Syne Majeſteyt hooghloffelijcker memorie, ſedert het gemaecte Tractaet, van weghen ſijne ghemelde Majeſteyt met den meer-ghemelden Koninck van *Groot Bretaigne* door den Hartogh van *Sully* in het jaer *ſeſtien hondert drie*. Ende by aldien dat, gelijck als Syne Majeſteyt blijft ontlaſt tegen den gemelde Koninck van *Groot Bretaigne* ende de Croon van *Engelandt* van de voorgenoemde geprætendeerde ſchulden op ſijne ghemelte Majeſteyt ende *Vranckrijck*, alſoo doet Syne Majeſteyt daer van *quijtſcheldinghe* aen de ghemelte Heeren Staten: aen de welcke begherende volkomentlijck te betuyghen d'eſtime die hy maeckt van hare gheneghentheyt, tot welſtandt van ſijn Croone; ende de continuatie van ſijne goede wille, na het exempel van den voorgaenden Koninck ſijn hooghge-eerde Heer ende Vader, die haer bemindt ende ghelieft heeft als ſijne goede na-buyren, vrienden, geallieerden ende geconfœdereerden, uyt ſpeciale gratie, volkomen macht ende Koninclijcke authoriteyt, ſijn ghemelde Majeſteyt door het ſelve advijs van de Koninginne Regente ſijn Moeder, der gheſeyde Princen, Officieren, van ſijn Croone, ende principaelſte Heeren van ſijn ghenoemden Raedt, heeft haer quijt ghescholden ende geremitteert, quijt-ſchelt, ende remitteert van nu af aen voor hem, ſijne erven ende nakomelinghen ende actie hebbende, alle het gheene dat Syne Majeſteyt, ſijne gemelde Succeſſeurs, ende ſijne Croone ſouden konnen pretenderen haer ſchuldich te zijn van de gemelde Heeren Staten, ter oorſaecke van de *twee andere derdendeelen van ſommen van penninghen*, aen haer gheleent ende ghefourneert door de gemelde Heer Koninck, hooghloflijcker memorie, ende Syne Majeſteyt, ten beſten ende voordeel van hare ſaken; waer van hy haer gifte ende quijtſcheldinghe doet by deſen. Geteeckent met de eyghen handt van Syne Majeſteyt, ghecachetteert met ſijn Zegel, ende teghen-gheteeckent door my ſijn Secretaris van Staet, ende ſijne commandementen ende finantien: was gheteeckent, *Loris*. Ende lager *Brulart*; ende ghecachetteert met het Zegel van Syne Majeſteyt, daer op geſtelt in rooden waſſche.

Dienſt van Oldenbarnevelt.

Tot meerder verſtant ſal ick hier oock by doen 't ghene de Heer van Oldenbarnevelt in ſeechere ſijne Remonſtrantie in 't Jaer achtien aen de Staten van Hollandt over-ghegheven / ſeght: In de vierde Legatie in *Engelandt* aen haer Koninclijcke Majeſteyt wierde verkreghen quijtſcheldinghe van een *derdendeel* van haer gheeyſchte ſchulden, begroot op *hondert ende twintigh hondert duyſent* guldens, ſoo dat het accoordt (na ſeer groote moeyten ende ſwarigheden) beſloten werde op *tachtigh hondert duyſent* ponden tot *veertigh* grooten, ende werde voor de eene helft, als *veertich hondert duyſent* ponden, de dach van betalinghe ghenomen op ongheveerlijck *twintich* jaren, in plaets dat by het Tractaet van 't jaer *vijftien hondert vijf en tachtigh* de betalinghe van het gheheel belooft was te doen in *vier* jaren: ende van de andere helft werde het maecken van de termijnen uyt-gheſtelt.

In de vijfde Legatie aen den jeghenwoordigen Koninck van Groot Britagnien werde te wege ghebracht / dat den Koningh / tot deſer Landen dienſte / toe ſtondt / in Schotlandt te lichten tuſſchen de twee ende drie duyſent Soldaten: ende accoordeerde / dat den Koningh van Vranckrijck aen de Heeren Staten Generael voor dat Jaer / tot haer Ho: Mog: aſſiſtentie / ſoude verſtrecken darthien hondert ende vijftigh duyſent ponden: de twee derdendeelen voor den Koningh van Vranckrijck, ende een derdendeel voor den Koningh van Groot Brittagnien, in minderinghe van de ſchuldt die ſijne Majeſteyt van Vranckrijck aen ſijne Majeſteyt van Groot Brittagnien ſchuldich was. Op welck accoordt den Koningh van Vranckrijck voor het derdendeel van den Koningh van Groot Brittagnien, van den Jare 1603. verſtreckt heeft de ſomme van drie millioenen vier hondert en vijftigh duyſent ponden, ende voor hem ſelven tweemael ſoo veel / maeckende te ſamen thien millioenen, drie hondert ende vijftigh duyſent ponden. Nu de voorſz vijf Koninghlijcke Legatien ende handelingen is ghevolght / dat haer voorſz Koninghlijcke Majeſteyten aen de Heeren Staten in als hebben ghefourneert / meer als twee hondert ende vijftich hondert duyſent ponden, daer van de Vereenighde Landen (principalijck voor ſijne belevdinghe) zijn gequiteert / oock de Obligatien ende Verpande Steden met de Forten ghereſtitueert.

1621.

Namelijck alſoo / dat d'Obligatien wierden ghequiteert / als hier voor gheſept ende gheſtelt is / in de jaren ſeſtien hondert twaelf ende derthien: ende de Verpande ofte Cautionariſe Steden wierden gheruymt in 't jaer ſeſtien; deur het volghende accoordt:

Conditien, verdraghen op de overleveringhe van de Steden van den Briel *ende* Vliſſingen, &c.

In 't Hoff tot Groenwijck, op Dingsdagh den 21 Mey 1616.

Verdrag tot afſtelling van de Briel / Vliſſingen / etc.

ALſoo op de ernſtighe ſollicitatie van den Heer *Noël Caron*, Ridder, Ambaſſadeur, alhier reſiderende by ſijne Majeſteyt, van de Staten Generael van de Geunieerde Nederlandtſche Provintien, in den naem van de voorſz Staten Generael, Sijne Majeſteyt met advijs van ſijnen Rade, reſolutie genomen heeft tot het overleveren van ſijne Pant-Steden, den *Briel* in Hollandt, ende *Vliſſingen* in Zeelandt, met de Forten daer toe behoorende, ſoo is gheaccordeert ende beſloten tuſſchen de Heeren van ſijne Majeſteyts Secreten Rade van weghen ſijne Majeſteyt, ende de Heer *Noël Caron* van wegen ſijne Superieurs ofte Meeſters, als volght:

d'Heer *Noël Caron*, belooft ende verbindt ſijn ſelven van weghen de voorſz Staten ſijne Meeſters, dat ſijne Majeſteyts Garniſoenen ende Compagnien te Voet in de voorſz *Pant-Steden* van den *Briel* in Hollandt, ende *Vliſſingen* in Zeelandt, gheredigeert ende geeſtabileert ſullen worden in een Regiment; daer van ſoude Colonel zijn Sir *Robert Sidny*: L. Col. Sir *Ian Flemming*: Sergeant Major *Cap. Leonart*; voort Capitains, *Amis, Morton, Vere, Throgmorton, Heiden, Conway, Knigtly, Bois.*

Welck Regiment de Staten Generael ſullen tracteren ende onderhouden in der ſelver maniere als d'andere Engelſche Regimenten, nu in haren dienſt zijnde, onderhouden ende ghetracteert worden.

Ende alſoo de Heer *Horatio Vere*, Ridder, nu Gouverneur van den *Briel* in 't voorſz Garniſoen een Compagnie heeft van *twee hondert* koppen, ende de Heer Edwart *Conway* Ridder, nu Lieutenant Gouverneur van de voorſz Stede, een Compagnie van *hondert* koppen, de welcke ootmoedelijck verſocht hebben, dat deſe Compagnien gheſepareert mochten werden van het nieuwe ghe-erigeerde Regiment, ende ghevoeght by Regiment de welcke den voorſz Heer *Horatio Vere*, Generael van de Engelſche in dienſt van de Staten, nu commandeert; ſoo is van ghelijcken gheaccordeert, dat deſe twee Compagnien ontfangen ende onderhouden ſullen worden.

Ende om dat de Steden van *Vliſſingen* ende den *Briel* over veele Jaren ghecommandeert zijn geweeſt by ſijne Majeſteyt, uyt welcke oorſaecke veele van ſijne Majeſteyts Onderdanen in de voorſz Steden gheleeft hebben, ende hen ſelven ende hunne Familien aldaer hebben gheplant, indien eenighe van hen gheſint zijn aldaer te continueren, ende de reſte van hun leven aldaer te verſlijten, den voorſz Heer *Noël Caron* belooft mede in den naem van ſijne Superieuren ofte Meeſters, dat de ſelve ghetracteert ſullen worden met alle beleeftheyt ende courtoiſie, als de Onderdanen van ſijne Majeſteyt, hen-luyder naeſten ende dierſten Bondtghenoot.

De Heeren van ſijne Majeſteyts Secreten Raedt, belooven ende verbinden hen-ſelven in den naem van ſijne Majeſteyt dat voor den eerſten Juny naeſtkomende Stilo Angliæ, den Heer *Vicomte Liſle* Gouverneur der

Digitized by Google

1621. der Stadt *Vliſſingen* daer toe geauthoriſeert ſynde by ordonnantie onder het groote Segel van Engelandt ſal overleveren aen de Staten Generael of in handen van alſulcke perſoonen, als by henluyden behoorlijck geauthoriſeert ende gedeputeert ſal weſen, de Stadt van *Vliſſingen* ende het Kaſteel van *Rammekens*, ende van gelijcken de Heer *Horatio Vere*, Ridder Gouverneur der Stede van *Briele*, ſal binnen den voorſz tijt overleveren de Stadt vanden *Briel* met alle de Forten daer toe behoorende, mitsgaders alſulcke Ammunitie ende Geſchut als de Staten Generael toekomt, ende was onderteeckent als volgt:

Noël de Caron. G. Cant. Lenox. Fruten. T. Elſmere Canc. T. Suffolcke. E. Worceſter. Pembroecke. Tho. Winton. John Digbye. Tho: La Ke. Ed. Ike. Raphe Winwod. Jul. Caſar. Geo. Calvert.

Tot redemptie van welcke ſteden inde jaren ſeſtien ende ſeventien zijn opgebracht vijf ende twintigh mael hondert duyſent gulden: of een Millioen Rijcxdaelders.

In Duytſlandt aende Corteſponderende of gheunieerde Voorſten heeft men oock gheſchreven ende gheſonden: met deſelve Furſten ſtonts men in volghende termen.

Oncruſt over de Gulickſe Landen. Soo haeſt als den vijf-en-twintigſten Maert ſeſtien hondert negen geſtorven was Hans Willem Hertogh van Gulick, Cleef en Berghe &c. ſonder lijfs-erven / nalatende ſchoone / groote / ende machtighe Landen aende Maes, Rijn, Lippe ende Weſer leggende; ſoo ontſtont datelijck ſwaere diſpute over de Succeſſie. De tijdingh van die doot quam tot Antwerpen op den ſelven dagh / namelijck / den 9. Aprili nieuwen ſtijl / als de Trevves aldaer wiert gheſloten / 't welck de verre ſiende namen als een quaet teken: namelijck dat op eenen ende den ſelven dach een vrede ghemaeckt; ende een groote oorſaeck van oncruſt gheboot ſchapt wiert / gelijck namaels is ghebleken; dattet met ſich heeft geſleept een oorlogh die eerſt in 't jaer 1648. en 49. is beleyt. De principaelſte pretendenten waren Johan Sigiſmundt Cheurvorſt van Brandenburgh als ghetrout hebbende Anna dochter van Maria Helionora, die Suſter was van den overleden Hertoch Hans Willem, doch geſtorven voor haer Broeder: Item Anna Magdalena, tweede ſuſter van Hartogh Hans Willem, noch levende na haer broeders doodt: ſy was ghetrout aen Palts-Graef Philips van Nyborg: by den welcken ſy hadde Wolfganck Willem, gheboren anno vijftien hondert een ende tachtigh. Andere pretendenten aſkomende van de derde Suſter Magdelena als ooch de Churfurſt van Saxen, Item den Hartog van Wymaren, waren van mindere conſideratie. Maer het meeſte ghewicht wacht de Keyſer by: ſuſtinerende dat deſelve Voorſtendommen zijnde manlijcke Rijcxleenen / waren verfallen aen het Rijck: te meer alſo des leſten Hartoghs ſuſteren (uyt welcker hoofden Brandenborch ende Nyborch ageerden) alreede ghetrout ende na ghewoonheyt ghereuncieert hadden aen d'erfenis. Maer inſonderheyt ende by proviſie alſoo veel ende voornamelijcke pretendenten waren / ſoo ſuſtineerde hy dat de landen moſten werden gheſequeſtreert in Keyſerlijcke handen.

Koningh Hendrick van Vranckrijck vreſende dat Spagnien ſpeelden onder den mantel des Keyſers / ende deur het recht van bienſeance, ghelijckmen ſept / de gemelde landen / ſeer wel ende na aen zijne Nederlanden ghelegen / ſoude na hem trecken / toonde ſich gunſtich aen de Princen van Brandenborgh ende Nyborg, als d'apparentſte ende Conſiderabelſte. Wolfganck Wilhelm, wiens moeder den ſterf-hal beleefde / hadde wel het apparentſte recht: maer hy was Luters, ende niet machtich. Chur Brandenborch ter contrarie was van de Gereformeerde Religie, was machtigh ende onder andere Hartoch van Pruyſſen: met welck Voorſtendom de vereenichde Nederlanden veel Commertie ende communicatie hadden / ſo dat daerom ende om de Religie / Brandenborgh oock hier meeſt begunſticht wiert. Niet te min / om het evident recht 1621.
des Hertoghs van Nyborgh, ſoo vontmen niet gheraden hem t'excluderen: ende Nyborgh was blijde ende wel te vrede dat hy voor de helfte wiert gheadmitteert / gelijck hy daer over ſo te Hall in Swaben als te Dortmont ſich met Brandenborch verdroegh.

Tot Hall ſchickte Koningh Hendrick van Vranckrijck den Ambaſſadeur Boiſiſe: wiens inſtructie te ſien is in de Memoires de Villeroy in 't derde deel: alwaer ſo met opgemelte als andere Princen gemaeckt wiert een verdracht 't welck ick niet wetende elders publijck of extant te zijn / hier by ſal doen.

Begin van d'vnie der Duytſe Chur en Voorſten.

HEnry par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre a tous ceux qui ces preſentes Lettres Verront ſalut. Comme ainſi ſoit, que noſtre amé & feal Conſeillier en noſtre Conſeil d'Eſtat le Seigneur de *Boiſſiſe* nagueres par nous envoyé en Allemagne pour comparoiſtre en noſtre nom en l'aſſemblée de *Hal* en Suabe faite par les Electeurs & Princes du Saint Empire nos Treſchers Couſins & les Eſtats d'iceluy unis au Traicté commencé & accordé avec iceux, dont la teneur enſuit.

Aujourd'huy 11. du jour de Februir 1610. en l'aſſemblée ou eſtoient Meſſeigneurs *Jean Comte Palatin du Rhin*, Duc de Baviere au nom & ſe faiſant fort pour Monſeigneur *Frederic* Comte Palatin du Rhin, Electeur du Saint Empire, Duc de Baviere.

Le Seigneur *Frederic Bruchman* Conſeilier d'Eſtat & Chancelier & ayant pouvoir de Monſeigneur *Jean Sigiſmund* Marquis de Brandebourg, Electeur du Saint Empire, Duc en Pruſſe,

Philippe Louis & ledit *Jean* Comtes Palatins Ducs de Baviere.

Ioachim Ernſt, Marquis de Brandenbourg, Duc de Pruſſe tant pour luy qu'au nom de *Chriſtian*, Marquis de Brandenborg, Duc de Pruſſe ſon Frere.

Jean Frederick, Duc de Wirtenberg & Teck, Comte de *Montbeliard*.

George Frederick, Marquis de Baden & de Hoghberg, *Chriſtian* Prince d'Anhalt, pour luy & Meſſeigneurs *Jean George, Louis, Auguſte, Rudolfe* ſes Freres & Eſtats du Saint Empire Unis & Confederez.

s'Eſt preſenté Monſieur *Jean de Thumery*, Seigneur de *Boyſſe*, Chevalier & Conſeillier au Conſeil d'Eſtat de Treshaut, treſpuiſſant & treſexellent Prince *Henry* Roy de France & de Navarre & ſon Ambaſſadeur vers leſdits Princes, & Eſtats.

Lequel addreſſant ſa Parole auxdits Princes & Eſtats leur a dict que pour entiere confirmation & aſſeurance de l'amitié & bien veillance de ſadite Majeſté en vers eux & ayder à aſſeurer & conſerver la *liberté & tranquillité* de la Germanie, Maintenir & deffendre les Princes auſques la Succeſſion de Cleves & Iuliers, & autres Principautez & Seigneuries, qui en dependent appartient par droict & legitime ſucceſſion, qu'il declaroit derechef, & en tant que beſoing eſtoit auxdits Seigneurs Electeurs, Princes, & Eſtats Unis & Confederez, outre ce que ſa Majeſté en avoit cy devant dit & baillé par eſcrit ſigné de ſa main à Monſieur le Prince d'Anhalt & ledit Ambaſſadeur auxdits Srs. Princes tant en public que privé, que le Roy ſon Maiſtre vouloit employer en faveur deſdits Princes heretiers de Cleves pareil nombre de gens de guerre à pied & a Cheval & ſemblable equipage d'artillerie avec ce qui en depend, à ſes deſpens, que leſdits Princes heritiers de Cleves & leurs Confœderez y employeront, laquelle bonne volonté & Offices de ſadite Majeſté ainſi teſmoignéz par ledit Sr. Ambaſſadeur leſdits Seigneurs Electeurs Princes & Eſtats Unis auroient accepté avec humbles remerciemens envers ſadite Majeſté, la ſupplians de le vouloir effectuer au pluſtoſt, comme ils eſtoient preſts de ſatisfaire à ce que ledit Prince d'Anhalt auroit de leur part propoſé à ſadite Majeſté. Enquoy il eſtoit beſoing d'uſer de diligence, attendu que leurs adverſaires taſchoient de les prevenir & faiſoient de gands preparatifs pour envahir les pays, dont leſdits Princes heritiers eſtoient en poſſeſſion.

1621. A quoy ledit Seigneur Ambaſſadeur auroit repliqué que leſdits Seigneurs Electeurs Princes & Eſtats Unis ſe debvoient aſſeurer en la parolle de ſa Majeſté, qui leur avoſt eſté tant de fois confirmée & reiteré par ſondit Ambaſſadeur qui auroit requis de la part de ſadite Majeſté leſdits Seigneurs Electeurs Princes & Eſtats Unis, de vouloir déclarer leur vouloir & intention ſur les points & articles qui en ſuivent.

I.

Premierement ſi leſdits Seigneurs Princes entendent obeir ou deferer aux *commandemens & bans* qui pourront venir de la part de l'Empereur & ſe departir pour iceux de la defenſe de la cauſe qu'ils ont entrepriſe?

II.

Sa Majeſté deſire ſçavoir au vray & eſtre aſſeurée du nombre de gens de guerre & quel equipage d'Artillerie tant les Princes intereſſez que leurs Confœderés ont deliberé d'entretenir: du fonds, qu'ils ont pour le payement & la forme d'iceluy?

III.

Sa Majeſté deſire pour le bien de la cauſe commune que Meſſieurs les Princes Unis promettent des à preſent d'entre tenir les forces dont ils doibvent aſſiſter cette cauſe, non pour ſix mois ſeulement de la preſente année, mais tant que durera la guerre: les evenemens de laquelle eſtans incertains, ne ſe peuvent limiter d'aucun eſpace de Temps.

IV.

Il eſt beſoing que le Roy ſcache en quel Temps Meſſieurs les Princes mettront leurs forces aux Champs d'autant qu'à l'occaſion de l'aſſiſtance que ſa Majeſté donne auſdits Seigneurs Princes, le Roy d'Eſpagne & les Archiducs de Flandre pourroient rompre la Paix.

V.

Sadite Majeſté deſire ſçavoir quel ſecours en ce cas meſdits Seigneurs les Princes luy voudroient donner?

VI.

Sa Majeſté deſire que l'Electeur de Brandenbourg, le Prince Palatin de Neubourg & les autres Princes Unis luy promettent que les habitans *Catholiques* des Pays de Cleves, Iuillies & autres Provinces qui en dependent, ne ſeront aucunement troubles en l'Exercice libre de leur Religion.

VII.

Leſdits Seign. Princes promettront à ſa Majeſté de nefaire aucun accord ou Traicté General ou particulier enſemblement ou ſeparement qui ſoit contre l'union, qu'ils ont entre eux, ſoit pour le fait de Cleves au autres, qui importe à la cauſe commune, ſans le conſentement de ſa Majeſté.

Sur leſquels points & articles leſdits Seigneurs Electeurs Princes & Eſtats Unis ayans meurement deliberez meſme conferé avec ledit Seigneur Ambaſſadeur auroient donné la reſponſe telle qu'il s'enſuit.

Sur le *premier* Article, les Princes & Eſtats Unis promettront à ſa Majeſté de n'abandonner ladite cauſe pour *mandement ou ban* qui viendra de la part dudit Empire, ains demurer fermes en leur Union, & pour ſuivre leur entrepriſe, tant que Dieu leur donnera les moyens.

Sur le *ſecond* Article, Meſſeigneurs les Princes intereſſez s'offrent d'entretenir juſques a l'acheminement des forces de ſa Majeſté & ceſſes des Princes & Eſtats Unis le nombre qu'ils ont deſia en ſolde à ſçavoir *cinq mille hommes de pied & treize cents Chevaux*. Et apres que le ſecours ſuſdit ſera joinct, le nombre de *quatre mille* hommes de pied & *douſe cents Chevaux*, *quinze* Canons & *ſix* pieces de Campagne avec les Proviſions neceſſaires d'attirail, Munitions, & Vivres; Et les Princes & Eſtats Unis pareil nombre de *quatre mille* hommes de pied & *mille* Chevaux, pour l'entretenement & payement deſquels les uns & les autres ſont tellement pour veus, qu'ils promettent, qu'ils n'en arrivera aucune faute, comme auſſi l'ordre & la conduite ſera tellement eſtablie que ſa Majeſté en aura Satisfaction.

Sur le *troiſieme* Article, leſdits Seigneurs Princes & Eſtats Unis recognoiſſent, que les Evenemens de la guerre ſont incertains, & qu'il eſt mal aiſé de la limiter à certain temps, mais ils ont d'autre part ceſte croyance que moyennant le ſecours & aſſiſtance de ſa Majeſté, la preſente ſe pourra finir en moins de temps que les *ſix* moys, pour leſquels ils offrent les forces ſuſdites, & que par ainſy l'on n'en aura plus beſoing, promettans neantmoins, en cas que ladite guerre ne ſoit finie eſdits quartiers de Iuliers, Cleves & Provinces en dependantes, de continuer leur dict ſecours ſpecifié cy deſſus. 1621.

Sur le *quatriſme* Article, Quant au temps de la *levée* meſdicts Seigneurs les Princes Unis & Eſtats s'accommoderont tousjours avec ſa Majeſté pour faire acheminer leurs forces lors qu'elle ſera preſte. Et par tant deſirent ſçavoir de Monſieur l'Ambaſſadeur ledit temps, pour ſelon iceluy regler leurs preparations: Eſtimans neant moins que celuy qui prévient, a l'advantage, & que par ainſy il ſera beſoing de deligenter ce ſecours le plus qu'il ſera poſſible, comme de leur part ils feront marcher une bonne partie des forces ſuſdites vers *le my Mars*, & le reſte dans un mois apres au pluſtard.

Sur le *cinquieſme* Article, les maiſons Palatine & Brandenbourg ayans eſté compriſes par ſa Majeſté au dernier Traicté de *Vervins*, Meſſeigneurs les Princes eſtiment que le Roy d'Eſpagne, ny l'Archiduc ne pourront avec bon tiltre rompre la Payx à l'occaſion de ce ſecours qui ſe fait hors de leurs terres. Et jaçoit qu'il advienne, ils ſçavent ſa Majeſté ſuffiſamment pourveüe, pour reſiſter à telle rupture priſe ſur un ſuject ſi mal à propos. Et en ce cas promettent & aſſeurent ſa Majeſté que n'ayans plus de guerre ouverte eſdits Pays de Iuilliers & appartenances, ny en celuy des Unis & Confederes, qu'*ils ſecoureront* ſa Majeſté avec *quatre mil* hommes de pied & *mille* Chevaux. Comme auſſy ſa Majeſté promettra reciproquement en cax qu'eux ou aucuns d'entre leſdits Princes & Eſtats Unis fuſſent attacquez par voye d'armes ſur le ſujet de Iuilliers ou autre concernant l'Union, que ſa Majecté les ſecourrera de *huict mille* hommes de pied & *deux mille* Chevaux, en cas qu'il ne ſoit empeſché de guerre en ſon Royaume.

Et outre ce que deſſus d'autant que le Comté Ville & Forteſſe de *Montbeliard* avec les Terres places & Seigneuries Souveraines en dependantes appartenantes a Monſeigneur le Duc de *Wirtenberg*, ne peuvent en cas de neceſſité facilement ny promptement eſtre ſecourues dudit Seigneur Duc, ny d'autres ſes Allies à cauſe de leur ſituation eſloignée, ſa Majeſté ſe chargera d'entreprendre la protection particuliere, ſoit par ſoy meſme, ou par moyen d'autres ſes alliez ainſſi, que cy apres ſera plus particulierement accordé, en ce non comprins neantmoins les Terres & Seigneuries appartenantes audits Sr. Duc qui relevent du Comté de *Bourgoigne*, s'eſtant ledit Sr. Duc à cauſe de la foy & hommage, dont il eſt tenu audit Conté expreſſement reſervé, qu'en tout evenement le ſecours porté par le preſent Article, pour ſa part, ne puiſſe aucunement eſtre employé au præjudice dudit Conté de Bourgogne.

Sur le *ſixieſme* Article, Meſſeigneurs les Princes intereſſés ont ſatisfait á cet Article par une declaration imprimée & par ainſi ne font difficulté d'en aſſeurer de nouveau ſa Majeſté.

Sur le *ſeptieme* & *dernier* Article, leſdits Seigneurs Princes ſe ſouvenans par diverſes declarations de ſa Majeſté, combien elle deſire procurer & maintenir la Paix en General & particulierement celle de la Germanje, ont cette aſſeurance que l'occaſion ſe preſentant de pouvoir ſortir de ce faſcheux affaire par Traicté ou accord, elle n'aura des agreable cette voye, puis qu'on entend y comprendre ſa Majeſté & en ce cas ſont contents, de ne rien conclurre ſans le conſentement & advis de ſa Majeſté; laquelle aſſeurera pareillement leſdits Princes Unis, de ne faire aucun Traicté, pour leſdites terres de Juiliers & dependences ou autres quelconques, qui les concernent ſans leur ſçeu, intervention & gré, la quelle reſponce (hormis le ſeul article touchant le mutuel ſecours & protection du Comté de *Montbeliard*, duquel ledit Sr. Ambaſſadeur n'avoit pour le preſent expres commandement) comme conforme à

l'intention

1621. l'intention du Roy ledit Seigneur Ambaſſadeur auroit receue & acceptée au nom de ſa Majeſté ſon Maiſtre & promis icelle envoyer à la plus grande diligence qu'il ſeroit poſſible à ſa Majeſté pour avoir ſur le tout ſa ratification & ſes commandements, leſquels ils delivrera à Monſeigneur l'Electeur *Palatin* dans *trois* ſepmaines ou un mois au plus tard. Deſquelles dictes declarations & offres leſdits Seigneur Ambaſſadeur & Seigneurs Electeurs Princes & Eſtats Unis ſe ſont les uns aux autres delivrez actes pour leur ſervir & valoir ainſi que de raiſon, ſigné *Iean de Thumery*, *Iean Comte Palatin* du Rhin, *Ioachim Ernſt*, Marquis de Brandenbourg, tant pour moy que pour mon Frere *Chriſtiaen*, *Iean Frederich* Duc de Wirtenberg, *George Frederic* Marquis de Bade, *Chriſtian* Prince d'Anhalt, *Wolfgang Guillaume* Comte Palatin du Rhin, & plus bas. Ad mandatum Illuſtriſſimi Electoris Brandeburgici &c. Propriamanu ſubſcripſit *Frideric Bruchman*. De manu propria *Godfrid*, Grave in Ottingem & cacheté d'un Cachet ſoubs lacs deſoye blanche & bleüe.

Nous, apres nous eſtre fait repreſenter leſdits Articles & ayans tout leur contenu bien agreable Avons leſdits Articles en General & en particulier acceptés, approuvés & confirmés, acceptons, approuvons ratiffions & Confirmons & le tout promettons en foy & Parolle de Roy & ſoubs l'obligation & hypotheque de tous & chacuns nos biens preſens & à venir garder & obſerver inviolablement ſans aller ny venir au contraire. Car tel eſt noſtre plaiſir. En teſmoing de quoy nous avons fait mettre noſtre ſeel a ces preſentes. Donné à Paris le 23. *jour de Febrver l'an de grace* 1610. & de noſtre regne le 21. ſigné, *par le Roy Brulart*. *Et ſeellé* du grand ſeau en cire jaune.

Tranſlaet.

Hendrick, door de gratie Gods Koning van Vranckrijck ende Navarre, aen alle die deſe tegenwoordige Brieven ſullen ſien, ſalut. Alſoo onſen ſeer beminden ende ghetrouwen Raet in onſen Raed van State, den Heer van *Beyſſe*, niet lange geleden, door ons in *Duytſlant* geſonden, om in onſen naem te compareren in de Vergaderinge van *Hal* in *Swaben*, gehouden door de Churvorſten ende Princen van het Heylige Rijck, onſe ſeer lieve Neven, ende de Geunieerde Stenden van dien, aen het Tractaet begoſt ende ghemaeckt met de ſelve, waer van den inhoude luydt als volght:

Op huyden den *elfden* dach van *February ſeſtien hondert ende thien*, in de Vergaderinge, alwaer waren de Heeren *Jan*, *Paltz-graef* aen den Rhijn, Hartogh van Beyeren, in den name ende goet doende voor den Heere *Frederich Paltz-graef* aen den Rhijn, Churvorſt van het Heylige Rijck, Hartogh van Beyeren.

Den Heere *Frederich Bruchman*, Raedt van State ende Cancelier, ende volmacht hebbende van den Heere *Iean Sigiſmund*, Marquis van Brandenborgh, Churfurſt des Heyligen Roomſchen Rijcx, Hartogh in Pruyſſen.

Phillippe Louis ende den gemelden *Iohan*, *Paltz-greven* aen den Rhijn, Hartogen van Beyeren.

Ioachim Ernſt, Marquis van Brandenborgh, Hartogh van Pruyſſen, ſoo voor hem ſelven als in den name van *Chriſtiaen*, Marquis van Brandenborgh, Hartogh van Pruyſſen, ſyn broeder.

Johan Frederich, Hartogh van Wirtenbergh ende Teck, Grave van Montbeliard.

George Frederich, Marquis van Baden ende Hoghberg, *Chriſtiaen*, Prince van Anhalt, voor hem ende de Heeren *Iean George*, *Louis Auguſte*, *Rudolph*, ſijn Broeders ende de Geunieerde ende geconfedereerde Stenden van het Heylige Rijck.

Heeft ſich gepreſenteert *Iohan de Thumery*, Heer van *Beyſſe*, Ridder ende Raedt van State, van den Grootmachtigen en ſeer Doorluchtigen Prince *Hendrick*, Coninghvan Vranckrijck ende Navarre, ende ſyn Ambaſſeur aen de voorgenoemde Princen ende Staten. 1621.

De welcke het woort doende aen de voorgenoemde Princen en Stenden, heeft deſelve geſeyt: Dat tot volkomen confirmatie ende verſeeckeringe van de vrientſchap, ende goethertigheydt van ſyne gheſeyde Majeſteyt voor de ſelve, ende hem te helpen om te verſeeckeren ende conſerveren, de vryheyt ende geruſtheyt van Duytſlant, te mainteneren ende te beſchermen de Princen, aen de welcke de ſucceſſie van *Cleve* ende *Gulick*, ende andere Vorſtendommen ende Heerlijckheden die daer van dependeren, toebehoort door recht ende ligitime ſucceſſie, dat hy wederom verklaerde, ende voor ſoo veel als nodigh was, aen de voornoemde Heeren, Churfurſten, Princen ende Geunieerde ende geconfedereerde Stenden, boven dien dat ſyne Majeſteyt daer van te vooren hadde gheſeyt ende by geſchrifte gegeven, met ſijn hant geteeckent aen mijn Heere den Prince van Anhalt, ende den geſeyden Ambaſſadeur aen de voorgenoemde Princen, ſoo in 't publijcq als in 't geheym, dat den Koningh ſyn Meeſter wilde employeren in faveur van de voorgenoemde *Erf-Princen* van *Cleve*, ghelijck ghetal van krijghsvolck te voet ende te paerde, ende gelijcke equipage van artillerie, met het gene daer van dependeert, op ſijne koſten; die de voorgenoemde *Erf-Princen* van *Cleve*, ende hare geconfoedereerden daer toe ſullen employeren. Welcke goede wille ende officien van ſijne geſeyde Majeſteyt alſoo betuyght door den geſeyden Heer Ambaſſadeur, ſouden de bovengenoemde Heeren Churfurſten, Princen ende Geunieerde Staten geaccepteert hebben, met ootmoedige danckſegginge aen ſijne hooghſtgemelde Majeſteyt: hem biddende het ſelve te willen op het alderſpoedighſte effectueren, gelijck als ſy bereyt waren te voldoen aen het geene den geſeyden Heere Prince van Anhalt, ſoude van wegen haere zyde aen ſyne Majeſteyt gepropoſeert hebben. Waer in van noden was ſich te haeſten, door dien hare tegenparthye trachten om hem voor te komen, ende groote preparatien maeckten, om die Landen te invaderen, waer van de geſeyde Heeren Erf-Princen in poſſeſſie waren.

Waer op den voorgenoemden Heer Ambaſſadeur gerepliceert ſoude hebben, dat de gheſeyde Heeren Churfurſten, Princen ende Geunieerde Stenden, ſich moeſten verſeeckert houden op de woorden van ſijne Majeſteyt, die haer ſoo menighmalen geconfirmeert ende gereitereert was door ſijn geſeyden Ambaſſadeur; ſoude van wegen ſijne ghemelde Majeſteyt, de voorghenoemde Churfurſten, Princen ende Stenden verſocht hebben, om hare wille ende intentie te verklaren, op de pointen ende artijckelen die hier nae volgen.

I.

Eerſtelijck, of de geſeyde Heeren Princen verſtaen te gehoorſamen ofte te defereren aen de commandementen ende bannen, die van wegen den Keyſer ſouden mogen komen, ende uyt vreſe van ſulcx ſich t'ontrecken ende afwijcken van de beſcherminge van haer ſaeck, die ſy ondernomen hebben?

II.

Sijne Majeſteyt begeert te weten ende waerachtelijck geaſſureert te weſen van het ghetal der krijghsvolckeren, ende wat equipage van artillerie, ſoo wel de geintereſſeerde Princen als hare Geallieerden, hebben ghedelibereert te onderhouden, uyt de fonden die zy hebben tot de betalinge, ende de forme van dien?

III.

Sijne Majeſteyt begeert ten beſten van de gemeene ſaecke, dat de Heeren Geunieerde Princen beloven van nu af aen, te onderhouden de machten, waer mede ſy deſe ſaecke moeten aſſiſteren, niet alleen voor *ſes maenden* van deſen teghenwoordighen Jaere, maer ſoo langhe als den oorlogh ſal duyren,

Digitized by Google

1621. van de welcke de uytkomſte onſeecker zijnde, niet en konnen gelimiteert worden, door eenighe ſpacie van tijdt.

IV.

Het is nodigh dat den Koningh wete, binnen welcken tijt de Heeren Princen hare machten willen te velde brenghen, door dien dat ter oorſaecke van de aſſiſtentie, die ſijne Majeſteyt geeft aen de geſeyde Heeren Princen, den Koningh van Spagnien ende de Aertz-hertogen van Nederlandt, de Vrede ſouden konnen breecken.

V.

Sijne Majeſteyt begeert te weten, wat voor een ſecours, in ſulcken cas, de voorgenoemde Heeren Princen hem ſouden willen geven?

VI.

Sijne Majeſteyt begeert dat den Churvorſt van *Brandenburgh*, ende den Prince Palatin van *Neuburgh*, ende de andere Geunieerde Princen hem belooven, dat de *Catholijcke* inwoonders, der Landen Cleve, Gulick, ende andere Provincien die daer van dependeren, en ſullen geenſints in de vrye exercitie van haere Religie getroubleert worden.

VII.

De geſeyde Heeren Princen ſullen aen ſijne Majeſteyt belooven van gheen accoort of Tractaet te maecken, particulier of generael, te ſamen ofte ſeparatelijck, dat ſoude mogen weſen tegen d' *Unie*, die ſy onder malkanderen hebben, het zy ter oorſaecke van Cleve of andere, die de gemeene ſaecke aengaet, ſonder conſent van ſijne Majeſteyt.

Op welcke pointen ende artijckelen, de gheſeyde Heeren Churfurſten, Princen ende Geunieerde Staten, rijpelijck hebbende overwoogen, oock geconfereert met den geſeyden Heer Ambaſſadeur, ſouden gegeven hebben dit volgende antwoort:

Op het *eerſte* artijckel, ſullen de Princen ende Geunieerde Stenden aen ſijne Majeſteyt belooven, van niet te abandonneren de geſeyde ſaecke, noch om Mandement of Ban, die komen mocht van wegen het geſeyde Rijck, maer vaſt blyven by de *Unie* ende hare entrepriſe vervolgen, ſoo lange als Godt haer de middelen ſal geven.

Op het *tweede* artijckel offereren haer de Heeren geintereſſeerde Princen, te onderhouden tot het marcheren van de machten van ſijne Majeſteyt, ende die van de Princen ende Geunieerde Staten, een getal dat ſy alrede in Soldye hebben, te weten *vyf duyſent* man te voet ende *derthien hondert* te paert. Ende na dat het bovengeſeyde ſecours ſal gevoecht zijn, het getal van *vier duyſent* man te voet ende *twaelf hondert* paerden, *vijftien* Canons ende *ſes* Velſtucken, met de nodighe behoeften van gevolgh, munitien en vivres; Ende de Princen ende Geunieerde Staten een gelijck getal van *vier duyſent* man te voet, ende *duyſent* te paert; tot welckers onderhoudinge ende betalinge d'een en d'andere ſoodanigh verſien zijn, dat ſy belooven, dat daer aen gheen mancquement en ſal geſchieden, gelijck als oock de ordre ende beleyt ſoodanigh vaſt geſtelt ſal worden, dat ſyne Majeſteyt daer van voldaen ſal zijn.

Op het *derde* artijckel bekennen de gheſeyde Princen ende Geunieerde Stenden, dat de uytkomſten van den oorlogh onſeecker zijn, ende dat het quaet is de ſelve te limiteren tot eenen ſeeckeren tijdt; maer ſy gelooven aen d'andere zyde, dat door het ſecours ende aſſiſtentie van ſijn Majeſteyt, den tegenwoordighen ſoude konnen geeyndight worden, in minder tijdt als de *ſes* maenden, voor de welcke ſy offereren de bovengeſeyde machten, ende dat men die alſoo niet meer van nooden ſal hebben. Belovende niet te min, in geval den geſeyden oorlogh niet mochte geeyndight weſen in de bovenghenoemde quartieren van Cleve ende Gulick, ende de Provincien daer van dependerende, haer hier boven geſpecificeert ſecours wederom 1621. by een te brengen.

Op het *vierde* artijckel, wat belanght den tijdt van de lichtinghen: de geſeyde Heeren Princen ende Geunieerde Stenden, ſullen ſich altoos met ſijne Majeſteyt accommoderen, om hare machten te doen marcheren, ſoo wanneer als hy gereet ſal weſen. Ende begeren daerom te weten van den Heer Ambaſſadeur den geſeyden tijdt, om daer naer hare præparatien te reguleren; eſtimerende niet te min, dat d'avantage is by den prævenierenden, ende dat het dienvolgens nodich ſal zijn, dat ſecours op het ſpoedichſte te verhaeſten, gelijck als ſy van hare ſyde ſullen doen marcheren eene goede parthye van de bovengeſeyde machten tegen *half Maert*, ende de reſte binnen een maent daer na ten alderlanghſten.

Op het *vyfde* artijckel, de huyſen van den *Paltz* ende *Brandenburgh*, door ſijne Majeſteyt begrepen gheweeſt zijnde in het laetſte Tractaet van *Vervins*; De Heeren Princen meenen, dat den Koningh van *Spagnien*, nochte den Ertz-hertogh en ſullen met reden de Vrede niet konnen breecken, ter oorſaecke van het ſecours, dat gedaen wort buyten hare Landen. Ende genomen het quame te ghebeuren, ſy weten dat ſijne Majeſteyt genoegſaem voorſien is, om ſulcke rupture te reſiſteren, op een ſoo quaet ſubject. En in ſulcken geval belooven ende verſeeckeren ſy ſijne Majeſteyt, dat geenen openbaren oorloch meer hebbende, inde geſeyde landen van *Cleve*, ende de dependentien van dien, noch in dat vande geunieerden ende geconfœdereerden, dat ſy ſyne Majeſteyt ſullen ſecoureren met *vier duyſent* man te voet, ende *duyſent* te paert. Gelijck als ſyne Majeſteyt oock reciproquelijck ſal belooven, dat in ghevalle ſy, of eenige onder de geſeyde Princen ende Geunieerde Staten quamen geattacqueert te worden door de wapenen, ter oorſake van Cleve of andere, raeckende de *Unie*, dat ſijne Majeſteyt de ſelve ſal ſecoureren met *acht duyſent* man te voet, ende *twee duyſent* te paert, in ghevalle hy niet door oorlogh in ſijn Rijck belet en zy.

En boven het gheene bovengeſchreven, door dien het Graefſchap, Stadt ende Fortreſte van *Montbeliard*, met de Landen, Plaetſen ende ſouveraine Heerlijckheden daer van dependerende, toebehoorende den Heere *Hartogh van Wirtenbergh*, en konnen in cas van neceſſiteyt niet lichtelijck nochte promptelijck geſecoureert worden, van den geſeyden Heer Hartogh, nochte van eenige andere van ſijne Geallieerden: ter oorſaeke van haere ver-afgelegene ſituatie. Syne Majeſteyt ſal op hem nemen, om daer van de particuliere Protectie te ondernemen, het ſy door ſyn ſelven, of door middel van ſyne andere Geallieerden; ghelijck als hier nae veel particulierder ſal gheaccordeert worden; daer in nochtans niet begrepen de Landen ende Heerlijckheden toebehoorende aen den gheſeyden Heer Hartogh, die verheven worden van het Graefſchap van Bourgoigne, den geſeyden Heere Hertogh expreſſelijck gereſerveert hebbende, ter oorſaecke van de trouwe ende hommage, waer door hy aen het geſeyde Graefſchap gehouden is; dat in allen gevalle het ſecours, gemelt in dit tegenwoordigh artijckel, voor ſijn deel, en ſal geenſints geemployeert konnen worden tot præjuditie van het gheſeyden Graefſchap van Bourgoigne.

Op het *ſeſte* artijckel hebben de Heeren geintereſſeerde Princen voldaen aen dit artijckel, door eene gedruckte Declaratie, ſoo dat ſy geen ſwaerigheyt maecken om ſyne Majeſteyt daer van op nieuws te verſeecken.

Op het *ſevende* ende laetſte artijckel, de geſeyde Heeren Princen indachtigh zijnde door diverſche Declaratien van ſyne Majeſteyt, hoe ſeer hy begeert te bevorderen ende hanthavan de Vrede in 't ghenerael, ende particulierlijck die van Duytſlant, hebben deſe verſeeckeringe, dat de occaſie ſich preſenterende, om uyt deſe moeyelijckheden te konnen geraecken, door Tractaten of accoort, hy deſen wegh niet onaengenaem ſal houden: dewyle men daer in ſijne Majeſteyt ſal verſtaen

Digitized by Google

1621. verſtaen begrepen te worden, ende in ſulcken gevalle zijn te vreden, niets te beſluyten *ſonder het conſent* ende advys van ſyne Majeſteyt, de welcke de Geunieerde Princen deſgelijcks ſal verſeeckeren ende geruſt ſtellen, aengaende eenigh Tractaet te maecken, raeckende de geſeyde *Cleefſche* Landen ende dependentien of andere die deſelve ſouden moghen aengaen, *ſonder haer weten, interventie ofte wille.* Welcke antwoort (uytgenomen het eenighſte artijckel, raeckende het *reciproque ſecours* ende Protectie van den Grave van *Mompeliard*, van het welcke den geſeyden Heer Ambaſſadeur voor alsnoch geen expreſſe ordre hadde) geljck als conform d'intentie van den Koningh, den geſeyden Heer Ambaſſadeur ſoude aen genomen ende geaccepteert hebben, in den name van ſijne Majeſteyt ſijn Meeſter, ende belooft de ſelve te ſenden aen ſijne Majeſteyt in de grootſte haeſt die mogelijck ſal weſen, om op dit alles ſijne ratificatie ende ordres te hebben, de welcke hy aen den Heer Churfurſt van den *Palts* ſal leveren binnen drie weecken, ofte ten langhſten binnen een maent. Van welcke gheſeyde preſentatien ende declaratien de geſeyde Heer Ambaſſadeur, ende Heeren Churfurſten, Princen ende Geunieerde Staten, hebben elckanderen acten gegeven, omme ſich daer van te dienen als na reden. *Johan de Thumery, Johan Paltz-graef aen den Rhijn, Joachim Ernſt Marquis* tot *Brandenborgh*, ſoo voor my als voor mijn Broeder *Chriſtiaen, Johan Frederick*, Hartogh van Wirtenbergh, *Georgh Frederick* Marquis van Baden, *Chriſtiaen* Prince van Anhalt, *Wolfganck Guillaume*, Paltz-graef aen den Rhijn, ende lager. Op bevel des Doorluchtighſte Churfurſt van Brandenborgh heeft het onderteeckent *Frederick Bruchman*, met eygene hant *Godefrid*, Grave in Ottingen, ende gecachetteert met een Cachet, onder zyde ſtricken van wit en blaeuw.

Wy, nae dat wy ons de geſeyde artijckelen hadden laten preſenteren, ende houdende den inhoude daer van voor goet, hebben de ſelve artijckelen in 't generael ende particulier geaccepteert, geapprobeert ende geconfirmeert, accepteren, approberen, ratificeren ende confirmeren, ende dit alles, belovende op trouwe ende Koninghlijcken woorde, ende onder obligatie ende hypotheque van alle onſe goederen tegenwoordige ende toekomende, te bewaren ende onverbreeckelijck te onderhouden, ſonder daer tegen te gaen of te doen: want dit is onſen wille. Tot welckers getuygeniſſe wy aen deſen ons Zegel hebben laten hanghen. Gegeven tot Parijs den *drie en twintighſten* dagh van *February*, in het jaer *ſeſtien hondert en vhien*, ende van ons Rijck het *een en twintighſte*, geteeckent door ordre van den Koningh, *Brulart*, ende met het groote Zegel geſegelt in geelen waſſche.

Dit is 't begin geweeſt van d'Unie **der** proteſterende of correſponderende Furſten: **daer van naemaels veel is geſproocken; ende waer op na een langhduyrige Oorlogh onder Keyſer** Rudolf, **gevolght is een ſeer bloedige en ſtrengen oorlogh onder de Keyſers** Ferdinand **de tweede ende de** derde; **want de ſelve** Unie **tuſſchen de Proteſtanten gemaeckt meeſt door** incitatie **van** Vranckrijck (**gelijck in de gemelte inſtructie van** Boyſiſe **te ſien is: ſeggende hy Koningh** Hendrick **geſonden te hebben aen de ſelve Princen** pour les inciter a s'aſſembler avec leurs amis) **gaf oorſaecke dat ooch gemaeckt wiert eene** ligue Catholique; **of verbintenis onder de** Catholique **Princen. Ick weet wel dat die van** d'Unie **ſuſtineeren dat de ſelve** Catholijcque ligue **alrede geformeert was eer** d'Unie **ghemaeckt wiert. Maer uyt de gemelte inſtructie van** Boyſiſe **kan men het tegendeel af nemen: in de woorden** meme pour afoiblir la Ligue que leſdits Prince Catholiques d'alemaigne pour ſuivent. **Dat is:** om te verſwacken de ligue daer de Catholijcke Princen om arbeyden: **ergo** noch niet ghemaeckt. **Item daer na ſeydt hy dat de ſelve** ligue **ſoude zijn** fort avancée: **ſeer gevordert; ergo** noch niet gemaeckt. **Item/ daer na geeft hy laſt aen** Boyſiſe **om ſich te informeeren** en quels termes ladite ligue Catholique & de quels Princes elle eſt compoſée. **Item/** que le Duc de Baviere en devoit eſtre le Principal chef. **Ergo onſeecker: dienvolgens** ongedaen: **want** 1621.
dat onder ſoo veel perſoonen/ Princen ende Hooft den geſchieden moſt/ konde niet verpoolen blijven. Alſoo ooch geen Catholijck **Prins in Duytſlandt op de** Gulick, Cleef **ende** Berghſche **Landen pretendeerde. Maer alleen Keyſer** Rudolfus Ratione Officy: **nademael ooch de** Catholijcke **Furſten ſelf/ als jalours van de** Ooſtenrijckſe **macht** (gelijck naderhant Beyeren **ſelf wel heeft te kennen gegeven ende inder daet getoont**) **niet genegen waren om den Keyſer noch grooter te maecken als hy was: ſoo iſſet ſeer te preſumeren/ dat de Catholijcke Princen haer hebben te ſamen ghedaen in gevolge ende uyt jalouſie van** d'Unie **der proteſterende. Gelijck dan ooch d'alliantie in 't jaer** ſeſtien hondert darthien **tuſſchen** Churfurſt Paltz-graef Frederick (**doen uyt Engelandt met de Koninghlijcke Bruydt weder gekomen in den Hage**) **als Hooft ende Volmacht van de** Unie **ende deſen Staet gemaeckt/ in het** prœmium **geen mentie van ſoodanige** Catholijcke Ligue **maeckt. Daerom ooch de Koningh van** Denemarcken **die eerſt de ſaecke van** Brandenborgh en Nijborgh **gunſtigh was gheweeſt/ ſich van** d'Unie **vreemt gehouden heeft; alſoo wel als d'andere proteſterende Furſten in** d'Unie **niet genoemt. Alſoo was dan den** ſeſtienden **May** Anno dertien **gemaeckt volgende alliantie met** Chur-Paltz, **die ick ook goet gevonden heb hier by te doen/ om te toonen/ geljck gheſeydt is/ hoe verre deſen Staet met/ ende aen de ſelve correſponderende Furſten verbonden was.**

TRACTAET

Tuſſchen de Geunieerde Chur ende Furſten van Duytſlandt ende de Vereenighde Landen, begrijpende d'aggreatie van deſe Chur ende Furſten.

Tractaet tuſſchen deſe Staet en de Geunieerde Vorſten.

WY *Iohannes*, door Godes Genade Paltz-grave aen den Rhijn, Hartogh in Beyeren, Grave tot Veldentz ende Spanheim, &c. Wy *Iohannes Frederick*, Hartoch tot Wurtenbergh ende Teck, Grave tot Mumpelgard, ende Heer in Heidenheym, &c. Wy *Mauritz*, Lant-grave tot Heſſen, Grave tot Catzenellebogen, Diets, Ziegenheim ende Niedda, &c. Wy *Georgh Frederich*, Marck-grave tot Baden ende Hochbergh, Lant-grave tot Sauſenbergh, Heer tot Rotteln ende Badenweiler, &c. Wy *Chriſtiaen*, Vorſt tot Anhalt, Grave tot Aſcanien, Heer tot Berenbergh ende Zerbſt, &c. Van wegen den Heere *Ioachim Ernſt*, Marck-grave tot Brandenburg, Hartogh in Pruyſſen, tot Stetin, Pomeren, der Caſuben ende Wenden, oock in Sileſien tot Croſſen ende Jagerendorf, Burgh-grave tot Nurenbergh, ende Vorſt tot Rugen, &c. uyt kracht ſoo voor ons ende van onſe gemachtighde lieve Heeren Gebroederen, Heer *Hans George*, Heer *Auguſti*, Heer *Rudolphes*, ende Heer *Lodewich*, alle Furſten tot Anhalt, &c. Ende in plaets ende van wegen den Heer Marckgraef *Chriſtiaen* tot Brandenburgh. Wy *Iohannes Philiphs Fuchs* van Banbach, Ridder ende Overſte, ende *Iohan Babtiſt Baun*, der Rechten Doctor, geheyme Raedt, &c. van wegen den Heere *Godfried*, Grave tot Ottingen, Ick *Lodewich Muller*, der Rechten Licentiaet, ende Sr. G. Cantzelier, &c. bekennen ende doen kond ende openbaer, met deſen openen Brief, nademael den hooghgebooren, oock Doorluchtighſte Vorſt ende Heer, Heer *Frederich*, Paltz-graef aen den Rhijn, des Heyligen Roomſchen Rijcks, Ertz-truchſes ende Churfurſt, Hartogh in Beyeren, &c. Onſen vriendelijcken lieven Oom, Neef, Swager ende Soon, oock Genadigſte Heer, vermogens eene ſonderbaren, van ons ondergeſchreven en geſegelde macht, onder dato *Rotenbergh*, aen den Tauber den *twintighſten* Marty des verleden jaers *ſeſtien hondert dertien*, op ons vrundelijck ende onderdanigh verſoeck in ſijne te rughreys uyt *Engelandt*, niet alleen vriendelijck ende genadighſt op ſich had genomen, de voordeſen met den Heeren

Digitized by Google

1621. Staten Generael der Geunieerde Nederlandſche Provintien aengevangene Tractaten, wegens eene *naerdere correſpondentie ende alliantie* te reaſſumeren, maer oock deſſelfs hooghvernuftighe voorſichtigheyt, met den Gedeputeerden daer toe van de Hooghgedachte Heeren Staten deſelve af geſproocken, vergeleecken, ende op allerſijts believen geſlooten; in voeghen de ſelve in twee onderſcheydelijcke af ſcheyden onder dato den ſeſten Mey outden, en den ſeſtienden nieuwen ſtijl, des gedachten Jaers 1613. begrepen worden, gelijck deſelve van woorde tot woorde, Sambt de bygevoeghde volmachten hier na volgen:

Naedemael van oude tyden af tuſſchen den Doorluchtigen, Hooghgeboorene Vorſt ende Heer, Heer *Johan Palts-graef* aen den Rhyn, der Churfurſtelijcke Palts *Adminiſtrateur*, Hartogh in Beyeren, Grave tot Veldentz en Spanheym, &c. Heer *Johan Sigiſmund Marck-graef tot Brandenburg*, des Heyligen Roomſchen Rijcx, Erts-Camerael ende Churfurſt, Hartogh in Pruyſſen, &c. Heer *Chriſtiaen* ende Heer *Joachim Ernſt*, Marckgraef tot Brandenburgh, in Pruyſen, tot Stetin, Pomeren, der Caſuben ende Wenden, oock in Sileſien tot Croſſen ende Jagerendorf, Hartoghe, &c. Heer *Johan Frederick*, Hartogh tot Wurtenburgh ende Teck, Grave tot Mompelgard, ende Heer tot Heydenheym, &c. Heer *Maurits*, Landgraef tot Heſſen, Grave tot Catzenellebogen, Liegenhem, ende Nieda, &c. Heer *Georgh Frederick* Marck-graef tot Baden ende Hockbergh, Lantgraef tot Lauſenbergh, Heer tot Rotteln ende Badenweyler, &c. Heer *Hans Georgh*, Heer *Lodewijck*, Gebroeders Vorſten tot *Anhalt*, Graven tot Aſcanien, Heer tot Zerbſt ende Berenburgh, oock den Welgeboren Heeren *Godefriad*, Grave tot Ottingen, beneffens de Vereenighde Churfurſten ende Stenten, ende de Hoogh ende Mogende Heeren Staten Generael der Vrye Vereenighde Nederlanden, onder elckander hebben onderhouden eene goede, vertrouwelijcke correſpondentie, ende goedt ende raedtſaem hebben ghevonden de voorſchreve correſpondentie ende vriendtſchap, door eene naeuwer alliantie ende beyderſijts verſproockene aſſiſtentie te vermeeren ende te verſtercken, oock tot dien eynde den Doorluchtigſten en Hooghgeboorenen Vorſt ende Heer *Frederick*, Palts-graef by Rhyn, des Heyligen Roomſchen Rijcks, Ertz-truchſes ende Churfurſt, Hartogh in Beyeren, &c. Van Hooghſt ende hooghſtgedachte Chur ende Furſten, oock Staten, vriendelijck ende onderdanighlijck ſulcke Commiſſie is opgedragen geworden, gelijck oock van de hooghgemelde Heeren Staten Generael aen den Welgeboren, geſtrengen, Edelen, ende Eremfeſte Heeren, *Wabraen*, Heer van Brederode, Vianen, Burgh-graef tot Uytrecht, Heer van Ameyden, Cuſtingen, &c. *Johan van Limbroen*, out Burgemeeſter der Stadt Zutphen, *Johan van Oldenbarnevelt*, Ridder, Heer van Berckel ende Rodenrijs, Advocat ende Bewaerder des grooten Zegels, Archiven ende Regiſters van Hollandt ende Weſt-vrieſlant, *Jacob Magnus*, Heer van Meliſſant, out Borgemeeſter der ſtadt van Middelburgh in Zeeſlant, Joncker *Juſtus van Rijſenburgh*, Heer tot Rijſenburgh, Joncker *Kunra van Dorpa*, Griettman van Leeuwaerderadeel, *Aernt Gerrits*, Borgemeeſter der ſtadt Zwol, ende Joncker *Abel Coenders van Helpen*, Hovelingh tot Faen ende Cannes, ſoo hebben deſelve vermoghens beyderſijts Commiſſien ende Volmacht, dewelcke in deſen Tractate geinſereert, ende den ſelven by gevoeght, op voorgaende vriendelijcke communicatie ende conferentie, welcke doch op believen ende ratificatie van beyderſijts Principalen Committenten ſijn geſtelt, ſich op volgende maniere verghe-leecken.

I.

Eerſtelijk is beyderzijts uytdruckelijck voorgehouden, dat deſe alliantie tot niemants offenſie, maer alleen defenſive gemeynt ſijn ſal, ende tot dien eynde gerichtet, dat de hooghſtgedachte Chur ende Furſten, oock Staten Generael, hare Landen ende Onderdanen, in hare reſpective Hoogheyt, liberteyt, Rechten, billijcke ende wel hergebrachte gebruycken gemaintineert ende teghen alle onrechtmatige dadelijckheden ende ghewelt, beſchut ende beſchermt werden moghen. 1621.

II.

Daer ſal oock door deſe handelingh, de vereeninge, verbinteniſſen, vriendtſchap ende alliancien, die hooghſtgemelde Chur ende Furſten, oock Staten Generael hebben, ſoo wel ten reſpecte van ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt, ende des Heylighen Roomſchen Rijcks, Coningen van *Vranckrijck* ende *Groot Brittannien*, oock het Hooghloffelijck Churvorſtelijck Collegie of andere Furſten ende Stenden, niets gemindert noch verandert worden, of den ſelven in het minſten eenige af breuck gheſchieden, nemaer in haer kracht volkomenlijck verblyven.

III.

Wanneer dan Hooghſtgedachte Chur ende Furſten, of Staten Generael hare Landen ende onderdanen, of derſelver goederen, teghen haere Vryheyt, Recht, Hoogheyt, loffelijcke ende welhergebrachte ghebruycken, dadelijck, vyantlijck, ofte onbillijcker wyſe ghemoleſteert, ghehindert, beoorloght, aengevochten ofte beledight werden, ende haer ghene billijcke ſatisfactie ofte reſtitutie inder minne gheſchiede, na dat ſulcx van de Vereenighde Chur ende Furſten of Staten Generael, voor eene dadelijcke ende vyantlijcke bejegeninghe, tot nadeel haerder vereeninge gemeent, erkent ende aengenomen is, ſal van den anderen deel tegen den aenvechter help ende aſſiſtentie gepreſteert worden, na hare reſpective gelegenheyt ende vermogen, in manieren als op huyden dato deſes in een affonderlijck ondergeſchreven ende geſegelt Tractaet af geſproocken ende vergeleecken is ghe-worden.

IV.

De verſproockene aſſiſtentie ſal oock vermeerdert worden nae de proportie der contributie van ſulcke Churvurſten, Stenden ende Staten, die ſich in 't toekomende in de Vereeninghe der Hooghſtgedachte Chur ende Furſten begeven mochten, om deelachtig te worden, ende te genieten het werckelijck effect deſer handelinge.

V.

De verſproockene hulp ſal binnen *twee maenden* nae ghedane aenmaningh, ſoo wel van ruyteren ende knechten ende vereyſchte nootdruft tot den krijgh, als oock in goede ordeninghe van welverſocht krijghsvolck, die wel gemonteert ende gearmeermeert ſijn, met proviand, krijgs-munitie, ende andere toebehooren verſien, op de uyterſte Frontieren, ende ten naeſten tot die ſijn grenſen, die geaſſiſteert wort, veerdigh zijn aenſtonts voort te trecken ende te marcheren, met genoeghſame vergenoeginghe der betalingh hares ſoldyes op *drie* maenden; welcke betalingh van *drie* maenden tot *drie* maenden ſal geoontinueert, ende by anticipatie gepreſteert worden, ſoo langh als het de nootdruft vereyſcht, ende dit Tractaet in krachte blyven ſal.

VI.

Soo haeſt de verſprokene hulp uyt de Landen ende 't gebiet der aſſiſterende ſal macheren, ſullen die geene dewelcke geaſſiſteert worden, ordre ſtellen, dat ſulck ſecours, ſoo wel voor het krijghsvolck als paerden, met noodige proviande ende voetter op een billijcke waerdye, dat ſy van haere beſoldingh betalen ſullen, verſien worden; in voegen ſy oock met toe gehoorende munitie, krijghs-inſtrumenten, alles op koſten des genigen, den welcken de aſſiſtentie geſchiet, verſorght worden, nae den aert ende wyſe by den ſelven geaſſiſteerden ghebruyckelijck ende herghekomen.

Het

1621. VII.

Het toegeſchickte ſecours van Ruyteren ende knechten ſal over de Overſten, Ritmeeſters, Capiteyns, ende andere Officieren, met een ofte meer, die commanderen ſullen, op des hulpers koſten verſien worden; doch met deſen voorbedingh, dat ſy die geenen onderworpen ſullen ſyn, welcke de gheaſſiſteerde ofte den hulp ghegeven wort, van tijdt tot tijdt, het ſy te velt, ofte water, ofte te landt, in beſettinghe, Steden ofte Veſtinghen tot haren behulp, voordeel ende dienſt ten allen tijden ſal ordonneren, ende haer voorſtellen.

VIII.

De verſproockene hulp in gelt, gants ofte ten deele vermogens voorgeſeyde afſonderlijcke verſpreeckingh, ſal beyderzijts voor de eerſte drie maenden met overſending des ſecours, en alſo voortaen van drie maenden tot drie maenden, ondertuſſchen eene participatie inde meeſte Stadt des geaſſiſteerden, aen de grenſen van die geene die aſſiſtentie geeft, ghelecht ('t welcke voorgeſeyde aſſiſterende hem ſchriftelijck ende in 't ſecreet ſal noemen) aengeteelt ende gelevert werden.

IX.

Ende dewijle hoochſtgedachte Chur ende Furſten, oock de Staten Generael met den Coningh van *Vranckrijck* ende *Groot Brittannien*, oock andere Koningen, Princen, ende Stenden, ſonderbare verbinteniſſen ende defenſive alliantien opgericht hebben, ſoo is beyderzijts geaccordeert ende vergeleecken, dat in ghevalle meer hoochſtghedachte Chur ende Furſten ofte Staten Generael, voor en aleer deſelve uyt krachte van deſe nieuwe vervattinge om hulp verſocht, bereyts van andere hare opghemelde mede vereenighde, vermogens voorige Tractaten, om de vergheleeckene hulp ſouden aengheroepen ſyn geworden; dat aldan 't een deel den anderen met het *halve deel* der verſproockene ende beloofde aſſiſtentie een *genoegen ende ſatisfactie* doen mach: alles in voegen hier bevoren aengeroert.

X.

Item of 't gebeurde dat hoochſtgedachte Chur ende Vorſten of Staten Generael in haer eygen landen aengevochten ende vyantlijck aengetaſt, en de vereenigde Chur ende Furſten of Staten Generael ſulcke aentaſtinge voor een handdadicheyt, die ſy ſchuldigh ſyn af te weeren, erkennen, ende aennemen ſullen, in ſulcken ghevalle ſullen de aenghevochtene ofte vyantlijck aengetaſtede, niet alleen uyt krachte deſes ontſchuldigt ſyn eenige hulp tot weeringe van ſoodanighe hare aenvechtinge te ſchicken, maer hen ſal oock vry ſtaen haer bereyts overgheſchickte ſecours, na verloop der drie maenden vanden dach der notificatie, aenden gheaſſiſteerden te doen, te revoceren ende weder af te vorderen.

XI.

Hoochſtghedachte Chur-furſten, Furſten ende Staten Generael ſullen gheduyrende deſe Alliantie geene verbinteniſſe tot nadeel ofte prejuditie van dit tegenwoordich Tractaet maken of ingaen.

XII.

Deſe Alliantie ofte vereeninge ſal *vijftien* jaren beſtendich geduyren, oock beyderſyts reſpective Succeſſeurs daer in mede verbonden ſyn, ende een Jaer voor het verloop van ſulcke *vijftien* jaren ſullen deſe Geallieerde of hare Succeſſeurs hare reſpective Commiſſariſen ende Geſanten met volkomen macht te ſamen ſchicken, deſe handelingh te prorogeren, ende wat in 't gemeen nuttelijck mochte ſyn, met eenen te beraetſlagen.

Entelijck ſal dit Tractaet in een jaer van hoochſtgedachte Chur ende Furſten oock Staten Generael, gheratificeert, geapprobeert ende beyderſyts de ratificatien onderſchreven ende geſegelt van eenen deel den anderen gelevert ende behandicht worden. Alſoo gedaen, vergeleecken, ende gheſlooten op 't goetvinden, believen ende ratificatie van beyderſyts principalen Committenten ende machtgevers. In 's Gravenhaghe den $\frac{6}{16}$ May in 't jaer *ſeſtien bondert dartien*, ende t'oirconde deſes ſyn twee ghelijckluydende exemplaren deſes Tractaets van Hoochſtgedachte Heeren Churfurſten ende Ghecommitteerden, oock van de Heeren Staten Generael ondergheſchreven met hare Churfurſtelijcke Genade ſecreet, ende met hare wapenen gezegelt ghe-worden. 1621.

Volght de volmacht der Gheunieerde Chur-ende Furſten.

VAn Godes Genade, Wy *Iouwes* Paltsgraef aen den Rhijn, Voormondt, ende Adminiſtrator des Churfurſtelijcken Phaltz, Hartogh in Beyeren, Grave tot Veldentz ende Spanheim, voor Ons, ende uyt volmacht des Landtgraven *Maurits* tot Heſſen L. in naem ende van wegen des Heeren Churfurſt van *Brandenberch*, Ick *Chriſtiaen van Bellijn* tot Marckſaro, Cancelier en geheymen Raedt, Wy *Joachim Ernſt* Marckgrave tot *Brandenborgh*, Hartogh tot Stettin, Pommeren, der Caſſuben ende Wenden, oock in Sileſien, tot Croſſen ende Jagerndorf, Burchgraef tot Nurenbergh, ende Vorſt tot Rugen, &c. Wy *Johannes Frederick* Hartogh tot Wurtenborgh ende Teck, Grave tot Mompelgard ende Heer tot Heidenheim, &c. Wy *Georgh Frederick* Marckgraef tot Baden ende Hochbergh, Landtgrave tot Lauſenberg, Heer tot Rottelen ende Badenweiller. Wy *Chriſtian Furſt tot Anhalt*, Grave tot Aſcanien, Heer tot Berenburgh, ende Zerbſt voor ons, ende uyt hebbende volmacht, van ons lieven Heer Broeder: ende van wegen den Heer Marckgraef *Chriſtiaen* tot Brandenborgh: Ick *Frederick Ulrich* van *Bare*, van Burghtaigh, Altendrebgaſt, ende onder Steinach, Cantzelier van ſijn F. G. wegen den Heer *Godefried* Grave tot *Ottingen*. Ick *Lodewijck Muller* der Rechten Licentiaet, Cantzelier van ſyne Genade, bekennen ende doen kondt ende openbaer met deſen openen Brief.

Nademael wy den Hooghgeboornen ende Doorluchtichſte Vorſt ende Heere, Heere *Frederich* Paltsgraef aen den Rhijn des Heyligen Roomſchen Rijcx, Erts-Truchſes ende Churfurſt, Hartoch in Beyeren, &c. Onſe vriendelijcke lieven Oom, Neef, Swager ende Soon, oock ghenadighſten Heere, vriendelijck ende onderdanighlijck verſocht, ende eyndelijck verkregen, dat Sr. L. ende Churfurſtelijcke Genade by voorſtaende ofte op ſijn te ruchreys uyt Groot Brittannien, daer ſy haren wech deur de Nederlanden nemen ſullen, vriendelijck ende ghenadighſt op ſich ghenomen hebben, de voor deſen met de Heeren Staten Generael der Geunieerde Nederlandtſche vrye Provintien, in den name der gheſamentlijcke geunieerde Chur-ende Furſten aenghevangene Tractaten, tot beyderzijts oprichtingh eene nadere correſpondentie ende alliantie te reaſſumeren; dat wy tot ſulcke ende in ons, ende de overighe onſe mede geunieerde Chur-ende Furſten, oock reſpective ghenadighſte ende ghenadige Heeren name, hier mede, ende uyt kracht deſes Briefs aen Sr. L. ende Churfurſtelijcke Ghenade volkomene macht ende kracht ghegeven hebben, gheven den ſelven oock hier mede inder voeghen, dat ſy na aenleydinge eenes beſonderbare hebbende memoriaels, ofte ſelfs, ofte door ſijn by ſich hebbende der Churfurſtelijcke Phaltz geheymen Raedt, ſulcke handelingh met de Heeren Staten voor nemen, daer inne voortvaren, ende endelijck ſluyten ende af handelen mogen, het gene ſy oock alſoo verrichten, af handelen ende ſluyten ſullen, dat verſpreken Wy, ende in plaets opgemelt, by Furſtelijcke ware woorden, trouwe ende gheloove, in allen deelen voor goet te houden, als of wy ende onſe reſpective genadighſte ende ghenadige Churfurſten ende Heeren in eygen perſoone ſulcx alles ghedaen, verricht ende afghehandelt hadden: Wy ende onſe ghenadighſte ende ghenadighe Churfurſten ende ghenadige Heer willen oock Sr. L. ende Churfurſtelijcke genade, of ſijne gheſubdelegeerde desweghen alleſints ſchadeloos houden. Deſen tot oirkonde, hebben wy deſe met onſe handen ondergheſchreven, ende onſe Secreta ende Zegels aengehangen. Soo gegheven ende geſchiet t Rottenburgh aen den Tauber den 20. Martij na Chriſti gheboorte in't Jaer 1613. Alſoo ondergheſchreven wegens Phaltz

Digitized by Google

1621. meiner, ende Lantgraef *Maurits* tot Heſſen, *Johannes* Phaltzgraef, de ghevolmachtichde van den Churfurſt van *Brandenburgh*, *Chreſtiaen van Bellijn*, *Joachim Ernſt* Marckgraef tot *Brandenburgh*, *F. Frederich*, *Georg Frederich Marckgraef*, *tot Baden*, *Chriſtiaen* Furſt tot *Anhalt*, uyt bevel des Heeren *Chriſtiaen* Marckgraef tot *Brandenburgh*, *Frederick Huldrich van Barrel*, van wegen den Heere *Godefroy*, Graef tot *Ottingen*, *Lodewich Muller*, met acht aenhangende Kasjes, daer in hare Furſtelijcke Genaden, ende der afweſende Churfurſten, Vorſten ende Graven geſanter ſecreta ende Segels ſyn. 1621.

Daer na in 't Jaer veertien wert ghemaeckt dit

Naerder Tractaet.

NAerdemael op huyden den 16. May deſes Jaers *ſeſtien hondert ende dertien* by het derde Articul des Tractaets tuſſchen den Doorluchtigſten Hoochgeboorne Furſt ende Heere, *Frederick* Palts-graef aenden Rhijn, des Heyl: Roomſchen Rijcks Ertstruchſes, ende Churfurſt, Hartogh in Beyeren &c. als van den hooch Doorluchtigſten, Doorluchtigen Hoochgeboorne, geunieerde Chur ende Furſten in 't geſeyde Tractaet genoemt, verſochte gevolmachtichden, volmacht hebbende, ende de Welgebooren, Geſtrengen, Edelen, ende Erentfeſten aldaer ghedenomineerde ende Ghecommitteerde der Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlantſche Provintien, onder anderen vermelt, dat die beyderſyts verſproockene Aſſiſtentie in een ſonderbare verſegelde, ende onderſchrevene geſchrift afgeſproocken ende naemhaftich gemaeckt worden ſal.

Soo is het op goet vinden, believen, ende aggreatie der beyde reſpective committenten, vereenight ende vergeleecken, dat die aſſiſtentie, dewelcke de hooch-gedachte Chur ende Furſten maentlijck ſullen gheven (yder Maent van *dertich dagen* gereeckent) ſyn ſal van *drie en veertich duyſent* guldens Brabandiſche waerde, tegens een gulden tot twintich ſtuyvers aengeſlagen, ende die Heeren Staten Ghenerael daer teghens ſullen de Geunieerde Chur ende Furſten aſſiſteren, met *vier duyſent* wel geexperimenteerde Soldaten te voet: Daer onder de helft met lange Spieſen ende ruſtingen, de Officieren daer in begrepen; het ander halve deel met muſquetten gewapent, of in plaetſe van *een duyſent* Soldaten van gemelte *vier duyſent* ſoo veel Curaſſiers, wel bereden gearmeert ende met bidets of clepperts verſien, ende *Harquebuſiers* te paert, deſghelijcks nae der Heeren Staten ordeningh ende gebruyck wel gemonteert ende gearmeert, als de beſoldingh der gedachte een *duyſent* Soldaten ſal komen te beloopen.

Ende in gevalle de ghelegentheyt der Heeren Staten alſoo beſchapen ſyn ſal, dat het haer onmogelijck is het gemelde ſecours van Ruyteren ende Knechten over te ſchicken ende te onderhouden, ſoo ſullen ſy voor deſelve aental alſulcke ſommen gelts maentlijck contribueren, als ſy tot billijcke diſcretie ghevoechlijck ſullen arbitreren, ende erkennen mogen; Ende ſal deſe handelingh even ſoo verbontlijck ende krachtigh ſyn, als of ſy den hooft Tractate *par expreſſum* waren geinſereert geworden. Alſoo geſchiet ende vergeleecken op goetachten ende believen, ende ratificatie van beyderſijts committenten, ende ten oirconde deſes ſyn twee exemplaria van eenen inhoudt ondergeſchreven ende beſegelt uytgeſonden, ende yeder een deel in handen gelaten worden. Was onderteeckent *Frederick* Paltzgrave Churfurſt, *W. Brederode*, *F. van Luchteren*, *F. v. Oldenbarnevelt*, *F. Magnus*, *F. van Rijſenburch*, *K. van Donia*, *Arent Gerrits*, *Ab. Coenders*. Synde daer op ghedruckt de Cachetten van ſyne hoochſtghemelte Churfurſtelijcke Hoocheyt, ende der reſpective Heeren Ghecommitteerden vande hoochghemelte Heeren Staten Ghenerael.

Dat, nademael wy gheſamentlijck, ende een yeder voor ſich ſelven ſulcke afſcheyden vlijtelijck gheleſen, ende geconſidereert, deſelve oock met de inſtructie ende onſe daer by gehoudene protocollen over een komt, oock der ſaecken nootdruft ende 't gemeene weſen ten beſten, oock tot onſe ſonderbare voordeel hoochvernuftigh ende wel bedacht hebben bevonden, beloven ende verſpreecken dienvolghens by onſe Furſtelijcken waren woorde ende geloove ſulcx alles ende een yeder ſoo als hier boven is gemelt, ende in beyde aengetogen afſcheyden begrepen, voor ons, onſe erven, ende nakomelingen, ſoo langhe die tijt weſen ſal, in allen puncten ende clauſulen, ſtede, vaſt, ende onverbreeckelijck te houden, ende werckelijck te voltrecken, ende in allen deelen na te komen, als of ſulcx van ons ſelfs, ende een yeder in 't byſonder ware afgeſproocken ende vergeleecken, ſonder eenighe exceptie of behulp der Rechten, dewelcke wy hier mede inder beſte voeghen renuntieren, alles trouwelijck ende ſonder erg. Ende deſen ten oirconde hebben wy met ons eyghen handen ondergeſchreven, ende onſe ghewoonlijcke Cachetten ende Secreten aengehangen, ſoo geſchiet te *Helbron* den 20. Septembris Anno 1614. was onderteeckent *Johannes* Paltsgrave &c. *Frederick* &c. *Maurits Lantgraef* tot *Heſſen* &c. *Georgh Frederick* Marckgraef tot *Baden* &c. *Chriſtiaen* Vorſt tot *Anhalt* &c. oock uyt volmacht des Marckgrave *Joachim Ernſt tot Brandenbergh* &c. oock van wegen mijne geliefde gheſamentlijcke ghebroederen &c. van wegen mijnen genadigen H. H. Graef *Godefried* tot *Ottingen* &c. *Lodewich Muller* &c.

Aggreatie des Churfurts Paltz. &c.

WY *Frederick* van Godes Genaden Paltzgraef aenden Rhijn, des Heyligen Roomſchen Rijckx Erts-Truchſeſſen ende Churfurſt, Hartoge in Beyeren &c. bekennen ende doen hier mede kond ende openbaer, dat wy deſe hier boven geſette vergelijckingh van eene vertrouwelijcke alliantie, ende naeuwer verbinteniſſe, gelijck als wy den 6. May des jongſtleden jaers op toegheſchickte volmacht der mede geunieerde Chur ende Furſten L. L. ghelijck als oock des Graven van *Ottingen* ſelfs ghetracteert ende veraffcheyt hebben, oock onſes deels nochmalen by ons inden Raet overwoghen ende van nieus bedacht, beloven en verſpreecken dienvolghens by onſen Furſtelijcke waren woorde ende gheloove voor onſe erven ende nakomelingen, ſulcks alles en een yeder daer in begrepen, ſtede, vaſt, en onverbreeckelijck te onderhouden, en in alle puncten en clauſulen te voltrecken, ſonder eenighe exceptie of behulp der rechten, aen dewelcke wy ons hier mede renuntieren, alles ghetroulijck ende ſonder arg. Deſen ten oirconde hebben wy oock met eyghen handen ondergeſchreven, ende ons gewoonlijck Segel daer aen hangen laten, ſoo geſchiet den 20. September 1614. was onderteeckent, *Frederick* Paltzgraef, Churfurſt &c.

Waer op volghde in de jaren ſeventien, achtien, negentien, d'Oorlogh in Beemen, ende Duytſland. Ende upt kracht van de ghemelte Alliantie, ende om het intereſt van deſen Staet, heeft men van hier de Oorſten van de Unie ſeer getrouwe hulp ende ſubſidie ghedaen: men heeft ock in 't uytgaen der Treves, (niet teghenſtaende men hier in Oorlog geraeckte) die van de Unie laten deur erpreſſe beſendinge verſeecheren, dat men haer niet min als voor deſen (hoewel volghens het 10. Articul deſe Staet daer toe nu niet ghehouden was) ſoude ſubſidieren, ende ſecunderen: hoewel Vranckrijck die de grootſte aenrader ende Auteur vander Proteſtanten Unie was geweeſt, als hier voor is aenghewieſen, nu niet alleen niet by de Unions Furſten bede, maer ter contrarie de Catholique Ligue was faboriſerende: ende de Luterſche Furſten teghen de Calviniſche oppiſſende, ende byſonder den Koningh van Denemarcken, ende Churfurſt van Saxen van d'Unions Furſten verbeemdende: gelijck ſulcx upt d'Inſtructie des Koninghs aen den Hartogh van Angouleſme, de Heeren van Bethune ende van Preaux zijn Ambaſſadeurs, in den jare twintigh gheſonden in Duytſlandt ende op de vergaderinge tot Ulm, te ſien is: zijnde deſelve Inſtructie mede onder de ghedruckte Memorien van

1621. van Villeroy in't derde deel te vinden. In welcke Inſtructie onder andere oock hy wijſt den Koningh van Engelandt: dat hy aen den Baron van Dhona onlangs van den Chur-Furſt (want voor Koningh van Beemen heeft de Koningh van Engelandt hem nopt willen kennen) aen hem in Engelandt geſonden hadde/ gheblameert meer als yemandt anders (Blamé plus qu'aucun autre) ſijn deſſeing of aennemingh van de Croon Beemen. 't Zy dat hy de ſelve ongherechtigh achtede/ 't zy dat hy vreeſde eerenthalven te ſullen ge-engageert zijn hem te helpen/ ſoo hy in eenigher manieren de ſelve aennemingh apprabeerde; immers alſoo/ dat hy tot noch toe gheen d'alderminſte verklaringh van zijn faveur van den Koningh zijn Schoon-vader hadde konnen trecken.

Tot Ulm, deur mediatie van Vranckrijck, wierdt een accoordt ghemaeckt tuſſchen Maximiliaen Hertogh van Beyeren, als Generael van de Vereenighde Catholijcke/ende Joachim Ernſt Marck-Graef van Brandenborch, van Anſpach, als Generael Lieutenant van de Evangeliſche of proteſterende Unie. Waer van het kort begrijp was: dat die van de Ligue aen die van de Unie, noch die van de Unie aen die van de Ligue, gheen offenſie noch hoſtiliteyt ſouden doen. Waer hier uyt wierdt gheſloten het Rijck Beemen en andere gheincorporeerde Landen: waer in elck een de ſijne ſoude moghen bystandt doen: ghelijck dan de Beyer-Vorſt met een machtigh Legher terſtont daer na toogh in Beemen, ende in November de ſlagh van Praag den Keyſer hielp winnen. Ende Spinula quam in den Palts, puyrlijck in den naem van den Keyſer ende auxiliariter: als gheſeyt is.

Alſoo dan nu de Treves ten eynde liep/ ſoo hebben haer Ho: Mog: oock ſoo deur beſendinghen als Meſſiben/ de noch eenighſints correſponderende Furſten vermaent tot conſtantie; ende vertrooſt met hoop ende beloſte van continuatie van ſubſidie: behalven dat deſe Staet ſelfs deur haer oorlogh de Duytſche ſaecke bydiverſe ſoude ſecunderen.

Diſcours op de voorgaende Treves. Alle deſe dinghen alſoo tot voorbereydinghe ende onderſtant van den oorloghe ghepaſſeert zijnde; ſoo moet nu oock yet geſeyt worden van de Vrede: het eenighſte poinct ende doelwit/ waerom den oorlogh werdt aenghevangen: gelijck de Heydenſche Wijſe-man Cicero ſelf ſeer wel heeft geſeyt. Nochtans is veel ſmaet ende quaet ghepraten geweeſt van de ten eynde loopenden Treves: als of die een oorſaeke was gheweeſt/ om inlandtſche beroerte te maecken: Ende om dat den Heere van Oldenbarnevelt in ende omtrent den tijdt van 't maken der Treves in groote authoritept was: ſo wierdt hem ſulcx ſeer gheimputeert.

Nochtans wijſt hy aen in ſijn Manifeſt/ met kennis ende Privilegie der Staten van Hollandt uytgheven/ dat alreede in 't jaer vijftien hondert ſeven ende tachtigh, de Graef van Liceſter quam in Hollandt met laſt om te proponeren een handelingh van Vrede tuſſchen deſen Staet ende de Spaenſche. Onder de Provintien was Vrieſlandt ſoo ſeer tot de ſelve propoſitie ende handelingh van Vrede ghenegen/ dat haer Ghecommitteerde ghelaſt waren ter plaetſe van de handelingh te repſen/ ende openingh te hoozen ende te doen. Sulcx als t'eenemael ontijdigh/ wierdt deur het belept van Oldenbarnevelt, ende deur eene expreſſe beſendinghe aen de Koninginne van Engelandt belet. Hy heeft oock ſedert verſcheyden handelinghen van Vrede van wegen den Keyſer, van wegen den Prince van Parma, den Ertz-Hertoghen Ernſt ende Albert, oock op den naem van de Staten Generael van de andere zijde met goede middelen ende glimp helpen af-ſlaen: Edoch/ ſeydt hy/ de Koningen van Vranckrijck ende Groot Britannien, ſucceſſivelijck met den Koningh van Spagnien ende Ertz-Hertoghen Vrede gemaeckt hebbende/ ende in de leſte neghen jaren van den oorloge, meer laſten ghedragen weſende, als alle middelen ende contributien (niet teghenſtaende die groote verhooginghe van dien) hadden moghen uytbrengen, over ſes ende twintich millioenen guldens: ende de leſte twee jaren met kleyne glorie/ende groote ſchade afgeloopen zijnde/ met groot perijckel van meerder afbreucks/ by ſucces van twee apparente ghetendeerde aenſlaghen/ deur goet debvoir belet; daer mede de uytlandtſche ſecourſen/ in onſeeckerder/ ende veel beſ waerlijcker poincten/ voor den welſtandt der Landen/ waren gheſtelt als te voozen. Ende dat by continuatie van het opjoopen van ſoo groote laſten/ de ſaecken van de Landen geſchapen waren eyndelijck tot deſperate reſolutie ghebracht te worden: ghelijck dzie jaren te voozen die van den Rade ende luyden van de Reeckeninge hadden gheadviſeert: ende/ weſende de laſten/ na 't ſelf de advijs/ in de voorſz dzie jaren meerder gheballen als der Landen inkomen/ tuſſchen ſes ende ſeven millioenen guldens: dat niemandt (verſtandt ofte redenen ghebruyckende) vreemdt ſoude konnen vinden/ dat/ ghevoent weſende hoe den Koningh van Spangien/ ende d'Ertz-Hartoghen wilden toeſtaen der Landen bzp ende ghecrechtigheden/ ende overſulcx metten Heeren Staten: niet als Onderſaten, maer als Regenten van vrye Landen, op de welcke ſy niet en pretendeerden, in handelinghe wilden treden: ende datmen overſulcx tot eene Goddelijcke/ loffelijcke/ eerlijcke/ ende verſeeckerde uythomſte van den langhduyrighen/ bloedighen/ ende hoſtelijcken oorlogh apparent was te komen/ goet ghevonden was/ tot ſulcke handelinge te verſtaen. In de ſelve handelinghe/ met ghemeen advijs/ ende ten overſtaen van de Ghecommitteerden van de Koninghen van Vranckrijck, Groot Britannien, Denemarcken, Chur-Furſten, Paltz, Brandenburch, ende verſchepde Evangeliſche Furſten van Duytſlandt ghetreden zijnde/ was/ ſeyde hy/ by directie van eenighe/ die in de voorſz handelinghe miſhaghen hadden/ de eerſte contremine jeghens hem ende ſijne actien ghevopenbaert/ ſoo in de Vergaderinghe als by gheſtroyde Paſquillen.

1621.

Het Advijs/ daer van hier voor is mentie gemaeckt/ luydt als volght:

EXtract uyt ſeecker gheſchrift beginnende: *Advijs van den Hoogen ende Provincialen Rade, ende luyden van de Reeckeninghe in Hollandt, belanghende de ſwarigheden die 't Landt van Hollandt in 't ſtuck van de finantie is hebbende, deur de Gecommitteerde van de ſelve Collegien ghepreponeert in de Vergaderinge vande Heeren Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, den achſten Martij*, 1604.

I.

Naer dien uwe Mog: Ed: belieft heeft den voorſz Collegien te communiceren de ſwarigheden die in 't ſtuck van de financien zijn vallende, om voor deſen jare voor hare quote te furneren de petitie ghedaen by de Heeren Raden van State, bedraghende ontrent *acht hondert duyſent ponden ter Maendt*, daer inne de quote van Hollandt ſoude komen te bedragen ontrent *ſes en vijftich hondert duyſent ponden in 't Iaer, ofte vier hondert acht en ſeſtich duyſent* ponden *ter Maendt*.

II.

Daer teghen alle 't innekomen van de gemeene middelen van Hollandt in 't jaer niet meer waren bedragende, dan ontrent *vijftich hondert duyſent ponden*; dan moſt afghetrocken worden aen particuliere laſten, ontrent *thien hondert duyſent ponden*, die men jaerlijcx betalen moſt aen intereſten ende renten, tot laſte van den Lande loopende; ende noch aen *Logijs-gelden, Vrachten* ende anderſints, ontrent *ſes hondert duyſent ponden*. Sulcx dat 't voorſz innekommen ſuyver niet meer was blijvende dan ontrent *vier en dertich hondert duyſent ponden*, ende men aen 't furniſſement van de voorſz *ſes en vijftich hondert duyſent ponden* was te kort kommende, ontrent *twee en twintich hondert duyſent ponden*.

XXVII.

Ende indien men by maniere van lichtinghe voort gaet (ghelijck men ſal moeten doen, indien men geen ander ordre daer inne en ſtelt) ſoo ſal men dit jaer op intereſt moeten lichten de voorſchreve *thien hondert duyſent ponden*: Ten naeſten jaer *elf hondert duyſent ponden*: het tweede jaer *twaelf hondert ende thien duyſent ponden*: het derde jaer *derthien hondert een ende twintich duyſent ponden*: het vierde jaer *veertbien hondert twee en dertich duyſent ponden*, ende conſequentelijck ſal men in vier jaren

beſwaert

1621. beſwaert zijn noch met *acht en vijfticb maei bondert drie en ſeſtich duyſent ponden.*

XXVIII.

Sulex dat men alſdan jaerlijcx aen intereſt ſoude moeten betalen ontrent *vijfthien bondert ende drie en tachtich duyſent ponden.*

XXIX.

Waer by te voeghen ſal ſtaen noch *twee of drie bondert duyſent guldens* in 't jaer, het geldt door de menichvuldighe lichtinghe opghejaeght zijnde tot *twaelf ofte veertbien ten bondert.*

XLI.

Maer om niet wederomme in duſdanich verloop ende perijckel van 't achterheyt te vervallen, ende omme de Steden ende Ingheſetenen tot afdoeninghe van deſe ſwarigheyt te beter te bewillighen, ſoo ware nodigh dat uwe Ed: ſich onder malkanderen op 't alderſcherpſte ſouden verbinden: dat men hier na *gheen Penningen meer op intereſt ſoude lichten:* dat niemandt by *overſtemminghe, ſubmiſſie* ofte *uytſpraecke* daer toe ſoude worden gheport: dat niemandt in den laſt van eenighe lichtinghe ſoude ghehouden zijn, dan de geene die onder ſijn Stadts Zegel daer inne hadde geconſenteert. En datmen d'Ontfangers ſoude inſinueren, datſe gheen regres en ſouden hebben eenighe lichtinghe doende, ſonder daer toe te hebben ſpeciale laſt, onder de zegelen van de Heeren Edelen, ende alle de Steden.

XLII.

Datmen oock de laſten van der oorloghe ſal *matigben ende verminderen,* na de conſenten van de Provintien, ſoo haeſt doenlijck zijn ſal: Immers ten langhſten nae den tijdt van ſes Maenden, 't welck ons bedunckens is, als men offenſive procedeert. Ende of de Landen eenigen noodt over quame, dat de defenſive anders vereyſchte, dat men daer op tydelijck beſchrijvinge ſal doen, omme ſonder lichtinghe op intereſt by andere middelen daer inne voorſien te moghen worden.

Hy wijſt daer na oock klaerder aen dat hy een principael inſtrument is geweeſt / dat twintich jaren langh met dexteritept / goede glimp / belepdt ende redenen / alle gheyzoponeerde handelinghen van Vzede met den Spaenſchen en haer adherenten zijn afgheſlaghen: ſoo langhe ſy hare pretenſien hebben willen manteneren: namelijck / dat de Ingheſetenen van deſe Landen waren hare Onderſaten. Maer de ſelve pretenſien na latende / ende verklarende dat ſy deſe Landen hielden voor vzye Landen / daer op ſy voor haer ende hare Erben niet en pretendeerden: ende dat ſy in die qualitept te vzeden waren met de Heeren Staten te handelen: ende de handelinghen daer op (met interventie van de Gheſanten van de Koningen van Vranckrijck, Groot Brittannien, Denemarcken, en verſchepden Chur ende Vorſten van Duytſlandt, deſer Landen goede vzienden ende gheallieerden) begoſt / ende apparent weſende van een Godelijcke / eerlijcke / ende verſeeckerde uptkomſte: dat hy met uptnemende ſwarigheden / moepten / perículen / ende conſtantie / de ſaecke tot de voorſz uptkomſte had helpen belepden / tot dat de handelinghe beſloten was gheweeſt: daer op nu thien jaren langh de bloedighe / beſ waerlijcke / ende koſtelijcke oozloghe in deſe Nederlanden hadde op gehouden.

Eenighe vozdere goede vzuchten van ſijne dienſten die eyndtlijck deur den Treves haer effect hebben ghekreghen / waren: dat hy een pzincipael ende geſtadich inſtrument was geweeſt / dat het credijt van de Heeren Staten ſoo goet ende groot was ghewozden: dat in plaetſe dat veele jaren voor dat hy in de voorſz dienſt quam / de Heeren Staten gheen credijt ofte gheloof en hadden / omme op haren name / by bewillinge geldt op rente of intereſt te lichten; ende dat oberſulex ſeer groote ſomme van penningen / op den name ende het geloof van haer Ontfangers ende Rentmeeſter waren ghelicht: daer voor men thien oft twaelf jaren / twaelf ten honderd int 't jaer voor intereſt, ende twee ten honderd voor makelaerdye hadde moeten betalen: de losrenten jeghens den penningh twaelf, ende de lijf-renten jegens den penning ſes / ende noch meeſt by conſtraincte ofte authozitept had moeten verkoopen: dat daer na op des Landts credijt de leſte penninghen op intereſt ghelicht waren jeghens den penningh ſeſthien, ende een derde-part van het honderd voor makelaerdye: de lijf-renten jegens den penningh negen, ende los-renten jegens den penningh ſeſthien. 1621.

In 't jaer als hy den dienſt als Advocaet aenbaerde / hadde den Ontfanger Generael te reecknen van vijf ofte ſes jaren; de ontfangers van de ghemeene middelen / ſommighe van vier jaren; ende de Rentmeeſters van Geeſtelijcke ende andere goederen / ſommighe van veel meer jaren / 't welck mede was gerecdzeſſeert. Soo dat daer naer van de ghemeene middelen alle half jaer / ende van anderen / ten naeſten alle jaer ghereeckent wierdt.

In 't aenbaerden van den voorſz ſijnen dienſt / konden met groote moepten ende beſ waernijſſe / de Heeren Staten van Hollandt ende Weſt-Vzieſlandt / voor de Generalitept in de laſten van den oozloghe opbzengen / ontrent achtien hondert duyſent ponden in 't jaer: ende betaelden daer na ten naeſten by / twee ende veertigh hondert duyſent ponden.

Maer daer by moſt ghelet worden / dat de laſten van de oozloghe in den tijdt van de voorſz twee en dertich jaren van ſijnen voorſz dienſte / ſoo groot ende beſ waerlijck zijn ghevallen: dat de Heeren van Hollandt daer na meer voor de particuliere laſten van Hollandt ende Weſt-Vzieſlandt moeſten opbzenghen / als in den jare vijftien hondert ſes en tachtigh konde opgebzacht werden: ſoo wel voor de laſten van de Generalitept / als van het Landt van Hollandt ende Weſt-Vzieſlandt in 't particulier / te weten boven twee millioenen guldens in 't jaer.

De welcke niet te min / boven de voorſz twee en veertich hondert duyſent ponden, upt der Landen inkomſten nu konden ghevonden ende betaelt worden. Ende hoewel het beter was het Landt te beſwaren, als te verlieſen; ſoo diende nochtans wijſſelijck ende voorſichtelijck ghelet (ghelijck oock by de Collegien van den Hoogen ende Pzovintiale Raden / ende Luyden van de Reeckeninghe in den jare ſeſtien hondert vier ſchzifteliick was gheadviſeert) dat by meer ophoopen van de laſten boven het inkomen / de Landen in d'upterſte ruijne moſten verballen. Ende by ſoo verre in de leſte thien jaren gelijcke laſten hadden moeten gedzagen worden / als in de thien jaren te voozen / ſouden de particuliere laſten van Hollandt ende Weſt-Vzieſlandt jegenwoozdigh wel tot ontrent vier millioenen guldens in 't jaer hebben moeten rijſen. 't Welck (boven ſeer veel andere bedachte ende onbedachte / periculen ende beſ waerniſſen) door het maecken van den Treves was voorghekomen ende belet.

Nochtans wierdt hy ſeer verhaet ghemaeckt ende ghetraduceert van wegen den Treves-handel: de particularitepten waer mede hy te dier oorſaecke wierdt beſchuldight, zijn te ſien upt volgende defenſien. 't Is / ſepde hy / klaerlijck verſiert / dat de Koningh van Vranckrijck voor ſijne Ambaſſadeurs ſoude aenghebooden hebben / aſſiſtentie van hondert duyſent Croonen ter Maendt.

Dat oock verdicht was dat de laſten van de oozloge ſoude weſen begroot op ſeven millioenen kroonen, Van gelijcken / dat van den Koningh van Vranckrijck drie millioenen kroonen ſouden weſen verſocht; dat oock openbare onwaerheyt was / dat hy aen den Heere Pzeſident Janijn, ende Buſenval, elck thien duyſent guldens ſoude hebben ghegheven.

Ghelijck oock de Regeringh ſelf wiſt een openbare leughen te weſen: dat hy ſoude hebben gheſadt authoritept omme te diſponeren van hondert ende twintich duyſent gulden jaerlijcx. Hebbende alleenlijck gehadt voor extraozdinaris koſten ende moepten van de correſpondentien binnen ende buyten 's Landts / ende 'tgeene daer aen kleeft / vijf hondert gulden jaerlijcx, 't welck immers te ſeer veel verſcheelt.

Dat het waren openbare leughenen / die men taſten ende ghevoelen kon: dat de finantien met exceſſive extraozdinaris koſten ſedert de Treves ghediſpendeert ſouden

1621. ſouden weſen: Alſoo / ſonder het verſchot van veele hondert duyſent guldens aen de Franſche troupen ghedaen / daer op noch reeckeninghe noch ſtaet en was ghemaeckt / ende daer oock meer als drie jaren gheleden / ende ghedurigh daer nae in de Vergaderinghe van Hollandt verſcheyden vertooghen waren ghedaen: dat in de finantie van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt geen confuſie ofte verloop ſedert den Treves waren ghevallen / maer wel merckelijcke verlichtinghe / ghelijck hier voren is verhaelt: weſende ghedurigh wel ghelet / dat de laſten het inkomen niet en hebben ghecreceert. Dat hy den Preſidentt Janyn ſoude hebben belooft / ghedurende den Treves, de exercitie van de Roomſche Religie in te voeren / was mede ſeyde hy / een openbare leughen: ter contrarie hebbende helpen bewijſen / dat ſijne Propoſitie dies aengaende opgheſloten / ende altijt ſecreet ghebleven was.

Tot het vereenigen van alle de Oost-Indiſche Compagnien / ende het formeeren van een generale Compagnie / de ſelve te doen Octroyeren ende aſſiſteren / had hy veele jaren / ſoo in 't publijck als in 't particulier / ſeer veele moeyten ghedaen / ende goede officien ghedaen / ghelijck veele van de Bewintebbers der ſelver konden ghetuyghen. Tot de Weſt-Indiſche Compagnie / verklaerde hy noyt eenderlingh ſuccess te hebben konnen ſien. Ghelijck dan namaels oock de ſelve niet veel ſeghens heeft ghehadt. Nochtans heeft hem oock niet weynigh voor de ſchoen ghesproonghen / het wederhouden van de ſelve Compagnie in ſijnen tijdt.

Indien de ſalutmiddelaers / ſeyde hy / haer wilden bevlijt maecken / ende haer ſchepen ghereedt voen: hy nam aen te bedijen / dat in alle andere poincten jegens hem gheſtelt / hy hem notoir ongelijck hadden gedaen / ende in ſeer veel poincten jegens de authoriteyt / Rechten ende dryheden der Landen ende Steden van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, hen extraordinarelijck hadden vergrepen: Ende dat de ſelve / ende alle andere aen deſe ſalutique part ofte deel hebbende / verdiente hadden gheſtraft te worden.

Eyndelijck ſtelde ſich voor dat dermoedelijck die van Hollandt hem ſouden moghen ſijn afdijs af draeghen: wat middelen voorhanden waren omme alle ſwarigheden te rechten. Hy ſeyde / dat alle violentien voor den Staet van de Landen ende Steden / voor Sijne Princelijcke Excellentie / voor ſijn loffelijck Huys ende alle Leden van dien / voor alle vrome Patriotten van alle qualiteyten / ende ſonderlinghe voor de ware Ghereformeerde Religie, ende Religions-verwanten / waren corroſijf / ruineus / een oprechten Spaenſchen Raedt / tot onderganck van deſe loffelijcke Landen ende den welſtandt van dien ſtrecckende.

Dat dieromme behoorde aenghenomen te worden / 'tgene ſeer wijſſelijck / leſt by den Heere Ambaſſadeur van de Koninclijcke Majeſteyt van Vranckrijck met levendighe redenen was ghecommandeert; ende peremptoirelijck ſoo aen de Heeren Staten Generael / als aen die van Hollandt in den jare derthien by de Koninckelijcke Majeſteyt van Groot Brittannien ghevraeden ende vermaent: daer toe oock ſijne Majeſteyts vermaninghe ende raedt noch binnen 's jaers ghegheven / ſeer wel kon gheappliceert ende ghevoeghet worden. Item den raedt ende vermaninghe van den extraordinaris Ambaſſadeur van den Koningh van Sweden: ende verſcheyden vermaninghen ten ſelven eynde ſtrecckende / by vele van de Vergaderinghe ſoo publijckelijck als particulierlijck ghedaen: Namentlijck / het afleggen van alle ombragien, jalouſien, ende nadencken, alle gheconcipieerde bitterheden, haten, ende wraecken: maer berghetende het ghepaſſeerde (ſoo veel eenighſins ende ſonder merckelijcke prejuditie geſchieden kon) hem van nieuws te wapenen met onderlinghe liefde / eenighept / ende vertrouwen: weſende de eenighe middelen om den Spaenſchen Raedt / gewelt / ende meneen / te weder ſtaen.

't Welke ghedaen zijnde / dat goede ſorghe moſt ghedraeghen worden / dat de Ghecommitteerde ter Vergaderinghe van de Heeren Staten Generael / die in 't generael op gheene Inſtructien en beſoigneren / het fondament van hare vergaderinghe moſten houden te weſen de naerdere Unie van Uytrecht: wel ende voorſichtelijck letteude / dat de poincten daer by tot haren laſte ende diſpoſitie gheſtelt onderhouden / ende nagekomen worden. De defecten van de conſenten der voorleden jaren ghe ſuyvert ende volbaen: voor het loopende jaer wel ende tijdelijcke goede conſenten ingheboeght / ende Hollandt met Weſt-Vrieſlandt voor de quoten van de andere Provintien volbaen werden van de verſchoten penningen, aen de drie Regimenten Franchoyſen te voet, ende twee Compagnien te peerdt. 1621.

Dat de ſelve Gecommitteerden hen moeſten onthouden van tot hare kennisſe ofte diſpoſitie te willen trecken / ſaken by de voorſz Unie of niet aen haer gheſtelt / of expreſſelijck aen de particuliere Provintien gereſerveert: ten zy by voorwilligh conſent van alle de Provintien ſulcx toegelaen werde / ſonder eenige overdringinghe ofte oversterminge daer inne te ghebruycken: alſo 't ſelve voor uſurpatie ende violatie der Hoogheden ende Rechten der reſpective Provintien moeſt ghehouden ende geacht worden: daer uyt gheen dienſt / maer veel onheplen ende ſwarigheden ſtonden te verwachten.

Dat ſulcx voordelijck diende in Religions ſaken / ingevalle den text vande voorſz Unie klaerlijck mede / ghelijck oock verſcheyden andere Tractaten: dat de diſpoſitie over de Religie ende Religions ſaken aen de reſpective Provintien was ghereſerveert; ende het gebruyck in de voorſz Vergaderinghe onderhouden / in de naeſte dertich jaren was dien conform ghevoeght / dat ſonder ghemeene bewilligh van alle de Provintien / daer inne in 't minſte niet en was ghedaen.

Dat ſijne Excellentie ende Raedt van State, in 't beleydt van de ſaecken van State ende oorloge / de Landen in 't generael aengaende / moeſten volghen de inſtructie daer op by de Heeren Staten Generael met goede deliberatie ghemaeckt / ende by hen-luyden reſpectivelijck / niet eerde te achter volghen ende onderhouden / aenghenomen: beſorgende dat de Provintien de defecten in de conſenten van de voorleden jaren ſuyverden ende volbeden / elck voor haer quote / die van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt datelijck indemnerende / ende bevrijdende van het verſchot aen de Franſche Ruyteren ende Soldaten metten Officieren ghedaen: ende voorts dat de jaerlijcxſe conſenten behoorlijck mochten inne ghewilligt ende volbaen worden: ende dat de laſten de ghedraeghen conſenten niet merckelijck te boven moeſten gaen.

Letteude met goede inſichten / dat in ſaecken van groote importantie / met goede correſpondentie ende kennisſe van de Heeren Staten Generael werde ghebeſoigneert / dat veghens de Hoogheden / Rechten / Privilegien ende ghebruycken van de Provintien / Leden ende Steden van dien / niet en werden gheattenteert: ende ſonderlinghe gheen inbreuck ofte eenighe verhinderinghe ghedaen / in 't practiſeren van het twee en dertichſte Artijckel der voorſz Inſtructie, als oock ſeer ghewichtighe redenen daer inne gheſtelt.

Dat ſijne Excellentie ende de Collegien van de Admiraliteyt / de ſaken ende het beleydt van den oorlogh te water, met de middelen daer toe ghedeſtineert ende 'tgheene daer aen kleeft / volgende de Inſtructie (mede by eede te achterbolgen / aengenomen) moeſten dirigeren: ende in extraordinaris ofte importante ſaken / met goede kennisſe en correſpondentie van de Heeren Staten Generael procederen: oock letteude dat de laſten niet merckelijck en excederen het inkomen.

Dat de Heeren Ridderſchap, Edelen ende Gedeputeerden van de Steden van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt beſoigneerden op gheen Inſtructie, maer vergaderden op de poincten van beſchrijvinghe ofte receſſen, met laſt omme op alle voorvallende ſaecken mede te adviſeren ende reſolveren / ten meeſten dienſte ende verſeekeringe der Landen in 't generael / Leden ende Steden van dien in 't particulier.

Waer inne hy vermaende datmen voor al behoorde te letten op d'Unie onder de Leden ende Steden: eerſt / ende daer na met de reſpective Provintien ghemaeckt: overweghende waer toe de Leden ende Steden onderlinghe

1621. lingsje aen malkanderen verbonden zijn: daerinne bewijsende de oude vromicheydt ende ghetrouwicheydt, met oprechte eendrachtigheydt ende volkomen vertrouwen: vergetende alle ghepasseerde saken / soo veel mette welstant van de Landen / Leden en Steden van dien geschieden kon; ende stellende in de Religions saken eene Chrystelijcke provisionele tolerantie ofte verdraeghsaemheyt / in 't verschepde gevoelen van de prædestinatie ende aenkleven van dien / met goede bepalinge jegens alle extressen. Voorts blijvende by de Gereformeerde Leere / maeckende eene goede Kerckelijcke ordonnantie; ende daer by herstellende de Kerckelijcke vergaderingen ende discipline; onderhoudende voorts de beloften ende ordre: dat niemant / ter oorsaecke van de Chrystelijcke Religie of ghevoelen in de selve soude worden onderzocht / ofte eenige molestie aen gedaen / op dat een yeghelijck in ruste ende vrede / onder de wettelijcke Regeringe deser landen ende steden / mocht leven in goede verseckeringe. Ende indien dezelve op de voorsz verscheyden gevoelen nodich bevonden wert / dat met goede deliberatie ende sonder passie van allen zijden / by de beste reden moest worden onderzocht / wat wegh / ordre / ende vergaderinghe daer toe by gemeene bewillinge best ende bequaemst soude mogen worden ingegaen.

Dat zijne Excellentie ende de Gecommitteerde Raden der Staten van Hollant / in conformite van haer respective commissien / instructien / resolutien ende acten / moesten besoigneren met goede correspondentie en discretie / in alle saecken van State / Kerckelijcke ende wereltlijcke Politie / ende oorloghe / die landen van Hollandt ende West-vrieslandt / Leden ende steden dan dien in 't particulier aengaende: ende dat in importante ende swaere saecken der Staten bewillinge ende consent worde versocht / ende in alles hare Resolutien nagekomen.

Dat sijne Excellentie ende de Raden van de Justitie in Judicicle differenten ende geschillen de Justitie wel ende behoorlijck administreren; ende oock daerinne gehanthaeft worden moesten.

Dat de Kamer van Reeckinge in de Administratie van de Domeynen ende andere saecken tot hare dispositie staende / haer wel ende behoorlijck mochten quijten / ende daer inne gemainteneert werde.

Dat de Officieren so Generael als particulier / eensamentlijck de Regenten van de Steden ende Dorpen / in 't bevorderen van goede Politique Regeringe / Administratie van de Justitie / vorderinghe vanden welstandt / ruste ende eenichheydt van de steden / dorpen / poorteren ende inwoonderen van dien / haer wel ende behoorlijck mochten dragen / ende met goede discretie hare Authoriteyt ghebruycken / oock ghehandt-haeft worden.

Dat 't selve alsoo ghedaen / ende een yeghelijck in zijn recht / authoriteyt ende ampt gerespecteert / ende ghehandthoudt zijnde naer behooren / alle saken ontwijffelijck haest wederomme in goede pointen ghestelt ende gebracht worden souden.

Endelijck bad voor al te willen letten op haer Hoogheyden / rechten / vryheyden en de verseckeringhe van den Staet in 't gemeen ende particulier. Hy seyde wijders ten naesten by ghelijcke swaricheyden te hebben moeten lijden / ende door Godes genade overwonnen / Anno 1586. ende 1587. onder den Grave van Lycester: 1588. ende 1589. onder den Baron Willugby, zijnen Successeur over het Engelsche secours: in 't jaer 1600. na den slach van Vlaenderen / in 't jaer 1608. inde handelinghe van den Treves. De waerheydt (seyde hy) had nu twee en dertigh jaren de leugenen overwonnen: vertrouwende dat God den Heere Almachtigh de waerheydt noch voorstaen / de leugenen en leugenaers confonderen soude. Andere (van groote qualiteyt ende meriten) soo in dese Landen als in de nagebuyrige Rijcken en Landen hadden / voor en by onse tijden / ghelijcke / oock wel grooter Calumnien moeten verdragen.

Tot meerder aenwijsinghe / wat hy om de meergemelde Treves handelingh had moeten lijden / dient 't volghende Extract ende besoigne op dat stuck voorgevallen. 1621.

EXTRACT.

SOo op gisteren voor middach in de vergaderinghe van de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, ghebracht wierdt seeckeren Brief aen deselve gheaddresseert; ende op namiddach inde Vergaderinge vande Heeren Staten van Hollandt ende West-vrieslandt, twee brieven, d'eene gheaddresseert aen de selve Heeren Staten, ende d'andere aen den Burgemeester van *Amsterdam, Reynier Pauw*: alle drie van woorde te woorde genoech van eenen inhoudt, wesende deselve ingheslelt seer *schandaleus* ende vol vilaynie, soo van de Heeren van de Regeeringe, als oock specialijcken van den persoon van den Heere Advocaet *Oldenbarnevelt*: als of deselve Heeren van de Regeringhe, ende den voornoemden Heere Advocaet, in de jegenwoordighe handel van *Vrede* ofte *Treves*, yet sochten te doen ofte te weghe te brenghen, dat niet en streckte tot dienste ende verseckertheyt van den Staet vanden Lande, nochte sulcx als deselve vereyschte: voegende daer by noch eenige dreygementen. Ende den voornoemden Heere Advocaet daer op oorsaecke genomen hebbende in 't lange te verhalen syn xxxj. jarighen dienste, soo in qualiteyt als Pensionaris der Stadt Rotterdam, als mede als Advocaet van de Landen van Hollandt ende West-vrieslandt, ende 't geene daer en tusschen in 's Lands publicque, ende de particuliere saken van syne Excellentie, ende syn wijtberoemde Huys van *Nassauw*, was verloopen: ende de devoiren by hem daer in gedaen met alle getrouwheydt, sulcx hy in goeder conscientie ten dienste van den lande gheacht hadde te behooren, ende noch bereyt was daer inne te continueren: dan dat hy naer eenige tijdt herwaerts begost hadde te mercken, dat men veel saecken, ende sonderlinge 't geene ghepasseert was in den handel mette Gedeputeerden van den *Vyandt*, op hem hadde; daer nochtans in deselve niet en was ghepasseert, of ten ware hier in de Vergaderinge geconsulteert ende goet gevonden. Ende soo nu in dese brieven hier van opentlijck bleecke dat men het op hem hadde, wilde hy de Heeren Staten in beraet gheven, of tot vorderinghe van 's Landts dienste, ende voor syn persoon niet goet en waer dese tempeesten te ontwijcken, ende hem voor eenen tijdt stil te houden: 't welcke, so men 't selve voor den dienste van den lande geraden vondt, wilde hy gaerne sulcx doen; sonder dat hy nochtans van eenighe dreygementen, als by de voorsz brieven syn persoon schijnen gedaen te worden, hem bevreesen. Ende syn E. daer op desen voormiddach niet ter vergaderinge komende, was by de Heeren Edelen ende Steden, representerende de Staten van Hollandt ende West-vrieslant, de voorsz sake ghenomen in deliberatie: ende naer dat de Heeren Edelen ende Steden verklaert hadden't goet contentement datse hadden van de diensten van den Heere Advocaet, ende de begeerte diese hadden syn E. daer inne te sien continueren: ende voor Resolutie goet gevonden, dat men door eenighe Gedeputeerden uyt dese vergaderinghe syn E. soude versoecken terstont in dese vergaderinge te komen, ende te continueren synen dienste als te vooren, oock om hem te animeren en te vermanen, dat dese vergaderinge, voor so veel 't noodt waere, syn persoon syn nemende in haere Edts. *protectie* ende *sauvegarde*: soo verre dat, soo yet jegens deselve geattenteert worde, men dat nemen soude als aen hare Ed: Mog: selfs gedaen.

Ende nopende de fameuse brieven vooren geroert, dat die met syn Excellentie sullen worden ghecommuniceert, ende deselve verklaert, hoe de Heeren Staten in dese saecke als aen hare Ed. Ed. Vergaderinge, ende aen haren Officier gedaen, ter harten nemen ende gheresolveert waren by alle middelen den Autheur van dien te soecken, te ontdecken, ende te doen corrigeren naer syne merite. Ende omme daer toe te komen, goet gevonden hadden een premium van *twaelf hondert ponden*, van veertich grooten 't pont, te stellen aen den geenen

Digitized by Google

1621. geenen die 't geschrift soude kennen en de handt weten aen te wijsen: ende voorts noch voor den Autheur selfs (inghevalle hy hem bekent maecken wil) sijn pardon, ende voorts præmium, in ghevalle hy hem openbaerde, ende verklaringe dede door wiens *beleydt*, instigatie ende persuasie hy sulcx ghedaen hadde: ende tot 't eerste om den Heere Advocaet te versoecken ende aen te seghen, zijn ghecommitteert den Heere van *Opdam, Hugo Muys* van Holy, *Pieter Boom*, ende *Iean Pietersz. Stoop*, als uyt den *Edelen, Dordrecht, Amsterdam*, ende *Alckmaer*: ende tot de communicatie met sijne Excellentie den Heere van *Brederode*, Doctor *Iohan Hereck, Arent Meynertson, Pieter vander Maer, Boltensz.* ende *Cornelis Veen*, als mede eenen uyt den *Edelen, Dordrecht, Haerlem, Delff, Amstelredam*, ende *Hoorn*. Ghelijck mede verstaen is, dat eenighe uyt dese vergaderinge souden instellen de publicatie op de voorschreve fameuse gheschriften, ende t' ontdecken van den Autheur te doen, in conformité deser resolutie. De voorsz Gecommitteerden hare last voldaen hebbende, is met de eersten, den Heer Advocaet wederom in de Vergaderinge gekomen: ende de tweede, hebben gherapporteert, hoe sijne Excellentie de Vergaderinge bedanckte van de communicatie, ende hem ghedraghen tot 't geene de selve gaet gevonden hadden. Gedaen in den *Hage* den vijfthienden Octobris, Anno *sestien hondert ende acht*. Onderstont, uyt gegeven voor Extract autentijck, op den 22. Octobris Anno *sestbien hondert acht*. Ende was onderteyckent, by my *A. Duyck*.

Mijn meeninge is niet te oordeelen van 't gepasseerde / of de Treves wijslijck of onwijslijck ghemaeckt was; van de wetteljck of onwetteljckheyt der producten in de daer op ghevolghde inlandtsche twisten ghehouden; 't is my ghenoegh te seghen: waer twee kijven, datse ghemeynlijck beyde schuldt hebben; doch eyndtlijck hout het een yegelijck geern met de winner. Ick wil ghelooven dat behalben de swaere lasten / daer in de Staet door den oorlogh was bevallen / oock andere particuliere insichten waren by de gheene / die den Treves dreven; maer ick gheve oock een peder te bedencken / of niet de andere / die door de continuatie van den oorlogh spraecken / haer particulier daer mede ondersochten. Een Veldt-oberste / veel emolument trecklende uyt den oorlogh / ende uyt het sijne niet daer toe contribuerende / soude dwaeslijck doen: indien hy dreef of prees een Vredemakinghe. Wy hebben ghesien in onse daghen / dat alsoo wel in oorloghe als in vrede / komen ontstaen inlandtsche twisten. De Koninghe van Spangen in 't swaerste sijner oorloghen Anno twee en dertich in Nederlandt / ende *Annis* neghen en dertich en veertich in Catalognien ende Portugael, heeft de meeste inlandtsche oorloghen ende afvallen ghekregen: als Godt een Landt wil straffen met inlandtschen twist / hy kan 't alsoo wel doen in oorlogh als in vrede. Te willen dan dese vergangene inlandtsche beroerten in de vereenighde Provintien maecken noodtwendighe vruchten van de Treves, dat duncht my abuys. Nochtans moet ich oock bekennen dat d'oorlogh daer op volghende / gheluck ende groothept heeft aen 't Landt ghebracht: die nochtans / als men 't wel calculeert / het Landt dier ghenoegh staen: zijnde eyndtlijck aen 't Landt ghleen ander middel oberghebleben / als de goede wille van de ghemeente, tegen seer onmatighe schulden.

Voorstel van nieuwe Treves handelingh.

Alle die de ghelegenthept van de Vereenighde Nederlanden kennen / moeten oordeelen / dat sy / vrerende door haer byhept ende behoudenisse / meer ghewapent ende in actie / als in rust behoorden te wesen. Des onaenghesien hebben haer nopt ghetoont tvandt van een eerlijcke ende verseeckerde vrede. Maer hoe / waer / ende wanneer sy de selve conditien hebben konnen bedingen; oock wat de Handelingh ghevordert of verhindert heeft / sulcx mach men af nemen uyt 't volghende verhael.

Verhael hier.

Tegen 't uytgaen vanden Treves anno een en twintich den 18. Maert / gaf de Heer Griffier Aerssen aen haer Ho: Mog: te kennen ontfanghen te hebben dien morgen ontrent neghen uyren een Brief van den Audientier Vereycken, geschreven door last van den Ertz-Hertogh / door een expresse Bode van den Secreten Raedt tot Brussel, luydende: Dat binnen drie of vier daghen den Cancelier van Brabandt, van weghen den Ertz-Hertogh soude komen in den Hage: om te handelen met haer Ho: Mo: van seerchere saecken. 1621.

Waer op ghedelibereert / oock met den Heere Prince van Orangie gecommuniceert zijnde / is door de Heeren Gecommitteerde Raden van Hollandt bestelt het huys van den Heer Helmonts in de Vlamingstrate / om den Cancelier te logeeren. Ende alsoo verscheyde advijsen vielen of men hem oock soude doen eenige receptie ende defrayement: soo is by pluralitept van stemmen goet ghevonden te senden den Hofmeester Mortaigne naer Delff. om aldaer eenige verdeckte schuyten ghereedt te doen maecken / ende daer mede hem te brenghen tot de Hoornbrugghe: om aldaer door sijn Excellentie Prins Maurits te doen ontfangen / ende gheleyden met een goet getal Carossen aen het gedestineert logement: hoe wel 't ter dispositie van den Heere Prince gestelt was: of sijn Excellentie self / of deur Prince Hendrick, of den Prince van Portugal, of yemant anders belief de de receptie te doen. Maer ten wiert niet goet gevonden dat yemant van de Vergadering hem soude gaen ontfangen: maer wel te doen complimenteren / als hy in 't logement soude zijn aenghekomen / ende dien ende den volghenden dagh te tracteren met visch.

Den 23. Maert in deliberatie gelept zijnde / hoe men den Cancelier ter audientie soude halen: is met advijs van sijn Excellentie verstaen / datmen hem soude tracteren als een Gesante, ende dien volgens ter audientie halen ende wederom t' huys brengen by twee Gedeputeerden uyt de Vergaderinge / met twee Carossen / ende tracteren tot last van 't Land; tot naerder laste ende zijn ten eynde voorsz ghecommitteert de Heeren Boetseler ende Eussum, om by hem ten eeten te mogen blijven / by soo verre sijn Ed. dat versocht. Maer wiert goet gevonden alvooren hem ter audientie te laten / datmen door de Clerq vander Burgh hem soude laten af-epsschen sijn Brief van Credentie / om daer uyt te sien hoe dat haer Hoogheden hare Ho: Mo: daer by qualificeerden en tracteerden: dienvolghende heeft de voorsz Verburgh van den voorsz Heer Cancelier / den Brief van Credentie ontfangen / ende ter Vergaderinge overghebracht / houdende d'Opschrift: A nos Treschers & bons amis, les Estats Generaux des Provinces Unies, ende het inhouden als volght:

Les Archiducs:

TReschers & bons amis. Nous envoyons par de là Messire *Pierre Peckius*, Chevalier, Sieur de *Bouckhaute*, &c. de nostre Conseil d'Estat & Chancelier de *Brabande*, porteur de cette, pour traicter avec vous certain affaire qu'il vous declarera, c'est pourquoy nous vous faisons la presente, vous requerans de non seulement luy vouloir donner bonne audience, mais aussi en ce qu'il vous en dira de nostre part, entiere foy & Creance. A tant, Treschers & bons amis, nostre Seigneur vous ait en la sainte garde. De *Bruxelles*, le 16. de *Mars*, 1621. estoit signé, *E. Albertus. A. Isabelle.* & plus bas, *Vereycken.*

De Ertz-Hertoghen.

SEer lieve ende goede Vrienden. Wy senden af den Heere *Peter Peckius*, Ridder, Heer van *Boeckhaute*, &c. van onsen Rade van State, ende Cancelier van *Brabandt*, brenger deses, om met u over eenighe saecken te handelen, de welcke hy u verklaren sal; daerom ist dat wy u desen teghenwoordich schrijven; u versoeckende van hem niet alleen goede audientie te willen verleenen, maer oock volkomen gheloof, in het ghene hy u van onsent wegen sal segghen. Daer mede, seer lieve ende goede Vrienden, bevelen u in de heylige bescherminge Godes. Van *Brussel* den *sestienden van Maert, sestien hondert een en twintich.* Was geteyckent *E. Albertus. A. Isabelle.* Ende lager, *Vereycken.*

Den voorsz Brief ghelesen ende d'inhoudt vernomen zijnde / is goet ghevonden dat de Heeren van Boetseler ende Eusum, den Cancelier ter Vergadering souden halen ende brengen. Hier na is Sijn Excellentie ter Vergadering gecomparcert / ende een weynigh daer na

Digitized by Google

1621. ooch de Heer Cantelier; en sonder al voren te doen eenige Complementen van groetenis of anderssints / heeft gepropooneert gelijck hy dat daer na by geschrifte / by hem geteeckent / heeft over gesonden / hier na volgende; daer op hem insghelijcks sonder eenighe Complimenten is geantwoort: dat hare Ho:Mo: op syn geproponeerde soude letten, ende nemen alsulcke resolutie als d'selve voor den dienst ende welstant van 't Landt souden bevinden te behooren.

Edele Mogende Heeren.

Sijn Propositie.

DEse laetste daghen van het twaelf-jarighe Bestant van Nederlant, ons gemeene Vaderlant, stellen ons voor ooghen de *droeve veranderinghe die naer het eynde van sulcke tytlijcke Accoorden gewoonlijck is te volgen*, ende daer af de bereytselen van als nu worden gevordert, soo aen de eene als aen d'ander syde: maer het is alsoo, dat hebbende ondertusschen de Doorluchtichste Erts-Hertogen hunne medelijdende oogen gheslagen op de swaere ende uytterste inconvenienten, daer inne de Landen door dese veranderinghe wederom souden komen te vervallen, en hebben niet willen naerlaten in bedenckinghe ende groote consideratie te legghen de middelen, die souden konnen dienen tot verhoedinge ende afweeringe van dien: sonderlingh tot dit *Salich voornemen* beweeght synde, door hunne natuyrlijcke genegentheyt tot vrede, ende door hunne yver ende affectie tot het ghemeene beste; dewelcke oock syn gheweest de principaelste motiven, dat hare Hoogheden hen hebben gheresolveert tot het voorgeroerde Bestant, als een beginsel van de gheheele gewunstede blussinghe des brants van Oorloge, daerinne sy t'heuren aenkomste deser Landen hebben ghevonden; meynende dat binnen den tijt des selfs Bestants *hunne Actien* insgelijcks genoech hebben betuycht ende uytgeweesen de seeckerheyt van hunne goede intentie, ende voor desen toekomenden tijdt; ende hebben hunne Hoogheden niet meer ter herten, als te weghe te konnen brenghen het meeste voordeel van dese landen in't generael, dewelcke daerinne souden schijnen te consisteren, *dat alle de partyen ende leden van de Nederlanden wederom souden vergaderen in een Lichaem, ende onder een Hooft*; synde seer apparent dat gelijckse voor de Troubelen van onse tijden waren in vreedsame eenigheyt, ende gheruste voorspoedigheyt, sy die in meerder souden komen te genieten, indien de Provintien van deser syde hun lieten verwilligen tot een goet, bequaem, ende vast verdragh: *onder bekentenisse van de natuyrlijcke Princen.* Dit is het punct 't welck heur Hoogheden my belast hebben U. E. Mo: voor te dragen ende vriendelijcken te presenteren, geacht hebbende dat hun toestont neffens deselve, voor alle nieuwe breeckingen van oorlogen te doen dit Officie van goede Princen; soeckende ende behertighende uwe eygenen geduyrende welstant, ten eynde daer op werde gelet, ende genomen een yruchtbare resolutie, by dewelcke alle Bloetstortinge excessive belastingen, ende andere ellenden, die dese Nederlanden soo lange jaren hebben moeten onderstaen, eens voor al mogen wech genomen, ende verhoet worden. Ende daer uwe Mogentheden *op desen Voorslach* souden begeeren te treden in communicatie van Accoort, sullen hare Hoogheden in sulcker voegen verstaen tot alle billijcke ende redelijcke conditien ende capitulatie, dat deselve uwe E: mogentheden alle oorsaecke sullen hebben van vernoegen, ende niet alleenlijck sien de effecten van den goeden wille van hare Hoogheden, maer oock de oprechtigheyt ende sinceriteyt die sy al den tijdt in sonderlinghe recommandatie hebben ghehadt, ende tot noch toe doen blijcken, by de *Punctuele* ende *Religieuse onderhoudinge* van alle hunne handelinghen, ende belofte, so hun 't selve volkomelijck mach toebetrout werden; willende U. E. Mogentheden oock wel versekeren, van gelijcke goede ende oprechte intentie van de *Catholycke Majesteyt*, ende dat deselve sal voor goet vast ende gestadich houden, alle 't geene hare Hoogheden desen aengaende sullen hebben getracteert ende besloten. Ende was onderteeckent P. Peckius.

Dese Propositie nach dien selven dagh gelesen synde / wiert gheset in handen vanden Heer Prins Maurits, om te letten wat daer op soude dienen gheantwoort; tot dien eynde oock de Heeren Gecommitteerde van Hollandt het overnamen / om in haere Vergaderingh een advijs daer op te formeren. Deselve hebben den volghenden dach ingebracht een concept van antwoort op de ghemelte Propositie: verklarende dat haer Ed: Mo: 't selve concept alsoo hadden goet gevonden / ende hun gelast ter vergaderinge van haer Ho: Mo: voor hun advijs in te brenghen / omme aldaer ghe-resumeert ende geexamineert / ende daer op met ghemeen advijs ghe-resolveert te worden / 't geene voor den meesten dienst / maintenement van de Souvereyne Vryheyt, Rechten ende Gerechtigheyt van de Vereenigde Provintien soude bevonden worden te behooren. 't Voorsz Concept gelesen ende geexamineert zijnde / hebben d'andere Provintien hare advijsen ende belangen daer op verklaert; loopende al te samen daer op: dat de clausulen van wederom te vergaderen onder een Hooft: ende onder bekentenis van de natuyrlijcke Princen ondraetshlijck waren; ende met vigoreuse termen behoorden te werden wedersprooken.

Den 24. namiddach is Prins Maurits ter vergaderingh gecompareert / ende 't voorsz concept van antwoort wederom gelesen ende geresumeert / ende daer op geconcerteert / gedelibereert / ende ghe-advijseert / ende 't advijs van zijn Excellentie ghehoort / op alles rijpelijck met alle consideratien gelet zijnde / goet gevonden dat men 't voorsz concept volgens de verklaerde advijsen soude dresseren / ende 's anderendaeghs voegh ter klocke seven uren daer op wederom vergaderen / omme het gedresseerde ghe-resumeert wesende / de voorsz antwoort eyntlijck te arresteren.

Den 25. Sijn Excellentie volgens Resolutie van gisteren / wederom ter Vergaderinge gecompareert ende geresumeert zijnde / het concept van antwoorde op de ghedane Propositie van den Heer Cancelier van Brabant gedresseert volgens d'advijsen vande Provintien des voorigen daeghs daer op verklaert / is na rijpe deliberatie ende gedane omvraghe de voorsz antwoorde eyntelijck gheresolveert ende ghearresteert / ghelijck deselve hier na volgt. Ende deur de Heeren Boetseler ende Eussum des namiddags aenden Heer Cantelier behandight. Die daer op niet sonderlinghs heeft ghereplicert / als dat hy haer Ho: Mog: dede bedancken voor syn goet Logement, accommodement, ende Tractement. Ende alsoo in 't aenkomen tot Delff eenighe Canaille onderstonden de zijne qualijck te bejegenen met roepen ende sijck te werpen; soo is deur den Heer Prince ende Magistraet aldaer in zijn wederrepse tegen sulcx ordre gestelt.

De Antwoort luyde als volcht:

Antwoort.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, gehoort ende geexamineert hebbende, de Propositie van wegen de Doorluchtigste Ertshertogen in Brabant, in haer Ho: Mog: vergaderinghe op den 23. Maert eerst by monde ghedaen, ende daer na by geschrifte overgegeven, by Heere *Petro Peckio* Ridder, Heere van Bouchoute, Cancelier van Brabant, uyt krachte vande Brieven van Credentie van de Hoochstgemelte Ertshertogen, gedateert binnen Brussel den 16. deser Maent, verklaren dat de *Hoogheydt ende Souveraniteyt van de Geunieerde Nederlanden ongetwijffelt ende buyten dispute is by haere Ho: Mog: ende de Staten van de respective Provintien*, dat sy deselve altijdts religieuselijck hebben ghemainteneert, teghens alle de geene die deselve eenichsints in twijffel hebben willen trecken, ofte daer op yet voornemen, ofte deselve *eenige andere Princen toecygenen*, dat sy dienvolgende oock noyt en hebben willen toestaen eenighe Tractaten daer by deselve eenichsints in twijffel soude moghen ghetrocken werden, daer af sy expresse verklaringhe hebben ghedaen, aen den Keyser, Chur ende Fursten, ende andere Potentaten; Mitsgaders aen de Hoogh-ghemelte Ertshertoghen selve, dat haere Ho: Mog: Staet *voor eenen Souvereynen*, ende hare Landen ghehouden *voor vrye Landen* gehouden ende

Digitized by Google

1621. ende bekent werden, by de grootſte Monarchen, Koningen, Potentaten ende Republijcquen, de welcke alle in die qualiteyt met hare Ho: Mog: veele ende verſcheydene groote Tractaten ende Alliantien hebben ghemaeckt; hebbende 't ſelve oock ſoo verre ſtaende gehouden, dat hare Ho: Mog: noch met de hooghghemelte Erts-Hertogen, nochte met den Koninck van Hiſpagnien, eenigh Tractaet hebben willen aengaen, voor ende aleer de ſelve mede verklaert ende daer van Acte gegeven hebben, datſe met hare Ho: Mo: tracteerden: *als met Vrye Landen ende Provintien, daer op ſy niet en pretendeerden.* Ende dewijle het ſelve ſoo klaer als den dagh is, ende voor alle de wereldt notoir ende bekent, ſoo komt haer Ho: Mo: ſeer vreemt voor 't voorſz geproponeerde van den Heere *Cancelier Peckio*; voorghevende dat het meeſte voordeel van deſe Landen daer inne ſoude weſen gelegen: *dat alle de Provintien wederom ſouden vergaderen in een lichaem, ende onder een Hooft, ende datſe haer lieten verwilligben tot een goet bequaem ende vaſt verdragh, onder bekenteniſſe van de natuyrlijcke Princen. Indien de ſelve Landen op deſen voorſlagh ſullen begheeren te treden in communicatie van Accoordt, dat d'Erts-Hertogen in ſulcker voegen ſouden verſtaen tot billicke ende redelijcke conditien.* Overmidts dat den ſelven voorſlagh niet en ſoude konnen dienen, tot verhoedinghe ende afweeringe van de ſware ende uyterſte inconvenienten, daerinne de Landen door den oorlogh wederom ſouden komen te vervallen, daer toe 't geproponeerde ſchijnt voorgheſtelt te werden, maer veel eer 't vyer van oorloge ſal ontſteecken: om dat het ſelve regelrecht gaet tegens de voorſz *bekende Souverainiteyt ende Hoogheyt der Landen*, die hare Ho: Mo: tot noch toe ſoo loffelijcken, ende met ſoo ſwaren oorlogh hebben ghemaintineert, ende voorts met Godes hulpe tot den uyterſten toe te maintineren, met goedt ende bloedt, ghereſolveert zijn; ende dat oock de voorſz Propoſitie is *erronens ende onverdraeghlijck* in haren Staet: treckende in diſpute *de ſelve Souverainiteyt* teghens de fundamentale Wetten van deſen Staet. Midts alle 'twelcke hare Ho: Mog: ſoo *onverwachte, onrechtmatighe, ende on-nabuyrlijcke Propoſitie* niet en kunnen toeſtaen, als implicerende een onlydelijcke *atrociteyt* tegen haren Staet, ende *groote onëere* voor alle de Monarchen, Koninghen, Potentaten, ende Republijcken, die met de ſelve als eenen *Souverainen Staet* hebben ghetracteert; maer nootſaeckelijck moeten verklaren, ghelijck ſy doen midts deſen: *dat alle de gheene die eenighe Propoſitien ofte andere, wegben 's Souverain Recht van deſe Landen poghen in diſpute te trecken, te inpugneren ofte eenige andere Princen toe te eygenen, ofte yet dat ſulcx ſmaeckt, ghehouden ſullen worden voor inhabil, omme in eenighe Tractaten by hare Ho: Mo: gheadmitteert te worden.* 't Welck ſy den welgemelten Heer *Peckio* toe voeghen tot antwoordt, alleenlijck daer by doende: dat hooghſt-ghemelde Ertz-Hertogen uyt de menichvuldige *klachten haer ghedaen, ende daer op noyt eenighe ſatisfactie* en is gevolght, ſeer wel weten hoe haer Ho: Mo: verſtaen dat het Tractaet van *Treves* by de ſelve ende by den Koningh van Hiſpagnien *punctuelijcken ende religieuſelijcken* ſoude weſen onderhouden. Gedaen ter Vergaderinge van de hooghgemelde Heeren Staten Generael, in *'s Graven-Hage* op den 25. Meert 1621. Was gheteeckent, *Hend. Ter Coulen vidit.* Onderſtondt ter Ordonnantie van de hoogh-gemelde Heeren Staten Generael. Ende was onderteeckent, *C. Aerſſen.* Dit alles onder navolgende ſecrete Acte of reſolutie den ſelven dagh ghenomen.

In de Vergaderinge van haer Ho: Mo: beneffens het arreſteren van de antwoordte te geven aen den Heer Cancelier Peckius, overwogen weſende dat men uyt de propoſitie van den ſelven Cancelier gewaer wierdt: dat hy ſocht in twijffel te trecken 'trecht van Souverainiteyt der vereenighde Nederlanden; ende pooghde de ſelve t'induceren om haer te begeven onder den Ertz-Hertogh, als of de ſelve met eenighen ſchijn (tegen 't klare recht de Generaliteyt ende de t'ſamentlijcke ende elcke Provintie competerende) noch eenichſins ghehouden waren de ſelve Ertz-Hertogh te erkennen voor haren natuyrlijcken Heer; ſoo hebben haer Ho: Mog: eenſtemmigh verſtaen ende gereſolveert: dat men de ſelve Peckium tot gheene verder of ander audientie en ſoude admitteren; ten ware hy te voren aen den Heere Prince volkomentlijck opende 't gheene daer van hy audientie ſoude willen verſoecken: om by haer Ho: Mo: alvorens te delibereren, oft voor den dienſt vande Landen oirbaer ware hem voorder te hooren ofte niet; ende daer na daer inne gedaen te worden ſulcx, als den dienſt vanden Lande ſoude verepſchen. 1621.

Den 26. werden ghecommitteert een uyt Gelderlandt, ende een uyt Hollandt, om aen de Heeren Ambaſſadeurs van Vranckrijck, Groot Brittannien en Denemarcken, midtsgaders den Reſident Suriani te behandighen Coppe van de Propoſitie ende van de Antwoordt.

Op ſoodanige propoſitie ende verſoeck / konde geen ander expeditie vallen; Derhalven waſt niet bremt dat de ſelve handelingh in ſijne gheboorte verſmoorde / ende byhans eer ge-eyndight als begoſt was. Ick believe nochtans / datter oock andere conſideratien mede onder liepen / die deſe beſendinghe van Peckius ſoo hoort deden ſteupten. Prins Maurits hadde alreede in 't jaer ſeſtien hondert acht by 't maecken van den verloopenen Treves genoegh getoont ſijn onwille en afkeerigheyt van 't Beſtandt: Sijn ernſtighe beduiren ſoo by monde als door brieven aen de Leden van den Staet / gaven 't doen genoeghſaem te kennen. Nu / na de dempinge van de Remonſtrantſche party / de directie van de Regeeringe geheelijck in handen hebbende / wilde niet toonen eenighe oock de minſte genegentheyt tot den vrede om verſcheyden redenen: Eerſtelijck, om in gheenderley manieren t'approberen de maximen van die den voorigen Treves hadden gedreven / ende dien hy doenmaels hadde tegen geſproken. Ten tweeden: om dat ſijn Ampt meeſt militair zijnde / het hem eene diſreputatie ſoude geven ſo hy van Vrede ſprack. Ten derden: Om dat ſijn ghelach by oorlogh nootſaeckelijck grooter moſt weſen als by Vrede. Ten vierden: Om dat hy de Duytſche ſake / die hy ſeer favoriſeerde ende aengheraden hadde / meer goet meende te ſullen doen: wanneer deſe Staet weder vrack met Spangien, als in Vrede blijvende; ſoude oock in de naeſt verledene Somer / als Spinola na de Paltz was ghetrocken / met de meeſte macht van Spangien, veel abantage hebben konnen winnen op de Spaenſche / indien het oorlogh ware gheweeſt. Alſoo hoopte hy nu / deſen Staet in openbaren oorlogh wederom ſtellende / ende tot vermeerderingh van Kupters ende knechten obligerende / den Spangiaert meer afbreucke ende de Duytſche Proteſterende Princen / inſonderheyt den Koninck van Bohemen ſijn Suſters ſoone (dien hy voornamentlijck tot de Croon ſeer hadde gheraden) meer hulpe te ſullen doen. Ten vijfden: Die van Zeelandt, van hem in regard van 't lidt van den Adel / Vliſſingen ende Veere ſeer dependerende / ende hy den Krijgh voor deſen beter varende als by den ſtilſtandt / rieden ſeer tot diſcontinuatie van den Treves. Ten ſeſten: Daer by quam de gheheele Contra-Remonſtrantſche parthy die d'oorlogh preſereerden / al waſt maer om te condemneren d'inclinatie die de contratie parthy in 't jaer ſeſtien hondert acht hadde ghetoont tot de Vrede: zijnde oock eene ghemeene opinie / dat de tweedrachten hier te Lande / ſoo in 't Politijck als Kerckelijcke, haer eenighſte oorſpronck ende voedtſel hadden genomé uyt de Treves. Volgens 't ſpreeckwoort: Ruſt ick, ſo roeſt ick. Ten ſevenden: Zijnde oock waer dat deſe Provintien ſoo voor deſen / als namaels by den oorlogh waren wel ghevaren: meeſter van de Zee ende Negotie geweeſt; werdende de voornaemſte ſoo Adelijcke / Borgerlijcke / als varende perſoonen / door den oorlogh geimployeert / geavanceert / verrijckt ende gebenefitieert; oock gehouden in ſeer goede orde ende eendracht: Daer toe haer d'uytwendighe vreeſe genoeghſaem dwongh: ende die geſchapen ende oock bevonden waren in ruſt ende vrede te verſlappen.

Daer by quam oock ten achtſten: het project of diſſeingh van't erigeren der West-Indiſche Compagnie: waer door men meende de Koningh van Spangien te ſullen den Hertadel af ſnijden / ende de ingheſetenen alhier verrijcken / ende den Staet vergrooten.

Daerom heeft Prins Maurits ende de regeeringe / van

1621. hem dependerende/ mpt gedachten gekregen om eenich aensoeck te doen tot continuatie van 't Bestandt.

d'Ertz-Hertogh Albertus als oudt ende van naturen/ ende d'Infante zijnde een Vrouw/ waren meer tot sachtmoedigheyt ende rust genegen. Hoewel de Spaensche Raedt door de conquesten in Duytslandt ende elders opgeblasen/ haer groote dingen ook in Nederlant (by continuatie van oorlog) waren inbeeldende; als wetende de gepasseerde inlandtsche twisten ende dispuyten alhier in de Religie; die wel verdooft doch niet uytgheblust waren. Sy meenden veel kennis van onsen Staet/ gheleghenheyt/ Financien/ humeuren/ situatie der Steden/ Fozten/ Stromen/ Ribieren/ ende Havenen gheleert te hebben/ die sy in de voorgaende oorloghen hadden geinoyeert. Daerom de selve meer ghenegen tot de reprinse/ oyfaecke waren dat Peckius wierdt ghesonden met soo on-aenneemelijcke last/ ende die men wel wiste dencken dat terstont soude worden gherejecteert.

Anders waren redenen ghenoegh waerom men alhier niet hadde behoozen plotselijck de Handelingh af te breecken: Of schoon Peckius sijn epsch soo onghezimt maeckte: want in 't begin van alle Handelinghen ongheschickte Postulaten voorkomen: *iniquum petitur, ut aequum obtineatur.* Ende de Engelsche/ seght Philippus de Comines, pleghen in alle hare Vrede-handelinghe met Vranckrijck, eerst altijdt t'epschen de gheheele Croone van dat Rijck.

Beyde/ segh ick/ soo wel de herde ende onlydelijcke Propositie, als de prompte ende moedighe antwoordt, wierden by dese verre-siende gheacht te zijn niet seer Politijck of wijslijck ghedaen. Om dat/ aen d'eene zijde/ de Spaensche by den voorighen Treves door verscheydene conquesten veel voordeel hadden gewonnen/ ende by verlenginghe van den Treves noch meer mochten hoopen. Daer sy ter contrarie haer nu in dit kostbaer oorlogh streckende/ aen Vranckrijck soo wel als aen Engelandt de deure openden ende den weegh baenden/ om in Italien ende Vlaenderen haer t'attacqueren; wetende insonderheyt de groote macht ende oude jalousie van Vranckrijck tegens haer: Ghelijck sy dan binnen weynich tijdt daer na de rupture van Engelandt op den hals kregen/ ende na eenighe jaren ook die van Vranckrijck: 't welck beyde haer niet soude ghebeurt zijn/ soo sy aen de Vereenighde Provintien hadden eerlijcker conditien van vrede ghegheven; ghelijck sy ook daer naer in 't jaer acht en veertigh noch eyndelijck hebben moeten doen.

Aen d'ander zijde ook hadden men na d'opinie van vele alhier/ wel mogen wat meer temporiseren/ de saken slepende houden/ ende niet soo promptelijck verworpen den handel van prolongatie der Treves: alwas 't maer alleen gheweest om ook Vranckrijck ende Engelandt in de querelle t'embarqueren ende aen den dans te krijghen: want beyde was daer veel aen gheleghen/ dat Spangien mochte worden door desen Staet ghedistraheert.

Indien dan hare Ho: Mo: hadden Mine gemaeckt van te tupsteren na de nieuwe handelingh van Treves: Vranckrijck ende Engelandt souden dan selfs zijn ghekomen/ hare alliantie ende subsidie aen desen Staet presenteren. Maer siende dat wy alreede de Handelingh hadden afgebroocken/ soo lieten sy ons achter een loopen; alsoo dat de besendingen aen haer op dat subject gedaen terstont na 't uytgaen van den Treves, zijn niet seer vruchtbaerigh gheweest. Ja Vranckrijck heeft nopt min ghenoeghenheyt ghetoont aen desen Staet als dees tijdt/ houdende sich eens deels noch ghedissenteert over de proceduren alhier ghepleeght teghen de Remonstrantsche party; anderdeels ook nam de Koninck dese occasie (dat soo wel Spangien als desen Staet door den nieuwen oorlogh waren ghedistraheert) in acht/ ende viel die van de Gherefromeerde Religie (die anders niet alleen uyt dese Provintien/ maer van Spangien selfs mochten worden gefavoriseert) op 't lijf; haer benemende het meestendeel van haer *Places d'Asseurance.*

De Koningh van Denemarcken siende dat Oostenrijck ende Spangien al te machtigh wierden/ hadde wel inclinatie om pets daer teghen te doen/ ende sach geen resoluter ende vertrouwelijcker Staet/ als de Vereenighde Provintien om hem daer in de handt te bieden; maer wetende dat desen Staet met Sweden ende de Hanse-Steden was verbonden/ ende dat in effect ende voornamentlijck tegen hem/ als die van tijdt tot tijt den Sweden soo wel als de Hanse-Steden in de Sont bestont te beswaren: soo vreesde hy/ dat/ ge-engageert zijnde in oorlogh met den Keyser, de Sweden ende Hanse-Steden met desen Staet hem mochten een voordeel af sien. 1621.

Om dan daer en teghen te voorsien/ ende sich van die kant te verseecheren/ soo schickten hy den Rijcx-Cancelier Ulefelt in den Haghe.

Tot Segeborgh in't Landt te Holsteyn was een weynich te voor een by-een-komste geweest: alwaer de Koningh van Denemarcken, ook de Koningh van Beemen (doen komende van Berlijn, derwaerts hy sedert de neer lage van den achtsten November lestleden sich hadde gheretireert) den Hertogh van Holsteyn, voorts Sweetsche, Staetsche, Brandenborghsche, Bruynswijcksche, ende andere zijn verschenen: van weghen desen Staet waren daer de Heeren Vosbergen ende Aitsema, maer daer wierdt niet ghedaen.

De Koning van Denemarcken selfs was niet te vreden met des Konings van Beemens proceduren tot Prage: onder andere dat hy de Lutersche Kercken also wel als d'andere hadde laten bande beelden ontledigen: ende also in dat ghemack daer sy waren/ ook een Crucifix hingh/ soo had de Koningh van Denemarcken hem gesept: Siet daer hanght ook een Crucifix; was dat te Praegh geweest, dat waer ook al wech. Men wilde ook den Koningh van Beemen den titel van Majestept niet geven. In summa daer wiert noch niet ghedaen: ende den Koningh van Beemen toogh voorts daer na voort na Hollandt, in April.

In Martio dan quam de Rijcx-Cancelier Ulefelt alhier/ voorslach doende van Alliance, doch de selve Koningh (gelijck veeltijts gebeurt) menghde sijn particulier daer seer onder; socht te Coadjutorie van 't Ertz-stift Bremen voor sijn Heer Soon: tot welcker eynde ook Sir Robert Amstruther van den Koningh van Engelandt geschickt wiert/ om sulcx te faciliteren daer en so 't behoorde. Gelijck dan ook uyt de nabolgende Deensche oorlogh bleeck/ dat de Koningh meer socht d'incorporatie van de Stiften/ als de restitutie van de Paltz.

De handeling van Ulefelt gaf mochtans veel jalousie.

De Stadt Lubeck schickten haer Secretaris Braun aen hare Ho: Mog: om Coppe of visie te hebben van 't gheene datter ghetracteert was. Hamborgh dede desghelijck. Men communiceerde haer wel by lecture/ doch niet by Coppe watter met Ulefelt was op het papier ghebracht; want het in der daedt niet waren als projecten: Alsoo dat noch in Julio daer na op instantie van Denemarcken, van desen Staet ghecommitteert wierde de Heeren Reynier Pauw, Lyklama, Haersolte, ende Schaffer; om te binden tot Bremen de Koninclijcke Denemarcksche. Sy hadden ook eenige last aengaende de Coadjutorie; want des Koninghs meeste oogh merck was de Stiften aen Holsteyn te hechten: eerst onder tijtel van Bisschop/ daer na erfelijck: welck wildt hy wel opgedaen/ doch de Sweedsche eyndelijck ghebangen hebben. Hamborgh droegh specialijck jalousie om het Blockhuys te Luckstadt, 't welck de Koningh tegen haer privilegie ende tegen de vryheyt der commertien gebout hadde: ende vreesden dat in d'alliantie pet was tot maintenue van 't selve Blockhuys. De Gesante van Lubeck hier.

De Koninclijcke Denemarcksche Commissaris Strick verhaelde ook den 4. July ter Vergaderingh van hare Ho: Mo: dat hy was geweest tot Brussel, ende aldaer by den Ertz-Hertog in presentie van Spinula audientie hebbende/ hadde geklaeght over de Duynkercksche ende andere Ertz-Hertoghs Schepen/ komende op de stroomen ende in de Havens van Norweghen ende Denemarcken, ende de selve onbyp maeckende: versoeht dat d'Ertz-Hertogh hun sulcx wilde verbieden; of dat sijn Koning de selve soude straffen. Men hadde hem Strick van wegen Denemarcken.

daer

1621. daer op ghegheven een generael antwoordt by monde/ niet *in scriptis*. Spinula hadde teghen Strick gheseyt/ dat de Koningh van Spangien hem Koningh van Denemarcken dickwils hadde laten aensoecken om alliance; maer was by hem altijdt ghelweygert: nu heeft hy (seyde Spinula) sich met de Hollanders verbonden.

Vraeghde hem op wat conditien ende voet. Strick antwoorde dattet niet als projecten waren/ ende alleen tot bewijdinghe der commercien. Het Tractaet luyde als volght:

Tractaet met Denemarcken.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, allen den genen die desen sullen hooren ofte sien lesen, *Salut*, doen te weten: Alsoo de Doorluchtighe ende Grootmachtige Koninck ende Heere, Heere *Christiaen de Vierde*, tot Denemarcken ende Norwegen, der Wenden ende Gotten Koningh; Hertogh tot Sleswijck, Holstein, Stormarn ende Ditmarschen; Grave tot Oldenborgh ende Delmenhorst: ende wy goet ende dienstich ghevonden hebben dat in conformité van de affcheyt tusschen hooghst-ghedachte syne Koninclijcke Majesteyts Afgesante Rijcx-Cantcelaer ende Raedt, den Heere *Iacob Ulefelt* zu Urup, Amptman zu Neuburgh, ende onse Gedeputeerden by hare alhier in den *Hagbe* op den 14. Mey lestleden gheconcludeerde Tractaet genomen, beyderzijdts Gesanten wederom by den anderen souden komen, ende daer toe by hooghstghedachte syne Koninclijcke Majesteyt gedesigneert is de Stadt *Bremen*, om van weghen seeckere open ghebleven poincten in naerder handelinghe te treden: tot voltreckinge van een volkomen ende oprechte alliantie ende verbinteniſse; soo ist dat wy ons vertrouwende op de bequaemheyt, langhe experientie ende getrouwigheyt, van de Edele, gestrenge, erentfeste, oock hooghgeleerde Heeren, *Reynier Pauw*, out Burgermeester ende Raedt der Stadt Amsterdam; *Marck van Lyclama* tot Nieholt, Grietman over Stellingwerf, Oostende; *Sweer van Harselte* tot Haerst, Landt-Rentmeester Generael van *Over-Issel*; ende *Goosen Schaffer* te *Uythuysen* ende te *Meden* Hovelingh, Raetsheer der Stadt *Groeningen*, alle Gecommitteerde in onse Vergaderinge; die selve ghecommitteert hebben ende committeren midts desen, om in onsen name ende van onsent wegen met de Ghesanten van sijn Koninclijcke Majesteyt van Denemarcken te treden in voorder handelinghe van de open-ghebleven poincten, te beramen, besluyten, ende arresteren alsoodanige Articulen, als sy met hoogh-gedachte Gesanten tot bevorderinge van een vaste, sincere, ende volkomen verbinteniſse sullen bevinden te behooren: waer toe wy de selve volkomen macht ende authoriteyt zijn gevende midts desen; geloovende alle 'tghene wat in dese by onse voorsz Gesanten gehandelt ende gheconcludeert sal worden, stede-vast ende onverbreeckelijck sullen achtervolgen. Des ten oirkonde hebben wy desen doen parapheren, met onsen grooten Zegel doen zegelen, ende by onsen Griffier doen teeckenen. In *'s Graven-Hage* op den 9. dagh der maendt Augusti, in 't jaer 1621.

Aggreatie van de Alliantie ghemaeckt met syne Hooghst-ghemelte Koninclijcke Majesteyt van Denemarcken.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, allen den ghenen die desen tegenwoordigen sullen sien ofte hooren lesen, *Salut*. Doen te weten, alsoo op den 14. Mey lest-leden, deses Jaers 1621. tusschen den Edele, gestrengen Heere *Jacob Ulefelt* zu Urup, des Doorluchtighsten ende Grootmachtighsten Fursten, Koning ende Heere, Heere *Christiaen de Vierde*, tot Denemarcken, Norwegen, 's Koninghs Rijcx-Cancelaer ende Raedt ter eenre, ende onse Ghedeputeerden ter andere zijde, seeckere Articulen van eene sincere ende mutuële vrundtschap, alliantie ende verbondt beraemt, ghesloten ende ghearresteert zijn op het welbehagen, ende aggreatie van hoogh-ghedachte sijne Koninclijcke Majesteyt ende van Ons, ghelijck de selve Articulen hier naer volgen.

Al dewijle de Doorluchtighste ende Grootmachtige Coninck ende Heere, Heere *Christiaen de vierde*, tot *Denemarcken*, ende *Norweghen*, der *Wenden* ende *Gotten* Coninck, Hartoch tot *Sleswijck*, *Holsteyn*, *Stormarn*, ende der *Ditmarschen*, Grave tot *Oldenborgh* ende *Delmenhorst*; Ende de Ho: Mog: Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlanden, van langhen tijden herwaerts *in goede oprechte ende nabuerlijcke vrientschap ende correspondentie* gheleeft ende ghestaen hebben, soo hebben beyder deelen nu een tijdt langh herwaerts (considererende de constitutie ende ghelegentheyt van de jegenwoordighe tijden ende saecken van de geheele Christenheyt, ende insonderheyt van de Interesse soo de eene aen des anderen Status Conservatie, welstant ende prosperiteyt is hebbende) noch naerder by sich bedacht ende overwogen, om hun *naerwer t'samen te doen* ende te verbinden: begerende uyt rechten zele ende Christelijcken voornemen ende yver, tot het welvaren van 't gantsche gemeene Evangelische wesen, ende beyder deelen eygene Staten te contracteren ende verdragen, over eene sincere ende mutuele vrientschap, alliantie ende verbont, tot conservatie ende defensie van hare respective Staten ende Onderdanen; in voegen dat Hoochst ende Hoochghemelte deelen beydersijts onlangs na rijpe ende ernstelijcke deliberatie hebben gegeven last ende Commissie, te weten hoochstgedachte syne Koninclijcke Majesteyt aenden Edelen gestrengen Heere *Jacob van Ulefelt* zu Urup, derselver Rijcx-Cancelier ende Raedt, oock Amptman tot Nyborgh, in kraft sijner overgeleverden Credentsbrief in dato den 11. February lestleden, ter eenre; ende de Ho: Mog: Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden de Edele, gestrenge, Erentfeste Wijse seer discrete Heeren *Gijsbert van Boetseler*, Erfschenck des Furstendoms Cleve, Amptman ende Dijckgrave tusschen Maes ende Wael; *Jacob van Wassenaer* ende Duyvenvoorde, Heere van Opdam, Heynsbroeck, Spierdijck, Suytwijck &c. Luytenant Admirael van Hollandt ende West-vrieslandt; *Hugo Muys van Holy*, Ridder Bailliu ende Dijckgrave des Landts van Stryen; *Reynier Pauw* out Burgemeester ende Raedt der Stadt van Amsterdam; *Jacob Magnus*, Ridder, Heere van Berchambacht, Melissants, *Arent van zuylen van Nievelt*, Heere tot Geresteyn ende Teckops; *Marck van Lyclama* tot Nieholt Grietman over Stellingwerf, Oostende; *Boldewijn Sloeth* Rentmeester Generael van de Domeynen des Lants van Vollenhove ende der Heerlijckheyt Cuynder, ende *Goossen Schaffer* tot Wthuysen ende de Meden Hoveling, Raed der Stadt Groeningen, derselven Gedeputeerde ende alle mede Gecommitteerde in hare Ho: Mog. vergaderinge, ter andere sijde: ten eynde deselve souden mogen confereren, communiceren ende delibereren over de openinghe ende middelen dienende om voort te setten ende in 't werck te stellen, dit heylsaem goet werck, ende te brenghen tot een goede conclusie; tot welcken eynde dan die gemelte Gesante ende Gedeputeerde aen wedersyden, om hun in alles getrouwelijk te quyten, ten lesten over een ghekomen synde, gheconcludeert ende gearresteert hebben, op het welbehagen, verbeteringe, modificatie ende aggreatie van Hoochstgemelte syn Coninclijcke Majesteyt en de Heeren Staten Generael, dese navolgende poincten ende Articulen:

1621.

I.

Dat een eeuwighe goede vrede, eenicheyt, correspondentie, ende vrientschap tusschen den Doorluchtichsten, Grootmachtighen Coninck in Denemarcken ende Norwegen &c. ende de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der loffelijcke geunieerde Provintien in Nederlandt, ende alle hare Landen ende Onderseten *praesentes & futuros*, te water en te lande oprechtich sonder alle gefehrde ofte archlist sy ende blijve.

II.

Die sullen een des anderen *beste*, *hoyl*, *ende welvaert*, getrouwelijck meenen, willen, ende soecken, ende daer toe met raedt ende daet helpen, ende bevorderinghe doen by alle voorvallende occasien.

III.

Sy sullen niets of selvest oft door yemant heymelijck

Digitized by Google

1621. lijck ofte openbaer *tracteren, handelen, doen oft bewilligen,* dat den anderen deel ghevaerlijck, schadelijck, ofte in eenigher maten prejudicieerlijck zijn kan, dan veel meer alle sulcke raedt, intentien, aenslagen ende wercken, soo van yemant, hy zy oock wie hy zijn mach, tot ghevaer, schade ende nadeel ghepractiseert ende voorgenomen mogen werden, by tijde, soo haest men dat sal mogen ervaren, een deel den anderen openbaren, ende met allen vlijdt verhinderen ende afweeren.

IV.

Die sullen in geener maniere heymelijck ofte opentlijck, met raedt ofte daedt een deel des anderen vyanden (sy zijn oock waer sy zijn, konnen ofte moghen) die sijne hooghst-ghedachte Majesteyt, mitsgaders de Ho: Mog: Heeren Staten Generael respectivelijck te water ofte te lande openbaer oorlogh ofte dadelijcke vyandtschap sullen aendoen, in hare Rijcken ofte Landen, *met volck, schepen, geldt, proviandt, munitien,* of in eenighe andere manieren helpen ofte stercken; oock niet toelaten dat de eene ofte andere deels vyanden eenige hulpe of assistentie, *publice* of *privatim* in hare Landen ende ghebieden bekomen moghen, dan sal veel meer in sulcke ghelegentheyt een deel den anderen tot een goet eynde ende uytganck, *raden ende helpen.*

V.

Sy sullen gene verbintenissen, Liguen, ofte Tractaten maecken ofte ingaen met yemant *jegben elckander,* soo tot eenighe suspitie, præjuditie, ghevaer oft nadeel zijn kan; ende of te vooren eenighe verbontenissen ofte tractaten met yemandt anders ghesloten ofte ghemaeckt zijn mochten, ofte hier na ghemaeckt werden mogen, soo sullen alle sulcke verbontenissen, en tractaten *ghenen deel tot præjuditie, ghevaer, schade, ofte nadeel zijn, ofte ghereycken;* dan sy sullen in alle manieren, een oprechte, vaste, volkomene, goede vrundschap ende nabuyrschap, sonder eenigh mistrouwen ende arghlist ghetrouwelijck onderhouden. Sal oock in krachten deser Tractaten verstaen worden, dat die verbonteniss sen, soo tusschen *de na-ghebuyren der Koninclijcke Majesteyt van Denemarcken ende de Ho: Mog: Heeren Staten Generael voor desen ghemaeckt,* inghegaen ende ghesloten zijn, insonderheyt Ao. *sestien hondert derthien,* ende etlijcke naervolghende jaren, of oock hier nae ghesloten werden moghen, *sullen noch moghen in gheener manieren noch wegben prejudicieren sijne Koninclijcke Majesteyt ende de Croon Denemarcken in hare Rechten, Vryheden, Hooghden, ende Regalien te lande ende te water, in de Oost-Zee, Mari Balthico, ofte Noordt-Zee, ofte eenige andere sijne Koninclijcke Majesteyts gerechtigheyt ende Hoogheyt.*

VI:

Of yemant van beyder deelen onderdanen ofte ondersaten sich eeniger maten ende billijcker wijse te beswaren ende te klagen hebben mochte, alsdan sullen alle sulcke saken ende beswaernissen door ordentlijck recht getracteert ende uytgevoert worden, ende sal van beyde deelen, goede Justitie geadministreert werden, gelijck eens yderen ingeboornen ende onderdanen, ende sal doch daer door die goede vruntschap in allen *onverbreeckelijck ende onverseert* zijn ende blijven.

VII.

Dese alliantie ofte Tractaet sal niet opheven ofte in eeniger manieren prejudicieren, ofte nadeeligh wesen die alliantien ende Tractaten, soo beyde deelen voor dese met andere Potentaten, Princen, Republijcquen, ende Communautes gesloten, opgerichtet, ende ingegaen hebben, sullende de selve in haer gheheel ende volle weerde blijven, *salvo tamen præsenti fœdere.*

VIII.

Ende sal dit Tractaet ofte verbondt behoorlijck ghe-confirmeert ende geaggreert worden door sijne hoogstgedachte Majesteyt ende de Ho: Mog: Heeren Staten Generael voornoemt, in den tijdt van drie maenden, ofte soo veel eer, als 't selve sal konnen geschieden; ende sullen beyde deelen met den eersten op tijdt ende plaetse, soo als de daer sijne hooghst-gedachte Majesteyt believen sal met een ander in naerder communicatie ende handel treden, omme te weten, *met wat macht ende middelen de partyen malkanderen sullen moeten assisteren,* soo wanneer d'een of d'ander met openbaren oorlogh in 1621.
sijne Rijcken ofte Landen aengevochten werden, ende op de forma, maniere ende quantiteyt van dien, als mede van *den tydt op de welcke die selve beginnen ende aenvangen sal loop te nemen,* gelijck oock van de restitutie van dien, oft die selve behooren sal te gheschieden, ende hoe verre. Ende alsoo in de Conferentie vermaen is gedaen, van eenige havenen daer men niet gewoon en soude zijn te handelen, sal in de voorsz by-een-komste mede getracteert werden omme de selve ten wederzijden uyt te drucken ende daer af voorts te mogen verdragen, sulcx, als ten meesten besten van beyde de partyen bevonden sal worden te behooren; sullende oock mede in de voornoemde by-een-komste naerder communicatie ende handel vallen over de navigatien ende traffiquen in de *Oost* ende *West-Indien,* daer van de wel-ghemelte Heere Gesante mede meldinge heeft gedaen.

Aldus ghedaen, ghesloten ende geaccordeert, by ons ondergeschreven, gheteyckent in *'s Graven-Hage,* op den 14. Mey in den Jare 1621.

Soo ist dat wy die voorsz Articulen ende Tractaet van alliantie, goet ende aengenaem houdende, 't selve geagreert ende gheconfirmeert hebben, aggreren ende confirmeren mitsdesen, belovende 't selve te sullen achtervolghen, naerkomen ende onderhouden, sonder daer teghens te doen eenighe contraventie, directelijck of indirectelijck, in wat manieren het oock soude moghen wesen. Des ten oirconde hebben wy dese vereenigings notul, met aenhanginghe van onsen grooten in-Zegel, de gewoonlijcke paraphure, mitsgaders onderteeckeninghe van onse Griffier doen bevestighen. Ghedaen in onse Vergaderinghe in *'s Graven-Haghe,* op den *negenden* Augusti 1621.

Dit Tractaet alsoo van de zijde van desen Staet geratificeert / werdt eclijck niet bevonden van weghen Denemarcken **geratificeert geweest te zijn: maer uytgestelt tot naerder handelingh tot** Bremen. **Ulefelt hreeghy een goude kettingh van** duysent **Rijcxdalers.**

Tot Bremen **is ghepasseert 'tghene volght:**

Handelingh tot Bremen met Denemarcken.

NAdemael van wegen den Doorluchtighsten ende Grootmachtighsten Koningh ende Heere, Heere *Christiaen den Vierden,* van Denemarcken, Norwegen, der Wenden en Gotthen Koningh, Hertogen tot Schliesswich, Holsteyn, Stormarn ende Dietmarschen, Grave tot Oldenburgh ende Delmenhorst, &c. als oock van weghen de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden; Wy *Jacob Ulefelt* tot *Urup,* ende *Holger Rosencrans* tot *Rosenholm;* ende Wy *Reynier Pauw, Marck van Liclama* tot *Niebolt; Sweer van Haersolte* tot *Harst;* ende *Gosen Schaffer* tot *Wusthuysen,* ende mede de respective Gecommitteerde ende Gesanten, om het Tractaet van vriendtschap ende alliantie van den *veerthienden* Mey lestleden, tusschen Hoogh-gemelte hare Koninclijcke Majesteyt, ende hare Ho: Mo: op aggreatie, modificatie, ende verbeteringhe beyder deelen in den *Haghe* doenmaels ghesloten, wyder in ettelijcke doenmaels noch niet afgehandelde poincten ende articulen te readsumeren ende voltrecken, nu hier tot *Bremen* versamelt geweest zijn, daer benevens over de selve articulen niet alleen een gheruymen tijdt conferentie gehouden hebben, dan oock aen onsen aldergenadighsten Koningh, ende haer Ho: Mo: onse besoigneerde gelangen laten, ende haer voor ditmael eyndelijcke resolutie daer op ontfangen ende ingenomen.

Is evenwel over die beyde Articulen van *handel ende wandel,* ende van mutuële *geldt-hulpe,* eenige differentie verbleven, van weghen hare Majesteyt; Wy Gesanten ende Gecommitteerden, persisterende by de articulen, soo de selve hier naer ingheselt zijn, tot aenneminghe van de welcke wy Ghesanten van hare Ho: Mog: ons niet wijder hebben vermogen in te laten, als ons ghereschribeert was; daer by dan wy oock persisterende, veroorsaeckt zijn, desen te laten berusten, tot naerder erweginghe van onse Heeren Principalen.

Soo dat hier oock den articule van *handel ende wandel,* welcke in vorige *Haeghse* Tractaten of wel geproponeert ende getracteert, doch als onverhandelt gebleven was,

de

1621. de alhier aengheſtelde verbeteringhe ende modificatie van 't voorſz Tractaet niet heeft konnen afgehandelt werden, veel min dat de volle ende eyndelijcke aggreatie van't voorſz Tractaet, voor ditmael van wegen hare Majeſteyt wy Gecommitteerde ende Geſanten hebben vermogt toe te laten, voor en alcer deſen articule mede voltogen, ende den voorſz Tractate geinſereert waren; hoewel anders van hare Majeſteyt aldergenadgiſte gemachtiget, om den geheelen Tractaet t'aggrieren, indien by deſe verſamelinge deſe voltreckinge ſo als verhaelt, met eenen had konnen gheſchieden.

Hebben derhalven hare Koninclijcke Majeſteyts Wy Gecommitteerde ende Geſanten, die articulen ſoo alhier gereaſſumeert ende getracteert, ſoo wel die beyde van *handel ende wandel*, daer 't poinct van *verbodene havenen* niet in begrepen, ende van die *mutuele geldt-hulpe* de welcke noch eenigher maten different verbleven, als oock die articule van *vertrouwelijcke vruntſchap* by de navigatien ende negociatien op beyde *Indien*, &cc. (over de welcke gheen verſchil en valt) ſoo ende der geſtalt ſchriftelijck vervatet ende hare Ho: Mog: Geſanten overghegeven, als hare Koninclijcke Majeſteyt de ſelve neffens alle andere in vooriger ende jegenwoordiger Tractation accordeerden, articulen eyndtlijck t'aggrieren genadighſt geſinnet; edoch dat d'artijckel van *geldt-hulpe* als die mater temporeel ende te veranderen in een byſonder inſtrument gheſtelt ende gheaggrieert werden.

Ende luyden de Artijckelen van woorde te woorde alſoo:

DE *eerſte* Article van *vryehandel ende wandel*, welcker de *ſeſte* article in 't aggreerde Tractaet ſijn ſal.

Handel ende wandel, met alle Commercien te water ende te lande, ſal voor beyder deelen onderdanen vry ende veyligh zijn, op allen oorden, ſtroomen ende havenen, alſoo dat de voorſz onderdanen in ſchip ende zeevaert, trafficquen, *handel* ende *wandel*, niet ſullen verhindert of uytgeſloten werden uyt eenighe plaetſen, landen, eylanden, revieren, havenen ende ſtroomen, daer ſy tot noch toe gevaren, gehandelt, ende hare neringe ghewonnen ende gedreven hebben; dan ſullen daer in d'een den anderen alle nabuyrlijcke, goede willen, vrindtſchap, bevorderingh, beſchuttinge ende hanthavinge bewyſen; doch dat de behoorlijcke gerechtigheyt aen beyde zyden erleght ende betaelt werde, alles ſonder eenige prejuditien der voorgaende, *deughdelijcke ende alsnoch violable* Privilegien, Tractaten ende Conceſſien, *alſoo of dat een yeder ſijne Jurisdictie onverkrenckt verblyve.*

II.

Sal oock goede vertrouwelijcke vrintſchap en correſpondenten zijn ende blyven, tuſſchen beyder deelen landen ende onderſaten, by alle Navigatien, Negotiatien ende trafijcken te lande ende te water, met ſchepen ende goederen, op alle Rijcken, Landen, Eylanden ende plaetſen in *Oſt ende Weſt-indien*, *Africa*, *Guinea*, *Terra Auſtralis* ende alle ſulcke uytlandtſche Vaerten; edoch dat eens yederen gerechtigheyt aen die Landen, Eylanden ende plaetſen, die hy of door Forten tot ſijne defenſie in heeft ende houdt, of door eenige der ſelve Landen, Koninghen, Princen ofte Overſten, ſociale contracten ende verbinteniſſen, de commercien, defenſien ende diergelijcke aengaende, erlanget ende geposſideert, hier mits in allen gantſch niet benomen ende geprejudicieert werde; anders ſal alle wege dat eene deel den anderen alle vrindtſchap ende bevorderinghe, by alle occaſie die ſich op ſulcke Navigatien ende trafijcquen voorvallen mochte betuygen en bewyſen. Ende ſo geene d'een d'and'ren in eenige wegen, als ſy in heen of te rugge reyſen, of oock in de ſelve landen daer ſy den anderen aentreffen meugen, geene wederwille, ongelegentheyt of verhinderinge toevoeghen; doch dat oock gheen deel des anderen openlijck aen de ſelve oorden, vyanden, eenige behulp of toevoer heymelick of openlijck ſich te doen onderſtaen, die deſen opgerechten verbondt tegen zijn mochte: ende als 't ſich toedroege, dat eenes of andere deels ſchepen ende luyden, door ſtorm, onweder of andere noot in eenige derſelver van den anderen deelbereyts geoccupeerde, en geposſideerde landen, havenen en revieren, ingedrongen mochten werden, alſdan ſullen ſy d'een d'ander alle goede vruntſchap en bevorderingh betuygen en bewijſen, ende haer nootdruftigh refraichiſſement t'erlangen, ende wat van noden zijn ſal te repareren, vergunnen. Doch dat hier onder niet gemeent wert, dat aen ſulcke oorden eenige ladingen, handelingen ende traffijcquen toegelaten ſullen zijn. 1621.

III.

Nadien beyde deelen, alſoo d'een d'ander met goeden vertrouwe, verbonteniſſe, correſpondenten ende vrindtſchap, verwant ende toegedaen zijn, ende een deel des anderen nut en beſte weten willen ende geerne ſien, oock ſecuriteyt geluckelijck *Statum* ende *increment* procureren en bevorderen helpen gemeenet, als het oprechtige, ſincere vrinden ende Bontgenoten (die een anders *Status conſervationem* ſich getrouwelijck wil aengelegen zijn laten) betaemt ende gebeurt; ſoo belooven ſy ende ſegghen elckander toe: *dat in geval ('twelcke Godt Almachtig verhoeden wil) het de ſo hooge noot druſt vereyſchen ſal*, dat d'een deel van den anderen een ſomme gelts te begeren benoodigt wiert, dan ſullen ſy elckander met *twee-mael honderd duyſent* Rijcxdaelders in ſpecie verſtrecken, (indien de aengeroepene deel *niet ſelfs om die tijt met Krijgs expeditie is beladen*) ende deſelve ſomme in *drie* achter een volgende Jaren (indien gedaghte nootdruft ſoo langh duyren ſoude) als namentlijck: yeder jaer een gherecht derdendeel, de gemelte ſomme t'erleggen ſonder eenige reſtitutie.

Maer dewijle alhier niet van den tijdt (die alleen by Godt ſtaet) ghediſponeert werden kan, wanneer de nootdruft ſulcke verſtreckinghe mochte vereyſchen, ſoo ſullen alle ſulcke ghelegentheden des deels, ſoo dat geldt verſtrecken ſal, goede oprechte conſideratien en diſcretien hen ingeſtelt zijn, daer inne ſich te bewijſen, ende houden als goede ghetrouwe geallieerde vrienden betaemt ende ghebeurt.

Kan oock na voorder ghemelde drie jaren uytganck van wyder continuatie, van ſulcke vriendtlijcke verſtreckinghe, als oock of de ſelve termijnen eene of alle in deſen te anticiperen zijn mochte ghetracteert ende gehandelt werden; waer inne oock 'teene deel den anderen ſich vertrouwelijck ende wel-meenende te bewijſen, ſoo wijdt de gelegentheyt des deels, by de welcke ſulex vereyſcht werdt, dat ſelve eeniger maten lijden ende toelaten kan.

Maer alſoo Wy hare Ho: Mo: Geſanten over eenighe woorden in 't Artijckel van *handel ende wandel*, voornamentlijck *de jurisdictione*, bedencken ghedragen, ende ons beſwaert hebben, die ſelve daer by te voegen ſonder wyder voorweten ende conſent van onſe Heeren Principalen. Daer benevens oock verklaert dewijle die Heeren Koninclijcke Geſanten voor ditmael niet gecommitteert zijn in't Artijckel van de *geldt-hulpe*, yets wyders ende *ſpecialium* in te gaen ende te verſpreecken: hoe dat daerom onſe Heeren Principalen vermoedelijck wel veroorſaeckt werden mochten, om by hare Koninclijcke Majeſt. noch verder te doen aenſoecken, ten eynde de ſelve believe in te willighen, dat die in hooge noodt verſochte *geldt-hulpe*, noch dit loopende jaer aenvangh nemen mochte, inſonderheyt ſyne Koninclijcke Majeſteyt uytvoerlijck geinformeert werdende van 't groote krijghs-ghewelt, daer mede haer Ho: Mo: jegenwoordich veelvoudigh ende vaſt gevaerlijck aenghegrepen werden, als oock van de overgroote expenſen die ſy maendtlijck te doen hebben, ende dat wy middelertijdt 't poinct van de *jurisdictie* by 't eerſte Artijckel, aen onſe Heeren Principalen ſoo recommanderen wilden: dat 't ſelve in deſe of andere ſulcke goede forme ſoude moghen werden gheſtelt, ende 'tgemelde Artijckel byghevoeght, dat verhoopentlijck hare Koninclijcke Majeſteyt daer door contentement gedaen ſal werden. Daer en teghen wy oock die wel-gemelte Heeren Koninclijcke Gheſanten ſeer vlytigh verſocht, dat ſy de aenvangh van de voorſz *geldt-hulpe*, by hare Koninclijcke Majeſteyt in aller onderdanigheyt ghetrouwelijck ende

ſiu-

Digitized by Google

1621. sincere recommanderen wilden, welcke sy dan oock op ons ernstigh versoeck, onderdanighste vlyt te doen aengenomen hebben, ende hebben t'samen alsoo desc jegenwoordige Tractation, op vordere aenvorderinge (tot eyndelijcke afdoeninge van 't gene in desen onafgehandelt, verbleven, ende alsoo voorts tot dese gantsche Contracte ende aenghevangener alliantie eyndelijcker aggreatie) gedifferéert ende aengestelt ghelaten.

Van desen Recesse zijn twee exemplaren, d'een in de Duytsche ende d'ander in de Nederlandtsche spraecke gemaeckt ende geschreven, de welcke in de woorden wel verschillen, maer voor soo veel in den sin, substantie ende meninge over een komen, soo nae men sulcx heeft konnen doen, hier nae respective onderteeckent zijn.

In *Bremen* den *dertighsten* September *stilo veteri*, ende den *thienden* October *stilo novo, seshien hondert een en twintigh.* Geteeckent *Iacob Uiefelt. Holger Rosencrans. Reynier Pauw. M. van Lijclama. S. van Haersolte. G. Schaffer.*

Wat hier op was het advys der ses en dertigh Raden van de Stadt Amsterdam, is te sien upt het volgende. Ende alsoo heeft de Staet mede van geordeelt: gelijck geen de minste hulp van Dennemarcken is gekomen. 't Gemelde advys is gegeven den lesten November deses jaers.

DE Gecommitteerden uyt desen Raet, tot examinatie van de Acte van Reces van de respective Gesanten van de Coninglijcke Maj. van *Dennemarcken*, ende de Ho: Mo: Heeren Staten Generael, hebben by monde van de Heeren Burgemeester *Jacob Poppen* gerapporteert, hoe dat sy de voorsz. acte hadden geexamineert, ende daer benevens gelesen de Resolutien op de onderhandelingh met *Dennemarcken* den *negenden* Septembris alhier genomen, ende bevonden de selve Acte met de Resolutien te strijden; ende dat contrarie der inhouden derselver, niet alleen daerinne wederom ghebracht is het woort *Iurisdictie*, ende dese captieuse woorden, *andere deuchdelijcke vallable*, maer daer noch tusschen beyden in gevoecht (*als noch*); 't welck de saecke des te meer intricaet maeckt, ende dat boven dien daer ghesproocken wert van dé subsidie, in plaetse dat met klare duydelijcke woorden behoort gestelt te werden, *selfs met openbare Oorloge aengevochten*, geseyt wert met captieuse woorden, ende die veelsints gheinterpreteert souden konnen werden, selfs met *Krijgs expeditie beladen waren*: Sulcx dat hun bedunckens in vele niet ront wort gegaen, maer de woorden soo blyvende, verscheyden interpretatien subject souden zijn; waer naé de saecke wederomme in deliberatie geleyt zijnde ende geconsidereert, dat om ambigniteyt ende duysterheyt te voorkomen, alles met ronde ende klare woorde ingestelt behoort te werden; Soo is eendrachtelijck verstaen, dat deser Steden Gedeputeerde by de voorgaende Resolutie sullen persisteren.

In Januario deses jaers wiert belast alle absente Colonels / Capiteyns / ende andere Officieren / by haer Compagnien te zijn voor 't uytgaen van Martius, op pæne van verlies haerder Chargen.

Kantwijck en Joachimi nae Duytslandt.

Beshalven d'Ambassaden na Engelant ende Vranckrijck, wierden al in deselve maent oock genommeert de Heeren Rantwijck ende Joachimi, om te gaen na Duytslant, ende de goetgesinde Vorsten ende Steden aldaer t'animeren: ende wiert by provisie geschreven aen de Steden Nurnberg, Straesborg, Ulm; haer vermanende: om by de Unie te blyven. Ende wiert den Raet van State belast te depescheren deschargen over de Provintien / tot betalinge van vyftigh duysent gulden, tot subsidie voor de Vereenighde Chur-furssten ende Steden / in December lestleden verschenen.

Casenbroot dã weghen Graef Willem.

Den ses en twintighsten January hadde Reynier Casenbroot audientie op Credentialen van Graef Willem van Nassauw tot Siegen; bedanckende van dat hare Ho: Mog: hadden toegestaen seventigh soldaten tot besettinge van 't Huys Siegen: die aldaer wel aengekomen ende geaccommodeert waren. Doch dewijle de Vyandt (Keyserlsche ende Ligische) in de Wetterauw veel plaetsen in nam / versochte noch vijf ses hondert man / om oock Dillenborgh te besetten. 1621.

Zobelwegh de Landgraef.

Dergelijck versoeck van Ruytheren dede in Martio oock de Landgraef van Hessen voor sijn geheymen raedt Johan Zobeln; maer de tijd genakende / dat dese Staet self haer volck van doen hadde / wiert gheexcuseert. Oock is den 9. Februari in presentie van sijn Excellentie ende den Raets van State ghereselveert: dat de subsidie van vijftich duysent gulden 's maents / voor de Steden van Beemen, ende ghelijcke veel voor de de Duytsche Steden versocht / soude werden beleert tot versterckinge der Nederlantsche Compagnien van hondert tot vijftich, ende de vreemde Natien op hondert twintich Ruyters / ende alsoo teghen den derden Maert ghereet te zijn. In April daer na wiert ghereselveert vier duysent Waertgelders aen te nemen.

De Groot.

Den 11. January refereerde de Heer Muys van Holy ter vergaderingh seecherlijck bericht te zijn / dat Hugo de Groot op Loevestein gevangen sittende / socht upt te breecken; dies wiert de Wagemeester Doubleth derwaerts gheschonden / om daer van informatie te nemen. De vrienden van den Heer de Groot sulcx vernemende / klaeghden over dese gheruchten deur een expres request den 6. Martij ingegeven: als dat by syne Vyanden wierden uytghestroyt om hem, die bedroeft ende geaffligeert was, noch meer te affligeren; biddende sulcx niet te willen gelooven.

Ebas deert.

Echter is hy geadviseert op volgende maniere: Hem ende den Heer Hoogerbeets was by acte vanden lesten Augusti sestien hondert neghentien toeghestaen / dat haer respective Huysvrouwen haer Mans van Spijs ende dranck souden mogen versorgen; ende daer toe genieten van 't landt / vier ende twintigh stuyvers daegs (die wechtans sy nopt hebben willen ontfanghen) zijnde oock haer schare Ruiters ende 't gevruyck vande Ruiter toegestaen: ende dat sy tweemael ter weke haer Wepen mochten senden na Gorkom haer provisie te koopen. Ende alsoo hy sich seer gaf tot lecture / insonderheydt van de Outvaders: soo gebeurdent dat hy etlijcke mael seecker Koffer met boecken liet af ende aenbrengen: waer op geen sonderlinge visitatie of recerche geschiede / dies heeft hy 't ghewaecht; sich in die Koffer doende inslupten. 't Gebeurde dan dat de Luytenant Commandeur / den welcken bevolen was de bewaringe des Huyses ende der gevangene / na Heusden gereyst ende alsoo absent was / namelijck den dertienden Marty; dese absentie van de Luytenant waer nemende / hebben van desselfs Huysvrouw lichtelijck verkregen verlof / om te mogen in een Koffer weg senden een quantitevt boecken. Maer in plaets van die is de Heer de Groot daer in gesloten: na dat hy te vooren wel eens of tweemael sulcx hadde gheprobeert / omtrent den tijdt dien van nooden was / om te komen van Loevesteyn tot Gorcom: zijn Vrouw daer boven op sittende / hebbende also te vooren ondervonden / of hy die benaeuwtheydt (komende niet gestreckt of in de langhte daer in leggen) sou komen harden: ende de Lieutenants Huysvrouw wetende of niet wetende / conniveerde dat het niet gevisiteert wiert. Grotii dienaer ende sijn Huysvrouws dienst-maeght wiert de saecke gecommuniceert: ende de Maeght toogh mede / de koffer gade slaende. Tot Gorcom komende / wierdt gedragen in een huys daer sy haer intocht hadden: aldaer toogh hy een metselaers kleedt aen / ende met een metselaers maet-stock in de hant / ginghy achter upt by lichten daghe nae de water-poorte: daer hy sich liet oversetten na Waelwyck op den Brabantschen gront; van daer nae Antwerpen: zijnde alsnoch in tijdt van Treves, soo dat hy geen Paspoort van noden hadde. t'Antwerpen komende / schreef desen Brief aen haer Ho: Mog:

Hooge Mogende Heeren.

ICk heb lange verhoopt, dat ick door ordre van uwe Ho: Mo: van de seer sware detentie, waer mede niet ick alleen, maer oock ten deele mijn Huysvrouw

ende

1621. ende Kinderen waren beswaert, soude werden ontslagen; dan bemerckende, dat eenighe, my particuliere wangunst toedragende, besich waren, om nieuwe prætexten te soecken tot onse beswaringhe, waer toe oock eenige geruchten wierden uytgestroyt: soo heb ick bedacht een middel tot wederbekominghe van mijne natuerlijcke vryheyt, ende 't selve door Godes genadigen bystant, sonder eenighe effractie of corruptie gheeffectueert. Ick heb my eerst begeven tot Antwerpen, om dat ick geen naerder retraicte en wiste, ende sal voorts sien waer ick best een placts sal vinden om te rusten, ende mijne studien te vervolgen.

Het valt my nu wel hart, mijn Heeren, dus veel aen mijne vryheydt, eer, ende goederen te hebben moeten lijden ende noch te lijden, daer ick in mijn gemoet versekert ben, dat ick oprechtelijck hebbe gheadviseert, na mijne beste wetenschap, tot accommodatie vande swaricheden, voor mijnen tijt geresen; betoonende altijt getrouwicheyt aen mijne Meesters de Magistraten van *Rotterdam*, ende ghehoorsaemheyt aen mijn Heeren de Staten van *Hollandt* ende *Westvriesslandt*: doch alle ontfanghen leet ende wat my oock soude als noch mogen gebeuren, sal my noyt doen verwerpen de liefde, die ick altijt hebbe gedragen, ende na mijn gering vermogen getoont aen mijn Vaderlandt, om welckers vryheyt, rust ende welvaren, ick God Almachtigh wil bidden, ende oock dat hem ghelieve tot dien eynde, Hooge Mogende Heeren, uwe Ho: Mog: te verleenen eene goede ende voorspoedige Regeringe. Den *dartigsten* Marty 1621. tot *Antwerpen*.

Uwer Ho: Mog: ootmoedige Dienaer
H. de Groot.

In Vranckrijck zijnde / heeft ghemaeckt ende aen zijne goede vrienden gecommuniceert dese nabolgende Versen: die d'eyghenschap ende circumstantien hare zijne evasie oock aenwijsen.

DUlces latebræ, temporis domus Parvi,
Angusta laxo quæ viam facis Cœlo,
Clausum parumper Spiritum manu mittens;
Onus quod ægre congregum manu multa,
Inter qui escens pertulit ferus miles:
Tandemque cœcum tradidit rati pignus,
Laté vehendum Vahalis impetu prono.
Quas, Arca, grates, quas tibi feram laudes?
Tibi fugata victa servitus cessit,
Tolerata septem post biennium menses.
Quod celsa tueor astra libero vultu,
Quod durus aures non ferit ferræ stridor,
Obicesque multi, barbarique Custodes,
Sed lætâ turba comiter salutantum,
Blandique amici, tincta literis corda,
(Quales *Thuanus*, quo probatior nemo,
Puteanus & mens erudita *Tilemi*)
Fastidiosas ire non sinunt luces:
Tibi hoc & aliud siquid est boni nobis,
Et si quid ultra restat, ARCA, debemus,
Quæ merita verbis si liberet æquare,
Opus tot esset, ferre quod soles, libris.

ALIUD.

Quos matris alvus carcer edit in lucem,
Queis corpus animum more carceris vincit,
Quos morte functos terra carcer exspectat,
Nunquam nimis timere Carcerem debent.

In Vranckrijck komende / gaf hem den Koninghy een eerlijck pensioen tot onderhoudt. Ende schreef de Garde des Seauls, du Vair, hem desen Brief.

MOnsieur, Les hommes bien nés & ingenus, comme vous, se sentent obligés de peu de Courtoisie.

I'ay de tout temps, c'est a dire de si long temps que j'ay ouy Parler de vous, admiré vostre excellent esprit & rare erudition, & depuis deploré vostre calamité, quand je vous ay veu souffrir pour trop *aymer la liberté de vostre Patrie*: & favoriser ceux qui Commençoient a y rappeller la *verité*. J'ay en la Condition, en la quelle je suis autant que le service de mon maistre me l'a permis, soulagé vostre misere, & procuré vostre delivrance; Dieu a voulu que vous la luy deussies toute entiere, & non a l'Interceſſion des puissances humaines, afin que distrait des Sollicitudes humaines, vous employassies tant de rares parties, qu'il a mis en vous, pour avancer l'euvre qui luy est sans doute le plus agreable: qui est la Paix commune de la Chrestienté, par la reunion des membres qui se sont separes de leur *mere Spirituelle*, en laquelle ou eux ou leurs Peres ont esté conceux & regenerés a salut. Pour ce que c'est chose que je voy que tant de gens d'honneur esperent de vous, je ne puis que je ne m'en rejouisse avec eux, & que je ne haste par mon applaudissement une si heureuse course. Je me promets que la liberalité du Roy, qui pour le present n'accourt qu'a vostre necessité, ira lors audevant de vos vertus & merites, pour leur donner de l'employ honorable aux affaires du monde, esquelles on scait que vous a ves acquis beaucoup de cognoissance & dexterité a les manier; je ne seray jamais des derniers, qui se porteront à promouvoir ce qui devra servir à vos contentemens: & tiendray chere comme je dois l'amitié d'un personnage si rare, comme vous estes: vous offrant tout ce que vous scauries desirer de celuy qui est.

Monsieur,
Vostre tres affectioné à vous faire service G. du Vair,
Ga. de S.
Du Camp de S. Jean d'Angely ce 13. Juin. 1621.

1621.

MYn Heere. Oprechte lieden, en die wel geboo-
ren syn, ghelijck ghy, ghevoelen haer verbonden door geringe weldaden. Ick hebbe van alle tijden, dat is te seggen van soo langh af, als ick, van u hebbe hooren spreecken, geadmireert uwen uytsteeckenden Geest, ende rare geleertheyt, ende sedert uwe ellenden beklaeght, als ick u heb sien lijden, om al te veel de liberteyt van uw Vaderlandt bemint te hebben, ende favoriseren die geene, die aldaer begosten *de waerheyt te wederroepen*. Ick hebbe inden staet, inde welcke ick ben, voor soo veel als het den dienst van mijn Meester my het heeft toeghelaten, uwe miserie gesoulageert, ende uwe verlossinge versorgt. Godt heeft gewilt, dat ghy hem alleen die soudt schuldigh syn, ende niet aen de interceſſien van menschelijke machten: ten eynde dat, afgetrocken synde vande menschelijcke sorghen, ghy employeren soudet soo veel rare partyen, die hy in u heeft gestelt, om het werck te bevorderen dat hem sonder twijffel het aenghenaemste is: dewelcke is de gheemeene vrede van het Christenrijck door de weder vereeninge vande leden die haer ghesepareert hebben van hare *geestelijcke Moeder*, in dewelcke sy ofte hare Vaders syn ontfanghen gheweest ende herbooren tot de Saligheyt. Door dien het eene saecke is die ick sie dat soo veele luyden van eere van u verhoopen, soo en kan ick niet nalaten, om my met deselve te verheugen, ende door mijn applaudiſſement te verhasten eenen soo geluckighen loop. Ick beloove my dat de liberaliteyt vanden Coningh, die teghenwoordigh niet en is streckende als tot uwe nootdruft, sal alsdan uwe deughden ende merites van self te gemoet gaen, om die een honorabel employ te geven, tot de saecken vande werelt, in dewelcke men weet dat ghy seer groote kenniſſe ende dexteriteyt verkreghen hebt, om die te hanteren. Ick en sal noyt vande lactste wesen, die trachten sullen om te bevorderen het geene, dat tot uwe contentement dienen sal; ende sal voor lief houden, ghelijck als ick behoore, de vrientschap van een so rare personnage als ghy sijt: u offerende alle het geene dat ghy sout konnen desireren, van die geene die is,

Mijn Heere,
Uwen seer geaffectioneerden om u dienst te doen,
G. du Vair, Zegelbewaarder.

Uyt het Velt van St. Jean van Angely desen derthienden Junyestian hindert een en twintigh.

Niet

1621. Niet lang daer na schreef de Heer Prins Hendrick, namaels den Prins Maurits succederende in 't Gouvernement van dese Provintien / desen Brief.

MOnsieur. Je vous remercie des bons Offices que vous m'avez rendu par de là vers quelques uns du Conseil du Roy : ce que je vous supplie de continuer tant vers les susdits qu'autres que vous jugerez à propos, vous asseurant que je cognoistray cette bonne volonté en toutes occasions, ou j'auray le moyen de vous servir : je vous supplie aussi de faire estat de *mon affection* & vous asseurer que je vous la continueray tousiours y estant obligé par celle que vous m'avez tesmoignée de tout temps. J'ay prié vostre beau Frere le Seigneur *Reygersberg* de vous escrire particulierement sur quelque sujet, sur le quel je seray fort aise d'entendre vos advis : vous m'obligeréz fort de me l'envoyer, comme vous avez desia faict par le memoire que vous m'avez envoyé, dont je vous remercie bien fort, je souhaitterois de pouvoir este utile en vos affaires par deça & m'y employerois de tout mon cœur : mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle, *que ny moy*, ny vos autres amys, ne pouvons vous y servir, comme nons desiterions bien : je veux esperer que le temps y pourra apporter du *changement* & que je vous pourray *revoir en ce Pays estimé & honoré comme vos rares qualitez le meritent* : de quoy je ne recevray pas moins de contentement que j'ay fait de vostre liberté ; cependant je vous souhaitte en vostre éloignement de vostre patrie tout le contentement, heur & prosperité que vous sçauriez desirer ce que je prie à Dieu de vous donner, & à moy l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis,

Monsieur,

Vostre affectionné a vous faire Service

Frederic Henry de Nassauw.

De la Haye le 4. Aoust. 1621.

MYn Heer. Ick bedancke u voor de goede Officien die ghy my gedaen hebt aldaer by eenighe van den Raet des Koninghs ; het welcke ick u bidde te willen continueren, soo wel by de bovengenoemde als andere, die ghy goet sult vinden, u verseeckerende dat ick dese goede wille in alle occasien erkennen sal, daer ick de middelen sal hebben om u dienst te doen. Ick bidde u oock van staet te willen maken van mijn affectie, ende u verseeckeren dat ick die altoos sal continueren, daer toe verobligeert zijnde door die, dewelcke ghy my altoos van alle tijt af betoont hebt. Ick heb u Schoon-broeder den Heer van *Reygersbergh* ghebeden, van u particulierlijck over eenigh subject te schryven, op het welcke ick seer blyde sal wesen om u advys te verstaen : Ghy sult my seer obligeren van die te senden, gelijck ghy alrede gedaen hebt door het Memorie, dat ghy my alrede gesonden hebt ; waer voor ick u wel soer bedancke. Ick wensche bequaem te konnen wesen in uwe affairen alhier, ende soude my daer toe met al mijn hart employeren ; maer ghy weet de ghelegentheydt van saecken soodanigh te zijn, dat noch ick, noch uwe andere Vrienden u daer in niet en konnen dienen, gelijck als wy wel souden desireren ; ick wil hoopen dat den tijt daer eenige veranderinge in sal toebrenghen, ende dat ick u ja dit landt sal konnen weder sien, geestimeert ende geëert, gelijck als uwe rare qualiteyten het meriteren ; waer van ick geen minder contentement sal nemen, als ick ghedaen hebbe van uwe vryheyt. Ondertusschen wensche ick u in het afwesen van u Vaderlandt alle contentement, voorspoet ende geluck, dat ghy sout konnen begeren ; het welck ick Godt bidde u te willen geven, ende aen my de occasie, van u metter daet te doen blycken, dat ick ben, Mijn Heere,

Uwen geaffectioneerden om u dienst te doen

Frederic Hendrick van Nassauw.

Uyt den Hage den *vierden* dach van Augusti 1621.

Den vyfden April wiert hy requeste aen haer Ho: Mog: gheslaeght van wegen Vrouwe Maria van Reygersberg, Grotii Hupsvrouw / dat sy op Loevestein gedetineert wiert / versocht haer natuyrlijcke vryheyt. De saecke met sijn Excellentie gecommuniceert ende aengemerckt zijnde / dat de soldaten self hem hadden uytgedragen ; ende dat hy haer niet sonderlingh daer in misdaen was ; is twee dagen daer na haer versoeck toegestaen. 1621. Vrouwe Maria van Reygersberg

In 't begin van April, op notificatie dat de Koning van Boemen (alsoo heeft men in den Hage altijdt gheroemt gehadt den Churfurst Paltsgraef Frederick) met sijne Koninginne in den Hage begeerden te komen, is tot haerder logement gheadspiciteert het huys des Heeren vander Mijle ; onder acte van indemniteyt voor brandt ende schade / voor negligentie van des Koninghs Domestiquen te gebeuren. Hy nam sijn wegh van Segeborgh met de Koninginne / den Hartoch van Saxen Wymar ende andere groote Personagien / door Westfalen na Hollandt. Omtrent Munster quamen ses Compagnien paerden om haer te convoyeren op Embrick : van waer sy den Rijn af toghen op Rotterdam ; alsdaer ontfangen ende den veertheinden April in den Hage ghebracht / door de Hoetsen der Princen van Oranges ende veel andere ; wiert eerst gelogeert in 't Hof in 't Noort-eynde. Koning van Boemē komt in den Hage.

Den negenthienden April / alsoo hy begeerde audientie ter Vergaderingh van haere Ho: Mog: is goet gevonden / door seven Gecommitteerden / sijn Majesteyt te verschoonen van deselve moeyte : bereyt zijnde aldaer te ontfangen ende ter Vergaderingh te rapporteren 't gunt de selve te proponeren soude believen. Maer verklarende dat het hem gheen moeyte, maer eer soude zijn, te compareren in de Vergaderingh, is geappointeert ende verschenen 's anderen daeghs ; ingehaelt door opgemelde getal van Gecommitteerde : alwaer hy in 't breede verhaelde wat te Prage was ghepasseert ; alles door faute van assistentie (dit sagh meest op den Koningh van Engelant, sijn Schoon-vader) verklarende van meest alle vrienden verlaten geweest te zijn / behalven van desen Staet : waer van hy verklaerde meer hulpe ende vrientschap ontfanghen te hebben / als hy hadde komen hoopen : danckte / ende soude 't altijdt gedencken. Voorts hier gekomen te zijn om met Raedt ende advijs van haer Ho: Mog: te doen wat noodich soude zijn tot redresse van de goede saecke. Waer op met complimenten / daer toe dienende / wiert geantwoort. Hier voor is aengeroert / dat Koningh Jacob, sijn Schoon-vader / gants t'onvreden was van dat hy de Kroon Boemen aen nam. Men verhaelt dat op seecheren tijdt / de Koningh daer van discourerende / yemant hem seyde / dat sijn Swager de Kroon Boemen niet hadde aengenomen / sonder aenradinge van sijn beyde Ooms Prins Maurits ende Duc de Bouillon. Ja seyde de Koningh / dat zijn beyde lieden, bequaem om een ander het sijn te benemen, maer mijn Swager is die man niet : willende seggen / dat de selve jongh / ende sijn Oomen oude Krijgs-lieden waren.

In Junio daer nae quam oock de Baron Goedtlef Berka / Oberste Hoych-graef ; Heer Wentzel Willem van Ruppa, Groot Cancelier / ende Heer Pieter Muller van Muntshausen / Vice-Cancelier van wegen de drie Euangelische Standen in Boemen : hadden den sesthienden audientie ; verhaelden het ghepasseerde ; Versoeckende hulpe. Maer alsoo in Boemen het werck geheel ghedaen ende dispereert was / soo zijn sy (hier niet verrichtende) benevens verscheyde andere vluchtighe Boemsche Heeren / soo in dese Provintien als te Embden, Breemen ende Hamborgh blyven woonen / ende meest in armoede gestorven.

Ten selven daghe als de Koningh van Boemen ter Vergaderingh verscheen / ende audientie hadt / namelijck den 20. April / quam tydinge dat de Landtgraef Maurits van Hessen den vyfden ende de Duytsche Vorsten den twaelfden April met Spinula waren geaccordeert. Het accoort met den Landtgraef luydt als volght : Landtgraef Mauritz accordeert met den Keyser.

In

1621. IN den name en van wegen des Roomſchen Keyſer, in Ungarn ende Beemen Koninghlijcke Majeſteyt, onſer Aller-genadighſten Heere, tuſſchen den Doorluchtigen Hoogh-geboren Vorſt ende Heer, Heer *Ambroſio Spinula*, Marck-graef in feſto, Ridder van den Gulden Vlieſe, des Keyſerlijcken Heyrlegers Overſte Hooft-man, aen d'eene zyde; Ende de Doorluchtige, Hoogh-gebooren Vorſt ende Heer, Heer *Mauritz Landtgraef in Heſſen*, Graef van Catzenellebogen, Dietz, Ziegenhain ende Nidda, aen d'ander zyde, zijn deſe navolgende articulen en puncten tot meerder ſeeckerheyt, in deſe Vergaderingh beſlooten, daer op de afgeſonden Gedeputeerden, naer veel beradens ende bedenckens haer eyghen hant onderteeckent hebben.

Ten eerſten: dat de Hooghgedachte Heere Lantgraef van Heſſen, tegens ſijne Roomſch Keyſerlijcke Majeſteyt of ſijn Krijghs-volck, of tegens den Palts, of de Geunieerde Vorſten, ofte teghens andere Koningen, Chur-vorſten, Princen of Stenden, die in de Palts, ofte in eenighe geincorporeerde Provintien van Beemen zijn, ofte hier naer komen ſullen, hem niet ſal ſtellen met raet ofte daet, directelijck ofte indirectelijck, maer dat hy voortaen, ſoo in andere als deſen gevalle, in ſijn ſchuldige plicht tegens den Keyſer, als een trou Prince ende Standt des Rijcks betaemt, blyven ſal.

Ten tweeden: ſoo ſal hy beloven, de Soldaten, die hy voor de Unie aengenomen heeft, ende noch in de Palts leggen, datelijck nae huys te doen marcheren, ende dan af dancken.

Ten derden: wil de Hooghgedachte Landtgraef *Mauritz* met bevlytinge deſe aenkomende Mey, als de termijn van de Unie eyndight, hem van die ontſlaen, ende voorts geen ander Unie ofte verbinteniſſe handthaven: 't ſy met den Paltz, of eenige andere Landen, veel min in expeditien met den Paltz, teghens de Keyſerlijcke Majeſteyt hem begheven, maer hem by deſe uytgedruckte ende gheraemde puncten ſtijf ende vaſt houden.

Ten vierden, heeft de hooghgedachte Heer Marquis *Spinola* belooft, dat hy den hooghgemelten Landtgraef ende de ſijne, mitſgaders de Vorſtendommen, Graefſchappen, Heerſchappyen ende inwoonders der Landen, Leen-luyden, Raden, Dienaers ende Onderdanen, aen haer perſoonen, have ende goederen, roerende ende onroerende, ſoo binnen als buyten den Prinsdom, haer inkomen, Privilegien, handel ende wandel, niet met eenigh gewelt, doortocht, inquartieringen, brantſchatten, of met eenige andere laſten beſwaren ſal, maer van alle deſe beſchutten ende bewaren, jae vry ende ſeecker blyven. Daer en boven ſal hy toelaten, dat hy de Religions vrede, ende de Politycke ſtandt, nae de conſtitutie des Heyligen Rijcks onverhindert ſal moghen gebruycken: Maer of daer eenighe onderſaten waren, die haer eenighſints in 't contrarie lieten gebruycken, ſullen onder deſe Vrede verſeeckeringe niet begrepen zijn, ende de vryheden niet gebruycken.

Ten laetſten, is 't aen wederzyden beſproocken ende belooft, dat deſe Vrede verſeeckeringe, binnen den *drie en twintighſten* April, van den Marquis *Spinula*, ende de Prince *Mauritz*, Landtgraef van Heſſen, ſal onderteeckent ende gheſegelt werden; ende dat de beveſtinghe daer af van de Keyſerlijcke Majeſteyt ende den Ertz-hertogh Albert aen de Landt-graef door den Marquis ſal binnen den tijdt van *drie* maenden behandight werden: ſullen daerom de artijckelen ende puncten te vooren verhaelt, niet minder krachtigh ende bundich aen wederzyden ghehouden werden, ende gearreſteert blyven.

Tot meerder beveſtinge ende breder verſeeckeringhe, hebben de voorghemelte, aen wederzyden Gedeputeerde Afgeſanten, dit met eyghener handt onderſchreven, ende allegader haer Zeghelen daer by ghedruckt. Actum tot *Bingen*, den *vyſden* Aprillis, Anno 1621.

In den name ende van wegen allerhoogſtgedachte Keyſerlijcke Majeſteyts ende Koning in Ungarien ende Beemen: oock uyt laſt van den

Marquis Spinula.
Iohan Caerl van Schouburg.
Chriſtoffel van Etten
Pedro de Alzamora.

In den name en van wegen de hooghgedachte, onſe Genadige Vorſt en Heere Landtgraef *Mauritz* van Heſſen: En uyt ſijns voorſz. Genadens laſt 1621.

Valentijn Burgholt.
Eitel van Berlepſch.
Goſt Chriſtoffel Hoenſteyn.
Iohan Brant van Dalvigh.
Chriſtoffel Dyckman D.

Elck ſocht om een goedt heen komen. Mansfelt alleen / die niet te verlieſen hadt / bleef ſtantvaſtigh: en alle die uyt liefden van den Koningh van Beemen, der Religie / ende anderſints haer niet wilden of konden accommoderen / voeghden haer onder ende by hem.

d'Andere Vorſten der Unie accordeerden op volgende manier door tuſſchen ſpreechen van den Churvorſt van Meints, ende den Landt-graef van Darmſtadt: die altijdt ſich goedt Keyſers heeft gedragen: ende genaemt wiert de Koſter, als amen ſeggende tot alles wat de Keyſerſchen beliefde. De articulen ende conditien waer op ſy accordeerden / ende in der daedt den Koningh van Beemen opſchooten ende verlieten / luyden als volgt:

In den eerſten: wert geaccordeert tuſſchen de gheAccoort van de andere Princen van d'Unie.
melte Princen, dat ſy ſullen af houden van alle vyantſchappen d'een tegen d'ander in het toekomende: ende dat de Vorſten ende Standen van de Euangeliſche *Unie* ende haer krijghsvolck, niet ſullen doen eenighe offenſie aen den Marquis *Spinula*, noch aen ſijn legher ende troupen, noch aen de plaetſen onder ſijn gehoorſaemheyt ghebracht, noch aen yemant van alle die in dit Tractaet zijn begrepen, noch aen haer Landen of Domeynen.

Ten tweeden, oock ſullen ſy niet gheven eenigh *ſecours van gelt of volck* van oorloge aen *Frederick* Paltz-grave by Rhijn (*ſoo tituleerde men den Koningh van Beemen*) directelijck of indirectelijck, door haer ſelf, of door andere in eeniger maniere hoe het oock ſoude moghen zijn.

Ten derden, dat ſy niet ſullen continueren *d'Unie*, by haer voor deſen ghemaeckt, noch tot voordeel van den Palts-grave, noch tot naedeel van ſijn Roomſch Keyſerlijcke Majeſteyt, ſonder eenige meldinghe of gewach meer van *d'Unie* te maecken: maer ſullen retireren voor den *veertienden* Mey eerſtkomende (als wanneer de ſelve *Unie* ſal ophouden) haer krijgsvolck uyt de Palts: 't ſy dat de ſelve toekomen aen particulieren; of dat ſy behooren aen 't generael; belovende al te ſamen te blyven, getrouw aen ſijn Roomſch Keyſerlijcke Majeſteyt.

Ten vierden, wederom belooft den Marquis *Spinula* in 't toekomende niet te exerceren noch te doen exerceren, eenige hoſtiliteyt tegen de Geunieerde Proteſterende Vorſten ende Standen, haer krijghsvolck, Officieren, Onderdanen, Caſtelen, Steden ende Domeynen.

Ten vijfden, dat in deſe Vredehandelingh ſullen zijn begrepen, niet alleen de gene die genoemt waren in het Tractaet van *Ulm*, maer oock alle andere Churfurſten ende Standen des Heyligen Roomſchen Rijcx, ſoo Catholijcke als Proteſterende. Edoch is beyderdeels meeningh geenſints hier mede yets aengaende de *Gulickſche* &c. ſaecken te diſponeren.

Ten ſeſten, belangende *Paltsgraef Frederick*: die alles wat voorſchreven is niet aengaet, heeft de Marquis *Spinula* belooft op 't verſoeck van ſijn Majeſteyt van Engelandt, van dato tot op den 14. Mey nieuwen ende den 4. ouden ſtijl, met d'aenbevolene executie teghen den Paltz, perſoon of goederen, noch ſelf noch door andere voort te varen, maer tot aen de beſtemde tijdt ophouden; doch met dien beding dat de *Geunieerde Vorſten* verſchaffen ſullen, dat ondertuſſchen oock van de, in de Palts of andere plaetſen leggende, aſſonderlijck krijgsvolck den voorgemelt. Paltsgraef toebehoorende, tegen

den

1621. den Heer Marquis *Spinula*, synen Armee, ende inhebbende plaetsen, of andere ghetrouwe Standen des Rijcx, derselver Dienaers ende Onderdanen geene vyantschap geoeffent werde.

Ten sevenden: op dat oock de benabuerde Princen ende Standen, derselver onderdanen, ende andere in derselver Landen van beyderzijts Krijschvolck onbeswaert ende onbeschadight blijven mogen, hebben beydersyts Fursten versproocken ernstlijck, ende onveylbaerlijck te versorgen, dat alle stroopingen en plunderinghen, ende andere geweltdaden in hare Landen ende ghebiet gheweert ende afgheslelt, als oock allenthalven de vrye passagien ende commercien werden bevordert.

Tot meerder bevestinghe desen hebben beydersijts Fursten dit afscheyt nevens beyde Chur ende Vorsten als middelaers onderteeckent, ende met haer segels bevesticht; nemende oock hy Heer Marquis aen te versorgen dattet van S. R. Keyserlijcke Majesteyt en van den Heere Ertshertog Albertus van Oostenrijck soude werden geapprobeert. Gedaen tot Ments den twaelfden April Nieuwen-stijl 1621. was onderteeckent. *A. Spinula. Johan Swiccard Archeip. Mogunt. Hl. Lodowich Lantgraef tot Hessen, Joachim Ernst, Marck-graef tot Brandenburg, Johan Frederich Hartogh tot Wurtenbergh.*

Dit Accoort wiert voor een staetlijck festin eerst van den Churfurst van Mentz, daer na van Spinula gesolemniseert: 't welck men met rede mocht noemen een leede Maeltijdt, die men geeft na yemants begraefenis: want in effect wiert d'Unie, die soo veel van sich hadde doen spreecken / begraven / en de Kouw / gelijck men sept / van 't herte gespoelt. Die van de Catholique liga noemdent: Bestia Multorum Capitum, concordia discors: seditione viget, seditione perit.

De tijt hier voor gestelt van opschorsinge van Wapenen / is oock gepolongeert tot op den 2. Junij / ten opsichte van den Coningh van Engelant.

Maer dat was een illusie om de Spaensche inde Palts des te baster ende stercker te doen logeeren. Spinula toogh terstont na 't gemelde Accoort weder na Brussel, met sich nemende de meeste troupen: die ontrent Mastricht haer rendevous hadden; latende Don Gonsales de Cordua in de Palts; daer na quam Tilly. De Koningh van Beemen of Paltsgraef was ende bleef gheexcludeert.

Op Brieven ende notificatie vande Heeren Rantwijck ende Joachimi aen sijn Excellentie / dat by de Duytsche Vorsten souden werden afghedanckt noch twee duysent Duytsche Soldaten, is gheresolveert deselve in dienst te nemen onder seven vrye Vaendelen.

Churvorst van Trier. Den 7. May hadden audientie de Heeren van Croesbeke, ende van Westerholt, van weghen den Churfurst van Colen; wierden met een Carosse ter Vergaderingh gehaelt: klaeghden over de loopers of foulen van onse Soldaten. Waer op alrede voor desen Placcaten zijnde ghemaeckt: wiert gheresolveert die te revideren ende te verbeteren.

Prince sse Douagiere van Orangie overleden. Maendach den 24. May wiert begraven tot Delff Vrouw Louyse de Coligny Douagiere van Willem Prince van Orangie / in October jongst gheleden tot Fontainebelleau in Vranckrijck gestorven. Sy was Dochter van den Heere van Castillon Admirael van Vranckrijck / ende eerst ghetrout met den Heere van Teligny: die met zijn Schoonvader op St. Bartholomeus dach in 't Jaer 1572. omgebracht was: daerom voor een quaet omen ghehouden wiert / ende den Prince / by de geene die hem lieber in Duytslandt / als Vranckrijck getrout sagen / wel geseght was: dat een Dame, Dochter ende Weduwe van soodanige die bermoort waren / oock nu wederom aen hem pets quaets of eene violente doodt te bedruyden hadde. D'eenbondicheyt in Hollandt was soo groot als sy aldaer eerst quam: dat sy van Dorth na Delff ghebracht wiert op een gemeene open waghen. Ende sy brachte d'eerste Carosse mede uyt Vranckrijck. Waer na Prins Maurits gebruyckte een Delthoets: die voor ende achter op ende neder / of oberdeckt ende ongheoverdeckt hoste ghemaeckt worden. Sy ghelach in 't volgende Jaer 1584. den 29. January van een jonge Soon die Hendrick Frederick, na de Koningh van Vranckrijck (doen noch Navarre) ende Denemarcken genaemt wiert / ende Anno 1625. aen het Gouvernement van 't Vereenight Nederlant quam. 1621.

Sy hadde sedert d'ongheluckighe doodt van Prins Willem haer meest onthouden in den Hage: ende van den Advocaet van Hollandt Oldenbarnevelt veel dienst ende behulpsaemheyt ontfangen hebbende / was ghedurende de twisten tusschen de Remonstranten ende Contra Remonstranten moderaet / of meer Remonstrants als anders.

Prins Hendrick latende de Staten Generael ter begraeffenis nodighen / stelde tot haer keur ende goede gelieste: of sy begeerden voor of achter / d'Ambassadeurs van Vranckrijck ende Engelant te gaen. Waer op sy verklaerden te willen de Ambassadeurs volgen.

Hier voor is gesproken van 't verloop der saecken in Beemen, ende hoe de Duytsche Princen de gelucktighste party volghden. Men sach wel dat de regen aldaer gevallen entlijck ook alhier op onsen Kap soude druppen: soo sochtmen soo veel moghelijck sulcx te divertieren: soo met besendinghe in Duytslandt, Swede ende Denemarcken, als deur sterckinge en assistentie van de noch over ghebleevene Militie onder den Grave van Mansfelt.

Ter requisitie ende op obligatie des Koninghs van Beemen wert in Junio op Intrest ghenegotieert de somme van hondert ende vijftig duysent gulden: voor den Graef van Mansvelt; die in Beemen met langer komende dueren / deur den Overpalts ende Franckenlandt toogh na Manheymb; allwaer sy ghesterckt met de Troupen van de Colonels Veer, Waltmanshuysen, Merwe, Obertrauwt ende andere / voorsaecks was / waerom de Spaensche onder Don Gonzales Cordua, de belegeringh van Franckendael verlieten. Mansvelt.

De saecke van de Protestanten / stont in desen tijdt allenthalven seer qualijck: het eenighste asylum of toevlucht was meest allhier; self van wegen de Grisons of ligue grise, quamen Gedeputeerden: vertoonende dat met gewelt ende practiquen de Spaensche op haer hadden seer gheëmpieteert: dat sy in aensien van de ghemeenschap der Religie, ende der liberteyt haer hadden willen addresseren aen desen Staet, als hebbende een ende deselve Vyant: versoeckende assistentie van gelt; oock voorschrijvens aen de Switserssche Cantons; als mede aen de Republijcke van Venetien.

Men was wel niet ongeneghen den Spaenschen allenthalven tvanden te susciteren / ende die t'onderhouden / maer de saecke was te seer verloopen. Men oordeelde oock dat Vranckrijck, Venetien, ende de Switsers, uyt jalousie tegen Spagnien, dat werck moesten ter handt nemen: Gelijck namaels oock geschiet is / daerom men de notable gelt-assistentie heeft ghecxcuseert / haer verleenende de verzochte ende ernstige voorschrijvens. Daer na baden sy om drie duysent gulden tot teer ende Reyskosten. Daer uyt men konde afnemen dattet slecht met haer gheselt / ende sonder reale hulp van de voorghenoemde Potentaten / desperaet werck was. Men gaf haer duysent Rijcxdaelders.

Dergelijcke hulpe quam oock korts daer na versoecken Turetinus Pasteur ende Professor tot Geneve, op Brieven van Credentie van den 9. October: vertoonende de macht, ouden hael, ende dreygementen van den Hartogh van Savoyen; dese hreegh in Februario des volghenden jaers twintigh duysent gulden. Genève.

De Churfurst van Brandenburgh sijnde de party des Keysers oock al te sterck / ende sich self / om de na verwantschap ende Religie met den verdreven Koningh van Beemen, by d'Oostenrijckschje gehaet ende gedreycht / insonderheyt om de Possessie van de Cleefsche ende Merckse Landen; ende dat de Hertogh van Nyborch sich met de Spaensche party hadde ghesterckt / wist oock geen beter raet als sich te keeren tot desen Staet; derwaerts hy schickte Adam Graef van Swart- Brandenburg. Swartsenburg.

Digitized by Google

1621. Swartsenborgh, die de meeste directie van saecken by hem hadde.

De pointen van sijne besendinghe / waeren om met Communicatie ende hulpe van desen Staet syn Churfurstelijcke Doorluchtigheyt in de gemelde Possessie te mainteneren, ende die te verbreyden tegen Paltz Nyborch ende de Spaensche. Item om af te handelen met betalingh of andersints de *hondert duysent* gulden in 't Iaer 1615. ende de *hondert duysent* Rijcxdaelders, in 't Iaer sestien deur den Ontfanghet Hoefyser tot behoef van den Churfurst genegotieert. In Augusto wiert verasschept dat Chur Brandenborgh soude onderhouden 's Somers drie duysent Man, ende 's winters vijfthien hondert. Swartsenborg wiert gedimitteert met een gouden Ketting van acht hondert gulden. In 't volgende jaer 1622. wiert dese saecke wat verandert / ende een Tractaet ghemaeckt: daer van op sijn tijdt sal worden gesept.

De gemelde sommen sijn metter tijt opgheloopen / met Interest van interesten / ende met maechelaerdyen soo hooch / dat in 't jaer sestien hondert vijftig deselve beliepen tot over de seventien mael hondert duysent gulden, hoewel alrede twee a driemael hondert duysent gulden daer op betaelt waren.

Polen. Van wegen de Coning van Polen quam in Junio ock een Internuntius Petrus Keronsky, Hovelingh en Secretarius des Konings / op brieven van Credentie van den 19. January tot Waerschou geschreven; edoch alhier deur passerende ende een Compliment maeckende: op de gelegentheyt van de weder aenvangenden oorlogh: dat sijn Coningh in regart van de correspondentie der Commercien tusschen sijn Rijck ende desen Staet / offereerde sijne bemiddelingh tot pacificatie. Sijn brieven waren met een slechten opschrift: als houdende aen den Prince ende Staten Generael te samen / ende voorts onsen beminden &c. Men depescheerden hem spoedelijck / met een recredentiael / daer van de opschrift was Serenissimo potentissimo Poloniæ Regi: met uytlatinge van Sweciæ, daer over hy wel klachtich viel / en die refuseerde t'ontfangen: edoch is niet gecorrigeert. Men dede dit wel eens deels om sich te ressenteeren van den slechten titul / dien de Coning gaf aen desen Staet: edoch ock aen d'ander zijde / om t'encourageren ende t'obligeren / Gustaf Adolf Koning van Sweden: met den welcken men sedert het jaer veertien in verbont stont: ende die de vyentschap van desen Staet seer sochte: houdende alhier ghestadich eerst een Ambassadeur, Jacob van Dijck, daer na een Resident Ianus Rutgersius, beyde hier te Lande / dese van Dorth, ende die van Haerlem ghebooren. Hy hadde in 't voorgaende jaer ghetrout Maria Eleonora een Princesse van Brandenborch, Suster van den Churfurst / wel wetende dat die / soo om de voorghemelde Clevische landen, alliantie / ende verwantschap met den Paltsischen huyse / ende met de vereenighde Nederlanden / gants qualijck stont met den Keyser ende Spaensche: daer mede Gustaf Adolph alrede van dien tijdt af wilde toonen wyandt van d'al te groote Oostenrijcksche Dominatie te zijn. In September deses Jaers / nam hy zijn slach waer / terwijle Sigismond Koning van Polen, zijn wyant / hoe wel Soms Soon / tegen den Turck besich was / ende viel in Lijfland, belegerde en nam in de Hooftstadt Riga, 't welck hem te lichter viel / om dat de Borgers en Inwoonders protestant of van een religie met hem waren.

Den Veltocht. Den Veltocht aenlangende: hoewel men alhier de Compagnien versterckt / ock eenighe nieuwe aengenomen / ende sich tamelijck in posture ghestelt hadde; soo heeft men echter sich niet bestant gebonden tegen de groote macht der Spaensche. Ick was essen voor 't uytgaen van den Trebes gherepst uyt mijn Vaderlant / om de werelt te gaen sien / ende vont my in desen tijt in Brabandt: alwaer ick dagelijcx hoorde en sach de groote preparatien ten oorlogh tegen de vereenigde Nederlanden / de Marquis Spinula, onder Cordua omtrent acht duysent in den Palts hebbende gelaten / vont sich weder tot Brussel in 't begin deses Jaers / ende scheen de saecke te willen verbatten daer hyse gelaten hadde anno sestien hondert ses, latende maken provisie van allerhande noodwendigheden tot een machtig Leger / Ponten / Bruggen / Wagens / Backhovenen / Schuppen / Spaden / Houtwelen etc. De fortuyn hadde den Spaenschen seer gedient. Men spraeck hooch / dat de Coning nu ock mocht woeren den titul van Dominateur in Germanien, deur de Conquesten aen den Rijn: gelijck hy te voor sich liet noemen Dominateur in Africa en Asia; maer de Coning / zijnde Philippus den derden / beleefde dien titul niet lang / overlijdende den lesten Marty deses jaers. Hy wiert kranck den 24. Februarij zijnde geweest ter Vesperen in de Kerck de las descalças; quam van daer met een voorste: de Medecijns oordeelden Heresipele of de Roos, niet dootlijck; maer de voorste continuerende en den 26. redoublerende / so stelden hy sig den 29. tot sterben / hierhte / en ontfingh de heylige Sacramenten. Na middernacht dede zijn kinderen inde kamer komen: gaf aen sijn outste Soon / na hem Coning / genaemt Philips den vierden, een gesloten papier / seggende: daer in sult ghy vinden wat ick op u begeere; doet niet gelijck ick gedaen heb, na den dood van mijn Vader: wech jaghende die hem wel gedient hadden; gelijck oock die ick u late, syn seer eerlijcke lieden en wel genegen tot den Staet. Bemint u Broeders en u Susters. Hy vermaenden zijn tweede Soon den Prince Carel, zijnen outsten broeder met liefde ende affectie te eeren: en sijn Soone Ferdinant den Cardinael vermaende hy Priester te worden / soo haest als mogelijk was. Aen sijn Dochter Donna Maria verklaerde hy hem leet te zijn dat hy haer niet hadde uytgeplickt voor zijn doot; doch dat hy last hadde gelaten aen den Prince. De reste gepasseert hebbende in geestelijcke oefeninghe / sterf den 30. 's morgens ontrent half tien: Hy was out twee en veertich jaer, hadde geregeert twee en twintigh jaer. Philippus den derden / Koninck van Spaengien.

Tot Brussel wert de rouw aengenomen / doch daerom weynich gewiert / in 't stuck van Oorloge. Spinula quam den 23. April te post uyt de Palts / ende wiert van den Ertz Hertogh seer wel ontfangen. Sy lieten 't gerucht loopen dat te sullen met sestig duysent man te velde komen / ende met drie Leghers dese Landen aentasten: een omtrent Sluys, een op den Rhijn, ende een omtrent Vriesland. In Augusto begosten sy te marcheren / hebbende 't rendevous tusschen Mastricht ende Tongeren; derhalven Prins Maurits in 't eynde van die Maent / ock uyt den Hage toogh: sloegh sijn Legher omtrent Doornick by Rees. De Spaensche hadden het ooge meest om in de Veluwe te komen / ende eenich plaets op den Yssel of in te nemen / of te fortificeren / waer toe haer seer te passe quam haer aende oostzijde Rijns in hebbende Steden Grol, Oldenzeel, ende Lingen, met eenige andere huysen / by haer beset: waer uyt sy alle uyren ende stonden kosten op de Rivière d'Yssel komen.

Prins Maurits om daer teghen te versien / liet den Doesborgschen weert beschanssen / met Krijschvolck besetten / het hout of geboomte langhs d'Yssel aen de zijde van de Veluwe af houwen / Bruggen over de Kreecken / Sloten / ende grachten leggen / de weghen van Doesborg tot Hattum slechten / ende soo met redoubten als andersints besetten en bewaren; liet ock aen d'ander zijde de bruggen over de Berckel tot Keppel en Doetekom afwerpen. Voort vielder in desen tijt tot in 't eynde van September so veel regens: dat de rivieren hoben maten hooch / ende de wegen onbruyckbaer waren: sulcx is een groote oorsake geweest / waerom de Spaensche aen de oostsijde Rhyns niet hebben komen uytrichten: Doch aende westsijde gelucktent haer wat beter.

Spinula lach met het principael gros ontrent Wesel, en Graef Hendrick van den Berge tot Glabbeck: haer dessein was op Gulick: alwaer Pythan lach met een sterck Staets garnisoen / houdende het voor den Churfurst van Brandenburgh. Doch also ock het huys te Reyd sterck van natuyr en met goede wallen en grachten / voorsien met een Compagnie Staetsche van honderd en vijftig man / onder den Capiteyn Ditfort, beset was: so dachten de Spaensche goet eerst eens te wagen

Huys te Reyd by de Spaensche genomen.

1621. of sy die plaets konden inkrijgen: niet om dat sonder sulck sy niet konden voltrecken de circumballatie rontom Gulick; maer om dat dit Huys haer ock wel gheleghen was/ende het secours op Gulick eenichsins hadde mogen faciliteren. 't Selve Huys quam toe Floris Heer van den Boetseler, Heer tot Odenkercken; van de Gerefameerde Religie ende desen Staet toegedaen zijnde: die daerom gewilliger aen die van desen Staet hadde toegelaten/ om 't selve Huys te besetten. Ehoch men hadde hem een Acte ende den Capiteyn last gegeven/ om d'ordre van hem Heer van Odekercken te volghen. Dit wist Graef Hendrick, die daerom trachte hem in handen te krijghen/ ende deur sijn middel den Capiteyn Ditfort tot goetwillige overgheninge te brenghen. Dies schickten sy sijn soon Graef Harmen, met een paerdt of twee aen den Heer van Odekercken, op sijn Huys niet wijdt van daer/ versoechende hem om eens by Graef Hendrick te komen.

Graef Harmen was die tijdt omtrent twaelf jaer out/ ende dacht Graef Hendrick dat om d'onvolcomenheyt ende kintschept van desen bode/de Heer van Odekercken dese te min achterdocht soude hebben. Niet te min kreegh hy arghwaen/ ende in plaets van 't gaen na Glabbeeck, ginck eenen anderen wegh om t'ebaderen.

Graef Hendrick daer voor vreesende/ hadde eenige Ruyters op alle passen gheset/ met ordre om den Heer van Odekercken, soo sy daer passeerde/ t'arresteren ende by hem te brenghen; alsoo dat sy voor de poorte van Glabbeeck was/ noch eer dat Graef Harmen self daer wederom quam. Sy/ of met Odekercken was een Rechts-gheleerde/ ghenaemt Brouwers, van Colen, Raedt by den Heer van Odenkercken. Graef Hendrick bede desen Brouwers voor sich komen/ ende sepde hem: dat sy dessein hadde om het Huys Reyd met gewelt aen te tasten/ ende terstont storm te loopen; ende begeerde dat sy Brouwer soude mede voor aen gaen om te wijsen waer het Huys stracks/ende d'addernen bequaemst waren. Brouwers meende dat sulck ernst was/ lamenteerde daer teghen: Segghende/ hy en was gheen krijghsman/ ock dat hy was neutraal/ etc. Graef Hendrick bleef by sijn voornemen/ ende belaste den gheenen/ die quamtsys het belegh van den aenval souden hebben/ hem Brouwers te binden op een stoel/ ende te doen draghen nae de wal. Brouwers dat siende/ badt dat hem mocht toeghelaten zijn eens tot den Capiteyn te te gaen. Dit stont hem Graef Hendrick toe: midts de Heer van Odekercken borghe blijvende/ dat sy Brouwer, soude weder uyt komen. Alsoo ginck hy in tot den Capiteyn; dien hy toonde d'Acte/ waer by hem Ditfort belast wierdt t'obedieren d'ordre van den Heer van Odekercken. 't Is waer; d'Acte was wel alsoo (ghelijck dan self in de Wetterauw aen den Graef van Nassauw, als hier voor gheset is/ dierghelijck krijghsvolck op die manier gheleent was/ ende aen den anderen veel meer gheschrijft is:) maer sy hadde konnen anthoonden; dat de selve spraek van Politique saecken; gheensins van 't stuck der Militaire gheheymsaemheyt die hy aen desen Staet schuldigh was. Men sepde ock dat Ditfort qualijck lesen of schrijven konde/ ende daerom dies te lichter hem liet persuaderen voor desen Advocaet. Anwees Ditfort quam tot spraech ende capituleerde/ ende beloofde de placts op te gheven: ende Graef Hendrick hebbende noch gheschut/ noch voorvolck by hem/ liet een paer Compagnien Ruyteren af-sitten/ ende terstont nae dat het accoordt ghetroffen was/ op de wallen logeeren; Ende Ditfort trooch 'sanderen daeghs daer uyt met wapens ende bagagie. Prins Maurits dede hem rende sijn Officieren terstont/ eer sy noch in't Legher quam/ ghevangen nemen/ haer proces maecken/ hem onthoofden/ ende de Lieutenant ende Vendrich casseeren/ om dat sy mede in het overgheven hadden gheconsenteert. Men sepde doen de ghheele schuldt van 't verlies van Gulick op dit verlies van Reid. Maer dat is abuys: want Reid hoste niet belettert de circumballatie van Gulick, als zijnde seven uyren gaens van een ander. Maer 't is waer/ dat Reid, soo de Spaensche dat eerst hadden willen aentasten/ soude hen eenige weecken: soo ick uyt Graef Hermans mondt ghehoort heb/ hebben konnen ophouden. Ende daerom is het te meer te ghelooven/ dat d'Acte voorsz seer ampel ende expres was; want anderssints Ditfort ende sijn Officieren soldaets genoegh waren: ende leggende in een vet ende vruchtbaer lande/ daer sy wijdt ende zijdt konden contributien trecken/ mosten gepresumeert worden niet geern te willen trecken: ten waer d'Acte aen den Heer van Odekercken ghegheven/ sulck mede bracht. Sulck is ock daer uyt af te nemen/ om dat het selve Huys te Reyd den versoecke van den eyghenaer was met Staets guarnisoen beset/ sonder belegherings of sorge. Alsoo meende Ditfort dat sy eenlijck ende alleen dependeerde aen die van Odenkercken, volghens die Acte. Het overgheven gheschiede den 30. Augusti/ de fortitie den 14. Septembris. Een goede les dat een Commandeur of Bedelhebber ghelastighst zijnde om tweederley personen of Staten t'obedieren/ altijt lieber den mächtichsten als den swacksten behoort te volghen/ ende desselfs interest te betrachten. Want Ditfort was wettich ghelegen aen den Heer van Odekercken; maer al sijn eere/leven/ ende welvaert/ hingh aen desen Staet.

Gulick belegert.

Terstont hier nae gaf sich Graef Hendrick tot het sluyten ende circumballeren van Gulick. Spinula selfs quam met het principael Legher te Glabbeeck, om te naerder te zijn. Tot Gulick viel by hem de selve questie die te Reyd was ghevveest: Want als 't Huys te Reyd over was/ sach men wel dat het Gulick soude gelden; dies de meeste Capiteyns aldaer rieden/ men soude het voort van randoom de stadt in halen/ zijnde een seer hoogh-rijck landt. Maer Pythaen hadde een Acte of ordre des Raedts van Staete/ van gheen sulcke te doen ten plaetsen lande/ ende alle Steden daer rondtom hadden Sauvegarde. Hy considereerde daer by dat de Spaensche de plaets met ghevvelt souden aentasten/ ende sulck binnen de ses of acht weecken niveste ghesch[illegible]/ of ghedeel niet ghesch[illegible]: ende doorsulcken tijdt was de Stadt dubbel versien soo Pythaen meende; dies versuymde hy het voorn randtom in te halen. Ende voorwel hy de selve ghemelde Acte hadde/ soo was het te ghelooven/ dat de Steden hem (ghelijck ghemeenlijck) contrabeerden/ ende daerom ock van hem verschoont worden. De Stadt was naedrucklijck ses weecken belegheert ghevveest/ of daer begost 't een ende 't ander t'ontbreecken; doch de voortsaecklijckste dinghen streckten haer noch tot in Februario des volghenden jaers: als wanneer sy den twee en twintichsten Januarij capituleerden: op condition om haer op Woensdach den tweeden February oder te gheven/ soo ghenen ontset quame.

Pythaen.

Prins Maurits bleef tot in November by Doornick, ende daer na beneden Embrick legghen/ ende nam alle mogelijcke achtinge of 'er apparentie was dan ontset.

Maer eens deels was de brandt steercker/hadde Wesel, Gelder, ende Venloo tot sijn bevorderl/ende als hy al tusschen beyden hadde t'allen of laetsten voor passeert/ so lach de brandt sterck begraben/ ende konde sich noch meer ende meer begraben. Pythaen in den Hagne woonende/ is wel in arrest genomen, ehoch herst sich alsoo weten te verdedighen/ dat er niet op gheholght/ ende sijne deschuldinghe verklaert is.

Tusschen Vranckrijck ende desen Staet was het in dese tijdt noch wel waerck: Vranckrijck hadde voor den Ambassadeur Maurier laten seldogeren de Remonstrantsche partije/ die alhier ghedempt was. Hy toonde sich over al yverigh Catholijck, ende nam dien dan de Religie haer meeste vaste plaetsen af: ende de Koninginne moeder/ authreur van het dubbel Houwelijck/ onderhielde seer de goede correspondentie tusschen Vranckrijck ende Spangien. Met desen Staet was de vriendschap niet meer als middelmatigh: de meeste negotiatie van Maurier alhier/ waren klachten: dan over onse Bestellings-vaerders, die men hier Kapers, in Vlaenderen ende elders/ Armateurs noemt: dat is, die op haer eyghen beurs/ ende mortsaens op commissie van den Staet den brandt tot Zee afbreuck doen. Tusschen Duynkercken ende Calis was veel navigaris ende

Maurier Ambassadeur in Vranckrijck.

Digitized by Google

1621. ende commercie: 't selve wiert deur 't eynde van onsen Treves afgheseneden; niet te min hadde men op 't verstoeck van de Fransche toeghestaen dat noch voor eenighe maenden dien van Calis mocht op staen op Duynkercken te varen: ander pretext van allerhande materialen die sy van nooden hadden / ende upt Duynkercken haelden tot opbouwinghe ende reparatie van de Haven tot Calis. De selve permissie of passpoort erpirerende / soo quam den Ambassadeur Maurier den eersten September by expresse audientie versoecken prolongatie van de selve commercie / daer en boven vertoonde hy dat de soldaten ende partyen van desen Staet quamen over den Franschen bodem voor Calis, Diepen, &c. van achter hallen in Vlaenderen. ende andere Landen des Koninghs van Spangien / van daer ghevangens ende upt halende / ende weder over Fransche bodem na herwaerts voerende. Verklaerde dat sulcx de Spaensche tot retorsie verwecken ende sijn Koninghl ende desselfs onderdanen in schade brenghen soude. Ten derden oock / recommandeerde de klachten van verscheyde Françoisen voor arrest Kapers beschadight / ende dat van die processen een kort ende goet eynde mocht werden ghemaeckt. Haer Ho: Mog: hebben in het eerste ghecondescendeert; ende aengaende het tweede, ghelast aen den Raedt van State ordre te stellen dat soodanighe kupt ende ghevanghen halinghen ende andere inbreucken / voortsaen worden verboden op lijf-straffe / ende hebben aen de respective Admiraliteyten daer de klachten over de schade ter Zee viel / geschreven om goet ende spoedich Recht den klagenden te laten wedervaren.

Klachten.

Ende alsoo men advijs hadde dat de Beyer-Furst in Vranckrijck den Koninghl door een ghesonden Edelman liet recommanderen de saecke des Keysers die Beyeren als doen mede hadde ontheylt / ende versoecken dat Vranckrijck in faveur van de Catholijcke Religie de behulpelijcke handt mocht houden aen de voordere dempinge der Protestanten: so lieten haer Ho: Mo: door Gedeputeerde den Ambassadeur Maurier versoecken / om officien aen te wenden deur sijn brieven ende vrienden by den Koninghl / ten eynde hy niet afweecke van de maximen die hy ende sijn voor-vaderen gehadt hadden, ende behoorden te hebben, van te beletten den grooten opganck van 't Huys Oostenrijck. Sulcx heeft hy aengenomen; ende hoewel de Koning van Vranckrijck noch al eenighe jaren na desen tijdt sich selfs seer heeft belet gehouden tot onderdrenginge van die van de Religie, ende daer deur d'Oostenrijckse laten aenwassen / soo is hy nochtans onder de handt hier ende daer gunstigh ghebleeft den Protestanten; ende heeft namaels / soo desen Staet als de Protestanten in Duytslandt openlijck geholpen.

Sijn klachten.

De hulpe die dese Heer geschiede aen Mansfeldt, is hier voor gestelt. In October heeft Dr. Ludovicus Camerarius van wegen hem ende op sijn Brieven van Credentie wederom by standt van gelde by desen Staet versocht: gelijck ock Hans Georg Marckgraef van Iagerendorf, door Missive desgelijcx versocht; ende door brieven van Prins Maurits upt het Leger by Embrick gerecommanderert wierdt. Hy was van den Hupse van Brandenborgh, hadde in de Beemsche troublen Chur-Paltz ghebolght / ende was in 't begin deses jaers nefens den Chur-Furst / by ons Koninghl van Beemen genoemt. Item Furst Christiaen van Anhalt, Graef Jurgien Frederich van Hohenloo, ende andere in den Keyserlijcken acht ghedaen. Ende soo langh Betlem Gabor den Keyser werck gaf in Ongeren ende Oostenrijck, soo subsisteerde ock Iagerendorf in Meeren ende Slesien: maer Gabor nu ghecarroteert zijnde / moeste wijcken. Mansfelt als gesept is / was upt Beemen deur den Over in de Neder-Paltz gekomen: woende wel voor eerst Franckendael ontsetten van de belegeringh daer mede Cordua de selve overgaf; doch wierdt haest van Tilly ghebolght / die soo considerable forces hadde / dat hy in 't leste van October onderstont Heydelbergh op te eyschen / hoewel sonder effect: derhalben heel veden waren / waerom men de noch overige Protestantsche militie behoorde te assisteren; op dat niet de ghehcele

Ludovicus Camerarius.

Sijn credentie.

macht soo van de Keyserse als Ligische quame af te sacken / ende desen Staet (die sy als een voorspoock ende source van alles wat teghen haer gheschiede / verdacht hielden) op het lijf te vallen. Maer wat was 't d'assistentie tot noch toe ghedaen / hadde soo wepn ich gheoordert: Vranckrijck hadde haer innelandtsche voorlogh; de Koninghl in Engelandt was oudt / slap / stondt qualijck met sijn Parlement; hadde den Chur-Furst sijn Swager de Beemsche Croon alreyt afgeraden; de Koninghl van Denemarcken was wel ghenegen / ende hadde lust om het werck by der handt te nemen: ende tot dien eynde was dit jaer te Segeborgh in 't Landt te Holsteyn een by-een-komste / alwaer den Koning van Denemarcken, van Boemen, voort Bonacki: Sweetsche, Staetsche, Chur-Brandenborghsche, Brunswijcksche, Mecklenborghsche, ende andere Gesanten by een waren; maer de Koninghl van Denemarcken vondt by eenige niet genoegh resolutie / by d'andere niet genoegh macht / Vranckrijck was absent. Ende dat werck alleen by der handt te nemen / was niet raedtsaem.

Also hebben haer Ho: Mo: in dit werck gheinterpreteert; ende de verscheyde assistentie voor als noch ghe-exercuseert / met aenwijsinge / dat aen d'een zijde / het eene notable ende generale assistentie was: dat sy door haer voorlogh den Spangiaert distraheerden / ende van den Duytschen Bodem af hielden: ende aen d'ander zijde / dat als Sweden, Denemarcken, Engelant ende Vranckrijck (om te swijghen van de Duytsche Vorsten) maer half soo veel deden / als desen Staet dat de saecke haest soude gheholpen zijn.

Van des Spants desseyen ende exploiten in 't Landt te Gulick is hier voor gheseyt. Maer terwijl hy Oostwaerts overgijde / ende sich vertoonde; soo heeft hy nochtans in 't Westen den meesten slagh ghenghebracht: namelijck op Sluys, of ten minsten om in 't Landt van Cadsant te voren; ende op beyde zijden van 't Swint sich legherende / meester te worden van 't selve gat / ende den voighens ock metter tijdt van de Stadt self. Vlaenderen is van oudts gheweest de beste ende meest ghelende Provintie van Nederlandt. Hebert den voorlogh eerst voor Oostende, daer nae deur Sluys heeft veel ghededen. Nochtans voor den Treves een dicke beurs gemaeckt hebbende / heeft seer ghepoyt / dat sy mocht worden verlost van Sluys, zijnde de oudtste haven van Brugge.

Spaensche aenslach op Cadsant

Tot Antwerpen een brugge over de Schelde hebbende / soo marcheerden de Spaensche gedurigh over ende weder over: om de Staetsche t' abuseren / als of sy 't oogh op de Cluyndert, Bergen, of ter Tolen hadden / maer eyndelijck bleeck dat het desseyn was op Sluys, of om in Cadsant te komen. Ghereet ende voor 't besetten van haer steden met borgheryen ende keurlingen / sterck te beide zijnde / hebben in aller haest haren tocht boven 't Sas van Gent genomen naer 't Dorp van Bassevelde, aldaer sy den halven nacht rusteden / ende wierden daer noch versterckt met krijghsvolck van Gent, 't Sas, ende Philippine, zijn also voort gemarcheert tot Watervliet, aldaer sy den 17. September op Dynsdagh quamen / eenen dagh later als haer gissinge was / door oorsaecke van den ghestadigen regen: hier quam haer by / 't garnisoen van Pacientie, ende waren sterck ontrent vier duysent en vijf hondert man, behalven de matrosen / pioniers / ende 4. compagnien ruyters: dit krijgsvolck hier komende / waren geheel gematteert door den ghestadighen regen (die der Spaensche desseins ock op Vrieslandt hebben dit jaer gestut) ende quade wegen / alsoo dat sy haer dien dagh aldaer moesten verversschen / om alsoo den naestvolgenden nacht des morgens door te breecken: middelertijt hebben die van Sluys en Ysendijck over al een waeckend' oogh houdende / haer een wepnich versien van het ghene dat haer in dese ghelegenthept noodigh was: die naest gelegene Steden / als Vlissingen, Middelborgh, ende ter Veer, hebben eenige vaendelen van haer Burgery op het spoedighste derwaerts ghesonden: de Spaensche ghien tijdt meer versuymende / hebben op den 18. des nachts met aller macht meenen voorby de naeste redunt aen Sint Catelynen schans te passeren / om alsoo met het leegh

1621. water tot Oostburgh over te komen / daer 't met leegh water ondiep was; ende middelertijdt hebben die van St. Catelynen twee Compagnien van Vlissingen inghekregen; daer na begaven sy haer op den Dijck / om alsoo 't Lant van Cadsand te inbadderen. Maer de Gouverneur met sijn volck is hun met eenige Compagnien op den Dijck te ghemoet getrocken / ende heeftse alsoo ghewilkomt / dat sy naer een heet ghevecht ende verlies van veel volcks zijn ghevveecken.

Aen de West-zijde hebben sy oock met omtrent vier duysent soldaten soo te voet als te peerde / onder het beleydt van den Gouverneur van Oostende (daer by oock was den Bisschop van Brugge) de saecke ghetenteert: sy hadden tot Blanckenbergh haer rendevous; avanceerden van daer met acht groote Ponten op rollen leggheude / om niet alleen voet-volck / maer oock peerden over te schepen / ende alsoo op eenen ende den selven tijdt van de West-zijde oock in Cadsant te komen. Sy hadden behalven die groote Ponten oock kleene: om by laegh water over de Peerdemarct op de Duynen van Cadsant aen te komen. Met de groote Ponten sullende trachten omtrent het Hase Gras over het Sluysche gat over te gheraecken.

Maer alsoo sy gheen teycken saghen dat de aenslagh aen d'ander zijde gheluckt was: soo dorsten sy het niet bestaen; beginnende eens deels het water weder te wassen; anderdeels oock quamen een groot aental van schepen in der haest ghemant / van Vlissingen het Swint in; waer door de Spaensche schepen / sullende van Oostende daer by komen / achter bleven.

Alsoo hebben de Spaensche gemist in haer desseing daer op sy anders al van langher-handt / selfs in den Treves hadden ghespeculeert om in 't werck te stellen nae 't uytgaen van dien; ende waer toe sy groote advantage hadden; eens deels om dat Cadsant weynich was versch anst; anderdeels / om dat dese Staet kleyne macht van militie hadde / ende het meestendeel op den Rhijn tot beschermingh der rivieren most houden.

Dit desseing alsoo misluckt zijnde / heeft nochtans Don Inigo de Borgia omtrent Eekeloo een Legher ghesla ghen; steedts de mijne maeckende om noch in Cadsant te dorren. Maer nae Sluys en Aerdenborgh niet meer houbaer souden zijn geweest. Doch zijn dorder dessein was niet als om de macht van desen Staet te distraheren; ende het beleegh van Gulick te facilliteren.

Eyndelijck laet in den Herfst / ende sijn Legher vol siechten worrende / leggheude in een morassich quartier / is opghebroocken.

Eer dit Boeck werdt gheeyndight / vinde goet hier by te stellen de formeele Achts verklaringen teghen den Koningh van Boemen ende anderen van sijnen aenhangh / ghevolght op de te voor uytghegane Koninghs Manifest / waeromme hy de Croon Boemen had aenghenomen / 't welck sal zijn als een spieghel: waer in men siet eens deels de fundamenten daer op een yeghelijck sijne proceduren heeft ghefundeert: anderdeels dat na soo oude verbitteringh noch eerstlijck anno 1648. is ghevolght een tijdt / waer in de Keyser de nakomelingen van 't Huys Paltz heeft ghesocht te favoriseren aen het Huys Beyeren.

Publijcke uytschrijvinge van ons Frederick, *by Godts ghenade Koninck in Bohemen, Paltzgrave by Rhijn, ende Churfurst, &c. Waeromme wy de Croone van* Bohemen, *ende der daer toebehoorende Landen Regeringhe aenghenomen hebben.*

Manifest des Konings van Boemen.

WY *Frederick*, by Godts ghenade, Koninck van *Bohemen*, Paltzgrave by Rhijn, ende Churfurst, Hertoge in Beyeren, Marckgrave in Moravien, Hartoghe in Slesien, ende Marckgrave in Over ende Neder Lausnitz, &c. Ontbieden allen ende yegelijcke Christene Potentaten, Churfursten, ende Stenden, onse gheaffectioneerde dienst, vriendtschap, ende ghenadighe wille, ende laten voorts weten: dat wy niet twijffelen, of het is nu yder een, in ende buyten 't Rijck ghenoegh bekendt, in wat ellendige ende periculeusen staet dat over-oude loffelijcke Koninckrijck Bohemen, een principaelste lidt des heyligen Roomschen Rijcx, mitsgaders daer toe behoorende ende nabuyrighe Landen, ghekomen zijn; ende wat daer inne nu eenen tijdt langh, voor troublen, beswaernissen, ende vyandtlijckheden, met oneyndelijck rooven, moorden, branden, ende landt-verdervinghe, oock met vergieten van veel onnoosel Christen bloedts, schendinghe van veel eerlijcke vrouwen ende jonckvrouwen, doodinge van kleyne suygende kinderen, ende andere onmenschelijcke Barbarische excessen, moetwille ende afgryselijckheyt ghepleeght zijn: Soo is oock de principale oorsaecke ende oorspronck van alle 'tselve onheyl, jammer, ende ellende, ende wat een tijdt langh daer uyt ghekomen is, ende noch komen sal, door de experientie ende verscheydene ghedane grondelijcke uytvoeringen, soo kennelijck ende klaer aen den dagh, dat oock die ghene, de welcke daer toe raedt ende daedt gegeven, ende hooge persoonen moetwillich verleydt, ende de selve in 't jeghenwoordige perijckel ende verlies ghebracht hebben, daer over in haer gemoedt ende conscientie overtuyght werden. Ende nu is in dese leste tijden, ende dewijle in des Geloofs ende Religie saecken, verscheyden meyninghen ontstaen zijn, in der daedt bevonden, dat naer inhouden der heyliger Schrifttuyre, ende na langst ghestelde fundamenten der leere, de menschen in hare consicientien niet en willen gheregiert, ghedwongen, noch overweldight zijn, maer als sulcken dwanck secretelijcken by de handt genomen is, heeft 'tselve eenen quaden uytganck genomen, en in de principaelste Koninckrijcken en Provintien merkelijcke veranderingen veroorsaeckt; insgelijcx nadien insonderheyt in't Rijck der Duytsche natie ende de daer'toe behoorende en aenpalende Koninckrijcken ende Landen, eenige vreemde luyden eene nieuwe ende in den grondt voor alle Potentaten ende Overheden seer periculeuse leere ende opinie inghevoert, ende hun niet alleen by groote Heeren ende Overheden sich gheinsinueert, maer oock der selver Raden ende Officieren, ende in 't gemeen de rijckste ende principaelste van alle quartieren, onder deckscl ende schijn van heyligheyt aen haer ghetrocken hebben: soo is daer door gewassen den ingebeelden yver, om alle die ghene die haer vande Roomsche Kercke ghesepareert hebben, te verdrucken ende vervolgen, ende soo sy haer niet en accommodeerden, t'eenemael uyt te roeyen, daer uyt oock is ghevolght, dat, hoewel by de voorsz verscheydenheyt van Religie, soo wel in 't Roomsche Rijck als insonderheyt in 't Koninckrijck *Bohemen*, die voorgaende loffelijcke Regierders, sich ten hooghsten bemoeyden tot onderhoudinge des ghemeenen vredes, naer uytwysinge der daer over specialijcken verleende concessien, gemaecte Religions accoorden, ende resolutien, een middelmatigheyt tusschen beyde Religions-verwanten te houden, dat nochtans (buyten twijffel meer uytghegeven, institutie als uyt de natuyre ende inclinatie selfs,) den voorsz schadelijcken luyden ende hare dependenten soo veel toeghelaten is, dat zy-luyden d'eene nieuwigheyt na de andere met eygene daedt voorghenomen, ende niet alleen in publijcke schriften alle Religions concessien, pacten, ende daer over ghegeven verbintenissen ende eeden, in periculeuse disputatie getrocken, maer oock metter daedt de selve te krencken, te casseren ende te annulleren onderstaen hebben.

Nu willen wy voor dese reyse, ende alhier niet roeren, wat nu soo veele jaren herwaerts in 't ghemeen in't Roomsche Rijck doorgaens gerockent, voorgenomen, ende ghedreven, ende wat periculeusen staet daer nu noch is: alsoo 'tselve op anderen tijdt geremonstreert, ende daer 't behoort, suffisantelick bewesen sal werden: maer soo veel belanght die loffelijcke Croone van *Bohemen*, ende de daer toe behoorende Landen, soo is kennelijck ende notoir, hoe dat in de selve, de Roomsche religie ten goeden deele van tijdt tot tijdt afghenomen, ende

Digitized by Google

1621. ende het licht des Heyligen Evangelii vermeerdert is: ende wat beſwaerniſſen daer uyt menichmaels ontſtaen zijn, ende eyndtlijck geen verdraeghlijck middel was, als datmen door ſeeckere compacten, conceſſien, ende vry-ſtellingen, den lieven vrede ſoude onderhouden, ende om de diverſche Religien wille de ruſtige bywooninghe ende menſchelijcke ſocieteyt niet t'eenemael ſoude te niet gebracht ende uytgeroeyt werden, ſich ten hooghſten moeſte bemoeyen: ſoo lange men dan in die poincten is gebleven, heeft men ſich daer by wel bevonden, maer de voorſz yverighe luyden en konden den ruſtigen welſtandt niet langer verdragen; maer, gelijck geſeyt is, wilden liever alles op het punct ende op 't uyterſte wagen, eer dat ſy haer ingewortelde intentie, om alles wederom onder des Paus Geeſtelijckheyt, ende eyndtlijcken onder eens vreemden weereltlijcke regieringe te brengen, wilden laten vallen; daer uyt dan geyolght is, dat in den Landen alomme de Religions beſwaerniſſen dagelijcx vermeerdert; ende inſonderheyt tegens de gegeven Majeſteyts Brief, d'eene practijcke ende geweldt na d'andere, met demolitie van de nieuw geboude Euangeliſche Kercke, met geſtichte dreyghementen onder den Stenden; met ontreckinge van haer competerende defenſie; met onchriſtelijcke afgryſelijcke vervolginghe der armer onderdanen, ſchemp, ende perijckel des lijfs ende levens, oock met verlies van tijdtlijck goedt, teghens hooghe ende particuliere perſoonen ghebruyckt zijn: maer oock als men daer tegens de natuyrlijcke onderhoudinge in eenigerley maniere; mitſgaders andere afghedwongen middelen verſocht ende ghebruyckt heeft, (ghelijck 't ſelve in veele ghedruckte ſchriften by den geintereſſeerden Stenden gedaen publiceren, geleſen kan werden) ſoo heeft men geprocedeert metten ſwaerde ende wapenen, ende met openbaer vyantlijck gewelt, ſulcx dat nu (gelijck eylaci met groote droefheyt geſien werdt) ſoo wel de meer genoemde Croone van *Bohemen*, als de daer toebehoorende ende andere nabuyrige Landen ende Provintien, in grooten deele met vyer ende met den ſwaerde ghedevaſteert, verdorven, gheruineert, ende alle tot affche gebracht zijn; niet tegenſtaende dat de voorſz Landen van veelen, ſonderlinghe by de leſte Jaren tegens den machtighen vyandt den Turck by de Croon van *Hongarien*, ſpecialijck tot conſervatie van de magaſijns, haer uyterſte met goedt ende bloedt by gheſet hebben; ſoo heeftment tot deſe extremiteyt laten komen, dat de voorſz magaſijns van volck, gheſchut, ende munitie t'eenemael ontbloot; ende 'tgheene aldaer teghens de Turcken ghedeſtineert was, alle 'tſelve teghens de Boheemſche Natie gebruyckt is; maer evenwel in't Rijck niet alleen die oude reſterende Turcken contributie gedreven is, maer oock by eenige Creytſen in ſpecie tot conſervatie ende defenſie der Magaſijns geldt-hulpen, ghelijck oock andere nieuwe contributien geſocht, ten deele oock gheobtineert; ende inſghelijcx niet tot den ghepretexeerden eynde, maer alleen tot verderf des Rijcx leden, ende de daer toebehoorende, geimployeert zijn: waer door dan in der daedt de voor-muyre der Chriſtenheyt niet alleen gheraſeert ende ten val ghebracht, maer oock de Hongerſche Natie om hare welvaert ende conſervatie in een onſekeren ſtaet te brengen, oorſaeck ende occaſie ghegeven is.

Nu verhoopen wy gantſchelijck', dat oock in't Rijck openbaer ende kennelijck is, hoe dat by deſe verre-ſiende ghelegentheyt, wy ende eenige goethertighe Chur ende Furſten, jae oock andere Potentaten, in den beginne, en oock daer na by dit toenemende ſchadelijcke vyer, met trouwhertige ende oprechte waerſchouwingen, ende behoorlijcke interceſſien goet devoir gedaen hebben, oft men door ſachte middelen ende wegen, verder ongheluck mochte voor-komen: wy hadden oock veel liever geſien ende ghewenſcht, hebben oock goet tijdts met goede intentie geraden, dat ſoo het mogelijck ware, deſe tuſſchen Heeren en der ſelver toe betroude Stenden ende onderdanen opgeſtaen onruſten met t'ſamenkomſte der Landen ſelfs, na het oude loffelijcke herkomen, ſonder wijtloopentheyt, hadden mogen geſtilt, ende ter neder gheleyt werden: alſoo men met experientie bevint, dat met bemoeyinge van groote, verre geſeten Potentaten ende Furſten, alleen veel tijdts deur ghebracht, ende dat aen-nemende quaet niet gebetert, ende dickmaels tot meerder delay ende ander nadencken occaſie ghegeven wert, maer alle omſtandigheden betuygen, hoe dat het daer mede afgheloopen is: alſoo niet alleen in dat poinct, om ſtilſtant van wapenen te hebben, veel maenden verloopen zijn, ende dat middeler tijdt den vyant graſſeert, maer oock daer naer met de voorgewende interpoſitie veel tijts is geconſumeert: daer nochtans de offenſie ende het groot ghewelt des vyants continueert, daer toe expedite ende datelijcke middelen gherequireert werden: oock mede onmogelijck geweeſt ware, ſonder voorgaende afdoeninge der vyantlijckheden, ende ſtellinge van ſuffiſante verſeeckeringe, door eenige interpoſitie, yet vruchtbaerlijcx uyt te rechten: boven dien is oock na het overlijden van wijlen Keyſer *Matthias*, loffelijcker memorie, die beſte occaſie, om de waerdighe vrede weder te bekomen (buyten twijfel door misleydinge van booſe intereſſeerde luyden, die haer intentie niet metter minne, maer alleen met de wapenen hoopten te effectueren) gantſch niet gedacht, alſoo men by ſulcken verloop, tot nootwendighe verſoeninghe der verbitterde ghemoederen geenen goeden raedt der inlandtſche getrouwe Patriotten, ofte oock van perſoonen van hoogen Staet, maer veel liever van ontrouwe Landtſaten des Koninckrijcx *Bohemen*, ja uytlandtſche vreemde luyden, ofte die van de ſelve dependeerden, heeft willen volgen: daer uyt dan gekomen is, dat in plaetſe van reale ſatisfactie ende aſſeurantie, van 't geene, daer toe men ſoo hoogh verbonden is, maer alleen ſchriftelijcke beloften ende confirmatien gheoffereert ende aengeboden zijn; ende ondertuſſchen men onderſtaen heeft de regieringe met geweldt ende krijghs-vervolgingen aen te grijpen ende te voeren; die fundamentele wetten ende 's Landts privilegien, ende der ſelver obſervantie, (daer op nochtans dat rechte fundament van alle verbinteniſſen ghefundeert is) ter ſijden te ſetten: de Landen, de welcke in vrye verkieſinghe beſtaen, als erf-landen, onder het jock te brenghen: ende in ſumma, alles deur te dringen; ende in ſchijn van beſtraffinge van eenige beſchuldigde, veele duyſenden ontſchuldige te gronde te brengen: daer toe vreemde ende qualijcken geaffectioneerde tot de Boheemſche Natie, krijgsluyden te voet ende te paerde, ja heele Regimenten op eene reyſe, hoewel men anders voorgaf, door het Roomſche Rijck (het welcke nochtans ſonder der Churfurſten conſent, de Roomſche Koninck ofte Keyſer niet en mach doen) in *Bohemen* ende andere Landen te voeren, die na haren booſen wille graſſeren; ende met nemen ende rooven haer ſelven willen verrijcken: hier tegens wanneer tot betooninghe van oprechte vreedſaemheyt, in den beginne de wapenen ter neder gheleyt; de autheurs ende principalen deſer onruſte afgheſchaft; die Landen ſelfs tot verbeteringhe der regieringe, ende afdoeninghe van de beſwaerniſſen vergadert; de gheſwackte Privilegien gheredintegreert, ende tot beſtendighe obſervantie waren ghebracht; ende over alle 't ſelve ſuffiſante aſſeurantie, (ſonder de welcke alles anders om niet ende te vergeefs ware geweeſt) geſtelt ware, hadde men ſeer lichtelijcken tot eenen vreedſamen Staet konnen komen; onde alle andere wijdtloopentheyt ende veranderinghen konnen remedieren: maer alſoo diergelijcke gantſchelijck niet, maer veel meer ter contrarie ghedaen is; ende daer op eyndelijcken die hoogh-benoodichde ende in extremiteyt gebrachte Landen een ſulck middel by de handt genomen hebben, daer door ſy hun ſelf van de gemaecte beſwaerniſſen bevryen; ende hare rechtmatige van Godt ende de natuyre toegelatene defenſie des te ſtercker ſtabilieren ende voorſtellen mochten; oock tot ſulcken eynde eene ghemeene confederatie (daer toe ſy evenwel hier te vooren Koninckllijcke toeſegginghe ghehadt hebben) met malkanderen hebben ghemaeckt, om daer op verder tot volle veranderinge der regieringe, ende tot eene nieuwe electie te procederen. De oorſaecken ende fundamenten van dien, hebben die Stenden van onſe Croone *Bohemen*

Digitized by Google

1621. ende toebehoorende Landen in dier voeghen ghededuceert, ende in publijcken Druck laten uytgaen, dat alle ongepaſſioneerde, in conſideratie der circumſtantien ende motiven, lichtelijcken daer inne ſich ghenoegen ſullen; daeromme wy ons oock alhier met ſulcke deductie niet willen beſwaren, veele min de Rechten ende Privilegien des Rijcx, ende hoe het met de vrye electie des Koninckrijcx *Bohemen* gheleghen is, alhier wijtloopentlick inſereren, maer eenen yegelijcken totte by den Stenden ghepubliceerde ſchriftelijcke deductie remitteren ende renvoyeren: wy ghedencken daer by, dat in deſen oock de Koninckrijcke electie tot *Franckfort* gedaen is; daer wy dan oock, indien wy hadden konnen neffens onſe weereltlijcke mede-Churfurſten trouwelijcken gheraden, dat den Staet in *Bohemen* niet ſoo ſeer verhaeſt, maer voor eerſt dat de tegenwoordige oorloghe ter neder geleyt mochte werden: Wy hebben oock noch tot *Franckfort* voorſz dickmaels door onſe aldaer weſende Raden, doen vermanen, dat des Konings van *Bohemen* Gedeputeerde niet (ghelijck geſchiet is) gheruineert, maer door haer toe-doen tot de voorgeſlagen interpoſitie den wegh hadde mogen gebaent werden. Maer nadien diergelijcke goede meeninge geen plaetſe heeft gehadt; ende wy overſulcx de ſaecken haren loop moeſten laten hebben; ſoo hebben wy nochtans door de onſe by alle voorgaende acten, eenen yeghelijcken ſijn recht dat hy heeft, expreſſelijcken voor behouden, ende alſoo oock den Stenden deſer Landen niet prejudiceren willen; daer over wy tot diverſche reyſen hebben doen proteſteren ende in acht laten nemen in't eene, ende andere, wat na ons verſtant, ende gemoet, des Rijcx liberteyt en welvaert was requirerende. Niet dat ons voor onſe perſoon eenich particulier profijt daer toe gedreven heeft, (alſo ons doenmaels van de nagevolghde dingen gantſch niet was bekent) maer dat wy in't generael voor diergelijcke veranderingen, die wy altijdt gaerne ſagen verhoedt, wel beſorgt waren, gelijck terſtont naer ſulcx de uytkomſte wel heeft getoont.

Nadien dan die electie tot de Boheemſche Croone van der ſelver, ende der toebehoorende Landen, by vergaderde Stenden der gemeenen Landt-dagh eenparige reſolutie op onſen perſoon gevallen is, ſoo betuyghen wy met Godt ende onſe conſcientie, dat wy ons altijdt met de Churfurſtelijcke digniteyt ende ons aengheerfde Furſtendommen ende Landen, die ons de ghetrouwe Godt verleent heeft, ſeer wel hebben vernoegt, ende daeromme na hooger ſtaet niet geſtaen en hebben; veel min dat wy na de voornoemde Croone van *Bohemen* ſouden hebben getracht, ofte ons ingedrongen, ende yet ghepractiſeert hebben: waer over dan ons de kieſende Standt ſelfs dat ghetuygeniſſe gegeven heeft, naer dien wy oock in dien bedroefden ſtaet geene oorſaecke daer toe gehadt, maer veel liever geſien hadden, dat 't ſelve Rijck tot ſtilte ende vrede hadde mogen ghecraecken, alle miſverſtanden wech genomen, ende door ſulcken middel den Raedt hadde mogen verſekert blijven: ſoo wy lichtelijcken konnen bemercken, wat by deſe jegenwoordigen geduyrigen oorlogh ende verderven der Landen ons voor een laſt, moeyte, arbeyt, ende perijckel toe komen ſal, behalven noch veele andere conſideratien alhier te verſwijgen; wy en twijfelen daeromme oock in't minſte niet, dat alle verſtandige luyden het daer voor houden ſullen, dat een gheoffereert Koninckrijck in ſulcken ſtaet te accepteren ende aen te nemen, eene veel ſtercker reſolutie requireert, als een vreedſaem Koninckrijck te accepteren, waer over eenige in de Hiſtorien ſo hoogh geroemt werden. Maer wy betuygen nochmaels met vrye conſcientie, dat ingevalle wy eenigh middel ofte ſeeckerheyt geſien hadden, dat door onſe repudiatie, deſe onzalighe oorlogh ter neder geleyt, ende de Landen tot een vaſten ende gheſtadigen vrede ſouden hebben kunnen gebracht worden, tot verſeeckertheyt des Roomſchen Rijcx; dat ons alle des wereldts eere, ende goedt, niet en ſouden verleyt hebben, maer wy ſouden alſdan niet alleen de geoffereerde Croone van *Bohemen* afgeſlagen, maer oock ons uyterſte beſte daer toe aengewent hebben.

Wy hebben oock in dit groote werck ons niet gepreciipiteert, maer voor eerſt Godt Almachtich, als de welcke de Koninckrijcken neemt, ende geeft aen wien hy wil, trouwelijck aengeroepen, omme ons den *rechten ſin in't hert te gheven.* Hebben oock met onſe Heeren ende vrienden de ſaecken getrouwelijck ghecommuniceert, ende eyndelijck ſoo veel by ons bevonden, dat in conſideratie van alle omſtandigheden, wy by het gantſche werck, Godts wonderlijcke voorſieninge ende ſtercke handt mogen ſpeuren: daeromme wy oock ſynen Godlijcken wille ende beroep in gheenderley manieren en hebben konnen teghenſtaen; ſulcx dat wy na ons verſtandt niet anders en bevinden, als dat de meerghenoemde Standt der Croone van *Bohemen*, ende toebehoorende Landen, tot de voorghenomen veranderinghe met de regieringhe, ende meerder vaſtigheyt van hare liberteyt, ende over-oude bekende vrye electie, die men hen-luyden door wonderlijcke middelen gekrenckt hadde, ende pooghde te ontrecken, *veel hooge, ghefundeerde, ende rechtelijcke oorſaecken ghehadt heeft*; ende ſulcx de ſaecke in ſich ſelven rechtmatigh, Chriſtelijck ende loffelijck is; oock met diverſche exempelen uyt Geeſtelijcke ende weereltlijcke Hiſtorien kan lichtelijcken ghedoceert werden. Wy en ſoecken oock daer by in gheenderley manieren eenen anderen dat ſijne teghens recht te ontrecken ofte te onthouden, maer veel meer, die gheene die haer liberteyt, Privilegien, Majeſteyts Brief, vrye exercitie van de ware Euangeliſche religie, ende andere billickheden gefundeert zijn, teghens onbehoorlijck gheweldt te beſchermen, ende daer by te mainteneren, oock mede ſoo heerlijcke Landen ende veel duyſent eerlijcke luyden voor verdere overlaſt ende eyndelijcke ruijne, ſoo veel in ons is, ende Godt ons kracht ende zegen verleenen ſal, te bewryen ende mainteneren: hoopen dien volgende, dewijle wy gheen tijdtlijcke vreughde, welluſt, ofte profijt daer by meynen te verwachten; maer veel meer, ja alleen Gods eere, de gemeene welvaert, der vervolghden trooſt; beſcherminge ende conſervatie voor oogen hebben, ende ſoo veele vromer herten ſchreyen ende ſuchtens ons daer toe bewegen, dat de getrouwe Godt oock hier inne niet verlaten, maer tegens aller menſchen opinie van boven af de middelen verleenen ſal, daer mede wy door ſyne hulpe dat gheene doen, ende uytvoeren konnen, welcke ſyne Godlijcke providentie ende voorſichtigheyt, na ſyne onbegrypelijcke wijſheyt, over langhe beſloten heeft: ende wy, ſoo wy 't ſelve na-lieten, niet alleen onſe conſcientie ten hooghſten beſwaren, maer oock *Godts gramſchappe ende ſtraffe over ons verwecken ſouden.* Hebben oock boven dien verder bedacht, ingevalle wy in deſe Godlijcke beroepinge gebreekigh waren, dat alle het verder gevolghde bloedt-ſtorten ende landt-verderven: ende namentlijcken van de Euangeliſche Religions-verwanten, apparentelijcken ons ſoude geweten werden; ende daer door occaſie gegeven, dat als de contrarie partye hare meyninge in 't verdrucken van de *Boheemſche* Natie ende der ſelver Bontghenooten te wege ſouden hebben gebracht, *ſy alſdan oock teghen ons* ſelver, ende andere Euangeliſche Standen in 't Rijck, hare wapenen ſouden gebruycken, ende ſulcx verſoecken om 't ſelve te effectueren, daer toe ſy van de voorſz onruſtige luyden oock in geſchrifte vermaent ende opgehitſt werden: dat ſy oock der kleyne ontſchuldige, jae haerder eygener kinderen, hooge familien, en der ſelver Landen ende luyden niet en ſouden verſchoonen: ghelijck men uyt menichvuldige diergelijcke dreygementen hier ende daer gehoort heeft. Over alle deſe hebben wy, inſonderheyt in ſulcken gevalle geconſidereert, en in acht moeten nemen, dat anderſints dat loffelijcke Koninckrijck van *Bohemen*, midtſgaders de daer toe behoorende heerlijcke Landen, het welcke nochtans een principael lidt des Rijcx, ende voor-muyre tegens vreemde Natien is, ſoo die niet haeſtelijcken door betere middelen geholpen werden, wel in vreemde handen ende in ſulcken ſtaet geraken mochten: daer door ſy eyndelijcken t'eenemael de Duytſche natie ontrocken ſoude werden, oft de ſelve menigerley ongemack, ende namentlijck de nabuyrige Euangeliſche Chur en Furſten ſoude mogen over komen, 't welck wy oock wegen ons Churhuys

1621.

1621. huys ende Furſtendoms de Over-paltz des te min toelaten konnen: niet alleen ter cauſe van de verbinteniſſe ende getrouwigheyt, daer mede wy het Rijck, ons lieve Vaderlandt, verbonden ende toeghedaen zijn: maer oock om dat ons Chur-huys de Paltz met de Krone van Bohemen in overoude erf-vereeninge begrepen is, ſulcx dat wy wegen de conſervatie van 't ſelve Koninghrijck, uyt de voorſchreve oorſaecken ſoo veel te ſorghvuldigher moeten zijn, ende niemant die de ware gelegentheyt der ſaecke ſonder paſſie ſoude willen conſidereren ende verwachten, onſe Actien voor ſuſpect ſouden mogen houden.

Hebben dienvolgende in den name Godts, tot *voortplantinge van ſijne Heylige eere*, tot trooſt ende beſcherminghe van ſoo ſeer bedruckte lieden ende natie, ende tot conſervatie van de gemeene vryheyt ende welvaert, ende om andere meer hooghdringende motiven ende oorſaecken, op verſcheydene der Staeten des Landts van Bohemen ende toehoorighe Landen, hier over aen ons afgeſonden onderdanighſte ootmoedelijck ſchryvens, aenſienelijcke Ambaſſaden, ende gantſch bewegelijcke motiven ende begeeren, hare ons opgedragene eenſtemmighe electie eyndelijcken geapprobeert, ende daer op die Krooninge ende Regeringhe des loffelijcken Koninckrijcx Bohemen, ende der meergenoemde toehoorige Landen geaccepteert ende aengenomen: Hebben oock daer over, ons, met onſe hartslieve Gemalinne de *Princeſſe van Groot Brittannien na Prage* in perſoone begheven: daer op wy dan oock in weynigh daghen daer nae, met hare L. met eenparigh conſent ende toedoen des gemeenen Stands ende met *grooten jolijt ende vreucht des volcks*, met *ghewoonlijcke ſolemniteyten gekroont*, ende alſoo in den Koninghlijcken Troon geſtelt zijn; de welcke de Almachtige Godt door zijnen ſtercken arm ons genadelijcken wil beveſtigen, ende ſijnen Heyligen Geeſt ende ſegen mildelijcken wil verleenen, dat wy de heele Regeringe alſoo voeren, dat de Heere aller Heeren onſen Salighmaker *Ieſus Chriſtus*, over ons ende onſe onderdanen regeere, ende beyde den weerdigen Vrede ende Lants welſtant lange tijt geconſerveert werde.

Wy betuygen boven dien voor Godt ende de gehele werelt, dat by de ſelve onſe Regeringhe vaſtelijcken voorgenomen hebben, van wegen de Religie niemant: oock niet die gene, die noch van de Roomſche Kercke zijn (als ſy hun maer reguleren na de Statuten des Koninghrijcx ende der Landen, ende voor al na den Majeſteyts brief, nopende de Religie verleent, ſich vreetſamigh ende onſtraffelijck betoonen) te belaſten, onderdrucken ofte oock aen haren van outs hergebrachte Religions exercitie te laten verhinderen; daeromme dan oock de voornoemde Roomſche Catholijcque, in de Kroone van Bohemen ende daer toebehoorende Landen in ſtercken getale tot de in 't gemeen gemaeckte defenſions confederatie, ſich inſgelijcx met corporelen eedt, ende met harer handen onderteeckeninghe bekennen, onſe voorgaende electie ende gevolgh, de Krooninge van waerden te houden, ende in alle ghehoorſaemheyt hun tot ons verbonden hebben.

Wy zijn oock t' eenemael gereſolveert daer toe metten meeſten ernſt ende yver te trachten, ende op 't uyterſte ons te bemoeyen, ten eynde niet alleen in ons Koninghrijck Bohemen ende toehoorige Landen de *Edele* vrede voorderlijckſt door Godts genade gerecupereert, ende alle krijghs-ongelegentheden af geſtelt, maer oock in 't Rijck ſelfs beter vertrouwen gheplant ende alle perijckel af gekeert werde, ſoo maer andere inſgelijcx daer toe geſint zijn, ons daer aen niet en hinderen, ende tot noch meerder onruſte oorſaecke gheven.

Wy meynen oock met alle Chriſtelijcke Potentaten, Churfurſten ende Standen, ende namentlijck metten nabuyrigen goede vriendtſchappe, correſpondentie, ende vertrouwen, ſoo veel in ons is, te pleghen ende onderhouden; ende verhopen van de ſelve, gelijcke, ende dat ſy ons tegens alle die ghene, die eene wederſpannige intentie hebben, ende ons, ons Koninghrijck ende Landen met vyantlijcke gewelt ſullen aentaſten, met raedt ende daedt helpen ende aſſiſteren ſullen: 1621. daeromme wy dan de ſelve hier mede vriendelijcken, gunſtelijcken ende ghenadelijcken verſoecken, ende preſenteren ons wederomme tegens henluyden te ſamen ende elck byſonder in alle voorvallende occaſien na ons vermogen: alle 't welcke wy in deſe gelegentheyt van ſaecken raedtſaem gevonden hebben, een yegelijcken met dit ons uytſchrijven te laten weten, ende tot onderrichtinge te kennen gheven. Gegeven op ons Koninghlijcke Slot tot *Prage* den *acht en twintighſten* November, Anno 1619.

Keyſerlijcke Achts-verklaringe, tegen Palts-Graef Frederick *Churvorſt.*

Ende te gelijck,

Tegen Hans Jorriaen, *den ouden Marckgrave van Brandenburgh.* Chriſtiaen, *Vorſt van Anholt, ende* Iorriaen Frederick, *Grave tot Hohenlo.*

WY *Ferdinandus* de tweede, van Godes Genaden, gekoren Roomſche Keyſer, t'allen tijden vermeerder des Rijcx, in Germanien, Ungeren, Bohemen, Dalmatien, Croatien en Schlavonien, &c. Koningh, Erts-hertogh van Ooſtenrijck; Hertogh van Burgundien, Stieren, Carinthien, Crevi ende Wurtenburgh; Grave tot Tirol, &c Ontbieden N. allen ende een yegelijcken Churvorſten, Vorſten, Geeſtelijcken ende wereltlijcken, Prelaten, Graven Vry-heeren, Heeren, Ridderen, Knechten, Landtvooghden, Hopluyden, Vicedomen, Vooghden, Plegers, Voorweſers, Richters, Raden, Borgemeeſteren, Gemeenten, ende allen andere Leen-mannen, onſes Rijcx onderdanen ende getrouwen, van wat digniteyt, ſtande ende conditie die zijn, ende inſonderheyt Frederick, Paltsgrave by den Rijn, Churvorſt Vorſtendom en Landt-ſtanden, onderdanen, leen-luyden, eygendommen ende verwanten. Die deſen onſen Keyſerlijcken Brief ofte autentique Copie ſullen ſien, ofte dien hy vertoont ſal worden, onſe vrientſchap, Vader en Swagerlijcken wille: Keyſerlijcke genade, ende alles goedes. Hoogh ende eerweerdige, oock Doorluchtige, Hooghgeboorne lieve Vrinden, Neven, Oomen, Vaders, Swagers, Broeders, Chur ende Vorſten, oock Welgeboorne, Edele, eerſame, lieve, aendachtige ende getrouwe. Het is nu al binnen ende buyten het Heyl. Roomſchen Rijcke, by alle Koningen ende Churvorſten, Standen Natien ende volcken bekent, wat onruſt ende rebellie is ontſtaen, in onſe Erf-Koninckrijcke Bohemen, ende des H. Rijcx aenſienlijcke Churvorſtendom ende Leen, in *ſeſtien hondert ende achtthien* Jaer, voorleden, al by leven ende regerende, van wylen den Doorluchtighſten Vorſten, Heeren *Matthias*, Roomſchen Keyſer, oock Koningh van Ungeren ende Bohemen, Ertz-hertoge van Ooſtenrijck, onſes lieven Heeren, Neven ende Vaders, Hooghloffelijcker gedachteniſſe, ende volgens alleenskens ende andere geincorporeerde Landen uytgebreydet: hoe oock haere Keyſerlijcke Majeſteyt ende L. als doen regerende Koningh ende Churvorſt in Bohemen, ſulcke opgereſene ſwarigheden, met den aenkleve van dien, uyt aengheboorne Vaderlijcke ende vreedlievende genegentheydt, tot weringhe van ſware oorloghen, ende bloetbaden, ende voornamentlijck 't verderf van hare eyghe onderſaten, op 't aenſoecken ende begeeren van ſommige voorname Churvorſten des Rijcx (van welcke de voorſeyde *Frederick* Paltsgrave, op ſijn eyghen preſentatie eene is geweeſt) goedighlijcken wegh nemen ende beſlechten, betrout ende over gegeven heeft, ſoo ſy aen haere zyde de ſchuldige ghehoorſaemheyt ſouden betonen. Doch alſoo ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt ende L. haeſt hier na, ende al voor deſe goedighe Vrede conſent dadelijck voltrocken wert, is overleden, ende daerom de ſucceſſie ende regeringhe des voorſeyden Koninghrijcx Bohemen, ende der geincorporeerde Landen, aen ons nae haer

Nemt beyft Paltz in d'Acht.

Digitized by Google

1621. Majesteyts doot met recht soude komen: als die by 't leven van haere Majesteyt, ende L. ordentelijck daer toe aengenomen, erkent, ghekroont, gesalft, ende beleent was, daer op dan wyders is ghevolght, dat wy, uyt kracht van de voorghemelde aen ons ghekomene succesſie ende Kroninge, des Coninghrijcx ende Chur Bohemen, op die behoorlijcke aenkondinghe, in onse ende des Heyligen Rijcx-stadt Franckfoort, tot kiesinghe van eenen Roomschen Coningh, ende den selven tot eenen Keyser te verheffen, na den gulden Bulla ende 't oude gebruyck, in eyghener persoone, ten bestemden tijdt ons hebben vervoecht, ende aldaer van den Churvorsten, die present waren ende van der absenten, ende met een des voorseyden *Frederijcx* Paltsgraven, als Churvorsten, Volmachten, Raeden ende Gesanten, voor een (wettelijck succederen) ghekroonde ende beleende Koningh, ende met Churvorste van Bohemen, in alle openbare handelinge, nae voorseyde goudene Bul, niet alleene sy erkent, maer oock tot de voorgaende kiesinghe dadelijck, nae dat den Eedt was ghedaen (den welcken de Gesant van *Frederick* Patltsgrave heeft toe ghestaen) in de Sael toe ghelaten, daer wy oock onse behoorlijcke sessie ende stemmen hebben ghehadt, ende met eenparighe consent ende toestemmen, van de in persoon teghenwoordigh zijn, ende der absenten volmachtighe Gesanten, door Godes sonderbare beschickinghe, tot Roomschen Koningh ende Keyser, den *acht en twintighsten* Augusti, Anno 1619. sijn gekoren geworden, opentlijck uytgeroepen, ende dienvolgens den 9. September, des selven Jaers, met gewoonlijcke solemniteyten gekroont.

Soo hebben wy ons, tot bewys van onse Vaderlijcke, geneyghde ende vreedlievende voorsorge, om alle voorder perijckel, ende schadelijcke gevolgen te verhoeden; ende de vrede, ruste ende welstant, wat vroeger te bekomen, als de volle Regeringe aen ons was gekomen, den Boheemschen Standen, ons voornemen, van hare wettelijcke Privilegien ende vryheden te bevestighen, ende oock voorts alles te willen doen, ende laten geschieden, dat een wettelijck Boheemsche Coningh, van rechts wegen schuldigh is, niet alleen vriendelijck ende beweegelijck laten aendienen. Maer hebben ons voorts, aldaer binnen Franckfoort, den samtlijcken loffelijcken Churvorsten Collegio (daer de Chur-paltsche Volmachten zijn geweest) ter eeren, op haer ernstigh ende eendrachtigh aenhouden ende versoeck tot een goet verdragh laten bewegen, in sulcker voegen, als onse hooghstgemelte Heer Neve ende Vader, wylen Keyser *Matthias*, al te vooren teghen eenige Churvorsten hadde gedaen, onaengesien dat de gepretendeerde *Gravamina*, onder welcker pretext sy de wapenen hadden aen genomen, ons niet en raeckten, wy ten oorlogh, van wylen onse hooghstgedachte Voorvaders, ons nagelaten, anders niet ghedachten te gebruycken, als teghen de openbare, vreedbrekende handelinge ende ghewelt van den rebellen, met verachtinge van alle onse genadighste ende Vaderlijcke presentatien, tegen ons begeeft; niet tegenstaende wy onse krijgsvolck stilstant van wapenen al hadden geboden, ende hebben de selve saken den Churvorstelijcken Collegie, gantschelijck in handen gegeven, na luyt onse mondelinghe, ende schriftelijcke verklaringe, by onse Keyserlijcke kiesinge ende Kroninge gedaen. Ende hoewel wy niet anders en verwachteden, als de bevorderinge, van de soo vierichlijck versochte tusschen-spreeckinge, van den voorgenoemden *Frederick* Paltsgrave, beneffens d'andere Churvorsten: voornamelijck om dat deselve den Standen ende onderdanen onses Coninghrijcx Bohemen, van het Churvorstelijck Collegio, uyt Franckfoort, in September des laest verloopenen Jaers 1619. door brieven was verwittight, ende tot sulcken eynde seecker dach was bestemt, namelijck, den 20. November des voorseyden Jaers, in onse ende des H. Rijcx-stadt Regensborgh. Daerom wy in 't gheringhste niet en hadden vermoeyt, dat yemant soude zijn geweest, die tot groot onheyl, verwerringe ende scheuringe, oock openbaer Landt-verderf ende bloetstortinghe, wat anders hadde ghedocht. Soo is 't nochtans hier tegen openbaer, ende alle de werelt bekent, dat, na dat de rebellen onses Coninghrijcx ende Churvorstendoms, op haer ende haren raetgevenden lange gepleeghde practijcquen, tot eene nieuwe ende nietige kiesinge ende Croninge, met *Frederick* Paltsgrave, dadelijck ende misdadelijck, zijn getreden, te dier tijt, als wy tot Franckfoort, als voorseyt is, tot de Hoogheydt des Roomschen Keyserdoms, van den samptlijcken Churvorsten, eenstemmelijck, zijn verkoren en verheven geworden: met verachtinge en verwerpinge, van de plicht en Lantshuldinge, die ons by de voorgesz. Coninghlijcke Boheemsche aenneminghe, ende Croninge is opentlijck gedaen. Ende boven al de Constitutien, fundamentale Wetten, guldene *Bulla*, Keyserlijcke ende Coninghlijcke Privilegien, verklaringen, ende alle gemeynen Landts statuten des Heyligen Rijcx, ende des Koninghrijcx Bohemen. Ende alsoo tegen Godt, recht, de natuere, ende alle eerbaerheyt, waerom wy de selve, aen haer selven nul, ende van onwaerden zijnde, oock uyt Keyserlijcke authoriteyt voor nul verklaren. Op welcke kiesinge ende Croninge de vacantie des Koninghrijcx, ende oproerige inbrekinge van haren eedt en plicht zijn bedocht ende ghefondeert nieuwers dan op smadelijcke schendinge van onse reputatie, eer, Hoogheyt ende valschelijck gedocht, eenige fameuse woorden ende schriften datelijck sonder kennisse van de sake, alsoo gefondeert, dat de Paltsgrave met dadelijck aenneminghe, sulcker handelinghe als een wettelijcken Titel tot het Coninghrijcke van Bohemen, niet alleen gheaccepteert heeft ghehadt, ende alsoo in plaets van de Vrede-beminninge, daer toe hy hem met de andere Churvorsten hadde gepresenteert, deses handels, van den rebellen ende muytachtingen aengevanghen, is deelaghtigh geweest, ende tot een Hooft is gemaeckt. Niet tegenstaende de openbare Anocatorien ende afmannende by 't leven, onses Neven en Vaders, Keyser *Matthias*, L. opentlijck uytgegeven, ende in 't Rijck gepubliceert, tegen de ghene, die haer dese voorseyde rebellen, souden aen nemen, maer is oock persoonelijck, in onse meergenoemde Koninghrijcke *Bohemen*, ende des selven geincorporeerde Landen getrocken, ende hem des selven Koninghrijcx ende Churvorstendoms, den welcken met alle zijn toebehooren, niet min als 't recht ende stemme des Roomschen Coninghlijcken kiesinge, daer toe wy oock van den Churvorstelijcken Collegio, toeghelaten ende den Koningen van Bohemen en haren Erven, erffelijck toe komt, dadelijck ende vreedtbreeckelijck aen ghenomen, ende ons sonder eenighe rechtelijcke erkenteniſſen, de gheseyde onse Kroone, Koninghrijcke ende Landt, soo veel in hem was, ontrocken ende de facto af genomen, ende alsoo hy hem teghen ons, ende sijnen Keyser ende Heeren, van onsen vyantlijcken rebellen heeft laten ghebruycken, ende tot een Hooft heeft laten opwerpen ende beweghen, om hem alle hulp, bystant ende bevorderinge te doen, tegen des Heylige Rijcx, ende voorseyde Churvorstendoms van onse Voor-vaderen aen 't Rijcke behoorende, oock sijner des Paltsgraven Voor-vaderen, wylen Churvorst *Robertus* neffens andere des Heylighe Rijcx, Churvorsten, bekende ende beveste goede Privilegien. Alsoo heeft hy oock met der Bohemen ende der anderen rebellen, krijgsmacht onderstaen met gewelt zijn voornemen door te drijven, ende in onse Oostenrijcksche Erf-landen, alle vyantlijckheyt, die een openbaer vyant doen konde, begonnen, geoeffent, ende door hulpe van eenige Vorsten, ende Standen des Rijcx, hare schuldige plicht, oock niet achtende, maer haer in dese sake instekende, deser rebellen krijghsvolck, voor onse residentie, ende Keyserlijcke aengesichte laten voeren, ende ghedaen alles wat hy tot smaet van onse Keyserlijcke Hoogheyt, ende tot onsen schade ende verderf konde doen: ende ons daer door tot noodtwendighe

tegen-

Digitized by Google

1621. tegenweer ende beſcherminge gedwongen, daer van wy liever hadden ontlaſt geweeſt, van wegen 't quaet dat daer uyt voor komt. Jae dat meer is, heeft de meergedachte Palts-grave, met ſijnen rebellen aenhangh tegen ons, als regerenden Roomſchen Keyſer, en Coningh, Heeren ende Landts-vorſten, ende tot behoef der Bohemen, ende hare geaſſocieerde, ſulcke ſchadelijcke alliantien ende verbonden gemaeckt, ende ſulcke periculeuſe practijcken gepleecht, door dewelcke de gemeene ende erf-vyandt der Chriſten, den Turck, ſeer lichtelijck in deſe Landen, die voor den voorſchans ende muyr des Heyligen Rijcx altijdt zijn ghehouden, hadden konnen ghelockt ende in dit ſpel niet mogen ingewickelt werden. Nadien hy Paltsgrave, tot onſer, ſijns Keyſers ende Heeren, hooghſte verkleninge, der voorgeroerde Bohemen rebel ende hooghſmadelijcke handel heeft aenghenomen, ende onſe Coninghlijcke, Hoogheyt, Koninghrijcke, Landen ende luyden, ſoo veel hem aengaet, ons met ghewelt ſochte te ontkeeren, door de rebelle wapenen ende allerley liſtige practijcken, ende de rechtveerdige Godt teghen hem ons de overwinninge heeft gegeven, hy ſchandelijck heeft moeten vluchten; ſoo heeft hy niet te min vyantlijck derren beſtaen, ſommighe plaetſen in onſen Coninghrijcke te beſitten, nieuwe practijcken te ſpinnen, in ons Hertoghdom Sileſien vergaderingen te houden, ende onſe onderſaten in hare rebelligheyt te ſtercken, ende tegen ons hulpe ende contributie te begeren, ons by hen te verklenen, onſen Coninghlijcken tytel ende name geduyrighlijck te voeren, ende alomme occaſie te ſoecken, om den begoſten oorlogh tegen ons te continueren.

Aengeſien dan de voorſeyde daden ende handelingen, van den veelgedachten Palts-grave, alſoo notoir werelt kondigh, ende gheſtelt zijn, dat hy daer door Crimen læſæ Majeſtatis, op veel manieren heeft begaen, ende in des Heyligen Rijcx Conſtitutien uytgegevene hooghe ſtraffen, metter daet is vervallen. Inſonderheyt, om dat hy opentlijck tegens ons heeft ſulcx gheattenteert, 't welck teghen ghenen ſlechten ſtandt des Rijcx, oock niet teghen den geringhſten Leenheeren is gheoorloft te doen, te dier tijdt doen wy van hem, ende den anderen onſes ende des Heylighen Rijcx Churvorſten, eenſtemmelijck tot Keyſer zijn ghekoren; bewijſende alſoo, dat hy wel den tytel eens Roomſchen Keyſers erkenne, maer ſich teghen ſijn perſoon, eer, Hoogheydt, reputatie, goeden name, welſtant, erf ende andere gerechtigheden, ende wat meer de trouwe vereyſcht, derren ſtellen, ende als een oproerder, teghen eenen Roomſchen Keyſer, tot het aldergrootſte en verſmadelijckſte prejudicie, dierghelijcken noyt eenighen Roomſchen Keyſer wedervaren is, met alle ſijn macht (daer mede hy aen ons, als ſijn Leen-heeren verbonden was) ſoecken de rebellen in haer, teghen ons aengenomene rebelligheydt te mainteneren, ende met wapender handt ende openbaer ghewelt door te dringen; openbarende daer mede ſijn bloetdorſtigh, oproerigh verraedt, 't welcke hy al voor langhen heeft in den ſin ghehadt, dadelijck onſe rebelle onderdanen, die ons nae onſe Hoogheydt, Landen ende luyden, oock alle tijdelijcke welvaert, ſoo veel in haer was, opentlijck gheſtaen hebben, ende als noch ſtaen, aen nemende ende teghen der ſelver hulpers ende aenhangers, noch van wijlen, boven hooghſtgemelten, onſen lieven Heere, Neven ende Vader, Keyſer *Matthias*, als gheſeyt is, uytgegevene afmanende bevelen, ende ons met hun vyandtlijck bekrijghende ende ſoecken haer onſe door landt ende Erf-huldinge verbondene onderſaten, door eenen gepretendeerden nietighen eedt, van ons ſijnen ende haren Keyſer, Coningh, ende Heeren af, ende aen hem te trecken: met hun op vele manieren teghen ons vyandtlijck conſpirerende, onſen Coninghlijcken tytel, Wapen ende kleynodien gebruyckende, ende onderſtaen 't beſluyt des Heylighen Roomſchen Rijcx ende des ſelven Chur-Vorſtendommen den Chur aengaende, by welcke wert verklaert, de Chur, met den aenkleve van dien, den Coninghen van Bohemen ende haren Erven, erfelijck toe te behooren, dat oock (ſoo langhe de Coninghlijcke ſtamme voorhanden is) den ingeſetenen, geen kieſinge toekome: gelijck inſonderheyt melden de Privilegien, den Coningen van Bohemen, van den Keyſer Rudolpho I. gegeven, ende van Keyſer Carolo 4. ende van ſijns des Palts-graven Voor-vaders, wylen Churvorſt *Ruberto*, ende anderen Churvorſten beveſtight; ghelijck oock de langhduyrighe poſſeſſie, ende de gouden Bul, tot Neurenbergh opgerichtet, ende de Bul van wegen het Coninghrijcke Bohemen, met kenniſſe ende conſent der Keurvorſten mede gedeylt; daer in onder andere Privilegien, nopende de ſucceſſie van het bovengenoemde Coninghrijcke Bohemen, ende volgens Neurenberghſche Bul ſommierlijck is geſpecificieert. Inſgelijcx de verklaringe, van wylen Coningh *Ladiſlaus*. Ende 't reverſael van den Keyſer *Ferdinando*, Anno 1545. Den Standen ghegeven: de welcke alle, hy Palts-grave heeft onderſtaen, door het aennemen van eene wrevelige, meynedige ende nietige kieſinge, die wy uyt Keyſerlijcke macht ende *ex Officio*, tot onderhoudinge van de fondamentale wet des Heylighen Roomſche Rijcx, voor niet hebben verklaert, over hoop te werpen, ende 't fondament daer op het Roomſche Rijck is gefondeert, aen te taſten, ende uyt eygener authoriteyt om te ſtooten, ende ons Coninghrijcke Bohemen, ende des ſelven gheincorporeerde Landen, ghewelt elijcken door een opentlijcken oorlogh, verbonden ons ſoecken t'ontkeeren. In welcke Coninghrijcke ende Landen, wy op eenen openbaren Lantsdagh van alle Standen waeren aenghenomen, ghekroont, ende dienvolghens van alle Standen gehuldet, wy oock niet minder uyt kracht van ons recht, ende gerechtigheyt, op ons van weghen het Koninghlijcke gebloet komende, daer mede van de Keyſerlijcke Majeſteyt zijn beleent, van een yeghelijcken, oock van hem Paltsgrave ſelven, voor eenen wettelijcken Coningh van Bohemen erkent, ende getituleert ende volghens tot de kieſinghe van eenen Roomſchen Koningh, ende den ſelven tot Keyſer te verheffen, van des Heylighen Rijcx Erf-canceler en Ceurvorſt van Ments, als Ceurvorſte beſchreven, ende in dier qualiteyt van het Ceurvorſtelijcke Collegio geadmitteert geworden. Onder anderen heeft hy, met onſes Huyſes *Oeſtenrijck* eygene Erf-onderdanen *conſpiratie* gehadt, alles tegen de expreſſe ordinantie, ſoo wel van de ghemeene Rechten, als voornamelijck van den gulden Bul, titulo *van de t'ſamen verbindinge*: Oock den alghemeenen Landt-vrede, ende verſcheydene Rijcx afſcheyd (daer in klaer is te ſien, dat gheen Cheurvorſt ofte Stand des Rijcx, de onderdanen van een ander Standt, 't ſy onder wat ſchyn ofte reden het zijn mochte, onder ſijn beſcherminghe ſal moghen aen nemen) ende dat teghen ſoo veelvoudighe trouhertighe vermaninghen, van verſcheyden Cheurvorſten, ende oock onſen laſt, aen hem Paltsgrave, uyt een Keyſerlijcke vreedtlievende herte, ghedane ernſtighe afmaninghe ende waerſchouwinghe in dato den leſten Aprillis, met beſtemminghe van ſeeckeren tijdt. Dit alles verachtende, onthout hy ons de ſelve als noch gheweldelijcken, ende onderſtaet met d'uytterſte krijghsmacht, op alle plaetſen ſich daer te beveſtighen. Ende tot voorderinghe van dien als gheſeydt is, niet eens denckende, waer toe hy ons, als Roomſche Keyſer ende Overſten hoofde, ghelijck als andere Ceurvorſten des Rijcx verbonden ende verplicht, uyt kracht van den duyren eedt ende ſchuldige plicht, welcken ſijne Voorvaders ende hy onſen Voorvaderen in 't Rijcke hebben ghepreſteert, (den welcken hy neffens ons, als een Ceurvorſt ende voorname Standt des Rijcx, nae te komen alſoo wel ſchuldigh was, als of hy den ſelven in der daedt gheſworen) te weten van ons te ſullen zijn hou ende trou, ghehoorſaem ende onderdanigh, ende nimmermeer te zijn in vergaderingen, daer tegen ons perſoon, eer, weerdigheydt ofte Staet ghehandelt wort, noch

1621.

daer

1621. daer in te conſenteren, maer onſe en des H. Rijcx nut ende profijt te ſoecken, te keeren, ende voor te komen; ende ſoo hy vername dat yets tegen onſe Keyſerlijcke Majeſteyt, ofte perſoon werde voorghenomen ofte gehandelt, daer voor trouwelijck toe te ſien, ende ſonder vertreck ons te waerſchouwen. Aenghеſien dan de voorgedachte Paltsgrave hier in niet en is verhindert, noch door de heylſame beſluyten des Religions, Politijcken ende algemeenen Landtvrede, op welcken veel Iaren herwaert, in deſe kommerlijcke tijden, de conſervatie van 't Duytſche Rijck ende de leden van dien heeft gheſtaen. In welcke conſtitutien ende inſonderheyt inde voorſeyde Landtvreden van 't Jaer 55. uytdruckelijck is beſloten, dat niemant, van wat Staet ofte conditie hy ſy, eenich oorloch ende onvre, eyndelijcke dadelijcke handelinge ofte voornemen, tegen ons, ofte een gehoorſaem Stand des H. Rijcx, ſonder weten ende wille van ons, ofte (ſoo veel de middelbare Standen aengaet) harer Overheyt ſal moghen aennemen ende beſtellen, heymelijck noch opentlijck, tegen de Keyſerlijcke Majeſteyt ofte de Standen des Rijcx trecken, noch hulpe noch aſſiſtentie te doen, ofte anderſints eenigh Krijgsvolck te peerde ofte te voet aennemen, maer ſich des gantſchelijcken onthouden; alles by de ſchuldighe plichten, daer met een yeghelijcken den Roomſchen Keyſer, ende den H. Rijcke verbonden is, ende by vermijdinghe vande ſware onghenade, ende ſtraffe des Keyſers, ende des H. Rijcx: by privatie van alle Regalien, Leenen, Privilegien, Vryheden, ghenaden, beſchuttinghe ende beſcherminghen die yemant van Keyſerlijcke Majeſteyt ende des H. Rijcke heeft. Welcke diſpoſitie ende ſtatuyt, eenſdeels uyt het voorgaende is getrocken, ende in alle hare deelen inden Rijcx affcheyt, in Anno 95. gemaeckt, ende opentlijck gepubliceert, als een eeuwige Wet ende ordonnantie vernieut ende beveſticht; ende ten eynde in 't H. Duytſche Rijck de ruſte, vrede, ende eenicheyt te vaſter worde onderhouden, ſyn de penen daer in begrepen alſoo vermeerdert geworden, dat de overtreders, van dit gebot ende Rijcx ſtatut boven de voorſeyde penen, de facto in onſe ende des H. Rijcx acht vervallen, ende deſelve ſonder eenige vordere verklaringen, uyt kracht des voorſeyden H. Rijcx affcheyts, voorghebannene, nu als dan, ende dan als nu erkent ende verklaert ſullen zijn. In voeghen by de beſtemde hanthoudinghe der Lantsvrede Anno 1495. in 't eynde des Rijcx affcheyt noch ſtercker is beſloten, dat in ſulcke openbare vrede verbrekinge, de handadige *ipſo facto*, door gemeene Rijcx beſluytinghe ſoo wijt inde peene verklaert wert vervallen te ſijn: dat geene wijder vervoorderinge ofte verklaringe ofte oordeel van nooden ſy. Ende dit ſelve inde volghende Rijcx affcheyden niet verandert maer beveſticht ſijnde, en is anders niet verſtaen, ghelijck dan uyt kracht van de voorgedachten Rijcx affcheyden ende conſtitutien tegen veele geringe overtreders: als tegen valſche Munters, ofte ſoo een onmiddelijcken ofte middelbare ſtant, hem alſoo alleen uyt boosheyt in krijghs beſtellinghe inliet, ofte den rebellen hulpe ende aſſiſtentie dede, ofte teghen ons 't ſelve voerden, ofte Krijghsvolck aenname, gelijck voorſchreven is, tot onderhoudinge vande gemeene vrede krachtelijck is verſien, wy geſwijgen de geenen die haer als hoofden, protecteurs, ende voorvechters van diergelijcke vyantlijckheden laten gebruycken, met alle hare macht den rebellen by vallen, ende om met deſe rebellie ende eygenmachtich voornemen door te dringhen: niet alleene alomme in 't Roomſche Rijck hebben volck laten werven en aennemen, maer oock uytlandich krijtchvolck, heen ende weer, in ende door 't Rijcke voeren ende vreemde Heerſchappyen tegen ons, hier ende daer aenhiſſen ende opwerpen derven. Alſo dat de voorgemelde Boheemſche rebellen, met haer opgeworpene hooft de Paltsgrave, haer niet en ontſien, tot onſe ende den H. Roomſchen Rijcx grooter perijckel, ſtreckinge van haer vreedbrekende voornemen, ende tot oogenſchijnlijcke bevorderinge des Erfvyants vande Chriſtenheyt, onſe Coninckrijcke Ungeren tot ghelijcke oproer, rebellie ende afval te brengen, ende met den voorſeyden 1621.
Erfvyant der Chriſtenen, ende ſynen verwanten Vorſten van Sevenbergen, tegen ons nieuwe verbonteniſſen te beſluyten, ende deſelve Natie, met den genen, die haer daer toe geſellen, in deſe onſe reſtante Erf-landen in te voeren: Waer by wy oock ghedencken, dat ons allermeeſt, van weghen onſe hoochdragende Keyſerlijcke Ampt ende de capitulatie, tuſſen ons ende onſen, ende den H. Rijcx Cheurvorſten, jonghſt beſlooten ende hooch beveſticht, te beſorghen ſtaet, neffens d'alghemeyne des H. Rijcx Rechten ende Rijcx ſtatuten, maer inſonderheyt over den Landtsvreden, die tot Ausborgh, Anno 1555. is opgericht, oock die daer op gevolchde, vernieude, beveſtighden ende na ghelegentheyt ende noot des Rijcx met raet vande voorgedachte Cheurvorſten, ende andere Standen, ghebeterde conſtitutie vaſt te houden. Ende vinden ons uyt kracht vande voorſeyde Capitulatie ende de gouden Bul, niet minder verbonden, omme alle onbehoorlijcke, hatige verbonden, verbindinge ende t'ſamenloopinghe der Onderſaten, oock de moeyten, oproer ende onbehoorlijck geweit tegen de Cheurvorſten ende andere Standen af te ſchaffen, ende in ſomma ſorge te dragen, voornamelijck dat des H. Rijcx welſtant, nutticheyt, ende profijt de voornaemſte ende hoochſte Wet ſy, ende dat in het H. Rijck recht ende vrede werde onderhouden. Daer teghen niet meer en ſtrijden, dan wanneer oproer ende rebellie tegen 't hoochſte hooft (daer door de andere Lidmaten des H. Rijcx niet beroert werden, ende ſulck Rijck ten laeſten tot onderganck ende verderf gheraecken ſoude) ongeſtraft ſoude blijven: onwetelijcke verbinteniſſen met d'aengeboorne Onderdanen, teghen hare hoochſte van God gheſtelde Overheyt, voor goet gekent ende ghepaſſeert worden, ende den eenen ofte den anderen Stande ſoude vry ſtaen, de rebelle Onderdanen, op blooten geſochten ſchijn, met gewapender hant aen te nemen, onſe ofte der Standen juriſdictie, Regalen, Recht, Landen ende Luyden aen ſich te trecken; ende uyt eyghene authoriteyt de Cheurvorſtendommen ende der Keurvorſtelijcke Huyſen recht ende gerechtigheden te veranderen, ende eyntelijck ganſch grouwelijck, alleen uyt begeerte van te mogen regeeren, eenen anderen ſyn gerechtigheyt met gewelt te nemen. Gelijck wijlen ſyn Paltsgraven Neve, Hertog Albert van Beyeren, den Bohemen, willende dies tijts tot prejuditie van den Coninck Ladiſlau die kieſinge aen haer nemende, heeft geantwoort.

Daerom hoewel als geſeyt is, meergemelte *Frederick* Paltsgrave van wegen ſyne in 't lange verhaelde verſcheydene inbreeckingen vande Lantsvreden, den pene van des Lantsvreden ſonder eenige roepinge, citatie, vonniſſe ende verklaringe heeft verdient, ende een dadelijcke *Achter* ofte verbannen is, tegen welcken niet als d'executie reſteert, nochtans hebben wy ten overvloet ende beveſtinge, na rijpe deliberatie der gelegentheyt van deſe ſaecken, uyt hoochdringenden nood, ende ſchuldige plicht onſes, ons van God bevolen Keyſerlijcke Amps (gelijck wy op 't verſoeck, oock vande geringſte Stand des H. Rijcx, in gelijcke ſaecken, niet minder te doen ons achten verbonden te ſyn) den voorſeyden *Frederick* Keurvorſt Paltsgrave, als een *Hooft van onſe ongehoorſame entrouwe Rebellen, verrather ende beſchadiger van onſe Keyſerlijcke Hoogheyt ende Majeſteyt, inbreker van den gemeene gepubliceerden Lantsvrede*, ende andere heylſame Rijcx conſtitutien erkent ende verklaert, in onſe ende des H. Rijcx *Achte ende over Achte*, ende alle penen aen diergelijcken Achtverklaringen na recht ende uſantie dependerende metter daet vervallen te ſyn, ende hem *uyt den Vrede, in den onvrede* geſtelt. Erkennen ende verklaren hem mitsdeſen in onſe ende des H. Rijcx *Achte over Achte* ende voorſeyde penen ende boeten, ſettende hem uyt Keyſerlijcken macht ende in krachte deſes uyt onſen ſonder langer vertreck, tot de reale executie ende uytvoeringe van deſe onſe verklaringe en aenkondinge der voorgemelde *Achte*, pene ſtraffe ende boete, tegen den ſelven *Frederick*, die hem noemt Paltsgrave by den Rhijn, als cenen openbaren

gebannen

Digitized by Google

1621. gebannen, ende onsen ende des Rijcx wederpartye en vyant, door Godes genade, hulpe ende byſtant na luyt de voorſeyde onſe Rijcx conſtitutien ende ordonnantien, niet behoorlijcke ſtraffe te treden: op dat wy ſonder verhinderinge, tot oprechtinge van eenen beſtandigen vrede, recht ende eenicheyt in 't H. Rijck, des te bequamer moghen komen: daer toe wy alſins, als eenen Chriſtelijcken Keyſer Namens ende Ampshalven toeſtaet, ganſch genadich ende vaderlijck ons te betoonen, ende der Duytſche Natie vryheyt, Eer, profijt ende welvaert, met alle genade ende trouwe te bedencken, ende t'onderhouden, ende een yegelijck, by den hooch beloofden Religions ende politique vrede te handthaven ende beſchermen, overbodich wil lich ende ſchuldigh ſyn. 't Welck wy uwer L. L. A. A. ende U. by deſen willen te kennen geven, op dat ſy ende ghy volkome ende grondelijcke wetenſchap ende kennisſe der redenen van dit onſe billicke ende noot wendige voornemen mochte ontfanghen: waerom wy genoodtſaeckt ſyn geweeſt, na gelegentheyt der ſaecken, niet langer te vertoeven ende op te ſchuyven. Gebiedende hier met U. L. L. A. A. ende U. allen ende eenen yegelijcken in 't gemeen ende beſonder, by de plichten daer met ſy ons ende des H. Rijcx verbonden ſyn, ende vermijdinge vande voorſeyde ſtraffe, ende algemeene rechten ende Rijcx ordonnantien, Leenrechten ende Coſtuymen geſtelt ſynde, op de geene die haer der gebannenen aennemen, maer inſonderheyt onſe ende des H. Rijcx *Acht ende over-Acht*, verliet van alle Regalien, Leen, Vryheyden, genaden Pantſchappen, Tollen, recht ende gerechtigheden hoe ſy oock genoemt werden, die haer Voorvaders ende ſy, van wijlen onſe loffelijcke Voorvaders, Roomſche Keyſers ende Coningen, oock ons ende den heyligen Rijcke hebben verworven, oock by verbeurte van lijf ende goet, wel ernſtelijck, dat ghy U. des gemelden *Frederix*, die hem noemt Palsgrave by den Rhijn, tegen ons geensins aenneemt, hem niet en dient, noch hulpe noch aſſiſtentie doet, 't ſy met gelt, proviande, Ammunitie, ofte diergelijcken, noch heymelijck, noch openbaer, onder wat ſchijn ofte pretext het mochte geſchieden. Ende ſoo verre een van V. ofte meer in ſynen ofte tot ſynen dienſt, beſtellinghe ende betalinge, ofte hem toegetrocken waren, dat die ende de ſelven, by 't aenſien van deſen brief, ſonder alle delay ende vertreck, haer terſtont daer uyt geven ende weder afrecken, ende hem van nu voortaen niet meer in des voorgemelden gebannen ofte ſijner aſſiſtentien ende hulpers dienſten en laten gebruycken. Ende gebieden des voorgemelden gebannenen Standen, toebehoorenden Verwanten, Onderdanen, Vaſſalen, dat ſy hem Frederick die hem noemt Palsgrave by den Rhijn, geene gehoorſaemheyt hulpe noch byſtant voortaen en doen, ende haer niet meer ſynder rebellicheyt ende ongehoorſaemheyt deelachtigh maecken, maer haer hier in het geheel van hem onthouden ende ontſlaen. Oock dat U. L. L. A. A. ende ghy geſamentlijcken ende beſonderlijck, by den plichten daer met ſy ons ende des Heyligen Rijcke verplichtet ſyn, ons tot voorbrenginge deſer voorſeyder pene ende ſtraffe, tegen den gemelden ongehoorſamen, ontrouwen, ende vreedbrekighen ende ghebannedē, ende deſelven *helper ende helpers helperen*, om hem ende deſelven mede tot behoorlijcker gehoorſaemheyt te brengen, uwe trouwe, hulpe, aſſiſtentie ende mede bevorderinge ende toetreck doet: niet tegenſtaende eenige verbonden, aenhangen, ende vrientſchap, 't ſy voor dato deſes ofte nu opgherícht, ende vernieut ofte verſterckt, ghelijck wy deſelve, by ſoo verre ſy deſe onſe verklaringhe ende vonniſſe ofte anderſins, ons alſoo uwer behoorlijcker Overigheyt ende tegen ſyn, ſtrecken ofte verſtaen werden mochten, als dewelcke in deſen gevalle, na alle Rechten, U. tegen onſe Wettelijcke vonniſſe ende derſelver executie, ſonder dat niet verbinden noch beletten ſullen noch mogen. Met welbedachten moede, wettelijcke kenniſſe ende van onſer Keyſerlijcke Majeſteyt volkomen macht, mits deſen gantſchelijck opgegeven, gecaſſeert ende vernietiget hebben, ende U. L. L. A. A. ende U. ſoo veel derſelver Verwanten waren, uyt der ſelven onſer Keyſerlijcke ende volkomen macht, daer van eyndelijcken abſolveren ende ontledigende. Ende oock des voorſeyden *Achters Lantlyden*, ſchult ende Pantsverwanten, Lijfeygene, Wiltvangeren ende Onderdanen, van hare Erf-huldinge, Leenen, ende andere ſchuldige plichten *hoorſt en dienſtagen* hebbende, ende allen den geenen die haer hier en teghen ons gehoorſaemelijck dragen, onſe vry Keyſerlijcke geleyde, ende ſekerheyt by deſen genadelijck toeſeggende ende geven. Stellen ende meenen oock uyt Keyſerlijcke volkomene macht, dat deſen *Achter* en ſynen helper ende helpers helperen, teghen deſen niet en ſal beſchermen ofte bevryen eenige Genade, Vryheyt, vertroöſtinge, geleyde, ſekerheyt, lant ende Borchvrede, boven gemelte ofte eenighe andere verbonden, vereeninghen, Borgh ende Stadtrechten, die van ons, onſen Voorſaten in het Rijcke, Roomſchen Keyſer ende Coningen ofte andere Heerſchappen, ofte Overlieden U. ofte hem in het gemeen ofte beſonder gegeven ofte beveſticht waren, ofte noch werden, oock geene coſtuymen, uſantien, oude herkomen, noch alle het geene dat hem ofte haer hier tegen ſoude ofte mogen helpen ende tot profijt komen.

Want wy den voorgedachten *Achters*, ende niet minder ſyne helpers en helpers helperen uyt deſen allen als daer toe niet gerechtight, willen hebben uytgeſloten. By ſoo verre nochtans een ofte meer van U. hy ofte ſy ſijnde van wat Stand ofte conditie ſy oock mogen ſijn, die hier in ongehoorſaem ſullen ſijn, ende haer des meergenoemden *Frederick*, die ſich noemt Palsgrave by den Rhijn, Hertogh in Beyeren, tegen ons, in wat ſchijn het moge ſijn aennemen, ende hem ende den ſijnen eenige hulpe ende byſtant, 't ſy heymelijck ofte openbaer bewijſen mochten, dien ofte die ſelve hebben wy hier met verklaert in gelijcker voegen als den voornoemden Achter ſelver, als deſſelven helper ofte helpers helperen, in onſe ende des Heylighen Rijcx Acht ende over-Acht, ende alle voorſeyde ſtraffen nu als dan, ende dan als nu, met der daet vervallen te ſijn, ende uyt den vrede in den onvrede geſtelt, verklaren den ſelven van Roomſcher Keyſerlijcker macht ende door kracht deſes, nu als dan, ende dan als nu, in onſe ende des Rijcx Acht ende over-Acht, gemelde pene, ſtraffe ende boete, ſettende hem ofte haer uyt den vrede inden onvrede, daer na hem een yeder ſal weten te richten ende voor ſchade ende verderf te wachten. Want wy het ernſtelijcken meenen.

Gegeven in onſe Stad Weenen, den *twee en twintigſten dagh des Maents January* Anno *ſeſtien honderd een en twintigh*: het eerſte van onſe Rijcken, des Roomſchen in 't tweede, des Ungerſchen in 't derde, ende des Boheemſchen in 't vierde jaer.

Ferdinand. *Ad mandatum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis propriũm.*

V. H. L. van Uſm.

Gepubliceert in Weenen, den 29. January 1621.

COPIE, Vande Keyſerlijcke Achtsverklaringe, tegen Hans Georgen den ouden, Marckgrave tot Brandenborch. Chriſtiaen Vorſt van Anhalt, ende Georgen Frederick Graven tot Hohenlo.

WY *Ferdinandus de tweede*, van Godes genaden, gekooren Roomſche Keyſer, allen tijden vermeerder des Rijcx, in Germanien, Ungeren, Boheemen, Dalmatien, Croatien en Schlavonien &c. Koningh. Ertshertogh van Ooſtenrijck. Hertoch van Burgundien, Stieren, Carinthien, Crevi ende Wurtenburgh. Grave tot Tirol &c. Ontbieden N. allen ende een yegelijcken Churvorſten, Vorſten, Geeſtlijcken, ende Wereltlijcken, Prelaten, Graven, Vry-Heeren, Heeren, Ridderen, Knechten, Lantvoogden

1621. den, Hopluyden, Vicedomen, Vooghden, Plegers, Voorweſers, Amptluyden, Landt-richters, Scholteſſen, Burgermeeſteren, Richters, Raden, Burghers, Gemeenten, ende allen anderen, onſen ende des H. Rijcx Leenmannen, Onderdanen ende getrouwen, van wat digniteyt, ſtande ende conditie die zijn, de genen die deſen onſen openen Brief, ofte autentijcque Copye van dien ſullen bekomen, ofte daer mede vermaent werden, onſe vriendtſchap, ghenade, ende alle goet. Hoogh ende Eerwaerdige, oock Doorluchtige, Hooghgheboorne, lieve Vrienden, Neven, Ooms, Vaders, Swagers, Broeders, Chur-Vorſten; oock Welgheboorne; Edele, Eerſame lieve aendachtighe ende getrouwe. Oft wel in onſes ende des H. Rijcx ſtatuten klaerlijck is te ſien, dat niemandt, van wat digniteyt, ſtandt ende conditie hy oock zy, om gheene reden, hoe ſy konden genoemt worden, ende wat ſchijn die mochten hebben, ſal mogen eenen anderen bevechten, bekrijgen, berooven, overtrecken, noch eenige verbodene conſpiratie ofte verbonden tegen den anderen oprechten, ofte maecken. Dat oock d'een den anderen niet ſal mogen met gewapender handt ende geweldt, uyt ſijne poſſeſſie ſtooten, 't zy van vaſte Huyſen, Steden, Dorpen, Regalien, Juriſdictien, Gerechten, Hoogh ende Overigheden, ende alle andere gherechtigheden; noch hem ſijne onderdanen ontrecken, ofte tot ongehoorſaemheyt tegen hare Overigheyt bewegen, niet ſal mogen dienen, raden, helpen den ſelven die ſulcke vreed-breeckige daden ſal oeffenen, ofte ſelven, ofte door eenen anderen alles na vermoge des Rijcx affcheyt, Anno 1348. tot *Regensborgh* geſloten, ende daer na Anno 55. tot *Ausborgh* gepubliceert, daer in by een groote pene werdt verboden, dat niemant van wat ſtaet ofte conditie hy zy, hem tot eenighe krijgen, ende onvredelijcke dadelijcke handelinghen ſal laten bewegen te dienen, heymelijck noch opentlijck trecken, ofte eenige hulpe ende bevorderinge doen, tegen ons, ofte tegen eenigen gehoorſamen Stant des Rijcx, ſonder onſe (indien het *onmiddelijcken* Standen des Rijcx zijn) ofte harer Overigheyt (indien ſy den Rijcke middelijcken zijn onderworpen) voor weten ende conſent, gelijck ſulcx breederin't voorſeyde Rijcx affcheyt is verhaelt. Ende ten eynde voortaen in den H. Roomſchen Rijcke van de Duytſche Natie te vaſter vrede, ruſt ende eenigheyt mochten werden onderhouden, is Anno 59. de voorgemelde pene in den Rijcx affcheyt, alſoo vermeerdert, dat d'overtreder van ſulcx verbodt, neffens ende boven de geſeyde pene, in onſe ende des H. Roomſchen Rijcx *Acht* metter daet, ſonder eenige voordere verklaringe ſal zijn vervallen, ende oft wy wel by d'aenvaerdinghe van onſe Keyſerlijcke regieringe om de dagelijcx toenemende periculeuſe rebelligheyt, uyt kracht van de capitulatien by ons ſoo hoogh belooft, te dempen ſchuldich zijn gheweeſt, ende volghens dien den voorſeyden Rijcx afſcheyt, met de penen daer ingedruckt (gelijck wijlen hare Majeſteyt ende L. Keyſer *Matthias* Chriſt-milder gedachteniſſe heeft gedaen) door opentlijcke Patenten ende Mandaten, eenen yegelijcken tot waerſchouwinge, ende om hem voor ſchade te wachten, hebben voorgeſtelt ende ernſtelijck bevolen, dat niemant daer teghen ſoude doen; ofte dat wy by faute van dien, ons de ſtraffe voor behielden; daer toe oock, na uytwijſen van onſe gemeene geſchreven rechten, in een notoire ende geduyrige rebelligheyt ende ſulcke overtredinge, daer met tegen ons als den Roomſchen Keyſers eer ende getrouwigheyt, opentlijck met der daedt wordt gedaen, niet anders als d'executie van het recht ſtaet. Ghelijck dan alle ende een yegelijck hooge ofte leege Stands lidtmaten ende onderdanen des H. Rijcx, ons allen haren ordentlijcken eenigen wettelijcken Heeren, Hoofde, ende overſten Verwanten, plichts-halven verbonden zijn, trou, gehou, gehoorſaem, ende dienſtigh te zijn, ende nimmermeer te komen in den Raedt, daer tegen onſe Perſoon, eer, digniteyt, ofte ſtandt gehandelt werde, noch daer in te conſenteren.

Soo iſt nochtans bekent ende openbaer, dat Marck-Grave *Hans Georg d'oude*, van *Brandenborgh*, Vorſt *Chriſtiaen van Anholdt*, ende Grave *Georg Frederick* van *Hohenlo*, dit alles verachtende, haer hebben onderſtaen, als principaelſte bevel-hebbers ende raedtſluyden, krijghsvolck aen te nemen, ende tegen ons te voeren, wy alreede met eendrachtige kieſinge, van onſe ende des H. Rijcx Chur-Vorſten, tot het Keyſerdom waren verheven, alles tot handthoudinge van onſe rebelle onderdanen, ende onſe hooghſt ondragelijcke verwerpinge, daer in dat alles is vervattet, dat tegen onſe reputatie, digniteyt, eer ende hoogheyt, valſchelijck bedacht konde werden, ende daer op gegronde eygen machtighen ende van ons voor nul verklaerde kieſinge, ende eenes gemeenden hoofdes dadelijck opwerpende, ende om ons, ende onſen Koninckrijcke, Landen, Luyden, Regalien, Juriſdictie, Hoogheyt, Recht en Gerechtigheden, ſoo veel in haer was, te ontrecken, 't voorſeyde Hooft met geweldt by te ſtaen, ons te bekrijgen; onſe voorgemelde openbare gepubliceerde Mandaten en afmaninge verachtelijcken in de windt geſlagen, ende tegen ons helpen raden, bevorderen, ende in te halen, verre-ſiende ende den gantſchen Roomſchen Rijcke ſeer periculeuſe conſpiratie met *Bethlehem Gabor*, aen de *Turcken*, den Erf-vyandt der Chriſtenheyt hanghende, jae met den *Turcken* ſelfs. Maer inſonderheyt iſt openbaer ende landruchtigh, hoe dat Marckgrave *Hans Georgh de Oude*, van *Brandenborgh*, den voorſeyden handel, tot onſe hooghſte beſpottinge, verachtinge, ende ſchade by onſe onderdanen in onſen Lande van *Sileſien*. (doen wy al Roomſche Keyſers waren) heeft gheſocht te beveſtigen met ſulcke calumnien, die men t'eeniger tijdt tegen eenen Vorſt, ick ſwijge eenen Roomſchen Keyſer, konde bedencken; ende deſe en onſe onderdanen, eenſdeels in hare rebellie geſterckt, eenſdeels met geweldt en looſe treken van onſe gehoorſaemheyt ontrocken, ende met ſynen aenhanck, door allerhande practijcken, geldt ende contributie van hun bekomen, ende ons daer mede bekrijgt: onſen hoog-aenſienlijckſten Commiſſario, den *Keur-Vorſten van Saſſen*, gewapender handt tegen te ſtaen, ende hem vele ſchimp aenghedaen, ſyne Geſanten gevangen genomen, onſe onderdanen tegen hem aengehitſt, onſe Landen ende luyden, in ſwarigheyt, verderf ende onderganck gebracht: Ende is geweeſt de principaelſte raedt-gever der rebellie, oorſake van al het bloetvergieten, Landt-verderflijcke ſchade, ende wat meer daer uyt ghekomen is; ende eyndelijck niet heeft nagelaten wat hy tot onſe verkleyninge met raedt en daedt, perijckel ende ſchaden, heeft konnen te wege brengen.

1621.

Inſgelijcx is niet minder Rijcx ende Landtruchtigh, dat Vorſt *Chriſtiaen van Anholdt*, boven alle 't voorſeyde heeft gheſocht, vreed-breeckelijck onſe Koninckrijck *Bohemen*, ende 't Eertz-Hertoghdom *Oeſtenrijck* te bekrijgen; ende in onſe preſentie, vaſte Huyſen, Steden, Marcten, ende Vaſtigheden, geweldtelijck in te nemen, ende teghen onſe onderdanen te practiſeren alderhande hoſtiliteyten ende vreed-breeckelijcke handelingen, tot dat hy eyndtlijck in de vlucht is geſlagen; dat hy oock met raedt ende daedt een principael Auteur van dit werck is geweeſt, daer mede hy des Paltzgrave, tegen ons aengenomene hoogſt-verſmadelijcke daden, onſer rebellen ſaecke, ſonder recht, met geweldt, de ſyne heeft gemaeckt; ende daer uyt veroorſaeckt 't vyer dat in den Heylighen Roomſchen Rijcke is, aengheſteecken. Alſoo heeft die voorſeyde *van Anholdt*, de ghedachte ende ons beweſene verſmaetheyt ende gheweldt, geſocht door te drijven, niet alleene door 'tvolck toe te voeren, het Generaelſchap te bedienen, voor de victorie die ons Godt Almachtigh heeft verleent; maer oock na de victorie ſulck vyer wyder te verſpreyden; ende in onſen Hertoghdom *Sileſien* ende elders, de rebellie ende krijghs beroerte, na beſten vermogen voort te planten.

Alſoo is't oock bekent, dat *Georg Frederick van Hohenlo*, ondanckbaerlijck vergeten hebbende de weldaden, die onſe Voor-vaders in het Rijck, wylen *Rudolphus* ende *Matthias* hem hebben beweſen, tegen de Mandaten ende vermaninghen die niet alleen by wylen hooghſt-ghedachte hare Majeſteyt, ende L. Keyſer *Matthia* tijden, aen hem waren geſchiet en gepubliceert, doende

1621. doende reghelrecht alle 't geene daer in was verboden, maer oock teghen ons, als wy al Roomschen Keyser waren, met verachtinge aller onse Mandaten, afmaninge ende de penen daer op gesettet; ende heeft sich insgelijcx geduyrichlijck laten gebruycken, om met de rebelle ende hoochst-verachtelijcke handelingen ende gewelt elijcke daden van den rebellen, ende haren, by haer opgheworpenen Hoofde, vreed-breeckelijcker wijse, ons in onsen Erf-Coninckrijcke Bohemen, als oock in onsen Ertz-hertochdom Oostenrijck bekrijcht, ons onse Onderdanen ontrocken, de voorseyde periculeuse conspiratie met *Bethlehem Gabor*, tot onse ende den gantschen Roomschen Rijck perijckel ende verderf besloten, ende hem betoont als een vanden voornaemste Raetgevers ende oorsake van de als noch duyrende Krijsch-beroerten. Uyt welcken allen blijckt dat oft wel de meergedachte van *Brandenborch*, *Anholt*, *ende Hohenlo*, als inmediate standen ende leden des rijcx, behoorden anderen met een goede exempel voor te gaen, ende na haren Eedt, daer met sy ons ende den H. Rijcke verbonden syn te keeren ende te verhoeden al dat tegen onse Persoon, eer, weerdicheyt ende standt worde voorgenomen, ja oock te helpen onderdrucken der oproeringe van de onderdanen teghen hare ordentlijcke Overheyt; sy niet te min alles hebben ghedaen, datter strec kt tegen onse hoocheyt, eer, reputatie wel vaert, tegen hare schuldige trouwe ende den seer ouden welstant des H. Roomschen Rijcx, ende tot onsen ende des Rijcx onheyl ende verscheuringe daer in sy (och lacy) door de hare verre-siende rebelle ende periculeuse Raden, Wapen ende ontreckinghe van onse Landen ende luyden, sonder allen twijffel tot uytvoeringe van hare ander al over lange ghepractiseerde machinatien, teghen des H. Roomschen Rijcx constitutien. Ghemerckt dan die hooch straf-weerdighe onruste die onse Onderdanen hebben gemaeckt, niet voor een private Actie is te houden, die tegen ons, ofte wy tegen haer van wegen onse gerechticheyt hebben voorgenomen, maer voor een *openbare rebellie* ende Landts-vreed-brekinge eygendadighe, onghehoorde ghewelt vande onderdanen teghen hare hoochste Overheyt, aen welcke sy met Eed en plicht verbonden sijn gheweest, ende als noch sijn, moet werden gerekent by allen die selve niet rebel en sijn, daer by wy oock niet alleen onse, ende onses Huysesrecht ende goet buyten dispuyt sijn, maer met een als een Overhooft ende Roomsche Keysers Ampts-halven ons achten schuldich te sijn, soo een exempel dat in dat H. Roomsche Rijck ergherlijck, ende allen Overheden prejudiciabel is, afte schaffen, ende behoorlijcke by haer aenghenomen te straffen, in aensien dat dese Wapenen den gantschen Roomschen Rijck hoochsten perijckel, ende ter contrarie den vyant der Christenen tot grooten voordeel soude strecken, ende dat wy oock gehouden waren sulcx te beslechten als het tegen den gheringsten Stand des Rijcx ware geschiet; en insonderheyt daerom, dewyle onse meerghedachten rebelle Onderdanen ende haere helpers in haer teghensinnicheydt, soo verre sijn verloopen, dat sy hebben willen des H. Roomschen Rijcx (voor by gaende de Privilegien van het Coninckrijcke Bohemen) fondamentale wetten, ende 't verstaen der gouden Bulle, na haer believen omkeeren, ende alles als in eenen nieuwen Form gieten. Waerom dan de meerghedachte persoonen na onses ende des H. Rijcx constitutien, ende opgerichte Lants-vrede, onse uytgheghevene ende opentlijcke ghepubliceerde Mandaten, als oock onse ghemeene beschreven Rechten den voorseyden Lants-vreden onverkort inde straffe vreed-breuck vervallen syn, die in den statuyten ende gemelde Mandaten, ende voorts in de straffe des schrickelijcken *Criminis læsæ summæ Majestatis*, ende de Leen-straffen die op diergelijcke *felonia* sijn gestelt.

Soo hebben wy dan de saecke ende gelegentheyt der selven geconsidereert, in 't aensien van de hoochdringende noodt, ende schuldighe plicht onses Ampts, dat ons Godt bevolen heeft, uyt Roomscher Keyserlijcke macht den genoemden Marck-Grave van *Brandenborch*, Vorsten van *Anholt* ende Graven van *Hohenlo*, als onse ongehoorsamen ontrouwe, plicht ende Eed-brekende rebellen, oproerighe verachters ende schenders onser Keyserlijcke Hoogheyt ende Majesteyts, inbrekers des ghemeenen uytgheroepen Lantsvreden, in onse ende des H. Rijcx *Acht* ende *over-Acht*, ende alle voorseyde straffe ende boeten, daer in sy vervallen syn, erkent, verklaert, ende verkondicht, ende haer uyt den vrede inden onvrede gesettet, erkennen, verklaren ende verkonden mits desen, de meergeseyde Hans Georg hem den ouden Marckgraven tot Brandenborg, Christiaen, hem Vorst van Anhold, ende Georg Frederick hem Graven van Hohenlo noemende, in onse ende des Rijcx Acht ende over-Acht, ende de voorseyde pene, straffe en boete, deselve uyt onse ende des Rijcx vrede settende, hier op ghebiedende allen en een yegelijcken uwer L. L. A. A. ende U. samptlijcken ende besonder wel ernstelijck by de plichten, daer met L. L. A. A. ende ghy, ons ende den H. Rijcke verbonden zijn, ende by vermijdinge van onse swaere straffe ende ongenade, insonderheyt by verlies van alle uw Regalien, Leenen, vryheden, Privilegien en Genaden, die U. L. L. A.A. uwe Voorvaders ende gy, van wijlen onses Voorvaders de Roomsche Keysers ende Koninghen, ons ende den H. Rijck hebt verkregen, oock by verlies van lijf ende goet. Ende willen dat U. L.L. A.A. ende ghy, de meer gedachte drie ghebannene geensints aennemen, den selven niet dienen, geen hulpe ofte assistentie, opentlijck, noch heymelijck en doe, het sy met spijse, huyse, herberge, noch eenige onderstant. By soo verre noch een ofte meer haer aenhange, 't sy op wat maniere het mochte geschieden, dat hy ende deselve, by 't aensien van desen brief, sonder alle vertreck ende weygeringe haer daer van datelijck sullen afsonderen, ende geen vorder ghemeenschap met haer hebben, niet teghenstaende eenige verbonden, huldinghen ende plichten, daer met U. L. L. A. A. ende ghy aen haer verbonden mochte syn, dewelcke wy alle so veel deselve dese onse verklaringe ende erkenteniſſe, ofte andersints ons, als U. L.L. A A. ende uwe hoochste ordentlijcke Overigheyt tegen strijdet ofte mochte verstaen worden teghen te strijden, met voorbedachten moede, rechten, wetten en uyt onse Keyserlijcke volkomene macht, hier met gantsch af te schaffen, casseren ende te niete doen, ende U. L.L. A.A. ende U. so veel ghy daer aen verbonden sijt, uyt deselve onse Keyserlijcke volkomene macht, daer van eyntelijck absolveren ende ontledigen. By soo verre nochtans een ofte meer van wat stant ende conditie deselve syn, die hier inne onghehoorsaem wesen mochten, onder wat ghesochte schijn ende wege het konde ende mochte syn, teghen den selven alle, sullen wy met ernstige straffe ende onghenade, als teghen de voornoemde gebannene self procederen, daer na sigh een yegelijck wete te richten, en voor schade te wachten, want wy het met ernst meenen. Gegeven in onse Stad Weenen, den twee en twintigsten dag des maents January, Anno sestien hondert een en twintigh, het eerste van onsen Rijcke, des Roomschen in 't tweede, des Ungerschen in 't derde, ende des Boheemschen in 't vierde Jaer. Ferdinand

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium.

U. H. L. van Ulm.

Gepubliceert in Weenen den 29. January 1621.

In dit Jaer met den aenbang banden oorlog wiert ock goet ghevonden 't oprechten van eene Westindische Compagnye, tot meerder afbreuck van Spaignen: welcke Compagnye haer rolle wel heeft ghespeelt inde volghende jaeren; hoewel meer tot schade van de Spaensche ende Portugijsen, als tot haer eyghen voordeel. Verscheyden merckens waerdighe aenteckeninghen op de regeringh ende administratie van dese ende van d'Oostindische Compagnie sijn te sien in het seer net ende curieus Boeck: genaemt Zeepolitie; beschreven door den Heer Johan Tjassens, Borghermeester tot Groeninghen, in den jare twee ende vijftigh, ock ghecommitteert ter vergaderingh vande Staten Ghenerael.

Digitized by Google

1621. Waer uyt ick het eerste Octroy ende volghende Ampliatien getrocken/ ende goet ghevonden heb alhier by een ende te samen te stellen.

Octroy by de Ho: Mog: Heeren Staten Generael, verleent aen de Westindische Compagnie, in date den 3. Iuny 1621. Met Ampliatien van dien, en het accoort tusschen de Bewinthebberen en Hooftparticipanten van de selve Compagnie, met approbatie vande Ho: en Mog: Heeren Staten Generael gemaeckt.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, Allen den geenen die desen tegenwoordige sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt: *Doen te weten*, Dat wy bemerckende den welstant deser Landen, ende welvaren vande Ingesetenen van dien, principalijck te bestaen by de Scheepvaert ende Koophandel, die van allen ouden tijden uyt de selve Landen gheluckelijck en met grooten zeghen ghedreven is gheweest, op alle Landen ende Koninckrijcken. *Soo is 't*, dat wy begeerende dat de voorsz Ingheseten, niet alleen by hare voorgaende Navigatie, Trafficque ende hanteringhe werden gheconserveert, maer oock dat haer trafficque soo veel moghelijck, souden moghen toenemen, bysonder in conformiteyt van de Tractaten, Alliancien, Verbonden ende Entrecoursen, op de Trafficque ende Zee-Vaert met andere Princen, Republijcquen ende Volckeren eertijdts ghemaeckt, die wy in allen deelen punctuelijck verstaen onderhouden ende achtervolght te moeten werden: Ende wy by experientie bevinden, dat sonder de ghemeene hulpe, assistentie ende middelen van een Generale Compagnie, niet vruchtbaerlijckx in den quartieren hier naer ghedesigneert, ghedreven, beschermt ende ghemainteneert en kan werden: mits de groote avontuyre van Zee-rooveryen, extorsien ende andersints, die op soo groote verre reysen zijn vallende: Soo hebben wy mits verscheydene ende andere pregnante redenen ende consideratien ons daer toe moverende, met rijpe deliberatie van Raede, ende uyt hooch dringhende oorsaecken, goet ghevonden, dat die Scheepvaert, Handelinge ende Commercien in de quartieren van West-Indien ende Africa ende anderen hier naer ghedesigneert, voortaen niet anders en sal werden ghedreven, dan met ghemeene vereenighde macht van de Koopluyden ende Ingheseten deser Landen; ende dat tot dien eynde opgherecht sal worden eene Gheneraele Compagnie, die wy uyt sonderlinghe affectie tot den ghemeynen Welstant, ende omme de Ingheseten van dien te conserveren in goede Neeringhe ende Welvaert, sullen mainteneren, ende verstercken met onse hulpe, faveur ende assistentie, voor soo veel den jeghenwoordighen staet ende ghestalteniſse deser Landen eenichsints kan verdraeghen; ende daer toe te voorsien met behoorlijck Octroy, en met de Privilegien ende Exemptien hier naervolghende. Te weten, Dat binnen den tijdt van vier en twintigh Iaren, niemant van de Ingheboornen ofte Ingheseten deser Landen, anders dan alleen uyt den naem van dese vereenighde Compagnie uyt dese Vereenighde Nederlanden, nochte oock van buyten de selve Vereenighde Nederlanden sal moghen vaeren, ofte negotieren op de Kusten ende Landen van *Africa*, van den *Tropico Cancri*, tot *Cabo de Bone Esperance*, noch te op de Landen van *America*, ofte West-Indien, beginnende van het Zuyteynde van *Terra Nova*, door de Straeten van *Magellanes* ende *le Maire*, ofte andere Straten ende passagien daer ontrent gheleghen, tot de Strate van *Anjan*, soo op de Noort-zee als op de Zuyt-zee, nochte op eenighe Eylanden aen de eene ende de andere zyden ende tusschen beyden ghelegen: mitsgaders op de *Australsche*, ofte Zuyder-landen streckende ende leghende tusschen beyde de Meridianen, raeckende in het Ooſten de *Cabo de Bone Esperance*, ende in het Westen het Ooſt-eynde van *Nova Guinea* incluys. Ende soo wie sonder consent van dese Compagnie hem sal vervorderen te vaeren, ofte negotieren op eenighe plaetsen binnen de voorschreve limiten, dese Compagnie geaccordeert, dat sal zijn op de verbeurte van de schepen ende goederen, die bevonden sullen werden op de voorschreve Kusten ende Gheweſten te handelen: de welcke datelijck ende alomme van weghen de voorschreve Compagnie, aenghetast, ghenomen ende als verbeurt, ten behouve van de selve ghehouden sullen moghen werden. Ende in cas soodanighe schepen ofte goederen verkocht mochten wesen, ofte in andere Landen ofte Havenen ingheloopen, sullen de Reeders ende participanten voor de waerde van de selve Schepen ende goederen moghen werden geexecuteert: uytgheſondert alleen, dat de gheene die voor date van dit Octroy, uyt dese ofte andere Landen, op eenighe der voorschreve Kusten uytgheloopen, ofte uytgheſonden zyn, hunne handelinghe totten uytkoop haerder goederen, ende wederkomen in dese Landen, ofte andersints, ter expiratie toe van haer Octroy, soo zy voor desen eenigh hebben verkregen, sullen vermogen te continueren, ende langer niet: Behoudelijck dat naer den eerſten Iuly seſtien honder een ende twintigh, daghe, ende tijde des inganckx van desen Octroye, niemant eenighe Scheepen ofte goederen en sal vermoghen uyt te senden naer de Quartieren in desen Octroy begrepen, alwaert dat voor date van dien dese Compagnie noch niet eyghentlijck en waere ghesloten: Maer sullen daer inne voorsien sulckx als behoort, tegen de gene die wetens in fraude van dese onse goede meeninge het Ghemeene Beste soecken te fruſtreren. Wel verstaende dat de Zoutvaert op *Ponte del Re* sal mogen werden gecontinueert: Op conditien ende Inſtructien by ons daer van verleden ofte te verlijden, sonder aen desen Octroye anders te wesen verbonden.

1621. Niet te varen op pene van schip en goet.

2 Dat voorts de voorschreve Compagnie op onsen Naeme ende authoriteyt, binnen de lemiten hier vooren gheſtelt, sal moghen maecken Contracten, Verbinteniſſen ende Alliancien met de Princen ende Naturelen van de Landen daer inne begrepen; mitsgaders aldaer eenighe Forteresſen ende verseeckertheden bouwen, Gouverneurs, Volck van Oorloghe ende Officiers van Iuſtitie, ende tot andere nootsaeckelijcke dienſten, tot conservatie van de Plaetsen, onderhoudinghe van goede ordre, politie, ende Iuſtitie: Eensamentlijck tot voorderinghe van de Neeringhe ſtellen, deporteren ende afſtellen, ende wederom anderen in haere plaetse surrogueren, nae zyluyden naer ghelegentheyt van saecken sullen bevinden te behooren. Voorts populatie van vruchtbaere ende onbewoonde quartieren moghen bevorderen, ende alles te doen dat den dienſt der Landen, proffijt ende vermeerderinghe van den handel sal vereyſchen: Ende sullen die van de Compagnie ons succeſſivelijck communiceren ende overleveren soodaenighe Contracten ende Alliancien als zy mette voorschreve Princen ende Naetien sullen hebben ghemaeckt: Mitsgaders de gheleghentheydt van de Fortreſſen, verseeckertheden ende Populatien by henluyden ter handen ghenomen.

Van fortresſen/ Gouverneurs en Alliantien te maken.

3 Behoudelijck dat zylieden eenen Gouverneur Gheneraal verkooren, ende voor hem Inſtructie gheconcipieert hebbende, deſelve daer nae by ons gheapprobeert ende commiſſie ghegeven sal worden; Ende dat voorts soodaenighen Gouverneur Gheneral, soo wel als andere Vice-Gouverneurs, Commandeurs, ende Officieren, ghehouden ſuilen wesen den Eedt van getrouwigheyt aen ons te doen, en oock aen de Compagnie.

Van Gouverneurs en Generaels te verkiesen.

4 Ende indien de voorschreve Compagnie op eenighe der voorschreve plaetsen in schijn van vrientschap bedrogen ofte qualijck getracteert mochte werden, ofte dat in 't vertrouwen van eenighe penninghen ofte koopmanschappen, deſelve sonder reſtitutie, ofte betalinge daer van te genieten, gehouden worden, dat sy de schade naer gelegentheyt der saecken, en nae dat zy beſt

Schade te doen repareren.

1621. best sullen vermoghen, sullen doen repareren, deur alsulcke middelen alsmen ghevoechlijck sal konnen doen.

Van 't volck van Oorlogh. 5 Ende alsoo tot plantinghe, verseeckeringe, ende defensie van desen handel, oock noodigh sal zijn eenigh Krijghs-volck mede te nemen, Sullen wy naer de Constitutie van 't Landt ende gheleghentheyt van saecken, de voorsz. Compagnie voorsien met soodaenich Volck van Oorloghe, van Commandement ende van Fortificatien, als noodich sal wesen, mits dat die by de Compagnie sullen worden betaelt ende onderhouden.

Alle officiers en soldaten blijven aen den Eet verbonden volgens den artyckel dier. 6 De welcke boven den Eedt die sy aen ons en Sijn Excellentie hebben ghedaen, oock sweeren sullen, het Commandement van de voorschreve Compagnie te volghen, ende hare saecken te helpen voorderen naer hare beste vermogen.

Ampt van provoost. 7 Dat de Proovoosten van de Compagnie aen Lant sullen moghen apprehenderen het Krijghs-volck ende ander Volck van Oorloghe, dat hen in dienste van de voorschreve Compagnie begeven heeft, ende de ghe-apprehendeerde t' Scheep brengen, 't sy in wat Steden, Plaetsen ofte Iurisdictien van dese Landen de selve bevonden mochten werden, Midts dat de Provoosten te vooren sullen aenspreecken de Officiers ende Magistraten van de Steeden ende Plaetsen daer sulckx valt.

Op 't Lant de Compagnien niet trenemen/ ofte rumneré. 8 Dat wy egeen Schepen, Geschut ofte Ammunitien van dese Compagnie tot dienste deser Landen en sullen nemen, dan met consent van de selve Compagnie.

Tol uyt-gheset. 9 *Hebben voorts dese Compagnie geoctroyeert, geprivilegeert ende ghegunt, Octroyeren ende gunnen mits desen, dat sy met alle hare Scheepen ende goederen vry sullen moghen passeren voor by alle Tollen eenighe der Vereenighde Provincien toekomende, ende dat sy de selve vryheydt sullen ghebruycken in sulcker voeghen als de vrye Ingheseetenen van de Steden deser Landen daer inne hare vrijdommen zijn genietende, oock niet teghenstaende eenighe onvrye Personen in dese Compagnie zijn participeerende.

Acht jaren uyt-heyt van de goederen uyt ende in-brengen. 10 Dat alle de goederen die dese Compagnie, geduyrende den tijdt van acht eerst-komende Iaeren, sullen uyt dese Landen voeren nae de quartieren van Westen Indien ende Africa, ende andere binnen de voorsz. Limiten begrepen, ende die sy van daer in dese Landen sullen brenghen, sullen wesen vry van uytgaende ende inkommende Convoyen: Welverstaende by so verre naer de expiratie van de voorschreve acht Iaren, den Staet ende gheleghentheydt deser Landen niet toe en laet dien vrijdom van acht Iaren noch voor een tijt van Iaren te continueren, dat de selve goederen daer naer, nochte oock de waren uyt de quartieren in desen Octroye ghedesigneert, ghekoomen, en wederom uyt dese Landen gaende, in de uytgaende Convoyen ende Licenten, gheduyrende den gheheelen tijdt van desen Octroye, niet hoogher by ons sullen werden beswaert: dan die jeghenwoordelick beswaert zijn, *ten waere wy wederom in Oorloghe quame te gheraecken, in welcken ghevalle alle de voorschreve goederen ende waren niet hoogher by ons en sullen werden beswaert, als die op de laetste Lijste by tijde van den Oorloghe beswaert zijn gheweest.

In 5. haven sal de Compagnie hebben. Amsterdam vier negende-part/ Zeelant twee negende parten. De mase ende negende part/ Noorder quartier 11 En op dat dese Compagnie soude mogen bestaen by een goede Regeeringe, ten meesten proffijte ende contentement van alle de Participanten: Soo hebben wy geordonneert, dat de selve Regeeringhe sal bestaen in vijf Kameren, van Bewinthebberen, als een binnen Amsterdam, die hebben sal de Administratie van vier neghende-parten: een Kamer in Zeelandt, voor twee negende-parten: een Kamer op de Maze, voor een negende-part: een Kamer in 't Noorder-quartier, voor een negende-part: ende de vijfde Kamer in Vriesland, mitsgaders Stadt ende Landen mede voor een negende-part: Op de Conditie in het Register van onse Resolutien gheselt, ende de Acte daer van verleden: Ende sullen de Provintien in de welcke geen Kameren sullen zijn, met soo veele Bewindt-hebberen werden geaccommodeert, ende over de respective Kameren verdeelt, als sy lieden hondert duysenden guldens in dese Compagnie furneren sullen. 1621. een negende part/ stad ende Landen een negende part hondert duysent guldens ende bewint hebber te geven. Amsterd. 20. Zeeland 12. de ander elk op een negende part van 14. Bewint hebbers.

12 Dat de Kamer van Amsterdam sal bestaen van twintigh Bewinthebbers: de Kamer van Zeelant van twaelf: de Kameren van de Mase ende van 't Noorder-quartier, elck van veerthien: ende de Kamer van Vriesland, mitsgaders van Stadt ende Landen, mede van veerthien Bewinthebbers: *ten ware namaels bevonden wort, dat dit werck niet anders dan met meerder ghetal van Persoonen uytghevoert soude konnen werden, in welcken ghevalle 't selve met kenniss van de neghenthien, ende met onse goet-vindinghe, ende anders niet, sal mooghen werden vermeerdert.

*Merkenisse van de 9 ende der staten goet vinden de Compagnie met Bewint hebbers te vermeerderen.

13 Ende werden de Staeten van de respective Vereenichde Provintien gheauthoriseert, 't sy voor hun Ed: Mo: hare ordinarise *Gedeputeerdens, ofte voor de Magistraten der Steden harer Provincie, sodanighe ordre te stellen op de aenteyckeninghe van de Participanten, midtsgaders de verkiesinge van de Bewinthebberen, als sy naer de Constitutie van de selve hare Provintie sullen bevinden te behooren: Mits dat niemant in de Kamer van *Amsterdam tot Bewinthebber verkooren sal worden, dan die gheene die in de Compagnie voor syn eygen sal participeren ter somme van ses duysent guldens: in de Kamer van Zeelant, ter somme van vier duysent gulden: ende in de kameren van de mase, van 't Noorder-quartier ende van Vriesland, mitsgaders Stadt ende Landen, ter somme van gelijcke vier duysent guldens.

*Vlesen ende stellen vande Bewint hebbers. *Amsterdam moet een Bewintheb ber verpderen ses duysent guldens.

14 Dat de eerste Bewinthebbers sullen dienen den tijt van ses Iaren, ende datmen, deselve overstreecken zijnde, eerst by lotinge sal veranderen een derde-part van 't ghetal van de Bewindthebbers, ende twee Iaren daer nae ghelijcke derde part, ende de andere twee volgenden Iaren het leste derde part, ende voorts successivelijck de oudste in dienste zijnde laten afgaen: ende dat in plaetse vande afgaende, ofte van den gheenen die voor ofte na soude mooghen aflijvich, of om andere redenen verlaten worden, by de Bewindthebberen, soo blijven de als afgaende, mitsgaders by de Hooftparticipanten die in persoone, en op haere kosten daer by sullen willen koomen, drie andere sullen worden ghenomineert, uyt welcke de voorschreve *respective Provintien, Gedeputeerdens, ofte Magistraten, nieuwe Electie van Bewindthebber sullen doen, ende de vacante plaetsen successivelijck suppleren. Ende sullen voor Hooft-participanten ghehouden worden, die voor hun eyghen soo veel participeren als de respective Bewindthebberen zijn doende.

*Geen hooftparticipante te houden dan die voor hun eygen reguieren als gaende bewindhebber moet doen.

15 Datmen de reeckeninghe van de equipagie ende uytrustinge van Scheepen mette dependentien van dien, sal doen drie Maenden naer 't vertreck van de Scheepen, ende een Maendt daer naer Copien aen de respective Kameren senden: Ende van de retouren, midtsgaders van de verkoopinghe der selver, sullen de Kameren (soo dickwils wy dat goedt sullen vinden, oft sy van de Kameren daer toe versocht werden) Staet aen ons, ende aen malkanderen over schicken.

*Reckeninge te doen drie maenden na 't vertreck van de schepē.

16 *Datmen alle ses Iaren sal maecken ghenerale Reeckeninge van alle uyt-reedinghen ende retouren, mitsgaders van winste ende verlies van de Compagnie, te weten, een van de Negotie, ende een van der Oorloghe, elck apart: Welcke Reeckeninghe in't openbaer sullen worden ghedaen, naer voorgaende affictie van Biljetten, ten eynde yeder een daer by interest hebbende, op 't hooren van de selve reeckeninghe sal moghen komen: Ende indien voor de expiratie van 't sevende Iaer, de Reeckeninghe in manieren voorschreve niet werden ghedaen, sullen de Bewindthebberen verbeuren haere Provisien, die tot proffijt van den Armen sullen werden bekeert, ende sy luyden evenwel gehouden blijven hare Rekeninge als voren te

*Alle ses Jaren te maecken generale Reeckeninge van winste ende verlies / op de beurt van hare provisie.

Digitized by Google

1621. doen, binnen ſulcken tijde, ende op ſoodanighe peenen, als by ons tegens de gebreeckigen ſullen werden gheſtatueert. Ende ſal niet te min ondertuſſchen van de winſte van de Negotien uytdeelinghe ghedaen werden, ſoo dickwils alsmen bevinden ſal datter thien ten hondert geproffiteert ſal zijn.

17 Niemant ſal, gheduerende den tijt van deſen Octroye, zijn Capitael ofte ingheleyde penninghen uyt deſe Compagnie moghen trecken: Ghelijckmen oock gheen nieuwe Participanten ſal moghen innemen: Dan indien ter expiratie van vier-en-twintigh jaeren mocht goet gevonden werden deſe Compagnie te continueren, ofte een nieuwe op te rechten, ſal finale Reeckeninghe ende eſtimatie by de Negenthien met onſe kenniſſe ghedaen worden, van alle het ghene deſe Compagnie is toebehoorende, als oock van de nootſaeckelijcke koſten die by deſelve zijn ghedaen, ende yeder een vermoghen, naer de voorſchreve afreeckeninghe ende ghedaene eſtimatien, zijne penninghen te lichten, ofte in de volghende Compagnie naer advenant van dien, in 't geheel ofte deel, te continueren ofte participeren. Ende ſal in ſulcken ghevalle de volghende Compagnie de reſtanten, die volghens de reeckeninghe ende eſtimatie bevonden ſullen worden, tot haeren laſten moeten neemen: Ende de Participanten, die in de Compagnie niet ſullen goet vinden te continueren, haer contingent betaelen, op alſulcke termijnen als de Negenthien met onſe kenniſſe ende goet vinden ſullen bevinden te behooren.

Na vier en twintig jaren generale rekening te doen / alſ oock de eſtimatie van alle de goederen.

18 Dat ſoo dickwils het van nooden ſal zijn eene generale Vergaederinge van de voorſchreve Kameren te houden, 't ſelve ſal gheſchieden by negenthien perſoonen, daer inne uyt de Kamer van Amſterdam ſullen compareren Acht; uyt Zeelant Vier; van de Maſe Twee; uyt het Noorderquartier Twee; uyt Vrieslant, mitſgaders Stadt ende Landen Twee: Welverſtaende dat den negenthienden perſoon, ofte ſoo veel meer als wy t'elckens ſullen goet vinden, by ons ſal worden gedeputeert, omme inde voorſchreve Vergaderinge de ſaecke van de Compagnie ten beſten te helpen dirigeren.

Generale vergaderinghe van negenthien perſonen Amſterdam acht Zeelant vier / de Maſe 2. Noorder quartier 2. Stadt en Landen twee / Staten generael een.

19 Van welcke gheneraele Vergaderinghe van de voorſchreve Kameren, alle ſaecken deſe Compagnie aengaende, verhandelt ende beſlooten ſullen werden: Welverſtaende dat in ſaecken van Oorloge op de ghenomene reſolutie, verſocht ſal worden onſe approbatie.

20 De voorſchreve generaele Vergaderinghe beſchreven zijnde, ſal te ſamen komen om te reſolveren, wanneermen ſal equiperen, hoe veel ſcheepen men op elck Quartier ſal ſenden, de Compagnie in 't ghemeen betreffende, ſonder dat d'een ofte d'ander Kamer yets ſal moghen aenrechten buyten de voorſchreve gemeene reſolutien, maer ſullen ghehouden zijn de ſelve te effectueren ende in 't werck te ſtellen. Ende indien eenighe Kamer bevonden werde in ghebreecke te zijn de ghemeene reſolutien te achtervolghen, ofte te contravenieren; Hebben wy de ſelve Vergaderinge gheauthoriſeert, ende authoriſeren by deſen, om ſoodanigh ghebreck ende contraventie metten eerſten te doen repareren, waer inne wy des verſocht zijnde, haer ſullen aſſiſteren.

Niet te doen ſonder reſolutie van de 19.

21 De ſelve ghenerale Vergaderinghe, ſal gehouden worden de eerſte ſes jaeren binnen de Stadt van Amſterdam, ende twee jaeren daer naer in Zeelant, ende ſoo voorts van tijt tot tijt in de voorſchreve twee plaetſen.

Generale vergaderinghe de eerſte ſes jaren binnen Amſterdam / en 2. jaeren daer nae in Zeelant.

22 * De Bewinthebberen, die van weghen de Compagnie ghecommitteert zijnde, van huys ſullen reyſen, 't zy op de voorſeyde Vergaederinghe ofte elders, ſullen voor haere teerkoſten ende dachghelden hebben vier gulden 's daeghs, boven de ſchuyt ende waegenvrachten: Wel verſtaende dat die gheene die van de eene Stadt nae de andere reyſen, om die Kaemeren als Bewinthebberen en Regeerders te frequenteren, egeen dachgelden ofte reijskoſten en ſullen ontfangen, tot laſte van de Compagnie.

** De Bewinthebbers als ſy reyſen / ſullen 4. gulden daeghs hebben.*

23 Ende oft ghebeurde dat in de voorſeyde Generaele Vergaderinghe eenighe wichtighe ſaecken voorvielen, daer inne zy niet wel en konden verdraeghen, ofte dat zy ſelfs hun ſouden moghen beſwaert vinden, om elckanderen te overſtemmen, dat 't ſelve ghelaten ſal worden tot onſe deciſie: Ende 't gene dien aengaende goet gevonden ſal worden, ſal achtervolght ende nagekomen worden.

1621. *Dat inde 19. maerighept valt ter deciſie vande Staten.*

24 Ende ſullen alle Ingheſetenen deſer Landen, ende oock van andere Landen, by openbaere affixien van biljetten binnen den tijt van een Maent naer date van deſen t'affigeren, ghewaerſchouwt worden, dat ſy binnen den tijt van vijf Maenden, innegaende den eerſten Iuly deſes jaers Seſthienhondert een en twintigh in in deſe Compagnie ſullen worden gheadmitteert, ende dat zy hunne penninghen, die zy ſullen willen inlegghen, ſullen moghen opbrenghen in drie termynen: Te weten een derde part ter expiratie van de voorſchreve vijf Maenden, ende d'andere twee derde parten op drie achter een volghende jaeren, ten ware de voorſchreve Generale Vergaderinghe bevonden, datmen deſe termijnen ſoude moghen verlengen, daer van de Participanten te vooren by affixtie van biljetten ſullen werden geadverteert.

Penninghen te furueren een derde part contant / de andere 2. derde parten in drie achter een volgende Jaren.

25 De Scheepen van de reyſe wederkomende, ſullen wederom aenkomen ter plaetſen daer zy afgheſeylt zijn, ende of door fortune van weder ende wint, de Scheepen van het eene quartier uytgheſeylt, aenquaemen in het ander, als die van Amſterdam, ofte van't Noorder-quartier in Zeelant, ofte in de Maze, ofte die van Zeelant in Hollant: ofte die van Vrieslant, mitſgaders Stadt ende Landen in een ander quartier: dat niet te min elcke Kamer de adminiſtratie ende bewint van hare uytgeſondene Schepen ende Koopmanſchappen ſal behouden, ende dat zy deſelve ſullen mogen verſenden ende vervoeren nae de Quartieren daer de ſchepen waren uytgeſeylt, 't zy met de ſelve ofte andere Scheepen, mits dat de Bewinthebbers der ſelver Kamer, ghehouden ſullen zijn haer ſelfs in perſoon te laten vinden, ter plaetſe daer de Scheepen ofte goederen aenghekoomen zijn, ende gheene Facteurs daer over ſullen vermoghen te ſtellen: Maer ingevalle haer ſelfs niet gheleghen en waere te reyſen, dat zy als dan de Bewinthebberen van de Kaemer daer de Scheepen ghearriveert zijn, totte adminiſtratie ſullen committeren.

De ſcheepen t'arriveren daer ſy uytgeſeylt.

26 Als d'een of d'ander Kamer eenige Koopmanſchappen ofte retouren uyt die Quartieren binnen de voorſchreve limiten begrepen, ghekregen heeft, daer van dat d'anderen niet en is verſien, ſal gehouden weſen die Kamer die ongeprovideert is, op haer verſoeck naer gheleghentheyt van de ſaecke te provideren ende 't goet te ſenden, ende als ſy uytverkoft ſullen hebben noch meer te ſenden. Dat van gelijcken de Bewindthebberen van de reſpective kameren, eenighe Perſoonen tot de equipagien, ofte anderſints uyt andere Steden daer kameren ofte Bewinthebbers zijn, van noode hebbende, daer toe de Bewinthebberen van deſe Compagnie ſullen moeten verſoecken ende employeren, ſonder eenige Factoren daer toe te gebruycken.

De Kamers aen malhanderen te verſien van de Koopmanſchap.

Tot de equipagie niemant van de Bewinthebbers te verſoecken.

27 Ende indien eenighe Provincien goet vinden eenen Agent te ſtellen, om die penninghen uyt haere Ingheſetenen te verſamelen, ende in maſſe in eenighe kamer in te leggen, ende van de uyt-deelinge betalinghe te vorderen, ſal de kamer ghehouden zijn alſulcke Aghent toe te laten acces in de ſelve kamer, om aldaer geinformeert te werden van den ſtaet van den uytgeve ende inkomen, uyt ende inſchulden: Behoudens dat de Penninghen by ſulcken Aghent inghebracht, ſullen bedraghen vijftich duyſent guldens, ende daer boven.

Vijftigh duyſent guldens marck een Agent ſtellen.

28 De Bewinthebbers ſullen van de uyt-reyſe ende van de retouren, mitſgaders van de pryſen voor proviſie ghenieten een ten hondert: ende van Goudt ende Silver maer een half ten hondert: Welcke proviſie ſal verdeelt worden voor de Kaemer van Amſtelredam vier neghende deelen: de kamer van Zeelandt twee

Proviſie van de Bewinthebberen per cento / en van gout en ſilver een half per cento

Digitized by Google

1621. twee negende deelen: van de Maſe een negende deel: van 't Noorder-quartier een negende deel: ende van Vrieſlant, mitsgaders Stadt ende Landen ghelijcke negende deel.

Van 't geſchut ende de waerde van de ſchepen / maer eens provisie te genieten / ende van de ſchepen van 't Landt geen provisie te genieten.

29 Welverſtaende dat ſy luyden van het gheſchut, ende de waerde van de Scheepen niet meer als eens provisie ſullen ghenieten. Sullen voorts gheenighe provisie ghenieten van Scheepen, Gheſchut ende anders, waer mede wy deſe Compagnie ſullen verſtercken: nochte oock van de Penninghen die ſy voor deſe Compagnie ſullen lichten, nochte van dat ſy de waren beneficieren: Ghelijck ſy tot laſte van de Compagnie niet en ſullen moghen brenghen eenighe Vacatie, Reys ofte Teer-koſten van de gheenighe die ſy ſullen moghen committeeren, om de uytreedinghe te vorderen, ende de waeren daer toe noodich te koopen.

Boeckhouwers ende caſſiers tot laſte van de Bewinthebbers.

30 De Boeck-houders ende Caſſiers ſullen gheſalariſeert werden, tot laſte van de Bewinthebbers, uyt hare provisie.

De Bewinthebberen niet te koopen noch te verkoopen 't geen haer eenichſins toecomt.

31 De Bewinthebberen ſullen gheene Scheepen, Waren ofte Goederen haer in 't gheheel ofte deel toekomende, aen deſe Compagnie moghen leveren, ofte verkoopen: nochte van deſelve Compagnie eenighe Koopmanſchappen ofte Waeren koopen ofte doen koopen, directelijck ofte indirectelijck, noch portie ofte ghedeelte daer inne hebben, op de verbeurte van een Iaer harer provisie, die contrarie deſen bevonden wert ghedaen te hebben, ten proffijte van den Armen, ende van haer Bewinthebberſchap verlaten te worden.

Dekoopmanſchappen by billetten uyt te ſtellen.

32 *De Bewinthebberen ſullen ghehouden weſen by affixtie van Biljetten, te notificeren, ſoo dickwils* ſy eenighe Waeren ende Koopmanſchappen van nieus ſullen hebben ontfanghen, ten eynde een yder daer van tijdelijck kenniſſe mach hebben, al eer tot eyndelijcke verkoopinge ſal worden geprocedeert.

De Penninghen blijven verbonden aen de Compagnie ten laſte van ſchult.

33 Ende oft ghebeurde dat onder d'een of d'ander kamer yemant van de Bewinthebbers in ſulcken ſtaet gheraeckten, dat hy niet en konde voldoen 't gheene hem, ſijnder adminiſtratie aengaende, vertrouwt ware, ende daer door eenighe ſchade mochte komen, ſal weſen tot laſte van de Penninghen die alſulcke Bewinthebberen hebben in Compagnie: de welcke oock voor haer adminiſtratie ſpeciallijcken zijn verbonden, 'twelck oock plaetſe ſal hebben ten reſpecte van alle de Participanten, die uyt ſaecke van koop van goederen, ofte anderſints Debiteurs van dé Compagnie ſouden mooghen weeſen, ende ſal ghereeckent worden in allen ſchijne, of haer in gheleyde Penningen teghens 't geen ſy de Compagnie ſchuldigh zijn, van aenbeginne waer ghecompenſeert, ende by reſcontre ghedoodet.

De Bewinthebberg moeten voor de Caſſiers ende Boeckhouwers beantwoorden.

34 De Bewinthebbers van de reſpective Kamers, ſullen reſponderen voor haere Caſſiers ende Boeckhouders.

*Amſterdams gewichte over temogen ſlaen / ende verkocht zijnde / waeghgelt dan te betalen.

35 *Dat alle de Waeren van deſe Compagnie, die by den ghewichte verhandelt ſullen worden, verkocht ſullen worden, op eenderley ghewichte: te weten, op de ſwaerte van 't ghewichte van Amſterdam, ende datmen alſulcke Waeren ſal moghen overſlaen binnen Scheeps-boort ofte inde Pack-huyſen, ſonder daer van eenighen Accijs, Impoſt ofte Waegh-ghelt te betalen, mits dat de ſelve verkocht zijnde, niet anders ſullen moghen worden ghelevert dan ter Waghe, ende mits betalende den Impoſt ende Waegh-ghelt, ſoo dickwils als ſy worden gealieneert, gelijck andere goederen, de Wage, ſubject zijnde.

*Bewindthebbers in cas van ſchuit voor hare Competente Rechters te recht.

36 *Datmen de Perſonen ofte Goederen der Bewinthebbers niet en ſal moghen arreſteeren, beſetten ofte bekommeren, om van hen te hebben Reeckeninghe van adminiſtratie van de Compagnie, noch oock om de betalinghe van de gagien, ofte loon van de ghene die ſy in dienſte van de Compagnie ghebruyckt hebben: Maer de gheene die ſulcks yet op hen-luyden ſal willen pretenderen, ſullen ghehouden zijn de ſelve te betrecken voor haer ordinaris Rechters

37 Soo wanneer eenighe Scheepen van de reyſe ſullen wederkeeren, ſullen de Gheneraels ofte Commandeurs over de Vloten, Schip ofte Scheepen ghehouden zijn, binnen thien daghen naer hare aenkomſte, aen ons te komen doen rapport van 't ſucces van hare reyſe, ende daer van ſchriftelijck rapport over gheven ende leveren, indien de ſaecke ſulcks vereyſcht.

De commandeurs 10. dagen naer tarriveren de Staten rapport te doen.

38 Ende oft ghebeurde (dat wy geenſints en verwachten) dat yemant de Scheep-vaert, Negotie, Handelinghe ofte Trafficque van deſe Compagnie, contrarie het al-ghemeene recht, ofte oock jeghens 't inhouden van de voorſchreve Tractaten, Verbonden ende Entre-courſſen in eenigher manieren wilde beſchadighen ofte hinderlijck weſen, ſullen hun daer teghens mooghen defenderen, ende reguleeren in conformiteyt van de Inſtructie by ons daer van te gheven.

Defencie teghens die de Compagnie ſullen beſchadigé.

De ſtaet geven 10. hondert duyſent gulden in vijf jaren / alle jaren 2. hondert duyſent gulden / een helft voor 't Landt / ende een helft voor de Compagnie

39 Hebben voorts belooft ende belooven mits deſen, dat wy deſe Compagnie teghens eenen yegelijck ſullen mainteneren ende defenderen in de vrye Zeevaert ende Trafficque, ende ten dien fijne de ſelve te hulpe komen met een ſomme van thien hondert duyſent guldens, te betaelen in vijf Iaeren; daer van de eerſte twee hondert duyſent gulden ſullen worden gefurneert, ſoo haeſt den eerſten termijn by de Participanten ſal weſen opghebracht: Welverſtaende dat wy mette helft vande voorſz tien hondert duyſent guldens, ſullen ghenieten ende draghen winſte ende riſico, ghelijck alle andere Participanten in deſe Compagnie genieten ende dragen ſullen.

Door beleth beſlooft het Lant 16. Schepen van Oorloge ende 4. Jachten.

40 Ende inghevalle door een machtigh ende gheduyrigh belet in de voorſz Zee-vaert ende traffijcque, de ſaecken in de limiten van deſe Compagnie wierden ghebracht tot een openbaer oorlogh; Soo ſullen wy de ſelve Compagnie, ſoo veel 's Landts gheleghentheyt ſulcx eenighſints ſoude toelaten, tot hare aſſiſtentie gheven ſeſthien ſchepen van oorloghe, het minſte groot hondert vijftich laſten, met vier goede welbezeylde Jachten, het minſte groot veertich laſten, zijnde behoorlijck ghemonteert ende voorſien van alles: oock van metalen ende ander Gheſchut, ende behoorlijcke quantiteyt van Ammunitie, mitsgaders van dubbelt loopende ende ſtaende Want, Zeylagie, Touwen, Anckers, ende andere toe-behooren, ſulcks die op alſulcke groote Expeditie behooren verſien ende gebruyckt te worden: Behoudens dat die voorts ſullen worden ghemant, ghevictuailleert ende onderhouden tot koſte van de Compagnie: ende dat de Compagnie gehouden ſal zijn daer by te voughen ghelijcke ſeſthien Schepen van Oorloghe, met vier Jachten, mede ghemonteert ende voorſien als vooren, om gelijckelijck tot defenſie van de Trafficque, ende alle Exploicten van Oorloghe ghebruyckt te werden: mits dat alle de Schepen van Oorloghe, ende de Koopvaerdye-Schepen (die mede ſulcks ſullen worden toe-geruſt ende gemant alſt behoort) ſullen ſtaen onder een Admirael, by ons daer over te ſtellen, naer voorgaende Advijs vande voorſchreve Generale Vergaderinge: Ende ſullen volgens onſe Commandementen, mitsgaders de Reſolutien van de Compagnie, om des noodt zijnde, gelijckelijck ten Oorloge gebruyckt te worden: ſulcx nochtans dat de koopvaerders buyten noot hare ladinge niet en ſullen haſarderen.

De Compagnie haer by te voegen ſeſtien Schepen van Oorloge en vier Jachten.

Het Lant verlicht de Compagnie / bewaert / belooft meerder aſſiſtentie.

41 Ende ingevalle ſoude mogen gebeuren, dat de Landen in hare laſten merckelijck ſouden mogen worden verlicht, ende dat deſe Compagnie in ſware laſten van Oorloge ſoude komen te vervallen: So hebben wy belooft ende beloven midts deſen, de voorſz. ſubſidie ſulcks te vermeerden als den ſtaet van de Landen ſal mogen lijden, ende die ſaken van de Compagnie ſullen komen te vereyſchen.

42 Hebben voorts geordonneert, dat ingevalle van Oorloge, alle prinſen die op de Vyanden, ofte oock op de Zeeroovers binnen de voorſz. Limiten, by de Compagnie, of by den genen die den ſelven t' hare aſſiſtentie ſullen worden by ghevoecht, ſoude moghen werden verovert: Oock de goederen, die uyt krachte van onſe Placcaten ſullen worden aenghehaelt,

Digitized by Google

1621. nae aftreckinge van alle nootelijcke koſten, als oock van de ſchade die de Compagnye in 't veroveren van elcke prinſe ſoude mogen hebben geleden: mitsgaders de gherechticheyt van ſyn Excellentie als Admirael, in conformite van onſe Reſolutie, dienthalven op den eerſten April ſeſtien hondert ende twee ghenomen: ende het thiendepart van de Officiers, Bootsvolck ende Soldaten, die de prinſen ghedaen ſullen hebben, ſullen blijven ter diſpoſitie van de Bewinthebbers van de voorſz Compagnie: Mits dat daer van gehouden ſal worden reeckeninghe apart, ende verſcheyden van de reeckeninghe van de Negotien ende Commercien: ende dat het provenu van de ſelve prinſen ſal worden gheemployeert totte equipagie van de Schepen, ende betalinghe van het Volck van Oorloge, Fortificatien, Beſettinghen ende diergelijcke ſaken van Oorloghe ende defenſie te Water ende te Lande dependerende, ſonder datmen daer van ſal doen eenighe diſtributie, ten ware dat het ſelfde provenu ſoo groot werde bevonden, datmen ſonder ſwackinghe van de ſelve defenſie, ende nae dat de onkoſten van de oorloghe ſoude zijn betaelt, eenighe merckelijcke parthye ſouden moghen uytdeelen, dewelcke geſchieden ſal apart ende gheſcheyden van diſtributien van de commercien. Ende ſal de verdeylinge gedaen worden, een thiendedeel voor de gemeene ſaecke van de vereenighde Nederlanden, en de reſte onder de participanten van deſe Compagnie, elcke ponts gelijcke, naer rate van ſyn ingheleyt capitael.

Order op de prijſen ende verdoverde goederen.

Prinſen worde ter Admiraliteyt geweſt om recht gedaen te worden.

43 Behoudelijck nochtans, dat alle de prinſen ende goederen, uyt krachte van de Placcaten aenghehaelt, inghebracht, ende te rechte gheſtelt ſullen moeten worden, ter Judicature van de Raden ter Admiraliteyt van de quartieren daer die inghebracht ſullen zijn, om by de ſelve kenniſſe ghenomen, ende gheſententieert te worden op de deuchdelijckheyt ofte ondeuchdelijckheyt van de ſelve prinſen: Blijvende niet te min hangende den proceſſe de adminiſtratie van de inghebrachte goederen by de Compagnie, ende dat onder behoorlijcken Inventaris, ende behoudens de Reviſie van de gheenen die by ſententie van de Admiraliteyt gegraveert ſoude mogen zijn, in conformiteyt van de Inſtructie aen die van de Admiraliteyt ghegheven: welverſtaende, dat de Vendumeeſters ende andere Officiers van de Admiraliteyten, geen recht ſullen ghenieten ofte moghen pretenderen van de prinſen die by deſe Compagnie ſullen worden gebeneficieert, ende daer in ſy niet en zijn gheemployeert.

De Vendumeeſters en de andere geen proviſie te genieten.

Eed van de Bewinthebbers, d'een als d'ander te doen ende alle punten te onderhouden.

44 De Bewinthebbers van deſe Compagnie ſullen ſolemnelijck beloven, ende ſweeren, dat ſy hun in hare adminiſtratie wel ende ghetrouwelijck ſullen draghen, goede ende deuchdelijcke reeckeninghe doen van hare handelinghe: Dat ſy in alles ſullen bevorderen 't meeſte proffijt van de Compagnie, ende der ſelver ſchade beſchutten, ſoo veel moghelijck ſal zijn: Dat ſy den meeſten van de Participanten, in't opbrengen ende uytdeylinghe van de Penningen, niet meer voordeel en ſullen doen als den minſten: dat ſy in 't innen ende ontfangen van de uytſtaende ſchulden, den eenen niet meer als den anderen ſullen verſchoonen: dat ſy voor haer eygen reeckeninge participeren, ende geduyrende haer Bewinthebberſchap ſullen blijven participeren, alſulcke ſomme van penningen als by deſen octroye zijn geordonneert: mitſgaders dat ſy alle ende een yeder van de poincten ende articulen in deſen vermelt, voor ſoo veel haer aengaet, ſullen nackomen ende onderhouden, doen naekomen ende onderhouden, naer haer uytterſte vermoghen.

45 Alle welcke Privilegien, vryheden ende exemptien, mitſgaders de aſſiſtentie hier vooren verhaelt, in alle hare voorſz poincten ende articulen, wy de voorſz Compagnie met goede kenniſſe van ſaecken hebben gegunt, verleent, belooft en toegeſeyt: gunnen, verleenen ende toeſegghen hen mits deſen: beloovende henluyden de ſelve te doen, ende laten ghenieten ruſtelijck ende vredelijck: ordonneren oock dat deſelve ſullen worden onderhouden, ende gheachtervolgt by alle Overicheden, Officieren ende Onderſaten van deſe Vereenichde Nederlanden, ſonder daer jegens te doen, directelijck of indirectelijck, ſoo weynigh binnen, als buyten de ſelve vereenichde Nederlanden, op pene van daer over als beletters van 't ghemeen welvaren der ſelver landen, ende overtreders van onſe ordonnantie gheſtraft te worden aen lijf en goet: belovende daer en boven, dat wy de Compagnie in 't inhouden van deſen onſen octroye, ſullen mainteneren ende ſtaende houden, by alle Tractaten van payſe, Alliancien ende entrecourſen met de naebuyrige Princen, Rijcken ende Landen, ſonder yet gedaen ofte ghehandelt te worden dat tot verminderinghe van deſen ſoude moghen ſtrecken. Ontbieden daerom, ende bevelen wel expreſſelijck alle Gouverneurs, Juſticieren, Officieren, Magiſtraten ende inwoonders der voorſchreve vereenichde Nederlanden, dat ſy de voorſchreve Compagnie ende Bewinthebbers van dien, ruſtelijck ende vredelijck laten ghebruycken het volkomen effect van deſen octroye, conſent ende Privilegie: ceſſerende alle contradictien ende empeſchementen ter contrarien. Ende op dat niemant hier van ignorantie pretendere, ſoo hebben wy belaſt, dat het ſommier inhouden van deſen octroye by publicatie ofte affixie van Billetten ſal worden ghenotificeert, daer, ende ſoo het behooren ſal: want wy 't ſelve ten dienſte van den Lande bevonden hebben te behooren.

1621. Beloften van de Staten Generael over hare Privilegie.

Gegeven onder onſen grooten Zegel, Parapbure ende de Signature van onſen Griffier, in 's Gravenhaghe, op den derden dagh der Maendt van Junio, in't Jaer ſeſtien hondert een en twintigh. Was geparapheert I. Magnus vt. *Onderſtondt, ter ordonnantie van de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael.* Onderteeckent, C. Aerſſen. *hebbende een uythangende Zegel van rooden Waſſche aen een coorde van witte zijde.*

Het voorſchreve Octroy is op ten vier en twintichſten Marty ende 10. Juny 1622. by de Ho: ende Mog: Heeren Staten Generael gheamplieert, mette Soutvaert op Weſtindien, ende met eenighe andere poincten, ghelijck opten voorſchreven thienden Juny daer van een Placcaet is gheemaneert, ende opten derthienden February 1623. een Acte van ampliatie aen de Compaignie is ghegheven, ſoo als deſelve hier na volgen.

EXTRACT.

Uyt het Placcaet vanden thienden Iuny 1622.

DE Staten Gheneraal der Vereenighde Nederlanden, allen den gheenen die deſen ſullen ſien ofte hooren leſen, ſaluyt: Alſoo wy na rijpe deliberatie van Rade, tot welſtant deſer Provintien, ende welvaren van de goede Ingeſetenen van dien, hebben doen beſluyten een Compagnie van Negotie ende Traffijcque, alhier in deſe Nederlanden, op de Weſtindien, Africa, ende andere plaetſen in onſen voorgaenden Placcate van den neghenden Juny, in den Jare ſeſtien hondert een en twintigh gedeſigneert: met verboth, dat geene ingheboornen ofte ingheſetenen deſer Landen, binnen den tijdt van vier en twintigh Jaren, naer den eerſten July doen eerſtkomende, en ſouden vermoghen te varen ofte negotieren binnen de ſelve Limiten, uytgheſondert alleen die by den octroye aen de voorſz Compagnie verleent zijn, toegelaten om Zout te moghen varen op *Punte del Rey*, op het Reglement by ons daer op beraemt, ofte noch te maecken: Ende dat wy de ſaecke naerder overghemerckt, voor der Landen dienſt, ende tot vorderinghe van de voorſchreve gheoctroyeerde Compagnie, dienſtigh ende nodigh ghevonden hebben, de voorſz Zoutvaert op *Punto del Rey*, inde ſelve compagnie mede te incorporeren. *Soo iſt*, dat wy, blijvende ons voorgaende Placcaet van den negenden

Juny

1621. Juny in ſijn geheel, mede gheinterdiceert ende verboden hebben, interdiceren ende verbieden by deſen: Dat gheene ingheboornen ofte ingeſetenen deſer Landen, binnen den tijdt van de voorſz vier en twintich jaren, uyt deſe Nederlanden, nochte de voorſz ingeboornen ofte ingheſetenen, oock uyt eenighe andere Rijcken ofte Landen, directelijck, ofte indirectelijck, en ſullen vermoghen te varen op de voorſz Zout-vaert van *Punto del Rey*, anders als uyt den name ende van wegen deſe Compagnie; willende ende ordonnerende, dat alle andere ingheboornen ende ingheſetenen, die ter contrarie hen vervorderen ſullen te doen, ofte bevonden ſullen konnen werden ghedaen te hebben, verbeuren ſullen ſchip ende goederen, die datelijck aenghetaſt, ende ten behoeve van de voornoemde Compagnie, verbeurt ghehouden ſullen werden. Ende indien ſoodanighe ſchepen ende goederen ſouden mogen werden daer naer verkocht, ofte in andere Landen ofte Havenen ghebracht; hebben wy gheordonneert ende geſtatueert, ordonneren ende ſtatueren by deſen: Dat de Reeders ende participanten van dien, in deſe Landen woonende, ofte hier ghegoedt weſende, voor de waerde van dien ſullen weſen convenibel, ende gheexecuteert mogen werden. Aldus ghedaen ende gearreſteert ter Vergaderinghe van de Heeren Staten Generael; in *'s Graven-Hage*, deſen *thienden* Junii, in't jaer ons Heeren *duyſent ſes bondert twee ende twintich*. Was gheparapheert N. *vander Meer*, vt. Onder ſtondt: Ter ordonnantie van de Hoogh-gemelde Heeren Staten Generael. Geteeckent C. *Aerſſen*.

Zoutbaerte Privilegie.

Acte van Ampliatie van den derthienden Februarij ſeſtien hondert drie en twintich.

Num. 31. DE Staten Generael der vereenighde Nederlanden, allen den ghenen die deſe jeghenwoordige ſullen ſien, ofte hooren leſen, Saluyt. *Doen te weten:* Dat wy op den *vier en twintichſten Martij*, Anno *ſeſthien bondert twee ende twintich* voorleden, in onſe Vergaderinge ghehoort hebbende, 't ghene van weghen de Heeren Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, door ſeeckere extraordinaris Gedeputeerden voorghedragen is, dat omme te beter te vorderen de Weſt-Indiſche Compagnie, de Zout-vaert op de *Puncte del Rey*, geleghen binnen de limiten van 't Octroy van de ſelve Compagnie, ende te vooren daer van geexcipieert, in't voornoemde Octroy nootſakelijck diende ende mocht te werden begrepen; ende alle andere Zout-vaerten, buyten de limiten van 't Octroy gheleghen, vry ende daer buyten ghelaten. Dat mede de Hooft-participanten van de voorſz Compagnie, moghen hebben de nominatie van tripel ghetal, daer uyt de Bewindthebbers verkooren ſullen moeten werden: Mitſgaders oock dat de Steden, daer gheen Kameren en zijn, inlegghende uyt hare Gemeenten op eenen naem *bondert duyſent guldens*, ofte meer, op nominatie als vooren; een Bewindthebber op elcke *bondert duyſent guldens* ſouden moghen ſtellen, in ſulcke Kamer, daer ſy goet vinden ſullen hare penningen te brenghen. Verſoeckende dat wy 't voorſz Octroy van de voornoemde Weſt-Indiſche Compagnie met de voorſz poincten wilden amplieren, op dat de Compagnie mochte werden ghesloten, op 't welcke by ons dier tijdt wel ende rypelijck ghedelibereert weſende: Wy verklaert ende geconſenteert hebben; Dat de voornoemde Zout-vaert op de *Puncte del Rey*, begrepen ſal werden, ghelijck wy de ſelve deden begrijpen in 't voorſz Octroy van de Weſt-Indiſche Compagnie, op de ordre ende interdictien daer inne begrepen. Ende op de twee andere poincten mede verklaert, dat in krachte van 't derthiende artijckel van 't voornoemde Octroy, dien van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, gelijck oock alle andere Provintien, vry ſtaet de nominatie van Bewindthebbers, in voegen als vooren, te laten doen ten meeſten dienſte ende voorderinghe van de Compagnie. Mitſgaders oock geaccordeert ende geconſenteert hebben, dat de Steden daer geen Kameren en zijn, innelegghende uyt hare Ghemeenten *bondert duyſent guldens*, ofte meer, op behoorlijcke nominatie van de Hooft-participanten; ende over elcke *bondert duyſent guldens*, ſullen moghen ſtellen een Bewindthebber, in ſulcken Kamer, daer ſy goet vinden ſullen hare penningen te brengen. Van't welcke wy als nu verſocht weſende by de Bewindthebbers van de Weſt-Indiſche Compagnie, behoorlijcke brieven te doen depeſcheren, ghepareapheert, geteeckent ende ghezegelt met onſen grooten zeghel naer behooren; hebben wy in achtervolgh van onſe Reſolutie, op den voornoemden *vier en twintichſten* Martij ghenomen, deſe onſe brieven van alle 't gunt voorſz is te doen depeſcheren Beloovende 't ſelve goet, vaſt, ende van weerden te houden, ende doen houden; ende ordonnerende eenen yegelijcken hem hier naer te reguleren. Aldus gedaen in onſe Vergaderinghe, onder onſen grooten Zegele, Paraphure ende de Signature van onſen Griffier. In *'s Graven-Hage*, den *derthienden* Februarij, 1623. Was gheparapheert *L. Magnus*, vt Op de plijcque ſtondt: Ter ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael. Geteeckent, C. *Aerſſen*. Hebbende een uythanghenden zeghel in rooden waſſche aen een witte zijde koorde.

De Hooft-participanten ſullen hebben tripel ghetal.

1621. Op elcke bondert duyſent gulden een Bewindthebber te ſtellen daer ſy willen inleggen.

Ordre ende Reglement, by de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ghearreſteert: Waer op, ende waer naer alle gemonteerde ſchepen uyt deſe reſpective Provintien, ſullen vermoghen te varen in ſeecker ghedeelte van de limiten van't Octroy van de Weſt-Indiſche Compagnie, hier na gheexprimeert.

Num. 32. EErſtelijck: Sal niemant van de ſelve ſchepen vermoghen te zeylen naer de kuſten van *Africa* noch *Nieuw-Nederlandt*, ofte elders daer de Compagnie negotie ſoude mogen hebben, om geenderley oorſake; maer ſullen vermogen te zeylen na de kuſten van *Braſil*. Item in *Weſt-Indien*, te weten de reviere *Oronocque* weſtwaerts langhs de kuſte van *Cartagena*, *Porto bello*, *Honduras*, *Campeche*, de *Golfo van Mexico*, ende de kuſte van *Florida*, mitſgaders alle de Eylanden binnen de limiten gheleghen, omme aldaer den Koningh van Hiſpanien, ſyne onderdanen ende adherenten alle hoſtiliteyt ende afbreuck te doen te water en te lande.

II.

Midts daer vooren (boven 't recht van ſijn Excellentie den Heere Prince van Orangien competerende) aen de Compagnie tot een recognite betalende *ſeſtien van't bondert*, ende dat van 't provenu by verkoopinge te procederen, van alle prinſen dieſy op den vyandt ſullen doen, be-Zuyden ofte by Noorden den *Tropicus Cancri*, 'tzy in't gaen ofte keeren, ende dat ſoo wel van de ſchepen, gheſchut, als ingeladen goederen, dieſe veroveren ſullen, niet uytgheſondert.

III.

Ende dat ſuyver, ſonder af te trecken eenighe onkoſten van equipagie, of anderſints: Ende ſal de verkoopinghe van de veroverde ſchepen, munitien van oorloghe, met den aenkleven van dien, als oock van de ladinge, door de Compagnie moeten gheſchieden, tot koſte van de veroveraers.

IV.

De voorſz ſchepen ſullen oock vermogen, hout ende zout te laden, op conditie ende recognitie, allen ingeſetenen deſer Geunieerde Provintien voor deſen gheaccordeert.

V.

Alle ſchepen die op deſe conditien in de limiten van het Octroy haer ſullen willen begeven, ſullen albevoorens aengeven ter Kamer van de Weſt-Indiſche Compagnie daer ſy uyt varen willen; hare perſoonen, ende namen der ſchepen met de monture van dien, ende ſuffiſante borghe ſtellen, dat ſy gheen gheallieerde ofte ingheſetenen van de Geunieerde Provintien ſullen beſchadighen, ende haer ſtricktelijck te houden aen de commiſſie van ſijn Princelijcke Excellentie; ende dat ſy de prinſen ofte goederen die ſy ſullen komen te ver-

Digitized by Google

1621. overen ofte in te laden, onderwegen niet en ſullen ververminderen, vervoeren, ofte vervremden, directelijck ofte indirectelijck, maer alle de ſelve, naer haer vermogen, getrouwelijck ſtellen in handen van de Bewinthebberen ter kamer daer ſy uytgevaren zijn, omme by de ſelve gebracht te werden in haer Packhuyſen ende datelijck aenghеſlaghen, ende ghebeneficieert tot bate ende ſchade van de Veroveraers, ende aen de ſelve uytghekeert te worden, onder behoorlijcke quitantie, afghetoghen de voorſz recognitie ende proviſie van een *per Cento* voor de Compagnie, blijvende inde judicature over de prinſen aen de Collegien ter Admiraliteyt reſpective. 1621.

VI.

Sullen oock ghehouden weſen, de Schepen van de Weſtindiſche Compagnie ontmoetende, te ſtrijcken, hare Commiſſien ende brieven te verthoonen, ende ſoo lange ſy by de ſelve blijven 't voeren van de Vlagge moeten toelaten, ſonder dat deſelve aenpart of deel moghen pretenderen in de prinſen die in haer byweſen ſouden moghen verovert werden: ten ware ſy door den Admirael, Generael, of Commandeur der ſelver Schepen van de Compagnie expreſſelijck tot hulpe waren verſocht; in welcken ghevalle alle de Prinſen die by de Schepen van de Compagnie ende haer ghеſamentlijcker handt verovert worden, ſullen ghelijckelijcken, nae advenant de Schepen, Equipagien, monture, ende volck verdeelt werden, ende daer en boven uyt haer portie het recht van ſyn Princelijcke Excellentie, ende de Compagnie nae rate dat ſy van ſoodanige prinſen ſullen komen te profiteren.

VII.

Ende inghevalle de Schepen van de Compagnie op eenige plaetſen ofte Scheepen van den vyant yets wilden exploicteren, ende eenighe Commiſſievaerders daer op de ſlagh quamen, die ſulcx mede wilde by de handt nemen, ſoo ſullen de ſelve Commiſſievaerders moeten afſtaen, ende de Scheepen van de Compagnie haer werck onverhindert laten doen, ofte ter contrarie doende, vervallen in een breuck van ſchip ende goet te verlieſen.

VIII.

Sullen oock gehouden zijn op yder Schip een *Supra Cargo* te nemen van de Compagnie, ende in de kajuyte de koſt te gheven, blijvende de Maentgelden tot laſte van de Compagnie.

IX.

Welcke *Supra Cargo* alle ſecrete ende andere reſolutien by ſal woonen, van de ſelve, ende van alle beſoignes pertinente notitie houden, om t'haren overkomſte daer van neffens overleveringe harer Journalen behoorlijck rapport te konnen doen aen die van de Compagnie.

X.

Alle Scheepen komende tot *Pharnambucq*, ofte op eenige andere plaetſen daer de Compagnie haere Garniſoenen ende Regieringhe heeft, en ſullen niet vermoghen eenich volck, goederen ofte gelt van daer te voeren, ſonder ſpeciael conſent ende acte van de Heeren gedelegueerde Bewinthebberen, Raden, of Commandeurs in der tijdt zijnde, op pene van te verbeuren voor elck perſoon, die ſy alſoo ſonder conſent ſullen overbrengen ſes Maenden gagie, gelijck ſy aen de Compagnie laeſt hebben verdient, ende voor al het geldt ofte goederen, boven de verbeurte van al het ſelve, noch een boete van de halve weerde van dien.

XI.

Sullen oock niet vermogen aldaer te brengen eenige koopmanſchappen, klederen, kouſſens, ſchoenen, hemden ofte andere behouften, als oock mede geenige vivres, het zy natte ofte drooghe, om aldaer tot *Pharnambucq*, ofte de plaetſen daer omtrent te verhandelen, ofte verkoopen aen Soldaten ofte Matroſen, op te verbeurte van alle de ſelve.

XII.

Edoch ſoo ſy eenige Vivres overich hadden, ende de ſelve aldaer wilden laten, ſullen die vermogen te preſenteren aen de Heeren gedelegueerde Bewinthebberen ofte Raden aldaer zijnde, die deſelve alſdan ſullen aennemen ten prijſe, als ſy die binnen deſe Landen ſullen hebben ingekocht.

XIII.

Sullen oock alle de Schippers ende Matroſen van Commiſſievaerders, bevrachte, ofte gehuerde Schepen, ghelijck als die van de Compagnie onderworpen zijn, de judicature ende juſtitie by de Compagnie gheſtabilieert in *Pharnambucq* ende andere plaetſen, over alle queſtien, ende miſdraginghen by eenighe van hun te doen, gheduerende haer verblijven op de kuſten aldaer.

XIV.

Ende of het gebeurde dat eenige der voorſz ſchepen prinſen quamen te veroveren, ſullen vermogen die te brengen binnen *Pharnambucq*, ende de ſelve aldaer te verkoopen aen de Compagnie, daer van de penningen in deſe Landen haer ſullen werden betaelt, overbrengende de behoorlijcke Wiſſelbrieven, ofte ander beſcheyt van de Heeren gedelegueerde Bewinthebberen, ofte Raden aldaer zijnde.

XV.

Ende inghevalle ſy de veroverde goederen aen de voornoemde Heeren Bewinthebberen niet en wilden verkoopen, ſullen vermogen de ſelve te leveren in handen van de Compagnie, onder behoorlijcke recepiſſe, om door deſelve mette eerſte, ende ſeeckerſte gelegentheyt nae deſe Landen ghеſonden te worden, mits betalende voor de vracht van yder kiſte Suyckers, de ſomme van dertich guldens, ende alle andere goederen na advenant.

XVI.

Ende indien de veroveraers hare ſuyckeren ghelevert hebbende aen de Compagnie, begeeren te verafſeureren, ofte verſekeren om naer deſe Landen ghevoert te worden, ſullen dat vermoghen te doen, mits betalende voor eene premio twaelf ten hondert, ende dat in ſpecie van de goederen die alſo overghеſonden ſullen worden.

XVII.

Indien eenighe bevrachte ofte gheheurde Schepen, met haere ingeladen goederen op de reyſe gaende naer *Pharnambucq*, eenige prijſen quamen te veroveren, ſullen daer van aen de Compagnie moeten uytkeeren vijftigh ten hondert, in conformiteyt van de reſolutie der negenthiene, in date den vijſden November 1632. ende en ſullen de ſelve niet vermogen uyt haer cours te loopen, ofte by te houden.

XVIII.

Maer haere goederen geloſt hebbende, ſal haer vry ſtaen te kruyſſen, mits hebbende behoorlijcke commiſſie van ſijn Excellentie den Heere Prince van Orangie, en dat op de conditien, de Commiſſievaerders vergunt. 't Selve wert mede verſtaen van de Schepen die om hout ende zout loopen, ende commiſſie mede nemen.

XIX.

Indien oock eenighe Scheepen quamen te veroveren eenighe prinſen, gheladen met Olye, Wijnen, Meel, ofte andere vivres, ende niet gheraden vont daer mede te keeren na deſe Landen, ſullen die moghen in *Pharnambucq* brenghen, ende de ſelve verkoopen aen de Compagnie op ſoo redelijcke conditien, als ſy mette Heeren ghedelegeerde Bewintbebberen, ofte Raden aldaer zijnde, ſullen konnen accorderen.

XX.

Ende ſullen alle voorgaende conditien voor deſen by de reſpective kameren met yemanden ghemaeckt, blijven in haer geheel, ſonder ten aenſien van dit Reglement yets te pretenderen.

XXI.

Ende en ſullen geen Bewinthebbers, noch yemant in den Eedt van de Compagnie zijnde, vermoghen part of deel te hebben in eenighe Commiſſievaerders op den buyt alleen uytgaende.

Ende

Digitized by Google

1621. XXII.

Ende dit alles by proviſie, tot dat anders ſal werden geordonneert.

Aldus ghedaen ende ghearreſteert ter vergaderinghe van de hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael, in 's Graven-Haghe, den vijfthienden Iuly 1663. H. van Nyeveen vt. Onder ſtondt, ter ordonnantie van de ſelve. Geteeckent Cornelis Muſch.

Naeder Ordre ende Reglement van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, gearreſteert by advijs ende deliberatie van de Bewinthebberen van de generale geoctroyeerde West-Indiſche Compagnie, ter Vergaderinge van de Negentiene, waer nae alle ende een yder Ingeſetenen van de Geunieerde Provintien, ſullen vermogen te halen hout, tabacq, cattoen, ende allerhande Waren ende koopmanſchappen, vallende in ſeeckere gedeelte van de Limiten van 't Octroy der voornoemde Compagnie hier na geexprimeert.

I.

EErſtelijck ſullen de Scheepen der voorſz. Ingeſetenen vermogen te zeylen naer weſt-Indien: Te weten, de Riviere Oranocque, Weſt-waerts langs de Kuſte van Cartagena, Porto bello, Honduras, Campeſche de Golfo van Mexico, ende de Kuſt van Florida, mitsgaders alle die Eylanden binnen die Limiten gheleghen, maer en ſullen om geenderley oorſaecken vermoghen te vaeren naer de Kuſt van Africa noch Nieuw-Nederlant, oft elders daer de gemelte Compagnie Negotie heeft.

II

De Scheepen willende varen nae de boven-verhaelde ghepermitteerde plaetſen, ſullen verſien moeten worden met Commiſſie ende ſchriftelijcke authoriſatie van de Kamer der meerghenoemde Compagnie, ter plaetſe daer die voorſz. Schepen uytgeruſt ende geëquipeert werden.

III.

Ende gehouden zijn op te nemen een ſuper Carga, de welcke ſyn Taeffel ende plaetſe hebben ſal inde Kajuyt tot laſt van Schip ende Reeders van dien, neffens andere die aldaer by de Schipper oft Reeders gheordonneert zijn, ende ſal de voorſchreve ſuper Carga met alle reſpect ende redelijckheyt bejeghent worden, blijvende ſijne Maent-ghelden tot laſte van de Compagnie.

IIII.

Doch van de Scheepen alleen om Zout varende, ſullen in plaetſe van dien den Schipper, Stierman, ende hoogh-bootſman, met eenige hare principale Reeders by ware woorden reſpectivelijck belooven, in plaetſe van Eede die ſy t' allen tijde (des verſocht zijnde) gehouden blijven te doen: dat ſy perfect Iournael ſullen houden, ende doen houden van haer reyſe, ende waer ſy ſullen gevaren hebben, wat ſy ingelaeden ende ghehandelt hebben, ende de ſelve Iournalen ofte autenticque Copyen van dien tot haren koſte t' haerder wederkomſte aen de Compagnie moeten overleveren.

V.

Ende ſal de Schipper, als oock ſijne Reeders ſpecialijck belooven dat ſy boven de Convoyen van alle haer ingheladen of ghehandelde goederen, de navolghende recognitien trouwelijck betaelen ſullen, ten minſten namptiſeren in handen van de Compagnie voor ende al eer ſy ſullen beginnen te loſſen, op peene van haer vryheyt te verbeuren, als in den Octroye Articulo primo.

VI.

Welcke Scheepen behalven het recht van Convoy ende Licent van wegen het Landt de Compagnie vergunt, daer-en-boven dien onvermindert aen de Compagnie ter Kamere daerſe uytghevaren zijn, ſullen betalen tien ten hondert van allerhande Stockvis-houdt, Rootverf-hout en campeſchehout, van letterhout, ſeven en een half ten hondert, van Pockhout en Geelhout vijf ten hondert, van Tabacq, Cattoen, Huyden ende alle andere Koopmanſchappen ende vruchten die in Weſt-Indien vallen, alwaeren die verhandelt acht ten hondert, alles in ſpecie of in ghelde tot keure van de Compagnie. 1621.

VII.

Welverſtaende dat de Compagnie het Hout, Koopmanſchappen, Ghewaſſen, Vruchten, &c. vallende ter plaetſe daer de ſelve haere Forten heeft, aen haer behout.

VIII.

Ende ſullen ghelijcke recognitie betalen alle vreemde ende uythcemſche de voorſchreve waren met eygen ghehuyrde of bevrachte Scheepen van deſe Landen inbrengende, 't zy die *a droiture* komen, ofte dat zy in andere Landen haer laſt mochten ghebroocken hebben, uyt wat oorſaecke ſulckx oock ſoude mogen zijn geſchiet.

IX.

Welcke ſullen moeten loſſen ten overſtaen van de Gecommitteerde uyt te reſpective Kaemeren, ende de recognitie in ſpecie van goederen betalen.

X.

Ende op dat alles ghetrouwelijck naergekomen werde, ſullen alle de Schippers, de Schepen uyt deſe Landen in Weſt-Indien varende, voor haer vertreck beloven dat zy met de voorſz Schepen ende ladinghe hier te Landen wederom komen ſullen, onder verbant van hare Schepen ende goederen.

XI.

Sullen oock geen Goederen uyt hare Scheepen mogen lichten, als na datſe aen de kamer daerſe inkoomen ende haer laſt breecken ſich hebben aenghegheven, ende der ſelver conſent bekomen om te mogen loſſen.

XII.

Ende reſerveren aen ons d'interpretatie van de voorgaende Articulen, voor ſoo veel daer eenighe duyſterheyt in mochte worden bevonden.

XIII.

Ende op dat een yder hier van kenniſſe ende wetenſchap mach bekomen, hebben haer Hoogh Moghende 't ſelve by aenplackinghe alomme daer 't behoort doen notificeren,

Aldus gedaen ende gearreſteert ter vergaderinge van de hoogh-ghemelte Heeren Staten Ghenerael, in den Haghe den feſtienden October ſeſtien-hondert ſeven-ende-dertich. Was geparapheert, C. Tereſteyn, vt. Onderſtont, ter Ordonnantie van de ſelve, in abſentie van den Griffier. Gheteeckent, G. van Arnhem, Zijnde op 't ſpatium ghedruckt het Cachet der ſelver hoogh-ghemelte Heeren Staten Ghenerael, in rooden waſſche.

Accoordt tuſſchen de Bewindt-hebberen ende Hooft-participanten van de West-Indiſche Compagnie, met approbatie van de Ho: ende Mog: Heeren Staten Generael ghemaeckt.

DE Staten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden, allen den gheenen die deſen jeghenwoordighe ſullen ghetoont werden, Saluyt: doen te weten, Alſoo op 't vertooch aen ons gedaen, by eenige Ghedeputeerden van de Hooft-participanten van de Geoctroyeerde Weſt-Indiſche Compagnie ter kamere van Amſterdam, dat de ſelve tot verſcheydene reyſen hen vervoucht hebben ghehadt ſoo in 't Collegie vande Bewint-hebberen, als oock meermaelen met haere Ghecommitteerden ghebeſoigneert, ten eynde in tijdts goede ordre ende reglement ſoude moghen werden ghenoomen ende gheſtabilieert, tot contentement vande goede Participanten, op dat de ſaecken

te

Digitized by Google

1621. te beter ende met meerder vruchts op 't ſpoedichſte in 't werck gheſtelt, ende dien volghende in treyn, ghebrocht ſoude moghen werden, verſoeckende onſe approbatie, 't zy by forme van ampliatie van 't octroy, ofte anderſints by raminghe van ordre van de voorſz. particuliere Kamer tot Amſterdam, ofte ſoo wy te rade ſouden vinden, over eenige poincten aen ons tot dien eynde gepreſenteert; ende wy alvoorens daer op te reſolveren, goet hebben gevonden copyen daer van over te ſenden, aen de reſpective kameren van de Weſtindiſche Compagnie, om de ſelve rijpelijck te examineren, mette Hooftparticipanten communiceren, ende hare Gedeputeerden, mitsgaders eenige Gedeputeerden van de Hooftparticipanten by ons te ſenden, volkomentlijck gelaſt ende geauthoriſeert, om daer over, ende wat noch voorts tot bevorderinge van ſoo een nodige ſaecke ſoude moghen dienen, in onderlinge conferentie te komen, ende ſoo doenlijck, finalijcken t'accorderen, op onſe approbatie; ende dat die Gedeputeerden van de reſpective kameren, directeurs, ende Hooftparticipanten in competenten getale daer op alhier zijn gekomen, ende volgens ten overſtaen, inductien ende tuſſchenſpreken van onſe Ghecommitteerden, na verſcheyden ghehoudene conferentien, communicatien en deliberatien, eyntelijck als Bewinthebbers, Directeurs, ende Hooftparticipanten, ſonder prejuditie vande Provintien ende reſpective Steden, tot vorderinge van de Weſtindiſche ſake verdragen en onderlinge geaccordeert hebben deſe navolgende Articulen.

By niemant eenige interpretatien/op het Octroy te mogen verſoecken ſonder weten van de Bewinthebbers ende Hooftparticipanten.

Ten Eerſten: Dat geene veranderinge, extentien, nochte interpretatie van het octroy ofte dependentien van dien ſullen werden verſocht, by de Bewinthebbers noch by de Hooftparticipanten ofte yemant anders, dan na voorgaende convocatien, communicatie ende approbatie, van het meerendeel der Bewinthebberen ende Hooftparticipanten, die in de vergaderinge ſullen preſent ſyn.

II.

Alle nominatien op eenen name teffens te doen.

Dat in alle vergaderingen daer Bewinthebberen ende Hooftparticipanten t'ſamen, ofte daer de Hooftparticipanten alleen, ende apart ſonder de Bewinthebberen ſullen beſoigneren, alle nominatien, deputatien, ende electien met eenen name t'ſeffens ſullen geſchieden, met beſloten briefkens den preſiderenden in handen te geven, ofte op andere ſecrete manieren.

III.

Geen penningen te lichten ſonder kenniſſe van het meerendeel van de Hooftparticipanten/dan de Bewinthebberen een 20. te mogen lichten voor haer kamer.

Dat de Compagnie geene penningen op intereſſe ofte depoſito ſal moghen lichten, dan met advijs ende conſent van 't meerendeel der Bewinthebberen ende Hooftparticipanten; doch ſullen de reſpective kameren in voorvallende noot, voor een reyſe alleen moghen lichten elck een twintichſte deel van 't ingeleyde capitael in hare kamer, ſonder dat by de ſelve kameren meerder lichtinge ſal werden gedaen, voor ende aleer d'eerſte gelichte penningen ſullen ſijn afgeloſt.

IV.

Rekeninge doen aen de Gecommitteerde van de Hooftparticipanten.

Dat alle reeckeningen by het 15. articul van 't octroy gementioneert, ſullen gedaen werden na ſtijle van negotie, aen de Gecommitteerde by de Hooftparticipanten te nomineren, ende onder eede t'admitteren, binnen den tijdt in 't voorſz 15. Articul begrepen; welcke Gecommitteerde daer af alleene in 't gros aen de andere Hooftparticipanten rapport ſullen doen: doch ſullen de ſelve Gecommitteerden by eede verbonden zijn, niet t'ondecken, maer alles ſecreet te houden, dat de Bewinthebberen ſecreet moeten houden: ſullen mede 't verboth by het 31. artijckel van 't octroy nopende 't koopen ende 't verkoopen, den Bewinthebberen ghedaen, onderworpen ſijn, geduerende den tijt van twee jaren.

V.

De Gecommitteerde op de reckeninge alleş te viſiteren.

Dat deſelve Gecommitteerden ſullen hebben ende exerceren van wegen de Hooftparticipanten, het recht den Agenten gegeven Artijckel 27. ende vergunt: ende voorts de boecken, Factuyren, ende andere documenten, tot dien eynde tot harer beliefte te mogen nae ſien, ende de Coopmanſchappen ende brieven die de Commercie aengaen, viſiteren.

1621.

VI.

De eerſte twee vacerende plaetſen tot Amſterdam ende Zeelant/abſolupt by de Hooftparticipanten te herbullen/de ſelve ſijn ende blijven revocabel aen de Hooftparticipanten.

Dat de eerſte twee vacerende plaetſen der Bewinthebberen tot Amſtelredam, als mede de twee eerſte van Zeelandt, ende d'eerſte in de kamer van de Maze, ſullen ſucceſſivelijck gheſuppleert ende vervult worden, by de Hooftparticipanten van de reſpective kameren, abſoluyt by pluraliteyt van ſtemmen: ſtaende onder den ſelven eedt, hebbende adminiſtratie als de andere Bewinthebberen, ende ſullen gehouden ſijn den Hooftparticipanten te communiceren 't gheene haer aengaet, haer recht in de ſelve vergaderinghe van Bewinthebberen te bewaren, naer ghelegentheyt van ſaken, de ſelve te convoceren, ende ſpecialijck aen de voorſz Hooftparticipanten verbonden ende revocabel zijn, blijvende ſucceſſivelijck de reſterende Bewinthebberen van de reſpective kameren eligibel volgende het octroy, ofte ſoo als in de reſpective Provintien albereyts is geordonneert, ofte noch geordonneert ſoude moghen werden: ende dat by proviſie twee uyt de Hooftparticipanten van elcke reſpective kameren van Amſterdam ende Zeelant, ende eene uyt de kamer van de Maze ghecommitteert ſullen werden, boven die in de voorige Articulen vermelt zijn, om ondertuſſchen 't voorſz recht van de ſelve te bewaeren, tot dat een ofte twee plaetſen ſullen vacant zijn.

By proviſie twee uytte Hooftparticipanten van elcke kamer te ſtellen/totte plaetſen bequaem ſijn.

VII.

Als de 19. vergaderen van de twee proviſionele te mogen ſenden die ſtemmen als een van de negentiene ſal hebben/met noch eenen geaſſocieert worden/doch gheen ſtemme inde 19. hebben.

Soo wanneer de negentiene ſullen komen te vergaderen, ſullen de Hooftparticipanten van de kamer van Amſterdam, eene uyt de voorſz twee Bewinthebberen of proviſionele Gecommitteerden moghen eligeren, om te weſen eene van de acht Bewinthebberen in de ſelve vergaderinghe, van weghens de kamer van Amſterdam te compareren, ghelijck mede die Hooftparticipanten van Zeelant uyt de voorſz twee Bewinthebberen of proviſionele Gecommitteerden by hun abſolutelijcken gheſtelt, ſullen mogen kieſen eene, om te weſen eene van de vier Bewinthebberen van weghens haer kamer in de vergaderinghe van de negentiene te compareren. Ende ſullen daer beneffens de voorſz Hooftparticipanten, ſo van de kamer van Amſterdam als van Zeelandt, noch moghen eligeren elcx eene uyt de be-eedichde Ghecommitteerde, artijckel vier ende vijf vermelt, om die voorſz Gedeputeerden elcx in den ſijnen t'aſſiſteren in de voorſz vergaderinge van de negenthiene, ſonder dat nochtans de ſelve gheaſſocieerden ſtemme apart ſullen hebben: ende ten eynde d'andere kameren mede kenniſſe van ſaken op te ſelve vergaderinge verhandelt moghen hebben, ſal die gheaſſocieerde van de kamer van Amſterdam, den Hooftparticipanten van 't noorder quartier ende van Stadt ende Landen: ende die gheaſſocieerde van de kamer van Zeelant, die van de Maze adviſeren van 't ghebeſoigneerde in de voorſz vergaderinge, voor ſoo veele 't ſelve communicabel ſal ſijn.

Amſterdam te adviſeren 't noorder quartier Stad en Landen/Zeelant de Maſe van het gebeſoigneerde in de negentiene gedaen.

VIII.

Oyder op de Bewinthebberş.

Dat naer deſen niemant tot Bewinthebber ſal mogen geeligeert werden, die in dienſt van de Compagnie van Ooſtindien is: ſullen oock Vader ende Soon, item Broeders van heelen ende halven bedden, geen Bewinthebberen in eene kamer te gelijck mogen weſen: ende ſullen de Bewinthebberen geen proviſie genieten ten zy dat zy ten dienſte van de Compagnie behoorlijck vaceren.

IX.

Niet te teckenen na ultima October 1623.

Alſo het nodich is om een yeder te voldoen, dat den tijt om in deſe Compagnie te teeckenen ende te herideren noch geprolongeert werde, tot contentement ſo vande Ingheſetenen als uytlantſche, dat daerom voor Ingheſetenen tot *ultima* Auguſti, ende voor d'uytlantſche tot *ultima* Octobris toekomende, beyde *Stylo novo* in cluys, de voorſz inteyckeninge geprolongeert, ende bekent gemaeckt worde deur affixie van Billietten, ſonder dat naer dien dach yemant anders ſal mogen ingenomen ofte inghelaten worden, maer dat een yeder kamer gehouden zal zijn den eerſten dach naer *ultima* octobris zijne capitalen te ſluyten, ende acht daghen daer naer copyen aen malkanderen overſenden: wel-

verſtaende

Digitized by Google

1621. welverſtaende dat de aengevangene equipagie, haeren voortganck ſal hebben tot dienſte van de Compagnie ende dat de geene die hare penninghen voor andere hebben ghefurneert, ende noch ſullen furneren daer van intereſſe ſullen ghenieten tot diſcretie van de ghenthiene.

Die penningen te hooren hebben gefurneert intreſt te genieten na diſcretie van de meghenthiene.

X.

Ende aengaende de generale rekeninge, artijckel 16. ende het veranderen van het derdendeel der Bewinthebberen artijckel 14. in 't octroy gementioneert, om eene goede ordre ende gheneraelen voet in alle Kaemeren daer in te houden, is nodich ghevonden dat de ſelve generale reeckeninge geſchiede (ſes jaren na date van 't geven van 't Octroy beginnende den derden Juny 1621. *Stylo novo*) naer couſtume van koopmanſchap in 't openbaer, mede ten overſtaen van de voorſz Gecommitteerde van de Hooftparticipanten van de reſpective kameren, ende ſoo voorts ſucceſſivelijck, elcke ſes jaren te doen diergelijcke generale reeckeninge. Doch ſal by de vergaderinghe van de negentiene, op 't vervolch van de reeckeninghen naerder ordre beraemt werden, ten eynde d'afgaende Bewinthebberen, met geſuyverde reeckeninge, iſt doenelijck, mogen ſcheyden: Ende ſal de veranderinghe van 't derdendeel der Bewinthebberen, eerſt gheſchieden ſes jaren na den derden Juny deſes Jaers 1623. ende ſoo voorts ſucceſſivelijck elcke twee jaren conform het octroy.

Reekeninge te doen ſes jaren na 't ghegheven Octroy.

Veranderen van Bewinthebberen over een derdendeel ſes jaren naden 3. juny 1623.

XI.

Dat niemant het Hooft-participants recht ſal mogen genieten, dan die van den beginne heeft ingeleght, of anderſints twee jaren op te boecken bekent is, voor ſyn eygen reeckeninghe in deſe Compagnie te herideren, ſoo veel een Bewinthebber in de reſpective kameren gehouden is te doen, volgens den octroy; behalven dat kinderen, ende alle andere Erfgenamen, die op eenen naem de reſpective volle ſommen voor hun eygen erven, dadelijck na de erfenisse ghequalificeert ſullen zijn.

Niemant mach Bewinthebber zijn/ dan moet twee Jaren in de Compagnie ghe-had hebben 4000 guilden.

XII.

Indien eenige ſaecken voorvallen daer uyt proceſſen ſouden mogen verrijſen, tot ondienſte van de Compagnie, ſullen de Bewinthebberen in alle manieren arbeyden, de ſelve in 't minnelijck neer te leggen, (ſoo doenlijck is.) Indien niet, de ſaecken communiceren met de Hooftparticipanten, om met ghemeen advijs daer in gedaen te worden ſoo als tot meeſten dienſt van de Compagnie bevonden ſal worden te behooren.

Geen Proceſſen te gedogen met conſent van de Hooft participanten.

Sy iſt, dat wy de voorſz articulen geexamineert ende overwogen hebbende, ende tot eenicheyt ende goede correſpondentie tuſſchen de Bewinthebberen ende Hooftparticipanten, mitsgaders tot bevorderinge van de Weſtindiſche Compagnie genegen weſende, hebben met advijs van den Heere Prince van Orangien, goet gevonden de ſelve t'aggreëren ende t'approberen, aggreëren ende approberen mits deſen: verſtaende dat de ſelve by de Bewinthebberen, Participanten, ende yder een, daer aen gelegen zijnde, nevens d'articulen van 't Octroy, punctuelijck ſullen werden naer ghekomen ende achtervolght, gelijck of ſy den octroy waren geinſereert, alſoo wy bevinden 't ſelve tot dienſte van de Weſtindiſche Compagnie alſoo te behooren. Gegeven onder onſen grooten zegel, paraphure, ende de Signature van onſen Griffier, in 's Gravenhage den een en twintighſten Juny ſeſtien hondert drie en twintigh. Was geparapheert *N. van Bouckhorſt vt.* onderſtont, ter ordonnantie van de Hoog-gemelte Heeren Staten Generael. Geteeckent C. *Aerſſen.* Hebbende een uythangenden zeghel in rooden waſſche, aen een witte zijde koorde.

Eynde van 't Eerſte Boeck.

SAKEN

Digitized by Google

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

TWEEDE BOECK.

KORT BEGRYP.

PEtitie des Raets. Capitulatie van Gulick. Tractaet van Odenzee, tusschen Denemarck, en de Hanseesteden. Tractaet tusschen haer Ho: Mog: ende Lubeck. Martinus Nordanus Syndicus van Lubeck. Tractaet tusschen haer Ho: Mog: ende Sweeden. Naerder Tractaet. Tractaet tusschen haer Ho: Mog: en de Hanseesteden. Oudt Tractaet tusschen Hollant, Zeelandt ende Vrieslandt, ende de ses Wendische Hanseesteden. Bearn aenden Coningh gereduceert. Surani van wegen Venetien. De Heer Berck Ambassadeur nae Venetien. Oostvriesche saken. Capiteyn Coenders. Commandeur op Lieroorth. S. Ammama van wegen Oostvrieslandt. Acte van Neutraliteyt. Althusius Syndicus van Embden. Agent Nordingen. Propositie der Stenden. Mansvelt in Oostvrieslant. Gulick. Ketsge. Vander Weecken. Huchtenbroeck. Ahr ende Gelekercken. Graef van Swartzenborch. Tractaet van Xanten. Brandenborghsche obligatie. Sticke. Nader Obligatie. Brandenborghse Obligatie van 248000. guldens. Tractaet met Keur Brandenborgh. Keur en Stift Colen ende Munster op contributie gestelt. Coningh van Bemen begeeft sigh onder de Mansveltsche. Graef Aelbrecht van Solm. Tocht in kleyn Brabant. Berghen op Soom belegert. Huygens. Teylingh. Vorst Christiaen ende Mansvelt in aentocht. Tenijs. Huysen. Vander Meer. Steenbergen weder genoomen. Quartier der gevangene. Mansvelt inden Hage. Valt in Oostvrieslandt. De Graef ghevanghen. Engelant intercedeert. G. Rudolph Christiaen inden Hage. Keurlinghen in Vlaenderen: geven geen quartier. Prins Maurits doet daer teghen. Polders in Vlaenderen doorgesteecken. Aenslagh op Antwerpen. Door de Vorst belet. Vorst Christiaen syn tocht in Westphalen. Wort geslagen. Wat Engelant doet ontrent de Paltz. Pijnacker na Alger. Tractaet met Maroco. Turcksen Keysers last met Algers ende Tunis. Verklaringe van Algers. Elucidatie van voorige capitulatie. Reglement van Navigatie nae de Levant. Eedt. Vordere Reglementen. Op de Navigatie. Vaert op Oosten. Gelderlant en Overyssel verlicht van hare quotes. Stadt en Landen daer tegen.

Petitie des Raets. 't VOorgaende Jaer alsoo sonder groot verlies ende winst gepasseert zijnde/ heeftmen in 't begin van dit/ soo wel oock als in 't eynde van 't voorighe jaer/ het oog na gewoonte laten gaen tot voorsorge van 't gene tot des Staets defensie soude van noden zijn: waer over den Heer Prins en den Raet van Staten/ na ghewoonte ghepetitioneert hebben: seggende meer als tijdt te zijn, dat wederom gedacht, ende eenen goeden voet geraemt wierde, op de lasten en contributien van den aenstaenden jare 1622. tot bewaerniſse ende handthoudinghe van 't Vaderlandt noodich, na dien *de onkosten van 't voorige Jaer soo excessif waren gheweest*, soo ter oorsaecke van 't notable

1622. ble Legher dat nootſaeckelijck had moeten te velde gebracht werden, ende van de nieuwe lichtinghen die men tot dien eynde had moeten doen; als mede ten reguarde van de menichte der nieuwe Fortificatien, ende andere groote koſten daer inne men nootſaeckelijck hadde moeten treden, alles om des vyandts over groote gheweldt, daer mede hy den Staet op den hals was komen vallen, te moghen af keeren ende wederſtaen. Soo dat de ſelve onkoſten verre overwoghen ende gheabſorbeert hadden de Conſenten, de welcke in 't ſelve jaer daer toe verſocht waren: dat hier beneffens ſtondt wel te conſidereren, dat wy voor het toekomende jaer ons gheenſints mochten inbeelden (ſonder ons ſelven wel groffelijck te bedrieghen) de minſte apparentie van eenighe remiſſie, niet zijnde den vyandt eenighſints verandert, in ſijn oudt quade voornemen, ende onverſoenelijcken haet tot deſe Landen, ende voor al teghens de Gereformeerde Chriſtelijcke *Religie*, daer mede den goeden Godt (ſeyden ſy) belieft hadde de ſelve nu veele jaren ſoo genadelijck te begaven, dat hy 't ſelve quaedt voornemen nu des te meer ſoude pooghen in't werck te ſtellen: om dat door het affterven vanden *Ertz-Hertoge Albertus*, den Koninck van Spangien voortaen wederomme ſelfs de ſaecken ter handen nemen, ende met een machtiger Leger als oyt van te vooren ons geweldelijck beſpringhen ſoude; waeromme ſijn Excellentie de Prince van *Orangien* ende den Raedt van State, Ampts-halven hadden goet ghevonden voor eerſt te vertoonen, dat ſy geſien ende geexamineert hebbende de Conſenten op deſen jare 1621. by de Provintien gedragen, de ſelve Provintien (doch de eene minder de ander meer) bevonden hadden in veele poincten te *deficieren* van de petitien de welcke tegens de noodighe laſten van de ſelve waren ghedaen, hoewel gheraemt op het alderſchaerſte, ende nu oock metter daedt bevonden wierden de ſelve petitien verre te exederen; waer uyt wel te ſpeuren was hoe weynich de Provintien, de redenen van de petitien hadden gheapprehendeert, ende inſonderheyt mede hoe weynich d'ſelve overwogen hadden wat voor verwerringe ende confuſien duſdanich *refus*, ende achterhouden van Conſenten (hoe weynigh het ſelve oock is) in des Generaliteyts ſaecken was ghevende; want als de koſten van jaer tot jaer de petitien te boven gaen ('t welcke niet als te ſeer notoir is) ende dan daer by komende dat de verſochte Conſenten niet en wierden ten vollen ingewillight, wat kan (ſeyden ſy) in 't eynde anders dan een *totael verloop* van ſaecken daer uyt te verwachten zijn; behalven dat noch van andere Provintien, een ander inconvenient, niet minder voor 't ghemeen imporerende, dickwils bejeghende, dat de ſelve veele penningen van haer beloofde Conſenten in hare Provintien anderwaerts, als die verſocht ende ghedeſtineert waren, *divertoerden*, ſonder daer van te vooren aen de Generaliteyt kenniſſe te doen, ghelijck in alle ghevalle behoorden te ghe ſchieden. Op dat daer op in tijdts raminghe mochte werden ghemaeckt, ende behoorlijcke ordre gheſtelt, nae des noodts vereyſchen; hier by quam nu mede, dat 't meerendeel van de Provintien van eenighen tijdt herwaerts begonſt hadden ſoo langhſaem haere gheconſenteerde penninghen op te brenghen: Soo van extraordinaris ende ongerepartieert krijghsvolck ende Fortificatie wercken, als van veele andere haeſtighe ende preciſe laſten, dat daer door des Landts dienſt met verlies van deſſelfs credijt, t'eenemael wierdt verachtert ende beleth; ende want een yeghelijck daer uyt by ſich ſelven ghenoegh kon overleggen, hoe onmogelijck het was om op deſe wijſe 't ghemeene beſte in goede ordre te houden: Soo verſochten ſyne Princelijcke Excellentie ende den Raedt voornoemt, dat de ghemeene Provintien voortaen op al duſdanighe inconvenientien beter wilden letten, ende tot vermijdinghe van meerder onheyl datelijck daer inne verſien, ende in 't byſonder dien achtervolghende nu oock te willen redreſſeren ende vervullen de *defecten* van hare Conſenten, niet alleen van den jare *ſeſthien hondert een en twintich*, maer oock van de voorgaende jaren, ten minſten van den jare *ſeſtien hondert en veertien* af, na de petitie daer op van jare tot jare ghedaen; aen- 1622.
ghe ſien dat deſe onkoſten als ten hooghſten noodigh voor den ghemeenen dienſt waren gemaeckt, oock by ſpeciale laſt van haer Ho: Mo: daer over de Provintien haer te minder hadden te verexcuſeren; dat mede tegens deſe *defecten* noch verſcheyden ſchulden onbetaelt ſtonden, daer van veele arme luyden ingheſetenen van 't Landt, als haer deughdelijck competerende, noch dagelijcx met groote importuniteyt haer waren beklagende, ende vervolgh deden; ende voorts dat dien achtervolgende de reſterende *achterſtallen*, by elcke Provintien promptelijck werden op gebracht; ende van haerlieder vorder verſchot, pertinente liquidatie werde gedaen; waer uyt van elcx devoir, ende mede van de *eenparigheyt van laſten* te beter konde blijcken, weſende het eenigh middel van de onderhoudeniſſe van *goede eenigheydt* daer mede 'tgemeene beſte moſt ſtaende gehouden werden, ende gheconſerveert blijven.

Sijne *Princelijcke Excellentie* ende den Raedt hadden oock wel geerne gheſien, dat het haer Ho: Mog: hadde belieft omme binnen den tijdt van den *Trefues* eenen goeden voet te arreſteren op de afloſſinghe van de *groote Capitalen*, de welcke hier bevoorens tot laſte van de Generaliteyt genegotieert, ende op intereſt hadden moeten ghenomen werden, beloopende ter ſomme van *vier millioen acht hondert drie en tnegentich duyſent neghen hondert ſeſtich gulden twaelf ſtuyvers vijf penningen*, &c. behalven de partyen by memorie gheſtelt, ghelijck dat haer Ho: Mog: van jaer tot jaer ſerieuſelijck was gheremonſtreert, op dat de ghemeene Provintien haer van ſoo ſwaren pack ſouden hebben konnen ontſetten, 't welck by tijde van de voorſchreven Trefves vry lichter ende bequamer ſoude hebben ghevallen, als nu in den oorloge daer de laſten wederomme harder aenperſſen; maer nademael 't ſelve alſdoen niet en was gheſchiet, ſoo en kan men nae alle Politijcque redenen noch echter niet voorby gaen ſulcx als noch ernſtiger by der handt te nemen, tot voorkominghe van een groot dangereus verloop, dat by continuatie van den oorloghe daer uyt ſeer lichtelijck ſoude zijn te verwachten, uyt dien dat de opgelichte penningen ſeer hoogh, ende tot eene groote ſomme monterende, by d'eene occaſie of d'andere (ghelijck de oorloghe alle onſeeckerheyt ſubject is, ende de luyden by den minſten teghenſpoet ſeer lichtelijck haer van de vreeſe laten overwinnen) veele van de *beleggers der ſelver Capitalen* tot afloſſinghe ſoude mogen contendeeren; ende alſoo de Generaliteyt, ende by ghevolghe met eenen de particuliere Provintien in een generale confuſie brengen; daer ter contrarie hier op een vaſte voet ghenomen zijnde, waer mede van jaer tot jaer ten minſten een ghedeelte van dien gequiteert werden, 'tvoorſchreven perijckel ſoude konnen ontgaen werden, ja oock in't eynde konnen dienen tot een ſecrete Schatkamer; wanneer des Landts credijt, *'t welck ten reguarde van de Generaliteyt nu ghenoechſaem vervallen was*, door dien het aen een yeghelijck een quaedt achterdencken maeckte, dat men nu ſoo langen tijdt te vergheefs ende ſonder eyndelijcke reſolutie hier op was delibererende, 'twelck by deſe maniere ſoude weſen ghereſtaureert, ende in alle voorvallende noodt daer op eene ſeeckere toevlucht moghen ghenomen worden: daeromme noch wederomme ten hooghſten verſoeckende hier op goede acht ende conſideratie te willen nemen; ende om deſe ſaecke eenmael tot goede effectien te brengen, dat de ſelve beliefde voor ende aleer dat deſe propoſitie aen de Provintien wierden overgheſonden, in deſe Vergaderinghe preparative eenen goeden voet daer toe te ramen, op 't believen van de Provintien, omme daer na de ſelve door goede inductien ſulcx eyndelijck te doen aen nemen. 'tZy dat de Provintien de voorſz Capitalen by verdeelinge tot haren laſten overnamen, ofte jaerlijcx een goede gedeelte van dien, ſulcx onderlingen geaccordeert ſoude konnen werden, na de gewoonlijcke proportie aen den Ontfanger generael in ghelde opbrachten, ofte (waer't doenlijck) een ſeecker middel daer toe raemden, ofte oock daer op nemende eenen anderen alſulcken voet, de welcke haer Hog: Mog:

Digitized by Google

1622. achten ſouden in de Provintien meeſt ſmaeckelijck ende aenghenaem te ſullen zijn ; weſende te ſeer impertinent dat eenighe Provintien , dit ſtuck ſcheenen te willen verworpen ende uytſtellen op de *ghemeene liquidatie ende Reeckeninghe* van de Provintien, daer meeſt alle deſelve even ghelijck over de betaelinghen pretendeerden, ofte oock dat andere haer poogh-den hier van te excuſeren, als of ſy daer toe gheene oorſaecke ſoude hebben ghegheven , ofte ghenut van ghehadt ; daermen die gheene die ſulckx meeſt voorwerpen by goede aenwijſinghe wel konde betoonen ; daerinne voor een groot deel oock ſchuldich gheweeſt te zijn , door verweygheringhe van het aennemen ende betaelen van *ongherepartieert Krijſch-Volck*, ende andere noodighe laſten van het Landt , voorts oock zijnde meer als notoir, dat oock Iaer op Iaer des Gheneraeliteydts *laſten* , de ghedraeghene *conſenten* van de Provintien verre hadden te booven ghegaen.

Wat voorts aenginck de *ghemeene Oorlochs-laſten* van het toekomende Iaer , ende wat Conſenten ende Contributien daer toe noodich waren ende by de Provintien tot hare verſekeringe ſouden moeten opghebracht worden , daer op was gheen ander voet te neemen , als die geene dewelcke des Vyandts groote macht , ende voorghenoomen exploiten nu klaer ghenoech gheſien aenweſen ; als te weten , omme de Rivieren van de *Wael* ende *Yſſele* te paſſeren , ende alſoo aen de Landt-zijde deſen Staet gheweldelijck in 't binneſte van haer Lichaem aentaſtende, alle hare Contributien ende middelen , te niet te brenghen ; ende aen de andere zijde teffens ende op eenen tijt inne te breken in 't Eylant van *Caſant* tot beſluytinghe vande Stadt *Sluys* aende Fortificatie van de welcke nu in de *drie Iaren* herwaerts bedt als *drie hondert duyſent gulden* ghe-employeert waren ; niet alleen om hem te bevryden van ſo *pynelijcke doorn* , als voor hem ende beſonder voor de Provintien van *Vlaenderen* de voorſchreeve Stadt is , maer oock omme met eenen hem voorts meeſter te maecken van 't notable *Zegat* van 't *Swint*, daer af de memorie noch verſch was , van de over groote ſchade daer van eertijts ter Zee gheleden , benevens noch meerder vreeſe den naeſtgheleghene Provintien aenghejaecht door de middel van de *Galeyen* ende andere Schepen aldaer inne ghebracht ende ghehavent , oock ſoo verre datmen hadde moeten ſien , *de Neeringhe ende Zeevaerdt* (*weſende de Ziele van ons alle ghemeynen lichaem*) daer door grootelijckx te declineren , ende eenen ſeer ſwaeren Krack te kryghen ; ende al was het ſchoon dat de Vyandt het eene noch noch het ander nu niet en hadde konnen ten effecte brenghen , grootelijckx beleth gheweeſt zijnde van den *gheſtadighen reghen ende hooghe waeteren* , buyten twijffel door de ghenadighe handt Godts , tot zijner Confuſie toegheſonden , ende voorts door de voorſichtigheydt ende goede vigilantie van zijne Princelijcke Excellentie , ſoo en hadden ſy doch in het aenſtaende Iaer niet anders te verwachten , dan dat hy 't ſelve deſſeingh voorts pogen ſoude met alle zijne macht te vervolghen ; 'twelck te vaſtelijcker dede ghelooven , dat dit het oude voorneemen was , daer toe hy al inden Iare 1605. ende 1606. voor date van 't beſtant voornamentlijck was trachtende ; ende na dien hy wel wiſt hoe dat ſy teghenwoordich *buyten hoope ſtonden van eenich ſecours van onſe oude Geallieerde ende Vrunden* , daer van eenighe met hare *particuliere ſwaricheden van 't Oorloge ende andere miſverſtanden* belet waren , ende andere ſoo verre overvallen , dat ſy qualijck ſelver het hooft konden boven houden , ſoo meynde hy nu by deſe occaſie alle zijne macht , middelen ende verſtant t' employeren omme aen onſen Staet een ſenſiblen ſlach te gheven , ende alſoo deſelve haeſt moede ja moedeloos in haer debvoir van goeden teghenweer ende defentie te maecken ; dit moſt mitſdien wel beherticht werden , ende daer teghens met alle macht ghearbeyt tot voorkominghe van alle onheylen , dewelcke hier mede de Landen by 't minſte verſuym ſeer lichtelijck ſouden over den hals koomen ; daeromme ſoo en ſoude (ſeyden ſy) geen ander Reeckeninghen voor het toekomende Iaer konnen ghemaeckt worden , dan dat het volle ghetal van *Chriſt-Volck te Peerde ende te Voete* 't welck teghenwoordich in 'sLandts dienſte was noch voorts aen in dienſte werde ghehouden , omme alſoo den Vyandt alle hoope van ſoodanighe avantaghe op ons af te ſnijden , daer toe de goede Godt buyten twijffel zijne ghenadighe hant ſoude bieden tot vordere beſcherminge van zijne Kercken, heylig woort, gelijk hy tot noch toe ſo Vaderlijck gedaen hadde , alleenlijck als wanneer ſy op hem vaſt vertrouden in haer behoorlijck debvoir , ende neerſtigheydt niet manquerende , ſoo langhe als zijnen Goddelijcken willen ſoude zijn ons met deſen Pack van oorloghe te exerceren ; ende al-hoe-wel men wel verſtont hoe beſwaerlijck het furniſſement van dien den Provintien ſoude vallen , byſonder die geene dewelcke tot voldoeninghe van haer aenpart de laſten van dit Iaer booven alle Impoſitien ende hooghe middelen hen noch met *lichtinge van ſeer groote ſomme van Penninghen op Intereſt* hadde moeten behelpen , ende mede andere dewelcke op de Frontieren ſittende des Vyandts *Brant-Schatten* niet en konden ontgaen , ſoo waſt nochtans ſoo , dat een yghelijck voor deſen mael noch ten uytterſten hem diende te verkloecken omme deſen ſlach des Vyandts te breecken , ende hem alſoo buyten poſtueren ende oock alle hoope van voordeel op ons te ſetten ; niet aenſiende ſoo ſeer eenighe kleyne diſcommoditeyten ofte ombragie van verlies van Neeringhe door het aennemen ende opſetten van eenighe nieuwe laſten , ofte middelen tot behulp van het ghemeene beſte dienende , als wel de conſervatien van het Ghenerael , ſonder het welcke het particulier niet en kan beſtaen : daer van wy de verdrietighe exempelen noch verſch hebben van onſe goede gheallieerde (in Duytſlandt) dewelcke hier op weynich lettende , terwijle ſylieden ghepooght hebben haer van dierghelijcke beſwaerniſſe in 't particulier al te veel by langhe diſputen te verſchoonen , haer ſelven met Landt ende Luyden Ghenerael in de uytterſte ruyne , ende om Lijf ende goet hebben ghebracht : men wiſt , ſeyden ſy , wat meenichte van *Frontier-Steden ende ſterckten* inde langhe ſtreecke van den Eems af tot voor by het *Swint* van *Sluys* te bewaeren zijn , dewelcke niet alleen met Guarniſoen van behoorlijck ghetal van Krijchſ-volck maer oock van noodighe *Munitien* , *Vivres* , *Fortificatien Inſtrumenten van Oorloghe* ende van alle noodtlijcke behoeften teghens belegheringhe ende alle Vyantlijcke aenval moſten verſien werden , waer by als een goet Legher eenichſints beſtant zijnde teghen des Vyandts groote macht te Velde ſoude worden ghebracht , ghelijck boven de beſettinghen der voorſz Frontieren ontwijffelick moſt gheſchieden , indien deſelve wel verſeeckert ende buyten ghevaer ſouden ghehouden worden ; welck Legher oock mede met allerhanden neceſſiteyten gheſecondeert moſt weſen , alſmen daer van den behoorlijcken dienſt ſoude trecken , namentlijck van *Wagbens* , *Scheepen* , *Treck-Peerden* , *Munitien* , *Inſtrumenten* , *Gravinghen* , *Officieren al 't ſelve beleydende Pioniers* , ende wat voorts aen ſoo grooten werck is dependerende , ſoo was al 't ſelve tot een ſeer exceſſive ſomme beloopende , daer aen nochtans het minſte ghebreck niet mocht weſen ; maer even alſoo wel als op de betalinghe van 't Krijghs Volck Precyſelijck op moſt ghepaſt worden , wanneer men buyten diſordre ſoude blyven , ſoo was noodtwendich datmen al 't ſelve met eenen kloeckmoedighen yver overleyde ende behertighde , ende inſonderheyt daer op lettede , terwylen des Vyandts groote voorneemen bekent , ende hy moghelijck in 't toekomende Iaer ſoo veel belets van *onweder ende hooge water* (als nu gheſchiet was) niet en ſoude vinden ; in welcken ghevalle het als dan op de macht ende goede hulpe van 't Krijſch-Volck meeſt ſoude moeten aenkoomen , ende daeromme voor het aenſtaende Iaer 1622. ſonder zwaricheydt continueren over de ſeven Provintien de betalinghe van 't *Krijſch-Volck*, *Tractementen* , ende andere *Oorlochs-laſten* in den tegenwoordigen Staet van Oorloge vervattet, ſulcx deſelve leſt was ingeſtelt ende in *Mayo voorleden aen de Provintien overgeſonden, belopende ter ſomme van entrent ſeven hondert ſes-en-tachtich duyſent*

1622.

Digitized by Google

1622. *duysent ses bonderdt ende vijftigh Ponden, van veertigh grooten Vlaems's pont maentlijck*, om deselve somme na de verdeelinghe ende repartitie daer van ghemaeckt precijselijck op te brenghen, te weten, soo wel de uytghedruckte ende ghespecificeerde lasten van dien; als mede de parthijen daer in ghecoucheert, om in ghelde aen den Ontfangher Ghenerael betaelt te worden, op dat de betaelinghe daer uyt gedestineert te doen by hem oock tijdelijck tot conservatie van 's Landts credijt mochte werden ghefurneert, ende dat tot betaelinghe van het goede debvoir van elcke Provintien in 't opbrenghen van hare voorsz penningen, deselve van haere datelijcke betalinghe overleverende alle *Maents pertinenten Staet*, ende daer by ten eynde des Iaers volkomen *Reeckeninghe, bewijs, ende Reliqua* doen, sonder het welcke onmoghelijck is, dat de Provintien konnen ghehouden worden buyten *onverstandt*, ende veele schadelijcke disputyten, tot gehele *verwarringe van des Generaliteyts Finantien*, ende belet van 's Lants goeden dienst, daer uyt nootelijck volgende.

Dat voort deselve boven het Krijschvolck begreepen in den voorschreven Staet van Oorloge mede in dienst wilden aenhouden *de drie Fransche Regimenten Voedtknechten, ende twee Compagnien Paerden*, om merckelijcke redenen, buyten den selven Staet van Oorloghe gheblevven, tot alsulcken ghetal van hoofden, als die teghenwoordigh stonden, monterende in ghelde ter korter maent ontrent *Seven en vijftigh duysent hondert ses en twintigh Ponden negben stuyvers twee penningben*. Ende in het Iaer *Ses hondert vijf en tachtigh duysent vijf hondert seventhien ponden thien stuyvers ten prijse als vooren*, ende daer voorens, ter selver somme toe, behoorlijck consent te draghen, ghelijck mede tot het rembourssement van het gheene het welck die van Hollant hier voorens tot onderhout van de voorschreve Troupes, op acte van belofte van indemniteyt van haer Ho: Mo: hadden verschooten.

Ende wantmen nu metter daet bevont hoe weynigh in toekomende Iaer souden konnen ghemist worden de *twee hondert vijftigh Carabynen, ende elf Compagnien Duytsche Voetknechten, oock met de Compagnien Schotten*, nu dit Jaer extraordinaris in dienst ghenomen, overmits men sach wat groote menichte van Krijschvolck de Vyant teghenwoordich in het velt hadde, ende oock op verscheyden oorden ende plaetsen was ghebruyckende, waer van het perijckel niet minder was te verwachten by Winter-tijde, ende voorts dat de Revieren souden komen te beleggen, als in den Somer ende by laghe Wateren, soo vont zijn Princelijcke Excellentie ende den Raedt van State t'eenemael noodich, verstoeckende over sulcx haer Ho: Mo: deselve troupen voor het aenstaende Iaer mede te willen aenhouden ten minsten elcke Compagnie Duytsche tot *hondert vijftigh hoofden*, ende daer toe inwillighen voort Iaer de somme van *twee hondert seven-en-sestich duysent gulden*, waer toe derselver soldye soude koomen te monteren, ghenoomen zijnde na 'tlaechste ghetal ende de betalinghe derselver van maent tot maent precise te willen opbrengen aen handen van den Ontfangher Ghenerael, op dat by ghebreck van dien geen disordre en mocht vallen, ten waere dan ende soo langhe 't landt mocht werden ghebeneficieert met eenich Wtheemsch secours ende hulpe van haere goede gheallieerde, daer uyt de voorschreve betaelinghe soude konnen ghedaen worden.

Item tot nieuwe *wercken van Fortificatie*, soo van deser Landen Frontieren, als mede van de *Cleefsche steden*, eertijts van onser zijde aengevaert, als dienende grootlijcx tot een *beschut ende voor baille* van dese Landen, te willen voor het aenstaende Iaer mede inwillighen de somme van eens *drie hondert duysent gulden*, ende dat de somme in 't voorste van het Iaer mochte op-ghebracht werden, op dat de Fortificatie wercken, die men in February voorneemens was te besteden, door ghebreck van geldt niet te dier ende booven de behoorlijcke Prijse aen besteedet souden moeten worden, ofte half ghemaeckt blyven legghen. Maer dat deselve by dit middel mochten in defensie ghebracht worden, aleer de Vyandt weder te Velde quam, te meer oock door dien in 't voorighe Iaer mettet aengaen van de oorloghe so veele bestedinghen van wercken hadden moeten gedaen worden, dat deselve de gedane Petitien van *hondert vijftich duysent gulden* ende van *twee hondert vijf-en-twintigh duysent gulden* van desen Iaere verre hadden geexedeert; welck exces nu voorts oock most werden ghedaen; behalven dat noch eenighe Provintien recht voor den Oorloghe, bemerckende dat sy uytte Penningen totte Fortificatien versocht naer vereysch van de verseeckerheyt van de Frontieren niet konden geholpen worden, veel wercken selver by der handt hadden ghenomen tot eene groote somme monterende, dewelcke sy-lieden van hare *extraordinaris Consenten* waren inhoudende, soo langhe als sy daer af niet en waeren gherembourseert, causerende geene kleyne confusie ende discredyt aen de Gheneraliteydt, ende verdriet aen 'tKrijsch-Volck ende andere Crediteuren hier op geassigneert zijnde. 1622.

Beneffens desen noch te willen Consenteren *vijftich duysent* guldens eens voor 't Iaer, tot *gietinghe van nieuw Ghebschut*, sulcx als inden voorleden Iaere mede gedaen was.

Aenghesien voorts noodigh was dat een goet Legher te Velde werde ghebracht, ende ten minsten den tijdt van *vier Maenden* aldaer werde ghehouden, waer van de onkosten hier vooren ghementioneert, niet minder als teghens *twee honderd duysent guldens ter Maends* ende hooger most werden ghereeckent, ghelijck de selve in dit ende alle voorgaende Iaeren van den Oorloghe veel hooger in der daet waren gemonteert. Soo was noodig hier toe inne te willigen voor 't alderminste de somme van *acht hondert duysent gulden*.

Mitsgaders noch *twee hondert duysent guldens* tot lichtinghe van *vier duysent Guarnisoen hoofders* ofte *Waertgheldersen*, ende omme deselve te onderhouden voor ghelijcken tijdt van *vier Maenden*, dat 't voorschreve Leger geraemt wiert te Velde te sullen wesen, welcker dienst niet en kon ghemist worden, sonder het legher van gelijcke getal van ordinaris Krijschvolck te verswacken.

Voorts wiert als noch wederomme ten hoochsten gherecommandeert den Opheve van de *Ghemeene Middelen van Consumtie*, omme de voorschreve lasten, dewelcke buyten twijfel den Landen ten hoochsten beswaerlijck waeren, bequamelijcker te moghen vervallen, ende dat daeromme de Provintien, dewelcke de voorschreve middelen voor langhe in treyn ghehadt hadden, deselve voorts met goede Ordonnantien tegens alle *fraudes* ten besten willende beneficieren, oock na gelegentheyt so by verhooginge als by voeginge van andere nieuwe (soo veel doendelijck) te augmenteren, remitterende in desen noodt aen 't Generael ende 'tgemeene beste de kleyne Consideratien van 't particulier daer over gheimagineert. Ende belanghende de Provintien dewelcke de voorschreve middelen van Consumptie tot noch toe niet geheven hebben, dat deselve daer toe als noch met een goede Couraghe wilden verstaen, tot behulp van haer selven, ende mede omme met haere Bontghenooten te mooghen koomen in goede egaliteyt, dewelcke de Moeder is van alle Unien, op dat by faute van dien deselve in haere goetwillicheyt niet moedeloos gemaeckt en wierden: ende naer dien eenighe Provintien meest aen de Frontieren ghelegen zijnde hare platte Landen van des Vyandts excursien ende Brantschadt niet en konden bevryden, hoe konnen (seyden sy) deselve haer van seeckerder inkomen versien, als by opstellinghe van *Imposten* ende *Accysen* binnen hare beslooten Steden, dewelcke doch met *groot Guarnisoen* van 't Landt gestadich beset zijnde, van 't selve de meeste Penninghen souden trecken, ja groot inkoomen souden maecken, wanneer deselve voor het eerste opstelden de *Impositen* op de *Consumptien* van *Wijn, Bier, Gemael ende Slacht-Beesten* opten Voet van *Hollandt* ende *Zeelandt*, den welcken veele Frontiersteden van Brabandt ende Vlaenderen al voor langhen tijdt, sonder zwaricheyt, als hen daer by wel bevindende, aenghevaert ende naeghevolght hadden.

Versoeckende voorts dat haer Ho: Mo: by vervolch

1622. wilden continueren de *Contributie* ende quote van de Lantſchap *Drenthe* van *een teghens 't hondert* van 'tgene dat de andere ſeven Provintien ſoo ordinaris als extraordinaris van de Gheneraliteyt tot ghemeene defentie moſten furneren. Midts daer aen afflagh ſtreckende de Partyen van de laetſten ſtaet van Oorloghe, als twee *Compagnien te Peerden* ende *twee te Voet* met eenighe andere laſten daerin ghecoucheert, ende dat boven de *vijfhondert gulden* ter Maent, gaende uytte middelen van de conſumtie van *Coevorden*, altijdt ghereſerveert voort onderhout van de *Fortificatien* ende ghemeene wercken derſelver plaetſen.

Ghelijck mede de *Impoſten* ende *Contributien* in de Steden, Forten ende over de *platte Landen van Brabandt*, Vlaenderen, Wedde ende Weſter-Woldingher lant, gheleghen onder de ghehoorſaemheydt van haer Ho: Mo: ſulckx deſelve tot noch toe gheheven waeren ende vorder ghepractiſeert ſouden konnen worden; Mitsgaders over alle de andere quartieren onder den Vyant gelegen, ſoo verre men deſelve met des Lants Krijſchvolck ſoude konnen bereycken.

Ende dewijle de *Scheeps toeruſtinghe* te waeter teghenwoordigh ſoo ſwaer viel, overmits de menichte van de *Piraeten, op Zee roovende*, boven dien dat des vyant haevenen naer ouder ghewoonte beſet moſten blyven, ſoo dat de onkoſten daer over vallende, op verre naer niet en konden ghefurneert worden uyt te inkomſten van de Convoyen ende Licenten van de uytvaerende ende inkomende Coopmanſchappen, alſchoon dat deſelve geheven wierden op den ouden voet die daer van voor den Treves gheweeſt is, welcke *toeruſtinghe* ons nochthans voor al gherecommandeert moſt weſen, als zijnde ghenoeghſaem de Ziele van ons gheheele Lichaem, ende Vaderlant, het welck ſonder de ſelve ſoude nootſaeckelijck moeten verlooren gaen. Soo diende men niet alleen te continueren het recht van de voorſchreve *Convoyen ende Licenten*, maer oock het ſelve te augmenteren ſoo veel eenichſints doenelijck ſoude weſen, ende eyndelijck daer aen de goede hant te houden, dat de ordre op den ontfangh derſelver alreede ghenomen, ende noch te nemen, voor den meeſten dienſt van 't gemeene tot weeringhe van alle Frauden, preciſe ende ſonder conniventie werde gheexecuteert, niet ſoo ſeer regart nemende op eenighe ghewaende diverſie van Neeringhe in 't particulier, als op den dienſt ende verſeeckertheydt van den Lande in 't ghemeen, dewijle doch gheen groote diverſie van Neeringhe kan gecauſeert worden, als 't middel over al eenparelijck ende in oprechtigheyt wiert ontfangen en geinnet: inſonderheyt mede dat tot ſeeckerheyt van alle het ſelve haer Ho: Mog: eenmael tot *Verpachtinghe van het vierde part* tot beter voorkominghe van de frauden, ende op dat deur alſulcke benefitien van het middel de groote onkoſten van de *Veylinge der Zee* ende binnen ſtroomen alleen daer toe ghereſerveert, bequamelijck mochten ghevonden worden.

Gelijck mede te willen accorderen in de continuatie van 't Generale Middel van *veerthien guldens* op 't *hondert Witt Souts*, ende thien guldens op te *Kijnen* tot laſte van den Panneman, ende dat de inkomſten van dien in handen van den Ontfanger Generael Doubleth mogen komen.

Ende ten laetſten, dat haer Ho: Mog: als hier van de beſte kenniſſe hebbende in de reſpective Provintien deſe Petitien ſulckx wilden bevorderen, dat daer af een vruchtbaere Reſolutie ten ſpoedighſten inghebracht werde, naerdemael dat de Conſenten van dat jaer terſtont daer aen ginghen expireren, ende mits dien door het vertreck van dien ende interſtitie groot ongheval den Landen haeſt ſoude konnen overkomen, ende immers voor al mede te willen letten ende procureren, dat deſelve Petitien volkomentlijck ende *ſonder Defecten* mochten inghewillight worden, aenghеſien dat deſelve op 't laeghſte genomen zijnde, daer aen het minſte manquement niet en mocht zijn, ſonder te ſtellen het Generael in 't uytterſte verloop en confuſie, en dat de andere Conſenten daer mede t'eenemael vruchteloos wierden gemaeckt met ruyne van't Vaderlant.

In 't voorgaende Boeck is alreede ghеſeydt van de Belegeringh van Gulick, hoe ende in wat maniere deſelve Veſtingh ſich eyndlijck heeft in Februario oder gegeven / is te ſien uyt volgende Capitulatie. 1622.

Articulen ende Conditien, waer op die van Gulick haer hebben overgegeven.

I.

INden eerſten ſal niet toe gelaten worden, dat eenighe veranderinge ghеſchiede in de oeffeninghe van de Religie, althans in de Stadt gepleecht wordende. Capitulatie van Gulick.

II.

Sal den Gouverneur, Capiteynen, Officieren ende Soldaten te Peert ende te Voet, Majoors, Commijs, ende Chirurgijns, voorts oock alle andere in der Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden dienſt hier weſende, ſonder exceptie van perſonen, 't ſy dat ſy gedient hebben aen de ſijde van ſijne Majeſteyt van Spagnien, harer hooche: in Brabandt, ofte eenigh ander Potentaet, wie deſelve ſijn mach, accordeert worden, om vry ende Vranck, met vliegende vendelen, wapenen, brandende lonten, koghele in den Mondt, ende ſlaende trommelen, oock haere Vrouwen, Kinderen, Familien, ende Bagagien, waghen ende peerden, ſelfs oock alle waepenen van verſtorven, verloopen, ende krancke Soldaten, ſonder te doen over yemant eenige recerche, onder wat pretext ſulcx oock ſoude konnen gheſchieden, te moghen uyt trecken, wel verſtaende, dat ſy geen wapenen uyt het Magaſijn ſullen nemen.

III.

Sullen met den Gouverneur t' ſamentlijcke, Capiteynen, ende Officieren vry ende vranck uyt trecken, den Generael van de Artillerie, Majeurs, Canonniers, timmer-luyden, vier werckers, Conducteurs, ende alle andere onder den Train van de Artillerye ghehoorende.

IV.

Sullen voor den Gouverneur ende die t' ſamentlijcke uyt-treckende Compagnien wagens, Karren, ende Peerden gegeven worden, om haer-luyder Bagagien ſeeckerlijck tot *Niemegen* toe te brengen, van daer ſy oock deſelve vry wederom ſullen laten keeren.

V.

Sal voor den Gouverneur, ende t' ſamentlijcke Capiteynen, Officieren, Ruyters ende Soldaten, ſonder eenige exceptie van perſoonen Saufconduict, voor Coninclijcke Majeſteyts in Spaignen Krijſch-volck, harer hooch-heydt in Brabandt ende andere Potentaten, met denſelven in verbinteniſſe ſtaende, gegeven worden, ter tijt toe ſy-luyden tot Nimmegen toe ſeeckerlijck ſullen gearriveert ſijn.

VI.

Ende oft ghebeurde, dat die Krancken niet en konden mede uyt trecken, ſal den ſelven toeghelaten worden, om ſoo langh binnen Guylick onghemoleſteert te blijven, tot dat ſy geſont ende bequaem ſijn om voort te trecken, op ſulcken val ſullen henluyden oock waghens ende Karren met Sauf-ſenduict tot Nimmeghen toe mede gegeven worden.

VII.

Sal den Officieren, Ruyteren, ende Soldaten voor deſen buyten de kleyne Stedekens, vryheden, ende Ampten, op Vorſtelijcke huyſen, ende elders Garniſoen ghehouden, ende hare Vrouwen, Kinderen, Goederen, ende Meublen aldaer noch hebbende, ende voor de Belegheringhe hier in ghetrocken ſijnde, toe-gelaten worden om die ſelve geduyrende deſe capitulatie in te halen.

VIII.

Sal den Officieren, Ruyteren, ende Soldaten, Goederen hier te Lande hebbende, ende in deſe ſtadt ſich vindende, toe-gelaten worden, om binnen 's Iaers-tijts vry ende ſonder eenighe moleſtatie hare Patrimoniale Goederen, huyſen, haven, Meublen, ende andere, niet uytgeſondert, te verkoopen, ende allieneren ofte anders waer henen te tranſporteren.

Sullen

Digitized by Google

1622. IX.

Sullen Gouverneur, ende Capiteynen op haer luyder vertreck ofte uyttocht, in de ſtadt ende op het Kaſteel laten alle ammunitie van oorloch, met de Granen, dewelcke noch niet geconſumeert zijn, ſonder deſelve met ſich wech te nemen, ofte door eenige andere practique te veralieneren.

X.

Sullen Gouverneur ende Capiteynen gheene papieren, brieven ofte Documenten, die de Stadt ofte het Lant van Gulick ofte andere aengaende ende dienende tot profijt ofte ſchade der Hertogen van *Brandenbergh* of *Nieuburgh &c.* wech voeren, maer in handen deſſelven ſtellen, d' welcke ſal ingheſchickt worden, om deſelve t'ontfangen.

XI.

Sullen geen Officieren, Ruyteren ofte Soldaten om eenighe ſchulden, onder wat pretext het ſoude konnen geſchieden, aenghehouden worden, doch ſoo yemant ſchult hadde te pretenderen, ſal hy met ſchriftelijcke verſekeringhe ſich contenteren, ſullende de ſchult binnen korten tijt betaelt worden.

XII.

Sullen alle Bedden, ende derſelver toebehoor, dewelke de Natien van buyten mede in de Stadt ghebracht hebben, denſelven wederom gegeven worden, dien zy toebehooren, dewelcke ſich oock daermede ſullen contenteren, ghelijckmen deſelve nu vinden ſal, ſonder nu oft hier namaels de Capiteynen ofte officieren daer om aen te ſpreken ofte moleſteren.

XIII.

Harer Churvorſtelijcke Doorluchtigheyt van *Brandenbergh* be-eede officieren en Dienaren, hier aengeſtelt zijnde, ende althans noch reſiderende, van wat qualiteyt ofte conditie deſelve moghen weſen, ſal geaccordeert en toeghelaeten worden: Inghevalle zy by haere dienſten niet en ſouden ghetolereert worden, nochte daer by willen continueren, dat henluyden als dan, tijt van een jaer (ſonder deſelve met andere laſten te beſwaren ofte arreſteren) mach gegeven worden, om ſo veel haer reſterende ampts als private ſaecken in volle ghe-rechtigheyt te brengen.

XIV.

Sal mede allen en yeder Burgheren en Inwoonderen deſer ſtadt, willende van hier anders waer heen trecken en gaen woonen, geaccordeert worden, dat zy binnen jaer en dach, hare huyſen, hoven, goederen en meublen, niet uytgeſondert, vry en onverhindert moghen verkoopen en anders waer henen, met hare perſoonen en familien ſich transfereren.

XV.

Deſe Articulen geteeckent en onderſchreven zijnde, ſullen Gouverneur ende Kapiteynen aen den Heere Grave van den Berge, *twee Oſtagiers* gheven, tot dat de Articulen, nopende den Gouverneur ende Kapiteynen, voltoghen zijn, ende op haerluyder uyttocht, ſal den welghenoemden Heere Grave gehouden zijn oock twee Kapiteynen tot Oſtagiers te geven, om ſoo langhe by henluyden te blyven, tot datſe ſeekerlijck met hare Officieren, ſoldaten ende bagagien tot *Nimmegen* ſullen gearriveert zijn.

XVI.

Deſe Articulen ghetekent en de Oſtagiers ghegeven zijnde, ſal den Gouverneur ende Capiteynen toeghelaten worden, yemant aen zijn Excellentie den Heere Prince van Orangien te ſenden, en by ſoo verre binnen twaelf daghen naer dato van deſen *effectuelijck gheen Cours van Vivres* ten minſten van *drie hondert waghens* in de ſtadt ſouden komen, ſullen zy ghehouden zijn de ſtadt over te geven: Ghelijck zy oock daer toe ſullen gehouden zijn, wanneer de voorſz perſoonen niet ſouden wederkomen.

Aldus ghedaen ende gearreſteert onder de Signature van den voorſchreven Gouverneur en Kapiteynen op den xxij. January 1622. Was ghetekent by Graef *Hendrick van den Berghe*: ende by *Frederick Pijthan*, ende alle de Kapiteyns.

Een gheſette tijt / gheen ontſet komende / zijn uyt ghetoghen twee- ende twintigh Compagnie te Paerde ende te Voet meeſt Duytſche / doch oock eenighe Franſche ende Engelſche: werdende de capitulatie eerſt den 17. January geteekent deur Capiteyns van de dzie Natien. Maer doen niet komende accoꝛderen / alſoo Pythan tot aen Paeſche uytſtel verſocht / zijn den 22. weder t'ſamen gekomen / ende geaccoꝛdeert op een termijn van twaelf dagen. 1622.

Dit verlies was meer de reputatie (zijnde in't Jaer tien deur de wapenen van Vranckrijck, van deſen ſtaet / ende van de Voꝛſten ingenomen / ende was een beginſel van navolgende bloedige oorlogh in Duyſlant) als vaſtichept van den ſtaet raekende: zijnde verre gelegen / en 'tlant veel koſtende. Aen de Spaenſche nochtans heeft het namaels veel commoditept gegeven; tot logement ſo van haer als van haerder Vzienden troupen / die veel mael winterquartier namen in 't Lant van Gulick.

Dit jaer / zijnde nu de Spaenſe Nederlanden onder regeeringh van d'Infante Iſabelle (ſijnde de Erts-Hertoch Albertus in Julio des verleden jaers na eene langduyꝛige zwackheyt geſtoꝛben) een Vzouwe / hadde men mogen hopen minder effect ende gewelt van wegen de Spaenſche: en eenige opening tot vrede of treves: maer hoe-wel ghedurich d'een of d'ander van op Neutrale boden woonende perſonen quamen de tonge ſchzappen: ſo is doch geen intentie geweeſt / als om aen d'eene zijde alle kracht ende gewelt aen te bzengen / en aen d'ander zyde alle mogelijcke defenſie te doen / en daer na weynich te luyſteren.

Hier voꝛen is oock alreede mentie ghemaeckt van klachten: Dat de Koningh van Denemarcken naer zijn welghevallen de Tollen ſoo verhoogde. In't begin van dit Jaer quam een Bzief van de Vereenighde duytſe Hanſe-ſteden aen deſen ſtaet / ſiaer geallieerde / waer in ſy weder nieuwe klachten deden oꝛer de tollen. Deſe manieren van doen zijn voꝛſake geweeſt / dat naemaels de Koningh in wapenen komende / niet ſoo veel hulps van deſelve ſteden heeft ontfanghen / als hy ſich wel hadde ingebeeldet. Want het niet ghenoech was voꝛ pzetext te nemen de Duytſche vryheyt ende Evangeliſche Religie: als hy ondertuſſchen zijn particulier ſocht: ende zijne nagebuyꝛen te ſeer exactioneerde. Ende dit was het eenighſte motijf ende fundament waer op in 't Jaer Seſtien hondert ſeſtien de gemelde ſteden met deſen ſtaet alliantie maeckten: want hoe-wel deſelve na de letter ſcheen generael: ſoo waſt nochtans in der daet eygentlijck ende alleen ter occaſie ende beſcherminghe der Commercien deur den Koningh van Denemarck ſteets geincommodeert voꝛdende. Ende hoe wel deſen ſtaet niet wepnigher als deſelve Steden oꝛſaecke hadden van klachte; nochtans / om de hoope van den Koningh t' embarqueeren in den Oꝛlog voꝛ de proteſtantſche ſake in Duytſlandt / ſoo wiert ſulcx gediſſimuleert ende alles niet als voꝛ notificatie aenghenoomen / ooch was deſe ſtaet niet te bzeeden met deſelve Hanſe-ſteden, ter oꝛſaecke ſy niet voldeden / na de meeninghe van deſen ſtaet / het Tractaet in 't Jaer 1616. gemaeckt / als hier na noch ſal werden geſept.

Om aen te wijſen hoe ende in wat manieren de Anſe-ſteden alleer hadden gecontracteert met den Koning van Denemarck; dient alhier geſtelt het volgende verdrach of Tractaet / genaemt van Odenſee: allwaer het alcer gemaeckt was.

DE weten zy allen en een ygelijcken. Nadien ſich eenige miſverſtanden tuſſchen den Doorluchtigſten, Grootmachtigen, hoochgeboren Vorſt ende Heere, Heere *Frederich* de II. tot Denemarck, Noorwegen, der Wenden en Gotthen Coninck; Hertoch tot Sleſwijck, Holſteyn, Stormarn en Ditmarſchen; Graef tot Oldenborg en Delmenhorſt, &c. en zijn Coninckljke Maj: onderdanen, des Rijcx Denemarcken ende Noorwegen, aen d'eene zyde, en die Eerbare *Anzeeſteden* en derſelver koopluyden, ter andere zyde, van weghen navigatie, hantering en anders, gelijk als hier na gemelt wort, onthouden hebben, dat nademael Hoogſtgemelten Koning tot Denemarck, Noorwegen, &c. heeft op't

1622. aenſoecken der ghemelte *Hanzeeſteden* een handels dach tot *Odenzee* in *Funen*, op den dach *Iohannis Babtiſtæ* daer ſelven heen te komen, ende den volghenden dach, de handelingh aen te gaen, daer oock zijn Coninckliycke Majeſteyt ſelfs, ſampt des ſelfs Rijcx-Raden, ende van wegen ende uyt bevel der gemeene *Anzeeſteden*, die Eerbare, Voorſichtige, Hoochgeleerde, ende Wijze Heeren, *Claes Bardewijck*, Borgermeeſter; *Bartholomeus Tynnaffel* Raetman ende *Nicolaes Wulf* Secretaris tot *Lubeck*; *Iohan Rulwagen*, der Rechten Doctor ende Syndicus, en *Iohan Plander* Raetman tot *Bremen*; *Hieronimus Byſenbeeck*, ende *Hieronimus Huge* Raetman tot *Hamburgh*; *Lambartus Kerckhof*, der Rechten Doctor, ende *Berent Pauls* Raetman tot Roſtock; *Iorge Smitterlouws* Borgermeeſter, en *Nicolaes Steffen* Raetman tot *Straelſund*; *Iochem Ruge* ende *Georgius Tredeman* Raetsmannen tot *Wiſmar*; *Lubbert van Winſen* Licentiaet, Burgermeeſter, en Magiſter *Iacobus Helm* Secretarius tot *Deventer*; *Iochem Regelsdorph*, ende *Pieter Iramboldt* Raetsmannen tot *Stettin*; Magiſter *Iochem Panſow* Syndicus, en *Iochem Erick*, Raetsman tot *Gripswalde*, aengekomen zijn, en hebben ſich nae verſcheydene gehouden onderhandelinge de voorſchreve miſverſtanden eyndelijck in 't goeden veraccordeert ende verdraghen, ghelijck verſcheydentlijck volght: ende eerſtelijck, voor ſoo veel de miſverſtanden ſich in *Noorwegben* belangen, zijn deſelve in voeghen als volcht verdragen: namentlijck, na dien die burgers tot *Bergen* in *Noorwegen* hebben die navigatie Suyden ende Noorden van wegen haer Vaderlant ende ſonderlingh d' oude Coninckliycke privilegien, oock in ghebruyck ghehadt, ende die van de *Hanſe Steden* daer teghens gheene privilegien hebben, ſoo ſullen ſy die ſelve voortaen gebruycken, oock Noordtvaerders uyt reeden, maer ſy ſullen *twaelf* Iaer na date deſes Noordtwaerts niet meer dan met vier en twintich Scheepen ſeylen. Willende nochtans ſijne Coninckliycke Majeſteyt ſich voorbehouden na alſulcke *twaelf* Iaren andere ordre te ſtellen, ende die van *Bergen* meer oft min na 't welbehagen ende goet duncken van ſijn Majeſteydt te vergunnen: edoch ſoo die Steeden vermeenen dat die van *Bergen* tot ſulcx niet gherechticht ſullen ſijn, en ſy dieſwegen met recht aenſpreecken willen, ſo ſullen die van *Bergen* dieshalven voor ſijne Coninckliycke Majeſteyt te rechte ſtaen en antwoorden: maer ſullen oock die van *Bergen* geene vreemde, dewelcke niet geſwooren onderdanen van ſijn Coninckliycke Majeſteyt ſijn, tot ſich in hare handteringhe na Noorden in laten, op dat alſoo door inlatinge der vreemden, de Coopman tot *Bergen* aen ſijne handteringe niet verhindert werde. Het ſal den borger wederomme vry ghelaten werden, met den Coopman te koopen, vercoopen, ende te handelen, en ſal geen gebodt oft verbodt geſchien, daer door ſulcx verhindert werde; oock ſoo eenich ſtatuyt hier tegens voorhanden waere, dat het ſelve ingetrocken ſal ſijn: op dat de hanteringhe te *Bergen* te meer vervordert werde, en ſullen die Burgers tot *Bergen*, wanneer ſy wederomme komen van 't Noorden, niet datelijck na *Hollandt* oft andere plaetſen loopen, alvoorens met haren viſch ende waren tot *Bergen* koomen, maer ſoo dieſelvighe alſdan haren viſch ende waeren tot *Bergen* niet verkoopen, ſal haer vryſtaen deſelve op andere plaetſen na haer welghevallen te brenghen.

Oock ſal den *Noorman* niet verplicht ſijn, hoe duyr hy ſijnen viſch ſal geven, maer ſal hem vry ſtaen wanneer hy den viſch gevanghen heeft denſelven na ghelegentheyt te verkoopen, ghelijck oock den Coopman vry ſtaet ſijne waren aen te ſlaen; maer ſullen aen beyderſijts Godt, ende de liefde des naeſten voor oogen hebben, en een den anderen met ſijne waer boven de billigheyt niet overloven noch over ſetten. En wanneer de Coopman den viſch van den *Noorman* incoopt oft aenneemt, ſoo ſal hy datelijck daer voor de betalinghe doen, 't ſy aen waer oft gelt, ghelijck ſy dat eens worden, en den Norman over drie daghen na dat de viſch ghelevert is, oock datelijck na den beſloten koop gheſchien ſal, met de betalinge niet ophouden: maer in cas het gheſchiede, ſoo ſal de Coninckliycke Amptman behoorlijck inſpectie doen, op dat hier in geen indracht gebruyckt noch den *Noorman* buyten nooth, ende ſonder oorſaecken opgehouden werde. 1622.

Ende ſullen de Koninckliycke Amptluyden den Koopman tot ſyne uytſtaende ſchult nae behooren en *Lobe recht* verhelpen. Maer ſal den Koopman egeenen Burger ſynen dienaer, knecht ofte jonge ontrecken, noch eenige der ſelven huyren, hy ſy dan te vooren jaer ende dagh uyt ſynes Heeren, des Burgers dienſt geweeſt. Gelijck ſig dan veel vreemde Koopluyden in de *Hanſeſteden*, onder deſelve Privilegien niet gehoorende, onderſtaen, den gemeenen Koopman ende tot nadeel der Borgers tot *Berghen*, het Winterleger tot *Berghen* te houden; ſal voortaen daer in verſien worden, dat ſulcx niet geſchiede, en de vreemde Coopman, die in de *Hanze* en Comptoir by die bruggen niet en hooren, geen Winterleger houde, als alleenlijck vermoge der Privilegien, tuſſchen den beyden Kruysdagen tot *Berghen*, ende dat hy alles in dien daghmarckt handelt, ſal worden toegeſtaen. En overmits ſulcx wort vergunt, ſoo ſal de vreemde Koopman by die van Bergen logeren, en geen Duytſche Koopluyden, dewelcke in de *Hanze* en Comptoir by de brugghen niet ghehooren in nemen, noch ophouden. Ende ſal den vreemden Koopman niet gedwonghen worden ſyn Schip aen de bruggen te leggen, en dienvolgens hem oock vry ſyn, met den Koopman of Borger te handelen, hy leyt met ſyn Schip aen de Brugghe of niet. Wyders terwijl in de privilegien uytdrucklijck verſien is, dat de Duytſche Koopman niet meer victualie ſal inkoopen, als hy tot ſyn eygen nootdruft behoeft, ſoo mach hy evenwel ſulcx binnen en buyten den daghmarckt doen, maer die proviant niet op Schepen verkoopen, of uytſlaen; edoch ſoo een ſyn Heer een tonne Butter, of diergelijcke geringe waren in ſyne Huyshoudinge overſendet, ſal buyten perijckel ſyn, en ſal oock den Koopman ſyn ware niet in andere plaetſen verkoopen: als oock die geene die daer toe gerechtight ſyn; als mede geen *Silver* en *Craemwerck* in de Huyſen of anders omdragen, of verkoopen, noch op de brugghen met kramen niet ſtaen. Alſo dan door den *Beſemer*, door welcke Viſch in groot getal wert gewogen, wel bedroch geſchieden konde, ſo ſal voortaen met den *Beſemer* niet meer Viſch, dan wat gheringher als een Waegh is, ghewooghen worden; maer wat een gantſchen dagh of meer is, ſal het ſelvighe alles met des Raets tot Berghen gheteeckende *Loothen* worden ghewoghen, ende ſullen die *Loothen* by 't oude ende eenerley gewichte blijven, ſoo ſal 't ghewicht: de *Punder* ghenaemt, in den Raedt tot *Berghen* in bewaeringhe en aen een ghemeene plaetſe zijn, daer een yeder toe komen kan; ende ſullen de Amptman, Burghermeeſter, ende Raedt tot *Berghen* alle Iaer, en ſoo dickmaels die nooth ſulcx vereyſcht, ende voor goet aengheſien wort, of by haer verſocht ſal worden, die *Loothen* en ghewichten beſien, ende by haere plichten, daer mede ſy ſyne Coninckliycke Majeſteyt verwandt ſyn, juſtificeren, op dat ſy in haeren Eedt onverkort blijven; oock ſal een yſeren *Elle*, ghelijck de oude Noordiſche *Elle*, aen 't Raethuys ghehanghen worden, op dat een yeghelijcken daer van de maet kan nemen, ende nae deſelve lenghte ſullen de *Ellen* ghemaeckt ende ghehouden worden, ende een yeder, die in ofte uyt meeten, ſullen deſelve en geen andere ghebruycken. Maer alſoo eenighe huyſen op het ſtrandt, 't welcke teghens de Privilegien is, ghebouwt ſyn, ſullen deſelve tot vorderlijcke ghelegentheyt beſichtight werden, ende wat naer ondervindinghe ſonder ſyn Koninckliycke Majeſteyt, en des Rijcx nadeel te verdraghen is, ſal ſigh ſyn Koninckliycke Majeſteyt ghenadigh betoonen, en ſal ondertuſſchen niet nieuws op 't ſtrandt ghebouwt, maer alleen 't ghebouw, ſoo 't daer teghenwoordigh ſtaet, in beter ende vaſter ghebouwte gehouden worden. Dewijl dan recht ende billigh is, dat een yeder ſyn Overigheydt van 't Landt, en Stadt daer in hy woont reſpectere, ende haer rechten ende gehoorſaemheyt na kome, ſoo ſullen alle Ambachtsluyden, die tot *Bergen* woonen, ende verders daer komen, ſullen onder 't ghemeen Stadts recht, ende Borgherlijcke plichten

der

Digitized by Google

1622. der Stadt *Bergen* syn, ende zijn Koninclijcke Majesteyt voor hare hoochste Overicheydt te kennen, en te houden; daeromme oock haer vry zy Noordische ende andere hantwercken te leeren; so sy oock van de Coninghen tot Norwegen eenighe Privilegien hebben ende produceren, sullen die selvige oock genieten. Insgelijcx sal oock de Duytsche Coopman syn Coninglijcke Majesteyts Hoogheyt, gerecht, gebodt, ende verbodt, in saecken soo niet aen 't Comptoir ghehooren, ende teghens hare Privilegien syn onderworpen ende ghehoorsamen. Wanneer sigh een Coopmansgesel wil tot *Bergen* ofte anders in 't Rijck neder setten, soo sal hy eerstelijck synen Heer ende Marschap reeckenschap en bescheyt doen, ende soo dierhalven misverstanden mochten voorvallen, sal den klager volgens recht, tegen den beklaeghden, al voorens hy sigh neder setten sal verholpen werden; Ende naedemael een groot getal van *Hantwerckers* van *Bergen* syn vertrocken, en hebben met den anderen, die daer ghebleven zijn, haer kleynodien ende meubelen ghedeelt, ende haren deel den Amptman *Christoffel Walckendorf* gegeven, ende sigh met hem verdraghen na inhout der verkreghen verseghelden briefs; maer soo die geene die vertrocken syn hier over ghemelde *Christoffel Walckendorf* aensprecken, soo sal hy haer antwoorden; Ende dewijle de *Hantwercken* althans syn Coninclijcke Majesteyt, ende niet den Coopman verbonden, oock onder Burgherlijcke plichten tot *Bergen* zijn, soo sal het volghens haeren brief ende Segele nae bescheydinghe der selven, behoorlijck ghehouden werden. Die gene oock die Adventuriers en Boden hebben ghehadt, die haer eyghen syn geweest, ende daer voor haer geene vergoedinghe ghescheit was, die sullen haer nochmaels nae billicke waerdye vergoet werden; soo sal oock den hantwerckers tot haer uytstaende schulden nae Lohe ende recht verholpen worden. Alsoo dan *Jochem Schullingh* een *Boode* nae *Bergtschen* rechten met recht en oordeel overwonnen is, soo wort het daer by ghelaten, doch de voorschreve *Schullingh* voor behouden syne gherechtlicke nootdruft voor syn Coninclijcke Majesteyt, gelijck sich dat naer rechten behoort, te soecken. Dewijl oock misverstant tusschen den Coopman ende *Andries Schrijver* tot *Bergen*, van weghen een ghebouw achter synen Thuyn gelesen is, in cas alsulck gebouw noch niet voltrocken is, soo sal *Andries Schrijver* daer mede soo langhe stil staen en ophouden, tot dat sulcx is beschtight. Maer soo het bereyts voltrocken is, soo sal het by die Sententie soo dieswegen uytgesproocken is, verblijven, tot soo langhe de selve met recht wederleyt ende retracteert wort. Ende dewijle dan den Duytschen Coopman die handt-tieringe in *Noorwegen* alvooren is ghemelt, vergunnet wordt, soo sal oock wederomme den *Noordischen* haere handttieringhe, vryen in ende uytvaert in der *Wendischen Hanzesteden*, stroomen ende Haven vry ghelaten worden.

Volgen de Deensche Articulen.

HEt sullen de Onderdanen van 't Rijck *Dennemarcken* in den *Wendischen*, en *Hanzesteden* derselver stroomen en Havenen haere handt-tieringe, vryen in ende uytvaert hebben, haere goederen ende waeren te verkoopen, oock tot geenen sonderlicken koop ghedwongen worden: ende soo sy hare goederen niet verkoopen, sullen met deselve te rugghe seylen, waer 't haer belieft; ende sullen met geen nieuwen tol of andere oplaghen beswaert werden, volghens inhoudt der privilegien. Wanneer oock de Deensche Wijn na *Lubeck* brenghen, die sy daer niet verkoopen willen, soo sullen zy niet opghehouden, maer om den ghewoonlicken tolle doorghelaten werden, het zy in groote of kleyne stucken; maer wil de Deensche deselve daer verkoopen, soo sal hy de selvighe in dat *Lohe-huys* brinhen laten, ende daer mede handelen na ghewoonte. Desgelijcken sal oock *Hamberger Bier* doorghelaten, ende van yder tonne *drie schellinghen Lubs* voor tol ghegheven werden, maer soo wanneer dat bier tot *Lubeck* uyt des Raets Kelder ghekoft wordt, soo sal daer van ghegheven werden wat ghebruyckelijck is; oock sullen die Deensche Onderdanen, wanneer sy met Koorn tot *Lubeck* ofte andere Steden aenkomen, niet gedwongen werden dat Kooren uyt haere Schepen in *Pramen* te brenghen, maer die de *Pramen* ghebruycken ende haer kooren om bequaemelickheyts wegen daer in brenghen wil, die sal daer voor redelick huyr geven, ende niet over de billigheydt overschat worden; of soo sulcx ondernomen wiert, op 't aensoecken aende Borgermeester, daer in behoorlick sal werden versien; ende die tot verkoopinge synes Koorens wil gebruycken eenen aengestelden Makelaer, mach het doen, maer die geen Maeckelaer begeert, en zyn Kooren selfs verkoopen wil, dien sal het oock vry staen, mits den Maeckelaer wat ghebruyckelijck is betaelt werde. Alsoo sigh dan oock die Deensche Steden beklaghen dat tot *Hambergh* nieuwe beswaringhen, op *Witlinghen*, *Schollen*, *Butter*, en *Laecken* ghemaeckt zijn, soo sullen de selvighe soo daer van nieuws op gheseth sijn, teghens de Onderdanen van 't Rijck Denemarck afghedaen; ende wijders niet ghevordert werden; soo sal oock dat *Packen* ende *Tonnengelt*, in tamelijcker maten ghehouden, en op dat de ghemeene hantteringhs man over de billigheydt niet overschat werden; wanneer oock die onderdanen van 't Rijck *Denemarcken*, *Haringh* naer *Lubeck* brenghen ende niet verkoopen, maer deselvighe wederomme te rugghe scheepen willen, soo sal deselve *Haringh* teghens haeren wille niet ghezirckelt, maer haer ghelijck zy daer ghebracht is weder te rugghe wegh ghelaten werden. Den *thienden Penninck* sal van de afstervende *Duytschen* op der *Anse*, op *Valsterbo* ende *Schoner* naeghelaeten goederen, niet ghenomen werden, ende anders in't Rijcke Denemarck alsoo ghehouden werden. Wanneer eenen uyt de *Hanzesteden* in 't rijck sigh Burgerlick neder ghestelt heeft, ende sterft, ende heeft sijne Erven in de *Hanzesteden*, die sijne naeghelaetene goederen, uyt het Rijck vorderen willen, soo magh den *thienden penningh*, van deselve naeghelaten goederen ghenomen worden, ende anders niet; daer teghens sal oock van den Deensche, die in de *Anzesteden*, of der selver gebiet sterven, den *thienden penningh* oock niet ghenomen werden. Die om *Lubeck*, *Hamburgh*, *Rostock*, *Straelsondt*, *Witmar*, *Luneburgh*, ende *Dantzich*, sullen ende moghen dat gantsche Jaer over met Prelaten, Ridderschap ende Borgheren in de Steden, daer sy legghen, volghens Privilegien, vry handelen, koopen ende verkoopen, ende die andere Steden op haeren vitten tot *Martini*, ende in de Rijcxsteden tot op *Michaelis*, maer in de Herfstmercten in de Steden moghen sy handelen met yeder een, ende vermagh den selven Coopman, in de vrye merckten in de Steden, met zijne waren in huysen, solders, ende op de merckt vry staen, vermoghe haere privilegien. De Duytsche Coopman sal geen *Somer-haringh* insouten, maer sigh van den rechten Haringhvangh ten behoorlijcken tijde ghebruycken. De Duytsche Visser sal oock uyt den *Wendischen* ende *Hanzeesteden* voortaen van yeder Vischschuyt ofte Boot een *Schellingh* groot, ende van een yeder *Rem drie wal Haringh* gheven. De Duytschen sullen den Warnemunders, ende wederomme de Warnemunders den Deensche geene schaden aen haere netten doen, maer die daer teghens doet, sal den schaden betalen en strafbaer syn. Den tol van Haringh ende andere goederen, sal aen die plaetsen, daer die Stede vermoghe Coninck *Frederick* &c. privilegien bevrijt zijn, nae den inhoudt vande Coningh *Woldemari* privilegien, ghenomen werden.

Alsoo dan die van Colbergh een affschrift eenes koopbriefs, den welcken sy over haere *vitten* vande Koninck *Woldemaro* souden hebben verkregen, soo die nu sulcke Copie met haeren *Originali* konnen bevestigen, soo sullen sy de Ardepacht van sulcke *vitten* verschoont blijven, maer den *Rudertol* sullen zy betalen.

Digitized by Google

1622. Die van *Stettin*, ſullen uyt genadighſte gheneghentheydt, ende door bede van die van *Lubeck*, van den *Ardtrenthe* ende *Rudertall* verſchoont worden, ende ſullen die *Wendiſche* Steden, ende die van *Stettin* eenen *Groot* tot *Rudertall* te geven ſchuldigh ſijn, ende niet meer. De *Boerenmerckt* op *Falſterbo* ſal op de *Sundiſche vitten* verſet werden. Soo dan de Viſſchers dat Hooftleger tot *Valſterbo* verlaten, ende ſigh op kleyne *Viſchleger* begeven, ſal daerin verſieninghe gheſchieden, ten eynde het Hooftlegher tot *Valſterbo* niet verlaten, maer door die Viſſchers beſocht werde; in cas dieſelve aldaer plaetſe ende ruymte hebben te viſſchen; ſo ſal oock geen Viſſcher over ſes tonnen Haringh inſouten volghens het Modeboeck; inſghelijckx ſal geen Haringh in de Schuyten gheſouten maer te lande ghebrocht werden, op dat deſelve te beter bewaert werde, ende zijne Koninclijcke Majeſteyt daer van zijn behoor gheniete; ende ſoo die van *Roſtock* ſigh weghens eenighe Solders halven die op haeren *vitten* ſullen ghetimmert zijn, beklaghen, de welcke die Kercke onder handen heeft, en by die van *Roſtock* beweſen wort, dat deſelve Solders op haere *vitten* ghebouwet ſijn, ende haer toe ghehooren, ende die voorſtanders vande Kercken geene billige ende rechtmatige reden en hebben, ſoo ſullen die afgeſchaft werden; ten ware die van Roſtock willen daer in conſenteren. Die Duytſche Compagnie op *Valſterbo* ſal met de privilegie, ghelijck tot nu toe, verblijven, maer de misbruyck dat den Coopman meer Bier daer heenen voert, als hy tot ſyne eyghen nootdruft behoeft, ende wederom by gantſche of halve tonnen en anders verkoopt, daer door ſijne Koninclijcke Majeſteyts accijs verkort wort, ſal afgheſchaft werden; maer die voorſchreve Compagnien hebben tot *Coppenhaghen*, *Elnboghen*, *Landtscroon* ende *Uſtede*, ſal het eerſtelijck aengaende de Compagnien tot *Coppenhaghen*, by des Konincks *Frederick* loffelijcker ghedachteniſſe uytſpraecke ghelaten werden, dat die Duytſche Compagnien ſijn, terwijl dan die Duytſche Compagnie voorgheroerde maten in die Deenſche ghetransfereert, nae dien zy een renthuys ende Burgherplichtigh gheweeſt is, en ſoo dan die ledighe Duytſche geſellen niet op die ghebouwde Deenſche Compagnie gaen willen, welcke haer vergunt ſal zijn, ende een huys koopen of hueren willen, daer inne zy haere vergaderinghe moghen hebben, dat wort haer vergunt. Kan 't oock, na behooren beweſen worden, dat die Duytſche ledighe Coopluyden dat ghemelte Huys erffelijck ghekoft hebben, dat ſal aenghenomen, ende daer op ghenadighſte ende billicke beſcheyt ghegeven werden. Oock vermoghen die Duytſchen tot *Elnboghen*, *Landtscroon* ende *Uſtede* huyſen koopen ofte huyren, daer inne ſy haere ſocieteyt als voor ghenoemt, hebben, en in diervoeghen gelijck tot *Coppenhaghen* vergunt ſyn. Edoch ſullen die van de Compagnie geen Bier ofte Wijn uyt tappen, noch ſigh eenige beſondere privilegien aenmatigen; oock ſullen die huyſen, die zy koopen ofte hueren, als vooren in Burgerlijcke plichten en rechten blijven; en ingeval die Coopluyden met den Raedt in de Steden daer de huyſen zijn als voorgemelt, tot hare vergaderinge koopen ofte hueren, handelen, dat zy Jaerlijckx een ſomme voor die Burgherplicht van ſulcke huyſen nemen willen, dat laet ſyn Koninclijcke Majeſteyt toe; Sijne Koninclijcke Majeſteyt wil oock, gelijck ſijn Voorvaderen hebben gedaen, voor behouden hebben, dat wat aengaet de voorſchreve Compagnien tot *Coppenhaghen*, *Elnboghen*, *Landtscroon* ende *Uſtede*, te vermeerderen, verminderen, nae deſſelfs goede ghelieffte ende ghelegentheyt te doen; Ende die op *Godtlandt* handelen wil, ſal een *Dueler* geven, ende dewijl een Elle en gewicht op *Godtlandt*, verordineert is, ſo ſal een yeder deſelve in 't in ende uyt meten, ende wegen, gebruycken ende goet houden. Die van *Wiſmar* mogen de *drie* Havens op *Godtlandt* tot *Wedewemerick*, *Lauge*, ende *Slicke*, gelijck die Onderdanen van 't Rijck, beſoecken; maer daer uyt niet als ſteen en houdt voeren nae ghebruyck; behalven die van *Rijpen* ende andere Deenſche Steden tot *Manoe*, *Langlege*, *Phanoe* ende andere Viſchlegers vande plaetſen ſonderlinge geprivilegeert ſijn; ſoo ſullen die van *Hamborgh* haer onthouden op ſulcke Viſchlegers te viſſchen, ende te zouten, 't zy dan, dat zy bewijſen, daer toe vry ende gerechtight te zijn. Wanneer Bier, vande *Wendiſche* ende *Hanzeſteden*, in 't Rijck Denemarck gebracht, en aen eene plaets veraccijſt wort, ſal het daer by verblijven, of ſchoon de Coopman dat Bier op de ſelve plaetſe niet verkoopt, ende 't ſelve op andere plaetſen vervoeren ſoude, ſal hy een Billiet in die plaetſe daer 't veraccijſt is nemen, ende op andere plaetſen toonen, op dat hy niet met dubbele Accijs beſwaert werde. Ende alſo ſich eenige Steden wegens de *Bieraccijs* beklaghen, ſoo ſal daer over verder ende onderlingh ter gelegener tijdt gehandelt worden. Alſoo die van *Straelſondt* vermeenen, dat zy met de *Voeghdye* gerechtigheyt op *Valſterbo* van *Jacobi* tot *Martini* gherechtight zijn, en ſulckx een private ſaecke is, ſoo mogen ſy dierhalven op een anderen tijt ſulcx verſoecken, ſal haer daer op beſcheyt toe komen. 1622.

De vaert door den *Oreſondt*; ende den Tol aldaer tot *Helſingneur* raeckende, vermoghen de *ſes Wendiſche Steden*, *Lubeck*, *Hamborgh*, *Roſtock*, *Straelſondt*, *Wiſmar* ende *Lunenborgh*, met haere eyghen Scheepen ende goederen op ghewoonlijcke Zeebrieven ende behoorlijcke certificatien, vry door den *Oreſondt* loopen, ende niet vertollen, als alleenlijck ſchrijf ende tonnegelt, of ſchoon een in des anderes Schip, goederen hadde, maer ſoo wanneer zy Wijnen in de Scheepen hebben, ſal deſelvige vertolt werden, gelijck naer oude ghewoonte; ende is in meer gemelte vrye doorſcheepinge niet begrepen, als oock het Kooper, hier mede niet ſal ghemeent zijn, terwijle 't ſelve uyt ſonderlinghe Coninclijcke vergunninghe ende op behoorlijcke Tol geſcheept wort. Soo oock in de ghemelte *ſes vrye Steden* onvry Scheepspart was, daer van ſal een *Roſennobel* ghegeven worden. Hebben oock de Scheepen van de *ſes* Steden andere, als haer eyghen goederen geladen, ſoo geeft dat Schip een *Roſenobel*, ende de goederen een *Roſenobel*, *Schrijf* ende *tonnegelt*; Maer ſoo daer onder goederen waeren die Tolbaer zijn, als *Engheliſche*, *Schotſche*, ofte andere buyten de *Oofterſche Hanzeſteden*, die ſullen behoorlijck vertolt werden, ende zijn deſelve goederen met eenen *Roſenobel* niet bevrijdt: maer wanneer de *ſes Steden* goederen in andere Hanzeſteden Scheepen gheſcheept werden, ſoo worden de goederen met een *Roſenobel* bevrijt, ende het Schip geeft zijnen *Toll*; Ende ſullen die Scheepen, ſoo dickmael die aen de *Tollſtadt* tot *Helſingneur* komen, van de goederen die ſy ingenomen ende geladen hebben, met haeren eedt certificeren.

Ende ſal oock een yeder Schipper alle Jaer een Zeebrief aen den Toll tot *Helſingneur* brenghen ende toonen; ſoo dat niet gheſchiet, ſoo ſal hy ſoo dickmael hy tot *Elſingneur* aenkomt een *Roſenobel* voor dat Schip gheven, maer wanneer die andere *Ooſterſche Hanſeſteden*, in den *Oreſondt* met haere eyghen Scheepen ende goederen aenkomen, ſoo geven zy van haer eyghen Schip ende goederen een *Roſenobel*, ende *Schrijf* ende *Tonnengelt*; Edoch ſullen zy nae behooren certificeren; maer heeft dat Schip andere goederen, die ghehooren inde *Wendiſche* ofte andere Steden, ſoo wort van 't Schip een *Roſenobel*, ende van de goederen oock een *Roſenobel*, *Schrijf* ende *Tonnengelt* gegeven; doch die goederen die ſonderlick Tolbaer zijn, gelijck hier vooren gemelt, als *Wijn*, *Cooper*, ende dierghelijcke andere goederen, ſoo in de *Ooſterſche* Hanzeeſteden niet gehooren, hier inne niet begrepen, ſullen dieſelvige nae hare waerdye vertolt werden; ende alſo het den Koopman beſwaerlijck valt, de gewoonelijcke Tolſtadt tot *Helſingneur* aen te doen, ſo wort hen vergunt om 't naeſte door de *Beldt* te loopen, maer ſy ſullen geene ongerechtigheyt plegen met de Scheepen in haer uyt en te rugh reyſe tot *Nyborgh*, of achter *Knutshoff* aen te ſetten, ende

Digitized by Google

1622. ende tot *Nyborgh* een yeder naer behooren certificeren ende 't geene aen 't Schip ende goederen tolbaer is, vertollen; in voegen gelijck aende Tol tot *Helsingneur* gewoonlijck is: maer soo bevonden wort, dat die Tolstadt aende gemelte plaetse beswaerlijck zy, zoo wil sijne Koninckliicke Majesteyt deselve versetten, ende aen een andere Stadt leggen, of wel wederomme naer *Helsingneur*: Ende sal zijne Koninckliicke Majesteyt zijnen behoorlijcken Tol, ende Koninckliicke gerechtigheyt aen de Tolstadt in den *Beldt*, gelijck tot *Helsingneur* behouden, ende sullen die Raden in den *Wendischen* ende *Hanzesteden* geenen anderen Koopman, dan die haer Burger ende inwoonder, ende de Stadt plichtigh is; ofte dieselvigen kinderen zijn, die met haere Ouders ofte vrunden in de *Hanzesteden* Maeghschap hebben, ende met haer eygen geldt ende goet handelen, oock niet in andere plaetsen getrouwt, ofte Burgerlijck gesetzijn, in die certificatien nemen; maer na een yeder Stadt behoorlijck tol, ende die namen, der geene die de Schcepen toe ghehooren, ende aenpart daer aen hebben, ende wie die goederen toe komen, in de certificatie setten, ende geene certificatien uyt geven, zy sijn dan alvoorens be-eedight.

Sulcx alles, ghelijck voorsz, is beyderssijts, als door hooghstgemelte Koninckliicke Majesteyt voor sigh, zijne Onderdanen in 't Rijck Denemarck ende Norweghen, met voorbedachten raet, syne Majesteyts Rijcxraden, die Edele welgheboorene, ghestrenghe, Erentfeste ende Eerbare, Heeren *Eller Hartenbergs tot Mattrop*; Ridder ende Rijcxhofmeester, Heer *Johan Friessen* tot Hessclager, Cantzelaer, Heer *Otto Krumpen*, tot *Trutsholm*, Ridder ende Rijcx Maerschalck, Heer *Magnus Guldenstern* tot Sternholm Ridder ende Stadthouder tot Coppenhaghen, Heer *Pieter Schrammen* tot *Urups* Ridder, Heer *Byrge Trollen* tot Lilloe Ridder, *Olaf Muncken* tot Twisel, Heer *Erick Krabben* tot Busturp Ridder, *Antboni Brusken* tot Langensee Rijcx-Cantzeler, Heer *Jorg Lucken* tot Offuergaard Ridder, Heer *Tage Totsen*, tot Erickholm Ridder, *Eller Ronnowen* tot Witkield, *Claus Urnen*, tot Beltebergh, Heer *Werner Palsbergh*, tot Harre Stadt Ridder, Heer *Niels Langen*, tot Kersgaard Ridder, *Holger Rosenkrants* tot Boller, Heer *Lago Brade* tot Krockholm Ridder, *Iver Krabben* tot Oostergaard, *Pieter Bilden*, tot Swanholm, ende Heer *Harlof Trollen*, tot Harlofsholm Ridder, ende die meergemelte der Wendischen ende Hanzesteden Gesanten, van wegen ende uyt bevel der gemeene *Wendische* ende *Hanzesteden*, ende dieselvigen Koopluyden bewilliget, ende althoos voor vast een den anderen te houden versproocken worden, buyten ergh ofte liste, des ten oirconde zijn van desen Receste twee aleens luydende opgerichtet, met hoochstgedachte Koninckliicke Majesteyts aenhangenden zegel, ende de meergemelte Gesanten Signaturen besegelt worden, daer van een yder deel een tot sigh genomen heeft, soo hebben oock die Gesanten versproocken by haere Overheeren ende oudtsten te bevorderen, dat die *Wendischen* ende *Hanzesteden* sullen ten overvloet door den Raet tot *Lubeck* ende eenige meer steden, desen verdragh aggreeren, ende eene verseeckertheyt syne Koninckliicke Majesteyt voor naestkomenden *Johannis Baptistæ* over te senden gehouden sijn. Geschiet tot *Odenzee*, den 25. dagh van de maent *July*, nae de geboorte Christi onsen Verlosser in 't jaer *vijftien* ende 't sestigh, was bezegelt ende geteeckent,

(*L.S.*)

Frederich.

WY *Frederick de tweede*, van Godes genaden tot *Denemarck*, Noorwegen, der Wenden ende Gotten Coninck, Hertogh tot Schleeswijck Holsteyn, Stormaern, ende der Ditmarschen, Graef tot Oldenburgh ende Delmenhorst, doen kondt ende bekennen hier mede opentlijck voor yder man, nae dien die Eerbare, Eersame, hoogh-geleerde ende wijse, onse lieve besondere ende ghetrouwe die Steden *Lubeck*, *Bremen*, *Hamborgh*, *Rostock*, *Straelsondt*, *Wismar*, *Deventer*, *Stettin*, ende *Grijpswaldt*, in namen van haer selfs, ende de andere *Wendische* ende *Hanzesteden* tot die Hanzee gehoorende, ons om confirmatie ende behoudenis van haerer Steden Privilegien ende vryheden, als zy in onse rijcken *Dennemarcken* ende *Noorweghen*, ende oock op onse stroomen ende haven sampt ende besonderlick hebben, ende hen van onse Voorvaderen, *Coningben* tot *Denemarck* ende *Noorweghen*, ghenadighst, gegeven verleent ende mede gedeelt sijn, hebben onderdanighst ende dienstelijck versoecken laten, derweghen oock in dese tijdt haere aensienlijcke Afgesanten, namentlijck, die Eerbare, Eersame, Hoochgheleerde en Wijse Heeren, *Claes Bardewijck* Borgemeester *Bartholomeus Tinappel*, Raet, ende *Nicolaes Wolf*, Secretaris tot *Lubeck*, *Johan Rolwagen* Doctor en *Syndicus*, ende *Iohan Plander* Raetsman, tot Bremen, *Hieronimus Bissenbeeck* ende *Hieronimus Hugen*, Raetsmannen tot *Hamborgh*, Doctoren *Lambertus Kerckhof* ende *Barent Pauls* Raetsmannen tot *Rostock*, *Jorg Smitterlow* Burgermeester, ende *Nicolaes Steven* Raetsman tot *Straelsondt*, *Jochem Kugen*, *Jorg Frederman* Raetsmannen tot *Wismar*, *Lubbert van Winsen*, Licentiaet ende Burgermeester, ende *M. Jacobus Helm*, Secretaris der Stadt Deventer, *Jotbem Rogelsdorph*, ende *Pieter Framboude* Raetsman tot *Stettin*, Magister *Jochim Pansow Syndicus*, en *Iochim Erick*, Raetsman des Stadt *Grijpswaldt*, aen ons voornaemlick afgeveerdight gehadt, soo hebben wy uyt ghenadighste genegentheyt, op dat wy di Steden sampt ende yder besonderlick toegedaen, oock den ghemeenen handtterenden Coopman ten besten, met voorbedachten raet ende bewilginge, de Edelen, Gestrenge, Erentfeste ende Eerbare, onse ende onses Rijcx Denemarck ghetrouwe Raden, naemlijcken Heer *Eler Hertenbergs* tot Mattorp Ridder ende Rijcxhofmeester, Heer *Iohan Frioson* tot Hesselager Cantzler, Heer *Otto Krumpen* tot Trutshlom Ridder en Rijcxmaerschalck, Heer *Magnus Guldenstern* tot Coppenhagen, Heer *Pieter Schram* tot Urups Ridder, Heer *Byrge Trollen* tot Lelloe Ridder, *Olaf Munck* tot Twisel, Heer *Erick Krappen* tot Bustrup Ridder, *Antboni Brusken* tot Langensee Rijcx-Cantzelaer, *Iorg Lucken* tot Offuergaard Ridder, *Tage Totson*, tot Ericksholm Ridder, *Eller Ronnowen* tot Witkield, *Claes Ubrnen* tot Beltebergh, *Werner Parstbergh*, tot Harrestede Ridder, *Niels Langen* tot Kersgaard Ridder, *Holleger Rosenkrans* tot Boller, *Lago Brade* tot Krockholm Ridder, *Iver Krabben* tot Oostergaard, *Pieter Bilden* tot Swantholm, ende *Herlof Trollen* tot Harlofsholm Ridder, als wy teghenwoordigh a'hier ter Stede ghehadt, de bovenghemelte *Wendische* ende andere *Hanzesteden* aen die *Ansee* ghehoorende, alle ende yeder sampt ende besonderlijck haere privilegien vryheyt ende genade, soo sy van onse Voorvaderen, Coningen in onse Rijcken *Denemarck* ende *Noorweghen*, ghehadt hebben, vergunt ende gheconfirmeert, ghelijck wy oock, kraft deses onsen openen Briefs doen; ende sullen de voorghemelte *Wendische* ende *Hanzesteden*, die in de *Ansee* ghehooren, haere Burghers ende haere Inwoonders, sigh der ghemelte haere privilegien, vryheden, ende begenadinghen in meerghemelte onsere Rijcken *Denemarcken* ende *Noorwegen*, onse ende meninghlijcke vande onse, onghehindert te getroosten, te ghenieten, ende te ghebruycken hebben; Edoch ons ende onsen Erven hoogh ende authoriteyt, Tollen en heerlijckheden, ende onse rijcken ende derselven inwoonderen ende onderdanen oock menighlijck aen haere vryheden, privilegien ende gerechtigheden, welckers alles wy hier mede op 't bestandighste ende kraftighste voor behouden willen hebben, niet schadelijck noch nadeeligh zijn; Ende dewijle die misverstanden van eenighe Articulen vande Privilegien beyderzijdts ende andere raeckende, nu afghedaen, ende op heden date verrecesseert zijn, soo sal voortaen volghens 't selve reces ende verdragh ghehouden werden, alles sonder argh ofte liste.

Ontbieden ende beveelen hier op alle en yder onses

Rijcx

1622. Rijcx *Denemarck* ende *Noorwegen*, lieve getrouwe Geeſtlijcke ende wereltlijcke Prelaten, die van de Ridderſchap ende Adel, oock Borgers ende Gemeente, ende alle onſe Amptluyden, Vooghden, Burgermeeſteren, Bevelhebberen, ende de geene die het om onſent willen doen ende laten ſullen ende willen, die meerghemelte *Wendiſche* ende *Hanzeſteden* haere Borgers ende Inwoonders tegens haere privilegien vryheyt, ende begenadinge, als zy in onſe rijcken Denemarck en Noorweghen, ſampt ende beſonderlijck hebben, oock het meergeroerde verdrach niet te beſwaren, en te verhinderen, maer zy dieſelve allenthalve laten genieten ende gebruycken, by vermijdinge onſer ſtraffe ende ongenade.

Ten oirconde hebben Wy *Frederich* Coninck, onſe Coninckliick Secreet welwetentlijck aen deſen onſen brief hangen laten, die ghegeven is in onſe Stadt *Odenzee*, den 25. Iuly, naer de geboorte Chriſti onſes Heeren ende Salighmaecker, inden Jare *vijftien hondert ende ſeſtigh*, was gezegelt ende geteeckent

Frederich.

(*L.S.*)

Met Vranckrijck, Engelant ende Duytſlant, als geſept is wiert/ niet gedaen. Maer Denemarck toonde eenige inclinatie/ hoewel de Koningh van den beginne af zijnder Regeeringh niet veel vrientſchap hadde aen deſen Staet beweſen. Want in 't Jaer negen als men hier ſoude ſluyten een Treves/ ende men geerne oock hem hadde getrocken inde Ligue garantie, ſoo toogen ſijne Geſanten wegh/ voor de ſluytinghe: ende ſedert toonde hy ſich ombrageux over d'alliantie die deſen Staet gemaeckt hadde met de Stad Lubeck; in 't jaer darthien, 't welck wel nae de letter geen mentie van Dennemarck maeckte: maer nochtans nam hy het als eygentlijck ende voornementlijck gemaeckt teghen hem: die veel tijdt met verhooginge der Tollen inden Sundt, ende anderſints de Commertien ſoo van deſen Staet als van Lubeck te na ginck. Dit Tractaet ende eenige volgende moeten hier nootſaeckelijck werden geſtelt: als ſullende licht geben/ tot het geene met Denemarck is gehandelt.

Tractaet tuſſchen de Ho: Mog: Heeren Staten Generael en de Stadt Lubeck *gemaeckt.*

Tractaet tuſſchen hare Ho: Mo: en Lubeck.

ALſoo van ouden tijden den Eerbaren Raedt der Keyſerlijcke vryen ende des Heylighen Rijcxſtadt *Lubeck* en veele andere ſteden aen die Noort ende Ooſtzee ghelegen met veele ende verſcheyde ſteden vande vrye Vereenichde Nederlanden in eenigheyt ende vruntſchap ſyn geweeſt tot handthoudinghe ende beſcherminge vande vrye ſchipvaert, handelingen ende commertien, mitſgaders daer toe hare reſpective hebbende vryheden, gerechtigheyden ende privilegien, ende dan nu by den Hoogen ende Mogende Heeren Staten Generael der voornoemde vereenigde Landen, ſampt Heeren Burghemeeſteren ende Raedt der Stadt *Lubeck*, by de tegenwoordighe gelegentheydt voor raetſaem aengeſien ende noodich gheachtet worden door haer reſpective Gecommitteerde den Edelen Erentfeſten ende hoochghemelte *Hendrick van Brienen*, d'Altſte Heeren in Sinderen, *Dirck Bas*, Ghecommitteerden Raedt der Ed: Ho: Mog: Heeren Staten van Hollandt ende Weſtvrieslandt oudt Burgermeeſter der Stadt Amſterdam, *Iacob Magnus* Heere van Meliſſant oudt Burgermeeſter der Stadt Middelborgh in Zeelandt, *Iuſtus van Rijſenburgh* Heere tot Rijſenburgh, *Wilhelm van Velſen* oudt Burgermeeſter der ſtadt Leeuwaerden, *Arent Gerritſz* Burghermeeſter der ſtadt Swolle, ende *Abel Coenders van Helpen* Hovelingh tot Faen ende Cantes, ende dan *Hendrick Broockes* Burgemeeſter, mitſgaders *Martinum Nordanum Syndicum* der ſtadt *Lubeck* te doen handelen ende tracteren tot hervattinghe ende vernieuwinghe van de voorſchreve oude vereeninge ende vrundtſchap; So iſt, dat na verſcheyde voorgaende t'ſamenkomſten onderlinge conferentien, oock beyderzijts Gecommitteerden gedane rapport van haer gebeſoigneerde ende op allen wel ende rijpelijck gelet ſijnde, die hoochghedachte Heeren Staten Generael, ende Borgemeeſter ende Raedt der Stadt *Lubeck* voornoemt eyntelijck met malkanderen ſyn overkomen ende t'ſamen hebben verdragen geaccordeert ende beſlooten, die poincten ende Articulen hier na volgende. 1622.

I.

Ende ten eerſten dat deſe Vereeninghe ofte Unie niet en ſal weſen tot yemants offenſie maer alleen tot conſervatie ende onderhoudinge der vrye Navigatie, commercien, ende traffiquen inde Ooſt ende Noorder zee, ende niet anders gemeynt zijn, als dat de reſpective vereenighde Burgheren ende Onderdanen na aller volckeren rechten ende hare erlangte ende hebbende vryheyden, rechten, privilegien, ende welherghebrachte ghebruycken in die voorſz. Ooſt ende Noortzee (ſtreckende tot die hoofden toe) onverhindert mogen gebruycken, alſo dat yeghens den geenen die den Burgeren, Inwoonderen, ende Onderſaten der Geunieerde met gewelt ende onrechtmatige middelen daer aen hinderen ende turberen wilden, die ſamentlijcke Geunieerde derſelven defenderen en ſchutten ſullen, op dat die veelvuldige beſwaerniſſen, ſoo haer Burgeren Inwoonders ende Onderdanen tot groot bedruck ende verhinderinge der algemeyne Commercien ende Schipvaert wedervaren afgheſchafte, ende dieſelve Navigatien ende Commercien den Heyligen Roomſchen Rijck, gants Duytſlant, den nagebuyre Rijcken ende Landen, ende namentlijck mede den Vereenigden tot nut ende voordeel behouden ende gemeerdert mogen werden.

II.

Derweghen dan deſe Unie niet en ſal prejudicieren die vruntſchap mette Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt ſampt 't Heylige Rijke, noch oock mette Koninklijcke Majeſteyt van Vranckrijck, ende Groot Brittanien eenſamentlijck die vereenighde Evangheliſche Churfurſten ende Stenden des Heyligen rijcx tot noch toe mette Heeren Staten onderhouden, als dan oock yeghens de Keyſerlijcke Majeſteyt ende den H. Rijcke die Stadt *Lubeck* by ſchuldige gehoorſaemheyt ſal ende wil verſchijnen, ende inſgelijcx die ſamentlijck vereenighde by haere Alliantien, rechten, ſtatuten ende bontniſſen, welcken allen hier mede niet verandert, gheſwackt, noch opgheheven ſyn ſal, maer alles in haer gheheel ende volle weerde blijven, alles nochtans *ſalvo præſenti fœdere.*

III.

Die vereenighde ſullen deſe Articulen ghetroulijck en oprechtig onderhouden en die metEede beſtedigen.

IV.

Die Heeren Staten Ghenerael ſullen deſe Unie des gemeynen weſen der Vereenigde ten beſten *dirigeren*, doch alſoo dat eenen Eerbaren Raedt der Stadt *Lubeck* alle wegen met haren *Voto* daer by ghehoort werde, ende in allen wat voorghenomen werden ſal, haere vrye ſtemme mede geven, tot welcken eynde dan alle tijdts van wegen die Stadt *Lubeck* een perſoon in den Haghe ofte andere plaetſe daer de Heeren Staten Ghenerael ſullen vergaderen, mede by den Raedtſlagen, ſoo deſe Unie ende wat daer van dependeert aengaende zijn ſal, ende ſullen die Heeren Staten Ghenerael eenighe moghen ſtellen ende committeren tot *Lubeck*, daer mede die *conſilia* des te beter mogen gecommuniceert, ende 't geene wat vorders te effectueren van nooden is in acht ghenomen werden konnen, behoudelijck dat indien hier na eenighe andere Hanſeſteden haer in deſe vereeninge begeven, als dan gelet ende gereſolveert ſal worden of die reſidentie derſelver verandert ſal worden.

V.

Die vereenighde ſullen haer contributiones daer toe dieſelve verplicht ſyn, ende ſoo veel daer van tot yder tijdt voor goet aengheſien ſal worden, op haer eygene onkoſten

Digitized by Google

1622. onkosten aen gelt, Schepen, ende Volck te Peerde ende te voete met allen toebehoor ende gebeur in goede vrientschap ende ordeninge houden, ende met derselven ter plaetsen daer sulcx van nooden ende bestemmet wort, sich vinden laten.

VI.

Even verre nu by den geenen soo die *Commertien ende Schipvaert* verhindert na voorgaende goetlijcke ende vruntlijcke aensoeckinghe niet te erhouden en sy, wat recht, reden ende billickheyt vereyscht, soo sal men defensive daer teghens *met macht* procederen, *gelijck men sich deswegen voorher vereenigen wert*, daer mede die *Privilegien, Commercien, ende Schipvaert* bevrijdt ende gheskert werden mogen als voorts.

VII.

Ende daer het alsdan tot der Wapen komen soude, sullen die vereenighde haer inwoonende Burgeren ende aengehoorigen soo krijgs als zeevarent volck, so der wederpartye dienet, by verlies van lijf ende goet afvorderen, oock gelijcker gestalt niet gestaden dat derselver wederpartyen uyt haren Steden ende ghebieden *Gelt, Volck, Scheepen, Ammonitien, Wapenen, vivres of diergelijcke* goederen toegesonden ofte gevolght werde, maer sulcx by Lijfstraffe verbieden, ende oock soo veele moghelijck verhinderen, dat het van anderen oorten niet en geschiede.

VIII.

By aldien oock by die wederpartye der Geunieerde Onderdanen, Personen, Schepen, Goederen, ende uytstaende schulden in syne Landen wierden ghearresteert ofte in der zee aengehouden, wech genomen en prijs gemaeckt, soo sal in der Geunieerde Landen Steden en gebieden derghelijcken oock gheschieden, ende daer teghens een yeder een helpen weeren ende tegenstaen.

IX.

Der Gheunieerde Schepen sullen eene des anderen Havenen en stroomen vry en onverhindert te gebruyken hebben, ende daer inne haer nootdruft verrichten ende repareren, doch dat niemant van hem eenige gewelt ghebruycke, maer 't geene hy noodich heeft sigh verschaffen ende dankbaerlijck betalen.

X.

Soo sal der Geunieerde Onderdanen alomme in die Landen ende Steden deser Unie, dat Burgerrecht ghegunnet oock die Erfnissen daer toe hy bevoecht is onweygerlijck gevolcht werden by erlegginge tot Nach-Schos ofte Erve des *dertighsten Penninck*, alleen sonder onderscheyt der Religion soo die in 't Heylige Rijcke gerecipieert ofte toeghelaten is, doch sal een yeder sich anderssints Burgherlijck verholden, ende den *Statuin Loci*, onderworpen ende conform betoonen.

XI.

Niemant van die Vereenighde sal sonder den anderen *consent* ende willen met den teghendeel sich *vergelijcken noch verdragen*, ofte anderssints yetwes ingaen, dat den anderen tot prejuditie ende schaden ghereycken konde, maer veel meer daer heen trachten dat die vrede in 't gemeen erholden ende den vereenichden Burgeren, Inwoonders, Onderdanen, Schepen, Goederen ende *Commercia* van den beswaernissen bevrijt worden, ende men tot den voorigen Vryheyden ende Privilegien seecker, ende onbehindert gelangen moge.

XII.

Daer oock een *Vrede* ofte *stilstant* met den teghendeel soude gemaeckt worden, soo sal sulcx geschieden by gemeynen Raedt ende believen ende verders niet.

XIII.

Deser *Bundt* sal duyren *vijftien* jaren, ende op ghemeene believinge vorder gecontinueert worden, maer daer van weghen desselven ende wat daer van dependeert yemant vande Vereenichde bystaende bundtnisse ofte oock na geeyndigden bundt te Water ofte te Lande soude aengevochten ende beswaert werden, soo sal die eene den anderen tegens eenen yderen ghetrouwe hulpe ende bystant leisten.

XIV.

Indien eenige Potentaten Landen ofte Stenden ende namentlijck oock de andere Hanseateden in dese vereeninghe begeeren te komen, sullen op redelijcke conditiones daer toe ontfangen werden. 1622.

In oirkonde zijn hier van twee gelijckluydende Instrumenten opgerichtet ende verveerdicht, soo met eet leistinge behoorlijck gestercket, oock met der Ho: Mo: Heeren Staten Ghenerael ende der Stadt *Lubeck* aenhangende grooten Insegelen bekreftigt, ende by deselve respective Griffier ende Syndico onderworpen, waer van yder deel een beholden. Aldus gedaen in die *maent van Mey inden jare* 1613. onderstondt ter ordonnantie vande hoochgemelte Heeren Staten Ghenerael gheteyckent C. *Aerssen*, aus bevel E. Erb: Raets der Stadt *Lubeck*, geteyckent *Martinus Nordanus Reip. Lubecensis Syndicus*, ende gheseghelt mette zeghelen vande hoochgemelde Heeren Staten in rooden Wassche, ende der Stadt *Lubeck* in gheelen Wassche, hanghende een dobbelen staerte van witte roode en blaeuwe zijde.

Martinus Nordanus Syndicus van Lubeck

De Koningh van Sweden / Gustavus, **namaels toegenaemt** Magnus, **om zijne groote daden in Duytslandt uytgherecht** / **hebbende een ende 't selve interest met desen Staet ende de Stadt** Lubeck, **insonderheyt noopende de byhoyt der Commertien ende Navigatie: die de Koningh van Denemarcken in de Sundt** pro arbitrio **constringeerde ende relaxeerde**; **heeft in 't jaer** veerthien **gesonden zijnen Raedt den Heer** Jacob van Dijck; **ende gheweerdight sich t'associeren in ende tot opgemelde Alliantie tusschen desen Staet ende** Lubeck **ghemaeckt. Dese Alliance is in 't jaer** veertigh **tot Stockholm weder vernieuwt ende Anno** vijf en veertigh **tot** Bromsebro **op lange Jaren gheprolongeert: ende is in alle manieren te sien gheweest dat deselve Tractaten voornementlijck ghemaeckt wierden** / **ende laghen teghen den Koningh van Denemarcken: die meester van de Oresuntsche engte zijnde** / **alleszins formidabel was** / **ende daerom heeft die goede correspondentie tusschen Sweden ende desen Staet ghedurert** / **soo langh als de formidabiliteyt van** Denemarck **heeft geduert: maer als daer na** Sweden **formidabler wiert** / **heeftse opghehouden ende is verkoelt. Het Tractaet van met Sweden ghemaeckt in 't jaer** veertien **luyde als volght.**

DE Staten Generael der vereenighde Nederlanden &c. gesien, ende gevisiteert hebbende de Aggreatie en ratificatie vande Doorluchtigen Grootmachtighen Vorsten ende Heeren, Heer *Gustaef Adolphen* der Sweden, Gotten ende Wenden erkorene Koninge ende Erfvorsten, Grootvorsten, in Finlant, Hertogen tot Eyston ende Wessmanlant &c. over het Tractaet van Alliantie en verbinteniss tusschen syn Majesteyts Hofraed ende Gesanten den Edelen Erentfesten ende Hooch geleerden Heer *Iacob van Dijck*, der Rechten *Doctoren* in derselver name, kraft syner Credentsbrieve ende instruction ter eenre, ende in onsen name ende van onsen 't wegen, den Edelen Erentfesten ende wel wijsen Heere *Nicolaes de Voocht*, Burgermeester der Stadt Arnhem in Gelderlandt, *Diederick Bas* Gecommitteerde Raed der Edelen vermogenden Heeren Staten van Hollandt ende Westvriesslandt, ende alt Burgermeester der Stadt Amstelredam. *Iacob Magnus* Heere van Melissant, alt Burgermeester der Stad van Middelborch in Zeelant, *Iohan de Goyer*, Raedt der Edelen vermogende Heeren Staten des Landes van Wtrecht, *Marcus van Lijcklama* tot Nieholt, Grietman van Stellinge werf Oosteinde in Vriesslandt, *Arent Gerritsen* alt Burgemeester der Stad van Swolle in Overyssel, en *Albart Claus* zu Meima zu Braffelt ende Rasquart Ioncker ende Hovelingh, na luyt harer hebbenden speciael Procuratie ter anderen sijden. Den 5. Aprilis deses noch loopenden 1614. jaers alhier in 's Gravenhage in Hollant op welbehaghen ende approbatie van beyderzijts Principalen opghericht ende beslooten, luydende van woort tot woort als hier na volcht.

Tractaet tusschen haer Ho: Mo: en Sweden.

Alsoo die Doorluchtigste, Grootmachtighe Hooch-

gebo-

1622. geboren, Vorst ende Heere, Heer Gustaff Adolph van Godes Ghenaden der Sweden, Gotten ende Wenden erwelten Koningh ende Erff-Vorst, Groot-Vorst in Finlandt, Hertoch tot Eston ende West-manlant &c. in erfaringh ghekomen was, dat die Hoogh ende Mogende Heeren Staten Generael der vrye Vereenighde Nederlanden goet gevonden hebben met den Eerbaren Raedt der Keyserlijcke fryen, ende des Heyligen Rijcx Stadt *Lubeck* te handelen ende te tracteeren, om te vernieuwen ende te hervatten die eenicheydt ende vruntschap, daerinne die vrye Vereenichde Landen, met desselve Stadt *Lubeck* ende met veele andere Steden aen die Noort ende Oost-Zee gheleghen van ouden tijden hebben gestaen, tot hant-houdinge ende beschermingе van die vrye Schipvaert, handelinge en Commercien, mitsgaders daer toe haere hebbende respective vryheden, gerechtighede en Privilegien, en dat sijne Coninclijke Majesteyt by die Welgedachte Heeren Staten Ghenerael door den Heer Dr. *Jacob van Dijck* sijne Majesteyts Hoff-Raet ende Gesante was gedaen Communicatie van de Articulen in die voorgemelde handelinge beslooten ende gheaccordeert, die sijn Majesteyt hebbende door-lesen ende wel over-woghen bevinden niet alleen seer proffitelijck ende vorderlijck voor die Vereenichde Nederlanden ende die andere Steden an die Oost ende Noort-Zee gheleghen, maer oock door die Onderdanen ende 'tghemeyne beste van sijn Majesteyts eyghen Rijcken ende Landen, sulcx dat sijne Majesteyt daer door bedacht was, soo om de voorghemelde Handelinghe voor die liberteyt van de ghemeyne *Commertie* te helpen stijven ende stercken, als oock ten opsien van de oude ende voorgaende Tractaten, Alliantien, ende onderhandelingen ende andere goede reden ende motiven, raeckende den Staet van sijne Majesteyts Rijcken ende Landen, mitsgaders van de Vereenichde Nederlanden met die Wel-gemelte Heeren Staten Ghenerael hem naeder te verbinden, soo hadde sijn Hoochst-Gemelte Koninclijcke Majesteyt voor goet aenghesien den Voorghemelten Heere van *Dijck* wederom af te veerdigen, om die welghedachte Hooch ende Moghende Heeren Staten Ghenerael met sijne Majesteyts ghenadige Brieven van Credentie ende volkomene Instructien omme die goede gunstighe meninghe van sijn Koninclijcke Majesteydt desen aengaende hare Ho: Mo: te doen verstaen, ende met die selve te delibereren ende te beramen die conditien ten weder sijde hier toe dienstich, de welcke Hooghe Mogende Heeren Staten Generael na verscheyde mondelinge conferentien hier op ghehouden metten voorsz Heere van *Dijck*, door de Ghedeputeerde van haer Ho: Mo: namentlijcken die Heeren *Nicolaes de Voocht* Burgemeester der Stadt Arnhem, *Dirck Bas* gecommitteerde Raedt der E. Mo: Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt ende Oudt Burghemeester der Stadt Amsterdam, *Iacob Magnus* Heere van Melissant, oudt Burgemeester der Stadt Middelborgh in Zeelant, ende naer dat daer van was gedaen rapport aen haer Ho: Mo: bevindende die voorghedachte syne Majesteyts goede gunstige intentie ende meyninge seer noodich tot vermeerderingh ende versterckinge van voorgemelte besloten Handelinge met die van *Lubeck*, als voorsz is aengegaen, soo sijn haer Ho: Mo: te rade geworden, hare Gedeputeerden te authoriseren, omme metten voornoemden Heere van *Dijck* uyt den name van sijn Hoochst-Gemelte Majesteyt op het welbehaghen van beyder sijde te ramen, voltrecken ende te sluyten seecker Accoord ende Verdrach, ghelijck dan op huyden, date deses alhier in den Hage Vergadert sijn gheweest, die voornoemde *Heere* van *Dijck*, Hoff-raedt ende Gesanten van sijne Hoochst-gedachte Koninclijcke Majesteyt als specialijcken by Brieven van Credentie ende Instructie van sijne Majesteyt hier toe gelast ende geauthoriseert ter eenre, ende de Edele Ernveste, wijse ende voorsienighe Heeren, als namentlijck die voornoemde Heeren *Nicolaes de Voocht* Burgemeester der Stad Arnhem in Gelderlant, *Diederick Bas* Gecommitteerde Raet der Ed: Mo: Heeren staten van *Hollant* ende West-Vriesland ende Oudt Burghemeester der Stadt Amsterdam, *Iacob Magnus* Heere van Melissant, Oudt Burgemeester der Stadt Middelborgh in Zeelandt, ende beneffens dieselve de Heeren *Johan de Goyer*, Raedt vande Ed: Moghende Heeren Staten des Lants van Wtrecht, *Marcus van Liklama* tot Nieholt, Grietman van Stellingwerf Osteinde in Vriesland, *Arent Gerritsz* Oudt Burghemeester der Stadt Swolle in over-Yssel, ende *Albart Clant* tot Meina tot Baffelt ende Rasquart Ioncker ende Hoveling, uyt den Name ende als speciale Gecommitteerde van de wel-ghemelte Hooghe ende Moghende Heeren Staten Generael ter andere zyde. Ende hebben tusschen haer-luyden beyde in qualite ende op het believen als vooren, mitsgaders uyt kracht van haere respective speciale Commissien ende Procuratien nae eenige voorgaende rype deliberatien hier over ghehouden, eyntlijcken gheraempt, besloten ende gheaccordeert, dese navolgende Poincten ende Articulen. 1622.

I.

Inden eersten, sal sijne Majesteyt aennemen ende bewilligen alle de Articulen van 't voorsz Verbondt, tusschen de Heeren Staten Generael ende de Keyserlijcke vrye Rijcx-Stadt *Lubeck*, opgericht in dato den naest-lesten dach Marty des verledenen Iaers 1613. om 't selve Verbont te helpen stijven ende handthouden die liberteydt ende vryheydt der Commercien na alle Volckeren ende een yeder der Bont-genoten hebbende Rechten, vryheden, Privilegien ende wel-herghebrachte gebruycken op de Oost ende Noort-Zee (ghelijck die woorden in 't achste ende elfde Artikulen van 't voorsz Verbont sijn luydende) nevens die andere Bont-genoten, te beschermen ende te beschutten, sulcx de noodt ende gelegentheydt van saecken in tijden ende wijlen sal vereyschen. Doch alles onder expresse conditien ende interprelatien, als hier na breeder staen verklaert.

II.

Waert by aldien (dat Godt wilde verhoeden) sijne hoochst-ghedachte Koninclijcke Majesteyt ende die Kroon Sweden ofte oock die Ho: Mo: Heeren Staten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden, het sy ter occasie van dese ofte oock van eenighe andere oorsake, hoe deselve soude mogen wesen, van nu af ofte in toekomende tijden in Vyantschap mochten geraken, met eenige Potentaten, Princen, Landen, Republicquen, ofte yemant anders wie het soude mogen wesen, ende by dieselve in hare respective Rijcke ende Landen, Koninclijcke hoogheden, hebbende gerechticheden ende Vryheden mochten bevochten ende by weghen van Oorloge aengevallen ende gekrenckt werden, in sulcken gevalle sal die eene den anderen ghehouden wesen by te staen ende te assisteren: *met alsulcken macht en middelen als tot defensie vanden aenghevochtenen van noode wesen sal*, ende sulcx als men hem *na ghelegentheyt* van een yder sijn staet metten aldereersten hier over sal konnen vergelijken ende verdragen.

III.

Welverstaende ingevalle die saken noch niet en waren gekomen tot feytelijckeydt van Oorloge, sulcx dat d'een ofte d'andere partye onversiens noch niet en ware besprongen met Wapenen, soo sal die geene die sich soodanighe Oorloge is vermoedende, gehouden wesen zijne gheallieerden sulcx in tijdts te doen weten, ende dieselve zijne geallieerde moghen toestaen, mits eerst doende alle mogelijck devoir om sulcke geschillen ende questien, daer uyt een Oorloge soude staen te verwachten, inder goede ende vrientschap te doen by-leggen, ofte anderssints 'tselfde niet konnende ghedaen worden, verplicht blyven zijne Geallieerde alle hulpe ende assistentie te doen, als onderlinge verdragen is.

IV.

Sijne hoochst-ghedachte Koninclijcke Majesteyt ende die Hooghe Mogende Heeren Staten Generael, sullen betrachten harer beyder *mutium Commodum* ende welvaert, soo veel immers mogelijck ende behoorlijck sal wesen, insonderheyt sal d'een den anderen voor alle schade ende heymelijcke practijcken waerschouwen, ende soo verre het gheschiede kan, het ongheluck helpen verhoeden ende afweeren.

Nademael

Digitized by Google

1622.

V.

Nademael oock ſijne Hoochſt-ghemelte Majeſteyt aen d'een, ende die Ho: Mog: Heeren Staten Generael aen d'andere ſijde, niet weynigh en is gheleghen, dat hare Vyanden niet en mochten op eenigherley manieren gheſterckt worden, ſoo ſal deſen die eene des anderen Vyanden die jeghenwoordigh ſijn ofte in toekomende tijden mochten komen, nimmermeer met *Raedt, Volck, Gelt Ammunitie van Oorloge, Victuaille ende dergelijcken Aſſiſtentie* ofte eenigen toevoer van ſijne Onderdanen ende Burgeren laten geſchieden, maer alles helpen verhoede ende afweeren 't gene den Vyant ten beſte dienen, ende ſijne voornemen ſoude moghen ſtrecken, ende ſijne Majeſteyt ofte der Heeren Staten Generael tot ſchade ende afbreucke mochte ghedyen.

VI.

Doch met dit verſtaende, dat hier mede niet en ſal werden verhindert die *vrye Handelinge ende Commertie* uyt die Vereenichde Landen, ſoo op die Stadt *Riga* als eenighe andere Steden, Landen, ende Havenen aende Ooſt ende Noort-Zee gelegen, ſtaende onder 't gebiet van ſijner Majeſteyt ende de Kroon Zweden Vyanden, die nu zijn ende namaels ſouden mogen komen. Welcke *vrye Handelinghe ende Commercien* aen die Inwoonderen ende Burgheren van de Vereenighde Nederlanden van nu af voor altijt by zyne Koninclijcke Majeſteyt werden toegheſtaen ende ghepermitteert, ſonder dat hunluyden daer in voortaen eenich empeſchement, hinder ofte belet ſal ghedaen worden, ten waere zyne Koninclijcke Majeſteyt die voorghemelte Stadt *Riga* ofte eenighe andere der voorſchreven Steden aen die Ooſt ende Noordt-Zee gheleghen, door ſijn Volck van oorloghe te Water ende te Lande hadde beleghert ofte doen beſetten, met intentie om de ſelve te veroveren.

VII.

Dat t'allen tijden gheduyrende dit Verbont ſijne Koninclijcke Majeſteyt inder Heeren Staten Ghenerael gebiet ende *Viſe verſa* de Heeren Staten Generael in die Koninckrijcken ende Landen van ſijne Majeſteyt ſal toegelaten werden, *allerley Krijchs ende Zee-Varent Volck* aen te neemen, te doen werven, ende over-ſcheepen, te mogen doen maecken en koopen allerley *Scheepen, Ammunitien van Oorloge, Gheweer, Wapenen, ende wat d'een of d'ander* dergelijcke meer van node mochte hebben, inſgelijcken dat d'een in des anderen Havenen ſal mogen in loopen, liggen, ende derſelver vryheyt ghenieten, ende wat ſy van haer Vyanden veroveren, aldaer onverhindert verkoopen, ende dat haerer beyder vyanden, die nu ſijn, ofte hier naermaels mochten worden, ten weder ſijden, ſulcx alle tijdt ſal worden verboden ende belet.

VIII.

Deſe verbinteniſſe, noch oock het voorige Tractaet aenghegaen ende ghemaeckt tuſſchen de Hooghe Moghende Heeren Staten Generael ende die Stadt *Lubeck*, dewelcke ſijne Koninghlijcke Majeſteyt hier vooren *Art: Primo* heeft aenghenoomen tot beſcherminghe van die *vryheyt der Zee-vaert ende Commercien* op de *Ooſt ende Noort-Zee*, na allen Volckeren en een yeder der geconfedereerdens Rechten ende Gherechticheden, te hanthouden ende te mainteneeren, ſal noch en magh in geender manieren prejudicieeren ſijne Koninghlijcke Majeſteyt ende die Croon Sweeden, in haere Hoogheyt, Regalien, Rechten, *Dominio Maris Balthici, &c.* Maer ſal ende mach ſijne Majeſteyt ende die Croon Sweden, ſulcx alles ende wat daer van dependeert nae deſen ghelijck als van te vooren, vry ende onverhindert behouden, nutten ende genieten.

IX.

Die Onderdanen ende Inwoonderen der vereenichde Nederlanden, ſullen in die Rijcken ende Landen van ſijne Koninghlijcke Majeſteyt behouden ende genieten alſulcke *Privilegien, Contracten, ende Beloftenisſen* aengaende den *vrydom* van de *Tollen, Impoſition, Laſten ende opliggen* aldaer, als voor deſen by ſijne Majeſteyts Predeceſſeurs gheaccordeert ende belooft ſijn. Ende daer-en-booven noch andere Vrydommen die ſijne Koninclijcke Majeſteyt noch ſoude moghen toeſtaen ende accorderen. 1622.

X.

Ende alſoo dit jegenwoordigh Verbont alleenlijck is gemaeckt ende op-gericht tot *defenſie* ende wederſtant van allen gewelt ende ongelijck daer mede ſijne Majeſteyt, ende de Heeren Staten Generael van hare Vyanden ſouden mogen werden beſpronghen ende verongelijckt, ſoo hebben ſijne Koninglijcke Majeſteyt ende die Hooge Mogende Heeren Staten Generael by deſen verklaert ende verſtaen, dat deſe *Vnie* niet en ſal verminderen die Vruntſchap daerinne ſy ſtaen, met die Majeſteyt van Vranckrijck, groot Brittannien, Vereenichde Duytſe Churvorſten en Stenden en allen anderen, wie die ſouden mogen weſen, en inſonderheyd ook dat daer door in't minſte niet en ſal gebroken of in eenigher manieren ghevioleert werden die vruntſchap ende Vredes-Verdrach, door interceſſie van die Koninglijcke Majeſteyt van Groot Britagnien tuſſchen ſijne Hoochſt-ghemelte Majeſteyt ende die Kroon Sweden ter eenre, ende die Koninclijcke Majeſteyt van Dennemarcken &c. ter andere ſijde, in Ianuraio des voorleden Iaers 1613. beſloten ende gemaeckt, welcke Vredens-verdrach ghelijck mede alle voorgaende andere Tractaten, verbinteniſſen ende Unien der Ho: Mog: Heeren Staten Generael ſullen blyven *ſalvo tamen preſenti & Lubecenſium fœdere*, in haer gheheel ende volle weerden.

II.

Indient geſchiede dat ofte ſijne Koninclijcke Majeſteyt ofte de Heeren Staten Ghenerael ghenootſaeckt waren te treden in een Oorloge, daerinne die eene den anderen achtervolghende dit Verbondt by-ſtonde ende te hulpe quame, ſoo ſal noch de eene noch de ander vryſtaen, noch vermogen met den Vyandt te Tracteren ofte Handelen over eenighe Vreden ofte Stilſtandt van Wapenen, *ſonder expres voor-weten ende bewilginghe van elckanderen.*

XII.

Sijne Koninclijcke Majeſteyt ſal ſijnen Ordinaris Ambaſſadeur houden by de Heeren Staten Ghenerael in 's Graven-Hage, ofte elders na goet duncken, ende de Heeren Staten haren Ordinaris Ambaſſadeur binnen Stockholm ofte elders aen 't Hoff van ſijne Koninclijcke Majeſteyt, als hunluyden dat goet duncken ende de gheleghentheydt van ſaken ſulcx in tijden ende wijlen ſal vereyſchen.

XIII.

Deſe Unie ſal ſtaen ende duyren voor den tijdt van *vijfthien Iaren*, ende nae expiratie van den ſelven tijdt moghen op-gheſeght worden by den eenen ofte den anderen ofte oock ghecontinueert op ghemeen behaeghen.

XIV.

Ende ſal dit Contract, ſoo by ſijne Hoochſt-ghemelte Koninclijcke Majeſteyt ende die Stenden des Rijcx Zweden, als by de Ho: Mo: Heeren Staten Generael na behooren en in ghewoonlijcker Forme en manieren werden *ghe approbeert ende gheratificeert*, met beloften by Koninclijcke woorden van dit alles ter goeder trouwe te ſullen naerkomen ende volbrengen, ende dat binnen ſes maenden nae date van deſen. In oirkonde der waerheydt, ſijn twee ghelijck-luydende Exemplaria deſes Tractaets verveerdight, ende by welgemelte Heeren Gheſante van *Dijck* uyt den name ende van weghen Hoochſt-gemelte ſijne Koninclijcke Majeſteyt, mitſgaders de voorgemelte Heeren Gecommitteerden van de Hoogh ende Mogende Heeren Staten Generael: uyt den name ende van wegen hare Ho: Mo: onderteycken, ende met opdruckinge van hare Reſpective Pitſchaften bekraftight.

Ghedaen in 's Graven-Hage in Hollant den 5. April

Digitized by Google

1622. inden Iare 1614. en was onderteeckent I. van Dijck, N. de Vooght, Dirck Bas, I. Maguns, I. de Goyer, M. van Lijcklama, Arent Gerritsz, A. Clant, ende der selver respective Pit-schaften daer op geset.

Ende bevindende na rijpe deliberatie ende examinatie 't bovengescherven Tractaet niet alleen te strecken tot voortsettinge ende erholdinge der vrye Commercien op die Oost ende Noort-Zee, maer voornamentlijck oock tot bescherminge van Hoochst-gemelte sijne Majesteyt ende onse Respective Koninckrijcken Landen ende Onderdanen, sampt derselven hebbende Privilegien, Vryheden, Rechten ende Gerechticheden tegens beyderssijts Vyanden, ende dan mede noch tot voortplantinge ende onderhoudinge van Vrede ende eenicheyt tusschen den nabuyren ten weder-sijden seer proffijtelijck ende bevorderlijck te sijn. Soo ist, dat wy met voor-weten volkomen kennisse ende wel-ghevallen van de Heeren Staten der Respictive Vereenichde Provintien 't selve Tractaet van Alliantie ende Verbinteniſſe ende wat daer op tusschen Gemelten sijne Majesteyts Hoff-Raedt ende Gesanten ter eenre, mitsgaders den boven-ghemelten onsen Gedeputeerden ter andere sijde, ten selven dage den 5. April voornoemt tot werklijker effectueringe en voltreckinge van dien meer en wijders is verafscheyt, besproken, gerefolveert ende beslooten in alle sijne Puncten ende Articulen, Geratificeert, Geapprobeert ende Gelaudeert hebben, Ratificeren, Approberen, ende lauderen by desen, belovende ter goeder trouwe voor ons ende onse naerkomelingen, den inhouden van dien onverbreeckelijck te onderhouden, ende onderhouden te laten, oock daer tegens geduyrende ende staende dese Verbinteniſſe directelick noch indirectelick tot eenighen tijden niet te doen noch te gheschieden te laten. Des tot beveſtinge, hebben wy desen doen Parapheren ende onsen grooten Zegel aenhangen, ende by onsen Griffier doen teyckenen. Actum in onse Versamelinghe in 'sGraven-Hage den 11. December in den Iare onses Heeren eenigen Verlossers ende Salichmaeckers Iesu Christi *duysent ses hondert ende veerthien.* Was Geparapheert, *Albert Ioachimi* Vt. Onderstont, door de Hooggedachte Heeren Staten Generael uytdruckelijck bevel, Geteyckent *C. Aersen.*

Naerder Tractaet, met den selven Koninghgemaeckt,

Naerder Tractaet

ALso die Doorluchtigste Grootmachtige Hooghgeboren Furst en Heer, Heere *Gustaff Adolph* van Godes Genaden der Sweden, Gotten en Wenden erwehster Coning en Erfvurst, Groot-Furst in Finlant, Hertog tot Eston en Westmanlant &c. goet gevonden heeft te doen opreghten en maken, seker Verbont ende Unie met die Ho: Mo: Heeren die Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden &c. tot mutuele defensie teghens 't gewelt harer beyder Vyanden, als blijcken mach by het Tractaet daer van beslooten tusschen die Heer Doctor *Iacob van Dijck* sijne Koninghlijck Majesteyts Hof-Raedt ende Ghesante, uyt den name van sijne Majesteyt ende uyt krachte van sijne Majesteyts genadige Brieven van Credentie ende Instructien ter eenre, ende die Edele, Erntfeste, Wijse ende Voorsienighe Heeren *Nicolaes de Voocht* Burgemeester der Stadt, Aernem in Gelderlandt, *Dijderick Bas*, Gecommiteerden Raedt der Ed: Mogende Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, Oudt Burgemeester der Staet van Amsterdam, *Iacob Magnus* Heere van Melissant Oudt Burgemeester der Stadt Middelborg in Zeelant, *Iohan de Goyer*, Raedt van die Ed: Mo: Heeren Staten des Landts van Wtrecht, *Marcus van Liclama*, tot Nieholt Griet-man van Stellingwerf Oosteinde in Vrieslandt, *Aert Gerritsz* Oudt Burgemaister der Stadt van Zwolle in Over-Yssel, ende *Albert Clant* van Meyna tot Baffelt ende Rasquart Ioncker ende Hovelingh &c. van wegen welgedachte Hoogh ende Mogende Heeren Staten Generael, ende als specialijck by hare Ho: Mo: daer toe geauthoriseert ende ghelastight ter ander sijde, ende in het tweede Articul van 't voorgemelte Tractaet verstaen ende geaccordeert was: *dat men malkanderen sal assisteeren ende bystaen met alsulcke middelen als tot defensie van den aenghevochtenen van nooden wesen sal, ende als men hem daer over naerder soude kennen verdragen.* Soo ist, dat op huyden date desses tusschen den voor-gedachte Heere *van Dijck* ende die voornoemde Heeren Ghedeputeerden beyde in qualité ende uyt krachte van hare Respective Brieven van Commissie als vooren, op het believen ende Ratificatie van sijne Hoochstghedachte Koninglicke Majesteyt ende die welgedachte Hooghe Mogende Heeren Staten Genarael, tot voldoeninghe van 't selve tweede Articul van 't voorsz Tractaet van Alliantie, ende van 't gene daerinne wert belooft, ende geconditionneert, is beslooten ende gearresteert 't geene hier naer is volgende: 1622.

I.

Namentlijck dat sijne Coninckliicke Majesteyt in tijde van Oorloge gelijck in het voorsz 2. ende 3. Articul van 't voorschreve Tractaet is gementioneert, by die welghedachte Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, sal werden geassisteert met den Nombre *van vier duysent mannen*, die haer Hoogh Moghende ten dienst van sijn Koninghlijcke Majesteyt tot haren koste sullen onderhouden, gheduyrende dit verbondt, ofte soo langhe sijne Majesteyt dieselve van doen sal hebben.

II.

Dat van gelijcken die Heeren Staten Generael in tijde van Oorloge van sijne Majesteyt sullen hebben ende genieten gelijcke secours van *vier duysent Mannen*, te onderhouden tot laste van sijn Koninghlijcke Majesteyt, gheduyrende dit Verbondt ofte soo langhe die Hooghe Moghende Heeren Staten Generael die van doen sullen hebben.

III.

Wel verstaende dat tot keure van d' eene ende d' andere sal staen het voorsz Secours van 4000. mannen te ghenieten, geheelijck in 't onderhout van soo veel Crijsch-Volck ofte voor een gedeelte, als te weten voor het getal van twee of drie duysent mannen, ende het vordere in gelde, Ammunitie van Oorloge, Scheepen, ende Equipagie daer toe dienende, ofte andersints na gelegentheyt van saken ende een yeder sijn welghevallen, ge-estimeert yeder duysent mannen ter lopende maent in ghelde de somme van tien duysent ponden tot xl. grooten Vlaems 't stuck.

IIII

Doch is expresselijck gheconditioneert, waert by aldien sijne Coninglijcke Majesteyt aen d' een oft oock die Heeren Staten Generael aen d' ander sijde, uyt saecke van voorgaende Alliantien, ende Verbinteniſſe daerinne sy ten wedersijden staen met andere Potentaten, Coninghen Princen, Republijcken ofte andere aen die selve mochte ghedaen hebben, ofte alreede ghesommeert waren, om te toen die assistentie, daer toe sy sijn ghehouden volgende die voorsz andere Alliantien, voor ende aleer sy tot dit secours waren versocht, dat in sulcken ghevalle, soo wel d' eene als de andere sal moghen bestaen met de helft van 't selve beloofde secours van vier duysent mannen, of het æquivalent van dien.

V.

Soo wel d' eene als d' andere, tot het voorsz secours by sijn gheallieerden sijnde versocht, sal ghegheven worden, bequamen tijt, om hem daer toe te mogen prepareren, als te weten den tijdt van *drie Maenden* naer dat hy om 't selve te presteren sal sijn geinsinueert, naer expiratie van dewelcke 't voorsz secours promptelijcken sal moeten ghedaen worden, sonder eenighe vorder dilayen ofte uytstellen.

VI.

Soo het mochte gebeuren dat sijne Hoochstghemelte Coninglijcke Majesteyt ofte de Ho: Mo: Heeren Staten Generael in haer eygen Respective Rijcken, ende Landen aengevochten ende Vyantlijcken aengetast wierden, ende dat sijne Coninglijcke Majesteyt ende die Hooghe Mogende Heeren Staten Generael sulcke date-

1622. datelijcke aenvechtinge voor een oorloghe hielden, die sy schuldich ende genootsaeckt zijn af te weeren, sulcx dat den Staet van hare Rijcken ende Landen, omme de selve teghens hare vyanden wel te mogen defenderen, niet en souden konnen lijden, de voorsz assistentie in't gheheel ofte ten deele te doen, soo sullen in desen gevalle de eene ende d'andere aengevochtene parthyen, niet alleen onghehouden ende niet schuldich zijn de voorsz assistentie ende hulpe geduyrende de voorsz aenvechtinghe te presteren, maer de selve assistentie alreets ghedaen, ende gesonden zijnde, sal na verwittinge van drie maenden te vooren, moghen gherevoceert ende te rugge ontboden worden.

Aldus ghedaen ende ghearresteert op believen ende Ratificatie als vooren, ende in oirkonde der waerheyt zijn hier van twee ghelijck-luydende exemplaria verveerdigt, ende by Welgemelde Heere Gesante *van Dijck* uyt den name en van wegen de Hooghstgedachte syne Koninclijcke Majesteyt, mitsgaders den voornoemde Heeren Gecommitteerde vande Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael uytten name ende van wegen haer Ho: Mog: onderteyckent, ende met haren respectiven Pitschaften bekraftight. In *'s Graven-Haghe* in *Hollandt, op den vijfden* Aprilis, in den jare *sestien hondert en veerthien*, ende was onderteeckent *J. van Dijck, N. de Voocht, Dirck Bas, I. Magnus, I. de Goyer. M. van Lyckluma, Arent Gerritsz. A. Clant*, &c. ende der selver respective Pitschaften daer op ghesettet.

Aggreatie des Koninghs van Sweden *op't voorsz Tractaet.*

WIr *Gustaf Adolph* von Gottes Gnaden, der *Sweden, Gotten*, vnd *Wenden* Erkohrnen Koning vnd Erb-Furst, Grotfurst in *Finlant*, Herzog zu *Esthen* vnd *Wesmanlandt*: Entbieden allen, vnd jedermaniglichen, so dieses werden sehen vnd lesen, vnseren grusz vnd Gnadigen Guten willen, vnd thun hie mit kundt, Nach dem vns ist exhibirt, vnd wir gesehen vnd gelesen haben den *tractaet der Alliantie vnd verbuntnisse* so durch vnserem Hof-Radt vnd Gesandten den Edlen Ernvesten vnd Hochgelahrten Herrn *Jacob van Dijck*, der Rechten Doctorn, in vnserem Nahmen, kraft vnsern Gnedigen Credents-Brieff vnd Instructions an einem, vnd den Edelen Ehrnvesten vnd Wolweisen Herrn *Nicolaes de Voocht*, Burgemeister der Stadt Arnheimb in Gelderlant; *Diederick Bas*, Gecommittirten Raeth der Edelen Vermugenden Herrn Staten van Hollandt vnd West-Vrieslandt, vnd alt Burgemeister der Stadt Ambstelredam; *Iacob Magnus*, Heer van Melissant, alt Burgemeister der Stadt Middelburch in Zeelandt; *Johan de Goyer*, Rath der Edlen Vermugenden Herrn Staten des Landts van Uytrecht; *Marcus van Lyckluma* zu Nieholt, Grietman van Stellingwerff Oosteinde in Vrieslandt; *Arent Gerritsen*, alt Burgemeister der Stadt Zwolle in Over-Yssel; vnd *Alert Clanth* zu Meyma, zu Baffelt vnd Rasquart, Juncker vnd Hoveling, &c. In namen vnd van wegen der Hoochvermogenden Herrn den Herrn Staten Generael der Vereinichten Niederlanden, laut ihrer habenden special bevehl, zu anderen zeiten, den 5. Aprilis dieses lauffenden 1614. jahres, in *'s Graven-Haghe* in *Hollandt* aufgerichtet vnd beschlossen wie ons dan das selbig die wolgedachte Herrn Staten in ihren Brieffen *sub dato* den 19. Aprilis dieses jahres zu gheschrieben, vnd obenermeltes Tractaet laut van wort zu worten, wie hernach folget: (*Also die Doorluchtighste Groot-machtige Hooch-gebohrne Furst vnd Herr, Herr Gustaf Adolph*, &c.) vnd weilen wihr aus den oben beschreibenen tractaet (welchen wihr dan bey ons mit grossen fleisz gants wol haben examiniret vnd ponderiret) befunden, das er nicht alle in zu furtsetzung, vnd erhaltung, der *Freyen Commercien* auf die Oost vnd Noort-Sehe, besonderen auch zu beschirmung aller vnserer, vnd der wol erwehneter Hoochvermeughenden Herrn Staten Generael, respective Koninckreichen, Landen, vnd Unterthanen, sampt vnserer habenden Koniglichen, Rechten, vnd gherechticheyten, wieder vnsere beiderseits feinde vnd dan auch zu vortplantzung vnd vnterhaltung alles guten friedens vnd einichkeyt zwischen vnseren Nachbaren sehr nutzlichen beforderlichen vnd guth ist, als haben wihr aufz Konigliche macht vnd authoriteyt, mit vorwissen guten rath vnd vollenkommenen ghefallen des auch Hooch-ghebohrnen Fursten vnd Herrn *Johan* von Gottes Gnaden der *Zweden, Gotten*, vnd *Wenden*, Erb-Furstlen Hertzogen zu *Oster Gothlandt*, vnsers hertzgeliebten Bruderen, sampt den Wel-gebohrnen Edlen, gestrengen Herrn *Magnussen* des Reichs Truchses vnd Land-Richter in Upland, Graff zu Wisingsburgh, Frei-herrn zue Ridbeholm vnd Anholm, Herr *Abraham* Landt-Richter in Westman-landt vnd Dalem, Graffen zu Wisings-Burgh, Frey-herr zu Ridbeholm vnd Lindholm; *Axel Reyningh*, des Reiches Marschalcks Landt-Richter in Sudermanlandt, Erbgesessen zu Thuna; Heer *Georen Guldenstern*, des Reiches Admiral vnd Landt-Richter in Wester Goet-landt, Frey-herr zu Lundholm; Herr *Axel Oxenstierne*, vnser, vnd des Reichs Cantzler, Landt-Richter in Nordtlandt vnd Lappemarck, Frey-herr zu Vyholm, &c. Heer *Nicolas Bielcke*, Landt-Richter in Schmalandt, Frey-herr zu Sahl-Stadt; *Hans Erickson*, Stadt-halter vff Calmar vnd in Smalandt, Landt-Richter in Wermelandt, Erbgesessen zu Broxwijck; Heer *Gustaff Steenbock*, Stadthalter in Westergothlandt, vnd Landt-Richter in Tuch-heerth, Frey-herr zu Chronebeck vnd Erbstein, Erb-herr zu Torpa vnd Lehen; *Hans Achson* Reichs-Cammer-Rath, Erbgesessen zu Byrum; *Boo Ribbingh*, Erbgesessen zu Saby; *Erlant Bierson*, Erbgesessen zu Schatmansa; *Nicolas Anderson*, Reiches Cammer-Rath, Erbgesessen zu Fardala; *Heinrich Hoorn* vnser Maerschalck, Land-Richter in Olandt, Erbgesessen zu Wenden; *Jasper Maltzon Krause*, Landt-Richter in Morda Finlandt, Erbgesessen zu Harwila, vnserer Lieven getrouwen Reichs Rahte, den obengheschriebenen *Confœderations* Tractaet, vnd was daer auf zwischen ghemelten vnseren Hof-Rath vnd Ghesanten einer, vnd den oben ghedachten Deputirten der Hoch-vermugenden Herrn Staten Generael zur anderen zeiten, am selbigen tage den 5. Aprilis des jtzighen jahrs zu wircklicher effectuiring solches Tractats mehr vnd ferner ist abgeredt, resolviret, vnd beschlossen in allen puncten Ratificiert, approbirt, vnd laudirt; wy wihr dan desselven hiemit Ratificeren, approbieren vnd laudiren, geloben bey Koniglicken worten, vnd trauwen, den inhalt dessen, vnverbrueclichen zu vnterhalten zu, lassen auch darwieder directe noch indirecte bey wehrendem diesem micht zu thun, oder thun noch geschehen lassen. Dessen zu befestigung haben wihr es mit eigener hant vnterschriben vnd wissentlijck vnser grosses Konickliches Secret hier anhangen lassen, wie dan imgleichen zu mehrer urkundt Hooch-gedachte I. L^de. auch wol erwente vnsere Reiches Rathe vnd lieben getrauwen dieses mit jhrer vnterschreibung vnd respective Insiegel vnd Pitschaften bevestiget haben. Actum in vnsere Koniglichen vestung *Narffue*, den 28. July, Anno *ein tausent sechs hundert vnd vierzehen*. Is gheteeckent *Gustavus Adolphus, Johannes Magnus*, Grat zu Wisings-Burg, *Abraham* Graff zue Wisings-Burgh, *Axel Reyningh, Georgius Guldenster, Axel Oxenstiern, Nicolas Bielcke* Frey-herr zu Salstath. *Hans Erichson, Hans Achson, Boo Ribbing, Erlandt Bierson, Millis Anderssson, Henrich Horren, Jasper Matson Krus.*

In 't jaer vijsthien volghden de Brunswijcksche Krijgh ende belegeringh / te lesen in de Memoiren van Baudertius. Men heeft ghesien dat dese Staet doenmaels soo goede wille ende couragie hadde / dat op representatie van het ghemeen Republijcks Interest / ghedaen by de Hanse-Steden / daer van Lubeck het Directorium hadde: Haer Hoog: Mogende selvichten onder beleydt van Prins Hendrick haer Kupterye en ses hondert waghens met drie duysent Musquettiers tot secours der Stadt / niet aensiende het hooge Furstelijcke Huys van Brunswijck; zijnde des Hertogen suster ghetrouwt aen Graef Ernst van Nassauw: ende niet ontsiende den Koningh van Denemarcken, die in persoon mede in 't Legher was. Daer was nochtans tusschen desen Staet ende de selve Stadt gheen

1622. intereſt noch van Religie, want de Stadt was Luters, noch van Commertie; want het was een Lant-ſtadt; noch van viciniteyt: ook wasser geen verbondt noch beloſte. Dergelijcke couragie toonden den Staet in't aſſiſteren vande Stadt Embden tegen den Graef in't Jaer vijftien hondert vier en 'tnegentigh, ende ſedert. Dies te verwonderen ende voor my onbegrijpelijck is: hoe ende waerom deſe Staet haer hondertmael meer importerende intereſt op de Weſer teghen den Graef van Oldenborgh ſoo ſlappelijck heeft bewaert / waer van t'zijner tijdt meer ſal werden geſeyt. Eene naerder verbintenis tuſſchen deſen ſtaet ende de thien Hanſe-ſteden is gemaeckt Anno ſeſtien, luydende als volgt:

Staet tuſſchen haer Ho: Mo: en Hamburgh.

ALſoo van Ouden ondencklijcken tijden tot den ghemeynen Hanſeſchen Verbondt niet alleene hebben ghehoort de *Ooſterſche Hanſe-Steden* aen die Ooſt-Zee, mitſgaders aen die Wixel, Oder, Elbe ende Weſer, ende daer ontrent gheleghen, maer ook veele *Nederlantſche Steeden* aen die *Noort* ende *Zuyder-Zee*, als ook aen die *Maſe*, *Wale*, *Rhijn*, *Yſſule* ende andere wateren ende Stroomen, in deſelve Noort ende Zuyder-Zee, exonererende, gelegen ende metten anderen in vaſte Eenicheyt ende Vruntſchap ſijn geweeſt, ende in de Nabuyre Coninckrijcken ende Landen veele ghemeyne Vryheden, gherechticheden ende Privilegien, door *verdienſten ende Contracten* hebben verkregen, deſelve ook met ghemeynen Raedt middelen ende machten, ſomwijlen ook met defenſive Wapenen hebben bevochten ende ſtaende gehouden, ende dan noch die Nederlantſche Hanſe-Steeden metter tijdt, door den Langhweerenden Krijgh, ende eenige door ingevallene miſverſtanden in't beſoecken der gemeyne *Hanſiſche t'ſamen komſten* verhindert, ende van wegen haer eygene ſware laſten niet mede des ghemeynen Verbonts laſten en hebben konnen afdraghen, 'twelck dan het aenſien van eene ſcheuringe ofte affcheydinge by eenighe Nabuyren heeft gevonden, ende dan inde vrye Navigatie, Commertien ende Traffiquen, verſcheydene beſwaerniſſen voorvallen, ende noch wijders te beſorgen ſtaen, ſoo heeft 'tſelve den intereſſenten van nieus te ſamen geſet ende genoodiget, omme op middelen ende wegen te gedencken, hoe ſy naeſt God den voorbreeckenden onraet weeren, ende haer ghemeyne *Vryheyt*, *recht ende Gerechticheyt* beveſtighen ende erhouden mochten; ende dan in deſen verloop van Iaeren die meeſte Nederlantſche Hanſe-ſteden totte vervattinge der Ho: Mo: H: H: Staten Generael der vrye Vereenichde Nederlanden geraecket, ende mede lidtmaten ſijn van deſelve Staet, datmen ſo niet met haer affonderlijck maer mette gantſche vervattinge van hare Ho: Mo: veel beter, voegelijck ende vorderliken hadde te Tracteren, waer over dan nu ettelijcke Iaeren herwaerts dit werck aen allen zyden in ſorghvuldige ende vlytige beradinge getogen, dienthalven mede verſcheydene Communicatien door ſchrijven ende geſanten aengeſtelt ende gehouden, ende in middelſt ook de Heeren Burgemeeſters ende Raedt der vrye ende des Heyligen Rijx Stadt *Lubeck*, met Hooch-gedachte Heeren Staten Generael albereyts in de Maent van Mey des Iaers 1613. deſſelfs hebben geſloten, Soo iſt, dat na ghehoude rijpe raedt, Hooch-gedachte H: H: Staten Generael door derſelve Gedeputeerde met die Erbare *Ooſterſche Hanſe-Steden*, ende die Erbare *Ooſterſche* door haer reſpective gemachtigde Geſanten ende Gedeputeerden met hooch-gedachte Heeren Staten Ghenerael die oude Vereeninghe ende vruntſchap hebben vernieut, ſich vorder vrundlijck ende vaſtelijck te ſamen geſet, vereenigheden verbonden, ende na volgende Poincten ende Articulen eintlijcken hebben vergeleecken ende geſloten:

I.

Inden eerſten, dat deſe Vereeniginge ofte Unie niet en ſal weſen tot yemants offenſie, maer alleen tot conſervatie ende onderhoudinge der vrye Navigatie, Commercien ende Traffiquen in de *Ooſt* ende *Noort-Zee*, mitſgaders in de *ſtroomen*, *Rivieren ende wateren*, haer in deſelve Ooſt ende Noort-Zee exonererende, ende niet anders en ſal ghemeynt ſijn, alſoo dat de reſpective Vereenighde, hare Burgeren ende Onderdanen, de rechten aller volckeren ende haer erlanghte ende hebbende *Vryheyden*, *Rechten*, *Privilegien*, *ende wel-herghebrachte ghebruycken* in de voorſz. Ooſt ende Noort-Zee, ſtreckende totte Hoofden toe, ende op de voorſz. Stroomen, Rivieren ende Waeteren, onverhindert moghen ghebruycken, en dat jegens den geenen die den Burgeren, inwoonderen ende onderſaten der Geunieerde met gewelt ende onrechtmatige middelen daer aen hinderen en turberen, ende endtweder den eenen der Geunieerden voor den anderen die Commercien nederleggen ende verbieden, ofte des eenen voor des anderen aen, ofte afgaende waren, ſonderlinghe *beleggen ende beſwaren* wouden, die ſamentlijcke gheunieerde denſelven defenderen ende ſchutten ſullen, op dat die veelvoudige beſwaerniſſen ſoo haeren Burgheren, Inwoonders ende Onderdanen tot groot bedruck ende verhinderinghe der algemeyne Commertien ende Schipvaert wedervaren, afgeſchaft ende deſe Navigatie ende Commertien den Heyligen Rijcke ganſſes Duytſlant, die nabuyrighe Rijcken ende Landen ende namentlijck mede den vereenighden, tot nut ende voordeel gehouden ende ghemeerdert moge werden.

II.

Derwegen dan deſe Unie niet en ſal prejudicieren de vruntſchap mette Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt ſampt den Heyligen Rijcke, noch mette Konincklijcke Majeſteyt van Vranckrijck ende Groot-Britagnien, eenſamentlijck die, de vereenichde Evangeliſche Chur Furſtlijcke ende Stenden des Heylighen Rijcx tot noch toe mette Heeren Staten onderhouden, als dat ook die Erbare Hanſe-ſteden, die tot noch toe in de Keyſerlijcke Majeſteyts ende des Heylighen Rijcx ſchuts Scherm verwantenus ende gehoorſaem geweeſt, ook hier vorder daer in ende onder ſijn, ende verblyven, ook een yeder Stadt die eene *middelbare* overicheyt heeft, deſelve wat recht is, jeder tijdt leyſten ende mede van deſelve verwachten ſal, ende inſgelijcx die ſamentlijcke vereenichde hare *Alliantien*, *Rechten*, *Statuten*, *Ordinantien ende Bondeniſſen* in haer geheel ende volle weerden, onverandert ende onghefwackt ſullen behouden, alles nochtans *ſalvo præſenti fœdere*.

III.

De Vereenichde ſullen deſe Articulen trouwelijck ende oprechtelijck onderhouden ende die met Eede beſtedigen.

IV.

Die Heeren Staten Ghenerael ſullen deſe Unie den gemeynen weſen den Vereenighden ten beſten dirigeren, doch alſo, dat in allen wat voorgenomen werden ſal, een yegelijck deel de vrye Stemme ſal hebben te geven, tot welcken eynde dan alle tijt van wegen de Ooſterſche Hanſe-Steden eenige in den Hage, ofte andere plaetſen daer de Heeren Staten Generael ſullen vergaderen, mede ſullen mogen ſijn by den raetſlagen, die deſe Unie ende wat daer van dependeert, aengaen. Ende ſullen de Heeren Staten Generael eenige mogen ſtellen ende committeren tot *Lubeck*, ofte daer het noot ende gheleghentheyt ſal vereyſchen, daer mede die *Conſilia* des te beter ghecommuniceert, ende 't gheene wat vorders te effectueren van noode is, mach ghenomen werden.

V.

Die Vereenighde ſullen hare *Contributiones* daer toe de ſelve verplicht zijn, ende ſoo veel daer van tot yder tijdt voor goet aenghenſien ſal worden, op haer eyghene onkoſten aen Gelde, Schepen ende volck, te peerde ende te voete, met allen toebehooren ende ghebeur in goeder bereydtſchap ende ordeninge houden, ende daer mede ter plaetſe, daer ſulcx van noode ende beſtemmet wordt, ſich vinden laten, ghelijck dan in beſondere ſchriften de namen van de vereenighde Hanſe-Steden, ende der ſelven contributions quoten ende aenſlaghen zijn vervat ende uytghedruckt.

VI.

Evenverre nu by den geenen ſo de Commercie ende Schip-

Digitized by Google

1622. Schipvaert behinderen teghens de voorsz Privilegien ende verdraeghen handelt naer voorgaende goetlijcke ende vruntlijcke aensoeckinge niet te erhouden en zy, wat Recht, reden, ende billickheyt vereyscht, soo salmen defensive daer tegens met macht procederen, ghelijck men sich desweghen voor hen vereenighen wert, daer mede die voorsz Privilegien ende verdragen ghehouden ende de Commercie ende Schipvaert bevryt en geseeckert werden mogen, soo verre oock de eene ofte de andere stadt weghen dese Union, ofte der voorghemelte gemeyne en sonderlinge Privilegien halven, vernut, verdorven, ofte in andere wegen beschadiget worden, soo sal deselve tot weeringe ende ontlastinghe van de aengetogene beswaernissen en reparatie van de schaden spoedige en getrouwe bystant geschieden.

VII.

Ende daer het alsdan met beyder deelen toestemminge tot de wapenen komen soude, sullen de Vereenighde hare inwoonende Burgeren, Ingeseetenen ende aengehoorigen, soo Krijgs als Zeevarent volck so der weder-partye dienet, by verlies van Lijf en Goet afvorderen, oock gelijcker gestalt niet gestaden, dat derselver wederpartye, uyt haer steden ende gebieden, Gelt, Volck, Scheepen, Ammunitien, Wapenen, Vivres, ofte diergelijcke goederen toegesonden ofte ghevolget werden, maer sullen by lijfstraffe verbieden, en oock soo vele moghelijck, verhinderen dat het van anderen niet en geschiede.

VIII.

By aldien oock by de wederpartye der Geunieerde Onderdanen, persoonen, Schepen, Goederen en uytstaende schulden in zijne Landen werden gearresteert, ofte in der Zee aengehouden, wegh genomen, en prijs gemaeckt, soo sal in der Geunieerde Landen, Steden, ende ghebieden, derghelijcken oock geschieden, ende men sal daer jeghens eenen yederen helpen weeren ende tegenstaen.

IX.

Der Geunieerde Scheepen, sullen eene des anderen Haven ende stroomen vry en onverhindert te gebruycken hebben, ende daerinne haere nootdruft verrichten en repareren, doch dat niemant van hun eenich gewelt gebruycke, maer 't gene hy noodich heeft sich verschaffe, en danckbaerlijck betale.

X.

Soo sal der Geunieerde Onderdanen alomme in de Landen ende Steden deser Unie, des Burgerrecht ghegunnet, oock die erffenisse daer toe hy bevoegt is, onweygherlijck ghevolghet worden by erleginge tot nachschos ofte exüe des dertichsten ofte des thienden penningh, gelijck sulckx aen elcker oort hergekomen ende gebruyckelijck is, alleen sonder onderscheyt der Religien, soo die in 't Heylige Rijcke gerecipieert, ofte toe gelaten is, doch sal een yeder sich anderstints Burgerlijck verhouden, en den Statuties loci onderworpen en conform betoonen.

XI.

Niemant van de Vereenigde en sal sonder des anderen consent en wille met den jegendeel sich verghelijcken noch verdragen ofte anderstints yetwes ingaen, dat den anderen tot prejuditie en schaede ghereycken konde, maer veel meer daer heen trachten, dat de Vrede in 't gemeyn erhouden, ende der Vereenighde Borgeren, Inwoonders, Onderdaenen, Scheepen, Goederen en commertie van de beswaernissen bevryt werden, en men tot die voorige vryheden en Privilegien seeker en onbehindert gelangen moge.

XII.

Daer oock een vrede ofte stilleslant met den jeghendeel soude gemaeckt worden, so sal sulcx geschieden by gemeyne Raet en believen, en anders niet.

XIII.

Dit Verbont sal duyren twaelf jaren en op ghemeyne believinghe vorder ghecontinueert worden, maer daer van weghen desselven en wat daer van dependeert, yemant van de Vereenighde bystaende Bonteniſſe, ofte oock naer ghe-eyndighde Bont te water ofte te Landen soude aenghevochten ende beswaert worden, soo sal d'eene den anderen tegens d'eenen getrouwe hulpe en- 1622.
de bystant leysten.

XIV.

Indien eenighe Potentaten, Landen ofte Stenden in dese Vereeninge begeeren te komen, sullen op redelicke conditien met gemeen consente daer toe ontfangen worden.

In oirkonde zijn hier van voor haer Ho: Mo: en voor de Vereenighde Hansee-Steden verscheydene gelijckluydende Instrumenten opgericht ende verveerdighet, sullen oock noch wyders, na dat hier van ten beyden syden sal wesen gerefereert, met Eedes leistinghe en met eenes yederen aenhangende groote zegelen behoorlick bekraftiget worden; aldus gedaen in de Maent van December in den Iare 1615.

VNdt auch dese Stadt *Lubeck* ein uhraltes gelith der Hanſiſchen commun, vnd die eerſte quartier Stadt, ſo das directorium Hanſæ Furet, geweſen vnd noch iſt, waer auch bereyts Anno 1613. in Majo dieſe bundtnus mit den Hooch Mogenden Herren Staten Generael wie oben in fine prœmy mentionieert, beliebet, vnd geſchloſſen, auch abermaels dieſelbe, wie ſie jeze extendiret vnd verbeſſert belieben vnd einwilligen thues, vnd vns dabey, Lautdeſſen zy endt der Union angedeuteten verlaſſen, und ſonderlich auch des dritten Articuls, in der ordnung numerobliegen thut in ſchierſt kunſtighen Monat Majo, als welcher Monat beyderſeits da zu beſtimpt, dieſelbe union mit der eytleiſtunge und unſerm groſſen Stadt Jnſiegel zu bekreftigen.

Das wier dem nach und zue ablegung ſolches eidts an unſer Stadt, und van unſent vnd gemelter unſer Stadt weghen erſught und vermoght und daer auff conſtituirt und verordnet haben, conſtituiren und verordenen auch nochmaels hiemit und in kraft dieſſes Brieffes, wie es zu recht am krefftighſten gheſchehen ſol, kan, oder mach den Ernt-Feſten Achtbahren und Hochgelarten Herrn *Iohan Domm*, dero R. D. und der Loblichen commun der Lubiſchen Hanſe-Stadt verordneten ghemeinen Sindicum, Das ernemblich in Vnſere Seele ſchweren moge und ſolle, das wier obinſerirte Union in allen jhren puncten clauſulen und Articulen jedoch das wier auch bey der behandelten contributions quote, als *Funff vnd ein halff* gegen *ein hundert* der Hoch Mogenden Hern Staten, da ferne her nacher keine fernere moderation ſie erhalten ſein ſolte, gelaſſen werden, ſtet feſt, und unverbreuchlijck obſervieren und halten wollen, ſoo waer ons Godt helffe, treuwlijck und ohne gefeerde, und haben deſſen zue waren zeugmis und beneben zu vor berurter bekraftigung der Union, unſer Stadt groſſen Inſiegel, wiſſentlijck und woll bedechtig an dieſen Brief anhanghen laſſen. Welches geſchehen in unſer Raedts verſamblung zu Lubeck, *im Monat Aprili*, nach Chriſti unſeren lieben Heeren geburth im *Sechzehen hundert vnd Sechs-zehenden Iahres*. Was gheſegelt met eenen grooten Seghel van geelenwachs, uythangende aen een dubbelden ſnoer van roode en witte Syde.

Eedt.

ICk lobe und ſchwere in nahmen und in die Ziele der Herrn Burgemeiſter und Rahts verwanten der Stedte *Lubeck, Bremen, Hamburgh, Roſtock, Straelſundt, Wiſmaer, Magdenburgh, Brunſwieg, Lunenburgh vnd Grijpswald*, volgende die conſtitution und volmacht mir da zu gegeben und aufgetragen, das ſie ſambt und ſonders, die Union und Bundtnus mit den Hooch und Mogenden Herrn Staten Generael der Verenigten Niederlanden auf heut vollen zoghen und untern den Sieglen aus gheantwortet in allen ihren puncten, clauſulen und Articulen, Stet, Feſt, und onverbreucklich halten, und dero ſelben nach kommen ſolle, und wollen treulich und ohne gefehrde, ſo warlich ihnen Godt helffe.

Den voorſz Eedt aldus gedaen en gepreſteert ter Vergaderinge van de Hoochgemelte Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, ter preſentie van de Heeren Afgeſanten van de gemelte Erbare Hanſee-Steden, op den 14. Juny ſeſtien hondert en ſeſtien.

Digitized by Google

1612. De respective ratificatien van d'andere meghen Steden zijn op haer tijdt wel ingekomen; inde welcke elck exprimeerde zijne quote tegen een hondert, die dese Staet sude geben/ als namelijck de Stadt Lubeck/ ghelijck hier voor te sien is vijf ende een half. Bremen anderhalf: Hamborgh drie en een half: Rostock ende Wismar een half: Straelsundt een: Aemblam ende Grijpswald een halve, Maeghdenborgh een: Brunswijcks quote wiert niet geexprimeert/ Lunenborgh een.

't Is aenmerckens weerdich dat dit Tractaet is met Eede bevesticht en besworen geweest. Want ick niet bevinde dat opt eenigh Tractaet op die wijse is bevestigt geweest. Ick geloobe de reden daer van te zijn: om dat alle Princen/ Potentaten/ en Regeringe haer voort houden pro re natâ: na dattet nut ende voorder is: quatenus interest.

't Is ock te noteren/ dat deselbe Steden hadden het Recht ende privilegie om te tracteeren ex suo Capite, uyt haren eygen hoofde. Dat 't selbe recht niet geusurpeert/ ofnien/ maer van outs her haer toequam/ is te sien uyt volgende Tractaet/ ghemaeckt anno veertien hondert een ende veertich: alwaer men siet dat de ses Wendische Steden tracteert den ende teekenden uyt haer eygen Hoofde: ende de Steden van Hollant, Zeelandt, ende Vrieslandt (dat is Noorthollant) tracteerden uyt den hoofde vanden Hartogh van Bourgoigne ('t welck doen was Hartogh Philips, toegenaemt de Goede) als Graef van Hollant, Zeelandt, ende Vrieslandt: dat is Noortthollant. 't Is ock te noteren/ dat so allenthalven als spetialijck in het Bestant ghemaeckt met den Hartogh van Holstein in het præmium blijckt/ dat de ses Wendische Steden hebben gehad het recht van besendinghe in den hoogsten graet; als werdende haer Gesanten ghenaemt Ambassadeurs, alrede in dien eenboudigen tijt: wanneer de Koning van Denemarck self niet hooger genaemt voort als syn Genade, te sien in 't præmium van 't navolgende Tractaet van Bestant, en beurgaens: en dat aenden Hartog van Borgoigne nergens dat prædicaet van syn Genade wert ghegheven. Item/ aen de Heeren van Lalaing ende van Gent, beyde oude Edellieden/ wert geen hooger titel gegeven als van Eerber: en in regard/ dat sy Ridders waeren/ wert het prædicaet van gestrenge daer by gedaen.

Copye van den Bestande, *gemaeckt ende gedadinget tot Coppenhaven anno* veertien hondert een en veertich *tusschen de Landen van* Hollant, Zeelant en Vrieslant, *en de ses Wendische Steden als* Lubike, Hamborch, Rostike, Straelsonde, Wissemar ende Lunenborg.

Out tractaet tusschen Holland Zeeland en Vrieslandt/ en de ses Wendtsche Hansesteden.

IN nómine Domini Amen. Kenlijck sy, alsoo lange tijt *Oorloge, Tweedracht, en geschille* geweest heeft tusschen den Landen, lieden, ende Ondersaten van *Holland, Zeelant en Vrieslant* een sijde, en des ses Wendischen Steden als *Lubike, Hamborg, Rostike, Straelsonde, Wissemer ende Lunenborg*, hare Landen, Luyden, en Ondersaten aen die andere sijde. Om welcke oorlogen, tweedracht, en geschille neder te leggen en tot een goede eynde te brengen, die Doorluchtighe ende vermoghende Vorst Coninck *Christoffel* van *Denemarcken* &c. geschreven heeft aen den Hoochgebooren vermogende Vorst den *Hertoge van Bourgoignen* ende van Brabant, *Grave ende Heere* van den voorsz landen van *Hollant, Zeelant en Vrieslandt*; en de ses Steden voornoemt, dat sy haer Raden en sendeboden senden wouden tot *syne Genade* tot Coppenhaven in Denemarcken, op hoope dat by *syne Genade* by middel die voorsz geschille geeynt souden worden: die welcke Hoochgebooren en vermogenden *Vorst* en des ses *Wendischen Steden* dit gaerne tot syne beden gedaen hebben, en syn daerom gekomen tot Coppenhaven als van wegen die voorsz Hertoge ende syn Landen van *Hollandt, Zeelande ende Vrieslandt*, voorsz Heeren *Sampson van Lalaingh* Heere van Opprebaix, Heer *Arent van Gent* Heere van Giessenburch Riddern, Meister *Lodewijck van der Becke*, *Ian Ian Heymenssoons* uyt synen Rade, Meister *Ian Rose* syn Secretarius, *Gerrit van Noortich* ende *Wynant Dircxsen* van Haerlem, *Claes Duyst* van Delft, *Willem van Alckmaer*, *Dirck van Wormer*, *Ian Claesen*, *Ian Pouwelsen* van Amsterdam, *Matthias Simons* van Hooren, *Iacob Pieter Nanningsen* van Ziericzee, *Willem Paesse* ende *Jan Pieters Coppensen* van den Briele. Ende van wegen des voornoemden ses Wendischen Steden, Heer *Jan Tolman*, *Willem van Kalven* Burgemeesteren, *Ian Lunenborgh* Raetman, ende Meester *Ian* Proto Notarius van *Lubecke*: *Hendrick Truerinck* Burgemeester, *Erick van Eytzen* Raetman, ende Meester *Ian* Pensionaris van *Hamborgh*, *Henrick Boeck*, *Gerrit Wenman* Burgemeester, *Isack Lubike* Raetman, ende *Erich Sperlinck* Secretaris van *Rostocke*, *Albert Jonge*, *Henrick Steenwech* Raetmannen tot *Straelsonde*, *Henrick Peel* Burgemeester, *Pieter van Borchel* Raetman tot *Wismar*, ende *Harck Schoenmaker* Raetman tot *Lunenborgh*, met volkomen macht aen beyden sijden die voorsz saken te handelen, ende overmits dat die Doorluchtige vermogende Coninck op desen tijt andere groote treffelijcke saecken te doen hadde in syn Rijcke van Sweden ende anders waer, soo dat hy in deser saecken selver niet verstaen en konde noch teghenwoordich wesen mochte. Soo heeft hy dan daer toe gheordineert van *synre Genade* wegen van synen Hoogen Raet, die eerwaerdige ende Eerbare Heeren *Jan Aertsbisschop* van *Londen*, *Ian Iacobs* Bisschop van *Rodenschilt* in Denemarcken, *Benedictus* Prior tot *Antwesdeken*, Heere *Martijn Janssen*, *Heere Steenwasser*, Riddern, *Avelinge* ende *Albert Buldebaer*, Knapen, voor dewelcke de voorsz partyen haere klachten ende onderwijs vande toekomst van den voornoemden oorloghe ende tweedracht ghedaen hebben, ende na veel dachvaerden daer op gehouden, soo is by tusschenspreken Rade ende onderwijse van de voorsz Eerwaerdighe ende *Eerbare* Heeren des Koninck Raden, ende by consent van de Gedeputeerde ende sendeboden van beyde partyen getracteert ende geslooten om des besten wille, dat geene 't welck hier na geschreven volght:

I.

In den eersten, dat een goet vast ende seeckere *Bestandt* blijven sal tusschen den partyen voorsz 10. jaeren langh geduyrende ende achter een volghende, ingaende te Lande op Sondach naestkomende over 14. dagen, dat namentlijck is den 10. dach in September, ende te Water op *Sinte Dyonisius dach*, oock naestkomende, dat namelijck is de *negende dach in Octobri*, binnen welcken *Bestande* alle die Ingheseetenen ende Inwoonderen niemant uytgesondert of uytgeseyt van de voorsz Landen van *Hollant, Zeelandt ende Vrieslandt* Coopmans ghewijse sullen moghen vaeren te water ende te lande, met haer Schepen, Goederen ende Coopmanschappen in de *Wendischen Steden* en in alle plaetsen wesende onder haer bewint, ende haer Coopmanschappen aldaer handtierende in sulcker manieren ende alsoo vry als sy plegen te doen in voortijden ende van outs, ende alle nieuwigheyt die die vande voorsz Steden op hem mogen ghedaen of geset hebben, sullen af ende te niet wesen ende blijven. Ende dagelijcx wederom alle die Ingesetenen van de voorsz *ses Steden* sullen moghen vry ende weligh varen ende keeren met hare Scheepen, Goederen ende Coopmanschappen te Water ende te Lande over alle de voorsz Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt*, ende haer Coopmanschap aldaer te hanttieren in sulker maniere ende alsoo vry als sy in voortijden ende van outs plegen te doen, ende alle de nieuwicheden, die die van *Hollandt, Zeelant ende Vrieslant* voorsz op hem moghen gedaen of geset hebben, sullende mede af, te niet, doot, ende van geenre waerden syn ende blijven.

II.

Op dat dese saecke tot eene goede eynde ghebracht mach werden, soo hebben die Ghedeputeerden ende Raet sendeboden, elcx van sijne sijden vijf Steden ghenoemt; dats te weten van de sijden van *Hollandt, Zeelant ende Vrieslant: Utrecht, Amersfoort, Antwerpen, Mechelen ende Nymwegen*, ende van de sijde der voorsz ses Wendischen Steden *Maegdeborgh, Brunswich, Gotinx, Hanover ende Camper*:

Digitized by Google

1622. *Campen:* van welcke Steden elcker ſijde twee of drie verwerven ſal die haer Gedeputeerden nootſakelijck ſenden, ende hebben ſullen onvertochlijck binnen der Stede van *Campen* op den Pinxterdagh naeſtkomende over twee jaren, die welcke vier Steden alſoo vergadert tot *Campen*, macht hebben ſullen elcx van de ſijne die beklachten eyſſchen ende ſchade van beyde zijden te ontfangen, ende deſe ſaecke, ende al dat daer aenkleeft te ſluyten met recht oft in't gevoegh als hem beſt, nutſte, ende oirbaerlijckſt duncken ſal of moghen, binnen *derthien* weecken na dat ſy binnen de voorſz Steden van *Campen* gekomen zijn, ende waert dat ſy onder hem vieren binnen den ſelven tijdt des niet over een en konde komen ofte geworden, ſo ſullen ſy binnen de ſelve derthien weecken eendrachtelijck een Stede (die hem naeſt duncken ſal) kieſen om een *Overman* ende een *ſcheyts-Heere* daer af te weſen, dewelcke Overman alſoo gekoren, ſchuldich ende ghehouden weſen ſal ſijn uytſpraecke van deſer ſaecke te doen binnen twee jaeren, nae dat hy gekoren ſal geweeſt hebben tot *Campen* in der maniere als boven geſchreven ſtaet.

III.

Als die van *Lunenborgh* die gheen macht-Brieven ten voorſz dage gebrocht en hebben, ſeggende ende meynende dat ſy geen vyanden en waren met die van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt* voorſz, ende met hem niet en wiſten anders dan minne ende vriendtſchappen, ende die van *Hollandt* ſeggende contrarie, dat ſyſe altijdt voor haer vyanden gehouden hebben met den anderen vijf Steden, ende in allen dachvaerden ende beſtande te ſamen begrepen geweeſt hebben tot allen tijden, daer af is overdragen, ende hebben belooft die ſende-Boden van de andere vijf Steden, dat die van *Lunenborgh* voorſz in deſen dadinge begrepen ſullen weſen, ende dat ſy die vaſt ende van waerden houden ſullen, als die andere vijf Steden in tegenwoordigheyt des Konings Raden voorſchreven.

IV.

Waert ſaecke dat eenige der onderſaten der voorſz ſes Steden, den onderſaten van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt* voorſz. of eenigh van hem beklagen woude in eenige van de *ſes Steden* voorſz van eenige ſaken hoedanigh ſy waren, die in den voorſz vrede ende oorlogh geſchiet waren, daer af en ſoude geen bekommeringe ofte recht-vorderinge geſchieden, maer ſouden aldaer van dier ſaecken vry ende quijt weſen, ende deſgelijcx ſullen geſchieden van den onderſaten van de voorſz *ſes Steden* over alle die Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt.* Ende waert dat eenige onderſaten van den voorſz partyen den anderen na de voorſz *Sinte Dionyſius* dage, name of ſchade dede, alſulcke goederen ſal men aen beyde zijden oprechtelijcken weder geven, gelijck als men vrienden goedt ſchuldigh is te doen.

V.

Oft ſaecke waer, dat Godt verhoede, dat in de uytſpraecke van de *vier beſcheyden* Steden ende Heeren, of van der Overmans, die alſoo gekooren ſouden weſen tot *Campen*, eenige verſuymeniſſe of gebreck ghéviel, nochtans en ſoude dit voorſz teghenwoordige Beſtandt niet ghebroocken werden, maer ſoude ſtaen ende vaſt blijven de voorſz *thien jaren* geduyrende, elcx op ſynen goeden Recht blijvende, ende alle dinck ſonder argeliſt, ende alle die voorſz puncten ende Articulen *die Ambaſſadoren ende ſende-Boden* van beyde zijden uyt kracht haer macht-Brieven voorſz, ende in tegenwoordigheyt van den Eerwaerdigen Eerbare Heeren van den Rade des Doorluchtigen Konings voorſz gelooft, vaſt, ſtade, ende van waerden te doen houden, ende die te doen veſtigen ende confirmeren, dats te weten die *Ambaſſadeurs, Raden, ende ſende-Boden* des voorſz *Hertoghe van Bourgoignien*, by den ſelven haren genadigen Heere ende by ſyne Brieven, ende oock by vier of vijf van de beſte Steden ſyner Landen voorſz van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlant*, ende den *ſende-Boden vande ſes Steden* voornoemt, met Brieven bezegelt van de vijf van de ſelfde Steden, als *Lubecke, Hamborgh, Roſtock, Straelſont ende Wiſmar*, welcke Brieven men ſal ſchuldigh weſen te leveren aen beyde zijden in handen van den Oldermans van der *Duytſcher Manſe tot Brugghe*, om die te beſchicken ende te verantwoorden elcx daer ſy behooren, tuſſchen dit ende alre Gods Heylighen dagh naeſt-komende. Ende des tot verſeeckertheyt ende ghetuyghe hebben doen van wegen des Hoogh-ghebooren Vorſt des Hertoghe van Bourgoignien, &c. ende ſyne voorſz Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt*, Heer *Sampſon van Lalaing* Heere van Opprebays, *Heer Arent van Gent*, *Heere van Gieſſenberg*, *Ridderen. Lodewijcke vander Eycke*, *Jan Jan Heynenſoons Soon*, Meeſter *Jan Roſſe*, *Gerrit van Noortich* over hem aller: ende van wegen ende over al die *ſes Steden* voorſz, Heere *Jan Tolman* Borghemeeſter tot *Lubeck*, *Erich van Eytſen* Raedtman tot *Hamborgh*. *Henrick Bueck* Borgemeeſter, *Albert Iouge* Raedtman tot *Straelſonde*, ende *Henrick Peel* Borgemeeſter tot *Wiſmar*, hare Zegelen doen hangen aen deſen voorſz Brief, daer twee zijn alleens luydende. Actum tot *Coppenhaven* voorſchreven, *in profeſto Bartholomæi*, Anno *duyſent veerthien hondert een ende veertich.* 1622.

Copye van den Soene, *gemaeckt tot* Coppen-Haven, *Anno* veerthien hondert een ende veertich, *tuſſchen den Landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt.*

IN *Nomine Domini Amen.* Wittelijck ſy alſoo langhe tijdt, *Oorloghe, tweedracht, Vrede ende gheſchille* gheweeſt heeft tuſſchen den Landtluyden ende Onderſaten van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt*, aen die eene zyde, ende de *ſes* Wendiſchen Steden, als *Lubeck, Hamborgh, Roſticke, Straelſonde, Wiſſemer; ende Lunenborgh*, ende haer onderſaten aen die andere zijde; om welcke oorloghe, tweedracht ende gheſchille neder te legghen, ende tot eenen goeden eynde te brengen, die Doorluchtighe ende vermoghende Vorſt by Godes ghenade van *Denemarcken, der Gotten ende der Sweden* Koninck, &c. geſchreven heeft aen den Hooge-gebooren vermogende Vorſt ende Heere den *Hertoghe van Bourgoigne ende Brabandt*, Grave ende Heere der voorſz Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt*, &c. dat hy van ſijnen Raden ende Luyden van ſyner voorſz Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt* ſenden woude tot *Coppenhaven* in Denemarcken, op hoope dat by *ſyner ghenade* middelen, die voorſz tweedracht ende gheſchille gheeyndt ſoude worden, die welcke vermogende Vorſt die Hertoge van *Bourgoignien* dat gaerne om ſyn liefden wille gedaen heeft, ende heeft daerom geſendt tot *Coppenhaven* den Eerbaren ende gheboertighen Heere *Sampſon van Lalaing*, Heere van Opprebays, Heere *Arent van Gent*, Heere van Gieſſenbergh Ridderen, Meeſter *Lodewick van der Eycke*, *Ian Ian Heynen Soon* ſijnen Raedt, en Meeſter *Ian Roſe* ſijn Secretarius, met ſommige Gedeputeerden ſynre voorſz Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieslant*, met brieven ende volkomene macht van ſynre ende van ſynre voorſz Landen weghe die ſaecken te handelen; ende als ſy aldaer gekoomen ſyn, ſoo hebben ſy gevonden den voorſz Doorluchtighen Coninck op ſyn reyſe in ſyn Rijcke van Sweden ende anders waer, daer hy nootlijcke ende treffelijcke ſaecken te doen heeft, ſoo dat hy ſelver in perſoone tot deſer ſaken niet en heeft moghen verſtaen, ende heeft daerom van *ſynre genaden* wegen geordineert ende ghemachtight van ſynen Rade de Eerwaerdighen in Gode ende Eerbaren Heeren ende ſtrenge Mannen *Ian Eertsbiſſchop van Londen*, *Ian Biſſchop van Rodenſchilt* in Denemarcken, *Benedictus* Prior tot *Antwerdasken*, Heern *Martyn Janſſen*, Heern *Steenwaſſer* Ridderen *Abſinge ende Alber- Buſdeback*, dewelcke onder anderen ſaecken den Deputeerden des voorſz *Hertoge van Bourgoignien* ende ſyne voorſz Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt*, te kennen gheghe-ven hebben van den grooten ſwaeren ende onverwinlijcken ſchaden die hem van den Onderſaten van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt*, gheſchiet ſoude weſen, hem mede ſyn Rijcke ende Onderſaten met verdedinge ſwaerlijcker gheſchat hebben, ende dat ſy in Denemarcken ghebrant hebben, ſoo dat hy daerom ende om die te wederſtaen, gemerckt dat hem alle dagen tijding

Digitized by Google

1622. quam dat die Hollanders quamen met alle hare macht teghens ſijnre genaden ende Rijcken voorſchreve, ende heeft moeten *verſetten een gants Hertochdom ende andere vreemde Luyden* hout in ſijn ſoudie, dat hem ghekoſt heeft over *hondert duyſent Rijnſche gulden*, behalven groote ſwaere Hantveſten ende verbanden die hy heeft moeten geven aen vreemde Heeren, ſteden ende luyden, om byſtandicheyt van hen te hebben, dat hy noode ghedaen heeft, als die voorſz Eerwaerdige Eerbare Heeren dat klaerlijcken gheſeyt in 't langhe ende verklaert hebben, begeerende van des voorſz Conincks weghen, datmen hem die voorſz ſchaede ende oock die ſchade van ſijnre Onderſaten uytrechten wouden, op dat die oude Vruntſchap tuſſchen den Rijcken voorſchreve, ende den voorſchreve Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlant*, onderhouden weſen mochte, waer op die Gedeputeerde des voorſz Hertoge ende ſijner Landen voorſchreve verantwoort hebben, dat van den ſchade in den Rijcke geſchiet of dat die voorſz Koninck ſchade daerom geleden heeft, hem metter herten is leedt, ende dat niet gheweeſt en is by haren wille, conſent, ende beveel: want in allen haren Ordonnantien van Oorloghe altijt uyt geſcheyden ende beveel ghedaen hebben, dat niemant den *drie Rijcken* beſchadigen ſoude, ende daerom en waren ſy in gheener wijs ſchuldich Reſtitutie of wederkeringe van den ſchade voorſchreve te doen op den gheene die dat ghedaen hadden, alſmen dat met recht vervolghen woude, met veel meer woorden daer toe dienende: ſegghende ende toonende voort die groote ſware ſchade die hem gedaen ſijn, van de Onderſaten van de drie Rijcken voorſz, ende naemelijck, by den Onderſaten van Sweden ende van Norweghen, ende oock die groote ende goede dienſten die ſy tot allen tijden den drie Rijcken ghedaen hebben, ende noch bereyt waren te doen als 't hem van noode waer, teghens hare Vyanden, welcke dienſte hem ghebracht heeft in grooten onverwinnelijcke ſchade, ende waren daerom in die vrede gekomen als ſy al wel weten mochten, ende daerom ende veele andere redenen daer toe dienende: ſeggende datmen hem ſchuldigh was gunſtich te weſen ende alle ſaecken met goedertierentheyt aen te ſien ende te mercken, begeerende daerom datmen haer aenghemoeyt woude laten van den ſchade gheſchiet vande Gedeputeerde voorſz ende daer toe, dat hen die Doorluchtige Coninck voorſz confirmeeren ende veſtighen woude hare oude *Handt-Veſten ende Privilegien*, die ſy van outs plegen te hebben in de Rijcken voornoemt, welcke Privilegien die de voorſz Coninck meynt dat ſy verbroocken hebben, mette voorſz Brantſchattinghe ende anders, na welcke woorden ende weder-woorden ende veel dach-vaerden daer af gehouden, de voorſz Gedeputeerden aen beyden ſijden op dattet goede Vruntſchap ende Maechſchap weſen ende blijven mach, tuſſchen den voornoemden Doorluchtigen Coninck zijn Rijcken, Landen, Luyden ende Onderſaten, ende den voornoemden Hoochbeboren Vorſt den Hertoghe van Bourgoignen &c. ſijne Landen, Luyden, ende Onderſaten, ende op dat die Coopmanſchap loop hebben mach, verſproocken, gedadingt ende gheſlooten hebben, die Punctẽ ende Articulen hier na volgende.

I.

In den eerſten, dat die oude Vruntſchap die altijt geweeſt heeft tuſſchen den drie Rijcken van *Denemarcken van Noorwegen ende van Sweeden*, ende die voorſz Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt* voortaen vaſt onderhouden, weſen ende blijven ſal, ſonder de een den anderen eenich ſchade te doen in eeniger wijs, ende ſullen terſtont daerom die Gedeputeerden des voorſz Coninck, ſchrijven en gebieden van *ſijnre Genaden* wegen, ende doen openbaren over al die drie Rijcken voorſz, die Vereenighde ende overdracht van Vruntſchap voorſchreve, ende dat daerom niemant wie hy ſy, *hem ſelver Rechten en ſal van eenighe ſchade* die hem ghedaen moghen geweeſt hebben tot deſen dage op Lijf ende Goet, ende op al dat ſy verbeuren mogen; welcke Gebodt die voorſz Coning noch doen ende verkonden ſal met ſijne Brieven als hy weder in Dennemarcken ghekoomen ſal weſen, ende derghelijck alſulcke ghebooden ſullen die Ambaſſadeurs des Hoochgheboren ende vermoghende Vorſt die Hertog van Bourgoignien doen over alle die Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt*, alſoo geringe als ſy immermeer ſullen konnen of mogen. Ende waert ſaecke dat eenigh ſchade tuſſchen beyden gheſchiede eer dat voorſz gebodt gedaen waer, of daer na, dat God verhoede, daer af ſoude een ygelick goet onvertogen recht doen op den geenre Lijf ende Goedt die 't ghedaen hebben ſonder verdrach, indien men 't vervolcht ende goede waerachtige bewijſinghe ende certificatie van waerden daer af brenght alſoo dat behoort. 1622.

II.

Als van de ſchade die die van *Hollant, Zeelant ende Vrieſlant* den Onderſaten des Rijckes van Denemarcken mogen gedaen hebben ſint dattet Beſtant van deſelve Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt* ende den *ſes Wendiſchen Steden* uyt ginck, daer af ſalmen een goet onvertogen Recht doen den klagers aen beyden ſijden, alſoo wel over die Onderſaten des Rijcks van Denemarcken als over die van Hollandt &c. doen elcx in den ſijn, aen der geener Lijf ende goet die 't ghedaen hebben, indien dat ſy dat vervolgen ende tot haren ſchaeden brenghen goede bewijſinghe ende certificatie van waerden als behoort, dats te weten van den Rijcke van *Denemarcken, voor den Heere van Hollandt*; ende die van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt*, voor den *Coninck* van Denemarcken ende ſijnen Rade.

III.

'tIs overdraghen dat die voorſz Coninck ſal moghen ordineeren een, twee, of drie die macht hebben ſullen te vervolghen in Hollant voor den Rade aldaer, alle die ſaecken van ſijn Onderſaten van Dennemarcken die hen gedaen ſijn by dien van *Hollandt, Zeelant, ende Vrieſlandt*, ſint den tijt dattet voorſz Beſtant tuſſchen den ſes Wendiſchen Steden uytginck, dewelcke voorſz Perſone of perſonen alſoo gemachticht ſullen vry en vaſt geleyde hebben, en men ſal hen goet en onvertogen recht doen ende hantieren hem deuchdelijck, als of ſy uytten voorſz Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlant* waren, alle dinck ſonder Argheliſt, ende deſghelijcx ſalmen doen onder den voorſchreve Coninck den geenen diemen by ſijne *Genade* machtighen ſal, om den ſchade van de Hollanderen ende Zeelanderen te vervolghen.

IV.

Ende als van den ſchade oude ende nieuwe tot deſen dagen toe, die van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt* voornoemt, moghen ghedaen hebben den Onderſaten van *Sweden* ende van *Noorwegen*, ende die Onderſaten derſelver Landen van *Sweden* ende van *Noorweghen*, den Onderſaten van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt* voorſz gedaen moghen hebben, of die van Denemarcken ende die van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt* die een den anderen gedaen hebben van outs, *die ſullen den een teghens den anderen blyven ſtaen*, in ſulcken State ende poſture als ſy nu ſtaen, ter tijdt toe dat die voorſeyde Koninck weder in ſijn Rijck ghekoomen ſal weſen, die dan terſtont ſchrijven ſal aen den voornoemden Hoochghebooren Hertoge van Bourgoigne &c. ſijn Neve, aen deſe ſaken te hangen aen haer beyder Raden, die ſy daer toe Committeeren ſullen ende machtigen, ende daerom eenen redelijcken dach ende Stede te raemen by haer beyder conſent daer deſelve Raden vergaderen ſullen, om van de voorſz ſchaede te handelen aen beyde ſijden na der Redelicheyt. Maer waert ſaecke dat van nu voortaen van beyden ſijden eenighe ſchade ghedaen werde, dat Godt verhoede, daer af ſal men oock aen beyde ſijden een onvertoghen Recht doen, in der manieren als men doen ſal dien van Dennemarcken, ghelijck in't voorſz Articul begrepen ſtaet.

V.

Als van der verſettinghe van ſchade ende beteringhe die de voorſz Koninck begeert ghedaen te hebben van die van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt*, daer af is overdraghen dat die van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt* Koninck *Chriſtoffel* voornoemt ter eeren, ende om al dat ſy tegens *ſijn Genade* gedaen mogen hebben, en op dat hy hem alle ſaken vergave ende voortaen in goede

gratie

Digitized by Google

1622. gratie hebben mach, ende confirmeeren ende vestigen alle haer oude Handtvesten ende Privilegien die sy pleghen te hebben over alle sijn Rijcken, ende daer af goede Brieven hem gheven, *betalen ende schencken sullen tot huysschuyt vijf duysent Rhijnsche gulden*, te betalen *drie duysent* tot Sinte-Jans-Misse te midsomer naestkomende, dat wesen sal in den Jare ons Heeren *duysent vier hondert twee en veertigh*, ende die ander *twee duysent* tot Sinte-Jans-Misse daer naestvolghende, dat wesen sal in't jaer 1443. ende hier mede soo sullen alle saecken vergeven wesen, ende voort die oude goede vrundtschap onderhouden tusschen den voornoemden Koninck ende sijn drie Rijcken, ende die voorsz Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt*, ende hy sal haer oude Handsvesten ende Privilegien met Brieven confirmeren ende vestigen.

VI.

Ende van desen voorsz Tractaet ende overdrachten hebben die voorsz Ambassadeurs aen beyde zijden gelooft by haren *Koningh* ende *Hertogh* te doen confirmeeren, ende daer af die een den anderen bezegelde Brieven te senden als dat behoort; ende des tot ghetuyghe ende tot vastigheyt, soo hebben die Eerwaerdige in Gode ende Eerbare Heeren *Ian Aertsbisschop van Londen*, *Ian Bisschop van Rodenschult* in Denemarcken, *Benedictus Prior tot Antwerdeskon*, Heer *Maertijn Ianssen*, ende Heer *Steenbasser*, *Ridderen*, voor alle den voorsz Rade vân des Konings wegen, ende Heer *Sampson van Lalaing*, Heere van *Opprebays*, Heeren *Arent van Gent*, Heere van Giesselnborg, *Jan Ian Heymens-soons* Soon, Meester *Jân Roose*, ende *Gerrit van Noortich*, voort alle die Ambassadeurs van den voorghenoemden Hertoghe van Bourgoigne ende sijnre Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt* voorschreven, haer Zeghelen aen desen Brief die twee zijn al-eens luydende, doen hanghen. Gedaen tot *Coppen-Haven* in Denemarcken, op Sinte Bartholomæus avont, in't jaer ons Heeren *duysent vier hondert een ende veertigh*.

COPTE *van den Bestande ende Zoene, ghemaeckt tot* Coppen-Haven, *Anno* veerthien hondert een ende veertigh, *tusschen den Hertoghe van* Holsteyn *aen die een zijde, ende den Landen van* Hollandt, Zeelandt, *ende* Vrieslandt, *aen die ander zijde.*

IN Nomine Domini, Amen. Kenlijck zy, alsoo die *Ambassadeurs* der Hoogh-gebooren Vorst des Hertoghe van *Bourgoignien* ende van *Brabant*, &c. ende sijnre Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt*, die ten dage geweest hebben tot *Coppen-Haven*, tegens den ses *Wendischen Steden*, als *Lubeke*, *Hamborgh*, *Rostocke*, *Stradtsondt*, *Wissemer*, ende *Lunenburgh*, in haren woorden geseyt ende geroert hebben, dat die Hertoghe van *Sleeswich*, Grave van *Holsteyn*, met den voorsz *ses Wendischen Steden* haer vyant was, ende dat sy hem mede in den *Bestandt* hebben wouden, of het soude hen niet mede gaen voor haren zijde, ende die *Ambassadeurs ende sendt-Boden* van *den voorsz Steden* antwoorden die contrarie, ende dat hy met hen in die vrede ende oorloge niet geweest noch bezegelt en hadde, ende en waren sijnre niet machtigh, maer waert sake datmen hen verseeckeren ende betaelden die somme van *sesthien hondert Lubicke Marcken* die hy den voornoemden Lande van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt* eyschet van wien die hem voortijts genomen souden wesen, sy souden so veel doen dat de voornoemde Hertoge te vreden soude wesen, ende die voorsz Landen ongemoeyt laten van allen spraken. Soo ist, dat by tusschen-spreecken ende middel van de Eerwaerdige ende Eerbare Heeren van den Rade, de voorsz Doorluchtigen Koninck *Christoffel* van *Denemarcken* gedadingt en gesloten dat die voorsz *ses Wendische Steden, tusschen dit en Sint Dionysius dagh* naestkomende, haer best doen sullen, bearbeyden en onderwijsen den voornoemden Hertoghe van *Schleswich*, dat die voorsz somme ghemindert sal werden, ende mach dat niet wesen, soo sullen die van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt* voorsz. den Hertoge betalen binnen den twaelf nachten van Kers-avondt, die voorsz somme van *sesthien hondert Marcken*, ende die leveren in den handen van den Oldermans van der *Duytschen Hanze tot Brugghe*, ende die voornoemde Hertoch sal dan brieven doen leveren den geenen die 't geldt bringen sal, daer hy mede quijt schelt den voorsz Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt*, van alle dat hy hen eyschen of manen mach tot desen dagen toe, ende tusschen dit ende Kermisse voornoemt, dat hy syn geldt ontfangen sal, sal hy Bestandt of Vrede geven die van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslant voorsz.* ende daer en t'eynde sullen sy goede vrienden zijn, ende blijven wel versoent van allen saecken, alle dinck sonder argh ende list: ende dese Tractaet hebben de Ambassadeurs des voornoemden Hertoge van *Bourgoignien* ghelooft, doen vestighen ende confirmeren by den selven Hertoge haren genadigen Heere met sijn Brieven; ende des tot ghetuyghenisse soo hebben wy Heere *Sampsôn van Lalaing* Heere van *Opprebays*, Heer *Arent van Gent* Heere van *Giessenborgh* Ridderen, en Meester *Jan Rose* van wegen des Hertoge van *Bourgoignie*, en sijnre voorsz Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt*, ende Heer *Jan Tolman* Burgemeester tot *Lubicke*, *Erick van Eytzen*, Raetman tot *Hamborgh*, ende *Henrick Buyck* Burgemeester tot *Rostocke*, van de voorsz ses Steden wegen haren Zegelen aen desen Brieve, die twee zijn al-eens luydende, doen hangen. Gedaen op Sinte *Bartholomæus* avondt, in't jaer ons Heeren *duysent vier hondert een en veertigh*. 1622.

COPTE *van den* Soene, *tusschen den Lande van* Hollandt, Zeelandt, *en* Vrieslandt, *op de een zijde, ende den Lande van* Pruyssen *en* Lijflandt *op die ander zijde.*

IN Nomine Domini, Amen. Wittelijck zy alle den gheenen die desen tegenwoordigen Schrift, Scheydinge, Vrundtschap ende verlijckinghe sullen sien oft hooren lesen, dat die Eerbare ende strenge Heeren *Sampsôn van Lalaing* Heere van Opprebays, *Arent van Gent* Heere van *Giessenborgh*, Ridderen; Meester *Ludewijck van der Eycke*, *Jan Ian Heymensoons* Soon, Meester *Jan Rose*, *Gerrit van Noortich* met meer andere personen uyt *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt*, alsoo ghemachtight van weghen des Hooghgebooren Vorste des Hertoghe van *Bourgoignien* ende sijnre Landen van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt* voorsz ende dat daer aenkleeft, aen die een zijde, ende die Eerbare Heeren *Nicolaes Pastor* van Danswijck, *Wilrijck van Wrelda* Vooght tot Darsoo, *Otto van Selenischen* Ridder in den Koelmoetschen Lande geseten, *Meynert Cuelnaer*, *Henrick Buyck*, ende *Nicolaes Wreth* van Danswicke, ende *Dirck van Bedoken*, ende *Ian Swijn* van Lijflande, als volmachtigh van die van *Pruyssen* ende *Lijflandt*, ende dat daer aenkleeft, aen die andere zijde, na veele Daghvaerden ende handelinghen van beyde zyden ghehadt, vrundtlijcken verlijcket, verscheyden ende vereffent zijn in der manieren als hier na gheschreven volghet:

I.

In den eersten, dat alle die ghevangenen ende die om der *twee ende twintigh* Schepen op ter *Trade* ghenomen, in Pruyssen ende Lijflandt toe behoorende, bekommert ende onbekommert sullen vry ende quijt wesen, ende waert saecke dat eenigh man van beyde zyden gheschattet waer gheweest; ofte eenigh geldt ghegeven hadde, dat sal hem weder ghegeven worden.

II.

Ende om die neminge die die van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslant* ghedaen hebben, op ter *Trade*, van twee ende twintich schepen, ende goederen daer in wesende, dat in Pruyssen of in Lijflandt, of haren inwoonenden toebehoort, sullen die selve van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt*, die van Pruyssen ende Lijflandt voornoemt, ende haren volmachtige Procuratores daer af bevele ende macht hebbende, wel vernoeghen ende betalen die somme van *negen duysent Pondtgroot Vlaemsche* tot *Brugghe*, tot *vier jaren*, ende vier termijnen, dat is te weten, *twee duysent vijf hondert Pondtgroot* tot Kers-avondt naest komende Anno *veerthien hondert twee en veertigh*; ende

1622. ende *twee duyſent vijf hondert Pont* tot Kers-avont Anno *veertbien hondert drie-en veertich* ende 2000. Pont groot Anno vier-en-veertich, ende-vijf-en-veertich ſonder langer vertreck.

III.

't Is gedadingt dat die Ambaſſadores des Hertoghe van Bourgoignien voorſz, bearbeyden ende verwerven ſullen aen dieſelve Hertogh haren Heere, dat dat ſelve gelt vry ende ongehindert voor alle man uyt alle ſijne Landen gevoert ſal worden alle dinck ſonder arch ende liſte.

IV.

Waert ſake dat eenich Onderſate des Landts van Pruyſſen hem meer toe reeckende, ende oock van Lijfland van den ſchade van de *twe-en-twintigh ſchepen* ende Goederen voorſz, dan in *Lijf-landt* ende in *Pruyſen* toebehoorende, datmen met recht bewijſen mach, ſoo ſal die Heere derſelver Lande daer toe ſo veel doen dattet weder gekeert ſal werden den geenen die 't gevoert hebben.

V.

Als van den *anderen Schepen* ende Goederen die voor, na, ende boven die *twee-en-twintigh* Schepen voornoemt die van *Pruyſen ende lijf-lant* haren Onderſaten by die van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt* ghenomen ſijn, ende allen ſchaden geſchille ende twee-dracht aen beyde ſijden, ſal ſtaen tot haer beyder Heeren als totten *Hertoghe van Bourgoignien* ende totten *Hof-meeſter van Pruyſen* om dage ende Stede te ramen alſo beyden Heeren dat wert weſen bequame, daer beyde Partyen voorſz volmachtigh komen ſullen om op den dagh voorſz deſe ſake totten eynde, doch ſal ſoo dat die een Heere den anderen denſelven dagh een half Iaer te minſten voor beſchrijven op dat elcx den ſijn ten merckelijcken dage ſenden moghen.

VI.

So en ſullen die Schepen genomen by den Onderſaten van *Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt* toe behoorende den Onderſaten van *Pruyſen ende Lijf-Landt*, niet weder gebracht worden, de ſake ſy eerſt by den Voerbaren vanden *Hertoge* van *Bourgongnie* ende den *Hof-Meeſter van Pruyſen* of haren volmachtigh ſende-Boden daer toe geordineert, by beyden partyen ge-eynt, geſloten, ende beſijden ge-eynt; als daer toe behooren ſal.

VII.

Om den ſchade wille die geſchiet is by die van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt*, om neminge der anderen Schepen ende Goederen voornoemt, ende naer der *twee en twintigh Schepen* ende Goederen voornoemt, die van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt* ende hare hulperen in die voorſz ſaecke, die voornoemde Landen voorſz van Pruyſen ende van Lijf-Landt met haren Lijfende Goederen verſoecken vry ende ongehindert van allen ſaken wegen; ende die voorſz Ambaſſadeurs der voorſz Hertogen hebben gelooft ſo veele te doen ende te bearbeyden aen denſelven haren Heere, dat die voorſz ſake ghe-eynt ſal worden binnen de voorſz *vier Iaren*, immer dat dat gebreck aen ſijnen ſijde niet weſen en ſal, ende deſgelijcx die Ambaſſadeurs van *Pruyſen ende Lijf Landt*, ſullen dat bearbeyden aen haer Heer den Hoff-Meeſter.

VIII.

So ſullen alle de nieuwicheden die by dien van *Pruyſſen en Lijflandt* in deſe twiſten mogen op die voorſz van *Hollant, Zeelandt ende Vrieſlant* op geſet ſijn te niet weſen, dergelijcken ſal gebeuren by die van *Pruyſen ende Lijf-Landt in Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt*, of daer eenige geordineert of geſchiet ſijn, ende hier mede ſullen alle ſaken als verklaert is ge-eynt weſen, behouden elcke Landen ende Steden haer echter ende alle deſe voorſz Puncten ende Articulen hebben die Ambaſſadores ende ſende-Boden aen beyde ſijden uyt krachte van haren macht-Brieven ghelooft, vaſt, Stede ende van waerden te doen houden ende te doen Veſtingen ende confirmeren; dat is te weten die Ambaſſadores ende ſende Boden des Hertoghe van Bourgoignie voorſz, by den ſelven haren Genadigen Heere, ende by ſijne Brieven ende oock by vier of vijf van den beſten ſteden ſijnre Landen voorſz van *Hollant, Zeelandt ende Vrieſlandt*, ende de de ſende-Boden van *Pruyſen* ende *Lijf-Landt* by haren Heere die Hoff-Meeſter, ende by den voorſz Steden van *Thoren*, van *Elbingh*, van *Danswijcke* ende van *Lijf-Landt*, welcke Brieven men ſal ſchuldigh ſijn te leveren aen beyden ſijden in de handen van de Oldermans van der Duytſcher Landen tot Brugghe, om die te ſchicken ende verhantreycken elcx daer ſy behooren, tuſſchen dit ende onſen Lieven Vrouwen dach purificatie naeſtkomende, ende des tot verſekerheydt ende getuyge van den wegen des Hooch-geboren ende Heere des Hertogen van *Borgegnien* ende ſijne voorſz Landen van *Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt*, hebben wy Heer *Sampſon van Lalaingh* Heere van Opprebays, Heeren *Arent van Gent* Ridderen, *Ian Ian Heymenſoons Soon*, Mr. *Ian Roſe* ende *Gerrit van Noortigh* voornoemt voor hen allen, ende van weghen *Pruyſen ende Lijf-Landt* Heere *Claes Poſter*, *Wiltich van Wreda*, *Otto van Selenſchou*, *Meinert Cnobier*, ende *Dirck van Bodeken* voornoemt, voor hen allen haer Seghelen aen deſen Brieve die twee ſijn alleens luydende doen hanghen. Ghegheven tot Coppen-Haven in't Iaer ons Heeren 1441. des middewekes voor *Nativitatem Marie* dat namelijcken was den ſeſten. dach van September. 1622.

Bearn aen den Koningh gereduceert.

Nademael ick in dit ende 't twoozige jaer ben geweeſt in Vzanckrijck / ende voo2 deſen heb ghe ſept hoe hoel ſich de Koningh hielt neffens deſen Staet / ſoo ſal ick een kleen verhael doen van't gene ick aldaer gemerckt heb. Men weet dat Coninck Hendrick de 4. eens van de Gereformeerde Religie ghe weeſt hebbende / ſedert / hoe wel verandert / nochtans / altijdt / ſoo veel moghelijck / die van deſelve Religie heeft ghefavo2iſeert. Ende nochtans den ſelven niet komende voldoen / hadde aen eenige klachtige op ſeeckeren tijdt ghe ſept: ghy weet niet hoe goet ghy 't hebt onder my: ghy beſit de plaetſen van aſſeurance: ick later u by: ick heb u lief: ghy-lieden hebt my oock dienſt gedaen in voorgaenden tijdt. Maer dat kint, wijſende op den Dolphyn / nae maels Lodewijck de dartienden / ſal u ruineeren ende al u vaſte plaetſen benemen, daer ghy nu alſo op ſteunt. Deſe p2ofetie is in deſen tijt meeſt ve2 vult.

De bewaerder van 't groot Zeghel du Vair uyt yver tot de Catholijcke Religie of om een Cardinaels Hoet te Ro men (ghelijck hem zijne Vyanden na gaven) te gewinnen / induceerde den Koningh tot een Arreſt van Mainlevee van alle geeſtelijcke goederen in Bearn, die ſedert vijftigh jaeren van weghen de Koninginne Ieane d'Alberte deur Montgommery waren bekeert geweeſt tot onderhoudt van de Ghereformeerde Paſtooren / Vo2feſſoren / ende 't Garniſoen in Navarreux een vaſte plaets aldaer. De Marquis de la Force Gouverneur van Bearn ſpeelde aen beyde kanten zijn perſonnaghe: te Hove maeckten hy hoop van dat die van Bearn haer ſouden accommoderen; meenden daer deur Marſchal de France te wo2den: ende hy die van de Religie arbeydde hy om een Generaele querelle daer van te maecken: ende dat alle Gerefo2meerde Kercken in Vzanckrijck haer mochten intereſſeren. Doch eyndelijck hadde weynigh Credit noch by den een noch by den anderen: ende die van 't Hups van Benac ende Granmondt waeren zijn Vyanden in Bearn. Deſe ſaecke hebbende ghe ſleypt al ſedert den Jare ſeventien / ſoo toogh endelijck de Koningh in't Jaer twintigh in Perſoon na Bearn in de Maent van October, debe tot Pau verifieren 't Edict van Mainlevée; tot Navarreux ſtelden hy Gouverneur de Royenne, in plaets van des Salles hy de tachtigh Jaer oudt: hem maeckende Mare ſchal de France: den achtienden October liet Miſſe doen tot Navarreux, zijnde net vijftig jaer / dat Montgommery deſelve aldaer had doen ophouden / op den ſelven dach: als wanneer hy ſloech de troupen van Terides hy deſelve Stadt.

Favas generael Gedeputeerde vande Geref: Kerken in Vzanckrijck te Hove / ſocht zijn particulier: om zijn ſoon te doen hebben het Gouvernement van Lectoure, doe ghende dat die van Rochelle (hebbende die macht ontfangen vande Jonghſte vergaderingh tot Loudun in't

1622. in't Jaer neghentien den 23. Marty ghehouden) een nieuwe Generale Vergaderingh souden uytschrijven / gelijck geschiede: hoe-wel de subtijlste meenden ontijdelijck. In desen tijt waren den Hertogh van Nevers, van Mayenne en de Gaste van Soissons seer malcontent ende absent van 't Hof; en hoopten deur de Brouillerye van de Vergaderingh tot Rochelle haer voordeel te soecken; om die te stillen schichtemen Favas aen d'eene ende Villarnou (oock van de Religie) aen de andere: den selven verseeckerende dat die van de Religie haer accoort tracteerden: ende dat d'opgemelte Heeren wel souden doen/denselven te prevenieren / gelijck sy deden/daer deur die vande Religie seer benadeelt wierden deur haer eygen geloofs genoten. De Koning verboot de vergadering tot Rochelle, daer na deselve belastende te scheyden, eyndtijck die Crimineel verklarende. Ondertusschen verseeckerde Villarnou, zwager van Plessy Mornay, den Coningh van Saumur: verschepden Gouverneurs van plaetsen van asseurance / oock self Chastillon aengaende Bas Lanquidoc, Pardillon aengaende een deel van Guienne, l'Esdigniere, (te Hove zijnde ende groote beloften ontfangende/gelijck sy oock naemaels Connestable wiert) aengaende Daulphiné. So dat de Coning entlijck toog van Parijs/niet so seer om plaetsen te winnen als om te triumferen over de gene die hem alreede waren onder de hant verseeckert / als eerstelijck Saumur: van waer sy toogh na St. Iean d'Angely: 'twelck onder Soubise upt stont eene belegering van ontrent vijf weken. Daer na wiert Pons, Saintefoy, Bergerac, Nerac, Lectoure, le Maj de verdun, l'Isle Iourdain, meest voor gelt of satisfactie/ overgegeven. Daer na in Guienne Tournon, Montflaquin, Tonneins, Pius, Revel, en andere op gelijcke wijse. Favas zijnde op de vergadering tot Rochelle(alwaer een groot ende deftig beslupt wiert gemaeckt tot resistentie tegen de Coningh) beval zijn soons om Castel jalours ende Carets over te geven aen den Coningh / die in zijn passage niet op vijftich mijle daer omtrent quam: Clerac alleen resisteerde. Daer na Montauban: alwaer de Coningh sich campeerde den twaelfden Augusti: maer de plaets wiert gesecoureert deur den Hertogh van Rohan die omtrent den 10. October daer in dede komen seven hondert man effectijf / ondertusschen quam de sieckte ende 'tverloop onder 's Koninghs volck / ende 't water hoogde omtrent Montauban beder bende d'Approches / de Connestable de Luines & Duc de Rohan quaemen t'samen om een Pair te maken: aen Rohan wiert in zijn particulier alle satisfactie aen geboden; maer de Koning wilde Montauban hebben: ende Rohan de generale vrede.

D'Aenspraeck van den Connestable ende d'antwoort van Duc de Rohan, begrijpende niet alleen de geheele handelingh / maer oock de rechte beschapenheydt der saecke en der intrigues, dient hier by geset. Tot Villaine een mijl van Montauban by een zijnde/ toogh hem de Connestable in een ganck alleen / seggende. Ie vous ay de l'obligation de vous estre fié à moy, vous ne serez point trompé vostre seureté est icy austy grande que dans *Castres*, ayant pris vostre alliance je desire vostre bien, & veux monstrer durant ma faveur que je procure la grandeur de vostre maison, vous avez secouru *Montauban a la face de vostre Roy*, ce vous est une grande gloire, mais vous n'en devez abuser, il est temps de faire pour vous, & pour vos amis, le Roy ne fera point de paix Generale: Regardez de Traicter pour ceux qui vous recognoissent, & pour vos Amis, remonstrez à ceux de *Montauban* que leur perte n'est differée que de quelques jour, vous n'avez plus moyen de les secourir, à cause des *Forts & Digues* qu'on fait an tour d'eux, & qui s'en vont achevez, que s'ils ne prenent une Condition raisonnable, sçavoir ou une *Citadelle*, ou une *Garnisoen*, ou la *demolition* de tous leurs Forts & Fortifications, que vous les abandonneres pour *Castres*, & autres lieux de vostre *departement*, demandez ce que vous voudrez, vous l'obtiendrez, & pour vostre *Particulier* la *Carthe Blanche* vous est offerte. Vous ne devez rien esperer de l'Alemaigne, ils ont plus besoin de secours qu'ils n'en sçauroient donner, & non plus d'*Angleterre*, vous cognoissez l'humeur du *Roy*. Quant du dedans, la *Reyne Mere* a ses enfans du costè d'*Espaigne*, & de *Savoye*, & des *Iesuites*, qui ne sont amis des *Huguenots* Monsieur le *Prince* se retirera tousjours pour vne piece d'argent: j'ay des Lettres de Madame sa Mere, qui est pressée de l'envoyer aupres du Roy. Quant aux *Grands du Royaume* je ne doute point qu'ils ne vous facent parler, mais c'est qu'ils veulent faire leurs affaires à vos despens, j'ay eu de la peine d'empescher la *confiscation* de vostre bien, & de vos Gouvernements, je ne puis plus m'y opposer, il faut vous resoudre a une *perte ignominieuse*, & asseurée, ou a *relever* vostre maison plus qu'elle ne fut jamais. Car si vous continuez en vostre opiniastreté, le Roy accordera plustost avec ceux de la Religion pour faire à son aise un exemple de vostre personne, & de vostre maison, mais si a ce coup vous me croyez, vous sortirez de ceste fascheuse affaire avec gloire, *les bonnes graces de vostre Roy, & tout ce que vous souhaiterez pour vostre fortune*, la quelle je desire tellement fortifier, qu'elle soit l'appui de la mienne. 1622.

Ick ben u verobligeert, van dat ghy u op my betrout hebt, ghy en sult niet bedrogen wesen, uwe verseeckertheyt is hier alsoo groot, als binnen *Castres*, uwe alliantie aengenomen hebbende, begeere ick oock u welvaren, ende wil betoonen, geduyrende mijne gunste, dat ick bevordere de Hoogheyt van u huys, ghy hebt *Montauban* gesecoureert in 't ghesichte van uwen Koninck, dat is u eene groote glorie, maer gy en moet die niet misbruycken, het is tijdt voor u ende uwe vrienden te wercken; den Koningh en sal gheen generale Vrede maecken: Neemt acht om voor die gheene te tracteren, die u erkennen, ende voor uwe vrienden: Vertoont aen die van *Montauban* dat haer verlies niet ghedifferеert en is, als voor eenige dagen; ghy en hebt gheen middel om die meer te secoureren, door de Forten en Dijcken, die men rondtom haer maeckt, ende die nu haest gedaen sullen wesen, dat indien sy niet eene raisonnable conditie aen en nemen; te weten, of een *Citadelle*, of een *Guarnisoen*, ofte de *demolitie* van alle hare Forten ende Fortificatien; dat ghy haer om *Castres* sult abandonneren, ende andere plaetsen van u departement. Eyscht het ghene ghy wilt, ghy sult het verkrijghen, ende voor u particulier: de witte kaert is u ghepresenteert; ghy en behoeft niet te hoopen van Duytslandt, sy hebben selfs meer secours van nooden als sy souden konnen gheven, ende oock niet van Engelandt, ghy kent de humeur van den Koninck. En wat belanght van binnen, de Koninginne Moeder heeft haere kinderen van de zyde van *Spangien*, en van *Savoyen*, ende van de *Jesuwiten*, die geene vrienden van de Ghereformeerde zijn. Den Heere Prince sal sich altoos voor een stuck geldts retireren: ick hebbe brieven van Me-Vrouw syn moeder, die gepresseert is om hem by den Koninck te senden. Wat belanght de grooten van het Rijck, ick twijffel niet of sy sullen u doen spreecken, maer het is, dat sy hare saecken op uwe kosten willen doen. Ick hebbe moeyte ghehadt om de confiscatie van uwe goederen ende Gouvernementen te beletten, ick en kan my daer niet meer tegen stellen; ghy moet u resolveren tot een schandelijcke en verseeckert verlies, of u huys verheffen, hooger als het oyt geweest is. Want indien ghy in uwe obstinaetheyt continueert, den Koninck sal veel eerder met die vande Religie accorderen, om van u persoon en huys des te lichter een exempel te konnen statueren; maer soo ghy my desemael gelooven wilt, ghy sult met glorie uyt dit fascheux werck konnen treden; de goede gratien van den Koninck, en alle het geene ghy voor uwe fortuyne soudt konnen wenschen, dewelcke ick desirere sodanigh te verstercken, dat deselve sy een steunsel van de mijne.

Daer heeft Rohan op geantwoordt als volght:

Je seroy Ennemy de moy mesme, si je ne souhaitois les bonnes graces de mon Roy, & de vostre amitié, je ne refuseray jamais de mon Maistre les biens, & les honneurs, ni de vous l'office d'un bon parent, je considere bien le *peril*, au quel je me trouve, mais je vous prie aussi de regarder le vostre, si vous estes hai si universellement, pour ce que vous possedez seul ce qu'un chacun desire, la ruine de ceux de la Religion n'est si prochaine, qu'elle ne donne aux mescontens le loisir de former

1622. mer des partis, & a ceux qui ne ſe joindroient ouvertement a nous. Les guerres de ceux de la Religion ont tousjours commencez à leur grand deſavantage, mais *l'inquietude de l' Eſprit Franchois*, *le meſcontentement de ceux qui ne gouvernent pas*, & *les eſtrangers* les ont ſouvent remis. Si vous procurez que le Roy nous donne la paix avant que tout cela ſoit eſclos, elle ſe fera avec ſon grand honneur, & avantage, car apres avoir abaiſſé le party, n'avoir reçeu aucun eſchec, & ſans apparence de diviſions au dedans, ni de ſecours du dehors, il obligera ceux qu'il aura abbaiſſez, fera recognoiſtre qu'il ne veut a la Religion, mais ſeulement à la deſobeiſſance pretendue, rompra le col aux autres partis, & ſans avoit reçeu aucun de plaiſir retournera craint; & redouté des uns & des autres. Ce qui redoublera voſtre creance aupres de luy, & vous mettra en eſtat de ne pouvoir eſtre choque, d'aucune perſonne. Mais ſi vous pouſſez les affaires juſques au bout, & que le torrent de proſperité ne continue, comme vous eſtes a la veille de le voir arreſté devant *Montauban*, chaſcun reprendra ſes eſprits, encor eſtourdis de l'affaire du *Pont de Sé*, & de celle cy, on vous donnera des affaires faſcheuſes à demeler, Songez que vous avez moiſſonné tout ce que les promeſſes melées de menaces vous pouvoient acquerir. Ce qui reſte combat pour la Religion qu'il croit. Pour mon particulier je me ſuis imagine la perte de mes biens, & de mes charges, & ſi vous en avez retarde l'effect à cauſe de noſtre alliance, je vous en ay de l'obligation: mais je ſuis tout preparé à ſouffrir puis que cela eſt reſolu, l'ayant promis ſolemnellement, & ma conſcience m'obligeant auſſi de n'entendre qu'a une *Paix generale*.

Ick ſoude een vyandt van mijn ſelven weſen, indien ick niet en wenſche na de goede gratien van den Koninck, ende van uwe vriendtſchap, ick en ſal noyt van mijn Meeſter refuſeren het goedt, ende de eere, nochte van u het officie van een goedt vriendt; ick conſidere wel het perijckel in het welcke ick my vinde, maer ick bidde u oock te willen aenſien het uwe, alſoo ghy ſoo univerſelijck ghehaet zijt, om dat ghy alleen beſit, het gheene yeder een begheert. De ruijne van die van de Religie en is ſoo nae niet, ofte ſy gheeft aen de ghemiſcontenteerde den tijdt om parthyen te formeeren, ende aen die gheene, die ſich niet opentlijck by ons ſouden voeghen. De oorloghen van die van de Religie zijn altoos begoſt tot haer naedeel, maer de *ongheruſtheydt van de Franſche gheeſten*, het *miſnoeghen van de gheene die niet en regeeren*, ende de Uytlanders hebben die dickmaels herſtelt. Indien ghy bevordert dat den Koningh ons de Vrede gheeft, bevoorens dit alles komt uyt te berſten, de ſelve ſal gheſchieden tot ſijn groote eere ende avantage; want nae dat hy de parthye vernedert heeft, gheen aenſtoot gheleden heeft, ende ſonder apparentie van diviſien van binnen, nochte ſecours van buyten, ſoo ſal hy die gheene obligeren die hy vernedert heeft: ſal te kennen gheven, dat het hem niet om de Religie te doen is, maer alleenlijck om de ghepretendeerde ghehoorſaemheyt; ſal den hals breecken aen de andere parthyen, ende ſonder eenigh *deplaiſir* ontfanghen te hebben, ſal weder-keeren ghevreeſt, ende ontſien van d'een ende d'ander. Het welck u credijt by hem ſal verdubbelen, ende ſal u in Staet ſtellen, om van niemannt ghechoqueert te konnen werden. Maer indien ghy de ſaecken tot het eynde aendringht, ende indien de beecke van proſperiteyt niet en continueert, ghelijck als ghy zijt op het poinct van ghearreſteert te ſien voor *Montauban*; een yeder ſal ſyne gheeſten her-nemen, noch verdooft van de ſaecken van *Pont de Sé*, ende van deſe: men ſal u facheuſe affairen gheven om te handelen; bedenckt dat ghy verkreghen hebt alle het gheene de ghemenghelde beloften van dreyghementen u ſouden konnen acquireren. Wat mijn particulier aengaet, ick hebbe my gheimagineert het verlies van mijne goederen ende charges; ende indien ghy het effect daer van op-ghehouden hebt, ter oorſaecke van onſe alliantie; ick ben u verobligeert; maer ick ben gheheel ghepreparеert om te lijden, dewijl dat ghereſolveert is: het ſolemneelijck belooft hebbende, ende mijn conſcientie my obligerende van niet te verwachten als eene generale Vrede. 1622.

DJe Conferentie niet opererende; ſoo bleef de Koningh voor Montauban noch tot den dertighſten November, als wanneer hy het beleegh quiteerde; ende hoets daer naer ſtierf de Conneſtable, namentlijck den veerthienden December / maer nae de Koninginne Moeder / ende door haer de Prince van Condé weder te Hove quamen.

Het jaer ginghſoo ten eynde / doch niet de ſwarigheden van die van de Religie: de principale van de welcke onder haer ſelfs oock oneens waren.

De Hertoghen van Bouillon ende van la Trimonille hielden haer ſtille: Eſdiguierez krijghende de charge van Conneſtable, veranderde doe van Religie.

La Force ontfanghende twee-mael hondert duyſent Croonen / ende het Ampt van Mareſchal de la France, gaf aen den Koningh over Sainte Foy: Rohan ende Chaſtillon waren on-eens; d'een beſchuldighde den anderen van intelligentie te hebben met den Koningh / ende alles tot een accoordt met den Koningh te dirigeeren; doch alſoo / dat elck ſijn particulier intereſſe daer onder ſocht.

Chaſtillon hieldt ſich gheaffronteert / om dat men hem upt ſuſpitie / het Goubernement of Generaelſchap van ſijne Provintie hadde benomen. Rohan hieldt langſt teghen; men handelde om Mansveldt in Vranckrijck te doen komen / maer die paſſeerde naer Hollandt. Eyndtlijck conſidererende dat van buyten 't Rijck gheen ſecours en was te verwachten / dat de Koningh van Engelandt ſelfs ſchreef / ende vermaende tot Vrede; datter onluſt / ende verdeplthepdt was / dat yeder ſijn accoordt ſocht apart tot prejuditie van 't ghemeen; liet ſich oock eyndtlijck beweghen; ende wierdt tuſſchen den Conneſtable ende hem / de Paix bemiddelt den neghenden October: Rohan voor ſijn particulier ſoude hebben het Hertoghdom van Valois, in pandtſchap ter ſomme van ſes mael hondert duyſent guldens, upt-maekende 's jaers dertigh duyſent gulden, noch twee-mael hondert duyſent guldens contant; Rochelle ende Montauban ſouden blijven plaetſen van aſſeurance / maer de Fortificatien van Montpiller wierden gheraſeert.

Sedert heeft Rochelle noch een Jaer of vier teghen ghehouden / maer den principalen krach kreghen de Ghereformeerde in 't Jaer een ende twintich, ende twee ende twintigh: meeſt door gierigheyt ende oneenigheyt van haer Hoofden of Grooten; daer van in dien tijdt een ghemeen Gaſcons ſpreeck-woordt wierdt ghemaeckt: Caſtillon nous a vendout; Rohan nous a livraſt; willende segghen: den eenen heeft ons verkocht, den anderen heeft ons ghelevert.

Hier voren is alreede gheſproocken van de alliantie met Venetien. In het leſte van Januario deſes jaers / dede men weder door Ghedeputeerde ſpreecken met den Reſident Suriani, hem voor-houdende / hoe dat immers nu moer als weereldt-kondigh / deſen Staet in openbaren oorlogh was met Spagnien: dien-volghens epſſchen die in het derde Artijckel beloof de ſubſidie van vijftigh duyſent gulden 's maents / met repreſentatie van de fomindabiliteyt van Spagnien. Suriani van wegen Venetien.

Hy verklaerde dat de Republijcke haer ſchuldigh hende / ende bereydt ſoude zijn te preſteren wat belooft was; aen den ghenen die deſe Staet tot Venetien ſoude laſt gheven om het t' ontfanghen. (Tot beter upt-werckinghe van het beloof de ſecours / ende onderhoudinghe van goede correſpondentie / was alreede in het voorleden Jaer ghenommeert ghe weeſt den Heer van

1622. van Somerſdijck, om te gaen reſideren tot Venetien als Ambaſſadeur van deſen ſtaet. Maer alſoo hy / iteratiuelijck daer toe verſocht / 't ſelve bleef excuſerende / ſoo is in deſe tijdt weder ter hant gheb2acht deſelve ſaecke. In Majo wierden daer toe voorgheſlaghen Arnout van Rantwijck, de Penſionaris Berck ende Secretaris Boreel, Berck is ghe-eligeert: ende verſocht ſich ghereet te maecken / om binnen drie a vier Weecken te vertrecken / doch is de Electie maer gheſchiedt voor drie Jaeren. In Septembri verklaerde Suriano ſchrijvens ontfanghen te hebben / dat de Perſoon van de Ambaſſadeur aen de Republijcke ſoude aenghenaem zijn / ende om te Correſponderen met deſen Staet / niet alleen in andere en ghemeene goede intentien / maer oock in het ſtuck van eere: dat ſy oock ghereſolveert hadde aen deſen Staet een Ambaſſadeur te ſenden / als naementlijck eenen van het Huys Morofini, in plaets dat tot noch toe niet als een Reſidendt hier ghehouden was ghe-weeſt.

De Heer Berck Ambaſſadeur na Venetien.

Deſe beſendinge van een Ambaſſadeur na Venetien wiert oock van wegen den Hartoch van Savoyen door den Engelſchen Ambaſſadeur Carleton gherecommandeert.

Oost-vrieſche ſaecken

De Graef van Ooſt-Vrieſlandt heeft al terſtont naer het uytgaen van den Treves ſich bemoeyt ghehadt / om ſich ende de Graefſchap te ſtellen in neutraliteyt.

Hier moet hooghelijck worden gherepeteert dat de Heer Graef wel eyghentlijck ende meeſt met deſen Staet te doen had over d'onaerwinninge van Lieroort, maer daer en boven had hy met de Stenden andere geſchillen.

In 't Jaer twintigh in Julio deden die in Ooſt-Vrieſlandt gheweſene Heeren Ghecommitteerde rapport noopende eerckere vijf Poincten: als de manutenentie van d'uytſpraecke ghedaen tot Marien-Hove den 12. Junij 1619. Ampliatie van laſt aenden Commandeur tot Embden. Fortificatie van Lieroort. Belaſtinghe van de Oldersommer Bieren / ende de laetſte Reeckeninghe van het ghe-weeſene Collegie tot Aurich. 't Eerſte is ghe-approbeert / dienvolghens de Manutenentie geſtelt ende den Commandeur Erntrieter ghe-authoriſeert (alſoo de Graef hadde ghedreyght den deſpect hem aenghedaen, quocunque modo ter eerſter geleghenthept te redreſſeren) in ghevalle de Graef den Wyp-Heer van Swartſenborgh deur den Heeren Gecommitteerde in de poſſeſſie van Oldersum gheſtelt / ſich onderſtont te turberen ofte in 't gheheel ofte ten deelen uyt te ſtooten / ſulcks deur zijn onderhebbende Vrijſch-Volck te verſtellen; dierghelijcke verſtellinghe wierdt hem belaſt / indien de Heer van Lutzborgh in de poſſeſſie van zijn uyterdijcks Landen in de Oſtermarſch / deur indrijven van Vee of anderſins buyten forme van Recht wiert geturbeert: Item indien ſich yemandt ondername in den Moere onlanghs aen den Heer van Goedens deur laſt van haer Ho: Mo: ghereſtitueert / buyten forme van recht deur Grafvinghe van Turf ofte andere Acte poſſeſſoir van weghen den Heere Graef wierdt ghedaen. Item indien aen Arien Ianſen Huys-man op Noorden, inde poſſeſſie van zijn goederen / waer in hy onlanghs deur de Ghecommitteerde van haere Hoogh Moghentheden was gheſtelt / wert geturbeert / ſulcx wiert den Heere Graef met civile woorden deur den Commandeur genotificeert.

Wat belanghde de ontruyminghe des Huys van Lierooth, dewelcke de weleghemelde Heere Grafve van Ooſt-Vrieſlandt was verſoeckende (ghelees zijnde het Contract daer op metten weleghemelten Heere Grafve ghemaeckt) is verſtaen dat men zijnder L. by eenen ſeer beleefden Brief Vriendelijck als noch ſoude verſoecken ende vermanen: dat hem ghelieft de (inneſiende de jeghenwoordighe ghelegenthept dat van tijde ende ſaecken / ende dat den vyant met groote macht te Velde / ende in poſtuere was / daer mede datelijck te marcheren / omme alle periculen ende inconvenienten te moghen voorkomen) haer Ho: Mo: Guarniſoen op 't voorſchreve Huys weſende als noch voor eenighe Jaeren daer op te laten blijven / onder beloften dat haer Hoogh Moghende het voorſchreve Contract ſouden onderhouden ende naer komen. Te tweede weſende / by ſoo verre als die weleghemelte Heere Grafve goet vont yemant te Committeeren ende alhier ghe-authoriſeert te ſenden / om daer op met haere Hoogh Moghende te komen in naerder Conferentie / Communicatie / ende handelinghe: Dat ſy inſghelijcks van haerent weegen yemandt daer toe ſouden Committeeren ende authoriſeeren. 1622.

Ende alſoo by het voorſchreve Rapport verſtaen wiert / dat 't voorſchreve Huys ſeer was verfallen in de fortificatie wercken aldaer / ende de verfallinghe van de Grachten van het ſelve Huys / ſulcks dat die nootelijck dienden gereparteert ende verſeeckert teghen alle ſurpriſen ende andere inconvenienten. Soo is by haere Ho: Mo: goet ghevonden / datmen aen den Capiteyn Coenders (over het Guarniſoen van het voorſchreve Huys Commanderende) ſoude laſten / by eenen Inghenieur in die quartieren weeſende / de voorſchreve plaetſe van Lieroort te doen beſichtigen / ende een plant maecken van de nootſaeckelijcke reparatie wercken die aldaer dienden ghemaeckt / ende de koſten die daer toe ſouden behoeven / begrooten; noch wiert deur den voorſchreven Capiteyn Coenders by het voorſchreve ſchrijven ſerieuſelijck vermaent den wel-ghemelten Heere Grafve met alle goede redenen ende middelen by occaſie te willen diſponeren / ſo vreſe in hem was: Dat zijnder L. ghelieſde het voorſchreve Guarniſoen op het Huys te Lieroort weſende / ten reſpecte voorſchreve / als noch voor een tijdt langh te laten. Capteyn Coenders Commandeur op Lieroort.

De queſtie raeckende de klachten over de belaſtinge gedaen by die van Embden op de Oldersummer bieren, wiert voor als noch gehouden in bedencken ende ongediſponeert.

Ende wat aenginck het vijf de Point belangende de laetſte Reeckeninge van het Collegie der Adminiſtratoren / geweeſt hebbende tot Aurich / hebben haer Ho: Mo: hun conformeert metter Advijs van de voorſz Heeren haer Ho: Mo: Ghedeputeerde daer op verklaert.

Op 't Rapport van de Heeren haer Ho: Mo: Gedeputeerden uyt Ooſt-Vrieſlant weder gekeert / van dat ſy verſchreyden inſtantien ſoo aen den Heere Grafve van Ooſt-Vrieſlant gedaen hadden by geſchrifte / als aen deſelfs Cantzeler by monde / ten eynde de Huys-luyden ſich in't ſtuck van de beheerdiſcheyt bezwaert houdende / den tijdt tot aenwijſinge van hare geſuſtineerde læſie beſtemt / noch voor een Maent ofte twee mocht gheprolongeert worden / ter oorſaecke dat veele van de voorſz gegraveerde partyen met de jongſte Noordiſche Landdaghs handelinge geoccupeert zijnde / den voorgheroerden tijt niet hadden konnen waernemen; ende haer over ſulcx van de vrucht van de gemelde Conceſſie ſonder eenighe nieuwe prorogatie ſouden gefruſteert vinden / daer toe voorgedachte Heeren Ghedeputeerde van den Heere Cantzeler goede hoope was ghegeven / dan hare Ho: Mo: in erwaringe komende dat daer op al noch niet gheſolcht ſoude zijn / wiert aen den weleghemelten Heere Grafve ghe-ſchreven / dat haer Ho: Mo: niet voor by hadden konnen weſen hare opinie dienaengaende te verklaren / te weten / datmen de voorſz Huys Luyden om voor verhaelde redenen als noch behoorde tijdt te vergunnen totten laeſten Auguſti naeſtkomende ouden ſtijl inklupts. Niet twijfelende of zijnder L. (als een Heere die niemandt van zijn Onderdanen in den Cours van de Juſtitie begeerde te præcipiteren) ſoude ſich ſulcx wel laten ghevallen / en de Hof-Richter ende aſſeſſoren het ſelvige doen inſinueren / omme ſich in voorvallende gelegenthept daer na te reguleren; hem by deſe occaſie wijders verſoeckende ende vermanende den Heeren Aſſignatoren der gemeene Landts Collecten / de behulpſame Handt te willen bieden / dat de Landtſchattinghe opten voorſz jonghſt afghelooven Noorder Landdach bewilligt / in conformite van het

1622. gedraghen consent / zijner L. Cantzeler den 7. voorleden Maents Junij ghepresenteert / metter daet in 't werck gestelt mocht worden / ende alle beletselen ende verhinderinghe afgheweert / ten eynde alle twist ende onheyl die uyt de versparringe van dien soude moghen ontstaen / verhoedet wierde. Ende alsoo men bericht was dat eenen Tolrich Ubben, by den Hupsmans standt wettelijck tot Assignator verkoren / na dat zijne L. in gheheecke waer gebleven / denselvighen (hoewel daer toe versocht zijnde in het Collegie te doen introduceren) daer na door die Staenden Gedeputeerde ingelevt ende be-eedigt was / haere Ho: Mog: niet hadden connen onderlaten zijn L. te vermanen deselvigen wedelijck in der exercitie van zijn Ampt te laten bewerden: op dat de Accoorden allersijts in haer gheheel mochten blijven ende geen occasie tot nieuwen twist ghegheven wierde; het welcke haere Hoogh Mogentheden uyt trouhertighe nabuerighe vrientschap ende toe neyginghe zijnder L. hadden willen te ghemoet voeren.

In September is serieuselijck aende Graef ghe-schreven / ten eynde zijn L. geliefde te doen cesseren de versperringe / die hy gedaen hadde in den opheve van de gemeene middelen by de Landtstenden van Oostvrieslandt ingewilligt. Item aen den Commandeur ober het Guarnisoen binnen Emden: by soo verre als de welgemelde Heere Grave niet tegenstaende 't voorschreve haer Ho: Mo: schrijven / langer de voors. versperringe van de voors. middelen soude continueren / dat hy sonder vertoogh ter requisitie van de voors. Assignatoren ende Administratoren soude doen executie op de gerew die de betalinghe van deselve middelen souden weygheren: ende aen de voors. Assignatoren, dat hare Ho: Mog: goet ghevonden hadden / hun van de voors. Resolutie te adverteeren / om hun daer na te re-

Lieroort. guleren.

In November quam van hem een antwoort aengaende de ontruymninge van haer Ho: Mog: Guarnisoen van zijn Huys Lieroort, dat hy dese saecke ghelept hebbende in rijpe deliberatie bevont / hoe meer hy deselve pondereerde ende ober woegh / dat so wel voor den dienst van haer Ho: Mog: als voor de verseeckerheydt van zijnen Staet dienstelijck ende noodich was / dat hem 't voors. huys mocht werden gherestituert: hebbende de redenen die hem daer toe mobeerden verhaelt / in zijne voorgaende Missiven / waer by hy nootsaecke-lijck most persisteren; niet anders kommende bevinden / als dat zijn Eere, reputatie, ende authoriteyt daer aen was hangende: dat hy selfs wederom mocht Meester wesen van zijn eygen plaetsen / tot bewaringe van de welcke hem God Almachtig noodige ende behoorlijcke middelen hadt gegeven; daer ober dat hy oumodich vont yemant / om ober dese saecke met haer Ho: Mo: in conferentie te treden / alhier te senden. Maer dat sijn dienstich versoeck was / dat hare Ho: Mo: kracht der Capitulatie, segel, ende Brieven beliefde de ontruymninge niet langer te dilayeren / maer soo veele moghelijck was te matureren. Hier op is gheresolveert dat men dese rescriptie soude communiceren met zijn Excellentie ende den Raedt van State / omme daer op te verstaen derselver advijs; daer op den Secretaris Huygens den 18. November rapporteerde dat zijn Excellentie ende den Raedt van State / gelet hebbende op 't inhouden van den ghemelden brief van den Heere Graef van Oostvrieslant / voor advijs gaven: datmen behoorde woort te houden: maer dat hun echter dachte / inne-siende de vegenwoordighe gelegenthept des tijdts ende loop der saken / dattet zijne swarichept hadde voor als noch / ende datmen daeromme noch eens aen den Heere Grave soude moghen schrijven / ende van hem daer by verstaecken te verstaen / nademael hy difficulteerde alhier yemant van zijnen 't weghen gheauthoriseert te senden / of hy lieber soude hebben dat haer Ho: Mog: van haren 't wegen yemant aldaer aen hem geauthoriseert souden moghen committeren om met hem te handelen. Hare Ho: Mo: hebben hun met 't voors. advijs geconformeert / ende dienvolghende gheresolveert opten voorschreven brief t'antwoorden: dat haer Ho: Mo: goetgevonden hadden (innesiende de vegenwoor- 1623.
dige gelegenthept des tijts ende loop der saecken / hem nothmaels seer vrunt ende nabuerlijck te versoecken / dat hem gelieffde de saecke van Lieroort voor als noch te laten in sulcken Staet / als die vegenwoordig was / ende in conformite van harer Ho: Mog: voorgaende schrijvens yemant van zijnen 't wegen te committeren ende geauthoriseert alhier te senden; doch indien hem dat ongelegen soude komen / dat haere Ho: Mo: gere-solveert waren yemanden van haren 't wegen te committeren gheauthoriseert aldaer te senden / om op 't voorschreve ende wes hier van dependeert met hem te handelen; vastelijck vertrouwende dat hy haer Ho: Mog: hier inne soude begeeren te believen ende gratificeren. Waer op hy geantwoort heeft / dat hy omme redenen in den brief verhaelt / haare Ho: Mog: na als voor ten alderhoochsten versochte ende badt / haer gelieffde in conformite van hare belofte, woort, zegel, ende brieven, sonder langer dilay ofte vertooch / hem zijn huys weder te laeten overleveren. Hier op ghe-delibereert zijnde / is de brief weder ghestelt in handen zijner Excellentie ende des Raets van State. Daer op zijn Excellentie hun ter antwoort ghegeven heeft: datmen behoorde woort ende belofte te houden, ende ober sulck de ontruymninge van het huys Lieroort niet te weygeren; hoewel het te wenschen ware dat deselve Heere Grave daer mede in dese vegenwoordighe gele-genthept der saecken niet soo precijs ende hastigh en ware; want het niet sonder achterdencken en was / dat de Spaensche 't selve Huys alhier ontruymt zijnde / souden willen trachten te oberrasschen / ofte ober-vallen: 't welck soude strecken tot seer groot achterdeel van den Heer Graef ende van d'algemeene sake / dat haere Ho: Mo: daerom den voorschreven Heer Graef ter goeder antwoort alvorens soude mogen voortvra-gen / of hy al goet ende vast beschept ende verseecke-ringhe van de Ertshertoghen hadt verdreghen van Neutraliteyt voor 't selve Huys / ende dat hy 't selve beschept aen haere Ho: Mog: wilde overschicken / omme alhier volkomentlijck oock ghecammineert te werden. In 't volgende Jaer schreven die van Em-den dat haer Ho: Mog: inde saecken vande Bier ende Wijnaccijs tusschen den Grave van Oostvrieslandt ende der Stadt Emden in voorgaende jaren ghere-solveert hadden / dat binnen negen Maenden van den tijt der aenstaende goetlijcker verghelijckinghe het pro-ces van beyden zijden in 't Hof gericht tot Aurick ten eynde gevoert / ende daer op soo haest als de Acta van 't Hofgerichte in 's Gravenhage overgheseonden souden werden / daerinne haer Ho: Mog: binnen drie of vier Maenden Sententiam concipieren ende publi-ceren wilden / dat alsoo binnen een Jaer dese saecke haer entschap soude erlanghen / daer upt onfeyl-baer te sluyten was dat den 28. January den prefi-geerden tijdt ware verloopen; mits welcken ende andere redenen in den Brief verhaelt / sy versochten dat haere Ho: Mog: gelieffde hun een afvoerderinghe schrijven aen het Hofgherichte mede te deelen / daer in dese acta, onder het Hofgerichts zegel beslooten in 's Gravenhagho te senden / het Hofgericht vermaent mochte werden / op dat alsoo haere Ho: Mog: reso-lutie een ghenoeghen gheschieden ende sy eenmael na soo veele disputen tot een eyntelijcke Sententie ge-langhen mochten. Men heeft conform dese begeerte gheschreven op de continuatie van de instantie / die den Grave van Oostvrieslandt dede / ten eynde het Huys Lieroort soude werden ontruymt van haer Ho: Mog: Guarnisoen / ende hem wederom in handen gestelt. Is goetghevonden hem te besenden omme met alle goede redenen ende middelen hem te bewegen te wil-len goet vinden / dat het huys Lieroort in dese ghele-genthept ende conjunctie van tijdt ende loop der saec-ken als noch met haere Hoogh Mog: Guarnisoen mocht blijven beset / ende deselve plaetse ghefortifi-ceert: tot welcken eynde / inde maent van May de Provintie van Vrieslandt wiert versocht / te verstrec-ken acht duysent Carolus guldens / en de provintie van Stadt Groeningen en Ommelanden vier duysent Ca-

rolus

1622. rolus guldens / tot de Fortificatie van Lieroort op afkortinge van der selver contributien respective van het toecomende Jaer 1622. totte Fortificatie.

S. Amama wegen Oostvriesland. Den 17. May 1621. heeft den Heer Sixtus Amama van wegen den Graef gedaen volgende propositie.

Hooghe ende Mogende Heeren.

DE Hoogh welgebooren Heere, Heere *Enno* Grave ende Heere tot *Oostvriesland*, Heere tot *Esens*, *Stedesdorp ende Witmonde*, mijn genadigen Heere, heeft my belastet U Ho: Mog: aen te melden syn ghenade vrundelijck ende Nabuerlijke groeteniſſe ende dienst, wenschende U Ho: Mo: daer benevens alle goede prosperiteyt ende welvaren.

D'oorsaecke van dese syn Genade besendinge door mijn weynige Persoon aen u Ho:Mo: gedaen, syn eerst: dat syn Genade ongaerne verstaende dat de saecken in de nabuerige provintien geschapen waren wederomme te sullen vervallen in d'oorloge, heeft in sulcken val met groote redenen moeten behertighen, syn ende syner onderdanen toestant, om met alle moghelijcke middelen soo veel in syn Genade daer na te arbeyden, dat deselve van alle Hostiliteyten ende invasien van beydersijts krygende partyen gevryet mogen werden; gelijck dan mede syn Ghenade tot dien eynde sendet aen de *Ertshertogen*, in vaste hoope aldaer mede te erlanghen acta van verseckerheyt van *Neutraliteyt* in behoorlijcke ende vaste forme, die syn Ghenade mitsdesen van U Ho: Mo: ten hooghsten is verſoeckende.

Dan alsoo sijn Genade vermerckt ende van goeder hant gheadviseert wort, dat by hare *Hoogheyden* vry wat swarigheyts sal gemaeckt worden, om dat in syn Genade Graefschappe diversche plaetsen noch jegenwoordig beset sijn met Guarnisoen van U Ho: Mo: als te weten syn Genade Stadt *Embden* en 't huys *Lieroort*, so heeft syn Genade my bevolen U Ho: Mog: te bidden ende versoecken, dat derselver goede ghelieſte mach syn, aengaende de ontruyminghe des Guarnisoens van 't huys den *Oort*, sich grootgunstich te errineren, hoe serieusselijck ende instendigh syne Genade nu gheduerende een rondt jaer tot diversche reysen *d'ontruyminge* van 't selve huys heeft versocht, en als noch daer op insisteert, dat sulcke *ontruyminge* met den eersten mach gheschieden, achtervolghende de capitulatie tusschen U Ho: Mog: ende syn Genade daer van ghemaeckt, ende met handt ende zegel bevesticht, niet vertrouwende dat by U Ho: Mog: eenige redenen ende motiven plaets sullen konnen gewinnen, waer deur soo een *sincere, oprechte, vertrouwelijcke Capitulatie* ofte verdrach gein valideert ende sijn Genade vruchteloos soude konnen werden gemaeckt.

Sijne Genade wil niet hoopen dat U Ho: Mog: hier inne langer sullen difficulteren ofte eenige swarigheyt maecken, om hare *Hoogheden* ofte den Marquis *Spinula* stoffe te geven om onder pretext van U Ho: Mo: Guarnisoen op syne Genade huys *Lieroort* yets t'attenteren, ende dan *quasi jure belli acquisitum* behouden, sonder hoope 't selfde t'eeniger tijdt wederomme te konnen recupereren: wesende doch de plaetse sodanich, dat deselve tegens een Legher van den *Marquis* niet kan ghedefendeert, maer voor een Entreprinse van syn Genade selver, voortaen so wel sal worden bewaert, als dese verlopene *veertich* jaren in de swaerste oorlogen is gheschiet; synde mede de plaetse soo ghelegen, dat daer door geen passage noch tot dese Graefschap noch eenighe van de nabuerige Provintien kan belet worden.

Wat aengaet syn Genade Stadt *Embden* is U Ho: Mo: kennelijck dat wegen het innemen van het Guarnisoen aldaer met syn Genade noyt en is gesproken, ofte ghecapituleert, so draghen syn Genade oock daer van geen kenniſſe, als mede op wat conditien ende Voorwaerde 't selfde in den jare *seven* daer wederomme is inghebracht, ende dus lange gecontinueert; syn Genade heeft oock geduerende de *Treves* daer tegens niet gesproken, maer also hare Ho: Mo: hebben belast by 't Oosterhuysſche Accoord Articul 38. dat syne Genade op syne kosten by den Coninck van Spangien ende de Ertshertogen soude te weghe brenghen, dat die van *Emden* in alle hare Majesteyts ende Ertshertogen Landen, vaerwateren ende havenen, vry, seker, onverhindert ende onbeschadicht passeren, repasseren, ende hare Commercien exerceren mogen; het welcke syn Genade stracx daer naer ter goeder trouwen heeft gepresteert, so is syn Genade niet weynig sorchvuldig, hoe dat het aen d'andere sijde sal worden verstaen, dat de *Treves* geexpireert sijnde U Ho: Mog: Guarnisoen daer inne is blijvende commanderen, als mede over de *ses hondert mannen*, tot kosten van 't Landt daer in ghelecht: want by voorghemelte Acta van Spangien ende Ertshertogen geconditioneert is, dat die van *Embden* blijvende interminis, ende hun niet mengende met de tegenpartyen, sullen de versochte vryheyt in hare Majesteyts ende Hoogheden landen genieten; daeromme dan syn Genade niet heeft konnen ledich staen, U Ho: Mo: hier af te vermanen, ten eynde, ingevalle u Ho:Mo: niet te bewegen syn hun Guarnisoen uyt *Embden* te nemen, ende die van *Embden* daer over qualijck mochten komen te varen ofte bejegent worden, dat in sulcken val syn Ghenade daer van mach worden gheexcuseert, ende syn Genade niet te laste gelegt worden, sulcx by d'andere zijde gecauseert, en te wege gebragt te hebben; gelijck u Ho: Mog: kennelijck is, dat syn Ghenade in voorgaende tijden met sulke calumnien is beworpen geworden. Ten andren is u Ho: Mog: bekent ende in versche memorie wat gheschillen ende questien tusschen syn Genade ende die van syn Genade Stadt *Embden* onlancx van nieuws syn gerese van wegen de *Wyn ende Bier Accijs*, waer over syn Genade ende die van *Emden* ten wedersijden hare Deductien voor den *Hofgerichte* hebben ingeleght, welcke Deductien ende stucken syn Genade nu verstaet dat eenighe weecken verleden u Ho: Mog: door een expresse Bode hebben van het *Hofgericht* laten afvorderen, om by u Ho: Mo: daerinne een vonnis gegeven te worden; maer also syn Genade omme redenen in syn Genade Missive van den xv. Iuny lestleden verhaelt uytdruckelijck is verboden, ofte niet vry staet dese saecke dewelcke *ex investituris Cæsaris, Constitutionibus & moribus imperii, antiquissima Consuetudine* moet ghededuceert worden aen u Ho: Mo: ofte eenige andere Potentaten buytens Rijcx te submitteren, heeft syn Genade my gelastet u Ho: Mo: te versoecken, dat het u Ho: Mo: goede ghelieſte mach syn die stucken te remitteren aen het voorseyde hofgerichte, omme daer over recht te doen, naer uytwijsinge van de Accoorden.

Want al ist dat u Ho: Mog: toestaet *d'interpretatie* van de duysterheden soo inde Accoorden moghen voorvallen, te doen, soo onderwerpen die nochtans de judicature van alle questien ende gheschillen niet aen u Ho: Mog:, noch gheven deselve macht om te dwinghen *ad Compromittendum*, op die gheene, die by u Ho: Mog: daer toe werden ghecommitteert.

Gelijck als die van *Emden* selver verstaende dat dese saecke niet behoorde ghebracht te werden voor haer Ho: Mog: deselve van te vooren eerst *via Ordinaria* hebben gheintenteert voor het *Hofgerichte*, ende naderhandt door middel van *Appel* ghetrocken aen het *Kamergericht* tot *Spiers*; maer alsoo de processen aldaer langhduyrigh syn, heeft syn Genade te vreden geweest door weynigh Schriftueren voor den *Hofghorichte* te laten instrueren; Maer soo veel de judicature ende Decisie aengaet, heeft syn Genade soo strackx, gesien hebbende u Ho: Mog: appostille, verklaert *Convenientius* ende bequamer te wesen dat deselve mochte blijven binnen het Rijck; in welcke meyninge syn Genade meer ende meer verblijft, ende heeft syn Ghenade deselve noch klaerder uytghedruckt in de Missive van den 15. Iuny vooren verhaelt: als syn Genade ghesien heeft, dat men de restitutie van de opghehevene *Accijsen* niet volkomen meende te doen, ende sulcx maer voor den tijdt van *een jaer*, ende naer dat de Heeren u Ho: Mog: Gecommitteerden aen die van *Emden* hadden verklaert dat men in dese saecke niet en soude procederen *ex Præscripto Iuris*, maer *modo plane extraordinario, & ante non*

Digitized by Google

1622. *audito*, dierghelijcke Wetten nochtans geen Keyſer, Koninck, ofte Potentaet macht heeft *inter ſubditos* te ſtatueren.

Ende al iſt dat ſyn Genade niet gehouden ware *d'antiquiteyt* van ſyn Genade *Accijſen* te bewijſen, maer die van *Embden* de gepretendeerde *nieuwicheydt* der ſelver, als *Fundamentum ſuæ intentionis*; behooren ghededuceert te hebben, ſoo is nochtans aen ſyne Genade ſulcx overvloedigh geſchiet, gelijck een yegelijck onpartijdige ende ongepaſſioneerde menſche genoegh kan oordeelen; ſulcx dat men ſyn Ghenade behoort te ſtellen in ſulcken poſſeſſie ende gebruyck, als ſyn Genade ende ſyn Genade Voorſaten ſyn gheweeſt voor de *Deſtitutie*, ten minſten inden Jare *ſeſtien honderd*; tot welcke tijd ſyn Genade *Accijsmeeſter* vande Magiſtraet van *Emden* ſelven op dat *Tolhuys* ſolemniter is gheintroduceert, om aldaer den *Accijs* te ontfanghen naer ouder ghewoonte; waer over in conformiteyt van d'accoorden u Ho: Mog: ſyn Genade behooren te mainteneren, ſonder aen haer te trecken de *Judicature* ofte *kenneſſe* van ſaken, daer af men geen aenvanck noch kenniſſe kan by brengen.

Dit is Ho: Mog: Heeren, 't geene ſyn Genade mijn Genadige Heere u Ho: Mo: voor te dragen in laſt heeft op gedragen, omme daer op een favorable reſolutie in redenen ende billickheyt beſtaende, te verwachten; waer voor ick dan God Almachtigh wil bidden dat hem believen wille u Ho: Mog: gemoederen daer toe te diſponeren, op dat u Ho: Mog: ſyn Genade mogen oorſake geven u Ho: Mo: te bedancken ende alſoo continueren in onderlinghe goede Correſpondentie en nabuerlijcke vruntſchap. Aldus gedaen in 's Gravenhage den 17. May 1621. Onderſtont u Ho: Mo: onderdanige ende ſeer willige om te dienen, gheteeckent

Sixtus van Amama.

's Anderendaeghs is ter Vergaderinge ghecompareert d'Heere Charleton Ambaſſadeur van Groot Britannien, ende heeft haer Ho: Mo: gerecommandeert het opgemelde ghepoponeerde van Doctor Amama, ten eynde op ſijne propoſitie favorabelijck ſoude mogen werden gereſolveert / verklaerende dat ſijn Majeſteyt van Groot Brittaignen 't ſelve ſeer aenghenaem weſen ſoude.

Hier voor is geſeyt dat yemant aen den Graef ſoude werden ghevonden op 't ſtuck der Evacuatie van Lieroorth; ſulcx is geſchiet door den Heer Schaffer, die van daer weder gecomen zijnde ende gerefereert hebbende den Heer Graef onbeweeglijck te zijn; hadden zijn Excelentie ende die Heeren Gecommitteerden niet anders connen bevinden / als dat men volghens den klaren text van de Capitulatie gehouden was / 't voorſz Huys ende Poort Lieroort te reſtitueren aen den Heere Grave / ende 't ſelve te ontrumen van deſer Landen Guarniſoen / ende dat dewijle men in der daet ſpeurde ende vernam dat de Heere Grave met geene middelen te bewegen was / wat inſtantien ende deboiren van tijdt tot tijdt daeromme aenghewent ende gedaen waren / omme in de continuatie van't voorſz Guarniſoen noch voor eenigen tijdt te conſenteren; dat ſijn Excellentie ende die Gecommitteerden om alle blame te ontgaen ende andere inconvenienten voor te comen / niet tegenſtaende 't ſelve in deſe tijden beſwaerlijck viel / dat men den Heere Grave ſoude doen aenmelden / hoe dat haer Ho: Mog: gereſolveert waren haer Guarniſoen uyt en van Lieroort voorſz te trecken / ende 't ſelve Huys hem weder in te ruymen; mits dat deſelve ghelieſde te preſteren ende nae te comen / 't geene in deſe naervolgende Acte van Neutraliteyt verhaelt ende begrepen ſtaet.

Acte van Neutraliteyt.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, doen te weten, dat wy ter requiſitie van den Welgebooren Heere *Enno* Grave ende Heere van Ooſtvrieſlant, Eſens, Stedesdorp ende Witmundt &c. gereſolveert hebben ende reſolveeren mits deſen, dat wy ons guarniſoen 't welck wy 't ſedert eenige jaeren herwaerts ten dienſte van ſyner L. Graefſchap van Ooſtvrieſlandt op den huyſe van *Lieroort* ghehadt hebben, van den ſelven huyſe ſullen doen aftrecken ende oock geen volck wederom daer op ſullen leggen, onder wat pretext het oock ſoude moghen weſen, ſoo haeſt Welghemelde Heere Grave die *buytenwercken* van 't ſelve huys ſal hebben doen afwerpen, ende gelijcke *Acte* om geen volck onder eenigerhande pretext op 't ſelve huys te brenghen van de zijde des Koninckx van Spagnien, ſal hebben uytgebracht: 't gene voorſz is by den welgemelten Heere Grave geeffectueert ſynde; ordonneren ende beveelen wy alſdan wel ernſtelijck allen Gouverneurs, Colonellen, Ritmeeſteren, Capiteynen, Bevelhebberen ende allen volcke van oorloghe te water ende te lande in onſen dienſt weſende, hun hier na te reguleren, op pene van gheſtraft te worden als Contraventeurs van onſe bevelen ende ordonnantien. Gedaen ter vergaderinge van de Hooch-gemelte Heeren Staten Generael in 's Gravenhage, onder derſelver Cachet, Paraphure ende Signature van haren Griffier den 12. Auguſti 1621. 1622

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden allen den geenen die deſe yegenwoordighe ſullen ſien ofte hooren leſen ſaluyt.

Doen te weten, alhoewel de Graefſchap van *Ooſtvrieſlandt* als een voornemen ende aenſienlijck ghelith des Heylighen Rijcx van haer ſelfs, gelijck alle andere op den Rijcxbodem ghelegen Graef ende Heerſchappen vry ende Neutrael ſynde, niet nootwendich en hadde eenige onſe Acte van *Neutraliteyt* om uyt kracht van deſelve bevrijt te zijn van alſulcke ſchade ende overlaſt, als anderſints van ons volck van oorloghe ſoude moghen zijn te bevreeſen, dat wy nochtans om ſekere goede conſideratien ons daer toe moverende, ende omme te betoonen die goede ende nabuerlijcke affectie, die wy altijt gedragen hebben ende noch dragen tot den welſtant van 't voorſz Graefſchap, ende inſonderheyt van den welgebooren Heere *Enno* Grave ende Heere van Ooſtvrieſlandt, Eſens, Stedesdorp ende Witmundt &c. ende tot ſyner L. Landt ende Luyden, deſelve Graefſchap ende alle andere daer in ende daer aen gelegene Landen ende heerlijckheden, den Welgemelten Heere Grave van Ooſtvrieſlant toebehoorende, geene daer van uytgheſondert eenſamentlijck ſyner L. perſoon, onderdanen ſoo in 't generael als in 't particulier, ſonder eenige exceptie, ten overvloet verklaert ende ghehouden hebben voor *Neutrael*, doende 't ſelve by deſen, gelijck wy dan hier mede beloven deſelve Graefſchap ende aenhoorende Landen en heerlijckheden, eenſamentlijck den welghemelten Heere Grave van Ooſtvrieslandt, ſyner L. jonge Heeren, Officieren, Hofghefint, ende andere onderdanen daer van te ſullen houden, ende geene hoſtiliteyten weghen deſe Landen ſyner L. deſſelfs Landen ende Luyden voorghemelt aen te doen, ofte te ghedoghen, dat 't ſelve by onſen volcke van oorloghe geſchiede: ordonneren ende bevelen daeromme wel ernſtelijck allen Gouverneurs, Overſten, Colonellen, Ritmeeſteren, Capiteynen, Bevelhebberen ende allen Volcke van oorloge, te Peerde ende te voet, te water ende te lande, mitsgaders de Scheepen van oorloge, ende voorts alle anderen in onſen dienſte ende onder de ghehoorſaemheyt van de vereenighde Nederlanden weſende, die deſen eenigſints aengaen ſal, hun hier na te reguleren, ende dienvolghende den Perſoon van den welgemelten Heere *Grave van Ooſtvrieſlandt &c.* ſynder L. jonghe Heeren, Officieren, Hofghefint ende Onderdanen geen uyt beſondert, de voorſchreve Neutraliteyt volkomentlijck te laten genieten, ende ghebruycken ſonder deſelve te contravenieren ofte daer tegen te doen, ofte gedogen daer tegen gedaen te worden, in eeniger manieren, by pene van daer over geſtraft te werden, als infracteurs van onſe bevelen ende ordonnantien; willende ende ordonnerende dat het *Vidimus* ofte Copye Authentijcq van deſen ghehouden ſal worden van ſulcken weerde ende macht als het Principael. Ghedaen ter Vergaderingh van de hooghgemelte Heeren Staten Ghenerael in 's Gravenhaghe onder der ſelver Cachette,

Digitized by Google

1622. chette, Paraphure ende Signature, van haren Griffier den 12. Augusty 1621.

Allegatus studie ens van Embden

In October zijn van wegen de Stadt Embden weder inden Haghe gheweest den Sindicus Althusius ende den Raets-Heer Tiaden, hebben gheproponeert ende verso cht / redresse aengaende seecker abuys raechende de Convoyen; Item klachten over de Ridderschap van Oostvrieslandt / dewelcke difficulteerden te betalen de ingewilligde Landt-Schattingen van hare Keucken ende Borch-landen; ende om dat te beter deur te dringhen / dat sy deselve saecken maechten aenhangich aen het Hofgerichte / practiserende processen / ende penale mandaten. De klachte raekende de Conboyen / was dat d' Ontfangers van de Conboyen ende licenten haren last ende commissie te verre extendeerden / ende die goederen dewelcke van Embden naer Neutrale landen ginghen met nieuwe Licenten bezwaerden; versoeckende dat het self de afgheschaft ende d' Ontfangers op hare Grensen daer van interdictie gedaen mocht werden. Waer op haer Ho: Mo: verklaerden haer meeninghe ende intentie van het leste geemaneerde Placcaet alleen te zijn / dat die goederen / waren / ende koopmanschappen / toe komende Neutrale persoonen / ende gaende uyt Neutrale plaetsen naer den Vyant / of uyt die landen van den vyandt komende op Neutrale plaetsen souden gheh ouden wesen te verlicenten / ende dat over sulcx die van Embden willende eenighe goederen / niet na den Vyandt / maer op Neutrale plaetsen brengen / niet en souden beswaert worden / uyt kracht te van 't voorsz laest ghe-emaneerde placcaet / maer souden daer van vry zijn: betalende alleenlijcken sodaenighen gherechticheydt van Conboy als voor den Treves is gheschiet / naer inhout van de Lijste op te Goederen / die varsche Eemse passeerende / die voor desen is beraemt / waer van de Ontfanghers deur de Raden ter Admiraliteyt binnen Doccum residerende / wierden verwittight om hun daer naer te reguleren.

Agent Noordinghen.

In December 1621. ende in Januario 1622. heeft de Heer Graef soo deur zijn Agent Noordinghen, als deur Brieven weder aen gheh ouden op ontrumminghe van Lieroort, vertoonende Acte van Neutraliteyt van d'Infante verkregen / de Heer van Meynertswijck daer over met zijn Excellentie Prince Maurits gecommuniceert hebbende / de consideratien die haer Ho: Mo: hadden in de ontrumminge van het huys Lieroort, volgende het advijs van zijn Excellentie ende des Raedts van State by dese gelegentheyt / overmits het incident daer na geballen / dat den Coninck van Spagnien in Spagnien hadde doen aenhouden ende arresteren elf Embder Scheepen / omme daer op te verstaen zijn Excellentie naerder Advijs / maer dat zijn Excellentie difficulteerde hierinne voorder te adviseren / verstaende dat men behoorde voort te houden.

Den 9. Febvuary is de Heer Carleton Ambassadeur des Koninck van Groot-Britagnien ter Vergaderinge gecompareert / ende heeft ook onder anderen serieusselijck gerecommandeert / dat by haer Ho: Mo: soude mogen werden ghereselveert op de ontrumminge van het huys Lieroort, volghende de groote instantie die by de Wel-ghebooren Heer Graave van Oost-Vriesslandt daer toe wiert ghedaen in conformite van het Tractaet ofte Contract by haer Ho: Mo: met hem daer op gemaeckt / sonder dat langer te dilayeren ofte excuseren / dewijle haer Ho: Mo: daerinne gheh ouden waren; maer meest alle insonderheydt de naest aenghelegghene Provintien waren ende bleven zwaerhoofdich / soo datmen van tijdt tot tijdt daer in heeft ghetreyneert.

Op het credijt van haer Ho: Mo: waren voor desen so aenden Graef als aenden standen merckelijcke somme van Penninghen verschooten: in wat manier een ghedeelte daer van is getransporteert is te sien uyt volgende Articulen.

De Staten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden rijpelijck geexamineert hebbende de Remonstrantie overghegheven by den Secretaris van de Lantschap *Oost-Vriesslandt* of derselver Assignateurs Collegie, ende gheneghen sijnde om te gratificeeren deselve ende te bevorderen soo veele in haer Ho: Mo: is, dat goet vertrouwen ende eendrachticheydt tusschen den Heere Grave van *Oost-vriesslant* ende sijne Landt-Stenden mach worden ghevoet, sijn te vreden dat de schult van welghedachte Heere Grave van *vijftich duysent* Rijcxdaelders welcke sijnde L. aen haer Ho: Mo: schuldich is, op de Landt-stenden sal werden over gheset, ende dat S. L. Obligatie hem sal worden gerestitueert soo wanneer hare Hoogh Moghende sal blijcken voor den aenstaenden verschijndach dat het versoeck by dese Remonstrantie ghedaen, S. L. niet te weder en is, ende dat met eenen uyt ghebracht werde behoorlijcke Obligatie ofte verbandt-brief van de Landtschap van *Oost-Vriesslandt* in soodanighe Forme als in de Ionghste verleden Obligatie ofte verbandt-Brief van weghen de voorschreve Landtschap aen haer Ho: Mog: verleden, midts dat oock daer benevens op gheset worden de twee Termijnen van de voorgeroerde Iongst verleden Obligatie, mette behoorlijcke pensioenen ofte verloopen Interessen, die verscheenen sullen wesen in April toekomende, met oock den onbetaelden Interest vande voorsz vijftich duysent Rijcxdaelders van den wel gedachten Heere Grave. Gedaen ter vergaderinge van de hooch-ghemelte Heeren Staten Generael in 's Graven-hage den 16. Maert 1622.

De Secretaris is daer mede vertrocken na Embden; ende korts daer na weder alhier komende / heeft overgegeven het volgende..

Propositie der Staten.

Illustre Hooge ende Mogende Heeren.

HEt gene U. Ho: Mo: op mijn Iongste alhier ter vergaderinge gedane versoeck favorabel gereselveert hebben, hebbe ick ter goeder trouwen mijne Heeren ende Meesters, dien van de Ridderschap, Steden ende alghemeyne Landt-Stenden der Graefschap *Oost-Vriesslant* verordineerde Administratoren Algemeyner Landts-Collecten, gerapporteert ende soo wel mondt, als schriftelijck gherefereert. Ende alsoo wel ghedachte mijne Heeren ende Meesters daer uyt U. Ho: Mo: sonderlinghe den Landtschap toe draghende affectie ende goede gunste overvloedich verstaen, soo hebben sy my weder herwaerts ghesonden ende belast voor eerst U. Ho: Mo: daer voor ten hoochsten te bedancken, ende beneffens dien onder dienstich te versoecken U. Ho: Mo: in soodane goede ghenegentheyt tot haer, als mede tot den Landtschappen van Oost-Vrieslandt grootgunstigh believe te continueeren, daer tegens U. Ho: Mo: te verseeckeren dat sy hen wederomme niet sullen in ghebreecke blijven naer uytterstен vermoghen, haer te beneerstigen om U. Ho: Mo: ende desselfs gesegenden Staet wel te bedienen ende alle goede Nabuyrlijcke aenghename dienſten by alle occurentien metter daet te presteren.

Daer na ende ten *tweeden*; nadien U. Ho: Mo: in boven-genoemde hare resolutie voor eerst hadden geconditionneert, dat mijn Meesters U Ho: Mo: souden doen blijcken dat die wegen gemeyner Landtschap van *Oost-Vriesslandt* alhier ghedaene versoeck den hooch wel-gebooren Grave tot *Oost-Vriesslandt* niet te weder waere ende daer beneffens Obligatie ende verbandt-brief in forma van meerghemelte Landtschap U. Ho: Mo: wierde inghelevert, dat in sulcken valle die *vijftich duysent Rijcxdaelders*, die hooch-ghedachte sijn Ghenade tot Oost-Vrieslant aen U. Ho: Mo: ten achteren ende schuldich is, aen die Landtschap van *Oost-Vriesslandt* transporteert ende overghesettet ende hooch-ghedachte sijn Ghenade tot Oost-Vrieslandt desselfs uytgheghevene Obligatie restitueert ende weder ghegeven werden soude: als hebben tot betooninghe van sijn ghenade consent, mijne Heeren ende Meesters my twee Missiven aen haer luyden dese saecke halven gheschreven onder hooch-ghemelte sijne ghenade eygen hant ende Zeghel in originali mede ghedaen, omme deselve U. Ho: Mo:

1622. te vertoonen, hoe dat sy oock seeckere Obligatie in forme my mede gegeven u Ho:Mog: te overleveren, waer toe ick my mitsdesen onderdienstich presentere, verhoopende alsoo voorgedachte u Ho:Mog: resolutie voldaen te hebben, ende volgens deselve Ordonnantie te ontfangen de gemelte *vijftigh duysent* Rijcxdaelders die Hoochgedachte syn Genade herwaerts ghestuyrt ende uyt tellen laten, aen my wegen de Lantschap *Oostvrieslandt*, overgestelt werden, mits my wederomme presenterende die voor desen versproockene ende in dick ende welgeroerde resolutie bedongene *vijftigh duysent guldens* verstreeckene Interesse aen u Ho: Mog: ofte desselfs soo u Ho: Mog: sullen belasten werden tegens behoorlijcke quitantie te betalen ende weder over te tellen, ick sal my hier toe verlaten ende u Ho: Mog: naerder ordonnantie ende resolutie onder dienstigh verwachten, die ick ben. U Illustre Hoogh ende Mogende onderdienstwilliger geteeckent

C. Hisken.

Daer na heeft hy wederom ingegeven seecker geschrift / verseeckende omme redenen daer inne verhaelt / dat haer Ho: Mog: gelieffde de Lantschap van Oostvrieslandt hy dese conjuncture van saecken de goede gunste te bewijsen / ende de bedaegde twee termijnen op twee jaren te prorogeren ende te verlenghen: mits dat men trachten soude dat die van de totale somme verscheenen Interessen metten allereersten ende spoedighsten aen haer Ho: Mog: of derselver Ontfanghers souden werden overghesonden / als oock mede de voortaen bedaeghde capitalen ende interessen op haer stipuleerde tijden en stonden promptelijck mochten voldaen ende betaelt / ende het Guarnisoen in Emden soo veele doenlijck satisfactie gegeven worden. Daer op is gereselveert ende geaccordeert / de bedaechde twee termijnen te prolongeren ende verlenghen op twee jaeren volghens versoeck voorsz: mits dat de voorsz Landtschap in conformite van hare presentatie ghehouden souden zijn datelijke ordre te stellen / dat de verscheenen interessen van de totale somme metten allereersten ende spoedighsten aen den Ontfanger Generael werden overgesonden; als oock mede de voortaen bedaeghde capitalen ende interessen op haer stipuleerde tijden ende stonden promptelijck voldaen ende betaelt / ende het Guarnisoen in Emden satisfactie gegeven werden.

In Mayo quam wederom een Brief van den Heere Grave van Oostvrieslant, daer by hy haer Ho: Mo: adverteerde van zijnen Agent bericht te zijn / dat die van Emden haere Ho: Mog: lastigh vielen om hem te constringeren het 28. Artticul van het Oosterhuysische Accoort te voldoen / daer over hy ghenootsaeckt was haere Ho: Mog: te ghemoet te voeren / dat hy by het ghesepde Oosterhuysische Accort nopt hadt aenghenomen ofte belooft hunluyden by de Koningen van Spaignen, Polen, ende de Ertshertogen in Brabant hare Navigatie ende Trafficque te wege te brengen ende te procureren / maer alleene daerom te schrijven ende ter goeder trouwen antwoort te verbolgen / 't welcke hy bepde schreef ghedaen ende het antwoort doen ter tijt aen die van Emden ghelevert te hebben; mits welcken ende andere veele redenen in de voorsz Missiven verhaelt / ende dat hy Heer Grave nu geen middel ter werelt meer en wist by te brengen / om die van Emden ende zijn Landt de Neutraliteyt ende hare Navigatie aen de andere zijde te obtineren / maer dat by hare Ho: Mog: stont dat impediment wech te nemen / dat hy niet kan nalaten iterativelijck ende instantissime te bidden / dat haere Ho: Mog: goede ghelieffte mochte zijn sonder langer vertoog hunne Guarnisoenen uyt Emden ende Lieroort, wech te nemen; ingheval sulc niet / dat hy alsdan mocht hebben eene pure ende categorische resolutie om hem met zijne brunden / ende die hem in bloede toeghedane Potentaten te beraden / wat te doen; daer op hy sepde een favorabel antwoort te verwachten. Gedelibereert zijnde / is verstaen / den voorschreven brief te stellen in handen van zijn Excellentie ende des Raets van State / omme haer advijs.

Voorts daer na wiert by den Heer Raet Pensionaris Duyck ghedaen rapport van seeckere hier puncten / daerinne was bestaende de ghedane propositie van de aenwesende Gedeputeerde der Stadt Emden: als namentlijck de prestatie van de Neutraliteyt by den Heere Grave van Oostvrieslandt, voor hare Stadt belooft / by het 28. Artticul des Oosterhuysischen verdrachs, so sy sepden. Item raekende Lieroort, daer van de Grave ontruyminge versochte van het Guarnisoen van hare Ho: Mog: daer binnen legghende: item het uyttrecken van het Guarnisoen van haere Ho: Mog: uytte Stadt Emden, ende dat sy ten regarde van de Licenten opte versche Eems mochten getracteert voorden gelijck andere neutrale: namentlijck die van Breemen ende Hamborgh. Ende hier op gedelibereert zijnde / zijn gecommitteert d'Heer Goch, Duyck, vander Meer, Magnus, Gerresteyn, Donia, Haersolte ende Schaffer, omme met zijne Excellentie op de principale puncten te confereren / ende advisceren hoe dat men best soude maken / omme de saeke tot Emden te mogen houden buyten confusie; verklarende die van Stadt ende Ommelanden: dat sy hen niet en vonden gelast voor soo veele aenginck de ontruyminge van Lieroort. Wat belangt de licenten opte versche Eems, is goet gevonden dat men dit point / mettet advijs by het Collegio ter Admiralitept tot Amsterdam daer op by Missive ober geschreven / soude stellen in handen vande aenwesende Commisen Generaels van de Convoyen / Lochteren ende Abbas, omme haer Ho: Mo: daer op ock te onderrichten van haer advijs. 1622.

In November wiert gheleesen het advijs van den Raedt van Staerte opte schriftelijcke Remonstrantie / met alle bygheboeghde stucken aen haer Ho: Mog: overghegheven by den aenwesenden Gedeputeerden van de Ridderschap ende de Stadt Emden: houdende dat haer E. hadden oversien de schriftlijcke Remonstrantie met alle bygevoegde stucken aen haer Ho: Mog: overgegeven / by den gemelden Gecommitteerde van de Ridderschap ende de Stadt Emden; ende daer op ock gecommuniceert hebbende met zijn Excellentie / zijnde tot dien eynde met zijn Genade Graef Ernst Casimier van Nassauw in den raet verscheenen / dat haer E. mette selve zijne Excellentie ende Ghenade noodigh gheacht hadden / alvorens hare Ho: Mo: volghens derselver Resolutie van den 1. deser op elck point van de voorsz Remonstrantie te onderrechten van advijs / hare Ho: Mo: indachtig te maken / dewijle dit was eene sake van merkelijcke importantie: ofte haer Ho: Mog: niet souden goet vinden dat den Heere Grave van Oostvrieslandt, omme hem in alles voldoeninge te geven / ende geene oorsaecke van namaels hem te beklagen ober eenige precipitantie / nochmaels ende ten oberbloet by schrijvens van haer Ho: Mo: ende by de gheboeghlijckste maniere ernstelijck vermaent wierde / de affendinghe van synen Gedeputeerde niet langher te willen uytstellen / maer deselve alnoch soo eer soo lieber herwaerts af te senden: om alsoo daer door alle voordere misverstanden ende onheylen / die anders sints ghenoechsaem gheschapen waren / soo langs soo meer daer uyt te ontstaen ende aen te groeyen / tot zijn groote prejuditie / by tijts voor gekomen ende eer deselve grooter ghevorderen zijnde / meerder difficulteyten met sich brenghen / by alle bequame ende redelijcke middelen gewerct te mogen worden; ende dat dan ooch van ghelijcken by hare Ho: Mog: ghescheven mocht worden aen de steden Noorden ende Aurick, mitsgaders den Huysman Standt van Oostvrieslandt, die hy meynden dat by haere Ho: Mog: hier toe wel ernstelijck souden mogen vermaent worden / ende aengeschreven hare Gedeputeerde af te senden tegen sulcken prefijsen dagh / 't sy dan na 14. daghen ofte dzie weecken soo haer Ho: Mog: souden bevinden te behooren; ooch meenende dat dese saecke te meer soude moghen ghevorderd worden / by soo verre het haer Ho: Mog: mochte believen den Agent van den voorschreven Heere Grave van Oostvrieslandt alhier te belasten in 't particulier / den selven zijnen Meester ooch aen te schrijven / ende met alle goede redenen

1622. redenen hem tot affsendinghe van zijne Gedeputeerden ernstelijck te versoecken; daer onder hy ock soude mogen by brenghen / dat in gevalle van verder uytstel der voorsz af-sendinge / hare Hoogh Mo: souden moghen genootsaeckt worden volghens voorgaende Accoorden in de saecke te disponeren / alleenlijck op 't gene de Gedeputeerde der Ridderschap ende Stadt van Embden aen haer Ho: Mo: overghegeven hadden; 't welck sy haer Ho: Mo: te bedenchen gaven: of ten aensien van de Eminentie van den Persoon van den voorsz Heere Grave niet bequamelijcke doe / den voorsz zijnen Agent in 't particulier / als by haer Ho: Mo: hem aenghescheven soude moghen worden: Hun in alle ghedraghende tot hare Ho: Mo: Hoochwijse dispositie. Op 't voorsz Advijs gedelibereert zijnde / hebben hare Ho: Mo: hun daer mede gheconsorteert ende gheordonneert / dat men dienvolghende eenen Civilen brief aen den Heere Grave soude instellen / daer by voegende / dat hare Ho: Mo: gheleth ende gesien hebbende de twee Memorien ingegeven by zijn Agent alhier opgehouden hadden daer op te disponeren / omme de saken daerinne verhaelt te verhandelen mette t' samen-komste van zijn Gedeputeerden / die alhier verwacht wierden; zijnde insgelijcx opgehouden het accoordeeren van de versochte Coppe van de Remonstrantie / overgegeven by de aenwesende Gedeputeerde van Ridderschap ende Stadt Embden. Is even-wel goet ghevonden dat men 'tgeene voorsz den voorsz Agent by monde soude aensegghen / ende denselven serieuselijck vermanen ende versoecken / ernstelijck met alle goede redenen met zijn schrijven aen den Heere Grave te vorderen ende ock de hant daer aen te houden: dat hem Heere Graef ghelieffde metten aldereersten zijn Gedeputeerden ghe-authorisseert ende ghelast te senden / ten eynde de differenten afghehandelt mochten worden.

Item / dat men ernstelijck aen de Steden Noorden ende Aurich ende den Huysman-stant ock soude schrijven / ende serieuselijck vermanen hare Ghedeputeerde sonder langher dilay alhier te senden / immers binnen den tijt van 14. dagen na de receptie des Briefs / volghende het Advijs banden Raedt.

Vanden Heere Grave quam in November een schrijvens / vermeldende dat hy niet en hadde naghelaten 'tgheene haere Ho: Mo: ten eersten onder dato den 11. Iuny ende daer na den lesten September lest-leden aen hem hadden versocht: om eenighe Ghecommitteerde herwaerts te senden / te legghen in rijpe deliberatien / maer hoe langer hoe meer de saken ober wegende / dat hy voor als noch niet kon bevinden waer toe sulcke besendinge noodich was; want hy van geen ghescheillen ofte questien kennis droeg / dewelcke tusschen hem ende zijne Landt-stenden van nieuws souden zijn verresen; was daer yet particuliers / seyde hy / sulcx kon by wegen van Justitie wel gheredresseert worden. Ende al wast dat zijn Lantstenden op de jongste by een komste aldaer onderlinge niet geheel hadden kunnen accoordeeren op middelen tot betalinge van des Lant-schulden / dat de saecke nochtans noch open stont / ende en was noch geen af-schept van hem gepubliceert / maer leefde in hoopeninghe zijne landt-stende wat naerder te vereenighen; tot welcken eynde hy gheresolveert was de Lants-dachs handelinghe metten eersten te reassumeren: sulcx dat hy tegen Maendach den vierden November nieuwe convocatie van zijn Lantstenden soude doen; verklaren dat hy dan naer herbattinghe van die Lants-dach handelinge hem soude conformeeren naer de Rechten ende Costumen van 't Rijck en der voorsz landtschap / houdende daer by het oogh merck dat hunne accoorden mede naer behooren mochten worden in acht ghenomen; daerom hy dan hoopte dat hare Ho: Mo: hem souden believen gheexcuseert te nemen / dat hy niemandt voor dese repse achterbolgheude hare Ho: Mo: voorslach ober schickte / niet wetende mede wat instructie ofte volmacht hy zijn Ghedeputeerde soude gheven; doende voorts nieuwe ernstighe Instantie tot de ontruminghe van het huys Lieroort van haer Ho: Mo: Guarnisoen. Waer op niet is gheresolveert; maer de saecken gelaten by haer Ho: Mo: laest schrijven gisteren af-gegaen. Eenige tijt daer naer hebben d' Heer Potter ende Schaffer gerapporteert dat sy met zijn Excellentie hadden gecommuniceert op het geproponeerde by den Heere Amama van wegen den Heere Grave; mitsgaders op te Remonstrantie gepresenteert by den aenwesende Ghedeputeerde van de Ridderschap van Oost-Vrieslandt / van de Stadt Embden, raeckende den inval ghedaen by den Grave van Mans-velt met zijn Trouppes in Oost-Vrieslandt, ende het qualijck hupsen van deselve aldaer; ten eynde by haer Ho: Mo: aen den Welghemelten Heere Grave souden worden geschreven / ende deselve daer by serieuselijck vermaent ende versocht: dat hy uytte Graefschap mette voorsz. Trouppes soude willen vertrecken / ende deselve verschoonen / om te voorkomen verders Graefschaps totale ruyne; dewijle de voorsz. Graefschap mette stadt Embden was in de manutentie ende Protectie van hare Ho: Mo: Ende alsoo ober den voorsz inval eene mutinatie was onder den Borgheren / imputerende die voorsz Ghedeputeerde of voor haer belept ende Correspondentie 't voorsz volck in Oost-Vrieslandt was ghekomen / versoeckende dat by hare Ho: Mo: eenen goeden Brief aen die van Embden tot haer-lupder excuse soude worden ghescheven: dat sy daer toe de minste schult niet en hadden: voorstellende dat men tot verseeckerheyt van de Stadt daer binnen noch soude moghen senden een Compagnie ofte twee Soldaten in den dienst deser Landen wesende; ende dat zijn Excellentie hen daer op verklaert heeft / wel goet te binden dat men binnen Embden sonde noch een ofte twee Compagnien uytte Provintie van Stadt Groeningen ende Omme-Landen, tot verseckeringe vande voorsz Stadt / maer dat zijn Excellentie niet goet en vont het versochte schrijven aen den Grave van Mansvelt: soo om dat het opspraecke soude maken / als datmen niet en wist wat stijl dat men daerinne soude ghebruycken / ofte hoe den Brief stileren / maer dat hy daerom beter soude achten dat men eenighe uytte Vergaderinghe tot den Grave van Mansvelt soude Committeren / omme te bemiddelen zijn vertreck uyt de Graefschap / ofte immers dat daer onder beter order wierd gestelt ende gehouden: ten regarde dat de voorsz Graefschap is in de Manutentie van hare Ho: Mo: hebbende haer Guarnisoen daer ober in deselve Stadt / ende dat 't voorsz zijn volck aldaer blijvende / de middelen van 't Lant soude Consumeren / ende deselve beder ven ende vernietigen / daer mede het Guarnisoen onderhouden ende betaelt most worden; ende dat met dese occasie / die voorsz Gedeputeerde ock soude moghen met eenen bemiddelen ende handelen metten Grave van Oost-Vrieslant op te Continuatie van het Guarnisoen binnen Embden; vindende zijne Excellentie mede goet / datmen aen die van Embden soude schrijven de Brieven van excuse die de voorsz Ghedeputeerde versochten tot haer onschult. Maer hier op gedelibereert zijnde / is verstaen / te deputeren uyt elcke Provincie een: Namentlijck de Heeren Voocht, van Noortwijck, Magnus, Gerresteyn, Potter, vander Marck ende Schaffer, omme desen aengaende naerder met zijn Excellentie te communiceren ende adviseren. 1622.

Mansvelt in Oost-vrieslant.

Den 29. November zijn werderom ter Vergaderinge gecomparcert die aenwesende Gedeputeerde van de Ridderschap van Oostvrieslant, ende Stadt Emden, hebben met groote yverigheyt iterative instantie ghedaen: ten eynde hare Ho: Mo: souden gelieven sonder dilay te resolveren om den Grave van Mansvelt te vermanen ende verwilligen dat hy met zijn volck mocht vertrecken uyt de Graefschap van Oostvrieslant: dewijle 't selve zijn volck aldaer soo hupsden / dat sy het selve Graefschap gheheelijck bedorven ende ruineerde / de middelen consumerende / te niet gemaeckt wierden / ende dat ock eene finale resolutie genomen soude mogen worden: op derselver ober gegeven principale Remonstrantie; hen ten hoogsten beklagende dat sy daer nae alhier soo langhen tijdt ghelegen ende daer op ghewacht hadden. Is op het eerste point alnoch opghehouden te resolveren / dewijle de Provintien alnoch niet eens en waren: ofmen den Grave van Mansvelt soude

1622. besenden / ofte aen denselven schrijven. Ende op het tweede point / is goet gevonden datmen den Raet van State soude vermanen / ghelijck gheschiet is door den Secretaris Huygens / die tot dien eynde ter Vergaderinghe wiert ontboden: dat haer E. op de voorsz Remonstrantie van de voorsz Gedeputeerden haer advijs souden willen formeren / ende ter Vergaderinghe inne senden ofte brengen. 1623.

Den 7. December d'Heer Amama ter Vergaderinge beschepden / heeft verklaert dat hy ghesien hebbende de Propositie ende Remonstrantien aen hare Ho: Mo: ghepresenteert by de aenwesende Gedeputeerde van de Ridderschap van Oostvrieslant ende Stadt Emden, daerinne bevonden hadt soo veel tegenheden teghen den Heer Graef: dat deselve daer op eerst most werden verstaen: dat hy daerom van meeninge was zijn Genade van alles Copie toe te senden; daer op aenghedient is / dat die van Emden en Gedeputeerde van Ridderschap van Oostvrieslant versocht hebben: in gevalle de voorsz Amama niet cathegorice soude antwoorden op de voorschreve stucken hem ter hant ghestelt; Dat hare Ho: Mo: willen ghelieven alle deself de stucken by de hant te nemen / ende nae visitatie van deselve daer op resoveren: gelijck deselve in conformite van de voorgaende Accoorden souden bevinden te behooren: dewijle het hun onbeentlijck was langher alhier te blijven: ovemits der Stadt Emden Keurdagh voorhanden was / ende andere saecken / die hun dat verhinderden. Is nae deliberatie verstaen: datmen van den voorsz Heere Amama soude weder afvorderen de stucken hem behandight: omme die alhier by haer Ho: Mo: ghevisiteert ende geexamineert zijnde / daer op gheresolveert te worden. Waer nae d'Heer Halewijn rapporteerden: dat hy den 22. Decembris in de communicatie gehouden by verscheyde Gedeputeerden upt te Provintie die zijn Excellentie by hem hadde doen beschepden / gheseoigneert ende geadviseert was opte bewaringhe ende verseecherheyt van de Stad Emden by de jegenwoordige constitutie van saken / door den inval aldaer van't Mansveldtsche volck; Item op 't disadvoyeren vande 't Mansveldtsche proceduren aldaer / ende de ghedane propositie van den Grave van Leeuwesteyn van wegen den Grave van Mansvelt; Item of men van wegen hare Ho: Mog: den Grave van Mansvelt, soude besenden / ende ten lesten op het aengediende van Dolbier, dat hy versch schrijven hadde ontfangen van den Grave van Mansvelt, houdende last om hare Ho: Mo: ende zijne Excellentie aen te dienen / by soo verre als hy niet seer korts assistentie van haer Ho: Mog: en soude ontfangen / dat hy zijne Troupes soude moeten dissolveren.

Ende nae dat opte voorsz poincten was gecommuniceert ende gedelibereert / is eenpaerlijck verstaen ende goet gevonden / datmen met ernst soude letten opte voorsz Conservatie ende verseeckeringe van de Stadt Emden, deur versterckinge van het Guarnisoen inde selve Stadt; van welck werck de directie ende beslupt is geremitteert aen d'Heer Prins van Orangie: die oock daer op sprack / mette aenwesende Gedeputeerde van deselve Stadt / ten eynde de voorsz versterckinghe van het Guarnisoen daer binnen mocht ghebracht worden. De Graef van Leeuwesteyn van den Graef van Mansvelt afgesonden / hadde oock audientie. Hy soo wel als Dolbier gaven te verstaen: dat haer Ho: Mog: hebbende den Graef van Mansvelt hier te lande doen komen / zijn hulp ghebruyckt tot ontset van Bergen op Zoom, (als hier na sal werden gesept) ende sedert met gheschut ende Ammunitie hem versien hebbende / niet ignorant konden zijn van de inlegering in 't Landt van Oostvrieslandt, ende dat daerom men behoorde de handt aen Mansvelt te houden. Maer haer Ho: Mog: verklaerden daer toe nopt consent of authorisatie gegeven te hebben: ende hielden daerom in bedencken: of sy aenden Graef van Mansvelt souden seynden.

De Heere Charleton, Ambassadeur van Groot-Brittanien heeft dies tijts oock ter vergaderingh audientie gehadt / ende gepresenteert by expresse last van zijn Majestept / ende versocht dewijle den Grave van Mansvelt met zijne Troupes / was geballen in Oostvrieslandt, hebbende inghenomen alle de Hupsen van den Grave / ende den selven van zijne Graefschap gedepossedeert / ende aen die van Emden doen proponeren door den Grave van Leeuwesteyn, als of Mansvelt dat alles hadde gedaen op Authorisatie van haere Ho: Mog: hoewel hy sepde beter daer van te zijn bericht / ghelijck hy oock gheloofde ende haere Ho: Mog: daer van hielt onschuldigh; dat haere Ho: Mog: nochtans om jalousien door te koomen / dewijle hy den inval ghedaen hadde mettet Geschut / Munitien / ende andere behoufsten van Oorloge / daer mede haer Ho: Mog: hem gepravideert hadden / wesende de welgemelte Heere Grave van Oostvrieslandt geapparenteert ende geallieert met den Koningh van Engelandt; dat haer Ho: Mog: gelieffde de besendinge aen den Grave van Mansvelt, dewelcke den Grave van Oostvrieslandt, door desselfs aenwesende Gedeputeerde de Heere Amama versocht / te effectueren: ende te accorderen zijn versochte hulpe ende protectie / gelijck die gerefugieerde upt dese Landen / t'anderen tijden in de Graefschap geherberght ende geprategeert waren geweest in haeren uptersten noodt ende verwolginge etc. Van dese dingen sal namaels verder werden gesprooken.

In December wiert voor antwoort ghegeven op verscheyden geschriften en klachten / die soo de Graef als Stenden teghens eickander hadden in dese tijdt ingegeven / bestaende daer in: dat haer Ho: Mo: gants geerne verstaen hadden upt voorgeroerde stucken ende brieven respective / dat die Stenden van Oostvrieslandt eensamentlijck daer inne eens ende over een stemmende waren / als dat die consumtions ende andre middelen veghenwoordigh in Oostvrieslandt loop ende ganck hebbende niet behoorden noch mochten afgeschaft worden / ten sy dan dat eerst ende voor al andere suffisante middelen in die plaetse beraemt / ghevonden / ende in treyn gebracht soude wesen / daer hen dan oock die Heer Grave / hoogh-gemelte als hooghe Lants-Overighept / volghens desselfs propositie van den 4. November Anno 1622. tot Aurick aen die Landtstenden voornoemt gedaen / genoeghsaem ende heylsamelijck was inclinerende / welcken ten volghe ende oock considererende / ende met alle ommesicht die jegenwoordige constitutie van tijden ende gelegentheyt van saecken in Oostvrieslandt erweghende / vonden haer Ho: Mog: goet ende ten hooghsten noodigh / dat voor als noch ende by provisie die voornoemde consumptions ende andere middelen in Oostvrieslandt tot noch toe aldaer loop ende ganck gehadt ende noch hebbende / in esse ende train bleven / ende dat die selve ten besten gebeneficieert / ende handthabet werden mochten: tot welcken eynde mede dienstigh ende noodigh gheacht wiert / dat het Collegium Administratorum binnen Emden / oock als noch ende by provisie ghecontinueert wierde ende in wesen bleve / ten eynde die Administratoren van 't selve Collegie volgens hare Instructie die generale Pachtordeninghe ende alle andere Accoorden / Recessen / verdragen ende uptspraeche tot dato deses gheemaneert ende ghepubliceert / ende namentlijck haere Ho: Mog: verklaringhe van den 9. January 1620. die voornoemde middelen administreren / beneficieren / innen / ende doen ende laten executeren / ten eynde het Guarnisoen binnen Emden (het welcke haere Ho: Mog: verstonden ende noodigh achten / dat om redenen voor verhaelt / voor als noch ende by provisie gecontinueert wierde / ende behoort te worden wel ende behoorlijck onderhouden / ende betaelt mocht worden: soo wel die afreeckeninghen als die weeckelijcke leeninghen aengaende / ende alsoo het oock behoorlijck ende die noodt vereyscht; dat die goede Landtschap van Oostvrieslandt, eenmael bande groote schulden ende lasten daerinne deselve verballen was ontlastet werde / soo soude haer Ho: Mog: oock wel voor raetsaem ende voorbaer aensien / dat die middelen van deselve Graefschap eens merckelijcke verhooget ofte noch eenighe andere inghewillight ende in

train

1622. train gebracht wierden / ten ware die jegenwoordighe desolate staet van *Oost-Vrieslandt* 't selve noch niet toe en liete / ghelijck besorghet wiert / doch die saecken aldaer in een beteren stant komende door het cesseren van die jegenwoordige extraordinaris beswaernissen ende inlegeringen / souden daer toe hare Ho: Mo: den welghedachten Heere Grave ende de t'samentlijcke Landtstenden op het ernstichste vermanen / ende dat volgens seeckeren Provisionelen voorslach in 't Jaer seven / by haer Ho: Mo: alreede gedaen / ende die goede Graefschap ten besten voorghewendet / mogende die van de Ridderschap ende Stadt Embden hen verseekeren / dat hare Ho: Mo: niet souden goet vinden dat voor dese tijt de middelen van Consumptien die in treyn waren / by zijn Genade of den Stenden opgeheven / of in het guarnisoen en inden Collegie Assignatorum als noch eenige verandering gemaeckt of ingevoert souden worden / als wesende sulcx die goede Graefschap noch ondienlijck.

Wt aenginck die voorder petitien van de Heeren Remonstranten voornoemt / in derselver Remonstrantie mede gementioneert / alsoo 't sedert het ingeven van desselve in die Graefschap van Oost-Vrieslandt verscheyden incidenten waeren inghevaellen / dewelcke het verhandelen daer van difficiler maeckten als te voren / dacht haer Ho: Mo: raetsaem dese Poincten voor als noch te laten in state / ende te reserveren tot beter gelegenthey / sullende haer Ho: Mo: niet nalaten te Continueren in die goede affectie tot noch toe betoont aen de Heeren Remonstranten haeren Principalen in 't Particulier / ende die goede Graefschap van Oost-Vrieslandt in 't geheel / ende by alle voorvallende occasien ende gelegenthey voor de conservatie en welstant van die selve sorghen ende effectuelijck doen vigileeren / als voor het welvaren van haer eyghen selfs.

Also hier te voor veel van Embden ende Lieroort is / ende namaels sal worden ghesproocken ; soo moet ick met weynigh woorden daer van seggen : dat in 't Jaer veertien hondert een-ende-dertigh die van Hamburg , om haer Commercien ende Nabigatie (die veel te lijden hadde van die van Embden) te verseeckeren / ende de prædatien op haer gedaen te vindiceren / namen Embden in / ende den Heer (die men in dien tijdt Hovelinck noemde / hebbende hooghe / leege / ende middelbare Jurisdictie) genaemt Imelo Emda ghebanghen weeh voerden na Hamborgh ; allwaer hy na een vieren-twintigh Jarige ghevanckenis stierf. Sulck gheschiede met toe-doen van Edsard sone van Enno Sircksena , Hoveling of Heer van Griet of Grietstijl. Dese Edsard hadde tot broeder Ulrich, eerste Graef van Oost-Vrieslandt, wiens soon Edsard soo groote dinghen (na zijne gelegenthey) heeft ghedaen / dat hy in zijne landen na zijn doodt is Magnus genoemt ghebeeft : hadde onder anderen ooch de Stadt Groeningen ingenomen. In 't Jaer veertien hondert ende vijf-en-dertigh hebben die van Hamburgh ooch het Huys te Lieroort bevestigt / en desgelijcks Stick-huysen. Opgemelde plaetsen Embden ende Lieroort hebben de Heeren van Hamburgh gehadt / beseten / ende deur twee Heeren uyt haren Raet geregeert tot den Jare veertien hondert drieende t' negentich : als wanneer sy bey de plaetsen hebben verkocht aen Graef Edsard , welck Contract ghemaeckt wiert tot Groeningen : allwaer Edsard self present / ende van wegen Hamborgh was de Borgemeester Langebeck. De conditien waren dat die van Hamburgh , Embden ende 't slot Lieroort , metten appendentien van dien verkochten / en al haer recht overgaven aen Edsard ende Uco ghebroeders ; die wederom aen den Heeren van Hamborg beloofden te betalen tien duysent Merck Lubs binnen de eerste thien Jaren te betalen ; beloofden ooch aen die van Embden alle haer vry-ende-Gerechticheden onverlet-ende onverminderet te laten : ooch dat sy op de Tonne Hamborgher Bier , twelck in dien tijdt veel gedroncken wiert / niet meer als twee schaep of vier stuyvers Brabants souden stellen : ooch dat sy den invoer van 't selve Bier noyt sonden verbieden in haer landt / ende voorts wiert wederssijts toegesept de Vryheyt van Commercien tusschen Vriesland ende Hamborgh. De Borgemeester Langebeck heeft daer na tot Hamborgh weder-heerende / veel moeten lyden / van dat hy soo Heerlijcke Stucken hadde soo goet hoop ghegheben : moetende sworen / dat hy voor sich self ghelijcke somme had bedongen. Edsard heeft in 't Jaer vijfthien hondert seven-ende-twintigh de Religie ooch verandert ende alle Klooster-goederen aen sich getogen / tot geen kleine vermeerderingh van zijn in-komen ; tholghende Jaer stoyf hy in Februario tot Embden , out ses-ende-sestigh Jaren. Hy liet na Ulrich , Enno , ende Ian : Ulrich hoewel de outste gingen de standen verby : ende namen Enno aen tot Graef : voorgebende dat Ulrich , sedert sijne wederkomst uyt Spaignen in zijn verstandt was gedeficieert. 1622.

Na Graef Enno Regeerden zijn Soons Graef Edsard ende Graef Ian : Edsard volghde de Augspurgsche Confessie : Ian hebbende tot zijn af-deeling Embden en Lier was Gerefourmeert / en zijne landen desgelijcs : na zijn doot 't ghehele graefschap komende op Graef Edsard ontstont in 't Jaer 1595. d'onruste t'Embden meest upt apprehensie dat de Graef de Luytersche Religie wilde in voeren. Doch van tijdt tot tijt zijn meer ende meer onluysten ende disputen ontstaen / tusschen den Graef ende Stenden. Dese konden niet wel vergeten dat noch so onlangs een gelijckheyt was gheweest : sagen ooch aen / hoe dat haer naeste ghebuyren / de Vereenighde Provintien haer (hoe-wel oudt ende gheinbetereert) 't juck af-smeten / met geluck ende goet succes. Waer tegen de Graef allegeerde dat hy Embden ende Lieroort hadde deur hoop andere ende de meeste stucken deur huwelijck ende erfnis aenghekreghen ; voort in destitute van den Keyser. Des onaengesien heeft de stadt Embden , by desen Staet veel gunst en hulp gevonden / soo om de conformiteyt van de Religie ; als om dat des Graven Broeders waren in dienst van Spaignen, ende van Religie waren verandert. Waer tegen de Graefsijcke sepden / dat sy eerst haer dienst aen de Vereenighde Nederlanden hadden aengeboden / ende niet waren aenghenomen geweest.

Van 't overgaen van Gulick is alreede ghesproken : 't selve t'ontsetten was niet mogelijck: want de Spaensche waren meester in 't belt / ende hadden alle plaetsen tusschen Rhijn ende Mase ; uytghenoomen Embrick, Rees ende Hennep , ende wat daer beneden lach : soo datmen qualijck met partyen konde in 't landt komen. Niet-te-min hadde men het Spaensche Legher / soo veel mogelijk gedwyrende het beleeh gemcommodeert ; ende verschepden gevangene upt het landt te Gulick op ghehaelt / tot retoysie van dat die van 't selve Furstendom aen de Spaensche hadden gefourneert Hoy ende Stroo. 't Welck men begrootede tot op hondert duysent Rijcxdaelders. Op 't selve subject wiert herwaerts gesonden Willem van Ketsge toe Gershoven Heer van Tolouse , die gheassisteert met Iohan vander Weeken Furstelijck Opborghse Agent, versochten relaratie van de ghevanghens : vertoonende dat haer leedt gheweeh was met inlegeringh van 't Spaens Leger gequelt en geertoysioneert geweest te zijn ; afflictis non esse addendam afflictionem. Op 't self de subject is ooch in Majo gekomen Albart van Huchtenbroeck Cleefsche raet / Erf-Kammerer des Furstendoms Cleef , Voyst des lants van Dinslaken : klagende over d'Executie die de ontfanger Ommeren op dat stuck dede. Maer na genomen advijs des Raets ; soo heeft men gepersisteert ende hem sulcx tot antwoort gegeven / met Vercering van een Aem Rijnsche Wijn , of hondert gulden aen gelt. Ende alsoo weynich daer na d'Ontfanger Ommeren klaeghde / dat de gevangene of Gyselers voor de hondert duysent Kijxdaelders bleven sitten : soo wiert hem acte gegeven : met dreygement van Wantschattinge : doch alleen te dreygen / ende niet te gebruycken : alles tot naerder last. In November daer aen quam Iohan Diderich van Aahr toe Patteren ende Antoin van Gelekercken der Rechten Doctor als Gedeputeerde van de Gulick ende Berghsche standen ; die so veel van de onbermogenheyt derselver Landen hebben gerepresenteert / dat men de hondert duysent Kijxdaelders heeft gheremitteert op hondert duysent gulden / mits upt breengende acceptatie ende vastichept van betalinghe

Gulick.

Ketsge.

Van der Weeken.

Huchten broeck.

Aar ende Gelekercken.

Digitized by Google

1622. talinge binnen de veerthien dagen daer mede dit werck bleef afgedaen.

Graef van Swartsenberg. In dit Jaer quam ock alhier de Churbrandenborghsche gheheymste Raet den Graef van Zwartzenbergh: tracterende met desen staet over eene mutuele defensie; ende specialijck om aen den Heer Chur-Vorst te Conserveren de Cleefsche ende andere Landen; hebbende dese saecke haer oorspronck van den doodt van den lesten Hartogh van Gulick ende de twisten over de successie geresen. Ende alsoo veelmael in toekomende sal worden gesprooken van het Tractaet van Xanten, ende de daer over gepasseerde Ratificatien/ ock Acten van Garantie: soo dient sulcx hier gheremitteert.

Tractaet van Xanten. Die Articulen des Verdrachs, welcke door veele ende onderscheydelijke handelingen ende tusschen-spreken van verscheyden Koningen, Vorsten ende andere Heeren (hier na onderschreven) eyntlijck besloten ende geaccordeert sijn, tusschen beyde de Vorsten *Brandenborch* ende *Nyborch*, aengaende de Successie van den overleden Hartoch van *Cleve* ende sijne nagelatene Landen, by welcke Articulen de onderschreven Gesanten, uyt name haer der Principalen hebben belooft de handt te houden.

I.

De besettingen die in alle steden, Casteelen ende ander plaetsen des Vorstendoms *Cleve*, *Gulick*, *Berch*, en in die Graefschap *Marck* ende Heerlijckheyt *Ravensteyn* geleyt sijn gheworden, van wiens weghen oft in wiens name sulcx gedaen is, oock de gheene die in de vestinge *Gulick*, ende in de Stadt *Wesel* geleyt sijn geworden, ende de andere plaetsen die met Krijschvolck beset sijn, sullen terstont daer uyt ghenoomen werden, ende sal die Krijschrustingh die aldaer ghevonden wort, door den selven die dat daer gebracht heeft, weder wech gevoert mogen werden, ende alle dat Krijsch-Volck soo wel des eenen als des anderen Legers, sal sich weder in haer Landt begeven, sonder dat sy dies halven yet mogen versoecken, ende sonder die steden ende Onderdanen der voornoemder Landen te beschadigen.

II.

De twee Vorsten *Brandenborgh* ende *Nyborgh*, sullen beloven gheene plaetsen der voorsz Landen in eenes derden ghewelt te stellen, hy sy wie hy wil, maer sy sullen malkanderen by staen tegen alle de gene die met der daet oft anders yet op de voorsz Landen mochten pretenderen: ende sal oock alsulcke pretendenten voor behouden sijn goede ende gerechtige middelen voor te nemen. Ende sullen geene besettingen in eenige steeden ofte Casteelen mogen geleyt worden, dan met gemeyn consent der voorghenoemde Vorsten, welcke oock niet meer als *Vijstigh* Ruyters en *hondert* Soldaten voor haer Guarde ende verseeckeringe haers Lijfs mogen hebben.

III.

Die sterckten, soo wel aen die eene als aen die ander sijde, sedert den lest-leden Mey gemaeckt, sullen neder geworpen ende afgebroken worden, en sal na desen niemandt hy sy wie hy wil, toe-ghelaten worden, die selve weder op te maecken, noch eenighe plaetsen der voorsz Landen sterck te maecken, ten sy dan dat die Hooft-saecke te vooren geaccordeert is.

IV.

Die *Geestlijcken*, *Ampt*, *ende Edelieden*, van wat Religie, Staet ofte Conditie die sijn, welcke uyt harer Beneficien, Ampten, Huysen ofte hare goederen ontnoomen, verjaeght ofte verdreven sijn mochten, om de misverstants wille, dat tusschen die voornoemde Vorsten ghereesen is, sullen wederom in hare Beneficien, Ampten, Beveelen, Huysen ende goederen gheselt worden, sonder eenighe exceptie ende uytneminghe; ende welcke bevonden worden dat sy te vooren (volgende de Reversalen, verdragen ende vergelijckingen, tusschen de voorsz Vorsten opgericht) met eenighe Beneficien ofte Ampten versien worden sijn, sullen daer toe gelaten worden. Ende sal oock niemant der voorsz Ampt-lieden gheoorloft sijn sich meerder in des eenen als des anderen Vorsten dienst te verbinden.

V.

Alle *Vernieuweringhen*, soo wel in Geestlijcken als in Wereltlijcken Staet inghevallen, sullen door Commissarien welcke beyde Vorsten deputeeren sullen, weder opgericht, verbetert, volgens geregistreert ende in ordeninge gebracht werden, alles na luyt des *Dordtmundischen en Halschen Verdrachs*, der Reversalen ende verklaringhen, die over den selven met *gemeyne bewillinghe der voorsz Vorsten ende Landt-stenden gemaeckt* sijn geworden: so verre die voorsz verklaringen der beloftenissen die den overleden Alder-Christelijcksten Koninck *Henrick den Groosten* onsterflijcker ende aller Heerlijcksten Memorien, die Vorsten te *Brandenburgh ende Nyburgh* gheschiet sijn, welcke volkomen onderhouden ende volbracht werden sal: ghelijck als dieselve in de handelinge over die weder-inneminge der Vestinge *Gulick* vervaet is, en sullen tot Commissarien die van beyde Vorsten daer toe Ghedeputeert werden sullen, aensienlijcke en vermoghende Lieden gheselt worden, die in den Lande geseten, en tot de ghemeene ruste gheneycht sijn, die oock binnen den tijdt van een maent na desen Verdrage, sullen ghenoemt worden. En soo verre yemandt van de voorsz Vorsten binnen den voorsz tijt versuymde alsulcke Persoonen te noemen, soo sal desen teghenwoordighen Articul door de Commissarien welcke van den anderen *Vorste* genoemt sijn gheworden, volbracht worden. En by aldien de voorsz Commissarien om die volbrenginge der voornoemder verdraghen, Reversalen, verklaringen, en der voorsz beloftenissen in twiffel quamen, soo sullen *die stenden der Landtschappen* daer dat misverstant ghebeurde, twee persoonen van beyde Religie noemen, die haer met de Commissarien beraden, en 't gheene sy de voorsz Verdragen, Reversalen, verklaringhen en beloftenissen noodichst sullen bevinden, te besluyten. 1622.

VI.

Ende sullen de voorsz Vorsten een yeder zijne besondere *Wooninghe* in den voornoemden Lande hebben, en tot desen eynde sullen die landen by provisie in twee deelen gedeylt worden, sonder nadeel der selver Vereeninginge, des *Dordmunds en Halschen Verdrachs*.

VII.

In een der voorsz deele sal dat Hartochdom *Kleve*, die Graefschap *Marck*, *Ravensteyn*, ende die *Graefschap Ravensbergh*, met alle het gene wat die Cantzlery en Reecken kamer der voorsz Vorstendoms *Cleve* aengaet ende toebehoort, als oock die Leengoederen, Landeryen en Heerlijckheden die in 't Hartoghdom Brabant ende in de Graefschap *Vlaenderen* ghelegen zijn: ende sal die voorsz Graefschap Ravenbergh van die *Dusseldorpsche* Canzelery ende Reeckenkamer afghesondert ende die Cleefsche by gevoegt werden.

VIII.

En in dat anderdeel sullen zijn de Hertochdommen *Gulich ende Berch*, met alle haer toebehooren, met conditie dat die Stadt ende Vestinghe *Gulich* met alle het geene dat daer inne beslooten is, sullen weerloos ghemaeckt, ende die voorsz Steden ende Vestingen in alder manieren een der slechter besluytinghen ghebracht werden, ende sullen oock op die selve tijt de Nieuwe sterckten der stadt en Cithadel tot *Dusseldorp* af ghebroken worden. Ende om desen Articul te voldoen, sal van yeder Vorst een Inghenieur ofte Burghermeester gestelt worden, op dat met allen vlijt en sonder vertreck met dat af breken voortgevaren werde, ende dit op des Lants kosten.

IX.

Ende soo lange tot dat die Vestingen *Gulich* ende *Dusseldorp* te eenemael afgebroocken ende nedergeleyt sijn, sullen die twee Steden met haer Casteelen ende Vestingen in het gewelt der Cleefsche, Gulicksche, Berchsche ende Merckschе Landt-stenden gestelt ende gelevert werden, welcke tot bewaringhe der voornoemder plaetsen, aensienlicke, ende in den Lande lieftallighe Persoonen ordonneren sullen.

X.

Tot dien eynde sullen die Landt-stenden des Vorstendoms *Gulich* vier Persoonen verkiesen, twee der eender,

Digitized by Google

1622. eender, ende twee der ander Religie, waer van twee Capiteynen, ende twee Lieutenanten sullen sijn : ende uyt een yeder Vorstendom *Cleve* ende *Bergh* ende die Graeffschap *Marck*, sullen oock twee van beyder Religien gestelt worden, waer van den eenen oock een Capiteyn, en die ander een Lieutenant sijn sal. Ende een yeder Capiteyn sal hondert Mannen by hem hebben, die oock in den selven Lande aengenomen sullen worden, sonder dat eenighen vremden daer toe gelaten sal worden. Ende van dese Capiteynen sullen drie tot bewaringe der Stadt ende vestinge *Gulick*, ende die ander twee tot bewaringhe der Stadt *Citbadel* ende Casteel tot *Dusseldorp* geleyt worden, hier om sullen sy dat lot werpen.

XI.

De voorsz Capiteynen, Luytenanten ende Soldaten, sullen sweeren ende beloven, dat sy die plaetsen tot behoef der voorsz Landen wel ende ghetrouwelijck willen bewaren, tot dat dieselve nedergheworpen ende afghebroocken sullen zijn, en dat sy niemandt van wat zijde hy sy, willen in laten, die daer op eenen aenslagh hebben mochte; ende dat sy geen beveel, het geschiede van wien het wil, dat tot nadeel der bewaeringhe der plaetsen die haer bevolen, ofte dier af-breeckinghe dienen mochte, volgen willen.

XII.

Als die voorsz deelen alsoo ghemaeckt sijn ghesworden, soo sullen die voorghenoemde Vorsten dat Loth daeromme werpen, ende een yeder onder haer sal dat deel, dat hem toevallen mochte in haerder beyder naem Regieren, ende sullen oock alle affscheyden, soo wel in des eenen als indes anderen residentie, in namen beyder Vorsten gheschieden, onder der Presidenten eener yegelijck Cantzeleryen ondertekeninge, ende onder beyder voorsz Vorsten gemeyn Seghel, daer in sy haer verghelijcken sullen.

XIII.

En sal een yeder Vorst in elcke residentie twee Presidenten stellen, die so wel op de Cantzeleryen als Reecken kameren ghebruyckt werden sullen, ende vier Raden, oock alsulcken ghetal der Secretarien, als de Vorsten noodigh achten sullen: Ende die Presidenten sullen de eene om den anderen met weecken presideeren, en soo veel het begin daer van als oock die onderteyckeninghe aengaet, sal den voortoght by denselven blyven, die dien te vooren gehadt heeft; ende sullen alle saecken der *Rechten* ende *Inkomsten* ofte *Renten*, door de meeste stemmen afghehandelt werden, sonder dat toegelaten sal worden eenigen der voorsz Vorsten dieshalven ten verstoecken, den loop of executien der justitie, of die saken die aldaer bevonden worden, op te houden. Ende soo daer eenighen twist met den Naeghebuyren voorviele, sal het gheene wat dieshalven in der voornoemder Canceleryen is geordoneert niet achtervolgt werden, ten sy dan te vooren met beyde de Vorsten daer van ghetracteert. Ende of die Presidenten ende Raden eeniger Canceleryen verscheyden meeningen hadden, soo sal die saecke wederom tweemael, ende op twee onderscheydelijcke daghen oversien ende beraetslaeght worden, ende soo hare meyninghen alsdan niet over een komen, so sal de Vorst die aldaer residеert, neffens den Præsident haer scheyden.

XIV.

Ende sullen die ghenaden ende uytdeylinghen der Ampten ende Beneficien, in alle de voorsz Landen by de hoochghedachte Vorsten blijven, die daer over den eenen om den anderen met Maenden te vergheven macht hebben sullen, volghens haer voorgaende verdrach ende der Reversalen: ende sulcks sal geschieden na behoorlijcken bericht der qualiteyt, levens ende manieren der geener die daerom aenhouden, welcke die Raden der Cantzelryen hier toe bevel doen sullen, na ghedane onderstoeckinghe der gheener die om de voorsz Beneficien aenhouden, welcke onderstoeckinge na die oude maniere sal gehouden werden: ende dat *beneficium* dat vervallen is, sal door den naest-geseetenen Geestlicken, van gelijcker Religie ende weerde bedient werden, tot dat den voorsz Vorst daer in versien sal hebben, ende tot dien eynde sal den selven Geestelijcken die inkomsten die tot dat *Beneficium* behooren, genieten na advenant van den tijdt dat hy sulcx bedient heeft. 1622.

XV.

Ende oft gheviele dat yemandt der voornoemder Vorsten, als het aen hem is, drie Maende lanck vertoefden, om gheschickte Persoonen te stellen, soo sal het den andren Vorst vry staen dat selfde Beneficium alsulcken Persoonen te geven die daer toe bequaem syn mogen.

XVI.

Die *Renten ofte inkomsten* der voorsz Landen, sullen onder de voornoemden Vorsten ghelijck uyt-ghedeylt worden, als die *Pantschappen*, *Renten*, *Pensioenen*, ende ordentlijke beswaringen betaelt syn, ende sullen het gene dat een ygelijck uyt de Inkomsten der voorsz Lande toe-komt, ontfangen van eenen daer toe verordineerden Rentmeester, na Ordonnantie der Reecken-Kamer, sonder dat eenigen der voorschreve Vorsten eenich deel der Inkomsten voor hem alleen sal moghen vorderen.

XVII.

Daer en sullen geene *Contributien* noch *Imposten* ontfangen noch gevordert werden, voor haer beyder profijt, dan met ghemeen consent en believen, en dat die Landen op haer versoeck contribueren, *in het Frans Originael staen dese woorden, Et ce que les Estats desdits pays contribueront de leur mouvement ou a l'Instance desdits Princes*) sal onder haer gelijck gedeelt worden.

XVIII.

De Generale en bysondere *Rentemeesters*, sullen haere Reeckeningen doen soo wel van den tijt dat dese voorsz ghemeenschap ghestaen heeft, als van den voorighen tijt. Ende nae dien die President ofte andere, die daer toe van de Reecken Kamer verordonneert sullen worden, van de Landen inkomsten ende Renten bericht ontfangen hebben, soo sal daer van eene ghewisse aenteeckeninghe ghemaeckt worden, ende sullen die *Verpachtingen*, *Pantschappen ende schulden*, der voorsz Landen ge-examineert ende verbetert worden, soo verre sulcx van nooden is.

XIX.

Die *Archiva* en andere plaetsen, daer Brief en Zegel, oock Register aengevonden worden, die de gerechtigheyt der eener oft der anderen Cancelery ende Reken Kamer aengaen, sullen binnen den tijt van een Iaer na dato van deses Verdrachs aen te reeckenen, neerstich oversien en gherevideert worden door Commissarien, die van beyde Vorsten daer toe Gedeputeert ende aengestelt sijn geworden, en sal een Inventarium gemaeckt werden van alle Brief ende Seghelen die aldaer ghevonden werden: ende daer sal oock een *Inventarium* ghemaekt werden van de brieven ende Segelen der Graefschap *Ravensbergh*, welcke in die Cantzelerye tot *Dusseldorp* sullen blijven, maer die Originalia sullen daer uyt ghenomen ende in de Cleefsche Cantzelery gedragen worden, ende sal den geenen welcken dat Hartochdom *Cleve* te deel vallen mach, beloven alsulcke Brieven ende Segelen den selven wederom te geven, die de Graefschap *Ravensbergh* eyndelijck toe-gedeelt sal worden.

XX.

Die voldoeninghe aller *Veruyteringhen*, *Giften ende Verpandinghen*, welcke voor lestleden Maent Octobris door de voorschreve Vorsten ghedaen mochten zijn, sullen te rugh ghesteldt worden, tot dat die Hooftsake afghehandelt is: en sal den Vorsten welcken yet veruytert, vergheven en verpant heeft, dat niet in zijne toeghevallene residentie ghelegen is, in behoef zijner residentie den geenen welcke sulcke veruyteringen, giften en verpandinghen ghedaen zijn verghelden, als hy daer raetsaem bevinden sal, oock den Heer *Ketler* soo veel dat Lant en vrye Heerlijckheyt *Monjou* aengaet; en dit alles by provisie en met sulcken bescheyt, dat hier na die somma van de inkomsten der voorsz versette, vergevene, en verpande saken uytbrenghen moghen, en zijne helfte der gantscher inkomsten der voorsz Landeryen deduciert, en afgetoghen werden sal: en soo veel de veruyteringen en verpandingen, die naer den lesten

defer

1622. deſer verloopener maendt Octobris geſchiet ſijn mochten, aengaet, ſullen die ſaecken die deshalven verſet ofte verpandet zijn, van beyder zyden wederom ghegheven worden.

XXI.

Die Hoogh-ghedachte Vorſten ſullen in die voorſz Landen *jure familiaritatis* leven, en ſich des *Dortmunſchen* ende *Halliſchen* Verdrachs, *Reverſalen ende Privilegien* der voornoemde Landen ghelijckformigh houden, tot dat die Hooftſaecken verdragen zijn.

XXII.

Ten ſal daer voor niet ghehouden worden, dat door deſen Artijckel deſes Verdraghs, eenige voorbehoudinghen, ghebiedingen, Reverſalen ende verklaringhen, die beyde Hooghghedachte *Vorſten* hier te vooren eenighen die ſich tot deſer Landen ſucceſſie reeckenen willen, ſouden opgheheven zijn: maer die ſelve ſullen in haer volle effect ende weerde blijven, als die voor deſen gheweeſt zijn.

XXIII.

Die Hoogh-ghedachte *Vorſten* ſullen by hare Vorſtelijcke woorden beloven, dat ſy die Beampten van beyden Cantzelyen ende Reecken-kameren daer in dit tegenwoordigh Verdragh ghelaten, ghepubliceert ende gheregiſtreert worden ſal, ſweeren dat ſelve luydt ſijns inhoudts, onverbreeckelijck te houden ende nae te komen: alſoo oock die *Vorſten*, dat ſy daer van goede ende bondiger *Ratificationes* ende beveſtinge binnen den tijdt van ſes weecken ſonder langher vertreck, uyt brengen willen: ende oft eenen der voorſz *Vorſten* binnen voorſeyden tijdt ſulcx niet en dede, ſal den ſelven, als de tijdt verloopen is, dat *Lot* te trecken verbeurt hebben; ende ſal den *Vorſt* die de ſyne uytgebracht ende beyde Cantzelyen toegheſtelt heeft, de keur van die voorſz reſidentie vry ghelaten ende toegheſtelt worden.

XXIV.

Ende ſoo die Ratificatie binnen deſen tijdt niet ghedaen en worde, ſal dit tegenwoordigh Verdragh dies te weyniger niet volbracht ofte achtervolght worden, ſoo veel dat wech trecken van beyde Legers, beſettinghen en innemingen der bovenverhaelde beveſtingen, ende ghenoechdoeninghe der nieuweringen aengaet, met ſulcken beſcheyt, dat op die ſelve tijdt als dat krijghsvolck ende die beſettingen uyt ende wech trecken ſullen, dat alſdan die Stadt ende Veſtingen *Gulich*, oock die Stadt, *Citadel* ende 'tCaſteel tot *Duſſeldorp* in het geweldt der gheender die van de Landt-Stende tot bewaringhe ſulcker plaetſen aenghenomen zijn, ghelevert ſullen worden: dit alles tot der Gemeenten profijt, vredelijcken levens, ende verſeeckeringe der Hoogh-gedachte poſſederende *Vorſten*, ruſte ende verquickinge der onderdanen der gantſcher Landen. Ghedaen ende geaccordeert tot *Xanten*, den 12. November 1614. Was alſoo onderteeckent:

Refuge, des alder-Chriſtelijckſten Koninghs Raedt, oock ſecreten Raedt van Staten, voornoemde Majeſteyten Ambaſſadeur, tot die Vredes Tractaet der *Cleefs*, *Gulich*, *Berghſche*, verſchillen.

Maurier, des alder-Chriſtelickſten Konings Raed, ende ſyner Majeſteyt Ambaſſadeur tot de Heeren Staten der Vereenighde Provintien, tot den ſelven eynde ghedeputeert.

In namen ende van wegen der Doorluchtighſten Cheur-Vorſten, Vorſten ende vereenighde Staten des H. Rijcx, *Jan Albrecht Graef van Solms*, des Cheur-Vorſt van *Heydelbergs* Groot-Meeſter.

Henrick Wotton, Ridder, ende extraordinaris Ambaſſadeur der Majeſteyt van Groot-Britagnien, tot die Vredes handelinge van *Cleve*, *Gulich*, &c.

In namen ende van wegen der Staten Generael der vereenigde Provintien

Diederick Bas.

Albertus Joachimi.

Johan van Goch.

Marcus de Lyclama A. Nyholt.

Borre van Amerongen.

Swéder van Haerſolte.

Johan Dickenſen, Agent der Koninclijcke Majeſteyt van Groot-Britagnien, tot die poſſiderende Vorſten.

Benjamin Bunninckhauſen van Walmerode, des Hertogen van *Wirtenbergs* Raedt.

Accordeert met het over gheſonden geſchreven Originael. 1622.

De Acte van haer Ho: Mo: tot Garantie ende hanthoudinge van het Tractaet luyde als volght.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden gehoort hebbende het rapport van de Heeren Gedeputeerden haerder Vergaderingh, en des Raets van State, om geſamentlijck met de Heeren Ambaſſadeurs van den Alder-Chriſtelijckſten Coningh en des Koninghs van Groot Britagnie, als oock met de Heeren Ambaſſadeurs der Princen Churvorſten te helpen appoincteren, accorderen en accommoderen de differenten, queſtien en beroerten, opghekomen tuſſchen de Princen *Georgh Willem*, Marck-Graef tot *Brandenburgh*, *Hartoch in Pruyſen*, &c. ter eenre, en *Wolfgangh Willem Paltzgrave* by den Rhijn, *Hartoch tot Nyborgh*, ter andere zyden, van haer beſoigne op het ſelfde werck in de Stadt van *Xanten*: namentlijck, dat na langhe moeyte ende goede officien vande ghemelde Heeren Ambaſſadeurs der Koninghen, ende andere der Gheunieerde Princen, ende oock van haer ſelfs, eyndelijck een Accoordt is ghemaeckt, ende in ghefchrifte gheſtelt op de verklaringhen ende toeſtemmingen van de ghemelde Heeren Princen ende hare Gedeputeerde by allen gheteeckent, ende aen de ſelve Heeren Princen vertoont, met vriendelijck verſoeck 't ſelve willen accepteren, 't welck by den Heer *Prins van Brandenborgh* voor eerſt, ende *na eenighe kleyne conſideratien*, daer na oock by de *Heer Paltsgrave van Nyborgh* is gheaccepteert, ende daer op zijn gelevert Brieven van Aggreatie, ghetecken ende ghezegelt, dat oock het ghemelde *Accoordt is aengenomen by de Landt-Stenden uyt de Ridderſchap ende Steden* der Vorſtendommen ende Landen van *Gulich*, *Cleef*, ende *Berghe*, &c. tot dien eynde in de Stadt *Xanten* vergadert, ende by de ſelve *Princen* gheauthoriſeert: daer en boven dat ſedert door de ghemelde Ambaſſadeurs is ordre ghegheven tot effectueringh van 't ghemelde beſlotene, aenghenomene ende gheaggreerde Tractaet; haer Ho: Mog: hebbende op alles na behooren rypelijck ghedelibereert ende ghenen het ghemelde Accoordt, met de ordre tot de effectueringe van dien, hebben gheapprobeert ende goet ghevonden, approberen ende goet vinden als noch by deſen het ghemelde Tractaet, conſenterende d'executie van dien, niet alleen in 't geene ſulcx ons concerneert, maer oock in alle ſijn poincten ende articulen. Beloovende niet daer teghen te doen, noch te ghedogen dat door *yemandt van d'onſe of andere, wie die oock mogben zijn, daer teghen ghedaen werde*: oock niet dat eenighe plaetſen, Steden ende Leden der ghemelde Furſtendommen ende Landen onder eenigh pretext blijven of zijn *gheoccupeert* tot prejuditie der ghemelde Princen, ende teghen 't ſelfde Accoordt; op het betrouwen, 'twelck ſy hebben, dat de Koningen van Vranckrijck ende Groot Britagnien, als oock de gemelde Heeren *Princen*, *Chur-Vorſten*, ende Geunieerde Stenden ſullen 't ſelve oock aen haer zijde doen. Ghedaen ter Vergaderinge van de ghemelde Heeren Staten Generael, in den *Haghe*, den 13. Decembre 1614.

De Ratificatie van Brandenburgh was ghedateert den November des jaers veerthien. Die van den Hartogh van Nyburgh van ghelijcken date.

In wat manier haer Ho: Mog: zijn overhoudigh gheweeſt in't volghende jaer de Landen van Gulick, Cleef, Bergh, etc. te ruymen/ blijckt uyt het volgende.

WY *Staten Generael* der Vereenighde Nederlanden, volghens de beloften en verklaringhen door ons ghedaen aen de Koninghen van *Vranckrijck* ende *Groot Brittannien*, belooven aen de gheſeyde Heeren Koningen, alle het volck van oorlogh van ons dependerende, te doen trecken uyt alle de Steden ende plaetſen geoccupeert in het Landt van *Gulick*, *Cleef*, *Bergh*, *Merk*, *Ravens-*

Digitized by Google

1612. *Ravensbergh*, ende *Ravenſteyn*, ende ſelfs uyt de Stadt ende het Caſteel van *Gulick*, op goede trouwe, ende ſonder eenighe uytſtellingh den . . . dagh van de maendt . . . . van dit teghenwoordigh jaer, om gheheelijck ghetrocken te zijn uyt het ſelve Landt voor het eynde van de ſelve maendt, ſonder de inwoonders van dien in eenigher manieren te beſchaden; ende belooven daer en boven, dat het ghemelde volck van *Oorlogh*, noch eenighe andere van ons dependerende, niet weder ſullen trecken, in 't toekomende, in de ſelve Landen, om aldaer te nemen eenighe plaetſen, onder wat naem ofte pretext het zy, ten waere ingheval dat de ſelve Landen quamen te vallen in nieuwen openen oorlogh, of dat andere invaſie wierdt ghedaen op eenigh ons vriendt, binnen ofte buyten de ghemelde Landen van *Gulick*, *Cleef*, *Bergbe*, *Marck*, *Ravensbergh*, ende *Raveſteyn*. In welcken gheval wy verſtaen dat ons gheoorloft ſal zijn te helpen ſoodanighe onſe vrienden, als wy ſullen noodigh oordeelen. Ghedaen in den *Haghe*, ter Vergaderinghe van de ghemelde Heeren Staten Generael, den *ſeven en twintichſten* Marty, *ſeſthien hondert vijfthien.*

Om dat in het voorghemelde Tractaet van Xanten, Artickel een en twintich, worde mentie gemaeckt van Accoorden ende Tractaten tot Dortmundt ende Hal in Swaben te voren ghemaeckt / als ook van het Reverſael aen de Stenden ghegheven: ſoo vinde ick goet de ſelve alhier ooch / tot meerder licht / te ſtellen.

Dormundtſche *Verdragh*, *beneffens twee andere*, *ende een Reverſal tuſſchen Heer* Ernſt, *Marckgraef tot* Brandenborgh, *ende Heer* Wolfgangh Wilhelm, *Paltzgraef tot* Nyburgh, *raeckende de* Gulickſche *ende andere Landen*, *in den jare* ſeſthien hondert negen.

KEnnelijck zy: Alſoo nae doodtlijcken afganck van wylen den Doorluchtigen Hoogh-gebooren Vorſt ende Heer, Heer *Johan Willem*, Hartogh tot *Gulick*, *Cleef*, *Bergbe*, &c. Hooghloffelijcker ghedachtenis, tuſſchen den Doorluchtighſten Hoogh-gheboornen Keur ende Vorſten, Heer *Johan Sigiſmond*, Marckgraef tot Brandenborgh, des Heyligen Roomſchen Rijcks Ertz-Cameraer ende Keurvorſt, Hartogh in Pruyſſen, &c. in plaets ende van weghen ſyner Keurvorſtelijcke Genaden Gemealinne, Vrouw *Anna*, Marck-Gravin ende Keur-Vorſtin tot Brandenborgh, na-ghelaten oudtſte Dochter van wylen de oock Doorluchtige ende Hooghgebooren Vorſtin, Vrouw *Maria Leonora*, Marck-Gravin tot Brandenborgh, Hertogin in Pruyſſen, ghebooren Hartogin tot Gulick, Cleve, en Bergh, &c. Chriſtmilder ghedachtenis, *ter eenre*, ende den oock Doorluchtighen, hoogh-gebooren Vorſt ende Heer, Heer *Wolfgangh Wilhelm*, Paltzgraef by Rhijn, Hartogh in Beyeren, uyt de naem ende van weghen ſijn Vorſtelijcke Genaden Vrouw Moeder, de oock Doorluchtighe hoogh-ghebooren Vorſtin, Vrouw *Anna* Paltz-Gravin by Rhijn, &c. ghebooren Hertogin tot Gulick, &c. der ſelver naghelaten Vrouw Suſter, *ter andere* zyde, van weghen de ſucceſſie tot de Hartoghdommen, Graefſchappen, ende Heerlijckheden by Hooggedachte Hertogh *Johan Willem*, haer beyder zijdts zalighe broeder naghelaten, ſtrijdt ende miſverſtandt is voorgevallen: door dien dat beyde Keur ende Vorſtelijcke deelen ſich tot ſoodane Hertogh *Johan Willems* nagelaten Landt en luyden bevoegt, ende bereght te zijn, pretendeerden; oock daer op hoogh-gedachte Keur-Vorſt van Brandenborgh, door ſyne K. G. gevolmachtighde ende Afgeſanten, ende hoogh-gemelde Heer Paltzgraef *Wolgangh Willem* ſich in perſoon tot de poſſeſſie der ſelve Landen gedaen ende genadert, ende dan niet alleen de Heer Keur-Vorſt van *Brandenborgh*, ſyn Keurvorſtelijcke Excellentie Heer broeder, de oock 1622. Doorluchtige, hoogh-gebooren Vorſt *Ernſt*, Marckgraef tot *Brandenborgh*, Hertogh in *Pruyſſen*, als de Doorluchtige hoogh-gebooren Vorſt, Heer *Mauritz*, Landtgraef tot *Heſſen* afgeveerdight, oock aen ſyne Excellentie heeft geſchreven, maer oock des Heeren Paltzgraef *Wolfganck Willems* Heer Vader, de oock Doorluchtige hoogh-gebooren Vorſt, Heer *Philips Lodewijck*, Paltzgraef by Rhijn, daer over ſyn Furſtelijcke Gen. Heer zoon aen den Heer Landtgraef *Mauritz* heeft geſonden ende vriendtlijck geſchreven, ende om raedt ende aſſiſtentie aengehouden; ghelijck dan oock die *Gulickſche Landt-Stenden* ſelfs hare Ghedeputeerde tot *Ziegen*, ende herwaerts hebben geſonden, ende onderdanigh ſyne Excellentie hebben verſoecken laten, ſich deſe ſaecken goedighlijck aen te nemen, ende die Furſtelijcke Heeren parthyen alſoo met elckander te vergelijcken, op dat die Landen in ruſt ende vrede verblijven, ende alle dadelijckheden verhoedet werden mochten; ghelijck oock gemelde *Stenden* beyde Vorſtelijcke deelen, ſoo ſchrift als mondtlijck hebben verſocht, haer tot ſulcke goedtlijcke verghelijckingh te bequamen, ende hoogh-ghemelde Heer Landtgraef daer op ſoo wel by den Keur ende Vorſtelijcke deelen van wegen de naverwantſchap ende vrundtſchap, als oock die Gulickſche ende de daer toe behoorende Landen ende luyden ſelfs ten beſten, oock tot verhoeden van allerhande verwijderinghen in 't Heylighe Roomſche Rijck, ons lieve Vaderlandt, ende ſonderlingh tot welvaert ende ruſt, niet alleen den Heere Paltzgraef, *Wolfgangh Wilbelm* tot ſich *Hambach*, op een neutraele plaets, vriendtlijck beſchreven, maer oock den Heer Marckgraef *Ernſt* van Brandenborgh daer is by gekomen, ende beyde Vorſtelijcke leden daer by te gemoet ghevoerde gedachten ende oorſaecken tot goedtlijcke byleggingh der ſaecken, vriendtlijck vermaent: met hoope de ſelve met elckander gantſchelijck te verghelijcken. Edoch ende dewijle ſulcx by haer doenmael niet te verkrijghen is gheweeſt, zijn verſcheydene middelen ende weghen voorgheſlagen, hoe ende op wat wijſe den eenen deel den anderen, doch op gewiſſe mate ende conditien, oock voorbehoudens een yeders recht, die adminiſtratie der ſelver Landen en luyden, ſonder of met byvoeginghe van etlijcke des anderen deels Raden, konde defereren, ofte ſich over een *alternerende regeeringh* met den anderen verghelijcken, ofte dat de eene Heer de Cantzely tot *Cleve*, ſonder ſcheuringhe van der Landen Unie, Privilegien, ende ghenade-pacten, by-woonen, ende alſoo de regeeringh der Landen tot verdere goedtlijcke handelingh, of rechtelijcke uytſpraeck deſer ſaecke voeren: Ende alſoo ſich gheen deel op ſulcke van den Heer Landtgraef voorgheſlaghene middelen heeft konnen eyndtlijck verklaren, is haer ſelfs aen bevoolen vorder nae te dencken, of ſy aen ſyn Excellentie daer teghen andere ende verdragelijcker middelen konden aen de handt gheven. Ende daer uyt is voor goedt aenghenomen den volgenden 27. Mey alhier tot *Dortbmont* weder by een te komen, ende ſigh op d'een of d'ander wijſe entlijck te reſolveeren, alles volghens afſcheyt tot *Hambag* den 22. dito ghenomen; dienvolghens ſyn de Heere *Lantgraef Maurits* ende beyde Vorſtelijcke parthyen alhier wederom verſcheenen, ende met goede wille ende wetenſchap in volghende manier verdragen:

Dat *Eerſtelijck*, beyde perſoonen tot verdere goedelijcke of rechtelijcke uytſlagh ſich *jure familiaritatis* ende als naeverwanten ende bloedtvrienden met elckander vriendelijck willen ommegaen; ende ſullen alle andere aenmatinghen tot defenſie der landen te ſaemen ſetten, ende binnen de naeſte *vier* maenden, of moghelijck de Heer Churvorſt van *Brandenborgh* een middel by der hant nemen mochte, alles wat den rechten Succeſſeur en Erve der ſelver Lande, als oock den onderdanen ten beſten gedyen magh, na mogelijckheyt bedenken, bevorderen en aenſtellen, helpen, en daer op den naeſten dage naer *Duſſeldorp* trecken, en ſulcx den *Stenden*

Digitized by Google

1622. inde geweſene *Raden* te kennen geven, als oock den gemelden *Raden*, met toevoeginge van eenige uyt de *Steenden* nochmaels en tot andere betere beſtelling der regeringh vanden ſelven lande, beveelen, ende volgens ſo wel vande Regiments *Raden*, als oock den anderen *Steenden* en Onderdanen allenthalven de *hulding* innemen en ſweeren laten aen dien Heer, die hier naeſt onder *Keur Brandenborg* ende *Palts Nienburg* de rechte Succeſſeur der landen verklaert ſal worden. Gelijck oock vorders die Vorſtelijcke *begraffenis* ſullen aenſtellen, die Vorſtelijcke *Weduwe* afvaerdigen, het *Archivum* verſegelen, den aenſoeckende *Leenluyden indult* gheven, *Creyts* ende *Rijndagen* beſoecken laten, en alles doen wat der ſaken noodruft vorderen ſal. Waer door doch geen deel aen zyn recht *tam in poſſeſſorio quam impetitorio* yets benoomen wert, maer beyde deelen in den Staet, daer in ſy nu ſyn, verblijven, ende geen deel zigh yetwes tot voordeel of nadeel vande anderen voor zigh erlanghen ſal: ghelijck dan oock *Palts Tweebroock* niet weyniger, ende den Marckgraef van *Burgauw* haer recht voor behouden, ende hier door niet beſchadicht worden ſal: ende meerhoochſtgedachte Furſten hebben elckander verſproocken met handt ende trouw by Princelijcke eer ende geloove deſen Accoort vaſt te houden ende naer te koomen. In oirconde is deſe *affcheyt in triplo* vervaerdight, ende niet alleen van hoochgedachte Heer *Lantgraef Mauritz*, als hier toe verſochte Onderhandelaer, maer oock by den *Vorſtelijcken* deelen met eyghener handen onderteeckent, ende met haer allerſyts Vorſtelijcke zegelen beveſticht. Gedaen tot *Dortmont* den *leſten van Mey* des jaers *ſeſtien honders negen*.

NAe dat by deſe handelingh tot *Dortmont* beyde Cheur ende Vorſtelijcke leden zigh met den anderhadden vergeleecken, dat die Hooftſaken der ſtrijdige *Succeſsie* tuſſchen ſyne *Cheurvorſtelijcke* Genade, en den Heer *Palts graef* namaels inder goede ofte by ontſtentenis van dien, door een ſommariſe uytſpraeck ſoude vergeleecken worden: Soo is daer neven verafſcheydet, dat met byvoeginghvan beyderſijts verwanten, Potentaten, Cheur ende Vorſten de partyen nochmael ſoo veel moghelijck inder goede moghen worden vergeleken. Maer by ontſtentenis van dien ſal navolgende ſommariſche wijſe *tam in poſſeſſorio quam in petitorio* daer in ghehouden worden; dat na uytgangh, der in 't voorige affcheyt gedachte *vier maenden*, yder deel ſchuldigh ſyn ſal binnen de naeſte *twee maenden* daer aen, ſyn *libel pari & ſimultanio proceſſu* te overgeven, ende daer op die *reſponſiones en defenſionales* wederom inde naeſtvolgende *twee* Maenden in te brengen, ende *ad terminum probandi* gekomen ſynde; ſullen beyde deelen hare *probationes* binnen *drie Maenden* inleveren, en daer op inde naſte twee maenden in twee ſchriften *finaliter* ſluyten: Ende wat daer over dan in rechte erkent ende gheſproken wort, ſullen ſonder *weygeringh*, *appel*, *reviſie*, *reductie*, *exceptie*, *nulliteyten* ende alle andere behulpſelen ende beneficien, hoe die in Geeſt ende Wereltlijcke rechten, namen hebben mochten, verblijven laten; als oock den ſamptlijcken *Landſtenden* hier onder d'executie te doen, ende den bovenleggende voor haren eenigen Heer ende Lantvorſt t'erkennen, ſchuldigh ſyn ſullen. Ende ſyn tot de nochmaelighe goetlijcke handelingh *Cheur Palts*, *Cheur Saxen*, *Coburgh*, *Brenſwijck*, *Lunenburgh*, *Wirtenbergh*, *Heſſen*, *Baden*, *Mecklenborgh*, *Pomeren*, *Holſteyn*, *ende Anhalt* voorgheſlagen; daer onder een yder Cheur ende Vorſtelijcke party een *Evangeliſch* Graef, ende een *Evangeliſch* Rijnſtadt toe verſoecken mocht; ende dat *poſt concluſionem cauſæ* binnen *drie* maenden conform de rechten uyt te ſpreecken. Soo ſullen des niet te weyniger die andere, hier onder niet met gheintereſſeert, of die Cheur ende Vorſtelijcke parthyen deſwegen ſigh bedenckelijck vinden, binnen een maendt daer na wijders verghelijcken wat voor een *modus* van *Compromis* aen te ſtellen ſy; doch alſoo dat ſulcke nieuwe uytſpraeck der ſaecke eygentlijck, en gewis in een jaer ten eynde gevoert worde: ende ſullen geduerende deſelve tijdt, die tot den *goet* en *rechtelijcken uytſpraeck* bewillight is, beyde deelen met alle datelijckheyt af en in ruſte ſtaen. *Actum loco, die, & anno*, als in den affcheydt.

VAn Godes ghenade wy *Ernſt*, Marckgraef tot *Brandenborgh*, *&c.* al ghevolmachtighde vanden Hooghgheboren Vorſt ende Heer, Heer *Iohan Sigiſmond*, Marckgraef tot *Brandenborgh*, ende *Cheur-Vorſt*: ende wy *Wolfgangh Wilhelm*, *Paltzgraef* by *Rhijn*, &c. als ghevolmachtighde vande Hoogh-geboorene Vorſtinne *Vrouw Anna*, *Paltzgravinne* by *Rhijn*, gheboorne Hartoginne tot *Gulick*; doen kondt hier mede, alſoo na overlijden van wijlen Heer *Iohan Wilhelm*, Hertoge tot *Cleve*, *&c.* tuſſchen den Heer Cheurvorſt van *Brandenborgh*, ende de Vrouw *Paltzgravinne* is misverſtandt opgheſtaen, ende nochtans op onderhandelingh van de Heer Landtgraef *Mauritz* van *Heſſen*, ſeeckere verghelijckinghe is gheſtelt, daer naer ſich beyde Cheur ende Vorſtelijcke deelen by proviſie ſouden ghedragen, ende nochtans te beſorghen is, dat moghelijck door andere tot deſe ſaecke, qualijck gheaffectioneerde, daer in eenighe hinder mochte gheſchieden; dat wy, volghens dragende volmaght van de Hoogh-ghemelde onſe Principalen Heer *Broeder*, ende reſpective Vrouw *Moeder*, ende in ſonderlijcke betrachtingh dat haer hier aen ten hooghſten ghelegen is, een den anderen hebben toegeſeght op alles wat vergeleken is, ſtijf ende richtigh te ſullen houden, ende ons daer van in geene wegen af houden ende affchricken te laeten, ende ons tot *goetlijcke* ofte *richtelijcke handel* elders niet te ſullen laten avoceren, ofte yets anders voornemen, dat teghens deſe vergelijckingh ſoude loopen. Maer wy ſullen ende willen ghetrouwelijck te ſamen ſetten ende elkander met raedt en daedt by ſtaen, ende noch opentlijck noch heymelijck yets doen laten dat eenigh mistrouwen ſoude mogen veroorſaken. Tot deſes oorkond, hebben wy deſen met eyghener handt onderſchreven, ende met onſen Vorſtelijcken zegel beveſtigt. *Dormondt* den leſten dagh van Mey, 1609.

1622.

Het renverſael hier voor ghementioneert/ luydt als volght:

WY door Godes ghenade, *Ernſt*, Marckgraef tot *Brandenborgh*, ende *Wolfgangh Wilhelm*, *Paltzgraef* by *Rhijn*, *&c.* als *Cheur Brandenborghſe* en Vorſtelijcke *Nienborghſe* Gemachtighde, bekennen hier mede, nademael de loffelicke *Stenden* des Vorſtendoms *Cleve*, Graefſchap vander *Marck*, ende Heerlijckheyt *Raveſteyn*, ons met handtgevende trouw verſproken hebben, dat ſy ons in plaets onſer Principalen Heer *Johan Sigiſmund*, *Cheur-Vorſt* tot *Brandenborgh*, oock Vrouw *Anna*, *Paltzgravinne* by *Rhijn*, in ſchuldige gehoorſaemheyt en trouwe ſubmitteren geenen *Tertium*, wie die oock ſoude mogen zijn, aen nemen, oock gheenen van onſen Principalen *ad partem* aenhangigh maken, maer veel meer ons beyde als rechtmatigen *Succeſſeur* voor hare Landtvorſten ende Heeren erkennen, tot dat eene van onſe Principalen als rechte eenige Succeſſeur deſer Landen, goet ofte rechtelijck verklaert worde, aen dien ſy alſdan naer uyterſte vermogen by ſpringen, aen dien ſich alleen houden, ende hem vordere behoorlijcke *huldinghe* doen ſullen, dat wy daer teghen haer verſpreecken ende belooven:

Dat die *Stenden* in alle wegen ſich willen voorbehouden hebben, dat wy die *Keyſerlijcke Majeſteyt* als Overſte hooft der Chriſtenheyt ende *Leenheere*, volgens onſe propoſitie in onderdanigſte reſpect houden, gelijck oock de *Steenden* alleen hooghſt-gedachte Keyſerlijcke Majeſteyt inſgelijcken: ende gheenen anderen pretendent, hier onder geprejudicieert hebben.

Die *Catholijcke Roomſche*, als oock andere *Chriſtelijcke Religion*, die ſo wel in't Roomſche Rijck, als in dit Vorſtendom ende Graefſchap vander *Marck*, in yder plaets, in openlijck gebruyck te continueren, te mainteneren en toe te laten, en daer over niemant in ſijn *gheweten* noch *exercitie* te perturberen, te moleſteren, noch te bedroeven.

Alle vande voorigen deſer Landen Furſten gegevene brieven ende zegelen, oock explicatien, ende andere Vorſtelijcke verſchrijvinghen vaſt en onverbroken na allen inhoudt te houden.

Alle *Privilegien ende Vorſtelijcke gratien* te confirmeren, te beveſtighen, ende nae billigheyt te vermeerderen, oock die *Gravamina* af te ſchaffen.

By

Digitized by Google

1622. By aldien wy beyde voor de hooftſaeckelijcke ontſcheydingh deſer ſucceſſions ſake tegens elckander yets defacta voornemen ſouden, 't welck doch die *Stenden* niet en hoopen, ſullen ſy, tot onſe verſoeningh, ſampt en affonderlijck van hare *handtbelofte* oock ontledigt ſyn.

Item ſoo yemant met ghewelt tegen deſe landen yets ſoude attenteren, dat wy, volgens propoſitie, nae uyterſten vermogen met lijf, goet, en bloet deſelve ſchutten ende beſchermen willen.

Item de *Stenden* ende Onderdanen ſampt ende ſonders voor alle uyt deſe oorſaecke ontſtandene *aenſpraeck* en *vorderingh*, hoe die oock namen hebben mogen, te verdedigen en ſchadeloos te houden, in wat Heeren lande ſulcx oock geſchieden mocht.

Item dat die *Hofhoudingh*, *Cancelybeſettingh* en andere Amptsbedieningen door *Lantſaten* gequalificeerden, en geen *Vyande* ſyn, naer een yders ſtant behoorlijckheyt en ampt, volgens out heerkomen ſullen beſtelt worden.

Dat oock die *Stichten*, *Clooſteren*, en alle andere Collegien gelijckes geſtalt door *Lantſatige* in weſen ghelaten, gehoude, en niemant ondertuſſchen in zyn *geweten* bedroeft worden moge.

Entlijck dat die loffelijcke oude, der ſamentlijcke landen *vereeningen* onderhouden, ende wat anderſints naer de erf huldingh deſen lande tot nut ende beſte wijders in onderdanigheydt mochte voorgebracht en aengeduyt worden, voor behouden blijven ſal. Signatum *Duysborgh*, onder onſer onderteeckeningh ende zegel den 14. *July ſeſtien hondert ende negen*, onderſtont

Ernſt Marck-graef ende *Wolfgangh Wilhem*, met de aengeheghte wapens.

Tot Hal in Swaben is ghetracteert op volgende wijſe.

KEnlijck zy dat de Doorluchtigſte, Doorluchtighe Hoog-gebooren Furſten en Heeren, Heer *Ian Sigiſmunt*, Marckgraef en *Keurvorſt* tot *Brandenborg*, en Heeren *Philips Lodewyck*, en *Wolfgangh Wilhem*, Vader en Zoone, beyde *Paltsgraven by Rhijn*, en oock *Paltsgraef Wolfgang Wilhem* als volmacht hebbende van ſyn Vrou Moeder, ſigh over de navolgende puncten op de naſtaende maniere wel wetende, en welbedacht vereenigt en vergeleken hebben.

I.

Aenvanckelijck ſullen die in *May* des voorleden jaers tot *Dortmont* opgerechtede ende andere daer op gevolgde afſcheyden beyderſijts in kracht blijven, uytghenomen daer in ſy door deſe verdre handeling ſyn verlicht.

II.

Ende of men wel ingevolge van dien gewenſt hadde na te komen *goetlijcke* Tractaten, ende by ontſtentenis het *compromis*, daer in gemelt, reſpective na te komen, ende daer door het gemelde *Dortmontſe reces* te voldoen: Nadien nochtans om allerleye oorſaken ſulcx niet heeft konnen geſchieden: ſoo is afgeſproken en vergeleken, dat na de aenkomſte van *Paltsgraef Wolfgang Wilhem* tot *Duſſeldorp* de openingh der *Archiven* ſal geſchieden, alſoo dat ſo wel *Marck-graef Ernſt* als hoogh gedachte *Paltsgraef* een yder twee van ſynen *Raden* en een Secretaris en Notaris hier toe ſullen verordineren: deſelve ſullen tot ſig trecken die tot noch toe geweſene *Regiſtratoren*, en haer op een nieu in plicht, en ſpecialijck tot deſen *Actum reviſionis* der *Archiven* nemen. Doch ſullen geen directie des wercks hebben, noch oock die acta uytlangen, of yets daerinne maken, maer alleen haer berigt en aenduydinge, ſo dickwils deſelve van haer begeert wort, doen. Daer by haer uytdruckelijck ſal worden aengemelt, dat by aldien ſo nu als in 't toekomende eenige mangel of defect aende acten ſoude gevonden worden, zy inder tijt daer voor ſullen moeten verantwoorden. Beyde deelen ſullen poogen haer beſt te doen, dat alles ter hant gebracht werden moge. Die *acten* in ſig betreffende ſullen alle en een yder eyſſchen: Maer die het werck der *ſucceſſie* ofte de *Keur Paltsgraviſche Leenſtucken* betreffen, ſullen daer uyt genomen, en den beyde reſiderende Vorſten ghevidimeerde Copyen daer van gegeven worden: daer naer ſullen deſe *Originalia* weder inde *Archiven* gereponeert en onder andere acten gelaten, ende tot gelegene tijt met gantslijcke inventariſatie aller acten voortgevaren worden. En ſo wanneer men bevint dat die *Secreten* des lants tot nadeel vanden waren Succeſſeur ſouden gheopenbaert worden, ſo ſullen deſelve *Raden* ende dienaers een ſonderlinge eed doen, niemant buyten den beyden vorſten en derſelver principalen, of die ſy het aenbevelen ſullen te openbaren. En alſmen het doorſien der Archiven geeyndigt heeft, ſullen beyderſijts hare *Keur* en *Vorſtelijke Genaden* treden tot het *compromis*, daer toe te ſamen noemende den Heer *Iohan Fredrick* Hartogh tot *Wittenberg*, Heer *Georg Fredrick*, Marckgraef tot *Baden*, Heer *Adolf* Hertogh tot *Holſteyn*, alt Compromiſſarien ende Scheytsrichteren daer toe deſelve vriendelijck ſullen verſocht worden. 1622.

De *Compromis* ſal aenvangh nemen binnen *drie* maenden, te reeckenen, na den ontfang vande *vidimeerde* copyen, en alleſints na aenwijſingh van het Dorthmontſe reces.

III.

Dewijle tot noch toe twiſt en oneenigheyt is voorgevallen inden Raet, wie de concluſie ſoude make, en daer door veel goede occaſien plegen verſuymt te worden, ſo is *infuturum* goetgevonden, dat als beyde reſiderende Vorſten, *Marck-graef Ernſt* en *Paltsgraef Wolgang Wilhem* in eenige ſake, wat het oock mach ſyn (edoch het *Generaelſchap* van Furſt *Chriſtiaen* tot *Anhalt* uytgeſlooten) ſouden mogen oneenigh ſyn; dat alſdan den aenweſende Coninglijcken, oock Cheur en Vorſtelijcke Geſanten die beyde diſcreperende meeningen metten redenen (doch onvermelt van wat Vorſt ſy ſyn) ſullen voorghebracht worden: Doch in ſaken het *Landt* en *Lantſtant* voornementlijck en eygentlijck betreffende ſullen de Vorſten ſelf gehoort worden: En als de Vorſten ſig niet terſtont eenhellig verklaren, ſoo ſal de meningh van die Vorſt, met welken het goetachten der *Geſanten* over een komt, den uytſlagh maecken; en in beyder Vorſten name in 't werck geſtelt worden: alles met dien aenhangh, dat op gemelde vergelijckingh niet langer ſal dueren, als deſe voorhebbende Krygſexpeditie.

IV.

Den lantdag albereets uytgeſchreve, ſal tot op den 20. April oude ſtijl, verſchooven blijven.

V.

Een yder ſal vry ſyn affonderlijcke audientien te geven den onaccommodeerde *Raden*, *Amptluyden*, en andere, om ſig na de gelegentheyt des lants t'erkundigen, doch met conditie, dat niemant in prejuditie vande anderen yets ſal handelen.

VI.

Oock is in goede acht te nemen dat die geene, die van 't begin aenden Vorſten wel toegedaen ſyn geweeſt, ofte ſig noch accommoderen ſoude, ofte zich anderſints met bevordering des gemeynen welſtants wel verdient maken, voor andere, tot ampten en digniteyten ghevordert worden mochte: dewijl het anders heymelijcke alteratien, kleynmoedigheyt, en entelijck geheele factien veroorſaecken, en den wederigen in haer voorhebben des te meer halſterrigh maecken ſoude.

VII.

Wat anders noch meer die *onaccommodeerde Lantſtenden* betreft, ſal met allen vlijt getracht worden haer te ghewinnen en tot ſpoedige gehoorſaemheyt te brengen, en in cas van verweygering, andere middelen na uytwijſen van de landen, rechten en privilegien, met raet ende goetachten der gehoorſame ſtenden tegen haer voorgenomen werden. Maer ſo veel die *Raden*, Dienaers ende Amptluyden belanght, die ſullen naer heerkomen ende billigheyt in Eetsplicht genomen worden. Die deſelve plicht verweygeren, ſullen met raedt der gehoorſaeme *Stenden*, die terſtont naer *Paltsgraef Wolgangh Wilhems* aenkomſte ſullen beſchreven worden, van haer ampten afgeſchaft, en andere wel geaffectioneerde in haer plaets geſtelt worden. Tegen den geenen die onbetamelijcke practijcken met andere voornemen, ofte anders zig ongehoorſaem ſtellen, tot ondienſt vande Vorſten, ſullen op voorgaende genoegſame informatie naer behooren geprocedeert worden.

Digitized by Google

1622.

VIII.

Wijders is vergeleken, dat sich noch met de Keyserlijke Majesteyt Ertzhartoch *Leopoldus*, en hare luyden of andere pretendenten, noch met niemant, wie hy oock zijn mach, geen deel sich in Tractaten, sonder voorweten der Coning van *Vranckrijck*, als oock der *belpende Chur en Vorsten* (soo lange de hulp sal dueren) sal in laten: doch den Vorstelijcken Susteren en haer Erven onder elckander te vergelijcken, hier mede onbenomen.

IX.

Nademael van wegen Marckgraef *Ernsts* volmacht is vermaent dat men in 't toekomende gene verlengingh mochte toestaen, soo wort het daer heen gheslelt, dat alle het gheene wat tot noch toe, soo tusschen den beyden Heeren principalen, als haere Volmachtighde den Heere Residerende Vorsten op ratificatie van de Heeren principalen vergeleken is, in kracht sal blyven: En daerom sal hooch ghemelte Heer *Marck-graef* hier mede macht hebben alle dat gene in Regeringh en andere gemeine saken te helpen verhandelen, als of daer over een sonderbare volmagt van *Cheur Brandenborg* was gegeven. Maer in de *Hooft saken* der Successie, ofte die anders van hooge wightigheyt zijn, en nochtans geen vertreck lyden moghen, sal behoorlijcke relatie geschieden ende niet anders ghesloten worden, als op ratificatie.

X.

By aldien oock getwijffelt wiert of uytstel plaets hadde, en of de sake nootwendigh aen de principalen most werden gebragt, in sulcken geval sal het verblyven, gelijck het hier boven by het *derde* punt is verasscheydet.

XI.

Nademael oock van wegen den *Paltzgraef* is noodigh geacht de *Leenen* soo wel by de Keyserl: Majesteyt als by den Ertzhertogh *Albertus van Oosterrijck* ende andere binnen den behoorlijcken tijt te soecken: so heeft men sich vergeleken, dat by den Heer *Ertzhartogh* van wegen de Heerlijckheden *Ravesteyn*, *Wynendael*, en *Bresbesant*, men naeder sal aenmanen door ghewisse persoonen. Maer wat die Rijnleenen aenbelanght, heeft sich den Heere *Churvorst* verklaert wijder aensoeckinghe desweghen te doen voor zijn deel onnodigh te zijn: sonder nochtans den *Heer Paltzgraef* daer in maet te stellen, wat hy diesweghen te doen of te laten sal bevinden. Wat andere Leden aengaet, sullen met allen vlijt na getracht worden, voor de verloopinge des tijts daer toe gestelt: En ingeval de *Beleening* of een indult verweyghert wierden, sullen sich door sonderbare protestatie bewaren.

XII.

Nademael oock zijn Curvorst: Gen: des *Tituls*, *Schilts* en *Helms* der Hertogen tot *Gulick* gebruyckt, en sulcx van de *Heer Palzgraef* wort gecontradiceert, heeft S. C. G. sig verklaert dat sulcx noch tegen den *Heer Paltzgraef*, noch tegen yemant anders in *petitorio vel possessorio* niet nadeelich sal zijn: Waer by het de *Heer Palzgraef* sich dergelijk recht voor behoudende (doch sonder nadeel van hem en zijn naekomelingen te laten bewenden.

XIII.

Entlijck belangende die van *Cheur Paltz* aengesprokene *Leenstucken*, laten het de Heeren Cheurvorsten by de resolutien den 22. Ianuary aen de Chur Paltzen Raedt gegeven.

VX.

Alles ghetrouwelijck, ende oircondelijck hebben hooghst ende hoochghedachte haere Cheur ende Vorlijcke Ghenaede desen *Reces* onder haer Cheur en Vorstelijcke Zeghelen ende onderschrijvinghen over al voltrocken, en sich daer door tot vaste onderhoudinge van alles wat hier in begrepen staet by Vorstel: waerdigheyt en woorden verbonden ghemaeckt. Gedaen tot *Hal in Swaben*, den 27. Ianuary *Sestien hondert tien.*

Dese Staet heeft sich soo seer geinteresseert getoont by de Conservatie van de Cleefsche ende andere Landen van dien natuyr / dat sy niet alleen met Militie maer oock met ghelt den possiderenden Vorst heeft bygestaen; in 't Jaer veertien, **terstont na het Tractaet van Xanten / heeftmen ghepasseert dese volgende Acte tot Credijt van** hondert duysent **guldens.**

1622.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden hebben op het versoeck van den Doorluchtighen Hoochgeboren Vorst *George Wilhelm*, Marck-Grave van Brandenburgh, zu Pruyssen, Gulick, Cleve, Berghe &c. Hertogh &c. by sijne *Vorstelijcke Doorluchtigheyts* Brief van den tweeden deses geconsenteert ende geaccordeert, consenteeren, ende accorderen mits desen, dat sijne *Vorstelijcke Doorluchticheyt* met eenige Coopluyden ofte andere Persoonen in dese Vereenighde Nederlanden sal mogen handelen, ofte doen handelen op de Leeninge aen sijne *Furstelijcke Doorluchtigheyt*, van de somme van *hondert duysent* ponden van veertig grooten 't stuck, voor den tijt van twee ofte drie maenden, belovende hare Ho: Mo: *in subsidium* ende tot meerder verseeckerheyt, indien sijne *Furstelycke Doorluchticheyt* de voorsz somme van *hondert duysent* ponden metten Interest binnen de voorsz twee ofte drie Maenden aen de voorschreve Coopluyden ofte andere Persoonen niet en betaelt, ofte van synent wegen doet betalen, dat sy de betalinge daer van metten Interest selver aen haer sullen doen. Gedaen ter vergaderinge van de Hoochgemelde Heeren Staten Generael. In 's Gravenhage den 12. December 1614.

Brandenburgsche Obligatie.

Maer daer op niet ghevolght zijnde: soo heeft de Churbrandenburgsche Resident Sticke **aengewesen een pronte middel: namelijck om eenige penningen te vinden deur zijn Swager den Ontfanger** Houf-Yser: **op Authorisatie van haer Ho: Mo: welcke penninghen deur wanbetalingh namaels zijn gekommen tot eene seer enorme somme: blijckende seer waer te zijn het gheene dat Prins** Maurits **pleegh te seggben:** Dat de Duytsche Vorsten hebben te veel om te verteeren, maer te weynigh om Oorlogh te voeren.

De Obligatie luyden als volght.

VAn Godes Ghenaden, wy *Georg Wilhelm*, Marckgrave van Brandenburg, Hertogh van *Pruyssen*, van *Cleve*, *Gulick*, *Berghe*, *Stetin*, *Pommeren* ende Grave vander *Marck* ende *Ravensbergh*, Heere tot *Ravensteyn* &c. Doen te weten ende bekennen hier mede openlijck, voor ons, onse Erven ende Nakomelinghen, na dien wy eene groote somme geldes, tot verscheydene noodighe uyt-gaven, tot onser Hoochghe-eerde Ouders, ende deser onser Landen besten van nooden hebben, ende dien volghens de Ho: Mo: Heeren Staten Ghenerael onse lieve vrienden ende Nabuyren vrient gunstigh hebben versocht, om haer Credijt tot lichtinghe van soodanighe somme op tamelijcken Interest, ende voor de tijdt van een Iaer te willen verleenen, dat deselve hier op door haere voor ons gheinterponeerde Credijt, aen handen van onsen Raedt ende Resident *Henderick Sticken* hebben laeten leveren ende uyt tellen, de somma van *twee hondert acht-en-veertigh duysent guldens* Hollantsch, soo wy niet alleene volghens die daer over uyt gheghevene quitinghen wel ontfanghen, maer oock tot betalinghe van de voorschreve noodtsaeckelijcke uytgaven ende schulden hebben employeren laeten; ende beloo[illegible]n daer op hier mede in kracht van desen, by onse Vorstelijcke ware woorden ende uytdruckelijcke obligatie, ende verbindingh van onse goederen, Domeinen ende inkommen, dat wy dese wel ontfanghene somme van *twee hondert acht en Veertich duysent* guldens neffens een accoordeerden interest (*inde volgende Obligatie staet seven pro Cento*) over een Iaer na dato deses aen hare Ho: Mog: niet alleene sullen restitueren, en haer hier van contenteren, maer oock van onsen Heer Vader de Cheurvorst van *Brandenborgh*, &c. en Hertoch in Pruissen, van *Cleve, Gulick, Berghe, &c.* binnen den tijt van ses Maenden een ghelijck luydende beschrijvingh ende belofte onder sijn Handt ende Segel aen de Heeren Staten behandigen, op dat sy des te beter moghen te vreden ende verseeckert sijn.

Nader Obligatie.

Doen ons oock hier op wel wetende ende uytdruckelijcken begeven van alle ende jeder beneficien ende exceptien, in Specie van *non numeratæ pecuniæ* ende diergelijcken, gelijck oock *van 't Recht* van Generaele renunciatie. 't Oirkonde deses hebben wy desen Brief van

Obliga-

Digitized by Google

1622. Obligatie met onſe eygene handt onderſchreven, ende met ons *Cheurvorſtelijck* Zegel doen bekraftigen. Gedaen tot *Cleve* den 14. February 1616.

(L. S.) *Georg Wilhelm.*

De Obligatie aen Hoef-yſer *ghepaſſeert, luyde als volght.*

Neur-Brandenburghſe Obligatie van 248000 guldens.

WY *Georgh Wilhelm* van Godes genade, Marckgrave van Brandenborgh, Hertogh in *Pruyſſen*, *Cleve*, *Gulick* ende *Bergbe*, Grave vander *Marck* ende *Ravensbergh*, Heere tot *Ravenſteyn*, &c. bekennen hier mede ende in kracht van deſen, voor ons ende een yeghelijcken, dat ons den Eerſamen, onſen lieven beſonderen *Pieter Hoef-Iſer*, Ontfanger Generael tot *Amſterdam*, op ons ghenadigh verſoeck ende begheeren tot de vervallene nootwendighe uytgiften van onſen ghenadighen ende welgheliefden Heere ende Vader den Churfurſt van Brandenborgh in verſcheyden Poſten, van verſcheyden koopluyden heeft opgenomen, ende ons voorts ghefurneert ende toegeſtelt heeft de ſomme van *twee hondert acht ende veertich duyſent gulden* Hollandts, yder tot twintich ſtuyvers gereeckent, de welcke hy ons heeft laten ghereedt leveren, ende wy ten deele, door onſen Penninghmeeſter *Thomas Diederick* hebben laten ontfangen, ende oock op aſſignatie uyt tellen, hem van alſulcke deughdelijcke uyt tellinge van *twee hondert acht en veertich duyſent gulden* Hollandts, met renunciatie van de exceptien *non numeratæ pecuniæ, & rei non ſic geſtæ*, hier mede niet alleenlijcken quiterende, maer oock ons verbindende by onſe Vorſtelijcke woorden ende eere, den voorſchreven *Pieter Hoef-Iſer* de voorverhaelde 248000. guldens Hollants van date over een jaer, als men *ſeſthien hondert en achthien* ſchrijven ſal, neffens de verloopene intreſten teghens *ſeven ten hondert*, ende het behoorlijcke *Mackelaerdye geldt, een van 't hondert*, ſonder faute wederom te laten uyt keeren ende betalen, alles ghetrouwelijcken ende ſonder liſt. t' Oirkonde deſes, ende tot meerder verſeeckeringhe, hebben wy deſes met ons opghedruckte Zegel beveſtight, ende met eyghener handt onderghe ſchreven, *Georgh Wilhelm*; ende was ghezegelt met een Zegel in rooden Was, onder op *Spatium* ghedruckt zijnde, noch onderſchreven *Thomas Diederick*.

Wat haer Ho: Mo: in 't jaer ſeſthien hebben ghedaen tot beſcherminghe van 't Voorſtendom Berge, etc. is te ſien uyt het volghende:

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, rypelijck ende met goede inſichte ghelet hebbende op de jeghenwoordige geſtelteniſſe van ſake in de Furſtendommen, *Gulick*, *Cleve*, *Berge*, mitſgaders de Graefſchappen vander *Marck* ende *Ravensbergh*, ende daer beneffens met alle bedenckinge overghewogen hebbende, hoe in den jare *ſeſthien hondert en negen* naer het affterven van wylen den Doorluchtighen Hooghgebooren Furſt ende Heere Hartog *Iohan Wilhelm* H. G. in ſyn leven Furſt ende Grave der voorſz Landen, tuſſchen den Doorluchtigen Churfurſt van *Brandenberg*, &c. ende Doorluchtigen Paltz *Nyenbergh*, beyde van wegen die Doorluchtighſte ende Doorluchtige hare Eegemalinnen, pretenderende tot de Succeſſie der voorſz Furſtendommen ende Graefſchappen gherechtight te weſen, ende die poſſeſſie van dien aenghevaert te hebben, tot *Dortmundt* een proviſionele accoordt was ghemaeckt tot handthoudinghe van hare Churfurſtelijcke Hooghеyts ende Furſtlijcke Doorluchtigheyts pretendeerde Recht ende aengevangene poſſeſſie, ende daer van aen de Koninclijcke Majeſt. van *Vranckrijck*, *Groot Britagnien*, *de Vereenigde ofte correſponderende Evangeliſche Churfurſten van Duytſlandt*, ende ons by Gecommitteerde van Hoogſt en Hoogſt-ghedachte Chur ende Furſten notificatie ghedaen weſende, met *inſtantie tot de handthoudinghe* van dien, beneffens de Koningen van Vranckrijck, Groot Britagnien ende Vereenighde Cheurfurſten ende Furſten belooft, ende dien volgende die feytelijcke violatie ende occupatie in de navolgende jaren, na verſcheyden inſtantien tot de reparatie van dien te vergeefs gedaen, met gemeene macht geredreſſeert, ende die ſaecke daer op ſonder voorder feytelijck movement in ſtilleſtandt ettelijcke jaren gehouden zijnde, dat in den jare *ſeſthien hondert en veerthien* notoirlijck en evidentelijck aen den dagh ghekomen is, dat ghetracht werde die hervattinge van de voorgaende violatie der voorſz handelinghe, ende de onwettelijcke occupatie der voorſz Furſtendommen ende Graefſchappen, Steden ende Leden van dien, tot nadeel ende prejuditie der voorſz handelinghe, midtſgaders het recht ende poſſeſſie der Hooghſt ende Hoogh-ghedachte poſſiderende Chur ende Furſten, ende dat wy als *naeſte ghebuyren ende merckelijck intereſſeerde* in de voorſchreve ſaecken tot ons ophoudinghe van de begoſte violatie ende hoſtile occupatie, daer tegen hebben gheſtelt, op vaſt betrouwen dat Hooghſt-ghedachte Koninghen, Chur ende Vorſten van gelijcken ſouden doen; ende dat eenighe der voorneemſten der Ridderſchap ende Stenden van het Furſtendom van den *Bergh* ende Graefſchap vander *Marck*, oprechte Liefhebbers des Hoogſt ende Hoogh-ghedachte Churfurſten ende Furſten Recht, eenſamentlijck van den welſtandt, vry ende gherechtigheden van haer geliefde Vaderlandt, die voorſz violatie ende hoſtile occupatie hebben ghedeteſteert, ende hen tot afweeringhe van dien ghereſolveert ende gediſponeert; ſoo dat tot meerder dienſt ende verſeeckeringhe van het voorſchreven Furſtendom ende goede Onderſaten van den *Bergh*, midtſgaders van de Graefſchap *Marck*, met kenniſſe van den Doorluchtighen Hoogh-gebooren Prince van Brandenborgh, *George Wilhelm*, &c. ende welghemelte Ridderſchap ende Stenden, van onſent weghen commiſſie ende laſt is ghegheven, aen d'Edele *Heyndrick Lodewijck van Hatzvelt op Wildenbergh*, omme ſoo met ſoldaten als onderſaten, het voorſz Furſtendom met de voorſz Graefſchap ende den goeden ingheſetenen jeghens alle gheweldt ende invaſien, oock in onſen namen te beſchermen, ende die koſten tot onderhoudt der ſoldaten ende anderſints tot 't geene voorſchreven is, noodigh weſende by kenniſſe ende believen van de Ridderſchap ende Steden der voorſz Landen, met de beſte ordre over die Landtſaten te vinden; ende den voornoemden *Hatzvelt* hem daer inne loffelijck, oock tot onſe ende ſyner Excellentie contentement heeft gequeten, ſulcx dat wy ſyne E. daer van bedancken.

Ende weſende onſe goede meeninghe met ernſt te continueeren in 't helpen afweeren van de voorſz onbehoorlijcke ende feytelijcke violatie ende occupatie, midtſgaders datelijck te helpen effectueren, nakommen ende onderhouden het Tractaet van *Xanten*, ten overſtaen van de Gheſanten van de Hooghſt-gedachte Koninghen van Vranckrijck, Groot Britannien, de vereenighde Chur ende Furſten, ende onſen Commiſſariſen in de voorſz jaren *ſeſthien hondert en veerthien*, ghemaeckt; hebbende een vaſt vertrouwen dat Hooghſt-gedachte Koningen ende vereenighde Chur ende Furſten van gelijcken ſullen doen; vinden ſeer goet, ja noodigh, dat zijnder *E. Heyndrick Lodewijck van Hatzvelt*, op de voorgaende laſt ende ordre het volck van oorloghe op het voorgaende ghetal ofte ſterckte (indien ſulcx by ſyne Furſtelijcke Doorluchtigheyts afweſen, mitſgaders Ridderſchap ende Stenden tot laſte van de onderſaten aldaer mede alſoo verſtaen wort) aen te nemen en te onderhouden; ende inſgelijcke dat de principaelſte Sterckten van allé nootelijckheyden wel gheprovideert werden, omme tot der Landen ende ingheſetenen defenſie te beter beſchermt te mogen werden jeghens alle hoſtiliteyt, violente invaſien ende gewelt; ende blijven haer Ho: Mo: gereſolveert, omme door Godes genade, met ende op den voet van 't jaer *ſeſtien hondert en thien*, die voorſz Accoorden ende Tractaten ſyne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt, eenſamentlijck den ghetrouwen Ridderſchap, Stenden ende onderſaten, jegens vorder geweldt, hoſtile proceduyren, ende oppreſſien te helpen beſchermen; waer van ſijnder *E. Heyndrick Lodewijck van Hatzvelt* ſal moghen openinge doen, daer ſulcx notelijck ofte dienſtelijck ſal weſen, ende voorts deſe ſaecken met alle ſeeckerheyt ende voorſichtigheyt beleyden. Gedaen in den *Hagbe* ter Vergaderinge van de Ho: Mo:

1622. Heeren Staten Generael op den 21. dach der Maent van Iunio in 't jaer 1616.

In 't Jaer 1617. hebben haer Ho: Mo: tot teghenstant der foules in de Landen van Gulick, Cleef, &c. geſtelt volgende ordre.

DE Staten Generael der vereenichde Nederlanden augmenterende d'Apoſtille die haer Ho: Mog: den 25. Auguſty leſtleden hebben doen ſtellen op de memorien aen deſelve ter ſelver tijdt gheprefenteert by den Capiteyn *Viry*, verklaren dat ſy verſtaen ende dienvolghende ordonneren mits deſen, dat de Commandeurs in de voorſz Memorien gementioneert, de foulen invaſien ofte inlegeringhen van de tegenpartye, elck in ſyn quartier ſullen hebben te beletten ende verhinderen, oock den Prince van *Brandenborgh* by alle ſijne gerechtigheyden en invorderinge van deſſelfs *Renten* ende *gevallen*, ſoo in den ſelven quartieren vallen, daer toe gehooren ende van aenvanck deſer reparatie het eerſte ende volghende ettelijcke jaren ingenomen ende ghebeurt ſijn, by gelijke wegen en middelen als de *tegenpartye* by den Paltsgrave van *Nieuborgh* doet mainteneren ende defenderen; Ghedaen ter vergaderinge van de Hoochgemelte Heeren Staten Generael op den vj. Decembre 1617. was gheparapheert *B. Gruys* vt. Onderſtont ter ordonnantie van de Hoochgemelte Heeren Staten Generael, geteeckent

C. *Aerſen.*

End'lijck in dit jaer 1622. heeft de Graef van Swartſenberg gehandelt met deſen Staet op volgende maniere.

Tractaet met Heer Brandenburgh. DE Staten Ghenerael der vereenichde Nederlanden, allen den geenen die deſen yegenwoordigen ſullen ſien ofte hooren leſen ſaluyt. Doen te weten, alſo tuſſchen des Doorluchtichſten en Hoochghebooren Furſten ende Heeren *Georgh Wilhelm*, Marckgrave van Brandenborgh des Heyligen Roomſchen Rijcx Ertzkamerer ende Churfurſt, in Pruyſſen, tot Cleve, Gulick, Berge, Hartoch &c. geheyme Raedt, overkamerer, ende Geſante, den welghebooren Heere, *Adam Grave tot Swartzenborgh*, Heere tot Hoogenlantsberg ende Gimborn, Ridder van de Koninclijcke ordre van St. Michiel in Vranckrijck, ter eenre, ende onſe Gecommitteerden ter ander zijde, op den 10. Marty leſtleden ſeecker Accoort van naerder Alliantie ende verbinteniſſe op 't welbehagen ende ratificatie van beyderzijts Heeren Principalen, is beraemt ende ghefloten, luydende 't ſelve Accoordt van woorde te woorde als volght.

Alſoo veele jaeren herwaerts tuſſchen den Doorluchtichſten Churfurſtelijcken Huyſe Brandenborch, ende de Ho: Mog: Heeren Staten der vereenichde Nederlanden goede ende vertrouwde Alliantie, vrientſchap, correſpondentie ende nabuerſchap is onderhouden geweeſt, die haer ſoo verre heeft ghеſtreckt, dat Hoochgedachte Heeren Staten Generael naer dootlijcken afganck wijlen des Doorluchtighſten Hoochghebooren Furſten ende Heeren, Heere *Johannes Wilhelms*, Hartogen tot Cleve, Gulick, Berg, Grave vander Marck ende Ravensberg, Heere tot Ravenſteyn &c. hen ghevoecht hebben met hare Koninclijcke Majeſteyt van *Vranckrijck* ende *Groot Brittangien* ende andere Chur ende Vorſten om den Heere Churfurſt van *Brandenburgh* met den Furſten van *Nieuborgh* te mainteneren en defenderen in hare gheapprehendeerde poſſeſſie, van de voorſz Furſtendomme ende Landen by Hoochgedachte Heere *Ioban Wilhelm* naeghelaten, tot dat gedecideert ofte verdraghen ſoude weſen, aen wie de voorſz Furſtendommen ende Landen naer rechte in eygendommen ſyn vervallen; waerinne alſoo deur verſcheyden onghedecideerde incidenten tot noch toe niet en heeft konnen werden gediſponeert, inghevolge van de verdragen tuſſchen hare Hooghſtghedachte ende Hooghghedachte Churfurſtelijcke Doorluchtigheden ende F. F. G. G. diesaengaende opgerecht, maer dat eenighe plaetſen ſedert ſyn inghenomen ende geoccupeert by vreemde, die niet en ſyn verſocht gheweeſt, om te 1622. mainteneren die hoogſt ende hooghgedachte Chur ende Furſten in haer vooraengeroerde poſſeſſie, en dat die Doorluchtighſte ende hoochgebooren Furſt ende Heere, Heere *George Wilhelm Marck-grave* tot Brandenburgh, des heylighen Roomſchen Rijcx Ertzkamerer ende Churfurſt, in *Pruyſſen*, tot *Cleve*, *Gulick*, *Berge*, Hartogh &c. door des ſelven geheymden Raedt ende overkamerheere, den welgebooren Heere, *Adam* Grave tot *Swartſenburgh*, Heere tot Hoogenlantsbergh; en Gimborn, des Koninghlijcken ordens in Vranckrijck St. Michaelis Ridderen &c. om te voorkomen diergelijcke occupatien; ende tot conſervatie van ſyne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyts kuntbaer recht, heeft doen verdragen een handelinghe van naerder Alliantie ende verbinteniſſe, de voornoemde Furſtendommen ende Landen ſpecialijck beroerende, tuſſchen ſyn Churfurſtelijcke Doorluchtigheydt ende de hoochghemelte Heeren Staten Generael, dewelcke daerinne, om verder te continueren goede vrientſchap, correſpondentie ende nabuerſchap bewillight hebben: Soo iſt, dat by den welghemelte Heere Grave van *Swartſenburgh* ende de Gedeputeerden van haere Ho: Mo: aen het eynde van deſen genomineert, beraemt ende opgeſtelt ſyn de navolghende Articulen ende conditien: op het welbehagen ende ratificatie van beyderſijts Heeren Principalen, die daer van d'een aen d'ander beſegelde Acte in behoorlijcke forme ſullen ſenden binnen den tijt van drie maenden na dato deſes.

I.

Eerſtelijck, dat deſe verbinteniſſe ofte Alliantie alleenlijck *defenſijf* ſal weſen, om ſyn Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt te helpen defenderen in ſynen *kundtbaren Rechte totte Landen van Cleve, Gulich, Berge, Ravensberch ende Raveſteyn* met haren appendentien, ten eynde deſelve daer van niet verdronghen nochte verſtooten werden.

II.

Sonder dat hare Ho: Mo: eenighſints hier mede verſtaen te willen *voorgrijpen* alſulke defenſie, als de hoochſtgedachte Coninghlijcke Majeſteyt van *Vranckrijck* ende *Groot Brittagnien* den Churfurſtelijcken Huyſe *Brandenborgh* ende Paltsgraven huyſe *Nieuburgh* t'ſamen ofte elcks byſonder belooft mogen hebben; vertrouwende dat haer Majeſteyten deſelve defenſie ſullen laten volgen tot recouvrement van 't Recht ende Landen daer af ſyn Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt yeghenwoordigh voor een goet deel is, ende wert *verdrongen.*

III.

Dat deſe Alliantie dueren ſal tot dat ſyn Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt in *'t volle beſit* van des ſelfs goede recht tot de voorſz Landen ſal weſen ghekomen, de ſaecke verdragen, ofte dat deſelve mette pretendenten anderſints vergeleecken ſal weſen.

IV.

Ende by aldien ſulcx by ſyne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyts leven niet en konde geſchieden, dat dan deſe Alliantie op ſyne Succeſſeurs mede ſtrecken ſal.

V.

Oock by aldien yemandt eenighe plaetſen die ſijn Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt nu yegenwoordigh in de voorſz Landen beſit, vyantlijck ſoude willen aentaſten, dat haer Ho: Mo: in ſulcken geval 't ſelve ſullen helpen afweeren, met *ſulcken macht, als haeren ſtaet als dan ſal kunnen lijden.*

VI.

Ende ſullen haer Ho: Mog: ſyne Churfurſtelijcke Doorluchtigheydt alle behulp doen, ten eynde by ghebeurlijcke maniere van doen de *Contributien, ſchattingen, gemeene middelen* ende andere oplagen naer eyſch van ſaken mogen werden aengeſlagen, ingevoert, ende opgeheven inde voorſz Landen van *Cleve, Gulich, Berge, Merck, Raveſteyn*, ende die daer van mogen dependeren, ſoo lange't voorſz onderhout van Krijſchvolck ſal moeten werden gedaen.

VII.

Daer tegen ſyn Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt in den dienſt van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael ſal onder-

Digitized by Google

1622. onder-houden ende betalen een *Regiment Voet-knechten van duyſent mannen*, verdeelt in *acht* Compagnien, de Colonelle van *hondert feſtigh*, ende de andere ſeven Compagnien van *hondert twintigh Koppen*, ende ſoo veel meer als uyt de voor-verhaelde Contributien, Schattingen, ghemeene middelen, ende andere op-laghen, diemen ſal konnen ofte moghen omſlaen, invoeren ofte opſetten, onder-houden ſullen konnen werden, op ſoodanighe ſoldye ende voet van betalinghe ende Wapeninghe, als haer Ho: Mo: van tijdt tot tijt haer Krijſch-Volck ſullen betalen ende Wapenen, ende dat ſoo lange deſe Alliantie ſal duyren.

VIII.

Ende daer-en-boven onder-houden voor den tijt van *een Iaer*, ingaende mette dato deſes noch *vijf hondert Mannen* onder de voorſz *acht Compagnien*, te weten onder de Compagnie Colonelle *ſes-en-'t ſeſtich* hoofden, ende onder elcke van de andere ſeven Compagnien: *twee-ende-'tſeſtich* hoofden, daer onder ſullen weſen eenen Sergant ende Tambourijn.

IX.

Wel-verſtaende, dat goede ende ſulcke ordre ſal werden gheſtelt, daer mede klaerlijck blijcken moge, dat de voorſz Contributien, Schattinghen, ghemeene middelen ende naerdere op-lagen tot *geene andere ſaecken en worde ghedivertvert*, maer alleenlijck bekoſt tot onderhout van 't Krijſchs-Volck ſoo vooren is verhaelt.

X.

Ghelijck dan hare Ho: Mo: *ſoo veel haren ſtaet eenichſins lyden kan*, alle vlyt ſullen helpen aenwenden, dat ſijne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt *de helft* van alle *Domeynen ende inkomſten* van alle ende yder Rentmeeſteryen, in alle den voorſz Landeryen bekome, ende gene Ampt-lieden ofte Comptable Officieren tot hare bedieninghe toe-ghelaten ſullen worden, dan die met believen van ſyne Churfurſtelicke Doorluchtigheyt ſijn aeaghenomen.

XI.

Dat d' Ingeſetenen ofte gehoorige onder d'eene ofte d'andere van de Heeren Contrahenten niet en ſullen vermogen *eenige Actien te koopen* ofte over te nemen, omme die tot laſte van de Onderſaten van de andere Parthye anders als met ghebeurlijcken Rechte in te vorderen, ter plaetſe daer des naer Rechten behoort, op peyne van nulliteyt van deſelve koopen: ende ſullen geen van beyde de partyen toeſtaen, dat eenich *ghewelt*, *bedreygingen*, ofte *Repreſſalien* daer toe ofte anderſints werden gebruyckt, ofte den cours van de *Ordinaris Iuſtitie* verhindert.

XII.

Ende by aldien daer over ofte omme eenighe andere ſaecken eenige meerdere *miſverſtanden* tuſſchen beyderſijdts Onderſaten mochten komen te rijſen, ſoo ſullen tot *naerder bejeginge* van dien van elcke ſijde verkooren ende ghecommitteert worden *drie Perſoonen* van aenſien, om deſelve af te handelen ende wech te nemen met vruntlijcke accommodatie, ofte meerderheyt van advijſen: ende indien ſy daerinne met malkanderen niet en konnen over-een koomen, ſullen 't ſaementlijck verkieſen eenen *ſuper-Arbiter*, ende dan by uytſpraeck des *meerderendeels* deſelve decideren, 'twelck dan vaſt ende ſteedt blijven ſal, ende by beyde parthyen moeten gevolcht worden.

XIII.

Dat de Landen van ſijn Chur-Furſtelijcke Doorluchtigheyt, ſoo veel eenighſints doenlijck, *verſchoont ſullen worden* voor *door-tochten-inlegheringhen, ende inquartieringen* van 't Krijſch-Volck.

XIV.

Ende als eenighe noodtlijcke *inlegheringe* aldaer ſoude moeten gheſchieden, dat daerinne ghehouden ſal werden goede ordre ende diſcipline, ghelijck haer Hoogh Mo: in heure eygen Landen gewoon ſijn te doen, ende te onderhouden.

XV.

Ende by aldien eenige Soldaten teghen deſelve ordre ende buyten deſelve diſcipline eenighe *over-laſt* komen te doen, ſullen daer over geſtraft worden naer behoren.

XVI.

Soo wanneer ſijn Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt tot *Vreedſamich beſit* van de voorſz Landen gheraeckt te komen, 't ſy by rechte, by recuperatie, ofte by Tractate, ofte dat deſelve om eenige Conſideratie ſijn recht tot deſelve quamen te cederen, ſoo ſal deſe Alliantie ſo verre kracht houden, dat ſijn Churfurſtelijcke Doorluchtigheydt ende ſijne Succeſſeuren verbonden ſullen blijven noch *twintigh Iaren langh* daer na 't onderhouden ende betalen op den voet als vooren, *drie duyſent Mannen onder twee Regimenten*: dan indien deſelve ſijne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt mette pretendenten quamen te verdraghen, om te houden een ghedeelte van de Landen voornoemt, ſal noopende dit *onderhout* ghevolcht werden, die proportie van die ſelve Landen, die ſijn Churfurſtelijcke Doorluchtigheydt als dan ſal behouden. 1622.

XVII.

Indien de Heeren Staten Ghenerael naer tijdt gheleghentheydt, ende Redenen, goet vinden aen te taſten eenighe plaetſe van de Landen van *Cleef*, *Gulich*, *Bergh*, &c. die ſijn Chur-Furſtelijcke Doorluchtigheyt nu niet machtich en is om deſelve te recupereren ten behoeve van ſijn Hoochſt-Ghedachte Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt, dat haer Ho: Mo: 't ſelve ſullen moghen doen met haer eyghen Krijſch-Volck alleen, ſonder eenich toe doen van ſijn Chur-Furſtelijcke Doorluchticheydt.

XVII.

Doch dat ſijne Churfurſtelijcke Doorluchticheydt daer teghen ghehouden ende verbonden ſal weſen aen de Hoochſtghedachte Heeren Staten Generael te reſtitueeren een *gerechte derde part* van alle de extraordinaris koſten van de belegeringhe daer vooren te doen, boven de ordinare betaelinghe van het Volck van Oorloghe te Voet ende te Paerde, dewelcke in deſelve extraordinaris koſten niet en ſal werden gherekent, maer by haer Ho: Mo: alleen gedragen.

Aldus gedaen onder Signature ende Pitſchaften van de Reſpective Heeren *Afgeſante* ende Ghecommitteerden hier onder ghenoemt, in 's Graven-Hage den 10. Marty ſtijlo Novo Anno 1622. Was onderteyckent, *Adam* Graeff zu Swartſenburgh, *Gijsbert van Boetſelaer*, *Nicolaes*, *van Boeckhorſt*, *H. Muys van Holy*, *Albertus Joachimi*, ende gecachetteert met der voorſz Heeren Cachetten in roden Lacke.

Soo iſt, dat wy 't voorſz Accoord van naerder Alliantie ende Verbinteniſſe, gheſien, ghe-examineert ende overwoghen hebbende, 'tſelve na rijpe deliberatie geapprobeert, *geratificeert* ende gheconfirmeert hebben, approberen, ratificeren, ende confirmeren mitſdeſen, beloven ter goeder trouwen voor ons ende onſe nakomelingen 't ſelve in allen haren poincten clauſulen ende Articulen Stede ende vaſt te houden, ſonder daer tegens directelijck of indirectelijck yetwes te doen ofte gheſchieden te laten; des ten oirconde hebben wy deſe Verbinteniſſe doen Parapheren ende met aenhanginge van onſen grooten Zeghel, ende Onderteyckeninghe van onſen Griffier beveſtighet: ghedaen in 's Graven-Haghe den 4. Iuny 1622.

NAdemael de Hooghe ende Mooghende Heeren Staten Ghenerael by my ondergheſchreven verſcheyde aenmaninge hebben doen late, dat in haer onder dato den *tienden Maert*, deſes Iaers, tuſſchen my, als Afgeſante van den Doorluchtigſten Vorſt en Heer, *Heer Georg Wilhelm*, Marckgraef tot *Brandenborgh*, des heyligen Roomſchen Rijcx Aerts-Camerheer ende Keurvorſt, op mijnes ghenaedichſten Heere, ende Ghedeputeerde van haer Hoogh Moghende op Ratificatie beraemde Articulen van *Alliancie*, mochten werden ghereſerveert ende gheexcipieert ſoodaenighe andere *Alliances* ofte *verbinteniſſen*, die met zijne K. D. ofte ſijnen Heer Vader Hooghl: Ghedachte alleen, ofte met den gheſamentlijcken vereenighden Keur ende Vorſten te ſamen opgerecht ſijn mochten. De wijle ick dan daer op van hoogſtged: mijnen genadigſten Keurvorſt en Heer niet ben gheinſtrueert, oock deſe voorgedachte op den 10. *Maert opgerechte* Articulen niet verder ſtrecken, als

Digitized by Google

1622. op de *Cleefſche ende Gulickze* landen alleen: Soo heb ick hoochgedachte Heeren Staten Generael verſocht ende ghebeden, daer van geene meldingh te doen, maer allen anderen *Alliances* ende *Verbinteniſſen*, voor deſen opgherecht, haren waerdye afſonderlijck te houden ende verblyven te laeten: met deſe verklaringhe, dat deſe teghenwoordighe Articulen van *Alliance* haere Hooch Moghentheden dieſweghen tot gheen naedeel aenghetooghen werden, maer derſelver pretenſie in haer waerdye verblyven ſal, ghelijck zy zijn geweeſt voor de gemelte Alliance den 10. *Maert* opgerecht. Waermede alſoo haer Ho: Mog: zijn te vreden gheweeſt, hebbe ick deſe Atteſtatie daer over tot meerder toekomende naerichtinghe willen geven. Soo gheſchiet in 's Gravenhaghe den 10. *Martii* 1620. Was geteyckent

Adam Graef tot Swartzenborg.

Neur en Stift Colen en Munſter op Contributie geſtelt.

Men was in dit Jaer oock ſeer t'ontreede op den Churvorſt van Colen van weghen dat aenſienlijcke Troupen der Catholijcke Ligue tot hulpe der Spaenſche ghekomen waren. Weshalven men het Sticht Colen, als oock het Stift Luyck hadde gheſtelt elck op vijftich duyſent Rijxdaelders; ende 't Stift Munſter op dertich duyſent Rijxdaelders / op preſuppoſitie / ten minſten / dat deſelve Troupen haer voetſel ende ſubſiſtentien uyt die Landen hadden ghetogen. Van wegen dit laeſte Stift quam in den Haghe Pieter Hof-ſlach die met den Agent Iohan vander Weeke repreſenteerde de groote ellende van dat landt ende d'onmogelijckheyt: hebbende deur de Furſtelijck: Chriſtinenſche ende Mansfeltſche in-Legeringen/deur-tochten / ende Plunderingen veel geleden / derhalven ſulcx oock wiert gemodereert.

De Hon: Engelſche Ambaſſadeur Carleton intercedeerde voor Chur Coln: verſeeckerende dat de Hyr-Heer van Anholt, ende zijne Troupen (die hy de Spaenſche waeren) geenſints in Eedt noch dienſt van Chur Coln was geweeſt (ghelijckmen nochtans ſuſpecteerde / of ten minſten ſuſtineerde datter in 't generael waren Troupen van de Catholijcken Liga) ende verſocht ſurſcance ten minſten ſoo lang tot den Heer van Groesbeeck, die op dat ſtuck ſoude ghe ſonden worden / hier mocht aenghekomen zijn: 'twelck oock geſchiet ende alles gemodereert is.

Koningh van Bemen begeeft ſich onder de Mansfelſche.

De Koningh van Bemen in 't voorighe Jaer in den Haghe ghekomen zijnde / wiert en hier gheraden / ende uyt de Palts verſocht om in Perſoon ſich te vinden by d'overghebleevene Troupen onder Mansfelt ende Furſt Chriſtiaen, heeft derhalven ghereſolveert de Forture te tenteren: tooch in 't leſte van Maert ſecretelijck uyt den Haghe / ginck voor den Briel te Scheepe den 29. Marty / ende quam 's anderendaeghs tuſſchen Calis ende Diepen; alwaer hy aen Lant gaende Paerden vont / waer mede hy ſelf verde (te weten met Michalewits een Beemſche Edelman ende Dolbier een Coopman van Straesburgh / die den wech ſeer wel bekent ende een gaeuw Man in 't ſpreecken was) in dartien daghen quame den dertienden dach tot Lindauw in de Palts, deur Parijs; Chaalons, Toul, doch buyten Nancy paſſerende.

Graef Albrecht van Solms.

Graef Aelbrecht van Solms Chur-Paltſiſche groot-Hofmeeſter hadde den 17. April ter vergaderingh alhier audientie: excuſerende het ſubyt vertrock des Conincghs: 'twelck oock hy met een Brief aen haer Ho: Mo: dede: waer in recommanderende zijn Ghemalin ende Kinderen by zijn abſentie / ende verſocht al noch aſſiſtentie ende hulpe. Maer hoewel hy omtrent Wijſeloock eenigh advantage ghewan op Tilly: ſo heeft echter deſe zijne tocht niet langh ghedurt / meeſt uyt oorſaecke dat de Koningh Iacob van Engelant andere / als Oorloghs maximen hadde / ende gepersuadeert wiert / deur beſendinghen den Vrede ende herſtellingh van het Chur-Paltziſche huys te ſoecken. De Koning van Denemarcken ſchickten oock ende ſecundeerde deur Syvert van den Powiſche by den Keyſer de Paltziſche ſaken. Maer de Keyſer heeft groote wederſlachten ghedaen over de Mansfeltſche, Furſt Chriſtiaenſche, ende andere Landt verderbingen: ende dat de Koning van Bemen ſich nu wederom in perſoon uyt Hollant begheven / ende daer by ghevoeght hadde. Ten deele dan om deſe wederſlachte genoegh te doen / ende Koningh Iacobs raedt te volghen: Ten deele oock dat Mansfelt ſich qualijck langher konde in Duytslant ophouden / ſoo heeft den Koningh van Bemen ſich gheretireert nae Sedan, by den ouden Hartoch van Bouillon: ende Mansfelt quam endtlijck met zijn volck tot ontſet van Bergen op Zoom.

1622.

Om den welcken daer toe te beweghen ende met hem te tracteren / ſoo wiert aen hem gheſonden de Colonel Joachim van Goltſteyn: hy nam zijn affſcheydt den 9. Auguſti / toogh over Calis, ende ſloot met Mansfeldt: dat deſelve ſoude van deſen Staet ontfangen ſes mael hondert duyſent gulden, in drie Maenden.

Den 1. September quam Dolbier met brieven van Credentie van Mansfelt (die nu genoemt wiert Prince) van den 24. Auguſti / confirmerende 't ſelve Tractaet / ende dat dienvolghens Mansfelt in aentocht was met acht duyſent te voet / ende ſes duyſent Ruyters, dat zijn intentie was te marcheeren / op de Grave of Breda: verſoeckende alſoo de marche wat haeſtigh moeſte gheſchieden / ende allenthalven het volck ſoude vluchten / dat proviſie van Bier ende Broodt mocht werden ghemaeckt teghen haer aenkomſte: als mede dat twee mael hondert duyſent gulden tot betaelinghe van den eerſten termijn mocht werden verſchaft. Doch al eer te ſtellen dit verbolgh / ſoo moet pets voorgaen van den gehelen Velt-tocht van dit Jaer.

Prins Maurits in Majo contſchap hebbende dat het Spaenſche volck ſoo in Vlaenderen, op den Rhijn/als boven in Walslandt op d'uyterſte Frontieren was; ſchickten hy Prins Hendrick zijn Broeder om een inbaſie te doen in Klepn Brabandt. Den 15. May Stijlo Novo is hy uyt den Haghe vertrocken / hy ſich hebbende verſcheyde Colonellen van alle Natien. Hy heeft zijnen pas genomen op Breda, met hem nemende vijf en twintigh wagens met Ammunitie / ſes halve kanons, twee duyſent drie hondert Muſquettiers, ende tien Corpnet Ruyters; des anderen daeghs 's morghens quam hy voor Heerentaels, hebbende den gantſchen nacht gemarcheert. Den ſelfden 's morgens quam de Heer van Marquette Lieutenant Ghenerael van de Cavallerie met drie en twintigh Compagnien daer by: alſoo dat zy nu te ſamen drie en dertigh Compagnien Ruyteren ſterck waren / behalven het voetvolck. Sy marcheerden t'ſaemen naer den Demer, die met ſes kleyne Pontjens overbrugghende tuſſchen Ruſtenburgh ende de Schans van Meyden: daer zy eenighe Boeren in 't gheweer vonden / die vier gaven op der Staten volck: Prins Hendrick des ongeacht marcheerde al voorts / ende vont goet het Huys Ruſtenburgh en paſſant te bemachtighen: dede daer op vier en vijftigh ſchooten met de ſtucken Canons die hy by ſich hadde.

Corpnet kleyn Brabant

Waer na het die van binnen / ſiende geen ontſet / met Accoord op gaven / daer uyt treckende vier-ende-veertigh Soldaten / ende tachtich Boeren / met Sack ende Pack: van Prins Hendricks Volck zijn acht daer uyt doot gheſchoten / ende eenige gequetſt.

Van daer trock het Voetvolck op Haeſt, en de Ruyteren verdeylden haer in verſcheydene hoopen / de Heer van Marquette trock na Weſpelaer, Stakenbroeck na Tilendonck, Ryhoven na Merbeeke, haren laſt was / over al waer ſy quamen de contributie t'epſchen / en al de gene die ſulcx weygerden / haer Ruyſen in Brant te ſteken: eenige Dorpen hebben haer Officieren geſonden en Contributie belooft: andere hebbent op den Brant laten aenkomen / ende zijn obſtinaet gebleven / niet willende compareren om te Accoorderen.

Marquette is met eenighe van de Ruyters gheruckt tot voor Loven, verbrandende de Voorſtadt: Rijhoveliep met eenige Ruyteren tot voor Mechelen, de Heer van Potlits, ende de Ritmeeſter Thomas Vuller tot voor Bruſſel, alwaer ſy 's daeghs te vooren ghebiert hadden over de Victorie van den Pfalts: welcke Vreughden-vier deur deſen Brant tamelijck ghebluſt wiert / hunnende van de Wallen van Bruſſel af / werden hier ende daer

1622. daer geſien/'t welck als ongewoon wel eenigen ſchrick maeckten: doch die van de Regeringh aldaer/ kennis hebbende van den Oorlogh/ ende van de macht deſes Staets (de ghe heele Militie veel beneden 't ghetal der Spaenſche in dien tijt zijnde) hebben wel gedacht/ dat tet niet als eene korte Belttocht ſoude ſijn: ende datſe met een machtigh leger kortts daer na te velde komende/ deſe tocht ſouden reſſenteren: gelijck dan daer nae deſe Somer gevolgt is de belegeringh van Bergen op Zoom. Alſoo is de ſchrick het meeſt gheweeſt. Men hadde ock wel meer ſchade of hyandt konnen maken. Maer deſe Staet heeft altijt profeſſie ghemaeckt van moderatie: nochtans is wel op meer als vijftig plaetſen hyant geſticht/ dyie a vier hondert Boeren zijn gebanchelijck met gevoert: doch ſy hebben haer aenden Deemer komende met een licentjen gerantſoeneert: zijnde meeſt ſlecht Volck. Ende alſoo de Spaenſche haer Ruyterye/ die ſeer ſterck was/ allenthalven ock deden t'ſamen komen/ ſoo koſte deſe tocht van Prins Hendrick niet langh dueren/ quam alſoo ſonder eenig letſel weder tot Breda: eer de Spaenſche op de been quamen.

Berghen op Zoom belegert. In 't begin van Iulius marcheerde eenigh Spaens volck onder Graef Hendrick van den Berge tuſſchen Rijn ende Maſe. Op dat Advijs ſchickten Prins Maurits ock Patenten uyt; gevende het rendevous by Schenckeſchants. Hy ſelfs is den 12. July van wegen haer Hr: Mog: gevaldiceert/ na gewoonte/ ende uyt den Hage getrocken. Graef Hendrick quam den 17. voor Goch; na eenighe ſchooten wiertet den ſelven dagh hem over ghegeven/ uyttreckende dyie Compagnien Brandenburghſche. Hy bleef aldaer liggen om de Staetſche te abuſeren: dede nu ende dan een inval: eens den Hertogh van Wijmar, eens ock de Ritmeeſter Balfour ende Eates gevangen krijghende: doch terwijl hy aldaer 's Prinsen leger op hielt ende 't gerucht te liet gaen als wilden de Spaenſche eenich placts op de Maes aentaſten; ſoo was het deſſein mochtans op een ander/ namelijck op Bergen op Zoom: Prins Maurits geloofde dat ſoo wepnich/ dat hy noch den dertienden July uyt deſelve Stadt dede trecken ſeven Compagnie Voetvolck: ſoo datter niet meer in bleven als drie Compagnien, tot bewaringh van de Stadt/ ende twee tot bewaringh van de Forten; met dyie Compagnien Peerden: die op des Prinsen Patent ende ordere den ſeſtienden ock uyttoghen/ om ghevoecht met de Ruyterye van Breda, te gaen na 't Leger onder Prins Hendrick by Rees.

't Gerucht begoſt al van den vijftienden af/ te loopen dat Spinula marcheerde/ ende het voghe hadde op Bergen op Zoom: dies de Magiſtraet den Heer van Ryhoven Gouverneur van de Stadt badt om noch te toeven/ ende met de Cabalterie niet uyt te trecken. Maer hy ſepde zijn orde te moeten volgen: ende vertrock den ſeſtienden. Eodoch tuſſchen weghen quam hem Juſtinus van Naſſouw Gouverneur van Breda verſekeren/ dat het deſſein van Spinula op Bergen zijnde/ het noodich was dat hy weder keerde. De Magiſtraet ſchickten den Secretaris Baſin aen de Staten van Zeelandt ende den Scheepen Rouck aen de Staten Generael; werdende van beyde plaetſen terſtont ordere geſtelt dat de Compagnyen uyt Rotterdam, een uyt Breda, ende acht Compagnyen uyt Zeelandt ende Vlaenderen derwaerts gingen.

Den achtienden July/ zijnde Maendach ten thien uren voormiddach/ begoſt men de Spaenſche te ſien op de heyde tuſſchen de Stadt ende VVouwe Don Lovis de Velaſco na omtrent ſeventigh ſchooten met Canon dwongh den Commandeur van Steenberghen Borrewater, de placts op te geven; zijnde niet ghefortificeert/ ock ſonder kanon: zijn Vaendrich Meurſken alleen wiert op de wal doot geſchoten: anders wiert niemant ghequetſet. Men heeft namaels bevonden/ een groote misſlach ghe weeſt te zijn: dat Spinula, in plaets van eerſt Steenbergen te bemachtighen/ niet recht op Bergen aenquam; ende ſich legerden dicht onder de Stadt: alwaer niet meer als drie Compagnyen inlagen. Dingsdach ſavonts quam de Colonel Famars met elf Compagnien van verſchepde Natien/ zijnde des voorighen daechs by Schenckeſchants te ſchepe gegaen: 't welck een groote ſpoet ende gheluck was. Soo uyt Zeelandt als uyt Hollant wiert overvloedich allerhande Ammunitie ende noodwendicheden ghe ſonden: ende om ſoo wel de Borgerye als het Guarniſoen des te meer t'encourageren tot wel te doen/ ſoo wiert gepubliceert vry Leger tot Bergen op Zoom; dat is/ dat gedurende dit beleegh/ geen verhande Acciſen of Impoſten ſouden werden betaelt/ van 't geene in de Stadt ſoude werden geconſumeert. Donderdagh quam de Colonel Hinderſon met veerthien Compagnien/ ſo Engelſche als Schotten, daer binnen. Ende om dat de Spaenſche logeerden op twee principale plaetſen/ 't een aen 't zuyden/ 't ander aen 't noorden van Bergen: ſoo wiert ock goet ghevonden dat de Colonels Hinderſon ende Famars deſe aen 't ſuyden/ die aen 't noorden daer tegen aen haer ſouden logeren; te weten Famars van de haven af tot aen de poorte van VVouw, ende Hinderſon van de poorte van VVouw af tot aen Kijck inde Pot: elck commanderende in zijn quartier abſolutelijck. Het Guarniſoen van alle kanten tot het getal van negen ende veertigh hyande Compagnien verſterckt zijnde/ wiert goet ghevonden een notabilen uyt val te doen met drie duyſent man te voet/ ende vier Cornets Paerden: om eenich quartier van de belegeraers in te nemen: eer ſy haer al te ſeer mochten hebben begraven. Ryhoven ſelf mede uyttreckende (Dyndach na middach) verſocht den Lieutenant Admirael Hautain, uyt liefde gekomen om het beleegh te ſien/ om in ſijn abſentie te commanderen; Hinderſon leyde d'advantguarde beſtaende in Engelſche ende Schoten/ la Caze de Franſchen/ maeckende 't voorſte van de Bataille/ Loqueren de bataille/ zijnde Nederlanders/ ende Famars de VValen: de vier Compagnyen peerden volghden/ om d'infanterye te ſuſtineren ende geſamentlijck te vechten. Om de Spaenſche t'amuſeren waeren een hoop jonghens op de Bidetten onder beleyt van eenige Ruyters de Antwerpſe poorte uytgereden. Ryhoven op een plaetſe/ den Bal genaemt/ gekomen ſijnde/ quam een Troup Spaenſche uyt/ die ghe repouſſeert wierden van de belegerde: die met een abanceerden ende eenige buytenſte noch wepnigh volmaeckte grabinghen over quamen. De Ritmeeſter du Mets ſo wel als zijn Lieutenant Brignon ſignaleerden haer/ aentreffende een troup Spaenſche Ruyterye die ſy deden wijcken/ gevanghen krijghende eenen Cornette; d'Infanterye ende andere Cabaillerye deden mede haer beſte/ repouſſerende/ dodende ende quetſende wat haer voor quam: maer de Spaenſche metter tijt ſterck op de been komende/ deden de belegeraers retireren/ van de welcke doodt bleef Capiteyn Sitton: ende gequetſet Alane Countes Luytenant Colonel ende de Courtijn, Bruce, Kilgrew, Capitains ende eenighe andere Officiers.

Saterdach quam een groote quantitept Schuppen/ Spaden/ Houtwelen/ Plancken/ Deelen/ Item ſes halve Canons ende een Mortier. De Spaenſche begoſten ock aen de Noortzijde de Haven te beſchieten: maer met wepnigh of geen voordeel.

Men heeft ock dien dach eenige wercken beſtredt/ buyten de Antwerpſche ende Steenberghſche Poorte/ om teghen de belegeraers aen te loopen/ ende in plaets van de ſenſijf alſoo wel offenſijf te gaen/ als de belegheraers. Meynekerck Capiteyn van de Canoniers wiert belaſt alle morghens te ſeven uren/ en 's namiddaeghs ten twee uren/ aen de Krijſch Raedt te refereren den ſtaet van d'Artillerie/ ſoo in de Stadt als in de Forten; Tot bewaringe van 't Lant van ter Toolen wiert aldaer gelept de Luytenant Admirael Hautain, met twaelf Compagnien; van wegen de Generaliteyt was binnen Bergen de Heer Baerſdorp, ende van wegen Zeelant de Heer van Campen, om op alles te helpen orde ſtellen; Met het wederkeeren van Baerſdorp wiert de Borgemeeſter Turck geſonden om te verſoecken dat aen munitie en gelt geen mangel mocht komen: Item dat de Spaenſchen de toevoer van Dijkes ende Victuaille ſo veel mogelijck mocht werden afgeſneden.

Son-

1622. Sondach wiert geordonneert een traverse om te bedecken de Brugge van de Antwerpsche poorte. Men stelde ook orders tegen het ommut verquisten en steelen van Kruyt en Loot/ Lonten: moetende alles gaen met kennis van de Majoors; Van weghen Zeelant quam ook de plaets besichtigen de Heer Mandemaker. Hoe wel wyn Leger ghepubliceert was binnen Bergen: soo wiert om reden daer na 't selve ghemodificeert/ alsoo dat alle Inwoonders van de Stadt mosten betaelen twintigh stuyvers van yeder Tonne Biers/ ende drie guldens twaelf stuyvers van yeder Orhooft Wijn: op dat de Stadt ook eenigh middel mocht hebben om te dragen haer Extraordinaris onkosten. De Krijsch-raedt wiert ook gereglcert: komende alle daghen by een ten huyse van den Gouverneur. 't Ghebedt wiert altijt in 't begin ghedaen deur den Auditeur/ dat Godt wilde hare Resolutie Segenen.

Aen David van Orleans, om zijn oude verdarenthept/ is gegheven het Superintendentschap over alle d'Ingenieurs/ als Tretoran, Claer, Rudt, by Voet, Dexter, Clercq, Omkees, Piro. Op het aenhouden van de Burgemeester Turck is van wegen haer Ho: Mo: den 27. in de Stadt gekomen de Heer van der Meer, Borgemeester van Haerlem: met last om van wegen haer Ho: Mo: met yemant weghen Zeelant in de belegeringh te residieren/ goede ordre helpen houden/ alles te dirigeeren/ ende menageeren tot meesten dienst van 't Landt/ ende heeft de presidentie ende directie/ als billick is/ in de Krijsch-raedt ghehadt: upt Zeelant quam eenighe daegen daer na de Heer Campe. Donderdach den 28. begosten de Spaensche te schieten van hare Batterie/ die sy hadden aen de Noort-zijde/ ende op den Raybergh: maer sonder merckelijcke schade: sy maeckten ook retrenchementen by den Rijsselbergh om te bedecken haere Amunitie waghens/ van Antwerpen komende/ tegen 't Canon van de Stadt. Orleans kreegh last vanden Prins om het groot Hoornwerck van binnen deur te snyden: ende de gardijn van dat werck/ strockende na de Wouwse Poort/ hooger te maecken: 'sanderendaegs wiert gheordineert ende bestect een Hoornwerck in 't Noorden van de Stadt voor het Bolwerck ghenaemt het Bagijne Punt: noch een ander om te bedecken het Bolwerck van de Steenbergsche Poorte/ hebbende twee vierhanten voor zijn punten.

In dese tijdt ende daghelijcks quamen daer binnen allerhande Materialen/ Sparren/ Deelen/ Plancken/ Balcken/ Palen/ Staecken/ Kruywaghens/ Snoeymessen/ Houtweels/ Schanskorven ronde ende vierhante/ voort meer Gheschut; onder andere twee Velt-stucken/ schietende ses pont Ysers/ ende vier andere stucken/ slangen genaemt/ schietende drie pont Ysers: voorts Kruyt/ Loodt/ Lonten ende alles wat bedacht konden worden om Menschen om den hals te brengen.

Den lesten July wiert ook besteedt een traverse om te bedecken de St. Iacobs Poort, met de twee Toornen daer in de Amunitie van Oorlogh was. In desen tijdt hielden de Spaensche haer quartieren aen elckander deur Linien ende Corps de Garden: ende lieten alle Huysen/ ende Schuyren te Burgvliet af breecken. Ook kreeghmen kontschap dat Spinula eerst den acht en twintighsten July was in 't Leger gekomen: ende dat de Spaensche twee duysent nieuwe Engelsche Soldaten gekregen hadden/ die te Borgerhout waepenen ontfingen/ van deselve quamen alrede Dijnsdag den 2. Augusti eenighe over-loopen/ desgelijcx quamen ook twee Italiaenen en twee Spanjaerts, wierden alle by den Provoost gebracht/ wel ghetracteert ende met een teer Paminck voort gheschonden. Den selven dach wiert ook besteet een halfmaen voor het Hoornwerck buyten d'Antwerpsche Poorte, rontom met Palissaden: ook wiert desgelijcx versterckt het vierkant of Quarre genaemt Kijck in de Pot: ook met een batterie en Canon: Item geordonneert een werck tusschen de Noortschans en de Stad/ zijnde een halve Maen/ en eenige traversen. Den 3. Augusti merckende dat de Spaensche sochten Meester van de Haven te worden/ twelck haer ook t'eene mael noodich was: (want een plaets daer men uyt ende in mach, niet wel te winnen is) heeft men begost de Crabbeschants/ tot defensie van de Havens: twee van de werck-lieden wierden deur 'tSpaens Kanon geschoten. 1622.

Tusschen den 4. ende 5. 'snachts begosten de Spaensche t' approchceren na 't Noorden van de Stadt/ de veel ende groothept van de wercken/ die ghedurighe fatigues/ ende aengroeyende kranckheden der Soldaten/ was oorsaecke dat men aen den Prince, noch by Emmerick leggende schichte den Borgemeester Turck om meer Volck ende twaelf halve Canons: Item te doen verbieden den toevoer van de Brabantsche Dorpen na 't Spaensche Leger: op alle 't welck/ soo veel mogelijck/ oordre is gestelt. In dese tijdt begost seer het oberloopen van de belegeraers: die onder pretext van Coorn of Gras te snijden/ stroo of Houdt te haelen/ Knollen of andere Vruchten te raepen/ haer self ontstalen. Den 6. Augusti quamen wel tachtentigh over/ ende verbolghens alle dagen min of meer. Het getal der kranche ende gequetste in de Stadt seer toenemende/ wiert goet ghevonden deselve (als sy deur den Doctor ende Chirurgijn gheoordeelt wierden in drie Maenden geen dienst te komen doen) te verschenden in de Gast-huysen van de naest-leggende steden: onder Conduite van een Chirurgijn of een van zijn kloeckste knechts/ ende van een Officier of Corporael van de Compagnie die daer de meeste ghequetste by hadde. De Magistraet van Bergen bekostighde het transport. De Stadt nu beslooten zijnde/ ende de Cavallerie geen sonderlinghe dienst meer konnende doen/ wiert geschreven aen den Prince, om Infanterie in haer plaets te senden.

Den 8. 's nachts liepen de Spaensche een linie van den Raybergh af/ deursnijdende den Heere wech na 'tOosten; om bedeckt te komen in 't Bos/ ende om/ elckanderen te beter te secunderen/ 't selve verseckerende met een quarre of Corps de Garde: 's morghens wiert upt de Stadt soo dapper daer op geschooten/ dat sy haer werck wederom quiteerden/ tot 'snachts.

De Spaensche soo langh soo meer siende dat al haer werck seer traegh ende zwaer viel/ om datter alle daegen secours ende ververschinge quam/ deden haer meeste blijt om de haven of te bemachtigen of t'incommoderen. Maer hoe deselve meer moeyte daerom deden/ hoe de belegerde wackerder/ en sterckerhaer daer tegen stelden: onder andere wiert den 10. besteedt te maecken de vergrootinge van een Corps de Garde van 't Fort in 't Noorden van de Haven: te weten dattet langh soude zijn vier Plancken, ende breedt twee: om een gheheele Compagnie daer in te logeren: ghedurich gingen ende quamen de Scherpen om aen te brengen Sparren/ Deelen/ Balken ende andere Krijschmaterialen/ zijnde ongheloofelijk in wat quantiteyt 't selve wiert gheconsumeert. Dagelijcx gheschieden Schermutseringen/ om dat d'Approchen aen elckander quamen. Maer sulcx langhsaem gaende; soo toonden de Spaensche den elleften 's nachts mine om met twee duysent Man Kijck in de Pot t'overvallen/ om van daer als dan hare Approchen t'avanceren/ ende te koomen logheeren op den Conijnenbergh: zijnde een heuvel in het Moras in 't Noorden. Dit maeckten eerst een generael Alarm in de stadt: maer als men de ware beschapenheyt vernam/ ende dattet een valschen Alarm was/ soo retireerde elck.

Den 12. 'smorghens wiert men ghewaer dat de Spaensche 'snachts wel dertigh treden waren geavanceert na de Krabbeschans; om dat te steuyten zijn in 't Hoorenwerck buyten de steen-berger Poorte gebracht eenighe stucken Gheschut. Ende alsoo het Menschevleys de beste Fortificatie geeft, soo wierden de belegerde den 13. deur den Borghemeester Turck, weder gheloomen van den Prince, schrijvende upt Embrich, versecheert van noch twee duysent Man te sullen binnen krijghen: behalven allerhande behoufters die alle getyden in quamen. Dagelijcx wiert besichtinghe gedaen/ deur d'aensienlijckste Officieren, hoe het stont met de wercken: ende tot verbeteringh van de stadt/

gelijck

1622. gelijck tot hinderingh van der Spaenſche, alle goede ordere geſtelt. Ende alſoo oock eenige onbehoorlijcke ſtoppering in 't geit was ingeſloopen; ſoo is ſulcx deur den Krijchraedt den 15. ſijn publicatie ghereformeert: ende de Munt herſtelt op ſijne valuatie / tot welcken eynde alle Capitains wierden in den Krijchraedt Beeedight. Dergelijcke ordre ſtelden oock die van de Magiſtraet onder de Borgerye.

Dien ſelven nacht togen de belegerde uyt omtrent hondert treden buyten de Gracht van't groot Hoornwerck buyten de Antwerpſe Poorte na 't zuyden / inneminde een verheven plaets / deſelve reliefferende in ſorme van een halve Maen: niet ſoo ſeer om het Hoornwerck te bedecken / als om de Spaenſche op te houden en haer approchen te beletten. De Colonel Hinderſon lepde daer in weertigh man: met ordre aen de Majoors om deſelve wel te ſecunderen in geval van attaque / gelijck geſchiede den volgenden nacht: als wanneer omtrent 11. uren de belegeraers met allerhande Natien / Walen, Italianen, Engelſche, Spaenſche ende Nederlanders tot dyie verſcheyden tijden deſelve hebe beſtormen. Het geroep van tue, tue: Mata, Mata: Kil, Kil: val aen, val aen: was groot ende gedurich; de veertich Soldaten in de halve maen hielden haer ſtil tot dat de Spaenſche ſeer na by waren: doen gaven ſy dapper vier / ende wierden deur de twee Meralen Slangen uyt het Hoornwerck, ſoo geſecundeert / dat de Spaenſche weerden; ende na een weynigh tijdt / gerenforceert zijnde / vielen ſoo ſterck aen / dat de belegerde wat retireerden / doch oock verſterckt zijnde / bleven aen ende jaegſden de Spaenſche weder uyt het werck / deſelve verfolgende tot aen het bergsken; daer na weder keerende in haer werck / wierden terſtont noch eens van de Spaenſche aengetaſt: alwaer hardt aen hardt langhe tijdt gevochten wiert. De Colonel Hinderſon was niet te weden ſelf in perſoon ſich in deſe halve maen te binden: maer om te meer courage ende goet exempel te geven / hielt ſich voor aen op het Parapet van't half maentje: tot dat voor een muſquet kogel het been van zijn Dye ſtucken geſchooten / ende hy ſwaer gewondt ter aerden gevworpen wiert; leggende / ende gheroepen voyende / onſen Colonel is doot, ſo ſwach hy manneliijck: ick ben niet doot, ſchiet, ſchiet, en avanceert hardtich. De Colonel Famars ſchickten oock noch eenige Walen, Franſche ende Nederlanders om hem te ſecunderen; dit gevecht duerde wel een uer: Endtlijck de Spaenſche te ſterck zijnde / logeerden op beyde zijden van het Parapet / ſoo dat de belegerde haer wat retireerende / maeckten een nieuwe affſnijdinge: Ende alſoo lagen beyde partyen ſeer dicht aen malkanderen. 't Getal der dooden ende ghequeſten van de belegerde was omtrent veertich. Capitepn Kerry wiert ſwaerlijck gequeſt / doch geneſen. Colonel Hinderſon liet ſigh terſtont na de queſture afdragen / ende voor Raet van de Medicijns na den Hage voeren: allwaer hy korts daer na geſtorven ende met het heerlijck ſpmb: van Pulchrumque mori Succurrit in armis, boven zijn blaſoen geſteit / begraven ende ſeer beklaeght is. Deſe attacques duyden in alles wel van elleff uyren's nachts tot dyie uyren 's morgens. De Spaenſche Meeſter van de Parapet blijvende / ſmeten d'aerde al voor haer werck over de Parapet, ende begroeven alſoo verſcheyden van de doode lichamen. Sy wercktten ſeer / ende liepen twee linien / endighende op de face van de halve Maen der belegerde / ſoo na 't oosten als na 't weſten / om onder ſalvo van die twee vleugels voor haer Muſquetaden t'incommoderen de belegerde. In deſe ſtaet bleven de ſaecken twee a dyie dagen: gedurende welcke de Raedt van Staet dede herroepen alle Sauvegarden gegeven aen Meulens ten platten lande omtrent Antwerpen ende Mechelen: de Spaenſche om haer voorder te verſterckeren / lieten Forten maken een te Put, een te Hoogerheyde, een te Kalmpthout. Den 19. wiert aen de zuyt zijde Treves gemaeckt / om de dooden in de laetſte ſchermutſelen gebleven te begraven: maer alſo men bermerckte dat ondertuſſchen de Spaenſche ghedurich ſterck wercktten / ende tot boven op haer Borſtweringen gingen ſtaen / om de wercken van de belegerde te beſichtigen: tegens d'ordre ende coſtume buyten 1622. ordinaris / ſoo dede men weder haer op ſchieten: ſoo dat de meeſte dooden lichamen meeſten patientie namen / ende wierden eerſt na ghedane belegeringh begraven. Dien dach verſtont men dat de Spaenſche wel by de tachtigh harren ſoo met hoeden als gequeſten hadden laten na Antwerpen gaen.

Den 20. quam Walsdorf Capitepn van twee honderd Switſers in de Stadt: gelijck oock korts te voor waren ingekomen de Compagnien van Capitepn Bevry ende Seroos-Kercke: de volgende nacht deden de Spaenſche weder een ſterck ſeval op de nieuwe halve Maen / onder haer ſelfs ooge voorgan / ſtrecckende na de Worwſe poorte: duerende 't gevecht wel tot dyie uren 'smorgens: weſende met piecken ende rapieren; men worp oock wel beertſch Handgranaten onder de Spaenſche: ende zijn deſe maal niet voorwaer gebleven als de voorgaende; ebenwel minder ongheſeyt: Walsdorf de wacht hebbende met d'Engelſche ende Schoten heeft zijn debvoir ſeer wel gedaen.

Dese de reſidentie der Heeren van der Meer ende Campen van wegen de Generaliteyt in de belegering / is hier voor geſeyt: tot meerder voorſorge van allen is in deſe tijt oock in de Stadt gekomen / de Heer Huygens, Raedt van Staete. Huygens.

Alſoo de Spaenſche ſoo groote blijs bedren om de gemelde halve maen / ſoo iſt gheſlaeft de gracht te diepen / ende meer ruym breedt ende paliſſaden te herſtellen de twee vleughels op de twee ingangen uyt het Hoornwerck buyten d'Antwerpſche poorte.

Ende alſoo ſy oock ſedert eenige dagen ſeer gecanbert waren aen 't quartier van Famars, ende alwaer opgheworpen hadden een halve maen onder ſalvo van eenige uytgeſonden Corps de Garden, ſo bont men goet dan te gemaeckt te gaen ende een linie op te werpen / van twee a dyie hondert treden: bedeckende het ghehaet quartier van Famars, afgetrocken van het meeras af / tot aen d'eerſte quarré van 't quartier van den Heere van Loqueren, zijnde meeſt haerdich / maeckte men noch aen de haet van de ſelve een halve maen: item men ſapperden noch na de Spaenſche toe / ende men maeckten dyie tirailles aen beyde zijden van de halve Maen; ſoo dicht aen de Spaenſche, datmen elckander met de piecken konde bereycken / ende alwaer heeft men de belegeraers ſes weken langh opgehouden: tot dat ſy het beleegh quyteerden.

Deſen dach zijn noch daer binnen gekomen de Compagnien van de Lantgraef, van Graef Albert van Naſſauw, van Capitepns de Vries, Middachten, Race, Brienen, Caſtilejo, Hume: van wegen de Raedt van Staten quam noch daer binnen de Heer Teylingh. Teyling.

In deſe tijt hebe de Prince de Compagnyen van Broecem en vander Wel uyt Bergen gaen na Breda; van Os Luytenant van heuber Wel nam feſtich Ruyters van beyde de Compagnyen / reet uyt Bergen langs de ſtraet aen geen zijde Borgvliet, om te ſlaen de Compagnye die de Spaenſche hebben waerdt houden tot Schaille houwe: doe niet tegenſtaende afgeweerden na Put, logeerden in een ballep op de Heyde: om pets t'attrapperen van een Conboy: feſtien Ruyters ginghen om kondtſchap van't Conboy uyt: deſe 't ſelve bernemende honden / als zijnde nacht / de ballep niet weder vonden / ende verdwaelende doe een ver gaens van deſelve; d'ander ſtrudse het ſpoor van paerden / meenden rontom beſet te zijn: ende de dach naderende ende niet hebbende langer blijven / ſchieten twee voor uyt om het hert t'ontdecken; vindende twee van de verdwaelde / die verklaerden doese hadden ſien paſſeeren eenighe wagghens met Paſſagiers: ende dat een conboy van acht Cornetten bolghde: om niet ſonder beurt te gaen / honden goet doen negheen Ruyters d'Arrieregarde aen te taſten: van deſelve wierden vijf gevangen gekreghen / de vier tijdinge aen de ander brengende vielen te ſamen met ſulcken reſolutie de Spaenſche wederom aen / dat ſy haer vijf Ruyters verloſten / ende noch thuntich van Spaenſche met wapens en paerden gevangen namen / en reden ſonder affitten van Capelle tot Breda, ſonder een man vande harige verlooren of gequeſt te hebben.

In

1622. Inde placts ende in 't quartier van den Colonel Hinderſon is geſuccedeert de Colonel Morgan: die met ſijn Compagnye ghelijck oock met die van Capiteyn Conway, Clerc, Hyat, Schot, de Glauds in deſen tijdt daer binnen quam / daer na oock de Compagnien van den Rhijngraef, van de Eſpalingues, van Ian Engels, ende van Both. 1622.

Om den Spaenſchen de belegheringh te ſwaerder te maken / deden haer Ho: Mog: de Licenten ſluyten op Vlaenderen ende Brabandt: en op Calis lieten ſy ſtellen dubbelt of Vyants Licente.

Ondertuſſchen is ſoo binnen als buyten Bergen niet gevviert: maer ſchieten / graven / mineren / ſapperen was de dagelijckſe oeffeningh: op de halve maen buyten het groot Hoornwerck, aen de zuyt zijde wiert ſoo dapper geſchooten dat openingh gheroeckt was om aſſaut te doen: ende de belegerde moſten haer in een nedrigh retrenchement verbergen: niettemin dorſten de Spaenſche niet aenvallen: om de muſquetten die ghedurich hagelden: maer aen de Noortzijde dede Spinula een ſterckte attacque met drie duyſent uytgheleſene Soldaten: dit was den 29. 's avonts; ſeuckomende eerſt ſtillekens / ſonder Trommelſlach: zijnde omtrent tuſſchen ſeven en acht ure / wanneer de wacht verandert wiert: ſoo vont men geraden beyde de Troupen / ſoo wel die van de wacht als die op de wacht ginck hy der handt te houden. De Spaenſche zijn na een hart ghevecht door groot ghevvelt ghekomen in de halve mane buyten de groote linie. De Nederlanders hadden de wacht inde halve mane: die de Spaenſche ſeer wel ontfingen: doch door de groote menichte zijn gedwonghen te retireren; ende maeckten plaetſe aen de Spaenſche: maer door de Franſchen ende Walen / ende de Compagnye van Morgan geſuſtineert / vochten ſoo langh / dat ſy de Spaenſche daer weder uyt joegen / maer alſoo ſy wechtans buyten ende een weynigh ter zijden de halve mane haer meenden te logeeren: ſoo hebben ſy met Granaden ende Peck-kranſſen haer doen van daer deſlogeren ende retireren na haer retrenchementen: deſe ſcharmutſeringe duerde by na de geheele nacht: 's morgens ſagh men het velt hier en daer beſaept met doode Lichamen / Corcelletten / Bandaſſen ende andere wapenen. Men ſepde datter wel ſeſtien Capiteyns vande Spaenſche waren ghebleven / van de belegerde bleef doodt de Luytenant van Loqueren, ende een Sergiant van Famars, met achtien ſoldaten: ende omtrent gelijcke veel gequetſt. Vier gevangene Spaenſche wierden ſcherp in den Krijſchraet ghexamineert ende ondervraecht: waer d'intentie van Spinula mocht zijn / de Stadt t'attacqueren: aen de zijde van de Haven langhs het verdroncken land / of wel door het hooge ende drooge landt. Alle antwoordende / dat ſeckerlijck hy het ooge hadde op het Moeras of verdroncken landt: ende dat zijn principale approchen ſouden gaen om de Haven te winnen.

Vorſt Chriſtiaen en Mansvelt in aentocht. In 't leſte van de maent wierden die van binnen geencourageert door tijdinge van dat Vorſt Chriſtiaen en Mansvelt in aentocht waren: hoewel eenighe dagen te voor de belegeraers / als verwijtende / den belegerden toeriepen / dat ſy van Mansvelt niet te verwachten hadden, dat hy ſigh in dienſt van Vranckrijck geengageert hadde, &c.

De Koningh van Bemen, als gheſept is / door perſuaſie van Koningh Iacob, die tot dien eynde expreſſelijck in de Palts hadde ghevonden den Baron Ciceſtre, den gemelden Mansvelt ghedimitteert hebbende: ſoo is hy van wegen haer Ho: Mog: door Golſteyn verſocht ende bevvoghen om een Kupertocht te doen aen deſen Staet. Hy nam het aen: doch de ſwaerigheyt was / om door te gheraecken. Tot dien eynde het Voſſevel aen den Leeuwenhuydt hechtende / heeft hy ſoo aen Tilly als aen de Franſche getoont: als of hy nu by ſijnde van hoochſtgemelten Koningh, ten dienſte was van den meeſtbiedende. Tilly oock voorhebbende de voordere conqueſt in de Palts / liet aen Mansvelt (willende retireren) een gouden Bruyn / als men ſept. De Koningh in Vranckrijck was geengageert in den oorloch met die van de Religie / Rochelle, Nimes, Montpilliers ende Montauban. d'Eertshertogin liet Mansvelt oock tenteeren: maer hebbende alrede getracteert met Golſteyn; ſoo lupſterden hy wel nae Tractaten: doch ondertuſſchen avanceerde hy ſijne marche. Hebbende dan den Koningh van Bemen begeleydet tot Sedan: zijn hy ende Vorſt Chriſtiaen ghemarcheert van Sedan af langhs de Frontieren van Vranckrijck, laetende Mazieres op de rechterhandt: van Mazieres op Yrſon, op Capelle in Tiraſſche: op Aveſnes voor by Marimont, Chimay, Beaumont, Mabuge: by Mabuge lagen twaelf Compagnyen Boeren / die met ſchieten van verre Mansvelts Troupen ſochten te beſchadigen / maer ſy wierden ten deele geſlagen / ten deele gejaeght in een Boſch. Veel Dorpen wierden in brant geſteecken / Mabuge was wel beſet met Krijſchvolck; daer wierden in paſſant eenige ſcheuten opgedaen / ende de Voorſtadt verbrant.

Op den 27. Auguſty / trock Mansvelt by Marpont over de Sambre, ende den 28. op de Abdye de bonne Eſperance: daer hy ſes Dorpen liet aen brant ſteecken / om dat de Boeren in wapenen waren: van daer trock hy op Chapelle, op den grooten wegh na Namen, laetende Bints op de ſlincker / ende Fontaine op de rechter handt / waer heenen veel Huyſluyden gevlucht waren. Over al was het volck voor deſe ongenoode gaſten verbaert / ende gevlucht: latende aen de Mansveltſche den honger en de leeghe huyſen ende Schuyren / ſoo dat ſy haer noch al met Boom ende Aerdtvruchten behelpen moeſten: voor den dorſt met ſchoon water. Aen Mansvelts hof ſelf ſachmen geen brood in acht daghen: ende onder de Soldaten noch weyniger. Van Bints en Fontaine is het Legher op Fleru ghetrocken / daer het des 's nachts ruſte: men ſept dat de Graef van Mansvelt van advijs was ſich albaer te begraven: maer Hertog Chriſtiaen vont het niet goet.

Den 29. 's morgens / deden ſy haer Hey voor eenen moeyelijcken wegh marcheren / ſoo dattet eenen langen tijdt aenliep eer ſy op 't blacke velt quamen: eenige wierden met twintigh paerden voor uyt ghecommandeert om het velt te ontdecken / en achter een hoochte omrijdende / ſaghen ſy het Hey van Don Gonçalo de Cordua in volle battalie ſtaen / hebbende een Boſſchagie aen de rechter haut / en voor een hooghte / zijnde een ſeer avantagieuſe plaetſe. Als de voor uyt ghecommandeerde ſulx aen Mansvelt en Vorſt Chriſtiaen hooſchapten / ſoo ſtelden ſy haer volck aldus in bataillie:

Het Regiment van den Graef van Styrum te peerdt hadde de Hindertocht. Het Regiment vanden Hartogh van Saxen Weymer ſoude de andere ſecunderen. 't Regiment van den Colonel Streuf paſte op de Regimenten van den Graef van Styrum te voet / ende de Overſte Golſteyn.

De Overſte Kerpeſon Generael over het Geſchut / wiert in 't midden geſtelt. Het Regiment van de Graef van Leeuwenſteyn, en 't Regiment van den Rijngraef, ende van Ortenburgh paſten op de Regimenten van M. de la Roſe, ende op 't Regiment van Saxen, dat van den Overſten Limbach gevoert wiert. Het Regiment van den Hertogh Chriſtiaen te voet / ſloot de rechter zijde van het Regiment van Saxen. Het groot Regiment van Hartog Chriſtiaen te peerde / hadde de voortocht / ſloeg door en weder door den brant.

Don Gonſalo de Cordua hadde zijn Bataille alſo geſtelt: Aen beyde zijden brocht hy het Geſchut / ende de bagagie elck met een Regiment bewaert.

De Voortocht waeren Spanjaerden, en Walen te paert: aen haer ſlincker zijde ſtont de rechte Vleugel van de Bataille. De Hindertocht waren Italianen en Bourgoignons, inden ſlincker Vleughel. Om het Voetvolck by een te houden / en te ſecunderen / ſtonden drie Regimenten Kupters van Coſacquen en Spanjaerden achter de Bataille. In het Corpus van de groote Bataille van Don Cordua, waren eenige wagens gheſet van vooren / die meer ſchade dan voordeel deden / door het ſchieten van ſijner Vyanden geſchut / en hy konde op zijnen Vyant niet ſchieten. Als men ſoo tegens malkanderen ſtont / wiert men gewaer dat Cordua niet ſterck van Kupertye was: de Grabe van

Mansvelt

1622. Mansvelt ende Hertogh Christiaen brochten eerst het voetvolck dicht by den wandt / met vermaninghe een yeder tot den strijdt aencouragerende. 't Veldtgeschrey ginck aen / doen opende Golsteyn en la Roose haer gelederen / om dat de Oberste Karpenson met het Geschut spelen soude / 'twelck voorsichtelijck aengeleyt wierdt / als hy ock dede: daer op zijn de soldaten met gemeenderhandt toe-geset / tot in den wandt / ende wierdt aen beyde zijden vromelijck en langen tijdt gevochten. 1622.

Terwijl men aen d'een zijde doende was / heeft de Graef van Styrum des wants voor-tocht tusschen de Ruyterey / d'Abantguarde / en de Bataille aen-gegrepen / ende bequam het Geschut; daer op secundeerde de Hertogh van Saxen Weymar, ende sijn broeder / alsoo dat de voortocht van Cordua meest verstroyt wierdt; de Bagagie en 't Geschut was verovert / de Ruyterye van den wandt was in de vlucht: de Graef van Styrum wierdt in de handt ghequetst. De broeder van Saxen Weymar werdt doodt geschoten.

Daer en tusschen wierter ock dapper aen de rechter zijde gevochten / ende men chargeerde dickwils op den wandt / en die weder op de Mansveltsche. Hertogh Christiaen vol van couragie / met een blaeuwe pluym op den hoedt / en met op-gestrecksten armen / viel in forme van een halve Circkel / in de achter-tocht / soo dapper sijn wandt besingelende / dat die niet wilden doodt geslagen zijn / haer op de vlucht begaven / behalven het Regiment van den Baron Doczy, dien zijn Ruyters by-bleven / ende vochten met couragie; maer als de Oberste geschoten was / bloden de andere.

Ondertusschen vielen die van des wandts Abantguarde met gewelt op des Graefs van Styrums volck / en bequamen haer Geschut weder / dat sy verlooren hadden.

Daer na ginck Hertogh Christiaen, terwijle dat de Graef van Mansveldt aen d'andere zijde het volck kloeckmoedigh aenboerde / met sijn gantsche macht en volle vocht / op het herte van den wandt / ende dat voor aen: in 't welck kloeckmoedelijck doende / sy dichte by de slincker-handt / langhs den arm heen / met een gheweert Loodt of Draet-roghel geschoten wierdt: alsoo dat alles dat daer ontrent was / leelijck wech ghescheurt / en gequerst wiert. Hy wiert van twee Oberste uyt de Troupen ghelepdet / ende men vocht na die tijdt niet meer soo dapper / het regende ock deurgaens.

De Graef van Ottenburgh queet hem ock wel / ende stiet aen d'andere zijde met sijn Ruyterie midden onder een Regiment van den wandt / alwaer hy ghevangen wierdt; door dese furieuse chargie was het voet-volck ock soo veel gheadvanceert / dat de Bataille van Cordua haer voordeel most verlaten / wijckende achter den heuvel / veel dooden ende veel Trommels na-latende / jae t'eenemael op de vlucht begevende.

Als het Bruynswijckse voetvolck soo geluckelijck gevochten hadde / versocht het aen de Mansveltsche Ruyterye (vijftien hondert sterck zijnde) dat sy een chargie met hen doen / of ten minsten simuleren souden / dat sy vechten wilden: dan meninge zijnde het gantsche Leger van Cordua in 't zandt te leggen; maer sy thoonden onwilligheyt / zijnde in langen tijdt niet betaelt; ende sy sagen openingh om te konnen voort in Hollant gheraken / ende Mansvelt om die reden / wierdt genootsaeckt het volck met mis-contentement te doen retireren. Ende de Spaensche socht ten ock haren wandt een Gouden brugghe te maecken.

Het treffen hadde seven uyren gheduyrt / so dat alle de chargien die daer en tusschen geschiet zijn / niet particulierlijck sal schrijven, maer sal ghenoech zijn: dat een gematteert / afgeslooft / ja by naest uyt-gehongert Leger / dat nu thien weecken onder den blaeuwen Hemel ghemarcheert hadde / midden in de Hontsdagen / midden in 's wants landt / sijn partye / die in sijn voordeel lach / met vers volck versien / so trof: dat hy hem plaets maken most; doch 't was een bloedige victorie / want Mansvelt wel soo veel volcx verloozen heeft als Don Cordua.

Als nu het Mansveltsche Leger twee uyren langh gemarcheert hadde / reedt de Quartier-meester voor uyt / ende wiert strackts aen de slincker zijde gewaer / datter by gissinge ses of seven hondert Boeren lagen / in een vierkant Hoeken / meenende het marcherende Leger den pas af te snijden: doen staecken de Trompetten weder alarm / en eenige troupen omtingelde dit kamp-jen / settende met volle remminge over de Thuynen / en sloegense meest al doodt / behalven de principaelste die ghevanghen wierden / de rest wierdt van de Ruyters jongers gemassacreert / en uyt geschudtet.

Dese laetste actie ghespeelt zijnde / heeft het gantsche Leger voorby Wals-Waveren dien dagh gemarcheert / ende daer ontrent in die ghewesten / wel moede en mat zijnde / sich gerefrescheert / alsoo de peerden niet langer gaen konden.

's Morgens is het gantsche heyr weder aen het marcheren getrocken / genoeghsaem met disorder: alsoo de Ruyters stijf aen reden / en 't voetvolck niet wel volgen konde / verlieten het Geschut / meest al het hals-geweer af-werpende / om by de Ruyters te blijven om te beter by haer beschermt te worden / dan by Troupen alleen door wanden Lant te marcheren; en zijn so met malkanderen / langs Tienen, Hasselt, op Postel, alwaer aen Vorst Christiaen dat bedroven ghedeelte des Arms afgeset wierdt / en soo voorts op den tweeden September aen de Langestraet gearriveert: alwaer sy van de Statische Ruyteren ghesecondeert / en beschut zijn geweest / tot dat sy haer t'eenemael verschanst hadden.

Doen hebben de Generael Mansvelt, ende Hertogh Christiaen eerst de vijftien hondert Ruyters laten voorgaen / die niet by Fleru hadden willen vechten; daer na alle de geene die gelicentieert wilden zijn / pas verleent / en daer zijnder duysenden door Hollandt, wel ghetracteert / te scheep na haer Vaderlandt gerepst; eenige met grooten beupt / en eenighe die niet veel hadden / ebenwel geassisteert zijnde na behooren; die bleven / wierden in haren dienst gehouden / en van nieuws gearmeert.

In desen slagh is de Oberste Christoffel van Mengelsheym seer gewont en gevangen / de Vorst Frederick van Weymer, ende eenen Graef van Ortenbergh, behalven eenighe Bevelhebbers zijnder ghebleven.

Van de Spaensche bleef Don Francisco de Guevara, Maistre del Campo, en vijf van sijn Capiteyns; ock de Vis de Mary, ende de Graef van Doczy, met veel Officiers.

De Fuggersе en Ysenburgse Regimenten / hebben sonderling veel uytgestaen. De Graef van Ysenburgh is op de borst niet penetrerende / geschoten / maer twee van sijn Capiteyns zijn doot gebleven. Men kan niet weten / hoe veel datter aen weder-zijden gebleven zijn / alsoo in beyde zijden gheen perfecte ordre gehouden is: op de plaets zijn drie duysent man / met drie duysent peerden blijven leggen / langhe tijdt onbegraven / meest alle in 't hooft gheschouwen / weynigh gheschoten. Cordua heeft seven Cornetten en een Vaendel van de Mansveltsche bekomen / ende de Eertz-Hertoginne gepresenteert.

De ghequetste zijn in de be-nabuyrige Steden / sonder onderscheyt / in de Gasthuysen ghebracht; ende die gheneesen zijn met een teer-penningh / uyt last van de Eertz-Hertoginne betrocken.

De Generael Mansvelt, ende Hertogh Christiaen, bevonden dat sy sedert sy van Koninck Frederick binnen Sedan gheschepden zijn / vier duysent man naergelaten hadden / die eens deels in Vranckrijck, Henegouw, Wals-Brabandtsche, ende de Luyckse Steden haer afghesondert / eens deels in den slagh ghebleven zijn: maer nae dat sy een wijle haer in de Langhestraet ververst hadden / zijnder vele Troupen / die men meende gebleven te zijn / daer gearriveert / ende voorts daer naer meer ende meer / als ock eenige de Maes af / geen wandt onder wege rescontrerende. De Krijghsverstandige voorderen dat Don Cordua inde vlucht gheslagen wierdt / gheschiede meest door drie fauten die hy of de sijne bedreven: eerstelijck was haer Geschut te hoogh op de heuvelen gheselt / alsoo dat het overschoot.

De tweede faute was / dat de rechter vleugel van de Bataille, om de voortocht en het Geschut te secunderen / stont t'eenemael aen de slincker zijde / en konde de voortocht geen secours doen / of sy most hen van de Bataille affonderen met groot perijckel / als ock gheschiede.

De derde faute was in de Hindertocht / of de Arrier-

1622. garde/ die hem te dicht onder het Corpus van de groote Bataille gevoeght hadde/ ende met schade hem openen most/ om het Geschut en de Bagagie te beschermen/ als gheschiede doen de Vorst Christiaen daer op viel.

In dese Bataille heeft sich Graef Harman Otta van Styrum, Luytenant Generael van de Cavallerye, seer wel gehouden/ ende een quetsuyre in de handt gheleghen/ welcke haest weder ghenesen was.

Het is wel noteerens weerdigh/ dat de Generael Mansvelt, ende Vorst Christiaen, met een Legher van ontrent twintich duysent man, gemarcheert hebben in elf dagen tijdts wel negen en vijftigh duytsche mijlen. Behalven dat dit groote repsen zijn voor een Leger/ so is dit des te wonderlijcker/ dat dit Leger in die elf dagen driemael met sijne wpanden heeft ghevochten.

Men heeft in Brabant en Vlaenderen getriumpheert over de victorye die de Spaensche in de boven verhaelde slachtinge bevochten hadden: Ja selfs in Hispagnien, binnen Madril, ende elders.

Het is wel noteerens weerdigh/ dat in desen slagh van Florou oft Gembloux, wel soo veel menschen beyder zijdts gebleven zijn/ als in de slachtinge voor Prage, daer mede het geheele Koninckrijck van Bohemen *cum appendicibus*, verlooren is/ maer met desen slagh is niet eenen voet landts ghewonnen noch verlooren.

De Mansveltsche Armée nu aengekomen zijnde/ soo gaf sulcx couragie aen beyde zijden: want in de Stadt hadde men oorsaeche daer over verblijdt te zijn; ende nochtans wiert den belegeraers ingebeeldet dat Cordua voordeel over de Mansveltsche had bekomen; zijnde wel waer dat verscheyden Geschut/ veel wapenen ende bagagie/ dooden/ ende gequetste/ waren achter gebleven; so datmen alhier de troupen wpthans op een nieuw most bewapenen/ ghelijcket dan in soodanighe marche deur wpandt landt niet anders konde zijn; derhalven de belegeraers den tweeden September seer yverden/ ende Canonneerden: werdende te Brussel oock eenige van de Mansveltsche Vaendels ende Cornetten, ten triumphe op gehangen. Maer het bleeck nochtans dat het principael lichaem van 't Leger was deur geraeckt: daerom den derden September ende met meerder fundament/ in de Stadt het Canon 's avonts driemael wierdt los geschoten rondtom op de wallen van de Stadt ende in de Forten: Mansvelt nu zijnde in persoon tot Breda.

De belegerde werdende alle dagen met overvloet van ammunitie/ materialen/ volck/ ende allerhande ververschinge voorsien/ begosten nu so stout te worden/ dat sy also wel der Spaensche, als de Spaensche haer wercken te beschringen/ onderstonden. Den vierden hebben sy een nieuw half Maene die de Spaensche aen de Noort-zijde na de wercken van de Stadt ghemaeckt hadden/ aengetast ende ingevallen/ verjagende/ schreurende/ bedervende/ ende met haer nemende wat sy konden: 's avonts attaqueerden de Spaensche aen de Noort-zijde de half Maen van de belegherde tot viermael toe/ maer sonder succes: van de belegerde bleven twee doodt/ ende vijf oft vier gequetst; van de Spaensche saghmen wel ontrent dertich doode lichaemen in 't veldt leggen: van weghen Zeelant quam de Heer Tenijs, gecommitteert/ om den Heer Campe af te lossen. In desen tijt hebben de Spaensche wat gheexeculeert/ afloopende met haer retrenchement aen de zijde van 't moras, na de Crabbeschans: ende sy hebben haer Canon meest geplant na de Heyde/ als duchtende dat het Staetsche Leger met het Mansveltsche geconjungeert/ haer van achter mocht komen aen tasten. Maer Prins Maurits heeft sich daer mede niet gehaest/ als siende ende wetende datmen upt de Stadt de Spaenschen genoegh te doen gaf/ dagelijcx den selven met schieten/ sapperen/ mineren/ approcheren/ upt vallen/ en anderssints meer af breuck doende/ als sy aen de Stadt: immers bemerckende dat de Spaensche niet een voet aerde konden gewinnen/ maer veel eer pets verliesende; 't is waer dat endtlijck Oostende verlozen wiert/ hoewel ooch dagelijcx komende verberst worden: maer Oostende lach rontom in wpanden Landt: en nochtans duyrde de belegheringh acht en dertich maenden; ende gaf aen de Staten de gheleghenheyt om te nemen de Steden Rijnberck, Grave, Sluys, ende Aerdenborgh, met de Forten van Ysendijcke ende Cadsant.

Tenijs.

Bergen op Zoom ter contrarie lach dese Staet aen ende in 't hart/ daer aen Hollandt ende Zeelandt so veel gheleghen was/ dat sy haer laetste stuyver daer aen souden hangen. Anderssints was Cordua nu so wel by den Marquis Spinula, als Mansvelt by Prins Maurits gekomen/ so dat van beyden de partye wederom gewichsaem egael/ of wel sterker aen der Spaenscher zijde was. Maer het voordeel dat de beleger den hadden/ was dat sy niet als een Centrum of middelpunct/ immers een kleyn circkel hadden te bewaren: de belegeraers ter contrarie eene circumferentie/ wel tienmael grooter; waer by quam dat de Staetsche/ als meester te water/ ende gedurich volck in schepen houdende/ dan hier dan daer alarm gaven; oock konden de belegeraers niet wesen geaccommodeert van logement gelijck men in de stadt was. Also dat dagelijcx meer ende meer des wpandts wercken besprongen/ geflecht/ haer Fascijnen, Schanskorven, Kruywagens ende andere materialen verbrant/ verstheurt/ ende bedorven wierden.

De Spaensche hebben den 11. d'eerste mael geschoten van haer groote Batterie in 't Bosch nae 't Zuyden recht tegen over het groot Hoornwerck: om te demonteeren of doen swijgen de Batterie van de Stadt op het Bolwerck by de Wousche poorte: van de welcke men sijn Approchen dapper belettede: de belegeraers trocken oock een Linie aen de Zuydt-zijde/ upt het Bosch deur de Heere-wegh om aen Kijck-inde-Pot te naerderen nae 't Westen. Die van binnen vreesende dat de Spaensche nu door Cordua versterckt/ wel mochten Kijck-inde-Pot met assault aentasten/ hebben weder 'tselfde Cuirassiers ontboden van Breda.

Den 12. hebben de belegerde weder een upval gedaen aen de Noortzijde/ vallende inde Spaensche Trenchee/ de selve verjagende/ ende slechtende haer wercken/ en de Galerie met aerde bullende. De Spaensche verloren daer wel 40. de belegerde een, en eenige gequetst: onder andere de Colonel Famars wierdt in sijn arm deur een stuck van een Granaet wat beschadigt. Den volgenden dagh sach men dat de Spaensche dien nacht hadden seer gewerckt/ eenighsints geavanceert aen de Noort-zijde/ doch meest haer wercken verdickt ende versterckt.

Den 14. dede Colonel Morgan het Canon seer schieten na 't Zuyden/ en deur schermutseren alle mogelijcke lijst om de belegeraers te tergen en upt te locken tot op een plaetse daer een Mijne gereedt lach om te springen. Maer niet upt komende/ so gingen de belegerde 's avonts ontrent elf uyren/ na ondergangh van de Maen/ de belegeraers besoecken/ upt vallende op de Trenchen/ die sy so lang verlieten dat de belegerde tijt hadden om wel 60. Roeden van haer wercken te slechten/ en twee tonnen Antwerps bier, dat daer lach/ upt te drincken. Den dach wiert soo in de Stadt als over al gepubliceert een algemeen Vast-en-Bededach over de Vereenigde Provintien, op Woensdagh den 21. deses/ om te hebben goet succes in 't gunt voorhanden was/ namelick 't ontset der Stadt; want Mansvelt aengekomen zijnde met volck/ niet ledigh mocht werden gehouden.

De Spaensche waren doende om noch een groote Batterye op te werpen aen de Noort-zijde/ gelijck die sy in't Zuyden in 't Bosch hadden; daer mede sy niet alleen souden hebben gecommandeert over de wercken van de belegerde/ maer oock langhs de Haven: dies zijn de belegerde upt-geballen/ ende verjagende de werck-lieden met granaden/ peck-kranssen/ hebben het vyer gestreken in de fascijnen/ ende andere materialen; soo dat het werck daer deur eenige dagen verachtert wiert. In dat gevecht bleef doodt een Frans Edelman Villiers ghenaemt. In dese tijdt ginck de Gouverneur van Sluys, Philips de Soete, gesept Hautain, met twee duysent man, ende een Veldtstuck/ upt Aerdenborg; met intentie om t'attrapperen de Keurlingen, dat waren soldaten die de vier Leden van Vlaenderen sedert het uptgaen van den Treves hadden aengenomen/ om Vlaendre, wat over de Canalen van 't Sas, van de Zuyt-Leye, ende van de Soute en Soete lagh/ buyten contributie te houden/ gevende geen quartier. Den thienden passeerde Hautain de selve Zuydt-Leye, forceerde het Fort ende Redoute van 't Dorp Sint Ioristen Distle, gevangen nemende den Capitein Cavrin, met sijn Vaendrig/ Sergeant/ ende 120.

Solda-

Digitized by Google

1622. Soldaten: verderen brandtschat te halen bondt hy niet goet: alsoo het Landtvolck te sterck op de been quam.

De Spaense uyt Lingen, Grol, Oldenzeel, hebben in September oock een tocht gedaen in of tegen Vrieslant: nemende haren wegh over Ommern, en Oldeberkoop, om deur Schoten ende 't Heeren Veen te passeeren in't hart van Vrieslandt. Tot bewaringhe van welcker Frontieren, 't welck waren de Seven Wolden (een van de vier Leden van Vrieslant) lagen de Capitains Donia op 't Heere Veen, Bootsma tot Wolvega, ende Eissinga tot Bexterwaeg: d'eerste tijdinghe maeckte den vyandt sterck wel vier duysent man: 't welck een groote verslaghenthept ende vluchten veroorsaeckte; alsoo dat alle Huysluyden uyt het quartier van de Seven Wolden, en uyt het Zuyder quartier van Oostergo, haer gereetste ende beste meubelen in de Steden quamen retireren. Bootsma ende Eissinga voeghden haer by Donia op 't Veen; op de wegh na Schoten lagh een Redout/ die in der haest wat versterckt wiert. De vyant wilde de selve niet achter laten/ heeft daer op een furieusen aenval gedaen/ doch wiert afgeslagen; ten tweeden mael wiel hy weder aen/ doch flaeuwelijck/ als krijgende kondtschap dat in grooter diligentie State volck te voet en te peerde in aentocht was; de ghevangene verklaerden oock haer wijs gemaeckt te zijn/ dat oder al niet als Boere-wacht/ geen Krijghsvolck op de Frontieren lagh. De gerucht van dese tocht quamen al den achtsten September tot Deventer, van waer het terstont aen Prins Maurits geboot schapt zijnde/ so is de Ritmeester Rantwijck met negen Compagnien der waerts gecommandeert: ende d'Overste Smeltring heeft omtrent vijf hondert Musquettiers uyt Zutphen, Deventer, ende Zwol gelicht/ de selve op wagens setrende/ om t'yldeerdigher hoort te komen; gelijck sy dan den vyant alreede op sijn wedertocht tot Ommern hebben gevonden/ geretireert tot haer defensie inde Kerck: niet soo seer om die te konnen mainteneren/ als om goede capitulatie te maecken; gelijck geschiede den twaelfden: als dat sy alle hare wapenen souden achterlaten/ ende een maendt soldts tot rantsoen betalen; voor 't welcke een Capitein/ ende een Adjutant van een Vysch Regiment/ als Ostagiers met na Zwol ghevoert wierden. Een Capitein Camp, als gequetset/ li et men na Grol gaen/ het rechte getal vande Spaensche wiert bevonden niet meer als acht hondert te voet/ ende seventigh paerden. Men was niet wel te vreden/ dat Smeltingh dat volck niet harder tracteerde; immers ten minsten meende men/ hy hadde behoorden de overloopers/ Guiden/ en Landtsaten/ die den Spaenschen de wegen en stegen aenwesen/ t'exrimeren uyt het quartier. Maer eens deels soudet sonder bloetstortinge niet zijn te wege gebracht/ anderdeels oock niet sonder de vyandt te schieten in de huysen omtrent de Kerck/ vol Koorn ende Hoy staende/ ende hy hadde geen Geschut by sich: ende eer hy die konde krijgen/ hadden de Spaensche by nacht eenich desperaet eschaptoir konnen maetken. Tot Ommern tot meerder verseeckeringhe in't toekomende/ is een goet Fort gelept.

Weder keerende tot Bergen, soo hebben de Belegheraers den sestienden laten springen een Mijne onder de halve Maen/ om breesche te maecken/ te stormen/ ende daer in te komen logeeren. Sy socht en de belegherde te locken tot boven de Mijne/ om als dan die te doen springen/ maer sy dachten wel dat het daer om te doen was/ hielden haer binnen de limiten; niet te min wierden veel met d'aerde bewoppen/ eenige gequetst/ ende maer een of twee ghedoot/ doch des onaenghesien hebben sy den Spaenschen, die deur dese breesche meenden de halve Maen in te nemen/ lustich afgeslagen/ de breuck gereparreert/ ende den belegeraers in haer trenchees geballen, verscheyden handt-Granaden/ Wapenen en Munitie tot beupt afgehaelt: onder welcken tijt de wercken van de stadt na de belegeraers eenighsins zijn geavanceert. Alsoo de Spaensche wepnich of niet avanceerden deur haer Approchen/ soo quam een gerucht dat sy een assault generael wilden doen op alle bupten-wercken/ om de selve of altemael/ of de meeste t'emporteren: dies in den Krijgsraedt gerefolveert wiert/ dat alle die in de bupten-wercken de wacht hadden voor vier dagen/ al-

daer souden verblijven acht daghen; ende dieder maer voor een dagh waren/ driemael vier en twintich uyren daer souden blijven/ sonder uyt haer geassigneert Regiment te gaen: ende alsoo men genoech merckte dattet de Marquis Spinula meest te doen was om de Haven/ soo wiert de linie/ die langs de Haven loopt/ geschanst of gefortificeert als of met een Borstweer/ van de Stadt af tot aen 't groote Fort/ alsoo datmen niet alleen konde gaen en komen langhs de selve bedeckt van s'vyandts Canon/ maer oock in tijt van noot en aenval/ aldaer logeeren soo veel volck als men nodigh soude vinden. De gemelde gerucht en hebben niet soo veel kunnen te wege brengen/ dat daerom de belegerde haer souden begeben tot eene pure defensive; ter contrarie/ sy zijn dan dien tijt af meest gegaen offensive: de sestich Ruyters weder van Breda gekomen/ schickten sy den 17. na Burchvliet om afbreuck te doen/ en den vyant uyt te locken/ maer hy bleef binnen. 's Anderendaeghs ten vier uyr/ een Mijne gereet zijnde aende Zuyt-zijde/ so stelde de Colonel Morgan sijn volck in order beneden in de gracht van 't groot Hoornwerck, commanderende alleen hondert man om den alarm te maecken. De belegeraers/ de selve hoorende/ stelden haer ter weere; ende soo haest sy tot omtrent de mijne geavanceert waren/ so stakmen de selve aen/ die wel veertich man vernielde; daer op vertoonde haer terstont de groote troup uyt de gracht van 't Hoornwerck, die/ met de hondert man/ vielen seer mannelijck op 'svyants wercken/ af breeckende/ scheurende/ ende slechtende soo veel sy konden/ daer mede weder retirerende. De Spaensche tot rebeingie/ beden hoots daer na dapper met Canon schieten/ maer de belegerde zijn haer daer in nopt schuldich gebleven; ende indien men oyt mildelijck ghe-employeert heeft krupdt/ loot/ lonten/ ende allerhande bedenckelijcke materialen/ ende Ammunitien van oorlogh/ soo is het in dese Stadt geweest: want d'importantie van de plaets was bekent; men sach voor oogen de separatie van Hollandt en Zeelandt: ende dat na veroberingh van die Stadt/ gheheel Hollandt en Zeelandt genoeghsaem ongedeckt waren/ ten minsten te water; daerom wierden alle dagen ende van alle kanten/ schepen met allerhande materialen/ en ammunitie daer in gesonden. 'Ende alsoo men deur experientie bevondt dat de plaets op dese maniere te beschouden was/ ende dat de Spaensche tot noch toe niet een voet aerde op de wercken vande Stadt gewonnen hadden; soo soudet groote malligheyt geweest zijn/ indien men de materialen ende ammunitien hadde willen sparen; hoewel de Gecommitteerden van de Generaliteyt altemets vermaenden datment/ so veel mogelijck/ soude menageren. Den volgenden nacht schickte men wederom aen de Zuydt-zijde een troup uyt met schuppen en spaden om der Spaensche wercken hier of daer te slechten/ maer sy hielden haer binnen: 'sanderen daeghs wiert gheschoten Capitein Schot met een Musquet: des naemiddaghs lieten de Spaensche aen de Noortzijde de springhen een Mijne/ die een notable breesse maeckte in de halve Mane der belegerde/ emporterende drie of vier man: maer in plaets van dat de Spaensche daer op souden assault doen/ so hebben sy self de opening gestopt met fascijnen: vreesende dat de belegerde souden deur de selve opening uyt en op haer in vallen: so dat de Spaensche van selfs eenige passen reculeerden/ 't welck de belegerde terstont inwonnen en avanceerden. De Spaensche hadden noch een Mijne gereet/ ende 't scheen dat sy reculeerden om de belegerde aen te locken. Doch de belegerde hadden twee mijnen gereet/ die sy lieten d'een na d'ander springen; doende van achter uyt bersten de mijne die de Spaensche gereet hadden; ende om op welcke te stormen/ sy sterck in order stonden. Deur deselve mijnen: schieten niet Geschut en Musquetten/ zijn veel van de Spaensche omgekomen. Den over en aendrift der musquettiers/ om gestadig te schieten was so groot/ dat haer schouders deur het stooten van de kolf of achterste van de Musquetten/ meest of gequetst of pijnlijck wierden/ waerom de Borgher s voorbeen menichte van kussens hebben ghemaeckt/ om daer mede de schouders van de goede musquettiers te soulageren. In dese tijt is de Heer Huissen, Gecommitteerde Raet van Zeelant gekomen

1622. Vander Meer. om te Resideeren in plaets van Heer Tenijs: ghelijck ooch weder ghekomen is den Heer vander Meer Ghecommitteerde van Hollant. Men vont goet in 't quartier van Morgan voor het groot Retrenchement van Kijck-inde-Pot af tot aen de Antwerpsche Poorten te doen maecken drie Ravelijns of halve Manen / om te bedecken de Gordynen van 't selve Retrenchement. Ondertusschen quam kontschap dat de Spaensche aen de Noort-zijde drie Mijnen ghereet hadden / om te samen te doen springen / ende onder faveur van hare Canonaden de Stadts wercken ghenerelijck te doen aentasten. Een van deselve ginck deur ongheluck van self aen / ende deden veel van de Spaensche springen / ooch een of twee die in de wercken van de Belegherde bielen. Den 12. zijnde Woonsdagh wiert Bededach gehouden ende ghepredickt met sulcken affluentie / dat meer als de helfte van de Toehoorders mosten buyten blijven: voor welcke op de plaets voor 't Palais wiert gepreeckt. 'S Achtermiddaghs nam men dertigh Soldaten, elck belovende drie gulden / om te gaen slechten seecker Retrenchement 't welck de Spaensche hadden gemaeckt recht voor de laest ghemaeckte halve Maen. Sulx hebben sy met groote kloeckmoedichevt verrigt / uytruckende het hout ende fascines / onder faveur van Vier-ballen / Canonaden / ende Musquetaden die men gedurich als hagel den Spaensche toe schonck; alsoo dat sy in al desen tijt niet eens uyt quamen: werpende alleen in de sestigh hand-Granaden / ende daer deur deselve doende retireren / ende wiert in twee uyren tijdt geraseert deur dese dertigh Soldaten 'tgeene de Spaensche in drie weecken hadden gemaeckt: de volghende dagen zijn het Mijneren / saperen / springen der Mijnen een ordinaris exercitie geweest / waer in de belegerde altijt meer ende meer advantage hebben gehad. Ende om voortaen meer Offensijf als Defensijf te gaen / is goet gevonden met alle 't Garnisoen buyten de Stad te logeeren: tot welcken eynde verordineert en gebout zijn verschreyden Corps de Garden / bequaem en wel geapproprieert / om also voortaen te meer en offensiver afbreuk aen de Spaensche te doen: waer toe de belegerde nu op nieu geencourageert wierden / om dat advijs quam van d'aenkomste van Prins Maurits: hy hadde in Augusto een aenslag op den Bosch: maer de Infanterie was te laet by gekomen: waren ten bestemde tijde noch wel twee uyr marcherens van de stad: vont daerom goet na wat uytrustens / wederom te retireren na 's Gravenweert.

Na dat de Mansveltsche Trouwen in 't begin tot Tilborg waren aengekomen seer qualijk of ongewapent: so mostmen niet alleen sorge draghen om haer met gelt maer ooch met Wapenen te voorsien. Men schickte d'Ontfanger Doubleth: om t'Amsterdam van Latfeur, en van der Meulen Hooplieden / op te nemen tweemael hondert duysent gulden voor 't eerste termijn: daer over Dolbier was solliciterende: welcke somme de gemelde Hooplieden wederom souden hebben te hoyren uyt de subsidien van Venetien. De Heer vander Meer wiert gesonden na Amsterdam / om met Lovis de Geer te handelen tot fournissement van twee duysent Musquetten en gelijcke veel Cuirassen, voor ende achter stucken; voort werden uyt alle Magasijns geligt en na Geertruydenbergh gevoert so veel Corceletten, Pieken, stormhoeden etc. als men hoste misse: tot bewapening van de Mansveltsche. Men Committeerde den 6. September/8 de Heeren van Soelen, Couwenburgh, en Wicheringe om Vorst Christiaen, nu op het Kasteel te Breda aen zijn questure leggende / ende den Prins van Mansvelt (want also wiert hy genoemt) te verwillekomen: Prins Maurits sont tot den selven eynde de Heer van Marquette. De volgende dagen wierden toe-ghebracht met het bewapenen in order / ende in Eed brengen van de op-ghemelte Trouwen: die men bevont ontrent vijf duysent te Peerde / ende vier duysent te Voet sterck te zijn. Den vier en twintigsten September/8 quam Prins Maurits op van 's Gravenweert, te Scheep afdrijvende op Geertruydenberg, derwaerts sijn Leger verkondigt wiert: de Kuyterye quam aldaer te Lande: deur tempeest ende contrarie wint wiert het arrivement van de Infanterie belet: soo dat eerst den 28. ende 29. September/9 d'Armee gereet wiert om te marcheren. Ondertusschen werckten / ende wochten de Belegherde in de buyten-wercken met groote dapperheyt ende vigilantie: den vijf en twintigsten, lieten de Spaensche een Mijne springhen aen de Noort-zijde sonder merckelijcke schade te doen aen de wercken van de belegerde: want de Mijne was te hoyt: eenige nochtans wierden gequest. Den 26. desgelijcx deden sy springen een Mijne aen de Zuyt-zijde: met eben so weynig operatie. Saboncts omtrent 9. uyren de Belegerde willende een Mijne laten springen aen de Zuyt-zijde / poogden de Spaensche deur een uyt-val aen te locken / maer sy waren wijser: hielden haer binnen. Den 27. also men merckte dat de Spaensche een Mijn gereet hadden aen de Noort-zijde / so vonden goet een contre mijne / daer tegen gemaeckt / te doen springen: die so veel opereerde dat de mijne van de Spaensche met een aenginck / ende van achteren barstede: also dat de Spaensche wel omtrent twintig passen mosten te rugge wijcken. Men dede dien dach ooch repareren de halve maen aen de Noort-zijde: oder de welcke so dapper is gedisputeert geweest. 'S Anderendaegs dede de Colonel Famars springen een mijne aende noortzijde; doende daer op een heeten uytval op de Spaense trencheen met granaden / piecken en musquetten / veel dodende en seventig gevangens mede nemende: bande belegerden bleven vier a vijf doot en acht gequest: waer onder waren Ir. Willem van Nassauw ende St. Michel, Voluntairen. Den volgenden nacht zijn de Belegerde uyt geballen aende Zuyt-zijde / aentastende de Spaensche Trencheen in 't Bosch, met goet voordeel. Den 29. hebben de Belegerde een Mijne doen springen aende Noort-zijde tusschen drie ende vier uyren 'smiddachs / daer op uyt vallende in de Spaensche retrenchementé / met advantage: brachten verschreyden ghevanghen ende buyt met in; de Capitepn vande Canoniers Meyneker is in dit gevecht gequest / ende hoyts daer na gestorven. Den laetsten September marcheerde Prins Maurits met zijn leger deur Breda, en Mansvelt achterom met de zijne; logeerde d'eerste mael in de dorpen Haeg, Emmer, en andere na hy gelegene plaetse.

De Spaensche, om te tonen dat sy sonder meester te zijn van de Haven / niet konden uyt rechten / hebben in dese tijt noch een laetste effort gedaen om die te krijgen: doende advanceren haer groote Batterye aen 't Noorden; maer om sulcx te beletten wiert uyt de Stadt grouwelijck ende geduyrich daer op geschoten: so dat de Marquis peder Soldaet voor een nacht moercken aen deselve Batterye / gaf acht a tien Patacons: ende nochtans niet of weynig vorderde: want het gewelt van schieten uyt de Stad was ongeloofelijck: ja also dat in drie mael vier en twintig uyren verschoten wiert vier en twintig duysent pont Polver. Welcke groote Consumtie van Ammunitie / op dattet haer Ho: Mo: niet vreemt mocht voorkomen / so wiert by de drie Heeren, Huygens, vander Meer, en Huysens, goet gevonden / dat de Heer Huysens soude gaen aen de Staten van Zeelant, remonstreren de noodwendichevt van dese groote consumtie: als beste middel om Stadt en haer wercken te preserveeren. Waer op terstont van daer weder een groote quantitept Polver en andere nodige munitien gesonden zijn: gelijck ooch geduyrich uyt de Hollantsche Magasijns geschiede: so datmen die bande Stad nu meer / pmmers alsoo veel Belegerende, als Belegerde konde heeten.

'tGebeurde in dese tijt dat de Belegerde eenen Mijne vol Polver gereet hadden: de Spaensche ondertrense: en de belegeraers merckten dat de Spaensche deselve ondecht hadden / ende buyten twijffel het pulver daer uyt souden komen stelen ('twelck de kunst ende maniere als dan is / ende een groote schande geeft aende Mijneurs) om dan daer tegen te voorsien so maeckten een hoorde vast aen de Tonnekens Pulver: 'tepnde van welcke hoorde deur een kleen gat (de reste vande Mijne na behoren gestopt ende toegemaeckt zijnde) uyt quam / ende by dat eynde vande hoorde stont een sentinelle: met last om wel scherpelijck te letten op het roeren of remueren van de hoorde (want dat was een teecken dat de Spaensche doende waeren om het polver uyt de Mijne te haelen) ende dan terstont het vier daer in te steken: ghelijck ghe schiede / ende soo wel te pas / dat niet alleen

1622.

1622. ſeen neghen Mijneurs / maer voorts een geheel Corps de garde met bijſtigh man van achter wierden gheëmpoyteert. Ondertuſſchen wiert dapper aen beyden zijden met Kanon ende Muſquetten geſpeelt. Dagelijcx vermeerderde 't getal van de oberloopers: ja gheduerig ſagh men eenighe uyt het Spaenſche Leger komen afdruypen: die de hoet opſtaken en het gheweer van haer wierpen/'t welck geſeyt was: ſchiet niet, ick kom over. Deſen dartigſten wierden tot tachtich Overloopers getelt: klagende datſe niet anders als Munitie broot kregen/ en dat menſe dagelijcx op de Vleeſchbanck voerde. Men verhaelt noch een vreemt accident: namelijck dat een Soldaets vrouw op 't uytterſten ſwangher/ gaende beneden de Raybergh in 't quartier van Cordua water halen/ wiert met een Canon in tween geſchooten: dieder lyf waren ſiende dattet eene ghedeelte op de kant van beecke ſich verroerde / bevonden datter een kint in was: 't welck wiert gereddet/ opgevracht / gedoopt / ende door laſt van d'Infante gheheeten Albert Ambroiſe. 's Anderendaeghs quam Prins Maurits logeeren tot Houte: de Spaenſche beden dien ſelven dagh 's morgens een Mijne ſprongen aen de zuytzijde: doch met weynigh effect / zijnde te kort: niettemin hadde ſo veel openingh ghemaeckt aen eene van de kleene half Maentjens / dat de Spaenſche ſtorm liepen / ende met kracht van Volck deſelve in kregen. Maer ten duerde niet lange: want Morgan met een troupe van reſerve aenkomende / heeftſe daer weder uyt ghejaecht / tot in haer retrenchementen. Dat ghevecht duyrde wel vrie uren; van de Spaenſche zijnder / ſoo men ſeyde / twee hondert doodt gebleven; van de belegeraers blevender dertigh Man/ en omtrent dertigh gequetſt: daer onder waren Capiteyn Walsdorf, die korts daer na van de quetſuere / ſijnde door den hals geſchoten / ſtierf / ende Capiteyn Clerq, die genas. Den volgende nacht wiert oock geſchoten Capiteyn Gillis de la Foſſe, Sergeant Major van Colonel Famars.

Den tweeden Octobris quam Prins Maurits over de Sprundiſche heyde na Rooſendael: de Compagnyen de Gardes ende andere hadden de voortocht / gevolcht van drie Regiment Franſchen, vier Enghelſche, een Schots, twee Duytſche, het Wals, het Hollandts, het Seeuws, en Vries Regiment. Het Mansveltſche Leger marcheerde aen de ſlincker zijde: ende quamen 's achtermiddaegs tot Rooſendael, alwaer de Prins terſtont ordre gaf om het Leger te retrencheren. Graef Hendrick van den Berg hadde dus lang oock aen den Rhijn gheleghen; ende ghevreycht aen d'ooſtzijde Rhijns pets te doen: maer alſoo 't nu laet en in de regen maenden was: ſo is hy met ſijn leger oock afgekoomen/ ſigh voegende by den Marquis: ſo dat de Spaenſche met hem en Cordua geſterckt noch ebenwel de ſterckſte bleven.

Dien dagh zijnde Sondag wiert na gewoonte cæna Dominica in de publijcke Kercke van Bergen op Zoom gecelebreert: ende aleer ſulcx volepndet was / ſoo ſagen de geene die de wacht hadden in de buytenwercken/ ende op de wallen dat de Spaenſche begoſten te packen en te ſacken/om te verhuyſen: omtrent drie uer na de middagh ſtaken ſy het vier in haer quartier aen de noortzijde/ verſamelende alle haer wagens en Karren met de Cabaillerye om te trecken na de ander zijde vande Stad. d'Inwoonders ſiende het vier meer ende meer op ende voortgaen in 't Spaenſch Leger / ende dat al het volck te voet ende te paerde in grooter haeſt marcheerde na de Raybergh, begoſten te gelooven dat de Spaenſche verhuyſden. Maer hoewel het eene quartier alſo in brant en de bagagie na 't ander quartier ghetoghen was / ſoo hielden nochtans de Spaenſche haer retrenchementen dien nacht noch beſet. 's Avonts ſtaken ſy oock haer quartier aen de zuytzijde in brant: hielden nochtans haer Approchen en Trencheen beſet / ſchietende met muſquetten gelijck te voor. d'Omleggende Landen en Steden ſiende deſe hooghe vlam / dachten wel dat de Spaenſche ophraken: doch meenden dat ſy Prins Maurits en Mansvelt gingen ſlag leveren. Maer ſy lieten 't daer toe niet komen: ende 't was een ſoorte van eere voor de Spaenſche datſe om de komſte van Prins Maurits ende Mansvelt ophraken: 't welck ſy ſonder dat ſouden hebben moeten doen: alſo ſy niet met al abanceeren koſten op de belegeraers. 1622.

Den 3. metter Sonnen opganck liepen die van de Stadt in de verlatene Spaenſche Trencheen, alwaer noch vindende eenighe Corps de Garden voorſien van Muſquetten / Pieken / Corceletten / Kogels / Pulver: voorts Wagens / Carren / Vleeſch / Wijn / Bier / Broot / Tafels / Bancken / Stoelen / ende andere Meubelen / Inſtrumenten / ende Materialen. Op de middach verlieten ſy oock het quartier aen de zuytzijde / treckende op Woonsdrecht: een parthye van 't Leger liet ſich daer na ſien op Stalperſandt, men vont ende quartieren niet alleen veel wapenen / ende materialen / maer oock veel kranckte / gequetſte / oock Kraemvrouwen. Men dede aen de ſelve alle goet onthael / haer doende brengen in de Gaſthuyſen ende anderſints; uyt de naeſte plaetſen/ ſteden/ ende provintien / quamen menichte van menſchen om te kijcken.

Den vierden quam Prins Maurits, Prins Hendrick, Manſvelt ende andere hooge en mindere Officiers in de Stadt/ als hy paſſeerde deur de Buytenwercken/ was het gheheele Guarniſoen in wapenen ende in ordre / aen de zuytzijde: daer na geſchiede deſelijcx als ſy gingen beſichtigen de Buytenwercken aen de Noortzijde / gelijck oock de quartieren van Spinula: door voorden ende gelaet toonende dat die van 't Guarniſoen haer debvoir al te ſamen ſeer wel gedaen hadden: van die tijt af begoſt men de wercken te ſlechten / ende tooch de Prins wieder na Rooſendael. Veel meenden men behoorde den vyant in den ſtaert te vallen / maer Prins Maurits volgde den regel aen een vluchtigh vyant een gouden brugge: hy ſeyde oock wy behoeven haer niet te ſlaen: ſy ſullen haer ſelf genoech ſlaen, willende ſeggen; dat om de quade betalingh/ en het Winterſaiſoen de Spaenſche Troupen door ſiecktes/ en verloop/ van ſelf ſouden verſmelten. Gelijck dan oock tegen de Winter een notabel aental van haer Soldaten meeſt Italianen / quamen oberloopen als gemutineerde: men gaf haer Huyskens in 't Cleefs landt tot rendevous; ende een eerlijcken titel van Gealtereerde, in plaets van gemutineerde: doch hadden wepnigh gevolg: want de Spaenſche ſchickten alle haer overtollige Troupen in goede Winterquartieren in de Landen van Gulick, Cleef, Bergh &c. Prins Maurits wieder tot Rooſendael geheert zijnde / ſoo quam 's anderendaeghs Graef Ernſt van Naſſauw met andere Officieren de Stadt en wercken beſien. Ende alſoo om de komſte van Prins Maurits de danckſegging Predicatie was opgehouden / ſoo iſſe deſen dach den vyfden October ſoo binnen de Stadt als in de Buytenwercken onder de Soldaten gedaen: men remarqueerde dat het ontſet van Leyden in 't jaer vyftien hondert vier en ſeventigh gheſchiede / deſghelijcx den derden October na een belegering beyde van vijf maenden.

De Prins van Parma hadde in 't jaer 1588. de Stadt Bergen belegert ſes weecken: ende moeſtſe verlaten door de groote regen / deſe belegeringh is begoſt door Paulo Baglioni den 18. July ende deſgelijcx geeyndicht den 3. Octobris. Ende mach men wel ſeggen / ghelijck het ontſet van Leyden een grooten moet ende hoop van behoudenis gaf aen de Vereenigde Provintien; dat oock dat ontſet van Berghen deſghelijcx een goet begin was van meerder afbreuck aen de Spaenſche, ende aen was aen deſen Staet; tot dat eyndlijck in 't jaer 1648. de Koningh door den vrede alles quiteerde en afſtont. Steenbergen reſteerde noch in handen der Spaenſche, daer in lagen vier Compagnyen te voet en vijftig a ſeſtig paerden. Het Guarniſoen van Bergen, ſuſtinerende dattet niet als een dependentie was van haer belegering / baden om de eere dat ſy oock deſelve plaetſe mochten weder innemen: ſulcx wiert toegeſtaen / dies Donderdag den ſeſten uyt de Stad marcheerden veertigh Compagnyen / die met drie Cornetten peerden ende ſes ſtucken Geſchut haer logeerden in 't zuyden van de Stad: terwijle Graef Ernſt van Rooſendael om te commanderen oock met ſes ſtucken geſchut en eenige Troupen quam logeeren aen de Noortzijde: van waer eenige Canonſchooten gedaen/ en door 't Garniſoen van Bergen een Loopſchanskien of Reduyte leggende op de avenüe na

1622. 't Zuyden ingheworuen zijnde: soo heeft de Capiteyn Blangerwal commendant van de Stadt deselve opgegeven / op deselve conditien als de Capiteyn Borrewater deselve hadde aen de Spaensche overgegeven / uyt-treckende Vrydach den 7. met volle Wagenen / Vanden de Louten / vlieghende Vaendels ende haer Bagagie. Capiteyn Claes van Brederode met vier Compagnien is daer weder in ghetoghen om te Commanderen.

Het Spaensch Leger trock langhsaem ende met ghemack op Antwerpen, Lier, Mechelen, ende voorts na Maestricht, ende bestaende veel in Crabaten ende Duytsche: die seer ongedisciplineert lieten over al teecken van allerhande insolentie / desordre / confusien / ende wreetsheyt. Prins Maurits bleef tot den 21. liggen tot Roosendael, ende de Generaliteyts Ghecommitteerde binnen Berghen tot den 23. October. Eer noch Prins Maurits uyt het Velt scheyde is by-gelept een different sedert eenighen tijdt op-gekomen aengaende het onderhouden van 't quartier / 'twelck alder gemaeckt was gedurende de gebanckenis banden Admirant van Arragon. Eerst by de Gouverneurs van Heusden ende van den Bosch, daer na by alle andere is een onghevuyck of mis verstant daer in ghekomen: soo dat aen beyde zijden alle Soldaten bleven ghevanghen sitten / sonder ghereleyreert te worden / tot beyder-zijdts groote hosten ende ondienst: dies wiert goet gevonden deur eenige Gecommitteerde in den Dorpe Calmthout daer over te handelen. De Prince schickten aldaer den Vroost Broechem, ende den Lieutenant Colonel Tienen: doch hy sieck wordende ginck Lieutenant Colonel Haquet; van weghen den Marquis quamen de Ritmeester Oppermont ende den Capiteyn Fourdin commanderende over vyve Duytsche Compagnien. Een Trompetter van Prins Maurits haelden de Spaensche Gecommitteerde / ende een Trompetter van den Marquis die van desen staet / elck quam met vijf-ende-twintich Harquebusiers te Paerde / wel ghemonteert: komende op de bestemde tijdt ende plaetse / ende beyderzijts geinteresseert zijnde by de stricte ende puntuele onderhoudingh van 't quartier: soo is sonder veel moeyte daer over verdragen in manieren als volght. Zijnde ghestelt verbolgens niet alleen wat Anno 1602. ende Anno 1622. maer ock wat daer na Anno 1623. ende 1638. is gheconvenieert ende verwisselt. Zijnde hier gestelt alleen 't geene by die van de Spaensche is ghetecken: ghewisselt teghen ghelijcke acten die by of van weghen de Heer Prince van Orangien zijn ghetecken.

Quartier der gevangenen.

DOn *Francisco* de *Mendosa*, Hertoge van Voraguas, Admirael van de Koninckrijcken van de Croone van Arragon ende van West-Indien, vande Oceanische Zee, Marquis van Gualeste ende van Iamayca, *Grave van Montalegre*, Adelantado van Indien, Heere vande Valeyen van Setta, Travadel en Confrides ende vande Baronnien van Gorga, Bechy, Ribarosa Andara ende Venidolech, Commandeur van de val de penas vande ordre van Calatrava, Hof-Meester van sijne Catholijcque Majesteyt ende van sijnen Raede van Staete ende van Oorloge, opper-Hofmeester vande Doorluchtighen Ertz-Hertoghe Albert, Capiteyn Ghenerael van de lichte Peerden inde Nederlanden.

Dewijl om seeckere goede redenen oirbaerlijck bevonden is te maecken een particulierder ende ghespecificeerder Declaratie, dan te voren was van *quartieren*, diemen voortaen moet houden ende observeren onder den Crijsch-Volcke van *sijne Majesteyt* ende vanden Doorluchtichsten *Erts-Hertoge* ter eenre sijde, ende die van *Hollande* ende hare Gheassocieerde ter andere sijde, om dieswille datter dagelijcx questien vallen op de *Rantsoenen* van particuliere, ende op de excessen ende groote sommen der selver, ende oock op de *Mont-kosten* ende anderen diemen vande ghevanghenen is nemende; dewelcke om de voorsz excessiviteyt somwijlen gheen middelen en hebben om die te voldoen, ende daerom ghedwonghen sijn langhen tijdt inde ghevanckenisse te blijven, tot hare groote bederffenisse, ende tot Interesse van de gheene die haer ghevanghen hebben ghenomen, op dat dan een yder præciselijck mach weten op wat *Rantsoen* hy sal mogen uyt de ghevanckenisse gaen, sonder dat hun eenige excessive somme kan afghedrongen worden, ende daer toe hy goen middelen is hebbende, om te betalen, soo heeftmen gespecificeert ende by geschrifte gestelt, de taxe die een yegelijck gehouden sal zyn te betalen, diemen in geender manieren en sal mogen te buyten gaen, inder voeghen ende manieren als hier na volght: 1622.

Militaire Persoonen.

Een *Ritmeester* ofte *Capiteyn* vande *Cavaillerye* levendig, *duysent Gulden*, Reformeert 300. Gulden.

Een *Lieutenant* vande Cavaillerye, levendich *twee hondert* gulden, Gereformeert 75. gulden.

Een *Cornet* levendigh 150. gulden, gereformeert 50. gulden.

Een *Lieutenant Colonel* van voet-Volck levendigh 700. gulden, gereformeert 200. gulden.

Een *Sergeant Major* van een Regiment voet-volck wesende ofte gheweest sijnde Capiteyn 700. gulden, ende geen Capiteyn geweest hebbende 150. gulde, gereformeert 150. gulden.

Een *Capiteyn van voet-volck* levendigh, 600. gulden, gereformeert 150. gulden.

Een *Lieutenant* van een Sargheant Major van voet-volck 75. gulden.

Een *Sergeant Majoor* van een plaetse 100. gulden.

Een *Lieutenant* van voet-volck 60. gulden.

Een *Alphores* ofte *Vendrich* 60. gulden.

De *Sergeanten*, *Schrijvers*, ende andere Officieren van de Compagnien *om heur Maent Gagie*.

Alle de *Soldaten* soo vande Cavaillerye als voet-volck, mede om heur Maent gagie, ghelijckmen in voorleden tijden gewoon is te doen.

De *Quartier Meester Generael* 400. gulden.

De *particuliere Quartiermeesters* soo van de Cavaillerye als van Voet-volck, *'t Hooft van de Wacht*, *de Capiteyn van de Guiden*, ende alle die geene die onder den *Quartiermeester Generael* dienen, ende de boven-gheschreven Officiers, sullen uytgaen voor een maendt gagie.

De *Commissarisen* van de Monsteringe, 300. gulden.

De *Officiers ofte Commissen van de Veador*, *Contador*, *Pagador*, ofte van de *Thresorier van Oorloghe*, sullen uytgaen elcx voor twee hondert gulden.

Train van de Artillerye.

De *Lieutenant van de Artillerye* ses hondert gulden.

De *Edelluyden ende Constapels* 60. gulden.

De *Contador*, *Commissen*, *Contrerolleurs ende Pagadors van d' Artillerye*, *ofte Ammunitie*, elcx voor 300. gulden.

Den *Hofmeester* ofte *Ontfanger* van 't Gheschut, elcx 300 gulden.

Den *Wagemeester Generael* over alle de wagens, 600. gul.

Een *Lieutenant* ende alle andere Commissarisen van de Wagens, elcx 60. gulden.

't Hooft ofte principale *Commissaris* van alle de *Treckpaerden* van 't Geschut, 300. gulden.

Alle d'andere *Commissen* ofte particuliere Commissarisen van de *Treck-paerden* elcx 60. gulden.

De *Conducteurs* van de *Artillerye*, Ammunitie-wagens, ende *Treck-paerden*, elcx van sijn train 15. gulden.

De *Canoniers* elcx 15. gulden.

De *Meesters van de Vyer-wercken*, 70. gulden.

Haer *Conducteurs* elcx 20. gulden.

De *Pionniers* elcx 10. gulden, ende haer Capiteyns elcx 100. gulden.

De *Bootsghesellen* die by 't Geschut dienen, soo wel in d'een als in d'ander Leger, ofte in eenighe particuliere wercken, sullen uyt, elcx voor 15. gulden, ende de Capiteynen die over de selve Bootsghesellen commanderen, elcx voor 300. gulden.

De *Meesters ofte Capiteynen van de Bruggen*, elcx 100. guld.

Hare *Lieutenants* elcx 30. gulden, ende haer volck die opsicht op de Bruggen hebben, 12. gulden.

De *Ingenieurs ende Contrerolleurs* van de wercken, elcx 150. gulden.

De

Digitized by Google

1622. De *ſobreſtants ofte Commiſſen, Conducteurs, Officiers, Chaſſavanten ofte aennemers van de* Aerd-wercken, elcx *dertich* gulden.

't Hooft ofte Capiteyn van de Mineurs, 60. gulden, de *Mineurs* 15. gulden.

't Hooft ofte Meeſter van de Timmerluyden 60. gulden, ende alle d'andere *Timmerluyden* die onder hun zijn, elcx 20. gulden.

De *Meeſter Smidt* 60. gulden, de *Smeden* die onder hem zijn, elcx 12. gulden.

Den *Wagen-luyden* ofte die de Wagens nemen vanden train van de Artillerye, Vivres, ofte van den Leger, ofte de drijvers van de Treck-paerden, elcx 10. gulden.

Den *Auditeur, den Quartiermeeſter, den Doctoor, Apotecker, den Chirurgijn, de Prevoſt* van 't Geſchut, elcx voor twee maenden van hare gagie; ende alle de ghene die onder heur zijn, ſullen elcx voor een maendt gagie uytgaen.

Vivres.

Den principale *Commiſſaris* ofte Ontfanger van de Vivres, 60. gulden.

Alle *Commiſſarien* die onder heur dienen, elcx 100. guld.

De *Commiſſen, Stapeliers, ofte Tenidors de Baſtimentos*, elcx 300 gulden.

De *Contrerolleur ofte Commijs* van de Vivres, 300. guld.

De *Commiſſariſen* van de Wagens van de Vivres, elcx 60. gulden, ende die geene die onder heur-luyden dienen, ofte de *Conducteurs* van de Vivres, elcx 15. gulden.

Alle de Officieren van 't Gaſthuys, ſullen elcx voor twee maenden van hare gagie uytgaen.

Ende offer eenige *diſputo* viele *op de qualiteyt* ofte gagie van eenige hier boven gheſchreven, d'ſelve ſal *ghetermineert werden* op de verklaringe die hy by geſchrifte doen ſal, op *ſijn eere, gheloof, ende woordt*, die gheene die *gouverneren* ſal den Leger, de Provintie ofte Stadt aen de zijde van de ghevangenen, ſonder dat eenigh ander bewijs van nooden ſal weſen.

Niemant en ſal tegen dit Quartier eenige gevangenen moghen ophouden, onder wat pretext dat het oock zy, ſoo wel van d'een als van d'ander zijde, maer ſoo haeſt als het geldt van eenighe ghevangenen gepreſenteert ſal zijn, om ſijn rantſoen te betalen, volghens de tauxe hier boven reſpectivelijck gheſpecificeert, ende ſyne *Mondt-koſten*, ende het recht van de Provooſt volgens de Lijſte, die daer op mede geaccordeert ende gedepeſcheert is, op dare deſer met de Declaratie van ſyne qualiteyt, ſalmen hem binnen tweemael 24. uyren in vryheydt moeten ſtellen, ſonder conſideratie dat ſyne medegheſellen die met hem ghevangen zijn, ofte anders hare rantſoenen betalen ofte niet, op peyne dat die gheene dieſe langher ophout, gehouden ſal zijn te betalen alle de koſten die ſy-luyden naer den voorſz tijdt ſullen doen, ende ofter yemant hare *relaxatie* wilde diſputeren, ſullen 't ſelve moeten doen tot hare koſten, inghevalle ſy komen te ſuccumbeeren in haer Proces, ofte geſuſtineerde: welcke Proceſſen ſoo wel van d'een als van d'ander zijde ſullen moeten getermineert werden binnen *voorthien* dagen naer d'eerſte gedane inſtantie op pene voorſz.

Men ſal oock van d'een nochte d'ander zyde gheen *Trompetter ofte Trommelſlagher* komende om de ghevangenen, mogen *ophouden*, onder wat pretext het zy, dan tot koſten van de gheene dieſe ophouden.

Ende op dat oock een Reghel zy op de *Mondt-koſten* ende gherechtigheyt van de *Prevooſten*, ſal men ſoo wel in Guarniſoenen als in 't Legher ſtricktelijck obſerveren de Lijſte daer op geaccordeert ende gedepeſcheert (ghelijck gheſeyt is) van date deſer in François ende Duyts, de welcke tot dien eynde by de Hoofden geſonden ſal werden in alle Guarniſoenen, met expres bevel die te volgen ende niet t'overtreden onder wat pretext het oock zy, op de peyne daer inne begrepen; beloovende de voorſchreven Hoofden aen weder-zijden te doen repareren 't gheene aen ſijn zijde ter contrarie gedaen ſal zijn: ende omme te beter wech te moghen nemen de oorſaecken van de voorſz Lijſte te beſwaren, ſal men over al bevelen dat alle perſoonen aen d'een of d'ander zijde ghevangen (ſonder diſtinctie) of d'ſelve in 't Quartier begrepen zijn ofte niet, ſullen ghebracht 1622.
werden by den *Prevooſt* van den Leger ofte van 't Guarniſoen, ſonder die in *Herbergen* ofte in andere plaetſen te moghen houden, op peyne dat men die niet en ſal moghen bedwingen meer te betalen voor hare *Mondt-koſten*, dan volgens de tauxe van de boven geſeyde Lijſte ende den inhouden van dien.

De *Capiteyn* van de *Cavaillerye* ofte *Voet-volck die laſt ende Officie hebben vanden Droſſaert ofte andere*, ende in poſſeſſie van haer *Droſſartſchap ofte Officie* niet en zijn, ſullen uytgaen voor 't Rantſoen van Capiteynen hier boven geſpecificeert; ende weſende in poſſeſſie van d'een ende d'ander, en ſullen ſy in dit Tractaet niet begrepen zijn, ende ſullen betalen alſulcken Rantſoen als men met heur-luyden ſal accorderen. (*Dit is Anno ſeſtbien hondert twee en twintich ghedevoeert hier na te ſien.*)

Alle de geene *die in deſen* boven-gheſchreven memorie *niet begrepen* en zijn, ſullen ſulcken ſomme geldts betalen als men met haer-luyden ſal accorderen.

Alle de Rantſoenen ende mondt-koſten ſullen betaelt worden met ſulcken *geldt* ende tot ſulcken *prijſe*, als 't gaen ſal ter plaetſen daer de ghevangen ghevanckelijck ſal weſen.

Ende alſoo ſomwijlen ghebeurt dat eenige *Ritmeeſters ofte Capiteynen* ghe-employeert zijn in aenſlaghen, ende als *Hoofden commanderende* over Troupen van *drie ofte vier hondert* ſoldaten, oft meer, te voet ofte te paerde, ſonder dat ſy daeromme eenighe commiſſie ofte tractement hebben over hare ordinaris gagien, de meyninghe is dat de ſelve gheen hoogher rantſoen en ſullen betalen als de andere Ritmeeſters ofte Capiteynen te paerde ofte te voete; ende ſoo men bevindt datſe eenighe andere commiſſie ende tractement hebben boven hare ordinaris gagien, en ſullen ſy in dit Accoordt niet begrepen zijn, ende ſullen moeten betalen alſulcken rantſoen als men met hen-luyden ſal accorderen.

Alle de Capiteynen, Officiers ende ſoldaten hier boven ghementioneert, die voor date van dit jegenwoordigh Tractaet gevangen gheweeſt zijn, ende begrepen zijn in't voorgaende Quartier van den *elſden* Juny van den jaere *ſeſtbien hondert en een*, ſullen vry uytgaen, in krachte van 't ſelve quartier op wat plaetſe datſe gevanghen moghen zijn, ſoo haeſt als ſy haer rantſoen ende koſten betaelt ſullen hebben, volghens de taux van 't ſelve quartier, ende de Lijſte alſdoen ghemaeckt, ſonder dat ſy eenighſints moghen opghehouden werden na de preſentatie van haer geldt, op peyne van te betalen de koſten die daer naer ſullen vallen. Ende de gheene die gevangen ſullen zijn, ten tijden van dit jegenwoordigh Tractaet, ſullen 't effect van dien genieten, ende ſal dit quartier generalijck ſtricktelijck ende punctelijck aen d'een ende d'ander zijde over al onderhouden werden, ſonder dat yemant 'tſelve ſal mogen breecken ofte daer tegens doen in wat manieren dat het oock zy: op peyne van te vervallen in de bovengeſchreven koſten; ghereſerveert nochtans dat de *Hoofden* van beyde parthyen, *die macht hebben een generael quartier te maecken*, 'tſelve oock ſullen *mogen breecken* ofte veranderen als d'een of d'ander 'tſelve om eenighe redenen ofte oorſaecken te *vade vinden ſal*; op conditie dat hy gehouden ſal zijn *twintich daghen* te vooren ſulcx te waerſchouwen, by eenen expreſſen Trompetter ofte Trommelſlager, ende acte van ſijn handt; ofte dat anders dit quartier in gheender manieren voor ghebroken ſal moghen ghehouden werden, ende de geene die in den voorſz tijdt van *twintich daghen* ghevangen ſullen werden, ſullen uytgaen op de bovengheſchreven tauxe ſonder daer boven belaſt ofte opgehouden te moghen werden; maer die ghevangen ſullen ende gehouden zijn alſulcken rantſoen te betalen alſmen met henluyden ſal accorderen: welverſtaende dat in dit tractaet begrepen ſullen zijn alle Capiteynen, Officiers, ſoldaten, ende andere hier boven gementioneert, ſonder onderſcheyt, of ſy zijn van de gene die in den Leger oft van de gene die in eenig Guarniſoen zijn. En zijn van dit Tractaet gemaeckt twee Acten van eene ſubſtantie en inhouden, in den name van de Hoofden van d'een en d'ander Leger, die volkomen authoriteyt hebben om dit

Digitized by Google

1622. quartier te maecken. Ghedaen in den *Haghe* den *veerthienden* Mey *seshien hondert entwee*, ende was onderteeckent, *F. M. Admirante de Arragon*, ende ghecachetteert met 't zeghel van syne Wapenen in rooden Wasche: lager stondt ter ordonnantie van sijne Excellentie, ende was onderteyckent, *G. de Roy*.

Lijste van mondtkosten waer naer alle Provoosten ende bewaerders van ghevangenen van oorloghe, sullen moeten tracteren haer ghevangenen, sonder de selve om eenighe pretexten te overtreden, op peyne dat men van 't geene daer over afgenomen sal wesen reparatie sal doen op haer personen ende tractementen.

ALle de volghende ghevangenen mogen des daeghs niet meer verteeren in kost ende dranck, onder wat pretext dat het oock is, dan thien stuyvers.

Simpele soldaten te voet, Conducteurs van de Artillerie, Ammunitie, van Vivres, van Aerde-wercken, ende van Vyer-wercken.
Canoniers.
Pioniers.
Bootsgesellen van 't Geschut.
Brugh-gasten.
Sobrestants, Commissarien, Officieren, Chassavanten, ende aennemers van Aerde-wercken.
Mineurs.
Timmerluyden.
Smits-gasten.
Voerluyden van Wagens ende Treck-paerden.

Alle de volgende personen en sullen des daeghs niet meer moghen verteeren in kost ende dranck dan *vijfthien* stuyvers.
Alle Ruyteren.
Sergeanten.
Edelluyden van 't Geschut met de Constapels.
De Lieutenant ofte particuliere Commijsen van de Wagens.
De Commissarisen ofte particuliere Commissarisen van de Treck-paerden.
De Lieutenant van de Brugge.
De Officiers van 't Gasthuys van 't Leger.

Alle de volghende personen begrepen in 't Quartier, en sullen des daeghs in kost ende dranck niet meer mogen verteeren dan *twintigh* stuyvers.
Een Gereformeert Ritmeester.
Een Lieutenant ofte Cornet van de Cavallerie, Gereformeert of niet.
Een Gereformeert Capiteyn te voet.
Een Adjudant van de Sergeant Majoor.
Een Sergeant Majoor van een plaetse.
Een Luytenant oft Vaendrich te voet, Gereformeert ofte niet.
Een particulier Quartier-Meester.
De Capiteyn du Guet.
Capiteyn van de Guiden.
Commissarisen van de Monsteringe.

De Officieren ofte Commijsen van de Veador, Contador, Pagador, ofte Tresorier van de oorloghe.
De Contador, Commis, Contrerolleur, ende Pagador van 't Geschut.
De generael Wagen-Meester.
De principale Commijs van de Treck-paerden.
Meesters van de Vyer-wercken.
Capiteynen van de Pioniers.
Brugh-meesters.
Ingenieurs en Contrerolleurs van de Aerdewercken.
Capiteynen van de Mineurs.
Meester-Timmerman.
Meester Smit.
Doctor, Quartiermeester Auditeur.
Apoteecker ende Chirurgijn van 't Geschut.
De particuliere Commijsen van Vivres.
De Stapeliers ende Tenidors van de Bastimientos.
De Contrerolleurs ofte Commissaris van de Vivres.

De volghende personen ende alle andere van meerder qualiteyt, moghen haer selven doen tracteren tot haren eyghen segghen, ende tot soo hooghen prijs *als sy sullen begheeren.*

Een Ritmeester ofte Capiteyn van de Cavallerye. 1622.
Een Luytenant Colonel.
Een Sergeant Majoor van een Regiment.
De Lieutenant van 't Geschut.
Een Capiteyn te voet.
Den Quartiermeester Generael.
De principael Commissarisen ende Ontfanger van de vivres.

Nopende *'t Sluyt-geldt* en sullen de Capiteynen van Voet-volck ende van Ruyteren, ende alle die meerder van qualiteyt zijn, niet meer voor 't selve Sluyt-geldt betalen dan *veertich stuyvers*.

Ende alle andere personen van minder qualiteyt begrepen in 't quartier, en sullen van *Sluyt-geldt* niet meer betalen als *twintich stuyvers*.

Alle andere personen niet begrepen in 't quartier, als sijn Burgers, Boeren, Inwoonders, Koopluyden, Soetelaers, ende alle andere personen hier boven niet gespecificeert, en sullen niet hooger mogen getracteert worden, nochte voor heur *mondt-kosten* in spijs ende dranck beswaert worden dan tot *vijfich stuyvers* daeghs, selfs niet op heur eyghen begeeren: ten waere sy voor heen heur randtsoen hadden ghemaeckt, ende voor de betalinge van dien suffisantelijck hadden gecaveert, op peyne dat de Provoosten ende andere die d'selve ghevangenen hooger sullen hebben getracteert, 't gunt boven de Lijste gaet, sullen verliesen soo van dese gevangenen, als van alle andere hier boven ghetaxeert, den welcken sy om 't overschot van de kosten niet en sullen mogen ophouden, nochte heur uytgaen beletten, soo haest sy betaelt sullen wesen, volgende de voorgaende tauxe, op peyne datse van de vordere kosten oock niet en sullen hebben.

Van de voorgaende personen die buyten 't Quartier zijn, en salmen van *Sluyt-geldt* niet meer betalen als *dertich stuyvers*.

Alle Provoosten ende bewaerders van ghevangenen van oorloghe, sullen gehouden wesen heur ghevangenen in kost ende dranck *à l'advenant* elcx prijs wel te tracteren op heur eere, ende gelijck sy daer van in conscientie voor Godt ende de menschen sullen willen verantwoorden. Soo dat daer over gheen klachten en geschieden. Ghedaen by syne Excellentie in *'s Graven-Haghe* den *veerthienden* Mey *seshienhondert entwee*; ende was onderteeckent *F. M. Admirante de Arragon*. Onder stont geschreven ter ordonnantie van syne Excellentie, ende was onderteeckent *G. de Roy*, hebbende ter sijden een opgedruckt Cachet in Rooden Wasche.

Don Francisco de Mendoza &c.

DEwijle men bevonden heeft by experientie dat veele Soldaten in plaetse van haren Vyant te gaen soecken, sich imployeren in 't bevechten ofte beoorlogen van het swacke geslachte van *Vrouwen ende kleyne Kinderen*, verspiedende d'eene op den wech ende d'andere in haere Schoolen, omme door de gevanckenisse derselver Mans ende ouders te bedwingen (om de liefde die sy tot haerluyden dragen) die te lossen met groote Rantsoenen ende sommen gelts, een saecke die contrarie ende verre is van alle goede regeering van oorloghe; omme 't welcke hier naer te voorkomen, de hoofden vande sijde vande Doorluchtichsten Ertshertoghe, ende vande zijde vande Hollanders, ende hare Geassocieerde, wesende in het Tracteeren van een Generael ende speciael quartier, voor 't meestendeel van de Officieren ende Luyden van oorloge, syn specialijck overkomen ende geaccordeert: dat voortaen geen *Vrouwen* van wat ouderdom, conditie ofte qualiteyt die syn, noch Knechtjens van twaelf jaeren ende daer beneden, en sullen mogen werden ghevanghen nochte op Rantsoen gestelt, maer sullen verklaert worden *vry te wesen*, ende los gelaten werden sonder rantsoen ende kosten, ingevalle sy dies niet jegenstaende by yemant bevonden sullen werden gevangen te wesen: wel verstaende dat geen Vrouwen ofte Kinderen sullen moghen gaen, ofte komen van d'een zijde tot den anderen, sonder versien te

wesen

Digitized by Google

1622. weſen van behoorlijke Paſpoort, op pene van te vervallen in de peynen die geſtatueert en geſtelt zijn, in de Placcaten ende Ordonnantien van d'een ende d'ander zyde gemaeckt, daer van de judicature ſal Competeren d'Ordinaire Magiſtraten; maer die gene 't zy Vrouwen ofte kinderen die van d'een ende van de andere zyde ſullen reyſen binnen de Landen van hare zyde, ofte nae Neutrale plaetſen, ſonder te paſſeren eenige Landen notoirlijck vyant zijnde, ſullen ghenieten d'effecte der jegenwoordige verklaringe, *op conditie dat de bewijſen van den ouderdom van de knechtjens* ſoo wanneer 't ſelve twijffelachtigh is, gedaen ſullen werden by wettelijcke extracten uyt de Regiſteren van de Doopſelen van de voorſz Kinderen, ofte by Atteſtatie van de Magiſtraet van de plaetſe heurluyder reſidente, ghenomen naer behoorlijcke informatie: naer de vertooninghe ofte preſentatie van welcke verklarige ofte extracten de voorſz Knechtjens ſullen metter daet ontſlagen ende gerelaxeert moeten worden, op peyne, dat zy niet ghehouden ſullen zijn, in de koſten die daer op naer ſullen vallen. Maer ſoo wanneer de ſaecke buyten alle diſpuyten ende twijffel ſal zijn, ſullen deſelve terſtont naer heur ghevanckeniſſe ontſlaghen ende gherelaxeert moeten werden: belovende de voorſz hoofden, deſe Acten in alle Guarniſoenen te ſenden, ende zijn daeromme hier van ghemaeckt twee acten van een inhout ende ſubſtantie, by d'een ende d'andere van de voorſz Hoofden neffens het voorſz quartier geteyckent. Gedaen in den Hage den xiiij. van de Maent van Mey 1622. Ende was onderteyckent *E. M. Admirante de Arragen*; ende gecachetteert met een Segel van zijn wapen in rooden Waſſche. Lager ſtont ter ordonnantie van zijn Excellentie, ende geteyckent *G. de Roy*.

Omme ter neder te leggen eenighe difficulteyten die voor gevallen mochten zijn, op ſekere poincten beroerende de onderhoudinge van 't quartier hier bevoorens in den Iaere 1602. by den *Admirante van Arragon* ghemaeckt, en te tracteren van andere daer van in 't voorſz quartier geen mentie gemaeckt was, is van wederzyde verdraghen, te deputeren twee Capiteynen van yder zyde volkomentlijcke geauthoriſeert, omme te termineren ofte te eyndighen de voorſeyde difficulteyten. 't Welck gedaen zijnde waren op den 17. October deſes jaer 1622. in den Dorpe van *Calmthout* verdragen ende gheaccordeert, de volghende Ponicten by den Capiteyn d'Aubermont, weſende van een Compagnie peerden, en den Capiteyn *Fourdijn* van een Compagnie Hoochduytſche Voetknechten, Gedeputeerde van onſer zyde.

I.

Eerſtelijck, dat het voorſcheyde *quartier Generael*, ghemaeckt den xiiij. May 1602. voortaen punctuelijck ſal werden onderhouden en geobſerveert.

II.

Dat omme een eynde te maecken, ende te doen ontſlaen de Soldaten jegenwoordich van d'een en d'ander zyde ghevangen ende opghehouden, is veraccordeert dat zy alle ſullen werden ontſlagen, mits betalende heur Rantſoen ende de koſten van *vijf en twintigh* daeghen, volgens de ordinaris taux van 't quartier generael.

III.

Dat alle gevangenen die de voorſz tijdt van xxv. dagen niet en ſullen zijn ghevangen geweeſt, ofte opghehouden, niet meer en ſullen betalen dan naer advenant van de dagen, ofte den tijdt van huer gevanckeniſſe.

IV.

Dat alle gevangenen van d'een en d'ander zyde, begrepen in dit jegenwoordigh geſchrift, ende in 't quartier ghenerael ſullen werden gerantſoeneert, ende haer Rantſoen betaelt binnen den tijt ofte termijn van den xiiij. deſer tegenwoordiger Maent.

V.

Ende indien eenigh Capiteyn in ghebreke blijft van op den voorſz dach van den 29. October te ſenden, en zijne Soldaten te Rantſoeneren ofte te loſſen, volghens dit jegenwoordigh accoort, ſal hy gehouden zijn te betalen de koſten der daghen, die nae den voorſz 29. October verloopen of vervallen ſullen.

VI

Dat van d'een en d'ander ſijde alle Compagnien ende Officieren die de gevanghenen aengaen ſal, werden gecommandeert dat yder een niet en hebbe naer te laeten het Rantſoen ende de koſten van ſijn gevangen Soldaten te ſenden, volgens het Accoort voorſeyt. 1622.

VII.

Ende naer dien men in 't *quartier generael* niet en vindt *in wat plaetſe die quartieren ordinairlick moeten worden* gheobſerveert, 't welck dickwils diſpuyt veroorſaeckt, men verſtaet dat deſelve quartieren moeten onderhouden, ofte geobſerveert worden in alle plaetſen *daerman Contributie betaelt, met Conſent* ofte bewilginge *van de gene die d'ſelve beſitten*, als mede in *Neutrale Landen*.

VIII.

Ende alſo in 't voorſeyde quartier Generael vele van de *hooge* ofte *groote*, ende van de *minder* ofte *kleynder*, *Officieren, ende andere, treckende gagien in de Legers* van d'een ende d'ander ſijde, in 't ſelve niet en ſijn begrepen, wort verklaert dat voortaen alle de gene *die niet en ſijn begrepen* in 't voorſeyde *quartier*, van wat qualiteyt die ſelve mogen zijn, ende *gehouden* de Legers van d'een ende d'andere zyde te *volgen*, ſullen *genieten het Quartier*, mits betalende *ſes Maenden* van huere Gages, de twee Generaels uytgeſondert.

IX.

Ende om dat *in een Artijckel* van 't Ghenerael quartier een clauſule is, *dat de Capiteynen ende andere Kruyſch-Officieren ſijnde in 't beſit van andere Charge ofte Commiſſie, als, die van Oorlogh, niet en ſouden zijn begreepen in 't voorſeyde quartier Generael*, wort verſtaen dat zy alleenlijck ſullen begrepen zijn in 't Artikel van quartier van heure Charge van oorlogen, ſonder ander Rantſoen te betalen.

X.

Ende alſoo in 't voorſeyde quartier Ghenerael gheen mentie en is ghemaeckt van de *Poſten ofte booden*, is gheaccordeert dat alle *Boden ofte Poſten*, weſende ghevangen te paerde, ſullen rantſoennabel zijn voor het Rantſoen van een Soldaet te Peerde, en die te voet ghevanghen zijn, voor het Rantſoen van een Soldaet te voet; mits dat onder ſulcken pretext ofte ſchijn niet en ſchuylen luyden van qualiteyt; den welcke ſulcke Officien met recht niet en mogen aengaen.

XI.

Is mede veraccordeert dat men verſtaet dat alle de gene als *Verraders*, *Overloopers*, *geſententieert* [illegible] *ende ghebannen* by Iuſtitie, in 't voorſeyde Accoort [illegible]et en ſullen zijn begrepen, ende ſullen gehouden weſen quartier te geven aen alle de geene die zy gevangen ſullen nemen, ſoo wel van d'eene als van d'ander zyde, hoe wel men niet gehouden ſal zijn quartier te gheven aen hen luyden.

XII.

Ende alſoo in't quartier Generael genoemt is een *Auditeur van d'Artillerye*, of dat daer gheen ander en is ghenoemt: wert verſtaen en is geaccordeert dat onder 't ſelve Artikel ſullen begrepen ſijn de *Particuliere Auditeurs*, van de Guarniſoenen, Regimenten ende Tertios; ende aengaende *d'Auditeur Generael* ende ſijn *Griffiers* vanden Leger van ſijne Catholijcke Majeſteyt ende de *Fiſcael* ende ſijn *Griffier*, van den Leger van de Staten der Gheunieerde Provintien, deſelve ſullen begrepen ſijn in't achſte *Articul* in houdende van de *Hooge Officieren* ende van de *minder* ofte *kleynder* Officieren, ende andere die in 't voorgaende quartier Generael niet en ſijn begrepen.

Welcke voorſz Articulen punctuelijck van deſer ſyde ſullen werden geobſerveert, tot ghetuygeniſſe van dien hebben wy deſen onderteyckent. Gedaen in den Leger tot *Brecht* den xviij. October 1622. ende was ondenteeckent *Ambroſio Spinola*; noch lager ſtont geſchreven ter Ordinantie van ſijn *Excellentie*. Ende was onderteeckent *de la Motte*: ende geſeghelt met het Cachet van de voornoemde Heere *Marquis* &c.

Dergelijck geteeckent by den Heer Prince van Oraigne, is verwiſſelt aen den Spaenſchen. Ende alſoo naderhant eenich ſcrupel ende diſpuyt quam noopende de

Digitized by Google

1622. de Vrouws-Perſoonen ende Kinderen; ſoo is op den Raedt gedaen deſe verklaringh:

DEn Raedt van Staete der vereenichde Nederlanden gheleth hebbende op het reverentelijck verſoeck ende vertooch by requeſte ghedaen by *Andries Wachtmans*, Schouteth van *Berendrecht*, om verklaringe of alle vrouw-Perſonen, wonende ten weder-ſijden ſoo in de ſteden, ende onder het ghebiet der Ho: Mo: Heeren Staten Ghenerael, als van den Koningh van Spagnien, in 't paſſeeren ende repaſſeren ten platten Lande, vry zyn; ende daer op geexamineert het Accoord van 't quartier eertijts met den *Admirante van Arragon* gemaeckt, ende daer naer wederom ghereſumeert ende beveſticht by het verdrach ten weder-zyden beſloten, in October 1622. ontrent de Stadt van *Bergben op den Zoom*, verſtaet ende verklaert mitſdeſen, dat achtervolghens ende uytkrachte van 't ſelve verdrach ende quartier, alle *Vrouw*-Perſoonen van wat qualiteyt ende Staet die ſijn, wonende in Steden ende Plaetſen onder het gebiet 't ſy vande Ho: Mo: Heeren Staten Generael, of van den Koninck van Spagnien mogen met hare Bagagien tot haeren lijve dienende, vry ende onbekommert gaen ende verkeeren, uyt deſelve beſloten Steden ten platten Lande, ſonder daer toe van noode te hebben Paſpoorte van d'een of d'ander ſijde; Behoudelijck nochtans, dat ſy niet verder en ſullen mogen gaen, als ſtrecken de Paelen ofte Limiten van 't bevel ende gheſach vande voorſz Ho: Mo: Heeren Staten, of van den Coningen van Spagnien; ſoo *van gelijcken* oock *alle Kinderen noch geen twaelf jaren oudt ſijnde, ſullen* ten beyden ſyden, den ſelfden *Vrydom ghenieten*, dewelcke over ſulcx niet en ſullen mogen werden gevanghen noch op Rantſoen gheſtelt niet meer als de Vrouwen, maer ſoo ſy gevangen waren ſullen moeten vry geſtelt werden, ſonder Rantſoen, ofte koſten te betalen; ende belangende het bewijs van den Ouderdom van de Kinderen weſende Knechtjens, wanneer de ſake ſal twijffelachtich ſijn, ſal ghevolcht worden den inhouden van 't voorſz Accoort vande Admirante: ordonnerende over ſulcx den voorſz Raedt van State, allen het Krijchſvolck der Ho: Mo: Heeren Staten Generael, ende allen anderen dien 't aengaen ſal mogen, heur hier na te reguleren, ſonder daer teghens te koomen in eenigher manieren, dewyle den voorſz *Wacht-mans* ghelijcke Acte van verklaringhe van de Regieringhe van den Coninck van Spagnien tot *Brijſel* nu uyt-gebracht heeft. Gedaen in den Raede van State in 's Graven-Hage den 19. Iuly 1623. Was Geparapheert *Evert van Linteloo* vt. Onderſtont ter Ordonnantie van de Raden van State, onderſchreven *Chr. Huygens*, ende ter ſijden op 't Spatium gedruckt het Cachet van de Ho: Mo: Heeren Staten Ghenerael in rooden Waſſche.

Wat daer na in 't Jaer 1638. naerder op dat ſtuck is beraccordeert ende verwiſſelt / volgt:

ENde dewijle bevonden is dat den oorſpronk van het miſverſtant datter geweeſt is, tuſſchen de voorſeyde beyde parthyen, voorgekomen is uyt *Repreſſalien* die gepleeght ſijn geweeſt, by eenige Gouverneurs om geringhe oorſaecken, is men veraccordeert dat van nu voortaen niemant die in dienſte van d'eene of d'andere parthye is begrepen in 't quartier, hebbende eenich Gouvernement, Commandement of andere Charge, vermogen ſal onder wat pretext dat het oock ſy, eenige Repreſalien te intenteren, ſonder eerſtelijck ende voor al te hebben doen notificeren door ſijnen Generael, aen den Generael van de andere ſijde, d'oorſaecken die hy pretendeert te hebben, om de geſechte Repreſalien te doen, ende daer van begeert te hebben behoorlijcke ſatisfactie, ende boven dien expreſſe ordre van ſijn Ghenerael om Repreſalien te doen, op conditie dat indien hy bevonden wert hier tegens te hebben gedaen; gheobligeert ſal ſijn te betaelen alle de koſten die naederhant uytte voorſz Repreſalien ſullen reſulteren, ſoo wel van d'eene als van d'andere ſijde.

Om dieſwille dat in't quartier generael op d'Acte gedepeſcheert door den Admirante van Arragon van de *vryheyt* der *Vrouwen ende Kinderen* van xij. ende xiiij Iaren, ende die van de Sereniſſime Infante Glorieuſer Memorie van den vij. July 1623. ende vande Staten Ghenerael der vereenichde Nederlanden van den 19. deſſelven Maents ende Iaers, dickwils diverſche diſputen ende de batten overkomen op de Bagagien, mette welcke ſy pretenderen vry te ſijn, ende oock op het platte Lant daer ſy reyſen, ende omme te gemoet te koomen duſdanige debatten, is men veraccordeert dat de voorſz Vrouwen ende Kinderen begrepen in de voorſchreve Acte, vry ſullen zyn mette Bagagien t' haren lijve dienende, ende booven dit met den Train die ſy by haer hebben ſullen, ende die ſy ordinairlijck houden na hare qualiteyt, te weten Peerden, Caroſſen, Waghens, Knechts, ende Dienſt-maechden, ende dat door alle de Landen van Contributien, ende die neutrael ſijn, welverſtaende dat ſy niet en ſullen moghen gaen in Vyantlijcke Steden ofte Fortreſſen, noch die niet te naerderen op een halve mijle naer by ſonder tot dien eynde gheobtineert te hebben conſent ende Paſpoort particulier, onderſtont geſchreven.

Sijne hoogheyt mijn *Heere* den *Prince van Oraigne*, geſien hebbende de twee ſtucken hier booven gheſtelt, heeft deſelve gheadvojeert ende gheratificeert, gelijck hy deſelve advojeert ende ratificeert mitſdeſen, beloovende die te ſullen doen obſerveren ende naer-koomen naer hare forme ende innehouden, gedaen in den Hage deſen 8. Marty 1638. ende was Onderteyckent *Frederick Henry de Naſſauw &c.*

Hoogs daer na is ooch beraccordeert 't gene volcht:

FRederick Hendrick by der *Gratie Godes Prince* van *Oraignien, Grave* van *Naſſouw, Meurs, Bueren, Leerdam* ende *Marquis* vander *Veere* ende *Vliſſingen, Heere* ende *Baron* van *Breda, Dieſt* ende *Gouverneur* van *Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, ende Capiteyn Generael ende Admirael* vande Vereenichde *Nederlanden*.

Dewijle velerhande difficulteyten ontſtaen ſijn ſedert eenige Iaren herwaerts, op ſeeckere Poincten concernerende d'obſervantie van 't quartier Ghenerael, ghemaeckt by den Admirante van Arragon in den Iare 1602. ende de interpretatie daer op gevolcht in den Iare 1612. tuſſchen diverſche Guarniſoenen van d'een ende d'ander ſijde, is goet gevonden een Conferentie te houden tot Roſendael, ende totte ſelve te deputeeren drie perſoonen van elcke ſijde genoechſaem geauthoriſeert, omme af te doen ende te termineeren de voorſz difficulteyten, het welcke gedaen ſijnde waren overkoomen ende geaccordeert de volghende Poincten den 6. December *ſeſtien hondert ſeven en dertich* door den Heere *Guillaume vander Rijt*, Ridder, Heere van *Broechem* ende *Weſt-Weſel*, Collonel van een Regiment te Paerde, ende Droſſart van *Bergen op den Zoom*; ende *Laurents van den Kieboom*, Commijs ende Schepen van *Geertruydenberge*, &c. ende *Bernard Caſtrichem* Doctor in de Rechten, ende Auditeur Militaire van de Guarniſoenen ende het diſtrict van *Heuſden*, Gedeputeerde van onſer zijde.

In den eerſten, dat het voorſz *Quartier Generael* ghemaeckt den 14. Mey *ſeſthien hondert en twee*, door den *Admirante van Arragon*, gelijck mede *d'interpretatie ende byvoeginghe* geaccordeert tot *Calmthout* den 17. Octobris *ſeſthien hondert twee en twintig*, door den *Marquis de Los Balbaces*, en namentlijck *de taxe van Mondtkoſten* van de gevangenen, ende de *Poincten van de detentie* der ſelver, begrepen in het voorſz Quartier, van nu *voortaen* in alle hare *Poincten* ende Clauſulen inviolabelijcken gheobſerveert, ende onderhouden *ſullen werden*.

Dat de Reſolutien ende Accoorden gemaeckt op ſeeckere pretenſien van infractien van 't voorſz Quartier, ende de difficulteyten geproponeert van beyde zijden, in de ſelve Conferentie gedebatteert, gereſolveert, geaccordeert, ende geteyckent geſamentlijck by de voorſeyde Gedeputeerde reſpectivelijck op den 29. November, 9. ende 12. December, beſtaende in veelerhande Articulen (waer van ghemaeckt zijn ende gheteeckent twee originele Papieren voor d'een ende d'ander parthye) valideeren, ende haer volkomen effect ſorteeren ſullen.

Welcke

1622. Welcke Articulen Punctuelijck onderhouden sullen worden van dese sijde: ter getuygheniſſe van dien hebben wy dese geteeckent in den Hage den 12. May 1638. ende was onderteeckent *Frederick Henry de Nassau &c.*

Hier voor is reede yets gheſeyt van de Mansveltſche in val in Ooſt-Vrieſlandt. Hier volgen de Particularitepten.

Mansvelt is den 18. Octobris in den Hage gheko-
Mansfelt in den Hage. men: ende audientie verſoeckende ter Vergaderingh van haer Ho: Mo: wiert deur de Heeren Bos-hof ende Muys op de groote Sale verwacht/ende voort in gelept ter Vergaderingh: naeſt Complimenten / ſeyde gheko-men te zijn om te verſtaen het goet believen van haer Ho: Mo: wat wyders met zijne Troupen ten dienſte van't ghemeene beſte ende ſpecialijck des Koninghs van Beemen (die eenige dagen te voor oock voor-der van Sedan in den Haghe gekomen was (ſoude hebben voor te nemen. Verſochte betalingh van de darde paye of twee mael hondert duyſent guldens. Hy is deur den Heer Præſiderende met Complimenten voor eerſt beſegent ende bedanckt: met beloſte van satisfactie ende Reſolutie op zijn voorder verſoeck / ende voorſtel: ghelijck dan oock by aenkomſte van Prins Maurits, die den 26. Octobris in den Hage quam / Gheſchiet is: zijnde hy Mansvelt volkomentlijck betaelt / oock in de gouwe Leeuw / zijn Logement / ghedefrayeert, ende verſien met drie halve Canons / drie Veld-Stucken / twee hondert Kogels tot elck / ende Pulver naer advenant. Men vont goet zijne Cabaillerie/ zijnde omtrent drie duyſent te doen gaen na den Rijn; oſſe hadde mogen Logeeren in Cleverham: doch de Keyſerſche ende Ligiſtſche Troupen / nu van de Spaenſche gheſchepden / paſten ſoo ſeer daer op / ende waeren ſoo ſterck / in't Landt van der Marck ende ſtift Munſter, dat de Mansveltſche haer niet van de Frontieren deſes Staets dorſten af gheven. Quamen derhalven van Schenckeſchans langs den Yſſel af: wierden met eenige Waghens van deſen ſtaet gheaccommodeert voor haer Bagagie ende deur eenighe Troupen Paerden Staetſche begeleyder. In't begin van November verſtoutmen dat de Mansveltſche in Ooſt-Vrieſlandt waeren in gevallen.

Valt in Ooſt-Vrieſlandt. De Graef altaer leefde ſedert veel Jaeren in vreemdtheyt met de Standen, ende ſpecialijck met de Stadt Embden: ende om dat zijn twee Broeders in dienſt van Spagnien waren/ ſoo hielt men hem hier altijdt ſuſpect / ende men hadde in't begin van't beleegh van Bergen een brief gheinterciperrt van hem aen de Marquis Spinula: waer in hy zijne ghenegenthept tot Spaghien hoe wel complimenteuſelijck te kennen gaf: ende alſoo deur de veranderingh in Duytſlandt de Keyſerſche ende Spaenſche ſeer hooch ghekommen waeren / ſoo hielt hy (als gemeenlijck geſchiet) het ſeer met de gheluckighſte ende ſterckſte partye: ende hebbende in den Treves van ſelf aen deſen Staet in handen gegheven de veſtingh Lieroort: ſoo had hy by't tuytgaen van den Treves ende daer na ſeer ſterck laten de voorſz veſtingh weder eyſchen; als zijnde oock niet als voor eenige Jaren provisioneelijck ingenomen.

Mansvelt ende zijn Legher wiſten niet waer ſy haer ſouden logeren. Gelt tot haer onderhout en hadde deſen Staet niet over: de Koning van Vranckrijck, Engelant, Denemarck gaven niet/ de Koning van Beemen hadde niet: geheel Duytſlandt, timmers die van d'Unie wogen onder den Keyſer ende onder de Ligue, ende nochtans waſſer aenghelegen dat de Mansveltſche Armeé wiert geconſerveert. Alſo connibeerde deſen Staet ende ſach niet ongeerne deſelve invaſie: ende is niet ſeer te twijfelen of ſy is gheſchiet met kennis van Prins Maurits ende eenighe voornaemſte der Regeringh. Doch de Vergaderingh in't Ghenerael heeft daer van niet gheweten. 't Eerſte dat Mansvelt in nam of beſettede was Meppen; van daer toogh hy op Lier paſſeerde in Overleendiger Landt, ende ſoo voort in Ooſt-Vrieſlandt; eyſchte van den Graef drie mael hondert duyſent Rijcxdaelders; of hy proviſie over-leveringe van zijne vaſte-huyſen; ende alſo daer op terſtont geen reſolutie quam/ ſoo heeft hy voor eerſt Stickhuyſen, daer na alle andere Huyſen/ ſonder veel tegenſtant ingenomen. Alſoo de Graef ongewapent was: ende met de Standen over hoop lach: die hem doen/ ende oock ſedert wel hebben getoont liever noch deſe ende dus danighe tijdelijcke invaſien te willen onderhoopen zijn; als aen den Graef t'onderhouden eenich Iarijſch-volck: 't welck hy tot verdruckinge der Standen ſoude mogen of konnen gebruycken. Mansvelt met zijn hongerich volck ſtelde terſtont bont aen: liet den Graef ſelf op een van zijne Huyſen bewaren / als een gevangen: nam na ſich alle Kentmeeſters Boecken: om te weten d'oplomſten / ende de Contributien ende Schattingen op het hoochſte in te ſtellen. De Graef / ſo haeſt hy konde ſchickte terſtont Dr. Amama eene van zijne Raeden aen haer Ho: Mo: die den 28. November audientie hadde; klagende over deſen inval; over de groote deſordre / ende dartet Landt in de gront geruineert wiert: verſochte / alſo deſe Staet ſo van Embden als van Lieroort meeſter was / ende ſich droch als Arbiter ende Protecteur, dat deur authoritept van haer Ho: Mo: de Graefſchap mocht worden ontlerdigh. Upt het lidt van de Ridderſchap als oock van wegen de Stadt Embden quaemen mede eenighe Ghecommitteerde / die met groote heevichept / ende als deſperaet klaechden / ende aenhielden om evacuatie. d'Engelſche Ambaſſadeur Carleton hadde den 13. Decembris expreſſe audientie ter Vergaderingh van haer Ho: Mo: op dat ſtuck / van de Mantsveltſche invaſie: ſeyde upt den Graef van Leuweſteyn gehoort te hebben/ dat de ſelve niet kennis ende toe-doen van haer Ho: Mo: geſchiet was; 't welck hy wel niet wilde gheloouen: evoch ſeyde / ſeecker te zijn dat met Gheſchut ende ammunitie van haer Ho: Mo: gheſchiet was / interedeerde voor den Graef, tot evacuatie van't Landt ende weech-ſchaffinghe van de Mantsveltſche: gelijck hy dan oock op deſelfde tijdt interedeerde voor Chur Colen, teghen de Contributie die deſe Staet aen zijn landt exigeerde: als een retorſie van dat de Hy-Heer van Anholt was geweeſt met Spinula voor Bergen. Waer upt men ſach dat Koning Iacob van Engelant ſeer verveent was: ſoo van de ſake van ſijn Swagher den Koningh van Beemen, in't particulier (waer met zijn ontwijfelijcke kennis ende tot zijn dienſte geſchiede de Mansveltſche in-Legeringh in Ooſt-Vrieſlant) als van de gheſeyde Proteſtantſche of Unions ſaeck in Duytſlandt in't Generael: als favoriſerende Chur Colen een voornamelijck lidt van de Ligue, ende den Graef van Ooſt-Vrieſlandt, ſuſpect van Spaens te zijn. In't laetſte van December quam perſonelijck in den Hage des Graven outſte ſoon Rudolf, Chriſtiaen, hadde den 27. audientie ter vergaderingh/ geaſſiſteert deur Dr. Amama: die repreſenteerde den lamentabilen ſtaet van't Graefſchap deur de Mansveltſche invaſie / des Graven onſchult ende Neutralitept: 't intereſt van deſen Staet om de nabuyrſchap ende dat daer deur de gheheele Keyſerſche ende Ligiſche macht ſoude worden op deſe Frontieren ghetrocken. Van wegen Noorden, Aurick, ende den derden ſtandt zijn oock Gecommitteerde gekomen / ja geheel Ooſt-Vrieſlandt, liep by-kans leegh: zijnde een bol bet ende weerdrich Landt / ende niet gewoon op deſe wijſe ghetractert te worden. Prins Maurits ende den Raet van Staten / ghelijck in ſaken van gewichte veel tijdts gheſchiede / wierden verſocht ter Vergaderingh van haer Ho: Mo: te komen. Alwaer de materie wijt ende breet over wogen ende in deliberatie ghelept wiert: daer op nochtans eerſt in Januario des volgenden Jaers is reſolutie ghevallen. De Graef van Mansvelt ſchreef ende eyſchte oock van den Graef van Oldenborgh een Contributie van twee mael hondert duyſent Rijcxdaelders; ende't Huys Ape tot verſeeckeringh; waer over de Koninghlijcke Denemarckſche Agent Strick in deſe Maent oock audientie hadde/ ende verſochte van deſen Staet de hoogachten aen den Graef van Mansvelt. Waer in ghelijck in alle voorvallende ghelegenthepden men den Graef van Oldenborgh heeft te wille geweeſt: hoe-wel hy het deſen ſtaet onder de handt qualijck loonde: alſoo hy in haet van dien/

De Graef gevangt

Engelandt intereedeert

G. Rudolf Chriſtiaen in de Haghe.

1622.

Digitized by Google

1622. dien / ende tot druckinge van haer type Navigatie ende Commercien / geduyrigh aen 't Hof des Keysers ende der Chur-Fursten heymelijck dede cuypen ende practiseeren om te bekomen een nieuwen Tol op de Weser, daer van hier noch veel-mael sal werden gemelt.

Neemt in gen in Vlaenderen: geven geen quartier.

Als gheduyrende het beleegh van Oostende, Prins Maurits de Stadt Sluys cummanexis in nam / soude d'Erts-Hartog gesept hebben: wy vervolgen een Stier, ende verliesen een koe; willende seggen dat wel Oostende was als een Stier met zijn Hoornen steeckende in de zijde van Vlaenderen; maer dat Sluys was een koe die melck gaf: want men daer deur een schoon houck Lants / bedeckt deur Zeelant, in kreghe: behalven seer groote contributien diemen tooch wijdt ende zijdt deur de Guarnisoens van Sluys, Aerdenborgh ende verscheyden andere Schansen. Om welcke in te houden ende te beletten de Spaensche niet alleen de Canalen tusschen Brugghe ende Ghent, Gent ende 'tSas, Brugghe ende Damme met ontellijcke Redoubten ende Schantsen hebben ghemaeckt ende vergroot; maer oock die van Vlaenderen namen Keurlingen aen: die aen de Loopers of Beurt-haelders van Sluys ende andere Staetsche Guarnisoen geen quartier gaven: self niet op plaetsen die onder contributie saten: menende deur dien schrick het lopen seer te beletten. 't Is waer: als men de Keurlingen kreegh / men deedse soo weerom. Maer men kreeghse weynigh: ende hoe wel sy eygentlijck niet vanden Koningh maer vande Staten van Vlaenderen wierden betaelt: soo verstont Prins Maurits nochtans dattet was een sorte van contraventie van 't quartier: dies hy een Spaensche partye of 2. in Vlaenderen van 's Koninghs Soldaten liet trecken a la courte paille; ende daer deur is dat werck van de Keurlingen gekomen achter te blijven. Nu wederom in Oorlogh gheraeckende / hebben de Vlaminghen alle moeyte aenghewent / om haer van Sluys te verlossen; ende indien sy niet konden daer van meester worden / 't selve ten minsten in te binden. Tot dien eynde hebben sy dicht onder de Stadt een ende andere Fortificatie ende Schansingen willen maecken, om waer tegen eens voor al te versien / men heeft doe voorde particulieren / insonderheyt in Zeelant ende Vlaendren, schadelijcke Resolutie genomen / ende verscheyde Polders omtrent Sluys 's nachts tusschen den neghenden ende tienden Marty deur gesteecken; daer deur wel achtien duysent morgen Landt wiert onder water geset. Doch de Spaensche hebben / niet sonder groote kosten / Retrenchementen / Redoubten ende Schantsen laten leggen van St. Donaes af na het Fort Ysabelle ende Terese tot behoudinge van 't Landt dat tusschen de Soete ende de Zee ligt. Het deursteecken der Dijcken ende Dammen in Vlaenderen wiert korts daer na deur een Noortwesten wint seer verwijdert. 't Welck hier ende daer in Hollandt, insonderheydt t' Amsterdam, alwaer veel Kelders vol liepen / oock groote schade heeft gedaen.

P. Maurits doet daer teghen.

Polders in Vlaenderen deur gesteecken.

In November namelijck den 20. is Prins Maurits upt den Haegh ghetoogen / hebbende een desseingh in Vlaenderen: 'twelck is de Bruyt gheweest waerom dese Staet meest heeft ghedanst: als zijnde de melckkoe vande Spaensche Nederlanden: ghelijck Hollant vande Vereenighde / ende de Bruydt was / waerom de Spaensche Dansten. Acht-ende-tachtigh Vaendelen voet-volck hadde de Prins laten embarqueeren: daer mede deur 't Kil na beneeden passerende. Om den Spaensche t'amuseren / de Prins liet den Heer van Marquette met de Ruyterye te Lande gaen na de Antwerpsche Heyde: maer nochtans heb verstaen dat het desseingh was op Hulst: welcke aenslagh Prins Hendrick daer na twee verscheyden tijden heeft verhat. Andre meenen 't was op Antwerpen; maer een Stadt van sulcke groothept / met een Kopael Kasteel ende andere Schantsen voorsien / was niet om te surpreneren: Want van den Toorn van Antwerpen kan men sien / ja tellen alle Schepen / soo haest als sy omtrent Bergen-op-Zoom komen: ende by de Kruys-schans hadden de Spaensche Wtleggers op de wacht liggen: die met een schoot terstont binnen Antwerpen konden waerschouwen. Behalven dat verscheydenheyt van Winden / van Getijden / van Stroomen / een groot belet geest: ende hier quam nu by eene sterche Vorst ende Ysganck die den 21. ende 22. Novembris sodanich d'overhant nam: dat God Almachtich wel toonde desen aenslag niet te willen segenen: te kennen gevende datmen sich behoorde te genoegen met het ontset van Bergen. Niet alleen de Vorst was strengh: maer oock de Wint upt den Noort-Oosten was soo stormich ende violent / dat Touw ende Takel / Mast ende Seyl niet konde werden gemanieert; veel Schepen wierden tegen 't Lant / veel d'een tegen d'ander gedreven; ende deur dit beletsel allenthalven den Allarm ghegheven worde / soo was niet geraden den aenslach verder te vervolgen.

1622.

Doet de Vorst belet.

Aenslach op Antwerpen.

Dit Jaer is oock ghesignaleert gheweest deur den Oorloghs-tocht van Hartoch Christiaen van Bruynswijck in West-Phalen. In Januario nam hy Soest in / korts daer na oock Paderborn; ghelijck hy oock korts te voor Lipstadt hadde ingenomen; hy dreychde de Stadt Munster: belegerde Geseke: maer daer van wiert hy afgheslagen met verlies van etlijcke hondert man. Terwijl hy in ende omtrent deselve Stiften alsoo domineerde / doende alles Plunderen of Brant-schatten; soo segtmen dat seker Edelman des Chur-voysten van Colen by hem komende / ende gevraecht zijnde wat de Chur-Vorst van hem seyde; d'Edelman antwoorde: dat de Chur-Vorst verwondert was over d'onbeschaemtlijcke bejegeninghe die hy Heer Hartogh dede in de Stiften: ende te meer / in regard dat hy (als Bisschop van Halberstadt) ende de Chur-Vorst, oock een Eerts-Bisschop, ende van eenerleye Professie sijnde, behoorden d'een d'ander te verschoonen. Neen / seyde Hartogh Christiaen, seght den Chur-Vorst, of hy wijt gehoort heeft: dat die een Boer bederven wil, een Boer moet mede brengen.

Oost Christiaen.

Sijn tocht in West-falen.

Hy is in Mey opgetrocken sterck na den roep seven a acht duysent te Paert / ende ses duysent te Voet: hy toogh op Hoxer, Corvey, Holtzminden, ende den Weser passeerende / op Hildesheym, van daer deur de Landen van Brunswijck na den Mayn. Den 4. Juny quam hy by Franck-Furt: alwaer de Wyn-Heer van Kniphuysen Hoest in nam. Terwijl hy daer was afwachtende de Conjunctie van Mansvelt; quam de Gheneraal Tilly met alles wat hy van Keyserschе / Spaensche / Ligische volckeren konde by een brengen / taste den Hartogh den thienden aen / ende slough hem upt tret Velt; de Brugge over de Main backt / veel verdroncken / veel wierden doodt gheslaghen. Hartogh Christiaen quam nochtans met eenighe by Mansvelt: die wepnich tijdt daer na tot het ontset van Bergen, als gesept is / tooch.

Ende na de Main

Wert geslaghen.

'T Is noodich dat oock met een woordeken werde aengeroert het Enghels wesen. In Engelant waren de Bisschoppen niet wepnich gehaet by de Ghemeente ende ghemeene Predicanten. Watter onghelucklich was upt-gevallen inde Palts / Beemen / ende Duytslant: 't wiert den Bisschoppen gheweten; Gelijck oock den Favoryt (als gemeenlijck gebeurt) 't welck doen was Buckingam. De Gemeente wilde hebben men soude breecken met Spangnien, ende daer over gingen so vyrmoedige discoursen: dat de Koningh deur Placcaet in 't begin des Jaers 1621. heeft moeten verbieden / begeerende datmen saecken van Staet ende van Regeringh aen 't oordeel ende belept des Koninghs ende zijne Raden soude laten. Van Parlementen ende diergelijcke Vergaderingen was de Koningh een vyandt. Men verhaelt dat op seecker tijdt / het Parlement by een zijnde / de Koningh om yet aenghesprooken woordende / seyde: 't is niet in mijn macht: maer gaet te West-Munster: daer sitten wel vijf hondert Koningen by een. Niet-te-min zijne quade oste prodigale huys houdinge / maeckte dat hy gelt van noden hebbende / moest het Parlement beschrijven in January 1621. De Koning tot inleydinge sprack aldaer veel / eerst van 't gebruyck der Parlementen, daer na vande oorsaken van dit Parlement, te weten reformatie ende assistentie. Hy klaegde over de stoutichept vande Iesuiten ende van de Puritans: deselve over eenen kam

Wat Enghelant doet omtrent de Palsch.

scheerende

1622. ſcherende ende ſtellende in eenen graet: daer mede complaceerden hy wel den Biſſchoppen: maer hy vergramden de gemeene Predicanten / ende veel ſoo in 't Hooger als Lager Huys / die de Biſſchoppen waren hatende: om dat ſy veel dingen met de Roomſche Prælaten ghemeen hadden: als groote ophomſten / Pracht / Authoritept / aenſien by den Coningh / veel Kerckelijcke Ceremonien; die de andere noemden Paepſche Superſtitien,

Ende alſoo de Koningh nochtans deſelve ende alle de ghemelde actien in haer ſtaende hielt: ſoo wiert hy geſugilleert van te hellen na het Pauſdom. Van welcke reproche hy in de ghemelde zijn Harangue ſich ſeer excuſeerde / allegeerde dat hy om de Religie vervolginge hadde geleden: ook dat Bellarmijn tegen hem hadde geſchreven. Den handel in Bemen bekenden hy mopt goet gheacht te hebben: 't is ſeyde hy / een duyvelſche opinie dat de Onderſaten teghen haer Princen ſoude moghen rebelleeren van wegen de Religie, dat en kan ick niet verſtaen. Chriſtus is inde Wereldt ghekomen om de Onderſaten te leeren hare Coninghen ghehoorſamen, niet om haer te doen rebelleeren. Ick en weet de Wetten in *Bohemia* niet, dat ick ſoude konnen oordelen, ofte de Keyſer wel ofte qualijck geregeert heeft, en ick mach ſeggen: wie heeft my tot een Richter over u lieden geſtelt.

My en dunckt niet, dat het betamelijck is, dat andere Koningen ſullen oordeelen vande Regeringe die buyten haer Koninckrijcke is: want ick ſoude niet willen, dat eenigen anderen Koninck ſoude komen om in mijn Landt Richter te ſijn, ende te Oordelen oft ick wel oft qualick Regierde. Indien ick een Moderateur tuſſchen haer lieden ſijnde, de wapenen hadde inde handen ghenomen, ende my ſelve parthye hadde verklaert, dat en ware niet eerlijcke voor my geweeſt, nochtans ſo en hebbe ick niet nagelaten hulpe te doen: want ick hebbe toegelaten een contributie door mijn geheel Lant, ende om voor te komen den inval in mijn Soons Lant, hebbe ick gegeven aende Princen vande Unie groote ſommen, ende nu ben ick beſich om ordre te ſtellen op den Krijch, op dat mijnen Schoon-ſoone in ſijn oude poſſeſſie moge herſtelt werden. Maer ick en kan van U. lieden niet krijgen dan met bedelen, als ofmen een aelmiſſe bidden ſoude.

Aengaende de wederhalinghe ofte reparatie: ick verklare voor u lieden, dat by aldien ick het niet met Vrede kan verkrijgen, ſo en ſal ick daerom mijn kroone en mijn bloet, oock mijn ſoons bloet niet verſchonen of ſparen.

Daer na heeft hy bekent veel onnutte expenſen ende giften gedaen te hebben / ſeyde te willen dat ende andere diergelijcke dingen corrigeren: maer vermaende wederom die van 't Lager-huys / haer niet te bemoeyen met de prærogativen der Princen &c. De meeſte murmureringe der Gemeente was teghen de Monopolien, 't welck zijn Octropen / of Privilegien / die hy de Hovelingen werden uytgedeelt: zijnde lieden die of van ſelfs haet waren / of haer goetje te Hove hadden verponcht ende verteert / ende den Koninck impoytuyn vielen / om recompenſe: ende weſen dan duſ danighe Monopolien aen.

Van een legher over Zee te ſenden is wel geſproken als van vijf-en-twintigh duyſent Man te Voet, ende vijf duyſent Peerden, maer alſoo de Koninck noch niet konde reſolveeren tot Oorlogh: ſoo konde ende wilde ock het Parlement niet geven: als wepnich: 't welck de Koninck tot de onkoſten zijner beſendinghen noodich hadde. In Junio ſepareerde de Koninck het Parlement / onder pretext van de heete dagen: ende dat hy de gewoonlijcke Progres of repſe en viſitatie deur 't Rijck moſt doen. Digby, hoe-wel d'Infante tot Bruſſel ſelf de ſaecke recommanderende / heeft hy den Keyſer niet uytgerecht / deſelve begeerde eerſt ontwapeningh van Mansvelt, van Jagerndorp, ende andere / Item overleveringh van Plaetſen ende Landen die noch niet waeren in des Keyſers handen / ende ondertuſſchen ginck Beyeren in d'over-Palts ende elders voort. In December quam 't Parlement weder by een: men boerde aldaer den ſelben taet: men inſimuleerde den Koning van niet alleen te favoriſen de Roomſche Religie / maer ock aen te hangen den Koninck van Spangien, om dat hy geen oorlog wilde doen aen Spangien. 1622.

De Koninck ſo deur Onderdom als van natuyr tot colere gheneghen / nam deſelve Procedupren van die van 't Parlement ſeer qualijck / meende men behoorde hem te danken / van dat hy Engelandt ſoo langh voor Oorlogh hadde beſchermt; dat de Chur-Vorſt zijn Dochters Man de kroone van Beemen hadt aengenomen: dat noemde hy eene haeſtighe ende onbedachte Reſolutie, quaden raet volgende; ende datmen veel ſpyde dat den Krijch in Bemen was om de Religie: ſulcx refuteerden hy upt d'eygen brieven van de Chur-vorſt / ſchrijvende ende verſoeckende den Koninck / ten eynde ſeyde hy / wy verſekeringh ſouden doen aenden Koninck van Vranckrijck, ende de Republijcque van Venetia, dat de aenveerdinge vande Croone van Bohemia niet en konde gerefereert worden tot de ſake vande Religie, maer alleenlijck tot haer recht van electie, ſo hy dat noemde. Wy ſouden ock bedroeft weſen dat alſulcke ſmaet ſoude mogen gheworpen worden op eenighe van onſe *Religie*, ofte deſelve te maken een goet pretext, om te ontkronen andere Koningen ende te uſurpeeren hare Koninckrijcken, ende en ſoude niet geerne hebben dat onſe ghemeente alhier ſoude bedacht weſen tot ſulck een maxime: laet ons ſoo verre niet veronghelijcken de *Ieſuyten* van hen te berooven van hunne ſotte poſitien ende practijcken in dat punct. Ende ter andere ſijde, wy verſeeckeren ons ſoo verre van uwe goede opinien van ons, dat wy nimmermeer ſouden willen verlaeten onſen Sone, beyde inden tijtel ende aſſiſtentie in dat punct, indien wy anderſints wel waren onderrecht van de goeden gront ende gherechtigheyt van ſijne qucrelle. Maer tot beſluyt van dit ſtuck, deſe ongefondeerde uſurpatie van de Croone van *Bohemia* ende *Hungaria* op den Keyſer, heeft den Paus ende de ſijne te ſchoone baene ghegheven, ende te wijden wech gheopent om t'onderdrucken ettelijcke *hondert duyſent* vande Religie in diverſche Landen in Chriſtenrijck, ende ſoo veel belanght uwe ontſchuldinge van getoucheert te hebben den Koninck van Spangien by occaſie van incidentie aldaer gherepareert, met affirmatie van hem in ſijn eere niet gheledeert te hebben; wy en konnen ons niet ghenoegh verwonderen van uwe vrymoedicheydt, beyde in uwe woorden ende in ſchrijven; want in uwe voorighe petitie affirmeert ghy duydelijck, dat hy affecteert de temporelle Monarchie vande gheheele werelt, kander wel meerder malitie uytgheſproken worden, tegens eenen grooten Koningh, om hem by alle Princen ende Potentaten odieux ende haetich te maecken? ende ſo 't u gelieft, 't kan lichtelijck beweſen werden of ſulcke maniere van ſpreecken hem raeckt in ſijn eere ofte niet, ſoo wy hem afvragen ſijne intentie: of hy hem ſelven wil attribueeren den tijtel van Monarch ofte niet: want yder Koninck toekomt t'oordeelen van ſijn eygen eere, wy verſwygen noch de particuliere infectien van ſommige vuylmondige Orateurs in u lieder Huys teghens de eere van ſijn Croone ende Staet. Uwe excuſe belangende, van niet gedetermineert te hebben eenich dinck rakende 't Houwelijck van onſen dierbaeren Sone, maer alleenlijcken verklaert uwe opinie, de reſte tot ons refererende, eerſt: wy begeren te weten, hoe ghy hebt konnen præſumeren yets te beſluyten in dat punct, ſonder begaen te hebben hooch verraet. Eyntelijck hy woemde die van 't Parlement wrevelachtich ende obſtinaet: begeerde ſy ſouden hem laten ghewoorden met de regeeringh ende alleen doen wat Onderdanen toeſtont.

Sulcx is by die van 't lager Huys ſeer qualijck ghenomen: die daer over hebben te Boeck laten ſtellen't navolgende Protеſt.

DE ghemeente jegenwoordich in't Parlement vergadert, gerechtelijck by deſen veroorſaeckt, op het ſubject van verſcheyden liberteyten, vryheden, ende oude Privilegien van 't Parlement, hier inne niet geroert, doen deſe navolgende proteſtatie: dat de liberteyten, vryheden, Privilegien en juriſdictien van't

1622. Parlement, ſijn Erffeniſſen, ende ontwijffelijck recht van ouder gheboorte van de ſubjecten van Enghelandt, ende dat wettige ſaecken, ende voorſtellinghen, raeckende den Coninck, den Staet, de beſcherminge van 't Coninckrijck, ende vande Kercke van Engelandt, het handt-haven ende formeeren vande Wetten, ende het redreſſeren vande diſordren ende ſwaricheden die daghelijcks voor vallen in dit Coninckrijcke ſijn eyghen ſubjecten ende materyen van debat in 't Parlement; ende dat inde hant-havingen ende proceduyren vande voorſchreve ſaecken, een yder lidt van 't Huys van 't Parlement, heeft ende moet hebben, *Vryheyt om te mogen ſpreken, voor te ſtellen, te handelen, diſcoureren, ende op deſelve Concluſie te nemen:* ende dat de Gemeenten in 't Parlement hebben gelijcke liberteyten, ende vryheden van te handelen alſulcke materie, ende in alſulcken ordre die in haer Oordeel ghevonden werden meeſt ten propooſte: ende dat elck lidt van 't voorſz. Huys heeft ghelijcke Vryheydt, van alle empeſchement, gevangeniſſen, ende andere moleſtatien, anders als door het Huys ſelfs, om, en rakende eenich *Brevet*, ſprekende diſcours ofte declaratie van eenige materie of materien, rakende het Parlement, of de handelinge van dien. En ſo eenige klachte ofte queſtie wert voorghebracht teghen eenige van de voorſchreve Leden, ter oorſake van yet wat gedaen ofte geſeyt te hebben in 't Parlement, 't ſelve moet gepræſenteert werden aende Coninck by advijs ende conſent van de gemeene Vergaderinge, aleer de Coning geloove geeft aen eenige particuliere informatien.

De Coningh nam dit Proteſt ſoo qualijck dat hy 't Parlement terſtont / namelijck den 29. December dede ſcheyden / onder pretext van 't ſelve in Februario weder by een te doen roepen: maer in plaets van ſulcx; hy heeft zijn Soone den Prins van Wales laten gaen na Spagnien; 't welck de Gemeente noch meer ontſtelde.

Daer na / den 6. Juny is tot Oxfurt door des Konings laſt verdoemt het Boeck Paræi over den Brief des Apoſtels Pauli tot de Romeyne: na dat de Doctoren aldaer hadden gecenſureert op volgende wijſe de volgende Propoſitien.

I.

De Biſſchoppen ende Paſtooren of Leeraers mogen ende moeten met inwilligínge en conſent der Gemeente haer *Godtlooſe ende onrechtveerdige Magiſtraten*, den Satan overgheven, ter tijt toe ſy haer bekeeren en beteren.

Deſe Propoſitie dwaelt vande waerheyt, is Godloos ende voor de goede Politie ruineux ende verderffelijck.

II.

De Onderſaten, geen Private Perſoonen, maer ſubalterne ende onder overicheyt geſtelt ſijnde, moghen rechtveerdelijck *met Wapenen tegen de Hooge Overicheyt*, haer ſelfs de Republijcke, Kercke, of ware Religie, defenderen, ende beſchermen, mits deſe conditien:

1. Als d'*hoge Overicheyt* verandert en veraert in een *Tiran*.
2. Of tot openbare *Afgoderye* en *Blaſphemie* of *Godslaſteringe*, haer, of hare onderſaten, met gewelt wille dwingen.
3. Als haer *ſchrickelijke of atroce ongelijck* aengedaen wort:
4. Soo ſy op andere wijſe hare *Goederen, Leven, en Conſcientie* niet behouden, of ſalveeren en konnen.
5. So ſy onder pretext van Religie, oft Juſtitie, *haer particulier voordeel* ſoecken.
6. Behoudens altijdt de matigheydt en moderatie van *ongeſtraffbare beſcherminge*, volgens de Wetten.

Deſe Propoſitie is *valſch, oproerich* en wert liſtelijck bepaelt en gebonden aen de geannexeerde Conditien, onder dewelke de *Serpentiſche looſheyt ſchuylende*, een yder oproer maker, ſich licht kan verſchonen en ontſlibberen.

III.

De onderſaten *enckele prevate* Perſoonen ſijnde, ſonder Wettelijcke vocatie of beroep, en iſſet niet geoorloft *de Wapenen aen te nemen*, noch om de *Tyrannen* voor het perijckel aen te taſten, ende aen te grijpen, noch om haer in het perijckel tegen deſelve te beſchermen, noch om haer na het perijckel te wreeken, ſo ſy van de ordinariſche macht en Magiſtraet beſchermt konnen worden.

Deſe Propoſitie ſtelt *valſche gronden*, leyt *looſe liſten* ende lagen ende is *oproerich*.

IV.

De Onderſaten *enckele Private* Perſonen ſijnde, ſo den *Tyran* als een *Moordenaer oft Vrouwen-ſchender* op haer aenvalt ende gewelt doet, ende ſy noch den Ordinariſche Magiſtraet tot hulp roepen, noch op eenigen andere manieren het perijckel ontgaen konnen, is het gheoorloft in het *gewis* ende *tegenwoordich perijckel* haer ſelven ende den haren tegen den *Tyran*, als teghen een particuliere ende privé *Straetſchender*, te beſchermen. 1622

Deſe Propoſitie *is valſch, periculeus, Godloos.*

Deſe en dierghelijcke Propoſitien, van wat ſchrijver ſy ſouden mogen verdedicht worden, veroordeelt ende verdoemt de Vniverſiteyt van *Oxfort*, als *valſch, Godloos, ende oproerigh*: ja leert en verdedicht volgens den Canon en Regel der H: Schriftueren, *dat de Onderſaten in geenderhande manieren met ghewelt en Wapenen haren Coninck of Prins tegenſtaen mooten; noch dat het haer geoorloft is de Wapenen, 't ſy offenſijf, of defenſijf, dat is om te beſchadigē of te beſchutten; in 't ſtuck van Religie, of eenige andere ſaecken, hoedanich die ſouden mogen ſijn, tegen den Coninck of haren Prins, aen te nemen.*

Daer benevens de vermaerde Vergaderinge der t'ſamen roepinghe der *Doctoren, Meeſteren*, Regenten, en geen Regenten, heeft met eendrachtighe toeſtemminge beſloten, dat een yeder *Doctor* en *Meeſter* der Vniverſiteyt van *Oxfort*, t'ſamen met de *Bacalaurijſſen* inde rechten ende Medicijne, deſe voornoemde cenſuren en Decreten ſouden onderſchrijven.

En verder die ſelfde vermaerde Vergadering der t'ſamenroepingh der *Doctoren, Meeſteren*, Reghenten, en geen Regenten, heeft beſloten dat een *yder die tot eenigen graet, in wat faculteyt het ſy, ſal gepromoveert worden*, voor haer admiſſie en aenneminge, eerſt ſullen onderſchrijven de waerheyt deſer cenſuren en beſtraffingen, daer beneven ter ſelver inſtantie en tijt in eyghener Perſoon een eedt doen en ſweeren, dat ſy niet alleenlick de voorſeyde Propoſitien en Articulen van herten *verdoemen en verfoeyen*, maer oock voor *altijt ende inder ewigheyt* ſullen verdoemen ende verfoeyen.

't Formulier van den Eedt volgt / en luydt aldus:

GHy ſult ſweeren, dat ghy van herten en ter goeder trouwen toeſtemt het Decreet der t'ſamenroepinge ende Vergaderinge gehouden Dinghſdach, te weten den 25. dach Iuny, in 't Iaer des Heeren 1622. over eenige *Valſche, Oproerighe, Godlooſe*, en aldaer *veroordeelde* Propoſitien en Articulen, ende dat ghy geen der voorſeyde concluſien, oft haren inhout ſult leeren verdedigen, of houden, openbaer oft in't heymelijck, noch genen alſulcken Leeraer of verdediger, met daet, raet, oft gunſte helpen, maer ſo veel in u is verhinderé; ſo wil u Godt helpen, mits aenrakende de H: Evangelien Gods.

Het Boeck der Commentarien van David Paræus, op den Brief des H: Apoſtels Pauli tot den Romeynen / in welck alle de voorſeyde Valſche, Godlooſe, en oproerige Propoſitie van Pareo ſelfs werden voorgheſtelt ende verdicht / is upt laſt en authoriteyt in ſolemnele by een komſte van alle de Doctoren, Overſten, Regenten van Collegien ende Kameren / als oock vande Publijcque Profeſſoren / of Leeraren der geſeyde Vniverſiteyt van Oxfort, Verbrant, op Donderdag den 6. Juny.

Waer upt af te nemen is / dat aen d'een zijde de Koningh voorſach het aenkomende ontweder / ende dat aen d'ander zijde alrede in dien tijt d'Engelſche hadden d'opinie van Paræus; die daer na grooten Oorlogh heeft verweckt. 't Viel de ghemeente in Engelandt dies te harder dat de Koningh opgemelde condemnatie liet doen / op eenen tijdt / als de Paltſiſche ſaecken ſoo bedroeft ſtonden; ghelijck den ſevenden September daer aen / de Stadt Heydelbergh ſtormender hant wiert inghenomen / ende twee daghen daer na het Caſteel met Accoord. Ende deſe ontwillichevt of afkeerichevt der Ghemeente wiert niet vermindert: als de Koningh daer naer / in plaets van de Spaenſchen het Oorlogh aen te doen / zijn Soon den Prince van Wales de ghedaerlijcke reyſe liet doen naer Spagnien / om al daer ten Huwelijck te verſoecken des Coninghs van Spangiens Dochter. Ghedurende welcken handelingh oock eenen Smit Paſſeerde tuſſchen den Paus ende den ſelven Prince: daer van ſeer veel praets is geweeſt:

Digitized by Google

1622. ghebleeft: ende 't welck den Pays naemaels Koningh zijnde/ veel quaets heeft ghecauseert.

Pynacker naer Alger.

In dit jaer 1622. wierdt ooch goet ghevonden eene besendinghe te doen naer Alger in Barbaryen: waer toe voorgeslagen en gecommitteert wierdt de Heer Pynacker, Professoor in de Rechten tot Groeningen: als zijnde in de Orientaelsche spraecken wel ervaren. Doch al eer ick daer van meer segghe / sal hier by doen de Capitulatie of het Tractaet tusschen desen Staet ende den Turckschen Keyser opgherecht in 't jaer 1612.

Op dier gelijcke wijse was tusschen den selben Keyser ende de Koningen of Natien van Vranckrijck, Engelandt, ende Venetien ooch ghetracteert.

Ende alsoo den selven Keyser kennis hadde dat dese Staet een van de scherpste vyanden was van Spangien (die beschelijck capitale vyandtschap hadde met den Turcken) soo dicteerde de natuyrlijcke reden / dat om Politijcke consideratien de selve Keyser niet weyniger beleefthept konde doen aen die van desen Staet: insonderheyt in regard van dat van hier meer als van de andere ghemelde Natien / Commercie ende Navigatie viel op de Levante.

Doch dient noch daer voor te staen het Tractaet van Marocco.

Tractaet ghemaeckt tusschen den Ambassadeur ende den Agent des Koninghs van Marocos, *ende de Ghecommitteerde van de* Heeren Staten Generael.

Tractaet met Marocos.

ALsoo die Hoogste ende Groot-machtighsten *Mulay Zijdan*, Keyser van *Marocos*, Koningh van de Koninckrijcken van *Barbaryen, Fez, Sus, Tafilette*, ende Koningh van *Guinea, Hogo, Ianibuta, Ienet*, ende hare Provintien, &c. uyt syne Koninclijcke gunste, affectie ende welghevallen tot de Vereenighde Nederlanden, goet ghevonden ende belieft heeft aen de Hooge Mogende Heeren Staten Generael vande selve Vereenighde Nederlanden te senden den Edelen ende Gestrengen Heere *Alcay de Hamet, Ben Abdela*, als synes Majesteyts Ambassadeur, mitsgaders *Samuel Pallache*, desselfs Agent, met behoorlijcke Brieven van Credentie, van syne Majesteyt, die welcke uyt krachte van de selve, geproponeert ende verklaert hebben ghelast ende geauthoriseert te wesen, omme van wegen syne Majesteyt met de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael te handelen ende tracteren eene vaste, seeckere, ende onverbreeckelijcke vruntschap ende correspondentie tusschen syne Majesteyt, desselfs erfgenamen ende nakomelinghen, ende haer Ho: Mo: alsoo dat de subjecten, ingesetenen ende ondersaten ten beyder zyden voortaen vry, vranck ende onbeschadight, met ende onder malkanderen souden moghen handelen ende trafficqueren te Lande, ter Zee, ende op de Rivieren in sijne Majesteyts Rijcken ende Landen, ende dese Vereenighde Provintien respective, alles in conformité van de affscheyt ghegeven aen syne Majesteyts voorgaende Ambassadeur den Heere *Alcayde Hamet Ben Bechier*, ende den voorsz Agent *Samuel Pallache* by de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael, ende dat daer op tusschen die Wel-ghemelte Heeren Ambassadeur ende Agent, ende de Edele Erentfeste ende Hoogh-gheleerde Heeren *Hendrick van Brienen & Altste*, Heere van Sinderen; *Nicolaes Syms*, Oudt-Burgermeester der Stadt *Hoorn*, ende Meester *Jacob Magnus* der Rechten Doctor, Oudt-Burgermeester der Stadt *Middelborgh* in *Zeelandt*, Commissarisen van haer Ho: Mog: hier toe specialijck ghecommitteert ende gheauthoriseert, verscheyden Conferentien ende communicatien waren gehouden, vermogens den last haer E. daer toe ghegeven: soo zijn eyndtlijck tusschen die selve Heeren Ambassadeur ende Agent van syne Majesteyt ter eenre; ende die voorsz Heeren Commissarisen vande Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael ter andere zyden, verdragen ende geaccordeert de navolgende Poincten ende Articulen.

I.

Eerst sal van nu voortaen en voor altijdt tusschen syne Hooghst-gemelte Kon. Majesteyt desselfs Erfgenamen ende nakomelinghen, ende die Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, der selver respective Koninckrijcken, Landen, subjecten ende ondersaten wesen, geoeffent ende onderhouden worden, vaste, seeckere ende onverbrekelijcke vruntschap ende correspondentie te Lande, ter Zee, ende op de Rivieren: Alsoo dat de voorsz subjecten, ingesetenen ende ondersaten ten beyden zyden, vry, vranck, ende onbeschadigt *sonder eenighe Sauvegarde, Saufconduicten, Paspoorten, ofte Zee-Brieven*, d'een van d'ander daer toe te behoeven, moeten hebben, oft thoonen, te Lande, ter Zee, ende op de Rivieren sullen moghen varen, passeren ende repasseren voor hare persoonen, met hare schepen, koopmanschappen, andere goederen, ende bagagien, ende vryen toe ende inganck met de selve hebben tot de Rijcken, Landen, Steden, Reden, Inhammen en Havens ten beyden zyden, na dat elck gelegentheyt ende gedestineerde reyse sal wesen, windt en weder sal dienen, oock den noodt door tempeesten, onweder, vervolgh van vyanden, Zee-roovers, lecken, ende andere toevallen, egeen uytgesondert vereyschen sal, ende in de selve blijven converseren, en hare saecken verrichten, soo lange haer dat ghelieven ende goet duncken sal. 1622.

II.

Ende op dat de *Schepen* van dese Landen seeckerlijck bekent mogen worden, sullen die Schippers ofte andere op de selve commanderende, versien worden met behoorlijcke *Zee-Brieven* van de traffiquerende Steden, daer uyt de selve sullen varen, ende en sullen egheene *Zee-Brieven* mogen ghegeven worden aen *eenighe Oosterlinghen* ofte aen yemandt anders, als die ghene, die sijn oprechte ondersaten ende *Inwoonderen van de Vereenighde Provintien.*

III.

Alle *Schepen* van de voorsz Vereenighde Provintien, versien met sulcke *Zee-Brieven*, varende naer *Spangien, Italien*, ende andere Landen, in wat quartieren de selve gheleghen zijn, en sullen in hare reyse by de schepen, ondersaten, ofte andere synes Majesteyts onderhoorige, ofte met desselfs commissie in *Zee* wesende, niet mogen in eeniger manieren bekommert, verhindert, opgehouden, ofte anderssints vernadeelt ende beschadight worden, maer sullen de selve vry ende vranck moeten laten passeren ende ghedoghen hare reyse te vorderen daer die ghedestineert zijn.

IV.

Sal oock sijne Majesteyt niet toelaten dat sulcke schepen van dese Landen by eenighe *Zee-roovers* ofte andere in Zee ghenomen wesende in *Barbaryen* gebracht, ende aldaer verkocht worden, maer sal sijne Majesteyt deselve Schepen mette ingeladen goederen den Eygenaer, van den *Zee roover* datelijck doen restitueren, ende desselfs gheleden schaede door het nemen ende berooven, vergoeden, soo veel doenlijck, sonder sijne Majesteyt voorder te verbinden.

V.

Sullen oock in deselve *Rijcken, Landen, Steden, Reden, Inhammen, ende Havens* van beyde sijden vry onbeleth, onbekommert ende onverhindert mooghen frequenteren innebrengen, koopen, verkoopen ende met haer eygen schepen, ofte andere die sy ter plaetse sullen mooghen koopen ofte hueren, uytvoeren alderhande soorten van goederen ende Koopmanschappen, naer haer goet-duncken ende gelieven, uytghenomen alleen alsulcke goederen die van outs by de Wetten en Costuymen vande voorsz Rijcken ende Landen te verhandelen ende uyt te voeren verboden sijn, sonder te moeten gehouden ofte verbonden wesen yet anders ofte meer van deselve goederen in 't innekomen ende uytvaren te betalen, als de gewoonlijcke Rechten van *Tollen ende Impositien* die welcke betalen de naturele Ingebooren, ende andere Ondersaten van de Coninckrijcken, Landen ende Steeden, alwaer sulcken handel Negotiatie ende traffique gedreven ende geexerceert wort; ende sulcke rechten behoorlijck betaelt hebbende, sullen hare ingeladen goederen mogen transporteeren, vervoeren ende

1622. brenghen tot ſulcke Koninckrijcken, Republijcken, Landen ende Steden, gelijck haer dat goet duncken ſal: midts dat die in egeene openbare Artijckle oorloghe en zijn tegen ſyne Hooghſt-gemelte Koninckl ijcke Majeſteyt ende deſſelfs Rijcken, ofte teghen de Hooge Mogende Heeren Staeten Generael der Vereenighde Nederlanden.

VI.

Sullen oock de ſubjecten onderſaten ende inwoonderen van ſyne Majeſteyts Coninckrijcken in de Vereenighde Nederlanden, ende wederom die onderſaten ende inwoonderen van de ſelve Vereenighde Nederlanden in de Coninckrijcken van ſyne Majeſteyt, hebben de ſelve verſeeckertheyt ende vryheyt die hebben ende genieten die *natuyrlijcke* ingheſetenen van de Coninckrijcken van ſyne Majeſteyt.

VII.

Inſgelijcken ſullen die Koopluyden, Schippers, Piloten, Scheeps-volck, hare Schepen, Koopmanſchappen, Waren, ende andere goederen ten beyden zyden niet mogen aengeſlagen, oft *ghearreſteert* worden, 't zy in krachte van eenigh bevel generael, oft particulier, ende voor wat ſaecke dat het zy van oorloge ofte anderſints, ſelfs niet onder pretext van hem daer van te willen laten dienen voor de conſervatie ende beſchermeniſſe des Landts (daer onder men nochtans niet en beſtaet te begrijpen die *aenſlaginghen*, ende arreſten van de Juſtitie door die ordinaire wegen ter oorſake van eygen ſchulden, Obligatien, ende bondighe Contracten van de geenen jegens den welcken de voorſz *aenſlagingen* ſullen zijn ghedaen) daer inne geprocedeert ſal worden, ghelijck ghebruyckelijck naer recht en redenen, volgende de coſtumen van de plaetſen, daer het aenhouden ende arreſt ſal vallen.

VIII.

By ſoo verre ſyne Coninckl ijcke Majeſteyt voor ſynen dienſt, ofte die Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael voor haren dienſt, ofte om de Navigatie, Commercie, ende traffijcque ter Zee beter te vorderen, bewaren ende verſeeckeren, geraden vinden eenige *Schepen van oorloge* elck in ſijne Rijcken ende Landen te doen toeruſten, ende de ſelve in Zee te brengen ende te houden in ſulcke quartieren als elck ſal achten daer toe bequaemſt te vereyſchen: Ende het gheviel dat ſulcke *Schepen van oorloghe* in Zee weſende, eenighe *ververſchinghe* van proviſien, van Munitien van oorloge, lijftochten, water ofte andere, hoedanighe die ſouden mogen weſen, van noode hadden, oft door *lecken*, oft door andere toevallen haer moeſten calefateren, ſullen de ſelve *Schepen van oorloghe* tot dien eynde moghen inne-loopen in alſulcke Steden, Havens ofte plaetſen, ten beyden zyden als haer bequaemſt ende goet duncken ſal. Ende ſullen aldaer als goede vrienden, wel ontfanghen, ghetracteert, gheaccommodeert ende gerieft worden voor haer geldt van 't geene ſy behoeven ende noodich ſullen hebben. En ſal hen oock daer na t'allen tijden alſt hun ſal goet duncken ende believen ſonder eenighe ſwarigheyt oft difficulteyt moeten toegelaten worden, wederom te vertrecken ende in Zee te keeren, ſonder tot dien eynde te moeten erkennen, conſent ofte permiſſie verſoecken van de *Vice-Roys*, Gouverneurs ofte Commandeurs van de voorſz Steden, Havens ofte plaetſen.

IX.

Ende ſullen ten beyden zyden niet gheaccordeert worden eenighe Brieven van Marcke ende *Repreſſalien*, maer ſal een yeghelijcken recht en juſtitie gedaen ende gheadminiſtreert worden nae behooren ende vereyſch van de ſaecken in queſtien.

X.

Inghevalle eenigh ſubject ende onderſaet van ſyne Majeſteyt in de Vereenighde Provintien weſende, in de ſelve komt te *ſterven*, ende van gelijcken eenigh onderdaen ende inwoonder van de Vereenighde Nederlanden in de Koninckrijcken ende Landen van ſyne Majeſteyt, die goederen ende koopmanſchappen die ſulcken afgeſtorven heeft na gelaten, 't zy dat die andere daer van hy is geemployeert geweeſt, ofte hem ſelven hebben toebehoort, en ſullen ten beyden zyden van weghen ſijne Majeſteyt nochte van weghen die Ho: Mo: Heeren Staten Generael niet mogen aengevaert noch aen geſlagen worden by eenige rechten ofte gebruyken vande Rijcken ende Landen van ſijne Majeſteyt ende van hoogh-gemelte Heeren Staten Generael als vervallen aen deſelve, maer t'ſamen volghen aenden rechten Erfgenaem des aflijvigen na de Rechten vande Lande daer inne deſelve erfgenaem geboortigh is, ten ware, dat by diſpoſitie van den aflyvigen daerinne anders verſien ware, het welcke na gevolcht ſal worden. 1622.

XI.

In gevalle de Wettige ofte Teſtamentaire *Erfghenaem* niet en ſijn by der handt, ende de gheſtorven by *Teſtamente* ofte *Codicille* daer inne niet en heeft verſien, in ſulcken ghevalle ſullen vijf ofte ſes vande Principaelſte van deſe Landen *in Barbarien* jeghenwoordich weſende des gheſtorven goederen, moghen aennemen onder Inventaris by hen-luyden geteeckent, ende deſelve bewaren tot behoef van den oprechten erfgenaem voorſz, ſonder dat d'Officieren reſpective haer in 't minſte ſullen hebben te bemoeyen.

XII.

So verre eenige ſchepen vande ſubjecten ende Onderdanen van ſijne Coninckl ijcke Majeſteyt door *tempeeſt*, onweder, Iacht ofte vervolgh van Vyanden kommen te ſtranden aen de Vereenighde Provintien, ofte eenighe ſchepen van de Onderſaten van deſelve vereenighde Provintien aen de Coninckrijcken ende Landen van ſyne Majeſteyt van warquartieren, Coninckrijcken, Landen ende Steden 't ſelve ſoude mogen weſen egeen uytgeſondert, deſelve ſchepen ende ingeladen goederen ſullen volgen den eygenaers reſpectivelijck, mits betalende daer voren redelijck Berch-loon.

XIII.

Oft gebeurde dat eenighe *Coopvaerdye ofte andere ſchepen* van weder-ſijde door leckinghe, ſtorm, contrarie wint ofte andere nooden mochten komen in de Havenen ofte opte Reden van ſyne Majeſteyt ofte van deſe Landen, ſullen deſelve Schepen reciproquelijck (egeen laſt breeckende omme die goederen te verhandelen, vertieren, ofte verkoopen) weder vry mooghen vertrecken, ſonder eenighe Tollen oft andere gerechticheden te betalen, ofte aengehouden te mogen worden, alwaert alſo dat de voorſz ſchepen quamen uyt *Spagnien*, *Italien* ende andere quartieren, ofte derwaerts wilden varen; In dien verſtande nochtans dat ſulcke ſchepen in *Barbarien* niet en ſullen mooghen handelen ſonder expreſſe ordre ende conſent van ſijne Majeſteyt, ofte van deſſelfs Commandeur, ter plaetſe daer den Cas ſal vallen.

XIV.

Ende alſoo de experientie leert dat alle handelingen die by *Monopolien* aen eenighe beſondere ende particulieren verleent worden, het gemeene welvaren vande Koningen, Princen, ende Republijcken, hare Landen ende Onderſaten ſchadelijck ende tegens de gemene vryheydt der Traffijcque ſtrydende ſijn; is verdragen by ſoo verre als eenige ſulcke handelingen by ſyne Majeſteyt tot nadeel vande vereenigde Provintien van de Rijcken ende landen van ſijne Majeſteyt voor deſen gheaccordeert ſijn, dat deſelve datelijck wederroepen ende ceſſeren ſullen, ende die Handelinge ende Trafficque in alles ten beyden ſijden een yegelijcken vry geſtelt worden.

XV.

By ſoo verre hier na ſijne Majeſteyt tot ſynen dienſt meer Volck, Schepen, Gheſchut ende Munitien van oorloghe uytte vereenighde Provintien tot ſyne koſten ſoude begheren ofte noodich hebben aen te nemen, te koopen ende te voeren, ſullen die hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael (daerom van wegen ſyne Majeſteyt verſocht weſende) daer op favorabelijck letten en diſponeren ten beſten contentemente van ſijn Majeſteyt, ſoo veel als de gelegentheyt en conſtitutie van haren ſtaet ende ſaken ſal kunnen ende mogen lyden.

XVI.

Ende alſo by deſe handelinge vrye traffique ende toeganck totte Koninckrijcken ende Landen ten beyden ſijden

Digitized by Google

1622. zyden wordt toe-gelaten, sal syne Koninclijcke Majesteyt alle de *gevangens* ende *Captiven* van de Vereenighde Provintien in *Barbaryen* wesende, effectuelijck doen relaxeren, los ende vry laten, en verbieden, dat voortaen egeen *Captiven* meer van dese landen in syne Majesteyts Koninckrijcken en worden vermaeckt ende verkoft.

XVII.

Alle de voorsz Poincten ende Articulen ende elcke van de selve, zijn by ons onder genoemt in den naem ende van wegen als boven getracteert, verdragen, ende geaccordeert in *'s Graven-Hagbe* in *Hollandt*, ende hebben die voorsz Heeren Ambassadeur ende Agent van den Hooghst-ghemelte Heere Keyser van *Marocos* belooft te leveren ofte doen leveren aen de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden binnen den tijdt van ses maenden naestkomende, ofte eer, is 't doenlijck, Brieven van *Ratificatie* van syne Majesteyt, in behoorlijcke forme van 't voorsz gehandelde: ende die Gecommitteerde van de selve Heeren Staten Generael aen de voorsz Heeren Ambassadeur ende Agent, die Brieven van Ratificatie van hare Ho: Mo: binnen gelijcken tijdt.

XVIII.

Het tegenwoordigh Tractaet sal ten beyden zyden alomme daer sulcx behoort ende gewoonlijck is *gepubliceert* worden, nae dat de Ratificatie sal wesen by syne Majesteyt, ende die Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael ghedaen.

Aldus gedaen ende besloten in *'s Graven-Hage* voorsz op den 24. dagh der maendt van December in 't jaer ons Heeren Jesu Christi *sesthien hondert en thien.*

Capitulatie ende Privilegie by de Keyserlijcke Majesteyt *van* Turckyen, *gegeven aen de* Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael *vande vrye Vereenighde Nederlandtsche Provintien in sijn Majesteyts Landen.*

IN de Name Godts des Alderhooghsten, want het is goet, recht, ende behoorlijck, eerst synen Naem aen te roepen, ende daer na sijn genade te ontfangen.

Met hulp van den heerlijcken Koningh der Koningen, den Alderhooghsten Heere Autheur van alle gaven, ende bewegingen, sonder comparatie, ende ghelijckenisse, onsienlijck, ende onbegrypelijck door eenige aertsche gedachten, Heere van de oneyndtlijcke macht, liberael van genaden, sonder verminderinge van de oneyndelijckheyt van sijn gaven en genaden, ende *met de protectie* van 't zegel van de schoonheyt der Prophetien, ende Heer en Patroon van 't Casteel der deugden, Heer van 't gesel schap der Propheten, verkooren van de gantsche vergaderinge van de onbesmette, wel gewildt van Godt, Zalichmaker van de geslachten in den dagh des algemeenen oordeels, *Mehemet Mustapha*, op welcken de gebeden, ende de vrede Godts berustе, met de heerlijcke, ende menichvuldige benedictien van die geene, die in syn gesel schap zijn, ende Patronen van de Wetten, ende andere heylighe Propheten, met den welcken de eere Godts zy, ende het verbondt, waer mede de *Heyligen*, dewelcke zy een prijs der eeren, ende de *zalige* zijnde een heerlijckheyt der heyligheyt, aen Godt verbonden zijn, moet geheylight zijn, ende hare *heylighe zielen* altijt de Godtlijcke glorie besitten.

Hier volght de Teyckeninge van de Keyserlijcke Majesteyt, vervaet in een Gouden strick met dese woorden, Sultan Achmat Chan, *altijdt gheluckigh.*

I.

ICk die ben een *Koningh der Koningen*, Princen, ende Keysers, uytdeeler van de Croonen der Koningen van 't oude Keyserdom der Aerden, ende der Castelen, Administrateur van 't beste van alle Landen ende Castelen: de hooge Godt bescherme met syn schaduwe de Landen ende de inwoonders van dien, onder de Regeeringe ende heerschappye van mijn Majesteyt, ende beware mijn Majesteyt in de wereldt, de welcke ben gestelt in de plaets van den Propheet, ende een Heer van Steden, Rijcken, Keyser-rijcken, Provintien, ende haer omleggende plaetsen, behouder van de twee hooge Hoven, ende Rechter van dat gebenedyde *Ierusalem*, ende Keyser van 't Hoogh Koninclijck Hoff van de Heerlijckheyt van *Constantinopolen*, het welcke Godt wil bewaren van alle quaet, ende van *Adrianopoli*, ende *Brussa*, ende heel *Grieckenlandt* ende *Tenisswar*, ende de Steden van *Bosnia*, ende *Boddim*, ende *Segitwar*, ende *Egri*, ende *Canissa*, ende *Semendra*, ende *Bellegrado*, ende het Landt van *Anatolia* ende *Caramina*, ende de Provintien van *Arabistam*, ende *Damaske*, de Stede des Vredes, ende suyverheyts, ende *Cairo*, ende *Iemen* ende *Chabex*, ende de Steden van *Heden*, ende de Stadt van den Propheet, *Babylonia* ende *Gock*, ende *Baska*, *Lachsa*, ende *Gavaquin*, ende *Liman*, ende *Alleppo* ende *Zul*, *Cadrie*, *Georexul*, ende *Adna*, ende *Tripoli de Soria*, ende *Antalie*, ende *Cipro*, ende *Chio*, ende *Diarbeger*, ende *Rucaram*, ende *Gieldel*, ende het Hertoghdom van *Amadie*, ende al het *Curdistan*, ende *Cars*, ende *Esrum*, ende al het *Giurgistan*, ende *Demir Cappy*, ende *Tessis*, ende *Girvan*, ende *Caffa*, ende *Giosset*, *Destcapehiac*, ende *Tunes*, ende *Tripolidy Barbaria*, ende de Steden van *Algieri*, ende het Koninckrijck van *Transilvania*, ende *Bogdania* ende *Walachia*, ende de reste van de Koninckrijcken van Christenrijck, de welcke door de hulpe Godts, die is een overwinnende Koningh met louter Koninclijck gewelt, ende door de merckelijcke vroomheyt van onse Koningen, uyt de macht der vyanden geruckt zijn. Ick zijnde een Koningh van alle de Rijcken, Steden, ende Castelen, die genomen zijn met de vuyst der overwinningen, ende der victoryen. Ick zijnde een gekroonde Koning van de hooghste Koninclijcke Stoel, Koningh van de *Witte* en *Swarte Zee*, ende Koningh van veel andere Eylanden en Koninckrijcken, ende schalen, ende Zee-havens, Monarch van veel volckeren, ende geslachten, een Keyser van veel duysent onverwinnelijcke Heyr-leghers, een oprecht Keyser, een Licht, een Fackel, ende de Godtvruchtigheyt des weerelts, een Grave van de Wet van *Mehemet*, *Sultan Achemet Chan*, *Soon van Sultan Mehemet Chan*, *Soon van Sultan Murat Chan*, *Soon van Sultan Selim Chan*, *Soon van Sultan Soleiman Chan*, *Soon van Sultan Selim Chan*, *Soon van Sultan Baiazeth Chan*, *Soon van Sultan Mehemet Chan.* Welckers zielen moeten rusten in de barmhertigheyt ende glorie Godts, de welcke ons, zijnde beschermers vanden *Coran*, die genade gedaen, ende onse macht alle de vier deelen des weerelts onderworpen heeft, die hooge ende groote Godt vergunne mijne Majesteyt een lanck leven, dewelcke ben een hulp van de Coningen, ende geslachten, een Excellentie van de Princen. Aen ons hoogh, ende verheven Keyserlijck Hof, zijnde onse geluckige *porta* door de genade Godts, de welcke is een gever der Genaden, ende een Coningh aller volckeren, wiens naem zy in der eeuwigheyt gepresen, een hulp der Coningen, ende een beschermer aller fameuser Princen, hebben gesonden die geene die zijn.

II.

Een eere van de grootheyt van de heerlijckheyt des *Christendoms*, grootste Hoogheydt van de Excellentie ende grootheyt des Wets Christi, Regeerders van de Regieringe der Ghemeente der Christenen, Patronen van de beleeftheyt ende eere, Heeren van macht ende eere, de *Generale Staten*, Heeren, ende Patronen van de Vereenighde Provintien, ghelegen onder Nederlandt, als zijn *Gelderlandt*, *Hollandt*, *Zeelandt*, *Uytrecht*, *Vrieslandt*, *Over-Yssel*, *Groeningen ende Groeningerlandt*, ende daer en boven van soo veel Rijcken, als sy in *Oost-Indien* besitten, den Heeren ende Patronen van al het boven-gheschreven, zy heyl, ende welvaert van harent weghen; is aen mijn Keyserlijck Hoff gekomen een Brief van vriendtschap van haer Hoogheden, ende ghebrocht van den Heere Edelen, Heere van den Edeldom der Christenrijcxe Wetten, de eere der Ambassadeuren *Cornelio Haga*, des welcx digniteyt ende eere moet sijn vermeerdert: dese Brief komende tot dit Keyserlijck Hof, is ge-examineert ende naerstelijck door-

1622. geleſen gheweeſt, ende 't inhout van dien was om onſe Majeſteyt te kennen te gheven, dat *haere Hoogheden uyt gantſcher herten ende ghemoet, een vaſte Vrede, ende Vruntſchap met ons willen houden*; daer beneven ſoo hebben ſy in de ſelvighe verklaert, dat in de Scheepen van't Landt des Chriſtenrijcx eenighe *Turckſche Slaven* ghevonden waren, dewelcke ſy al-te-ſamen vry gemaeckt, ende met groote beleeftheyt in haer Landt weder gheſonden hebben; daerom beveelen wy oock in mijn Rijck, dat Godt beſcherme, ende in alle de omleggende plaetſen dat niemandt ter geenigher tijdt, de voornoemde haer Schepen ofte Volck eeniger moeyte ofte quellinge aen en doe.

III.

Gelijckerwijs nu in mijn Hooghe Keyſerlijcke Hoff *Vranckrijck* ende *Engelandt*, ende de Inwoonders vande plaetſen haer onderworpen, met hare *Drogemans* in alle de Landen van mijn Rijck, ſeecker, ende vry komen ende gaen, ſoo wel haere Perſoonen als met hare Goederen ende Coopmanſchappen over al Negotierende, ende handelende, ende dat uyt kracht van vruntſchap tuſſchen ons onderlingh ghemaeckt in conformiteyt vande Capitulatie van mijn Majeſteyt ende de ſtercke beveelen van mijn Rijck, deſgelijcx oock is van wegen de Hoochgedachte Heeren *Staten Generael* vande vereenichde Nederlanden verſocht gheweeſt, dat mijn Majeſteyt al het gunt aende voornoemde gegeven is, oock aen haere Hoogheden ſoude willen vergunnen, ende van deſe ſake verſoeck ghedaen ſynde aende Majeſteyt van mijn Croon, heeft my welgevallen, ende goetgedocht, met groot contentement in alle hare verſoecken volkomentlijck te conſenteren, hebbende oock aenden Ambaſſadeur van hare Hoogheden verlof gegeven, dat hy ſoude aen mijn Keyſerlijcke Hof komen Reverentie doen, ende de handen van mijn Majeſteyt kuſſen, gelijck de andere Ambaſſadeurs pleghen te doen, ende hebbe gelaſt met het gebodt van mijn Rijck den voorſchreven *Cornelio Haga*, Ambaſſadeur aen mijn Keyſerlijcke Hof, dat hy ſoude blyven inden dienſt van het Ambaſſadeurſchap, ende dat hy ſoude ſtellen ſyn *Conſuls* in alle de Provintien, ende aen alle de Schalen van mijn Rijck, ende het gebodt van mijn Keyſerlijcke bevelen is vergunt op deſe wijſe, haer ghevende de *Capitulatie* van mijn oprechticheyt, ende van mijn Majeſteyt.

IV.

Dat alle de gene, die de Geunieerde Nederlantſche Provintien onderworpen ſijn, ende alle de Coopluyden vande voorſz plaetſe, mogen *gaen, ende komen* in alle Steden van mijn Rijck, ende dat ſy inde ſelvige vry ende onverhindert moghen handelen.

V.

Men ſal haer vande *Daelders* ende *Goude Munten*, die ſy ſullen brengen geen *dacio*, ofte *Tol* mogen afnemen, ende *Begi*, *Cady*, *Treſoriers*, ofte *Enimi* vande Munte, ende de opſienders van dien, ſullen hare *Daelders* die ſy brengen niet moghen nemen, om in de Munte te breken, ende *aſpers* daer van te maecken, ofte haerluyders derhalven eenighe moeyten, ende bekommernis, om wat oorſaecke het ſoude moghen weſen, in 't minſten aen doen.

VI.

Niemant ſal mogen ſeggen teghen eenich Coopman van Nederlant, die ſoude moghen varen in een Schip van andere Chriſtenen, die hier geen Ambaſſadeur ofte vrientſchap houden, *na dien by ghevonden ſijt op een Schip van Volck, dat geen Vrede met den Gran Seigneur en heeft, ſoo willen wy V. ſlave maecken, ende u goet confiſqueren*, het ſelve ſal niet moghen geſchieden, by aldien ſy gaen om haer Coopmanſchap te doen.

VII.

Ende ſoo yemant van't voorſz Nederlandt, ofte vande Landen van dien in eenige Chriſten Schepen ghevonden werden voerende eenighe verboden goederen van Victualie, *al hoewel het voorſz. goet geconfiſqueert*, ende andere Chriſtenen daer op ſijnde, tot Slaven gemaeckt worden, Soo ſullen evenwel de *Nederlanders tot geen Slaven* mogen gemaeckt worden.

VIII. 1622.

Ende al hoe-wel yemandt van 't voorſz Nederlandt gaende om koopmanſchap te doen, gevonden werde in een ſchip dat in *Corſo* gaet, by aldien ſoodanighen gheen compagnon van de roovers, maer alleenlijck om ſyn Negotie als een *Paſſagier* mede gaet, ſoo ſal men hem ten oorſaecke van dien, om dat hy op een Vrybuyters ſchip genomen is, evenwel ſyn goedt niet mogen confiſqueren noch hem tot een ſlave maecken.

IX.

Overmidts de Koningen van *Vranckrijck*, van oudts-her, Vrienden zijn van ons Keyſerlijcke Hoff, ende noyt yets begaen hebben ſtreckende tot verhinderingh van de Vrede gemaeckt tuſſchen haer, ende onſe Keyſerlijcke Croonen, ſoo hebben ſy ten tijden van mijn Groot-vader Hooghloffelijcker, ende geluckiger ghedachtenis *Sultan Selina* die nu in glorie leeft, verſocht, dat ſy eenige verbode goederen, als zijn *Cattoen*, *Filady*, ende *Corduanen* ſouden mogen uytvoeren, 't welck haer vergunt is; daer beneven van weghen de groote ende oprechte vrientſchap van goeder herten, ende gemoedt, met dit Keyſerlijcke Hof ghehouden, ſoo heeft mijn Vader van Hooghloffelijcke ende geluckige memorie, die nu in glorie leeft, haer in ſyn tijdt oock vergunt, dat ſy *Was*, ende *Huyden* om haer geldt ſouden moghen koopen, ende dat het haer in geenderley wijſe ſoude mogen verboden werden, ghelijck 't ſelve verklaert ſtaet in de Capitulatie, die ick ſelve gheconfirmeert hebbe, deſgelijcx oock aen de Hoochghemelte Heeren Staten Generael van de Geunieerde Nederlanden, overmits ſy aen mijn Keyſerlijcke Hof gheſonden hebben, met begeerte van oprechte vriendtſchap, ende van weghen hare Hoogh: aen mijn Majeſteyt daer van verſoeck gedaen is geweeſt, ende ick 't ſelve van goeder herten en bly gemoet ontfangen hebbe: ſoo iſt oock, dat ick hare E: goetwillighlijck alles wat van wegen hare Hoogheden verſocht is, gheconſenteert heb, ende ghelijck het de voornoemde Françoyſen vergunt is, alſoo vergunne ick het oock de voorſz van Nederlandt, te weten, dat ſy met haer geldt ſullen moghen koopen ende laeden, *Catoenen*, *Filady*, *Cordoani*, *Waſch*, ende *Huyden*, ende in deſe ſaecke ſal niemandt haer eenighe moeyten mogen aen doen, noch oock hem daer mede moeyen, noch haer 't ſelfde verbieden.

X.

De voorſz Natie reyſende nae haer Landt, ofte uyt haer Landt na mijn Rijck komende, ſal ſeeckerlijck by contrarie weder, ende windt, in alle de hàvenen van mijn Rijck met haer ſchepen mogen leggen, ende handelen, ende niemant ſal hem 't ſelfde mogen beletten.

XI.

Alle Recht-ſaken, ende *differentien* rijſende tuſſchen die van de Landen van Nederlandt, oock aenklachte van *doodtſlagh*, ſoo den eenen den anderen quam te dooden, ſullen *by den Ambaſſadeur*, ende ſyne *Conſuls*, achtervolghende hare Wetten ende couſtumen *gheoordeelt worden*, ſonder dat de Rechters, ofte Gouverneurs van mijn Rijck, haer gheenighſints daer mede ſullen moghen bemoeyen.

XII.

Soo yemant yets uytſtaende heeft met de *Conſuls*, die geſtelt ſijn tot opſicht vande Negotie, en ſal die ſelvige niet mooghen doen vanghen, noch oock haer huyſen verſeghelen, dan men ſal de voorſz *Conſuls* ende *Drogemans* citeren voor mijn Keyſerlijcke Hof, ende aldaer ſullen haer aenklachten gehoort worden.

XIII.

Ingevalle dat eenige Commandementen gelicht waren voor 't maecken van deſe Capitulatie, ofte ghelicht ſouden mogen werden na het maecken van deſelvige, ſtryd ende teghens deſe jeghenwoordighe Capitulatie, ſullen van gheender waerden ſijn, ende men ſal die ſelvige geen gehoor mogen gheven, maer alleen onderhouden werden 't gunt in deſe Capitulatie van mijn Majeſteyt vervattet is.

XIV.

Soo eenighe onderſaten vande Hoochgedachte Heeren Staten Generael, ofte yemant onder haer ſtaende in deſe

Digitized by Google

1622. deſe Landen quamen te ſterven, ſoo ſal noch de *Peitemael*, noch yemant anders over de Tollen van de verſturvene geſtelt, in haer goet ofte middelen mogen treden, noch oock eenichſints haer daer mede bemoeyen, ſullen oock niet mogen ſeggen, dat het *goederen ſyn ſonder Eygenaer*, noch yets doen teghen deſe Capitulatie, ende alle de Commandementen, diemen aende voornoemde Nederlanders gheven ſal, ſullen in *Bona Forma*, ende ſtarck gemaeckt worden, ſoo dat ſy al te ſamen ſtrecken tot haer meeſte proffijt ende voordeel, ende de *Caßani*, ende *Cady:* (dat ſyn *Rechters*) ofte oock yemant van haer wegen, ſullen in't minſten niet mogen pretenderen aen de goederen vande afgeſtorvenen, noch oock eyſchen het *reſme* van *'t kiſmet*, 't welck ſyn *Gravamina* en exactien, ſoo ten proffijt van den *Gran Signeur*, als der Officieren op de goederen vande afgeſtorvenen geſtelt.

XV.

De *Ambaſſadeurs ende Conſul:* ſullen haer laten dienen van alſulcke *Ianitſaren*, als haer believen ſal, ende tot *Drogemans* ſtellen, die ſy willen, ſonder dat de *Ianitſaren*, ofte yemant anders haer ſelven in den dienſt vanden voornoemden, ſonder haer conſent, ſullen mogen ingereren.

XVI.

In haer Woonſteden ende *Huyſen* ſullen ſy moghen *Wijn inleggen*, voor haer Huysghefin, 't welck haer niemant ſal mogen verbieden, ende niemant, hy ſy wie hy wil, ſoo wel mijn ſlaven de *Ianitſaren*, als yemant anders, ſal derhalven yet van haer moghen eyſſchen, ofte met gewelt nemen, noch haer ongelijck ofte eenich impediment aen doen.

XVII.

De Kooplieden vande voorſz plaetſe ſullen voor alle Waren, ende koopmanſchappen, ſo wel die ſy uyt haer Landen ſullen brenghen, als oock die ſy van hier uyt mijn Rijck, ſoo van *Aleppo*, ende *Alexandrien*, als oock uyt alle andere deelen mijns Rijcx ſullen wech voeren, alleen voor *Dacio* ofte *Tol* betalen *drie ten hondert*, en niet meer, men ſal oock geene waren hooger als de waerdye mogen eſtimeren.

XVIII.

Ende ſy ſullen gehouden ſyn van alle waren, ſoo wel die ſy hier met haer Schepen brenghen, als die ſy hier koopen om in haer Landt te voeren daer men *Dacio* of betaelt, de *Conſulaten* volkomentlijck aen hare *Conſuls* te betalen.

XIX.

Van alle de waren, die ſy met hare Schepen brengen ſullen ſy alleenlijck *Dacio* betalen van die geene, die ſy uyt hare Scheepen loſſen ſullen om verkocht te werden, ende van die andere, die niet gheloſt, maer inde Schepen geladen blijven, om op andere plaetſen te vervoeren, ende te verkoopen, ſalmen haer ſoo wel in *Conſtantinopolen* als andere *ſchalen* geen *Dacio* moghen afeyſchen, noch oock verbieden deſelvige waren aen andere *ſchalen* te brengen, noch haer dwingen die aende ſelvige *ſchalen* te loſſen.

XX.

De nieuwe *Impoſitie van Caßapie*, ende *Reſt*, ende *Bach*, ende het *Iaſacculi*, ſalmen haer niet moghen afnemen, ende als de Schepen wech gaen, ſalmen haer voor 't *Salameilich* niet meer moghen afnemen, als *drie hondert Aſpers*.

XXI.

Aengaende de *Corſaren van Algiers*, ende *Barbaria*, komende te havenen in eenighe havens van de Nederlanden, na dien men ghewoon is haer corteſie te bewijſen, ende *Kruyt*, *Loot*, *oock Zeylen*, *met alles* wat ſy meer van nooden hebben te laten volghen: ſoo en is de wille oock niet gheweeſt van mijn Majeſteyt dat ſy de Scheepen vande Nederlanders ghemoetende, haere Goederen nemen, ende de luyden tot ſlaven maecken, maer dat ſy alle de ſlaven, die ſy ghenomen hebben, vry ſullen laten, ende alle de goederen wederomme reſtitueren, ſonder dat daer aen yet mancquere. Ende by aldien de voornoemde *Corſaren* hier na eenighe quade feyten bedrijven ſullen, ſoo ſullen de ghemelte Heeren Staten Generael ſulcx aen ons Keyſerlijck Hof te kennen 1622. geven, ende in welcker *Beglerbey*, ofte Gouverneur ſyn tijdt ſulcx ſal geſchiet ſijn, dieſelvige ſal van ſyn Officie afgheſet worden, ende men ſal maecken, dat alle de Goederen, die de *Corſaren* gerooft ſullen hebben, ten vollen ghereſtitueert, ende alle de ſlaven vry ghelaten werden. Ende of de voorghenoemde van *Algiers*, ende *Barbaria*, deſe mijne beveelen niet na en quamen, ſoo ſullen oock de Heeren Staten van Nederlant deſelvige, als ſy in haer landen komen, in haer havenen, ende kaſteelen niet ontfanghen, ende alwaert ſchoon dat ſy oock haer qualijck, ende Vyantlijck tracteerden, ſoo ſal daer door niet verſtaen werden het Accoort tuſſchen ons gemaeckt, gebroocken te ſyn, ende in deſe ſaecke ſal ick altijdt de informatie die de Heeren van Nederlandt doen ſullen, geloof geven, ende altijt hare excuſe voor goet ende oprecht aennemen.

XXII.

Men ſal commandementen ſenden aen den *Beglerbey*, aen *Bey*, aenden *Cadis*, ende aen alle de *Emini* vande *ſchalen* van mijn gantſche Rijck, inhoudende dat het Gebodt van mijn Majeſteyt beveſticht is op deſe manier. Dat tot allen tijden ſoo langhe van wegen de Hoochgedachte Heeren Staten Ghenerael vande voorſz Nederlanden, de vrientſchap ende het Accoort tuſſchen ons gemaeckt, ghelijck alſt behoort, onderhouden ſal worden, dat oock van onſe ſijde niemant hare Goederen, waren, Coopmanſchappen, de Gallioenen over Zee komende, ofte andere Scheepen, ende de perſoonen daer in ſijnde, met goet, ende koopmanſchappen, de perſoonen met hare laſtpaerden, ende goet te lande komende, inden alderminſten eenighe ſchade, ofte moleſtie aen doen ſal, maer dat menſe met vreden haer Negotie ſal laten doen.

XXIII.

In alle de Landen van mijn Rijck ſullen alle de *ſlaven*, Onderſaten van Hooghgedachte Heeren Staten Generael, oock die voor deſen genomen ſijn, in wat plaetſen die gevonden ſullen werden, *in volkomen vryheyt geſtelt werden*; ſonder dat de *Patronen* 't gunt de *Slaven* gekoſt hebben vande Nederlanders in eenigerley manieren ſullen moghen eyſchen, maer den prijs daer van vorderen van die geenige, daer ſy die van gekocht hebben.

XXIV.

Soo yemandt vande voorghenoemde Nederlanders *Eetbare waren* koopende, uyt de Scheepen van de *Turcken* ende dat met haer wil, brenghende deſelvighe in haer Landen ende niet in de Steden van andere Natien geen Vreede met ons houdende, daer na eenige Turckſche Oorloch-ſcheepen ontmoete, ende daer van genomen werde, in ſulcken ghevalle ſalmen haer Scheepen *niet* moghen *confiſqueren*, noch het Volck daer op ſijnde tot *Slaven* maecken, maer by aldien dat in ſulcken kas, als dit is, eenige Nederlanders genomen werden, ſalmen de ſelvige wederom vry laten, ende oock al haer goet reſtitueeren.

XXV.

Soder eenige *Coopluyden* ende *Chriſtenen*, die geen Vrede met ons en hebben, op de Scheepen vande voorſchreve Nederlanders, eenighe Goederen laden ſullen, ſalmen het ſelvigen goet niet mogen confiſqueren, onder 't pretext dat het andere luyden toekomt, geen Vrede met ons hebbende; ende inghevalle yemant vande voorſz 't ſy wech gaende uyt de Landen van mijn Rijck ofte uyt andere Landen, 't ſy komende om haer Coopmanſchap te doen in de Scheepen vande voorgenoemde Nederlanders, in ſulcken kas tot *Slaven* ghemaeckt waer, ſal hem datelick ſijn *vry-heyt* gegeven worden.

XXVI.

Ende de voorgenoemde Natie ſal in alle de Steden van mijn Rijck met groote vryheydt ende ſeeckerheyt mogen komen ende gaen; ende ſoo 't geviel, dat ſy by ongeval in perijckel der Zee quamen, ſoo ſullen alle de Scheepen, ſo wel die van mijn Majeſteyt als van andere particulieren haer alle mogelijcke gunſte bewijſen, ende aſſiſtentie doen, ende ſo ſy eenige *Victualie*, ende proviſie voor haer Schepen ſullen willen koopen, ſo en ſal

1622. haer 'tselfde niemant moghen verbieden noch eenighe moleſtie ofte ongemack aen doen.

XXVII.

Alle de *Coopluyden*, *Drogemans*, ende alle de andere Onderſaten van de Hoogh-ghedachte Heeren Staten Generael vande Nederlanden, ſullen ſoo te Water als te Lande, mogen komen in alle Steden van mijn Rijck, haer Coophandel drijvende, ende na dat ſy betaelt ſullen hebben haer gewoonlijcke *Dacio*, ſoo in't gaen, als in 't komen, ſo ſullen de Capiteynen, ende *Beys* ('twelck ſijn Capiteynen, vande Galeyen) over Zee varende, ofte eenige andere die *Slaven* ſijn van mijn Majeſteyt, niet mooghen haere Perſoonen, Dienaers goet, ofte laſt-Paerden in geenderley manieren moleſteren, noch de *Cadijs*, ofte yemant anders ſullen haer laſtich vallen, ofte eenigerley verhinderinge aen doen.

XXVIII.

Soo ſy door Tempeeſt, ende onweder quamen *Schip breeckinge* te lyden, ende hare Scheepen over Zee gaende, quamen te Stranden, ſoo ſullen alle de *Beys*, ende *Cady*, ghelijck oock andere, haer alle moghelijcke hulp doen, alle de Waren ende Goederen, die ghebercht ſullen ſijn, ſalmen haer wederom geven, ſonder dat de *Peitmalgijs*, noch oock yemant anders haer daer mede eenichſints ſullen mogen bemoeyen,

XXIX.

Soo yemant vande voorſz yemant *ſchuldigh* ware, ſoo ſalmen de *ſchult* moeten eyſchen vanden debiteur, ende alſſer geen borgh geſtelt is, ſalmen niemant anders mogen manen, als den ſchuldenaer.

XXX.

Soo yemant vande voorſz quam te *Sterven*, ſoo ſullen de waren, ende alle ſijne Goederen geconſigneert werden in handen vanden geenen, die hy in ſijn *Teſtament* geordonneert ſal hebben, ende geen *Teſtament* gemaeckt hebbende, ſullen de goederen ghegheven worden door ordre vande *Conſul*, aen yemandt van ſijn Compagnons, ſijnde vande ſelve, ofte naeſtgheleghen plaets, ſonder dat yemant anders hem daer in mach ingereren.

XXXI.

Soo eenighe vande voorſz Nederlanders, ende alle andere haer onderworpen ſijnde, 't ſy *Coopluyden*, *Conſuls*, ofte *Drogemans*, in eenighe Landen van mijn Rijck eenighe contracten maeckten, 't ſy van wegen de Handelingh, Coopmanſchap, ofte Borchtocht, ofte eenighe andere ſaecken, daer voor ſy by yemandt anders in Recht ſouden mogen geroepen werden, ſo ſullen ſy met haer parthye gaen voor den *Cady*, ende daer ſullen ſy van haer Contract een hantſchrift, oft *Hogiet* ('twelck is een publijcke Acte vanden *Cady*) doen maecken, ende by aldien daer naer eenige queſtie, ofte rechts-vorderinge ontſtaen ſal, ſoo ſal de ſelvige conform de voorſz hantſchrift, ofte *Hogiet* ghedecideert worden, ende anders niet, ſulcx dat ſy derhalven by yemant in recht geroepen ſijnde, om haer t'onrecht eenige Penninghen te extorqueren, ende geen van beyde 't ſy hantſchrift ofte *Hogiet* gemaeckt ſy, ſoo ſalmen ſoodanigen aenklachten, ende ongefondeerde eyſch, als ſtrydende tegen de waerheyt, in geenderley manieren mogen hooren.

XXXII.

Soo yemandt vande voorſz Natie, door eenige *Vanie* t'eeniger tijden valſchelijck ſoude moghen beſchuldicht worden, als of hy de *Wet* ofte yemandt anders *gelaſtert*, ofte oock andere quade feyten *ſtrydende tegen* de *Wet*, bedreven hadden, ſulcke aenklachten, als alleen gedaen om eenich gelt te genieten, ſalmen niet mogen horen, en tegens de Heylige *Wet* ſalmen niet mogen derhalven ymant eenig moleſte aen doen, maer de partie ontſlaen.

XXXIII.

Soo eenige Nederlander yemant *ſchuldigh* waer, ofte van andere ſaecken beſchuldicht ſijnde hem verbergde, ſoo ſalmen niemant anders ten ſy hy borch gebleven is, daer voor mogen aentaſten.

XXXIV

Ende in alle manieren eenige *Slaven*, die ghevonden ſullen werden, uyt eenige Steeden vande voorſchreve Nederlanden, ſal de *Conſul* die ſelvighe eyſchen, ende verklarende dat ſy van ſijn Landen ſijn, ſalmen dieſelvighe ſonder teghen-ſpreecken hem laten volghen. 1622.

XXXV.

Ende wie vande voorſz Nederlanders ſoude moghen *woonen* in eenige plaets van mijn Rijck hy ſy getrouwt, oft ongetrouwt, ſal mooghen handelen ſonder datmen hem eenich *Harach*, dat is *Trybuyt*, ſal mogen af-eyſchen, van ghelijcken de *Conſuls* ſijnde in dienſt vanden Ambaſſadeur oock de *Drogemans*, ghelijck gebruyck is, ſullen ſoo wel van 't *Harach* (dat is tribuyt) ende *Caſſapie*, als oock van alle andere Keyſerlijcke beſwaerniſſen volkomentlijck exemt ſijn.

XXXVI.

Sy ſullen oock ſoo wel in *Alexandria*, *Tripoly de Soria*, *Algiers*, *Tunis*, als oock in *Geſairegars* ende *Cairo*, ende in alle de andere *Schalen* van mijn Rijck mooghen ſetten, en aſſetten hare *Conſuls*, na dat ſy haer bequaem ſullen achten, en niemandt ſal ſulcx mogen verbieden.

XXXVII.

Niemant ſal de voorſz Coopluyden eenige goederen, waren ofte Coopmanſchappen teghens haren danck onrechtelijck moghen doen aennemen, ende haerluyden derhalven oock in geenigerley manieren eenige overlaſt, ende moeyte aendoen.

XXXVIII.

Soo wie met yemandt vande voorſz Nederlanders eenich verſchil ofte queſtie hebbende, hem voor de *Cadi* doet gaen, ſal de *Cadi* ſyn eyſch niet mogen hooren, ten ſy de *Drogheman van Nederlandt* daer preſent zy, ende de *Drooghеman* geoccupeert zijnde in importante ſaken, ſoo ſullen ſy wachten tot dat hy kome, nochtans ſo ſullen zyluyden oock door de excuſe van de abſentie van den *Drogeman* niet mogen eenige onrechte uytvluchten ſoecken, alleen om haer parthyen te quellen, ende de ſaken met quade practijcquen dilayeeren.

XXXIX.

Soo yemandt vande Nederlanders in eenighe *ſuſten van Rovers* gevanghen ſynde in *Aſia*, ofte *Gretia* als een *Slaef* verkocht werde, ſal men naerſtighe onderſoeckinge doen, ende 't ſy in wiens handt de ſelvighe ſoude mogen ghevonden werden, al-hoe-wel hy oock tot een *Turck* ſoude moghen ghemaeckt ſyn, die ſal te kennen geven, van wien hy hem ghekocht heeft, ende ſal ſyn Penninghen van den Verkooper moghen eyſchen, ende den Slaef vry laten gaen, daer het hem believen ſal.

XL.

In alle de Landen van mijn Rijck ſoo wel de *Galeyen* als mijn Keyſerlijcke *Armada* over Zee varende, als ſy eenighe Nederlandtſche Schepen ontmoeten, ſullen malkanderen vrientſchap bewijſen, ende moghen haer in 't minſte geen ſchade, noch eenige overlaſte doen, ende 't ſelfde ſoo wel op de Zee, als in *Havens*; ende ſoo verre ſy met haer vrye wil geenighe preſenten gaven, ſoo ſalmen haer nochtans gheen Scheeps Wapenen, gereetſchap, eenige Goederen, ofte Iongens, noch eenige ſake ter Werelt met gewelt mogen afnemen, noch oock haer eenige overlaſt, ofte quellinge aen doen.

XLI.

Alle de *Capitulatie* van mijn Rijck, die *Vranckrijck* ende *Engeland* vergunt ſyn, en alle het gene dat in deſelvige geſchreven, ende verklaert ſtaet, wert die van Nederlandt oock vergunt, ende al wat in die voorſz *Keyſerlijcke Capitulatie* vervat is, ſo van waren, als andere ſaken, 't ſelfde ſal haer oock geconfirmeert werden, ende deſe Keyſerlijcke Capitulatie, ende heylige Wet, ſal niemandt mogen tegen ſpreken, noch haer-luyden in eenigerley manieren moeyten aen doen.

XLII.

Soo wel *Galioenen*, als de Schepen die van hier vertrecken ſullen eens beſocht werden inde Haven van *Conſtantinopolen*, ende een andermael aende Caſteelen beſocht ſijnde, mogen ſy wech gaen, ende tegen mijne *Capitulatie* en ſullen ſy in *Galipoli* niet moghen beſocht werden, veel weyniger ſalmen haer, om die oorſaecke wil eenich gelt af-nemen, noch in eeniger wijſe ongenucht aendoen.

XLIII.

Ende in alle de andere *ſchalen* van mijn Rijck, ſalmen de *Galioenen*, ende *Schepen*, na dat ſy geladen ſullen ſijn

ende

Digitized by Google

1622. ende haer *Dacio* ten vollen betaelt hebben, door geenigerley pretentien mogen beſoecken, noch oock derhalven eenich gelt van haer nemen, noch in geenderley maniere moleſteeren.

XLIV.

Soo wel in *Aleppo*, als in alle andere plaetſen van mijn Rijck de voornoemde Nederlanders ſo wel *Slyde* als andere Waren koopende, naer dat ſy alle hare gerechticheyden ſullen betaelt hebben, ſoo eenich haer Schip, daer op de voorſz Goederen geladen ſijn na haer vertreckt quam te arriveren in *Cipro* ofte aen eenige andere *ſchalen* van mijn Rijck, ende ſoo by avonture de voorſz Waren in een ander Schip overſetten, ofte oock voor eenen tijdt ontladen, ende in pack-huyſen bewaren wilde, om daer na in eenige ander Schepen te laden, ſoo ſulcx niet en geſchiet, om te verkoopen, en ſalmen haer derhalven geen moeyten mogen aen doen, ter oorſaecke dat ſy die waren ontladen hebben, ende met deſe excuſe en ſal niemant haer een penninck mogen afnemen ende yegens deſe Keyſerlijcke Capitulatie, ſoo en moghen de *Cadis*, noch de Gouverneur, noch de correcteurs vande ſteden haer eenige faſtidie aen doen.

XLV.

De voorſz Nederlanders, ende die onder haer ſtaen komende met haer *Galioenen* ofte *Schepen*, ſo wel in *Cipro*, als in eenige andere Steden van ons Rijck, ſullen voor ſulcken prijs, als de *Turcken* het *Sout* koopen, ſoo veel *Sout* mogen laden, als ſy willen om wech te voeren, ende niemandt en mach haer verbieden, noch meer van haer nemen, als den ordinaris prijs van die plaetſe, noch haer in geenigerley wijſe quellinge aen doen.

XLVI.

In't Eylandt van *Cipro* met haer Schepen komende, ende *Sout* begerende tot ballaſt van hare Schepen, overmits het ſelfde *ſout* niet en is van ſulcke waerdye, als het ander, ende van ouden tijden gebruyckelijck datmen voor yder Karre daer van betaelde *een en tſeventich aſpers*, ſoo ſullen ſy hare *Galioenen*, ende Schepen deſgelijx met *Sout* mogen ballaſten; betalende als van den ouden tijden gebruykelijck is geweeſt *een en tſeventich aſpers* voor de *Karre*, ſonder datmen haer een aſper meer ſal mogen af-nemen, ende in deſe ſaecken ſullen de *Cady*, noch de *Emini* noch de reſte vande Officieren haer geenderley moeyten mogen aendoen.

XLVII.

In alle de Steden van mijn Rijck, daer de voornoemde ſo wel *Loot*, *Tin*, *Yſer*, *Stael*, als oock alle andere ſoorten van *Kramerye* ſullen brengen, en ſal niemandt haer't ſelfde moghen verbieden, noch eenighe moeyte, ofte ſwaericheydt aen doen, ende gelijck als geſchreven ſtaet in deſe mijne Keyſerlijke Capitulatie, ſullen alleen daer van *drie ten hondert* voor *Dacio* betalen, ende men ſal haer in gheenderley maniere yet meer moghen afnemen, ofte oock derhalven eenich faſtidie aen doen,

XLVIII.

De *Galioenen ende Scheepen* vande voorſz Nederlanders gaende op *Damiata* ofte op *Alexandrien*, ende aen alle andere *ſchalen* ſoo eenige Turcken deſelvige met eenige Waren willen laden, 't ſelvige ſullen ſy mogen doen, ſoo wel voor *Conſtantinopolen*, als op eenige andere Landen van mijn Rijck, ende niemandt en mach hem dat verbieden, ende men ſal vande ſelve goederen, om die oorſake datſe op Chriſtenſe Schepen geladen ſijn geen meerder *Dacio* mogen af-nemen, als alleen't gunt men van alle die ander *Turcken* gewoon is te eyſchen.

XLIX.

De voorſz *Schepen ende Galioenen*, dewelcke van mijn Havens komen, nadien de *Dacio* in voegen als in deſe Keyſerlijcke Capitulatie geſchreven is van alles betaelt ſal weſen, ſullen om geenderley oorſaken gearreſteert, ofte door eenighe *angarie* (dat ſijn Keyſerlijcke beſwaerniſſen) ofte voor onſe Majeſteyts dienſt opghehouden mogen werden.

L

Soo yemandt vande voorſz Coopluyden hier met eenighe Waren komende, hem *Turcx* maeckte, ſal de Ambaſſadeur ende de Conſuls het gelt, ende de Waren, die hy vande Coopluyden van ſyn Lant mede gebrocht heeft, hem af nemen, ende onder haer houden om die ſelvige te beſtellen in handen van de eygenaer, in voegen dat onder hem niets en blijve van 'tgene de Nederlantſche koopluyden is toe-behoorende, ende in ſulcken cas ſullen de *Cadi* ende andere Gouverneurs haer niet mogen met die ſake bemoeyen, of eenigh beletſel doen. 1622.

LI.

Soo yemandt eenigh *Nederlander* wilde overtuygen dat hy hem ſoude tot een *Turck* ghemaeckt hebben, ende hem om deſe oorſaecke eenighe moeyten aen doen, ſoo ſal 't ſelvige van geender waerden zijn, ten waer hy in preſentie van een Nederlandtſchen *Drogheman* met ſyn vrye wil ſeyde, *ick wil my Turcx maecken*; 't welck alleen gelden ſal, ende ſoo menichmael als de *Drogemans* niet en komen, ſoo en mach niemant hem om die oorſaecks wille moleſteren, doch ſal men de *Drogemans* ſoecken, op dat ſy haer preſenteren.

LII.

Soo de *Eſtimateurs* van den *Tol* de goederen van de voorſz Nederlanders, die ſy met haer *Schepen en Galioenen* brenghen, hooger ſchatten als 't waerdt is, ſoo ſullen ſy haer met Waren moghen betalen tot alſulcken prijs, als die gheſchat zijn, ſonder dat ſy geldt ſullen mogen eyſchen, maer moeten met de Waren te vreden zijn.

LIII.

Ingevalle de *Galioenen* ende *Schepen* van de *voorſz* komen te ſlaen met eenighe die gheen vrede met ons en hebben, ende hare ſchepen nemen, ſoo ſullen ſy tot allen tijden, 't zy met haer vryen wil, ofte door onweder en. tempeeſt, moghen komen in alle de Landen van mijn Rijck, in welcke Haven ofte *ſchale* dat ſy ſullen willen gaen, alwaer't oock ſchoon dat ſy haer daer wilden verſamelen, dat ſullen ſy oock mogher doen, ende daer ſal niemandt zijn die haer faſtidie, of eenigh impediment doen ſal; ende al 't gheene ſy tot hare noodtdruft van doen ſullen hebben, dat ſullen ſy om geldt vryelijck moghen koopen, ſonder dat yemandt haer dat ſal moghen verbieden.

LIV.

De ingeſetenen van de Hoogh-gedachte Heeren Staten Generael, ende alle die onder haer ſtaen, die na *Jeruſalem* ſullen reyſen, *om de Landen te beſien* ſoo wel in 't heen gaen, als in 't weder keeren, vryelijck na haer believen mogen gaen, ſonder dat hem yemant eenige moeyte mach aen doen: de *Munnicken* zijnde in de *Camania*, noch oock yemant anders en ſal durven eenich beletſel ofte bekommernis geven, noch oock ſeggen, *ghy ſijt Lutheranen, wy willen u de plaetſe niet laten ſien*; maer ſullen ghehouden weſen de plaetſen diemen gewoon is te ſien, haer te toonen, ſonder eenigh tegenſtant te doen, ofte eenich excuſen voor te brengen.

LV.

Als de *Galioenen ende Schepen* vande *voornoemde* hier koomen, ſoo ſullen alle de Landen van mijn Rijck haer de *Guardia* doen, ende eeren, ſoo veel als moghelijck ſal ſijn, ende ſullen maecken, dat ſy met vreden in alle ſeeckerheyt ſullen mogen, ſoo wel komen, als wederom wegh gaen, ſoo wel de ſchepen als oock haere goederen.

LVI.

Oft gebeurde dat haer eenich goet, ofte yemant van haer Volck *ontrooft* werde, ſalmen alle moghelijcke devoiren, ende naerſticheden doen om den dief te ontdecken, ende den miſdadigher 't ſy oock wie hy ſoude mogen ſijn, na verdienſten rigoureuſelijck ſtraffen.

LVII.

Men ſal vanden *Ambaſſadeur* vanden voornoemde Nederlanders, noch vande *Conſuls* noch vande *Drogemans*, noch van ſijn ander Volck voor eenighe dingen, die aen haer ſullen gebracht werden, ſoo wel om te vereeren ende te kleeden, als oock voor eetbare, ende drinckbare waren, die ſy voor haer gelt ſullen koopen, ende laten komen gheen *Dacio*, noch *Bach*, noch *Caſſa-pio*, noch *reſt* mogen af nemen, noch derhalven eenichſints haerluyden yet mogen af eyſchen.

LVIII.

Alle de *Beglerbeys* de *Sangiacbeys*, de *Capiteynen* mijn ſlaven ſijnde, als oock de *Cadys*, ende *Enimi*, *Sopraſtanten*, ende

1622. ende de *Patroenen vande Galeyen* dewelcke mijn *Slaven* ſijn, ofte andere *Patroenen* van haer eygen *Galeyen*, ende alle het Volck van mijn Rijck, ſullen alles doen conform deſe Capitulatie vande bevelen van mijn Majeſteyt, ende niemant ſal in't alderminſten Artijckel manqueren maer ter contrarie alle hare Poincten ſtricktelijck onderhouden.

LIX.

En ingevalle dat yemant tegen deſe mijne bevelen van mijn eer en Majeſteyt yet committeerde, ſodanig als ſijn de een oorſaeck van dierghelijcke overtredinge, ſal gehouden werden in't getal der rebellen van mijnen Staet, ende den ſelvigen ſalmen plaets noch tijdt geven, maer datelijck alſoo ſtraffen dat alle de andere daer een exempel aen mogen nemen.

LX.

De Onderdanen vande Hooghgedachte Heeren Staten Generael vande Nederlanden ſullen mogen koopen Waren, ende Coopmanſchappen, ende deſelvige brengen tot *Trebeſonde* ende *Caffa*, ende aen alle de plaetſen, ende *ſchalen* van mijn Rijck gelegen aende *Swarte Zee*, deſgelijcx oock te lande aenden *Danubium*, *Oſag in Moſcovien*, ende alle Steden van *Ruſſia*, deſgelijcx ſullen ſy van daer oock Waren mogen brengen in alle de Steden van mijn Rijk, en haer koophandel doen, ſonder dat yemant het hen mach verbieden, ende vande voorſz coopmanſchappen ſalmen alleenlick moghen nemen *drie ten honderd*, ſonder dat men yet meer ſal moghen eyſchen, in manieren als wy verklaert hebben in deſe Capitulatie van ons Rijcke.

LXI.

Ende ſoo ſulcke haer Schepen komende na *Conſtantinopolen*, door contrarie Wint, verbleven in *Caffa*, ofte daer ontrent aen die ſelvige kuſten, het ſy oock dat ſy met haren vryen wil na de voorſz plaetſen ſeylen, ſo ſal niemant haer met gewelt moghen dwingen, hare coopmanſchappen ende Waren daer te ontladen, ten ſy de coopluyden dieſelvige goetwillichlijck verkoopen willen, ende niemant ſal ſo wel aende *Galyoenen* als de Schepen, die aende ſelfde Cuſten willen ſeylen, eenige verhinderinghe moghen doen, noch haer 't ſelfde verbieden.

LXII.

Ende in plaetſen, daer eenige vreeſe, ofte peryckel is, ſullen de Gouverneurs ende Regenten vande ſelfde plaetſen, de voornoemde Schepen met het gunt datter in is, ſoo wel het Volck als waren, ende coopmanſchappen, in ſulcker vougen bewaren, ende beſchermen, dat haer geen ſchade, noch eenich verlies overkome en in al het geen, dat ſy van noode ſullen hebben, tot victualie van hare Schepen, ende alles anders, ſullen haer alle mogelijcke corteſie bewijſen, op dat ſy 't ſelvige met haer gelt mogen bekomen.

LXIII.

Ende ſoo ſy eenighe Karren, ofte andere Schepen van doen ſouden mogen hebben, om haer Waren daer in te laeden, ſalmen haer die ſelvighe ſo verre die van niemant anders ghehuert ſijn, doen hebben, ende niemant ſal 't mogen verbieden..

LXIV.

Ende ſo ſy eenige coopmanſchappen brengen ſullen, om tot *Conſtantinopolen* te voeren, ſalmen van deſelvige in genige andere plaetſen, ten ſy ſy geloſt worden om te verkoopen, *dacio* mogen eyſchen, tot dat zy tot *Conſtantinopole* ſullen gekomen ſijn, en oock hier te *Conſtantinopolen* gearriveert ſijnde ſalmen haer *Dacio* afnemen, alleen vande Goederen die ſy ſullen loſſen, ende van weghen de Goederen die niet gheloſt werden, ſal men haer oock alhier tot *Conſtantinopolen* in 't minſte niet af-nemen, ende ſullen met Vrede gaen, ende komen, ende hare Negotia doen, daer-en-boven ſalmen oock binnen *Conſtantinopolen* haer-luyden voor alle coopmanſchappen alleenlick mogen af-eyſchen drie ten hondert ſonder meer.

LXV.

Ende alle 't gunt voorſz is, in ſulcker voegen, als verklaert ſtaet in deſe Capitulatie, ſoo langhe ſy luyden de Vriendtſchap met *oprechtigheyt van goeder harten*, ende ghemoederen ſullen onderhouden, ſoo neme ick haer vrientſchap oock aen, ende beloove, ende ſweere by dien, die Hemel ende Aerde geſchapen heeft, dewelcke is die grooten, ende hoogen *Godt*, buyten den welcken geen ander en is, wiens naem ſy groot gemaeckt, ende by de ſielen van mijne Vaders, ende voor-vaders, dewelcke *Godt* in ſijn eeuwige glorie wil verlichten, dat deſgelijcks oock van mynent wegen in het alderminſten tegen een eenich Punct van al 't gunt belooft is, niet gedaen, maer alleenlijck dat alles in Conformite van deſe mijne Keyſerlijcke Capitulatie van mijn Majeſteyt ſal onderhouden werden. Ende dit is de teyckeninge van mijn Majeſteyt aende welcke de gantſche Werelt een vaſt geloof ſal gheven, ende de tegenwoordighe is geſchreven in 't beginſel vande Maent van Giamaſi Elebla, 't welck is in't Iaer na de openbaringh vanden Propheet 1021. 'twelck is in't beginſel van Julio in't Iaer ons Heeren Ieſu Chriſti 1612. 1622.

In den Staet van 't Hooge Coninckliick Hof van *Conſtantinopolen*, 'twelck *Godt* beſcherme van alle quaet, en van alle tegenſpoet.

Is gheteyckent op den rug vanden *Rais Kitap*, dewelcke is de groote *Cantſelier* van't Rijck.

Tranſlaet van een Commandement des Turcſen Keyſers *aende* Baſſas van Argiers ende Tunis, *tot onderhoudinghe van't Contract gemaeckt met den Baſſa ende Commiſſarien van Argiers.*

Turckſen Keyſers laſt aen Algiers ende Tunis.

ALs dit ons Hooge Keyſerlijck bevel aldaer ſal ghekomen ſijn, ſult ghy weten, hoe dat den *Ambaſſadeur* van Nederlant al hier reſiderende aen onſe hooge Keyſerlijcke Porta ſijne *Requeſte* heeft overgegeven, ons remonſtrerende dat tot verhoedinghe van alle ſchaden, ende inconvenienten voor de Nederlantſche Natie van onſe Keyſerlijcke Majeſteyt uytgegaen ſijn Keyſerlijcke Capitulatien met Eede beveſticht, onder anderen inhoudende, dat de Schippers, Commijſen van publijcque ende private ſchepen die by de Zee varen, ende de Capiteynen van onſe Keyſerlijcke Armade rancontrerende in Zee de Nederlantſche ſchepen deſelvighe in geenderley wijſe moghen moleſteren, onder pretext van te willen *enderſoecken* of geen Vyanden goederen ofte onvrye Perſonen daerinne mochten ſijn, in dier voegen, dat oock dierghelijcke goederen ende perſonen als deſelvige ſchoon op Nederlantſe ſchepen die om hare coopmanſchap varen mochten ſijn, in geenderley maniere geconfiſqueert ofte tot ſlaven gemaeckt mooghen worden, maer ter contrarie dat ſy-luyden de Nederlantſche ſchepen met alle corteſie bejegenen, den eenen den anderen na het ghebruyck vande Zee ſaluterende; al het welcke met noch veel meer andere Articulen deſen aengaende, in onſe Keyſerlijcke *Capitulatien* geſchreven ende vervatet ſijnde, dat evenwel des niet teghenſtaende de Corſari van *Argier* ende *Tunis* tot noch toe niet naghelaten hebben, de ſchepen van dito Nederlantſche natie te moleſteren, waer van de Staten Generael van Nederlant door haren Ambaſſadeur menichmaels aen onſe Keyſerlijcke Majeſteyt ghedoleert hebbende, verſcheyde onſe Keyſerlijcke Commandementen geſonden ſijn geweeſt, ten ſijne men dito Nederlantſche natie op de voorgaende wijſe niet ſoude tracteren, maer tot onderhoudinghe van vruntſchap de Articulen van onſe Keyſerlijcke *Capitulatien* punctuelijck onderhouden, maer dat de ſelvighe onſe bevelen vande voorgaende Corſari tot noch toe niet alleen niet zyn gehoorſaemt geworden, maer dat ſy wel expreſſelijck ſeggen, ende ſuſtineren, dat gewoon zyn van allen ouden tijde gemoetende de ſchepen oock van hare vrunden te *aborderen*, *enderſoecken* ende der vyanden goederen ende perſonen daerinne gevonden te *confiſquergen*, ende tot *Slaven* te maecken, voorts alle de gene die haer oppoſeren ende jeghens haer baniere preſumeren te vechten, gelijck andere vyanden te tracteren, ende dat daer toe met expres bevel van zijne Keyſerlijcke Majeſteyt geauthoriſeert zijn, ende met ſodanige excuſe ende deckmantel de voorgenoemde Nederlantſche ſchepen,

contrarie

1622. contrarie onſe Keyſerlijcke Capitulatien en Commandementen, ſonder eenigh reſpect van onſe onderlinge goede vriendtſchap gheſtadelijck infeſteren tot onverdraeghlijcke ſchade van de voorgenoemde Nederlantſche natie, in maniere dat genootſaeckt ſullen weſen haer Negotien op deſe quartieren t'eenemael te abandonneren, ten zy daer inne met bequame ende ſeeckere middelen tijdelijck verſien werde; ende alſoo de wille van onſe Hooge Keyſerlijcke Majeſteyt openbaer is, dat noch de Nederlandtſche Natie, noch oock eenige anderen die met onſe Hooghe Keyſerlijcke Majeſteyt vriendtſchap hebben, qualijck ende onbehoorlijck in onſe Landen en van onſe Majeſteyts onderſaten ende *ſlaven* ghetracteert werden. Dat derhalven, *ghy die jegenwoordigh Beglerbey zijt, met* de Gedeputeerdens van de Militia van *Argiers*, ende Capiteynen ende Hoofden van de ſoldaten aldaer ghecompareert zijt, in preſentie van den Ambaſſadeur van Nederlandt alhier aen onſe Keyſerlijcke *Porta* reſiderende voor onſen voorſichtighen Viſir ende wijſen Raedts-Heer, onſen Viſir Azem (die Godt in proſperiteyt langhe wil conſerveren) ende verklaert hebt dat tot vermijdinghe van alle voordere inconvenienten ende ſchaden die aen de Nederlandtſche Natie ghedaen werden, ende tot onderhoudinge van de onderlinghe vriendtſchap, ghelijck de ſelvighe met onſe Keyſerlijcke *Porta* gheobſerveert werdt, een Accoordt ende Contract ghemaeckt hebt, beloovende dat van nu voortaen alle moghelijcke debvoiren ende naerſtigheyt ſult aenwenden, ten fijne onſe Keyſerlijcke Capitulatien ende Commandementen punctuelijck ghehoorſaemt, ende particulierlijck oock dit jeghenwoordigh Keyſerlijck bevel aen de boven-gheſchreven Nederlandtſche Natie van onſe Keyſerlijcke Majeſteyt vergunt, gheobſerveert magh werden, daer en-boven dat de *Corſari van Argier*, rancontrerende in Zee de Nederlandtſche Schepen, de ſelvighe gheenſints ſullen moghen aborderen, noch oock haer yets af nemen, noch hare Schepen viſiteren; ende alwaer't ſchoon dat eenighe vyanden goederen ofte perſoonen daer op ſoude moghen ghevonden werden, evenwel de ſelvighe niet ſullen moghen confiſqueren, noch tot *Slaven* maecken, maer malkanderen ghemoetende, dat de Nederlanders volghens het ghebruyck van de Zee, de ghewoonlijcke Nederlandtſche *Vlaggho* ſullen laten waeyen, ende die van *Argiers* van verre met een *loſſe ſchoot* van vriendtſchap groeten, ende de Nederlanders wederom met dierghelijcke ſchoot antwoorden, den eenen den anderen eere aen doende, ſonder dat die van *Argiers* de ſelvighe in eenigher manieren ſullen mogen *aborderen*, ofte anderſints eenighe groote ſuſpitie ſoude moghen hebben, dat evenwel ſonder te abordeeren van verre ſullen moeten ſubſiſteren, ende haer Boodt met haer volck aen het boort van de Nederlanders uyt-ſenden, ende de *Patenten van Graef Maurice* affirmerende dat het een Nederlandts Schip zy, gheſien hebbende, daer aen volkomen gheloove gheven, ende d'een den anderen minnelijck groeten; ende ghelijck onſe Keyſerlijcke Armade rencontrerende eenighe Nederlandtſche ſchepen, ghewoon is te doen, zy-luydens oock teghens de ſelvighe gheen hoſtiliteyt ſullen pleghen; daer en boven verſoeckende by aldien niet teghenſtaende dit voor-gheſchreven accoordt, de *Corſari van Argiers* ontmoetende eenighe Nederlandtſche Schepen, ende van die ſelvige met alle teeckenen van vriendtſchap, als boven verhaelt is, bejegent zijnde, evenwel haer daer mede niet ſullen contenteren, ende dito Nederlandtſche ſchepen abordeeren, om de ſelvige te beſchadigen, dat in ſoodanigen geval de Nederlantſche ſchepen tot hare defenſie, met haer komende te vechten, om die oorſaecke datſe ghevochten hebben, niet geconfiſqueert, noch de menſchen tot ſlaven gemaeckt mogen werden; alſoo men niet verſtaen kan dat de ſchepen die om haer koopmanſchap varen, met haer wille vechten anders als om haer te defenderen: ende ingevalle dat de Nederlantſche ſchepen met dierghelijcke dreyghementen van abordeeringhe ghe-irriteert zijnde, ende gevochten hebbende daer over genomen werden, dat de ſelvige aen den Nederlantſche *Conſul tot Argiers* reſiderende gereſtitueert werde, ſonder dat men de ſchade in ſodanig gevegt aende ſchepen of menſchen van *Argiers* gedaen behoeve te reſtitueren, (al hoe wel eenighe van haer doot gebleven waren,) ofte aende voorgenoemde *Conſul* ofte andere Nederlantſche koopluydens in *Argiers* Trafiquerende ſal moghen verhalen, ofte haerluyders derhalven in't minſten moleſteren. Alle welcke boven-gheſchreven Articulen in conformite van onſe Keyſerlijcke Capitulatien ende Commandementen ghelijck oock het voorghemoemde accoort ende Contract ghemaeckt voor onſen *Viſier Azem* door een *Falchis* ofte requeſte aen onſe Hooghe Keyſerlijcke Majeſteydt ghenotificeert ſijnde, hebben gecommandeert ende commanderen, dat deſe onſe Hooghe Keyſerlijcke Signature aldaer arriveerende, ghy die *Beglerbey* ſijt (dat is *Vice-Roy*) volkomentlijck ſult nakomen, ghelijck boven verhaelt is, ſoo wel onſe Keyſerlijcke Capitulatien, ende die voorgaende, ghelijck oock deſe tegenwoordighe onſe Keyſerlijck Commandementen aende voorghenoemde Nederlandtſche Natie van onſe Keyſerlijcke Majeſteyt vergunt, ende voorts onverbreeckelijcke in alle poincten doen onderhouden het voorgenoemde Accoordt ende Contract, dat ghy met de Gedeputeerdens vande *Militia* van *Argiers* ende Capiteynen, ende Hoofden van de Soldaten, in preſentie vanden Ambaſſadeur van Nederlant voor onſen *Viſier Azem* hebt gemaeckt, ſonder eenige veranderinge daer inne te doen, ghelijck de goede onderlinghe vruntſchap is vereyſchende, ten fijne de Nederlandtſche Coopluydens in alle verſekerheydt hare Negotien op deſe quartieren mogen continueren; want nademael de vruntſchap die de Nederlanders met onſe Keyſerlijcke Majeſteyt hebben, ſeer oprecht ende ſinceer is, ſoo ſult ghy oock, teghens dieſelvige met alle eere ende courtoiſie procedeeren, ende van de onderhoudinghe van dit teghenwoordich ons Keyſerlijck bevel, in gheenderley maniere in ghebreecke blyven, U wachtende van nu voortaen yet te doen, ofte in 't minſte toelaten tegeſchieden contrarie dit ons jeghenwoordigh Keyſerlijck bevel, maer by het ſelvighe, ende Accoordt 't welck gemaeckt hebt, onveranderlijck perſiſteren; tot welcken eynde ghy dit ons Keyſerlijck bevel in de publijcke boecken van de Divano aldaer ſult doen regiſtreren, op dat in conformité van dien altijdt gedaen mach werden: dit ſult ghy weten, ende dit ons jegenwoordigh Keyſerlijck bevel gheleſen hebbende, het ſelvige aen den toonder van dien wederom ter hande ſtellen, ende aen deſe onſe Keyſerlijcke Signatuer volkomen geloove gheven.

Nota, Dat in 't Commandement aen den Baſſa van Chunis/ in plaetſe van (ghy die jegenwoordich) het contract met den Baſſa van Argiers gemaeckt/ ghenaemt wert in 't tertia perſona, zijn: 'twelck u Majeſteyt commandeert dat ook van de Baſſa van Chunis gehouden ſal werden conform dit jegenwoordich Murato Muranda.

Gheſchreven in onſe Keyſerlijcke Stadt van *Conſtantinopolen*, in de maendt van *Ommaſilevel*, in 't jaer nae de verhuyſinge vanden Propheet, 1026. 'twelck is na reeckeninge in Mey, *ſeſthien hondert en ſeventhien.*

Aen alle de Doorluchtige uytgeleſene Heeren de Staten Generael van de Vereenighde Provintien *van* Vlaenderen, *Saluyt ende proſperiteyt.*

Verklaringhe van Argiers.

ZYnde gearriveert in deſe onſe Haven ende plaetſe van *Argier*, twee ſchepen van die Staten, met Brieven van uwe Hoogheden, waer van den inhout is, dat uwe Hoogheden over lange Vrede hebben ghehouden met onſen grooten Heer, ende ſijne bevelen ghehoorſaem ſijn, ende ten reſpecte van dien procureren die mede met ons te hebben ende onderhouden, het welcke wy voor goet houden naer te komen, ende conſerveren, ſulcx dat ſo haeſt die ſelve in dit ons Koninckrijck gearriveert zijn, 't welck was den 24. dach van *Rabee*, in 't eerſte deſes jaers 1028. ſoo is onſen grooten Raedt vergadert, in de welcke haer gevonden hebben alle de groote ende kleyne van onſen Gouvernemente, geaſſiſteert zijnde by onſen *Mufti* ende *Cadi*, ende alle onſe Wijſen, Ridderen, Capiteynen, *Aga* van onſen Leger ende ſijn *Cabya*, *'twelck is ſijnen Luytenant*, ende boven dien alle de groote *Agas* ende Hoofden van onſen Legher, als daer zijn *Valuſſo*, *Vagiers* ende *Odavagiers*, alwaer dat is beraetſlaeght ende geconſidereert, ons toe te komen,

Digitized by Google

1622. komen, te onderhouden ende conſenteren de Vrede die van ons verſocht werdt, ende om dat het belaſt is van onſen *Grooten Heer*, dat wy hebben ende onderhouden vrede met alle de ghene die de ſelve met hem hebben; ſoo dat wy met goede meyninge ende herte de ſelve begeeren, ende ſullen van nu voortaen onſen woorde onderhouden, ende onſe verſeeckeringhe altijdt blijven door Gode ende onſen Prophete: mogende met ſeeckerheyt gaen en komen alle de koopluyden, ſonder dat yemant ſich verſtouten ſal de ſelve te verhinderen noch offenſeren in hare perſoonen noch hare koopmanſchappen, noch ſaecken raeckende het ſchip, nochte dat daer tuſſchen kome beſichters in haer koopmanſchappen, noch yemandt offenſeren van 't ſcheeps-volck, noch yemant van de ſchepen, noch Capiteynen, of yemant van hare dienaren, noch eenige kleyne jongens in geenderhande manieren, zijnde d'executie naer de eerſte ordonnantie, daer tegens niet altoos gedaen ſal werden: den beuyt die ingebracht is ſoo koopmanſchap als het ſchip, ende alle 't gene daer inne is bevonden, hebben wy alle wederom gegeven in handen van den *Conſul*, ende boven dien alle de ſlaven ſo jonge als oude, hebben wy mede in handen van den *Conſul* overgelevert; ende 't geene daer meer was: met conditie dat die ghene die met haer wille hen bekeert heeft tot een *Moor* ofte *Turck*, ende 't ſelve geſeyt heeft voor den *Conſul* dat hy *Moore* is, de ſodanige en ſullen wy niet over-leveren: want ten is volgens onſe Wet niet geoorloft, ſodanige over te leveren die ſeydt dat hy een *Moore* is, ende die ſeydt dat hy een *Moor* is uyt vreeſe van ſyn Meeſter, de ſodanige en ſullen wy niet ophouden, overmidts het is ſonder ſynen wille.

Boven deſen, dat rencontrerende onſe ſchepen, met die van deſe Staten, ſullen malkanderen hare boots toeſenden, ende met begeerte ende vrede ontfangen; ende ingevalle dat in de ſchepen van uwe Hoogheden ſouden mogen zijn koopmanſchappen van *vreemde Natien*, als van *Spangiaerden* of van andere onſe *vyanden*, de ſelve ſullen werden overgelevert aen onſe roovers, want ſodanigh is onſe Vrede; ende met ſodanige conditie, ons hier in geen verraderye doende, en komende met de voorſz koopmanſchappen te *Arger*, ſal men de prijs van de vracht gheven, overleverende die van *vreemde Natien* zijn, wy ſegghen van den *vyandt*, ende niemandt ſal hem verſtouten aen te taſten de koopmanſchappen van die Staten.

Wy hebben gehoort dat uwe Hoogheden hebben gegeven aen den Spangiaert *vijfthien* oft *ſeſthien* ſchepen, tot bewaringe van de kuſten van Spangien, 't welck is tegen de Vrede die wy hebben getracteert ende pretenderende te onderhouden, ſulcx dat reden ſal zijn dat uwe Hoogheden die intrecken ende ontbieden, indien de ſelve Vrede met ons willen onderhouden; want wie tegen, ende vyandt is van onſen *Grooten Heer*, en kan geen vriendt zijn, noch met ons, noch met uwe Hoogheden, ende ter oorſaecke van deſen, ende datſe onſe vyanden zijn, en mach men haer geen hulpe doen, noch gedogen, dat haer byſtandt gedaen werde.

Ingevalle uwe Hoogheden vreeſe hebben van eenige vyanden, Godt lof, ons Leger is groot om te mogen ſecoureren, als oock met onſe ſchepen, ſulcx dat ſoo wanneer de gelegentheyt mochte offereren, om de ſelve van noode te hebben, laet de ſchepen van uwe Hoogheden komen, want alhier ſullenſe behoeften, volck, ende ſchepen vinden, die in haer hulp ende faveur ſullen gaen, ende mogen alle volkomelijcke behoeften nemen, ende ſooſe willen, mogen van onſe ſchepen mede nemen, om ghelijckelijck te gaen tot het geene uwe Hoogheden ſoude mogen offereren, om wraecke te nemen van uwe vyanden: tot volbrenginge van deſe Vrede, hadde uwe Hoogheden een of twee van den onſen verſocht, ſullen die ſenden, dan nu niet, maer wel als wy daer toe laſt ende ordre hebben van onſen *Grooten Heer* om de ſelve te ſenden; want en konnen die niet ſenden ſonder ſijne groote laſt, overmidts het geheele Koninckrijck ende 't gheheele Leger ſtaet onder ſijn gebiedt; ſulcx dat indien uwe Hoogheden de Vrede met ons confirmeeren ende daer mede te vreden zijn, ſullen bevelen aen alle onſe Capiteynen van onſe ſchepen, dat niemandt van de ſchepen van die Staten en offenſeren, om dat wy Vrede met haer hebben; ende wie de ſelve ſoude mogen offenſeren of beſwaren, indien de ſelve zijn van onſen Leger, ſullen de ſelve uyt de Vrede ſluyten ende excluderen, ende haer houden van ons voor uyt-geſloten ende geexcludeert; ende ſo die van onſe onderdanen zijn, ſo wy die bekomen, ſullen de ſelve met rigeur *ſtraffen*; ſulcx ſullen van gelijcken uwe Hoogheden bevelen aen uwe Capiteynen, publicerende uwe beveelen aen alle uwe Capiteynen: dat wat ſchip ſich rencontrere met de onſe, niet en vechten, maer veel eer de ſelve met vrede ende liefde ontfanghen, ende dat men aen alle de ſelve kundtſchap doe van onſen Vrede, op datſe daer van geen ignorantie en pretenderen. 1622.

Van gelijcken werden van ons ge-eyſcht ſeven ſchepen die voor deſen genomen zijn, ſoo 't Godt gelieft, ende deſe Vrede geconfirmeert werdt, alles ſal wel volbracht ende gheremedieert werden, ſulcx dat daer aen niet en is te twijffelen; want onſe ſeeckerheydt ende Vrede is met eede tot Gode ende onſen Prophete gheſchiet; ende ſoo van uwe Hoogheden wegen de Vrede, onderhouden ende niet ghebroocken wert, van onſent wegen en ſal d'ſelve immermeer ghebroocken noch te niete ghedaen worden; 't welcke uwe Hoogheden ſullen procureren te volbrenghen in de ſelfde forme, ſulcx dat arriverende deſen onſen, ende deſe onſe Vrede, ende eedt die wy doen, indien het uwe Hoogheden begeerte is Vrede met ons te hebben, ende men de ſelve onderteeckene van uwe Hoogheden weghen, ende de conditien haer behagen, die wy hebben geſchreven, ons woordt is ons woordt, ende ſullen de ſelve onverbrekelijck na-komen; ſulcx dat indien uwe Hoogheden deſen behaeghlijck is, ſullen de antwoorde op deſen binnen ſes maenden ons toe-ſenden, ende ſoo deſen tijdt paſſeert, ende wy op deſen geen antwoordt en vernemen, alle de gheene vande onſe, die met de ſchepen van uwe Hoogheden ſullen vechten, ſullen deſelve tot ſlaven maken, ende hare goederen nemen, ende wy en ſullen geen excuſe deſen aengaende aennemen, ſulcx dat ter oorſake van deſen uwe Hoogheden verſorgen, dat binnen deſe ſes maenden antwoort ende Reſolutie deſen aengaende, ons toegeſonden werde, ende ſoo lange deſen tijt loopt, hebben onſe bevelen gedepeſcheert aen alle onſe ſchepen die uyt varen: datſe niemandt vande ſchepen van de Staten ſullen aentaſten, noch niemandt offenſeren, ende boven deſen hebben vryheyt gegeven alle de gene die van die Staten, vechtende, ſlaven waren gemaeckt, ſijnde alhier ſeven gebleven die wy ſullen leveren in handen vanden *Conſul*, ende confirmerende de Vrede, ſullen deſelve ſenden, ende ſoo uwe Hoogheden ſatiſfactie hebben met deſe Vrede, mogen deſe Miſſive bewaren, 't welck is onſen eedt, en in 't welcke wy een eynde maecken van onſen woorde, waer van wy hebben gelaten ende behouden een Tranſlaet, om de ſelve te bewaren, ende naer te komen alle de conditien daer inne vervatet, ſonder in eenich Poinct daer teghen te gaen, noch te excederen, dit is de leſte terminatie van onſen Rade. Gegeven in den leſten van *Chrinat* de leſte van 1028. jaren, &c. 't welck is in Junio *ſeſthien hondert en negenthien*. Onder ſtondt gheſchreven, dit is het Tranſlaet van de Miſſive, die welcke ſenden den *Aga* ende de Gouverneurs van *Duan*, gheſchreven in Turckſche ſprake, geteyckent by de handt van de *Aga*, wiens name is *Ramadan Aga*, ende bezeghelt met ſijn Zeghel, &c.

Accoorden ende Capitulatien gemaeckt tuſſchen de Illmi. Sigri. Aga Bolucobaſſis, *ende* Odobaſsis, *van de* Divane *van* Alger, *met interventie van den opperſten* Cady, *ende* Mamet Ferat Bey, *ter eender zyden: ende den wel-gheachten* Wynant Keyſer van Bollandt, *Gedeputeerde vande Doorluchtighe* Hooghe ende Mogende Heeren *de* Staten

1622. **Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden *ter ander zyden.***

Effectuatie van voorige Capitulatie.

EErstelijck dat sullen vry ende liber wesen sonder eenigh geldt te betalen alle die tot slaven zijn verkocht, Vassalen van de selve hare Ho: Mo: die present zijn, in handen van de *Rayssen ofte Capiteynen* van de Vrybuyters en andere Reeders, die in de selve part gehadt hebben, als wanneer sy die ghenomen hebben, en die geene die gekocht zijn op de marct, ende haer geldt daer vooren betaelt sonder part te hebben gehadt in de schepen die haer genomen hebben, aen de selve sullen de voornoemde Vassalen die tot slaven zijn verkocht, moeten betalen het eerste geldt datse gekost hebben.

II.

Ende sullen de selve daer men 't geldt vooren betaelt, liberlijck mogen aen boordt gaen van de Oorlogh schepen als 't hem Gedeputeerde sal believen.

III.

Ende die vry gegeven worden sonder geldt, sullen in den *Banber* blijven tot hy Gedeputeerde van *Tunis* weder sal komen, en van gelijcken alle de reste, voor de welcke men terstont geen geldt sal konnen geven, sonder dat de Patronen die sullen mogen voeren uyt den Lande.

IV.

Ende zijnde de Gedeputeerde weder gekomen van *Tunis*, so sal hy hier blijven op de conditien navolgende.

V.

Dat nemende de *Corsaren* ofte Vrybuyters van dit Koninckrijck eenige Koopvaerdy-schepen van de onderdanen van hare Ho: Mo: de welcke goederen van *Contrabande* in zijn hebbende, dat sulck goedt sal wesen van goeden prijse; maer het schip, volck, koopmanschappen, ende al 't geen dat de voorsz onderdanen aengaet, sal vry en liber wesen, al hebbense schoon gevochten, ende dit voor den tijdt van een jaer.

VI.

Ende sullen de Capiteynen gehouden wesen te toonen ofte bewijsen, dat sy aen de Koop-vaerders gedaen en beweesen hebben alle vrientschap, ende vertoont dat de vrede gemaect ende geaccordeert is; ende de selvige koopvaerders gestreken hebbende, dat sy gesonden hebben hare Boot aen boordt van de selve koopvaerders om te vernemen of sy goederen van *Contrabande* in hebben.

VII.

En als de Boot aen boort gaet van de selve koopvaerders, dat sy het volck der selver niet en sullen moghen dwingen, om te doen bekennen dat sy vyanden goederen in hebben.

VIII.

Ende vyanden goederen in hebbende, sullen sy gehouden wesen aen den Schipper syne vracht te betalen.

IX.

Ende dit alles by provisie, deur dien het is teghen de Commandementen van den *Grooten Heere*, met conditie dat soo de Heeren Staten hier niet mede te vreden en zijn, den *Ambassadeur* ende *Consul* liberlick sal mogen vertrecken nae Nederlandt, ende sal den selven *Ambassadeur* en *Consul* daer op aen de selve Heeren Staten schrijven; gelijck oock op *Constantinopolen* aenden *Ambassadeur* aldaer, en 't selve sal oock doen aen *Cady* om synen wille te weté.

X.

Ende soo den Pays door eenighe occasie gebroocken wordt, ofte dat de Heeren Staten den *Ambassadeur* ofte *Consul* ontbieden, dat hy dan oock liberlijck sal mogen vertrecken naer Nederlandt.

XI.

Dat de Schepen die *op Vrybuyt* gaen, sullen gehouden wesen, borge te stellen, selfs inwoonders van dese Stadt, dat sy aen de onderseten van hare Ho: Mo: geen schade oft hinder en sullen doen.

XII.

Dat oock de selve schepen geen *Prijsen* sonder volck die sy daer in gevonden hebben, op en sullen mogen brengen, en het volck niet mede brengende, datse de *Prijsen* niet en sullen moghen verkoopen, maer sullen in vaste ende seeckere handen gestelt worden, tot dat proberen dat het van de vyanden genomen is:

XIII.

Ende nademael dat alle de *Vassalen* ofte *Onderseten* vanden grooten Heere, soo Schepen van Oorloch als van Coopvaerdy sullen moghen gaen in 't ghebiet van hare Ho: Mo: als oock in Zee met alle Vrientschap, hebbende goet Paspoort, ende halen 't geen haer van noode soude mogen wesen van *Ammonitie*, *van Cruyt*, *Kogels*, ende nootsaeckelijckheden tot hare Schepen, volgende het xxj. Artijckel vande Capitulatien van sijne Keyserlijcke Majesteyt den grooten Heere, ende van gelijcken alle koopmanschappen laden, ghelijck alle andere kooplieden doen die met hare Ho: Moghende gheallieert zijn. Soo is oock verstaen ende geaccordeert het navolgende sonder prejuditie van 't geaccordeerde, ende vande Capitulatien vanden grooten Heere. 1622.

XIV.

Dat als wanneer eenige Corsaren ofte Vrybuyters ende Coopvaerdy-schepen komen klagen dat eenige schepen van Oorloge van hare Ho: Mo: ofte oock Coopvaerdy-schepen haer eenigen overlast hebben aengedaen, datmen aende selve Ambassadeur ende *Consul* daer over geen moeyten aen en sal moghen doen, noch hem niets eysschen, maer sullen gehouden wesen hare gerechticheyt te verseeckeren by deselve Heeren Staten Generael in Nederlant, de welcke haer goede *Justitie* sullen doen, voor welcke Heeren den Ambassadeur ende *Consul* haer oock sal geven sijne Brieven van faveur soo sy die begeeren.

XV.

Dat alle de *Schepen* die hier sullen komen om te Negotieren, midts den *Consul* die tot synen last nemende, niet en sullen gehouden sijn hare *Zeylen* noch *Cabel-Touwen* aen Landt te brengen, ende voor die geene die hy niet tot sijnen last en neemt, en sal hy niet geobligeert wesen te verantwoorden van 't geene dat sy souden mogen contrarie de Wetten van 't Landt attenteren.

XVI.

Ende deselve Schepen Zeylreet sijnde, ende de rechten betaelt hebbende, dat sy liberlijck sullen mogen vertrecken sonder opgehouden te worden, conform het 49. Capittel vande Capitulatie.

XVII.

Dat de voorseyde Schepen, noch de kooplieden, niet en sullen gehouden wesen eenich gelt aende Koningen ofte andere Persoonen te leenen.

XVIII.

Dat deselve Scheepen sullen moghen uyt het Landt voeren Kattoenen ongesponnen ende gesponnen, Corduanen, Was, Huyden ende Wol; conform het ix. Capittel vande Capitulatien, ende so alle andere onverboden Waren, ende gheene Waren na sijn believen vindende, sal moghen het procedu van syne koopmanschappen in gelt mede nemen.

XIX.

Dat sy niet en sullen gehouden sijn vorder Tol te betalen als van 't gene sy daer ontladen ende verkoopen, en 't geene dat behouden, dat het selve vry wech moghen voeren volgende het 19. Capittel van de Capitulatien.

XX.

Dat niemandt sal moghen eenige koopmanschappen aen de Negotianten op dringen tegen haren wille conform het 37. Capittel.

XXI.

Dat alle verboden Waren, als *Kruyt*, *Loot*, *Yser*, *Blicq*, *Tin ghewerckt* ofte om te wercken, *Kogels*, *Geschut*, *Riemen*, *Deelen*, *Masten*, *Boomen*, *Zeylen*, *ofte Cabels* gemaeckt ofte om te maecken, alle soorten van *Touwen*, *Pick ende Teer* sullen liberlijck mogen komen sonder Rechten te betalen, gelijck oock alderhande Lijftocht, als Granen, *Harinck*, *Kaes*, *Boter ende Bier*.

XXII.

Dat niemant geen schade en sal moghen doen aende *Coopvaerdy-Schepen*, als in haer Volck af te mogen nemen tegen haren danck, te weten Jongens, Booten, ofte eenich ander Gereetschap vande Schepen, of selfs de Schepen in geenderley maniere.

XXIII.

Dat de *Koopvaerdy-Schepen* alsse hier sullen gheweest zijn

Digitized by Google

1622. ende haere rechten betaelt hebben, sullen vrylijck moghen gaen laden ende ontladen in andere plaetsen van 't selve Coninckrijck van Algier.

XXIV.

Naerdemael dat den voorseyden *Ambassadeur* ende *Consul* so wel gekomen is in qualiteyt van Ambassadeur als van Consul door ordre van hare Ho: Mo: dat hy dien volgende vande koop lieden sal moghen nemen de rechten vanden *Ambassadeur*, ghelijck die deur de gantsche Levant betaelt worden, soo van gelijcken dat hy sal mogen nemen het *Consulaet*.

XXV.

Dat sy gheenen anderen *Consul* sullen consenteeren sonder expresse ordre van hare Ho: Mo: de Heeren Staten Generael.

XXVI.

Dat alle de Privilegien die den selven Ambassadeur ende *Consul* sal genieten, oock sullen genieten die geene die hy in sijn plaets sal laten, ende dat hy 't sal mogen doen, ende laten alst hem goet dunckt.

XXVII.

Dat den selven *Ambassadeur* sal moghen authoriseren een Nederlander tot Notaris, ofte Publijck Schrijver dewelcke gelooft sal mogen presteren.

XXVIII.

Dat den *Consul* sal moghen neemen sulcken Ianitsair voor zynen Truchement ofte Taelman alst hem belieft.

XXIX.

Dat den selven *Ambassadeur ende Consul* sal mogen Paerden houden, ende daer mede rijden binnen ende buyten de Stadt na sijn believen.

XXX.

Dat alle de Schepen die hier sullen komen, willende vorders na de *Levant* gaen, sullen mogen *Passagiers* ende *Koopmanschappen* over voeren van hier, blijvende den *Ambassadeur* ende *Consul* tot versekeringe, dat syse met Godes hulpe in goede Haven sullen brenghen, ende oock dat de selve Schepen dat niet doen en sullen moghen sonder Licentie van den selven *Consul*.

XXXI.

Dat den selven *Ambassadeur ende Consul* in sijn huys sal mogen leggen *Wijn*, al 't gheen men hem tot *praesent* sal mogen senden, ende 't geene hy sal koopen tot onderhoudinge van sijn huys, ende sijn volck, sonder eenigh Recht te betalen, volgende het *sestiende* ende *seven-en-vyfstighste* Artijckel van de *Capitulatie*.

XXXII.

Dat yemant die eenighe *differentie* ofte yet te segghen mochte hebben op den *Ambassadeur* en *Consul*, ofte op die geene die in sijn plaetse soude mogen blyven, hem niet en sal mogen doen *vangen*, noch sijn huys *besegelen*, maer sal gehouden wesen hem te doen *citeren* voor 't Hof vanden *grooten Heere* volgende het twaelfde Artijckel van de *Capitulatien*, ende dienvolgens oock dat geenen *Christen* noch *Joden* ofte ander door eenich transport hem in geenderley manieren en sal mogen eysschen de schult die sy souden begaen hebben ofte schuldigh syn in *Christenrijck*, van wat qualiteyt datse soude mogen wesen.

XXXIII.

Ende nademael dat uwe Excellentie ghegeven heeft aende Engelsen *salvo conduyt*, soo als sijt geeyscht hebben ende dienvolghende dese *salvo conducto* oock gheaccoordeert zynde ghelijck alst behoort, om de koop-lieden contentement te geven, so sullen met Godts hulpe hier soo veel Nederlandtsche Koop-lieden koomen met koopmanschappen van alle oorden, dat alle andere Natien gheforceert sullen wesen t' Huys te blyven, *gelijck alst blijckt in alle de oorden waer onse Nederlandtsche Schepen met liberteyt komen.*

De onderhoudinghe van alle 't welcke / soo veel die van Algier ende Tunes belanght / heeft steedts seer manck ghegaen: eensdeels om dat de Turcksche Keyser in deselve plaetsen van Barbaryen niet seer werdt gheobedieert of gerespecteert: anderdeels oock om dat deselve Steden ofte Rijcken van Algiers ende Tunes een machtigh Pyandt hadden aen Spangien: te- 1622.

ghen den welcken de Turck haer wepnick hulpe ende protectie komende doen (want de Turcken zijn in 't minste niet Meester inde Middelantsche Zee) moest connibeeren / dat sy in Corso, dat is op Vyantuyt ginghen / op Vyenden dickwils alsoo wel als op Vyanden.

De Heer Pijnacker self discoureert van deselve accordeerden / onderhoudinghe / voort van de ghelegenheydt zijner repse op volghende maniere. Als dat de Vereenichde Nederlanden hadden eenighe Jaren goeden handel gedreven in de Strate op Italien ende in Levante ende voornamelijcken inden Jare 1590. ende volgende groote profijten gedaen metten gemelten handel. Maer alsoo sommijts eenige Nederlandtsche schepen by den Corsaren van Argieri ende van Tunes aengetast ende verobert wierden tot merckelijcke schade ende achterdeel van de noodtwendige Negotien deser Landen / ende dat sulcx was dat de Venetianen al voor hondert Jaren / daer na de Françoisen ende Engelschen vryen handel ende Commercien gheobtineert hadden in alle Landen van den Rijcke van den Keyser van Turckien, was geraden ghevonden dat eenen vryen handel ende wandel voor den Geunieerde Nederlanden mede aen den grooten Heer tot Constantinopolen versocht soude werden / tot welcken eynde by haer Ho: Mogh: voor desen afgheveerdigt was den Orateur Cornelius Haga omme van den Grooten Heer binnen Constantinopolen t' obtineren ghelijcke vryheyt van handelinge voor al het rijck van Turckien als de Venetianen, Fransen, ende Engelschen was vergunt / alle 't welcke den gemelden Heer Haga om reden hier voor ghealleguert / niet bes waerlijck heeft verkreghen in den jare 1612. werde hem ghegeven de Capitulatie van de Privilegien / Vryheden ende Immunitepten hier voor ghestelt / den Geunieerden Nederlanden by den meerghemelten Grooten Heere vergunt ende verleent / waer van den inhouden Summierlijcken is / dat de Nederlanderen die onder de Ho: Mo: Heeren Staten Generael woonachtig zijn / sullen mogen vry onbekommert / onbeschadigt / gaen / komen / handelen / wandelen / voor alle deelen ende kusten van 't Keyserrijck van Turckien, sonder dat yemanden van wat qualiteyt hy sy / van den Onderdanen van den grooten Heer haer in 't minsten eenigh schade / belommeringe ofte molestie sal aen doen / maer ter contrarie ghehouden wesen haer alle courtoisie / vrientschap / en behulp te bewijsen / op dat sy met vreden mogen alomme in 't meer gesey de Rijck handelen en haer Negotie dryven.

Ende naedemael het inkomen van den Rijcke van Argieri niet genoeg en was omme alle de Ianitsaren ende Soldaten te betalen die aldaer onderhouden moesten werden / omme de Contributien van 't Rijcke met Wapenen in te halen / als mede het selve Rijck ende Stede te defenderen tegens den Spangiaert die daer naest aengheleghen was / als besittende de Coninckrijcken van Majorka ende Minorca, met den omliggenden Eylanden niet verder zijnde van Argieri als omtrent veertigh Hollandtsche mijlen; dat mede den Spangiaert inghenomen hadde de Stadt van Orania wesende het uyterste van 't Rijck van Argieri op de Zeekant / continuerende met het Rijck van Feez, soo is ten dien respecte den Bassen van Argier altijdt by den grooten Heer toe-ghelaten ghebreest omme met Corsarien op den Spangiaerdt en alle andere Christenen die geen vruntschap hielden met den grooten Heer eenighe winsten te doen / ten eynde de onhosten van de betalinghe der Soldaten bekomen konden werden.

Werdende wel expresselijcken inde Capitulatie uytgedruckt dat de Corsaren van Argieri den Nederlanderen niet souden beschadigen / Articulo 21. van de Capitulatie.

Ende al hoewel de Capitulatie voorts wel was gheinsinueert geweest aen den Bassa, ende Diwana van Argieri ende Tunes, soo hebben deselvighe Bassen deses niet teghenstaende ghestadigh ghesustineert dat haer most vry staen de Nederlandtsche scheepen te besoecken of gheen Spaensche oft andere Pyanden goede-

ren

1622. ren daer inne en waren / om deselvige na sich te nemen / en den Schipper de behoorlijcke vracht dan te geven.

Waer tegens de Nederlanders stemende op den upt gedruckten text van de Capitulatie / boven geallegeert / altijt geopposeert hebben / doch oberwelbight zijnde tot meermalen schade daerom hebben geleden.

Buyten dat klachten daer dan gekomen zijnde aende Heeren Staten / sp den Orateur Hage binnen Constantinopolen verwittight hebben / ende door den selven te wege gebracht / dat eenige Gedeputeerde upt de Diwana van Argieri tot Constantinopolen ontboden zijn geweest.

Welcke Gedeputeerdens nessens Soliman gedesigneerde Bassa van Argieri, in 't oberstaen van de gemelten Orateur door last van den groten Heer Mense Majo Anno sesthien hondert en seventhien Accoord aengegheven hebben / ende volkomentlijcken getreckent / mede brenghende 't selve:

- Dat sy de Capitulatie ende Commandementen van den alder Grootmachtighsten Keyser aen den Nederlanders vergunt voor altijdt sullen doen onderhouden, ende naer komen punctuelijken, onverbrekelijken, ende volkomentlijcken, ende specialijcken dat de Oorlogh Schepen van Argieri die by de Zee varen ontmoetende eenighe Nederlantsche Schepen, ende siende de vlagge van Nederlant deselve in generley maniere sullen moghen aborderen, maer datse vier of vijf vertroude ende goede Luyden met de Boot aen Boort sullen senden, ende de Schippers hare Patenten ofte *Zee-Brieven* van Graef *Mauritius* vertoondt hebbende, dat men haer Schepen onder pretext datse eenige Vyanden goederen, ofte onvrye Persoonen in souden hebben, in 't minste niet sal mogen visiteren, ofte met dierghelijcke excusen haer de waerde van eenen asper afnemen.

Dit Accoord aldus vol trocken zijnde / ende met grooter Commandementen omme 't selve naer gekomen te worden; is van den grooten Heere gesonden aen den Bassa en Diwana van Argieri, gelijck mede het selve commandement strecknde tot punctuele onderhoudinge bande meergemelte Capitulatie gesonden is aen den Bassa ende Diwana van Tunes. Die van Agieri hebben evenwel de Schepen der Nederlanders gevisiteert ende daer uytghenomen alle die goederen die Spangiaerden ofte Italianen toe-behoorden; waerom sp den Nederlanders ghedoleert wesende / heeft den Aga bande Ianitsaren ende de Diwana van Argieri aen haer Ho: Mo. bp Missive onder anderen te kennen gheghe-ben dat hare brede sodanig was ende op dese conditien: dat de Schepen van de Heeren Staten ghemoetende die Schepen van de Corsaren souden malkanderen de Booten toesenden ende met vrientschap besoecken / dan in geval dat in de Schepen van haer Hoogheden souden mogen zijn Koopmanschappen van vreemde Natien / als van Spangiaerden ofte andere Vyanden dan den Argieresen, deselve souden werden overghelevert aen den Corsaren, waer in geen bedrogh gedaen most wesen aen de Corsaren, ende deselve goederen gebracht wesende binnen Argieri, dat men den Vracht aen den Schippers soude betalen / mits dat sp souden overlieveren de vreemde goederen / dat is van den Vyanden / ende dat hem niemant soude verstouten de Koopmanschappen van den Staten aen te tasten. Dese Missive was gedateert in 't lest van den Jare negenthien. Eenighen tijdt daer na heeft Isuffo Dai Capitepn van de Malitia ende protecteur van den Rijcke van Tunes, aen de Heeren Staten Generael een Missive geschreven / daer inne hp onder andere te weten doet: Dat het versouck bp haer Ho: Mo: gedaen omme den Nederlanders niet te beschadigen noch eenig leet aen te doen / al hadden se schoon der Vyanden Goederen ingeladen / niet en heeft konnen gecontenteert werden / overmits den grooten Heer expresse last gegeven hadt te nemen alle Goederen ende Waren die den Vyanden toe-behoren / op wat Schepen datse ooch sullen bevonden werden / zijnde 't selve bp den Tunetanen altijdt ghedoorceert teghens den Francoisen, metten welcken de Tunetanen overlanghe de Vrede onderhouden hadden. Is daeromme den Capitepnen belast datse aen den Schepen van Haere Hoogheden gheen ghewelt ofte force souden aendoen. Maer bp soo verre sp daerinne vonden eenighe goederen ofte waeren van de Ghenuesen, ofte andere Vyanden van den grooten Heere / datse deselve souden brenghen in Tunis omme kennis daer van te neemen / ende de behoorlijcke Vracht aen den Capitepn ofte Schipper te betalen. 1622.

Welcke Articulen dan de Missiven van den Argieresen ende Tunetanen haer Ho: Mo: bevonden hebbende directelijck te strijden tegens der klaren ende expresse text van de meer-ghemelte Capitulatien, Commandementen van den grooten Heer / mitsgaders teghens het voorsz Accoord metten Bassa ende Ghedeputeerdens van Argieri binnen Constantinopolen Anno 1617. aenghegaen / beslooten ende gheseghelt; ende na dat alles wel ende rijpelijck gheexamineert ende overwooghen was ghewest met den Heere Prince van Orangien etc. Mitsgaders met Graef Wilhelm van Nassauw ende Stadt-houder etc. is op den lesten Augusti Anno 1619. ghereselveert dat aen Bassa, Aga ende Diwana tot Argieri ende Tunes gherescribeert ende gheantwoort soude worden: dat men geensins in meeninge was te gedooghen ofte toe te laten dat eenighe ja niet de minste Recherche ofte visitatie op / oder / ofte inde schepen deser Landen bp die van Argieri in eenige manieren soude werden ghedaen: maer dat men gheneghen zijnde alle goede vruntschap ende Correspondentie metten Bassa, Aga, Diwana, ende Ingesetenen van den voorsz Rijcken te houden / dasselijcken ghereselveert was / sincerelijcken ende ter goeder trouwen naer te koomen de Capitulatie in den Jare 1612. van den grooten Heer gedoctroyeert; mitsgaders het Accoord van den Jaer 1612. ende de Commandamenten van de meer-ghemelten grooten Heere / sonder dat daer teghens van dese zijde eenighe inbreucht ofte verbreeck directelijcken ofte indirectelijcken in eenige manieren ghedaen soude werden; waer na den Bassa, Aga, ende Diwana sich mede in sinteritept oprechtelijck willende reguleren / soude alles ten weder-zijden met goede orde / vruntschap / ende Correspondentie besept / voltrocken / ende gheeffectueert konnen werden. Dan in gevalle die van Argieri ende van Tunes 'tgeene voorsept is niet van meninge waren na te koomen / ende precijselijcken t'achterbolghen / soo wiert van wegen haer Ho: Mo: den Commandeur en Capitepnen van hare Vloote gedestineert na de Straete van Gibralter ende de quartieren daer ontrent / eens voor al ghelast ende ernstelijck bevoolen den scheepen van de Corsaren dan Barbarien met hostilitept aen te tasten / ende daer mede te handelen als haerlieder Instructie daer van was mede brengende.

Volgens dese voorsz Resolutie is in den Jare 1619. ende 1620. Vyantlijckheyde ghepleecht tusschen den Argieresen ende de Nederlanden; eenighe Argieresche Corsaren zijn verovert ende meest alle bupten Boort ghesworpen: de Argierse hadden in den tijdt van derthien Maenden over hondert en drie en veertigh schepen van den Hollanders ghenoomen / die van Tunes hoben thien of twaelf niet.

Waer na haere Ho: Mo: met Missiven aen dien van Argier ende Tunes ghescheven hebbende omme de volkomen Vrede ende vruntschap te hebben; dewelcke Anno 1621. gheantwoordt hebben / datse bereyt waren alles naer te koomen / mits dat een Persoon met Brieven ende Oorlogh-schepen soude komen omme de vrede te assisteeren ende alle ghevanghenen mede te nemen / dat haer Vrede, Vrede, haer woort, woort, haer verseeckerheyt, seeckerheyt soude wesen.

Ghelijck Isuffo Day van Tunes mede heeft ghedaen in 't beginsel des Jaers 1622. op welcke Missiven dan den Argieresen ende Tunetanen bp haer Ho: Mo: ghereserbeert wesende / datse metten eersten wilden een gequalificeert Persoon met eenighe Oorlogh scheepen senden omme de vrede te vernieuwen ende alles in orde te stellen 't gheene ontstelt was / hebben haer Ho:

1622. Mog: middelgaders sijne Voorsichtige Voorsichtigheyt den Heere van Orangien, hem Heer Pynacker gecommitteert omme dese Legatie aen te nemen / ende volkomen Instructie op alles genomen hebbende / is in Julio 1622. gherepst. 1622.

De Resolutie van haer Ho: Mo: om een bequaem persoon te senden aen den Bassa ende Diwana van Argieri ende Tunes in Barbaryen, was ghenomen den vierden Aprill Anno 1622. ende den selven persoon te doen over-voeren met vier wel ghemonteerde groote schepen van oorloghe; dan alsoo de Missive van haer Hog: Mog: aen Pynacker tot Groeningen wesende / eerst den derthienden Aprilis quam; ende dat de Oorloghschepen omme een Compagnie van ontrent tachtentich schepen van Koopvaerdye die voor de Strate op Italien ende op Levanten ginghen te convoyeren / niet langher konden op-gehouden worden / sulcx dat de selvighe schepen van oorloge den veerthienden Aprilis van Amsterdam te zeyl sijn ghegaen; dat mede Pynackers noodt wendige Instructie mede niet gereedt konde wesen / is besloten dat hy sijne reyse upt Hollandt op Marsilia sonde nemen te Lande / omme alsdaer te wachten de schepen van oorloge ghedestineert tot sijne overvoeringhe ende voorderen dienst; tot welcken ende de Prince van Orangien Missiven hadde ghesonden aen de voorgemelte Vloot van schepen / die tot Pleymuyen in Engelandt haer rendevous hadden; ende de lasten de Capiteynen Angert Claessen en Bayeman, ende Jorjen Cats, datse de voors Vloote / ghecommandeert hebbende tot op Livorne, alsdan met alle haest sich souden vervoeghen in de Baye by Marsiellie, om alsdaer den Heer in te nemen met sijne Suite ende hem over varen / eerst op Argieri, ende daer na op Tunes, als voorders waer van noden bevonden soude wesen.

Waer nae sijne Instructie ende verscheyden Commissien ontfangen hebbende / den lesten Junij te schepe ghegaen met een schip van oorlogh in de Maze den 7. Julij / ende door ongheschicken storm ingebeuren zijnde in Zeelandt, is den 22. Julij tot Calis ende Bologne in Vranckrijck aen landt gheset / deplorende alsdan sijne Suite om buyten alle suspitie te wesen van eenige commissie / om redenen / ende was sijne Suite van thien persoonen / waer onder was eenen Ali Alabasco Janitsar van Argieri, de welcke achtthien maenden ghevanckelijcken was geweest binnen Enckhuysen, een gheheel loos ende scherpsinnigh man.

Van Bologne de reyse nemende over Parijs, van daer op Lyon, en voorts op Marseille, passerende ongelijcks veel Troupen van volck van oorloghe / die van wegen sijne Majesteyt van Vranckrijck over ghebeert wierden om Montpillier te belegeren / is den achtthienden Augusti tot Marseille wel aenghecomen; ende dadelijck vernemende na de voors schepen van oorloghe / heeft verstaen dat sy thien dagen te voren alsdaer waren ghearriveert / ende datse lagen in de Baye van Masargers tusschen Cagastraccia ende Capo de Cruciata drie mijlen boven Marseille, alsoo den last was van den Prince van Orangien, dat de Capiteynen niet al te dicht onder de Casteelen ende Forten van Marseille sich soude begheven.

Eenighe weynighe dagen tot Marseille opgehouden zijnde / om alle noodtwendighe ghereetschap van kost ende kleederen te besorghen / is te schepe ghegaen den 19. Augusti / ende zeyl ghemaeckt des na-middaghs / zijn des volghenden daegs 's avonts ghecomen dicht onder Majorca, ende alsdaer overvallen wordende van eenen storm / hebbende niet geraden gevonden by nacht tusschen Majorca en Minorca door te loopen / overmidts de engte / desshalven goet ghevonden tusschen Majorca ende Ybica door te zeylen / het welcke wel ghelucket zijnde / zijn den derden September na den middagh gecomen in de Baye van Argieri, ende hebben 't gheset tusschen de Mole van Argieri ende Capo Monte Fuso, ontrent anderhalf mijle van 't vaste lande.

Eder Schip tot teecken van welcomste / heeft terstont drie schoten Canon ghelost / ende de witte Vane opgheset ecken / ende wel langher als een uyr ghewacht hebbende / ende geen groetenisse met Canon van den Argieresen bekomende; vaeghden den voornoemden Ali Alabasco, waerom dat die van Argiere gheen antwoordt deden met eenighen schoot van Canon / ende of sy dan niet welcom en waren / ofte wat verders te doen was?

Den voornoemde Ali Alabasco heeft ghеantwoordt / dat hy wel wiste dat sy ten hooghsten welcom waren / dat het goede Vrede was tusschen den Nederlanders ende den Argieresen, dan dat sy niet weder met Geschut groetenisse waren doende / 't selve was niet tot teechen van onaengenaemheyt; Maer seyde dat het gebruyck was van den Argieresen upt hare Casteelen niemandt te groeten met Gheschut / van wat qualiteyt hy ook mocht wesen.

Daerom heeft hy Heer Pynacker goet gevonden de Boot upt te setten / ende eenighe van sijne Suite / als mede den meer-ghemelten Ali Alabasco aen Landt te doen gaen / ende vernemen van den Consul hoe dat alle saecken daer stonden / ende hoe dat het ginck met de sterfte / alsoo sy tot Marseille hadden verstaen dat Argieri by-naest was upt ghestorven.

Ali Alabasco is aen landt ghebleven / ende de Boot weder gekeert wesende / hebben beschept ghekregen dat de Peste meest ghedaen was door de groote hitte / ghecauseert door de hoogte der Sonnen / dat als dan in die Landen die contagieuse sieckten cesseren: overmits de Lucht door het weer ghesuyvert wierde / dat hy was aen Landt mochte komen / dat den Bassa ende Diwana verklaerden dat sy vrienden waeren / dat sy doch de witte Vane van de Schepen ende Booten souden afnemen / dat de onderdanen van de Heeren van Nederlandt en Bassalen van de Prince van Orangien, Vrienders waren dan die van Argieri, dat de Stadt van Argieri voor haer open stonde / ende haer eenighen oos quam / dat de witte Vane eenighe suspitie van differentie was causerende; datse daeromme benoedigh waren alle achterdocht van brandeschap weck te legen / ende veel andere beweeghlijcke redenen gebruyckende die te langhe soude wesen te verhalen.

Desen al niet tegenstaende nademael sijnen last was wel opdruckelijcken mede brenghende / dat hy met alle voorsichtigheyt soude handelen / ende dat hy sijn persoon noch schepen niet onbedachtelijck en soude periciteren oft hem aen landt begheven; heeft ebenmel niet aen landt willen komen / dan maer een Missive aen den Bassa ende Diwana af-ghesonden / daer van den inhoudt was: Dat den Ambassadeur van de Voorsichtigheyt ende Hoogh-Mogende Heeren Staten van 't Nederlandt (bevandt met Spangien) gelast was omme volghens de Missiven van den Bassa ende Diwana van de lest vergangene Maert / de Vrede ende correspondentie te bevestighen / op nieuws / ende eenighe gheschillen te beslechten / dus in ghemelte Vrede ende correspondentie / misverstanden soude causerende; ende overmidts hy wel wist dat men met vollomen Licentie aen landt behoorde te komen / versocht hy daerom Acte publijck in forma, daer upt blijcken konde dat sijn persoon haer Excellentie aengenaem waere / ende dat sy in alle securiteyt met persoonen ende goederen aen landt mochte komen.

Dese Missive toe-ghesloten zijnde / is voor den Consul over-ghelevert aen den Bassa ende Diwana, die de selve met groote eerbiedinghe aenghenomen ende over-luyt ghelesen hebben / ende datelijck hem een open schrift ghesonden in Turcx / 't welck aldus was luydende:

AEn eene van den Christen gheloove, Ambassadeur uyt Nederlande, ghekomen in onse Haven van *Argieri*, ende is verwachtende een vry geleyde, gelijck wy in voortijden plagen te geven; hebben wy belooft by het geloof dat ons God door den Propheet *Mahumet* heeft verleent, dat wy noch aen syne persoone, noch aen syn volck, noch aen syn schepen, noch aen syne goederen gheen ongemack ofte bekommeringhe en sullen laten ghescheiden, midts dat hy in oprechtigheyt tot ons kome in *Argieri*, den 27. van de maendt *Schewual* des jaers *Mahumet* 1031. Was ghereeckent *Offa in Bassa*, met

1622. met een Tappa aen de gekeerde zyde, tegens den naem over ghedruckt.

Dit voorsz Salvo Condotte ontfanghen hebbende / heeft hem den 7. September met alle sijne Suite in de Boote begeven ende aen Landt doen setten; ende zijn alsdoen alle de Canons van beyde de schepen van oorloghe ghelost / waer voor veel duysent menschen uyt de Stadts-poorte gekomen zijn op de Mole of Have / om te verstaen wat dat bediede: aen Lande tredende / hebben veel Turcken van groote qualiteyt hem welkom geheeten / ende alle de ghemeene man met luyder stemme in lingua Franca geroepen / ben venito Signori Flamengi: nepghden met haer hoofden / ende alsoo ghewelkomt / over de geheele straet / tot dat hy in des Consuls huysinghe was in ghetreden; alwaer dadelijcken hy hem is gekomen den Caja, dat is de Luytenant van den Vice-Roy, doende de groetenisse van den Bassa, ende hem excuserende daer over dat den Ambassadeur van den Mogenden Heeren van Nederlandt met solemnele pompe niet wierde in-gehaelt; seggghende / dat al hoewel 't selve ghern manier alhaer en was / dat het evenwel den Heeren van de Nederlanden Ambassadeur competeerde: doende voorts sijne presentatie van alle diensten / ende dat sy alles souden obtineren wat sy verschten.

De Bassa hebbende hem door sijnen Caja doen groeten ende presenteren alle behulp ende wandtschap als voren is ghesept; heeft des volghenden daghs / tot teechen van aenghenaemheyt / yeder schip van oorloghe beschoncken met twee Offen / ses Schapen / twee hondert en vijftich hooden / met eenige goede vruchten / als Druyven / Persiken / Oranjen / ende ander ghewas: heeft tot sijnen huyse ghesonden een gheslachtet Schaep / met tsestich hooden / daer inne hy daghelijcx heeft ghecontinueert; ende om den derden dagh ghesonden eenen Ezel gheladen met verscheyde delicate vruchten van veel soorten: soo dickwils ende menichmaelen als hy by hem is ghekomen / heeft hy hem (Heer Pynacker) ghelast neder te sitten / 't sy in de Diwana ofte in sijn Paleys / niet op der aerden neder / maer op seechere groote breede banck / die bespreyt was met een Turcks Tapeet omtrent een voet van der aerde: niemandt mocht in den Raedt neffens hem sitten als de Mufti, dat is een Bisschop, den Admirael, de Scaussen van Constantinopolis, indien daer eenighe waren / ende de Ambassadeurs van vreemde Koninghen ofte Princen; voorts heeft den Bassa alle morghen ende alle avondt tot sijnen huyse ghesonden eenen van sijne Domestiequen / omme hem te doen vraghen oft hem yetwes ghebrack / dat hy slechts soude spreecken / dat het hem dadelijcken soude volghen. Soo menighmaelen als hy Heer Pynacker by den Bassa quam / ende met groote nedrighe nepginghe presenteerde de handt te kussen / dis hy niet wijdt van 't lijf uyt-stack / dat de handt essen van het lijf afginghy / wesende de Arm dicht aen 't lijf behlemt / heeft hy haestich de handt achterwaerts gherucht / soo haest hy Heer Pynacker met sijne handt aen de sijne aen-roerde / ende met het hooft daer na toe buyghde / ende heeft hem Heer Pynacker, daer na met de platte handt twee of drie malen na den anderen aen de vranghe gheroert.

De meer-ghemelte Ali Alabasco seyde dat hy was een soon van een Ianitsaro vanden Grooten Heere / binnen Constantinopolen geboren / en mits dien een oprechten Turck, hadde met sijnen broeder over vijfthien jaren ghewest in dienste binnen Argieri, seyde noch een vrouw ende drie soons te hebben binnen de Stadt; hy hadde menighmaelen op Corse ofte roof ghevaren / hy was met een Tartana onder Malaga van een Noordt-Hollandtschen Capiteyn Anno 1620. ghenomen / ende alsoo alle sijne mede-ghesellen over boordt wierden ghesworpen volghens den last den Schepps-Capiteynen by hare Ho: Mo: ghegheven / hadde desen Ali versocht darmen hem soude het leven vergunnen / dat hy een man was van qualiteyt binnen Argieri, ende dat hy veel vermoghy in de Diwana, dat hy voor vier gevangen Nederlanders soude staen / ende dat hy de selvighe voor sijn persoon soude los krijgen: 1622. met welcke redenen den Capiteyn / wesende van Enckhuysen, is bewoghen ghesweest om hem te sparen / ende tot Enckhuysen te voeren / alwaer hy eenighe maenden in stricte ende harde ghevangenisse ghehouden is ghesweest / hardt ghetracteert; honger / dorst / en koude lijdende / 't welck hy meest imputeerde den Sypier / de welcke / seyde hy / de portie die hem toe-gelept wierde niet half en liet volgen. Van alsoo de Diwana van Argieri in 't lest van 't jaer 1621. met Missiven aen haer Ho: Mog: den Heeren Staten Generael verwittight hadden / dat sy vrede wilden houden / ende datse de Nederlanders by lieten gaen / soo is desen Ali mede ontslagen geworden / ende heeft alsdoen voor de Stadt Enckhuysen moghen omgaen tot den eenen ende anderen / die hem daghelijcx te gast waren noodighende / sulcx dat hy van de Heeren Magistraten / die hem ontsloeghen / ende van de Borgherye van Enckhuysen niet ghenoegh wist te vertellen van haer vriendtlijckheyt ende weldadighheyt. Desen Ali seyde mede ghesweest te hebben op seecker schip / dat van Argiers uytgheloopen was / ende rescontreerde seecker schip van Koopvaerdye tot Marseille te huys hoorende / 't selve inghenomen / ende het volck daer inne zijnde / over boordt ghesworpen hadden / soo sy meenden: maer twee hadden haer versteecken / die 't schip (nae dat het de Corsaren lieten vrijven) binnen Marseille brachten. De ghemeente sulcks vernemende was soo oproerich gheworden / dat sy den Ambassadeur, die van wegen den Raedt van Argieri by den Koninghy van Vranckrijck hadde ghesweest / om de Vrede en correspondentie te vernieuwen / ende tot Marseillen was verwachtende / ghelegenthey om over te varen op Argieri, aenghevallen / ende met alle sijne Suite / wesende ses en vijftich personen gemassacreert hadden / sonder dat de Magistraet het gepeupel sulcx konde beletten / dan selver mede in perijckel waren van lijf ende leven: dit heeft hy eerst verteit doen sy in de Baja voor Argieri laghen / sonder te vooren eenighe mentie daer van te maecken / ende hieromme seyde hy dat hy in 't passeeren door Vranckrijck soo bevreest was ghesweest: hy wilde in eenige Steden van Vranckrijck eenmael gaen wandelen / en met niemant op de Straet komen als onder de zijde vanden Heer Pijnacker, kroop hy-nae st altijt onder zijne mantel / was altijdt vigilandt / sach alle tijdt na de handen van den Francoisen / ende seyde altijdt; Fransman Schelm! maer hy Heer Pijnacker wiste nopt waer op dat dit lach voor dat hem de ghelegenthey als voren ghesept / was verhaelt. Hy was een ghevreel loos man / hy wist te vertellen het ghetal van alle groote / middelbare ende kleyne Schepen / die hy ghetelt hadde in de Steden Enckhuysen, Hoorn, Amsterdam, Rotterdam, Schiedam, Briele, Vlissingen, Middelburgh en Veere, alle dese Steden hadde hy besichtigt / ende hadde op seecker Kerf-stock al de soorten ende getalen van de schepen geteeckent; ende nademael het inde somer was dat hy met ginghe door Hollandt ende Zeelandt, seyde hy dat veele Schepen in 't Landt mosten wesen / na dien de meesten hoop inde Zee was / ende dat noch sulcken grooten getal in de Havenen was leggende / hy konde sich tamelijcken behelpen met de Duytsche tale / sprack anders mede goet Griecx, ende voorts Lengua Franca, dat is de taele die tot Argieri op de straet gebruyckt wert: hy was geweldich neerstich ende bedienstigh altijt de vroegste op / at metter haest ende ginck altijt sitten by de Bagagie / die hy met sulcken toe-gesicht bewaerde / dat hy niet mochte lijden dat yemant van den voorby gaenden Francoisen het oogh daer op sloegen / ende waer yemant daer op sach / riep hy terstont Schelm gae! Hem Heer Pijnacker quam menichmael in den sin 't gheene men sept van de Eunuchen die de Vrouwen van den grooten Heer bewaren / dewelcke daer over soo jalours zijn / dat alhoe-wel de vrouwen over de straet gedragen worden ghesheel bedeckt ende in Rosbaren besloten zijn / soo slaen sy alle man met een stock op 't lijf die slechts zijn Oogh na de Rosbare wendet; dit is eenen goeden aert

1622. van de Turcken, 't welck hy meer in andere bemerckt heeft: dat sy hare sinnen geheel setten op het geene dat haer bevolen is/ ende zijn niet licht beerdich ofte veranderlijck van sinnen / het geene dat haer bevolen is/ doen sy met alle trouwe ende patientie. Desen Ali dronck meest Water / weynigh Wijn ofte niet anders als in alle soberheyt; hy at alle kost/ dan tot Parys toe hebbende al mede met d' andere gheladeerde Hoenderen gheseten/ wilde daer na de selve niet meer aen roeren; ende gevraeght zijnde waeromme hy gheen hoenderen wilde eten? Antwoorde: overmits dat Speck daer by was. Pynacker vraeghde hoe hy dat wiste? Seyde dat hy in de Keucken ware geweest / ende hadde ghesien dat men met Speck naeyde de Hoenderen / ende dat hy te vooren meenighmael gegheten hadde / was uyt oorsaecke so hy seyde / dat hy meende dat stuckjens van rapen door de Hoenderen getrocken waren; men seyde hem dat het een Soldaet en Reysent man by stonde alle spysen te eten. Daer op hy antwoorde / als geen ander te bekomen is.

Dit is mede vertellens weerdich van desen Ali: dat den dagh als sy Argieri van verre saghen / was hy geheel zwaer moedigh / ende hem aensprekende dat hy nu moest lustigh wesen nu sy soo na by waren / dat hy nu niet behoorde droevich te wesen; ende vraeghde wat reden hy hadde / omme melancolijck te wesen? Hy seyde dat hy een onghelucksigen droom denselven nacht gedroomt hadde / te weten / dat hy eenich hout meende te houwen met zijn hantbyl/ en dat zijn hantbijl in twee was gebroken; dat hy daer na met zijn sabel het voorsz hout hadde willen houwen / dat zijn Sabel mede overmidden was gesprongen; hy seyde de Hantbijl beduyde zijn Huysvrouwe, ende de Sabel zijnen oudsten Soon, dat die alle beyde soude doot wesen. Men wilde hem dit uyt den Hoofde slaen / seggende dat droomen bedrogh waren / ende dat men daer op niet moste letten. Neen seyde hy / mijn Vader heeft my dit geleert / ende ick hebbe meer dus danighe Droomen ghedroomt ende de uyt komste waer bevonden / ghelijck men daer na binnen Argieri zijnde heeft verstaen dat zijn Huysvrouwe ende oudsten Soon een Jonghman van 17. Jaren van de Contagieuse sieckten overleden waren.

Desen Ali dan wesende daeghs te voren uyt het Schip ghegaen / ende aen Lant ghebleven aleer de Heer Pijnacker sich in de Stadt begaf; hadde hy sich datelijck geaddreſſeert aen den Bassa ende Diwana, ende aldaer in't lange ende breet vertelt de macht van dese Nederlanden / seggende dat hy met Conte Mauritio tot meermalen hadde gheſproken: dat hy veel duysent Mannen hier te Peert ende te Voet in't veld ghesien hadde: dat hy veel duysent Scheepen getelt hadde / alleen in sommige Havenen: dat hy noch den meerendeel niet ghesien hadde: dat de Nederlanders in Nederlandt al andere menschen waren/ als die aldaer tot Argieri aen Landt quamen: dat hy vijftig duysent Broeders van Conte Mauritio in den Hage ende elders ghesien hadde: dat de Nederlanders de vroomste en de trouste luyden van de gheheele Werelt waeren; dat Amsterdam was Constantinopolis: dat hy metten Ambassadeur als Broeder was geweest ende getracteert by alle zijne vrienden als Broeder: dat de Nederlanders waren rechte vyanden van den Spanjaerden: dat hy de Vendels met groote ghetaele ghesien hadde / in't huys van Conte Mauritio, dis hy den Spanjaerts ontnoomen hadde / ende alle Spanjaerts doot ghesla ghen: dat den Ambassadeur die hier quam was een groot man onder den Christenen / een groot vriendt van Conte Mauritio, ende veel meer andere / die aen Pijnacker daer naer by den Aga van de Ianitsari in de volle Diwana weder openlijck zijn verhaelt / ende hebben hem groote eere ghepresenteert. Ali heeft voorts daeghelijcks hem komen besoecken / ende eenighe schoone vruchten komen brenghen / wesende hem ende den zijnen in alle manieren seer gedienstigh.

De Heer Pijnacker heeft aldaer eyghentlijck ende alleen genegotieert op twee Poincten. 1. Dat tot onderhoudinge van de gemaeckte Capitulatien alle visitatie der schepen in Zee mochten achter blijven. 2. Dat alle ghevangene slaven mochten los ende vry gaen: niet alleen de Nederlanders / maer alle andere / die aen hem waren gherecommandeert/ als van de Oosterſche Hanse-Steden. 1622.

Tot Tunis heeft hy op de selve wijsse ghenegotieert / ende is in April des jaers 1623. t'huys ghekomen: in Junio daer aen wiert hy ende van weghen haer Hog: Mog: gepubliceert een reglement op dat stuck / om te beter voor te komen alle abusen ende offensien / die de schippers ende koop-lieden dickwils aen die van Algiers ende Tunes, ende andere plaetsen van den grooten Turck gaven; ende waer op dan de Turcken oock excuseerden/ ende sundeerden haer mobser dantien van de Tractaten ende Capitulatien. Om dan / segh ick/ voor te komen de schade / waer in de schippers dickwils verwielen deur haer eygen versuymenis / of oock wel moetwilligheyt; soo wierdt by haer Hog: Mog: den 21. Juny ghestatueert / dat alle deser Landen ingheseetenen die begheerden te handelen door de voorsz *Strate* ofte *Engte* van *Gibraltar*, op de Rijcken ofte Landen van de ghehoorsaemheyt van den *Grooten Heere* tot *Constantinopolen*, ofte op Vranckrijck ende Italien, soude ghehouden wesen te voeren de ghewoonlijcke Baniere ofte Vlagghe van den Heere *Prince van Oragnien*, als Admirael Generael van de Gheunieerde Nederlanden. Regiemit van Mat-gatte na de Le-vant.

Ende souden hen vermyden eenighe hostiliteyt te doen, in wat plaetse dat het ware, aen de onderdanen ofte schepen van den Grooten Heer voorsz. ende aen die van *Algieri* ende *Tunes*: maer veel meer hen te bewijsen alle vrientschap ende beleeftheyt.

Souden voorts hen versien met Zee-Brieven ofte Patenten van de Hoogh-ghedachten Heere *Prince van Oragnien*, als Admirael Generael, *ghedaen sulcke dat de Schippers, ofte Patroonen van de Schepen, zijn ingheseetenen ende onderdanen van de Hooghe ende Moghende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, ende dat zy-luyden met eede hebben verklaert, dat sy ghene goederen den Spangiaerden ofte andere vyanden van den Grooten Heere toe-komende, ingheladen hebben, midtsgaders dat de Schepen in Nederlandt zijn toebehoorende, ende dat nochte Spangiaerts, noch eenighe andere, die vyandt zijn van den Grooten Heere, de selve in't gheheel ofte ghedeelte zijn toekomende.*

Welcke Zee-Brieven, ofte Patenten gheclausuleert als vooren, souden zy-luyden hebben te vertoonen, met beleeftheyt aen de Schepen vanden Grooten Heere, ofte aen de *Corsairen* van *Argieri* ende *Tunis*, des versocht zijnde, door yemandt die van hare schepen, met *weynich volcks*, aen het boort van de Nederlantsche schepen sal komen.

Op pene dat die ghene die bevonden soude worden, tegen eenige der voorsz poincten ghedaen te hebben, ende dat hy daer over aengetast, beschadight ofte verovert wiert van de schepen van de voorgedachten Grooten Heere, ofte van de *Corsairen* van *Algieri* ende *Tunes*, vervallen soude zijn van haer Ho: Mo: protectie.

Ghelijck oock van de selve protectie vervallen soude wesen alle haer Onderdanen, soo Capiteynen van schepen van oorloghe, ofte die op Koopvaerdye, ofte anders op Commissie waren varende, die haer vervorderen souden in hare schepen te versteecken, om uyt de meer-gemelde Rijcken ende Landen te ontvoeren, eenighe Slaven, ofte Renegarden, van wat qualiteyt ofte Natie die selve soude moghen wesen, buyten kenniſſe van de regeringe aldaer.

Ende wierden alle desen Staets onderdanen gewaerschout dat zy-luyden hen souden hebben te vermyden, eenighe Negotie te drijven op de kusten van *Zicori*, *Calle*, *Estora*, *Bona*, *Massacarer*, *Alias Bastion de Francesi*, *Capo Rosso*, ofte op eenighe andere verboden plaetsen van den *Grooten Heere*, nochte met koopmanschappen van Contrebande, sonder eerst van de regeeringhe aen de Landen van de ghehoorsaemheyt van den *Grooten Heere*, ofte van de Rijcken van *Argieri* ende *Tunes* respectivelijck gheobtineert te hebben behoorlijcke licentie, soo zy-lieden niet en wilden vallen in de straffen teghens die ghene die op verboden plaetsen ende met

1622. met koopmanſchappen van *Contrebande* handelen in de voorſchreven Rijcken ende Landen gheſtatueert.

Item, of het gebeurde dat yemant van deſer Landen Onderdanen ſijn Schip, aen eenen die Vyant was van den *Grooten Heere*, quam te verkoopen, ende hy daer op Schipper wilde blijven, en ſoude alsdan hem niet moghen ofte konnen behelpen; nochte met de *Vlagge*, nochte met de *Paeuten* oft *Zee-Brieven* van Hooch-ghedachte Heere *Prince van Oraignien*, Admirael Ghenerael &c. ende ter contrarie doende, ſoude blijven buyten protectie van deſen Staet.

Vorders wiert verboden alle Onderdanen, het ſy Capiteynen van Oorloch-Scheepen ofte varende ter Coopvaerdie, dat ſy gheene Scheepen van eenige Natien die vyanden ſijn vanden *Grooten Heere*, ofte in 't particulier van die van *Argier* ofte *Tunes*, onder hare defenſie en nemen, nochte deſelve beſchermen teghens de Schepen vanden *Grooten Heere*, ofte van die van *Argieri* ofte *Tunes* voorſz.; op pene als voren.

Ende wierden alle deſer Landen Onderdanen ghewaerſchout, dat ſy-luyden ſich niet begaven in dienſte van ſcheepen, het ſy van Oorloge van buyte, ofte van Coopvaerdye, toekomende eene Natie die geen vrede ende vrientſchap en hebben met den *Grooten Heere*, ofte met die van *Argiers* ende *Tunes*, 't ſy op haer eyghen peryckel, ſonder dat ſy van haer Ho: Mo: als ſy-luyden op ſoodanighe Scheepen betrapt ofte verovert werden, eenigé protectie hebben te verwachten.

Verboden dienvolghens, aenden *Orateur* van deſen Staet reſiderende tot *Conſtantinopolen* ende aende *Conſuls* tot *Argieri*, ende *Tunis*, den gheenen die deſe haer Ordonnantie ende waerſchouwinge contravenieren, ofte verachten, te protogheren, te protocineeren, ofte voor te ſtaen.

Ende bevelende allen deſer Landen Onderdanen, die op de voorgeroerde Rijcken ende plaetſen voortaen ſouden willen negotieren, dat ſy-luyden hen in alles reguleeren naer de Politicque Ordonnantie vande Landen, Steden, ende Rijcken, daer ſy-lieden ſouden handelen, op dat ſy des te geruſtiger haere ſaecken mochten verrichten, ende de Traffique, ende Koophandel, niet alleenlijck ghemainteneert werden, maer dagelijcks meer ende meer mocht toenemen, tot deſer Landen verſeeckeringhe ende de goede Ingheſetenen welvaren.

't Meeſte dan dat hy had verrichtet / was 't voorſz reglement. Het loſſen vande Nederlantſche Slaven wilde niet voort: om dat hy niet konde te wege brengen het loſſen van eenige Turckſche gevangens of ſlaven ſittende tot Malta.

Daer mede hadden deſe beſchapenheyt: als dat de Heer Cornelio Pauw, ghedeſtineert Hooft Conſul in Aleppo, voor eenighen tijdt gaende met een Oorlogh-Schip derwaerts / in 't inkomen van de ſtraet gemoete / een Roover van Argier, die hy na eenich ghevecht veroverde. De Capiteyn van 't Oorloghs-Schip ſeyde laſt te hebben om teghen deſe Turckſche ghevangens te gebruycken het recht van voetſpoelinge: ende wilde deſelve over boort ſmijten. De Hooft Conſul ſeyde dat zijne laſt plaets hadde wanneer hy onder de Vlagge van den Admirael / 't welck doen was den Heer Phil: de Soete, geſeyt Hautain, ſich vondt: maer alſoo hy nu hem Hooft Conſul was voerende na Aleppo, allwaer men deur Vrientſchap de Commertien ſochte te vernieuwen / dat deſe Voet-ſpoelinghe niet alleen ſchade aen de Commertie maer oock aen haer perſonen ſoude cauſeeren; ende indien de Capitayn met de Voet-ſpoelingh voort wilde: ſoo begeerde de Hooft Conſul niet deur hem tot Aleppo ghebracht maer in Italien aen Lant geſet te zijn. Nochtans de Turcken alſoo gans los te laten was oock niet geraden: ghelijck mede niet te verkoopen / want ſulcx geen ſtijl en was onder den Hollanders: komende alſo tot Malta aen Lant / wont geraden denſelben aen den groot meeſter te ſchencken / of als in depoſitio te ſtellen. Ende alſoo Pynacker ten eerſten deſelve niet konde los krijghen: ſoo is namaels deur een Brief van Prins Maurits aenden Groot-Meeſter van Malta ſoo veel te weghe gebracht / dat de wijle de Turcken uyt courtoiſie waren aen hem ghegheven / dat weder uyt beleeftheyt de ſelve zijn los ghegeven. 1622.

Beneffens 't boven-gheſtelde reglement op de Navigatie in de Middelandtſche Zee / zijn oock andere dit jaer ghemaeckt: als niet te vaeren als onder behoorlijcke Admiraelſchap: te weten alſoo, dat alle Koopvaerdy-ſchepen, ſoo ghemonteert als ongemonteert, die ofte uyt de havenen deſer Vereenighde Nederlanden directelijck nae de Middellantſche Zee gheladen af-varen, ofte die anders de ſelve havenen ledigh ofte elders bevracht uyt-varen, om buyten deſe Vereenighde Provintien eenighe vracht naer de Middelantſche Zee in te nemen, onderworpen ſoude weſen de ordre van het Admiraelſchap op de Straet-vaert hier te Lande beraemt ende gheſtatueert.

Dienvolgende dat de ghemonteerde ſchepen in competente groote / ghetal / ende equipagie moeten beſtaen / ende de ongemonteerde ſchepen ſoodanighen contributie ten profijte van de voornoemde ghemonteerde hebben te betalen / ghelijck by Placcate gheordonneert was.

Des ſouden ſy te ſamen een baſt ende bondigh Admiraelſchap onder malkanderen maecken / ende alſoo by 's Lands Oorlogh-ſchepen gheconvoyeert worden in manieren als volght:

Te weten / dat de ghemonteerde Koopvaerdy-ſchepen in 't ſeylen naer hunne ghedeſtineerde plaetſen / niet en ſouden vermoghen ſich van malkanderen te ſepareren / dan ontrent die plaetſe derwaerts ſy behoort waren / 't zy dan in Levanten, tot aen de baſte kuſte van Soria; 't zy naer de Archipelago tot de mondt van de Golpho van Venetien toe.

Dat de ſelve Koopvaerdy-ſchepen in haer van noodt ende aggreſſie des by zijnde / 't zy dan Spangiaerden / Turcken / ofte andere roovers / malkanderen byvanelijck ende ſtantbaſtelijck ſouden by-ſtaen / omme met aſſiſtentie van 's Lands ſchepen het perijckel af te weeren / ende niet eer op te houden / voor datſe den vyandt t'eenemael af-ghejaeghen / ofte anderſints tot haerluyder bevryndinge op den ſelven de victorye ſouden bevochten hebben.

Daer toe dan oock 's Lands Oorlogh-ſchepen de onwilligh ende ſlaeuw-hertighe Schippers nae den voorboor ſouden moghen dwinghen.

Indien yemandt van de voorſz Schepen ſich onbelijck ofte by voorvallende perijckel uyt het Admiraelſchap af-ſonderde / ende alſoo ſijne be-eedighde tegenheningh van dit reglement ontrouwelijck te buyten ginck / ſoude boven de arbitrale correctie ende amende over ſchip ende goedt / niet alleen de Schipper verlieſen ſijne huyre ende vracht / mitsgaders de Boots-luyden hun bedongen loon / maer oock naer exigentie der ſaecke / de gheene welcke achterhaelt ofte overtuycht werden / in hun debvoir ende trouwe ghemanqueert te hebben / corporele ſtraffe ontfangen naer Krijgh-Diſciplinen ende ordre van Oorlogh te Water alle tijdt geobſerveert.

Ende voor aenginck de ongemonteerde Schepen / welcke onder beſcherminghe van dit Admiraelſchap mits de geordonneerde contributie hun begaven / ſoude by de voornoemde ghemonteerde / ten regarde vande voorſz contributie t'hunne profijte / ſoo goeden zorge over de ongemonteerde ghevaghen ende niet min debvoirs in alle periculen / ende voorval des by ants t'hunder defenſie aengewendt worden / dan of ſulcx de ghemonteerde Schepen eygen aenginck / op pene van anderſints het verlies ende ſchade der ongemonteerde Schepen op de ghemonteerde (in hunne plicht ende be-eedighde belofte ghebreeckigh ghevveeſt zijnde) verhaelt / ende den Schipper met de Boots-luyden noch arbitralijck ghecorrigeert te worden naer epſch der ſaecken.

Omme de voorſz Schepen te beter by malkanderen te doen blijven / ende 't Admiraelſchap in bequame ordre te onderhouden tot weringhe van allerley confuſie ende ongheballen / ſouden onder dit Admiraelſchap

1622. goede bekende seinen ghemaeckt werden / waer door soo wel onder 's Lants Schepen / als onder de Coopvaersders / malkanders meeninge soude konnen geopenbaert werden.

Ende souden hun voorts alle de Schippers / Bootsluyden / ende Passagiers op de voorsz gemonteerde Scheepen aenstellen ende reguleeren / als in goede discipline tot reputatie van 't Landt / behoudenisse van schip lijf ende goet / ende oprechte trouwe onder malkanderen behooren soude.

Waer over sy alle den navolgenden Eedt doen mosten / ende den Schipper gehouden wesen dit Reiglemente te onderteyckenen.

Eedt.

Eedt. WY belooven mijn Heeren de Staten Generael? sijne Excelentie de *Prince van Oragnien*, mitsgaders onsen Commandeur gehouw, getrouw, ende onderdanigh te wesen in alles dat onderdusdanigen *Admiraelschap* te Water billick ende behoorlijck is, ons vromelijck tegens alle opkomende swaricheden des Vyants te quijten, mitsgaders ons tot malkanders beschermínge aen te stellen, ende te reguleeren, gelijck een yder in 't particulier voor sijn eygen, ofte selfs soude willen doen, ofte van anderen wenschen gedaen te hebben. Soo waerlijck helpe ons Godt Almachtigh.

Gelijck oock aengaende de trasiquerende in 't Archipelago ende de Levante den 3. Febzuary deses jaers geordonneert is dat alle Koop-lieden / Schipperen / ende Factoren van dese vereenigde Nederlanden / op Levanten en Italien handelende / verbodé en geinterdiceert wiert Koorn, andere Granen en Generalijck alle Waren ende Koopmanschappen die by de Rechten van die Landen verboden zijn / uyt te voeren / in Archipelage te laden / ende van daer te voeren / sonder Licentie van den Grooten Heere tot Constantinopolen, ofte die last van deselve hebben; by pene van die ter contrarien doen / datelijck verliesen souden deses Staets proterie / mitsgaders het ghewot van de Capitulatie by den grooten Heere voorsz deser landen ingesetenen gegunt / en voorts gestraft te sullen werden als violateurs en infracteurs vande voorsz gemaechte capitulatien / en dat sy daer over alsjier te lande overkomende (arbitralijck gestraft soude werde / anderen ten exempel: verbiedende dien volgende den Orateur tot Constantinopolen ende Hooft Consul in Aleppo / mitsgaders alle d' andere subalterne Consuls van deses Staets wegen in die quartieren gestelt / ofte noch te stellen / dien dit aengaen soude / de voorsz contraventeurs ende Infracteurs in eenigher manieren te protegeren ende voor te staen / maer deselve gheheelijck ende al te desadvoueren ende abandonneren / ende te laten wedervaren alsulcke penen ende straffen als daer te Lande daer tegen zijn gestatueert. Ordonneerende ende bevelende voorts de voorsz Cooplupden / Schipperen / ende Factoren / op Levante ende Italien handelende ende traffiquerende / op gelijcke penen / den voorsz Orateur / in de bevelen die hy hun van deses Staets wegben daer toe doen soude / te respecteren ende ghehoorsaemen / mitsgaders hun in alles te reguleeren na de Politicque Ordonnantien van deselve Landen; Op dat alsoo niet alleene de Traffique ende Koophandel aldaer ghemainteneert / maer dagelijck hoe langer hoe meer mocht toenemen ende vermeerderen / tot deser Landen ende derselver goede Ingesetenen welvaren.

Wydere Reglementen op de navigatie.

Mede is den Eersten April deses Jaers uytgegaen een Scherp verbot van uyt de Vereenighde Nederlanden / op eenige Havenen / Steden ofte plaetsen / wesende onder 't gebiet van de Koninck van Spangnien ende desselfs adherenten / geen toevoer te moghen doen van eenige Salpeter, Buspoeder, Geschut, Scherp, Clooten, lonten, Musquetten, Roers, Corseletten, Rustingen, lansen, Spiesen, Hellebaerden, Slagswaerden, Klockspijse, Koper, Zeylen, Kabelen, Touwen, Anckeren, Masten, dick sestien palmen en daer en boven: Item van geen Tarwe, Rogge, Haver, Garst, Boeckweyt ofte andere Greynen, in de Nederlanden gewassen, op de verbeurte van deselve en andere penen daer toe gestatueert: Item van eenighe Spaensche goederen ofte Koopmanschappen / d' Ondersaten van den Coninck van Spagnien toebehoorende / in haere Scheepen / op vrachte ofte andersints niet te mogen laden / op pene dat deselve verballende in handen van desen Staet ofte andere Oorlogh-Scheepen / voor goede beurt sullen werden gehouden. 1622.

Contrebanden naer Spangien.

Desgelijck is verboden allen Kooplieden ende Ingesetenen deser Nederlanden niet te mogen verseckeren of assecureren op goederen / Koopmanschappen / of Schepen toebehoorende de subjecten van den Koninghy van Spagnien of andere Vyanden deser Landen; aengaende de Vrybuyt of vrye neringhs-Vaerders is oock / om deselve t' encourageeren ghestatueert / dat wie voortaen ter Vrye Buyt of Neeringh teghen de Spaensche wilde baren / soude in plaets van dertig ten hondert die 't gemeene Landt ende zijne Excellentie de Prince van Oragnien, als Admiraei Generael van de Zee / uyt de veroberde Pryjsen als hare gewoonlijcke gerechtichept plachten te ghenieten nu voortaen / by provisie / ende ter tijdt toe tot dat anders sal wesen ghecordonneert / niet meerder van deselve pryjsen souden betalen als achthien ten hondert, te weten twaelf voor 't Landt, ende ses voor Hoogh-ghemelte zijne Excellentie. Ende op dat ooch een eenparigen voet op't stellen van de Borchtochten ende Cautien voortaen alomme in desen ghehouden ende gheobserveert mochte werden / soo souden de gheene / die als vooren op de voorsz Vry-Buyt ende vype Neeringe in Zee souden willen gaen / ghehouden zijn / aen 't Collegie ter Admiraliteyt, residerende ter plaetse daer sy begeerden af te varen / te stellen cautie ter somme van tien duysent guldens / tot veertigh grooten 't stuck / en dat boven het schip en al dat daer by is: welke cautie alleen soude strecken / om te prefteren dat de pryjsen / by sulcken Schip te doen / ingebracht souden werden ter judicateur van 't Collegie ter Admiraliteyt daer de cautie gestelt was / ende 't selve gedaen wesende / dat de cautie als dan soude wesen ghelibereert: wel verstaende / so 't selve Schip / daer na wederom op gelijcke Commissie wilde uytvaren / dat het selve nieuwe cautie soude moeten stellen: behoudelijck niet te min (den gheenen die pretenderen soude / buyten de Commissie van den Capitepn t' onrecht beschadicht te zijn) hun actie personeel teghen de Capitepnen ende andere die hun beschadicht hadden.

Noch is gemaeckt de volgende ordre den 4. Junp / raeckende het uytloopen der Schepen deser Landen na Oosten ende Noorwegen, uyt ende van daer komende in dese Landen. 1621.

I.

Vaert op Oosten. INden eersten, dat uyt het Vlie, noch andere Zee gaten daer ontrent ghelegen, uyt dese Landen naer Oosten of Noorwegen, noch oock uyt de Sont ofte Noorweghen, na dese Landen gheene Schepen sullen seylen, sonder Convoyers ofte behoorlijcke Admiraelschappen, in manieren hier na verklaert.

II.

Ten tweeden, dat die Scheepen na Oosten varende, uyt dese Landen niet en sullen mogen seylen, minder in gatal als veertigh Schepen, gheaccompagneert met twee Scheepen van Oorloghe, ten waere die Commissaris, deur dien de Schepen wel gemonteert waren (op hebbende de voorsz Vloote ten minsten ses-en-dartigh gotelingen) goet vonde, deselve met een Convoyer te laten uytseylen: ende sullen deselve Scheepen geconvoyeert worden tot in de Sont, alwaer de voorsz Convoyers ofte Convoyer sullen blijven leggen ter tijt ghelijcke getal van veertigh Scheepen van Oosten ghekomen sullen sijn, ende alsdan deselve wederom te Convoyeren tot in dese Landen: welcke voorsz ghemonteerde Schepen sullen genieten tot subsidie van hare onkosten, een heel quart par cento vande onghemonteerde Scheepen ende goederen in de Vloote wesende, te verdeelen na de gewichte van de gotelingen.

III.

Dat by ghebreck van Convoyers, tot vorderinghe van de Navigatie, de Scheepen voor Zee ghereedt liggende

1622. gende om naer Ooſten te varen, geoorloft ſal ſijn uyt te ſeylen, als oock uyt de Sont naer deſe Landen te komen, ſoo verre deſelve 't gheral van vijftigh excederen, ende te ſaemen ten minſten 't ſeſtich Gotelinghen ende andere Waepenen ende Amunitie naer advenant moogen uytbrengen, mits eerſt ende alvooren, ten overſtaen van den Commiſſaris, ghemaeckt te hebben een goet Admiraelſchap, om alle periculen te voorkomen: ende die ſchade, dewelcke eenige ſchepen van 'twoorſz Admiraelſchap van den Vyant ('twelck Godt verhoede) ſoude mogen komen te lyden, gelijckelijck *pro rata* van de waerde van 't Schip ende goet te dragen: waeromme alle die voorſz ſchepen ende goederen, in't maken van 't voorſz Admiraelſchap, ſullen moeten gepriſeert, ende ſoo wel in kas van ſchade ende voordeel daer na werden gereeckent.

IV.

Dat die onghemonteerde ſchepen tot ſubſidie ende vervallinge van eenige onkoſten van de ghemonteerde ſchepen, ſullen betalen aen den Admirael na de waerde van Schip ende goet, anderhalf quart ten hondert, al eer ſy uyt ſeylen, 'twelck ſy ſullen moghen brengen in haveryе, mits leverende quitantie vanden Admirael: welcke Penningen verdeelt ende genooten ſullen werden by alle die gemonteerde ſchepen, na rata van't gewichte van haer gotelingen: wel verſtaende dat die gene die maer een gotelingh op heeft, mede ſal moeten contribueren ende niet genieten: als oock en ſullen die twee Gotelingen op ſullen hebben niet wegende boven twelf hondert Pont.

V.

Dat alle de ghemonteerde ſchepen naer advenant van haer Gheſchut, ſullen moeten werden voorſien van allerley Ammunitie, tot diſcretie van den Commiſſaris.

VI.

Dat oock gheene ſchepen uyt deſe Landen na Noorweghen, ofte uyt Noorweghen na deſe Landen ſullen mogen ſeylen, ſonder by haer te hebben twee Convoyers ofte onder Admiraelſchap als voren: ende ſullen de voorſz Convoyers met eenighe ſcheepen ſeylen in Vleckero, ten ware die Convoyers eenigen voorderen dienſtbop andere havens van Noorwegen konden doen, ende daer na wederom datelijck koomen in de voorſz Haven van Vleckero, ende aldaer blijven leggen den tijdt van twaelf daghen, op dat die ſchepen in d'ander Havens geladen ſijnde, tijdt hebben in Vleckero te komen, ten ware ſy in Vleckero komende, aldaer een Vlote van vijftigh ſchepen vonden gereet leggen, met de welcke ſy in ſulcken gevallen ſullen voorts varen.

VII.

Item, ſoo yemandt hem vervorderde, ſonder Convoy ofte Admiraelſchap, uyt deſe Landen naer Ooſten ofte Noorwegen, ofte uyt de Sont ende Noorweghen na deſe Landen, in manieren als voren, te ſeylen, ofte van 't Convoy ofte Admiraelſchap hem begave, directelijck of indirectelijck, dat alſulcke Schipper verbeuren ſal, te weten, van elck Schip uyt deſe Landen naer Ooſten ſeylende, drie hondert Pont: van Ooſten komende, vijf hondert Pont: op Noorwegen ſeylende, hondert vijftich Pont: ende uyt Noorwegen komende, drie hondert Pont: dewelcke ſullen werden ghexecuteert, by de Collegien vande Reſpective Admiraliteyten, daer die boetſchuldighe aenkomen, ende daer-en-boven noch alleen dragen alle die ſchaden, de welcke alſulcken by de Vyant ſouden moghen werden gedaen, ſonder dat die Reeders ende Koopluyden yet tot ſijn rantſoen ofte ſchade ſullen contribueren: behalven dat alſulcken Schipper, indien hy vande Vloote is geſeylt ofte gedwaelt, ſonder hem by 't voorſz Admiraelſchap te konnen excuſeren, alle die ſchade ('twelck God verhoede) die ondert 't Admiraelſchap vanden vyant ſoude mogen worden gedaen, indien hy ongenome, is overgekomen, pro rata van ſijn Schip ende goederen, ſal moeten helpen dragen. Ende ſullen de voorſz boeten bekeert worden, te weten, van de gheene die vande Vloote ofte Admiraelſchap ſijn gheſeylt, tot proffit van het Admiraelſchap ofte Vloote: ende van de gene die ſonder Convoy ofte Vlote uyt deſe Landen, ende uyt 1622.
de Sont ende Noorweghen herwaerts gheſeylt ſijn; tot proffijte van den Armen: welverſtaende, dat hier onder niet begrepen en ſijn die Schepen die by Weſten der Noes laden om naer Weſten te varen: Maer in gevalle ſy 't eenigher tijdt in deſe Landen mochten komen te loſſen, dat deſelve mede ſullen verbeuren die voorſz boeten; van gelijcken, dat die Bergers-vaerders mede van die boeten ſullen geexecuteert weſen.

VIII.

Soo yemandt in de voorſz Vlote, uyt manlijckheydt, des Vyandts Schip op het lijf ſeylde, ende daer over ſchade quame te lijden, ſal hem alſulcke ſchade by 't Land, werden voldaen, ten ware dat des Vyandts Schip daer over quame te ſincken, in welcken gevalle die ſchade hem dubbelt ſal werden gecompenſeert: ende ſo verre die geene dieden Vyandt ſijn Schip inde gront ſeylde, evenwel ſijn Schip behielde, ſal daer vooren genieten de waerde van ſijn Schip ende goet, 't welck genooten ſal werden, d' een helft voor 't Schip ende goet, ende d' ander helft voor den ſchipper ende Stuerman, ende 't ander Scheeps-volck hooft voor hooft.

IX.

Item, ſoo verre eenigh Schip van den Vyandt by het Admiraelſchap ofte Vlote genomen werde, ſal het ſelve Schip met alle ſijne toebehooren weſen tot proffijt van de geene die daer aſſiſtentie ende hulpe gedaen hebben, ende daer-en-boven genieten twee Maenden ſolts, van ſoo veele hoofden als het veroverde Schip gedient hebben.

X.

Ende om die Schepen ende Vloten by nacht in goede ordre te houden, ſal den Admirael ofte Convoyer altijt het vyer ofte licht voeren.

Ende dit alles by proviſie, ende tot dat anders ſal ſijn geordonneert.

Deſen Staet aldus weder in Oorlogh gheraeckt ſijnde/ ende de Provintien van Gelderlant ende Over-Yſſel, deur gheen ſonderlinghe Negotie gheſeghent/ ende nochtans aen d' uyterſte grenſen gelegen/ ooch een groot deel onder contributie der Spaenſche deur middel van Lingen, Groll, Oldenſeel, Rijnberg, Weeſel ende Orſoy geraekende; ſo hebben de gemelde twee Provintien bertoont haren ſoberen ſtaet: ende verſocht verlichtinge in haere quoten. Hollandt, Zeelandt, Wtrecht, ſijn daer in moderaet gevveeſt: ende Prins Mauris ſoo wel als Graef Ernſt hebben de ſaecke begunſtigt: immers hebbent die van Gelderlandt ende Over-Yſſel ſoo weten te belepden/ dat de gemelde drie Provintien alrede inden voorleden Jaere mettet uyt gaen van de Treves, de voorſlagh van hermindering gemaeckt ſijnde/ voor deſelve Provintien van ſeſte-half ende vierde-half, tot vijfde-half ende derde-half. Eyndelijck den 29. Junij ter Vergaderinghe gecomparoert ſijn Excellentie ſijn Genade Graef Ernſt Caſimir van Naſſou Stadthouder van Vrieſlant/ ende den Raedt van State/ ende hebben verhaelt die zwaerigheden die ontſtonden in den Staet van den Lande/ ende geexcuſeert moeſten/ deur dien het diſſeren over de quote van de Provintien van Gelderlandt, ende Over-Yſſel, niet en quiert af gedaen/ blijvende daer deur niet alleenlijck eenighe Compagnien onbetaelt/ maer ooch die extraordinaris Conſente geheelijck te rugge tot grooten ondienſt vande Generaliteyt/ ende Confuſie van de finantien derſelver/ ende hebben oock ſulcx ghepropeneert oft haer Ho: Mo: niet en ſouden goet vinden dat by proviſie/ ende voor het loopende Iaer alleen, een uytſpraecke ſoude moeten gedaen over die voorſz quoten/ om middeler wijle den ſtaet ende gelegentheyt/ mitſgaders die middelen ende inkomen van deſelve Provintien t'examineren/ ende daer na daer in te doen/ 't gene in reden ende billicheyt bevonden ſoude moeten te ſchicken. Waer op na verſcheydene deliberatien/ ende gemoeverde difficulteyten by de reſpective Provintien (hun niet gelaſt hebbende/ die ſaecke te ſtellen aen de voorſz voorſlagh en uytſpraecke) eyndelijcken/ om de Compagnien buyten verloop

Gelderlant ende Overyſſel verlicht in haere quoten.

ende

1622. ende 't Landt buyten confuſie te houden / is goet ghevonden ende op behaghen van elck Principalen verklaert wel te kommen lijden / dat by ſijn Excellentie ſijn Ghenade / ende den Raedt van State / een provisionels uyt-ſpraecke ſoude werden ghedaen / hoe veel de voorſz Provintie van Gelderlandt, ende Over-Yſſel, voor het teghenwoordige jaer 1622. ſouden hebben te betalen in minderinghe van haer quoten ; ende ſulcx ghedaen zijnde / dat nae die ſelve uyt-ſpraecke provisionelijck ſouden werden betaelt die principaelſte laſten op de repartitie van de ſelve twee Provintien ſtaende ; zijnde de meeninghe ende intentie van haere Ho: Mog: dat het ſelve Proviſioneel redres ſoude gheſchieden in ſulcker voegen / dat die Compagnien ende Logijsghelden op de repartitie van de voorſchreve twee Provintien tegenwoordigh ſtaende / eerſt en voor al betaelt ſouden werden uyt de penningen / die by d' uyt-ſpraecke, die de ſelve Provintien te laſte ſoude werden gelept ; ende aengaende d' extraordinaris Conſenten, dat wel die dechargen ſouden werden ghedepeſcheert / ende in de voorſz Provintien geſonden op den voet van de oude quote, maer dat evenwel die betalinghe by provisie in minderinghe van de ſelve ſoude moghen ghedaen werden nae den voet van de uyt-ſpraecke, die ghedaen ſoude werden ; ende wat alſ dan van de ordinaris Poſten teghenwoordigh op den ſtaet van oorloghe tot laſte van beyde Provincien ſtaende / mochte komen oder te ſchieten ende onbetaelt blijven / 't zy dat het Compagnien mochten weſen / Tractementen, ofte andere laſten / als mede, wat aen die voorſz dechargen oder die extraordinaris Conſenten te kort ſoude werden betaelt ; dat ſyne Excellentie, ſyn Ghenade, ende den Raedt van State ſouden adviſeren waer uyt die betalinghe van 't ſelve ſoude moghen ende kommen ghevonden werden: ende dit alles by proviſie ende voor het loopende jaer ; op dat ondertuſſchen die Provintien op de aenſtaende Landts-dagen / die te gelijcke ghehouden ſouden werden met d' eerſte ghelegenthept / ten minſten binnen den tijdt van vier maenden, beſonden ende tot aenmaninghe van de ghemeene middelen gheinduceert / ende volgens op een redelijcke ende vaſte quote naer examinatie van een peders ghelegenthept / ende vermoghen / ghebracht mochten werden.

Stadt en Landen daer teghen.

Maer ſulcx in de Vergaderingh van Staten van Stadt ende Landen geexamineert wordende / is by den ſelven verſtaen ende ghereſolveert / dat men den Ghecommitteerden weghen de ſelve Provintie ter Vergaderinge van hare Ho: Mog: reſiderende / ſoude laſten / om met de gevoeghlijckſte middelen te bearbeyden / dat die verlichtinge der voorſz Provintien / volgens 't advijs van Hoogh-ghedachte ſyne Excellentie / ende de Heeren Raeden / van ſeſte-half, ende vierde-half tot vijfde-half, ende derde-half reſpectivelijck niet meerder geadmitteert. Aengeſien die voorſz Provintien / hebbende een goet ghetal vaſte Steden / hare voorzige quoten ſonder groote zwarichept wel ſouden kommen fourneren / indien deſelve den ophefve der Ghenerale middelen van Conſumptien, ende anders / ghelijck die in deſelve Provintie van Stadt ende Lande / ende andere Provintien in tract is / wilden practiſeren / ende tot behoeft van de gemeene ſaecken beheeren ; ende indien de voorſz Heeren Ghecommitteerden 't ſelfde niet ſouden konnen te weghe brenghen / dat ſy daer in nochtans niet expreſſe ſouden conſenteren / veel min toe te ſtaen / dat Stadt ende Lande van't hoft der voorſz Provintien yetwes te laſte quame / maer ter contrarie ernſtelijcke inſtantie doen / dat deſelve veel eer ſelfs in haere Hooghe ende ſeer bezwaerlijcke quote eenige verlichtinge mochte genieten.

Eenighen tijt daer na / te weten den 15. July heeft ock de Heer Doni; by ghecchrifte overghegheven de Reſolutie hem aen ghecondigen by de Heeren Ghedeputeerde de Staten van Vrieſlandt, opte Reſolutien van haere Ho: Mo: ende daer op ghevolghde uytſpraechte van zijn Excellentie zijn Genade Graef Ernſt Caſimir van Naſſauw Stadthouder van Vrieſlandt etc. ende Raedt van State / noopende de verminderinghe van de quoten van Gelderlandt ende Over-Yſſel ghedaen / in date den dertighſten July jongſt gheleden / 1622. gheliick de ſelve hier nae volght ghetnſereert:

Als dat de Ghedeputeerde Staten van Vrieſlandt wel ontfangen hebbende de Reſolutie van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael / ende daer op ghevolghde uyt-ſpraecke by ſijne Excellentie ſijn Ghenade haren Stadthouder / etc. nopende de verminderinghe van de quoten van Gelderlandt ende Over-Yſſel, ghedaen van date den 30. July jongſt gheleden / inſiende de ſwarighept van 't ſelf de / hadden noodigh gheacht ſulcx aen hare Principalen de Staten van Vrieſlandt, vergadert zijnde / voor te dragen / de welcke na rijpe deliberatie ende overweginghe / ſtende dat de Vereenighde Provintien / d'eene voor ende d'ander na / by dusdanighe weghen / haer van tijdt tot tijdt ſouden ſoecken te verminderen ende t'ontlaſten van de quoten daer op ſy voormaels waren gheſtelt geweeſt / ende de ſwarighe-den daer uyt ontſtaende / allencxkens onder oberlepe uytvluchten te brenghen tot laſte mede van de Landtſchappe Vrieſlandt, die voor ſoodanige middelen naeſt eenighe jaren herwaerts in ſulcken onvermogentheyt was ghebracht / dat de ſelve onmoghelijcken was daer by langer te verblijven ; ende dat dien volgende hadden belaſt / oder te ſchrijven dat ſy in 't minſte de voorſz uytſpraecke niet en konden bewilligen / maer de ſelve ſoodanigh vonden / dat eben verre d'andere Provintien daer by ſouden willen verblijven / ende de voorſz uyt-ſpraecke voor goet aen nemen / ſy alſ dan gedinoughen ſouden worden van hare quote mede af te gaen / ende de ſelve naer advenant te verminderen ; by deſen authoriſerende haer ordinaris Ghecommitteerde / omme daer van openbare verklaringhe in de Vergaderinge van de Hoogh-Mogende Heeren Staten Generael te doen / ende daer af Acte in 't Reſolutie-Boeck der ſelver te laten teecknen / tot vermijdinge van meerder onheyl / die daer uyt namaels ſoude moghen ontſtaen.

Deſe twee Proteſtatien zijn daer teghen ghedaen : ende hoe wel ock d' uyt-ſpraecke (om de ſaecke te glimpiger te maecken) niet en was als voor een jaer : ſoo ginck het daer mede volghens de Philoſophiſche reghel : als ende ſoo langhe d' oorſaecke duyrt, ſoo langhe duyrt het effect ; want alſoo de reden deſer verminderingh / niet quamen te ceſſeren / voor ende al-eer deur het nemen van Weſel, Grol, Oldenzeel, Rijnbergh, Orſoy, ende verlatinge van Lingen, de Contributien ceſſeerden : ſoo wierdt ock jaerlijcx gecontinueert deſe verminderingh / hoewel ſonder eenige nieuwe inwilligh-ghe. 't Welck nochtans by d'andere Provintien / die dit kort mede moſten ſuppleren / veel murmuratie ende klachten niet ſelden veroorſaechte.

Dit jaer is ock aen die van d' Ooſt-Indiſche Compagnie ghegheven een verlengingh van een ende twintigh jaren. Ende om dat het voorgaende Octroy ende eenighe limitatien ende ampliatien / ſoo voor als nae ghegheven / nergheus perfect werden ghevonden / heb goet ghedacht alle de ſelve hier by een te ſtellen / om op die materye een perfecte kennis ende informatie te hebben.

Generael Octroy voor die gheene die eenighe nieuwe Paſſagien, Havenen, Landen oft plaetſen ſullen ontdecken.

DE Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden ; Allen den ghenen die deſe jegenwoordighe ſullen ſien ofte hooren leſen, Saluyt: *Doen te weten*, Alſoo wy verſtaen, eerlijck, dienſtelijck, ende profytelijck voor deſe Landen, ende tot vorderinge van den welſtandt van dien, ock tot onderhout van het Zee-varende-volck te weſen, dat die goede Ingheſetenen verweckt ende geencourageert worden, omme hen te employeren ende verkloecken in 't onderſoecken en ontdecken van de Paſſagien, Havenen, Landen en Plaetſen, die voor deſen niet ontdeckt ofte bevaren zyn geweeſt, ende by eenige koopluyden ons openinge is gedaen, dat ſy luyden door Godes genadige hulpe, met diligentie, moeyten, periculen ende koſten,

hen

1622. hen daer toe ſulcx verhoopen te employeren, dat daer van goede vruchten ſouden ſtaen te verwachten, indien onſe beliefte ware, hen te octroyeeren, privilegieren, ende begenadighen, dat ſy die Paſſagien, Havenen, Landen ende Plaetſen, by henluyden van nieuws te vinden ende ontdecken, alleen ſouden moghen bevaren, beſeylen ende frequenteren voor ſes reyſen in recompenſe van hare koſten, moeyten ende periculen, met interdictie dat niemant, directelijck ofte indirectelijck, deſelve Paſſagien, Havenen, Landen ofte Plaetſen ſoude mogen bevaren, beſeylen ofte frequenteren, voor ende aleer die eerſte ontdeckers ofte bevinders der ſelver, de voorſz ſes reyſen ſouden hebben volbracht. Soo iſt, dat wy de voorſchreve ſaecke rijpelijck overgewogen hebbende, ende bevindende als hier voren verhaelt is, het voorſz voornemen voor den welſtandt der Vereenighde Landen loffelijck, eerlijck ende dienſtelijck: Ende willende het beſoecken voor alle ende een yegelijck van de Ingeſetenen deſer Landen vry ende gemeen maecken, hebben by deſen allen ende een yeghelijck van den Ingheſetenen der Vereenichde Nederlanden tot het voorſz. Onderſoeck by deſen willen noodighen, ende over ſulcx geoctroyeert ende geconſenteert, octroyeren ende conſenteren by deſen, dat die gheene die eenighe nieuwe Paſſagie, Havenen, Landen ofte Plaetſen van nu voortaen ſal ontdecken, hy deſelve alleenlijck ſal bevaeren ofte doen bevaeren voor vier reyſen, ſonder dat yemandt anders directelijck ofte indirectelijck deſelve nieuwe ontdeckte ende gevonden Paſſagien, Havenen, Landen ofte Plaetſen ſal mogen uytte Vereenichde Landen beſeylen, bevaren, ofte frequenteren, voor dat den eerſten bevinder ende ontdecker deſelve vier reyſen ſelfs ſal hebben gedaen, ofte doen doen: Op pene van confiſcatie van de ſchepen ende goederen daer mede hier jeghens ſal worden gheattenteert, ende een mulckte van vijftigh duyſent Nederlantſche Ducaten ten proffijte van de voorſz. Bevinder ofte ontdecker: Welverſtaende dat den bevinder die eerſte reyſe ghedaen hebbende, ghehouden ſal weſen binnen veerthien daghen nae ſijne inkomſte van de ſelve reyſe ons te doen pertinent rapport van de voorſz. ontdeckinghen ende ſijn wedervaren, omme 't ſelve ghehoort, by ons ghearbitreert ende verklaert te worden (na de gheleghentheyt ende diſtantie) binnen wat tijdt de voorſz. vier reyſen volbracht ſullen moeten worden, behoudelijck dat wy by deſen niet en verſtaen eenighe prejuditie ofte verminderinge te doen aen onſe voorgaende Octroyen ende Conceſſien, ende ſoo verre in ofte omtrent een tijdt, ofte in een Iaer, een ofte meer Compagnien ſulcke nieuwe Paſſagien, Landen, Havenen ofte plaetſen vinden ende ontdecken, dat de ſelve te ſaemen dit ons Octroy ende Privilegie ſullen genieten: Ende inghevalle eenighe gheſchillen ofte differenten deſen aengaende ofte anderſints uyt deſe onſe Conceſſie kommen te rijſen ofte ontſtaen, ſullen de ſelve by ons worden gedecideert, waer na hem een yegelijck ſal hebben te reguleren. Ende ten eynde deſe onſe Conceſſie tot een yegelicx kenniſſe mach komen, hebben wy geordonneert, dat deſe in de vereenichde Landen ter gewoonlijcker plaetſen ghepubliceert ende aengeſlagen ſal worden. Aldus gedaen ter vergaderinghe vande Hoogh-ghemelde Heeren Staten Generael, in 's *Graven-Hagbe* den ſeven en twintighſten Marty ſeſthien hondert ende veerthien. Was geparapheert *I. van Oldenbarnevelt* vt. Onder ſtont, Ter Ordonnantie vande hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, geteeckent C. *Aerſſen*. Zijnde daer op gedruct het Contre-zegel der ſelver Heeren Staten in rooden Waſſche.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden: Allen den ghenen die deſe jegenwoordige ſullen worden ghetoont, Saluyt: *Doen te weten*, Aengeſien den welſtandt van de Vereenighde Landen principalijck is beſtaende in de Navigatie, Handelinghe ende Commercien, die uyt de ſelve Landen van allen ouden tijden ghedreven, ende van tijdt tot tijdt loffelijck vermeerdert zijn, niet alleene met de naghebuyre Koninckrijcken ende Landtſchappen, maer oock met den ghenen verder van deſe Landen in Europa, Aſia en Africa ghelegen, ende dat beneffens de ſelve in de naeſte thien jaren herwaerts by eenige principale koopluyden der voorſz Landen, liefhebbers van de Navigatie, Handelinghe, ende Commercien, op vreemde Landen in Compagnie binnen de Stadt Amſterdam opgericht, met groote koſten, moeyten, ende periculen, by de handt ghenomen is de ſeer loffelijcke Navigatie, Handelinge, ende Trafijcque op de Ooſt-Indien, daer van de apparentie goet ende groot bevonden zijn; waren onlanghs daer nae by verſcheyden andere koopluyden ſoo in Zeelandt, op de Maze, als in den Noorder-quartier ende Weſt-Vrieſlandt, mede ghelijcke Compagnien op-gherícht, ende de voorſz Navigatie, Handelinge ende Commercie dat elijck by de handt ghenomen; 't welck by ons gheconſidereert ende rypelijck overwogen weſende hoe veele de Vereenighde Landen ende den goeden ingheſetenen der ſelver daer aen ghelegen was, dat de ſelve Navigatie, Handelinge ende Commercie onder een goede generale ordre, Politie, correſpondentie, ende ghemeenſchap beleydt, onderhouden, ende vermeerdert mocht worden, hadden goet ghevonden daer toe de Bewindthebbers der voorſz Compagnien voor ons te beſchrijven, ende de ſelve te proponeren, dat eerlijck, dienſtelijck, ende profijtelijck (niet alleen voor de Vereenighde Landen, maer oock voor allen den gheenen die deſe loffelijcke handelinge by de handt ghenomen hadden, ende daer inne waren participerende) ſoude weſen, dat de ſelve Compagnien vereenight, ende de voorſz Handelinge onder een vaſte ende ſeeckere eenigheyt, ordre, ende Politie, ſoude mogen ghemeen ghehouden, ghedreven, ende vermeerdert worden, voor allen den ingeſetenen der Vereenighde Landen, die daer in ſoude believen te participeren; 't welck by den Ghedeputeerden uyt de voorſz Compagnien wel verſtaen, ende overſulcx naer verſcheyden communicatien, deliberatien, inductien, ende rapporten, tot vereeninghe gebracht zijnde, hebben wy na rijpe beraetſlaginge daer op gehouden, tot voorderinghe van den dienſt ende welſtandt der Vereenighde Landen, eenſamentlijck het profijt van allen den ingheſetenen der ſelver, de voorſz vereeninghe gheaggrieert ende beveſtight, aggreren ende beveſtighen by deſen, uyt Souveraine macht ende authoriteyt, oock met vaſte wetenſchap onder die poincten, vryheden ende voordeelen, hier na verklaert. Als *in den eerſten:* Dat in Equipagie, die tot dienſt ende profijt van deſe Compagnie ghedaen ſal worden, die Kamer van de Bewindthebbers binnen de Stadt *Amſterdam* ſal hebben te bevoorderen ende beſorgen de eene helft: de Kamer van *Zeelandt*, een vierde-part; ende de Kameren op de *Maze*, ende in *Noordt-Hollandt* ende *Weſt-Vrieſlandt* elcx een achtſte-part; dat ſoo dickwils het van noode weſen ſal, een generale vergaderinghe oft Collegie uyt de voorſz Kameren gehouden ſal worden van ſeventhien perſoonen: Daer in uyt de Kamer van *Amſterdam* ſullen compareren acht, uyt *Zeelandt* vier, uyt de *Maze* twee, ende van ghelijcken uyt *Noordt-Hollandt* twee, wel-verſtaende dat den ſeventhiende perſoon by ghebeurte by die van *Zeelandt*, *Maze*, ende *Noordt-Hollandt*, ſal worden in de Vergaderinghe ghebracht by de meeſte ſtemmen, van welcke perſoonen alle ſaecken, deſe vereenighde Compagnie aengaende, ſullen af-ghehandelt worden.

't Voorſz Collegie, als 't beſchreven ſal worden, te ſamen komen ſal om te reſolveren wanneer men ſal equiperen, met hoe veele ſchepen, waer men die ſal ſenden, ende andere dingen den handel betreffende.

De Reſolutien van het voorſz Collegie, ſullen by de reſpective Kameren van *Amſterdam*, *Zeelandt*, de *Maze*, ende *Noordt-Hollandt* ghe-effectueert, ende in 't werck gheſtelt worden.

De convocatie en vergaderinge van 't voorſz Collegie ſal ghehouden worden, de eerſte ſes jaren binnen der Stede van *Amſterdam*, ende twee jaren daer aen in *Zeelandt*, ende ſoo voorts, gheduyrende deſe vereeninghe.

Die

1622. Die Bewindthebberen, die van wegen deſe vereenichde Compagnie van huys ſullen reyſen, daer toe gecommitteert zijnde, 't ſy omme in het voorſz. Collegie te vergaderen, ofte in eenige andere beſoignen, ſullen voor haer dach-gelden hebben tot teer-koſten vier guldens, die ſchuyt ende waeghen-vrachten daer inne niet begrepen: welverſtaende dat hier inne niet begrepen en zijn die gene die van de eene Stadt in de andere reyſen, omme die reſpective kameren te frequenteren, als Regeerders der ſelver, die welcke geen dach-gelden nochte reys-gelden ſullen genieten.

Of het gebeurde dat in 't Collegie eenighe wichtighe ſware ſaecke voorvielen, daer in die Collegianten niet wel en konden verdragen ofte accorderen, ofte daer ſy haer ſelfs in ſouden mooghen beſwaert vinden om malkanderen te overſtemmen; Dat het ſelfde gelaten ſal worden tot onſe verklaringe ende Decisie, ende 't gene dien aengaende goet gevonden ſal worden, ſal achtervolgt ende naergekomen worden.

Deſe vereenichde Compagnie ſal beginnen ende aenvanck nemen met deſen Iare 1602. ende ſal geduyren den tijt van een en twintigh Iaeren, achter een volgende, mits dat t'elcke thien Iaeren een generael ſlot van de reeckeninge ſal maken, ende ſal elck een t'eynden die thien Iaren vry ſtaen daer uyt te mogen ſcheyden, ende ſijn gelt naer hem neemen, welverſtaende dat van de jegenwoordige Equipagie ende uytredinghe van de ſchepen die binnen deſen Iare ſullen uytvaeren, beſondere reeckeninge gedaen ſal worden.

Ende ſullen die onkoſten, die by de Participanten van de eerſte Reeckeninge in Ooſt-Indien, ofte deur die enghte van Magellanes, daer deſe Compagnie ghetraffiqueert ſal hebben, ſullen weſen gedaen, en die den participanten vande volgende reeckeninge te bate ſullen mogen komen, oft tot voordeel ſtrecken, die van de tweede reeckeninge dragen, ende gelden die helft, ofte ſoo veel min, als het Collegie van de Seventien bevinden ſal in redelijckheyt te behooren.

Ingevalle eenige vande participanten van deſe aenſtaende reyſe geen genoegen hebbende aen deſe vereeninge, haer geldt naer hen begheeren te nemen, of die beloofde Somme opſeggen, ſullen 't ſelve mooghen doen, mits datmen henluyden geven ſal Intereſt na advenant van ſeven ende een half ten hondert, ofte meer naer dat hen toegeſeyt is.

Alle ingeſetenen van deſe Geunieerde Provintien ſullen vermogen in deſe Compagnie te participeren met ſo weynige en veele penningen, als het henluyden ſal gelieven: Dan of het gebeurde, datter meer penninghen werden aengeboden ofte gepreſenteert, dan die Navigatie wel ſoude vereyſchen, ſullen die geene, die in de Compagnien hebben meer als dertigh duyſent gulden, moeten naer rate ende proportie hun Capitael verminderen, omme anderen plaetſe te geven.

Ende ſullen die Ingeſetenen by openbare affixie van Biljetten, ter plaetſe daermen gewoonlick is Biljetten te affigeren binnen den tijdt van een maent, naer date deſes, gewaerſchout worden, dat ſy binnen den tijt van vijf maenden, ingaende de 1. Aprilis eerſt komende, in deſe Compagnie ſullen werden geadmitteert, ende hare penningen, die ſy ſullen willen in leggen, moogen opbrengen in drie termynen, te weten onghevaerlick een derde-part tot die toeruſtinge voor den jare 1603. noch een derde-part voor die equipagie van den jaere 1604. ende het reſterende derde-part voor die uyt-reedinghe van den jaere 1605. een maent naer dat ſy daer van ſullen by de Bewinthebberen weſen vermaent.

Gelijcke waerſchouwinghe ſal worden ghedaen in de maendt van Marty voor die expirale van die eerſte elf jaeren van deſen Octroye, te weten in den jaere 1612.

De ſchepen van die reyſe wederkeerende ſullen wederom inkomen ter plaetſe daer die afgeſeylt zyn, ende oft deur fortuyne van weder of wint die ſchepen in het een Quartier uytgaende aenquamen in't ander, als die van Amſterdam of van't Noorder-quartier in Zeelant, ofte op de Maſe, ofte die van Zeelandt in Hollandt, dat niet te min elcke kamer het bewint ende adminiſtratie van hare uytgeſonden ſchepen ende Koopmanſchappen ſal behouden: Mits dat van de Bewindthebbers van de ſelve kamer ghehouden ſullen ſijn haer ſelfs in perſoone ter plaetſen te laeten vinden, daer die ſchepen ende koopmanſchappen aengekomen zyn, ende egene Facteurs daer over en ſullen vermogen te ſtellen: Maer ingevalle haer ſelfs niet gelegen en waere te reyſen, dat ſy alſdan de Bewindthebberen van de kamer daer die ſchepen gearriveert zijn, tot die adminiſtratie ſullen committeren. 1622.

Als de een of de ander kaemer Speceryen of andere Koopmanſchappen van Indien aengekregen heeft, ende andere kameren egeen hebben, of noch egeene en hebben ingekregen, dat in ſulcken gevalle die kamer, die geprovideert is, die andere kameren, op haer verſoeck, naer ghelegentheyt van de ſaecke ſal provideren ende 't goet ſenden, ende elckemael meer ſenden, als ſy wederom uytverkocht ſullen hebben.

Datmen de reeckeninghe van de equipagie ende uytruſtinge van de ſchepen, mette dependentien van dien, ſal doen drie Maenden naer het vertreckt van de ſchepen, ende een Maent daer na Copye aen de reſpective Kameren ſenden, ende van de Retouren ſullen die Kameren ſo dickwils als ſy des verſocht worden, Staet aen malkanderen overſchicken, ende die reeckeninge daer van ſalmen ſo haeſt ſluyten, als doenelijck ſal weſen, ende de generale rekeninge na de thien jaren ſal gheſchieden in 't openbaer, mits datter alvoren Biljetten ſullen werden aengeſlagen, om elcken een te waerſchouwen, die over de auditie der ſelver ſal begeren te komen.

En ſullen die Kameren gehouden weſen aen de Provincien ofte Steden, der welcker Ingheſetenen in deſe Compagnie in gheleyt ſullen hebben vijftigh duyſent guldens, ofte daer boven, over te ſenden, ſoo wanneer daer Retouren ſullen komen, ſtaet van de inghekomen Cargaſoenen, als oock ſtaet van de penninghen ghemaeckt van de verkochte Koopmanſchappen, by ſoo verre ſy van de Provincien ofte Steden deste doen verſocht worden.

Ende ſoo eenighe Provintien goet vinden te ſtellen een Agent, de welcke de penningen uyt die inwoonders van de reſpective Provintien verſamele, omme die in maſſe in te legghen, ende van de Retouren ende inkomſten betalinghe te bevorderen; ſal die Kamer, daer ſoodanigh Agent die penninghen in-brenght, den ſelven moeten toe laten acces in de voorſz Kamere, omme aldaer gheinformeert te moghen worden van den Staet van den uyt-geven ende inkomen, midts die uyt-ſchulden ende in-ſchulden van den Comptoire, behouden. dat die penningen, by den voorſz Agent in-ghebracht, ſullen monteeren ter ſomme van vijftich duyſent guldens ofte daer boven.

Alſſer van den Retouren vijf ten hondert in kaſſe ſal weſen, ſal men aen die Participanten uyt-deelinghe doen.

Ende ſullen die reſpective Kameren bedient worden by de teghenwoordige Bewindthebbers, als namelijck: de Kamer van Amſterdamby *Gerrit Bicker, Reynier Pauw, Pieter Dircxſz. Hazelaer, Iacques de Velaer, Ian Ianſz. Carel, Bernaert Berrewijns, Iohan Poppen, Hans Hunger, Henrick Buyck, Louijs del Beque, Dirck van Os, Francoys van Houwe, Elbert Lucas, Iſaac Lemeer, Syvert Pieterſz. Sem, Gerrit Reynſt, Marcus Vogelaer, Johan Hermanſz. Evert Dircxſz. Hubrecht Wachtmans, Leonart Ray, Albert Symonſz. Foncheyn, ende Arent ten Grootenhuys.* De Kamere van Zeelandt by *Adriaen Hendricxſz. ten Haef, Jacob Boreel, Johan Lambertſz. Coole, Jacob Pieterſz. de Waert, Cornelis Muenincx, Adriaen Bommené, Laurens Bacx, Everhardt Becquer, Arnoult le Clerck, Arnoult Verhoeve, Geraert van Schoonhove, Nicolaes Pieterſz. Balthaſar van Vlierden*, ende *Balthaſar Moucheron.* De Kamer van Delft, *Jan Ianſz. Lodenſteyn, Arent Jacobſz. Lodenſteyn, Dirck Bruynſz. vander Duſſen, Gerrit Dircxſz. Meerman, Cornelis Adriaenſz. Boogaert, Michiel Janſz. Sasbout, Willem Jooſten d' Edel, Dirck Gerritſz. Meerman, Johan Raet, Jacob Sanderſz. Balbiaen, Hendrick Otte*, ende *Jaſper Meerman.* De Kamer tot Rotterdam by *Fop Pieterſz. vander Meyden, Willem Ianſz. Franck, Gerrit Huygensſz. Pieter Leonaertſz. Buſch, Johan vander Veken, Willem Ianſz. van Loon,*

Ian

1622. *Jan Iacobsz. Mus, Adriaen Spiering, Cornelis Matelief de Ionge.* De Kamer tot Hoorn by *Claes Iacobsz. Spijns, Cornelis Cornelisz. Veen, Willem Pietersz. Crap, Pieter Iansz. Liorn.* Ende de Kamer tot Enchuysen by *Lucas Gerritsz. Willem Cornelisz. de Ionge, Joban Pietersz. Schram, Hendrick Gruyter, Jan Laurensz. van Loosen, Dirck Dircxsz. Pelser, Gijsbrecht van Berensteyn, Barthout Iansz. Steenbuysen, Jacobsz. Hynlopen, Francboys du Gardijn*, ende *Willem Brasser.*

Eenighe der voorsz Bewindthebberen komende aflijvich te werden, oft andersints uyt den dienst te scheyden, sal die plaetse onversien mogen blijven, ende niemandt in des afghestorven ofte afghescheyden plaetse gesurrogeert moeten worden, ten ware die van de selfde Kamer anders goet vonden, tot dat die Bewindthebbers der respective Kameren ghekomen sullen wesen op het naervolgende ghetal.

De Kamer van *Amsterdam* op twintich persoonen: Die van *Zeelandt* op twaelf persoonen: Die van *Delfft* op seven: Die van *Rotterdam* op seven: Die van *Enckhuysen* mede op seven, ende die van *Hoorn* op ghelijck gheral.

Maer yemandt van het voorsz ghetal komende te sterven, oft andersints uyt den dienst te gheraecken, sullen die andere Bewindthebbers van de Kamer, daer sulcx ghevalt, binnen den tijdt van twee, oft uyterlijck drie maenden, nomineren drie bequame ghequalificeerde persoonen, ende de selve de Heeren Staten van de Provintie daer het Collegie residéert, ofte den gheenen by hen-luyden daer toe te committeren, voordragen, omme eenen daer uyt in plaetse van den overleden, ofte die uyt den dienst andersints is gheraeckt, ghekoren te worden, na die ordre daer op genomen.

De Bewinthebbers sullen op eere, eedt, en vromigheyt, solemnelijck belooven, dat sy sich in hunne administratie wel en getrouwelijck sullen dragen, goede ende deughdelijcke rekeninghe houden ende doen, en den meesten vande Participanten niet meer voordeels doen in 't opbeuren vande penningen tot die uytreedinge nodigh, en uytdeelinge vande Retouren, dan den minsten.

Ende die naer desen tot Bewindthebbers sullen worden gekoren, sullen van hun eygen in dese Compagnie moeten resiqueren, elck ten minsten duysent ponden vlaems: Dan die Bewindthebbers tot *Hoorn* en *Enckhuysen* sullen moghen volstaen, midts inleggende ten minsten vijf duysent ghelijcke ponden.

Sullen voorts genieten voor provisie van de uyt-reyse een ten hondert, ende oock soo veel van de Retouren, welcke provisie sal verdeelt worden: De Kamer van *Amsterdam* de helft; De Kamer van *Zeelandt* een vierdepart; ende de Kameren van de *Mase* en *Noordt-Hollandt*, elck een achtste-part, sonder regardt te nemen of d'een oft d'andere meer penninghen oft min inbrenght, oft speceryen, als sijn contingent verkoopt.

Welverstaende dat die Bewindthebberen niet en sullen moghen tot laste van de Compagnie brengen eenighe provisie van penninghen voor die Compagnie te lichten, oft die Waeren te beneficeren, nochte yemant anders committeren tot laste van de Compagnie om die uytreedinghe te vorderen, ende die Waeren daer toe noodigh te koopen.

Ende dat den Boeckhouder, Cassier ende Dienaer, oft Kamer-bode sal gesalarieert worden van de Bewinthebberen van elcke respective Kamer, sonder sulcx te mogen brengen tot laste van de Participanten.

Oft gebeurde dat onder d'een of d'ander Kamer yemandt van de Bewindthebberen in sulcken staet gheraeckte, dat hy niet en konde voldoen, 't gene hem syne administratie aengaende, vertrouwt ware, ende daer door eenighe schade mochte komen, sal sulcx wesen tot laste van de penninghen onder de selve Kamer sorterende, ende niet tot laste van de generale masse: Dies sullen die penninghen de welcke de Bewindthebberen in dese Compagnie hebben, specialijck verbonden zijn voor hunne administratie.

De Bewindthebberen van die respective Kameren sullen responderen voor hare Cassiers.

Ende op dat het voornemen van dese Compagnie met meerder vrucht uytgevoert mach worden, tot welstandt deser Geunieerde Provincien, conservatie ende augmentatie van de neeringhe, mitsgaders tot profijte van de Compagnie: Soo hebben wy de voorsz Compagnie gheoctroyeert ende geaccordeert, Octroyeren ende accorderen mitsdesen, dat niemant van wat conditie ofte qualiteyt die sy, anders dan die van de voorsz Compagnie uyt dese Vereenichde Provintien sal moghen vaeren binnen den tijdt van een en twintich Iaeren eerstkomende, beginnende met desen Iare 1602. inchuys, beoosten de Cape Bonne Esperance, ofte deur de Strate van Magellanes, op de verbeurte van die schepen ende goederen, blijvende in haer heel de concessien voor desen ghegheven aen eenighe Compagnien om te vaeren deur de voorsz Strate van Magellaenes, behoudelick dat sy hunne schepen uyt dese Landen sullen affenden binnen vier Iaeren na date deses, op pene van te verliesen 't effect van de voorsz concessie. 1622.

Item dat die van de voorsz Compagnie sullen vermoghen beoosten de Cape van Bonne Esperance, mitsgaders in ende deur de enghte van Magellanes met de Princen en Potentaten verbintenissen en Contracten te maecken op den naem van de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden of hooghe Overicheyt der selver, mitsgaders aldaer eenighe Fortressen en verseckertheden te bouwen, Gouverneurs, volck van Oorloge, ende Officiers van Iustitie, ende tot andere nootelijcke diensten, tot conservatie van de plaetsen, onderhoudinghe van goede ordre, Politie, ende Iustitie, eensaementlijck tot voorderinghe van de neeringhe te stellen: Behoudelijck dat de voorsz Gouverneurs, Officiers van Iustitie, ende volck van oorloge sullen eedt van ghetrouwicheyt doen aen de Staten Generael, ofte hooge Overicheyt voorsz ende aen de Compagnie soo veel die Neeringhe ende Trafficque aengaet. Die voorsz Gouverneurs en Officiers van Iustitie af te stellen, by soo verre sy bevinden dat de selve qualijck ende ontrouwelijck hen ghedraghen, wel-verstaende dat sylieden den voorsz Gouverneurs ofte Officiers niet en sullen beletten herwaerts over te komen, omme haere doleantie ofte klachten, soo sy eenige meenen te hebben, aen ons te doen, ende dat die van de Compagnie t'elcker wederkomste van de schepen ghehouden sullen wesen de Heeren Staten Ghenerael te informeren van de Gouverneurs en Officiers, die sy lieden in de voorsz plaetsen ende Forteressen sullen hebben ghestelt, om hunne commissien als dan gheaggreert ende gheconfimeert te worden.

Ende soo die van de voorsz Compagnie op eenighe plaetsen bedroghen ende qualijck ghehandelt wierden, ofte dat in't vertrouwen van eenighe penninghen ofte Koopmanschappen, deselve sonder restitutie, ofte betalinghe daer van te genieten ghehouden wierden, dat sy die schade naer ghelegentheyt der saecke, ende naer sy best sullen vermooghen, sullen doen repareren door sulcke middelen als men voechghelijcx sal konnen: Behoudelijck dat die schepen hier te Lande weder komende, sy rapport sullen doen van de gelegentheyt van de sake aen 't Collegie van der Admiraliteyt in den quartiere daer die sullen aen komen: Welverstaende dat by so verre die van de voorsz Collegie ter Admiraliteyt eenige verklaringhe doen, daer by die van dese Compagnie hen vinden beswaert, sy lieden daer van sullen moghen aen ons provoceren, ende sullen die goederen onder behoorlijcken Inventaris gebeneficieert worden by die van de Compagnie, ten ware yemants anders dan den Fiscael hem parthye maeckten, ende die ingebrachte goederen reclameerde; in welcken gevalle die voorschreve goederen geadministreert sullen worden, ghelijck by Sententie van die van der Admiraliteyt verklaert sal worden te behooren.

Of ghebeurde dat de schepen van Spangien, Portugael, of andere vyanden, die schepen van dese Compagnie vyantlijcken aentasten, en in 't vechten eenige der vyanden schepen verovert wierden, dat die selve veroverde schepen ende goederen sullen verdeelt worden naer die ordre van den Lande: te weten, het Lant ende den Admirael ghenietende daer van hunne ghe-

1622. den de ſchaede die de Compagnie in den ſelven rencontre gheleden ſal hebben, ende ſullen die van de reſpective Admiraliteyten, daer die ſchepen ſullen aenkoomen, die kenniſſe nemen van de deuchdelijckheyt van de prijſe: Blijvende pendentelite die adminiſtratie van de goederen by die van de Compagnie onder behoorlicken Inventaris, ſo voren geſeyt is, ende den gegraveerden by Sententie vry behouden aen ons te provoceren.

Dat die ſpeceryen, Chineſche ſyde, ende Cattoene Lijnwaeten, die by deſe Compagnie uyt Ooſt-Indien ſullen worden gebracht, in 't innekomen, nochte uytgaen, niet meer en ſullen worden belaſt, als die nu belaſt zijn, volgende de Lijſte ende de ghenerale verklaringhe, nopende de goederen in de ſelve niet geſpecificeert, in 't eynde van dien geſtelt.

Dat men egeene ſchepen, geſchut nochte ammunitie van deſe Compagnie ſal mogen nemen, tot dienſte van de Landen, dan met conſente van de ſelve Compagnie.

Item dat die ſpeceryen van de Compagnie ſullen worden verkocht op eenderley gewichte, in ſwaerte als dat van Amſterdam.

Dat die van de reſpective kameren ſullen vermoghen haere ſpeceryen te overſlaen, het ſy binnen Scheepsboort, ofte in die packhuyſen, ende dat ſonder daer van eenigen accijs, impoſt, ofte waech-gelt te betalen, mits dat die ſpeceryen op het voorſz ghewichte niet ſullen moghen worden ghetranſporteert: maer verkocht zijnde, ghewoghen ſullen worden, ende 't recht van de wage betalen, gelijck andere goederen de waghe subject zijnde, ſo dickmaels als die ſullen worden verkocht ofte veralieneert.

Item dat men gheene Bewindthebbers hare perſonen ofte goederen ſal moghen belaſten ofte bekommeren, om van de ſelve te hebben reeckeninghe van hare adminiſtratie in de voorſz Compagnie, nochte ter cauſe van de gagien van eenighe Commijſen, Schippers, Stierluyden, Bootsgeſellen, oft andere perſoonen, ten dienſte van de Compagnie aengenomen, maer die dies aengaende yet tegens henlieden ſal willen pretenderen, ſal gehouden weſen de ſelve te betrecken voor haer ordinariſe Rechters,

Dat die Provooſten van de Compagnie ſullen mogen apprehenderen aen landt het ſcheeps-volck dat hen in dienſte heeft begheven, ende die gheapprehendeerde t'ſchepe te mooghen brenghen, het ſy in wat Steden, plaetſen, ofte Iuriſdictien van dien deſelve mochten bevonden worden, mits dat die voorſz Provooſten daer toe te vooren ſullen aenſpreken den Officier ende Burgemeeſteren van de Steden ende plaetſen.

Ende tot erkenteniſſe ende recognitie van deſen Octroye, ende 't geene voorſz is, ſullen die van de voorſz Compagnie aen ons betalen de ſomme van vijf en twintig duyſent ponden tot veertigh grooten vlaems 't ſtuck, die wy inleggen inde Equipagie van de eerſte thien jarige reeckeninghe, daer van tot profijte van de Generaliteyt ghenoten ende ghedraghen ſal worden winſte ende riſicque, ghelijck alle andere Participanten in deſe Compagnie ſullen genieten ende dragen.

Ende ſoo wanneer eenighe ſchepen van de reyſe ſullen wederkeeren, ſullen die Gheneraels ofte commanderende over de vlote, ſchip, ofte ſchepen, gehouden weſen aen ons te koomen doen rapport van het ſucces van hunne reyſe, ende daer van ſchriftelick relaes, ſoo ſulcx vereyſcht wort, over te leveren.

Alle welcke poincten, vryheyden, ende voordeelen hier vooren verhaelt, wy geordonneert hebben, ende ordonneren by deſen, dat onderhouden ende achtervolcht ſullen worden, by allen ende een yegelijck van de onderſaten, ende ingheſetenen der Vereenichde Landen, ſonder daer teghens directelijck ofte indirectelijck noch binnen de Vereenichde Landen noch daer buyten te doen, ofte doen doen in eenigher manieren, op pene van daer over als beletteren van het ghemeene beſte der Landen, ende overtreeders van onſe Ordonnantien en beveelen, aen lijf en goet geſtraft te worden; ontbieden daer omme en bevelen wel expreſſelijck allen Gouverneurs, Iuſticieren, Officieren, Magiſtraten, ende inwoonders der voorſz Vereenighde Landen, dat 1622.
ſy de voorſz Bewindthebberen ruſtelijck ende vredelijck laten ghenieten ende ghebruycken 't volkomen effect van deſen onſen Octroye, conſent, en Privilegien, ceſſerende alle contradictien ende empeſchementen ter contrarien, want wy 't ſelve ten dienſte van den Lande bevonden hebben alſoo te behooren. Gegeven onder onſen Zegel en Signature van onſen Griffier. In *'s Graven-Hage* den 20. Marty *ſeſthien hondert en twee.*

PLACCAET.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, allen den genen die deſe ſullen ſien oft hooren leſen, Saluyt. *Doen te weten*, Alſo wy ſeeckerlijck verſtaen, dat deur toedoen van eenighe ongeruſte menſchen, den welſtandt der Vereenighde Landen benijdende, ghetracht wordt jeghens het Octroy by ons gegunt ende geaccordeert aen de Generale Ooſt-Indiſche Compagnie in de Vereenighde Landen, deur onſe ernſtige inſtantie ten dienſte der Landen, ende goede ingeſetenen, na veele moeyten voor den tijdt van *een en twintich jaren* opgerecht, by indirecte weghen, te contremineren ofte ondergraven 't voorſz Octroy, om ons en den goeden ingeſetenen deſer Landen (die met verlies van volck, groote koſten, moeyten ende periculen loffelijck de handelinge, aliantie ende vriendtſchap in de Ooſt-Indien hebben verkregen) die vruchten te beletten, pogende tot dien eynde ſoo in de Vereenighde Landen, als in andere Koninckrijcken ende Landen tot hen te trecken eenighe ingheſetenen ende inwoonderen deſer Landen, om by andere wegen, als deur die directie ende beleydinge van de voorſz Generale Ooſt-Indiſche Compagnie, na de Ooſt-Indien om de *Cape de Bone Eſperance*, of deur de *Strate* van *Magellanes*, uyt deſe oft andere Koninckrijcken ofte Landen te varen, ofte te handelen; ende aengemerckt daer jegens, als ſtreckende tot dienſte ende verſterckinghe van onſe vyanden, diſſolutie van de voorſz Compagnie, intereſt van de ghemeene welvaert deſer Landen, ende uytnemende groote ſchade van ſeer veel goede ingheſetenen der ſelver, daer uyt de voorſz Generale Compagnie is geformeert, dient verſien. *Soo iſt*, dat wy na rijpe deliberatie, gheordonneert, gheſtatueert, ende bevolen hebben, ordonneren, ſtatueren, ende bevelen wel expreſſelijcken by deſen, dat geene ingeſetenen ofte inwoonderen van de Vereenighde Nederlanden, 't zy Kooplieden, Commiſen, Schippers, Stierluyden, Zeevarende lieden, nochte andere, directelijck noch indirectelijck ſullen onderſtaen, uyt de Vereenighde Landen, ofte andere Koninckrijcken ofte Landen, in yemants dienſte anders dan van de voorſz Generale Compagnie te varen, ofte te handelen in eeniger manieren voorby de *Cape de Bone Eſperance*, ofte deur de *Strate* van *Magellanes*, binnen den tijdt van *een en twintich* jaren de voorſz Generale Compagnie, by onſen Octroy tot de voorſz *Vaerte* alleen ghegunt, op de verbeurte van lijf, ſchepen, ende goederen, van de genen die anders bevonden ſullen worden ghedaen te hebben of te doen, al waert oock dat ſy hen alreede voor date deſes, in de voorſz andere dienſten hadden begheven ofte verbonden, die ſy gehouden ſullen weſen te verlaten: ende ſo ſy-luyden hen buyten de vereenighde Landen quamen te onthouden, dat al evenwel de ſententie jeghens henlieden vervolgt, ende gedecreteert, met datelijcke confiſcatie, en verkoopinge van hare goederen, actien, en crediten, geexecuteert ſal worden. Ende ten eynde van deſe onſe Ordonnantie, niemant ignorantie en hebbe te pretenderen, ontbieden ende bevelen wy die alomme in de Vereenighde Landen, ter plactſen daer men ghewoonlijcken is, onſe Placcaten ende Ordonnantien te publiceren, te verkundighen, ende alle Officieren en Juſticieren ernſtelijcken te letten, om jegens den contraventeurs de voorſz ſtraffen te vervolgen, decreteren, ende doen executeren. Aldus gedaen ter Vergaderinge vande voorſz Heeren Staten Generael, in *'s Graven-Hage* den 9. Septembris 1606. *Al. Joachimi*, vt. Ter Ordonnantie van de voorſz Heeren Staten Generael C. *Aerſſen*.

Limi-

Digitized by Google

1622. *Limitatien ende conditien daer op't Octroy van de* Ooſt-Indiſche Compagnie *is ghecontinueert voor den tijdt van een en twintich jaren.* 1622.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, allen den gheenen die deſen jegenwoordighen ſullen werden ghetoont, Saluyt. *Doen te weten:* Dat overmerckt hebbende de ghelegentheyt van de Ooſt-Indiſche Compagnie ende 'tgene de ſelve aengaende, ghehandelt is met de Koninclijcke Majeſteyt van *Groot-Brittagnie*, noch een gheruymen tijdt van jaren gheduyrende; hoewel de ſelve Compagnie anders hier te Lande regardt genomen op de laetſte continuatie van 't Octroy van dien met den leſten deſer maendt van December ſoude gaen expireren; ende mede lettende dat den welſtandt der ingheſetenen deſer Landen principalijck is beſtaende in Navigatie, Handelinghe, ende Commercien, die uyt de ſelve Landen van allen ouden tijden ghedreven, ende metter tijdt vermeerdert zijn, in alle Landen van Europa, Aſia, Africa, ende anders, midtſgaders oock op de ſeer groote ſubſidien by ons van tijdt tot tijdt uyt de middelen van de Landen ende gherechtigheyt van dien ghedaen aen de voorſchreven Compagnie, op hoope van met der tijdt behoorlijcke vruchten daer van te trecken tot ſoulagement van de goede ingheſetenen deſer Landen, wiens middelen in de voorſchreve ſubſidien ende aſſiſtentien aen de voorſz Compagnie gedaen, ſeer merckelijck zijn ghediſpendeert; ende boven dien noch omme te conſerveren het publijck gheloof ende contracten aenghegaen met veele ende diverſche Natien, Rijcken, ende Landen in Ooſt-Indien, ende de behoudeniſſe van de plaetſen aldaer met de voorſchreve onſe aſſiſtentien verkregen, ende onder onſe ghehoorſaemheyt ghebracht, ende eyndelijck op den grooten ondienſt die tot nadeel van alle de ingheſetenen van de Landen ſtaet te verwachten, indien de voorſz Compagnie ſoude worden gediſſolveert. Wy, om de ingheſetenen van deſe Landen te doen genieten de langh verwachte vruchten van de voorſz groote ende merckelijcke aſſiſtentien, ende te conſerveren de Navigatien ende Commercien van de ſelve, ende oock te verhoeden den voornoemden ondienſt van de voorſz ingeſetenen, ende alle de voorſz Natien, Rijcken, Landen, ende plaetſen niet te verlaten ende proſtitueren ten appetijte van hunne vyanden, ende deriſie ende ſpot van deſen Staet, uyt onſe rechte wetenſchap ende volle macht, het Octroy van de voorſchreve Compagnie in date den 20. Marty *ſeſthien hondert en twee*, nochmael gecontinueert, ende continueren 't ſelve midts deſen, voor den tijdt van een en twintich jaren achter een volgende, ende ingaende met den eerſten dagh der maendt van Januario *ſeſthien hondert drie en twintich* toekomende, ende dat op de limiten in 't voorſz Octroy, ende in 't Contract met de Hoogſt-gedachte Koninclijcke Majeſteyt van *Groot Brittangie* aen-gegaen, uytgedruckt, ende voorts op alle de poincten ende Articulen in 't voorſz Octroy begrepen, midtſgaders op de reſolutien ende authoriſatien daer op van tijdt tot tijdt reſpective gevolght, doch onder de Limitatien, Reglement, ende naerder conditien hier naer volgende, als te weten:

Ten eerſten; Dat de Bewindt-hebbers van de Ooſt-Indiſche Compagnie by Gedeputeerden uyt de reſpective Kameren tot alſulcken getal als de ſelve ſullen goet vinden, ghehouden zijn naer de expiratie van het teghenwoordigh Octroy, ofte ten langhſten ſes maenden daer naer, te doen generaele reeckeninghe van haer adminiſtratie, inne-ſtellende tot ſulcken eynde de ſelve reeckeninghe naer ſtyli en in behoorlijcke forme, als onder koopluyden gebruyckelijck is te gheſchieden, waer teghen ſoo veel Hooft-participanten ſullen ghedeputeert worden by de andere Participanten elck onder ſyne Kamer, daer in hy ſyne penningen geleyt heeft, om de reeckeninghe te hooren op-nemen ende te ſluyten. In voegen dat de Ghedeputeerde uyt die Bewindthebberen, ende van de Participanten ſullen weſen in ghelijck getal, welverſtaende te ſyn Hooft-participanten, die gheene, die voor haer eyghen, ſonder bedrogh ofte yemants hulpe, oock ſonder beſwaeringhe ofte verpandinghe, in Compagnie onder die kaemer ſoo veel herideren, als die Bewindthebbers in reſpective kameren moeten doen, ende ſal de reeckeninghe ghedaen worden ten overſtaen van eenighe Ghedeputeerde van haere Ho: Mo: met openen deuren ende venſteren, naer affixie van Biljetten, inhoudende den dach ende plaetſe, wanneer die ſal gedaen worden, alles tot koſte van de Compagnie: En ſullen voort alle andere Participanten tot auditie van de voorſz. reeckeninghe oock moghen komen, doch op haer eyghen koſten, ende ſonder te mogen ſpreecken ofte ſtemmen hebben: Maer by aldien ſy yetwes hebben te ſeggen, ſullen 't ſelve moghen communiceren met haer Ghedeputeerde Hooft-Participanten, om deur deſelve gheproponeert te worden.

Ten tweeden: Dat met deſe teghenwoordighe continuatie voor ghecontinueert, en als op nieuwe ghekooren ghehouden worden, de Bewindthebberen teghenwoordigh in dienſt weſende, ende dat de ſelve ſullen werden verandert van drie jaren tot drie jaren, ſullende de eerſte veranderinghe weſen, over drie jaer, na den inganck van deſe continuatie, als op den eerſten january Anno 1626 in ſulcken forme ende maniere, dat in de vier eerſte veranderinghen uytte kamer van *Amſterdam* t'elcke drie jaren, drie Bewindthebberen ſullen afgaen, ende in twee volghende t'elcken reyſen vier, uytte kaemer van Zeelandt alle drie jaeren twee, ende uyt elcke van de kameren van de *Maſe ende Weſt-vrieſlant* in vijf eerſte veranderingen een, ende in de ſeſte twee, ende ſal by lotinghe gheprocedeert worden, wie eerſt ende al vooren ſal afgaen, tot dat de teghenwoodighe aenghekoomen Bewindthebbers t' ſaemen ſullen ſijn verandert, ende als dan ſullen die gheene die 't ſedert verkooren zijn mede alſoo afgaen, niet by lotinghe, maer naer ordre van den tijdt dat elck aen gheeligeert is gheweeſt, de outſte in de bedieninghe oock de eerſte in 't afgaen weſende, ende indien eene van twee, ofte van meerder te ghelijck aengekomen weſende alleene ſouden moeten afgaen, ſal by lotinghe ghedecideert worden, wiens beurte van de ſelve t'ſaemen inghekomene ſal weſen die bedieninghe te verlaten, ende aen andere plaets te gheven, welverſtaende dat die ghene by lotinge ofte by beurte ſal ſijn afghegaen, wederom ghenomineert ende gheeligeert ſal moghen worden tot Bewindthebber, na dat hy drie jaeren lanck ſal hebben ghevaceert, ende ſullen altoos d'afgheſtorvene, ofte uyt te dienſt gheſcheyden weſende, ghehouden worden als afghegaen by lotinghe ofte by ordre van den tijdt, ende het getal der geener die daer na ſouden moeten afgaen, verminderen.

Ten derden: Soo wanneer den tijdt, in maenieren voorſz. ghekoomen ſal zyn, om tot nominatie van nieuwe Bewinthebbers te treden, ſullen de Participanten by affixie van Biljetten teghens ſeeckeren dach daer toe gheconvoceert worden, ende ſullen als dan de Participanten een ghetal van Hooft-participanten, tegens die Bewindthebbers die niet afghegaen en zijn, uytmaken (onder welcke Hooft-participanten de afghegane Bewindthebbers als Hooft participanten weſende mede ghekoren ſullen moghen worden) welcke Hooft-participanten met te reſterende Bewinthebbers ſullen vergaderen, ende ſal den Preſident van de kaemer in der tijdt, ſo wel de voorſchreve Bewinthebberen als Hooft-participanten, af nemen den Eedt, dat yder van hun in de Compagnie is heriderende tot ſijn eyghen perijckel, ſuyver, ſoo veel als het Octroy is mede brenghende, ſonder 't ſelve belaſt, verpandt, ofte verkocht te hebben, in wat manieren het mochte weſen, directelijck ofte indirectelijck, in 't gheheel ofte ten deele, ende ſullen alſdan by pluraliteyt van ſtemmen nomineren tripel ghetal van ghequalificeerde perſoonen, Hooft-participanten weſende, ende de ſelve voorts preſenteren, ſonder daer van aen yemant anders openinge te doen, dan aen die gene, die volgende

1622. het Octroy ofte particuliere Resolutien daer op ghenomen, de electie hebben, die oock voorts ende sonder uytstel daer van de electie sullen doen: Dan sullen die Bewindthebbers van nieuws aen te komen, den gheenen die in de Kamer zijn, in bloede of affiniteyt niet moghen bestaen, tot Susters ende Broeders kinderen incluys: Maer die nu binnen die graden in de Kameren zijn, sullen daer in moghen blijven, ghelijck oock opkomende affiniteyt voor die gheene, die in de Kameren zijn, gheen verhinderinghe sal causeren: Dan of de voorschreven Hooft-participanten in gelijck ofte meerder ghetal tegen de overgebleven Bewindthebberen in 't nomineren voornoemt, sullen stemmen; 't selve sal ghereguleert worden naer de uytspraecke die by syne Excellentie den *Prince van Orangien*, aen de welcke 't selve ghesubmitteert is, daer van sal worden gedaen; van welcke uytspraecke hier na pertinente notitie ende verklaringe sal worden gedaen.

Ten vierden: Dat de Bewindthebbers voor haer moeyte, die sy in de Equipagie ende uytreedinghe der schepen, met hare behoeften en koopmanschappen daghelijcx zijn hebbende, mitsgaders van de Retouren ende Prinsen, genieten een ten hondert, namentlijck van 't suyver ende nette provenu van de verkofte goederen, afghetrocken de rabatten van de goederen, die op tijdt werden verkocht ende gerabatteert, 't welck mede verstaen wordt gehouden te sullen worden in de verkochte Prinsen: Dan van Schepen, Geschut, middaders haer toe-behoorten, die uyt dese Landen gevaren ende wederom daer in komen, sal geen provisie genomen worden, alwaert dat de selve mochten verkocht worden; ghelijck mede niet van de penningen die de Bewindthebberen voor de Compagnie op interest alreede ghelicht hebben, ofte namaels sullen mogen lichten.

Ten vijfden: Dat uyt de respective Kamers sullen werden gekooren negen Hooft-participanten, te weten, vier van *Amsterdam*, twee van *Middelburgh*, ende drie uyt de resterende Kameren, ghequalificeert ende beedight als vooren is verklaert: Welcke Hooft-participanten sullen vermoghen t' elcken over de jaerlijcxse reeckeninge te staen, die de Kamers aen malkanderen, ofte aen de Seventhiene zijn doende, ende op het overleveren ende maecken van de Staet, te compareren: ende sullen oock de Bewindthebbers, of de Seventhiene, hooren hun advijs op 't verkoopen ende benificieren van de goederen, gelijck mede indien eenige groote ende importante saecken den Bewindthebberen mochte voor-komen: Alles nochtans sonder koste van de Compagnie: ende sullen de selve van *Amsterdam* ende *Middelburgh* voor de helft, ende in de resterende Kameren voor een derde verandert worden, by de andere Hooft-participanten alle drie jaren, wanneer nieuwe Bewindthebbers gekooren worden.

Ten sesten: Dat niemandt van de Bewindthebbers en sal vermogen yetwes hoedanigh het zy, aen de Compagnie te verkoopen, ofte leveren, directelijck ofte indirectelijck, ende desenthalven eedt doen, ghelijck de Raden ter Admiraliteyt in ghelijcken kas zijn doende, ten ware met consent van Ons, van de Staten van de Provintien, oft van de Magistraten van de Steden, daer Kameren zijn, t' elcker reyse te versoecken ende te verkrijghen, alvooren van de Bewindt-hebberen yet sal mogen ghekocht werden: ende aengaende de verkoopinge van de goederen van de Compagnie, sullen de Bewindthebbers in Goederen ende Waeren die op seeckeren prijse worden ghestelt, ofte publijckelijck werden ghecontracteert, als Nagelen, Peper, ende andere speceryen ende koopmanschappen, soo wel als andere kooperen werden geadmitteert, ende met de selve in ghelijckheyt getracteert, sonder dat in sulcken ghevalle d' selve van de Seventhien sullen moghen wesen, ofte dat eenige Kameren in 't gheheel sullen moghen koopen ofte contracteren, ende sonder dat eenige verschooninghe van betalinghe of rabat aen de Bewindthebberen meer als aen anderen sal worden ghedaen: Daer op de Bewindthebberen mede eedt sullen doen, ende sullen de Participanten ende andere, gheen Bewindthebbers wesende, eenige goederen op prijse ghestelt zijnde, begeerende, daer van gerijft werden, nessens ende soo veel als de Bewindthebberen, ende sal tot sulcken eynde by Biljetten worden ghenotificeert wanneer een yeder vry sal staen in manieren voorsz te koopen. Ende nopende de verhandelinge van de Waeren, die by den stocke of uyt-roepinge in 't openbaer, naer affixie van Biljetten, sal geschieden, sullen de Bewindthebberen mogen koopen nessens anderen. 1622.

Dat 't eynde de eerste thien jaren van dese continuatie, ende ten tweedemael ter expirarie van de selve continuatie, generale reeckeninghe van de administratie van de Compagnie sal worden ghedaen, in conformite ende op de selve forme ende overstaen als by Ons op 't eerste poinct van de selve Ampliatie geordonneert is.

Ende op dat dit volkomentlijck mach worden achtervolght ende onderhouden; Ontbieden wy de Staten, Stadthouders, ende Ghecommitteerde Raden, laten ende bevelen voorts den Cancelier, Presidenten ende Raden van den Hove van Justitie, de Collegien ter Admiraliteyt, alle Admiralen, Oversten, Gouverneurs van Steden ende plaetsen, allen Rentmeesteren ende Capiteynen, te water ende te lande, middaders alle Officieren, Iusticieren, ende ingheseetenen deser Landen, haer hier naer te reguleren, sonder hier teghen yets te doen ofte te attenteren, ofte ghedoghen gedaen te werden, want wy sulcx ten meesten dienste van den Lande ende van de Ingheseetenen van dien bevonden hebben te behooren: ende op dat dit vast ende bondigh blijve, hebben wy dese onse opene Brieven doen depescheren in gewoonlijcke forme, doen zegelen met onsen grooten Zegele, ende bekraftigen met onse paraphure, ende de gewoonlijcke Signature van onsen Griffier. Ghegeven in den *Hage* op den 22. December Anno 1622. Was gheparapheert *Nicolaes van Buschwit*, vt. Onder stondt, ter Ordonnantie van de Hoogh-geneste Heeren Staten Generael, getteeckent C. *Aerssen*; hebbende een uythanghende Zegel van rooden Wasse aen een witte syden koorde.

Naerder Articulen van Ampliatien ende Interpretatie op de continuatie van 't Octroy, geaccordeert aen de Oost-Indische Compagnie.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, naerder ghelet hebbende op de continuatie ende Ampliatie van 't Octroy van de Oost-Indische Compagnie, by hare Ho: Mo: ghereselveert ende uyt-gegeven in date den 22. December lest-leden, hebben tot wech-neminghe van alle vordere questien ende disputen, met advijs van syne Excellentie den *Prince van Orangien*, by forme van naerder Ampliatie, ende interpretatie, op de Articulen van de voorsz continuatie van 't Octroy, verklaert ende gheordonneert, verklaren ende ordonneren by desen, als volght:

Eerstelijck, ende op 't eerste Articule van de voorsz Ampliatie, dat binnen den tijdt by 't selve gheordonneert, by ende ten overstaen van alsdanen gheraf van Bewindthebbers en Hooft-participanten als zy-lieden gesamentlijck sullen verdragen, oft als by hare Ho: Mo: sal worden geordonneert, sullen gedaen worden de particuliere ende generale reeckeninghe van de voorsz twintich-jarighe administratie, in sulcke forme ende maniere als de selve in consideratie van de continuatie van de Equipagie ende Implicatie van de onderlinghe Negotie, nu ende dan ghevallen, bequamelijck sullen konnen gedaen ende gedistingueert worden, ende dat ter plaetse, die daer toe bequaemst sal worden bevonden; ende sullen de voorsz reeckeningen gheverefieert moeten worden met de Boecken, Facturen uyt Oost-Indien, ende andere Documenten daer toe noodigh.

Op 't *vijfde* Articule: Dat de Hooft-participanten, die gecommitteert sullen worden tot de auditie vande jaerlijcxse reeckeninghe, sullen moghen visiteren de reeckeninghe van de Equipagie, soo die successivelijck sullen werden ghedaen: Voorts compareren ende sessie hebben in alle vergaderinghen van de Seventhiene, om de

Digitized by Google

1622. de beſoigne by te weſen, ende ſullen de voorſz Seventhiene hooren hun advijs op het reſolveren vande voyagien, uytſendinghen, ende Equipagien van Schepen, Cargaſoenen ende contanten, verkoopinge van goederen, oplichtinge van penningen, ende repartitie aen de ghemeene Participanten te doen, ende op alle andere voorvallende ſaecken van importantie; ſullen mede hooren de lecture van de brieven, komende uyt Indien, ende moghen doen viſitatie van de packhuyſen der reſpective kameren, ende goederen daer in zijnde. Ende ſoo wanneer de voorſz Hooft-participanten ſullen tot de voorſz beſoigne vaceeren buyten de Steden daer ſy woonen, ſullen tot koſten van de Compagnie genieten ſulcke vacatien ofte dagh-gelden, als de Bewindthebbers toe gheleght zijn? ende voorder gehouden weſen, alle ſaecken in vergaderinghe van de Seventhiene voorvallende, ſecreet te houden, voor ſoo veel, ende gelijck de Bewindthebberen 't ſelve gehouden zijn te doen.

Op *'t ſeſte Articule:* Dat de Bewindthebberen boven de goederen die metten ſtocke ofte by uytroep worden verkoft: Item, die openbaerlijck ende voor een yeghelijck dieſe begheert, ende op prijs werden geſtelt, niet en ſullen moghen koopen, dan by openbare en kennelijcke contractatie, ſonder dat anderſints ſecretelijck oft uyt de handt aen de ſelve verkocht ſal moghen werden, ofte oock hun-lieden eenigen koop toegellagen, ſonder dat alvooren alle andere perſoonen, preſenterende te koopen, ſullen weſen gehoort. En ſo wanneer yemant, geen Bewindthebber zijnde, eenige partyen ſal hebben bedongen, en ſal niet gehouden weſen de Bewindthebbers, ofte yemandt van de ſelve, tot part ofte deel in de voorſz koop te admitteren: Des ſoo wordt verſtaen dat de neghen Hooft-participanten, die de beſoigne van de Seventhiene by ſullen weſen, aengaende het koopen ende verkoopen het ſelve reglement ende ordre, als de Bewindthebberen ſullen weſen onderworpen, ende dat de Biljetten, van te doen verkoopinghe, ſoo tydelijck ſullen uytgheſonden worden, dat de ingheſetenen van de Vereenighde Provintien haer in tijdts moghen prepareren ende reſolveren, midtſgaders vinden ter plaetſe daer de verkoopinge ghedaen ſal werden.

Boven deſen amplierende het *achtbiende Artijckel* van het oude Octroy; werdt geordonneert dat de Bewindthebbers de ſchulden ende laſten van de Compagnie al vooren afghedaen, of behoorlijck ghemindert zijnde, jaerlijcx ſullen doen repartitie, 't zy in koopmanſchap daer toe bequaem, ofte contante penningen van thien, vijfthien, twintich, off ſoo veel meer ten hondert, als boven de noodige Equipagien aen 't Landt, ofte overigh te zijn, bevonden ſal worden.

Alle welcke naerder Articulen van Ampliatien ende Interpretatie, hare Ho: Mog: verſtaen dat by de Bewindthebberen Participanten, ende yder een daer aen ghelegen zijnde, nevens de Articulen van de continuatien van 't Octroy, punctuelijck ſullen worden na ghekomen ende achtervolght. Laſten ende ordonneren mede alle Magiſtraten, Officieren, ende Juſticieren, hier teghen niet te doen, ofte laten gheſchieden, directelijck ofte indirectelijck, alſoo hare Ho: Mog: verſtaen 't ſelve tot dienſt van de voorſz Ooſt-Indiſche Compagnie alſoo te behooren.

Aldus ghedaen ter Vergaderinge van de Hooghghemelte Heeren Staten Generael, in *'s Graven-Haghe* op den 13. Martij 1623. Was geparapheert *N. de Voocht*, vt. Onder ſtondt, ter Ordonnantie van de Hooghgemelde Heeren Staten Generael, geteeckent *C. Aerſſen.*

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, allen den ghenen die deſe jeghenwoordige ſullen worden verthoont, Saluyt. *Doen te weten:* Dat naerder overwogen hebbende de ghelegentheyt en conſtitutie vande Ooſt-Indiſche Compagnie deſer Landen; en daer neffens mede lettende, dat de welſtant der ingheſetenen van dien principalijck is beſtaende in de Navigatie, Handelinge, ende Commercien, die uyt de ſelve Landen van allen ouden tijden gedreven, ende van tijt tot tijt ſucceſſive vermeerdert zijn in andere Landen van Europa, Aſia, Africa, als oock anderſints: Midtsgaders in behoorlijcke achtinge genomen de conſervatie ende Maintien van het publijcq gheloof ende contracten, aenghegaen met veele, ende diverſche Natien, Rijcken, ende Landen in Ooſt-Indien, ende de behoudeniſſe van de plaetſen met exceſſive adſiſtentien ende groote voorſorghe van deſen Staet verkreghen, ende onſe ghehoorſaemheyt ghebracht, ende voorts op den grooten ondienſt, die tot nadeel van alle de Ingheſetenen deſer Landen, ſtaet te verwachten, indien de voorſchreve Compagnie ſoude werden ghediſſolveert, wy omme de voorſchreve ingheſetenen te doen ghenieten de langhverwachte vruchten der meergenoemde exceſſive adſiſtentien ende voorſorge, oock te conſerveren de Navigatien ende Commercien van deſelve, ende oock te verhoeden den voorſz ondienſt, ende alle de voorſz Natien, Rijcken, Landen, ende plaetſe niet te verlaten, ende proſtiteren ten appetijte van hunne vyanden ende deriſie ende ſpot van deſen Staet, uyt onſe rechte wetenſchap ende volle macht, het Octroy van de voorſz Compagnie in dato den twee en twintighſten December 1622. den twee en twintighſten Marty leſtleden nochmaels hebben gecontinueert, ende vernieuwt voor den tijt van vijf en twintigh jaeren achtereenvolgende, inganck ghenomen hebbende metten eerſten dach der Maent van Ianuary in deſen lopende Iare 1647. ende dat volgens ende binnen de Limiten, als in het jongſte Octroy, aen de voorſz Compagnie gegeven, ende daer op gevolgde Ampliatien en naerdere interpretatie, ten regarde der voorſz Limiten, ende voorts op alle ſulcke poincten, Articulen, Ampliatien, interpretatien, Reſolutien, ende Authoriſatien, van tijt tot tijt gheduyrende de voorgaende Ooſt-Indiſche Octroyen, ten regarde van dien, ſucceſſive gevallen; Edoch onder de nadere Conditien, Limitatien, ende reſtrictien hier navolghende, te weten: Dat de Tractementen van de Bewindthebbers der Ooſt-Indiſche Compagnie in de kamer van Amſterdam, in plaets van de voorige getrocken proviſien, jaerlijck yder ſal genieten tot ſtaende Tractement drie duyſent een hondert Carolus guldens tot 40. grooten t'ſtuck: de Bewinthebbers ter kamere van Zeelandt, twee duyſent ſes hondert, guldens: De Bewindthebbers van de kleyne kameren der ſelver Compagnie ſoo op de Maſe, als in het Noorderquartier reſpective, elck twaelf hondert guldens: De Bewindthebbers van de reſpective Provincien en Leden, de Provincie van Stadt ende Landen, (welcke Provincie voor deſen geen Bewindthebbers in de voorſz Compagnie en heeft gehadt,) nu mede daer onder begrepen, elck twaelf hondert gelijcke guldens, des jaers: Des ſullen de reſpective Bewindthebberen van de voorſz Provincien, ende Leden, ghelijck de Bewindthebberen in de voorſchreve reſpective kleyne kaemeren, moeten herideren ende riſicqueren voor haer eyghen Reeckeninghe drie duyſent guldens Capitaels, welverſtaende dat de Bewindthebberen van Gelderlandt ende Utrecht reſpective, ſullen blijven in de kaemer daer ſy jeghenwoordich ſijn. Ten tweeden, dat een ofte meerder der voorſchreve reſpective Tractementen koomende te vaceren, ſullen zijn en blijven ten profijte van de voorſz Ooſt-Indiſche Compagnie, ende dat ter tijt ende wijlen toe dat de vacerende plaetſen ſullen ſyn vervult, 'twelck ſal moeten gheſchieden binnen den tijdt van drie Maenden precijs, te reeckenen van den Dach af dat de voorſz plaetſen vacant ſullen ſyn gheworden. Ten derden, dat de be-eedichde Hooft-Participanten van de voorſz Compagnie, elck voor haer moeyten jaerlicx ſullen ghenieten twee hondert guldens. Ten vierden: Dat de ghemeene Reeckeninghe der meerghenoemde Compagnie ſal moeten gheſchieden alle vier jaren, ten overſtaen van de Heeren onſe Ghedeputeerden, inganck ghenomen hebbende den ſelven tijdt van de voorſz Reeckeninghen, met d'expiratie van het joncxſte voorgaende Ooſt-Indiſch Octroy, ende ſullen de Heeren onſe Gedeputeerden tot Auditie ende opneminge der voorſz rekeninge, des daeghs, de voorſz reeckeninge geduyrende, voor vacatie ende teringe, elck genieten boven Schuyt ende Waghe-vracht thien guldens eens, ſonder meer, ceſſe-

Digitized by Google

1622. rende mitsdien alle Defroyementen, Recompenſie, recognitien of vereeringhe hoe die ghenaemt ſouden moghen zijn, ofte werden. Ten vijfden: Dat by ofte van wegen de voorſz Ooſt-Indiſche Compagnie ter oorſaecke van de voorſz Prolongatie ende vernieuwinge van het voorſz vijf en twintigh jaerich Octroy, aen ende ten behoeve van den Staet deſer Landen, ſal moeten werden uytghekeert op den Naem van den Ontfangher Ghenerael Philips Doubleth, de Somme van vijfthien hondert duyſent guldens eens, op de naervolgende termynen, te weten, nu datelijck contant drie hondert duyſent guldens, in Decembris naeſtkoomende noch drie hondert duyſendt guldens, ende in Decembri Anno 1648. drie hondert duyſent guldens, ende ſoo voorts van jaere tot jaere, ter concurrentie van de voorſz vijftien hondert duyſent guldens: Doch ſullen de voorſz kontante als oock de verdere te verſchijnen penninghen ghelaeten worden onder die van de voorſz Ooſt-Indiſche Compagnie, ter tijt ende wijlen toe dat op 't employ van de ſelve ten beſte van de Weſt-Indiſche Compagnie by Ons ſal worden ghediſponeert; des ſullen de Bewindthebberen van de meerghenoemde Ooſt-Indiſche Compagnie gehouden zijn, gelijck haer belaſt wert midts deſen te paſſeren Obligatie in behoorlijcke forme, daer by ſy ſullen beloven de voorſz ſomme van vijfthien hondert duyſent guldens, aen den Ontfangher Generael voornoemt, op de boven beraemde termynen volgens onſe ordre ſucceſſive te betalen; ende op dat alle 'tgene voorſz is, ofte hier voren aengheroert wort, voor ſoo veel den Staet deſer Landen concerneert mach worden achtervolgt ende onderhouden, ontbieden wy de Staten, Stadthouders, ende Gecommitteerde Raeden, Laſten, ende bevelen voorts den Cantzeler, Preſident, ende Raden van den Hove van Iuſticie, de Collegien ter Admiraliteyt, alle Admiraelen, Overſten, Gouverneurs van Steden ende plaetſen, allen Ritmeeſteren, ende Capiteynen, te peerde, te voet, te water, ende te Lande, Mitsgaders allen Officieren, Iuſticieren, ende ingheſetenen deſer Landen, heur hier naer te reguleren ſonder hier tegen yet te doen, ofte attenteren, ofte gedogen ghedaen te worden, want wy ſulcx ten meeſten dienſte van den Lande, ende van de Ingeſetenen van dien bevonden hebben te behooren. Ende op dat dit vaſt ende bondigh blijve, hebben wy deſe Onſe opene brieven doen depeſcheren in gewoonlicke forme, doen zegelen met onſen grooten zegele, ende bekraftigen met onſen Paraphure, ende de gewoonlicke Signatuire van onſen Griffier. Inden *Hage* op den *twee en twintighſten* Iuny 1647.

PLACCAET.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden: Allen den genen die deſe jegenwoordige ſullen ſien, Saluyt: *Doen te weten*, Alſo wy feeckerlijck verſtaen ende onderrecht zijn, dat eenige uytheemſche perſoonen, jae ſelfs oock eenighe deſer Landen Inwoonders, hun niet en ontſien onſe ondersaten, ende namentlijck veele Zeevaerende-lieden deſer Landen t'induceren, om hun (niet teghenſtaende onſe voorighe Placcaten ende invilipendie der ſelver) te begeven in den dienſt van Koninghen, Heeren ende Princen, als oock van eenighe particuliere, in deſe ofte andere Landen buyten de Geoctroyeerde Ooſt-Indiſche Compagnie, ende op de ſelve ſchepen te vaeren naer de Ooſt-Indien, ſelfs oock op ſoodanighe ſchepen, die eygentlijck ghedeſtineert zyn om de voorſz Ooſt-Indiſche Compagnie in deſe Vereenichde Nederlanden, niet alleenlijck in den handel aldaer, maer oock ſelfs met gewelt ende ghewaependerhandt allen moghelijcke afbreuck ende ſchade te doen, en dat hun vele onſer voorſz Onderſaten vervorderen ſoodanighe by onſe voorige Placcaten verboden dienſten aen te nemen, daer tegens mitsdien nootlijck en promptelijck (om alle inconvenienten ende ſchaden voor te komen) dient voorſien ende alle mogelijcke ordre geſtelt. *Soo iſt*, dat wy over ſulcx allen ende eenen yegelicken van wat conditie ofte qualiteyt dat hy ſy, ende voor al onſe Onderſaten, Inwoonders oft Ingeſe- 1622.
nen deſer Landen, wel ſcherpelijck hebben gheinterdiceert ende verboden, ſoo wy interdiceren ende verbieden mitsdeſen, eenige onſer Landen ingebooren, onderdanen, ingheſetenen oft inwoonders, ende voornementlijck eenighe Zee-varende lieden deſer Landen, tot ſoodanige dienſten als vooren, te huyren ofte aen te nemen: Gelijck wy mede alle onſe ingebooren, onderdanen, onderſaten en deſer Landen ingeſetenen, verbieden hun tot ſoodanige dienſten te verhuyren ofte begeven. Ordonnerende voorts oock, ende wel ſcherpelijck belaſtende mitſdeſen, allen den genen die hun voor deſen op eenighe ſoodanighe nae de Ooſt-Indien varende ſchepen, in den dienſt van eenige Koningen, Heeren, Princen, oft particulieren, als vooren mogen begeven hebben, ofte namaels ſouden moghen ofte willen begeven, van ſodanigen dienſt en voornemen te deſiſteren, den ſelven dienſt te verlaten, en hun (ten langſten binnen de tijt van drie maenden naeſtkomende) wederom alhier te Lande in de plaetſe haerder reſidentie te begeven; op peyne dat alle overtreders van deſe onſe Bevelen ende Ordonnantien, ſo wel de ghene die eenige onſe onderſaten tot ſoodanighe dienſten ſullen hebben geinduceert, gehuyrt oft aengenomen, als oock die hun tot de ſelve dienſten ſullen hebben begeven, ten eeuwigen dagen uyt deſe Vereenighde Nederlanden gebannen, en alle hare goederen als geconfiſqueert, verbeurt, ende vervallen by de Officieren vande reſpective plaetſen haerder reſidentie, of daer de ſelve gelegen mogen weſen, aengetaſt, ende verkoft ſullen mogen werden. Ende dat voorts ((ſoo wel hier te Lande als in de Indien over al) ſoodanighe overtreders van deſe onſe Ordonnantie in den dienſt, en op ſoodanige uytheemſche ofte andere particuliere Schepen buyten de voorſz Gheoctroyeerde Compagnie ghevonden zijnde, geſayſeert, aengehouden, ende tegens haerlieder perſoonen ende goederen ghedecreteert ende ge-executeert ſullen werden de peynen ende ſtraffen in onſe voorgaende Placcaten geordonneert ende geſtatueert, ſonder dat de ingebooren ofte andere onderdanen van deſe Landen, ofte andere in dienſte gheweeſt zijnde van de voorſz Geoctroyeerde Ooſt-Indiſche Compagnie door veranderinge van woonplaetſe oft eenige andere middelen, hoedanich die ſouden moghen zijn, van de diſpoſitie van de Placcaten ende de peynen daer by geſtatueert, bevrijdt ſullen mogen werden. Ordonneren voorts alle Officieren ende Juſticieren in deſe Vereenigde Nederlanden; midtſgaders oock allen den genen, ſoo in onſen dienſte als van de voorſz Ooſt-Indiſche Compagnie in Ooſt-Indien weſende, hun hier naer te reguleren, ende de peynen by deſen ende onſe voorighe Placcaten gheſtatueert tegens de overtreders der ſelver, in alle rigeur te vervolgen, decreteren ende t'executeren ſonder eenige conniventie, ooghluyckinge, ofte diſſimulatie. Ontbieden en verſoecken mede die Heeren Staten, Stadthouderen, Gecommitteerde Raden ende Gedeputeerde Staten van de Provintien reſpective van *Gelderlandt*, ende het Graefſchap *Zutphen*, *Hollandt* ende *Weſt-Vrieslandt*, *Zeelandt*, *Uytrecht*, *Vrieſlandt*, *Over-Yſſel*, *Stadt Groeningen* ende *Ommelanden*, ende allen anderen Juſticieren ende Officieren, dat ſy deſe onſe Ordonnantie van ſtonden aen alomme doen verkondigen, uytroepen, publiceren ende affigeren in alle plecken vande Landen, daer men gewoonlijck is duſdanige uytroepingen, publicatien ende affictien te doen: midtſgaders in de Steden en plaetſen buyten de Vereenighde Provintien onder ons gebiedt weſende; procederende ende doende procederen tegens de contraventeurs ende overtreders van dien tot de voorſz peynen, aenghefien wy 't ſelve ten dienſt van den Lande bevinden alſoo te behooren.

Gegeven in *'s Graven-Hage*, onder onſen contre-Zegel Paraphure ende Signature van onſen Griffier, den *veerthienſten* Decembris in 't jaer 1617. Was gheparapheert *J. van Goch*, vt. Onder ſtondt, ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, geteeckent *C. Aerſſen*. Zijnde daer op ghedruckt het contre-Zegel der ſelver Heeren Staten, in rooden Waſſche.

Eynde van het tweede Boeck.

SAKEN.

Digitized by Google

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

DERDE BOECK.

KORT BEGRYP.

PEtitie. Oostvriesche saecken. Papenmutz verlooren. Dennemarck. Hanze-Steden. Haer Tractaet was niet teghen Spangien. F: Aitzema. Conspiratie tegen Prins Mauritz. Groenevelt gevangen. Gecondemneert. Corenwinder gevangen. Slatius. Heer van Sommmersdijck. Bas en Serooskercke in Ambassade naer Engelant. Instructie. Secrete Instructie. Nader Instructie. Audientie. Oost-Indische differenten. Nader conferentie. Tractaet met Engelant raekende den Oostindischen handel. Executie van 't Tractaet. Handel tot Bantam. Vriesche saecken. Raedtsbestellinghe verandert. Oppositie van 't Hof. Sweedtsche schult. Sweetsche Obligatie. Gramay Keyserlijke Minister. Credentiael. Sijne Memorie. Niet aengenomen. Oostindische Compagnie van St. Malo. Accoort. Oostvriessche saecken. Sweeden recommandeert d'Evacuatie. Duynkerckers in Schotlandt. Pater Ophoven. Hoe men stont met Vranckrijck. Ghemutineerde wegh gewesen. Marosini van Venetien hier. Suriano neemt syn affscheyt. Gesanten van Hamborgh. Goch, assistent vanden Griffier Aerssen, nu selfs Griffier. Buxtorf van wegen Bremen hier. Oldenborgh in, ende Kniphuysen. Lohausen. Malsius ende Marssen hier. Vorst Christiaen. Tilly slaet Vorst Christiaen by Stadloo. Voorslagh van 't Engelsche Huwelijck met Spangien. Reden daer voor. Daer teghen. Den Prins van Wales komt tot Madrid. Conditien van 't Huwelijck. Den Eedt. Tractaet van Commercien tusschen Vranckrijck en Engelandt. Placcaet op de kiesingh van Bewindthebbers. Suyveringh van de binnelandtsche Paspoorten. Teghens 't verkoopen van Actien. Curassiers. Harquebusen. Voetvolck. Betalingh van Curassiers. Harquebusiers te paerde.

HEt munset ende behoudenis der Stadt Berghen-op-Zoom, gaf aen desen staet niet alleen reputatie/maer oock couragie: om des te wackerder den Oorlogh te continueeren: zijnde gebleecken/dat den Spaenschen ende Oostenrijckschen (hoewel groote successen gehadt hebbende) nochtans alles niet en geluckte/ende dat haer macht niet onverdruckt was. De ordinaris sorge so van den Stadthouderen als van den Raet/was alle Jaren eene ernstighe vermaninge te doen aen de Provintien ende Leden van dien/soo om wel te manieeren de finantien/als om wel op te brengen wat tot den Oorlogh ende defensie van nooden was. Sulcx gheschiede voor 't aenstaende Jaer desghelijcx ende op volgende wijse: Wanneer seyden sy, de Brandt over de huysen stijght, soo weet een ygelijck, dat hy in haeste ende sonder langh beraet niet alleen moet toe-lopen maer oock by brenghen wat hy kan, om denselven te helpen blussen, nu sien wy dagelijcx dat de vyandt niet alleen is perfisterende in sijn quaet gemoet ende pernicieus voornemen, omme dese Landen ende de goede Ingesetenen derselver, dewelcke nu over de vijftich Jaren herwaerts haer soo vromelijck tegens sijn verwoede gewelt hebben gheweert, 'tselve afghekeert ende door Godts genade haer seer loffelijck ghemainteneert hebben, als noch met sijne over groote macht te overvallen, maer oock verhardende hoe langher hoe meer in sijnen *onverzoenelijcken ende Bloet dorstighen haet*, alle sijne uyterste macht ende middel, meer als oyt te vooren tegens deselve is employerende, met een vast voorgenomen opset, omme desen staet voort met verscheyden Legers aen te vallen, ende by dit middel hare macht van

Petitie.

1603. Krijghs-volck verscheydelijck gedistraheert hebbende, deselve des te beter te vermesteren; pogende in vervolg van dien aen de eene sijde door de passagie van de *Yssel*, mitsgaders van 't *omme ende Drenter Moer*, het meerendeel vande Platte Landen van dese Provintien te overvallen, ende verwoesten, ende in eenen ganck de Steden boven aende Revieren leggende *af te snijden*, *Blockqueren*, ende als *Beleguet. t houden*, en aende andere sijde de voornaemste Steden aen de Zee-kant gheleghen met macht van Krijsch-Volck te overweldighen: gelijckerwijs hy in den voorleden Iaren geteutteert heeft het *Eylandt van Cassant* te invaderen, tot besluyttinge ende Belegheringhe der Stadt *Sluys* ende van de omleggende Forten, en nu oock dit naest voorgaende Iaer so geweldigh aengegrepen heeft de importante Stadt van *Bergen-op-Zoom*, deselve den tijt van *elf weken* lang Belegert gehouden hebbende, ende hoe wel hy onlangs bedwongen is geweest, mette Genadighe hulpe des Heeren, de voorsz Belegeringhe te verlaten, door het wijse ende kloeck beleyt van sijne Vorstelijck Genade den *Prince van Oranjen*, d'extreme forge, vlijt en promptitude van U Ho: Mo: in 't bestellen ende doen aenvoeren van alle noodige behoeften, een overtallijcke somme van Penningen ghekost hebbende, ende ten laesten door de wackere defensie van't goede Krijch-volck daer binnen sijnde; soo en blijft hy echter van geen ander voornemen, dan omme 't voorsz dessein te continueeren ende voort aen in 't werck te stellen, want waer toe soude het anders dienen, dat hy alrede heeft doen *af-sacken*, ende in dese Landen komen alle sijne macht van Ruyteren ende Knechten, die hy nu een tijdt lanck, so in den Palts als andere quartieren van *Duytslandt* heeft onderhouden tot assistentie van de *Papisten*, tegenwoordich door de gheheele Christenheydt met soo schrickelijcken wreden opgheseth inghespannen tot verdempingen van het licht des waren Evangely Christi, dat Godt de Heere nu vele Iaren, soo hier als in andere verscheyden Landen door sijn vaderlijcke Genade heeft laten schijnen; behalven de groote lichtinghe by den vyandt daer-en-boven van nieus ghedaen, daer van de Troupen van den Hartogh van *Saxen Louwenbergh* ende van *Holstey* alrede in Brabant sijn aengekomen; ten ware dat hy hadde opinie, nadien de sake der *Gereformeerde* Kercken over al in dit groot verloop sijn gekomen (doch door toelatinge Godes, die weet waer-omme ende hoe lange 't selve dueren sal) ende dat wy daeromme buyten alle hope staende van secours, ende assistentie, hy ons nu met al sijn gewelt tot grooter voordeel sal konnen aentasten en op 't Lijf vallen, als oyt te vooren; nu dit aldus sijnde en een ygelijck wel verstaende, dat eenen soo geweldigen slach, sonder de uyterste beswaernisse niet kan afgheweert worden, soo is te verwonderen, ja verdrietich om sien, dat eenige Provintien ook Steden ende Leden van dien, *soo weynich* haer eygen conservatie behartigen, dat sy in desen algemeyne noot haer noch amuseren met *disputen* ende *Cavillatien* omme *ghelijckheydt* van het draghen der noodiger lasten te ontgaen; daermede deselve niet alleen 't gemeene beste, 't geene haer toekomt, tegens alle Recht ende redenen, ja oock teghens de solemnele beloften, onses algemeynen Verbonts ende Unie sijn onthoudende, maer oock oorsaecken gheven aen andere goetwillighe Bondt genoten, dat de selve door alsulcke quaet exempel so promt niet en sijn, noch in 't *consenteeren*, noch in't *opbrengen* van hare penningen, alst wel behoort, ende de noodt is vereyschende; ende in plaetse van datse hier mede poogen eenich voordeel opte selve heure Bontgenooten te gewinnen, inder daet haer selve, mettet gemeen, in de uyterste Confusie ende ruyne stellen: want wat isser dat in een gemeene Unie ende Societeyt alle goede ordre meer is retarderende, bysonder die gene die welcke de gemeene defentie meest is concernerende, als de *disparityt* ende *onghelijckheyt* in't *draghen* van de middelen, die tot vervallinge van de ghemeene lasten, noodigh ende van doene sijn; men heeft altijdt ghesien hoe veele treffelijcke Natien door misverstanden uyt dierghelijcke disputen geresen (als men daer op ten uyterstten heeft willen opiniatreren) hier voortijdts te niete sijn ghegaen, ende tot een proye in handen van 1603.

nare vyanden sijn vervallen; derhalven soo behoort een yder oprecht Lief hebber des Vaderlandts hierinne hem selven te kennen, ende na redelijckheyt onderrechten laten, niet so seer staende oft pretext nemende op eenighe oude *Tauxen of quotisatien* die men tegenwoordig van seer groote ongelegentheyt bevint. So door lang verloop van tijt en veranderinge ondertusschen daer over gevallen, als dat deselve *Tauxen* in voorrijden in 't gros sijn beraemt over gehele Quartieren, Steden en communiteyten sonder datter behoorlijck inschicht genomen is op de proportie en gelegentheyt vande particuliere personen daer in te gelden gehadt hebbende, daer van de ongelegentheyt haer nu des te meer openbaert. Hoe namelijck de lasten die te dragen sijn, verdeelt moeten worden, bestaende voor al de *ghelijckheyt* daerinne, dat *een yegelijck* groot ende kleyn, Rijck ende Arm, (elck doch gereeckent na sijne qualiteyt op eene *geometrique* proportie) daerinne helpt draghen; *maeckende veele handen licht werck*, soo men seyt, ende niet dat men de geheele last wil drucken op eene soorte van goede ofte quade Persoonen, latende de reste vry ende onbeswaert, 't welck niet anders als een quaet ooge, groote onwillicheyt, ende een eyntlijck beleth in saecke van Contributien kan veroorsaecken.

Nu omme tot dusdanige *ghelijckheyt* ende *goede proportie* te komen, soo en kan (onder correctie) egeen bequamer wech genomen worden, als dat voor eerst alle *onroerende* goederen, soo binnen als buyten de Steden over al in gelijckheyt na haere oprechte waerde *getaxeert* ende gestelt sijnde, daer beneffens voorts op geset, ende geheven worden eenige redelijcke Impositien op de Consumtien: in voegen als deselve nu veele Iaren herwaerts in eenighe Provintien loop ende treyn ghehadt hebben: dewelcke haer daer by altijt seer wel hebben ghevonden, ende de lasten des te tydelijcker konnen draghen; dat een yder Inwoonder, soo van de Steden als van de platte Landen, (daer by komende het behulp van vreemde ende Reysende luyden, mitsgaders van't Krijsch-volck over al in Guarnisoen liggende) elckx na sijne *qualiteyt* ende *staetinghe* is ghevende. Ende naer dien klaerlijck bevonden wert dat soo langhe als desen voet van Contributien by alle de Provintien niet en wert eenparichlijck inghevoert by de gheene dewelcke hierinne als noch ghebreckelijck sijn, d'andere hare Bontgenoten bunne rechtmatige aenpaert, niet konnen by brengen ende fourneren: wesende de oprechte oorsake van 't gebreck dat by sommige Provintien ende der selver leden is vallende, over het inwilligen van de noodige *Consenten*, ofte van 't opbrenghen, vande penninghen van dien, tot soo over-groote confusie ende uytterlijcke pericule van de algemeenen Staet; Soo ist dat sijn Princelijcke Excelentie sijn Ghenade ende den Raedt van State (siende de swaricheden, dagelijcx hier uyt voort komende, ende daer by considererende, dat desen voet het rechte fundament is van de consenten, ende by gevolch van onsen algemeynen behoudenisse) wederomme niet en konnen voorby gaen, voor eerst ten hoochsten te recommanderen, omme de goede hant daer aen te houden, dat de Provintien als noch de *ghemeene middelen op te Consumptie* niet aengenomen hebbende, daer toe eenmael willen verstaen, en deselve hoe eer hoe liever in train stellen; welke Provintie daer toe mede ernstelijcken versocht en gebeden worden, op dat sy middel mogen hebben in alle *Petitien*, na den noot, haer metten andere Provintien te mogen egaleren ende gelijck maecken, ende mede versien sijn van een vast *fondament van finantie* ende *loopende* middelen, dat haer tot allen voorval tot eenen goeden toevlucht mach dienen. Ten welcken aensiene mede versocht werden de Provintien in 't Ghenerael, mitsgaders de leden derselver in 't particulier, devoir ende ernst te willen aenwenden omme die middelen die sy heffen soo over *onroerende goederen*, als *Consumptien* binnen de Steden, ende daer buyten, door goede ordre ende opsicht, oock by verhoginge ende verminderinghe derselver ten besten te willen beneficieren, ende *eenpaerlijck* tot de hooghste valeur te brenghen, dat doenlijck is.

Ende nadien inder daet sal bevonden worden, dat de ge-

1603.

1623. geneene Provintien, den gront van hare inkomen op dese maniere eensaengeleyt hebbende, voortaen in dese beswaerlijcke Conjuncture de noodighe Consenten veel lichter ende met beter gevoechlicheyt sullen konnen opbrengen, soo sal noodig sijn daer toe eerst te verstaen, dat de *defecten* van de *Consenten* van het jaer 1622. moghen eerstdaegs gesuppleert worden na de *Petitie* tot dien eynde ghedaen, op dat by faute van 't selve ende van behoorlijcke middelen men niet en valle in een inconvenient, dat daer na niet weder soude te rechten sijn: konnende een ygelijck mettet ooghe seer lichtelijck aensien, dat de onkosten die men benoodight is daghelijck te doen in alle de teghenwoordighe swaricheden, omme des Vyands Legers ende belegeringen aen alle kanten te bejeghenen ende af te weeren, niet minder, maer onghelijcks hooger, als die by de *Petitie* sijn begroot, ja verre buyten de ghissinghe sijn klimmende, ende daer omme in 't eynde seer lichtelijck eenen quaden uytberst sullen gheven met des Lands uyterlijcke ruijne, so wanneer met allen ernst daer inne niet en werde voorsien met genoechsame *Consenten*, ende *redelijcke ophringen der penningen*, wesende de eenighe remedie daer mede alsulcken onheyl moet voor-gekomen werden. Boven desen soo staen noch open ende onbetaelt *meenighte van schulden* van de voorgaende Iaren, spruytende uyt besteding van Fortificatie-wercken, Legherdiensten, ende andere, dewelcke veele *Arme Luyden* met groote onghestuymicheyt (doch niet sonder redenen) dagelijcx sijn vervolgende, ende haer daer over ten hoochsten beklaghende: waer van de principaelste oorsaecke is, dat eenighe Provintien in de voorgaende Jaren noch grooter lijcx zijn *deficierende* hare *consenten* tegens de gedane *Petitien*, hoe wel de selve inder daet seer sober, ende langh genomen sijn geweest, in regardt van de noodighe onkosten van tijt tot tijt in der Landen dienst gevallen, so dat desolve de voorsz *Petitien*, wanneer die schoon ten vollen inghewillight ende ten vollen betaelt waeren, verre sijn exederende; daer over mitsdien de Provintien hier inne noch defectueus zijnde, ten hoochsten versocht werden alsulcke hare *defecten* in de *Consenten* met eene goede resolutie alsnoch te willen suyveren, ten minsten van den jare 1614. af; niet genoech zijnde dat de Provintien wel eenichsints inclineren ende schynen te vreden te zijn, omme te komen tot *liquidatie* over de voorschreven jaren, alsoo, wanneer het bewilligen van de volle consenten niet voor en gaet, de voorschreven *liquidatien* niet en kan pertinentlijck gedaen, gesloten ende veel minder tegens andere Provintien vereffent worden.

Daer na recommandeerden sy voort d' af-lossinghe van de Capitalen tot laste van de Generaliteyt op interest loopende / bedraeghende teghenwoordigh over de vier Millioenen. Belanghende eenighe andere partyen by memorie gestelt / tot noch een groote somme belopende / vermidts de importantie ende noodighheyt van dien / daer van de redenen tot verscheyden maele gelijck mede noch in den voorleden jare in 't langue waren gerepeteert. Ende hoewel de inclinatie van 't meerendeel van de Provintien daer toe wel stheen te strecken / de gelechtighheyt van desen wel appreherderende; nadien nochtans de verscheydentheyt van voorslagen / die ten dien fine ghedaen waren / gheen seechere besluyt noch dalkomen resolutie konde gheven / de welcke soude konnen in 't werck gheselt worden. Soo sal (seyden sy) noodigh zijn / dat in de Vergaderinghe voor eerst selver eenen bequamen / ende seechren voorslagh ende doet hier toe by provisie werde beraemt / de welcke desselve achten soulden te zijn practicabelst / ende best aengenaem aen hare principalen 't sy by vindinge van een gemeen loopende middel / daer toe specialijck voor alle de Provintien op te stellen / ofte dat de Capitalen op sekere waegelijcke termijnen van jaren / aen den Ontfanger Generael worden in gelde op gebracht / ofte noch dat de Provintien de selve Capitalen onder haer verdeelen / ende aennemen willen de betaling derselver te doen / ofte anderssins daer inne handelen tot meeste commoditeyt ende gheleghenheyt van de gheneene Provintien / waer mede dese Staet een groot dangier ende confuse soude konnen voorkoomen ende ontgaen / die in den Oorloge voor saulte van Credit by de eene occasie ofte andere seer onversiens haer soude konnen openbaren. 1623.

Voorts verso hten Continuatie van 't Krijsch-Volck volgens Staet van Oorloge; Item van de vier Fransche Regimenten Voet-Knechten / ende twee Compagnien peerden / ter somme als in't begin van 't verleden jaer te sien is; wijders versochten Continuatie van twee hondert-ende-vijftig Carabijns / ende een Schots Compagnie te Voet in den verleden jaer nieuws aengenoomen; noch versochten driemael hondert duysent guldens tot onderhout van ses duysent Waertgelderen, voor den tijdt van vier Maenden / voor welcken tijt van vier Maenden oock ten minsten moesten geraemt worden de by hallende onkosten van 't Leger / als van Wagens, Scheepen, Treck-Peerden, Legher-wercken, diensten van Extraordinarie Officieren, ende alle andere nootelijckheden van 't voors Legher dependerende / welcke ordinaris altijdt bet als twee mael hondert duysent gulden ter Maent hebben beloopen / ende voortaen ongelijck hooghet souden klimmen / wanneer de branden op de versche voorden ende quartieren haer Legers souden verdeelen / gelijck tegenwoordigh geschiede / ende voortaen desselfs voornemen scheen te sullen wesen / so dat daer voor in toekomende tijden niet minder en mocht ghereeckent worden als twee mael hondert ende vijftigh duysent gulden ter maendt / maeckende voor de voorschreven Maenden een millioen guldens.

Noch drie mael hondert duysent gulden tot Fortificatie-wercken. Item vijftich duysent gulden tot het gieten van nieuw Geschut. Item aengaende het verhanghen van 't Landtschap Drenthe, de middelen tot Coevorden: Item de Imposten ende Contributien over de Steden / Vooren / ende platte Landen van Brabant, &c. als voor desen. Voort alsoo men dagheliker gewaer wiert de groote swaricheyt ende last die 't Land te draghen hadt over toe-rustinghe ter Zee, overmits de menichte van oorlogh schepen / die gherequireert wierden / soo tot besettinghen van 's Vyants Haveren / als tot voeder beplinge van de Zee / mitsgaders bande Binnen-stroomen ende Sluypgaten van dien / daer toe de Convoyen ende Licenten, sulcx die teghenwoordigh gheheven wierden / op verre na bestant niet en waeren / soo dat voornaemelijck het inkomen der selver Convoyen ende Licenten, soo voor naerder ende beter ordere van exacte betalinghe / als by de verhooginghe van de taux derselver / mitsgaders pertinente suyveringhe van de binnen-Landtsche Paspoorten voortelijck mosten gheheneficeert werden / in dien men Meester van de Zee ende wateren wilde blijven, daer aen 't gehele welvaert ende behoudenisse van de Landen was hanghende, soo een yder wel bekent was; soo wiert versocht te willen continuieren den opheve ende ontfanck derselver Convoyen ende Licenten, mitsgaders te bewilligen ende sinceerlijck in 't ghemeen de handt bieden / dat de selve niet alleen voor goede ordre van betalinghe eenpaerlijck voor alle de Provintien naer den taux, Listen ende Ordonnantie precijs worde ontfanghen / ende de fraudateurs sonder conniventie gestraft / maer oock dat desselve na den voet ende lasten werden verhoocht / inmiters mede dat tot naerder belet ende voorkominghe van alle fraude eenmael toe te staen die Verpachtinge van dien ten minsten voor een vierde part, daer over hem niemant soude hebben te beklaegen / wanneer 't recht van dien ghenerael ijck over al in gelijckeyt ten vollen wiert ontfangen / maer souden hier mede alle oprechte ende conscientieuse Kooplieden te beter gerieft ende geholpen zijn: dat sy voor dat middel tegens alle Fraudateurs ende bedrieghers mede Marckt soude konnen houden, ende dat noodigh was dat niet alleen dit / maer oock alle behulpen tot beneficie van 't voorschreve inkomen dienende / te meer met goeden ernst worden by der handt ghenoomen / voor dien geen apparentie was / dat in dese conjuncture de equipagie ter Zee upte middelen van 't oorlogh te Lande / welcke selver in den hoochs-

1623. hoochsten graet in haer eygen lasten beswaert ende uytghespannen waren / eenich subsidie soude konnen trecken : Ende waren nu mede de Advijsen van alle quartieren / aenghekomen / dat de groote Vloote van Spagnien (daer mede dese Landen langen tijdt gedreycht zijn) in Zee was ghekomen / met meeninghe omme haer t' eenemael eens daer van Meester te maecken.

Van ghelijcken te willen inwilligen de continuatie van 't middel van de veerthien gulden op 't hondert Wit Sout, ende thien gulden op de kleyne, tot laste van den Panneman op de Veenne te betaelen / ende dat de Penningen daer af procederende in de generale Beurse van de Generaliteyt bly ende onbeleth mochten koomen.

Versoeckende voorts ten laetsten serieuselijck te willen bevorderen ende de goede handt houden / dat na vereysch van de jeghenwoordighen noodt van 't algemeene goede Vaderlandt / niet alleene op alle voorsz Petitien een goede volkomene en vruchtbare resolutie worde genomen / maer dat oock deselve promptelijck ende sonder uytstel mocht ingebracht worden / ende tot dien eynde procureren dat in de Provintien de Landts-daegen ende vergaderinghe metten eersten uytgheschreven ende gehouden mochten worden / also den dienst van't Landt daer aen ten hooghsten was gheleghen / dat de consenten in tijts werden gedraghen / ende de Penningen derselver promptelijck ten verschijndaghe werden opgebracht / terwijle het oorloge daer van geen stilstant en geeft / noch het minste ghebreck aen kan wesen / als men de saecken buyten confusie / ende 't Landt buyten ruijne sal houden.

Dese opgemelte klachten zijn wel van jaer tot jaer vernieuwt ; maer daer op is niet gevolcht : ick spreke van de gehelijckheydt der middelen : Item 't vroeg consenteren, ende 't prompt opbrenghen der Penningen. Hollandt was in dat stuck meest klaghende / maer d'andere Provintien klaeghden weder dat Hollandt alle Neeringh ende Negotie aen haer toghe ; ende haer eyghen middelen van consumtie niet recht beneficieerde : insonderheydt niet voorquam de grove ende excessive fauten ende frauden in 't stuck van de Convoyen ende Licenten : doch de continuatie van de Staten van de Oorloghe is wel behartight : ende waermen te hoyt quam / wiert op Interest op Los ende Lijf-Renten genegotieert. 't Welck eyndlijck een ondraechlijck pack is geworden.

Oost-vrieschesaecken. Graef Rudolf Christiaen outste soon van den regeerenden Graef van Oost-Vrieslant was in't laetste van't verleden jaer ghekomen in den Hage ; klagende over de Mans-veltsche inlegeringh : desgelijex deden Ghecommitteerde van alle leden van Oost-Vrieslandt ; den 2. January hadde Heer Tido van Kniphuysen Heer van Lusborgh audientie / ghelijck ooch wederom Dr. Amama van weghen den Graef / vertoonende de onlijdelijcke exactien ende ertoysen van de Mans-veltsche : versoeckende verlossinge : presupponerende dat Mansvelt, deur oorsz / ten minsten secrete kennis van desen Staet daer in ghekoomen zijnde / deur ghelijcke oorsz behoorde ende konde weder daer uyt ghedelogeert worden. Maer 'tlichaem van den staet daer van ignorant zijnde (of wel de Prins ende eenige weynige / daer mede hy / seedert de veranderingh van 't jaer 1618. pleeg te communiceren in 't Cabinet / daer van kennis mochten hebben) konde met reden haer excuseren ende seggen / dat Mans-velt aen desen Staet inde verleden somer ende aen de protestantsche saecke in Duytslandt die men hier favorisseerde / ghedurigh veel dienst ghedaen hebbende / niet meriteerde met ghewelt aengetast ende verjaeght te worden ; upt vreese dat hy upt wanhoope mocht accorderen met den Keyser of Catholijcke Ligue : ende also terstondt of sich Keysers verklaren / of wel aen de Keysersche ende Ligische de plaetsen in Oost-Vrieslandt in-ruymen : waer deur de Graefschap Oost-Vrieslandt in een slimmer standt soude gheraecken als sy teghenwoordich was : daerom vontmen goet den sachtsten weeh te kiesen / ende deur besendinge satisfactie te geben aen alle de gemelde klaeghende partijen. Mans-velt self schickten den Lieut. Colonel Goltsteyn ooch in den Hage / om deselve klachten teghen te gaen / ende zijn ende 't algemeen interest daer tegen t'allegueeren. Also is best gevonden Gedeputeerden te seynden. De questie zijnde hoe veel ende wie men soude seynden / soo is sulex gestelt ter dispositie van Prins Maurits : die gewent heeft de Heeren Muys ende Schaffer. 1623.

Graef Rudolf heeft sich in January weder op de reyse begeven na Oost-Vrieslandt : nam den 16. January syn affscheydt gheassisteert als te voor deur Dr. Amama. Gelijck dan ooch ten selven tijde de Heeren Muys ende Schaffer haer af scheyt ter Vergaderingh namen : hebbende Credentialen soo aen den Graef van Oost-Vrieslandt ende Steden, als aen de Generael Graef van Mans-velt, ende Voyst Christiaen. Ende hoewel aen die van Oost-Vrieslandt wiert ghegheven hoop van Evacuatie : soo was haer last nochtans meer complimenteur / ende om beter oorde ende moderater contributie by Mans-velt te procureren / als om hem te doen met gewelt verhuysen ; want ter contrarie : men socht in alle manieren zijn armée te conserveren : ende daer toe t' engageren de naebuyrighe Koninghen van Vranckrijck, Engelandt, Dennenmarck, Zweeden, Hanze-Steden &c. Zijnde wel also dat de Spaensche in de verleden Somer voor Berghen het hooft dapper hadden ghestooten ; maer niet te min soo wassen een hoysthare ende zware Campaigne ooch geweest voor desen Staet : zijnde ongheloofelijcke onkosten in 't beleegh van Bergen ghedaen / ende gheen subsidie ontfinghmen die notabel was : alleen Venetien hadde pets begost te doen : maer dat was weder aen Mans-veldt beleert. Ende quam in 't begin van desen maendt ooch de quade tijdinge dat de Schans Papemuts sich hadde overgeven aen Graef Hendrick : op gelijcke conditien als Gulick : na dat de selve al sedert Februario des voorighen Jaers was gheblocqueert ghebleest / doch wiert sedert November laestleden deur Graef Henderick eerst recht aengetast / ende met schieten van Oyer-Koghels / ende Granaten / gedwonghen. Was ghebout in 't Jaer 1620. op een Eylandt tusschen Colen ende Bon, gheheten de Romperweert : op den tijt als Spinula van wegen Spagnien ende Prins Henderick met de Ghenerael Veer na den Palts toogen : op den naem van den Koningh van Beemen. Papemuts verloren.

Daer mede cesseerden ooch de diversie / dienen deur dat Fort hadde ghegeven aende Spaensche ende Ligische Troupen ; die des te starcker terstont tegen Mansfelt ende tegen de Campaigne, op dese Staet te verwachten stonden.

In Engelandt was tegenwoordigh een Ambassadeur maer Koningh Iacob hielt sich noch vreemdt. Dies in 't begin van Januarius wierdt voorgestelt om ooch een besendinge te doen na Vranckrijck : hoe-wel sonder gevolgh. Men schreef ooch serieuse Brieven aende Koninghen van Denemarck, Sweden, Venetien, ende de Hanse-Steden.

De Koning van Denemarck was wel gewillich met hy de saeck te doen : hadde ooch zijne particuliere insichten op de stiften Bremen, Veerden, en Minde : maer hy begeerde eerst verseeckert te zijn wat d' andere daer by wilden doen. Sach wel dat Vranckrijck goet Beyers was / ooch aenghewoert wiert tegen die vande Religie in zijn Landt : ende Koningh Iacob was oudt ; mochte van gheen Oorlogh hooren spreecken : ende zijne Raden wierden ghehouden voor gespanioliseert. Sweden was geimpliceert teghen Polen. De Hanse-Steden scheenen deur Alliantie van't Jaer sesthien hondert sestien, daer van in 't voorgaende is gesproocken / wel eenigsints verbonden : maer d' intentie van dat Tractaet was geensints tegen Spangien, als zijnde alleen gheoccasioneert deur de troubel / die Dennemarck gestadich in dien tijt in de Commercien maeckte. Het Tractaet (als elders gesept is) was eerst begost deur de Stadt van Lubeck int Jaer 1613. alleen / daer by sich bougde de Koningh van Sweeden : daer na wert d' alliantie in't jaer 1616. (na dat de Koningh van Denemarck den Hartogh van Bruynswijck hadde geassisteert op de Belegeringh der Stadt Brunswijck) geer- Denemarck. Hanse-steden. Haer tractaet was niet tegen Spangien.

1623. geextendeert tot op thien Steden. Maer / hoe wel het Tractaet stont ghetoncipieert in Generale termen / ende sonder uytdruckinge / soo was de meninghe nochtans dat deselve Steden haer niet souden impliceren in den Oorlogh teghen Spangien, 't Welck specialijck konde afghenomen worden uyt de quotisatie der Steden in cas van assistentie, namelijck ontrent seventien in't hondert: daer geheel Gelderlandt, Wtrecht, Over-Yssel ende Stadt ende Landen te samen / nauwelijcx so veel gaven tot den Oorlog: hoewel het denselven directelijck ende Principaljck aengingh / ende den Hanse-Steden niet als auxilial iter, ende in regard van de Commertien dienen socht deur dat Tractaet te conserveeren; ende om die reden was noodich dat deselve Steden haer niet toonden in't minsten tegen Spangnien: alsoo Hollandt met de Oosterssche ofte Hanseesche Zeehyeden meest haer Negotie ende Navigatie dreef: het welck niet konde geschieden / indien de Hanse-Steden haer in Oorlogh of hostilitept stelden tegen Spangnien; ende al hadden deselve schoon willen contribueeren teghen Spangnien: soo soude dese Staet deselve Steden terstondt weder hebben moeten subsidieeren tegen Oostenrijck ende Spangien, die inde Nedersarissche Creyts de baas speelden / ende deselve steden souden aenghetast hebben: sulcx (te weten / dat de alliantie niet gheneent was tegen Spangnien) konde ook daer uyt worden af-ghenomen: dat Vranckrijck aen desen Staet op het allerhooghste heeft tot subsidie gegeven drie ende twintigh mael hondert duysent gulden: 't welck was in't Jaer 1634. maer ordinaris gaf niet meer als een Milioen guldens. Ende alsmen d'Alliantie met de Hanse Steden hadde willen na de letter aensien / so souden deselve op sommighe Jaren / volghens quote van seventien ten hondert hebben moeten opbrenge over de drie Milioenen. 't Welck consequens absurt sijnde: so moet men gelooben dat d'Alliantie geensins gemeent was opte geduprige Krijgh tegen Spangnien te Water ende te Lande / maer alleen teghen de verstoringh ende bezwaeringh der Commertien ende de machinatien op de Hansee Steden / die Dennemarcken soo dickwils pleeghde. Ende om die oorsaecke heeftmen by de vernieuwinghe van dese Tractaeten anno 1645. ende 1646. Artickel twee sulcx expresselijck gestelt: dat deselve steden haer niet in lieten tot assistentie in den Oorlogh teghen Spangnien. Ende Artijckel 1. wert bekent dat het te vooren ook also was gepractiseert. Ende hoe wel de gemelde Steden deur haer particulierlijck ghehoudene Protocollen ende verbalen konden bewijsen / dat men sich in het Oorloghen tegen Spangnien geensints konde noch wilde engageeren; so heeftmen niet te min alhier deselve alliance willen uytleggen na de letter; ende iterativelijck getracht van de Hanse-Steden te bekomen sodanige subsidien / als men sich alhier volghens quotisatie na de letter inbeelde.

F. Aitzema. In't leste van Januario verschreef Prins Maurits den Resident F. Aitzema mijn Oom / van Hamborgh hier te koomen; de Poincten waer op / waeren eerstelijck: hoemen ten besten de Hanse-Steden soude inducteren tot fournissement van de ghepretendeerde subsidien. 2. Wat apparentie daer was om de Nedersaxische Creyts ende den Koningh van Denemarck als een Principael lidt van die / t'engageeren in Oorlogh tegen de Victorieuse Coursen van de Keyserssche ende Ligische, waer over alreede in de jonghst verleden Somer eene by eenkomste was ghweest tot Breemen tusschen de Koninckl: Denemarckssche ende die van desen Staet: ingevolge van de Alliantie deur den Rijxcanseler Ulefelt gemaeckt inden Hage den 14. May mede jongst leden. 3. Soo was Prins Maurits steets jalours over verschreyden Remonstrants gesinde so Predikanten als andere / die sedert de verandering in Hollant in't Jaer 1618. van den Koning van Denemarck en Hertog van Holsteyn seer wierden aengelockt: soo deur bytheydt van de Religie / daer in anderssints de Lutersche plegen schaers te zijn / als deur andere Privilegien: de Hartogh liet haer ook toe eene nieuwe Stadt te bouwen op d'Eyder: die Fredricx Stadt, doch gemeenlijck de nieuwe Arminiaensche Stadt genaemt wiert. Behalven allerhande informatien op verschreyden particularitepten (gelijck dan Prins Maurits veel onderwaegde) die Aitsema hem gaf; soo heeft hy soo aen hoogh ghedachten Prins als aen haer Ho: Mo: vertroont op het eerste de wepnighe apparentie die der was om de Hanse-Steden t'inducceren tot de ghepretendeerde subsidien: om de ongheschonden heyt van dien. Ende men most considereren / dat by andere wege dese Staet ongeloofslijcke commoditepten van de selve Steden toogh: in regard dat het waren vaste ende indubitabelijck ghetrouwe naebueren ende voormueren / ghebest op eenerlepe gronden van Commercie ende Religie. 1623.

Aengaende nochtans soo dit voorgaende als het volgende tweede Point / heeft Aitsema ontfangen expresse ende particuliere last / om soo by de Hanse-Steden te facilitieren / 't gene waer toe men alhier pretendeerde dat sy volghens alliantie gehouden waren; als by den Koningh van Dennemarck ende andere leden van de Creyts (aende voornaemste der welcker Aitsema gerretdtdeert was ende wiert) smakelijck te maken een Defensions Krijg, waer deur men aende Voyst Christiaensche en Manswelsche (Troupen / nu in Oostvrieslant leggende / nieuw Employ geben / den Keyserssche van dese Frontieren diverteren / ende wederom de saeck in Duytslandt ballanseeren mocht. 't Gevolgh daer op is ghweest dat de meeste leden van dien Creyts Volck aenmaenen / doch sonder conjunctie: maer elck voor sich selfs. Hartogh Christiaen van Bruynswigh formeerde een goet Leger aende Weser. Maer de Koningh van Denemarck hielt sich in dit Jaer noch binnen. Aengaende het 3. Point / soo was de jalousie van Prins Maurits niet veel: alsoo in wepnich dagen daer na ontdeckt wiert de conspiratie van verschreyden Remonstrandts ghesinde teghen zijn persoon: dat namelijck Dingsdach den sevenden February sy den selven souden ontbrengen / wanneer hy (gelijck gemeenlijck zijne gewoonte was) uyt den Hage na Rijswijck, omtrent de Herberg den Witschenberg genaemt / soude zijn rijdende / of wel voor de Stal in't op of astreden van de Karosse. Maer den voorgen dagh / zijnde den 6. wierdet deur hier van de Compliceu eenen Ian Faes, Ian Engelen, Ieroen Ewouts ende Pieter Ianss. Brouck, alle vier Remonstrants gesinde Matrosen / selfs uytgheyacht: namelijcks also / dat sy Prins Maurits in zijnen stalte Rijswijck zijnde hebben verklaert ghesuyert of gehocht te zijn elck met drie hondert Gulden aen Gout, 't welck sy alhaer vertoonden / tot een notabel exploict ten dienste van 't Land haer onbekent: vraghende of zijn Excellentie daer van niet wiste? deselve seggende neen / ende haer wederom na andere ende meer circumstantien vraeghende / soo sepden sy anders ende meer niet te weten van de sake: als dat inden Hage / in 't kleyn achteromme inde Herberghe van 't Sotgen noch eenighe andere Matroosen tottet selve exploict gehuert waren. Prins Maurits niet wepnich verwonderde ende verstelde / als men kan dencken / van dese communicatie / reet terstont na den Hage: en na een hoyt beraet lietmen in de gemelde Herberge soucken / ende vanghen die geene die Ian Faes met zijn dese Cameraets hadden aengebracht. Geexamineert worende / wilden eerst niet bekennen: als aengenomen te zijn / om een Remonstrants Predikant tot Haerlem gevangen / los te maken / doch met de pijn hanck gebreyt / bekenden het dessein / gelijckt hier boven gestelt is. Tot het inhuyren ende onkosten van dit stuck was by den Heer van Groeneveld gelangt twee duysent gulden / ende eenen Coorenwinder heeft gelijcke twee duysent gulden by gebracht. Conspiratie tegens Prins Maurits.

Eenen Adriaen van Dijck heeft sich laten ghebruycken / om de ghemelde andere Persoonen aen te nemen ende te huyren. Het vanghen van de Compliceu ende het visiteren van eenighe Koffers met Wapenen in de voorss Herbergh gaf soo veel ghevuchts / dat terstont alle andere medeplichtige elck om een goet heen komen sagen. Men remarqueerde als een goet teecken / dat den sesten Februarp desen aenslagh wiert ontdeckt / sulende den sevenden aengaen; ende den achsten / zijnde Woens dagh / soude een alghemeen vast ende Boden-

dagh

1623. dach werden gehouden. Den 9. heeft het Hof van Hollandt op de lijven van Hendrick Slatius, Cornelis Geesteranus, ende Gerard Velsius, alle gewesen Predikanten / ende Adriaen van Dijck gheſtelt op elck van dien of oock andere dien daer aen mochten culpabel zijn / vier duyſent gulden / voor den aenbrengher : in gheval deſelve aenghebrachte quamen in handen van de Juſtitie / van Dijck was d'eerſte die gelaſtregen wiert : ende het ſept bekende.

De vier opgemelte Matroſen / die den aenſlach ontdeckt hadden wierden voor eerſt in een eerlijcke Herberghe bewaert / doch de ſaeche klaer blijckende / zijn den 12. Februarij vry geſtelt / werden vereert met een gouden Medaille / waert tachtich gulden / ende elck met een verſilvert Kapier ; hare Ho: Mo: gaven aen elck ſes hondert gulden eens / ende alle maenden vijfthien guldens, ende een Acte aen de Collegie ter Admiraliteyt om ter eerſter gelegentheyt te werden gheadvanceert.

Korts daer na is oock Publicatie ghedaen om t'ontdecken den ghewesen Predikant Dwingloo, werdende den aenbrenger belooft duyſent gulden. Den ſeſtienden Februarij is gheſtelt op de perſoon van de Heeren van Groenevelt ende van Stoutenburgh, mitsgaders Adriaen vander Duſſen elck vijf duyſent gulden / op Koorenwinder vier duyſent gulden / ende op Abraham ende Ian Blanſaert elck ſes hondert gulden, met impuniteyt van het delict ſoo d'aenbrengher mede plichtigh was ; Stoutenburg ende vander Duſſen zijn 't ontvluchtt ende tot Bruſſel gekomen. Oock eenen Abrahams Wouters tot Rotterdam, in handt ſteeckende de deur van zijn gevanckenis : maer de andere zijn meeſt alle gelaſtregen. De Heer van Groenevelt begaf hem na Schevelingh in 't Huys van een viſſcher : die hem preſenteerde in zijn Pinck of viſſchers Schuyt te voeren naer Engelandt of Hamborgh. Maer te bangh zijnde voor de groote ende woeſte Zee / nam eene quade reſolutie / naemelijck / te gaen langhs de ſtrant / ghelijck hy dede met zijn kaemerlinck / ende den viſſcher daer op hy ſich betrouwde / te voet / tot aen het naeſte Dorp : alwaer hy een Waeghen kreegh rijdende na Petten, voort op Texel ende Vlielandt : meenende van daer te ſcheep te gaen. Maer ghelijck hy aldus te lande gaende / ſeer lichtelijck wierdt na gheſpoort / ende ghelaet eghen / alſoo ſoude onmoghelijck gheweeſt zijn na-geſpoort te worden / ſoo hy terſtont den eerſten nacht ſich met den Viſſcher (onder pretext van viſſen) hadde ter Zee begheven. Maer een peder is ſijn tijdt geſtelt. Hy toonde in ſijne gevanckenis groote kloeckmoedigheyt : bekende dat hy ſedert veelderen tijdt herwaerts / met Willem van Oldenbarnevelt ſijnen broeder / ende andere perſoonen tot meermalen in propoſten gheweeſt zijnde / nopende den jeghenwoordighen Staet ende regieringe van 't Landt ; ende wat apparentie datter was / om de ſelve te veranderen : hadde van ſijnen broeder verſtaen / dat hy in den jare ſeſthien hondert een en twintich gheweeſt was tot Leyden, by Bernardus Dwingloo, gheweſene Predicant binnen der ſelver Stede / om van hem te vernemen hoe de ſaecken van de Remonſtranten aldaer ſtonden ; ende dat de ſelve Dwingloo daer op geſept hadde / als de andere Steden begonnen / dat hy wenighſ ſwarighepts tot Leyden ſoude vinden. Dat mede den ſelven ſijnen broeder / meer dan een jaer gheleden / onder anderen tegen hem ghevangen had gheſept / dat de ſaecken van de Remonſtranten niet anders en konde gholpen ende gherecht worden / of den Heere Prince van Orangien ſoude moeten uyt den weghe ende omgheb:acht worden : hebbende den ſelven / ſijnen broeder / de ſelve oft dierghelijcke woorden jegens hem ſedert noch tot verſcheyden reyſen gherepeteert. Dat oock David Coornwinder, gheweſene Secretaris van Berckel, ontrent vijf a ſes maenden gheleden / tot ſijns Ghevanghens huyſe / met hem diſcoureerende van de ſaken tuſſchen de Remonſtranten ende Contra-Remonſtranten, tegens hem onder meer propoſten gheſept hadde / hy moet voort, denoterende daer mede den Hoogh-ghemelten Heere Prince. Dat mede den voornoemde ſijn broeder / geleden ontrent deze oft vier maenden tegens hem gheſept hadde : de reſolutie is ghenomen, hy moet van kant. Dat den voornoemden Coornwinder eenigen tijdt daer naer ghekomen was / oft van ſijn broeder ; ſegghende in ſijn preſentie tegens ſijn voornoemden broeder / dat Adriaen Adriaenſz van Dijck, gheweſene Secretaris van Bleyſwijck, in ſijn conſcientie overleyt ende bevonden hadde : dat het gheen ſonde ſoude weſen, den Heere Prince om te brenghen ; dat hy bereydt was om 't ſelve te doen / ende dat hy van kant moſt, indien ſy-luyden wilden geruſt zijn. Dat ſedert wijf of ſes maenden herwaerts / tot drie verſcheyden reyſen toe ghebracht waren / ſoo tot ſijn ghevanghens als tot ſijn broeders huyſe / toeghe-ſloten brieven / gheſchreven zijnde met een gheconterfepte handt / ende addreſſerende een aen hem ende ſijn broeder te ſamen / ende d'ander twee aen den ſelven ſijn broeder alleen : inhoudende de ſelve brieven in ſubſtantie / datmen den Hoogh-gemelte Heere Prince moſte ombrengen, ende datter anders geen ruſte in het Landt ſoude weſen. Dat hy de Remonſtranten ſeer quelde en beſwaerde. Scheldende den ſelve Heere Prince oock daer hy met veele laſterlijcke namen. Ende dat hy ghevanghen ende ſijn broeder / de voorſz brieven gheleſen hebbende / de ſelve teecken terſtont in 't vyer ghevoorpen ende verbrandt hadden. Dat mede hy ghevangen van ſijn broeder van Adriaen vander Duſſen woonende tot Rotterdam, ſijn gevangens Neve / of vanden voornoemden Coornwinder verſtaen hadde / datter in December voorleden / als ſijne Hoogh-ghemelte Prince lijcke Excellentie van ſijn leſten tocht binnen Rotterdam ſoude komen / een voornemen gheweeſt was / om aldaer eenigh remuement te maecken / 't zy jeghens ſijne Prinçelijcke Perſoon / of anders ; ſonder dat nochtans hy ghevangen wiſte / in wat manieren / of by wat perſoonen / 't ſelve ſoude hebben geſchiet. Dat hy ſeeckeren tijdt gheleden / by den voornoemden ſijnen broeder ende Koornwinder verſocht zijnde / omme borghe te worden voor den voornoemden vander Duſſen, ter ſomme van ſes duyſent guldens, ofte minder. Ende terwijle men doende was omme de ſelve penningen te ſoecken / hy uyt de woorden ende diſcourſen / die daer toe by den voornoemden ſijnen broeder vander Duſſen, ende Coornwinder ghebruyckt werden / wel ghemerckt hadde / dat de ſelve penninghen verſtreckt ſouden worden tot den aenſlach / omme den Hooghghemelte Heere Prince van Orangien omme te brenghen : mits dien zy-luyden ten ſelven tijde onder anderen ſeyden / hy moet voort, of van kant, meenende daer mede den voorſz-ghemelten Heere Prince, ende dat hy daer op weeh gaende / by den voornoemden Koornwinder of vander Duſſen gheſept werde : ghy gaet altijdt wech als men van die ſaecke ſpreeckt, 't waer beter dat ghyder by bleefr. Dat echter hy / naer langhe inſtantien / verwilligt heeft / als borghe daer voor te teecknen : midts hebbende contraborghe / doch dat daer op doen ter tijdt gheen geldt ghebolght zijnde / ende eenighe dagen daer naer den voornoemden vander Duſſen, aengedient hebbende / datter gheen geldt en was te vinden / ſijn broeder hem verſocht heeft / dat hy ſijn credijt wilde ſtrecken tot lichtinghe van de ſomme van vier duyſent gulden, die ghebruyckt ſoude worden tot den voorſz aenſlagh / omme den voornoemden Heere Prince om te brenghen ; ende hoewel hy groote ſwarighept maeckte (ghelijck hy oock te voren op de borghtochte voor den voorghemelden van der Duſſen ghedaen hadde) omme daer voor te teecknen : Suiet dat hy daer toe wel drie maelen op eenen dach gheimportuneert werde / dat nochtans hy voor verſcheyden perſuaſien / ſo banden voornoemden zijnen Broeder / als van Coerenwinder ende vander Duſſen, eyntelijck daer in verwilligt hadde / mits hebbende een renvers banden ſelven zijnen Broeder. Daer op geholgt is dat de voornoemde Coorenwinder deſelven vier duyſendt guldens aen twee partye elck van twee duyſent gulden op geſpeurt hebbende / hy Gevangen zijn voorſt daer voor gegeven / en voor twee duyſent gulden zijn obligatie gepaſſeert ende getteeckent hadde / waer van hem by zijn Broeder een renvers was gegeven. Dat de voornoemden Coorenwinder de eerſte twee duyſent gulden ontfangen / ende voor laſt van hem ghevan-

1623.

Groenevelt ghevangen.

Digitized by Google

1623. 1623. Ghevangen aen sijn voornoemde broeder behandight hebbende / den selven sijnen broeder by hem ghekomen was met twee hondert guldens aen Pistoletten van 't selve geldt / versoeckende dat hy daer voor ander geldt wilde gheven / om dat de specien souden verschillen / ende dat hy dien-volghende in plaetse van dien / aen sijn voornoemde broeder / Reders hadde ghegheven. Dat hy van den voornoemden Korenwinder ooch verstaen hadde / dat het selve geldt aen den voornoemden van Dijck ghesonden was / omme by hem ghemployeert te worden tot den voorsz aenslagh; ghelijck sijn broeder hem daer naer ooch ghesept had / dat den voornoemden van Dijck, de andere penningen daer toe noodigh / namentlijck de resterende twee duysent guldens mede had ontfangen: dat de voornoemde sijn broeder ontrent 14. dagen te voren / by hem ontboden had Kors Iansz van Alphen, woonende tot Rotterdam, ende noch seecker ander persoon in den Haghe, om elck apart te spreecken; seggende teghens hem, dat hyse waerschouwen moste / ende dat sy-luyden van hem geschiedden zijnde / den selven sijnen broeder teghens hem Ghevangen wederom gesept hadde / hy moet voort; (denoterende daer mede / sulck als voren / den Hoogh-ghemelte Heere Prince) alle de weereldt wilt soo hebben. Dat op Saterdagh of Sondagh voor den lesten Biddagh ghesweest zijnde den 4. oft 5. February voorleden / sijn voornoemde broeder off Korenwinder tegens hem ghesept had / dat de voornoemde van Dijck in den Hage gekomen zijnde / om den voorsz aenslagh op den Hoog-gemelte Heere Prince in't werck te stellen / by hem hadde 14. oft 15. mannen die 't werck souden doen. Dat het opgheraept volck was / van Leyden, Rotterdam, ende andere plaetsen / die van den anderen niet en wisten / datse daer toe waerdich waren; dat den eersten dagh den besten soude wesen / ende dat 't voorsz werck gedaen soude worden als den Hooggemelten Heere Prince nae Rijswijck soude rijden / ende dat het voorsz volck / als 't selve sept volbracht ware / de vlucht nemen / ende hen begeven souden langs seeckere aengewesen Kade / om haer also te salveeren. Dat ten selven tijde op de voornoemde of andere proposten tusschen hem sijn broeder ende Korenwinder gevallen / nopende den voorseyden aenslagh op den persoon van den Hoogh-ghemelten Prince; den selven sijn broeder / teghens hem ghesept hadde / blijft ghy nu by de wercken, als ick wilde, so soude al u goet mijn zijn. Dat sijn broeder hem mede hadde ghesept; dat als 't voorsz sept soude zijn volbracht / dat om in de Steden de verandering te weghe te brengen / de voornoemde Cors Iansz van Alphen aengenomen hadde 't selve te doen effectueren in de Steden / Rotterdam, der-Goude, ende Schoonhoven. Dat mede den voornoemden sijn broeder teghens hem ghesept hadde / dat seecker persoon alhier in den Hage hem hadde gesept / dat hy voorseker meende / wel eenighe op de been te konnen brengen / teghens de confusie / alsser yet te doen soude wesen; maer datter om de selve confusie te weeren / wel van noode waren / drie hondert man luyden. Dat mede hy Ghevangen van den voornoemde Corenwinder hadde verstaen / dat des anderen daegs naer het doen van 't voorsz sept / upt de Venen inden Hage souden komen by de drie hondert Boeren / die aen sonden werden gebracht by de afgesette Schouten ende Secretarisen van de Dorpen. Gelijck mede den voornoemden Corenwinder, tegens sijn broeder ghesept hadde / dat het gelde 't welck tot den voorsz aenslagh souden worden ghebruyckt / worden soude ghebonden worden by Collecten.

Ghevonnisse. Hy wierdt verklaert gegaen te hebben Crimen laesæ Majestatis, ende onthooft te worden / met confiscatie van sijn goederen. Hy toonde soo in 't aenhooren van sijne sententie / als in 't gaen naer de executie / groote resolutie: gaende van de Gevangen-poorte na het Hof om de sententie aen te hooren; ende stende veel lieden op de kamers van 't Hoff voor de glasen legghen / nae hem siende / presupponerende datter Prins Maurits onder was / dede een diepe reverentie; ghelijck hy ooch alle voor by gaende sijne bekenden dede. Op de plaets van de executie komende / toonde ghenne ooch d'alderminste verslaeuwtheyt / maer dede alles met een hoole heerdigheyt; ontkleet woordende van sijn Kamerlingh / wiery sijn mantel / hoedt / kraegh / ende poignetten van sich. Eyndtlijck sijn Ghebedt doende ende knielende / niet nae de Plaets / als ghemeenlijck / maer langhs de Kneuterdijck / siende na sijns Baders huys. Onthooft zijnde / wierdt het lichaem met den mantel deur sijn kinecht bedeckt / ende is begraven in de Hofs Capelle by sijn Vader. Hy wierdt seer beklaeght / als bekendt gheweest zijnde voor een goedt ende ghemeynts boos-aerdigh naturel; van een yeder bemindt ende wel gesien. Prins Maurits selfs en andere hadden gesept te wenschen / dat men in sijn plaets hadde gekregen zijn broeder den Heer van Stoutenburch; die altijdt meer in 't oogh hadde gheloopen. David Corenwinder ghewesen Secretaris van Berckel, is ghecondemneert laesæ Majestatis, onthooft / ghevierendeelt / de quartieren op alle vier hoecken van den Haghe ghehanghen te worden / ende sijn goederen gheconfisqueert. Hy bekende dat ontrent een half jaer nae d'executie van den Heer van Oldenbarnevelt, hem Ghevangen / by Willem van Oldenbarnevelt, Heere van Stoutenburch, openinghe was ghedaen / datter goede hoope was / dat eenighe van de Steden den teghenwoordighen Staet ende Regieringe van 't Landt souden veranderen; ende dat daer nae verscheyden propooften ende discoursen dien aengaende / tusschen den selven Stoutenburch, mitsgaders Reynier van Oldenbarnevelt, Heere van Groenevelt sijnen broeder / ende hem noch meer van tijdt tot tijdt waren gevallen. Dat hy met den voorsz Stoutenburch, in den Herfst van den jare 1621. ghesweest was tot Leyden, om den selven Stoutenburgh aen te wijsen de huysinghe daer hem was onthoudende Bernardus Dwingloo, eertijdts Predikant aldaer; alsoo de selve Stoutenburch van meyninghe was met hem Dwingloo te spreecken van de gelegenthept van de Remonstranten tot Leyden, ende hoe de saken aldaer stonden / om de verandering in de Regieringe te weghe te brengen: Ende dat den voornoemden Stoutenburch dien volghende met den voorsz Dwingloo, alleen in een kamer was ghegaen / alwaer sy-luyden eenighen tijdt met den anderen hadden ghesproocken. Dat de voornoemde Dwingloo daer nae hem ghescheyden had / dat de saecken onder de Huysluyden tot Haersoude, ende daer ontrent / in den voorsz jare 1621. soo verre waren ghekomen / datter drie oft vier hondert dienen Leyden, ofte daer ontrent ghekomen souden hebben; ende het aldaer soo ruchtbaer was / dat hy Dwingloo beduchte / dat het selve soude komen tot kennisse van de Magistraet. Dat op Woensdagh wesende den 2. Decembris lestleden / soo de Heer Prins des Woons daeghs te voren opgetrocken was op seckeren aenslagh / hy met Adriaen van Dijck, door last van den voorsz Stoutenburch ghereyst was tot Rotterdam by Kors Iansz van Alphen, om van hem te verstaen wat apparentie datter wesen soude / ende of hy moet hadde om de Vryheyt binnen Rotterdam te bekomen / al ware het dat den Hoog-gemelten Heere Prince self daer binnen ware: ende dat den selven Cors Iansz daer op geantwoort hadde / dat sy op alles alreede gereet waren / maer dat sulcke daer toe geen moet en hadden / als sijn Excellentie daer binnen soude wesen / ten ware hy aldaer bernachte: Dat hy Korenwinder ontrent het leste van Decembris lestleden / met den voorsz van Dijck, in sijn Gevangens Comptoir / propooften hebbende van den aenslagh / om den Prins aen te brengen: Ende dat den selven van Dijck teghens hem begost hadde te verhalen van eenighe personen die tot den selven aenslagh souden moghen ghebruyckt worden / tot ontrent twintigh in ghetale; midtsgaders van het geldt dat daer toe noodigh soude zijn / ter somme van ses duysent guldens; de plaetse daer het in't werck gestelt soude worden / namentlijck tot Rijswijck, ende waer henen sy-luyden / het sept ghedaen zijnde / de vlucht souden nemen / te weten over de Kade na Nootdorp, ende voorts na de Veenen toe / hy Corenwinder tegens den voorsz van Dijck ghesept heeft / dat het beter ware / dat hy alles by ghe schrifte stellen / ende den voornoemden Stoutenburch behandigen soude: oft hem Ghevangen / 't selve toe senden / om by hem aen den

Korenwinder ghevangen.

1623. ſelluen Stoutenburch ſelfs ghebracht te werden/ dat den voornoemden van Dijck dien-volghende 't ſelfde gheſchrift hem toegeſonden hebbende/ hy het ſelve aen den voorſz Stoutenburch ghelevert had: verbaſende het beginſel een inleydinge van redenen ende middelen/ waer op den voorſz aenſlagh ghefondeert werde/ ende onder anderen verſcheyden laſteringhen jeghens den perſoon van den Prince; dat Koorenwinder daer naer/ namentlijck in 't laetſte van Januario mede leſtleden/ by den voornoemden Stoutenburch alleen/ ende op anderen tijden by hem ende Groenevelt t'ſamen zijnde/ gheſept was: datter gheene andere middelen en waren om den Staet van den Lande tot de voorſz verandering te brengen/ dan den Hooghghemelten Prince om hals en van kant te helpen; daer toe den ſelven Stoutenburch ſepde/ al reſolutie ghenomen ende ſulcx goet ghevonden te zijn; wenſchende hy Stoutenburch, dat hy den voorſz Hooghghemelten Prince ſelfs mochte aen ſtucken trecken: dat hy een tijdt gheleden ghelweeſt was by Claes Michielſz Bontebal, woonende tot Sevenhuyſen, ende dat alſ doen mede ghеſproocken worde van den aenſlagh/ om den Prince om te brenghen/ ende van de verandering in de Regieringe van 't Landt/ den ſelven Bontebal gheſeyt had/ dat het beter ſoude weſen dat de ſelve ſijn Excellentie geſtorven ware; ende dat hy daer weder op gheſept had/ dat ſommighe anders oordeelden/ verſtaende daer mede den voornoemde Stoutenburch, die jeghens hem gheſeyt hadde/ dat het beter was dat de ſelve ſijne Excellentie ontrent ghebracht werde. Dat Adriaen vander Duſſen tot Rotterdam, omtrent vijf oſte ſes weecken voor de ontdeckinge van den voorſz aenſlagh op de ſelve ſijn Excellentie/ aengenomen hebbende tot verhoginge van dien te lichten de ſomme van ſes duyſent gulden, mids dat Groenevelt benevens vander Duſſen, als hoogh ende principael mede daer voor ſoude teghenen: ende den voornoemden Adriaen vander Duſſen eenigen tijdt daer na weder komende hy Groenevelt, ſeggende dat hy gheen raet wiſte om de ſelve penningen te bekomen: Groenevelt ende Stoutenburch hem Koornwinder ten dien tijde abſolupt laſt ghegheven hadden om op 't crediet van Groenevelt te negotieeren/ ende op te nemen de ſomme van vier duyſent gulden ten ſijne voorſchreven; 't welck hy aenghenomen ende dien-volghende de ſomme van vier duyſent gulden bekomen ende ghelicht hadt aen twee parthyen/ elck van twee duyſent gulden: dat hy hem de eerſte twee duyſent gulden aen den voornoemden Stoutenburch ghelevert zijnde/ Stoutenburch ende Groenevelt te ſamen goet ghevonden hadden/ dat de ſpecie van 't ſelve geldt ten deele ſoude verwiſſelt/ ende in plaetſe van eenighe Piſtoletten/ ander gelde gelevert werden: dat Groenevelt dien-volghende upt ſijn huys ghehaelt/ ende aen den voornoemden Stoutenburch ghebracht hadde een parthye dubbelde ende enckelde Rijders/ die hy aen een deel van de voorſz Piſtoletten had verwiſſelt; ende dat de ſelve wiſſelinghe goet ghevonden worde te doen/ tot ontlaſtinghe van Koornwindor: om dat 't ſelve gelde niet en ſoude connen doen met de ſpecie van de voornoemde twee duyſent gulden: dat hy daer naer t' ſynen huyſe tot Berckel ontboden had den voornoemden Adriaen van Dijck, hem aenſeggende dat hy van Dijck gaen ſoude by den voornoemden Stoutenburch, ende dat hy van hem de voorſz reſolutie van den Heere Prince om te brenghen ſoude verſtaen: dat hy den voorſz Adriaen van Dijck oock had gheſeyt/ dat hem de voorſz ſomme van vier duyſent gulden, mits gaders noch twee duyſent gulden by de voornoemde Bontebal gefurneert voor laſt van ſijne meeſters (daer mede verſtaende den voorſz Groenevelt ende Stoutenburch) beſtelt ſoude worden: dat hy de ſelve penningen den voorſz van Dijck nader handt aen verſcheyden parthyen oock had behandight. Alles niet teghenſtaende hy wel wiſt/ als 't ſelve hem expreſſelijck aengheſept zijnde/ ſoo doen hem den voorſz laſt om de penningen te negotieeren ghegheven worde/ als daer naer/ dat de ſelve penningen ſouden worden ghe-employeert tot betalinghe van 't volck/ 't welck tot den voorſz aenſlagh om den Prince omme te brenghen/ ſoude worden aengenomen: dat den voornoemden Stoutenburch aen hem/ eer 't geldt den voornoemden van Dijck waes behandight/ ghefonden had verſcheyden brieven/ gheſchreven ſoo 't ſcheen met een Vrouwen handt; waer van eenighe naer ſijn beſte wetenſchap/ by den voorſz Stoutenburch waren gheteeckent/ ende andere ongheteeckent/ daer in hy hem beriſpte dat het voornoemde geldt ſoo traegh by de handt quam/ ende dat van Dijck daer over ongheduldigh was; dat Stoutenburch Saterdaeghs voor den leſten voorleden Wilddagh/ hem ghebangen belaſt had/ dat hy des anderen daeghs by hem alhier in den Haghe ſoude komen/ ende dat hy ondertuſſchen den voornoemden van Dijck vraghen ſoude/ of hy alles ghedaen hadde dat hem belaſt/ ende of hy gheeert was. Dat hy dien-volgende/ des anderen daeghs den voornoemden van Dijck had laten aenſeghghen dat hy tot Berckel by hem ſoude komen: dat hy ten ſelven daghe komende van Soetermeer, ende met de ſelve rijdende nae Berckel, van Dijck hem onderweghen ontmoet was. Dat hy hem alſ doen gevraeght had/ 'tgeene hem ſulcx als voorſz is/ by Stoutenburch belaſt was; daer op van Dijck gheſept had/ dat hy noch dien abondt in den Haghe by Stoutenburch meende te zijn/ dat de Gaſten geeert waren. Dat hy daer weder op had gheſept: ghy hebt wel voorſichtigh te handelen, ende zijn alſoo van den anderen geſtheyden. Dat Stoutenburch hem te voozen hadde gheſept/ dat hy de bewindthebberen (daer mede ghedenckeert werden die gheene die het belepot hadden van de ſaecken der verandering/ die eenighe van de Remonſtranten voor hadden/ ende die hen onder den anderen noemden met bedechte naemen) goet gevonden was/ ſoo wanneer de Prins ſoude weſen omgebracht/ oft alſ 't in den Hage te doen ſoude weſen/ datmen alſ dan de afgeſette Schouten ende Secretariſen/ en andere perſoonen ſoude adverteren/ om met een deel Huyſlieden alhier in den Haghe te komen/ die alſ dan ſeecker gheroep maecken ſouden. Dat hy laſt dan den voornoemden Stoutenburch, eenighe perſoonen aengheſept had/ als ſy hoozen ſouden dat de Huyſlupden van andere Dozpen na den Hage quamen/ dat ſy Huyſlupden alſ dan met een deel Huyſlupden van haer quartier ſouden volgen. Dat van Dijck hem ooch had gheſept/ dat hy inſgheliex ordre hadde ghegheven/ om mede eenige Huyſlupden in den Haghe te doen verſchijnen/ ten tijde ende ſijnen voorſz. Dat Stoutenburgh hem gheſept hadde/ datmen de voorſz Huyſlupden die het van doen hadden en des begeerden/ yeder een hondert gulden oſte twee ſoude gheven/ upt de goederen die gheconfiſqueert ſouden moghen werden. Dat hy des naemiddaghs den ſeſten Febrvarij leſtleden gekomen was alhier in den Haghe, ſoo om ſijn particuliere dinghen/ als om te verwachten de uptcomſte van den aenſlagh op den Prince, ende verandering van de gheſeyde ſaecke: te meer oberoms Stoutenburch, hem Saterdaeghs 's morgheus te voren gheſept hadde/ datter wel twee hondert van buyten in den Haghe waren/ oft komen ſouden/ die de voornoemde verandering ſouden helpen doen: Dat hy den voornoemden Maendagh tegheus den aboudt gheweeſt was in 't Valet van den voornoemden Groenevelt, daer Stoutenburch was/ ende dat alder eerſt inſgheliex in komende/ Adriaen van Dijck, den ſelven gheſept had/ dat hy meeſt den gheheelen dagh beſigh was gheweeſt om geldt upt te breken; ghenoeghende de voornoemde Stoutenburch hem qualijck/ dat hy ſoo exploict ende aenſlagh dien dagh niet en was in 't werck geſtelt. Dat van Dijck, alſ doen mede ſeyde/ ſpreeckende van de aenghenomen Gaſten/ dat het ſtoutte mannen waren/ of dier gelijcke voorwaert: dat hy daer nae voor de tweede-mael alhaer was gheweeſt/ ende ghegaen zijnde recht deur de Huyſinghe bain den voornoemden Stoutenburch tot in de ſtal/ alwaer hem geſeyt worde dat den ſelven Stoutenburch was/ had hem alhaer ghebonden/ ſeer verbaeſt zijnde/ ſeggende: datter een Kloffer van van Dijck ontdeckt/ ende de ſaecke upt-ghekomen was/ ende dat hy ſoude deur-gaen/ overmits 't huys terſtont beſet ſoude worden: waer op hy Ghebangen ooch de voornoemde ſtal upt-ghegaen is.

1623.

Dier-

1623. Dierghelijcke sententie ende executie heeft ooch ontfanghen Adriaen Adriaensen van Dijck, gewesen Secretaris tot Bleyswijck, als bekent hebbende dat hem in de Maendt van December laetst-leden/ by David Koorenwinder, alhier in den Haghe ghesept zijnde/ datter goet gevonden was/ dat men den Heere Prince van Orangien, als de selve van den Tocht quam/ daer hy doen ghetrocken was/ tot Rotterdam soude waernemen ende aen-tasten/ ende dat hem ooch aldaer verhoegen soude Willem van Oldenbarnevelt, Heere van Stoutenburgh; ende dat hem Koorenwinder belast was/ om tot Rotterdam te gaen by Kors Ianſz van Alphen, ende hem 't selve aen te dienen; hy van Dijck door begeeren van den selven Koorenwinder, met hem naer Rotterdam doen ooch vertrocken was. Dat den voornoemden Koorenwinder aldaer ghecomen zijnde/ ghegaen was in de Herberghe van 't Goude Laecken op de Merckt/ alwaer hy den voorſz Kors Ianſz hadde ghedacht/ zijnde hy daer nae ooch aldaer by hem ghecomen; ende een kanne biers twee oft drie met henlieden hebbende ghedroncken/ was Koorenwinder met Kors Ianſz aen een zijde ghegaen/ met den anderen t'samen spreeckende/ende daer na in't generael metten anderen noch wat ghehout hebbende/was hy met Koorenwinder van daer ghescheyden/ gaende te samen slapen ten huyse van Koorenwinders Swager. Dat sy-lupden te bedde wesende/ Koorenwinder hem seyde/ dat Kors Ianſz de saecke hadde aengenomen/ maer begeerde dat Stoutenburch mede by de werckte soude comen/dat Kors Ianſz des anderen daeghs 's morgens goets tijdts comende ten huyse van Koorenwinders swager/ met Koorenwinder ghesproken hadde/ ende hem Koorenwinder vragende/ wat Kors Ianſz soude mogen gesept hebben: hy Koorenwinder ghesept hadde/ dat Kors Ianſz ghesept hadde/ dat den Prince niet wel aen te tasten soude wesen/ ten ware dat hy aldaer vernachte. Dat hy in dien geballe op de saecke soude letten/ ende dat hy hadde begheert/ dat Koorenwinder hem weder soude verhoeghen na den Hage, om de ghelegentheyt van de saecke/ Stoutenburch aen te dienen; ghelijck Koorenwinder segens hem seyde/ dat hy doen soude: dat Koorenwinder hem gevangen daer na hadde gesept/ dat de saecke niet voort ghegaen en was/ overmits tusschen Koorenwinder ende Stoutenburch daer over eenigh misverstandt was ghevallen door het qualijck bestellen van de Wtsieden die ghesonden waren. Dat hy ontrent het laetste van December voorſz gheweest is ten huyse van Koorenwinder, ende met den selven spreeckende van de veranderinghe van de Regieringe/ Koorenwinder seghens hem ooch doen seyde/ dat daer toe geen beter middel en was/ als om den voorgenielden Prince om te brengen/ ende dat het selve tot Rijswijck soude connen ghedaen worden; daer over eenighe discoursen op de maniere van doen/ ende hoe veel volck daer toe gebruyckt soude werden/ tusschen hen-lupden ghevallen zijnde/ Koorenwinder op van Dijck versochte/ dat hy daer van wat hy geschrifte soude willen stellen; 't welck hy ghedaen/ ende hem Koorenwinder in een couverte toeghesonden hebbende/ heeft hy van Corenwinder daer nae verstaen dat hy 't voornoemde geschrifte Stoutenburch hadde behandight; ende t' samen ghelesen hebbende/ dat sy-lupden 't selve verbrandt hadden: Het voorſz ghescrifte was inhoudende/ datter twintich personen van verscheyden plaetsen/ souden moeten verwilligt ende aengenomen werden/ om den Prince om te brengen; ende dat de selve tot dien fijne souden moeten comen alhier in den Haghe, ende ghelogeert werden in verscheyden Herbergen/ ende datter ten minsten vijf of ses duysent gulden souden moeten ghefurneert worden/ om aen de voorſz personen te geven; ende dat den geenen die daer van het beleyt souden hebben/ maer met twee of drie van de selve personen souden spreken/ ende gesproocken hebbende/ dat die dan de gelegentheyt tot Rijswijck souden waernemen; ende 't sept volbracht zijnde/ dat sy-lieden alsdan gelijckelick haer kours souden nemen (ghelijck Corenwinder den wegh selfs hadde aengheweesen) de Tolbrugghe over nae Nootdorp toe/ en soo na de Veenen, ende ooch soo 't noodich was/ dat de gheene die 't voorſz beleydt souden hebben/ weten souden wie met de saecke souden wesen ghemoeyt: dat Koorenwinder naderhandt tegens hem had gesept/ soo hy 't voorſz ghescrifte aen Stoutenburch behandight hadde/ ende hy 't selve door-lesen hadde/ Stoutenburch aen Koorenwinder hadde ghesept/ dat het selve meest met sijne meeninghe accoorderde/ ende dat hy het noch een ander hadde doen weten. Dat van Dijck daer nae in Ianuario mede voorleden/ ontboden/ ende dien-volghende geweest was tot Berckel ten huyse van Koorenwinder; ende dat Koorenwinder hem aenghesept had/ datter vaste resolutie ghenomen was/ om pets te doen/ waer door den Staet van den Lande wederom soude connen werden her-stelt; te weten/ dat den Prince van Orangien, om de minste bloet-storginge/ ten dienste van den Lande moste wesen gedepescheert en omgebracht; ende dat het met den eersten moste geschieden/ om daer na by tijts preparact ghemaeckt te mogen werden/ tot wederstant des vyands, sonder alsdan over hoop te leggen. Dat hy den voorſz Koorenwinder gevraeght hebbende/ waer op dat was ghefondeert/ ofter wel waren goede correspondentien, en of de voorſz resolutie ooch vast ghenomen was? den selven Koorenwinder daer op gheantwoordt hadde/ ja; ende datmen 't selve vernemen mochte aen Stoutenburch: dat hy dien-volghende/ een dagh drie oft vier daer naer/ hem by Stoutenburch had laten binden/ die hem seyde 't selve waerachtich te zijn/en dattet niet en was uyt particuliere wraeckgierigheyt, maer voor't Gemeen: sonder nochtans hem te openbaren/ wie de gheene waren die de voornoemde resolutie hadden genomen; sweerende by sijn zielen zaligheyt/ dattet sulcx was/ en begeerde dat hy hem daer in gerust soude houden: dat Stoutenburch hem voorder seyde/ dat van Dijck hem weder soude binden by Koorenwinder, en dat die maecken soude datter penningen souden wesen/tot de voorſz saecke dienstich; seggende ooch den selven Stoutenburch; datmen alle de gheene/ die hun metten voorſz aenslach/ om den voorch-gemelten Prince om te brengen soude bemoeyen/ ('t selve volbracht zijnde) noch met seeckere penningen boven de geene die sy-lieden op 't aenmemen souden mogen gehadt en ontfanghen hebben/ souden vereeren; ende datmen henlieden daer nae souden benesicieeren met seeckere officien/ na yeders ghelegentheyt of qualiteyt: ende of yemandt van hen mochte blijven/ of ghequetst worden/ datmen sorghe voor 't hupsghesin soude draghen; ende dat hy Stoutenburch sijn beste soude doen/ om hem van Dijck met een Cornetschap van een Compagnie paerden te doen benesicieeren. Daer op hy antwoordde daer van niet te willen spreecken; ende als de tijden wel waren/ datmen dan soude moghen sien watter van vallen soude/ oft dierghelijcke propoosten. Dat mede Stoutenburch seghens van Dijck hadde gesept/ dat den voorſz aenslagh volbracht zijnde/ alle de saken dan wel souden succederen/ ende dat hy hem t'eenemael daer op soude ghenst houden; ende den Staet van 't Lande veranderd zijnde/ dat alsdan beter middel soude ghevonden werden om een goedt accoordt te treffen met den Koninghe van Spangien/ tot dienste ende ruste van den Lande: daer by voegende/ als de Prince doot was/ dat de saken dan hemselven soude wijsen. Dat hy van Dijck korts daer na weder ghesproken had den voornoemden Corenwinder, die hem seyde/ dat hy raedt sonde schaffen voor een somme van ses duysent guldens, en dat hy sien soude/ of hy tot den voorſz aenslagh/ om den voorghemelte Prince om te brenghen/ volck soude connen bekomen. Dat Corenwinder hem tot sijn huys binnen Bleyswijck aengetelt had de somme van 150. guldens tot reys-geldt/ ende om 't voorſz volck op te speuren. Dat hy daer na t' zijnen huyse ontboden had Cornelis Gerritsz. Schrijnwercker tot Rotterdam, ende hem aenghesept datter seecker exploict was voorhanden/ waer aen de Landen op 't hooghst was gheleghen/ tot veranderinghe van den Staet van dien; als voorzen/ daer by voegende up-den-vuchtsichen/ dattet was om den Heere Prince te depescheren ende om te brengen; vragende den selven Cornelis Gerritsz oft hy noch eenighe Gasten tot sijn hulpe soude weten te krijghen? ende

1623. seggheńde: dat men henlieden elck hy prouisie hondert guldens of hondert Daelders/ende dan voorts yder tot twee ofte drie hondert guldens (soo wanneer sylieden in den Haghe wesen souden/ om 't voornoemde fept te volbrengheń) aentellen soude. Dat hy wel expresselijck had bedonghen/ dat de voornoemde Cornelis Gerritsz, tegens de andere persoonen/ die hy totten voorsz aenslagh soude moghen krijghen/ hem van Dijck, niet en soude melden: 't welck den voornoemden Cornelis Gerritsz zwoer/ ghevende hem daer op de handt. Dat hy mede ten dien tijde t'zijnen huyse had ontboden/ Ian Blansaert, woonende tot Leyden, die hy van gheliick (na dat hy hem te voren den Eedt af ghenomen ende by handt-tastinge doen belooven hadde/ de saecke secreet te houden) den selben aenslagh voor ghedragen/ ende aen hem versocht had/ mede na eenich volck/ ten fine als voren upt te sien; ende den voornoemden Cornelis Gerritsz en Ian Blansaert, een dach of twee t'zijnen huyse als doen ghebleven zijnde/ waeren sylieden na huys getrocken/ om te sien oft elck 5. 6. 7. of acht persoonen souden konnen krijghen. Seggheńde Ian Blansaert, dat hy zijn Broeder Abram Blansaert, de saecke soude aendienen ende overgheven/ als best wetende die daer toe dienstig waren. Dragende voorders of hy den selben zijnen Broeder den voorsz aenslagh wel volkomentlijcken mochte bekent maecken/ ghelijck hy hem Ian Blansaert hadde ghedaen? waer op van Dijck antwoorde ja, ofte dat hy Ian Blansaert met bedeckte termen/ ende wel voorsichtelijck daer in handelen soude/ ghelijck hy den voornoemden Cornelis Gerritsz mede belaste. Dat mede ten selben tijde t'zijnen huyse geweest was Henricus Slatius, geweesene Predikant tot Bleyswijck, welcke doen een nacht by den voornoemden Cornelis Gerritsz geslapen hebbende/had den selben Slatius des anderendaeghs jegens hem/zijnde in zijn kamer/ ende t'samen houdende eenighe propoosten/ hadde gesept/ dat Cornelis Gerritsz hem den aenslagh op den Heere Prince hadde gheopenbaert; daer op hy Slatius verhaelde/ wat hem dien aengaende by Stoutenburgh ende Koornwinder was ghesept/ 't welcke Slatius oock seyde soo goet te vinden; daer by voegende/ indien der Volck ghetrouwe ware/ dat hy wel eenighe lieden/ die men daer toe mede soude moghen ghebruycken. Dat terwijlen Jan, of Abraham Blansaert, ende Cornelis Gerritsz doende waren om 't voorsz getal van persoonen te krijgen/ David Koornwinder aen hem in drie verschepde reysen behandigt had de voorsz somme van 6000. guldens: dat hy verstaen hebbende/ dat de voornoemde Jan of Abraham Blansaert, 6. of 7. persoonen hadde bekomen; een deel van 't voorsz geldt genomen had/ ende daer mede gerepst zijnde naer Leyden, heeft den selben Jan Blansaert aengetelt/voor hem/ sijn broeder Abraham, ende voor Willem Parthy, driemael achtien dubble Pistoletten/ ende dan noch tot vier of vijf persoonen/ elck 15. gheliicke Pistoletten; zijnde den selben Jan Blansaert met het selve geldt henen ghegaen/ om aen de voorsz andere persoonen voor sijnen broeder te doen aentellen. Dat hy doen van Leyden gescheyden ende met den voornoemden Jan Blansaert des anderen daeghs in den Haghe ghekoomen zijnde/ hy gegaen was ten huyse van de voornoemde Stoutenburch, hem aendienende 't geene voorsz is, ende dat hy 't eerste geldt uptgedeelt hadde/ ende na de middagh by den voornoemden Blansaert komende in seechere Herberge/ daer hy hem ghewesen hadde te gaen/ had den selben Blansaert ghebraeght/ of hy mede met van Dijck naer Bleyswijck wilde gaen: om met eenen de plaetse tot Rijswijck te besichtighen daer den aenslagh op den Prins, ghescchieden soude/ het ware in 't af-treden van de Koetse om in de stal te gaen; ofte upt de stal komende/ in 't op-treden van de selve Koetse/ alles nae de gelegentheyt sich presenteren soude: dan dat de voorsz Blansaert 't selbe in't mede gaen/hadde geexcuseert/seggende na huys te willen gaen/ datter noodigh was om 't volck te spreken/en voorder ordre te stellen; dat hy daer na komende tot Rotterdam, den voornoemde Cornelis Gerritsz mede aen-ghetelt had 18. double Pistoletten voor hemselven/ende dan noch tot voor drie of vier per-

1623. soonen toe/ elck 15. gelijcke Pistoletten: begeerende op Cornelis Gerritsz dat hy sien soude of hy noch 1.2. of 3. trouwe persoonen tot hem konde krijghen/ daer toe hy aen nam sijn best te doen. Dat hy oock daer na van den voornoemden Abraham Blansaert verstaen hebbende/ dat Willem Parthy weygherde/ ende een van de andere tot Leyden aengenomen/ sieck geworden was/ hy daer op gesept had/ dat de saecke evenwel voort moste gaen. Dat hy korts daer nae weder komende tot Rotterdam, verstaen had/ dat Slatius noch 1. oft 2. mannen hadde aengenomen/en dat hy meende noch 1. of 2. te krijgen/ ende had van Dijck tot elck mede gegeven 15. Pistoletten. Dat hy verstaen hebbende dat twee van de Gasten hy den voorsz Cornelis Gerritsz tot den voorsz aenslagh versocht/ swarighept maeckten om 't gelt tot dien eynde te ontfanghen/ ende den voornoemden Slatius met de selbe besich was in de Herberge van den Hulck tot Rotterdam, om henlieden daer toe te induceren/ hy oock in de selbe Herberge was ghegaen/ om te vernemen of de voorsz Gasten 't voorsz geldt genomen hadden of niet: 't welck Slatius hem had gerapporteert/ende dat hy henluyden een stuck geldts gegeven hadde/ om 't selbe met den anderen te vertieren. Dat hy spreckende met Slatio van den voorsz aenslagh/ ende sy-luyden noodigh vindende daer toe te hebben 5. 6. oft 7. Pistolen/ hadde de selbe Slatius gesept/ dat hyder wel 2. oft 3. soude bekomen tot Abraham Wouterfz Swaertveger/ die daer te koop waren/ gelijck hy Slatius (doch in van Dijcks absentie) eenige Pistolen vande selbe Abraham gekocht en betaelt had. Dat hy den voornoemden Slatio eens heeft gegeven 4. double Pistoletten/ ende noch 4. of 5. double Ryders/ in 2. of 3. reysen/ en dan noch seechere andere penningen tot het betalen van de Pistolen by hem ghekocht/ mitsgaders andere onkosten: dat hy gevangen oock aen den voornoemden Cornelis Gerritsz last ende geldt gegeven had om krupt te koopen/dienende tot den voorsz aenslagh: dat hy ghegaen zijnde ten huyse van Adriaen vander Dussen tot Rotterdam, hem gevraeght had/ of hy hem soude willen leenen 2. oft 3. Pistolen? daer op de voornoemde vander Dussen ghesept heeft/ neemter so veel van 't rack als ghy van doen hebt. Dat hy dien-volghenden des anderen daeghs tot den voorsz vander Dussen gehaelt heeft drie Pistolen/ een Snaphaen/ ende een Vuystchamer/ zijnde twee van de selve Pistolen met silver beslagen. Dat hy de voorsz Pistolen/ Snaphaen/ ende Vuystchamer ghebracht heeft tot den voornoemden Slatius, die aldaer schoon ghemaeckt zijn/ hebbende hy den selben Slatius belast voor hem een Koffer te koopen/ om alle de voorsz Pistolen/ Snaphaen/ ende Vuystchamer daer in te leggben/ 't welck hy Slatius aennam te doen. Dat hy van Dijck gescheyden zijnde van Rotterdam, daer nae is gegaen eerst tot den voornoemden Koornwinder, ende naerderhandt tot den voorsz Stoutenburch, henlieden aensegghende/ dat de aengenomen Gasten/ Saterdaegs of ten langhsten Sondaeghs/ zijnde geweest den vierden en vijfden der voorleden maendt February/ alhier in den Haghe souden wesen/ om den voorsz aenslagh op den Hooghghemelten Heere Prince te volbrengen; daer op sy elck/ ende in 't besonder seyden: 't is wel, sy en mosten niet langher toeven: Stoutenburch daer hy voeghende/ het moet wat gehaest werden. Dat hy van Dijck een dagh of twee t'huys ghebleven zijnde/ weder gegaen was na Rotterdam, en heeft aldaer ordre gegeven dat de voorsz aengenomen gasten/ Saterdach of Sondach ten langsten/ weerdigh ende in den Haghe souden wesen; ende datter Koffer met het geene daer inne was/ oock aldaer soude werden bestelt. Ende had tot dien eynde een besloten brieffken by 't selve Koffer ghegheven/ houdende aen Claes Damen, Waerdt in den Helm alhier in den Haghe; inhoudende/ dat hy hem 't selve Koffer sonde/ ende datter eenighe papieren ende Boecken in laghen/ die noodigh waren om te solliciteren/ ende dat mits dien die voorsz Waerdt de kamer een dagh/ twee oft drie/ voor hem wilde houden. Dat hy des Sondaeghs den vijfden February voorsz tegens den avont/ in den Haghe ten huyse van den voorsz Claes Damen zijnde ghekomen/ aldaer gevonden had 't voorsz bedde Koffer/

1623. Koffer/alwaer hy dien nacht was blijven slapen/zijnde den voornoemden Cornelis Gerritsz des anderen daegs wesende Maendagh/ in de selve Herberge by hem ghekomen/ die verklaerde dat de vier leste Gasten by Slatius aenghenomen/ ende dis 't voorsz Koffer alsdaer ghebracht hadden/ niet te bekomen of te vinden en waren. Dat hy midtsdien de voornoemde Cornelis Gerritsz had belast/ dat hy nae de selve Gasten soude gaen sien/ tot dat hy die bekomen hadde: Seggende/ de voordere voorgheseyde penningen middeler-tijdt te sullen ghereedt maecken. Dat hy de selve penninghen ghereedt ghemaeckt hebbende/ daer naer aen den voornoemden Cornelis Gerritsz soo voor hem als voor d'andere Gasten van Rotterdam, ghelijck mede aen den voornoemden Abraham Blansaert ende Willem Parthy ghetelt heeft soo veel penningen/ dat het voor yder van alle de voorsz Gasten/ soo van Rotterdam als Leyden, bedroegh drie hondert en acht gulden: daer in begrepen 't gene hy hem voor yder te voorzen gegeven was. Ende daer en boven aen den selven Cornelis, Abraham, ende Willem, elck noch vier double Rijders/ ten respecte sy-lupden de ander persoonen sonder sijn kennisse mosten requireren. Dat hy van de voorsz ses duysent guldens by hem van den voornoemden Koornwinder als vooren ontfangen/ ten Comptoire van den Ontfanghier van de ghemeene middelen tot Rotterdam, betaelt had de somme van 200. gulden/ in minderinge van 't geene hy ten selven Comptoire schuldich was; ende dat hy boven dien daer van noch tusschen de twee en drie hondert gulden hadde behouden/ die ten tijde van sijn apprehensie by hem gevonden zijn. Dat ten voorsz Maendaghe in de voorsz Herberge van den Helm op sijn kamer/ ende in sijn presentie by den voornoemden Abraham Blansaert ende Willem Parthy besloten was ghe-weest/ dat den voorsz aenslach om sijne Hoogh-gemelte Princelijcke Excellentie om te brenghen/ gheschieden soude des anderen daeghs/ wesende Dijns daeghs voor den lesten Biddagh/ tot Rijswijck, het ware in 't af oft op treden van de Koetse/ sulck hier voorzen is verhaelt. Dat de aenghenomen Gasten van Leyden (daer van hy meende de principale geweest te zijn Abraham Blansaert ende Willem Parthy) eerst souden doen den aenbal/ende 't selve doende/ dat dan alle de andere Gasten/ soo van Leyden als van Rotterdam, haer souden bevpen tot dat het sept soude wesen volbracht; ende dat sy-lupden dan ghelijckelijck met malkanderen voor souden gaen/ haer kours nemende de Tolbruggen over naer Noordorp toe/ ende voorts nae Rotterdam of elders/ tot dat sy-lupden souden meenen ontkomen ende vry te zijn. Dat hy de voorschreve Gasten van Leyden hebbende ghepresenteert tot den voorsz aenslagh/ Pistolen; sy-lupden daer van gheen werck schenen te maecken/ seggende daer toe wapenen ghenoegh te hebben: daer op hy hun weder seyde: 't is wel, de wacht is u bevolen. Dat hy Willem Parthy en Abraham Blansaert had ghebracht of sy-lupden niet gheraden en bonden/ datmen alle de aenghenomen Gasten op een seeckere plaetse in Duyn by den anderen soude doen komen: om malkanderen aldaer volkomentlijcken te onderrechten ende moedt te gheven; midtsgaders belofften te doen om den voorsz aenslagh aen te banghen ende te volbrenghen; ende dat den voornoemden Willem Parthy daer op gheantwoordt heeft/ ick sal wel wat practiseren dat daer toe dienen sal. Dat hy aen den selven Willem Parthy tot dien eynde behandight heeft seecker Boeckken/ geintituleert Klaer-lichtende Fackel, etc. Dat hy d'exemplaren van 't Boeckken/ tot beele in 't ghetaele/ door last van den voornoemden Slatio binnen der Stede van der-Goude ghedruckt/ ende in een Tonne of half-vat ghepackt/ van daer ghehaelt/ t' synen huyse ghebracht/ ende aldaer in d'aerde begraven had: hebbende hy ock 't gelt van d'onkosten van 't Drucken by hem van Koornwinder ontfangen/ behandight aen Slatio, tot betalinghe van de selve onkosten; ende dat de meeninge geweest was/ als de veranderinghe in de Regieringe ter handt genomen soude werden/ datmen dan de voorsz exemplaren onder de ghemeente gestropt soude hebben: ende hem van Dijcke een exemplaer van 't voorsz Boeckken vertoont zijnde/ heeft het selve gherecognosseert/ ende is na lecture van dien by den voorsz Hove bevonden/ 't selve te wesen een Fameus Libel: strechende tot seditie, vol van valsche Lasteringen, tegens den persoon van zijne Hooghghemelte Excellentie ende de Regeerders van 't Landt/ ende om deselve daer door haetelijck te maecken. Dat hy van Dijck den voorsz Maendagh na middagh in de voorsz Herberghe van den Helm een wijl tijdts gebleven zijnde/ daer na rapport ghedaen hadt aen Stoutenburgh, dat alle de gasten 't ghelt genoten/ ende aenghenoomen hadden des anderendaeghs daer op te passen/ ende datter kloecke maets waren: daer op Stoutenburgh seyde: 't is wel; ende hy is doen weder in de voorschreve Herberghe ghegaen/ alwaer hem Cornelis Gerritsz verwachte. Dat hy een wepnigh tijdts aldaer ghe-weest zijnde/ ende hoorende dat den Officier beneden was/ had 't voorsz Koffer gheopent/ met meeninghe om alle de Pistolen daer uyt te haelen/ ende deselve onder 't Bedde te berghen/ maer daer toe geen tijdt hebbende/ ende ober sulck noch eenighe Pistolen in't selve Koffer zijnde blijven leggen/ had hy de uytghenomen Pistolen op 't Bedde ghelept/ ende was alsoo met zijn Mantel ende ghewer haestigh ten Huyse uyt gegaen; ende totten voorsz Stoutenburgh ghekomen zijnde/ had den selven ghesept: dat de saecke gemelt ende upt ghekomen was/ daer op Stoutenburgh hem ghevanghen braghende/ offer eenighe Brieven ofte Papieren in 't voorsz Koffer waeren? hy daer op ghesept hadde/ niet dan mijn eyghen Boecken ofte Papieren, daer niet aengheleghen is. Ende Stoutenburgh voorts jeghens hem seggende/ Packt u deur, is hy achter de Stal uytgegaen/ ende soo voorts by de Duynen henen het Bosch om over den Leytschen Dam naer huys toe.

1623.

Tot Bleyswijck was Predikant ghebreest ende om de Remonstrantsche twisten afgheset Hendricus Slatius: zijnde mede van den aenslach/ ende hoorende dattet ontdeckt was/ begaf sich gedeguiseert uyt het Landt; ende ghekoomen zijnde tot Rolde by Koevorden om te gheraecken tot Lingen, wiert deur een parthye Soldaten ghearresteert als een Spion of Vyantlijck Persoon: deur zijn eygen onvoorsichtigheyt; want sittende aldaer in de Herberghe ende een Pot Biers drinckende/ soo quaemen aldaer ock de Majeur van Koevoorden, Soon van den Commandeur Quirijn de Blaeuw, een Out ende beroemt Krijschman/ met eenige Soldaten van Koevoorden, om in te wachten een Convoy dat van Groeninghen soude komen met Gelt voor het Garnisoen tot Koevoorden; Slatius, hoewel de Soldaten op hem geen arghwaen of desseingh hadden/ nochtans in zijn ghemoet bewust zijnde in wat gelegenthey dt hy was/ dacht best sich wech te maken; ende stilkens uyt gaende/ betaelde de Weerdinne zijn gelagh/ latende zijn kanne noch vol staen. De Soldaten na 't Convoy wachtende viel de tijdt langh/ ende yemant seyde/ soudet ock geslaghen sijn? D'ander seyde/ wie soudet den Vyand aen brengen? De derde seyde/ sijnder niet Spioens genoech? Ende met eenen denckende op den Man met de pp (want alsoo had hem Slatius gedeguiseert) ende ock vindende zijn kanne Bier noch vol/ viel haer in dat hy wel een Spion of quaet Man mocht zijn/ dies hem na sporende/ ende vindende; vraegden/ waerom hy soo subijt was wech ghegaen, waer hy heen wilde, wie hy was? waer op alsoo hy niet resolupt antwoorde/ maer sich self involveerde: seggende hy was een Oculist, genaemt Meester Ian Harmans; had dat men hem wilde laten gaen/ als hebbende een doodtslagh begaen ontrent Amsterdam. Neen, seyde de Major/ om dat ghy een doodslagher sijt, soo moet ghy te meer met my gaen: ende om dattet Land verbult was deur de gerucht en van dese conspiratie; soo viel terstont suspicie/ dat hy een van de Complicen was/ waer aen niet meer ghetwijfelt wiert; doen/ na gedaen schrijvens/ men vernam/ dat geen Meester Ian Harmens, die een Nerlage ghedaen soude hebben/ ontrent Amsterdam bekent was. Dies hy na Hollant gesonden en namaels bekent heeft dat hy inden jare seshien hondert negentien van sijnen

Slatius.

1623. voorsz dienst verlaten/en upt dese landen gebannen zijnde/ zijn woonplaetse ende huyshoudinge genomen hadde tot Antwerpen, ende dat hy aldaer opsicht had gehad in de druckerye/ alwaer die van de Societeyt van de Remonstranten eenighe boecken lieten drucken; dat hy binnen Antwerpen metter woone was gebleven/ tot in de Paeschweecke des voorleden jaers sestien hondert twee en twintigh, als wanneer hy van daer geschepden/ niet tegenstaende zijn voorsz bannissement/ hem weder in dese landen begheven/ deselve ghefrequenteert/ ende oock somwijlen in verboden vergaderingen gepredickt hadt/ dat hy tot het leste toe was geweest een Lidmaet vande voorschrevе Societeyt van de Remonstranten, ende dat hy zijn tractement ontfanghen had totten eersten Octobris voorleden toe/ naer advenant van drie hondert ende vijftigh gulden 's jaers: dat doen hy eerst weder in dese landen was gekomen/ by Adriaen van Dijck, ghewesene Secretaris van Bleyswijck upt den name van anderen (soo hy seyde) hem ongenoemt versocht synde te willen inne stellen seecker geschrifte/ raekende den Staet ende gelegenthеyt deser landen/ hadde hy naer verscheyden sollicitatien ende inductien/ by hem selven perwes ontwozpen/ 't welck hy daer naer den voornoemden van Dijck hadde laten sien/ die 't selve met hem genomen/ ende in den Hage gebracht hebbende/ daer naer hem hadde gesept/ 't selve den anderen niet te behaghen/ ende dattet anders moste ghestelt wesen/ hem tot dien eynde behandighende een seecker ontwerp/ waer upt hy een nieuw geschrifte ofte boecxken soude formeren. Dat hy Slatius upt het selve ontwerp/ mitsgaders 't geene de voornoemde van Dijck hem noch mondelinge seyde/ ende hy van 't zijne daer by dede/ ghemaeckt hadt een boecxken/ gheintituleert Klaerlichtende Fackel, &c. Dattet selve boecxken gemaeckt was geweest upt oorsaecke dat men scheen voor te hebben in den voorleden Somer/ soo synde Excellentie upt soude trecken te velde/ dat men hem dan bupten soude houden. Dat hy/ voor begeeren ende hulp van de voornoemde van Dijck, 't voorsz boecxken had doen drucken binnen der Stede van der Goude, omtrent Pincxteren voorleden/ ende de onkosten van dien tot ontrent hondert guldens toe/ betaelt met penninghen hem tot dien eynde by den voorsz van Dijck behandicht. Ende hem een exemplaer van 't voorsz boecxken vertoont zijnde/ heeft 't selve gherecognosceert. Ende is naer lecture van dien by den voorsz Slatius bevonden/ 't selve te wesen vol van valsche lasteringhen tegens den persoon van synne Hoochghemelte Excellentie ende de Regeerders van 't Land/ ende omme deselve daer voor hatelijck te maken/ ende strecckende tot oproer ende seditie. Dat/ naer hy Slatius weder hier te lande ghekomen was/ verscheyde uptghesepde ofte ghebannen Remonstrantsche Predikanten/ met hem in den voorleden jare sestien hondert twee en twintigh ghesproken hebbende/ hem onder anderen hadden ghesept/ dat sy lupden kennisse hadden/ datter voorgenomen was zijne Excellentie/ die doen mettet Leger in Brabant was upt te slupten/ ofte bupten te houden/ ende den Staet van 't Landt te veranderen. Dat hy in de voorsche voor Kermisse lestleden/ geweest was ten hupse van Willem van Oldenbarnevelt, Heere van Stoutenburgh, omme met hem te spreken van de saecke van de Remonstranten, ende van hem te verstaen offer niet goets en was voor derselver ghemeene saecke/ overmits dat upt dat Hups dickwils wat quam.

Dat hy daer op zijn bedencken had gesept/ namentlijck/ dat hy groote disordre bevont, daer door hy vreesde datmen de stucken niet by den anderen en soude konnen houden, ten ware datmen een ander Register trocke, ende dattet stuck van de directie op een anderen moet toeginge. Want also die persoonen/ die alhier deselve directie aennamen/ niet bequaem en waren om sulcken schip te stieren/ ende dat Uyttenbogaert, Grevinckhoven ende Episcopius, den eenen in Oostlandt/ ende de andere in Vranckrijck wesende niet en konden rechten raet gheven/ als te verde vande handt zijnde/ waer upt verscheyden misslagen waren gedaen/ voor het aenschrijven van soodanige lupden/ die best in hun gratie stonden/ ende voorder dat hy Slatius gereisdeert was/ metter Paeschtijdt daer upt te scheyden/ ende te sien of hy met ghevoechlijckheydt hier te Lande soude mogen blijven/ ofte in andere Landen sich komen generen: waer op volchde dat de voornoemde Stoutenburgh hem vragende/ of hy particuliere querelle tegens henlupden hadde; hy antwoorde/ dat hy syn particulier voor 't gemeene niet en prefereerde, maer nichtemin dat slupden soo gheheel recht niet hem niet en hadden gehandelt. 1623.

Dat voorder de voornoemde Stoutenburgh hem willende animeren/ ontrame hem langer by de voorsz Societeyt te houden/ hadde ghesept/ dat men behoorde by malkanderen te blijven/ tot een beter uptkomste.

Daer op hy seggende/ dat hy niet en sach upt wat hoeck 't selve soude komen komen/ seyde de voornoemde Stoutenburgh, laet daer andere voor zorghen/ die op alles wel sullen letten. Dat hy ontrent drie weecken voor den lesten Biddach gekomen was binnen Bleyswijck, ten hupse vande voornoemde van Dijck, alwaer hy gevonden had zijn Swager Cornelis Gerritsz. dien hy des nachts by hem slapende/ vraechde waeromme hy daer was gekomen/ daer op hy antwoorde/ dat de voornoemde van Dijck hem hadde ontboden/ dat hy al voor dien tijdt noch meer daer hadde ghe weest/ en dattet scheen datter nu seecherlijck wat ghebeuren soude: dan alsoo de voornoemde Kornelis Gerritsz. doen beschonchen was/ en heeft hy gevangen geen voorder propoosten met hem gehouden/ doch des anderendaeghs beneden komende in de achterkamer by den voornoemden van Dijck, had hy denselven gevraecht wat raserye de voornoemde Kornelis in 't hooft hadde/ voor dien hy des avonts te vooren wat hadde willen seggen/ 't welck hy niet en hadde konnen verstaen waer 't heeren wilde; waer over de voornoemde van Dijck met hem in propoosten komende van de ghelegenthеyt der gemeene saecke van de Remonstranten, ende hoe men deselve noch soude konnen remedieren/ had hy onder anderen gesept/ datter geen hoope en was/ soo langhe als den Hoochghemelten Heere Prince van Orangien leefde/ dat deselve saecke soude beteren/ ende dat hy na apparentie noch langhe soude mogen leven. Waer op de voornoemde van Dijck sepde/ alsmen den selven Heere Prince in gebanchenisse soude konnen krijgen/ of om 't leven brengen/ dat 't selve der Remonstranten saecke soude konnen helpen/ en dattet practicabel was/ den voorsz Heere Prince te verseecheren/ ende daer naer den Staet van 't landt te veranderen. Ende dat naer eenighe discoursen/ dienaengaende tusschen henlupden gevallen/ slupden als doen van den anderen ghescheyden waeren; naer dat Iohan Blansaert woonende tot Leyden, aldaer oock ghekomen was/ dat hy thien of elf dagen daer naer weder was gekomen ten hupse van de voornoemde van Dijck, omme met een doncktere mane eens tot Bleyswijck te predicken/ 't welck geschiet zijnde/ heeft de voornoemde van Dijck, weder tegens hem begonnen te spreken van den Prins omme te brenghen/ ende van propoosste veranderende/ seyde dat men wat groots voor hadde/ 't welcke hy meende te sullen succederen. Waer op hy antwoordende/ hadde onder anderen ghesept/ dat in 't ghemeen groote exploicten/ groot pericule by haer hadde/ sulcx dat men voor al op 't achterste behoorde te sien/ ende wel te letten wat seeckere remedie men soude konnen gebruycken tot behoudenisse van allen/ wanneer in 't beginne ofte midden begon te haperen. Dat de voornoemde van Dijck daer weder op hadde ghesept/ dat daer wel op gheleth was/ ende dat hy daer niet aen en behoorde te twijfelen/ maer te vertrouwen dat de saecke soo wel was besteecken/ datter ganssch geen pericule ofte swarichept en was/ ende dat hy sulcx seyde/ niet upt hooren seggen maer upt wel weten/ voor dien hy niemant meer so wel gheloofde als hy wel plach: ja dattet alrede so verre was gebracht/ dat hy Volck hadde aenghenomen om een bysonder exploict te doen/ seggende: 't sal den Prince op zijn dack waepen/ ende daer toe zijn alreede eenige dupsenden van penningen by een gebracht/ die ick morghen halen sal/ daer by voeghende dat men in

de

1623. de Hoeden beſich was oꝛdre te ſtellen op 't veranderen van de Regeringe. Dat hy daer op had geſept / wanneer hy verſekert ware datmen wat goets voor hadde omme de gemeene ſaecke te reſtitueren / dat men hem ooch berept ſoude vinden / met raet ende daet daerinne te helpen naer vermogen. Dat als hy van Bleyſwijck als doen ſoude vertrecken / de voornoemde van Dijck uyt ſich ſelven hem ghegheven hadt twee dubbelde Ryders / ſonder pet meer daer hy te voeghen / waer voor hy hem bedanckte / ende toe ſepde zijnen raet ende daet / voaer hy bequamelijck ende naer zijne ghelegentheyt vermocht ; dat hy op een tijdt daer na ten huyſe van den voorſz van Dijck ghekſen hadt eenigh Extraoꝛdinaris gelt / namentlijck veel Goudts / 't welck hy achte dat van Berckel ghekomen was / omme totten voorſz aenſlach uyten Hoochgemelten Heere Prince geemployeert te worden ; dat de voornoemde van Dijck, des woensdags voorden voorſz laſten bidday gekomen zijnde binnen Rotterdam / tegens hem onder anderen hadt gheſepdt : dat nu de ſaecke ſoo verre was ghebracht / datmen haeſt wat voozen ſoude. Ende hy vraegende of het was om de Predikanten tot Haerlem ghevanghen / te verloſſen ? de voornoemde van Dijck weder daer op ſepde : ja, ende oock om u, ende uwes ghelijck te verloſſen. Ende deſelve van Dijck voorts continuerende zijn propoost / hem klaer uyt gheſepdt had / datter ghereſolveert ende voorgenomen was / den Hoochgemelten Heere Prince omme te brengen / verſoeckende met eenen aen hem zijn achterſte huys te moghen ghebruycken / omme de Piſtoolen totten voorſz aenſlach dienſtigh / daerinne te brenghen / ende de voꝛder prepareaten te maken / ende dat het aenghenomen Volck daer ſoude moghen inne ende uyt gaen : ghelijck de voornoemde van Dijck als doen op hem oock hadde verſocht / dat hy eenich Volck / totten voorſz aenſlach aengenomen / ende / die ſcheenen voat te difficulteren / ſoude willen aenſpreecken / ende hen daer toe inducꝛeren. Dat hy totter laten ghebruycken van zijn voorſz achter huys ten ſijnen voozen verhaelt / hadt gheconſenteert / ende oock aenghenomen 't voorſchreve difficulterende Volck aen te ſpreken. Dat de voornoemde van Dijck op een anderen tijdt teghens hem weder vermaende vande Reſolutie die ghenomen was om den Hoochgemelten Heere Prince omme te brengen / oock ſepde dat hy van Dijck naer den Haghe ſoude reyſen / omme te vernemen naer de ghelegentheydt hoe 't ſelve aenghelepdt ende vollbracht ſoude worden. Ende dat den ſelven van Dijck daer naer weder ghekomen zijnde binnen Rotterdam, hem hadt gheſepdt / dat hy in den Hage was ghereeſt / ende dat aldaer al oꝛdre was gheſtelt. Dat de voornoemde van Dijck daer naer by hem was ghekomen / by hem hebbende ſes Piſtolen / daer onder gherekent een kleyn Piſtooltjen / dat ghebruyckt ſoude worden tottet omme brenghen van den Hooghgemelten Heere Prince, ende noch een Duyſt hamer / alles in eenen groben doeck ghewonden / 't welck hy bracht in zijn voorſz achter huys ; ende alſoo twee van de voorſz Piſtolen met Silver bekleet waren / hebben de voornoemde van Dijck ende Cornelis Gerritſz met eenen yſeren nijptangh / dewelcke den ſelven Cornelis by hem hadde / de huyſen afghedaen / die de voornoemde van Dijck in zijn ſack ſtack : dat de voornoemde van Dijck hem vraghende / of hy geen raedt en wiſte om noch drie ofte vier Piſtolen / als de ſelve van doen hebbende ; en hy ſeggende neen / hadt Cornelis Gerritſz doe present zijnde daer op geſepdt / datter tot Abraham de Zwaertveghers noch twee hingen / de welcke hy Cornelis Gerritſz wel koopen ſoude / maer dat men licht op hem ſuſpitie ſoude krijghen / ſulck ſoo hadde de voornoemde van Dijck op hem Slatius verſocht / dat hy deſelve ſoude willen koopen / 't welck hy gedaen hadt / ende hadt de voornoemde van Dijck hem naerderhant ghegheven twee ende noch eenen dubbelen Ryder tot betalinghe van deſelve Piſtolen / dat de voornoemde van Dijck van gelijcken op hem verſocht hebbende een Koffer te doen koopen / hy 't ſelve mede hadt ghedaen. Dat hy Slatius in zijn voorſz achterſte huyſinge had ſien brengen 't kruyt / dat totte voorſz Piſtolen ghebruyckt ſoude worden open voorſz aenſlach / ende ommebrengen van den Hoog-gemelten Heere Prince. Dat hy wel heeft geweten / dat aldaer mede zijn gegoten de Koegels daer toe dienſtig / die hy ook geſien heeft / en dat de voornoemde van Dijck aldaer ghebracht heeft drye voꝛmen totte voorſz piſtolen / behalven twee andere by den voornoemde Cornelis Gerritſz aldaer gelevert. Dat de voornoemde van Dijck hem wel geſept heeft / dat de voorſz Piſtolen / Item 't kruyt en loot / mitſgaders den duyſthamer / alle in 't voorſz Koffer geſept / gebruyckt ſouden worden totten voorſz aenſlag open Hoochgemelten Heere Prince / by het aenghenomen Volck tot Rotterdam, omme daer mede te aſſiſteeren de ghene die den aenval op denſelden Heere Prince ſoude doen. Dat hy doen by leſt van Bleyſwijck wederomme tot Rotterdam was gekomen / de voornoemde Cornelis Gerritſe des anderendaeghs' smoꝛgens by hem (noch by zijn bedde zijnde) gekomen is / ſeggende dat hy by den voornoemden van Dijck was aenghenomen om wat byſonders uyt te rechten / binnen oft omtrent 's Gravenhage / ende dat hy Cornelis Gerritſz neffens hem noch andere drie daer toe hadde aenghevoꝛken / ende aengenomen / dat hy ettelijcke malen met haer te bier was geweeſt / ende dat de voornoemde van Dijck hem daer toe hadde ghegeven twee Piſtoletten ; voꝛder dat hy ſagh ende bevont dat deſelve aengenomen Maets nu wat zwaricheydts maecken / voor dien ſy hem Cornelis Gerritſz niet en gheloof den / maer lieber noch een ander ſouden willen hooren ſpreecken / verſoeckende nochtans op hem Slatius dat hy deſelve eens ſoude willen aenſpreken / ende wat naerder openinge doen. Dat dienvolghende de voornoemde Cornelis Gerritſz ontvonden hebbende een van de voorſchreve aengenomen maets / namelijck / Ian Claeſen uyt Zuyt-Hollandt / omme by hem te komen / hadde den ſelven Ian Claeſen hem by Slatius verboeght op zijn Sondaegs in 't ſwart geklee / ſoo dat hy Slatius hem al lachgende vraegde : hoe 't quam, dat hy op een Werckendagh ſoo in ſijn Bruyn ginck als een Rentenier ? daer op de voornoemde Ian Claeſen antwoorde met ongheſchickte woorden : dat hy gheen ſin meer in 't wercken en hadde, ende dat hy het een ander hadde over gheſeth. Dat hy Slatius den voornoemden Ian Claeſen voorts had gheſepdt / ick hadde verſtaen dat ghy aerſelde, om ſeker exploict te doen, daer u Cornelis (denoterende daer mede den voornoemden Cornelis Gerritſz) van gheſproken heeft ? daer op denſelven Ian Claeſen antwoorde / Ia, of ick moſt eerſt wat meer verſekeringhe ende naerder beſcheydt hebben, als Cornelis my doen kan. Ende alſoo middelertijdt een ander daer tuſſchen quam / ſoo wierden daer voor de voorſz Propoſten afgebroken / ende tot een ander ghelegentheyt uyt geſtelt. Dat de voornoemde van Dijck ten ſelven daghe ontrent den middagh / by hem 't zijnen Huyſe was gekomen / ſeggende ghelooveſt te hebben by den voornoemden Cornelis Gerritſen die hy gelt hadde gegeven voor hem ende voor eenighe Maets by hem aenghenomen / of noch aen te nemen / namentlijcken tot vijven toe : maer alſoo hy daer op ſepde / dat hy verſtont datſe aerſelden / of ymmers niet ſoo vollkomen ghereſolveert waren / verſocht de vernoemde van Dijck mede op hem deſelve Maets te willen ſpreecken / omme te hooren wat ſluyden ſeghen wilden / ende of hy die ſelve niet en ſoude konnen contenteren met geven. Daerinne hy eerſt zwaricheydt ghemaeckt hebbende / ten leſten hem hadde laten inducꝛeren / om redenen meeſt dat het nu ſoo verre was gekomen / dat het niet haperen mochte / of dat het heele ſpel verbroodt zijn ende koppen koſten ſoude. Dat daer naer de voornoemde Cornelis Gerritſz weder by hem was gekomen / begeerende dat hy een plaetſe ſoude beſtemmen / omme de voorſz Maets die aenghenomen waren ende difficulteerden / te ſpreken : doch ſtelde hy 't ſelve in de kuere van de voorſz Cornelis Gerritſz die van een Herberge ſpraek / namentlijck in den Hulck op de Hoochſtraete / daer ſluyden des avonds by duyſter ſouden by een komen / als ook geſchiedt was. Dat hy by den voornoemden Cornelis Gerritſz gebracht zijnde in de voorſz Herberghe / aldaer ghevonden had de voor-

1623. noemde Ian Claesz, mitsgaders Harman Harmansen van Embden, van dewelcke hy verstaen hebbende de zwaricheydt die sy maecken / henluyden had aengesept / dattet gene te doen soude ballen ter plaetse daer sluyden souden werden gebracht / niet door hen / maer door anderen soude geschieden / ende dat sluyden mosten ghereselbeert zijn te assisteren den gheenen die den Prince souden omme brenghen / ende beletten dat henluyden geen oberlast en soude geschieden. Daer toe hy oock heeft ghebruyckt verschepden inductive redenen: te weten / dat sluyden elck souden ghenieten door eerst hondert vijf ende twintigh gulden, ende daer naer komende in den Hage de reste tot drie hondert gulden toe. Dat indien sluyden quamen te verongelucken / dat als dan Vrouwen ende Kinderen eerlijcken souden werden onderhouden. Dat de geene die in 't leven souden blyben / noch ghenieten souden een goede somme gelts / ende boben dien voorsien werden met een Officie elck naer zijn gelegenthept. Dattet oock strecken soude tot voordeel ende Restauratie vande gemeene sake / daer sluyden langhe naer hadden verlangt; ende derhalben dat men pet wes voor de selve ghemene saecke / moest waghen / ghelijck oock (sepde hy) voor hem / dit veel gewaegt was / dat hy hen daer ober aensprack; dattet was een saeck daerinne geen pericule en was gelegen / maer dat sluyden tegelijck souden mogen ontloopen / langhs sulcke weghen als henluyden souden gewesen werden. Dat hy niet anders en konde sien oft verstaen / of het soude lichtelijcken om doen wesen: om dat hy het daer voor hielt / dat in den Hage terstont sulcke ordre soude syn gestelt / en sulcken toeloop soude ballen / dat men geen tijt of gelegenthept soude hebben omme henluyden te achterbolgen. Dat de voornoemde Ian Claessen ende Harman Harmansz. in 't doen van den voorsz aenslach bewilligende / en seggende datmen hen 't gelt langen soude: heeft hy 't selve gelt 't welck de voornoemde Cornelis Gerritsz. uyt zijn sack haelde / henluyden aenghetelt / obermits denselven Kornelis Gerritsz. mettet aentellen geen raet en wist / ende is als doen terstont den voornoemden van Dijck, die beneden in de Keucken sat / mede boben by henluyden gekome / metten welcken hy terstont van daer schepdende / lieten de anderen aldaer by den anderen een kanne Wijns of twee drincken. Dat des daechs daer aen den voornoemden Kornelis Gerritsz. hem ghebracht had in een ander Herberge ontrent de Beurse / alwaer oock waren de voornoemde Ian Klaesen ende Harman Harmansen, mitsgaders Dirck Leenertsen van Katwijck; welcken Dirck Leenertsen hy op een Kamer alleen had gesproocken / hem voordraghende ende aenspreeckende als booren / die daer op terstondt verklaerde alreede mette anderen gesproocken te hebben / ende dat hy van meenige was te doen / als de andere Maets / seggende / dat hy 't gelt van den voornoemden Cornelis Gerritsz wel krijghen soude / ghelijck hy 't selve gelt aldaer oock datelijck als voozen heeft ontfanghen. Dat de voornoemde van Dijck des Vrydaechs den derden February lestleden aen hem een briefken gheschreben had / inhoudende dat hy des anderendaeghs mepnde tot Rotterdam te komen / ende dat soo hy / ofte den voornoemden Cornelis Gerritsz noch een of twee wisten / dat men deselve noch soude opspeuren. Dat hy daer van sprekende metten voornoemden Kornelis Gerritsz den selven hadde voorgeslagen Ieroen Eeuwoutsz, die seer bekent was onder de Schippers ende Maets / den welcken hy by hem t' zijnen hupse had ontboden / ende hem gebracht / of hy niemant en wiste die pet soude willen aboontueren? Ende den selven Ieroen daer op voorgeslagen hebbende Ian Faessen, heeft hy Ieroen den selven Ian Faessen t' zijnen hupse mede ghehaelt / den welcken hy vragende / of hy willich soude syn een exploict met eenige anderen te doen / dewelcke hadden toeseggynghe van drie hondert guldens te ontfangen / ende daer nae met offitien ende benefitien voorsien te werden / elck na zijn ghelegenthepdt / sulck dat hy Ian Faesz, dien dagh hondert vijf offses en twintig guldens soude ontfangen; hadde den selven Ian Faesz 't selve geaccepteert / presenterende de voornoemde Ieroen Eeuwoutsz sulck van gelijcken te doen / ende seggbende dat hy gheen gelt en begeerde. Ende daer en tusschen aldaer mede gekomen zijnde Adriaen van Dijck, had hy 't selve hem gheraporteert / die daer op sepde / dattet wel was; ende soo pemant noch twee anderen wiste / datmense wel begeerde: 't welck hy den voornoemden Ieroen Eeuwoutsz ende Ian Faesz door den voorsz Kornelis Gerritsz doen aensegghen hebbende / syn sluyden des namiddachs weder by hem ghekomen met noch twee andere: met namen Pieter Ianssen, ende Iohan Engelen, die bepde terstont mede bewillicht / 't gelt genomen hadden / gelijck oock dede de voornoemde Ieroen Eeuwoutsz. Dat hy des Saterdaechs den vierden February lestleden den voornoemden Ian Faesz, Pieter Ianssen, ende Ieroen Eeuwoutsen aengheseyt had / dat sluyden een waghen souden hueren / omme daer mede naer den Hage te rijden / ende dat hy den voornoemden Kornelis Gerritsz vraghende wat last die geene hadde / die mette waghen souden rijden? sepde den selven Kornelis Gerritsz, dat sluyden 't voorsz Koffer mosten mede nemen. Ende want de voornoemde Ieroen Eeuwoutsz repsgelt epste / antwoorde hy geen gelt te hebben / dan siende in zijn voorschreve achterhuys een sackken staen: vraechde hy aende voornoemden Cornelis Gerritsz wattet was? die antwoorde gelt, dat hy mede moste nemen. Ende hy had met ordre van deselve Cornelis Gerritsz daer uyt ghenomen vijf Rijcxdaelders, ende de voornoemde Ieroen ghegheben / ende als doen het Koffer toegesloten zijnde / had hy het selve met touwen omme gewonden ofte bewoelt / eer 't selve naer de Waeghen ghebracht werde. Dat de voornoemde Kornelis Gerritsz de voorsz persoonen belast hebbende / elck een zijd-gewer te kopen / hy daer by oock had ghesept / alsser wat te doen soude zijn / dat sy luyden gheweer souden moeten hebben. Dat de voornoemde van Dijck ten voorschreve daeghe aen hem ghegheben hadt / twee double ende een enckele Pistolet; seggbende dat hy die nemen soude voor de moeyten ende onkosten / dis hy ten selben daeghs ende eenighe daeghen te vooren binnens Hupse mettet voorsz aenghenoomen Volck ende 't Koffer hadde ghehadt. Dat den voorschreven saterdach 'tvoorsz Koffer na den Haeghe ghesonden zijnde / des avonts tot zijn hupse ter Maeltijdt zijn ghewest den voornoemden Kornelis Gerritsz en desselfs hupsvrouwe; mitsgaders Kornelis Geisteranus, ghewesene Predikant ontrent Gorchum, ende Gerardus Velsius, ghewesene Predikant in Rackangie in den Lande van Voorne, ende dat ober Tafel aldaer ghedroncken werde op de goede repse van de voornoemde Cornelis Gerritsz, die des anderendaeghs mettet andre Volck naer den Hage soude repsen / ende had hy den selven Cornelis Gerritsen alsdoen geschoncken oft geleent zijn Pongiaert / die hy te voozen van hem hadde versocht. 1623

Dese Slatius heeft veel van hem doen spreken: om dat hy zijn Bier verloopen of wechgaende zijn Kanne vol ghelaten hadde; daer deur occasie gevende / tot een spreckwoort aen alle dorstige gesellen: seggende ick wil mijn Kan uyt drincken; en niet doen als Slatius. Hy toonde het minste leedtwesen: gaf aen de Predikanten / die hem quamen in 't ende na gewoonhept besoecken ende troosten / wepnich ghehoor: om datse in 't stuck der questieuse bekende poincten van hem discrepeerden; hy sustineerde oock d' affirmative van de questie: dattet geoorloft was een Tyran om te brengen. Doch al schoon dat waer was / soo volghde niet dat d' Applicatie goet was.

Men weet wel dat in alle Regieringen het ghemeenlijck gaet volghens het woordt: aliquid Juris, aliquid facti. De Wagen kan altijt niet effen ende recht gaen / maer daerom terstont te willen beginnen sulcken sept / ende soo vol gebaers / dat hoste niet als voor eene groote dwaesheyt gheacht worden.

De Politijcke Keghel heeft oock plaets: Multa ab initio non valent, quæ tamen facta tenent. Ende / bonos Imperatores optandos, qualescunque ferendos.

Het hups van Barnevelt was veel ober-ghekomen / ontellijcke veel / soo Geestelijcke als Wereltlijcke / waren om die querelle in 't jaer achthien, om haer eere / staet /

1623. ſtaet / ende welbaren ghenomen: maer als de waerheydt gierighepdt qualijck wert aenghelept; ſoo doetſe meer quaet als goet. Deur lijdtſaemhept ende gedult hebben veel van die parthye noch daer na / hp de moderate regieringh van Prins Hendrick, contentement ghekregen: maer deſen aenſlach was loutere dwaeshepdt; en oorſaecke dat veel Remonſtranten / eensdeels deur vreeſe / anderdeels deur afleerichept / de Remonſtrantſche vergaderingen verlieten / ende haer tot de publijcke Kercken begaben / haer daer mede verſoenende: gelijck dan de queſtieuſe potncten ſoodanigh waren / dat de gemeene man die niet en begreep; ende datmen daer om geene ſcheuringh hadden behooren ghemaeckt te hebben.

Alrede eenige dagen te voor waren geexecuteert Cornelis Gerritſz, een Schrijnwercker van Rotterdam, te vooren den lande gedient hebbende als Soldaet ende oock als Matroos / Harman Harmanſen Barent gheſel van Embden / Ian Klaeſz Barentgeſel van Zuydtlandt / en Dirck Leenertſz Barentgeſel van Catwijck. D'eerſte beſende dat hp op Donderdagh den 26. January leſtleden door een Boeren jongen / hem onbekent ontboden zijnde hp Adriaen Adriaenſz van Dijck, gheweſene Secretaris van Bleyswijck, omme hp hem te komen 't zijnen van Dijcks huyſe alhaer / hp hem derwaerts hadde vervoecht: openende deſelve van Dijck hem ghevanghen alhaer ſeeckeren aenſlach op den perſoon van den Heere Prince van Orangien, namentlijck om denſelven te appreheudeeren: ende dat hp van Dijck naderhandt met hlare woorden gheſeyt hadde / dattet was om den ſelven Heere Prince te depecheren / ende omme te vrengen: verſoeckende dat hp hem daer toe mede wilde laten gebruycken / ende dat hp van Dijck binnen Rotterdam komende / hem daer van breder ſoude ſpreecken: dat denſelven van Dijck een dach drie ofte vier daer naer binnen Rotterdam ghekomen was t'zijnen huyſe / ende t'ſamen uptgaende naer 't Huys toe / daer hem onthoudende was Hendrick Danielſz Slatius, gheweſene Predicant tot Bleyswijck, zijn Swager; de voorſchreve van Dijck onder andere propoſten teghens hem gheſeyt hadde / dat indien de Prince van kant ende uyt den weghe waere / de ſaecken in 't Landt beter gaen ſouden / ende dat daer door een generale revolte ſoude konnen vallen / waer over het Landt in eenen anderen ſtaet ſoude konnen ghebracht werden. Dat hp metten voornoemden van Dijck ende Slatio van de ſaecken naerder gheſprooken hebbende / hp aenghenomen had in den voorſchreven aenſlagh mede te aſſiſteeren / ende dat hp oock vernemen ſoude naer eenighe andere perſoonen / die inſghelijcx daer toe ſouden mogen werden ghebruyckt. Dat hp van den voornoemden van Dijck oock ontfanghen hadt eenigh gelt / omme 't gelach in de Herbergen te betalen van die geene die hp van den voorſchreve aenſlach ſpreken / ende daer toe bewilligheu ſoude: dat hp dienvolgende daer over eerſt hadt aengeſprooken Ian Klaeſſen uyt Zuytlandt; ende daer naer Harman Harmanſen van Embden, beyde mede woonende tot Rotterdam: begheerende hp dat ſp luyden gaen ſouden in ſeeckere Herberghe / alwaer hen naerder openinghe van den voorſchreven aenſlach ſoude werden ghedaen hp zijn voornoemde Swagher Hendrick Danielſen Slatius; ende dat midtsdien deſelve twee perſoonen gegaen waeren in de Herberghe van 's Landts-Weldaren / 't welck den ſelven Slaetius deur hem Gevangen hebbende verſtaen / hadde hp Slatius hem oock alhaer hp henluyden laeten vinden / ende de voornoemde twee perſoonen verwillight ende aenghenomen tot den voornoemden aenſlach. Dat hp Slaetius oock daer naer deur aenbrenghen van hem tot denſelven aenſlach verwillight hadde Dirck Lenertſz van Catwijck / mede tot Rotterdam woonachtigh: ende dat de voornoemde Slatius henluyden toegeſeyt hadde / dat hp hen elck doen hebben ſoude voor haren dienſt twee hondert en vijftich Carolus guiden. Dat mede den ſelven Slatius hem behandight hadde binnen Rotterdam het eerſte ghelt / te weten voor hem ſelfs achthien dubbelde Piſtoletten, ende voor den voornoemden Harman Harmanſen, en-

de Dirck Leenertſz elck vijftien ghelijcke Piſtoletten, 1623.
die hp hen elck behandicht had: ende dat de voornoemde Ian Claeſen ghelijcke vijfthien Piſtoletten van den voornoemden Slatio ſelfs hadde ontfanghen / hebbende hp voor hem d'voorſz achthien Piſtoletten behouden. Dat voorts den ſelven Slatius deur zijn aenwijſinghe noch totten voorſz aenſlagh aenghenomen / ende geldt op de hant had gegeben Ieroen Ewoutſen, Ian Faſen, Pieter Ianſen, ende Ian Engelen, alle mede Inwoonderen van Rotterdam / ende dat ten huyſe daer hp Slatius hem onthoudende was. Dat hp ten dien tijde oock daer ten huyſe weſende / eenigh Loot gheſmolten / ende in ſeeckere fazmen hem hp den voornoemden Slatio beneffens 't ſelve Loot behandight / met den ſelven Slatio Kogels daer van gegoten had. Dat hp oock alhaer Krupt had gedroogt / 'twelck hem hp den voornoemde Adriaen Adriaenſen van Dijck behandight was: ende dat Cornelis Geiſteranus gheweſene Predikandt omtrent Gorcum / ten voorſz huyſe wel twee of drie daeghen te voren was geweeſt / ende noch was alſt voorſz Loot alhaer geſmolten / de Kogels gegoten / 't Krupt ghedrooght / ende de voorſz vier perſoonen aenghenomen werden: Dat hp mede ten ſelven Huyſe met den voornoemden Slatio twee Piſtolen met ſilver beſlaghen had helpen ſchoon maecken / en de ſilver Huyden van dien / daer Wapenen met Helmen op ſtonden / deur laſt van den voornoemden Slatio, op dat deſelve Piſtolen deur de voorſz Wapenen niet gekent en ſouden worden / daer af gedaen / ende aen den ſelven Slatio behandicht heeft: welcke Piſtoolen / Krupt ende Loodt / mitsgaders noch ſeven andere Piſtoolen in een Koffer in den Haghe ghebracht / ende in de Herberge van den Helm / daer den voorſz van Dijck was gheldgeert bebonden / alle mede gedient ſouden hebben totten voorſz aenſlagh. Dat hp ſoo nu ſoo dan Propoſten hebbende ghehadt met den voornoemden Slatio ende van Dijck van den voorſz aenſlagh opten Perſoon van den Hooghemelten Heere Prince: ende hp ſeghende / dat hy daer aen niet handtdadich en ſoude willen ſijn: ſy luyden daer op hadden gheſeyt, dat hy het werck niet doen en ſoude, maer dat het Principaelſte feyt ſoude gedaen werden by ſeven ofte acht Perſoonen, die van Leyden ofte de quartieren van dien ſouden komen, die daer van de eere wilden hebben, ende den voorghemelten Heere Prince, buyten rijdende, op ſijn weeckſte ſouden aentaſten, tot Rijſwijck voor de ſtal, in 't af, ofte in 't weder op gaen van ſijn Koetſe. Ende dat hp metten anderen tot Rotterdam aenghenomen / op de Wijck ofte wachte ſouden ſtaen op een ſeeckere plaetſe die hen aengheweſen ſoude werden / omme te ſien de uptkomſte: ende ſoo 't die van Leyden te quaet hadden / dat ſp luyden dan de ſelve te hulpe ſouden koomen. Dat hp onder andere Propoſten ſoo nu ſoo dan geballen / van de voornoemde Slatio en van Dijck had verſtaen / dat in alle de Steden was beſloten dat men 't alhaer alle omwerpen / ende eenige van de Magiſtraten die hen partiael ghetoont hadden / hp 't Hooft batten ſoude / ende datter een deel des Advocaets gangh ſouden gaen. Dat de Arminianen / van die factie / van meeninge waren in alle de Steden ende op de Dorpen de Magiſtraten te veranderen: dattet in alle de Steden ende Dorpen gelijck ſoude aengaen: ende dat ſp luyden hen ſouden omme werpen als een Vogel tou / ende andere diergelijcke propoſten meer. Dat oock de voornoemde van Dijck ende Slatius, de Gaſten tot Rotterdam aenghenomen / belooft hadden d'een Capiteyn / ende d'ander Luytenant te maecken / elck naer zijn bequaemheyt. Ende hem hp hen-luyden oock afgebracht zijnde: of hy wel Capiteyn ſoude willen ſijn, hp daer op voor antwoorde had ghegheben / dat hp te oudt was veel onghemacks ter Zee te hebben: ende als de ſaecke ſoo verre was / dat ſp dan malhanderen wel naerder ſouden ſpreecken. Dat mede de voornoemde Slatius hem mitsgaders de voorſz Harman Harmanſen, Ian Claeſen, ende Dirck Lenertſen des Saterdaeghs ghekweeſt zijnde den vierden deſer Maent / aengheſeyt hadde / dat ſp luyden des anderendaegs naer den Haghe hen vervoegen moſten / omme den voorſz aenſlagh te helpen doen / ende dat hen

alz.

1623. aldaer naerder openinghe by den voornoemden van Dijck daer van soude werden gedaen.

Dat mede ten selven daghe de voorsz van Dijck hem ghesept hadde / dat de saecke haest soude moghen aengaen / ende dat sy luyden daeromme des anderendaegs naer den Haeghe souden moeten gaen / ende dat sy hem aldaer in de Herberghe van den Helm souden vinden. Dat hy als doen de voornoemde drie personen / voor last van den voornoemden van Dijck of van Slatio aengheseyt had / dat sy luyden geen ander gheweer mede en souden neemen dan een Hanghertjen ofte Houwertjen / alsoo henluyden in den Haeghe ter handen gheselt soude werden 'tgheene sy luyden voorder van noode souden moghen hebben. Dat hy voor zijn gheweer alhier met hem ghebracht had een Rappier / ende een Poingaert: welck Rappier hem by den voornoemden van Dijck, ende den Poingaert by den voornoemden Slatio gheleent was / zijnde 't selve Rappier ende Poingaert by hem alhier ghevonden. Dat zijn huys vrouwe in de saecke van den voorsz aenslagh / doen sy kennisse daer van voor hem kreegh / grooten swaericheyt maeckte / ende daer over kreet nacht ende dach / seggende: dattet beter ware dat syluyden als Wormen aerden soude eeten; ende dat hy ende Slatius haer daer op hadden gesept / datter geen zwarichevt van te verwachten en was. Dat hy des Saterdaegs s'avonts als hy des Sondaechs daer aen lest van Rotterdam scheyde / met zijn voorsz huys-vrouwe ten eten was / by zijn voornoemde Swagher Slatio, alwaer ooch ten eten waeren den voornoemden Cornelis Geisteranus, mitsgaders Gerardius Velsius, ghewesene Predikant in Rackangie, in den Lande van Voorne: ende seggende den selven Slatius jegens hem / dat hy hoopte dat het (denoterende den voorsz aenslagh) wel ghelucken soude; brochte hem daer op een glas Wijns / 'twelck hy hem beschept dede / ghelijck oock daer op dronchen de voorsz andere van 't ghesel schap. Dat hy mitsgaders de voornoemde Harman Harmansen, Ian Claessen, ende Dirck Leenertsen, volghende 't voorsz aensegghen ende beghceren van de voornoemde Slatio ende van Dijck des anderendaegs / wesende Sondach / van Rotterdam ghescheyden / ende malkanderen tot Overschie ghevonden hebbende / voorts inden Hage ghekomen waeren teghens den avont / nemende haer Logijs inde Herberghe van 't Sotjen. Dat hy als doen alleen was uytgegaen omme te spreecken metten voornoemden van Dijck, die hy meende te vinden inde voorsz Herberghe van den Helm, sonder dat hy hem nochtans als doen aldaer ghevonden / ofte dien avont ghesproocken had / maer eerst des anderendaeghs / als wanneer hy metten selven des middaeghs inde voornoemde Herberge / benessens den Weerdt had gegeten. Dat de voornoemde van Dijck ten selven tijde voor de maeltijt hem ghegheven had acht Briefkens / in elck van dien wesende vijfthien oft sesthien dubbele Rijders / ofte andere specie / soo veel uytbrenghende / omme deselve te behandighen aen 't voorsz aenghenomen volck van Rotterdam tot sehen in ghetaele / ende het achste voor hem te behouden: seggende den voorsz van Dijck, dat hy 'tvoorsz volck by een soude houden. Dat hy dienvolghende ghegaen was in de voorsz Herberghe van 't Sotjen / alwaer hy aen de voorsz drie Personen met hem aldaer gelogeert / namentlijck de voornoemde Harman Harmansen, Ian Claessen, ende Dirck Lenertsen, elck een van de voorsz Briefkens met gelt gegeven had / seggende henluyden met eenen aen dat sy hen by den anderen souden houden. Dat mede hy aen de voornoemde vier andere aenghenomen personen / die ghelogeert waren op 't Speuy in de Herberge daer Wtrecht uyt hanght / te weten Ieroen Eeuwoutsz, Ian Faesz, Pieter Iansen ende Ian Enghelen, ooch elck een van de voorsz Briefkens met gelt ten selven daeghe behandight heeft / behoudende het achste voor hem self als vooren: welck zijn ghelt / gedurende zijn apprehensie / onder hem noch bevonden is.

Dat mede de voornoemde van Dijck hem ten voorsz daeghe in den Haeghe ghesept had / dat drie van Leyden den aenval souden doen opten Hoog-gemelten Heere Prince met messen ofte opsteckers / ende dat d'andere vier met Pistolen souden af weeren alle de gene die den selven Heere Prince souden willen ontsetten: En 't sept ghedaen zijnde / dat zy luyden ende d'andere die op den voorsz aenslach gebruyckt souden worden / wijcken souden na de Veenen toe / te weten naer Nootdorp, Pynacker, ofte Berckel, ende dat sy luyden des nachts van den anderen souden scheyden / ende soo 't doenlijck was over het Ys in haer Stadt / ende elck in haer huysen komen / om te minder naerdencken van hen te hebben; dat ooch hy den voornoemden Harman Harmansz. Ian Claesz ende Dirck Leenertsz, ten voorsz daghe alhier in den Haghe ghecopenbaert ende aengheseyt heeft / dat den voorsz aenslagh in voegen en ter plaetse voorsz soude gheschieden; ende dat die van Leyden met hen sevenen des Saterdaeghs alhier in den Haghe waren ghekomen / ende ghelogeert in de Herberghe daer Dergoude uyt hanght / ende dat hy twee van de selve in den Helm by den voornoemden van Dijck ghesien hadde: dat hy siende dat een van de voorsz drie personen in 't Sotjen ghelogeert / namentlijck den voornoemden Harman Harmansen wat dutte / tot den selven gesept heeft / hoe sit ghy dus? het quaetste sal alleen wesen om den Prins te vervoeren. Dat hy met de selve drie personen in de voorsz Herberghe van 't Sotjen ghebleven is / verwachtende van de voornoemde van Dijck naerder ordre om den voorsz aenslagh te volbrenghen / tot dat sy luyden des avonts gheapprehendeert ende in verseeckertheyt ghebracht zijn. Dat mede hy seventhien oft achthien jaren geleden een nederslagh heeft gepetreert in Zeelandt, in den persoon van Pieter Joppen, daer van hy remissie heeft verkregen / doch dat de selve niet en is gheinterineert.

Hy wierdt verklaert Crimen læse begaen te hebben / onthooft / ghevierendeelt / ende de quartieren op alle vier hoecken van den Haghe ghehanghen / ende 't hooft op een staecke gestelt; zijn goet geconfisqueert te worden. De tweede bekende dat hy in 't laetste van Januario lestleden / binnen Rotterdam aenghesproocken was by Cornelis Gerritsz Schrijnwercker / ghebooren van Woerden, mede ghebanghen / die hem vraeghde / of hy niet en was ghesint een tocht te helpen doen / 'twelck hy sepde dat wel soude moghen dienen tot verlossinghe van de Predikanten tot Haerlem ghebanghen; ende of hy noch niet een man ofte twee en soude weten / om den selven tocht mede te helpen doen. Dat hy doen ter tijdt van den voornoemden Cornelis Gerritsz ghescheyden zijnde / voorts daer naer in de Herberge van 't Paerdt in de wiegh tot Rotterdam, voor-ghehouden hadde Dirck Leenertsz van Catwijck, of hy mede wel een tocht wilde doen? dat den selven Cornelis Gerritsz een dagh ofte twee daer naer hem gebonden hebbende in de Herberge van 's Landts welvaren, alwaer hy twee tonnen vleesch te souten hadde / op hem begheert heeft / dat hy soude gaen in de Nieuwstraet, in de Herberghe van de Lelye, seggende dat hy Cornelis Gerritsz hem aldaer soude komen halen / ende hem brenghen ter plaetse daer hy beschept soude krijghen / belanghende het doen van den voorsz tocht. Dat hy in de Lelye gegaen wesende / aldaer 's avonts tusschen ses en seven uyren by hem ghekomen is de voornoemde Cornelis Gerritsz, die hem van daer gelept heeft in de Hooghstraet in seeckere Herberge (hem midts den doncker onbekent) dat hy aldaer gebracht werde boven op de voor-kamer / daer hy vondt een Predikant / die hy niet en kende / dan daer naer verstaen heeft / dat het Slatius was / de swager vande voornoemde Cornelis Gerritsz. Dat den selven Slatius, hem in presentie van de voornoemde Cornelis Gerritsz, ghevraeght heeft / oft hy wel beghceren soude / ende ghesint was / een tocht te doen? daer op hy seghghende ja / als 't een goede saecke was; den voornoemden Slatius daer op weder ghesept heeft: ja / 't is een goede saecke / ende sonder perijckel.

Dat den voornoemden Slatius, hem als doen naerder openinghe doende / ghesept heeft / dat het was / om den Heere Prince van Orangien, by ofte ontrent Rijswijck om te brenghen / ende dat aldaer eenighe personen van Leyden souden komen / die het sept souden doen /

1623.

Digitized by Google

1623. doen / ende dat hy nevens eenige meer van Rotterdam op de wacht souden staen / omme af te weeren die ghene / die den Hoochgemelten Prince souden willen ontsetten ofte helpen. Dat hy 't selve aenghenomen / ende daer op van den voornoemden Slatius ontfangen had de somme van hondert xxv. gulden vij. stuyvers. Dat de voornoemde Slatius hem gevraecht had / oft hy met Pistolen wel konde omme gaen ? ende dat hy daer op antwoordende / dat hy nopt eenigh Pistool los geschoten hadde; deselve Slatius weder seyde / dattet geen noot was / dat hy hem met zijn ander ghewee wel behelpen soude. Dat hy in de voornoemde Herberghe noch zijnde / de voornoemde Cornelis Gerritsen uyt gegaen was / haelende aldaer Ian Claessen van 't Zuydt-Lant, die te voren ooch aldaer geweest ende insghelijcx ghelt ontfanghen hadde / ghelijck de voornoemde Ian Claessen hem doen seyde / ende aldaer metten anderen een kanne Wijns vier of vijf ghedroncken hebbende / alsoo van den anderen waeren ghescheyden. Dat voorts daer naer des Saterdaeghs den vierden deser Maent hem hy den voornoemden Cornelis Gerritsen aenghesept zijnde: dat hy des anderendaeghs ten eynde voorsz inden Haeghe moste wesen / ende dat hy d'andere tot Overschie soude vinden; hy dienvolghende des Sondaechs 's morghens vroegh van Rotterdam is ghescheyden / ende naer Overschie gaende / onderhaelt heeft den voornoemden Ian Claessen, metten welcken hy voorts was ghegaen / ende tot Overschie een kanne vier of twee hebbende ghedroncken / aldaer mede ghecomen waeren de voornoemde Cornelis Gerritsen, ende Dirck Leenertsen van Catwijck, hebbende hy zijn bolck-wanghet aen / ende daer onder zijn gewee / zijnde een houten Houtwer ofte Sabelthen / ende een Pongjaert / dewelcke op zijne apprehensie / inde Herberghe van 't Sotjen alhier in den Haeghe noch zijn bevonden.

Dat sy luyden onderwegen metten anderen proposten hebbende van den aenslagh daeromme sy uyt quamen / hy den voornoemden Cornelis Gerritsen ghesept wierde / dat sy haren last inden Haeghe soude krijgen. Dat sylieden alhier inden Haeghe synde voorsz Sondaghs ghecomen / ende in de voorsz Herberghe van 't Sotjen gelogeert zijnde / hy aldaer van den voorsz Cornelis Gerritsen noch ontfanghen heeft / meest een Goudt / ontrent hondert ende tachtigh Gulden; verhalende hy Cornelis Gerritsen, dat die gheene die van Leyden souden komen / den Prince souden aentasten ende om het leven brenghen / ende dat hy ende d'andere van Rotterdam, op de wacht souden staen / omme de voorsz personen van Leyden te hulpe te komen indien 't noodt ware; 'twelck hy op 't ontfanghen van 'tselve ghelt aenghenomen had. Dat hy ende de voornoemde andere personen / omme den naerderen last te verwachten / inde voorsz Herberghe van 't Sotjen ghebleven waeren / tot dat sylieden des avonts ghe-apprehendeert / ende in verseeckerthepdt waeren ghestelt. Dirck Leenaerts beliende dat hy in 't laetste van Januario leest-leden by Cornelis Gerritsen van Woerden mede ghehaelt / versocht zijnde te komen inde Herberghe van 's Landts-Welvaeren tot Rotterdam, hem aldaer by Henderick Danielsz Slatius ghekoorene Predikant tot Bleyswijck, Swagher van den selven voorsz Cornelis Gerritsen ende in zijn Cornelis Gerritsen presentie ghevraecht of hy wel een tocht soude willen doen ? ende 'tselve naerder verklaerende / seyde dat het was om den Heere Prince van Orangien te vangen / ende soo sy den selven niet en konden vrech krijgen / dat sy hem souden van 't leven ter doodt brengen. Dat de voornoemde Slatius hem daer vooren belooft hadde / de somme van drie hondert guldens, te ontfanghen een ghedeelte van dien tot Rotterdam, ende de reste als hy in den Haeghe soude komen / ende het sept vollbracht zijnde / dat men hem boven dien verscen soude met een Offitie daer toe hy bequaem soude zijn / seggende de voornoemde Slatius datter gantsch geen periculi in ghelegen en was / ende dat hy selfs soude voorgaen / ende dat tot Leyden eenich volck aengenomen was / die 't sept souden doen / ende den Heere Prince van Orangien tot dien eynde by Rijswijck waer nemen / ende dat hy ende d'andere van Rotterdam op de wacht souden staen / omme indiender eenig volck mochte komen om den Heere Prince te ontsetten / dat sylieden 't selve volck souden afkeeren. Dat hy als doen / den voornoemden Slatius vraghende / of hy voorsien soude worden van ghewee ? den selve Slatius daer op seyde / dat hy een Vijt ghewee koopen moste. Dat hy op alle 't selve ghesept hebbende / dat hy hem beraden soude tot des anderen daeghs / hy als doen ontboden is ghewees by den voornoemden Cornelis Gerritsen in de Herberghe van 't Paert inde wieg, binnen de voorsz Stede / ende dat aldaer mede waren Harman Harmansen, ende Ian Claessen uyt 't Zuydt-Lant: ende dat by den selven Cornelis Gerritsen aldaer wedet ghesproocken worde van den Hoogh-gemelten Heere Prince te apprehenderen / ofte om te brenghen als voren / hy aenghenomen had het selve sept te helpen volbrenghen / dat hy daer op van den voorsz Cornelis Gerritsen ontfanghen had een ghedeelte van de voorsz beloofde Penninghen / te weten de somme van hondert ses en twintigh gulden veerthien stuyvers; dat hy heeft / 't selve ghelt ontfanghen zijnde / de voornoemde Cornelis Gerritsen teghens hem misgaders teghens de voornoemde Harman Harmansen, ende Ian Claessen ghesept had / dat sy lieden hen souden ghereet houden / ende dat hy hen soude waerschouwen wanneer sylieden naer den Haeghe souden trecken. Dat de voornoemde Cornelis Gerritsen Saterdaeghs / ghewees zijnde den vierden deser Maent / hem aenghedient had / dat hy een sijne voorsz / des anderendaechs naer Overschie moste gaen / inde Herberghe daer de Schuyten voor leggen / ende dat de voornoemde Harman Harmansen ende Ian Claessen daer mede wesen / ende hy Cornelis Gerritsen aldaer by hem komen soude. Dat hy dienvolghende des anderendaeghs / terstont na het openen van de Poorte / van Rotterdam ghescheyden / ende tot Overschie ghecomen zijnde / aldaer ghevonden heeft de voornoemde Cornelis Gerritsen, Harman Harmansen, ende Ian Claessen, ende metten anderen van daer gaende / dat sy ontrent den avont ghecomen zijn alhier in den Haeghe, nemende haer Logijs in de Herberghe van 't Sotjen, altoaer sy bleven tot 'sanderen daeghs / wesende 's Maendaechs voor den lesten Wint-dach. Dat de voorsz Cornelis Gerritsen voor den middagh uytgaende / ende wedet aldaer komende / hem aengetelt had de reste van 't gelt / hem tot Rotterdam by de voornoemde Slatius belooft / 'twelck ooch by hem ghevanghen op zijn apprehensie noch bevonden is / ter somme van hondert tachtigh guldens, seggende de voornoemde Cornelis Gerritsen teghens hem ende de voorsz twee andere voorghenoemde personen / dat sylieden aldaer by malkanderen souden blijven tot datmen hemluyden soude aenseggen / wanneer / ende hoe sylieden souden volbrenghen / 't gene dat sylieden aenghenomen hadden; daer by voegende den selven Cornelis Gerritsen dat eenighe van Leyden ghecomen waeren / die het sept op den persoon van den Hoochghemelten Heere Prince doen souden; ende dat sylieden / te weten hy de voornoemde Ian Claessen, ende Harman Harmansen sijn ghereet souden houden / ende datter haest beschept soude komen wanneer sy reden tot Rijswijck souden gaen / ende dat aldaer oyck soude ghegheven werden in wat woeghen 'tvoorsz sept soude worden in 't werck gestelt / dat ooch tusschen hemluyden was voorsproocken / als het selve sept vollbracht soude zijn / dat sylieden metten anderen souden wijchen inde Veenen / ende dat alsdan een yder zijns weechs soude loopen omme so t' huys te komen. Dat de voornoemde Cornelis Gerritsen hem gevangen in de voorsz Herberghe van 't Sotjen, ooch ghevraecht hebbende oft hy ooch met Pistolen konde omme gaen / hy daer op ghesept had / dat hy nopt Pistool afgheschoten hadde / nochte daermede omme gaen konde / dat hy ende de voorsz andere / omme 'tvoorsz beschept te verwachten / in de selve Herberghe waren ghebleven / tot dat sylieden dien avont in verseecherhepdt ghestelt ende ghe-apprehendeert zijn.

Noch zijn ghevanghen tot Embden ende van daer te

rugghe

1623. ruyghe gesanden Ian ende Abraham Blansaert Gebroeders ende Willem Parthy, alle Saepwerckers ende Borgers tot Leyden. D'Eerste belaende dat hy by Adrianus van Borre, ghewesene Predikant binnen der voorsz Stede / inde Religie geinstrueert ende een Proponent gheworden zijnde / hy (naer dat binnen Dordrecht de Nationale Synode gehouden was) van verschepden / soo van de Remonstrantsche Ghemeente / als heurlieder Predikanten versocht was geweest / omme onder henluyden te Prediken. Dat hy 't selve eenighen tijt gedaen hebbende / hoe wel hy daer na vreesde in eenich periculo te geraecken / door dien hy Placcate van de Hooghe Mooghende Heeren Staten Generael, soodanighe Predikatien werden verboden / evenwel door advijs / van Iohannes Vyttenbogaert gewesene Predikant in den Haghe, hem dier tijdt met andere upt-gebannen Predikanten onthoudende tot Antwerwen, daerinne noch seecker en tijt had ghecontinueert. Dat hy daer nae selber gherepst was tot Antwerpen voorsz by den voornoemden Vyttenbogaert, Symon Episcopius, ende Nicolaes, Grevinchovius, als Ghecommitteerden van de Societept der voorsz Remonstranten, die hem alsdoen voorgehouden hadden / voorder te continueeren in de voorsz zijnen dienst / ende tot dien eynde hem op zijn bequaemheyt / soo taemelijck ghe-examineert hebbende / hem in den selven dienst bevestight / ende beloften gedaen hadden van tractement benevens anderen / soo langhe de selve Societept daer toe middelen soude hebben. Dat hy oock sedert die tijdt soo nu soo dan / van de voorsz Ghecommitteerden commissien heeft ghekregen / omme op verschepden plaetsen hier te Lande te Predicken / die hy soo langhe waer ghenomen ende bedient had / tot dat daer nae soo veele Predikanten weder in 't Landt waren gekomen / dat de selve heurlieder Vergaderinghen ghenoegh konden bedienen. Dat hy middelertijt mede tot Bleyswijck ghepredickt ende daer deur kennisse ghekregen had aen Adriaen Adriaensen van Dijck, ghewesene Secretaris aldaer / die met hem Ghevanghen ondertusschen verschepden propoosten gehouden hebbende / nopende den Staet ende jegenwoordighe Regieringhe van 't Lant / diverschemael tegens hem gheseyt had / datter goede hoope ende apparentie was van verandertinghe / ende dat den selven Staet weder soude werden gestelt / sulcx die ghewees was voor de leste reformatie by zijne Princelijcke Excellentie ghedaen. Dat hy de selve oock dierghelijcke propoosten / oock van verschepden Remonstrantsche Predikanten heeft verstaen. Dat de voornoemde van Dijck, in 't begin van Octobr Anno sesthien hondert een ende twintigh, als wanneer zijne Princelijcke Excellentie te Delft was / hem gheseyt heeft / datter eenighe binnen Leyden waren / die voorseecker de Regieringhe souden aennemen / ende dat hy oock eenighe Boeren wist / die hy (alst noodt waere) mede soude ghebruycken.

Dat hem omtrent de selve tijt / hy Bernardus Dwinglo, ghewesene Predikant tot Leyden, getoont zijn op verschepden daeghen (ende onder anderen eens in presentie van Isaacus Welsingius, ghewesene Predikant tot Hoorn) seeckere Brieven gheschreven met bedeckte woorden ende namen / die hem ten deele by den voornoemde Dwinglo wierden bedupt alle strechende totte voorsz veranderinge. Dat hy alle 't selve met Samuel de Pleckere (die benevens hem mede tot Predikant onder de Remonstrantsche ghemeente beroepen is ghewees) gecommuniceert / ende den selven op zijn voorgaende verzoeck ook ghewaerschout heeft / specialijcken van 't gene hy van den voorsz van Dijck in de voorsz Maent van October hadden verstaen dat hy in Martij Anno sesthien hondert twee en twintich, zijnde tot Bleyswijck by den voornoemden van Dijck, den selven teghens hem alsdoen ghesept had / datter wedercomme goede hope was / dat de saecke voorseecker in 't voorjaer soude voort gaen / daer by verstaende als de Guarnisoenen uytte Steden waren / ende dattet selve soude gheschieden omtrent Mepe: doch datter eene swarigheydt was / daer mede de Heeren niet en wisten hoe zy het hebben souden / te weten / of men zijne Excellentie soude laeten upt-trecken / of datmen hem in den Haeghe soude houden / ende dat naer verschepden de liberatien daer ober gehouden / besloten ende ghearresteert was / datmen zijne Excellentie op d'een of d'ander maniere soude soecken omme te brenghen / alle 't welck hy den voornoemden de Pleckere op zijn wederkomste tot Leyden insghelijcx aenghedient ende declachtich had ghemaeckt. Dat hy noch in July laestleden / wepnich daeghen naer dat zijne Princelijcke Excellentie op ghetrocken was / van den voorsz Dwinglo verstaen / ende jegens den voornoemden de Pleckere wedercomme ghesept heeft / datter nu seer goede hope was / dat de Steden in dese Landen van de Guarnisoenen ontbloot wesende / de Remonstranten alsdan eerst souden vermeesteren / de Steeden / daer sy luyden de meeste ende de sterckste souden wesen / ende de Magistraten van de selve Steden veranderen / ende dat terstont daer naer / op andere plaetsen mede order soude worden ghestelt / omme aldaer ghelijcke veranderinge te wege te brenghen. Dat hy op Donderdach den neghentienden Januarij voorleden met een Briefken hem by den voornoemden van Dijck, deur eenen expressen toegesonden / ontboden ende versocht zijnde / omme des anderendaegs by hem van Dijck tot Bleyswijck te komen / hy dienvolgende 's anderendaeghs derwaert was gegaen. Ende alsoo de voornoemde van Dijck, hem dien dach geen openinge en dede / tot wat eynde hy hem ontboden hadde / dat hy mits dien den selven van Dijck des daechs daer aen ghevraecht had / wat zijn begeeren was / ende dat hy daer op teghens hem had gesept / datter wat voor handen was tot voordeel vande saecke der Remonstranten / versoeckende op hem of hy de hant daer mede aen wilde houden / ghelatende de voornoemde van Dijck hem eerst / of het soude mogen wesen / omme de ghewesene Predikanten Poppius ende Niellius, tot Haerlem ghevanghen / te verlossen / soo wanneer sy lieden van daer na den Haeghe soude worden ghebracht. Daer op eenighe discoursen tusschen henluyden ghevallen ende hy aldaer noch ghebleven zijnde tot 's Maendaechs den drie en twintigsten der voorsz Maent / als wanneer hy van daer scheydende / ende den voornoemden van Dijck hem doende uytgelep / gaende voor by 't huys van den Predikant / teghens hem gheseyt had / dien Man (denverende den selven Predikant) en mach daer niet lange woonen. Ende hy daer op vraeghende / watter dan gaende was / den voornoemden van Dijck hem openinghe doende / gheseyt had / datter een Generale Reformatie voor handen / ende ghereedtsvoeert was / dat zijn Excellentie voort most / versoeckende op hem / dat hy zijn Broeder Abraham daer van wilde spreecken / ten eynde hy hem daer toe mede wilde laten gebruycken / en benevens hem ook verwilligen ses of seven man / belovende elcx daer voorzen te doen hebben twee of drie hondert gulden, ende dat hy des Dyndaechs wederomme tot zijnent komen / ende met hem nader spreecken soude / voegende daer by / daer sal voor de kosten gelt wesen, het wert veerdich ghemaeckt: ende dat hy daer op belooft had / den selven zijnen Broeder daer van aen te spreecken. Dat hy dien selven dach t' huys ghekomen zijnde / des anderendaegs zijn voornoemde Broeder had gesproocken / van 't geene de voornoemde van Dijck hem sulcx als voren aengedient hadde / namentlijck / van den Heere Prince van Orangien tot Rijswijck om te brenghen / ende dat denselven van Dijck begeerde / dat hy hem daer toe soude laten ghebruycken / ende ander Volck benevens hem verwilligen / daer by voegende dat den voornoemden van Dijck belooft hadde / elcks te doen hebben twee of drie hondert gulden, seggende voorts den selven zijnen Broeder / dat hy eenigh Volck soude spreecken / doch dat hy hen den selven aenslagh niet en soude openbaren / maer alleen seggen dattet soude wesen / omme de voorsz Predikanten tot Haerlem ghevanghen / als die naer den Haege souden worden ghevoert / te verlossen. Begerende niet te min dat den selven zijnen Broeder de ghesheele saecke aen Willem Parthy soude openbaeren / in sulcker voeghen als de voornoemde van Dijck hem de selve hadde aenghesept: Dat by zijn voornoemde Broeder / daer 1623.

op

1623. op geſept zijnde/ als hy geldt geeft, ſoo wil ick my daer toe mede laten gebruycken: hy hem weder geſept was/ dat den voornoemden van Dijck geldt ſoude fourneren. Dat hy des Vrydaeghs den ſeven en twintichſten der voorſz Maendt weder gegaen was naer Bleyſwijck by den voornoemden van Dijck, tot ſijnen huyſe, vindende Henricus Slatius, gheweſene Predikant aldaer/ die dien avondt ergheus bupten hadde ghepredicht; aenſegghende hy den ſelven van Dijck, dat ſijn broeder willigh was/ ende aenghenomen hadde hem daer toe te laten ghebruycken; ende oock voick aen te nemen/ midts daer toe hebbende geldt. Dat daer op tuſſchen hen verſchepden propoosten/ die materye aengaende/ ghevallen weſende/ hy met den voornoemden van Dijck des anderen daeghs den acht en twintichſten der voorſz Maendt January weder naer Leyden was gegaen; mede nemende den ſelven van Dijck, in een ſarcken/ ſeker geldt: Dat zyluyden binnen der voorſz Stede ghekomen/ ende t'ſamen ghegaen zijnde in de Herberghe van de drie Haringen, den voornoemden van Dijck hem Ghevangen albaer aengetelt ende gegeven had vijfthien dubbele Piſtoletten, een oft twee meer onbegrepen/ ſeggende dat hy hem de ſelfſchoncken voor ſijn moepte; gevende hem boven dien noch vijfthien dubbele Piſtoletten, om die te behandigen aen ſijn broeder; ende daer beneffens noch ſes-mael thien of elf dubbele Piſtoletten voor ſes andere/ die den ſelven ſijnen broeder ſoude verſoecken/ om beneffens hem ghebrupckt te werden tot den voornoemden aenſlagh van den Hoogh-gemelte Heere Prince om te brengen; beloopende in alles ontrent hondert Piſtoletten, daer van hy ontrent de helft aen ſijnen voornoemden broeder ober ghelevert/ ende d'ander helft voor hem ſelfs behouden heeft. Dat hy ten voorſz tijde/ den voornoemden van Dijck vraghende/ upt wiens laſt hy dat dede? den ſelven van Dijck daer op ghepept hadde/ dat het ſoo moſte weſen/ ende dat het hy eenighe ghereſolveert was/ ſonder dat hy pemandt noemde. Dat de voornoemde van Dijck alſ doen op hem verſocht heeft/ dat hy ſijn voornoemde broeder/ albaer hy hem in de Herberghe mede ten eeten ſoude brenghen/ ſonder dat hy van Dijck begheerde dat hy den ſelven ſijnen broeder ſegghen ſoude/ dat hy 't voornoemde geldt van hem hadde ontfanghen. Dat hy in voeghen vooren verhaelt/ ende op conditie van den voorſepden aenſlach te helpen voorderen; 't voorſz geldt ontfangen hebbende/ dienvolghende gegaen is by ſijn voornoemde broeder/ mede nemende 't ſelve geldt/ ende hem aenghepept heeft/ 't ghene den voornoemden van Dijck, ſulcx als vooren/ op hem hadde verſocht; ſeggende daer beneffens/ ſoo veel geldts heeft hy my gegeven. Dat hy den voornoemden ſijnen broeder ghevende de helft van 't voorſepde hy hem ontfangen geldt/ teghens den ſelven ghepept had: houdt daer, ende ſpreeckt niemant van de ſaecke, wy en willender niet voor doen; dan ſpreeckt Willem Parthy, die ſal ons wel raden, hoe wy ons buyten perijckel ſullen dragen. Dat hy daer naer met ſijn voornoemde broeder ghegaen is in de voorſz Herberge van de drie Haringen, allwaer zy-luyden des middaegs by den voornoemden van Dijck hebben ghegeten/ houdende den ſelven van Dijck met zijns Gevangens broeder Abraham apart/ eenighe propoosten/ naer ſijn onthout/ daer toe gheſtreckt hebbende/ dat hy Abraham ende de voorſz Willem Parthy, beneffens eenen Rotterdammer, het ſept te ſamen ſouden doen/ te weten/ de ſchoten geben. Dat hy jegens den avont met den voorſz van Dijck upt de voorſz Herberge ſchepende/ op ſijn verſoeck met hem gherepſt is naer den Haghe, ende onderweghen by 't Huys ten Deyl vernacht hebbende/ des anderen daeghs ghekomen zijn in den Haghe, allwaer den ſelven van Dijck hem des middaeghs bede gaen eeten in de Herberge van de Kolder; gaende den voornoemden van Dijck (ſoo hy bemerckten konde) naer het huys van de kinderen van den Advocaet Barnevelt; hebbende hy onderwege met den voorſepden van Dijck vanden voorſz aenſlach verſchepden diſcourſen ghehouden. Dat den voornoemden van Dijck des naer-middaeghs in de voornoemde Herberghe/ hy hem half beſchoncken komende/ ghepept had/ de Heeren hebben grooten moet; als het aengaen ſal, moet ghy by my op een Kaemer komen, die ick daer toe ſal nemen, omme door u met de Gaſten van Leyden te handelen: verſoeckende voorder op hem dat hy met hem naer Rijſwijck ſoude willen gaen/ omme de ghelegenthept te beſichtighen/ waer het aller beſt te werck ſoude gaen/ende dat hy van daer voorts hem naer Bleyſwijck ſoude verghelelſchappen/ omme hem een Piſtooltjen te gheven/ 'twelck hy den voornoemden zijnen broeder ſoude behandighen. Dat hy alle 't ſelve gheexcuſeert hebbende/ daer mede van den voornoemden van Dijck was ghepcheyden/ die op hem begeerde/ dat hy des Donderdaechs daer aen volghende/ by hem van Dijck tot Soetermeer ten hupſe van Schout Lubbert ſoude komen/ omme albaer te verſtaen/ wat zijn broeder tot Leyden hadde ghevorderd in 't aennemen van 't volck albaer; ende dat hy hem als dan oock het voorſz Piſtooltjen voor den ſelven zijnen Broeder ſoude gheven. Begeerende mede op hem/ dat hy zijn broeder ſeggen ſoude/ dat hy ende d'andere aenghenoomen Gaſten/ hen ſouden voorſien elck van een goede Sabel/ ſeggende mede/ daer ſijn noch drie Piſtoletten voor Willem, verſoeckt op hem als de Gaſten in den Haeghe ſijn, 'twelck Saterdach moet weſen, dat hy voor allen, ſoo van Rotterdam als d'andere, de Propoſitie doe, wat men voor heeft, daer ſy malkanderen trouwicheyt ſweeren moeten: ende dattet ſelve moſte ghepchieden in de Duynen/ op een bequame plaetſe. Dat hy daer op van den ſelven van Dijck geſcheyden/ ende dien avont binnen Leyden ghekomen zijnde/ hem op ſtraet bejegent was den voornoemden Willem Parthy, ſegghende jeghens hem/ dat hy van zijn broeder Abraham, verſtaen hadde/ alle 't gunt de voornoemde van Dijck op den ſelven Abraham hadde verſocht/ nopende 't ombrenghen van de Hoochghemelte ſijne Princelijcke Excellentie. Dat hy mede eenig geldt van den voornoemden Abraham ober ghenomen hadde/ daer op tuſſchen hem ende den ſelven Parthy voorder verſcheyden Propoosten zijn ghevallen: daer op ghelooven hebbende/ van dat ſplieden daerinne niet doen/ maer den voornoemden van Dijck bedrieghen ſouden. Dat hy oock van zijn voornoemde broeder had verſtaen/ dat hy geſprooken hadde met Claes vander Steene, en noch een Puſtepn-wercker/ (wiens naeme hy niet en houde) Gerrit de Snijder, ende eenen Moreel, ſonder henluyden andere openinge gedaen te hebben/ dan van 't verloſſen van de voorſz Predikanten/ ende dat hy henluyden daer naer wel naerder ſoude ſpreecken/ ende dat hy de voornoemde vander Steene hadde ghegheven ſes, ſeven, ofte acht Piſtoletten, aen de Puſtepn wercker drie ende een halve, ende aen Mooreel oock eenighe/ ſonder te weten hoe veel. Dat des anderendaeghs/ weſende den dertichſten der voorſz Maent January/ ende oock een dach of twee daer naer/ hy zijn voornoemde broeder Abraham ende Willem Parthy by den anderen komende/ t' elcken ghеſprooken hebben van den voornoemden aenſlagh/ ende van de kennisſe die ſpluyden daer van hadden. Dat hy des Dingſdaegs den leſten der voorſz Maent weder van den voorſz van Dijck deur eenen expreſſen/ een Brieſken heeft ghekreghen/ daer by hy op hem begeerde/ dat hy des anderendaechs by hem in den Haghe ſoude komen in de voornoemde Herberghe van de Kolder, dan dat hy albaer niet en is geweeſt/ maer ghefonden heeft den voornoemden zijnen broeder Abraham, omme metten voorſz van Dijck te ſpreecken/ ende hem te ſegghen/ datter een van 't aenghenoomen Volck wepgherich/ ende een ſieck ghewoorden was: ende dat hy op zijn voorſz broeders wederkomſte van den ſelven verſtaen had/ dat hy by den voorſz van Dijck gheweeſt/ ende dat hy hem ghepreſenteert hadde een Piſtool/ 'twelck by hem afgheſlaeghen was/ ende dat den voorſz van Dijck deur eenighe harde ende wreede Propoosten op den voorſz aenſlagh dienende/ ghenoech te kennen ghegeven hadde/ dat hy daer mede voort wilde. Dat hy des Donderdaeghs den tweeden Februarp daer aen volghende/ van den voornoemden van Dijck noch een brieſken had ontfanghen/

1623. ghen / inhoudende dat hy van Dijck hem bedroefde / datter een wepgherigh / ende een sieck gheworden was / dat nochtans de saecke evenwel moste voort gaen; dat hy daerom begheerde / dat sijn broeder andere in de plaetse soude sien te krijghen / dat de saecke wel soude lucken / ende dat hy aen het succes niet en twijfelde / dat de comparitie van de Gasten / sonder faute Saterdaeghs den vierden der voorsz Maendt in den Haghe, in de Herberge van der-Goude soude moeten geschieden; dat hy van Dijck des Sondaegs daer wesen / ende de Gasten dan noch geldt gheven soude / welck geldt hy te vooren den voornoemden van Dijck op twee hondert gulden hadde hooren begrooten; ende dat hy des Saterdaeghs voorsz hy hem van Dijck tot Bleyswijck soude komen / om des Sondaeghs te samen naer den Haghe te gaen. Dat hy met sijn voornoemden broeder Abraham ende Willem Parthy, des Vrydaeghs den derden der voorsz Maendt Februarp / te samen van Leyden ghegaen sijn naer Warmondt in de Herberghe daer upt hanght de Swarte Leeuw, ende als doen weder gesprooken hebben van den voorsz aenslagh / ende van de swarighept daer inne gheleghen; communicerende hy hen-lupden mede 't voorsz briefsen / ende dat sy-lupden daer op met den anderen goet ghevonden souden hebben dat sijn voornoemde broeder ende Willem Parthy, te samen naer den Hage souden gaen / ende den voornoemden van Dijck wijs maecken / datter noch vijf tot hen-lupden waren / ende hem alsoo bedrieghende / 't geldt af nemen. Dat des anderen daeghs den vierden der voornoemde Maendt / sijn voornoemde broeder / ende Willem Parthy ghegaen sijn naer den Haghe, met meeninghe om dien nacht aldaer te blijven / ende met den voorsz van Dijck te spreecken. Dat sy-lupden des anderen daeghs 's aerons weder ghekomen sijn binnen Leyden, hem seghende / dat sy den voornoemden van Dijck in sijn Herberghe hadden ghesprooken; ende dat hy naer hem vragende / sy-lupden hem ghesept hadden / dat hy sieck was / en datter benessens hen-lupden noch vijf Gasten van Leyden waren ghekomen. Dat den voornoemden van Dijck daer over blijde sijnde / sepde / de Rotterdammers sijnder oock al; ende hem aenspreeckende van geldt / 't selve belooft hadde / des anderen daeghs 's morgens te sullen geven. Dat sijn voornoemde broeder Abraham ende Willem Parthy, des anderen daeghs vroegh den sesten der voorsz Maendt Februarp weder naer den Haghe ghegaen sijnde / hy des avondts op haer-lupder weder-komste verstaen hadde / dat sy-lupden voor de middagh den voornoemden van Dijck in sijne Herberghe ghebonden hebbende / hy hen-lupden in seven briefsens hadde behandight hondert seven en vijftich Pistoletten, ende een halven, omme 't selve onder seven personen te verdeelen; ende hen-lupden boven dien noch vereert / elck met vier dubbele Ryders, oft Jacobus penninghen / om dat sy-lupden benessens eenen Rotterdammer, oock souden aenschieten op den persoon van sijn Hoogh-ghemelte Princelijcke Excellentie, ende tot dien eynde daer benessens ghepresenteert Pistolen / soo voor hen-lieden / als voor d'andere van Leyden, dan dat sy-lupden hadden ghewepghert de selve aen te nemen / ende ghesept dat het daer op niet aen en soude komen: ende dat sy-lupden alsdoen eenen Rotterdammer (die sy niet en kenden) mede geldt hadde sien ontfanghen. Dat oock den selven van Dijck, den voornoemden Willem Parthy behandight hadde een ghedruckt Tractaetjen / daer in hy begheerde / dat den selven Parthy lesen ende studeren soude / omme daer upt in de Duynen oft elders / (daer die van Leyden ende Rotterdam hy den anderen souden wesen) een Oratie te doen: wat men voor hadde, ende waeromme. Dat de voornoemde van Dijck hen-lupden 's middaeghs te gaste ghenoodt hebbende / 't selve hy hen was ghe-excuseert / ende dat sy-lupden hy de vijf anderen van Leyden mosten gaen; ende dat sy-lupden daer naer t' samen waren ghegaen in de Duynen (ende aldaer 't geldt upt de voornoemde briefsens hy den anderen hadden ghelept) gaende met hen beyden weder naer den Hage, ende des middaeghs ten eeten in 't Wapen van Gornichum. Dat de voor- 1623.
noemde Abraham Blansaert, sijn broeder / ende Willem Parthy, dien avondt / sulck als vooren / weder binnen Leyden ghekomen sijnde / met het voorsz hy hem ontsanghen geldt / 't selve ten huyse van den voornoemden sijnen broeder boven op de kamer met hem onder haer-lupden drien hadden ghedeelt; daer van hy ende den selven sijnen broeder elck ghehadt hebben vijftich, ende de voornoemde Willem Parthy, seven en vijftich ende een halve Pistoletten: overmidts hy van 't eerste geldt 't minste hadde ghenooten; seggende de selve Willem Parthy, dat die van Rotterdam al in den Hage waren / dattet scheen dat sy het meenden / ende dat midts dien het tijdt was toe te sien.

Dat de voornoemde sijn broeder / ende Willem Parthy des anderen daeghs den sevenden der voornoemder Maendt Februarp / weder ghegaen waren naer den Haghe, om volghende het advijs ende goet-vinden van hem / de saecke 't sy met een briefsen oft anders te openbaren / ende komende aen 't Huys ten Deyl; ende aldaer verstaende / dat den voornoemden aenslagh al was ontdeckt / ende dat eenige daer over waeren ghevangen / dat sy-lupden weder te rugghe naer Leyden waeren ghekeert / ende hem 't selve aenghedient hebbende / daer over metten anderen de vlucht hadden genomen / ende eyntelijck over Vrieslant tot Embden gekomen sijnde / aldaer achterhaelt ende in hechtenisse waren ghestelt.

Hy wiert wel verklaert begaen te hebben Crimen Læsæ maer simpelijck onthooft; ende sijn goet ghe confisqueert: Abraham sijn broeder desghelijcx desselfde bekende dat hy ten tijde Isaacus Welsingius, ghewesen Predikant tot Hoorn, in den Hagehe op de Voorpoorte ghevangen lach / hy Willem Parthy, van sijn winckel ghehaelt was / omme te komen by Barnardus Dwingloo, geweesene Predikant tot Leyden, ten huyse daer hy hem aldaer was onthoudende. Ende dat hy by den voornoemden Dwingloo ghekomen sijnde / den selven hem versocht had / omme metten voornoemden Willem Parthy den voornoemden Welsingium upt te helpen; seggende dat hy maer op een kamertjen lach / daer de huys-vrouwe van den Chippier gewent was in de kraem te leggen / ende dat sy-lupden in den Helm in den Haeghe souden gaen / daer komen souden den gheenen die hen doen souden de onderrichtinghe tot de voorsz saecke dienende. Dat sy-lupden dienvolghende in den Haeghe ghekoomen sijnde / met twee Heeren / henlupden aenghewesen / over de Muyr gheklommen / ende den voornoemden Welsingium upt geholpen hadden / daer vooren sy-lupden ghenooten / ende upt handen van den voornoemden Dwingloo ontfanghen hebben / elck de somme van vijftigh gulden. Dat hy in de Maent van January voorleden / van sijn Broeder Ian Blansaert verstaen had / dat hy met een Briefsen van Adriaen Adriaensen van Dijck, geweesene Secretaris tot Bleyswijck, ontboden sijnde / omme tot Bleyswijck voorsz by hem te komen / dienvolghende aldaer hy hem was gheweest / ende dat hy hem ghesept hadde datter yet ghedaen soude werden / omme de geweesene ende upt ghesette Predikanten / tot Haerlem Ghevangen te verlossen. Dat hy eenige daghen daer na / namentlijck op den acht en twintighsten der voorsepde Maent January / by sijn voorsz broeder versocht was geweest / omme by den voornoemden van Dijck te komen in de Herberge van de drie Haringen tot Leyden; ende dat hy aldaer gekomen sijnde / den selve van Dijck, hem metten eersten geliet / of den aenslagh daer van hy hem vermaende / soude strecken tot verlossinge van de voorsz Predikanten / dan dat den selven van Dijck daer naer wat beschonckten worden / seghens hem gesept had / dat den aenslagh was / omme den Heere Prince van Orangien omme te brenghen: dat men hem moste doorschieten, een koghel door 't hooft lappen, ende van kant helpen: versoeckende op hem / dat hy hem daer toe mede wilde laten employeeren / ende tot hem noch sien te krijgen ses of seven personen die mede gebruyckt soude werden tot den selven aenslagh. Dat hy ten selven daghe van sijnen voornoemden broeder Ian

Blansaert

1623. Blansaert ontfangen hadt vijf en veertich double Pistoletten, die den selven sijnen broeder te booren van de boosheyt van Dijck hadde ontfanghen tot den boosheyt aenslagh / ende om daer mede de boosschreven andere persoonen aen te nemen / ende dat hy het selve geldt behouden hadde. Dat hy des anderen daeghs / wesende den neghen en twintichsten der boosheyt Maendt / des smorgens upt den huyse ghehaelt had de voornoemde Willem Parthy, om met hem te gaen wandelen; ende t'samen gaende naer Warmont, hy den selven Willem Parthy volkomentlijck gheopenbaert hadde den boosheyt aenslagh op den Heere Prince; hebbende niet alleen den boosheyt Parthy ghetoont het boosheyt geldt / 't welck hy daeghs te booren van den voornoemden sijnen broeder hadde ontfanghen / ende hy den voornoemden van Dijck ghegeven was / soo voor hem als voor noch ses of seven persoonen / die hy noch soude verwilligen tot het helpen doen van den boosheyt aenslagh / maer oock den voornoemden Parthy daer van ghegeven acht double Pistoletten, die den selven Parthy naer hem ghenomen ende weeh ghesteecken had. Dat hy mede aenghesproocken hebbende / Claes vander Steene, Schoorsteen-vegher; Gillis Moreel, Ellert Fustein-wercker / ende Gerrit de Snijder; den voornoemden vander Steene van 't boosheyt geldt ghegeven hadde seven of acht Pistoletten; Gillis Moreel, drie en een halve; ende Ellert de Fustein-wercker drie Pistoletten. Ende dat de voornoemde vander Steene hem als doen vraghende / oft niet in den Haghe te doen soude wesen? hy daer op geantwoort had / dat den tijdt 't selve soude leeren.

Dat hy op Woons dach voor den lesten Biddagh geweest was alhier in den Haghe by den voornoemden van Dijck, ende gaende met hem ober straet na de Herberghe van de Kolder, tegens den selven van Dijck ghesept hadde / datter een van 't aenghenomen Volck sieck ghevoorden / ende datter oock een onwillich was. Ende dat den voornoemden van Dijck daer op ghevraeght hebbende / oft hy geen andere en wiste? hy daer op geantwoordt had / neen: waer in den selven van Dijck niet wel te vreden zijnde: ondertusschen hem ghetoont ende ghepresenteert heeft te gheven een Pistooltjen / om op den aenslagh van Syne Princelijcke Excellentie te ghevuyren / 't welck hy niet ghenomen en hadde; ende waren te samen voorts na de voornoemde Herberghe ghegaen / alwaer sy-luyden metten anderen hebbende ghegeten ende ghedroncken / hy sijn affschept nemende / nae huys was gegaen / onder belofte van des Saterdaeghs weder te komen. Dat hy een dagh ofte twee daer naer met sijn broeder Ian Blansaert ende Willem Parthy ghegaen was naer Warmont, hen-luyden verhalende 't gheene tusschen hem ende van Dijck sulcx als booren was ghepasseert; ende dat hy hem toeghesept hadde van Saterdaeghs voornoemt / weder in den Haghe te komen. Dat hy volghende de resolutien / onder den anderen als doen genomen / met den voornoemden Willem Parthy, des Saterdaeghs voosheyt wesende den vierden February / in den Haghe was ghegaen / alwaer sy-luyden dien nacht / ende oock des Sondaeghs waren ghebleven. Doch jegens den avondt (naer dat sy-luyden den voornoemden van Dijck ghesproocken hadden) weder te huys gegaen / ende des Maendaegs smorgens den sesten der voosheyt Maendt / omtrent de klocke neghen uyren / met den voornoemden Willem Parthy weder komende in den Haghe, ende spreeckende den selven van Dijck in de Herberghe van den Helm, hem aenghesept hadde / dat de andere vijf van Leyden al in den Haghe ghekomen / ende wel twee daghen ghewees waren / ende niet langher verbeyden wilden; ende dat daer op den voornoemden van Dijck ghesept had / dat het volck van Rotterdam mede al was ghekomen / die soo veel als sy-luyden souden doen. Dat alsdoen den voornoemden van Dijck hen-lieden / ende specialijcken hem voor-ghehouden hadde / dat sy-luyden met noch eenen van Rotterdam, den Heere Prince met Pistolen souden voor-schieten / daer toe sy-luyden toonende willigh ende veerdigh te zijn / daer op ontfangen / en behouden hadde 't gelt by den voornoemden van Dijck hen-lieden in seven briefjens ghegeven / wesende in elck briefjen in de twintigh dubbele Pistoletten, upt vrenghende te samen ontrent hondert ende vijftigh Pistoletten, ende boven dien noch acht dubbele Rijders of Iacobus penningen. Dat d'voornoemden van Dijck hem als doen wederom vertoont / ende ghepresenteert hadde een kleyn Pistoltjen / omme 't voosheyt gept daer mede te doen. 't Welck hy seyde niet begeert te hebben / daer by voegende / dattet daer op niet aenkomen en soude. Dat sy-luyden daer naer mettet voosheyt gheit in de Duynen naer Schevelinghe waeren ghegaen / alwaer sy luyden 't selve upt de voosheyt Briefjens by malkanderen hadden ghedaen / ende des avonts tot Leyden weder t'Huys gekomen zijnde / op zijn boven-Iaemer metten voornoemden zijnen Broeder (dier' huys ghebleven / ende in den Haghe niet mede geweest was) 't saemen ghedeelt. Dat hy metten voornoemden Willem Parthy, des anderendaechs / wesende Dingsdaeghs / weder van Leyden ghegaen was naer den Hage, ende dat sy-luyden komende aen 't huys ten Deyl; ende aldaer verstaende dat de saecke was geopenbaert / weder te rugghe naer Leyden zijn gekeert / ende metten voornoemden zijnen Broeder Ian Blansaert gesproken hebbende / hen daer naer op de vlucht hadden begheben / tot dat sy-luyden eyndelijck achterhaelt / ende in verseeckerheyt waeren ghestelt. Ende hoewel hy tot zijne verschooninghe seyde / dat hy den voornoemden aenslach in zijn ghemoet nopt aenghenomen / noch ghemeent soude hebben / ende dat hy met de propoosten by hem metten voosheyt van Dijck ghehouden / ghesocht had den selven te abuseren / ende dat hy oock metten voornoemden Willem Parthy, des Dingsdaegs voornoemt nae den Haege ghegaen soude zijn / met intentie omme den voosheyt aenslach te openbaeren / maer dat sy-luyden by anderen waeren voorghekomen: om dat nochtans hy den selven aenslagh / ende de meeninge die hy seyde ghehadt te hebben / in de handelinghe voren ghevoert / ghedurende allen den voornoemden tijt / aen de Overicheyt niet ghevopenbaert / noch eenichsins te kennen ghegheven hadde / daerom heeft hy de straffe als booren verdient.

De derde / namelijck Willem Parthy is op ghelijcke wijse ghestraft. Hy bekende dat ten tijde Isaacus Welsingius ghewesen Predikant tot Hoorn, in den Haghe gebanghen lach / hy ontboden is by Bernardus Dwingloo, ghewesene Predikant binnen der voosheyt Stede Leyden, op hem versoeckende dat hy den selven Welsingium uptte voosheyt gebanckenisse wilde helpen / met behulp van een Ladder / die ghestelt soude worden aen de Muyr van den Thuyn van de selve ghebanckenisse / belovende hem daer booren te doen een vereeringe. Dat hy daerinne verwilligende / daer ober oock aenghesproocken heeft Abraham Blansaert, omme hem daerinne te willen assisteren: ende dat den selven Blansaert 't selve aengenomen hebbende te doen / sylieden te samen tot dien fine ghekomen zijn alhier in den Haeghe / nemende haer Logijs in 't Noort-eynde in de Herberghe van den Helm, alwaer sy lieden eenige persoonen hebben ghevonden / die hem ende den voornoemden Abraham Blansaert ghevracht hebbende omtrent de ghevangen Voorte / hy eenighe Ladders / henlieden daermede ober de Muyr begeven / ende den voornoemden Welsingio de handt ghevoden hebben omme upt te komen / ende dat sylieden den selven alsoo uptte ghebanckenisse gheholpen hebbende / daer booren van den voornoemden Dwingloo hebben ghenooten elck vijftigh guilden. Dat de voornoemde Abraham Blansaert op Sondagh den negen en twintighsten January voorleden / ghekomen is 't zijnen huyse / versoeckende dat hy met hem eens wilde uptgaen / alsoo hy hem wat sonderlinghs hadde te seggen. Dat hy dienvolghende met hem uptgaende naer Warmont, den selven Blansaert onderwegh teghens hem ghesept heeft / dat hy van zijn Broeder Ian Blansaert gelt ontfangen hadde / gekomen van Adriaen Adriaensen van Dijck, gewesene Secretaris van Bleyswijck, ende dat den selven van Dijck 't voosheyt gelt gegeven hadde / omme daer mede volck te huyren / die den Heere Prince van Orangien soude ombringen; ende dat hy Abraham by den voosheyt van Dijck ook

1623. versocht was omme hem selven daer toe mede te laten ghebruycken. Dat sy-lieden voorts ghegaen ende ghekomen zijnde in de Herberge van de Swarte Leeuw tot Warmondt voornoemt/ de voornoemde Abraham Blansaert hem van 't voorsz geldt gegeven heeft acht double Pistoletten; daer hy voeghende/ dat hy maecken soude dat hy noch seven Pistoletten daer toe soude krijghen/ alsoo hy oft sijnen voornoemden broeder Jan Blansaert, vijf en vijftich Pistoletten hadde ontfangen; seggende den selven Abraham Blansaert dat hy oock aen Claes van der Steene ontrent acht Pistoletten hadde ghegheven: noch eenigh geldt aen Gillis Moreel, ende Evert de Fustepn-wercker/ sonder te weten hoe veel. Dat hy een dagh of twee daer naer 's avonts achter-straten/ met den voorsz Jan Blansaert oock ghesproocken heeft van den voorsz aenslagh/ ende van de swarighept daer inne gheleghen. Dat hy des Woons daeghs/ oft Donderdaeghs daer aen volghende/ met de voornoemde Jan ende Abraham Blansaert ghesweest is in de Herberghe van de Orangie Appelen, binnen der voornoemde Stede van Leyden; alwaer hy vermaen doende om te hebben de voorsz resterende seven Pistoletten, ende den voornoemden Abraham hem de selve behandighst hebbende/ daer van aen de voornoemde Blansaerts soo veel weder mede heeft ghedeelt/ dat hyder noch vier van heeft behouden. Dat hy des Dyndaeghs daer aen volghende/ gheweest zijnde den derden Febuary voorleden/ met beyde de voornoemde Blansaerts, des morghens wederomme ghegaen is naer Warmondt in de voorsz Herberghe van de Swarte Leeuw, ende dat alsdoen de voornoemde Abraham Blansaert teghens hem ghesept heeft/ dat hy des Woons daeghs te vooren by den voornoemden van Dijck in den Hage was geweest/ ende dat den selven van Dijck hem alsdoen een Pistool, dien hy onder sijn mantel hadde/ gepresenteert hebbende/ hy hem Abraham daer op ghesept was/ dattet op gheen Pistolen aen en quam.

Dat mede den voornoemden Ian Blansaert ten selven tijde verhaelt heeft/ dat den voorsz van Dijck hem Orateur wilde maecken/ om in de Duynen een Oratie te doen aen alle de Gasten die tot den voornoemden aenslagh ghebruyckt souden werden/ ende de selve te seghen/ wat sy-lieden doen souden/ oock den eedt af te nemen/ ende hen-lieden tot kloeckmoedighept te vermanen. Ende alsoo den voornoemden Ian Blansaert van te voren ghesept hadde/ dat hy aen den voornoemden van Dijck wilde schrijven/ dat hy/ noch sijn voornoemde broeder Abraham hen niet en wilden laten ghebruycken tot den voorsz aenslagh; hy den selven ghebeden heeft/ dat hy 't selve niet en soude doen/ maer datmen de Koe soo lange soude melcken, als die Melck gaf: versoeckende hy mede aen de selve Blansaerts, dat sy hem met den voornoemden van Dijck soude willen laten omme springhen/ omme hem noch meer geldt uyt te stupten. Dat des anderen daeghs/ wesende Saterdagh/ den vierden der voorsz maendt Febuary/ de voornoemde Ian Blansaert hem had aenghesept/ dat hy van den voornoemden van Dijck schrijvens hadde ontfanghen/ mentionerende dat hy Ian Blansaert met sijne bekende Vrienden in den Hage soude komen/ ende dat hy daer op den selven Ian Blansaert versocht hebbende/ dat hy mede naer den Haghe soude gaen/ 't selve by hem was ghewepgert/ begheerende dat men den voornoemden van Dijck segghen soude/ dat hy sieck was. Dat hy dien-volghende met den voornoemden Abraham Blansaert noch dien dagh van Leyden ghegaen/ ende teghens den avondt ghekomen was alhier in den Hage; ende den selven Abraham vernomen hebbende/ dat den voornoemden van Dijck in de Herberge van der-Goude, (alwaer sy-lieden beschoyden waren) niet en was/ dat sy-lieden t' samen sijn gaen logeeren in 't Wapen van Gorchum, in 't Zuydt-eynde, (alwaer sy-lieden dien nacht hebben ghe slapen. Dat de voornoemde Abraham Blansaert des anderen daeghs na de middagh ghesweest zijnde by de voornoemde van Dijck in de Herberghe van den Helm, omme met den selven te spreecken; ende weder by hem komende/ gesept had/ dat de voornoemde van Dijck hem des anderen daeghs 's morghens tusschen acht ende neghen uuren beschey- 1623.
den hadde/ omme gheit te komen ontfanghen/ ende dat; sy-lupden dien avont weder naer Leyden sijn ghereyst. Dat hy metten voornoemden Abraham Blansaert, des daeghs daer aen/ wesende den sesten der voorsz Maent Febuary des smorghens vroegh/ voor het openen van de Poorten/ over de Vesten ende de toeghevrosen Graghten/ weder van Leyden geschepden/ ende ontrent ten thien uuren voor de middach/ ghekomen zijn in den Haghe/ gaende terstont in de voorsz Herberghe van den Helm, by den voornoemden van Dijck; ende vraghende denselven van Dijck hem/naer dat hy hem welkom geseeten hadde: of hy wel moet/ en goede kennisse hadde? hy daer op geantwoort had/ dat hy de saecke ende misterpe wel wiste; seghende voorts/ Heer Secretaris, 't is nu den derden dach dat wy hier met ons sevenen zijn gheweest, daer moet gelt wesen, Ian (denoteerende den voornoemden Ian Blansaert) heeft ons gheseydt, dattet ghelt ghereet soude zijn, als wy in den Haghe souden wesen; ende dat daer op by den voornoemden van Dijck ghesept is/ dattet ghelt gereet was; seggende voorts hy teghens den selven van Dijck, wilt ghy mede gaen by de vijf andere, 't zijn mannen als boomen, ende hebben herten als Leeuwen. Dat de voornoemde van Dijck als doen ghesept hadde/ ghy moet hem (meenende den Hoochghemelten Heere Prince) wel waerneemen, ende besluyten tusschen de Stal ende de Koetse: ghy moet het met u beyden doen, ende noch een van Rotterdam, ende en scheyter niet van voor de Ziele daer uyt is, ende als 't feyt gedaen is, blijft by malkanderen ende loopt wech, soo en sal u niemant vangen; daer op hy hem geantwoort is: wy sullent maecken dattet wel is. Dat de voornoemde van Dijck hem vraghende/ of hy ende het andere volck wel ghewapent ofte gearmeert waren? hy daer op geantwoort hadde: datse alle seven Pedarms hadden/ die wel scharp waren; voegende de voornoemde Abraham Blansaert daer by/ jae soo scherp, datmen daer op een hayr aen stucken soude blasen; ende dat de voornoemde van Dijck zijn Pedarms uyt trecknde/ seyde: ick wilde wel dat ick selfs by 't werck mochte wesen; dat daer op by hem ghesept is: neen, neen, wy en willender u niet by hebben, wy sullent wel doen sonder u: seggende voorts onse Pedarmen zijn breder als de uwe. Dat de voornoemde van Dijck hem alsdoen ghegeven heeft een kleyn gedruckt Boecxken/ wesende naer zijn beste ontthout geintituleert Lichtende of brandende Fackel, het welck denselven van Dijck seyde dienstigh te zijn/ om de voorsz Oratie in de Duynen te doen. Dat hy ten selven tijde van den voornoemden van Dijck ontfing een briefken met ghelt/ ende den voornoemden Abraham Blansaert ses ghelijcke Briefkens/ waer mede sy-lieden inde Duynen onderweghe Scheveling gegaen/ ende deselve Briefkens aldaer geopent/ ende 't gelt in een neus doeck by den anderen hebben ghedaen. Ende alsoo den voornoemden van Dijck henlieden des Middaeghs by hem ten eten hadde genoodigt/ dat sy-lupden uyt de Duynen komende/ wederomme zijn ghegaen by denselven van Dijck, hem seghende/ dat sy-lieden mosten wesen by de andere vijf Gasten/ ende mitsdien des middaeghs by hem niet konden koomen. Dat hy metten voornoemden Abraham Blansaert daer naer in de voorschreve Herberge van 't wapen van Gorchum gegaen/ ende daer tot naermiddaghs de klocke vrie uuren ghebleven zijnde/ daer nae weder gegaen was naer de voornoemde Herberge van den Helm, dan dat sy-lieden den voornoemden van Dijck aldaer niet vindende/ jeghens den avont weder ghegaen waren naer Leyden, alwaer sy-lieden metten voornoemden Blansaert, ten hupse vanden voornoemden Abraham Blansaert, onder heurlupder vrpen 't voorsz ontfanghen ghelt/ wesende hondert vijf en vyftigh of ses en vyftig dubbelde Pistoletten, boven op de Solder ofte Kaemer te saemen hebben ghedeelt: waer van hy vijf ofte ses Pistoletten ende een half voor upt kreegh/ overmits hy van het voorgaende ghelt/ wepnigh gehadt hadde. Dat sy-lieden daermede van den anderen zijn gheschepden/ met een resolutie/ van dat hy ende den voornoemden Abraham Blansaert, des

ande-

1623. anderen daeghs weder nae den Hage souden gaen/ ende komende by 't Huys ten Deyl, ende aldaer verstaende dat den voornoemden aenslagh ontdeckt was/ dat sy-lieden daer over seer verslagen zijnde/ weder naer Leyden waren ghekeert/ ende aldaer met den voornoemden Ian Blansaert ghesproocken hebbende/ hen op de vlucht hadden begheven/ tot dat sy-lieden eyndelijck achterhaelt ende in verseckeringhe zijn ghestelt. Ende hoewel hy ghesept heeft/ dat soo haest de voornoemde Ian ende Abraham Blansaert hem van den voorsz aenslagh openinghe hadden ghedaen/ hy altijdts de voorsz Blansaerts den selden aenslagh afgheraden hadde/ ende dat hy alle de voorsz propoosten by hem metten voorsz van Dijck gheshouden/ niet ghemeent/ maer dat hy hem daer inne sulcx gedeynst hadde/ om den voornoemden van Dijck te abuseren; ende dat hy oock des Dingsdaeghs voorsz met den voornoemden Abraham Blansaert weder naer den Haghe was ghegaen/ met intentie om den voornoemden aenslagh te openbaren; dat nochtans hy den selden aenslag en de meeninge die hy seyde ghehadt te hebben/ in de handelinghe vooren gheroert/ ghedurende al den voorsz tijdt/ aen de Oberichept niet gheopenbaert/ nochte eenighsins te kennen ghegheven heeft.

Dese alle drie hebben tot op het laetste verklaert nopt resolutie ghehadt te hebben om het sept te voltrecken; maer nochtans hebben sy het niet aenghevvacht/ ende hebben oock het geldt ghenoten.

Tot Leyden is ooch metter doodt ghestraft Ian Pietersz Lijndraeyer/ bekennende dat Ian Blansaert hem al in den Jare sesthien hondert een en twintich ghesept hadde/ dat hy Blansaert, van Adriaen Adriaensz van Dijck, ghewesene Secretaris tot Bleyswijck, verstaen hadde/ datter ghearbept wierde om eenighe Steden te bermeesteren daer de Remonstranten de meeste waren/ ende onder andere ooch de Stadt Leyden: ende dat de selve Blansaert, hem ghesept heeft gehadt/ dat het voorghenomen was/ een Poorte der selver Stede van binnen te bermeesteren/ ende datter Boeren van buyten tot assistentie souden komen; dat mede hy in 't laetst van de Somer van 't jaer sestien hondert een en twintich ghewees was ten huyse van Bernardus Dwingloo, ghewesen Predikant/ staende op de Hogewoert binnen Leyden; ende dat de voornoemde Dwingloo, hem aldaer te kennen ghegheven had/ dat hy Dwingloo van sijn Swaghser David Korenwinder, ghewesene Secretaris tot Berckel, hadde verstaen datter eenige Steden waren/ daer de Remonstranten voorgenomen hadden haer selven meester te maecken: hem met eenen afvragende/ of daer ghoen apparentie en was om binnen Leyden ooch wat te doen? ende hy hem daer op geantwoordt zijnde/ dat aldaer gheen apparentie en was yets te doen/ met by-voeginge Voorreden: Hebben wy het niet staende konnen houden, doen wy wettelijck met de Magistraten ende soldaten waren gewapent, wat souden wy nu konnen doen? dat de voorsz Dwingloo daer op weder ghesept had; ghy zijt swaerhoofdigh, ick hebbe alhier by my ghehadt eene van *Barnevelts* kinderen, om te vernemen, of tot *Leyden* gheen middel soude zijn dese Stadt te vermeesteren, ghelijck als in andere Steden was voorgenomen: ende dat hy Dwingloo daer op hadde voorgheslagen/ dat hy binnen Leyden eenige preparatien soude maecken; ende datter voorts eene of twee notable persoonen binnen de selve Stadt souden komen/ de welcke soecken souden met de afghesette Magistraten/ ofte eenighe van dien oorde te stellen wat daer vorder gedaen soude werden/ 't zy met aenspreechen van Remonstrantsche Schutters/ of anderen/ om de Stadt te verseckeren. Dat hy daer nae Abraham Blansaert ende Willem Parthy wel hadde hooren seghen/ dat sy last hadden van Dwingloo eenige Walen ende hallissen in de Vergaderingen aen te spreechen/ om ofter eens wat te doen viel/ sy op haer hoede te willen wesen. Ende dat hy van de selve Abraham Blansaert ende Willem Parthy, ofte een van beyden had gehoort/ van de inspraghe van de Heeren Dijckgrave, ende Boeckhoven te besetten: den eenen/ om dat hy een Krijghsman was; ende den anderen/ om dat hy een Rechter over den Advocaet was gheweest. Dat mede 1623.
hy den voornoemden Ian Blansaert wel een jaer gheleden had hooren seghen/ dat van Dijck hem Blansaert hadde bekent ghemaeckt/ dat daer gheen middel en was om het Rijck Israels op te rechten; (met welcke woorden de conspireerende haer aenslagen gewent waren te bedeckenen) of den Heere Prince van Orangien most werden gedepescheert. Ende dat van Dijck (so hy Ian Blansaert seyde) met een deel Boeren in den Haegh soude komen/ als den Prince van Orangien omgebracht soude zijn. Dat mede hy in den voorleden Somer tot Rotterdam wesende/ tegens Kors Iansz Haring-verkooper aldaer gesept hadde/ gehoort te hebben/ datter gearbept wiert om eenige Steden te vermeesteren; vragende hy Kors Iansz ofter yet aen was? en dat Kors Iansz daer op geantwoort had dese woorden: ick houde voorseker dat wat gheschieden sal; ende dat hy 't selve daer na aen Ian Blansaert heeft verhaelt: dat ooch hy met Samuel de Plecker van de veranderinge der Steden hier voren gemelt/ veel propoosten gehadt hadt. Dat mede Ian Blansaert een dagh of twee/ na dat de selve tot Bleyswijck by van Dijck was geweest (geweest zijnde 8. oft 10. dagen voor den naest-lesten Biddagh) by hem t' zijnen huyse was gekomen/ seggende dat den voorsz van Dijck ende andere seyden/ dat den Prins sijn broodt haest soude gebacken wesen, en dat hy Blansaert veel naerder beschept daer van krijgen soude. Dat Jan Blansaert eenige dagen daer na weder by hem t' zijnen huyse gekomen was/ en vraghende of Blansaert naerder niet en hadde verstaen/ no pende 't gunt hy hem te vooren hadde geseyt/ van het ombrengen van sijn Hooghgemelte Excellentie? de selve Blansaert daer op gheantwoordt had/ dat hy niet en mochte seghen; replicerende hy daer op/ dat hy ooch niet wilde weten. Dat voorts hy daer na eens op 't Bs achter de Kunt-molen/ Jan Blansaert ghevraeght had/ Jan, hoe vaert ghy nu? hebt ghy noch de selvé moedt? verstaende daer by/ dat den Heere Prince van Orangien sijn broodt haest ghebacken, dat is/ de selve haest omgebracht soude zijn; ende dat hy de selve Blansaert daer op wierde gheantwoordt/ Ja, ick hebbe noch de selve moedt. Ende dat noch op Sondagh oft Maendagh voor den naest lest-voorleden Biddagh/ de voorsz Jan Blansaert tegens hem (zijnde te samen op de solder tot de Smit in Sint Loy) gesept heeft gehadt/ dat den Secretaris van Dijck, grouwelijcke dingen op hem Blansaert hadde begheert; ende hy de selve gedaen: verstaende hy dat Blansaert spraeck van den aenslagh op sijn Hooghgemelte Excellentie. Ende dat eyndelijck hem zijn gecommuniceert verscheyden briefkens van d' een aen d' ander der conspireerende ghesonden/ ende onder dupstere en figuerlijcke maniere van spreken tot hare conspiratie dienende; en onder andere seecker briefsen/ daer by hy verstont/ dat den aenslagh/ die hem Dwingloo hadde bekent gemaeckt/ van de steden te vermeesteren/ af was/ maer wel weder om her dat soude werden/ ghelijck ooch hy selfs een diergelijck briefsen/ 't welck hy seyde van Willem Parthy ghehadt te hebben/ aen Ian Blansaert heeft vertoont. Ende hoewel hy seyde tot sijn verschooninge/ dat hy den aenslagh op deser Stede niet mogelijck had gevoordeelt/ ende het ombrengen van sijn Excellentie, een grouwelijck werck genoemt/ 't welck hy niet toe en stondt/ ende den voornoemden Ian Blansaert vermaent/ dat hy hem daer niet mede moeyen/ ofte sijn handt vranden soude; sonder dat hy nochtans de voorsz aenslaghen ghedurende/ al den voorsz tijdt aen de Oberighept ghevopenbaert/ ofte eenighsins te kennen ghegeven hadde.

Noch is ghestraft Samuel de Plecker Saepwercker tot Leyden, bekennende dat hy hem eenighen tijdt herwaerts had laten ghebruycken tot een Lecraer oft vermaender der Remonstranten; ende tot dien eynde/ namentlijck om te predicken/ commissie bekomen van Uyttenbogaert, Episcopius, ende Grevinchovius, gewesene Predikanten in dese Landen/ ende daer voren ooch genooten seeckere beloominghen. Dat mede gheleden October een jaer/ Ian Blansaert hem ghecommuniceert heeft ghehadt/ datter een aenslagh op handen was/ om eenighe Steden daer de Remonstranten de

1623. meeste mochten zijn / ende oock de Stadt Leyden te vermeesteren / ende dat Adriaen van Dijck ghewesene Secretaris van Bleyswijck een ofte twee Poorten deser stede met adsistentie van de voornoemde Ian Blansaert, Abraham Blansert zijn broeder / ende Willem Parthy, mitsgaders andere meer souden hebben sien te verobreren / ende deselve soo langhe te houden / tot datter volck van de andere vermeesterde Steden tot hulpe soude zijn gekomen; ende dat als dan de Magistraet soude werden verandert; dat deselve Ian Blansaert daer by ghevoeght hadde / dat de meeninge was de Remonstrantsche Schutters / die afgeset waren / mitsgaders de gewesene Waertgheldersmede tot assistentie te versoecken / ende dat den Staet van het Landt wederom soude werden ghestelt op den ouden voet: namentlijck soo die was geweest voor de laetste reformatie by den Heere Prince van Orangien ghedaen; ende dat hy daer op versocht hadde: dat wanneer deselve veranderinge soude werden aenghevangen om ge-effectueert te werden / hy Bantsert hem in zijdts soude willen waerschouwen / mits hy daer niet mede te doen woude hebben / zijnde beweeght sulcke waerschouwinghe van hem Blansaert met ernst alsdoen te versoecken / upt dieswille / dat hy ghenoeghsaem upt de woorden van hem Blansaert konde verstaen / dat nae deselve veranderinghe soude werden ghetracht / ende dat deselve soude werden ghevoordert ende geeffectueert hy ghewelt. Dat dienvolghens deselve Blansaert ten ingaen van de Maent Octobris des selven Jaers by hem was gheweest / hem waerschouwende volghens zijne Blansaerts belofte / dat hy soude upt de Stadt gaen / alsoo hy Bansaert niet anders en dochte oft daer soude eerstdaeghs nae de voorschreve veranderinge met gewelt ende tumulte ghetracht worden / zijnde zijne Excellentie alsdoen te velde: dat hy dienvolgens alleen / zijn Wijf ende Kint t'huys latende / hem upt deser Stede begheven had / gaende na Edam ten huyse van Laurents de Plecker Blauberboer aldaer zijn Oom / ende trechende van daer naer Alckmaer om ghelegenthept tot Woninghop te speuren / ende een Blauberboerye op te stellen; hebbende oock alsdoen binnen deselve Stadt Alckmaer een vermaeninge in een Remonstrantsche vergaderinghe ghedaen. Dat hy acht of negben daeghen upt ghewesen zijnde / ondertusschen na de voorseyde veranderinge gelustert had / doch niet daer van verstaen hebbende / weder na Huys binnen deser Stede was ghekomen; dat hy eenighen tijt daer na met de voornoemde Ian Blansaert wederom spreeckende / de selve Blansaert hem ghesept / ende verklaert had / hoe dat hy Blansaert ghelesen hadde / of immers dat hem Blansaert by andere was ghecommunicdert den inhouden van seeckere Briefkens / ghe-schreven met Figuerlijcke ende duystere woorden / ende meldende van 't verbolch ende de goede hoope van veranderinge. Dat voorts of omtrent de Maent Martij des Jaers sesthien hondert twee ende twintigh de voornoemde Ian Blansaert hem / met hem over straet gaende / ghesept ende te kennen ghegheven had (na dat sluyden haer te saemen spraecke hadde aenghevangen ende ingheleydet met rememoratie van de voorgemelde ende niet ghevolghde veranderinghen) hoe datter nu seer goede hope was / dat de sake nu soude voort gaen / maer datter een zwaericheyt in de weeh was / om dewelcke weeh te nemen / men ten selven tijde besig was: seggende de ghemelde Blansaert de zwaerticheyt dese te wesen / namentlijck hoe dat men 't soude maecken met de persoon van den Prince; ende dat nae verscheyden deliberatien daer over ghehouden / besloten ende ghearresteert was / dat men zijne Princelijcke Excellentie op d'een ofte d'ander maeniere soude soecken om te brenghen; ende dat hy wagende hoe dat dit soude konnen gheschieden / de voornoemde Blansaert hem daer op tijt ende ghelegenthept heeft ghenoemt; dat voorts de sake tusschen hen beyden hier by blijvende / tot dat zijn Hoochgemelde Princelijcke Excellentie in Julio daer naest aenvolghende te Velde was ghetrocken / de voornoemde Ian Blansaert hem t'zijner Woonplaetse besocht had / vraeghende of hy met hem Blansaert eens soude willen uytgaen? ende dat hy sulcx verwilligende met hem Blansaert bupten dese Stadt om een Wandelinghe was ghegaen / ende dat sluyden bupten zijnde / ende van de voorgeroerde veranderinghe spreeckende / de selve Blansaert hem alsdoen wederom verscheyden saecken van de voorsz veranderinghe had gecommuniceert ghehadt; dat oock deselve Blansaert met hem ten huyse van Ian Pietersen Lijndrayer wel was gheweest / alwaer by de selve Blansaert met Ian Pietersen Propoosten werden ghevoert in 't gros van eenighe Remonstrantsche Steden te vermeesteren / ende onder andere oock van de Stadt Leyden, mitsgaders van den Prins om te brenghen: gheljck Willem Parthy met hem mitsgaders de voornoemde Ian Blansaert, ten huysse van Ian Pietersen wel gheweest was / ende dat alsdoen onder henlieden in 't gros van de veranderinghe was ghesproocken ghewest; dat mede Ian Blansaert hem ghesept had datter by de Secretarissen Adriaen van Dijck ende David Corenwinder eenigh Volck in den Haeghe soude zijn ghestelt ghewest / het welck na het ombrenghen van zijne Excellentie de Hoochste Mog. Heeren Staten souden hebben verseeckert / ter Goude op Waeghens ghebracht / ende aldaer soo langhe ghehouden / tot dat de veranderinghe soude wesen gedaen; ende dat hy met Ian Pietersen van de voorsz veranderinge (de welcke sy luyden onder malkanderen gewoon waren gelaest te nemen de oprechtinge van het Rijck Israels) wel propooten had ghehadt / ende mede van dat de Resolutie ghenomen was by 't Collegie / dat zijne Hooghgemelte Excellentie soude werden omghebracht; dat hy van Ian Blansaert eens verstaen had / dat hy Blansaert met David Corenwinder eenighe particuliere propooten aengaende de voorseyde conspiratien hadde ghehadt / ende dat hy Blansaert na naerder particulariteyten ghebraecht hebbende / de voornoemde Coorenwinder daer op hadde ghenantwoort / dat hy Blansaert niet naeder mochte weten / of dat hy van 't Collegie moste wesen. Dat de voornoemde Ian Blansaert in den voorleden Somer hem eens had gesept / dat de voornoemde Ian Pietersen tot Rotterdam was gheweest / om te vernemen aen seecker Haeringh-hooper aldaer / ghenoemt Cors Iansen of den aenslagh om de Steden te vermeesteren soude voort gaen dan niet; ende dat de selve Ian Pietersen voor tijdinghe hadde mede ghebracht / dat den voornoemden aenslagh voor gaen soude.

Dat in de selve voorleden Somer / ten tijde als de Prins te Velde was getrocken / ende de Guarnisoenen upt Rotterdam ende andere Steden gelicht waren / de voornoemde Ian Pietersen wegens hem (die hem Ian Pietersen in zijn Lijndraypers huysse was komen besoecken) ghesept had: wat dunckter u nu af? ende soo hy seyde / watte? de voornoemde Ian Pietersen voorts seyde / dat de Guarnisoenen upt Rotterdam zijn; verstaende of daer nu gheen apparentie en was deselve Stadt te vermeesteren? ende dat hy daer op hadde geantwoort: ick soude nu wel beginnen te ghelooven, te weten / dat het waer was / 't gunt hy hadde hooren seggen: verstaende van de voorsz veranderinge. Dat hy op den thienden Octobris in den voorleden Jaere de voornoemde Ian Blansaert nae Delft convoyerende / deselve Blansaert weder met hem ghesproocken had / nopende de voorsz veranderinghe / ende hy seggende: dat doch van de voorseyde veranderinghe niet en volghde / deselve Blansaert als doen ghesept had / dat het voornemen soo veel niet en was / als hy meende / ende dat hy Blansaert, met den Secretaris van Dijck binnen Leyden daer van hadde ghesproken; verhalende hem daer benessens 't gunt hy Blansaert van deselve van Dijk nopende den aenslagh hadde verstaen; dan dat hy 't selve niet ghelooode / tot meermalen / als hy met Blansaert van de voorsz veranderingen sprack / gesept had: dat de Remonstranten de couragie niet en hadden / ende dat sy hun paysden en boeden met een veele hope. Dat hy acht of negen dagen voor den laetsten Biddach / nae de wederkomste van Ian Blansaert van Bleyswijck, alwaer hy met een expresse was ontboden ghewest / ten huyse van Ian Blansaert was gegaen / en hem Blansaert alsdoen had gevraeght: offer gheen koeck en was? verstaen-

1623.

1623. staende (ghelijck hy 't selve uyt leyt) nieuwicheyt ende beschept van de voorsz veranderinghe; ende dat de selve Blansaert daer op hadde / gheantwoort / datter wat Koucx was, ende dat hy (denooterende van Dijck) de moedt noch niet gheheel verloozen en gaf / maer dat hy noch hoopte / daer by voeghende / maer ghy en gheloofter niet van, noch ick oock; dat eyndelijck hem door Abraham Blansaert gecommuniceert was den inhouden van seecker ander briefjen / gheschreven uyt Rotterdam, welck briefjen mede onder duystere ende figuyrlijcke maniere van spreecken van de ghemelde conspiratie / ende 't verbolgh van de selve was meldende / volghende zijns eyghene verklaringhe / ende uytlegginghe. Ende hoewel hy seyde tot sijne verschoominghe / een grouwel van den aenslagh op den persoon van den Prins ghehadt te hebben / met verwerpinghe ende verfoeyinghe van de selve; midtsgaders hoope / dat die niet ten effecte soude komen; ende dat hy in de voorgenomen veranderinghe gheen ghelooue en had ghestelt / ende teghens Ian Blansaert wel ghepротesteert dat alles leughen was / dat het al beuselingien waren / hoopende dat alles in stilte soude blijven / sonder dat hy nochtans de voornoemde aenslaghen ghedurende al den voorsz tijdt aen de Oberighept ghenopenbaert / ofte eenighsints te kennen ghegheven had.

Noch is gherecht Gerrit Cornelisz Kleermaker / ghebooren van 't Bilt in Vrieslandt: bekennende dat Abraham Blansaert ontrent veerthien daghen voor den laest-lest voorleden Woensdagh des avonts by hem ghekomen was / versoeckende dat hy met hem eens soude willen uyt-gaen om een wandelingh; ende dat hy dienvolghens met de voornoemde Blansaert uytgaende / de selve Blansaert aenghevanghen had te spreecken van de Wedilianten / die als doen tot Haerlem ghevangen saten / vragende of hy daer van wel hadde ghehoort? ende hy hem daer op ghesept zijnde / ja ick; dat hy de ghemelde Blansaert weder ghesept wierde / dat hy hoopte dat sy haest verlost souden werden.

Dat oock de voornoemde Blansaert hem vraeghde / oft hy Ghevangen hem mede soude willen laten ghebruycken tot de weder-oprechtinge van 't Rijck Israels? (verstaende hy daer by de veranderinge van den Staet van het Landt / ghelijck de selve redenen van langhe tijdt onder de Remonstranten tot bedupdenisse van de voorsz veranderinghe was aengenomen ende gebruyckelijck) ende dat hy daer op seyde / ja; maer dat hy eerst moste weten in wat manieren sulcx soude moeten gheschieden; dat voorts hy ten selven tijde met de gemelde Blansaert t' zijnen versoecke ghegaen was nae seecker Herberghe aen de Kraen binnen Leyden; ende dat de selve Blansaert hem gesept en verklaert hadde / hoe dat tot de voorsz weder-oprechtinghe van 't Rijck Israels te komen / de Heere Prince van Orangien moste werden van kant gheholpen; ende datmen sonder 't selve / tot de selve weder-oprechtinghe niet en konde gheraecken. Item / dat dien-volghens de selve om-brenginghe van den Prins, was besloten / ende dat hy Blansaert last hadde / om meer persoonen tot helpers tot de ombrenginge van Sijn Excellentie, aen te nemen / ende datter ses oft seven van Leyden hun daer toe souden laten ghebruycken; dat hy Blansaert hem wel naerder soude spreecken / ende dat hy den selven aenslagh aen de Oberighept niet en hadde geopenbaert / noch eenighsints te kennen ghegheven: oock niet teghenstaende hy als Poorter van Leyden, hy solemnelen eede verplicht was: dat indien hy soude moghen vernemen / dat hy yemant met woorden of met wercken yets gedaen / ondernomen / oft beraetslaegt wierde / dat tot nadeel soude mogen strecken van de Vereenigde Landen / ende namentlijck van den Lande of Steden van Hollandt oft eenighe der selver / ende bysonder oock van de selve Stadt / 't selve terstont ende sonder vertreck den Burgemeesteren deser Stede te kennen te gheven.

Dese dzie zijn verklaert als d'andere / doch simpelijck onthoost / secretelijck begraven / ende haer goedt gheconfisqueert / tot de somma toe als het Privilegie van Leyden mede brenght. Tot Rotterdam wierdt ghevangen Claes Michielsz Bontebal, gewesen Secretaris van Sevenhuysen, bekent hebbende dat ghelden ontrent twee jaren / sonder den precijsen dagh onthouden te hebben / hem by Kors Iansz van Alphen sijn Swager / woonende tot Rotterdam, openbaringe was ghedaen / datter voorgenomen was de Regieringe hier te Lande te veranderen; seggghende hy Kors Iansz daer by / dat hy meende dattet soo wel bestaecken ende met sulcken middel soude te weghe ghebracht werden / dat in 't minste gheen bloedtstortinghe daer door soude gheschieden / sonder dat hy eenighe middel hoe 't ghedaen soude werden / aen hem openbaerde; ende dat hy sedert die tijdt by den voornoemden Kors Iansz sijnen Swagher altemet komende / t' elckens den selven gebraeght had / wat van de saecke was / of de ghenomen resolutie voortganck soude hebben / ende in 't werck gestelt werden ofte niet; ende dat den voornoemden Kors Iansz t' elcke reyse daer op gheantwoordt hadde / dat hy hem ghenust soude houden / dat de saecke wel lucken / ende haest gheschieden soude. 1623

Dat mede hem ghelden ontrent den tijdt van een jaer by David Korenwinder ghewesen Secretaris van Berckel, kennisse ende openinghe was ghedaen / voorwendende de voorseyde veranderinghe in de Regieringhe / seggende den voornoemden Korenwinder, dat de saecke voor de Remonstrants-ghesinde soo qualijck niet en stonde als men wel meende / ende datter noch goeden moedt was; ende dat hy vraghende den voornoemden Korenwinder, waer op 't selve gefondeert was / ende oft oock fundament hadde / ende ofter eenighe andere waren / die de sake soude willen de handt bieden ende voorstaen? den voornoemden Corenwinder gheantwoordt hadde / jae al meer als ghy soudt dencken, ende die wy meenen dat onse vyanden zijn, dat zijn onse vrienden; sonder dat hy hem nomineerde wat persoonen de selve waren. Dat hy soo nu / soo dan / by ghelegentheyt by den voorseyden Corenwinder zijnde / den selven ghebraeght had hoe de saecke al stont / ende of de selve haest voortganck soude hebben? ende dat den selven Corenwinder somwijlen gheantwoordt hadde / sy sal haest voortganck hebben; ende somtijdes oock / datter noch yets in den wege was, daer door de selve belet ofte verhindert worde; dat hy in den lest-voorleden Somer gaende met den voorseyden Corenwinder van Berckel naer Soetermeer, ende spreeckende te samen van de voornoemde veranderinghe in de Regieringe; den voorseyden Corenwinder onder anderen hem gebraeght had: oft men (dese woodt zijnde) niet een deel Hupsluyden uyt Sevenhuysen souden komen krijghen / die haer selven naer den Haghe souden verboeghen? waer op hy ghebraeght hebbende wat de Hupsluyden in den Haghe doen souden? seggende daer by / als de Hupsluyden daer toe ghebruyckt souden werden / soo soudt een arm werck wesen; want Hupsluyden en konnen met geen Gheweer omgaen / sy souden als 't daer op aenquam / veel te hoyt komen; den voornoemden Corenwinder geantwoordt hadde: sy en sullen anders niet doen (verstaende daer mede de Hupsluyden) als een brugh bewaren of wegh beseten. En dat hy daer op ghesept had niet te weten datter yemandt soude wesen die hem daer toe soude laten ghebruycken / of het moste al van hooghen hant komen: ende alsmen sach dat de saecke sulcken fundament hadde / dat de Hupsluyden als dan daer door souden konnen bewogen werden / om haer daer toe te laten ghebruycken; ende dat den voorseyden Corenwinder wederom gesept hadde: meer als reden; Ick en twijfele oock niet als sulcx versocht wierde, of het soude soo gheschieden. Dat mede hy soo nu / soo dan ghewest was by Adriaen van Dijck gewesen Secretaris van Bleyswijck, ende van ghelijcken met den selven gesproocken had van de veranderinghe in de Regieringhe / welcken van Dijck hy somtijts ghebraeght / hoe de saecke noopende de voorsz veranderinghe al stonden? den selven van Dijck somwijlen gheantwoordt had datter goeden moet was; ende dat in den lestleden herbst hy wederom den voorseyden van Dijck naer de voornoemde saecke vraghende / den selven van Dijck hem ghesept had / dat den hoep aen stick was. Dat op den 27. dach der maent Januario lestleden des Jaers 1623. hy by den voorseyden Cors

1623. Ianſen tot Rotterdam ontboden zijnde / den voornoemden Cors Ianſen hem alſ doen bekent gemaeckt en geopenbaert had / den aenſlag voorgenomen tegens de perſoon van den Heere Prince van Orangien, om daer voor de Regieringe te veranderen / en dat hy daer op gheſept hadde: en kan de veranderinge inde Regeringe anders niet gheſchieden, ofte moet den Prince van Orangien omgebracht worden? den ſelven Cors Ianſen daer op gheantwoort hadde / dat ſommighe oordeelden dat ſonder 't ombrenghen van den Prins het niet licht te remedieren ſoude weſen / maer den Prins omghebracht zijnde / ſoo ſoude de ſaecke met niet te helpen zijn. Dat den ſelven Cors Ianſen ter ſelver tijt hem gegeven ende behandicht had ſeecker Brieffken toegeſloten ſonder opſchrift / om 't ſelve aen Willem van Oldenbarnevelt, Heere van Stoutenburgh in den Haeghe te beſtellen: inhoudende 't ſelve Brieffken (ſo hy van Cors Ianſen hadde verſtaen) wat hem Stoutenburgh dochte / of het niet tijt en waere (na dien den aenſlagh na by was) dat hy Cors Ianſen yemant ſoude aenſpreecken / dan of hy 't noch ſecreet ſoude houden? welck brieffken hy hem aen den voornoemden Heere van Stoutenburg behandicht / ende by den ſelven gheleſen zijnde / hadde hy Stoutenburgh hem gheantwoort / dattet noch niet noodich en was yemant aen te ſpreken; houdende hy het daer voor / dat het aenſpreken daer toe ſoude gedient hebben / om eenighe perſonen te waerſchouwen / die de veranderinghe in de Regieringhe ſouden helpen doen / als den Hooggemelten Prince van Orangien ſoude omgebracht zijn; ende dat hy metten voornoemden Stoutenburgh ſpreckende van den voorſz aenſlagh op den perſoon van den Prince van Orangien, die hem alſ doen by den voornoemden Stoutenburgh insgelijcx geopenbaert ende bekent gemaeckt was / den voorſz Stoutenburgh ter ſelver tijt hem mede geſept had / dat den aenſlag op den Hooghgemelten Heere Prince, kortelingh buyten den Hage in 't werck gheſtelt ſoude werden; en dat hy aen Stoutenburgh vraghende als dat werck gedaen ſal zijn / denoterende daer mede het ombrengen van den Hoogh gemelten Prince van Orangien, ſal 't dan al gedaen weſen? den voorſepden Stoutenburgh daer op ſepde / dan ſullender oock andere luyden zijn die mede handen hebben: dat hy daer mede van den voorſepden Stoutenburg geſchepden / ende over Rotterdam t'huys gekomen zijnde / ghegaen was eerſt ten huyſe van Claes Ianſen van Alphen zijnen Swager / geweſenen Schout tot Sevenhuyſen, ende den ſelven den voornoemden aenſlagh geopenbaert ende te kennen gegeven had; dat hy wepnigh dagen daer naer oock aen Cornelis Cornelisz Olſhoren mede geweſen Schout van ſevenhuyſen zijn Huyſ vrouwen Stief-vader den ſelven aenſlagh te kennen gegeven had; dat hy daer naer op den 1. Febr. leſtleden by den voornoemden David Cornwinder tot Moordrecht ontboden zijnde / den ſelven Corenwinder hem insghelijcx den voorſepden aenſlagh teghens den perſoon van zijne Excellentie had bekent ghemaeckt / ende op hem alſ doen verſocht / of hy niet ſoude konnen furneren de ſomme van twee duyſent guldens, of dat Claes Ianſen van Alphen zijn Swager geen raet en ſoude weten om de ſelve twee duyſent guldens, die hy Koornwinder ſepde hem ghelaſt te zijn te lichten / ende dat hy oordeelde / dat die geemploeert ſoude werden tot reſtitutie ofte veranderinghe van den Staet ende Regieringe deſer Landen / die voorghenoomen was te doen voor 't ombrenghen van den Hooghghemelten Prince van Orangien, ſo de voorſz Cors Ianſen van Alphen, Stoutenburgh ende Korenwinder hem hadden gheſept; daer op gheſept heeft dat hy meende dat de ſelve Cors Ianſz ſo veel gelts niet by hem hadde / maer dat hy ſoude ſien / of Claes Ianſz van Alphen, ende Cornelis Olſhooren beyde hier voren ghenoemt ſo veel penningen te ſamen ſouden konnen upt maken. Dat hy in het ſcheyden van Moordrecht den voornoemden David Corenwinder gevraegt had / als dat nu gedaen is, daer mede verſtaende 'tombrengen van den Hooghgemelte Heere Prince: is dan de ſake al geholpen, ofte en ſalſe dan geen laſt lyde? den voorſepden Coornwinder nemende 'tſtockxken, 't welck hy in de hant hadde / en ſettende 'tſelfde op 't Ys / daer op geantwoort en geſept had; niet meer dan of ick dat ſtockxken uyt u handt neme ende ſet het op 't Ys; en dat hy van daer naer Sevenhuyſen was gegaen. Eerſt by den voornoemden Klaes Janſen van Alphen, denſelven aenſeggende / dat Koornwinder op hem verſocht hadde / dat hy den voorſz Klaes Ianſz ſoude vraghen / of hy den voorſz Koornwinder niet en ſoude konnen helpen aen een ſomme van twee duyſent guldens? waer op den ſelven Claes Janſen van Alphen ſeggende / dat hy ſo veel gelts niets by een en ſoude konnen krijgen / maer dat hy ſien ſoude oft hy duyſent gulden ſoude konnen uytmaecken; hy daer op gevraeght hadde of Cornelis Cornelisz Olshoren mede geen duyſent gulden ſoude konnen uytmaken dat hy dien volgende by den voornoemden Cornelis Olshoren gegaen was / ende 't ſelfde hem aenghedient had / ende dat de voorſz Cornelis Olshoren daer op gheſept hebbende / het is een bezwaerlijcke ſaecke / als het niet wel en luckte / ofte voort en ginge / dat gelt ſoude men quijt weſen. Hy geſept had / ick ſal u een Obligatie geven van mijne handt, ende ick ſal wederom een obligatie nemen van Coornwinder, ende of Coornwinder al in ſwaricheydt quam, ſoo moeten de ſchulden eerſt van den Boel voor afgaen; ende dat dienvolgende den voornoemden Cornelis Olshoren, ende Claes Janſen van Alphen elck hebben ghefurneert aen hem duyſent gulden; ende dat hy daer over aenden voornoemden Cornelis Olshoren gepaſſeert heeft obligatie van duyſent gulden, die gedateert was ghevveeſt den 1. Februarij Anno 1623. 1623.

Doch dat daer naer doen den aenſlach ontdeckt was / den voorſepden Cornelis Olshoorn ſwaerigheydt maeckende / ende bevreeſt ſijnde / dat hy in eenige ſwarichept ſoude moghen komen / voor dien hy de voorſepde duyſent gulden aen hem op 't verſoeck van Koornwinder geleent hadde / tuſſchen hunluyden goet gevonden was / een nieuwe Obligatie van voeghen date te ſchrijven / namentlijcken in Octobri daer te vooren / ende dat dienvolghens de voorgaende obligatie ghecaſſeert was / ende by hem een nieuwe obligatie op de voorſepde date gepaſſeert; doch dat hy aengaende de andere duyſent gulden by den voorſz Klaes Janſen van Alphen gefurneert / geen obligatie ghepaſſeert had / maer dat hem de voornoemde ſomme ter goeder trouwen ghegeven was / om aen Koornwinder te tellen; dewelcke hy dienvolgens beneffens de duyſent gulden van Olshooren aen Koornwinder op den 13. Febr. daer aen volgende / tot Sevenhuyſen had behandicht / en daer van een Obligatie van Koornwinder ter ſomme van twee duyſent gulden ghenomen / die hy naer de ontdeckinge van den voorſz aenſlach / gheſcheurt ende verbrant heeft / hebbende hy voor 't overtellen van deſelve twee duyſent guldens, voetenſchap en kennisſe gehadt / dat deſelve ſouden geemploeert ende gebruyckt werden tot bevorderinge ende uytvoeringe vande vooren geſproocken ſaecke / volgens de verklaringe ende 't oordeel van hem hier vooren geroert / vveder blijckende by zijn hier geſtelde confeſſie.

Daer mede heeft een eynde genomen d'Executie ende proceduren over deſe ſaecke: die niet alleen op de auteurs ende medeplichtige zijn gebruyckt geweeſt: maer oock heeftet een argwaen gegeven op alle de geene / die in 't ſtuck der controverſe poincten der religie het met haer eens waren. Om waer van haer te ſuyveren / de Predicanten vande Remonſtrantſche Gemeenten hebben ſoo aen den Heere Prince, als aen de Heeren Staten ingegeven ende onder het volck gemeen ghemaeckt een ſoorte van verbedinge of manifeſt: waer in ſy ſepden ſo uyt de loopende geruchten / als daer na uyt de gedruckte ſententien der bovengemelde geexecuteerde / met uytterſte verſchrickinge ende ontſtelthept van Lichaem ende Ziele te hebben verſtaen / dat eenighe van haer oorde ende ghelefſchap / belepders ende aenraeders ſouden ſijn ghevveeſt van een grouvvelijcke conſpiratie teghens de perſoon ende 't leven van zijn Excellentie; een ſaecke (ſepden ſy) ten hooghſten ongoddelijck / ſchandelijck ende execrabel / ſtrijdende regelrecht tegen de fundamenten van de Chriſtelijcke Religie / tegen alle plicht van vvoome Landtſaten; ende over ſulcx

Predi-

Digitized by Google

1623. Predikanten / die de verbitterde herten stillen / ende de luyden na den Hemel wijsen souden / alderminst betaemende ; waeromme oock de vertroonders de selve uyt den alderdiepsten gront haerer herten abomineerden ende verfoeyden. De vertroonders hadden noyt gelooft / dat in haer gheselschap souden hebben gheweest persoonen / die onder 't decksel van de professie der Hemelscher waerheyt / sulcke verwoerde Machinatien sonder vergrouwen in hare ghedachten souden hebben konnen toelaten ; ghezwijghende daer op blijven staen / datse de selve souden toestaen / ende niet alleene toestaen / maer oock selfs beleyden / ende andere daer toe aenraeden : van welcke ghelijck sy vertroonders de alderminste kennisse noyt en hadden ghehadt / soo en begeerdense oock in der eeuwicheyt geen part noch deel daerinne te hebben ; noch selfs met soodanige persoonen / die aen soo jelicke stucken schuldigh waren bevonden / oft noch mochten worden bevonden eenighe ghemeenschap te houden. 't Gheene de vertroonders hadde beweegt / in dese droevighe ballinghschap weerghevoert ende 't Lant soo straffelijck / op pene van eewighe ghevanghenisse / ende noch zwaerder / ontsept zijnde / weder met so groot ghevaer in 't liefde Vaderlant te komen / ende noch by nacht ende in verdrietighe duysternisse wandelende ; daerinne te blijven was (seyden sy) louter dwangh van Conscientie, ende 't ernstich versoeck van vele duysent vromme bedroefde hongherighe Zielen / die door der selver dienst klaeghelijck begheren ende verlanghen / met Godts Woort / volghens hare Conscientien / gespijst te moghen worden : des haer de groote Godt nu was ende in der eeuwigheyt soude wesen een seecker ende getrouwe ghetuyghe. Alle daetlickheden ende ghewelt / wat apparentie deselve ooch mochten schijnen te geven tot eenighe minderinghe of verlossinghe van het tegenwoordighe Cruys / hadden sy ghedurighlijck gheimprobeert ; houdende voor eene ontwijfelicke Maxime ofte gront-regel: dat het den Onderdanen niet ghoorloft en was, haer teghens d'Overheden, daer onder datse leven, om eenigher oorsaecke, met eenigh ghewelt, te verzetten : ghelijckse oock in hare ghemoederen altijt voor vast ghestelt / in hare Predicatien / Gebeden / particuliere propoosten / deurgaens geleert ende ghedreven hadden : datse niet mochten ghelyrpchen eenich ghewelt met vleeschelicke Wapenen, maer dat haer Waepenen moste zijn ghedult, ghebeden, traenen, ootmoedicheyt, sachtmoedigheydt, lanckmoedigheyt, vriendelickheyt ; met dat vertrouwen en die hope / dat Godt haer / soo doende / in alle voorvallende noden / hulpe uyt den Hemel soude verschaffen. Ende wanneer het sijne Majesteyt ghelieven soude / oder haer eenighe verdruckinghe / oock selfs om weldoens wille ghelijck nu eenighe jaren herwaerts in verscheyde manieren gheschiet was / ende noch daeghelicx geschiede te ghehenghen : datse als geweldighers, de selve niet mochten van den hals soecken te werpen / daer toe ghebruyckende eenighersiande middelen van Force ; maer datse hare schouderen daer onder mosten buygen tot dat hen den allerhooghsten gelieven soude haer verlossingen en verlichtinge daer van te vergunnen. Van alle violente raetslaghen of voornemen / seyden sy / altijt vreemt ende vyant te zijn ghewest / ghelijckse ooch noch waren : noyt teghenvoordigh ghewest hebbende / daer eenighe propositie ter contrarie was gedaen / veel weyniger deliberatie of resolutie daer op ghenomen : ja selfs noyt hebbende gehoort noch verstaen / dat yet sulcx by yemant was beraetslaeght ofte besloten. De Collecten van Penninghen / hier ende daer in de Ghemeenten versamelt / en hadden / seyden sy / tot gheenen anderen eynde ghedient dan om den noodt der Kercken-Dienaeren te hulpe te koomen / ghelijck haer Ghemeenten gheloofden / schuldich te zijn van lichamelijck onderhout te besorghen / den gheenen die haer de Geestelijcke Spijse voordienden ; Ende hielden haer de vertroonders verseeckert / dat de selve alleen tot Godtvruchtighe gebruycken waren geemployeert / ende geensints aengelegt om yemant directelijck of indirectelijck te onderstutten in sulcke Godloose Entreprijsen. Sy hadden ghedurichlijck in haere herten ghevoet eene stantvastighe ende onveranderlicke intentie / om de Christelijcke Religie / bestaende in waerheyt des geloofs / ende Heyligheyt des wandels / na de mate harer gaven / te bevorderen : ende daerom hadden sy haer so groote moeyte niet laten verdrieten noch ontsien / haer selven in soo menigherhande perijckel (dewelcke sy ghedurende dese zwaere tijden / onderwoppen waeren ghewest) te stellen : niet om een nieuwe Secte apart te maecken / ende de arme Christenheyt (die Godt betert / aen soo veele stucken is ghescheurt / tot groote oneere ende naedeel der Christelijcker Religie) noch al meer te verdeylen / maer alle onnoodighe questien / ende de Godtsalicheyt hinderlijcke disputen af snijdende / niemant / die maer by de nootsaeckelijcke waerheyt bleef / ende volghens de selve Godt in Christo sochte te dienen ende te behaghen / buyten haer ghemeenschap te stuyten ; ende alsoo in haer liefde Vaderlant een ghemeente te formeren / die by alle luyden / die de Godtsaelicheyt ende de onderlinghe verdraeghsaemheyt beminden / door Christelijcke moderatie / Vrede ende accommodatie kenbaer zijnde / van soodanighe gheachtet ende gheholcht soude moghen worden (hoe bitterlijck ende schamperlijck 't selve ooch by eenighe bespot wiert) of het de Heere gave dat door dien middel vele zwaericheden onder de Christenen wierden wech genomen / ende een goede Christelijcke ende Gode behaeghlijcke Eenigheyt / onder allen gebracht : teghen welcke hare goede ende (soo sy gheloofden) heylighe intentie geen dingh meer kon strijden / dan eenigherhande complotteryen ende factien van Staet, om te ghezwijghen / moorderyen van Princen of Heeren / te favoriseren : ghelijck sy ooch noyt hadden getracht / om de sielen der menschen na de aerde te krommen / maer deselve op te rechten na den Hemel / ende de Geluckselige onsterffelijcheyt / soo als dienstknechten onses Heeren Jesu Christi / ende getrouwe verkondigers des Euangeliums betaemt.

1623.

Het welcke (seyde sy) naer dient in der waerheyt alsoo was / offer dan alschoon onder haer ghemengt waren ghewest eenighe verbolgene wraeckgierighe menschen / die haer deur hare vleeschelijcke passien gewelelijck mochten hebben laten verrucken / om aenraders te wesen tot leelijcke ende abominable extremiteyten : soo en moeyt doch sulcx den vertroonders / die onschuldigh ende onbewust daer van waeren / noch haere saecke / die goet was (soo sy vertrouwden) en dewelcke niemant tot soodanighe stucken eenighen voet ofte voetsel gaf / met geenen schijn van reden of recht te laste worden ghelegt. In alle Gesintheden / Oorden ende Staten van menschen hier ter werelt liepen de quade onder de goede : niemant konnende gheen van desen onderscheyden : dan alleen de Alwetende Godt / tot datse haer selven / deur haere boose stucken openbaer maeckten ; welckers schult immers den vromen niet en mocht opghelegt worden. Onder de kleyne Compagnie des Heeren Jesu Christi / was ghevonden een van zijne Huys ende Tafel ghenooten / die een deurslagen Gierigaert, Dief ende Verrader was : Ebenwel waeren de andere daerom niet te min vroom ende oprecht / en de boosheyt van haren Mededienaer en had haer geen infampe ofte oneere aenghewreven. Deselve Heere / had duydelijck voorseyt / datter souden wesen ten Jonghsten dage / dewelcke, niet teghenstaende datse sullen hebben gheprophéteert, jae Duyvelen uytgheworpen in zijnen naem, evenwel van hem als boosdoender sullen worden afgheweesen, naer den grooten hoop, ende onder de werckers der ongerechtigheyt gestelt. Indien onder de Propheten ende werckers van wonderdaden / die gheleeft hebben selfs in de alderghelucksaligste tijden des opgaenden Christendoms / gevonden sullen worden onvrome en godloose menschen : hoe het dan een verstandighen Heere / ghelijck zijn Excellentie vreemt duncken / dat andere luyden van ongelijck minder beroepinge / gaven ende qualiteyt / in dese bedroevene ende nae 't eynde allerdinghen loopende eenwe / wraechgierighe / eergierighe / factieuse menschen gevonden werden.

De Godt der Goden / die aller Werelt Rechter is /

1623. en komt daer toe niet / dat hy over de onschuldige t' samen met de schuldige zijnen tooren liet komen: zijn Excellentie staende in zijn gebiet ende Gouvernement als in des Heeren plaetse, ende zijnde Gods Dienaer naevolgende sijn exempel/en behoorde immers zijnen toorn niet mede te laeten gaen over de onschuldighe vertoonders ende haere onschuldige Gemeenten/ die noch Lot, noch Deel, noch kennisse hebbende ghehadt van dese schandelijcke conspiratie / niet anders hadden ghesocht niet anders al noch socht en ende voortaen (door des Heeren genade) niet anders soecken souden / als de onnosele oeffeninge van haren Godtsdienst. Elck een behoorde maer zijn eygen last te dragen / ende niet eens anders. Moeten de geene die schuldich waren / hare schult ende straffe dragen? 't Was immers meer dan billich / dat de onschuldighe daer van exempt wierden. 't Geene dese menschen / door haere verbolgene blinde passien gedreven zijnde / hadden voorghenomen/ strijdt (seyden sy) tegen 't gevoelen van 't herte / tegen de belijdenisse van mondt ende penne der vertoonders; ende oversulcx was het puerlijck personeel/ niet gaende buyten de personen van de schuldighe / dewelcke met haer factieux / bloedigh / ende verderfelijcke voornemen / niet meer onder de Remonstranten moesten worden gereeckent / als de verrader Iudas met zijne verraderye onder de Apostelen. Gelijck nu (seyden sy) de toorne van sijn Excellentie tegen dese menschen rechtveerdigh ende groot was: alsoo baden sy dat zijne goetgunstigheyt ende erbarminge over de onschuldige vertoonders ende haer bedroefde ghemeenten noch grooter mocht zijn: dat hy wilde medelijden hebben met deselve / als dien het alleen om de Religie ende Godtsdienst te doen was geweest ende noch was: gelijck alsse ghedueren ende dese vier jaeren langh ende meer in 't midden van soo droevige persinghen met haer sedigh ghedult / ten aenschouwen van Hemel ende Aerde / ghenoegh bewesen hadden. Laet wercken van complotterye ende factie ende niet van Religie ende conscientie gestraft worden. Het waren tegenwoordigh kommerlijcke tijden. Daer waren veele droevighe veranderinghen in verschepden ghedeelten van 't Christenrijck gheschiet: de vranden beregnighden sigh ende dronghen meer ende meer op 't Vaderlandt aen / soeckende de Inwoonderen alle te gelijck te verslinden: de schattinghen moesten dagelijcx verswaert worden / het trof den vertoonders ende hare goede ghemeenten ende haer welvaren / alsoo veel als den anderen Landtsaten. Baden daerom sijn Excellentie den geenen / wiens ouders / ofte sy / of beyde/ tot hier toe haer tegen het Vaderlandt getrouw hadden getoont / ende noch bereyt waeren / alles daer by op te setten / alleenlijck in 't stuck der conscientie goetgunstichept te betoonen. Wat baet het hun doch (seyden sy) dat sy onder sijne Excellentie Gouvernement leven/ als men henluyden niet wil vergunnen/ 't geene dat den Godtsaligen ende vroomen herten het allersoetste ende aengenaemste is / namelijck de vrye onverhinderde oeffeninge van haren Godtsdienst? Sy en versochten niet de ruymte / die d'andere / in publijcken dienst sijnde hadden: alleenlijck dat het vangen ende spannen, de Bannissementen, de Uytmergelingen door geltboeten/ ende andere diergelijcke beswaernissen / resulterende uyt het stuck van de Religie, op houden mochten: wesende deselve alle met den anderen bereyt / heylichlijck te beloben aen zijne Excellentie ende voorts den Regenten des Vaderlandts alle ghetrouwichept te bewijsen: gelijckse ooch wel mogen lijden / dat by de hooghe Overighept sulcke order op hare by een komsten werde ghestelt / als deselve tot conservatie van haere Hooghept ende ruste van haren staet goet souden vinden: alleenlijck datse in 't sedich plegen van haren Godtsdienst werden gedragen. Soo sal alle stoffe ende pretext van miscontentement (seyden sy) ('t welck een peghelijck weet dickwils schrickelijcke ende pernitieuse inconvenienten te baren) weeh ghenomen / ende den wereltschen diepschelijcken menschen alle steunsel ende moet ontrocken worden / om voortaen yet te complotteren / dat teghen 's Landts welvaren strecken kan: ende souden de vertoonders met hare Gemeenten oorsaecke hebben / om haer over de soetichept van zijner Excellentie regiering te verheugen / ende Godt den Heere voor de prosperitept ende geluckselighept der selver met verdubbelde beweginghe des herten te bidden. Ooch (seyde sy) wat soudender dan juychende stemmen van danck-seggingen nae den Hemel gaen; hoe wel souden de herten over al wesen van nieuwe Liefde ende goetgunstigheden; maer indiennen ter occasie van 't verloop van eenighe wepnighe personen (onder welcken den gheenen / die voor de principaelste beleyder by het Hof van Hollant wort gestelt / wort geduyrende dese zwaricheden / eenighe Kerckelijcke bedieninge by order der Broederschap is toe betrout / en die ooch selfs al door jaer en dach verklaert heeft / niet te willen ghebruyckt weesen in den Kerckendienst / al waer het schoon dat den Remonstrants ghesinde de Dyphept van Religions oeffeninge mochte worden vergunt) over deselve noch willen continueren ghelijcke hardigheyt, als voor desen: ofte veel licht) so de Fame voorsept en 't Placcaet van Wtrecht schijnt te bevestighen /) noch grooter strengighept by der hant te neemen; soo soude daer uyt wel ontstaen / dat de vertoonders en hare gemeenten wel zwaerlijcker ghebruckt ende meer t'onderghehouden souden worden sonder haer schult / daer toe met groote vreese / anghst ende benaeuthept haren Godtsdienst pleghen en haere Vergaderinghen houden (want die geheel te verlaeten / noch met Godtswoort / noch met de belijdenisse van eenighe Gesinthept over een quam) mogheljck ooch van sommighe hier en daer uyt vreese van verwijt, verlies, spot, ende hoon verlaeten worden; Maer evenwel sal 't misconcentement in de herten blijven; ghemerckt dat selfs de geene / die sich van haer afscheyden/ dat meest souden doen / om uytterlijck het ooghe te verbullen / blijvende deselve die sy te vooren waren in hare herten / als dewelcke door gheen hardighept of dwang van ghevoelen konnen veranderen / ofte tot rechte innerlijcke goetgunstighept worden ghebracht / beneffens dat het te duchten stont / dat eenighe van groote middelen / geen hoope van versoetinghe siende / haere saecken souden gaen disponeren / om uyt het Landt te vertrecken.

Sy baden dat zijn Excellentie ghelieffde geen gheloove noch ghehoor te gheven eenighe hevighe personen (sy waren dan Predikanten of andere) dewelcke / deur een verheerden yver ghedreven zijnde / die van hare Ghesinthept alleen beminnende / ende haer selven alleen voor Gods-volck houdende / tot uyterste Rigeur ende Lant-verderfelijcke extremitepten rieden.

Zijnde niet noodigher tot Welstant van een Lant / geen meerder seherhept voor de persoon van een Prince / als de goetgunstigheyt der Ondersaten tegen d'Overhept ende onder malkanderen / die daer uyt den gront des herten komt: hoe wepnigh apparentie is ser / dat een Cordiale goetgunstighept te verwachten sy van sulcke / diemen van 't liefste ende kostelijckste goet berooft / diemen de Vryheyt der Conscientien benemt / om welcke soo veel goets ghespendeert / so veel onghemacks ghelecden / ende soo veel Bloets vergoten was? 't Ghewelt ende violentie van buyten / stercke Casteelen ende Garnisoenen mochten de Lichamen dwinghen: maer niet de herten tot liefde beweghen. Magnum Satellitium Amor Liefde is een stercke Lijfwacht. Het zijn de beste Casteelen ende de sterckste Garnisoenen / diemen in de herten der Ondersaten leggen ende bouwen kan / de welcke hoe de saecken ooch moghen komen te verloopen / vaste besittinghe aldaer blijven houden. Sijn Excellentie (seyden sy) gelieffde sich voor te stellen / dat de vertoonders dese verklaringhe ende dit versoeck deden / als of sy verscheenen met aller ootmoedichept in zijne presentie/ 't welcke sy met meerder hope van ontfermhertigheyt over haer ende hare bedroefde Gemeenten lieber Persoonelijck deden (ghelijck sy presenteerden te doen nochtans desen) indien sy het selve met consent van de Ho: Mo: Heeren Staten Ghenerael / met goet belieben van zijn Excellentie ende sonder merckelijck ghevaer van hare Persoonen eenighsints mochten doen: sy deden 't nochtans na 'tgemoet / ende uyt oppechte ende 't Vaderlant lief hebben-

1623.

de

1623. de herten: ootmoedelijck biddende / dat zijn Excellentie 't selve niet en wilde verontweerdigen noch verwerpen: maer de vertooninge / ende die haer gevoelen toestonden / voor Liefhebbers van waerheyt, liefhebbers van vrede / liefhebbers van 't Vaderlant houdende / henluyden daer op een antwoorde laeten toekomen / niet smakende naer toorne ofte strengicheyt, maer na goedertierentheyt ende mededogentheyt. Soo waerlijck moet de groote Godt / Vader aller goedertierentheydt ende mededogentheyt de regeringe Vrederijck ende geluckigh maecken / ende onder deselve het lieve Vaderlant.

Dese ende dergelijcke Remonstrantien zijn niet sonder vrucht geweest. Want metter tijdt zijn met ooghluyckinge in meest alle de Steden van Hollant de Predicatien der Remonstranten weder toegelaten.

Heer van Sommerdijck/ Bas ende Heeroosherije in Ambassade na Engelant.

In 't begin van 't jaer drie ende twintigh quamen weder uyt Engelant in Hollant de aldaer geweest zijnde aensienlijcke Ambassade: daer van de Heer van Sommerdijck de premier was. 't Subject van de besendinge is te sien uyt de Instructien by den voorghemelden Heere self ingheslelt; ende om dat in d'audientien veel particuliere ende aenmerckelijcke discoursen van Koningh Jacob zijn gepasseert / die door den Heer van Sommerdijck met sonderlinghe voorsichtigheydt (als zijnde een man van groote scherpsinnigheyt / welsprekentheyt / ende ervarentheyt) waeren bejegent; so dienen die wat wijtloopich gestelt.

Sy waren in 't laetste van 't jaer een ende twintigh haer Engelant getoogen. Uytgeweest zijnde vier hondert vier ende vijftigh dagen / te weten van den 20. November 1621. tot den 16. Februarij 1623. daegs ghereeckent tegen hondert vijf ende twintigh gulden: soo beliep haer verteeringh ses ende vijftigh duysent seven hondert ende vijftigh gulden, tot equipagie hadden ghehadt te samen drie duysent ses hondert gulden: tot verceringh ses duysent gulden, voor huysinge voor vijftien maenden vijf duysent vier hondert gulden, aen Carosse ende vrachten acht duysent gulden, vereert aen Sr. Lovis Luyckener ende Sr. Iohan Finet Meesters van de Ceremonien elf hondert gulden, maeckt te samen: tachtigh duysent acht hondert ende vijftich gulden. Ende alsoo eygentlijck dese besendinghe gheschiet was ten dienste ende over saecken vande Oostindische Compagnie / soo is verstaen dat deselve somme soude worden verschoten by die vande selve Compagnie / om wederom in de betalingh van haer Convoyen ende Licenten te houden / doch sonder Interest.

Instructie.

Instructie vande Hooge ende Mogende Heere Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, voor d' Ed: Gestrenge, Erentfeste ende Hoochgeleerde Heeren Francois van Aersen *Ridder, Heere van Sommelsdijck ende de Plate;* Dirck Bas, *Ridder, Oudt Burgemeester der Stadt Amsterdam, ende* Ior. Henderick van Tuyl van Serooskercke, *Heere van* Staveniſſe, Rijnhuysen, *Kempens Hoffstede, Gecommitteerde Raet van de Ed: Mo: Heeren Staten van Zeelandt, ende ter Admiraliteyt tot Middelburgh, gaende in Ambassade na den Coninck van Groot Brittannien, mitsgaders voor de Heer* Noël de Caron, *Ridder, Heere van* Schoonewalle, *ordinaris Ambassadeur aldaer.*

I.

EErstelijck sullen de voorsz Heeren Gesanten hun prepareren om op 't alderspoedichste ende mettet eerste bequaem weder naer Engelandt te verreysen.

II. 1623.

Ende aldaer by den Koninck gekomen sijnde, mettet overleveren van hunne Brieven van credentie aen sijne Majesteyt doende behoorlijcke *aenbiedinghe van dienst* ende andere ghelijcke complimenten, tot vorderinge van des selfs prosperiteyt, ruste ende lanck leven, mette ghevoechlijcke recommadatie vanden Staet ende welstandt der Geunieerde Provintien.

III.

Die welcke aenden Heere *Prince* ende andere Principaelste Heeren van den Rade na gelegentheydt, occasie ende 't sijner tijdt oock sullen worden gedaen inde beste maniere, ter discretie vande gemelte Gesanten.

IV.

Sal voor Eerst dienen gerepresenteert, dat haer Ho: Mo: op 't serieus aenhouden van sijne Majesteyt eyntelijck in dese besendinge met volkomen last hebben geconsenteert, niet tegenstaende verscheyden importante consideratien ende ongelegentheden daer tegens waren, doch sijne Majesteyt alleen te ghevallen, om aende selve te meer oorsaecke te gheven wettelijcken wech nemende door dese negotiatie alle wortelen en oorsaken van *misverstanden* ende ongunsten, sijne Koninckelijcke vrientschappe te verstercken ende contiueren, tottet behoudenisse van hare rechtveerdige defensie.

V.

Oock ten dien fine het *retartiment* der selver op 't plausibelste excuseren, dat imputeerende op de natuyrlijcke lanckheydt vande regieringhe, ghecomposeert uyt vele verscheyden reden, die soo promtelijcken tot eenparich verstant niet en sijn te persuaderen.

VI.

Ende inde besoigne tredende, 't sy mettet Koninck persoonlijck ofte met sijne Majesteyts Raet daer toe. Gecommitteert, sullen in alle materien ende occurrentien sonderlingh letten dat den dienst deser Landen, mettet gerechticheydt der Ondersaten derselver gebeneficieert, ende tegens alle ondeuchdelijcke pretensien, na de gelegentheyt der saeken en der Gesanten vermogen, sullen mogen werden gebeneficeert.

VII.

't Welck achtervolghende sullen devoir doen om bequame Instructie te bekomen uytte voorgaende besoignen vande Heeren Commissarisen, bevoorens in Engelandt ghenegotieert hebbende, ende van 't geen oock 't sedert daer op is ghevlogt, ofte ghereselveert, vande questien ontstaen op den *Walvisvangh* tusschen d' Engelsche Natie en de Groenlantse Compagnie van dese Landen, die differenten op de *gepretendeerde schade* ten wedersijden geleden, soo veel doenlijck wesen sal, in 't minnelijck te helpen verdragen, soo niet; by decisie, ende authoritative af te maken, oock voor 't toe komende een *reglement op desolve Visscherye* te beramen, ende mette Engelse t' arresteren, op gelijcken voet ende by continuatie als de voorsz Heeren Commissarisen bevoorens hadden voorgheslagen, mitsgaders den selven te mogen altereren ofte amplieren, gelijck ende alsoo sy dat in recht ende reden sullen bevinden te behooren; doch in soo verre dat sulckx soude moeten geschieden, niet sonder achterdencken van eenigh nadeel van der Landen dienst oft gerechtigheydt vande gepriviligeerde Kompagnie, sullen voor al, eer yet dies aen gaende te concluderen, daer op verstaen de beveelen van haer Ho: Mo: soo den tijdt mette gelegentheyd der saken sulcx eenichsints sal konnen toelaten.

VIII.

Van ghelijcken op de differenten gerese tusschen de *Engelsche ende Nederlandtse Oost-Indische Compagnien* sullen goet devoir doen, om daer van de rechte kennisse te bekomen, die wel t' incorporeren, ende ist moghelijck, daer nae trachten, dat parthyen door inductie in alle goede redelijckheydt d'ander moghen komen te verstaen, op de *schade* malkanderen *hinc inde* aenghedaen, midtsgaders op de *vergrootinge vande vergoedinge* derselver, achtervolghens de besoignes alreets daer op ghevallen; edoch daer sulcx niet wel en soude willen gelucken, sullen hun neffens sijn Majesteyt laten gebruycken, om in conformiteyt van 't 30. Artikel van 't leste Tractaet dese

questien

Digitized by Google

1623. queſtien met *Interventie*, *Inductie* of *Arbitragie* af te maken. 1623.

IX.

Dan wat belangt de *Souverainiteyt ofte Iuriſdictie gepleecht by d' Ooſt-Indiſche Compagnie* deſer Landen in *Iacatra*, over dewelcke d' Engelſe Compagnie ende door hunne inſtantie ſijne Majeſteyt ſelfs ſeer groote klachten formeren, als onredelijck ende onlydelijck, daer op ſullen de Geſanten neerſtelijcken ondersoecken de conditien van het Tractaet ofte die daer van eenighe mentie ofte reglement maecken, 't welck ſy precyſelijcken ſullen hebben t' achtervolghen, met expreſſe verklaringe ſoo aen ſijne Majeſteyt als aende Engelſe Kompagnie de ronde ende oprechte meninge van haer Ho: Mo: te weſen, dat den inhout van dien in alle ſijne Leden volkomentlijcken, ſonder eenighe tergiverſatie, noch equivocatie, ſal worden onderhouden.

X.

Maer ſo verre oock in't ſelve tractaet directelick noch indirectelick daer van niet en wort geſproken, ſullen de voorſz Geſanten ſuſtineren dat de wijle die vande Ooſt-Indiſe Compagnie deſer landen *in't beſit* van't ſelve fort, mette Souverainiteyt ende Iuriſdictie van dien, al langhen tijdt voort Tractaet ſijn geweeſt, dat hunluyde deſelve Souveraine Iuriſdictie daer na met gheen redenen en heeft konnen queſtius gemaeckt werden, niet meer als hier te Lande, ſoo wanneer eenige vande Engelſche Natie in recht worden betrocken, met andere redenen ende conſideratien daer mede het geſuſtineerde ſal konnen ſtaende ghehouden werden.

XI.

Ende ſoo hun bejeghent, dat d' Engelſche teghens de conditie van een eſgale ende goede ſocieteyt, met *laſt van tollen*, in 't in ende uytvoeren van hunne Koopmanſchappen binnen Iacatra woorden beſwaert,

XII.

Sullen verklaren, dat ſulcx in goede redenen beſtaet, dewijle d' Engelſche weygerich ſijn tot *fortificatie*, ende het *onderhout van 't ſterck Guarniſoen* aldaer te contribueren, gelijck ſy wel doen in verſcheyden andere Forten, daeromme willende genieten 't privilegie en benefitie vande Koop-handel aldaer, dat ſy oock moeten helpen dragen de *laſten* door dewelcke alleen den voorſz koophandel vry en open wort gehouden, die anderſints ſonder de ſterke beſettinge ſoude moeten verlaten worden.

XIII.

Daeromme ſullen precijs mainteneren 't *Recht vande Souverainiteyt*, maer ſouden de klachten konnen werden wech ghenomen door ſeeckere *expedient* ofte middel, wanneer t'exerceren vande criminele ofte civile Iuriſdictie in ſaecken contentieux tuſſchen d'Engelſche ende de Subjecten deſer Landen, met een bequaem *Reglement* wiert getempert, ſo werden de Geſanten geauthoriſeert daerinne ſulcx te doen ende procederen, als ſy na recht ende hunne beſte wetenſchap ſullen oordeelen, dat den dienſt vande Landen ſal konnen toelaten, lettende nochtans op de redenen ende deuchdelijck Intereſten van de Ooſt-Indiſche Compagnie deſer Landen, ſoo veel gevouchlijcken ſal konnen geſchieden.

XIV.

Indien ſijn Majeſteyt oft d' Heeren van ſijnen Rade eenige klachten quamen te doen tegen de verhooginge vande *Impoſt* by de Heeren Staten van Hollandt gedaen opte conſumptie van alle *Vytheemſche Wolle Laeckenen*, met verſchooninghe van de binnenlantſe Manufacturen, ſullen daer op vertoonen dattet hun vry ſtaet hunne eygen Ingheſetenen te belaſten in deſe ſware geſtelteniſſe van hunne ghelegentheyt; dattet niet en is gheſchiet tegens eenige Tractaten, dewijle dat generalijcken *alle de Vytheemſche Laeckenen* inden Impoſt ſijn gebracht, te betalen, niet in 't inkomen opte *Conveyen ende Licenten*, noch oock ſoo lanck die by d' Engelſche ofte andere Natien niet en ſullen ſijn verkocht, maer alleen op den ſleet, als de Ingeſetenen vande Landen die ſullen hebben in 't kleyn uytgemeeten, ſoo dat, noch ſijn Majeſteyt noch yemandt van de andere Naburen (die daerinne niet en werden gheprejudiceert, als niet vermoghende deſelve by de kleyne mate te verkoopen) redenen hebben hier op eenighe klachten te formeren, te min, dewijle die Tractaten op d' entrecorſen in Engelandt ſeer ſijn gealtereert tot eene merckelijcke groote beſwareniſſe vande Ingheſetenen deſer Landen, daeromme ſullen dat in de beſte forme excuſeren.

XV.

Evenwel ſoo deſe ſaecke ſcherper werde opghenomen, dan 't kleyn proffijt 't welck van de verhooginghe wort verhoopt, wel ſoude meriteren, ſullen aen ſijn Majeſteyt mogen hoope geven, dat dewijle de verpachtinge voor een Iaer is geſchiet, ende nu niet en kan verandert worden, ſonder merckelijcke ſchade ende confuſie van der Landen finantien, hare Ho: Mo: nochtans d' Ed: Mo: Heeren Staten van Hollandt ernſtelijcken ſullen verſoecken, ofte de voorſz verhooginghe op de Lakenen tegens d' aenſtaende nieuwe verpachtinge af te doen, ofte hunne Inlantſche Laeckenen, die geen, ofte weynich ſijn, ten naeſten by na proportie vande verhooginghe te belaſten.

XVI.

Vanden *Tarra* ſullen ſy hen vermyden eenige openinghe doen, maer wort deſe materie by ſijn Majeſteyt ofte de Heeren van ſijnen Raedt gemoveert, ſullen vertoonen, dat om alle frauden voor te komen, meer als noodigh is tot benefitie van de *Laecken Neeringhen* als verhoedinge van de Ingeſetenen deſer landen voor ſchade, dat denſelven *Tarra* wort ghemaeckt, gevolgt en onderhouden op den voet ende maniere, als die nu wordt gepractiſeert, anderſints dat dagelijcx ontallijcke nieuwe queſtien ſouden voorkomen, die hier door komen te ceſſeren, doch ſo d' Onderſaten van zijn Majeſteyt eenigh nadeel by de continuatie vande *Tarra* ſouden pretenderen te lyden, ſullen daer van hunne doleantien aen haer Ho: Mo: moghen doen, die op alles in redelijckheyt ſullen letten, dewijle de *Tarra* gemaeckt moet werden daer de frauden ontdeckt worden.

XVII.

Van gelijken en ſullen niet moveren op 't ſtuck vande *Entreloopers*, maer daer van geſproocken werdende, vertoonen de *liberteyt van de koophandel* in deſe Landen: dattet onmogelijck ſoude weſen daer tegens yet te konnen met eenparicheyt ſtatueren, 't welcke ſoude konnen werden onderhouden, doch als de meeninghe van zijn Majeſteyt ſoude weſen aen de voorſz *Entreloopers den handel geheel af te ſnyden*, dattet ſelve ſtaet volkomentlijck inde handen ende macht van zijn Majeſteyt, die ſulck verboth in zijne Rijcken kan doen publiceren ende onderhouden, daer mede ſoude komen te ceſſeren het nadeel dat van deſe *Entreloopers* wort gepretendeert, konnende beter belet worden uyt Engelandt uyt te varen, dan inde Geunieerde Provintien binnen te komen.

XVIII.

Soo hunnen laſt wort afgevordert opt *reglementen vande Munte*, ſullen zijn Majeſteyt bedancken over zijne Coninclijcke ſorge ende gunſte tot ten welſtant deſer Landen, Verklarende dat hare Ho: Mo: veel jaren aenden anderen redenen hebben gehadt, om te ſoecken *eenen vaſten voet op de Munte*, dewijle dat geheele ſtuck ſoo ſchandelijcken is verlopen, tot groot prejuditie van hunne authoriteyt ende het welvaeren van hunne Onderſaten, daeromme ſy oock Placcaten op Placcaten hebben doen emaneren, doch ſonder vrucht, die ſy ten Reſpecte van't generael verloop meer wenſchen, dan derven hoopen: de principaelſte confuſie komende uyt Ooſt-Landt ende Duytſlandt, alwaer hunne Onderſaten, grooten koophandel dryvende, oock in 't verloop moeten vervallen ende participeren, ſonder dat hier te Lande *verhoginghe van eenighe Engelſche ſpecien* is ghedaen, ofte ghedocht; dat ſy derhalven ghelaſt ende gheneycht zijn, om zijn Majeſteydt in ſulck een goet ende nodich voornemen te ſeconderen. Ende ſullen deſelve bidden daer van zijne expedienten, advijs, ende middelen te willen openen, om die metten aldereerſten, ſoo veel doenlijck ende lijdelijck weſen ſal, tot een goede ende bequame Reſolutie te helpen brenghen, ſonder nochtans dat ſy hun erghens in, ten ware met expreſſe ende voorgaende laſt, ſullen laten obligeren.

XIX.

Ende alſoo de *groote Viſſcherye* nu eenigen tijdt ſeer aenſtotelijck

Digitized by Google

1623. 1623. ſtotelijck is geweeſt, om 'tvoordeel dat daer uyt in Engelandt wort verhoopt ende anderſints, ſullen de Geſanten hun vermyden van occaſie te geven, oft lichtelijcken te nemen, om in deſe materie te treden.

XX.

Maer daer toe geporret zijnde, ſullen mogen ſeggen dat ſy ſonderling *daer op niet en zijn geinſtrueert*, hebbende hare Ho: Mo: in deſe hunne ſware ende bekommerlijcke ghefteltenisſe verhoopt, dat zijn Majeſteyt deſe koorde ongeroert ſoude paſſeren, dewijle zijn Majeſt. hadde goet gevonden deſe gehele ſake voor noch ſekeren tijdt ende tot een bequamer Saiſoen uyt te ſtellen.

XXI.

In allen ghevalle ſullen *in terminis Generalibus* ende alleen diſcours-wijſe moghen remonſtreren, dat deſe Neeringe alleen deſe Landen nodigh is, om levendigh te houden veel duyſende Zeevarende Luyden, die daerinne, gelijck andere Ambachts-Luyden hun dachgelden winnen, die anderſints ſouden van honger moeten verloopen, moghelijck ten dienſt vanden gemeynen Vyandt; 'twelck ſoo voor de Rijcken van zijn Majeſteyt ſeer bedenckelijck, als voor deſe Landen ſeeckerlijcken ruineux ſoude weſen: want hem anders niet en ghebreeckt dan een redelijcke macht ter Zee, om zijne ondergebouwde ende ſeeckerlijck ingebeelde monarchie te ſtabilieren.

XXII.

Dat den Staet, in plaetſe van daer uyt eenige benefitie te bekomen, noch jaerlijcx een merckelijcke ſubſidie daer toe moet contribueren, van gelt ende Schepen, behalven dat nu verſcheyden achter een volgende Jaren de particulieren ſelfs, door *wanwanck* ende andere ongelucken grootelijcx hebben verlooren, 'twelck nu noch veel meer is te vreſen, alſoo de Landen weder in een herder Oorlogh tot hare defenſie teghens den Coninck van Spagnien hebben moeten treden.

XXIII.

Soo dat ſeeckerlijcken deſe geheele neeringhe ſoude komen te ceſſeren, niet ſonder perijckel van den onderganck van deſen Staet, by ſoo verre de meeninge ware die ſelve oock de minſte beſwareniſſe op te legghen; 'twelck hare Ho: Mo: verhoopen d' intentie van zijn Majeſteyt geenſints te weſen, die te veel heeft gecontribueert totte manutentie van denſelven, daer over hy oock wort bedanckt, met vertrouwen zijn Majeſteydt na gelentheyt ſal ghelieven te continueren, ende laten bewegen, omme deſe *onmoglickheyt* hare Ho: Mo: niet op te legghen, mette andere redenen die ſy ſullen konnen bedencken, om deſe geheele ſake te declineren, oft excuſeren, wel lettende dat *geen hoope, noch in de materie, noch tot eenighe expreſſe conſorentie op de ſelve en werde gegheven.*

XXIV.

Ende al iſt ſchoon, dat by de *Commiſſie* hunlieden volkomen macht wort gegeven, om alle ſaecken te mogen handelen ende *concluderen*, ſullen nochtans verdacht weſen, de meeninghe van hare Ho: Mo: niet te weſen hunlieden daer met breder te authoriſeren, als in *conformiteyt van deſe Inſtructie* die ſy ſullen hebben preciſelijck te achtervolgen, ſonder excederen, ten waer met ſpecialen voorgaenden laſt.

XXV.

Sullen neerſtelijcken by alle bequame ghelegentheden adverteren 'tgeen hun op 't vorderen van hare beſoigne ende anders de Landen raeckende, ſal bejegenen; hare handelinge oock met de meeſte *diligentie* vorderen, om de koſten te vermijden, ende afgedaen hebbende 't geen waerom ſy uytgeſonden worden, hun afſcheyt nemen ende t' Huys keeren, ſonder na eenighe permiſſie te mogen wachten.

XXVI.

Sullen geſamentlijcken de beſoignen behertigen, delibereren ende beleyden, edoch ſoo by Indiſpoſitie een oft meer daer niet geſtadigh en konden over oft by weſen, ſoo ſullen de geenige die konnen vaceren, d' affairen waer nemen, met gelijcke macht als offe te ſamen daer over waren geweeſt.

XXVII.

Gelijck mede ſo de ghelegentheyt ende der Landen dienſt, of 't hert aendringen van zijne Majeſteyt ſulcx quame te vereyſchen, eenen vande heuren herwaerts over te laten komen, om naerderen laſt op de voorvallende occurentien te mogen koomen ontfangen, ende voorts van alle beſoignen houden pertinent verbael.

Aldus gedaen ter Vergaderinge vande Hoochgemelde Heeren Staten Generael in 's Graven-Hage den 25. October 1621. was geparapheert *I. Magnus* vt. Onderſtont ter Ordonnantie vande Hooghghemelde Heeren Staten Generael, geteyckent *C. Aerſen.*

Secrete ende naerder Inſtructie gegeven aen de Heeren van Sommelſdijck, Bas. ende van Staveniſſe, *by de Ho: ende Mo: Heeren Staten Generael afgheſonden aen ſijne Coninckljcke Majeſteyt van Groot Brittanien, om neffens den Heer van Schoonewalle daer op te mogen beſoigneren.*

Secrete Inſtructien.

DEwijl verſcheydene geruchten werden geſpeurt, dat by de *Spaenſche Miniſters* ſeer ſoude werden gearbeyt, om zijne Coninckljcke Majeſteyt van Groot Brittagnien te bewegen zijne authoriteyt te willen employeren *tot het opnemen vande beſette ende belegerde Havenen van Vlienderen.* Al-hoe-wel hare Ho: Mo: die gewoonlijcke wijſheyt van zijne Majeſteyt wel ende vaſtelijck vertrouwen, dat die ſelve die ſchadelijcke ſequele van dit beleyt apprehenderende, daer toe geenſints en ſal willen verſtaen. Nochtans ſoo verre die voorſz Ambaſſadeurs daer van byden Coningh ofte zijne Raden yets ſerieuſelijck voorghehouden wierde, ſullen die ſelve hebben te verklaren, dat hare Ho: Mo: noyt en hebben gedacht, dat daer van yetwes ſoude werden gemoveert, dan dat ſy voor haer in 't particulier wel wiſten t' oordelen, dat ſulken voornemen, ſo wel in die tegenwoordige, als in die voorgaende oorloge *onbydelijck* en voor den welſtant der geunieerde Provintien *ominogelijck* ſoude weſen.

Ende ofte gebuerde dat hooghſtgedachte zijne Majeſteyt eenige openinghe quame te doen, van *eenige handelinghe met den Vyandt*, ſullen d' Ambaſſadeurs voorſz vertoonen, dat hare Ho: Mo: uyt die voorgaende procedueren ſeeckerlijck hebben konnen ſpeuren, dat alle handelingen vanden Coningh van Spanjen niet en zijn dan *liſtighe aenſlaghen*, tot nadeel van de Landen. Want ware zijne intentie geweeſt oprechtelijck met deſe Landen buyten Oorloghe te blijven, in plaetſe van *Peckio* te beſoecken op de *Souvereiniteyt*, der ſelver te pretenderen, waert hem bevoechelijcker geweeſt die confirmatie met de *continuatie* van de twaelf-jarige *Treves* te doen preſenteren. Edoch ſoo zijn Majeſteyt naerder daer op quame t' urgeren ende te verklaren, ſullen daer van tijdelijck den *Heere Prince van Oraignen* adverteren (ghelijck ſy mede ſullen doen, ſo zijn Majeſteyt hunlieden eenig openinge geviele te doen op de tegenwoordighe occurentien van Vrankrijck) die ſulcx ſal weten te meſnagieren ende communiceren daer ende ſo het behooren ſal.

Ende na dat van de particulieren difficultéyten ſal geſproocken zijn, ſullen ſoecken bequame gelegentheydt waer te nemen om zijn Majeſteyt te verſoecken tot een *naerder Alliantie* opten voet *van 't Laer* 1603. tot het ſluyten vande Treves geduert, of ten minſten tot een *notable Iaerlijckſe Aſſiſtentie.* Ende daer toe repreſenteren die ſwaere ende machtighe efforten vanden Coningh van Spangien, den bekommerlijcken ſtaet deſer Landen, geſwackt door den langduerigen Oorloge, ende nu ter tijt genoegh by alle hunne vrienden ſonder hulpe ofte ſecoers verlaten; vertoonende daer en boven die gemeene intereſſen die ſyn Majeſteyts kroone is hebbende, met die ſelve Landen, ende wat voordeel den ghemeenen Vyandt teghens die ſelve ſoude bekomen, ſoo den Staet vande Geunieerde Provintien door ſwackheyt in erger conditie (dat Godt wil verhoeden) quaeme te vervallen, met het geene ſy naer gelegentheyt breeder daer op ſullen konnen bedencken.

Sullen mede ſyn Majeſteyt ſien t'induceren tot conſervatie vande *belegerde Stadt Gulick*, by gemeene middelen, gelijck die ſelve met ghemeene force van Vranck-

Digitized by Google

1623. rijck, Engelant, d'Unie ende deſe Landen verovert is gheweeſt.

Ende alſoo die Gheſanten ghenoechſaem ſijn gheinformeert van de beklaechlijcke gheleghentheydt in de welcke de *Koninck van Bohemen* ende ſijne Patrimoniaele Landen ſich ſijn bevindende, ſullen devoir doen, om met bequame ghelegentheyt 't redres ſijner ſaecken aen ſijn Majeſteyt van Groot Brittanien op 't favorabelſte te recommanderen, 't ſelfde fonderende op de Propoſitie van de *Heer Ambaſſadeur Carleton*, 't achtervolgh van de welcke voor die gemeene ſaecke ſeer dienſtelijcken ende voor ſijne Majeſteyt ten hoochſten loffelijck ſoude weſen, ende omme 't ſelfde te beter t'obtineren (wech nemende ſoo veel hun doenlijck weſen ſal alle obſtaculen) ſullen van wegen hare Ho: Mo: vermogen toeſegginge te doen; dat van harer ſijde, ſijne Majeſteyt ſulcx daer in ſal werden geſecondeert, als d'importantie van ſoo eene groote ſaecke ſal vereyſchen ende die ghelegentheyt van haren Staet eenichſints konnen lijden.

Sullen oock ſijn Majeſteyt vertoonen de redenen van de oprechtinge van de *Weſt-Indiſche Compagnie* en daer by voegen, dat by aldien ſijn Majeſteyts Onderſaten in de ſelve Societeyt ſouden begheeren te treden, daer door d'onderlinghe correſpondentie ende vriendtſchap tuſſchen die reſpective Onderſaten vaſter geknoopt ende alle miſverſtanden op deſe ſaecke voor het toekomende wech genomen ſouden konnen werden.

Eyndelijck by aldien ſy voor haer vertreck niet en komen te vernemen dat door *Mamicque* eenigh Accoort met die van Algiers ſoude ſijn ghetroffen, ſullen op de beveylinge van de Zee vertoonen hoe veel ſijne Majeſteyt ende deſe Landen daer aen is gelegen. Wat devoir daeromme oock by hare Ho: Mo: is gedaen, maer in plaetſe van de Zeerovers alleene haer vindende nu oock bevochten by den Koninck van Spangien, ſullen dienſtelijck ſijne Majeſteyt verſoecken ſijn wijs advijs ende bequame expedienten daer op t' openen.

Aldus ghedaen ende ghereſolveert ter Vergaderinge van de Hooggemelde Heeren Staten Generael in 's Gravenhage den 23. November 1621. was gheparapheert G. *Schaffer*, vt. Onderſtont: Ter Ordonnantie van de ſelve, geteyckent C. *Aerſſen*.

Naerder Inſtructie. *Naerder Inſtructie van weghen de Ed: Mo: Heeren de Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, voor d' Heeren François* Aerſſen, *Ridder Heere van* Sommelſdijck *&c Dirck* Bas *Ridder, Oudt* Burghemeeſter *der Stadt Amſterdam &c. ende Ioſ. Hendrick* Tuyl van Seroskercke, *Ambaſſadeurs ende Extraordinaris Afgheſanten van de Ho: Mo: Heeren, mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden aen de* Koninglijcke Majeſteyt van Groot Brittangien *voor ſoo veel belangt de verhooginge van de Impoſt op de conſumptie van de Engelſche Laeckenen, van weghen haere Ed: Mo: verpacht, voor een geheel Iaer, inne ghegaen 1. Auguſti Ao. 1621.*

DE Ghemelte Heeren Ambaſſadeurs ſullen by ſijn Majeſteyt met alle ghevoechlijcke redenen ende middelen juſtificeren de voorſz verhoginge, als gedaen uyt hoochdringenden noot ende alleenlick tot laſte van hare Onderdanen, die de *Lakenen* conſumeren, naer dat de ſelve by den Onderſaten van ſijne Majeſteyt tot haren contentement verkocht ende verhandelt ſijn, ſulcx dat gene Impoſitie altoos tot laſte van de Onderſaten van ſijne Majeſteyt daer van getogen en wert.

Sijnde mede d'Onderſaten van ſijn Majeſteyt in hare handelinge niet verkort, ten reſpecte dat de Laeckenen in de Provintie van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt gemaeckt, van de ſelve Impoſitie *vry ofte exempt zijn.* 1623.

Zijnde notoir dat d'Impoſitie ſoo t'waer niet en is, ende d'Enghelſche *Laeckenen* d'andere in valeur ſoo verre excederen, dat deſelve daer teghens geen conſideratie meriteert.

Behalven dat mede evident ende notoir is dat d'Onderſaten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt hare *Lakenen* op veel na ſoo goet koop niet konnen betuygen, als wel doen d'Onderſaten van ſijne Majeſteyt, niet alleen ten reſpect van de Wolle, waer van 't Landt ghedeſtitueert zynde, de ſelve van buyten moeten koopen, ende doen tranſporteren, betaelende daer van allerhande laſten, maer voornamentlijck, mede van de *dierte* van allerhande nootdruften tot ſuſtentatie van 't leven nodig, ende d'Impoſitien op de conſumptie derſelver, daer van d'Onderſaten van zyne Majeſteyt mede vry zyn, ende mitſdien veel beter koop konnende leven, hare Manufacturen tot minderen prijſe konnen bekoſtigen.

Sulcx dat haere Ed: Mo: nootwendelijck om eenige gelijckheyt te houden (alwaer het ſoo dat de publicque noot 't gelt mochte derven) yetwes op *d' Uytheemſche Laeckenen* ſouden genoot ſaeckt zyn te practiſeren.

't Welck al ceſſerende, (als neen) iſt niet buyten exempel, ſelfs in 't Koninckrijck van Groot Brittagnien, dat *d' Inlantſche Manufacturen* boven d'Uytheemſche werden gefavoriſeert, oock tegens d'oude Concordaten ende Entrecourſſen, op 't ſtuck van de onderlinge Commercien, daer van de reparatie by den Onderſaten ſeer wert geſolliciteert.

Sal oock niet bevonden werden, dat de Ho: Mo: Heeren de Staten Generael haer by eenigh Tractaet oft Acte ſo wijt ſouden hebben geeſlargeert, dat d'Ed: Mo: Heeren Staten van Hollant ende Weſt-Vrieſlant ſoude zijn verboden de *Manufacturen van Engelandt*, neffens de hare met eenige civile Impoſitie tot laſte van haere eygen Onderſaten niet en ſouden mogen beſwaren.

Ende ſullen d'Heeren Geſanten, als wel van de gheleghentheydt ende nature van de ſaecke gheinformeert ſijnde, daer toe voorts gebruycken ſulcke andere redenen ende middelen, daer van haere Ed: by haer ſelven genoechſaem ſijn gefourneert.

Doch indien naer alle devoir ſijne Majeſteyt hier mede niet en ſal ſijn te contenteren, ſullen tenteren of de ſelve ſoude mogen zyn te bewegen, van haere zijde af te doen eenige nieuwe ende onbetamelijcke *laſten op de Manufacturen* deſer Landen gepractiſeert, om daer tegens de voorſz verhooginge naer t'expireren van den pacht te doen ceſſeren, ſonder 't welcke niet redelijck ſoude ſijn, 't ſelve te doen.

Ende uytterlijck wert tot diſcretie van de Heeren Gheſanten gheſtelt, of haer Ed: om eenighen merckelijcken dienſt, die ſy daer by voor de ghemeene ſaecken ſouden moghen vorderen, haer ſoo wijt ſullen behooren te *eſlargeren*, dat ſy zyn Majeſteyt ſullen mogen verſeeckeren dat om de ſelve te complaceren, d'Ed: Mo: Heeren de Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt met 't expireren van de Pacht, of de verhooginghe op d'Engelſche Laeckenen ſullen naerlaten, ofte 't equivalent op d'Inlantſche mede practiſeren, doch wel lettende dat in deſen van de hoogh ende vryheyt van 't Landt niet en wert ghecedeert, maer dat men blijven mach in zyn gheheel, om in deſe ende ghelijcke ſaecken namaels te mooghen doen, ſulcks als haere Ed: Mo: voor den dienſt van 't Landt naer gheleghentheyt bevinden ſullen te behooren. Aldus gedaen in den *Hage* den 11. Ianuary Anno 1622. Onderſtont ter Ordonnantie van de Staten van Hollant ende Weſt-Vrieſlant, geteyckent C. *vander Wolf*.

Van weghen de Ooſt-Indiſche Compagnie ginghen oock over de Heeren / Boreel Burgermeeſter tot Middelburgh; Nobel, Brouwer, ende Boreel Advocaet van de Compagnie: om dat het grootſte different was raeckende de ſelve Compagnien ſo Engelſche als Hollantſche; ende dat de ſelve / als perfecte kennis hebbende van dien / des te bequamer mochten dienen van bericht. Sy gingen den 5. Decembris voor den Briel te ſcheep: quamen 's anderen daeghs tot Graveſande, wierden

aldaer

1623. aldaer na gewoonte deur de Meester van de ceremonien Sir Lewis Lewkener ontbaelt. De Koningh was tot Newmarcket. 1623

Audientie. De audientien van complimenten so aen den Koning ende den Prince afgelept zijnde / wierden geadmitteert tot de besoigne: de Koningh het meest al tot den Raedt verwijsende: met dewelcke d'Ambassadeurs ongeerne te doen hadden; also sy van de Hooplieden seer waeren gepreoccupeert: immers alsoo / dat des Koninghs Raden niet dorsten doen wat de Hooplieden mishaeghde / als wesende de selve d'aensienlijckste van de Landen: ende men weet wat groot ghesach ende macht deselve Stadt in dat Eylandt hadde / ende altijdt ghehadt heeft; hebben derhalven / soo veel moghelijck getracht / den Koningh selfs liever als met den Raedt te spreken. Op seeckeren tijdt weder audientie sullende hebben / quam de ceremonie-meester haer haelen / ende ghelepden tot in de kamer daer sy synne Majesteyts ghelegenthept souden afwachten / sy hebben langer als een uyr ghewacht / om dat zijn Majesteyt met die van zijnen Raedt besich was. Daer naer quam den Baron Digby haer haelen / haer leydende door een Gallerye daer meest al die vanden Raedt waeren. In 's Koninghs kamer tredende / beden sy drie distincte reverentien nae behooren / vonden die alleen / sittende in een stoel / ende wierden in de kamer ghesloten / sy bleven altijts staen ende bloots hoofts / zijn Majesteydt sigh declarende ter halver actie / ende daer naer seer wepnigh aen den hoet raeckende / selfs niet sonderlingh als sy weder afscheyt namen / sy deden eerst de complimenten over zijn Majesteyts indispositie / wenschende aende selve synne voorige gesontheyt ende sterckte, op dat hy langh ende gelucksalijcken soude moghen regeeren, tot soulagement van synne Onderzaten, mitsgaders oock van synne goede ende oprechte Geallieerde ende dienaers, want waere synne wijsheydt ende teghenwoordigheydt oyt voor de Christenheydt noodich gheweest, dattet als nu was, dat deselve soo seer was verloopen, darse redres noch restauratie, naest Godt van niemant anders als van zijne Majesteyt en konden hoopen, aen wien het scheen dat Godt Almachtich dese eere boven alle andere groote Koninghen hadde gereserveert, ende die welcke zy als synne oprechte dienaers hem des te meer waeren wenschende, om dat oock een gedeelte der selver, tot haer verlichtinghe soude gheraecken te redonderen. Daer naer vertoonden dat twee dinghen haer principalijcken hadden bewogen / om ernstelijcken aen te houden de eer te moghen bekomen / om met zijn Majesteyt te spreken. d'Eerste om aen deselve te vertoonen 't leetwesen dat sy ontfingen / van na soo veel tijdtquistinghen / anders in haer besoignen niet te hebben konnen advanceren / ovenmits zijn Majesteydt ende haer Ho: Mog: haer het Tractaet (van 't Jaer negentien hier door gestelt) voor wet hebbende gestelt / om de differenten daer naer te reguleren ende decideren / sy nochtans soo ongelucklgh waeren / dat sy over 't verstant der selver / mette Heeren vanden Raedt niet en hadden konnen accorderen / noch malkanderen daer inne de Wet stellen / soo dat sy tot expedienten ende duyden het Tractaet hadden moeten treden / daer van sy verhoopten dat zijn Majesteyt niet voor impertinent en soude houden / so sy deselve verhaelde de devoiren / die sy in dese saecke hadden gedaen / ende waer op die waeren blijven steecken. Ende hebben also de geheele Negotiatie sommierlijck gheduceert. Het tweede was om deselve ootmoedelijcken een gratie te versoecken / die sy wilden van zijne ghewoonlijcke goethept verhopen 't obtineren / dewijle de Justitie voor haer intercederde / van dewelcke zijn Majesteyt so grooten beminder ende voorstander was / dat hy daer over alle de werelt voor wiert gepresen ende gherenommeert / biddende dat het zijne beliefte worde des Heeren Grave van Oxfords commissie te herroepen / sy duyden niet konnende ghelooven / dat die uyt des selfs eyghen moubement was ghekomen: want zijn Majesteyt niet en ignoreerde / dat sy op zijn begeeren hier waren gekomen / postponerende alle formaliteyten / consideratien ende eyghen interest / na zijn respect ende contentement: dat sy oock waeren bekommentlijck ghelast ende by haer sincerelijcken gheintentioneert de differenten tot satisfactie van zijne Majesteyts Onderzaten / achtervolghens het Tractaet / dat by zijn Majesteyt selver was ghemaeckt / ende in alle billickheyt af te handelen: dat zijn Majesteyt haer hadde belooft / dattet soude geschieden sonder eenigh voorgoordeel / ende met indifferente Justitie / maer dat hy aen zijn Onderzaeten op zijne Krooninghe ghezworen hadde / hun gherechtichept te protegeren; dat sy oock hier waren / om 't selve te presteren / soo by het Tractaet bevonden wiert dat sy by de Hollantsche Compagnie sulcx waren beronghelijckt darse mosten vergoedet werden: nochtans als men mettet arresteren van eenighe van haer schepen soude voort gaen / dat daer uyt volghde een notelijcke condemnatie by voorgoordeel teghens de Nederlantsche Compagnie / terwijlen dat men besich was van hare saecken te handelen / ende hunne defentie te hooren: dattet oock strecke / om te ghetuygen dat de procedure van de Hollantsche Ambassadeurs wiert gheimprobeert: dattet gaf een quaet exempel aen alle andere Koninghen ende Prinsen / dattet de ghemeente in Hollandt grootelijcx soude ontstellen ende altereren / in dese seer zwaere gheleghenthept: dat de selve tredende van de extremitept van de Trefve, daerse in ruste leefden / in de extremitept van den Oorloghe, soo bezwaert wiert met nieuwe lasten ende Contributien / om het Extraordinaris ende dubbel ghewelt daerse by den Spanjaert met aenghetast wierden / diese binnen korten tijdt na zijnen wille verhoopte te krijghen / terwijlen sy sonder hulp van alle hun vrienden verlaten wierden / teghens te staen: dat oock den Ambassadeur van Spanjen 't selve wist te mesnageren / om oock haer (Ambassadeurs) waert moghelijck in-salduse van zijn Majesteyts goede intentie / aen de welcke sy nopt en souden noch en hoeften twijffelen / te brenghen / die soo veel voor den Staet der Vereenighde Nederlanden hadde ghedaen / ende van de welcke sy oock voort toekomende niet min en souden hoopen / om naest Godt haer behoudenisse / met eer ende lof zijn Majesteyt toe te schrijven: nochtans dat de Spaensche Ambassadeur hem roemde al oft hy 't gheven van dese Commissie tegens haer had ghepractiseert / dat hy sepde permissie te hebben verkreghen / om eenighe Regimenten in Enghelant ende in dat Rijck te moghen lichten / scheepen te huyren / hoopen / of toe te doen rusten / datter oock over al seer schandeleuse Liedekens wierden ghesonghen / ende Boeckens uytgheghéven / tegens de Hollantsche Natie, die vol ontwaerheydt waren: waer over sy oock d'Heeren van den Raet versocht hadden / dat d'Engelsche Hooplieden mette Hollandtsche in den vollen Raet souden moghen werden ghehoort / ende hunne originele brieven ghelesen / om daer naer met een ghesont voordeel t'onderscheyden / by wien het ongelijck was / ende 't selve naer behooren te doen repareren. Dese saecken wierden breeder ghe-extendeert / concluderende / dat om dese redenen zijn Majesteyt soude ghelieven de voorsz Commissie te revoceren, immers soo lang als sy souden handelen; want dat zijn macht niet en soude verhoort worden / om zijn authoritept te ghebruycken / so 't eynde van de besoignen bevonden wiert / dat de Hollantsche Hooplupden ongelijck hebbende / aen zijn Majesteyt geen satisfactie en deden: dat de Vereenighde Provintien van geen plaetse en konden veranderen / noch oock de stromen die door dyp zijn Rijcken gaen / verkept worden; daerom dat sy merckten dat de confusie van de tijden over de saecken / die voor oft naer het Tractaet waren gheballen / voorsake gaf / dat veel dinghen met meerder hebighepdt waren opghenoomen / als het Tractaet 't selve toe liet / die alle 't ghepasseerde door een Amnestie te niet dede / ende begraef de onder een eeuwighe verghetenhepdt. Sy merckten dat zijn Majesteyt gheheel was ghepreveneert en door zijnen Raet ghepreparéert om haer hert te rencontreren / sy interrompeerden de Propositie wel sesmael / op de Complimenten antwoorden hy niet / liet die ongemerckt passeren / in de sake getreden zijnde / sepde / maeckt een eynde van uwe lange harangue, ick sal eent

Gostinsche differenten.

1623. korte ende goede antwoorde geven. Ghy zijt een groot Orateur ick weet het wel; doen ick jonger was, soo dede ick 't oock, nu begeeft my de memorie; Ick hadde aen mijnen Raedt ontboden, datse het Point contentieux souden open houden, om mette besoigne voort te varen; sy hebben my sulcke redelijcke consideratien gemoveert, dat icks hebbe moeten ghelooven. Waer ist oyt ghehoort, dat onder die naem van *leyaux coustz*, de vracht van 't gaen ende komen soude behooren gheeyscht of betaelt te worden? 't is een *Sacrilege* dat ghy soo den naem van *Iustitie* mishandelt, ghy hoort te vreden te weesen mette presentatie die u is gedaen, die de hoogste is dat yemant soude konnen pretenderen; *ghy hebt mijn Onderſaten hunne goederen afgenomen, den Oorlogh aengedaen, vermoort ende mishandelt, ſonder ons te doencken wat ghy van deſe Croon hebt ghenooten, die u ghemaeckt ende ghemainteneert heeft*, ghy moet hun satisfactie doen; maer ghy seghtet met woorden; men heeft oock mijnen Ambassadeur daer lanck onderhouden, dan daer en volght niet op. Nu soudt ghy oock geern *'t gelt* onder u houden, om noch twee of drie jaeren daer met u profijt te moghen doen, ende alsoo mijne Onderseten ruineren, die my daghelijcx om justitie moeyelijck vallen; sy leven meest op Credijt, om dat sy syn gheruineert, hebbende wel *twaelf Millioenen* guldens schaede vanden uwen ghehadt; spreeckt my van geen *Amneſtie*, dat is niet redelijck: men moet al op haelen datter is ghepasseert, dat ghy hun hebt afghenomen, moet ghy wederom gheven, soo sullen sy u weder gheven, dat zy op den uwen nemen; ghy sout wel van *Amneſtie* spreecken, om alles te behouden, dat en is de meeninge niet. Ick verstae dat ghy mijne Natie behoort te respecteren; ende dat ghy van het Tractaet spreeckt: Ick en wil met u de *pair* niet handelen, ghy hebt in Indien een *Man*, die wel meriteert gehangen te werden; u Volck maeckt ginder over al uwen Prince van Orangie voor een groot Koninck ofte Heer, ende houden my voor een *kleyn Koninckxken*, als of ick onder hem stondt; soo misleyden sy de *Barbarische* Koningen. De Francoisen weten hun beter te doen geven contentement, ick sal 't oock wel weten te doen; den Ambassadeur van *Spanjen* en is op de Commissie van *Oxfort* niet ghehoort, ick vertrouwe den Koninck van Spangien even weynich als ghy. Dat ick hem volck het lichten, dat ben ick schuldich by een expres Articule van het Tractaet van Peys, ick laete dat toe aen alle Koninghen ende Princen die 't verstoecken. Doen ick eerst tot de Kroon quam soo voerde *Hannes* wel drie ofte vier duysent Man over; secht my maer wat ghy van meeninge zijdt te doen, of ghy wilt handelen ende my contentement gheven ofte niet? wilt ghy 't doen, soo doet'et hoe eer hoe liever; 't sal u best weesen; wanneer wilt ghy beginnen? seecker ghy zijt *Sangſues*, *bloetſuyghers* van mijn Rijck, ghy treckt het bloedt van mijn Onderseten, en soeckt my te ruineren; ses poincten synder die dat klaerlijcken bewijsen: *de groote Viſſcherye*, ghy komt daer aen Landt tegens de wil van mijne subjecten, ghy beschadichtse, ghy mishandelse, ghy ontheylicht de Kercken, daerinne uwe vuyligheden doende, ghy belet hun 't visschen; den Walvischvanck van *Groenlandt* wilt ghy my disputeren, sonder de schade te vergoeden; Vranckrijck ende Spanjen hebben 't my gecedeert, met Denemarcken ben ick gheaccordeert, ghy alleen wiltet teghens my mainteneren; ick en sout van Vranckrijck noch van Spanjen niet verdragen; meynt ghy dat ick't van u sal konnen ofte willen lijden? In de Laeckenen speelt ghy een *paſſe paſſe*, quansuys ghy belast uwe Ingesetenen; nochtans soo ist oorsaecke dat die niet meer en worden ghetrocken, daer uyt een muytinatie die ghy mocht gehoort hebben, ende by na een rebellie in mijn Rijck ontstaet. **Deſe drie exempelen verklaerde zijn Majestept sonder meer.** In mijnen Raedt sitten sommige *Spaensgesinde*, daer sinnender oock die geheel *voor* u, ende u toegedaen syn, een parich klagen sy over u, daeromme wilt ghy een eynde vande sake maecken, soo doetet metten aldereersten; kunt ghy malkanderen niet verstaen, ick ben te vreden eenigen tijdt te ledigen, ende u t'samen met mijnen Raedt te hooren op alle uwe differenten, ende den Eedt te doen op den heyligen Bybel, dat ick in different recht sal wijsen, soo ghy dat goet vint; secht my wat ick mijnen Raedt sal antwoorden? Wat belanght de Commissie van de Grave van *Oxfort*, die was al ghegheven eer ghy quamt; ghy hebt dat soo langh ghesleept, dat niet gelooft en wiert dat ghy oyt sout hebben gekomen; sijne Vloote was ghedestineert tot eene andere intentie, namentlijck tot faveur ende assistentie van die van de *Religie in Vranckrijck*, doch was hem last ghegheven soo ondertusschen eenighe Oost-Indische schepen quamen te passeren, dat hy die en passant soude mede slepen, om beter tot een eynde van 't Tractaet te gheraecken; soo ghy noch wilt metten Raet accorderen, daerinne sal tot u contentement haest konnen versien worden. 1623.

Sy excuseerden / aenwoordende by replijcke / de gheheele klachten van zijn Majestept / vertroonden dat d'Amnestie in 't Tractaet by zijn Majestept selver was gestelt / niet om te excluderen de vergoedinghe die expresselijcken was besproken / maer om de wijder misverstanden voort op houden van 't verwijt te doen cesseren; dat sy quamen om satisfactie te doen / ende dat oock wilden doen na het Tractaet / bedanckerden nochtans weder upt wat oorsaecke dese nut verstanden waren ghesprooten: dat selfs ghebuyzende de handelinge alhier zijn Majestepts Onderseten aen Dael hadden Commissie ghevonden / om de Hollantsche in Indien te ruineren / die oock den Hollantschen alwaer hadde ghesommeert hunne persoonen / schepen ende goederen / gheheel Indien toor / over te gheven / daer van d'originele Brieven in haer handen waeren / maer dat zijn Majestept soude bevinden / dat sy zijn Majestept eerden ende respecteerden / na zijne groothept ende haer vermoghen / wetende ende bekennende / dat sy door de Croone van Engelant waeren gheconserveert / ende van die met danckbaerhept hoopten te verdienen / hyder gheconserveert te worden; soo eenighe particuliere oft quaedtwillers hun in Indien vergaeten / dat sy se geern souden doen haestijden; maer dat zijn Majestept sulcx niet en ghelieffde te achten / niet proceederende met publijcke authoriteyt teghens d'excessen in Schotlant, daer van zijn Majestept seyde de Brieven ende bescheden te hebben / ende haer te sullen doen sien / als sy soo verre souden ghekoomen weesen mette besoigne; seyden dat sy strenghe Placcaten hadden / dat sy die niet en appreoheerden / dat zijn Majestept vermocht de delinquanten te doen haestijden / ghelijck sy oock souden doen / als sy die souden bekomen / oft weten / bidden de zijn Majestept te ghelooven / dat daerinne gheen conniventie en gheschiede; 't stuck van Groenlandt was oock een ghedeelte van haer Commissie / daer op sy met zijnen Raedt souden handelen. Ende wat de Laeckenen belanghde / dat den Oorlogh haer had afgedwonghen alle lasten te vermeerderen / om de kosten van de defentie te mogen verhalen. Dat sy daerom me hadden ghedaen / 't geen haer by de Tractaten gecoorloft was ende niet tot naedeel van zijn Majestepts rechten ofte Onderseten / doch als zijn Majestept dat van sulcke consequentie soude oordeelen voor zijne verseeckerhept / dat sy daer op handelende mette Heeren van zijnen Raedt / geern souden arbeyden om aen zijn Majestept 't meeste ende beste contentement te helpen behoorderen / als haer doenlijck soude weesen: niet lieber wenschende als d'eer van sijne goede gratie, sonderlingh in de zwaere tijden / te moogen bewaeren / ende zijne goede zorghe tot haer conservatie te ghenieten. Sy ginghen al willens voor by het Point dat zijn Majestept proponeerde om te willen Rechter weesen tusschen sijnen Raedt ende haer, als 't welck te seer de Rechten van de provintien souden teghen gaen / maer zijn Majestept van zijne moeyte bedanckende / verklaerden dat sy te vreeden waeren in besoigne te kommen / ende lieber heden als morghen / om een eynde na lupt des Tractaets van haere besoigne te maecken / daeromme dat sy meynden / dat sy geen onredelijcken voorslagh en deden / als sy consenteerden / gelijck sy zijn Majestept versochten aen zijnen Raet te

wil-

1623. willen verklaeren / dat d'een helft van 't geen vande verkochte Peperen ende Koopmanschappen was gheprotecteert soude werden contant aende Engelsche overgegeven / ('t welck meer was dan noch eens so veel / als hun in Indien was afgenomen) / ende dat de weerhelft onder de Hollantsche Compagnye soude blijven / totter tijdt toe hunne goederen in gheliicke qualitept ende quantitept uytte Indien op d'Engelsche hunne kosten ende perijckel souden in Hollandt overghebracht wesen. Sijne Majestept antwoorde / dat hy gheen Coopman en was, ende die dinghen niet en verstont, maer dat hy maecken soude, dat wy dan weder met die van synen Raedt in besoigne souden komen, om tot een eynde te geraecken, ende sijn also vertrocken / vindende de Heeren vanden Raedt sittende inde Gallerye daer sy passeerden.

Den 6. September 's morgens heeft d'Heer Lewkener haer aengedient van wegen d'Heer groot en Kamerlinck / dat den Koning haer na den middag wilde hooren / ende dienvolghens is haer oock komen halen tusschen twee ende drijen / haer leydende inde Raedtkamer aende Capelle / allwaer haer 's Koninckx Wijn wiert vereert / ende nae wat vertoevens is d'Heer Caluert haer komen halen / seggende dat sijn Majestept haer was verwachtende. Sy vonden sijn Majestept sittende in een grooten Stoel met Leenen / mijn Heere die Prince aen sijne zijde / oock sittende op eene Fluwele Scabelleken aen des selvers slincker zijde / beyde boven aen / hebbende aen wedersijden de plaetsen voor haer ende d'Heeren Commissarisen doen bereyden / voor haer: d'Ambassadeurs / Fluwele Schabelleliens op de rechterhant / voor de Heeren Commissarisen aende slincker zijde (te weten d'Heeren Segelbewaerder, den Tresorier, den Marquis van Buckingam, Marquis van Hamilton, Grave van Penbroecke, Edmont, Iulius Cæsar, ende d'Heere Caluert die ter sijden af aende zijde van mijn Heere de Prince bleef staen) een lange banck met een winckelhaeck onder toe / sonder Kussens noch Leenen / ende sonder datter een Tafel tusschen beyden was: inkomende ende de reverentie doende / ts sijn Majestept metten Heere Prince opghestaen / ende d'Heeren Commissarisen den Ambassadeurs teghen ghekomen; zijne Majestept weder sittende met mijn Heere de Prince / seyde dat sy oock souden sitten / ghelijck sy eerst deden / ende doen oock d'Heeren Commissarisen / daer op sijn Majestept seyde: dat hy was genegen haer te depescheren, wel wetende dat haer Meesters haer dienst in 't Landt van doen hadden, maer dat hy geen Coopman en was, noch den Coophandel oock en konde verstaen, wesende tot andere saecken beroepen, daeromme om haer uyt dese questie te helpen ende eens t'accorderen, dat hy van meeninge was te doen gelijck hy t'andermalen gedaen hadt, ende tusschen beyden eenen middelwech te soecken, ende een eynde te maecken, om 't welck beter te vinden, dat hy haer ende synen Raedt had beschreven, op dat hy de saecke bèter mocht verstaen, hoorende haer debatten, gelijck sy hem te Londen gebeden hadde te willen in dese saecken intervenieren, op dat zy uytte swarigheyt door synen middel mochten gheraecken; begeerende dan haer daerinne te accommoderen, versocht dat sy souden willen verhalen 't geen sy hem te Londen lestmael hadde vertoont, ende alle 't geen in haer leste conferentie was gepasseert, willende dan oock verstaen de antwoorde van die van synen Raedt. Op staende / hebben sy de reverentie aen sijn Majestept gedaen / en datelijck weer sittende gesept (blijvende blootshooft, gelijck gestadig dede mijn Heere de Prince, sijn Majestept van deckende / dan ondeckende) dat sijn Majestept haer seer sonderlinge groote eer dede / ende die sy nopt genoech weer dichtlijcken en souden konnen erkennen / sich selver ontledigende van sijne andere seer swaere occupatien / om te vaceeren tottet accommodement van haer langhe ende moepelijcke questien / die haer over de neghen maenden sonder merckelijcken voortganck hadden onderhouden / bevindende dat al wast dat mijne Heeren vanden Raede ende sy genegen waeren de saechen voor Justitie oft accommodatie te vinden / nochtans soo ongheluckigh waren / dat sy malkanderen over de middelen niet wel en konden verstaen / nochtans dat sy niet anders en soghten / dan aen sijn Majestepts Onderssaten alle redelijck contentement te geven: volghens de Tractaten / die sijn Majestept oock hadt goedt ghevonden dat voor Wet ende Reghel in haer handelinghe soude dienen; om daer door te meer te moghen behouden ende ghenieten d'eer van de goede gratie van sijn Majestept / dewelcke haer in allen tijden voor de behoudenisse van haer Staet / ende sonderlingh nu te seer noodich was; dat sijn Majestept upt haer Actien oock soude konnen speuren / dat sy met respect 't sijnen regard protecteerden / ende oock niet dan dat redelijck en was tot accommodatie van dese differenten en waeren voorslaende: waer inne tredende / sy op 't hoogste dat doenlijck soude wesen aen sijn Majestept souden verhaelen / volghens des selvers bevel / 't gheene in de leste Conferentie was ghepasseert / ende waer op de scheuringhe was gevolght. Daer op wiert by haer verklaert ende ghededuceert / dat na dat de Cooplupden met malkander en in handelinghe waeren ghetreden ghe weest / sylieden in 't minnelijck ende met groote facilitept hadden gecomposeert alle de questien op 't stuck van de Restitutie, behalven het leste / daer inne dat sijn Majestepts Onderssaten eenen anderen boet tot hunnen voordeel begeerden te houden / in den welcken de Hollantsche niet en konden consenteren; want als sy hunne restitutie in specie of in waerdye hadden begeert / so haddense die getaxeert na de waerdye alleen van den eersten inkoop, ende sulcx waeren die oock by de Enghelsche aenghenomen te restitueren / ghelovende de Hollantsche dat d'Enghelsche van ghelijcken op hunne beurte souden doen / die ter contrarie hunnen epsch hebben ghemaeckt / volghens de waerdye van de goederen ter plaetse daerse ghenomen waeren; Op welcke ongefondeerde ongelijckheyt niet hebbende konnen verdraeghen / de saecke weder voor de Heeren Commissarisen ende haer ghebracht wesende / hebben de Heeren Commissarisen ghesustineert nu de goederen ten deel / oft in 't gheheel waren veralieneert / dat sy de waerdye van de selve goederen ghehouden waren te restitueren: volghens den Text van 't Tractaet; dat de valeur niet beter en konde getaxeert noch bekent werden / dan ter plaetse daer die goederen waren ghenomen / hadden sy daer van de bescheyden niet / dat sy der seer goede hadden / wat die selve goederen oft ghelijcke op den selven tijt ende plaetse verkocht waren / na welcke men sich soude konnen reguleren / verstaende dat sulcx redelijck was. Dat sy ter contrarie wel toe stonden / dat de restitutie / of in specie / of in waerdye behoorde te gheschieden / maer datmen ghelijckheydt daer in behoorde te houden; ende ghelijck de Hollantsche goederen waren ghetaxeert alleen na den eersten inkoop / dat van ghelijcken met hunne goederen behoorde te gheschieden / anderssints dat alle 't gene verhandelt was weder soude los ghestelt worden: datter in plaetse van een, thien questien soude ontstaen / op de bewysen van soo een onseeckere waerdye; inmers dat sy niet en konden met ongelijckheyt ghetracteert worden. Sy seyden datse verstonden / meer als redelijck te wesen / dat sy met ghelijckheyt getracteert wierden / sy mochten verhooghen 't geen sy souden bewijsen te leegh ghestelt te wesen / dat sy meynden niet of weynigh te wesen / om dat sy dat kleyn Vischken hadden willen uytwerpen / meynende eenen grooten daer met te vangen; dat sy goede proufve by der hant hadden / wat die goederen of gelijcke waren verkocht; dat sy wederom hadden gesept dat gelijcke goederen deselve niet en waren / datter oock veele waren gevoocken / gescheurt / nopt tot haer ghekomen / in allen ghevalle dat sy niet meer ghehouden en waeren te restitueren / dan alleen 't gheen in haer handen was ghekomen; ende dewijle sy bemerckten dat se ghenerelijcken verstonden dat de restitutie most geschieden na de waerdye van de plaetse daerse waren genomen / dat sy in sulcken gevalle meynde dat dese Conditie swaerlijcken voor sijn Majestepts Onderssaten soude vallen; om datse meer Coopmanschappen hadden te restitueren / als voor de Hol-

1623. lantſche/ nochtans om een ghedaen werck niet tweemael te herhaeuwen/ dat ſy het raetſaemſt ſouden vinden/ te blijven by den voet alreets tuſſchen beyde de Compagnyen geſtelt; maer merckende dat d'Heeren vanden Raedt daer inne niet en begeerden te conſenteren/ ende verklaerden dat ſy ghelijckhept toeſtonden voor 't geen oock aen de Hollantſche ſoude werden gherestitueert: ſoo openden ſy rondelijck dattet zijn Majeſteyt gelieft hadde te verſtaen/ dat haer ſoude ghewerden reſtitutie vanden Swarten Leeuw; ende dat ſy als lupden met eeren procederende/ hunne Excellentien daer met niet en hadden willen ſuyzemeren/ maer om een goede vaſte vruntſchap te ſtabilieren/ waerſchouwen/ dat daer door d'Engelſche hun ſouden meer beſwaert vinden; want dat de waerdye dan vzy hooger ſoude moeten genomen werden. Dat de Heeren Commiſſariſen haer daer op geſept hadden/ dat ſy van ſulcke reſtitutie niet en wiſten/ weſende 't werck van zijn Majeſteyt/ in 't welck ſy die hant niet en vermochten te ſlaen/ al waſt nochtans/ datſe haer in alle andere poincten de ghelijckeniſſe toeſtonden; waer op ſy verſochten/ datſe haer dan generalijcken wilden toeſtaen/ dat allen 't geen aen weerzijden ſoude gereſtitueert worden/ dat daer van de taratie op eenen voet/ namentlijck na de waerdye vanden neem plaetſe ſoude ghedaen worden; 't welcke ſy haer met deſe exceptie toeſtonden/ daer de circumſtantien ſouden ghelijck weſen; daer tegens ſy verklaerden/ dat geen baritept van circumſtantie conſideratie en meriteerde/ als ſy de reſtitutie niet en honden beletten. Maer d'Heeren Commiſſariſen hun wepgherende daerinne verder te verklaren/ ja begerende tijdt om met zijn Majeſteydt daer van te ſpreecken/ ignorerende/ of ghelaet toonende dan 't ignoreren/ wat zijn Majeſteydt aen d'Ambaſſadeurs daer over hadt toeghelaten; ſoo hadden ſy weder ghepreſenteert om eens uytte queſtien ende nae redelijckheydt te moghen gheraecken/ vzydentelijcken verſchepden voorſlaghen: eerſt dat ſy ſouden reſtitueren 't geen waer op de goederen in queſtie waeren ghetaxeert/ genoech by neutrale perſoonen/ ter tijdt ende daerſe waeren ghenomen/ 't welck af wiert gheſlaghen/ als onredelijck weſende ſulcke taxatie aen te nemen/ by de Hollantſche ende in afweſen van d'Engelſche geſchiet/ daerſe contrarie bewesen dan veel hooghet waerdye te hebben/ ſonder nochtans te letten dat de goederen door 't vechten vermindert/ ende gheſchent waeren/ ende dat ſy niet anders ghehouden waeren te reſtitueren/ als 't geen in haer handen was gekomen. Ten tweeden, dat ſy om ghelijckheydt te houden ſouden binnen eenen kozten tijdt reſtitueren deſelve qualiteyt ende quantiteyt van goederen/ ter plaetſe daerſe ghenomen waeren; ende om alle klachten weck te nemen/ dat ſy ondertuſſchen met hunne penninghen begeerden te ſpeelen/ al waſt datter noch een goede partye van hunne Coopmanſchappen onverkocht bleven leggen/ dat ſy dan nu af ſouden abanteeren de ſomme op bewelcke hunne goederen in Indien waeren ghetaxeert geweeſt/ om daer van het rembourſement te krygghen/ ſoo ras ende op den ſelven tijt als ſy de leverantie vande goederen ſouden doen; 't welck oock wiert afgeſlaghen: om dat wiert gheſept/ dat de merchten rijſen ende daelen/ dat hun dat nu ſchadelijck ſoude vallen. Ten derden, preſenteerden ſy wederom te gheven alleen 't geen van de verkoopinge vande goederen ter plaetſe daerſe genomen waeren/ ghepzocedeert was/ volghens de beſchepden upt haer boecken te trecken/ deductis deducendis, ende daer en boven dat ſy noch ſouden abanteeren de ſomme vande ghedane taratie; mits datmen haer ſoude reſtitueren 't geen de goederen min ſouden moghen ghegouden hebben/ ende ſy oock opleggen datſe meer ſouden hebben verkocht gheweeſt/ dat ſy immers niet wijders door 't Tractaet en waren verbonden geweeſt; 't welck oock wiert gherefuſeert/ om de langhheyt van tijt/ die ſoude moeten afgewacht worden. Dat daer op d'Heeren Commiſſariſen pzoject van een nieuwen voorſlach hadden ghedaen/ daer van oock aen zijn Majeſteyt was geſpzoocken/ dan dat ſy daer over in misverſtant waren gheballen/ om dat ſy verſtonden datmen haer tijdt ſoude hebben vergunt om haer beſchepden upt Indien te mogen krygen; ende d'Heeren Commiſſariſen ter contrarien verklaerden/ alleen ſeeckere maenden toege ſtaen te hebben/ op dat ſy haer finantien ſouden pzepareren/ ende betaelen 't geen by de beſchepden van de Engelſche ſoude blijcken/ dat die ſelve goederen of ghelijcken hadden verkocht geweeſt; dat dit de queſtie was die alleen reſteerde te reguleren/ ende upt welcke deductie zijn Majeſteyt konde verſtaen haer genegenthept tottet Accoozt/ ende haer redelijckheydt inde pzeſentatie. Syn Majeſteyt ſeyde dat die van ſynen Raedt ſouden Antwoorden. 1623.

d'Heer Segelbewaerder opſtaende/ ende knielende voor zijn Majeſteyt/ ſeyde/ dat d'Ambaſſadeurs waerachtelijcken verhaelt hadden de geheele ſake. Daer op volgende d'Heer Treſorier, oock knielende/ en weder opſtaende/ ſeyde dat ſy door alle haer pzeſentatie de helft niet en wilden noch en ſouden wederom gheven aen d'Engelſche van 't gheen hun was afghenomen. Waer op ſy weder geſept hebben/ dat ſy niet verder en waeren ghehouden/ als ſy by 't Tractaet verbonden waeren: ende dat aen d'Engelſche ſoude ghewerden 't geen hun was ontnomen; dattet d'Ambaſſadeurs beſt docht datmen ſoude blijven by den voet by de Engelſche ende Hollantſche Compagnye ghenomen/ ſonder daer van te wijcken/ want datter veel nieuwe queſtien upt ſouden ontſtaen: om datter veel goederen of niet ghekocht maer ghenomen/ of onredelijck gheappzetieert waeren/ daer beneffens datter diſpute ſoude vallen op 't onderſchept vande ghewichten/ oock op de valeur van 't gelt/ werdende ſomwijlen vier ſchellinghen ghecompteert door eenen Reael, ende als de Hollantſche die moſten betaelen tot ſeven ſchellinghen voor peder Reael, dat ſulcx onredelijck was. Nochtans ſoomen ghenegen ende gereſolveert was te blijven by de waerdye vande neem plaetſe, dat ſy daer inne abſolutelijck accoydeerden/ mits datmen haer van ghelijcken tracteerde inde reſtitutie vanden Swarten Leeuw, ende dat ſy dan eens ſouden weſen. d'Heer Caluert knielende/ ſeyde datter onderſcheyt tuſſchen de reſtitutie vanden Swarten Leeuw was, ende 't gheen ſy reſtitueren moſten. Sy repliceerden datter geen onderſchept en was in 't gheen ſoude ghereſtitueert worden: dat zijn Majeſteyt de reſtitutie hadde toegeſtaen/ ende haer afghebzaecht wat ſy wel ſoude bedzagen: dat ſy geantwoort hadden tuſſchen de 6. en 27000. ponden Sterlincx/ maer dat ſijn Majeſteyt begeert hadde/ datmen de qualificatie wilde open houden/ om te geſchieden tuſſchen zijn Majeſteyt ende d'Ambaſſadeurs ende tot haer contentement; dat ſy doen de waerdye hadden geſtelt volghens den inkoop/ ende den voet die de Bewinthebberen onder malkanderen hadden ghehouden/ ende daeromme verſtonden/ alſmen ghelijckheyt ſoude houden/ datmen 't geen ghereſtitueert ſoude worden/ ſoude inſgelijck taxeeren naer de waerdye vande neem plaetſen. Zijn Majeſteyt interpellerende dit debat/ verklaerde datter groot onderſcheyt was tuſſchen den *Swarten Leeuw* ende de reſtitutie vande andere goederen: dat hy de reſtitutie niet en hadde toeghelaten uyt recht, maer uyt gratie, om een ſlach daer in te ſlaen; want na rigeur van rechten en ſoude de reſtitutie niet behooren te geſchieden, om dat ſyn Onderſaeten daer van niet en hadden ghenoten, *non erant facti locupletiores*, maer *ex æquo & bono*, ſoo hadt hy de qualificatie opghehouden, om de Hollantſche wat toe te leggen. Doen die queſtie diende dat hy ſeer teghens haer hadt ghediſputeert, oock haer afgevraecht: of ſy ſyne Onderſaten hielden voor *bona aut mala fidei poſſeſſores?* Waer op ſy niet en hadden weten t'antwoorden. Dattet geen recht en was die reſtitutie te pretenderen, maer alleen te verwachten dat ſy uyt gratie eenighe vergoedinghe daer van ſouden ontfanghen. Dat de queſtie alleen daer in beſtont om *logice* te ſpreecken, dat zy *controverſum* voor *conceſſum* namen. Merckende dan zy lupden dat hier door alle haer pretenſien ende Negotiatie ſoude gheraecken te corrueren door een andere ſubtile ende nieuwe interpzetatie/ die ſy gheen

plaetſe

1623. plaetse behoorden noch vermochten te gheven; soo stonden sy op / en versochten aen sijne Majesteyt permissie om met de selve in 't secreet te mogen spreecken. Waer op de Prince met alle de Commissarisen ter zijden zijn af ghetweecken/ ende sy hebben sijn Majesteyt in 't oore gebeden niet qualijck te willen af nemen/ soo sy de selve dorsten ververschen de memorie van 't gheen op 't stuck van de Swarten Leeuw was ghepasseert: dewijle de gheheele questie daer op quam te berusten; ende verhaelde dat wel waer was/ dat sijn Majesteyt die saecke in 't aenbegin had ghedisputeert/ oock het dilemma had voorghehouden/ waer op sy directelijck niet en hadden gheantwoordt/ maer haer alleen behielpen met het Tractaet, 't welck de restitutie had gheordonneert; dat haer Hoven van Justitie/ hare Universiteyten ende Rechts-gheleerden / dese materie buyten twijfel hadden ghestelt/ waer van sy oock niet en vermochten te twijcken/ vindende in haer ghemoedt/ dat de saecke rechtmatigh was / dat sijn Majesteyt alsdoen haer verklaert hadde: dat het meeste deel, maer niet al, van synen Raedt verstonden, ghelijck hy 't oock verstondt, dat de restitutie behoorden te geschieden, dat het Schip qualijcken was ghenomen, dat de nemers hadden verdient ghestraft ende gehanghen te worden; dat de verklaringhe conforme sijn hert selver was. Waer op sijn Majesteyt doen klopte: maer begheerde alleen, dat sy de qualificatie souden uyt stellen, om te gheschieden tusschen sijn Majesteyt ende haer, ende tot haer contentement, op dat syne onderseten niet desperaet en souden werden; merckende datse meer souden moeten uytgheven dan ontfanghen. Biddende sijn Majesteyt alsnoch daer by te willen persisteren / om dat dese saecke niet meer en was in haer gheval / hebbende daer van de notificatie aen haer Souverainen ghedaen; waer met sy weder gingen sitten/ gelijck oock alle d'andere hunne plaetse namen. Sijn Majesteyt scheen daer inne wat belommert / ende seyde in 't Engels aen synen Raedt: dat hy ghesept hadde / ende noch verstondt / dattet qualijck was ghenomen, ende datmen de nemers had behooren te hanghen, maer viel voorts op de beginselen van de disordre / op de klachten tegens d'Hollantsche/ op de ruijne die de sijne hadden gheleden / ende begonst sich te mouveren. Maer sy seyden / datmen de Leeuw had aenghehaelt onder specie van vriendschap / den Schipper te gast ghenoot/ ende dat het wel te wenschen waer geweest/ dat sulcke disordre nopt waer gheschiet; want waren sijn Majesteyts onderseten gheruijneert/ dat de Hollandtsche niet veel min en waren / die over d'acht millioenen gulden op interest hadden gheligt; haddense by den koophandel gebleven, seyde den Thesorier / sy en waren in sulck verloop niet; sy en hebben dat niet konnen doen seyden d'Ambassadeurs / maer oock den oorlogh moeten doen tegen den Koningh van Spangien, haer vyandt, om hun te beschermen. *Vous estes de conquereurs* seyde sijn Majesteyt ende ginck voort: dat het niet redelijck en was dat de taxatie van den *Swarten Leeuw* soude gheschieden op gelijcken voet als d'andere, dat syne onderseten niet rijcker daer van en waren geworden, daer van niet en hadden gejouiseert, in de restitutie oock niet en waren ghehouden, als uyt kracht alleen van syne gratie, om de saecke tot een accommodatie te brenghen. Sy seyden / dat het Tractaet seyde alleen provenu en effect, dat was te seggen/ reelijcken, actuelijcken, datelijcken, excluderende dat gheboorden, oft in ghebeeht gheslolen was: dat het Tractaet van gheen Jouissance, noch oock van eenigen tijdt van verblijvinghe en spraeck/ maer alleen van eens ghenomen te zijn; dat hier was gheschiet/ wesende 't Schip een en twintich daghen in de dispositie van de Engelsche ghetweest/ die al de Hollandtsche daer af hadden geset/ ende door hun eyghen schult dat in vrandt gheholpen/ daer over oock eenighe ghehangen zijn ghetweest; waren de Hollandtsche Peperen in Zee verdoncken / dat sy die oock souden hebben moeten restitueren / volgens de waerde van Indien, dat de Heeren van den Raedt sulcx altijdts hadden verstaen. D' Heer Caluert seyde dat het nopt definitivelijcken en was ghedecideert; sy repliceerden dat sy 't selver soo had ghedecideert als sy seyde/ dat soo 't Schip ware verdoncken geweest/ d' asseurantie soude genomen geweest zijn nae de waerdye van de Peperen in Indien: sijne Ed: seyde daer van geen memorie te hebben: maer wel dat het d' Ambassadeurs andermael hadden geallegueert. Den Koninck persisteerde dat het stuck van den Swarten Leeuw heel different was / ende nae de verscheydenheyt van de circumstantie soude moeten gequalificeert worden. Sy seyden dat de qualificatie was ghereserveert/ maer de restitutie toeghestaen / ende dat sy verstonden / dat 't gheene soude gherestitueert worden / most gheschieden nae de waerdye van de neem-plaetse; want dat sy in sulcke onghelijckheyt niet en souden derven consenteren / hebbende dese Actie te defenderen voor hondert duysent zielen dieder by waren gheinteresseert. Den grooten Thresorier wederknielende / seyde datmen te breden soude wesen/ dat soo toe te staen / midts de Hollandtsche de qualificatie aen sijn Majesteyt wilden verblijven: die van hondert een soude toe-staen. Sy antwoorden dat de qualificatie was ghereserveert tusschen sijne Majesteyt en d' Ambassadeurs om gedaen te worden tot haer contentement. De Heer Zegel-bewaerder knielende/seyde/ dat alle de Layers verstonden/ dat parvenir en effect, was eben soo veel als locupletior fieri, ende dat sy daer op souden willen sterven. De Ambassadeurs seyden / dat de Hollandtsche contrarie verklaringhe hadden ghedaen / ende dat sijn Koninclijcke Majesteyt suler hadde gheapprobeert. Maer merckende dat sy niet verder en quaemen / ende ongheraden vindende inde saecke vanden Swarten Leeuw in dieper contentie ende tegens sijn Majesteyt selver te gheraecken / vonden goet dat te reserveren totte naeste audientie / als sy met sijne Majesteyt alleen souden moghen spreecken / ende vielen weder op den voorslach vanden Heer Tresorier, dien sy seyden te willen aennemen: mits van ghelijcken ghetracteert worde; ende datmen haer wilde gheven competenten tijdt om haer beschepden upt Indien te moghen ontfangen. Waer op den Tresorier haer een Jaer presenteerden / sy eyschten twee Jaren. Daer viel sijn Majesteyt met alle de andere teghens / sy contenteerden haer dan met twintich Maenden. Sy seyden dat sy souden avanceren de somme van de taxatie. 't Mocht niet helpen/ eyntlijcken seyden dat sy van nu af souden betalen de somme van den eersten inkoop / om d' Onderseten van sijn Majesteyt buyten schaede te houden / ende soo sy dan binnen twintigh Maenden haer beschepden upt Indien niet over en brochten / dat sy dan dese restitutie souden doen / volgens de deuchdelijcke beschepden van de Engelschen.

Den Coninck was teghens den tijt / meynende dat het redelijcker was / dat sy 't souden avanceren / die't goet van de Engelsche hadden genomen/ dan dat sijder nae souden wachten. Sy seyden datter noch veel goederen onverkocht waren ghebleven / dat d' Engelsche ghenietende den inkoop / daer met hoorden te breden te wesen / sonder haer in meerder schade te brengen; want dat meerdere avance haer bezwaerlijck ende winst voor d' Engelsche soude zijn. Dat sy niet verder souden konnen gaen / biddende zijn Majesteyt dese redelickheyt te willen overleggen; zijn Majesteyt na noch wat disputeens / ende dat d'onkosten van 't verhoeren behoorden oock den inkoop te begrooten; waer teghen sy seyden / dat dan het verhoeren dan de Peperen ende van den Swarten Leeuw van gelijcken behoorden haeren inkoop te bezwaren / versocht dat sy haer wat wilden retireren / ghelijck sy deden / ende ontboot zijne Cooplupden de welcke een wepnich tijdts binnen ghetweest zijnde / zijn d' Ambassadeurs wederom ontboden (ende zijn Majesteyt siende dat sy gheseten waeren / seyde dat hy bedroest was dat hy dese questie niet en konde wel accommoderen / om dat te weersijden de Cooplupden soo preciis waren; nochtans wilde daer inne authoriteyt over de zijne ghebruycken / begerende dat sy van ghelijcken over de haere wilden doen: ende sloech voor / dat sy met achtien Maenden wilden te breeden wesen. Sy bedanckten zijn Majesteyt ende naemen de conditie aen / te hooren beraemt hebbende met de Compa-

1613. gnie dat dien tijt hun konde ghenoech doen / dan ſepden aen zijn Majeſtept dat ſy alreets ſeer veel authoriteyts hadden gebruyckt / dat ſy over haer beſoigne ſeer wierden wandanckt / ende beklaegt / namentlijck in 't ſtuck van de Peperen, ende alles watter ghebolcht was / ende was haer af-ſchept op deſe ſaecke ſulcx geweeſt: dat dan nu af ſtaet ende ſomme ſoude gearreſteert worden / volghens de deuchdelijck bewijſen van d' Engelſchen / wat de ſelve goederen / of ghelijcken ter ſelver tijt / op de neem-plaetſe verkocht zijn ghebweeſt / om daer van aen de Enghelſche betalinghe te doen / in ſoo verre de Hollantſche Compagnie binnen achtien Maenden niet en bewees mette beſchepden uyt hunne Boecken van Indien, ter plaetſe daer de goederen ghenomen zijn / die in preſentie van eenige van d' Engelſche geextraheert ſouden worden / wat de goederen aldaer verkocht zijn ghebweeſt; de welcke ſomme alleen reſtitueerende (afſtreckende de Loyaux couſtz) ſy ſouden daer met moghen volſtaen / ende de verkochte goederen ſouden den prijs ſtellen voor die noch onverkocht waren / ook en ſouden de Hollantſche Compagnie niet gehouden worden de ghebroocke / of verlooren goederen te reſtitueren / ende ſoude daer beneffens op de deterioratie van de over-ghebleven conſideratie ghenomen worden. Daer beneffens ſouden die van de Hollantſche Compagnie ghehouden weſen t'avanceren aen die van de Engelſche / de hooft-ſomme die d' Engelſche ſouden met goede beſchepden bewijſen / dat de goederen in queſtie in den eerſten in-koop ghekoſt hadden / van de welcke aen d' Enghelſche begrootinghe ſoude gheſchieden / ſoo de Hollantſche beſchepden uptweſen / dat die in Indien hoogher verkocht waren; gelijck mede aen haer reſtitutie ſoude geſchieden / van 't geen meer ſoude gheavanceert weſen / als die in 't verkoopen ghegolden ſoude hebben / ſtellende malkanderen ſuffiſante cautie. Hier op wiert gheordonneert / dat beyde de Compagnien tegen overmorgen binnen Londen ſouden vergaderen / ende dit project by gheſchrift ſtellen; dat gedaen weſende ſtont zijn Majeſtept op / ende ſy baden de ſelve noch te willen blijven: verſoeckende dat zijn Majeſtept ſouden ghelieven de queſtie ende klachten over Banda tuſſchen de Compagnie te hooren deduceren / op dat zijn Majeſtept mochte ſien / dat ſy meer redenen van klachten hadden / dan zijne Onderſaeten: zijn Majeſtept dat goet vindende / ende beyde de Compagnien binnen ſtaende / wiert de ſaecke ghepoponeert / gheleſen werdende een Enghels gheſchrift; waer op den Advocaet van d' Hollantſche Compagnie antwoordende / ſepde zijn Majeſtept opſtaende / datſe beyde hun klachten ende defentie by gheſchrifte ſouden over leveren aen den Raet ende den Ambaſſadeurs / om overſien te worden / ende is zijn Majeſtept ſoo vertrocken. Deſe ſaecke naerder metten Heer Calvert overlept hebbende / zijn verdraeghen dat de Coopluden metten anderen ſouden ſpreecken / ende ſy daer naer weder ſouden conſereren. Doen verſochten ſy d' Heer Kaemerlingh van zijn Majeſtept te willen vernemen of ſy afſchept ſouden konnen nemen. Zijn Majeſtept die ghezept hadde te willen gaen ruſten / is weder datelijcken by haer ghekomen / ende nae dat ſy ſepden van te willen vertrecken / recommanderende de conſervatie van den ſtaet der Vereenighde Provintien / daer van de verſeckerheyt naeſt Godt / in zijnen handen was / met meer complimenten. Verklaerde dat hy haer alle gheluck ende proſperiteyt was toe wenſchende / ende is daer met in de kaemer getreden.

Naerder conferentie.

Den vijf en twintichſten ten half elven zijn met vier Caroſſen des Heeren van Schoonewals daer in gereerlent / na Thibals ghereyſt / allwaer aenghekomen / ende een wijl tijdts vertoeft hebbende / zijn ſy wedts na den tween by zijne Majeſtept in een groote Galerye ſittende / inghelept / die op haer aenghekomen is / opgheſtaen bloots hooft / alſoo ook langh in die poſture ghebleven / ende daer nae gaen ſitten / deckende ende ontdeckende / ſy ghedadigh blijvende ongedeckt: ſy hebben verklaert blijde te weſen zijn Majeſtept ghevonden te hebben in ſoo goede geſonthept / Godt biddende hem die te willen langhe jaren in voorſpoet ende contentement continueren / weſende den generalen ende eenighen wenſche van alle de grooten ende klepnen van deſen Staet. Voorts dat ſy zijne Majeſtept ſoo dickwils niet en ſouden moleſteren ten ware den epſch der ſaecken / of 't bevel ende dienſt van hare Souverainen haer daer toe verplichte / ghelijck dat nu gheſchiede: dewijle ſy nieuw ende verſchepden-malen ghereitereert bevel hadden ontfanghen alle blijdt ende devoir te doen / om te procureren de vryheyt van de arme Viſſchers ende verſchepden Zee-varende luyden / die by d' Ooſtendenaers in Zee ghenomen / in Schotlandt inghevoert waren / ende aldaer ſeer miſerabelijcken teghens 't recht van de neutraliteyt / teghens d' intentie van zijn Majeſtept / wierden miſhandelt / ghedwongen hun rantſoen te maecken ende aldaer op te brenghen ende betalen / 't welck was ſtrijdende teghens d' authoriteyt van zijn Majeſtept; waer over d' arme vrienden ende kinderen van de ghevangenen hun beklaeghden / riepen om hulp van interceſſie / ende ondertuſſchen verginghen van ghebreck ende armoede / hunne Schepen in de grondt ghehackt zijnde / biddende daeromme zijn Majeſtept daer in te willen voorſe ſtellen / niet weſende redelijck dat de vranden ghevanckeniſſe ſouden houden in zijne Rijcken / tot oppreſſie van de Hollandtſche onderſaten: ende oft mocht ghepretendeert worden by eenighe van de Hollandtſche / behoorens eenigh excès ende faute ghecommitteert te weſen / dat immers den vrandt daer over gheen voordeel en behoorde te trecken / maer dat zijn Majeſtept de ghevangens geliefde in zijne gevanckeniſſe te doen ſtellen / totter tijdt toe datter meer kenniſſe van ſoude zijn / of dat de ſelve beter contentement van haer ſoude hebben bekomen. Dat ondertuſſchen wierdt gheinformeert op de compromtementen van de Capitepn Kempe, ende indien die ſulcx wierden bevonden als die aen zijn Majeſtept waren gherapporteert / dat ſy nochtans verhoopten neen; dat zijn Majeſtept reden ſoude ghegheven worden / ſatisfactie te nemen. Zijne Majeſtept ſepde: dat ſy eerſt ſyne Havenen hadden ghevioleert, met het bevechten van 't Schip van Ooſtende, geſchoten hebbende tot binnen de Stadt, dat hy ten reſpecte van de offentie ghedaen aen den Ooſtendenaer onder zijn ghebiedt, daer hy alle vryheyt had behooren te ghenieten, hem met recht ſyne ghevanghens niet en konde af-dringhen, maer had doen ſchrijven door ſynen Admirael om een middel te bedencken, by de welcke den Spangiaert, ende ſy buyten klachten mochten gheſtelt worden; namentlijck, dat alle Hollandtſche ghevangens ſouden los ghelaten worden; ende dat daer teghen d'Ooſtendenaers weder in Zee ſoude moghen loopen, ſonder dat ſy die uyt de Haven ſoude moghen vervolgen, dan na het verloop van twee Getyen, dat ſulcx de Rechten van zijn Rijck mede brachten, die hy niet en vermocht te altereren. Sy vertoonden, dat de conſequentie van ſulcken conniventie haer ſeer prejudiciabel ſoude weſen, dat zijn Majeſteyt wiſt, dat ſy in Zee niet anders en ſochten dan den koophandel te bevrijden, die de Spangiaert ter contrarie turbeerde / tot nadeel van zijne Majeſteyts onderſaten: ende ſoo d' Ooſtendenaers vermochten met hunne Gevangens in de Rijcken van zijn Majeſtept in te loopen / ende die aldaer te doen rantſoeneren / datſe gheen ſorge meer en ſouden draghen eens uyt Ooſtende ofte Duynkercken zijnde / daer weder in te loopen; ſoo dat der Hollanders koſtelijcke beſettinghe vruchteloos ſoude vallen op alle de Vlaemſche kuſten; dat nochtans niemant ſoo grooten intereſt en hadde de Zee met Spangien niet te laten deelen / als zijn Majeſtept / die ſoo ſeer machtigh ter Zee was / ende wiens ſeeckerheyt ook daer inne principalijck beſtont. Zijn Majeſtept ſepde: Ghy-lieden zijt Meeſters van de Zee, wijdt ende breet, doet wat ghy wilt, ghy belet mijn eygen onderſaten het viſſchen op mijn kuſten, die nochtans nae alle Rechten het eerſte benefitie behoorden te ghenieten: als ick u daer van doe ſpreecken ende doe vermaenen eens op mijn Recht te letten, de mijne te hooren, ghy en wilt niet toeſtaen, datter eens van gheſproocken wordt; ja mijn Ambaſſadeur ſchrijft my, dat het even-veel is, van 't recht van mijne Viſſcherye met u te ſpreecken, of u den

Digitized by Google

1623. den Oorlogh aen te segghen. Als ghy in *Oorlogh* zijt, dan seght ghy, dat uwe Regieringe noch den tijdt dat niet toe en laet, dat uwe Ghemeente op de been soude gheraecken. In *Vrede* soo hebt ghy andere exceptien; soo veel ist, ghy en wilt daer inne niet treden. Ick en kan in 't stuck van de ghevangens niet anders doen. *Sire*, seyden sy / de saecke van de groote *Visscherye* heeft uwe Majesteyt oock goet ghevonden dat soude uytgheselt worden; ende d'offentie van den Oostendenaer binnen Lijdt en is by ons niet begonnen, hy heeft eerst geweygert de Gevangens te restitueren; ge-eyscht zijnde heeft aen den Admirael ontboden, hy mochtse komen halen. Dat het gevecht verre buyten Canons schote van 't landt was gheschiet: dat den Heere Admirael tzedert t' *Edenburgh* was gheweest, 't seyt ghe-excuseert, ende syne excusen aengenaem, getracteert ende gerenconvoyeert is geweest met alle beleeftheyt. Sijn Majestept seyde: Dat de Ghevanghens niet en waren wettelijcken af-geeyscht, ende dat den Oostendenaer onghehouden was die vrywilligh uyt zijn selven t' ontslaen; dat d' Heer Admirael is een vreemdelinck, wel was onthaelt gheweest; al was 't soo datmen in syne proceduren geen satisfactie en hadde ghenomen, daeromme en wist sijn Majesteyt anders niet te doen, volghens het expedient dat alreedts naer *Schotlandt* was afgheseonden. Sy fustineerden andermael / dat al waren de Wetten van Schotlandt sulck / als sijn Majesteyt die seyde; ebenwel dat sijn Majesteyt op de ghemeyne interesten lettende / die wat favorabelder voor de Hollandtsche konde doen interpreteren; maer sijn Majesteyt seyde / dat hy 't recht van de Vischerye hadde uyt-ghestelt / ende en wilde haer daer van niet spreecken / maer en vermocht de Justitie van sijn Rijck niet te krencken / noch daer over teghens den Spangiaert in oorlogh komen / 't welck hy alleen wilde doen / op een beter fons ende oorsaecke. Immers dan *Sire*, seyden sy / soo uwe Majesteyt begeert die van Oostende te gratificeren ten aensien van de ghepretendeerde offensie, soo dienden in allen ghevalle ontslaghen te worden onse Ghevangenen met alle hunne Prinsen die t' *Aberdin* binnen ghebracht waren, die niet en konden segghen, datse by d' onse binnen de stromen van uwe Majesteyt beschadight zijn gheweest. Sijn Majesteyt seyde dat hy daer teghens niet en wist te segghen / ende dat sy daer in ghelijck hadden. Dese saecke niet hebbende verder komen tzenghen / om dat sy oock wisten dat sijn Majesteyt ten deele sulck aen den Spaenschen Ambassadeur had toe-ghesept / die daer toe alle vrienden ende devoiren had ghe-employeert; versochten sijn Majesteyt patientie te willen hebben / om van haer te verstaen de swarighept / ja d' onmogelijckheyt die sy bevonden / om te moghen hoopen haer beslagne volghens de goede meeninghe van sijn Majesteyt ende d' onse tot een conclusie te brenghen. Sijn Majesteyt vraeghde waeromme? sy antwoorden / om dat hy sommighe ende die 't meeste beleyde van de saecken tot hen namen: in den Raedt was ghesept / dat het Tractaet niet en docht, dat de Hollandtsche d' Engelsche daer mede hadden bedroghen, ende waert niet ghemaeckt, datmen de Hollandtsche wel op een ander maniere soude leyden. Dat oock den Goubernem van d' Engelsche Compagnie van ghelijcken had ghesept / te willen alle de pretensien van de Compagnie laten vallen / mits dat sy het Tractaet te niet wilden laten vallen; daer nochtans het Tractaet by sijn Majesteyt was ghemaeckt / wel ghemaeckt tot ghemeene ruste ende voordeel / ende daer van de glorie sijne Majesteyt alleen toequam. Dat de opinien sulck zijnde / sy niet en saghen hoe 't doenlijck soude wesen met hun-lieden yets goets uyt te rechten. Sijn Majesteyt vraeghden / wie onder den Raedt sulcx hadde gheseyt? sy antwoorden / dewijle sijn Majesteyt haer daer toe pressen / dat sy souden openen / 't gheen sy anderssints patientelijcken souden hebben ghepasseert / dattet was den Heer Thresorier, ende sonder daer op langer t' insisteren / seyden sy / dat op de leste Conferentie die tusschen de Heeren van den Raedt ende haer te Windesore, ter presentie van sijn Majesteyt was ghehouden: Sijn Majesteyt haer had verklaert / haer te willen ten alder-eersten depescheren ende weder in haer Vaderlandt te senden; dat ock ten dien eynde sijn Majesteyt door middel van prolongatie van tijdt / haer by den Raedt te vooren afgheslaghen / de swarighept op 't laetste poinct van de restitutie had doen ghenomen / ende verachterdeert / daer vooren sy noch sijn Majesteyt waren bedanckende; meynende alsoo alle differenten die resteren mochten / binnen weynigh daghen te komen binden / indien ghelijcke affectie tot de accommodatie by de wederpartye wiert by ghebracht / als wel by haer in alle redelijckheyt soude gheschieden. Dan alsoo de Hollandtsche verschepden-mael waren beschuldight gheweest / ende sijn Majesteyt ock eenighsints ingenomen / belovende nochtans haer te bewaren het andere Oor: dat sy sijn Majesteyts ondersaten hadden ghedepasseert van 't Eylandt Banda, dat sijn Majesteyt by d' inwoonderen volkomen was opgedraghen. Dat sy in dese occupatie wreedelijcken syne ondersaten hadden mishandelt, meer als veertigh vermoordt, de levende op de hoeden ghehouden ende in Zee ghesworpen / hunne goederen die hier in Europa meer als vijf en twintich duysent ponden Sterlinck weerdigh souden wesen / afghenomen. Sy versochten sijne Majesteyt of dese selfs gelieste niet en oude wesen / dese questie te laten in syne presentie examineert / om dat sy meynden meer reden te hebben haer te beklaghen / dan sijne ondersaten; of sijn Majesteyt toeliet het examen / dat ock openinghe / accusatie ende defensie alsdoen mondelingh mocht geschieden: maer sijn Majesteyt vermeynt wesende / verstondt dat dese questie ter weder-zijden soude geschieden / ende in den Raedt tusschen de Commissarisen ende d' Ambassadeurs ghe-examineert worden. Sy seyden / dat sulck was gheschiet / dat sydert vier ende meer Sessiën zijde hadden ghesleten / ende in dit incident bleven versvooren / hoewel sy klaerlijcken konden bewijsen / dat noch sijn Majesteyt ghedepossedeert en was gheweest / als nopt possessie van eenighe Fortresse in Lonthoir ghehadt hebbende / ten tijde dat 't Tractaet, noch daer na moghen eenighe verklijghen: het Tractaet dat verbiedende / ende sy den oprechte van alle de Landen ghehadt hebbende / al dan de jaren negen, ghe-confirmeert 12. 13. 16. en 17. daer den oprechte voor eenigh ghedeelte ten behoef van sijn Majesteyt eerst soude gheschiet wesen in 't jaer twintich in November, meer als een gheheel jaer nae het sluyten van 't Tractaet; datter oock niet een Engelsman en was doodt ghebleven / ende op 't gheheel Eylandt maer drie Engelschen gevonden / die seyden daer te wesen om te trafiqueren / 't welck sy oock niet en vermochten te doen / om dat het hun by den Tractate verboden was / die ghevangen waren ghenomen / ende daer nae onbeschadight los gelaten; dat hun oock gheen goederen waren afghenomen / want dat sydert gheen en vermochten te hebben / wesende gereguleert wanneer sy gedeelte ende gemeyne koopmanschappen souden mogen ghenieten, ende dat door den raedt van defensie. Soo dat sy reden hadden haer te beklaghen / datmen by sulcke middelen ghesocht heeft sijn Majesteyts goede affectie teghens Hollandt / buyten fondament / te verweenden. Ter contrarien hadden sy ter goeder trouwen gepretendeert / ende ghelijckt behoorde tusschen goede vrienden / dat sy haer voornemen teghens die van Banda in den Raedt van defensie hadden te kennen ghegheven; vertoont hoe noodigh dat het was / dat die rebellen aldaer / die menichte van de hare principale Officieren hadden vermoort / tot volle gehoorsaemheyt mochten ghebracht worden / om de Contracten te doen onderhouden / den handel tot gemeynen besten te stabileren / ende de Spanjaerden met de Portugysen daer uyt te excluderen. Versoeckende sy wilden hunne scherpen ende sorge by de Hollantsche houghen / dat den Raedt van defentie sulck had noodich ende dienstich gheoordeelt / maer d' Engelsche alleen hun hadden ghe-excuseert niet ghereet te wesen; dat van dit voornemen de Bandaneesen door eenige Engelsche waren gheadverteert ghewerst / ghestijft / met raet ende daet in hunne rebellie / selfs den eersten schoot ghesschooten zijnde op de Hollantsche door een Enghels Canonnier. Maer indien sy yet hadden willen voor-

nemen

1623. nemen tot offensie van de Engelsche; dat sy dat aen de Engelsche selver niet en souden ontdeckt hebben / noch oock hadden d'Engelsche possessie van Landen of Fortressen / ja goederen aldaer gehadt / of mogen hebben; dat den Raedt ten minsten gheseyt soude hebben / dat men d'Engelsche niet en soude beschadighen / etc. Daer van gheen mentie en was ghemaeckt / niet gheloovende den Raedt van defensie, datter eenighe Engelsche souden gevonden worden / daerse by den Tractate verboden waren hun te fortificeren; oock dat d'expeditie teghens de Rebellen was gheweest / die welcke oock daer na met verderinge ende andere exemplare Justitie zijn ghestraft geweest; toonende het Fort Nassauw, ende sijn ghebiedt / aen sijn Majestept op een seecker kaertjen / die 't selve oock heeft behouden / ende dat Lonthoir maer een Dorpe onder veel andere op 't Eylandt van Banda was. Sijn Majestept vraeghde / wat sy wilden dat hy dede? sy antwoorden: dat het hem believe noch eens of tweemael sich te verdragen / om te hooren dese saecke debatteren / ende haer helpen tot een eynde / daer van sy anderstins despereerden. Sijn Majestept seyde dat geern te willen doen: Maer ghy seght, seyde hy / dat ick geen ouder opdracht en soude hebben als van 't jaer twintich; is dat waer? sy affirmeerden sulcx waer te wesen / ende gevallen te zijn langh na ende formelijcken teghens het Tractaet. Wel, seyde sijn Majestept / wilt ghy dat wy nu beginnen, of wanneer? Sy seyden: als 't uwe Majesteyt sal gelieven nu, ende op sulcken tijdt als de gelegentheyt van uwe Majesteyt soude konnen toe-laten. Laet ons dan beginnen, seyde sijn Majestept; ghy hebt alreets een uyre doende geweest: ende sijn Majestept stondt op / vertrock in een kamer / ondertusschen wierdender Tabouretten ende bancken ghebracht: sijn Majestept keerden horts weder met de Heeren Commissarisen; sat boven aen met mijn Heer de Prince op een legher stoeltjen / aen zijn zijde. De Heer Marquis Bucquingam nam oock sijn Sessie / sy wierden versocht haer te retireren / dat sy deden om dat sijn Majestept met den Raedt alleen wilde spreecken: de woorden wierden aldaer seer verheven / soo dat sy versocht wierden gheheel uyt de Galerye te vertrecken; want de Commissarisen / om niet ghehoort te worden / waren rontsomme sijn Majestept gaen staen. Na een wijl vertrecks / wierden sy weder binnen gheroepen / gheseten op de Tabouretten aen de rechterhandt van sijn Majestept / de Ghedeputeerde van de Oost-Indische Compagnie achter haer staende. Sijn Majesteyt seyde, verwondert gheweest te zijn te verstaen, datter in synen Raedt souden ghevonden worden, die het Tractaet als van gheenen waerden souden houden, dat hy ghemaeckt hadde, ende rechtmatigh oordeelde, dat hy daer van had gesproocken, ende niemant konnen vinden die sulcx bekende, maer wel dattet Tractaet quaet was, als 't van de eene zyde niet en wiert onderhouden; ende dat daerom de Compagnie liever hun pretensie wilde laten vallen; maer als 't ten beyden zijden wiert achtervolght, gelijckt behoorde, dattet alsdan dienstigh ende nut was. Voorts trede sijn Majestept in de saecke selver / sustinerende sijne possessie / dat sy die niet by haer selver en hadden moghen innemen / beklaghende het mishandelen van sijne subjetten / ende het nemen van hunne goederen; dat de Hollandtsche selver gheen Fortresse en hadden op 't Eylandt / ende dat breedt deducerende: Sy seyden / dat sy aen sijn Majestept hadden gheseyent 't geene haer in den Raedt was bejeghent / dat sy niet en hadden ghedaen tot yemandts beschuldinghe / als soeckende de vyendtschap van yeder een / alleen om te bewijsen / als sulcke persuasien souden blijven / dat het haer onmoghelijck soude wesen de goede meeninghe van sijn Majestept / ende de hare tot het volbrengen van een Accoort te doen gelucken. Dat sy sijn Majestept baden daer by dese beantwoordinghe op 't eerste poinct te laten berusten / sonder daer in verder te treden. De saecke van Bantam wiert met groote contentie gedebatteert / de Compagnie willende hunne ghetuygen doen hooren / ende d'Ambassadeurs sustineerden dat sy op hun segghen gheen fondament en konden maecken / dat die niet en behoorden gehoort te worden tegens een formeele Resolutie ende accoordt van den Raedt van Indien, ghecomposeert d'een helft van de Engelsche / ende d'ander helft van de Nederlanders; dat sy tegens gheen Engelsche pets hadden voor-gehadt; datse oock gheen Fortressen en hadden beseten; datter maer drie Engelsche op 't geheele Landt waren gebonden / die niet bestant en waren een Fort te besetten; dat 't Fort Nassauw was ghebiedende over alle d'Eylanden / als hun daer onder ende onder desselfs protectie gestelt hebbende; waer tegens sy oock schuldich waren hun teghens hunne vyanden / Spanjaerden en Portugijsen te defenderen: sy lasen den Opdracht: Sijn Majestept seyde: *Sedan* is onder de protectie van Vranckrijck, nochtans blijft den Hertogh van *Bouillon*, Souverain. Sy seyden: datse hun hadden onderhet resort ende de protectie te samen ghestelt, met verbandt van alle hunne Vruchten; dat het ongheleghen soude wesen in yeder Dorp een Fortresse te moeten hebben; dat het oock den Koop-handel niet en soude konnen af-werpen; dat het ghenoegh was, dat sy dat Fort besaten, onder 't welck alle de Eylanden waren toe behoorende.

1623.

Sy ontkenden het ombrenghen van eenighe Engelsche / waren de Wilde ghevadvoueert voor hunne dienaren / dat hun dat niet en konde exempteren harde straffe die sy hadden gemeritcert. Na wat cavilleren wiert klaerlijck bevonden / ende by sijn Majestept selver ghesept / dat gheen Engelsche doodt ghebleven waren; maer den Thresorier seyde / datse ergher waren mishandelt / datter gheen Spangiaerden noch Portugesen gheweest en waren: d'Ambassadeurs sustineerden ja / om dat de Hollanders te vooren dese specereyen voor hunnen middel alleen hadden verkreghen; ende op dat de saecke klaerder soude blijcken / ende dat sy ghedaen hadden als Luyden met eeren / soo versochten sy sijn Majestept te willen hooren lesen / de Resolutie van den Raedt van defensie in Indien, ende dat die klaer sprack tot justificatie van de Hollanders. Dat gelesen zijnde / vraeghden d'Heer Marquis van Hamilton, of dat oock by d'Engelsche geteeckent was / sy seyden ja: hy addresseerden hem oock aen d'Engelsche selver / klaer uyt spreeckende / waer dat soo / dat d'Engelsche ongelijck hadden / d'Engelsche affirmeerdent ende begonnen haere Resolutie te lesen: sijn Majestept nam uyt handen van d'Ambassadeurs de selve Resolutie in 't Frans / ende Collationeerdense teghens d'Engelsche / bevant die t'accoorderen / liet alle heydighept vallen. Als den Thresorier wilde mainteneren / datter noch Spangiaerden noch Portugesen en waren / scheen sijn Majestept sigh teghens hem t'altereren / ende stellen: waer op hy most swijghen / want seyde sijn Majestept de Resolutie en soude van geen Spangiaerden noch Portugesen spreecken / waeren die daer niet of nopt gheweest: hy begonst weer / dat sy possessie hadden ghehadt voor de publicatie: d'Ambassadeurs seyden dattet Tractaet sprack alleen vanden tijdt van sijne conclusie / ende ebenwel datse geen Fort en hadden ghehadt / noch vermochten te hebben. Sy hebben, seyde sijn Majestept / een steenen huys met Geschut gehadt: den Heer Grave van Penbroke stont op ende seyde / daer zijn maer drie Engelsche geweest, wat Regimenten of Compagnien wiltmen daer van maecken; 't waer beter, seyde hy / datmen daer van swege. d'Heer Marquis van Buckingam vraechden / hoe veel soldaten de Hollantsche op Nassau hielden: sy antwoorden / wel twee hondert, dat heeft apparentie van Fortresse / seyde hy. Na langh wisselen van stucken ende woorden / seyde den Thresorier dat d'Ambassadeurs alle dingen poseerden ende niet en bewesen / daer nochtans sy plupden al mosten bewijsen / gelijck sy deden / want sy sustineerden: d'Ambassadeurs antwoorden / dat sy haer stucken hadden overgelevert die totte saecke dienden: als namentlijck dat aen de Hollantsche Compagnyen de Landen waren opgedragen / dat sy die zijn blijven besitten onder het Fort Nassau, dat sy de rebellie van Banda met approbatie van den Raedt van de defensie / hadden gestraft; gheen Engelsche inde Eylanden als drie / qualijck negotierende ghevonden / ende

niet

1623. niet beschadight / dat sy als noch te vreden waren / ghelijck sy altijt gheweest zijn / d' Engelsche het derde van alle de vruchten te laten volghen / ende de andere twee derden te bewaeren / achtervolghende het Tractaet / ende also te blijven in goede vrientschap met sijn Majestepts onderzaten; sijn Majestept biddende hun te verbieden van in 't particulier tegens den text van't Tractaet niet te trassiqueren / noch tot dien eynde de Waeren hoogh te steygeren / ghelijck sy onder de handt ghedaen hadden / ghevende een dobbel meer dan de Hollanders ghewoon waren te besteden / om de vruchten also te ghenieten. Mijn Heer die Prince toonden in de Deductie ende Bewijsen van de Ambassadeurs te nemen contentement / ende knickten haer verschepenmalen toe. Dese Actie langh ghedurt hebbende / verzocht sijn Majestept andermael sy wilden vertrecken / ghelijck oock vertrocken die van de Engelsche Compagnie. Een weynich buyten gheweest zijnde / wierden door den Heer grooten Kamerlingh weder binnen ghehaelt: ghesetene wesende / verklaerde sijn Majestept seer moede te wesen / ende een goede ghenegentheyt hadde dese saecke af te helpen handelen / ghelijck hy vertrouwde dat d' Ambassadeurs oock hadden / ende daeromme om in dese dispuyte niet te blijven smooren / niet het roeren van de Souvereinitepten / 't welck uytgestelt was om met de Fozten binnen twee ofte drie Jaren verhandelt te worden: 't Poinct van de Fortressen naechtelijcken also daerom ingestelt gheweest zijnde; badt / d' Ambassadeurs wilden van haer zijde oock goet vinden ende te vreden wesen / ghelijck sy onder sijn Hooplupden wilde doen acquiesceren / dat aengaende dese incidentale dispute van Banda, de selve soude herstelt ende gereguleert worden / ende blijven op den eersten voet van't Tractaet / sonder nieuwigheyt / namentlijck / dat d' Engelsche van alle de Vruchten souden ghenieten een derde, ende de Hollanders twee; datse die in 't gemeyn souden koopen / ende goede vrienden blijven: Sy seyden / dat sy dat oock goet vonden / ende sijn Majestept over sijne patientie ende facilitept bedanckten / als niet soeckende als het Tractaet ten rechten doen verstaen / ende onderhouden. Dat oock de twee Commitsen t' samen ende in't ghemeyn souden koopen / ende waer het mogelijck / by malkanderen woonen. Den Thresorier Viet hier tusschen beyden / ende seyde / dat het niet redelijck noch oock by het Tractaet niet besproocken was / dat den Engelsman soude moeten by den Nederlander woonen. Mijn Heer den Prince, ende daer nae sijn Majestept seyden / dat sy dat niet en sustineerden: hy bleef eben stijf. Maer sijn Majestept seyde / dat het quam door dien hy de Tale niet en verstont: ende d' Ambassadeurs namen occasie daer op te seghen / dat een ghedeelte van dese ongheluckighe besoigne daer henen quam. Sijn Majestept repeteerde noch eens / dat alle dinghen souden blijven ghelijckse ghereguleert waren by het Tractaet, sonder nieuwigheyt / ende is daer mede opghestaen. d' Ambassadeurs verzochtense noch eenen dagh in de weecke te willen verkiesen / om het resterende af te moghen maecken: dat hy accorderde / had dese weecke veel te doen / maer soude haer den dagh laten weten / ende depescheren. Sy verzochten noch een woordt te willen hooren / 't welck was / dat also den Koningh van Spangien ledigh wesende aen alle kanten / Hollandt nu meer was aentastende / dan oyt te vooren / noch volck / noch geldt sparende / om haer t' overvallen of t' overdupren / dat haer Ho: Mog: oock lettende op hunne noodighe defensie by alle manieren ende middelen die sy konden bedencken / geen bequamer expedient en hadden weten te bedencken / dan om syne Indien aen te tasten / daer mede sy veel jaren hadden besich geweest / ende nu eyndelijcken dese deliberatie soo verre hadden ghevracht / datter een bequame Societept was verwordren / op de welcke occasie haer belast was daer van d' openinghen aen sijn Majestept te doen / ende te presenteren / of in de selve eenighe ghelegentheyt soude kommen ghevonden worden / voor den dienst van sijn Majestept ende tot benefitie van syne onderzaten; op dat tijdelijcken alle mis-verstanden mochten voor-ghekomen werden / soo Godt den Heere met synen zeghen den voorspoedt van sulcken treffelijcken Entrepzinse quame te begaven. Sijn Majestept toonde dese proceduren seer aenghenaem te hebben / bedanckte haer daer over / ende seyde haer syne verklaringe daer op te sullen doen voor haer vertreck / ende hebben aldus af-scheydt ghenomen. Mijn Heer de Prince van syne goede Officien is bedanckt met de andere Heeren; de Heere Grave van Penbroecke specialijcken haer upt-lepdende / maer die seyde sulcx te hebben ghedaen / niet ten respect van Hollandt, maer ten respect van de Justitie, van de Religie, ende van de conservatie van de noodige onderlinghe vrientschap / ende zijn 's avonts ontrent ten achten weder te Londen ghearriveert. 1623.

Eenighen tijdt daer naer hebben weder versocht audientie ende conferentie / die sy hebben verkreghen den achtsten October, als wanneer sy ende de Gedeputeerde van d' Oost-Indische Compagnie zijn 's morghens nae Hamtoncourt ghereden / ende aldaer omtrent ten half tween ghecarriveert / ghewacht nae des Koninghs ghelegentheyt / die gesept wiert met de Commissarisen besich te wesen / om informatie van de debatten te hebben. Ontrent half vieren zijn sy binnen upt de Raedtkamer by den Koningh gehaelt / alwaer sy de bancken vonden gheset more Solito, ende niemant absent / dan mijn Heer de Prince alleen. Sy vertoonden hepmelijcken aen sijn Majestept / dat den dringhenden noodt in dese tegenwoordige gestelteniſſe haer Ho: Mog: verobligeerde haren toevlucht tot sijn Majestept te nemen / om van de selve te verzoecken / ende oock te verwachten een nieuwe ghetuyghenisse van de continuatie van syne goede affectie t' hunwaerts; datse waren verlegen om Polver ende eenigh getal Kogels, dat Bergen alles consumeerde wat de Magazijns ende molens van 't Land konden fourneren; datmen in haest ghesonden hadde na Hamborgh en Dantsick, doch dat het van daer spade soude by komen / ende ondertusschen dat den noodt haer perste om sijn Majestept te bidden haer te willen assisteren met vijftich of tseventich duysent pondt / 't zy by leeninghe voor eenighe maenden / of by koop. Sijn Majestept vraeghde waer den vyandt syne Polvers konde bekomen / ende of hy daer van beter wiert ghedient dan Hollandt? Waer op hem ghesept zijnde / dat hy 't Landt van Luyck, Lotteringen, ende nu by naer heel Duytslandt tot synen wille hadde. Sijn Majestept seyde wel te vordeelen dat de consumptie binnen Bergen groot was / dat het verzoeck oock wel te propoost was / doch dat hy daer van soude spreecken met eenighe van synen Raedt / ende aen d' Ambassadeurs datelijcken bescheyt geven / wetende dat het gheen uytstel konde lijden; maer wist selve niet hoe sijn Magazijns waren ghepropideert. Daer na vraeghden / of sy in d'andere besoignen begeerden te treden / sy seyden daer toe gerect te wesen / ende dat sy hoe langhs hoe meer gewaer wierden / dat ghelijck d'eer van't maecken van't eerste Tractaet aen sijn Majestept alleen behoorde; dat insgelijcx het treffen van 't Accoordt van de selve soude moeten komen. Gesetene wesende / ende altijts bloots hooft / verklaerde sijn Majestept dat sy hem te Thibols noch eenen dagh hadden af-ghevraeght / om in syne teghenwoordighept / 't geen noch differentiael was / af te handelen / dewijle sy soo seer persten om expeditie / dat hy gereedt was / ende met die van sijnen Raedt hadde ghesproocken / van de welcke hy verstaen hadde dat de questie was van de schade den anderen te vergoeden; daer die in Mora was geweest van t Accoort t' executeren; ende dat d' Ambassadeurs souden toe-gestaen hebben / dat die in Mora was / die schade most vergoeden / waer van goede documenten ende bewijsen van vooren tot achteren waren voorghehaelt; dat de Hollandtsche in Mora waren geweest: sy hebben daer op geantwoordt; dat het haer leet dede / sijn Majestept met sulcke questie van syne ſ ware besoigne te moeten diverteren. Doch dewijle het hem ghelieſde d' Ambassadeurs daer over te obligeren / dat sy verhoopten tot een korte ende goede expeditie te sullen ghecacken: dat sy vremt hadden ghevonden / dat het gheene by sijn Majestept te Windsore was ghedetideert / tzedert by de Heeren van den

1623. den Raedt door een nieuwe distinctie weder questiens wiert gemaeckt; want dat sy geloofden/ dat de questie van restitutie geheel was afgehandelt/ selver dewijle de Hollantsche verobligeert bleven de penninghen van den eersten inkoop t' avanceeren/ dat daer uyt wel bleecke dat sijn Majesteyts intentie niet meer als die van de Ambassadeurs en was gheweest van eenighe schade te spreken; want dat dese conditie anders onmoodigh soude gheweest zijn daer by te voeghen. Oock was in de handelinge altijts verstaen/ datter van geen Interesten en soude ghesproocken worden. Daer beneffens sy hadden het Tractaet voor haer Wet, buyten de welcke sy niet en vermochten te gaen; ende in 't geheele Tractaet en wierdt van geen vergoedinghe van schade gesproocken/ noch en soude oock niet bewesen worden/ dat in eenighe groote Tractaten tusschen Koninghen/ Princen ende Souverainen/ van schade gedisputeert wiert: ten ware dat expresselijck besproken en uytgedruckt ware/ dat hier niet in 't minste en was geschiet. Oock dat hier gheen Mora en was gheweest/ noch wesen en konde/ dewijle sy noch met de handelinge besich waren; wel was waer/ dat sy verklaert hadden aen de Heeren van den Raedt/ dat die ghene die in gebreecke was het Tractaet volghens sijne conditien ende tijden te voltrecken/ ex æquo & bono ende anders niet/ schuldich was de geleden schade door 't retardement geballen/ te vergoeden/ dat hier niet en konde gheseyt worden; want het Tractaet ordonneerde aen beyde de Compagnien malkanderen restitutie te doen: Om daer toe te gheraecken/ soo moste liquidatie procederen/ om te weten wie debiteur soude blijven/ ende van wat partyen. Op dese liquidatie en hadde partyen malkanderen niet konnen verstaen/ om dat d' Engelsche wel hadden willen restitutie ontfangen/ maer geen doen/ op pretexte dat hunnen eysch klaer ende liquide, de Hollantsche duyster en disputabel waren. Tegens sulcken accident als te vooren wel voorsien/ had het Tractaet by het dertighste Artijckel versien/ als te weten: Soo de parthyen malkanderen in *Indien* niet en konden verstaen, dat alsdan de differenten souden werden ghesonden in *Europa*, om onder beyde de Compagnien gheregleert te worden, ende daer die oock met malkanderen niet en souden konnen accorderen, dat alsdan sijn Majesteyt ende haer Hoogh-Mog: de questie souden af-handelen; 't welck al-temael most voorgaen eer sy in eenighe Mora konden wesen. Nu wast kennelijck dat Dudley Dicks ende Abot dese saecken in Hollant hadden wesen verhandelen; ende niet hebbende konnen accorderen/ soo waren sy Ambassadeurs nu daer mede besigh: maer als sy de questien souden hebben gheregleert by sijn Majesteyt ende haer Ho: Mog: soo dan mangel in de executie was/ dat alsdan kosten/ schaden ende interesten in consideratie quamen; maer dattet Tractaet van geen schade en sprack/ ende dat sy daer voor den tijdt niet en hoorden te sijten/ noch t' enerderen 't gheen eens wel gestelt ende ghedecideert was. Den Thresorier seyde/ d' Ambassadeurs hadden toeghestaen die in Mora was/ dat die den anderen de schade mosten vergoeden; dat sy in Mora waren/ gelijck sy by veel bewijsen hadden doen blijcken/ namelijck by twee protesten, ende datse by het leste gepresenteert hadden in Indien soo veel te deposiseren als de ladinghe van den Swarten Leeuw was bedragende/ maer immers dat het geldt liquide was/ ende daer van de restitutie niet en behoorde gewepgert te worden. Dat Dudley Dicks ende Abot ghenen last en hadden dan om in Hollandt te eysschen de goederen d' Engelsche toebehoorende ende in Europa gebracht; hadden se wyder gegaen/ datse daer toe gheen commissie en hadden ghehadt. Dat altijts verstaen was/ datmen met des anderen schade niet en soude verrijcken; daerom dat de Hollandtsche in de vergoedinge ghehouden waren: sy ontkenden simpliciter de vergoedinghe, *in casu Mora* toegestaen te hebben; maer dat de conditien ende tijden van't Tractaet most gevolght worden; anders dat het dertichste Artijckel onnut soude wesen. Ontkennende in Mora geweest te zijn/ want dat d' Actie noch duerde; ende dat sy met sijne Majesteyt besigh waren/ de twee andere trappen/ van Indien, ende tusschen de Compagnien t' accorderen/ ghefailliert zijnde/ om een ende van de saecke te maecken. 't Welck most procederen: dat hun protest van geen consideratie was/ want doen de questien al in Europa waren/ ja Dudley Dicks ende Abot selver daer op in Hollant handelende/ die procuratie hadden ghehad/ insghelijcx oock brieven van zijn Majesteyt ende hadden restitutie van alles versocht/ ende dat d' Ambassadeurs daer op oock daer waren ontboden ende ghekomen/ die van andere dingen hadden ghenegotieert/ als van de goederen in Hollant gebracht; dat sy vande schepen/ vande koopmanschappen ende andere differenten hadden gehandelt ende den voet van 't Tractaet gevolght. Dattet gelt liquide was/ dat stonden sy wel toe/ daer over was de questie niet/ maer wel/ of sy dat gelt behoorden over te gheven/ voor aleer d' Engelsche haer oock souden restitueren den Swarten Leeuw, die sy sustineerden niet restituabel te wesen de Galepe/ met veel andere koopmanschappen; dattet ongheleghen was zijne panden over te gheven/ om daer na met een requeste in de hant de restitutie van't zijn te komen versoecken; soo de particuliere Wetten van Enghelant geen compensatie en admitteren/ maer verstaende dattet geen liquide was/ soude eerst moeten betaelt worden/ 't selve was tegens de ghemeene rechten/ ende tegheus 't ghebruycken van den Coophandel/ die in liquidatie ende vereffeninghe van reeckeninghe bestont/ ende hier oock most ghevolght worden; in somma sy verstonde by het Tractaet te blijven/ dat haer reghel was. Ende wat belanghde dat niemant sich met eens anders schade en behoorde te verrijcken/ dat sy dat ooch na conscientie wel soo oordeelden/ maer dat dat hier gheen plaetse en hadde/ dewijle sy de penninghen niet ghebesicht en hadden/ noch oock d' Enghelsche die niet van doen en hebben ghehadt; want datse in 't Hollants Fort van Iacatra ghebuerende al den selven tijt ledich hebben laten legghen wel twee en tseventigh kisten met Realen/ maer datmen most sien sonder soo wijt te loopen wat in Indien ofte daer was ghesthiet/ of het Tractaet vergoedinghe van schaede ordonneert/ ende daer beneffens of sy in Mora konden wesen voor dattet zo. Articul zijn devoir ghedaen soude hebben/ daer mede sy nu besich waren. Dat sy verstonden datmen daer in behoorde te blijven/ ende dat sulcx alleen de rechte questie was. Den Tresorier is weer op zijn bewijsen van de Hollantsche in Mora gheweest te zijn ghekomen/ om datse het liquide ghewepghert hadden te betalen; zijn Majesteyt die in 't beginne ende den meesten tijt d'interpretatie dede/ versocht d' Ambassadeurs te verrechten. Na dat sy langh buyten hadden ghestaen/ den Raet seer ghedeelt wesende/ wierden sy weder binnen gheroepen/ ende zijn Majesteyt seyde: dewijle de restitutie noch niet en was afgedaen/ dat sy wilden dese questie van de schaede tot op het leste uytstellen/ dattet een bequaemer oorde soude wesen. Sy antwoorden/ dat alle de Poincten van de Engelsche restitutie, ghheel waren afghehandelt dat ter niet meer van en resteerde/ ende dat sy verwondert waren/ datmen wilde dubieux maecken 't geen by het Tractaet, dat de Wet alleen/ volghens onse conventie buyten allen twijffel was; doch alst maer om d'oorde ende den tijdt soude wesen/ dat sy daer teghens niet en hadden/ zijn Majesteyt vraeghde aen de Enghelsche Commissarisen/ of sy noch yets hadden t'epschen/ sy seyden jae; ende d' Ambassadeurs sustineerden neen; doen persten den Coninck hunlieden om in specie hun t'openen. Den Tresorier seyde datse begeerden t'epschen de goederen die hun in Banda waren afgenomen/ d' Ambassadeurs antwoorden/ dat sulcx te Thebols ten vollen was gheregleert; sy sustineerden neen; d' Ambassadeurs allegeerden/ datse daer geen goederen en en vermochten te hebben/ want haddense ghehadt/ dattet was tegens het Tractaet, ende dat d' Ambassadeurs daer over Justitie versochten. Den Koninck vraegde of sy aen zijne Onderzaten begeerden hun goet te nemen? ende dat by dat soo niet en hadt verstaen. Sy seyden datter drie questien waren gemoubeert/ d'eerste, dat sy zijn Majesteyt hadden van zijne Landen ende Fort gedepossedeert, sijn Onderzaten vermoort, ende

1623.

hunne

1623. hunne goederen berooft, dat ghebleecken ende bewesen is/ dat de sijne gheen Fort en hebben gheh̃adt/ noch en vermochten te hebben; datter niet een/ in plaetse van veertigh Engelsche/ doodt en was ghebleven; ende dat hun gheen goedt en was ghenomen/ dewijle sy aldaer gheen goedt en vermochten te koopen: de Hollandtsche hebbende te vooren de Vruchten betaelt/ ende den Raedt van defentie in Indien ghereguleert/ wanneer d' Engelschen eerst souden beginnen een derde van dessen handel te ghenieten: dat weder op-halende/ dat het was los maecken alle 'tgheene ghebesoigneert was/ ende dat men nyt tot een eynde en soude ghetaecken/ daer over in 't Landt seer teghens d' Ambassadeurs wierdt ghemurmureert. Sijn Majestept dede haer vertrecken/ om met synen Raedt te spreecken; weder in ghekomen wesende/ sloegh sijn Majestept voor/ dat de Hollanders soude behouden de twee derden-deelen van de Vruchten/ betaelende ende aen de Engelsche wederom gheven het ander derden-deel. d' Ambassadeurs seyden/ dat sy niet en hadden vermoghen yets te koopen; dattet teghens het Tractaet was/ oock dat de Vruchten haer waren behoorende/ die sy te vooren hadden ghekocht. Wilt ghy dan, seyde sijn Majestept/ recht van Souverainiteyt over mijne Subjecten exerceren, dat sal ick nimmermeer lijden, de Landen hooren half ende half. D' Ambassadeurs seyden/ datse teghens het Tractaet haer goederen hadden onderhoopen/ het dobbel ghevende van 't gheene waer over sy waren veraccordeert: dat sy eyghenschap tot de Forten hadden/ ende niet ghemeen ghemaeckt dan den handel ende Vruchten ter Zee/ ghelijck blijckt by het Tractaet; nochtans dat sy te weeden souden zijn een derden-deel van de Vruchten te restitueren/ mids dat sy oock een derde souden hebben te draghen in de onkosten van de ghemeene expeditie/ gevallen om desen handel te verseecheren/ ghelijck den Raedt van defentie dat goet had gevonden. Men seyde dat het Tractaet noch in Banda doen niet en was gepubliceert; d' Ambassadeurs seyden dat den Raedt van defentie contrarie wel wist/ ende dat men daer op most staen. Den Raedt van van Defentie is bedroghen gheweest, seyde de Koninck. Sy antwoorden/ als dat plaetse soude grijpen/ datter niet meer vast/ noch met vrucht en soude konnen gehandelt worden; want men soude altijdts konnen seghen/ dat men bedroghen is. Sijn Majestept seyde/ ghy wilt hun goedt hebben by den eenen of den anderen wegh; den *Raedt van defentie* soude wel veel gheven, dat dit exploict niet en ware gheschiet. Maer 't is noodigh dat ghy dese saecke beter prepareert, vergadert Dingsdagh of Woonsdagh hier, of te *Londen* met mijnen Raedt, ende brenght dese saecke soo nae als ghy kondt; ick ben moede. Sy seyden/ dat sy 't wel doen wilden/ maer dat sy bemercken, uyt het gheene in de presentie van syn Majestept voor-viel/ dat sy niet en souden winnen/ noch verderen: waerom? seyde sijn Majestept; om dat wy/ seyden sy/ niet een enckel poinct/ sonder merckelijcken toe te gheven/ en hebben konnen af maecken. Sijn Majestept seyde/ ghy en moet mijnen Raedt niet vilipenderen; sy seyden/ dat haer dat soude leedt wesen/ dat sy dien respecteerden/ als oft syn Majestept selver ware/ die sy representeerden. Ick en ben, seyde syn Majestept/ noch Kameel noch Ezel, om al dit werck op mijn rugghe te nemen; waer soudt ghy noch eenen Koninck vinden, die 't soude willen doen? wilt ghy met mijnen Raedt niet besoigneren, soo mooght ghy wech gaen, als ghy immers gaen wilt. Sy bedanckten syn Majestept van syn wijse interventie; verklaerden/ dat haer dat wee dede/ siende de moeyte die syn Majestept tot de accommodatie by-bracht/ ende dat nochtans de besoignen meer verachterden dan vorderden; dat sy wel wilden met de Heeren vanden Raedt besoigneren/ maer dat haer gheseyt was by gheloof waerdighe persoonen/ dat alle de Kooplupden maer vijfthien-mael hondert duysent guldens eerst hadden ghe-epscht; datter sommighe van den Raedt hunne petitie hebben doen vermeerderen met dese onghefondeerde klachten. Sijn Majestept seyde/ dat de Kooplupden noch dien morgen hadden gheklaeght/ datmonse hadde bedorven, ende hen Recht te licht liet-passeren. d' Ambassadeurs verklaerden dat sy niet en wisten waer inne pet tot hunnen nadeel was ghepassceert: evenwel sy namen dagh om op Dingsdagh ten twee uyren wederom tot Hamtoncour met die van den Raedt te besoigneren/ ende sien of men de restitutie soude af-handelen/ ende daer na een reglement beramen/ op datter beter vrientschap mocht-te wesen/ voor d' executie van 't Tractaet. Voorts seyde syn Majestept met den Heere Marquis ghesprooken te hebben noopende 't Polver ende Scherp, die oock datelijck 's morghens na Londen had af-ghesonden/ ende aldaer beschept soude vrenghen/ sonder uytstel. Soo sy meynden te vertrecken/ zijn die van de Groenlandtsche Compagnie binnen ghelaten/ hebbende op de linie Justitie ende restitutie aen syn Majestept versocht; die haer daer op seyde dat hem beloste by den Hollantschen in 't Jaer 1618. ghedaen was/ dat hun restitutie van hun verlies soude gheschieden; haer daer toe vermanende. Sy seyden/ dat sy eerst dienden uyt de Oost-Indische saecken te treden/ om d'een met den anderen niet te confonderen/ ende dat sy daer nae met sijn Majestept op die materye wilden spreecken: 't gheen sijn Majestept oock goet vondt/ ende zijn alsoo ten ses uyren vertrocken/ ende binnen Londen tusschen neghen ende thien uyren ghearriveert.

1623.

Eer sy in de Actie traden/ vraeghde zijn Majestept wat sy hadden van Bergen? dien sy verhaelde/ dat sekier Soldaet haer gherapporteert hadde tusschen den 3. ende 4. groote vieren omtrent Halteren gesien te hebben/ ende daer na te Vlissingen verstaen te hebben/ dat Spinula opgebrooken was/ ende zijne Hutten had doen in brant steecken: waer over den Magistraet de Winckelen hadden doen slupten/ ende in alle de Kercken twee Predicatien van danckseggingh doen doen; maer dat sy geen particularitepten daer van en hadden. Vraeghden waer mijn Heer de Prince van Orangien was? sy seyden omtrent Bergen, soo dat sy niet en wisten/ hoe Spinola zijn Leger soude hebben konnen aflepden/ om dat sijne Excellentie tot het ontset gheheel gheresolveert was/ ende feste baillée was gemarcheert. Daer scheen sijn Majestept contentement in te nemen/ met verwonderinghe nochtans/ dat zijn Excellentie wilde hasarderen te slaen. Voorts/ seyde zijn Majestept nieuwe klachten uyt Indien gekregen te hebben tegens de Hollantsche/ maer en wist die in spetie niet. Sy seyden dat zijder oock hadden te doen: groote ende gewichtighe: Namentlijck dat d' Engelsche de Bandanesen van Iacatra hadden opgeroept/ om de Hollantsche Stadt in brandt te steecken/ ende den Gouverneur t'assasineren/ waer van de gheexecuteerde de bekentenisse hadden ghedaen/ die oock den Engelschen was voorgelesen/ sonder datset yet teghen hadden gesept. Maer dat sy dat maer en verhaelden/ om te betoonen dat hare klachten niet gherechercheert/ maer solide ende fondamenteel waren/ daeromme een beter Reglement soude dienen ghemaeckt: zijn Majestept improbeerde die proceduren/ Communiceerde daer op met die van zijnen Rade ende dat bleef onbeantwoort.

Daer na is noch eens ende meer geconfereert/ doch niet gevorderd: maer onafghedaen ghebleven: alsoo de Koningh de Vereenigde Provintien niet wilde onderdrucken in een aenstaende ghelegenthepdt/ dat hy voor hadde de Spaensche/ om de querelle vande Palts te bekrijghen: waer in hy van desen Staet veel behulp konde ghenieten: als alrede in Oorlogh zijnde. d' Ambassadeurs zijn eyndelijck met generael antwoort ghedepescheert/ ende vereert elck met vijf hondert-ponden gemaeckt Silverwerck. Wepnich Jaren daer na sijn de Heer Cats, ende de Heer Brassert successivelijck oock op dat subject in Engelant geweest. Daer na heeft sedert het jaer 1640. de Koningh in Oorloghe komende met het Parlement/ veel instantie laeten doen inden Hage/ om hy accoort pet te hebben: ende ad redinendam vexam is pet gepresenteert geweest.

Om dat in het voorige veel is ghesprooken van het gehandelde in 't Jaer negenthien, sal sulex hier mede stellen.

1623. *Tractaten gemaeckt tusschen d'Engelsche en de Nederlantse* Oost-Indische Compagnien: *Mitsgaders d'Articulen gheaccordeert op d'observantie en executie van't principael Tractaet: En insgelijcx op't reglement van de handeling tot* Bantam, *in den Iare* 1619.

Tractaet met Engelandt / rakende d'Oost-Indische handel.

ALsoo 'tzedert eenige jaren, seeckere verschillen en misverstanden ontstaen waren, tusschen de onderdanen van den Groot-mogenden *Iaques*, &c. by der gratien Godts, Koninck van *Groot Brittangien, Vranckrijck*, ende *Irlandt*, de Compagnie van de Kooplieden trafficquerende in de *Oost-Indien*, ende die van de Compagnie van de vereenighde Provintien van Nederlandt, onderdanen van de Hooghe ende Mogende Heeren Staten Generael; om welcke differenten te accommoderen, verscheyden Conferentien waren ghehouden tusschen de Ghedeputeerden van de voornoemde Compagnien, soo wel tot *Landen* in 't jaer 1613. als in *'s Graven-Hage* in't jaer 1615. sonder nochtans dat alsdoen eenigh accoordt is gevolght. De Hoogh-gemelte Majesteyt, ende welgemelte Heeren Staten, begeerende t'onderhouden en naerder te verbinden de eenigheyt, vriendtschap, ende goede correspondentie tusschen hare Landen ende onderdanen, ende ernstelijck voor te komen alle inconvenienten die souden konnen strecken tot alteratie van dien, hebben dienstich en noodich ghevonden de selve Handelinge wederom te hervatten in een derde Conferentie, door de Gedeputeerde van de voorsz Compagnie, dewelcke syne Hoogh-gedachte Majesteyt, ende de wel-ghemelte Heeren Staten hebben daer beneffens goet ghevonden te doen assisteren by seeckere ghequalificeerde persoonen uyt haren Raedt ende Vergaderinghe, te weten syne Majesteyt by de Heeren *Iean Digby*, Ridder, Baron van *Schwoorn*, Vice-Camerlingh van syne Majesteyt; *Thomas Edmonds*, Ridder, Thresorier van het Huys van syne Hoogh-gemelte Majesteyt; *Henry Carey*, Ridder, Contrerolleur van des Koninghs Huys; *Tulco Grevile*, Ridder, Cancellier van de Echesquier; *Julius Cæsar*, Ridder, Meester van de Rolles; *Eduard Coke*, Ridder, alle vanden Raet van State van syne Majesteyt. Ende de wel-gemelte Heeren Staten by de Heeren *Johan van Goch*, Burgemeester van de Stadt Zutphen; *Edwout vander Dussen*, Out Burgemeester van de Stadt van Delff, *Joachim Liens*, Raedt ende Pensionaris van de Stadt ende Landt van *Tholen*, alle van het lichaem der Vergaderinge van de welgemelte Heeren Staten; ende by *Nöel van Caron*, Ridder, Heere van *Schoonewael*, Ordinaris Ambassadeur van de welgemelte Heeren by syne Majesteyt.

Alle welcke syne Hoogh-ghedachte Majesteyt ende de wel-gemelte Heeren Staten, hebben tot dien eynde gheauthoriseert, met behoorlijcke last ende commissie, op dat door haer toedoen en ghemeene directie, het besluyt van een saecke van so grooten importantie mochte werden gefaciliteert, ende uytvallen tot gemeen genoegen van beyde parthyen: achtervolgende welcke ordre, ende in presentie van de ghemelte Heeren, de Gedeputeerden die van beyde de Compagnien voornoemt, zijn in Conferentie ghekomen, te weten voor die van *Engelandt*, de Heeren *Thomas Smythe*, Ridder, Gouverneur van de voornoemde Compagnie van Oost-Indien; *Lionel Cranefield*, Ridder, Meester van het Hoff van de *Gardes nobles*, ende van de *Garderobbe* van syne Majesteyt; *Dudley Digges*, Ridder; *Richard Weston*, Ridder; *Henrick Martin*, Juge ter Admiraliteyt van Engelandt; *Clemens Edmons*, Ridder ende Clercq van den Raedt van syn Majesteyt; *Willem Holliday*, Olderman van de Stadt Londen; *Livinus Muncq*, Clercq van het Signet van syne Majesteyt, *Maurits Abbot*, Gedeputeerde in d'Engelsche Compagnie; *William Harrison*, Thresorier van de voornoemde Compagnie; *Robbert Bell*, ende *Humfrey Handfort*, Bewindthebbers van de Compagnie voornoemt. Ende voor de Compagnie van de vereenighde Nederlanden, de Heeren *Dirck Bas*, Ridder, Burgemeester van de Stadt Amsterdam; *Jacob Borreel*, Burgemeester van de Stadt Middelburgh; *Arent Jacobsz Ledesteyn*, Raedt ter Admiraliteyt in Zeelandt; *Albert Sonnck*, Oudt Burgemeester van de Stadt *Hoorn*, ende van den Raedt van Staten; *Andries Rychart*, Bewindthebbers van de voorsz Generale Oost-Indische Compagnie; ende Meester *Willem Borreel*, Doctor in de Rechten, Advocaet van de selve Compagnie. De welcke uyt krachte van hare Brieven ofte Procuratien, naer vele communicatien ende langhe dispuyten, hebben eyndelijck door toedoen, raedt ende directie van de Heeren boven-ghemeldt, besloten ende nedergheselt de Articulen soo als sy volghen. 1623.

I.

Ten eersten, is gheaccordeert datmen in toekomende sal vergeten, ende niet gedencken aen eenige excessen, offensien ende mis-verstanden die voor desen souden mogen hebben geweest in de quartieren van *Oost-Indien*, tusschen de subjecten van syne Majesteyt van *Groot Brittangien*, ende die van de Heeren de Staten Generael van de vereenighde Provintien; ende tot dien effecte sullen in vryheyt gestelt ende vryelijck ontslagen worden alle Gevangenen ende gedetineerde persoonen aen wederzijden, ghelijck oock alle Schepen ende goederen, die bevonden sullen werden ghenomen te wesen tot den tijdt toe van de publicatie van dit Tractaet in de *Indien*, sullen reciproquelijck werden gherestitueert.

II.

De Officieren, Commisen, en Dienaren aen wederzyden, sullen malkanderen bejeghenen in hare conversatie, en over al, waer sy den anderen sullen gemoeten, met alle *hulpe, vrientschap* en correspondentie, alle goede officien en bejegeningen als noodigh sullen wesen tusschen vrienden en na-gebuyren, soo naeuw met elckanderen geallieert; ende ingeval dat yemant van d'een of d'ander Compagnien haer selven vinden in merckelijcken noodt ter Zee, soo sal d'ander haer helpen met alle vriendelijcke assistentie en behulp, so veel als hem mogelick sal wesen; gelijck sy oock sullen doen behandigen oft overbrengen in alle neerstigheyt en getrouwigheyt de Brieven ende reeckeningen van d'een en d'ander.

III.

Den Handel ende *Traffijcq* sal vry ende open wesen in de *Oost-Indien*, so voor de Compagnie van Engelandt, als voor die van de Nederlanden, soo dat elck van de Compagnien voornoemt, aldaer sal moghen aenleggen voor syn eygen reeckeninge, alsulcke Penningen ende Capitalen als haer goet sal duncken.

IV.

Ende om met gemeene handt te bevorderen het welvaren en verlichtinge van den Handel, soo sal alle neerstigheyt aenghewent worden om te *besnijden* en verminderen de extraordinarise ende sware *Impositien ende Tollen* die binnen eenighen tijdt herwaerts souden moghen opgestelt wesen, ghelijck men oock sal laten blijven de practijcke ende liberaelheyt van *giften* ende *gaven*.

V.

Men sal poogen alle koopmanschappen in *Indien* met *ghemeen* advijs te brenghen tot een redelijcken prijs, ende in het verkoopen ende vertieren, 't welck herwaerts over sal geschieden in dese Koninckrijcken ende Provintien (van alsulcke Waren die in Indien tot ghemeenen prijs ende taxe sullen ingekocht wesen) salmen van tijt tot tijt met gemeen advijs, beramen eenen *seeckeren prijs*, onder dewelcke het niet sal geoorloft wesen de selve te verkoopen.

VI.

Ende om voor te komen alle jalousien ende questien die in toekomende souden mogen komen te rijsen, de Commijsen van beyde sijden sullen raetslagen ende met elckander beramen eenen redelijcken prijs, gelijck als sy sullen noodich achten, tot den inkoop van den *Peper tot Bantham* ende andere plaetsen van *Java Major* (blyvende de vryheyt van den Handel in andere quartieren van Indien, ghelijck oock in het voornoemde *Java Major*, soo veel aengaet de andere Coopmanschappen achtervolgende het derde Articul) ende tot dien eynde sullen geordonneert ende ghecommitteert worden, seeckere ervaren Persoonen, om den voornoemden *Peper* aldaer te kopen, ende den inkoop ghedaen sijnde, op die maniere so sal hy gelijckelijck verdeelt worden, *half en half*, aen d'een ende d'ander Compagnie.

VII. De

1623.

VII.

De Compagnie van Engelandt ſal vryelijck genieten ende joüiſſeren den Handel in *Palicate*, ende ſal draghen de helft van de onkoſten tot onderhoudinghe van het Fort ende Guarniſoen dat aldaer is, te beginnen van den tijdt van de Publicatie, die ghedaen ſal werden van dit Tractaet in die quartieren.

VIII.

In de Eylanden van *Molucques*, *Banda*, ende *Amboyna*, by gemeen goet-vinden ſal den Handel ſoo weſen ghereguleert, dat de Compagnie van Engelandt aldaer ſal ghenieten een *derdendeel*, van alle de Traffijcquen, ſo wel in 't inbrenghen ende verkoopen van de Waeren in de voorſz Eylanden, als in de Vruchten ende Waeren die daer waſſen, ende van daer werden ghebracht; ende die van de vereenighde Provintien ſullen hebben de twee andere derde-parten.

IX.

Ende ſoo veel als aengaet den inkoop ende deelinge van de voorſz Vruchten ende Waeren, de principale Commiſen ende Facteuren van beyde de Natien die aldaer reſideren, ſullen de ſelve koopen ten prijſe als nu gheſchiet, ende ſullen verdeelen hare contingente portien aen d'een ende d'ander, ende tot dien eynde ſullen vryen toeganck hebben, ende woonplaets in de Forten ende packhuyſen van d'een ende d'ander.

X.

Ende dewijle eenen Handel ende Traffijcq ſo verde gelegen, ende van ſulcken importantie niet en kan verſeeckert werden, ſonder een vigoureuſe defentie, ſoo ſal de ſelve gedaen werden door het oprechten ende onderhouden van een Vloote van *twintich Oorlogh-ſchepen*, half van d'eene, half van d'ander Compagnie; welck ghetal (indien het geraden werdt gevonden) ſal daer na met ghemeen advijs, ofte vermeerdert ofte vermindert konnen werden, ſoo als den noodt ende ghelegentheyt van ſaecken ſal vereyſſchen; ende ſullen elck eene van die voorſz Schepen weſen van *ſes* tot *acht hondert* vaten, verſien elck met *hondert vijftich* man, met *dertigh* ſtucken Geſchut, en andere noodige Ammunitie, ende ſal 't ſelve Geſchut groot weſen, ſchietende 8. a 18. pondt yſers.

XI.

Ende den *Raedt van defentie* ſal ordonneren hoe veel Galeyen, Fregatten, ende ander kleyn roey-tuygh van noode ſal weſen tot de voornoemde defentie.

XII.

De Forten ende Guarniſoenen, die in de Eylanden *Molucques*, *Banda*, ende *Amboyna* zijn, ſullen onderhouden worden uyt de Tollen ende Impoſitien, die men ſal heffen op de Vruchten ende Waeren, die men ſal uytvoeren uyt de voorſz Eylanden; welcke Tollen ende Impoſitien ſullen ghetaxeert weſen volgens d'ordonnantie van den ghemeenen *Raedt van defentie*, ende ontfanghen worden door beyde de Commiſen, ende ghelevert van tijdt tot tijdt, ſoo veel als noodigh ſal weſen aen de Solliciteurs van de Compagnien, om daer mede de ſoldaten te betalen.

XIII.

Om met ordre te beginnen ende t' adminiſtreren de ſelve defentie, ſoo ſal opgherecht werden eenen *Raedt van defentie*, beſtaende in *acht* perſoonen van de eerſte ende principaelſte Officiers aldaer zijnde, die in gelijck getal daer toe ghenomen ende verkoſen ſullen werden, ſoo by d'eene als d'andere Compagnie, ende ſullen preſideren by beurte.

XIV.

Deſen Raedt ſal ghebiedt hebben over het ghene dat raecken ſal de ghemeene defentie ter Zee, ende ſal verdeelen de Oorlog-ſchepen op ſulcke plaetſen als zy oorbaer ſal vinden.

XV.

Gelijck zy oock ſal reguleren de *Tollen* ende *Impoſitien*, die nodigh ſullen weſen tot het onderhout van de voorſz Forten ende Guarniſoenen der ſelver, ende ſal gheauthoriſeert weſen om reeckeninge te doen door de Ontfangers van de voorſz Impoſitien.

XVI.

De Schepen van Oorloghe ſullen altijdt blijven in de plaetſen die haer ſullen weſen gheaſſigneert, ende ſullen volghen den laſt van den voorſz *Raedt van defentie*, ſonder te moghen ghebruyckt worden om de koopmanſchappen over te brengen in deſe Koninckrijcken ende Provintien. 1623.

XVII.

Evenwel ſullen de voornoemde Schepen, dewijle ſy in *Indien* zijn, ſomwijlen moghen ghebruyckt werden om de koopmanſchappen te vervoeren van d'een plaets naer d'ander, elck tot dienſt van ſyne Compagnie, indien den Raedt het ſelve goet vindt, ende niet te weſen tot nadeel van de defentie.

XVIII.

Ende ingheval van noodt, ſal het den voornoemden *Raedt* gheoorloft weſen mede te ghebruycken d'andere Koopvaerdy-ſchepen tot ſulck een ghetal, ende voor ſulck eenen tijdt als zy ſal noodigh vinden tot den welſtant van de voornoemde defentie.

XIX.

Het *verlieſen ende ſchade* die overkomen ſal in eenighe rencontre, uyt oorſaecke van de ghemeene defentie, oft oock in 't gaen ofte komen van de defentie, ſal ghelijckelijck ghedraghen worden, ende ſal vergoedight worden tot ghemeene koſten, ghelijck als oock de *winſten* ende Prijſen die men ſal bekomen, ſullen weſen tot ghemeen profijt.

XX.

't Selve ſal oock ſo weſen, aengaende de Koopvaerdy-ſchepen, die ghebruyckt ſullen worden om de ſelve occaſie, ende geduerende dien tijdt, ſoo ſullen de *Maendt-gelden* ende *koſt* voor de Matroſen weſen tot ghemeenen laſte van de twee Compagnien, ende in conſideratie van het verlet 't welck de voornoemde Schepen hier door ſullen lijden in haren handel, ſoo ſullen ſy ontfanghen daer en boven alſulcken vergoedinghe als haer ſal toegheleyt werden by den ghemeenen *Raedt van defentie*.

XXI.

Maer indien eenigh Schip van oorloghe weſende op de Reede ende op Ancker, in ſijn quartier oft oock derwaerts gaende ofte van daer komende, eenighe ſchade bekomt door tempeeſt ofte eenigh ander ongheluck, en ſal de ſchade niet weſen voor het gemeen, maer ſal blijven geheelijck tot laſt van de Compagnie aen de welcke het Schip ſal toe komen.

XXII.

Ende om voor te komen alle diſputen, die ſouden mogen rijſen uyt de eſtimatien van de verlooren, ofte grootelijcx beſchadigde Schepen, ſoo ſal den *Raedt van defentie* taxeren alle de Schepen van oorlogh ende andere, eer dat de ſelve ſullen gebruyckt worden tot defentie.

XXIII.

De *Forten* ſoo van d'een als van d'ander zijden, ſullen blijven in handen van de ghene die de ſelve jegenwoordelijck beſitten.

XXIV.

Ende alſoo queſtie gemaeckt is, aengaende het bouwen van eenige *nieuwe Fortreſſen*, die d'Engelſche Compagnye heeft goedt ghevonden haer nodigh te weſen, tot verſeeckerheydt van haer volck ende Goederen. Is goetgevonden dat deſelve queſtie in ſurcheantie ſal blijven, voor den tijdt van *twee of drie jaeren*, op dat nadien men gheſamentlijck ſal hebben behoorlijck onderſocht, ende verſtaen hoe veel Fortreſſen, welcke ende in wat plaetſe in toekomende ſullen noodich weſen, alſdan deſelve queſtie mach werden hervath, ende in dier voegen neder geleyt, dat het mach ſtrecken tot ghemeen contentement aen wederſijden van d'een en d'andere.

XXV.

So veel aengaet de *Forten* die verovert ſullen worden in de *Molucques*, of in eenich ander quartier van Indien, door beleydt van de gemeene macht van de twee Compagnyen, d'ſelve ſullen worden gelijckelijck beſeten, bewaert ende onderhouden, ghemeenderhandt, met de Guarniſoenen van d'een ende d'ander Compagnye die daer in ſullen weſen in ghelijck ghetal, of wel ſullen gelijckelijck verdeelt worden, tuſſchen de twee Compagnye naer goetvinden van den Raedt van defentie aldaer ſijnde.

Digitized by Google

1623.

XXVI.

Men ſal gemeender-handt neerſtigheyt doen, om te openen ende verkrijgen de vrye Traffijcq in *China* ende andere quartieren in de *Indien*, by ſulcke maniere ende middelen, als den ghemeenen Raedt oorboorlijck ſal bevinden.

XXVII.

Geene van de twee Compagnien ſal niet voorkomen ofte uyt-ſluyten d'andere in toekomende, 't zy by middel van *Fortificatie* of van *Contracten*, die men hier naer ſoude willen maecken uyt eenighe parthyen van *Indien*. Maer alle *traffijcq ſal vry ende ghemeen zijn*, aen d'een ende d'ander in elck quartier van dien.

XXVIII.

Ghelijck oock goet ghevonden is, dat ſonder het welbehagen van d'een ende d'ander Compagnien *geene andere* (niet zijnde van het lichaem van deſe Compagnien) ſullen *ingheladen* werden, om te participeren in de voordeelen en baten van dit jegenwoordigh Tractaet; ende inghevalle dat yemandt van de Onderdanen van ſyne Hooghgemelte Majeſteyt ofte welgemelte Heeren Staten (weſende niet van het voornoemde Lichaem) ſoude willen yets beginnen tot nadeel van 't gheene hier voor is verhaelt, ofte van de Privilegien van eenige van deſe Compagnien: Soo ſullen die van de voornoemde Compagnien alle middelen ghebruycken, 't zy ſamenderhandt ofte elck in 't byſonder, om 't ſelve te beletten, ende te mainteneren aen weder-zyden de Privilegien van de voornoemde Compagnien. Ende ſullen ſyne Majeſteyt van *Groot Brittangien*, en de welgemelte Heeren Staten gebeden zijn, niet te willen authoriſeren de oprechtinge van eenighe andere Compagnien, om haer te bemoeyen met de traffijcquen, en inde Navigatie van de voornoemde *Indien*, ſtaende den tijt van dit Tractaet.

XXIX.

Indien in eenige quartieren van *Indien*, alwaer d'een oft d'ander Compagnien heeft of ſal hebben haer *Comptoiren*, handel, ofte middelen, het gebeurde ('t zy door het overlijden van de Facteurs oft eenigh ander ongheluck) dat de middelen ende goederen van d'een of d'ander ſoude blijven ſonder yemandt die daar naer ſiet, van weghen de Compagnien die ſy toe behooren. So ſullen de *Commiſen* ende Officieren van d'ander Compagnie in leven zijnde, ende weſende in de boven-ghemelde plaetſen, de voornoemde middelen ende goederen in ſulck een geval, nemen in haer bevel, ende de ſelve bewaren ter goeder trouwen voor de eyghenaren, aen de welcke ſy die weder ſullen geven in tijdt ende plaets.

XXX.

Dit Tractaet ſal weſen voor den tijdt van *twintich* Jaren, ende indien daer en tuſſchen voor-vielen eenighe diſputen die niet gheſlist en konnen worden door den voornoemden Raedt in die Quartieren, nochte oock herwaerts over by de twee Compagnien, ſoo ſal het *diſferens* werden gheſtelt aen den Koninck van *Groot Brittangien*, ende aen de wel-ghemelde Heeren Staten Generael, die ghelieven ſullen de moeyten te nemen, om 't ſelve ter neder te legghen, tot ghemeen ghenoeghen van d'een ende d'ander.

Alle welcke Articulen ſullen trouwelijck ende onverbreeckelijck werden onderhouden ende gheobſerveert van weder-zijden, achtervolghende de meeninghe van dit Tractaet. Ende belooven de ghemelte Heeren Staten, als oock die van de voornoemde Compagnie, de ſelve ſullen approberen, confirmeren, ende ratificeren, ende ſullen aen weder-zijden daer van leveren haere Brieven van ratificatie, in goede ende behoorlijcke forme; te weten, ſijne Majeſteyt ende die van de Engelſche Compagnie binnen den tijdt van een Maent naer dato van dit Tractaet. Ende de welghemelte Heeren Staten ende die van de Nederlantſche Compagnie binnen den ſelven tijdt, naer den voornoemden date. Aldus ghedaen in *Londen*, den $\frac{17}{7}$ July, ſtylo novo. Anno *ſeſthien hondert en negenthien*. Was onderteeckent:

I. Digbye.	*Noël de Caron.*	*Morris Abbot.*
Fulque Grevil.	*Dudley Digges.*	*Humfrey Hanford.*
F. de Goch.	*Clemend Edmondes.*	*Arent Ledenſteyn.*
T. Edmondes.	*Dirck Bas.*	*Lionel Cranefielde.*
Jul. Caſar.	*Alb. F. Sennek.*	*Henry Martyn.*
E. I. vander Duſſen.	*Guil. Boreel.*	*Livinus Munck.*
Tho. Smythe.	*H. Carey.*	*Robbert Bel.*
Richard Weſton.	*Edw. Coke.*	*Jacob Boreel.*
W. Hollidaye.	*Joach. Lyens.*	*Andries Rychaerts.*
W. Harriſon.		

1623.

Zijnde bezegelt met hare reſpective Zegelen.

Ordre beraemt door de Gedeputeerden vande Compagnien van Engelandt ende de Geunieerde Provintien, handelende in de Ooſt-Indien, op d'executie van den inhoudt van ſeeckere Articulen van het Tractaet beſloten tuſſchen de voorſz Compagnien den $\frac{17}{7}$. July 1619.

Ad. Art. 1.

DE limiten binnen de welcke dit Contract ſal ſtandt grijpen, zijn geſtelt gheweeſt door gemeen advijs van de Ghedeputeerde van de twee Compagnien den *Meridiaen* rakende aen de *Cabo de Bona Eſperance*, gaende recht naer het Zuyden, ende den *Ooſtelijcken Meridiaen* diemen vindt *vier hondert mijlen* Ooſtwaerts van de Eylanden van *Salomon*, gaende aen d'een zijde recht naer het Zuyden, ende aen d'ander zijde naer het Noorden, tot aen den *Tropicus Cancri*, ende van daer in oblique Linie, naer de Straet van *Caiyan*, alle Zeen, Golffen, engten van Zeen, Inhammen, Bayen, Rivieren, ende die ghevonden ſullen worden binnen deſe twee *Meridianen*, ſullen begrepen weſen in dit Contract. Executie van 't Tractaet.

De Goederen ende Schepen genomen van beyde zyden, ſullen werden gereſtitueert; te weten de Schepen, ſoodanighe en in ſulcken ſtaet als ſullen worden gevonden onder de handen van eenige van de Compagnien, ende de goederen (of de waerde van dien) die effectuelijck ſullen gekomen zijn tot de Compagnien voorſz.

Maer ſoo veel als aengaet de Schepen, die niet en ſullen weſen onder de handen van de Compagnien: gelijck als in de gront geſchoten, vergaen, geabandonneert, of verlaten Schepen, gelijck oock de verergeringe oft ſlete van dien ('t zy dat ſy gebruyct zijn geweeſt oft niet) dat en ſal niet onderworpen weſen reſtitutie, uytgenomen de Schepen die vergaen ſullen weſen in dienſte van de Compagnie, waer van de weerde ſal werdé gereſtitueert.

De *ghevangene* ende gedetineerde perſoonen van wederzyden, ſullen vry ende vranck los ghelaten werden, ſonder te betalen rantſoen ofte hare verteerde mondtkoſten, ofte de kleederen, die haer door de Compagnie ſullen weſen ghegeven.

Indien de voorſz ghevangenen hebben ghedient de Compagnie die de ſelve detineerde: het is redelijck dat ſy werden betaelt voor haren dienſt door de ſelve Compagnie.

In de ontſlaginge vande *Ghevangenen* zijn oock begrepen de *Slaven* van eenighe van de Compagnien, die ofte ghevlucht oft onthouden worden by d'ander Compagnie, onder wat pretext dat het ſoude mogen weſen, de welcke ſullen mede werden gereſtitueert aen de Compagnie aen wien ſy toe behooren.

Ad. Art. 4.

Voortaen ſullen ophouden tot *Bantham* ende in alle plaetſen daer wy ghemeenſchap van Commercien hebben, of oock alleen handel, ſonder gemeenſchap, de liberaliteyten van *giften* ende gaven, die beſteet ſouden mogen werden by eenighe van de Compagnie tot prejuditie ofte nadeel van d'ander. Maer indien het noodigh is, dat yet werde gedaen tot gemeene beſten, 't ſelve ſal gheſchieden by gemeen advijs in den naem ende tot onkoſten van de twee Compagnien te ſamen.

Ad. Art. 5.

De Vruchten van de *Molucques* ende *Amboyna*, die in *Europa* ſullen werden ghebracht, ſullen wederom verkocht worden op *eenen ghelijcken prijs ende tijdt*, daer toe beraemt ende gheordonneert, door de twee Compagnien alle Jaer in de Maendt van Martio ofte Aprilis,

of

1623. of ſulck een anderen tijdt als goet gevonden ſal werden te behooren.

Is goet gevonden om te beter te onderhouden de *Correſpondentie* en noodige communicatien tot het accoordt van de twee Compagnien, dat elck eene van dien ſal reſpectivelick houden in Engelandt ende in de Geunieerde Provintien, eene ofte twee perſoonen als *Reſidenten*, de welcke ſullen gheven ende nemen advijs ende informatie op ſaecken concernerende het onderhouden van dit jeghenwoordigh Tractaet, ende in den naem van haer Compagnie ſullen mogen preſent weſen in de beraetſlagingen ende reſolutien die genomen ſullen worden inde vergaderinge van de Compagnien reſpectivelijck, voor ſoo veel als die ſullen raecken het ghemeene beſte van deſe *Unie*.

Ad. Art. 7.

De *onkoſten* tot onderhout van de Fortreſſe ende Guarniſoenen van *Paliacatte*, ſullen werden opgebrocht ende betaelt in geldt (ofte andere Waeren van koopmanſchappen ofte vivres, ghelijck als die Compagnie van Nederlandt gewent is te doen) half en half, by de twee Compagnien, ende niet by belaſtinghen vande koopmanſchappen; ende ſal de betalinge voornoemt beginnen ten tijde als de publicatie van dit Tractaet op de voorſz plaetſe van *Paliacatte* ſal werden gedaen; ende daerom ſullen verwittight worden de Commiſen van de Engelſche Compagnie voor de Nederlanders tot *Bantham*, om geſamentlick de tijdinge van dit Contract te ſenden na *Paliacatte* voornoemt.

Ad. Art. 8.

Om ordre te ſtellen op den handel van de Eylanden *Molugues*, *Amboyna* ende *Banda*, ſullen werden opgerecht ende gheordonneert ſeeckere Komptoiren, in plaetſen die bequaem zijn tot den handel, in de welcke woonen ſullen de Commiſen van beyde de Compagnien.

De welcke alleen ſullen vermogen te verkoopen ofte koopen alle ſulcke Koopmanſchappen ende Vruchten, die in de voorſz Eylanden verkocht ende gekocht konnen werden, ſonder dat yemandt anders, 't zy van de twee Compagnien ofte eenighe andere Natien, ſal vermogen alſulcke Waeren ende Vruchten te koopen ofte verkoopen in geenderhande manieren.

De voorſz *Comptoiren* ſullen werden verſien by elcke Compagnie, volgende hare portien van alſulcke koopmanſchappen ende contante penningen, ghelijck als de natuere van den handel in de voorſz Eylanden ſal vereyſchen, ſonder dat d'een Compagnie in ſulck een geval, ſal hoeven te fourneren voor d'andere.

De *Commiſen* vande Engelſche Compagnie ſullen woonen met de *Commiſen* vande Nederlantſche Compagnien geſamentlijck, indien de gelegentheyt ſulcx toe laet, anders ſullen ſy vermogen huyſen te bouwen, om aldaer te leven ende woonen; ghelijck het haer oock ſal vry ſtaen hare Schepen te *caleſateren*, ende daer toe te gebruycken de commoditeyten van de Boſſchen, ende andere die gevonden worden in de voorſz quartieren ende elders; dat ſal aen weder-zyden oock ſoo worden geobſerveert, in de quartieren alwaer d' Engelſche ſullen beſitten de voornoemde commoditeyten, van de welcke de *Commiſen* van de Gheunieerde Provintien ſullen moghen ghebruycken op de ſelve maniere.

Ad. Art. 10.

De twee Compagnien hebben verklaert ghereedt te weſen om elck van ſijn zijde aen te wijſen de genoemde Schepen, die gedeſtineert zijn tot de gemeene defenſie uyt het ghetal van de ghene nu jeghenwoordigh zijn in *Indien*; ende ingeval ſy niet en ſullen weſen van de groote ende qualiteyt vereyſcht by het Contract; Soo beloven ſy derwaerts Schepen te ſenden met d'eerſte gelegentheyt die bequaem ſullen weſen (achtervolgende de meeninge van het Accoordt) tot de voorſz defenſie, in plaetſe van d'andere die ſoo bequaem niet en zijn.

De aenghewеſen Schepen by de twee Compagnien, ſullen op het bevel van den *Raedt van defenſie*, ende van elcke Compagnien, haer begeven ter plaetſe van de reſidentie van de voornoemde Raedt, 't zy tot *Bantham* oft *Jacatra*, of op eenige andere plaetſen, ten zy dat ſy ſullen weſen ter plaetſen daer ſy ſullen gheoordeelt werden dienſt te konnen doen, tot de ghemeene defentie ende tot welſtant van de twee Compagnien, in ſulck een geval, ſullen ſy getaxeert ende ghe-eſtimeert werden, of door ſeeckere Commiſſariſen daer toe ghelaſt, ofte door goede informatien. 1623.

Aengaende de Propoſitie die gedaen is, om te weten op wat plaetſen dat de *ſchepen van defentie* ſullen voor eerſt werden ghebruyckt, is goet ghevonden dat (niet tegenſtaende het profijt dat tot de twee Compagnien ſoude komen, midts het ſenden van de Vloote op de kuſt van *Malabar* en daer ontrent) nochtans de defentie ſal worden aengelegt, om te winnen de handel van *China*, ende tot dien eynde ſal de Vloote gheſonden worden naer de *Philippinas*, om te verhinderen ende beletten dat de *Chineſen niet en ſullen handelen met andere als met ons*. En ſal verkoſen worden eenen Rendevous, bequaem tot den handel, 't zy in *Leqnio Pequeno Poulo Condor*, of in ſulck een ander plaets, die bequamer ſal weſen den ghemeenen *Raedt van defentie* ghelegen ſal vinden tot deſen handel.

Ende ſoo veel als aengaet de kuſt van *Malabar*, is goet ghevonden dat de *Vlooten* die vertrecken ſullen alle Jaren naer *Indien*, (indien de gheleghentheyt van den tijdt ende die van de twee Compagnien ſulcx toe laet) ſullen haren kours nemen, tuſſchen *Madagaſcar* ende het vaſte Landt van *Africa*, om te loopen langs de kuſten van *India* ende *Malabar*, met ſoo veel voordeel voor de twee Compagnien ende ſchade van de ghene die ſullen willen verhinderen de vrye Commercien als doenlijck ſal zijn.

Sal ernſtigh gherecommandeert worden aen den *Raedt van defentie*, dat ſy in hare aenſlagen ſullen hebben te ghebruycken, alſulcken macht als ſuffiſant ſal weſen, om te geraecken tot een goet ſucces, principalijck nu in het begin van deſe vereeninghe van de twee Compagnien, op dat d'eere ende reputatie van de ſelve, niet alleen en werde gheconſerveert, maer oock het verlies ende ſchade verhoedet.

Ad. Art. 13.

In den *Raedt van defentie*, ſullen preſideren de twee Natien by beurte, veranderende van maent tot maent, ende ſullen die van Engelant eerſt preſideren d'eerſte maent, na dat den Raedt voornoemt, ſal weſen opgherecht; en die van de Geunieerde Provintien de tweede maendt, en ſoo voorts *over hande* van maendt tot maent.

Ende door dien het noodigh is, dat daer maer *een eenigh Commandement* en zy over de generale Armade van defentie: Soo is goet ghevonden dat die Natie, wiens beurte ende maendt het weſen ſal om te præſideren, ſal oock voor die maendt hebben het opperſte commandement over alle de Schepen van oorloghe, ſoo wel van d'eene als van d'andere Natie, ende ſal de *groote Vlagghe* voeren op den grooten Maſt, ende d' andere Natie ſal alſdan de Vlagghe voeren op de Focke-maſt, ende ſal *Vice-Admirael* zijn; 't welck ſal onderhouden worden by alle de Schepen van oorloghe, ſoo wel van de Schepen die ſullen weſen ontrent de plaetſen van reſidentie van den *Raedt van defentie* als in andere plaetſen van de ghene die ſullen weſen in haer quartier.

Maer ſo veel belangt de *particuliere exploicten* tot executie van de welcke een Vloote of eenigh aental van ſchepen ſal weſen gedeſtineert onder een Hooft, is gereſolveert, dat het gebiet dat eenmael gegeven is aen een van de Natien, ſal dueren ſoo lange tot dat de voorſz Vloote ſal weder gekomen weſen van het voornoemde exploit, ſonder opſicht te nemen nae het Preſident-ampt in den Raedt, oft anderſints; ende ſal de groote Vlagge altijdt ghevoert werden hy die Natie die eens ſal hebben ontfangen, ende houdt het commandement, tot het eynde toe van het exploict ende wederkomſt van de ſchepen.

Alle *particuliere exploicten* ende entreprinſen, die ghedaen ſullen werden door behulp van eenighe Vloote oft aental van Schepen van oorloghe, ſullen werden verdeelt by beurte, ſoo veel als raeckt het commandement ende het voeren van de *groote Vlagghe*, het eerſte exploict ſal Engelandt toe-gheleght worden. Het tweede aen de Geunieerde Provintien. Het derde, aen Engelandt,

1623. ende soo voorts gaende altijt *over handt* van d'eene Natie tot d'ander.

Den *Raedt van defentie* sal ordonneren aen de Commandeurs van de Vloten, ofte Armaden die gheſonden ſullen worden op eenigh exploict, dat ſy niets en ſullen doen van importantie tot d'executie van het voornoemde exploict, ſonder voorgaende advijs ende toeſtemminghe van den *Scheeps-Raedt* van de voornoemde Vlote ofte Armade, die ghegeven ſal worden aen den voornoemden Commandeur (die daer in een dobbele ſtemme ſal hebben) by den *Raedt van defentie*, ende ſal weſen in het vermogen van den gemelten *Raedt van defentie* te weder-roepen, ende te veranderen den voornoemden Commandeur van Vloten, gedeſtineert tot eenigh exploict, oock al voor het eynde van het voorſz exploict, indien den grooten noodt ende het merckelijck welvaren van de Compagnie 't ſelve ſal vereyſchen, ende den *Raedt van defentie* 't ſelve ſal oordeelen ſoo te behooren.

Wordt gheſtelt aen den *Raedt van defentie* te moghen kieſen een plaetſe voor haer reſidentie, 't zy tot *Bantham*, ofte tot *Jacatra*, ghelijck als de ghelegentheyt van de Compagnie, ende de reputatie van de ſelve ſal vereyſchen.

Ad. Art. 28.

Tot explicatie van deſe woorden van het Artijckel *N'eſtans point du Corps d' icelles*: Is goet ghevonden te ſtatueren, dat den inhoudt van dien oock plaets nemen ſal in de Equipagien ende Handel die ſouden begheeren te doen, eenighe die wel zijn van het lichaem van de Compagnien, maer voor haer eyghen raeckende, de welcke niet en ſullen toeghelaten worden tot het geniet vande Privilegien ende beneficie van dit Tractaet: niet meer als alle andere vreemde, wie dat het ſoude moghen weſen.

Die van de *Compagnie van Engelandt* hebben belooft by ſyne Majeſteyt aen te houden, dat verbot ſal gedaen werden aen alle Onderdanen van ſyne Hoogh-ghemelte Majeſteyt, dat ſy niet en ſullen vermoghen haer te begeven in dienſt van eenige andere Natien, om de *Indien* te frequenteren, uytgenomen alleen de Compagnie van de Nederlanden, ende om die van Engelandt weder te bejegenen op de ſelve maniere: Soo hebben die van de voornoemde *Compagnie van Nederlandt* belooft te ſullen bevorderen by de Heeren Staten Generael van de Vereenighde Provintien, dat *Moderatie* ſal ghedaen worden in het Placcaet; 't welck verbiedt, dat hare Onderdanen, die ter Zee vaeren, niet en ſullen moghen haer begheven in dienſt van eenigh vreemdt Prins, ende dat het ſelve Placcaet gheen plaets en ſal grijpen in reſpect van d' *Engelſche Compagnie*. Maer ſullen moghen d' Engelſchen, ende Onderdanen van de welghemelte Heeren Staten, haer begheven in dienſt van d'een ende d'ander Compagnie aen weder-zyden, ſonder perijckel ofte eenigh misdoen.

Ad. Art. 30.

Elcke Compagnie ſal wel naeuw doen belaſten die ghene die ſullen van harent weghen zijn ghecommitteert tot het onderhouden van dit Tractaet, dat ſy haer ſullen voeghen naer het oprecht naer-komen van 't ſelve, met al haer vermoghen ende affectie. Ende inghevalle dat eenighe *diſpute* ofte *twijffelachtigheyt* quame te rijſen op het verſtaen van eenigh Artijckel, ofte op eenigh ander materie in haer ghemeene converſatie, ſullen ghelaſt werden, dat d'een teghens d'ander niet en ſal procederen by *weghen van datelijckheden* ofte *hoſtiliteyt*, in gheener maniere, hoe dat het ſoude moghen weſen, maer naer dat d'informatien zijn ghenomen, ſullen adviſeren, elck hare Compagnie in *Europa*, de welcke ſullen poogen het different te ſlechten, oft by haer ſelven ofte by Interventie van ſijn Majeſteyt van Groot-Brittangien, ende der Hoogh-Moghende Heeren Staten Generael, ghelijck als noodigh ſal weſen; alle die hier teghens doen, ſullen daer over aen-geklaeght ende gheſtraft werden als perturbateurs van de gemeene ruſte.

Aldus ghedaen tot *London*, deſen vijfthienden July, 1623. ſeſthien hondert en negenthien, *ouden ſtijl*. Ende was gheteyckent:

Tho. Smythe.	*Will. Harriſon.*	*Livinus Munck.*
Marris Abbot.	*Dirck Bas.*	*Robbert Bel.*
Humfrey Handford.	*Albert Sonck.*	*Jacobus Bereel.*
Arent Ladenſteyn.	*Guil. Bereel.*	*Andries Rychart.*
Will. Halidaye.		

Tranſlaet van de ordre gheraemt tot Redres van den handel tot Bantam; *Anno* 1619.

Handel tot Bantham.

TOt Redres van den handel tot *Bantham*, ſal oirboor weſen niet alleen datmen brenge den *Peper* op den ouden ende redelijcken prijs van *een ende een quart*, ofte *een* ende *een half*, ofte *twee Realen van achten den ſack*. Maer ſal oock weſen nootſaeckelijck af te ſchaffen ende te verminderen de overmatighe *Tollen* ende Impoſitien die nu genomen worden door den *Pangeram* tot *Bantham*, tot 57. 58. ten hondert, in plaets datmen in andere quartieren van *Indien* maer en betaelt $2\frac{1}{2}$. 3. 4. 5. 6. 7. ende ten hooghſten 8. par cento.

Om deſe misbruycken te beteren, ſal het goet weſen datmen eerſt met ſachte middelen ende vriendtſchap (daer by doende de repreſentatie van de macht van de twee Vereenighde Compagnien) te winnen den Koningh van *Bantham*, op dat alſulcke Impoſitien abſolutelijck by hem werde gebracht op eenen redelijcken voet, dewijle het alleen ſtaet in ſijn macht deſe misbruycken te remedieren; omme het welcke te verkrijghen ons ſal dienen het exempel ende maniere van doen (in materie van *Tollen*) van alle Koninghen ende Volckeren van *Indien*. Daer na:

Sal oirboir weſen by middel van Contract met den Koningh te veraccorderen, dat den *Peper* aen ons ſal moghen gelevert worden ſonder eenigh hinder tot een redelijcken prijs, gelijck dat over al geſchiet, ende pleegh te gheſchieden tot *Bantham*, eer dattet compleet van den *Pangeram* met de *Chineſen* heeft geruyneert, ende verdorven de heele Commercie.

Tot dien eynde ſalmen konnen beſpreecken:

Dat door den Koninck afgedaen ende te niete gedaen ſullen werden alle ſoorten van *Monopolien*, die de *Chineſen* hebben tot *Bantham*, niet alleen met wete van den *Pangeram*, maer ſelfs door ſyn Raedt ende eygen aenradinge.

Ende ſal vry ſtaen ende geoorlooft weſen aen de Boeren ende Landtluyden te mogen komen eerſt ende immediatelijck haere vruchten te verkoopen in onſe Logien, aen de Commiſen van de twee Compagnyen gelijck gebruyckelijck was, aleer dat de voornoemde *Monopolien* waren opgheſtelt, ſonder datmen eenich moeyte ofte ſwaricheyt ſal de Landtluyden aen doen ofte ſal lijden aengedaen te werden.

Indien die maniere niet en ſal (ghelijck ſy niet en is) ghevonden worden ſuffiſant, alſdan ſalmen verder mogen gaen, en maecken een contract metten Koninck.

Dat hy ſal aen ons verkoopen ende leveren den Peper tot alſulcken prijs als vooren, in ſulcken quantiteyt als onſe ſaken ſullen vereyſchen, ghelijck als de couſtume van doen is, van den Koninck tot *Achim*.

In ſulck een geval en ſal het den Koninck niet geoorloft weſen eenighe *Peper* te leveren aen andere Natien, voor aleer dat wy ſullen weſen voldaen, naer uytwijſen van de contracten met hem te maecken.

Indien wy hier mede noch niet te vreden en ſyn. So Sal men pogen een contract metten Koninck te maken, door het welck het ſal vry ſtaen aen ons (en *niet aen eenige andere Natien*) te koopen den *Peper* tot *Bantham*, ende en ſullen niet toegelaten worden eenige andere Natien, nochte van Europa, nochte van Indien ſelfs, om haren handel te doen inde voorſz vruchten. Ende door dien middel, dewijle dat niemant anders als wy en ſullen mogen koopen, het ſal ſeer licht weſen den *Peper* te brengen op een ſoo redelijcken prijs als men ſoude konnen wenſchen.

Het is te ghelooven dat den Koninck van *Bantham* dit contract lichtelijck ſal toeſtaen met excluſie van alle andere Natien van Europa ende van de Indianen ſelfs:

Indien

1623. Indien men alleene uyt neemt de *Chineſen*, die vele noot-ſaeckelijckheyden tot *Bantam* brenghen, ende aldaer in grooten aenſien ſijn.

Naer datmen ſal hebben te vergeefs gepoocht de *Chineſen* uyt te ſluyten, ſo ſal het noodich weſen haer te gedulden onder eenige conditien.

Gelijck als:

Dat het de *Chineſen* gheoorloft ſal weſen, tot *Bantham* neffens ons te koopen. Maer onder conditie dat ſy ſullen ghehouden weſen ons den *Peper* te leveren tot eenen redelijcken prijs, gelijck men alſdan ſal konnen beraemen. Soo langhe tot dat wy t' eenemael ſullen weſen voorſien, ſonder dat ſy te vooren eenighen *Peper* ſullen mogen vervoeren in geenderhande maniere. Ofte

Men ſal beſpreecken by den Koninck van *Bantham*, dat het ganſs niet gheoorloft en ſal weſen, voor de *Chineſen* eenigen *Peper* te koopen, als alleen, naer dat onſe Commijſen haeren heelen inkoop ſullen hebben ghedaen, alſdan (ons volck ſtilſtaende) ſal het haer geoorloft weſen te koopen ende te bewaeren, ſoo veel als ſy geraden ſullen vinden.

Welcke alſoo gekochte ende vervoerden *Peper* by de *Chineſen* niet en ſal mogen ghelevert werden aen eenige Natien van *Europa*, directelijck ofte indirectelijck in geenderhande maniere, onder alſulcke Penen als men ſal goetvinden.

Deſe middelen van Accoord ende Vrientſchap ſullen eerſt beproeft werden, als weſende de ſachſte ende bequaemſte, maer indien door de ſelve wy niet en konnen gheraecken tot ons voornemen. Soo ſal den *Raedt van defentie* in dit ſtuck werden gheauthoriſeert, om alſulck een remedie te ſoecken, als ſy ſal oorboir vinden tot het welvaren van de twee Compagnien.

Differentien.

In Vrieſlandt was ſeder het uytgaen van den Treves eenigh miſverſtant tuſſchen de Gooen (dat is Ooſtergoo, Weſtergoo, Sevenwolden: maechende drie Leden) ende de Steden maechende het vierde Lith der Staten / aengaende het inboeren van nieuwe middelen; want de laſten ſo Provinciael als Generaliteyts liepen nu / om den weder beginnenden Oorloch / hooghер; ende ghelijck ghemeenlijck / elck Lith ſach op ſijn particulier: de Gooen of Landen / ſepden ſy gaven de Florenen (ſijnde meeſt ghelijck de Verpondingh in Hollandt) 't welck zwaer viel. De Steden ſepden dat de middelen van conſumptie meeſt alleen by haer wierden betaelt. Ende komende de ſake niet wel eens worden / ſoo quamen in Auguſto extraordinaris Gecommitteerde uyt Vrieſlant ter vergaderinge van haer Ho: Mo: ſeſſie nemende / ende op dat ſtuck klaegende / de Heer Rienck van Burmania, ende Doctor Iohan Sakema van wegen Ooſtergoo, Orck van Doyem, ende Albert Aitzema van wegen Weſtergoo, Tinco Onema, ende H. van Idſarda uyt de Wolden. Men ſloeg haer voor / datſe de ſaecke ſouden alhier ſubmitteren; maer ſy hadden daer toe geen luſt noch laſt: ſuſtinerende men ſoude de ſelve drie Leden / als hebbende pluraliteyt van Stemmen / recht gheven ende de handt bieden teghen de Steden. Eyndelijck wiert ghereſolveert aende Volmachten van de Steden te ſchrijven: om haer Gecommitteerde hier oock te ſenden. Die van de Steden ſuſpecteerden de meeſte part van't Hof Provinciael / dat ſy meer den Landen, van waer ſy meeſt quamen / als den Steden gunſtich ſij waren / dies om Liberiora vota te hebben / hebben ghedaen 't geene volght.

Raedts-beſtellinghe verandert.

De Raedts-beſtellinghe in alle Steden / behalven Leeuwaerden ende Franiker, was aen den Heer Stadthouder ende het Hoff Provinciael; beſtaende in twaelf Raden: zijnde van weghen yder Lith drie, de Steden te ſamen maechende een van de vier Leden: veel in de Steden klaegden dat d'andere negen Raden 't ſelve Recht mis-bruyckten ſoo aengaende 't publijck als 't particulier; in 't publijck: namentlijck alſo: dat / raekende de queſtien die tuſſen de drie Gooen en de Steden zweefden over de gemene contributien ende opſtellinge der middelen / de negen Raden geſtelt by de drie Gooen, meeſt favoriſeerde de Gooen en benadeelden de Steden door eene noodwendige correſpondentie en genegentheyt die de ſelve negen Raden hadden met ende tot de Gooen die haer hadden ghecre-eert. In't particulier: alſoo de ſelve Raden meeſt in de Magiſtraet der Steden eitgeerden ſoodanige / die dependenten waren van de ſelve Raden / ende niet liberlijck voor 't intereſt van de Steden dorſten ſpreecken; om waer van beroſt te weſen de volmachten van de Steden in 't Jaer twee en twintigh namen de Reſolutie / by welcke ſy verſtonden dat voortaen ſy haare nominatie ghedachten te ſenden / niet aen 't Hof maer aen de Heer Stadthouder, de drie Gedeputeerde van de Steden, ende de drie Raden, van wegen de Steden ſittende in 't Hof. d'Andere Raden / of buyt 't Hof / (want de drie van de Steden hebben daer niet konnen tegen doen) vonden goet haer t' addreſſeren aen de Staten van Vrieſlant: alhaer een Corps proponerende ende namaels in geſchrifte overgevende 't gene volcht. 1623.

Edele Mogende Hoochgheleerde ende ſeer voorſienige Heeren.

Oppoſitie van't Hof.

ONs is voorghekomen dat deur beleyt van eenighe onlangs voorgenomen is ſeer ſecretelijck te practiſeren eenen *nieuwen voet van de Raedts-beſtellinge* in de Steden deſer Lantſchappe voortaen te doen, ende te dien eynde reedts in de kaemer van de Staden ſeeckere Reſolutie gefabriceert ſonder voorgaende overroepinge, Communicatie, ende laſt van dien ſulcx toekomt, veel weynigher met onſe kenniſſe, ende in het minſte U. Ed: Mo: conſent ofte authoriſatie; welcke nieuwigheyt ſoo dan veel meer ſwaricheden, inſonderheyt by deſen jegenwoordigen periculeuſe conjuncture van tijde ſoude konnen cauſeren, hebben wy Eets ende plichts halven niet willen laten U. Ed: Mo: hier van te vertonen ende by deſen te ghemoet te voeren, dat niet tegenſtaende voor deſen tot meermaelen wel verſchillen ende queſtien tuſſchen *Landen ende Steden* ontreſen zyn, ſonder daer op in 't minſte aenſchouw te nemen, by ons ſulcx ghebeſoigneert is, dat wy van *partydicheyt* met recht niet hebben konnen beſchuldight worden, ende dat daeromme deſe haeſtige veranderinghe, ons te onrechte beſwaert, als of wy in 't regard vande *tegenwoordige miſvorſtanden* hier namaels anders ſouden doen als wy Eedts-halven ſchuldigh zyn, ende tot dienſte van de Steden in 't particulier van den Staet deſes Landts in 't generael noodigh oordeelen; daer na ſtaet te conſidereren dat de *Magiſtraets-beſtellinge* is naer rechte een *Acte ofte Peinct van Souveraniteyt*, ende daeromme by niemant als by de Staten des Landts (by dewelcke tegenwoordich de hoocheyt beruſt), ofte den genen, welcke by welgedachte Staten ſulcx ſpecialijck aenbevolen wort, gedaen kan worden: ſulcx dat die Steden elck in 't particulier ofte oock gheſamentlijck geconſidereert, niet vermochten *ſonder ſpeciael conſent* van d'andere Leden eenige veranderinge in de Forme van hare Regieringe voort te nemen, behalven dat ſulcx nu oock by *onderkruypinge*, ende ſonder overroepinghe van ſoodaenighe als wel behoordeop verſcheyden plaetſen voorgenomen is: Staet oock wel aen te mercken van wat ſchaedelijck gevolgh het ſy, ende in wat inconvenienten ende jalouſie tuſſchen de Leden van onſe Collegie onderlinge ende tot nadeel van 't ghemeene beſte ontſtaen ſullen: datmen ſal uytkippen weynich Perſoonen, ende de ſelve alleen vertrouwen de Regieringhe der Steden, ende oft niet daer deur in een wel beſtelde Republicque ſal worden opgerichtet een *Oligarchia* ofte Heerſchappye van weynighe: die deur Ambitie ſoo verre komen getranſporteert te worden, dat ſy haer met ſimple Raetsbeſtellinge niet ſullen laten genoegen, maer haer macht ende authoriteyt miſbruycken tot wijdere nieuwicheden ende oppreſſie, ſoo van de *Steden* ſelfs als andere Leden des Lants; men wil geſwijgen die ongerijmptheyt ſoo uyt deſen nieuwen voedt ſal komen te ontſtaen: als dat eenighe electeurs haer ſelven ſouden moghen kieſen. Is daeromme onſe dienſtigh verſoeck, ten eynde U. Ed: Mo: believen deſe ſaecke met haren gewichte rijpelijck te erwegen ende examineren, voorts ſodanige Reſolutie

1623. daer op te nemen als tot maintien van 's Landts Hoogheyt en ruste bevonden sal worden te behooren, ende ons van U. Ed: Mo: goede meninge te verstendigen; gedaen binnen Leeuwaerden in de Cancelerye den 24. Augusti 1622. Onderstondt, U. Ed: Mo: dienstwillige, de Raden 's Hofs van Vrieslant, ende was verteeckent *B. Koppers.*

De Staten van Vrieslant, namelijck de Volmachten van Oostergoo, Westergoo, ende Sevenwolden, maechende de drie Leden van de vier / niet kommende lijden dese nieuwicheyt; ende daer by gheinteresseert zijnde / dat het mocht blijven gelijck het was / hebben niet langh gesuppt daer in te versien / maer gheresolveert den 29. Augusti als volght.

Apprebatie van d'oppositie.

DE Staten van Vrieslandt rijpelijck ge-examineert hebbende, de propositie by haren Raden Provinciael so mondelingh als schriftelijck gedaen en overgegeven, ende begerende allesints voor te komen de schaden ende onheylen die uyt de separatie ende scheydinge in de Regieringe tegens den ouden forme ende voet geattenteert, ende voorgenomen soude mogen worden tot subversie ende onderganck van de Staet selve, ordonneren ende bevelen wel expresselijck, ende ten ernstichsten den voorsz Raeden op hen Eedt en Plicht voortaen *'t samentlijck* die bestellinge van de Magistraten Iaerlijcx in de Steden met den Heere *Stadthouder* te doen, in voeghen ende manieren tot noch toe ghepleecht ende ghebruyckelijck is geweest, sonder dienaengaende eenige particuliere veranderinge ofte inbreucke van ymant tot prejuditie van 's Landts Hoocheyt te gedogen ende immers tegens die Auteurs van dese nieuwicheden, ende alle andere contraventeurs sonder conniventie te procederen ofte doen procederen, so tot maintien van de publicque authoriteyt ende voor de ruste van onse Vaderlant behooren sal, belastende ende ordonnerende wel expresselijck hunne Ghedeputeerde insghelijcks op den Eedt ende Plicht, daer aen den handt ock te houden, ende des noot om sulcx te effectueren alle assistentie ende behulp de voorsz Heeren van den Rade Provinciael te bewijsen. Alles behoudens nochtans den welgemelden Heeren Staten hunne Hoocheyt, ende ten eynde hier inne niet versuymt en worde sal dese Resolutie soo wel den Heeren Gedeputeerden als Raden Provinciael terstont toegesonden worden. Aldus gedaen ende geresolveert by de Heeren Staten voorsz, op 't Landtschaps Huys binnen Leeuwaerden den 29. Augusti 1622. Onderstont, voor Oostergoo, *M. Honwerda van Meccama, Peter Ittes*, voor Westergoo *Dominicus ab Hottinga, Sackle Kingma*, voor de seven Wolden, *Martinus Fockens, Sijds van de Osinga*, voor de Steden stonde niemant.

Ende de tijt der nieuwe Raets bestellinghe in 't begin van dit jaer ghenaechende; soo hebben wel die van de Steden haer best ghedaen om te weerden ghemainteneert by haer genomen Resolutie; maer de Heer Graef Ernst Stadthouder en hadde soo veel authoriteyt ende credyt niet / als de neghen Raedts-Heeren: die daerom lichtelijck hebben te wege gebracht dat by de Staten van 't Landt / Meesters van de Militie / genomen wiert volgende Resolutie.

Affschaffinghe.

ALso de Staten van Vrieslant tot haer leetwesen bevinde dat eenige volmachten van de Steden by alle wegen daer toe arbeyden en hunne uytterste devoir doen omme den *nieuwen voet* by haer op 't stuck van de Raedts-bestellinge in de respective Steden deser Lantschappe ghenomen, door te dringhen ende in effect te brenghen, niet teghenstaende als strijdende teghens 's Landts Hoocheyt ende oudt ghebruyck altoos naest Menschen memorie geobserveert by Resolutie van hen Staten op den 29. Augusti 1622. is gerejecteert ende afgeslagen, streckende niet alleen tot disreputatie van hen Staten, maer oock tot retardement der consenten, die by dese conjuncture van tijde so hoognodigh sijn promptelijck gedragen te worden. So ist dat sy Staten hier inne willende versien als noch insisterende hunne genomene Resolutie by dese den Rade Provinciael ordonneren en belasten, om op 't alderspoedichsten sonder eenigh dilay met die voorsz Raedtsbestellinghe na den oude voedt, voort te varen ende de last haer by de voorsz Resolutie gegeven uyt te voeren na teneur van deselve, ordonneren oock hunne Gedeputeerde mitsgaders alle Capiteynen, Officieren, Bevelhebberen ende Ingesetenen omme den welgedachten Heeren Raeden in het exerceren vande voorsz hare Commissie des versocht synde, te assisteren, ende de handt te bieden. 1623.

Aldus gedaen ende gheresolveert by de Staten voorsz op 't Landtschaps-huys binnen *Leeuwaerden* den 28. January 1623. Onderstont voor Oostergoo *P. Eysinga, Abraham Roorda*, voor Westergoo *Laes van Glins, Ian Dircks*, voor de Seven Wolden *T. van Oenema, M. 't Iaerts*, voor de Steden metten olden verdragen *Sinrd Pyters, Tymen Frans, Fredrick van Inthema, P. Dircx.*

Men hadde ock in de Steden een ende andere van de Magistracts personen deur vreese ende hoop van continuatie of discontinuatie wanckelmoedich ghemaeckt: soo dat nergens eenige sonderlinghe oppositie geschiede: maer alles seer lichtelijck ghebracht wiert op d'oude voet: gaende ock gemeenlijck alsó / datmen nec Servitutem nec Libertatem; nec vicia nec remedia wel kan draghen; 't welck ock namaels Anno 1635. is gebleecken.

Die van de Steden andersints fundeerden haer op het 4. Artikel vande Instructie der Raden: seggheude dat haer neffens den Heer Stadthouder was ghegeven de kiesingh tot de Magistrature inde Steden / hen ende ter tijdt by de Steden (N. B.) daer in anders soude worden ghedisponeert. Tot dien eynde is goet / dat d'instructie hier werde gestelt.

Instructie van 't Hof.

Ordonnantie ende Instructie daer na de President ende Provinciael Raedt in Vrieslandt in 't bedienen vande Instructie sigh sullen hebben te reguleren.

I.

DAt de *Raedt Provinciael* den *Staten* vanden Landen sal Respecteeren, Eeren, Obtempereren ende trouw syn, als haer Meesters ende over Heeren.

II.

Ende in der selver afwesen oock Respecteren, Eeren, ende * *Ghehoorsamen*, hun Gedeputeerde volghende hun Commissie.

Tot nader verklaringe van dit Articul komt tgene den Gedeputeerden het voorgehoorsamen, niet anders verstaen / dan in 't gene sy, van de Heeren Staten in laste hebben.

III.

Dat mede de Raedt voorsz ghehouden sal zyn op behoorlijcke ende ghewoonlijcke tijden in de Cancelerye t' verschijnen ende te besoigneren, ten ware kranckheyt ofte parthyen bevorderinghe anders vereyschte. Daer van die Griffier gehouden wordet behoorlijcke Annotatie te doen.

IV.

Dat mede de Raedt voorsz haer niet sal moghen bekrodigen eenigerhande saecken die *Regieringe aengaende*, dan alleene wel neerstelijcken ende ghetrouwelijcken, bedienende de *Institie* Criminele ende Civile. Daerinne d'eere van dien sampt haren heerlijcken staet, ende Ampt betreffende, behalven nochtans dat sy in *Steden uytgesondert in Leeuwaerden* ende *Franiker*, *uyt de overgesondene nominatie der Steden beneffens den Heeren Stadthouder die Magistraten sullen mogen kiesen, na voorgaende by hen te nemene Informatie, hen ende ter tijdt by de Steden hier inne anders sal worden gedisponeert.*

V.

Dat die Raedt voorsz buyten het Landtschap niet sal mogen reysen ofte eenighe *Gesanten afveerdighen* sonder der State ofte hare Gedeputeerde consent, ende dat die Rentemeesters ofte Ontfanghers sonder Ordonnantie der Gedeputeerde van de selve reysen buyten 's Landts geen betalinge sullen mogen doen.

VI.

Dat die Raedt voorsz so eenige *partbye* ofte *twisten* onder

Digitized by Google

1623. der eenige Leden deſes Landts onſtaet, haer by *ghemene partye* tenderende tegens den tegenwoordigen Staet der Regieringe ſullen voegen, ofte aenhangen ſoodanighe partye, directelijck ofte indirectelijck, in 't heymelijck of in 't openbaer. 1623.

VII.

Die Raed voorſz ſal gehouden ſyn in 't geene in twee Kamers geleſen ſal mogen werden, by ſo verre de ſake eyntelijck getermineert ſal werden, in de volle vergaderinge ofte 't meerendeel van dien te verhandelen ende te communiceren; ende ſal den Griffier ghehouden ſyn de namen der Heeren vande Rade die inder ſaeck, hen advijs ter deciſie gegeven hebben aen te teeckenen, ſonder daer van ſuymich ofte in gebreecke te blijven.

VIII.

Dat geene *Commiſſien* op eenige Raden ſullen mogen worden gepaſſeert, dan ten verſoecke ende begeerte van partyen aen wederzyden, als die ſake begint op de Rolle te dienen; ofte ten minſten ſulcx niet gheſchiedende daer het meeſtendeel van den voorſz Raden ſulcx noodich verſtaet, vermits de ſake anderſints niet gevoechlijck kan afghehandelt worden; ende dat alſdan noch gelijckheyt ſoo veel die ghelegentheyt der ſaecken ende perſoonen eenighſints mach lijden, door hunnen Preſident, ofte in ſyn afweſen door den oudtſten volghende Raedts-Heer in 't diſtribueren der voorſz *Commiſſien*, ſoo wel op de Rolle in voeghen voorſz, als deur 't meerendeel des Raedts ghepaſſeert, ſal moeten worden onderhouden.

IX.

Dat geene *Commiſſien* op eenige Raden ſullen mogen worden gepaſſeert dan op rapport, ende dat alle die procedueren, Acten ende Actitaten voor den Commiſſaris ofte Commiſſariſen gevallen, met alle ſtucken ende Documenten ende beſoignen, in preſentie vanden gheheelen Raede ofte 't meeſtendeel van dien weder ſullen moeten worden geleſen ende ghevijſiteert, voor de determinatie ende deciſie der ſaecken.

X.

Dat de *Commiſſariſen* op een tijdt ende ure niet meer dan * *een ſaecke* ſullen mogen leggen, ende dat op alſulcke tijdt ende ure, d'ſelve Commiſſariſen gehouden ſullen zijn te paſſen, by verbeurte anderſints van te ſullen betalen die koſten by partyen, deur hun verſuyminghe te hebben; ende ſullen oock die Commiſſariſen beſoignerende in de Steden alwaer ſy hare reſidentie hebben, gene Commiſſien mooghen exerceren ofte Partien doen leggen in eenige Herberge ofte Wijn-huyſen, dan ſullen die ſelve ghehouden ſijn in hunne *Collegie* ofte *Woonplaetſe* te beſoigneren.

* Dit moet verſtaen/ als haer deur andere verhindert mogen/ ende die gerechte ſake als dan niet verſchijnde.

XI.

Dat die *Commiſſaris* wiens beurte dat het is ter audientie van den Rolle te ſitten, gehouden ſal zijn op ſijn ure ende in tijts op den Rolle te verſchijnen, by Peene van thien ſtuyver ſ'yder reyſe te verbeuren, ende t' innen by den eerſten Deurwaerder ten proffijte van den Armen.

XII.

Dat die van den Raede hen niet ſullen onderwinden eenige *compoſitien* te maecken, dan in preſentie van den *Procureur* ende *den Rentmeeſter Generael*, omme alſo de ſelve penningen te laten komen in des Landts buydel, ende by Ordonnantie daer van ghediſponeert te worden gelijck nopende ſodanighe penninghen behoort te geſchieden.

XIII.

Dat die van den Rade, geen *nieuwe Ordonnantien* op 't ſtuck van de *Juſtitie* ofte *Salariſen* ten Reſpecte van dien ſullen moghen maecken, ende laeten uytgaen ofte doen onderhouden, ten zy d' ſelve by de Staten, Gouverneur ofte hunne Gedeputeerde te vooren ghevijſiteert ende gheapprobeert ſijn.

XIV.

Dat die *Preſident* ofte in ſijn abſentie de *Oudſte* ende volghende Raedt d'advyſen ſal moeten vraghen, eerſt *beginnende van den Langhſten* ende ſo volghens procederen; ende dat een yder der Raeden ghehouden ſal ſijn als die ſake ſwaricheyt vordert ende Advyſen diſcorderen, *ſijne meeninghe ende Advijs, niet redenen* uytten rechten behoorlijck te confirmeren, ſonder hem *metten voorgaende* ſlechtelijck te mogen confirmeren, ten ware hy yeder Poinct oock met ſijn reden verſterckte.

XV.

Dat die *Preſident ende Raden*, alle Weecken vier Ordinariſſe *Rel-Dagen* ghehouden ſullen zijn te doen houden, ſonder op eenige *Pontificiale feſta* te letten.

XVI.

Dat niemant uytten Rade den Partyen die voor den Hove ſaecken hanghende hebben ofte krijghen ſullen, 't ſy by Appel ofte anderſints, *Raedt ofte Advijs* mogen geven directelijck ofte indirectelijck.

XVII.

Dat aen 't Comptoir van den *Rentemeeſter Generael* na advenant de quota het Landtſchappe concernerende, van't Zegel de continuatien ende andere gerechtigheyt van den Cancelerye, niet meer onwijs dan aen den Cancelerye ofte de Heeren ofte Dienaers van dien, ſal mogen overgelevert worden, ende dat die Rentemeeſter voorſz by den *Pronunciatien* van de Diffinitif Sententien ſal zijn, ende dat de Heeren van den Hove ende Griffier alſdan met hem gehouden ſullen zyn af-reeckeninge ende liquidatien te maecken.

XVIII.

Dat de Preſident ende Raden ghehouden ſullen weeſen die *Proceſſen*, die eerſt bevonden ſullen worden *gefurneert* te ſijn, daer af de Griffier pertinente Rolle ſal houden ofte doen houden, ten verſoecke van Partyen *eerſt te termineren*, ende d'ander daer na; wel verſtaende dat die ſaecke daer inne de Procureur Ghenerael Parthye is geweeſt, 't ſy als principael ofte gevoeghde, voor allen anderen ſullen moeten worden ghedecideert. Ende ſal die Griffier die Rolle van de voorſz Annotatien der gefurneerde Proceſſen, metten Date van dien in den Griffie in 't openbaer doen hangen, op dat een yegelick daer af kenniſſe mach hebben, ende dat ſoo veele aengaet ſaecken, daer op Sententien Diffinitif verſocht ofte verwacht wert. Ende nopende die noodlijcke proviſie, als van Dijcken, Dammen, ende andere, ſullen die van den Raeden daerinne ſulcken regard nemen, dat die de meeſte haeſt hebben, om eenighe ſchade te ſchutten, ofte daerinne het meeſte Prejuditie gheleghen is, eerſt ge-expedieert werden.

XIX.

Dat geene Raets-Heeren eenige *enqueſten* noch *informatien* van Partyen ſaecken ſullen mogen doen minuteren deur hun Clercquen, voor dat de ſelve by Eede hebben belooft den informatien ende *Depoſitien der ghetuyghe ſecreet* te ſullen houden, ende niemant noch mondelick noch ſchriftelijck den inhout ofte effecte van dien te Communiceren ofte Reveleren.

XX.

Ende dat d' Raeden *d' Informatie* voor dat die by hen worden ingebrocht ſullen onderteeckenen.

XXI.

Die van den Provincialen Rade en ſullen geen *Placcaten*, van waer die oock moghen komen doen publiceren ten ſy die eerſt ende voor al den Staten van den Lande ofte hare Gedeputeerden gecommuniceert ſullen zijn, ende ſy gheſien ſullen hebben Acte van conſent van de ſelve Staten ofte hunne Gedeputeerden.

XXII.

Dat die Raet Provinciael niet ſal vermoghen eenighe *ſportulen* te doen vorderen, voor dat eyntlijck ende Diffinitif die ſaecke ſal zijn getermineert ende gedecideert: volghende den derden Articul van de Reſolutie op den Lantſdach den 27. Aprilis 1584. genomen, ende ſullen de ſelve na den pronunciatie met allen anderen gerechticheden van de Cancelerye moeten werden *geinnet binnen 's Iaers*, by peene van daer af daer na verſteecken te ſijn, ende geen vorderinge te mogen doen.

XXIII.

Dat die van den Rade voorſz nopende *de Conſent-Gelden*, hen ſullen reguleren na den tweeden Articul van de Reſolutie by den Landtſchappe genomen den 27. Aprilis Anno 1584. voorſz, ende voorts gedogen dat alle Conſent-Gelden ſo wel by Decreet vanden Raede Provinci-

Digitized by Google

1623. vinciael gedaen, als van de Magiſtraten ende Grietſluyden ſullen worden betaelt, ter plaetſe daer de ſelve goederen gelegen ſyn, ſonder eenige Diſtinctie by wien de *Decreten* gepaſſeert ſijn; mits dat de vordere gerechtigheyt daer af betaelt ſal worden in de Cancelerye na ouder ghewoonte van de *Decreten* die daer verſocht ſullen worden, verbiedende wel expreſſelijcken den Rentemeeſter Generael ende ſyn Clercquen, omme van de *kopen* ende *Decreten* hier voren geroert eenige Conſentgelden t'ontfanghen by privatie van hun Officie.

XXIV.

Dat voortaen alle Ingheſetenen deſes Landts ſullen moeten worden *geconvenieert* ende aengeſproken, in der plaetſe van hun Reſidentie ende Wooninge, ende gelijck na de oude Keyſerlijcke Rechten toebehoort, ſonder dat de Ingheſetenen van de Steden ofte Grietenien ter *eerſter inſtantie voor den Hove* ſullen worden betrocken, ten waere ſy ſpecialijck haer den Hove voorſz hadden gheſubmitteert, ofte daer voor na Keyſerlijcke voorſz rechten ofte die Ordonnantie van Saſſen mochten worden aengeſproken.

XXV.

Dat voortaen alle *Taxatie van Huyſinghen* ſullen moeten geſchien voor de eerſte reyſe in de platte Landen by de Grietſluyden ende by ſitters, ende in den Steden by den preſiderende Burghemeeſteren ende ſynen adjuncten, des daer over roepende Timmerman ende Metſelaer, goede kenniſſe van de ſaecke hebbende, van ſodanige ſaecken, ſonder dat 't eerſte die van den Hove ſullen alſulcke Taxatien hen moghen aennemen: dan ſoo yemant hem bevint by de eerſte Taxatie *beſwaert*, ſal alsdan moghen verſoecken van nieuw deur den Hove, ofte hun Ghecommitteerde op behoorlijck rapport Taxatie na behoren gheſchien, ten ware Partyen hen den Hove Submitteerden ofte daer voor nae Keyſerlijcke rechten ofte d' Ordonnantie van Saſſen mochten worden aengeſproocken.

XXVI.

Dat die Provincialen Rade geen *Boden* ſullen mogen ſtellen ofte ghebruycken, dan die bequaem ſijn tot die bedieninge daer toe ſy ghecommitteert ſullen worden, *geen vechters*, *Dronckers*, *noch Diſſipateurs* van hun eyghen goederen, dan lief-hebbers van de ware Religie ende vroom van leven.

XXVII.

Sullen oock die Raeden Provinciael, Procureur Generael, Griffier, Subſtituyt, ſoo van de Griffier als Procureur Generael ende Deurwaerders deur hun ſelven, haerder huys-vrouwen, kinderen ofte familie geen *Giften ofte geſchencken* mogen ontfangen van eenige partyen, die voor hun ofte hun Dienaers apparentelijck te doen ſullen mogen hebben, ofte krijgen, *by privatie van yeder ſijn Offitie*, ende dat die yets bevonden wort gheghegeven te hebben, *van ſijn Recht verſteecken* ſal ſijn. Dat oock die voorſz Rade *geen Adviſen* van een yderen heurder Collegie ſullen mogen *ontdecken*.

XXVIII.

Dat die Raden Provinciael niet ſullen mogen weſen *Commiſſarijſen* noch Advijſen geven, nochte oock preſent ſijn ten ſaken van *hun Vrienden* die haer *beſtaen*, ofte Verwanten ſijn, *ad tertium gradum Conſanguinitatis vel affinitatis inclusive*, by Peenen van voor nul ghehouden te worden ſoo veel heurder Advijs aengaet.

XXIX.

Wat aengaet het Poinct der *ſportulen*, verſtaen die Gedeputeerde daerinne niet te mogen veranderen, dan laten ſulcx ſtaen gelijck ſy verſtaen het nu tegenwoordichlijck in obſervantie is, tot naerder verklaeringe der Heeren Staten ſullen des niet te min alle *gherechtigheden der Cancelerye* binnent Iaer inne ghevordert worden, by Peene van daer af, daer na verſteecken te ſyn, ende geen vorderinge te mogen doen.

XXX.

Alſoo by de gekorene perſonen, ten verledene Lantdage tot Raden der hooghe Iuſtitie deſer Lantſchappe, op eenige Poincten der voorgheleſene Ordonnantie en de Inſtructie, op 't ſtuck der bedieninge van dien by den Heeren Staten in den Iaere 1588. ghemaeckt, ſwarigheyt gemoveert werde, ende deur dien op de ſelvige nader verklaringe verſochten: is by den Gedeputeerden in 't afnemen der Eet, van de gekorene Raden op de moveerde poincten, by maniere van interpretatie den verklaringe, gelijck die alhier geſtelt en aende ſelvige overgelevert is, gedaen, omme hen in 't bedienen van hunne Staet daer na te reguleren: alles nochtans op 't goet believen vande Heeren Staten; ghedaen inde Vergaderinghe der Ghedeputeerde den 10. May xvC. *ſeven en 't negentigh*, de principale deſes in Papier gheſchreven, was geparagrapheert *D. Sytſma* vt. ende ondergheſchreven ter ordonnantie der Ghedeputeerde Staten van Vrieſlandt ondergeteeckent *E. Isbrandi* met eenige ſtreken. 1623.

Eedt vande Raetsheeren in Officio komende.

ICk N. N. bekenne ende ſweere by de Hoogh Mogende Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden, die by de Unie ende handthavinghe vande ware Chriſtelijcke Gereformeerde Religie, daer van inde ſelve tegenwoordelijck openbare profeſſie gedaen wort, te ſullen blijven, ende de Heeren Staten deſer Landtſchappe, mitſgaders derſelver Gedeputeerde volgens mijne Inſtructie te ſullen reſpecteren, eeren en gehoorſamen, ſoo dat behooren ſal; belovende daer benevens mede de eere Godes ende de Privilegien ende vryheden, ſampt tegenwoordigen Staet van Regieringh tegens allen ende eenen yegelijcken na mijn vermogen te ſullen helpen handthouden ende beſchermen, ende my inde bedieninghe van mijne commiſſie achtervolghende den inhoudt vande ſelve ende mijne voorſz Inſtructie, vroom, eerlijck ende ghetrouwelijck te quijten.

Soo waerlijck helpe my Godt Almachtigh.

Sweedtſche ſchult.

Dit Jaer is oock ernſtighe aenmaninghe gedaen aen den Koninghe van Sweden; om betaling van penningen geleent in de verleden Jaren. Maer deſelve Koninghe nu in Oorlogh zijnde met Polen, heeft de betalinge geexcuſeert: te meer om dat de Koninghe in Polen ſoo na verwant en vrient was van 't huys Ooſtenrijck ende Spangien. Daerom hy ſuſtineerde dat in plaetſe van betaling t'eyſchen / men hem behoorde t'aſſiſteren: ende ſpecialijck verſochte dat men aen Polen geen uytvoer van Volck / Wapens / Ammunitie ende derghelijcke uyt deſe Landen niet wilde toeſtaen. Dit laetſte is wel geaccoordeert: Maer om dat deſe Staet in een koſtbaer Oorlogh verviel / ende het credijt kleyn was / is om de ghemelde betalinghe weder geſchreven.

Om de rechte beſchapenheyt te weten van deſe ſaecke en ſchult: ſoo heb ich goet ghedacht de twee Acten daer van ghepaſſeert hier te ſtellen / werdende veel tijdt bevonden: dat 't gunt aen Koningen ende Princen gheleent is / gemeenlijck qualijck betaelt wert.

Accoort metten Heeren Sweedtſche Ambaſſadeur gemaeckt opte leveringe van koper.

Sweedtſche Obligatie.

OP den eerſten December in den jare 1616. is van wegen ende uytte name vanden Doorluchtigſten, Grootmachtigſten, Hoochgebooren Furſt en Heere, *Guſtaf Adolph*, der Sweden, Gotten ende Wenden verkooren Coninck ende Erfvorſt, Grootvorſt in Finlandt, Hertoch tot Eſten ende Weſtmanlandt &c. ter eenre, ende de Ho: Mo: Heeren Staten Generael vande vrye Vereenichde Nederlanden ter andere zijden, deur den Heeren *Iacob van Dijck* Ambaſſadeur ordinaris vande Hoochſtghemelde Coninck aen Hoochgemelde Heeren Staten Generael, ende *Johan Rutgers* ſijne Koninclijcke Majeſteyts Hofraedt, beyde uyt krachte van hare Brieven, van commiſſien ende inſtructien hen by Hoochſtgedachte Koninclijcke Majeſteyt ghenadichſt gegeven; ende de Heeren *Nicolaes de Voocht* Burgemeeſter van de Stadt Aernhem, *Ewout vander Duſſen*, Gecommitteerde Raed vande Ed: ende Mo: Heeren de Staten van Hollant; *Albert Ioachimi* Ridder, Heere tot

Oſtende

Digitized by Google

1623. *Oostende* ende *Hoedekens kerck*, als tot deſen gecommitteert, by de Hoochghemelde Heeren Staten Generael gheaccordeert ende verdraghen 'tgene hier na volcht, te weten dat de voorſz Heeren *Iacob van Dijck*, ende *Iohan Rutgers* uyt den name van de Hooggemelde ſijne Coninclijcke Majeſteyt, aen de Hoochgemelde Heeren Staten Generael verkocht hebben en verkopen by deſen, voor de waerde van *hondert ende vijftigh duyſent Rijcxdaelders in ſpecie*, dewelcke komen te koſten van wiſſelen ende loon van opſoecken ter ſomme van *drie hondert twee en 't ſeventich duyſent vier hondert acht en tachtich gulden*, tot veertich grooten Vlaems den gulden (loopens gelts,) mitſgaders voor ſoo veel als de Intereſten van de voorſchreve ſomme ſullen bedragen, voor den tijt van een Iaer tegen den penningh *ſeſtien*, ende alle andere nootlijcke koſten tot het oplichten, furneren, ende t'ſaemen brenghen der voorſz penninghen gedaen, *goede Swediſche Koper* te leveren, in de Maendt van September naeſt komende, binnen de Stadt van *Amſterdam* in *Hollandt*, aen handen van *Ian Pieterſen Reael*, Ontfangher aldaer, ofte aen alſulcken anderen Perſoon, als de Heeren Staten Generael daer toe ſullen deputeren, ende tot ſulcken prijſe als de Kooperen alſdan binnen de voorſz Stede, om gereet gelt verkocht ſullen worden, waer voren Hoochgedachte Heeren Staten Generael, aen handen van de voorſz Heeren *Iacob van Dijck* ende *Iohan Rutgers* zyne Hoochſtgemelde Koninclijcke Majeſteyts Ambaſſadeur Ordinaris ende Hof Raet, als hier toe ſpecialijck gelaſt ende ghecommitteert klaerlijck hebben doen furneren ende aentellen, tot ſijne Majeſteyts ende des Rijx *Sweden* notelijcke affairen ende dienſte, de voorſz ſomme van *hondert en vijftich duyſent Rijcxdaelders* in ſpecie, belopende ter ſomme van *drie hondert twee en ſeventigh duyſent vier hondert acht en tachtigh gulden*, loopens ghelts, ſoo voren is verhaelt, ghelijck den voornoemde *van Dijck* ende *Rutgers* bekennen by deſen, die ſelve *hondert vijftigh duyſent Rijcxdaelders* in ſpecie ter ſomme als vooren wel tot haren volkomen genoegen totte notelijcke affairen ende dienſte van ſijne Majeſteyt, ende den Rijck *Sweeden* van weghen de Heeren Staeten Generael ontfanghen te hebben; ende hebben uyt den naeme van zyne Majeſteyt ter goeder trouwen vaſtelijck belooft ende beloven mits deſen, volgende hare voorſz Commiſſien ende Inſtructien, de Heeren Staten Ghenerael van de lichtinghe ende op brenginghe der voornoemde *hondert ende vijftigh duyſent Rijcxdaelders*, monterende ter ſomme als voren met de Intereſten voorſz ende alle onkoſten in 't lichten van dien gedaen, ende noch te doen volkomentlijck te indemneren, bevryden, ontlaſten, en oock koſteloos en ſchadeloos te houden, op hare Ho: Mo: ſimpele verklaringe, onder alle verbanden, na rechten daer toe ſtaende. Des ten oirkonde is deſe by de voorſz Ghecommitteerden Reſpective met hare Signature ende opgedruckte Pitſieren beveſticht ten daeghe ende Iaer voorſz; ende was Onderteeckent *I. van Dijck*, *I. Rutgers*, *N. de Voocht*, *E. vander Duſſen*; ende *Albert Ioachimi*; ende was gecachetteert, met der voorſz Reſpective Heeren Gecommitteerden Pitſieren.

Contract ghemaeckt met de Heeren Ambaſſadeur van Dijck *ende Commiſſaris* Rutgers *op de leeninghe by de Ho: Mo: van de ſomme van 757504. guldens 13. ſtuyvers.*

ALſoo wy ondergeſchreve *Iacob van Dijck* Ambaſſadeur Ordinaris van den Doorluchtighſten, Grootmachtigen, Hoochgeboren Furſt, ende Heere, *Guſtaf*, van Godes ghenaeden, Ider *Sweden*, *Gotten*, ende *Wenden* Koninck, Groot-Furſt in *Finlant*, Hertogh tot *Eeſten ende Carelen*, Heer in *Ingermanlant*, ende *Iohan Rutgers* Hof-raedt van Hooghgedachte ſijne Koninclijcke Majeſteyt op den eerſten December des Iaers 1616. aen de Ho: Mo: Heeren Staeten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden, uyt den naeme van Hooghgedachte zyne Koninclijcke Majeſteyt verkocht hebben, voor de ſomme van *hondert ende vijftigh duyſent Rijcxdaelders* in ſpecie, dewelcke mette koſten van wiſſelen ende loon van opſoecken, beloopen hebben ter ſomma van *drie hondert twee en ſeventigh duyſent vier hondert acht en tachtigh gulden*, tot 40. grooten vlaems den gulden, loopens ghelt, mitſgaders voor ſoo veel als die Intreſſen vande voorſz ſomma ſouden bedraghen, voor den tijdt van een Iaer, teghens den penningh ſeſthien, ende alle andere nootelijcke koſten tot het oplichten, furneren ende t'ſamenbrenghen der voorſz penningh ghedaen, *goet Sweediſch Koper*, te leveren in de maent van September daer aen volgende, binnen de Stadt van *Amſterdam*, ende dat wy uyt krachte van den ſelven koop tot zijne Majeſteyts ende des Rijcx *Sweeden* nootelijcke affairen ende dienſte, de voorſz ſomma van *hondert vijftigh duyſent Rijcxdaelders* in ſpecie, beloopende ter ſomma van 372488. guldens loopens ghelts, van Hoochghedachte Heeren Staten Generael hebben ontfanghen, naer inhout van de Acte daer van opghericht, luydende van woorde tot woorde als volgt. 1623.

Op den eerſten December &c. **als hier voor ſtaet.**

Ende dat door verſcheydene voorghevallene ſwarigheden zijne Majeſteydt verhindert is gheweeſt die leveringe van 't voorſz verkochte Koper ten beſtemden tijde ende plaetſe te doen, ſoo dat oock die Hooghgemelte Heeren Staeten Ghenerael op den xj. December des voorleden Iaers 1617. gheconſenteert ende bewillicht hebben, dat de voldoeninghe van het inhouden der voorſz Contracten van weghen ſijne Majeſteyt ſouden werden uytgeſtelt tot in deſen tegenwoordigen Iare 1618. gelijck oock daer van d'Acte daer op gevolcht worde, is luydende als volcht.

Alſo den Doorluchtigſten, Grootmachtigen, Hoochgeboren Furſt ende Heere, *Guſtaf Adolff* van Godes genaeden, der *Sweeden*, *Gotten*, ende *Wenden* Koninck, Groot-Furſt in *Finlandt*, Hertoch zu Ehſtenlandt, ende Carelen Heere tot *Ingermanlandt*, &c. omme ſwaerwighighe ſijne gheſchaften, die ſijne Majeſteyt aende Ho: Mo: Heeren Staeten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden heeft doen remonſtreren door ons *Iohan Schijtte*, Erf geſeten in Elfſio ende Gronſio, ſijne hoogſtgedachte Majeſteyt ende des Rijcx *Sweeden*, Raet, ende Ambaſſadeur Extraordinaris, ende *Iohan Rutgers* beyder Rechten Doctor, Hof-raet ende Commiſſaris van zyne Hoochſtgedachte Majeſteyt, niet wel ghelegen is geweeſt te doen de leveringhe van de Kooperen in den boven geſchreven Contracte ghementioneert, in betalinge, ende voldoeninge van de ſomme 372488. gulden tot 40. grooten vlaems, lopens gelts, daerinne vermelt, ende mitſdien doen verſoecken dat de betalinge vande voorſz ſomme van 372488. gulden ſoude mogen worden uytgheſtelt; onder belofte van de ſelve ſomme metten Intereſt tot contentement van hare Ho: Mo: ten geſetten dage te erleggen, ende geheelijken te betalen, ende dat die Hooggemelte Heeren Staten Generael begerende ſijne Majeſteyt in deſen ende in alle andere ſaken van haren vermogen te believen, op heden den 15. December in 't Iaer 1617. gheconſenteert ende bewillicht hebben dat de voldoeninghe van het inhouden des voorſz Tractate van wegen zijne Majeſteyt ſal werden uytgheſtelt tot in den aenſtaenden Iare 1618. mits dat het verloopen Iaer Intreſte van de voorſz ſomma datelijck als nu werde betaelt; Soo iſt, dat wy ondergheſchreve de voorſz hare Ho: Mo: aengename verklaringe ende bewillinge danckelijck aennemende, beloven mits deſen vermogens onſe Credentien, Commiſſien ende Inſtructien uytten naeme van zijne Majeſteydt, voor eerſt promtelijck te ſullen betalen het verſchenen Iaer Intereſt van de voorſz ſomme van 372488. gulden ten prijſe als vooren, mitſgaders den Intereſt van de ſelve ſomma, voor den tijdt van een jaer, ende andere koſten gheroert in den bovengeſchreven Contracte, te leveren in de maent van September des naeſtkomende jaers 1618. binnen de Stadt Amſterdam in Hollant, aen handen van *Ian Pieterſz Reael*, ofte aen ſulcken anderen Perſoon, als die Ho: Mo: Heeren Staten Generael daer toe ſullen deputeren, *goet Sweediſch Koper*, ende dat tot ſulcken prijſe, als die Koperen binnen de voorſz Stede als dan om ghereet ghelt verkocht ſullen werden; ende eyntlijck ter goedertrouwen hare Ho: Mo: van de lichtinghe

Digitized by Google

1623. tinge ende opbrenginghe der voorſz ſomme met Intereſten, ende onkoſten volkomentlijck te indemneren, bevrijden, ontlaſten, oock koſteloos ende ſchadeloos te houden op hare Ho: Mo: ſimpele verklaringhe, onder alle verbanden van Rechten daer toe ſtaende, alles in conformite vande voorſz contracte; 't oirconde onſe teeckeninge ende Pitſier hier onder geſtelt, was onderteeckent *Iohannis Schÿtte, Hage Comit.* 15. January Anno 1618. By my *I. Rutgers* gheteeckent den 19. December 1617. ende gecachetteert met haere reſpective Cachetten op rooden Lacke.

Ende dat mede uyt andere hoochdringhende nootelijckheden ſyne Majeſteyt van ghelijcken is verhindert gheweeſt oock in deſen jaere het voorſz contract te voldoen, ende niet alleen vordere uytſtellinge van dien te verſoecken, maer daer beneffens oock voorder eſlargiſſement van dien, als dat hare Ho: Mo: voor noch *een bondert vijftig duyſent Rijcxdaelders* haer credit wilden interponeren, om die ſelve t'employere voor den leſten termijn tot afloſſinge vande Veſtinghe *Elsborch ende Landen* daer toe behoorende, onder beloften iſſe van deſelve ende voorgaende ſomma, metten intereſſe van dien, ende 't geen daer van vorder ſoude dependeren te reſtitueren, ende hare Ho: Mog: van haer verſtreckte credijt t' eenemael te bevrijden, koſteloos en ſchadeloos te houden; ende dat haer Ho: Mog: begeerende ſyne Majeſteyt in deſe hoochwichtige ſaecke, daer aen de kroone van Sweden merckelijck is gelegen, te believen op heden den 26. deſes Maents November 1618. geconſenteert ende bewillicht hebben: niet alleen inde uytſtellinge vande voldoeninghe des voorſz Contracts aende ſijde van ſyne Majeſteyt, maer oock inde verſterckinge van hare Ho: en Mo: voorder credijt, voor de lichtinge van noch eens *bondert vijftigh duyſent Rijcxdaelders*; ſoo iſt dat wy ondergheſchreven die voorſz hare Ho: ende Mogende aenghenaeme verklaringhe, ende bewillinge danckelijck aennemende, mette ſelve haer Ho: ende Mo: in liquidatie ſyn getreden, ende vande eerſte ſomma van 372488. gulde voldaen hebbende het verloopen Intereſſe, en de Maeckelaerdie totten leſten October laeſtleden, bevindende deſelve ſomme mette koſten van continuatie voor een jaer te bedragen 373729. gulden 13. ſtuyvers; ende die tweede hondert vijftigh duyſent Rijcxdaelders te beloopen mette koſten van wiſſelen, loon van opſoecken ende furneren, ter ſomma van 383775. gulden, maeckende t' ſamen 757504. gulden 13. ſtuyvers, wy ondergheſchreven in qualiteyt als vooren, bekennen tot onſen volkomen genoegen tot afloſſinge vande Stadt *Elsborch*, ten dienſte van ſyne Majeſteyt ende des Rijcx Sweden, wel ende volkomelijck van Hoochgemelte Heeren Staten Generael ſoo inden jare 1616. als in deſen teghenwoordighen jare 1618. reſpective in goeden gelde ontfanghen te hebben, ende belooven van weghen hoochghedachte ſyne Majeſteyt uyt krachte van onſe ſpeciale procuratie, mitſgaders verſcheyden Miſſiven, ende beveelen, daer van wy de originelen aen hare Ho: Mog: getoont, ende authentique Extracten neffens de voorſz Procuratie overghelevert hebben die ſelve hare Ho: Mo: van hare geinterponeerde credijt *te bevrijen, koſteloos ende ſchadeloos te houden*, ende die voornoemde ſomme metten Intereſte van dien, tegens de penninck ſeſtien, en alle andere onkoſten wederom te reſtitueren ende te leveren in handen van den Ontfanger Generael, ofte dien 't haer Ho: Mo: ſullen goet vinden, binnen den tijdt van vier naeſtvolgende jaren, waer van den eerſten termijn ſal komen te verſchijnen in October des toekomenden Jaers 1619. ter ſomma van 157504. gulden 13. ſtuyvers mette Intereſte van dien als boven, mitſgaders vande reſterende 6. $^{m}_{o}$. gulden, ende den *tweeden termijn* in September 1620. ter ſomma van *tweemael hondert duyſent* gulden, metten Intereſſe ende continuatie gelt, ſoo van dien, als vande alſdan, noch de reſterende *vier hondert duyſent* gulden, ende ſoo vervolghens inden jaere 1620. ende 1622. totte volkomen betalinge toe; beloovende dat tot dien eynde, en tot vaſte onderhoudinghe van 't geene voorſz is, jaerlijcx uytten name van ſyne Hoogſtgemelte Koninclijcke Majeſteyt in deſe landen ſo veel koopers ſal werden ghetranſporteert ende aen ghewiſſe perſonen in deſe Landen reſiderende verkoft, als tot Concurentie van de termijnen, mitſgaders den Intreſſe, ſo van 't gene af gheloſt ſal werden, als dat noch te betalen ſal blijven, mette koſten van continuatie, ende anderſints van tijde tot tijde ſal van noode weſen, ende dat deſelve perſoonen, die penninghen daer van procederende niet en ſullen diverteren tot anderen eynde, als tot betalinghe van de voorſz termijnen, ende de ſelve furneren in handen van de Ontfangher Ghenerael, of dient haer Ho: Mo: daer toe ſal gelieven t'ordonneren, ende dit alles onder verbanden daer toe ſtaende, belovende mede hier over noch ſpeciale aggreatie van ſijne Majeſteyt, ende die Heeren Rijcxraden te ſullen leveren in handen van haer Ho: Mo: binnen den tijt van drie Maenden naeſt komende; des 't oirconden hebben wy deſen onderteeckent ende met onſe Reſpective Pitſchaften beveſticht, Actum 's Graven-Haghe den 26. November 1618. was onderteeckent *I. van Dÿck, I. Rutgers*, ende gecachetteert met hare reſpective Cachetten op roden Lacke.

1623.

In 't laeſte van September is alhier veel diſcours geweeſt van eene groote ende Secrete handeling / 't ſy van Vrede / Crebes of anderſints / die van wegen den Keyſer ſcheen te ſullen afkomen. 't Welck was dat ſeker Geeſtelijck Prelaet genaemt Ian Baptiſta Gramay, primaet van Africa met Brieven of Documenten van den Keyſer den Rijn af quam. Hy toogh den 21. September van Weeſel op Rees: ſeyde gheſonden te zijn om haer Ho: Mo: ende zijn Excellentie te ſpreecken. Zijn Excellentie hadde aen Prins Hendrick tot Rees leggende geadbiſeert / dat hy den ſelben Gramay ſoude diſponeeren om de Wael af herwaerts aen te baeren. Tot Aernhem lagen eenige Heeren van haer Ho: Mo: Gecommitteert tot de ſaken van 't Leger: deſe adviſeerden haer Ho: Mo: van Gramays komſte. Waer op ghereſolveert is te reſcribeeren: dat ſy ghemelten Gramay, ſoo hy noch te Weeſel was / ende herwaerts begeerde te komen / ſouden laten weten / ofte ſoo hy tot Aernhem mochte zijn aenghekomen / aen dienen: dat niemant gheoorloft was deur Vpande Steden hier te koomen; ſulcx dat hy naer d'oordre van 't Landt ſoude moeten blijven daer hy was / ende eerſt aen haer E. leveren den inhout van zijne Commiſſie en Inſtructie om aen haer Ho: Mo: gheſonden / ende hy de ſelve ghediſponeert te worden op zijn paſpoorten ende admiſſie in deſe Landen / ſoo als hy de ſelve bevonden ſonde worden te behooren: houdende de ſelve Gramay ſoo langhe aldaer op (ſoo hy t' Aernhem was) ende daer op lettende dat hy niet en dede / of niet met ymant correſponderde dat tot ondienſt van den Lande ſoude moghen ſtrecken. Men hadde deſen Gramay geerne buyten de Provintien ghehouden: vreeſende dat onder dien dechmantel eenighe verſpiedinghe van weghen de Spaenſche ſchuylde: want men den Keyſer ende Spangiaert als twee Hoofden in een Caperoen reeckende. Gramays herſerſijcke Miniſter.

Ende gelijck in alle Republijcken de Jalouſie grooter is als in Monarchien: ſoo was inſonderheyt in deſe Republijcke veel reden om alleſints ombzagieux te zijn: ad timendos Danaos. Want het Lant was alhier vol van ghemiſcontenteerden / vol van allerhande Religien ende humeuren: ende men moeſt alſoo wel binnenwaerts waecken als buytenwaerts. Doch alſoo hy Gramay, eermen andere oordre konde ſtellen de ghemelde plaetſe was gepaſſeert; ſoo konde men daer in nu anders niet doen. Het Advijs van den Heer Prins van Orangien was / dat men deſen Prelaet behoorde beleefdelijck t' ontfangen ende met den eerſten te depeſcheren.

Eer dan ende behoor men met façon den ghemelten Prelaet heeft konnen aenſeggen / ende hem induceeren om te willen ſo lang buyten de limiten van deſen Staet blijven / tot dat men zijne Brieven hadde ghe-examineert: ſoo is hy ſich qualificerende Keyſerlijcke Commiſſaris den Rijn ende Wael afgedreven / ende Vrydach ſavonts den 29. Septembris in den Hage ghekomen. Sulcx is 's anderendaegs ter vergaderinge be-

kent

1613. hem gemaeckt zijnde: is gheresolveert / om voorgaende reden hem soo haest te depescheren als doenlijck mocht zijn / zijnde dienvolgende den Agent Valckenburgh gelast aenstonts by den voorschreven Commissaris te gaen / ende zijne Excellentie (soo stondt inde Resolutie) aen te segghen: dat haer Ho: Mog: verstaen hebbende zijn aenkomste / goet hadden ghevonden / hem aen zijn Excellentie te senden / om te verstaen of sijn Excellentie yetwes hadde te proponeren aen haer Ho: Mog: ofte aen eenighe Provintie in 't particulier; en in cas yetwes ware te proponeren aen haer Ho: Mog: dat d'selve teghenwoordich waeren vergadert / om sijn Excellentie audientie te geven. 't Welck by den voorschreven Valckenburgh ghedaen synde / heeft ghereapporteert by den voorschreven Commissaris ghemantwoort te syn / dat syn Excellentie geen audientie hadde versocht / om dat hy niet en wiste ofte in zijne Brieven van credentie yetwes bevonden souden worden / 't welck haer Hoogh Mogende te weder mochte zijn; ende overmits beter ghevacht een memorie te concipieren / ende aen den Heer Président te senden / om te sien of haere Hoogh Mogende souden goet vinden hem audientie te gheven in de Vergaderinghe / ofte voor Commissarisen te laeten hooren / op soodane titul als in de Memorie was ghestelt / ende hier na volght gheinsereert / zijnde deselve Memorie by den Agent Valckenburgh overghelevert. Waer op ghedelibereert zijnde / ende bevindende dat de opschrift van de Brieven van Credentie was ghestelt in forma als aen subjecten voor gheschreven / is ghesolveert dat eenighe gecommitteert souden werden uyt de Vergaderinge / om desen voorschreven Commissaris aen te seggen: dat haere Ho: Mog: niet en konden geven audientie ofte ook in conferentie komen met yemant / die haer niet en soude willen gheven haer gebeurlijcke tijtel; maer 't selve geschiedende / dat dan haer Hoogh Mog: souden delibereren / om syn Excellentie te hooren in de Vergaderinge ofte voor Commissarisen / ende syn daer toe versocht ende gecommitteert d' Heeren Goch, van Noortwijck, ende Ioachimi.

Credenti. *Ferdinandus* Secundus Divina favente clementia Electes Romanorum Imperator semper Augustus, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ &c. Rex, Archidux Austriæ. Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtenbergæ &c. Comes Tirolis &c. Universis & Singulis præsentes literas nostras visuris, lecturis, aut legi audituris, gratiam nostram Cæsaream, & omne bonum. Postea quam ex quo tempore ad imperii Gubernucula feliciter conscendimus, vigore Cæsareæ nostræ Capitulationis, præcipue nobis Semper curæ fuerit, ut quam fieri potsit jura imperii conservemus, deperdita vindicemus, fidelesque subditos nostros in suis bonis, privilegiis, & pace publica protegamus, injuria vero temporum varia imperii feuda & bona partim dedita opera, partim per ignorantiam ab imperio divulsa, abstracta, & ab aliis in debitè usurpata tanquam allodialia possideri; justis Principum, Prælatorum, Vasallorum, & subditorum nostrorum querelis ad nos relatum sit, idcirco misimus presentium exhibitorem honorabilem, Doctum, Devotum nobis Dilectum *Jannem Baptisticam Gramaye*, I. V. Doctorem Prothonotarium & Vicarium Apostolicum, Prælatum Arnemensem, Consiliarium, atque Elemosinarium nostrum eum in finem a nobis expeditum, ut in circulo Burgundico & in Belgico super juribus & præminentiis Sacri Romani imperii ejusque vasallorum per alios isthic in debitè usurpatis juxta specificationem ipsi separatim datam accuratam inquisitionem instituat, & cum venerabili *Philippo Christophoro* Episcopo Spirensi, imperii Principe, devote nobis dilecto, cæterisque a Camera nostra Imp: deputandis, maturam super his, nec non & de mediis, quibus sine onere Tribunal seu Camera aliqua imperialis subalterna Coloniæ vel Aquisgrani restitui possit, deliberationem ineat, ac de omnibus ad nos referat, cum plena informatione habita apud Serenissimum Hispaniarum Regem Catholicum Consobrinum & nepotem nostrum carissimum, & *Provinciarum Belgicarum Status & Ordines*, aliisque locis ut oportuna vindicandi ea & recuperandi media adhibere possimus. Idem quoque apud Senatum Imperialis Civitatis, tam *Colonienſis*, quam *Aquisgranenſis*, nec non & Sacri Romani Imperii Principes, Electores Trevirensem, & Colonienſem, Archiepiscopo cum *Cameracenſem*, & *Ultrajectenſem*, Episcopos *Metenſem*, *Verdunenſem*, & *Tullenſem*, Abbates Sancti Maximini, Epternacensem, Siburgensem, Trutiensem, Werdensem, Gladbacensem, S^ti Cornelii Indensem, Abbatis S. Gorensem, Eltensem, Uwellensem, Reinsburgensem, Capitula Ecclesiarum Coloniensis, Cameracensis, Leodiensis, Clivensis, Aquisgranensis, aliaque imperii membra prout oportunum judicaverit ex mente & præscripto nostro diligenter fideliterque præstabit, & qui neglecta renovatione investituræ feuda & jura imperii hactenus suppressere, ut Imperiali aquilæ se submittant, & ad Cæsarem tanquam supremum feudi Dominum revertantur, eumque recognoscant, pro singulari prudentia & dexteritate sua persuadebit. Præterea cum jura nostra Regalia in eo non parum labefactari animadvertamus, quod tam in Provinciis Belgicis quam Ducatibus Juliæ & Cliviæ *precum nostrarum primariarum* cursus à multo jam tempore sistatur, & Nundinationis Imperialium Civitatum libertas violetur, Elemosiuarius noster, tam apud Serenissimi Hispaniarum Regis, Serenissimæque Infantis in Belgio Consiliarios, quam Provinciarum Ordines super hisce conquerendo perficere dignabitur, ut istis in partibus Clerici per preces nostras imperiales provisi recipiantur, & bonis ac fructibus aliisque privilegiis frui permittantur, aliorumque jurium nostrorum imperialium major plenioreque in posterum respectus & observantia habeatur, hisce omnibus & singulis diligenter fideliterque curandis & exequendis gratiam nostram Cæsaream, qua eidem jam ante clementer inclinamus, dictus Consiliarius noster magis magisque promerebitur. Datum in Civitate nostra *Viennæ*, die *vigesima* mensis Junii, Anno Domini *millesimo sexcentesimo vigesimo tertio*, Regnorum nostrorum Romani *quarto*, Hungarici *sexto*, & Bohemici ibidem *sexto*; & signatum erat *Ferdinandus*. Et inferius scriptum erat; Ad mandatum Cæsareæ Majestatis proprium & signatum *Hermannus à Questenberge*, & Sigillo Cæsareo munitum.

Hanc Copiam cum suo originali in omnibus & per omnia correspondere testor manu mea propria Actum *Coloniæ* 19. September.

Clemens Radolt, U. J. D. Consist. *Viennensis*, Notarius Juratus.

Amplissimis, multum Reverendis, Illustribus, Generosis, Magnificis, Nobilibus, Honorabilibus, Prudentibus Dominis Provinciarum Geldriæ, Hollandiæ, Zeelandiæ, Frisiæ, Ultrajecti, Transisulaniæ, & Groningæ, *Ordinum & Statuum Deputatis, &c.*

Sijn Memorie. PRælatus *Gramaye* Sacræ Cæsareæ Majestatis Consiliarius, Elemosinarius, & Ablegatus in imperium, & Belgium, hesterna, vespera ad hanc Curiam delatus; pro qualificatione personæ suæ & mandati, quod habet à dicta sua Majestate, exhibet literarum parentium tam passeporti quam instructionis per dictam suam Majestatem clementissimè sibi datæ, copias tres, & inscriptionem Literarum sæpædictæ suæ Majestatis, quæ talis est.

Reverendis, Illustribus, Generosis, Magnificis, Nobilibus, Honoralibus, Prudentibus, nostris & Imperii Sacri fidelibus, dilectis N. *Ditionum Belgicarum Ordinibus & statibus conjunctim & divisim, Geldriæ & Hollandiæ, &c.* Præfatusque (quod ex communicatione clarius patebit) nihil se tractandum habere, quod Statui, præminentiæ, aut libertati istarum Provinciarum præjudicare possit, sed è contra omnia tendentia ad promotionem boni publici,

Digitized by Google

1623. Requirit ne graventur amplitudines, Dignitates, & Dominationes veſtræ aliquem vel aliquos deſignare, quibus dictas literas cum originalibus patentibus, junctim aut ſeparatim tradere poſsit, & denique publice aut privatim ſumma capita negotiorum ſibi Commiſſorum aut ſcripto aut oretenus exponere, ſalvo tamen honore ſacræ Cæſareæ Majeſtatis Domini ſui Clementiſsimi.

FErdinandus de Tweede, door Godts ghenade ghekooren Roomſch Keyſer, &c. Allen ende een yeder deſen ſullende ſien, leſen, oft hooren leſen, onſen Keyſerlijcken ghenade ende alles goets. Alſoo, nae dat wy tot des Rijcx Regeeringhe waren gheklommen, uyt kracht van onſe Keyſerlijcke Capitulatie, ons meeſte ſorghe is gheweeſt om de Rechten van 't Rijck te bewaeren, het verloorene te her-brenghen, ende onſe ghetrouwe Onderdanen in haer Goederen, Privilegien, ende de publijcke Vrede te beſchermen; ende ſiende, dat, door het onrecht van de tijden, veel Rijcx-Leenen ende Goederen, ten deele door moedtwille, ten deele door onwetentheyt waren van 't Rijck af gheſcheurt, ende van anderen onbehoorlijck ghebruyckt, als allodiael, ende ſulcx door de klachten van onſe Princen, Prelaten, Vaſallen, ende Onderdaenen was gherefereert: Soo hebben wy gheſonden den Toonder deſes, den Eerbaeren, Gheleerden, Aendachtighen, onſen lieven Johannem Baptiſtam Grammaye, der beyde Rechten Doctor, &c. Om dat hy in den Borgondiſchen ende Nederlandtſchen Creytzen, over de Rechten ende Præminentien des Heyligheu Roomſchen Rijcks, door anderen aldaer onbehoorlijck ghebruyckt een accuraet onderſoeck in te ſtellen; ende met den Eerwaerdighen Philippo Chriſtophoro, Biſſchop tot Spier, Rijcks-Vorſt, aendachtigh by ons bemindt, ende met andere van den Rijcx-Kamer daer toe te Deputeren; rijpelijck overſulcks ende middelen, waer door ſonder belaſtinghe eenigh Gherichts-plaets ofte Rijcks-Kaemer tot Keulen ofte t' Aecken herſtelt werde, Raedt-pleghen, ende van alles aen ons rapporteeren, met volkomen informatie te houden by den Doorluchtighſten Koningh van Spangien, onſen Neve, ende de Staten van de Nederlandtſche Provintien, ende elders; op dat wy bequaeme middelen moghen uytvinden tot wederbrenginghe vande ſelve. 't Selve ſal hy oock verrighten by den Raedt der Keyſerlijcke Steden Keulen ende Aecken, als oock by den Rijcx-Vorſten, Keurvorſten van Trier ende Keulen, Erts-Biſſchoppen van Camerick ende Uytrecht, Biſſchoppen van Mets, Verdun ende Toul, Abten van St. Maximin, Erpternach, Syburgh, Truyt, Weerden, Gladbach, St. Cornelis Munſter, St. Goor, Elten, Wellen, Rensburgh, de Capittelen vande Kercken tot Keulen, Kamerick, Kuyck, Cleef, Aecken, &c. op dat, die de vernieuwinghe van haer beleeninghen ende 't recht des Rijcx tot noch toe hebben verdruckt, haer den Rijckx Adelaer onderwerpen, ende tot den Keyſer als opperſte Leenheer weder keeren, ende hem erkennen. Daer en boven, alſoo wy bemercken dat onſe Regalien niet weynigh worden ghekrenckt, daer in, dat ſoo wel in de Nederlandtſche Provintien als in de Vorſtendommen van Gulick ende Kleef, de loop van onſe eerſte Beden, nu ſedert langhen tijdt wert opghehouden, ende de vryheydt der Jaer-marckten, der Keyſerlijcke Steden werdt verkracht, ſoo ſal de ghemelde Grammaye ſoo wel by de Raeden van Spangien, ende vande Doorlughtighſte Infante in Nederlandt, als by de Staten van de Provintien, klaeghende te weghe brenghen, dat aldaer de Klercken met onſe Rijcx-Beden voorſien, moghen worden aengenomen, ende haer vry ghelaeten, de goederen, vruchten ende andere Privilegien te ghenieten, ende dat voortaen meer reſpect ende ghehoorſaemheydt ghedraeghen werde aen onſe Keyſerlijcke Rechten, &c. Ghegheven in onſe Stadt Weenen, den twintighſten Juny 1623.

1623. DEn ſeer Waerdighen, wel Eerwaerden, Doorluchtighen, Genereuſen, Magnifiquen, Edelen, Eerbaren, Voorſichtighen Heere Ghedeputeerde der Staten van de Provintien, Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Vrieſlandt, Uytrecht, Over-Iſſel, ende Groeninghen.

Den Prelaet Grammye, Keyſerlijcken Raedt, Aelmoeſſenier, ende Afgheſante in 't Rijck ende Nederlandt, giſteren avondt aen dit Hof ghekomen zijnde, vertoont tot qualificatie van ſijn Perſoon, ende laſt die hy van ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt heeft, Copye van ſyn Paſpoort, ende Inſtructie van weghen ſyne Majeſteyt, hem aldergenadighſt ghegeven; ende 't opſchrift van ſyne Credentiael, luyden als volght:

DEn Eerwaerdighen, Doorluchtighen, Genereuſen, Magnifiycquen, Edelen, Eerbaren, Voorſichtighen, Onte ende des Heylighen Rijcx ghetrouwe, beminde, N. der Nederlandtſche Provintien Staten te ſamen, ende affonderlijck Gelderlandt ende Hollandt, &c. ende heeft hy verklaert, als uyt de Conferentie naerder ſal zijn te ſien, dat hy niet ſal handelen 't gheene den Staet, præminentie ofte vryheydt van deſe Provintien kan ſchadelijck zijn; maer ter contrarie, alles wat ſtrecken ſal tot voorderingh van 't ghemeene beſte: verſochte derhalven dat hare waerdigheden, yemandt oft eenighe wilden noemen, aen de welcke hy de ghemelde Brieven met de originele Patenten, t' ſamen of affonderlijck mocht over gheven, ende in het publijck of in 't particulier voordraghen de Hooft-ſtucken van de ſaecken die hem belaſt waren in gheſchrifte oft by monde, behoudens nochtans de eere van ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt ſynen allerghenadighſten Heere.

Des na-middaeghs (als 's mozghens deſe Papieren waren in-ghegeven) was op dat ſtuck weder Vergaderingh: werdende by de Heeren Goch, Noortwijck, ende Joachimi gherapporteert: dat ſy in conformiteyt van de Reſolutie booz den middagh ghenomen, den Keyſerlijcken Commiſſaris in ſijn Logement hadden aenghedient, dat haer Ho: Mo: daer na trachten om met ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt ende den H. Roomſchen Rijck, goede nabuyrighe correſpondentie ende vrientſchap t' onderhouden, ende dien volghende oock ſijn Majeſteyts Geſanten als goede Na-gebuyren ſouden reſpecteren; maer dat ſy oock ghehouden waren hare Hoogh ende gherechtigheyt te mainteneren, ghelijck ſijn Majeſteyt ende alle Koninghen en Potentaten in den haren deſghelijck deden ende daer in pverden. Ende overſulcx ghepeurt hebbende uyt de ober-geſondene memorie, dat by den Brief van Credentie, hare Ho: Mo: niet en worden ghenent booz de gheene die ſy waren, ende by alle Koningen, Prinsen ende Potentaten ghenent werden; dat ſy daerom den ſelben Brief niet en ſouden konnen accepteren, ofte oock daer op in beſoignes treden, ten ware de ſuperſcriptie daer van wierde verandert ende ghecorrigeert: ende dat de voorſz Commiſſaris daer op ghenantwoort hadde dat hy gheen anderen Brief van Credentie hadde, niet wetende den ſelben te veranderen, oock niet ghedacht hebbende dat de ſuperſcriptie onaenghenaem ſoude zijn geweeſt, vermidts ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt in ghelijcke forme ſchreef aen de Switſerſche Cantons. Doch dat hy niet en begheerde, oock gheen laſt en hadde yetwes te handelen oft te doen, 't welck tot preiudicie van der Landen Hooghept ſoude moghen ſtrecken; ende ſoo men 't begeerde, dat hy den Brief van Credentie wel wilde houden, ende alleen ober-leveren ſyne Deductie die hy over de poincten hem in laſt ghegheven, hadde ingheſtelt; waer op de voorſz Heeren Rapporteurs repliceerden, dat ſijn Excellentie by d' ober-ghegevene memorie ſoodanighe verklaringe oock wel hadde ghedaen, dan dat evenwel de ſuperſcriptie inder daedt was ſtreckende tegens der Landen gerechtigheyt; ende dat ſy gheen laſt hadden, om eenighe papieren ober te nemen, daer mede beleefdelijcken af-ſcheydt nemende. Waer op gedelibereert zijnde, is verſtaen dat voor den

Niet aengenomen.

Agent

1623. Agent Valckenburgh den voorsz Commissaris soude worden aengedient / dat haer Ho: Mo: geen Audientie konden gheven op de voorsz Brieven van Credentie / dan so zijn Excellentie petwes anders hadde oder te geven dat sulcx aen hem Valckenburgh soude werden gedaen: ende is de selve Valckenburgh daer nae komen rapporteeren 'tgheene voorsz is / also aengedient ende tot Antwoort bekomen hebbende: dat hy Commissaris / wel konde considereren dat haere Ho: Mo: niet geerne souden aennemen brieven daer in haer ghebeurlijck Titul niet en werde ghegheven / dan dat hy 't selve aen zijn Majesteyt wel soude schrijven om teghens zijn wederkomste van Hamburg andere Brieven te hebben / indien oock haer Ho: Mo: begeerden den Titul die gegeven wort deur het woordt Illustrissimus aen de Republijcke van Venetien / dat hy 't selve oock wel te weghe konde brenghen; hebbende daer na aen den voorsz Valckenburgh ghegheven vijf distincte stucken hier na volgende geinsereert / die in naerder bedenckinghe zijn gehouden.

De vijf distincte Papieren / daer van hier boven is mentie gemaeckt / waren luydende als volcht.

Prælatus Gramaye *pro executione Commissionis sibi à sacra Cæsarea Majestate Clementissime datæ in negotio Reductionis quorundam feudorum imperialium.*

IN *primis* deducto jure communi, quod Domini directi ubivis terrarum habent in vasallos & feuda ab ipsis dependentia, ostendet eo majorem, & certiorem, dignioremque rationem feudorum imperialium habendam, quo Celsitudo Imperialis Troni major est atque eminentior.

Secundo uti non existimat Regiam Catholicam Majestatem, aut Amplissimos Provinciarum Belgicarum Ordines intendisse aut intendere, directè sacri Romani imperii jura oppugnare, ita vicissim ex parte suæ Majestatis Cæsareæ asserit, nihil eam omisisse aut omissuram deinceps, quod facere posset, ad conservationem Pacis & boni publici in imperio & vicinis ipsi Provinciis conservandæ, augendæ, & restituendæ.

Tertio. Et cum ad sopiendum varias difficultates, & satisfaciendum querelis diversorum sæpius ad aures suæ Majestatis Cæsareæ allatis, clementissime ordinaverit dicto Prælato varias ob causas in imperium & Provincias Belgicas ab legato informationes capere. Et quantú fieri poterit mitiori via componere dissidia, ne existiment Amplissimi Ordines aliquid hac parte suæ jurisdictioni præjudicari posse; Declarat non se habere in mandatis, quid quam pangere aut cum quoquam agere in hisce Provinciis, nisi cum iis & super iis quæ ordinabuntur à dictis Amplissimis Ordinibus: cui mandato conformiter navigio *Colonia* descendens nunquam inde egressus est, nec ullum ex suis in Civitates aut alia loca Belgica aut Belgico præsidio munita passus est egredi *Dordracum* usque: ubi à Senatu de expresso mandato Amplissimorum Ordinum (ut asseruit) requisitus est in terram descendere, offerens post communicationem rerum sibi Commissarum cum Deputatis Amplissimorum Ordinum initam, interim quod tempus Resolutioni capiendæ impendetur, legationem *Hamburgensem* prosequi, & ea confectâ redire.

Quarto, & ut magis particulatim constet justissimum desiderium S. Majestatis Cæsareæ & ne existimetur ex tenore verborum instructionis dicto Prælato datæ (quam fidenter communicavit) aliud agi, pro majori luce, partitur imprimis feuda ab imperio olim mota, in *mediata* & *immediata*; *immediata* rursus quædam *Provincialia* integrarum ditionum Belgicarum aut etiam à Rege Catholico aut Provinciis possessarum: ut Ducatuum *Juliæ*, *Cliviæ*, & *Montium* hactenus controversi juris existentium: alia autem *Dominicalia* terrarum & Dominiorum particularium quorundam dictis Provinciis inclusorum, & citra ullam controversiam hactenus imperio obnoxiorum, nisi quod particulares freti bellis hisce intestinis, insciis (quod creditur) tam rege Catholico quam Amplissimis Ordinibus conentur se subducere; Declarat dictus Prælatus commissum sibi duntaxat agere de feudis *ultimi generis*. 1623.

Quinto, Et si media juris & alia non deessent suæ Majestati ad procedendum contra tales, tamen pro innata sua clementia maluit dicta sua Majestatas mitiorem viam ingredi ordinavit dicto Prælato, ut cum talibus amicabiliter agat & transigat; Quod ut bona gratia Amplissimorum Ordinum facere possit, quo ad loca illa *Clivica* ipsorum præsidiis nunc instructa, & quædam imperialia Belgio inclusa, requirit, admodum sperans æquissimæ petitionis repulsam non se passurum, cum ne in minimo quidem statui, Privilegiis, Jurisdictioni, aut præeminentiæ harum Provinciarum præjudicare intendatur.

Sexto, Cum Diocæsis *Ultrajectina* & Episcopi sede vacante jurisdictio aliqua in ditionem *Clivensem* se extenderit (de qua solum agere in mandatis habet.) Et durantibus bellis Belgicis nihilominus in exercitio Religionis & aliis quibusdam manserint dicta loca imperio & *Metropolitano Colonienſi* obnoxia: Requirit dictus *Prælatus* ut idem adhuc fiat; deinceps promittens ex sua parte omnem se moturum lapidem, prout huc usque cum effectu fecit, apud Serenissimam *Infantem* Hispaniarum & Regem Catholicum ut par ratio habeatur in conservandis hominibus & exercitio hominum diversæ religionis in locis illis, ubi ante hac tale fuit.

Septimo, Et sicut interest imperii feuda juraque sua vindicare, ita curæ est sacræ Majestati suæ Cæsareæ ut Prælati Principesque & Clientes imperii liberè uti frui possint bonis & proventibus ad feuda sua spectantibus, frequentesque quidem querelæ delatæ sint à Prælatis præsertim & capitulis imperii quod in perceptione bonorum quæ notoriæ ad ipsos spectant, passi fuerint difficultatem in Provinciis Belgicis, quod tamen credit dictus Prælatus non accidisse jussu expresso aut Regis Catholici aut Amplis. Ordinum respective, cum utrique, à nonnullis debito modo requisiti, favorem & possessionem justitiamque impenderint; Requirit idcirco ut aliis quoque in pari causa idem favor & justitia non denegetur, Permittanturque tam Principes, Prælati, & Capitula, quam particulares in imperio habitantes, bona sua quæ in Provinciis habent possidere, vindicare, & de iis disponere juxta consuetudinem, jura, & Privilegia tam imperii, quam localia, prout in simili omnibus harum Provinciarum incolis per totum imperium citra difficultatem & Gravamina permittitur & deinceps permittetur.

Octavo, Offert dictus Prælatus, cum deputandis à Collegio Amplissimorum Ordinum fusius hæc ipsa & specificè conferre & explicare cum Officiosissima Officiorum suorum oblatione, si qua indicabitur usui esse posse ad promovendum bonum pacemque publicam tam in imperio, quam Belgio.

Prælatus Gramaye *pro executione Commissionis suæ à sacra Cæsarea Majestate sibi clementissimè datæ, pro Redemptione Captivorum perpetuò stabilienda per Germaniam.*

OFfert *imprimis* declarare initia & progressus Ordinis Equestris Principum & Prælatorum in Germania ad hunc potissimum finem instituti auspiciis sacræ Majestatis Cæsareæ una, cum Articulis ac praxi feliciter introducta per imperium authoritate Principum, Episcoporum, Prælatorum, Magistratuum unius & alterius religionis indifferenter.

Secundo, offert ostendere fusius commoda ingentia, quæ ad Provincias Belgicas & desolatas animas redundabunt, si favore suo & authoritate negotium hoc pietatis tam necessarium promoveant.

Tertio, Et quia in qualitate primi Prælati dicti Ordini Equestris & Præpositi Generalis Germanicarum redemptionum mandatum habet tam à dicta sua Majestate quam ab *Ordine*, prosequendi & tractandi omnia, & singula ad ejus stabilitatem oportuna; offert nomine dicti sui *Ordinis*, Patrocinium & curam suscipere subditorum

1623. torum Ampliſſ. Ordin. inter Turcas, Saracenos, Barbaros & imo etiam Hiſpanos ſeu hoſtes Captorum, fovendo cum Ampliſſimis Ordinibus aut aliquo per ipſos deputato correſpondentiam & promovendo liberationem ſuper his, eadem methodo, qua per totam Germaniam ſuperiorem actu practicatur, idque *gratis & pro amore Dei nulloque Religionis habito diſcrimine*, conſtituto etiam inpartibus *procuratore* ſeu *agente* cum conditionibus iis quæ habita communicatione magis videbuntur oportunæ, & utiles pro ſolatio ſubditorum, ex his provinciis captorum.

Quarto. Vice verſa autem aliud ordo non requirit ab Amp. Ordinibus, quam ut ordinetur oratori illorum & Conſulibus in Turcia agentibus viciſſim & gratis juvare, quandocunque requirentur per Procuratores aut Redemptores dicti ordinis ad intertenendum correſpondentiam & Procurandum liberationem ſervorum Germanicæ & Belgicæ Nationis, aliaque non nulla minuta, de quibus coram agi poterit, ſi ita videatur Ampliſſ. Ordinibus aliquos ad Communicandum cum prædicto prælato deputare &c.

Prælatus Gramaye *pro executione Commiſſionis ſuæ in materia aſſecurandi & reſtaurandi libertatem negociationis* Hanſiaticarum Civitatum.

CUm anima Societatis humanæ ſit libertas nundinationis, & mercimoniorum, quæ etiam *unica cauſa & finis eſt fœderis Hanſeaticorum Civitatum*, neminique ignotum ſit quantum per diſſidia Religionis in deque natam diffidentiam, nuperis bellis Belgicis & recentioribus Iuliacenſibus & Germanicis illa ſit imminuta, ipſumque adeo fœdus quodammodo diſſiliat, incomparabili ſubditorum ſacri imperii & etiam Belgarum damno, ſacra Majeſtas Cæſarea, & ſi vix & nec dum reſpirans a funeſtiſſimo Germaniæ bello, tamen hoc unum vel maxime in votis habet, ut ex norma Iuſtitiæ poſſit ſubditis Succurrere, & pace tandem in imperio & vicinis Reducta, ut mercimoniorum hinc inde commeantium libertati conſulatur; amotis, quæ vis major, & injuria temporum invexit, impedimentis. Ut itaque hic clementiſſimus affectus ſacræ Cæſareæ Majeſtatis ſecundetur, requirit dictus Prælatus, ne graventur Ampliſſimi ordines aliquos ex ſuis deputare, qui communicatione ſuper his cum dicto *Prælato* habita audire & ſuggerere queant oportuna & utilia remedia ad reſtaurandam quietem publicam & libertatem nundinationum imperii & Belgii, terra & aqua, præſertim in circulis Burgundico, Belgico, Weſtphalico, Renenſi, amotis, quæ eadem incercipere videntur, impedimentis, offerens deinceps cum Sereniſsima *Infante* & Regis Catholici conſilio ſuper gravaminibus ab eorum parte procedentibus ſe agere de bere; non dubitando, quin operæ pretium faciet, prout hactenus expertus eſt, & in aliis promiſſum fuit.

Prælatus Gramaye *pro executione Commiſſionis ſuæ quoad reſtitutionem Curiæ* Aquenſis *recenter confirmatæ, & in multis redintegratæ.*

OStendit *inprimis* inter omnes Civitates Trans-Alpinas vix ullam eſſe quæ antiqui ſplendoris & privilegiorum memoria & magnitudine ſuperet *Regiam ſedem Aquenſem*, ubi diadema Regium primo aſſumere ſolent Romanorum imperatores, & ubi ab omni antiquitate *Tribunal Regale* fuit, & eſt, ad quod recurri ſolet a plurimis locis imperii in circulo *Burgundico* & *Belgico*; præſertim autem in *Clivia*, *Iulia*, & ditione *Leodienſi*.

Secundo declarat ad idem Tribunal via Appellationis trahi ſolere ſententias diverſorum Magiſtratuum, partim Ducatus *Cliviæ* & *Iuliæ*, partim oppidorum in Provinciis Belgicis nunc exiſtentium, manſitque res illa in viridi obſervantia, non obſtantibus bellis inteſtinis Belgicis, & mutatione Status & Religionis in illis, niſi quod noſtra memoria & præſertim per bella hæc Clivenſia aliqui ſe ſubduxerint, & plures ſubducere conentur, quod etiam creditur inſciis aut ſaltem ſine mandato Ampliſſ. Ordinum factum. Et cum in ſimili caſu Requiſitus Rex Catholicus & Sereniſsima *Infans* declaraverint non ſe velle impedire quo minus Civitates & loca illa in ſuis Dominiis ſita, quæ notorie & extra controverſiam convincuntur ſolere via Appellationis *Aquis-granum* recurrere, idem deinceps faciant priſco more; ſperat dictus Prælatus non facturos difficultatem Ampliſsimos Ordines & ordinaturos ſeu permiſſuros ſuis Civitatibus *Aquis-granum* appellare ſolitis, ut idem facere pergant, permiſſuroſque dicto *Prælato* ut ſuper hac re, ſi opus, poſſit cum Magiſtratibus illorum locorum, tam *Belgii* quam *Cliviæ* agere, præſertim cum in favorem Iuſticiæ beneficium hoc Appellationis ſit Conſtitutum.

Prælatus Gramaye *pro executione Commiſſionis ſibi datæ in materia* Primariarum precum.

OStendit *Imprimis*; omnibus Romanorum Imperatoribus jus *Primariarum* precum ad collationes & beneficia, aliqualiter imperio olim obvoxia competere, exemplisque continuis probari poſſe in ditione *Clivenſi* & Capitulis *Eltenſi*, *Embricenſi*, *Clivenſi*, *Rheſenſi*, prout etiam nuper in *Ultrajectenſi*, *Daventrienſi*, *Noviomagenſi* & aliis paucis Oſtendi poſsit. Cum autem in dicta ditione *Clivenſi* per hæc ultima diſſidia naſci ceperit aliqua difficultas, viaque facti magis quam Ratione preces dictæ fuerint rejectæ, pro ut etiam timendum ſit, ne *Vltrajecti* rejiciantur; pro juris Cæſarei conſervatione, Remonſtrat Ampliſsimis ordinibus; non tantum in aliis Provinciis Belgicis, Regi Catholico pacifice parentibus, dictas preces reſtitutas *Cameraci*, *Nivellæ*, *Brugis* & alibi, ſed etiam in *civitatibus Hanſiaticis* diverſæ Religionis eaſdem minime rejectas: Requirens id circo ne graventur Ampliſsimi Ordines Rationes has & exempla in cogitationem admittere, & ordinare ſeu permittere ut dictæ preces imperiales curſum ſuum habeant; prout ab antiquo ſolent in *Clivenſibus* & paucis *Belgii* Capitulis quæ ſuper ſunt ad huc integra; idque citra præjudicium proviſionũ ad ipſos Ordines ſpectantium & Conſtitutionum ſuper beneficialibus recenter aut olim promulgatarum; aut ſaltem permittant ut ſuper his dictus prælatus poſsit cum dictis Capitulis jure & amicabiliter agere.

1. *Raeckende de reductie van eenighe* Rijcx-Leenen.

IN den *eerſten* ghededuceert hebbende het ghemeene recht dat de *Domini directi* over al hebben, over de *Vaſallen* ende Leenen van haer dependerende, ſal aenwijſen, dat de ſaecke der *Rijcx-Leenen*, des te grooter, ſeeckerder, ende waerdigher te houden is, ten aenſien van de grootheyt ende uytnementheyt van den Keyſerlijcken Throon.

Ten *tweeden*. Ghelijck hy niet meent dat de Catholijcke Majeſteyt, ofte de ſeer waerdighe *Staten* der Nederlantſche Provintien, intentie hebben de Rijcx-Rechten directelijck te beſtrijden, ſoo verſeeckert hy wederom van weghen ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt, dat de ſelve niet heeft naghelaten, of ſal nalaten wat dienen kan tot bewaringhe, vermeerderinghe, ende herſtellinge van de Vrede, ende van 't gemeene beſte in 't Rijck ende nabuyrighe Provintien.

Ten *derden*. Ende alſoo tot ſliſſinge van verſcheyden ſwarigheden ende voldoeninghe der klachten dickwils aen ſyne Majeſteyt aen-gebracht, de ſelve den ghemelden *Prælaet* ghelaſt heeft informatie te nemen, ende op een milder maniere by te legghen; ſoo ghelieven de Heeren Staten niet te dencken dat hier in aen haer Juriſdictie eenige ſchade kan gheſchieden. Hy verklaert

niet

Digitized by Google

1623. niet ghelaſt te zijn yets met yemant te handelen in deſe Provintien, als met de gheene ende over 'tgheene geordineert ſal worden van de Heeren Staten. Volghens welcke laſt hy te Scheep van *Keulen* af-komende, noyt daer uyt is getreden; heeft oock niemandt van de ſijne, in eenigh Stadt of plaets, met Nederlants Guarniſoen beſet, laten uyt-gaen tot *Dordrecht* toe: Alwaer hy van den Raedt door expreſſe ordre van de Heeren *Staten* is verſocht te landen; preſenterende nae ghehoudene Conferentie met Ghedeputeerden van de Heeren Staten te houden, tot dat daer op ghereſolveert ſal zijn, ondertuſſchen te gaen naer *Hamborgh*, ende van daer hier keeren.

Ten *vierden*. Ende op dat particulierder geſien werde des Keyſers begeerte, ende dat niet gemeent werde uyt de woorden der Inſtructie die hy in confidentie heeft gecommuniceert, yets anders werde gemeent, tot meerder licht, deelt in den eerſten de *Leenen* van 't Rijck aleer moverende, in *middelbare* ende *onmiddelbare*: de *onmiddelbare* wederom in *Provinciale*, van geheele Landen by den Catholijcken Koninck ofte de Provintien gepoſſedeert: als *Gulick*, *Cleef*, en *Berck* ende andere, genaemt *Dominicale*; van *particuliere Heerlijckheden* in de ſelve Provintien geincludeert, ende buyten alle twijffel te vooren onder 't Rijck gehoorigh; behalven dat particuliere, ſteunende op de Inlandtſche oorloghen, buyten kennis (ſoo gelooft wordt) ſo van de Koninck als van de *Staten* haer ſoecken te onttrecken. De *Prelaet* verklaert commiſſie te hebben alleen van de laetſte ſoorte.

Ten *vijfden*. Hoewel ſyne Majeſteyt niet ſoude ontbreecken middelen om tegen ſoodanige te procederen, nochtans uyt ſyne ingeboorene goedigheyt, heeft ſyne Majeſteyt den *Prelaet* ghelaſt met den ſelven ſachter te handelen: 'twelck hy verſoeckt dat met de goede gratie van de Heeren *Staten* moghe geſchieden: Sulcx te meer verhoopende, om dat hy gantſch gheen intentie heeft yets te doen tegen den *Staet*, Privilegien, Juriſdictien, ofte præminentien van deſe Provintien.

Ten *ſeſten*. Alſo eenige *Juriſdictie* van 't *Stift Uytrecht*, vacerende de Stoel van Biſſchoppen, ſich geextendeert heeft in 't Landt van *Cleef*, ende gheduerende de Nederlantſche oorlogen, nochtans de ſelve plaetſen in de oeffeninge der Religie zijn gebleven gehoorigh onder 't Rijck, en den *Metropolitaen* van *Keulen*: So verſoeckt den *Prelaet* dat ſulcx noch alſo geſchiede: belovende ſyn beſte te doen, gelijck hy tot noch toe met effect gedaen heeft by de Doorluchtighſte *Infante* van Spangien, ende den Catholijcken Koninck te verkrijghen, dat gelijcke redelijckheyt onderhouden werde in de Luyden ende de verſcheyden religie, in de ſelve plaetſen daer het te vooren gheweeſt is.

Ten *ſeventden*. Ende gelijck het Recht daer aen gheleghen is dat de *Leenen* ende Rechten werden gevindiceert, ſo draeght ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt ſorge dat de Prelaten, Princen, ende onderdanen des Rijcx, vry gebruycken mogen haer goederen en opkomſten aen de *Leenen* behoorende: zijnde dickmael klachten gekomen, inſonderheyt van de Prelaten ende Capittelen des Rijcx, dat ſy veel ſwarigheyt hebben geleden in 't heffen van haer goederen, die notoirlijck haer toekomen in de Nederlantſche Provintien: 't Twelck nochtans de *Prelaet* ghelooft niet gheſchiet te zijn door uytdruckelijcke laſt van de Koninck of Heeren Staten, want alle beyde van ſommige behoorlijck verſocht, hebben haer favorabel recht gedaen. Verſoeckt derhalven dat aen andere in gelijcke ſaecken, de ſelve gunſt ende recht niet worde gheweyghert, maer toeghelaten ſoo wel aen Princen, Prelaten, ende Capittelen, als aen particuliere in't Rijck woonende, hare goederen in de Provintien hebbende, te beſitten, te vindiceren, ende daer van te diſponeren volghens ghewoonten, Rechten, ende Privilegien, ſoo wel des Rijcx als der plaetſen; ghelijck inſgelijcken alle deſer Provintien inwoonders door 't geheele Rijck ſonder ſwarigheyt toegelaten wordt, ende ſal worden.

Ten *achtſten*, Preſenteert de *Prelaet* met de Ghedeputeerden van de Heeren Staten hier over breeder te confereren, met preſentatie van ſyne beſte officien, tot vorderinghe van 't ghemeene beſte ende vrede.

Raeckende de Redemptie *der* Gevangene, *geduerich vaſt te ſtellen door Duytſlandt.* 1623.

DE *Prelaet* offereert te verklaeren de beginſelen ende voortgangh des *Ridderlycken Ordens* der Princen ende Prelaten in *Duytſlandt*, tot deſen eynde ingeſtelt door authoriteyt van ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt, met d'Articulen ende practijcke gheluckelijck inghevoert door het Rijck uyt authoriteyt der Princen, Biſſchoppen, Prelaten, Magiſtraten, van d'een en d'ander Religie ſonder onderſcheyt.

Ten *tweeden*. Aenbiedt breeder te vertoonen de groote voordeelen aen de Nederlantſche Provintien en de bedroefde zielen redanderende, ſo ſy met haer gunſt en geſagh deſe Godvruchtige en noodige ſake promoveren.

Ten *derden*. Ende alſoo hy in qualiteyt als *eerſte Prelaet* van de ſelve Ridderlijcke Ordre, ende van de Generael Prepoſt der *Duytſche redemtien* laſt heeft ſo van ſyn Keyſerlijcke Majeſteyt als van de Ordre, om te vervolghen ende te tracteren alles wat tot beveſtinghe van ſulcx nut is: ſoo preſenteert hy de voorſpraeck ende ſorghe te ſullen aen nemen over d'Onderdanen van de Heeren Staten onder de Turcken, Saracenen, Barbaren, ja onder de *Spaenſche haer vyanden*, gevanghen ſittende, correſpondentie houdende met de Heeren Staten of yemant van haer te deputeren, ende de verloſſinghe vorderende, op de ſelve wijſe, als door geheel Hoogh-Duytſlandt inder daedt werdt ghepractiſeert, ende dat *graties* ende *ter liefde Godts, ſonder onderſcheydt van de Religie*; ſtellende oock hier ende daer een *Procureur* ofte *Agent*, op ſoodanighe conditien als men naer ghehouden communicatie bequaemſt ſal vinden, tot trooſt van de Onderdanen uyt deſe Provintien ghevangen.

Ten *vierden*. Wederom verſoeckt de *Ordre* van de Heeren *Staten* anders niet, als dat ghelaſt werde, haer *Orateur* ende *Conſuls* in *Turckyen* woonende, deſghelijcx ende *gratien* te helpen, wanneer ſy deur de Procurateurs ofte verloſſers van de ſelve Ordre ſullen verſocht worden te onderhouden goede correſpondentie, ende te vorderen de verloſſinghe der Hooghduytſche ende Nederlantſche ſlaven.

Raeckende de verſeeckeringh en herſtellingh vande vryheyt des Koophandels der Hanſe-Steden.

NAdemael de Ziel van de menſchelijcke Societeyt is de vryheydt der *Koophandel* ende Commercien, 'twelck oock is de eenighe oorſaeck ende ooghmerck van 't *Verbondt der Hanze-Steden*, ende niemandt onbekent is hoe ſeer door de tweedracht in de *Religie*, ende daer uyt ontſtaene wantrouwe in de onlanghſche *Nederlandtſche*, ende de jonghere *Gulickſche* ende *Hooghduytſche* Oorloghen, dat Verbondt is vermindert, jae bykans te niet ghegaen, tot onwaerdeerlijcke ſchade van de Ingheſetenen des Rijcx ende van Nederlandt: So heeft de Keyſerlijcke Majeſteyt, hoewel noch naeuwelijcks reſpirerende van den droevighen Duytſchen oorlogh, nochtans dit eenige meeſt in ſyne wenſchen, dat hy volgens 't richtſnoer der gherechtigheyt, de Onderdanen moghe helpen, op dat de vryheydt des *Koophandels* werde herſtelt: wegh-nemende de beletſelen, die 't gheweldt ende de injurien der tijden heeft ingevoert. Op dat dan hier in de goede begeerte van ſyne Majeſteyt werde gheſecondeert; verſoeckt den ghemelden *Prelaet* daer over te komen in conferentie om bequaeme en nutte middelen te hooren ende aen te wijſen, tot wederoprechtinghe der algemeyne ruſte, ende vryheyt der Commercie in 't Rijck ende Nederlandt, te water en te lande, inſonderheyt in de *Borgondiſche*, *Nederlandtſche*, *Weſtphaelſche*, ende *Rhijnſche Creytſen*, met weghneminghe der beletſelen: verklarende oock met de Doorluchtighſte *Infante* ende Spaenſche Raden te ſullen handelen, over de ſwarigheden van haer zijde procederende: niet twijffelende of hy ſal yets goets verrichten, ghelijck hy voor deſen onderwonden heeft, ende in anderen belooft is.

Digitized by Google

1623. *Raeckende de herſtellinghe van 't Hof tot Aken nieuwelijck beveſtight ende in veelen geredintegreert.*

EErſtelijck vertoont, dat onder alle *Tranſalpiniſche* Steden naeuwelijcx een is, die door ſplendeur van oudtheyt en van Privilegien in geheugenis en grootheyt overtreffe de Koninclijcke ſtoel van *Aken:* alwaer de Koningl: Kroon eerſt wort aengenomen, by de Roomſche Keyſers, en alwaer van allen ouden tijden af een Koninckl: Tribunal is geweeſt, en noch is, aen 't welck plach gherecurreert te worden van veele plaetſen des Rijcx inde Borgondiſche en Nederlantſche Kreitzen: inſonderheyt inde landen van *Cleef*, *Gulick* ende *Luyck*.

Ten *tweeden* verklaert hy dat aen 't ſelve Tribunal by wege van appel plegen getrocken te worden, de Sententien van verſcheydene Magiſtraten, ten deele der Vorſtendommen *Cleef* ende *Gulick*, ten deele der Steden in Nederlandt: ende is die ſaecke gebleven in levende onderhoudinge, niet teghenſtaende d'Inlantſche Belgice Oorloge, en de veranderinghe van Staet ende Religie inde ſelve; behalven dat by onſe tijden, ende inſonderheyt by deſe Cleefſe Oorloghen, eenighe haer hebben onttrocken, en andere haer pogen t'onttrecken; 't welck oock gelooft wort buyten kennis, often minſten buyten laſt der Heeren Staten geſchiet te zijn. Ende alſo in gelijcken geval de Catholijcke Koningh, en Doorluchtighe Infante verſocht ſynde, verklaert hebben niet te willen belcetten de ſelve Steden en plaetſen onder haer gelegen, die buyten diſpuyt bevonden worden by wege van appel na *Aken* te gaen, dat ſy voortaen ſulcx mogen doen na ouder gewoonheyt: ſoo hoopt de gemelde *Prelaet* dat oock de Heeren Staten geen ſwarigheydt ſullen maken, maer laſten of toelaten, haer Steden ghewent, om na *Aken* t'appelleren, dat ſy mogen voortvaren ſulcx te doen, en dat ſy den gemelden *Prelaet* ſullen toelaten, dat hy over deſe ſake is 't nodigh moghe handelen met de Magiſtraten derſelve plaetſen, ſoo in Nederlant, als 't Cleefſe Landt, inſonderheyt alſoo dit middel van appel is ingevoert tot faveur van de juſtitie.

Raeckende de materie vande eerſte Leden of primatie præces.

HY wijſt inden eerſten aen dat alle Roomſche Keyſeren toekomt het recht der eerſte beden, tot de Collatien ende benefitien die eenighſints onder het Rijck van oudts ghehoorigh ſyn gheweeſt, ende dattet met geduerighe exempelen kan beweſen worden in 't landt van Cleef, ende Capittelen van *Elten*, *Emmerick*, *Cleef*, ende *Rees:* ghelijck oock beweſen kan worden tot *Utrecht*, *Deventer* ende *Nymegen*. Maer alſoo in 't landt van Cleef by deſe geſchillen ghereſen is eenighe ſwarigheyt, ende meer met datelijckheyt als reden deſelve beden ſyn verworpen, gelijck oock te vreſen ſtaet tot Utrecht: ſoo vertoont de *Prelaet* tot bewaringhe van Keyſerlijck recht, dat niet alleen in andere Nederlandtſche Provintien den Catholijcken Coningh ghehoorſamende, deſelve beeden ſyn herſtelt tot *Camerick*, *Nyvelle*, *Brugge* ende elders, maer oock inde Hanzeſteden van andere Religie weſende, niet te ſyn verworpen: verſoeckende daeromme de Heeren Staten ghelieven niet beſwaert te ſyn, deſe redenen en exempelen in acht te nemen; ende te laſten, ofte toe laten dat de ghemelde Keyſerlijcke beedes haren loop hebben: gelijck van oudts deſelve plegen inde Cleefſche ende eenighe weynige Nederlandtſche Capittelen, die noch overich, en in haer geheel ſyn: ende dat ſonder nadeel vande proviſien aende Heeren Staten ſelf toekomende, ende der conſtitutien over de beneficiale ſake onlanghs oft aleer ge-emancert: of ten minſten toe te laten dat den *Prelaet* over deſelve met de ghemelde Capittelen moghen nae rechte, of inder minne handelen.

's Anderendaeghs / hoewel Sondagh / is wederom vergaderingh ghemeeſt / ende ghedelibereert wat op de ghemelde ſtucken diende gheſept of gedaen; daer op is goet gevonden deur den Agent Valckenburgh den ſelven Gramay teghens den advondt aen te ſeggen: dat de Heeren Staten Generael deſer vereenichde Nederlanden in 't examineren van deſelve ſtucken niet en konden treden / ſonder te miſdoen aende Hooghheydt vande Landen / voor en aleer deſelve H. Gramay toonde behoorlijcke ende aenneemelijcke credentie van ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt: by welcke bleecke dat hooghſtgedachte ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt / geen opperheyt en pretendeerde op de Hooghheyt deſer Landen; ende by aldien de voorſz Gramay paſpoort begeerde te hebben / dat hem deſelve ſoude worden gegeven / om by ende d'zanck upt deſe Landen te mogen trecken. 1623.

Is mede gereſolveert dat aen ſijn Excellentie, mitsgaders aen de Provintien geſonden ſouden worden / toppen vande voorſz ſtucken / met verhael: van 't geene in deſe ſaecke was gepaſſeert; dat oock aen de Reſpective Ambaſſadeurs ende Reſidenten van deſe Landen / van gelijcken ſouden worden gheſchreven / en aen deſelve alleenlijck overgheſonden coppe van de Commiſſie by ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt aende voorſz Gramay gegeven.

Communicatie van 't geene voorſz is oock by monde gedaen / deur d'opgemelde haer Ho: Mog: Gecommitteerden aen d'aenweſende Heeren Ambaſſadeurs van Vranckrijck, Engelant, ende Venetien; maer coppe daer van te geven / is geexcuſeert. Deſelve communicatie is oock gheſchiet aenden Koningh van Beemen, ende aen den Heer Maerſchal de Chaſtillon. Het aengheboden paſpoort ontfanghen hebbende / ende wel ſiende dat hy hier niet aengenaem was / is den Prelaet Gramaye getogen na Brabant. Sijnde daer mede haſtelijck verdweenen de gheruchten ende jalouſien / die men ſchepte / van dat hy met heymelijcke laſt quam / om te handelen van vrede; 't welck niet veel apparen hadde: want de Spaenſche noch ſoo onlanghs (in de beſendinge van Peckius) afgheſlaghen zijnde / moeſten niet werden ghepreſumeert / ſoo haeſt wederom te willen het Hooft in de ſchoot / of palm in 't vier (ghelijck men ſeght) leggen. Het is notabel / dat / volghens advijs van Prins Maurits, men hem ſoo beleefdelijck heeft bejegent: dat men hem gaf den titul van Excellentie: die anders niemant toe komt / als aen Ambaſſadeurs; veel weynigher aen een Commiſſaris: die ſonder behoorlijcke Legitimatie quam; derhalven oock onder de Gemeente in den Hage alrede eenige opſpraecke tot zijn nadeel ontſtont. Maer ſijn hoyt bertreck nam alles wech.

Sedert eenigen tijdt was diſpuyt gheweeſt tuſſchen d'Oſtindiſche Compagnie alhier / ende die van St. Malo. Hoe nu eyntelijck 't ſelve is bygelept / dat blijckt upt het Accoort tuſſchen den Ambaſſadeur van Vranckrijck ende de Ghedeputeerde van St. Malo ter eenre / ende de Gedeputeerde van haer Ho: Mog: ende van d'Oſtindiſche Compagnie ter andere zijde ghemaeckt / den naeſtleſten Auguſty met d'agreatie van zijne Majeſteyt van Vranckrijck banden 20. October 1623. *Oſtindiſche Compagnie van S. Malo.*

SUr ce que *Armel Martin Sr. de la Pariſiere* tant en ſon nom qu'eſtant pourveu de Procuration de *Iehan Pepin*, Sr. de *Bois clairet*, & de *Guillemette Cochon*, vefve du feu *Louys Hains*, & au nom des autres aſſociés de la ville de *St. Malo*, auroyent ſouſtenu tant en France qu'en ces pays bas Unis, par ledit Sr. de *la Pariſiere*, leur Deputé, contre la Compaignie des Indes Orientales, deſdits pays, que les Officiers d'icelle es années 1617. & 1618. auroient inquieté deux Navires leurs appertenants nommés le *St. Michiel*, Armes, munys, Equippés de toutes choſes neceſſaires & chargé de pluſieurs ſortes de Marchandiſes, de grande valeur, tous leſquels biens, & meſme leſdits Navires ayants entierement tourné depuis ledit temps, au profit de ladite Compagnie, elle ſeroit tenue de donner plaine ſatisfaction aux ſouſtenants tant du Principal que des intereſts, & de touts les dommages par eux ſoufferts a cauſe de ladite priſe: a la quelle fin il auroit pleu au Roy leur ſouverain, recom- *Accoort.*

Digitized by Google

1623. recommander leur bon droict plusieurs fois, tant par ses lettres a Messieurs les Estats Generaux desdits Pays que par le Ministere du Sr. *du Maurier*, Conseillier en son conseil d'Estat & son Ambassadeur Ordinaire pres d'eux, que d'autrepart, ceux de ladite Compagnie par diverses raisons & moyens par eux allegues auroyent maintenu au contraire, n'estre tenus a cette occasion d'aucune restitution ny reparation, au moins pas telle, qu'il estoit requis par ledit Sr. *de la Parisiere* : se sousmettant au reste a se justifier du tout & en respondre en jugement selon droit & justice & qu'apres plusieurs contestations, disputes, & conferences tenues sur ce subject, tant en France qu'icy : durant *quatre* ans entiers. Ledit Sr. Ambassadeur suivant les commandements reiterees de sa Majesté ayant recommencé la poursuite de cet affaire, & mesme esté requis par ladite Compaignie de prendre soin de l'accommodement d'icelle, en suite de quoy premierement avec l'entremise des Deputez de Messieurs les Estats Generaux, & puis de Monsieur le Prince d'*Orange* on auroit cherché les expediens de terminer ce different a l'amiable par l'assoupissement des questions & pretentions susdites : auquel effect ayans employé les Offices a eux loissibles envers lesdites parties : a sçavoir ledit Sr. Ambassadeur a l'endroit dudit Deputé de *St. Malo*, Ledit Sr. Prince & lesdits Deputez vers les administrateurs de ladite Compaignie, finalement par l'intervention desdits Sieurs Ambassadeur & Prince les parties se seroient reduites sur le tout a ce qui s'en suit. A sçavoir que pour sortir nettement de ceste affaire, aneantir toutes les precedentes poursuites faictes tant au Conseil de sa Majesté, qu'ailleurs prevenir celles; auxquelles pour cette mesme occasion on se pourroit engager, & les inconvenients qui s'en pourroient suivre: & nommement sur ce que lesdits de St. *Malo* ont sçeu pretandre tant pour l'inquietation desdits deux Navires: & de la prise de celuy nommé le *St. Michiel*, que pour les biens par eux laissez a la Ville de *Bantham*, qui demeureront propres auxdits de St. *Malo*, comme aussi pour certaine autre Barque ou Pinasse a eux appertenante que l'on dit dernierement avoir esté attacqué & mal Traicté par les Officiers ou gens : de ladite Compaignie des Pays Bas estans aux dits Indes, que pour toutes lesdites pretentions & autres quelconques, qui a cause & a l'occasion dudit Equipage de ceux de St. *Malo* ont esté ou pourroyent estre faictes jusques a ce jourd'huy, sans en rien excepter, ladite Compaignie des Indes a consenti, & s'est obligé de fournir contant en la ville d'*Amsterdam* audit Sr. de la *Parisiere*, Deputé desdits de St. *Malo* (fondé en leur procuration en date du 29. Iour de Iuillet dernier) & se faisant fort pour tous les autres Interessés, la somme *de cincq cens cincquante mil livres*, a vingt souls la livre, a sçavoir dans quinse jours a compter du jourd'huy la somme de *deux cent mille* livres ; pareille somme de *deux cent* mille livres trois mois apres eschevront le premier de Decembre prochain : & *cent cinquante mil Livres* trois mois apres, qui eschevront le primier jour de Mars prochain : moyenant quoy demeureront esteintes & aneanties toutes les pretentions desdits de St. *Malo* & de tous autres leurs associés & cointeressées au fait susmentionné sans aucune en exceper ny reserver en quelque façon que ce puisse estre ; ny que ladite Compaignie des Indes, leurs Officiers, & Facteurs, ou autres quelconques en puissent estre inquietés molestés ny recherchés a l'avenir ains demeurera quitte & dechargé a tousiours de toutes les demandes & pretentions susdits: auquel effect ledit deputé a consenty & consent des a present tant pour luy que pour lesdits associés & cointeressés plaine & entiere mainleveé de toutes les pieces (si aucunes se trouvent) qui pourroient avoir esté cy devant faites en France ou ailleurs a leur poursuite & requeste des biens appartenants tant a ceux de ladite Compaignie des Indes qu'autres subjects & marchands desdits Pays Bas Unis, ou leurs associés en quelque temps & façon quelles peuvent avoir esté faites l'occasion susdite, dont ledit deputé esdits noms a declare & declare de ne se vouloir aucunement servir comme s'en estant par la presente, & en vertu du susdit payement entierement de party, obligeant sa foy & ses biens que de sa part ny de tous lesdits associés & cointeressées il ne sera par luy ny par eux rien fait a l'avenier au prejudice de la presente transaction. Laquelle il promet & oblige de faire agreer & confermer par lesdits interessez & d'en rapporter acte en bonne & deüe forme à ladite Compagnie du Pays-bas: avec certification du Magistrat dudit S*t*. *Malo* que lesdits ratifiants sont les principaux interessés audit equipage & representants en cette par la Compagnie dudit S*t*. *Malo*, pour estre ladite ratification fourne par ledit S*r*. de *la Parisiere* ou autre pour luy, avant que recevoir le second payement. 1623.

Promet ledit S*r*. Ambassadeur de tout ce que dessus fidelle relation a sadite Majesté avec tout devoir envers elle a ce qu'il luy plaise commander toutes les expeditions necessaires pour l'entier accomplissement du present Traicté a ce que sortant son plain & promt effect : Ceux de ladite Compagnie des *Indes* & tous autres subjects de ces Provinces Unies, demeurent quittes & dechargés tant par le passé pour le present, que pour l'avenir de toutes recherches, poursuites, & dommages envers qui & par qui ce puisse estre a l'occasion de ce que dessus, & de tout ce qui en peut dependre; a fin que tout demeure amorty, & comme non advenu; s'obligeant en oultre ledit S*r*. de *la Parisiere* de fournir a ladite Compagnie avant ledit second payement lettres patentes de sa Majesté de bonne & deüe forme de validation du present Traicté.

Et d'autant que ledit Ambassadeur a esté requis par ledit S*r*. de *la Parisiere*, & les Sieurs *Goch*, *Brouckhoven*, & *Joachimi*, Deputez de Messieurs les Estats Generaux des Provinces Unies par ceux de ladite Compagnie des *Indes* de s'employer & tenir la main a la conclusion & perfection du present Traicté, apres avoir esté consenty reciproquement par lesdites parties, ils l'ont soubsigné avec elles a la *Haye* en *Hollande*, le *penultiesme jour d'Aoust*, l'an *mil six cents vingt & trois*, & s'estoit soubsigné *du Maurier*, *I. van Goch*, *J. van Brouckhoven*, *Alb. Joachimi*, *Armel Martin Parisiere*, *Jacob Bicker*, *G. Meer-man*, *Hans Sweers*, & *Guil. Boreel*.

Loüis par la Grace de Dieu, Roy de France & de Navarre, a tous ceux qui ces presentes Lettres verront salut: sçavoir faison que nous estant fait representer le Traicté fait en *Hollande* le *trentiéme jour d'Aoust* dernier entre le S*r*. du *Maurier*, Conseillier en nostre Conseil d'Estat, & nostre Ambassadeur audit pays assisté du S*r*. de *la Parisiere*, Deputé de nostre ville de S*t*. *Malo*, & ceux de la Compagnie des *Indes Orientales* estant audit Pays, pour raison de la *depredation* faicte a *Bantam* par quelque uns de ceux de ladite Compagnie de plusieurs Marchandises vaisseaux & autres choses appartenants a nos subjects de nostre ditté ville de S*t*. *Malo*, copie duquel est cy attachée sous le contre seel de nostre Chancellier. Nous avons iceluy Traicté, agrée, *approuvé & ratifié*, agreons, approuvons, & ratifions par ces presentes signées de nostre main, voulons & nous plaist qu'il sorte son plain & entier effect. En tesmoing de quoy nous avons faict mettre nostre seel a ces dites presentes. Données a S*t*. *Germain en Laye*, le *vingtiéme* jour d'Octobre, l'an de grace *mil six cents vingt trois*. Signé *Loüis* ; & sur la reply, par le Roy, *Brusart* : seele du grand seau de siré Iaune sur quevé.

OP 't gheene *Armel Martijn*, Heer van *la Parisiere*, soo wel in sijn naem, als op Procuratie van *Jan Pepijn*, Heer van *Boisclairet*, ende van *Willemijn Cauchon*, Weduwe van *Loüijs Hains*, en van d'andere geassocieerde van S*t*. *Malo*, hadden gesustineert so in Vranckrijck als het vereenight Nederlandt, door den gemelden *la Parisiere*, haer volmacht tegen de *Oost-Indische Compagnie* alhier : dat d'Officiers van de selve in de Jaren 1617. en 1618. hadden gemolesteert twee Schepen haer toekomende, met namen *Sint Michiel*, gewapent ende ge-equipeert van alle noodige dingen, ende gheladen met veel Koopmanschappen van groote waerdye, alle de welcke goederen en oock selfs de Schepen zijn daer na bekeert tot profijt van de selve Compagnie, dat de selve gehouden was te geven voldoeninge, soo wel van 't principael als van de Interessen, ende van alle schaden by haer ghe-

Digitized by Google

1623. leden ter saecke vande selve Prinse: Tot welcken eynde de Koningh haer Souverain dickwils had geklaeght, soo wel door Brieven als door syn Ambassadeur *Maurier*; ende die vande selve Compagnie daer teghen sustineerden niet ghehouden te syn tot eenighe restitutie of reparatie, ten minsten niet soo als gheeyst wierdt: presenterende in rechte haer saecke te sullen defenderen; ende dat na veele contestatien, disputen ende conferentien daer over gehouden, so in *Vranckrijck* als hier, *vier jaeren* langh. De ghemelte Ambassadeur door last des Koninck hebbende weder ondernomen het vervolch van dese sake, en selfs ten versoecke vande ghemelde Compagnie, om de sake te helpen accommoderen, is eerst door tusschen kominge van Gedeputeerden der Heeren Staten Generael, en daer na vande Heere *Prince van Orangie* gesocht een expedient, om dat differentinder minne by te leggen, is entlijck door deselve uytgesproocken als volcht:

Te weten, dat om entlick uyt dese sake te komen, en te vernietigen alle voorgaende vervolginghen ghedaen aen den Raedt des Koninghs als elders, ende specialijck voor te komen de pretensien van *St. Malo*, over de molestatie der gheseyde twee Scheepen, ende het nemen vande *St. Michiel*, als oock over de goederen by haer gelaten in *Bantam*, die eyghen sullen blijven als die van *St. Malo*, als oock over seeckere barque of pinasse, die gesecht wort, gheattaqueert ende qualijck ghetracteert geweest te syn, door die vande selve Compagnie; voorts over alles wat die van *St. Malo* konnen pretenderen tot desen dach toe, niets uytghenomen. Deselve Compagnie heeft gheconsenteert en sich gheobligeert te geven contant binnen *Amsterdam* aende gemelde *la Parisire*, volmacht, en sich sterck maeckende voor alle andere geinteresseerde, de somme van *vijf hondert en vijftigh duysent guldens, tot twintig stuyvers* 't stuck: te weten binnen *vijftien* dagen van huyden af te rekenen, de somme van *twee hondert duysent guldens*; op den *eersten* December eerstkomende, gelijcke somme van *twee hondert duysent* guldens: ende *hondert vijftigh duysent* guldens; drie maenden daer nae: te weten den *eersten* Marty, waer door sullen syn vernietight alle pretensien van die van *St. Malo*, ende van alle haere mede geinteresseerde, sonder eenige reserve. Tot welcken eynde de gemelde volmacht consenteert volkomene opheffinghe van alle stucken die van hem, of de met geinteresseerde in Vranckrijck, of elders op haer versoeck mochten syn ghedaen, soo in *Vranckrijck* als elders op de goederen vande selve Compagnie of andere Nederlantsche Onderdanen &c. beloovende dese transactie te sullen doen ratificeren door de met geinteresseerden, ende daer van te brengen een acte in goede forme, met certificatie vande Magistraet tot *St. Malo*, dat deselve ratificanten syn de principale geinteresseerden, ende representerende de Compagnie van *St. Malo*, om gegeven te worden aende Compagnie voor ende al eer t'ontfangen de *tweede* betalinge.

De ghemelde Heer Ambassadeur beloofde oock van alle 't voorsz aende Coningh te doen getrouw rapport / op dat syn Majestept belieffde te geven alle moodige expeditie tot accomplissement van dit Tractaet / tot ophoudinghe van alle voordere ondersoekinghen / verbolgingen / ende schaden / teghen wie / ende voor wie het mochte syn. Deselve Parisire beloofde oock des Koninck approbatie te sullen levere voor het tweede payement; ende is tot meerder bevestinge geteeckent door de Heeren Ambassadeurs / ende de Gedeputeerden vande Heeren Staten / den 30. Augusty 1623. was geteeckent: Du Maurier. I. van Gog. I. van Broeckhoven. A. Ioachimi. Armel Martin Parisire. I. Bicker. G. Meerman. Hans Sweers.

De ratificatie des Koninck was vanden twintigsten October des selven jaers.

Oostvrieschesaken. D Inlegeringe der Mansveltsche in Oostvrieslandt, duerde al noch / tot groot misnoegen van d'ingesetene. In Iunio schreef de Commandeur Erentruyter, dat op 't begeeren van Burghemeester ende Raedt der Stadt Embden, om de Borgerye in stilte ende vreede te houden / hy niet en hadde konnen weyghe-

geren het Huys Alberingsweert, een Canon schuut van de Stadt legghende ('t welck met twee Compagnien Mansveldische Soldaten ontrent beset was geworden / die groote overlast aende Stad hadden gedaen / en daer na wederom van daer waeren vertrocken) te besetten met vijf en twintigh Soldaten van haer Ho: Mo: drie Compagnien binnen de selve Stad leggende / doch op 't welbehagen van haer Ho: Mo: versoekende / dewijl de Magistraet begeerde gelijcke besettinge ende salvegarde voor het Dorp Harswech, ende dat dagelijcx sulcx noch meer soude gebeuren / gelijck hy van oock op 't bevel van den Heer Schaffer gesonden had gehadt twintigh Man op Nesterlant: waer deur het Guarnisoen verzwacht / ende om de Stadt met gheweldt te defendeeren onbequaem wiert ghemaeckt; versocht te verstaen hoe hy sich in dese ende dierghelijcke saecken soude hebben te draeghen: waer op met advijs van zijn Excellentie is goet ghevonden te schrijven aen den Prins van Mansvelt, dat haer Ho: Mo: oordeelden dienstigh te zijn / dat zijn volck / om geen oorder onlusten in die Quartieren te causeren soo nae niet en wilden komen aen de voorsz Stadt Embden, maer beter te zijn het selve van daer te houden / ende de voorsz plaetse ende andere soo na by de Stadt leggghende selfs versien met levendighe Salvegarden, om voor te komen de schaeden ende onlusten die die van Embden anderssints daer uyt souden komen te lyden. Ende is aen den Heere Schaffer de selve Missive met Copie van dien gesonden / om by den Prins van Mansvelt sulcx oock te beoorderen / soo veel hem mogelijck soude zijn / ghelijck mede goetgheonden is aen Erentruyter te rescriberen / dat de Heer Schaffer ghelast was aver 't gheene voorschreve is / met den Prins van Mansvelt te spreecken / ende dat hy hem aen den selben Heer Schaffer soude hebben te addresseren.

Van weghen de Ridderschap, de Steden Noorden, ende Aurick, mitsgaders der Huysmanne Standt, waren tot noch toe oock Gheconmitteerde in den Haege ghelweest. Aen den selben is entlijck den 10. Iunp tot antwoort ghegheven: dat haer Ho: Mo: ghesien ende gheleesen hebbende de Propositie van den Wel Gebooren Heere *Tydo* Baron van *Inhuysen ende Knipkhuysen*, tot *Lutzburgh*, *Bergum*, *Iennelt* &c. Hovelingh; ende den Erentfesten, Hooghgeleerden *Wilhelm Witvelt* Doctor in de Rechten, aen haer Ho: Mo: by *Ridderschap*, Steden *Noorden* ende *Aurick*, mitsgaders den *Huysmans Standt* der Graefschap van Oost-Vrieslandt reiterativelijck afgeveerdicht, versoeckende dat hare Hoogh-Mo: geliefde in betrachtinghe van den uytersten noodt der selver Graefschap, tot voorkominghe van meerder inconvenienten, de afvorderinge van de Mansveldische Armée sonder eenig vertooch te bevorderen, ende daer by te doen wat de gheleghentheydt van desen Staet eenichsints soude toelaeten; hebbende de Stenden van Oost-Vrieslant met haeren ghenaedighen Lantsheer overgeleght, hoe alles in eenigheydt wederom te brenghen, ende de Lantschap soo wel door fortificatien van Frontieren ende ordinaris besettinge, als andere expresse versieninghe ingheval van noodt, voor noch schaedelijcker inlegheringhe mochte werden bewaert; verklaerden seer geerne verstaen te hebben de goede correspondentie ende vertrouwlijckheyt die tusschen den Lants-Heer ende Stenden over de beswaernisse van 't Lant was gevallen.

Oordeelden oock geen beter middel te wesen om alles te herstellen ende in versceckertheyt te brengen ende te houden, als dat de Ridderschap, alle de Steden, ende de *Huysmans Stant* met den Heere Grave daer over een vasten voedt ende accoord wilden beraemen, weshalven hare Ho: Mo: oock alle de Leden van de Stenden geraden, vermaent ende versocht wilden hebben, 't selve niet langer te dilayeeren, maer hoe eerder hoe beter metten Heere Grave de Capitulatie dies aengaende op te rechten, ende in 't werck te stellen; ende vermidts den Prins van *Mansvelt* sich begheven hadde in dienst van de *Ligue* tusschen den Koning van *Vranckrijck*, de Republicque van *Venetien* ende den Hertoch van *Savoyen* opgerecht, ende mitsdien de Graefschap van Oost-

Vries-

1623. *Vrieſlandt* ſoude komen te verlaten, dat de Stenden met ende beneffens den Heere Grave daer op ſonderlinghe wilde letten ende ſoodanige ordre beramen, daer mede alle die plaetſen ende Fortreſſen by den Prins van *Manſvelt* teghenwoordigh gheoccupeert, wederom in hare eygen handen mochten geraecken; 't welck ghedaen zijnde, by aldien de Stenden alſdan tot vorder bevorderinge van hare ſaecken noch yetwes van hare Ho: Mo: gedaen te worden, ſouden dienſtich achten, dat de ſelve niet ſouden naer laten te doen, ende by te brengen wat voorts van haer Ho: Mog: ſoude dependeren mogen, ende na de gelegentheyt van haren Staet hun doenlijck ende mogelijck zijn.

Sweden recommandeert d'evacuatie. De Koninghe van Sweden heeft aen haer Ho: Mog: oock in deſen tijdt tot evacuatie van Ooſt-Vrieſlandt gheſchreven ende ghebruyckt navolgende reden: Als dat ſijn Majeſteyt tot ſijn leetweſen aengebracht was, dat de Graef van Manſvelt met ſyn volck wandelijck was ghevallen in de Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt, etc. ende deſſelfs Steden ende ſluyſen hadde gheoccupeert, ende die niet alleene beroofde, maer oock alle 't gheene dat daer inne was ghereet, ende dat den Grave verſteecken hadde voor hem ende den ſijne, met gheweldt uyt ghehaelt ende ghespolieert hadde van alle het ſijne wat hy troofelijckſt en weerdighſt hadde. Oock, dat meeſt te beklaghen was, ſynen perſoon teghen eere ende reſpect van des Graven Staet ende dignitept beſloten ghehouden, ende niet na-ghelaten dat hadde moghen ſtrecken tot injurie ende ondergangh van het gheheele Huys van Ooſt-Vrieſlandt; komende haer Ho: Mog: lichtelijck oordeelen, hoe ſwaerlijck dat ſijne Majeſteyt dat had verdraghen, daer over hy niet en had kunnen na-laten deſe intercceſſie aen haer Ho: Mo: te doen, in 't minſte hem niet perſmaderende dat die wel-gemelte Grave van Manſvelt, den voorſz ghewelddighen inval in de voorſz Graefſchap ghedaen hadde door het bevel van hare Ho: Mog: maer veel eer ghelooft de dat hy op ſyn maniere veel meer de koſt geſocht hadde; Ende och ſo verre als de ſelve Manſvelt in deſe ſijne directie hem hanteerde van dat ſulcx ſoude zijn geſchiet door 't bevel van hare Ho: Mogende: dat te bevreeſen was, dat niet alleen den ghelieerden Neder-Saxiſchen Creyts, maer oock alle Proteſtantiſche Princen ende Stenden ſouden van hare propoſten veranderen, ende verbreemden; dat ſijne Majeſteyt hare Ho: Mo: wel te conſidereren gaf, verſoeckende vriendelijck om de vriendtſchap ende alliantie die ſijne Majeſteyt met hare Ho: Mog: hadde, dat de ſelve den voornoemden Manſvelt met ſyn volck uyte Graefſchap wilden afvoeren, ende alles in ſijn geheel doen reſtitueren, ende de gedane ſchade repareren, ende de Graefſchap voortaen ongemoleſteert te laten, daer mede de Heere Grave van Ooſt-Vrieſlandt mocht ſpeuren dat ſijne Majeſteyts authoriteyt ſyner L. voorderlijck gheweeſt was, etc. Hier op is ghereſolveert te antwoorden dat men deſſelfs Brief hadde ontfanghen, ende alles voor den Graef van Ooſt-Vrieſlandt ghedaen, dat eenighſins doenlijck was gheweeſt, daer inne men als noch ſouden continueren; ende, ſoo men hoopten, met effect: hebbende ſijne Majeſteyt te ghelooven dat den ghemelten Grave van Manſvelt niet en was in haren dienſt, ende dat ſy oock over den ſelven niet en hadden te ſeghen noch te commanderen, maer den Koninck van Vranckrijck, de Republijcq van Venetien, ende Hertoghe van Savoyen, in welckers dienſt hy was; hoopende niet te min dat hy voorts uyte Graefſchap ſoude vertrecken ten dienſte van de ghemeene goede ſaecke, etc.

Zijnde alſoo het voornemen om den Graef (*alias* Prins) van Manſvelt uyt de ghemelde Graefſchap te te doen ruymen: ſoo was al de queſtie om geldt te vinden. Waer over de Provintie van Hollant, na gewoonte (als middel ende credijt hebbende) aenghеſproocken zijnde; ſoo hebben die van de ſelve Provintie voor advijs op dat ſtuck den 29. July ingebracht, dat ſy conſenteerden dat 't credijt van de Generaliteyt ſoude moghen worden ghеinterponeert voor de Ridderſchap, de Steden Norden ende Aurick, middegaders voor den Huyſmans Stant, voor de ſomma van drie hondert duyſent guldens, te lichten voor den Ontfanger Generael, indien hy des ſoude konnen bekomen, oft anders te furneren by de Provintien, elck hare quote, om aen te tellen aen den Heere Prince van Manſveldt, indien de ſelve de Steden en ſtercken des Landts ſoude willen verlaten en over doen, conform den voorſlagh van ſijn Excellentie den Prince van Orangien: de eene helft van de voorſz ſumme voor Wapenen, Canon, ende Ammunitie aen Louys de Geer, ende de weder helft in gelde, beyde naer 't verlaten van de Provintie van Ooſt-Vrieſlant, ende het overleveren van de Fortreſſen als vooren; mitsgaders dat de ſelve Stenden eenen ſeeckeren dagh ofte tijdt ſouden ſtellen niet excederende drie Iaren, omme de voorſz drie hondert duyſent guldens te reſtitueren, ende middelertijt te voldoen den intereſt, ende dragen de laſten van de beſettinge van de Fortreſſen ende Caſteelen.

1623.

Op 't voorſz advijs ingebracht op de ſaecken van Ooſt-Vrieſlant, omvraghe gedaen zijnde, hebben d'andere Provintien de Heeren van Hollandt daer vooren eerſt bedanckt, ende hun daer na, daer mede ghеconfereert, ende is dienvolghende gereſolveert, dat men den Ontfanger Generael ſoude authoriſeren, om op 't Credijt van de Generaliteyt te lichten de ſumme van drie hondert duyſent guldens eens, indien hy die ſoude konnen bekomen, omme aen den Prince van Manſvelt overgeteit te worden, opten beſprooken voorſlagh ende Conditien by 't voorſz advijs van die van Hollandt: verſoeckende d'andere Provintien die van Hollant, indien den Ontfanghер Generael tot de voorſz lichtinghe geen Credyt ſoude konnen binden, dat hare Ed: Mo: haer Credijt daer toe ſouden willen interponeren ende daer mede des Ontfanger's Credijt verſtercken. Daer op hebben haer Ho: Mo: ghepaſſeert deſe volghende Acte.

DE Staten Generael der vereenichde Nederlanden, op het verſoeck van de *Ridderſchap*, Steden *Noorden* ende *Aurick*, mitsgaders den *Huysmans Stant*, des Landts Ooſtvrieſlant, hebben geconſenteert ende belooft, conſenteren ende belooven mits deſen voor het voorſz Landt, ende de Heerlijckheden van *Eſens* ende *Witmunt* te ſullen doen furneren ende betaelen aen den *Prince van Manſvelt*, de ſomme van *drie hondert duyſent guldens*: daer van kortende het achterweſen van *Louys de Geer*, ter ſomme van *hondert en vijfſtigh duyſent guldens*, voor Wapenen, Canon ende Ammunitie, onder expreſſe conditie nochtans, dat haer Ho: Mog: aen ſulcke belofte dan eerſt ſullen ghehouden zijn, wanneer den welgeſeyden Prince (achtervolghende ſyn belofte) die Graefſchap van Ooſtvrieſlandt, ende de voorſz Heerlijckheden met goede ordre ſoude hebben verlaten, ende overghelevert alle plaetſen ende Fortreſſen binnen den tijt van *acht* dagen, naer preſentatie van deſen, ſonder die Ingeſetenen van dien meerder te laten beſchadigen.

De Heeren Graef Ernſt, Douwe Aylva, Andries Roorda, Schaffer ende Rengers in deſen tijdt van handeling met Manſvelt, zijnde tot Delfzijl, ſchreven den 3. October: hoe ende op wat voet en conditien dat wel-gemelde Heeren Grave ende de Compagnien van zijne garde, twee hondert koppen ſterck binnen Emden ghekomen was met conſent van de Magiſtraet, en deerttgen, ende dat alreede gereſolveert was datmen by proviſie ende tot naerder diſpoſitie, ſoude continueren aen Manſvelt dagheliyck toe te ſenden het beloofde getal van twee duyſent vijf hondert broden van acht pont 't ſtuck, ende hondert Tonnen Biers, tot drie guldens de Tonne; 't welck dewijle het tot merckelijcke koſten aenliep, gelijck mede de verſchepten munitien ende materialen haer alberepts geſonden, verſochten dat hare Ho: Mo: gelieften hun t'adviſeren of men daerinne noch een tijt langh ſoude continueren, omme voor te komen het verloop van den Armée, ende dewijle Thilly op de Ooſt-Vrieſche palen lach, ende van nergens anders toe voor

hebben

1623. hebben houde / als van Bremen, ende 't ſelve met ſluytinge der Weſer ende Iade lichtelijck was te weeren; ende ſy 't ſelve nochtans ſonder oorze van haer Hooghmo: ende zyner Excellentie niet doorſten onderlegghen; verſochten mede hier over geadverteert te werden / op 't ſpoedigſte / verſoeckende oock dat de begeerde twaelf Compagnien te voet op 't ſpoedighſte mochten werden gheſonden / als oock een meerder ghetal van Oorlogh-Schepen. Hier op is ghereſcribeert dat haer Ho: Mo: den welghemelten Heere Grave met de Heeren neffens hem ghecommitteert / bedanckten voor de voorſz Advijſen ende derſelver gedaen goede devoiren / om de ſake binnen Embden beter te verſeckeren; de ſelve verſoeckende daer inne te willen continueren / tot weilſtant der ſaecken in Ooſt-Vrieſlandt ende dienſt van de goede gemeene ſaecke: ten welcken eynde haer Ho: Mo: goet vonden ende verklaerden te weeten te zijn / dat noch voor eenige daghen ghecontinueert wierde aen Manſvelt het beloofde Broot, Bier, ende Materialen, met eenige Ammunitie van oorloge / hebbende oorze gegeven op 't ſluyten van de Licenten op de Eems, Weſer, ende de Iade, ende dat eenige ſchepen van oorloge alhaer gheſonden ende gehouden ſouden worden / onder het belept ende Commandement van zijn Genade.

Die van Embden ſchreven oock onder dato den 28. Auguſti tot danckſeggynghe van de zorge die haer Ho: Mo: voor de conſervatie der Stadt hadden ghedragen. Haer is gereſcribeert datmen alhier ſoude continueren voor de conſervatie ende weilſtant van de Graeffſchap Ooſt-Vrieſlandt, mitsgaders van de Stadt Embden, alles te doen wat deſer Landen Staet ende ſaken ſouden konnen lijden / omme de voorſz Stadt ende Lantſchap uyt hare jegenwoordige miſerien ende bezwaerniſſen te helpen / ſoo veele eenighſints doenlijck / ghelijck haer Ho: Mo: daer toe altijts ghetracht hadden; en dat in gevolge van dien / hare Ho: Mo: niet hadden konnen laten / verſtaende dat ſy des Princen van Manſvelts Geſchut, Munitien van Oorloge ende Bagagie, hadden doen aenhouden / ende dat den Grave van Thilly was marcherende na Ooſt-Vrieſlandt (in welcken gheval zijn Excellentie 't voorſz Geſchut ende Munitie van oorloge nootelijck tot des Graeffſchap Ooſt-Vrieſlandt, mitsgaders van ſijn perſoon ende deſſelfs Armée defenſie van nooden ſoude hebben) haer dient-en ernſtelijck te vermanen ende verſoecken / dat haer gelieſde den welgemelten Heere Prince zijn Geſchut, Munitie, ende andere Goederen te doen reſtitueeren. Om voor te komen meerder zwarichеden ende inconvenienten / die de weygeringe ofte langer dilay van de ſelve reſtitutie ſouden mogen veroorſaecken / indien den Pyant in Ooſt-Vrieſlandt vallende / ende Hooghgemelte Prince van zijn Gheſchut ſich ſoude binden ontſet ende ghepriveert / ofte anderſints ſoo ghemiſcontenteert / dat hy tot deſperate reſolutie ſoude werden gebracht / etc.

Copie van den voorſz Brief is geſonden aen de Heeren Gedeputeerden / neffens zijne Genade Graef Ernſt tot Delfzijl weſende / met oorze om den principalen aen Burghemeeſteren ende Raedt van Embden te doen gaen / indien ſy achteden dat 't ſelve ſchrijven voordeel by de ſelve ſoude moghen doen / om den Prince van Manſvelt te verhelpen totte reſtitutie van deſſelfs aenghehouden Geſchut, Munitien van Oorloge ende Bagagie, by de jegenwoordighe conſtitutie van ſaecken: daer Thilly naer Ooſt-Vrieſlandt was marcherende; 't welck haer Ho: Mo: remitteerden tot haer diſcretie / beducht weſende / ſoo dat niet gheſchiede / voor eene deſperate reſolutie / die meerder zwarichеyt ſoude veroorſaecken.

Graef Ernſt ende d'andere Heeren hebben goet gevonden haer van Delfzijl te tranſporteeren na Embden, alwaer het gemeene Volck ſeer ontſtelt was over de ſchaden die ſy leden deur de Mansfeltſche inlegheringh / ende d'apparente nieuwe inlegheringh van Thilly; ende de twee hondert Man in Embden ingekomen was niet ghenoegh / willende d'Emder Ghemeente den Manſveltſche met gewelt uyt drijven; dies is de Heer Schaffer uyt aller naem ghetoghen naer den Haghe, ende heeft by monde ghepraponeert de nootwendichеyt / om naerder daer in te verſien.

De betalingh van de ſes hondert Man binnen Embden by deſen tijdt ſeer verachtert zijnde; is oock van weghen deſen Staet aen de Stenden gheleent vijftigh duyſent Rijcxdaelders, die ſy beloofden naer onganck van drie jaren in twee gelijcke termijnen / te weten t'elcken een gherechte helft / naementlijck vijf en twintigh duyſent ghelijcke Rijcxdaelders / t' elcken op Michaelis oprechtelijck ende redelijck op te leggen / en wederom te betalen: met deſe uytdruckelijcke bedinghen / dat middelertijt de voorſaengedachte vijftich duyſent Rijcxdaelders, met gelijcke Rijcxdaelders teghen den penninck ſeſtien, alle jaer tot dat den laetſten termijn voldaen ſy / by de Stenden ghepenſioneert ende verrentet werden ſoude. Tot meerder verſeckeringe van het welcke ſy aen haer Ho: Mo: verpandeden alle ende een yeghelijcke Ooſt-Vrieſche teghenwoordigh loopende ofte toekoomende conſumptie ende contributie middelen: omme by ghebreecke van betalinghe hare ſchaede daer uyt te verhaelen / ſtellende oock onſtrydighe Borghen / Heeren Borgermeeſteren ende Raden der Stadt Embden, renuncieerende beneficio ordines ofte excuſionis, &c.

Hier voor is reede gheſeyt van des Heeren Schaffers komſte; zijn aenbrenghen is oock ghecommuniceert met den Heere Prince Maurits, ende de Heeren Gecommitteerde tot Aernhem by hem zijnde / welckers advijs was: dat ſy voor den Staet van de Lande niet gheraden en achteden d' Armée van Manſvelt by wegen van hoſtilitept oft andere violente middelen uyt Ooſt-Vrieſlandt te doen delogeeren / nochte met beleth van toevoer van Vivres te laten conſumeren: ende ſulcx om diverſe pregnante redenen / maer inſonderheyt om dat men dis van de Ligue daer voor ſoude obligeeren / als mede den Manſvelt apparentelijck dringhen tot eenighe deſperate reſolutie / daer van den Staet van deſen Landen / niet anders als eenen notoiren ondienſt en ſoude hebben te verwachten. Ende dan oock om conſideratien begrepen in den Brief die zijn Excellentie ten ſelven daeghe van den Ambaſſadeur Langerac ontfangen hadde / continuerende dat Manſvelt ende zijne Armée ſoude gaen in dienſt van Vranckrijck, Venetien, ende Savoyen, ende dat hy overſulcx noodigh ſoude binden de Heeren Ambaſſadeurs van Vranckrijck ende Venetien ernſtelijck te recommandeeren de onderhoudinghe der voorſz Armée, ende daer by te vermanen datſe by hare Heeren ende Meeſters op het alderſpoedighſte ſouden willen procureeren eene eygentlijcke verklaeringe / wat de ſelve ghemeent waren mette voorſz Armée te doen / ende dat ondertuſſchen de ſelve verſien mocht worden met prompte betalinge van de beloofde ſomme; Haer daer benevens te verſtaen ghevende dat het deſe Provintien (hoc rerum Statu) onmoghelijck was de verſchaftinghe van Vivres langer te continueren; in ſulcker voeghen dat by langher uytblyvinghe van de verklaringhe ofte oock by manquement van de voorſz betalinge / zijn Excellentie ende de voorſz Gecommitteerde van Advijs ſouden zijn / datmen de beſtellinghe van de Vivres allencxkens ſoude ſoecken in te houden / ſonder nochtans te verhinderen in ſulcken ghevalle den toevoer van Vivres, die eenige uyt wyen wille ende om gelt ſouden willen doen.

Ende op dat nochtans Ooſt-Vrieſlandt eens ontlaſt mocht worden van de bezwaerniſſe / daer inne de ſelve haer bevont / ende 't ſelve niet wel gevoechlijck en ſcheen te kunnen gheſchieden voor eenighe andere middelen / als voor de betaelinge van de drie hondert duyſent ponden den Prince van Manſvelt by de Stenden der voorſz Graeffſchap beloft (daer op wel hier te voor ghehandelt / maer niet entlijck ghereſolveert was) dat ſy niet onvaerlijck en ſouden binden / indien de Staet van deſe Provintien 't ſelve ſoude komen lijden / datmen de voorſz Stenden met de ſelve ſomme ten fine voorſchreven / Leenswijſe accommoderde / maer dat / alvooren Mansfelt de ſelve ſoude ontfanghen; haere Ho: Mo: verſeeckert ſouden zijn / van dat hy met zijne Armée uyt de voorſz Graeffſchap ſoude delogeeren / ende ſich begheven aen ſulcken oort als hy ſoude te rade binden / ende

1623.

Digitized by Google

1623. ende daer beneffens alle de plaetsen / by zijn Volck beset / overleveren in handen van haere Ho: Mo: ende dat hy hier tegen wederom soude verseeckert zijn / van de betalinge van de voorsz somme.

Gheliick sy dan mede voor goet souden aensien dat men omme die van de Stadt Embden eenigsins contentement te gheven / haer oude gherieven / met de leninghe van vijstich duysent Rijcxdaelders (hier voor desgheliicx gementioneert / doch niet volkomentlijck gearresteert) tot betalinge van haer Guarnisoen versocht / by soo verre de Staet van 't Lant 't selve eenigsins soude konnen gedogen.

Ende voor soo veel aenginck het Canon ende Bagagie van Mansvelt by die van Embden gearresteert / dat sy meynden dat men die van Emden ernstelijck behoorde te vermanen tot restitutie van dien / op dat anderssints ende by weygheringhe van 't selve hem egheen oorsaecke ghegheven en wierde van eenighe nadelighe Resolutie te nemen.

Hierinne heeft de Heer Schaffer naerdere openinghe ghedaen van de meeninghe van 't voorsz Advijs / mitsgaders van de kennisse die de selve in Oost-Vrieslandt hadde ghekregen / van de meeninge ende intentie van de Staten van Oost-Vrieslandt ende Stadt Embden, in dese saecke / ende particulierlijck tot het furnissement van de gheadviseerde drie hondert duysent guldens, tot behoef van Mansvelt metten aenkleven van dien / mitsgaders totte restitutie van het Gheschut ende aenghehoude Bagagie.

Den 27. Octobris schreven de Heeren van Stadt Groeninghen ende Omlanden, advviseerende den miserabelen en desolaten toestant der saken in Oostvrieslant, begerende dat de Trouppes van Mansvelt voort gehouden mochten worden / behalven dien dat hun nu zwaerlijck viel de Mansveldische Armée soo grooten quantiteyt van Vivres dagelijcx toe te senden / daer van de ontkosten soo hoogh liepen / dat sy wel metter tijt alle heure consenten souden absorbeeren / sulcx dat noodsaeckelijck metten eersten hier in versien most werden: want sy niet van meeninghe waeren by dese sendinghe van Vivres te continueeren om reedenen in den voorsz Brief ghe-extendeert : Waer op ghedeputeerden te schrijven / dat hare Ho: Mo: met droeffenisse verstaen hadden den miserabelen toestant in Oost-Vrieslandt, ende datmen daer van noch te voren bericht zijnde / noodig gheacht hadde zijn Excellentie alhier te beschrijven / gelijck oock de Heeren Staten van Hollandt om een finale resolutie te nemen / met Advijs van den Raet van State raekende de Grafve van Mansvelt, die verhoopt wiert sulcx soude vallen / dat de saecke ghehouden souden werden buyten termen van desperatie ; vrientlijck oock sulcx versoeckende / dat haer ghelieffde noch voor een korten tijdt den toevoer van Broot ende Bier te continueeren sonder verandering / tot dat de voorsz Resolutie opgenomen soude wesen / daer van hare Ho: Mo: haer E: inditigentie souden advverteren.

Ondertusschen heeft d'Ontfangher Ghenerael ter Vergaderingh van haere Ho: Mo: verklaert / dat hy / niet kommende negotieren de bewuste driemael hondert duysent gulden, hadde versocht de Heeren van Hollandt, dat haer Ed: Mo: gheliefde met haer Credijt het zijne te verstercken : 't welck te doen sy ghedifficulteert hadden / verklarende dat sy ghenoegh souden hebben te doen / haere eyghen quote in de voorsz somme te voorghen / versoeckende mitsdien de voorsz Ontfangher iterativelijck / dat haere Ho: Mo: souden ghelieben desen aengaende naerder te resolveeren.

Die van Vrieslandt hebben haer in 't begin van October verklaert gereet te zijn met haer quote in de ghemelde somme. Tot in November zijn de Licenten op de Weeser ende Iade ghesloten geweest / ende doen weder ghevoert. Voor Esenser-Zijl, Griet-Zijl, Harler-Zijl, ende aende Cnocke heeftmen uptleggers ghehadt / om te beletten het vervoeren van allerhande gestoolen goet der Mansveltsche, die nu hier ende daer al begosten op te kraemen / hoe wel Mansvelt in desen tijdt self soo aen Prins Maurits als aen Graef Ernst schreef van meeninghe te zijn / om noch vier a vijf Maenden te blijven in Oost-Vrieslandt, ende zijn recreute aldaer te maecken. Sulcx was om d'opghemelde penninghen ten spoedichsten te doen opbrengen : doch oock ondertusschen om de Ghemeente tot Embden (die sulcx ghelooft den) desperaet te maken / derhalven de Heer Schaffer in plc weder na Embden is getogen. 1623.

Van wegen Oost-Vrieslandt zijn in den Hage gekomen de Heeren Altingh, ende Agena tot bevorderingh van het verschot der oock voorgemelde vijftigh duysent Rijcxdaelders. Ende alsoo eenighe duystre woorden in d'Acte of Obligatie waren ghestelt : die de Raedt van State hadde ghemarqueert / soo hebben sy dien aengaende ghegheven naerder contentement ende verklaeringh : of specialijck dat sy willich waeren by Acte te beloben ende sich te verbinden / dat de penninghen tot geenen anderen eynde souden worden ghe-employeert / als tot de betalinghe van de ses Iarige bespreeckinge des Emdischen Guarnisoens ; doch dat sy last hadden alhier daer van te betaelen eenighe restanten van de lesten termijn ende van interesse aen Volbergen, met noch drie vierendeel Jaers interesse van seste half duysent Rijcxdaelders aen Louys de Geer ; op alle't welck hebben de Heeren van Hollandt aenghenomen de betalinghe van de versochte vijftigh duysent Rijcxdaelders te versorghen / mits dat de Provintien van Vrieslandt, mitsgaders Stadt en Lande hare quote daer in furneerden / ende datte andere Provintien die van Hollandt ten regarde van hunne Respective quote indemneerden kost en schadeloos hielden / 't welck by de Heeren Ghecommitteerden soo van Vrieslandt ende Stadt Groeninghen ende Ommelanden als van de andere Provintien Respectivelijck is belooft ende aenghenomen te doen.

In 't laetste van November heeft de Koninckliicke Fransche Ambassadeur Maurier provisie van Brood doen koopen tot Amsterdam / om te spijsighen de Fransche Soldaeten in Oost-Vrieslandt onder Montereau liggende : tot welcken eynde hem een Coubeyer wiert toeghestaen. By Advijs van den Prins ende van den Raedt is goet ghevonden eenighe Oorloch-schepen op d'Eemse te senden / ende met 't eenemael af te snijden de toevoer van Spijse aen de Mansveltsche : die anders deur desperatie souden hebben moghen 't een of 't ander voornemen tot ondienst soo wel van dese Staet als van Oost-Vrieslandt.

In December alsmen meende ghenoeghsaem gereet te zijn met d'evacuatie viel eene nieuwe zwaerichept / by de Ridderschap ende Steden Noorden ende Aurick, mitsgaders de Huysmanne Standt, wegheerende te passeeren beloofte Obligatoir van te restituieren de versochte drie mael hondert duysent gulden met den interest van dien. Maer als sy noch endlijck daer toe hadden verstaen : so heeftmen de helfte van de gemelde somme terstont na 't passeren van de obligatie / en na overlevering van de Forten betelt ; het overige daer na. In 't leste van December meende men een goet deel van de Francoisen te senden van Norden op Amsterdam : maer deur het schieten van 't groot-ys belet zijnde / wierden tot Delf-Zijl aen Lant gheset / ende voort onder belept van de Oversten Marve in twee Troupen deur Stadt en Lande, Over-Yssel ende Gelderlandt ghescheidt : lijdende groot ongheinack : ende sterbende hier ende daer van koude. Men heeft na Wtrecht ghesonden den Commissarisen Hooghenhoeck, Brau, Dewael ende Mortanje met Brieven aen de Heeren Staeten aldaer / om van de voorsz Troupen 't accommodeeren 400. in de Stadt Wtrecht, 200. in de Stadt Amersfort, 150. binnen Rhenen, ende 150. tot Wijck.

Daer na verstaende dat de Troupen stercker waren / heeftmen noch eenighe Patenten naer ghesonden / om mede een ghedeelte van 't voorsz Volck te logeren binnen Delft, Rotterdam, ende ter Goude, alles ter tijdt toe dat den Iffanck ceesseerende / het voorsz Volck naer Vranckrijck gescheept soude konnen worden.

De Heer Montereau Generael van de voorsz Troupen verklaerde wel eenighe provisie van gelt by hem te hebben / om de selve met leninge te versien / maer of daer aen eenigh gebreck mochte vallen / soo versocht d'Ambassadeur

1623. bassadeur Maurier, dat dese Staet mocht de Croupen accommodeeren met Dijnes voor een dagh twee of drie / te weten elck man met anderhalf pont Broots ende een half pont Kaes daegs / ende op hondert Man een Tonne Biers daegs.

Maer men heeft goetgevonden den Heer Ambassadeur self te versoecken / om orde te stellen tot het onderhout van de voors Croupes / mitsgaders totte Serbitien voor de selve; waer toe Gheconmitteert zijn de Heeren van Noort-wijck, Ioachimi ende Hartevelt, die voorts 't selve Offitie ghedaen ende gherapporteert hebben: datte Heer Ambassadeur hadde verklaert orde ghestelt te hebben om den voors Heere Ghenerael Montereau te doen hebben twee duysent Croonen tot leninghe voort voors Volck / ende dat hy noch meerder penninghen onder hem hadde daer van hy noch vorder soude disponeeren.

Alsoo hebben de Oostvriesen begost allenxkens verlost te worden van de Mansveltsche, die haer seerlijck dapper hebben ghedruckt: over al devoir doende soo by Sweeden / ghelijck gheseyt is / als by de Koninghy van Denemarck: de selve schreef in December aende Raetsheer Vosbergen, daer in hy oock vermaende tot afvoering van de Mansveltsche: begeerde cautie ende verseeckeringh over de schaede die d'aenlegghende Landen van Oldenborgh, Breemen en Veerden daer uyt soude moghen ontstaen; haer Ho: Mo: versochten de Heer Vosberghen om den Koninghy te rescribeeren / dat sy niet te commanderen hadden over de Mansveltsche Armée / als zijnde in dienst van Vranckrijck, Venetien ende Savoyen. De selve Koninck was seer gewoon een oogh te hebben op de gemelde Landen / als voorsiende dat Oldenborgh noch eenmael aen hem soude devolveren.

In Junio schreef hy oock aen haer Ho: Mo: teghen derselver in logeringh van oorloch schepen / die de Weser ghesloten hielden: inmers allen toevoer van Eetwaeren belettende: om alsoo de Tillische ligghende in 't Stift Munster / t' incommoderen; maer alsoo men wist / dat dus danige Brieven beeltijts meer quamen uyt instantie van andere als deur eyghen beweginghe / soo werden die oock lichtelijck of gheneghgeert of met complimenten ghe-excuseert; men bevont oock dat soodanige sluptinge van Licenten niet strechte / als tot verminderingh van 's Landts inkomsten; ende de Vyanden van den Staet kregen effen-wel wat sy van nooden hadden / of deur Neutralen of deur slupthoeken van deses Staets onderhoorighe.

Indien Koninck Iacob oorsaecke hadde met desen Staet te krackelen om de Oost-Indische differenten (als hier voor gheseyt is) hy schepten de selve oock uyt de vryheyt die de Staetsche Oorloch-Schepen namen om de Duynkerckers, die starck in Zee waren ende na ghewoonte veel schade deden / te verbolgen tot om ende inde Haveren van Engelant ende Schotlant. Waer over den Ambassadeur Carleton den 15. Martij audientie hebbende / na ghedane congratulatie over d'ontdeckinghe van de Conspiratie (daer van hier voor wijtloopich is ghesproocken) teghen Prins Maurits, seer heeft ghekaeghlt: specialijck over d'oorlogh-schepen die de Haevenen tot Lith ende Aberdon (alwaer haer twee Duynkerckers hadden gheretireert) beset hielden; begeerde dat die mochten worden weeh geschaft. Daer op is hem ghecantwoort ende ghere-presenteert d'onlijdelijcke schaede ende ghewelt die de Spaensche deden aen de goede Ingheseetenen van desen Staet / de Formidabiliteyt van de Spaensche in desen tijt: dat de Koninck self behoorde te favorijseeren de vernielinghe van de Duynkerckers. Edoch om te toonen datmen respect droegh ende draeghen souden aen zijn Souvereiniteyt in zijn Havenen: datmen de voorsieninghe soude doen / dat daer teghen gheen inbreuck ghedaen wiert. Met dien verstaende nochtans / datmen hoopte zijn Majesteyt soude niet qualijck nemen / datmen in Zee op doende ende verbolghende eenige Duynkerckers / de selve soude mogen investieren ende costoyeren tot in zijn Koninghs Havenen. Waer op d'Ambassadeur daer na weder verklaringh heeft versocht / en begeert te weten: watmen meende mettet voort investieren, of men daer deur verstont vyantlijck aengrijpen? Daer op is verklaert datmen goede orde soude stellen / dat d'oorlogh-schepen van desen Staet in 's Koninghs Havenen komende / geen Vyantschap souden doen aen pemant.

Men merckte allesins dat de Spaensche in Enghelant credijt ende faveur hadden / daer van hier te voor verschepden exempelen ende stucken zijn verhaelt: als wanneer de Koninck alhier liet recommanderen de saken van den Graef van Oostvrieslant en van den Chur-Furst van Kolen. In desen tijt quam het so verre / dat hy den 9. May so deur een expresse Brief van den 16. April / als deur zijn Ambassadeur Carleton ter Vergaderingh by mondo dede intercederen voor Pater Ophovius, Prior van de Preeck Heeren tot Antwerpen / verseeckende zijne relaxatie. De selve Ophovius hadde sich laten verlepden deur hoop ende apparentie die hem deur bedrieghelijcke lieden was ghegeven / van te sullen komen debaucheeren den Baron van Kessel: daer na Graef van Hornes, Gouverneur van Heusden, om de selve plaets te stellen in handen van de Spaensche / onder beloften van groote beloonninghen soo in ghelt / eere / als dignitepten. Maer in plaets van daer nae te luysteren / heeft hem ghebanghen ghesonden naer den Haeghe: alwaer hy langhen tijdt sadt / ende perijckel liep van criminelijck aenghesproocken ende ghetractreert te worden: om dat hy zijn Paspoort ghefaussert ende teghen den Staet yet ghemachineert hadde. Aen den Ambassadeur Carleton dan / voor hem spreeckende / wiert geantwoort / datmen d'interessie van zijn Koninghy altijt hoogh hadde gheacht ende noch achten soude: maer dit was een saecke van extraordinaris merckelijcken insichte / ende diemen niet ongestraft konde laten. Doch zijn gheluck was dat omtrent den selven tijt de Lieutenant Colonel Grenu, Commandeur van Isendijcke een aenslach hadde op Grevelinghen: hebbende ghecorrumpeert een Soldaet / die hem van Calais komende soude brenghen op de placts om die te besichtigen. Maer de Soldaet hadde ghedaen met kennis van de Spaensche / ende boerden hem in de knip: sulex is oorsaecke ghebleest van de behoudenis van Pater Ophovius; namaels noch Bisschop van Antwerpen / een Man van geleertheyt / goet leven / ende aen de Spaensche zijde seer geacht ende gesien.

't Ghebeurde dat korts daer na het Duynkercker schip / hier voor ghemelt willende uytloopen / omtrent Lidt in Schotlandt op strant ghejaeght ende deur de Hollanders in Brant ghesteecken wiert. Die tijding aen het Engelsche Hof komende / veroorsaeckte sulcken mistontentement / dattet (alsoo schreef d'Ambassadeur Caron) noch segghelijck noch Schrijvelijck was: sustinerende de Koning dattet selve Schip deur het stranden / volghens strant-recht / ghewonden was een Koninghs waeck: ende wiert daer om deur 20. a 25. Schotten bewaert met des Koninghs banieren. Daer na wiert alhier ghetractreert / op dat het ander Duynkercker Schip uyt Aberdon mocht worden in seeckerheyt ghebracht tot Duynkercken. De Koninghy Iacobus wildet deur zijn Oorloch-Schepen doen Convoyeeren: sulex alhier deur Carleton laetende notificeren; soo wiert deur den Heeren van Somelsdijck, ende den Heer Manmaecker aen Carleton gheproponeert dattet beter met Paspoort als met Convoy / soude deur de Vlootte passeeren.

In manieren als gheseyt is stont men dit Jaer met Engelant: zijnde de Koning out / Chagrijn / ende zijn meeste ende naeste Hobelinghen geen Vrienden van desen staet: en van Natuyr was de Koninghy vyandt van den Oorlogh; ende sagh ongeerne die hem dien aenrieden: derhalven alle die soo van weghen den Koninghy van Beemen als desen Staet quaemen / geen sonderling gehoor vonden: om dat sy songen / Arma Virumque.

Hoe men met Vranckrijck dit Jaer ghestaen heeft / sal ich oock in 't korte segghen. Den 23. April hadde d'Ambassadeur Maurier audientie / ende verklaerde last te hebben om haer Ho: Mo: aen te kundigen dat den Koninghy

Pater Ophovius

Duynkercers in Schotlandt.

Staet met Vranckrijck.

1623. Koningh in zijne Vaderlijcke affectie (die voorden ghebruyckten hy) continuerende/ tot conservatie van desen Staet / volghden de voetstappen van sijn Heer Vader / ende uyt eygen beweghenis / sonder daer toe verbonden te zijn / in dese zijne/ hoewel behoeftighe ghelegenthept van tijden / gheresolveert hadde desen Staet te subvenieren met een somme van tweemael hondert duysent kroonen: met hoope van gelijcke somme te stillen doen fourneeren in 't eynde van 't loopende jaer: ende dat uyt sijne klaerste ende gereetste opkomsten. Vermaenden daer by dat daerom haer Ho: Mo: niet van nooden souden hebben te doen eenighe besendinghe. Hy wiert daer over bedanckt: ende gheresolveert danckseggingh te schrijven aenden Koningh: met copie vanden Brief aenden Ambassadeur Langerack.

Maer deselve scheef in weynigh dagen daer na: dat de ghemelde Resolutie van subventie wiert verandert/ ende verkoelde / om een gerucht dat te Hove quam van datmen alhier tracteerde van Treves. Item om dat aen die van St. Malo (dit was een Compagnie handelende op Indien: pretendeerde dat de Hollanders haer aldaer hadden beschadight) geen satisfactie gheschiede. Daer op wiert wederom alhier voorgeslagen om een ghequalificeert persoon van hier in Ambassade te senden aenden Koningh. Doch in wat voegen men met die van St. Malo is geaccordeert / is hier voor ghestelt.

De Raedt des Koninghs in Vranckrijck was in desen tijdt noch seer indifferent in't stuck van desen Staet ende Duytsslandt: sy saghen ende bekenden wel dat Oostenrijck te machtigh wiert: maer ook wetende hoe seer Vranckrijck deur d'Inlantsche Oorloghen teghen die vande Religie was ghedistraheert gheweest: ende hoe dat alle ghemiscontenteerde Princen ende Hovelinghen terstont by deselve een toevlucht hadden; soo hebben sy getracht die party van die vande Religie eerst te dempen / daer toe aenwendende des Konings meeste macht ende middelen.

Niet te min quam eenigh gelt aen desen Staet; ende onder den Heer van Montereau schickten den Koningh een sterck Regiment van 3000. Francoysen in Oostvrieslandt onder Mansvelt; ende (gelijck de Venetiaensche Resident Suriani in Mayo alhier ter Vergaderingh communiceerde) obligeerde de Spaensche om de Valtoline te sequestreeren in handen vanden Paus. Maer wat wast? voor 't onderhoudt ende betaelingh vande gemelde Francoisen in Oostvrieslant / droegh de Koningh soo weynigh zorghe: dat in September daer nae d'Ambassadeur Maurier versocht aen desen Staet / om met Vivres ende Ammunitie deselve te voorsien.

Gemutineerde wegh gewesen.

Hier voor is gemeldet van een hoop gemuytineerde, alias gealtereerde, diemen tot rendevous ende loopplaets gunde het Stedeken Heussen: hoopende datse meer ende meer souden aenwassen / sy waren in January deses Jaers sterck drie en sestigh koppen / versochten onderhout/ sulcx is haer ter noodzuft gegeven: maer weynigh aenwassende / soo heeftmen deselve inde somer gelept onder 't Fort Over-Rees: nae October aldaer noch leggende/ wierden de Heeren Gecommitteerde tot Aernhem ghelast / den selven weerchentlijck ten minsten voor 2. 3. of 4. weecken / te ghyven derthien hondert gulden, sonder meer / al wast schoon dattet getal aenwies: laetende voort ter discretie van deselve Heeren Gedeputeerden om 't selde onderhout in te trecken / soo 't getal niet aenwies. In Novembri is haer aengesept / datmen haer niet langher soude onderhouden / alsoo haer getal soo weynigh vermeerderde; ende dat sy self haer betalingh / gelijck voor desen andere ende grooter hoopen van gemutineerde / voor den Treves plegen te doen / nu konden halen.

Morozini van Venetien hier.

In Julio quam alhier een ordinaris Ambassadeur van Venetien van de Heere Morozini: ende onseecker sijnde hoemen hem soude ontfanghen: soo was Prins Maurits van Abbijs men behoorde eenighe Gecommitteerde van haer Ho: Mog: te senden om hem tot Rotterdam te verwillekomen en te verghesellschappen: maer daer op ghehoort sijnde de Heer van Somersdijck, die in Ambassade tot Venetien ghweest was / is goetgevonde te senden den Treserier de Bye, ten eynde voorsz. Den 13. July hadde hy Audientie / zijne Propositie gheliick zijn Antwoort was complimenteur: zijne Negotiatien gheliick hier voor gheseyt is / waeren corresponderende met Vranckrijck ende Savoyen, om soo deur desen Staet/ als deur een geconfedereert Legher den voorspoedighen loop van d'Oostenrijckische ende Spaensche te stutten. 1623.

Suriano, in wiens plaets hy quam / was hier nu seven jaer gheweest in qualitept van Resident (welcke naem met hem hier is bekent gheworden; als wat meer zijnde als de Titul van Agent: die men tot noch toe gebruyckt hadde;) gerebocceert zijnde / nam zijn affschept / bedanckende voor d'eere alhier ontfanghen: met aenbiedinghe van zijn dienst. Hy was een habil ende bequaem persoon / hadde sich ook hier aengenaem ghemaeckt / so deur 't maecken of voltrechen van d'Alliance (daer mede men sigh hier seer ghedient ende ge-eert hielt) als andere zijne goede comportementen. Ende questie zijnde om hem na ghewoonte met een present te honoreren: soo quam in consideratie dat hy gewepgert hadde een goude kettingh / by 't slupten der Alliancie / hem ghcoffereert / aen te nemen: ook dat hy in zijn huys (in de Flaminghstrate) hadde gelogeert ende getracteert den Extraordinaris Ambassadeur: 't welck anders tot last van 't Landt hadde moeten zijn / soo is hem gegeven een goude kettingh van vijfthien hondert gulden: ende vier duysent gulden aen gelt. Suriano neemt affschept.

Van wegen de Stadt Hamborgh zijn in Augusto ghesanten gheweest / klagende over schade die ter Zee haer schepen aenghedaen wiert deur de vrye Nerings Vaerders of Capers (met Commissie of bestellingh van den Prins als Admirael / op haer eygen kosten vaerende) van desen Staet: ende specialijck versochten revisie van een sententie by de Admiralitept tot Middelborgh gheweesen. Sy vertoonden dat het onbillijck was haer schepen in volle ende vyze Zee te doen strijcken ende visiteren; Ende als het strijcken ende aen Boort komen al toe ghestaen wiert: datmen dan terstont om de minste suspitie niet behoorde de schepen op te vrenghen / ende haer kostelijcke tijt / ja de gheheele repse te doen verliesen. Gelijck dan haer Ho: Mo: deur den Heer Pynaecker aen de Regieringh tot Algiers ende Tunis de selve klachten hadden laten doen; waer op soo veel satisfactie is gheschiet: dat den Ghesanten in haer antwoort belooft is / aen de Collegien ter Admiralitepten te sullen werden aengheschreven: dat sy alle schepen versien met certificatie in forma / der Stadt Hamborgh, souden laten vry varen. Gesanten van Hamburgh.

In't Jaer 1621. den 17. Augusti was ter versoecke van den Griffier Aersen de Heer Goch Gecommitteert om hem t'assisteeren in het Griffiers Ampt. Gelijck hy in die qualitept den 15. Februarp 1622. den Eedt dede. Maer alsoo hy Heer Goch veel absent was ende de Griffier Aersen om sijn Ouderdom self niet veel meer konnende / men alsdan ongerijst was: soo heeft hy versocht dat de Heer Goch nu t'eenemael ende absolupt mocht werden gheauthoriseert als Griffier; 't welck den 6. October 1623. is toegestaen: behoudens den Heer Aersen zijn Tractement ende sonder eenighe vermindering van zijn qualitept/respect ende eere: continuerende noch steets inde Vergaderingh. Goch / assistent van de Griffier Aersen / nu self Griffier.

Hier voor is gemeldet datmen om de Tillysche ende andere soo Keyserlijcke als Spaensche t'incommoderen / de Licenten gheslooten / ende de Weser met Oorlochschepen beset hadde: over sulcx / als strecckende tot groote naedeel der Commercien ende Privilegien der Stadt Bremen, is in October ook inden Hage gheweest Dr. Buxtorf. By die occasie heeft hy ook seer ernstige klachten gedaen over den Graef van Oldenburgh: die sedert het jaer twaelf op onwaere ende onbillijcke presuppositien hadde begost uyt te bidden / ende dit jaer gheimpeteert van den Keyser een nieuwen Tol op de Weser: welcke saeck noch naemaels veel moepte heeft ghegheven. Aengaende 't eerste is hem geantwoort: dat d'inlogeeringh op de Weser, gelijck ook op de Eems ende Iade, ende slupringe van Eedtwaeren op Buxtorf van wegen Bremen hier.

1623. deselve in 't minste niet geschiede tot krenckinge vande goede Stadt Bremen of Rechten ende Privilegien van dien / maer alleen tot afbreuck van de geene die openbaere ende bedeckte vyanden waren van desen Staet / ende van alle die selve goetgunden / ende belangende het Oldenborgsche Tol gesoeck: so hebben haer Ho: Mo: den Graef ernstelijck daer van ghedesorteert: soo om haer interest / als upt kracht van de Anno 1616. ghemaeckte Alliantie: waer in belooft was eenckander te beschermen by derselver Rechten en Privilegien: sijnde bekent dat de Weserstroom aen de Stadt Bremen behoorde van ouder meer als vijf hondert jaer.

Oldenborgh. De Graef van Oldenborgh, behalven andere onbetamelijcke practijcken in 't uytbidden van dien Tol gebruyckten oock dese: dat hy seyde dese Tol te sullen meest drucken d'Ingesetenen van dese Provintien: als meest varende en trafiqueer ende op de Weserstroom.

Nu was de bitterheyt vanden Keyser ende der Ligue in dien tijdt soodanich teghen desen Staet: dat de bloote naem van dien ghenoech was / om des Graven uytbiddinge te doen verhooren.

In ende Knipduysen. Dergelijcke practijcke gebruyckte hy oock in 't stuck van In ende Kniphuysen. De Mansveltsche in Oostvrieslandt logerende hadden oock beset het Huys te Kniphuysen.

Aen den Graef was in prima instantia geadjudiceert deselve Heerlijckheydt tot Spier, maer daer van was revisie versocht: ende zijnde notoir recht dat pendente revisione niet wert geinnobeert; of niemant kan in sijn possessie worden geturbeert: so ginck hy nochtans heen ende corrumpeerde den Officier die op 't Huys te Kniphuysen lach ende hem het selve overgaf: ende gevende te kenne dat d'Eygenaer ende Possesseur van In ende Kniphuysen sich inden Oorlogh tegen den Keyser hadde geengageert / soo versochte ende kreegh hy vanden Keyser lichtelijck approbatie ende confirmatie van gemelde possessie / geacquireert voor eenen die den Keyser self in den Acht hadde verklaert.

't Was wel alsoo dat de Graef van Oldenborgh als Cessionaris van Vroulin Maria van Jever voor veel jaren met den possesseurs ende eyghenaers van In ende Kniphuysen hadde proces gevoert / maer 't was alleen om seecker gedeelte: te weten over de Jurisdictie van Feddewer ende Accumer Herspel ende het Directum Dominium van elf hondert grasen beheerst (ghelijck men 't daer noemt) Lant; het gras niet meer als ses stuyvers tot jaerlijckse pacht doende. Gelijck sulcx upt het schrijftuer of eysch by welghemelte Vroulin Maria self gedaen bleeck: geensints spreeckende van andere in deselve Herspelen gelegene ende resorterende goederen wel tweemael hondert duysent Rijcxdaelders weerdigh sijnde: oock niet spreeckende van het slot Kniphuysen, 't welck de Heeren van Kniphuysen upt haer eyghen middelen ende op haer eygen onstrijdighen grondt hadden opgebouwt / ende in dien tijdt wel hondert duysent Rijcxdaelders waerdigh geweest is. Aengaende de Heerlijckheydt Inhuysen (in jaerlijckse inkomsten de Heerlijckheyt Kniphuysen verre te boven gaende) is oock geheel geen strijt noch proces geweest: oock is deselve niet eens gementioneert ghe weest in het per sub & obreptionem geobtineert executionis bevel / als zijnde eene bysondere Heerlijckheydt van de Heerlijckheydt Kniphuysen onderscheyden. Niettemin hadde de Graef het een mettet ander wech genomen. Prive erende alsoo den rechten Heer van sijne possessie / de Graef en Graefschap Oostvrieslandt (daer onder Inende Kniphuysen altijt gehoort hadde / soo langh Oostvrieslandt tot een Graefschap is geerigeert) van haer superioriteyt / ende het recht van Collatie over deselve Heerlijckheden / ende diminueerende oock het recht ende gesach 't welck dese Staet heeft op alle Leden van ghemelde Graefschap van wegen verschepde sommen verschooten penninghen / ende in d'interpretatie van ghemaeckte Accoorden volghens submissie: die haer ontwijffelijck mede ertendeeren over de gemelde Heerlijckheden In ende Kniphuysen: onder welck ghesagh ende interpretatie de Graef van Oldenburgh sigh oock soude moeten submitteeren / of de Heerlijckheden quiteren / gelijck sulcx namaels noch veel disputt heeft gegeven. 1623.

De Graef sulcx wel voorsiende / soo haest hy de possessie van opghemelde Heerlijckheyt hadde verkregen / heeft inden Hage gesonden in November Willem van Lohousen, Simon Malsius, ende Gerard Marsen, die op credentialen vanden 16. October audientie hebbende / versochten afvoeringe vande Mansveltsche Troupen, want oock een ghedeelte van sijn Landt onder derselver contributie was. 2. Dat vande Weser ende Iade mochten worden afghevoert d'oorloghscheepen daer mede deselve stroomen beset waeren. 3. Vertroonde zijn (verswijgende deur wat quade ende onrechtvaerdige middelen) verkregen possessie van Kniphuysen, ende cessie des Tols. Op het eerste ende tweede poinct is haer geantwoort gelijck aen die van Oostvrieslandt ende van Bremen respective. Maer belangende het laetste: heeft de Staet om haer merckelijck interest / hier te voor ten deele aenghewesen / niet willen noch konnen separeren van Oostvrieslandt ende Bremen. Lohousen, Malsius / en Marsen hier.

Hebbende nu deurgheloopen het Politijcq / sal stellen wat in 't Militair of Campangie is ghepasseert. Soo haest Hartoch Cristiaen van Brunswijck van zijne quade quetsuer in 't verleden ontfanghen ghenesen was; heeft hy sich begeven naer den Hage, ende van daer na Oost-Vrieslandt: alwaer oock zijne overgeblevene soo Officieren als Troupen waren ingequartiert. Deest Christiaen.

Maer men vant goet twee desseignen alsoo wel als twee Leghers wederom daer upt te formeeren. Mansvelt zijnde meer van Format als van Extractie / wiert ghedestineert oock ghenoechsaem aenghenoomen als Generael ten dienste van Vranckrijck, Venetien, ende Savoyen. Maer alsoo de selve Potentaten alleen den Naem ende Titel daer toe gaben: latende 't onderhout van de Armée tot last van de arme Oost-Vriesen, soo moste de selve noodsaeckelijck verdwijnen / als ten dele ghesept is. Maer Vorst Christiaen een Echt-ghebooren Prins van een der grootste Jupsen in Duytslant / meest alle de selve in bloede bestaende / Susters soon des Koninckx van Denemarck / ende by alle Protestanten die de Oostenrijckse om haer Religie ende groote macht suspect hadden ende mistrouden / geeert ende bemint. Desen heeftmen ghetracht / ghelijck te voor / soo oock dit mael wederom in 't Harnas te brenghen: onaenghesien soo de Koninck van Denemarck als de Chur-Furst van Saxen sochten hem deur Keyserlijck Pardon van party te doen veranderen / ende met den Keyser te doen reconcilieeren: ghelijck oock de Graef van Oldenborgh op die manier was arbeydende / om den alhier soo genoemden Prins van Mansvelt met den Keyser te versoenen / ende alsoo de protestantsche parthye te verzwachen / want hy tot verlanginghe van zijne Kniphuysche ende Weeser Tols saecke des Keysers gunst van doen hadde.

Maer gelijck die van Mansvelt constant bleef in Oost Vriesland; alsoo is oock Vorst Christiaen niet te bewegen ghe weest / om sich van de Protestantsche ende den Koningh van Beemens saecke te scheyden. In Mayo liet hy van haer Ho: Mo: versoecken verschepde Officieren tot de Trein van een Legher behoorende; ende korts daer naer hondert ende seven en twintigh duysent gulden, op Credijt van 't Landt te moghen negotieeren / tot inkoop van Waepenen; ende formeerde een seer goet Leger / na den naem sterck vijf duysent Peerden ende sesthien duysent te Voet, hebbende tot Officieren / onder de selve / verschepden Fursten / Graven / ende Heeren: als een Hertoch van Saxen Altenborgh, Graven van Stierumb, van Isenberg, van Tour. De Baron Doede van Kniphuysen, naermaels Veltmarschalck onder den Koningh van Sweden / hadde oock een Regiment ende veel Conduite: maer alsoo de betalingh niet richtigh ginck / ende daerom d'oorloge qualijck konde worden gehouden / soo viel veel klachte. Hy scheen eerst desseingh te hebben / om deur het Lant van Duringen te trechen naer Beemen ende Franckenlant: versocht de passagie aen den Churvorst van Saxen: die hem sulcx weygerde / ende vermaende tot rust. De Generael Thilly commandeerende des Keysers Troupen

hadde

1623. hädde last om op Hartogh Christiaen te passen: deselve tenteerde eerst / om hem door handelingh te doen de Wapenen nederleggen. De Keyser presenteerde Pardon aen hem ende alle die hem dienden / uptgenomen: die 's Keysers Onderdanen waren. Maer eensdeels konde Hertogh Christiaen niet doen sonder consent van zijn principalen: die geen seeckerheyt in sulck accoort konden vinden; anderdeels liet Tilly niet t'abanceren upt de Wetterau, daer hy Winterleger hadde gehadt / passerende het Landt te Hessen, tooch op Hirsvelt, dat hem de poorten opende: quam logeeren in Eischwege, van waer hy schreef aen Fridrick Ulrich, regeerende Hartogh van Brunswijck, Broeder van Hertogh Christiaen, dat hy last hadde in Neder Saxen te verbolghen den Hertogh sijne Broeder / soo hy niet de Wapenen nederlepde. Hertogh Fridrick Ulrich dede hem antwoorden: hem vermanende te willen blijven upt Nedersaxen: of anders dat so wel de Koningh van Dennemarck als andere Printen ende Leden van dien Crepts haer bewegen souden: voorts zijn soo tusschen dese als met de Leden van dien Crepts versamelt tot Lunenborgh ghepasseert ende verwisselt bleven: tenderende elck tot sijn eynde / elck willende dat d'ander soude desarmeeren / ende d'een d'ander mistrouwende: alle voorbereytselen tot het werpen vanden teerlinck des Oorlogs: 't welck haest volgde. Tilly leggende tot Allendorf en zijn Volck langs de Rivière Verra, ende Hertogh Christiaen tot Northeim, gebeurde dat dese door een Embuscade sloeg het Regiment vanden Hertogh van Louwenborgh ontrent Gotting: sulck niet teghenstaende quam Tilly logeeren in 't Furstendom Grubenhagh inmemende Fredelandt.

Tilly slaet Duyst Christiaen.

De Vergaderingh tot Lunenborg wepnigh gheresolveert / om haer te stellen tegen den Keyser / zijnde victorieux / lieten Hertogh Christiaen weten sigh te retireren van daer / of dat sy hem voor wandt soude verklaren / dies resolveerde hy te gaen sigh conjungeeren met Mansvelt in Oostvrieslandt / passeerde den sesthienden May den Weser tot Hamelen, tooch nae de Graefschap Lippe: voorts latende tot Sparenborgh meenichte van Wagens ende wat hem embarasseerde: passeerde den Eems tot Schoonvliet, drie mijl van Munster. Tilly volghde / ende passeerde tot Hoxer deur het Stift Paderborn; ende gheconjungeert sijnde met den Vyf-Heer van Anholt tot Steynfort. Saterdagh den vijfden Augusty begost hy te scharmutseeren met Hartog Christiaens Arriere garde. Hy dien nacht ghelogeert hebbende in de Adelijcke Abdye tot Metelen; 's anderendaegs abanceerde hy na Ahus: ende vviert ghedurich gheschermutseert tusschen de voortocht van Tilly, ende hindertocht van Hartogh Christiaen: wiens intentie was / om onder Brevoort sich te retireren. Maer Tilly ende Anholdt verbolghden hem soo haestich dat hy by het Dorp Wullen zijn leger most in bataille stellen. Niet te min tenderde al noch eerst te passeeren een Rivierke d'Honner, commanderende den Vyfheer van Kniphuysen, om die passage te bewaren. Maer eensdeels wiert Kniphuysen ghesorteert deur het Canon: anderdeels was het Rivierken doch gapabel: soo dat Hartogh Christiaen sich vont geengageert tot een generael Cambat: een half uer gaens van Statloo ende drie mijl van Brefoort.

By Statloo.

Ten duerde niet langh / of men sagh dat Hartogh Christiaens Volck / zijnde al nieuwe Troupen / begosten te wijcken: loopende na Brefoort: hoe seer oock d'Officieren haer best deden / om haer te doen staen: Tilly ende Anholdt hadden out en goet volck / die haer oock van haer Geschut wel dienden; die van Hertogh Christiaen ter contrarie hadden haer al te seer willen spoeden / en marcheerden meest den tijt met wat desordre: haer niet konnende dienen van haer Canon. Tilly wert nagegeven dat hy liet gebieden / men soude quartier geben alle die 't eyschten. Hertogh Christiaen self en den Graef van Tourn, oock een Hertogh van Wijmar met drie en dertig Cornetten Cavaillerie salveerden haer in Brevoort, een sterche Staetsche Vestingh / toekomende Prins Maurits. Tilly kreegh sestien Canons, twee groote Morriers / al den trein wagens / Bagagie / vier ende tachtig Vaendels ende sestien Cornetten. Het getal der gevangene wiert begroot op vier tot vijf duysent, ende drie tot vier duysent dooden. 1623.

Ick heb in dien tijdt van goeder handt ghehoort het dessein van Prins Maurits geweest te sijn om Lingen te belegeren: indien dit Leger hadde ongeslagen obergekomen.

Men spyack niet wel van Vorst Christiaen: zijnde dit sijn derde ongeluck: d'eerstemael sijnde geslagen tot Hoest by Franckfort: ende andermael tot Fleury, alwaer hy zijn hant verloor; ende waer na hy liet Rijxdaelders slaen: met een rapier inde handt / ende dese divisie: altera restat; ende aen d'ander zijde: Gottes Freund, der pfaffen Feind. Ende dese desgratie tot Statloo was de derde / zijnde qualijck gheobserveert de regel: non licet in bello bis peccare. Om de blame van sijn hals te werpen wiert hem van eenige flatteurs geraden om den Vyfheer van Kniphuysen, dien hy de opgemelde passagie hadde aenbevolen / te doen ter doodt vervoordeelen: tot dien eynde liet hy hem gevanckelijck brengen in Schenckeschans, ende seghtmen de sententie des doodts en den Executeur van dien alhaer alrede gereet geweest te sijn. Maer de Prins van Orangien sulck hoorende / liet hem daer van diverteeren / en de reden plaets geben / alsoo Kniphuysen sich seer wel justificeerde. Hartoch Christiaen is daer na met eenige Officieren (het Leger ghenoechsaem gantsch verlooren synde / behalven eenighe Compagnien die de Heeren Staten in dienst naemen) by Mansvelt ghekomen in Oostvrieslandt.

Tilly heeft daer na deur den Graef van Ridberg laten inmemen de sterche Stadt Lipstadt, ende wat endtlijck van de Mansveltsche in Oostvrieslandt is gebleven / is voor desen geseyt.

De reden waerom in dit Jaer Coningh Iacob soo hoel was / ende in 't volgende anders wiert tegen desen Staet / moet hier mede werden aengetogen. De Prins van Wales zijn eenighste Soon was in Jaeren om te trouwen: van Coninglijcke huysen waren geen Prinsessen als in Vranckrijck ende Spangien: doch beyde Rooms Catholijck: protestantsche waeren wel in Duytslant van Chur en Furstelijcke Huysen: maer dat met Chur Palts was so qualijck gelucht / en hy hadde alrede sulcken last daer van op zijn hals / dat hem van Duytslant walgde: als hy dan most kiesen een van de gemelde Koninglijcke: so prefereerde hy Spangien; om twee reden: eerstelijck / om dat de Huwelijcken met Vranckrijck geen hoop van Successie gheven / om de Loy Salique, die in Spangien geen plaets heeft: Ten tweeden de hoop om met vrientschap weder te krijghen de herstellinge vande Palts: sijn moet of macht niet genoech sijnde om het met force te doen. Don Diego Sarmiente de Acunna, Grave van Gondomar, was sedert eenige jaren Spaens Ambassadeur by Koning Iacob geweest; die so met Bouffonneries als met d'exterieyt den Coning als betovert hielt / en hem desen hope en voordeel van 't Spaens Huwelijck / hadde ingeplant; en daer op wiert Resolutie ghenomen dat de Prins in persoone met Buckingham, Cottington en noch twee dienaren soude de reyse doen. Hy nam oorlof van den Koning tot Tibalts den tweeden Marty, passeerde stillekens over Douvres Boulogne en Paris: quam den seventienden tot Madril. Tot Paris sach hy onbekent den Koningh eten / en de Koningin dansen. Gelijck nu dit geensints in Hollant / also behaegdent alle man niet in Engelant self: alwaer van den begin der reformatie is ghebleven een parthy dienen Puritains noemde: die te Hove niet veel te seggen hebbende / als veeltijts gebeurt / alles suggilleerden wat te Hove gedaen wiert. Ende 't scheen dat de Koning / die een groote afkeer hadde vande Puritains, somtijts dinghen deedt / expresselijck om hun te mishagen: want alsoo de Puritains alderwijts bande Roomsche Religie afwierden; so dede hy veel dinghen die na de Roomsche Religie smaeckten; en gelijck Koningh Hendrick van Vranckrijck van Religie veranderde om een Koningrijck te verkrijgen: soo scheen Koning Iacob (ende daer na sijn ongeluckige successeur) in sommige dingen / als of hy wilde de Religie veranderen

Voorslag van 't Engelsch Huwelijck met Spangien.

1623. om syn Koninckrijcken te verliesen. Inmers die opinie hebben metter tijdt een groot deel (die noch entlijck meester wierde) zijne Onderdaenen van hem ghehadt. Ende om te toonen hoe ende met wat reden het Spaens Huwelijck wiert ontraden / is te sien upt 't bygaende discoers; waer in particulierlijck wert te kennen gegeven / datmen al in dien tijdt de Vereenigde Provintien aen den Koningh sormidabel maechten / om haer groote Zeemacht ende Koophandel.

Door de Schotsche factie wert wel eensdeels verstaen / dat de Schotten op haer wyheyt ende oude rechten staende / altijdt het voghe seer hadden op Vranckrijck (waerom ooch de Koninginne Maria, Moeder van Koningh Jacob, als sy soude ontbooft worden / seyde: ick sterf goet Catholijck, goet Schots, ende goet Frans) maer anderdeels ooch de Puritainsche of Presbytriaensche parthye: daer mede het in Engelandt de ghemeene Predicanten ende Gemeenten / meest eens waren.

Bedenckinge op de handelinge van 't Huwelijck tusschen Engelandt ende Spangien.

Redenen daer voor

DE substantiele poincten hier van schijnen te syn het voordeel en nadeel van sodanige Alliantie, en of beyde opgewogen synde in een gelijcke schale, het een 't ander niet en sal overwegen. De voordeelen die Engelant kan voorwenden, syn dese:

Ten eersten, een groot Konings Dochter.

Ten tweeden, veel gelts.

Ten derden, verseeckertheyt.

Ten vierden continuatie van trafique.

Ten vijfden, de breydelinge van de Staten Generael of *Vereenichde Provintien*, op dat die niet te groot en souden wassen.

Ten sesten, de Onderdanen van Spangien en sullen voor Engelant soo lastigh niet vallen, synde verder geseten, als die van Vranckrijck souden syn, die nader nagebueren syn.

Ten lesten, de verhinderinghe vande *Schotsche factie*, om haer selven niet te stercken door d'alliantie met Vranckrijck, van dewelcke alhoewel men publijckelijck geen kennisse en heeft, nochtans heeft sy haer plaetse onder de redenen die 't huwelijck met *Spangien* vorderen.

Dese ende dierghelijcke benefitien ende voordeelen belooven sommighe sich selven om den loop te nemen na Spangien: maer van Godt ofte van syn sake en is tot noch toe geen gewagh met allen gemaeckt. Ende nochtans soo de Heere het Huys niet en bout, arbeyden die daer aen bouwen te vergeefs.

De Antwoorde.

Daer tegen

DE minste van de *Huysgenooten des geloofs* syn veel grooter dan die geene die buyten syn; want sy syn ghebooren tot een erffenisse: dit syn de beloften die haer toekomen.

Eerstelijck, God is haer Godt, ende met hen heeft hy een verbondt ghemaeckt: oock en moet het niet vergeten werden dat het huys van *Spangien* bevleckt is met bloedtschande, begaen in 't huwelijck van de laetsten Koningh met de dochter van syn eygen suster, 'twelck niet dan gants grouwelijck en kan syn voor yder Christen gemoet; ende om noch na de werelt te spreecken, het Koninckrijck van Engelandt is groot genoegh van sich selven, het trouwe waer het wil, gelijck het gedaen heeft in voorgaende tijden, ende gelijck andere groote Monarchen dien wegh ghegaen hebben. Ende d'alliancie van Vranckrijck is na, ende en heeft geen quade sin in Enghelant, ende is alsoo eerlijck als die van Spangie; d'alliancie van Vranckrijck en sal wel niet soo voordelijck bevonden werden, maer oock niet soo ghevaerlijck ende nadeeligh.

Ten tweeden, 't gelt sal haest verquist ende versmolten syn, maer den prijs van dien sal altijdt blijven; ende en laet niemant hem selven lief kooſen, Spangien geeft niet dan om wat, ende daer hy geeft, moetmen na een groot retour sien: ondersoeckt wel syn actien ende proceduren, ende doet u profijt mette ervarentheyt; kan ofte behoort het gelt te syn van sulcke substantiele consideratie, dat het soude overwegen sulcke eene importante alliantie? 1623.

Ten derden, is niet Engelant stercker tegenwoordig ende Spangien swacker dan te vooren? waer is dan eenighe oorsaecke van vreese? maer toegestaen dat de Staet van Engelant in vrese staet van eenige gevaer van Spangien; sal dese alliantie haer verseeckeren? de vreese is ydel, ende de remedie noch ydelder, ten sy dat yemant konde goet doen dat de liefde van Spangien tot Engelant ('t huwelijck syn voortganck hebbende) zijn overheerschende humeur van eergierigheydt soude doen overtreffen, waer van de werelt soo veel bevindinge heeft in 't tegendeel.

Carolus Quintius gaf syn eygen suster ten huwelijck aen Francois den Eersten: was Francois door sulcken Alliantie oyt yet te seeckerder?

De Hartogh van *Savoyen* heeft des Konings van Spangiens Suster getrout: dies niet tegenstaende doet wat hy kan om den selven in te slocken.

Vranckrijck ende Spangien hebben laestmael een dubbelt huwelijck gemaeckt, laetmen eens ondersoecken of Spangien meer ghearbeydt heeft om 't vier in Vranckrijck uyt te blussen ofte t'ontsteecken; en nochtans syn sy van een ende de selfde Religie.

Sy dwalen die meynen datmen eenigh ding van een *Papist* kan hebben meer door liefde dan door vreese, ofte dat Spangien oyt sal aflaten van te staen na de *Algheemeyne Monarchie* van 't Christenrijck, ende bysonderlijck van weder te krijghen de Vereenichde Nederlanden; want alhoewel hy dickmael seyl strijckt, ende haeven kiest in onweder, nochtans soo en versuymt hy niet syn ancker weder te lichten, ende syn voorgenomen koers te volgen wanneer het weder daer toe bequaem is. Enghelant verhindert zijn desseinen: ende derhalven wil hy met Enghelandt trouwen, om te beter passagie voor hem te hebben, ende indien hy waere in vreedsaeme possessie van alle de *seventhien Provintien*, soo souden sy ghemaeckt werden tot een magasijn van alle nootwendighe dinghen, in sulck een overvloedighe ende welbequaeme situatie: om 't invaderen die naest ghelegen plaetsen, daer van die aenslaghen niet nieuw en zijn; indien Enghelant hem de wegh maeckt, soo sullen de selve (ghefrustreert zijnde van haer beschermingh ende bolwercken) ghelijck als in zijn genaede staen, ende open leggen voor alle soorten van stormen: ghelijck ter andere zijden, indienmen hem teghen is, soo sullen die saecken ghestelt werden daer sy waren, ten aensien beyde van de continuatie ende van de verseeckertheyt teghens de vreese van invasie; jae de saecken sullen eer in soo veel quaeder termen staen: want hy sal bedroghen zijn in zijn verwachtinghe, 't welcke gemeenlijck baert onvrede even teghens de liefste vrienden; werpt geen mist in eens anders ooghen: als Spangien al schoon zijn ghewoonlijcke eergiericheydt aen d'een zijde gheleyt hadde ('t welck niemant ghenoechsaem en kan verseckeren) nochtans en sal hy noyt zijn hope verliesen ofte verflauwen in sijn resolutie van de vereenichde Nederlanden weder te krijgen: waer in zijn eere ende zijn reputatie soo hoogelijck gheinteresseert is; oock en kan sulck een groot verstroyt lichaem dat so veel ysers in 't vyer heeft niet dan geduyrlijck gewapent, ende altijts in actie zijn tot perijckel beyde van vrienden ende van vyanden, als hy zijn beste voordeel ende gelegentheyt sal vinden.

Indien Engelant Spangien vreest, haer seeckerheyt sal veel eer bestaen in hem te houden op 't point van 't geweer, dan sulck een eergierigen ende nieuwen versoenden vyant ende twijffelachten vrient t'ontfanghen in haerluyder schoot, alwaer hy sal konnen sonder slaeghen haer meer beschadigen door zijn daeghelijckesche practijcken ende corrumperen van de Onderdaenen, dan hy anderssints kan doen door openbaere hostiliteyt, de welcke hy moede genoeg sal zijn te besoeken, op dat sy niet hare krachten ter Zee te samen voegende met die

van

1623. van de Vereenighde Nederlanden hem te grooten ſtoot ſoude gheven. Wtheemſche intelligentie ende correſpondentie met Naghebuyre Vrienden ende Bontghenoten, ſal alle wegen bevonden werden te zyn een ſeeckerder toevlucht voor Engelant tegen Spangien.

Ende dewijl alle een gemeyne tegenheyt hebben teghens ſijne eergiericheyt ende grootheyt, die welcke noyt in hem ſal wijcken om eenige andere conſideratie ter werelt: want daer heeft in Spangien altijdt gheweeſt ende ſal altijdt blijven een oneyndighe eergierighe begeerte van te verkrijgen de Weſterſche Monarchie, daer van eén groot deel van 't Chriſtendom het teken draecht ende de ſlagen gevoelt.

Ten vierden, men ſal bevinden dat de trafique ſoo wel ende ſoo ſeeckerlijck continueren ſal ſonder d'alliantie van huwelijck als met de ſelve: want Spangien en maeyt daer by niet alleen voordeel, maer ſal oock bevreeſt ſijn Engelant te vermiſnoeghen met de koopluyden qualijck te handelen. Anderſints waerom hebben ſy op ſulcken ſnoode ende verachtelijcke wijſe de vrede ghebedelt: ſoo dickwils als hy ſijn ghelegentheyt ſien, ende grooter voordeel vinden ſal by die ſelve alliantie te breecken, als de ſelve met Enghelandt te continueren, ſal d'alliantie die koopluyden niet veyler maken dan als of ſy gans niet en ware.

Ten vijfden, de Vereenichde Provintien mooghen metter tijdt machtich ende haer macht periculeus werden; maer Spangie is alreede beyde 't een ende t'ander: ende deſe alliantie ſal daer veel toe doen: oock kan daer veel jalouſie ende onmin groeyen, ende daer door openbare vyantſchap tuſſchen Enghelant ende die ſelve Staten, alſo kan oock aende ander ſijde de ſake ſo diſcretelijck beleyt werden, dat ſy beyde mogen onderhouden goede vrientſchap ende Correſpondentie d'een met den anderen tot haer gemeyne beſcherminge: want ſy beyde belijden een Religie, ende haere Staet ende Conditie ſchijnen haer nootſakelijck t'ſamen te verbinden, om haer handen d'een den anderen uyt te ſteecken tot haerluyden onderlinge preſervatie.

Dragen ſy henſelven nu onvriendelijck ofte wat oneerbiedelijck, dat ſy hier na vyanden mogen werden, en is ſoo krachtigen preuve niet, datmen daer op moet bouwen een noodtwendicheyt van een alliance aen te gaen met een bekent vyandt, 't welck niet anders en ware dan te lopen in een tegenwoordigh ongeluck door vreſe van een toekomende onghemack. Sy werden wacker ghemaeckt door dien dat Enghelant ſich vought met Spangien tot haer ſchade, 't welck al hoe wel het van Engelant ſoo niet gemeent en wert, nochtans is het 't wit daer Spangien na ſchiet, ende dit mach haerluyden miſſchien Engelant wat doen negligeren ofte verſloffen; maer neemt d'oorſake wegh, ende het effect ſal komen op te houden, laet henluyden verſeeckert zijn van Engelants vrientſchap, ende ſy ſullen haer bewijſen te zijn eerbiedighe vrienden: indien ſy toenemen ende groot worden, wie weet of het van God niet en ſy door ſulcke ſwacke middelen de Hoocheydt van Spangien neder te werpen? ende dan haer te wederſtaen, ſoude zyn tegen een rotzſteen te lopen. De allereerſte occaſie van haer vryheyt was datmen haer dreef tot deſperatie, 't welck haer dede moet ende reſolutie nemen om te wederſtaen het gewelt daer mede men haer bejegende, waer in gheencourageert zijnde door 't goet ſucces, ende bevindende haer eygen ſterckte, hebben ſy metter tijt ſo voort gegaen, gelijck huydendaechs te ſien is: het ſoude beter zijn voor Enghelant proffijt te doen met een nootwendig quaet, ende met hen de ſelve loop te lopen, waer door hy zijn deel mochte hebben in haerluyder goeden voortganck, dan ſich te verbinden met Spangien, (ſijnde een vyandiſche Religie ende ſtaet) die ſich met Engelant veralieert, alleen om zijn eygen eynden, ende 't welck moet nootſaeckelijck met ſigh trecken het verderf van de ſaecke van de Religie ende de ruine van de Staet: ende hy en ſal hem noyt anders bewijſen dan eenen ſecreten vyandt ende een twijffelachtigen vrient. Ende het en moet in deſe plaetſe niet vergeten zijn, dat indien ware belijders ten rechten beſtraft worden, om dat ſy te rechte gingen voor Heydenſche Rechters, veel min mogen ſy haer ſelven in huwelijck voegen, met eene die buyten is, tot naedeel ende ſchade d'een van den anderen. 1623.

Ten ſeſten, indien Engelant ende Vranckrijck t'ſamen trouden, ten volght niet dat den Franſman laſtigh ſoude zijn voor den Staet, om dat hy nae gheleghen is. De wetten van Enghelandt en laten geen officien ofte avancementen toe aen vreemdelinghen, de Franſman ſal veel meerder hope hebben in zijn eygen lant, alwaer ſonder vergelijckinge meer is te geven dan in Engelant; de Engelſche en ſoecken geen fortune in Schotlant.

Maer indien de Francoyſen importuyn ſouden mogen zijn, ſy zijn oock impatientigh, toont haer viſagie de Bois, ende uwe kouwigheyt ſal hare ernſtaftigheydt wel verſlijten.

Ten ſevenſten, het is maer eene particuliere conſideratie dat de Franſman met de *Schotſche* factie ſoude moghen worden ghefterckt door d'Alliantie met Vranckrijck: teghen 't welck mach geſtelt worden die groote, daer toe die Spaenſche factie groeyen ſal door 't huwelijck met Spangien, tot prijckel van den Staet: dit ontdeckt grootelijx de waerde van het voordeel 't welck Engelandt ſich ſelven belooft door 't huwelijck met Spangien, het welck hoe dier des niet tegenſtaende ſal ghekocht zijn, ſal volkomelijcker blijcken, indienmen ſiet op die ongemacken en onghelucken die daer uyt ſullen volgen. Tot beter verſtant van dien ſtaen te overleggen ende ernſtelijck t'onderſoecken zijn eynden: want ten is niet waerſchijnelijck dat Spangien een Catholijcke Religie ende Staet ſynde, de welcke heeft beyde Religions ende Staets verſchillen tegens Engelant, toeſtaen ſal ſyn dochter te geven ten huwelijck aen Engelant: ja dat noch veel meer is, preſenteren ſal een groote ſomme van gelt om 't ſelve aen te gaen, ten ſy dat hy verwachte een groot retour,

Timeo Danaos & dona ferentes.

Derhalven ſal den prijs van deſe alliantie dit ſyn, dat 't huwelijck met Vranckrijck tot nadeel van Engelandt ende Vranckrijck beyde ſal werden ghebroken, waer door hy ſal hebben te grooter voedt in dieſelve beyde, ende Engelant ſal werden geſcheyden van ſyn gealieerde, byſonderlijck van de Staten van de *Vereenighde Provintien*; dat een wech ſal werden ghemaeckt tot een ander huwelijck voor ſyn tweeden Soon met een ander Dochter van Vranckrijck, die hy voor heeft te ſtellen in de Nederlanden, ende van daer hem te vorderen (indien hy kan, tot de Keyſerlijcke kroone) 't welck een ſeer grooten ſlach ſoude geven aen de geheele Staet van die van de Religie, indien het ghepretendeerde huwelijck met Engelant niet tuſſchen tween en komt, veranderende metter tijt die Staet van de Religie, waer van indien hy geen hoope en hadde, en ſoude hy oock niet van 't huwelijck willen hooren: want niemant en moet dencken dat hy ſal willen ſulcken alliantie aengaen ſonder weten en toeſtaen van de Geeſtelijckheyt, ofte dat ſy 't ſelve ſullen toeſtaen dan op groote apparentie dat het ſal ſtrecken tot voordeel van haer Catholijck geloof. 't Is kennelijck dat in Spangien de vermeynde Catholijcke Religie is een van de fundamentale wetten van haer Staet: en daer en is geen twijffel aen of Spangien is een recht Roomſch Catholijck, derhalven te verder dat hy ſyn Religie verſpreyt, te grooter ſatisfactie is het voor ſyn conſcientie, en te meer onderſteunt, en vermeerdert hy ſyn grootheyt, namelijck op dat die geene die de voorſte ſyn in die Religie, ende byſonderlijck dat het grootſte deel van de Geeſtelijckheyt in 't geheel Chriſtenrijck hebben haer oogen op hem geſlagen, als op het grootſte ſteunſel en Pilaer van haer Catholijck geloove: de welcke daerom indien hy ſoude trouwen met een Ketter, (want alſo noemen ſy ons Engelſchen) ten ware dan met vaſt voornemen om by ſulcke middelen de Ketterye uyt te roeyen, ſoude hy beyde verongelijcken ſijn eygen conſcientie, en zijn aenſien verlieſen by allen die van zijn geloove zijn, tot overgroote verſwackinge van zijn Staet: welken miſlagh niemant van geſont oordeel die Spangien kent, ſal geloove dat hy lichtelijck ſal begaen.

Digitized by Google

1623. Dat een veranderinge ofte Tolerantie ſoude komen in Engelandt door middel van 't voorgenomen Huwelijck, is meer te vreeſen dan yemandt kan verſeeckeren onmogelijck te ſyn: waer in het de moeyte wel waerdt ſoude ſyn te vernemen, op wat hoope Spangien boudt, ende wat middel daer ſy om die te benemen; middelertijt is het eer waerſchijnlijck in 't gemeen dat van ſynder ſyde egeen middelen onverſocht ſullen blijven, om zyn voornemen te volbrenghen. Ende hier moet bedacht werden, dat al wat uyt den geloove niet en is, dat is ſonde, ende dat de ſonde geen belofte van ſegen en heeft, dat oock dit geen werck des geloofs en is. Ende daer na dat Engelant niet dan al te veel bevindinge en heeft van het Pauſdom ſedert deſe weynige jaren, by gebreck van behoorlijcke executie van de Wetten, 't welck veroorſaeckt heeft uyttermaten groote ſtoutigheyt in de Papiſten, ſoo wel binne n als buyten 's Landts.

Indien't huwelijck voortgaet, ſullen ſy meerder moet ende grooter couragie ſcheppen. Geen kleyn getal van de Onderdanen hebben ghebreck van onderwijſinghe, ende alſoo ſullen dieſelve te lichtelijcker omgeſet konnen werden. Veele wanckelen, ende veele ſyn nieusgierich ende mitſdien te bequaemer tot veranderinghe, en de welcke naervolghens op hem ſal wercken: het oude ſerpent ſal veele Evaes verleyden, ende de piſtolen ſullen alle weghen vryen wegh hebben. Te erger is het noch dat daer weſen ſullen Kinderen van tweederley geſinte: want de Moeder en ſal haer ſelven egeen ruſte gheven tot dat ſy eenighe ſal hebben opghevoet in haer eyghen Religie, 't welck den wegh effen ende ſeer ghemackelijck ſal maecken tot een veranderinge, want 't hooft eens bedurven ſynde, ſal de beſmettinge ſigh ſelven ſpreyden over het gheheel Lichaem, ende de waere Religie en kan ſigh niet houden met den valſchen Godsdienſt, en ſal haeſt haer woonplaetſe verlaten.

Indien Spangien kan te wegen brengen de Tolerantie van Relie, (dewelcke den ondergangh van de Staet nootſaeckelijck volgen ſal) ſoo kan hy hem ſelven verſeeckeren datter ſullen ſyn die hem toevallen ſullen, die alle weghen 't ſy directelijck ofte indirectelijck, den Staet haer deſſeynen ſullen konnen verhinderen, ſoo wel inde Nederlanden, als elders; ende alhoewel hy metten eerſten door practijcken niet en ſoude konnen d'overhandt nemen, ofte te weghe brenghen de tolerantie van Religie, dewelcke niet te min het aenwaſſende ghetal vande Papiſten, by voortgangh van tijdt, van ſigh ſelven ſal te weghe brenghen, evenwel wanneer hy eens een factie op de been heeft, ende dat veel van de Onderdanen verandert ſullen ſyn van Religie, ſal hy niet teghenſtaende in goede hoope ſyn dat de Staet mach belet ende verhindert werden van haer te ſtellen tegens ſyn deſſeynen, door 't maecken van zyn factie, ende door de jalouſie die geſchept ſal werden by de Papiſten binnen het Rijck: ende't ſy ſyn hoope hem failleert ofte niet, nochtans indien hy yedt op ſulcken gront ſoude attenteren tegens die vande Vereenigde Provintien, dat en ſoude niet konnen uytvallen dan tot groote onkoſte, ſchade, ende ghevaer van het Rijck, byſonderlijck indien hy ſyn macht ter Zee ſonde; want als dan ſoude Engelandt moeten op eenige ſulcke occaſie haer Vloote uytreden ter Zee (om te ſien dat hy zyn coers hielde; 't welck alle weghen ſal ſyn een oorſaecke van grooten laſt ende koſt) ofte anderſints moeten verwachten het perijckel, dat hy ſoude Landen aen haer eyghen kuſten, indien hy intelligentie heeft met die Papiſten: weshalven ſal het alle weghen ſeeckerder weſen in ſulcken gheval wat te jaloers dan te ſorgheloos te ſyn.

Nu d'alliantie met Spangien en ſal niet alleen vervaert ende diſcouragieus maken in 't gemeen de gantſche zijde van die van de Religie buyten 's Landts, tot groote verſwackinge vande Staet van Engelant, maer oock veroorſaken een byſondere jalouſie aen die vande Vereenichde Provintien, als ſy ſullen ſien dat het Pausdom toeneemt, ofte dat Spangien een factie ofte portie in het Koninckrijck heeft; waer uyt een van deſe twee onghevallen nootſaeckelijck moet volghen: ofte dat ſy haer vrede met Spangien maken, ofte ſteets veele Scheppen van Oorloge houden ſullen inde naeuwe Zeen, indien ſy machtigh ſijn te wederſtaen, byſonderlijck ſoo daer eenige ſecoers ter Zee quame voor den Aerts Hertoge geduerende het beſtandt: 't welck (gelijck ſy een Volck ſyn jaloers ende ſuſpicieus genoeg van natueren) ſoude moghen uytvallen d'een tijdt ofte d'ander, door voorvallende occaſien tot eenige ghevaerlijcke onghemacken: want tuſſchen twee naeghebueren beyde ſoo machtigh ter Zee, ſoo daer egeen naeuwe vrientſchap onderhouden wert, en konnen de ſaken niet lang ſtaen ſonder uyt te breecken in openbaere hoſtiliteyt. Ende belanghende de Staet van die Provintien, alhoewel zy ter Zee, van alliantie, ende van ſituatie ſterck ſyn, ſoo en ſyn nochtans haer fundamenten ſoo vaſt niet dat Engelandt met veyligheyt de ſelve haer ſelven kan laeten. Want die onlanxſche ſcheuringen ende verſchillen, nopende die ſake van Religie dreygen hare deſunie; ende Spangien 't welck geduerelijck loert op haerluyder vryheyt, heeft ſyn Penſionariſen ende dagelicxſe practiſijns onder hen. 1623.

Sommige maecken veel geluyt van de oude vriendtſchap met het Huys van Bourgoingien, maer dat Huys is verandert, ende en heeft niet gehouden de conditien van de alliantie, ende ſulcx moet de ſaecke mede verandert ſyn. Het was te ſwack voor Vranckrijck, ende nu is het te ſterck, ende Engelandt hadde doen aenſlaghen op Vranckrijck die het nu niet en heeft.

Het grootſte proffijt van verbonden ende allianden is om voor te komen tegenwoordighe ongemacken, ofte om te vorderen eenige nootwendige entrepriſe: anderſints leert de reden van Staet, ende de gemeyne ervarentheydt het te houden met die de ſwackſte is, om te bedwingen die eergierigheydt ende grootheydt van die geene die ſterckſt is. Sy maken een ydele diſtinctie, die welcke, om 't ontgaen die teghenwerpingen die tegen Spangien werden gemaeckt, voorgeven dat de huwelijcken onder die Princen alleen perſoneel, en niet reel en ſyn: want indien daer geen realiteyt en is, waer blijft dan het voordeel voor Engelant? indien daer eenige is, wie is ſoo kleyn van verſtant dat hy ſoude dencken dat Spangien lichtelijck ſyn intereſt daer van ſal quiteren.

't Exempel van Vranckrijck by te brenghen 't welck ſteets correſpondentie houdt met ſyn andere ghealliceerde, ende continueert in haer aſſiſtentie te doen teghen Spangien, (niet teghenſtaende ſyn huwelijck met Spangien) is alſoo weynich te propooſte in het oordeel der geener dewelcke oock weten hoe ſeer Spangien d'overhant neemt in ſyn ſenuwen te verſwacken, ende te fruſtreren 't effect van ſulcke aſſiſtentie.

De ſomme is dat Spangien verhoopt by middel van dit huwelijck *Engelant* ſo te *betoveren*, dat het hem wijcken ſal in ſyn coers: ende Engelant in tegendeel belooft ſich ſelven d'Honigh van de Bye ſonder perijckel van gheſteecken te werden: wie van beyde ten laetſten te kort ſal komen in ſyn reeckeninghe, is ten minſten diſputabel. Want Spangien aen d'een ſijde ſal geen arbeyt nochte koſt ſparen, ſal al die middelen ende practijcken gebruycken die hy kan, en ſyn profijt doen met alle occaſien ende voordeelen die hem aengeboden ſullen werden, om zyn voornemen te volbrenghen; gheljckmen mach vermoeden dat Engelant voor zyn deel op zyn hoede ſal zyn, om voor te komen een ongeluck 't welck den Staet dreygen ſal.

Spangien mach (door een wackere ſorge ende goede toeverſicht) gheabuſeert werden: ſoo mach Engelant in 't tegendeel geprevenieert werden; want de doodt ſal de wachters die nu zyn wech ſlijten, ende daer mogen andere komen die ſo wacker niet en ſullen ſyn: ja de wackerheyt ſelve verwaeckt ſijnde, ſal metter tijdt ſlapericheyt werden, ende vermoeyde ſorgvuldicheyt ſal ſorgeloſheyt werden.

De allerbeſte verhoedinge ende cautien moeten nootſaeckelijck metter tijdt verſlappen ende out worden. In alle ſtrijt ende tweedracht ſoo wel van het Lichaem als van de Geeſt, ſoo d'een zijde voordeel kryght, ſoo verlieſt d'ander. De tijdt ſal veele accidenten voortbrengen de welcke gelijck ſy vallen konnen ten beſten, alſoo

Digitized by Google

1623. soo oock tot schade van Enghelant, die welck ('tgeene met goede reden mach ghevreest werden) met wacker sijn, noch sijn sinnen alle weghen ghenoechsaem ghestreckt sal hebben, om voor te koomen de practijcquen van Spagnien na een so naeuwe alliancie, die welck nu niet soo veel en kan als de selve voorsien, ofte Resolveren Spangien buyten te houden. Waer uyt questie onstaet, oft het een seeckeren cours is voor Engelant (niet ghenootsaeckt sijnde door eenighe dringhende noodt) te stellen de saecke van de Religie ende haer eyghen welstant ende verseeckerheyt aen sulck een grooten tegen-partye, in een saecke dewelcke bestaet in soo vele contingenten? Want het is niet nieuws dat die saecken de welcke wy dencken gans onmoghelijck te sijn, ende mits dien minst vreesen, dickwils even-wel gebeuren, overmits dat sy versuymt, ende sulcx niet verhindert zynde, door eenige oppositie, op ons onwetende cruypen als door de mist van sorghelooshеyt. De Italiaen seght derhalven seer wel: indien daer eenigh dingh is 't welck ghy niet en wilt dat gheschiede, en doet niets 't welck oorsaecke sy dat het ghеschiede. *Quell che non volete che sia, non fate cosa per che avvenga.* Om te besluyten, Spangien, dewelcke men onlanx meynde dat afnam, sijnde swack in 't hooft, ende in reputatie ghequest by die van de Vereenichde Provintien, even-wel hebbende noyt lichter gewogen dan tegenwoordichlijck, begint zyn adem t' hervatten, ende sonder sich tijdelijck ende sterck daer tegen te stellen, sal hy soo diepe wortelen krijgen, ende zijn tacken soo verre spreyden dat hy al zijn nabuyren sal beschaduwen, ende 't sal doodelijck periculeus sijn voor yemant in sulck een schuyl-plaetse te slaepen.

Verghelijcke discoursen soo ghedzuckt als by monde passeerden / ende wierden de ghemeenten ingeplant tot groot afbzeuck van des Koninghs gesach.

Een wepnigh voor des Prinсen vertreck dede hy in den Raedt een verklaeringh van zijn beweghende oorsaecken tot dit Hutwelijck. Hy seyde te willen zijn ende noemen dat hy was exaltatuer, Protecteur, **ende defenseur: van zijn Croon / van zijn Volck / ende van zijn Religie. Dat hy de Religie in Engelant hadde gelaten soo hy die vont in 't jaer 1604. als hy aen de Croon quam. Hoe-wel soo in Vzanckrijck / als Spangien / sa te Roomen self men opinie hadt dat hy** Rooms Catholijck **was / dat hy hadde vzede gemaeckt met Spangien: dat hy daer nae hadde ghelaet de Crusifixen weder op te rechten: om dat de verlossingh van 't Menschelijck geslacht was voltogen aen 't Kruys; wijders dat de Roomsghesinde hadden versocht haer herstellinge soo in Religie als goet / eer / ende dignitepten. Hy toonde zijn gheneghentheydt daer toe: bekennende dat alle sijne Predecessеuren Koninghen van Schotlant inde** Roomsche **Religie hadden ghelееft tot aen zijn Moeder toe;** die in dit Koninckrijck (seyde hy) om de belijdenis van die Religie het Martyrium heeft gheleden; **daer na doleerde hy op eenighe die zijn soon hadden willen diverteren van dat Hutwelijck met Spangien. Verhaelde dat aleer Engelant was met Spangien ghealliеert geweest, dat nu de Koningh van Spangien was de machtichste Prins die leefde. De defensie ende protectie over zijn Volck toonde hy daer na ook daer in / dat hy seyde dat de Hollanders mis bruyckende de weldaden / die sy van hem ende de Koninginne Elisabeth hadden ont fanghen / haer hadden ghedzagen als Vyanden / pilleerende zijn Onderdanen; dat hy haer dat soude afleeren: alle 't welck niet was als tot meerder verbitteringh van zijn Volck / 't welck deur discoursen / pamflets, ende andersints onder de Ghemeente wiert dagelijcx vermeerdert. Om weder te kieeren tot den Prinсe.**

De Prins van Wales komt tot Madrid.

OP Vrydach wesende den sevenden Marty *Stylo Vetery*, ontrent acht uyren in den avont arriveerden hy ende de Heere *Marquis van Buckingam*, wesende gantschelijck alleen met den Postillon (sose te samen te poste ghereden hadden drie daghen te voren (te *Madrid*, ende begaven hun soo secretelijck ten huyse van den Grave van *Bristol*, extraordinaris Ambassadeur van 1623. syne Majesteyt aen den Koninck van *Spangien*, dat sy die nacht nauwelijcx van yemandt bekent en wierden, maer sy en konden niet lange verborgen blijven. Want desanderen daeghs vroegh, wesende Saterdagh, vielder een mompelinge onder sommige, als of de *Marquis* ghekomen hadde geweest, maer niet een woordt van den Prince. Op den selven morghen wert den *Conde de Gondamar* privatelijck de wete ghedaen van de aenkomste, niet alleenlijck des Heeren *Marquis*, maer oock des Princen met eenen, ende ginck daer op datelijck ten huyse van de Grave van *Bristow*. Naer dat hy syn reverentie ghedaen hadde aen syne *Hoogheyt*, ende een uyre in syn teghenwoordigheyt, en met discoursen met syne *Hoogheyt* en die *Heeren* door-gebracht hadde, wert begeert dat hy den *Koninck* synen Meester wilde laten weten van 't arrivement des *Marquis*: Maer dat hy niet met allen seggen soude van den *Prince* voor datmael: ten minsten soo niet, datse kennisse mochten hebben van syne teghenwoordigheyt aldaer. De *Conde de Godomar* nam het aen, ende droegh de tijdinghe hier van aen de *Condé de Olivares*, de welcke de groote favorijt was van dien Koninck: ende in der waerheyt een persoone, die van weghen syne Edele conditie ende sonderlinge partyen, de breede portie van aensien ende affectie die de Koninck syn Meester hem verleende, wel waerdigh was. Hy gaf syne Majesteyt te kennen 't ghene hem bekent was, ende sondt daer naer te ghelijck tot den *Marquis*, ernstelijck begeerende dat hy hem verlof wilde gheven datelijck hem te komen besoecken. Maer de *Marquis* dede syn excuse, ende weygherde het expresselijck, uyt begheerte die hy hadde van den Prince te verheelen, ende resolveerden alsoo een andere plaetse daer sy malkanderen souden spreecken, de welcke gheviel te zijn de Warande. De *Conde* derhalven sondt een koetse tot den *Marquis*, ende syn *Hoogheyt* nam met hem den *Conde de Gondamar*, den Grave van *Bristol*, ende den Ridder *Walter Aston*, den ordinarisen Ambassadeur van syn Majesteyt in dat Hof. De *Conde de Olivares*, was alreede verwachtende den Heere *Marquis*, ende quamen eyndelijck by een, ende versleten meer dan een uyre tijdts te samen, met uytdruckingen van genoegen ende blijtschap. Na desen, gheleyde de *Conde* den Heere *Marquis* ende alle dat ghesel schap, in 't Hof, ende alsoo opwaert door eenen secreten wegh tot den *Koninck*, op welcke tijdt de Heere *Marquis* des *Koninghs* syns Souvereyns Brieven leverde aen den Koninck van *Spangien*, ende daer passeerde soo veele tusschen hen, als diende om te openbaren dat de *Prince* ghekomen was, ende dat ten huyse van den Grave van *Bristow*, waer door de *Koninck* uyttermaten seer verheught ende verblijt was. Syne *Majesteyt* sondt een hertelicke groeteniisse aen den *Prince* door den Heere *Marquis*, waer mede syne Edelheyt weder keerde tot syne *Hoogheyt*, wesende extraordinaerlijck vergenoeght so met die Princelijcke courtoisie des Koninghs, als oock met syn menigerley Edele partyen andersints. De *Conde de Olivares* gheleyde den *Marquis* te huys, ende hieldt aen selfs verder dan syn commissie streckte, (want hy en moeste noch niet kenniisse nemen van de aenkomste van de *Prince*) om de handt van syn *Hoogheyt* te kussen, sagh hem, ende sprack met hem. De *Prince* ontfinck hem nobelick ende als een *Prince* soo hy was, ende was seer ernstigh met hem dat hy synen hoedt soude op-setten; maer de *Conde* en wilde het gheensints doen; al hoe wel hy een *Grande* was van *Spangien*, ende derhalven met gedeckten hoofde mocht staen voor syn eygen *Koninck*.

Gheduyrende dit besoeck, soo versochte de *Marquis* den *Conde*, dat hy den *Prince* wilde verobligeren, midts te weghe brenghende dat hy de *Infante* syn Meestresse haest mochte sien; waer in hy beloofde syn beste te doen, hoewel het in de *Vasten* was, welcke eenen tijdt was van extraordinarise onthoudinge ende inghetogentheyt, ende scheyden alsoo voor die tijdt, wesende alle met malkanderen seer wel te vreden.

Volghens de begheerte van den *Prince*, syne Majesteyt (hebbende dien nacht deselve vernomen door den *Conde*) leyde aen een zyde de aenmerckinghe van den tijdt, ende resolveerde datelijck syne *Hoogheyds* in alles te vol-

1623. te voldoen. Ende ginck alſoo 's daeghs daer aen, ſpançeren ter gheſetter uyre, welck was ontrent drie uyren na den middagh ende na den *Prado*, welck was de plaetſe die ſy malkanderen geſtelt hadden; ſyne Majeſteyt met hem leydende ſyn *Koninginne*, ſyn Suſter de *Infante*, de *Infanten don Carlos*, ende den Cardinael *Don Fernando* ſyn Broeders: de *Conde de Olivares*, ende de *Conde Gondomar* hem naervolghende met veele Adels van dat Hoff, ſoo Heeren als Me-vrouwen. De *Prince* aen d'ander zyde ginck ghedegiſeert in de Koetſe van den Hertogh van *Cea*, ende hadde in de ſelfde Koetſe op hem paſſende den Heer *Marquis*, den Grave van *Briſtol*, den *Conde de Gondomar*, ende den Ridder *Walter Aſton*. Ende maecken alſoo beyde de *Koninck* ende de *Prince* verſcheyden keeren ende tourneen over en weer, elck in hare byſondere Koetſen, ende in byſondere deelen der Stadt ende *Prado*, (welcke is een plaetſe van recreatie) alwaer den Adel meenighmael pleeght om een luchtjen te gaen; ende daer ſagen ſy malkanderen by klaren lichte, hun niet konnende onthouden van malkanderen te groeten met den hoedt, hoewel te ſamen beſloten hadden malkanderen geen kenniſſe te doen: Ende dit was al dat ghene ſy deden voor die tijdt. De *Koninck* ende al dat Koninghlijck gheſelſchap keerden weder by nachte met een menichte van tortſenlicht, 't welck ſeer heerlijck om ſien was.

Terſtont daer na ſyne Majeſteyt niet te vreden zijnde met die ſlechte gheſichten van den *Prince*, ſondt den *Conte de Olivares*, om hem te bidden datſe malkanderen mochten ontmoeten, ende omhelſen, ende te ſamen ſpreecken eer datſe ſlapen ginghen. De *Prince* nam aen de ghelegentheyt, maer daer rees verſchil tuſſchen hen, aengaende de maniere. Want de *Koninck* urgeerde den *Prince* ſeer, dat hy een viſitatie by hem in eygener perſoone ghedaen, wilde aen nemen ten huyſe van den Grave van *Briſtol*; ende in der waerheydt, ſyne Hoogheyt hadde genoegh te doen dat hy 't af-ſloegh, maer evenwel en wildet geenſints gedoogen. Aen d'andere zijde, preſenteerde de *Prince* ſyne Majeſteyt te gaen beſoecken in ſyn Paleys, maer de *Koninck* aenmerckende dat ſulcx nootſaeckelijck moſte ſtrecken tot nadeel van den *Prince*, om dat hy gheen Equipagie en hadde, ſoo weygerdet ſyne Majeſteyt expreſſelijck, ende het quam daer toe, datſe eens wierden, dat het geſchieden ſoude in de voorſeyde *Prado*, ende in den avondt van den ſelvigen Sondagh, als het doncker mocht zijn. Waer op de *Conde de Olivares* aerdighlijck ſeyde: dat hy geenſints conſenteren wilde, dat ſyn Meeſter hem ſoude ſpreecken inſonderheyt by nachte; dan op gelijcke voordeel, dat de *Prince* een groot Krijghſman was, ende dat hy ſelfs na vereyſch van de civiliteyt, ſterck was van Ambaſſadeurs ende Secretariſen, daer de *Koninck* in effecte alleen was; dat hy derhalven badt, dat de *Prince* hem den *Marquis* wilde leenen om hem te Hove te brengen, ende dat hy alſoo tot dat geſpreck tuſſchen den *Koninck* ende hem komen mocht, als een *Spangiaert*, ende niet als des *Princen* dienaer voor die tijdt. De *Prince* gaf conſent, ende was ſeer wel te vreden dat hy gaen ſoude, ende de Koninck brocht hem ende den *Conde de Olivares* tot den *Prado*. Nu de *Koninck* zijnde eerſt ghearriveert, ſondt een ſecrete bode tot den *Prince*, om hem te laten weten dat hy ſyne *Hoogheyt* verwachte. Daer op haeſtede hem de *Prince* ſeer, weſende vergeſelſchapt met de *Conde de Gondomar*, den Grave van *Briſtoll*, *Sir Walter Aſton*, ende *Sir Francois Cottington*, Secretaris van ſyn *Hoogheyt*.

Alſſe niet verre en waren van malkanderen, ſoo tradenſe alle te ſamen af van hare Koetſen, ende de *Koninck* omhelſde den *Prince*, ende dede onverghelijckelijcke betuyginghen van ſyn liefde ende affectie, ende van de naeuwe verbinteniſſe daer mede de *Koninck* van *Engelandt* ende ſyne *Hoogheyt* hem verobligeert hadden, door die ronde daedt van vertrouwen ende gunſte.

Doe nam ſyne *Majeſteyt* den *Prince* in ſyn Koetſe, ende dede hem *par force* eerſt op-treden ende aen ſyn rechterhandt ſitten, ende continueerden alſo een goede wijle in groote vriendelijckheyt van converſatie, de Grave van *Briſtoll* doende de uytlegginge tuſſchen hen beyden. In het ſcheyden, tradt de Koninck uyt ſyn Koetſe met den *Prince*, ende dede groote vlijt, om den *Prince* te leyden tot zijn Koetſe; maer den *Prince* en wildet geenſins lijden, ende ſcheyden alſoo in 't midden van den wech. 1623

Des Maendachs den thienden Martij, wert zijn *Hoogheydt* de wete gedaen door de *Conde de Olivares*, ende den *Conde de Gondomar*, den welcken de *Koninck* gheſonden hadde om hem te viſiteren, dat de *Koninck* op dien morgen was gaende in devotie tot een Clooſter ghenoemt de *Mercet*: ende dat hy over ſtrate te paerde wilde rijden. Als ſyne *Hoogheyt* eenige ghenegentheyt betoonde te hebben van dat ſelve te aenſchouwen, ſoo brocht hem de *Conde de Olivares* in een bequame plaetſe, daer hy alles ten vollen konde ſien. Op dien avondt ginck ſyne *Hoogheyt* wandelen langhs de Riviere om lucht te ſcheppen. Ende de *Conde de Olivares* ende de *Conde de Monterey*, quamen weder van den *Koninck* om hem te beſoecken, ende bleven boven een uyre by hem diſcourerende.

Des Dingſdaeghs ſondt ſyne *Majeſteyt* wederom, om te vernemen hoe ſyne *Hoogheyt* voer; ende met eenen om hem te laten weten, dat hy niet voor-by en konde, oft hy moſte erkennen den goeden dienſt die de *Conde de Gondomar* hem ghedaen hadde, inprintende ſulck een merckteycken van ſyn oprechte affectie in 't herte van den *Koninck* van *Groot-Brittannien*, ende van ſyne *Hoogheyt*: als datſe betamelijck geacht hebben ſulck een koſtelijcke ſchat, als was zijne *Hoogheyt* in zijne handen te ſtellen. Ende dat hy derhalven niet lijden en konde dat eenige van zijne Onderdanen onbevordert bleve, die hy bevondt ſoo aengenaem te weſen by den *Koninck* van *Groot-Brittannien*, ende ſijn *Hoogheyt*. Uyt oorſaecke waer van hy ghereſolveert was hem te maecken een van zijnen Raedt van State, hoewel hy hem in der waerheyt hielt als een Engelſman. Ja dat hy liever, hem om dien inſicht wilde admitteren ten eynde dat beyde, de *Koninck* van *Groot-Brittannien*, ende ſijne *Hoogheyt*, des te beter mochten verſeeckert zijn van zijne proceduren, ende kenniſſe hebben van de innerlickſte paſſagien. Maer de *Koninck* liet met eenen ſijne *Hoogheyt* weten, dat hy hem badt de eerſte wete hier van te willen doen aen den *Conde*, ende ſijn danckſegginge te ontfanghen. De *Prince* ſondt hem deſe tijdinghe door Meeſter *Secretaris Cottington*; de *Conde* quam om hem aen de voeten van den *Prince* neder te werpen, voor een ſoo hooghe eere ende gunſt; ende alſoo door zijne *Hoogheyt* te Hove ghe-ſtiert, wert datelijck geſwooren.

Des na-middaghs op dien dagh, de *Prince* hebbende te kennen gegeven dat hy begeerte hadde den *Koninck* te ſien, werdt geleydet ende vergeſelſchapt van den *Conde de Olivares* tot het Paleys, door een achter-wegh. Maer eer hy daer komen konde, wert hy van den *Koninck* verraſcht ende voor-ghekomen. De welcke van den *Marquis* van *Carpio* alleen vergeſelſchapt zijnde, ginck op een private wijſe door eenen Hoff, om zijn *Hoogheyt* te ontmoeten. Alwaer nae datſe malkanderen hadden ge-groet op een courtoiſche maniere, die inder waerheydt Princelijck was, ſoo ſtelde de *Koninck* altijt zijne *Hoogheyt* uyt groote gunſte, eerſt in de Koetſe, ende plaetſte hem aen de rechterhandt, ende klom daer naer ſelve in de Koetſe ende ſat neder; De Heere *Marquis* ende de *Conde de Olivares* ſaeten aen 't andere eynde van de Koetſe, ende de Grave van *Briſtoll* aen eene van de zijden, ende de *Marquis* van *Carpio* in d'andere. Aldus voerenſe naer een Huys van pleyſance, toebehorende den *Koninck*, dicht by *Madrid*, genoemt de *Caſa del Campo*. Alwaer naer datſe een uyre tijdts verſleten hadden; de *Koninck* extraordinariſe groote teyckenen van ſijn affectie tot den *Koninck* onſen Souvereyn bethonende ende totten *Prince*: So wert bevonden, dat de *Koninck* zijne *Hoocheyt* anderhalf mijle op zijnen wech thuyſwaert ge-brocht hadde, ende in der waerheyt ſchier tot het huys van den Grave van *Briſtoll*. De Prince ſoude geerne den *Koninck* te rugghewaert na zijn Palleys weder gheleydet hebben, maer hy en wilde het niet gedogen.

Sijne *Hoogheyt* nam daer naer eenen kleynen keer door een anderen wech, ende eer dat hy ten Huyſe van den Grave van *Briſtow* konde gheraecken, ſoo was de *Conde de Olivares*, (hebbende alreede den Koninck ghe-

laten)

Digitized by Google

1623. laten) aldaer veerdigh om zijne *Hoogheyt* te verwachten. Terstont daer naer, door expres bevel van zijne Majesteyt, is de Hertogh van *Infantado, Mayor domo Mayor* des Konings, (want sonder last van den *Koninck*, en visiteerde als noch niemandt den *Prince*) ghekomen tot zijne *Hoogheyt* om zijne handen te kussen, ende presenteerde hem zijnen uytersten dienst met groote reverentie, in alles dat hy hem believen soude te gebieden.

Op de twee volghende dagen wesende Woonsdagh ende Donderdagh, en geschieden niet veele dat bysonderlijck aenteyckenens waerdigh was. De voormiddaghen besteede syn *Hoogheyt* in order te stellen op syn eygen ghescháften; ende de namiddagen ten meesten deele met hem selven buyten in 't Velt te vermaecken; den Grave van *Bristoll* met syn Valcken hem vergeselschappende.

Alleenlijck des Donderdaeghs nae den avondtmale werden aen syn *Hoogheyt* gesonden, om den tijdt te vergeten, uytgeleesen persoonen van Mans ende Vrouwen, uytgekooren uyt vier Compagnien van *Comedianten*, de welcke verscheyden soorten van dansen dansten voor hem, ende ontrent twee uyren daer in doorbrochten; de *Condes* van *Monterey* ende *Gondomar* aldaer tegenwoordich zijnde.

Op Vrydagh wesende den *veerthienden*, en ginck zijn *Hoogheyt* alle den morgen niet uyt, maer sondt eerst den Meester Secretaris *Cottington*, ende daer naer den Grave van *Bristol*; tot den *Conde de Olivares*: ende 't scheen te wesen niet alleenlijck uyt oorsaecke van complementen, maer ook om eenige particuliere saecke. Na den middagh gingen de *Conden de Monterey* ende *Gondomar* tot syn *Hoogheyt*, ende leyde hem tot de *Casa del Campo*, alwaer hy den *Koninck* vondt; ende zijne Majesteyt de *Infanten Don Carlos*, ende *Don Fernando* den *Cardinael* zijne Broeders, de welcke zijne *Hoogheyt* voor die tijdt niet en hadde gesien. Sy groeteden, ende omhelsden malkanderen, elck sijn best doende om d'een des anderen handen te kussen; naer 't welck sy alle gelijck te peerde ginghen zitten, ende vermaeckten hun een goede wijle in 't bekijcken van verscheyden mannen aldaer te voet in order staende, met voornemen om te schieten nae sulcke maniere van jachten alsse aldaer vinden souden. Ende soo werden aldaer Hasen opgedaen, Patrijsen ende andere voghelen opghejaeght; sy dooddender in 't gaen van alle soorten, also sy voorby hun liepen ofte vlogen. Ten eynde van welcke kortswijle de *Koninck* (niet tegenstaende de *Prince* na sijn vermogen alle resistentie dede) hem wederom op zijnen wegh t' huysewaert brocht, tot de selfde plaetse daer hy hem Donderdaeghs avondt te vooren hadde vergeselschapt. De *Conden de Monterey* ende *Gondomar* mede gaende met sijn *Hoogheydt* ten huyse toe van den Grave van *Bristoll*.

Op desen Vrydagh (tot meerder bewijs van de groote blijdtschap die de *Koninck* geschept hadde uyt de aenkomste van zijne *Hoogheyt*, ende sijn teghenwoordigheyt in die plaetse) soo geboodt zijne Majesteyt, dat een generael pardoen van alle misdaden datelijck ghepubliceert ende uytgeroepen, ende alle de gevangens, binnen 't gantsche begrijp des *Koninghs* van *Spangien* souden los gelaten worden: uytgenomen alleenlijck de Rechten, ende interesten van derde persoonen, als in kas van *schulden* ende *Appellen* van doodtslagh ende diergelijcke. Uyt kracht van welck pardoen ende proclamatie ettelijcke honderden gevangens binnen *Madrid*, op datmael vry ghelaten wierden, ende alle de gevanckenissen ledigh gemaeckt: verscheyden misdadige die in de Kercken haren toevlucht hadden genomen, ende in de huysen van de Ambassadeurs geloopen waren, (de welcke grootelijcx geprivilegeert zijn in dat Hof) hebbende te vooren hier van wetenschap, gingen ende by wege van anticipatie, stelden sich in de handen van de Justitie, ende verkregen alsoo haer vryheyt door hare gevanckenisse.

Datelijck werdt ook order gegeven dat alle de *Engelschen* die op de Galeyen saten, ende die tot die dienstbaerheyt haer leven lanck gecondemneert hadden gheweest, overmidts *Zee-roverye* ende veele andere doodelijcke crimen, sonder uytstel los ghelaten souden worden. Ende dese ghenade die sijn Majesteyt ten gelieve van den *Prince* hadde betoont, heeft wonderlijck seer vermeerdert de generale gunste daer mede hy onthaelt ende in dat Hof geeert wiert. 1623.

De Saterdach, wesende den vijfthienden, bestede zijn *Hoogheyt* in private sake, ten aensien van den solemnelen intreet die hy doen soude 's daeghs daer aen, welcke by den Koninck gheordineert was dat met de selfde magnificentie ende pompe ghedaen soude worden, die gebruyckt wort op de kroninghe der *Koningen* van *Spangien*. Alleenlijck weynich voor 't middagh maels ginck de *Conde Monterey* tot den *Prince*, ende seyde zijn *Hoocheyt* aen, dat de *Koninck* derwaerts twee Paerden hadde ghesonden, ende begeerde dat hy een der selve kiesen soude, daer op hy 's anderendaeghs wilde rijden, om dat de *Koninck* rijden wilde op dat Paert 't welck hy laeten soude. Waer op zijn *Hoogheyt* uytginck in eenen Hof niet verre van 't huys des Graeven van *Bristoll*, alwaer hy selve de moeyte ende pleisier nam die beyde te beproeven, ten eynde sooder onderscheyt was, hy het slechtste voor hem nemen soude, ende 't ander tot den Koninck weder senden.

Des Sondaechs wesende den sesthienden, tegen den middagh gingen vier Raets-Heeren van den State, *Don Augustino Mexia*, de Marquis *de Montes Claros*, *Don Ferdinando Giron*, ende de *Condo de Gondomar*, om op den *Prince* te passen ten huyse van den Grave van *Bristoll*, ende sijn *Hoocheyt* te vergeselschappen tot een vermaert Kloosster, ghenoemt *St. Ieronimo*, ontrent *Madrid*, van waer de *Koninghen* van *Spangien* pleghen te gaen, wanneerse haren solemnelen intreet doen in die Stadt; ende alwaer voor den Koninck een quartier voorbehouden is tot sijner eeren ende tractement van sijn eyghen Koninckliche Persoone. Daer wert sijne *Hoocheyt* privatelick ghefeesteert op het middachmael door last van sijne *Majesteyt*, maer nochtans als door den *Conde de Gondomar* die de bewaringe van dat Quartier heeft in 't voorsey de Kloosster. Den na middach tot vier uyren toe bestede zijne *Hoocheyt* in audientie te geven den *Inquisidor Generael* ende aen verscheyden Collegien van *Raden*, de welcke alle in dat Hof residéeren, ende presenteerden sich alle aen den *Prince*, uytgenomen alleenlijck de *Raet van State*, dewelcke nimmermeer *collegialiter* eenige visite doet, maer alle de reste quamen hem reverentie doen, namelijck de Koninckliicke Raedt van *Castilia*, de Koninckliicke Raedt van *Arragon*, de Raedt van *Portugael*, de Raedt van *Italien*, de Raedt van de *Krijchsordres*, de Raedt van *Indien*, de Raed van de *Threforie*, ende den Raedt van *Iustitie*.

De *Corregidor*, ende de *Regidores* van *Madrid*, welck persoonen zijn die de regieringhe van die Stadt hebben, versochten ook audientie van den *Prince*, want sy hadden alle bevel ghekregen van den Koninck sich onderdanighlijck voor zijne *Hoocheyt* te presenteeren. Ende hier staet te noteren eens voor al, dat alle de Ondersaeten van dit Koninckrijcke, de welcke hadden op den *Prince* te passen, trachteden met soo grooten ernst, als de goede manieren konde toelaeten, actuelijcken de handen van zijne *Hoogheyt* te kussen. Maer de *Prince* was gheresolveert dat nederich teycken haerer liefde niet aen te nemen, achtende sulcx betaemelijcker te wesen tusschen de natuyrlijcke Ondersaeten ende haeren Souvereyn.

Maer ontrent te vier uyren na den middagh op dien Sondagh, ginck de Koninck den Prince besoecken, den welcken zijne *Hoogheyt* beneden aen de poorte ontfinck. Sy en bleven daer niet lange staen na dat de complementen geeyndicht waeren, maer alle dinghen beschickt zijnde totten intrede van zijne *Hoogheyt* begaven hun op den wech. Ende hoe wel de Koninck met zijn Adel in Koetsen der waerts was ghekomen, nochtans ginck alle het Hof te Paerde sitten, na 't exempel van sijne Majesteyt ende van den Prince. De Koninck dede den Prince altijt de rechter zijde nemen, ende passeerden alsoo naer 't Hof.

Maer soo haest alse quamen op de vryheden van *Madrid* wierden sy verwacht van vier en twintigh *Regidores* van de Stadt, dewelcke daer hadden een breede Throon

rijcke-

1623. rijckelijck geborduyrt, ende het was haer ampt dien boven den *Koninck* te dragen. Sy waren alle koſtelijcken gekleedt, ende hare kleederen gevoert met Carmoſijn goudtlaecken. De *Koninck* nam den *Prince* onder den Throon, en hielt hem geſtadelijck aen ſijn rechterhant. Voor haer gingen de Hoven en Dienaers van de Juſtitie, daer naer de *Grandes* ende alle andere voornaemſte Adel van dat Hof, in coleuren ende groote çierlijckheyt, ende die hun naervolghden ende op hun paſten in verſcheyden Levereyen ſeer rijckelijck. Naeſt achter den *Koninck* ende *Prince* ginghen de Heeren *Marquis van Buckingam*, ende de *Conde de Olivares*, bedienende aen die beyde het officie van Meeſter van 't paerdt. De *Conde* gevende de Heere *Marquis* de rechterhandt; ende ſy beyde hadden elck een paerdt van State, als een teycken van de plaetſe die ſy bedienden.

De Throon de welcke den *Conde de Olivares* als Meeſter van des Koninex Paerdt, ſoude als een gerechtigheyt toebehoort hebben, werdt naderhandt by de Stadt gepreſenteert aen den Heere *Marquis*, met alle andere gerechtigheden gehoorende tot dat Officie, om dat hy op dien dagh als Meeſter van des *Princen* paerdt gedient hadde: ter eeren van welcken de actie gheſchiet was. Daer naer quam de Grave van *Briſtoll* tuſſchen den outſten Raets-Heer van State, ende een van de Edelluyden van de kamer des Koninex; ende naer hem *Sir Walter Aſton*, op gelijcke wijſe vergeſelſchapt: de reſte ſoo wel van den Raedt van State ende van de Edelluyden van des Konings kamer hun volgende. Achter welcke die ſchoone Guarde ginck, genoemt *Los Archeros*, die çierlijck gekleedt ende toegemaeckt waren.

Op den wegh daer de triumphe paſſeerde, waren alle de ſtraten verçiert in ſommige plaetſen met koſtelijcke Tapijten, in andere met exquiſe ſchilderyen; ende hier en daer ſeeckere ſchavotten geſprietelt, waer op die Collegien van Raden ſaten om te ſien, die te vooren by den *Prince* geweeſt hadden om hem reverentie te doen. Ende in andere ſtraten daer ſy paſſeerden, wierden verſcheyden vertooningen ghedaen van de beſte Comediantſche Danſers ende Muſiçijns, om dat *Koninckljcke Paer* te vermaecken alſoo ſy paſſeerden. Soo haeſt als de *Koninck* ende de *Prince* tot het Paleys waren gekomen, ende af-ghetreden van hare paerden, ſoo ſtreefden ſy beyde ſeer om de achterſte plaetſe; maer ten laetſten gingenſe handt aen handt, ofte liever in der waerheyt, malkanders lichamen omhelſende, alle dewijle datſe opgaende waren na des *Koninginnens* quartier, tot welcke de *Koninck* alreede den *Prince* was leydende. De *Koninginne* al hoewelſe in een ſeer breede ruymte was, wilde gheenſints den *Prince* verwachten onder haren *Staet*; maer ginck nederwaerts tot op twee ſtappen nae by de deure, om ſijne *Hoogheyt* te ghemoete te gaen; ende voerde hem daer naer tot haer kleedt van *State*; alwaer drie gelijcke ſtoelen geſtelt waren; de ſtoel van de *Koninginne* in den midden, met den *Prince* aen haer rechterhandt, ende den *Koninck* aen den ſlincker. De plaetſe was ſoo rijckelijck geſtoffeert, als men wel dencken kan: maer de voornaemſte rijckdom die daer was, beſtondt in die levendige Tapitſerye van Joffrouwen ende groote Heeren kinderen, genoemt *Menines*, de welcke ſtonden ende alle de ruymte rondtom dicht aen de wandt bekleeden.

Van hieren geleyde de *Koninck* den *Prince* tottet quartier 't welck hem geaſſigneert was, ende de *Koninginne* wilde gantſch kracht hem vergeſelſchappen tot de deure van de ſelvige groote ruymte, buygende ſeer lege tegens hem in 't ſcheyden; in ſulcker voegen dat daer uyt te ſien was in wat weerde hare *Majeſteyt* ſijn perſoone hielt, ende wat eere ſy hem begeerde aen te doen. De *Koninck* middelerwijle, was op den wegh nae 't quartier van den *Prince*, 't welck al te ſame ſeer koſtelijck was toebereyt, ende in den inganck van dien ſtonden de *Infantes Don Carlos*, ende de *Cardinael Don Fernando* ſijn Broeders, ende ſy alle drie geleyden den *Prince* in ſijn ſlaepkamer, alwaer de *Koninck* ſijn affcheyt nam voor die tijdt. Alleenlijck wilde de *Koninck* aldaer de handt van de *Prince* nemen, om dat ſijne *Hoogheyt* nu als in ſijn eygen huys was.

Ende hoe wel de *Prince* even ſoo im portuyn was om den *Koninck* te gheleyden tot in zijn eyghen Quartier, nochtans en wilde de *Koninck* geenſints lijden dat hy verder ſoude weder keeren dan om maer eenen ſtap te doen buyten zijn eygen Logijs. 1623.

De *Prince* en hadde daer nauwelicx een uyre geweeſt of de *Koninginne* ſont den *Conde de Benavente*, dewelcke heuren *Major Domo Major* is, met koſtelijcke ende exquiſe preſenten aen zijne *Hoogheyt*; namentlijck een ſchoon groot Becken van maſsijf gout, ghedraegen van twee mannen, ende een aerdighe geborduerde Nachttabbert gevouden daerinne geleyt. Daer beneven, ſont hare Majeſteyt tot hem twee groote koffers gebonden met banden van louter goudt, ende dick met Goude nagelen beſlaghen, ende de ſlooten ende ſleutelen van de ſelfde ſtoffe. De deckſelen ende voeringen waer van Amberleer, ende de koffers vol van verſcheyden fraeyicheden van fijn Lijnwaet ende perfumen. Beneffens deſe koffers ſont ſy hem een ſchoon rijck comptoir, waer van elcke treck lade vol was van rariteyten. De Gravinne van *Olivares* ſont van gelijcken oock een nobel preſent aen den Heere *Marquis* van *Buckingam*.

Daer wierden vyer-wercken gemaeckt, ende Tortſen geſtelt in alle de veynſters van *Madril* drie nachten achter een, dewijle ſulcx by Proclamatie was geboden. Ende 't is vreemt te horen met wat acclamatien ende ſegeningen het volck den *Prince* vergeſelſchappen wanneer ſy vernemen dat hy op ſtrate is, roepende *Viva el Principe de Galles*, *Viva el Principe de Galles*. De Koninck heeft oock gheboden dat alle Officiers op zijne *Hoogheyt* paſſen, ende in alle poincten hem dienen als hem ſelven. Alle die gene die op de perſone van den *Prince* paſſen, zijn in de order ende qualiteyt van groote Heeren. De *Koninck* heeft hem geſonden die helft van zijn eygen *Guardie*. Hy heeft tot *Major domo Major*, ofte hoge Hoffmeeſter des huys van zijne *Hoogheyt* geſtelt den *Conde de Monterey*, dewelcke ſchoon broeder is van den *Conde de Olivares*, Preſident van *Italien*, van den Raet van *State*, ende een *Grande* van *Spangien*. Hy heeft hem daer beneffens gegeven twee andere *Major Domos* om hem te dienen, namelijck, den *Conde de Gondomar* ende den *Conde de la Puebla*. Ende wat aengaet den *Conde de Monterey*, zijne Majeſteyt ghemerckt hebbende de vlijt ende ſorge die hy dagelicx droech voor den dienſt van den *Prince*, vereerde hem met een gulden ſleutel ten aenſien van dien, waer mede hy *ipſo facto* gemaeckt wert een Edelman van de kamer des *Koninex*, ende het wiert des te liever ghedaen op dat hy des te beter zijn nieuwe plaetſe van *Major domo Major*, konde waernemen.

De *Koninck* ſont oock twee gulde ſleutels aen zijne *Hoogheyt*, begeerende dat hyſe beſteden ſoude aen wat Engelſman het hem beliefde, ten eynde dat zijn Palleys hem heel open mocht zijn: waer op zijne *Hoogheyt* een der ſelvighe gaf aen den Heere *Marquis* van *Buckingam*, ende d'andere aen den Grave van *Briſtol*.

Sijn *Majeſteyt* heeft hier en boven verſcheyden Raetſ-Heeren van State opgheleyt, dat een van haer dagelijcx op 't Quartier des *Princen* ſal paſſen by beurten, om van tijt tot tijt zijn believen te verſtaen, ende dat vier *Grandes*, namelijck, de *Admirael* van *Caſtilien*, de *Duc* van *Cea*, de Marquis van *Valeda*, ende de *Duc* van *Tyar* altijt by der hant zijn om den *Prince* te feeſteren, vergeſelſchappen, ende op hen te paſſen waert zijne *Hoogheyt* believen ſal te gaen.

's Anderendaegs naer dat de *Prince* geleydet was tot het Palleys, alle de Raetſheeren quamen om op zijne *Hoogheyt* te wachte, en hem te laten weten, dat ſy expreſſe laſt hadden ontfangen van den *Koninck* haeren meeſter alle beveelen ende beſluyten die van zijne *Hoogheyt* komen ſouden, naer te komen ende te volbrengen, 't ſy tot ordineringe van eenige Officien *Encomiendas*, ofte eenige andere proviſien van Gratie, die ſouden komen te vallen, geduyrende de reſidentie van zijne *Hoogheyt* in dat Hof, ende dat ſo nauwe, als of de *Coninck* ſelve yet ſulcx onder zijn hant gebode.

Sijn *Majeſteyt* heeft oock willen particuliere ſorge dragen dat de Heere *Marquis* van *Buckingam* wel gelogeert was in 't Palleys in zijn eyghen Quartier, dicht by den

Prince

Digitized by Google

1623. *Prince*, ende heeft geboden dat hy met een volle ende overvloedige dagelijckſche Tafel gedient, ende dat op hem Adelijcker wijſe gepaſt ſoude werden, benevens veele andere dierghelijcke betooningen van ghenade, ende gunſte van dien *Koninck*: met ſulck een byſondere ende groote reſpecten van de *Grandes* ende alle de Edele van dat Hoff, dat mogelijck dierghelijcke noyt aen eenigh vreemdelinck beweſen is, die maer een bloote onderſaet en is. 1623.

Dit is de ſubſtantie van 't gene gepaſſeert is te *Madril*, aengaende de onthalinghe van den *Prince*, van den *ſevenden* Martij, (welck was de dagh van ſijn aenkomſte in dat Hoff) tot den *achtbienden* deſſelvigen Maents.

Den achtſten April wierden veel vermaechelijckheden op de Spaenſche wijſe ter eeren van de Prins ghedaen; ende om dat de Koningh op dierghelijcken dagh ghebooren was: zijnde nu achthien jaren oudt. Op Palm-Sondagh was eene Proceſſie/ alwaer de Koningh ende Koninginne met alle Grandes, Heeren ende Edellieden/ oock Dames aſſiſteerden/ ghekleedt ende ghepareert tot verwonderens toe. De Goetweeck voor Paeſchen wierdt ghepaſſeert in devotie. Paeſdagh quamen nae ghewoonte alle Grands ende Raden/ den Koninck wenſchen een goedt Paeſch: de Prins van Gales waſſer oock; de Koninck met hem ende de Infants ginghen deſghelijcx wenſchen aen de Koninginne ende Infante. Eenighe dagen daer na begoſt de Graef van Monterey te feſtoyeren den Marquis van Buckingam, ende andere Engelſche Heeren van 's Princen ghevolgh.

Den Meydagh waren de Koningh/ de Prins van Gales, d' Infants, ende al het Hoff in 't parck van Sint Jacob de Groene, alwaer veelderhande vermaechelickheden wierden gedaen. Den 13. May coomt de Marquis de la Hinoyoſe als Ambaſſadeur Extraordinaris van Spangien in Engelandt/ met 's Koninghs intentie aengaende 't Houwelijck.

Den 28. May quam de Nonce van den Paus met alle Italiaenſche Heeren/ alwaer zijnde/ aen den Prins van Gales wenghen deſen Brief van den Paus. In 't Hof komende ginck de Nonce eerſt in 't quartier van den Graef van Olivares, de welcke als oock de Marquis van Monteſclaros, ende Don Ferdinand Giron, hem vergheſelſchapten tot den Prins; de welcke verſtaende dat hy quam in ſijn quartier/ginck hem te ghemoet tot aen de trap/ 't welck gheſchiede met veel courtoiſie/ reſpect/ ende eere. De Brief was luydende als volght.

Seer Edele Prince, Salut, ende verlichtinghe der Goddelijcke gratie.

ALſoo *Brittannien* ſeer vruchtbaer is van treffelijcke Mannen ende deughden, ende 't ſelve Rijck de beyde Werelden met ſijn glorie ende heerlijckheyt vervult, ſoo noodight het oock dickwils de Pauſelijcke gedachten tot aenſchouwinge ende aenmerckinge zijnes loſs. De Koninck aller Koningen heeft ſtracx in den beginne zijner aenwaſſende Kercke dat Rijcke met ſulcken vlijt ende neerſtigheyt ſich tot ſijn erfdeel willen verkieſen, dat het daer voor gehouden wordt, dat de Baniere van 't *Cruys* aldaer ſchier ſoo haeſt geſtelt is, als den *Adelaer* der Romeynen.

Daer nae hebben veele Koningen aldaer, nae dat ſy in de wetenſchap der zaligheyt onderweſen waren, in grooter eere ende weerde gehouden het *Cruyce*, als den Scepter: ende de diſcipline der Religie meer geachtet als den luſt van te heerſchen ende te domineren; ghevende andere Uytheemſche Volckeren ende Natien, als oock den nakomelingen, een exemplaer der Chriſtelijcke Godtzaligheyt: dewijle ſy verdient hebben Hemelſche Vorſtendommen der eeuwiger gheluckzaligheyt, ſoo hebben ſy verkregen triumphante verçierſelen der Heyligheyt hier beneden op der aerde. Nu te deſer tijdt, in welcken de Staet der Engelſche Kercke verandert is; Soo ſien wy nochtans dat het Engelſche Hoff met menſchelijcke deughden ende beleeftheyt is verçiert ende beſet. Wat ſoude het onſen liefde grooten trooſt, ende den Chriſtelijcken name een çieraet weſen: Indien men daer mochte hebben vaſtigheyt der rechtſinniger waerheyt! Hoe wy ons meer verheugen over de glorie uwes Doorluchtigen Vaders, ende de aerdigheyt uwes Koninckljcken verſtants, hoe wy vyeriger wenſchen dat u de deuren des Hemels mochten geopent worden, ende dat ghy van de geheele Kercke mocht bemindt worden.

Aengeſien de Paus *Gregorius Magnus* van Heylighſter gedachteniſſe, de Engelſche Natie, ende hare Coningen, d' Evangeliſche Wetten, ende de eerbiedigheyt der Apoſtoliſcher authoriteyt heeft aengebracht, ſoo hebben wy het geacht billich te zijn, dat wy (of wy ſchoon in Heyligheyt ende in deughtſaemheyt by hem niet en zijn te vergelijcken, nochtans hem gelijck in name ende hoogheyt van Staet) ſijne Godtzalige voetſtappen navolgen, in het beſorgen van de zaligheyt der ſelver Landen: inſonderheyt dewijle uwen raedt ende voornemen, ſeer Edele Prince, ons nu ter tijdt geen kleyne hoope en gheeft van een voortreffelijcke gheluckſaligheyt. Aengeſien gelijck ghy nu in Hiſpanien zijt gekomen tot den *Catholijcken Koninck*, geneyght om te Houwelijcken aen het *Huys van Ooſtenrijck*, ſo en hebbe ick niet kunnen nalaten dit U voornemen ten hooghſten te prijſen, betuygende overvloedelijck by deſe gelegentheyt van ſaecken, dat ghy inſonderheyt mede gehoort *onder onſe Pauſelijcke beſorginghe.*

Dewijle ghy begeerigh zijt om een *Catholijcke* Jonckvrouw ten Houwelijcke te nemen, ſoo kunnen wy daer uyt lichtelijck afnemen, dat het zaet der oude Chriſtelijcker Religie, de welcke in de herten der *Brittanniſcher* Koningen ſoo treffelijck gebloeyt heeft, oock noch in het binnenſte uwes gemoedts, Godt den waſdom daer toe gevende, wederom levendigh worden kan; want ghy en ſoudt ſoodanigh Houwelijck niet verſoecken; indien ghy de *Catholijcke* Religie waert hatende, ende een welgevallen hadt aen den ondergangk vanden Stoel van *Roomen.*

Derhalven ſoo hebben wy belaſt, datmen den *Vader der Lichten* goduyrighlijck op het alderneerſtichſte bidden ſal, dat hy u, die daer zijt de Bloeme van *Chriſtenrijck*, de hoope van *Groot-Brittannien*, wille leyden tot de beſittinge van dat Koninckrijck, 't welck uwe voortreffelijcke Voor-ouderen u hebben nagelaten, om dat te regieren onder de authoriteyt van den *Paus*, tot uytroedinge der Ketterſche wanſchapenheyt.

Ghedencke der ouder tijden, en vraeght uwe Vaderen, die ſullen u wel ſeggen wat wegh datmen moet inguen om in den Hemel te gheraecken, wat padt de ſterffelijcke Koningen moeten bouden, om de eewwige Koninckrijcken te verkrijgen. Aenſchout, nu de deuren des Hemelrijcx geopent zijn: de alderheylighſte Koningen van Engelandt, die door het geleydt der Engelen, na *Roomen* gereyſt zijnde, den Heere der Heeren en den Prince der Apoſtelen inden Apoſtolijcken Stoel hebben ge-eert: Derſelve daden ende exempelen zijn de ſtemme Godes tot u ſpreeckende, ende u vermanende, dat ghy, die haer in het Rijcke ſult volgen, oock hare voetſtappen in de Godtſalicheyt behoorde te volgen. Is het mogelijck, dat ghy van de Ketteren ſult laten veroordeelen, als Godtloſe, ende in de gevanckeniſſe des eeuwigen ſchricks ſult laten verſtoten, den genen, die na het getuygeniſſe des *Catholijcken* geloofs, in den Hemel met Chriſto regneren, ende die geſtelt zijn over alle de Princen der Werelt? ſiet hoe ſy u nu, uyt dat geluckſalige Vaderlant, de hant bieden, hoe ſy u in geſontheyt voorſpoedelijck aen 't Hof des *Catholijcken* Konings ghebracht hebben, die zijn het oock, die begeerigh zijn om u te gheleyden tot den ſchoot der *Roomſcher Kercke*, dewelcke met onuytſpreeckelijck ſuchten den Godt der Barmhartigheyt voor uwe Salicheyt aenroepende, begeerich zijn u te leyden tot de ſchoot der Roomſe Kercke: die u, als haren alderlieffſten ſoone, wenſcht te mogen omhelſen, u tonende ende voor oogen houdende de ſalige hope des Hemelſchen Coninckrijcks! voorwaer ghy en kondet allen Natien der Chriſtelijcke Republijcke geenen grooteren trooſt aenbrengen, dan hier mede, dat ghy den *Prince der Apoſtelen* wiens

autho-

1623. authoriteyt voor het bollewerck der Koninghrijcken, ende voor het Goddelijck Orakel, in *Engelandt* ſo lange is gehouden geweeſt, nu herſtelt in u ſeer edele Eylandt. Dit ſal lichtelijck geſchieden, indien ghy u herte, daer in den welſtant des Rijcx beſloten is, den *Heere*, die daer voor kloppet, wijdt openet. Wy zijn met ſoo groote liefde tot den lof ende eere des Koninclijcken naems ende roems, ingenomen, dat wy wenſchen u, met uwen Doorluchtigen Vader, door de gantſche wereldt, te mogen uytroepen te zijn den verloſſer van *Brittannien*, herſtelder van de oude Religie der Voorvaderen.

Wy en ſullen hier van den moedt niet verlooren geven, vertrouwende op Godt, in wiens handt de herten der Koningen ſtaen, die de herten der volckeren heeft bekoort, met den welcken wy u ſoo veel als het ons, met onſen uyterſten vlijt en neerſtigheyt tot eenigher tijdt ſal mogelijck weſen, ſullen poogen te verſoenen. Ende ghy, erkent en bekent in deſe Brieven de ſorghvuldigheyt der *Pauſelijcker liefde*, die ſorge is dragende voor uwe geluckſaligheyt, aen den welcken geſchreven te hebben, het ons nimmermeer berouwen en ſal: indien het leſen der ſelfder maer eenige voncxkens der *Catholijcke Religie* in het herte van ſulck eenen treffelijcken Prince ſal verwecken, dien wy toewenſchen geduyrige vrucht te mogen genieten, ende te mogen floreren in de glorie aller deughden. Ghegeven te *Roomen*, tot *S. Peter*, den *twintichſten* dagh van April, 1623. in het *derde* jaer onſes Pauſdoms.

Des Princen antwoordt was/ als volght:

Allerheyligſte Vader, Ick heb ontfangen u Heyligheyts Brief met groot contentement, ende met ſoodanigen reſpect, als de Godtvruchtigheyt ende goede genegentheyt met de welcke U Heyligheyt die heeft geſchreven, meriteren. 't Is my een onuytſpreeckelijck vermaeck gheweeſt te leeren de genereuſe exploicten van de Koningen mijne Voor-vaders, aen de memorie van de welcke de poſteriteyt niet heeft gegeven d' eere ende lof die haer toe quamen. Ick wil gelooven dat U Heyligheyt de ſelve my heeft voor oogen geſtelt, op dat ickſe volge in alle mijn doen: want waerlijck, ſy hebben dickmael haer Staet ende leven geſtelt in perijckel voor de verhooginge van den *Heyligen Stoel*, ſoo dat de courage daer mede ſy de vyanden van 't *Cruys van Jeſus Chriſtus* hebben bevochten, is niet kleynder geweeſt, als de ſorge ende gedachte die ick heb: ten eynde de Vrede ende goet verſtant, tot noch toe in de Chriſtenheyt ontbroken hebbende, werden t'ſamen gebonden met de bandt van eene waerachtige eendracht. Want gelijck de gemeene vyandt van de vrede altijdt waeckt om twiſt ende tweeſpalt te zaeyen onder de Chriſten Princen; alſoo geloof ick dat Godts eere vereyſcht datmen pooge die te vereenigen. Ende ick achte niet d' eere van te zijn geſproten van ſo groote Princen; ſoo groot, als van na te volgen den yver van hare Godvreeſentheyt: waer in my ſeer te paſſe komt, dat ick gemerckt hebbe de ſelve genegentheyt te zijn in mijn ſeer ge-eerden Heer ende Vader, ende de Heylige intentien van ſijne *Catholijcke Majeſteyt*, oock te zijn om dat loffelijck deſſeing te doen gelucken: als hebbende een ſonderling verdriet, te ſien de groote ongevallen, ſpruytende uyt de verdeeltheyt van de Chriſten Princen; ſulcx heeft de voorſichtigheyt van u Heyligheyt voorſien, doen ſy geoordeelt heeft, dat het Huwelijck, tuſſchen *d' Infante* van *Spangien* ende my, noodigh was om te procureren ſoo grooten goedt: want ſeeckerlijck, ick hebbe noyt my met meerder paſſie gegeven tot eenige ſaecke in de weereldt, als tot het verſoeck van *d' Alliantie* van een Prins, die met my het ſelve gevoelen van de *ware Religie* heeft. Daerom bid ick u Heyligheyt gelieve te gelooven, dat ick altijdt ben geweeſt ſeer afkeerig van voordeel te doen aen de nieuwigheden, of van deelachtigh te zijn in eenige factie tegen de *Catholijcke Apoſtolijcke ende Roomſche Religie*; maer ter contrarie, ick heb altijdt geſocht d' occaſien, op dat d' argwaen die op my viel, mocht gantſch wech genomen worden: ende dat ick my met alle macht employere, om niet meer te hebben als *eene* Religie ende *een* Geloof, dewijle wy alle gelooven in *Jeſus Chriſtus*; zijnde gereſolveert my niet te ſparen in eenigh dinck van de weereldt, ende te gedoogen alle ſoorte van incommoditeyt: *ſelfs te waghen mijn Staet, ende leven*, voor eenen aen Godt ſoo aengenamen ſaecke. Niet is overigh als dat ick U *Heyligheyt* dancke van ſijn ghegevene conſent ende permiſſie, ende dat ick Godt bidde U *Heyligheyt* te geven eene geluckige geſontheyt, ende de glorie nae ſoo veel arbeyt die U *Heyligheyt* aenwent in ſijne Kercke. Getreeckent *Charles Stuart*. 1623.

Deſen Brief/ ende wat meer op dat ſubject indien tijdt is ghepaſſeert/ heeft aen dien Prins nanaels groot quaet ghedaen; want hoewel hy jonck was/ ende buyten twijffel die Brief niet uyt ſijn penne was gevloeyt/ ſoo konde men nochtans afneemen dat het niet en was teghen den laſt/ die de Koninck ſijn Vader: (dien Baudertius, ſelfs een Predikant/ noemt onſen huydigen Salomon) hadde ghegeven: ende behalven andere teecken/ ſoo bintmen in de gedruckte Epiſtolen van Caſaubonus verſcheyden paſſagien/ waer in de Koninck toont groote inclinatie ende apparentie tot verſoeninge of accommodatie met de Roomſch Catholijcke Stoel. Sulcks alles quam meeſt deur den haet die hy droegh aen de Puritains: welcke haet hem ſeer wiert ingheblaſen deur de Biſſchoppen/ die haer ſelfs ſochten te mainteneren by hare rijcke oplooſten ende prælenden/ ende by het aenſien ende ghelach/ dat ſy by den Koningh ende te Hove hadden. 't Welck de Puritains noemden Paeps ende Antichriſtiſch.

Verſcheyden capitulatien ende concordaten op dit Houwelijck met interventie van den Paus/ zijn in deſen tijdt ghedivulgeert gheweeſt/ die wel ſeer tot advantage van de Roomſche Religie ſtrechten; maer nochtans meeſt raeckten de perſoon ende dependenten van d'Infante, des Princen toekomende Bruydt. Want alſoo de Prins te voor wel wiſte van wat Religie ſy was/ ende dat de Spaenſche ſouden sorge dragen dat ſy daer in mocht blijven; ſo moeſt noodſaeckelijck daer in werden ghepractiseert op die manier. Ghelijck dan oock naderhandt met de Princeſſe van Vranckrijck op die ſelve manier is ghecapituleert. 't Welck nochtans in Engelant veel onluſt onder de gemeenten heeft veroorſaeckt. Soo langh de Prins in Spangien was/ heeftmen anders niet konnen mercken als ſinceritept ende dattet oprechtelijck gemeent was/ aen beyde zijden.

De Koninck van Engelandt aen d'een zijde erigeerden de titul van Buckingam van Marquis tot Hartogh; ende heeft hem noch ſedert bemint/ ſoo langh hy leefde. Een teecken dat hy alles aboveerde ende voor aengenaem hadde wat de Prins ende hy in Spangien deden: ende de Koninck van Spangien aen d'ander zijde continueerde te doen aen den Prins van Wales alle imaginable eere/ ſoo langh hy daer was; de welcke zijn merckens weerdich: want men in langhen tijdt niet ghehoort noch gheſien heeft van dergheljcke bejegeninghe dat een eenich Prins apparent erve, van drie Koningrijcken/ doerende oock den Titul van Vranckrijck, in perſoone ſich ſoude binden om te verſoecken ten Huwelijck de ſuſter van eene der machtichſte Koninghen van de Werelt; ende daerom ſal ick het verhael daer van hier by ſetten.

Den 15. July zijnde H. Sacraments dach/ de Koninck willende dat de Prince ſoude ſien de ſchoonheyt van eene ſolemneele Proceſſie van't H. Sacrament, als oock 't Heylichdom/ uytnemende rijckdom/ ende treffelijcke Tapiſſerpen die te Madrid waren/ ordonneerde dat de ſelve op het alder grootſte ende ſchoonſte ſoude gheſchieden/ als opt in Spangien was gheſien/ ende dat alle de ordres ende Geeſtelijckheyt van Madrid, ſoo wel exempten als andere/ daer by ſouden zijn: de Kopale Tapijten banden voorlogh van Thunes ende van la Goulette, met die van Abraham ende Noë, waeren voor 's Koninghs Paleys ghehanghen/ voor welcken men een Altaer hadde gemaeckt waer op groote rijckdommen van Goudt ende Edel gheſteenten waren te ſien.

Sijn Majeſteyt hoorde Mis in de Koninglijcke Capelle/ van den Inquiſiteur Major, in byweſen van den

Infant

1623. Infant Carlos zijn Broeder / ende de Cardinalen Zapata ende Spinola, de grooten die in't Hof waren / ende de Ambassadeurs / Residenten etc. De ghenerale processie begon dan's morgens te negen uren upt de Kerck van St. Marie te gaen / aldaer weder gheheert zijnde / was het twee uyren na den middagh.

Eerstelijck gingen voor menichte van Schalmeyen ende Trompetten / vier en twintigh Banieren met de Administrateurs ende Officiers der Broederschappen: ende vijftigh witte Toortsen. De kleyne bondelinghen in blauw gekleet met de Banieren: De Choor jonghens met Surplis of Wit kleet over aen / hebbende Bloemenkrantsen op 't Hooft / ende Groene tacken in de handt. De Broeders ende de Priesters van 't Hospitael oft Ghenerael Gastijhuys / met de Heylichdommen: het Tribunael van de Heylige Inquisitie met het Standaert van St. Dominicus, met alle d'Officieren derselver met Toortsen of Wasbeersen. De Ignorante Broeders, oft religieusen van Ian de Dieu, ende haer Baendel; De Capucynen met haer Cruys ende Heylichdom: de baerboetsche Religieusen de los Mercenarios.

De Recollette Augustiner, de barbootsche Carmelyten, De Clerigos Minores, de Iesuwyten, die wel twee hondert waren: de Mimines; de Hieronimites, de Mercenarios, de Religieusen van de Oyrveldichheyt: De Augustinen, ende de geschoeyde, met de baerboetsche Minnebroeders, mede twee hondert in 't getal; dan volghden de Iacobynen, daer na de Monicken van St. Basile of Premonstratensen, de Bernardynen, ende Benedictinen. De kruycen der Parochien: drie Ridderlijcke Militaire ordres met haere Mantels ende capittel kappen: te weten die van Alcantara, van Calatrava, ende van St. Iacob: De Getytelde ende Groote, ooch hebbende hare kleedinghe na hare Ridderlijcke Ordre / in 't midden der Militaire Ordens gingen in twee reyen de Geestelijcke: daer na de Raden elck na zijn rang / oudtheyt / ende voorplaetse gaende: ende in 't midden derselver was des Koninghs Musijcke op een ry.

Daer naer quam het H. Sacrament in een Gouden Cas / wegende een Arraba, dat is vijf en twintigh pont onder een ander Cas / wegende veertien Arrobas Silvers / ende vijf en twintigh andere Priesters met Wierooch Vaten / seer rijckelijck bekleet. De Gouverneurs der Stadt Madrit droeghen de stocken van 't Verhemelt. Daer na volgde den Inquisiteur Major in't midden van vier en twintigh Capelanen oft Aelmosseniers d'Honneur van den Koninghe met seer Rijcke Casufels; de Majordomos die in 't Quartier waren: eenighe der Grooten, van de welcke gene van de Militaire ordre en waren. Daer na de Koninck rijckelijck ghekleedt / hebbende 't groot Collier van 't Gulden Vlies om den hals.

d'Infant Carlos een stap naer hem: aen beyden zijden van zijne Majesteyt waren de Cardinalen Zapata, ende Spinola: Daer na de Ambassadeurs, Residenten, den Capelaen Major ofte groot Aelmossenier / vele Bisschoppen hebbende aen haer zijden zijne Majesteyts Guarden / de Spaensche aende rechte / ende de Hoochduytsche aende slincker hant / dewelcke sloten de ordre van dese Processie / alle elck een witte Toorse oft Wasbeers in de hande dragende. De Koninghe passeerende voor by de Poorte van 't Palais / dede groote Courtesien ende Groetingen aende Koninginne, aen d'Infante, ende aen zijn Broeder de Cardinael, welcke stonden in 't principael Balcón ofte voorvenster; dede ooch de selve courtesie aen den Prince van Galles ende aende Engelsche Heeren / die in de Balcons van zijn Logement stonden / alle welcke met de luyen groote ootmoedicheden toonden doen het H. Sacrament daer voor by quam / ooch groote reverentien ende besamanos aen zijne Majesteyt / selfs eenighe Engelsche Catholijcke Heeren / dewelcke sedert de aenkomste van den Prince van Galles hun by hem hadden komen begeven / waren ooch in dese Processie.

De devotien van de Octaves van 't H. Sacrament gedaen zijnde: waren de jachten / visscherpen / Comedien / visite van schoone Koninclijcke Lust huysen / de Conceerten van Musijcke / Stieren ghevecht / het juego de Canas, schermen van Wapenen / ende andere vermaeklijckheden / het onderhout die men ghedurende den Maent Iunius ende Iulius desen Prince aen dede. Haer Catholijcke Majesteyt hem hebbende in zijn huys van Araniuez ghelept / vereerden hem een Elefant, vijf Camelen, ende een Struys Voghel die de Prince daer na in Enghelant sont. De Enghelsche Heeren verwonderden hun in dat huys soo veel Dieren te sien / die maer in Africa oft in Indien ghesien worden / ende voornamelijck sulcken grooten ghetal Struysen met haer Jongens aldaer gelipt. 1623.

Ondertusschen kreeghmen tijdinghe dat de veertien Oorlogh schepen / die de Koninck van Enghelandt in Spangien ghesonden hadde / om te brengen de presenten die de Prince van Galles voorgenomen hadt op zijn vertreck te vereeren / soo aen haere Majesteyten / aen d'Infante, als andere ghequalificeerde persoonen ende Officieren die hem ghedient hadden / in salvo wel ghearriveert waren.

Voorts wat Enghelant aenginck / wiert verhaelt / dat voornoemde Heer Koninck van Groot Brittannien inde Capelle van zijn Koninclijck Paleys tot Withal den Eedt / door de Extraordinarise Ambassadeurs van Spangien begeert / hadde ghedaen / om 't succes van de observatie van 't inhouden der Artijckelen ende Capitulatien van 't Huwelijck van zijn Soon ende de Infante: Dat die Ceremonie met groote Pompe ende Magnificentie was gheschiet / de Koningh met Koninclijcke ornamenten ghekleet zijnde / ende de Croon op 't Hooft hebbende / alles in teghenwoordicheyt van de gemelde Ambassadeurs / der voornaemste Milords ende Heeren van Engelant ende van Schotlant: dat in de voorsepde Capelle een Tafel was opgherecht / met drie Stoelen / alles met seer rijcke Tapijten overdeckt: in welcke stoelen zijne Majesteyt de middelste innemende / ende beyde Extraordinaris Ambassadeurs bloots Hoofts de twee andere: de voorsepde Artijckelen ende Conditien aldaer gelesen ende van den Koninck ghetepckent waren geweest: 't welck gedaen zijnde / was hy van de Stoel opgestaen / zijn gebede ghelinckelt doende onder een Daiz oft verhemelsel daer toe berept / ende daer na den berepschten Eedt. Ende na dat met ghelupt der Musijcke over dese Alliancie Godt ghelooft was / heeft zijne Majesteyt de voorsepde Ambassadeurs met een uytnement treffelijck Banchet getracteert / alwaer de Rijckdommen / goude ende Silvere baten upt den schat van Enghelant wierden ghe admireert: op 't selve Banchet waren maer drie persoonen ghetweest. De Koninck boven aende Tafel alleen / ende de ghemelde Ambassadeurs aen 't midde teghen over malkander: Men heeft aldaer de gesontheyt der toecommende getrouwde en van haere Catholijcke Majesteyten gesalueert ende ooch ghe confirmeert: dat de Koninclijcke beloften van wederzijden ter goeder trouwen souden worden geexecuteert.

Op sulcke ontfanghene tijdinghen / spraeckmen in 't Hof van Spangien anders niet meer dan van Koninclijcke Courtoysen van Iuegos de cannas of Riet spelen / die den 21. Augusti op 't groote pleyn van Madrit ghedaen wierden / in de welcke zijne Catholijcke Majesteyt ende zijn Broeder den Infant Carlos soude loopen / ende van de thien Troupes ofte 's Quadrilles, die hun bereyt maeckten om in sulcke publijcke vreughde te verschijnen.

Den Hartoch de Medina Sidonia, op 't advijs dat hy daer van kreeg / sont aen zijn Catholijcke Majesteyt een vereeringhe van Peerden / van Peerlen / Gesteenten / ende Goudtwerck / 't welck veel geestimeert was / ende arriveerde den 9. Augusti 's Woonsdaegs avonts tot Madrit: het waren vier en twintigh schoone Peerden / daer van de minste op acht hondert Ducaten was ghe weerdeert / met rijcke overdecken / ghe voduert op wit ende incarnaet fluweel / mette Wapenen van zijne Majesteyt elck met twee slaben ghelept / in blauw serghe gekleet met breede Goude passementen; twee Trompetters met Blauwe fluweele Rocken ende Goudt Passement / ende haer Banderolles met

1623. de Wapen van de voornoemde Hertog / reden voor aen / daer na de vier en twintigh Peerden : veele Domestijcke Officieren van den voorseyden Hertogh droeghen de peerlen ende Gesteenten voor zijnen Stalmeester die het al aen zijne Catholijcke Majestept presenteerde / dat groot present wiert van zijne Majestept met een goet oogh ontfanghen ; De Prince ende de Kinderen seyden hem dat het oock met en hoede gedaen woeden als aen een grooten Koninck.

's Maendaeghs den 21. Augusti / zijnde het groot pleyn van Madrit, met seer Rijcke Tapijten behangen; omtrent elf uyren voor Middach begost het Iuego de Cannas : d'Infante Marie was d'eerste die haer albaer bevont en las casas de las panederias, met den Cardinael / d'Infant Ferdinant, alwaer corts daer na de Koningine (bevrucht zijnde) in een stoel gheharscht voerde / gheveloeht met haere favorijten ende Dames : de Koningh ende zijn Broeders in 't zwart gheklee't / ende de Prins van Galles in 't witte / welcken haer Majestept altijt ghe-eert heeft / ghevende hem de rechte hant : alhaer omtrent te drie uyren na Middach gekomen wesende / een peghelijck stelde sich in de Balcons om te sien de Intree van de thien Troupen ofte 'sQuadrilles.

D.Ferdinant de Verdugo, ende den Marquis van Renty Capitepn van de Spaensche ende Hoochduytsche Gardes, hebbende de poort ingenomen daer de voorseyde 'sQuadrilles passeren mosten : de 'sQuadrille van zijn Majestept quam eerst voort : voor aen reedt Leonard zijn eerste Trompetter rijckelijck gheklee't / hem volgende meenichte van Schalmeyen / sestich Trompetters ende Clairons : vier en-twintigh Instrument speelders / maeckende een wonderlijcke Harmonie, alle in effen Incarnaet fluweel met silver Clinkant gheklee't / met zwart ende Incarnate Pluymen / Rydende op Peerden met de selve Liverye gheclert. Des Koninghs Pagen ende Officieren van de stal leydende dat Peert met bloten hoofde daer op zijn Majestept renen soude : twaelf Voet knechten : sestich Peerden / met silvere stangen ende bosetten, met Karmozijn fluwele Dekens / met goude laecken gheboort / met den naem ende Wapenen des Koninghs : de voorschreve Peerden elck voor twee Voetknechten met de selfde Liverye gheklee't / gelepdet. Veertigh andere Peerden op zijn Turcks toeghemaeckt / mede voor twee staffiers gheleydt / ende Turcks gheklee't. Daer naer volghde een Machine van een groot Kinder : twaelf Muyesels dragende bondelen van Rieden of Cannas, met fluwele Karmezijne Dekens / ende aen de vier hoecken het Wapen van Spangien / haer ghereen met de selfde Liverye gheborduert / de plumagien incarnaet en zwart met silvere pailetten gheciert ende silvere platen.

De andere neghen 'sQuadrilles hebbende het Lott ghewonnen / aen wien d'eerste na des Koninghs soude volgen : viel op die van de Gouverneuren van Madrit. Eerstelijck reden vier Trompetters voor ; haer Livreye / pluymen ende Peerden rupg waren Oranje met silver gheboort : vier en twintigh geborduerde ofte toeghemaeckte Peerden aen de hant gheleyt voor 24. Laquayen / gheclert met de selfde Liverye. De 'sQuadrille van Don Edouart van Portugael reed daer na in zijne Coleuren / kledinghe ende plumagien waren ghekanelecrt tanept blaeuw ende silver. Vier Trompetters / ses en dartigh Peerden voor ses en dertigh Voet knechten aen de handt gheleyt. Andere twaelf moedige Peerden elck voor twee staffiers op zijn Turcks aen de hant gheleydt / zijn Stalmeester seer trotslick rijdende. Sulcke Troupe (gheliick de Spangiaerts seyden) thoonde wel datse aen een Prince van Coninckliycke bloede van Portugael toequam.

Die van den Hertogh van Infantade, Hooft van 't huys van die van Mendoça : waeren de Coleuren zwart met silver gheboort ende zwarte pluymen / vier Trompetters : Veertich soo Spaensche / Barbes / als Turckse Peerden / alle witt ende zwart met witte Manen / op zijn Moreske toeghemaeckt / elck voor twee staffiers aende hant gelept : die aende rechte hant gingen hadden zwarte fluwele Kocken met silver gheboort / ende die aende slincker / hadden langhe Incarnate armozijne Kocken aen / zijn Stalmeester was den lesten van de Troupe.

Daer na reedt die van Don Pedro de Toledo in de Coleuren Amarilles, ende Zilver / de Pluymen heel Wit / vier Trompetters / dertigh Roode Peerden / met deselfde Leverepe toegemaeckt / onder welck acht waeren met Brocadel getiert / met Laquayen ende Voet knechten aen de hant gelept / ende zijn Stalmeester achter aen dpollick gheklee't.

De Stalmeester van den Marquis de Castelrodrigo ginck voor aen het 'sQuadrille van dien Marquis : zijn Leverey was groen ende Silver : zijn Pluymen Canneel tanept / vier Trompetters met zijne Wapens / twee ende veertig Paerden mes gaharnasteert met gout / Zilver ende Peerlen : vijftigh Laquayen ende twaelf Stafiers / gheklee't met langhe Kocken / Broecken / ende Bonnetten van groen Taffetas / met Zilvere Passementen : zijn Schiltknaep sloot den hoop / seer rijckelijck met Gesteenten / hoofelijck ende trots ghekleet.

De vier Trompetters van de 'sQuadrille van de Graef van Monterey met Leverey van Gout ende Zilver / de Pluymen Zwart ende Wit / deden haer intrée na dis van Castelrodrigo : vijftigh Carstanje Bruyne Paerden / gelept aen de hant van hondert Laquayen / gheklee't in Wit Pluweel / volghden / dest quam zijn Schiltknaep.

Het 'sQuadrille des Admirals van Castille volghden daer aen / zijn couleur was Zilver ende Zwart : de Pluymen Geel ende Wit / vier Trompetters / met Pluweele casaquen / met Goude Passementen twee ende dertigh Carstanje Bruyne Paerden / gecaparasonneert als zijn Liverey : de achst / op de welcke men soude loopen / hadden de Manen en den hals van Gout coleur / daer na zijn Schiltknaep.

Vier Trompetters maeckten den inganck van den Hartogh van Sessa, vier ende dartigh Barbarische of Turckse Paerden volghden / twee ende veertigh Laquayen leyden die aen de handt / zijn Schiltknaep met acht Laquayen aen sijne zijde / maeckte 't eynde ; sijn Leverey was Zee-groen / ende Goudt / de Pluymen groen.

De laetste was den Hertogh van Cea, sijn vier Trompetters hadden blaeuwe Plumagen / ende Casaques van blaeuw Pluweel met zilver passement / vier en vijftich paerden volgden / met soo veel Laquayen / ende sijn Schiltknaep.

Alle de Intreen van dese 'sQuadrilles duerden een uyre : ende ingereden zijnde / reden den gantschen pleyn om / ende schichten hun daer nae aen een quartier der selver plaetse.

De Koningh sich willende gaen kleeden ende gereet maecken om te rennen / ende sich aen 't Hooft voor sijn troupe te stellen / na dat hy groote courtesie hadde ghedaen / aen de Koninginne (aen de welcke hy het commande van de plaets oft pleyn gaf) aen den Prince van Galles, ende aen de Infante, als oock aen de Dames, ginck met sijn Broeder d' Infante Carlos in sijn Karos nae 't Huys van de Gravinne de Miranda, vergheselschapt met de Graef van Olivares, Don Jayme de Cardenas, soon van den Hertogh van Maqueda, welcke sijn Majestept dienen soude / ende met den Graef de Carpi, om den Infant Carlos te dienen.

Ghedurende dese receptien / omhelsinghen / ende handt-kussinghen die de verwanten van de Gravinne van Miranda aen sijn Majestept ghedaen hadde ; ende dat hy de voornoemde Gravinne in haer kamer by haer bedde ('t welck sy vermidts haren hooghen ouderdom was houdende) hadde wesen besoecken / kreeg van haer een vereeringhe van twee Heptighdommen ; ende hem kleede : soo beval de Koninginne / om in 't verbeyden van den Koningh / den bywesenden vermaeck aen te doen / eenighe Stieren te doen renen ; maer ten duyde maer een oogenblick tijts / want de Koning met die van sijn troupe schier op eenen tijt weederom komende / quam men seggen aen Don Augustijn Mexia, en aen Don Francesco Giron Welt-Marschalck / dat sijn Majestept

1623. stept begeerde zijn intrée te doen/daer op heeftmen hem den slachboom open ghedaen/ en men sach den Koning met zijne Troupen in 't pleyn verschijnen/ aenhebbende de Mozesche/ Casacken ende Wacpen Mantels van Incarnaet fluweel met Gout ende zwart geboozt/ende Incarnaet ende zwarte pluymen.

De boozseyde twee Veltmaerschalcken hebbende de Cannes doen ontpacken/ presenteerdender aen zijne Majestept ende aen die van zijn Troupen: de Adjoudanten/van 't Velt gabender insgelijcken aen de andere negen 's Quadrilles, de Koningh ende de Graef van Olivares begonden eerst den Ren of loop/ ende Kenden samen: daer naer d'Infant Carlos met den Marquis de Carpi: Don Louis de Haro, ende de Graef van St. Estienne: ende Don Iayme de Cardenas met de Graef de Portalegre.

Daer na renden de Gouverneurs van Madrid, Don Ian de Castille; ende Don Laurens d'Olivares: Don Pedro de Tores, ende Christofle de Medina: Don Antonio de Herrara, Franciſque de Garcia: Don Gaſpar de Guſman, ende Don Sebaſtiaen de Contreras.

Daer na Don Edouart, Hooft van de derde 's Quadrille Kende met den Graef de Villamor: Don Antonio Meneſes, met Graef de Pennaflor: Don Rodrigues Pimentel, ende de Graef Ponnonroſtro: den Marquis de Malagon, ende de Hertogh van Veraguas.

Daer na die van de vierde (om den Ouderdom van den Hartogh de l'Infantade, die het Kennen van 't Peert niet en ſoude hebben kunnen verdzagen; ſoo renden de Graef van Sendille, met de Marquis de Mondexar: de Gzaven van Corunna ende Vilar: die van Anover ende van de Puebla: den Marquis de Mondexar, ende D. Diego Hurrado de Mandoça.

De vijfde van D. Pedro de Tolede. De eerſte die renden/ waren de Marquis van Belades, ende de Heere van Higares: D. Louys Ponze, ende D. Francois de Eraſo: D. Antonio d'Avila, ende de Heer de la Horcada: den boozneemden D. Pedro de Tolede, ende D. Diego de Tolede ende Guſman.

De ſeſte/ den Marquis de Caſtelrodrigo rende met den Hertogh de Hexar: D. Laurens de Caſtro, ende D. Denis de Faro: den Marquis d'Orellana ende D. Balrazar de Ribera: de Marcquiſen van Ricla ende van Almacan.

De ſevende: de Gzave van Monterey, met de Marquis van Camaraſe: Don Iéan Claros de Guſman ende de Marquis van Sauveterre: D. Ognate, ende Don Pierre de Cardenas: den Doozluchtigen Marquis van Frameſta ende Don Iean Eraſo.

De achſte: den Admirael de Caſtille, ende de Marquis d'Aſcaniſas: de Marquis de Tabara ende de Villalua: de Marquis de Toral ende D: Antonio Moſcoſo: Don Diego de Salua ende N. N.

De negende/ den Hertogh de Seſſa, ende D. Louys de Venegas: den Heer van Sueros, ende D. Francois de Cordoua: D. Louys de Roxas ende D. Diego de Guzman: den Gzaef de Cara, ende D. Iean de Cordoua.

De thiende ende leſte/ was die van Hartogh de Cea, de welcke rende met den Pzins van Eſquilacke: de Gzaven van Penanfier ende van Valle: die van Maxorade ende van Cabilane: ende de Gzaef van Xabalquinto, met Chriſtofle de Gabiria.

Na dat deſe Cavaliers ſulcke verſcheyde rennen hadden ghedaen/ dieſe pareias noemen/ gingen op andere Peerden ſitten ende naemen andere Kondaſſen/ ende elck noch twaelf Cannes, ende verdeylden hun in twee Troupen: ende aen elck vijf 's Quadrilles: de Koningh ſtelde ſich aen 't Hooft van d'eene/ gecompoſeert van de zijne/ en die van de Gouverneurs van Madrid, van den Admirael van Caſtille, van D. Pierre de Tolede, ende van Don Edouard van Pozrugael. Ende van de andere gaf hy het belept aenden Hartogh van Cea, ghecompoſeert met de 's Quadrille van deſen Hertogh/ van die van den Hertogh d'Infantade, van den Graef van Monterey, van den Marquis de Caſtelrodrigo, ende van de Hertogh van Ceſſa.

Na dat de Koninck ende de Hertogh veele heeren ende weêrheeren hadden ghedaen/ obſerverende daer in dupſenden ſchone manieren om een ſlach te attackeren: 1623.

De Koninck riep als in appel den Hertog de Cea, de welcke van den Koninck veele ſchooten Cannes in zijn Kondas gekregen hadde/ ſchoter ooch eenige met ſulcken aerdichept den Koninck toe/ dat alle de bystanders bekenden dat hy daer in alſulcke courteſie obſerveerde/ als een Onderdaen aen zijnen Koninck ſchuldich was. Ondertuſſchen ghedueede de vermenginghe die onder beyde 's Quadrons gheſchiede by nae een uyze in uytneemende hitte/ allwaer de Spanjaerden die deſe ſpelen van Cannes, van den Affricanen geleert hebben/ deden blijcken dat ſy daer in handiger waeren als eenige Natie ter Werelt.

Geduerende ſulck gevecht ende rennen/ hoozdemen niet dan Trompetten/ Schalmeyen/ ende andere Inſtrumenten/ vermengt onder 't vzeugden geroep der bywesende Volckeren Viva ſu Majeſtad, het welck de graepichept deſer Feeſte ſeer vermeerderde.

De Retraitte of den aftreck gheblaſen zijnde/ de Koningh die hem in alle dat gevecht verhittet had/ quam de Courteſie betonen aen de Koninginne/aen den Pzince van Galles, aen d'Infante, en Infantens: daer na ging hy tot de Grabinne van Miranda hem ſelven ververſchen. Ende de Koninginne/ de Pzinceſſe/ d'Infante, ende Infantens; gingen weder wech elck in hun Caros; de Hooſden ofte Generalen van de 's Quadrilles met het gelupt der Trompetten ende Inſtrumenten elck na zijn Palais/ met een geduerigh gheroep Viva ſu Majeſtad:

Aldus wierden de Spelen der Cannes gheeyndight; ende den Triomph van dien dach; men ſoudet een Caroſel genoemt hebben/ maer alles was geſchiet ſonder Machines, ende ſonder vertoning/ figueren/ Deviſes, ende andere ſchone vermakelijcke inventien/ die in Caroſels geſien wozden.

Hier boren is verhaelt/ hoe dat de Graef van Olivares den wille van haer Catholijcke Majeſteyt van weghen het Huwelijck/ den Pzince van Galles aengedient heeft: begeerde dat hy d'Infante ſoude trouwen gelijck het gheaccozdeert was; maer dat de uytvoeringhe van 't Huwelijck/ ende de verſchvenginghe van d'Infante naer Engelant ſoude ghelaten wozden tot op een ander ſaiſoen.

Ende den Pzince van Galles was ter contrary geraden niet te trouwen ſonder het huwelijck volvoert ofte ten eynde gebzocht te hebben/ ende ſonder de Infante in Engelant te bzengen: veele hebben verſcheydelijck gheſchzeven van de oozſaecke ende ſubjecten waerom des Coninghs ende des Pzincen Raet elck ſich in haer deliberatie vaſt hielden. Het langh verblijven des boozneemde Pzince in Spangien heeft ooch veele verſcheydelijck doen af ſpeken/ niet alleen in Engelant/ maer ooch in andere Landen.

Ende ſelfs de Spaenſche relatie over 't vertreck des boozneemde Heere Pzince upt Madrid ghedaen den 9. September deſes jaers: ſeydt/ dat de Koningh van Groot Bzittagien hebbende twee poſten: d'een na d'ander aen den Pzince ſijn Soon afgebeerdicht/ om hem te waerſchouwen. Quan peligroſo ſeria ſu auſencia de aquellos Reynos, ſe invernaſſe fuera d'ellos: porhellarſe ſu Majeſtad cod annos yachaques que podriani devian temerſe, y que aſsi para oponerſe a todos los peligros eminentes, convenia que boluieſſe luego a Londres, tomando Licentia de la Majeſtad Catholica, qui en ſe Moſtrava agrade ciciſsimo, por la mucha liberalid ad y amor con que le hauia hoſpedada. Dat is: hoe periculeur des Pzincen abſentie ſoude ſijn voor ſijne Kijcken/ indien hy de volgende winter upt bleef: om dat de Koningh ſijn Vader ſigh bevond in ſoodanigen ouderdom ende gelegenthept/ die hem oozſaecke van vreeſe honden geben; ende dat de Pzince om alles voor te komen/ ſoude wel doen ende heeren na huys; oozlof nemende van ſijn Coninclijcke Majeſteyt dien hy veel danck ſchuldich was om de groote liberalitept ende affectie daer mede hy hem hadde geherberght.

De Pzins bedenckende/ hoe veel hem betaemde den Koningh ſijn Vader te gehoozſamen/ ſchickte terſtont den Hertogh van Buckingam tot den Grave van Olivares, hem communicerende de bzieven die hy upt

1623. Engelant ghekregen hadde / om aen hare Catholijcke Majesteyt aen te seggen: dat de selve goetbinden wilde / dat de Prince volgens het bevel van den Koningh zijn Vader / hem tot zijn wederkeer na Londen op weegh mocht begheven; het welck zijn ghemelde Catholijcke Majesteyt voor den voornoemde Graef verstaen hebbende / ende in zijnen Raet de rechtveerdighe redenen van den Koningh van groot Brittangien vernomen / dat het wederkeeren van den Prince in Engelant nootsaeckelijck was / sont den Graef van Olivares aen den Prince te seggen: in reden te wesen / dat hy het bevel van den Koningh zijn Vader volghde / ende dat zijn vertreck den negenden Septembris, des anderen / van onser lieve Vrouwen dach wesen soude: Dat hy tertwijlen ozdre ghaven soude hem na zijne woendinghe tot aen zijn inscheppinghe te doen begeleyden. Sedert dese antwoorde / tot den dach van zijn vertreck / en spraeckmen in't Spaensche Hof / niet dan van de groote ende rijcke vereeringhen voor den Koninck ende Prince in dit vertreck gedaen; dan 't welck de lijste alhier is volgende.

Vereeringen die de Koninck van Spangien aen den Prince van Galles ende aen de Heeren die hem in Spangien vergeselschapt hebben / gedaen heeft / waren

Veerthien van de schoonste Paerden / waer van de eene met zijn Saet ende toebehoozen van Carmozijn Fluweel rijckelijck ghebozduert was / ende de andere met rijcke dekens.

Vier en twintich van de beste Veulens uyt de stallingen van Cozdua.

Een Degen / ende Goude Pistool met Diamanten seer rijckelijck ingelept.

Twaelf Merrien vanden besten aerdt.

Vier Kassen / d'eene met fijne Kalingen / d'ander met schoone Hantbogen / de derde met kostelijcke Pistolen / De vierde met goede Roers.

Twee Henghsten met hare Merrien.

De voortreffelijcke Schilderye Venus vanden vermaerden Titiano gedaen.

De schoone Schilderye van onse Lieve Vrouw, den Heyligen Ioseph, ende soeten Iesus.

Aen andere Heeren.

Aen de Graue van Carlile op zijn vertreck / in verscheyde vereeringhen / de weerde van sestich duysent Ducaten.

Aen den Hertoch van Buckingam een Diamanten hoedbant van vier en twintigh duysent Ducaten.

Aenden voornoemden Hertogh op zijn aenkomste / werden hem ghedaen vereeringe van Reuckwerck met andere Raritepten / de weerde van veertigh duysent Ducaten.

Noch aen hem thien van de beste Peerden met rijcke Deckens met Gout ghebozt.

Aenden selvé noch thien Veulens met vier Merrien.

Sijn Majesteyt heeft aen die van de Suyte van de Prince doen gheven / tot het volle ghetal van hondert Paerden.

Heeft oock onder die van de selve Suyte / de weerde van hondert duysent Ducaten aen Juwelen doen uyt deylen.

Voorts noch veertich duysent Ducaten aen gelt / in verscheyde vereeringhen aen d'Enghelsche Ambassadeurs en des Prinsen Dienaers gegeven.

Den geenen die aen haer Majesteyt de vereerde Degen van den Prince van Galles brocht (ghelijck wy hier na melden sullen) kreegh vijf hondert Ducaten:

Sijn Majesteyt heeft noch vereeringen ghedaen van drie rijcke sadels voor de Koning van Engelant / voor den Prince van Galles, voor den Hertog van Buckingam.

De Serenissime Infante van de Barvoetsche Carmelyten / heeft aen den selven Prince vereert verscheyde Cabinetten / Schrijfvozien / met reuckwerck ende andere Raritepten.

Men gist / dat de Koninck van Spangien om weerdelijck den Prince van Galles te ontfangen / hem te Vogeeren / Tracteeren / festoyeeren ende vermaecken / van zijn willekomst af / tot zijn vertreck / meer dan een Millioen gouts gespendeert heeft. 1623.

Vereeringe die de Prince van Galles *aen syne Majesteyt, aende Infante* Marie, *ende aen die van't Hof van Madrid deedt.*

AEn zijne Majesteyt een gulden Degen met Diamanten ingelept ter weerde van sestien duysent Ducaten.

Aende Coninginne een Diamant / ende een Goudel / met een Peerle van vier en twintigh duysent Ducaten.

Twee Pendanten zijnde Diamante hondelens van twaelf duysent Ducaten.

Aende Prince Infant Don Carlos een Diamanten Puntringh van vijf duysent Ducaten.

Aende Prince Cardinael een Crups van Coraal met Diamanten van acht duysent Ducaten.

Aen de Princesse Infante Donna Maria een Peerel Carcant van onwaerdeerlijcke waerdye.

Noch een ander met vijf Diamanten de waerde van acht duysent Ducaten.

Noch Diamante Pendanten / van twintigh duysent Ducaten.

Noch andere Pendanten vande grootste peerlen die men soude konnen vinden.

Aen de Edellupden van des Koninghs Kamer die den Prince gedient hadden / ter waerde van duysent vyf hondert Ducaten, voor elck aen Juwelen.

Den Dames van 't Hof / aen Vzaseletten ende andere Juwelen elck voor vijf hondert Ducaten.

Aen Graef van Olivares, een Diamant met een hangende peerle van sestien duysent Ducaten.

Aende Grabinne sijn Gemael / een krups van ses duysent Ducaten.

Aen haer Dochter / een Wagge van drie duysent twee hondert Ducaten.

Voorts / desen Prince dede veele rijcke vereeringen aende voornaemste van 't Hof van Spangien / namentlijck aende Admirael van Castille, aenden Marquis van Carpi, aenden Hertogh van Hexar, aenden Marquis van Mondexar, aende Graef de la Puebla, aen des Koninghs Biechtvader / aende Bisschop de Segovie ende aen alle Edellupden vande Kamer: aen de Raden van Staet / dede oock vereeringe van Ghysteenten: aende Pages van de kamer goude kleetens / en aende Gardes schoone Iacobusen.

De Hertoch van Buckingam dede oock verscheyden vereeringen aen die van 't huys van den Graef Olivares, ende andere: te weten / aen Don Rodrigo, de Aginar, ende aen Don Pedro Arres rijcke kleederen ende krupten van Diamanten. Het selve aen Don Iean de Sanctacrux, ende aen Don Predro de Vega: aen derthien Pages gaf hy derthien kleetens / ende aende minste Officieren vereerden hy Iacobusen; veele Spaensche Heeren vereerden hem oock Peerden / onder andere de Marquis de Belmonte, Don Iayme de Cardenas gaffen hem vier seer schoon: ende de voornoemde Hertogh gaf een schoone goude kleten aen den geen diese hem brocht: voorts / alle dese milde vereeringhen / quamen tot seer groote somme te staen / sonder die dewelcke sedert het vertreck van Madrit tot de inscheppinge van de voornoemde Prince gedaen wierden / ghelijck hier na sal gesien worden.

De Prince van Wales wiert twee daeghen voor zijn vertreck ghelevdet in 's Koninghs kamer / alwaer den Patriarch van Indien was / ende alle die van den Raet van State / daer eerstelijck de voornoemde Prince Eed dede op het Evangely boeck / van den voornoemde Patriarch gehouden / alle de Articulen ende beloften van 't huwelijck tusschen hem ende d'Infante geaccoordeert te volbrengen: ende daer na dede zijne Majesteyt den selven Eedt.

De voornoemde Heer Prince heeft oock aen de Infant Don Charlet macht ghelaeten om in zijnen naem d'Infante D. Maria met tusschen komínge van de Engelsche Ambassadeur te ondertrouwen / soo wanneer de saecke daer toe soude zijn gedisponeert.

De

1623. De groote / de Ambassadeurs / ende alle raden gingen daer na den voornoemde Heere Prince beleiden met vele Complimenten / van aenbiedingen / ende Respect: hy dede 't selve aen de Koninginne / ende aen d'Infante Donna Maria, de groote / de Ambassadrices ende alle de Dames van 't Hof / hun in der Koninginne kamer hebbende laten vinden.

Aende Koninginne seyde hy Adieu in Fransoy Tale / ende by de Infante, diende d'ordinaris Ambassadeur als Taelman: dese Actie gheschiede met meerder gratitept ende modestie / als oyt geschiet is. Het duyrde wel een half uyre; ende eyndigde met de geaffectioneerde recommandatie die d'Infante voor de Catholijcke van Enghelandt aende Prince dede, ende met een Brief die sy hem gaf om aen de Sancta Monia de Carion te geven / daer hy deur trechen moste om in Biscaye in de Have van St. Andries scheep te gaen.

Na de genomen Adieus, ginghen alle de Engelsche Heeren van des Princen Suite / aen de Coninginne de hant kussen / ende aen d'Infante, ooch den Nuntius van S. Heylichept schreef aen de S. Monia de Carion, ende sont haer dispensatie / den Prince te mogen ontfangen / om met hem als een noodsaeckelijcke saecke van 't welvaren der Catholijcke Kercke / te mogen spreken.

De Koninck ginck 's anderendaeghs wederom in 't publijck uyt met een slecht zwart kleet / om daer voor te betoonen de droefheyt dien hy hadde over des Princen vertreck.

In 's Konings Raet / wiert besloten / dat de selve eere ende diensten aenden Prince tot zijn inscheypinge continueeren soude / alsoo gelijck het was gheschiet sedert zijn aenkomste tot Madrid.

Soo dat de twaelf Edellupden van de Tafel / die hem ghedient hadden / ruysteden elck zijn Volck op het staepste om den Prince te vergeselschappen: dat waren de Graven van Vilamor, van Mejonada, van Villa Franqueza, van Castillana, D. Iean de Saabedra, D. Diego Zarate Landi, D. Ioseph de Samano, D. Antonio Zapata, D. Aluaro de Gusman, ende D. Pompee de Tarsis.

't Was ooch geordonneert dat de Cardinael Zapata, de Marquis de Aytona, de Grave de Monterey, ende den Grave de Gondomar, als Raden van Staete hem souden geselschap houden; in 't hoyre / dat d'Officieren van zijne Majesteyt / de Alcaldes, de Pagien van de kamer ende de Gardes die hem ghedient hadden souden op het beste ende aller eerlijckste / dat doenlijck was / gheequipeert worden / om den voornoemden Heere Prince tot aen zijn inscheypinge te gelepden / het welck gedaen wierde: ende werde alomme geschreven daer hy passeren mocste / hem met de selve Eere te ontfangen als den persoon selve van den Koninck: met bevel datter soude wesen suffisant getal van Mupl-esels ende Karossen / om hem tot aen de Zeehant van Biscaye te brengen / soo wel alle de Engelsche van zijn Suyte / als de Spaensche die hem gelepden souden.

Saterdach den 9. September / den genomen dach tot het vertreck uyt Madrid, alle 't Hof met een langhe Suyte van Karossen ende Mupl-esels / gingen tot St. Laurents slapen.

's Anderendaechs toondemen den Prince alle het schoone dat in dat Huys was / die de Spaensche achten ende segghen het achtste wonder van de Werelt te zijn / waer toe den gheheelen dach wel besteet werde; alle de Koninclijcke Logementen te sien / den Panteon, de Sepultueren, de Sacristie, den Choor, de Biblioteken, de Kloosters ende Tuynen.

Den elfden dach passeerde met verschepde vermaecklijckheden van jagen in 't Bosch de la Fresnaye.

Den twaelfden na de middagh / de Prince willende zijn wegh voorderen / ende tot Guaderrame gaen slapen / de Koninck ende 't heele Hof van Spangien gheleyden hem tot op een lieyn Velt ter affscheyt neminghe geordineert: alwaer ghekomen zijnde / de Koninck ende de Prince met malhanderen spraecken wel een half uyr langh alleen / ende eyndighden met verdubbelde omhelsing: ooch terwijlen dat de Prince ende de Infantes hun omhelsden / en dat alle de groote van Spangien / ende alle de Heeren van 't Hof den Prince de handt kusten: soo kusten de Engelsche die handen Koningh; 1623. dat gedaen synde omhelsden de Koning ende den Prince elckander wederom; de Coningh hem seggende: U Altesse die late my toe, dat ick hem tot aen syn inscheypinghe mach gheleyden: waer op de Prince hem antwoorde; Het afweesen uwer Majesteyt by de Koninginne soo na aen haer kraem synde, daer uwe tegenwoordigheyt al te seer vereyscht wert, ende de regnerende groote hitte die u Majesteyt mochten krencken aen syne gesontheyt, welcke u volckeren soo nootsaeckelijck is, en laten 't niet toe, derhalven bid ick U Majesteydt seer ernstelijken den wegh na Madrid te willen nemen, ende ick dien na Londen, alwaer den noodt der saken my beroept. Al 't welck gesept synde: separeerde mense; de Koningh ende d'Infantens keerden weder na Madrid, ende de Prince gingh in sijn Caros met den Hertogh van Buckingam, de Graven van Monterey ende van Gondomar ende de ordinarisse Ambassadeurs van Engelant om tot Guadamarra te gaen slapen / en 's anderendaeghs tot Segovie; alwaer de schoone wonderen van die Stad besiende; een der groote van Spangien bracht hem desen brief van sijne Catholijcke Majesteyt.

DE wijle dat U Altesse niet begeert en heeft dat ick hem op het vertreck uyt onsen Hof tot aende Zee begeleyden soude: soo heb ick met dese regulen noch getuygen willen dat wy ons seer verobligeert vinden, soo aen den Doorluchtighsten Koningh van groot Britannien uwen Vader, als aen U Altesse. Ende dat de gheheele Werelt by een, niet en sal kunnen beletten, dat het geene wy 't samen ghecontracteert hebben de uytcomste van dien niet en soude volgen: So ist derhalven, dat wy in alle onse Koninckrijcken sullen ordre stellen datter geen belet en sal wesen in het volvoeren van het Huwelijck, dewijle dat onse willen vereenight sijn, gelijck wy ooch verhopen dat de Koninck U Vader, ende ghy mede in groot Brittannien desghelijcken ooch doen sult; tot bevestinge deses, en van onse ware Vrientschap soo geef ick aen U Altesse mijne ermen en handen, uyt St. *Laurents* den 12. September 1623.

Dit is de antwoordt die de Prince hem sondt.

SEdert mijn affscheyt van U Majesteyt en heb ick gantsch gheen troost kunnen hebben, my indachtich makende der favueren ende vergenoeghen die ick in zijn geselschap genoten hebbe: mijn vertreck en is maer so schielick gevallen om dat ghy de moeyte wildet nemen my tot aende Zee te verselschappen, hoe wel dat de Koninginne nu soo na was van haer geliggen, en de soo uytnemende hitte, soo dat ick met recht hebbe gevreest dat U Majesteyt eenigh misnoeghen daer uyt soude hebben ontstaen; Derhalven, so ist dat de Koning mijn vader ende ick U Koninglijcke wille voor de daet sullen achten: ende om dat ghy my met u eyghen hant gheschreven hebt, heb ick ooch met myn eyghen u willen antwoorden, om u te verseeckeren van de daet van alle het gene dat wy t'samen ghetracteert hebben, u belovende sulcx alles den Koningh mijn Vader te doen agreeren, in voegen dat wy so haest als doenlijck sy, de veraccordeerde Vrientschap ende Alliantie nakoomen sullen, sonder datter yemant in eenigherley manieren soude durven daer tegen segghen, ten sy dat hy vervalle in onse onghenaed ende onmin. Ende tot ghetuygenis van dit, aenbiet ick u mijn ermen ende handen.

uyt Segovie den 13. September 1623.

De Prince werde tot Segovie Koninclijck ontfanghen ende getracteert / alwaer hy veele vereeringhe dede: aen de Alcalde Cinchon, die hem daer ontfingh / gaf hy een Diamant van drie duysent kroonen: aende Officieren van de Munt (dewelcke is de schoonste van Spangien) ende aen de Officieren van 't Gheschut / welcke op zijn aenkomste wonder deden met Schieten / gaf hy twaelf hondert kroonen: aen de Poeten

1623. Ian Torres ende Andreas de Mendoça gen elck drie duysent Realen; voor eenige Romans ende Latijnsche verssen/ die sy hem vereerden op de gheluckticheyt die hem van d'Alliantie met de Infante soude gebeuren.

Van Segovie passeerde hy voor St. Marie de la Nieva, voor St. Iust d'Olmedio, Valdestillas, ende Valladolit, alwaer die van de Cantsclepe der Stadt/ ende de Universiteyt hem de eere ende ontfanginghe hadden gaen doen: daer de groote van 't Lant hun oock bevonden/ ende onder andere de Marquis de los Veles ende de Grave de Alva de Aleste: Valedolit geleech doen een kleyn Hof van Spangien.

Van Valadolit trock hy na Duenas, daer den Duc van Cea Adelantade van Castille hem tracteerde/ ende seer magnifijckelijck ontfing: tot Palence de Bisschop hem getracteert hebbende, de Prince vereerden hem schoone gesteenten/ ende aen de Dames stijcken dede hy Jacobusen geven. Tot Carion gekomen zijnde/ sprack een half uyr langh met de Sancta Monia, aen de welcke hy drie hondert kroonen Aelmoessen dede: ende hebbende de antiquiteyten van die Stadt besichtight ginck na Framista, daer de Marquis derselve plaetse hem ontsingh en seer treffelijck tracteerde; van daer na Aguilar del Campo, daer de Marquis hem oock het selfde aen dede: ende den Conestabel van Castille ende Leon tot Herrera de Rio Pisverga; van waer de Prince tot St. Andre quam op den dagh van St. Mathias, daer hy van veerthien Enghelsche schepen met groote begeerte verwacht was/ de Piloten verlanghende voor de groote vloet van de vollemaen van September tot Londen te geraecken/ den wint contrary zijnde.

Sondagh den 24. September wilde de Prince voor een ghenerael Adieu, in zijn Admirael Schip ghenaemt de Prince/ alle de groote ende Heeren die hem vergeselschapt hadden/ tracteeren/ het welck geschiede met sulcken overvloet van spijse aen Visch ende Vleysch ende voort soo magnifijck; dat niet meerder en kan geseyt worden. De Prince hadde ter tafel aen sijn zijde gheseten de Cardinael Zapata, de Marquis d'Aytone, de Graven van Monterey ende van Gondomar, den Hertogh van Buckingam ende de ordinaris Ambassadeur, ende aen d'ander zijde waren de twaelf tafel Edelen: de Grave van Villamor, als den outsten onder hun teghen over de Cardinael Zapata: tot alle de ghesondtheyden van den Koningh van groot Brittangien/ van den Catholijcken Koningh/ der Koninginne/ van de Infante, ende der Infantes, werde tot elcke sestigh Canon schoot gelost/ tot teecken van vreughde.

De Prince ghevende 't Adieu genden Grave van Gondomar, dede hem noch een vereeringhe/ ende gaf den ordinaris Ambassadeur last/ onder de Heeren ende Officieren die hem vergeselschapt hadden/ voor veertigh duysent kroonen een vermeil vergult werck uyt te deelen: namentlijck aende tafel edelen elck de weerde van duysent kroonen; Ende aen Francois Zapata twee duysent: de Coutsiers en Laquayen kregen oock meenichte van Jacobusen/ om over weegh van Madrid eens te drincken.

In 't begin van October heeft de Prins sijn ghemaeckt: in 't Canael komende/ salveerden hy vier Duynkerckers, die van vijf State schepen wierden verbolgt: want hy de Staetsche Capiteyns dede aen zijn boort komen ende ophouden so langh/ tot dat de andere een uyr voor uyt waeren: ende deur de donckerheydt des nachts haer salveerden; na verscheyden weder ende windt quam den vijfthienden October zijnde een Maendagh 's morghens ten seven uyren tot Londen: verwoeckende aende ghenegentheyt over groote blijdschap: die sy met Maeltijden/ Banquetten/ ende allerhande teecheuen toonden: want als hier voor gheseyt is/ de ghenegentheyt was wyandt van de Spaensche/ ende nuummeerde seer over dese Voyage ende intentie van den Prince/ beelde sich in/ dat 't selve Huwelijck veel schade soude doen aende Gereformeerde Religie.

Men heeft anders niet konnen mercken of in Spangien wierter Huwelijck recht gemeint. De Koningh liet op de plaets/ daer hy ende de Prins van den 1623.

ander schepen/ ter eeren ende ghedachtenis ouereesten een Columna: daer op ghegraveert wierdt dese Opschrift:

Hic, ubi fausta fors tulit ad prærupti montis radices in late patenti campulo, solemni Regum venatione nobili, sed insolentis rei eventu longè nobilior,

Philippus Quartus, Hispaniarum, Indiarumque Rex Catholicus, & *Carolus* Serenissimus Walliæ Princeps, pactis cum *Maria* Serenissima *Infante* nuptiis, ad quas petendas (Fama per Orbem) in Hesperiam properarat, dextras dederunt, & in amplexus paramenter ruentes, pacis & amicitiæ æterna fœdera nodo astrinxerunt *Herculeo*. O magnum & invictum Regum par sine pari: Nullus, me Hercule, Hercules contra duos; ipsi potius contra omnes (perfidia frendente) duo Alcidæ solo saloque insuperabiles. Siste fama, non plus Ultra.

Viderunt, suspexerunt, stupuerunt duo Austriacæ sobolis incrementa maxima, *Carolus* & *Ferdinandus* Serenissimi Infantes, *Caspar* Olivariorum Excellentissimus Comes, a belli, statusque consiliis, sacri cubiculi, ac Regii stabuli summus præfectus. *Didacus Carpentis* Marchio, cui fas per sacratio ea *Aulæ* limina, Ex Britannis heroibus *Joannes* Comes *Bristoll*, Orator extraordinem: *Gulielmus Aston*, Legatus ex munere: *Baro Kensingtonius* prætorianæ militæ Britannicæ Princeps.

POSTERITATI SACRUM,

Dat is te seggben:

ALhier daer ter goeder uyre, aen den voet deses steylen Berghs, is een wijt uytstrockende veldeken, vermaert door de jachten der Coningen, maer nu door een ongewoonelijcke saecke veel vermaerder, hebben *Philippus* IV. van Hispanien, ende der beyden *Indien* Catholijcken Koninck: ende *Carolus*, Doorluchtighe Prince van *Walles* (nae dat het Houwelijck met *Maria* Doorluchtige *Infante* geaccordeert was: om het welcke te verfoecken (*Fame draeght dit door de Werelt*) hy met haest in Spangien ghekomen was, malkanderen de rechterhandt ghegeven; ende malkanderen op het aldervriendelijckste omhelsende, een eeuwigh verbondt der vrede ende der vriendtschap, met eenen onverbreeckelijcken knoop verbonden. O groot en onverwinnelijcke paer Koningen, welcker gelijcke nergens is; voorwaer geenen *Hercules* en sal tegen dese twee yetwes vermogen, maer veel meer zijn sy (in spijt der meynedigheyt) twee *Herculessen*, onverwinnelijck te water ende te lande. *Fama staet hier stille, gaet niet verder.*

Dit hebben gesien, aenschout, ende daer over verwondert de twee grootste Spruyten des Oostenrijckschen Huys, *Carolus* ende *Ferdinandus*, Doorluchtighste *Infanten*: *Caspar* Doorluchtighste Grave van *Olivares*, Raets-Heer van Staet, ende der Oorloge, Kamerlinck der geheylighder Kamer, ende Opper-Stalmeester des Koninghs: *Didacus Carpentis* Marquis, Kamerlingh.

Engelsche Heeren, *Joannes* Grave van *Bristoll*, Extraordinaris Ambassadeur; ende *Wilhem Aston*, Ordinaris Ambassadeur; de Baron van *Kensington*, Capiteyn van des Brittannischen Koninghs Guarde.

Den nakomelingen ter ghedachteniſſe.

Op den 28. Novembris 1623. zijnde des Princen van Walles geboorte dagh/ hebben eenighe van de voornaemste Cavalleros in Spangien te Hove achter het Pallens a la priora ghenaemt/ Cannas gheruit/ oste na den Rinck gheloopen/ ter eeren van den Prince van Walles. Dese Ridders waren in het swarte ghekleet/ maer hare Peldt-teechens en plumagien waren van alderley coleuren. De Koninck lach in een venster/ ende sagh het aen. De Nuntius, de Ambassadeurs des Keysers/ ende des Koninghs van Vranckrijck, waren in het logement des Grave van Olivares, als oock verscheydene vande Grandes van Hispangien, ende hebben dit spel aenghesien.

Gesept

1623. Geſept hebbende wat in Spangien was ghedaen: dient geſtelt wat in Engelant paſſeerden op dat ſtuck.

In Engelant deſſelijcx heeft de Koningh ſich in alles geaccommodeert gehadt tot oprechte uptwoeringh van dit Huwelijck; inmers ghedurende den Prince verblijf in Spangien: maer daer naer veranderden de ſaecke: want de beyde Koningen / hadden dickwils gepreſteert van te willen niet alleen allieeren de perſonen maer ooch de Rijcken.

De Prins van Wales bezwoer ende teekende in Spangien niet alleen d'onderhoudinge van de hier nabolgende conditien / maer zwoer ende teeckende oock daer en boven: dat hy toeſtont, datmen hem mocht vryelijck voorſtellen de Argumenten van de Catholijcke Religie; ende dat hy noyt ſoude toelaten datmen directelijck of indirectelijck aen de Infante ſoude ſpreecken teghen de ſelve Religie.

De Koning zijn Vader ſullende de Conditten bezweren / voort eenige zwaricheyt in de woorden Sanctiſsimi Domini Papæ: niet willende geven aen den Paus den Titul van Allerheyligſte. De Spaenſche Ambaſſadeurs (dat waeren de Marquis de la Inojoſa ende Don Carlos Coloma, beyde Extraordinaris) aen haer zijde weygerden in des Konings Capelle te compareren: om dat aldaer ſoude gebeden en geſongen worden op de Proteſtantſche manier: 't welck ſy ſeyden te ſtrijden met haer Religie / ende intentie: alſo ſy daer waren om te maintenieren ende te verſeecheren de Rooms Catholijcke.

De Koningh was ſoo goet ende begeerig voor't Huwelijck / dat hy ſijn eygen ſcrupel liet varen / toegevende den gemelden Tijtul / en hy permitteerde dat inde Capelle niet ſoude werden gheſonghen: als ſeecker Loffangh die geſonghen was doen de Conſtapel van Caſtilien den vrede met Engelant quam beſweeren / by d'eerſte aenkomſt van den Koningh tot de Kroone van Engelant; welcke Loffangh niet was als een verblijdinge over de vrede. Ende om den Ambaſſadeurs alle ſcrupel te benemen: ſoo liet hy aen haer hvengen 't Regiſter van alles wat geſept ende ghelonghen was in die Acte / dewelcke ghelchiede / op Sondagh den 30. Juny ouden ſtijl / op thien uyre voormiddach. De Marquis van Hamilton ginck van wegen den Koningh den Ambaſſadeurs binden / haer vergeſelſchappende tot in 't Palais / met menichte van Engelſche Edellieden ende Caroſſen.

d'Ambaſſadeurs waeren gekleet beyde op eene wijſe in Tanert geſchooren Fluweel / beſet met gouden paſſementen met betens / knoopen / ende Hoetsbanden van Diamanten. De Lijvreyen van hare Domeſticquen waren van Fluweel / graeuw ende ſwart: vol beſet met gouden paſſementen.

De ſtraten / venſters ende deuren waren vol van toeſienders; de Gereformeerde toonende ongenengt / van te ſien deſen dach ſoo favorabel voor de Rooms Catholijcken: ende deſe ter contrarie waren verheught. De Koningh ontfingh d'Ambaſſadeurs in zijn kamer; terſtont begoſten alle de Edellieden te marcheeren na de Capelle elck in zijn rangh: de Koninck tuſſchen de beyde Ambaſſadeurs. De Koninck nam plaets onder een troon van gouden brocade ter rechterhant: ende d'Ambaſſadeurs t' ſaemen onder ghelijcke troon ter ſlincker. De Hertogimen van Richemont ende van Buckingam ende andere Dames waren boven in 't Oratoir aen 't eynde van de Capelle. Het Autaer was aen 't ander eynde recht tegen over 't Oratoir: bedeckt met Vaiſſelles in forme van een Buffet: na gheeyndighde Muſique naerderde de Koningh ende d'Ambaſſadeurs aende boer van 't Autaer / ende de Ridder George Caluaert, eerſte Secretaris, geknielt / las den Eedt in volgende maniere:

Condſtien van 't Huwelijck.

NOs Jacobus Dei gratia Magnæ Britaniæ, &c. Rex, fidei Defenſor, &c. Relatione atque notitia hujus inſtrumenti, atque ſcripturæ obligationis; approbationis, confirmationis, ratificationis, & novi contractus, atque ad perpetuam ejus memoriam, Notum facimus, & manifeſtum omnibus Regibus, Principibus, Potentatibus, Rebuſpublicis, Communitatibus, Univerſitatibus, & privatis perſonis, cujuſcumque ſtatus & conditionis, & in perpetuum fuerint. Quemadmodum ad honorem & gloriam Dei, cum maximè optaremus, ut novis, ſtrictioribuſque amicitiæ nexibus conſanguinitatis, & affinitatis vincula, quæ nos & Sereniſsimum Carolum Walliæ Principem noſtrum chariſſimum & amantiſſimum filium unicum, cum Sereniſſimo Principe Philippo IIII. Catholico, Hiſpaniæ, Neapolis, Siciliæ, Hieruſalem, Indiarum Orientalium, & Occidentalium, Inſularum & continentis maris Oceani Rege, Archiduce Auſtrichiæ, conjungunt, conſtringantur arctius & confirmentur: Atque ut in nobis, ſucceſſoribuſque noſtris fraternitatis concordia, & inter utramque coronam mutua benevolentia, ad majus utriuſque bonum & felicitatem concilietur, ſtabiliatur, atque permaneat. Actum eſt, & agitur de matrimonio contrahendo inter prædictum Sereniſſimum Walliæ Principem, & Sereniſſimam Infantem Mariam Catholicæ Serenitatis ſororem; ad cujus Rei tractatum, & concluſionem, prædictum Sereniſſimum Principem filium noſtrum ad Regem Hiſpaniarium, & Regiam miſimus, ubinunc reperitur. Inter quem pro ſe, & pro nobis, & noſtro nomine, unà cum prædilectis conſanguineis noſtris Georgio Villiers Buckinghamiæ Duce, maris Anglicani Præfecto, Gartery ordinis militi inſigni, à Conſilio noſtri ſtatus, & noſtri equilis Præpoſito; Ac Ioanne Digbio, Briſtoliæ Comite, Vice Camerario Hoſpitii noſtri, & noſtri Status Conſiliario: & prædilecto noſtro Gualterio Aſton, Equiti, & Baronetto, noſtris apud Catholicam Serenitatem Oratoribus ordinario & extraordinario, Franciſco Cottington, Baronetto, præfati filii noſtri Principis Secretario, ut virtute præſcripti, atque inſtructionis, quam à nobis habuerunt, & habent ut omnibus neceſſariis ad dictum Matrimonium tractandum & conficiendum interſint. Et ex altera parte, inter Catholicam Serenitatem, pro ſe, ac tanquam fratre, & legitimo adminiſtratore prædictæ Sereniſſimæ Infantis Mariæ, & de ejuſdem voluntate & conſenſu Commiſſarios etiam ad idipſum deſignatos Joannem Mendozium & Lunam, Marchionem Montium Clarorum, & Montis Barbelæ, à Conſiliis ſtatus & belli Serenitatis Catholicæ, & Didacum Sarmiento de Acunna Comitem Gondemarii, à prædictis Conſiliis, unà cum Ioanne de Garcia ſanctioris Concilii, Secretario, & Riberæ Commendataria Præfectura inſignito, præmiſſis & præmiſſæ fuerunt, facultate & diſpenſationibus ſuæ Sanctitatis, & aliis quæ neceſſariæ requirebantur. Poſtquam magna & matura deliberatione ultrò citròque propter ea rationum momenta quæ retulimus quæque hujus matrimonii conventienia & commada, certò ſuadent & oſtendunt, & rem graviſſimam diſceptarunt. Hi omnes communi conſenſu, atque judicio, in aliquot capitulationes, & conditiones, ad rem terminandam, & abſolvendam accommodata, quæ ſic ſe habent, convenerunt.

Quod Matrimonium perficiendum eſt per diſpenſationem Sanctiſſimi Domini Papæ: ſed hæc per operam Catholici Regis habenda eſt.

Quod Matrimonium ſemel etiam celebrandum eſt in Hiſpania. Et in Anglia ratificari debet in forma ſequenti. Manè poſtquam Sereniſſima D. Infans devotiones ſuas in Capella abſolverit, Ipſa, & Sereniſſimus Princeps Carolus in Capella Regia, ſeu in aliqua Palatii aula, ubi magis expedire viſum fuerit, conveniant: Ibique procurationes omnes quarum virtute matrimonium in Hiſpania celebratum fuerit legantur, & tam Sereniſſimus Princeps, quam Sereniſſima Infans, præfatum matrimonium in Hiſpania celebratum, ratum habeant, cum omni ſolemnitate ad hujuſmodi actum neceſſaria, modo enim nulla ceremonia, ſeu res aliqua interveniat, quæ Religioni Catholicæ Apoſtolicæ Romanæ contradicat.

Quod Sereniſſima Infans ſervos & familiam pro ſuo ſervitio convenientem ſecum deferat, quam familiam & perſonas omnes ad illam attinentes eliget & nominabit Catholica Serenitas, modo nullum ſervum nominaverit qui ſit Vaſallus Regis magnæ Brittaniæ, ſine ſua voluntate & conſenſu.

1623.

1623. Quod tam Sereniſſima D. Infans, quam ſervi, & univerſa ejus familia, habebunt liberum uſum, publicum exercitium Religionis Catholicæ Romanæ in modo & forma prout infra capitulatum eſt.

Quod habebit Oratorium & Capellam decentem in ſuo Palatio, ubi Miſſæ libitu Sereniſſimæ Infantæ celebrari poſſint, & ſimiliter Londini, & ubicunque morabitur Eccleſiam publicam & capacem habebit propè Palatium, ubi omnia officia ſolemniter celebrentur, cum cœmiterio, & omnibus aliis neceſſariis pro publica Verbi Dei prædicatione, & omnium Sacramentorum Eccleſiæ Catholicæ Romanæ celebratione, & adminiſtratione, próque ſepeliendis mortuis, & baptizandis parvulis; & quod præfatum Oratorium, Capella, & Eccleſia cum tali decentia ornabuntur, quæ Sereniſſimæ Infanti conveniens videbitur.

Quod ſervi & ſervæ Sereniſſimæ Infantis, & ſervi ſervorum, eorumque filii, & deſcendentes, ac familiares omnes quomodocumque ſuæ Celſitudini inſervientes, valeant Catholici eſſe liberè, & publicè.

Quod Sereniſſima Infans ſervi & familiares prædicti, valeant Catholici eſſe in forma ſequenti.

Quod Sereniſſima Infans habeat in Palatio ſuum Oratorium & Capellam ita capacem, ut dicti ſervi & familiares ut ſuprà, poſſint intrare, & commorari in illa, in qua una ſit porta publica & ordinaria pro illis, & altera interior per quam Sereniſſima D. Infans habeat ingreſſum in dictam Capellam, ubi ipſa & alii ut ſupra, divinis officiis intereſſe poſſint.

Quod Oratorium, Capella & Eccleſia publica ornentur cum decenti ornatu altarium, & alàs rerum quæ neceſſariæ ſunt pro cultu divino, qui in illis ſecundum ritum S. Romanæ Eccleſiæ celebrandus eſt, & quod dictis ſervis, & aliis, ut ſupra, licebit ſe conferre ad dictas Capellam & Eccleſiam omnibus horis, prout illis videbitur.

Quod cura & cuſtodia dictarum Capellæ & Eccleſiæ erit penes eos qui deputabuntur à Sereniſſima D. Infante, cui licebit conſtituere cuſtodes, ne quis poſſit intrare ad faciendum quid indecorum.

Quod ad adminiſtrandum Sacramenta, & ſerviendum in Capella, & Eccleſia prædictis XXIV Sacerdotes & Aſſiſtentes nominabuntur, qui per hebdomadas aut menſes, prout Sereniſſimæ Infanti viſum fuerit, inſerviant, & eorum electio ad præfatum Sereniſſimum Regem Catholicum, & Sereniſſimam Infantem, attinebit, modo non ſint Vaſſalli Regis Magnæ Britanniæ; aut ſi fuerint, ejus voluntas & conſenſus præcedat.

Quod ſit unus Miniſter in ordine Epiſcopali conſtitutus Superior, cum authoritate neceſſaria ad omnes caſus qui acciderint ſpectantes ad religionem, & Epiſcopo deficiente, illius Vicarius eandem habeat authoritatem & juriſdictionem.

Quod iſte Epiſcopus & Miniſter Superior poterit corrigere, emendare, & caſtigare Catholicos Romanos qui deliquerint, & in illis omnem juriſdictionem Eccleſiaſticam exercere: ultra hoc poterit etiam Sereniſſima Infans illos de ſuo ſervitio abdicare, quando illi viſum fuerit.

Quod dictus ſuperior in ordine Epiſcopali conſtitutus, vel ipſius Vicarius, poterit ſervos, & alios, ut ſupra, Eccleſiaſticos, punire juxta leges & pœnas Eccleſiaſticas, & illos etiam Sereniſſima D. Infans à ſuo ſervitio abdicare.

Quod licebit Sereniſſimæ D. Infanti, & ſervis, ut ſupra, adquirere Romæ diſpenſationes, Indulgentias, Jubilæos, & omnes gratias, quæ videbuntur Religioni, & conſcientiis ſuis competere, & undecunque libros quoſlibet Catholicos ſibi comparare.

Quod ſervi & familiares Sereniſſimæ Infantæ, qui in Angliam migrabunt, ſuſcipient juramentum fidelitatis Regi Magnæ Britanniæ, modo nulla ſit clauſula, neque verbum quæ contradicat Religioni Romanæ in conſcientiis Catholicorum; & ſi forte ſint Vaſſalli Regis Magnæ Britanniæ, idem juramentum ſuſcipient quod Hiſpani, utrique in ſequenti forma.

Ego N. *juro & promitto fidelitatem Sereniſſimo* Iacobo, Magnæ Britanniæ *Regi, & Sereniſſimo* Carolo, Principi Walliæ; *& Mariæ, Hiſpaniæ Infanti, quam firmiter & fideliter obſervabo, & ſi quid contra perſonas, honorem, & dignitatem Regiam præfatorum Regis & Principum, Statumve, & commune bonum Regnorum intentari cognovero, ſtatim denuntiabo dictis D. Regi & Principibus, aut Miniſtris ad id conſtitutis.* 1623.

Quod leges quæ ſunt, vel erunt in Anglia, & aliis Regnis ſpectantes ad Religionem, dictos ſervos, & alios, ut ſupra, laicos non attingent, qui tum legibus, tum pœnis, contra tranſgreſſores earum impoſitis erunt exempti, & contra Eccleſiaſticos ſolummodo eorum Superior Eccleſiaſticus Catholicus procedere valeat, prout apud Catholicos Romanos fieri conſuevit.

Quod ſi Judex aliquis ſecularis Eccleſiaſticum virum comprehenderit propter aliquod delictum (ad hoc enim faciet) prædicto ſuo Superiori Eccleſiaſtico & Catholico ſtatim tradat & remittat, qui contra illum, juxta Canones, & Regulas Juris procedat.

Quod leges contra Catholicos Romanos latæ, vel ferendæ in Anglia, & aliis Regnis Regis magnæ Britanniæ ſubjecti, non attingent liberos ex hoc matrimonio oriundos, & liberè jure ſucceſſionis in Regnis, & Dominiis magnæ Britanniæ fruantur.

Quod Nutrices, quæ lactabunt liberos Sereniſſimæ D. Infantis Catholicæ Romanæ valeant eſſe, earumque electio ad præfatam D. Infantem ſpectet, ſive ſint ex natione Anglicana, ſive ex alia quacunque, prout Sereniſſimæ Infanti placuerit, & familiæ ſuæ annumerentur, ejuſque privilegiis gaudeant & potiantur.

Quod Epiſcopus & perſonæ Eccleſiaſticæ & Religioſæ ex familia Dominæ Infantis, poterunt retinere veſtitum, & habitum ſuæ dignitatis, profeſſionis & Religionis, more Romano.

Pro ſecuritate, quod dictum matrimonium nullatenus aliqua ex cauſa diſſolvetur, Rex magnæ Britanniæ, & Carolus Princeps verbo Regio pariter, & honore aſtringendi ſunt.

Præſtabunt inſuper, quicquid à Rege Catholico propoſitum fuerit: ſi enim decenter, & commodè fieri poſſit.

Quod filii & filiæ, qui ex hoc matrimonio naſcentur, penes Sereniſsimam Infantem, ut minimum, uſque ad decennium educentur, & liberè jure ſucceſsionis in prædictis Regnis, ut dictum eſt, fruantur.

Quod quomodocunq; loci ſervorum, & ſervarum quos Sereniſsima D. Infans ſecum attulerit nominatos per Regem Catholicum fratrem ſuum vacare contigerit, ſive per mortem, ſive per abſentiam, ſive ex aliqua alia cauſa, ſeu accidenti, ſubrogentur per dictum Regem Catholicum omnes ſervi & familiares, ut ſupra.

Pro ſecuritate, quod totum, ut capitulatum eſt, compleatur, Rex magnæ Britanniæ, & Sereniſsimus Carolus Princeps juramento obſtringendi ſunt, ut omnes Conſiliarii Regis, tractatum chyrographo firmare debent; inſuperq; prædicti Rex & Princeps, verbo Regio fidem daturi ſunt, ſe facturos, quod poſsibile eſt, ut omnia ſupra capitulata per Parlamentum ſtabiliantur.

Quod conformiter ad ea quæ tractata ſunt omnia iſta proponenda, & exponenda ſunt Sanctiſsimo D. Papæ, quatenus ea approbare, Apoſtolicam benedictionem, ac neceſſariam diſpenſationem ad effectum matrimonii, concedere dignetur.

Nos Tractatum prædictum, ac omnia & ſingula capitulata in eodem contenta, & ſpecificata, rata, & grata habentes, & omnia, & ſingula, ex certa ſcientia noſtra, quatenus nos, hæredes, vel ſucceſſores noſtros concernunt, approbamus, laudamus, confirmamus, ac ratificamus, & inviolabiliter, firmiter, benè & fideliter tenere, obſervare, perimplere, tenerique, obſervari, & perimpleri facere, cum effectu, bona fide, & verbo Regio promittimus

Digitized by Google

1623. timus per præsentes, omni exceptione seu contradictione cessante, eademque in præsentia Illustrissimorum & nobilium virorum Ioannis de Mendoça, Marchionis Inojosæ Regi Catholico à cubiculis, & Consillis status & belli, Regni Navarræ Proregis & Capitanei generalis, Itemque Provinciæ de Guipuzcoa, & confinium, Rei tormentariæ majoris per universam Hispaniam Archipræfecti, Commendatoris de Aledo, unius cohortis cataphractorum equitum in custodiam Regni Catholicæ Tribuni, & ejusdem Serenissimi Hispaniarum Regis Legati apud nos extraordinarii: & Carolo Coloma Regi Catholico à Consiliis bellicis, Cameraci & Cameracesii Gubernatoris, & Capitanei generalis, Commendatoris de Montiel & Ossa, nec non ejusdem Hispaniarum Regis Legati apud nos extraordinarii: Sacrosanctis Euangeliis per nos tactis, in rejurando firmamus, nonobstantibus quibuscunque opinionibus, sententiis, aut legibus in contrarium; in quorum omnium) & singulorum præmissorum fidem ac testimonium, hisce Articulis manu nostra subscriptis, magnum sigillum nostrum apponi fecimus, Præsentibus Reverendissimo in Christo Patre Georgio Archiepiscopo Cantuariensi, totius Angliæ Primate, Reverendissimo in Christo Patre Ioanne Episcopo Lincolnensi magni sigilli Angliæ custode; & prædilectis consanguineis nostris Leonello Comite Middelsexii, summo Thesaurario nostro Angliæ, Henrico Vicecomite de Mandevil in Consilio nostro Præsidente; Eduardo Comite Wigornensi, privati sigilli nostri custode; Ludovico Duce Richmondiæ & Lenoxiæ, Hospitii nostri Seneschallo supremo; Jacobo Marchione Hamiltoniæ; Jacobo Comite Carlionensi; Thoma Comite de Kelleii, Oliverio Vicecomite Grandison, & Reverendissimo in Christo Patre Lanceloto Episcopo Wentonienſi, Sacelli nostri Regii Decano; Et prædilectis, & fidelibus nostris Georgio, Barone Caresse de Clopton, rei nostræ tormentariæ majoris in Anglia Præfecto, Arthuro Barone Chichester de Belfort, Regni nostri Hiberniæ summo Thesaurario; Thoma Edmonds milite ejusdem nostri Hospitii Regii Thesaurario; Ioanne Sucklinii milite ejusdem nostri Hospitii Contrarotulatore, Georgio Caluert milite, uno è Secretariis nostris primariis; Eduardo Conweii milite, altero è Secretariis nostris primariis; Richardo Weston milite, Scaccarii nostri Cancellario & sub-Thesaurario, & Julio Cæsare milite, Archivorum nostrorum Præfecto, omnibusque à Consiliis nostris sanctioribus. Dat. apud Palatium nostrum Westmonasterii, 20. die Julii Anno Regni nostri magnæ Britanniæ, &c. 21.

S.S. *JACOBUS Rex.*

Memorandum, quod die & anno supra in calce hujus tractatus memoratis, Serenissimus & Potentissimus Princeps *Jacobus* D. G. *Magnæ Britanniæ*, &c. Rex, Dominus meus Clementissimus, præsentibus atque assistentibus qui supra nominantur, cum multis aliis proceribus & magnatibus, dedit præstititque juramentum pro observatione hujus tractatus, secundum formam suprascriptam, in sacello Aulæ Regiæ apud Westmonasterium, omnibus atque singulis Articulis priùs lectis, ac publicè recitatis, Reverendissimo in Christo P. Lanceloto, Episcopo Wentonienſi, & Sacelli Regii Decano tenente, porrigenteque Regii Majestati Sanctissimum Euangeliorum librum. In cujus rei testimonium ego Georg. Caluert miles Secretarius suæ Majestatis primarius, præsentibus, manum meam apposui die & anno supradictis.

S. *GEORG. CALUERT.*

WY *Jacobus* by der gratie Godts Koninck van *Groot Brittannien*, &c. Beschermer des Gheloofs, &c. Door de relatie en kenniſſe van dit Instrument, ende de te schrijven Obligatie, approbatie, confirmatie, ratificatie, ende nieuw Contract, ende tot desselfs eeuwige memorie; maecken kennelijck ende openbaer aen alle Koningen, Princen, Potentaten, Republijcquen, Gemeenschappen, Universiteyten, ende private persoonen, van wat Staet ende conditie die zijn, ende in eeuwigheyt souden wesen: Gelijck als tot de eere ende glorie Godes, als wy het meeste wenschen, dat met nieuwe ende vaste knopen van vrientschap, de banden van consanguiniteyt ende affiniteyt, die ons ende den Doorluchtighsten *Carolus*, Prince van *Walles*, onsen alderliefsten ende eenigen beminden Soone, met den Doorluchtighste Prince *Philippus de derde*, Catholijcken Koninck, van Spangien, Napels, Sicilien, Hierusalem, van de Oost ende West-Indien, van de Eylanden ende den Oceaen, Eertz-Hertogh van Oostenrijck, vereenigen, vaster te samen gevoeght ende geconfirmeert worden: Ende op dat in ons, ende onse nakomelingen, de eendracht van Broederschap, ende de wederzijdts benevolentie tusschen de beyde Croonen, tot beyders grooter welvaert ende voorspoet, vereenight, vast ghemaeckt worde ende verblijve; soo is gehandelt, ende wordt gehandelt, om een Houwelijck te maecken tusschen de voorseyde Doorluchtighste Prince van *Walles*; ende de *Serenissime Infante Marie*, Suster vande Catholijcke Doorluchtigheyt; tot welckers saecke, handelinge ende conclusie, wy den voorgenoemden Doorluchtichsten Prince onsen Soone, aen den Koninck van Spangien ende desselfs Hof gesonden hebben, alwaer hy sich nu bevindt. Tusschen de welcke, voor hem, ende voor ons, ende in onsen naem, met de welbeminde onse Bloedtverwanten, *Georgius Villiers*, Hertogh van *Buckingam*, Admirael van de Engelsche Zee, Ridder van de Kouse-baut, Raedt van State, ende onsen Stalmeester; ende *Joannes Digbey*, Grave van *Bristol*, Vice-Kamerheer van onsen Huyse, ende Raedts-Heer in onsen Rade van State; ende onsen welbeminden *Gualterus Aston*, Ridder ende Baronnet, onse Ordinaris ende Extraordinaris Ambassadeurs by syn Catholijcke Doorluchtigheyt; en *Franciscus Cottington*, Baronnet, Secretaris van den voorgemelten Prince onsen Soon, op dat sy met macht ende instructie, die sy van ons hebben gehadt, ende hebben, om alle de noodsaeckelijckheden by te woonen, om over het ghemelte Houwelijck te handelen, ende te sluyten. Ende van de andere zijde, tusschen de Catholijcke Doorluchtigheyt voor hem, ende als Broeder, ende wettelijck administrateur vande voorgemelte Doorluchtigste *Infante Maria*, ende met desselfs wille ende consent, oock de daer toe gedesigneerde Commissarisen *Ioannes Mendosius* ende *Lanam*, Marckgraef de *Monte Claro* ende *Barbela*, Raedt van State ende Oorloge vande Catholijcke Doorluchtigheydt, *Didacus Sarmiento* van *Acunna* Grave van *Gondomar*, vanden ghemelten Rade, met *Ioannes* de *Girisa*, vanden Heyligen Rade, Secretaris ende Commandeur van *Ribera*, voor afgesonden, ende zijn voor afgesonden geweest met macht ende Dispensatie van *zijne Heyligheydt*, ende andere dingen die noodsaeckelijck vereyscht wierden. Nae dat zy met groote ende rijpe deliberatie van wederzyden om desselve redenen die wy verhaelt hebben, ende dewelcke het profijt ende voordeel van dit Houwelijck seeckerlijck aenraeden, ende bewijsen, ende soo een swaere saecke hadden bedisputeert; zijn desselve met ghemeen consent ende toestemminghe, in eenige capitulatien ende conditien, om de saecke te termineren ende te eyndigen, overeen gekomen, soo als die hier nae volgen:

Dat het Houwelijck te voor afghedaen sal worden door dispensatie van den *Alderheyligh sten Heer Paus*, maer dat die door den Catholijcken Koningh verkreghen sal worden.

Dat het Houwelijck oock eens in Spangien sal gecelebreert, ende in Engelant in de volgende forme geratificeert moet worden. 's Morghens, nae dat de *Serenissime Infante*, haer devotie in de Capelle ghedaen sal hebben, soo sal sy, ende den Doorluchtighste Prince *Carel*, in de Koninckelijcke Capelle, of in eenich Hof van 't Paleys, die het bequaemste gheoordeelt sal worden, by een komen; Ende alaer sullen alle de procuratien gelesen worden: uyt welckers krachte het Houwelijck in Spangien gecelebreert sal wesen, ende sullen de Doorluchtighste Prince soo wel als de Serenissime *Infante*, het voorgemelte Houwelyck in Spangien ghecelebreert, voor goet erkennen, met alle solemniteyten

1623. ten tot ſoo een werck noodigh, midts datter gheen ceremonie, of eenighe ſaecke tuſſchen kome, die de *Catholijcke Apoſtoliſche Roomſche Religie* contrarie is.

Dat de Doorluchtighſte *Infante*, de noodighe knechts ende familie ſal mede nemen, welcke familie ende alle perſoonen tot de ſelve behoorende, ſyne Catholijcke Majeſteyt ſal verkieſen ende nomineren, ſoo wanneer hy maer geen knecht ſal genomineert hebben die *Vaſal* zy van den Koninck van *Groot Brittannien*, ſonder ſyn wille ende conſent.

Dat ſoo wel de Doorluchtighſte *Infante*, als de Dienaers, ende deſſelfs geheele familie, een publijcke vrye exercitie ſullen hebben van de *Catholijcke Roomſche Religie*, in manieren en voegen, ſoo als boven gecapituleert is.

Dat Zy in haer Paleys een *Oratorium*, ende gevoeghlijcke *Capelle* ſal hebben, alwaer de *Miſſe* nae het believen van de Doorluchtighſte *Infante* gecelebreert ſal konnen werden; ende van gelijcken te *Londen*, ende over al daer ſy haer ſal ophouden, ſal een publijcke ende bequame Kercke hebben dicht by het Paleys, alwaer alle de dienſten ſolemnelijck gecelebreert ſullen konnen werden, met een Kerckhof, ende alle andere dingen, nootſakelijck tot de Predicatie van Gods woordt, en de celebratie ende adminiſtratie van alle de *Sacramenten van de Roomſche Catholijcke Kercke*, ende om de dooden te begraven, ende de kinderen te Doopen: Ende dat het voorghemelte *Oratorium*, *Capelle*, ende *Kercke*, met ſoodanighe behoorlijckheyt geordonneert ſullen werden, ſoo als de Doorluchtighſte *Infante* goet ſal vinden.

Dat de Knechts ende Dienſtmaeghden van de Doorluchtighſte *Infante*, ende de knechten der knechten, ende der ſelver kinderen ende deſcendenten, ende alle familiaren, hoedanigh ſy hare Doorluchtigheyt dienen, mogen vry ende publijck *Catholijck* zijn.

Dat de Doorluchtighſte *Infante* ende de voorſeyde dienſtboden ende familiaren mogen *Catholijck* zijn in de volgende forme.

Dat de Doorluchtighſte *Infante* in het Paleys ſal hebben haer *Oratorium* ende *Capelle*, ſoodanigh bequaem, dat de ghemelte dienaers ende familiaren, als boven, daer in konnen komen ende woonen; in de welcke eene publijcke ende ordinaris poorte voor de ſelve zy, ende de andere binnenſte door de welcke de Doorluchtighſte *Infante*, kan ingaen in de ghemelte *Capelle*, daer Zy en de andere als boven, den Godtsdienſt konnen by-woonen.

Dat het *Oratorium*, *Capelle*, ende publijcke *Kercke*, geordonneert ſullen werden met de behoorlijcke cieraet der Altaren, ende andere ſaecken die tot den Godtsdienſt noodigh zijn; die in de ſelve volghens de maniere van de *Roomſche Kercke* gecelebreert ſal werden; ende dat het de ghemelde dienaers ende andere, als boven, vry ſal ſtaen haer nae de gemelte *Capelle* ende *Kercke* te begeven, alle uyren dat het haer goet ſal duncken.

Dat de ſorge ende bewaringhe van de gemelte *Capelle* en *Kercke* ſal zijn by die geene die van de Doorluchtigſte *Infante* gheſtelt ſullen worden, aen de welcke het vry ſal ſtaen bewaerders te ſtellen, op dat niemant daer in mach komen, om yets ſchandelijcks te doen.

Wat de adminiſtratie der *Sacramenten*, ende den dienſt in de *Capelle*, ende voornoemde *Kercke* aengaet, *vier entwintich* Prieſters ende aſſiſtenten ſullen ghenomineert werden, die by weecken of maenden, ſoo als het de Doorluchtighſte *Infante* goet ſal vinden, ſullen dienen, ende der ſelver electie ſal ſtaen aen de Doorluchtighſte *Catholijcke* Koninck, ende de Sereniſſime *Infante*, indien het maer geen Vaſallen zijn van den Koninck van *Groot Brittannien*; of indienſe het geweeſt zijn, ſoo ſal deſſelfs wille ende conſent voorgaen.

Datter een *Miniſter* in de *Biſſchoppelijcke Ordre* gheſtelt 1623.
ſal worden, met noodige authoriteyt in alle occaſien die voor ſullen vallen, rakende de *Religie*; ende in abſentie van den Biſſchop, ſal deſſelfs Vicarius de ſelve authoriteyt ende juriſdictie hebben.

Dat die *Biſſchop*, ende *Opper-Miniſter*, ſal vermoghen te corrigeren, ende verbeteren, ende caſtigeren de *Roomſch Catholijcke* die miſdaen ſullen hebben, ende in de ſelve alle Eccleſiaſtijcque juriſdictie exerceren: Boven dien ſal de Sereniſſime *Infante* de ſelve uyt haren dienſt vermoghen te werpen, ſoo wanneer het haer goet ſal duncken.

Dat de boven-gemelte *Overſte*, gheſtelt in de *Epiſcopale Ordre*, ofte deſſelfs *Vicaris*, ſal de dienaers ende de andere Geeſtelijcke als boven, vermoghen te ſtraffen volgens de Geeſtelijcke wetten ende penen, ende de Doorluchtighſte *Infante* de ſelve oock uyt haer dienſt ontſlaen.

Dat het de Doorluchtighſte *Infante* ende dienaers als als boven, vry ſal ſtaen, te *Roomen* de *Diſpenſatien*, *Indulgentien*, *Jubilaen*, ende alle *Gratien* te verkrijgen, die met de *Religie*, ende hare *conſcientien* over een kome, ende van alle kanten alderleye *Catholijcke* Boecken te krijgen.

Dat de dienaers ende familiaren van de Doorluchtighſte *Infante*, die naer *Engelandt* ſullen gaen, den Eedt van ghetrouwigheyt ſullen doen aen den Koninck van *Groot Brittannien*, by ſoo verre daer gheen clauſule ofte woordt en zy, dat de *Roomſche Religie* in de conſcientien der Catholijcken contradicere; ende indien het miſſchien zijn Vaſallen van den Koninck van *Groot Brittannien*, ſullen den ſelven Eedt aenvaerden ghelijck als de Spaenſche, beyde in de volgende maniere:

ICk N. ſweere ende beloove getrouwigheyt aen den Doorluchtighſten *Jacob*, Koninck van *Groot Brittannien*, ende den Doorluchtighſten *Karel*, Prince van *Walles*; ende *Maria*, *Infante* van *Spangien*; de welcke ick vaſt ende getrouwelijck ſal obſerveren: Ende indien ick ſal weten yets gheattenteert te worden tegens de perſoonen, eere, ende Koninclijcke digniteyt van den voornoemde Koninck ende Princen, ofte Staet, ende de ghemeene welvaert der Rijcken, ſoo ſal ick aenſtonts denuntieren den voorgemelten Heer Koninck ende Princen, ofte Miniſters daer toe geſtelt.

Dat de Wetten die daer ſouden mogen zijn in *Engelandt* ende andere Rijcken, ſpecterende tot de *Religie*, de ghemelte dienaers, ende andere Leecken als boven niet en ſullen aengaen, die exempt ſullen zijn ſoo wel van de Wetten, als van de ſtraffen gheſtelt op der ſelver overtreders, ende dat der ſelver *Overſte* Geeſtelijcke Catholijcke, maer teghen de Eccleſiaſtijcque ſal moghen procederen, gelijck als by de *Roomſch Catholijcke* gebruyckelijck is.

Indien eenigh Wereltlijck Rechter, een Geeſtelijck perſoon om eenighe miſdaet ſal aenghevat hebben, ſoo ſal hy doen in voeghen, dat hy de ſelve aenſtonts overgheve ende remittere aen ſyn voorghemelte Geeſtelijcke, ende *Catholijcke Overſte*, die teghens hem volghens de Regulen ende Wetten van Rechten ſal procederen.

Dat de Wetten teghens de *Roomſch Catholijcken* ghemaeckt, ofte die noch ghemaeckt ſullen worden in Engelandt en andere Rijcken van den Koninck van *Groot Brittannien*, niet raecken ſullen de kinderen die uyt dit Houwelijck voort ſullen komen, ende vry ſullen ghenieten het recht van ſucceſſie in de Rijcken, ende Domeynen van *Groot Brittannien*.

Dat de *Voeſters*, de welcke ſuygen ſullen de kinderen van de Doorluchtighſte *Infante*, *Roomſch Catholijck* ſullen zijn, ende der ſelver electie ſpecteren aen de meerghemelte *Infante*, het zy de ſelve van Engelſche Natie zijn, ofte uyt eenighe andere, ſoo als het de Doorluchtighſte

Infante

Digitized by Google

1623. *Infante* ghelieven ſal, ende haer familie geannumereert worden, ende van deſſelfs Privilegien gaudeeren ende ghenieten.

Dat den *Biſſchop* ende Geeſtelijcke ende Religieuſe perſoonen uyt de familie van de *Infante*, de *kleederen* ende habijt van hare digniteyt, Profeſſie, ende Religie, op de Roomſche maniere ſullen mogen behouden.

Tot ſeeckerheyt, dat het gemelte Houwelijck geensſints uyt eenigerhande oorſaecke ghediſſolveert ſal worden, ſoo ſal den Koninck van *Groot Brittannien*, ende den Prince *Carel* ſich op haer Koninclijcke woordt ende eere verbinden.

De ſelve ſullen daer en boven preſteren, alle het geene van den *Catholijcken* Koninck voorgheſlagen ſal worden: indien het maer behoorlijck ende bequamelijck kan geſchieden.

Dat de Soonen ende Dochters die uyt dit Houwelijck ghebooren ſullen worden, ſullen by de Doorluchtighſte *Infante*, ten minſten tot haer *thiende* jaer opgebracht worden, ende het recht van ſucceſſie in de voorſeyde Rijcken, gelijck als geſeyt is, vryelijck genieten.

Dat hoedanigh de plaetſen van de dienaers ende dienareſſen, de welcke de Doorluchtighſte *Infante* met haer gebracht ſal hebben, ghenomineert by den *Catholijcken* Koninck ſyn Broeder, komen te vaceren, het zy door de doodt, oft door abſentie, ofte uyt eenige andere oorſaecke of accident, alle de dienaers ende familiaren door den ghemelten *Catholijcken* Koninck geſubrogeert ſullen werden als boven.

Tot ſeeckerheyt, dat alle het ghene ghecapituleert is, volbracht worde, ſoo ſal den Koninck van *Groot Brittannien*, ende de Doorluchtighſte Prince *Carel* ſich met eede verbinden, gelijck als oock de Raden vanden Koninck, het Tractaet met haer handtſchrifft ſullen beveſtighen: daer boven ſal den voorgemelten Koninck ende Prince op haer *Koninclijck woordt* belooven, dat ſy het boven gecapituleerde door het *Parlement*, dat mogelijck is, ſullen doen ſtabilieren.

Dat conform het ghene ghetracteert is, men alle die dinghen aen den *Alderheyligſten Heer Paus*, ſal proponeren ende exponeren, ten eynde hy het ſelve ghelieve te approberen, ende de *Apoſtoliſche benedictie*, als oock de noodighe diſpenſatie, tot het effect van 't Houwelijck te verleenen.

Wy, het bovengemelte Tractaet, ende alle het gecapituleerde, daer inne begrepen en geſpecificeert, voor goet ende aengenaem houdende, uyt ſeeckere onſe wetenſchap, voor ſoo veel het ons, ons erfghenamen ende onſe ſucceſſeurs is raeckende, approberen, alles laudieren, confirmeren, ende ratificeren, ende belooven het ſelve op ons Koninclick woordt door deſe tegenwoordighe, onverbreeckelijck, vaſtelijck, wel ende ghetrouw te houden, obſerveren, volbrengen, ende te doen houden, obſerveren ende volbrengen met effect ende goede trouwe, ſonder eenige exceptie of contradictie: Ende beveſtigen de ſelve met eede, door het raecken van het *Heyligh Evangelie*; niet tegenſtaende alderhande opinien, ſententien of wetten ter contrarie. In preſentie van de Doorluchtige ende Edele Mannen *Joannes de Mendoza*, Marquis van *Inojoſa*, Kamer-Heer van den *Catholijcken* Koninck, van den Raedt ende Krijghs-raedt; Vice-Roy ende Capiteyn Generael van 't Rijck van *Navarre*, als oock van de Provintie van *Guipuscoa*, ende omleggende plaetſen; Opperſte Meeſter van de groote Artillerie door gheheel *Spangien*; Commandeur van *Alcala*; Colonel van een Regiment gewapende mannen, ende Extraordinaris Ambaſſadeur vanden Koninck van *Spangien* aen ons Hoff: ende *Carel Colona* van den Krijghs-raedt des *Catholijcken* Koninghs; Gouverneur van de Stadt ende Caſteel van *Cambray* ende *Cambraiſy*; ende Capiteyn Generael; Commandeur van *Montiel* en *Oſſa*; ende Extraordinaris Ambaſſadeur by ons van den Koninck van *Spangien*. In alle welckers trouwe en getuygenis, hebben aen deſe Articulen, met onſe handt onderſchreven, ons groot Zeghel doen aenhanghen, ter preſentie van den Eerwaerdighen *Vader in Chriſto*, Aerts-Biſſchop van *Cantelburry* Primaet van geheel Engelant, den Eerwaerdighſte Vader in Chriſto *Ioannes* Biſſchop van *Lincoln*, bewaerder van 't Groot Zegel van Enghelant, ende de welbeminde onſe Vrienden *Laurel* Grave van *Middelſex*, onſen grooten Treſorier van Engelandt, *Henricus Vicomte* van *Mandevil*, Preſident in onſen Raet, *Edward* Grave van *Wigorn*, bewaerder van ons Secreet Zegel, *Ludovicus*, Hartoch van Richemont, en *Lenox*, Oppermeeſter van ons Hoſtel, *Iacob* Marquis van *Hamilton*, *Iacob* Grave van *Carlile*, *Thomas* Grave van *Kelley*, *Olivier* Vicomte van *Grandiſon*, ende den Eerwaerdighſten Vader in Chriſto, *Lancelot* Biſſchop van *Wenton*, Deken van onſe Koninclijcke Capelle, ende onſe ghetrouwe ende welbeminde *Georgh* Baron van *Caroſſe* ende *Clapton*, Meeſter van onſe groote Artillerye in Enghelant, *Arthur* Baron *Chichester* van *Delfort*, Groot Treſorier van ons Rijck van *Yerlant*, *Thomas Edmond* Ridder Treſorier van ons gemelt Coninclijck Hoſtel, *Ioannes Suckling*, Ridder Contreroller van ons gemelte Hoſtel, *Georgh Calvert* Ridder, een van onſe eerſte Secretariſſen, *Edward Conway* Ridder, mede van onſe eerſte Secretariſſen, *Richard Weſton* Ridder, onder Treſorier van onſe Treſorye, ende *Iulius Cæſar* Ridder, bewaerder van onſe archiven, ende alle van onſen Heyligen Raet. Gegeven in ons Paleys tot *Weſtmunſter*, den *twintighſten Iulius*, het een en twintighſte jaer van ons Rijck van Groot Brittannien &c. 1623.

S. S. *Jacobus Rex.*

Ghedenckwaerdigh zy S. S. *Iacobus* Rex, dat op den dach ende jaer boven in het Tractaet gemelt, den Doorluchtighſte ende Machtighſte Prince *Iacob*, by der Gratie Godts, Koning van Groot Brittannien &c. mijnen Aldergenaedighſten Heere, ter preſentie ende byſtaen van de boven ghemelde; met vele andere Raden ende Magnaten, den eedt tot obſervatie van dit Tractaet gedaen ende geobſerveert heeft, nae de boven geſchreven forme, in de Capelle van het Koninghlijck Hof tot *Weſtmunſter*, Na dat alle de artijckelen eerſt voorgeleſen ende ghereciteert waren: Den Eerwaerdighſten Pater in Chriſto, *Lancelot* Biſſchop van *Wenton*, ende Deecken van de Koninclijcke Kapelle, houdende ende gevende aen zijn Koninclicke Majeſteyt het *Heyligo Boeck der Evangelien*. Tot welckers getuygeniſſe Ick *Georgh Calvert*, Ridder en eerſte van de Secretarye van zijn Majeſteyt, aen dit Tractaet mijn hant geſet, op den dach ende jaer als boven.

S. *Georg Calvert.*

Den Eedt ghelefen zijnde, wiert van zijn Majeſteyt gezworen die te onderhouden op 't Euangelien, die hem wierden ghepreſenteert deur den Biſſchop van Winchester, Deechen van 's Coninghs Kapelle. Hierna ghemuſiceert zijnde ginghen de Coningh tuſſchen de beyde Ambaſſadeurs in gelijcke ordre als ſy gecomen waren / nae de Taefel ofte ghehouden ghebeeten het Banketingh Howſe: alwaer een Bal of dans was toebereyt dat nae ghehouden maeltijdt: Men hadde daer gheprefenteert thien Buffets, blinnende ſylvers tot hoben toe; bedeckt met Vaiſſelles van ontwaerdeerlicke prijſe. De Troon was aen 't opperende van de tafel: alwaer de Coningh ſat met de thien Ambaſſadeurs; de Biſſchoppen het Gebedt ghedaen hebbende / inverde niet vergheten om te doen alles wat ſtrechte tot vermaech ende tot grootsheyt. De Koninck dronck aen d'Ambaſſadeurs / ende op de ghefontheyt van haer Koninck ende Koninginne / ende van de Infanten van Spangien, die terſtont oock wierden ghebracht aen de Tafel van de Raden / die in een ander Taefel met de Spaenſche Edel-lieden waren: inſonderheyt wierdt ghedroncken

op

1623. op de ghesonthept van de Infante Donna Maria, die de Koningh steets noemde Sijn Dochter. De Ambassadeurs begosten wederom de ghesonthept van de Prince van Galles, ende van de Paltz-Gravin of Koningin van Beemen: Na de maeltijdt retireerde de Koningh sich in een ander kamer/ ende de Ambassadeurs desgheliick in een ander: dan waer sy nae een uyre ginghen in de Kamer van den Raedt van Staet/ om alhaer t'ontfanghen den Eedt ende onderteeckeninghe van alle de Raden. Dat ghedaen zijnde quamen wederom by den Koningh/ die haer dede noch desen Eedt/ als volght:

JACOBUS Dei gratiæ, *Magnæ Britanniæ*, &c. Rex, fidei Defensor, &c. Omnibus ad quos hoc præsens scriptum pervenerit, salutem. In quantum inter multa alia quæ in tractatu de matrimonio inter Charissimum filium nostrum *Carolum*, Walliæ Principem, & Serenissimam Dominam Donnam *Mariam*, Serenissimi Principis, & perdilecti fratris nostri *Philippi Quarti*, Regis Hispaniarum sororem continentur, conventum est, quod nos juramento nostro approbaremus, ratosque faceremus Articulos infra ad verbum expressos.

I.

Quod nulla lex particularis contra Catholicos Romanos lata, sub qua alii Regnorum nostrorum Vasalli non comprehenduntur, & ad cujus observationem omnes generaliter non obligantur, nec non leges generales sub quibus omnes ex æquo comprehenduntur, modo ejusmodi sint quæ Religioni Romanæ, repugnent, ullo unquam tempore, ullo omnino modo, aut casu, directè, vel indirectè, quoad dictos Catholicos Romanos executioni mandabitur. Et efficiemus ut Consiliarii nostri idem præstent juramentum, quantum ad illos pertinet, & spectat ad executionem, quæ per manus eorum & ministrorum suorum solet exerceri.

II.

Quod nullæ aliæ leges imposterum de integro ferentur contra dictos Catholicos Romanos, sed toleratio perpetua exercitii Religionis Catholicæ Romanæ inter privatos per omnia nostra Regna, & Dominia: quod intelligi volumus, tam in Regnis nostris Scotiæ & Hiberniæ, quam in Anglia, iis concedetur modo & forma pro ut capitulatum, declaratum, & concessum est in Articulis tractatus de matrimonio.

III.

Quod nec per nos, nec peraltam ullam interpositam personam, directè, vel indirectè, privatim, vel publicè rem ullam cum Serenissima D. Infante *D. Maria* tractabimus, quæ repugnet Religioni Catholicæ Romanæ. Illique nequaquam persuadebimus, ut in substantia vel forma eidem unquam renuntiet, aut relinquat, aut ut agat aliquid iis quæ continentur in tractatu de matrimonio repugnans, aut contrarium.

IV.

Quod authoritatem nostram interponemus, faciemusque quantum in nobis erit, ut Parlamentum omnes & singulos Articulos ratione hujus matrimonii in favorem Catholicorum Romanorum inter Serenissimos Reges capitulatos approbet, confirmet, ratosque faciat, & ut dictum Parlamentum revocet abrogetque leges particulares contra dictos Catholicos Romanos latas, ad cujus observationem reliqui item subditi, & Vasalli non obligantur, nec non leges etiam generales, sub quibus omnes ex æquo comprehenduntur, nimirum quo ad Catholicos Romanos, modo ejusmodi sint, uti dictum est, quæ Religioni Catholicæ Romanæ repugnent, & quod imposterum non consentiemus ut dictum Parlamentum ullo unquam tempore altas de integro contra Catholicos Romanos sanciat, aut conscribat.

Nos omnia & singula capitula præcedentia grata & grata habentes ex certa scientia nostra, quatenus nos, Hæredes, vel successores nostros concernunt, approbamus, ratificamus, laudamus, & inviolabiliter, firmiter, benè, & fideliter tenere, observare, & perimplere, tenerique, observari, & perimpleri facere cum effectu, bona fide, & verbo Regio promittimus per præsentes omni exceptione; seu contradictione cessante, eademque Sacris Euangelii per nos tactis firmamus. Nonobstantibus quibuscumque opinionibus, sententiis, aut legibus in contrarium. In præsentia Illustrissimorum Dominorum D. *Joannis de Mendoza* Marchionis de Inojosa; & D. *Caroli Coloma*, Regis Coloma, Regis Catholici Legatorum extraordinariorum; *Georgii Calvert* militis, unius Secretariorum nostrorum primariorum; *Eduardi Conweij* militis, alterius Secretariorum nostrorum primariorum; *Franciscus Cottington* Baronnetti, filio nostro Principi à Secretis; *Francisci de Carondelet*, Prothonotarii Apostolici, & Archidiaconi Cameracensi. Dat. in Palatio nostro *Westmonasterien si*, 20. die Julii Anno Domini *millesimo sexcentesimo vigesimo tertio*, stylo Angliæ.

JACOBUS Rex.

Copia collata & vera

GEORG. CALUERT.

1623.

JACOB by der gratien Godts, Koninck van *Groot Brittannien*, &c. Beschermer des Geloofs, &c. Alle die dit tegenwoordigh geschrift sullen sien, Saluyt. Voor soo veel als onder veele andere dingen, die begrepen zijn in het Tractaet van Houwelijck tusschen onsen lieven Soone *Carel*, Prince van *Walles*; ende de Doorluchtighste Vrouwe *Donna Maria*, Suster vanden Doorluchtighsten Prince; ende onsen welbeminden Broeder *Philippus de Vierde*, Koninck van *Spangien*; geconvenieert is, dat wy met onsen Eede souden approberen ende ratificeren de hier nae gheexpresseerde Artijckelen.

I.

Dat gheene particuliere Wet ghestelt teghens de *Roomsch Catholijcke*, onder de welcke de andere Vassallen van onse Rijcken niet en worden begrepen, ende tot welkers observatie alle niet generalijck verbonden zijn, als oock de generale Wetten, onder de welcke alle te gelijck worden ghecomprehendeert, als die maer soodanigh zijn, datse contrarie de *Roomsche Religie* zijn, ten eenighen tijde, of door eenigerhande manieren, of gheval, directelijck of indirectelijck, voor soo veel als de *Roomsch Catholijcken* aengaet, ter executie gestelt sal worden. Ende sullen te weghe brengen dat onse Raden den selven Eedt sullen presteren, voor soo veel als haer aengaet, ende tot de executie specteert, die door der selver handen ende hare Ministers gheexerceert wordt.

II.

Dat gheene andere Wetten hier na ghemaeckt sullen worden teghen de ghemeke *Roomsch Catholijcke*, maer de selve ghegheven sal worden een eeuwighe toelatinghe van de exercitie der *Roomsch Catholijcke Religie* onder de particulieren, door alle onse Rijcken ende Domeynen. Dat wy begheeren verstaen te worden, soo wel in onse Rijcken van *Schotlandt* ende *Yerlandt*, als in *Engelandt*, op de maniere ende forme, soo als ghecapituleert, ghedeclareert ende verleent is in de Artijckelen van het Tractaet van *Houwelijck*.

III.

Dat wy noch door ons, noch door eenigh tusschenspreeckende persoon, directelijck of indirectelijck, privatelijck of publijckelijck, eenighe saecke met de Serenissime Vrouwe *Infante* sullen tracteren, die teghens de *Roomsch Catholijcke* Religie is strijdende; nochte en sullen de selve geensints persuaderen, dat sy de selve oyt in substantie oft forme renuntiere, ofte verlate, ofte yets doe, contrarie het ghene het Tractaet van *Houwelijck* is mede brenghende.

IV.

Dat wy onse authoriteyt sullen interponeren, ende sullen soo veel doen als ons moghelijck is, dat het *Parlement* alle de Artijckelen, ter oorsaecke van dit Houwelijck, in faveur van de *Roomsch Catholijcken*, tusschen de Doorluchtighste Koningen, ghecapituleert, approbere, confirmere, ende ratificere, ende dat het gemelte *Parlement* revocere, ende abrogere de particuliere Wetten, teghens de ghemelte *Roomsch Catholijcken* ghestatueert, tot

Digitized by Google

1623. tot welckers obſervantie, de andere Onderdanen ende Vaſallen oock niet verbonden zijn, als oock de generale Wetten, onder de welcke alle en een yegelijck gecomprehendeert wordt, te weten, voor ſoo veel als de *Roomſch Catholycken* aengaet, ſoo wanneer de ſelve maer ſodanigh zijn, ghelijck gheſeyt is, datſe de *Roomſche Catholijcke* Religie niet contrarie zijn, ende dat wy hier nae niet en ſullen toeſtaen dat het gemelte *Parlement* ten eenigen tijden, eenighe andere teghens de *Roomſch Catholijcke* ſtelle, ofte maecke.

Wy alle ende een yegelijck der voorgaende Articulen voor goet ende aengenaem houdende, belooven by deſe teghenwoordighe, uyt onſe ſeeckere wetenſchap, voor ſoo veel als die ons, onſe erfghenamen, ende ſucceſſeurs belangen, te approberen, ratificeren, lauderen, ende inviolabel, vaſt, wel en getrouwelijck te houden, obſerveren, en volbrengen, ende doen onderhouden, obſerveren, ende volbrenghen met effect, ter goeder trouwe, ende op ons Koninclijck woordt, ſonder eenighe exceptie of contradictie; ende beveſtigen het ſelve door het *Heyligh Evangelie*, by ons aengeroert; niet tegenſtaende allerhande opinien, ſententien, ofte wetten ter contrarie. In preſentie van de Doorluchtighſte Heeren *Joannes de Mendoza*, Marquis van *Inojoſa*; ende van Don *Carlos Coloma*, Extraordinaris Ambaſſadeurs van ſijn Catholijke Majeſteyt, *Georgius Calvert* Ridder, een van onſe eerſte Secretariſen, *Eduard Conwey*, Ridder, den anderen van onſen eerſten Secretariſen; *Franciſcus Cottington*, Baronnet, geheym Raedt van den Prince onſen Soon; *Franciſcus de Carondelet*, Pauſelijcke Notaris, ende Archidiaken van *Camerijck*. Ghegeven in ons Paleys van *Weſtmunſter*, den *twintichſten* dagh van Julius, in 't jaer ons Heeren *duyſent ſes hondert drie en twintich*. Stylo Angliæ.

JACOBUS Rex.

Na ghecollationerde en ware Copye
GEORG. CALVERT.

Alſoo paſſeerde dien dagh en affaires als offer gheen feſtin was / ende en feſtin, als offer gheen affaires waren gheweeſt: van dien dagh af begoſten d' Ambaſſadeurs te ſolliciteren d' uytboeringhe van 's Koninghs beloften in fabeur van de Roomſch Catholijcke / werdende ghecondenieert dat ſijn Majeſteyt ſoude werden ghebeden te geven aen peder Catholijck in't particulier een pardon / onder 't groote Zegel / van alle ſtraffen die ſy mochten hebben verdient volghens de Wetten van Engelandt teghens haer ghemaeckt; ende voort toecommende / dat zijn Majeſteyt haer ſoude diſpenſeeren deur een Acte oock onder 't groote Zegel / om te mogen oeffenen haer Religie / elck in ſijn Huys / ſonder ſchandael; den ſelven extenderende van alle Wetten tegen haer ghemaeckt. Deſe Acten wierden den Ambaſſadeurs ghelevert door den Biſſchop van Linkoln, Bewaerder van 't Zeghel / onder belofte van die niet te publiceren voor ende aleer het Houwelijck wierdt volmaeckt.

Dit verquickten ſeer de Catholijcken: alle ghevanghene in Engelandt, Schotlandt, ende Yerlandt, wierden gevrijdt van alle Proceduren tegen hun opgheghe-ben: ſy ginghen ende quamen in ende uyt het Rijck / ſonder te ſweeren de primacy; men ginck vry in de Maſſe van d' Ambaſſadeurs in grooten ghetale; die qualijck ſprack van dat Houwelijck wierdt gheſtraft; onder andere de Graef van Oxfurt wierdt daerom in den Tour gheſet. Don Carolus Coloma leyde d' eerſte ſteen aen de Capelle die in 's Princen Palais ghebout / ende ſeer ghevoordert wierdt tot groot ongheneught van de Gereformeerde.

Niet te min niemant twijffelde meer aen den voortganck van 't Houwelijck. Nochtans vielen eenige beletſelen voor: de Paus quam te ſterven / ende moeſt werden verwacht de confirmatie vanden nieuwen. De Ambaſſadeurs van den Keyſer en van Polen, eyſchten d' Infante ten Houwelijck voor hare Princen.

De Graef van Olivares ende Hertogh van Buckingam gheraeckten in quaet verſtandt. Een groot ghetal Edellieden die de Koningh in twee Schepen na ſchickte / waren van d' aller-ſpverighſte Gereformeerde: een van de ſelve gaf een ſoufflet aen een Prieſter: een Engelſman / die een Engheliſche Page kranck zijnde / was komen beſoecken / dies men moepte hadde om d' Inquiſitie, op dat fait / te beletten. Men ſeght oock dat de Koningh van Beemen door een Edelman aen Buckingam in Spangien geſonden / onder pretext van hem te bidden op den doop van ſijn kindt / hem diſponeerde tot nadeel van dit Houwelijck. Ghelijck het oock allenerhens verhoelt ende te niet ghegaen is.

1623.

De Pryns had ghelaten in handen van den Graef van Briſtol, volmacht om te celebreren de fiançailles, tijden dagen na dat de Pauſelijcke diſpenſatie ſoude zijn ghekomen / maer hy liet hem daer nae toekomen een ſecrete ordre om ſich daer van niet te dienen / tot naerder laſt: zijnde ſeecker dat de Koningh wierdt gheintimideert (want hy was vreeſachtich van natuyren) dat dit Houwelijck lichtelijck oorſaecke ſonde zijn van een revolte teghen ſijn perſoon ende den Prince: ende dat men de Koninginne van Beemen ſoude opwerpen: dies wiert hem gheraden de ſtock in 't wiel / als men ſeght / te ſteecken / gelijck hy dede: want als de diſpenſatie tot Madrid ghekomen zijnde / de Koningh den 9. December liet ordonneren tot het celebreren van de fiançailles, met teeckenen van vreugde over geheel Spangien / ſoo produceerde d' Engelſche Ambaſſadeur daer teghen zijn laſt van niet voort te vaeren: maer te verſoecken de reſtitutie van de Palts ende Keur: daer van wel niet in Spangien was gheſproocken / maer nochtans wiſtmen wel dat 'teen begin van d'eeuwige vrientſchap tuſſchen het Ooſtenrijck ende Enghelandt ſoude zijn de reſtitutie van de Palts: ende dat dit goet Houwelijck was het Zegel. Een Tractaet Præliminair, op het ſubject vande Palts was gemaeckt den 1. May of 21. April deſes Jaers: inhoudende eene ſtilſtant van Wapenen tot Londen, als volcht.

DEwijl het alſo is dat van de Chriſten Princen niet ſorchvuldelijcker te verhoopen noch na te trachten en is, dan het onderhouden van Vrede in de Chriſtenheyt, namentlijck in 't Keyſerdom, 't welck is als 't Bolwerck teghens de macht des gemeenen Vyant, ende dat tot de weder inſtellinge van dien Vrede in dat ſelve Rijck het noodigh is de waepenen ende Actie van *Hoſtiliteyt* te doen ophouden, om tot een Tractaet van generale Pacificatie te treden, 't welck onder 't gerucht ende bewegingen des Oorlogs zyn vrye ende geregleerde werckinge niet en ſoude kunnen hebben: Derhalven is het dat de *Koningh van Groot Brittannien*, ende de *Infante Iſabella Clara Eugenia* Ertshertoginne van Ooſtenrijck, in kracht des *Pouvoirs* waer mede ſy verſien is, voorghenomen hebben in een Tractaet van ſtilſtandt ende afleghinghe der waepenen te treden, tot dien eynde hunne Commiſſariſen ofte Gedeputeerde reſpectivelijck ghenomineert hebben, te weten, van weghen haer voornoemde Hoocheyt in kracht hares vermogens, *Don Carlos Colonia* Ridder van St. Iacobs ordre, Commandeur tot *Montiel*, ende *de la Oſſa*, van den Krijghs-Raedt des Catholijcken Koninghs, Gouverneur van Stadt en Kaſteel van *Cambray*, Kapiteyn Ghenerael van *Cambraiſy*, ende zyn Extraordinaris Ambaſſadeur by den Koningh van Groot Brittannien, ende Heer *Ferdinand van Boiſchot*, Boron van Saventhen, mede Ridder van St. Iacques ordre, Raet van den Privaten Raet ende van Staet van de voorſz Catholijcken Koningh in Nederlant, ende Extraordinaris Ambaſſadeur van *d'Infante* by den voornoemden Koning van Groot Brittannien; ende van deſſelven Konings wegen *Leonel* Grave van *Midleſer* groot Treſorier en Meeſter van de *Garde Nobles* van't Koningrijck Enghelant, *Louijs* Hertogh van *Lenox* Groot Hofmeeſter van de voorſz Koninck van Groot Brittannien, *Iacques Marquis van Hamilton*: *Thomas* Grave van *Arondel* ende van *Surrey*, Groot Maerſchalck van Enghelandt: *Guilliam* Grave van *Pembroock*, Kamer Heer van de voornoemde Koninck, *Olivier Vicomte van Grandiſon*: *Arthus Baron Chicheſter Belfaſt*, Groot Treſorier van Yrlandt, Heer *Georges Calvert*, Ridder, een der eerſte

1623. Secretarisen van Staet des voornoemden Konings, ende *Richard Weſton*, Cancelier ende Procureur des Konings, alle Raden van Staet, de welcke in den naem ende *qualiteyt* als boven, ende in kracht der vermogen ende Commissien aen hunluyden tot dien eynde ghegeven, welckers inhouden in 't eynde van dit Tractaet besloten sal worden, hebben met het toestaen ende believen van de Koninck van *Groot Brittannien* ende der voornoemde *Infanten*, dese volgende Articulen samentlijck over een gekomen ende geaccordeert.

Eerstelijck is van weghen den Koninck van *Groot Brittannien* besloten en vast gestelt een aflegginge ende generale stilstant van Wapenen in 't Keyserdom, soo van des Koninghs van *Groot Brittannien* wegen ende van sijn Schoon-soon, als van de geene die het met hem houden, ende dat den tijdt van *vijfthien Maenden langh*, in welcken tijdt geen nieuwe lichtinge van volck en sal geschieden.

Item, is besloten ende vast ghestelt, dat geduyrende de voorseyde aflegginge ende stilstant van Wapenen, van weghen den voorsz Koninck van *Groot Brittannien*, van sijn Schoon-soon, noch van de geene die het met hem houden, geen intochten, vangen van persoonen, noch nemen van goederen, aengeslagen op plaetsen, eenige acten van hostiliteyt, noch in de limiten van 't Rijck ende hare geassisteerde, tegen dit Tractaet directelijck noch indirectelijck, hulpe noch bystandt sullen mogen gedaen worden. Gelijck oock belooft ende sich mede verobligeert de *Sereniſſime Infante*, datter noch intochten, noch hostiliteyt tegens persoonen met hun houdende, noch hare ondersaten, goederen, huysen noch landen, in geenderley manieren en sullen geschieden, noch datter gheen nieuwe lichtinge om in den Paltz te brengen, sullen gedaen worden.

Item, is veraccordeert ende vast gestelt, dat geduyrende dit Tractaet, de Koninck van *Groot Brittannien*, ende sijn Schoon-soon, geenerley Ligue sullen houden noch maintineren, noch eenighe vergaderingen teghen dit Tractaet, maer de selve desavoyeren gelijckse nu doen; ende oock alle de gheene die eenighe inbreuck oft acte van hostiliteyt in 't voorsz Rijck ofte hare gheallieerde begaen sullen, verklaren de selve vyanden des voorsz Rijcks, ende geassocieerde: ghelijck d' *Infante* de sulcke mede verklaert die teghen dit tegenwoordich Tractaet begaen sullen: oversucx soo belooven soo wel de Koninck van *Groot Brittannien*, als voornoemde *Infante*, alle devoir te doen om alle verdruckinghen ende voorseyde hostiliteyten te beletten, op dat den Vrede ende Koophandel aldaer als voor desen, in alle seeckerheyt weder opgerecht ende herstelt worde.

Item, is over een ghekomen ende veraccordeert, dat den voorsz tijdt geduyrende, aen weder-zijden gheen *nieuwe Sterckten noch Fortificatien* sullen mogen gemaeckt worden, in d' een noch d'ander Paltz, maer alle de selvighe plaetsen sullen dien tijdt langh, in den standt datse nu zijn, gelaten worden.

Item, is van weghen *d' Infante* veraccordeert, dat in kracht hares vermogen, het Tractaet generael van Vrede ende finael accommodement der voorgevallen troubelen tegenwoordigh binnen 't Rijck in swanck zijnde, tusschen de Ambassadeurs, Commissarissen ofte Gedeputeerde in de Stadt van *Keulen* sal gehouden worden, so van wegen hare Keyserlijcke Majesteyt ende van d'andere partyen aen de selve gheinteresseert, als van sijn Majesteyt van *Groot Brittannien* voor het interest van sijn Schoon-soon, ende aen de selve ende aen de persoonen in de selve geinteresseert.

Ende soo wel sijn Majesteyt van *Groot Brittannien*, als de Sereniſſime *Infante* zijn veraccordeert ende over een gekomen, dat 't voorsz Tractaet generael, ten langsten binnen *drie oft vier Maenden* na datum deses beginnen sal: Ende dat tot dien eynde, de voorsz Princen hare Ambassadeurs, Commissarissen ofte Ghedeputeerde op de voorsz plaetse sullen laten vinden.

Welcke hier boven gheroerde Artijckelen, de Koninck van *Groot Brittannien* ter eenre, in kracht des vermoghen die sijn Majesteyt van sijn Schoon-soon heeft, ende *d' Infante* in kracht hares voorsz vermogen ter ander zijde, belooven ende verobligeren hun selven sinceerlijck op Eede ende Princelijcke *Parolle* het inhouden der selven reëlijck ende punctuelijck na te komen, ende te doen nakomen, sonder directelijck noch indirectelijck daer tegen te gaen noch te komen: nemende voorsz *Infante* tot haren last, aen sijn Keyserlijcke Majesteyt dit teghenwoordigh Tractaet te doen ratificeren, en de selve Ratificatie aen syn Majesteyt van *Groot Brittannien* te leveren: de welcke sy oock reciproquelijck belooft te ratificeren, ende door syn Schoon-soon oock mede te doen ratificeren, door de onderteyckening van syn Naem op de voorsz Articulen, ende de selve Ratificatie aen de voorsz *Infante* ofte hare Ministers, in den tijdt van *twee* toekomende Maenden. 1623.

Maer dit Tractaet heeft noch vrucht noch effect gehadt. De loop van des Keysers Wapenen was al te victorieus. Ende Mansvelt **ende andere / hrijghende gheen betalingh / ende levende meest op roof / lupsterden na niemandt.**

Aengaende de restitutie van de Paltz, **'t welck een effect soude zijn van 't** Spaens Huwelijck, **is by Koning** Jacob **aen sijn Swagher den Koningh van** Beemen, **gheschreven den volghenden Brief.**

MYn Heer ende seer lieve Soon, ick ben met een geduyrige sorge om ter executie te stellen de belofte die ick u ghedaen heb; het uyterste mijner macht aen te wenden om u in uwe Staten en Digniteyten te herstellen. Hebbende dan door mijn lange patientie de saken tot veel particulierder termes gebracht dan sy te vooren waren: so heeft het my goet gedacht u te doen weten waer op wy onse hoope hebben te vesten, ende 't geene wy insgelijcken sullen mogen obtineren; op dat ghy na uwe voorsichtigheyt ende rijpe deliberatie het ghene u best van pas sal duncken, soudt mogen verkiesen: daer wert van u af-geeyscht, (1.) Een *Perſoonele ſubmiſſie* aen de Keyser in form en maniere die te voor onder u sal geconvenieert worden, op d'aller eerlijckste conditien die moghelijck sullen zijn, met een vry gheleyd behoorlijcke verseeckertheyt uwes Persoons, ende van uwe byhebbende Luyden; mits welcke submissie u aengeboden wert: (2.) Een gheheele ende volkomen restitutie van *'t Palatinaet* inde Persoon van uwen Soon, vanden welcken ghy geduerende u leven Administrateur sult syn: ende (3.) Na de doodt vanden Hertog van *Beyeren* soo sal u Soon inde Keurfurstelijcke Digniteyt gestelt worden. Ende tot meerder vasticheyt van vrientschap, ende om u we herstellinge te meer te verseeckeren (inde Conferentie die nu in Duytslandt sal ghehouden worden) als oock om de voorseyde conditien tot faveur van uwe persoon te concludeeren, (4.) So werter geproponeert uwen Soon met des Keysers Dochter te trouwen: Ende tot respect van dien, wert gheconsenteert dat nae des Hertoghs van *Beyerens* doodt ghy in de Keurfurstelijcke digniteyt weder komen sult.

Belanghende de optreckinghe van uwen Soon in des Keysers Hof: ons wert hoope gegeven (waer mede ghy ongetwijfelt te vreden sult syn) dat hy in onsen Hof met onsen Soon sal opghevoedt worden, ende inde teghenwoordicheydt van *d' Infante*, soo wanneer die in onsen Hof sal gekomen syn.

Siet daer: soo is den staet van dese saecke die niemant meer aen en gaet als u selven, als oock aen de uwe; resteert nu dat ghy de ooghen op uwe behoeftighe ende droeve manier van leven slaet: synde teghenwoordigh van alle hoop van bystant ontbloot, en van andere dependerende: ende dat ghy wijslijck oordeelt, of u niet beter en is, van deser uyr af het uwe te genieten, leydende een *vry, eerlijck leven*, met versekertheyt dat ghy uwen landen noch entlijck eens sult besitten sonder limitatie ende volkomentlijck, dan u op een periculeuse hoope ende onseeckere middelen gefondeert te houden. By aldien ghy tot dit eerder genegen zijt, so sult ghy mogen overdencken door welcke middelen wy uwe herstellinge sullen konnen onderwinden, overwegende onse ende onsere gheallieerde macht, ende wat secoers wy van andere te verhoopen hebben, op dat soo wy onse pretentien door den middel die wy begonnen hebben niet

en

Digitized by Google

1623 en konden uytvoeren, wy dan oock een ander wegh nemen, om te voldoen den plicht die wy tot het recht van onſe eenige Dochter ſchuldich zijn. U ſeer geaffectioneerde Vader *Jacques* R. Uyt *Withal* den 20. November 1623. Ouden ſtijl. 1623.

De Antwoordt daer op was:

Sire, Ick acceptere tot ſeer groote eere ende faveur uwe Majeſteyts Brief van den 19. November my deſe verlede dagen door ſynen Ambaſſadeur de Heere *Carleton* behandight, welcken my ten overvloedt U Majeſteyts intentie verclaert heeft, nopende de *reſtitutie* van de *eere ende patrimoniale Staten*, die u Majeſteyt volgens der ſelve belofte ſtantvaſtich continueert uyt te wercken, ende door d'een of d'ander manier alſoo te doen, dat de voorſchreven reſtitutie geheel ende volkomen zy, ſo in 't gheene dat de *Churfurſtelijcke Digniteyt* belanght, als van beyde *Palatinaus*; ende dat de Propoſitie die u Majeſteyt in den voorſz. Brief is doende, van dat ick my met d' *Adminiſtratie* mijns Soons ſal hebben te contenteren, ende hy met de expectative der voorſz. *Digniteyt*, met tegenwoordighe poſſeſſie der *Palatinaten*, dat in allen geval ſoo wanneer u Majeſteyt in de totale reſtitutie het begheert effect van ſijne intentien niet en kan obtineren, my voorts in mijn volle vryheydt latende van twee *quaden* het minſte kieſen, (indien my gheoorloft is die alduſ te noemen) *het eene*, de totale reſtitutie tot mijne Staten, doch met verminderingh, oft veel eerder *vernietingh* (want alſoo wat mijn perſoon belanght, ſal het in der daedt zijn) van de Churfurſtelijcke Digniteyt: *'t ander*, van de weder-bekomingh van 't een ende van 't ander door den Oorlogh, van welck de uytkomſten onſeecker zijn.

Eerſtelijck, Soo bedanck ick U Majeſteyt ſeer ootmoedelijck voor de Vaderlicke ſorge die hy continueert ons in deſe occaſie te bethoonen, het welck my met mijne ſeer beminde Vrouwe in onſe ſwarigheden meer trooſt dan eenighe vreeſe der menſchelijcker toevallen ons kan bedroeven, of contenteren met wederkrijginge van ons verlooren *Goedt*, deur het verlies van ons *Eer*. Derhalven ſal ick ghebruycken de vryheyt die U Majeſteyt my geeft, elck punct in ſijnen Brief, in 't particulier te beantwoorden, waer van ick het eerſte punct erkenne van mijn vyanden ghesproten te zijn, 't welck een eyſch is van een *perſoonelle ſubmiſſie* onder 't vry gheleydt des Keyſers, de welcke zy-luyden verſtaen alle andere dingen te moeten voorgaen. Maer alſoo de natuyrlijcke en ghebruycklijcke ordre wil dat de ceremoniale, ghelijck is de *ſubmiſſie*, behoort te volgen de *Reſtitutie* zijnde ſubſtantieel; ſo behoorde dit de voorplaets te hebben: ten minſten is het nootſaeckelijck dat alles te vooren op alſulcke verſeeckeringhen als die bequaemſt geoordeelt ſullen worden, geconcludeert ende ghearreſteert zy: ende indien alſdan de intentie aen de zijde des Keyſers reël en ſinceer is, ſonder ſich op mijn perſoon te willen avantageeren (gelijck den Landtgrave van *Heſſen* door de diſtinctie van een ſleb eenigh, ofte eewigh, in 't vry geleydt van *Carolus Quintus* geſchiet is) de ſubmiſſie kan alſo wel door een Gedeputeerden ghedaen worden, als anders; ende alſo ſoud ick bevrijdt zijn van de vreeſe der *bloedighe Praeghſche executie*, ende andere gepleeghde wreetheden der Keyſerſche, welcke wel te recht gepretenteert mogen worden in 't hert ende ghemoedt des geenen die geen wil en heeft ſich ſelven met voordacht te laten verdeſtrueren.

Voorts ſo en hoeft tot ſulcke ſubmiſſie anders niet als mijn ſimpel conſent op deſe geeyſchte conditie van 't *Electoraet* aen den Hertogh van *Beyeren* te cedeeren, om tot alle eeuwen mijn recht te ruijneren, overmidts dat beyde Churfurſten van *Saxen* ende *Brandenburch*, welcke tegen de tranſlatie van mijn *Electoraet* altijdt gheproteſteert hebben; ende de andere Duytſche Princen, die van 't ſelfde ghevoelen zijn, ſouden alſdan tegens my, die mijne eygene pretentie ſoude geabonneert hebben, hare proteſtatie tot mywaerts deſavoüeren, in plaets van my op eenige verbrokene Tractaten te favoriſen, ſouden ſy mijne tegenpartijders zijn.

Item, ſo leert my de ervarentheyt van 't gepaſſeerde, wat ick in 't toekomende van diergelijcke conditien, die ick voor deſen heb gheconſenteert, verhoopen magh, van de welcke de Keyſer tot mijn groot nadeel ſich gedient heeft. De eene, het Inſtrument dien ick van de conditionele renuntiatie van de Croon van *Bohemen* in 't jaer 1621. onderteyckent hebbe. De andere, de *Ratificatie* van ſtilſtant van Wapenen die ick den verleden Somer dede. Aengaende d'eerſte, die heeft den Keyſer gedient om ſijn Tractaet van Verdragh met den Prince *Gabriel Bethlem* te verhaeſten, die de Wapenen genomen ende in ſijn Landt gekomen was. Ende de tweede, om die Churfurſten van *Saxen* ende *Brandenburgh* vervaert te maecken; als oock de Princen van de *Neder-Saxen*, om teghen den Keyſer niet te onderwinden: 't een ende 't ander, tot die twee effecten gepractiſeert zijnde. 1623.

Van de teghenwoordige conditie van *ſubmiſſie* die de Keyſer eyſcht ende verſoeckt, ſoude hy oock inſghelijcken profijt trecken, ende met eenen ſteen twee werpen doen, om aen d'een zijde de progreſſen van den Prince *Bethlem* belettende; ende aen d'ander, voort varende, de Duytſche Princen te intimideren, welcke ten rechten haer ſouden mogen verexcuſeren, om mijnent wille hun te verroeren; ick die door conſent van deſe ſubmiſſie te doen, my ſelven ghewillichlijck handen en voeten ſoude hebben gebonden; welcke ſubmiſſie den Keyſer eenmael toegeſtaen hebbende, hy altijdts in de vryheyt blijven ſoude te breecken oft voort te varen, na dat hem ſoude goetduncken.

Ick vertrouw oock U Majeſteyt regard ſal nemen, dat door ſulcke *ſubmiſſie* ende Tractaet de onbehoorlijcke *proſcriptie* van den Ban tegens my geapprobeert ſoude worden, gedaen zijnde tegens de conſtitutie des Rijcks, ende derhalven van de Churfurſten van *Saxen* en *Brandenburgh* voor nul ghehouden: ſulcx dat ick ende mijne nakomelingen door ſulck acte, met een mercke van infamie, ſouden bevleckt zijn.

Belangende het tweede punct, U Majeſteyt ſal believen indachtigh te zijn, dat van de Spaenſche zijde, men my van eerſten aen, ende altijts daer na, heeft doen verhoopen een *geheel ende volkomen reſtitutie* in mijn perſoon; ſelfs ſoo heeft my de Grave van *Briſtol* door ſyn brieven vande maent November 1622. uyt Madridt verſekert, doen 't Huwelijck ſoo na niet en was als 't nu is, dat de Koningh van Spangien in cas van weygeringh der totale reſtitutie van mijne Staten ende digniteyten, zyne macht met die van U Majeſteyt tegen den Keyſer ſoude vervoegen, om hem daer toe te dwingen.

Maer in plaets van reſtitutie ſoo heeft de *Infante* van Brabant de tranſlatie van mijn electoraet aende Hertog van Beyeren tot Regenſburgh doen congratuleeren: Men heeft door de donatie vande Bergſtraet aende Churfurſt van *Meynts* den Nederpalts ontledet, ſynde een der beſte ſtucken deſſelven: ende den Overpalts door de Droſtampten aende Prince van *Nieuborgh* te Octroyeren: dat alles is om deſelve te verbinden en te engageeren tot de particuliere defenſie van generalijck 'tgeene de Keyſerſche my onrechtveerdigh afgenomen hebben. Sedert hebben ſy de goederen mijner Onderdanen, ende van die het met my hielden geconfiſqueert, ſonder Weduwe noch Weſen te ſparen.

Het blijckt dan, dat voor allen dingen ſeer nootſakelijck ſy, een ſuffiſante verſekeringh te hebben vande totale *reſtitutie* van mijn Electoraet ende van mijn beyde Palatinaten voor ende aleer tot nieuwe propoſitie van Huwelijck te treden, welcke gemeenlijck door die van 't huys van Ooſtenrijck ghemenageert ende ghehandelt werden, met lanckheyt ende uytſtellen getraineert, alleenlijck regard nemende op de vermeerderinghe haerder Hoogheyt, ſonder eenigh reſpect van civile eere, belofte, noch woort.

Daer af heb ick in mijn eyghen Huys de droevige ervarentheyt, ende aende perſoon van een mijner naeſte Voorſaten *Frederick* de 2. dewelcke tot de fondamenten, die tot de Hoogheyt des *Huys Ooſtenrijck* zijn geleyt geworden, meer als eenich Prince ghecontribueert heeft, en dies niet tegenſtaende is voor alle recompens eenige jaren met lanckheyt getraineert, ende met Tractaten en beloften van Huwelijck aengelockt, ſonder eenige op-

Digitized by Google

1623. rechte intentie (als metter daedt is gebleecken om 't ſelve te effectueeren. Ende dewijle hy die van 't voorſz Huys van Ooſtenrijck ſo veel gemeriteert hadde, welcke hem oock nae allen uyterlijcken ſchijn meer als eenigh ander Duytſch Prince in hooger eſtime gehouden heeft, in ſtuck van Huwelijck ſoo onweerdelijck is getracteert gheworden. Ick zijnde ſoo onbehoorlijck in Ban van 't Rijck gheſtelt; van alle mijn Eer ende goederen gheſpolieert door den vinnigen haet ende uſurpatie van de Keyſer ſelve, wiens Dochter belooft wert aen mijn Soon ten Huweliick te gheven; weet niet wat ick door ſulcke Tractaten te verhoopen hebbe, anders als de ſelfde effecten van onrecht ende bedrogh die mijn voornoemde Voorſaet met een droevigh leetweſen geſmaeckt heeft doen het al te laet was daer in te remedieren. Oock ſoo en ghebreeckt den Keyſer niet als een jaer twee of drie temporiſeren ('t welck door een Tractaet van Houwelijck ſeer licht te doen ſal zijn) om in Duytſlant de Tranſlatie van mijne Electorale Digniteyten ende Patrimoniale Staten vaſt te ſtellen, ſonder dat ick ſoude kunnen gelegentheyt verhoopen de ſelve immermeer weder te bekomen; ghelijck nu, daer mijne pretentien door een langckheyt van tijdt niet veroudert en zijn; ende dat de memorie van onbehoorlijcke proceduren in 't publiceren van een Ban teghen mijn perſoon, de Tranſlatie van mijne Electorale Digniteyten, de inneminge van mijne Patrimoniale goederen, noch verſch is in 't gemoedt ende gheeſt der Duytſche Princen: de welcke noch de verſch-bloedende wonde van mijn ellende ſiende, meerder compaſſie ende yverende begeerte ſullen dragen, om in conſideratie van haer eygen intereſten daer in te remedieren.

Nu iſt dat ick u Majeſteyt ſal antwoorden op het leſte Poinct van ſynen Brief, alwaer de ſelve my ghebiedt te overdencken de probable ende doenlijcke middelen om mijn conditie tot den eerſten Staet te herſtellen, ende te overweghen u Majeſteyts macht, met die van ſyne Geallieerde, ende van die van de welcke hy te verhopen ende ſich van verſeeckeren mach. Indien u Majeſteyt mijn reſtitutie in Duytſlandt verhoopt, ghelijck een effect van 't Spaenſch Houwelijck, men moet maer met patientie de uytkomſte van 't ſelve af-wachten: ende ſoo ſy continueert onder de Spaenſche ende Keyſerſche te diſtingueren, ſoo valt hier op niet meer te ſegghen; maer alſoo ſy met ghemeene macht, raedt, ende opſet, eendrachtelijck tot mijn ruijne geconſpireert hebben, U Majeſteyt ghelieve doch het mom-aenſicht van ſchoon ghelaet ende van verborghen boosheyt der Spangiaerden op te lichten; ghelijck ſy de openbare gheweldt ende de verklaerde hoſtiliteyt der Keyſerſchen eyndtlijck bemerckt heeft, die met ſyne Guarniſoenen mijn Steden onder u Majeſteyts protectie genomen, belegert hebben. Ick ſal dan gebruycken de vryheydt die ſy my geeft, van u Majeſteyts macht, van die van ſijne gheallieerde, ende watmen voorders van andere goetwillige te verhoopen heeft, te diſcoureren.

In deſen eerſten graedt ſal ick ſtellen 't geen men van de voorſchreve Duytſche Princen te verhoopen heeft, de welcke (namentlijck de twee *Churfurſten*, van *Saxen* ende *Brandenburgh*, ende alle andere inder daedt, behalven die van de *Catholijcke Ligue*) over de proceduren van de Keyſer teghens my, haer *deſadvenu* ſuffiſantelijck verclaert hebben, als oock haer oordeel op 't gheen den Duytſchen Vrede van mijne reſtitutie belanght. Boven dien de Troupen die ſy in 't begin van de voorleden Somer geworven hadden, hoewel dat die door 't ſiniſter accident aen Hertogh *Chriſtiaen* van *Brunſwijck* overkomen, korts daer na zijn gelicentieert, en hebben niet gemankeert, dan het ſteunſel van een groot Potentaet, om hun tegen de macht van 't Huys van *Ooſtenrijck* te voeren tot mijn hulpe: de ſelfde affectie blijft er noch in, ende oock de ſelfde reſolutie, om de eerſte voorvallende goede occaſie tot de Duytſche vryheydt te omhelſen, ende 't ſal aen geen handen ontbreecken om alſulck werck te volbrenghen, ſoo wanneer die met ernſt opentlijck onderwonden wert; gemerckt dat het getal groot ende machtigh is, der gheener die hare intereſten met de mijne ghevoeget hebben. Ende 't meeſte deel van 't Krijghsvolck te paerdt ende te voet, marcheerde 1623. onder de Baniere der *Catholycke Ligue*, zijn van contrary Religie der Catholijcken, zijnde haer affectie (gelijck al de wereldt notoir is) meer tot de ruijne dan tot de conſervatie der ſelve ghenegen; maer de Princen ende dat Krijghsvolck (ghelijck het voorleden jaer geſien is) behoeven het beleydt van eenigh machtigh Prince: de Coninck van Denemarcken is de gheen daer ghy de oogen op ſlaet: en deſen Prince vol achterdencken ſijnde, en wil alleen in geen ſpel treden, geſtadigh antwoordende den gheenen die hem hier van ſpreecken, *Dat ghelijckerwijs alle andere Princen het oogh op hem hebben, by inſgelijcken de ſijne op u Majeſteyt heeft.*

Van u Majeſteyts macht ſtaet my niet toe te oordeelen; maer alſoo u Majeſteyt my het commandeert, ſoo ſal ickſe door de Weegh-ſchale van 't ghemeen oordeel wegen: dat de eenige gheluckſaligheyt met de welcke de perſoon uwer Majeſteyt van Godt ghezegent is in 't ſamenvoegen der drie Croonen van *Engelandt*, *Schotlant*, ende *Terlandt*, op een hooft, daer de eenige macht van een der dryen, in de ſaecken van *Europa* herwaerts der Zee groote kracht aengewent (ſelfs doe de ſelve van andere is gecontrebalançeert geweeſt) verthoont het geene dat u Majeſteyt met der dryen t' ſamen ghevoegde macht doen kan, als u Majeſteyt maer belieft de reſolutie daer van te nemen, voornamentlijck in 't betreffen over d'intereſten van ſijne eygen kinderen, welcke door de goetwillige contributie die wy tot onſen onderſtandt van u Majeſteyts onderdanen gehadt hebben, geeft ons lichtelijck af te meten, wat van haerluyden mach te weegh gebracht worden als de publijcke authoriteyt van u Majeſteyt, met haerluyder affectie gevoeght ſal zijn; daer gheen Prins ter wereldt van ſijn onderdanen meer bemint, ge-eert, of gereſpecteert, noch ſouverainelijcker over hare willen ende middelen ten dienſt van ſijn perſoon ende die van ſijn Koninclijck huys.

Aengaende de Geallieerde, het is tot mijn ſeer groot leetweſen dat het ongeluck des tijdts een groot deel der vereenighde Duytſche Vorſten van een gheſcheyden heeft, die profeſſie vande Religie gedaen hebben, waer van ſy u Majeſteyt tot Protecteur ende Beſchermer genomen hadden: maer de ſelfde wille blijft vaſt ende ſamen gevoeght, niet tegenſtaende ſy ghedwonghen ſyn geworden in deſe tegenwoordighe noot haer ſake te cederen; ſulcx dat d'occaſie ſich daer toe preſenterende was, u Majeſteyt mach daer op ſtaet maken.

Reſteren de *Staten der Vereenichde Provintien* (by dewelke ick in mijn afflictie toevlucht ghenomen hebbe) die door de Genade Gods beſtaen: door de ſituatie van haer Landt, ende de macht van haer Volck: welcke in deſen leſten Krijch tot deſer uyre alleenig tegen de macht vande Koningh van Spangien, met der Keyſerſche geſecondeert, ende nochtans in plaets van onder ſulcken laſt te buygen, en tot de openingen die hun van uyr tot uyr aengeboden worden de oore te bieden, haer nu op de offenſive begeven, met een groote gheprepareerde Vloot gereet na de Weſt-Indien te ſeylen, om ten minſten te interrompeeren de jaerlijckſche vreedige retouren van 't gout ende Silver derſelver Landen, waer door het huys van Ooſtenrijck ſyn Hoocheyt in Chriſtenrijck geduerich advanceert, haer deſſeyn wert oock van alle eerlijcke volckeren ende beminnaers der publijcke vryheyt gelooft, als ſynde het eenigh middel om de verſchrickelijcke macht van Spangien ter aerde te vellen, min noch meer als een grooten Boom van een breden omſlach aende wortel ghekapt, maer al te groot geoordeelt voor een ſo kleyn begrijp van Lant als dit is.

Indien u Majeſteyt belieft ghedient te ſyn, met de macht ende middelen die de voorſz. Staten te Water en landt hebben, om hun tegen hare vyanden ende conſequentelijck de mijne te oppoſeren, en de trouwe ende ſuyvere affectie die ſy in 't perijckel van haer leven ende goederen ten dienſte van u Majeſteyt profeſſeeren gegrondet op d'experientie van 't gepaſſeerde, hare tegenwoordige aenghelegentheyt; ende het oordeel dat men in 't toekomende doen kan, verſekeren my dat u Majeſteyt van haer abſolutelijck diſponeren mach, ende door middel van haerluyden vaſtelijck aen u Majeſteyt

Digitized by Google

1623. steyt vereenight zijnde hare teghen-partijders de Wet maecken.

Het is om U Majesteyt te gehoorsamen dat ick my in dit discours soo verre uytghestreckt hebbe, 't welck ick eyndighen sal met mijn voorgaende seer ootmoedighe danckseggingе, voor de continuatie der ghenade ende Vaderlijcke goetheyt bysonderlijck aen my beweesen, in de sorge die de selve over de opvoedinge van mijn outsten Soon in sijn Hof is dragende, den welcken als oock alle de andere in de dispositie van U Majesteyt verblijven: Wy verhoopende te leven om aen U Majesteyt de vruchten van een aendachtighe ende kinderlijcke danckbaerheyt te bethoonen, ende tot den lesten mijns levens te blijven, &c. *Frederick*, Churfurst Paltz-Graef. Uyt den *Haegh* den 30. December 1623.

Daer was een post scriptum **noch by geschreven.**

Ick ben van goeder handt gewaerschout dat de Chur-Furst van *Mens* ende andere Princen van de *Catholijcke Ligue*, by den Churfursten van *Saxen* ende *Brandenburgh* sterck aenhouden die te bewegen om den Hertogh van *Beyeren* voor Churfurst des Rijcx te erkennen. Ende by aldien sy daer toe gheraeckten, is het lichtelijck te oordeelen hoe veel aen mijn saecken ende aen die des ghemeenen Rijcx prejuditieren soude: derhalven bid ick U Majesteyt seer ootmoedelijck, dat haer believe sulck quaet voor te komen en beletten, het zy door tusschenkominge van sijne goede officien by de voorsz twee seculiere Churfursten, door middel van een Ambassade, van serieuse Brieven, ofte door alsulck middel als de selve nae d' importantie der saecke sal vinden te behooren; welcke boven al vereyscht een sonderlinghe promptigheyt, waer mede U Majesteyt mijne schuldigheyt, ende die van 't publijck van gheheel *Germanien*, meer ende meer vermenichvuldigen sal.

De Pointen daer van is gementioneert in desen brief/ die Koningh Jacob voorsloech/ ende daer op de Koning van Beemen sijn Approbatie gaf/ zijn 1. Dat hy alle 't recht dat hy op het Rijck Beemen ende aengehechte de Landen houde pretenderen/ voor sich ende sijn Soon in 't gheheel renuncieerde. 2. Dat hy met behoorlijcke submissie ende eerbiedinghe aen de Keyserlijcke Majesteyt sich subjicieerde/ ghelijck in sulcke occasien van Princen van ghelijcke aftomst ende dignitept ghebruyckelijck was. 3. Dat hy 't beneficie van dese reconciliatie ootmoedigh soude begheeren. 4. Dat hy door heymelijcke Verbonden ofte eenighe andere wijse/ de Vrede ende rustighe Regeeringh des Keysers niet soude ontroeren; maer ter contrarie alles by te brenghen wat tot vast-stellingh der Keyserlijcke authoritept strecke. 5. Aengaende de andere Rijcx-Fursten soo Gheestelijcke als Werelijcke/ met den welcken hy eenighe nieuwe twist uyt dese tweespalten gherees/ had; dat hy oock soo veel in hem was/ met de selve soude worden ghereconcilieert/ ende met de selve oprechte vrientschap soude houden/ ende soodanighe billijcke weghen ingaen/ die de beste souden werden gheoordeelt tot wegginghe van alle onlusten; op dat eyntlijck mochte volghen een ammestie van alle 't ghepasseerde. 6. Ende alsoo veel dingen hier onder konden komen/ die men noch niet sach of wel gantsch onbekent waren; dien aengaende (indien sijne Keyserlijcke Majesteyt daer van openingh dede) soude de Koningh van Beemen sich aenstellen ende draghen/ soo als reden ende billichheyt eyschten.

Maer dese aenbiedinghe is vruchteloos gheweest/ alsoo wel als d' intercessionale Ambassaden/ die de Koningh van Denemarcken Anno sesthien hondert een en twintigh, door Hendrick Rantzouw, ende Julius Adolphus van Weitersheim, 't volghende jaer deur Siegefried Bogwisch van Sallouw aen den Keyser dede/ beneffens d' Ambassaden van Koningh Jacob Anno 1619. deur den Graef van Carilile; Anno 1620. deur Herry Wotton, Ridder; ende in't selve jaer weder deur de Ridders Edoward Conwey, ende Richard Weston; deur den Baron Johan Digby Anno 1621. ende in 't jaer 1622. tot Brussel deur den selven Weston.

Want de Keyserlsche ende die van de Catholijcke Ligue hadden voor/ om de Protestantsche parthy van een Electorale stem t' ontblooten/ ende aen de Catholijcke te voeghen; om alsoo verseeckert te zijn dat altijdt de Roomsche Keyserlijcke Croone in handen van de Catholijcke soude komen. 1623.

Behalven/ dat de Keyser dies tijdt met eyghener handt aen Don Balthasar Zuniga schreef/ dat het Huys Oostenrijck (te sien onder Maximiliaen de Eerste; Carel de Vijfde; Ferdinand de Eerste; ende Rudolphius de Tweede,) ghеen heftigher vyanden hadde ghehadt als het Chur-Paltzische Huys: Eenmael (sepde voyder de Keyser in desen sinen Brief) heeft die Hollandtsche trouwloosheyt tegen Koningh *Philippum*, uyt den Paltz sijn oorspronck ghenomen: ende men sal de selve rebellische Onderdanen noyt tot gehoorsaemheyt brengen: indien niet dese wortel werdt uytgheroeyt.

Siet hier Vereenighde Nederlanderen en passant, wat schoon elogium dien Keyser Ferdinand aen u gaf. Ick geef u te bedencken of het den Graef van Oldenborg swaer was by dien Keyser upt te bidden den duyten Weesertol (ghelijck hy in dit jaer het diploma daer van gaf) als hy te kennen gaf dat de vereenighde Nederlanders daer meest op woeren/ ende dattet hun meest soude drucken/ ghelijck het de voorighe Keysers/ wanneer de Nederlanden noch onder Spangien waren/ het om die insicht aen die van Oldenborgh hadden ghewerpghert.

Ick dacht dit Jaer hier mede te slupten/ maer alsoo ick specialijck heb voorghenomen te stellen wat tot de Commercie ('twelck is de ziele van dese Nederlanden) raeckt; soo moet ick hier by brengen het Tractaet van Commercie 't welck tusschen Vranckrijck ende Engelandt dit jaer is vernieuwt; gelijck het te voor onder de Koningen Hendrick ende Jacob was ghemaeckt.

Veraccordeerde Artijckelen tusschen den aller-Christelijcken Koninck van Vranckrijck *ende* Navarre, *ende den Serenissime Koninck van* Groot Brittannien, *voor het Commerce der Fransche ende Engelschen, Trafijcquerende in de Landen van hare onderdanigheyt: gheconfirmeert tot* Fontainebleau *den 14. April* 1623.

Tractaet van Commercie tusschen Vranckrijck en Engelandt.

Henrick by der Gratie Godts, Koningh van *Vranckrijck* ende van *Navarre*: Allen den ghenen die dese tegenwoordige Letteren sullen sien, Saluyt. Also wy voor desen Gecommitteert ende Gedeputeert hebben onse lieve ghetrouwe Raden van onsen Raedt van State, de Heeren van *Maisse* en van *Boissise*, om te tracteren, confereren, ende te besluyten met de Heere *Thomas Parry* Ridder, onlanghs Ambassadeur by ons, van wegen onsen seer weerden ende seer lieven goeden Broeder, Cousijn, ende ouden ghealliеerden Koningh van *Groot Brittannien*, van de middel te continueren ende meer en meer te augmenteren de goede vrientschap ende intelligentie die tusschen ons beyden is, ende het ghemeene beste van onse Koninckrijcken te bevorderen; insghelijcken 't gheene de Trafijcq ende Commercie tusschen onse gemeene Onderdanen betreffende is. Ende also sy, gelijck volghende het vermogen ende Commissien die door ons ende onsen voorsz goeden Broeder ende Cousijn hun respectivelijck van ons zijn gegeven geworden, welcke in 't eynde deser teghenwoordige sullen werden gesloten, onse Commissarissen van wederzyden, hebbende met ons goet behagen onder haerluyden dit tractaet ende Articulen besloten en vast gestelt als volght:

In den Name van Godt Almachtigh; Zy een yeghelijcken kondt, hoe dat *Henrick IV.* by der Gratien Gods den aller-Christelijcken Koningh van *Vranckrijck* ende van *Navarre*; ende *Jakes* by de selve Gratie Godts, Koningh van *Groot Brittannien* ende *Yerlandt*, begeerende de goede vriendtschap ende intelligentie die onder hare Majesteyten is te continueren, oock meer ende meer te

Digitized by Google

1623. vermeerderen, als oock het gemeene beste ende gherief van hare Koninckrijcken te bevorderen, insgelijcken mede 't gheene dat het Trafijck ende Commercie tusschen hare onderdanen belangt, op datse in alle seeckerheyt ende vryheyt met malkanderen mogen handelen. Ende om op alle difficulteyten die tegenwoordigh en namaels in den koophandel in beyde Koninckrijcken voorkomen mochten te remedieren, soo zijn daer toe gecommitteert ende gedeputeert, te weten, van wegen den aller-Christelijcken Koninck, wy *Andreas Hurault*, Heere van *Maisse* ende van *Bellebat*; ende *Jan van Thumery*, Heer van *Boissize*; Raden van den aller-Christelijcken Koninck in synen Raedt van Staet, ende Privaten Raedt syne Commissarissen en Procureurs, met hier toe suffisante macht ende commissie, met syn eygen handt onderteyckent, ende den grooten Zegel daer aen: Ende de voornoemden Heer Koninck van *Groot Brittannien*, hebbende oock ghecommitteert ende gedeputeert, wy *Thomas Parry*, Ridder en Ambassadeur van syn Majesteyt van *Groot Brittannien*, by den aller-Christelijcken Majesteyt sijn Procureur en Commissaris suffisantelijck geauthoriseert, met last ende macht versien, ghelijck het blijcken sal in het inhouden van onse respective ghegheven macht ende commissien, door den aller-Christelijcken Koninck, ende dien van *Groot Brittannien*, welcke van woordt tot woordt in 't eynde deser ingesloten sullen worden. Wy hebben over een gekomen ende getracteert in den name der voorsz Koningen dese Capitulatien, Pactien ende Artijckelen, onder den wille en welbehagen van hare Majesteyten.

I.

Eerstelijck, is over een gekomen ende geaccordeert geworden, dat in geen der Articulen in dit Tractaet begrepen, gants niet en sal gereputeert worden van noch uyt der voorgaende Tractaten getreden of geweken te zijn. Maer dat die in haer voorige macht ende kracht blijven sullen, dan alleen 't geen in desen gederogeert is.

II.

Is oock over een gekomen ende geaccordeert om te bevestigen, oock meer ende meer te vermeerderen de goede *vriendtschap* ende *intelligentie* die tusschen beyde haer Majesteyten den aller-Christelijcken Koningh, ende dien van *Groot Brittannien* is, dat in alle Provintien, Steden ende Havens der voorsz Koninckrijcken sal geschreven worden, alle de Onderdanen des eenen ende anderen Prince aldaer wel ende favorabelijck te tracteren, ende de selve met alle vryheydt ende seeckerheyt onder elckander te laten trafiqueren, sonder die te molesteren, noch het selve te ghedogen ofte onbehoorlijck ghetravailleert, om welcke reden oft oorsaecke dat het zy, noch oock teghen de Wetten ofte constitutie der plaetsen daerse bevonden worden: het sal oock aen de Officieren van beyder zyden gelast worden over d'executie deses de handt te houden, op verbeurte van in de kosten, schade, ende interesse van dien selfs te vervallen, alwaer bevonden sal worden daer tegens gecontravenieert te hebben.

III.

Is oock over een ghekomen ende gheaccordeert dat alle *Accijsen* ende *Impoosten*, die op de Onderdanen koopmanschappen ende Waeren der beyder Koninckrijcken, tot profijt van hare Majesteyten, door hare Pachters ende Commisen tegenwoordigh ghelichtet worden als het nu ende by provisie gheschiet, blijven ende continueren sullen, ter tijdt toe dat sulcx ghemodereert sal worden: 't welck sal geschieden soo haest als de saecke van d'een of d'ander Prince het selve toelaten sal. Ende op dat een yegelijck van beyder zyden verseeckert zy, ende hem te reguleren hebbe van de *Accysen* ende *Impoosten* dat hy sal hebben te betalen. Soo sal het selve in beyde Koninckrijcken met openbare Placcaten ghepubliceert ende aengheplackt worden, soo binnen *Roüaen* als andere Steden in *Vranckrijck*, oock mede tot *Londen* ende andere Steden in *Engelandt*.

IV.

Belangende de *Pachten* ende *Impoosten* die tot profijt van eenighe particuliere Steden van beyde Koninckrijcken ghegheven worden, is daer op beslooten, dat Burgermeesters ende Schepen van de Steden *Roüaen*, *Caen*, *Bordeaux*, ende andere, eerstdaeghs aen den Raedt van sijn Majesteyt, hare Brieven over te brenghen, door welckers macht sy de selve opneminghe der *Tollen* en *Impoosten* continueren; om de selve gesien hebbende, te worden gecasseert ende geannulleert, indien sy bevonden worden qualijck gheordonneert te zijn; hun ondertusschen op lijfstraffe en vierdobbelt te verbeuren, verbot doende, niet meer te moghen nemen dan 't inhouden van de Brieven, noch de selve haer voorsz conditien te mogen verhoogen: desghelijcken sal oock gheschieden by de Burgermeesters ende Schepen van *London*, ende andere Steden van 't Rijck van *Groot Brittannien*. 1623.

V.

Is oock veraccordeert, dat de *Fransche Kooplieden* trafiquerende in *Engelandt*, van hare verkofte Waeren, noch van hare bestedinghe, gheen ander als hare be-eedighde cautie en sullen hoeven te stellen, noch eenighe *Prolongatie* noch *Deschargen* hoeven te obtineren, noch oock tot dien eynde eenige kosten te doen.

VI.

Voort soo ist gheaccordeert ende over een gekomen, dat de *Franse Schepen* tot aen de Kaey van de Stadt *Londen* sullen moghen vaeren, als oock in andere Havens van Groot Brittannien. Ende aldaer zijnde, sullen mogen *Laden* ende *Bevrachten* met deselve vryheyt ende vrydom als de Engelsche Schepen in Vranckrijck genieten, sonder dat haer voor noch nae de Ladingh eenigh belet sal mogen aengedaen worden, noch hare Scheepen in andere te moeten ontladen. Ende sal in alle andere dingen de vryheyt ende egualiteyt in de koopmanschap na alle mogelijckheyt gehouden werden.

VII.

Ende om dat het onmoghelijck is op alle particuliere klachten te versien, ende selfs op de qualiteyt der Waeren die van 't een Koninckrijck in 't ander ghetransporteert worden, als *der frauden ende abuysen* die daer in begaen worden: Is veraccordeert, om best ende promtelijck daer in te versien, dat van wegen de aller Christelickste Majesteyt twee eerlijcke ende geexperimenteerde notable France koopluyden binnen *Roüaen* sullen werden genomineert, als oock twee Enghelsche koopluyden van de selve qualiteyt, die van de Ambassadeur van Groot Brittannien residerende by den aller Christelijcken Koningh mede genomineert sullen werden, die de *klachten der Enghelsche Koopluyden* sullen aenhooren, ende alle differenten die in de koopmanschap binnen der Stadt *Roüaen* voorkomen sullen, moghen slissen, als oock in andere Havens der voorsz Provintie: soo mede sal zijne Majesteyt van Groot Brittanien in de Stadt van *Londen* twee notable Enghelsche koopluyden nomineren, dewelcke met twee France koopluyden die den Ambassadeur van Vranckrijck, residerende by sijn Majesteyt van Groot Brittanien nomineren sal, sullen desghelijcken doen, promptelijck versiende op alle *klachten in 't Trafijck ende Koopmanschap* komende voor te vallen; ende daer sy niet en veraccorderen, sullen de voorschreven vier koopluyden noch eenen Franschen koopman daer by nemen, indien het tot *Roüaen* is, ende tot *Londen* een Engelsman; sulcx dat het vonnis door de meeste stemme ghegaen zijnde, sal volgen ende ge-executeert worden: ende haer sullen van beyder zyden noodighe macht ende commissie ghegheven worden; Ende by aldien eenighe notable swarigheyt voorviel, welcke meriteerde van den een of den ander Prince ghehoort te worden, soo sullen de Ghedeputeerde kooplieden het selve aen de Raedt van de een ende den anderen Prince te kennen gheven, om sonder eenigh dilay daer in versien te worden.

VIII.

De selve stabileeringe sal in de Steden *Bourdeaux* ende *Caen*, als oock in de Steden van de Koninckrijcken *Groot Brittannien* ende *Yerlandt*, sullen mede desgelijcken ghe-observeert worden, ende dierghelijcken koopluyden genomineert ende gedeputeert, om tot alle voorvallende difficulteyten die op 't Reglement van de voorschreven koophandel soude mogen voorvallen, op de selfde form ende maniere als boven te werden versien.

IX. Ende

1623. IX.

Ende om van beyder ſijden tot behulp der voorſchreve koopluyden te beter gelet te worden, is geadviſeert dat de voorſz Franſche ende Enghelſche koopluyden: welcke voortaen *Conſervateurs* van de koophandel ſullen genoemt worden, ſullen oock van jaer tot jaer genomineert ende gedeputeert worden, ende ſullen van *Rouaen* ende andere Steden van Vranckrijck daer ſy gheſtabileert ſullen zijn, als mede tot *Londen* ende andere Steden van Engelant daer van node ſijn ſal, voor den *Prioor* ende *Conſuls* Eedt doen, hun der voorſz Charghe wel ende ghetrouwelijck te quyten, ende dien tijdt gheduerende ſullen gehouden ſijn na eyſch der occaſien gratuytelijck daer in te beſoigneeren, ſonder van d'eene of d'andere Onderdanen yets af te eyſchen, ten waere voor de gheſchreven Acten die de partyen ſullen willen lichten, waer van door haer een reedelijcken prijs ſal ghetaxeert worden.

X.

Dat alle den *exceſſiven loon*, andere proffiten, ende kleyne gherechticheden, die de Officieren der plaetſen van 't een ende 't ander Coninckrijck van de Coopluyden nemen, als oock de *Gardes*, *Contregardes*, *de Laders*, *Ontladers*, *Packers*, *Dragers*, ende gheneralijck alle andere ſullen van de *Contraventeurs* gheregleert ende ghemodereert worden, ende van haerluyden een redelijcken tax gheſtelt, 't welck in den Raet van d'een en d'ander Prince ſal geſonden worden, om aldaer geſien ende vaſt gheſtelt, dan ghepubliceert ende aen publijcke plaetſen aen gheplackt te worden, op dat een yegelijck van beyder ſijden ſeecker ende bericht ſy wat hy ſal hebben te betalen.

XI.

De *Conſervateurs* ſullen oock inſonderheyt vernemen ende onderſoecken de vryheyt ende Privilegien die eenige Steden ende Burgers derſelven van 't een en 't ander Koninckrijck pretendeerende zyn, als oock van de gheleghentheydt ende ongheleghentheyt der ſelve, ende ſulcx den een ende den anderen Prince te kennen gheven, om daer in, naer ouder ghebruyck der plaetſen gheregleert ende ghemodereert te worden, alſo ſulcx by derſelver Princen Raden gevonden ſal worden te behooren.

XII.

Den laſt der *Conſervateurs* ſal zyn op de *maet* ende *ghewicht* van elcke Stadt beyder Koninckrijcken acht te nemen, op dat aen d'een noch d'ander zijde fraude, abuys, noch bedrogh en geſchiede: en belangende de waren, ſullen de ſelve regleeren naer dat ſy oordeelen ſullen beſchtigt of niet te moeten worden.

XIII.

Ende alſoo de principale ghedane *klachte van de Ambaſſadeur* van Groot Brittanien ende der Engelſche Kooplieden, ſtrijt tegen een gegeven arreſt in den Raedt van zyn aller Chriſtelijcke Majeſteyt van den 12. April 1600. inhoudende *Reglement der Laeckenen* van de Engelſche Koopluyden in Vranckrijck ghetranſporteert wordende, voornamelijck in de Provintien van *Bretangnie en Guyenne*, zyne aller Chriſtelijcke Majeſteyt willende den Koningh van Groot Brittannien zyn goeden Broeder meer ende meer contenteeren, op d'Inſtantie die hem tot verſcheyde reyſen van weghen zijn Ambaſſadeur is gedaen: als oock begerende den Koophandel der Lakenen te faciliteren, ſonder nochtans 't publijck eenige ongelegentheyt aen te brengen, ſo heeft de voorſz aller Chriſtelijcke Majeſteyt het voorſz Arreſt wederroepen, daer mede ontlaſtende en ontlaſtet mitſdeſen voor het toekomende de voorſz Engelſche koopluyden van de confiſcatie in 't ſelve gheroert, als oock in alle andere Arreſten ende Ordonnantien op het ſtuck van Drapperye of Lakenen gedaen, denſelven toelatende, ende toelaet de *vicieuſe* ende *qualijck gearbeyde Lakenen* wederom in Engelant te moghen brenghen; Ende overmits de diſputyt die van weghen de qualiteyt der *Drapperyen* ſoude mogen tuſſchen komen, ende daer door de Enghelſche Koopluyden getravailleert mochten worden, hare Lakenen aengehouden ende ghenomen worden tot tijdtverlies ende ſchade derſelven, ſoo is 't geaccordeert en verdragen: Dat de *Conſervateurs* van de Coophandel, als boven gedeputeert, ingheval de klachte tot haerluyden komende, ſullen oordeelen welcke *Lakenen* goet en verkooplijck ſijn, na derſelver prijs ende weerde, om wederom verkoft ende vertiert te worden, oft oock die gheene die als *onverkopelijck* wederom na Enghelant ſullen moeten geſonden worden, ende zyn Majeſteyt ſal ſigh tot de conſicientie ende ghetrouwheyt derſelve gedraegen, voor aenghenaem nemende 't geen van haerluyden ſal gheordonneert zyn; nochtans niet verſtaende dat van de *vitieuſe Laeckenen* in Enghelandt ghebrocht werdende, eenigh uytvoer recht ſal betaelt worden. 1623.

XIV.

Oock iſt veraccordeert ende over een ghekomen dat de *Vryheyt van den Koophandel* als die tegenwoordich is, van wederſijden onderhouden ſal worden, ſo van *Waren* ende *Manufacturen* als *geen Manufacturen*, volghens dit ende andere voorgaende Tractaten, ſonder dat van wederſijden eenigh verbodt ſal moghen ghedaen worden die te verkoopen: ende ſo daer eenich verbodt gedaen ware gheweeſt, ſo ſal 't ſelve wederroepen worden; behalven nochtans de Waeren die van *Contrebande* zyn, waer van het tranſport derſelve t'aller tijden door de Wetten van 't een en 't ander Koninckrijck noch verboden ſijn, van 't welck den Staet van beyder ſijden overghelevert ſal worden.

XV.

Noch is veraccordeert, dat in geval eenige *Schepen* gevonden worden, komende uyt Enghelandt in Vranckrijck, oft uyt Vranckrijck in Enghelant, welcke meerder quantiteyt van Koopmanſchap ghelaeden dan aengegeven ende recht daer van betaelt hebben, ſoo en ſal maer alleenlijcke *de ſelve Quantiteyt* verbeurt ende *gheconfiſqueert* worden, ende het ander niet: ten waere dat daer onder ghevonden wierde verboden Waren, van Contrebande, die van beyde Koninckrijcken verboden ſyn, in welck geval de Ordonnantien van d'een en d'ander Prince geobſerveert ſullen zyn.

XVI.

Oock is Veraccordeert dat de Inwoonderen der Eylanden Ierſay ende Guerneſay vry ende ſeeckerlijck in Vranckrijck ſullen moghen Trafiqueeren, ende ghenieten 't ſelve Recht ende Privilegie als de Francen in de voorſz Eylanden genieten, midts den een ende den ander Prince 't recht betalende.

XVII.

Den Onderdanen van Groot Brittannien ſal in haerluyder ſaecken ende *Proceſſen* prompt recht geſchieden, ende aende Officieren der Steden ende Havens van *Normandye*, *Bretangien ende Guyenne* ſal worden geſchreven die aldaer favorabelijck te tracteren: ende eenighe ſaecken van Importantie onder hun voorvallende, ſal aende Raedt des Koninghs belaſt worden daer van kenniſſe te nemen, ofte hun inſuſpecte Raedtſluyden toevoeghen, ghelijck mede van de Koningh van Groot Brittannien aende Onderſaten van de aller Chriſtelijcker Koning aldaer komende ſal geſchieden, haer recht verſoeckende.

XVIII.

De Onderdaenen van de Koninck van Vranckrijck komende in de Zee-havens van Engelant, en ſullen na deſen het *recht van Cocquen* niet meer betalen als de genaturaliſeerde Engelſche.

XIX.

De Onderdanen van de Koningh van Vranckrijck en die van Groot Brittannien, welcke door *Onweer*, *Fortuyn van Zee*, *ofte Krijghs perijckel* genootſaeckt ſullen zijn in des eenen of ander Prince Havens te moeten in loopen en op Ancker leggen, en ſullen noch voor 't inkomen, noch 't uytgaen, gheen recht hoeven te betaelen van haer inhebbende Koopmanſchap, mits conditie dat de Schipper, Facteur, oft onder Koopman, den eerſten dach van haer aenkomſt of den tweeden daer aen, ghehouden ſal zyn hem aende Officier van de Iuſtitie, aldaer geheeten den *Commijs der Pachters* aen te gheven, ende de Waere omſtandige oorſaecke van ſijn aenkomen bekent te maken, als oock hare Ladinghe ende *Commiſſie Brief* ſo het nodigh is te vertoonen, ende op den eerſten bequamen

Digitized by Google

1623. tijdt, te moeten weder vertrecken, ende indien gheduerende den tijdt sy aldaer verblijven haer Koopmanmanschap of een deel daer van moesten verkopen door noodt of andersints, sullen moeten het recht betalen: alleenlijck van 't verkochte, ende de rest mogen transporteeren als boven.

XX.

De Koningh van Vranckrijck willende meer ende meer bethoonen d'estime die hy hout van de Vrientschap van de Koninck van Groot Brittannien zyn goeden Broeder, ende begeerte dien hy heeft zyne Onderdanen in Vranckrijck trafiquerende wel ende favorabelijck te Tracteeren, als oock ten voordeel van koophandel, ende hoe wel dat het Recht van *Aubeyne* een der oudste Privilegien van Vranckrijck sy, nochtans voorsz sijne Majesteyt consenteert aen d'Engelsche koopluyden, hare Facteurs, ende alle andere Onderdanen van Groot Brittannien tot haere believen van alle haere goederen Koopmanschap, Silver, Gelt, Schulden, Meublen ende alles dat sy in Vranckrijck mochten hebben, te moghen disponeeren, het sy tegen levende of doden, Testament gemaeckt hebbende of niet, hare Erfghenamen sullen de selve succedeeren volghens de Wetten van Enghelant, sulcx dat door het Recht van *Aubeyne*, hare Goederen in 't toekomende niet en sullen geconfisqueert worden.

XXI.

Desghelijcken is oock veraccordeert, dat de Fransen met hare goederen in Engelant, Schotlant ende Irlant ende andere Landen onder de gehoorsaemheyt vanden Koning van Groot Brittannien hebbende, mede tot haren willen sullen *Disponeren*, het sy met aflijvicheyt of andersints, ende dat na haer Doodt, het sy dat sy hare Erfgenamen gheinstitueert ofte ghelegitimeert hebben dan niet, haer sullen succedeeren naer de Wetten van Vranckrijck, mits nochtans, dat de Testamenten ende naeste Conditien, so van d'Onderdanen des Koninghs van Vranckrijck, als die van de Koninck van Groot Brittannien legitimelijk geapprobeert sijnde, in Vranckrijck of in Enghelant, namentlijck in 't Landt der voorschreve twee Princen daer sy sullen overleden zijn.

XXII.

Ende tusschen dien tijdt, dat van ghepretendeerde afneminge ende *Zeeroveryen* die door d'Onderdanen van d'een of d'ander van beyde Coninckrijcken mochten gedaen zyn, Iustitie daer van geschiede, in 't welck so prompt als mogelijck sal worden versien; daer op is besloten geworden, dat alle de *Brieven van Marcke* ende van *Repressailles*, die voor desen van den een ende den ander Prince gheexpedieert zyn, sullen ophouden, sonder van wederssijden te mogen werden geexecuteert tot der tijt dat van de Raet van de een of den ander Prince verder daer op gedisponeert sy, ende dat in 't toekomende geen Brieven meer van *Marque ende Repressailles* en sullen geexpedieert worden, eer dat den Ambassadeur residerende by den een of den ander Prince daer van verwittigt sy, en in beyderssijts Raden gedelibereert ende met haren grooten Zegel ghesegelt, ende alle behoorlijcke solemniteyten daer over ghegaen ende gheobserveert zyn.

XXIII.

Voor 't leste, is besloten ende gheaccordeert dat dit teghenwoordigh Tractaet vast ende bestandich sal zijn, blyven ende gehouden worden so langh als de mutuele Alliantie tusschen beyde Coninghen ende haere successeurs dueren sal, ende dat dit Tractaet zyn kracht ende Intelligentie hebbe soo als de eyghenschap der woorden sulcx mede brenget, ende in geenderley manieren met geen ander verstant verandert worde, die de kracht, form ende effect der enckelde woorden in dit Tractaet uytgedruckt soude mogen beletten: dat het ondersoeck van eenigerley subtiliteyten ende inventien, waer door alle sincere eenicheyden ende intentie der contractanten ghemeenlijck gheturbeert; 't eenemael verworpen sullen worden, ende dat alle 't gheene in dit Tractaet gheaccordeert ende besloten is, oock gheheelijck ende sinceerlijck gehouden, onderhouden ende geobserveert sal werden.

XXIV. 1623.

Alle dese hier voren verhaelde Artyckelen, zyn elck in 't bysonder onder ons voornoemde Gedeputeerde in kracht onser hebbende macht ende Commissie gheaccordeert ende besloten gheworden: alles onder 't welbehagen van de voornoemde beyde hare Majesteyten, hebbende over sulcx belooft ende beloven mitsdese, dat zyn aller Christelijcke Majesteyt elcke ende alle deselve Artyckelen hier in begrepen approbeeren, ratificeeren ende authoriseren sal, met patente Brieven van zyn hant gheteyckent, ende met den grooten Zeghel daer aen, welcke Brieven van Ratificatie, de voorsz Koning in suffisante behoorlijcke form, aende Ambassadeur van de Koninck van Groot Brittannien residerende by den Koninck van Vranckrijck, drie maenden na dato deses sal doen overleveren, welcke met behoorlijcke macht sal versien worden om de selve te ontfangen.

Alsoo oock desghelijcks, wy voornoemde Ambassadeur ende Gedeputeerden van de Koningh van Groot Brittannien, hebben belooft ende beloven mits desen, dat zyn voorsz Majesteyt alle dese Artyckelen die de Koningh van Vranckrijck gehouden is te volbringhen ende na te komen, oock mede op de selfde form ende maniere als boven ratificeren ende approberen sal, soo het hare Majesteyten belieft.

Tot ghetuyghenisse ende vasticheyt van alle het hier boven verhaelde, hebben wy Commissarisen ende Gedeputeerde desen tegenwoordigen Tractaten ende Artyckelen met onse eygen handen ende Segelen geteyckent, versien en geconfirmeert. Gegeven tot Paris den 24. February 1606. was onderteyckent *Harault de Thomery* ende *Parry*, met voornoemde elcks Segel daer aen.

Hier mede doende weten, dat wy ter goeder trouwen willen omhelsen alle middelen, om in goede sincere Vrientschap ende correspondentie die onder ons ende onsen voornoemde Broeder is, te houden ende te vermeerderen, ende al 'tgheene dat den koophandel kan dienen ende faciliteeren niet achter te laten, so hebben wy alle het inhouden in dit Tractaet beschreven geconfirmeert alle de Poincten ende Artikulen in desen agrerende, ratificeerende ende approbeerende midts desen, oprechtelijck belovende ende met Koninckljcke parolles die ten eeuwigen dagen onverbreekelijck te houden, sonder immermeer directelijck ofte indirectelijck daer teghen te doen. Tot getuygenisse van 't welck, hebben wy dese teghenwoordighe met onse handen onderteyckent ende onsen Seghel daer aen doen hanghen. Ghegheven tot Fontainebleau den 26. dach Mey 1606. Ende van ons Rijck den 17. was gheteyckent *Henry*. Ter Ordonnantie van de Koning in sijnen Raet *de Roufville*.

Confirmatie van den Koningh Louijs XIII.

LOUYS by der Gratie Gods Koning van Vranckrijck ende *Navarre*; aen onse lieve ende wel beminde Raetsluyden houdende onsen Hof van Parlement binnen Bordeaux *Rouaen* en *Renes*, salut; Den overleden Koninck Hendrick den grooten saliger Memorien, onsen seer eerweerdigen Heer Vader, om meer ende meer te continueren ende vermeerderen de goede Vrientschap ende Intelligentie welcke was tusschen hem ende onsen seer weerden ende seer beminden Broeder, Neef, ende ouden geallieerden, de Koninck van Groot Brittannien als oock het gemeene beste van onse Koninckrijcken te bevorderen, selfs oock 't geen belanght den Trafijck ende koophandel van onse onderlinge Onderdanen met onsen voornoemden Broeder soude hebben ghetracteert den 26. May 1606. 't Welcke wy insghelijcken oock begeeren te onderhouden ende vermeerderen, de goede ende sincere Vrientschap ende correspondentie die tusschen ons is ende onsen voornoemden Broeder, ende van 't gene dat tot den Coophandel soude kunnen dienen gants niet achter te laten: so hebben wy dit voorsz hier aen gehecht Tractaet, onder onsen Conter Segel des noodt sijnde gheratificeert, geagreert ende geapprobeert; gelijck wy het selve mits desen ratificeeren, agreeren ende approbeeren, door welcke wy u ontbieden ende een yeghelijck in 't bysonder bevelen

Digitized by Google

1623. beveelen dat ghy luyden dit selve sult hebben te doen emologeeren, Registreeren, executeeren ende punctueelijck na zyn forme ende inhouden te doen onderhouden, sonder yets daer in te veranderen noch te vernieuwen: want sulcx is onsen wille. Gegeven te Fontainebleau den 14. dach April in 't Iaer onses Heeren 1623. ende van onsen Rijck den 13.

Onderstont *Louÿs.*
Ende ter Ordonnantie des Koninck.
Brulart.

In dit Tractaet is te remarqueren dat niet ghespro-
ken en is noch van het Dominium Maris, noch van de
vyze Visscherye; noch van het voeren of strijcken der
Vlagge ende Topseyl. Welcke dinghen de volghende
tijdt onder Koningh Carel heeft op de bane ghebracht;
ende na veranderde Regheringh in Engelant, een ghe-
heel Oorlogh tusschen de Vereenigde Nederlanden en-
de Engelant.

Tractaet op de klesinghe van de Bewintjebbers.

Hare Ho: Mo: hebben in dit Jaer oock ghemaeckt
eenighe nutte ende noodige Placcaten ofte Reglemen-
ten / raeckende 't stuck der Regieringe ende der Negotie
als den 13. Februarp dat de Zout-Vaert op de Punto
del Rey begrepen soude worden in 't Octroy van de
West-Indische Compagnie / oock dat in kracht van
't derthiende Artikul van 't voorsz Octroy dien van
Hollandt ende West-Vrieslant / gheljck oock alle an-
dere Provintien by stont de Nominatie van de Be-
winthebbers van een Tripel ghetal te laeten doen ten
meesten dienste ende vorderinghe van de Compagnie /
mitsgaders oock geconsenteert dat de Steden daer geen
kamers en waren / inleggende uyt haer gemeente hon-
dert duysent gulden of meer / op behoorlijcke Nomina-
tie van de Hoofdparticipanten / ende over elck hondert
duysent gulde souden mogen stellen een Bewinthebber,
in sulcken kamer daer sy goet vinden souden haer ge-
ninghen te brengen.

Stuyvering van Binnelantsche Paspoorten.

Den 22. Aprll hebben sy verboden het uytvoeren van
allerley rauwe ende ongheckamde Wolle ende Schaeps
Vachten / ende het inbrenghen van eenighe Wolle fijne
ofte grobe / die buyten dese Provintien waren gekamt
ofte bereyt / ende dat alles om de Manufactueren hier
te Lande te bemeesteren: zijnde de Wolle / ende wat daer
van dependeert een seer rijcken handel; waer mede
haer duysenden van Huysgesinnen waeren ghenerende.
Men hadde gemerckt dat groot ende grobe fraude ge-
schieden in 't stuck van Binnelandtsche Paspoorten, de
selve werden genomen op goederen die van d'eene Bin-
nelantsche plaets op d'ander werden ghevoert: als by
exempel van Hollant na Zeelant gaende: want onder
dien pretext liepen dan sulcke Schippers dickwils in
Zee na andere Landen: sonder opt een penning Con-
voy of Licent daer van te betalen. Om waer in te ver-
sien soo hebben haer Ho: Mo: den 6. May goetgevon-
den een Reglement te maecken: by openbaer Placcaet
ghebiedende / dat soodanie Paspoorten niet als onder
Cautie soude werden gegeven: en binnen seckeren tijt ge-
suyvert, waer in onder anderen oock stont dat de Con-
voymeesters gehouden waren alle soodanie Paspoorten
tot haer laste te nemen / om de selve of gesuyvert ofte te
senden / of 't Recht daer van aen 't Landt te betalen /
maer dat Placcaet is nopt in gebruyck gebracht: wer-
dende by de Koopsteden gevorderlt dattet tot krenckinge van de Negotie (die wat byzhept wil hebben) sou-
de strecken.

Tegen de Paspoorten.

Men bevont oock dat veel persoonen haer behielpen
met Paspoorten van Particulicre Gouverneurs /
Commandeurs of Bevelhebbers der Frontier Ste-
den / of oock met Convoy of Licent Brieven / om van
hier na off deur Vyantlijcke plaetsen te gaen / of wel
van daer herwaerts te komen / 't welck grootelijcks na-
delich was aen 't inkomen van dat middel / sulcx is den
20. May verboden: verklarende nul alsoodanie Pas-
poorten: ende alleen voor goet die haer Ho: Mo: zijn
Excellentie of Graef Ernst Casimir gaf. Edoch wier-
den gheexcipieert alle Schippers / Vlotbrijvers ende
haer knapen den Rijn of Maes af komende of op ba-
rende: Item alle Karre ende Wagenlieden of Vent-
jagers op 't Veer behent zijnde. 1623.

Tegen 't verkoope van actien.

Men heeft oock bevonden een groot bedrog omtrent
het verkopen van Actien in de Oost Indische Com-
pagnie / namelijck also / dat veel sich onderstonden te ver-
kopen groote sommen (monterende tot veel duysenden)
dewelcke sp nochtans daer inne niet hadden noch Partici-
peerden: maer alleen socchten lopende den tijdt van de
Leverantie ende ophaelt der selver Actien / door sinis-
tre practijcquen ende ongheoorlijcke middelen / de Ac-
tien tot minderen ende veele lagheren prijse / als die wa-
ren ten tijde der verkoopinge / af te jagen ende neder te
dringen tot disreputatie van de selve Compagnie / ende
verachteringh van den goeden voortganck van dien /
als mede tot groote schade van de Weduwen ende We-
sen / ende allen anderen dewelcke niet ghelegen zijnde /
te verwachten den tijdt van de uytdeylinge by de voorsz
Compagnie te doen / ende derhalven upt noot ende be-
hoefte sich verhaest vercoopen werden / haere hebbende Ac-
tien in de voorsz Compagnie tot alsulcken lagen prijs te
verkoopen.

Derhalven den derden Junp verboden wiert yet / 't sp
gereet of op dach te verkoopen dat sy niet Effectivelijck
ende Realijck in de Compagnie en hadden / oock wiert
verboden 't selve Placcaet te renuncieren; 't selve is in
de Actien van de West Indische Compagnie also oock
gepractiseert. Edoch is qualijck ghelweest te practi-
seren: als benemende de byzhept der handelinge / daer-
om de gheene die sich niet dat Placcaet wilde behelpen /
genoemt wierden Placcatisten / ende wierden ghehou-
den als luyden / die buyten Credijt waren / en half ge-
failleert.

Indien tijdt is oock een naerder Accoort ghemaeckt
tusschen de Hoofdparticipanten van de West Indische
Compagnie / ende die Bewinthebberen van dien / oock
den tijdt om te moghen daer leggen gheprolongeert voor
alle Ingheseetenen tot den lesten Augusti / ende voor de
Wtheemsche tot den lesten Octobris.

Men heeft oock dit jaer vernieuwt het Reglement
op 't stuck van de Monsteringh ende bewaepeninghe der
Compagnien soo te Voet als te Paerde / als eerstelijck
aengaende de Monsteringe.

I.

EErst, dat voortaen geen Ritmeester ofte Capiteyn
sich van syne Compagnie langher en sal mogen ab-
senteren, als thien daghen, ende om wettelicke re-
dene, ten sy by schriftelijck blijck en wettelijck consent
ofte bevel van ons, den Rade van Staten of den Stathou-
der, of Gecommitteerde Rade vande State vanden re-
spective Provintien, ende egeen Lieutenant, Cornet,
Vendrich, ofte andere Officiers, sonder consent van
haren Ritmeesteren ofte Capiteynen, den welcken wy
belasten, egeen langher consent te geven als voor veer-
thien dagen, ende so vorder consent begeert wort, sal
gheaccordeert moeten worden, als hier voren van den
Ritmeester en Capiteyn is verhaelt: welverstaende dat
boven dien al even wel egeen Ritmeester, Capiteyn
Officier oft Soldaet, uyt de Frontieren sullen mogen
vertrecken, sonder consent van den Gouverneur ofte
Commandeur van de plaetse, welck consent niet lan-
ger en sal mogen gegeven worden als van thien oft veer-
thien dagen, alles op pene voor d'eerste reyse van op de
Monsteringe niet goet gedaen te worden, ende te ver-
liesen een Maent van hare Soldye, ende voor de twee-
de reyse op arbitrale correctie.

II.

Dat voorts alle Oversten, Capiteynen, Bevelhebbe-
ren ende Soldaten, alomme behoorlijck sullen hebben
te respecteren de Commissariissen van de Monsteringe,
ende anderen tot de Monsteringe by ons, onsen Veldt-
Heer, den Rade van State, de Staten van de respective
Provintien ofte hare Gecommiteerde Raden, te lasten
in haren last ende ampte, ende by de selve vermaent
zijnde, om Monsteringe ofte Reveüe te doen, terstont,
sonder eenige weygeringe, daer toe gereet te zijn, al-
waert oock dat den Ritmeester, Capiteyn, Lieutenant,
Cornet ofte Vendrigh absent waren, op pene van cassa-
tie, ende vordere arbitrale correctie.

III. Or-

Digitized by Google

1623.

III.

Ordonneren mede dat de Ritmeesteren ende Kapiteynen, voortaen op de monsteringhe sullen hebben te presenteren alleenlijck oprechte ende waerachtige Soldaten, wesende goede kloecke mannen, totte wapenen die sy voeren bequaem, ende heure Soldye weerdigh, behoorlijck gewapent, volgende d'ordre opte wapeninge gemaeckt, ofte alsnoch te maecken, ende op de penen daerinne begrepen, die op haren Eedt ende volkomen tractement gehouden syn de Compagnie alomme te volgen, tocht ende wacht te doen, sonder eenighsints onder hare Compagnie te presenteren eenige Burgers, Lantluyden, Soetelaers, vrybuyters, soldaten van andere Compagnien, Passevolanten, of anderen, egeen volkomen gagie treckende, ofte inden Eedt ende subjectie haerder Compagnie omme desselve alomme te volgen, tocht ende wacht te doen, niet staende, op pene van cassatie, ende aenden lijve arbitralijck ende oock metter doodt gestraft te worden, so wel de Capiteynen ende Officieren, die bevonden sullen worden sulcke toegemaeckte persoonen ofte Passevolanten ghepresenteert, ofte ter monsteringe gevordert te hebben, als die voorschreven persoon ofte passevolanten selver: authoriserende ende belastende die Gecommitteerde op de monsteringhe ende haere Assistenten, de Fraudateurs metter daet te doen stellen in handen vanden provoost, ende voorts de voorsz penen te decreteren ende doen executeren.

IV.

En ten eynde des te beter voortaen tegens alle frauden mag worden voorsien, hebben wy geordonneert ende ordonneren by desen, dat binnen 's jaers desselve sullen mogen worden aengebracht, oock by persoonen (egeen Commissariscn, Ritmeesteren of Kapiteynen wesende) die desselve sullen hebben ghedaen ofte daerinne deelachtigh geweest, ende dat den aenbrenger sulcx bewijsende, boven het pardon van syn delict, so verre hy culpabel is, voor recompense sal genieten vijftigh ponden van veertig grooten 't pont, en so hy Soldaet is, boven dien met verhooginge van besoldinge, ofte eenige ampten daer toe hy bequaem is: vergolden worden, ende andere van ghelijcken met andere Staten ende officien.

V.

Belasten ende beveelen voorts wel expresselijck allen ende een yegelijck van de Commissarisen van de Monsteringhe, ende anderen tot de Monsteringhe te committeren, op haeren Eedt, meyneedigheyt, privatie van hare Officien, ende vorder arbitrale correctie, oock metter doodt gestraft te worden, niet een persoon meer in de Monster rolle goet te doen ofte te passeren, als die oprechtelijcken onder elcke Cornette Ruyteren, ende Vendelknechten actuelijck dienen, ten dienste bequaem sijn, tocht ende wacht houden, ende het Vendel alomme schuldigh zyn te volghen, ende die sy t'elcker Monsteringhe present sullen vinden, sonder oock eenighe Mortepayen voor Wachtmeesters oft anderen onder eenigh pretext te passeren, of van de Ritmeesteren ofte Kapiteynen eenige giften, presenten kleyn oft groot t'ontfangen, ja met hen te laten tracteren ofte defroyeren by den selven.

VI.

Authoriserende die Ghecommitteerde Raden vande Respective Provintien, Commissarisen te mogen schicken in de andere Provintien, om de Ruyteren ende Knechten aldaer te Monsteren, oock die ghene staende tot laste van de Gheneraliteyt, ofte op de repartitie van een ander Provintie, midts dat sy in 't doen van de selve Monsteringe, secretelijck den Rade van State sullen adverteren om confusie te schouwen, ende dat de rolle van de Monsteringe aenden Rade van State sullen worden gesonden, om te bevelen dat de betalinge daer na werde gedaen.

VII.

Ordonneren mede, dat voortaen de Ritmeesteren nochte Kapiteynen niet en sullen moghen onder haere Compagnie tot Soldaten aennemen eenige Burgers ofte Inwoonders van de Frontier Steden ofte Sterckten daer sy Garnisoen sullen houden, nochte eenige huysluyden ofte Landtluyden op een mijle na de selve plaetse woonende, verklaerende voor Frontiersteden ende Sterckten, alle die Steden, Sterckten ende Forten, die van wegen de Generaliteyt yegenwoordich ghehouden worden in Brabant ende Vlaenderen. Item alle de Steden, Sterckten ende Fortressen in Gelderlant, Graefschap Zutphen ende Over Yssel, ghehouden over de Wael ende Yssel: mitsgaders Thiel, Knodsenburgh, 's Gravenwaert, Aernhem ende Hattum: Item in Hollant, Geertruydenberge, Heusden, Gorchum, Louvesteyn, Worchum, Douveren, Noordam, Klundert ende Bommenede: In Zeelandt, de Stadt ende 't Lant van der Tholen, Groeningen, Coevorden Lingen, Bourtanghe, Beilinghewolsterfijl, Reyde, Delfsijl, Steenwijck, Hasselt, Kuynder, Blocksijl ende Swarte sluys. Verbiedende mede dat sy egeen Burgers ofte Inwoonders van de andere Steden, Sterckten ende Forten van de Vereenighde Nederlanden daer sy Garnisoen sullen houden, noch eenighe Huysluyden ofte Lant luyden en sullen moghen onder haere Compagnie aennemen, dan op den ordinaris Eedt ende dienst, sonder beloften dat sy in 't vertrecken van de Cornette ofte het Vendel sullen worden ontslaghen, op peene van de selve inde Monsteringe niet goet ghedaen, maer dadelijck gecasseert te worden, ende arbitrale straffe.

1623.

VIII.

Ordonneeren mede, dat voortaen onder elcke Cornette ofte Vendel, maer een Soetelaer Soldaet wesende, en sal moghen wesen, die daer toe schriftelijck bescheet van den Ritmeester ofte Kapiteyn sal hebben, op pene dat die Goederen die by den anderen Soldaten ofte hare Vrouwen te koop gestelt oft verkocht sullen worden, verbeurt sullen wesen.

IX.

Item dat de Ritmeesteren ende Kapiteynen niet en sullen vermooghen van nieuws aen te neemen ofte af te danncken eenighe Ruyteren ofte Soldaeten, dan alleenlijck op de Monsteringhe, ende dat by kennisse van de Commissarisen ofte Gecommitteerde op de selve; Ende soo middelertijt eenige Soldaten waren ghestorven, ofte oock voor schelmen mochten zyn wegh ghelopen, sullen ghehouden zyn wel pertinentelijck ende by behoorlijcke certificatie, insonderheyt van de Weerden daer sulcke gelogeert hebben, te doen blijcken van den precijsen tijdt dat sulcke gestorven ofte verloopen zyn, op pene dat die anders geseyt sullen worden afgedanckt, verlof ghegeven, gestorven, verloopen ofte aengenomen te zyn, gehouden sullen worden uytte lijste te sijn sedert de leste Monsteringe, ende die nieuwe aenghenomen en sullen niet gherecckent worden, dan van den dagh van de aenneminge by kennisse van de Ghecommitteerde tot de Monsteringe, ende sullen tot dien eynde alle de Compagnien ten minsten twaelf mael in 't jaer gemonstert worden.

X.

Beveelen voorts alle Ritmeesteren ende Kapiteynen hare Compagnien compleet te maecken, ende de selve compleet te hebben tegen den vijftienden Aprilis naestkomende, ten selven daeghe aenden Rade van Staete te seynden een pertinente Rolle, inhoudende pertinente verklaeringhe, eerst van alle Officieren van de selve Cornette ofte Compagnie, ende daer na van de Ruyteren ofte Soldaeten onder elck Rot ofte Korporaelschap dienende, ende dat de selve Rolle sal wesen het patroon daer na alle volgende Rollen sullen moeten worden gemaeckt, ende de Monsteringe gedaen, met pertinente verklaringe achter de selve Rolle wat nieuwe Ruyteren ofte Soldaeten van Maent te Maent, Monsteringhe tot Monsteringhe sullen wesen aenghenomen, mitsgaders voor den naem van elcken Ruyter ende Soldaet de gagien die elck in der waerheyt is treckende, ende voorts 't selve te doen den lesten dagh van elcke Maent op pene van een maent Solts, t'elcken by den Ritmeester oft Kapiteyn in gebreecke zynde, te verbeuren, sonder dat die Commissarissen eenige andere rollen sullen mogen aennemen; op pene van cassatie vanden Commissaris ofte Schrijver die een ander Rolle sal aengenomen ofte voorgedragen hebben.

XI. En-

Digitized by Google

1623. XI.

Ende ſullen niet alleen de Ritmeeſteren, Capiteynen, Lieutenanten, Cornetten ende Vendrichs, maer oock de Quartiermeeſters, Sergeanten ende Corporaels van de Kornetten ende Compagnien, ghehouden weſen de Rollen te teeckenen, ende op haren Eede verklaren, dat die Ruyteren ende Knechten ſulcks die op de Rolle geſtelt zyn, oprechtelick onder de Kornette ofte Compagnie dienen, op pene van caſſatie ende arbitrale correctie.

XII.

Niemant en ſal hem vervorderen in 't inſchrijven ofte Monſteren hem te doen noemen met eenighen verſierden naem ofte toenaem, dan met zynen eygen Chriſten naem, ende gewoonlijcken ende wel bekenden toenaem, mitſgaders de plaetſe van zyne geboorte, op pene van terſtont ende opter daedt arbitralijck gheſtraft te worden, en en ſullen egeen Ritmeeſters ofte Capiteyns moghen toe te laeten dat yemant anders als voorſchreven, in de Rolle geſtelt wort, op pene datſe niet en ſullen gepaſſeert worden, ende arbitrale correctie.

XIII.

Ende alſo grootelijcks tot verſekeringe van den Lande daer aen ghelegen is, dat pertinentelijck van tyde te tyde geweten worde, hoe alle Frontieren in hare wachten beſet ende beſorght worden, ſo ordonneren wy alle Sergeanten, Majors, wachtmeeſteren der Frontier Steden, alle nachten pertinente opteeckeninge te doen van het juſte getal Soldaten, ende van wat Compagnie daer mede elck Korps de garde beſet is, ende alle Maenden de ſelve aenteyckeninghe aen den Rade van State over te ſeynden, op pene van private van hare Officien.

XIV.

Alle Ritmeeſteren ende Capiteynen ſullen ſonder eenigerhande weygeringe hebben te gedogen de betalinghe hooft voor hooft, ende ſo verre 't ſelve voor eenigen tijdt niet ghedaen en wort, ſullen hare Soldaten van hare lopende ſoldye pertinente ende rechtvaerdige afreeckeninghe doen, ten minſten alle twee Maenden ſonder langher, ende dat ten byweſen van de Commiſſariſen van de Monſteringe, ofte anderen daer toe ſpecialijck te deputeren, ende tot dien eynde ſullen de Ritmeeſteren ende Capiteynen t'elcker reyſe aenden Commiſſaris van de Monſteringe hebben aen te geven den tijt van de leſte afreeckeninge, op de verbeurte van een Maent gagie voor haere perſoonen, ende ſullen de Commiſſariſen binnen acht daghen daer na ghehouden ſijn, de Provintien op wiens repertitie die Compagnien ſtaen daer van te adverteren, op de verbeurte van een Maent van haer tractement.

XV.

De Ritmeeſteren ende Kapiteynen en ſullen voortaen niet vermogen voor meer als ten hooghſten tot ſes Soldaten toe uyt hare Compagnie, ende oock niet langer als voor twaelf ofte ten langhſten veerthien daghen, doch niet anders als in noodighe ſaecken (die ſy in den verlof brief, mitſgaders de plaetſe waer ſy gaen ſullen expreſſeren) verlof te gheven, ende dat oock niet anders als met kenniſſe van de Gouverneurs, ofte Commanderende, ende den Commiſſaris dieder ter plaetſe ſoude moghen zijn, welcke alſoo verloofde oock niet ſullen goet gedaen worden, dan mits perſoonlicken verſchynende op de eerſte navolgende Monſteringe, ten ware nochtans dat eenighe Soldaeten by laſt van de Gouverneurs van de Provintien, op eenige exploicten van Oorloge waren uytgeſchickt, die niet en ſullen uyt trecken dan ghelijck hier naer volght.

XVI.

Namentlick dat gheene andere 't ſy te Peerde of te Voet, en ſullen moghen op exploicten van Oorloghe uytgeſchickt worden dan oprechte Soldaten in actuelen dienſt, ende gene Vrybuyters weſende, ende dat niet in minder getal als van vijf en twintigh teffens, ten ware op Convoy, volgens 't geene na beſchreven ſtaet, ofte by eenigh kleyn ghetal op kontſchap, daer van den Gouverneur ofte Commandeur der plaetſe dan oock wort gehouden te verantwoorden; welcke uyttreckende Peert ofte voet volck weſende in getal van vijf en twintigh, ſullen beleyt worden met eenen Korporael, Adelborſt ofte Sergeant, weſende boven die vijf ende twintigh tot vijftigh toe ofte daer onder, met eenen Lieutenant ofte Vendrich, boven die vijftigh tot hondert toe, ofte daer beneden, met eenen Ritmeeſter ofte Kapiteyn, ende weſende boven de hondert met twee Ritmeeſters ofte Kapiteynen, al waren oock ſchoon de voorſchreve ghetaelen ghemaeckt van diverſche Compagnien. 1623.

XVII.

Boven dien en ſullen ſulcke Soldaeten te Peerde of te Voete niet mogen uyt trecken, dan mits hebbende Paſſeporte van den Overſten ofte Commanderende ter plaetſe, mede geteyckent by den Monſter Commiſſaris ende Sergeant Major, ter plaetſe ſoo verre die daer ſijn, inhoudende de ſelve Paſſeporte die eygen namen ende ghewoonlijcke wel bekende toenamen, van alle de ſelve uyttreckende, ende ſullen die Ritmeeſters, Kapiteynen, Officiers oft Adelborſten hebben te verantwoorden van de exceſſen van allen de ſelve uytreckende Soldaten, die ſy alſo ſullen beleyt hebben, doch ſullen de dagelickſche Convoyen beleyt by goede Officieren, mogen gedaen worden deur bevel van den Gouverneur oft Commanderende ter plaetſe, op welcker conſent met partinente atteſtatie van die gheene die ſy geconvoyeert ſullen hebben, de Convoyeurs goet ghedaen ſullen worden.

XVIII.

Voorts ordonneren wy wel expreſſelick dat voortaen onder de Engelſche, Francoyſen, Schotten ende Switſers Compagnien Voet volck, geen andere als van elcke derſelver Natie en ſullen mogen aengenomen worden, oft daer onder ghepreſenteert worden, op pene van in de Monſteringe niet goet gedaen te worden. Ende en ſullen voortaen ghene Soldaten van wat Natie die zyn, den dienſt van den Hopman ofte het Vendel daer onder ſy dienen mogen verlaten, dan met wettigh Paſport, op pene van metter koorde gheſtraft te werden ſonder genade.

ORDRE Op de Waepeninghe van de Compagnien Ruyteren Cuiraſſiers van deſe Landen, voerende korte Roers.

I.

INden eerſten, ſullen geen Ruyteren (uyt beſondert de Peerden van de Officieren) ghepaſſeert worden, dan die ſelve Meeſter zyn, ſonder dat eenighe Dienaers goet gedaen ſullen worden, alwaert dat ſy Gemonteert, Gewapent, ende totte Wapenen bequaem waren. Cuiraſſiers.

II.

Sullen voorts gehouden zijn te hebben een Salade oft Hooft Wapenen, op verbeurte van vier gulden.

III.

Item, een gorgerijn, mettet voorſte ende achterſte van de ruſtinghe, op peene van gheheel ghecaſſeert te werden.

IV.

Item, beyde de gardes oft ſchouder wapenen, ende die in 't gheheel met twee Braſſaten, op verbeurte van elcke garde oft Schouder wapen oock niet als half ſchouder wapen ſijnde, van twee gulden, ende van elck braſſaet oock twee gulden.

V.

Item, een Gantelet oft wapenhantſchoe voor de hant van den Toom, op verbeurte van een Daelder.

VI

Item, een kort Roer oft Piſtolet, waer van den loop ſal weſen twee ghemeene Mans voeten, meerder noch minder, volghende 't patroon, op verbeurte van twee gulden, indien 't Roer volghende 't ſelve patroon niet en is, ende geen Roer hebbende ſal niet ghepaſſeert worden.

VII.

Item, een kort Sweert, bequaem tot houwen ende ſteecken, inſghelijcks volgende de mate ende patroon, of by faulte van dien te verbeuren twee gulden; alſt

niet

1623. niet conform de ſelve mate is: ende geen Sweert hebbende, ſal niet gepaſſeert worden.

VIII.

Ende ſullen die Peerden niet minder moghen zyn als vijftien groote Mans palmen, ende volgende de maete daer af gearreſteert, te meten met een koorde van ghelijcke lenghte vande hiele vanden voorſten voet, ende voorts buygens opgaende tot boven op 't ſchouderbladt aen 't hayr daer de manen beginnen uyt te waſſen, of by faulte van dien ſal de Ruyter niet gepaſſeert worden.

IX.

De Kuraſſiers gheappoincteert tot Bagagiepeerden, ſullen boven alle de voorſz ſtucken gewapent ſyn vande riem tot aen de knyen met beyde de Taſſetten, ende beyde de knyeſtucken of gaillardeaux, ende oock verſien weſen van culotes, ende van noch een tweede kort roer na 't voorſz patroon, inſghelijcks het voorſte ende achterſte vande ruſtinghe, ende het caſquet draghen ſchootvry van een kort roer: ſullen oock boven haer peert, weſende opte groote als vooren, noch hebben een Bagagie peert ende een jonghen, hem navoerende het derde kort roer, inſghelijcx van 't voorſz patroon, ende geen taſſetten, knyeſtucken of culotten hebbende, ſal hem voor elcke taſſette, knyeſtuck of culote afgetogen worden twee gulden: oock niet verſien weſende van 't tweede roer; ſal verbeuren twee gulden: van gelijcken den dienaer onverſien ſynde van't derde roer, ende geen dienaer of Bagagiepeert hebbende ſal gekort worden thien gulden.

X.

Oock en ſullen geen Merriepeerden tot Bagagiepeerden gepaſſeert worden.

XI.

De Ridtmeeſters, Luytenanten ofte Cornetten van de Compagnyen, ſullen gewapent ende gemonteert ſyn als de voorſz geappoincteerde Kuraſſiers.

XII.

Sullen mede ſo wel die Ritmeeſters, Luytenanten ende Kornetten vande Compagnien, als andere Officiers ende Ruyteren gehouden ſyn te dragen caſacquen of Wapenrocken, van alſulcken fatſoene als de Lanciers gewoon ſyn te dragen, op verbeurte van ſes gulden voor elcke Caſacq.

XIII.

Ende ſullen die Commiſſariſſen in 't doen van monſteringe pertinente notitie ſtellen op yder Ruyter, van ſyne defecten van peert ofte wapen, indien daer eenig is, ſulcx ſy 't ſelve op haer Eedt ſullen willen ſtaende houden, omme die peenen voorſz gaende ebrekighe te korten, tot proffijt van 't Landt, ſonder conniventie.

ORDONNANTIE, *volgende dewelke gewapent, gemonteert ende geequipeert ſullen weſen die Compagnyen Ruyteren Harquebouſiers.*

Harquebuſen.

I.

SUllen dragen een Caſquet ofte Hooftwapen vooren open, of by faute van dien ſalmen aftrecken vier gulden.

II.

Item, een gorgerijn, ende het achterſte ende voorſte van de Ruſtinghe, op peene van niet ghepaſſeert te worden.

III.

Item, een kort Sweert, bequaem tot houwen ende ſteecken: ende een Roer oft Karabijn, waer van den loop niet en ſal mogen korter zyn dan drie groote mans voeten, alle volgende die patroon, daer van over te geven by zyne Excellentie, op pene ſo ſy in gebreke zyn, van te hebben de voorſz geweeren in conformiteyt van den patroon, dat hun ſal afgetrocken worden twee gulden voor elck ſweert ofte roer: en die geen ſweert ofte roer en heeft, en ſal niet gepaſſeert worden.

IV.

Sullen oock de Harquebouſiers geen minder peerden hebben als van vijftien groote mans palmen, te meten vande hiele vanden voorſten voet, tot boven op 'tſchouderbladt aen 't hayr daer de manen beginnen uyt te waſſen, volgende die mate den Kapiteynen daer van te geven, ofte by faulte van dien en ſal den Ruyter niet ghepaſſeert worden. 1623.

V.

En ſullen oock geen ſints aende voorſz Compagnyen voor haer eyghen monture gepaſſeert worden eenighe Merriepeerden.

VI.

Ende en ſal inde voorſz Compagnien geen Ruyter gepaſſeert worden dan ſelver Meeſter weſende, ſoo dat geen Ruyteren ſullen moghen gepaſſeert worden twee of meer Peerden, alwaer den Dienaer of jongen die ſy daer op ſetten bequaem ter wapenen, dan alleenlijck aenden Ritmeeſter, Lieutenant ende Cornette.

VII.

Sullen voortaen alle die Ritmeeſteren of Kapiteynen hare Luytenanten, Officieren, ende alle die Ruyteren vande voorſchreven Compagnien, gehouden ſyn te dragen Caſacken of Wapenrocken, weſende deſelve Kaſacken van alſulcken fatſoene als die Lanciers in deſe landen gewoon ſyn te draghen, of by faulte van dien, ſal den Ruyteren alleenlijck voor elcke Kaſacke afghetrocken worden ſes gulden.

Ordre op de Wapeninge van't Voetvolck van deſer Landen.

SPIESSEN.

I.

Voetvolck.

INden eerſten ſullen de Spiesdragers gehouden ſyn te dragen een Stormhoet, op verbeurte van thien ſtuyvers.

II.

Item een Gorgerijn mette voorſte ende achterſte van de ruſtinge, op pene van geroyeert te worden.

III.

Sullen oock draghen een ſweert of rappier, op verbeurte van een gulden.

IV.

Sullen inſgelijcx dragen heele Spieſſen, ten minſten van achtien hout voeten, ende niet halve Spieſſen, op verbeurte van een gulden.

V.

En op dat de Compagnien te beter gewapent ſyn, ſal in elcke Compagnie het vierde part vande Spieſſen, te weten die hoochſte tractementen treckende, boven de voorgaende ſtucken noch gewapent ſyn tot aende ellebogen met garden, ende beneden met brede taſſetten, of by faulte van dien verbeuren voor elcke garde of taſſette een halve gulden.

MUSQUETTIERS.

VI.

De Muſquettiers ſullen gehouden ſyn te draghen een Morillon of Stormhoet, op verbeurte van een halve gulden, Item een rappier, op verbeurte van een gulden.

VII.

Item een Muſquet geboort op thien kogels in 't pont, hoewel ſchietende een loopende koghel van twaelf in 't pont, op verbeurte van twee gulden indien hy minder muſquet heeft

VIII.

Item een Forquet, op verbeurte van een halve gulden.

SCHUTTEN.

IX.

De Schutten of Harquebouſiers ſullen oock ghehouden ſyn te dragen een Stormhoet op verbeurte van een halve gulden. Item een rappier, op verbeurte als vooren.

X. Item

Digitized by Google

1623.

X.

Item een goet Caliber, ghehoort op twintigh kogels in 't pont, hoewel schietende een loopende kogel van vier en twintigh in 't pont, op verbeurte van twee guldens indien die minder is.

XI.

Sonder daer onder gepasseert te worden eenige vierroers.

XII.

Ende sullen die Commissarisen in 't doen vande monsteringe pertinente aenteyckeninghe doen op yder Soldaet van syne defecten van wapenen, indien daer eenich is, sulcks sy 't selve op haer eet sullen willen staende houden, op privatie van haer offitie, omme de penen aende gagien vande ghebrekigen te korten tot profijt van 't Landt, sonder eenige conniventie.

Aldus ghearresteert by den Heeren Generale Staten der Vereenichde Nederlanden, met voorgaende advijs van sijn Excellentie, ende ter relatie vanden Rade van State, Actum den *sesten* February *vijftien hondert negben en 't negentigh.*

Lyste van een Compagnye van hondert Ruyteren Cuiraſſen, daer onder synde xxv. geappoincteerde Cuiraſſen met Bagagiepeerden, alle ghewapent nae die ordre van 't Landt.

Betaling van Cuiraſſiers.

RIdmeester ijC. L. Ponden tot tractement, ende vj. Peerden, elck tot vijf en twintigh ponden, midts die op de monsteringhe met haer man ghewapent presenterende; facit —— —— iiijC. pont

Luytenant 't seventich ponden tot tractement met vier peerden present als vooren, —— C. lxx. pont

Cornette tot tractement 't sestich pondt, met drie peerden present als vooren, —— C. xxxv. pont

Quartiermeester op twee peerden —— L. pont

Twee Trompetten, tot xl. pont elck, facit lxxx. pont

Klerck of Fourier, boven den lxxx. penningh vande betalinge, met een peert present —— xxx. pont

Houssmit met een peert present —— xxx. pont

Noch xxv. gheappoincteerde Cuiraſſiers, elck met haer Bagagiepeert, tot xl. pont, met het advantagie van xij. pont, voor drie Corporaels, facit xC. xij. pont.

Noch thien Ruyteren, tot xxvij. pont, facit —— —— —— ijC. lxx. pont

Noch xxiij. Ruyteren, tot xxvj. pont, facit —— —— —— vC. xcviij. pont

Noch xxiij. Ruyteren, tot xxv. pont, facit —— —— —— vC. lxxv. pont

Somma hondert Ruyteren, daer onder vijf en twintigh Cuiraſſiers, versien van Bagagie peerden —— —— —— iijM. iijC. L. pont

1623

Lyste van een Compagnye van hondert gewapende Harquebouſiers te Peerde.

Harquebouſiers te paert.

RIdmeester voor tractement ijC. pont, vj. peerden, elck xxiij. pont, mits op de monsteringe met hare mans gewapent present synde, iijC. xxxvij. pont

Luytenant vijf en sestigh pont, ende vier peerden present als vooren; —— —— C. lvij. pont

Cornette vijf en vijftigh pont, ende drie peerden present als voren, —— —— C. xxiv. pont

Quartiermeesters op twee peerden —— xlvj. pont

Twee Trompetten elck veertig pont lxxx. pont

Klerck of Fourier, boven den lxxx. penninck vande betalinge, met een peert present —— xxvj. pont

Houssmit met een peert present —— xxvj. pont

Noch vijftien Ruyteren, tot xxvij. pont - - ivC. v. pont

Noch xv. Ruyteren, tot xxvj. pont - - iijC. xc. pont

Noch thien Ruyteren, tot xxv. pont - - ijC. L. pont

Noch xv. Ruyteren tot xxiv. pont —— iijC. l. x. pont

Noch xxvj. Ruyteren tot xxiij. pont - vC. xcviij. pont

Somma voor hondert Ruyteren ijM. viijC. pont.

Lyste van een Compagnye Voetvolck van hondert vijf en dartigh hoofden, teghens xvijC. L. pont.

Voetvolck.

CApiteyn	——	C. L pont
Luytenant	——	xlv. pont
Vendrigh	——	xl. pont
Twee Sergeanten	——	xlviij. pont
Drie Corporaels	——	xlviij. pont
Twee Trommels	——	xxiv. pont
Schrijver	——	xij pont
Chirurgijn	——	xij. pont
Provoost	——	xij. pont
Derthien Officiers bedragen 's jaers		iijC. xcj. pont

Vijf en veertigh Spiessen: als een tot xviij. pont, een tot xvj. pont, een tot xv. pont, twee tot xxiv. pont, vyf tot xiij. pont, vijftien tot xij. pont, ende twintigh tot xj. pont, x. Schel. —— vC. lij. pont.

Dertigh Musquetten: als vijf tot xiij. pont, xiij. tot xij. pont, en xij. tot xj. pont x Schel. facit - iij C. lix. pont

Vier en veertigh Harquebouſiers: als xij. tot x. pont, xxxij. tot ix. pont x. Schel. facit - - iiijC. xxiv. pont

Drie Pagien —— xxiv. pont

Somma hondert vijf en dartigh persoonen tot xvijC. L. pont.

Ende allen anderen Compagnien van meerder oft minder getal / sullen genomen worden op ghelijcke proportie van wapenen ende van Soldie.

Eynde van 't derde Boeck.

Digitized by Google

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

VIERDE BOECK.

KORT BEGRYP.

PEtitie. Harde Vorst. Hooghe Vloedt inde Revieren. Vyandt inde Veluwe. Mutinatie tot Breda. Engelsche saecken. 's Koninghs aenspraeck. Tractaet met Engelandt vanden 5. Juny. Translaet van't selve. Tractaet met Vranckrijck, genaemt Compeigne. *Article particulier*. Translaet in't Duyts. Tractaet van Coupet. Translaet. Huwelijck vanden Prins van Engelandt met Vranckrijck. Huwelijcx Articulen. Reglement op't compareren ter Generaliteyt. Instructie voor de Generaliteyts Reeckenkamer. Poincten van mesnagie. Instructie voor de Admiraliteyt. Instructie voor den Raet van State. Naerder Reglementen raeckende den Raedt van State. Commissarisen vande Monstering. Fortificatien. Wagens ende Treckpaerden. Comptablen. Staet van Oorlogh. Naerder Reglement voor den Raedt van State. Commissarisen vande Finantien vanden Raedt van State. Reglement raeckende de Ambassadeurs ende Gesanten. Belegh van Breda. Prins van Luyck. Betlem Gabor. Hansesteden. Oostindische Compagnie. Koningh van Sweeden. Rutgersius. Christina Princesse van Sweeden gebooren. De Heeren Somerdijck ende Ioachimi nae Enghelandt. De Heeren van Essen ende Noortwijck naer Vranckrijck. Ambassadeur Maurier gerevoceert. Syn present. d'Espesses in syn plaets. Vinck, Agent van Dennemarck. Morosini Ambassadeur van Venetien. Ambassadeur Contarini. Gesante van Marocke. Graef van Swartzenbergh. Saecke van Amboine. Baron de Copet. Grasbeeck Gesante van Hessen. Prins Maurits sieck inden Hage gekomen. Inhoudt van eenige nieuwe Placcaten.

Petitie. TEghen 't uytgaen van 't voorleden jaer / hebben de Heer Prins ende de Raedt van State na gewoonte wederom sorghe gedraghen voor de noodtwendicheden van het toekomende jaer: proponerende dat de conservatie van ons alghemeene goede Vaderlandt / vereyschte dat aen haer Ho: Mog: ende de Provintien wederomme werde vertoont den teghenwoordighen Staet ende gheleghenthevdt desselfs / ende mede in wat maniere ende by wat middel 't selve voortaen soude konnen behouden blijven / insonderheydt dewijle den tijdt en laest gedraghene consenten haest gingen expireren / daer op mitsdien in tijdts wederomme diende voorsien / ende na den noodt behoorlijck gereselveert te worden. Ten opsien van 't welcke sy niet langer hadden konnen uytstellen / omme ten selven eynde voor haer Ho: Mog: te verschijnen / ende voor eerst desselve te vertthoonen / hoe dat de teghenwoordighe constitutie van desen Staet sulcx was: overmits het groote verloop anlanghs (God beterr) inde saecke van onse Naburighe ende andere ghealliteerde Princen / men hier voortaen niet alleen te wachten souden hebben / ende ons moeten verseeckeren teghens het ordinaris ende gewoonlijck geweit van Krijghsvolck / dat onse vyanden inde Nederlanden aende andere zijde onderhielden / maer oock tegens de excessive macht ende Legers van de Keyser, daer mede hy nu in weynigh tijts herwaerts met behulp vande Papistige Ligue genoeghsaem geheel Duytslandt hadde onderworpen / ende t'sijnen subjectie gebracht: met jammerlijcke verwoestinge van alle de menichte der Kercken / nu soo veele jaeren de waere Christelijcke Religie openbaerlijck beleden / ende verkondicht hebbende / ende teghenwoordigh daer van beroost sijnde; welcke Legers nu oock tot op onse

Fronti-

1624. Frontieren gekomen waren / onder dexel dan te verbolgen de Reliquien van heure Vpanden / en hoe wel de selve tot noch toe haer genoechsaem neutera el tegens ons hadden gehouden / nochtans soo en hadden wy van de selve niet anders te verwachten / dan dat sy by alle occasien onse Vpanden souden byballen / als mette selve in een ghemeen verbondt staende / ende eben soo seer teghens Godts Heylige Woort ende 't welvaert van dese Landen verzwooren zijnde : in dought dat alle de selve groote machten van d'eene ende d'andere zijde te samen ghebracht zijnde / naer alle apparentie op dese Landen soude willen aenkomen / ommo die aen verschepden oorden gelijckelijk aentastende / te beter moede te maecken / ende ten laetsten (dat Godt verhoede) te kunnen overballen. Ende alsoo aen haere quaeden wille ende voornemen voor dit stuck niet mochte ghenwijffelt worden (by soo verre wy ons selven niet wilden bedziegen) soo was ten hoochsten noodigh / dat wy hier op een gestadigh ooghe hadden / ende ons daer teghens versaeghen wat moghelijck soude wesen / te meer dat sy op haere voorgaende Victorien verstout zijnde / haer niet en souden ontsien crotselijck aen te ballen / al wat haer in 't ooghe lepde: waer over wy doch niet mochten verslauwen / ende mosten met een goede couragie ebenwel alle middelen van wederstant aende handt nemen / vertrouwende voorts op den goeden Godt / dewelcke ons nu soo veel jaeren mette gunsten van zijne krachtighe hant / in soo meenighfuldige noodt teghens alle machten der Vpanden meer als miraculeuselijck hadde bewaert ende beschermt / alleen dat wy daer by wel mochten toesien ons selven niet te versuymen / by ghebreck van ons eyghen goet devoir / omme alle middelen daer mede Godt dese Landen soo menichfuldigh begenadicht heeft / met een sincer ghemoet ende yver wel in 't werck te stellen ende te ghebruycken / daer over rondelijck achter weghen latende alle uytvluchten ende excusen ghefondeert op een ghewaende schijn / ende ombrage van verlies van Neeringe of op andere particuliere insichten; dewelcke doch in haer selven wel geexamineert zijnde / van soodanigen ghewichte niet en waeren als die wel voorgegheven wierden ; immers geensints in consideratie van 't over groote achterdeel ende perijckel dat de Landen daer deur waren lijdende / maer wel voor al een vast ooghe nemende op de behoudenisse van 't Generael / sonder welcke 't particulier noodsaetlijck moest coorueren : dit selve seyden sy / betuyghden ons evidentlijck genoech de versche exempelen van onse Nabuyren ende Geallieerde / dewelcke overmits achter ghehoudene veele van hare middelen / die sy tot hare defentie / sonder groote Lesie wel hadden kunnen ghebruycken / de selve ten laetsten hadden moeten laten ten proye van hare Vpanden / dewelcke nu de selve teghens haer ende tot haerluyder voordere ruyne wel insolentelijck wisten in 't werck te stellen ; ende al wast schoon dat onse Vpanden dit jaer niet formelijck te velde waeren ghetweest / ofte hen onderwonden hadden eenighe van onse Frontier plaetsen by belegheringhe aen te tasten / soo en hostmen sich echter in het aenstaende jaer daer af niet verseckeren dat sulck weder gebeuren soude. Ende allwaert sulck dat het wederom geschiede / soo en mochtmen echter niet nalaten / ebenwel in de onkosten te treden / ende met ons Krijghsvolck ende alle andere preparativen van 't Leger op te uptterste grensen ons ghereet te houden (ghelijck 't voorleden jaer ghetschiet was) teghens allen subiten aenval / die den Vpant allen oogenblick kon doen / na dien hy zijn Volck in soo groote meenichte daer toe ghereet hielt legghen / op de maniere alsmen gesien hadde voor weynich jaeren by hem ghedaen te zijn op de Frontieren van Savoyen ende Venetien / alleenlijck omme henlieden in weese ende continuatie van de kosten te houden / ende daer door te matteren : dewelcke daerom echter niet achter weghen hebben ghelaeten met goeden voordacht / ende wijsen raede alle middelen van defensie aende handt te houden / wesende buyten alle redenen / datmen op eenen Leeuw, die den sieckaert maeckt, meer als anders sich souden vertrouwen / zijnde over sulck verdrietich om sien / dat eenighe Provintien ende Leden van dien hier op gheen behoorlijck aenschouw nemende / soo weynich scheenen te apprehenderen de zwarichept ende pericule van de Lande / ende mede wat het is / dat de selve wesende van soo kleynen begrijp / dit zware Oorloch moest voeren tegens een Monarche / hebbende onder hem soo veel Koninckrijcken ende Landen / ende daer by soo machtighen aenhanck / dewelcke alle teghen de ware Chrijstelijcke Religie ende dese Landen eben seer gheconjurcerde Vpanden waren. 1624.

Het was wel waer / seyden sy / dat de belastinge van de Landen seer groot waeren / ende Godt gabe dat zijne Goddelijcke wille waer / ons van dit oorloghe eenmael te verlossen / 't welck hy doch in zijn handt hadde te doen / als 't hem beliefde ; maer soo lange als sulck niet en geschiede / ende dat zijne goede gelieste was ons daer mede als noch te besoecken / soo moesten wy ook met groote geduldicheyt ons daer na stellen / het welcke in allen geballe sonder bezwaernisse ende over groote incommoditeyt niet en konde gheschieden / ende daeromme voor ooghen hebbende de bewaernisse van ons goede Vaderlandt / die doch voor al moeste gaen / soo weers de noodsaecklijckheyt dat wy met eene kloeckmoedige resolutie alles by setten mosten / wat mogelijk was tot behoudenisse van het principael; aengesien daerinme eenmael ghemist ofte het verstuymt zijnde / sulcks namaels niet wederomme te restaureren soude zijn : het welck / seyden sy / haer Hoog: Mog: na hare wijse discretie ende erbarentheydt / mitsgaders de gemeene Provintien ende hare Leden behoorden wel serieuselijck te overwegen / ende nadien men inder daet sagh ende voorgaens klaerlijck ghewaer wierdt / dat / warmen ook voorsloegh tot bindinghe vande groote kosten van desen Oorloge / dat geen bequamer / seeckerder ende minst quetselijcker middelen voorghestelt mochten worden / als dewelcke men was hessende op de Consumptie ende Coopmanschappen ; ende voorts in proportie van dien / op de vaste goederen : soo versochten sy haer Ho: Mo: hare respective Provintien daer toe ten alderbesten te disponeren / omme niet alleen hare oude opgestelde middelen met goede ordonnantien ende precise executie daer op volgende / tot weeringhe van alle Frauden op den hooghsten valeur te brengen : waer van wel principalijck de goede eenparigheyt aen een yder het beste contentement soude konnen geben. Maer ook dewijle de lasten van den Oorloge dus Excessijf waren / dewelcke men inder daet sagh dat gheen excusen kosten lijden mochte voorby ghegaen worden / dat elcke Provintie haer wilde esvertueren / omme daer by noch te practiseren ende op te stellen alsulcke verhooginge / ofte ook anders nieuwe middelen / als boven de oude noch wel sonder seer groote quetse konden gevonden worden / ende waer by alrede andere ten deele in trepn gebracht waren.

Te meer seyden sy / soo was nodich dat 'tvoorsz stuck vande middelen met meerder ernst werde by der handt genomen / dewijle men klaerlijck speurde het ghebreck van dien meest oorsaecke te wesen / dat de Provintien de gedane Petitien of niet konden secunderen / met hare consenten / of immers consenten dragende echter noch in faulte bleben / omme de penningen van dien behoorlijck te voldoen / hoewel de voorsz Petitien van Jaer tot Jaer sulcks waren (gelijck die tegenwoordich mede gedaen wierden) na goede examinatie van die noodige lasten vander Oorloge / soo dat deselve noch lager noch noch minder mochten werden / sonder den Staet te doen periclieren ; ende gaben de Provintien deselve hier af een evidente preuve / dewelcke Liquidatie doende / van hare gedane betalinge vande Oorlogs-onkosten / deselve meest al vele hooger in-brachten / als die by de Staté beraemt waren / boven noch veele onverdachte saecken inde Respective quartieren vallende / daer van te voren geen reeckinge gemaeckt was geweest: ghelijck mede het subsidie van Venetie, ende andere Extraordinaris penninghen / t'elcken in nieuwe voorvallende lasten wierden gesmolten ; ook soo / dat het selve Veneetsche subsidie met het aenhouden van het Mansveldtsche Chrijschvolck in den voorleden

1624. jare ende van 't Brunſwijckſche niet alleen voor 't jaer 1622. maer ock voor een groot deel in dit jaer 1623. was verſet / dewelcke uytte drie hondert duyſent guldens van de Waertghelders van 't verleden jaer weder moeſten werden ghefuppleert / omme van eene andere zijde daer deſelve waeren ghedeſtineert / egeen nieuwe confuſie ons op den hals te halen: hier op voorts komende de defectueuſiteyten vande conſenten in eenighe jaeren herwaerts aen ſommige Provintien gevallen / ende dat daer en boven meeſt alle de Provintien ock hare Ingewillichde ende beloofde penninghen ſoo ſchaers en langſaem op brachten / ſo was dat de oorſaecke dat het Landt in deſe overgroote ſchulden (als een yegelijck wiſt) dus verre was verloopen / met geheel verlies van credyt ende reputatie, ende tot verderf van veele arme menſchen; waer van te beduchten was dat ſulcx niet ſonder groot ghevaer van de Landen ſoude konnen afloopen / by ſoo verre daerinne geen prompte ordre wiert gheſtelt: aengheſien dat deſelve achterſtallen niet alleen aenginghen ende competeerende waren veele Borgers ende Ingheſetenen vande Steden / maer ock voor 't meerendeel aen menichte van Soldaeten / met haeren ſupveren arbeydt haer gelt verdient ende daer op credijt ghemaeckt hebbende / dewelcke deſelve met alſulcken ongeſtuymigheydt ende drepghementen invorderden / dat eenighe aennemers ende Wercklbaſen alrede daer over qualijck ghetracteert ghevveeſt zijnde / omme het dangier wille / by haer aenghenomen wercken niet en dorſten verſchijnen / ende deſelve daer over ten halven moeſten laeten leggben; ghetaeckende voorts deſe ſaecke in ſoo verren verloop / dat ock de perſoonen vande Raedt van Staete buyten alſulcke drepghementen niet konden blijven / als de beſtedinghe ghedaen hebbende / dewelcke doch niet anders waren gedaen als uyt hoogen noot / op 't zorghvuldigh aenhouwen van zijn Princelijcke Excellentie / ende voorgaende reſolutie van haere Ho: Mog: die 't ſelve mede ſulcx te doen / goet ende noodich ghevonden hadden / ſoo dat deſelve ſijn Princelijcke Excellentie ende den Raedt van State wederomme ten hooghſten waeren verſoeckende / dat haer Ho: Mog: alſnoch by haere reſpective principalen wilden vervorderen / dat ten minſten van den jaere 1614. af / de conſenten volkomentlijck ingewillicht ende geſuppleert werden na de Petitien / dewelcke teghens de Oorloghslaſten / van tijdt tot tijt veel hooger beloopen hebbende / ghedaen waren / en dat in conformitept van dien de penningen mede mochten opghebracht worden; op dat men eenmael 't lant buyten pericule mocht ſtellen / ende 't jammerlijck klagen van ſoo groote menigte van arme luyden doen ceſſeeren / ende dat hier na ende dien achtervolgende de Provintie mede behoorlijck liquidatie wilden doen; ſulcx als by haer Ho: Mo: gereſolveert was.

Dat inſgelijcks haer Ho: Mog: gheliefde eenmael malkanderen te verſtaen omme te nemen ende arreſteren eenen vaſten voet en reſolutie op de afdoeninge van de Capitalen, de welcke tot laſt vande Generalitept op Intereſt waren loopende / ende tot verſchepden tijden in 's Landts benaeuthepdt hadden moeten ghenegotieert werden / ende dit ten regarde vande ghewichtighepdt vande ſaecke / ghelijck tot meermalen haer Ho: Mog: in 't langhe was verthoont ghevveeſt: bedragbende de voorſchreve Capitaelen noch tegenvoordigh ontrent vier Millioenen, acht hondert drie en neghentigh duyſent neghen hondert ende 't ſeſtigh gulden, behalven eenige andere parthyen by memorie geſtelt / tot noch eene goede ſomme beloopende / 't ſy dat de Provintien daer toe beliefde te ramen ende inwilligben een loopent middel op eenige conſumptien / dat generalijck over alle Provintien ghebeven werde / ende ghebracht inde beurſe vande Ontfanger Generael: of dat deſelve de voorſz ſomma by verdeelinghe tot haren laſten aennamen / of wel op doendelijcke termijnen van jaeren in gelde aen 't Comptoir vanden Ontfanghèr Generael fourneerden / of anderſints daer in te reſolveren / ſulcx als men ſoude verſtaen dat met de minſte quetſinghe ſoude konnen geſchieden.

Nademael men voorts metter daet ſach hoe dat onſe vyanden ſoo langher ſoo meer haer van Krijghsvolck, 1624.
ſoo te voet als te Paerde waeren verſterckende / inſonderhept na de voordeelen ende Victorien die ſy verſchey delijcken op onſe gheallieerde in Duytſlandt eenighen tijdt herwaerts hadden verkreghen / ſoo hier vooren is verhaelt; ſoo en mochten wy mede niet verſuymen omme teghens alſulck ghewelt ons met een goede Couragie te ſtellen / ende in alle maenieren wel te verſien / ende tot dien eynde onſe Frontieren (die menichvuldigh ende haer verre Extenderende waeren: als namelijck van de Eemſe af / tot een groot ſtuck in Vlaenderen toe) wel beſet ende buyten pericule te houden / daer over wy in dit aenſtaende Jaer geen ſtaet mochten maecken van minder getal van Krijſchvolck in dienſt te houden / als 't voorleden jaer / in Conformitept van de voorgaende Propoſitie was gedaen / byſonder nae dien boven de voorſz beſettinghe wy ock moeſten letten / ende ons verſien van een redelijck ghetal van Ruyteren ende Voetknechten, tot oprechtinghe van een ghevormeert Veldt-legher / ſonder 't welck de voorſz Frontieren in haer van belegeringhe niet behoorlijck konden verſeeckert worden / mede ten hoochſten dienende ende noodigh zijnde tot alle andere occaſien van oorloghe; daer by voorts komen ende mede gereeckent moeſten werden alle andere onkoſten daer aen dependeerende / ende die tot goede verſieninghe ſoo van de voorſchreve Frontieren als van de Legbers noot wendich ghere quireert werden / eene exteſſive ſomme bedragbende; ſoo wast dat zijn Excellentie ende den Raedt van State hare Hoogh Mogbende verſochten hier op mede ſerieuſelijck te willen letten / na hare ghewoonelijcke Wijſheyt ende erbarenthept / ende daer toe te willen als noch in dienſte Continueren voor het aenſtaende jaer 1624. niet alleen het Krijghs Volck mette Tractementen ende andere behoeften in den Staet van oorloghe begreepen / beloopende ter Maent ontrent ſeven hondert ſes ende tachtigh duyſent ſes hondert ende vijftigh Ponden van xl. grooten Vlaems / ende achtervolgende de verdeelinghe ende repartitie van den ſelven Staet alle Maents daer van preciſe betaelinghe te doen / inſonderhept ende van de Poſten belaſt omme in ghelde aen 't Comptoir van de Ontfanghèr Generael / ofte in leverantie van goede waren in de Magaſynen van de Generalitept te fourneren / ende tot bewijs van de goede voldoeninghe van alle 't ſelve / over te leveren alle drie Maenden partinente Staet / ende 't eynden 's jaers volkomen reeckeninghe mette Documenten daer toe dienende.

Maer noch voortaen in dienſt te willen aenhouden de Franſe drie Regimenten Voetknechten, ende twee Compagnien Paerden, tot noch toe omme merckelijcke redenen uytten Staet van Oorloghe ghelaten / daer af de Soldyen mette Tractementen in 't jaer waren bedragende / ontrent ſes hondert ſeven ende tachtigh duyſent ende veertigh Ponden, omme by Maenden van xlij. dagen preciſe te betalen / volgens de verchargen dan tijdt tot tijdt na yeders Provintie quote daer van te deſcheren.

Mitſgaders de twee hondert ende vijftigh Carabijn-Ruyteren, met de elf Compagnien Duytſche, ende eene Schotſche te voet, mede niet ghereparteert / bedragende t' ſaemen in 't jaer ontrent twee hondert ſeven ende tſeſtich duyſent guldens, ende als vooren by Maenden van xlij. dagen op te brengen.

Beneffens deſen ock te willen accorderen de aenminghe van ſes duyſent Waertgelders ofte Guarniſoen houders voor den tijdt van vier Maenden, dat 't Leger ten minſten gheraemt wiert in 't Velt te ſullen weſen / dewelcke in den ſelven tijdt koſten ſouden ontrent drie hondert duyſent guldens ten prijſe als vooren / omme daer teghens tot ghelijcke ghetal van ordinaris Compagnien ende hoofden uyt de Garniſoenen te moghen lichten / ende daer mede het Velt legher verſterckben ſulcx alle jaer was ghedaen / ende nu alleenlijck achterweghe was gebleben door d'aenhoudinghe van 't volck van Hartoge Chriſtiaen van Brunſwijck, 't welcke nu teghens de penningen van de Waertgelders ten meeſten dele onderhouden ge weeſt was.

Ghe-

1624. Gelijck oock voor de onkosten van 't selve Leger niet gecompzehendeert zijnde inde voorsz Staet van Oorloge: als namentlijck van Waghens, Treckpaerden, Schepen, Legerwercken, extraordinaris Officieren ende andere onkosten / daer af dependerende / dewelcke voor het minste niet lagher moghen werde gereeckent / als teghens twee hondert duysent gulden ter maent / ende noch veele hooghер souden komen te monteren / indien de vpandt sijne groote macht tot twee ofte meer legers verdeelde / ghelijck apparentelijck was / ten minsten om te willen accorderen / in 't jaer achtmael hondert duysent guldens.

Ende alsoo aende Frontierplaetsen noch veele nieuwe wercken van Fortificatien waren gheweerckende / dewelcke seer nodigh waren / alsnoch aengelept ende ghemaeckt te worden / tot voorkominghe vande swarigheyt haer inde belegeringhe ende surprinsen vertoonende / ende dat boven de jaerlijckse reparatie ende onderhoudinghe der selver in den staet van oorloghe alleenlijck verstaet / soo versochten sy tot dese nieuwe wercken mede voor dit jaer in te willighen (ten minsten de somma van drie mael hondert duysent guldens eens.

Insgelijcks tot gietinge van nieuw geschut / omme tot naerder voorsieninge vande voorsz Frontieren / die vele ende menighvuldigh sijn / te moghen dienen ende gebruyckt worden de somma van eens vijftigh duysent gulden in 't jaer.

Oock wiert versocht over de Landtschappe Drenthe by vervanginghe te willen inwilligen een redelijcke contributie naer proportie van de andere stemmende Provintien / omme daer uyt voor eerst te onderhouden ende betaelen de Ruyteren / Knechten / ende andere onkosten in den staet van oorloghe tot haerlieder lasten gecoucheert / ende daer en boven noch vijf hondert guldens ter maent / uytte middelen van Coeverden tot onderhoudt van de Fortificatien der selve plaetsen / daer toe de selve tot noch toe gereserveert sijn.

Ghelijckerwijs mede te continueren de Imposten / Contributien ende voordingen / niet alleen in de Steden / Forten ende over de Platte Landen van Brabant, Vlaenderen, Wedde ende Westerwoldingerlant onder 't ghebiet van haer Ho: Mo: staende / sulcx die tot noch toe waren gheheven / ofte noch soude kunnen gheheven worden / maer oock over d'andere Quartieren onder den Vpandt gheleghen soo verre die by middelen van 't Christijn volck van dese Landen souden konnen worden ingevoert ende geexecuteert.

Versoeckende voorts zijn Excellentie ende den Raet van State / dat haer Ho: Mo: mede dit jaer wilden inwilligen den ophebe van de Convoyen ende Licenten op de inkomende ende uytgaende goederen / niet alleen na den oude taux ende lijsten / maer de selve oock te willen verhoogen na den tegenwoordigen grooten noot ende 't achterheyt van de Colligien ter Admiralitept / de welcke anderssins uyt de inkomste van de selve / sulcx die teghenwoordigh ontfanghen wierden / de noodighe onkosten van de Equipagie te waeter op verre na niet konden verballen: dagelijcks aenhoudende / om groote subsidien te mooghen trecken uyt de andere opkomsten van 't Landt / diemen doch wist hoe sober dat by quamen / ende overmits haer eygen over groote lasten haer selven niet konden buyten confusie ende verloop houden / ende daeromme serieuselijck te willen by hare Principalen procureren ende de goede handt houden / dat de voorsz Convoyen ende Licenten alomme in de Provintien ten vollen naer de lijsten werden betaelt / ende de Frauden, dewelcke doch met verdriet / van alle goede Patriotten ter Zee grof ende notoirlijck ghepleecht wierden / precise naer inhoudt van de Placcaten werden ghestraft; het welcke over al eenpaerlijck gheschiedende / het rechte middel waere omme te weeren ende benemen alle achterdencken van diversie van Neeringhe / daer mede eenighe om haer particulier proffijt de selve Frauden sochten te bedecken / ende om in desen met meerder seeckerheydt te mogen gaen / so versochten sy eenmael eyntlijck te Arresteren de Resolutie van de verpachtinge van 't vierde Part derselver / ghelijck tot meermalen voorgheslagen was / daer toe mede de meeste Provintie alreede seer gesint ende gereselveert waren / mitsgaders dat d'oorde van de suyveringhe van de Binnelantsche Paspoorten mocht worden in treyn gebracht / ende punctuelijcken naghevolcht ende ghehouden / ende by Provisie voor het jaer 16. tot subsidien van de Admiralitepten extraordinaris te willen Inwilligen / eens de somme van ses hondert duysent Ponden van 40. Grooten / op dat alsoo het stuck van de Equipagie soo hooghlijcke den Lande inpoterende / mach worden gehantjaeft ende buyten verloop gestelt.

1624.

Mede te willen Continueren het gemeen middel van de 14. gulden op 't Wit Sout ende van de 10. gulden op de Clinen by den Pamneman op de Denne te betaelen / ende dat de penninghen daer af protederende in de beurse van de Generaliteyt sonder belet mogen komen.

Versoeckende ten laesten zijn Princelijcke Excellentie ende den Raedt van State / nadien sonder alle dese Petitien volkomentlijck aen te nemen / ende dat daer op prompt furnissement van penninghen na volghe / onmogelijck sonde zijn het Landt te konnen defenderen / ende buyten pericule ende overval van de Vpant behouden; dat haer Ho: Mo: beliefde by haere Respective Provintien de serieuse handt te houden / ende besorghen / dat de Landt daeghen ende Vergaederinghe tijdelijck uytgheschreven werden / ten ende op alle de voorsz Poincten metten aldereersten bruchtbaerlijck werde gereselveert / ende de Consenten dienvolghende spoedelijck ingebracht / ende dat daer na oock tijdelijck de penninghen ghefourneert worden / op dat de Landen alsoo in verseeckerheydt mochten werden gheselt ende behouden blijven / daer toe by zijn Princelijcke Excellentie ende andere des aenbevoolen zijnde egeen arbeyt / moeyte / noch deboir soude gespaert worden.

Harde Vorst.

De Vorst was dese Winter langh ende strengh: ontrent den 10. January bevondt sich de Leck gheslopt deur den Ysganck: ende alsoo boven in 't Landt veel Sneeu was gevallen: quam so groten Watervloet af / dattet de Leck niet konnende verswelghen / causeerde een breuck inden Dijck een half mijl boven de Vaert. Inde Maes stondet oock seer hooch: ja hooghер als seecker teecken op een steen tot Venloo opgereeckt: met dit rijmke:

Hooge vloet in de revier.

In 't Jaer seventigh en een,
Stont het Water op dees steen.

Binnen Bommel stondet in de Stadt: de scheepen dreven op de Dijcken aen stucken: maer als het voorbrack / verlooren die van Vyanen drie mans lengte waters in vier uren tijts. Het water sprepde sich door alle de contrepen die Noortwaert / en Noortwest waert lagen / 't Uytrecht stont het inde poort / en meest in alle de Kelders / voorts na Schoonhoven, ter Goude, maer ontrent Copiers Kaey, by Alphen en Coudekerck, en Woerden wiert het afgedamt: soo datter groote ellende was / met vluchten als anderssints / waer door het metter tijdt mede na Amsterlandt, en de Veenen settede: soo datmen binnen der Stede van Amsterdam, de Sluysen ontsluyst sach / en sonder sloth / buyten en binnen eben hooch / en over den peyl. De landen buyten lagen alle onder: soo dat sy haer vertoonde / als voor de dijckinghe / doen Hollandt noch met de Zee gheneen was.

Vpant in de Veluwe.

In Februario noch continueerde de Vorst: soo dat alle Moorasschen / Kevieren / ja de Zuyderzee bevroosen lagen; de Spaensche wilden dese occasie niet verstuymen / om desen Staet afbreuck te doen: wetende hoe na dat Uytrecht light aende Yssel, ende Amsterdam aen Uytrecht, sijnde ghelijck als het hart en middelpunt van den Staet. Graef Hendrick vanden Bergh hebbende 't bewint van dat ghewest / als Gouverneur van 't quartier van Gelder / hadde niet alleen groote correspondentie ende koudtschap: maer was ghenoech oorspronckelijck van daer: soo ras het begost te vriesen / liet hy de Gouverneurs vande Koninghs Steden

1624. aen den Rijn / Maſe / voor Grol / Oldenſeel ende Lingen waerſchouwen: ende ſoo haeſt het Ys dragen koſt liet marcheeren wat de Guarniſoenen koſten miſſen / die uyt Venlo trocken / deden in het vertrecken / een oyr Leger voor de Soetelaers / op de Veluwe publiceren; als ſy alle by een waren / is Graef Hendrick van ſijn Legerplaets / met thien of twaelf ſwacke Regimenten te voet / en by de veertigh Compagnyen Ruyteren / tot Elten in 't Graeffchap Zutphen ghemarcheert. Lauwick, Gouverneur binnen Bredevoort, voor beleegh vreeſende dede yſen / en 't Canon loſſen; 's nachts legerden ſy haer tot 't Zelum en Hengel, alwaer de Huyslieden (al waſt dat ſy op contributie ſaten) haer goederen inde Kerck gevlucht hadden / die van de Soldaten aengetroffen / maer niet geſpolieert wierden / alſoo de Graef in perſoon daer ontrent gelogeert / 't ſelfde belette / ſijnde veeltijdts ghebeurt dat hy de quaetſte niet was / toonende veel civiliteyt: onſeecker of hy't uyt affectie of uyt ſecreet yverijt dede.

De Guarniſoenen uyt Lingen, Grol, Oldenſeel, (men ſeyde datte Keyſerſche die in gheheel Weſtfalen verſpreyt ende meeſter waeren / haer daer by hadden gevoegt) deden haer inval in 't Oldampt, ende d'Ommelanden; brandtſchattende het Oyr Winſchooten, Heyligerleen, Slochteren, Nootbrouck, Scheemte, ende ſchickten afkentbalven Brantbrieven: eensdeels om betalingh van d'oude contributien / anderdeels om nieuwe contributie in te voeren. Hier teghen was weynigh te doen; de Koninghſche waeren ſterck van Cavallerye / ende alles was een open velt; men verſeckerde de vaſte plaetſen / ende voorts quam een dooy: waer voor de Koninghſche moſten ſcheyden.

Graef Hendrick is den ſeſtienden en ſeventienden na Bronckhorſt: alwaer hy Sauvegarde ſont ghemarcheert; aende Revier den Yſel komende / bevondt hy dien open / waerom hy wat hooghor op tot Obbergen, recht over Dieren, den ſeventhienden 's morghens te thien uyren niet ghemack ſonder ſlach of ſtoot / te voet en te paert / daer veertigh of vijftigh roeden Ys ongheby't was / perſoonlijck voor aen ghetrocken is: latende den pas wel bewaren; het oprijden inde Veluwe was door een enge pas; overſijnde / ſtelde hy al het volck in ſlachoyde / en bleef ſoo den gantſchen nacht / die ſeer kout was ſtaen; behalven eenighe Compagnyen / tot Ree en Velp, Oyren langs de Revier leggheude. Des anderendaeghs wierpen ſy in 't Boſch eenigh hout en hoochte op: om haer voor een aenval te beſchermen / by haer hebbende vier halve Cartouwen / een halve Slanghe, en een Veltſtuck; maer geen teghenſtandt vindende / liet de Graef de vier ſtucken weder over op den pas voeren / en nam zijn logement op des Commandeurs van Dierens huys / dat aleer hy daer quam geplondert was / onaenghesien hy Roomſch Catholiſch / Pachter van de Graef / en onder contributie was: als ook de huyſen van Delen, Hagen en Biljon: van Spanckeren vluchtede ook een ſieck Edelman die ſy achterhaelden / ende plonderden: ſoo dat hy van alles ontbloot / ende een tijdt langh op het veldt ſijnde / korts daer nae binnen Aernhem ſtierf.

Prins Maurits ſtelde alle mogelijcke oyde: 't eenigſte middel was om met bijten ende yſen de revieren open te houden: ſulex niet willende zijn / om de ſtrenghheyt vande Oyrſt / was niet beter als patientie tot den dooy; ondertuſſchen de vaſte plaetſen wel bewarende. Hy ſchickten den Heer van Marquette, Luytenant Generael vande Caballerie na Aernem, met achtien Compagnyen Paerden / en derthien Compagnyen te voet: de Oyrgerye aldaer / als ook binnen Doesburg, Zutphen, Deventer en andere Steden / begaven haer met het inhebbende Guarniſoen inde wapenen / en goede wacht / en haer berept in oyder handelingh op de laſt van ſijn Excellentie houdende / die ſelf den ſeventienden dito uyt 's Gravenhaghe, met veel ghevolgh van Bevelhebbers / ook Veltſtucken en andere Ammonitie naer Uytrecht vertrock; daer en tuſſchen commanderende uyt alle plaetſen in Hollant de Guarniſoenen te lichten / die alle op ſteden geſet / ende lancx de Steden op de Veluwe gheleghen / ghevoert wierden / tot groot contentement vande Oyrgheren aldaer / die alle devoir mede deden om haer Grachten der Steden te yſen / en de Bolwercken te begieten: binnen 's Landts wiert oyde geſtelt / de binnenwaeteren op te bijten / tot aen de Zuyderzee.

Het vluchten uyt de onbyre Oyren was ſeer groot / door 't gheruchte vande macht des Vyandts: een yder 't zijne willende beſchutten / alles vluchten na de vaſte plaetſen hoewel de konde onlijdelijck was; de Heer van Rooſendael Bolwercken ſijn poort van 't huys toe / datter niemant op en mocht / en preſerveerde zijn goet.

De Graef vanden Bergh geen parthye vernemende (die niet ghefonden wiert / om dat de heftighe koude vyandts ghewegh was) marcheerde den achthienden dito / met vijf ende twintigh Compagnye Ruyteren / en eenigh Voetvolck recht op Aernhem: te thien uyren dede hy twee ſchooten van de Galgebergh / daer op hem met neghen ſchooten uyt de Stad gheantwoordt wiert / dies zijn Croupen haer verdeelden / en hy vertrock met eenighe Compagnye te paert innewaerts / tot op Eede, drie mijlen van Aernhem; plonderde onder weghe het huys Karnem, en bequam twee ghevanghenen: de Kentmeeſter Lenneps knecht / en een Schryver van een Compagnye die op Aernhem reden / maer moſten dien nacht met hem huys houden / als waer mede eenighe Huyſluyden ghevanghen ghebracht woorden / met eenighe Toomen / om de peerden die ſy nemen ſouden wegh te voeren: men begoſt daer alle toeſtel om wat te eten aen te legghen / men ſtack het Verckens vleeſs aen 't ſpit / men pluckten de hoenderen om te braden / al het volck ſocht logement voor de koude / ende men maeckte groote vieren / om te middernacht voorts op Barnevelt te rucken / ende ſoo een torcht rontſom de Veluwe te doen: daer en tuſſchen ghevielt dat de Landluyden de Huyſen van de Reenenſe Veenen openden / en het ghevelt van het water het Ys met ghedruys brack / als ook datter een Trompetter op Harſloo het Liedeken Wilhelmus van Naſſauwen, by gheval blies: het welck binnen Eede vande Spaenſche / en de gevanghenen ghehoort zijnde / beelde haer in / te zijn een Troup van zijn Excellentie met Ruyters ende wagenen; als ſulex van een yeder geaffirmeert wiert / ſpoeden ſy alle te paert / weynigh op de ghevanghenen acht nemende / met ſoo grooten onverſicht / dat ſy de ſpijſe voor 't vier / den gedeckten Tafel / de hoenderen / hondert toomen / eenige muſquetten ende malen daer leggen lieten: feſtien of meer Boerenhuyskens / als ook eenighe tot Velthuyſen, zijnde een kleene ghebuerte / verbrandende / waer door het vluchten ſoo groot wiert / dat ſy een gantſche vyre lanck te poſt liepen / veel Waepenen van haer werpende: de Oberſten Courageerden haer wel / maer konden de vlucht niet ſtutten / tot dat ſy tot Ginckel quaemen / alwaer ſy al het volck weder vergaderden / en in Slach-oyde ſtelden.

Den 19. dito / zijnde 's maendaeghs marcheerde de Graef met zijn Volck weder op Dieren, en bleef daer noch met zijn gantſch Legher in het Boſch te Dieren leggben / teghens twee felle vyanden koude en Snee, (behalven dat ſy geen onbeyroſen Bier en Broot hebben konden / maer Water dyncken) ſtrijdende: ſoo dat het veel weerloopers cauſeerde / die troost aen hare vyanden ſochten / ghevryyt zijnde haer door het Landt daer na bedelende / 't Huyſ waerts begaven: andere die bleven / maeckten Hutten / maer waeren niet beſtandigh om de felheydt des Winters af te keeren: eenighe moſten bupten blijven / ſoo dat ſy bij ramps ende teghenſpoets ghetaeckten / daer en tuſſchen de magere Koyen en Schapen van de Neutrale Boeren ſlachtende: binnen Spanckeren vranden ſy de Kerck / alle de huyſen / en een watermeulen / de Ingheſetenen (want ſy wilden het Landt onder Contributie hebben) aen haer Paerden vindende: vier kinderen wierdender doodt in een verlaeten huys ghevonden / ſoo dat het geen Baſtelavonts ſpel gheweeſt

is

1624. is; voorts staecken sy eenighe Redupten op de kant van de Revier gebouwt / aen brant / en als eenighe daer voor by passeerden / vielt haer op het lijf datter vier bleven / en vele quetstede. Eenighe Loopers wierden van de omliggende Guarnisoenen gevangen / ende souden gheweest zijn van goeden prijse : want sy op onvrye Voeten gheknegen ware ; Maer om datter een Konings gesamneert Leger was : soo hadde het quartier plaets.

Den 21. dito als de Vyandt geen voordeel sach te doen / maer groot onheyl voor het aenhouden van zijn want de vorst, begost het tot den dooy te schicken sonder warmte / waer voor de Graef vervoorsaeckt was den 23. dito / zijnde Vydach / af te trecken ende de Veluwe te verlaeten : in de daegheraet / die sel hout was / dede hy zijn Volck de selfden pas weder overrijden / die sy ghekomen waren / met groot ghevaerck van Vroot ; hy reedt selfs op 't huys te Bronckhorst, en de Kupteren bleven te Paert / die eenigh droogh Vroodt van de Landt-luyden onghedeplt / ghevoren : voorts trocken eenighe den pas die sy ghekomen waren / eenighe met den Graef na Doesburgh : dat passeerende / wiert met het Canon ghegroet / datter een Spaensch Colonel zijn Been verloor ; voorts op Hummel, Keppel ende Weel, Vorpen die Contribueerden / evenwel geplundert : dat los was / verbrant / Koepen ende Veerden tot haer noodzurft wech ghevoert ; des nachts bleven sy ontrent Deutechem, het welck Neutraal zijnde / wiert van eenighe daer ingheleghende Soldaeten voor 't Plunderen verassenreert : en daeghs daer naer elck na zijn Guarnisoen / (van welcke eenige in thien daeghen onder geen dack waren) ghetrocken / en in passant het Stedcken Yselborgh (Cleefs zijnde) t' eenemael verbrant / het ghetal der dooden en siecken was onseecker / om dat sy uyt veel Quartieren versaemelt waren : dit heeftmen bevonden / dat sy meer bevroosen dan bebloet weder ghekeert zijn.

De Heeren Cantelier en de Raden des Vorstendoms Gelder / en 't Graefschap van Zutphen / hebben een Vasten en Vedendach / op haren 25. dach February / en de Hg: Mo: Heeren Staten Generael den 20. Marty / een dach van Danckseggingh verordineert / om den Heere te loven voor zijn ghenade : dat het hem ghelieft hadde voor zijn weder / den Vyandt den Kingh in de neuse te werpen / en een Panicum terrorem over te senden / dat sy onghedaener concepten van alle hoop ghestruisteert / die sy hem door den aenrocht der Italianen / uyt de Brabantsche / Artoische en Vlaemsche Guarnisoenen ghelicht / om zijn ingebeelde Victorie te secunderen / uyt de vyve Landtpaelen vertrocken is.

De Koninghsche konden sich wel inbeelden dat sy deur dese tochten geen vaste plaetse soude winnen / wepnigher eenigh post fortificeren / of een Voet houden / niet te min maechtent een groote schrick : ende de Gemeenten / die self geen part in de Regieringh hadde / voerden op die manier kleynmoedigh ghemaeckt / ende afkeerigh van de Regeertingh: siende dat de Koning / ende Keyser soo groote ende woeste marchten hadden : ende als het platte Landt bedorven is / soo ist al bedorven : insonderheyt de Steden ; doch de Veluwe is een schrale hoeck : tot aen Vtrecht dorst hy niet avancere ; het trecken voor Aernem was maer een Bravade : ende om te toonen dat hy meester in 't Velt was.

Muti-natie tot Breda. Also in de naest verleden Maent November tot Breda ontstaen was een onrust onder de Soldaeten van het Guarnisoen / uyt oorsaecke dat de Capiteyns haer de weeckelijcke leeninghen wouden geven minder ende kleender als te voor ; ten deele pets af houdende op afreeckeninge (ghelijck sy 't noemen) ende ten deele oock pets effectivelijck afkortende voor noodsaeckelijcke onkosten ; als tot onderhoudinghe van Predikanten onder de vreemde Natien ende andersints : en also men voor grooter onlust bevreest was / soo waeren versocht zijn Excellentie Prins Hendrick, ende Gecommitteert de Heeren Huyghens ende Muys, om een keere te doen naer Breda, aldaer bevindende dat ontrent hondert Soldaeten hadden meer uyt dommigheyt als uyt muytinatie / overweldight een Corps de Garde : seven van de selve Soldaeten wierden ghevangen / daer uyt de vier by sententie vanden Krijghsraedt zijn ghehanghen ; de twee sulet aensiende / ende een op voorbidden van de Capiteyns gepardonneert ; ende 30. a 40. andere op haer begheerte / is paspoort ghegheven met een stucks teer-geldts om te vertrecken ; het overighe Guarnisoen heeft haer laten te vreden stellen / midts genietende alle acht daghen veertich stuyvers, of daeghs vijf stuyvers tot leeninghe / sonder eenige belastinge of afkortinghe op reecheningh. 1624.

Engelsche saken. Wat voorleden jaer Engelandt deur Ambassade is versocht ghewerst / is te voor ghestelt : het eene lidt te weten / om den Koningh t'engageren tegen Spangien, is dit jaer weder by der handt ghenomen : waer toe sich d' apparentie schoon liet aensien / om dat men allesints merckte dat de Koningh ende sijn Raedt begosten een ander koers te nemen / ende van Spangien afkeerigh te worden: niet soo seer dat hy despereerde aen den voortganck van 't Houwelijck met d' Infante, dst dat hy 't niet geern sach ; maer om dat hy in de Gemeente een groote ontstelteuis ghewaer wierdt ; haer Ho: Mog: dacht goet de selve ghelegenthepit by 't hayr te batten ; hebben dien volgens derwaerts gesonden den Heeren van Somersdijck, ende den Heer Ioachimi. d' Instructie in effect zijnde ghelijck de voorgaende : raechende 't vernieuwen of maecken eener Alliantie. Sy togghen den 26. February uyt den Haghe, maer de windt serst contrarie / daer nae stil zijnde / waren wel thien daghen in Zee / komende den 7. Marty in Engelandt. Aldaer hadden receptie, onthael, ende audientie na ghewoonte ; ende sy bevonden soo te Hove als onder de Gemeenten / een geheel andere lucht.

Voor eerst liet de Koningh uyt Yerlandt verbannen alle titulaire Pauselijcke Eerts-Bisschoppen, Bisschoppen, Generale Vicarisen, Abten, Prioors, Deeckens, Iesuwyten, Monicken, Seminaire Priesters ende diergelijcke, om binnen veertich dagen te vertrecken. Dit was smakelijck by de Gemeente / die meest niet alleen Protestants op sijn Engels, maer Ghereformeert op sijn Geneefs waren ; ende daerom kost de Ghemeente de Bisschoppen ende Bisschoppelijcke regieringh niet lijden ; Maer sy favorisseerden boven maten / den Koning van Beemen, al wast maer / om dat hy in de Paltz ook alle Bisschoppelijcke macht en Ceremonien hadde afgeschaft / ende op sijn Geneefs alles Gereformeert.

Ondertusschen was ook alreede den 27. February tot Westmunster aengevangen de Vergaderingh van't Parlement. De Zael waer d' openinghe van die Vergaderinghe gheschiede / was behanghen met des Koninghs alderrijckste Tapisserye ; op 't hoogh eynde des voorsz Zael was een Theatrum, daer op onder een seer rijcken Daix een Koninckelijcken Throon drie trappen hoogh / opgerecht was : aen de slinckerhandt was den stoel van de Prince van Galles ; ende aen de rechte / die van de Cancelier. Langhs de rechte zijde waren drie sit-bancken achter malkander / den eersten passelijck kleyn voor de twee Eertz-Bisschoppen van Engelandt, namentlijck / Cantorbery ende Jorck ; en achter die twee andere wat laegher / voor d' Engelsche Bisschoppen : Daer teghen over aen de slincker zijde waren ook twee langhe bancken achter malkander / voor de Graven ende Milords van 't Rijck : beneden het Theatrum dwers voor den Koningh waren noch twee bancken / ende de Tafels der Secretarissen van Staet ; d' eene voor twee Rechters / en d' andere voor de voorsz Secretarissen / ende voor twee Gedeputeerde dis 's Konings Propositien souden schrijven ; ende voort langs de Zael waren verbolgens vele andere bancken dwers gheset / voor de Heeren ende andere die in 't Parlement saten / welcke men Inferieurs noemt / al te samen in een parckis wijse / met seer rijche Tappyten overdeckt.

Den 29. February op den middagh / ginghe de Koning seer Koninglijch gekleet met de Croon op 't hooft / op sijn Koninckelijcken waghen sitten / om de Predicatie ende 't Gebedt na d' Engelsche wijse t' aenhooren / eer hy in de Zale vande opening des Parlements soude

1624. gaen. De Prince van Galles ſat ‚te Peerdt/ ende alle de groote Heeren ende Engelſche Milords ſeer magnifijckelijck ghekleedt / reden voor; daer nae de Officieren die het Koninckliicke Sweerdt, den Scepter, ende eenige goude Croonen voegen / traden voor den Koninckliicken waghen / achter welcken den Hertogh van Buckingam, des Koninghs Peerdt ſeer treffelijck toeghemaeckt / aen de handt leyde; achter ende ter zijden volghde 's Koninghs Lijf-guarde. De Predicatie ende 't Ghebedt ghe-eyndight zijnde / werde de Koningh op de ſelf de manier ende Ceremonie in de voorſchreve Zale van de openinghe ghebracht/ alwaer hy op ſijnen Throon ſittende / ende alle die van 't Parlement elck na ſijn graedt ende qualiteyt haer plaets ghenomen hebbende/ dede hun deſe Oratie:

's Koninghs aenſpraeck.

Mijn Heeren, het is een waerachtigh ſpreecken door den Gheeſt Godts uytgheſproocken, *dat de Heerlijckheyt eens Koninghs in de veelheydt van ſijn Volck beſtaet, ende de fondamenten van ſijn Rijck, in de liefde van ſijn Onderdanen.* Ick ben oock verſeeckert waerachtigh te zijn, dat naeſt de Goddelijcke beſcherminghe, *de macht van een Rijck in de handen van ſijn Koningh is.* Ghy hebt alle opentlijcke ghetuyghenisſen beproeft dat deſe dingen niet alleen in mijnen mondt, maer in mijn Herte beveſtight zijn, dies is Godt mijn ghetuyghe: want tot dien eynde heb ick deſe Vergaderinghe beroepen, om u mijn voornemen voor te draghen. Ende wat u aengaet, ghylieden zijt indachtigh, hoe ick my in 't voorleden ghedragen hebbe.

Nu is mijn voornaemſte begheerte den plicht die Godt my opleyt heeft te voldoen, ende voor uwe oogen de waerheydt ende oprechtigheyt, ſoo van mijn Hert ende Actien, als van mijne woorden ende mijn diſcours te ontdecken.

Hier toe magh ick my van pas gedienen met deſe bequame gelijckeniſſe van een *Man* ende *Vrouw*, om de behoorende liefde onder den Koningh ende ſijn volck te vertoonen; *Jeſus Chriſtus* onſen Verloſſer werdt by den *Man* met de Kercke ſyn *Bruydt* vergeleecken.

Oock niet onbequaem mach ick geſeyt worden uwen *Man*, ende ghy mijn Volck mijn *Bruydt*, ghenoemt zijn: want ghelijckerwijs het behoorlijck is dat de *Man* ſyn *Vrouwe* beminne, ende met ſachtmoedigheyt ſtot verſoeninghe benoodighe, ende met alderhande careſſen haer tot liefde beweghe: oock ſoo mede heb ick my in de adminiſtratie ende Regeeringe van de Staet tegens mijn volck gecomporteert. Nu is het ſulcx, datter maer twee middelen en zijn, door de welcke de Koning kan bethoonen de liefde die hy ſyne Onderdaenen toedraeght: het eene dat is, ſyne ſtantvaſtige bedieninge in 't beleydt van ſyn Staet gheduyrende ſyn leven: het ander, is ſyne Wettelijcke affectie tot de Ordres ende Staten van ſyn Rijck, d' welck in een *Corpus* van Parlement het geheele volck repreſenteert.

Voor 't eerſte, ſoo en doe ick ſoo wel niet als ick het wenſche; maer Godt is mijn ghetuyge, dat ick my in 't beleydt der ſaecken met een eerlijck Herte ghedragen hebbe, waerachtigh, oprecht, ende in ſulcker voegen, datter niemandt van u allen ſal weſen, noch van alle de geene die my heden ſien ende hooren, weſen en ſal, of hy ſal in de ervarentheyt openbaerlijck de vruchten daer van bevinden, indien ſy overdencken den Vrede die alle mijne Koninckrijcken ghenieten, ende de Oorlogen met de welcke de nabuyrighe Staten ghequelt zijn.

Den tweeden, beſtaende in dit Lichaem van State, het welck al mijn peupel repreſenteert, ick bid u, ſeght my, mijn peupel, wat grooter liefde tuſſchen u ende my kan daer meerder bethoont worden, dan u lieden t' ſamen te beroepen, en u uyt mijnen mondt directien uyt te deelen, als een ſmaeck van de ſorge die ick voor u drage.

De oorſaecke vande vergaderinge van dit Parlement, volghens mijne publijcke Mandementen, is om met u lieden te confereren, ende my op ſaecken van grooten ghewichte uwen advijs te gheven, door welcke proceduren ghy een manifeſte proeve van mijn liefde ſult ſcheppen, als oock van het vertrouwen die ick in deſe 1624. Conferentie met my op u lieden ſtelle, over de importantſte ſaecken ende materien die in my ſouden kunnen plaets grijpen, ofte de ſelve by eenigh ander Koningh die voor my geweeſt zy, ſoude gehadt hebben, grooter en kan ickſe u niet voordragen. Ick ben de voorgaende jaren met ſeer groote Tractaten beſich geweeſt, in de welcke ick my alſo verre geingageert hadde (Godt zy getuyge mijns gemoedts) dat ickſe tot vaſtmakinge van *Vrede* konde doen dienen, ſo van de Chriſtenheyt, als van mijne Staten in 't particulier.

Ick hebbe de Tractaten een tijdt langh uytgheſtelt, maer d' uytkomſte der ſelve is heel anders uytgevallen dan ick die te verwachten hadde, ende het ſayſoen vereyſchte; voornamentlijck op den Staet ende Digniteyt van mijn *Kindts kinderen*, alwaer de beloften die my waren gedaen, voordeeligh waren.

Daer over preſenteerde ſich mijn Soon de reys in Spangien te doen (vande welcke ick Godt love en dancke, dat ick hem weder hier hebbe) my daerom verſoeckende, overmits hy 't daer voor hielde dat in ſaken van ſo grooten gewichte niet te veel diligentie konde by gebrocht worden, ende dat het uytſtellen van dien gevaerlijcker dan de weygeringe was, waer toe my een notabel exempel verobligeerde het ſelve toe te ſtaen. Ick gaf hem, om by hem te weſen, mijn Confident *Buckingam*, hem belaſtende in alles te raden, nimmermeer te verlaten, ende met hem weder te komen.

Door ſijn verblijven in Spangien heb ick vernomen (dies ick Godt loove) dat *qui in Generali verſatur*, lichtelijck kan bedroghen worden. Mijn Soon is tegenwoordich weder t' huys, ende en hebbe gheen effect gevonden in de beloften die men my ghedaen had: ſulcx dat ick my in de ſaecke hebbe bevonden inden ſelven ſtaet, ende *alſoo wijs als ick van te voren was*, doen men my eerſt daer af ſprack. Derhalven ſo dunckt my nu de hoope die men my van 't Huwelijck gegeven hadde, maer een *Droom* te zijn, als oock van de *reſtitutie van de Palts*. Deſe dinghen alle de weerelt openbaer zijnde, ſoo is het van noode dat wy met u lieden een goede reſolutie beramen van 't geen datter behoort in gedaen te zijn.

Om nu te bethoonen met wat vertrouwen ick my op u lieden beruſte, ſoo wil ick dat ghylieden door mijn Soon van alle ſijn Negotie in deſe ſaecke gheinformeert zijt, als oock door *Buckingam*; ende dat mijn Soons Secretaris u alle de ſchriften daer van communiceeren, en als ghyluyden alle 't ſelve ſult overdacht hebben, my alſdan u goet advijs te gheven, op 't gheene dat ter Eeren Godts, behoudenis van 't Rijck, het welvaren van mijn kinderen, ende alles dat daer aen dependeeren mach, oorbaerlijckſt gedaen kan ſijn. Geen van mijn Voorſaeten en hebben alſulcke verſeeckertheyt aen hare Onderdaenen doen blijcken, van de ſelve over een maeterie van ſoo groote importantie door een waerachtich verſoeck Raet te nemen: noyt en hebt ghy eenigh Koninck beter hert ſien hebben om u daer op te gheruſten noch geen meerder ghetrouwicheydt in een Prince belangende uwe advijſen; by aldien gy u ſelven bemint, ſoo en kunt ghy oock anders niet dan deſe procederinge beminnen.

Ick en kan my ſelven niet onthouden u lieden van een particuliere ſaecke te ſpreecken, d'welck onder mijn Volck materie van veel diſcourſen veroorſaeckt heeft, namentlijck dat ick in de plicht ende yver tot de *Religie* ſlap ben geweeſt.

Mijn Heeren, oordeelt van my, bid ick u, ghelijck ghy wilde dat ick van u oordeelen ſoude: ick en hebbe in deſe ſaecke noyt Tractaet aengegaen het ſy publijck, in 't particulier, noch in wat tijdt dat ſoude mogen weſen, dat mijn Onderdaenen eenighe onghelegentheyt in 't ſtuck van *Religie* by ghebrocht ſoude hebben; maer wel heb ick het daer voor ghehouden, dat in feyt van Tractaeten men altemets *verſachten* mochte, ende niet altijdt met ſulcke ſtrengheyt handelen, als wel in andere tijden nae de ſaecke ſulcx vereyſcht; oock en heb ick noyt ghegheven diſpenſatie, inhibitie, ofte alteratie aen de Religie ghedaen, noyt en heb ick het belooft, noyt ghetwijffelt, noch in mijn ghemoet oyt bedacht,

oft

1624. oft met mijn mont gheſproken. Ghy en ignoreert oock niet dat een expert berijder niet altijdt met de ſpoor ſteeckt, maer ghebruyckt oock den toom, en loſt altemets de ſtrenghen. Soo iſt oock met een wijſen Koningh, ſyn handt en druckt niet altijt ſijn onderdanen, maer in ſaecken van ſoo groote importantie, ſoo en verlaet de handt de toom oock niet.

Ick wil dat ghy deſe twee dinghen ter herten neemt: Voor eerſt, de weerdigheyt der ſaecke die ick u voorhoude: Ende ten tweeden, te mijden lanckheyt ende ophoudinge van deſe Vergaderinge. Uytſtel is bederflijck.

Ick en voorſchrijve u dagen noch uyren, maer uwe eygen gemoederen ende de occaſien ſullen 't u verthoonen, een yeder weet uyt der Natuyre, dat *verlengen verveelt.* Ick bid u, maeckt een goet beſluyt, op den Staet der Chriſtenheyt in 't generael; in 't byſonder van den mijnen, mijner kinderen, ende van dit Koninckrijck, ende voor alle dingen geeft my u goeden raedt.

Ten is niet genoegh my u gevoelen te doen verſtaen: Planten en is niet genoegh, ten zy datmen nae de wijſe der goede Hoveniers, eerſt het onkruydt uytroeye. Neemt dan wech de beletſelen, die uwe voorſlaghen ende deliberatie in alle deſe materien hinderen, ende noteert dat de alderquaetſte kruyden ende uwe groote obſtakelen zijn uwe *jalouſyen:* onthout u daer van, wat belanght mijne Actien, die derf ick voor 't aenghehichte Godts ende van ſijn Engelen bekennen: maer de *jalouſye heeft diepe gronden*, ghylieden zijt de verthooninge van mijn *Bruydt*; ende de *Vrouw* is jalouſie onderworpen: weeſt ſorghvuldigh de ſelve van u te weeren; zijt over my niet *jaloers* aengaende uwe Privilegien, Vryheden, ende uſantien. Ick ben u ſeer goedertieren Koningh: ghy'en ſult my nimmermeer in gheen dinghen al te curieux vinden. Doet 't gheene ghy ſchuldich zijt, ende niet meer als uwe wettelijcke Privilegien toelaten, ende ghy en ſult my aen al te veel ſcrupelen niet gebonden vinden: maer veel eerder gediſponeert, uwe Vryheden te handthaven, dan de ſelve te krencken.

Bethoont dat u vertrouwen op my ruſtet: ghedraeght u eerlijck, als ghetrouwe onderdanen: denckt aen uwe plicht, ende verſeeckert u dat ick my niet onwilligh ſal thoonen, indien ghy my geen wettige oorſaecken daer toe en geeft. Ledt daer op, geen ydele queſtien toe te laten, welcke dickwils 't verderf van groote ſaecken zyn geweeſt. *S. Paulus* ſeyt, *vliedt ydele queſtien ende geſlacht rekeningen*, hout u aende fondamenteele Wetten van den Staet: denckt aen 't ghewichte ende weerdicheydt der occaſie, u nu ter handt gheſtelt: en onderwindt geen queſtien, ghekijf, looſheyt, overraſſighe ende ſubtiliteyten; gedraeght u in ſulcke eerlijcke modeſticheyt, dat de ſelve verwerven mach mijne Gebeden tot Godt voor u, mijn liefde altijt tot u, ende een gheluckigh beſluyt van dit Parlement.

Godt ſy mijn ghetuyge, dat ſegh ick als een Chriſten Prince, geen Soldaet in 't heetſte des Iaers, ende in ſchraele Woeſtijnen, daer het Water hem ontbreeckt, en is oyt ſoo dorſtigh geweeſt, als ick wel begeerigh ben na een gheluckige uytkomſte van deſe Vergaderinghe: Ende ben oock vertrouwende dat na de drie voorgaende Vergaderinghen, deſe tot een goedt eynde uytvallen ſal.

Ick en ben curieux noch Captieux: vermijdt alle occaſien om d'expeditie der ſaecken te verlenghen, want den tijdt qualijck gemenageert is derſelven bederf, ick hope in Godt, na 't vertrouwen die ick op hem hebbe, dat u beleyt my u herten ontblooten ſal, my doende ſien dat gy luyden het ware Lichaem van de Staet mijns peupels ſijt, u eyge gemoederen en ſullen anders niet kunnen oordeelen, dan dat ghy noyt Koningh en hebt ghehadt, die zyn Onderſaten meer beminde als ick, noch Koningh van haer beter bemint; derhalven weeſt oock den waeren Spieghel van derſelven waere beelteniſſen, want daer door ſult ghy niet alleen den ſeghen Godts over alle uwe voorneemen verkrijghen, maer oock de danckſeggingen ende Liefde van 't gheheele Volck, ende ſult oock bevinden dat mijn begeerten nimmer meerder zyn geweeſt, als tot het welſtant ende bevorderinghe van 't ghemeene beſte van den Staet, ende van 't Rijck. 1624

Dat was de Oratie die de Koningh dede: eenige dagen daer na dede de Hertogh van Buckingam oock een wijtloopigh verhael aen 't Parlement/ van alle 't geene dat op des Princen repſe in Spangien was gepaſſeert/ in de handelinghe van 't Huwelijck met de Infante van Spangien, ende hoe dat de Spangiaerden/ende die van 't Huys van Ooſtenrijck, nopt gheen intentie ghehadt hadden den Paltz te reſtitueren: hier volgen de principaelſte Poincten daer van.

Eerſtelijck, dat in 't Tractaet van Bruſſel hier voorgeſtelt/om 't Krijghsvolck upt de Paltz te doen vertrecken/ de Ertz-Hertoginne Iſabelle met de Gedeputeerde van den Koningh van Spangien, belooft en verſeeckert hadde/ dat ſy de macht hadde om alle 't Krijghsvolck van weghen Spangien ende 't Huys Ooſtenrijck aldaer zijnde/ upt te doen trecken; waer over de Koningh van Engelandt maeckte dat de Graef van Manſveldt, ende alle de luyden van oorlogh van den Prince Paltzgraef daer upt vertrocken: maer als d'Ertz-Hertogin verſocht wiert/ mede deſgelijcks te doen/gaf voor antwoordt datſe daer toe gheen macht en hadde/ moetende eerſt upt Spangien commiſſie verwachten.

Dat overſulcks/ de Koningh van Engelandt, een Edelman Poorter ghenaemt/ in Spangien gheſonden had/ om ſoo van het Huwelijck/ als van de reſtitutie van de Paltz, ſeecker antwoordt te bekomen; met expres bevel niet langer als thien daghen aldaer te mogen blijven. Dat Poorter tot Madrid ghekomen zijnde/ wierde aldaer met ydele beloften onderhouden voor Digby, Graef van Briſtol, daer te vooren als Ambaſſadeur extraordinaris by den Catholijcken Koningh/ om van de ſelf de twee ſaecken te negotieren. Dat Poorter ſich aen de Grave van Olivares, groot favorijt van de Koningh van Spangien addreſſeerde/om op die twee puncten antwoordt te hebben: ſeyde hem/ dat Spangien noch tot het Huwelijck, noch tot de reſtitutie vande Paltz niet ghereſolveert en was: waer op Digby merckende dat Poorter miſnoeght was/ ende weder na Engelandt vertrecken wilde/ hielt hem ſoo langh op/ tot dat hy den Grave van Olivares geſpraecken hadde; de welcke geindigneert zijnde dat Poorter ſijn antwoordt aen Digby verklaert hadde/ weygerde Digby te hooren.

Dat Digby nochtans niet naghelaten hadde aen de Koningh van Engelandt alle hoope te gheven/ ſoo van het Huwelijck als Reſtitutie te obtineren; het welck oorſaeck was gheweeſt dat de Prince van Galles ſelfs nae Spangien was ghetrocken om die twee ſaecken te beſpoederen/ alwaer hy ghekomen zijnde/ men hem ten eerſten het Huwelijck had afgheſlaghen/ by aldien hy ſich tot het Roomſche Catholijcke Gheloof niet en keerde: ende hem wierde klaerlijck gheſeyt/ dat de Koningh van Spangien in vier weecken tijdt gheenderlep Tractaet konde aenhooren.

Dat de Prince daer op willende weder na Engelandt vertrecken/ men hem weder nieuwe belofte van 't Huwelijck dede doen/ op hoope van een Diſpenſatie van de Paus; hoewel dat de Theologanten van Spangien verklaerden het Huwelijck gantſch niet te willen advoueeren noch toeſtaen/ ſoo de Prince niet Catholijck wierde.

Dat Digby ſulcks ſiende/gepoocht hadde den Prince te perſuadeeren het Catholijck Gheloof te omhelſen/ ofte ten minſten te ſimuleren; het welck de Prince niet hadde willen doen; ſeggende/ dat hy weder nae Engelandt wilde keeren; doen was het dat hy hem meerder hoope gaf.

Datmen daer nae aen de Prince een diſpenſatie van den Paus hadde laten ſien; maer alſoo gheconditioneert/ dat hy verklaerde de ſelve niet te kunnen accepteren.

Dat de Graef van Olivares des Princen reſolutie ſiende/eenander konſt bedocht/namentlijck/een expreſſen Ambaſſadeur na Engelandt te ſullen geſonden worden/om aldaer over de byhepht der Religie voor d'Engelſche Catholijcken te tracteren/ovvermidts (ſeyde hy)

dat

1624. dat de Prince met de Infante en een Catholijcken treyn in Engelandt komende/ sulcx onder de Engelsche/ d'eene Gereformeert d'ander Catholijck zijnde/ eenige beroerten souden mogen veroorsaken/ 't welck sy deden/ niet tegenstaende dat de Prince beloof de daer in sulcke oorde te gheven/ datter gheen alteratie vallen soude.

Dien treck hyn niet ghelucht hebbende/ soo werde den Prince met een ander belofte openinge gedaen van een nieuwe Dispensatie van de Paus/ welcke de Prince niet hebbende willen af wachten/ hy oorlof van Spangien soude hebben ghenomen/ om weder nae Engelandt te keeren; ondertusschen aen Digby last latende het Huwelijck t' accoorderen/ midts dat de Dispensatie soude wesen volgens de conditien die hy hem by geschrifte hadde ghelaten.

Dat de Prince aen de Haven gearriveert zijnde/ bereydt om in 't Schip te gaen en te zeylen/ aen Digby noch soude geschreven hebben/ met het Huwelijck niet voort te gaen/ sonder goede verseckerthey t van de restitutie vanden Paltz te hebben: en voorders/ dat hy verseeckert wilde zijn/ sijn Bruyt te hebben als 't met haer ghecontracteert was; 't welck hy met veele redenen epschte/ om dat hy vernomen hadde dat sy haer in een Clooster wilde begheven.

Dat de Koningh van Groot Brittannien daer na aen Digby soude gheschreven hebben: inhoudende last/ van het Houwelijck niet te verwolghen/ hy aldien des Paus Dispensatie met eenighe conditien ghetlauseert soude zijn.

Dat gedurende des Princen verblijven in Spangien, hy d' Infante niet meer als een reys hadde mogen spreken/ ende noch onder conditie: dat hyse niet anders als met den hoedt mochte salveeren, ende sonder haer meer te hebben moghen segghen/ als 't geene hem met wepnigh woorden was voor gheschreven.

Dat/ na dat de Prince weder in Engelandt quam/ de Koninck van Spangien versocht was/ een leste antwoordt te gheven/ belangende de restitutie van de Paltz, soude gheantwoordt hebben; dat hy van sulcx met den Keyser soude tracteren/ ende dat hyder hem anderssints niet veel wilde mede moeyen.

Dat de Hertogh van Buckingam met subtijlheyt de Coppe van eenighe secrete Spaensche Brieven/ mitsgaders Instructie aenden Grave van Olivares: hoe dat hy sich in dese saecke comporteren moeste/ ghekregen had; door welcke stucken te sien was/ dat de Koningh van Spangien voort in den sin hadde het Huwelijck te laten volbrenghen; vindende nochtans goet den Prince van Galles met Remises te laten onderhouden/ tot dat de saken in Duytslant soude geaccommodeert zijn: dat hy oock de intentie wilde volgen van de overleden Koning Philippus III. sijn Vader/ die hem belast hadde de Infante sijn Suster buyten het Huys van Oostenrijck niet te Huwelijcken: ende dat men derhalven aen de Prince van Galles goede mijne soude thoonen/ om daer mede profijt te doen/ ende de saecken in Duytslandt ende Hollandt te beorderen.

Den 24. Meert/ bede d' Ambassadeur van Spangien, residerende tot Londen, hy den Koningh van Groot Brittannien, groote klachten teghens den Hertogh van Buckingam: van dat hy de meeste secreten die tusschen hare Majestepten van het Huwelijck ghenegotieert waren/ voor 't Parlement verhaelt hadde; ende dat hy'er veele dingen voortgebracht hadde in Contemptum van 't Huys Spangien ende Oostenrijck; daer hy boeghende/ dat hy aldien pemant tegens den Koningh van Groot-Brittannien, in Spangien soo veel ghesproocken hadde/ dat het hem sijn Hooft soude kosten. Hy kreegh van de Koningh tot antwoordt/ dat hy daer op des Parlements advijs soude nemen. Ende 't Parlement gaf daer nae den Koningh te verstaen/ dat de Hertogh niet ghesept en hadde dan 't geen een getrouwen ende genereusen Onderdaen wel betaemde/ ende wat de Prince van Galles selfs avoyeerde.

Den 30. Meert gingen de Gedeputeerden van't Parlement hy den Koning om hem te seggen/ 1. Dat hy versocht wiert van 't geproponeerde Huwelijk van de Prince van Galles met de Infante van Spangien niet meer te spreecken noch te tracteeren. 2. Ende sich te prepareren tot noodighe oorde om den Palts met macht weder te krijghen/ de wijle de Negotiatie tot het selve niet geholpen hadden: zijnde hier in de eere van Enghelandt gheintresseert/ die niet lijden konde dat hares Konings kints kinderen van hare Staten ende Landen door het huys van Oostenrijck souden berooft zijn; ende dat ondertusschen het Parlement promptelijck ghelt soude schaffen om zijn Majestept tot sulcken grooten entreprinse hy te staen. 1624.

Hoyts daer aen werde van de Koningh aen 't Parlement gedaen dese aensprack:

MYn Heeren, ick hebbe groote reden Godt te dancken, voor eerst, met al mijn hert, en met al mijn macht, dat de Propositien u gedaen, so veel krachts gehadt hebben, dat ghy luyden met een gemeen accoort soo vry ende favorabelijck my terstont in dese so importante saecke uwen heylsamen advijs hebt gegeven, waer voor ick u luyden seer minnelijck bedancke: voornamentlijck de Edelen des laghen Parlements; om dies willen dat ick versta dat sommighe hebben willen tusschen my ende mijn peupel oneenicheyt aenrechten, dat die sijn verstooten gheworden, ende die spranckelen welcke het geluckigh accoort dien ick van dese vergaderinge ben verwachtende hadden mogen verachteren, ten eersten gebluft ende gedempt zyn. Uwen raet streckt om 't accoort van 't Huwelijck te breecken, ende de Restitutie van de *Palts* met wapenen te vervolghen; veroorloft my als een oudt Koninck u mijne difficulteyten voor te dragen, ende geeft my als dan op deselve uwen raedt.

Voor eerst is het waer, dat ick al mijn leven een vreetsamich Koningh ben gheweest, waer door ick d'eere ghehadt hebbe *Rex Pacificus* ghenoemt te zijn. Ick en hebbe geen lust om my sonder noodt in oorlogh te verwerren, sulcx strydende teghen de eere die ick in mijn Koninckrijck ende in vreemde Landen verkregen hebbe, door de *Employen* ende besorginghen die ick gedaen hebbe om Christenrijck het bloedt storten te beletten, 't welck men alreedts maer te seer ghestortet heeft: sulcks dat by aldien ick door een bysondere nootsaeckelijckhey t, daer toe niet ghedwongen zy, die ick (als men in 't jocken van de Vrouwen seydt) *Malum necessarium* magh noemen, soo en kan ick my tot den krijgh niet ghedragen.

Dan ick moet u seggen, datmen my sedert de Vergaderinghe van 't Parlement, buyten hoope ghestelt heeft van tot de restitutie van de *Paltz* te konnen geraecken, waer over ghy u nochtans niet en moet verwonderen, my oock niet mistrouwen; noch dencken, dat ick onder pretext van u advijs te vraghen, voor soude hebben het selve daer na te verachten of te verwerpen: want dat en sal niet ghescheden; zijt maer indachtigh met wat een begheerte dat ick mijn liefde tot mijn volck in mijn eerste Declaratie verklaert hebbe, uwen raedt op een soo importante saecke te versoecken; nochtans soo moet ick een soo groote importante saecke overwegen, ende bedencken wat my mijn conscientie daer van oordeelt, ende waer in ick mijn eere engageren magh, op dat daer na (volghens des Heeren Heylighe Woordt) de nootsaeckelijckheyt deser saecken kennende, ick my bevlijtigen mach, machten ende noodige middelen daer toe te verschaffen.

Wat aengaet den standt mijner kinderen, ghy weet dat ick bedaeght ben, ende ghelijck als *Moyses* van boven 't Geberghte 't Landt van Belofte sagh, sonder daer in te moghen of kunnen geraecken: het soude my een groote vreughde zijn, dat Godt beliefde mijn dagen soo verre te lengen, dat ick sien mochte, ofte ten minsten de verseeckertheyt hebben van de *Restitutie van de Paltz*: soo ick het immers metter daedt in mijn leven niet sien en mochte; om als de goede *Simeon* te singen, *Nunc dimittis servum tuum Domine*: anders soude my sulcx met droefheyt in mijn Graf doen dalen.

Aen de voorgaende Vergaderinghe des Parlements, ende t' ander tijden, heb ick u verklaert dat ick niet *ambitieus* en ben, oock soo en ben ick niet begeerlijck nae

eens

1624. eens anders Landen noch goedt, maer met de selfde begeerte, die ick hebbe, mijne Koninckrijcken van *Engelandt*, *Schotlandt*, en *Yerlandt*, tot den lesten voet landts toe te conserveren, wensch ick oock de *Restitutie van de Paltz*: ende met de selfde begeerte sal ick altijdt bereydt zijn te leven ende sterven: maer ick bidde, laet ick u de *Difficulteyten* deser saecken bekent maecken. Hy soude qualijck beraden zijn, die (een saecke die aen een Christen onbetamelijck is) door den oorlogh soude willen aenraden, om 't geen hy in vrede, ja door een vrede selve mach verkrijgen; soo en geloof ick oock niet dat u voornemen zy, my tot den oorlogh te raden, maer veel eerder met my te consulteren hoe veel saecken datter al noodigh zijn tot den oorlogh.

Ick en wil u den staet mijner finantien niet verhoonen, ghy weet alsoo wel als ick, hoe dat hy wesen mach: Ick ben verseeckert dat noyt Koningh van mijn Voorsaten, minder assistentie van de Parlementen ghehadt heeft, als ick; maer ick wil wel dat ghy weet dat mijn middelen vermindert zijn, en mijn lasten vermeerdert, om de groote kosten van mijn *Seeus reys na Spangien*, die hy behoorlijck heeft moeten doen, soo om sijn als des Landts eere, om de gesondene Ambassiaden, voor t'onderhouden van mijn kinderen, als oock om d'assistentie die ick hun inder *Paltz* gedaen hebbe.

Ick ben oock met groote schulden by den Koningh van *Denemarcken* belast, die ick noch niet betalen en kan.

De Staten der Vereenighde Nederlanden, die de bequaemste zijn om secours na de *Paltz*, aen mijn kinderen te doen passeren, zijn in sulcken staet, dat by aldien ick hun niet en assistere, nauwelijck soudense kunnen tegen de Spaensche resisteren.

De Duytsche *Princen* die my bystandt souden bieden, zijn *arm* geworden, *verkous* ende *gedisencouragiert*, ende selfs verwachtende mijn bystandt.

Belangende *Yerlandt*, 't welck is d'achterdeure ende Frontiere van mijne Staten, daer moet de behoorlijcke ordre tot de verseckertheyt van 't selve gestelt worden.

Aengaende mijne Oorlogs-schepen, die zijn God lof nu beter toegerust dan sy oyt hebben geweest; nochtans sal het noch al veel kosten om de selve te munitioneren soo als de saecke vereyscht.

Ick verklaer u voor Godt, dat mijn Kinderen gheen ander onderhout en hebben als het geen dat ick haer doe bekomen: want ick moet het soo maecken, dat se tot de *Restitutie* van de *Paltz* onderhouden worden.

De Tollen syn het beste deel van mijn inkomen: en in der daet, 't is het voornaemste waer mede ick mijn Hof houde, dewelcke iek oock in pacht verordonneert hebbe op conditie dat in geval van Krijgh de Voorwaerden van nul sullen zijn; 't welck een groot scheel ende offlag soude causeeren; uwe schatten van subsidien vereyschen een langen tijdt om die by een te vergaderen: ende soo ghy my met de selve niet en wilt bystaen, soo sal ick genoodsaeckt zijn, op mijne *Tollen* gelt te leenen, 't welck sal maken dat 't inkomen daer van verteert sal wesen eer 't vervallen sal zijn.

Kort om, soo en is den Staet mijner saken niet ghedisponeert om den Oorlog aen te vangen, sonder 't selve te kunnen uytvoeren: want in sulck voornemen moet men niet alleen de *tanden laten sien*, maer men moet oock *bijten*.

Ick danck u van goeder herten van u goet advijs, 't welck ick ernstelijck sal ondersoecken, soo bid ick ende vermaen u oock op elcke voorverhaelde puncten advijsen te nemen; mijn Treforier sal u volkomen verklaringh doen van mijn finantien.

Nu heb ick u dan mijn herte vryelijck ontdeckt, dewijle ick sie, dat ick het uwe gewonnen heb; u bystant en kan my niet mankeeren, want het hert en de goede affectie openen de beurs, maer de beurs het herte niet.

Ick wil liberalijck ende vryelijck met u tracteeren; thoont my maer hoe dat ick 't gheene ghy van my begeert, volbrenghen mach: indien ick my resolvere den oorlogh aen te gaen volgens u advijs, *ghy-lieyden selver sult van de penningben disponeren, ende alleenlijck uwe Ghedeputeerde sullen de handelingh daer van hebben*; ick en salder my geene stellen, ghy selve sult de Threforiers daer toe uyt kiesen; 't gheene ick segge en is niet soo seer om u tot Liberaelheydt te beweghen, als wel om u te bethoonen mijn begeerte om uwen Raet te volgen, ende en wil u niet engagheren voor dat ick selve geengageert ben, ick sweere ende protesteer u, dat het gene ghyluyden tot den Oorlogh sult geven, tot geen ander gebruyck en sal ge-employeert worden, ende de dispositie van dien sal blyven aende gene die ghy selver sult verkiesen. 1624.

Indien ick met Raet bevinde, dat ghyliedon de middelen hebt die ghy my aenbiet, ende dat ick in asseurantie ende met eeren Oorloghen mach ende my resolveeren uwen Raet te omhelsen, soo beloof ick u by mijn Koninclicken Eed, dat niet tegenstaende dat den Oorlogh ende de Vrede de twee voornaemste prerogatyven der Koningen zyn, om van de selve na hare discretie te Disponeren, nochtans, ghelijck ick my met u lieden beraetslaeght heb, van de middelen om den Oorlogh te beginnen, so en sal ick geenderley vrede aenveerden, noch oock selfs tracteeren sonder u te vooren te waerschouwen ende u advijs daer op te horen, ick sal volgen den ghewoonelijcken oude ordre van mijn Voorsaten met die van 't Parlament, confererende van een importante saecke; ende misschien dat de conditien van vrede voordeeliger voor ons sal zyn, als wy tot den Oorlogh ghepreparcert wesen sullen, volghende 't oude spreeck woort, seggende, *dat de wapenen de vrede maecken*.

Ick heb een seer groot behagen geschept, te verstaen dat ghy onder u luyden, u soo Vriendelijck ghedraghen hebt, ende de Heer Erts Bisschop van *Cantorbery* heeft my een soeten troost aengebracht, my berichtende datter niet een contrary stem en is geweest van wegen dese saecke, maer dat ghyluyden in alles accorderende zijt geweest, gelijckerwijs de *seventigh uytleggers* door den *geest Gods* gedreven.

Ick heb oock een sulcke begeerte de twisten ende misscontentementen der voorgaende vergaderinghen te vergeten, dat het mijn schult niet wesen en sal, in dien dat naer desen het Parlement niet dickwilder en vergadert, op dat ick mijn leven in goet Accoordt mach eynden, sonder eenige twist tusschen my ende mijn Volck te hebben; ende alsoo sullen de instellinghen der goede Wetten regneeren tot hanthavinghe van goede Regeering, ende reformatie van soo veel abuysen. Nu soo bid ick u het Parlement te continueren, en de voorverhaelde Puncten sorghvuldelijck te overlegghen, op dat ick u mijn wil ende Resolutie verklare.

De Prince van Galles bedanchten oock het Parlement / van de vrientschap ende goede affectie die men hem bethoont hadde / ende bad met diligentie te willen derholgen / 't gheene soo wel begonnen was: seggende / nademael men van advijs was / Oorlogh te voeren / dat hy oock gantsch niet en twijffelde / ofte de noodighe middelen tot een soo importante saecke souden ghehouden worden. Dat de Koningh sijn Vader alreets oudt ende een weetsamich Prince sijnde / hem selven seer swaerlijck in sijne oude daghen in een Oorlogh embrouilleeren soude; maer de noodt sulcx vereyschende / verseecherden hy sich / mits haerluyden Raet ende bystandt / 't selve tot een goede resolutie te brenghen / ende oock om sich selven in den oorlogh te engageeren: dat hy op het Tooneel des Werelts soo verre was gekomen / dat alle de Christen Princen de oogben roede op hem ghewoopen hadde; ende dat voor de slachten die hy hun van sijn ongheluck ghedaen hadde / hy hem selven een machtigh doodelijcken Vyandt hadde veroorsaeckt: tegen den welcken het nootsaecklijck hept was / hem te bystant te doen. Dat overleggende 't gheene nootsaecklijckst was / men de Staten der Vereenigde Nederlanden hare vrienden ende ghebueren voor al machtichlijck most secoureren: de welcke met de waepenen van Spangien ghebeyecht woorden / anders in perijckel waeren van groot desavantage t' ontsangen / indien de selve niet promtelijck geassisteert wierden.

Dat was 't gene in 't beginsel van 't Parlement passeerde; verscheydelijck wiert ghesproocken van Digby Grave van Bristol / dewelcke by den Keyser ghetracteert

1624. teert had/ de Erts Hertoginne/ ende in Spangien/ van de propositie van 't Huwelijck/ ende de Restitutie van de Palts: soo om dat hy Catholijck was/ als om dat hy uyt Spangien in Engelant niet weder gekomen was.

Sijnde aldus de rupture van 't Huwelijck van de Prince van Galles met de Infante door het Parlement van Engelant beslooten/ quaemen dzie groote saecken doen te voorschijn/ in 't Noorden van Europa. 1. Den gheproponeerden Krijgh teghen 't huys van Oostenrijck/ soo van Spangien/ als van Duytslandt/ om de Restitutie van de Palts. 2. De middelen om de Staten der Vereenighde Nederlanden tegen de machten van Spangien ende Duytslandt te secoureren/ die gheprepareert waeren om met groot gheweldt in haer Lant te komen. Ende 3. wederom voor te brengen de Propositie van een Huwelijck van de Prince van Galles met Madame Henriette, derde Dochter van Vranckrijck.

De resolutie ende d'yver van de Ghemeente tot den Oorlogh was groot: hebbende wepnigh gheleſen oft betracht 't gene Erasmus schrijft op het Adagium, Dulce bellum in expertis. Men spraeck niet als van groote dinghen: van sestich duysent man tot afbreuck der Vranden t'onderhouden te Water ende te Lande: men sloegh voor dat op de schepen/ ghedestineert tot bewaringh van de kust/ souden worden onderhouden thien duysent Soldaten/ ende dat Commissarisen souden ghedeputeert worden om te besorgen dat de schepen behoorlijck gequipeert ende gemunitioneert souden zijn.

Datter een Krijghs-Raedt moeste gestelt worden.

Dat om de begonnen lichtinge der Soldaten door de Provintien/ te vermeerderen: de selve verdobbelt soude worden: viermael 's jaers soudense monsteren: dagelijcx tot de Militie gheexerceert; ende dat op elcke monsteringe/ elck soldaets naem soude geschreven worden.

Dat de Commissarisen van 't geschut alle Steden ende sterckten visiteren souden/ om de selve met allerley nodige Munitie te doen versien.

Datse alle de gheschut-kogels tot eene groote souden doen reduceren.

Dat de scheeps Commissarisen de Vloot met gesouten Vleesch met der spoet souden doen versien.

Datmen sich van 't Canael tusschen Douvers ende Cales soude verseekeren.

Dat de Caey van Suffoc soude gemunitioneert worden.

Dat in Schotlant thien duysent man in Garnisoen soude gehouden worden.

Dat de Roomsche Catholijken voortaen geen sterckten noch Casteelen in bewaringe souden hebben.

Ende datter seker getal voerluyden souden aengenomen worden om 't geschut te voeren.

De Koningh van Engelant siende dat hy in oorlogh moeste treden/ scheen sich daer toe niet te kunnen resolveren: daerom nam de Prince van Galles met het Parlement de sorgh daer van aen/ om van alle die voorbereydinghen te water ende te landt te disponeeren/ doende de promptelijck thien duysent Man lichten tot de Garnisoenen van Schotlant ende Irlant, ende een deel Troupen om na Hollandt te senden.

Eenighe daghen daer na 't Parlement ghereesolveert hebbende penninghen tot het recouvreren van de Palts te verschaffen/ ginck de Koningh in de Vergaderingh om zijn derde Oratie te doen/ alwaer hy zijn intentie verklaerde van de rupture van sijn Soons Huwelijck met d' Infante, ende op het recouvrement van de Paltz, waer van de voornaemste puncten hier volghende zijn:

DAt de Koningh van *Engelandt*, aen het Parlement sijn advijs op een soo importante saecke noch niet en hebbende doen verstaen, hy henluyden nochtans wel hadde willen voordragen het goedt ende profijt, dat daer uyt te verwachten was, indien de noodige middelen tot den oorlogh, soo in 't generael als in 't particulier verklaert waren.

Dat hy voor waer bekende, de ghepropoſeerde middelen door het Parlement, tot het secours van de *Paltz*, suffisant genoeg te weſen om den oorlogh te beginnen, dan datſe minder waren als hy wel begeert hadde; zijnde nochtans Gode ende syne Onderdanen blijckelijck ghenoegh (indien sy het wilden ghetuyghen) dat hy niet gheſien had noch ghedacht op 't gheene van de finantie dependeerde; maer 't Parlement verſocht hadde hem haer advijs te gheven, wat sy oordeelden van het eynde die uyt ſulcke gevaerlijcke saecke volgen mochte. Ende hoe die ſelve moeſte begonnen worden, om die wel te eynden. 1624.

Dat hy haerluyden bedanckte voor hare generale ende particuliere Declaratie tot het bevorderen van deſe sake tot de welcke zylùyden, in perijckel van haer leven ende fortuyn, genegen waren; 't welck hy veel meerder exſtimeerde dan *verrtich* dierghelijcke *secoursen* hem aengeboden, ja meer als sijn heel Koninckrijck.

Dat de machten eens Konings in de herten syner onderdanen beſtondt: ende dat zedert het Parlement in Engelandt opgerecht was, geen exempel te ſien en was, dat aen eenighe van syn Voorſaten, Koningen, ſoo veel noch grooten ſecours geordonneert ware geworden.

Wat belanghde haer affectie tot ſijn Koninghlijcke perſoon, hy ſulcx bedacht hadde grooter te zijn als haer aengheboden ſecours; ende dat hare wilvarigheyt in 't delibereren van ſoo veele groote koſten, in ſulcken korten tijdt te contribueren, ten hooghſten was te prijſen.

Dat de plicht van een goeden en wijſen Koningh was geenderley saecken te onderwinden, ſonder te vooren ſijn Staet ende conditie wel onderſocht te hebben: dat hy oock geloofde een Koningh betamelijck te zijn ſich ſelven te beraden eer hy hem voor ſijn Parlement verthoonde, om aen 't ſelve eenigh antwoordt te geven.

Dat hy dan nu antwoorden wilde ende ſijn intentie verklaren, ſoo van weghen de rupture van 't Tractaet, van 't gepropoſeerde *Huwelijck in Spangien*, als van de *reſtitutie van de Paltz*, tot welck ſy hunluyden ſoo prompt ende ſoo ghereet hem daer toe ſecours te gheven, bethoont hadden.

Van haerluyden vorderende dat ſy in 't goede wilden afnemen al 't gheene hy hun als een goeden Koningh ſeggen ſoude: Dat hy ſijn Koninckrijck lange jaren in vrede en gerechtigheyt geregeert hadde; 'twelck oock vryelijck van hen mochte geſeyt worden.

Dat de oorſaecke waerom dat hy ſoo langh nagelaten hadde tot het recouvrement van de *Paltz* door de Wapenen te reſolveren, was gheweeſt, dat hy liever hadde gehadt 't ſelve door ſoetigheyt, als door geweldt, of met Chriſten bloedt te ſtorten, te beſorgen. Dat hy niet lochenen konde, met een ydele hoope opgehouden geweeſt te zijn, ende aldus omgeleyt geworden, dat hy den geenen die hem bedrogen hadde, niet meer betrouwen ſoude: het welck hem veroorſaeckt hadde aen *Buckingam* te commanderen aen 't Parlement, van 't gepaſſeerde in alle ſyne Negotien een generael rapport te doen. Dat hy niet en twijffelde dat oyt in 't Parlement, ſaecke van grooter conſequentie getracteert zy geweeſt: Dat hy ſelver in deſe Negotiatien wel hadde kunnen ordonneren 't gheene datter noodigh te doen was geweeſt; maer geloofde beter te weſen, niet verder daer in te doen, ſonder van ſulcx aen de voornaemſte van ſijn peupel, in de vergaderinge van 't Parlement advijs te nemen.

Dat hy in ſijn leſte *Oratie* verclaert hadde, aengaende *'t recouvrement vande Paltz*, ſijn reſolutie geweeſt te zijn, of door reſpect, of door macht, of door 't gepropoſeerde *Huwelijck* te ſullen hebben geſchiet zijn. Dat hy altijt ſodanich daer toe ghenegen was, niet langer begeerde te leven, indien hem in ſijn gemoet eenigh contrary deſſeyn voortgebracht was; ende by aldien hy niet in 't werck en ſtelde alle de middelen die hem daer toe gheinſpireert ende ingegeven ſouden worden.

Dat hy al diep in d' outheyt geraeckt zijnde, niet meer als een eenigen jongen Soon en hadde; dat hy nochtans ſoo voor hem ſelven als voor ſijn Soon beloofde, dat hy nimmermeer eenig middel verſuymen noch verwerpe ſoude, 'twelk tot de *reſtitutie vande Palts* ſoude kunnen dienen; ja dat hy ſich ſelve ter noot perſoonlick in den krijg begeven, en daer in den zegen Gods verwachten ſoude.

Dat

Digitized by Google

1624. Dat, by aldien hy eenighe doenlijcke occasie tot het weder bekomen vande *Paltz* verſuymde, voor een Prince weerdigh te regeeren niet meer en wilde gheacht zijn.

Dat hy noyt geen ander voornemen en hadde gehadt, noch noyt met ſijne vrienden of vyanden gheſproken, ſonder hun vryelijck uyt te ſegghen, dat hy rechtveerdighe reden hadde om het Palatinaet te ſullen recouvreren; ſoo en hadden oock ſijn diſcourſen noyt bethoont noch doen blijcken iets anders, dan de begeerte ende de genegentheyt dien hy altijdt hadde gehadt tot d'executie van deſe ſake, ende dat derhalven een yegelijck ſich moſte verſekert houden, dat hy alle moeyte ende neerſtigheyt aenwende tot de noodighe preparatie, om tot een goet eynde te geraken.

Dat hy God tot getuyge nam, gheen ander voornemen te hebben ghehadt, dan om 't gelt tot den Oorlogh te employeren, daer het toe gedeſtineert was; ſoo mede was oock ſijn intentie, dat het ſelve, daer het nodigh was, ſoude gediſtribueert worden door handen van *expreſſe Commiſſariſen*, ſonder dat ſijn Officieren hun daer mede hadden te moeyen. Datſe ondertuſſchen twee ſaken overdencken ſouden: *Eerſtelijck*, dat de penningen tot des Konings Hoff-houden gheſchickt, in Oorlogs-tijdt verminderen ſouden, ende dat hy nochtans genootſaeckt ſoude zijn extraordinaris onkoſten daer in te doen. Ten *Tweeden*, dat den Oorlogh begonnen zijnde, nootſaeckelijck ſoude moeten vervolght worden. Op welcke twee puncten hy begeerde, datſe in d'eerſte Vergaderinghe reſolveren ſouden. Dat hy vryelijck neffens haerluyden ſich wilde comporteren, ende mede ageren, ſoo als een *Vryen* Koning betaemt, ende dat ſy verſeeckert ſouden zijn, dat hy hem ſelven daer over gheluckiger achten ſoude, dan eenigh ander van ſijn voorſaten.

Dat hy in ſijn eerſte Oratie hun belooft hadde haren *Raedt en Advijs* te volgen, 't welck hy bereyt was te doen; ende by aldien dat den Oorlogh eens begonnen was, dat hy oock *ſonder haren Raedt* met niemandt ſoude vrede maecken.

Dat hy mede ſoo wel als zy-luyden geoordeelt hadde, datter een *Krijgs-Raedt* moſte gheſtelt zijn, dan dat die maer van weynige perſoonen moſte weſen, op dat ſijne deſſeynen voor den tijdt niet en mochten ontdeckt worden, ende dat ſijne vyanden niet en mochten komen te weten waer hy den Oorlog beginnen wilde, of waer hy *thien duyſent* Man na toe ſoude ſenden, na Ooſten of na Weſten, dan of hy *offenſijf* of *defenſijf* Oorlogen ſoude, teghen den Keyſer of tegen den Hertogh van Beyeren: dat alles in 't oordeel ofte believen des Konings moſte gelaten zijn.

d'Oorſake dat hy ſoo langh uytgeſtelt hadde deſe Reſolutie in 't werck te ſtellen, was dat hy verhoopte met vriendtſchap ende niet met ghewelt den *Paltz* weder te bekomen; ende alſoo ſijn goet voornemen niet geſuccedeert en was, vertrouden hy dat God die aen 't Parlement ſulcken goeden Raedt hadde ingegeven, oock ſijn deſſeynen ſoude zegenen, ende ſoude ſijne weerdigheden tegen de laſteringen beſchermen; dat hy altijdt een *goet, puer, ende eerlijck* voornemen gehad, ende dat hy van de geene, die tegen ſijne kinderen ſoo barbariſche vyanden waren geworden, anders verdient hadde.

Sedert deſe derde Oratie / ſoo ſtelde het Parlement in het Cahier van Remonſtrantien / over de verſekertheydt ende conſervatie van d'Engelſche Religie / ende wegh-doeninge uyt Engelant / van alle Ieſuiten, Prieſters, Geeſtelijcke, Wereltlijcke, ofte Reguliers van eenige ordres die daer ſouden mogen gevonden worden / ende de Catholijcken te bedwingen tot de gehoorſaemheyt der Wetten / voor deſen tegen haerluyden ingeſtelt.

Dit voorſz Cahier aende Koning overgelevert zijnde / verooorſaeckten hem deſe leſte Oratie tot het ſluyten van 't Parlement voor te brengen / 't welck geſchiede den derden Mey nieuwen ſtijl.

MYne ſeer beminde Graven, ende ghy Heeren Officiers, hoewel ick aen d'een zijde u lieden niet genoeghſaem loven of prijſen kan, over uwen *Cahier* van Remonſtrantien, ſoo moet ick oock aen d'ander zijde ſeggen dat ick een ongeluckig Prins ben, om dat ick aen u moet reden geven van de plichten mijner conſcientie. 1624.

Mijn Schriften openbaren ghenoegh van wat *Religie* dat ick ben, mijn Geloofs-profeſſie ende mijn converſatie hebben het genoegh ghetuyght, niet begeerende met een ander ghevoelen te leven; By aldien ick oock een *Deſerteur* oft verlater van mijn Religie bevonden was: ſoo wilde ick dat den dagh mijner verlatinghe in Marberſteen gegraveert wierd, den nakomelingen tot een teecken van mijn *Infaemheydt*: want die voor God heuchelt, en is niet weerdt by Menſchen gheloofweerdigh te zijn.

Mijn Heeren, ick proteſteere voor God, dat het geene my mijn herte meeſt ontroert heeft, is gheweeſt in 't vernemen dat de Roomſche Religie in dit Koningrijck was toenemende; God zy mijn getuyghe wat het voor een ſmerte in mijn ziel is gheweeſt; u verſeeckerende ſeer verre te zijn, dat mijn hert of ghemoedt tot eenige *Deſertie* ſoude gedacht hebben.

Ter contrarie, mijn Heeren, ghyluyden ſelve zijt mijn getuygen, dat ick altijdt door alle middelen ghepooght hebbe het toenemen vande Roomſche Religie te beletten, ende en ſoude my gheen rechtveerdigh Prince geachtet hebben, indien ick anders gedaen hadde. Hier by ſal ick noch voegen, dat, by aldien ick geen *Martelaer* en ben, dat ick waerlijck *Confeſſor* ſal blijven: in eenigerley manieren ſoude men my mogen *Martelaer* noemen, gelijck (volgens de H. Schrift) *Iſaac* geweeſt is, die vervolginge van *Iſmael* geleden heeft, ende van hem beſpottet is gheworden: Soo en iſſer oock in deſe tijdt gheen Prince gheweeſt, die meerder nijdt ende laſteringe, als ick, geleden heeft, hoewel ſonder oorſake; ende nochtans ſoo en heb ick noyt gheen middel minder oorbaerlijck geoordeelt, als vervolginghe, om een Religie te ruyneren; want *Sanguis Martyrum ſemen Eccleſiæ*, 't bloet der *Martelaren* is het Zaet der Kercken.

Nu, wat belanght u *Cahier* over de verſekertheydt van onſe Religie; ick en ſal u niet alleen den inhouden van dien toeſtaen, maer ſal oock van het mijne daer by voegen: want hebbende door declaratie wederroepen, gecaſſeert, ende geanulleert, wat voor deſen was gheaccordeert, ſoo is het oock nodigh een volkomen Ordonnantie te maken, tegen de *Jeſuiten* ende andere *Seminariſten*, ofte gheſondene Papen, om die uyt het Coninckrijck te doen vertrecken, ghelijck ghy het ſelve verſoeckende zijt.

Die *Ordonnantie* ſullen wy dan maecken, ende daer na aen onſe Rechters een *Mandement* ſenden, op datſe vergadert zijnde, de Wetten teghens *Papiſten*, ende overtreders van die, doen obſerveren, even gelijck het te voor ghedaen is: want niet tegenſtaende deſelve, ſijn de Wetten in haer kracht ende vigeur ghebleven, ſonder dat ick oyt daer teghen zy gheweeſt, oock ſoo en is mijn intentie noyt geweeſt, (dies is God mijn ghetuyge) iets ter contrary te doen.

Gelijck ick u inde openinge van dit Parlement gerepreſenteert hebbe, ſoo behoort ghy my oock toe te ſtaen, dat, ghelijckerwijs een wel ervaren berijder niet altijdt met de ſpooren en ſteeckt, alſoo oock ick, na dat de noot vereyſt; ick ſal een *Declaratie* doen, waer door alle Roomſche *Catholijcken* ontwapent ſullen zijn, ſoo als de Wetten mede brengen, 't welck is het geen ghyluyden door u *Cahier* begeerende zijt, het welck oock gheexecuteert ſal worden.

Inſgelijcken ſullen wy oock ſorge dragen, in toekomende te beletten de abuyſen, van onſe Onderſaten, die de vremde Ambaſſadeurs huyſen frequenteren: waer over wy onſe Raden ſullen doen delibereren, om te weten door wat middel ſulcks bequamelijck ſal kunnen geſchieden; wel is waer, dat de huyſen der *Ambaſſadeurs*, die aen onſen Hoff reſideren, plaetſen van toevluchten zijn, *daer de Magiſtraet gheen vatten heeft aen de geene die hun daer in begeven*; maer wel in 't uytkomen van daer: in voegen dat de alſoo gekregene ſouden ter exempel van andere kunnen geſtraft worden.

Ick ſal ook noch een punct daer by voegen, belangende

1624. de voedinghe der Kinderen van de *Recusanten* (ofte Roomsch *Catholijcken*) dat ick altijdt in soo groote recommandatie hebbe gehouden; gelijck de Heere Ertz-Bisschop van *Cantorbery*, ende de Bisschop van *Winton* ende andere Heeren van mijnen Raedt kunnen waerlijck ghetuyghen; oock soudet voor d'Enghelsche een schande zijn, dat hare Kinders in Londen gebooren, opgevoet, ende onderwesen souden worden, ghelijck ofte tot *Madrid* of *Romen* gebooren waren: derhalven en consenteer ick niet alleen u begeerte, maer sal noch verscheyde dingen daer by voegen: my seer leet zijnde dat ick sulcks selver niet eerst ghe proponeert en hebbe; nochtans had ghy my dese dinghen niet voorgehouden, ick soudese u nu evenwel selver goetwilligh ghèproponeert hebben.

Belangende 't leste deel van u *Cahier*, daer in hebt ghy my een goeden raedt gegeven, oock is het teghen den regel van wijsheydt, dat een Coning soude toelaten sijn Onderdanen van yemandt anders als van hem te dependeren: want wat ghemeenschap isser doch tusschen een Coning met de Wetten ende Onderdanen van een ander Rijck? weest dan hier in versceckert, dat wy mits den Goddelijcken bystant sorghvuldelijck acht nemen sullen, dat sulcke conditien daer niet en sullen ingesloten worden: in geen reden bestaende dat mijn Onderdanen het jock van een ander Heer souden onderworpen zijn.

Volghens dit Artijckel wierden alle Catholijcken van Engelandt ontwapent.

Daer werde oock een Edict ingestelt teghen alle Catholijcke Priesters ende Jesuiten in gheheel Engelandt / datse promptelijck het Rijck souden hebben te ruymen. Welck Edict als hier na volght / gepubliceert wierd.

SYnde aen haer Majesteyt van Groot Brittannien soo vande geestelijcke, wereltlijcke, ende andere vande Vergaderinge des Parlements geremonstreert, de ongelegentheden ende blijckelijck perijckel van 't groot ghetal der *Jesuiten* ende andere Roomsche *Catholijcke* Priesters die in Engelandt ghevonden werden, welcke d'Onderdanen van haer Majesteyt van hare Religie verleyden *fideque Majestati Regiæ debitæ*; waer in moet werden versien, derhalven soo ist dat Sijne Majesteyt wil, ontbiedt, ende ghebied aen alle *Jesuiten* ende Roomsch Catholijcke Priesters die in Sijne Coninckrijcken bevonden worden, ende inde Heerlijckheden vande Prince van Galles, datse hun in 24. uyren tot alle naest by gelegen Haven der plaetsen daer sy zijn, sullen vervoeghen teghen den 14. Junius ouden stijl, om in 't Schip te gaen, ende het Rijck te ruymen, sonder meer daer in te komen, op peyne ende verbeurten, na luyd der Wetten, voor desen daer toe gemaeckt; ende aen alle sijne Onderdanen verbodt doende van wat qualiteyt die souden mogen wesen, na den 14. dagh Junij gepasseert zijnde, gheenighe Priesters, *Jesuiten*, noch andere Roomsch Catholijcke Geestelijcke, in gheenderley manieren, noch onder wat pretext het soude mogen wesen, in haer huysen te nemen, of te herberghen, op peyne ende verbeurte inde voorsz. Wetten begrepen. Ende op dat dit voorschreven geobserveert worde, soo ontbiedt Haer Majesteyt aende Ertz-Bisschoppen, ende Bisschoppen, Vice-Roys, Luytenanten, Rechters, Magistraten, ende Officieren de handt te houden, dat het inhouden deser tegenwoordige Ordonnantie geheelijck geexecuteert zy, op peynen der Wetten van het Rijck, tegen de overtreders van de selve.

Na de publicatie van dese Ordonnantie ginck den Ambassadeur van Spangien tot Londen, by den Coning van Engelandt, seggende, dat dit versocht Edict van 't Parlement teghen de Catholijcke Geestelijcke, was 't begin der executie van 't dessein, die 't Parlement, sijn Soon, ende Buckingam genomen hadden, om den *Coning* uyt het Rijck, ende den *Soon* daer weder in te setten: indien de Coning niet in alles wilde ghehoorsamen onder 't Parlement. 't Welck de *Prins* ende *Buckingam* vernemende, hebben 't aen die van het Parlement te kennen ghegeven: die deur eenighe Gedeputeerde den Coningh van 't contrarie verseeckert: ende *d'Ambassadeur* daer na daer van aengesproken, seyde dat de Koning qualijck gehoort hadde. 1624.

Dit Parlement alsoo tot contentement geeyndight zijnde; heeft de Koning in gevolge van sulcks ende om het volck (seer genegen tot assistentie van de Vereenigde Provintien, ende tot herstellinge der Paltz) te behaghen / doen sluyten een Tractaet met de Heeren Ambassadeurs der selve Provintien: van welckers repse na Engelandt hier te voor is gesproocken. Het subject ende motif van het Tractaet is te sien in het præmium.

Tractaet met Koning Iacob, *den 5. Iuny 1624. tot* Londen.

COmme ainsi soit que Treshault, Tres-excellent & Tres-puissant Prince *Jacques*, par la grace de Dieu, Roy de la Grande Brettaigne, France, & Yerlande, &c. Ayé esté a diverses fois humblement requis, & recherché par hauts & puissants Seigneurs les Estats Generaux des Provinces Unies des Pais-bas, ses bons amis & Allíés, & depuis n'agueres par Messires *François d'Aerssen* Chevaller, Sieur de *Somelsdijck* & *de la Plate*, &c. *Albert Joachimi* Chevalier, Sieur *d'Ostende en Odekenskercke*, &c. & *Noël de Caron* Chevalier, Sieur de *Schonewalle*, &c. leurs Ambassadeurs Extraordinaires & Ordinaire, de continuer l'Alliance de Ligue defensive commencée de long temps & continuée par plusieurs années entre ses Royaumes & leurs Provinces, & pour icelle asseurer & affermir d'avantage, de permettre aux dits Seigneurs Estats de faire quelques levées d'hommes en ses Royaumes: sadite Majesté en continuation des faveurs siennes, & celles de ses predecesseurs aux dites Provinces, *pour la preservation, & seureté de ses Royaumes, & desdites Provinces, & pourtant plus faciliter le restablissement de son Trescher Gendre le Prince Electeur* Palatin, *en ses Estats & dignités*, a trouvé bon en son conseil de faire traicter en son nom avec eulx, d'une telle ligue & levées susdites: ayant a ces fins nommé & deputé Illustres & Excellents Seigneurs *George Duc de Buckingam*, Grand Admiral d'Angleterre, &c. *Jacques Marquis de Hamilton*, Grand Maistre de son Hostel, &c. *Guillaume Conte de Penbrok*, Chambellan dudit Hostel, &c. & Messieurs *Edouard Conwey*, un de ses premiers Secretaires d'Estat, *Richard Weston*, Chancelier de son Eschequier Chevaliers tous & chacun d'eulx de son Conseil d'Estat & privé ses Commissaires pleinement authorisés, pour avec lesdits Sieurs Ambassadeurs Extraordinaires & Ordinaire conclure & arrester ce qu'ils trouveroient bon & convenable pour les fins susdites, lesquels Seigneurs Commissaires & Ambassadeurs, en vertu de leurs pouvoirs, & Commissions, dont sera inserée Copie a la fin de ce present Traicté, apres plusieurs conferences sur ce tenues, ont finalement convenu, conclu, & arresté les Articles qui en suivent. Tractaet met Enghelant van den 5. Iuny.

I.

Premierement il y aura une bonne Alliance de *Ligue defensive*, entré sadite Majesté & lesdits Seigneurs Estats des Provinces Unies des Pais-Bas, pour la *Conservation de ses Royaumes*, & de leurs Provinces respectivement.

II.

Sadite Majesté consent que lesdits Seigneurs Estats facent levée de *six mil hommes de pied* soubs leur Commission, & iceluy nombre fournissent de temps en temps des volontaires en ses Royaumes, tant que cette Alliance durera: lesquels *six mil hommes* sa Majesté permettra d'estre armées & portées aux dits Pais-Bas dans six sepmaines ou plustost, si faire se peult, apres la conclusion de la presente Alliance pour estre repartis en quatre Regiments, chacun desquels sera composé de *douze* Compagnies, & Commandé d'un Colonel.

III.

Sadite Majesté permettra a telles personnes de ses subjects qui se presenteront, & seront en rollés pour les places de Colonels & autres subalternes Officiers aux dites levées de joüir & exercer lesdites charges & places, & apres que lesdites levées seront descendues auxdits Pais-bas, qu'il soit disposé des toutes les charges & places de Colo-

Digitized by Google

1624. Colonels & autres qui viendront a manquer auxdits Regiments, ſelon l'ordre obſervé auxdicts Pays, au regard des aultres Regiments des ſubjects de ſadite Majeſté.

IV.

Et ſeront ces levées Gouvernées, traictées, & payées, aux dits pays bas ſoubs la meſme authorité, conditions, loix, & couſtumes que le ſont preſentement les autres Regiments, compoſés pareillement des ſubjects de ſadite Majeſté.

V.

Les Colonels, Lieutenants Colonels, Sergeants Majors, Capitaines, Officiers & Soldats, faiſants le Corps deſdictes levées, ſeront payés ſelon l'ordre & la paye accouſtumée aux dictes Provinces.

VI.

Saditte Majeſté promet de faire porter d'an en an, en quatre termes egaux dans la Ville de *Delf*, *d'Amſterdam*, ou de quelque autre de la Souverainité deſdicts Seigneurs Eſtats la *ſomme totale à laquelle ſe montera le Payement plenier deſdites levées de ſix mil hommes.* Et en fera faire l'advance de trois en trois mois a commencer la premiere du jour de la ſignature de la preſente Alliance.

VII.

Laquelle ſomme ſera de temps a autre delivrée en bonnes eſpeces ſelon lavaluation de la monnoye du pays, es mains du Commiſſaire des payemens que ſadite Majeſté trouvera bon d'Eſtablir, & faire reſider, au pays d'Hollande, pour par apres eſtre par luy diſtribuée, ſelon les Ordonnances deſdits Seigneurs Eſtats, & ſur les roles de monſtres de leur Commiſſaires.

VIII.

Lequel Commiſſaire ſera auſſi tenu de Vuider ſes mains ſur les dictes Ordonnances des dicts Seigneurs Eſtats de trois en trois mois de tous les deniers qui luy ſeront reſtés des monſtres non fournies ny Complettes & ſe contentera ledict Commiſſaire de *quinze cents livres* d'appoinctement par on, monnoye de Hollande pour toute pretention.

IX.

Leſdictes levées de *ſix mil hommes* jouirant par tout & en tout des meſmes Franchiſes, libertés & benefices, que tous les autres Officiers, & Soldats des Regiments des ſubjects du Roy, qui ſont preſentement au ſervice deſdicts Seigneurs Eſtats.

X.

Tous les Colonels, Lieutenants Colonels, Sergeants Majors, Capitaines & autres Officiers & Soldats deſdites levées ſeront tenus de faire *ſerment de fidelité* es mains deſdits Seigneurs Eſtats, du Gouverneur General & de tous autres qu'il appartiendra es meſmes formes, termes, & devoirs que tous autres Officiers & Soldats des Regiments de meſme nation.

XI

Sa Majeſté permettra aux dicts Seigneurs Eſtats de faire les dictes levées a la charge qu'elles ſeront par eulx reſtituées apres que leur guerre ſera finie par une bonne, & ferme *paix* ou *treſve* de huict, dix, ou douſe ans, en pareil nombre d'années qu'elles auront eſté par eulx receües, aſſavoir dans la premiere année de paix ou de treſve de huict, dix ou douſe ans ils feront rendre a ſa Majeſté l'advance faicte la premiere année de cette Ligue, & ainſſi ſuivant d'an en an juſques au plenier payement; pour l'aſſeurance duquel ſera baille a ſadité Majeſté un acte d'Obligation en forme, ſoubs le ſeel & ſignature deſdits Seigneurs Eſtats.

XII.

En recognoiſſance deſquelles faveurs Royales leſdicts Seigneurs Eſtats s'obligent de ſecourir ſa Majeſté promtement d'an en an de *quatre mil hommes*, ou de leur ſolde, a l'option de ſadite Majeſté ſi a l'occaſion de ce preſent Traicté, ou pour autre choſe quelconque elle vient a eſtre aggreſſée de ſes ennemis en ſes Royaumes par guerre ouverte.

XIII.

Laquelle ſolde ils feront payer aux quatre termes de l'année, dans la Ville de *Londres*, dont auſſi l'avance ſe fera de trois en trois mois, a commencer des auſſi toſt que ſa Majeſté aura eſté notoirement aſſaillie, & aura fait ſommer leſdits Seigneurs Eſtats de luy fournir leſdicts *quatre mille* hommes, ou l'argent pour en ſouldoyer, & payer un pareil nombre. 1624.

XIV.

Et ſe fera cette aſſiſtence pareillement a la charge que ſa Majeſté promettra d'en faire la reſtitution auſdicts Seigneurs Eſtats apres que la guerre ſera finie, aux meſmes termes, conditions, & advantages que leſdicts Seigneurs Eſtats la doibvent faire à ſa Majeſté.

XV.

La preſente Alliance durera pour le moins le terme de *deux ans* à commencer du jour que leſdictes levées auront paſſée monſtre generale de là la Mer, & par apres ſi longuement juſques a ce que ſa Majeſté ou leſdicts Seigneurs Eſtats enſemble ou ſeparement trouveront à propos d'enter en nouvelles deliberations: auquel cas l'inſinuation du *deſdict* ſe debura faire ſix mois devant que cette alliance prenue fin.

XVI.

Toutes leſquelles conventions & conditions de la preſente alliance de *Ligue Defenſive* leſdicts Seigneurs Commiſſaires & Ambaſſadeurs promettent au nom de ſa Majeſté & Seigneurs Eſtats reſpectivement, d'accomplir & faire accomplir de bonne foy ſelon leur forme, & teneur meſmes de les faire ratifier ſi beſoing eſt. En foy de quoy ils ont ſigné le preſent traicté de leur ſeing ordinaire dans la Ville de *Londres*, & iceluy muny & confirmé par l'appoſition de leur ſeaux le *cinquieſme* de *Juin*, *mil ſix cents vingt quatre.*

S'Enſuit la Copie de Commiſſions.

La Copie de la Commiſſion de ſa Majeſté.

Jacques par la Grace de Dieu, Roy de la *Grande Bretaigne*, *France*, & *Yrlande*, &c. Defenſeur de la Foy. A tous ceux qui ces preſentes Lettres verront, *Salut.* Comme ainſi ſoit que depuis noſtre avenement a cette Couronne d'Angleterre: Nous avons touſjours eſté ſoigneux enſuivant les erres de la feüe Reyne noſtre treſchere Seur d'heureuſe memoire, non ſeulement d'entretenir la bonne amitié, & intelligence, que nous y avons trouvée eſtablie entre elle, & Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-bas, & entre les ſubjects de part, & d'autre, pour le bien, confort & utilité qui provient mutuellement aux uns, & aux autres, de leur bonne & proche voiſinance, mais auſſi eſtreindre, & ſerrer de plus pres aux occaſions le neud de cette bonne correſpondence avec leſdicts Seigneurs Eſtats Generaux ainſi que nous avons faict a diverſes fois tant par les bons offices & teſmoignages que de temps leur avons donnés de noſtre bien veuillance, que par les Traictés de confederation qui ſe ſont paſſés entre nos & eulx; eſtants encore pouſſés de ce meſme deſir, & prompte affection a embraſſer toute occaſion d'affermir & eſtreindre le lien de cette bonne intelligence entre nous, & leſdits Seigneurs Eſtats, qui ont nouvellement envoyé leurs Ambaſſadeurs vers nous pour requerir noſtre aſſiſtence, & a nous inviter a une confederation plus eſtroite que nous n'avons pas a preſent avec eulx. Nous avons volontiers preſté l'oreille à leur inſtance, & conſenti d'entrer en traicté avec eulx tant pour renouveller les anciennes alliances que nous avons avec leur Eſtat, que pour faire, & conclurre une Ligue Defenſive tant par Mer, que par terre avec eulx: & eſtant beſoing a cet effect d'employer de noſtre part des perſonnes de la probité, & ſuffiſance requiſe pour avec leſdits Ambaſſadeurs & Commiſſaires deſdicts Seigneurs Eſtats traicter & reſoudre d'un affaire de telle importance, ſçavoir faiſons, Qu'ayans bonne cognoiſſance, & nous confians a plein en la loyauté, preud'hommie, experience & ſuffiſance de nos chers & bien ames Couſins & Conſeilliers *George*, Duc de *Buckingam*, Grand Admiral d'Angleterre; *Jacques*, Marquis de *Hamelton*, noſtre Grand-maiſtre d'Hoſtel; *Guillaume*, Comte de *Pembrock*, noſtre Chambellan; & nos ames *Edoard Conwey* Chevalier, un de nos premiers Secretaires d'Eſtat, & *Richard Weſton* Cheva-

Digitized by Google

1624. Chevalier, Chancelier de notre Eſchecquier, tous de notre Conſeil d'Eſtat & privé, nous avons pour ces cauſes iceulx commis, ordonnés & deputés, commettons, ordonnons, & deputons, par ces preſentes, leurs avons donné & donnons plein pouvoir, authorité & commiſſion de traiter convenir & Conclurre avecq leſdits Ambaſſadeurs & Commiſſaires deſdicts Seigneurs Eſtats (eſtans garnis de pouvoir ſuffiſant) d'une confederation, & ligue *defenſive* tant par Mer, que par terre entre nous & eulx, avecq le renouvellement de nos anciennes Alliances tant pour la bonne obſervation, entretenement de *l'entrecours*, & *Commerce* entre nos peuples, que pour la *defence* & *conſervation* mutuelle de nos Eſtats, & de faire a cette fin tout ce qu'ils verront eſtre expedient & neceſſaire, ainſi que nous meſmes faire pourrions, ſi preſens en perſonne y eſtions: a quoy nous les authoriſons par ces preſentes, jaçoit que le cas requiſt mandement plus ſpecial, promettans en foy & parole de Roy, & ſoubs l'obligation de tous, & chacuns nos biens, preſens, & advenir d'avoir aggreable tenir ferme & ſtable, ce que par noſdicts Commiſſaires ſera faict, promis & accordé en cet endroict, & le tout obſerver accomplir, & entretenir inviolablement, ſans aller directement, ou indirectement au contraire. En teſmoin de quoy nous avons ſigné ces preſentes, & a icelles faict mettre & apposer notre ſignet, donné a notre Cour a Theobals le quinzieſme du mois d'Auril, mil ſix cents vingt quatre.

La Copie de la Commiſſion de Meſſieurs les Eſtats.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du pays Bas, a tous ceulx qui ces preſentes verront, ſalut.

Comme ainſi ſoit que pour le bien & ſervice de notre republique, nous ayons beſoing d'envoyer des Ambaſſadeurs vers le Roy de la Grande Brittaigne afin de deliberer, traicter & conclurre avec ſa Majeſté *une Alliance offenſive, ou defenſive* ſeulement, & aultres affaires qui ſe pourroient rencontrer pour l'advancement du ſervice de ſaditte Majeſté & de nos Provinces, & a cette fin pleynement informés de la ſuffiſance, prudence, fidelité, & diligence des Sieurs *François d'Aerſſen*, Chevalier Sieur de Somelſdijck & Plate &c. & *Albert Joachimi* auſſi Chevalier Sieur a Oſtende & Oedekenskercke &c. Nous ayans faict election de leurs perſonnes, pour de notre part & en notre nom, en qualité de nos Ambaſſadeurs extraordinaires joinctement avec le Sieur *Noël de Caron*, auſſi Chevalier Sieur de Schonewalle, notre Ambaſſadeur ordinaire traitter avec ſadite Majeſté ou avecq ceulx qu'elle trouvera bon de commettre pour cette beſoigne de ces, & pareilles matieres, & que pour faciliter leurs negotiations, afin de les Conduire au deſſein, & concluſion convenable, ils ayent beſoing d'eſtre pour veus de nous de plein pouvoir, puiſſance, authorité, Commiſſion, & mandement ſpecial, nous a ces cauſes deſirants, prevenir, & lever toute diſpute qui ſe pourroit mouvoir ſur la ſuffiſance de leur creance & authoriſation, leur donnons en vertu de ces preſentes, & a chacun d'eulx en particulier, ſi par maladie d'aucun d'entre eulx, ou autrement ils eſtoyent d'avanture empeſchés, à intervenir tous trois enſemble au traicté, plein pouvoir de traicter, convenir, accorder & Conclurre avec ſa Majeſté ou avec ceulx qui ſeront deputés de ſa part, une *Ligue Offenſive & Devenſive* ſeulement, ou tel autre Traicté, & accord qu'ils adviſeront par enſemblement utile au ſervice de coſté & d'autre, & de tout ce qui ſera ainſi convenu, & conclu faire ou paſſer tels Inſtruments contracts, & promeſſes, en telle bonne & deüe forme que beſoing ſera, & Generalement faire en ce que deſſus, & en ces circumſtances & dependances tout ainſi que nous ferions, ſi preſens en perſonne y eſtions Jaçoit que la choſe requiſt mandement plus ſpecial, qu'il n'eſt contenu par ces preſentes, par leſquelles nous promettons ſincerement & de bonne foy, avoir aggreable, tenir ferme & ſtable a tousjours tout ce, qui par eulx en cette qualité ſera faict, promis, convenu, & accordé en cet endroict; l'obſerver, l'accomplir, & entretenir inviolablement, ſans jamais aller ny venir au contraire, directement ou indirectement, en quelque ſorte & maniere que ce ſoit. Mais le tout devoir ratifier ſi beſoing eſt & en paſſer Lettres & Inſtruments, en la meilleure forme que faire ſe pourra au contentement de ſa Majeſté. Faict a la Haye en notre Aſſemblée ſoubs notre grand ſeel en cire rouge, Paraphé, & ſoubs la Signation de notre Greffier le neufieſme de Februier 1624. Eſtoit Signé. 1624.

Article Secret.

COmme il eſt porté au ſecond Article de la *Ligue Defenſive* faicte le *cinquieſme* de ce mois de *Iuin*, entre les Seigneurs Commiſſaires du Roy de la Grande Bretaigne, & les Ambaſſadeurs des Seigneurs Eſtats des Provinces Unies des Pays Bas, que leſdits Seigneurs Eſtats pourront faire lever aux Royaulmes de ſaditte Majeſté *ſix mil hommes* & iceluy nombre de temps en temps fournir & tenir complet ſans qu'il y ayt expreſſement eſté declaré *a la charge de qui, ne de quelle nature de deniers ſe feront les recreües neceſſaires a venir*, leſdits Seigneurs Commiſſaires & Ambaſſadeurs pour eſclaircir iceluy Article, & doubte, entendent & ont convenu par reſumption que toutes telles recreües qui ont accouſtumé ſe faire par ordre, & aux deſpens deſdits Seigneurs Eſtats au regard des aultres Regimens des ſubjects de ſadite Majeſté, icelles ſe feront pareillement au regard de cette nouvelle levée de *ſix mil hommes*, & ſeront payés des deniers qui par le *huictieſme* Article de ladite Ligue reſteront & procederont des monſtres *non fournis ny completes*, & dont le Commiſſaire aura vuidé ſes mains ſur les Ordonnances deſdicts Seigneurs Eſtats, ſi tant eſt qu'ils y pourront ſuffire aux frais deſdictes recreües, pour tenir ladite levée de *ſix mil hommes* complette; que ſa Majeſté fera de temps en temps advancer & preſter tout ce qui en manquera, pour luy eſtre reſtitué aux meſmes termes, & conditions, que le preſt general ſuivant l'*onzieſme* Article. Nacrder Artijchel

Et pour expliquer plus pleinement *l'enzieſme* Article auquel il eſt dit, *que pour l'aſſeurance de la reſtitution des advances faictes deſ bourſſer pat ſadite Majeſté pour ladite levée, il ſera baillé a ſadite Majeſté un Acte d'Obligation en forme ſoubs le ſeel & ſignature deſdits Seigneurs Eſtats*; leſdits Seigneurs Commiſſaires & Ambaſſadeurs entendent leur intention avoir eſté & eſtre que tel acte d'Obligation ſera depeſché & delivré a la charge de chacunne deſdictes Provinces Unies *ſeparement*, & *in ſolidum* par leſdits Seigneurs Eſtats Generaux en Corps, au meſme ſtile, & forme que fut l'Obligation du 16. Septemb. 1608. Ainſi faict & convenu en la Ville de Londres le 15. de Juin 1624. Eſtoit Signé.

G. Buckingam. Hamelton.	*Francois Aerſſens.*
Ed. Conwey.	*Alb. Joachimi.*
Richard Weſton.	*Noël de Caron.*

Plus haut au deſſus des Signatures eſtoit Cachetté du chachet des Armes reſpectives deſdits Seſgneurs Commiſſaires & Ambaſſadeurs.

Obligatie van hare Ho: Mo: en dereſpective Provintien voor de Koningh van Engelandt, in het Tractaet vermelt.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies, comme auſſi les Eſtats de *Gueldres* & Conté de *Zutphen*, de *Hollande & Weſt-Friſe, de Zeelande, d'Utrecht, de Friſe, d'Over-Iſſel*, & de la ville de Groeningen & Ommelanden. A tous ceux qui ces preſentes verront, *Salut.* Comme ainſi ſoit que par le Traicté faict entre les Seigneurs Commiſſaires du Sereniſſime Roy de Grande Bretaigne, France & Yrlande, a ce par ſa Majeſté ſpecialement Commis, Aſſavoir les Illuſtres & Excellents Seigneurs *George Duc de Buckingam*, Grand Admiral d'Angieterre, *Jvcques Marquis de Hamilton*, Grand Maiſtre

Digitized by Google

1624. Maistre de l'Hostel dudit Roy, *Guillaume Conte de Penbroock*, Chambellan dudit Hostel, & Messires *Edwart Conwey*, un de ses premiers Secretaires d'Estat, *Richart Weston*, Chancelier de son Eschquier, Chevaliers, tous & chacun deux de son Conseil d'Estat & privé d'une part, & les Seigneurs *Francois d'Aerssen* Chevalier, Sieur de Sommelsdijck & de la Plate &c. *Albert Ioachimi* Chevalier, Sieur a Ostende, Odekenskercke &c. & *Noël de Caron* Chevalier, Sieur de Schonewalle &c. Nos Ambassadeurs Extraordinaires & Ordinaire d'autre part, le 5. de Juin dernier *Stilo Veteri* il a esté Traicté, convenu & promis par l'onziesme Article dudit Traicté, aussi par l'explication dudit Article faicte le 16. dudit mois de Iuin par un autre particulier Traicté, *que pour l'asseurance de la restitution des avances faictes desbourser par sadite Majesté pour la levée, entretenement, & recreües de six mille Soldats à pied, il sera baillé a sadite Majesté un acte d'obligation en forme soubs les seaux & signatures de nous en Corps, & de chascune desdites Provinces Unies separement & in solidum en mesme stile & forme que fust l'Obligation du 17. de Septemb. 1608.* Si est il, que pour satisfaire de notre part au contenu d'iceluy onziesme Article, & de l'explication ensuivie, Nous avons tant en general chascun de nous en particulier promis & asseuré, promettons, & asseurons par la presente de restituer & faire restituer au Roy ou a ses Ministres, a ses hoirs & successeurs, ou a leurs Ministres, toutet avances & deniers, qui se debourseront & auront esté debourses par sa Majesté pour ladite levée, & distribuées par le Commissaire des payements establi, sur nos Ordonnances & les rolles de Monstres de nos Commissaires suivant le Contenu du 7. Article dudit Traicté, Obligeans à ceste fin toutes les Provinces Unies & chacune d'icelles *in solidum* toutes les villes & subjects d'icelles, tant en general qu'en particulier nos & leurs personnes & tous & quelconques, nos & leurs biens, meubles & immeubles, presens & advenir, nuls d'eux exceptés, Renonceants pour cet effect par cestes expresse ment & in vim pacti à tous & quelconques Privileges, exceptions & benefices de droict, non *numeratæ pecuniæ, non facti aut celebrati contractus, rei non gestæ, dolimali, fraudis, Privilegii fori*, (lesquels nous tenons icy pour inserés) qui en aucune maniere pourroyent deroguer, & prejudicier à ces presentes, mesmes au benefice, disant. *Que la generale renonciation ne vault, si la speciale ne precede.* Le tout sans fraude & malengien, en tesmoin de quoy nous lesdits Estats Generaux, & nous les Estats de Gueldres, & Conté de Zutphen, de Hollande & Westfrise, de Zeelande, d'Utrecht, de Frise, d'Overyssel, & de la ville de Groeningen & Ommelandes, avons faict seeler la presente de nos grands seaulx & signé de notre Griffier & Secretaires Respectivement, & nous les Estats Generaux le dix septiesme d'Octobre seise cens vingt & quatre, estoit Paraphé *Nicolaes vander Boucherst* vt. sur le pli estoit escript par Ordonnance desdits Seigneurs Estats Generaux, & signé *I. van Goch.* par Ordonnance des Sieurs Estats de la Duché de Gueldres, & Conté de Zutphen, signé *I. Sluysken*, par Ordonnance de Sieurs Estats de la Conté d'Hollande & Westfrise le 4. Novemb. 1624. Signé C. *vander Wolf*, par Ordonnance de Messeigneurs les Estats de Zeelande signé *I. Borel*, par Ordonnance de Messeigneurs les Estats de la Provinces d'Utrecht le $\frac{14}{24}$ d'Auril 1625. signé *Ant. van Hilten*, par Ordonnance des Messeigneurs le Estats de Frise le 26. Auril l'an 1625. signé *A. Aisma*, par Ordonnance de Sieurs Estats d'Overyssel le 2. Mey: l'an 1625. signé *Roelinck*, par Ordonnance des Messeigneurs les Estats de la Ville de Groningue & Ommelande le 28. Auril l'an 1625. signé. *Eisinge.*

Tractaet met Koning Iacob den 5. Iuny 1624. tot Londen.

Tractaet tusschen 't selve.

ALso de hoogste, uytmuntenste en machtigste Vorst *Iacobus*, door Godts ghenade Koningh van Groot Brittange, Vranckrijck ende Yrlant, &c. verscheyde malen, ootmoedighlijck versocht en ghebeden heeft gheweest door de Hooghe ende Mogende Heeren, de Generale Staeten der Vereenighde Nederlanden, zyn goede vrienden en Bondtgenooten, en onlanghs door de Heeren *Francoys d'Aerssens*, Chur. Heer van Sommelsdijck en de la Plate, &c. *Albert Ioachimi*, Ridder, Heer, van Oostende, Oedekenskercke, &c. en *Noël de Caron*, Ridder, Heer van Schoonewal, &c. hun Extraordinare en ordinare Ambassadeurs, te continueren het verbont van defensive Ligue, van over langh begonnen, en ghecontinueert veel jaeren langh tusschen zyn Koninckrijcken, en hun Lantschappen, en, om dat te meer te versekeren, en te bevestighen, aen de geseyde Heeren Staten toe te laten eenige leveé en wervinghen van Volck in syn Koninckrijcken te doen: so is 't dat sijn gheseyde Majesteyt, tot continuatie van zyn en sijner voorsaten faveuren aen de gheseyde Lantschappen, *tot preservatie en sekerheyt sijner Koninckrijcken en der geseyde Landtschappen, en om soo veel te meer te bevorderen de restabilissementen weerinsettingh van zijn waertste behouwde soon, de Keurvorst Palts Graef in sijn Staten en waerdigheden*, in zijn Raet goet ghevonden heeft, in zijn naem met hen te doen handelen van sodanigh een Ligue, en van de voorgeseyde leveén en wervingen, hebbende ten dien eynde verkosen en gedeputeert de deurluchtighe en uytmuntende Heeren *Georg, Hertogh van Buckingam*, groot Admirael van Engelant, &c. *Iacob Marck graef van Hamilton*, groot meester van sijn Hof, &c. *Willem Graef van Penbroeck*, Kamerlingh van 't geseyde Hof, &c. En mijn Heeren *Edward Conwey*, een sijner eerste Secretarisen van Staet, *Richard Weston*, Cancelier van zyn Schaeck bort, alle Ridders, en yeder van hem uyt zyn besondere Raedt, en uyt zyn Raet van Staet, zyn Commissarisen, volkomelijck geauthoriseert en gemachtigt, om met de geseyde Heeren Extraordinare en ordinare Ambassadeurs te sluyten en arresteeren, 't geen dat sy goet en dienstigh tot de boven genoemde eynden sullen vinden: welcke Heeren Commissarisen en Ambassadeurs, uyt kracht van hun pouvoirs, volmachten en commissien (daer af Copy aen 't eynde van dit teghenwoordigh Tractaet bygevoecht sal worden) na veel Conferentien, hier op ghehouden, eyndelijck hebben verdragen, besloten en gearresteert d'Artikelen die hier volgen:

I.

Eerstelijck sal'er zyn een goede Alliantie van *defensive Ligue* tusschen zyn gheseyde Majesteyt, en de gheseyde Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden, *tot conservatien van sijn Koninckrijcken*, en van hun Landen Respectivelijck.

II.

Sijn gheseyde Majesteyt consenteert dat de gheseyde Heeren Staten *ses duysent Man te voet* onder hun commissie sullen lichten, en dit ghetal van tijdt tot tijdt te vervullen met ghewillighe in sijn Koninckrijcken, soo langh als dit verbondt sal dueren: welcke *ses duysent Mannen* zyn Majesteyt toelaten sal ghewaepent en ghebracht te worden in de gheseyde Nederlanden, binnen ses weecken, of eer, indien het moghelijck is, nae de conclusie en 't besluyt van dit tegenwoordigh verbont om in vier Regimenten ghedeelt te worden, yder van dewelcken ghecomposeert sal zijn van twaelf Compagnien, en van een Colonel gecommandeert.

III.

Sijn gheseyde Majesteyt sal toelaten aen soodaenighe persoonen van sijn Ondersaeten, die sich sullen presenteren, en in gheschreven sullen sijn tot de plaetsen van Colonellen en andere mindere Ampten, in de gheseyde wervinghen te ghenieten ende te oeffenen dese gheseyde Ampten en plaetsen, en dat, als de gheseyde geworve Soldaten in de gheseyde Nederlanden gekomen sullen syn, datmen dan alle Ampten en plaetsen van Colonellen en anderen, die in de geseyde Regementen leeg worden, sal schicken naer d'order, in de gheseyde Landen gheobserveert en onderhouden, ten regard der andere Regimenten der Onderdaenen van zyn gheseyde Majesteyt.

IV.

En sullen dese wervingen bestiert, gehandelt, en betaelt

1624. worden in de gheſeyde Nederlanden, onder de ſelve authoriteyt, conditien, wetten, ende ghewoonten, als teghenwoordighlijck d'andere Regimenten, die oock uyt d'Onderdanen van zyn geſeyde Majeſteyt beſtaen.

V.

De Colonellen, Lieutenant Colonellen, Sergeant Majeurs, Capiteynen, Officieren en Soldaten, 't Lichaem der geſeyde wervingen uytmaeckende, ſullen betaelt worden naer d'order, ende gewoone betalinge der geſeyde Lantschappen.

VI.

Sijn gheſeyde Majeſteyt belooft jaerlijcks, in vier gelijcke termen, te doen brengen in de Stadt van Delft, Amſterdam, of in eenighe andere plaetſe der Souveraniteyt der gheſeyde Heeren Staten, *de ghebeele ſomme, tot dewelcke de volle betalingh der geſeyde wervinghen van ſes duyſent Mannen ſal klimmen*, en ſal de uytſchot daer af van drie tot drie Maenden beſtellen, te beginnen d'eerſte op de dagh der teeckeningh van dit tegenwoordigh Verbont.

VII.

Welcke ſomme van tijdt tot tijdt, in goede ſpecie, naer de waerde van de Munt van 't Landt, ghelevert ſal worden in handen van de Commiſſaris der betaelingh, die ſijn geſeyde Majeſteyt ſal goet vinden op te rechten, en te doen zyn verblijf nemen, in Hollandt, om daer na door hem uyt-ghedeelt te worden naer d'ordonnantien der geſeyde Heeren Staten, en op de Monſterrollen van hun Commiſſariſen.

VIII.

Welcke Commiſſaris oock ghehouden ſal weſen zyn handen te ledighen op de gheſeyde Ordonnantien der geſeyde Heeren Staten, alle drie maenden van al de penningen, die hem van d'onghedaenen en niet complete Monſteringen over gebleven ſullen zyn; en de geſeyde Commiſſaris ſal ſich vernoegen by verdrag met vijfthien hondert gulden jaerlijcks, Hollantſche Munt, voor alle eyſch.

IX.

De gheſeyde geworve *ſes duyſent Mannen* ſullen over al en in alles ghenieten de ſelve vryheden, voor rechten en beneficien, als al d'andere Officieren en Soldaten der Regimenten van d'Onderdanen des Koninghs, die teghenwoordighlijck in dienſt der gheſeyde Heeren Staten zyn.

X.

Al de Colonellen, Lieutenant Colonellen, Sergeant Majeurs, Capiteynen en andere Officieren en Soldaten der gheſeyde wervingen, ſullen ghehouden zyn d'Eedt van ghetrouwheyt in handen der gheſeyde Heeren Staten, van de Gouverneur Ghenerael, en van al d'andere, die recht daer toe hebben, te doen, in de ſelve formen, termen, en plichten als alle d'andere Officieren en Soldaten der Regimenten van de ſelve Natie.

XI.

Syn Majeſteyt ſal aende geſeyde Heeren Staten toelaten de gheſeyde wervinghen te doen, op voorwaerde dat ſy oock door hen weer gelevert ſullen worden, nae dat hun Oorlogh geeyndight ſal ſyn door een goede en vaſte vrede of beſtandt van acht, thien, of twaelf jaren, in ghelijck ghetal van jaeren, als ſy door hen ontfangen ſyn: te weten, in 't eerſte jaer van vrede, of beſtandt van acht, thien of twaelf jaeren, ſullen ſy aen ſyn Majeſteyt weer behandigen d'avancie en uytſchot, in 't eerſte jaer van deſe ligue ghedaen, en dus vervolgens van jaer tot jaer, tot aende volle betalingh toe, tot verſeeckeringh van 't welck aen ſyn gheſeyde Majeſteyt ghegheven ſal worden een Actie, in forme van Obligatie, onder het Zeghel, en de teeckeningh der gheſeyde Heeren Staten.

XII.

Tot erkentenis van welcke Koninckliſcke jonſten de gheſeyde Heeren Staten ſich verplichten ſijn Majeſteyt vaerdighlijck te helpen, jaerelijcks met *vier duyſent Mannen*, of met hun ſoldy, naer de keur van zyn geſeyde Majeſteyt, ſoo, uyt oorſaeck van dit teghenwoordigh verdragh, of om yets anders, hy met openbaere Oorlogh door zyn Vyanden in ſijn Koninckrijcken aengetaſt wort.

XIII.

Welcke ſoldy ſy ſullen doen betaelen inde vier termen van 't jaer, binnen de Stadt Londen, daer af oock d'uytſchietingh gedaen ſal worden van drie tot drie jaeren, te beginnen ſoo haeſt als ſyn Majeſteyt opentlijck ſal ſyn beſprongen, en aen de gheſeyde Heeren Staten ſal doen ontbieden hebben, datmen de gheſeyde vier duyſent mannen aen hem ſal beſchicken, of 't gelt om daer mee een gelijck getal te betalen. 1624.

XIV.

En ſal deſe onderſtant ghedaen worden op voorwaerde dat ſyn Majeſteyt ſal beloven de verſchoote penningen weer in handen der geſeyde Heeren Staten te leveren, na dat d'Oorlogh gheeyndight ſal ſyn, in deſelve termen, conditien, en avantagien, in dewelcke de geſeyde Heeren Staten die aen ſyn Majeſteyt moeten doen.

XV.

Dit teghenwoordigh verbont ſal dueren ten minſten de tijdt van twee jaeren, te beginnen van de dagh in dewelcke de geſeyde geworve mannen over de Zee d'algemeene monſter ſullen ſyn gepaſſeert, en daer na ſoo langh, tot dat ſyn Majeſteyt, of de geſeyde Heeren Staten, te ſamen, of afgeſcheyden bequaem ſullen vinden in nieuwe deliberatien te treden: in welck geval d'inſinuatie van d' *Aſſegger* ſal moeten geſchieden ſes maenden eer dit verbont eyndight.

XVI.

Alle welcke conventien en conditien van dit tegenwoordigh verbont van ligue defenſive, de geſeyde Heeren Commiſſariſſen en Ambaſſadeurs belooven, in de naem van ſyn Majeſteyt en der Heeren Staten reſpectivelijck te vervullen, en te doen vervullen oprechtelijck, naer hun forme en inhoudt; ja oock, ſoo 't van noode is, die te doen ratificeeren. Tot beveſtingh van 't welck ſy dit teghenwoordigh verdragh gheteeckent hebben met hun ghewoon merck in de Stadt Londen, en dat verſterckt en beveſtight door de byvoegingh van hun zegels. De vijfde dach van Junius, in 't jaer ſeſthien hondert vier en twintigh.

Hier volght de coppe der Commiſſien.

Coppe vande Commiſſie ſyner Majeſteyt.

Jacobus, door Gods genade Koningh van *Groot Brittannien*, *Vranckrijck* en *Yrlandt*, &c. Beſchermer des Geloofs, en alle de geenen, die deſe letteren ſullen ſien, *Saluyt*, Alſoo ſedert onſe komſt tot de Kroon van Engelandt, wy altijdt ſorghvuldigh hebben gheweeſt, volghens de voetſtappen van d'overlede Koningin, onſe waerdtſte ſuſter van gheluckſalighe gheheughenis, niet alleenlijck om t'onderhouden de goede vriendtſchap en kennis, die wy daer opgherecht hebben ghevonden tuſſchen haer, en mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, en d'Onderdanen van weerzijden, om de welſtandt, hulp en nuttigheyt, die ſy onderlingh van hun goede ende nabyghelegghe ghebuerſchap ontfanghen, maer oock om in bequame voorvallen de knoop van deſe goede correſpondentie met de gheſeyde Heeren Staten Generael vaſter te maecken, en dichter toe te trecken, ghelijck wy tot verſcheyde malen ghedaen hebben, ſoo door de goede dienſten, ende ghetuyghenisſen, die wy van tijdt tot tijdt van onſe goede wil aen hen hebben ghegeven, als door de Tractaten en handelinghen van confoederatie en Verbondt, die tuſſchen ons en hen ghemaeckt ſyn; ſynde noch ghedreven van deſe ſelve begeerte en vaerdige affectie, om 't omhelſen alle gheleghentheden van te beveſtighen ende te verſtercken den bant van deſe goede kenniſſe tuſſchen ons ende de gheſeyde Heeren Staten, die nieuwelijcks hun Ambaſſadeurs aen ons hebben gheſonden, om onſe byſtandt te verſoecken, ende ons te noodighen tot een naeuwer confoederatie ende verbintenis, dan wy tegenwoordighlijck met hen hebben: Soo is 't dat wy gaerne 't Oor gheleent hebben naer hun verſoeck, en toeghеſtaen met hen in handelingh te treden, ſoo om

Digitized by Google

1624. om d'oude Verbonden die wy met hun Staet hebben, te vernieuwen, als oock met hen een Ligue defensive, soo ter Zee als te Landt, te maecken, en te sluyten. Ende alsoo 't van noode is hier toe van onse zijde te gebruycken oprechte ende bequame lieden, om met de geseyde Ambassadeurs ende Commissarissen der gheseyde Heeren Staten een saeck van soodanigh belangh te verhandelen ende te besluyten; soo is dat wy doen weten dat wy, goede kennis hebbende, ende ons volkomentlijck vertrouwende op de getrouwigheyt, oprechtigheyt, ervarentheyt, ende ghenoeghsaemheyt van onse waerde ende wel beminde Neven ende Raedts-Heeren, *Georgh* Hertogh van *Buckingam*, Groot-Admirael van Engelandt; *Jacob*, Marckgraef van *Hamelton*, onsen Groot-Meester van 't Hof; *Willem*, Graef van *Penbroeck*, onse Kamerlingh; ende onsen beminden *Edtuward Conwey*, Ridder, een van onse eerste Secretarisen van Staet; en *Richard Weston*, Ridder, Cancelier van ons *Schaeckbort*, alle van onse Raedt van Staet, ende besondere Raedt, om dese oorsaecken hen gecommitteert, geordonneert, ende ghedeputeert hebben; committeren, ordonneren, ende deputeren by dese tegenwoordigen, ende aen hen volle macht, authoriteyt ende commissie ghegeven hebben, ende noch geven, om te handelen, verdragen en besluyten met de geseyde Ambassadeurs ende Commissarissen der geseyde Heeren Staten (ghenoeghsame macht hebbende) een Confoederatie, Verbondt, ende Ligue defensive, soo ter Zee als te Landt, tusschen ons ende hen, met de vernieuwingh van onse oude Verbonden, soo tot de goede conservatie ende onderhoudingh van d'*Intercours* ende *Koophandel* tusschen onse Volcken, als om d'onderlinge *Defentie* ende *Conservatie* van onse Staten, ende tot dien eynde te doen al 't geen dat sy sullen sien nut en noodigh te wesen, gelijck wy selven souden konnen doen, soo wy daer tegenwoordigh waren; daer toe wy hen authoriseren door dese teghenwoordigen, schoon de saeck speciaelder mandement vereyschte; beloovende op de trouw en 't woordt des Konings ende onder Obligatie van alle onse goederen, ende van yeder in 't besonder, tegenwoordige ende toekomende, voor aenghenaem te hebben, ende vast en bestandigh te houden al 't geen door onse geseyde Commissarissen hier in gedaen, belooft ende veraccordeert sal zijn, ende alles t'observeren, vervullen, ende onverbreeckelijck t'onderhouden, sonder daer tegen directelijck of indirectelijck te doen. Tot ghetuyghenis van 't welck, wy dese tegenwoordige hebben geteeckent, ende daer onse Zegel doen aen setten. Gegeven in ons Hof te *Theobals*, de vijfthiende van de Maendt April, *sestien hondert vier en twintich*.

COPYE van de Commissie van mijn Heeren de Staten.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, aen alle de ghenen, die dese tegenwoordige sullen sien, *Saluyt*. Alsoo wy, tot de welstant ende dienst van onse Ghemeente, van noode hebben Gesanten aen de Koningh van *Groot Brittannien* te senden, om te delibereren, tracteren ende te sluyten met sijn Majesteyt een *Alliantie* ende *Verbondt Offensive*, oft alleenlijck *Defensive*, ende andere saecken die voor konnen komen, tot vorderingh van de dienst syner gheseyde Majesteyt, ende onser Landtschappen; ende ten dien eynde volkomentlijck geinformeert ende onderrecht zijnde van de genoechsaemheyt, voorsichtigheyt, getrouwigheyt en naerstigheyt der Heeren *Francois Aerssens*, Ridder, Heer van Sommelsdijck, en Plate, &c. ende *Albert Joachimi*, oock Ridder, Heer van Oostende en Oedekenskercke, &c. so is 't dat wy van hun persoonen verkiesing hebben ghedaen, om van onsent wegen ende in onse naem; in qualiteyt van onse Extraordinare Ambassadeurs; beneffens de Heer *Noël de Caron*, oock Ridder, Heer van Schonewal, onse ordinare Ambassadeur; te handelen met syn geseyde Majesteyt, of met den ghenen, die hy goet sal vinden te committeren ende belasten tot de handeling van dese en dierghelijcke saecken: ende dewijl sy om hun handelinghen te lichter uyt te voeren, ende die tot 1624.
een bequamelijck oogemerck en besluyt te brengen, van noode hadden van ons met volle macht, authoriteyt, commissie, ende speciael mandement versien te zijn, so is 't dat wy om dese oorsaken, begeerende te voorkomen ende wegh te nemen alle disputy, die over de genoechsaemheyt van hun Credentie en authorisatie soude mogen rijsen, hen geven uyt kracht van dese tegenwoordige, en aen yeder van hen in 't bysonder, so door sieckte van yemant van hen, of anderssints sy belet wierden, alle drie te samen by dese handelinge te komen, volle macht van te handelen, verdraghen, accorderen en te sluyten met syn Majesteyt, of met de genen, die van synent wegen gedeputeert sullen zijn, een *Ligue Offensive*, of alleenlijck *Defensive*, of sodanigh ander Tractaet en Accoordt, dat sy ghestrementlijck sullen beramen nut ten dienst van weder-zijden; ende van al 't geen, dat dus sal verdragen ende besloten zijn, te maecken en te passeren sodanige Instrumenten, Contracten en beloften, in sodanighe goede en behoorlijcke forme, als van noode sal zijn; ende generalijck in 't boven-verhaelde, ende in d'omstandigheden ende dependentien daer af eveneens te doen, gelijck wy doen souden, so wy daer teghenwoordigh in persoon waren, schoon de saeck speciaelder mandements vereyschte, dan in dese teghenwoordigen begrepen is, door de welcken wy sincerelijck en getrouwelick belooven aengenomen te hebben, ende voor altijt vast en bestandigh te houden al 't geen, 't welck door hen in dese qualiteyt sal zijn gedaen, belooft, verdragen en veraccordeert, dat t'observeren, na te komen, en onverbreckelick t'onderhouden, sonder immer daer tegen te doen, 't zy directelijck of indirectelijck, in hoedanige wijse ende maniere dat het zy: maer dit alles te sullen ratificeren, indien de noodt sulcks vereyscht; ende daer af te passeren geschriften en instrumenten in de beste forme, die men sal konnen maecken, tot contentement van zyn Majesteyt. Gedaen in den Haghe, in onse vergaderingh, onder ons groot Zeghel in roode Was. Geparapheert, en onder de teeckeningh van onse Griffier, de negende dagh van Februarius, 1624. Was geteeckent

G. Buckingam.	*Francois Aerssens.*
Hamelton.	*Albt. Ioachimi.*
Penbroeck.	*Noël de Caron.*
Ed. Conwey.	
Richard Weston.	

Alsoo verhaelt is in 't tweede Artikel van de *Ligue Defensive*, ghemaeckt op de vijfde van dese Maent Iunius, tusschen de Heeren Commissarisen des Koninghs van Groot Brittannie, en de Ambassadeurs der Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden, dat de geseyde Heeren Staten sullen moghen doen werven in de Koninckrijcken van sijn geseyde Majesteyt *ses duysent Mannen*, en dat getal van tijdt tot tijdt te verforgen, en compleet te houden, sonder dat er uytdruckelijck verklaert is *tot wiens beliefvingh, noch van welcke nieuwere van penninghen de vervullingen, die noodsackelijck sullen zijn, gheschieden sullen*, soo hebben de geseyde Heeren Commissarisen en Ambassadeurs, om dese twijfel, en dat Artikel te verklaren, verstaen en verdraghen by resumptie, dat alle soodanige vervullingen, die ghewoonlijck by order, en ten kosten der gheseyde Heeren Staten geschieden, ten opsicht van d'andere reghementen der Onderzaten van sijn geseyde Majesteyt, oock dus sullen gedaen worden ten opsicht van dese nieuwe werving van *ses duysent Mannen*, en betaelt sullen worden van de penningen, die na 't achtste Artikel van de gheseyde Ligue sullen overblijven, en voortkomen uyt de Monsteringhen, die niet compleet zyn, en daer af de Commissaris zyn handen gheleeght sal hebben, op d'ordonnantien der gheseyde Heeren Staten, indien sy anders ghenoechsaen zyn tot de kosten der gheseyde volmaeckingen, om 't gheseyde ghetal van ses duysent mannen vol en compleet te houden, die sijn geseyde Majesteyt van tijt tot tijdt sal doen voortkomen, en al 't geen lenen, dat daer toe ontbreecken sal om aen hem ghereestituëert te worden in de selve termen en conditien, als d'algemene leningh, volghens 't elfde Artikel.

En om het elfde Artikel volkomentlijcker te verkla-

1624. ren, daer in geſeght is, *dat tot verſeeckeringh van de reſtitutie der uytgheſchote penninghen, door ſijn gheſeyde Majeſteyt tot de gheſeyde wervinghe ghedaen, aen ſijn gheſeyde Majeſteyt ghegeven ſal worden een Acte van Obligatie in forme, onder 't Zegel ende de teeckeningh der gheſeyde Heeren Staten:* ſoo verſtaen de gheſeyde Heeren Commiſſariſen, Ambaſſadeurs, dat hun intentie geweeſt heeft, en is, dat ſodanigh een Acte van Obligatie ghemaeckt ende gelevert ſal worden ten belaſtingh van yeder der geſeyde vereenighde Landtſchappen, *afſcheydelijck* ende *in ſolidum*, of in 't algemeen, door de gheſeyde Heeren Staten gheſamentlijck, op de ſelve ſtijl en forme, als d'Obligatie vanden *ſeſthienden* September 1608. was. Aldus ghedaen ende verdraghen in de Stadt *Landen*, den *vijfthienden* van Iunius 1624. Was geteeckent,

G. Buckingam. Hamelton.	*Francois Aerſſens.*
Ed. Conwey.	*Alb. Joachimi.*
Richard Weſton.	*Noël de Caron.*

Hooger boven de Signaturen was ghezegelt met het Zegel der reſpective Wapenen der gheſeyde Heeren Commiſſariſen ende Ambaſſadeurs.

Obligatie van hare Ho: Mo: en de reſpective Provintien voor de Koningh van Engelandt.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, ghelijck oock de Staten van *Gelderlandt* ende 't Graefſchap van *Zutphen*, van *Hollandt* ende *Weſt-Vrieſlandt*, van *Zeelandt*, *Uytrecht*, *Vrieſlandt*, *Over-Yſſel*, en de Stadt *Groeningen* ende *Ommelanden*: alle de geenen die deſe tegenwoordigen ſullen ſien, *Saluyt*. Alſo door het Tractaet, gemaeckt tuſſchen de Heeren Commiſſariſſen van de *Sereniſſime* Koningh van *Groot-Brittannien*, *Vranckrijck* ende *Yerlandt*, ſpecialijck door ſijn Majeſteyt hier toe ghecommitteert; te weten, de Doorluchtighe ende uytnemende Heeren, *Georgh* Hertogh van *Buckingam*, Groot-Admirael van Engelandt; *Jacob*, Marquis van *Hamilton*, Groot-meeſter van 't Hof des gheſeyde Koninghs; *Willem*, Graef van *Penbroeck*, Kamerlingh van 't geſeyde Hof; ende mijn Heeren *Eduward Conwey*, een ſyner eerſte Secretariſſen van Staet; ende *Richard Weſton*, Cancelier van ſyn *Schaeckbort*, alle Ridders, ende yeder van hen van ſijn Raedt van Staet, en byſondere Raedt van d'een zijde: ende de Heeren *Francois Aerſſens*, Ridder, Heer van Sommelsdijck en *de la Plate*, &c. *Albert Joachimi*, Ridder, Heer van Ooſtende en Oedenskerck, &c. *Noël de Caron*, Ridder ende Heer van Schonewal, &c. onſe Extraordinare en Ordinare Ambaſſadeurs van d'andere zijde, op den *vijfden* Junius leſtleden naer d'oude Stijl, getracteert, verdragen ende belooft is, volgens het *elfde* Artijckel van 't geſeyde Tractaet, en oock volgens d'explicatie van 't genoemde Artijckel, de *ſeſthiende* van de geſeyde Maendt Iunius gemaeckt, door een ander beſonder Tractaet, *dat tot verſeeckeringh der reſtitutie van d'uytgheſchote penninghen door ſijn gheſeyde Majeſteyt tot de wervingh, onderhoudingh ende vervullingh van ſes duyſent mannen te voet ghedaen, aen ſijn ghiſeyde Majeſteyt ghegheven ſal worden een Acte van Obligatie in forme, onder de Zegels en mercken van ons in 't algemeen, ende van yeder der gheſeyde Vereenighde Landeſchappen afgeſcheydelijck, ende* in ſolidum, *in een ſelve ſtijl ende forme als d'Obligatie van den ſeventhienden September*, 1608. *was.* So is 't dat wy, om van onſe zijde te voldoen d'inhout van 't ſelfde Artijckel, ende d'explicatie die daer op volght, ſo in 't algemeen, als yder van ons in 't beſonder belooft ende verſeeckert hebben, belooven en verſeeckeren door deſe tegenwoordige, te reſtitueren, ende te doen reſtitueren aen de Koningh, ofte aen ſyn Miniſters, aen ſyn erfgenamen ende navolgers, oft aen hun Miniſters, al d'uytgeſchote penningen, die uytgeſchoten zijn, en uytgeſchoten ſullen worden door ſijn Majeſteyt tot de geſeyde wervingh, ende verdeelt worden door de Commiſſaris, tot de betalingh opgerecht, op onſe Ordonnantien, en de Monſter-rollen van onſe Commiſſariſen, volgens d'inhoudt van 't *ſevende* Artijckel van 't geſeyde Tractaet: verobligerende ende verbindende ten dien eynde alle de vereenighde Landtſchappen, en yder daer af *in ſolidum* al de Steden en Onderſaten van dien, ſo in 't ghemeen, als in 't beſonder, onſe en hunne perſoonen, ende alle een yegelijck, onſe en hun goederen, roerende en onroerende, tegenwoordige en toekomende, gheen daer af uytgeſondert; renunclerende ten dien eynde, door deſe teghenwoordighe, uytdruckelijck, en tot bekrachtinge van 't verdrach, d'algemeene en beſondere Privilegien, exceptien ende beneficien van Recht, *non numeratæ pecuniæ, non ſacti aut celebrati contractus, rei non geſtæ, doli mali, fraudis, privilegii fori*, (die wy hier voor ingevoeght houden) die in eenigher wijſen ſouden mogen derogeeren en prejudiceren aen deſe tegenwoordige, ſelfs in de benefitie, ſeggende *dat de generale renunciatie niet ghelt, ſoo de beſondere niet voorgaet.* Alles ſonder bedrogh en ergeliſt. Tot ghetuygenis van 't welck wy, de geſeyde Staten Generael, ende wy, de Staten van *Gelderlandt*, en 't Graefſchap *Zutphen*, van *Hollandt* en *Weſt-Vrieſlandt*, van *Zeelandt*, *Uytrecht*, *Vrieſlant*, *Over-Yſſel*, en de Stadt *Groeningen en d'Ommelanden*, hebben doen zegelen deſe tegenwoordige met onſe groote Zegelen, ende geteeckent met onſe Griffier en Secretariſen reſpectivelijck, ende wy de *Staten Generael*, de *ſeventhienden* van October, 1624. *Nicolaes vander Boeckhorſt.* Onderſtont door ordonnantie der geſeyde Heeren Staten Generael, en geteeckent *I. van Goch.* Door ordonnantie, der geſeyde Heeren Staten van 't *Hertoghdom van Gelderlandt*, en 't *Graefſchap Zutphen*, geteyckent *I. Sluyskens.* Door d'ordonnantie der Heeren Staten van 't Graefſchap van *Hollandt* en *Weſt-Vrieſlandt*, den *vierden* November, 1624. gheteeckent *T. vander Wolf.* Door d'ordonnantie van mijn Heeren de Staeten van Zeelandt, gheteeckent *I. Boreel.* Door d'ordonnantie van mijn Heeren de Staeten van 't Lantſchap Wtrecht, de $\frac{2}{12}$ van April, 1625. getekent *Ant. van Hilten.* Door d'ordonnantie van mijn Heeren de Staten van Vrieſlandt, den 16. April Oude, en den *ſeſten* Mey Nieuwen ſtijl, in 't Iaer 1625. gheteeckent *A. Aitsma.* Door d'ordonnantie van de Heeren Staten van Over Yſſel de $\frac{14}{24}$ Mey 1625. gheteeckent *Roulinck.* Door d'Ordonnantie van mijn Heeren de Staten van de Stadt *Groeninghen*, ende *Ommelanden*, d'acht en twintighſte April, 1625. geteeckent *Eiſinga.*

1624.

Omtrent den ſelben tijdt als men Ambaſſadeurs ſchickte na Enghelant als gheſeyt is/ ſoo wierden ock na Vranckrijck gheſchickt ende geauthoriſeert de Heeren Eſſen, Bouckhorſt, Pau, als Extraordinaris ende de Heer van Langherack, als Ordinaris Ambaſſadeur: om aende Koninck te repreſenteeren de ſonnigabilitept der Spaenſche: ende hoe nut ende profijtelijck de Koningh derſelver macht in Neerlant deur deſe vereenighde Nederlanden konde verbreechen of divertееren. De Koninck inclineerde te meer om deſen Staet te helpen: alſoo men hoorde van groote preparatie der Spaenſche onder Spinula: gelijck hy kort daer na vernam de belegheringh van Breda. Derhalven heeft zijn Majeſteyt ſich laten ghevallen aen d'Ambaſſadeurs van deſen Staet te belooven eene notable aſſiſtentie/ ghedurende drie eerſt volghende jaeren/ op Conditien ende Voorwaerden/ als in het volghende te ſien is:

COmme ainſi ſoit que Treshaut, Treſpuiſſant, & Treſexcellent Prince Louis XIII. par la grace de Dieu Roy Treschreſtien de France & de Navarre, ayant cy devant eſté prié & requis par ſes Treſchers & bons amis, alliés & Confederés Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays bas de les vouloir aſſiſter ſur ce qu'ils auroient fait repreſenter a ſa Majeſté par leurs Ambaſſadeurs l'Eſtat de leurs affaires avec les Conſequences treſdangereuſes qui en peuvent arriver au prejudice du General de la Chriſtienté & de ceux meſmes qui penſeroient en profiter, ſadite Majeſté deſirant teſmoigner aux dits Sieurs les Eſtats ſes Treſchers & bons amis, la Souvenance qu'elle veut avoir de la bonne volonté que le feu Roy *Henry le Grand* ſon Tres-honnoré Seigneur & Pere, que Dieu abſolve, leur a ſouvent fait paroiſtre pour leur bien, repos, & advantage, & continuer

Extract tract met de Vranckrijck/ genaemt de Compiegne.

1624. tinuer la ſienne a ſon imitation, attendant que ſadite Majeſté puiſſe par effect aſſeurer la tranquillité publique & particulierement celle des Pays-bas tres-importante a la manutention de la Paix univerſale de la Chreſtienté tousjours deſirée & affectionnée par ſadite Majeſté comme doit faire un Roy tres-Chreſtien tel que Dieu l'a conſtitué. Sadite Majeſté a nommé, choiſy, & deputé Monſieur le Duc de *Leſdiguiere*, Pair & Conneſtable de France, & les Sieurs Marquis de la *Vieuville*, Chevalier des Ordres de ſa Majeſté, Conſeiller en ſon Conſeil d'Eſtat, Mareſchal de ſes champs & armées, l'un de ſes Lieutenant Generaux au Gouvernement de Champaigne & ſurintendant de ſes Finances: pour avec les Sieurs *d'Eſſen*, Conſeillier de *Gueldres* & de *Zutphen*, & *Nicolaes de Bouchorſt*, Sieur de *Noortwijck*; & *Adriaen Paauw* Chevalier, Sieur de *Heemſtede*; & *Gedeon de Boetſelaer* & *d'Aſperen*, Seigneur & Baron *de Langerac* & du *Saint Empire*, au nom & en qualité d'Ambaſſadeurs Extraordinaires de Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays bas adviſer & traicter des moyens plus convenables a cet effect: Leſquels reciproquement en vertu des pouvoirs a eux donnés, dont Copie ſera inſerée en fin des preſentes, ont apres pluſieurs Conferences convenu & arreſté les Articles qui enſuivent.

I.

Que ſadite Majeſté fera fournir auxdits Eſtats Generaux, *par preſt*, dans la preſente année (mille ſix cents vingt quatre) *douze cents mille livres*. Et pour les années mille ſix cents vingt cincq & 26. (1625. & 1626.) en chaſcune d'icelles *un million de livres*. Leſquelles ſommes ſeront fournies en chaſcune année aux dits Sieurs les Eſtats en la ville d'*Amſterdam*, es mains de *Pierre Real*, Receveur de la Province de Hollande, moitié a la fin du mois de *Juin*, & le reſte dans le mois d'*Octobre*.

II.

Leſdits Sieurs les Eſtats s'obligeront auſſi en bonne & deüe forme de rembourſer les ſuſdites ſommes a ſa Majeſté ou ſes Succeſſeurs Rois, *trois ans apres qu'ils ſeront en Trefve ou en paix*. Et le dict rembourſement de chaſcun depreſt ſe fera par eux en deux années de la Paix ou Trefve faite; ſçavoir le premier de preſt en deux années, le deuxieſme en deux autres, le troiſieſme en deux autres: faiſant le tout en neuf années du jour de la Paix ou Trefve.

III.

Le Roy n'ayant autre but que *l'Union & le repos de la Chreſtienté*, leſdicts Eſtats promettront avoir tout l'eſgard que leur ſeuretée leur pourra permettre, aux Conſeils qu'il plaira a ſa Majeſté leur donner ſur ce ſubject & s'obligeront de bonne foy *de ne faire Trefve ny paix avec qui ce ſoit ſans l'advis & l'intervention de ſadite Majeſté*.

IV.

Secoureront de leur part ſa Majeſté en cas qu'elle en ait beſoin, & qu'elle ſoit en guerre, *de la moitié* des ſommes portées par le premier Article cy deſſus & aux temps & conditions declarées par iceluy: ou bien *d'hommes & vaiſſeaux* juſques a la concurrence dudit preſt au choix du Roy, & au meſme prix de leur ſolde ordinaire: Et ce en temps de Paix ou Treſve, ou s'ils ſont en guerre: *autant que la ſeureté de leur Eſtat le pourra permettre*.

V.

Quant au Trafiq des *Indes Orientales*, en ſera traicté ſur les lieux par l'Ambaſſadeur de ſa Majeſté ſelon & ſuivant les memoires & inſtructions qui luy ſeront baillées a ceſt effect.

VI.

Leſdits Seigneurs les Eſtats conviendront avec ſa Majeſté dans *ſix* mois pour garentir la Mer du *ponent* contre les incurſions & depredations de ceux *d'Alger & de Tunis*. Et cependant ou il ſe trouvera es ports deſdits Sieurs Eſtats aucuns vaiſſeaux ou marchandiſes Françoiſes, qui auroient eſté depredées par leſdits Corſaires *d'Alger* ou de *Tunis* en ladite Mer du ponent: leſdits Sieurs les Eſtats les feront reſtituera la premiere inſtance qui leur en ſera faite, ſoit par l'Ambaſſadeur, ou par les Marchands ſes ſubjects, qui les reclameront.

VII.

Les Sieurs Eſtats donneront ordre que les plaintes des ſubjects du Roy ſoyent terminées *dans trois mois* au plus- 1624.
tard par les Commiſſaires de l'Admiralté (apres que l'Ambaſſadeur de ſa Majeſté ou autre de ſa part aura eſté ouy) *Leſquels ne pourront avoir aucune part ny profit dans les navires de guerre ny es Prinſes qu'ils auront a juger*. Et en cas que l'une de dites parties demande *reviſion* du jugement donné par le dit Conſeil; leſdits Sieurs Eſtats commettront des Commiſſaires qualifiés & nullement intereſſés pour en juger en *dernier reſſort* avec leſdits Commiſſaires de l'Admirauté. Et cependant leſdites priſes demeureront en bonne & ſeure garde, ſans qu'il en puiſſe eſtre fait aucune vente: ſi ce n'eſt apres avoir eſté convenu avec ledit Ambaſſadeur du temps d'icelle. Ce que Pareillement ſa Majeſté accordé pour les ſubjects deſdits Sieurs les Eſtats pour tous les cas deſſus dits.

VIII.

Quant a la *nomination aux Charges* de Colonels, Capitaines & autres Officiers des Regiments François en ſera uſé a la maniere accouſtumée.

IX.

Si le Roy a beſoin des *Vaiſſeaux* de *trois* a *quatre cents* tonneaux, equipés en guerre: leſdits Sieurs Eſtats en feront fournir ſoit par achapt ou par louage a prix raiſonnable.

X.

Si ſa Majeſté eſtant en guerre avoit beſoing de rappeller les *Regimens Francois*, qui ſont en Hollande: ſeront leſdits Sieurs les Eſtats tenus de les faire conduire a Calais ou Diepe: pourveu toutefois que leſdits Sieurs les Eſtats ſoyent en Paix.

XI.

Le *droict d'Aubeine* ceſſera reciproquement pour le ſubjects de ſadite Majeſté & des Provinces Unies, & *mainlevée* ſera donnée de part & d'autre d'executer les ſaiſies faites au contraire.

XII.

Et ſur ce que leſdits Ambaſſadeurs auroient fait quelque propoſition ſur le fait de la *Navigation*, *Trafic*, & *Commerce* a l'advantage des ſubjects de ſa Majeſté & deſdits Sieurs les Eſtats, en ſera traitté particulierement par l'Ambaſſadeur de ſadite Majeſté, & cependant la liberté de la Navigation & Commerce aura lieu de part & d'autre.

XIII.

Leſquels Articles & Traicté pour les ſuſdites *trois années*, ſi tant la guerre dure, ſeront ratifiés bien & deüement par leſdits Sieurs les Eſtats Generaux dans *deux mois* du jour & date des preſentes, & iceux avec la Ratification preſentés a ſa Majeſté par leur Ambaſſadeur Ordinaire Reſident pres icelle pour eſtre pareillement leſdits Articles & Traicté Ratifiés par ſadite Majeſté quinze jours apres & delivrés aux dits Sieurs les Eſtats.

Enſuit la teneur du Pouvoir *deſdits Sieurs Commiſſaires de ſa Majeſté.*

LOuis par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre a noſtre treſcher & treſamé Couſin le *Duc de Leſdiguieres*, Pair & Conneſtable de France, & aux Sieurs *Marquis de la Vieuville*, Chevalier de nos Ordres, Conſeillier en noſtre Conſeil d'Eſtat Mareſchal de nos Camps & armeés, l'un de nos Lieutenants Generaux au Gouvernement de Champaigne & ſurintendant de nos Finances, & *de Bullion* Sieur de Bonnelles auſſi Conſeillier en noſdits Conſeils d'Eſtat & Finances. Salut. Ayans conſideré combien ſoigneuſement le feu Roy noſtre treshonnoré Seigneur & Pere, que Dieu abſolve a conſervé de ſon vivant la bonne alliance & confederation qu'il avoit contracté avec les Sieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies des pais bas, par pluſiers Traictés fait avec eux que nous avons confirmé depuis noſtre advenement a la Couronne par nos lettres de declaration du 20. Juin 1610. Et comme il les a *Volontairement* aſſiſtés & liberalement ſecourus lors qu'ils en ont eu beſoing pour ſe conſerver & garentir d'oppreſſion juſques au temps de la Trefve pour laquelle il contribua meſme ſon *entremiſe* afin de procurer la paix non ſeulement auxdicts

Pays

Digitized by Google

1624. Pays-bas, mais auſſi à toute la Chreſtienté. Et voulant ſuivre en cela les bonnes & ſaintes inſtructions de noſtre dict feu Seigneur & Pere, nous avons jugé raiſonnable de recevoir benignement les Ambaſſadeurs qui nous ſont venus trouver de leur part pour nous repreſenter l'Eſtat de leurs affaires & de les aſſiſter en ce qui dependra nous, ſoit pour les maintenir & conſerver, ou pour leur procurer, ſi faire ſe peut, une bonne & aſſeurée paix & a toute la Chreſtienté, cõme il eſt du devoir d'un *Prince tres-Chreſtien & fils aiſné de l'Egliſe*. Et par ce qu'il eſt neceſſaire de commettre quelques perſonnes capables & experimentées de noſtre Conſeil pour entendre particulierement les Ambaſſadeurs deſdits Sieurs les Eſtats, ce qu'ils ont charge de nous dire & repreſenter, & ce qu'ils deſirent de nous pour leurs *ſecours & conſervation*, & a ce qu'ils en puiſſent convenir avec eux, & que nous n'y pouvons employer perſonnes qui s'en acquittent mieux & plus dignement & fidellement que vous qui avez une particuliere cognoiſſance de nos plus importans & ſerieux affaires: Nous pour ces cauſes & autres a ce nous mouvans, & pour l'entiere confiance que nous avons en vous, vous avons commis & deputez, commettons & deputons par ces preſentes ſignées de noſtre main avec pouvoir que nous vous donnons de vous aſſembler avec leſdits Ambaſſadeurs aux jours & lieux que vous adviſerés pour voir & entendre les propoſitions qu'ils ont charge de nous faire, les examiner avec eux, & ſur chaſcune d'icelles, & des Articles qu'ils vous repreſenteront y prendre les reſolutions & faire les reſponſes que vous jugerés en vos loyautés & conſciences eſtre raiſonnables & aux plus advantageuſes conditions pour noſtre ſervice que vous pourres obtenir, & de tout ce qui ſera traicté & convenu entre vous, faire ou paſſer, tels actes, inſtruments, contracts & promeſſes en bonne & autentique forme que beſoin ſera: Et nous obliger & nos ſucceſſeurs Rois pour le payement & entretenement des choſes promiſes aux termes que vous adviſerez eſtre pour le mieux, & generalement faire en ce que deſſus, ſes circomſtances & dependances, ce que nous ferions & faire pourrions ſi preſent en perſonne y eſtions, jaçoit que le cas requiſt Mandement plus ſpecial qu'il n'eſt contenu en ces dites preſentes. Par leſquelles nous promettons en bonne foy & parole de Roy d'avoir pour agreable & tenir ferme & ſtable a tousjours tout ce que par vous ſera fait, procuré, promis, & accordé en ceſt endroict, & le tout confirmer, approuver, & ratifier toutes & quantes fois que requis en ſerons, l'obſerver, accomplir, & entretenir de point en point ſans jamais aller au contraire, directement ou indirectement en quelque ſorte & maniere que ce ſoit. De ce faire nous avons donné & donnons plein pouvoir autorité commiſſion & mandement ſpecial. Car tel eſt noſtre plaiſir. Donné a *Compiegne* le 18. jour d'Auril, 1624. Et de noſtre Regne le 14. Signé *Loüis*. Et plus bas, Par le Roy. *Poitier*. Et ſeelé ſur ſimple de cire jaune.

Enſuit la teneur de la Procuration deſdits Sieurs Ambaſſadeurs.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-bas, A touts ceux que ces preſentes Lettres verront, *Salut*. Comme ainſi ſoit que pour le bien & ſervice de noſtre *Republique* nous ayons beſoin d'envoyer des Ambaſſadeurs vers le Roy tres-Chreſtien afin de deliberer, traicter, & conclurre avec ſa Majeſté une alliance *Offenſive & Defenſive*, ou *Defenſive* ſeulement, & autres affaires qui ſe pourront rencontrer pour l'advancement du ſervice de ſadite Majeſté & de nos Provinces: Et a ceſte fin pleinement informés de la fuſſiſance, prudence, fidelité, & diligence des Sieurs *Henry d'Eſſen*, Conſeillier de *Gueldres & Zutphen*; *Nicolas de Boeckhorſt*, Sieur de *Noortwijck*; & *Adriaen Paeu*, Chevalier, Sieur de *Heemſtede*: nous avons fait election de leur perſonnes pour de noſtre part & en noſtre nom & qualitée de nos Ambaſſadeurs extraordinaires joinctement avec le Sieur *de Langerac* noſtre Ambaſſadeur Ordinaire, traicter avec ſadite Majeſté ou avec ceux qu'elle trouvera bon de commettre pour cette beſoigne de ces & pareilles matieres. Et que pour faciliter leurs Negotiations a fin de les conduire au deſſein & concluſion ils ayent beſoing d'eſtre pour veus de nous de plein pouvoir, puiſſance, autorité, Commiſſion, & mandement ſpecial, nous a ces cauſes deſirans prevenir & lever toute diſpute, qui ſe pourroit mouvoir ſur la ſuffiſance de leur Creance & autoriſation leur donnons en vertu de ces preſentes & a chacun d'eux en particulier (ſi par maladie d'aucun d'entre eux ou aultrement ils eſtoient d'avanture empeſchés d'interveñir tous trois enſemble au Traicte) plein pouvoir de Traicter, cõvenir, accorder, & cõclurre avec ſa Majeſté ou avec ceux qui ſeront deputés de ſa part une Ligue *Offenſive & Defenſive*, *ou Defenſive* ſeulement, ou tel autre Traicté & accord qu'ils aviſeront par enſemble utile au ſervice de coſté & d'autre. Et de tout ce qui ſera ainſi convenu & conclu faire ou paſſer tel ou tels Inſtrumens, Contracts & promeſſes en telle bonne & deüe forme que beſoin ſera, & generalement faire en ce que deſſus & en ſes circomſtances & dependances tout ainſi que nous ferions ou faire pouvrions, ſi preſens en perſonne y eſtions, jaçoit que la choſe requiſt mandement plus ſpecial, qu'il n'eſt contenu par ces preſentes, par leſquelles nous promettons ſincerement & de bonne foy avoir agreable, tenir ferme & eſtable a tous jours tout ce que par eux en ceſte qualité ſera fait, procuré, promis, convenu & accordé en ceſt en droict, l'obſerver l'accomplir & entretenir inviolablement ſans jamais aller ny venir au Contraire directement ou indirectement en quelque ſorte & maniere que ce ſoit: mais le tout devoir ratifier, ſi beſoin eſt & en paſſer lettres & Inſtrumens en là meilleure forme que faire ſe pourra au contentement de ſa Majeſté. Faict a la *Haye* en noſtre Aſſemblée ſoubs noſtre grand ſeel en Cire rouge, Paraphé & ſoubs la ſignature de noſtre Greffier le 18. Mars 1624. Eſtant Paraphé *Henry ter Cuylen* vidit, & ſur le reply par Ordonnance deſdits Sieurs Eſtats Generaux ſigné *I. van Goch*. ſeellé du grand ſeel deſdits Sieurs Eſtats en cire rouge pendant en queüe de ſoye blance.

En foy de quoy nous ſuſdits Commiſſaires & Ambaſſadeurs ſubſignés avons eſdits noms ſigné les preſentes de nos ſeings ordinaires & icelles fait appoſſer le Cachet de nos Armes, à *Compiegne* ce jourd'huy 10. Juin, 1624. ſigné de *Leſdiguieres*, la *Vieuville*, *Bullion*, *Henry d'Eſſen*, *Nicolaes de Bouchorſt*, *Adriaen Paw*, *G. de Bootſeler & d'Aſperen*. Plus bas au deſſuobs les ſignatures eſtoit Cacheté des Cachets des armes reſpectivement deſdits Sieurs Commiſſaires & Ambaſſadeurs.

Article particulier arreſté entre leſdits Sieurs Commiſſaires & Ambaſſadeurs.

SA Majeſté ayant expreſſement deſiré que *l'exercice de la Religion Catholique* fut libre a ſes ſubjects, leſdits Sieurs Ambaſſadeurs ont declaré, qu'en la maiſon de l'Ambaſſadeur de ſa Majeſté l'exercice de ſa Religion ſera permis a tels chefs, Officiers de Guerre, Soldats & autres Françoys qui s'y voudront trouver; ſans que les *ſubjects deſdits Meſſieurs les Eſtats* y puiſſent eſtre compris. Article particulier.

Pour l'obſervation duquel preſent article leſdits Sieurs Ambaſſadeurs ont promis de le faire ratifier en bonne & deüe forme par leſdits Sieurs les Eſtats Generaux dans *deux mois* du jour & date de preſentes & en faire preſenter la Ratification a ſa Majeſté dans ledit temps conjoinctement & ſeparement avec celle des autres Articles qu'ils ont arreſté a *Compiegne* le 18. Iuin 1624. Eſtoit ſigné *Leſdigniers*, *la Vieuville*, *Bullion*, *H: van Eſſen*, *Nicolas de Bouchorſt*, *Adriaen Paw*, *G. de Bootſeler*. Plus bas au deſſoubs des ſignatures eſtoit Cacheté de Cachets d'armes reſpectives deſdits Commiſſaires & Ambaſſadeurs.

A eſté Convenu & accordé entre Meſſieurs les Commiſſaires du Roy & Meſſieurs les Ambaſſadeurs Extraordinaires des Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays bas, que ſur le preſt, que ſa Majeſté leur a accordé pendant la preſente année & celles de 1625. & 1626. ſeront reſervées *trente huict mil* livres par chaque année, pour

Digitized by Google

1624. pour eſtre payé par leſdits Sieurs Eſtats aux Chefs & Officiers de gens de guerre Françoys, qui ſont en leur ſervice, ſelon l'Eſtat qui en eſt dreſſé, a condition expreſſe que leſdits Sieurs Eſtats ne ſeront tenus de rembourſer les dites ſommes montans a *cent quatorſe mil* livres en trois années, dont des a preſent ſa dite Majeſté les quitte & deſcharge. Fait & arreſté a Compiegne le 10. Iuin 1624. Eſtoit ſigné *Leſdiguiras*, *Ch. Vieuville*, *Bullion. H. van Eſſen*, *Nicolaes de Bouchorſt*, *Adriaen Pauw*, *G. de Boetſelaer*. Plus bas au deſſoubs les ſignatures deſdits Commiſſaires eſtoit mis le Cachet d'armes de Monſieur le *Duc d'Eſdigueires*, & ſoubs celles deſdits Sieurs Ambaſſadeurs le Cachet d'Armes de *Monſieur d'Eſſen*.

Aggreation de Meſſieurs les Eſtats Generaux du Traicté Precedent.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays-bas, à tous ceux qui ces preſentes verront, *Salut*. Comme ainſi ſoit que le 10. jour de Juin, l'an 1624. un Traicté d'Alliance, & Ligue defenſive, ait eſté fait & accordé a *Compiegne* entre les Sieurs Commiſſaires du Roy tres-Chreſtien de *France* & de *Navarre*, & les Ambaſſadeurs par nous envoyés a ſadite Majeſté dont la teneur s'enſuit.

Comme ainſi ſoit que le Tres-haut, Tres-puiſſant, & Tres-excellent Prince Louis XIII. par la Grace de Dieu, Roy Tres-Chreſtien de France & de Navarre, Aydit cy devant, &c.

Nous ayans ledit Traicté agreable en tous & chacuns ſes points avec les Articles particuliers y adjoints ayons iceux points & Articles en general & en particulier acceptés, approuvés, ratifiés & confirmés, les acceptons, approuvons, ratifions, & confirmons, par ces preſentes, promettans les garder, entretenir, & obſerver inviolablement, ſans aller ny venir au contraire directement ou indirectement en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, ſoubs l'obligation & hypotheque de tous les biens & revenus des Provinces Unies en general & particulier, preſens & a venir: En teſmoing de quoy nous avons fait ſeeller ces preſentes de noſtre grand ſeel, parapher & ſigner par noſtre Greffier. A la *Haye*, le 12. de Juillet 1624. Eſtoit Paraphe. J. V. *Brouchoven*, vt. Soubſcript par Ordonnance deſdits Sieurs Eſtats Generaux. Signé *J. van Goch*. Et ſeellé du grand ſeel deſdits Sieurs Eſtats en cire rouge pendant en queüe de ſoye blanche.

Aggreation du Roy tres-Chreſtien du Traicté precedent.

LOuis par la grace de Dieu, Roy de *France* & de *Navarre*, a tous ceux qui ces preſentes Lettres verront, *Salut*. Les Commiſſaires par nous deputés & ceux de nos treſchers & grands Amis les Sieurs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-bas, ayans en vertu des pouvoirs reſpectivement donnés, reſolu & arreſté en noſtre nom & deſdits Sieurs, les Sieurs Eſtats Generaux à *Compiegne* le 10. jour de Juin, auſſi dernier le Traicté & Articles d'Alliance & Confederation qui en ſuivent.

Comme ainſi ſoit, &c.

LEquel ſuſdit Traicté & Articles ayants eſté approuvés, confirmés & ratifiés par leſdits Sieurs Eſtats a la *Haye*, le 12. Juillet enſuivant: Nous apres avoir fait voir le tous a noſtre Conſeil pour ſatisfaire a ce qui eſt requis de noſtre part pour ce ſubject avons iceluy agreable en touts & chaſcuns ſes points & Articles qui y ſont contenus & declarés, & iceux en general & particulier tant pour nous que pour nos heritiers, ſucceſſeurs, Royaumes, Pays, Terres, Seigneuries, & ſubjects acceptes, approuvés, ratifiés & confirmés, acceptons, approuvons, ratifions, & confirmons, & le tout promettons en foy & parole de Roy & ſoubs l'Obligation & Hypotheque de tous & caſcuns nos bien preſens & advenir garder, obſerver & entretenir inviolablement ſans jamais aller ny venir au contraire directement ny indirectement en quelque ſorte & maniere que ſe ſoit, car tel eſt noſtre plaiſir. En teſmoing de quoy nous avons ſigné ces preſentes de noſtre propre main & a icelle fait mettre & appoſer noſtre ſeel. Donné a St. Germain en Laye le 4. jour de Sett. l'an de grace 1624. Et de noſtre regne le 15. Eſtoit ſigné *Louis*, plus bas, par le Roy, & ſigné *Potier*.. 1624.

ALſoo de hoochſte, machtichſte, en uytmuntenſte Vorſt, Louijs de dartiende, door Godts genade Chriſtelijckſte Koningh van Vranckrijck en Navarre, door ſyn ſeer waerde en goede vrienden en Bontgenoten, mijn Heeren d'algemeene Staten der vereenichde Lantſchappen, te voren gebeden en verſocht is om hun hier in te willen helpen, dat ſy door hun Geſanten aen ſijn Majeſteyt ſouden doen vertoonen de ſtaet van hun ſaecken, met de gevaerlijcke gevolgen die daer uyt konnen komen, tot nadeel van d'algemeene Chriſtenheyt, en van de genen ſelve, die hun voordeel daer mede meenden te doen; ſo heeft zyn voornoemde Majeſteyt, om aen de voorverhaelde Heeren de Staten, zyn waerſte en goede vrienden, te betuygen de geheugenis, die hy van de goede wil begeert te hebben, die d'overlede Koningh Hendrick de Groot, zyn eerwaerdighſte Heer en Vader (Godt ſy hem ghenadigh) dickwils aen hen heeft doen bewijſen, tot hun welſtant, ruſt en voordeel, en oock, om ſijn Vaders voorbeelt volgende, in zyn gunſt te volharden: dewijl zyn Majeſteyt waerlijck mach verſeeckeren dat hy de ghemeene ruſt, en beſonderlijck die van Nederlant, ſeer ghewichtigh tot onderhoudingh van d'algemene vrede van de Chriſtenheyt zynde, altijdt vierichlijck heeft begeert, gelijck ſoodanich een Chriſtelijckſte Koningh, als Godt hem gheſtelt heeft, behoort te doen; ſoo heeft, ſegh ick, zyn voorghenoemde Majeſteyt genoemt, verkoſen en afgeveerdigt mijn Heer de Hartog van *Leſdiguieres*, Pair en Conneſtable van Vranckrijck, en de Heer Marquis de la *Vieville*, Ridder der ordeninghen van ſijne Majeſteyt, Raet in ſijn Raet van Staet, Marſchal van ſyne heyren en heyrlegers, een van zyn algemeene Stadthouders in de voochdy van Champaigne, en Surintendent van zyn Finantien; om met de Heeren van *Eſſen*, Raet van Gelderlant, en Zutphen, *Nicolaes van Boeckhorſt*, Heer van Noortwijck, *Adriaen Pauw*, Ridder, Heer van Heemſtede, en *Godaen de Boetſelaer* ende van Aſperen, en Baron van Langerack, en van 't heylich Rijck, in de naem en Staet van boven genoemde Geſanten van mijn Heeren, d'alghemeene Staten der Vereenighde Lantſchappen van Nederlandt, van de middelen, die de bequaemſten hier toe zyn, te ſpreecken, en te handelen; de welcken uyt kracht van de Macht brieven, aen hen verleent, (van dewelcken copie aen 't eynde van deſe tegenwoordige ghevoeght ſal worden) na vele te ſamen komſten, geſamentlijck d'Artikelen, die hier volgen, gemaeckt en beſloten hebben. Transſlact in 't Duyts.

I.

Dat zyn voornoemde Majeſteyt aen de geſeyde Generale Staten ſal beſtellen *par preſt*, of *by leningh*, in dit tegenwoordigh jaer ſeſthien hondert vier en twintigh, *twaelf hondert duyſent ponden*: en voor de jaren van ſeſthien hondert vijf en twintigh en ſes en twintigh, in yder jaer *een Milioen Ponden*. Welcke ſommen ghelts in yder jaer beſtelt ſullen worden aen de voornoemde Heeren Staten, in de Stadt Amſterdam, in handen van *Pieter Reael*, Ontfangher van Hollandt, de helft in 't eynde van de Maent Iunius, en 't overighe in de Maent van October.

II.

De genoemde Heeren Staten ſullen ſich oock in goede en behoorlijcke forma verplichten de voorgenoemde penninghen aen zyn Majeſteyt, of aen zyn nakomelinghen, de Koninghen, weer uyt te keeren *drie Iaeren na dat ſy in beſtant, of in Vrede ſullen zijn*. En de genoemde uytkeeringh van yeder jaer leeningh ſal van hun in twee jaren van de gemaeckte vrede of Beſtant ghedaen worden: te weten de leeningh van 't eerſte jaer in twee jaren, de tweede in twee anderen, en de derde weer in

twee

1624. twee anderen; dit alles voldoende in negen jaren na de dagh van de vrede, of van 't Beſtant.

III.

Dewijl de Koning geen ander oogemerck heeft, dan *d'eenigheyt en ruſt van de Chriſtenheyt*, ſoo ſullen de voorghenoemde Staten belooven alle acht, die hun ſeeckerheyt hun toe ſal laten, op de raden te hebben, die ſijn Majeſteyt ſal believen hun op dit onderwerp te gheven. En ſy ſullen ſich ter goeder trouwe verplichten *geen Beſtandt of Vrede, met wie 't oock ſy te maecken, ſonder 't advijs ende tuſſchenkomſt van ſijn geſeyde Majeſteyt.*

IV.

Sy ſullen oock van hun ſijde zyn Majeſteyt indien hy ſulcks van noode heeft, of ſoo hy in oorlogh is, helpen *met de helft* der ſommen, in 't eerſte Artikel hier voor verhaelt, en in de tijden, en op de voorwaerden, die daer in verklaert ſijn: of met *volck en ſchepen* tot ghelijcke ſom van de ghenoemde leningh, naer des Koninghs verkieſingh, en ten ſelve prijs van hun gewoone beſoldingh: of, indien ſy in oorlogh zyn, *ſoo veel, als de ſeekerheyt van hun ſtaet ſal toelaten.*

V.

Wat de koophandel van Ooſt en Weſtindien aengaet, men ſal hier af ter plaets handelen door de Geſant van zyn Majeſteyt naer en volghens de memorien en inſtructien, die hem hier toe gegeven ſullen worden.

VI.

De voorverhaelde Heeren Staten ſullen binnen ſes Maenden met zyn Majeſteyt verdragen, om het weſterlijck deel van de Middelandſche Zee te beſchermen tegen de roveryen der gheener van *Algier* en *Tunis*. En in dien men ondertuſſchen in de Havenen der voorgenoemde Heeren Staten eenighe Franſche ſchepen of Waren vindt, die door de gheſeyde Zee roovers van *Algier* of *Tunis* in de voorverhaelde Zee ghenoomen en gherooft zyn, ſoo ſullen de ghenoemde Heeren Staten die weer overleveren op 't eerſte verſoeck, dat aen hun gedaen ſal zyn, 't ſy door zyn Geſant, of door zyn onderſaten die hun weer ſullen eyſchen.

VII.

De Heeren Staten ſullen order gheven dat de klachten van d'Onderdanen des Konings ten langhſte *binnen drie Maenden* door de Commiſſariſen van d'Admiraliteyt beſlecht ſullen worden, na dat de Geſant van zyn Majeſteyt, of yemant anders van ſijnent weghen ghehoort ſal zyn. *Dewelcken geen part of voordeel in de ſchepen van oorlogh, noch in 't veroverde, die aen hen ſullen te vonniſſen ſtaen, ſullen mogen hebben.* Ende indien een der voorgenoemde parthyen verſoeckt *reviſie* van 't vonnis, door de geſeyde Raedt gegeven, ſoo ſullen de genoemde Heeren Staten aenſienelijcke Commiſſariſen ſtellen, die geenſints hier aen gheraeckt ſijn, om met de voorverhaelde Commiſſariſen van d'Admiraliteyt daer af, ſonder hoogher beroep, te vonniſſen. En ondertuſſchen ſullen de genoemde prijſen in goede en ſekere bewaringh blijven, ſonder datmen die eenighſints ſal moghen verkoopen, 't en ſy men eerſt met de voorgenoemde Geſant in de tijdt daer af verdragen is: 't welck deſgelijcks zyn Majeſteyt toeſtaet aen d'onderdanen der ghenoemde Heeren Staten voor al de voorverhaelde ſaecken.

VIII.

Wat de *noemingh en verkieſingh in d'Ampten* van Colonellen, Capiteynen, ende andere Officieren der Franſche Regimenten aengaet, men ſal daer in de ghewone wijſe volgen.

IX.

Indien de Koninck *ſchepen* van drie of vier hondert vaten groot, ten oorlogh toegheruſt, van noode heeft, ſo ſullen de voorgenoemde Heeren Staten hem die beſtellen, 't zy te koop of te huyr, voor een redelijcke prijs.

X.

Indien zyn Majeſteyt, in oorlogh zynde, van noode had de *Franſche Regimenten*, die in Hollandt zyn, weer te roepen, ſoo ſullen de geſeyde Heeren Staten gehouden zyn hun te Kalis, of te diepen te doen brengen, doch op voorwaerde ſoo de geſeyde Heeren Staten in vrede zijn.

XI. 1624.

't Recht van Aubeine ſal van wederſyden voor d'onderſaten van zyn genoemde Majeſteyt, en der vereenigde Lantſchappen ophouden. En men ſal van weerſijden macht en hulp gheven, om d'aentaſtingen, daer teghen ghedaen, uyt te voeren.

XII.

Wat het geen aengaet, dat de voorgenoemde Geſanten eenigh voorſtel op 't ſtuck van de *Zeevaert ende Koophandel* ſouden hebben ghedaen, tot voordeel der Onderdanen van zyn Majeſteyt, en van de voorverhaelde Heeren Staten; men ſal hier af beſonderlijck door de Geſant van ſijn gheſeyde Majeſteyt handelen: en ondertuſſchen ſal de vryheydt van de Zeevaert en Koophandel van weerſyden plaets hebben.

XIII.

Welcke Artikelen en handelinghen voor de boven genoemde *drie jaren*, in dien d'oorlogh ſoo langh duert, wel en behoorlijck gheratificeert en bekrachtight ſullen worden door de voorghenoemde Heeren, de Generale Staten, binnen *twee Maenden* van deſen dagh af, en die, met de Ratificatie aen zyn Majeſteyt, verthoont worden, door hun ghewoone Geſant, by hem wonende; op dat deſghelijcks de gheſeyde Articulen en handelinghen door ſyn geſeyde Majeſteyt, vijfthien dagen daer na Geratificeert en beveſtight, en aen de genoemde Heeren Staten gelevert worden.

Hier volght d'inhout van de pouvoir *of macht, der voorgenoemde Commiſſariſen van ſijn Majeſteyt.*

LOuis, door Godts ghenade Koningh van *Vranckrijck* en *Navarre*, aen onſe ſeer waerde en beminde Neef, de Hertogh van *Leſdiguieres*, Pair ende Conneſtable van Vranckrijck, ende aen de Heeren Marquis *de la Veuville*, Ridder van onſe Orderen, Raedts-Heeren in onſe Raedt van Staet, Mareſchal van onſe Heyren ende Wapenen, een van onſe algemeene Stedehouders in 't Gouvernement van Champaigne, Surintendent van onſe Finantien, ende van *Bullion*, Heer van Bonnelles, oock Raedts-Heer in onſe geſeyde Raedt van Staet, ende Finantien, *Saluyt*. Aengemerckt hebbende hoe ſorghvuldelijck d'overleden Koningh, onſe eerwaerdighſte Heer ende Vader, (Godt zy hem ghenadigh) in ſyn leven onderhouden heeft de goede Alliantie ende 't Verbondt, 't welck hy gemaeckt had met de Heeren, de Generale Staten der Vereenighde Nederlanden, door veel Tractaten ende handelingen, met hen ghemaeckt, die wy ſedert onſe komſt aen de Croon door onſe Brieven van Declaratie vanden 20. Junius, 1610. beveſtigt hebben. Ende dewijl hy hen *ghewilligh lijck* by gheſtaen ende mildelijck geholpen heeft, doen ſy ſulcx van noode hadden, om ſich te beſchutten, ende van verdruckingh te beſchermen, tot aen de tijdt van 't Beſtandt, daer hy ſelf ſijn tuſſchen-handelingh toe dee, om de Vrede te bevorderen, niet alleenlijck voor het geſeyde Nederlandt, maer oock voor de geheele Chriſtenheyt; en dewijle wy daer in de goede ende heylige onderwijſingen van onſe genoemde overleden Heer en Vader willen volghen, ſo hebben wy redelijck gheacht ende geoordeelt, vriendelijck de Geſanten t' ontfangen, die van hunnent wegen voor ons zijn ghekomen, om de ſtaet van hun ſaecken aen ons te verthoonen, ende hen te helpen in 't gheen, dat in onſe macht ſal zijn, 't zy om hen te beſchutten, en te beſchermen, of indien het mogelijck is, voor hen, gelijck oock voor 't geheele Chriſtendom, een ſeeckere ende goede Vrede te bevorderen, ghelijck de plicht van een *Chriſtenlijckſte Vorſt en oudſte Soon van de Kerck is*. Ende dewijl het nootſaeckelijck is eenighe bequame ende ervare lieden van onſen Raedt te belaſten, om beſonderlijck de Gheſanten der voorghenoemde Heeren Staten te hooren, ende te verſtaen wat hen belaſt is aen ons te ſeggen ende te vertoonen, ende wat ſy van ons tot hun byſtandt en behoudenis begeeren, op dat ſy daer af met hen ſouden handelen; ende dewijl wy daer toe gheen perſoonen konnen gebruycken, die ſich beter, betamelijcker,

1624. lijcker ende getrouwelijcker daer in ſullen quijten, dan ghy, die een beſondere kennis van onſe ghewichtighſte ende ernſtighſte ſaecken hebt: Soo hebben wy, om deſe oorſaecken, ende om anderen, die ons hier toe beweghen, en om 't volkome betrouwen, dat wy in u hebben, u gecommitteert en gedeputeert, committeren en deputeren u by deſe tegenwoordige, met onſe handt onderteeckent, met macht, die wy u gheven, van met de geſeyde Geſanten te vergaderen, op ſulcke tijden ende plaetſen, als ghy beramen ſult, om de propoſitien ende voorſtellinghen, die ſy laſt hebben aen ons te doen, te hooren en te verſtaen, die met hen t' overwegen, en op yeder van dien, en op d'Articulen die ſy voor u ſullen vertoonen, beſluytingen te nemen, ende ſoodanige antwoorden te geven, als ghy naer u getrouheyt en geweten ſult oordeelen redelijck te zijn, en op de vorderlijckſte Voorwaerden tot onſen dienſt, die ghy ſult konnen verwerven; ende van al 't geen, 't welck tuſſchen u gehandelt en verdragen ſal zijn, te maecken of te paſſeren ſodanige Acten, Inſtrumenten, Contracten en beloften in goede en bequame forme, als van noode ſal zijn; en ons ende onſe nakomelingen, de Koningen, te verplichten voor de betalingh en onderhoudingh der beloofde dingen in ſodanige termen, als ghy beſt ſult achten; en in 't algemeen in 't voorgenoemde, in d'omſtandigheden, ende in d' aenkleven van dien 't gheen te doen, 't welck wy ſouden doen, of doen konnen, ſo wy ſelfs daer teghenwoordigh waren, ſchoon de ſaeck uytdruckelijcker mandement ende laſt behoefde, dan in deſe geſeyde teghenwoordige begrepen is. Door de welcken wy ter goeder trouw, ende op 's Konings woort belooven voor aenghenaem te hebben, ende t' allen tijden vaſt en beſtandigh te houden al 't gheen, dat door u gedaen, bevordert, belooft, en hier in toegeſtaen ſal zijn, en alles te beveſtigen: Approberen en Ratificeren ſo dickwils als wy daer toe verſocht ſullen worden, dat t' obſerveren, vervullen, ende van ſtip tot ſtip t' onderhouden, ſonder immer daer tegen te doen, 't zy directelijck of indirectelijck, in hoedanige wijſe en maniere dat het zy. Om dit te doen, hebben wy gegeven, en geven als noch volkomen macht, authoriteyt, commiſſie, ende beſonder Mandement. Want het ons alſo belieft. Ghegeven te *Compiegne*, d' achtiende dagh van April, *ſeſthien hondert vier en twintich.* ende van ons Rijck het *veerthiende* jaer. Geteeckent *Loüis*, ende laeger, *Par le Roy. Potier.* ende met geel Was ghezegelt.

Hier volght d' inhoudt van de Procuratie der geſeyde Heeren Ambaſſadeurs.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, aen alle den ghenen die deſe tegenwoordige Schriften ſullen ſien, *Saluyt.* Alſo wy tot welſtandt en dienſt van onſe *Ghemeynte*, nodigh achten Ghеſanten aen de Chriſtelijckſte Koninck te ſenden, om te delibereren, tracteren, en te ſluyten met ſyn Majeſteyt een Alliantie, of Verbondt, *Offenſijf* en *Defenſijf*, of alleenlijck *Defenſijf*, ende andere ſaecken, die ſouden konnen voorkomen, tot vordering van de dienſt van ſyn geſeyde Majeſteyt, en van onſe Provintien; ende ten dien eynde volkomelijck geinformeert van de genoegſaemheyt, voorſichtigheyt, getrouheyt en naerſtigheyt der Heeren, *Henrick van Eſſen*, Raedtsheer van *Gelderlandt* en *Zutphen*; *Nicolaes van Boeckhorſt*, Heer van *Noortwijck*; en *Adriaen Pauw*, Ridder, Heer van *Heemſtede*; ſo hebben wy verkieſingh van hun perſoonen gedaen, om van onſent wegen, ende in onſe naem, en in qualiteyt van onſe Extraordinare Ambaſſadeurs; beneffens de Heer van *Langerack*, onſe Ordinare Ambaſſadeur, te handelen met ſyn geſeyde Majeſteyt, of met den ghenen, die hy goet ſal vinden tot dit werck te committeren, van deſe ende dierghelijcke dinghen; ende dewijle ſy, tot bevorderingh van hun handelinghen, om die tot een behoorlijck ooge-wit en beſluyt te brengen, van noode hebben van ons met volle macht, vermoghen, authoriteyt, commiſſie, ende beſondere mandament voorſien te zijn: ſo geven wy, om deſe oorſaken, en om alle verſchil wegh te nemen, en te voorkomen, 't welck op de genoeghſaemheyt van hun credentie en auctoriſatie ſou konnen ryſen, aen hen, in kracht van deſe tegenwoordige, en aen yeder van hen in 't beſonder (indien ſy by geval door ſieckte van yemant onder hen, of anderſints belet wierden alle drie te ſaemen by deſe Handelingh te komen) volkomen macht van te handelen, verdragen, accordeeren en te ſluyten met ſijn Majeſteyt, of met de genen die van zynent wege gedeputeert ſullen werden, een Ligue of Verbont, *Offenſijf en Defenſijf*, of *Defenſijf* alleen, of ſoodanigh ander Tractaet en Accoort, als ſy geſamentlijck ten dienſt van weerſijden nut ſullen vinden; en van al 't geen, dat dus ſal verdragen en beſloten zyn, te maecken en te paſſeren ſoodanigh of ſoodanige Inſtrumenten, Contracten en beloften, in ſoodanige goede en behoorelijcke forme, als van noode ſal zyn; en in 't algemeen in 't geen dat hier voor genoemt is, en in d'omſtandigheden en aenkleven van dien, eveneens als wy ſouden doen, of doen konnen, ſo wy ſelven daer tegenwoordigh waren, alwaer 't dat de ſaeck ſpecialer mandement vereyſchte, dan in deſe tegenwoordige begrepen is: door dewelcke wy oprechtelijck en ter goeder trouw beloven aengenaem te hebben, en voor altijdt vaſt en beſtandigh te houden al 't geen, 't welck door hen in deſe qualiteyt gedaen, bevordert, belooft, verdragen en hier in geaccordeert ſal zyn, en dat t' obſerveeren, vervullen en onverbreeckelijck t' onderhouden, ſonder immer daer tegen te gaen, of te komen, directelijck of indirectelijck, in hoedanige wijſe en maniere dat het ſy, maer alles te beveſtigen en ratificeeren, ſoo 't van node is, en daer af te paſſeeren Brieven en Inſtrumenten in de beſte forme, diemen ſal konnen, tot vernoeginghe van zyn Majeſteyt. Gedaen in den Hage, in onſe vergadering, onder ons groot Zegel in roode Was. Geparapheert en onder de ſignature van onſe Griffier, d'achtiende van Maert, 1624. Geparapheert zynde *Hendrick ter Cuylen* vidit, en onderſtondt, door d'ordonnantie der gheſeyde Heeren Staeten Generael geteeckent *I. van Goch.* Geſegelt met het groot Zegel der genoemde Heeren Staeten in roode Was, aen witte Sijde hangende.

Tot beveſtingh van 't welck hebben wy boven ghenoemde Commiſſariſen, en ondergeteeckende Ambaſſadeurs in de geſeyde namen getekent deſe tegenwoordigen met onſe gewoone Zegels, en daer aen doen ſetten het Cachet van onſe Wapenen. Te *Compiegne*, deſe thiende dag van Iunius 1624. Geteeckent van *Leſdiguieres*, *la Veuville*, *Bullion*, *Hendrick van Eſſen*, *Nicolaes van Boeckhorſt*, *Adriaen Pauw*, *G. de Boetſeler van Aſperen.* Laeger, onder de tekeningen ſtonden in behoorlijcke ordeningh de Zegelmercken der voorghenoemde Heeren Commiſſariſen en Ambaſſadeurs.

Particulier Artikel, tuſſchen de geſeyde Heeren Commiſſariſen en Ambaſſadeurs.

DEwijl zyn Majeſteyt uytdruckelijck heeft begeert dat *d'Oeffeningh van de Catholijcke Religie* aen zyn Onderdanen vry ſou zyn, ſo hebben de geſeyde Heeren Ambaſſadeurs verklaert, dat in 't huys van d'Ambaſſadeur van zyn Majeſteyt d'oeffeningh van zyn Religie aen ſoodanige Hoofden en Krijgsoverſten, Soldaeten en andere Francoyſen, die ſich derwaerts willen voegen, toegelaten ſal zyn, ſonder dat *d'Onderſaeten der geſeyde Heeren Staten* daer in begrepen mogen zyn.

Tot d'onderhoudingh van dit tegenwoordigh Artijckel, hebben de gheſeyde Heeren Ambaſſadeurs belooft dat te doen ratificeeren en beveſtigen, in goede en behorelijcke forme, door de genoemde Heeren de Generale Staten binnen *twee Maenden*, van de tegenwoordighe dagh af te rekenen, en de ratificatie en beveſting daer af in de geſtelde tijt aen zyn Majeſteyt te doen vertonen, met en ſonder de ratificatie der andere Artikelen, die ſy te *Compiegne*, de 18. van Iunius, in 't jaer 1624. beſloten hebben. Was geteeckent *Leſdiguieres*, *Ch. Veuville*, *Bullion*, *H. van Eſſen*, *Nicolaes van Boeckhorſt*, *Adriaen Pauw*, *G. de Boetſeler*. Lager onder de ſignaturen was beſegelt

1624. met de reſpective wapenen der geſeyde Commiſſariſen en Ambaſſadeurs.

Tuſſchen mijn Heeren de Commiſſariſen van de Koningh, en mijn Heeren d'Extraordinare Ambaſſadeur der Staten Generael van de vereenigde Nederlanden is verdragen en geaccordeert, dat op de leningh, die ſijn Majeſteyt aen hen vergunt heeft in het tegenwoordighe jaer, en dat van 1625. en 1626. acht en dertigh duyſent ponden voor yeder jaer gereſerveert en uytgehouden ſullen ſijn, om door de geſeyde Heeren Staten betaelt te worden aende Hoofden en Officiers van 't Franſche Krijghsvolck, die in hun dienſt zyn, naer de Staet, die daer van gemaeckt is, met uytghedruckte voorwaerde dat de gheſeyde Heeren Staten niet gehouden ſullen zyn weer uyt te keeren de gheſeyde penningen, bedraeghende *bondert en veerthien duyſent* ponden in drie jaren, daer af van nu voortaen zyn geſeyde Majeſteyt hen quijt ſchelt en ontlaſt. Gedaen en gearreſteert te Compiegne, de tiende van Iunius 1624. Was geteeckent *Leſdiguieres*, *Ch. Veuville*, *Bullion*, *H. van Eſſen*, *Nicolaes van Boeckhorſt*, *Adriaen Pauw*, *G. de Boetſelaer*. Lagher onder de ſignaturen der gheſeyde Commiſſariſſe wiert geſtelt de waepenringh van mijn Heer de *Hertogh Leſdiguieres*, ende onder de ſignaturen der voorgenoemde Heeren Ambaſſadeurs de wapenringh van *mijn Heer van Eſſen*.

Aggreatie van mijn Heeren de Staeten Generael over 't voorgaende Tractaet.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, aen alle de de geene die deſe tegenwoordigen ſullen ſien, *Saluyt*. Alſoo op de tiende dagh van Iunius, in 't jaer 1624. een Tractaet van Alliantie, Ligue of verbondt Defenſijf te Compiegne gemaeckt en veraccordeert is tuſſchen de Heeren Commiſſariſen van de Chriſtelijckſte Koningh van Vranckrijck en Navarre, en d'Ambaſſadeurs, aen zyn geſeyde Majeſteyt geſonden, daer af d'inhout is:

Alſoo de hooghſte, machtighſte en uytmuntenſte Vorſt, Loüis *de dertbiende, door Godts ghenaede Chriſtelijckſte Koningh van Vranckrijck en Navarre, door &c.*

Wy, het geſeyde Tractaet in alle, en in yeder van zyn punten, met de beſondere Artikelen daer by ghevoegt, aengenaem en in waerden houdende, hebben die puncten en artiklen in 't algemeen en in 't beſonder aengenomen, geapprobeert, geratificeert en beveſtigt, aennemen, approbeeren, ratificeeren en beveſtighen die door deſe tegenwoordigen, belovende die onverbreeckelijck te bewaren, onderhouden en betrachten, ſonder daer teghen te doen directelijck of indirectelijck op hoedanich een wijſe en maniere dat het ſy, onder verplichting en verpanding van al de goederen en inkomſten der Vereenighde Landen in 't gemeen, en in 't beſonder, tegenwoordige en toekomende. Tot getuygenis van 't welck wy deſe tegenwoordigen hebben doen ſegelen met onſe groote Zegel; parafeeren en tekenen door onſe Griffier. In den Haegh, de twaelfde van Iulius, 1624. was gheparapheert *I. van Broeckhoven*, en ondergeſchreven door d'Ordonnantie der gheſeyde Heeren Staten Generael. Getekent *I. van Goch*, en beſegelt met het groote Zegel der geſeyde Heeren Staten in rode was, aen witte zijde hangende.

Aggreatie van de Chriſtelijckſte Koningh, over de voorgaende handelingh.

LOüis, door Godts genade Koninck van Vranckrijck en Navarre, aen alle de genen, die deſe tegenwoordige Brieven ſullen ſien, *Saluyt*. De Commiſſariſen door ons afgevaerdigt, en dien van onſe waerſte en grootſte vrienden, de Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden hebbende, in kracht der Pouvoirs en machten, Reſpectivelijck gegeven, beſlooten en gearreſteert in onſen naem, en in die van de geſeyde Heeren, de Staten Generael, de *Compiegne*, de tiende dagh van Iunius leſtleden het Tractaet, ende d'Articulen van Alliantie en Verbondt, die hier volgen. 1624.

Alſoo de, &c.

WElck voorgenoemt Tractaet en Articulen geapprobeert, gheconfirmeert ende gheratificeert zijnde door de voorſeyde Heeren Staten in den *Haegh*, op de *twaelfde* van Junius daer aen volgende; ſoo is 't dat wy, alles in onſe Raedt doen beſichtighen hebbende, om in 't gheen te voldoen, dat van onſe zyde op deſe ſaeck vereyſcht wordt, ſulcx voor aengenaem houden en aggreeren in alle en yeder van ſyn Puncten en Articulen, die daer in begrepen en verclaert zijn, ende die in 't algemeen, en in 't beſonder, ſoo voor ons, als voor onſe Erfgenamen, Navolgers, Koninckrijcken, Landen, Heerſchappyen en Onderdanen, aennemen, gheapprobeert, geratificeert en geconfirmeert houden, en by deſen aenghenomen; approberen, ratificeren en confirmeren, ende belooven dit alles op trouw en Konings woordt, en onder verplichtingh en verpandingh van alle onſe goederen in 't ghemeen, en van yeder in 't beſonder, tegenwoordige en toekomende, na te komen, obſerveren en onderhouden, ſonder immer daer tegen te gaen of te komen, directelijck, noch indirectelijck, in hoedanige wijſe en maniere dat het zy. Want het ons alſo belieft. Tot getuygenis van 't welck wy deſe tegenwoordigen met onſe eygen handt hebben geteeckent, en daer onſe zegel doen aenſetten. Gegeven te *S. Germain in Laye*, den *vierden* dagh van *September*, in 't jaer der ghenade 1624. ende van onſe Heerſchappy het *vijfthiende*. Was geteeckent *Loüis*. Lager ſtondt door de Koningh, en gheteeckent *Potier*.

Tot meerder af breuck vande Spaenſche/ende voortſettinghe des Oorloghs/ dede noch de Koningh maecken een kleen Tractaet in den Haghe deur de Baron de Coupet, ober 't equipperen van een Vloote van twintich Schepen onder den Admirael Hautain. Welcker deſſeing was om Genua te water te benauwen/ ter wijle de Conneſtable l'Eſdigueries het te lande ſoude doen: maer 't ſelve Tractaet ende deſſeing wiert verandert deur een ander Tractaet gemaeckt deur des Konings Ambaſſadeur d'Eſpeſſes in den Hage den 12. Aprii 1625. tegen Monſieur de Soubiſe ende tegen Rochelle: die haer in deſen tijdt begoſten te bewegen tegen den Koning: waer deur men op die van de Religie in Vranckrijck de ſchult wierp/ van belet te hebben het groot deſſeing des Koninghs in Italien. Ende hoewel de Koningh met hulp van deſe Vloote onder Hautain een ſeer notablen dienſt ontfingh/ ende die van Rochelle ende de gheheele Hugenootſche partijn in ſijn Rijck onderbracht; ſoo zijn doch haer Ho: Mog: ſeer qualijck daer van betaelt en gheloont gheweeſt: want wepnigh tijdt daer nae door ſijn Koninghs of Cardinaels bebel een notabel aental Hollandſche Koopvaerdy-ſchepen met geweldt wiert in de Franſche Havenen aengehouden; ende al te ſamen/ eenighe noch met ladinghe/ Ancker ende touwen/ in 't Canael van Rochelle in de grondt gehackt; van welcke ſoo ontroſten der Vloote/ als gheſonckene Schepen men in langhe veel jaren niet is betaelt gheweeſt/ als by ſtucken en brocken/ ende dat noch deur groote bereeringen ende preſenten. Het Tractaet van Coupet met d' Aggreatie/ als ock het volghende met d' Ambaſſadeur gemaeckt/ luydende als volght.

Aggreatie vanden Koninck van Vranckrijck met inſertie van het Tractaet ghemaeckt met den Baron van Coupet, *den 14. December 1624.*

LOüis par la grace de Dieu, Roy de *France* & de *Navarre*, A tous ceux que ces preſentes Lettres verront, *Salut*. Le Sieur de *Bellujon* Envoyé de la part de noſtre Treſcher & bien aimé Couſin le Duc de *Leſdiguieres*, Pair & Conneſtable de France, vers nos Treſchers & grands Amis les Sieurs Eſtats

Tractaet van Coupet.

Digitized by Google

1624. Eſtats Generaux des Provinces Vnies des Pays bas, ayant en vertu du pouvoir & l'inſtruction a luy donné par noſtre dict Couſin le Conneſtable, reſolu & arreſté a la Haye en Hollande le 24. Decembre dernier aveq eux en preſence & aveq notre treſcher Couſin le *Prince d'Orange* le Traicté & Articles qui s'enſuivent.

Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays bas, ayans ſur la propoſition faicte en leur aſſemblé par Monſieur de *Bellujon*, de la part de Monſieur le Conneſtable deputé aulcuns d'eux pour entrer en Conference avec luy apres avoir meurement examiné l'importance d'icelle & ce qui eſtoit porté en ſon Inſtruction, ont en preſence, & avec Monſieur le *Prince d'Orange* accordé ce qui eſt contenu par les Articles cy apres.

Pour ſeconder la bonne intention & zele du Roy de *France* & celuy de la grande *Bretagne*, la Republicque de *Veniſe* de *Savoye* & autres Princes (non obſtant le grand fardeau de guerre ſoubſtenue contre la puiſſance Eſpagnolle tant par mer que par terre, a quoy tous leurs moyens & le ſecours de leurs alliés ne peuvent ſuffire) ont accordé de fournir *vingt navires* des meilleurs & plus propres qui ſe pouvront recouvrer deüement equippéz de Voiles & autres neceſſités pour l'eſpace de *ſix mois* au moins: leſquels navires armés & montés, comme deſſus, ſeront pour veus des Soldats & matelots neceſſaires, commandés d'un Admiral, Capitaines & Officiers avec gages, ordre & diſcipline accouſtumée du Pays.

Et d'autant que tous les Navires de ceſt Eſtat ſont occupés pour la deffence d'iceluy pour ſeconder & faciliter les entrepriſes des Compagnies Orientalles & occidentales, leſdits vingt navires debvront eſtre equippés & armés à cet exploict, *avec plus grand frais*, que d'ordinaire; leſquels par eſtimation pourront couſter à chaque mois l'un portant l'autre, environ *cinq mil livres*; en quoy on ſe reiglera ſelon la pratique ordinaire du pays & avec le meilleur meſnage que faire ſe pourra.

Ledict appreſt & equipage ſera diligenté des a preſent tant que poſſible, en ſorte que cette flotte (ſi le vent veut ſervir) puiſſe ſortir en mer au mois de *Mars* prochain, & pluſtoſt s'il ſe peut, *pour paſſer l'eſtroit de Gibraltar*, & ſe rendre au port de *Niſſe* & de *ville Franche*, ou que ledit Admiral recevra les Commandemens de Monſieur le Duc de *Savoye*, ou de Monſieur *le Conneſtable* ou en leur abſence de Meſſeurs les Princes de *Piedmont* ou de Monſieur le Mareſchal de *Crequy*, pour ſe reigler ſe lon iceux.

Les *Gages & l'Entretenement* de cette *armée navalle* prendront commencement aveq le jour meſme, & dés que les Soldats & matelots ſont embarqués; eſtant accordé, que Meſſieurs les Eſtats fourniront les trois priemiers mois de tout l'entretien d'icelle, a condition toutefois qu'en cas que le deſſeing principal, projecté & icy communiqué vient à reuſſir effect, les dits trois mois d'entretenement & tous autres deſpens a raiſon & proportion des dicts *cinq mil livres* par mois ou environ ſeront plainement rembourſes auſdits Sieurs Eſtats.

Le reſte de temps que ladite Flotte demeurera en cette expedition ſans retourner en ceſt Eſtat, ſera purement aux deſpens de mondit. Seigneur le *Duc de Savoye* & de Monſieur le *Conneſtable*; de ſorte que Meſſieurs les Eſtats de mois a mois ſeront rembourſéz de *cent mil livres* monnoye de France es mains des Sieurs *Philibert & Luc* leurs Banquiers à *Lyon*, ou autres à nommer par le ſdits Sieurs Eſtats. Tellement que le *quatrieme mois* eſcherra & ſera remis entre mains des deſdits Banquiers, le premier du mois de *Iuillet*, le *cinquieſme* mois le premier *d'Auſt*, le *ſixieſme* mois le premier de *Septemb.* prochain, & ainſi de ſuitte durant le temps que leſdits *vingt navires* ſeront de hors, juſques au bout de *huict mois* pour le plus.

Et ſi par avanture il pourroit arriver que Monſieur le Duc de *Savoye* & Monſieur le *Conneſtable* durant l'appreſt ou le Voyage de cette flotte viendroient a changer leurs deſſeings ſuſdits, ils ſeront tenus d'en relever Meſſieurs les Eſtats aveq reſtitution entiere de tout ce qu'ils y pourroient employer à raiſon deſdits *cinq mil livres* par mois a compter depuis la monſtre & l'embarquement deſſuſdit.

En oultre eſt accordé que leſdits *vingt Navires* eſtans en eſtat, comme dit eſt, ſeront *eſtimés & priſés par* gens experts, & a ceſte fin deüement aſſermentés ainſi comme il eſt accouſtumé d'eſtre faict enſemblable cas, Et ce tout de bonne foy. Et ſi aucun d'iceux en combat ou acte d'Hoſtilité ſe viendroit perdre en l'execution du deſſeing propoſé, ou autre, qui leur pourroit eſtre ordonné par leſdits Sieurs, il ſera reparé ſelon le prix ſuſdit. 1624.

Auſſi a on jugé convenable, pour ſeconder les bons deſſeins mentionnés en l'inſtruction du dit Sieur de *Bellujon*, que cette armée navalle paſſant & repaſſant les coſtes & ports *d'Eſpagne*, pourra par tous moyens en dommager l'Eſpagnol, ſans toutesfois aucunement retarder leur voyage; Et s'il advient qu'ils facent quelque priſe ſur les Ennemis ſoit en l'Ocean ou en la Mer Mediterranée, elle s'acquerra a ceux de la flotte & auxdits Sieurs Eſtats.

Apres l'expedition faite & ſi toſt que les Navires ſeront de retour aux ports de ces Provinces Unies, il ſera faict compte & liquidation de tout l'entretenement frais & deſpences de cette Armée a raiſon de *cinq mil livres* par mois pour chacun Navire, comme il a eſté dit au 7. Article, y deduiſant & rabbatant tout ce que Monſieur le Duc de *Savoye* & Monſieur le *Conneſtable* auront remis par change ou autrement fourny à l'arrivée, en Argent, Vivres, ou autres neceſſités, & tout ce qui ſe trouvera reſter du dit Employ à Meſſieurs les Eſtats Generaux, ſera remis & rembourſé totalement & ſeurement entre les mains du dit Sieur leur Ambaſſadeur ou autres à nommer dans ſix ſepmaines apres le Compte faict.

Pour la Satisfaction deſdits deniers, & pour l'accompliſſement entier de ce Traicté & tous Articles y contenus ledit Sieur du *Bellujon* en vertu de ſes Inſtructions, pouvoir, & Procuration expreſſe y contenües, ſignées, & Cachettées comme deſſus, oblige par cettes tous & chacuns les biens demondit Sieur le *Conneſtable* a toutes cours & juriſdictions du Royaume de France, comme pareillement leſdits deputés au nom des Meſſieurs les Eſtats Generaux ſuivant le pouvoir à eux donné, les ont obligé & obligent par ces preſentes a l'obſervation & accompliſſement du contenu aux Articles du preſent Traitté, en ce qui les concerne ſoubs les ſubmiſſions requiſes & neceſſaires.

Et outre cela ledit Sieur de *Bellujon* a promis de faire ratifier ce Traicté par Monſieur le Duc de *Savoye* & Monſieur le *Conneſtable*, qui s'obligeront tous deux & un pour tout ſolidement, de quoy l'Acte ſolemnelle ſera delivré entre les mains du Sieur de *Languerac*, Ambaſſadeur deſdits Sieurs Eſtats a *Paris* dans deux mois prochains; Et en foy de tout ce que deſſus Monſieur le Prince *d'Orange* a eſté requis de ſigner cet acte avec leſdits Sieurs Deputés, & ledit Sieur de *Bellujon*, qui ſe ſont ſoubſignez & y ont appoſée leur Chachets accouſtumes, ayants faict deux originaux des preſents pour eſtre gardez par chaſcun des parties: faict a la *Haye* le 24. Decembre *mil ſix cent vingt quatre:* ainſi ſigné, *Maurice de Naſſauw, Arnold de Randwijck; Nicolas de Bouckhorſt*, Sieur de Nortwijck, Baillieu & Dijckgrave de Rhijnlant; *Antoine Duyck*, Conſeillier Penſionaire de Hollande; *Jacob Magnus*, Sieur de Borch-Ambacht & Meliſſant, *Anthoine de Rode*; *Rienck de Burmania*, Grietman de Ferwerderadeel; *Sweer de Harſolte*, à Haerſt; & *Pabo Broerſma* de Suithorn, de la part deſdits Sieurs les Eſtats; & *Bellujon* de celle de mondit Sieur le *Conneſtable*.

Nous apres avoir faict veoir en noſtre Conſeil le ſusdit Traicté bien memoratif de commandemens que nous avons donnez ſur ce ſujeect a noſtre dict Couſin le Duc de *Leſdiguieres*, avons iceluy agreable en tous & chacuns les poincts & Articles qui y ſont mentionez & declarez & iceulx en general & en particulier tant pour nous que pour nos ſucceſſeurs Rois acceptés, ratifiés, & confirmés, acceptons, ratifions, & confirmons. Et le contenu promettons en foy & parolle de Roy, & ſoubs l'Obligation & Hypotheque du tous & chaſcuns nos biens preſens & advenir, garder, obſerver, & entretenir inviolablement ſans allér ny venir jamais au contraire directement ou indirectement en quelque ſorte & maniere

Digitized by Google

1624. niere que ce ſoit: En teſmoing de quoy nous avons ſigné ces preſentes, & a icelle faict mettre & appoſer nôtre ſeel, donné a *Paris* le *vingt cinquieſme* jour de Februier, l'an de grace *mil ſix cents vingt cinq.*: & de noſtre Regne le *quinſieſme*. Eſtoit ſigné *Loüis*; plus bas, par le Roy Signé *Poitiers*.

Accoordt met den Ambaſſadeur d'Eſpeſſes *ghemaeckt, nopende het Employ van de Schepen onder den Admirael* Haultain.

COmme ainſi ſoit qu'il a pleu au Roy tres-Chreſtien de donner charge à Monſieur *d'Eſpeſſes* ſon Ambaſſadeur Ordinaire, de demander aux Eſtats Generaux des Provinces Unies que les *vingt Vaiſſeaux*, leſquels s'equippent en vertu du Traicté fait avec Monſieur de *Bellujon* ſoyent mis au pluſtoſt en Mer, & que douze d'iceux, demeurants ſoubs la conduite de l'Admiral *Haultain* ſeroyent cõmandés par Capitaines François: & combien que les Sieurs Eſtats jugeoient que ſa Majeſté ſeroit mieux ſervie par leſdits navires commandés par les Officiers du Pays: Ce nonobſtant ſa Majeſté continuoit en ladicte demande, ſi eſt il que leſdits Eſtats ont trouvé bon de nommer & deputer les Sieurs *d'Eſſen, Noortwijck*, & *Boetſelar*, pour entrer en Conference avec ledit Sieur Ambaſſadeur: Leſquels apres pluſieurs communications tenues ſur ce ſubject, finalement ſont convenus & tombés d'accord, ainſi qu'il s'enſuit.

Premierement il eſt convenu que le *vingt Vaiſſeaux* partiront au pluſtoſt, & que l'Admiral *Haultain* qui les commandera, eſtant venu a la hauteur de *Calais* & *Douvres* en donnera advis aux trouppes de ſa Majeſté eſtans au *Havre de grace* afin qu'elles s'embarquent, & ſe joignent a la flotte pour enſemble prendre la route de *Wicht*; ou qu'eſtants informé du lieu ou le Sieur de *Soubiſe* ſe pourroit tenir, & quelles forces il peut avoir, & reſolution prinſe comment on le pourroit attaquer, a lors on debarqueroit l'Infanterie Françoiſe en *douze Vaiſſeaux* deſdicts *vingt*, leſquels des lors ſeront commandés par Capitaines François ſoubs la conduite dudit Admiral *Haultain* ſans pour ce oſter deſdits navires, ny les Capitaines, ny les matelots Hollandois: mais en cas que l'on y ſeroit informé, que ledit Sieur de *Soubiſe* s'auroit reduict a deüe obeiſſance, ou que les *douze Vaiſſeaux* de ſupplement ſoyent arrivés, leſdits *vingt Navires* Hollandois demeureront a l'obeiſſance de leurs Capitaines, & les douze derniers venus navires obeiront aux Capitaines François; & a lors les *vingt*, ſelon de Traicté, pourront paſſer, ou il a eſté convenu, moyennant qu'il ſera au pouvoir du Roy de retenir les *douze* des premiers de *vingt* & laiſſer les *douze* derniers pour eſtre commandes par leſdits Capitaines Hollandois a faire leurdit voyage.

Neantmoins attendu que leſdits premiers ſont rebordés comme pour la mer de *Levant*, & que les *douze* derniers ſeront plus propres pour nos mers, ſadite Majeſté ſera ſuppliée d'avoir agreable que les *douze* derniers demeurent aux coſtez de France, & que les *douze* premiers avec les *huict* facent leur route, ou ainſi qu'il a eſté traicté au mois de Decembre dernier.

Mais comme ledict Traicté porte que Meſſieurs les Eſtats fourniront les *trois premiers mois* de tout l'entretien de cette flotte de *vingt navires*, & qu'a cauſe des commotions du Sieur de *Soubiſe* a la requiſition de ſa Majeſté icelle premierement doibt eſtre employée contre luy: il eſt accordé que le temps que ladite flotte demeurera en cette expedition ſera au depens de ſadite Majeſté à compter depuis la monſtre & l'embarquement de matelots & gens de guerre.

Et ſi a l'execution du deſſein contre *Soubiſe*, aucun deſdits navires au combat ou autre acte d'hoſtilité ſe viendroit a perdre; la perte ſera reparée par le Roy, ſelon le prix qui ſera faict taxer par gens experts & a cette fin aſſermentés.

En outre eſt convenu que le *fret ou loüage deſdits douze navires*, leſquels ſoyent choiſis par ſa Majeſté deſdits *vingt*, ou bien les dernier venus, ſera entierement & purement aux depens du Roy, & que ſon Ambaſſadeur ſuſdit fournira l'argent à ce requis, ou donnera contentement aux maiſtres deſdits Navires, bien entendu que leſdits Sieurs Eſtats en Conformité du Traicté de *Compiegne* tiennent la bonne main afin que ſa Majeſté en puiſſe eſtre ſervie à pris raiſonnable. 1624.

Et finalement ce tout à condition qu'il plaira a ſa Majeſté de faire par ſon Alteſſe de *Savoye* aggreer & prendre en bonne part ce retardement cauſé par ledict Sieur de *Soubiſe* & conſequemment pour le ſervice du Roy, ſans prejudice des promeſſes par elles faictes pour la reſtitution des deſpens.

En regard de quoy ſa Majeſté garantira leſdits Sieurs Eſtats tant du *rembourſement*, comme auſſi du payement dudit equipage en conformité dudit Traicté faict avec ledit Sieur de *Bellujon*.

Leſquels Articles & traicté ledit Sieur Ambaſſadeur fera ratifier par ſa Majeſté de quoy l'acte ſolemnel de ratification ſera delivre entre les mains du Sieur de Languerac Ambaſſadeur deſdits Eſtats en France dans *deux mois* prochains.

Et en foy de tout ce que deſſus ledit Ambaſſadeur & deputés ont ſoubſignés cettes, Faict a la *Haye* le 12. d'Auril 1625. Eſtoit ſigné *d'Eſpeſſes*, *Henry d'Eſſen*, *N. de Boncherſt*, *Gisbert de Boetſelar*.

Aggreatie van den Koning van Vranckrijck met inſertie van het Tractaet ghemaeckt met den Baron van Coupet *den 14. December* 1624.

LOüys, door Godts ghenade Koninck van Vranckrijck ende Navarre, aen al de gheenen, die deſe te ghenwoordighe Brieven ſullen ſien, ſaluyt. De Heer van *Bellujon*, geſonden van weghen onſe waerſte en wel beminde Neef, de *Hertoch van Leſdiguieres* Pair en Conneſtable van Vranckrijck, naer onſe ſeer waerde en groote vrienden, de Heeren Staten Generael der vereenighde Nederlanden, hebbende uyt kracht van 't vermogen, en van d'Inſtructie, door onſe gheſeyde Neef de Conneſtabel aen hem ghegheven, beſloten en ghearreſteert in den Haegh in Hollant, de vier en twintigſte van December leſtleden, met hem in tegenwoordigheyt, en met onſe waerſte Neef, de *Prince van Orangie*, het Tractaet, en d'Artikelen die volgen. Cranſlaet.

Mijn Heeren de Staten Generael der vereenigde Nederlanden, hebbende op het voorſtel, in hun vergaderingh gedaen, door mijn Heer van *Bellujon*, van wegen mijn Heer de Conneſtable, eenighen van hen gedeputeert, om met hem in handelingh te treden, hebben, na dat ſy de gewichtigheyt daer af, en 't geen, dat in zyn Inſtructie begrepen was, rijpelijck overwogen hadden, in tegenwoordigheydt, en met mijn Heer de *Prince van Orangie*, geaccordeert 't geen in de volgende Artikelen begrepen is.

Om de goede inſicht en yver des Conings van *Vranckrijck*, en die van Groot *Brittannie* te helpen, ſoo hebben de ghemeente van *Venetien*, van *Savoyen*, en andere Vorſten (niet tegenſtaende de groote laſt van d'oorlogh, tegen de Spaenſche macht tegen geſtaen, ſoo ter Zee, als te Landt, daer toe al hun middelen, ende byſtandt van hun geallieerden niet genoegh konnen zyn) veraccordeert twintigh ſchepen van de beſte en bequaemſte die men krygen kan, te beſtellen, behoorelijck toegeruſt met Seylen en andere noodtwendigheden voor de tijdt van ſes Maenden ten minſten; welcke ſchepen, gewapent en gemonteert als boven, verſorgt ſullen zyn met noodige Soldaeten en Bootsgeſellen door een Admirael, Capiteynen en Officieren geboden met gagie, ordeningh en diſcipline, volgens de ghewoonte van 't Landt.

En dewijl alle de ſchepen van deſen Staet beſich zyn totte beſchermingh daer af, om te helpen d'aenſlagen der Compagnien van Ooſt en Weſt-Indien, ſoo ſullen de geſeyde twintigh ſchepen hier toe toegeruſt en gewapent worden *met boven ghewoone koſten*, die by ſchatting

Digitized by Google

1624. tingh yeder maent mogen koſten, 't een min, en 't ander meer, omtrent *vijf duyſent ponden*. Daer in men ſich regeleren ſal naer 't gewoon gebruyck van 't Landt, en met de beſte ſuynigheyt, die men bedencken kan.

De geſeyde monteeringh en toeruſtingh ſal van nu voortaen ſoo veel, als mogelijck is, bevordert worden; in voegen dat, ſoo de windt dienen wil deſe Vloot in de Maent van Maert naeſtkomende, en eer, ſoo men kan, in Zee ſal komen, om deur de Straet van Gibralter te trecken, en ſich in de haven van Niſſe en *Ville Franco* te vervoegen, of ter plaets, daer d'Admirael de beveelen ſal ontfangen, 't ſy van mijn Heer de Hertogh van *Savoyen*, of van mijn Heer de *Conneſtable*, of in hun afweſen van mijn Heeren de Princen van *Piedmont*, of van mijn Heer de Mareſchal van Crequy, om ſich daer naer te reguleeren.

De *gagien en onderhoudingh* van deſe Vloot ſullen met d'onſe beginnen, en ſoo haeſt als de Soldaten en Bootsgeſellen te ſcheep gegaen ſullen ſijn; veraccordeert ſijnde dat mijn Heeren de Staten de drie eerſte Maenden in 't gheheel ſullen bekoſtigen, op voorwaerde nochtans dat, indien het voornaemſte oogemerck, voor bedacht en hier gheopenbaert, wel en naer wenſch komt uyt te vallen, de geſeyde drie Maenden onderhoudingh, en alle andere koſten, naer beloop der voorgenoemde *vijf duyſent ponden* ter Maent, of daer omtrent, volkomelijck weer aen de geſeyde Heeren Staten uyt ghekeert ſullen worden.

't Overige van de tijdt, die de geſeyde Vloot op deſe tocht ſal blyven, ſonder weer in deſe Staet te keeren, ſal geheel en volkomelijck zyn ten koſten van mijn Heer de *Hertogh van Savoyen*, en van mijn Heer de *Conneſtabel*; in voeghen dat aen mijn Heeren de Staten van Maent tot Maent *hondert duyſent ponden* Franſche Munt, uytgekeert ſal worden in handen van de Heeren *Philibert en Lucas*, hun Wiſſelaers te Lyons, of van anderen, die de geſeyde Heeren Staten noemen ſullen: in voegen dat de vierde Maendt vervallen, en in handen der geſeyde Wiſſelaers geſtelt ſal worden, op d'eerſte dagh van de Maendt Iulius, de vijfde Maent op d'eerſte dagh van Auguſtus, de ſeſte op d'eerſte van September naeſtkomende, en dus vervolgens, gedurende de tijdt, in de welcken de geſeyde twintigh ſchepen uyt ſullen zijn ten langhſten tot aen 't eynde van acht Maenden.

En ſoo 't by geval gebeuren mocht dat mijn Heer de Hartoch van *Savoyen*, en mijn Heer de *Conneſtabel*, gedurende de toeruſtingh of de reys van deſe Vloot hun voorgeſeyde voornemens quaemen te veranderen, ſoo ſullen ſy ghehouden zijn aen mijn Heeren de Staeten ſulckst'openbaren, met volkome weeruytkeeringh van alle 't geen, dat ſy daer aen te koſt leggen, naer beloop der geſeyde vijf duyſent ponden ter maent, van de Monſteringh en voorverhaelde ſcheepganing af te rekenen.

Daer boven is oock veraccordeert dat de gheſeyde twintigh ſchepen, toegeruſt zynde, *geſchat en gewaerdeert* ſullen worden, door ervare Mannen, die ten dien eynde behoorlijck beedicht zijn, gelijck men ghewent is in dierghelijcke ſaecken te doen, en dit alles ter goeder trouw. En indien een of eenige van deſe ſchepen inde ſtrijt, of in eenige vyandelijcke wercken komen te vergaen in d'uytvoeringh van 't voorgeſtelde voornemen, of in eenigh ander voornemen, 't welck hen door de gheſeyde Heeren mocht worden bevolen, ſoo ſal ſulcks naer de voorverhaelde ſchatting gerepareert en vergoet worden.

Oock heeft men dienſtigh geoordeelt, om te ſecondeeren de goede voornemens, in d'inſtructie van de geſeyde Heer van *Bellujon* verhaelt, dat deſe Vloot, paſſerende en weer paſſeerende de Kuſten en Havens van Spangien, ſal mogen door alle middelen de Spanjaert beſchadigen, ſonder nochtans hun reys eenigſints te vertragen. En indien 't gebeurde dat ſy den Vyanden yets afwonnen, 't ſy in de groote Oceanus, of in de Middelantſche Zee, ſoo ſal ſulcks voor de Vloot, en voor de geſeyde Heeren Staten gewonnen zyn.

Soo haeſt als de tocht ghedaen is, en de ſchepen weer in de Havenen van deſe vereenighde Nederlanden ghekomen ſullen ſijn, ſo ſal men rekening en liquidatie maecken van al d'onderhouding en onkoſten van deſe Vloot, 1624. naer beloop van *vijf duyſent ponden* ter Maendt voor yeder ſchip, gelijck in 't ſevende Artikel geſeght is, daer mee in rekeningh brengende en aftreckende al 't geen, dat mijn Heer de Hertogh van *Savoyen*, en mijn Heer de *Conneſtabel* ſullen hebben uytghekeert by wiſſel, of anderſints in de komſt opghebracht, 't zy in geldt, vivres, ofte andere noodſaeckelijckheden: Ende al 't gheene 't welck van de koſten men bevinden ſal aen mijn Heeren de Generale Staten te komen, ſal geheelijck ende ſeeckerlijck uytghekeert worden in handen van de gheſeyde Ambaſſadeurs ofte anderen, die daer toe genoemt ſullen worden, ende dit binnen ſes weecken nae dat de reeckeningh gedaen is.

Tot voldoeningh der gheſeyde penningen, ende tot volkomen vervullingh van dit verdragh, ende van al d' Articulen die daer in begrepen zijn, verplicht ende verbindt de geſeyde Heer *du Bellujon*, uyt kracht van ſyn Inſtructien, macht ende uytgedructe Procuratie, daer in begrepen, gheteeckent ende bezeghelt als boven; door deſe allen, ende door yder in 't beſonder de goederen van mijn gheſeyde Heer de *Conneſtabel* voor alle Hoven ende Rechts-plegingen van 't Franſche Koninckrijck: ghelijck deſgelijcx de gheſeyde Gedeputeerden, in de namen van mijn Heeren Staten Generael, volgens de macht, aen hun gegeven; de hunnen verplicht hebben, ende by deſe tegenwoordigen verplichten, tot onderhoudingh ende vervullingh van d' inhoudt in de Articulen van 't voorgenoemde Tractaet, in 't geen hen aengaet, onder behoorelijcke ende noodige ſubmiſſien ende onderſtellingen.

Daer boven heeft de geſeyde Heer van *Bellujon* belooft dit Tractaet te doen ratificeren door mijn Heer de Hertogh van *Savoyen*, ende mijn Heer de *Conneſtabel*, die ſich beyde, en een voor al, volkomentlijck verbinden; van 't welck de ſolemnele Acte ghelevert ſal worden in handen van de Heer van *Langerack*, Ambaſſadeur der geſeyde Heeren Staten te *Parys*, in de twee naeſtkomende Maenden. Tot beveſtingh van al 't gheene dat hier boven ſtaet, is mijn Heer de Prince van *Orangie*, verſocht geweeſt deſe Acte met de geſeyde Heeren Gedeputeerden te teeckenen, ghelijck oock de geſeyde Heer van *Bellujon*, die geſamentlijck dit ondergeteeckent, ende hun gewoone zegels daer aen gedaen hebben; twee originalen van deſe teghenwoordige ghemaeckt hebbende, om door yeder van de parthyen bewaert te worden. Ghedaen in den *Hagbe*, den *vier en twintichſten* van December, 1624. Dus geteeckent, *Maurits van Naſſauw*, *Arnold van Randwijck*, *Nicolaes van Boeckhorſt*, Heer van Noortwijck, Bailjuw ende Dijckgraef van Rhijnlandt; *Antoine Duyck*, Raedt Penſionaris van Hollandt; *Jacob Magnus*, Heer van Borch-Ambacht en Meliſſant; *Antoine de Rode*; *Riene van Bucmania*, Grietman van Ferwerderdeel; *Sweer van Harſolte* à Haerſt; ende *Pabo Broerſma* van Suythorn, van wegen de geſeyde Heeren Staten; en *Bellujon* van wegen de geſeyde mijn Heer de *Conneſtabel*.

Wy, na dat wy het voorſeyde Tractaet in onſe Raedt hebben doen ſien, en wel gedachtigh aen de bevelen, die wy op deſe ſaeck aen onſe Neef de Hertogh van *Leſdigueres* hebben gegeven, houden dat voor aengenaem in alle ſijn deelen, en in yder punct in 't beſonder, ende in d'Articulen, die daer in gementioneert ende verklaert zijn, ende hebben die in 't algemeen, en in 't beſonder, ſo voor ons, als voor de Koningen, onſe nakomers, geaccepteert, geratificeert, ende geconfirmeert, accepteren, ratificeren, en confirmeren de ſelve by deſen, ende beloven 't ſelve getrouwelijck, en op ons Konings woort, ende onder verplichting en verpanding van alle en yder onſe goederen, tegenwoordige en toekomende, onverbreeckelijck te bewaren, obſerveren en t' onderhouden, ſonder immer daer tegen te doen, directelijck of indirectelijck, op hoedanighe wijſe en maniere dat het zy. Tot ghetuygenis van 't welck wy deſe teghenwoordige hebben geteeckent, ende ons Zegel daer aen laten doen. Gegeven te *Parys*, den 25. dagh van Februarius, in 't jaer der Genade, 1625. en van onſe Heerſchappy, het vijfthiende. Was geteeckent *Loüis*, lager door de Koning, geteeckent *Potier*.

1624. *Accoort met d'Ambaſſadeur d'Eſpeſſes gemaeckt, noopende het Employ van de ſchepen onder d'Admirael Haultain.*

ALſoo het aen de Chriſtelijckſte Koningh belieft heeft laſt te gheven aen mijn Heer *d'Eſpeſſes*, ſijn ordinare Ambaſſadeur, aen de Staten Ghenerael der Vereenigde Nederlanden te verſoecken dat de *twintigh ſchepen*, die toeghemaeckt worden, uyt kracht van 'tverdragh met mijn Heer van Bellujon ghemaeckt, op het ſpoedighſte in Zee ghebracht ſullen worden, en dat men twaelf daer af, onder 't beleyt van d'Admirael *Haultain* blijvende, door Franſche Capiteynen ſal laten gebieden, en ſchoon de Heeren Staten oordeelden dat zyn gheſeyde Majeſteyt beter door de genoemde ſchepen gedient ſou ſijn, als ſy door d'Officieren van 't Lant gecommandeert wierden, zyn Majeſteyt, dit niet tegenſtaende, in 't gheſeyde verſoeck aenhielt; ſo is 't dat de geſeyde Staten goet ghevonden hebben te verkieſen en te deputeeren de Heer *van Eſſen*, *Noortwijck* en *Boetſeler*, om met de gheſeyde Heer Ambaſſadeur in Conferentie te treden: dewelcken, na veel communicatien, op deſe ſaeck gehouden, eyndelijck verdragen zyn, gelijck volght.

Eerſtelijck is verdraghen dat de *twintigh ſchepen* op het ſpoedighſte ſullen vertrecken, en dat d'Admirael *Haultain*, die hen ſal commandeeren, op de hooghte van *Calis* en *Doeveren* gekomen zynde, ſulcks aen de troupen van zyn Majeſteyt, te Habel de Grace ſijnde, ſal verwittighen, op dat ſy te ſcheep ſouden gaen, en ſich by de Vloot vervoegen, om geſamentlijck hun ſtreeck op *Wicht* te nemen, of datmen, onderrecht ſijnde waer de Heer van *Soubiſe* ſich onthout, en hoedanige heyrkrachten hy heeft, en beſluyt genomen hoe men hem ſoude konnen aentaſten, als dan het Franſche voet volck ſchepen ſal in *twaelf* van de gheſeyde *twintigh Schepen*, die dan ghecommandeert ſullen worden door Franſche Capiteynen, onder 't beleyt van de geſeyde Admirael *Haultain*, ſonder nochtans daerom van de gheſeyde ſchepen te doen noch de Hollantſche Capiteynen, noch de Hollantſche Bootsgeſellen. Maer in geval men daer geinformeert wiert dat de gheſeyde Heer van *Soubiſe* ſich tot behoorlijcke gehoorſaemheyt begheven had, of dat de *twaelf ſchepen*, tot ſupplement en vervullingh aenghekomen waren, ſoo ſullen de geſeyde *twintigh* Hollantſche *ſchepen* in de ghehoorſaemheyt van hun Capiteynen blijven, en de twaelf leſtgekome ſchepen ſullen den Franſche Capiteynen ghehoorſamen, en dan ſullen de *twintigh*, volgens 't verdrach, mogen deurtrecken, gelijck verdraeghen is, op voorwaerde dat het in de macht des Koninghs ſal zyn, de twaelf van d'eerſte van *twintigh* te behouden, en de twaelf leſten laten, om door de geſeyde Hollantſche Capiteynen gecommandeert te worden, in hun geſeyde reys te doen.

Doch de wijl de gheſeyde eerſten verdubbelt ſijn, als voor de Zee van Levanten, en de *twaelf* leſten bequamer tot onſe Zeen ſijn, ſoo ſal men zyn geſeyde Majeſteyt bidden voor aenghenaem te nemen dat de *twaelf* leſten op de kuſten van *Vranckrijck* blijven, en dat de *twaelf* eerſten, met d'acht, hun cours ſullē doen ter plaets en gelijck in de Maent van December leſtleden gehandelt is.

Maer dewijl het gheſeyde Tractaet mee brenght, dat mijn Heeren de Staten de *drie eerſte maenden* van de gehele bekoſting en onderhoudigh van deſe Vloot van *twintigh ſchepen* ſullen beſchaffen, en dewijl, uyt oorſaeck der Commotien van de Heer van *Soubiſe*, op 't verſoeck van zyn Majeſteyt, die eerſtelijck teghen hem ghebruyckt moet worden, ſo is veraccordeert dat de tijdt, dewelck de gheſeyde Vloot op deſe tocht ſal blyven, ten koſten van zyn gheſeyde Majeſteyt ſal zyn, te tellen ſedert de Monſtering en ſcheping der Bootsgeſellen en Soldaten.

En indien in d'uytvoering van 't deſſeyn tegen *Soubiſe* eenige der geſeyde ſchepen in de ſtrijt, of in eenige andere Acte van vyandelijckheyt quamen te vergaen; ſoo ſal 't verlies door de Koningh vergoet worden, naer de ſchattingh en taxatie, die gedaen ſal zyn door ervare lieden, die hier toe beedigt zyn.

Voorts is verdragen dat de *buyr der geſeyde twaelf ſchepen*, die van ſijn Majeſteyt uyt de geſeyde *twintigh*, of anders de leſt gekomenen, geheel en al ſal zijn ten koſten van de Koninck, ende dat ſyn voorgenoemde Geſant het geldt dat hier toe vereyſcht wordt, beſchicken ſal, of vernoegingh aen de Schippers der geſeyde ſchepen ſal geven; welverſtaen zijnde, dat de geſeyde Heeren Staten, volgens 't verdragh van *Compiegne*, de handt daer aen ſullen houden, op dat ſyn Majeſteyt voor een redelijcke prijs daer af gedient mach zijn. 1624.

Eyndelijck, dit alles op voorwaerde, dat het aen ſyn Majeſteyt believen ſal deſe vertragingh door ſyn Hoogheyt van *Savoyen* te doen aggreeren, ende in 't goedt te nemen, als veroorſaeckt door de Heer van *Soubiſe*, ende by gevolgh voor de dienſt des Konings, ſonder prejudice en nadeel der beloften, door hen gedaen, om de herſtellingh der koſten.

Ten opſicht van 't welck ſyn Majeſteyt de geſeyde Heeren Staten verſeeckert, ſoo van de *weer uytkeeringh*, als oock van de betalingh der gheſeyde toeruſtingh, in conformiteyt van 't genoemde Tractaet, met de geſeyde Heer van *Bellujon* gemaeckt.

Welcke Articulen en Tractaet de geſeyde Heer Ambaſſadeur door ſyn Majeſteyt ſal doen ratificeren; van 't welck ſolemnele Acte van ratificatie gelevert ſal worden in handen van de Heer van Langerack, Ambaſſadeur der gheſeyde Staten in Vranckrijck, in de twee naeſtkomende maenden.

Tot beveſtingh van al dit bovenſtaende, hebben de geſeyde Ambaſſadeurs ende Gedeputeerden deſen onderteeckent. Gedaen in den *Haegh, de twaelfden* dagh van April, 1625. Was gheteeckent *d'Eſpeſſes*, *Henrick van Eſſen*, *N. van Boeckhorſt*, *Gijsbert de Boetſeler*.

Aen den Lieutenant Admirael Haultin, *werdt gegeven de volgende Acte, om te verdeelen eenighe Franſche Soldaten over de twaelf van ſijne twintich ſchepen.*

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, authoriſeren met deſen den Lieutenant Admirael *de Haultain*, als Generael over de *twintich ſchepen* ghedeſtineert naer 't *Weſten*, om over *twaelf* ſchepen uyt de ſelve *twintich* te verdeelen ſoodanighe Franſche ſoldaten, als haer Ho: Mog: aen den Koningh van *Vranckrijck* gheaccordeert hebben op de ſelve ſchepen gheſtelt te worden: laſten ende ordonneren overſulcx alle Capiteynen ende Volckeren die dit eenighſints ſal aengaen, wel expreſſelijck by deſen, dat ſy de ſelve Franſche ſoldaten op hare ſchepen nemen, volghende d'ordre die hun dien aengaende, by den voorſz Generael ſal werden gegheven, ſonder des te blijven in ghebreecke, ofte eenige weygeringe, op pene van caſſatie, ende daer en boven arbitralijck geſtraft te worden. Gedaen den 17. April 1625.

Hoe behoedtſaem men ginck aengaende de Vrede of Treves-handelingh, is te ſien in 't derde Artijckel van 't Tractaet van Compiegne: de Heeren Ambaſſadeurs hadden laſt / ſoo veel doenlijck was / te declineren de verbindinghe van deſen Staet in dat ſtuck: Edoch / hadden ſecrete laſt / indien de Koningh geen excuſe wilde aen nemen / te belooven by ratificatie te doen beveſtighen, datmen niet en ſoude treden in eenighe handelingh van Pays ofte Treves, *ſonder voorweten ende conſent* van ſyne Majeſteyt, voor ſoo langh ſyne Majeſteyt ſoude believen te continueren in ſijn Koninclijck notabel ſecours, ten minſten van *twaelf mael hondert duyſent* guldens 's jaers.

Ende alſoo ſy in Vranckrijck in handelingh of Conferentie komende / bevonden dat de Koningh niet hooger als tot achtmael hondert duyſent guldens was te brenghen voor de volgende jaren: ſchreven de Heeren Ambaſſadeurs om naerder laſt: ſoo heeft men haer echter toegheſchreven / dat onaengheſien de ghemelde verminderingh / ſouden mogen belooven niet te ſullen treden in handelingh van Treves oft Pays, ſonder voor-

1624. voorweten ende consent van sijn Majesteyt. Also blijckt uyt den Text van 't Tractaet dat de Heeren Ambassadeurs meer hebben verkreghen ende met min verbintlijcke woorden / als sy wel / volgens last / hadden konnen doen: want de woorden in 't derde Artijckel (sonder advijs ende interventie) desen Staet noch vry lieten Vrede of Treves te maecken. Hoe wel de Koninckl. Ministers garen de woorden (sonder consent) gehadt hadden. Item urgeerden seer eenigh plaets van asseurancie / ghelijck voor desen Engelant gehadt hadde / alhier te mogen hebben. Maer beydes wiert gedeclineert; ende wijslijck. Want selfs Prins Maurits, doen noch lebende / als ook de Regenten deses Staets geensints geraden vonden haer self de handen te binden om geen vrede te mogen maken / als sy eenen eerlijcken ende seeckeren konden bekomen; ende 't geven van eenige plaets van verseeckeringh wiert noch veel meer verworpen / als noch ghedenckende met wat moeyten / kosten / ende voorsichtigheyt men de verpande plaetsen weder uyt d'Engelsche handen had gekreghen; ende wel wetende dat de Fransche also wel Menschen waren als de Spaensche, ende d'een also wegnich te trouwen als d'ander.

Uyt het voorgaende verhael is te sien hoe seer sich Vranckrijck liet gelegen sijn / om ons in oorloge te houden / en deur ons den Spangiaert werck te snijden. Niet wegniger heeft gedaen Engelant: waer toe de Koning specialijck ghepoyt wierdt door het ongheluck van den Koninck van Bohemen: die niet alleen uyt dat electrijf Koninckrijck maer ook verjaeght ende ghepryveert wiert van sijn erflanden ende dignitey: daer by quam de jalousie teghen d'alte groote macht van Spangien / ende Oostenrijck.

Meest gelijcke consideratien hadde ook de Koning van Denemarck: die deur den Rijcx Cancelier Ulevelt alreede den 14. May 1621. in den Haghe liet maecken een Alliantie met desen Staet: ghelijck hier voor te sien is. Maer in 't jaer 1625. hebben haer soo wel Enghelant ende Denemarck, als desen Staet noch eygentlijcker ende nauwer te samen gedaen: Eerstelijck deur het Tractaet den 7. September 1625. tot Zowthampton tusschen Enghelant ende desen Staet ghesloten. Daer na sijn de Hartogh van Buckingam ende Graef van Hollant uyt Engelant / ende de Heeren Ulevelt ende Tomeson uyt Denemarck eyghes in den Hage ghekomen / ende hebben noch een naerder Tractaet ghemaeckt. Deur het eerste wiert eyghesselijck de vrede te rugge ghestelt. Deur het tweede desgelijcx / doch niet soo seer deur 't principael Tractaet / als deur seecker particulier ghetecckende Memorie. Men hadde gaern ook Vranckrijck daer mede in ende by ghehadt: maer also Beyeren ten deel deur des Koninghs gunste ende bemiddelingh was ghekomen aende Churfurstelijcke dignitey; ende voorts van tijt tot tijt seer wiert gefavoriseert deur hoochstgedachte Koningh / soo hielt sich de Fransche Ambassadeur stil / ende kreegh geen last.

Ende sijn beyde de selve Alliantien gheweest van weynigh effect ende gevolgh. Want de Koninck van Engelant hoyts daer na raeckende in oorlogh met Vranckrijck, hadde sich self onbequaem ghemaeckt / om te houden ende te presteren / wat hy soo aen desen Staet als aen Denemarck, belooft hadde; soo dattet ook van die uyt af desen staet vry stont te handelen met Spangien; sonder aen te sien het Tractaet van Zowthampton: als 't tweleh deur inobservantie van den Koningh self ghebrooken was: ende de Koninck van Denemarcken maeckte sijn vrede in 't jaer 1629. sonder eens advijs van sijn handelingh te geven aen desen Staet.

Huwelijck van de Prins van Engelandt met Vranckrijck.

Hier voor is ghesproken van het Huwelijck tusschen de Prins van Wales ende d'Infante van Spangien. Dat dessen ghebroken / ende de Koningh sijn Vader out van jaren zijnde / begeerende de Soon te sien wel getrout / heeft sijn ghedachten laten gaen omtrent de Princesse van Vranckrijck / Madame Henriette Marie. Welcke resolutie eyndelijck genomen zijnde: soo is aen den Koningh in Vranckrijck eerst ghesonden de Graef van Holland: om te doen eenige secrete opening / ende te vernemen wat inclinatie aldaer was: ende verseeckert wordende / dat men in Vranckrijck daer na soude luysteren: soo is oock derwaerts ghesonden de Graef van Carilile, te voor ghenaemt Milord Hayes, een slecht Edelman: een goet / net / ende bequaem Hovebeling: die de Koning veel in besendinghen hadde ghebruyckt: een boven maten kostelijck ende sumptueux man. Dit gheschiede al terstont na 't af-breken van 't Spaensche Huwelijck: want Carilile quam den 13. May tot Amiens: daer Holland hem vindende / togen t' samen na Compiegne, alwaer dies tijdt de Koning was. Die haer komste vernemende / heeft gesonden den Hartogh van Chevreuse met twaelf Carossen vol Edellieden / om deselve Ambassadeurs t' ontfanghen twee mijl buyten Compiegne. Even als sy daer na by waren om in te rijden / soo quam de Koninginne Moeder met de Princesse / by geval om te gaen wandelen / daer uyt rijden.

De Ambassadeurs wierden seer magnifijckelijck ontfangen / en van de uyte haerder aenkomst ghetracteert ende gedefrayeert: ende kreghen visijten van alle de Princen ende Heeren die te Hoof waren: 's anderen-daegs na haer arribement kregense ook audientie / alwaerse van den Hertog van Chevreuse uyt haer Logement gehaelt wierden met veele Heeren van qualiteyt / ende met deselfde ceremonie weder tot in haer Hoff gebracht.

Het verzoeck ende voorstel dat sy deden van het Huwelijck vande Prins sijn eenigste Soon des Konings Heeren Meester / met de Dochter van Vranckrijck / van Sijn Majesteyt aenghenamelijck aengehoort zijnde / stelde Commissarisen om met de voorsz Heeren Ambassadeurs het Tractaet ende conditien van 't Huwelijck in te stellen. Maer om dat na Komen ende na Londen moeste ghesonden worden / om de conditien ende verseeckertinghen die de Commissarisen van weder-zijden begeerden daer in begrepen te worden / soo werden de Artijckelen maer den 20. November onderteyckent / alhier volgende.

1624.

1624.

Huwelijcks articulen.

ARtijckelen tusschen de Commissarisen van de Koninck van *Groot Brittannien* ter eener: ende die des aller-Christelijcken Koninck van *Vranckrijck* ende van *Navarre* ter ander zijden; om het Huwelijck van de Prince van *Galles*, Soon des ghemelden Koninck van *Groot Brittannien*, met *Madame Henriette Maria*, Suster van sijn aller-Christelijcke Majesteyt.

De aller-Christelijcke Koninck om sich te quijten van de plicht synes digniteyt ende Christelijcke Liefde, ook met vryer conscientie, van het Huwelijck van syn Suster te mogen tracteren, verbindt sich om tot dien eynde dispensatie van de Paus te verkrijgen binnen den tijdt van drie maenden incluys.

De Articulen ende Voorwaerden van 't Huwelijck geaccordeert, en van wederzyden onderteyckent zijnde, so sal de Koninck van *Groot Brettannien* alsulcke persoonen van qualiteyt committeren, als het syn Majesteyt believen sal, om in de gewoonlijcke forme van de Catholijcke Apostolijcke Roomsche Kercke, *Madame* in den name van de Prince te ondertrouwen.

't Huwelijck sal in *Vranckrijck* gecelebreert worden, volgens die ordre ende forme in het Trouwen van de overleden Koninck met de Koninginne *Margareta*, ende Madame de Hertoginne van *Bar* geobserveert.

Voorgemelde Madame *Henriette*, &c. nae celebratie des Huwelijcks, sal so haest als mogelijck is, in *Engelandt* gebracht werden, ende tot kosten van syn Majesteyt van *Vranckrijck* aldaer begeleydt tot in de Stadt van *Calais*, alwaerse geconsigneert sal worden aen de geenen dien syn Majesteyt van *Groot Brittannien* tot dien eynde believen sal.

Van *Calais* naer *Engelandt* sal de voornoemde *Madame* van de Koninck van *Groot Brittannien* ghedefroyeert werden, alles van wederzyden, gelijck het betaemt aen de digniteyt van een Princesse, geboren uyt den Huyse van *Vranckrijck*, ende deur Huwelijck gevoeght met een Erve van *Groot Brittannien*.

Het Huwelijck van Vranckrijck gecelebreert zijnde, is ge-

Digitized by Google

1624. is geaccordeert, dat de voornoemde *Madame* in Enghelandt gearriveert zijnde, een dagh sal bestemt worden, op den welcken de Coningh van Groot Brittannien, de Prince sijn Soon, ende *Madame* sijne Getroude, in eene der Salen in 't Coninclijck Paleys na behoorlijcke weerdigheydt ghepareert haer vindende publijckelijck sal gheleſen worden het Contract van 't Huwelijck tuſschen de voornoemde Prince ende *Madame*. Mitſgaders de macht ende procuratie in welckers kracht alles is ghepaſſeert, na dat het voorſz Contract door den Coningh van Groot Brittannien ende den Prins sijn Soon wederom op nieuws sal geratificeert zijn, in tegenwoordigheydt der gheene die de Coning van Vranckrijck sal believen daer toe te Committeeren, ende van de *Grooten* van Groot Brittannien, die in deſelve actie hun ſullen laten vinden, in de welcke geen Kerckelijcke ceremonie en sal geſchieden.

Vrye exercitie van de Catholijcke Apoſtoliſche Roomſche Religie, sal aen *Madame* ende alle die van hare Suite toegelaten worden, als oock den kinderen die van hare Officieren ſullen geboren worden.

Tot dien eynde sal *Madame* in alle de Coninclijcke Huyſen een *Capel* hebben, als oock in elcke plaetſe daer deſelve Dame ergens in Groot Brittannien sal komen te woonen.

Deſelve *Capelle* sal na behooren gheçiert zijn, ſoo sal oock de ſorge ende bewaerniſſe der ſelve aen de geenen die *Madame* believen sal, vertrout worden.

De Predicatie van den Woorde Gods, ende de Adminiſtratie der Sacramenten, van de *Miſſe* ende allen Goddelijcken dienſt ſullen vry en ſolemnelijck na het Roomſch gebruyck, in deſelve moghen ghedaen worden: ſelfs de Af-laten ende Jubilés die *Madame* van de Paus obtineren sal, ſullen in deſelve moghen verdient worden; inde Stadt van Londen sal oock een Kerckhoff gegeven worden, alwaer die vande Suite der voorſz *Dame* komende t' overlijden, na d' uſantie der Roomſche Kercke ſullen begraven worden: 't welck modeſtelijck sal geſchieden, ende sal 't voorſz Kerckhoff worden geſloten, om niet geprofaneert te worden.

Madame sal tot een grooten *Aelmoeſſenier* een *Biſſchop* hebben, dewelcke tot de ſaecken van Religie, alle Juriſdictie ende noodige authoriteyt sal hebben, ende sal mogen procederen tegen alle de Geeſtelijcke die onder hem ſullen zijn, volghens de Canonijcke conſtitutien; ende in cas dat het ſeculiere Hoff, een der voorſz Geeſtelijcke om eenige crimen teghen den Staet, daer van geinformeert zijnde, quam te apprehenderen, sal den ſelven Geeſtelijcken aen de Biſſchop renvoyeeren, om van 't delict kenniſſe ghenomen hebbende, den welcken ghepriveligeert zijnde, ende dien ghedegradeert hebbende, sal hem in handen van 't voorſz Hoff wederom herſtellen; ende om alle andere miſdaden sal den voornoemden Geeſtelijcke aen den Biſſchop gherenvoyeert worden, om tegens hem na de Canonijcke conſtitutien te procederen: En in cas van abſentie ofte ſieckte des Biſſchops, de gene dien hy tot zijn groot Vicaris committeren ſal, ſal het ſelve vermogen hebben.

Madame sal in haer Hoff *acht-en-twintigh Prieſters* ofte Geeſtelijcke hebben, daer in begrepen de *Aelmoeſſeniers* ende *Capellanen*, om de voorſz Capelle, na dat geordonneert sal werden, te bedienen, ende indien eenige onder haer regulier is, ſal sijn habijt mogen houden.

De Coningh ende Prince, ſullen hun met Eede verbinden, dat ſy in geenderley manieren ſullen pooghen de voornoemde *Dame* haer Religie te doen verſaecken, noch haer tot iets contrary der ſelve te bewegen.

Het Hoff der voorſz *Dame* sal met alſoo veel weerdigheyt, ende met ſulcken getal van Officiers gheformeert worden, als oyt van eenige Princeſſe.

Alle de Domeſtijcken die *Madame* in Enghelandt sal brengen, ſullen weſen Catholijcken die sijn Majeſteyt van Vranckrijck daer toe verkieſen, ende in plaets van die ſullen komen te ſterven, wederom andere Franſche Catholijcken aennemen sal, midts dat Sijn Majeſteyt van Groot Brittannien daer in conſenteert.

De Domeſtijcken ſullen aen den Coning, aen *Madame*, ende aen de Prince, deſen volgenden Eedt doen.

Ick ſweere ende beloove ghetrouwheydt aen Sijn Majeſteyt *van Groot Brittannien, aen de Prince* Charles, *ende aen Madame* Henriette *Marie, Dochter van* Vranckrijck, *die ick ghetrouwelijck* ende *onverbreeckelijck ſal houden; ende indien ick bemercke datter yemandt teghen de perſoon van de voorſz.* Coningh, Prince, *ende* Madame *ſoude willen attenteeren, ofte teghen der ſelven* Staet, *ofte 't ghemeene beſte der Coninckrijcken van de voornoemde* Coningh, *ſal ick het ſelve aen de* Coningh, Prince, *ende* Madame *alſoo haeſt verklaren, ofte aen de gheene die daer toe ſullen gelaſt zijn.* 1624.

Den *Dot* ofte Huwelijcks-goedt van *Madame* sal weſen van *acht hondert duyſent Kroonen*, van drie gulden ſtuck Franſche munt, die Sijn Majeſteyt sal doen aquiteeren of betalen in de Stadt van *Londen* 's daegs voor den *Trou-dagh*, namentlijck de helft, ende d'ander helft een jaer na d' eerſte betalinge.

Komende den Prince ſonder kinderen van haren Huwelijck voor *Madame* te ſterven, ſullen de voorſz penningen haer Bruyts-gave gheheelijck gherestitueert worden, om daer van na haren wille te diſponeren, het zy dat ſy in Enghelandt blijft woonen, ofte weder naer Vranckrijck gaet, in welcken geval ſy deſelve penningen met haer nemen sal.

Maer indien eenighe kinderen van 't voorſz Huwelijck overblijven, ſoo en sal de reſtitutie der voorſchreve Bruyts-gave maer weſen de *twee derde part* van dien, ende het ander derde part sal vermeubeleert blijven, het zy dat de voornoemde *Dame* weder na Vranckrijck gaet, ofte in Engelandt blyve.

Maer in dit gheval sal haer van het vermeubeleerde derde part aen de kinderen rente ghedaen worden haer leven lanck, tegen den penning twintigh.

De kinderen die van het Huwelijck ghebooren worden, ſullen van haer geboorte af, tot *dertien* jaren toe by de voorſz *Madame* opgevoet worden.

De kinderen van het Huwelijck ſullen na *Madames* dood van de voorſz *twee derde parten*, die haer zijn gherestitueert, erven. Ten ware datſe tot een tweede Huwelijck quam, ende van dat ſelve kinderen kreegh gelijck van 't eerſte; in ſulcken geval ſullen de eene ende de andere van de voorſz gherestitueerde derde parten erven.

Ende indien het gheviel, dat voor den ghemelden Prince *Madame* ſonder kinderen van 't voorſz Huwelijck quam te ſterven, Sijn Majeſteyt accordeert dat alleenlijck de helfte van 't voorſz *Dot* ofte Huwelijcks-gelt, sal gherestitueert worden, ende in cas van kinderen ſullen alle de voorſz penningen geheelijk ter erffeniſſe blyven.

Madame sal ghedouarieert worden met *achtien honderd duyſent pont ſteerlings*, 's jaers bedraghende in Franſche munt ſeſtigh duyſent kroonen.

De Coningh van Groot Brittannien sal in faveur van 't Huwelijck aen *Madame* vereeren voor *vijfligh duyſent Kroonen aen Juweelen*, dewelcke haer, ende de harige ſullen bequaem zijn, gelijck dieſe tegenwoordig nu heeft, ende haer namaels ſullen gegeven worden.

De Coningh sal ghehouden worden *Madame* met haer geheele Hoff te onderhouden: Ende in gheval ſy quam Weduwe te worden, sal ghenieten haren *Dot* of Bruyts-gave, met haer Douarie, ende ander aen haer veraccordeerde conditien.

Ende in gheval de Prince met ofte ſonder kinderen quam voor te ſterven, ſoo sal ghemelde *Madame* over al daer ſy sal willen woonen, vryelijck ghenieten haer Douarie, 't welck haer geaſſigneert sal zijn in Landen, Huyſen, ende Caſteelen, die daer aen dependerende, waer van het eene sal ſoodanigh weſen, dat het bequaem zy voor haer ordinaris woonplaetſe, ende na de qualiteyt van ſulck een Princeſſe behoorlijck gemeubleert.

De vrye diſpoſitie der benefitien ende offitien der voorſz Landen, waer van den tijtel van d'eene sal weſen een Hertoghdom ofte Graefſchap, sal aen *Madame* toe-komen.

Ende sal aen *Madame* vry ſtaen, het zy dat ſy kinderen hebben ofte niet, weder in Vranckrijck te moghen komen, ende aldaer brenghen haer Meublen, Juweelen, ende voorts haren voorſz *Dot*, ghelijck het ſelve in deſe Artijckelen gheſpecificeert is, ende in ſulck geval sal de

Digitized by Google

1624. de Koning van Groot Brittannien gehouden zijn haer na haer qualiteyt op sijn kosten bequamelijck tot *Calais* te doen brengen.

Gemelde *Madame* sal *renonceeren* aen alle *Vaderlijcke ende Moederlijcke* succesſien, ende aen de collaterales, belanghende de souveraine en andere Landen der Koninclijcke Domeynen subject, tot *Reversien* ende *Appanage* of anderſints.

't Voorſz Contract van 't Huwelijck ſal in 't Hoff van 't Parlement tot Parijs, ge-enregiſtreert worden, als oock geratificeert van die van 't Parlement in Engeland vergadert, ende in alle plaetſen van ordinare Juſtitie geregiſtreert.

Belovende den voornoemden Koningh ende Prince in geene deſer Clauſulen ende conditien 't ſelve begrepen, te contravenieeren.

Is veraccordeert, dat welcke van beyde Koningen in 't nakomen van dit tegenwoordig contract ſal komen te mankeeren, gehouden ende verobligeert ſal zijn, als tot peyne ofte boete van 't voorſz. roukoop, te betalen de ſomme van *vier hondert duyſent* Kroonen.

Gedaen ende vaſt gheſtelt, door de Commiſſariſen van de Coning van Groot Brittannien, ende die van de aller-Chriſtelijckſten Coning, op den 20. November 1624. tot Parijs. Was onderſchreven de *Cardinael de la Roche Faucon*, *Armand Cardinal de Richelieu*, *Haligre*, *Schomberg*, *de Lomenie*, *Carlile* & *Holland*, Ambaſſadeurs: ende van een yeghelijck der ſelver haerluyder Signet haerder Wapenen elck in zijn ordre ende rangh daer op geſtelt.

Boven deſe generale Artijckelen waerender noch drie particuliere/ het eerſte raeckende de Catholijcken, ſoo Geeſtelijcke als Wereltlijcke/ welcke ſedert het voorſz leſte Edict waren gevangen ghehouden/ dat die ſouden in vryheydt geſtelt worden.

Het tweede, dat de Engelſche Catholijcken van wegen haer Religie niet meer ſouden onderſocht worden.

Ende het derde, dat de goederen die ſedert het voorſz leſte Edict tegen haer geconfiſqueert/ in natuer van ghe-confiſqueerde goederen ſouden ghehouden worden/ ſoo wel aen Geeſtelijcke als Wereltlijcke/ hun ſouden gereſtitueert worden.

Tot een verſeeckinghe van dit Huwelijck/ werde den 14. November aen den Burgheren van Parijs belaſt vreughden vyer te branden/ 't welck oock geſchiede/ alle 't Geſchut van 't Arſenael ende Baſtille wierden drie reyſen gelost/ ende in den Louvre en was 's avonts ende 's anderendaeghs niet dan Banketten ende Baletten.

Daer na werde de Heere de la Ville au Clercs Lomenie na Londen geſonden/ om de voorſz Artijckelen van de Heer Koninck van Groot Brittannien/ ende den Prins ſijn Soon te ſien ondertecknenen: 't welck gedaen zijnde/ ſy voor ſijn vertreck ontfing van haer ſulcke bereeringe/ die in weerdigheyt met haerder liberaelheydt wel over een quam.

Alle de Noorderſche Natien ende die van Europa weſen dit Huwelijck met mondt ende gheſchrift: namentlijck/ de Engelſche/ Schotten/ Vlaenders/ Hollanders/ Deenſche/ Sweetſche/ het meeſtendeel der Hooghduytſche proteſterende Princen/ ende Switſers: de Seigneurie van Venetien/ Savoyen/ ende Vranckrijck: deſe warender alſoo blij om/ als de Princen ende Staten vrienden van het Huys Ooſtenrijck/ daer over verdrietigh waren.

Daer zijn eenige geweeſt die tot een opmerck genomen hebben/ dat deſe alliantie de achtienſte was/ van Huwelijcken van beyde de Koninclijcke Huyſen van Vranckrijck ende Groot Brittannien/ te weten:

I. Anno 904. Charles toe-genaemt Simpel, Koningh van Vranckrijck/ kreegh tot zijn tweede Vrou Ogine, Dochter van Eduard, ende Suſter van Adelſtam ende Edmond, Koningen van Engelandt/ van welcken Huwelijck ſproot Louis III. van dien naem/ geſeydt van Overſee, Koningh van Vranckrijck.

II. Anno 926. Hugues toeghenaemt de Groote, Hertogh van Vranckrijck/ende Graeve van Parys, Vader van Hugues Capet, Koningh van Vranckrijck/ kreegh tot ſijn tweede Vrouw Ethilde, (welcke eenige Eliſabeth heeten) Dochter en Suſter vande voornoemde Koningen Eduard ende Adelſtam. 1624.

III. Anno 1137. Eſtache, Graeve van Boulogne/ Soon van Eſtienne, uſufructier Koning van Enghelandt/ troude Conſtance van Vranckrijck/ Dochter van Louis le Gros, Koningh van Vranckrijck.

IV. Anno 1163. Werde Henrick, Soon van Henrick II. Koning van Engelandt gekroont/ troude Marguerite, derde Dochter van Louis le Jeune VII. des naems/ Koningh van Vranckrijck ende van de Koninginne Conſtance van Caſtilien ſijn tweede Vrouw.

V. Anno 1239. Jean den tweeden van dien naem/ Graeve van Brittannien/ Prince van den Koninclijcken Bloede van Vranckrijck/ troude Beatrix van Engelandt/ Dochter van Henrick III. Koningh van Engelandt/ tot St. Denijs in Vranckrijck/ in preſentie van St. Louis, Koning van Vranckrijck.

VI. Edmont, Graeve van Lancaſtre/ Soon van Henrick den III. Koning van Engelandt/ troude Blanche van Artoys/ Princeſſe van den Bloede van Vranckrijck/ eerſte Graeve van Artoys/ en van Mahaud van Brabant ſijne Huysvrouwe.

VII. Anno 1299. Eduard I. van dien Naem/ Koningh van Enghelandt/ zijnde Weduwenaer van Leonor van Caſtillie/ ſijn eerſte Vrouw/ troude anno 1299. Marguerite de France, Dochter van Philippes le Hardy, Koning van Vranckrijck/ ende van Marie van Brabandt ſijn Huysvrouwe/ van dat Huwelijck quamen twee Soonen/ ende een Dochter.

VIII. Anno 1309. Eduard II. van dien naem/ Koning van Engelandt/ troude tot Boulogne op Zee Iſabel de France, tweede Dochter van Philippes le Bel, Koningh van Vranckrijck/ ende vande Koninginne Jeanne de Navarre ſijn Vrouw. Dit Huwelijck was beveert door tegenwoordigheydt van vier Koningen, te weten/ van den ſelven Philippes le Bel, van Louis van Navarre ſijn Soon/ van den Roomſchen Koningh, ende van den Koningh van Sicilien; van voornoemde Eduard II. ende de voorſz Iſabel ſijn Vrou/ was een Soon van Eduard III. Koningh van Enghelandt.

IX. Anno 1341. Jan, toegenaemt Vaillant, Hertogh van Brittannien V. troude anno 1341. Marie van Enghelandt/ Dochter van Eduard III. van dien naem/ Koning van Engelandt.

X. Anno 1395. Richard II. van dien naem/ Koningh van Engelandt/ werde gheveught tot Huwelijck aen Eliſabeth de France V. Dochter van Charles VII. Koningh van Vranckrijck/ ende van Eliſabeth van Beyeren ſijn Vrouw.

Anno 1403. Henrick IV. Koning van Engelandt/ troude Jenne de Navarre, Dochter van Charles den II. des naems/ Koningh van Navarre/ zijnde Prince van den Koninclijcken Bloede van Vranckrijck/ ghe-ſproten uyt den Geſlachte van Evreux.

XI. Anno 1420. Henrick den V. van dien naem/ Koning van Engelandt/ troude Catherine de France, Dochter van Charles den VI. Koningh van Vranckrijck/ ende van de Koninginne Iſabel van Beyeren ſijn Vrouw.

XII. Anno 1423. Ian, Hertogh van Betfort, derde Soon van Charles VI. Koning van Engelandt/ troude met Anna van Bourgonje V. Dochter van Jan Hertogh van Bourgonjen/ Prince van den Koninclijcken Bloede van Vranckrijck/ ende Marguerite van Beyeren ſijn Vrouw.

XIII. Anno 1444. Henrick VI. van dien naem/ Koning van Engelandt/ troude inde Stadt Nancy in Lottringen Marguerite d'Anjou, tweede Dochter van René/ Koningh van Sicilien, Hertogh van Anjou, Prince van den Koninclijcken Bloede van Vranckrijck/ ende van Iſabel van Loraine ſijn eerſte Vrouw.

XIV. Anno 1478. Charles Hertog van Bourgonien, werde

1624 werde ten Huwelijck ghevoeght met Marguerite van Iorck, Dochter van Richard, Hartogh van Iorck, ende de Suster van Eduard IV. van die naem / Koninghvan Engelandt.

ANNO 1514. Louis den XII. Koning van Vranckrijck / zijnde Weduwenaer van Koninginne Anne van Brittannie / troude met Marie van Enlandt / Dochter ende Suster van Henrick den VII. ende Henrick den VIII. Koningen van Engelandt.

ANNO 1559. François den tweeden / Koninghvan Vranckrijck / troude Marie Coninginne van Schotlandt / ende Dochters kindt van Margueriete, Dochter van Henrick den VII. Coninghvan Engelandt / dewelcke gheen kinderen en kreeghy. Daer na troude sy Henrick Stuart: van welck Huwelijck is gesproten den doen regnerenden Coninghvan Groot Brittannien.

Welck Huys van Stuart inde volgende jaren alsoo is komen te vallen: datter bykans niet veel dierghelijcke exempelen meer zijn gesien geweest.

Reglement op 't comparerenter Generaliteyt.

't Is een out seggen / dat de Finantien zijn de zenuwen van den Oorlogh, 't is oock waer dat de menagie is de zenuwe van de Finantien. Want daer geen menagie is; daer gaen oock de grootste schatten haest tot niet. Door goede menagie werdt stof tot gout; ende het gout tot stof door stoffighept ende oberdaet. Men heeft in dit kostbaer Oorlogh op sulcks seer gelet; ende voornemelijck in desen tijdt zijnde verscheyden abusen gereguleert of wegh genomen.

Den 12. April werdt raeckende / het stuck van de Comparitie ter Vergaderinghvan haer Ho: Mog: of wat ende hoedanigh gequalificeerde persoonen aldaer aenmemelijck waren verstaen / gereselveert / gelijck oock alrede den 16. January verstaen was / dat niemant in deselve Vergaderinghsoude mogen compareren / Die in Eed, Dienst, ofte Gagie van eenighe Uytheemschen was; dat oock niemandt ter selver Vergaderinghe soude moghen verschijnen als Ordinaris / dan met behoorlijcke Commissie, ende als Extraordinaris / dan met Brieven van Credentie; zijnde daer beneffens noch in bedencken gestelt / of men oock niet tot een expresse regel hier by soude voegen: dat militaire persoonen in dienst ende Eed van 't Landt zijnde / mede niet en behoorden te compareren. Maer die van de Stadt Groeninghen ende Ommelanden hebben verklaert hare principalen niet te konnen verdanghen in het stuck van de Comparitie ter Generaliteyt / dewijl deselve de concepten daer van niet en hadden ghesien / zijnde hun alleenlijck in handen ghekomen ghebleven het gheene de menage van de ghemeene Lands-penningen aengingh.

Spreeckende oock van den Eed die by de Gedeputeerden ter Generaliteyt soude moeten gedaen worden / zijn by de meeste Provintien eenighe considerationen ghemoveert / soo wel op het doen van den Eed, als op het Formulier van dien: meynende dat de Provintien in het senden van hunne Gecommitteerden / daer op alsoo souden mogen letten / als sy souden achten / tot den meesten dienst van 't Landt / ende respect van het Collegie vande Generaliteyt te behoorен. Waer over het selve punct gehouden is in naerder bedencken ende advijs: eenighe jaren daer na is by Hollandt / ende daer na by Gelderlandt een Instructie ende Eedt gemaeckt voor haer Gedeputeerden ter Generaliteyt comparerende.

Daer is oock gesproocken raeckende de Gedeputeerden in 't Leger, maer die van Hollandt ende Zeelandt verklaerden gheen last te hebben te wijcken van 't geene dien aengaende by haer was ingestelt; d'andere Provintien daer tegens verstonden / dat haer Ho: Mog: naer occurentie van saecken ende cours van de Legers / alsoo souden mogen disponeren / ende alsulcke personen / 't sy uyt haer eyghen Vergaderinghe / of uyt het Collegie van den Raedt van Staten / ofte uyt alle beyde te deputeeren / als den meesten dienst van 's Lants Menage, ende den tijdt soude komen te vereyschen; in der daet hebben de Gecommitteerde in 't Legher nergens toe gedient als om te procureeren de verschaffinge van gelt / ende noodtwendigheden. De secreete dessyns hebben de Generaels altijdt bewaert in haer borst. Oock zijn sedert het belegh van den Bosch nopt Gecommitteerde van den Raedt in 't Leger geweest / als alleen de Thesaurier Goch in 't jaer 1632. in de belegering van Maestricht, daer na nopt. 1624.

Desghelijcks is gedelibereert om het Landt niet te beswaren met eenige extraordinarische saecken / onder wat pretert het oock ware / dan die klaerlijck uytghedruckt stonden in de respective Instructien der Collegien: daer op is verstaen dat alle deselve Collegien hun perijsselijck souden moeten reguleren naer hunne Instructien: alhoewel by eenighe Provintien ghemoveert is / dat op Conyn of Leg-gelt soo nacuw reguard niet en behoorde ghenomen te werden / als daerinne niet bestaende de Menagie; ende soo veele aenginck de Vergaderinghe van haer Ho: Mog: selfs / dewijl deselve niet en besoigneerde op Instructie, ende dat niet te min in materie van gelt te geven / ofte het Landt te bezwaren / de resolutie konnen opghehouden werden by een Provintie alleene / sonder dat overstemminge daerinne plaetse heeft. Is niet noodigh ghevonden in reguardt vande Vergaderinge van haer Ho: Mog: voorder resolutie hier op te nemen.

Aengaende de Generaliteyts Reecken-kamer is desgelijcks gemaeckt een naerder Reglement / tot weghneminghe van eenighe abusen; dewelcke noodtwendigh hebben moeten werden ghestelt achter d'Instructie van dien / hier na volgende.

Instructie voor de Gecommitteerde op 't Hooren, Examineren, ende Appostilleren van Liquidatien der Vereenighde Provintien, van den Ontfanger Generael, ende vande Ontfanghers der Collegien ter Admiraliteyten.

I.

Instructie voor de Generaliteyts Reeken-kamer.

ALsoo tot dienste der Vereenighde Landen, weghneminge van alle wantrouwen, invoeringhe van liefde, vriendtschap ende goet vertrouwen, onder de respective Vereenighde Provintien, ende ome deselve tot volkomen debvoiren in 't hand-houden van de gemeene saecken te beter te beweghen, voor al noodigh is: dat seeckerlijck gheweten magh worden wat de respective Provintien *sedert haer-luyder laetste Liquidatie voor de gemeene saecke tot dienste van de Generaliteyt*, soo tot betalinge van de Ruyteren, Knechten, Tractementen, noodtlijckheden ter Oorloge, als andere lasten de Generaliteyt raeckende, van jare tot jare hebben versterckt, ende dat 't selve op 't alderspoedighste magh worden gevordert. Soo is goet-gevonden dat tot dien eynde een *Kamer* sal worden opgherecht van *veertien personen*. Te weten, uyt elcke Provintie twee persoonen, die onderhouden sullen worden tot koste van de Provintie daer uyt sy gestelt worden, dewelcke sullen besoigneren ten minsten met *twee Tafelen*, ende by absentie, sieckte, ofte andere empeschementen van eenige der voorsz. persoonen, sullen die Provintien, uyt dewelcke die gheselt zijn, een ander in plaetse van de afwesende, siecken, of andersints geempeschcerden, mogen stellen.

II.

De voornoemde Gecommitteerde sullen alle daghen (Sondagen uyt-gesondert) ten minsten *ses uyren* t' samen ter geordonneerde plaetsen in 't examineren der voornoemde *Liquidatien*, ende de ordonnantien, declaratien, ende quitantien daer toe dienende, midtsgaders het doen apostilleren der *Liquidatien* moeten besoigneren, sonder *buyten sieckten ofte noodtlijcke excusatie* hen te mogen *absenteren*, op peyne dat een yeghelijck niet ofte te laet komende, t' elcke uyre verbeuren sal *thien stuyvers*, ten behouve van de arme ghequetste ende siecke Soldaten.

III.

De voornoemde Gecommitteerde en sullen geen tijt ver-

Digitized by Google

1624. verſuymen in 't onderſoecken *wat* de reſpective *Provintien ſchuldigh zijn* ofte niet, maer alleenlijck *wat een Provintie betaelt* heeft, tot laſte van der Oorloge, te Lande ende te Water (in beſettinge ofte te Velde) de Generaliteyt raeckende, daer van blijckt by de charge ofte ander deughdelijck beſcheydt, volghende de reſolutie voormaels by ons daer op genomen.

IV.

Indien eenige partyen by de reſpective Provintien in de voornoemde Liquidatien ghebracht ſouden worden buyten den Staet van Oorloge, ende de Conſenten van jare tot jare verſocht, ſullen die Gecommitteerden wel letten of deſelve by de Generaliteyt behooren gedragen te worden, ende die partyen die ſy-luyden ſullen bevinden dat de Generaliteyt niet en behooren tot laſte gebracht te worden, ſullen ſy-luyden annoteren, ende met *Loquatur* beſwaren, om daer van rapport aen de Heeren Staten Generael te doen, als alle de Liquidatien van een jaer van alle de Provintien ſullen weſen gedaen.

V.

Sullen ſonderlinghe daer op letten dat 't gheene inde Liquidatie van een Provintie gedifficulteert, ofte met *Loquatur* beſwaert wordt, andere Provintien niet ghepaſſeert en worde, eenige parthyen van gelijcke natuyre zijnde, tot welcken eynde in een yder Artijckel ſal geexprimeert worden de natuyre van de ſake.

VI.

In de voornoemde kamer ſal een Tafel haer occuperen met het hooren van de *Reeckeningen* van den *Ontfanger Generael* van alle ſijnen ontfangh ende adminiſtratie die hy gehadt heeft, 't ſedert ſijne laetſte gedane Reeckeninge, ſoo van de penningen gefurneert by de Provintien op hare ghedraghen conſenten, als van Brandtſchatten, Subſidien, genegotieerde penningen op Intereſt, ende andere van wegen den Lande by hem gemaniert, ende ſal de andere Tafel hooren ende examineren de *Liquidatien* van de *Provintien*, beginnende aen de geene die laetſt in gebreke gebleven zijn, ende alſoo vervolghens, dat die *Liquidatien* van de reſpective Provintien concurreren in ghelijcke jaren, waer naer ordentelijck ſullen worden vervolght de voorſz *Liquidatien* van jare tot jare, ende ſal de kamer alle neerſtigheydt doen, ten eynde het werck ten ſpoedigſten ghevordert werde. Op dat de Provintien ſoo haeſt het doenlijck is, mogen grondelijck bericht worden, ſoo wel van de gelegentheydt van de adminiſtratie des *Ontfangers Generaels*, als van de *Preſtatien* van de reſpective *Provintien*, midtſgaders van de geſtalteniſſe van de Collegien ter *Admiraliteyt*, die Rekeninghen van dewelcke de voorſz kamer ondertuſſchen mede ſal hooren, ende op-nemen. Ende ſulcks doende, daer op letten of de Rekeningen van de Ontfanghers Generaels der ſelver Collegien ingheſtelt zijn, in conformiteyt van de Inſtructie op huyden ghearreſteert, ende die ſelve Ontfangers tot het formeren van hunne rekeninghe toegeſonden, ende verificatien tot deſelve Rekeninghe dienende, ſulcks zijn, als by deſelve Inſtructie werdt gerequireert; Authoriſerende die voornoemde kamer alle die parthyen deſen contrarieerende te royeren, ofte ten minſten met *Loquatur* beſwaren, ende daer van voor 't ſluyten van deſelve Rekeninge te doen rapport, om by haer Ho: Mog: daer op gereſolveert te worden, als tot meeſten dienſte van den Lande by deſelve bevonden ſal worden te behooren.

VII.

Indien eenige van de voornoemde kamers by gebreke van 't overleren van de *Liquidatien* ende verificatien van eenige van de voornoemde Provintien ſullen moeten ophouden van beſoigne, ſullen zy-luyden de Heeren Staten Generael adverteren van de Provintien in gebreecke weſende, ende daer en tuſſchen voorts gaen met de *Liquidatien* van de Provintien van de volghende jaren die gereet ſullen weſen.

VIII.

Ende ſullen binnen een maendt na de *Liquidatie* van elcken jare, maecken een Staet van de *Loquaturs* ende ſwarigheden daerinne bevonden. Op dat by de Heeren Staten Generael daer op magh worden ghelet ende gereſolveert, ſulcks in goede equiteyt ende gelijckheyt 1624.
ſal bevonden worden te behooren.

IX.

Ende ten eynde de Rekeningen van den Ontfanghen Generael niet en worden *verachtert* onder eenigh pretext, ſullen den Rade van State bevorderen, dat alle *particuliere Rekeningen* van Ontfangers, Commijſen ende andere adminiſtratie van penningen, vivres, ammunitien van Oorloghe, ende andere behouften ter Oorloghe gehadt hebbende, met den eerſten behoorlijcke Rekeninge, bewijs, ende reliqua doen, ende dat deſelve den Ontfanger Generael ter handen werden geſtelt.

X.

Ende omme deſen conform te beſoigneren; ſullen de Gecommitteerde van de reſpective Provintien, midtſgaders die Secretariſen van deſelve kamer van rekeninge aen de Staten Generael Eedt doen, van haer-luyden naer deſe Inſtructie te reguleren. Aldus ghedaen ter Vergaderingh van de Hoogh-gemelde Heeren Staten Generael na voorgaende reſumptie van de eerſte *Inſtructie*, in 's Graven-haghe op den xxj. January 1622. was geparapheert *Bortolt* van *Gent* vt. Onderſtont ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, ende was ondertekent *C. Aerſſens.*

De Poincten van Menagie of Reglement/ nopende deſelve Reecken-kamer (daer eenighe abuſen teghen haer laſt ende inſtructie waren ingeſlopen) was daer in beſtaende; dat op den 12. April deſes jaers wierdt gereſolveert; dat den Reecken-meeſters van nieuws ende wel ſtrichtelijck wierdt gheordonneert/ oock haer inſtructie daer mede gheampliert; Poincten van Menagie.

Dat de Gecommitteerde in deſelve kamer haer ſouden contenteren met haer Tractementen/ ſonder directelijck of indirectelijck/ meer te mogen profiteren/ ofte eenige Emolumenten daer boven genieten/ onder wat pretext het ſoude moghen zijn/ ſoo wel ſy/ als heure Secretariſen/ ende dat tot ſulcken eynde/ ſy ende de voorſz Secretariſen van nieus ge-eedight ſouden worden by de Generaliteyts/ haer inſtructie metten Ampliatie van dien t'achterbolgen.

Dat ſy op 't doen van de reckeninge niet met allen en ſouden mogen profiteren voor Huys-huyr, Conijn-gelt, Legh-gelt, Penne-gelt, ofte dergelijcke; nochte eenige Sloten van de reckeninghe in uyt-geef te beſwaren, in wat reguard het oock ſoude mogen weſen.

Ende dewijl ſy betaelt wierden by de reſpectiue Provintien/ dat ſy niet en ſouden mogen iets ordonneren, nochte op de Ontfangers Generael/ nochte op de Ontfangers van de Admiraliteyt/ ofte andere/ wie 't oock ſoude mogen weſen.

Dat ſy oock dagelijcks ſouden ghehouden zijn te beſoigneren/ achterbolgens haer eerſte inſtructie/ ende dat hem niemandt in 't particulier ſouden moghen abſenteren: te weten/ die uyt andere Provintien quamen/ als voor den tijdt van ſes weken, ende die van binnen de Provintie/ drie weecken. Ende voortaen niet langer aen den anderen als drie of vier dagen, mits dat ondertuſſchen d' ordinaris beſoignen niet en ſouden moghen ſtille ſtaen. Ende dat alles op pene/ dat het ſelve aen hunne gagien ſouden werden ghekort, waer van notitie by den Secretaris ſoude worden gehouden.

Dat hare Secretariſen ende Kamer-bewaerders ſouden werden betaelt op een generale ordonnantie van den Raedt van Staten. Te weten/ de Secretariſen, yder tegens duyſent ponden in 't jaer/ ende voorts dat ſy 't Landt niet en ſouden bezwaren met het aennemen van eenige boden/ ofte andere dienaren. Ende wat belanght de twee boden alreets aengenomen/ dat der ſelver tractement ſouden werden gecaſſeert/ ſoo nochtans dat ſy onder de boden van de Generaliteyt werden gheadmitteert ende geemployeert op haer beurte/ ſonder onderſcheyt/ om by 't af-ſterven van de eerſte wederom te blijven by het ordinaris getal, 't welck hier voor niet en wert verſtaen te moeten verweerdert worden.

Dat ſy de Neceſſiteyten, die ſy tot haer Kamer van doen hadden/ ſouden ſtellen by ſpecificatie/ ende doen overleveren aen den Raedt van Staten/ om ordonnantie daer op gedepeſcheert te worden.

Dat

1624. Dat d' Ontfangers Generael ende particulier ghelast souden worden op hare ordonnantien niet te betalen/ op pene dat het selve hen niet geleden soude werden/ ende voorder versien naer behoorен.

Dat alle Comptablen ten langhsten drie ofte vier maenden naer het jaer ghehouden souden wesen hunne reeckeninge over te leveren daer 't behoorde/ ende het selve ghedaen zijnde/ dan eerst te treden in 't opnemen van des Ontfangers Generaels rekeninghe.

Dat de rekeninghen van den overleden Ontfangher Philips Doubleth by die van de Kamer souden werden gesloten/ niet teghenstaende in deselve eenige illiquide posten moghten gevonden worden/ dewelcke alle ghespecificeert souden worden/ omme met deselve het slot te bezwaren. Souden oock die van de Kamer zorghe draghen/ om alle de Loquatus te doen suyveren.

Ter selver tijdt is mede goedt ghevonden/ dat alle mogelijcke debvoir soude werden gedaen/ om te bekomen rembourſement van de uytgheleende penninghen van Sweden, datse ghelast moghten werden/ achtervolgende gheresolveerde termijnen: insghelijcks de penningen van Brandenburgh ende Nieuburgh, ende indien deselve niet en konden bekomen werden/ soudemen in bedencken stellen/ wat middelen best souden dienen by de handt genomen/ om daer toe te geraken; dan nopende de penningen van Embden, omme de desolatie van haren Staet wierdt goet geacht/ daer mede wat te pacienteren.

Sijnde voorts ghecontinueert inde resumptie van de poincten van Meſnagie, ende gemerckt dat de contributien ende middelen van Brabandt ende Vlaenderen, mitsgaders die van de Grave ende andere importante middelen waren/ sulcks dat wel dienде onderſocht/ of deselve alsoo wierden gheemployeert/ dat daer uyt tot verhallinge van de lasten van den Lande niet met allen en konde tot voordeel gebracht werden; is goet gevonden/ dat het selve pouct/ met het gene daer van was dependerende/ te weten/ Sauvegarden, Paspoorten, Item/ de Servitien die daer uyt betaelt werden/ ende de quota die by de Steden daer uyt ghetrocken wierdt/ naerder souden werden geexamineert/ om klaer daerinne te konnen sien/ ende alsdan met volkomen kennisse op alle sijne leden te moghen disponeren; ende dat tot sulcken eynde eenighe reeckening van den Commijs vander Haer souden worden gevordert/ om die te doorsien ende t' examineren/ by wat weghen de Posten van den uyt-gaeve waren ghe verifieert/ daer toe versocht ende gecommitteert sijn de Heeren Voocht, Broeckhoven, Magnus, Rede, Bourmania, ter Culen, ende Broersema.

Ende alsoo by de respective Admiraliteyt waren overgesonden/ ende oock by die van de Oost-Indiſche Compagnie overghelevert hunne respective Declaratien/ van 't gheene by elck een verschoten was tot de Equipagie van de Vloote onder den Admirael L. Hermite uytgesonden/ ende dat den 14. Maert laetstleden tot examinatie van deselve Gecommitteert waren de Heeren Muys, ende Brunincx, met den Commijs vander Haer, is den selven Verhaer, inde Vergaderinge ontboden zijnde/ gelast een staet te maecken uyt d' overgeleverde stucken/ soo als die liggen/ van 't gheene by elck een in reeckeninghe gebracht was/ ende gelast ter wederkomste van den Heer Muys, inde besoignes voort te varen/ ten eynde daer van rapport moghten werden gedaen.

Sijnde voorts goet ghevonden dat opgesocht souden werden wat gedaen/ of informatie ghenomen was op 't quaet kruyt, dat tot de voorsz Vloote ghelevert was gheweest/ of daerinne moghte werden ghecontinueert ende achterhaelt d' Autheurs van soodanighe leveringhen.

Eenige daghen daer na voorvarende inde poincten van Meſnage, is by occasie van de quade leverantie des kruyts tot de secrete voyagie onder den Admirael L. Hermite gedaen/ gemoveert/ alsoo bevonden werdt/ dat in de Magazijnen van 't Landt/ in 't leveren van Speck, Boter, Kaes, Deelen, Sparren, ende andere Munitie van Oorloghe/ veele slechte ende quade Waren wierden ghelevert/ tot groote schade ende nadeel van 't Land: Oft niet den Raedt van Staten dienden vermaent te worden/ den Fiscael te willen lasten sich t' elckens daer op t' informeren/ by wien die ghelevert waren/ ende die leveraers/ naer des Fiscaels rapport/ door den selven doen aenspreken/ ende naer bevindinghe van saecken daer over die ten exempel van anderen te straffen. Item/ of men niet en soude mogen resolveren/ dat niemandt die in Regeeringhe ende dienst van 't Landt is/ 't sp van de Generaliteyt, ofte oock van eenighe particuliere Provintien eenige waren tot/ of aen de voorsz Magazijnen souden mogen leveren ofte verkoopen/ ofte aen de leverantie ende verkoopinge participeeren/ directelijck oft indirectelijck/ ende sulcks op pepnen/ dienen daer toe soude mogen stellen.

1624.

Aengaende het beneficeren der Convoyen ende Licenten, door verpachtinghe van een vierde part der selver/ dewijl de consideratien by de Heeren van Zeelant daer tegens ghestelt/ geexamineert/ ende by de Heeren van Hollandt met goede redenen wederlepd waren: dat oock nieuwelijcks die van Zeelandt door schrijvens van haer Ho: Mo: noch versocht waren/ hun in desen niet langher singulier te willen houden. Is goedtgevonden der selver rescriptie daer op te verwachten/ ende is eenige jaren daer na in practijcke gestelt.

Men heeft oock in consideratie ghenomen d' excessen der onkosten/ die by de Generaels van de Munte wierden ghestelt/ waer op namaels is gheballen een Reglement.

Aengaende de Collegien van der Admiraliteyt is oock gemaeckt een nieuw Reglement/ 't welck te binden is achter der selver instructie hier na volgende.

Instructie van de Heeren Generale Staten der Vereenighde Nederlanden, voor de Collegien van der Admiraliteyt inde Respective Provintien ende quartieren opgerecht, soo nopende de Conductе, ende beleydt van de Convoyen ende Licenten, mitsgaders de Equipagie, ende toerustinge vande Schepen van Oorlogen, de dienſten van de principale Officiers der voorschreve Collegien, als 't gheene van haren last is dependerende.

I.

Instructie voor die van de Admiraliteyt.

INden eersten, is by de voorschreve Generale Staten by advijse van den Hoogh-gebooren Prince *Mauritz*, gebooren Prince van Orangien, Grave van Nassou, Marquis van der Veere ende Vlissingen, als Admirael Generael van de voorschreve Nederlanden dienstigh bevonden, by provisie voor den tijdt van een *Jaer*, tot beter Directie ende Executie vande saecken vander Admiraliteyt, ende 't gene daer van dependeert, op te rechten *vijf* Collegien, daer van het eene (mede by provisie, ende sonder de Provintien in 't Generael, ofte yemant van de Provintien, Steden, ofte Leden van dien in 't particulier, daer mede desen aengaende te præjudicieren, ofte eenigh nieuw recht te gheven) residieren sal in Zuyt-hollandt binnen *Rotterdam*, een in Noort-holland binnen *Amsterdam*, een in West-vrieslandt tot *Hoorn* of *Enckhuysen*, een in Zeelandt binnen *Middelburgh*, ende een in Vrieslandt binnen *Dockum*.

Plaetsen van Residentie der Collegien.

II.

De voorschreve Collegien sullen bestaen, te weten, in *Hollandt* elck van *seven* Raden, als vier te committeren by de voorsz Staten Generael, op de *presentatie* van die van Hollandt ende West-vrieslandt, ende *drie* uyt de andere Vereenighde Provintien; 't Collegie in Zeelandt volghende den voorslagh van Sijn Excellentie, overgegeven den xxvj. Juny laetstleden, ende by de voorsz Staten Generael provisioneelijck aengenomen, alhier geinsereert: *Sijnde Excellentie gesien hebbende d' Artijckelen, hem van wegen mijn Heeren de Staten Generael overgelevert,*

Getal der Raden.

nopen-

1624. nopende *d'ordre op de beleydinghe der saecken van de Collegien ter Admiraliteyt, soude de selve wel goet vinden; maer aengemerckt de Gedeputeerde van Zeelandt verklaert hebben daer toe niet gelast te wesen, ende syne voorsz. Excellentie nochtans raedtsaem soude vinden dat tot vorderinge vander Landen dienst een provisionele ordre op de voorsz saecke mochte ghestelt worden, soude by maniere van eenen voorslach goet vinden, dat voor den tijdt van een Iaer eerstkomende, de seven Ghecommitteerde Raden van de Staten van Zeelandt, mede van de voorsz. Heeren Generale Staten sullen commissie ende instructie ontfangen, als Raden vander Admiraliteyt, ende aen de voorsz. Heeren Generale Staten, eedt doen, conform de voorsz. Instructie, met renunciatie van alle particuliere verbintenisse aen de voorschreve Heeren Staten van Zeelandt, de saecken van de Admiraliteyt, Conveyen ende Licenten met den eenkleven van dien aengaende; ende dat de selve seven Raden, den eersten werckendagh van de Maendt uyt den heuren sullen verkiesen ende nomineren vier personen; die de selve Maendt gheduyrende, alleene met de drie Raeden van de andere Provintien sullen kennisse hebben, ende staen over de judicature van alle voorvallende questien, oock dat het beseynden van de voorschreve Raden van d'eene in't andere Collegie, ende van Schepen van oorloghe uyt het eene in't ander quartier in surceantie sullen ghehouden worden voor den tijdt van ses Maenden, omme middelertijdt naerder te letten of't selve oock noodigh sal wesen. Ghedaen in 's Graven-Hage den ses en twintichsten Juny*, Anno *vijfthien hondert seven en tnegentich*: Was onderteeckent, *Maurice de Nassauw*. Onderstondt, *Gheteeckent ter Ordonnantie van Syn Excellentie*, was geteeckent, *Milander*. Ende daer op ghedruckt het Cachet van syn Excellentie, ende 't Collegie in *Vrieslandt* van *seven* Raden, als *vier* te committeren als vooren, op de presentatie van die van *Vrieslandt*, ende *drie* uyt de andere Vereenighde Provintien; ende sullen ten selven eynde tot de voorsz bekloedinghe van de Collegien, die van *Gelderlandt* presenteren *drie*, die van *Hollandt* ende West-vrieslant *vijfthien*, die van Zeelandt *thien*, die van *Wtrecht twee*, die van Vrieslandt *vier*, die van Over Yssel *twee*, ende Stadt Groeninghen ende Ommelanden *twee* ghequalificeerde ende experte personen, ende sal tot elck van de voorsz Collegien ghestelt worden eenen Secretaris ende eenen Fiscael van der Admiraliteyt. Ende over alle die voorsz Collegien, ende een yder der selver sal den Hoogh-ghebooren Prince Graef *Maurits van Nassauw* als Admirael Generael der voorsz Landen, (presentzijnde) of in sijne absentie sijnen Luytenant Admirael in dien quartiere, ende inder tijd zijnde, het Hooft wesen, ende over sulcks presideren, ende sullen ghenaemt worden *de Raden van der Admiraliteyt* inde quartieren respective; behoudelijck dat de voorsz Raden malkanderen niet en sullen moghen bestaen in *Consanguiniteyt* tot in den *Vierden* Grade, ende in affiniteyt tot inden *Derden* Grade, naer de computatie van de Keyserlijcke Rechten.

(NOTA) Dat den 1. April 1627. geaccordeert is/ dat die van Over-Yssel hebbe dese twee Gecommitteerden die bekleden de Collegien ter Admiraliteyt tot Amsterdam en tot Hoorderquartier/ nog eene sullen mogen nomineren/ om te resideren in 't Collegie ter Admiraliteyt tot Rotterdam.

III.

Jurisdictie. Ende sullen de selve Raden kennisse Iudicature ende Iurisdictie hebben over alle beuyten ende *Prinsen* die van de schepen van oorloghe deser Landen, ofte andere by particuliere toegerust, ende op de voorsz Admiraels bestellinge uytgevaeren, achterhaelt ende inghebracht sullen worden; midtsgaders oock van alle questien ende geschillen die tusschen eenighe vande voorsz Schepen van oorloghe den Landen dienende, of opte voorsz bestellinghe uytvaerende sullen moghen rijsen; voorts alle misbruycken en misdaden (waer van de kennisse en straffe den Capiteynen niet en sal competeren) die by eenige van dien soude moghen worden ghecommitteert, mitsgaders over den geenen die van eenige *Zee rooverie* sullen worden beticht ofte achterhaelt, om over alle de voorsz persoonen ende saken te wijsen ende recht te doen, soo sy vermoghens de Placcaren ende Ordonnantie alrede gemaeckt, ofte noch te maken, van rechts weghen bevinden sullen te behooren: welverstaende, dat die delicten buyten Scheepsboort gepleegt, ende niet wesende Militaire, ghestraft sullen mooghen werden by de Magistraten, Officieren ende Iusticieren van de Steden of plaetsen in welckers Iurisdictie de selve geperpetreert, of de deliquanten gevonden sullen worden.

IV. 1624

Ende om den voorsz last bequamelijckst en ten meesten dienste vanden Lande te konnen uytvoeren, sullen de voorsz Raden gehouden syn inde kennisse, judicature ende beleyt van dien te onderhouden, ende soo vele in hun is, doen onderhouden 't geene inde navolgende Articulen voor soo veele hen aengaet ghestatueert ende geordonneert wort.

V.

Niet in Zee te gaen sonder commissie. Eerst en sullen egeene Schepen ter oorloge of op vrybeuyt mogen uytvaren, sonder behoorlijcke Commissie vanden Admirael Generael daer toe te hebben; ende dat sy den behoorlijcken Eedt hier na gespecificeert inde voorsz Collegien ghedaen, ende attache vanden Luytenant Admirael inden quartiere wesende verkregen, oock mede *cautie* suffisant voor deselve Raden voor hare handelinge gestelt sullen hebben, op peene van gehouden ende gestraft te worden voor *Piraten* ende *Zeerovers* indien sy anders uytgevaren sullen syn.

VI.

Waer de Prinsen in te brengen. Alle Oorlochscheepen so in dienste vande Lande als anders op vrybeuyt uytvarende, ende eenighe Prinsen bekomen hebbende, sullen *die schuldigh syn inne te brengen in eenige vande Steden ende Havenen daer de Schepen van Oorloge*, die de Prinsen ghedaen *sullen hebben, uytgevaren sullen syn*: ten ware dat sy by contrarie windt, ofte door onweder daerinne verhindert wierden.

VII.

Redinge ten vrybeuyt. De Luytenanten vanden Admirael, Raden, en generalijcken alle d'Officiers in 't stuck vande Admiraliteyt dienende, nochte de Oversten, Capiteynen of andere Kryschluyden te Lande dienende, en sullen op *vrybuyt niet moghen reden nochte part ofte deel daerinne hebben*, sonder expres consent vande Staten Generael.

VIII.

Bewaringe vande Prinsen. De voorsz Raden vande Admiraliteyt sullen op alle havenen daer eenige Scheepen ter oorloge, ofte op *Vrybeuyt* uytvaren, eick onder haren bedrijve alle goede ordre stellen, dat so haest *eenige Prinsen ingekomen* sullen syn, deselve by eenighe specialijck by haer te committeren *wel ende getrouwelijck bewaert mogen worden.*

IX.

Inventarisatie vande Prinsen. Waer naer sy sonder uytstel yemanden uytten hunnen *beneffens den Fiscael* ende *Contrerolleur* vande Vendumeesters vander Admiraliteyt sullen committeeren ende schicken, omme alle goede ordre te stellen, dat de goederen daer inne wesende, voorts *wel ende getrouwelijck bewaert*, ende van 't geene doenelijck *Inventaris* daer van gemaeckt, of anders *in Koffers, Tonnen of packen* wesende, *toegesegelt worden*, sulcx 't selve gevoegelijckst sal konnen gheschieden, ende voorts sonder vertreck in hare handen doen overbrenghen alle de *Lettragyen, korte partyen, Brieven* ende anderssints by den Schepe wesende, ende sullen uytte selve ende 't geene sy meer vande Schippers ende Bootsghesellen by examinatie onder Eedt sullen konnen vernemen, procederen tot preparatoire informatie, dewelcke sy schriftelijck aen 't Collegie sullen overbrengen, om naer bevint vander saken voorts ghedaen te worden soo behooren sal.

Informatie.

X.

Lossinge der goederen. Ende sullen voorts geene der voorschreve goederen geloost mogen worden, dan *in presentie vanden voorschreven Contrerolleur* ende een ofte meer uytten Rade, na de goederen van importantie moghen wesen, die ghehouden sullen syn pertinenten Inventaris te maecken van alle 't geene geloost sal worden, met goede ende bestandighe Declaratie van alle ende eenen yeghelijcken Waeren ende Koopmanschappen daer inne synde, ende oock van wat soorte, met wat nombre ende mercken geteyckent, ende 't geene meer tot verklaeringhe derselver sal mogen dienen: welcken *Inventaris* sy ghehouden sullen syn aen 't Collegie over te brenghen, soo haest als den selven ghemaeckt is, ende sullen die goederen geloost synde, in een wel versceckert Packhuys gheleght worden, dat de selve in 't minste niet ghedemanieert, verandert, of versteecken en worden, tot welcken eynde sy den sleutel met haer sullen nemen ende in 't Collegie overbrengen.

Digitized by Google

1624.

XI.

Inventarisatie en bewaringhe van gelt/ Peerlen ende diergelijck.

Ende indien eenige *gereede Penningen, Peerlen, Gesteenten, Cleynodien of ander Gout oft Silver, ghemunt of ongemunt*, oft eenighe andere kostelijcke goederen, voor Prinse, ende beuyt ingebroght souden moghen werden, sullen al 't selve terstont *toe-zegelen*, ende *sonder uytstel alle die van den Rade* daer over geroepen, ten minsten in *presentie* van 't meerendeel van hen overtellen, wegen, ende partinenten Inventaris ende Declaratie maecken, welcken sy t' samen ghehouden sullen zijn te onderteecknen, ende sullen die voorschreve *Peerlen, Gesteenten, Cleynodien*, ofte ander *Gout oft Silver* ghemunt of onghemunt, yet diergelijcks kostelijcks, dewelck vervremdinghe subject soude zijn, toegezegelt onder behoorlijcke recepisse leveren ende bestellen, ten huyse ende *Comptoire van de respective Ontfangers Generaels* van der Admiranteyt in dien quartiere wesende, dewelcke aldaer sullen blyven beruften ter definitive van der sake, om daer van gedaen te worden soo behooren sal.

XII.

By alle welcke ondersoeckinghe ende losslinghe van goederen, soo wanneer die geschiet ter plaetse der *Residentie van den* Collegie van der Admiraliteyt respective, ofte anders daer omtrent, dattet niet noodigh sy over Wateren te varen, of daerom te vernachten, sullen die Fiscaels respective hun mede present moeten vinden, om te beter van alles geinformeert te wesen.

XIII.

Naer rapport van de voorschreve eerste Gedeputeerde, sal voorts (in dien noot zy) gheprocedeert werden tot naerder ende *scherper informatie* ende enqueste, 'tsy voor 't geheel Collegie van de Rade, oft eenige meer uyt den Collegie daer toe te deputeeren, ofte andersints sal die vordere enqueste mogen opgehouden worden, tot dat parthye 't sy by monde, of by geschrifte naerder sullen wesen ghehoort, soo als 't selve by de meeste stemmen oorbaerlijckst bevonden sal worden.

XIV.

Dzie Rechtdagen in de welke te nemen

Ende op dat alle saecken te beter gheexpedieert ende in rechte gevordert moghen worden, sullen die voorsz Collegien ten selven eynde specialijck destineren ende toe-eygenen *drie daghen* ter weecke, te weten, *des Maendaeghs, 's Woonsdaeghs, ende Saterdaeghs*, op welcke dagen sy anders niet handelen sullen dan de differenten ende geschillen tusschen parthyen op de saken der Admiraliteyt vallende, ofte dat die afgedaen waren, of dat den dienst van de gemeene saecke anders vereyschte.

XV.

Proceszen de plano af te doen/ ende andersints.

Ende op dat geen noodelooze *lange proceduyren* gehouden en werden van saecken die klaer ende *Liquide* zijn, sullen de voorsz Raden alle differenten voor haerlieder vallende, eerst *verbalijcken* by partyen doen bedinghen, ende soo het doenlijck is, deselve *stantsvoets* of anders, kortelijck decideren, sonder *forme van ordinaris procedure*, ende en sullen niet *toelaten by geschrifte* te procederen, ten ware sy de saecke sulcks bevonden gelegen te zijn, dat die bequamelijck sonder schrijven niet gedifinieert kunnen worden, in welcken gevalle sy mede niet en sullen toelaten dat parthyen voorder schrijven dan totter Duplicque incluys, ten ware sy merckelijcke redenen hadden waeromme anders soude behooren.

XVI.

Sullen voorts de voorsz Collegien op de voorgaende gedestineerde dagen oversien ende *examineren de Processen* die voldinght ende gefurmeert overgebracht sullen wesen. Ende de selve *uytten*, indien 't doenelijck is, ende indien niet, die yemant van den Collegie in handen stellen, om die te examineren ende rapporteren, om daer na getermineert te worden, voorts mede de rekeningen van de Vendumeesters afnemen, ende andere saken handelen, die d'Admiraliteyt eygentlijcken raecken, ende voorvallen sullen mogen.

XVII.

Den *Admirael* Generael, zyne *Lieutenant* oft *Presiderenden Raedt*, sullen in alle deliberatien d'opinien colligeren, ende selfs mede opineren, dan so wanneer ten definitive ghedelibereert sal worden om te decideren eenighe saecken van de *Beuyten ofte Prinsen* ingebracht, daerinne den Admirael sijne gerechticheyt van den *tienden penninck* soude competeren, sullen de selve saecken besloten ende gedefinieert worden, by *die van den Raede alleene*, ten minsten by *vijf* in gheraele in absentie van den Admirael ende synen Lieutenant, ende sullen in 't termineren van alle saecken altijts by *overstemminghe* de meeste voisen ende d'opinien gevolcht worden. 1624.

XVIII.

Saecken van Zee rooverg.

Soo wanneer eenighe *Zee roovers* of andere Vyanden van den Lande innegebracht sullen wesen, sal den Lieutenant Admirael, indien hy by der handt is, soo veel mogelijck op alle rechtdaegen van de selve hem present vinden, ende insonderheyt, soo wanneer de Sententie definitive gegeven sal worden.

XIX.

Ghelijck hy hem mede jegenwoordich vinden sal op de pronunciatie van alle andere difinitive Sententien van importantie raeckende de Prinsen inneghebracht, ten ware midts eenige gewichtige verhinderinghe sulcx niet en konde geschieden, ende sullen alle de selve Sententien *gepronuncieert* worden op den naem van den Admirael, ende die van den Rade van de Admiraliteyt.

XX.

Die voorsz Raden en sullen noch onder deckscl van *rapport-gelt* noch anders van extraordinaris besoignes partyen yet moghen af eyschen noch nemen, in eeniger manieren, maer haer laten genoegen ende te vreden houden met hare Gagien.

XXI.

Reeckeninghe van den Vendumeester.

Insgelijcx sullen die voorsz Raden so wanneer eenige verkoopinge van beuytgoederen ghedaen sal zyn ghedencken, ende geensints versuymigh wesen, te bevorderen dat de *Vendumeesters*, daer van ten langsten in veertien dagen hare reeckeninghe overleveren, ten bevele van den Rade.

XXII.

Distributie van Prinsen.

Welcke sy terstont in 't Collegie, oft anders naer gelegentheyt by eenige uytten heuren sullen doen hooren, examineren ende sluyten, ende van 't suyver van dien, de *repartitie* van een yeders part of deel maecken, inder manieren hier naer volgende, te weten dat 't gene procederen sal van de goederen ingebracht by eenighe oorloghschepen, by particuliere op Commissie t' haren koste toegerust, sullen voor eerst aftrecken den *vijfden penninck* voor de gerechticheyt van den Lande of ghemeene saecke, daer na van de reste den *thienden penninck* voor den Admirael, ende het *surperplus* sal blyven ten proffite van de *Reeders, Capiteynen, Officieren*, ende *Bootsgesellen*, om hun te verdeelen na costume, ofte soo anders na de respective Contracten behooren sal, ende 'tgene suyver veroveren sal van de goederen ingebracht by eenighe oorloghschepen tot koste ende soldye van den Lande uytgherust, sullen daer van voor al af nemen voor de gherechtigheyt van de Lande, of ghemeene saecke de vijf sestendelen, daer na van de reste den tienden penningh voor den Admirael, ende 't gene alsdan overblijft sal gaen tot een gratuiteyt voor den Capiteynen, Officieren ende Bootsghesellen, die d'voorsz Prinsen ingebracht hebbende onder hun te verdeelen, naer ouder costume, ten waere dat specialijck anders alrede geordonneert ware, oft gheordonneert soude worden, tot af breuck des Vyants.

XXIII.

Sullen in 't hooren ende examineren der voorschreve *Reeckeningben*, ghedencken de selve mede te confereren teghens den Inventaris van de goederen inden Collegie overgeleveert, ende neerstelijck ondersoecken, of alle de partyen van goederen daerinne vermelt, verkocht zijn, ende in de selve reeckeninghe gebracht worden. Ende indien sy bevinden eenighe daer van niet gherekent te sijn, sullen van de selve goede notitie houden ende inquireren, waer die gebleven zyn, om tot profijte gebracht te worden van den genen, sulcx behooren sal.

XXIV.

Ende op dat by de verkopinge van de Beuyt ende andere goederen, die verklaert sullen wesen verbeurt tot behoef van de ghemeene saecke, de selve goederen ten hoochsten prijse worden ghebracht. Sullen de voorsz

Digitized by Google

1624. voorsz Collegien met voorgaende speciale kenniſſe de Capiteynen te Water toe laeten de voorsz goederen te koopen op afkortinghe van haerluyder gagien, ende insgelijcken die Commijſen Generael daer toe de ſelve Collegien voor ſoo veel noodt ſy geauthoriſeert worden mitsdeſen.

XV.

De voorsz Collegien ſullen voorts reſpective een yeder in zyn bedryve altijt getrouwelijck ſorge dragen, dat alle de *Kuſten*, *ſtroomen* ende *Havenen* van de Geunieerde Landen, volgende d'ordre, die ſal worden gearreſteert, in de *twee Iaerlijxſche Vergaderinghe* van de Gedeputeerde de Collegien van de Admiraliteyt, in de welcke by overſtaen van zyn Excellentie gereſolveert ſal worden, hoemen ten dienſte der Landen ende Ingeſetenen op de veylinge van der Zee ende 't beleyt van den oorloge te waeter ſal hebben te procederen, waer ende hoe veele ſchepen van oorlogen in de Reſpective Quartieren ſoo wel op te Stroomen, als ter Zee ſullen worden geequipeert, ende hoe de ſelve ſullen worden verdeylt ende gebruyckt, ofte anders na dat de voorvallende ſaecken verteyſchen ſullen, met ſchepen van oorloge ſulcx verſien worden ende blyven, als tot volkomen verſekeringe der voorsz Landen navigatie ende traffique derſelver, oock mede, om alle ongeoorloofde toevoer totten Vyanden, ende andere verboden havenen te konnen beletten nodigh is, nemende nochtans altijt goede acht dat 't Lant met gheene *onnodighe Equipagie* ofte koſten beſwaert en worden.

XVI.

Ende om me daerinne te ſekerder ten meeſten dienſte van den Lande te handelen, ſullen de voorsz Collegien reſpective altijdt vaſte *Correſpondentie houden* mette Staten Generael ende ſijn Excellentie, ende ſo de Staten Generael niet en ſouden weſen vergadert, met zyn Excellentie als Admirael Generael ende volgende de reſolutie van de ſelven hen Reguleren, ſo wel in 't *Equipieren* of toeruſten in 't *verdeelen*, in 't *verleggen*, in 't *afdanckeu*, of *opleggen* der ſchepen van oorloge, ten ware den noodt ende voorvallende ſaecken niet toe en lieten de reſolutie van de voorsz Staeten Generael, ende van zyn Excellentie te verwachten, behoudelijck dat ſy doende eenighe nieuwe Equipagie of eenige ſchepen verſeggende, gehoudende ſullen weſen de ſelve Heeren Staten Generael ende zyn Excellentie daer van terſtont te verwittigen, mette redenen waerom die verleyt, of geequipeert zyn, met goede declaratie vande ſchepen, en wat die koſten ſullen, ſoo ter maent als vande eerſte Equipagie.

XXVII.

Alle de penningen die inde Vereenighde Provintien ſullen procederen van *Convoyen*, *Licentien*, *Confiſcatien*, ende *Mullten*, ter oorſaecke van dien, mitsgaders van *Prinſen* ende *Beuyten* te waeter inkomende of vallende ſullen blijven geeygent ende gedeſtineert tot vervallinghe vande onkoſten vanden oorlogh te water, ende het aenkleven van dien, en tot dien eynde in handen van de Collegien ter Admiraliteyt reſpective geſtelt worden, gelijck deſelve geſtelt worden mits deſen, na dat die voorsz inkomſten in een yders bedrijve vallen ſullen, ſonder dat die tot eenige andere ſaecken ſullen moghen worden ghediverteert; ende op dat d'Heeren Staten Generael van tijdt tot tijdt moghen hebben goede ende perfecte kenniſſe ſoo wel van het inkomen, als van de laſten, ſal ten langhſten by de Raeden vander Admiraliteyt reſpectivelijck voor de expiratie van de vierde maendt aen de Heeren Staeten Generael gheſonden worden eenen perfecten *Staet*, die ſy *op haren Eedt*, ſullen houden voor *deughdelijck* ende *oprecht* van allen den inkomen ende laſten ofte uytgeeft in de voorgaende drie maenden onder haren bedrijve gevallen, ende ſal binnen drie Maenden naer de expiratie van elcke ſes maenden, voor de Heeren Staten Generael ofte hare E. Gecommitteerde ghedaen worden by den Ontfanger Generael van elck quartier behoorlijcke *Reeckeninge*, ende bewijs van alle inkomende ende laſten van de voorgaende ſes maenden, ende indien by ſloote van de ſelve reeckeninge bevonden wort, dat in 't eene oft ander quartier *meer ontfanghen* als *uytgegeven* is, ſal het overſchot ter Ordonnantie van de Heeren Staten Generael 1624.
worden bekeert ende verſtrect aen den Ontfanger van het Quartier daer *te kort* gekomen is, ende ſo verre boven de betalinghe van het kort eenigh *overſchot* is, 't ſelve ſal bekeert worden, daer ende ſulcx als de Heeren Staten Generael ſullen ordonneren, ende ſo daer in 't generael te kort ſoude komen, ſullen de Staten Generael daer op verſien na behooren.

XXVIII.

Ende ingevalle de middelen tot onderhoudinge van den Staet vander Admiraliteyt ghedeſtineert, niet en mochten vervallen, de opkomende laſten niet mogende lijden eenigh retardement, ſullen de voorsz Collegien reſpective op de voorsz middelen mogen lichten op redelijck intereſt voor *vier* oft *ſes maenden* ten hooghſten, de ſomme van *twaelf duyſent guldens*, ſonder dat ſy 't ſelve moghen itereren dan met expreſſen voorweten ende conſent van de Staten.

XXIX.

Aengaende het verbodemen vande goederen na vyanden Lande gaende, ende van daer komende, ſullen die Collegien reſpective doen achtervolgen, 't gheene tot noch toe dies aengaende, in de reſpective Quartieren is ghebruyct, en alſulcken vorder ordre, als namaels by de Heeren Staten Generael daer op ſal worden gemaect.

XXX.

De voorsz Collegien ſullen mede reſpective de kenniſſe ende bericht hebben van alle *queſtien ende gheſchillen*, die binnen een yders bedrijve, ſullen komen te rijſen ter ſaecke van de *frauden* ende overtredingen, ſo tegens het Placcaet ende Ordonnantie van de Convoyen ende Licenten, als tegens alle andere Placcaten ge-emaneert en gepubliceert op 't ſtuck van den uytvoer van *Victualien*, *Koopmanſchappen, en Munitien van oorloge* aen den gemeenen *vyandt*, welcke ſaecken ſy *de plano* en *ſommarie* ſullen hebben te decideren ende uytten met ſententie *condemnatoire* oft *abſolutoire*, ghelijck ſy na d' inhouden van de voorsz Placcaten ſullen bevinden te behooren, ſonder eenigh verdragh of compoſitie daer over te maecken, ofte ghedoghen dat by yemant ghemaeckt worde.

XXXI.

Sullen voorts mede neerſtigh toeſicht nemen ende beſorghen, dat ſoo wel de *Commiſen Generaels*, als andere particuliere *Commiſen* van de Convoyen ende Licenten, mitſgaders oock de Cherchers haer ſelven draghen ende reguleren na de Inſtructie, Lijſten, en Ordonnantien hun reſpective ghegeven, oft noch te gheven, ende in den Opheve der voorsz Convoyen ende Licenten, eenen *ghelycken* ende *eenparighen* voet over alle onderhouden, mitſgaders dat het Placcaet op de voorsz Convoyen ende Licenten gemaeckt, oft noch te maecken, in alle ſyne poincten ende leden, ſtrictelijck achtervolght werde; ende ſy bevinden by eenighe der voorsz Officieren eenigh ghebreck ofte faulte van debvoir te zijn, ende dat ſy haer niet en ſouden quijten naer behooren, ſullen de ſelve terſtont voor haer ontbieden, ende d' oorſaecke van dien verſtaen, ende daer inne voorſien, ende ſo ſy 't ſelve niet en kunnen remedieren, ſullen terſtont die Heeren Staten Generael, ende ſijn Excellentie daer van adverteren daer inne verſien te worden.

XXXII.

Ende om te beter verſeeckert te zijn van 't *debvoir* van de voorsz *Officieren* over de Convoyen en Licenten gheſtelt, ſullen de *Fiſcaels* in haren quartiere in die gewoonte brengen, ende houden, dat ſy volghende hunne laſt en inſtructie, alle Maenden of ten langhſten thien daghen daer na, tot hen gekrijgen alle de *Reeckeningen* van de Comptoiren onder haren ghefagh ſtaende, van alle 't gunt by de ſelve de Maent voorleden ontfanghen, of anders, opgeſchreven ſal zijn.

XXXIII.

Ende ſullen alſdan de Raden voornoemt, een of twee uyt den heuren ſpecialijck deputeren, die gehouden ſullen weſen *alle Maenden*, poſtponerende alle andere ſaecken ende ſonder eenigh uytſtel, met aſſiſtentie van den voorsz Fiſcael, de ſelve *Reeckeninge* te hooren examineren, met de Lijſten en overgenomen Biljetten en acquiten te confereren, ende voorts te ſluyten naer behooren, op

Digitized by Google

1624. pene ſo 't ghebreck daer van ware by de voorſz Gedeputeerde, ende niet by den Fiſcael, ende de reeckeningen binnen de loopende maent niet overgheſonden ſoude kunnen worden, dat de ſelve gebreeckige Gedeputeerde gemulcteert ſullen worden mette ſelve verbeurte die in 't vij. Artijckel der Inſtructie van de *Commijſen Generaels* t' haerder laſte geſtelt is, welverſtaende ſo verre op de Liquidatie van de reeckeninge eenige ſwaricheyt by henlieden bevonden wort, dat ſy indien gevalle de ſelve ſullen communiceren metten Generael, die als dan daer weſen ſal, ende daer na met het Collegie om daer op geſamenderhant verſien te worden, in conformite van de Placcaten, Lijſten ende Ordonnantien.

XXXIV.

Van welcke *Reeckeninghe* d'eene te weten van de Controlleur, ſy luyden by haer ſullen behouden, ende 't ſlot van dien alle maenden pertinentelijck met goede diſtinctie van de Comptoiren opteyckenen in een ſpeciael Regiſter daer toe te maken.

XXXV.

Ende ſullen daer en teghens mede pertinent Regiſter houden van alle Ordonnantien die by haer daer op ghedepeſcheert ſullen worden, om daer by t'allen tijden den Staet van de ſelve Convoyen ende Licenten te konnen weten.

XXXVI.

Ende om alle Confuſien in deſen te voorkomen, ende te gevoechlijcker ordre op de betalinge van de voorſchreve *Laſten van de Equipagie* ende 't geene daer van dependeert te mogen houden, ſoo ſullen alle de penningen inkomende van de voorſz Convoyen ende Licenten, te weten in den Quartiere van den Collegie van Zuyt Hollant by den *Collecteurs* reſpective overgebracht ende betaelt worden, in handen van *Reynier Arentſz*. Ende die inden Quartiere van de Collegie van Amſterdam inkomen ſullen, ſullen betaelt ende overgebracht worden, in handen van *Maerten Ianſz Hoefyſſer*, ende het inkomen over den Quartiere van de Collegie tot Hoorn oft Enchuyſen, in handen van *Frederick Simonſz, de Ionge*, het inkomen over den Quartiere van den Collegie van Zeelant in handen van Mr. *Iacob Valck*, ende het inkomen over den Quartiere van de Collegie van Vrieſlant in handen van . . . . . die alle de voorſchreve penninghen als Ontfanghers Generaels, yeder van de Comptoiren onder haer reſpective reſorterende ſullen ontfangen, ende apart daer van gehouden ſijn te verantwoorden, ende ſullen de voorſz Collegien reſpective op de ſelve moghen Ordonneren betaelt te worden, de laſten ſoo voorſz is, elck in zynen bedryve vallende, welcke Ordonnantien den voorſz Ontfangers in uytgeven haerlieder rekeningen geleden ſullen worden, daer ende alſo behooren ſal.

XXXVII.

Ende ten eynde de voorſz Heeren Staten van tijt tot tijt mogen hebben goede ende perfecte kenniſſe ſo van het inkomen als van de laſten, ſal ten langhſten by de Raden van de Admiraliteyt reſpectivelijck, voor de expiratie vande vierde maent, aen de ſelve Heeren Staten gheſonden worden een perfecten Staet die ſy op haeren Eedt ſullen houden voor deughdelijck ende oprecht van allen den inkomen, ende laſten, ofte uytgeef in de voorgaende drie maenden onder haren bedryve gevallen, ende ſal binnen drie maenden naer de expiratie van elcke *ſes Maenden* voor de voorſz Staeten Generael, oft haere Ghecommitteerde ghedaen te worden by den Ontfangher Generael van elck Quartier behoorlijcke *reeckeninge ende bewijs* van alle inkomen ende laſten vande voorgaende ſes maenden.

XXXVIII.

Equipagiemeeſters. Ende op dat voorts de voorſz *Equipagie* ende 't gheene daer van dependeert ten minſten koſte beſorght, ende de Landen by goede ende ghetrouwe opſicht niet verkort en worden, ſullen de Collegien elck over haren bedrijve ſtellen, *ſoo veel Equipagiemeeſters* ende tot alſulcke plaetſen, als de ſelve tot volkomen bedieninge van den laſt in den naervolghende Artijckelen vervatet nodigh, ende den Lande dienſtelijck weſen ſal, ende ſullen opte ſelve terſtont Concipieren voor yder na de nature vande quartiere ſeeckere Inſtructie, waer na de voorſz Equipagie-meeſters hun ſullen reguleren, ende ſullen de ſelve *Inſtructie* ten langhſten binnen de eerſte maent haerder bedieninge gehouden weſen aen den Admirael Generael over te ſenden, om ſyne goede meninge daer op te verklaren. 1624.

XXXIX.

Welcker voorſz *Equipagie-meeſters* Ampt ende Offitie eygentlijck ſal weſen den Schepen van Oorloge te beſorgen van allen 't geene ſy noodigh ſullen mogen hebben opten koop, timmeringhe ende Equipagie derſelver, goede ende ghetrouwe acht te nemen dattet Landt in ſyne conditien voldaen, ende oock inde dachgelden niet en verkort werde; alle *Geſchut*, *Wapenen* ende *Materialen* ter *Equipagie vanden Oorloge* dienende, wel ende getrouwelijck te bewaren ende onderhouden. Ende vande uytleveringhe van dien te verantwoorden, en voorts alles te beſorgen, dat d'uytruſtinghe vande Equipagie te water meer ſal moghen vereyſchen, voorts mede te huyren ende beſtellen alſulcke Scheepen, als tot vervoeringhe van eenighe Soldaten of tot d'een of d'ander exploict van oorloghe nodigh ſal moghen weſen, ende deſelve des nodich ſynde, te voorſien van Vivres, ſulcx henlieden by de Collegien reſpective gheoordeelt ſal worden.

XL.

Ende alſoo aende getrouwigheyt, neerſtigheyt ende goet debvoir vande voorſchreve Equipagiemeeſters den Landen ſeer veel is gheleghen: Sullen de voorſchreve Collegien Reſpective yder inden ſynen goede acht nemen, dat deſelve hare Offitie met alle ghetrouwigheyt, neerſtigheydt, ende ſorghvuldigheydt bedienen, ende indien ſy eenigh ghebreck daerinne ſouden bevinden, inder beſter maniere daerinne terſtont verſien.

XLI.

Inſonderheyt ſullen de voorſchreve Collegien reſpective, deur die voorſchreve Equipagiemeeſters beſorgen, indien eenige Schepen van Oorloge de gemeene ſaecke toekomende *afgedanckt ende opgeleght* ſullen mogen worden, die noch goet ende bequaem ſyn, om ter oorloge te gebruycken, dat deſelve met alle *'t Geſchut*, *Gewant*, *Zeylen*, *Anckers*, *Cabels*, ende ander gereetſchappe daer toe dienende in goede reparatie elck Schips behoeften apart by malkanderen gehouden, ende bewaert worden, ſoo veel mogelijck, om in eenen ſubiten opkomenden noot terſtont te konnen gebruycken.

XLII.

Ende ſoo eenighe *Schepen opgeleyt* worden die onbequaem ſyn, om meer ter Oorloge te gebruycken, ſullen deſelve Collegien die terſtont doen *beneficieren ende openbaerlijck verkoopen*, met alle de gereetſchappe totter Equipagie niet meer nut ſynde, ſulcx ſy ten meeſten profijte ſullen bevinden te behooren, ten overſtaen van twee van 't Collegie by den Vendumeeſter. Ende vande penningen daer van komende den Ontfanger Generael van dien quartiere daer van doen verantwoorden ter naeſter reeckeninge dat de verkoopinge gedaen ſal ſyn.

XLIII.

De voorſz Raden ſullen mede goede acht nemen opten *Innekoop vande Scheepen*, *Geſchut*, *Kruyt*, *Scherp*, ende andere behoeften voor de proviſie vande Equipagie nodigh weſende, ende ten ſelven eynde, eenighe uyt den haren ſpecialijcken committeren om metten Equipagie-meeſters op de aggreatie van het geheel Collegie den inkoop van dien te handelen ende beſluyten. Ende voorts mede te beſorgen dattet Ammunitie huys van alle dien verſien blijve, ende dat die voorſz Ammunitie ſoo menageerlijck als eenichſints mogelijck, uytgedeelt mogen worden.

XLIV.

Sullen oock mede van alle die voorſz *Ammunitien* die inneghekocht ſullen worden, ende nu in voorraet mogen ſyn, goede ende pertinente notitie ende Regiſter apart doen houden, omme dienvolghende de Equipagie-meeſters vande uytleveringe van dien te doen verantwoorden.

Sullen

1624.

XLV.

Sullen terſtont pertinenten *Inventaris* maecken van alle de ſchepen groot ende kleyn, Galeyen, Iachten ende Schuyten der gemeene ſaecke toekomende in een yeder bedryve tegenwoordigh in dienſte zyn, ofte anderſints aen Landt ligghende, met goede verklaringhe van de namen ende Ouderdom derſelver, wat Capiteynen opte ſelve Commanderen, 't Geſchut daer op weſende, Schuyten ende Bootsvolck daer toe behorende, ende voorts al 't gheene meer op de ſelve mach weſen, welcken Inventaris ſy terſtont aenden Heere Admirael Generael ſullen over ſenden.

XLVI.

De voorſz Collegien ſullen mede ſo veel in haer weſen ſal, beſorgen dat de ſcheeps Capiteynen in dienſte van den Lande zynde, haer *volle ghetal van Volck* op hare ſchepen hebben moghen. Ten welcken eynde ſy luyden ſoo dickmaels hunluyden oorbaer duncken ſal by eenige uytten Collegie ſullen doen monſteren, ofte ten minſten reveue van haerluyder Bootsvolck nemen, welcken volghende ſy hun d'Ordonnantie van haere Montkoſten verleenen ſullen; ende indien eenighe gequetſt ofte ſiecke Bootſgeſellen aen Land gebracht zyn, die tot koſte van den Lande gecureert of anders by haer ſelven onderhouden worden, ſullen de Montkoſten van de ſelve afghetoghen worden voor den tijdt dat die van den ſchepe ſullen zyn geweeſt, ende ſal 't ſelve koſt gelt haerder onderhout aen Lant verſtreckt worden.

XLVII.

Sullen voorts gebeurende eenighe betalinge van Soldye aen het Bootſvolck 't ſy in 't aennemen, afdancken, ofte ondertuſſchen gehouden zyn eenen ofte meer naer ghelegentheyt van de tijde ende ſaecken uytten heuren te deputeeren, die den Ontfangher Ghenerael in dien Quartiere ofte zynen Commijs in 't doen der voorſz betalinge hooft voor hooft aſſiſteren ſullen, ende ernſtelijcken toeſien, dat 't Landt in de ſelve niet verkort en worde.

XLVIII.

Reſidentie vande Raden. De Raeden, Fiſcalen ende Secretariſen van de voorſz Collegien ſullen ghehouden zyn haere fixe ende continuele reſidentie te houden ter plaetſe voorſchreve, ende voorts *alle dagen te Vergaderen*, uytgeſondert de Sondagen ende Biddagen, des ſmorgens van den *acht uyren tot elven*, ende des namiddags van den *dryen totten ſeſſen*, dan indien eenige nootelijcke ſaecken voorvallen, daer aen den Landen gelegen is, dat eenige prompte Reſolutie daer op werde genomen, 't ſy om in d'een of ander oort metten loopenden getijde of anders haeſtelijcke advertentie te doen, of anders met prompte middelen daerinne te verſien, en ſullen die voorſz Raden van den anderen niet ſcheyden voor ſulcx gedaen ende geremedieert ſy ſoo veel in hun is.

XLIX.

Abſentie van de Raden. De Raeden van de voorſz Collegien en ſullen uytte plaetſe haerder Ordinaris Reſidentie niet mogen *verreyſen* ofte *vernachten*, ſonder voorgaende conſent van den Admirael, ofte den preſiderende van de Collegie, ende te ſulcke tijde dat deur hare abſentie de gemeene ſaecke nochte partye geen ſchade ofte nadeel en lijde.

L.

Alle Mandementen, Appoinctementen, Sententien ende Ordonnantien, die by den voorſz Collegien volghende den laſt deſer Inſtructie ſullen worden verleent, gegeven, gemaeckt ende gearreſteert ſullen volkomen effect ſorteren ende *realycken ofte metter daet ter executie geſtelt* worden, nae haere forme ende inhouden by den Deurwaerders of exploictiers daer toe te committeren, ſonder dat hem yemant daer van ſal mooghen beroepen ofte beklaeghen aen eenige andere Rechters, 't ſy by Appel, Reformatie ofte anderſints, behoudelijck nochtans, dat in Civile ſaecken daer van de weerde van de goederen volgende de verkoopinghe daer van gedaen, excedeert de ſomme van ſes hondert guldens *Reviſie ofte Propoſitie van Erreur* aende voorſz Heeren Staeten Generael, ofte dat de ſelve niet en ſouden weſen vergadert aen den Admirael Generael *binnen 's jaers* ſal mooghen verſocht worden, de welcke (de ſaecke voor 't Collegie de Sententie gheweſen hebbende ſommierlijck gheinſtrueert weſende) ſullen Committeren ſeven Rechtsgheleerden ofte andere bequaeme Perſoonen, om met 't voorſz Collegie 't Proces te viſiteren, ende daerinne te Sententieren, of de penninghen van de goederen gekomen den Gecondemneerden ſullen behoren gereſtitueert te worden of niet, ende ſal de Reidant ghehouden zyn *ſoo vele penningen te conſigneren*, als by 't voorſz Collegie ſal worden ghearbitreert na de grootheyt van 't Proces voor heure Vacatien, mitſgaders van de voorſz Adjoincten, noodich te weſen.

1624.

Deſe tijt is veranderd in 4. Maenden by reſolutie van den 25. Auguſti 1624.

LI.

In de voorſz Collegien en ſiſſen gheene ſaecken af ghedaen moghen worden dan in de tegenwoordicheyt van 't *meerendeel van de Raden*, ten minſten van twee Provintien, ende en ſullen egheene diffinitive Sententien mogen beſluyten, dan ten overſtaen van vijf Raeden, ende ſullen alle ſaecken ghereſolveert worden by pluraliteyt van ſtemmen, ende dat ter ghewoonelijcker plaetſe daer deſelve ordinaerlijck Vergaderen, ten waere in noodts ſaecken, ende dat de tijdt ende gheleghentheydt van de ſelve ſulckx niet en mochte lijden.

LII.

De voorſz Raden ſullen ſoo veel in hun is beſorghen dat by den *Secretaris* van hare Collegie *pertinente notitie* gehouden werde, van alle de beſoignen ende depeſchen die dagelijcx voorvallen ende gehandelt ſullen worden, ſoo diffinitivelijck als anders, of in dien de Secretaris abſent waere, of met eenighe andere beſoigne beſich, ſullen de ſelve by eenen uytten heuren laeten houden, ende ſal de preſiderende Raet alle dagen voor het ſcheyden van de Raet, de notulen dien dage gevallen by den Secretaris doen *reſumeren*, ende ſien of de ſelve volgende de meyninge ende reſolutie van den Rade wel en behoorlijcken opgetekent zyn, ende en ſullen geene reſolutie geexecuteert mogen worden niet te Boeck ſtaende.

LIII.

Gagie ende Hupgelt van Raden. De gagien van de Gecommitteerde Raden van deſe Collegien, ſullen weſen twee guldens 's daeghs, boven Huys-huyre, voor die geene die van weghen de Generaliteyt, ofte van de Landtſchap, ofte Stadt daerinne ſy woonen, van *Huyſinghe* niet en ſullen weſen verſien, te weten in Hollandt van *twee hondert vijftigh gulden* 's jaers, in Zeelandt *drie hondert*, ende in Vrieſlandt *hondert vijftig gulden* 's jaers; dan ſoo wanneer ſy by laſt van de Staten, den Admirael Generael, ofte anders van den Collegie buyten de plaetſe haerder reſidentie ſullen vernachten, ende vaceren tot vorderinge van den dienſt van de gheemeene ſaecken, ſullen boven dien genieten met haren dienaer in ſaken van de partyen *drie gulden* 's daegs, ende de reyſe ſonder dienaer ſullen 's daeghs *vijftien ſtuyvers* min genieten, ſoo wel inder ſaken van den Landen als van partyen. Ende worden de voorſz Raden op haren Eedt vermaent, dat ſy t' haerder Ordonnantie gheene noodelooſe reyſen ofte vocatien en laten gheſchieden, nochte Gecommitteerden uyt-ſenden, in meerder getal als noodigh weſen, ende den dienſt van den Lande vereyſchen ſal.

Vacatie van de uyt-reyſende.

LIV.

Waerneminge by 't Collegie te vergeten. De Raden van de Collegien ſullen ſtellen ende committeeren de Equipagie-meeſters, Deurwaerders, Vendumeeſters, ende Boden van deſelve Collegien, mitſgaders oock de Cerchers inde reſpective Quartieren; doch met advijs van de Commijſen Generaels aldaer in der tijdt weſende, ſoo wanneer deſelve ſullen komen te vaceren.

LV.

Nomminatie van Officieren. Ende ſoo wanneer de plaetſen van de Onfangers Generaels van de reſpective quartieren van de Fiſcaels, Secretariſſen, Collecteurs ende Contrerolleurs ſullen komen te vaceren, ſullen de Collegien, alwaer ſulcks valt, twee andere bequame perſoonen nomineren, ende die van de voorſz Heeren Staten Generael preſenteren om een daer van te verkieſen ende te committeeren.

LVI.

Nominatie van Capiteynen. Sullen inſgelijcks nomineren, ende Sijn Excellentie als Admirael Generael preſenteren *dubbel getal van Perſoonen*

1624. *soonen tot Capiteynen* te Water de ghelegentheyt sulcx vereysschende, om by zyn Excellentie een daer uyt ghekoosen ende genomineert te werden, behoudelijck dat in de selve nominatie goet regart sal worden genomen, op te Capiteynen ende Officiers die langhe ghetrouwe dienſten hebben gedaen, ten ware dat sy hadden eenighe andere merckelijcke redenen, doch sal dies niet te min de selve zyn Excellentie eenige Capiteynen sonder de Nominatie tot Capiteynschap mogen advanderen.

LVII.

Verclaringe van Ordonnantien. d'Ordonnantien van betaelinghen die by den voorsz Raedt uytgegeven sullen worden, sullen moeten geteeckent zyn by drie van de voorsz Raden metten Secretaris ende notulen van Registrata Folio Tali daer op ghestelt, ofte by gebreke van eenige van dien, en sullen van geenderweerden gehouden worden.

LVIII.

Wat saken eerst afgedaen sullen worden. Ende sullen in de voorsz Collegien voor al voorghenomen ende afgehandelt worden de *meest treffende* ende importerende des gemeenen Lants saecke aleer eenige andere particuliere saecken geproponeert, of voort gebracht sullen moghen worden. Ende indien eenighe saecken voorkomen, die yemant van den Raede soude moghen raecken, directelijck of indirectelijck, soo in regard van haerluyder Persoon, als van haere Vrienden ende Magen, haerlieder bestaende in consanguiniteyt of affiniteyt, gelijck hier vooren *Articulo Secundo* verklaert is. Ende sullen daerinne niet mogen adviseren nochte jegenwoordigh zyn, op 't instrueren, delibereeren oft besluyten van dien, maer uytter Kaemere vertrecken ende blijven, geduyrende de Deliberatie ende Resolutie op te selve saecke.

LIX.

Alle *Commissien, Ordonnantien, Instructien, Brieven, ende Depesche sullen geparapheert worden metten volle name van den Raedt presiderende*, of in zyn absentie by een van den Raede, daer toe by 't Collegie te verkiesen, die over de Resolutie geweest is, ende geparapheert zynde, sullen dan voorts by den *Secretaris* van den Rade *ondertyckent* werden, ende de depeschen Zegel vereyschende, sullen gesegelt worden metten Zegel van 't Collegie.

LX.

Eed van den Raet Die voorsz Raden *sullen beloven ende swieren* in handen van den Staten oft vande geenen die sy daer toe authoriseeren sullen, dat die den Staten Generael vande Geunieerde Provintien sijnde ende blyvende by de *Gereformeerde Religie*, houw ende ghetrouw sullen wesen; dat sy luyden de Heeren Staeten Generael, den Heere Admirael Generael in hare beveelen conform haren last ende Instructie sullen Respecteren ende ghehoorsamen naer behooren; dat sy *sonder Faveur* of aensien van de Lande of Persoonen, of den Quartiere daer sy resideren, in alles handelen, ende eenen *yegelijck recht ende Justitie* sullen doen ende administreren naer behooren, volgende d'Ordonnantien ende Placcaeten ghemaeckt, ende al noch te maecken; dat sy directelijck of indirectelijck *niet en sullen reeden* in eenighe schepen ten vrybuyte uytvarende, nochte oock *koopen*, ofte *doen koopen* eenighe beuyt goederen, ofte Ordonnantien, Actien, Crediten, ofte andere goederen die de gemene saecke toekomen, ofte schuldigh sal moghen wesen, nochte met yemandt part ofte deel in eenige van dien hebben. Dat sy voorts niet en sullen *ontdecken, nochte reveleren* eenighe Communicatien, deliberatien, ofte Resolutien in den Rade vallende die behooren Secreet ghehouden te worden, ofte tot yemants nadeel soude mogen strecken, oock *niemant particulierlijcken ten dienste sullen staen*, ofte aen yemandt verbonden sullen wesen raeckende de saecken vander Admiraliteyt, Convoyen ende Licenten, metten aenkleven van dien, nochte oock van yemandt en sullen nemen of ontfanghen eenige *Giften, ofte presenten*. Dat sy mede directelijck ofte indirectelijck niet en sullen hebben eenige *portie* ofte deel in *eenige Pachten*, of *Collecten* van Convoyen of andere ghemeene middelen, nochte oock in eenige *leveringe van Cruyt, Scherp, Geschut, Waepenen, Boter, Kaes*, ofte eenighe andere Vivres, Coopmanschappen, ofte Waren, die aende ghemeene saecke verkocht sullen worden. Ende voorts dat sy haer sullen Reguleren na uytwijsen deser Instructie, ende na haer vermogen alles sullen doen dat goede ende getrouwe Raden schuldich zyn, ende behoren te doen. 1624.

(Nota) den 4. July 1635. is dit Artickul gerectificeert in een formulier van Eedt, 't welck achter dese instructie staet geregistreert.

Aengaende de Secretarisen.

LXI.

DE *Secretarisen* van dese Collegien sullen neerstighe sorge draegen, om alle die stucken Munimenten ende papieren den Lande aengaende, mitsgaders van de processen die inden Rade by den Litiganten gedient ende overgelevert sullen worden, wel ende getrouwelijck te bewaren, in goede ordre ende elck verscheyden van den anderen te houden in de Griffie van den Raede, om soo wanneer men eenighe van dien te doen mach hebben, sy de selve terstont by der hant hebben mogen.

LXII.

Sullen voorts ter bestemde ure altijt maecken *de eerste* te zyn *in de Vergaderinge*, ende de *laetste die scheyden*, ende sullen gehouden zyn, haer wel ende ghetrouwelijck te dragen, naer uytwijsen deser Instructie, in alle Poincten hen eenichsins aengaende, ende daer sy eenighe voorderinge in konnen gedoen, sullen van dage te dage van alle Resolutien die in den Raede genomen sullen worden, goede pertinente ende rechtveerdige notitie houden metten presenten die daer over gheweest sullen zyn, ende en sullen gheene Resolutie aenteeckenen op 't vermaenen van d'een of d'ander, ten sy alvooren behoorlijck om vraegen daer over sy gedaen, ende dat by de meeste stemme sulcx gerefolveert is.

LXIII.

Sullen besorgen dat alle *depeschen* uytten voorsz Resolutien vallende, terstont ende soo haest eenichsints mogelijck wert sonder uytstel gedaen, *geparapheert*, geteyckent, ende daer de selve behooren uytgheseonden worden. Behoudelijck dat sy gene derselver en sullen uytsenden, sonder de selve in den Collegie ghesien, ende geleesen te zyn. Ten waere in nootsaecken, in welcken ghevalle sullen die opte paraphuere van den in der tijdt presiderende uytgesonden mogen worden, sonder voorgaende visitatie inden voorsz Collegien.

LXIV.

Sullen mede alle particuliere *Solicitanten* eenige resolutie verkregen hebbende terstont afveerdighen, ende niet lange laten naloopen, om hare depesche, ende sullen haer vande voorsz depeschen te vreden houden metten *Taux* daer op gestelt, ofte noch te stellen, die sy partyen gehouden werden te verklaren, sonder den selven meer af te nemen directelijck oft indirectelijck.

LXV.

Sullen oock van alle *besoignen* van *Importantie*, als van Commissien, Instructien, Placcaten, resolutien, Ordonnantien, ende anders, goede ende pertinente notitie ende distincte Registers houden.

LXVI.

Sullen voorts hen in *alle stilheyt, secreetheyt, geheymsaemheyt, ende ghetrouwicheyt* dragen, jegens die vanden Rade, haer vermydende in 't minste te ontdecken of reveleren, 't gheene inde voorsz Raden gepasseert, of by yemant geproponeert sal mogen zijn, ende voorts in haer Ampt haer getrouwlijck quyten, doende ende effectuerende al 't gheene haer aenbevoolen, ende vertrouwt sal zyn, in der besser Forme ende maeniere, ghelijck 't selve tot meesten dienste ende proffite van den Landen sal konnen geschieden; ende sullen de Gagien van de voorsz Secretarissen wesen tot sulcker *Somme* ende *Emolumenten* als gesien 't advijs by de Collegien Respective by den Staeten, oft Admirael Generael, den selven sal toegeleyt worden ten aenschouw van de voorvallende saecken, ende den last van de Clercquen, die sy sullen moeten houden.

LXVII.

Eed van de Secretarisse. De *Secretarisen* sullen doen gelijcken Eedt als hier voren van den Raet is geordonneert, in alles *Mutatis, Mutandis*, ende voorts van te achtervolgen dese Instructe, so vele hen aengaet, ende al te doen dat een goet ende getrouw Secretaris schuldich is, ende behoort te doen.

Voor

1624. *Voor de Advocaten Fiscaels van der Admiraliteyt.*

LXVIII.

Accès in den Raedt. Deliberative stemmen.

DE voorsz Fiscaels sullen mede *Acces* ende toeganck hebben *in den Raedt*, ende met de andere Raden alle saecken aldaer vallende, deliberative helpen bevorderen, behalven op de saecken, daer van by hem de aensprake en calange sal zijn gedaen, of daer inne by van wegen de gemeene saecke hen partye sullen moeten maecken.

LXIX.

Scheypen ter Vryheyt hoorende.

Sullen voorts scherpelijcken toesien, dat ghoene *Vryheyt-schepen* uyt dese Landen en varen, sonder behoorlijcke commissie van den Admirael Generael, mitsgaders attache van de Lieutenant Admirael in syn quartier daer toe verworven, Borghtochte gestelt, ende behoorlijcken eedt gedaen te hebben; dat mede in de selve toerustinge niet en *Reeden, part of deelen hebben*, directelijck of indirectelijck; eenige Lieutenants Admiraels, noch die vanden Rade, Secretaris, Contrerolleur, of Vendumeesters vander Admiraliteyt, noch eenige Hoofden, Capiteynen, Lieutenanten, of andere Krijghsluyden te lande of te water dienende; den welcken, als oock den Fiscael sulcx wel expresselijck verboden werdt by desen; Op peene van te verbeuren haren Staet ende Officie; ende voorts op de verbeurte van alle 't gheene sy tot de selve reedinge bekosticht hebben, ende t' haren baten ingekomen sal mogen wesen.

LXX.

Conform de Placcaten sonder cautelen.

Sullen mede neerstich onderzoeck doen om in alle geintendeerde Actien d'Admiraliteyt raeckende, te vernemen 't geene tot voordeel der gemeene sake sal mogen dienen; ende voorts mede na den geenen die onse Placcaten (daer vande kennisse die vander Admiraliteyt gegeven wort) overgetreden hebben, en die bevonden hebbende, sullen jegens de selve procederen volghende de selve Placcaten, sonder daer van uytter handt te *composeren* oft *connivieren*, op capitale straffe, hem voorts regulerende, volgende de Placcaten in 't doen van de aensprake en advertentien aen de voorsz Staten Generael.

LXXI.

Buytgoederen d'Inventarisseren.

Soo haest alsser eenige *Buyten* ingebracht worden, sal de Fiscael ghehouden zijn hem te vinden by den Rade vander Admiraliteyt, ende hem te regulieren na de ordre die de selve sullen stellen, soo op 't *onderzoecken, Inventariseren*, als *verzeghelen van de goederen* die ingebracht sullen wesen conform haerluyder Instructie.

LXXII.

Maentlijcke reeckeninghe van de Commissen.

Ende om te beter verseeckert te zijn van 't debvoir vande Officieren over de Convoyen ende Licenten gestelt, sullen de Fiscalen alle Maenden, of ten langhsten thien dagen daer nae, tot hun gekrijgen alle de reeckeningen van de Comptoiren onder haer gesagh staende, van alle 't gunt by de selve, de Maent voorleden ontfangen, of anders opgeschreven sal zijn, ende de selve reeckeninghe met de Ghedeputeerden uyt den Collegien hooren en examineren, ende met de Lijsten en overgenomen Biljetten confereren, en voorts sluyten naer behooren. En dat gedaen wesende, sullen daer van maken eenen pertinenten Staet, distinguerende het uytgaende Convoy van het inkomende Convoy, en het uytgaende Licent van het inkomende Licent, ende voorts onderzoecken de frauden, die daer inne gecommitteert sullen mogen sijn, om deselve te calangieren, en sullen het dubbelt van den voorsz Staet overleveren aen de Collegien, ende een ander Dubbelt senden aen de voorsz Staten Generael, ofte als die niet en sullen wesen vergadert aen den Admirael Generael, binnen veertien dagen daer na.

Maentlijcke reeckening aen haer Ho: Mo: te senden.

LXXIII.

Straffe van de Officiers die de reeckeninghe niet en senden.

Ende indien eenige der voorsz *Collecteurs* of *Controrolleurs* in ghebreecke bleven, omme binnen de voorsz thien daghen aen henluyden Fiscaels hare reeckeninge over te senden, sonder dat 't selve by weder ofte windt belet worde, sullen terstont die ghebreeckige daer vooren sommeren ende executeren, met parate ende datelijcke executie, ende niet te min gedencken haer voor die selve eerste ghebreeckighe *Maends gheen Salaris* ofte Gagie in Reeckinge te passeeren, ende voor de tweede reyse die ghebreeckelijck sullen vallen, sullen verbeuren *twee maenden* Gagie, ende voor de derdemael sullen op haren Eed gehouden zijn de faulten aen de voornoemde Ed: Mog: Heeren Staten Generael, ende de Collegien aen te gheven, om deselve Collecteurs of Controlleurs van *haren Ampt* ende Officie gedestitueert te worden, van welcke verbeurten de Fiscaels respective sullen ghenieten d' een helft, ende de ghemeene saeck d'ander helft, ende sullen de gebreeckighe voor deselve breucken moghen doen executeren met parate ende datelijcke executie, by den eersten Deurwaerder van de gemeene sake, die sy daer toe verzoecken sullen.

1624.

LXXIV.

Straffe van de Fiscaels die de Rekeninghe niet en senden.

In gelijcke verbeurtenisse, soo voor d'eerste, tweede, als derde reyse, sullen mede vallen de voorsz Fiscaels respective, die in gebreecke blyven sullen voor het uytgaen vande maent, deselve *Reeckeninge* gehoort, *gesommeert*, en gesloten aen de voornoemde Ed: Mo: Heeren Staten Generael, ende de Collegien over te senden.

LXXV.

Straffe van de faute die in de Reeckening bevonden worden.

Ende, indien de voorsz Fiscaels in 't onderzoecken der voorsz Reeckeningen vande *Controlleurs* in eenighe parthyen bevinden te verschillen met die vande *Collecteurs*, 't sy dat deselve meer ofte min soude moghen bedragen, sullen de *Collecteurs* ende *Controlleurs* teghens den anderen daer op hooren ende vermanen op haren Eed, ende deselve partyen met kennisse van saken in Rekeninge dresseren, sulcks sy in goeder conscientie in recht ende redene sullen bevinden te behooren; dan soo sy bevinden dat den *Collecteur* oft *Controlleur*, *min dan de Lijste* hebben ontfanghen, ofte anders mede in hare Reeckeninghe eenighe partyen *uytgelaten* hebben, die sy by de los of laet-Cedullen, ofte anders bevinden sullen by hun ontfangen te zijn, ofte anders meer ontfanghen te hebben, dan sy ofte yemanden van hun in de voorsz Reeckeninge sullen stellen, sullen indien gevalle, de voorsz Fiscaels ghenieten d' een helft van het *quadruple* dat de voorsz Commissen by het xiv. Artijckel haerder instructie gestelt worden, te sullen verbeuren, mits de voornoemde Ed: Heeren Staten Generael ende die Collegien terstont daer van te adverterende, ende d' ander helft sal komen tot profijte van de gemeene saecke.

LXXVI.

Straffe van de Fiscaels die de Reeckeninghe niet wel conferee-ren.

Maer by aldien namaels bevonden wert dat de voorsz Fiscaels de voorgemelte Reeckeninge van de *Collecteurs* niet aendachtelijck genoegh, soo met Lijste, *Controlle*, als die overgegheven, los oft laet-Cedullen van betalinge en hadden geconfereert, ofte in 't sommeren der selver niet wel en hadden gehandelt, ende dat namaels eenige *faute* by d' een of d'ander gevonden werde, waer by de gemeene saecke gepraejudicieert ware gheweest, sullen de voorsz Fiscaels selver uyt haer eygen goederen verbeuren, soo veele als de voorsz faute sal konnen gedraghen, d' een helft tot profijt van den gheene die de voorsz ontdeckt sal hebben, ende d' ander helft tot profijt van de gemeene saecke.

LXXVII.

Saken die de Fiscaels sullen instrueeren ende bedinghen.

Alle saecken d' Admiraliteyt, midtsgaders de contraventien van de Placcaten op de Convoyen ende Licenten raeckende, sullen by den Fiscaels geinstrueert endoten uyt-eynde beleyt, vervolght, ende bedinghet werden, ende sullen overzulcks ten selven eynde deselve Fiscaels van de Commijsen Generaels ontfangen de informatien, verificatien, ende stucken van 't gheene by deselve Generaels van de Cerchers sal wesen achterhaelt, dewelcke onder de Fiscaels sullen blyven berusten. Ten ware die van den Rade beter vonden die in den Collegie te bewaren, sonder dat eenige Procureurs van de Capiteynen weghen daerinne geoorloft sal zijn te spreecken, dan met consent van den Rade, ende als den Fiscael sijn Dingtale voleynt sal hebben.

LXXVIII.

Domicilium van de Fiscaels.

Ende sullen hare *fixum Domicilium* houden ter plaetse daer den Raed vander Admiraliteyt residieren sal, ende goeden ende pertinenten Boeck-houden van alle hare saecken, ende oock uytter Stadt niet te vertrecken, sonder consent van den Admirael, ofte ten minsten van den

Digitized by Google

1624. den geenen in 't Collegie presiderende, ende in absentie van de Fiscaels, sullen des Fiscaels saecken bedient en bedingt worden by eenen die by den Collegien daer toe toegelaten sal wesen.

Absentie van de Fiscaels.

LXXIX.

Gagien van de Fiscaels. De Gagien van de voorsz Fiscaels sullen wesen *twee guldens dachs*, d'welck haer betaelt sal worden by den Ontfangers Generaels van de Convoyen in de respective Quartieren, t'elcken Quartiere jaers op de Quitantien van de voorsz Fiscaels, sonder dat sy eenige andere Ordonnantie van dese teghenwoordige daer toe sullen behoeven; ende boven dien genieten den *twaelfden penninghvan alle confiscatien, mulcten ende pennen*, die ter oorsake van contraventien van de Ordonnantien, Instructien ende Placcaten op 't stuck van de Convoyen ende Licenten gemaeckt, sullen werden gedecreteert, welcken *twaelfden penninghs* genomen sal worden nae dat eerst die gedane kosten sullen wesen afgetrocken.

LXXX.

Eed van de Fiscaels. De voorsz Fiscaels sullen voorts *Eede* doen, als hier vooren van den Rade ende Secretaris is gheordonneert *Mutatis Mutandis*, ende in plaetse van *Recht ende Justitie* te administreren, dat sy de Rechten, Jurisdictien, Preeminentien ende Hoogheden der Admiraliteyt sullen voorstaen ende beschermen, sonder te gedogen so veel in haer wesen sal, dat die by yemant gheinfruigeert ofte vermindert worden, ende voorts hen te reguleren nae uytwijsen deser Instructie so veel die hun aengaet, ende alles doen dat goede ende getrouwe Fiscaels toestaet en behooren te doen.

Raeckende de Vendumeesteren.

LXXXI.

BY elck Collegie vander Admiraliteyt sal gheselt worden een bequaem *Vendumeester*, de welcke alle de *goederen* die by de voorsz vande Admiraliteyt gewesen sullen worden voor *Beuyt*, of verbeurt, verkocht, of anders gebeneficeert te worden, verkopen, en de penningen daer van komende, ontfangen, en de selve overleveren sal in handen van de voorsz Ontfangers Generaels vande Convoyen en Licenten respectivelick, daer van afghetrocken de quade kosten alvoore ghepasseert, ende ghelaudeert by die van de voorschreve Admiraliteyt, midts oock de rantsoenen in de navolghende Articulen gementioneert.

LXXXII.

Welcke Vendu-meesters nadien sy commissie sullen hebben verkregen, sullen *Eede* doen in't Collegie vande Admiraliteyt, dat sy de Heeren Generale Staten, ende 't voorsz Collegie sullen respecteren ende ghehoorsamen, ende dat sy haer selven in 't verkoopen vande goederen behoorlijck sullen quijten, ende alle neerstigheyt doen, om al de selve ten hooghsten prijse te helpen, sonder yemandt in de selve verkoopinghe, wie dat het oock soude mogen wesen, te favoriseren, of den eenen meer gunsten dan den anderen toe te dragen; dat sy oock van niemanden en sullen nemen eenighe giften of presenten, noch oock directelijck of indirectelijck, en sullen *Reeden in eenige schepen*, ten Vrybeuyte uytvarende, nochte oock koopende ofte doen koopen eenige beuyt of verbeurde goederen, noch Ordonnantien, Actien of Crediten op de beuyte, op de gemeene saecke spreeckende, noch met yemanden part ofte deel in eenighe van dien hebben. Ende voorts dat sy haer sullen reguleren naer uytwijsen deser Instructie, soo veel die haer aengaet, ende naer haer vermoghen alles sullen doen, dat goede ende getrouwe Vendumeesters schuldich zijn, ende behooren te doen.

LXXXIII.

Sullen mede ghehouden zijn voor die van de Rade van der Admiraliteyt voor haer administratie te stellen goede ende suffisante *cautie* ten wel-genoegen van den selven Rade, daer mede 't Landt bewaert mach zijn. Welcke Borge sullen staen, elck een voor al, als principael onder renunciatie van de beneficien van divisien ende excussien, om by gebreke van goede voldoeninge 't ghebreck van de Vendumeesters aen henluy den verhaelt te worden, met parate executie, gelijck men voor gemeyne Lands penningen gewoonelijck is te doen. 1624.

LXXXIV.

Alvoorens te procederen tot verkoopinghe van eenige goederen, die *voor Beuyt* verklaert oft geconfisqueert sullen zijn, sullen over al inde Steden diemen in eenen dagh sal konnen bereysen, uytgestelt worden, behoorlijcke Biljetten, daer by een yder van de verkoop-dagh der voorsz goederen geadverteert sal worden; dan indien de quantiteyt van de voorsz goederen redelijck groot soude zijn, of anders van sulcke natuere, dat deselve meest in andere van de Vereenighde Provintien of Steden getrocken souden worden, sullen de voorsz Biljetten uytgestelt moeten worden in deselve Provintie ende Steden, welcke verkoopdag die van den Rade sulcks sullen bestemmen, dat oock die gene verst gesteten zijn, tijt mogen hebben, om haer op de voorsz verkoopinge te vinden.

LXXXV.

Ten bestemden verkoopdaghe sullen de Vendumeesters respective de voorsz goederen, d'een voor en d'ander ne geforteert, in propre en middelbare partyen van verkoopinge, tot een *yeghelijcks ghelieft*, ter discretie van eenige vanden Rade, ende den *Controlleur*, so daer eenighe zijn die by de voorsz verkoopinghe present sullen moeten zijn, in 't openbaer in 't gebod steecken, voor een yegelijcken den meest daer voor biedende, om gereet gelt, sonder yemanden (wie dattet oock sy) daerinne te verschoonen, ende sal de koopslagh niet gegeven mogen worden, sonder voorweten ende consent van de voorsz presenten van den Rade; van welcke *verkoopinghe* by den *Secretaris* ende *Controlleur* elck apart register ghehouden sal worden, dewelcke sy t'elcken dage voor het scheyden gehouden blyven in 't openbaer op te lossen, en met den anderen te confereren, ende alsdan by de signature van de voorsz twee presente Raden doen verifieren.

LXXXVI.

De *Vendumeesters*, en andere, die over de verkoopinge van de voorsz goederen staen sullen, en sullen niet toelaten dat yemandt (van wat qualiteyt oft conditie hy zy) eenighe van de voorsz beuyt, of verbeurde goederen sullen uytsonderen; maer sal een yeghelijck schuldigh zijn openbaerlijck ten aensien van allen den omstanders te koopen de goederen sulcks die ghesorteert sullen wesen, sonder den eenen eenigh voordeel meer te mogen hebben boven den anderen, en sullen alle sorteringen van verkoopingen in 't openbaer opgeleyt en verkocht moeten worden, sonder eenige van dien in't geheel ofte deel over te laten op eenige voorgaende of navolgende koop, nochte oock eenighe uytterhandt te verkoopen; om yemandt te gelieven.

LXXXVII.

In 't verkoopen der voorsz goederen, sal by den Vendumeesters gereet besproken worden voor rantsoen xij. grooten van elck pondt vlaems, dat een yders koop bedragen sal, die verdeelt sullen worden: Te weten, *seven grooten*, daer van ten behoeve vande *gequetste Bootsgesellen*, die gelevert sullen worden in handen vande Ontfanger Generael van de Convoyen in die quartieren, en *anderhalve* groote voor den Gasthuyse ter plaetse daer die verkoopinge geschieden sal, voor de siecken en ghequetste Soldaten, die dickmaels inde Gast-huysen ghesonden worden. De Vendumeester sal genieten voor sijn verkoopinge, (midts dat hy voor de penningen sal moeten innestaen) twee grooten, de Controlleurs daer een is, een groot, soo voor den Inventaris als Contreboeck te houden, en andere toesicht tot de voorsz Beuyt-goederen te hebben, soo voorsz is, waer mede hy hem te vreden sal moeten houden, sonder eenighe andere gagien te pretenderen. Ende de resterende halve groote, sal profijteren den Secretaris, daer vooren hy ghehouden blijft te doen al 't gheene hem by dese Instructie belast werdt, ende daer gheen Controlleur en is, sal den Secretaris die den Contreboeck houden sal, oock profijteren de anderhalve grooten, van den Contrerolleur, dies sal daer op regard genomen worden in't maken van de gagien desselfs Secretaris.

By resolutie van den 22. April 1628. is den Vendumeester tot Amsterdam boven dese twee grooten noch toegeleyt, een tractement van 400. guldens, ende den Contrerolleur 350. gulden 's jaers.

Item,

Digitized by Google

1624 LXXXVIII.

Item, de verkoopinge gedaen zijnde, sullen de Vendumeesters respective gehouden zijn, ten langhsten in *veerthien dagben* daer nae *hare reeckeninghe* over te leveren ten bevele van den Rade, de welcke wy ordonneren, de voorsz reeckeningen met den eersten af te nemen, te hooren examineren, sluyten, ende de reparatie van een yder part ende deel daer van te maecken, sulcx in 't leste voorgaende Articule, ende hier vooren gheseyt is, sonder in den selven eenigen anderen uytgeven te passeren, dan die eygentlijck de verkochte Beuyt ende verbeurde goederen is aengaende; ende indien de voorsz Vendumeesters in ghebreecke blijven, om die binnen behoorlijcken tijdt over te leveren, sullen daer vooren ge-excuteert worden realijcken ende metter daedt.

LXXXIX.

Ende om te beletten de *ongherechtigheden* die souden mogen ghebeuren in 't *verstrecken* ende *vervreemden* van soodanighe goederen, sullen de Fiscaels, mitsgaders de Controlleurs, t' samen t' elcker reyse als 't hun goetduncken sal, ende soo wanneer sy van *verstreckinghe*, *vervreemdinghe*, oft *verminderinghe* suspitie hebben sullen, ofte van de goederen verseeckert begeeren te wesen, met kennisse ende consent van die van den Rade, de selve moghen besichtighen met de *Vendumeesteren* ofte *Concierge* de bewaernisse daer van hebbende, de welcke henlieden tot dien fine gehouden sullen wesen openinghe te doen van de Packhuysen ende plaetsen daer de selve goederen in bewaernisse wesen sullen. Ende aengaende de goederen die sullen wesen achterhaelt by de *Commisen Generaels* ende *Cercbers*, sullen de selve Officieren daer over ende by mogen wesen, Copye ende Inventaris van alles hebben; mitsgaders daer van monsters, proeven oft staelkens nemen, om hem te informeren van de weerde ende prijs, dienende tot de verkoopinge van de selve.

Voor de Contrerolleurs.

XC.

DE *Contrerolleurs* sullen verbonden zijn te onderhouden de Poincten van dese Instructie die hen sullen raecken.

XCI.

Ende boven dien sullen sy ghehouden zijn, soo wanneer Schepen ghelast zijn in persoone de selve te *onderstaen*, ende indien noot zy tot hunder assistentie te nemen den Provoost en syne Dienaren, om met de selve wel scherpelijck te besichtigen ende vernemen, of naer of voor 't vertreck van de gestelde Wachten, geene goederen in de schepen, of aen *landt verstreecken* of wech gedraghen en zijn by den Bootsgesellen of andere, ende ten selven eynde mede den gheenen die de Wacht bevolen is geweest, wel scherpelijck onder Eedt te ondervragen, of sy niet gewaer geworden zijn, dat by yemanden yet verstreken, of wech gedragen en is; ende soo sy van dies yet bevinden, sullen gehouden zijn 't selve terstont den Fiscael van der Admiraliteyt aen te dienen, om daer inne voorsien te worden naer behooren.

XCII.

Sullen *Eedt doen* in 't Collegie van de Admiraliteyt, dat sy haer naer uytwijsen deser Instructie, soo veel die hen aengaet, met alle *ghetrouwigheyt ende neerstigheyt* sullen reguleren, ende naer haer vermogen achtervolgen, sonder eenigh aensien of gunste van persoonen, of anders ints de selve te inbreecken of laten inbreecken, dat sy goede pertinente ende rechtveerdige *Contrerolle* van alle Inventarisen, ende verkoopingen sullen houden, ende neerstich opsicht nemen, of alle die Inventariseerde ende gheconfisqueerde goederen verkocht sullen wesen, ende so sy eenige bevinden onverkocht te zijn, de selve in den Rade aengheven sullen; dat sy oock van niemanden en sullen nemen eenige *giften* ofte *presenten*, mitsgaders oock directelijck of indirectelijck en sullen *Reeden* in *eenige Schepen ten Vrybenyte uytvarende*, nochte oock koopen, ofte doen koopen eenighe Beuyt-goederen, noch met yemanden part of deel in eenighe van dien hebben, ende voorts alles doen sal, dat een goet ende 1624
ghetrouw Contrerolleur schuldig is, en behoort te doen.

Voor de Procureurs.

XCIII.

DE geene die begeeren te staen ende dienen by der Admiraliteyt als *Procureur*, sullen ten dien fine aen die vanden Rade requite presenteren, die naer bevindt vande persoonen daer op ordonneren sullen.

XCIV.

Deselve Procureurs ontfangen synde, sullen hun *Eedt* doen voor den Rade, daer af notitie gehouden sal worden by den Secretaris.

XCV.

Item sullen de Procureurs t'elcken Rechtdage heurlieder saecken op rollen presenteren aenden Secretaris, ende van alle appoinctementen in saecken die by haer bedinght syn goede ende pertinente Boeckhoudens.

XCVI.

Item, als de Procureur *in Iudecio* hem presenteert voor eenige persoon, na *Litiscontestatie* sal gehouden wesen, ten versoeck van parthyen inder saecke te procederen ter diffinitive, ende indien hy ageert sonder procuratie, sal het gewijsde op hem verhaelt mogen worden.

XCVII.

Item, op dat de Procureurs heurlieder Meesters processen behoorlijck *furneren*, wert henlieden toeghelaten te komen inde Griffie by den Secretaris, ende aldaer inspectie te nemen vande Acten ende procedueren die by den Secretaris opte rolle geteeckent syn.

XCVIII.

Sullen gehouden syn haer te contenteren mettet *Salaris* 't welck haer by een Lijste apart toegheleyt of anders by den Rade toegetauxeert sal worden, sonder van partye of yemanden anders bevonden yet af te eyschen ofte exigeren, ten ware uyt goeden wille ende gunste van partye, op peene van arbitrale correctie.

XCIX.

Item, aleer de Procureurs *uyttinge* van eenige *Processen* versoecken ende vervolgen, sullen met presentatie van der saecke opte Rolle verklaren, dat sy gefurneert hebben, ende ist dat een vande Litiganten in ghebreecke blijft te furneren, sal die geene die expeditie begeert, versoecken peremptoiren dach, dat van d'ander sijde gefurneert worde. Op peene datmen recht doen sal, op 't geene dat inden Raedt bevonden sal worden.

C.

Alle welcke poincten, ordonnantien ende Articulen boven verhaelt, wy verstaen dat by eenen yeghelijcken die 't behoort, ende aengaen sal, in syn respect onderhouden ende achtervolght sullen worden; reserverende aen ons d'interpretatie, soo verre in desen eenighe duysterheyt mochte vereyssen, ende oock de veranderinge, vermeerderinge der selver, t'elcken reyse, ende also wy 't selve naer gelegentheyt van tijde ende sake nut, oorboor ende noodich sullen bevinden, ende dit al by provisie voor den tijdt van een jaer, innegaende den eersten September naestkomende.

Aldus gedaen ter vergaderinghe vande voorsz Staten Generael in 's Gravenhage den 13. Augusty 1597.

Gagien van de Raden.

Daer ober (als gheseydt is) wierdt in dit jaer ghemaeckt dit nabolghende Reglement / namentlijck den 19. April: dat de Collegien hun strictelijck soude reguleren naer hunne instructie; en omme 't selve te beter te mogen doen / dat de Raden die tot laste vande Generaliteyt by de respective Collegien betaelt worden tot Rotterdam, Amsterdam, Noort-Hollandt ende Doccum, souden voor Tractement ghenieten elcks thien hondert gulden 's jaers, ende tot Hups-hupp binnen Amsterdam vier hondert gulden, tot Rotterdam twee hondert vijftigh, in Noort-Holland twee hondert guldens, en te Doccum hondert en vijftig guldens: welverstaende dat de gheene die in publicque; ofte huysen (de Steden toekomende) woonen / geen Hups-hupp en souden genieten.

Hups-hupp.

Boben welck Tractement ende Hups-hupp sy niet en sou-

1621. en ſouden mogen genieten eenige Emolumenten, Sayſoen-gelden, Nieuwe-jaren, Conijn-gelden, Leggen, Equivalenten, ofte eenige andere voordeelen / directelijck oft indirectelijck, onder wat pretext het oock ſoude moghen weſen / tot welcken eynde der ſelver Commiſſien ingetrocken / ende in plaetſe van de voorſz. baten, profijten ende Emolumenten, daer in geſtelt wierdt eer, pre-eminentie ende dignitеyt.

Souden noch aen malkanderen / noch aen anderen eenighe Gratificatie tot laſte van den Landen moghen doen / maer merckelijcke dienſten te Water gedaen / inde redelijckheyt alleenlijck mogen recompenſeren.

Souden tot laſte van 't Landt onder pretext van reparatie van haer Wooninghe, 't Landt ofte de Steden toekomende / geen kiſten of kaſſen laten maecken / of ietwes anders mogen uytgeven / als alleen noodige reparatien / by ſpecificatie ende onder behoorlijcke attеſtatien / ende ſulcke / als een eygenaer die ſoude behoorden te draghen / oock gheen nieuwe Timmeragie van huyſen doen / ſonder kennиſſe van haer Ho: Mo:

Souden uyt de Prinſen oock geen voordeel moghen proffiteren.

Souden geen onkoſten van maeltijden of teer-koſten mogen doen / oock voor hunne Conchergen geen proviſien van wijn, bier, ofte anderſins laten in leggen / tot laſte van den Lande.

Vacatien van de uyt-repſende. Souden uyt-repſende boven Waghen ende Scheepsvrachten genieten vier gulden 's daegs, ende een gulden voor den bode, ende daer op haer eyghen Teer-koſten doen / ſonder om eenigerhande oorſaecke / hoe die oock ſoude mogen zijn / de dagh-gelden te mogen verhoogen.

Souden vermaent worden den Staet ende Inventaris van 't geſeende Geſchut ende Ammunitien te examineren / ende 't ſelve behoorlijck te doen reſtitueren.

Souden hun niet langer mogen abſenteren / te weten die uyt andere Provintien quam / als voor den tijt van ſes weken in 't jaer, ende die van binnen de Provintie drie weken, ende voortaen niet langher aen den anderen / als drie ofte vier daghen; mids dat ondertuſſchen de beſoigne niet en ſouden ſtille ſtaen / ende dit alles op peyne / dat het ſelve aen haer Gagie ſouden worden gheſtort / waer van notitie by den Secretaris ſouden werden gheſhouden: ondermindert nochtans hier mede ſoodanige ſtricte ordre / als by d' een of d' ander Provintie mochte ofte worden ghenomen op de abſentie van hunne Gedeputeerden van hun ſonder der ſelver conſent / gantſch niet t' abſenteren.

Den Equipagie-meeſter ſoude ſoo wel in ſijn tractement als anders / precijſe geregulеert worden naer ſijne Inſtructie.

Deſelve en ſoude gheen inkoopingen doen / dan ter preſentie van eenighe van de Raden by 't Collegie expreſſelijck daer toe Gecommitteert / noch oock ſelfs eenige verkoopinge / ofte leveringhe aen 't Landt doen / directelijck noch indirectelijck / op peene van datelijck gecaſſeert te worden.

Op den inkoop in voegen als voorzen gedaen / en ſouden gheen Ordonnantien moghen worden ghepaſſeert / dan op ſpecificatie van de gheleverde parthyen / inhoudende de quantiteyt ende qualiteyt van de goederen, ende den prijs ghe verifieert / by ſignature van de Raden die over de koop gheſtaen hadden / ende van de Equipage-meeſter: ende deſelve en ſouden mede niet voldaen moghen worden / dan op een pertinente quittantie van de Verkoopers.

Alle dienſten ingevoert tegens d' Inſtructe / ſouden werden afgedaen / ende ſulcks mede het ſtellen van den Pinning-meeſter tot Amſterdam / dewijle ſulcks het eygen werck van den Ontfanghер ende ſijne Commiſſen was.

d' Inſtructie van den Ontfanger ſoude worden ghereſumeert / ende ſulcks geſtelt / dat hy geen betalinge en moght doen / dan op behoorlijcke Ordonnantie / inhoudende uyt wat ſaecke / ende aen wien deſelve penninghen werden betaelt / ende daer toe nemende quittantie van den ſelven / ſonder te moghen betalinghe doen op eenighe Ordonnantien / inhoudende blinde Poſten, Emolumenten, vereeringen, Gratificatie aen de Raden / ofte anderen te diſtribueren Saiſoen-gelt, ofte anders / wat naem 't ſelve oock ſoude mogen hebben / ofte gegeven worden. 1624.

De Advocaten / Fiſcaels ende Secretarиſen / ſouden tot tractement ghenieten tot Rotterdam, Amſterdam, Noort-Hollandt, ende Doccum, elcks neghen hondert gulden 's jaers / ende tot Huys-huyr binnen Amſterdam drie hondert guldens, tot Rotterdam twee hondert vijftigh guldens, in Noort-Holland twee hondert gulden; ende te Doccum hondert en vijftigh gulden: welver ſtaende / ſoo ſy niet en woonden in publijcke / ofte Huyſen de Steden toebehoorende / daer voor ſy geen Huys-huyr ſouden genieten / ſoo ſy daer in woonden. Gagien en Huys huyr van de Fiſcaels en Secretarиſen.

Boven welck Tractement ende huys huyr ſy noch mochten genieten 't gene ſoo van de Prinſen, als depeſchen hun wert toegheſtaen, by hunne reſpective Inſtructien / daer na ſy hun ſullen reguleren / ſonder yetwes meer te moghen genieten / 't ſy van Saiſoen gelden, nieuwe Iaren, Conijngelden, leggen, ofte eenige andere voordeelen / hoedanigh die zijn / of genaemt mochten worden / directelijck of indirectelijck onder wat pretext het oock ſoude mogen weſen.

Alle welcke Pointen de Collegien ter Admiraliteyt wierden ghenotificeert / met laſt / om opten Eedt in 't ſtuck hares Officie gedaen / hun precijſelijck daer na te reguleren / ende ſouden de Fiſcaelen, Secretarиſen, Ontfangers, Equipagemeeſters ende anderen heur in 't inkoopen; of Adminiſtreren van penningen bemoeyende van nieuws geedicht worden / om heur precиſe na hunne Inſtructien te reguleren / met expres verboth / dat by d' Officieren van der Admiraliteyt geen leverantien en ſullen moghen worden gedaen.

Dat mede gelet ſoude worden op de Lieutenants Admirael, omme hen te reguleren naer d' Inſtructie / ende reghens de ſelve geen meerder bedieninghe, Emolumenten, of anders te mogen genieten / ende af te ſchaffen dubbelde Capiteynſchappen / in ſo verre die tot noch toe waren toegeſtaen.

Op 't Extraordinaris van de ſcheeps Capiteynen ſoude naulwe toeſicht genomen worden / ende daer van tot laſte van den Lande niet geleden / dan 't gunt met deughdelijcke Documenten konde werden geverifieert.

De Vacatien van de Admiraels tot laſte van 't Landt / ſoo ſy eenige genoten hadden / ſouden voortaen ceſſeren.

Die van de Admiraliteyt en ſouden niet vermoghen yet te doen Negotieren, tot opnemen van penningen / boven de ſomme geexpreſſeert in hunne inſtructie / dan met expreſſe voorgaende ordre van de Generaliteyt.

Formulier van Eedt voor de Heeren Raden ter Admiraliteyt, den 4. July 1635. geformeert uyt het 60. Articul van d' Inſtructie.

ICk beloove en Sweere, dat ick de Heeren Staten Generael van de Geunieerde Provintien, zijnde en blyvende by de Gereformeerde Religie, gehou en getrou ſal weſen, *ook dat ick deſelve Heeren Staten Generael, den Heere Admirael Generael* in haer beveelen, conform mijnen laſt en inſtructie ſal reſpecteren en ghehoorſamen naer behooren; dat ick ſonder faveur ofte aenſien van den Lande, of perſoonen, ofte den quartiere daer ick ſal reſideren, in alles handelen, ende eenen yeghelijck recht ende Juſtitie ſal doen ende Adminiſtreren naer behooren, volghende de Ordonnantien ende Placcaten ghemaeckt, ende al noch te maecken; dat ick directelijck of indirectelijck niet en ſal Reeden in eenige Schepen ten vry-beuyte uytvarende, nochte oock koopen of doen koopen eenige Beuyt-goederen, ofte Ordonnantien, Actien, Crediten, ofte andere Goederen, die de gemeene ſaecke toekomen, of ſchuldig ſal mogen weſen, nochte met yemandt part ofte deel in eenighe van dien hebben; dat ick voorts niet en ſal ontdecken, nochte reveleren, eenige communicatien, deliberatien, oft reſolutien in den Rade vallende, die behooren ſecreet ghehouden te worden, ofte tot yemandts nadeel ſoude moghen ſtrecken, oock niemandt particulierlijcken

ten

1624. ten dienste sal staen, ofte aen yemant verbonden wesen, raeckende de saecken vander Admiraliteyt, Convoyen ende Licenten, metten aenkleven van dien, noch oock van yemant en sal nemen of ontfangen eenighe giften ofte presenten; dat ick mede directelijck of indirectelijck, en sal hebben eenighe portie oft deel in eenighe Pachten ofte Collecten, van Convoyen, ofte andere gemeene middelen; nochte oock in eenige leverantie van Kruyt, Scherp, Geschut, Wapenen, Boter, Kaes, of eenighe andere Vivres, Koopmanschappen of Waeren, die aen de ghemeene saecke verkocht sullen worden. Ende voorts, dat ick my sal reguleren naer uytwijsen deser Instructie, ende naer mijn vermoghen alles sal doen, dat een goet ende ghetrouw Raedt schuldigh is, ende behoort te doen. *Soo waerlijck moet mijn Godt Almachtigh helpen.*

Extract uyt de Instructie voor de Respective Collegien ter Admiraliteyt.

LXVII.

DE Secretarisen sullen doen ghelijcken Eedt als hier vooren vanden Raedt is geordonneert in alle *Mutatis Mutandis*, ende voorts van te achtervolgen dese Instructie, soo veele hen aengaet, ende al te doen, dat een goet ende getrouw Secretaris schuldigh is, ende behoort te doen.

Dienvolgens wordt den Eedt Ordinarie by de Secretarisen gedaen in dese navolgende maniere.

Den 8. April 1631. heeft Schelto van Aitzema dese eedt ghedaen als Secretaris.

Die voorsz Secretarisen sullen belooven ende sweeren, in handen van de Staten ofte van den gheenen die sy daer toe authoriseren sullen, dat die den Staten Generael van de Geunieerde Provintien zijnde, ende blijvende by de Gereformeerde Religie, houw en getrouw sullen wesen; dat zy-luyden de Heeren Staten Generael, den Heere Admirael Generael, in hare bevelen conform haren last ende Instructie sullen respecteren ende ghehoorsamen naer behooren, dat sy sonder faveur, ofte aensien van den Lande ofte persoonen, of den quartiere daer sy resideren, in alles sullen handelen naer behooren, volgens d' Ordonnantien ende Placcaten gemaeckt, ende al noch te maecken, voor soo veel de selve hun concerneren; dat sy oock op 't spoedighste eenen yegelijck syne depesche sullen overleveren, ende doen overleveren, in dier voegen, als hun by den Raedt ter Admiraliteyt sal zijn aen bevolen, ofte d' ordre van de Justitie sal komen te vereyschen; dat sy directelijck of indirectelijck niet en sullen Reeden in eenighe schepen ten Vrybeuyte uytvarende, nochte oock koopen ofte doen koopen eenige Beuyt-goederen ofte Ordonnantien, Actien, Crediten, ofte andere goederen de ghemeene saecke toekomen, ofte schuldich sal mogen wesen, nochte met yemandt part of deel, in eenighe van dien hebben: dat sy voorts niet en sullen ontdecken, nochte reveleren eenighe communicatien, deliberatien, ofte resolutie in den Rade vallende, die behooren secreet gehouden te worden, ofte tot yemants nadeel soude mogen strecken; oock niemant particulierlijck ten dienste sullen staen, ofte aen yemandt verbonden wesen, raeckende de saecken van de Admiraliteyten, Convoyen ende Licenten, metten aenkleve van dien; noch oock van niemant en sullen nemen, of ontfangen eenige giften of presenten; dat sy mede directelijck ofte indirectelijck en sullen hebben eenige portie ofte deel in eenige Pachten ofte Collecten, van de Convoyen ofte andere gemeene middelen; nochte oock in eenige leveringe van Kruydt, Scherp, Geschut, Wapenen, Boter, Kaes, ofte eenighe andere Vivres, Koopmanschappen ofte Waeren, die aen de gemeene saecke verkocht sullen worden; ende voorts dat sy haer sullen reguleren nae uytwijsen deser Instructie, ende nae haer vermogen alles doen, dat goede ende getrouwe Secretarisen schuldich zijn ende behooren te doen.

Den 30. April 1646. heeft M. Pitter Splinter dese eedt ghedaen als Secretaris.

Ende alsoo men dagelijcks speurde dat eenige Professe maeckten van te koopen d' Ordonnantien van den Raedt van State / tot groot nadeel ende disordre voor den Staet van den Lande / is noodigh ghevonden daer tegens te versien / ende is sulcx verboden: ghelijck ock op verscheyden andere Poincten / raeckende de Raedt van State / naerder ordre is ghestelt; als te sien is achter desselfs Instructie hier na volgende. 1624.

INstructie voor den *Raedt van State* vande Vereenighde Nederlanden Waer na so wel de Heeren by hare *Koninckljcke Majesteyt van Engelant*, volgende het Tractaet met de selve gemaeckt, in den voornoemden Raet geintroduceert, ofte noch te introduceren, als de Heeren van de voorsz Landen in den selven Raedt wettelijck *ghecommitteert*, ende noch te committeren by provisie ende tot dat anders by den Staten Generael sal wesen gheordonneert, sullen beleyden, ende dirigeren de saecken den gemeenen Staet de *defentie*, *conservatie*, ende *Unie* van de voorsz Landen eensamentlijck, de onderhoudinghe van het *Tractaet met hare Majesteyt ghemaeckt*, aengaende: Instructie voor de Raedt van Staten.

I.

In den voorsz Raedt sal den *Gouverneur* Generael van het secours van de Koninckljcke Majesteyt van Engelandt met den Raedt hebben, ende gebruycken die authoriteyt hem by het Tractaet met hare Majesteyt ghemaeckt, geattribueert.

II.

Ende sullen in den selven Raedt begrepen wesen, en tot allen tijden daer inne compareren, plaetse ende stemme hebben de *Gouverneurs van de respective Provintien*. Ende sullen de saecken in den selven Raedt ghehandelt, ghedelibereert ende ghetracteert worden, by alle behoorljcke reverentie, respect ende modestie, ten meesten dienste van den voorsz Lande, tot goeden *eenigheyt* ende vrundtschap onder den selven Steden ende Leden van dien eensamentlijck, van de Heeren in den selven Raedt comparerende, onderlinghe; ende worden den *Gouverneur Generael* van hare Majesteyts secours, den Gouverneurs van de respective Provintien, ende den *Presidents* van de voorsz Raedt *in der tijdt*, versocht goede opsicht te nemen dat alle particuliere affectien, twistelijcke ende inpertinente propoosten (niet raeckende de materie ende affairen die ghedelibereert worden) voorgekomen ende verhindert worden.

III.

In den voorsz Raedt en sullen te samen niet moghen wesen die malkanderen in *consanguiniteyt* tot in den *vierden* grade, ende in *affiniteyt* tot in den *tweeden* grade, nae de reeckeninghe van de Wereltljcke Rechten, zijn bestaende.

IV.

Ende tot beter directie ende beleydt van alle voorvallende saecken, sal den selven Raedt ordinarie *vergaderen te neghen uyren* voor de middagh, ende *ten drie uyren na de* middagh: Ende en sullen de Raeden uyt den selven Raedt niet moghen *scheyden* sonder voorweten van de Raedts-Heer presiderende; ende sullen de selve Raden gehouden wesen ghestadelijck hen te vinden ter plaetse aldaer den selven Raedt sal besoigneren, ende te compareren t' allen tijden als sy daer toe versocht sullen worden, uytgesondert wettelijcke excusen.

V.

De voorsz Raedt sal nemen goet reguardt ten eynde de Landen en Vereenighde Provintien, Steden en Leden van dien, metten Gouverneurs onde Krijgs-Oversten, der selver gestelt ende gehouden worden in goede *eendracht*, in conformité van de Verbonden ende Alliantien tusschen henluyden gemaeckt ende opgerecht.

VI.

Ende sal den selven Raedt hebben ende gebruycken de *Authoriteyt* in 't voorsz Tractaet met haere Majesteyt gemaeckt henluyden gheattribueert, ende disponeren inder saecken van der oorloge ende over het volck van oorloghe, in dienste van den Lande, soo tot laste van hare Majesteyt als den Lande wesende, doende haer bevelen volbrenghen, deur den voorsz Gouverneur Generael van hare Majesteyts *secours*, den Gouverneurs van de Provintien, den Admirael ende andere Officieren elcx in hen reguardt.

VII. Sonder

Digitized by Google

1624.

VII.

Sonder dat sy luyden yet sullen mogen doen ofte attenteren, dat soude mogen strecken tot prejuditie van de *Privilegien, Rechten, Vryheden, Tractaten, Contracten, Ordonnantien, Statuten, Decreten, ende Usantien*, dierselver Landen, in 't Generael ofte van eenige Provintien Steden ofte Leden van dien in 't particulier.

VIII.

De voorsz Raedt sal bevorderen dat de *Generale middelen* tot gemeene defentie van den Lande *eenpaerichlijck* ende *in 't ghemeen* over alle de Vereenighde Provintien geconsenteert ende noch te consenteren, ende tot hare dispositie by de consenten van de Provintien te stellen, wel ende eenpaerlijck alomme worden gheheven; ende dat de Pachters ende Collecteurs der selver worden ghehandthout in 't innen ende executeren van 't geene hen verpacht ofte te collecteren bevolen sal wesen, ende dat de contraventien van de Ordonnantien daer op ghemaeckt, ofte noch te maecken, sonder eenighe dissimulatie worden gestraft.

IX.

Ende sullen opten *opheve* derselver generale middelen volgen, ende doen volghen, alsulcke Instructien ende Ordonnantien, als by de Generale Staten daer op ghemaeckt zijn, ofte noch ghemaeckt sullen worden.

X.

Ende in 't doen *innen ende executeren* van de selve *ghemeene middelen*, mitsgaders de consenten van de Provintien opten voet, als die ghedragen sullen worden, sal by den voornoemden Raedt jegens den Debiteurs, Pachters ende Collecteurs, mitsgaders jegens den Ingesetenen van de Provintien en Steden, in gebreke wesende, ende hare goederen, worden geprocedeert, gelijck men in dese Landen voor syn *Princen beede* ende penninghen gewoonlijck is te doen, ende volghende de executoiren daer toe te verleenen: behoudelijck *dat niemandt eer sal worden ghevocceert buyten de Provintie daer inne hy woont, sonder consent van de Staten van de selve Provintie.*

XI.

De penningen procederende van de voorsz gheconsenteerde *middelen* en andere consenten, sullen bekeert ende gheemployeert worden tot betalinge vanden volcke van oorloghe, ende andere behoeften vander oorloghe, in conformité van de consenten van de respective Provintien, ofte sulcx als in 't generael by de Provintien sal worden verordonneert, tot meeste profijte van den Lande; ende voor al sal ordre op de *Monsteringe* ende *discipline Militaire*, over het volck van oorloghe gheselt worden, ende dat die betaelt moghen worden *hooft voor hooft* voor soo veele doenlijck sal wesen.

XII.

Alle *Ordonnantien* van betalinghe sullen gheteeckent worden by den *Thesorier* ende *drie van den Rade*, wesende van *verscheyden Provintien*, ende by een Secretaris van den selven Rade. Ende en sullen egeene Ordonnantien van betalinge, van waerden gehouden worden, dan die geteeckent sullen wesen, als boven, metten notule van *Registrata Folio tali*, daer op gestelt wesende.

XIII.

Sullen oock de handt daer aen houden, ende so verre des noodt zy, vervorderen dat de *Convoyen*, volghende de Consenten ende Lijsten by den Staten Generael daer op gemaeckt ende noch te maecken; ende van ghelijcken oock de *Licenten*, volghende de Lijsten daer op gedresseert, ende noch te dresseeren, *eenpaerelijck* worden geheven ende achtervolght, en dat by den Staten van de particuliere Provintien, Gouverneurs der selver, noch de Gouverneurs ende Magistraten, ofte Gemeente van eenige Steden ofte plaetsen, ofte by yemandt anders, de passagien ende uytvoer vande goederen, die behoorlijck ende volgende de voorsz Lijsten *Verconvoyt* ende *Verlicent* zijn, niet verhindert en worden, ofte dat yemandt wie hy zy, boven de voorsz Lijsten van de selve goederen yet eyschte ofte neme; ende dat de contraventien die directelijck ofte indirectelijck sullen gheschieden, gestraft mogen worden, exemplaerlijck.

XIV.

Sullen oock regardt nemen, dat de penningen vande voorsz *Convoyen* ende *Licenten*, mitsgaders het inkomen van de Prinsen ende beuyten te water vallende, mogen worden verstreckt ende bekeert, so totte voorgaende als loopende lasten van de Equipagie schepen van oorloghe, en 't geene daer van dependeert, ten meesten dienst van den Lande, mitsgaders tot betalinghe van alsulcke andere schulden, als by den Staten Generael volghende de Consenten van de Provintien geordonneert sal worden; tot welcken eynde sy van de Gecommitteerde Raeden neffens den Heere Admirael ende anderen (des noot zynde) alle drie maenden hun sullen doen overleveren pertinenten Staet van de Lasten van de equipagie, het innekomen van de voorsz middelen, ende het employ van dien. 1624.

XV.

Sullen den Steden laten by haer gebruyck om in tijde van noodt, ende als de saecken geen uytstel en mogen lijden, hen te water te wapenen, ende schepen van oorloghe uyt te rusten, tot laste van de Lande, omme uyt de voorsz middelen betaelt te worden, ende dat jegens alle piraten ende andere gelijcke Vyanden van 't gemene beste, de selve te resisteren ende in haer gewelt te gekrijghen; behoudelijck dat de kenniss ende straffe, soo over de persoonen als hare schepen ende goederen, sal staen ter decisie van de Collegien van de Admiraliteyt, in de Respective quartieren gestelt, ofte noch te stellen, *uyt te Provintien bestaende by de* Handelinghe ende Traffijcque ter Zee.

XVI.

De Raden van Staten sullen gehouden wese over te leveren aende generale Staten en de Staten van elcke Provintie, partinente *staet van drie maenden* tot drie maenden, van de lasten van de oorloge en het inkome van de middelen daer toe te consenteren, en den employ van dien.

XVII.

Sullen naer hen vermoghen besorghen dat de Paelen ende Limiten van de voorsz Provintien Respectivelijck niet én werden vermindert, ende dat alle Steden ende plaetsen worden gebrocht, ende gehouden onder *gelijcke contributien* tot gemeene defentie van den Lande, soo veel moghelijck wesen sal, ende dat van ghelijcken gebruyckt worde in reguard van de Steden, ende plaetsen, die verovert sullen worden.

XVIII.

Sullen besorghen dat alle Gouverneurs, Admiraels, Generaels, Oversten, Ritmeesteren, Capiteynen, ende alle het Volck van oorloge te Waeter ende te Lande, sullen beloven ende *sweeren de Staten van de Vereenighde Lande* die by de Unie ende hanthoudinghe van de Gereformeerde Religie sullen blijven, eensamentlijck de *Staten van de Provintien* ende *Magistraten van de Steden*, daer inne syluyden gebruyckt, ende tot wiens laste, ofte repartitie sy betaelt sullen worden, gehouw ende getrouw te wesen, den selven getrouwlijck te dienen, ende dat sy luyden den voornoemden Staten Generael ende oock de Staten vande particuliere Provintien elck in sijn reguard, sullen obedieren; dat insgelijx de Gouverneurs van de Provintien ende Generaels sullen beloven te obedieeren den Raedt van State, by den Staten Generael gheselt ofte namaels te stellen, ende dat de Oversten, Ritmeesteren, Capiteynen ende alle ander volck van oorloge boven dien oock beloven ende sweeren sullen, de beveelen van de Gouverneurs vande Provintien daerinne sy ghebruyckt worden, ende het volck van oorloghe te Water, de bevelen van den Admirael, ende voorts alle andere hoofden over henluyden te stellen, te ghehoorsamen naer behooren.

XIX.

Sullen onderhouden alle *Tractaten* ende Alliantien tusschen de Vereenighde Landen, de Provintien, Steden, ende Leden van dien, *mette na gebuyre Rijcken*, Lantschappen ende Republijcquen ghemaeckt, ende sullen ten selven eynde ende tot advancement van de Neeringhe ende Traffijcque deser Landen, onderhouden *goede correspondentie*, vruntschap ende nabuyrschap mette Uytheemsche Princen ende Heeren, ommeliggende Koninckrijcken, Republijcken, Landen ende *Steden*, by de beste middelen die sy daer toe sullen adviseren.

De

Digitized by Google

1624.

XX.

Die van den Raede voornoemt ende elck van hen opinerende, ſullen *openlijck, vrymoedelijck, volkomentlijck*, ende *bedachtelijck* verklaren 't gunt hen by hare *Eere, pliche, ende conſcientie* goetduncken ſal, 't ſy om hen te conformeren mette andere opinien, ingevallen de ſelve hen goet duncken, om te eviteren redicten, ofte alſulckx als hem beſt duncken ſal deur andere redenen ende conſideratien, ende ſullen alle ſaecken in den voorſz Raet beſloten worden, by de *meeſte ſtemmen* van de *preſente* Heeren daer over geopineert hebbende; ende wanneer eenighe ſaecken ſullen voorkomen die aengaen mogen eenighe van de ſelven Raden directelijck of indirectelijck, ſo in reguard van heure Perſoonen als van hare *Vrunden*, ende *Magen*, tot inden *vierden Grade*, en ſullen d'ſelve daer op niet mogen gheven eenigh advijs, nochte preſent weſen opte deliberatie ende beſluyt der ſelver ſaecken, maer ſullen hen vertrecken ende blyven uytte kaemer van den Raedt, geduyrende de ſelve Deliberatie ende Reſolutie.

XXI.

Inden voorſchreven Raedt en ſullen niet worden *eymdelijck beſlooten* ofte ghearreſteert eenige ſaecken, dan in *preſentie van alle* die Heeren van den Raede, die weſen ſullen ter plaetſe aldaer den Raed hen ſal onthouden, ofte den meeſtendeel van henluyden.

XXII.

De Raden en ſullen niet moghen *vergaderen* ofte reſolveren op eenige Extraordinaris ſaken, dan by voorgaende inthimatie, daer van gedaen aen alle de Raeden die ter plaetſe ſullen weſen.

XXIII.

Alle Commiſſien, Ordonnantien, Inſtructien, Brieven, ende depeſchen ſullen worden *geparapheert* metten geheelen naem vande Raet preſiderende, ende weſende alſoo geparapheert, ſullen geteeckent worden in dient de *Engelſche Natie* aengaet, ofte by den Gouverneur Generael van hare Majeſteyts ſecours, ofte by een van de Raeden van hare Majeſteyt, indien de ſelve preſent zyn, ofte by yemant anders van den Raed; ende ſo veel den Staten, Steden ende Ingeſetenen van deſen Lande ende andere aengaet, by een van de Gouverneurs van de Provintien, ofte by yemant anders van den Raed: ende dit al inghevalle ſulcx midts d'importantie van de ſaecke by den Raet nodich geacht wort, ende voorts by eenen Secretaris van den Raedt, ſonder die te laten komen in handen van anderen, ofte met yemant te communiceren, dan dien van den ſelven Rade; ende ſullen de Secretariſen houden goede en pertinente Regiſteren ofte Memoriaelboecken van alle de Reſolutien ende beſluyten, van de materie in de ſaken die gehandelt ende beſloten ſullen worden inden ſelven Raedt, ten minſten die weſen ſullen van importantie en notable conſideratie; ende de ſaken ende materien beſloten ende gereſolveert ſijnde by gemeene ofte de meeſte ſtemmen, ſullen alle die van den ſelven Raede indifferentlijck 't ſy ofte die preſent ofte abſent zyn geweeſt, ofte van eene of contrarie opinie hen geſamenderhant ſonder eenige tegenſeggen laten gebruycken tot het goet beleyt, effect ende onderhoudinge van de voorſz beſluyten ende Reſolutien.

XXIV.

Den Raede van Staete ſal de Staeten Generael van de vereenichde Provintien mogen *beſchrijven* in ſekere bequame ende verſekerde plaetſe van de vereenigde Landen, ingevalle den noodt ſulcx vereyſt, dewelcke aldaer ſullen compareren ſonder prejuditie nochtans van hare Previlegien: *van buyten de Provintien* niet geevoceert ofte beſchreven te mogen worden.

XXV.

De *Reſidentie* van den voorſz Raedt ſal gehouden worden in een bequaeme ende verſeeckerde plaetſe van de vereenichde Provintien, ſonder gehouden te zyn te blyven in ſeeckere plaetſe *preciſe*, maer ſullen vergaederen ter plaetſe daer den dienſt ende 't gheemeene beſte van den Lande, ende beſonder de directie van de ſaken vander oorloge is vereyſchende.

XXVI.

De *Gagien* van de Raden, ſullen weſen *vijfthien hondert ponden* van xl. grooten 's Iaers, te betalen by de Provintie daer uyt ſy gheſtelt zyn, van drie Maenden tot drie Maenden, daer op ſy hen *eerlijck na haren ſtaet* ſullen onderhouden, ſonder dat ſy eenigh Extraordinaris koſten tot laſte van den Lande ſullen moghen brenghen, anders als de vruchten ende Convoyen; ende als een van den Raedt komt te overlijden ofte zyn ſtaet te verlaten, ſal by de Provintie daer uyt die gheſtelt is, een ander bequaem perſoon, den Staeten Generael aenghenaem weſende, genomineert ende by den Staeten Generael Gecommitteert worden. 1624.

XXVII.

Beneffens den voorſz Raedt ſal gehouden worden eenen *Treſorier* ende *Ontfanger* Generael opte Gagien henluyden toe te voegen.

XXVIII.

Ende ſullen *drie Secretariſen* tot dienſte van den Raedt geſtelt worden, elck op een Tractement van *acht hondert ponden* 's Iaers, ende op alſulcke Inſtructie als de Staten Generael by advijs vanden Raet maecken ſullen.

XXIX.

De *Depeſchen* van de ſaecken volghende het Tractaet met haere Majeſteyt ghemaeckt, de *Acte* opte Generale Regieringhe van den vijfden February leſtleden, ende deſe *Inſtructie* tot diſpoſitie van de voorſz Raedt geſtelt, die in den ſelven Raedt ſullen worden ghedaen, weſende van ſulcke importantie ende conſideratie, dat voor den oorloge, de ſelve ſouden hebben gedepeſcheert geweeſt op ten naem van den *Koninck van Spangien*, als dien tijdt Prince van deſe Landen, ſullen opten name onder 't Zegel Contreſegel ende Cachet van de *Staten Generael* der Vereenighde Nederlanden, by advijs van den Raed van Staten worden uytgegeven, by deſe onderſchrijvinge: *ter Ordonnantien van mijn Heeren de Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden, ter Relatie van den Raedt van Staete derſelver*.

XXX.

Ende de *Depeſchen* die *van ſoo grooten Importantie* ende conſideratien *niet en ſijn, ſullen* uytghegeven worden op den naem van den Raedt van State van de Vereenighde Nederlanden, nochtans onder 't Zegel ende Cachet van de Staten voornoemt.

XXXI.

't Zegel ſal bewaert worden by een van de Raets-Heeren van deſe Landen daer toe te Committeeren, die daer van gehouden ſal weſen te verantwoorden, ſonder 't ſelve in yemandts anders handen te laeten koomen in in eenigher manieren; ende ſal van alle *Depeſchen ende 't recht van 't Zegel* goet Regiſter ende contrerolle gehouden, ende daer van betaelt worden den Taux by de Staten Generael geordonneert, ofte noch te Ordonneren, ende ſullen de proffijten, daer van procederende, bekeert worden tot betalinge van de Officiers van de voorſz raet ende andere notelijcke ſaken tot diſpoſitie van den raet.

XXXII.

Ende verſtaen de Staeten Generael voornoemt, dat tot conſervatie van het recht van de Vereenighde Landen in 't Generael ende particulier, ſyluyden van hen, met deſe Inſtructie ofte Inſtellinghe van Regieringhe, ende Raedt van Staten niet en abdiceren het recht ende de macht omme by de Staten Generael ende den Staten van de Provintie in 't particulier, elck ſoo veel hen aengaet by tijde van noodt, ofte als de ſaken van den Lande ſulcx ſullen vereyſchen, ſelfs ordre tot dienſte van de Lande in de ſaecke by henluyden ter diſpoſitie van den voorſz Raet geſtelt, te mogen ſtellen, en executeren by directie van de ſaecken van der oorloghe te Water ende te Lande, met alle 't gene daer aen kleeft, ende namentlijck mede het doen van de *Monſteringe*, houden van de *Diſcipline* Militaire, ſtraffe van alle exceſſen ende in alle andere ſaecken; verſtaen oock dat alle ſaecken den Staet, Policie, ende Iuſtitie van de voorſz Landen Steden ende Leden van dien, in 't Generael ende particulier aengaende, ter diſpoſitie van de Raedt *niet expreſſelijck geſtelt*, ſullen blyven ter diſpoſitie van den Staten Generael, den Staeten van de particuliere Provintien, den Magiſtraten van de Steden, ende andere Wettelijcke Overicheden elck in haer reguardt.

Digitized by Google

1624.

XXXIII.

Die van den Raedt van Staten voornoemt, ſullen beloven ende *ſweeren* in handen vande Staten Generael oft haerluyder Gedeputeerden te weſen gehouw ende ghetrouw den Staten Generael van de Provintien die in de *Unie* ende by de handt-houdinge van de *ware Chriſtelijcke Religie* ſullen blyven, ende hen reguleren na den inneholden van deſe Inſtructie, gelijck die tegenwoordigh wordt geobſerveert ende naergekomen 't *Reglement*, ende by Eede renuncieeren van alle *particuliere correſpondentie*, 't ſy met den Provintien, Steden, ofte private ende particuliere perſoonen, voor ſoo veele deſelve den gemeenen beſte moghten weſen hinderlijck, ende dat ſonder aenſien te nemen op de Provintien ofte Steden daer uyt deſelve zijn gebooren ofte verkooren, of particulier profijt der ſelver van hen ſelven ofte van yemandt anders ſy-luyden, alleenlijck voor ooghen ſullen hebben *de Eere Godes* ende de *welvaert ende conſervatie* der voorſz. Landen ende de *gemeene ſaecke*, dat ſy niet en ſullen openbaren de communicatien, deliberatien, ofte reſolutien die *ſecreet* behooren te blyven, ende dat ſy daer van met niemanden en ſullen ſpreken buyten den ſelven Rade, in wat geſelſchappe ofte met wien het zy, ten ware met dien van den ſelven Raden der Staten apart geſcheyden van alle andere. Item, dat ſy niet en ſullen weſen *ten dienſte van yemanden*, nochte ontfangen of ghenieten van deſelve eenige *Penſioenen*, ghelijck deſelve Raden ook niet en ſullen mogen nemen ofte genieten eenighe *Importante giften ofte gaven* by de wereltlijcke rechten verboden. Item, dat ſy oock niet en ſullen hebben *part noch deel* directelijck of indirectelijck in eenige Convoyen, Impoſten, ofte andere ghemeene middelen, nochte in eenige leveringhe van Bus-poeder, Scherp, Artillerie, Wapenen, Kooren, Roggen, Boter, Kaes, Bier, Haver, ofte andere Vivres ende Ammunitien van Oorloge, die tot profijte ende dienſte van de gemeene ſaecke worden gebruyckt, ende dat ſy alles ſullen doen dat goede ende ghetrouwe Raden van Staten ghehouden zijn te doen, ende dit alles by proviſie.

XXXIV.

Inghevalle deſe inſtructie bevonden werdt te hebben eenige duyſterheyt, ofte dat deſelve eenighe alteratie, verminderinge oft vermeerderinge ſoude vereyſchen, ſal daer op *ter eerſter* vergaderinge van de Staten Generael met kenniſſe ende advijs van den Raedt gelet ende ghedaen worden naer behooren.

Aldus gedaen ende inde Vergaderinge van de voorſz. Heeren Staten Generael, gearreſteert op den 12. April anno 1588.

Deſe Inſtructie (hoewel Conjunctim ſprekende van d' Engelſche Raden (die ghecontinueert hebben Heſſie te hebben in den Raedt / tot het vertreck van den Ambaſſadeur Carleton, omtrent het jaer ſes of ſeven en twintigh) heeft ſonder verandering gedurt tot de groote Vergaderingh in 't jaer een en vijftigh.

Naerder Reglementen / rakende den Raet van Staten.

Verſchepden Reglementen / rakende den Raedt van Staet zijn deſghelijcks / als voozen / op der Admiralitept ende Reken-kamer / gemaeckt: als den 22. April op 't ſtuck van de Monſteringh.

Dewijle zijn Excellentie ende den Raedt van Staten by haer Advijs van den 19. November laetſt-leden / meenden het laetſte Placcaet op 't ſtuck van de Monſteringe in 't voorleden jaer ghedruckt / geensins dienſtigh te zijn in deſe tegenwoordighe bezwaerlijcke ghelegentheyt van trage betalinge in trein te brengen / om gheen oorſaecke van miſverſtant ende mutinatie te geven / ende dat dienvolgende ook den Commiſſariſen van Monſteringe niet en behoorde geordonneert te werden / hun te reguleren na hunne Inſtructien / ſoo die gecorrigeert ende geamplieert waren / dan dat hun wel belaſt ſoude mogen werden / hun als noch te reguleren na den text van 't oude placcaet by proviſie / tot naerder bebel: is de ſaecke daer by verbleven.

Raeckende de Commiſſariſen.

Commiſſariſs

Ende alſoo deſe Commiſſariſen behoozden gemaeckt noch geadmitteert te wozden / dan die oudt waren / ten minſten ober de vijf en twintigh jaren, ende die alrede eenigh ghetal van jaren in politijcque ofte militaire dienſten van 't Land bekent waren / wooz getrouw ende eerbaren / doende profeſſie van de Religie, dat mede by zijn Excellentie ende den Raedt van State in bedencken wierdt gheſtelt: of niet dienſtigh en ware dat dzie ghequalificeerde perſoonen / niet minder als van dertigh jaren by de Provintien genomineert wierden / om den bequaemſten daer uyt verkooſen te werden / 't ſy by haer Ho: Mog: of by den Raedt van State / dien doch het ſtuck van de Monſteringen bevolen werdt / zijn de Heeren van de reſpective Provintien verſocht daer van Copie te willen nemen / ende haver principalen reſolutie daer op met den eerſten inne te brengen. 1624. van Monſteringe.

Raeckende de Fortificatien.

Fortificatien.

Angaende de Fortificatien, wierdt noodigh ende dienſtigh bevonden / dat booz eerſt wel ende neerſtelijck moght wozden gelet / om geen wercken te doen maken dan ter uyterſter noot / om de kortheyt vande Finantien, ende daer omme de noot wendigheyt / en d' onkoſten van dien wooz heen wel t' overlegghen met zijn Excellentie ende den Raedt van State / ende dan de petitie daer naer te proportioneren / neffens de petitie overleverende de ramminge ende ſpecificatie van de noodige wercken / wooz ſoo veel de gelegentheydt van ſaecken / ende den dienſt van 't Landt ſonde komen lijden / ende tot nieuwe wercken nieuwe petitien doende.

Ende alſoo ten hooghſten noodigh was / dat de beſtedingen der wercken ghedaen wierden met gereet gelt; ſouden de Provintien moeten beſorghen prompte betalinge van haer quota: waer toe den Raedt van State vermaent wierdt alle debvoiren te doen / ende de middelen (daer toe noodigh) te gebruycken.

Ende vermidts by den Raedt van State wierd verklaert ook noodig te zijn / dat d' onkoſten vande Commiſſariſen / gaende op de beſtedinge ende opneminghe der Wercken in goede meſnage tot redelijckheydt wierden gereguleert / wierdt vertrout dat ook voozſeyde daerinne goede oozde ſoude wozden gehouden.

Gelijck mede vertrouwet wierdt / dat aengaende het Artijckel van de grootheyt der wercken, by zijn Excellentie ende den Raet van State ſulcks ſoude wozden gelet / als ten dienſte van den Lande ſouden wozden gerequireert.

Op 't ſtuck van Wagens en Treck-paerden.

Wagens ende Treck-paerden.

Dewijle de Wagens ende Treck-paerden / midtſgaders de Schepen / een ſeer groote ſomme quamen te bedzaghen / wierden zijn Excellentie ende den Raedt van State verſocht daerinne te meſnageren / ende het ghetal ſoo kleen te maken als eenighſints doenlijck ſoude zijn: tot ſulcken eynde de Colonellen ende Officieren wat minder Wagens toeleggende / ook daer op letterende / dat alle de Ritmeeſteren ende de Capiteynen daer by het doenlijck was / hun ſelfs met Wagens verſien / op 't Wagen-gelt daer toe geozdonneert / om de groote kortheydt van de Finantie te ghemoet te komen.

Dat mede by den Raedt t' elckens wel gheſet ſoude wozden op de afdanckinge ende verminderinge van de Wagens / Treck-paerden / Schepen / ende anders.

Den Colonellen ſoude toegelepdt wozden / pder maer twee Wagens, d' eene als Colonel en d' ander als Capiteyn / ende die Wagens hadden / ſouden geen Schepen werden vergunt / ofte die Schepen hadden / ſouden geen Wagens toegelaten wozden.

De Waghens ende Treck-peerden ſouden van tijdt tot tijdt / ſoo veel doenlijck / wel ſcherpelijck werden gemonſtert / ende alle Frauden naer behoozen geſtraft.

By aldien by den Wagenmeeſter, Conducteurs, ofte eenige andere / tot den trein van de Wagens gehoozende / pets genoten werdt / ten opſien van den eerſten ende laetſten dach / ofte anderſints buyten oozde ofte inſtructie / ſoude 't ſelve by den Raedt ghereedzeſſeert / en ſpecialijcken ook op den taux vande waghten gelet wozden.

Ende

1624. Ende soude voortaen de Voerluyden over het besorgen van hunne attestatien van afdanckinge tot het verleenen van hunne Ordonnantien ende betalinghen inlijfs / niet meer gerekent of af-genomen mogen worden / als voor elcken wagen twaelf stuyvers eens

Den Raedt soude mede nieuwe ordre op de Schepen (lestelijck gearresteert) wel strictelijck doen observeren.

Op den Ontfanger Generael en soude geen Ordonnantien worden verleent / als by den Raedt van State alleen / in conformiteyt van hare ende des Ontfangers instructie; ende in de Vergaderinge vande Staten Generael / eenige resolutie vallende tot geben van gelt / deselve souden aen den Raedt afgesonden worden / om de Ordonnantien daer op te depescheren / ghelijck mede de Declaratien aldaer overgelevert / aen den Raed souden werden ghesonden / om t' examineren ende ordonneren wat redelijck was / ofte by haer Ho: Mog: gedisiteert ende getaxeert wesende / souden by resolutie afghesonden worden / om daer op ordonnantie te passeeren.

Van alle 't gheene van de Paspoorten, Sauvegarden, ende Contributien komt / 't sy onder wat pretert het oock zy / oock van 't vernieuwen van de Sauvegarden, soude ten bollen ten profijte van de Generaliteyt gherekent worden / sonder voor eenige gegageerde Officieren yets te moghen deduceeren / dat by publijcque ordre van haer Ho: Mog: niet en was toegestaen.

De Raedt van State souden alle de Gouverneurs / Commandeurs / Ritmeesters / Capitoynen / ofte andere bevelhebberen / verbieden yet te trecken van de Boeren onder contributie / ofte neutraliteyt sittende.

Geenderhande Collegien van de Generaliteyt, souden onder den generalen Tijtel van necessiteyten van haer kamer yets mogen ordonneren: Maer 't gheene de Collegien ter Admiralitept van doen hadden / 't selve souden sy by pertinente Declaratie stellen / ende daer op Ordonnantie passeeren; soo oock die van de Generaliteyts Reken-kamer yet van doen moghte hebben / souden 't selve by Declaratie senden aen den Raedt van State / om ordonnantie te verlijden / ghelijck dien voet oock soude worden gehoudt by haer Ho: Mog: als oock by den Raedt selfs / die op het stuck van de necessiteyten van hunne Collegien geen ordonnantien soude passeren als op speciale Declaratie van deselve necessiteyten.

Nopende de comptable persoonen.

Comptablen. DEn Raedt van State souden doen naersien / ende examineren alle Rekeninghen van de comptable, die ongesloten moghten wesen blijven leggen / omme te weten / of de Landen eenigh profijt daer uyt hadden te verwachten / ende in sulcken gheballe deselve met den eersten te doen slupten / ende de slooten inmen / indien eenigh verhael op de Rendanten was / ende der selver goederen te gelde te maken / sonder die onverkoft te mogen aenhouden / tot laste van den Lande; ende souden mede met den eersten aen haer Ho: Mog: overleveren een Lijste van de voorsz comptablen / die niet ghesloten en waren / met bybouginge van de consideratien / waerom me die ongesloten waren blijven leggen.

Souden oock alle comptablen die noch leefden ofte in dienste waren / binnen sekeren korten tijdt doen reecheneu / ofte met gijselingen daer toe constringeren / sonder eenigh uytstel daerinne te moghen doen; ende in specie doen slupten de overgeleverde rekeninge van den Commijs Kien, ende voorts examineren de rekeningen van alle de gheene die eenige penninghen by avance van het Landt waren trecklende.

Den Raedt souden alle comptable persoonen doen overleveren drie maenden naer expiratie van 't jaer / hare rekeninge / op dat alle deselve rekeningen moghte werden gehoort ende gesloten / voor ende aleer inde reeckeninge van den Ontfanghet Generael (van dat selve jaer daer de particuliere comptablen van reecheuen) moghte worden ghebesoigneert: om by dat middel pertinent te konnen naer sien / met wat partijen den Ontfanghet in deselve reeckeninghe wierdt bezwaert / ende oock daer teghens in de reeckeninghe van den Ontfanghet te sien / of die comptablen oock volkomentlijck hadden verantwoort de partijen die voor ordre by deselve comptablen ontfangen waren. 1624.

Aen de Gedeputeerden van des Generaliteyts Reecken-kamer souden ghevolght worden alle de ongesloten reeckeninghen van de comptablen, omme te doen overloopen ende examineren wat daerinne bevonden wiert / dat tot elucidatie van de rekening van den Ontfanger Generael soude mogen werden overgedragen / ghelijck mede die van de voorsz Reecken-kamer aen den Raedt van State souden laten volgen alsulcke reeckeninghen / als den Raedt by voorvallende occasie souden moghen van doen hebben.

Op den Staet van Oorloge.

Staet van Oorloge. IS voorts dienstigh ende noodigh gevonden / dat niemandt voortaen twee Compagnien te gelijck en soude hebben / nochte oock een te Paert ende een te Voet t' samen.

Dat alle Collonels Tractementen voortaen gebragt souden werden op drie hondert gulden, ende d' ander Officiers op ten minsten voet, ende t' samen gelijckelijck getracteert / d' eene niet hooghet als d' ander / soo wanneer die souden komen te vacereu.

Darinnen oock gheen nieuwe verballen ende verstorben Tractementen / noch geen Pensioenen voortaen en soude vermoghen te vergheven / dan by voorgaende expresse resolutie van de Provintien.

Item / dat men gheen Officien soo wel politijck als militair / voortaen en soude moghen verkoopen, resigneren, noch overgeven, directelijck noch indirectelijck, op pene dat de geene sulcks doende / hunne Officien datelijck souden worden ghehouden voor verballen ende impetrabel.

Instructie van de Raedt van State.

Maer dat Reglement voor den Raet van State. OP de instructie van de Raedt van State / is goedt gevonden die te resumeeren / ende by provisie t' ordonneren / ghelijck geordonneert wordt midtsdien: dat die van den Raedt souden blijven binnen de limiten van hunne instructie / ende geen Emolumenten, Huyshuyr, legh-gelt, ofte eenige penninghen / tot laste van de Generaliteyt mogen genieten / midtsgaders geen maeltijden of defroyementen, tot wellekom ofte af-schept van eenighe aenkomende of afgaende Heeren / tot laste van den Lande te doen: maer d' af-schaffinghe van de Huys-huyren heeft geen succes gehadt.

Ende aengaende der selver comparitie in 't Legher / is 't selve poinct noch gehouden in naerder bedencken; zijnde Gecommitteerde van den Raedt noch mede in 't Leger geweest anno 1629. voor den Bosch: anno 1632. voor Maestricht was de Thesorier Goch alleen in het Leger: sedert niemandt.

Zijnde voorts goet ghevonden / dat van 't Zegel van den Raet van State ten profijte van den Lande souden werden gerekent / gelijck tot noch toe was geschiet.

Instructie voor de Commijsen van de Finantien van den Raedt van State.

Commijsen van de Finantie den Raedt van State. ENde vermidts bevonden werdt d' instructie van de Commijsen van de Finantie van den Raedt van State inne te houden veele noodige ende welgestelde poincten / oock eenighe die na de constitutie van desen tijdt wel mochten werden vermindert / is goet gevonden dat den Raedt van State de Commijsen daer toe soude houden: dat d' instructie wel ende precijse moght werden naergekomen / ende dat den selven Raedt de voorsz instructie resumeren soude / daer van een ontwerp maken / ende 't selve haer Ho: Mog: overleveren.

Op de Contributien van de Graef-schappen Cuylenburgh ende Buyren naer-gelatien zijnde / het gheene dienthalven den sestienden Januarij laestleden was ghepasseert: is goetgevonden 't selve te doen extraheeren / ende stellen in handen van den Raedt van State / om daer op te adviseeren met den

1624. aldereerſten. Doch in regard van den Prins / ende Graef / ende om d' oude dienſten van haer Hupſen/is't daer by gebleven.

Sijnde d' Inſtructie van den Ontfangher Generael geconcipieert / ende daer op reſolutie genomen / mitſgaders op de betzlinghe van Oydonnantien by hem te doen / ſulcks dat noch ſtont te delibereren op 't bedencken: het welck genomen was of men niet en ſoude mogen nemen een Regiſtrateur, ſulcks by de Heeren Staten van Zeelant alreede in practijcque was/om by't ſelve middel klaer te mogen gaen in 't ſtuck vande Finantien: is goet gevonden / dat de Treſozier Generael de Bye hier op ter Vergaderinge ſoude wozden ontboden/ om van den ſelven te verſtaen/ of/ ende hoe ſulcks practicabel ſoude zijn/ maer daer op is niet gevolght.

Reglement/ratende de Ambaſſadeurs en Geſanten.

Aengaende de beſendingen ofte Ambaſſaden, is goet gevonden dit ſtuck met de beſte meſnagie te reguleeren/ ende volghens dien vaſt gheſtelt / ſoo veel d' ozdinaris Ambaſſadeurs aengingh / dewijl haren laſt was / te weſen by de Coningen ofte Princen, dat haer geenderhande Extraordinaris en ſoude wozden toegheſtaen boven haer Ordinaris Tractement, omme het Hoff te volghen; maer dat ſy den dienſt op haer Tractement moeſten doen/ ſonder pet bozder te mogen epſchen/ ende dat overſulcks gheen declaratien van extraozdinaris ontfangen / ofte tot laſte van 't Landt daer op eenighſints gediſponeert ſoude wozden.

Is mede gereſolveert / dat d' ozdinaris Ambaſſadeurs alle drie ofte vier jaren ſouden moeten wozden verandert / ten ware de Heeren Staten om merckelijcke redenen anders bevonden te behoozen. Maer noch 't een noch 't ander is niet gepractiſeert, oock ſeer geanieert gheweeſt.

Dat de Heer van Langerack gelaten ſoude wozden by ſijn tractement van negen duyſent ponden, van veertigh grooten vooz ſijn perſoon / ſonder meer.

Item/ de Heer Caron by ſijn acht duyſent ponden vooz ſijn perſoon / ſonder meer.

De Heer Berck te laten by ſijn beſpzoocken conditien van negen duyſent gulden op ſijn perſoon / ſonder daer en boven pet te paſſeren.

Dat men D. Brederode (te vooz tot Heydelbergh, daer na tot Baſel reſiderende / om de Palatiniſche verandering) dewijle ſijnen dienſt meeſt ceſſeerde / noch vooz een jaer ſoude moghen gagieren met twee duyſent gulden, inmegaende met d' inſumatie / ende ſonder hem eenige extraordinaris onkoſten te paſſeeren.

Op 't ſtuck van de extraordinaris Ambaſſadeurs aen Koningen / is goetgevonden / dat de gheſondene vooz uptruſtinge ende vereeringe niet meer en ſouden genieten als acht hondert gulden elcks/ ende niet meer mede nemen als een Edelman en drie dienaers, genieten met hun tween gaende t'ſeſtigh guldens 's daeghs, met hun drien, vijf en t'seventigh guldens, ende met hun vieren gaende / t' negentigh gulden ſonder meer / boven Wagen ende Scheeps-vrachten, mitſgaders Caroſſen ende Gondelen, ter plaetſe van hunne reſidentie gebruyckt/ ende de huyr van haer Hups tot twaelf gulden 's daegs/ indien niet gheſogeert en wierden / ſonder dat daer en boven pet meer ſoude werden gepaſſeert.

Dat alle andere beſendingen aen Furſten en Steden na de pzopoztie ſoude werden ghereguleert / ende naer advenant in upt-reedinge/ vereeringhe/ ende teerkoſten vermindert.

Dat alle extraozdinaris Geſanten weder geheert weſende / gehouden ſouden zijn ten langhſten binnen twee maenden/ ofte eer / over te leveren haer gheteyckende Verbael ende Declaratie, om op de verſcher memozie afgedaen/ ende de penningen by deſelve getrocken/ daer regens geliquideert te wozden / ſonder 't ſelve te mogen uptſtellen; brenghende in deſelve declaratien alle d'onkoſten in de Legatie gevallen / ſoo wel extraozdinaris als ozdinaris / ſonder pets te reſerveren / ofte daer na in rekeninge te mogen brenghen. Maer dat overleveren van 't Verbael is niet altijdt gepractiſeert: veel zijn noyt overgelevert; veel na overleveringh weer wegh ghenomen.

Ende alſoo alle Ambaſſadeurs, ſoo ozdinaris als extraozdinaris / alleenlijck dienen ende behoozen eenigh- 1624.
lecht te wozden tot dienſt van 't Landt ende 't gemeene beſte / ende niet tot benefitie van eenige particulieren / is goet gevonden: dat vooz al ozdze ſoude wozden gheſtelt / om ſiniſtre ofte onbequame collatien dien aengaende vooz te komen.

Tot welcken fine / ſoo wanneer eenighe Ambaſſade van wegen de Generaliteyt te doen ſtaet / ende dat men tot de nominatie ſoude komen te treden / de Gecommitteerde van de Pzovintien wel ernſtelijk ſouden werden vermaent vooz den Heer Preſident, dat ſy in 't nomineren alleen ſouden betrachten den meeſten dienſt van 't gemeene Landt / ende ſoodanighe hare ſtemme geven/ die ſy daer toe bequaemſt oozdeelen ſouden.

Ende geenſints aen ſoodanige die deſelve directelijck ofte indirectelijck verſocht hadden / noch ock aen pemandt om reſpect van verwachtinge van weldaet ofte recompenſche, verwandtſchap ofte vrundtſchap van deſelve.

Dat ſy ock om gheene conſideratie van haet ofte vyandtſchap, hare ſtemme onthouden ſouden/ die ſy anderſints bequaemſt oozdeelen.

Ende dat dan peder gheeligeerde verklaringhe doch ſoude ter goeder trouwen / ende op den Eed by hem den Lande gedaen: dat hy directelijck oft indirectelijck dooz pemandt van ſijnent wegen de nominatie niet verſocht / ofte in eenige manieren met giften / ofte beloften / deſelve gheeligeert / ofte daer na gheſtaen hadde; welcke verklaringhe indien hy begeerde ſozmelijck te pzeſteren / dat alſ dan ſonder eenige deliberatie een ander in ſijn plaetſe geeligeert ſoude wozden.

Boven alle 't welcke noch by eenige Pzovintien ghemoveert is / dat haer Ho: Mog: vooztaen in 't kieſen van Ambaſſadeurs, Geſanten, ofte Commiſſariſen; geene Pzovintien behoozen te kieſen ofte nomineren / maer perſoonen uyt de Provintien: mits dat pemandt uyt de Pzovintien gekoſen zijnde / die gheen commiſſie ende ſeſſie hadde ter Vergaderinge van haer Ho: Mo: ſoude wozden geſtelt inde deputatie achter de geene die ter Vergaderinghe van haer Ho: Mog: was comparerende / niet tegenſtaende dat deſe uyt een Pzovintie compareerde / die d' andere in 't ſtemmen ſoude mogen volgen; dan is 't ſelve noch gheſhouden in naerder bedencken / ende namaels noch altijd anders gheppractiſeert.

Ende is vooztz geozdonneert / dat van de vooztz reſolutien extracten ſouden werden gheſonden aen de reſpective Collegien ter Generaliteyt / te weten / aen den Raedt van State, de Reecken-kamer, ende de Collegien ter Admiraliteyt, midtſgaders aen de reſpective Ambaſſadeurs, ten epnde elcks een in ſijn reguard hem daer na reguleeren moght.

Ock is geleſen 't advijs des Raedts van State/ gezonneert den 18. deſes / op 't gheene haer Ed. den 16. daer te vooren in handen was gheſtelt / raeckende de quade leverantie van eenighe Waren inde Magaſijnen van de Generaliteyt / mitſgaders het recht van 't Zeghel ende Depeſchen, ſoo vooz de Generaliteyt / als Secretaris des Landts van State/ houdende 't ſelve advijs. Dewijl bevonden wordt/ dat inde Magaſijnen van 't Landt, in 't leveren niet alleen van Speck, Boter, Kaes, Delen, Sparren, maer ock van Polver, Kooren, Koper, ende andere Munitie van Oozloge / veele ſlechte ende quade Waren wierden gelevert: tot groote ſchade ende nadeel van 't Landt; dat haer Ed. hoogmoogh ſouden achten/ dat den Advocaet Fiſcael van de Generaliteyt gelaſt worde hen t' elcker daer op t' informeren / ende na ſijn rapport/ dat de leveraers vooz hem aengeſpzoken wierden / om na bevindinge van ſaecken deſelve gecozrigeert te wozden andere ten exempel. Dat ock by haer Ho: Mo: een vaſte reſolutie ſoude behooren genomen te wozden/ dat niemant zijnde in Regeeringe ende dienſt van 't Landt/ 't ſy van vande Generaliteyt/ oft ock van eenige particuliere Pzovintien/ tot of aen 's Landts Magaſijnen ſoude mogen leveren oft verkoopen/ ofte aen de leverantie en verkoopinge beelachtig zijn/ directelijck noch indirectelijck/ op pene van deportement van ſijne bedieninge/ ende dan hier boudigh.

1624. digh aen 't Landt te betalen 't geene alsoo yemant gelevert soude hebben / ende dat van ghelijcken den voorsz Advocaet Fiscael soude mogen gelast worden hem hier op t'informeeren / souden daer beneffens tot voldoeninge van haer Ho: Mog: resolutie eene lijste op het recht van 't Zegel aen 't Landt verantwoort / ende het recht der Depeschen by den Secretaris van den Raedt ontfanghen werde / met alle 't welcke de Provintien hun hebben gheconformeert / behalven dat de Heeren van Hollandt de sake hebben opghehouden om hun naerder daer op te bedencken.

Deselve poincten van Mesnagie of Reglementen sijn niet volkomen in practijcke gestelt / ende wanneer yemant van nieuws gecommitteert inde Raedt, Rekenkamer of Admiraliteyt den Eedt quam doen ter Vergaderingh van haer Ho: Mog: soo op d' Instructie als Reglementen: so seyden sy gemeynlijck daer by / datse swoeren deselve t'onderhouden voor soo veel die in observantie waren. En die 't niet seyden: die meynden. In d'andere poincten is oock somwijls gevarieert.

Voorts alsoo door 't verachteren vande Liquidatien der respective Provintien / Reeckeningen vande Ontfanghjer Generael / mitsgaders vande t'samentlijcke Collegien ter Admiraliteyt, veele abuysen in 't stuck vande finantie tot merckelijcken ondienst van 't Landt wierden gecauseert / waer over geen mindere jalousien ende misverstanden tusschen de Provintien quamen t'ontstaen / hadden haer Ho: Mog: tot voorkominghe van alle der voorsz inconvenienten / insghelijcx omme vande ware gelegentheyt der middelen te water ende te Lande / mitsgaders van yders debvoir, diesaengaende in 't particulier seerckerlijck ende ten bollen van tijde tot tijde onderrecht te mogen worden / nodich en dienstich geacht in November 1607. de Generaliteyts Rekenkamer te erigeeren / met soodanigen precijsen ordre ende last / als by der selver Instructien naerder te sien is.

Dienvolgende hadden de Gedeputeerde der respective Provintien haer tijdelijck ter voorschreve kamer van reeckeninge vindende / de t'samentlijcke besoignen inden aenbangh / met alle blijt ende goede ordre gentameert: beginnende vande Declaratie der Provintien die in hare Liquidatien meest ten achteren waren / daer van de besoigne voornamentlijck wert ghefacilliteert / overmits by de Provintien respective doenmael een eenparige ghenegenthevt was omme te liquideeren / hare declaratie in aller billicklijckheyt in te stellen / ende de Reeckenkamer tijdelijck toe te senden / behalven dat dan alle Loquaturs ende voorghelommene swaerigheden die de besoignes eenighsints konden retardeeren / by Gedeputeerden vande Kamer aen haer Ho: Mo: gherapporteert / ende finalijck ghedecideert wierde.

Doch het menichvuldigh rapport haer Ho: Mog: eyntlijck verveelende / hebben 't selve eenige jaren geleden / de kamer gheinterdiceert / weshalven sommighe Provintien (remarquerende ontwijffelijck de swarigheden / die mits 't bevorderen der Declaratien hare Ed. Mog. apparentelijck over 't hooft hingen) dese occasien hebben waerghenomen / ende de Declaratien 't sedert meer ende meer begonnen in longeur te trecken: brengende tot retardement in deselve merckelijcke ende veele partijen / concernerende de Provintie in 't particulier / die sy echter door haere Gedeputeerde met alle moghelijcke debvoir tot laste vande Ghenerealiteyt pooghden te doen passeeren / daer over dan veele onnutte disputen dagelijcks ontstonden / die nu eenighe jaren de besoigne neffens den tijdt vruchteloos wegh genomen hadden.

Behalven dat veele confusien wierden veroorsaeckt / overmits disparitevt onder de Provintien ghehouden in 't opkoopen ende uytleveren vande Vivres ende Ammunitien van Oorloghe, daer van by d'eene Provintie alleenlijck in Declaratie wort ghebracht / den eersten inkoop, by andere de uytleveringe door malkanderen / te ghelijcke Ammunitie meesters van Hollant / Vriesslandt ende andere / soo wel den toesicht over d'Ammunitie hupsen vande Generaliteyt / als vande voornoem-

de Provintien in 't particulier is beboken / daer over 1624.
inde uytleveringe, als weder ontfangen van alle nootlijckheden ter oorloge veele importante abuysen schuylen / die overmits de combinatie vande toesicht by de Kamer difficilijck konden ontdeckt worden.

Ende ghemerckt van alle de voornoemde swarigheden de kamer tot geen eyndelinge resolutie kan gheraken / overmits (als vooren menighmael vermaent was) haer Ho: Mog: het rapport de kamer goet ghevonden hadden te interdiceren / welshalven de difficultevten blijvende onghedecideert / verscheyden disputen ende onlusten inde voornoemde besoigne wierden ghecauseert / die eenighe vande voornoemde Ghecommitteerden ter Rekenkamer, maer annueel sijnde / poogden te schuyven / ende dienthalven de declaratien eenige jaren herwaerts weynigh ofte niet behoorlijck ghevorderd en waren.

Hoe nodich hier inne diende versien / gaf den Intrest / die de Generalitevt door het verachteren der Declaratien quam te lijden / ghenoeghsaem te verstaen; want allwaer 't schoon (gelijck niet te ghelooven was) dat om Politique consideratien / de meeninghe niet en ware de Provintien van hunne ghedraghen consenten jaerlijcx precijse te doen reeckenen / ende betalen / so was echter uytter spoor ende bevorderinghe der Declaratien dese vruyt ordinaris gevolgt / namentlijck dat de Provintien respective daer mede ghehouden wierden in de continuele goede debotie.

Sulck dat deselve (door voorvallende noodt gheperst sijnde) tottet dragen van hooge ende swaerlijcke consenten, verre buyten haer vermoghen / daer van alle jaeren voor exempel konden dienen / tijdelijck op nieuwe middelen gedacht hadden / daer uyt de lasten vande Generalitevt soude konnen vervallen / 't welck nimmers 't vertragen der Declaratien ontwijffelijck quam te cesseren.

Weshalven een dubbelden Intrest nootsaeckelijck quam te resulteren: Eerst ten regarde de Provintien haere Consenten alleen stuck ghewijse voldoende / teghens de Ghenerealiteyt jaerlijcks in soo merckelijcke schulden quamen te vervallen / dat deselve over veele jaren by Liquidatie geaccumuleert sijnde / verre buyten apparentie bevonden wiert / omme te voldoen.

Ten anderen / overmits om de defectueuse betalinghe eeniger Provintien / menighmael groote sommen van penningen op 't Comptoir vanden Ontfanghjer Generael tot laste van haer Ho: Mog: wierden genegotieert / daer van soo wel de goetwilligheyt als de defectueuse den interest jaerlijcx moesten dragen / ende mettet Capitael sonder apparente / lossinghe / ghedurigh blijven ghechargeert / behalven andere onlijdelijcke swarigheden van penninghen daer men eyntelijck in moet vallen.

Ten argueert niet dat meest alle de lasten vande Generaliteyt inde jonghste staten van Oorloghe over de Provintien waren gerepartieert / ende mitsdien de defecten vande Provintien weynigh souden importeren / alsoo deshalven bevorderinghe der Declaratien soude dienen / omme te voorkomen de disputen / die over het instellen vande voornoemde Staet / by d'een of d'ander Provintie konden ghemobeert worden / die tegenwoordich te heftiger wierden ghepresumeert / overmits d'aberbetalinge ofte verschot / mits de non Liquidatie voor absolute betalinge genoeghsaem gehouden wert.

Dese ende diergelijcke andere inconvenienten stonden nootsaeckelijck uyttet verachteren der Declaratien dagelijcx te vermeerderen / ten ware haer Ho: Mo: ordre stelden. Eerst dat van doen voortaen de Provintien respective van jaer tot jaer precijselijck van hun gedragene Consenten liquideerden / ende het defect dat by sloote van de Reeckeninghe onderhonden wiert promptelijck voldeden; op dat door verloop van tijden de nieuwe jaeren niet en veronderden / ende 't Landt de vrucht vande Jaerlijckschc reeckeninghen quam te verliesen; insghelijcks de declaratien vande verachterde jaeren / tot voorkominghe van alle jalousien ende misverstanden niet min en wierden gevorderd / daer toe noodich de onbreeckende Provin-

1621. tien hunne Gedeputeerdens ter kamer dienden te voꝛderen / omme continuelijck volghens d'instructie met twee kamers gebesoigneert te woꝛden.

Ten anderen / dat de voꝛnoemde Ghedeputeerden niet annueel maer permanent mochten blijven / te meer eenige van dien in materie van reeckeninge niet volkomentlijck ghesuffisant sijnde / ordinaris uytte kamer wierden gecommandeert / so haest sy eenichsins tot kennis vande besoigne waeren ghekomen / ende overcomen nieuw aenkomende / niet sonder reden scrupuleux waren / de declaratien vande Pꝛovintien by de hant te nemen.

Ende laestelijck / dat haer Ho: Mo: gelieffde de Gedeputeerdens der voꝛnoemde kamer t' injungeren / voꝛ 't sluyten van yder declaratie pꝛeciselijck van alle voꝛgaende swaricheden ende Loquaturs rappoꝛt te doen / ten eynde by haer Ho: Mog: op deselve finalijck mocht woꝛden gereselveert / 't welck onwijffelijck vele disputen soude wegh nemen / ende de besoignen in allen deelen faciliteren.

Dit was 't geene nopende de besoignen vande declaratien der respective Pꝛovintien / tot redꝛes vande confusien inde selve gepleecht / aen haer Ho: Mo: ten dienste vande landen sommierlijck rappoꝛteerden.

Aengaende de reeckeninghe vanden Ontfangher Generael tot openinge van dien / seyden dat Philips Doubleth Zal: metten jaere vijftien hondert seven en tachtig inde voꝛnoemde administratie ghetreden sijnde / zijn eerste vier jaerighe reeckeningh overgelevert heeft aen eenige Gedeputeerden by haer Ho: Mog: uytte respective Pꝛovintien / specialijck tot het opnemen ghecommitteert.

Ende gemerckt aende ernstighe verꝛoꝛderinghe van sijn veeljaerige openstaende reeckeningen den Landen ten hoochsten was ghelegghen / die evenwel by de voꝛnoemde Gedeputeerden tragelijck wiert gevoꝛdert / so was 't selve de Gecommitteerden in des Generalitepts reeckenkamer voꝛ een tweede besoigne opgelecht / daer inne soo verre was ghebesoigneert / dat 't sedert Anno vijftien hondert t' negentigh sijne reeckeningen volkomentlijck waeren ghehoꝛt / ende sijne laetste de Anno sestien hondert achtien tot sluytens toe gebꝛacht was; edoch al te samen niet met soodanigen oꝛdre als tot der landen dienst / ende naer stijle van reeckeninge woꝛt gerequireert / daer van hier naer d'oꝛsaecken en Articulatien werden verhaelt.

Voꝛ eerst, aengesien alle Loquaturs ende Defecten voꝛgaens inde voꝛnoemde reeckeninghen bevonden woꝛt volkomentlijck te sijn ghesuffisert / maer altijdts midts navolghende inconvenienten tot op 't leste jaer sijner reeckeninge gedifferceert.

Ten tweeden, dat niet tegenstaende de menichvuldige ernstige sollicitatien aende respective Pꝛovintien gedaen / noyt staet ofte lijste vande dadelijcke betalinghen van penninghen in handen vanden Ontfanghjer Generael gedaen / tot nu toe op 't laetste jaer / de kamer hadde konnen verwerven / daer van eenige alsnoch in ghebꝛeeche bleven / ende overcomen den voꝛnoemde Ontfanger niet seeckerlijck diesaengaende in ontsanck hadden konnen chargeeren; te meer 't register van Dechargen voꝛ contrerolle niet hadde konnen dienen / mits 't menichvuldigh verwoyt vande Dechargen by de Pꝛovintien ghedifficulteert / daer van den Ontfanghjer in reeckeninge gecharjeert zijnde / naer verloop van veele jaeren wederom in uytgeven hadde moeten pꝛofiteren / gelijck daer over menichvuldighe doleantien aende kamer by den voꝛnoemden Ontfanghjer ghedaen waeren.

Ten derden, dat verscheyden particuliere Comptable niet tegenstaende 't veelvoudich debvoir by de Camer diesaengaende aenden Raedt van State gedaen / bleven ongeslooten liggen / aen welcker suyveringe nochtans ten hooghsten gelegghen was: gemerckt dieshalven sy den Ontfanghjer niet behoozlijck oock konden bewaren / ende boven dien veele Comptable met merckelijcke sommen van penninghen eenighe langhe jaren in beurse geseten hebbende / het Landt niet alleen den jaerlijcksen Intrest quam te verliesen / maer van ghelijcken / voꝛ verloop van tijdt ende affterben van de selve / de gheheele Capitalen gemeenschsaem infructueux wierden / ofte wel voꝛ de interessie van den eenen ofte anderen by haer Ho: Mog: als desperate schult wiert geremitteert: waer van een versch exempel was van Ian Pietersz Schryver, ende Huych Jacobsz voꝛ den selven / die nu eenighe jaeren den Lande ettelijcke duysenden schuldigh gebleven zijnde / d'selve by acte van haer Ho: Mo: absolutelijck waren geremitteert / niet tegenstaende de penninghen ter Weesskamer vanden Haghe / tot voldoeninge vande voꝛnoemde 't achterhept in voꝛraedt wierden ghehouden; desen niet ongheljjck souden meer exempelen konnen bygebꝛacht woꝛden / indien moodich waere alle voꝛgaende acten te recenseeren. 1624.

Ende ten laetsten aenghesien den ontsanck der Passpoorten ende Sauvegarden niet behoozlijck en woꝛt verantwoꝛdt / die ghelijck als voꝛ den Tresves / in tegenwoꝛdige gelegenthept merckelijck quamen te impoꝛteren.

Mits alle 't welck den geheelen ontsanck van alle de voꝛnoemde Ontfangers Reeckeningen / de kamer ter goeder Reeckeningen heeft moeten acnnemen / uytbesondert sijne laetste vanden jare achtien, die tot noch toe de kamer difficulteerde te sluyten / voꝛ ende aleer (de voꝛnoemde opstaeckelen wegh ghenomen sijnde) de Loquaturs ende Defecten in alle voꝛgaende reeckeningen bevonden / behoozlijck waren ghesuyvert / den ontsanck teghens de voꝛnoemde versochte Staten vande Pꝛovintien ghecontesteert / de slooten van de particuliere Comptablen volkomentlijck verantwoꝛt; ende gemerckt met sluyten van dese reeckeninghen de Administratie des Vaders / vande Soons teghenvoꝛdighen Ontfanghers wiert ghesepareert / jaerlijcks naer ghedaen rappoꝛt van haer Ho: Mog: tottet sluyten ende opnemen finalijck ware gereselveert.

Voꝛ het toekomende beginnende metten jaere negentien, vertrouwden dat haer Ho: Mog: aenmerckende de voꝛnoemde disoꝛdre / die uyt 't verachteren van sijne veeljaerighe openstaende reeckeninghen / ten ondienst vanden Landen principalijck waeren ghecausseert / soodanighen oꝛdre souden stellen / dat alle voꝛgaende difficultepten gepꝛecabeert sijnde / de volgende reeckeningen / van den teghenvoꝛdighen Ontfanghjer (daer van sijne eerste de Anno 1619. alrede was opghenomen ende geslooten) naer stijle van reeckeningen / ende ten meesten dienste vanden Lande peder jaer pꝛecijselijck wierde gevoꝛdert.

Daer toe hooghwoodigh tijdtlijck soude dienen voꝛsien / eerst dat de reeckeninghen van particuliere Comptable op peder jaer specterende / voꝛ het overleveren vande voꝛnoemde Ontfanghjer Generaels Reeckeninghen behoozlijck opghenomen ende ghesloten / de Generalitepts Reeckenkamer wierden toeghesonden.

Ten tweeden, dat by d'Heeren Raden van State aparte pertinente notitie gehouden woꝛde / van de Dechargen by de Pꝛovintien volkomentlijck aenghenomen / ten deele ghedifficulteert / ofte in Totum waeren gheannuleert.

Ten derden, dat by de voꝛnoemde Raed van State alleen alle oꝛdonnantien wierden gedepescheert / sonder dat eenige andere souden aengenomen woꝛden; gemerckt voꝛ het splitsen ende verderfve disposition van de finantie / veele abuysen quamen t'ontstaen / die tot dienste ende behoudenisse van 's Landts reputatie nodigh dienden voꝛghekomen / daer van de kamer (des vermaent sijnde) haer Ho: Mo: naerder openinge soude komen doen.

Ende laetstelijck, dat den voꝛnoemde Ontfanghjer gheinjugeert wierde van alle penninghen / by zijn Ed. ofte andere tot laste van de Generalitept / op Interesse genegotieert / de namen vande respective Crediteuren in peder reeckeninghe te specificeren; mitsgaders de ghecasseerde Obligatien met de quitantien behoozlijck geinvoꝛsseert / op yder post over te leveren / daer mede ten deele alle sinistre handelingen souden ghepꝛecabeert woꝛden / ende voꝛnementlijck de Maeckelardye, die alle half jaer vande voꝛnoemde penninghen tot laste vande

1624. van de Generaliteyt op interest loopende / yeryfselijck wierden gebracht: al hoewel 't meerendeel vande partyen / sonder veranderinghe lange jaren ontwijffelijck bleben staen / behalven dat (midts 't goedt credyt van den Lande) den Ontfanger penningen ghenoegh bekomen konde / sonder dat tot opsoecken eenige Maecklaers noodigh hadde te gebruycken.

Op dese ende diergelijcke andere Posten by haer Ho: Mog: behoorlijck voorsien zijnde / soude het noyt mancheeren aen 't debvoir van des Generaliteyts Rekenkamer, de Reeckeningen op yder jaer specterende / behoorlijck opgenomen ende gesloten zijnde / haer Ho: Mog: voor 't expireren van den volgenden jare over te leveren / met 't verhael van 't geene in deselve tot dienste op interest van den Lande occurreert.

Volghde voor de laetste principale besoigne van der kamer de Reeckeningen van de respective Collegien ter Admiraliteyt, daer van de Reeckeningen van differente jaren in den beginne aen de kamer overgelevert zijnde / eenighe tot den jare 1618. andere tot 1619. ende 1620. waren ghehoort ende gheslote: uytgesondert van 't Collegie in Zeelandt residerende / daer van haer mondelinge beloften ten Burele gedaen / de Rekeninge de anno 1619. eerstdaeghs dede verwachten.

Alle 't geene men doorgaens in de voornoemde Reeckeninghen ten dienste van den Lande hadde konnen remarqueren / hadden de kamer met een ghedwonghen pooge onverlet moeten passeeren / overmits op de klachte ende vigilante rechterge / die in materie van Reeckeninge alomme noodig is / die haer Ho: Mo: belieft had eenige jaren geleden / de kamer ongehoort te ghelasten / dat sy diesaengaende souden blijven in terminis van hare instructie / dienvolgens alles op oydonnantie van de Raden ter Admiraliteyt sonder difficulteyt soude laten passeeren.

Wesshalven by aldien yet onbehoorlijck ghepasseert ofte vergeeten is te verantwoorden / diesaengaende onderhonden wierde (als sy verhopen des neen) vertrouwden dat haer Ho: Mog: de kamer (midts de voornoemde resolutien souden voor gerecuseert houden / ende voor toekomende soodanigen oydre stellen / dat insgelijcks dese Reeckeninge van de respective Collegien ter Admiraliteyt / hoors naer 't expireren van yder jaer de Reeckenkamer tydelijck toegesonden wierden / nevens de gheslotene Reeckeningen des selven jaers van de respective Commijsen over yder Collegie resorterende / ten eynde t' samentlijck gehoort ende ghesloten zijnde / insgelijcks aen haer Ho: Mog: overgelevert wierden; ende gelet op alle onderhonden abuysen ende soodanighe administratie / als tegens alle oydre ende hupten dienst van den Landen somwijlen eenighe wordt vertrouwt / dat haer Ho: Mog: de fraudeleuse acte van Pauwels van den Broucke tot exempel eenige tydt gheleden hadden gerepresenteert.

Ende mepinden midtsdien de voorsz Heeren van de Reeckeningen noodigh te wesen / dat deselve poincten ten dienste van den Lande in conformité haerluyder geadviseert / in dier voegen behoorden naerghekomen ende achterbolght te worden / recommanderen daerom me tot hanthavinge van de kamer van Reeckinghe (die in alle wel gepolitieerde Regeeringen ten hoogsten noodigh was) ghelijck in alle Uytheemsche Rijcken / ende voornementlijck ooch inde Leden van haer Hoog: Mog: strictelijck moghte worden gemainteneert / die anderssints alleenlijck by die gheene ghecontramineert wierden / die de confusie van de Finantien niet sochten te weeren / ende de seruwen van 't politijcke lighaem trachten te verswarten ende 't infecteren.

Ommo ook nader te weten d' oydre die in de Generaliteyts Reeckenkamer wordt geobserveert / in 't hooren ende slupten van de Declaratien der respective Provintien wat geleden ende gepasseert / ende wat gerapporteert wort / dient gelet / dat

In deselve Declaratien worden by 't eerste Capittel gebracht alle de betalingen die op decharges, recognitien, of aquiten, aen den Ontfanghet Generael der Vereenighde Provintien zijn gedaen: sonder nochtans dat deselve of eenige parthyen van soodanige natuyre / de Provintien in hare Declaratien werden gheleden of ghepasseert: alleenlijck zijn deselve die gecontrefronteert worden teghens de Reeckeninghe van den Ontfanghet Generael der Vereenighde Provintien / of hy ooch deselve in ontfangh heeft verantwoort / naer 't welck deselve partyen / soo in de Declaratie van de Provintien / als mede inde Reeckeninge van den Ontfanger Generael / op yder Artijckel de annotatien ende correctien worden ghedaen: waer de Provintien deselve profijteren / ende hoe den Ontfanghet Generael die ooch in ontfangh ghebracht ende verantwoort heeft / latende daer met soodanighe parthyen van gedane betalinghen tot Liquidatie met den Raede van Staten / of met den Ontfanger Generael teghens de Extraordinarise Petitien ende gedragene Consenten. 1624.

Subsidien gedaen aen de Collegien ter Admiraliteyt.

Alle Subsidien die by de Provintien worden ghedaen aen eenige Collegien ter Admiraliteyt / deselve zijn tot noch toe in de Declaratien ghepasseert / niet tegenstaende sulcks geschiet op particuliere oydonnantien van de Provintien / eensdeels ten aensien dat bevonden werdt dat in den jare 1586. als ooch in veele volgende jaren merckelijcke somme van penningen by den Ontfanghet Generael uyt de inkomste van de Convoyen ende Licenten in Hollandt genooten / ende ten behoeven van der Oorloge geweest; dat ooch mede inde navolghende jaren de consenten by de Provintien daer op zijn gedragen / dat de middelen tot d' Oorlogh te Lande / ende tot d' Oorloge te Water ghedestineert / des noot zijnde reciproce sullen moghen werden vermenght prout inde Declaratie van Hollandt de anno 1586. fol. 148. dan is naderhandt by resolutie van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael in date 1622. verstaen dat de Subsidien souden werden ghedaen met kennisse ende op Acten van authorisatie van haer Ho: Mog:

Betalingen aen Ruyteren ende Knechten.

Deselve gedane betalingen worden in de respective Declaratien Articulatim achter den anderen in gestelt / ende gebracht / ende geverifieert met expresse van den verschijndagh ende getal der Hoofden relatijf tot de Monster-rollen; werdt ooch acht ghenomen dat alle deselve parthyen bekent zijn op den Staet van der Oorloghen / ende niet en excederen de somme die in den selven Staet achter yders naem ende ghetal zijn uytgetrocken: of anderssints wordt die ghedane overbetalinge tot laste van de Provintien geroyeert.

Gemeten voor een Ruyter-ritgelt voor een Curassier 12. guld. Een Carabijn 10. guld. Loopgelt voor een Soldaet by ten 't Landts 8. guld. Binnen 't Landts 4. guld. Onderhout tot den dagh van de Mousteringe voor een Curassier 12. stuyv. Voor een Carabijn 10. stuyv. Een Soldaet 4. stuyv. Ende dit alles in conformite van de Missiven vanden Raede van Staet / in date den 13. February 1621.

Alle dienstен, gedaen voor den jare vijftien hondert ses en tachtigh / in wat qualiteyt die zijn gheschiet / worden t' samentlijck geroyeert.

Voort ooch regard ghenomen op de betalingen / die ter goeder Reeckeninghe, of by advance aen Ruyteren ende Knechten zijn ghedaen / of deselve parthyen ooch behoorlijck zijn gebort.

't Ruych voeder dat aen de Ritmeesteren of hare Ruyteren onder hunne recepissen is ghelevert / 't selve is voor desen tot den jare sestien hondert twee inclups / de Provintien gheleden / ende voordt hen ten laste ghebracht in de generale af-reeckeningen.

't Sedert of met den jare sestien hondert drie / en behoorden dier gelijcke parthyen niet meer geleden te worden: maer zijn de Provintien / Leden / ende Steden van dien gehouden van soodanige parthyen / als mede van verstrecktе Dibres / Ammunitien / ende Materialen / als Schoppen, Bylen, Deelen, Sparren, Spijckers, &c. die ooch aen de Capitepnen ende Compagnien in de Legers worden gelevert / midtsgaders onderhoudt van Gast-huysen, Foulen, als andere / Zijnde gelet dat dese afdre by de Staete in den jare 1603. is gheraemt ende de Provin-

1624. daer van jaerlijcks hare Declaratien aen den Raede van State over te leveren / dewelcke van alsulcken verschot op Acte des voorsz Raets van State worden gerembourseert / door den Ontfanghers Generael der Vereenighde Provintien / dewelcke volghens deselve Acten / het rembourssement van dien aen den Ritmeesteren ende Capiteynen doet hoorten ende repeteren.

tien aengeschreven / dat precijselijck moghts worden achtervolght / maer dat eenige van de Provintien eerst dit hebben beginnen te practiseren met den jare 1606. ende eenighe oock met later jaren / zijnde voor date van de voorsz geraemde ordre / de Provintien in Declaratien gelden by inlegeringe des daeghs voor een Cuirassier twaelf stuyvers / sijn Ruyder vier stuyvers / een Soldaet vier stuyvers / ende dit achtervolgens het Placcaet van de inlegeringe.

Dese met de volgende articulen worden tot laste van de Generaliteyt geleden / sonder dat die weder aen de Regimenten of Capiteynen worden gehoort.

Jnde oude Provinciale Declaratien worden oock geleden d' onkosten van Doctoors, Appoteeckers, ende Chirurgijns, die aen Soldaten in de Gast-huysen gelegen hebbende / zijn gedaen / als mede de vereeringen die gedaen worden aen de Binnen Vaderen, ende Moederen over der selver moeyten / maer in de nieuwe Declaratien beginnende met den jare 1624. wordt gheleden volghens den nieuwen voet / by den Raedt van State daer op beraemt / in plaets van onkosten ende vereeringe voor yder Soldaet twee stuyvers 's daegs / soo langhe sy inde Gast-huysen leggen / ende de vier stuyvers die de Gast-huysen boven de voorsz twee stuyvers genieten van yder Soldaet / dese worden de Capiteynen aen haer Soldye gehoort / die deselve aen hare Soldaten in de Gast-huysen gelegen hebbende / weder repeteren.

Wt hoe by den Raedt van State op dergelijcke parthyen wort gedisponeert.

Oock van gelijcke wordt gepasseert op yder Soldaet neghen pont voor kleedinghen / die deselve in de Gast-huysen mochten hebben ontfangen.

Eenige Soldaten in de Gast-huysen sterbende / worden de Dood-kisten als mede 't loon van de Gravers tot laste van de Generaliteyt geleden.

* Te letten dat Viaticums en meesterloon aen Soldaten-Wouwe ghedaen / niet en worden ghepasseert.

* De Viaticums gegeven aen de soldaten in actueelen dienst zijnde / worden gepasseert: maer de betalinghen van de gedane Aelmoessen worden geroyeert.

De Gast-huysen worden geleden voor yder Soldaet des daegs vier stuyvers, het welck aen hare besoldinge weder wordt gehoort / ghelijck hier vooren op 't Artijckel van deselve natuyre is verhaelt.

* Dese Resolutie wordt gheyxartificeert op de preten-sien van den volle voldoeninge der afreckeningen en dienst der Landen ghedaen / als oock over de doode maruden die aen Weduwen ende Weesen worden betaelt.

* De Provintien vermogen conform de resolutie van den 21. May 1592. te betalen aen Weduwe en Weesen van de Soldaten op hare repartitie gestaen hebbende / ende wiens mans in 's Landts dienst zijn doodt ghebleven / twee ofte drie maenden van haer achterstallige soldye / na dat de Soldaten langh hebben gedient / ofte veel ten achteren zijn / ende sy na gelegentheyt uyt commiseratie over den soberen staet van de Weduwen ende Weesen bewogen sullen zijn: in volle betalinge onder behoorlijcke quitantie toe.

Sy ondersocht wanneer de afreckeningen hebben ghesessieert.

De Provintien vermogen alle twee jaren de Capiteynen ofte Compagnien te versien met een nieuw Vendel, daer voorzen gepasseert wordt voor yder Vendel eens veertigh gulden, ende voor een Cornet Vane ende Trompetters Vanen t' samen vijf en tseventigh gulden.

De betalingen die gedaen worden aen de geappointeerdens: d' selve worden tot den jare 1609. niet anders geleden dan op resolutien van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael / of Raedt van State: dan t' sedert den voorsz jare 1609. is yder Provintie in den Staet van Oorloge tot betalingen van geappointeerdens / maendtlijck een seeckere somme toegestaen: ende uytghetrocken / dewelcke de Provintien in 't particulier vermogen te geben aen persoonen na haer wel-ghevallen / (hoewel nochtans de meenighe niet anders en is dan dat deselve pennigen niet behoorden uytgheleert te werden als aen branche / oude / ende vermindere Soldaten) daer van de betalinge in de Declaratie worden geleden / midts goet regard genomen wordt dat de betalinghen niet excederen de posten daer mede yder Provintie op den staet van Oorloge is gebenefitieert.

d' Ordinaris Waertgelders tot Dordrecht, Amsterdam, ende Gornichem worden in de Declaratie van Hollandt gheleden / uyt kracht van de Accoorden den xxviij. May vijftien hondert acht en tachtigh gemaeckt / als mede dat deselve in de staten van Oorloghe ghebracht ende gestelt zijn. 1624.

De extraordinaris Waertgelders, die by consent van de Provintien in tijdt van 't Veldt-Leger werden aengenomen / werdt gepasseert / ende ghenieten voor besoldinghe seven stuyvers des daeghs voor yder hooft / daerinne begrepen d' Officieren van de Compagnien.

De Guarnisoen-houders ofte Schutters van de Borgeren, die gebruyckt worden tot bewaringe van eenige Steden ende Forten / daer uyt de Compagnien gelicht / ende te Velde worden ghebracht / der selver besoldinge worden oock in Declaratie ghepasseert, ende dat uyt kracht van de resolutie van de Hoog: Mog: Heeren Staten Generael van den 15. Februarij 1609. op een besoldinge van tien stuyvers 's daeghs voor yder hooft / ende de vijf Officieren ghenieten des daeghs t' samen ses guldens, sonder meer.

Tractementen ende Pensioenen.

De tractementen worden betaelt ten twee en dertigh dagen.

ALle Tractementen ende Pensioenen in den staet van der Oorloge bekent / daer van worden de betalinghe de Provintien in hare Declaratien geleden op behoorlijcke Ordonnantien ende quitantien / midts dat nessens de bewijsen van de betalinghe der pensioenen / gelevert worden attestatie de Vita van de persoonen / op welckes lijf ofte leven de renten zijn gestelt.

De Tractementen noch Pensioenen moghen niet verhoocht werden / dan by expresse resolutien der Ho: Mog: Heeren Staten Generael / op Acten van de Stadthouders, als mede van den Raedt van State.

Wordt ghedifficulteert.

Jn bedencken te nemen of de Provintien in declaratien niet en behoort geleden te worden / de Tractementen die ghedaen worden aen persoonen die in tijde van noot tot behoudinghe van Provintien ende quartieren ende accommodatie van de Militie ten dienst van de Generaliteyt worden gebruyckt / niet tegenstaende soodanighe persoonen op den Staet van Oorloghe niet zijn bekent.

Vivres ende Ammunitien van Oorloge.

DEselve worden de Provintien geleden / soo wanneer by behoorlijcke Acte blijckt van de Inkoop, ende recepisse van de persoon / aen dewelcke die zijn gelevert / ten eynde men deselve persoon / die sulcke provisien sal hebben ontfangen / daer van behoorlijck doe verantwoorden.

d' Onkosten in 't transporteren der Vivres ende Ammunitien, soo binnen als buyten de Provintien gevallen / deselve worden geleden / ende daer en boven oock de Maeckelaerdye gheleden / die op den inkoop zijn ghevallen.

De Solder-huyren worden insgelijcks ghepasseert / als mede reparatie van de Ammunitie-huysen van de Generaliteyt / 't proberen van Geschut, ende d' onkosten daer op gevallen.

Het Polver, Loot, Lonten; ende ander Ammunitien, die gelevert worden aen Compagnie Soldaten, als mede aen Waert-gelders, ende Compagnie Borgers die als Waert-gelders eenige Forten ende Plaetsen bewaren / deselve worden gepasseert.

De Wapenen die uyt de Magasijnen worden gelevert aen Compagnie in ordinaris dienst zijnde / deselve worden niet geleden / maer weder gehoort op redelijcke termijnen.

Vacatien ende Reys-kosten.

Sijnde gelet op de Declaratie van Hollandt de Anno 1600. fo. 1299. verso.

ALle Vacatien ende Reys-kosten in 't doen van de Monsteringen binnen ende buyten 's Landts / sonder Acte van de Heeren Staten Generael ofte Raede van State / worden geleden op particuliere Declaratie ende Ordonnantien van de Gecommitteerde Raden der Provintien.

De Dagh-gelden van de Commissarissen van de Monsteringhen zijn geleden tot drie pont daeghs. Hollandt ende Zeelandt betalen nu vier gulden des daeghs. Den Raedt van State heeft die van Gelderlandt ghepasseert boven de twee ponden tien schellingen des daeghs / noch drie gulden 's daeghs.

In

1624. In deſen te obſerveren d' ordre van den Raet van State.

De reps-koſten Schrep/ ende de Wagen-wachts / onkoſten van Convoyen ende verteringen / van deſelve worden geleden.

DE Vacatien ende Reys-koſten, gevallen in 't opnemen van 't Kruyt ende andere Ammunitien van Oorloge / deſelve worden mede tot laſte van de Generaliteyt gebracht.

Hyinde gelet dat de dagh-gelden van de Gecommitteerdens van de Provintie op de Monſteringen gaende / hooghер genomen worden als van de Commiſſarien.

De Vacatien ende Reys-koſten, die by eenige Deurwaerders ofte Boden worden gedaen / over 't publiceren van eenighe Placcaten van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael / ofte Raden van State / deſelve worden niet gepaſſeert / maer geroyeert.

De Vacatien ende onkoſten gevallen over 't brengen van gelt uyt de Provintien aen de Commiſen van den Ontfanger Generael in 't Leger ende elders worden geleden.

Alle Binnenlandtſche Provinciale Vacatien worden ordinaire geroyeert, ten ſy daer by overgelevert werden behoorlijck blijck / dat die ten dienſt van de Generaliteyt zijn gedaen.

Defroyementen ende Vereeringen.

Hyinde gelet dat de deſe-penningh en vereeringhen ghedaen met Furſt Chriſtiaen / Prince Hendrick / Landt-Graave van Heſſen / Coning van Bohemen / Graef-delt van Nermeyen / ende Hertogen van Simmeren tot Harderwijck in den jare 1618. 1619. 1620. ende 1621. by den Raedt geleden / tot laſte van de Generaliteyt.

DEſelve worden in gheene Declaratie de Provintien ghepaſſeert / ten ſy daer by werde overgelevert reſolutie ende laſt van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael / behalven datter gepaſſeert worden eenighe uleyne vereeringen / upt oorſake van ſaecken de Generaliteyt raecken.

Bijtinge van eenige Rivieren ten tijden van de Vorſt.

PArtyen van ghelijcke natuyre worden geleden / als te ſien is in de bij. ende xiij. Declaratie van Utrecht.

Binnenlandtſche Inlegeringe.

DAerinne wordt achterbolght den inhoudt van het Placcaet by de Mog: Heeren Raden van State den 14. December 1600. op 't ſtuck van dien gearreſteert.

De Foulen worden geroyeert.

Contributien die aen de vyandt worden betaelt / deſelve worden in gheene Declaratien de Provintien toegeſtaen noch geleden.

Scheeps ende Waghe-vrachten.

ALle Buytenlandſche Scheeps ende Wagen-vrachten, die ten dienſte van de Generaliteyt geſchieden / deſelve worden geleden in conformiteyt van de gearreſteerde Lijſten.

De Binnenlandtſche Schip ende Wagen-vrachten, die gedaen worden op eenighe exploicten / op het ſtellen van ordre teghens d' invaſien van de vyanden / Item tot de Legers-laſten ende entrepriſen, het ſy in 't gaen ende weder-keeren / deſelve worden t' ſamentlijck ghepaſſeert / ghelijck mede gheleden worden alle vrachten van Soldaten ende der ſelver Bagagie / die van nieus gelicht ende van buyten 's Landts in de Provintien inkomen / tot inde plaetſen daer deſelve inde Guarniſoenen zijn geordonneert.

Worden oock gepaſſeert alle onkoſten van Schip ende Wagen-vrachten, van 't vervoeren van Vrouwen ende Kinderen met der ſelver Bagagie, die van d' eene plaetſe op d' ander worden verroert.

De Vrachten van de Gouverneurs / repſende tot hare Hof-houdinge van d' eene Provintie hares Gouvernements in d' andere / worden tot laſte van de Generaliteyt geleden. 1624.

De Binnenlandtſche Vrachten van 't verleggen van de Compagnie vande eene plaetſe in d' andere / d' ſelve worden geroyeert / ten ware deſelve wierde gedaen by ordinaris patente van de Stadthouders / ofte die geene die gewoon zijn de patente te ghéven / ende ordre ſtellen op ſoodanige Vrachten.

De Schepen die in 's Landts dienſt worden verlooren / ofte door ſtorm oft onwedet komen te verongheluckten / deſelve worden by 't Lant vergoedet ende gepaſſeert / met behoorlijck bewijs van de waerde ende groote van de Schepen.

De Paerden van Voerluyden ende Tocht-paerden, ofte die in den treyn der Artillerye worden gebruyckt / als mede in het convoyeren van eenighe Heeren / die door 's Vyandts Ghеſchut / ofte in dienſt marcheerende / komen te blijven / deſelve worden ghepaſſeert / ende dat op voorgaende blijckende atteſtatie / dat deſelbe in dienſt van den Lande zijn gebleven.

Fortificatien.

Hierinne wordt achtervolght de ordre die voor deſen in gelijcke beſoignes is gheobſerveert geweeſt.

ALle *ghedane betalinghen* aen *reparatien* van *Fortificatien van Frontier-ſteden* ende Plaetſen: deſelve ſijn de Provintien ſonder diſtinctie geleden, uytgheſondert de *Binnenlandtſche Reparatien* der Fortificatien, komende tot laſte van de Provintien in 't particulier, die oock inde Declaratien niet en worden gepaſſeert.

Redoubten, *Corps de Guardes*, *Wacht-huyſen*, het *Fortificeren* van *Wercken* die inde Provintien ten platten Lande (tot bevorderinge dat deſelve uyt des vyandts contributien worden gehouden) worden gemaeckt.

Hyinde gelet dat den Raet van State te ordonnantien verleenen ten behoeven van Redoubten / Corps de Guardes / Wacht-huyſen / ende inde Frontier-ſteden ende plaetſen de Bruggen / Slagh-bomen / Hamerpden / ende aenkleven van dien: als oock mede d' onkoſten die gedaen worden in 't ophouden van Sluyſen om 't water in te laten / midtſgaders van de ghereetſchappen ende arbeyders-loonen / daer deſelve tot Geertruydenberg / genoot ten dusdanige oder ſes ſtuyvers daeghs.

Item de *Huys-huyren* die betaelt worden in plaetſe van Corpsgardes, ende daer toe huyſen van particuliers worden gebruyckt.

De perſoonen die gebruyckt worden tot het bewaren van de *Schot-balcken* op de *Poorten* der Steden.

Logijs-Gelden.

Lijſte van het Logijs-gelt / volgens de ordre dat de Heeren Raden van State / als by hare Ed. Mo. Miſſive van den 6. Febr. 1619.

ALle Logijs-gelden ofte Servicien die verſtreckt worden inde Frontier-ſteden geordineert in den jare 1599. in het Placcaet van de Monſteringhe / deſelve worden achtervolgens 't ſevende Artijckel van de Unie van Utrecht / ende naerder ordre van de Lijſte daer op ghemaeckt / tot laſte van de Generaliteyt gebracht ende geleden; maer alle betalinghen aen Binnenlandtſche Servitien ghedaen / deſelve worden t' ſamentlijck geroyeert tot den jare 1609. inclusys / als wanneer ghereſolveert is / dat de heele Militie ſullen ghenieten Logijs-gelden / ſonder diſtinctie van plaetſen.

Een Capitein met ſijn jonge ten 32. daghen ſes guld. Een acht dagen eene guld. tien ſtuyv. Een Luytenant met ſijn jonge ten 32. dagen vier guld. Een acht daghen eene guld. Een Vendrich met ſijn jonge ten 32. dagen vijf guld. Een acht dagen eene guld. vijf ſtuyv. Een Sergeant ten 32. dagen eene guld. veertien ſtuyv. Een acht dagen acht ſtuyv. en acht pen. Een Corporael ten 32. dagen eene guld. tien ſtuyv. Een acht dagen ſeven ſtuyv. acht pen. De reſte wie het zy ten 32. dagen eene guld. vier ſtuyv. Een acht dagen ſes ſtuyv.

Op de voorgeſtelde ordre bedragen de reſpective Compagnie als volght: 200. Hoofden / daer onder drie Sergeanten ende drie Corporaels ter maent ten 32. dagen twee hondert negen en veertig guld. veertien ſtuyv. 150. Hoofden met twee Sergeanten ende drie Corporaels ten 32. dagen hondert negen en tachtig guld. veertien ſtuyv. 100. als voozen hondert negen en twintigh guld. veertien ſtuyvers. 90. als voozen hondert ſeventien guld. en veertien ſtuyv. 80. als voozen hondert vijf gulden en veertien ſtuyv. 70. als voozen drie en 'tnegentigh gulden en veertien ſtuyvers. 120. als voozen twee hondert drie en vijfrigh gulden veertien ſtuyvers. Lijſte van het Logijs-gelt van een Compagnie Peerden. Twee Ritmeeſteren met ſijn jongen en twee Paerden ſes gulden en ſeſtien ſtuyvers. Twee Luytenants als voozen vier gulden ſeſtien ſtuyvers. Twee Cozzetten als voozen vijf gulden ſeſtien ſtuyvers. Twee Corporaels elcks twee Paerden ſes gulden. Negen Paerden ten 32. dagen drie en twintigh gulden en acht ſtuyvers:

Onder deſelbigen worden mede begrepen de leveringen Voors elcken

1624. ringhen van Stroo, met 't reynighen van de Kercken, Turf ende Keerssen metten aenkleven van dien op 't voortrecken ghedaen.

Ruyter alle 32 daghen 36 stuyvers. 9 Officiers peerden als hier bezijden ter maendt van 32 daghen. 91 Ruyters pder — 23 — 8 — 36 stuy: — 163 — 16. 100 Ruyteren ter maent — 187 — 4. 81 Wilets/ elck 36 stuy: ter maendt/ 145 — 16. — 333 — 0.

Trecken voor verlijs volghens d'ordre van den Raedt/ de Anno 1593. de Sergeant/ Majoors en Prevoosten/ vande Vranse Regimenten/ pder als de Hooft-officieren/ als Sergeant Majoor/ ter Maent Prevoost.

In wat plaetsen ofte Forten van wegen de Generaliteyt Hutten ofte Woonplaetsen voor de Soldaten zijn ghemaeckt/ aldaer komen de servitien te cesseren.

De sieke ende gequetste soldaten trecken ook verlijs/ niet tegenstaende sy in 't Guarnisoen zijn blijven leggen/ ende dat hare Compagnien na den Legher of anders vertrocken zijn

De ghecommitteerden ende Officieren met de Soldaten trecken pder na hun qualiteyt/ ende na advenant haer tractement.

De Provisien van de Turf en Keerssen worden mede/ mitsgaders ander noodlijckheden onder de servisen begrepen/ ende dat in Schanssen ende Forten ten platten Landen/ die tot defensie van den vyandt worden ghebruyckt.

Secrete Kondtschappen.

De Majors van de Frontier-steden trecken geen verlijs. Ock geen Gedellu-den van 't Geschut/ Canoniers/ Prevoosten ende Quartiermeesters van Steden/ noch oock barbiers van de Regimenten.

DE Secrete dienſten en kondtſchappen die ten dienſten van de Generaliteyt zijn ghedaen/ d'ſelve worden de Provintien inde Declaratien gepaſſeert.

De vereeringhen die ghedaen worden aen Soldaten die eenighe van de vyandt/ 't zy levendt ofte doodt inne vyenghen uyt de quartieren van de Provintien/ die den vyandt ſoeckt onder contributie te vyenghen/ d'ſelve worden ghepaſſeert ende dat uyt krachte vanden Placcate Anno 1599. daer op ghemaneert.

De koſten die ghedaen worden in 't vervolghen van des vyandts loopers/ worden gepaſſeert in de Provintien die gheen contributien en betalen.

De koſten in 't vervolghen van de vagebonden ende bedelaers/ komen tot laſte van de Provintie in 't particulier/ daer d'ſelve worden verjaeght/ verbolght/ ende ghevanghen.

Mijſen van Juſtitie.

ALle Mijſen van Juſtitie by den Krijghsraedt ghedaen in plaetſe van de Guarniſoenen/ worden tot laſten van de Generaliteyt gheleden.

De Geweldigens, die eenighe Soldaten in hechtenis ontfanghen/ voor der ſelver monthoſten ſullen genieten ſes ſtuyvers daeghs, daer van hem vier ſtuyvers ſullen worden betaelt by den Capiteyn daer den ſoldaet onder dient/ als zijnde de gagie van de ſoldaet, ende de voorſe twee ſtuyvers ſal hy voorderen van de Provintie op wiens repartitie de Compagnie hy is geſtelt: welcke twee ſtuyvers de Provintie in Declaratie brengende/ aldaer tot laſt van de Generaliteyt wordt aenghenomen ende ghepaſſeert; ende ſoodet eenighe by worden ghekent ſonder ſtraffe te ontfangen/ ofte dat eenige delinquanten pardon ofte gratie bekomen/ ſal hy verdacht zijn 't onderhoudt van deſelve te vinden aen de ghene die de by-gekende in hechtenis heeft doen ſtellen/ ende die 't pardon genoten hebben/ ſonder pets daer van tot laſte van 't Landt te moghen brenghen.

't Vervolgen van eenighe miſdadigers of ſtropers behoorende onder de Militie.

Het nemen van informatie.

't Maecken van de Ghevanckeniſſe ende de reparatie der ſelven.

Meeſterloon ende 't cureren van de ghevangens.

't Loon van de Scherprechters ende Dienaers van de Juſtitien.

't Maecken ende ſtellen van Galgen, Wippen, Raders, Ladders, ende ſijn toebehooren.

Alle ſoodanige ofte diergelijcke onkoſten worden tot laſten van de Generaliteyt ghepaſſeert.

Poſt ende Bode-loonen.

ALle de Vacatien en Reys-koſten van de Poſten ende Boden die tot dienſt van de Generaliteyt worden gedaen/ d'ſelve worden t' ſamentlijck gheleden.

De Vacatien en Reyskoſten van Poſten ende Boden gherepſt hebbende met ofte door ordre van eenige Gedeputeerdens van de Provintien/ Ghecommitteert in de Collegien der Ho: Mo: Heeren Staten Generael/ als Raedt van State en van andere Generaliteyts Collegien/ d'ſelve worden t'ſamentlijck gepaſſeert en geleden. 1624.

Van gelijcke worden gepaſſeert het Brief-loon by de Provintien aen de voorſz Collegien ende Gedeputeerden der ſelver gheſchreven/ als ook mede aen Gouverneurs/ Colonellen/ Capitepnen/ Commiſſarisen van de Monſteringe/ ende andere de Generaliteyt raeckende/ ghelijck ſulcx uyt de Documenten haer worden ghepeurt/ met expreſſie van de plaetſe daer d'ſelve worden bevonden.

Worden mede gepaſſeert de Brief-loonen die by Gecommitteerden/ Krijghs-Overſten/ Commiſſarisen ende andere/ die aen de reſpectibe Collegien worden gheſchreven.

Voorts alle 't gunt dat de Ghecommitteerdens van de Reecken-kamer ſullen goet vinden ende voordeelen dat tot dienſt van de Generaliteyt ſoude moghen weſen verſtreckt/ upt wat qualiteyt het ſoude moghen weſen/ dat ſulcx in conformiteyt van 't vierde Artijckel van de Inſtructie der Kamer ſal worden ghepaſſeert/ ende daer inne worden ghenbſerveert ſoodanighe egaliteyt, dat d'eene Provintie als andere in gelijckheyt worden ghepaſſeert.

Welcke egaliteyten ſullen komen blijcken uyttte Staten van de Oorloge/ upt de Conſenten van de Provintien/ als mede by de Placcaten/ Ordonnantien/ Inſtructien/ Reſolutien/ als anders by die Landen gearreſteert.

Ofte upt voorige beſoignes ende Apoſtillen die op de Declaratien by de Raden van State/ der ſelver Commiſen/ als ook by de Generaliteyts Reecken-kamer zijn gheſtelt ende ghetecckent.

Of ſulcx niet klaer genoegh daer upt mochte blijcken/ ſal ſulcks ex arbitrio der Heeren Ghecommitteerdens van de Reecken-kamer/ naer lupdt 't vierde Artijckel haerder Inſtructie ghedecideert worden.

In de hier voor-ghenelde Inſtructie voor d'Admiraliteyt in 't vijftighſte Artijckel/ werdt geſproocken van Reviſie. Maer alſo dit jaer/ namelijck den ſes en twintichſten October zijn vaſt geſtelt eenige naerder Pointen of reglementen op dat ſtuck/ ſo ſal ick die alhier ſtellen/ als volght: namentlijck/ dat/ zijn geleſen de pointen aen haer Ho: Mog: overghegheven den 25. July leſtleden van wegen de Gedeputeerden van de reſpectibe Collegien ter Admiraliteyt, om daer op te verſtaen haer Ho: Mo: reſolutie/ ende voerdt by proviſie/ ende om met de Heeren Ambaſſadeurs van Vranckrijck en Groot Brittannien daer op te komen in beſoigne/ goet ghevonden ende ghereſolveert/ ghelijck op elck punct in margine van de ſelve is aenghetecckent.

EErſtelijck, of men de defauten of termijnen tegens de geenen die te beſchudden ſouden moghen komen van eenighe goederen ofte Schepen/ die op Neutrale, Geallieerde, ofte Vrienden deſer Landen/ mochten ghеſuſpiceert werden verobert te zijn/ niet en ſoude behooren te prolongeren in plaetſe van veerthien dagen op een maendt: alſo dickwils de principaelſte hooftluyden niet en werden aen landt gebracht/ ja in onbekende plaetſen te lande ghеſtelt/ ſulcx dat ſy door onghemack ofte ghebreck van ghelde/ in langhe ten rechte nier en komen komen; oft ook dat ſy met haren Boodt/ haer upt vreeſe van in handen van de Turck te vallen/ aen landt ſalbeeren/ tot gheene kennisſe en komen gheraecken/ wie haer haerluyder Schip ſoude moghen aſhandigh ghemaeckt hebben.

Op 't 1. haer Ho: Mo: verſtaen dat aen ſullen in deſen verſtaen de termijnen van defauten ſullen gelicht worden in plaetſe van veertijen dagen op een maendt. Maer by ſoo verre pemandt om te reclameren hem preſenteert/ de ſelve ſal de termijnen van veertijen daghen moghen houden/ om tot korte expeditie te komen.

Ten tweeden, ſoo wanneer upt d'examinatie van de inghebrachte Koopluyden, Schippers, Cognoſcementen, ende Boecken van de ladinghe/ als ook upt de circumſtantie van de Schepen/ ende in-ghеladen goederen bevonden werdt/ dat het Spanjaerden/ Spaenſche Schepen/ ende Spanjaerden goederen

Op 't 2. de Ghecommitteerde ter Admiraliteyt

zijn/

1624. zijn / of die niet na het eerste defaut / by provisie ad opus jus habentis souden mogen verkocht worden / alsoo het Boots-volck qualijck kunnende naer de solemnitepten van alle de defauten (die by de vyve maenden aenloopen) wachten / ghenootsaeckt werden hare portien tot eenen geringen prijs uyt de handt te werpen / om weder in Zee te geraecken ; waer door veele questien ende tractelen rijsen / ofte dat sy anders met onverdraechgelijcke hevicheyt de Heeren van den Rade tot expeditie van justitie importuneren / ende met groote insolentie langer de Steden / ende Landen loopen / onnuttelijck inde Herbergen verterende / 't welck sy met groote moeyten bekomen hebben.

tept werden geauthoriseert de Prinsen / naer het eerste defaut ad opus jus habentis te magen verkoopen / soo wanneer sy uyt d'examinatien vande Cooplyden / Schippers / ende cognostementen / ofte anderssints in haer gemoet sullen oordeelen / dat defelde Prinsen Spaensche Goederen sijn.

Op 't 3. punct verstaen / soo yemant eenige revisie will versoecken / dat hy alvooren sijn gedeponeert hebben de twee hondert guldens by den Secretaris van 't Collegie daer de Sententie is gepronuntieert / gehouden sal sijn

Ten derden, alsoo by de Instructie vande respective Admiralitepten geenen seecheren tijdt ghestelt is / binnen den welcken de reclamanten vande Prinsen (soo wanneer sy vande sententie tegens haer gepronuncieert hebben gerevideert) gehouden sijn hare revisie te doen dienen / het welcke groote confusie causeert / uyt dien de partyen triumpheren inde possessie van het gewijsde niet en komen (sonder cautie te stellen geadmitteert werden / alsoo de goederen daer inne sy ghewesen sijn / gerechtight te wesen alle meuble goederen sijn / ende de Matroosen insonderheyt voor haer gerechte derdepart geene wegge en weet te stellen / oversulck half rechteloos ende onverduldigh loopen / of hare Ho: Mog: tot beter expeditie van justitie niet en souden goetvinden / als dat partyen sijne versochte revisie sal doen dienen binnen 's jaers ende een maent, naer d'acte van conclusie te versoecken Adjuncten, ende dyen maenden te reecknen van d'Acte dispositijf te verbolgen d'uyringe vande revisie, op pene van niet meer ontfanckelijck te sijn / ende de versteecken te moeten blijven / ten waere om beleth banden Hove.

't selve versoeck te doen binnen den tijdt van vier maenden / naer de pronuntiatie vande Sententie / ende sal de voorsz depositie van twee hondert guldens dienen tot een boete voor 't Landt / by aldien de revisie niet verder en weert verbolcht / maer verbolcht werdende / sullen deselve twee hondert guldens neffens andere penninghen by hem te verschieten tot verval vande oncosten / ghecondemneert werden ; is voorts verstaen dat binnen twee maenden naer de gepronuntieerde revisie / de saecke sal werden ghebracht tot conclusie / ende in staet van wijsen / ende dat binnen een maendt daer na versocht sullen moeten werden Adjuncten / ende de saecke voorts sulcx gedilligenteert / dat die binnen twee andere maenden daer aen volghende mach werden ghenptet / ende voort verstaen dat de revisie sal geschieden by seven Gecommitteerde Raden van 't Collegie daer by de Sententie is gepronuntieert / ende by seven adjuncten / ende in cas 't voorsz Collegie stercker mochte wesen in 't ghetal als van seven / sal 't selve Collegie alleen seven uyt haer middel totte revisie committeren / op dat sy met de Adjuncten eyghen / of in manyer gelijck sijn.

Daer na / namentlijck den vyfden September des selven jaers is noch naerder ghedisponeert op het stuck van Contrabanden, alsoo dat / sijnde ghehoort 't rapport vande Heeren Gent ende Baersdorp, achterbolgens haer Ho: Mog: resolutie vanden 3. dito / gevisiteert ende geexamineert hebbende den brief van 't Collegie ter Admiralitept in Zeelandt date Middelburgh den 27. Aug. lestleden / wesende de rescriptie op haer Ho: Mo: brief vanden 18. derselver maent / mitsgaders daer op nagesien haer Ho: Mog: Placcaten vanden 4. Julp 1591. 23. Julp 1597. 7. November 1598. 1. April 1622. ende 8. Martp 1628. ende voorts gheleth op de poincten van consideratie by de ghemelde Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerde gemobeert / is naer voorgaende deliberatie goet gevonden ende verstaen datmen soude schrijven aen 't gemelde Collegie / datse in't judiceren over de goederen bevonden inde bewuste opgheseonden thien Enghelsche Schepen, mutatis mutandis souden moeten volghen de ghemelde Placcaten van haer Ho: Mo: ende onder anderen ook voor Contrabande goederen verklaeren alle Grof-hout, Tin ende Loot, ende daer van de Placcaten deser Landen souden mogen desticieren / soude men sigh ten reguarde der voorschreve goederen behelpen / met de Resolutie van den 23. November 1626. ende 29. Marty 1636. als ook mede met de *Casus positie* in den jare 1630. geformeert, ende de resolutie daer op ghenomen ; tracterende nochtans de Engelsche Schippers ende der selver schepen uyt Politijcque redenen civilijck, ende sulcx dat sy gantsch geen fundament en mochten hebben van klagen : Dat / wat belanght Gingber ende alle andere Speceryen ; Item / Taback, Kappers, Citroenen ; Orange-Appelen, Olyven, Lamoensap, en honden haer Ho: Mo: niet verstaen dat onder verboth van Victyes of Contrabande goederen souden komen ofte moghen begrepen worden. Ende hoewel dit directelijck niet en spreeckt van Revisie, nochtans heb goet gevonden het hier by te stellen / als gevende materie tot Revisie.

1624.

Namaels in't jaer twee en veertich den sesten Mey, is naerder op het subject van de Revisie gheresolveert / namentlijck / also dat na gehoorde rapport van de Heeren Croock, ende Donckel : de Heer Weede absent wesende / achterbolghens haer Ho: Mog: resolutie van den 3. dito ghevisiteert ende ghe-examineert hebbende den Brief van 't Collegie ter Admiralitept in Zeelandt geschreven tot Middelburgh den 26. April lestleden / by welcken Brief ghemeldeert wierden eenige twijffelachtigheden in 't stuck van de Revisie, over sententien die by de Collegien ter Admiralitept in cas van Prinsen werden gewesen ; welcke twijffelachtigheden geconfereert wesende door de ghemelde Heeren haer Ho: Mo: Gedeputeerden tegens de generale ordre in 't stuck van de Revisie den 18. November 1624. ghearresteert / is na voorgaende deliberatie verstaen te verklaren : dat so wanneer als yemandt sich soude stellen Revident over eenighe sententie van wat nature deselve soude mogen zijn / by de Collegien ter Admiralitept respective ghewesen / neffens de selve verklaringhe soude moeten consigneren in handen van de Secretaris van het Collegie daer de voorsz sententie soude zijn ghewesen / de somme van twee hondert gulden, ten fine als in de voorsz generale ordre ; ende dat den Revident de quitantie daer van soude moeten ameveren aen de Requeste / die hy soude mogen presenteren aen haer Ho: Mo: om te hebben Mandemont in cas van Revisie, sonder dat nochtans hier door verkort wierdt den tijdt van vier Maenden, binnen de welcke de Revisie van de voorsz Sententie, na dat de selve soude zijn gepronuncieert, mach worden geinterjecteert. Voorders wat belanghe het tweede Poinct / verklaerden haer Ho: Mo: dat de Executie over Sententie in cas van Revisie over Prinsen by de Collegien ter Admiralitept ghewesen / souden moeten geschieden onder cautie na behooren.

Van ghelijcken nature is het volgende / dat namentlijck den eersten Julp vijf en veertich, zijnde ontfangen een Missive vanden Luytenant Admirael Tromp, geschreven in 't Schip Amelia voor Mardijck den 29. Julp lestleden / houdende advertentie / ende onder anderen versoeckende te verstaen / of hy met sijn onderhebbende Schepen naer vermoghen alle Natien ende voorheer so in 't Oost van Mardijck als de Stadt Duynkercken soude beletten ende weeren / oft niet. Waer op gedelibereert zijnde / is verstaen dat aen de opgemelden Luytenant Admirael Tromp soude worden ghereschribeert / dat haer Ho: Mo: meninghe ende intentie was / dat hy niet alleen Mardijck voornoemt / maer ook generalijck alle andere vyandtlijcke Vlaemsche Havenen naer syn uytterste vermoghen naeuwe soude hebben te besetten ende beset te houden ; ook het in ende uytvaren van de selve Havenen beletten ende weeren / aen alle die gheenen die sulcx souden willen doen / niemant uytgheseondert / 't zy Vrienden, Neutralen, ofte Vyanden, wat Waeren ende Koopmanschappen, vrye ofte onvrye goederen, gheen ghereserveert / hoe die ghenaemt konden worden / de selve souden moghen ingeladen hebben / sonder dat haer Ho: Mo: nochtans verstonden, dat Neutralen geene Waeren van Contrebanden hebbende, souden zijn van goeden Prinse, maer dat hy Luytenant Admirael de selve alleenlijck soude hebben te rugghe te stuyren, ende het frequenteren van de voorsz Havenen beletten.

Dit Jaer waren de Spaensche noch al de sterckste te Velde : komende ook van de Vlaemsche ende Italiaensche (die de Baes in Duytslandt speelden) krijghen soo veel volcks als sy begeerden. Daerom sy wederom

Beleyt van Breda.

resol-

1624. resolveerden offensive te gaen / ende na lange deliberatien ondernamen de belegeringh van Breda, daer van ick sal stellen soo veel dit jaer is ghepasseert / daer in meest volghende de beschrijvinghe van Hermannus Hugo.

Verschepden dinghen hebben dat belegh aenmerckelijck ghemaeckt: Eerstelijck / de groote macht / die de Koninghvan Spangien daer toe aenbracht / daer na het essort 't welck niet alleen de Vereenighde Nederlanden / maer oock haer goede gealliteerde by brachten tot ontset.

De circumballatie die de Spaensche daerom maecktten was admirabel: zijnde nopt van dergelijcke ghehoort of gelesen. De Spaensche laghen bewalt ende bevollewerckt van buyten tegen 't ontset / ende van binnen tegen de Stadt.

Waer sijn opt soo veel Redouten, soo veel Schanssen, soo veel Wallen, ende soo veel Oorloghs Machines in soo korten tijdt by een opgerecht gesien in eene der ongelegenste tijden des jaers? Wat al difficultepten heeftmen niet moeten verwinnen / om de Convoyen door een langen moepelijcken weg deur te doen slepen: voornamelijck geduerende het Winter saison al over landt bijf maenden langh / selfs op een tijdt in welcken de groote dierte der wagens / begleydet door den bystant ende oorde der Provintien / ende door de difficultepten die de Steden ende Dorpen uytstaen moesten / soo dat alles tot een seer hoogen prijs stont: de Soldaten maer half betaelt voorende / ende noch seer selden; dan het aller merckelijckste was / dat Godt Almachtigh alles wat tot ontset voorgenomen wiert liet mislucken / ende ter contrarie / het viel den belegeraers altemael seer mede. Hoewel de sorge ende wackerheyt van des Koninghs Generaels persoonen oock groot is gheweest / nochtans soo soude alle haeren arbeyt onnut gheweest sijn / sonder den bystant des gheenen / die over de Oorlogen heerschet. Dat sijn met korte woorden de voornaemste consideratien / diemen over de gheheele werelt heeft gehadt op de vermaert heydt van een soo wonderbaerlijck belegh.

Breda was een Stadt anders niet heel groot / hebbende niet veel meer als vier hondert passen in 't rondt / sulcx datmen alle de Bolwercken by na in een uyre tijts konde omgaen.

De Baronnye strecktе sich veel beerder / begrijpende in alles seventhien Dorpen: de Stadt ende Baronnie waren eertijdts van de Patrimonie der Hertogen van Brabandt: Jan den III. des naems, verkoste 't een ende 't ander aen Jan van Polanen, Heer van de Leck, in 't jaer duysent drie hondert en vijftigh / voor de somme van drie en veertigh duysent Hallingen. In het jaer duysent vier hondert en vier / quam deselve eerstelijck aen het huys van Nassouw / door het Huwelijck van Johanna van Polanen, Erfgename derselver Landen / dewelcke ghetrout wierde aen Engelbert, Graave van Nassouw.

In 't jaer vijftien hondert seven en t'sestigh / doen Heer Willem, Graef van Nassouw, Prince van Orangie, om de troublen bluchtigh was / soo wierdt de Stadt door Duc d' Alba ingenomen; thien jaren daer na werde deselve door den Graef van Hollac weder genomen / anno 1577. zijnde sedert weder inghenomen / soo door macht als door artifitie by den Baron van Hautepenne, is die onder de ghehoorsaemheydt des Coninghs gebleven tot het jaer vijftien hondert t' negentigh: als wanneer Heraugierre, door het middel van een Turf-schip, daer in t' seventigh Soldaten bedeckt waren / als met een Tropaens Paert / de Stadt weder innam.

De Stadt was ghelegen schier op d' uytterste palen van Brabandt, grensende aen Hollandt door de Rivière Mercke; ende was van alle hanten met Steden ende Dorpen omringht. Het Landt der selve was sonderlingh vruchtbaer / ja sulcks / dat veele bekenden in Europa niet licht beter noch veel vruchtbaerder Land te hebben gesien: daerom noemden 't Prins Maurits sijn Brabants Paradijs: de Landen / Weyen / ende Boomgaerden zijn seer vruchtbaer / soo in gras als in alderhande Vruchten: voor het Belegh waren de Weyen met frape groene Haghen beslooten / ende alomme met veele Beecxkens bevochtight: welcke die als natuyrlijcke Bolwercken beschermden. De Dorpen / de Hoff-steden / de Lust-hysen / ende de weghen die alle na de Stadt toe liepen / waren of met boomen kruysswijs beplant / ofte met langhe dreven beschaduwet / en vermaecklijck verciert; passelijck naest de Stadt waren vier Bosschagien / 't eene met Denne-boomen, ende d' andere met Eycken. 1624.

De Rivieren de Aa, ende de Mercke, quam sich binnen Breda versamen. De Aa vermeerdert door het water van 't gheheele Landtschap / liep rondtom de Wallen met Sluysen gelevdt ende ghehouden / op dat de Grachten niet en verdroogh den / soo wanneer 't water der Mercke, met dewelcke sy haer vermenghde / ende met de Ebbe der Zee quam te lagen / maeckende boven dien een Molen malen / sachtjens ter Stadt invloeyende. De plaetse daer die beyde Rivieren by een quamen / heeft daer van die naem behouden / hoewel met een ghebroken woordt / ende heet Merckendael; ghelijck of men seyde Mercke ende Aa; de Mercke is met twee backsteenen muren van de Aa afgescheyden / van daer inde Stadt komende / schept haer selven aen verscheyde plaetsen: daer na / haer voorts weder vereenigende / ende allengs kens vreder voordende / ginck eyndighen inde Hollandtsche waters / tamelijck dicht by Dordrecht, sy bequaem tweemael daegs den vloet der Zee; van den welcken (soo men begeert) den loop kan werden gestuyt: om alle de Velden onder water te setten.

Om dat Breda gelegen is daer de rivière Aa, mette Mercke ghevoecht. Breder voort: soo heeftet den oorsprouck van sijnen naem daer af genomen: want Breed is in dese tael ghenoegh verstaen / ende daer door wert het woort ofte naem van Breed Aa ghefotmeert. In 't midden der Stad staet een schoon gebouwsel van een Toorn twee hondert twee en seventigh voet hoogh / boven dewelcke men veele steden en een seer groot begrijp van Landt kan sien ende ontdecken / ende in tijdt van noodt teyckens gheven ende oock bekomen. De huysen waren ontrent het getal van twaelf hondert; de ghedaente der Stadt was vierhoeckigh / behalven dat op een plaetse de Flanckeringhe des Casteel wat uytsteeckt / 't welck de Stad van binnen versterckte door een goede backsteene muer / ende van buyten door haer wel geflanqueerde wallen / oock andersints door verscheyde Vuggens / ende veele omwegens verseerckert / als oock door een dobbelde gracht / met een schoon Magazijnhuys versien / begreep in alles meer als duysent passen in sijn begrijp / 't selve was geciert met schoone Salen / Galderyen / Wandelingen / ende met een Thuyn / soo vollkomen in schoonheydt / ende soo aengenaem in verscheydentheden / dat men seggen moght de plaets alsoo schoon als sterck te zijn. De Wallen van de Stadt / al van aerde soden gemaeckt / waren rondtom met Eycken ende Linde-boomen beplant. De vier poorten aen de vier hoecken der Stadt / behalven de poort van 't Casteel / waren van backsteenen muragie; de Courtines in alles met vijfthien Bolwercken ghesflanckeert / daer in begrijpende die van het Casteel / op dewelcke altijdt Geschut lagh tot defensie / ende eenighe Windt-molens tot het gerief. Op deselve Bolwercken stonden twee Cavaliers, van waer het Canon was commandeerende / ende onder elck een derselve aen den voet des Bolwercks / op de gracht / een halve maen / ende elders noch eene / die van gheen Cavalier ghenoept konde worden. Deselve dienden als tot vlucht-plaetsen / in dewelcke men door ingangen onder d' aerde quam; zijnde maer van vier voeten hoogh; de buyten-zijde van de Bolwercken was omringet met een groene Doorn-hage / soo aerdigh ghevlochten / datse de vyhomste derselve konde beletten / ende alsoo de Musquetiers beschermen; de Grachten en waren over al niet even breedt: sy hadden hondert en vijftigh passen / ende op 't aldersmalste t'seventigh. In deselve / tot beschermінghe der Bolwercken / om dat die wat verre van malkanderen laghen / waren veer-

1624. veertien Ravelins, die derselve aende Bolwercken vast door de bruggen der poorten/ twee door de dijcken die in de grachten den loop vande twee Rivieren schepden; en een door de brugh van 't Casteel. De Contrescharp was vijf voeten hoogh/ ropalijck/ gheljck alle andere wercken/ ende met een wel-gemaeckte af-dackinghe. Tot meerder verseckeringe/ soo was daer en boven noch vijf groote Barlons, elck van twee hondert en thien passen langh/ en hondert vijftigh breed/ de Gracht dertig passen/ de geene die na 't Casteel toe gaet/ is noch veel grooter/ hebbende twee hondert veertigh passen inde lenghte/ en twee hondert in de breete/ met hoornwercken bedeckt zijnde/ met staken en pijsere pennen daer op/ om de aenkomste tot deselve soo veel te bezwaerlijcker te maken: ende binnen de hoornwercken/ waren halve manen/ seer bequaem om de soldaten door de Courtine van de Barlons over een kleyn Bruggetjen te recipieeren: oock met Grachten/ gelijck de andere wercken.

Voorts waren de ordres met de regularitept van dien soo wel geobserveert/ datmen upt de binnenste wercken/ die de buytenste commandeerden/ in alle extremitepten van d' een tot d'ander/ sich tot de leste toe retireren kost/ ende de plaets disputeeren tot een duym breet lands toe.

Boven dien de omliggende Landerpen/ soo door den vloet der zee/ als door haer moerassige gronden/ dickwils komende onversiens te overloopen/ ende geinundeert te worden/ maeckten de plaetse in accessibel/ ende contribueerden alsoo tot de versterckinghe der selve/ dicht by het Casteel was een Eylandeken met een Parapet beslooten van een passelijcke hooghte/ tot gherief der schepen die upt of inquamen. Dat was 't patroon/ na het welck Prins Maurits twee jaer te voren gecommandeert hadde/ dat men sich regeleeren moeste in het maken der Courtinen, Bolwercken, Ravelijns, ende andere diergelijcke wercken.

Van dien tijt af dat men bemerckte/ soo om sijne fortificatie/ en natuerlijcke situatie/ als om de soetigheydt des luchts der nabuerige Velden/ en andere groote gelegentheden/ dat men gheen favorabelder plaetse soude hebben kunnen ghewenschen/ soo sloegender de Staten haer ooghen op/ als op de aller bequaemste plaetse/ tot de oeffenunge des Oorlogs/ende daer voor was het oock gehouden. Sulcks dat het oock was der Franschen/ Engelschen/ en Hooghduytschen Academpe: het was oock de plaets daer Prins Maurits alle de geene toe sond/ die hem de uptnementheydt van eenige volkomen Fortificatie wilden aenwijsen: het was alsdaer/ daer sijn Neef/ sijner Suster/ ende des Don Emanuels (genaemt de Prins van Portugael) Soon/ een Compagnie Voetvolck commandeerde. Daer selfs waren oock sijne twee natuerlijcke Soons/ waer van den een Capitepn was: ende met een woort te seggen: het was de plaetse daer de alderbraefste Soldaten ter schole gingen.

Daer was tot Gouverneur Justinus van Nassouw, sijn natuerlijcke broeder/een geexpertimenteert persoon/ ende die door sijne voorsichtighept tot alles wiste raet te schicken. Den Mosseerd was Heer Jan van Aerssen, Heere van Warnout.

't Ordinaris Guarnisoen was sestien hondert Soldaten/bestaende in seventien Compagnien te voet (daer in begrepen die van 't Casteel) en vijf te paert; dan op de gheruchten van Oorlogh hadtmen die met noch acht vermeerdert/ en daer was 't getal van achtien hondert ghewapende burgers/ over welcke 't commando aen den Dorst Aerssen wierdt gegeven. Den voorraet der Soldaten was acht duysent twee hondert maten Rogge, twee duysent acht hondert aen Haver, drie duysent ses hondert ponden kaes, en soo veel stockvisch; voorts soo waren de Burgers voor een jaer versien/ volgens 't bevel dat sp hareghen hoofs voor d' aenkomste der Spaensche.

De Marquis Spinola was eenigen tijd in beraet/ die te belegeren oft niet: de insichten die hp daer in hadde/ waren dese: Eerstelijck, de situatie der plaets/ soo om Brabant voor de tochten te bevrijden/ dieder van daer seer bequamelijck geschieden; als om Coopmanschap tusschen de nabuerige plaetsen van Breda, en de Landpalen van Hollandt ende Zeelandt te water te beletten: gelijck sulcks sonder groote swarighepdt van gheschieden/ sich alleenlijck van eenighe naest-gelegen Posten bemachtigende/ om den Staetschen uptnemende afbreuck te doen. Soo vond hp oock die stadt veel bequamer om te belegeren/ als een andere/ van weghen de bequaemhept der aerden/om daer mede te wercken; oock om de bequaemhept van de Riviere/ der welckers passagie men lichtelijck houden konde/ ende daer door den belegerde alle hope benemen van te konnen gesecoureert worden vande naest-gelegen bosschen/ om rijs-bosschen en Hutten te maken: en om de bruchtbaerhept tot voeragie. Hp overdocht mede/dat door 't timmeren van Breda, 't belegeren van Bergen-op-zoom/ en andere naestgeleghen plaetsen souden kunnen te lichter worden.

De swarigheden die hun daer en teghen vertthoonden/ en waren van gheen minder ghewichte; want hp sagh wel dat hp te doen soude hebben met een Stadt door de natuer ende konst gefortificeert. Hp voorsagh de onghelegentheden die de Condopen (van verre komende) stouden moeten upt staen; soo om datse souden moeten worden seer verre omgheleydt/ om den Staetschen te ontgaen; als upt seer verre gheleghen Steden gehaelt: door dien dat de naeste souden perijckel gheloopen hebben/ selfs in ghebreck te vervallen: ende dat de Spaensche van achteren geen Rivieren en hadden om haer Legher te ontsetten; in plaets dat Breda was met Soldaten ende Victres versien/ alsdaer expresselijck ghebrocht door veele Steden/ die het in manier van Tonneel omringelden/ende daer de Staetsche hare voornaemste macht hielden; het welck haer vertthoont was als een object van haer macht/ om haer tot een schandelijck belegh aen te halen/ ende haer Canon in schier onverdraeghelijcke onghelegentheden des winters te engageeren; gheljck in der waerhepdt gheen middel en was om daer upt te gheraecken/ sonder dubbelt ghetal soldaten daer toe te gebruycken/ ende sonder sich in openlijck ghevaer te stellen.

Dat was den staet in den welcken haer saecken ende die van Vlaenderen gheselt waren. De Coningh en wilde van gheen Treves met dese Provintien hooren spreecken/ oorderende stilstant van Wapenen minder voordeelich als den Oorlogh. De Infante Isabella en konde niet langher verdraghen dat des Coninghs Arme soo machtigh zijnde/ ende soo trotsche preparatien ten Oorloghe langher bupten actie in ledighepdt souden leggben blijven. Het was billick dat men wrake nam van het ontset van Berghen-op-Zoom, het welck onder daet een groote victorie was voor desen Staet. Het Duytsche Rijck door de triompheerende Wapenen des Keysers schepten zijn aessem/ men spraeck schier niet meer van den Mans-velt, noch van sijne Croupen.

Hp hadden met Vranckrijck ende Engelant Vrede: sulcks dat men met niemant te doen hadde als tegen de Vereenighde Provintien.

De Marquis Spinola sijne aenslagen verborgen houdende/ het Jaer rijp zijnde/ ende het satsoen tot den Oorlogh seer bequaem/ vertrock upt Brussel den een-en-twintighsten Julius 1624. voende het Krijghsvolck marcheeren. Sijn resolutie was seckerlijck Breda te belegeren; doch en was die soo vast niet gheselt/ of hp hadt hp hem selven voor-behouden deselve des noot te veranderen/ om sich na de toe-vallen te schicken.

Om de Staetsche te abuseeren/ deelde sijn Leger in drien/ ende hielde een anderen wegh als die na Breda ginghe. Scherpen-heuvel voorhp komende/ ende zijne devotie alsdaer ghedaen hebbende/ leyde d' Infanterie aen d' eene/ ende Don Louis Valasco, Graef van Salasar de Rupterpe op een ander zijde. Ten anderen/ Don Jan Bravo, Gouverneur van het Casteel van Antwerpen, met het Leger komende upt het Landt van der Marck, over welcke Don Ian de Cordoüa commandeerde/ vondt sich punctuelijck op den dagh ende bestemde plaets/ hp Turnhout, alwaer hp sich hp de Troupes voeghde.

De Marquis hebbende een sommiere besichtinghe over het heele Leger gehouden; vonder soo veel volcks niet als hp meenden/ voorts soo was deselve met upt-

1624. geleſen manuen geſommeert/ welcke met hare kloeckmoedigheydt het ontbreeckende ghetal wel meenden te ſuppleeren. In alles waerender vijfthien Regimenten, makende hondert acht-en t'negentigh Compagnien te Voet/ ende negen-en-dertigh te Peert; ende in het generael ten minſten achtien duyſent koppen. 1624.

Iuſtinus van Naſſouw, niet kunnende het Spaenſch deſſein ondergronden/ gebruyckte nochtans een groote voorſichtigheyt. Soo haeſt als hy vernam/ dat den Marquis daer was/ dede vijf Compagnien te voet binnen Breda komen/ die in de Swaluwe waren/ en korts daer na noch vijfthien, die men van nieuws tot Swaluwe geſonden hadde/ (onder welcke waren de Compagnien van de Guarden vanden Prince van Orangie, ende van den Prince Hendrick ſijn broeder) mette Colonellen Hauteryve, Morgan, ende Lokeren; den eenen Frans/ den tweeden Engels/ ende beſen een Neerlander: Maer doen hy 'ſanderendaeghs vernam dat de Marquis met het Leger ghenadert was/ ontledighden hy ſigh van de Compagnyen te Peert/ vande Graef van Cuylenborgh ende Stirom, met die vanden Colonel Villebon, Franſman; welcke hy alle drie tot Geertruydenbergh ſondt/ van vreeſe dat hem de voeragie ontbreecken ſoude/ hebbende alleenlijck twee binnen gehouden/ met vijf en veertigh Compagnyen te voet/ die hy wiſte ſuffiſant te ſijn/ tot beſchermenisse vande plaets. Aende Colonels die binnen waren gekomen/ gaſmen ſtracks elck hare poſten op de Bolwercken ende Fortificatien/ met de wacht der poorten. Hauteryve kreeg de zijde aende poorte van Ginneken, mitsgaders het commandement der Franſen ende Walen; Morgan over d'Engelſche/ aende poorte van 's Hertogenboſch, ende Lokeren over de Nederlantſche ende de Schotten/ aende poorte van Antwerpen. Hy ſloeghen ſtracks de handen aen 't werck/ ende maeckten met aller ſpoet Hoornwercken voor de Barlons, ende Ravelins, met een gracht/ van buyten bekleet mette Conterſcharp, verſien met groote Staken ende ſpere pennen/ kruyswijſe daer aen; ſo om de approchen te beletten/ als oock het verloopen der Soldaten. De ſpatie vande kant der graft/ vande Barlons tot de Hoornwercken/ was van hondert ende veertigh paſſen; in 't welck men de Soldaten inbracht voor een kliepn onderaertſch ingangh/ ende ſulcke waren de eerſte wercken/ die gevoeght wierden tot de Fortificatien van Prins Maurits. Spinola campeerde ſigh vijf repſen eer hy tot Gilſen quam/ een Dorp twee mijlen van Breda ghelegen. Het was alhaer/ dat hy den weſentheel vande Maiſtres de Camp, of Colonels hy hem riep/ hun elck in 't byſonder haer opinie afvragende van wegen het beleegh van Breda. Niet eenen van die en vondt ghenaden datmen ſich daer engageren ſoude; om dies wille/ ſeyden ſy/ dat de Stadt al te wel ghefortificeert/ ende niet mogelijck en was het te belegeren tuſſchen ſulcke Maraſſen/ die in 't beyde alle beiden overliepen/ ſo dickwijls als 't die vande Stadt beliefde den loop der rivieren op te houden/ welcke anderſints de Stad aen verſcheyde plaetſen van malkander ſcheyde. Datmen het quartiſoen niet acht en twintigh Compagnyen te voet verſterckt hadde; dat de Spaenſche Troupen niet genoeg waren tot ſo grooten voornemen: daer toe men niet alleen courage/ maer oock macht van doen had. Ende by aldien dat de Staetſche met machtiger handt in de Spaenſche quartieren quamen te vallen/ eer ſy meeſter vande plaetſe ſouden ſijn/ ſo ſouden men noodſakelijck met ſchande moeten opbreken/ ofte reſolveren de inhallen der Staetſche van achter en van voren met een hant vol volcks upt te ſtaen.

De Marquis hebbende de meeninghe der Colonels gehoort/ en wetende wat onderſchept datter is tuſſchen den geene die abſolupt commandeert/ ende die executeert/ bleef daer/ verwachtende den laſt der Infance: welcke vande verſterckinge van 't Quartiſoen ghedivertiſſeert ſijnde; antwoorde: datſe niet en begeerde dat met perijckel van ſo veele treffelijcke Soldaten men de fortuyn hazarderen ſoude, ja dat ſy ongelijck ſoude hebben, en conſcientie maken, dat ſy haerlieder leven niet alſo dierbaer en ſoude houden als ſy wiſt der ſelver courage groot te ſyn tot alle ſoorten van ghevaer: dat de Marquis mocht toeſien wat hem beſt dacht; op dat een Leger van ſoo uytgheleſen volck, ſonder lof ende voordeel niet weder te huys mocht keeren.

Spinola hebbende aen Graef Hendrick vanden Berg Gouverneur van Gelder, ſijn voornemen ghecommuniceert/ die noch op den Rijn in Guarniſoen lach/ daer hy met ſijn Leger overtrocken hadde; verdichten aen hem als Franciſco Loſano (namelijs Gouverneur in Weſel/ en doen na op het Caſteel van Antwerpen verhoeft) met bevelen om eenighe aenſlach te verſoecken/ ende daer op zijn advijs te hebben; ende ter ſelver tijde Charles van Bourgoigne Baron de Wacken, Groot Schout van Gent, en Ritmeeſter/ een Paul Bernard de Fontaine Maeſter de Camp/ van een Regiment Walen/ ende Serjeuntenbenten der Troupen van Vlaenderen/ om met hem te ſpreecken van eenigh aenſlagh op het Eylandt van Caſſant by Sluys, waer van ſy wijdloopigh met malkander handelden: daer na ock in tegenwoordigheyt vanden Cardinael Alphonſe de la Cueva. En gelijck de menſchen niet gelijck en hebben als hare opinien; ſo inquireerde ſich d'een en tijdes executie/ de ander vander groote ſwarigheyt in. Fontaine twijffelde aen de uytkomſte; Wacken hoopte goet ſuccès daer van. Fontaine gebiedt ſich nochtans aen om 't ſelve t' executeren; mits datmen hem tot ſijne verlatinge d'ordre by geſchrift ſouden geven. d'Infante door d'apparentie van een geluckigh ſuccès ghepersuadeert ſijnde/ gaf d'ordre/ en beſtemde den dagh vanden aenſlach. Tot dien eynde ginck Fontaine na Brugge, alwaer den Baron de Wacken, terſtont daer na ock geſonden wiert: maer als alles gereet was/ de Infante vreeſende dat het niet gelucken ſoude/ om dat de Staetſche eenigh wint daer van ghekregen hadden; ende noch Vlaenderen waren getrocken/ ontboot dat den aenſlag niet en ſoude in 't werck geſtelt worden.

Ondertuſſchen deed de Marquis een nieuwe bergaderinge van Colonels/ Capitynen/ Officieren/ ende erbaren Soldaten/ die hy elck byſonder voornam/ om af te vraghen oft hem goet dochte datmen Breda ſoude blocqueren/ dewijle datſe niet en hadden tegheſtaen datmen het met force ſoude aentaſten. Alle (behalven een Maiſtre de Camp) keurden hiederen dupſont zwarigheden voor: Dat de Stadt niet dan met een ſeer groote circonvallatie en konde belet worden; dat de ſelve omſingelinghe niet minder konde zijn dan vier oft vijf uyren gaens/ ter oorſaecke van dele laeghe gheleghen plaetſen/ de welcke ſommighe moraſſen dan naturen waren. Ende dat d'andere ordinerijen ſoo wanneer men den loop der Riviere ſtuyt. Dat men ſulck een grooten begrijp met ſoo veele Schanſen/ Redouten/ Sentinelles/ Corps de Guarde/ ende andere defenſien ſoude moeten ſo verhalen/ dat de ſelve malkanderen de handt konden bieden: anderſints en ſoude de Stadt niet beſloten zijn/ waer toe 't ghetal der Spaenſche Soldaten niet beſtandt was tot behoorlijcke van ſoo veele wercken. Datmen den inwoonderen van Breda ghelaſtet hadde hun elck voor een gheheel jaer van koorn te proviſioneren: ende dat ſy voor de Soldaten den Winter aber ghenoegh hadden: dat het een langhduyrige ende ſeer moeyelijcken arreſtach was/ een Stadt die met alderley proviſandt overvloedig/ te willen upt-hongheren: ſelfs dat de Staetſche de Spaenſche met een machtigher Legher als ſy Spaenſche/ van achteren ſouden konnen aenſtormen/ om het beleegh te doen op-breecken; ende alwaer dat ſy maer de Spaenſche Corpoven beletteden/ dat de Spaenſchen hen ſelven ſouden ſterck in behouwen ſoude zijn/ ende 't beleegh moeten abandonneren; ſy ſelven doen noodt ende ghedwerck beleghert zijnde: dat de Hollanders veel meer voordeel hadden de Stadt te ſuccoreren/ dan de Spaenſche die te belegeren/ om de beſwaerenisſen der naburighe Steden ende der materen/ die hun obervloedt van alles ſoude toebrengen/ hebbende tot allen tijden beſtanden tuſſchen d'een ofte d'ander zijde/ om de verſchepden ghelegenheden der Haevens ende der Steden: want ſy hadden de Steden Sweenbergen en Heuſden, die maer drie of vier mijlen van

1624. van Breda ghelegen waren: beneffens de Vlecken ende Dorpen by haus eben verre daer van geleghen zijnde / die mede het selfde gerief van de Rivieren ende der Zee ghenieten; in plaets dat de Spaensche eerder als die van Breda ghebreck van Wivres souden hebben / van weghen de moeyelijckheden ende ongemacken der quade weghen overlandt / ende nauwelijcks maer een seer gevaerlijcken / ende noch in hazard / dat de Staetsche haer die passagie soude stuyten / ende dien beset houden. Inder daet / Antwerpen, Mechelen, ende Lier, hare naest-ghelegghen Steden van Breda, waren ebenwel thien à twaelf uyren van daer; 's Hertogenbosch ende Herentals zijnde de naeste / van negen volle uyren gaens. Een eenigh Maistre de Camp, niet teghenstaende alle dese considerationen / was van contrarie opinie: als dat men Breda soude belegeren: al en waer het maer alleen / seyde hy / om consideratie dat Prins Maurits, die deselve Stadt in sonderlijcke affectie hadde / soude ghern grooter stoot kunnen ghelijden; ende die verliesende / soude aen sijne reputatie ende authoritept die hy verkregen hadde / een groote kracht verooraken. Dat het niet waerschijnig en was / dat de belegerde in alles soo voorsiende souden geweest zijn: dat in sulck een confusie wel haest perc ghebreck soude zijn / waer door sy hun selven souden overgeven; dat een stadt die van haer selven geen resource en heeft / ende die niet en bestaet / als door den bystant van sijn nabueren / behoort met uyt-hongeren ongetast te worden; ende dat den toebeer van Wivres beset zijnde / men het gebreck ende oneenighept onder burgers ende soldaten wel haest souden gewaer worden.

Men hadde uytgesonden om 't Landt te ontdecken / drie Maistres de Camp, Don Francisco de Medina, Don Matheo Ottanes, ende Don Ian de Medices: die deden rapport / dat de aerde ongetwijffelt bequaem was om Schantsen en begravinge te maecken; de Rivieren tot ghebruyck des waters; de Bosschen tot ghebruyck des houts; de Velden en voeragie tot behoefte der peerden; dat het nochtans goet soude zijn de inconvenienten die de andere Maistres de Camp tegen den voorslag van een belegeringe voor-ghebraght hadden / te overleggen. Ondertusschen Losano die uyt 't Leger van den Rhijn quam / alwaer hy was gesonden ghesweest / heerde weer met Vrieden van Graef Hendrick van den Bergh, de welcke de inconvenienten die de Maistres de Camp belangende / den aenval op Breda voorbraghten / hebbende komen te weten / proponeerde aen den Marquis: of hy niet goet en vondt datmen Emmerick ende Rees soude belegeren: daer hy outreut met sijn Leger lagh; dat hem dachte met de hulpe van noch eenighe Croupen / een Schip-brugge ende een ronael Fort die men op den Rhijn maken soude / Emmerick soude kunnen winnen; welcke inghenomen zijnde / Rees niet ontgaen soude. Ende indien hy gebreck van Schepen / 't addijs dat hy gaf om een brugge te maken / niet aengenomen wierdt: Datter noch was de Stadt Grave met de Casteelen Ravensteyn ende Gennep, diemen mogghte belegeren. Dat hy soude bedencken wat hem beliefde; Ende by den Baron Antoni van Grobbendonk, Gouverneur van 's Hertogenbosch, die van alle die Landen volle kennisse hadde / sich al voorzen soude laten informeeren. De Marquis sendende Don Franciscque de Medina Maistre de Camp van een Spaensch Regiment of Terse, met Losano, gaf aen Graef Hendrick te verstaen / dat hem den aenslagh (aengaende de Graef, Ravensteyn, ende Gennip) goet docht; ende dede vraghen wat secours hy tot dien eynde begheerde? Graef Hendrick eyschte vijf duysent Voet-knechten / ende duysent Paerden / de welcke tot sijne Troupes ghevoeght / souden bestant zijn om d' expeditie uyt te voeren; ende versocht den Marquis ondertusschen met sijn Leger tot Gilsen vast te blijven / ende de Staetsche in twijffel te houden / op datse in geen seeckerheyt hare Croupen uyt Breda ende andere plaetsen souden kunnen trecken / om de belegeringe van de Graef te beletten. De Marquis met sulcken addijs wel te vreden zijnde / verwittighde d' Infante van alles / tot de welcke hy te dien eynde den Maistre de Camp Medina sond: ende volgende 't addijs vande Graef van den Berg, dede komen den Baron Grobbendonck, den welcken hy afvraegde: wat hem dochte van de belegeringe van de Graef, Ravensteyn, en Gennip? Waer op hy vryelijck antwoorde / dat 't soo licht niet en was als men meende / soo veele expeditien seffens te bestaen; niet te min / dat men van Graef Hendrick mochte een goet effect hoopen / een man soo in Krijgs-oeffeninghe ghesleten / ende hem alsulcke plaetsen soo bekent zijnde.

1624.

Alsoomen veele dagen overvraegt / om sulcke propositie te resolveren / begost 't Legher ('t welck altijt tot Gilsen lagh) door de groogte groote ongelegentheden te lijden; de Riviere was het naeste water by 't Leger / namelijck 2. mijlen van daer / de putten diemen nauwelijcks vond / waren ten eersten door d' over-groote hitte verdrooght / ofte leech / door 't machtigh uyt-putten / ofte 't water datmer uyt-kreegh was soo vrabbigh / dat men moeste patientie hebben soo lang tot dattet klaer wierd: sulcks dat gedueren de de heftigste hitte van 't gheheele jaer / de benaeuthept van den dorst dronghveele ongesont water te moeten drincken: uyt slooten gehaelt / oft uyt wagen-spooren / waer door sy kranck wierden. De Marquis van sulcke ongelegenthept verwittight zijnde / om sich tot nadeel vande waerheydt door een slecht ghevucht niet te laten verleyden / en om van alles onderrecht te worden / dede eenighe Maistres de Camp ontbieden: den welcken hy vraeghde / of sulcks de waerheyt was: datter sulcken groot ghebreck van water soude zijn / als men hem hadde doen verstaen? sy-luyden / het zy datse vreesden het ghebreck van 't Leger te ontdecken / lieber willende het selve door complaisante dissimuleren: ofte datse de armoede der Soldaten overwogen / na de gelegenthept van haer beurten / seyden: dat hun volck water genoegh hadden. De geene die den Marquis de schaersheyt van 't water geadviseert hadde / ontboden zijnde in de tegenwoordigheyt der voorseyde Maistres de Camp, maintineerde sijn seggen; ende als hy daer mede doende was / quam daer op in Graef Ian van Nassouw, Colonel van twee Hooghduytsche Regimenten / de welcke door het verhael van de benaeuthept die sijne Soldaten leden / bevestighde 't eerste seggghen ende doen / een der gheener die ter contrary hadden ghesustineert: naerderde den gheenen die de waerschouwinghe ghedaen hadde / hem soetelijk in d'oore luysterende: dat hy aen hem seer verobligeert was / van te hebben ghedaen het gheen hy niet hadde derven bestaen. De Marquis van sulcke waerheyt gheinformeert zijnde / gheboodt datmen aen verschepte plaetsen putten soude graven / ende alsoo vondt men raedt tot die sieckte. In den tijdt van sulcke ongetemperthept des Luchts verdoorden veertich duysent vrooden tot Gilsen. Ende by na op de selve tijdt / by gheval / ontstack een brandt in 't Italiaens quartier / afbrandende de Hutten van bey de Regimenten.

In 't verbolgh van alle dese mis ballen / ende dat de soldaten noch niet een paye ontfangen hadden / alles seer dier zijnde / verliepen veele. De Marquis sulcx vernemende / vreesde dat andere diergelijck souden doen / indien men daer over geen exemplaire rigeur van castijdinge en gebruyckte: gheboot daerom dat het lot soude getrocken worden van vier die geattrappeert wierden / op dat daer door de doodt van een onder haer / het leven van sijn kameraets verwijt soude worden. Dies niet te min werdender veele in 't Legher bevonden / welcke hun ghevoelen vryelijck uyt seyden: dat maer verlooren moeyte soude zijn / de handt aen sulck werck te slaen / so langh men in beraedt stondt wat men doen wilde / dat alle de uytstellinghen oorsaeck waren / datmen soldaten en reputatie soude verliesen.

In Hollandt wierdt genoegh openlijck gelacht met dese langhsaemheyt der Spaensche: men maeckte er spots-gedichten ende taferecten van in kooper ghesteecken; onder ander / een vertooninghe des Konings, die Breda socht met een Lantaerne; ende Spinula daer by staende / die met beyde handen sijn hooft krauwde / met schimp-versen daer onder aen; Prins Maurits die als tot verachtinghe / in den Haegh sijn vermaeck nam: zijnde soo hem dochte / maer al te versteckt / seyde uyt hoytswijl: dat Spinola veel beter te Geel soude zijn (daer men de sotten ghenest) dan tot Gilsen.

d' Infante hebbende toegestaen / dat men het Leger

1624. voor de Graef soude slaen / soo schickten de Marquis Jan de Medices (seer ervaren in den Oorlogh) met d' oorde aen Graef Hendrick, hem ontbiedende tegens de Grave te marcheeren met het Leger/dat hy op de Rhijn hield/ onder verseeckeringe/ dat hy hem op den gheseetten tijdt de versterckinge/ die hy geeyscht hadde/ toesenden soude. Ter selver tijdt/ om hem te secoureren / dede Graef Jan van Nassouw uyt het leger vertrecken met vijf duysent man te Voet/ende vier Compagnien Paerden/drie halve Canons/ achtien Chaloupen / ende alle de rest van het noodigh Krijghs-tuych. Hy belaste aen Jan Coenraed van Aubermond, Ritmeester die tot 's Hertogenbosch ghebleven was/ hem te verghesel schappen/ om dat hy 's Landts gelegenthept verstont. 'S Anderendaeghs liet hy Don Hyacinthe de Valasque, Marquis de Belueder, met de rest van de Ruyteren nabolgen / zijnde thien Compagnien / komende alles ontrent op duysent Paerden / met oorde alle het Vee datse omtrent Grave bejegenen soude / mede te nemen / ende volgens d' oorde die hy hem gaf / de plaetse daer Graef Hendrick hem legeren soude/ te bewaren. Graef Hendrick sijne Croupen in aller diligentie doende avanceeren / bemachtigde onderweegh 't Casteel Montelberge, de Stadt ende t Casteel van Cleef en van Gennep: dewelcke hy soo met stormen als met compositie in kreegh/ ende met Guarnisoen besettede. Voorts wiert discipline binnen de Stadt van Cleef soo wel gheobserveert/ dat men nayt de minste klachte en hoorde/ dat eenigh Soldaet yets van d' abondantie der meubelen van de gestoffeerde huysen ghestolen had: noch der vensters uyt dewelcke hy belast had datmen 't Casteel soude beschieten. Het welck met lof ende getuygeniſſe van een Burghemeester van Cleef vertelt aen Prins Maurits, verwondering gaf over de ingetogenthept der Soldaten/ ende de weerdighept van den Generael: soo seer als de oprechtighept van eenen Scaurus, die sijne Soldaten niet eens toe en liet aen een boomvrucht te geraken: soo hepligh was die in sijne discipline. Om het gerief ende verseeckeringhe van sijne Conboyen / dede het Voorp Moock op de Maese Fortificeren / alwaer hy sigh legerde/ van daer stelden hy sigh in campagne met vijfthien Compagnie te Paert / ende drie hondert Vierroers om Batenburgh ende Ravensteyn te recognoscee ren/ ende ondertusschen de Staetsche op te houden.

De Marquis Belueder hebbende een groot ghetal Vee hy een bekomen / dien hy rondom Graef ende Ravensteyn hadde konnen krijghen / 't selve na den Bosch toe hebbende doen drijven/ gaf daer door aen het Volck over al grooten schrick. De Graef van den Bergh hebbende Batenburgh ende Ravensteyn ghereconnoisseert / ontbood Graef Jan van Nassouw, ende Coenraet d' Aubremont, denwelcken hy tot den Marquis afveerdigde / om hem te waerschouwen dat het soo licht niet en was Ravensteyn in te nemen / als hy sigh hadde laten wijs maecken; maer indien dat hem beliefde Ravensteyn nalatende / dat hy op Grave tenteeren soude; dat hy het selfde verhoopte te krijghen / midts de assistentie van noch eenige Croupes. Soo sondt hy van stonden aen Graef Jan van Nassouw, op d' andere zijde van de Maes niet verre van de Graef, met oorde sich aldaer te legeren: in wijlen dan dien soude hy noch wat te Mook blyven leggben/ tot dat hy van den Marquis antwoordt krijgen soude / sullende middelerwijle een brugghe (om beyden pas te hebben) over de Maes laten maken / om ter noot beyde de Legers by een te voegen.

Op dien tijdt was het sulck een ongestuymige nacht/ door 't doorbreken des regens/ der winden/ haghel ende donder/ dat den hemel scheen te sullen vergaen/ ende de Elementen in haer eerster confusie weder te keeren: de lucht met dubbelde duysternissen overdeckt/ soo van die van der tempeesten / als die van der nacht / was met den gruwel van een dicke duysterhept omvanghen: de blixemen / die gestadigh aen alle hanten weer-lichten / scheenen de wolcken in brandt te steecken. Het brullen des donders maeckten groot ghetier: het reghende als oftmen met emmeren goot: ende de winden thoonden haer kracht ende ghewelt / finalijck scheen alles te zijn verloozen. Die selve nacht hadde Prins Frederick Hendrick van Nassouw, voor-ghenomen met een ghehoele Arme in het Legher van Graef Hendrick van den Bergh, dat noch niet ghefortificeert en was / te komen inballen / indien het onweer hem niet belet en hadde. Die daghen daer na / hebbende eenighe Compagnien uyt de Graef doen trecken / om sijn Croupen te verstercken / pooghden weer het Legher van de Graef van den Bergh aen te vallen: maer alsoo die van de Graef niet tijdts genoegh en quamen / ende dat die quartieren eenighsints in defensie waren / soo en vielder maer eenige lichte schermutseringen. Graef Ian van Nassouw, volghens de oorde die hy ghekregen hadde / legherde sigh by de Graef, op sulck een begname plaets / dat de Rivière hem ter rechter zijde lagh: slincks ende van voozen een Beecke die uyt de selve quam.

Waer en boven maeckten hy tot meerder verseeckeringe een Borst-weeringhe / alsoo verre als sijne Tenten van het water gheleghen waren. Aen het hooft van sijn Legher waren Bosschagien / seer bequaem om Ambuscade te stellen: dicht by de Stadt lagen heuveltjens / alwaer Graef Ian Ruyterye op sentinel sond / maer des nachts wasser te ghevaerlijck te blijven van vyeese der overvallen. Sulcks veroorsaeckte de Ruyteren dickwils te moeten schermutseeren / soo wanneer de Spaensche des morghens aenquamen om de voorschreve heuvels te besetten / dewelcke de belegherde des nachts inhielden. Op een nacht dede Stakenbroeck, Gouverneur van de Graef de marche slaen / ende een groot gedruys maken / als van een Leger dat aenquam om in het Spaensche te vallen.

Des anderendaeghs de Gouverneur van de Stadt begeerende Graef Ian van Nassouw te spreecken: wierd ghevraeght / tot wat eynde hy met sulck een groot getier van Wapenen ende Trommels / sijne Soldaten hadde belet te slapen: Stakenbroeck antwoordde/ dat hy sich noch meer verwonderde / waerom dat hy met wapenen in de huyst quam / Steden op eyschen: in dewelcke hy met wettelijck recht eens inkomen moght? Waer op hy wederom voor antwoord kreeg: dat hy nu sulcks (als te verre af te wachten) ter zijde stelde/ maer dat hy teghenwoordigh hem sijn Gouvernement seer was benijdende. Soo gae ick dan weer t' huys om dat te beschermen / seyde de Gouverneur; daer mede keerden hy weder na de Stadt/ van waer hy de Canonhogels in 't Leger van de Graef van Nassouw dede vliegen: gelijck of hy sich daer mede hadde willen wreken / dat hy hem sijn Gouvernement wilde ontweldigen.

Ter wijle was d' Aubermont van de Graef van den Berghs weghen tot Gilsen aenghekomen; de Marquis was wel verwondert / soo veele difficultepten te verstaen/ die Graef Hendrick voorwierp in een saecke die hy selve voorgheslagen hadde / ende selfs den Autheur af was; dan om dat hy niet goet en vond / het ghene hy van weghen Ravensteyn voorgheslaghen hadde te onderwinden / van vreese van quaet succes / ende dat hy sich aenbood (by aldien men hem commandeerde) de Graef te belegeren/ beval hem het selve te doen/ ende in aller diligentie derwaerts te trecken. Met dese oorde sond hy d' Aubremont met Francisco Medina aen Graef Hendrick, terwijle dede de Marquis twaelf Redouten rondom sijn Legher/ om den Staetschen alle middel te benemen van hem te overvallen.

Die van Breda daer van verwittight zijnde / hun inbeeldende (dat 't voornemen haer te belegeren) verdweenen was / schickten om haer meubelen wederom te laten in krijghen/ die de verbaesthept des Oorlogs hun in de naburige steden hadde doen vervoeren: sy en maecten geen weerth van meer provisie van Dinges voor langer tijdt te laten inkomen: ter contrarie achtende datse te veel Ammunitie hadden aen 't geen sy voor de winter vergadert hadden: weygerden te koopen hondert Ossen en twee Schepen met Kaes geladen/ die men hun essen te koop ghevraght had/ en lieten toe deselve weder weegh te voeren. Sy ontsingen oock weder op nieuws de boeren uyt de Dorpen met hare vrouwen en kinders die de Spaensche roosden/ welcke sy daer te voozen politijckelijck hadden uyt doen gaen/ om dat hun het

koozen

1624. Voozen niet en soude komen te ontbzeken/ indien sp belegert wierden/ het welck tot hun groot nadeel was: want sulcke luyden hebben maghen en tanden die veel goets vernielen.

De Spaensche hadden dit ook te baet: dat ghedupzende 't verblijven van de Marquis tot Gilsen, Pzins Maurits nopt en konde bemercken/ of sp eenigen ernstigen aenslagh ter hand hadden/ dan of sp maer bepnsden/ of sp yet op de Graef toeleggen wilden/ of op Breda, of te op bepde te gelijck/ en of sp 't op eenig ander plaetse booz hadden; bleef ondertusschen in sulck een onseckerheyt/ dat hy geen Guarnisoen van d' ander by te staen/ ende gheen bestandighe macht hebbende/ om bepde de plaetsen te kunnen ontsetten/ niet wist waer toe hem selben te resolveren/ ende en konde in gheenderley wijse d' eene noch d' andere bersien.

Eyndelijck trechende upt den Haegh, om in 't Leger by Nimmeghen tot sijn bzoeder Prins Hendrick te komen/ dede veel Geschuts ende gereetschap van Oozlog tot Bommel bzengen/ ende alle plaetsen omtrent 's Hertogenbosch bersien; ende hoewel dat aen veele menschen scheen dat de Spaenschen haer uptstel grootelijcx pzæjudiceerde/ soo hadden sp nochtans dat boozdeel/ dat den Herfst naderende/ sp den Staetschen den tijdt deden verliesen/ ergens anders een contra belegeringh te doen/ in plaets dat sp te Velde leggende/ tot alderhande voorvallen berepdt waren.

Het geruchte sich berspzeyende dat men de Graef belegeren soude; den Hertog van Boüillon, welcke beloofde/ dat die Oozloghs-wolcke/ diemen teghen de Stadt van Breda berepdt hadde/ soude gaen hallen hebben op de Graef, trocker dadelijck na toe: ende 't sedert meenende wederom na Breda te kecren/ werde booz 't Spaensche Legher aldaer/ daer van belet. De Graef van den Bergh hebbende in persoon de situatie van de Graef bemerckt/ ende de Boeren aldaer geexamineert/ vondt de sake heel anders/ dan 't rapport der geene die den Marquis beweeght hadden hem sulcks te doen berstaen. Hy sagh klaerlijck/ dat om 't selbe upt te boeren/ ten minsten drie maenden tijt daer toe van noode soude zijn; gedurende welcken tijt/ van wegen het water niet mogelijck en was te kunnen bestaen/ mits dat alle lage Landen rondtom de Stadt in 't na-jaer ondergingben/ alwaer het Leger noodsakelijck moeste leggen. De boeren ende andere die pzofessie maecken de natuere der plaetse te kennen/ seyden: dat men in 't eynde van 't boozjaer het belegh soude hebben moeten beginnen. Dat komende inde Herfst/ 't water aen alle kanten ober bloepde/ 't welck de plaets onaenkomelijck maechte. Op dien selben tijdt quamen van pas Medina ende Aubermont, booz den Marquis aen de Graef van den Bergh gesonden; met die oozze dien hy begeert hadde om de Graef te belegeren: inhoudende dat de Marquis sigh waerlijck berwonderde: dat het beleg van Ravensteyn desperaet was gewozden/ tegens de seker heden die hy daer van gegeben hadde: dat indien deselbe niet en konde in het werck gestelt wozden/ hy 't dan pzomptelijk op de Graef soude bestaen. De Grave van den Berge, die alreets van de Graef in te nemen/ de hoope verloozen hadde/ gaf aen die bepde Caveliers booz antwoozt: datter altbans geen apparentie meer en was aen die kant pets te kunnen winnen. Dat al 't geene men soude kunnen doen/ moght zijn 't Casteel van Gennip in te nemen/ dien hy hoopte in korten weeck te krijghen/ indien de Marquis daer mede te bzeden was; 't welck inmiemende/ 't selbe van de Graef des te lichter maecken soude; booz bewelcke, (als men wilde in een bequamer saisoen) een Legher soude kunnen slaen. Sy-luyden t' eenemael berwondert/ bzaeghden hem watter dan toegheballen was? ende seyden: dat sp niet en konden begrijpen/ hoe dat de Graef in soo korten tijdt sich alsoo hadde komen berstercken/ dat deselbe na sijn oozdeel in geenderley manieren konde in-ghenomen wozden; ghemerckt dat noch aen sijne Croupen/ noch aen sijn Artilleri/ noch aen het saisoen gheen accident voor-gevallen en was. Dat sp hem in den naem van den Marquis baden/ gheen couragie te verliesen/ dat hy sich wel moght berseecheren het innemen van een Stadt alleen, hy die den boozslagh van soo veel andere te gelijck hadde ghedaen.

De Graef van den Bergh bzaght haer groote excusen booz/ dat men booz drie weecken den aenslagh moeste begonnen hebben/ welcken tijdt geduerende/ de Staetsche tot Nimmegen leggende/ tijd hadden gehad hunne macht te bergaderen/ ende booz het aenkomen der secoursen upt Vranckrijck en Enghelandt hun Legher te vergrooten/ dat hy alsdien de Marquis in persoon met een deel van sijn Armee resolderen wilde hem by de sijne te berwoeghen/ hy dan te bzeden was de fozturn te abontupzen.

Bepde de Cavaliers oozdeelende tot haer ontslaginge onboeghelijck te wesen met den monde haerluyder rapport te doen/ berkreghen van hem een Brief aen den Marquis, waer van den inhout was/ als hier volght: Datmen oorsaeck genoegh hadde om te bekennen met wat getrouwigheyt ende diligentie hy tot de uytvoeringe van sijn aengegeven voorslagh hadde gheprocedeert, dewijle dat door het selve middel hy sich van 't Casteel van Mondelbergh, der Stadt ende Casteel van Cleef, als ook van Gennep, hadde meester gemaeckt, sonder welcke hem onmogelijck soude zijn geweest sijn Leger te mainteneren. Dat hy wel autheur was van de Propositie, maer dat het was geweest om de Marquis te believen, die hem ongeresolveert ende in groote onsekerheyt van wegen den aenslag van Breda gescheenen hadde. Dat hy sich selven gepersuadeert had, eermen konde tot uytvoeringe van de voorslagh geraken; maer dat hy selver persoonlijck bemerckt hadde, dat 't geene hem twee mannen (aen welckers rapport hy hem vertroude) geseydt hadden, niet waerachtigh en was, dat sijn gegeven advijs was excusabel: zijnde niet nieuws dat spions verseeckeren somtijdts gehoorde dinghen: als of sy die gesien hadden; waer door groote Generaels persoonen dickwils zijn bedroogen geworden. Dat hy wederom verseeckerde, dat dien tijdt des jaers gantschelijck onbequaem was om sich aen sulcken belegeringh te engageeren, om veele inconvenienten die hy bemerckte, ende te vooren niet en hadde kunnen voorsien. Dat hy niet te min ghereet was te doen, het gheen men hem commandeeren soude, ende tot alderhande ghevaer sich seer geerne te sullen stellen: midts dat de Marquis beliefde hem schriftelijcke ordre daer van te gheven, ende hem by Sijne Majesteyt t' ontlasten, ingeval (gelijck als hy het voorsagh) de sake niet geluckigh uyt en viel.

De Marquis hebbende dese Brieven ghesien/ sonder boozt meer met de Stadt Grave sigh te bekommeren/ persisteerde in sijn aenslagh op Breda, diemen altijdt tot verlenghen getrocken hadde; verschreef den Graef van Nassouw, ende de Marquis Belueder, met de Croupen van secours/ ende de rest van eenige Regimenten: waer van een gedeelte derselber naest by Breda waren; ontbood aen de Graef van den Bergh, dat hy 't Casteel van Gennep niet belegeren soude/ maer de contenance der Staetschen/ die niet veer van hem laghen/ te bespieden/ tot defensie der naest-gheleghen plaetsen van Gelder te versien/ sich niet dan na de beweginge van de Staetsche te verroeren/ ende die na te volgen waer hy moght.

Boozt depescheerde hy Medina aen de Infante; deselbe op nieuw versoeckende te resolderen/ belanghende het gheen haer van het Belegh van Breda te woren was booznghebzaghen. Sy indachtigh werdende de groote difficultepten diemen haer doen aenghedient hadde/ was seer bekommert in het resolberen/ consenteerde nochtans desen moepelijcken aenslagh/ haer vertrouwende op 't gheluck en belepdt van de Marquis Spinola.

De Graef van den Bergh punctuelijck den Marquis ghehoorsamende/ desgageerde zijn Legher van het Staetsche dicht by het sijne liggende/ met soo groote behendighepdt/ dat Pzins Maurits hem gheen hinder dede; hoewel een goet Legher (men seyde van twintigh duysent man) hebbende/ daer tegen Graef Hendrick niet meer had als vier duysent te voet/ ende duysent acht hondert paerden. Graef Jan van Nassou wederkerende/

1624. beyde sijne Troupen in drien, ghelijck of hy hadde sullen slaen / om van de Staetsche niet overvallen of beschadight te worden.

In alle dese onseeckerheden verliep sich ten minsten een maent langh met hootschappen van over en weer. Veele den Marquis als op 't Capijt stellende / en openlijck van hem quaet spreckende / seyden: dat hy sich het Krijgs-wesen niet wel en verstont, dat men t' huys moeste beraetslaegt hebben, ende te velde ter executie doen. Eenighe onder den vrouck seyden spots-wijse / dat het was een nieuw affront / ende een tweede af-tocht van Bergen op zoom, gelijck als of sulcke luyden aen haer luyder tafel Prins Maurits al rauw hadden willen insticken: andere trocken in twijfel de ghetrouwigheydt van Graef Hendrick vanden Berg. Eenige oock seyden dat het tijdt was weder na huys te keeren / dewijle dat men de goeden tijdt hadde laten voorby gaen sonder pet upt te rechten. De Marquis die al doen noch geen Trencheen noch eenige Bateryе tegen de stadt had laten oprechten / noch geen openbaren Leger met Trompetten of Trommels laten publiceren / ('t welck men ten minsten eens hadde behoorен gedaen te hebben / volgens de militaire regelen / eermen gelooſde datter een beleegh gheset was) hadde sich tot daer en toe de vryheyt bewaert / te seggen: gelijck als Cæsar, doen hy den Rubicon wilde passeeren: Noch soo blijft ons overigh de vryheydt van weder te keeren. Ende op dat de getrouheydt en reputatie van Graef Hendrick van den Berg, niet en mocht periciteren / sondt hy sijne Brieven / belangende de publijcke saken aen d' Infante, ende liet daer van Coppen upt trecken / om deselve openbaer te maken / achtende dat de omoselheydt ende procedueren van Graef Hendrick van den Berg, niet beter als met sijne handt-tecken konde verantwoordt worden. De Marquis hebbende dan besichtinge gedaen over alle de Soldaten / eer hy deselve betaelde / ('t welck geduyrende het beleegh meest altijt geobserveert wierd) op datse geen voorsaeck souden hebben te klagen / ofte datmen niet soude wijs gemaeckt hebben 't getal meer te wesen dan 't en was: sondt aen d' Infante de Grave van Henin, Maistre de Camp, ober een Regiment Walen / om ses duysent vier hondert Walen te werven: gaf oorze om wapenen te hoopen; ende brocht te weghe dat men hem oude Soldaten upt de Guarnisoenen sond om nieuwe in haer plaets gheleydt te worden. Eyndelijcken om alderhande hoope van weer t' huys te komen / te benemen / sonder eenig nieuw advijs meer te vragen / resolveerde voor Breda te sullen gaen.

Den 28. Augusti te middernacht / sond hy de Maistre de Camp Medina met tien Compagnien Paerden, ende omtrent vier duysent te Voet, alwaer de Spangiaerts de Avandguarde hadden om tot Gennecken poste te nemen / zijnde een Dorp dicht by Breda gelegen: met instructie van 't geen dat hy doen moeste; ter selver tijt oock Paul Baillon, Maistre de Camp van een Regiment Italianen / om sich van dat van Terheyden te bemachtigen / tegen over Ginnecken aen d' ander zijde van de Stadt met sijn Regiment / ende 't Schotsche Regiment van de Grave d' Argueil met veerthien Compagnien Voet-volck / verschepde andere Regimenten / een goede Troup Ruyters / ende een weynigh Geschut.

Alsus wierden beyde de slanchering de Stadt in eenen nacht beset / het welck noodsaeckelijck moeste zijn / om aldaer het Legher neer te stellen / sulcks dat die van Breda, ende de Boeren daer omtrent de Spaensche eer saghen / dan sy wisten dat syse souden komen besoecken. Als die van Breda met het breecken van den dagh / de belegeraers ghewaer wierden / soo als sy aenquamen / schooten den heelen dagh in 't wilt / met seven Stucken Geschuts / lieten Soldaten upt / om de naest-gheleghen Pacht-hoven te beschermen. De Boeren vluchteden: hier en daer saghmen Soldaten schermutseeren / doch met weynigh verlies van beyder zijden. De Constapels van Breda deden pet om te laetchen: want die schooten soo recht / datse een armen Molenaer dicht by de Stadt doodt schooten / ende dwongen een Compagnie haerder Ruyterye daer op de wacht zijnde / haer selven te moeten retireren / van vreese in dierghelijck ghevaer te vervallen. 1624.

Des morgens heel vroegh vertrock de Marquis van Gilsen, met de rest van het Leger: ende op den middagh tot Ginnecken aenghekomen zijnde / klom hy boven in de Kerck-toorен / van waer hy de quartieren ordonneerde. Medina, zijnde gelogeert op een plaetse daer een Beeck een schors-molen dede malen / gebood dat men die soude fortificeren / ende ondertusschen dese sledouten langhs de wegh maken / ende achter de hagen / tot beschermingh der Arbeyders / Soldaten in Embuscade stellen. Men bemachtighde de passagie van een brugh over de Merck, dicht by de Kerck van Ginnecken. Voorts sondt hy na ter Heyden Jan de Medices, om een voordeeligh Post in te nemen / ende sien hoemen sich de Slupsen mocht bemachtigen / met dewelcke men het water van de Mercke af-liet / midtsgaders een heuvel diese noemden de Conijnsberg. Den eersten dagh van 't beleegh veroverde Paul Baillon met Chaloupen twaelf Geconvoyeerde / ende met Victye / ende hups-raet geladen Schepen / om in de Stadt te brenghen. Dat namen de Coninghsche voor een pant van de Victorie / die sy naderhandt verkregen / soo veel geladen Schepen, dienende als tot voorboden / dat men de Stadt weder innemen soude / dewelcke voor desen den Coningh was ontweldight met een overval door een Schip. De gheene die deselve voorseyde Schepen voerden / sprongen aen d' ander zijde op het Lant / ende salveerden sigh metter spoet / den heupt bleef aen de Spaensche Schippers en Soldaten.

Den selven dagh ghebruyckten die van de Stadt alle moghelijckheydt / om de hupsen van het Dorp Ginnecken te beschermen / maer deselve ghepolondert hebbende verlieten se / ende des nachts staecken zijder dertigh in brandt. Des anderen daegs quam den Grave van Solsaert van de Stadt upt met acht Compagnie Borghers, ende deden het Bosch van Prins Maurits af-hacken / het welck dicht by 't Bolwerck stond / op dat niemant van de belegeraers onder dat faveur moghte komen te na aen de Stadts bupten-wercken. Het houdt wierd aen de meest-biedende verkocht.

De volghende daghen vielender eenighe van wederzijts lichte schermutseeringhe / door de veelvouldighe uptvallen van die van der Stadt / dewelcke aen veele plaetsen in de omligghende Dorpen de brandt staecken. Doen wierdt een besoeckinghe inde Burghers hupsen ghedaen / om te sien wat een yeghelijck aen Kooren mocht hebben: waer van men aen Prins Maurits de weete dede. Daer werde met eenen een Windt-molen op de wegh van den Haegh af-ghebrooken / die men noemde de Molen van Cæsar; 't houdt daer van wierdt inde Stadt ghebracht / ende de plaetse daer die ghestaen hadde / gefortificeert. Men voeghden oock vier Hoornwercken voor de vier Barlons, die de Bolwercken beschermden.

Voorts daer nae verbranden veele hupsen in het Dorp Haghe, daer die van Breda den brandt inghesteecken hadden. Middeler wijle wierden de Dorpen Ginnecken ende ter Heyden, van de belegeraers metter haest ghefortificeert: weynigh daghen daer naer commandeerde de Marquis dat men Teteringhe ende Haghe, ligghende teghen de twee andere zijden der Stadt / te ghens malkander over / mede soude innemen / ende fortificeeren. Heer Claude de Rye, Baron van Balançon, Maistre de Camp, van het oude Bourgoens Regiment / kreegh zijn Poste tot Tetering, de Graef van Isenburgh, Colonel van 't Hooghduptsch Voetvolck / tot Haghe: eick van hun kreegh zijn Regiment met andere Compagnien van verschepde nation / ende Ruyterye een passelijck goet getal. Alle de quartieren / behalven dat van Ginnecken, waren met een Gracht omvanghen / ende met een aerde Parapet van acht voeten hoogh / ende twaelf dick / met een banquet tusschen den ganck van het Bolwerck ende het Parapet / drie voet breet / tot gerief der schietters. De Diepte van de Gracht was seven voeten, de boven breete van thien, ende dat van de gront omtrent vier. Om dat het Dorp van ter Heyden, van al te groot begrijp was / werdt het selve in twee quartieren ghedeelt / beyde

1624. beyde onder 't Commande van Baillon, die de Conijnsbergh tot zijn Quartier behielt / ende by de selve liet hy maecken over de Mercke een brugghe van plancken op schupten gheleyt: beyde eynden der schupten met anckers vast ghemaeckt / om van de vloet niet wegh ghedreven te worden / aen beyde eynden van de Brugh waren halve Manen van zooden gemaeckt / om 't aenkomen te beletten. Noch meenighte van palen onder ende boven de brugghe wierden hier en daer egael het water ingeheyt. Hooger als de brugge liet hy op ancker leggen de schepen die hy de verlede dagen verovert hadde / om in aller maenieren de Staetsche te beletten eenigh gewelt met schepen te kunnen doen. Carolo Roma Lieutenant van 't Italiaensche Regiment van den Marquis Campo la Tare, hebbende poste genomen aen 't eynde van 't Dorp Terheyden, daer de stupsen laegen / versterckte sich daer met eenige Forten.

Daer na begonstmen de stadt van de vier zijden met een Parapet van Fort tot Fort van 't een Dorp tot 't ander met Bolwercken / Redouten / ende andere beschermingen van vier à vijf hondert, tot vier à vijf hondert passen te omsinghelen / immers soo veel het de situatie toeliet. Een yegelijck begonst van zijn quartier af tot aen het naest gelegen. De Marquis van Campo la Tare, van Ginnecken tegen den Hage toe: de Graef van Nassau tegen Teteringh, den omtreck van 't quartier van den Marquis was met een parapet van seven duysent passen: doch en was niet heel voltrocken / om dies willen dat het meeste deel van de kupterie achter het quartier gelogeert was. In dat selfde quartier / na der stadts zijde / was gelogeert Don Francisque Medina met de Spangiaerts / beschermt met een schansken geflanckeert met een Bolwerck ende Graft; wat verder van daer / was een ander Fort / alwaer Don Ian Carlos de Gusman Maistre de Camp van een Regiment Spaensche commandeerde / ende had dat selve rondom met een schoone Graft ende Valbrugh laeten opmaecken. Don Ian Ninon de Tabora ook Maistre de Camp ende daer na Viceroy der Philippines, ende Manuel Franco, Lieutenant Colonel over 't Regiment van Don Diego Luis de Oliveyra, fortificeer den de zijde van de Haegh van Caem. 't Quartier van Baillon was van acht duysent vijf hondert passen: Dien van de Baron van Balençon was omringht / 't eendeel met een parapet van drie duysent twee hondert passen: 't ander met een ander Bolwerck / diese noemden den Swartendijck, van twee duysent vier hondert passen lanck: dat van den Grave van Isenburghs, was gesloten met een deurgaende parapet van negen duysent vijf hondert passen: sulck dat den buytensten omloop van dese eerste circumvallatie was van dertich duysent ses hondert passen. Den binnensten begrijp dat teghen de Stadt gemaeckt was / lach van de buytenste ten meesten deel twee hondert passen van malkanderen. De selve distantie diende tot byhoep der passagien van een quartier tot 't ander / desselven begrijp was by de vijf uyren gaens.

De Courtyne van d'een en d'ander enceinte of omringelingh was maer van vijf voeten hoog / seven voeten dick van onder / en drie voeten van boven: boven van seven voeten, onder droogh alleen van twee voeten, beyde zijden zijn albus scheuyns afgaende ghemaeckt: uyt vreese dat de aerde / die heel sanachtigh was / niet quame uyt te vallen. Van beyde zijden wierden Forten ende Redouten opghereeht tot seventigh in 't getal: in de welcke gedurende 't heel beleegh / Soldaten op wacht lagen. De Marquis hebbende albus omversiens de Stadt met dese vier Quartieren omsingelt / welcke malkandere als de handt boden / maeckten die gelijck als vier Citadellen binnen het begrijp van't Legher beslooten: 't welck hy voornamelijck had gedaen om 't ghetal der Soldaeten te verspaeren / en om dat de Corps de Gardes van alle kanten bestant souden zijn / teghen 't ghewelt van de Stadt: in plaets / dat soo men die in meerder quartieren gedisponeert hadde / sy souden gheweest zijn in egael ende onmachtigh teghen de Staetsche / ende derhalven niet en souden ghevordert hebben. Ende hoe wel dat sulcke maniere van soo langhsame omgravinghe / den nabuyrige Boeren tijdt 1624. gheghéven heeft hun Granen ende Vee in de Stadt te brenghen / om den Inwoonderen het beleegh te langer te helpen uytberden; nochtans moesten de Koningsche dat lijden om voorberhaelde reden.

In 't handelen van sulcken werck / heeft sich de Marquis grootelijx ghedient van Iean de Medices, Marquis, van St. Ange gerefomeert Colonel: want hy niet alleen in Chrijsch-wesen seer erbaeren / maer ook voorsichtigh was. Hy was de geen die de advenuen ginck ondecken / de Posten uyt kiesen die men moest innemen ende verstercken ende daer men de Staetse moest prevenieeren. Hy gaf d'Inventie om Dijcken op te werpen / Grachten te peylen / de Courtines te flanckeren ende andere dierghelijcke wercken die de selve ook met een incomparabile heerdichept gestadigh dede bevorderen. De belegerde siende met wat maniere de Spaensche advanceerden / staecken de naest gheleghen Dorpen ende Pachthoven van der Stadt in brant / ende en spaerden geen gebouw tusschen de Stadt ende de wercken van de Belegeraers / diese niet t' eenemael en ruineerden / so om dat de selve haer tot geen Ambuschade dienen souden / als om de belegerde niet te beletten in de Spaensche Quartieren te schieten.

Men heeft tot vier hondert ende veertigh verbrande Huysen getelt; daer na deden sy een uytval van ontrent duysent Vierroers / door de Haeghsche poort / teghens den Arbeyders / de scharmutseringe duerde drie heele uyren langh / tot datse de Graef van Ysenburg repousseerde met verlies van eenige van de haere: onder anderen Nijf-hof, Capiteyn vande Compagnie vande Garde van Prins Maurits, van een schoot in 't ghedrangh ghekreghen / waer van hy drie dagen daer na stierf / daer niet eenen vande Spaensche bleef. Indien sy met uytvallen aen verschepde plaetsen gecontinueert hadden / de Spaensche Soldaten van kleyn getal zijnde / ende vermoeyt van den arbeyt / ghelijck sy waren / sonden veel te lijden hebben gehadt / ende hadden / gelijckmen van de geene sept: die de muren van Cartago bouden / Soldaten ende Boulieden te ghelijck moeten wesen; maer sy gaven den Spaenschen tijdt hare dobbele circomvallatie / mitsgaders Schansen ende Redouten / te voltrecken. De Redouten waeren van aerde / in gedaente van een perfect vierkant, haer uytterlijck begrijp hieldt meestendeel vijftigh voeten in 't vierkant / ende de Courtines tachtentigh voeten waeren versien met goede Parapetten, Staketten, Grachten, ende eenige met Pallisaden. De Schansen van soden gemaeckt / met vier Bolwercken / vijf en dertigh voeten dick; alleenlijck van een zijde gheflanckeert; de Courtynen waeren hondert voeten langh van buyten / ende tachtigh voeten van binnen.

De hoochte der Courtynen van dese Forten ende Redouten waren van thien voeten, de dichte van vyftien, hare grachten waeren alle van een proportie / met een Talud of afdakinge acht voeten hoogh / ende thien voeten breedt: alle Courtines waren [illegible] voet fatsoen geladeert met een repe staecken rontom / om 't opklimmen te beletten. De Bolwercken waeren van acht voeten hoogh: den ganck van 't Bolwerck vyf voeten breet / de hoogte van 't Parapet mede van vijf voeten: de ingangen waeren versien met Planckbrugghen die men lichtelijck wech nemen konde / ende met halve manen beschermt / waer van eenige waren met Pallisaten; alsulcx is de gedaente geweest der meeste Forten ende Redouten / die in 't eerst gemaeckt wierden.

Boven alle dese Fortificatien van het Dorp Hage af / tot de brugge die 't quartier van Hage, tot dat van Terheyden t' samen voeghde / maeckte men een dijck van twee duysent vijf hondert passen langh / aende voet desselven vijf en twintigh voeten dick, boven van twintigh, ende hoogh ses voeten / waer van de aerde versch geroert / was in 't eerste niet capabel het rijden van de wagens te lijden / wiert daer na met planken overlept / soo dat het Geschut sonder swarigheydt daer over heen konde. Ingenieurs ende andere dien ter plaetse bekent waeren / verseerkerden dat die aldaer seer nodigh lagh / om datter het Landt laegh en Moerassigh was:

1624. ooch zijnde als een Waterloſinge der omliggende Landen / ende 't overlopen van de Mercke; in voegen datter 's winters ſchuyten konden overvaeren / waer door men lichtelijck victuyes in de Stadt ſoude kunnen brengen / ſchepende ooch 't eenemael bey de quartieren van malkanderen.

Gedurende dat alle deſe wercken ghemaeckt wierden / en verſuymde de Marquis niet eenen dach / deſelve te gaen beſichtigen; den Maiſtres de Camp, Capiteynen / ende Ingenieurs daer toe aen te porren / ende gelijck yemant die na pers met verlangen haeckt / de uytkomſte der ſelve niet dan met groote impatientie afwachten kan: belaſtede datmen altijdt verſche Soldaten in plaets der vermoeyde aenbrengen ſoude; ſonder toe te laten dat het wercken 's nachts ſoude ophouden / beneffens ſulcke neerſtichept / of ſchoon de Spaenſche Soldaten van kleyn ghetal waren / nochtans die twee Monſtreuſe omgrabinge / aen ſoo veele plaetſen / met ſoo vele Forten ende Redouten ghelanckeert / wierden in ſeventien dagen voltrocken.

De oorſaeck datmen met ſulcke veerdigheyt ende couragie arbeyde / was ten deele het groot getal van Edeldom / die van aller wegen quamen toeloopen / om ter Oorlogh-ſchoole te weſen / ende 't exempel van veele Princen / de welcke door de vermaerthept van ſooeen beleegh bewoeght / droegen de Piecke als ſimpele Soldaten / droeghen ooch tackbooſſen / ſchickten de ſooden / ende en verbeelden hun niet de handt aen 't werck te ſetten: noch een ander veel conſiderabelder voordeel 't welck ſy trocken uyt dat groote werck / was: dat het ſtrecckte tot de verlichtenis der arme Soldaeten / ende ſchier het eenigh middel / waer door 't Legher ſubſiſteerde ende in zijn gheheel ghe conſerveert wierde: want / alſoo de Soldaten ſelden betaelt wierden / ende dan maer ten halven / en in 't Leger taemelijck groote dierte was / maer de geene die werken wilden / wierden van hare dach-lhuer wel betaelt; ende alſoo ghevduerende 't heele beleegh men noyt opghehouden heeft eenighe wercken te maecken / hebben de Soldaeten altijdt middel ghehadt ghelt te verdienen. Eenighe bedelden liever / dan alſoo hun koſt met de Spa te winnen: maer ſeeckerlijck een peghelijck en preeſ dat niet; veele ſchreven 't toe der ſelver laetdunckenthept / wepnighe aen wijſhept / dat een ellendigh Soldaet liever ſoude honghet lijden en zijn reputatie al bedeleude houden / dan met wercken eerlijck zijn koſt te winnen; hoe wel datter ſelierlijck doen noch twee dinghen waren die hare moeyten ende ghebreck grootelijckx verlichteden.

Eerſtelijck waeren hun poſten voordelijcker als tot Gilſen: want hier hadden ſe een Rivier / ende waeter na wenſch / het Hooren rijp / de Holders voorſien / ende een geſonde lucht / ghedurende den tijdt datſe beſigh waeren / hout te hacken / om Hutten te maecken / Tackebooſſen te hacken / ſooden uyt te ſnijden / Graeven / Forten ende Redouten te maecken: 't welck oorſaeck was / dat het Spaens legher met geen ſieckte beſmet en wiert [illegible] plaets dat gedurende den herſſt de Staetſche met ſieckten grootelijcks gequelt wierden / ja ſelfs met de Peſt. Daer en boven ſoo was het Spaens Leger ghefoyneert van oude Soldaten tot de Fatigue gewent / ende in de onghetemperthept des weers verhardt / in plaets dat die Staetſche veel nieuwe Soldaten waren en teer / ende den laſt ongewent.

Ondertuſſchen ſoo conſulteerden ende verſorghden de belegerde / 't gheen haer tot defenſie noodigh was; ende onder andere oydomeerden twee dingen / weerdigh aenghemerckt: 't eene was dat de Hoyſt Aerſſen die men 't commande over de Burgers ghegheven hadde / in den Krijſch-Raet ſoude aenghenomen worden / ende met de andere Colonels in alle deliberatien ghevoeghen worden: om door ſulck middel 't Garniſoen met de Burgers te nauwer te verbinden / ende de ſelve te lichtelijcker onder malkander tot de beſcherminghen der plaetſen te doen pveren. Het ander / dat een pegelijck ſoude ghehouden zijn den Magiſtraet met Eede te verklaren / wat hy voor ghemunt Gout ende Silver hadt / om 't ſelve aende Heeren Staten te leenen / ende in handen van den Treſoriers daer toe geſtelt te conſi-

gneren tot betalinghe der Soldaten / ende koſten der wercken / alſoo de pvoviſie van geldt te ſchaers was. Op dat daer op ghveen bedrogh ende een eerlijcke wepgheringe voor en viel / ſoo waren de Gouverneur van de Stadt / de Colonels / den Hoyſſaert / de Magiſtraet / Capiteynen van de Burgerye ende der Soldaten van't Guarniſoen / de eerſte die den eedt preſteerden / welcke van 't peupel wel haeſt ghevolght wierden / ende door dat exempel voornaemſt ingewonnen zijnde / geen zwarighept en maeckten hun ſelven tot de ſelfſte conditie te verbinden; door dat middel wierdt hy een ghebracht een Capitael van hondert en vijftich duyſent Croonen; waer mede de Soldaten alle wercken betaelt wierden / als ooch het loon van de wercken. Daer enboven werde eenighe verboden Munt met een publijck teecken gheſlaghen / toeghelaten; andere werden verhooght in weerde / om 't Capitael datmen vergadert hadde / te vermeerderen. Het publijck Magazijn werde doen ooch gheopent / om daer uyt Kaes ende Stockviſch te verkoopen / maer om dat de Soldaten daer van ghveen ghebreck en ſouden komen te lijden / ſoo en quamender de Burgers niet uytkoopen.

De Marquis, voordeelende dat om ſoo veele wercken ſeffens op te maecken ende te beſchermen / als ooch die van ſoo verre komende Conboyen te vergeſelſchappen / 't getal zijnder Soldaten niet beſtaen konde; nochtans gantſch noodigh zijnde te arbeyden / de Conboyen te vergeſelſchappen / ende op de ſelve tijdt alle hare Poſten te bewaren / voornamentlijck, in tijdt van 't loopende gherucht: dat ſeeckerlijck de Graef van Manſvelt wederom in 't Landt quam / om de beleghetingh te doen op-breecken; ſoo gaf hy oyde vijf en twintich Compagnien Hooghduytſchen / alle hyre Vendels te werven / elck van drie hondert man; ten anderen ſondt uyt het Legher Godefroy de Berge, Baron / ende daer na Graef van Grimbergen, Ritmeeſter / tot de Infante, om van Graef Ian van Tilly, te hebben een Regiment / ghedispenſeert van den eedt / om den Koninghy te moghen dienen. Waer van 't ſuccès alſoo prompt als gheluckigh uyt viel; want dadelijck wierden twee Regimenten aengeboden. Ter ſelver tijdt maeckte hy thien Capiteynen te voet tot Ritmeeſters / op conditie datſe haere Compagnien op haer eyghen koſten ſouden richten.

Middelertijdt nam Prins Maurits de Stadt Gennep wederom in / ooch Mondelbergh ende Cleef by compoſitie. Ende terwijl hy aen die kant beſigh was een ghedeelte der Bolwercken van Cleef te ſlechten / gaf tijdt aen de Spaenſche om haer te fortificeren / en de wercken op te maecken: als ſy daer nae tijdinghe van ſijn aenkomſte vernamen / flooten die tot Terheyden laghen / de ſlupſen / ende maeckten 't landt onder water / daer de meeſte apparentie van ſijn by-komen ſcheen te weſen. De Graef van den Bergh van den Marquis door Loſano ontboden / om ooch by te komen / hoewel dat ſijn Troupen veel minder waren als de Staetſche / liet daerom met / die allengskens te volgen. De Graef van Brion Franſman / ghekomen om in Breda d' occaſie van den Oorlogh te ſoecken / op de hoope dien hy hadde dat Prins Maurits met ſyn Leger ſoude aenghekomen hebben ende eenigh ſlagh leveren / ſondt weder aen de Marquis met veel bedanckens 't by gelepdt dien hy hem verleent hadde / om weder nae Vranckrijck te gaen. Omtrent dien tijdt dede de Kupterye die te Bergen op Zoom in Garniſoen lagh / een tocht / ende ſpanden eenighe Paerden uyt van een der Spaenſche Conboyen / de welcke ſy met een deel ghevanghens van de geene die deſelve be-geleyden / wech voerden; dan wierden van de Spaenſche (dieder in meerder getal toe-liepen) in de vluchr ghejaeght / krijghende den beurt wederom. De Spaenſche ſchickten een groot Conboy van waghens met Soldaten nae Sevenberghen, om victualie te halen. Maer alſoo de ſelve Stadt neutraal was / ſoo had de Marquis ghevonden den Auditeur Generael Theodore Schoot: om te beletten dat de Soldaten hun aldaer niet en bergrepen / ofte dat yemandt van haer den inwoonderen geen quaet ſouden aendoen; badt den Magiſtraet aldaer de Waeren te willen pry-

1624.

ſeren

1624. seren met belofte van wel te betalen wat daer gheloft wiert. Maer alsoo van weghen haer Ho: Mo: aen die van Sevenberghe was verboden yets aen haer vpanden te verkoopen: so presenteerden die van Sevenberge een somme geldts om elders hoorn te hoopen / maer de Marquis bedanckte se: verseeckerende / dat hy hoorn in sijn Legher van doen had / ende het niet elders te sullen gaen hoopen: dat hy haer geldt oock niet en behoef de. Twee Jesuwijten / Paters van de gheeme die in 't Spaens Legher voor de zalighept der zielen arbeyden / hebbende 't Convoy na Sevenbergen by ghewoont / om door hare teghenwoordighept de insolentie ende overlast der canaille van hoeren ende boeven / die ghemeenlijck by sulcke Kupter-tochten zijn / te stillen / ende beletten dat niemant onghelijck en gheschiede / deden aen die van Sevenberghen grooten dienst; voornamelijck aen een Predikant / met sijn Vrouw ende kinderen onder 't ghedrangh raeckende / maer door de selve Jesuwijten bevrijdt worende. Dies die van de Ghereformeerde Religie souden ghesept hebben: hoe nu by die swarte duyvels soo veel candeurs of vromigheyt ghevonden wierdt?

Te dier tijdt was Uladislaus Sigismondus, Prince van Polen, Groot-Hertogh van Moscovien tot Brussel by d' Infante gheliomen: van welcken hy ontfangen ende Koninclijck getracteert wiert. Desen Prince zijnde een vermaert Soldaet / door de Victorien die hy op syn vpanden behaelt hadde / wilde de belegheringh van Breda sien. De Graef van Salaer ginck hem met menichte van Kupteryen tot Antwerpen te gemoet / hem alsoo begeleydende tot in 't Leger.

De Marquis hebbende hem eenighe peerden van Parade, seer rijckelijck toeghemaeckt / door upt gesonden / ginck hem selver met allerhande complementen ende verthooninghen van genevghden goeden wille verwillkomen / vergheselschapt zijnde met schier alle de Noblesse: twee uyren wijt van de Quartieren. In de selve ghecomen zijnde / had men hem een recht Koninckl ijcke ende rijckelijcke gheeierde Hutte toe-bereydt; welcke nochtans meer een Krijghs-bereydtsel / als de nettigheyt ende properheyt der Steden gheleeck. Soo men den Prince tegens den nacht ghesleyde / daer deden men aen alle kanten Trompetten / Pijpen ende Tamboeren roeren / ende het Canon tot drie salven toe / afloosen: zijnde de Maen door het tusschen lomber des Aerdtrijcx van de klaerheyt der Sonnen berooft / ende maeckte een Eclipse.

Men maeckten daer uyt dese voorseggingh ende augmratie: dat desen grooten Krijghs-heldt sich selfs aen de Macn der Ottomans ontsachlijck maeckte / ende eens over die onghelooviglie Volcheren triumpheren soude. Tot noch toe en hadde men de Stadt niet een schoot Gheschut toegheschoten / noch en dede men met soo veel losslnghe gheen groote schade: want daer was belast saldes te doen in teecken van vreughde / ende niet van schade / ende dat men de meeste hoghels over de Stadt soude doen vlieghen. De baet die de belegerde daer door kreghen / overtrefte de schade: want van doen af wierdense bevrijdt van d' Impost ende Actijsen die sy te vooren ghewendt waren te betalen. 's Anderen daeghs geleyde de Marquis den Prince van Fort tot Fort door alle de Quartieren; de belegherde salveerden hem met Canon / ghestadich schietende daer sy den meesten hoop saghen; 't welch den Marquis veroorsaeckte / om perijckel te misden / hem den volghenden dagh alleen te peerdt / by alle de rest van de wercken te brenghen.

Doen quamen oock acht jonge Fransche Edel-luyden uyt Breda, om door 't Spaensch Legher te passeren / ende hun by Prins Maurits te begheven: wierden in de moraſſen verrast / doch niet als vyanden ghetracteert / maer als Gasten / met allerley goetwilligheyt ende beleefthept. De Marquis festeerde de voornaemste onder hem; onder welcke waren / de Marquis de Grignole, de Viconte de Serre met syn broeder / ende den Baron de Blimuille, seer vrave jonge Harels: aen de welcke de Marquis op 't fadeur diese van hem versochte gheantwoort hebbende / dat hem nopt gebeurt en was / 1624. yemant door sijn quartieren pas te gheven / om tot den Vpant te gaen: gaf hun vryheyt ende keur na Vranckrijck te gaen / of weder in Breda te keeren. De welcke om niet minder ghedelibereert de onghelegenthept ende langhduerichept van een beleegh upt te staen te blijcken / als sy geweest hadden hun in 't selve 't ingageren / koosen lieber weder in de Stadt te gaen; de Marquis lietser geleyden in zijn Caros met een Trompetter.

De Prince van Polen hebbende de Spaensche werckers geadmitteert / die noch in geen volmaecktheyt en waren; soude ghesept hebben: nu is het Lot gevoorpen tusschen den Marquis ende Prins Maurits, ende dat het ghedaen was met de reputatie van den eenen of van den ander. De Marquis hem tot kupten 't Leger met alle civilitept begeleydet hebbende / stelden hem weder in handen van de Graef de Salazar, om hem te brengen tot Antwerpen toe. Den dach te voren / was de Baron de Belvoir Maistre de Camp van een Bourgoignons Regiment ghesonden / met elf hondert Man te voet ende vijf hondert Peerden / om een voordeelige Poste by Oosterhout in te nemen / ende de selve te fortificeeren / waer in de Staetsche den Belegheraers grootelijck hadden kunnen incommodeeren / in dien sy die te vooren hadden bemachtight: upt de selve Post wierden de Trompetten / ende Tambours der Staetsche ghehoort / door de geene die hy uytghesonden hadde: hy verwittighde den Marquis promptelijck / dat Prins Maurits met zijn Armee na Geertruydenbergh trock. Sy hadden al eenigen tijdt langh gheweest sonder van zijn aenkomste te kunnen vernemen / vele waren van meninge dat hy tot Oudenbosch of tot Rosendael soude hebben gaen logeeren: die selve waren oock van meninghe dat de Spaensche d'eerste aldaer die plaetse behoorden te besetten / om de Staetsche van achteren niet te krijghen / oock op dat de vryheyt van bivres ende boeraghe den belegeraers niet soude benomen worden. De Marquis voordeelende nochtans / dat hy aen die kant niet te vreesen hadde / wel wetende dat sulcke plaetsen niet seer bequaem en souden wesen om Embuscade teghen de Spaensche te stellen / noch niet seer voordelijck tot af breuck der Spaensche Convoyen / als sy hun maer een langheren weeh naer haer quartieren souden willen doen nemen: want als dan de retraitte hun te langh vallende / haer dangereux soude zijn: ende de Spaensche vry souden laten passeeren / uyt vreese van rencontre. Oock soo vernamen sy korts daer na dat Prins Maurits tot Mede was gaen legghen / een Voorp twee mijlen van Breda gheleghen: het scheen / dat hy effen op dien tijdt ghepast hadde dat de Spaensche Kupterie den Prins van Poolen was gaen Convoyeeren: waer door veele verwondert waeren hoe dat hy teghens 't Spaensche Leger / 't welck doen soo zwack was niets geattenteert en had. De Marquis hebbende soo veel Soldaten uytgheschoosen als hem docht van doen te hebben / sonder de Posten rondom de Stadt 't ontbloten / liet het Commande van 't quartier te Ginneken aen Don Francisque de Medina; daer na hebbende door eerst Ingenieurs uytghesonden / om een nieuwe Poste uyt te sien / vergeselschapt met seven duysent Man te voet / ende dertigh Compagnien Paerden / ginck na by Oosterhoudt leggen / namelijck drie duysent Passen naest des Staetsche Retrenchementen. Aen die eenighe occurentie / ende aende Preoccupatie van alsulcken voordeelighen Post / hingh 't eenemael de ghelheele belegeringh: want indien de Marquis eenen dach langer vertoest / of Prins Maurits maer soo veer ghevanteert had / sulcken kleynen tijdt / soude suffisant geweest zijn de Stadt te bevrijden. De reden daer van is / dat tusschen Teteringh ende Terheyden groote Velden waeren / ten deele onder water / ten deele droogh / deur de welcke men bequamelijck koorn soude hebben konnen doen voeren op waghens tot aen de gemondeerde plaetsen / ende van daer met kleyne Schuyten aende Stadt: by aldien Prins Maurits de selve Post eerst ingenomen had; 't welck hy lichtelijck hadde kunnen doen / overmidts dat de Spaensche als doen tusschen de Stadt en zijn Legher niet meer als vier kleyne Redou-

ten

1624. ten op den swarten Dijck hadden. Maer de Marquis hem gepresenteert zijnde / hieldt met macht van Soldaten beset / alle de wegen ende passen die tusschen den selven dijck ende 't Leger aen Prins Maurits mochten leggen / 't welck hem alderhande middel benam verder te kunnen komen / soo veel is inden Oorlogh aen de neerstichept van een hooft gelegen. 1624.

Daer lagh een groote seer bequame heyde om met ghemack sijn gheheel Leger in ordre te stellen / indien men aen malkanderen hadde ghekomen om te slaen. Hy liet die doorr Ruyterwacht bewaren / aen verschepde plaetsen op heuveltjens ghestelt: het gros ordineerden hy wat dieper / om te bedecken ende te beschermen den front van de Vaendels; achter tusschen Breda ende de Heyde lagh een hooghte als een natuerlijck Bolwerck; voor de Ruyterye stelde hy seven stucken Geschuts / ende achter logeerde sijn Voetvolck / hebbende in een ommesien de slooten met tackebossen doen vollen / welcke hy metter haest in 't velt / ende langhs de Beecken hadde doen afkappen. 't Reael Fort dat de Graef de Belvoir aen de rechter handt dede maecken / ende noch in geen defensie was / gaf hy den Bourgoignons te bewaeren: 't was een Fort van vieren, reguliер / behalven dat uyt een der Flances een halve Maen uytstack / om Geschut op te leggen; de Courtines waren hondert twintig voeten langh / acht en dartigh dick, ende vijfthien hoogh / rontom met een rye staecken: den ganck ende 't bancket waren seer wel geproportioneert / het Parapet was vijf voeten hoog / thien voeten dick; de Gracht was thien voeten diep / van boven breet twee en twintigh voeten, ende onder twaelf; sulcx dat 't onderste vande Gracht / tot boven de Courtine / vyf en twintigh voeten hoogh was.

't Legher aldus gefortificeert / verwachtede de Marquis Prins Maurits twee daghen langh in slachordre; selfs wasser seecker persoon / welck misschien had horen segghen / dat de Marquis in beraet was / of het oorbaerlijck of niet soude syn / 't beleegh te verlaeten / ende met sijn Leger op dat van Prins Maurits te gaen vallen. Sepde sonder datmen hem nochtans daer af raet ghevraecht hadde: dat het beste soude syn, niet Prins Maurits te wachten / maer alle haer macht uyt het Leger te trecken ende hem in sijn eyghen retrenchement te gaen attacqueeren: tot autheur van sulcken advijs producerende / den vermaerden Hertogh van Parme; verhlaerende hem aleer te hebben hooren seggen / doen hy Breda belegerde: indien de Vpandt ware ghekomen hy alsoo soude gedaen hebben. De Marquis hebbende seer eerlijck van den Hertogh van Parme gesproocken / dede blijcken dat die persoon Autheur was van een seer slecht advijs: ende was de Esopische Fabel nagevolgt: willende persuaderen een gewisse belegeringh te verlaten / om een onseeckere victorie te tenteeren. Dat eben eens soude gedaen syn: als de hondt / die 't stuck dat hy hield liet vallen om de schaduwe te vatten; ende in 't eynde gheen van beyde te hebben. Dat hy hem wel wachten sou / zijn / ende des gantschen Legers voorsyn alsoo te engageren. Dat het Prins Maurits toestond / soo hy wilde / hem te komen attacqueren / en hem sigh te defenderen.

Weynigh daer nae quam een Capitein van 't Geschut aen den Marquis vraghen: of hy niet goet en vont om Prins Maurits te vraveren / dat hy de kooghels van ses of seven stucken in zijn Legher soude doen vlieghen / daer hy noch niet seer gefortificeert en was.

De Marquis antwoorde dat sulcke lieyne vravaden eerder tegen sijn reputatie was dan sich eerlijck te retireren. Dat hy aen ydele ostentatien nopt behagen hadde gehadt / maer wel aende voorsienichept / ende Oorloghsreden / ende dat het eens Generalen plicht was / so wel met raet / als met behulp van macht der wapenen te Oorlogen.

Prins Maurits bleef soo stil in sijn Leger tot Meden, dat hy nopt te voorschijn quam / noch aen zijn Volck toe en liet hun al te veer buyten de quartieren te begeven; 't welck de Marquis siende / commandeerde Graef Jan van Nassauw, ende Graef Ottho Hendrick Frugger noch vijf Forten / schier alsoo groot als dat vanden Baron van Belvoir, aende stinckerhandt te maecken / tot Terheyden toe / om aen alle kanten Prins Maurits den pas te stupten.

Dese Forten werden naderhandt met langhe Courtines aen malkanderen gehecht / ende alle die groote leedige spatie was inden grooten omringh van 't beleg begreepen. Belangende de figuere der Forten / die was verschepde na de ghelegenthept der plaetsen / maer andersints waren alle reael / ende van gelijcke hooghte als dat van de Baron van Belvoir.

Prins Maurits en dede hy dagh noch by nacht op de Spaensche arbeyders geen eenighen uytval. Veel nieuwe Engelsche Soldaten die tot secours ghekomen waren / liepen in die dagen vech. Een Frans Trompetter / by Graef Ian van Nassouw in zijn quartier gekomen zijnde: onder dechsel van na pets te komen vernemen dat verlooren was / noodighde hem van wegen de Fransche Noblese / dat hy met haer by Prins Maurits Leger zijn Couragie soude komen toonen. Graef Ian beloofden hem / dat hy 's anderendaegs ter bestemder uyre niet manqueren soude sich met zijn viere aldaer te vinden; sonder ander gheweer als den Degen ende een paer Pistoolen; des anderen dach Manqueerden hy niet ter ghesetter uyre sich by het Staten Leger te verthoonen / vergheselschapt met Capitein Steenhuys ende de Luytenanten van de Ruyterie van de jongen Grobbendonck, ende de Capitein Botbergen. Van der Staten zijden quamen uyt ghelijcke vier te paert / met sesthien andere diese van verre volghden / ende ten minsten drie hondert diese van 't begin der quartieren af aensaghen. Onder de vier die uyt quamen om te vechten / was Breauté een jongh Edelman / ende soon van de gheene die de Vader van den jongen Grobbendonck voor desen hadde doen ombrenghen / ghevangen na een ghevecht: in 't welck Breauté alreede den Lieutenant Leckerbeetje hadde doodt gheschoten. Dese jonghe Breauté voorghenomen hebbende sijn Vaders doodt te wreecken / hadde eenige daghen daer te vooren een Trompetter aende Marquis gesonden / om hem te willen toelaten tegen den Moordenaer van zijn Vader te moghen vechten: het zijn de woorden die hy daer toe gebruyckte; 't welck de Marquis weygerde / ende selfs gaf Soldaeten aen Grobbendoncks Soon om hem te bewaren. Briauté, diens vyandende couragie niet en pooghde dan met opset te vechten / sochte daer toe gelegenthept. De Graef van Nassauw hem tegen een der tegenpartie gestelt hebbende / kreegh een schoot / waren door den Sadel van zijn Peert / waer van de vlam hem 't hooft voor by vlooch; Breaute, hooch van hert en gauw ter hant / begost te roepen / die wil / kome aen / aen my Breaute: dit is den dach die mijn Vaders doodt wreecken sal; daer na pousseerden hy zijn Paert tegen den Luytenant van den Jonghen Grobbendonck aen / den welcken hy toeschoot sonder treffen; maer den ander en misten hem niet: want hy trefften hem alsoo in zijn zijde / dat hy ten eerstenop hielt van spreecken / ende hem selver metterhandt aen den knoop van zijn Sadel vast houdende viel van zijn Paert. Alsoo hebben de Grobbendoncks beyde Vader ende Soon over de Breautez, oock Vader ende Soon avantaghe ghehadt / die met opset hare reputatie waren komen defieeren. De Capitein Steen-huys wiert in dit ghevecht ghequetst. Ondertusschen quaemen de sesthien achterghebleevene Staetsche oock by: dies de Spaensche allencskens retireerden; een van deselve zijn Paert pousseerende / reckte met het gebest van zijn Rapier vast aenden toom van Graef Ians Paert: alsoo dat de Toom wiert ghe-ruckt uyt Graef Ians handt / ende 't Rapier uyt de schee van d'andere / waer deur sy beyde in ghevaer raeckten; doch tot alle gheluck Graef Ians Paert / anders vroom ende moedigh zijnde bleef stil staen / ende gaf hem tijdt om den Toom te herbatten / maer d'ander liet het Rapier achter.

De Spaensche Trompetter meenende Breauté uyt te trecken / wiert deur de Staetsche / die toeliepen / daer van belet. Edoch siende datter noch leven in was / gaf hem een slach in 't hooft / ende springende metter haest op zijn Peert liep na d'andere toe. Weynige dagen daer na /

1624. na / terwijl de Spaensche Ruyters sentinellen in 't gesicht van 't Staeten Legher de wacht hielden / quam Bouteville een Frans Edelman uyt self sesie / om haer hun Poste te doen quiteeren. De Baron de Belvoir met eenige andere Cavaliers aldaer by geval gecomen zijnde / quamer toe gheloopen / ende de Spaensche sentinelles ontset hebbende / bede d'andere achter een naest gheleghen Hage vertrecken : dan waer Bouteville een weynigh avanceerende / ende roepende a moy Bouteville, noodighde de Spaensche een Pistool schoot te loslen : maer de Spaensche presumeerden dat hy hem op de naest gelegen retraitte ende op 't harnas dien hy onder zijn Casacke voerde / verliet. Dies sy riepen 't advanceeren / en de jegge / die hy tot sijn voordeel hadde / te verlaeten : terwijl hy tarbeerde sulcx te doen / wiert hy van een Spaens sentinelle met een langh roer in de Leden geschoten / dat hy de Pistool liet vallen ende sigh retireerde.

Onderaussehen als de Spaensche sigh imagineerden datmen in 't Staten Leger niet meer als den tijdt passeeren / niemandt van dien zijde / aen de Spaensche quartieren allarm aenbrengende of mijne maechden van de Spaensche wercken te beletten : soo sonneerde Prins Maurits een dessein op het Casteel van Antwerpen. Hy had kennis dat in 't Casteel weynige effective Soldaeten waren / behalven de gheene die aen haer ondelheyt ende ongheleghenheyt van gheenen dienst en konden zijn / hy overdocht dat de saecke wel de pijne weert was / ende dat het profijt het verlies van Breda wel ruym betalen soude. Hy stelde dan tot Bergen op Zoom ende tot Rosendael soo goeden ordre / datmen noyt het minste ghercucht van zijn bedrijf en vernam / noch in 't Spaens Legher / noch binnen Antwerpen. Brouchem Ritmeester ende Drossart tot Berghen op Zoom wiert van Prins Maurits tot Mede ontbooden / om het principael beleyt van desen aenslagh te hebben : leydende omtrent duysent Man te voet ende twee hondert Peerden / oock veele Waeghens met verscheyde Instrumenten ghelaeden : ende Soldaeten diemen uyt de quartieren ende uyt Rosendael trock wiert wijs ghemaeckt datmense tot Bergen op Zoom bracht / ende aen die van Berghen, dat het was om na 't Legher te gaen. Daer na als sy wat verre van Bergen ende Rosendael souden zijn / was ordre ghegheven datmen hun de Staetsche / Orangien, ende blaeuwe escharpen soude doen afleggen / om in plaets van dien / roode te nemen / op dat sy schijnende Koninghs te wesen / van de Boeren niet en souden ontdeckt worden. Dat soo men hun vraeghde waerse na toe ginghen / souden antwoorden / dat sy een Cordon na Antwerpen deden : in der daedt het gherucht was / datter de Spaensche na toe souden gaen. De Waeghens met het Bourgonsche Kruys gedeckt / deden gheloven datse Spaensche waren / in sulcke toerustingh bedoeghense alle de Spaensche boeren / ende quamen eyndelijck voor 't Casteel / onder saluer van de nacht / die seer duyster was. Sy trocken ten eersten drie of vier staecken uyt de Palissaden, de windt die hun tegen aenquam / verorsaecte dat in 't Casteel niet konde ghehoort worden haer ghedruysch / noch het ghekraeck der Waghens / noch het hinnichen der Peerden. Alles schijnende haren aenslagh te favoriseeren / beden stoutelijck haer Ponten in 't water / richten de Ladders tegen de Wallen / ontsonnedden de Cangens / de schuyten / ende ander dier konst werck die sy mede ghebracht hadden. Alsoo dat altemael beneden 't Bolwerck beschicht wert / begost eenen André Cea, oudt Soldaet / welck die nacht op sentinel stont / seer naeuw te luysteren / ende verstont eenigh overhal bedruchtende / loosen zijn Musquet om 't Garnisoen te waerschouwen.

Don Iuan Bravo Casteleyn van Antwerpen, en die op sentinel stonden / liepen dadelijck tot secours. De wint / die in 't eerst den aenslagh favoriseerde / was soo ongheschickt gheworden / datse voort niet meer konden noch haer Ponten leggende houden / noch haer Ladders opreghten / noch den aenslagh verderen : sulcx dat de schrick / hun Ponten / een deel Ladders / ende eenighe Instrumenten hadde doen verlaten; ende sijnde datse onderlat waren / wert rot den. Desen aenslagh soude seecherlijck aen de Spaensche saecke een groote kracke ghemaeckt hebben / indien d' uythomste daer van gheholpen hadde. André Cea, die voor syne wackerheyt het Casteel soo wel beschermt hadde / wierdt liberaelder bestont als voorsijden de bewaerders van 't Capitolio; haer Hoogheyt vereerde hem vijfthien Croonen ter Maent / ende de Magistraet van Antwerpen een schoon kleedt / ende een rijcken Praeghandt. 1624.

Prins Maurits hadde groote hoop gheset op desen aenslagh / den selven houdende seer verseeckert; sullende ghesept hebben / niemandt als Godt alleen kanse beletten. Ende veel meenden dat hy te slapper hadde ghe-procedeert tot ontset van Breda, op dat hy de Spaensche te stercker macht engageren ende amuseren / ende te meer advantage krijghen tot dien aenslagh. Hy was alreede sieckelijck / ende dit ruystucken verdubbelde syn verdriet. Noch een ongeluck ghebeurde / 't welck was dat een groot ghetal syner Hutten van een stercken windt omgheslagen werden. Een anderen / de Ruyterye die hy uyt Vrieslant hadde doen komen tot Geertruydenbergh, quam in perijckel: want de Dijcken ende Bruggen daerse aber moeste / door de selfde tempeest beschadight / bevondt haer bupten hoope van te komen ghesecoureert worden / in voegen dat de Spaensche die lichtelijck souden hebben konnen afsnijden ende slaen / de Marquis twijfelende of hyse soude aenballen oft niet. Alles wel overdacht / oordeelde / dat het beter was alsternets d' occasie om syn brandt te schadighen / te laten passeeren / als sich te hazardeeren : want op te setten gheen Man dierbaer hout / om voordeel van wepnighe consideratie te krijghen / hy ghelooste soo wel als Augustus, dat het was ghebiscbt met een hoeck van Gout / die verlooren worde / meer schade / als de vanghst profijt aenbrenght. Eyndelijck / Prins Maurits ghedurende twee en twintich dagen die hy te Meden was ghebleven / sijn moepten voor Breda verlooren hebbende / bede de retraitte blasen / ende de Hutten in brandt steecken. Van dien tijdt af was hy grepnigh / geemelijck / ende niet wel te spreecken; daer by ooch eyndelijck quam syne sieckte.

De Marquis de roock siende / reedt met een goet deel Ruyterye daer na toe / bondt de Quartieren verlaten / ende het Legher retirerende. Hy bede een Troup / ghelaten tot arrieregnarde, haer post quiteren: maer de selve van meerder macht der Staetsche ghesecoureert worde / bede de Spaensche retireren; veel Waeren van Kramers ende Boetelaers / met ander krijghsbagagie / bleef ter discretie van de Spaensche Soldaten / die alles beupt maecksten.

Voors soo knocht desen eerlijcken aftocht soo veel voordeels aen de reputatie van Prins Maurits, als syn ongheluckighen aenslagh hem leetwesen verorsaeckt hadde. Hy mocht stoutelijck als Antigonus, doen hy retireerde seggben / dat hy niet wech ghelooven was / maer syn ghelegentheyt achterwaerts ghesocht hadde : want aldus bertrecksende / hadde hy soo goede ordre ghestelt tot syner verseeckeringhe ende sijns Legers / dat daer gheen middel was hem na te volghen van-wegen de groote retrenchementen die hy hadde doen maecken / om de weghen af te snijden; den Dijck van de Swaluwe ober de welcke men nae Sevenbergen ginck / quam aen syne Quartieren te palen / op de welcke hy een fortificatie hadde doen maecken om tot een retraitte te dienen / ende ter sijden van den dijck een groote kracht met een Paraget langs heen / om zijn volck beurtgaende te beschermen. Want hy was reael / ende soo hoog dat de Flanckeeringhen niet en konden gheattaqueert worden / dan met Ladders / noch de Front / als door een seer enghen wegh / dan achteren was het selve op den Dijck selfs met een ander retranchement gesloten. Aen de selve zijde was den Dijck van Terheyden afgheslreden soo dat de Spaensche aldaer ooch geen belet aen haer retraite konden doen. Prins Maurits zijn Leger aldus geretireert hebbende deylde in twee / het een deel na Rosendael / onder Graef Ernst. Prins Hendrick Frederick zijn broeder / ging met de rest na Sprang, eenighe

1624. eenighe daeghen na het vertreck van Prins Maurits de Marquis gheloovende eere ende voordeels genoegh ghehadt te hebben/ trock weer in zijn eerste quartier/ naest Breda gheleghen: daer na Prins Maurits tot Rosendael sieck ghevvorden/ liet sich in 't laetste van 't jaer brengen in den Haegh: verdrietigh ende pijnlijck niet alleen om zijn indispositie (die van quaet tot erger ginck) maer ock; om dat hy voor oogen sagh het verlies van Breda: een plaets/ daer hy zijn sin seer op gheset/ ende na zijn lust hadde laten fortificeeren: als een meesterstuck/ ja als een wonder voor de werelt. Alle zijn overige hoop was op het Wintersaisoen/ d'ongelegenthept van de plaets/ de regen ende inundatie/ of dat de onbequaemheyt der zware wegen/ of zijn Leger selfs/ dat niet verre van de passen lagh/ de Convoyen beletten soude/ sonder dewelcke de Spaensche niet konden subsisteeren.

Erhter/ hy liet niet onget enteert: wetende hoe lang Breda houde uythouden/ maeckte staet om tegen 't voor jaer met een machtigh Leger dat t'ontsetten/ waer toe nieuwe Verbinghen onder Mansvelt wierden aenghestelt/ de selve nam in 't begin van November zijn afscheyt van Prins Maurits tot Rosendael: ende Emqueerde in Zeelandt om te gaen naer Vranckrijck ende Enghelandt: windt ende weder was eerst goet: maer ontrent de Paerdemarckt komende verhief sich een tempeest: dat het Schip vast raeckte ende in stucken stiet: blijvende een groot deel van zijn Volck: hy self salveerden sich in een Sloup ter naeuwer noodt. In Engelant komende negotieerde so wel dat de Koningh hem beloofde veerthien duysent Man. Hy vergaederden ock eenighe Compagnien in 't Landt van Luyck ende elders; met eenighe werbinghe in Duytslandt/ tot twee duysent Man te voet. Haer Ho: Mo: desgelijcx resolveerden ghedurende de Winter haer Krijgsmacht te versterchen soo in Vranckrijck/ Engelant/ als Duytslandt. Het verbolgh is te sien in het volgende jaer.

So in 't laetste van 't verleden als begin van dit jaer heeft de West Indische Compagnie uytghesonden een goede Vloote om aen te tasten de Bahia de Todos los Santos. Daer waren vede by de Compagnie genoegsaem veerdigh ghemaeckt ende van alles wel voorsien drie en twintigh groote schepen ende drie Iachten. De Kamer van Amsterdam hadde voor haer vier neghende parten daer toe gheschickt de volghende schepen: Hollandia, groot drie hondert lasten/ gemonteert met ses Metaele ende twee en twintigh Ysere stucken/ ende ghemant met hondert ende achthien Bootsghesellen ende hondert Soldaeten: Zeelandia, mede van drie hondert lasten/ voorsien/ met twaelf Metale en vier en twintigh Ysere stucken/ hondert ende derthien Matroosen ende hondert Soldaeten: De Provintie van Wtrecht, van twee hondert ende vijftig lasten/ met twee Metale ende achthien Ysere stucken/ negen-en-tachtigh Boots-gesellen en hondert Soldaten; wesende dese drie des Compagnies eygen Schepen: hadden daer by gehuert de Eendracht, groot twee hondert en vijftig lasten/ met twintig gotelingen/ veertigh Boots-gesellen ende vijftigh Soldaten: St. Christoffel, twee hondert en vijftigh lasten/ met achtien gotelinghen/ veertigh Matroosen ende vijftigh Soldaten: de Hope, groot twee hondert lasten/ met achtien Gotelinghen/ veertigh Boots-ghesellen/ ende vijftigh Soldaten; Nassouw, groot hondert en t'negentig lasten met sestien Gotelinghen/ veertigh Matroosen/ ende vijftigh Soldaten: De Vier Heems Kinderen, groot twee hondert en veertigh lasten/ met seventien Gotelingen/ veertigh Matroosen/ vijftigh Soldaten: een ander Schip van hondert tachtigh lasten/ met sestien Gotelingen/ veertigh Matroosen/ ende vijftigh Soldaten: Over-Yssel, groot twee hondert lasten/ met sestien Gotelinghen/ veertig Matroosen/ vijftig soldaten: Den Haen, groot twee hondert en vijftigh lasten/ met achtien Gotelingen/ en veertigh Matroosen/ en vijftigh Soldaten. De Kamer van Zeelandt soude daer toe doen voor twee negende parten: den Tyger, groot drie hondert en vijftig lasten/ met ses metale en twintich Ysere Stucken/ hondert Bootsghesellen/ 1624.
ende hondert en vijftich Soldaten: 't Gulde Zee-paert, groot drie hondert lasten/ met achtthien Gotelingen/ vijftich Bootsgesellen/ ende hondert en vijf en twintich Soldaten: het Post-paerdt, groot tsestich lasten/ met acht Gotelingen/ veertich Matrosen/ ende vijf en twintich Soldaten. De Kamer op de Mase soude daer toe doen 't Schip de Neptunis, groot twee hondert en dertich lasten/ met ses Metale ende twee en twintich Ysere Stucken/ met hondert seven en tachtich mannen: den Oranjen-Boom, groot twee hondert lasten met twee Metale Oraerkens en sesthien Gotelingen/ drie en veertich Bootsgesellen ende vijftich Soldaten. 't Jacht de Zee-Jagher, groot tseventich lasten/ met thien Gotelinghen ende twee en vijftich man: ende 't Jacht den Hasenwindt, groot vijf en tsestich lasten met thien Gotelingen ende een veertich mannen. De Kamer van 't Noorder quartier; de Sampson, groot drie hondert lasten met vier Metale en dertich Ysere Stucken/ hondert en thien Bootsghesellen/ ende een ghelijck ghetal van Soldaten: Daer by verjaght de Oude Roode Leeuw, groot drie hondert lasten/ met achtthien Gotelingen/ twee en veertich Matrosen/ vijftich Soldaten: ende de Oranjen-Boom, groot twee hondert en vijftich lasten/ met veerthien Gotelingen/ twee en veertich Matrosen/ vijftich Soldaten. De Kamer van Stadt en Landen, 't Schip Groningen, groot drie hondert lasten/ met acht Metale en sesthien Ysere Stucken/ acht en tnegentich Bootsgesellen/ hondert en vijftich Soldaten.

Daer by gevuyght de Sterre, groot drie hondert lasten/ met twintigh Gotelingen/ veertich Bootsghesellen/ vijftich Soldaten: ende het Jacht de Vos, groot hondert entwintich lasten met twaelf Gotelingen/ vijf en dertich Bootsgesellen en vijftich Soldaten. Waer by noch ghekomen is 't Schip St. Maerten. Dese Vloote in deser voeghen van seer kloeck volck/ noodige moudtkosten/ ende alderhande Krijghs-behoeften seer wel voorsien zijnde/ is over de selve als Admirael ghestelt Jacob Willekens van Amsterdam; ende als Vice-Admirael Pieter Pietersz. Heyn van Rotterdam; ende als Colonel over alle het Krijghs-volck/ ende te wesen Gouverneur over de Conquesten/ Jonckheer Johan van Dorth, Heer vander Horst en Pesch, de welcke in dese Provintien ende elders/ veele hooge Ampten bepde in de Politie ende in den Krijgh/ reede hadde met eeren bedient.

Den 21. ende 22. December des voorleden jaers/ ginghen van dese uyt Texel ende Eemse t'zepl negenthien Schepen met den Admirael; ende den 23. uyt de Mase een Schip ende twee Jachten; den 25. Januarij deses jaers sesthien hondert vier en twintich uyt het Goereesche Gadt den Vice-Admirael; ende eyndtlijck uyt Zeelandt den ses en twintichsten, twee Schepen en een Jacht/ maeckende in alles ses en twintich/ soo Schepen als Jachten. De Schepen ende Jachten uyt Texel ende de Eemse gheloopen/ hadden soo goeden windt ende soo spoedighen voorganck/ dat sy haer den acht en twintichsten der selver Maent by een vonden onder het Eylandt St. Vincent, een van de Cabo Verdsche Eylanden/ gheleghen op de hoogte van 17. Graden ende ettelijcke minuten by Noorden de Linie; uytgenomen alleen 't Schip Hollandia, daer den Heere van Dort op was/ d'welcke 't selve Eylandt niet wel kommende bekomen/ voor-by liep/ ende gheraeckte in Sierra Liona.

Den Admirael bleef onder dit Eylandt leggen/ om de gantsche Vloote by een te krijghen/ tot den ses en twintichsten Martij; middeler-tijdt zijn aldaer by hem ghekomen de Schepen die naer hem uytgeloopen waren/ soo dat hy nu de gantsche Vloote by sich hadde/ uytghesondert Hollandia, van 't welck hy alle dien tijdt gantsch niet en vernam. De Vloote beguam onder dit Eylandt seer goede verversinghe/ als veel Visch/ menichte van Bocken/ Oranje-Appelen/ als mede Limoens/ de welcke 't volck haelde soo op St. Vincent, als op 't naest ghelegghen Eylandt St. Antonio. De Chaloupen die in stucken hadden mede genomen/ wierden

mede

1624. mede ondertusschen in een ghesedt / Schanskoyven ende andere noodtwendigheden berepdet / ende het Krijgsvolck ghedefft ende onderwesen. Den Admirael nu dus langhe op de komste van de Colonel ghewacht hebbende / ende niet wetende waer die belent was / ende alles nu veerdigh zijnde / is te rade ghewoyden geen langer tijdt te verliesen / maer sijn reyse te verdoyderen; ende is ten voornoemden daghe van St. Vincent 't sepl gegaen met alle de Schepen / ende de seven aldaer opgesette Chaloupen: ende den een en twintighsten April ghekomen tot op de hooghte van ses graden / by Zupden de Linie. Ten selven daghe is den secreten Raedt by den Admirael upt alle de Schepen aen boordt ontboden / om volgens sijnen last haer te openen de secrete Instructie die hem verseghelt was mede ghegeven / om op de voorseyde hoogte te ontslupten: ende alsoo upt deselve wiert verstaen / dat het het begeren van de Negenthiene was / datmen de Bahia de Todos los Sanctos soude aentasten / ende alle vlijdt aenwenden om deselve te bemachtighen / soo hebben alle de hooghe Officieren eensamentlijck den anderen belooft / met alle trouwe ende vromighepdt desen last naer te komen / ende haer uptterste best te doen / om den selven mannelijcken upt te voeren / tot dienste van 't Vaderlandt / ende nut van de welghemelte Compagnie: hebben mede voorsichtelijck de noodighe oyde ende middelen van uptvoeringhe onder haer beraemt ende besloten. Dese Capitania van Brasil, wesende wel de voornaemste van allen / wert ghemeynlijck genoemt de Bahia de Todos los Sanctos: 't midden daer van is gheleghen op de hooghte van derthien graden / by zupden de Linie Æquinoctiael; dertigh Spaensche mijlen van de Capitania Ilheos naer het Noorden / ende omtrent hondert ghelijcke mijlen van de Capitania de Pernambuco naer het Zupden. De Baye daer deser Capitania de naem van heeft ghekreghen / is seer wijdt ende groot / ende verdeelt sigh in veele ende verschepden inwijcken / in dewelcke oock eenighe Eylandekens liggen. De openinge van dese Baye is aen 't Zupden / ende loopt op naer het Noorden: is by de twee mijlen ende een half breed / in sommighe plaetsen twaelf, ende oock wel achtien vademen diep: daer komen verschepden Rivieren inloopen / soo dat het een van de bequaemste inwijcken is / daer men weet van te spreecken in dat gantsche gheweste. Het uptterste ende aldergrootste Eylandt / 't welck daer ghelijck in ende voor leght / wert genaemt Taperica: soo datmen upter Zee dese Baye inkomende / aen de slinckerhant heeft dit Eylant / ende aen de rechterhant 't vaste Landt van Brasil, de wijte hier wesende by de drie mijlen.

't Vaste Landt aen de rechterhandt legghende heeft eenen hotten hoeck / op dewelcke een kleyn Fort leght / ghenaemt St. Antonio, ende de oude Stadt / 't welck sy noemen Villa Veja, plagh te legghen aen een kleynen inboght / naer 't Noorden / eyndighende met een kleyn Voorlandt / van 't welcke 't vaste Landt sigh inbocht / ende ghelijck een halve mane maeckt / eyndighende aen een smallen reep Landts / met een scherpe punt / verre in de Baye uptsteeckende: omtrent aen 't midden van desen inboght / leght nu de Hoofdstadt van dese Capitania / ghenaemt Sint Salvador; ende op den scherpen hoeck het Fort Tapagipe, omtrent twee mijlen verschepden van de punt van 't Eylandt Taparica: van desen hoeck Tapagipe ontbalt het Landt eerst een weynigh naer het Oosten / ende de Baye wordt breeder / ende breeckt hier in 't Landt voor een enghe mondt / maeckende voorders een groot binnenwater / 't welck sigh verspreyt in twee bochten / d'een naer 't Zupden / ende d'ander naer 't Noorden. Van de mondt van dit binnen Waeter streckt het Landt voorts naer het Noorden / tot aen de mondt van de Rivière Pitanga, dewelcke van 't Oosten afkomt naer het Westen: deselve is binnen tamelijck wijdt / ende ontfanght in sigh eenighe mindere Rivierkens; ende daer staen veele Suyker-Molens / soo aen de groote / als aen de kleyne Rivierkens. Van de mondt van de Rivier Pitanga, 1624. streckt het Landt noch ontrent een mijle Noordtwaert op / ende keert sich dan met eenen krommen elleboogh / (daer een kleyn Eylandeken in leght) naer het Westen / loopende by naer recht West ontrent twee mijlen tot aen eenen stompen hoeck. By naer in 't midden van dese lenghte leght een tamelijck Eylandt / 't welck sy noemen Mare, ontrent een halve mijle van 't vaste landt verschepden / ende ongheveer een mijle langh; met welcke lenghte 't selve komt te legghen dwers teghen over de mondt van de Rivière Pitanga; teghen over de Noordt-zijde van dit Eylandt komt mede een Rivierken upt het vaste landt. Dwers van den hotten hoeck voornoemt naer 't Zupden / light mede een tamelijck Eylandt / ende wel soo groot als het voorgaende / by de onse ghenaemt het Munnicken Eylandt / is by naer drie-hoeckigh. Van den stompen hoeck op de Wester-strecktnghe / keert het landt sich weder naer het Noorden seer verre te landtwaerdt in. Aen 't begin van de keertnghe ende het verbolgh legghen eenighe Eylandekens / sommighe heel naer / ende sommighe wat verder van 't landt: het eerste ende Zupdtlijckste legghende neffens den hoeck / wordt ghenaemt Birapebiâra: 't naeste Porto Madero; tegen over 't vierde, 't welck langwerpigh in den bocht legt / komt een Rivierken upt. Achter de lenghte van 't selve Eylandeken / streckt het landt upt naer het Westen met eenen stompen hoeck; daer over leght naer 't Westen een tamelijck Eylandeken lanckwerpigh / 't welck sy noemen Isla de Funtes: nevens desen hoeck komt de Rivière Tambariaut, af-komende van 't Noorden / ende met een kromte haer openende naer het Westen: het vaste landt streckt van desselfs mondt Noordt-West met twee bochtjens / tot aen de mondt van de Rivière Geresipe, (ofte soo andere seggben Seregipe,) dese komt upt het vaste land recht van het Noorden / ende is in de mondt redelijck wijdt / ende daer leght een Eylandeken voor / 't welck sy noemen Caraibe, ende in de mondt noch twee / van welcke het uptterste ghenaemt wort Pijcca: dese verdeelen de Rivière ghelijck in tween. Van de Mondt van dese Rivière wesende het uptterste van dese groote Baye / keert sich 't Landt met verschepden bochten (daer eenighe kleyne Rivierkens upt waeteren) naer het Zupden tot de Mondt van de Rivière Cachoera, dewelcke haere openinghe heeft naer het Oosten; komt af van het Noordt Westen ende is binnen seer wijdt ende breedt / soo datter oock eenighe kleyne Eylandekens in ligghen; daer vallen vele kleyne Rivierkens in / daer veele Suyckermoolens aen ligghen. Dwars van de Mondt van dese Rivier light het Eylandeken Meve, ende de Custe loopt voorts naer 't Zupden / hebbende na 't Oosten 't groote Eylandt Taparica voor sich ligghende in zijne lenghte. Ende dus veele sy gheseght van de Baye. De Hooft Stadt van dese Capitania Sint Salvador, is ghelegben aen de Noort Oost zijde van dese Baye; in 't midden van de half-maninge bocht daer wp hier voren van hebben gesprooken; ghebout by de Gouverneur Thomas de Souſa, op een verheven heubel: met een muyr omringelt ende van binnen met veele schoone gebouwen verciert.

Den heubel daer de selve op light / is aen de waterzijde seer stepl ende al met kreupel bosch ende rupghte bewassen; soo datter maer twee openinghen zijn ghemaeckt / langhs dewelcke alle zware Waren voor twee groote windasen langhs twee steple sleden van houdt ghemaeckt / worden opghewonden ende weder afghelaeten; zijnde dese stepite ontrent hondert Vademen hoogh van de Waeter kant: Beneden aen 't Strandt staen vele Packhuysen. Beneffens de Forten St. Antonio ende 't groot Casteel Tapagipe, soo waeren tot beschermingbe van de Reede voor de Stad / noch van oudts ghelegbt twee steenen Casteeltjens, het eene dicht onder de Stadt ende nevens dien de houte sleden / genaemt St. Philippo; en het tweede tusschen dit ende 't groote Casteel op Tapagipe. Doch boven dese hadde de Gouverneur noch een Fort ofte drie hoeckighe

1624. platte fo:me doen legghen recht voo:t de Packhuysen/ d' welcke van steen upt het water was opghetrocken/ doch niet gantsch volmaeckt doen de Hollandtsche daer quaemen. Dese Capitania hoo:t den Koningh van Spangien selfs toe/ de welcke hier een Gouverneur houdt: ooch soo is hier de Koninckl:cke Audientie, tot de welcke alle Pro:cessen die in gantsch Brasil voo:vallen/ by Appel komen werden gebracht: hier woont mede de Bisschop van Brasil; ende de Jesuwiten hebben hier een treffelijcke Collegie: eyndelijck soo zijn in dese Capitania seer veele Suycker-molens/ die seer goedt sijn/ ende veele Suycker maecken. Om wederom te keeren tot de Hollandtsche Vloote van op de hooghte van ses graden by Zuyden de Linie/ daerse hun den een en twintichsten Aprilis/ als vooren/ bevonden: sy sleden soo haren cours recht naer de Custe van Brasil, so datse de selve den vierden May in 't gesichte kregen/ op de hooghte van veerthien graden bezuyden de Linie: ende hoewel sy aldaer volghens den tijdt van het jaer/ ende het ghewoo:nlijcke Mousson op dese Custe/ den Zuydt-Oosse windt hadden behoo:ren te vinden/ ende de stroom gaende van de Zuydt om de Noo:dt/ soo wierdense doo:r kalmte ende teghen-winden seer opgehouden/ soo datse niet voo:r den achtsten de rechte hooghte van de mondt van de Baye en konden bewijsen.

Doch die nu bekomen hebbende/ soo hebbe nse haer Anckers laten vallen omtrent neghen mijlen buyten de Wal/ om van de vyandt niet ontijdelijck ghesien te werden; ende hebben daer alles volgens de voo:gaende beraminghe ghereedt ghemaeckt.

Daer was by den ghemeynen Raedt goet ghevonden/ dat alle het Krijghsvolck soude overgaen op vier groote Schepen ende een Jacht/ de welcke het souden setten voo:r het bochtjen daer 't Casteel St. Antonio op leydt; ende de resterende Schepen souden met den Admirael ende Vice-Admirael de Baye voo:der in loopen/ om den vyandt te verschalcken/ ende aen te verschepden voo:den t' effens werck te gheven: doch insonderheyt om des Vyandts schepen die voo:r de Stadt mochten leggh:en/ het verzeylen te verhinderen. Tot het landen van het Krijschvolck waren ghescheickt de seven Chaloupen; doch om dat de Vyandt te minder bedencken soude hebben op de vier voo:noemde Schepen/ wiert die bestierders van de Chaloupen belast/ soo langhe by de Vloote te blijven/ tot dat den Admirael een topstander van de voo:stenghe soude laeten waepen; ende dat als dan in aller yl/ haer naer de vier schepen souden vervoegen/ om 't Krijschvolck te landen aen een zandt Baye, recht binnen den eersten hoeck van St. Anthonio, ende omtrent een mijle van de Stadt/ naer het Zuydt-Oosten. Op 't Casteel St. Anthonio, waeren wel vier Metale stucken gheplant/ doch deselve laghen soo hoogh/ datse de inkomende Schepen niet en konden raecken ofte beschaedighen. 's Anderendaeghs is de gantsche Vloote omtrent Zuydt-Oosten Son in de Baye gheloopen; ende zijn omtrent de middagh soo in de voo:seyde Zandbaye, als voo:r de Stadt ghekomen. Soo haest de Vyandt onse Schepen om den hoeck vernam/ heeft hy ghewelddigh met sijn grof Geschut op de onse beginnen te speelen/ upt het Casteel St. Philippo, liggende aende Zuyd-Weste zijde van de Stadt/ daer drie Metale stucken op laghen; ende upt het groot Fo:t Tapagipe, daerder vier op lagen; doch insonderheydt van een Batterye recht onder de Stadt/ gheselt op de platte fo:me/ nieuwelijcks van witten Arduyn/ op een Rotse upt het Water opgheshaelt/ daer acht Metale/ en twee of drie ysere stucken op stonden. De onse sijn des niet tegenstaende onversaeght voo:t gevaren/ een yder naer sijn bestemde plaetse.

Ende (op dat wy de verrichtinge van onse Schepen ende het ghevecht te water eerst vervolghen) de Vice-Admirael Pieter Pietersz Heyn, heeft sigh met de Schepen Gelderlandt, Groningen ende Nassauw vervoeght tot op een musquetscheut/ by de voo:noemde nieuwe Batterye/ ende de Po:rtugesche Schepen/ de welcke tot vyftien toe/ so groot als kleyn/ hier dicht onder de wal lagen gheho:t/ hebbende het Fo:t St. Philippo aen baghboo:t. Hier ontstondt een seer heet gevecht/ doo:r dien sy den anderen soo na waren/ 't welck duyr de tot by naer 's avonts ten seven uyren. De Vice Admirael merckende dat met schieten niet veel en wierde ghevo:dert/ ende dat onse schepen onderusschen van des Vyants Gheschut groote schaede leden/ ende insonderheyt dat het Schip Groeninghen, welck wel aldernaest aen des Vyandts schepen lagh/ soo deur naegelt was/ dat het een wijl by naer in onmacht hadde gheleghen (want daer en waren maer dijstigh gesonde Mannen op/ om datter op de repse wel dertigh waren ghestorven/ ende noch wel soo veel kranck laeghen) is te rade ghevo:den drie Booten elck met twintigh Boots-gesellen te Mannen/ ende naer des Vyants schepen af te veerdigen/ om deselve te beklimmen ende so het doenlijck ware te vermeesteren en af te hyenghen: dit voo:nemen is hen wonderlijcken wel ghelu:ckt/ want de Po:rtugesen siende dat de onse met sulcken onversaeghtheyt op haer aen quaemen/ hebben datelijck hare schepen verlaeten/ ende het grootste selfs in brant gesteken; doo:r welcken brandt noch drie andere zijn omghekomen/ sulck dat de onse doenmael maer acht van des Vyandts schepen en behielden ende onder de Vloote af brochten. In dit ghevecht is onder anderen gebleven de Capiteyn van't schip Groeningen Andries nieuw Kerck, geseght Geduldhebber, een goet Schipper ende kloeck Soldaet: hebbende hy ende zijn Volck hun seer loffelijck gequeten. Dese verbaesthey:t ende haestigh vluchten van de Vyanden/ by den Admirael ende hare by hebbende Raden gespeurt ende in acht genomen zijnde/ hebben naer onderlingh bespreck goet gevonden haer van dese occasie te dienen/ ende datelijck veerthien Schepps Booten ghemannet elck met twintigh wel ghewaepende Matroosen; met de welcke de wel gemelte Vice Admirael sich soude begeven naer de voo:noemde platte fo:me (de welcke doo:r haer gedurigh schieten de schepen groote schaede dede) ende de selve soo het doenlijck ware te beklimmen: het welcke by de Vice Admirael/ niet tegenstaende het ghewelddigh schieten soo van de Batterye/ als van het strandt/ met sulcke dapperheyt ende veerdigheyt is verricht/ dat zijn Trompetter de eerste/ ende hy selfs de tweede/ ende de reste van zijn Volck successivelijck boven op de platte fo:me zijn ghetraeckt: een seer stoute ende Manhaftighe daedt; want de mu:r was ontrent acht of neghen voeten hoogh upt het waeter opghetogen/ ende wel met vijf of ses hondert Man, naer het gemeyne seggen/ voo:sien; doch ons Volck geraeckte daer niet te min op/ staende op malkanders schouderen ende langs de Boots haecken op klauderende. De Po:rtugesen dit siende/ zijn met groote verbaesthey:t daer upt geloopen/ ende doo:r 't water naer de Stadt ghevlucht/ achter laetende een deel dooden. Doch alsoo dese drie kantighe platte fo:me naer de strandt toe open ende gantsch sonder Geschut was/ soo wiert hy die van 't Landt heftigh met Musquetten onder de onse geschooten; om dit te verhinderen dede de Vice Admirael twee stucken Gheschuts naer 't Landt toe keeren ende onder de Vyant/ die mede bloot stondt/ lossen/ maer hoe wel het schieten van de Vyant hier deur seer verminderde/ ende de verbaesthey:t onder 't Volck dat op de strandt stondt grootelijcks vermeerde/ soo en wont den Vice Admirael eben wel niet gheraeden daer langher te blijven/ te meer om dat de nacht haer nu was overgekomen/ ende 't Volck seer af ghesloofft was ende 't Buschkruyt haer mede begon te ghebreecken: maer heeft dienstiger gheacht 't Geschut al t' samen te vernaegelen/ ende voo:r de Vyandt onbruyckbaer te maecken/ ende sigh met het Volck weder na de schepen te begeven/ om de nacht rust ghenooten hebbende/ des anderendaeghs met nieuwe krachten 't begonnen werck te voltrecken. In dit laetste ghevecht/ welck ontrent een uyre duyrde/ en zijn van de onse maer vier doodt ghebleven/ ende daer onder de Trompetter van de Vice Admirael voo:noemt/ ende acht oft thien ghequest: 't ghetal der dooden by de Vyandt is onseecker/ doch is wel te ghelooven

1624.

1624. den al groot is geweest. Sullen nu de Vice Admiraal ende de zijne een wepnigh laten rusten / ende verhaelen hoe het ons Krijsch volck te Lande ondertusschen hadden ghemaeckt. Soo haest en liet den Admiraal de opstander van zijn voorstenghe niet af wapen / ofte de seven Chaloupen begaven haer in aller pl naer de vier schepen ende de Iacht, in de welck 't volck was. Daer waren in alles maer twaelf hondert ghesonde Soldaten / dewelcke door het af wesen van den Heere Colonel, gecommandeert wierden by de Sergeant Major Allert Schouten: daer waren by ghevoecht twee hondert ende veertigh Matroosen om de Velt stucxkens te stieven / ende de mont kost ende behoeften van oorloghe naer te voeren. Alle dit volck wiert by de Chaloupen aende Landt gheset; ende een yeder onder zijn Vaendel ghestelt zijnde / zijn naer voorgaende looringhe voorts ghemarcheert in deser voegen: Capiteyn Helmont hadde de voortocht met vijftigh ofte sestigh Vierroers: hem volchde een gedeelte van des Colonels Compagnie onder 't beleyt van zijnen Lieutenant La Main: daer naer de Sergeant Major Allert Schouten met sijn Compagnie / ende de Luytenant van Helmont, met de reste van de Compagnie. Capiteyn Bassevelt met sijn Compagnie / en een voorts het Bootsvolck met de voorschens / Schoppen / Spaden / Houwelen / Ammunitie ende andere voortwendigheden. Inde achtertocht waeren Capiteyn Kijf, Capiteyn Ysenach, Capiteyn Willem Schouten, ende Capiteyn Bourgeois van Mollingen met hare Compagnien. Wierden door Dirck Pietersz Colver, en Dirck de Ruyter, dewelcke (door dien sy te vooren hier geweest hadden) de weghen ende aenkomsten naer de Stad wel bekent waren / ghelept naer de Stadt / door een seer enghe wech; hier hadde de vpant met wepnigh volcks de onse wel konnen ophouden / en groote verhinderinghe ende schade doen / maer de verslagenheyt van de Portugesen was soo groot / datse onse Troupen niet eens onder de oogen en dorsten sien: want hoewel d'onse in 't landen een grooten hoop volcks met musquetten / bogen / ende Hasegapen / met een Officier te paert / op strant herwaert en derwaerts sagen swermen / so verliep nochtans alle desen hoop / so haest als ons Volck de voeten op 't Landt hadde beginnen te setten. Door dese enge straet sijn de onse eerst ghekomen aen een groot wachthuys / 't welck sy by de vpant verlaten vonden: trocken derhalven alvoorts in de voorstad: hier vonden sy in 't eerste wat tegenstants / so datter al eenige van de onse doodt bleven / ende onder andere een Luytenant / ende 't volck soude licht in disorder gheraeckt hebben / ten waere den Major Allert Schouten deselve in order hadden ghehouden. De nacht quam ondertusschen op de handt / soo dat de onse sich daer mosten ophouden tot 's anderendaeghs 's morghens. Die van de Stadt door de groote stoutigheyt van ons Volck / soo wel te Water als te Lande / ganusch verslaghen zijnde / ende insonderheyt vreesende datter noch meerder macht van Volck was / als sy hadden ghesien / en hebben den dagh niet derven verwachten / maer zijn in den donckeren nacht / alles verlatende / met groote confusie uyt de Stadt ghevlucht / in de naest-gheleghene Bosschen ende omliggende plaetsen: den Bisschop Marco Teixera was de eerste die met ontrent ses hondert Man sich wegh packte / ghelijck naermaels wierdt verstaen: sulcks dat den Gouverneur Don Diego Mendoza de Furtado, niet willende derlachtigh wesen / soo hy seyde / aen soo schendigen vlucht en ontrouwe aen sijnen Coning, by na alleen inde stadt bleef met sijn soon / en eenighe van sijn huys-ghesin / uyt een onachtsamen hooghmoet / sonder daer mede eenigh voordeel aen sijnen Koningh te konnen doen. Ons Krijgsvolck hier van noch onwetende zijnde / trocken met het krieken van den daghe naer de poorte van de Stadt / met twee veltstucxkens / van wepninghe zijnde die om verre te schieten: doch daer voor komende / verstonden uyt een Portugees / die met een Vredebaentien over de mueren keeck / dat het volck al uyt de Stadt verloopen was / soo datse sonder slagh ofte stoodt daer wel mochten trium-

men. Doch de onse 't selve niet wel kommende ghelooven / ende vreesende datter eenigh bedroch onder mochte schuylen / zijn naer dat sy de poorten ghesopen hadden / in slachorder inghetrocken / tot op de marckt: maer daer gants geen teghenstant vindende / ende nerghens eenigh volck vernemende / als alleen de Gouverneur ende de zijne / (welcke sy in verseeckeringhe naemen) heeft het volck sich tot plunderen begeven / ende door een militaire onghebondenheydt / alle Huysen / Comptoiren ende Packhuysen opgheslaghen / daer uyt ghenomen 't geene hun aenstont / ende de reste leijtkens verslingert ende verstropt. De Vice-Admiraal des morghens vroegh wederom met zijne Matroosen van de Schepen afghesteecken zijnde / om de Stadt van de waterzijde aen te tasten / aen Landt komende en vondt geen vpandt / ende van strandt naer boven trecklende / wiert ghewaer dat ons Krijghsvolck alrede in de Stadt ghekomen was / weswegen hy dan sigh in der yl by deselve vervoeghde. De verbaesthevdt van de vpandt was soo groot ghevveest / datse de Forten al mede hadden verlaten; 't grootste op Tapagipe hadt des morghens noch een schevt of twee ghyeschooten / dan vernemende dat de Stadt verlaten was / scheiden 't volck mede op 't loopen / eer datse ghejaeght wierden. Dese Stadt was een van de oudtste ende vermaerste van gantsch Brasil, ende naer de ghelegenthevdt van die Landen / heerlijck ende wel ghebouwt; hebbende in haer begrijp wel veerthien hondert Woninghen / benevens verscheyden Kloosters: een van Minnebroers, een van Carmeliten, een van Benedictinen, ende een treffelijcke Collegie van Iesuiten; twee Parochiekercken / waer van de grootste noch onvolmaeckt was: de Stadt hadde twee poorten / een aende Oostzijde / langhs dewelcke onse inquamen / ende een ander aen de Westzijde. Ten tijde dat ons volck daer aen Lande / bevonden sigh inde Stadt boven de Borgeren / Inwoonderen / ende Slaven / over de sestien hondert, soo Portugesche Soldaten / als Brasilianen: van dewelcke vijf hondert en vijftigh Soldaten / het ordinaris Guarnisoen waren onder seven Capiteynen; de reste was in der haest op 't gheruchte van onse komste ('t schijnt datse daer van eenige kondschap ofte achterdencken hadden ghekreghen / naer dat het Schip Hollandia daer op de kuste was ghekomen / ende het Schip van Angola ghenomen / ende weder hadden laten varen) van buyten inghekomen onder acht Bevelhebbers / nevens noch het volck welck de Iesuwiten aenbrachten. Ende alsoo de Stadt een seer rijcke plaetse was / ende de Gouverneur op lijfstraffe hadde verboden (mepnende het vluchten daer door te verhinderen) gheen goederen uyt de selve te brenghen / ende haer vluchten soo schielijck by nachte gheschiede / is daer een over-grooten ende rijcken beyt door 't volck ghevallen / als wel is te ghelooven.

1624.

Den Admiraal van de veroveringe der plaetse ende het onghemaniert plunderen van de Soldaten ende Bootsghesellen verwittight zijnde / gaf terstont bevel aen de Commisen ende Assistenten sich sonder uytstel in de Stadt te begheven / om de verstroyde ende verslinghende goederen by een te samelen ende op te schrijven. Dese in de Stadt ghekomen zijnde / vonden daer een wonderbaerlijcke verstroyinge / door de groote moetwil van 't volck te weghe ghebracht: want de goederen laghen allenthalven verworpen; samelden beele Wolle / Zijde / ende linne-Laeckenen ende andere Waeren / ende brachten die alle in de Collegie der Jesuwiten. In de Stadt / op de Forten ende daer ontrent / werden ghevonden ende by de onse verkreghen drie en twintigh Metale / ende ses en twintigh Ysere stucken. In de afghehaelde Schepen wierden bevonden over de veerthien hondert kisten Suycker / eenige Syropen ende Huyden: daer wierden oock noch vier Schepen onder 't Landt ghehaelt / van welcke de twee ontrent de vier hondert Pijpen Wijns in hadden: het derde was geladen met Broodt / Farinha, ende Wijn / om daer mede na Angola te zeylen: 't vierde had alleen Hout in. In de Pack-huysen beneden de Stadt aen 't

1624. water ghelegen / wierdt mede een goede parthy Suyckeren ghevonden / ende naer doen / giften wel vijf en twintich hondert kisten / ende oock eenighe Tabacks: van 't Eylandt Taparica haelden wel hondert en veertich Pijpen Traen. De Heere van Dorth (Colonel over het Krijghs volck / ende als vooren gheseght /) besteende Gouverneur van de plaetse dieder verovert soude worden / de welcke by St. Vincent van de Vloote was af ghedwaelt / ende aen Sierra Liona aen-ghevaren / ginck van daer weder te zeyl den vijfden Martij / ende quam den lesten der selver Maent op de hooghte van ses graden ende vijf en veertich minuten be-Zuyden de Linie: ende alsoo hy nochte te vooren eenige schepen hadde vernomen / nochte oock daer en vondt / heeft hy syne reyse vervordert / soo datse den thienden April 't Landt van Brasil in 't gesichte kregen / op de hooghde van veerthien graden en twintich minuten / naer het Zuyden; ende quamen 's anderen-daeghs ten Ancker op vijf en twintich vadem ontrent anderhalf mijle van 't Landt: Morro St. Pablo ligh van haer Noordt-Noordt-West / ontrent twee mijlen ende een half: verstonden uyt eenighe Wilden die aen boordt quamen / datse lagen recht voor Rio de Boypeva: dese was seer kennelijck / wesende 't Landt meest van een hooghte / uytgenomen aen de Zuydt-zijde / daer was 't hooghst / ende hadde boven op een dichte Bosschagie; ende op den hoeck van Boypeva stondt een grooten Boom / die van verre wel een stompen Toorn ghelceck: tusschen desen Boom ende de Bosschagie (doch de selve naest) stonden drie Boomen van eender groote ende hooghte: 't was voorts al leegh tot den hoeck Morro de St. Pablo, die was mede van eender hooghte als daer de Bosschagie op stondt: daer stondt oock een wit Clooster op / soo dat mede seer kenbaer was. Bevonden haer des middaeghs op de derthien graden ende vijf en dertich minuten Zuyder breedte. Van de veerthien graden tot hier toe heeft men meest al goede Ancker-gront / van de drie tot twee mijlen buyten de wal. Den derthienden April veroverden wy een Schip met Swarten / komende van Angola naer de Bahia', van het welcke sy de Schipper over-namen / ende lieten 't Schip met de Swarten varen; niet wetende hoe dienstigh ende nut de selve haer konden wesen; settent weder een mijl van Morro St. Pablo, soo datse den Zuydt-hoeck van Taparica konden be-ooghen: van Morro St. Pablo tot het Eylandt Taparica toe / maechten het vaste Landt een bocht / daer (naer 't seggh'en van de Inwoonderen) een dangereuse drooghte aen ligh. Desen bocht begint van den Zuyd-hoeck van Taparica, ende eyndight aen den hoeck Dos Castillianos, leggh'ende twee mijlen by Zuyden Boyvepa: by Morro St. Pablo is sy op haer grootste / ende heeft in den bocht by Noorden de Rebiere Tinhare mede een drooghte / die wel een mijl in Zee loopt / by de Portugijsen ghenoemt Baixos de Iaguaripe: de Riviere Tinhare komt nevens de Noord-West-zijde van Morro St. Pablo uyt / ende heeft in de mondt wel ses oft seven vadem diepte / ende binnen is het noch dieper / soo de Brasilianen seyden. Als men onder Morro St. Pablo gheset ligt op ses en twintich vadem / soo siet men boven den hoeck van Taparica eenen ronden Bergh / ende 't Zeewaerts van dien noch een wat kleynder / 't welck is 't Landt van de Bahia. De Heer van Dorth gheen Vloote vernemende / hielt het hier af ende aen / op ende neder / tot dat den Admirael met syn by-hebbende Vloote mochte vernemen. Den twintichsten saghen een kleyn Eylandeken ontrent twee mijlen West-Zuyd-West van haer / leggh'ende een weynigh in den bocht / die van den hoeck Dos Castillianos streckt tot den hoeck van Camamu: op den hoeck komt een kleyn Rivierken uyt / ende dien gantschen bocht is al leegh Landt / ende daer en is gheen bequame Ancker-grondt: maer van den hoeck van Camamu begint het seer hoogh Landt te werden: bevonden haer doen op de hooghte van derthien graden ende vier en twintich minuten / hebbende den hoeck van Camamu recht West. Des anderen daeghs saghen wy den hoeck van Rio das Contas van haer Zuyd-West / welck sich vertoont met twee hooghe Berghen dicht by den anderen / tusschen welcke het Rivierken uytkomt; ende voorts om de Zuydt is al hoogh Landt: bevonden hun op veerthien graden / ende en vonden gheen bequame Ancker-grond. Ende om hier niet ontijdelijck op de kuste gesien te werden / soo hielden noch meer om de Zuyd / ende waren den ses en twintighsten ontrent den hoeck de Lagoa; welck is eenen hooghen Bergh / die over een laegh Land in Zee steeckt / ende sich van verre vertoont ontrent op de hooghte van veerthien Graden / ende veertigh minuten. Dus op en neder-gezwermt hebbende tot den thienden May / ende van de Vloote niets vernemende / soo voerden sy te rade sonder langher te vertoeven, recht inde Bahia te loopen. Ende des anderendaeghs daer in komende / vonden daer onse ganesche Vloote, ende het werck tot daer toe beschiekt, in hooghen als hier voren is verhaelt. Naer dat den Admirael met Heere van Dorth hadden bevelkomt / ende van den eyghentlijcken staet der saecken ghesproocken / soo heeft deselve met syn by-hebbende Volck sich inde Stadt begheven / ende zijn eerste werck daer van ghemaeckt / het Krijghs-volck weder in goede ordre ende onder militaire tucht te brenghen: daer naer de Stadt ende hare ghelegenheydt wel overlien hebbende / een noodighe Fortificatie doen af-steecken / ende soo veel doenlijck was te bevorderen. Heeft mede belanghende de last hem uyt het Vaderlandt mede ghegheven / alle de ghevluchte ende uytgheweecken Burgheren ende Inwoonderen van de Stadt, by open Brieven doen verkondighen ende verseeckeren, dat alle de ghene die sich onder de ghehoorsaemheydt van de Hoog: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden souden willen begheven / ende den ghewoonlijcken Eedt van ghetrouwigheydt doen aen deselve / ende aen de West-Indische Compagnie / onbezwaert souden mogh'en weder keeren in de Stadt, ende hare Huysen ende Erven wederom aenvaerden ende besitten, met ghelijcke Vryheyt ghelijck sy die onder de Regeringh van de Coningh van Spangien hadde beseten: beloovende uyt den naem van de Hoog-gemelte Heeren Staten, ende den Heere Prince van Orangien, nevens de West-Indische Compagnie / haer tegh'en alle ghevveld van de Vyanden te beschermen.

1624.

Eenighe weynighe Portugesen zijn op dese verkondinghe wederom ingh'ekomen / doch de meeste ende de rijckste wierden te rugghe ghehouden / ende en vorsten het selve niet bestaen / uyt vreese vanden Bisschop, ende een niet vertrouwen / dat de onse niet machtigh ghenoegh en souden bevonden worden / om hun tegen het groot gheweldt van den Coningh van Spangien te beschermen. Den Bisschop ondertusschen onthieldt hem daer ontrent / ende maechten hem sterck / soo-ckende zijne schandelijcke vluchte te bedecken / ende verschoof alle de schult op den ghevanghen Gouverneur. Dewijl men hier mede besich was / soo quam nu ende dan noch een Schip van de Portugesen in de Baye loopen / ende werdt by onse Schepen ghenomen. Als namentlijck den twee en twintighsten May een Schip van Lisbona, groot omtrent t'seftigh lasten / ghe-laden met Olye / Meel / Vroodt / ende andere Coopmanschappen / dewelcke (naer het seggh'en van het Volck) daer weerdigh waren dertigh duysent Ducaten. Den seven en twintighsten een Scheepken / komende van Rio de Ienero, ende Spiritu Sancto, in het welcke waren thien Iesuiten, met haren Provinciael; twee Franciscaner / ende twee Benedictiner Munnicken / ende voorts seven duysent Realen van achten, ende veertigh Kisten Suyckers. Den negen en twintighsten een Barcke met ses en twintigh Kisten Suyckers: ende den thienden Junij een Schip komende van Angola, met twee hondert en twintigh Swarten. Ende alsoo de onse wel konden bevroeden datter noch meer Schepen hadden in te vallen / soo langhe het niet over al ruchtbaer en wierdt / dat de plaetse by de onse was inghenomen / soo hielden sy buyten gaets / ende daer ontrent / twee Schepen / een Jacht / ende twee

Zeyl-

1624. Lepel-Chaloupen / om op de aenkomende Schepen en Bercken van den wpandt te passen. Den vierden werdt het Schip de Vos, wel geladen naer 't Vaderlandt gheſonden met de blijde tijdinghe van de veroveringhe van de Stadt St. Salvador en de aenleggende Forten. Den ſelven daghe quam daer noch een Schip komende uyt Portugael / in de Baye inwaren / doch alſoo 't volck ſach dat de onſe daer meeſter waren / lieten 't ſelve tegen de Wal loopen / ſtaken in den wpandt / en vluchten 't landt-waerdt in. Maer den elfden quam daer noch een ſchip in met Wijnen gheladen / 't welck wp de onſe wierdt bekomen. 's Anderdaeghs 's nachts heeft de Gouverneur vier hondert man / ſoo Soldaten als Boots-geſellen doen ſcheepen in twee Jachten ende vier Chaloupen / woonemens zijnde daer mede een tocht te doen naer Morro St. Pablo, op ſeecker ghelegentheyt die hy daer hadde uytgheſpeurt: maer alſoo de windt hem ſeer teghen viel / wierdt ghenoodſaeckt 't ſelve uyt te ſtellen / ende weder te keeren. Ondertuſſchen ſoo is de wpandt (dit ſoo het ſchijnt / bernomen hebbende) met een groot ghetal Soldaten / Brasilianen ende Swarten / 's nachts ontrent ten twee uyren / tot dicht onder de muyren van de Stadt ghekomen: de Sentinellen wierden hem ghewaer ende ſchoten / ſoo dat den allarm ghewelddigh aenginck: de wpandt vertrock eſſenwel niet / maer ſchoot veel met Roers ende Boghen; ende de onſe weder met Groſ-gheſchut ende Musquetten; ende bleef dit ghevecht duyren tot 's anderen daeghs nae de middagh. De Gouverneur op de ſelve tijdt wederkeerende van ſijn vergeefſche Tocht / ende 't ſchieten hoorende / heeft ſijn wphebbende volck ghelant tuſſchen 't Fort St. Anthonio en de Stadt / meynende de wpandt van achteren te verraſſchen; maer de ſelve ſijn komſte vernemende / is gevlucht / achterlatende acht of negen dooden; van de onſe waren mede twee ofte drie ghebleven: den ſeventhienden na de middagh trock de Gouverneur met ontrent vijftich man ſo te voet als te paerde uyt de Stadt / om de naeſte ghelegentheden ende aenkomſten ſelfs wat naerder te beſichtigen / alſoo nu geen wpandt daer ontrent was vermoedende: doch niet voor een Gotelingh ſcheut duyrden de wallen zijnde / ende wat ter zijden af rydende / zijn de Brasilianen de welke in de ruyghte ende kreupelbooſch verborghen laghen / op ſijn onderſiens opgeborren / ende hebben den vromen Heere met pijlen ende ſlitſen ſoo beſchoten / dat hy van ſijn paerdt ter aerden is gevallen / alwaerſe hem 't hooft hebben afghheſneden / ende 't lichaem leelicken mis-handelt: 't gheruchte van dit onverſien mis-val in de Stadt ghekomen zijnde / ſoo zijn die Swarten die wp ons in dienſte waren / uytgheballen / ende hebben niet alleen het doode lichaem deſe Barbaren ontroccken / maer oock verhindert / dat alle die met de Colonel waren uyt ghetogen / niet deerlijcken om quamen. Dit was een overgroot verlies voor de Compagnie / van ſoo een bequamen ende erbaeren Krijghs-Overſte berooft te worden / inſonderheyt weghen zijn groot reſpect ende authoriteyt / ende dat op een tijt / dat zijn Raedt en ontſach meeſt van noode was: in zijn plaets ſuccedeerde de Majoor Allert Schouten, ende deſes Broeder Willem Schouten wiert Majoor in zijn plaetſe. Den twintichſten quam daer noch in en viel in onſen handen een Schip met Spaenſche Wijnen geladen / ende daeghs daer aen noch een met Canarie Wijnen: den acht en twintighſten een van Cabo Verde ghemonteert met thien Lepel ſtucken ende alleen met ballaſt ghelaeden: ſoo dat de Wpandts ſchepen noch gantſch onbewuſt waren van 't inne-men van de plaetſe. In 't eynde van deſe Maent quam in de Stadt een Portugijs met naemen Almeyda van weghen den Biſſchop ende andere Regeerders om met d'onſe over eenigh rebelijck accoord te handelen / doch vertrock weder haeſt onverrichter ſaecken. In 't begin van Julio werden de ſchepen de Haen, de Eendracht, den Oranjenboom van Rotterdam, den Oranjenboom van Hoorn met Suyckeren / Huyden ende Taback af geladen naer 't Vaderlandt / ende vertrocken den vier en twintighſten van daer / mede nemende de principale gevangens / als de Gouverneur van de plaetſe / met ſijn ſoone / den Sergeant Major / ende andere. Ende den acht en twintighſten vertrock mede den Admirael Jacob Willekens met ſijn Schip / ende noch thien Koopvaerdy-ſchepen / naer de West-Indiſche Eylanden / ende ſoo voorts naer huys. In het begin van de maendt Auguſtus / quam den voor-noemden Almeyda wederom / ende gaf ſeer hoogh op / als of hy nu volkomen laſt byaghte om met de onſe te verdraghen over bype enter-kours van handel / tuſſchen de onſe / ende de Portugeeſen binnen 's Landts / doch was maer enckel bedrogh; want ſy byaghten onder de hand met haer Pardon voor de Portugeeſen / die onder ons waren blijven woonen; als mede voor de Swarten die in de Stadt waren / ende gaf haer heymelijcke aenwijſinge by wat middelen ſy van ons ſouden overloopen: het welck tijdelijck ontdeckt zijnde / wierdt deſelve ende ſijne complicen in hechtenis ghenomen. Den vijfden vertrock de Vice-Admirael Pieter Pieterſz Heyn van daer na Angola, ende de Kuſte van Africa, met de volgende Schepen: de Nephtunus, Hollandia, Gelderlandt, ende 't Jacht de Zee-Jager.

1624.

Na de doodt van den Heer van Dorth, ginck het alder ſlorſich toe. Den nieuwen Colonel Allert Schouten en nam niet ghenoegh in acht de Stadt wel met de noodighe Wercken te verſien; ende hy oock overleden zijnde / wierdt het ſelve noch ſlimmer by zijn broeder Willem Schouten (die ſich begaf tot alle onghere-geltheden) waergenomen: want beneffens dat de noo-dighe wercken ſelfs niet en voorderde / ſoo ontbiel hy noch de ſoldaten / die arbeyden wilden / hare behoorlijcke beloningen. Inde maent van October viel daer noch in onſe handen Don Franciſco de Sarmiento, die Gouverneur was gheweeſt in Chili, ende over Rio de la Plate, ende lenero naer Spangien wilde / met een Schip daer grooten rijckdom in was / ende wel hon-dert en acht en vijftigh duyſent gulden in onghemunt ende ghemunt Silver / behalven het geene dat verdup-ſtert wierden / ende by eenige der Officieren geſtoolen; daer eenen Tjarck Sibrantſz dapper ſijn handen aen wet maeckte / veel koſtelijcke Juweelen van Gout werden mede by andere Officieren verveemt: en daerſe deſen ſchat hadden konnen naer hare Meeſters ſtieren / ſoo behielden ſy die alhaer / tot dat de Vloote van Spang-gien quam / ende haer belegerde; ende eyndelijck haer alles weder ontnam / uytgenomen eenighe kleynighe-den / die verdupſtert wierden. Naer dat men hier te lande vernomen hadde de gheluckige veroveringe van de Stadt St. Salvador, ende het gheene noch daer over-righ was te doen: de Bewintheberen wel komende bewoeden / dat den Koning van Spangien zijn uytter-ſte macht ſoude aenwenden / om de plaetſe weder te be-komen: oock eenighe kondſchap uyt Spangien ende andere plaetſen krijgende / dat men in Spangien ende Portugael ſeer doende was met een ſeer machtighe Vloote uyt te ruſten / ende op het ſpoedighſte uyt te ſen-den / onder het gebiedt ende beleydt van Don Frederico de Toledo; heeft voorſichtelijck gheoordeelt / wat haer mede ſtont te doen / om dat gheweit te weder ſtaen / ende de plaetſe te verſeecheren; hebben deshalven goet-gevonden / een groot getal Schepen uyt te ruſten / ende van Volck ende alle noodtwendigheden wel te verſien / ende in geenen dinge gebreeckigh te blijven; ende wert de toeruſtinghe op de vergaderinghe der Negenthiene, onder de Kameren ſoo verdeelt: dat wegen de Kamer van Amſterdam ſouden werden verveerdigt acht ſchee-pen ende twee Jachten; te weten / den Hollandtſchen Thuyn, een Schip van drie hondert en vijftigh laſten / verſien met vier Metale / ende ſes en twintigh; Yſere ſtucken / ende thien ſteen-ſtucken / gemant met hondert Boots-geſellen. 't Schip Haerlem, van twee hondert en tachtig laſten / voorſien met twee Metale / ende twee en twintigh Yſere ſtucken / ende acht ſteen-ſtucken / ge-mant met tachtigh Boots-geſellen. 't Schip Leyden, groot twee hondert en dertig laſten / voorſien met twee Metale / ende twee en twintigh Yſere ſtucken / acht ſteen-ſtucken / ende vijf en t'ſeventigh Boots-geſellen. 't Schip de Swarte Leeu, groot hondert en tachtig laſten / met vier en twintig Gotelingen / vier ſteen-ſtucken / en

1624. t'seventigh Boots-ghesellen/ 't Jacht de Windt-hondt, groot vijftigh lasten/ met thien Gotelingen/ en vijf-en-dertigh Boots-gesellen/ 't Jacht de Hase groot t'sestigh lasten/ met thien Gotelingen/ en veertigh Boots-ghesellen. Dese waren al eyghen Schepen. Daer souden noch by komen hier gehuerde/ te weten: Sint Jacob, groot twee hondert lasten/ met twaelf Gotelinghen/ ende vijf-en-twintigh Boots-gesellen. De Eendracht, groot hondert vijf-en-t'seventigh lasten/ met sesthien Gotelinghen/ ende dertigh Boots-ghesellen/ ende de Compagnie soude op elck van dese twee Schepen noch stellen vijf-en-t'seventigh Mannen. Onder dese hondert en vijftigh waren veel Ambachts-lieden/ als Timmer-lieden/ Smeden/ ende andere. 't Schip de Jonas, groot hondert vijf-en-t'seventigh lasten/ met veerthien Gotelinghen/ ende vijf-en-dertigh Boots-gesellen. 't Schip Croonenburg, groot hondert vijf-en-t'seventigh lasten/ met veertien Gotelingen/ ende vijf-en-dertigh Boots-ghesellen. Ende waren overs'ulcks op dese thien Schepen ses hondert vijf-en-t'seventigh koppen varend volck; ende daer souden by komen onder vier Vaendelen ses hondert Soldaten. De Kamer van Zeelandt souden daer toe uyt-rusten vier Schepen en een Jacht, te weten: 't Schip Middelburg, groot twee hondert en vijftigh lasten/ met ses Metale/ twintig Ysere stucken/ twee steen-stucken/ en hondert negen-en-twintigh Boots-gesellen. 't Schip Vlissingen, groot twee hondert lasten/ met twintigh Gotelingen/ hondert en derthien Boots-ghesellen. 't Jacht Armuyden, groot t'negentigh lasten/ met thien Gotelingen/ en vier en vijftig Matroosen. Dese waren eygen Schepen. Ende deden daer toe twee bevjachten: De Koninginne Esther, groot twee hondert lasten/ met sesthien Gotelingen/ en vijf en dertigh Boots-gesellen. 't Schip de Nepthunis, groot hondert veertigh lasten/ met veerthien Gotelingen/ ende vijf en dertigh Boots-gesellen: s'ulcks dat op dese Schepen gingen drie hondert ses en t'seventigh koppen varend volcks; ende daer souden by komen drie hondert Soldaten in twee Compagnien. De Kamer van de Mase soude bestellen een Schip ende twee Jachten, te weten: 't Schip Dordrecht, groot twee hondert lasten/ met twee Metale stucken/ twintigh Ysere/ en thien steen-stucken/ t'sestig Boots-ghesellen. 't Jacht den David, groot t'sestigh lasten/ met veertien Gotelingen/ ende ses steen-stucken/ twee en veertigh Boots-gesellen. 't Jacht 't Zee-paert, groot vijftigh lasten/ met veertigh Boots-ghesellen. Sulck dat op deselve Schepen waren hondert en twee en veertigh koppen varend volck: ende daer quam by een Compagnie Soldaten van hondert en vijftig koppen. De Kamer van 't Noorder quartier versoghde twee schepen ende een Jacht; te weten: 't Schip den Ouden Engel Gabriel, groot hondert en t'sestigh lasten/ met veerthien Gotelinghen/ acht steen-stucken/ ses en t'seventig Boots-gesellen. 't Schip De Hoope, groot twee hondert en vijftigh lasten/ met sesthien Gotelingen/ twee en dertigh Boots-gesellen. 't Jacht den Ouden Vaer, groot t'negentigh lasten/ met twee Metale/ twaelf Ysere stucken/ ses steen-stucken/ t'sestig Boots-ghesellen; s'ulcks datter op waren hondert en acht-en-t'sestigh koppen varend volck; ende daer hadde by te komen een Compagnie van hondert en vijftigh Soldaten. De Kamer van Stadt en Landen, verso ghde tot de Vloote 't Schip Omlandia, groot twee hondert en vijftigh lasten/ met twee Metale/ ende vier en twintigh Ysere stucken/ hondert Boots-gesellen. 't Schip De Gulde Meulen, groot twee hondert lasten/ met ses Metale/ ende sesthien Ysere stucken/ ses steen-stucken/ hondert en vijftien Boots-gesellen. 't Schip Den Dolphijn, groot hondert en vijftien lasten/ met twee Metale en sestien Ysere stucken/ acht steen-stucken/ ses en t'seventigh Boots-gesellen. 't Iacht de Vos, groot t'seventigh lasten/ met twaelf Gotelinghen/ vijftigh Boots-gesellen: s'ulcks dat op dese schepen waren drie hondert en veertigh koppen varend volck; ende daer quam by een Compagnie van hondert en vijftig soldaten. Sulck dat dese Vloote bestond uyt achtien schepen/ ende seven Jachten/ ende daer waren op sesthien hondert en t'negentigh koppen Boots-gesellen/ ende derthien hondert en vijftigh soldaten. Over welcke als Admirael soude ghebieden Ian Dircksz Lam. Ende alsoo de ghe-ruchten van de groote toerustinghen in Spangien ende Portugael dagheliychs toe namen/ soo wierd' er noch een schoone Vloote toegerust; tot welcke de Kamer van Amsterdam bede: 't Schip de Roode Leeuw, groot twee hondert en vijftigh lasten/ met twee Metals/ ende vier en twintigh Ysere stucken/ ende vier en t'negentig Boots-gesellen/ en een en vijftigh soldaten. 't Schip de Witte Leeuw, groot twee hondert en vijftigh lasten/ met twee metale/ en vier en twintigh ysere stucken/ en hondert en vier Boots-ghesellen/ ende ses en veertigh soldaten. 't Schip de Blaeuwe Leeuw, groot twee hondert en twintigh lasten/ met twee metale/ ende twee en twintigh ysere stucken/ en vijf-en-t'negentigh Boots-gesellen/ en negen en dertigh soldaten. 't Schip de Geele Sonne, groot hondert en vijftigh lasten/ met vier Metale/ en thontigh Ysere stucken/ en twee en t'negentigh Boots-gesellen/ ende negen en dertig soldaten. 't Schip de Oude Valck, groot hondert en t'sestigh lasten/ met vier metale/ en twintigh ysere stucken/ ses en tachtigh Boots-gesellen/ ende vijf en t'sestigh soldaten. 't Schip 't Post-paert groot hondert lasten/ met veertien Gotelingen/ seven en vijftigh Boots-gesellen/ en twintig soldaten. 't Schip Nieu-Nederland, groot hondert lasten/ met veertien Gotelinghen/ en vier en vijftigh soldaten. 't Iacht Duyfken, groot ses en dertigh lasten/ met acht Gotelingen/ en twee-en-dertigh Matroosen. Sulcks dat op dese seven schepen ende een Jacht waren/ ses hondert en veerthien koppen varent volck/ ende twee hondert vier en tachtigh soldaten. De Kamer van Zeeland besoghde tot dese Vloote 't Schip de Hoope, groot twee hondert en vijftigh last/ met ses metale/ en twintigh ysere stucken/ ende hondert en drie-en-vijftigh Boots-gesellen. 't Schip de Goude Sonne, groot hondert en t'sestigh lasten/ met achtien Gotelingen/ hondert en twaelf Boots-gesellen/ ende veertigh soldaten. 't Schip de Nephtunis, het Land toebehoorende/ groot twee hondert lasten/ met vier metale/ en twintigh ysere stucken/ hondert en vijf Boots-gesellen/ en veertig soldaten. Den Kleynen Tyger, mede 't Land toebehoorende/ groot hondert en twintigh lasten/ met achtthien Gotelingen/ vijf en t'seventigh Boots-ghesellen/ ende veertigh soldaten. 't Iacht West-Cappel, groot t'sestig lasten/ met thien Gotelingen/ en veertigh Boots-ghesellen. Sulcks dat op deselve waren vier hondert en vijf en tachtigh koppen varend volck/ ende hondert en t'sestigh soldaten. De Kamer van de Mase verschafte 't Schip den Orangien Boom, groot twee hondert lasten/ met twee Metale/ ende achtien ysere stucken/ hondert en twintigh Boots-gesellen/ en veertigh soldaten. 't Schip Wtrecht, groot drie hondert lasten/ met vier Metale/ en ses en twintigh ysere stucken/ hondert en twintigh Boots-gesellen/ en veertigh soldaten: s'ulcks dat op dese Schepen waren twee hondert en veertigh koppen varend volck/ en tachtig soldaten. De Kamer van 't Noorder quartier/ soude daer toe beschicken het schip Medenblick, groot twee hondert en t'sevenrigh lasten/ met acht metale/ en vier en twintigh ysere stucken/ twee en t'negentigh Matroosen/ en vier en dertig soldaten/ s'ulcks dat op dese veerthien schepen en twee Jachten waren veertien hondert en een en dertig koppen varend volck/ ende vijf hondert en acht en vijftigh soldaten. Over welck als Generael ghestelt was Boudewijn Heyndricksz, Burghemeester van Edam, ende als Admirael/ Andries Veron. De Compagnie sonde mede in den selven jare op de Custe van Spangien/ onder het bevel van Hendrick Iacobsz Kat; van wegheu de Kamer van Amsterdam: 't Schip Zutphen, groot hondert en t'seventigh lasten/ met vier Metale/ en vier en twintigh Ysere stucken/ ende hondert en vijf Matroosen: ende 't Iacht de Schilt-padde, met vier Gotelinghen/ ende twee en twintigh Matroosen: ende den Windt-Hondt, groot tachtentigh lasten/ ende met thien Gotelinghen/ ende twee-en-vijftigh Matroosen. Uyt de Kamer van Zeeland/ 't Iacht de Trouwe, groot vijftigh lasten/ met acht

Gots-

1624. Gorelingen/ en ses en vijftich Bootsgheſellen: 't Jacht de Bracke, groot dertich laſten/ met ſes Gorelingen/ ende negen en dertich Bootsgheſellen. Uyt de Kamer van 't Noorder quartier, 't Schip den Oranjen Boom, groot drie hondert laſten/ met vier Metale halve Cartouwen/ ende neghen en twintich Yſere ſtucken/ ende negen en negentich Matroſen/ vier en veertich Soldaten. Uyt de Kamer van Stadt en Landen, 't Schip de Griffioen, groot drie hondert laſten/ met vier Metale ende ſes en twintich Yſere ſtucken/ ende hondert en ſeſthien Matroſen: De welcke meeſt uyt-liepen in de Maent van Junius. Oock wierden de twee voorſ. haelde Vlooten nae de Bahia ſoo ſpoedelijcken toegheruſt/ dat die ghereedt waren om voor 't eynde van het jaer uyt te loopen/ doch wierden ſeer langhe voor contrarie winden opghehouden/ ghelijck wy hier naer ſullen ſeggheu. Alleen de Windthondt die voor uyt werde gheſonden om de ouſe in de Bahia te boodtſchappen 't gheene hier te Lande tot hare verſeecheringhe wierdt ghereedt ghemaeckt/ gheraeckte in Zee den vier en twintichſten October: den twee en twintichſten November is hy gekomen op de hooghte van vijf graden by Noorden de Linie/ ende ſagen 's anderen daegs een zeyl/ 't welck ſy tegen den avondt namen; was een Portugeſche Barcke met meel/ broodt/ ende zoudt/ oock eenige koopmanſchappen/ ende quamen den achtſten December in de Bahia. Dit is 't geene gepaſſeert is aengaende de veroveringe van de Bahia: in wat manier het weder verloren is/ ſal men vinden in het volghende jaer.

Oost-Vrieſche ſaecken. Van de Ooſt-Vrieſche ſaecken moet hier wederom gheſeyt worden/ dat in Februario de Heer Schaffer, ter Vergaderingh over-leverde het hier nabolgende Tractaet met den Prince (alſoo ghenaemt) van Manſvelt, raeckende het vertreck van ſyn Armée uyt Ooſt-Vrieſlandt; als mede d' Obligatie vande Staten van Ooſt-Vrieſlandt van *drie* hondert duyſent guldens aen Manſvelt, tot deſſelfs vertreck by 't voorſz Contract bedongen ende gheghéven/ weſende vanden ſelven date ende uyt bevel ende Commiſſie der voorſz Staten/ geteyckent by de Adminiſtratoren van de ghemeene Landts penninghen der ſelver Graefſchap/ behalven dat aen de ſelve teyckeninghe mancqueerde de ſubſcriptie van Henrick van Rehen, die deur ſyne kranckheyt verhindert was de teyckeninghe te doen; daer over de Staten ghereſolveert hadden dat de voorſz Obligatie even-wel krachtich ſoude zijn ende blijven/ ghelijck daer van Extract van der ſelver Staten reſolutie by den Secretaris Cyriaco Hiſken is overghelevert.

Tractaet, nopende de uyttocht van de Armée des Princen van Manſvelt uyt Ooſt Vrieſlandt.

DE Prince van Manſvelt, ſal ghehouden zyn ſineerlijck ende ter goeder trouwen, binnen den tijt van ſes daghen van den 2. Ianuary aen te rekenen, ſonder eenige Exceptien ofte ghefochte uytvluchten de Graefſchap van *Ooſt Vrieſlandt*, mitſgaders de Heerlijckheden van *Eeſens*, *Stedes Dorp*, ende *Widt Mundt*, ende der ſelver huyſen ende Fortreſſen, met alle Appendentien van dien, met ſijn gantſche Armée (de Troupen van den Doorluchtigen, Hoochgeboren Furſt *Chriſtiaen* van *Brunſwijck* daer onder begreepen) in goede ordre, ſonder eenigh plunderen, branden, ſchatten, Rantſoeneren, wechvoeringe van Menſchen, Beeſten ofte andre goederen, te quiteren, t'ontruymen, en t'eenemael 't ſy by uyttochte, ofte by afdanckinge te verlaten, ſonder met zyne voornoemde Armée, ofte een ghedeelte van dien binnen de voornoemde Lantpalen wederomme te mogen keeren, maer van de ſelve ſo verre te vertrecken, dat men van gene wederinlegeringe ſal hebben te vreeſen: voor al blijvende buyten de Vereenigde Nederlanden, ende derſelver Diſtrict ende Frontier-plaetſen; ende ſal de voornoemde *entruyminge* metten eerſten dach begonnen, ende voorts van dage tot dage, tot den laetſten ghecontinueert, ende alſoo binnen de voornoemde *ſes dagen* ten eynde gebracht moeten worden. 1624.

Ende ſal zyne Hooghgemelte *Excellentie* voor de ghemelte ontruyminge by de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, ofte hare Ghecommitteerde goetgedaen werden, de ſomme van *drie hondert duyſent guldens*, terwijle zyne Hooghgemelte Excellentie met de voornoemde uyttochte, ofte afdanckinge van zyn Volck in 't werck ſal zyn; mids alvooren verlaten ende in handen van hare Ho: Mo: of derſelver Gecommitteerden overghelevert hebbende de plaetſen van *Grietzijt*, *Steyckhauſen*, *Fredenburgh*, *Eſens*, *Widtmundt*, ende alle andere ſterckten, ende plaetſen van Ooſtvrieſlandt, mette voorghemelte appendentien ende dependentien gheene uytgheſondert, ende de wederhelft ſoo haeſt het doenlijck ſal zyn, mede in gelde off op zyn Excellentie aſſignatie: ende dat alles in goeden gangbaren gelders na den jegenwoordigen Cours van Ooſtvrieſlant, ſonder darmen daer op ſal gedogen eenige arreſten, hoedanig de ſelve oock ſouden mogen weſen: mits daer aen kortende alle ſchaden, die na den 2. Ianuary voorſz. d'Ingeſetenen ſoude mogen weſen aengedaen.

Wat aengaet de Reſtitutie van 't *Geſchut Munitie* van oorloge ende andere Bagagie, by de Stadt *Embden* aengehaelt, ſullen Welghemelte Gecommitteerde hare uyterſte devoir aenwenden, omme die van *Embden* tot Reſtitutie van 't voorſz aengehaelde Geſchut, Ammunitie ende Bagagie Hoochghemelte Heere Prince ende zyne Armée gewanten toekomende, achtervolgens den Inventaris ten tijde van de aenhalinge, by de Magiſtraet daer van ghemaeckt, te bewegen: midts dat van gelijcken, gheheel ende onghelchent in handen van den Hof Richter ende Aſſeſſoren van Ooſt Vrieſlandt, of derſelver Gecommitteerden ghereſtitueert werden alle Protocollen, Boecken, Acten, Papieren, ende ſtucken des voornoemde Hof gerichts.

Alle welcke voornoemde Poincten ende Articulen beloven wy ondergeſchreven Gecommitteerden inden name en van wegen de Ho: Mo: H: H: Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, ende wy *Ernſt Furſt op de Grave tot Manſvelt*, Marck-Grave tot *Caſtel Novo* ende *Bontigliere*, *Edelr Heere* tot *Heyldrungh* &c. onder alle behoorlijcke verbinteniſſe ter goeder trouwe, met waere *Princelijcke* woorden vaſt onverbreeckelijck ende ſonder ergeliſt te onderhouden, ende naerkomen. Ten Oirconde deſer twee al gens luydende Contracten, voor yeder een ghemaeckt, ende ten wederſijden met eygener handen onderteyckent ende gewoonlijcke Pitſieren op drucken laten, den 2. Ianuary anno ſeſthien hondert vier en twintigh, Stilo antiquo, was Onderteyckent *Ernſt Caſimier* Graef zu Naſſouw, *A. Oetgens*, *E. Aylva*, *E. van der Marck*, *G. Schaffer*, ende *E. G. van Manſvelt*, hebbende elck onder haere teyckeninghe een Pitſier daer op ghedruckt in Roden Lacke.

Cyriacus Hiſkens heeft den 27. February ter Vergaderingh van weeghen de Adminiſtratoren der Ridderſchap/ Steden/ ende ghemeyne Staten der Graefſchap van Ooſt Vrieſlandt vertoont: alſoo de Graefſchap van Ooſt Vrieſlandt boven alle andere zwarigheden ende ſchaeden groote merckelijcke ſommen aen haer Ho: Mo: ende deſe Vereenighde Provintien ſchuldigh was geworden/ de welcke op verſchepde tijden ende ſtonden weder te betaelen by de Staten van Ooſt Vrieſlant verſproocken was. Ende het den voorgemelte Adminiſtratoren/ volghens hunlieden laſt betaemde/ met alle neerſtichept te bearbeyden/ dat ſoodanighe ſchulden met de alderbeſte ordre mochten afgheleght/ ende die inghewillichde middelen/ ſoo veel moghelijck by deſen dangereuſen tijdt ghebenefitieert worden/ daer mede de Graefſchap niet t' eenemael in hare ſchulden ende zwaricheden ſoo ſeer verdiepte/ dat ſy daer naer niet weder te redden was: Wat ſy de algemeyne Conſumptions middelen/ als minſt de Ingeſetenen quetſende/ ende by deſe Conjoncture van de Staet van Ooſt Vrieſlant beſt practicabel ende eenigſints draeghlijck ten eynde als vooren/ ſoo veele doenlijck voor de gantſche Graefſchap wederomme hadden herſtelt ende inghevoert: alleen biel difficultept by de

1624. Heerlickheyden in : ende Kniphuysen ; door dien de Heere Grave van Oldenborgh de voorsz Heerlickheden by desen trubulenten Staet ende tijde had geimpatroneert / ende pooghde de selve van de Graefschap Oost Vriesland af te trecken ende den Staten het jus Collectandi, daer van sy over menschen ghedencken sonder eenige Contradictie tot dese tijdt in rustige Possessie vel quasi waren geweest / t' eenemael te benemen : daer nochtans aen haer Ho: Mo: ende andere Crediteuren de Contributien ende Collecten der voorsz Heerlickheyden in alle gheghevene Obligatien mede tot onderpant gestelt waren : omme daer uyt / neffens andere by Faulte van goede satisfactie / haere schadeloose betalinge te verhalen : alsoo dat door des Graven van Oldenborgs Factum haer Ho: Mo: onderpant gedeterioreert ende de Graefschap van Oost Vriesland / 't welck soo seer bedorven was / dat sy niet soude kunnen in eenige jaren boven hare ordinarise lasten die interessen betalen / dan so een aensienlicke gelidt berooft / ende de betalinge aen haer Ho: Mo: difficil ghemaeckt werde / ende moest noodsaeckelijck verfallen tot desolatie ende niet te helpen noch te redden zijn : om 't welcke voor te komen / hebben haer Ho: Mo: by tijde nu geadverteert ende versocht (aenghesien in den Tractate door haer Gecommitteerden in Anno 1611. tot Oosterhuysen opgerecht / Articul 26. expresselijck was bedongen / dat niemandt sonder forme van recht in zijn Possessie / vel quasi geturbeert noch van zijn recht versteken en ontsettet werden soude :) in Conformite van desselfs Staten over den Accoorden verleesde Acte van Manutentie / ende haer daer onder loopende interesse / den selven by hare ontstrijdige possessie Iuris Collectandi in dick gheroerde Heerlickheden te maintenieren ende den Heere Grave van Oldenburgh ernstelijck te vermaenen ende daer heen te houden / dat voortaen / als voor desen ten behoeve der ghemeyner Oost Vriescher Landtschap ende desselfs Crediteuren / die Contributien ende Impositien haeren vryen cours mochten houden / ende de Staten in haer recht ende Possessie ongemoeyt gelaten werden.

Ten tweeden / alsoo oock die Heerlickheyden Esens, Stedesdorp ende Witmundt mede in Obligatione begrepen / ende de selve aen haer selven van Naturen also beschapen waren / dat der selver welvaert ende onderganck aen die Graefschap Oost Vriesland t' eenemael inseparabiliter was hangende / zijn Generael Graef van Oost Vriesland niet alleene tot verscheyden tijden by den Tractate over de uytvoeringe des Prinsen van Mansvelt sich verklaert te vreden te zijn / dat de voorsz Heerlickheyden mede Contribueren mochten / maer alreede in Anno 1601. als zijn Gen: die Heerlickheden aen hem ghevracht ende van Ridderschap / Steden ende Staten tot der selver Redemtie eene schoorsteen schattinge geeyscht / oock meerendeels ontfangen / genoten ende daer mede die Heerlickheden ten dele gekost ende betaelt hadde / den Staten wederomme beloofde die selve met die Graefschap Oost Vriesland te Combineren ende te vereenigen / daer op sy de Staten alle voorvallende ghemeene lasten / die Turcken, Rijcx ende Crais Stuyren als mede kamergerichts onderhoudinge voor de voorsz Heerlickheden ware afgedragen en betaelt / 't welck den Staten niet langer doenlijck noch oock gehouden souden zijn te betalen : versochten daervan dat de Heere Grave van Oost Vriesland daer haer ernstelijck wiert vermaent dat sulcke vereeninge na gekomen ende in Effect gestelt / ende tot dien eynde voor eerst de ghemeyne Consumptie middelen naer den lopenden cours in Oost Vriesland, daer mede ingheboert ende in treyn ghevracht mochten werden / ende dat tot sulcken eynde haer Ho: Mo: Guarnisoenen ghelijck in die Stadt van Embden, wierden belast den Administratoren / des versocht zijnde daer toe de handt te bieden / ende alle behulp te presteren. Ten derden alsoo oock de ghemeyne Consumptions middelen niet in treyn ghehouden konden werden / ten ware d'eene soo wel als de andere / sonder onderschept daer toe eenparichlijck contribueerde / ende haer Ho: Mo: verscheydene Guarnisoenen in de Graefschap ende voorsz Heerlickheyden gelecht / daer in weygerich waren / so versocht hy last aende Guarnisoenen om hunluyden ghesampt ende elcx besonders / so lange sy in Oost Vriesland ende de Heerlickheyden lagen / naer de Ordonnantien ende Lijsten in Oost Vriesland opgerecht en gepubliceert / ofte soo voortaen opgerecht ende gepubliceert mochten werden / stricte te reguleeren ; want by aldien de Guarnisoenen ende vaste huysen by dese conjuncture van soo miserabelen Staet in Oost Vriesland van de ghemeyne Imposten souden exempt ghehouden worden / dat alsdan de Landtschap niet daer van hadt te verwachten aenghesien niemandt buyten de Stadt Embden omme Heeringhe te doen sich soude konnen of willen ophouden / waer voor de Ingesetenen hun aen de Hoetelaeren ende andere op de huysen verboughen / ende addresseren moesten / ende van den selven alle Bivres handelen ende kooplen tot ruyne van de ghemeyne middelen. 1624.

De Prins van Mansvelt eenighe tijdt sedert zijn uytcomst uyt Oost Vriesland in den Hage gheweest zijnde / heeft den 11. Martij ter Vergaderinge Comparerende gecommen zijn afschept / met presentatie van zijnen dienst ende excuse / dat sich d'occasie niet en hadt ghepresenteert haer Ho: Mo: dien dienst te doen / die hy wel soude hebben ghewenscht : hy wiert daer over bedanckt / ende versocht te willen continueren in de genegenthept ende affectie tot het welvaeren van dese Landen / met presentatie van deser zijde van alle goede Officien / ende specialijcken mede van zijn Excellentie te doen hebben tot verseeckeringhe van zijn transport een Schip van oorloghe ; voorts wierden ghedeputeert den Heere Essen ende van Noortwijck om den Hoochghemelten Prins in zijn Herberghe te wenschen goede reyse. Zijn desseingh was om by Vranckrijck ende Venetien te krijgen nieuwe Employ : maer alsoo tot ontset van Breda hier na verepscht wiert een nieu Leger : soo heeft hy sich daer toe laten gebruycken.

Op 't voorgemelde gepresponeerde van Hiskens, van weghen d' Administratoren / was 't advijs des Raeds van Staten / eerst aengaende de Heerlickheden / In ende Knip-huysen, dat by hare Ho: Mog: als ten versoecke van de voorsz Staten, soude mogen geschreven worden aen den Grave van Oldenburgh, hem versoeckende te willen toestaen / dat de ghemeene middelen van consumptien by deselve Heerlickheden / als voor desen / ende soo als mede elders door 't Graefschap van Oost-Vriesland gedragen moghten worden.

Ten tweeden, aengaende de Heerlickheden Esens, Stedes-Dorp, ende Witmunt, dat in ghelijcker voegen ghescheyden soude worden / ende de Heere Grave van Oost-Vriesland versocht de accoorden (in 't aennemen van de voorsz Heerlickheden gemaeckt) te willen onderhouden lijck naer komen / ende deselve laten met 't Graefschap ghecombineert blijven ; mitsgaders den gemelten Stenden, ten aensien van de laetste ontledinghe der Troupes van den Grave van Mans-veldt, van weghens de voorsz Heerlickheden willen te hulpe komen. Ten derden, dat eenen voorgaenden eenparighen voet van Contributie beraemt / ende metter tijdt over al 't Graefschap in treyn gebracht souden behooren te worden / om by sulcken middel de groote swarigheden ende schulden / daer in het selve Graefschap was komen te verfallen / eer die noch in grooter achterheydt moghte komen te gheraecken / in tijds boven te komen. Ende aengaende hare Ho: Mog: Soldaten / soo binnen Embden, als daer ontrent alomme in besettinghe zijnde / dat deselve soo wel als andere Ingesetenen / de ghemeene middelen onderworpen / behoorden te zijn / ende voor al oock in goede ordre ende discipline ghehouden te worden / waer mede haer Ho: Mog: haer hebben geconformeert.

Van weghen den Graef van Oost-Vriesland, heeft Quirinius Cankebeer desselfs raedt in het laetste van Maert aenghebracht / dat sijne Genade onlanghs geleden / aen haer Ho: Mog: had laten remonstreren / nopende diversche Infractien ende Usurpatien van sijne regalien / hoogh ende Gerechtigheden gedaen en begaen by die van sijne Stadt Embden, alles directelijcken tegens

1624. ghens de opgherechtede accoorden ende verdraghen / ende alsoo sy van alsulcke infractien ende Usurpatien niet en desisteerden / maer ter contrarie dagelijchs soo langhs soo meer / teghens de voorschreve accoorden ende verdraghen / septelijchen waren procederende: soo versocht hy dat hierinne promptelijck werde versien / ende ernstelijcken bevoolen / dat sijn Genade aen zijne hem competerende ende toebehoorende Hooghe Over-ende-gherechtigheden, mitsgaders regalien ende intraden / egeene inbreuck noch verhoringhe leede: Voorts de stercke handt daer aen ende over te houden / dat Burgemeesteren / ende Raedt voorsz: aen sijn Genade promptelijcken presteeren ende voldoen mochten / 't gunt waer toe sy luyden uyt kracht van de voorsz accoorden ende verdraghen verobligeert ende gehouden waren / ghelijck van haer Ho: Mog: de manutenue van der selve accoorden ende verdraghen aengenomen / ende den ghegraveerden tot prompte reparatie te verhelpen / aengelobet hadden. Wyders gaf te kennen / hoe dat het Staetsche op sijn Genade huysseren leggende Guarnisoenen / het veel slimmer maeckten als oyt het Mansveldsche Krijghs-volck hadden ghedaen: niet alleen de kameren van de voorsz huysseren ingenomen hebbende / ende haer daer op logeerenden / ende wat sy luyden van Houtwerck / soo van binnen / als mede van de daecken los maechen ende afrijten konden verbrandende / maer hadden oock tot Esens de ghemaecheeren / van sijner Genaden gelieft den Soonen, Dochteren, ende Susteren, ja de Zael daer sijne Genade te eeten plach (het welck nochtans van de Mansvelders jaerlijcx verschoont) ingenomen hebben / daerinne alles verdestrueerende ende vernielende: versocht hier inne mede versien te worden / ende het Guarnisoen daer uyt te lichten: soo niet in 't ghehiel / ten minsten te belasten naer andere Logementen om te sien / ende haer daerinne te behelpen.

Eyndelijchen / naer dien de Heer Graef op der selver Lande-Stenden instantie ende aenhouden van meeninghe was een besendinge te doen aen Keyserlijcke Majesteyt, ende hare Hoogheden d'Infante van Spangien, soo was oock sijn Genade om alle ombeyagie ende bedencken (dewelcke haer Ho: Mog: over dese saecke mochte hebben) wegh te nemen / van wille met de eerste ghelegentheyt dese selvighe personen alhoorens herwaerts af te veerdighen / om voor desselve sijne goede ende oprechte intentie na te doen verstaen / versoeckende dat haer Ho: Mog: ondertusschen van dese saecke niet anders dan ten besten ghelieffden te oordeelen.

Daer op is gegeven het volgende antwoort.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ghehoort ende geexamineert hebbende de Propositie in haer Ho: Mo: Vergaderinghe van weghens den welgemelten Heere, Heere *Enno* Graef ende Heere tot *Oost Vrieslandt* Heere tot *Esens*, *Stedesdorp*, ende *Widtmund*, eerst by monde ghedaen ende daer na in ghoschrifte overgelevert by *Quirino Kanokbeer*, der Rechten Doctor, uyt krachte van desselfs Brieven van Credentie gedateert den 4. Marty lestleden.

Verklaren hare Ho: Mo: met seer groot leetwesen, eerst uyt de Brieven by den Welgemelden Heere Grave aen de selve ghoschreven, ende nu wederom op nieus deur de voorschreve Propositie verstaen te hebben, de misverstanden die aldaer zyn ende van tijt tot tijdt aengroeyen, tot groot nadeel van de goede Graefschap van *Oost Vriesland* in 't Generael, ende van elck een in 't Particulier; ende dewijl haer Ho: Mo: niet lievers souden sien, als dat Welgemelde Heere Grave niet alleen behoorlick gherespecteert, maer oock zyn hoogh ende gerechtigheyt, ghelijck het billick is erkent mocht werden, sonder daer in eenighe infractie ofte turbatie te lijden, ende tot dien eynde wegh genomen mochten werden alle differenten, die soo wel tusschen zyn L. ende desselfs Ondersaten, als tusschen d'Ondersaeten selfs sich mochten onthouden, op dat deur 't overblijffsel van 't eene of t'ander misverstant, geen nieuwe mochten komen aen te groeyen: soo hebben haer Ho: Mo: niet 1624.
dienstighers noch beter konnen vinden als dat hier over een grondighe Conferentie alhier in den Hage mochte werden gehouden, hebbende tot dien eynde den Welghemelten Heere Grave versocht soo het zyn L. ghelegentheyt konde lijden, hem selfs in Persoone daer toe te willen employeren, anderssins Gedeputeerden te senden volkomentlijck gelast ende gheauthoriseert, om de differenten mette Gedeputeerden van de Stenden ende Stad af te konnen handelen, ende alles wech te nemen dat behoorlijck Respect tusschen Landts Heere ende Ondersaten soude mogen behinderen; met welcke goede meeninge haer Ho: Mo: vertrouwen dat Welgemelte Heere Grave hem sal Conformeren, ende dat dan middelen sullen werden gevonden daer deur zyn L. sal konnen nemen contentement, ende de saken gebracht werden in termen van voorgaende Concordatien, tot welcken eynde haer Ho: Mo: zyn L. nochmaels versoecken totte voorsz byeenkomste en Conferentie hem te willen disponeren.

Wat aengaet de Foulen ende vernielinghen die by desen sijts Krijschvolck op te Huyseren van den Welghemelten Heere Grave gedaen werden, ende specialijck op 't huys *Esens*, daer in hebben hare Ho: Mo: voorsieninge ghedaen, dat by den Raedt van State soodane ordre sal werden ghestelt, dat alsulcke of dierghelijcke Foulen ende vernielingen komen op te houden ende te cesseren.

Ende ten eynde Welghemelte Heere Grave moghe verseeckert zyn dat haer Ho: Mo: daer aen een misnoegen dragen, ende zijn L. t'accommoderen genegen zyn, soo veel eenighsints doenlijck is, hebben hare Ho: Mo: ordre gestelt, dat onvermindert de gedane verklaringe de Heerlijckheyden van *Esens* ende *Widtmundt* ghehouden zyn, in de drie hondert duysent guldens aen den Grave van Mansvelt ghetelt, het Guarnisoen teghenwoordigh op te huysen, ende in de Stadt *Esens*, mitsgaders op *Widtmundt* liggende daer van gelicht ende wech genomen sal worden.

Eyntlijck belangende de besendinge die Welgemelte Heere Grave op der Landt Stenden Instantie ende aenhouden van meeninghe is te doen aen Keyserlijcke Majesteyt en hare Hoocheyt d'Infante van Spangien, bedancken haer Ho: Mo: voor de vertrouwelijcke correspondentie ende advertentie die zyn L. belieft heeft dienthalven haer Ho: Mo: te doen, ende sullen deur derselver Personen affendinge, herwaerts alvoorens de goede ende oprechte intentie seer geerne verstaen, oock soo het zyn L. belieft aen de selve confidentelick te openen 't geene haer Hoogh Moghende dienthalven alsdan sullen oordeelen in Consideratie te komen. Gedaen ter Vergaderinge van de Hoochghemelte Heeren Staeten Generael, in 's Gravenhage op den 5. Aprilis 1624.

Waer aleoo de Heer Graef by Missive ernstelijck verseerde / soo wel zijn eyghen oberkomste / als het senden van sijne Gedeputeerde: soo is gerescribeert de meeninghe ende verstaen van haer Ho: Mog: gantsch ende t' eenemael te weesen / dat de hier bevoorens ghemaechte Accoorden ende Tractaten tusschen zijn L. ende desselfs Ondersaten / behoorden onderhelelijck naer ghekomen / ende onderhouden te worden; ende dewijl het scheen dat daerinne by haer Ho: Mog: tusschen beyde de partijen van soo verre / ende by schrijvens niet alleenlijck ten vollen en hun versien waren / dat men daeromme noodigh achte tot zijnder L. besten / dat ten minsten eenighe Ghedeputeerden (dewijl zijn L. in persoon weygerde te komen) ten allen tijden herwaerts behoorden ghesonden te worden / om de partijen op verscheydene (sedert nieuws voorghevallene incidenten) gehoort ende veraccoordeert / ofte tot volbooringhe der voorsz gemaechte Accoorden gehouden te worden. Ende wat de versochte ontruyminghe van haer Ho: Mog: Guarnisoenen aenginck / daer op is beleefdelijck geantwoort / dat de voorsz Heere Grave voende volkomen verseerherhepdt ende blijck / dat van d'andere zijde de Neutraliteyt onverbreechelijck soude onderhouden worden / hare Ho: Mog: als dan niet en

souden

1624. ſouden laten ſich genegen te thoonen / deſen-halven te nemen reſolutie tot zijnder L. genoeghen ende contentement.

In May hebben de Heeren Eido van In ende Kniphuyſen, Tho Lutzborgh, ende Doctor Wiarda, uyt krachte van hare Brieven van credentie / eerſt by monde gedaen / ende daer na in geſchrifte voorgheſtelt: dat de Heer Graef danck ſeyde / van dat haer Ho: Mog: believt hadde / Hem / ende ſijn arme Landtſchap na langhe gedult ende uytgeſtandene Preſſuren van de Mansveldiſche Armee te ontlaſten / die wijders hadde ghehoopt dat het niet minder zwarigheydt van ſijn Onderſaten hadde moghen geſchieden; Maer alſoo haer Ho: Mog: goetgevonden hadden tot Faciliteringhe van den uyt-tocht / om meerder inconvenienten ende Landt-verderf te ontgaen / aen Mansveldt te tellen de ſomme van drie hondert duyſent guldens, ſoo liet hy het daer by bewenden.

Wijders ſeyden haer Ho: Mog: kennelijck te zijn / dat nu eenighe tijdt van jaren zijne Veſtingh Lieroort, met haer Hoog: Mog: Guarniſoen beſettet was met expreſſe conditie / na expiratie van ſeeckere jaren / deſelfde Veſtingh hem te reſtitueeren; dat oock haer Ho: Mog: Gecommitteerde alleer ende bevoorens de voorſchreve drie hondert duyſent gulden aen Mansvelt gheteelt te worden / in hare handen ontfanghen hadden / zijn Huyſen, Stick-huyſen, Fredeborg, Eſens, Witmundt, ende Grietziel. Hoewel nu Hy / ſoo veel de Veſtingh Lieroort aenginck / voor deſen tot verſcheyden malen by haer Ho: Mog: verſocht had naer expiratie van de bedongene jaren / hare Guarniſoenen daer van te nemen / ende de voorſz andere huyſen aengaende: in baſte hoope geſtaen hadde / dat haer Ho: Mog: Committeerde deſelve na Mansvelts vertreck ſijn Genade ſouden hebben gereſtitueert / ſoo was daer op tot noch toe niet ghevolght / behalven wat hoyts met uytrumminghe van Eſens ende Witmundt gheſchiet was; ende hadden voorſz haer Ho: Mog: Gecommitteerde hun verklaert / dat met het ontrumpmen van Manſvelt, ende het aenwemen van ſijn Genade huyſen hare commiſſie gheexpireert was: daerom hadde ſijn Genade (met advijs van ſijn Landt-ſtenden) goet-ghevonden / haer aen haer Ho: Mog: af te ſenden / met expreſſe laſt om te remonſtreren / wat groote zwarigheden Hy / ende ſijn Onderſaten uyt continuatie van haer Ho: Mog: Guarniſoenen op ſijn huyſen hadde te verwachten.

Want om voor by te gaen / hoe beſwaerlijcken het was een ander meeſter van 't ſijne te laten; Soo hadmen anders niet te verwachten / als dat hier door haer Hoog: Mog: by-brandt oorſaecke nemen ſoude / om ſijn Genade Graefſchap te attacqueeren / ende deſelve onder pretext / als of hy ware omnium gentium jure, daer toe bevoeght / om het by occaſie te overvallen ende te occupeeren. Ten tweeden, gaf het voor den Heer Graef ende zijn Landtſchap by die Roomſchen Keyſerlijcke Majeſteyt / ende Stenden des Roomſchen Rijcks een ſulck verdacht / als of ſijn Ghenade ende ſijn Landtſchap van het Roomſche Rijck, ende van de gehoorſaemheyt, ſoo ſy aen 't Roomſche Rijck ſchuldigh af-ghevallen waren / ende hadden daerom tegen Eedt ende plicht handelende / 't Graefſchap / mitsgaders daer toe behoorende huyſen / aen vreemde Potentaten overgegeven. 't Welck ſijn Genade goeder wegen betaemde / als beſittende 't voorſz Graefſchap ende huyſen met gheenen anderen tijtel / als jure feudi van den Keyſer ende het Roomſche Rijck, daer by oock ſijn Genade ſulcks te conſerveeren / ſchuldigh was: waer door dan de Keyſerlijcke Fiſcael lichtelijck occaſie nemen moghte / ſijn Genade ſuper felonia te beſpreken / ende te ſoecken 't Graefſchap tot ſijn Genade ende ſijner Kinderen uyterſte verderf in andere handen te brenghen; ofte indien de Keyſerlijcke Fiſcael dat niet en dede / ſoo ſtont doch te beſorghen Keyſerlijcke Majeſteyt ſelfs mochte niet komen gedogen / dat 't Graefſchap Ooſt-Vrieſlandt / weſende een voornaemſte particulier van het Roomſche Rijck / met haer Ho: Mo: Guarniſoen beſetter bleve: gelijck alrede ten deele bleeck uyt ſeker Miſſive / ſoo hare Majeſteyt aen ſijn Genade / ende Generael Graef van Tilly aen die Stenden van de Nederſatiſche Kreyts hadde laten af-gaen: waer uyt lichtelijck te beſluyten was / waneer haer Ho: Mo: Guarniſoen niet door andere middelen uyt Ooſt-Vrieſland geboert wierde / datmen als dan voor de Keyſerlijcke Armade, die tegenwoordig inde naeſt-gelegene plaetſen haer op-hielt / niet verſeckert was: weſende een ſake van groote importantie / ende ſeer periculeus voor ſijn Genade / ende derſelver Landtſchap / oock mede voor haer Hoog: Mog: ende derſelver Staet. 1624.

Hierom dan / ende om alle ſulcke en andere onheylen voor te komen / verſocht dat haer Ho: Mo: beliefde hare Guarniſoenen uyt 't Graefſchap Ooſt-Vrieſlant te lichten / en de plaetſen in voorigen ſtaet in ſijn Genade handen wederom te ſtellen / verhoopende niet dat haer Ho: Mog: daer in langer ſouden difficulteeren / noch onder 't pretext van aſſecuratie voor de betaling van de voorſz drie hondert duyſent gulden, noch ooch dat haer Hoog: Mo: by-brandt ſouden mogen wederom in die plaetſen komen te logeeren: want ſoo veel de betalingh van de drie hondert duyſent gulden aenginck / konde haer Ho: Mo: niet onbekent weſen / dat met ſijn Genade daer van myt was getracteert / veel myt-mynder hadde ſijn Genade in Hypothecatie van die huyſen gewilliget / ghelijck oock daer voor de voorſz huyſen niet verhypoticeert ſtonden / maer haer Ho: Mo: hadden hun van ſijn Land-ſtenden verſekeren laten op de lopende en toekomende gemeyne middelen, wel wetende / dat ſonder ſijn Genade conſent / noch Mansvelt, noch eenigh ander menſch ter werelt / ſijn Genade huyſen te verhypoticeeren / machtig was; hebbende Mansvelt daer en boven in ſijn intocht in Ooſt-Vrieſlandt by Renverſal, onder handt en zegel belooft / by ſijn af-tocht die huyſen aen niemandt dan aen ſijn Genade te reſtitueeren.

Soo veel dan aenginck / dat haer Ho: Mog: by-brandt mochte komen in 't Graefſchap Ooſt-Vrieſlandt te logeeren / ſtont ſijn Genade in baſt vertrouwen / indien maer jura gentium plaets hadden / ſijn Genade / weſende een neutrael Graef des Roomſchen Rijcx, daer voor niet had te vreeſen: als hebbende daer toe myt oorſake gegeven; hebbende noch daer en boven wijlen Ertz-Hertog Albertus in ſijn leven / ende naderhand de Infantin door ſolemneele Acten verklaringe ghedaen / tegens ſijn Genade / en ſijn landen en luyden geen hoſtiliteyten voor te nemen / ſoo haer Ho: Mo: maer hare Guarniſoenen uyt 't Graefſchap Ooſt-vrieſlandt deden vertrecken.

Of oock haer Ho: Mog: voor de aſſecuratie van deſe Nederlanden meynen moghten voor continuatie van die Guarniſoenen te verhinderen / ende haer by-brandt alle middelen te nemen voor 't Graefſchap Ooſt-Vrieſlandt in deſe Nederlanden in te dringen.

Soo was doch de kennelijcke waerheyt / dat ſulcks door de huyſen ende beſten van Ooſt-Vrieſlandt niet en konde belet werden / aengemerckt diverſche weghen in Ooſt-Vrieſlandt, gingen (om daer in te komen) ongehindert van de beſettinge op die huyſen.

Haer Ho: Mo: konden daer beneven ſelve bedencken / offe oock niet tot nadeel van haren ſtaet / door de continuatie van die Guarniſoenen by Keyſerlijke Majeſteyt en de Stenden des Rijcks / die ghedancken verwecken ſouden: als ſochten ſy onder 't pretext van aſſecuratie, hare limiten te extenderen / en als of haer Ho: Mo: met ſijn genaden arme Onderſaten gelt / de voorſz huyſen van Manſvelt aen hun hadde behandelt: ſijn Genade verhoopte en vertroude een anders / ende dat haer Ho: Mo: ſoude believen die devaſteerde Graefſchap Ooſt-Vrieſlant te ſtellen in goede neutraliteyt, daer door ſoude de arme verdorvene Ingeſetenen gheanimeert werden hare huyſen ende goederen wederom aen te taſten / ende oock beter middelen verkrijgen om de voorſz drie hondert duyſent gulden aen haer Ho: Mo: wederom te betalen: waer toe anderſints tegenwoordigh noch ſlechte apparentie was / nademael het mancheerde aen Menſchen, Vee, ende weder-oprechtinge van de verbrande Huyſen: haer Ho: Mo: mochten ſcherlijck gelooven / dat door honger ende kommer de meeſte menſchen omgekomen waren / en de vijfde mens niet meer leefde, ook dat ſeſte huys niet over eynde ſtont: daerom wel hoochmoodigh

Digitized by Google

1624. noodigh was voor de gewenschte Neutraliteyt / (waer op yder man een oogh-merck hadde /) de arme luyden te encourageeren / de handt, als men sept / wederom aen den ploegh te slaen; Ende om baster te gaen / hadden sy last van hier / ook aen de Infantin na Brussel te repsen / ende haer Alteſſe van gelycken te versoecken / 't Landt te willen laten ghenieten de Neutraliteyt die het voor desen gehadt hadde.

Volgens advijs des Raedts van Staten op de ghemelde Propositie is geantwoordt / soo wanneer by den Heer Grave ingebracht soude zijn volkomen Acte ende verklaringe van Neutraliteyt van d' andere zijde / dat alsdan zijnder L. plaetsen / die de Graef van Mansveldt inghehadt hadde / van haer Hoog: Mog: Guarnisoenen souden ontruymt, ende ook gheslecht worden de Fortificatie, wercken die Mansveldt aen deselve plaetsen hadde gemaeckt; ende aengaende Lieroort, ende andere plaetsen / die noch met haer Hoog: Mog: Guarnisoenen beset waren / datmen de voorsz verklaringhe van Neutraliteyt ghesien hebbende, als dan daer op naerder soude letten ende resolveren.

Van wegen de Stadt Embden, zijn ook gecomen de Heeren Everhardus Everts, Burgemeester / Henderick Herberts, Raets-Heer / ende Abraham Hermans, President van de Veertighen aldaer / ende hebben den 17. Mey aen haer Ho: Mog: voorgedraghen / dat sy op aenschrijvinghe van haer Ho: Mo: hier waren gesonden: bedanchte voor de goede affectie: daer by meldende / dat haer Heeren principalen niet liebers souden sien / als dat de misverstanden, soo tusschen den Heer Graef ende de Stadt Embden, als ook den Stenden onderlinghe waren ghereesen / voor haer Ho: Mog: interpositie vermoghens d' accoorden moghten afghedaen worden: dat daer toe niet beters konde dienen / als dat sijn Genade van Oost-Vriesland daer heenen by haer Ho: Mog: werden ghehouden / dat deselve soo wel de Stadt Embden, (daer toe sy naer inhoudt der Accoorden in specie verobligeert was) als de rest van 't Graefschap van Oost-Vriesland de voorsighe Neutraliteyt te weghe bracht; niet twijffelende of haer Ho: Mog: souden deselve by tegenwoordighe handelinghe van Neutraliteyt met sijn Genade Gecommitteerde in goede achtinge nemen; te meer / dewijle haer Hoog: Mog: soo schrift als mondelijck haer Heeren principalen belooft hadden in alles debvoiren te willen doen / daer mede de Stadt Embden de voorsighe Neutraliteyt vruchtbaerlijck moghten genieten.

Wijders seyden / dat haer Heeren principalen uyt haer Ho: Mog: aenschrijven verstonden / dat van sijn Genade over haer verscheyden klachten waren ghedaen: soo versochten sy te vernemen of ook yemandt van sijn Genade ten fine voorsz was verschenen / ende sich by haer Ho: Mog: hadde aengegeven; want sy niet geerne souden te vergeefs ende tot groote onkosten / voor wtblijven van sijn Genade / ende der anderen Stenden Gecommitteerde haer hier opghouden: gelijck tot verscheyden malen voor desen / ende insonderheyde noch in den jare 1622. geschiet was / doen de Gedeputeerde der Stadt Embden alhier over de ses en twintig weecken te vergeefs (voor het achterblijven van de Graeffelijcke Gedeputeerden) tot derselver groote ende excessive kosten wierden opgehouden.

Voorders belastet te zijn / aen te dienen / hoe dat sy nu by na een jaer de Weeckentlijcke Leeninghe des Embdischen Guarnisoens alleene / met groote bezwaernisse hadden moeten betalen / niet tegenstaende sy daer over aen het Collegium der administratoren dickmael (doch te vergeefs) hadden geklaeght; ende nadien (seyden sy) de Stadt Embden niet mogheliick en was alsulcke excessive lasten van penninghen langer alleene te draghen / ende voor mangel ende ghebreck van Weekentlijcke Leeninghe, by desen ghevaerlijcken tijden lichtelijck groote inconvenienten souden mogen komen te ontstaen / soo versochten sy / dat den Deputeerden ende Administratoren der Stenden serieuselijck wierden vermaent / ende daer heen gehouden de Weeckentlijcke Leeninghe te betalen / tot verhoedinghe van alle onheyl.

Wijders / nadien sy seyden seecherlijck berichtet te zijn / dat haer Ho: Mog: gheresolveert waren wederomme pemanden naer Algiers ofte Thunis af te veerdigen / soo versochten sy den geenen die derwaerts soude gesonden werden / in bevel te geven / alien debvoir aen te wenden / dat alsulcke Borghers / ende de Borgers kinderen der Stadt Embden, als tegenwoordig aldaer gevanckelijck en in slavernye saten / moghten werden gerelaxeert / ende in vryheyt gestelt; op dat haer Heeren principalen eenmael mochten werden ontlastet / ende onbenoept ghelaten van de swaere ende dooreffelijcke klachten / die haer dagelijcks voorquamen van der selver gevangenen Vrouwen / Ouders / ende Moeder wanten. 1624.

Hier voor is gestelt wat de Graeffelijcke Oost-Vriesche Gecommitteerde hadden aen-ghebracht aen haer Ho: Mog: deselve hebben daer op voor antwoort gegeven / het geene hier volght:

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, geexamineert hebbende de Propositie in haer Ho: Mog: Vergaderinge, eerst by monde ghedaen, ende daer na by geschrifte overghelevert, van weghen den Wel-geboren Heere *Enno*, Graef ende Heere van *Oost-Vriesslandt*, Heere tot *Esens*, *Stedes-Dorp*, ende *Wittmundt*, &c. by de Heeren *Tyde* van *In-ende-Knipbuysen*, *Tho Lutzborgh*, ende *Viglium Wiarda*, der Rechten Doctor, Assessoren des Hof-gerichts van Oost-Vriesslandt, uyt krachte van der selver Brieven van credentie ghedateert t' Aurick den $\frac{10}{20}$ April laestleden, bedanckende de Welghemelte Heere Grave voor sijn L. Salutatie ende aenbiedinghe van goede nabuerlijcke dienſten ende vrundtschap, zijnde haer Ho: Mog: ook volkomentlijcke genegen, met sijn L. te houden vertrouwelijcke ende goede correspondentie ende alle moghelijcke vrundtschap te bewijsen.

Ten welcken insichte hare Ho: Mog: seer leet ende onaengenaem soude wesen, dat door de *besettinghe* van de huysen ende plaetsen by de *Mansveldtsche* Troupes verlaten, den welgemelten Heere Grave eenigh ongemack ende beswaernisse soude overkomen, dewijl de voorsz *besettinge* der voorsz plaetsen met sulcken insichte alleen is ghedaen, dat deselve huysen by niemandt wederom geoccupeert, maer door sulcken middel in goede ende verseeckerde *Neutraliteyt* ghebracht moghten werden; welck (om metter daedt te thoonen ende te doen faciliteren) by d' ander sijde het uytbrenghen van soodanighe verseeckerde *Acte*, verklaren hare Ho: Mo: dat sy niet alleen de voorsz Graefschappen ende d'Ingesetenen van dien altoos ghehouden hebben, als noch houden, ende oock voortaen sullen houden voor *Neutraal*, maer dat sy oock te vreden ende geresolveert zijn de plaetsen van *Grietziel*, *Stick-Huysen*, ende *Vredenborgh* te verlaten, ende haer Volck van Oorloghe daer uyt te trecken. Soo haest de wercken van Fortificatie by den Grave *van Mansveldt* aldaer gemaeckt, sullen sijn gedemolleert, ende t' eenemael geeffent, ende dat by Welgemelte Heere Grave ordre sal zijn gestelt, om deselve door sijn Officiers behoorlijck te doen bewaren; mitsgaders Acte van beloftenisse ghegeven, dat sijn L. niet en sal toelaten dat deselve plaetsen met yemants Guarnisoen wederom beset werden, sonder dat hier mede afghewacht sal worden, tot dat van d' andere sijde d' *Acte* van *Neutraliteyt* sal zijn uytgebracht, maer soo wanneer deselve by d' *Infante* van Spangien sal zijn gegeven, sullen hare Ho: Mog: alsdan oock voorts delibereeren, ende resolveeren, op de saken van *Lieroort*: met welcke verklaringhe hare Ho: Mog: vertrouwen dat Welgemelte Heere Grave sal nemen contentement, ende dat by de voorsz Heeren Gesanten ghedaen sal worden goet rapport. Gedaen ter Vergaderinge van de Hooghemelte Heeren Staten Generael, in 's Gravenhage den 18. Mey 1624.

Wat de Graef van Oldenburgh, soo aengaende de saecke van Knip-huysen, als den Weser-Tol heeft laten voorheeren / is hier voor-gestelt: hy heeft daer op voor de sijne / bekomen desen antwoordt:

De

1624. DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden gehoort het rapport van de Heeren haer Ho: Mog: Gecommitteerden, die in Conferentie sijn gheweest met den Heere Amptman *Gerhard Mars*, afgeordente van den Wel-ghebooren Grave ende Heer *Anthon Gunter*, Graef tot Oldenborgh ende Delmenhorst, &c. ende gheexamineert hebbende de mondt ende schriftelijcke Deductie, met de geannexeerde stucken by denselven Heere afgeordente overgegeven.

Bedancken Welgemelte Heere Grave voor de vruntlijcke informatie, die het denselven gelieft heeft door afsendinghe des voorsz. Amptmans, haer Ho: Mog: te doen, soo ten aensien van 't *Ius Collectandi* in de Heerlijckheydt *Knip-huysen*, het welck by de Administratoren van de Graefschap van Oost-Vriesland gesocht wert te continueeren, als in reguarde van de teghenwoordighe constitutie van den *Tol* op den *Weeser-Stroom*; ende verklaren dat hare Ho: Mog: by hare Brieven van den 21. Marty laestleden sijn L. wel hebben gherecommandeert, den voorseyden Administratoren *niet te willen behinderen*, in het heffen van de Collecten over de voornoemde Heerlijckheydt *Knip-huysen*, dewijl sy van de Stenden van Oost-Vriesslandt daer toe versocht waren geweest, maer niet met sulcken insichte, om daer door de kenniſse ten principalen van het *hoogh-ste ghesagh* ende *ressort* der beyder Graefschappen aen sich te trecken: *als wesende een saecke hun niet toecheerende*; ende dewijle hare Hoog: Mog: bevinden uyt de voorseyde informatie, midtsgaders uyt het gheene van weghens de continuatie van het recht voor 't Graefschap van Oost-Vriesslandt werdt gheproduceert, dat ten beyden zijden goede redenen ende consideratien vallen, soo versoecken hare Hoog: Mog: Wel-ghemelten Heere Grave zich daer toe te willen disponeeren, dat de saecken *inder Vriendtschap magh werden verdraghen*, ende ter neder-gheleydt, ofte *anderſints ghesubmitteert*, ofte met middelen van rechten gheslichtet, op dat tusschen soo nagheleghene Graefschappen ende Nabueren dienthalven gheen misverstanden ende verwyderinghen komen te ontstaen; daer toe haer Hoog: Mog: niet en sullen naerlaten den Heere Grave van Oost-Vriesslandt ofte d' Administratoren van de ghemeene Lants-penningen aldaer te versoecken ende vermanen, &c. den 23. Mey 1624.

Inde resolutie ten register gestelt / stont simpelijck: dat een antwoort aen de Graef soude worden ingestelt. Ende dat is 't gemelde.

Het is te noteeren / dat dese verklaringh seer favorabel was voor den Graef van Oldenborgh: want daer door wierdt deselve saecke ghenoeghsaem als gheabandonneert: tot groot nadeel ende ongelijck van 't Graefschap van Oost-Vriesslandt. Want hadden haer Ho: Mog: te voor ghehadt het recht van maintenue over Kniphuysen, soo wel als over de resteerende gedeelten van Oost-Vriesslandt: waerom behielden sy het niet? Maer deselve Graef was een duysent konstenaer, hy wiste met practijcken wonder upt te wercken / hy hadde ooch alreede te weghe gebracht / dat haer Ho: Mo: souden een Dehortatorium schrijven aen die van Bremen, om haer teghen den Tol niet te opponeeren. Maer Prins Maurits riet dat af: aenwijsende de schadelijckheydt van dien Tol voor d' Ingesetenen van desen staet: ghelijck dan sedert die tijdt / haer Ho: Mo: haer altijdt teghen dien Tol hebben gheopponeert. Soo dat in dit antwoordt / het selve poinct is alleen met stil-zwijghen ghepasseert. Ende namaels hebben soo wel de Graef als sijne luyden bekent: dat den Graef die Tol ghekost hadde over de elf mael hondert duysent Rijcksdaelders; roemende haer eygen turpitude.

Alsoo de Gecommitteerden des Graven van Oost-Vriesslandt hem hadden overghesonden / de resolutie by haer Hoog: Mog: genomen / op 't stuck van de ontruyminghe van sijn huysen ende plaetsen by de Grave van Mansveldt in haer handen gelevert / soo bemoeyde hy sich terstont / om met advijs van sijn Landt-stenden orde te stellen / voor eerst: op de Demolitie van de Fortificatien by Mansveldt ghemaeckt. Ende ten tweeden: hoe de plaetsen voortaen best naer behooren

1624. voor sijne Officiers mochten worden bewaert; en aengaende de Acten van beloften / dienen van hem eyschte / van niet toe te laten dat deselve plaetsen met pemandts Guarnisoenen wederom souden beset worden: verklarende ter goeder trouwen / voor alle middelen naer sijn vermogen het selve te sullen beletten ende weeren / principaljck wanneer sijn Landschap na hun debvoir hem assisteerden / ende niet wederomme alleen lieten staen / ghelijck jonghst by den Mansveldischen overval. Dat haer Hoog: Mog: konden lichtelijck oordeelen / dat ter niemandt meer als sijne posteriteyt aen gheleghen was / dat hy mocht meester van het sijne blijven: dat se oversulcks gheen redenen hadden / hem te dissideren; versochte dat se aen dese sijne Verklaringhe contentement wilde nemen / in plaetse van solemneele Acte, ofte anders dese belofte te sullen presteeren in alia Forma, daer af een formulier verwachtende.

Maer men heeft de Missijf, daer in hy dit schreef / aengenomen voor Acte.

Den 15. July versochten des Graven Gedeputeerde / weder van Brussel ghekomen / naerder Verklaringe op de Neutraliteyt van 't Graefschap van Oost-Vriesslandt: dewijl by de Acte van de Infante van Spangnien hen naer gesonden / bleeck / dat deselve Infante niet en wilde verstaen tot de versochte Neutraliteyt, Ten sy dan haer Hoog: Mog: Guarnisoen upt de Stadt / Vestinghen / ende het gheheele Graefschap van Oost-Vriesslandt ghelicht worde. Waer op is verstaen / dewijl upt de voorsz Acte klaerlijck bleeck / dat de meeninge van de Infante niet en was / 't voorsz Graefschap van Oost-Vriesslandt te stellen in Neutraliteyt: Dat den Raet van State souden worden gheauthorisseert / gelijck deselve geauthorisseert wierdt / pemandt te deputeeren / om te sien wat provisie van Vivres, Munitie van Oorloghe / ende andere necessiteyten / tegenwoordigh waren op het Fort Lieroort, ende orde te stellen / dat het selve wierdt versien van 't gheene van nooden was / om een belegh te konnen uytstaen; ende alsoo Sijn Excellentie noodigh vond dat eenig Hoornwerck aldaer wierde ghemaeckt / is mede goet-gevonden / dat den Raedt op 't maecken van 't selve Hoornwerck, adviseeren soude / waer upt de penningen daer toe woodigh souden gevonden werden.

In Augusto heeft de Graeffelijcke Cancelier Wiarda, ghedaen nieuwe klachten / over de contraventien van die van Embden, waer over de Heer Graef tot diversche repsen aen haer Hoog: Mog: hadden ghe-klaeght / om hem te mainteneren by sijn recht van Superioriteyt over de Stadt, met de appendentien ende dependentien van dien: in conformiteyt van d' Accoorden ende Verdraghen: aenghesien de meeste poincten / waer over sijn Genade was dolerende in notorietate facti & juris bestonden; maer alsoo haer Hoog: Mog: geoordeelt hadden convenabel te wesen / dat parthyen noch eens van te voren moghten werden gehoort / ende tot dien eynde bestemt den 10/20 July in den Hage te compareeren / soo was sijn Genade wel ghereselveert gheweest op sulcken dagh pemandt herwaerts te senden; maer belet zijnde (door het houden van eenen Landtdagh in Oost-Vriesslandt) hadden 't selve niet wel eer konnen effectueeren.

Alhoewel nu die Poincten (seyde hy) seer veel ende ontallick waren / ende t' eenemael in specie niet konden ghetracteert ofte ghepropponeert werden / soo had nochtans sijn Genade voor dese repse niet meer als vijf principale Poincten willen laten remonstreeren: de welcke voor alle dingen behoorden gepareert te worden / reserverende de andere tot beter gelegenheyt.

Ten eersten, dat die van Embden op den 10. Januarij 1623. resolutie ofte decretum hadden ghemaeckt / ende de Borgerie geconstringeert / het selve hooft voor hooft te moeten subscribeeren ende teyckenen: waerinne sy sich selven absolveerden van den Eedt, in welcke sy tot daer toe ghestaen hadden: ontseggende hem alle subjectie ende superioriteyt; in betooninge van het selve sy-luyden nu tot twee repsen toe waren ghetreden / tot de Electie van de Magistraet, sonder daer over confirmatie van sijn Ghenade te versoecken / het welck

noch-

1624. nochtans hun by de Accoorden expres was opgelept.

Ende al hoewel sy de selve abominable Acte poogden te coloreren / om dat sijn Genade niet hun te weghe bringen ende obtineren dat sy in Spangien ende elders op de Havenen ende Riviieren / staende onder den Koninghe van Spangien ofte Infante, by mochten negoticeren ende handelen; mede allegerende dat sijn Genade d'impresse ende inval van den Grave van Mansvelt in Oost Vriesland niet ende hadde geweert ofte belet / soo scheen nochtans / seyde hy / sulcke Pretentie soo absurd ende notoire ongheformeert / dat elck een 't selve genoech kan ghevoelen ende tasten / daerom niet van node was de selve te refuteeren.

Ten tweeden, dat sy luyden / hebbende gheïmbadeert het recht van de Munte, doende niet alleen de Munte en de 't gelt halueren op ende affetten na hunne appetijdt / maer mede alderhande soorten van GroveGouden, Silvere ende kleyne munte slaen; des Graven Superioritept ten hoochsten hadden gheviolcert / ende daer deur groote Confusie in 't Landt gecauseert.

Ten derden, al hoe wel d'Accoorden wel expresselijck disponeerden dat sy luyden tuyten de Stadt in sijn Genade jurisdictie / principalijck op den Eemstroom, geen gesach / ghebodt ofte verbodt hebben mochten / dat sy onderstonden sulcx te doen: equiperende en uytsendende oorlach ende Convoy schepen / doende door de selve inhalen ende prijs maecken 't geene hun beliefde: ghelijck sy luyden hun niet ontsien hadden / by tijden van den Mansveldischen Armee / goederen in te halen ende aen te slaen dewelcke sijn Genade selve toebehoorden / ende hem by Mansvelt waren benomen.

Ten vierden, dat sy Turberen sijn Genade niet alleene in sijn jaerlijxe inkomste / rechten ende gerechtichheden binnen de Stadt / als te weten sijn Pacht ende gront ghelden, mitsgaders den ghereserveerden dienst van Schuytvoerders ende Sleedryvers, maer selve dat sy wepgerich waren aen sijn Genade te betalen de Iaerlijckse recognitie Pacht ofte deputaet, sijn Genade by de Accoorden van haer Ho: Mo: selve toegelept.

Ten vijfden, dattet mede soo verre was ghekomen / so wanneer sijn Genade by occurentie van saecken om sijn recht te Conserveren / ende de turbatie af te weeren / sijne klachten in Conformitept van d'Accoorden bede brenghen voor de Justitie ofte Hof gherichr, dat sy wepgherden aldaer te Compareeren ende des Hof gherichts Mandamenten te obedieren; waer af d'exempelen notoirlijck ghebeurt waren / na de boven gesepde abdicatie: het eene / als sy-luyden sijn Ghenade erven ende gronden binnen de Stadt aengetast / ende tot een Kerckhof ghedestineert ende gepreparceert hadden: het ander / als sy-luyden seecheere ghestrande Wijnen van 't Eylandt d'Iust, wesende deselve al te booren deur de Dienaren van sijn Ghenade opgeslagen / ende gebeneficeert / hebben deur haer eygen Schepen doen weeck halen ende in de Stadt brenghen.

Dese Poincten nu soodanigh wesende / dat die selve aen de sijde van die van Embden, nullo jure konden gejustificeert worden / dat sijn Ghenade niet verstondt behoorlijck noch noodigh te wesen daer over noch eenighe langhe ende nieuwe Tractaten te plegben; Maer dat haer Ho: Mog: per autoritatem die van Embden behoorden te constringeren: dat sy-luyden te niete doende de voorsz Acte ofte resolutie van abdicatie, wederomme souden treden in den Eedt om sijn Ghenade als hunnen Landt-Heere / houw ende ghetrouw te wesen: versoeckende voorts by sijn Genade / de confirmatie van hunne ghe-eligeerde Magistraet / ghelijck sy-luyden voor desen hadden ghedaen / ende na den expressen text van d'Accoorden schuldigh waren te doen.

Dat mede ghecasseert ende te niete mochten gedaen worden alle hunne Placcaten op de cours ofte Evaluatie van de Munte, mitsgaders alle hunne ghemunte soorte / grobe ende kleyne / by hunluyden weder inghetrocken ende ingheswisselt.

Voorts hun t' onthouden van alle ghesach ende verbot tuyten der Stadt / in sijn Genade Iurisdictie, principalijck op den Eem-stroom, nalatende alle Equipagie van Oorlogh ende Convoy-schepen / restituerende alle 't gheene sy luyden hadden aengeslagen ende gheconfisqueert / principalijck alle de stucken ende Ammunitien sijn Genade toebehoorende / ende by Mansvelt van sijn Genade huysen genomen. 1624.

Ten vierden; dat sy luyden sijn Genade ongheturbeert souden laten aen 't gebruyck van sijn Iaerlijckse Inkomsten, Rechten ende Gerechtigheden binnen de Stadt / ende mede Prompelijck betalen de achterhepden van 't gene sy luyden aen sijn Genade Pro recognitione uyt kracht van de Accoorden schuldigh waren.

Ende ten vijfden, op dat niet noodigh waere haer Ho: Mo: 't elcheer repse by voorvallende questien t'importuneren / dat sy luyden de Proceduren ende Mandementen van 't Hof ghericht souden subject blijven ende obedieren.

Sijn Genade gaf haer Ho: Mo: te bedencken / naer dien die van Embden hun ber stout hadden op hunne eygen authoritept hem te Priveren van sijn Hoocheydt en Gerechticheyt binnen der Stadt: of sijn Genade niet reden en hadde sulcx als een Crimen te vindicteren / ende by forme van Justitie teghens hunluyden te Procederen? sustinerende dat sy selven vervallen waren van alle Privilegien ende Gerechtigheden, hun by de Accoorden van sijn Genade als Lants-Heer toeghestaen ende ghegeven; maer (seyde) sijn Genade is niet van meeninge voor dese repse sulcke rigoureuse Proceduren in te gaen / sullende hem Contenteeren soo wanneer hy slechts by pacisible middelen / deur authoritept van haer Ho: Mo: mocht ghenieten / 't gene wat hem na rechte in Conformitept van d'Accoorden Competeerde ende toebehoorde.

Die van Embden seyden daer tegen dat wederom de Graef schuldich was haer Gravamina, af te doen / zijnde eene sware questie aengaende het onderhouden van de ses hondert Man: Item aengaende de beheerdische Landen. Tot behandelingh van 't welcke ende andere / alsoo de Graefsijcke Cancelier sich niet wilde inlaten: soo hebben haer Ho: Mo: soo wel den een als den anderen ghegheben het nabolgende antwoort / ende aenden Cancelier apart / een antwoort aengaende Lieroort. Ende sijn die van Embden eerstelijck vermaent aenden Graef van Mansvelt te restituëren sijn Geschut.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, gehoort het rapport van de Heeren haer Ho: Mo: Gecommitteerde, die in conferentie zyn geweest met den Heer *Dothia Wijarda* Cancelier van den Welgeboren Heere *Euno* Grave en Heere tot *Oostvrieslant*, Heere tot *Esens*, *Stedes-Dorp*, en *Widtmunt*, en by de selve afgesonden, mitsgaders de Heeren *Everardo Everdes* Burgemeester, ende *Iohanni Althusio Sindico* der Stadt *Embden*, Gedeputeerde van de selve Stadt, hadden wel ghehoopt dat de voorsz. Gesante ende Gedeputeerde sich soude hebben laeten beweghen de differentiale Poincten tusschen beyderssijts Committenten ontstaen, in alle billickheyt ende rechtmatigheyt te beslichten, gelijck sulcx tusschen *Heer* ende *Onderdanen* wel hadde betaemt ende gebeurt.

Maer dewijl niet teghenstaende alle aengewende inductien ende gedane voorslaeghen 't selve niet en heeft willen vallen, hebbende d'eene en d'ander *op sijn recht* blyven staen, ende specialijcken de Gedeputeerden geinsisteert op haren precijsen last om voor al afgedaen te hebben het Point van de *Liberteyt* der *Commercien* in *Spangien* ende andere Landen, by den Heere Grave te procureren, volgens het twee en dertighste Articul van 't Oosterhuysche verdrach, sonder alvorens te hebben willen doen eenige verklaringe op de Poincten daer over van wegens den Heer Grave is geklaecht.

Dat oock de voorseyde Heere Canselier simpelijck heeft geinsisteert, ten eynde de Contraventien teghens d'Accoorden en verdraghen by die van *Embden* gedaen, Conform de selve Accoorden ende verdragen mochten werden gerepareert.

Ende dat haer Ho: Mo: evenwel oordeelen voor de goede Graefschap *van Oost-Vrieslandt* in 't generael, ende soo wel voor den Wel-gemelten Heere *Grave*, als voor de Stadt *Embden* in het particulier, dienstelijck ende

1624. corbaerlijck te weſen, dat de voorſz verreſene differenten met den eerſten werden afghedaen, ſonder dat d'eene of d'andere daer door in verder ongheruſtheydt werde gehouden, ofte blyven ſteken.

Soo ſouden haer Ho: Mog: goetvinden, ſoo wel den Welgemelten Heere Grave, als de Stadt *Embden*, te raden, ende oock ernſtelijck te verſoecken, dat deſelve wilden ghelieven noch eens by den anderen te komen voor het aenſtaende Nieuwe-laer, om te tenteeren den wegh van minnelijcke vereeninge, ofte dat ten minſten de ſaecke daer toe gheprepareert of op een goeden voet gebracht moghte werden, ghelijck ſulcks tuſſchen *Heer* ende *Onderſaten* betaemt, oock prjſelijck ende gevoegelijck is, tot voorkominge van inconvenienten, die gemeenlijck uyt miſverſtanden ontſtaen tot ruijne ende ſchade, ſoo wel van d'eene als van d'andere.

Ende by aldien 't ſelve tegens hoope ende vermoeden niet en ſoude konnen geſchieden, ofte oock ſonder effecte uytvallen, dat alſdan de Heer Graef of deſſelfs voorſeyde Afgeſanten ende Gedeputeerde van de Stadt *Embden*, tegens den eerſten January toekomende ouden ſtijls, immers tijdelijck voor de veranderinge des Magiſtraets inde voorſz Stadt, volkomentlijck gelaſt, wederom alhier te willen verſchijnen, ende namentlijck, dat die *van Embden* ghelaſt willen komen op 't poinct van de *Superioriteyt* van den Heere Grave, ende tot naerder ontdeckinge van dien mede brengen Extract autentijcq uyt haren Stadts-Boeck of Regiſter van het Decreet dat ſy met overroepen ofte toeſtemminghe van alle hare Borgeren ſouden hebben ghemaeckt ende doen teyckenen, daer by ſyluyden de Wel-gemelten Heer Graef, of gepriveert of geluſpendeert ſoude moghen hebben van ſijn L. *Superioriteyt Hoogh ende Gerechtigheyt*, mitſgaders in 't Raden ſijn L. by *d'Accoorden* ende *Verdraghen*, in ende over de Stadt *Embden* voorbehouden, ende inſghelijcks op de vier andere Poincten, daer over de voorſz Heer Cantzelier mede principalijck heeft geklaeght, dat die van *Embden* oock willen gelaſt komen, daer op ront ende klaer te antwoorden, dat mede by ofte van wegens den Wel-ghemelten Heer Grave magh werden bethoont en beweſen, wat debvoir volgens het *acht en dertighſte Artijckel van het Ooſter-huyſche Accoordt*, by ſijn L. op 't poinct van de *Vrye Commercie* ende *Traffique* zy gedaen ende aenghewent, om 't ſelve ten beyden zijden alſdan naer des gheexamineert, ende by Accoordt ofte andere transactie afgheleydt te worden, ſoo als in recht, redenen, ende billickheydt bevonden ſal werden te behooren.

Alle 't welck haer Ho: Mog: ſoo aen d'eene als aen d'andere zijde noodigh ende dienſtigh houden voor elcks gheruſtheydt, verſeeckertheydt, ende welvaren, dat by ſoo verre aen d'een of d'andere zijde hierinne eenige fauten, verſuymen, ofte nalatigheyt moghten vallen, evenwel de ſake ten voorſz geprefigeerden tijden by de handt genomen, ende op 't verſoeck van de comparerende gedaen ende uyt-geſproken ſal worden, ſoo als in conformiteyt van de Verdragen ende Accoorden bevonden ſal werden te behooren.

Weſ halven haer Ho: Mog: verſoecken den voorſz Heer Cantzelier, midtſgaders de Gedeputeerden der Stadt *Embden*, aen hare reſpective Heeren Committenten daer van te willen doen goet rapport, ende deſelve ten allen ſijden daer toe te bewegen, dat het gene voorſz is, alſoo werde achtervolgt ende naergekomen tot derſelver eygen geruſtheydt, mitſgaders tot welvaren van 't gheheele Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt in 't generael, ende de Leden ende Ingeſetenen van dien in het particulier. Gedaen ter Vergaderingh van de Hooghgemelte Staten Generael in 's Graven-Hage, op den 26. Novembris 1624.

d'Antwoort aengaende Lieroort, luyde als volght:

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, gedelibereert hebbende op de Propoſitie, van wegens den Wel-gebooren Heere *Enno*, Graef ende Heere *van Ooſt-Vrieſlandt*, Heere tot *Eſens*, *Stedes-Dorp*, ende *Witmundt*, door den Heere *Dothiam Wiarda*, deſſelfs Cantzler, in haer Ho: Mog: Vergaderinge gedaen, om te hebben ontruyminge van 't Huys *Lieroort*, volghende voorgaende *Capitulatien*, verklaren dat haer Ho: Mo: als goede Nabueren ende Vrienden den Wel-ghemelten Heere Grave, mitſgaders deſſelfs Graefſchap ende ſijnder L. Onderdanen altoos ghehouden hebben, ende alsnoch houden, ende oock voortaen ſullen houden voor *Neutrael*, ende genegen weſen, en blijven, deſelve alle aenghename vriendtſchap naer haer vermogen te bewijſen, gelijck ſy oock inder daedt bethoont hebben met *de ontruyminghe* van de Huyſen by Mansveltſche Krijgſvolck verlaten, dewelcke haer Ho: Mog: by proviſie hadden doen beſetten, op dat ſy by anderen niet wederom geoccupeert moghten werden, hebbende deſelve voorts wederom verlaten, ſoo haeſt haer Hoog: Mog: hebben konnen oordeelen, dien aengaende geen vordere ſwarigheyt te reſteeren, ende ſullen oock dienvolgende op de voorſz ontruyminghe deſes Huyſes *Lieroort* in alle redelijckheydt tot contentement van ſijn L. delibereeren ende reſolveeren, ſoo wanneer aen de andere zijde behoorlijcke *Acte* van *Neutraliteyt* (aengaende 't ſelve Huys) ſal zijn uytgebracht, waer van de voorſz Heer Cantzeler verſocht werdt goet rapport te doen. Gedaen ter Vergaderinge van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, in 's Graven-Hage, den 9. December 1624.

1624.

Maer de Spaenſche hebben niet willen condeſcenderen tot de gemelde Acte/ende is alſoo deſelve Veſtinge Lieroort ghebleven in handen ende beſettinghe van haer Ho: Mog: na als voor: ende is oock daer naer niet veel inſtantie gedaen tot ontruyminge: alſoo eerſt met Keyſerſche/ daer na met Heſſiſche inquartiering het Graefſchap is ghequelt geweeſt/ tot dat de Vrede Anno 1648. is gemaeckt: want alſoo de Heer Graef ſelfs onmachtigh was om ſijn Landt te bewaren/ ſoo was het beſt dat de ghemelde Veſtingh bleef in handen van Haer Hoog: Mog:

Van weghen de Cheur-Furſt van Ceulen, Prince ende Biſſchop tot Luyck, quam oock op Brieven van den 8. April in den Haghe/ de Heer van Groeſbeeck, klagende over het loopen en foulen der Staetſche partijen in 't Landt te Luyck. Ten 2. over de procedueren tuſſchen die van Borchloon, ende den Ritmeeſter Bergaigne. Ten. 3. Over 't heffen der Convoyen ende Licenten voor deſen Staet tot Maſeyck. Ten 4. Aengaende 't Placcaet/ daer by haer Ho: Mo: verſtonden dat oock Neutrale perſoonen/ uyt vyandelijcke plaetſen komende/ van nooden hadden Paſpoort. Ende dewijle het gherucht liep/ als of hy quam om van Treves te handelen tuſſchen deſen Staet ende Spangien, ende men vreeſde dat ſulcks in de Negotiatie der Ambaſſadeurs van deſen Staet in Engelandt moght gheven eenighe hinderniſſe; ſoo wierde de Propoſitie des Heeren van Groeſbeeck, niet anders beheſſende als het opgemelde geſonden aen wel-ghedachte Ambaſſadeurs in Engelandt/ om aldaer den waren grondt van deſe ſake te verthoonen. Met gemelte Heere van Groeſbeeck, is noch veele weecken daer na voor Gecommitteerde ende anderſints op ſijne klachten ghebeſoigneert/ ende wierden eyndelijck met een generael antwoordt ghedimitteert. Prince van Luyck.

Betleem Gabor heeft in deſe tijdt oock alhier willen bethoonen dat hy noch leefde/ ſendende aen haer Hoog: Mo: Heer Johan Adam van Virkauw, Heer in Zeheukowits, Lukowa, ende Zettin, met Credentialen van Hoogh-gemelten Betleem Gabor, ſich noemende Coningh in Hongarien, gedateert tot Newkewſel, den 8. January/ daer op hy den 6. Marty audientie hebbende; verhaelde 't gheene voor en na de ſlagh van Praghe was gepaſſeert. Dat hy daerom niet van ſijn courage remitteerde/ of wel Furſt Chriſtiaen, volgens beloſte/ niet was gekomen in Sileſien, verſochte gelt-hulpe/ ende preſenteerde in handelingh te komen met hare Hoog: Mog: om te ſien wat ſy daer voor ſouden willen bedingen. Betleem Gabor.

Welcke Propoſitie in deliberatie ghebleven zijnde/ wierde geoordeelt dat Hungarien verre van hier was/ dat men by voorgaende tijden oock meer gherucht als effect/ altoos van Betleem Gabor hadde ghehoort:

alſoo

1624. alsoo dat Pzins Maurits somtijts sonde ghesept hebben/ hp twijfselde ofter oock een Betleem Gabor was.

Alsoo wierdt goet gevonden desen Betleemsche Gesante te demitteren met danckseggingh̄e/ ende aenbidingh̄e van dienst ende alle voorgere wel-genegenthept: Ooch dat de lasten van den Oorlogh alhier teghen Spangien soo swaer vielen/ dat sp jaerlijcx daer in expendeerden over de veerthien millioenen; alsoo dat dese Staet self hp de nabuprigh̄e Koninghen moest aenhouden om Subsidie. Soodanigh antwoordt/ eerst met den Koningh van Beemen alhier ghecommuniceert/ wierde hem overhandight neffens eene goude Ketting ende Medaille ter weerdpe van twaelf hondert guldens. Doch namaels in 't jaer 1626. als de Koning van Denemarcken sich in de wapenen stelde/ soo quam de Pzins van Transylvanien (of Betleem Gabor) weder in consideratie: ende wiert een ontwerp van Tractaet met hem gemaeckt/ als hier na sal werden geseyt.

Hanse-Steden. Onder bovengemelte Pointen van menage is mede in consideratie ghenomen dat in kracht̄e van dit met de Geunieerde Neder-Saxische Hanse-Steden, in 't laetste van 't jaer vijfthien ghetroffene Alliantie/ de selve aen desen Staet ghepretendeert wierden schuldich te zijn te contribueren tot den Oorlogh te water/ sesthien in 't hondert.

Tot welcken eynde soo voor desen als nu/ weder soo aen het generael Directorium, als aen de Steden in 't particulier ghesonden ende devoir aenghewent wierdt: doch/ wat blijtigh̄e Officien daer in ghedaen wierden; soo konden de selve Steden nopt verstaen/ dat het selve Tractaet moeste ghe-extendeert worden tot het Oorlogh met Spangien; want of wel de woorden van het Tractaet laghen generael/ soo bewesen sp nochtans met hare Protocollen ende reteſſen/ dat het Tractaet alleen ende meest sach op de differenten met Denemarcken; ende op de speciale bescherminge van de selve Steden ende haer stroomen/ ghelijck dan oock d'eerste occasie ende fundament van het Tractaet gesproten was uyt de belegheringh van de Stadt Brunswijck: nae welckers beroveringh ('t welck Godt verhoedet heeft) de gheruchten ende apparentie was dat de Koningh Hamborgh woude aentasten. Maer d'ongefondeerthept van de ghemelte pretensie bleeck daer ghenoegh̄saem uyt/ dat als de selve Steden tot den Oorlogh alhier sonden hebben moeten geben sesthien in 't hondert, sonde men bevinden dat nopt Vranckrijck soo veel hadde aen desen Staet ghegheben; hoewel Vranckrijck sodanigh merckelijck voordeel toogh uyt spne subsidien, ende werck maecken van te conquesteren: de selve Steden geensints/ ende in macht en rijckdom niet te vergelijcken waren by Vranckrijck: daerom oock namaels in de vernieuwingh van het Tractaet Anno 1645. ende 1646. expresselijck het Spaensch oorlogh daer bupten is ghelaten ende gheexcipieert.

Oost-Indische Compagnie. In dese en de volgende maenden is weder veel te doen gheweest met de differenten tusschen de seventhien Bewinthebberen van de Oost-Indische Compagnie/ ende Reeders oft Participanten van dien/ op het stuck van Reeckeningh die de Bewindthebbers deden ende ghedaen hadden op haer maniere/ willende de Participanten die ghedaen hebben op andere maniere.

Koning van Sweden. De Koningh Gustavus van Sweden latende hem seer ghelegen zijn aen de goede correspondentie ende vrientschap met desen Staet/ hadde hp den selven als Ambassadeur seer eerlijck ende splendide veel jaren onderhoudende Heer Jacob van Dijck, ghebooren van Haerlem. Doch de selve/ hoewel andersints aen sijn habilitept ende trouwe niet ghebrack/ sich meer delicieuselijck als neerstich, hpsonder in sijn correspondentie/ dagende/ soo had de Koningh hem voor eenigen tijdt ghereboceert/ ende ghesonden den Heer Janum Rutgersium sijn Raedt/ ghelooftigh van Dordrecht, ende in Hollandt wel bemaeghschapt/ met Brieven van Credentie ghedateert den sevenden Augusti 1623. om als Ordinaris Resident by hare Mo: Mo: te zijn: in welcke qualiteyt hp den 31. January audientie hebbende/ heeft hp mondo ghedaen congratulatie over die in voorleden jaer ontdeckte ende ghestrafte conspiratie teghen sijn Excellentie ende den Staet. Excuseerende de betaling van 't gheene desen Staet aen zijn Majestept had verschooten; allegeerende ende vertoonende de constitutie van saecken ende oorloghe tusschen zijn Majestept ende Poolen, dat niet te min hp mede brachte de verlopen Interessen van ghemelte verschot; met presentatie van betalingh des Capitaels/ by soo verre men alhier wiste te vinden Koopluyden die op zijn Majestepts Credijt soude belieben de Penningen op te schieten. 1624.

Christina Pzinsesse van Sweden geboren. Daer na by Brieven van den 18. October tot Grijpsholm notificeerde Hoochstgedachte Koningh dat zijne Koninckliicke Gemaelinne gelegen was van een Jonge Princesse, die hp om derselver lijfs swackheyt hadde terstont laten doopen; daer over hebben hare Ho: Mo: zijne Majestept par Missive ghedaen congratuleeren.

In 't begin van Februarius heeft de Koninckliicke Fransche Ambassadeur Maurier, by expresse audientie klachte ghedaen over de Capers ofte vrye neeringh vaerders, die met bestellingh ende commissie van zijn Excellentie in Zee varende om den Vyandt afbreuck te doen/ in plaets van sulcx/ de goede neutralen oock somtijts beroofden/ ende nu specialijck sulcx aen eenigh̄e Onderdanen zijns Koninghs gedaen hadden.

Hier voor is reede ghesproocken van de besendingh̄e gedaen soo aen Vranckrijck als aen Engelandt: ende wat het effect daer van is geweest. Hier sal alleen gesept worden/ by occasie der gemelde Pointen van menagie, hoe de selve van den Staet getracteert ende hoe die gehouden zijn geweest.

De Heeren van Somerdijck ende Joachimi na Engelandt. Aenganende d'Ambassade naer Enghelandt/ is verstaen/ ende tot reiglement van dien ghereselveert/ dat die daer toe te nomineren persoonen souden gaen met eene eerlijcke Suyte/ die niet invidieus mochte zijn/ elck met een Edelman ende twee Dienaers; met een Generaliceyts bode tot bewaringh̄e van haer Bagagie/ sullende genieten elck acht hondert gulden tot hare uytrustinge, ende tot verteeringh vijfthigh gulden ('t welck daer na verhooght is tot op sestigh) des daeghs/ boven scheeps ende wagen vrachten; mitsgaders Karossen ende bargh̄es/ die sp van doen souden moghen hebben; als oock huyshuyr tot twaelf gulden daeghs sonder pets meer in reeckeningh te sullen mogen brengen.

Tot dese besendinge zijn den 12. February Genomineert de Heeren van Somersdijck ende Ioachimi. Die beyde haer daer van hebben eenigh̄e daghen langh̄ gheexcuseert om verscheyden soo publijckelijcke als particuliere insichten: de Heer Ioachimi oock specialijck allegeerende/ dat hp sonder consent van de Staten van Zeelandt zijne Principalen niet konde gaen; derhalven Pzins Maurits versocht wierde om Welgemelte ghenomineerde Heeren by sich te ontbieden ende t'induceeren tot aenneminghe der Ambassade/ ghelijck oock aende Staten van Zeelandt oft haer Ghecommitteerde Raeden gheschreven wiert/ om in de nominatie van de Heer Ioachimi gheene swarichept te maecken. Daer op na langh̄e tergiversatie sp de besendinge hebben aenghenomen/ met dien bedinge: dat haer hp soude staen om van 't selfs, sonder eenighe nieuwe permissie of aenschrijvinge te sullen moghen wederom keeren upt Engelant/ so wanneer sp sagen niet vruchtbaerlijer te sullen konnen uytrechten; ende alsoo nu oock d'Ambassade na Vranckrijck op de persoonen van de Heeren Essen ende Noortwijck was ghereselveert; soo wierde sulcx ende d'oorsaecke van dien/ hier booren aengeroert/ deur de Heeren Bos hof ende Duyck alhier aende Koninckliicke Fransche ende Engheilsche Ordinaris Ambassadeurs Maurier ende Carleton gecommuniceert. De Heeren van Essen en Noortwijck na Vranckrijck.

Maurier vreest het voornemen; doch recommandeerde seer datmen aende Onderdaenen des Koninghs/ specialijck die van Bajonne, St. Jan de Luz, Diepen, Havre de Grace, deur de Caepvaerders van dese Landen ter Zee beschadight/ mocht geben satisfactie/ of dat anders/ d'Ambassade vruchteloos soude zijn: vermaende oock datmen tot de selve woude nomineren persoonen die den Koninck mochten niet onaengenaem wesen. Carleton dede meerst eenerlepe verklaringh/ klagende over de roverpen van de

Digitized by Google

1624. Kaepvaerders, ende dat de beschadighde Engelsche aen de Admiralitepten tot Amsterdam ende in 't Noorderquartier gherenvoyeert zijnde / aldaer gheen expeditie noch satisfactie bequame; seyde dat eenighe van sijn Koninghs Raden inclineerden tot de rupture teghens Spangien, andere niet: dat seer noodigh soude zijn dese besendinghe te doen secunderen door de Koninghe ende Koninginne van Beemen; daer op wierden de Heeren van Somersdijck ende Joachimi gelast / om aen hooghstghedachte Koninghe ende Koninginne te gaen doen openinghe van het subject der Ambassade; der selver bevel ende wat tot voorderinghe der saecke mochte dienen / t' ontfanghen: Hare Majesteyten seyden anders niet / als dat sy mede recommandeerden dat aen de klachtige ende beschadighde Engelsche mocht worden ghegeven satisfactie.

Voor haer vertrech / ende na ghedane nominatie tot opghemelte Ambassaden soo nae Vranckrijck als Engelandt, is by verschepden Provintien veel instantie ghedaen / ende specialijck by Hollandt ende Zeelandt, op dat noch een derde Persoon by de ghenominueerde mochte gevoeght worden. Alsoo is by de genominueerde na Vranckrijck, tot contentement van Hollandt, geadjungeert de Heer Pauw, Heer van Heemstede, Pensionaris van Amsterdam, ett.

Aen die van Zeelandt heeft men te ghemoet gevoert dat sy met de nominatie ende employ van de Heer Joachimi, als van wegen de selve Provintie gaende / haer behoorden te laten ghenoegen. Waer nae dese naer Engelandt vertrocken / ende den vijfden Martij tot Gravesande ghekomen; zijn in Julio weder in Hollandt gearriveert / ende hebben den lesten rapoyt gedaen: als dat sy gesloten hadden eene Alliance defensive, doch dat sijn Majesteyt begheerde satisfactie op het stuck van Amboyna; sonder voorders instantie daer op te sullen laten doen / of dat sijn Majesteyt selfs aen sijne Onderdanen soude doen hebben: Dat ock sijn Majesteyt begeerde een eynde van de saecke van Groenlandt; ende dat groote klachten inquamen over de hyre Noeringhvaerders of Kapers van dese Landen.

Het Tractaet met Koninghe Jacob den vijfden Junij ghesloten by dese Ambassadeurs / is hier voor ghestelt; gheliick ock het Tractaet van Compiegne in de selve Maent met Vranckrijck ghemaeckt.

Eenighe particularitepten van de last / aen bepde opghemelde Ambassaden ghegeven / zijn uyt het volgende te sien. Ende eerstelijck / aengaende die nae Engelandt ghedestineerde: Of wel de Hooghept ende reputatie van den Lande requireerde / dat sich der selver Ambassadeurs / als komende van een Souveraine Republijcke / in de Audientien / soo publijcke als particuliere / decken ock van selfs, sonder daer op te verwachten het bevel van den Koninck: Soo wiert nochtans tot der Ambassadeurs discretie gestelt / hun daer in te comporteren / naer dat sy de humeuren aldaer souden vinden ghestelt / soeckende de reputatie van den Lande voor te staen / soo veel eenighsints doenlijck was.

Hoe-wel alle de Schepen (in cas van conjunctie der Vloten / om eene ghecombineerde macht teghen den ghemeenen vyandt uyt te brenghen) soo wel de Nederlandtsche als d' Engelsche / souden moeten staen onder het commandement van den Engelschen Admirael: dat evenwel bedongen mocht werden / dat over de Schepen van dese Landen een particulier Commandeur soude werden ghestelt by haer Ho: Mog: die over alle deliberatien soude werden geroepen / ende daer inne advijs ende stemme hebben; ende dat voor den selven Commandeur Mediate soude werden ghedisponeert over de voorsz Schepen van dese Landen.

Sy souden tot secours van sijn Majesteyt moghen presenteren de nombre van twaelf klocke Schepen / van outreut drie hondert tot ses hondert Vaten / met twee Jachten: ende by soo verre gheinsisteert wierdt op meerder ghetal / souden 't selve aenstonts overschrijven / ten eynde daer op naerder mochte werden gedisponeert.

Oft wel ock by eenighe niet ondienstigh ghevalle wierdt den Koninck t' engageeren in een Oorlogh van West-Indien, ende tot dien eynde te spreecken / oft te van intrecheninghe in de Compagnie van dese Landen / ofte van Combinatie van een Engelsche ende Nederlantsche Compagnie; mitsgaders ock van eenige Equipagie ten beyden zijden naer Westindien te doen / soo was nochtans beter gevonden t'expliceeren van de middelen ende Conditien upt te stellen / tot de Vergaderinghe van de Negenthiene, om den weghens haer Ho: Mo: by de selve dabvair te doen / ten eynde sich de selve op 't eene ende ander Point als dan eerst verklaerden / om daer na met beter kennisse de voorsepde Ambassadeurs daer op te kunnen naerder Instrueren. 1624.

De Conquesten die deur de Vloot te Lande mochten werden ghedaen van stercten ende plaetsen / souden moghen ghelaeten worden aen d' Enghelschen / maer aengaende den buyt / ofte rantsoen van Gevangens / gheliick mede de conquesten te water / daer op mochte ghetracteert worden / om pro rata van d'equipagie daer in te participeeren / soo het doenlijck was.

By aldien zijne Majesteyt soude begeeren een Rendevous om in Vlaenderen een descente te doen / ofte passage deur dese Landen om een Armee na Duytslandt te brenghen / mochten verklaeren / dat haer Ho: Mo: daer over zijne Majesteyt volkomen contentement souden geven / dan dat op de particulariteyt / ofte forme en manier van doen niet en diende ghesproocken. Maer upt ghestelt daer op te delibereren / tot dat alles totte descente of passage soude zijn gepreparceert / op dat suicx ebanterende / den bpant geen tijdt worde gegeven daer teghens te voorsien.

Ende alsoo het naer alle apparentie soude gebeuren / dat zijn Majesteyt / willende een Leger te Velde brenghen / daer toe soude eyschen eenich secours van dese Staet / ende ungeren op verklaringhe van een Assistentie / die van weghens haer Ho: Mo: daer by soude werden ghevoeght / soude ter wederkomste van zijn Excellentie dese saecke in naerder deliberatie worden gelept / ende de voorsz Heeren Ambassadeurs naer ghelegentheyden werden de resolutie / die dienthalven soude werden genomen ende goetgevonden.

Gelijck mede gedelibereert en naer geschreven soude worden / wat te doen was by aldien zijne Majesteyt mochte begeeren d'oude Regimenten van de Enghelschen ende Schotten te verwisselen / 't sy in 't geheel / ofte ten deel / ende in plaetse van de selve nieuw volck voor dese Staet te doen lichten.

By aldien zijne Majesteyt mochte komen te wagen of sijn Legher te Lande soude konnen versien werden met Wapenen / Munitie van oorloghe / Waeghens / Artillerie / ende 't gheene totten train van 't Geschut wiert gerequireert / souden dat heusselijck excuseeren; dan by aldien zijne Majesteyt soude ghelieven den Heer Carleton ofte pensants anders by tijts daer toe te lasten / ende aen den selven te doen furneren de penninghen daer toe noodigh / dat de selve hebbende competenten tijdt / alles van de Coopluyden souden konnen bekomen / ende gereet doen maecken.

Souden mede verklaren / dat dese Landen met sulcke menichte van Geschut niet en waren voorsien: om zijne Majesteyt daer mede te kunnen dienen; dan by aldien zijne Majesteyt eenige stucken soude willen buyten bergieten ofte ock doen affuteren / dat zijne Ministers daer toe middelen genoech souden vinden / ende tot haer Contentement gerieft konnen worden.

Gelijck sy mede soude verklaren dat zijn Majesteyts Volck nemende Competenten tijt / genoechsaem souden kunnen voorsien werden met Heerden.

By aldien zijne Majesteyt hier te Lande een Leger te Velde soude willen brengen / souden daer op aenhouden / ende Remonstreren noodsaeckelijck te wesen / dat alle het selve volck worde ghereguleert op den voet van de soldije van dese Landen / om jalousie ende andere inconvenienten voor te komen.

Ende ten eynde geen alteratie onder het voorsz volck quame t'ontstaen / deur eenighe Wanbetaelinge / souden sorghe draegen / dat soo goede ende vaste ordre op de Wisselen worde gestelt / dat de noodighe betalinge

1624. linghe van weeche tot weeche mochte werden gedaen.

De voorsz Ambassadeurs te Londen komende/ende sijne Majestept aldaer niet vindende/ wierdt tot der selver discretie gestelt/ of sy goet vonden te confereren met den Prince van Walis, Hertogh van Buckingam, ende den Secretaris Convay, over het subject van hare Legatie: om te verstaen der selver deliberatien/ ende d' inclinatien van sijne Majestept/ daer in sy met sulcke circumspectie souden weten te gaen/ dat daer over by sijne Majestept geen disgunst/ ofte mistenteterment wierde ghecauseert.

By aldien de voorsz Ambassadeurs geen apparentie en sagen/ datter eenighe vruchtbare handelinghe/ aengaende de Poincten van hare Instructie souden zijn te verwachten/ souden in sulcken ghevalle haer afscheyt mogen versoecken om rapport te komen doen: ten ende haer Ho: Mog: in tijdts ordre konden stellen op de continuatie van 't beleydt van haer eygen Oorloghe, ende 't gheene haren Staet was concernerende: sonder dat sy Ambassadeurs behoeven souden nieuwen last van hier daer over te verwachten.

Die ns Vranckrijck ghedestineerde Heeren Ambassadeurs/wierden gelast met alle diligentie te bevorderen/ dat het secours 't welck sijne Majestept bewoghen soude werden dese Landen te doen/ ghepresteert wierdt in geldt/ sonder eenighe bedraechtsse/ ofte andere conditie.

Ende by aldien den Koninck eenighe van de penningen inmers wilde employeren tot lichtinge ende betalinge van nieuwe Fransche Croupen (ghelijck van de Mareschal de Chastillon daer van propositie debe) dat sy souden sien te bevorderen/ dat in sulcken ghevalle de lichtinge geschiede van soo weynigh/ als 't eenighsints mogelijck was: ende tot renforcement van de Regimenten tegenwoordigh in dienst zijnde.

Ende indien sulcx ooch niet en soude zijn t' impetreren/ souden moghen toestaen de lichtinghe van nieuwe Croupen: met verklaringhe/ datmen de selve niet langher in dienst soude konnen houden/ als naer advenant van de tijdt/ de penninghen van 't secours/ precise betaelt wierden.

Doch in allen gevalle bevorderende/dat de penningen in handen van hare Ho: Mo: quamen/ om deur de selve aen de Soldaten verstreckt te worden.

By aldien sijne Majestept mochte komen t' insisteren tot weder-oprechtinge van een Legher onder 't beleydt van den Prins van Mansvelt, ende dat omtrent de Frontieren van dese Provintien/ souden 't selve met alle ghevoeghlijcke redenen moghen t' excuseren: doch toesien d' excusen niet te funderen/ als ofte Mansvelts persoon alhier onaenghenaem ware/ maer om redenen van buyten aenkomende.

Namentlijck/ vermidts haer Ho: Mog: daer deur ontwijffelijcken de gantsche macht des Keysers ende Duytsche Ligue op haer souden trecken.

Ende boven dien de jalousien van Denemarcken, Nederlaxischen Creyts, die haer over de Mansveltsche tochten/ inlegheringhen ende plunderinghen (want sy hadde gheen fonds van betalinghe) dickwils hadden bevaert/ ende andere nabuyrighe Potentaten ende Landen: daer door haer Ho: Mog: meer vyanden op haer souden laden/ als profijt hebben van 't selve Legher.

Maer by aldien sijne Majestept onder het beleydt van Mansvelt een Leger op Bourgoignen, Valteline, of dierghelijcke andere Frontieren aen Vranckrijck grensende soude ghelieven te formeren/ souden sulcx helpen bevorderen ende pousseren.

Sy hebben daer na noch overgegeven eenige Poincten/ daer op sy begheerden verklaringhe: oft sy-luyden van den bevaerlijcken Staet van 't Landt/ van de lasten van den oorloge/ en de groote achterheyden, van de extraordinarise macht ende Legers van de vyanden, ende desseynen van de Keyserschen in d' eerste propositie/ ofte daer nae by goede ghelegenthept/ ende hoe verre/ openinghe souden moghen doen: omme sijne Majestept ende desselfs Raden te beter te bewegen. Sulcks wierdt gestelt ter discretie van de Ambassadeurs/ om hierinne te doen na dat gelegentheyt soude bereyschen/ en sy luyden voordeelden den dienst van 't Land te requireren; ende souden des noodt zijnde/ particuliere openinghe moghen doen van de gelegentheyt ende Staet van 't Landt; tot welcken eynde hun gegeven wiert in formatie op de Poincten by haer overghegeven; doch verdacht te wesen geen verklaringhe te doen by forme van protestatie: van te moeten handelen met Spangien, soo langhe eenighe hoope ofte apparentie was van secours/ den ware eenige van de Confidenste Ministers van den Koninck sulcx mochten geraden vinden. 1624.

In cas van Tractaet ofte Alliantie/ of de Gesanten haer oochmerck souden nemen op de Tractaten met Vranckrijck ghemaeckt in de Jaeren 1596. 1608. 1609. ende 't gheene den teghenwoordighen Koninck ghelieft hadde 't approberen in den Jaere 1610. voor soo veel de ghelegentheyt ende Constitutie van saecken soude konnen lijden/ ende by de Gesanten soude te wesen ghevraecht worden; of anderssints wat Tractaet van Alliantie offensive of defensive haer Ho: Mo: goet vonden/ dat sy souden mogen aenbieden. Waer op wiert ghelast datse van de voorgaende Tractaten souden volgen de alderverderlijckste/ende het secours so hooch soucken te brenghen/ als eenighsints doenlijck was/ doch ooch minder mogen gaen/ als het niet anders soude willen vallen.

Ende indien van wegen den Koninck wierde ghestipuleert/ dat ghedurende de Jaeren van 't Tractaet/ ofte soo lange het secours van sijne Majestept duyrde/ geen Handelinghe, ofte Tractaet mette Vyanden sonder kennisse ende goetvinden van den Koninck soude moghen gemaeckt werden: wat sy daer in souden hebben te doen? Oock indien haer yet voorquam van handelinge, van Treves, ofte dierghelijcke/ die alhier soude moghen aenghenoden werden/ wat sy daer van souden mogen op nemen? Waer op wiert verklaert: dewijl bevenckelijck was het Land desen aengaende te verbinden/ datse souden dit soecken te declineren/ soo veel eenighsints doenlijck was: daer toe verhalende dat sulcx in de Provintien te doen delibereren/ den tijdt te kort was/ ende ooch niet gheraetsaem/ ofte dat sulcke belofte suberstu/ ende onnoodigh was/ dewijl haer Ho: Mo: in oorloch waren ende niet lichtelijck daer uyt souden willen/ of dienen te stiepen/ als by interventie van de Nabuyrighe ende Geallieerde Koningen; ghelijck ooch haer Ho: Mo: by de voorgaende handelinghe van de Trefues sulcx hadden getoont. Doch soo dese excuse onsmaeckelijck mochte vallen/ ende mogelijck sijne Majestept van 't secours soude willen divertieren/ souden verklaeren ende ooch beloofden by Ratificatie te doen bevestigen/ datmen niet en soude treden in eenighe handelinghen van Vreede of Trefues, sonder voorweten ende Consent van zyne Majesteyt: voor soo langh de selve ghelieffde te Continueren in zijn Koninckljcke Notabel secours; ten minsten van twaelf mael hondert duysent guldens 's jaers; ende soodaenighe ordre te stellen op te effectuele betalinge van dien/ dat daer op basten staet soude konnen werden ghemaeckt/ ende dat den Staet van 't Lande daer by soude konnen werden gemainteneert.

Wat satisfactie sy souden hebben te geven over de beschadighden die de Francoysen hlaegden van de Staetsche ter Zee gheleden te hebben/ ende noch daeghelijcx te lijden/ mitsgaders van weeghen de handelinghen met die van Thunis ende Algiers ghemaeckt? Men verklaerde daer op: datse de beschadigheden deur de schepen van dese Landen ghedaen/ ten besten doenlijck souden sien t'excuseren: met verseeckeringhe dat nieuwe last aen de Collegien ter Admiraliteyt ghegheven was/ om subjecten van zijne Majestept te doen hebben kort recht ende Expeditie van Justitie, in hunne saecken die sy quamen te vervolghen. En soo veel in specie aengingh de beschadicheden/ by de Turcken, komende uyt de Haevenen van dese Landen op de Kusten van Vranckrijck ghedaen/ souden seggben: dat haer Ho: Mo: gheen vaster ende bundigher contracten hadde mette Turcken, als zijne Majestept selfs/ alleen dat die van Algiers ende Thunis nu beter gemduceert waren/

1624. waren/ de selve t'onderhouden, als sy tot noch toe hadden ghedaen: ghebruyckende voorts de redenen desen aengaende aen den Heer van Langerack gheschreben met presentatie/ so suler ghevordert soude werden aenghenaem te zijn/ dat haer Ho: Mog: niet alleen tot de verlossinghe van de Ghevanghens/ maer oock tot gelijcke observantie der Contracten wilden helpen arbeyden/ ende alles contribueren wat eenighsins doenlijck was/ ende van haer soude moghen dependeren.

Soo haer yets voor-quam van de West-Indische Compagnie/ en dat de Françoysen haer met de Staetsche souden willen voeghen/ wat sy daer inne doen souden? haer Ho: Mog: verklaerden daer op: te wenschen dat voor die t'samen ghevoeghde macht van de Françoysen en dese Landen/ den Koninghvan Spangien in West-Indien afbreuck mochte werden gedaen/ ende dat sy tot dien eynde in dese Landen een machtighe Compagnie hadden laten formeeren/ de welcke alberepts hare desseinen in 't werck begoste te stellen/ ende mits dien by alle middelen aenraeden dat oock een machtighe Compagnie in Vranckrijck mochte werden opgherecht/ met presentatie datmen de selve met een goet Capitael ghefourneert zijnde/ als dan tusschen beyde Compagnien op d' onderlinge seeckerheyt ende voorder beleydt van de saecke/ met beter bucht ende dienst communiceren soude.

In cas van lichtinghe van nieuwe Troupen, by wat ordre d' Officieren souden werden ghestelt/ wierdt haer ghelast: sorghe te draghen dat het stellen van de Officiers alhier met kennisse gheschiede/ doch sulks niet willende ballen/ souden bearbeyden dat tot Officieren van de nieuwe Troupen mochten werden ghebruyckt/ die sijn Excellentie soude hebben ghirecommandeert/ ofte soo veel vande selve/ als sy konden obtineren; ende in sulcken geval aenhouden/ dat de voordere versieninghe van de selve Troupen hier te Lande/ mocht werden gelaten ter dispositie van haer Ho: Mot ende sijn Excellentie.

Hoe verre sy met de Ambassadeurs van Groot Brittannien ende Venetien van hare Negotiatien souden moghen correspondeeren?

Daer op wierdt verklaert/ datse met de selve goede correspondentie houden mochten/ ende verklaren ghekomen te zijn om secours te versoecken/ ende den Koninghvt engageren in een Oorlogh tegens Spangien.

In Vranckrijck zijnde/ hebben weder geschreven om ordre op de navolgende Poincten.

1. Van gheen Tractaet van Vrede of Bestandt te maecken als met consent van Vranckrijck. 2. Van de assistentie by haer Ho: Mo: te doen volgens het vierde en vijfde Artijckel van 't Tractaet van 't jaer 1608. 3. Van de Oost en West-Indische Navigatie. 4. Van te breecken met die van Algiers. 5. Van de Judicature over de predatien ter Zee vallende. 6. Van Schepen aen den Koningh te furneren, op seeckeren prijs nu te stellen. 7. Van 't overbrenghen der Fransche Regimenten tot koste van dese Landen. 8. Van aggreatie binnen seven Maenden te doen. Ende ten 9. Van 't overmaecken der penningen, die by syne Majesteyt souden werden gheconsenteert. Op alle welcke Poincten haer is ghereschribeert. Aengaende 't eerste, datmen sulcx soude moghen eenighsints toestaen/ soo langhe den Koningh soude ghelieben te continueren in een notabel secours van twaelf hondert duysent guldens 's Jaers: dan alsoo het scheen dat het selve secours teghenwoordich niet hooghervt ghebracht soude konnen werden/ als op achtmael hondert duysent guldens voor de volghende jaren/ ende dat sijne Majesteyt daer by beloofde desen Staet/ in ghevalle van meerder noodt/ oock met meerder hulpe t' assisteren; vonden sy goet/ dat d' Ambassadeurs niet teghenstaende de voors verminderinghe van twaelf tot acht hondert duysent guldens 's jaers/ mochten doen de ghemelde belastenisse/ ende sien te bevorderen/ dat in het Tractaet werde ghestelt ende geinsereert de reciprocque belastenisse van sijne Majesteyt; ende dat/ op vast vertrouwen van sulcx/ dese Staet niet en soude treden in handelinge van Treves oft Pays/ sonder voorweten ende consent van sijne Majesteyt. Aengaende het 2. point vonden sy by d'Ambassadeurs alreede daer op wel gheantwoort te zijn/ alsa zijn Majesteyt excuseerde selfs het voorder eslargissement/ om de zware lasten die het Rijck hadde te draghen over de besettinge op de Frontieren van Picardien ende elders; haer Ho: Mo: soude daerom wel redenen hebben/ van ghelijcken haer secours niet verder t'eslargheren/ als voor soo veele den Staet van 't Landt konde lijden/ maer speciaelder verklaringhe te doen/ als alberepts ghedaen was; vonden niet goet: wesende billich dat het secours teghenwoordigh te Contracteren/ werde ghepropoxtioneert op de voet van 't Tractaet van 't jaer 1608. ende voorloch by haer ghedaen werde by leeninghe, by aldien sy zijne Majesteyts secours by leeninghe souden moeten aenvanghen; doch daer op te letten dat in 't Tractaet klaer werde gestelt/ wat voet te houden soude zijn inghevalle den Koninck ende sy te gelijcke in oorloge mochten wesen/ bewijl by haer Ho: Mo: geen merckelijck secours soude kunnen werden ghedaen/ soo langhe sy in oorloghe waren. Op 't 3. Point spreeckende van de Oost-ende West Indische Navigatie, seyden dat d'Ambassadeurs soo veel Oostindien aenginck/ met de beste redenen daer toe te binden 't selve declineren souden/ ende expresselijck verklaren moghen/ dat daerinne niet en kan worden ghedaen sonder de Compagnie te hooren; ende by aldien zijne Majesteyt soude ghelieben dies aengaende yets te proponeeren/ ofte eenighe naerder openingh te doen/ dat naer verhoor van de selve Compagnie/ gesocht soude worden zijne Majesteyt daerinne te geven alle mogelijck contentement. Ende so veel aenginck Westindien/ is rede elders gesproken.

Aengaande het vierde Point/ dat de Ambassadeurs mochten verklaren/ dat het voor desen Staet niet doenlijck was te desisteren van de naerder Correspondentie op 't onderhoudt van de Tractaten met den Grooten Heere gemaeckt/ ende daer deur wederom op den hals te halen de zwaricheden die d'Ingesetenen dese Landen van de Corsairen hadden ghelecden; veel weyniger dat haer Ho: Mo: souden Responsabel blijven voor de depredatien van die van Algiers: daer toe eben soo weynigh redenen zijnde/ als of sy wilden epsschen van Vranckrijck de schade die by de Duynkerckers ofte andere/ in bestellinghe van den Koninck van Spangien zijnde/ upt de Fransche Havens komende/ den Ingesetenen van dese Landen werden aenghedaen/ dan datse mochten presenteren: By aldien den Koninck soude gelieben oock met die van Algiers in naerder handelinge te komen/ tot beter onderhoudinge van de Tractaten/ die zijne Majesteyt was hebbende met den Grooten Heere, dat van wegens desen Staet daer toe gecontribueert/ ende by ghebracht soude werden/ alle 't ghene wat eenighsints doenlijck ende mogelijck soude zijn: met verklaringe so het te passe quam dat sy op't versoeck van die van Calis alberepts geschreven hadden aen Wynant de Keyser, om alle mogelijck debvoir te doen tot verlossinge van de Franceisen te doen.

Wat aenginck het 5. Poinct, seyden dat de Instructien van de Collegien ter Admiralitept by de Provintien naer voorgaende beschrijvinge ghemaeckt/ sonder de selve somme niet en kan verandert werden: ghelijck wel zijne Majesteyt als wesende een Souverain Koninck/ Wetten kan maecken ende veranderen/ na zijn gelieste: dat oock den werck van Revisie by de selve Instructie elck een dryf ende open stont: daer deur de ghegraveerden konden werden gheholpen; dan om wegh te nemen alle occasie van suspicie/ die op de Rechters van de Admiralitept souden mogen ballen/ van dat sy geen Neutrale Rechters souden zijn/ ofte ooch al te langhsame Justitie Administreeren: beloofden ordre te stellen/ dat gheene Raeden/ ofte eenighe Officiers part ofte deel in de equipagien ter vryer Neeringe souden moghen hebben/ ende ooch doen Revoceren de dispensatien/ die aen d'een of d'ander souden moghen zijn gegeven; hebbende by de Resolutie op de poincten van mesnagie alberepts af geschaft de profijten ende Emolumenten, die die van de Collegien upt de Prinsen souden mogen hebben genoten/ om also deselve Collegien te

stellen

1624. ſtellen buyten alle ſuſpitie van partijdigheyt, daer mede ſy ſouden moghen verſeeckert worden; beloovende mede inghevalle van Riviſie ſulcken reguard te nemen op de adjuncten, ende daer toe ſoodanighe perſoonen committeeren / dat ſoo wel in ſecunda als prima inſtantia onpartijdigh recht mocht worden gheadminiſtreert. Ende ommme de klagende Franchoiſen, ſoo veel immers moghelijck was / te gemoet te komen / preſenteerden mede / dat in Prinſen (die inghebraght worden / ende de Franchoiſen raeckten) by de voorſz Collegien niet en ſoude ghediſponeert worden / ſonder advoorens den Ambaſſadeurs van ſijne Majeſteyt (hier in loco zijnde) daer van verwittight te hebben / om met hem een competenten tijt van reclamatie te beramen; mits dat 't ſelve reciproce worde gedaen in Vranckrijck. Sy notificeerden oock aen ſeecker Franſchman Parquet gegeven te hebben contentement / ende aen het Collegie ter Admiraliteyt tot Amſterdam te hebben gheſchreven / raeckende de klachten van die van Bajonne, dat ſy deſelve promptelijck ſouden decideeren / ofte pemandt overſenden met de ſtucken in 't proces dienende / ten eynde de ſaecke mede alhier in alle rechtmatigheydt mocht worden afgedaen.

Op het ſeſte Poinct, ſeyden dat hier mocht ſijne Majeſteyt was gheweygherd Schepen te timmeren, ofte te koopen, daer in oock gheen zwarigheydt worde gemaeckt; te continueeren dan was onmoghelijck die tegenwoordigh op een prijs te ſtellen; de redenen van veranderinghe der tijden / bequaemheyde / ende goetheydt der Schepen / ende diergelijcke alleegerende.

Raeckende het ſevende Poinct, datſe mochten beloven / dat ſijn Majeſteyt in ſijne Rijcken geaſſailleert worden / men de Franſche Troupes ſoude laten volgen / indien het ſonder evident perijckel van den Staet van den Lande konde gheſchieden / ende deſelve niet ontoghen worden op ſulcken tijde / als men hier die meeſt ſoude van nooden hebben; dan wat aengaende de koſten, tot derſelver transport van nooden: ſy vonden gheen redenen / dat deſelve by deſe Staet ſouden moeten gedragen worden / in welcken regarde de Ambaſſadeurs het ſelve (ſoo veel moghelijck was / ende ſoo langhe ſy vonden) ſouden ſien te declineeren; Ewenwel de ſaecke daer op niet te breecken / ende eyndelijck lieder de koſten tot laſte van deſe Landen toeſtaen / als dat daer op de handelinghe ſoude achter blijven. Aengaende de tijdt tot de Ratificatie / viel gheen zwarigheydt. Wat Tractaet tot Compiegne zy eyndelijck hebben gemaeckt / is hier voor geſtelt.

Den Ambaſſadeur Langerack ſeſtichte in deſen tijdt ſijnen Secretaris / ende bede verthoonen: als dat de Koninck continueerden met de Arreſten, op de Schepen van deſe Landen tot Havre de Grace ende Honfleur; om by die weghe te hebben reparatie van dat eenighe Turckſche Roovers of Corſaren upt deſe Provintien loopende / verſcheydene Franſche Schepen ghenomen / ende het Volck tot Slaven ghemaeckt hadden.

Om het welck te excuſeeren de opgemelde Ambaſſadeurs geinſtrueert waren. Edoch des ondangeſien heeft men noch in het eynde deſes jaers moeten ſenden den Heer Pijnacker na Algiers, om gemelte Franſchen te redimeren. Werdende den twaelfden Marty / voor den Ambaſſadeur Maurier ende een Advocaet, ende Schepen van Bajonne de Franſche, deſelve klachten geredoubleert: als dat de Hollandtſche Haey-baerders haer voeghden by de Corſaren, ende in dier voeghen derthien Schepen met Volck van deſelve plaets hadden helpen nemen. Verſoeckende dat een van de Capiteyns der ſelver Kapers / met namen Pieter Barents, doen tot Amſterdam zijnde / mocht worden gheſtraft / daer op deſelve oock terſtont is in apprehenſie ghenomen / met laſt aen de Fiſcael / om tegen hem te procedeeren / ghelijck dan de voorſz klachten aen de reſpective Admiraliteyten zijn gerenvoyeert.

Amb. Maurier gereco. Sijn Majeſteyt (om te beter van alles de opgemelde Ambaſſade / ende andere ſaecken deſen Staet raeckende) gheinformeert te worden; ſchreef aen den Heer van Maurier zijn Ambaſſadeur / om aen haer Hoog: Mog: te vertoonen / (gelijck hy dede den eerſten April) dat hy ſijn preſentie van nooden hadden in Vranckrijck: dat haerom hy Ambaſſadeur gereſolveert was te vertrecken terſtont naer Paeſſchen / preſenteerende ſijn dienſt / ſoo in 't generael / als particulier / ingevalle omtrent de ſaecke van d' Ambaſſade men hem noch pets (wat ſedert het vertreck der Ambaſſadeurs mocht op-ghekomen zijn) ſoude begheeren te Committeeren: voorts dat hy altijdt ſoude behouden ſijne goede wille / ten beſten van deſen Staet; urgeerde nochmaels de ſatisfactie aen de klagende Franchoyſen. 1624.

Hem wierde met complimenten geantwoordt / ende gereſolveert / dewijle hy vermoedelijck niet ſoude weder-komen / hem eerlijck te dimitteeren; ghelijck geſchiede / (na dat hy den negenden April ſijn af-ſcheyt hadde genomen) met een preſent van vijf hondert dubbelde Rijders: maeckende als doen vijf duyſent vijf hondert en vijftigh gulden, ende aen ſijn Secretaris een Medaille van hondert gulden. Sijn preſent.

De uytwendighe oorſaecke ſijner te huys-roepinge / was 't gheene gheſeyt is / maer de rechte gront was: dat de Koninck gereſolveert zijnde / om die van de Religie in Vranckrijck te ſuppriimeeren: ende inſonderheydt om Rochelle tot gehoorſaemheydt te brengen / hy alhier gheen Ambaſſadeur meer wilde hebben die van de Gereformeerde Religie was; moetende vreeſen dat een die van deſelve Religie was / niet oprechtelijck ſoude gaen teghen ſijn eyghen Religions-Verwanten: alſoo de Koningh voorts hier na voor den Ambaſſadeur d' Eſpeſſes liet handelen het ſeedurs van twintigh Schepen, teghen Rochelle of Soubize. Daerom hy hier van nooden hadde een Catholijck Ambaſſadeur / oock hadde ſich de Ambaſſadeur Maurier ſeer Remonſtrants ghethoont; ende de hecken alhier verhanghen zijnde; konde niet meer by Prins Maurits ende de Regieringh aengenaem zijn. In deſſelfs plaets quam de terſtont gemelde Heer d' Eſpeſſes. d' Eſpeſſes in ſijn plaets.

Den Koningh van Denemarcken heeft met Vrienden gedateert / Coppenhaghen den ſeſten February / aen haer Hoog: Mog: genotificeert / dat hy Cornelium Vinckium, der Rechten Doctor / ende ſijn Cantſely-Raet van huyſe upt hadde beſtelt tot ſijn Agent; om alhier te reſideeren / voor den welcken als oock voor verſcheydene Miſſiven / in dit jaer de Koning veel inſtantie heeft laten doen / om reſtitutie van ſchade by die van de Groenlandtſche ofte Noortſche Compagnie aen de Denemarckſche Walviſch-vangers by Spitsbergen gedaen / ende dat ſulcks de plano & abſque ſtrepitu Judici mocht worden afgedaen; doch de ſaecke aen het Hof van Juſtitie verweſen zijnde / heeft lange jaren gheduert. Vinck / Agent van Denemarck.

Voor Ordinaris Ambaſſadeur van Venetien, was alhier de Heer Moroſini, een ſijner Domeſtijcken querelle hebbende met een Dienaer van den Franſchen Capiteyn Witenval, ſchoot den ſelven doodt voor het huys van den Ambaſſadeur / ſich daer mede retirerende in 't ſelve huys: daer over ontſtont een commotie / veel Francoyſen vergaderende voor den Ambaſſadeurs huys / om ſulcks te wreecken; ſoo dat men genoegh te doen hadde om voor de Dienaers van de Juſtitie die te doen ſcheyden. Moroſini Ambaſſadeur van Venetien.

Den Ambaſſadeur ſelfs compareerde den dertighſten May in de Vergaderinghe / verthoonende dat hy voor ſijn Secretaris hadde laten nemen informatie van dat ſept / ſulcks bevindende geheel anders als geſpargeert was / overlevverende deſelve informatie; met preſentatie ende verſoeck van alle wijdere goede correſpondentie: daer by het gebleven is.

De drie jaren van deſes Ambaſſadeurs reſidentie alhier uytgaende / ſoo was nu den thienden Juny tot Rotterdam aenghekomen / om hem te ſuccedeeren de Heer Aluiſe Contarini: die den ſeventhienden na gheloonthepdt voor den Heer Prince van Orangie, tot aen de Hoorn-brugge (een quartier uyts buyten den Haghe gereſcontreert / ende in-ghehaelt wierde; Den vijf en twintighſten wierden beyde ter audientie in de Vergaderingh van haer Hoog: Mog: gehaelt / alwaer Moroſini ſijn af-ſcheyt met ghewoonlijcke complimenten / Ambaſſadeur Contarini.

Digitized by Google

1624. danck-seggingh̃e/ ende aen-biedingh̃e nemende; soo overleverde terstont Contarini sijne Brieven van Credentie van den ses en twintighsten April: seggende in substantie van sijne Sereniteyt gesonden te zijn/ tot continuatie van goede correspondentie/ ende onderhoudingh̃e van 't Contract van d' Alliance. Beyde met behoorlijcke complimenten beantwoordt zijnde/ is de Heer Morosini ghedimitteert: met een goude kettingh van drie duysent gulden, ende een medaille voor sijn Secretaris. Den twintighsten July d' Ambassadeur Contarini audientie hebbende/ heeft gheproponeert: dat in het aensien van twee Hollandsche Schepen/ de Turcksche Corsaren hadden bevochten twee Venetiaensche Schepen; soo dat het volck waren ghedwongen haer met Chaloupen by de Balines aen Landt te salveren/ ende de Schepen ende Goederen in brandt te steecken/ het welck de Hollandtsche wel hadden konnen beletten: pretendeerde dat daer in behoorde order ghestelt te worden; dat gelijck de Bailo van Venetien/ met den Orateur van desen Staet/ hielden goede correspondentie/ alsoo oock beyder Staten/ Onderdanen/ ende Schepen elckander behoorden te helpen ende te secundeeren. Daer op is niet gedaen/ als datmen nannaels den Ambassadeur heeft voorgehouden/ of het niet beter was/ dat die van Venetien oock socht̃en in Accoort en Neutraliteyt met de Corsaren te komen/ op den voet van de Tractaten die dese Landen met denselden hadden.

Niet alleen in 't hups van desen Ambassadeur Contarini, maer oock in dat van den Franschen Ambassadeur/ wierde (naer ghewoonlijcke byeenkomsten den Ambassadeurs toekomende) Misse ghedaen: daer in oock verscheenen groot ghetal van de Rooms-ghesinde Nederlanders; daer over de Heeren Feit ende Noortwijck aen d' Ambassadeur Contarini gesonden wierden/ hem te vermanen/ om niet als sijne Domestiquen toe te laten; sulcks is oock den Secretaris van den Franschen Ambassadeur aengesept: de Heer Maurier vertrocken/ ende d' Espesses noch niet aengecomen zijnde.

Den achtienden Augusti heeft welgedachte Ambassadeur Contarini by expresse audientie haer Ho: Mo: aengedient: dat de Koninck van Vranckrijck niet siende by Tractaten te konnen te weghe brengen de restitutie van de Valteline, was ghereselveert sulcks met Wapenen te doen; daeromme ghesommeert hadde de Republijcque van Venetien, ende de Hartogh van Savoyen, om hare werbinge gherert te hebben tegen den thienden Augusti/ als wanneer oock Sijne Majestept meenden met sijn Volck te sullen zijn in 't Landt van Bresse, volghens ghemaechte Ligue: sulcks als eene saecke van importantie hem belast was haer Ho: Mo: te notificeeren.

In Octobris de Heer Feit aen desen Ambassadeur notificeerende het falijeeren van den aenslagh op het Casteel van Antwerpen, door de klaerheyt des nachts/ proponeerde: of niet de Republijcque van Venetien souden te bewegen zijn tot meerder assistentie. Waer op de Ambassadeur antwoordde/ gheen hoope te konnen gheve: dewijle de Republijcque selfs in Oorloghe was om de Valtolina. By ter contrarie versocht/ dat men van hier (met macht van Schepen) de Republijcque moghte helpen/ tot verloffinghe van eenigh̃e Slaven tot Algiers; en om restitutie van Peerlen by Lambert Charles op Venetiaensche Koop-lieden genomen. De Heer Feit repliceerde/ dat men de Koop-lieden alhier tot Leeninge van Schepen niet soude konnen inducee-ren; ende aengaende de Peerlen, dat dié stricto jure waren van goeden Prinse: doch dat men de saecke soude naerder examineeren/ ende doen wat mogh̃elijck was.

Gesante van Marocke. In Julio is alhier gekomen een Alcayda, afgesonden van den Koninck van Morocko, met eene Suite van ses persoonen; wierden gelogeert/ ende hem toegh̃elept tot defrayement, soo langh̃ by hier soude zijn/ op twintigh à vier en twintigh gulden daegs. De Heeren Boshof ende Joachimi aen hem gesonden/ heeft in 't by-wesen van Josepho Pallache, haer voorgelesen zijne instructie: volgens welcken de Koningh begeerde/ dat upt dese Landen geene Wapenen oft Ammunitie van Oorloghe derwaerts moghten worden gesonden: als 1624. tot sijn begeeren ende dienst. Ten tweeden, dat hem by moghte staen te ghebruycken de Schepen deser Landen/ tot het transporteeren van Kooren.

Den twaelfden Augusti de Graef van Swertsenberg alhier gekomen op Brieven van Credentie des Cheur-Fursten van Brandenburgh/ ghedateert tot Ceulen ander spree. Den een en dertighsten May heeft met den Heer van Rummen Cheur-Furstelijcke Residen audientie gehadt; na de gedane complimenten verso-ckende Commissarisen van hare Ho: Mog: met den welcken hy veel maenden gheduerende is gheweest in particuliere Conferentie: belangende dat tusschen den Cheur-Forst ende den Hertogh van Nieuborgh jongst-gemaeckte Tractaet van Accoort/ over de deyling ende possessie der Gulick, Cleef, ende Berghse Landen, ende daer upt ontstaende soo principale als min principale differenten; eyndelijck is in October ghemaeckt het Tractaet hier voor gestelt. Graef van Swertsenberg.

Veel is 'er dit jaer te doen gheweest met Engelandt, de Koninck (soo door Brieven als door sijn Ambassadeur Carleton,) heeft in October laten dreyghen/ dat hy sijne Onderdanen selfs soude doen hebben Justitie over d' executie in Amboina gedaen over d' Engelsche: dewijl alhier aen de persoonen van Houtman ende Marschalck, die mede Rechters over gemelte executie waren geweest/ ende nu in Holland by ende branck gingen. Sijn Majestept was specialijck gestoort/ van dat deselve in hare discoursen hier ende daer noch d' Enghelsche Natie traduceerden: ende dat seecker Boeckskien (waerachtigh verhael van het gepasseerde in Amboina) hier was gedruckt; dat in de forme van Justitie wierde gecalumnieert: derhalven Sijn Majestept by provisie aen sijne geinteresseerde Onderdanen hadde ghe-concedeert Represalien op de Hollandtsche Oost-Indi-sche Schepen ende Goederen. Sulcks d' Ambassa-deur Carleton by expresse audientie aen haer Ho: Mo: notificeerde/ daer by versoeckende: Eerst, dat hare Hoog: Mog: ende Sijn Excellentie believen moghte te schrijven aen den Gouverneur ende Raden in In-dien/ om te laten upt Jaccatra vertrecken de Enghel-sche persoonen ende Goederen. Ten tweeden, dat alle differenten (soo crimineel als civile) van daer moghten werden gerenvoyeert herwaerts: om by den Koninck ende de Staten Generael hier te Lande te werden ghe-decideert. Ende ten derden, dat aen de Enghelsche gheen beletsel werde ghedaen/ om in plaetsen daer de Hollanders geene reele possessie of Juris dictie hebben/ Forten te moghen bouwen/ ende dat alle goede correspondentie tusschen beyde de Natien werde aldaer on-derhouden. Edoch seyde hy/ separeerde Sijn Maje-stept noch altijdt het ghemeen van het particulier: al-soo dat geconsenteert hadde eene pressinghe van twaelf duysent man te ghebruycken onder Mansvelt; met twee hondert duysent gulden 's maents/ ende hondert vijf-tigh duysent gulden eens. Saecke van Amboina.

De Koninck selfs by Brieven van den tweeden Oc-tobris/ recommandeerde oock aen haer Hoog: Mog: den persoon van Manselt; dat aen hem alhier werde gedaen alle faveur ende behulp/ in specie om te hebben restitutie van sijne Stucken/ Wapenen/ Ammunitie/ ende Bagagie: die ten deele by die van Embden, ten deele oock in dese Provintien/ ter instantie des Gra-ven van Oost-Vriesland/ als hem afgenomen/ wier-den aengehouden.

In het welcke men ten deele den selven Manselt heeft geaccommodeert/ ghelijck mede daer in dat hem wierde gegeven seurete de corps, teghen verschepden sijne crediteurs van schulden die hy hier hadde op-ghelevdt.

Aengaende de Oost-Indische differenten/ heeft men oock getracht/ soo veel mogelijck aen den Koning (om hem in de loop van sijne goede intentie/ tot redresse der Valtzische ende Brebasche saecke niet te stutten) con-tentement te gheven; ten minsten in schijn. Alsoo dat Houtman, ende bysonder Marschalck belast wierden haer te verantwoorden; Marschalck is namaels tot Delff in consignatie ghetrocken/ de Bewinthebbers sijn

1624. sijn oock dickwils verschreven gheweest in den Haghe. Doch tot voordere rigeur (als Engelant begeerde) heeft men noyt komen noch willen verstaen.

Meest deselve beschapenheydt heeft 't ghehadt met Vranckrijck. De Koninghe (volgens Tractaet van Campiegne ende anderssins) schoonden gheanimeert te zijn tegen Spangien ende Oostenrijck; sijn Ambassadeur d' Espesses, by audientie van den negenden December/ overleverde Wissel-brieven ter somme van hondert en sestigh duysent kroonen/ tot betalinghe van het tweede Termijn subsidie; met verklaringe dat sijn Majesteyt de resterende veertigh duysent kroonen employeerde/ tot lichtinghe van twee duysent Ruyters; recommandeerde de pretensie van de Oost-Indische Compagnie tot Diepen, ende de besendinge na Algiers, tot loskinge der Fransche Slaven. Aen den Edelman/ brenghet van de Wissel-brieven/ wierdt verreert een goude Ketinghe van vier hondert gulden: in de saecke van Diepen, is in 't volgende jaer gheloyght sententie: ghelijck mede na Algiers naderhandt is ghesonden den Doctor Pijnaecker.

Baron de Copet. Op desen tijdt quam de Baron de Copet met secreete instructie ende brieven/ oock specialijck van den Conestable l' Esdiguieres, van den acht en twintighsten Novembris/ om met wolcken te communiceeren/ Gecommitteert zijn de Heeren Rantwijck, Noortwijck, ende Joachimi, doende openinghe van een dessein/ op ende tegens de Republijcque ende den Staet Genua, met correspondentie van Savoyen: verstaende een notable Vloot Schepen; waer toe een Contract is opgherecht/ ende belooft te senden op kosten des Koninghs/ twintigh goede Oorlogs-schepen/ die verbolghens zijn geequipeert/ ende in het volghende jaer onder den Admirael Hautain in Zee ghebraght: doch door remuement van die vande Religie in Vranckrijck ghedivertert/ ende ghehuyckt tot destructie van de Rochelsche Vloot van Monsieur de Subize, als hier na sal werden ghesept.

Graefbeerck/ Gesante van Hessen. In Decembris quam in den Haye Mathias, Cæsar, Martinus van Graefbeecke, Gesante van den Landt-Grave van Hessen Kassel: die openinghe dede van sijn secreet bevel aen den Heere Rantwijck, Noortwijck, ende Bourmania; het welck was/ Eerstelijck: om leeninge van een notabele summa gelts: belovende suiver op de Franckfoortse-mis met koper/ of yserе Waren/ of gelt te restitueeren. Ten tweeden, eenigh secours van Volck: ingheval by resolutie nam/ sich van de Tillysche Inquartiering te bevrijden. 't Selve is met verschepden reden voor eerst geexcuseert; doch na iterative instantien in January/ Martio/ ende April gedaen/ is geconsenteert hondert duysent Rijcksdaelders/ te doen hebben door Kooplieden t' Amsterdam/ op credijt van het Landt; doch t' eenigen niet meer als twintigh duysent Rijcksdaelders/ ende als sy die in kooper oft yser souden betaelt hebben/ dan weder twintigh duysent Rijcksdaelders; om welcke betalinghe naemels hare Ho: Mog: by de Kooplieden meermaels zijn gheimportuneert. Soo dat noch Capitael noch Interest van d' eerste twintigh duysent Rijcksdaelders zijn betaelt by den Landt-graef.

Om dese tijdt wierde alomme sterck gewrocht/ tot ontset van Breda, ende het ghemeene Fransche/ Engelsche/ ende Paltzische desseingh/ specialijck om Hamborgh/ ende inde Nedersatische Kreytz; daer van commissie gegeven was aen de Colonel Haetsvelt, ende aen eenen Vicke, Overste tot Maeghdenborgh; die van wegben den Heer Administrator gesonden was aen Sijn Excellentie/ met openinghe van S. K. G. goede ghenegentheydt/ om de handt te houden aen de Gemelde goede ghemeene saecke: daer toe sy oock beneffens den Koninck van Denemarck/ soo door den Residente Aitzema, als naderhandt door den Ambassadeur Amstrutter is geanimeert gewrocht ende gebleven; als op sijn tijdt sal gesept worden.

Om welcke lichtinghe/ ende wat tot de saecke meer van noode was/ te bijden/ erpresse aenschrijvinghe den negenden Novembris ghedaen wierde aen gemelde Aitzema.

Dit jaer is oock gesignaleert geweest door de sieckte van Prins Maurits, die sedert het misluchen van den aenslagh op het Casteel van Antwerpen tot Rosendael is indisposst gewrocht/ ende den achtlenden Novembris in den Haghe aengekomen; hebbende sedert altijd de Kamer gheshouden; dach daerom niet nalatende alles door sijn hooft te laten gaen: sulcks als oock 't ghemelde misluchen/ ende het apparent verlies van Breda sijn geest/ ghelijck de sieckte het lichaem soo langhs soo meer verteerde. 1624. Prins Maurits sieck in den Haghe gekomen.

Men heeft dit jaer oock gemaeckt verschepden nieuwe Reglementen ende ordren/ soo tot vermeerderingh van Negotie/ als anderssins. Specialijck is in consideratie ghenomen/ dat de groote Visscherye ende Haringh-vaert, een Hooft-neeringhe/ ende principaelste Mine der Vereenighde Landen was: daer by veele duysent Huys-gesinnen binnen dese Landen hen geneeren ende onderhouden; veele ende verschepde Handt-werckers/ Neeringen/ Verteeringhen/ ende sonderlinghe de Zeylage ende Navigatie/ soo binnen als buytens-Landts/ in eeren gheshouden: oock veele Retouren van Penningen ende Kooplmanschappen/ midtsgaders vermeerderinghen van het in-komen der Conbopen/ ende de Inkomsten deser Landen/ verorsaeckt worden: ende dat om deselve Hooft-Neeringhe in de Vereenighde Landen te conserveeren/ verschepden goede Ordonnantien op het banghen en souten/ benesiteeren ende verrieren van den Haringh, van tijdt tot tijdt gemaeckt waren. Waer door deselve Neeringe/ tegens verschepden traversen ende onbehoorlijck voornemen by eenige baetsoeckers/ ende benijders van den welstant deser Landen/ ende der voorsz Hooft-Neeringe; tot verschepden tijden voorgestelt/ tot noch toe in eere ende reputatie was gheconserveert: tot grooten dienst van dese Vereenighde Landen/ ende de goede Ingesetenen der selver; ende men nu seerdelijck bericht was/ dat by een nieuwe traverse/ tot nadeel van de voorsz Hooft-Neeringhe, ghepoocht wierdt/ upt de Vereenighde Landen/ naer andere Landen oste plaetsen te transporteeren/ Duyghen tot Haring-tonnen/ alhier te Lande gemaeckt; oock halve Haringh-Vaten in andere Vaten geslagen/ ende Kruys-want, om alhier te ontgaen de observantie van goede Ordonnantien ende Politien/ die ten dienste deser Landen op het Vanghen, Souten, Beneficeeren, Verkoopen, ende vertieren van Haringh waeren gemaeckt: ende niettemin den Haringh/ als op ordre van dese Landen gebenefficeert/ in andere Landen te verkoopen: waer door de voorsz Hooftneringe merckelijck in reputatie ende ordre souden worden verkort/ ende de Vereenigde Landen/ ende de goede Ingesetenen der selver/ beschadigt/ ende gheinteresseert: ten waere men teghens alsulcken quaden voornemen tijdelijcken voorsage. Soo is nae rijpe deliberatie/ allen ende een yegelijck/ soo Ingesetenen/ Inwoonderen/ als Vreemdelingen/ ende andere/ de Vereenighde Landen frequenterende/ verboden ende geinterdiceert inde vereenighde Landen/ oste eenige Steden/ Havenen oste plaetsen der selver/ eenige ledige Haringtonnen, oste Halve, nochte Duygen tot Haringtonnen of halve tonnen gepreparеert/ nochte eenige Cruyswant, in eenige Schepen te brengen/ doen/ oste ontfangen/ om deselve upt de Vereenigde Landen/ op ander Landen of plaetsen te brengen/ voeren oste transporteren/ onder wat pretext 't selve soude mogen wesen/ geene uytgesondert/ op de verbeurte van deselve; mitsgaders de Schepen/ daerinne de voorsz Haringh-tonnen, Halvetonnen, oste de Duygen tot Haringtonnen oste Halve gepreparеert/ mitsgaders het Cruys-want sal bevonden worden gheschreept te wesen: noch een boete van twee hondert Nederlantse Ducaten/ voor de eerste reyse: voor de tweede reyse/ boven de voorschreve verbeurte van Schip ende goeden/ van vier hondert Nederlandtsche Ducaten: ende voor de derde reyse/ boven ghelijcke verbeurte van Schip ende goeden/ van ses hondert der voorsz Ducaten/ ende arbitrale correctie. Inhoude van eenige nieuwe Plaecaten.

Men heeft oock gewaerschout/ dat hoewel den Koninck van Spangien, by sijne ordre van den dartighsten

October

1624. October lestleden hadde toeghelaten / dat voor den tijdt van elf maenden / na date dese selfs / alle Natien die wilden / geen uytghesondert / selfs ooch d'Ingesetenen van dese Landen / vermochten derwaerts te senden / voeren ofte brengen / Tarwe, Garste, Rogge, ende alle andere Eetbare Waren &c. 't Selve ontwijffelijck alleenelijck tot dien eynde was uyt-gegaen / omme daer voor eenighe meenighte van Schepen, Scheeps-Volck, Geschut, Munitien van Oorloge, ende andere commoditeyten, tot Schips toerustinge noodigh / in Spangien te trecken / ende die daer na (ten minsten onder eenigh glimpelijck voorgeven) aldaer aen te houden, en daer mede eene Scheeps Armade toe te maecken / en die teghen dese Landen te ghebruycken / en het Volck op de Galeyen te werpen / als hier voortijts was gebaen; dat omme soo veele doenlijck de voorsz inconvenienten voor te komen / en 't voorsz dessein des Koninghs van Spangien te breecken / een peghelijck / van wat conditie ofte qualitept hy ware / hem soude hebben te vermijden / en t'onthouden / eenighe Toevoer van de voorsz Grepnen ofte andere commoditeyten naer Spangien te senden / voeren ofte brengen; by poene dat die geene / die achterhaelt souden worden contrarie te doen / derselver Schepen en goederen / als goede prijse genomen / en geconfisqueert souden worden / tot behoef van de gemeene sake.

Vernemende ooch dat eenighe persoonen haer bemoeyden uyt de Vereenighde Landen te voeren / en doen voeren Kiemen, Medeploegen, Eggen ende andere instrumenten / tot den Lantbouw dienende; waer door de neringe van de Mede, ende andere van dese Landen / te meer mochten werden verbrent / daer de voorsz Neringen nochtans boven immemoriale tijden / tot noch toe door Godes segeninge / met vermaft van de Onderdanen geluckelijck gedeeffent waren geweest.

Soo wast datmen daer in willende versien / en d'Onderdanen van dese landen / by 't gebruyck vande voorsz Neringen conserveren / so veel doenlijck / op dat sy des te beter gestaet mochten wesen / nevens andere Onderdanen / te dragen de lasten vande gemeene defensie / tegen het gewelt vanden Koninck van Spangien; interdiceerde allen ende een peghelijck / van wat qualitept ofte conditie die waren / uyt dese Landen te verboeren / ofte doen verboeren eenige Kiemen ofte Pe vande Meede, wesende ongedroocht ofte onghebroocken, als Medeploegen, Eggen en andere instrumenten / tot den Lantbouw nodig: op peene van confiscatie van deselve Mede en Instrumenten, en daer en boven twee hondert gulden voor de eerste reyse / en voor de tweede reyse op verbeurte als boven / ende confiscatie van Schip ofte Schuyte, waer mede de verboeringe sal wesen gepoocht ofte volbracht / ende noch boven dien vier hondert guldens.

Alsoo ooch eenige curieuse / ongeruste ende twistgierige menschen / tot nieuwicheden / veranderinghe ende oneenigheden trachtende / hen onderstonden verscheydene schandaleuse ende argerlijcke Boeckkens en Liedeken, Refereynen, Nieuwmaren, ende diergelijcke te dichten / in druck ende geschrifte uyt te geven / en onder de Gemeente te stroyen / ooch aen eenige Boeckverkoopers / onder een bloote couverte / om by deselve verkocht te worden overgesonden: sonder bywoeginge van waer die quamen / ofte by wien die gesonden wierden / om alsoo haere quade practijcken een tijdt langh te bedecken / ende secreet te houden; het welcke alles in Landen van goede regeringe niet en behoorde ghetollereert / maer daer tegens sonderlinge by dese tijden diende voorsien / ende naer rechten ende voorgaende Placcaten / Wetten ende gebruycken vande Vereenigde Nederlanden / belet ende gestraft te werden.

So is geordonneert dat alle Boeckdruckers, Boeckverkoopers ende voorts een peghelijck / van wat qualitept hy sy / aende welcke eenige Boecken, Fameuse Libellen, Refereynen, ende andere verbodene schriften / gesonden wierden / 't sy om te verkoopen, vereeren, distribueren, leenen ofte lesen, ghehouden souden wesen deselve aenstonts te brengen / en over te leveren aen den Officier / ofte Magistraet / ter plaetse van hunne residentie / ofte daer sy die selve souden ontfangen: sonder deselve by haer te moghen houden, lesen, verkoopen, vereeren, communiceren, leenen ofte distribueren: 1624.
Op pene dat sy voor d'Autheurs van dien gehouden / ende als deselve gestraft souden werden / volgens voorige Placcaten.

Eenighlijck voormaels inde Oostindische, soo is nu ooch weder in de Westindische Compagnie bevonden / dat deur 't verkoopen van Actien / diemen in effect niet hadde, deselve Compagnie wiert gecontramineert; so is verboden een peghelijck / van wat qualitept ofte conditie hy sy / van doen voortaen / ende naer de publicatie van desen / te verkoopen eenige Actie inde voorsz Westindische Compagnie / 't sy op dach ofte ghereet gelt / dan hy was hebbende ofte dadelijck participerende inde voorsz Compagnie: op peene dat den verkooper verbeuren soude een vierdepart van den bedongen prijs; te beeren een derde part van dien / tot profijt vanden aenbrenger / het tweede derde part tot profijt van den Armen / ende het resterende derde part / tot profijt van den Officier die de Executie doen soude. Ordonnerende voorts / dat die geene / die van doen voortaen souden verkoopen hun Actien inde voorschreve Compagnie / ofte eenighe Kameren der selver / ghehouden souden wesen die te doen aenteeckenen / leveren ende opdraeghen / ter Kamere van de Compagnie / daer onder de voorseyde verkochte Actien ressorteerden: te weten binnen veerthien daghen / indien de verkochte Actie wiert geparticipeert / inde Kamer / ende ter stede daer de verkoopinghe was ghedaen / ende binnen een maent / indien de opdracht elders anders als ter plaetse vande verkoopinghe most ghedaen worden: te rekenen van den dach vande verkoopinge af / op ghelijcke pene van het vierde part / des bedongen prijses / so als voorsz; behoudelijck dat ingevalle de Cooppenninghen belooft waren / op dach betaelt te worden / de voorsz verkoopers niet tegenstaende de voorsz leveringe en transporten / hebben en behouden souden op de verkochte Actien recht van Hypotheecque, ter tijt toe sy luyden van hare beloofde Kooppenninghen vernoecht en betaelt souden zijn: En ingevalle den kooper ten verschijn dage / van de betalinghe in ghebreecke mochte wesen / sijn beloofde Kooppenninghen aen den verkooper promptelijck te voldoen / soude den Verkooper vermoghen op deselve getransporteerde parthye / tot uytwinninge ofte decretatie te procederen / ofte ooch deselve weder naer hem nemen / ende die op zijnen naem en reeckeninge te doen herstellen; mits daer toe versoechende authorisatie van den gerechte van de Steden daer het Transport gedaen was: welcke authorisatie de Verkoopers op simple requeste soude worden verleent / ende souden dienvolgende de Verkoopers hare betalinghe daer aen mogen binden / tot sulcken somme als ten verschijndage vande betalinge ter beurse ofte marckteganghs bevonden souden werden daerdigh te wesen: gereserveert / niettemin deselve Verkoopers hare voordere actie op de persoon ende andere goederen vande kooperS.

Men heeft ooch gestatueert premien op de geene die eenigh Rover veroverde: namelijck / also yemant hem soo vaillant toonde / dat hy een bande groote Schepen des Vyants quame te veroveren / ofte te vernielen / tot een vereeringe genieten soude de somme van thien duysent guldens; van een Hechboot twee duysent gulden; van een Chaloupe vol Volcks ses hondert guldens: Alles respective te verdeelen na de gewoonte / ofte anders / soo de Rieders van de Schepen / daer door 't exploict soude gedaen werden / ende d'Exploitteurs malkander souden verstaen: welck premium ofte vereeringe by de respective Collegien ter Admiralitept (daer onder de Schepen / die d'executie souden gedaen hebben ressorteren) betaelt soude werden.

Also men ooch verstont dat eenige uytheemsche persoonen / ja selfs eenighe deser Landen Inwoonderen / hun niet en ontsagen de Ondersaten / ende voornamentlijck veele Zeevarende Luyden, deser Landen te induceren / omme hen / niet tegenstaende de voorige Placcaten / ende indilipendie der selver / te begeven in den dienst van Uytheemsche, ofte van particuliere Ingesetenen deser Landen / buyten de Octroyeerde Westindische Compagnie / om met der selver Schepen te

varen

1624. baren na West-Indien; ende andere plaetsen in de Limite van het Octroy ende ampliatie van dien begrepen: ende dat veel van dese Onderdaenen sich verwonderden / soodanige verbodene ende den Landen hooghschadelijcke dienſten aen te nemen.

Waer teghen / om alle inconvenienten ende schaden voor te komen / noodighlijck ende promptelijck dienden verſien / ende alle mogheliicke ordre gheſtelt. Soo is allen Onderſaten / Inwoonderen ende Ingheſetenen deſer Landen van wat qualiteyt ende conditie die waren / wel ſcherpelijcken geinterdiceert / ende verboden / eenighe deſer Landen Ingeboorene / Onderdanen / Ingheſetenen / ende voornementlijck Zeevaerende Luyden / tot ſoodanighe dienſten als vooren te verhueren of aen te nemen: ghelijck mede allen Ingheboornen / Onderdanen / ofte Ingeſetenen deſer Landen / verboden wiert / ſich / of de hare op ſoodanige dienſten te verhueren / of ſe te begeven.

Op pene dat alle Overtreders van deſe Ordonnantie ende bevelen / ſoo wel die eenighe deſes Staets Onderdanen tot ſoodanighe dienſten hadden gheindinceert / gheſwert ofte aengenomen / als oock die hun tot den ſelven dienſt hadden begeven / ten eeuwigen dage uyt deſe Vereenighde Nederlanden gebannen / ende alle hare goederen geconfiſqueert / verbeurt ende vervallen ſoude zijn / ende by de Officieren van de reſpective plaetſen haerder Reſidentie / ofte daer de ſelfde gelegen ende gebonden mochten worden / aenghetaſt ende verkocht ſouden moghen werden.

Om oock te verſien op de groote ongheleghentheden, foulen, overlaſten, ende exactien, die by deſer zijdts Kryghſ volck / niet teghenſtaende de meenighvuldighe Placcaten ende ernſtighe Bieden van verbodt gen de Gouverneurs ende Commandeurs der Frontieren / daghelijcx ten platten Lande over d'Ingheſetenen der Dorpen van deſe zijde / als mede 's Vyants Dorpen / onder Contributie ende Saubegarde ſittende / oock aen repsende perſonen met behoorlijck paſpoort verſien zijnde / moetwilighlijck / ende onbehoorlijck gepleecht wierden: is met goetvinden van zijne Excellentie / by den Raedt van State expreſſelijck verſtaen ende verklaert / dat de voorſz Ingeſetenen van deſe zijdt / ende oock van 's Vyants Dorpen / ende contributie ende ſaubegarde ſittende / voortaen ſonden moghen alle ende een yegelijck / Soldaten van deſe zijde / hun draeghende onbehoorlijck teghens d'ordre van 't Landt / ende ſare diſcipline / vryelijck aentaſten, ende teſſens met de genommen Informatien van haere expreſſen ende quaet compoſitement / in verſeckertheyt ſenden / inde naeſte Garniſoenen / om by de Krijghs-Raedt aldaer / met kennisſe van ſaken geſtraft te worden / anderen ten Exempel / ende oock de Commander voorſz ghenommener informatien teſſens mede aenden voorſz Raedt overſenden; om in gevalle in de voorſz Garniſoenen daer over geen behoorlijcke Juſtitie gedaen en wiert / by den Raet ſelfs recht ende Juſtitie gedaen te worden na behooren.

Men hadde van wegen de Spaenſche Regeringe verboden alle de ghene die uyt kracht van particuliere Acten van Saubegarden / hunne reſidentie hadden ghenomen / in de Dorpen ten platten Lande zijnde onder Contributie / te komen in eenighe beſloten Steden / ofte Foxen onder haer ghebiet weſende / ſonder ſpeciael conſent / op pene van des contrarie doende / te weſen van goeden beupte. Dat oock de gene / die als vooren ten platten Lande zijnde komen woonen / ofte anderen in beſloten Steden woonende / ende aldaer oft elders eenige Paerden / Oſſen / Koeyen / ofte andere beeſten weyden / niet en lieten binnen acht dagen te verkrijgen paſpoort voor de ſelve beeſten / ende te betalen van een yder Oſſe ende Koeye, acht en veertich ſtuyvers, ende yder Peert drie gulden, op pene van verbeurte der ſelver beeſten. Soo is / van wegen de Heeren Staten Generael by den Raet van State der Vereenighde Nederlanden / van ghelijcken verkondight ende verboden. Allen den genen die uyt kracht van particuliere Acten van Saubegarden hare reſidentie hadden ghenomen in de Dorpen ten platten Lande / zijnde onder Contributie / te komen in eenighe beſloten Steden ende Foxen / zijnde onder 't gebiet der Hoochghemelte Heeren Staten Generael / ſonder alvoorens daer toe verſocht ende verkreghen te hebben ſpeciael conſent ende formele paſpoort van hare Ho: Mo: van zijn Excellentie / ofte van den voorſz Raedt van State / op peene van des contrarie doende / te weſen van goeden beupte: dat oock van gelijcken de gene die als voozen ten platten Lande waren komen woonen / ofte anderen in beſloten Steden woonende / ende aldaer / ofte elders eenige Paerden, Oſſen, Koeyen, ofte andere beeſten weyden / niet en lieten binnen den tijdt van veertigh daghen / na date deſer / te verkrijgen Saubegarde voor de ſelve beeſten / van den voorſz Raedt van State / ende aldaer betaelen voor peder Oſſe, ende Koeye een Rijcxdaelder, ende voor peder Paer drie gulden, op pene van verbeurte derſelver beeſten.

Haer Ho: Mo: hebben oock den tweeden September verboden alle ende een yeghelijck perſoon van wat qualiteyt ende wie ſy oock zijn / 't zy dat ſy woonden onder haer Ho: Mog: Saubegarden ofte niet / ofte dat ſy waren Neutrale ende gheen ingheſetenen der voorſz Vereenighde Nederlanden / gheenderhande Eetwaren, Ammunitie, Krijghs-ghereetſchap, ofte eenige andere goederen, hoedanigh die ſouden moghen weſen / te voeren ofte te draghen in eenigher voeghen ofte manieren nae de Leghers van den Koningh van Spangien, op de ſtraffe van als vyanden voor goeden prijs aenghetaſt / aengheſhouden / ende aen perſoon ende goederen metter daedt overvallen ende ghetracteert te worden / ſonder eenighe hooghte ofte ghenade te mogen verwachten. Ende dat oock hare Dorpen daer ſy woonden / dat eelijck in brandt geſteecken ende vernielt te worden; ende dat oock nu / ende namaels t' zyner tijdt / de ſelve toevoerende ofte toedraghende perſoonen / daer over noch ſouden verbolght / na-ghetracht / achterhaelt / ende ghevangen ghenomen / ende op hare perſoonen ende goederen / ſtrengelijck / ende als Vyanden vyandtlijck ſoude geprocedeert worden.

Tot meerder behoorderingh van de West-Indiſche Compagnie / is oock geconſenteert in Octobris, dat de gemeene Participanten / ende een yeder van dien / ſouden vermoghen haer inghetreckende Capitalen met vijftich ten hondert, ende daer onder, te verhoogen / oft het ſelve recht aen anderen / oock gheen Participanten zijnde / in haren name te vercoopen ende over te laten: wel-verſtaende dat de minder Participanten / ofte andere by haer eygen recht / ofte ceſſie haer inghetreckende ſomme vergrootende tot het Capitael / 't welck een Hooft-participant (achterbolghende het Octroy in de Compagnie) gehouden was te herideren / niet en ſoude vermoghen te ghenieten het recht van Hooft-participant, voor ende aleer hy 't ſelf de Capitael (achterbolghens het elfde Artijckel van de naerder Ampliatie des Octroys / twee jaren ſucceſſivelijck in de Compagnie ſoude hebben ghheridreert. Dat mede de voornoemde intreckeninge geſchieden ſoude moeten binnen de twee eerſtkomende Maenden, naer dat van deſe reſolutie by de reſpective Kameren / affictie van Biljetten / notificatie ſoude weſen ghedaen.

Ende dat aengaende de betalinge van deſe vergrotinge / d'eerſte paye ende 't eerſte derde part van de twee reſteerende derde parten opghebracht ſouden werden in gereden gelde / ende de reſterende payen / volghens den voet van het Octroy / ſoo als de Originele techeninge. Hier van ſtet bycander in 't eynde van 't jaer een en twintigh.

EYNDE van 't Vierde Boeck.

SAKEN

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

VYFDE BOECK.

KORT BEGRYP.

OOst-Indiſch geſchil tuſſchen de Hollandtſche en Engelſche, Hollandts verhael. Engelſch verhael van de ſelve geſchillen. Commiſſie van Prins Hendrick. Ridderſchap. Steden. Vroedtſchappen. Haer handeling. Ampt van den Raedt Penſionaris. Inſtructie voor de Gecommitteerde Raden. Vervolgh der Belegeringh van Breda. Aenſlagh om de Merck te ſtoppen. Goch by de Spaenſche verlooren. Spinola bedrieght die van Breda door brieven. Spinula ſommeert Breda. Kerck van Gunneke in brandt. Lof van Spinola. Prins Hendrick pooght voor 't laetſte Breda t' ontſetten. Hongers noodt in Breda. Hertogh van Nieuborgh in't Spaenſche Leger. Breda parlementeert conditien. In't Duyts. Uyttocht van 't Guarniſoen. Brief van den Paus aen de Infante en Spinola. Bahia verlooren. Capitulatie. Het ſecours komt laet. 't Selve ſecours neemt de Stadt Portorico. Kan 't Caſteel niet winnen, ende retireert. Hamborghſche Geſanten alhier. Venetiaenſe Ambaſſadeur Morofini. Contarini Ambaſſadeur van Marocco. Noch van Venetien. Paus meer Franſch als Spaenſch. Saecken van die van de Religie in Vranckrijck. Rochelle ſchrijft aen Hautin. Soubize attacqueert Hautin. Soubiſe geſlagen. Huwelijck tuſſchen de Koningh van Engelant en de Princes van Vranckrijck. Solemniteyten. Koningin van Engelandt komt tot Douvres. Engelſche Vloot loopt uyt. Komt in de Baey van Cadix. Retireert. Koningh Jacob ſterft. Sijn leven. Begraeffenis. Begraeffenis van Prins Maurits. Prins Philips Huwelijck met de Princes van Condé. Prins Philips Teſtament. Prins Maurits Teſtament. Koning van Vranckrijk doet klagen over den Capiteyn Tybauts. Hier van is te voor breeder geſproken. Caron doodt. Heer Joachimi in ſyn plaets. Koningh van Sweden tegen Polen. Don Louis de Portugael. Ambaſſadeur van Marocco. Pynacker. Churfurſt van Cölen. Brandenburghſe en Nieuburghſe ſaken. Baron van Gent. Accoordt tuſſchen Brandenburgh en Nieuburgh. Accoort tuſſchen deſen Staet en Brandenburgh. Denemarck in wapenen. Tilly. Hertogh van Fridlant. Aitzema. Rijcx Cancelier Ulefelt inden Hage. Accoort om een Regiment te ſenden aen den Koning van Denemarcken. Tractaet tuſſchen Engelant en deſen Staet van 20 Oorlog-ſchepen. Tractaet van Southampton. Intrecking van Repreſalien tegens de Ooſt-Indiſche Compagnie. Buckingam ende Hollant Engelſe Ambaſſadeurs alhier. Tractaet tuſſchen Engelant en Denemarck gemaeckt met deſen Staet.

Ooſt-Indiſch gheſchil tuſſchen de Hollantſche ende Engelſche.

HEt Accoordt tuſſchen de twee Ooſtindiſche Compagnien is voor deſen gheſtelt. Maer wat waſt? d' Engelſche waren de minſte; ende ſy wouden geern de meeſte zijn; ende gierigheyt is een gemeen gheſpreck onder Kooplieden. De Fortuyn geeft dickwils te veel, ſelden of noyt genoegh. Alſoo is het Accoort niet langhduerigh gheweeſt: hoe ende in wat manier het in Hollandt hiert verhaelt/ blijckt uyt het volgende.

De

1625. De beginselen waer door den Gouverneur ende Raet weghens dese Geunieerde Nederlanden in Amboyna suspitie kreghen van dat wel pets daer teghen ghecomplotteert soude wesen / zijn eerst ontstaen door de groote Licentie der Tarnatanen in de Moluccque ende in Amboyna: die teghens het Contract van Alliantie 1606. met hare Ho: Mo: gemaeckt / hadden nu hoortelingh bestaen / buyten consent ende weten der Hollanders / Vyede te maecken met den Koninck van Tidore; als oock Treves met de Spangiaerden der Hollanders ende hare oude Vyanden; waer door de voorsz Tarnatanen genoechsaem alle het Respect afghelept hadden / 't welck sy op de onde Alliantie ende meenichvuldighe assistentien aen dese Staet schuldich waren. De Spangiaert oock in de Molucque was ghenoechsaem meester ter Tee: vermits de Engelsche Cooplieden aldaer in de Oost-Indien wegherich bleven eenige schepen van oorloghe tot de ghemeene defensie te furneren: soo als sy op het Tractaet van Anno 1619. ghehouden waren te doen tot thien in 't ghetal: waer door de tochten op Manilha komende te cesseren / den Vyandt onbemoept aldaer zijn handel was dryvende / ende macht bekomen hadde om verschepden Galepen / schepen ende Jachten naer de Molucque te senden / met groot secours van volck ende provisie: ende dat daer teghens door oorsaecke van 't voorsz Mantquement der Engelsche gheene oorloch schepen in de Molucque ghehouden en wierden soo als behoorlijck was. De Ondersaeten van den Koninck van Tarnata bestonden mede / buyten ghewoonte / veele insolentien te doen teghens de Hollantsche Natie: hebbende verschepden van dien op diverssche manieren ghecoutrageert ende oock sommighe doodt ghesleghen / sonder dat daer op volghens verseeck eenighe straffe ghebruineert konde worden: ende ghelijck d'eene oberlast onghestraft blijvende Vyolenteert noch veele andere / door hoope van ghelijcke impunitept / ofte andere Considerationen: soo zijn oock de voorsz Tarnatanen van Amboyna woonende op Loehoe, Combello, ende naer ghelegen Plaetsen verder ghegaen: ende hebben ter Zee ghearmeert ende gheinbabeert verschepde Eylanden ende Plaetsen / staende onder den Nederlantschen Gouverneur in Amboyna: verbrandende de selve en slaende doodt de Hollantsche Onderdanen / ende de andere ghevanckelijck werck boerende tot Slaven; ende niet teghenstaende het instant verseeck van de Nederlantsche Gouverneur / soo en is daer op mede geen reparatie noch te Justitie ghevolcht / maer zijn de voorsz Tarnatanen in Amboyna noch verder ghegaen / ende hebben openlijck gedreyght de Hollantsche Kooplupden doodt te slaen / ende de Logie ofte facturie / die de selve aldaer veele jaren gehadt hebben / te spolieren ende te verbranden; ghelijck noch de selve Kooplupden de Nederlantsche Goederen daer upt ghenomen hebben om schaede door te komen: ende de Tarnatanen op Loehoe de Nederlantsche Facturie mede effectuelijck in brant ghesteecken ende t' eenemael geruineert hebben. In de Manichels een Eylant onder de Vyovintie van Amboyna sorterende / hebben sy hoors daer aen van ghelijcken de Nederlantsche Logie in brant ghesteecken / met verlies van alle de goederen die daer inne waren.

Den Hollantschen Gouverneur om deur zijn Respect ende segenvoordichept soodanighe rebellien te doen op houden / oyder te stellen in voghemende / ende Reparatie oock straffe te verseecken op de voorgaende insolentien / is met weynighe macht van Koeptupch na Loehoe ghevaren; waer ontrent komende / buyten gewoonte werde bejegent deur een Armade van Koeptupch der Tarnatanen van Loehoe, beel machtigher als de zijne / die ghenoechsaem by hare convenientien te kennen gaben 't weynich Respect dat sy droegen aen de voorsz Hollantschen Gouverneur; dien sy haveerden sonder hoope van eenich redres te konnen bekomen: so dat hy onverrichter saecken van daer wederom na 't Casteel in Amboyna is vertrocken. Ende waren de voorsz Tarnatanen hier door ende door het voorgaende soo stout ende vermeten ghevvorden / dat sy openlijck upgaben van de Hollantsche Onderdanen deur eenen generalen Tocht te willen gaen verooven / met over de hondert Corcoren ofte Fregatten: daer mede sy seyden op Amboyna te willen komen / om een generale Invasie op de Hollantsche Onderdanen te doen; waer door eenen grooten schrick onder de Indianen / staende onder de subjectie van de Hollantsche als mede onder de Hollanders self aldaer / is gekomen. 1625.

In verde ghelegen Eylanden beoosten Banda wert mede gesecht ende liep de tydinge openlijck / dat de Hollanders het Casteel van Amboyna nu al ghenoechsaem quijt waren; ende werden veele verschepden secrete Correspondentien des tijdts ghehouden soo tusschen de Indianen / als anderssins: die groote suspitien aen de Hollantsche gaven.

Hier door is den Hollantschen Gouverneur ende Raet van Amboyna beweecht gevvorden op alles nauw regart te nemen: alsoo daer upt klaerlijck te bespeuren was dat pets teghens den Staet in Amboyna mochte zijn ghecomplotteert; ende dat de Indianen onder haer selfs soo grooten saecke niet en soude derven begimnen / sonder eenich groot suppoyt van eenige Europissche Natie / als den Spangiaert ofte Portugesen ofte pemant anders; alsoo mede verstaen hadden dat die van Loehoe, Combelle etc. met d'Engelsche Kooplieden groote secrete correspondentien hielden.

Soo als de saecken in desen standt in Amboyna waren / is in February 1623. wonderlijck upt ghekomen ende ontdeckt een grouwelijcke Conspiratie teghens het Casteel / den persoon van den Hollantschen Gouverneur / ende den ghemeelen Staet in Amboyna: ende dat eerstelijcken door de apprehensie van een Iaponees, complice van 't faict: die in onbehoorlijcke tijdt verschepde malen op de Wallen van 't Casteel was gesien / alwaer hy aen de onerparentste Soldaeten / al te curieuselijck, inquireerde aengaende het stellen ende veranderen van de Wachten / ende hoe veel volcks in 't Casteel mochte wesen / ende andere dinghen meer; waer op / in soodanigen ghelegentheyt / den voorsz Iaponees ghesaiseert is / ende geexamineert zijnde na dese Circumstantien behende: dat de Iapoensche Soldaten in Hollantschen dienste zijnde / besloten hadden haer Meester van 't Casteel te maecken; ende dat sy sulcks met hulpe van d'Engelsche souden by de handt ghenomen hebben: die haer daer toe versocht hadden; ende dat hy in 't Engelsche Jupys met alle d'andere Iaponesen tot verschepden repsen binnen de dzie Maenden door dien tijdt / met de Engelsche (die hy by namen noemde) hadde geconfereert op de maniere van 't selve verraedt in executie te stellen. Hier op is aen alle Iaponesche Soldaten die in Hollantschen dienst waren / het Gheweer af genomen ende zijn in apprehensie ghestelt: ende by examinatie van haer allen by oydre ende eenparighe Confessie / is openlijck ghebleecken: dat alle de voorsz Iapponders op het verseeck van Gabriel Towrson ende andere Enghelsche Kooplupden ende Officieren / verwillicht hadden de voorsz Enghelschen te assisteeren omme het Casteel te verraeden ende aen de Engelsche over te geven: ende dat sy op de maniere / ende den tijdt / hoe ende wanneer sy het stuck ter Executie stellen souden / hadden ghehandelt op verschepde tijden met den voornoemden Gabriel Towrson, Engelsch Koopman / Abel Preys, Engels Barbier ende andere Enghelsche die sy met namen noemden: waer van de voorsz Abel Preys, upt eenich ander begaen leelijck faict in apprehensie voor desen ghenomen ende als noch ghehouden wiert. Ende al hoe wel aen den Hollantschen Gouverneur ende Raedt in Amboyna, upt alle de voorige bekentenisse van elf Japonnesen ghenoechsaem blijckelijck was / wat den voorsz Gabriel Towrson met zijn Kooplupden ende andere Complices voorgenomen hadden / ende dat den Raedt ghenoechsame informatie hadde omme de selve alle in verseeckeringhe te nemen: soo heeft nochtans den Generalen Raedt sich niet willen verhaesten / maer heeft al vooren den voorschreven Abel Preys (die in apprehensie was) doen boven komen in de Vergaderingh / ende (na datmen hem plaetse / personen / ende tijdt genoemt hadde / waer en wanneer / hy met de Iaponders ende andere

1625. Engelsche over het voorschreve verraedt gehandelt hadde) is uyt denselven Abel Preys mede verstaen / hoe hy gheexamineerde (uyt den naem / ende voor last van Gabriel Towrson) ende een ander Japonnees / (die mede doen gevanghen was /) alle de Japonders hadde beweeght in dit verraedt te consenteeren / ende dat consequentelijck den voorsz Towrson als eersten Author / ende alle d' andere Engelsche Koop-lupden / in de buyten Comptoiren van de Provintie van Amboyna zijnde / van 't voorsz verraedt mede kennisse hadden.

Op dese volkomen eenparighe examinatie ende confessie van twaelf personen / soo Iaponeesen als een Engelschman, is den voorsz Gabriel Towrson in den Raet ontboden / ende aldaer gecompareert zijnde / heeft op het begeeren van den Generalen Raedt / alle sijn ander volck mede binnen het Kasteel ontboden: die aldaer gevangen genomen / ende in verhteniſſe gestelt zijn / uytgenomen Gabriel Towrson, selfs op sijn verdoeck / ende om reden van sijn qualiteyt / als Opper-Koopman aldaer in Amboyna, wegens d' Engelsche Compagnie / sijn eyghen huys onder goede bewaringhe verleent is; ende zijn de voorsz gheapprehendeerde alle wettelijck ende ordentelijck geexamineert gewordẽ: ende is eenparighlijck uyt haer verstaen / volgens haer eygen bekentenisse / oyder by haer handt onderteeckent / 't geene volght / te weten: Dat Gabriel Towrson ontrent Nieuwe-Iaers-dagh anno 1623. meest alle de Engelsche Koop-lupden van alle de buyten-Comptoiren in Amboyna by hem hebbende / heeft deselve binnen in sijn kamer doen vergaderen / ende haer voorgheſtelt: dat hy met haer hadde te communiceeren eene gewichtighe saecke; doch dat hy het selve niet en konde doen / als naer voorgaende Eedt, van dat sy het selve secreet houden / ende getrouw souden wesen: seggende / salcx is noodigh', want quamen de saecken uyt, die ick u openbaren will, het soude ons allen het leven kosten. Waer op voort ghevraeght is het Heyligh Euangelium: op het welcke oyder een (die present was) den Eedt ghedaen heeft van secreet ende ghetrouwigheydt. Naer voorgaende preface / heeft Towrson aen de conjurateurs gheopent / hoe dat hy wegh en middel wist om sich selven meester te maecken van 't Casteel van Amboyna; ende alsoo eenighe van de presente aldaer zwaerighsept maeckte / om het selve te konnen effectueeren / als daer toe te swaerk zijnde; Soo heeft den voorschreven Towrson daer op geantwoort: dat hy tot sijn voornemen ghewonnen hadde de Iaponsche Soldaten / die binnen het Casteel waren: ende dat sy hem voornemen in het werck souden leyghen / als de Hollandtsche binnen het Casteel op haer zwaerste ende onderste waren: ofte wanneer den Gouverneur ergens uyt soude zijn op eenighe Cocht; dat mede men wachten soude / tot dat eenighe Engelsche Schepen of Schip in Amboyna soude zijn / wiens volck mede soude konnen gebruyckt worden tot den aenslagh: als wanneer oock alle de andere Engelsche Koop-lupden ende Slaven van alle de buyten-Comptoiren in Amboyna op ontboden souden worden. Ende voorders seyde: dat hy volcks genoegh wist te krijgen; dat sy hem sulcks souden beveelen / ende slechts haer beste doen; ende dat die van Loehoe mede met eenige Correcoren hem soude te hulpe komen / etc. Op welcke Inductien alle de presenten den Eedt ghedaen hebben / dat sy hem Towrson daerinne wilden helpen.

Ende aengaende de maniere van d' executie / dat de voorsz Towrson gheordonneert hadde aen de Iaponders (binnen het Casteel zijnde) op een yder punt twee mannen te senden / en de reste inde zale / om op den Gouverneur te passen / ende den selven te vermoorden; ende dat sy op het waerschouwen van d' Engelsche / haer souden meester maken vande punten van 't Casteel / alles doodslaen 't geene eenigen tegenweert soude doen / en d' ander gevanghen nemen: voorts de goederen van de Nederlandtsche Oost-Indische Compagnie souden aen-ghetast / ende onder den anderen verdeelt hebben / soo Iaponeesen als Engelsche: behalven duysent Realen van achten, die yder Iaponees voor uyt-ghehadt soude hebben: dat sy de Voorgerpe (die met haer niet en hadde willen accoordeeren) souden omghebracht / ende soo veel schade ende af-breuck aengedaen hebben / als mogelijck soude gheweest zijn. Aengaende den tijdt dat die noch niet seecker bestaen en was / maer datter haest weder een by-een-komste soude geweest zijn van de voorsz conspirateurs: als wanneer Gabriel Towrson op alles voorzien stellen / ende den Japonders een teecken gegeven soude hebben / waer op (als 't hem goet docht) hy van binnen het werck beginnen soude. 1625.

Den voorsz Gabriel Towrson in het particulier ghevraeght zijnde: wat hem tot sulck een boosen saict hadde gemoveert? antwoorde: begeerte van eere ende van profijt. Voorder gevraeght zijnde / by wien daer eere ende profijt soude ingelept hebben? ende voor wien hy 't Casteel soude hebben genomen? antwoorde: by aldien hy tot sijn voornemen hadde konnen geraecken / dat hy die van sijn Natie op Batavia zijnde / daer van terstont soude hebben geadverteert / ende haer hulpe ontboden: de welcke (indien sy hem secours gevonden hadde) soude het Casteel voor sijne Compagnie (dat is voor d' Engelsche Oost-Indische Compagnie) gehouden hebben: ende soo niet / soude 't selve Casteel voor sijn selven ghehouden / ende met de Indianen gesocht hebben te accoordeeren / omme alsoo voor d' een ofte d' ander middel tot sijn voornemen te geraecken. Naer dat de examinatie van Towrson geeyndight was / heeft den Gouverneur van Amboyna tegens Towrson sich beklaeght / over dit sijn voordt voornemen / ende gevraeght: of sulcks de recompense soude geweest zijn, van sijn menighvuldige vriendtschappen aen hem Towrson bewesen? daer voorsz Towrson met eenen diepen sucht op antwoorde: Och ware dit stuck te herdoen, ten soude niet ghedaen werden! Dese volentaire confessie ende bekentenisse van feedt-wesen / geschiede den negenden Martij / als wanneer d' executie dien dagh ghedaen soude worden / en d' examinatie van Towrson was al gheeyndight op den 28. Februarij / soo veel dagen geleden te voren.

Dit is de substantie der confessien van thien Japoneesen, van veerthien Engelsche, ende van den Hollandtschen Merincho, ofte Capiteyn van de Slaven: die alle hare respective bekentenissen hebben met haer eygen onderteeckeninghen en hand-schrifft bevestight.

Tegen dese saecke / actie ende proceduren / zijn in Engelandt veel andere dinghen ghesommeert: om dat werck haestigh te maken.

Het eerste Poinct, 't welck tegheus de gheadministreerde Justitie in Amboyna, aldaer gemeldeert werd / is aengaende de proceduren (die gheseght worden ghehouden te zijn) buyten formalitept / ende met excessen tegens dese conjurateurs. Waer tegen moet men weten / dat yder Landt zijn Wetten ende Ordonnantien heeft / ende zijne particuliere maniere van proceedeeren / soo in het civijle als in het criminael. Engelandt heeft de zijne / Vranckrijck / Spangien / Duytschlandt / Nederlandt / ende alle andere Rijcken ende Regeeringhen hebben mede de haren; die yder in haer ghebiedt ghe rechtigh ende legitime zijn / soo dat (als men souden willen oordeelen aengaende die legalitept / ofte illegalitept der proceduren) in eenigh Landt ghebruyckt / het selve moest ghestelt werden aen Wetten ende Costumen van dat Rijck / ofte die Regeeringe / daer de Justitie ende Proceduren ghevallen zijn. Dese Proceduren zijn ghehouden by den Nederlandtschen Gouverneur / weghens de Hoog: Mog: Heeren Staten Generael het opperste ghebiedt hebbende in de Eylanden van Amboyna, die weghens haer Hoog: Mogh: al over veel jaren geconquesteert waren op den Spangiaert ofte Portugoesen / die deselve besaten voor het Casteel in den naem van den Coninck van Spangien / by andt van desen Staet. Dienvolghens worden als nu (wegens haer Hoog: Mog:) beseten / ende onder haer gebiedt gehouden / by eenen goedenende recht veerdighen titel van Oorloghe / soo als by het recht van Nationde-gestaen wort: Waer door dit onder anderen mede justitie geadministreert / volgens de Wetten van Nederlandt / soo als die aldaer in 't proceederen tegens dese conjurateurs gebruyckt geweest zijn: Men weet dat de Wetten van Engelandt in 't crimineel beschep-

den

1625. den zijn van de Hollandtsche: ja van meest alle die van de andere Koninckrijcken ende Regeeringen in Europa: maer daeromen soude niemandt wel ghefondeert zijn te seggen/ of te willen sustineeren/ dat de Proceduren van de Engelsche Rechters in Engelandt ghehouden/ in het reguard van hare delinquanten/ met formeel ofte Legitime ware/ om dat de voorschreve Engelsche Proceduren in de formalitept ofte maniere van doen excederen ofte varieren van de Proceduren van Vranckrijck/ Spangien/ Duytslandt/ ett. Waer andere ghebruycken zijn; want Legitim is het ghene met de Wetten van dat Land (daer yets geschiet) over een komt. Nu dan de Japonsche Soldaten in dienst zijnde vande Nederlandsche Compagnie in Amboyna, tot gheluck van dien staet/ wierden ontdeckt geconspireert te hebben teghens het Casteel ende de Regeeringh aldaer/ in wiens Eedt ende betalinge sy waren; wierden geapprehendeert/ geexamineert ende geconvinceert van de voorsz conspiratie; dese Proceduere was Legitim/ ende en raechte niemandt/ dewijl dese Japonders geen ander Heer ofte Regeeringh en honden erkennen/ als die van de Nederlanders/ onder wiens Eedt/ dienst/ ende betalinge sy stonden.

Alle dese gheconjureerde Japonders, met den Capitepn van de Nederlandtsche Slaven/ bekenden eenparighlijck/ dat sy tot dese conspiratie van verraet/ beweecht/ bekoort/ ende Complices ghewoorden waren van de Engelsche Koop-luyden in Amboyna residerende/ die sy met namen noemden; Het recht van Nederlandt niet alleen/ maer oock van Engelandt/ ende van de gheheele gantsche werelt dicteert ende belast: dat Autheurs/ Promoteurs/ ende Complicen van moorderpe ende verraedt/ moeten ende behooren metter doodt ghestraft te worden; daer toe (volghens de alghemepne Wetten/ als oock de particuliere van yder Rijck ofte Regeeringhe) de gesuspecteerde voor eerst ende voor al in verseeckeringh ende apprehensie moeten werden ghenomen: niet alleen om voor te komen het effect van haer quaet voornemen/ maer oock om de ghemeriteerde straffe te ontfanghen; welcke apprehensien daer ter plaetsen by niemandt anders en honden werden ghedaen/ als by den Hollandtschen Gouverneur/ wien het toe quam/ alle Acten concerneerende het opperste gebiedt/ aldaer te doen waernemen/ ende particulierlijck/ (alle andere redenen cessseerende) soo en honden d' Engelsche Over-hoof den de Engelsche Complicen van dese conjuratie/ niet in verseeckeringh ofte apprehensie nemen: want alle de principale Engelsche Koop-luyden ende Over-hoof den daer in Amboyna zijnde/ waren selfs van de conjuratie ende complices van het faict; waer over de apprehensie gheschiet was. Dienvolghens soo heeft de apprehensie der Engelsche Complices alleen komen ende moeten gheschieden by den Nederlandtschen Gouverneur; die daerinne dan ten rechten ende na het ghebruyck van alle Natien/ Legitimelijck ghepproteedeert heeft/ ende om dese apprehensien soo veel te Legitimer te houden: soo blijckt upt het Schriftelijck Proces/ dat de voorschreve Engelsche Complices niet en waren in verseeckeringh ghenomen op de eerste suspitie/ ende ghenoeghsame zware inditien/ die tegens haer waren: maer eerst naer dat alle Japonsche Soldaten gheapprehendeert/ geexamineert/ ende overtuyght waren/ ende dat sy by hare eenparighe Confessie tot elf in het ghetal/ hadden met naem ende toenaem aenghewesen/ de Engelsche Koop-luyden/ die haer tot dit verraedt hadden bewoeght ende ghelocht/ van welcke Engelsche eenen ghenaemt Abel Preys Barbier in hechtenis was voor desen ghenomen/ over een ander delict van Brandt-stichtinghe, ende ghewelt in andere luyden haer huysen ghebruyckt te hebben: die oock eerst gheexamineert was/ ende belent hadde/ ghelijck als de elf Japoneesen voorschreven) dat hy/ weghens Gabriel Towrson, met andere Engelsche Koop-luyden/ die hy met namen noemde/ de voorschreve Japoneesche Soldaten tot het verraet gesubornteert hadde: ende dat alle de Koop-luyden in de Engelsche Cupten-Comptoiren in Amboyna, van het voorschreve verraedt mede kennisse hadden/ ett. Soo dat upt dit boven-staende te sien is/ dat den Hollandtschen Gouverneur niet anders inder Engelsche apprehensie ende examinatie en hadde ghehandelt/ als naer vermoghen/ ende naer behooren/ ende met groote voorsichtighepdt/ volghens de Wetten van dese Nederlanden. 1625.

Het tweede Poinct, het welck aldaer in Engelandt tegens dese executie gestelt wierdt/ was/ dat het den Nederlanders aldaer in Amboyna zijnde/ niet en competeerde de voorschreve Engelsche conjurateurs ghevangen te nemen/ tegens deselve te procedeeren/ ofte deselve te straffen; maer dat het selve toequam aen den Raedt van defentie, die tot Iaccatra residerde/ ghecomposeert zijnde upt Engelschen ende Nederlanders half ende half/ achtervolgende het Tractaet van Anno 1619. ghemaeckt by Sijne Majesteyt; ende Haere Ho: Mog: tusschen de twee Oost-Indische Compagnien. Maer daer op wierdt ghesepdt/ dat in soodanighen has niet en werdt ghesprooken/ dienvolgens dat door dat Tractaet niet benomen wiert aen de Nederlanders het recht ofte macht/ om te richten over de ghene die teghen haer alsoo hadden gheconspireert. Men vondt veel Argumenten ter contrarie: Te weten/ dat voor het Tractaet van anno 1619. de Nederlanders in Amboyna, *furisdictie* ende *judicature* hadden geadministreert/ over alle ende een yder die by ofte onder het gebiedt van het Casteel woonden/ soo Inwoonderen als Vreemde/ onderscheyden/ ende dat by dit voorschreve Tractaet de Nederlanders met de Engelsche Koop-luyden/ alleen hadden ghemeenschap gemaeckt in den Handel ende Commercie; van Noten, Foelie, ende Nagelen; ende vanden Peper in sommige quartieren/ sonder verder te Lande eenighe verbintenisse ofte communicatie te hebben; sulcks dat buyten dien ghemeen gemaeckten handel/ yder een te Lande gebleven was/ vry ende onbemoept by het recht ende de possessien/ de welcke yder Compagnie apart was besittende/ ende exerceerende: ghelijck het selve blijckt by het drie en twintigste Artijckel van het Tractaet/ alwaer expresselijck geseght wordt: dat de Fortressen sullen blijven in handen van de geene die deselve yegenwoordigh besitten, en by het dertiende, veertiende, ende vijftiende Artijckelen van het Tractaet/ sietmen dat den ghemeenen Raet van defentie/ geen ander macht en hadden als over de gemeenschap van 't Tractaet: dat is/ over de Vloote van defentie ter Zee/ wel expresselijck tot bescherming van den gemeenen handel ende libertept van Commertie: en eyndeling om te taxeren de onkosten tot onderhoudinge van Fortressen; sonder dat yets voorders upt 't selve Tractaet geconstrueert konde werden/ soo dat dit tweede Poinct als abusijf/ en niet gefondeert op het Tractaet dat niet waer behonden en wierdt; welck Tractaet den eenigen regel most wesen der sustentie van d' een ofte d' ander Compagnie.

Eyndelingh wierdt in Engelant uptgestropt: dat in de examinatie der geconjureerde/ soude geexcedeert zijn by de Nederlandtsche Rechters, in 't stuck van torture, ofte scherper examinatie. Men moest believen/ dat geen argument ofte pretext tegen de legalitept deser executie soo behoegelijck is in 't eerste/ als dit voorgegeven excess: want sulcks de Christelijcke medogenthept mede brengt: hoewel wijse luyden haer niet te veel daer voor en moeten laten vertrucken/ voor en aleer dat ten vollen blijcke van de waerheydt der redenen/ waer voor yemant tot compassie behoort te werden ontroert. Want oock ten tijde van de voorleden mis verstanden in Indien/ veele dingen by de grossenteerde zijn aen beyde de zijden voorgegeven/ waer over seer luyde wierdt geroepen; die by examinatie bevonden zijn onwaerachtig ende opgepronckte pretexten van sommige quaetwillige ende twistgierige menschen; welcke pretexten by de Hooge en verdere voorsiende wijsheyt ende justitie van Sijne Koninclijcke Majesteyt/ ende van de Heeren Staten seer wel ontdeckt zijn gewoorden.

De geene die de soorte van pijnigen/ by de Hollandtsche in Amboyna ghebruyckt/ te strengh voordeelden/ wierden gewesen op de manier in Engeland/ gebruyc-

1625. helijck teghen een crimineel, die / na dat hy eens ofte tweemael ondervraeght is voor den Rechter / ende niet en begeert te antwoorden / werdt gevonnist stom: dat is / stom by continuatie: wiens condemnatie als dan volght: Dat hy werdt geleght op een tafel ofte planche / ende een andere planch boven op hem / ende dat als dan soo veel ghewichts van steenen ofte loot op de voorsz bovenste planche geleyt wordt / dat het lighaem van dien stommen wordt verplettert ende vermorselt in stucken / ende alsoo violentijck tot der doodt toe ghepersst; het welck volgens de bekentenisse van alle Natien / (ende veel meer / om dat sulcks ongewoon is in haer Landt) ende by de Engelsche Schrijbenten selfs gevonnist wordt / te wesen de wreedtsche ende cruelste doodt / die eenighsints bedacht kan werden. Daeromme nochtans alsulcken executie in Engelandt gheschiedende / niet Illegitim ofte Wreet ghenoemt kan werden: Alsoo sy geschiet volgens de Wetten van dat Koninckrijck: hoewel andere vremdelinghen anders daer van soude mogen ghevoelen: gelijck mede de Engelsche Natie oock niet en houde klagen / in reden over de torture / die sommige quaetwillige seyden: dat tegens de gheconjureerde Engelschen in Amboyna ghebruyckt soude zijn. Alsoo het selbe geschiet was volgens de Wetten van dese Regieringe / onder dewelcke het selve wettelijck ende niet onghebruyckelijck was. Ende onpartijdigh gesproocken / als de geconjureerde Engelsche gheconfronteert zijnde met de eenparighe schrifteliycke Confessien van elf Iaponeesen haer complicen / die haer den Rechten ghenoegh konden convinceren / ende schuldigh bevonden van deselve conjuratie / ende consequentelijck des doodts: Als deselve Engelsche des niet teghenstaende by sumpele examinatie ende ordinarisse Procedueren / hadden ghepersisteert by het ontkennen van't faict: was het selve / na de maniere van Engelandt te spreecken / niet ghenoeghsaem ende suffisant om stom by consummatie gevonnist / ende als dan die weede straffe van doodt-perssinghe subject te wesen / soo als boven is verhaelt? Ende dese torture / indien eenighe ghedaen was in Amboyna, was veel minder te oordeelen als de voorsz perssinghe: alwaer alle Leden ende alle partijen van het Lighaem t'eenemael ende op eenen tijde t'samen komen te lijden / de grootste pijne ende smerte die men soude konnen imagineeren: ende die niet versoet en werdt in soo een langen tijdt / als metter doodt.

d'Engelsche Ambassadeur Carleton, vernemende dat dit voorgaende verhael gedivulgeert wiert; verfoer over ghenlaeght aen haer Ho: Mog: die om daer in te complaceeren aen Engeland / 't selve hebben verklaert een fameus libel.

Engels verhael van deselve Geschillen.

Tegen't opgemelde verhael hebben d'Engelsche een tegen-geschrift gestelt; daer in sy seyden: dat de Engelsche Oost-Indische Compagnie altijt beele ghehouden had van de oude vriendschap ende correspondentie / die tusschen Engeland ende de Nederlanden geweest was; zijnde haer leedt datse door een verhael vande injurien / die de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie haer gedaen hadden / moesten geven oorsaecke van misnoegen; dat voorby-gaende wat voor't jaer 1619. was gepasseert / zijnde begraben in de Ammestie: sy moesten aenwijsen eenige generale stucken / begaen tegen de uytgedruckte woorden van het Tractaet van't jaer 1619. Eerst, 't Punct van Vyandtschap: den inval op de Eylanden van Lantore, ende Pularoone, die doen / als mede daer te voren / waren in de gerustige besittinghe van de Engelsche / in den naem van de Kroone van Engeland; 't Innemen van deselve Eylanden met gewelt; 'tAf breken en nederwerpen van de Engelsche Fosten / bindende de Engelsche aen staken / met hoorden om den hals / daer mede sy haer de heele toe-haelden / zwayende rontom haer met bloote zwaerden / als of sy haer souden soo datelijck van kante ghelholpen hebben; ende nemende hen doen (soo verdwelmt zijnde) wierpense van boven neer de Kotzen; en daer na dragende de ghepletterde en gheborste lighamen weeh in stetens. Ten tweeden, het Punct van haer geusurpeerde Souverainiteyt, nemende op haer de hemusse van verschillen tusschen de Engelsche ende de Indianen, en dan executerende haer sententien met louter gewelt: aenslaende de Engelsche Compagnies goederen / nemende boeten, worpen d'Engelsche inde gevangenisse / en boeyen / ja geesselende deselve aen een stake op de openc marckt / die daer na met azijn en zout wasschende. Ten derden, 't Punct van Maetschappy met de Engelsche: stellende groote sommen op de gemeene rekeninge / dewelcke verschoten waren voor der Nederlanders eygen, ende eenig gebruyck; gevende groote gheschencken, tot voordeel der Nederlanders / sonder het toestaen van d'Engelschen / ende maeckende Oorloge aan haer eyghen heerschappye te verbreyden; doch brengende den last op de gemeene rekeninge: met noch onnodelijcke andere diergelijcke dingen. Alle het welcke niet tegenstaende / (seyden sy) soo hadde de Engelsche Compagnie haer altijdt bevlijtight / met haere bewaernissen hemelijck in ghescheyfte synre Majestept en synen secreten Raedt aen te dienen / om verlichtinge en herstellinge te verkrijghen / sonder eenige dingen aen de werelt in druck uyt te geven: om geen quaet bloet te verwecken tusschen de twee Natien, die met soo veele hantueele verbintenissen gebonden waren. Ende denselven cours hadden sy mede tot noch toe ghehouden in dese krijtende saecke van Amboyna: offererende alleenlijck aen de Manes, ofte geesten van haer vermoorde landsluyden / facteurs / en vrienden / haere goetwilligheyt gedaen in een schuldigen cours tot synre Majestept / om justitie voor haer onschuldigh bloedt / en voor de herstellinge van d'eere der Natie / die hier in geinteresseert was.

Dat na de onverwachtbare uyt-komste van twee verschepde Tractaten: de eerste Anno 1613. tot Londen / en de andere Anno 1615. in den Hage in Hollandt / aengaende de verschillen tusschen de Engelsche ende de Nederlandtsche in Oost-Indien: Een laetsten / een derde Handelinghe Anno 1619. tot Londen, of een volle ende solemneele compositie ghemaeckt was van alle deselve verschillen / ende een nette ordre geset voor de toekomende Procedueren van de Agenten van beyde de Compagnien in Indien; soo wel in den cours van haer Koophandel, ende Trafijcque, als anderssints. Dat onder andere verscheyden puncten was beraetslaeght: dat ten aensien van de groote bloed-storzinge / ende kosten by de handelaers gepretendeert / om den handel op de Eylanden van Molucques, Banda, ende Amboyna, van de Spangiaerts ende de Portugeesen te winnen; ende in het bouwen der Forten voor de geduerige gerustheydt / daer van / deselve Nederlanders daer voor genieten souden de twee derde parten van den handel / ende de Engelsche het ander derde part; Ende den last van de Forten souden onderhouden worden by Taxatien ende Impositen, die op de Coopmanschappen souden gheslicht worden. Dat daerom volgens het selve Accoort / de Engelsche Oost-Indische Compagnie seeckere Forten voor haer deel in den handel ghemaeckt hadden: sommige inden Molucque, sommige in Banda, en sommige tot Amboyna. De twee eerste passerende: (seyden sy) soo sal de laetste de Scene zijn / van een droevige Tragedie.

Dit Amboyna / (dit is het discours der Engelsche) is een Eylandt / leggende dicht by Seran, zijnde veertigh mijlen in het begrijp / ende geeft den name aen sommighe andere kleyne Eylanden daer aen liggende. Het draeght Kruyt-naghelen, ende tot het vergaderen ende koopen der selver / hadden de Engelsche Compagnie voor haer deel vijf verschepde Factorpen albaer gheselt: de principaelste ende Rendevous van alle / in de Stadt van Amboyna; Eerst eenen Muschamp, ende daer naer Gabriel Towrson, waren hare Agenten, met directien over de kleyne Factorpen tot Hitto, ende Larica, in het selve Eylandt / ende tot Loho, en Cambello, op het punct van haer nabuerigh Eylandt van Seran.

De Nederlanders hadden op dit Eylandt van Amboyna, ende't punct van Seran vier Forten: het principaelste van alle was aen de voorschrevene Stadt van Amboyna, heel sterck / hebbende vier Puncten ofte Bolwercken / met hare Cortijnen; op yder Punct staende ses groote stucken Geschuts / zijnde meest al van Metael.

1625.

1624. tael. De Zee spoelt tegen de eene zijde van het Casteel/ ende de ander zijde was van 't Landt ghescheyden met een graft van vier ofte vijf vademen breet / seer diep. Het Garnisoen van dit Casteel bestont in ontrent twee hondert Duytsche Soldaten, ende een Compagnie van wyse Borghers / benevens dese waerender meest altijt drie ofte vier hondert Mardikers (soo noemden sy ghemeenlijck hare wyse Natien) in de Stadt / gereet zijnde om het Casteel binnen een uyr tijdts / na ghedaene Notificatie / te dienen. Daer laghen desgelijcx (voor den meesten tijt) verscheyden kloecke Hollantsche schepen op de Reede / soo wel om de plaetse ter Zee te bewaren / als voor den handel: alsoo dit de bysonderste Loop Plaetse (ofte Rendebous) was / soo wel voor het Eylandt van Banda, als voor de reste van Amboyna. De Engelsche leefden hier / niet in 't Casteel / maer onder de beschuttinghe daer van / in haer eyghen huys in de Stadt: houdende haer selven voor seecker genoeg / so ten aensiene van de oude banden van Vrientschap tusschen beyde de Natien / als van de stricte verbintenisse gemaeckt by 't onlangsche Tractaet hier voren gemelt.

By Continueerden hier ontrent twee jaren / verkeerende ende handelende t'saemen met de Nederlanders uyt kracht van de voorsz tractaten. In welcken tijdt daer eenighe verschillen ende twisten tusschen haer gevallen zijn; de Engelsche klaechden dat de Nederlanders niet alleen veel gelts verdeeden in 't Bouwen, ende onnoodighe kosten op de Forten; ende anderssints / brenghende groote ende onredelijcke reeckeningen daer van op de ghemeene reeckeninghe; maer dat sy mede voor haer deel de Garnisoenen met Victualie / ende Laecken van Coromandel betaelden / het welck sy wel drie ofte viermael dierder de Soldaeten aensetteden / dan 't haer stont / niet willende evenwel toestaen dat de Enghelsche Compagnie haer deel van de last mede soo sonde betaelen / maer in ghereedt gelt: soo dat sy daer voor van de Enghelschen (die maer een derde part behoorden te betaelen) meer dan twee derden van den gheheelen last trocken. Hier op / ende op dierghelijcke voorsaecken / groeyde wat misnoeghen / ende sommighe disputen / de welcke ghesonden wierden naer Iaccatra, in 't Eylandt van Iava Major, aen den Raedt van defensie van beyde de Natien residerende aldaer; welcke Raedt / desghelijcx niet over een komende op de Puncten van het verschil / sont de selve herwaerts over in Europa, om by beyde de Compagnien alhier afgedaen te werden / ofte in gebreecke van haer Accoort / by den Koninck ende de Heeren Staten Generael achterdolgens seecker Artijckel in de handelinge des jaers 1619. dit betreffende. Ondertusschen het misnoeghen tusschen de Enghelschen ende de Duytschen aengaende dese ende dierghelijcke verschillen continueerende / vermeerderde dagelijcks / tot datter ten laetsten een sweert ghebonden wiert / om in een repse in stucken te snijden dien knoop / die de verdrietige disputen van Amboyna, ende Iaccatra niet en konden ontbinden / het welck ghedruyckt wiert in der voegen als volcht.

Ontrent den elfsten Febyuary 1622. Stilo Veteri, een Iaponees Soldaet van de Duytschen in haer Casteel van Amboyna, wandelende inder nacht op de mueren / quam tot den Sentinel / (zijnde een Hollander /) ende onder andere houtinghen / vraeghde hem eenighe questien: aengaende de sterckte van het Casteel / ende dan het volck dat daer inne was. Hier moet aenghemerckt worden / dat de Iaponeesen (van dewelcke daer ghen dertigh in het gheheele Eylandt en waren) voor het meeste deel / de Duytschen dienden als Soldaten; doch en waren niet in het Casteel ghelogeert / maer op sommighe occasie uyt de Stadt ghevroepen / om te helpen waecken. Desen voorschreven Iaponees was om sijne voorseyde t'samen-spreeckinghe met den Sentinel gheapprehendeert / op vermoeden van verraedt / ende daer over ghepijnight / wierdt door pijne gedwagt te bekennen / dat hy / ende eenighe andere van sijn Landts-lieden aldaer / voor-ghenomen hadden het Casteel in te nemen. Hier op wierden noch andere Iaponeesen geexamineert / ende gepijnight / als mede een Portugees, Gardiaen van de Slaven onder de Duytschen. 1625.

Geduerende welcke examinatie / die drie ofte vier dagen continueerde / gingen sommige van de Engelschen gints ende weer tot het Casteel om hare affairen / sagen de ghevangenen / hooren van haer pijnigen / ende van de mis daet die haer te last gelegd wiert; maer al desen tijdt soo en hadden se geen vermoeden / dat dese saecke haer selven aenginck; Als hebbende noyt eenighe conversatie met deselve Iaponeesen, nochte met den Portugees gehadt. Op den selven tijd wierter een Abel Price, Chirurgijn van de Engelsche op het Casteel ghevanghen / om dat hy in sijn dronckenschap understaen hadde een Duytschmans huys in brandt te steecken. De Duytschen namen hem / ende toonden hem sommighe Japoneesen, die sy seer jammerlijck ghepijnight hadden / ende seyden hem / datse bekent hadden / dat de Engelsche mede van haer conspiratie waren / om 't Casteel in te nemen; en indien hy het selfde oock niet en wilde bekennen / datse hem souden handelen / gelijckse de Iaponeesen gedaen hadden / ja noch erger; dienvolghens hebbende hem ghepijnight / doen hem haest bekennen al datse hem braeghden. Dit was den vijfthienden Febyuary 1622. Stile Veteri. Met eenen ontboden sy ontrent negen uren / in den selven voornoen / Capitein Towrson, ende andere Engelschen / die inde stadt waren / om met den Gouverneur op het Casteel te komen spreecken: sy gingen alle / uytgenomen een die gelaten wierdt / om het huys te bewaren: zijnde by den Gouverneur ghekomen / soo seyde hy tegen Towrson, dat hy / ende andere van sijn Natie / waren beschuldight van een conspiratie / om het Casteel te overvallen / ende daerom moesten sy (tot verder proefdinge) gevangen blijven. Die t' huys ghebleven was / wierdt terstont daer na ook gedaen: sy namen de Engelsche Compagnies Koopmanschap in haer bewaringe by Inventaris / ende legden hun handen op alle de kisten / doosen / boecken / geschriften / ende andere dingen / in het Engelsch huys. Capitein Towrson wierdt in sijn kamer gheset / met een Guarde van Duytsche Soldaten. Emanuel Tomson wierdt in het Casteel gevangen gehouden; de reste / te weten: Jan Beoumont, Eduwart Collins, Willem Webber, Ephrahim Ramsey, Timothy Iohnson, Ian Fardo, ende Robrecht Browne, wierden aen boordt van de Hollandtsche Schepen / die aldaer op de Reede lagen / wel gebeyt gesonden. Op den selven dagh sondt den Gouverneur tot de twee andere Facturien in het selve Eylandt / om de reste van de Engelschen aldaer te apprehendeeren / soo dat Samuel Colson, Ian Clarcke, Joris Scharrock, die inde Facturie tot Hitto gebonden wierden / ende Willem Grigs, ende Ian Sadler tot Larica, wierden alle gevangen gebracht tot Amboyna, op den sesthienden Febyuary; Ian Powel, Ian Wetheral, ende Thomas Ladbroock, geapprehendeert tot Cambello, wierden tot Amboyna den twintigsten der selver maent in boeyen ghebracht. Ondertusschen voer den Gouverneur / ende den Fiscael voort met de Gevangens / die sy by der handt hadden / ende eerst sonden sy om Ian Beoumont, en Timothy Iohnson, van boort van den Eenhoorn; dewelcke in het Casteel ghekomen zijnde / wiert Beoumont met een Guarde inde Sale ghelaten; ende Iohnson wiert in een ander kamer gebracht. Alwaer Beoumont hem terstont hoorde seer verdrietelijck roepen; dan was hy een weynigh stille / dan riep hy weder luyde. Na dat hy de pijninge gesmaeckt hadde / soo wiert Abel Price den Chirurgijn / die eerst geexamineert en gepijnight was / inghebracht / om hem te beschuldigen / en te accuseeren: maer alsoo Iohnson noch niet en bekende / soo wiert Price haest weder uytgelepdt / en Iohnson wederom ghepijnight; alwaer Beoumont hem somtijts hoorde luyde roepen / dan was hy weder stille; dan schreeude hy weder op een nieu. Ten laetsten / na dat hy ontrent een uere in dese tweede examinatie geweest hadde / soo wiert hy uyt-gebracht weenende / ende schreyende / gheheel nat / ende weedelijck gebrant zijnde in verscheyde plaetsen van sijn lighaem / en wiert soo weg gesleten in een hoeck vande Sale / met een soldaet om hem te wachten; op dat hy met niemant

1625. en soude spreecken; daer na wierd Emanuel Tompson ter examinatie gebracht / niet in de plaetse waer Johnson ghewees hadde / maer in een ander / wat verder van de Sale; doch Beoumont zijnde in de Sale / hoorde hem seer verdrietelijck / en dickmaels schreeuwen; ten laetsten / na datter ander halve uere met hem te pijnigen over-gebracht was / wierdt hy wegh gelepdt in een ander Kamer / door een ander en wegh / soo dat hy door de Sale voor by Beoumont niet en quam. Daer na wierdt Beoumont ingeroepen / ende gebraeght zijnde na veel dinghen / die hy alle met groote Eeden ende protestatien loochende / soo wierdt hy vast ghemaeckt om gepijnight te worden / een doeck om sijn hals ghebonden / ende twee mannen ghereet zijnde met hare kannen met water / om die op sijn hooft te gieten; doch door dese repse gheboodt den Gouverneur hem los te maecken: want hy wilde hem een dagh of twee sparen / door dien hy een oudt man was. Dit was al het werck van den Saterdagh, den vijfthienſten van February voorsz.

Op Sondagh den sesthienſten February / wierden Willem Webber, ende Browne, ghehaelt van boort van Rotterdam, om geexamineert te werden. Op den selven tijdt quamen Samuel Colson, Willem Grigs, ende Jan Klarcke, Joris Scharrock, ende Jan Sadler van Hitto, ende wierden dadelijck op haer aenkomste gebracht in de Sale van het Casteel.

Robrecht Browne, een Kleermaecker zijnde / wiert eerst in-geroepen; Ende zijnde met water gepijnight / bekende alles in orden gelijck den Fiscael hem braeghde.

Daer na wierdt Eduwart Collins ingeroepen / men seyde hem / dat die / dewelcke te voren waren geexamineert / bekent hadden / dat hy was mede-wetende van den aenslagh om het Casteel te nemen: alle 't welcke / als hy met groote Eeden ende verbloeckinghen loochende / soo maeckten sy sijn handen ende voeten vast aen de pijn-plaetse / bonden een doeck om sijn hals / al ghereet zijnde om met water ghepijnight te worden. Zijnde aldus gereet / soo badt hy om wat respijt / ende dat hy 't al wilde bekennen; neder-gelaten zijnde / soo zwoer / ende betweerde hy sijne onnoselheydt; doch soo seyde hy / dat sy hem / door dien hy wel wiste dat sy hem souden maken (door het pijnigen) te bekennen alle dingen / hoe valsch datse oock souden moghen zijn / een groote gunst souden doen / niet te seggben wat dat sy wilden dat hy soude spreechen / ende dat hy het wilde seggen / om het pijnigen te ontgaen.

Den Fiscael seyde hier op: wat spot ghy met ons? ende riep / op met hem; en pijnighden hem met water; hy niet machtigh zijnde dat langer te verdragen / badt om wederom tot sijn bekentenisse neder-gelaten te zijn.

Doen bedachte hy hem een wepnig / ende seyde hem / dat ontrent twee maenden ende een half te voren / Hy, Tomson, Johnson, Browne, ende Fardo hadden voorghenomen / met der Iaponesers hulpe / het Casteel te overhallen. Dit seggende: wierd hy in sijn reden van den Fiscael belet / dewelcke braeghde: of Capiteyn Towrson van die conspiratie niet en wasse? hy antwoorde / neen. Ghy liecht, seyde de Fiscael: En riep hy u niet al tot hem? ende verhaelde, dat dese dagelijcksche mishandelinge van de Duytschen hem ghemaeckt hadden een aenslagh te bedencken; ende dat hem niet en ontbrack den u toe-stemminge / ende secretigheyt? Doen seyde een Duytsch Coopman, genaemt Ian Joost, die daer by stont: en zweerde ghy niet alle op een Bijbel / dat ghy hem soude secreet zijn? Collins antwoorde met groote Eeden, dat hy van eenighe sulcken dingen niet en wist.

Doen gebodense hem weder vast te maken: waer op hy seyde / dat 't al waer was dat hy ghesproken hadde. Daer na braeghden hem den Fiscael, of de Engelsche in de andere Factoryen / niet mede toe-stemmende en waren in desen aenslagh? Hy antwoorde / neen. Den Fiscael braeghde hem / of den President van de Engelsche tot Iaccatra, ofte meester Wilden, Agent tot Banda, ghеen mede-weters ende aenslaghers en waren in dese saecke? Hy antwoorde wederom / neen. Doen braegde hem den Fiscael, door wat middelen dat de Iaponesen haer voornemen souden volbracht hebben? Waer op Collins stont en mymerde / en verstinde eenige proefbare versieringhe. Doen hielp hem den Fiscael, ende seyde: en soudender niet twee Iaponeesen ghegaen hebben tot ader punct van 't Casteel, en twee tot des Gouverneurs kamer-deure: en als den Gouverneur upt-ghekomen hadde / om te sien wat gerucht en ghеroep daer buyten / ende wat 'er gaende was / dat de Iaponesen hem dan souden vermoort hebben? Een die daer by stondt / seyde doen aen den Fiscael: en seght hem niet wat hy spreken soude / maer laet hem van sijn selven spreken. Waer op den Fiscael (sonder een antwoorde op sijn voorighe questie te verwachten) braeghde hem wat de Iaponesen door haer loon souden gehad hebben? Collins antwoorde / ader een duysent Realen. Ten laetsten braeghde hy hem / wanneer dat desen aenslagh soude hebben volbracht ghеweest? Ende alhoewel hy hem niet en antwoorde / (niet wetende wat in der haest daer op te verstinnen) soo was hy doch eenwel wech ghesonden / seer blijde zijnde: dat hy soo van het pijnigen vry quam / hoewel seecherlijck gelooffende / dat hy om dese sijn bekentenisse soude sterven.

Naest hem wierdt Samuel Colson ingebracht / zijnde essen te voor gearriveert van Hitto, ende wierdt op denselven dagh gebracht om gepijnight te worden: dewelcke upt vreese van de pijne waer mede hy Collins sagh upt-komen / in sulcker voorten / dat sijn ooghen schier upt sijn hooft geblasen waren / door het pijnighen met water; soo sieder al te bekennen / datse hem braeghden: ende wierdt soo haest weder wegh ghesonden / upt-komende schreyende ende weenende / ende zweerende sijne onnoselheydt.

Daer na wiert Ian Clarke, die met Colson van Hitto quam / ingehaelt / ende een wepnigh daer naer gehoort (van de veste die buyten in de Sale waren) sterck upt-roepende. Sy pijnighden hem met water ende vyer / den tijdt van twee uyren. De manier van sijn pijnigen / (als mede Iohnson, en Tomson) was als volght: Eerst haelden sy hem op by de handen met een hoorde / teghens een tweede deur / alwaer sy hem vast maeckten aen twee pilaren / die aen beyde de zijden op den top van de Posten van de deur waren; trecchende sijne handen soo verre van malkanderen / als die konden strecken; zijnde aldus vast ghemaeckt / soo hingen sijne voeten by na twee voeten van den grondt; dewelcke sy mede van een reckten / soo verre als sy konden recken / maeckende die van onder aen ader zijde van de deur vast. Doen bondense een doeck om sijn hals ende aengheschicht / soo nauwe / dat wepnigh ofte geen water en konde passeeren. Dit gedaen zijnde / soo goten sy het water sachtjens op sijn hooft / tot dat den doeck tot den mond ende neus-gaten toe / ofte noch wat hooger / vol was; soo dat hy gheen aesem en konde nemen / maer hy moft te samen het water in-suygen: het welck zijnde al ghedurichlijck sachtjens ghegoten / maeckte alle sijne innerste deelen upt sijn neuse / ooren / ende ooghen te komen / hem dickmaels schier verstickende ende verstoorende / ende ten laetsten braght het hem in een zwijminghe ende onmacht. Doen lieten sy hem neer / ende maeckten dat hy alle het water weder upt-spoude; zijnde een wepnigh bekomen / soo haeldense hem wederom op / ende goten het water als te voren / nemende hem altijdt af / als hy scheen verstickt te wesen: in deser manieren / soo haeldense hem drie ofte vier verschepden repsen op met water / tot dat sijn Lighaem drie ofte viermael dicker gezwollen was dan te voren: sijn haecken zijnde ghelijck groote blasen / ende sijn ooghen upt-puplende / ende upt-strecktende buyten sijn Hoofd. Doch al dit verdroeg hy sonder pet te belijden / soo dat den Fiscael, ende de Beuls hem scholden / seggbende: dat hy een Duyvel ende gheen Mensch / ofte voor seecher een Tovenaer was; ofte dat hy ten minsten eenighe bezweeringhe by hem hadde / ofte bezworen was / door dien hy soo veel konde verdragen. Daerom soo stieden sy sijn handen heel hoge af / vermoedende dat hy daer eenige Toverye in verborgen hadde. Daer na toghen sy hem wederom op / ende als dan soo branden sy hem met brandende haer-

1625.

1625. laerſen onder de plante van ſijne voeten/ tot dat het bot de laerſſen uyt-droop/ dan evenwel namen ſy verſche lichten. Sy handen hem mede onder ſijn elboghen/ en in de palmen ſyner handen; deſghelijcx onder ſijn oxelen/ tot datmen ſijn innerſte deelen beſchepdelick mochte ſien. Ten laetſten/ als ſy ſaghen dat hy van hem ſelven gheen bequame belijdenisſe en konde maken/ ſoo quelden ſy hem met queſtien van particuliere omſtandigheden by hen ghemaeckt ende verſint. Hy zijnde dus vermoeyt/ ende overwonnen van de pijne/ antwoorde Ja; tot al datſe hem voeghden; waer voor datſe veel bekentenisſen uyt hem haelden/ die tot deſen eynde dienden; te weten/ dat Capiteyn Towrſon hadde op den laetſten Nieuw-Jaers dagh te booren alle de Engelſche tot Amboya doen ſweeren/ hepmelijck/ ende medehulpigh te weſen in een aenſlagh/ die hy voorgenomen hadde/ om met hulp van de Iaponeſen, het Caſteel te overvallen/ en den Gouverneur met de andere Duytſchen den hals te breecken.

Hebbende aldus deſen armen man ghemarteriſeert/ ſoo ſonden ſy hem uyt met vier Swarten/ die hem tuſſchen hen droeghen/ in een duyſtinckent gat/ alwaer hy vijf ofte ſes daghen lagh/ ſonder Chirurgijn om hem te verbinden/ tot dattet (ſijn bleeſch verrot zijnde) groote maden van hem droopen/ ende kropen/ ſeer walgelijcke/ ende ellendigh om te ſien. Alſus eyndighden ſy haer Sabbaths-daghs werck; ende alſoo het nu donckter wierdt/ ſoo ſonden ſy de andere Engelſchen/ (de welcke dien dagh van Hitto quamen/ ende ſoo langhe in de Zale gheweeſt hadden) eerſt tot een Smits winckel/ alwaer ſy met boeyen gheladen wierden/ ende daer na tot het duyſtinckent gat/ daer Clarck ende de reſte waren/ verghеſelſchapt zijnde met de arme Iaponeſen, die daer laghen van ſoo ghepijnight te weſen/ en verrotteden.

Den naeſten morghenſtondt/ zijnde Maendagh den ſeventhienden February/ ouden ſtijl/ wierden Willem Grigs, ende Ian Fardo, met eenighe Iaponeſen, tot de plaetſe van examinatie ghebracht.

De Iaponeeſen wierden eerſt wreedelijck gepijnight/ om Grigs te accuſeeren: 't welck ſy ten laetſten deden; ende Grigs (om dierghelijcke pijne te ontgaen) bekende alle dat den Fiſcael hem vraeghde; dateliick daer naer ſoo wierdt het ſelfde aen Ian Fardo, ende andere Iaponeeſen ghedaen: Maer Fardo verdroegh eerſt het pijnighen met water; doch ten laetſten bekende hy al dat den Fiſcael hem vraeghde; Ende wierdt ſoo weder na de gevancknisſe gevonden.

Op den ſelven dagh wierdt Ian Beoumont voor de tweede reyſe in des Fiſcaels kamer ghebracht/ alwaer een Capiteyn Nieupoort, een Duytſchmans Sone/ (gheboren in Engelandt) ghelyerckt wierdt voor ſijn Tolck. Willem Grigs wierdt mede ingebracht/ om hem te beſchuldighen; dewelcke ſeyde/ dat als de beraetſlaginge om 't Caſteel te nemen/ gehouden wierd/ hy (Beoumont) daer teghenwoordigh was. Beoumont loochende het met groote/ geſtrenge/ ende diepe Eeden. Ten laetſten/ zijnde op-gehaelt/ ende met water ghebuldt/ tot dat ſijne innerſte deelen ſchier boſteden: Soo antwoorde hy/ met toe-ſtemminge op alle het geene dat den Fiſcael hem vraeghde: maer alſoo haeſt als hy neder-gelaten was/ ſoo bewees hy klaerlijck aen Capiteyn Nieupoort, ende Ianſen, een Duytſch koopman doen mede teghenwoordigh/ dat deſe dinghen ſoo niet en konde weſen: dies niet tegenſtaende/ ſoo wiert hy ghedwonghen ſijn handt tot ſijne bekentenisſe te ſetten/ of hy moeſt anders wederom ghepijnight werden; om het ſelve te ontgaen/ ſoo onderteeckende hy 't; ende daer na/ als ſy hem een groot yſer met twee boeyen aen de beenen geſlagen hadden/ wierdt weder in de gevangeniſſe gelecdt.

Daer na wierdt George Scharrock, aſſiſtent tot Hitto, ter examinatie ghebracht/ den welcken ſiende hoe ſchrickelijck dat de andere ghemarteliſeert waren/ badt Godt verlighlijck/ (ghelijck hy daer na ſelfs op ſijn Eedt verklaert heeft) dat hy ſulcke apparente ende probable leughens mocht ſpreecken/ dat de Duytſchen die gheloovende/ hy ſoo het pijnigen ontgaen mochte. Gebracht weſende tot de pijn-plaetſe/ het water ghereet/ ende de haerſen ontbeecken zijnde/ wierdt hy by den Gouverneur ende Fiſcael geexamineert/ dewelcke hem de conſpiratie te laſte leyden. Hy riel op ſijn knyen/ ende verklaerde ſijn onſchuldigheyt. Doen ghebodenſe dat men hem pijnighen ſoude/ ende ſeyden hem; dat hy/ ten ware hy het wilde belijden/ ſouden totter doodt toe met water ghepijnight/ ende dan by de beenen tot de galge ghetrocken/ ende opghehanghen worden. Doch alſoo hy volherde in ſijne onſchuld/ ſoo gebiedt den Fiſcael hem op te haelen; doen badt hy om een wepnigh reſpijt/ ende ſeyde hen: dat op Nieuw-jaers dagh, wanneer de beraetſlaginghe geexecuteert wierdt/ hy tot Hitto, ende niet tot Amboyna was; ende en hadde daer niet gheweeſt ſedert November doen laeſt/ ghelijck verſchepde Hollanders wel wiſten/ die alle mede met hem daer waren. Hier op ghebedenſe wederom datmen hem pijnighen ſoude: maer hy badt om wat reſpijt/ als te voren; doen ſeyde hy hen/ dat hy dickmaels Ian Clarcke (die met hem tot Hitto was) hadde horen ſeggen: dat de Duytſchen hen hadden meenige/ ende onverdraeglijcke ongherechtigheden aengedaen/ ende dat hy hem op haer wreecken wilde: tot welcken eynde hy eens een trapen aenſlagh aen Capiteyn Towrſon aenbedacht hadde. Na welck woordt den Fiſcael ende de reſte ſeer lupſterden/ hem vermanende voort te gaen; ſoo ſpraeck hy voorts: ſeggende/ dat Ian Clarcke, Capiteyn Towrſon ghebeden hadde/ dat hy mochte naer Maccaſar gaen/ om met de Spangiaerts te beraetſlaghen/ ende t' adviſeren/ datſe met Galeyen ſouden komen/ om de ſelfde Facturien van Amboyna, ende Seran, (als 'er gheen Schepen en waren) te roven: hier op vraeghden ſy hem/ wat Capiteyn Towrſon hier op ſeyde; Hy antwoorde: dat Capiteyn Towrſon om deſe voorwerpinghe ſeer verſtoort was teghens Clarcke; ende dat hy hem daer na nopt meer en konde ghelucht ren. Hier op ſoo heet hem den Fiſcael Schelm; ende ſeyde dat hy al buyten reden handede/ ende ſeyde dat hy ſoude ghepijnight werden. Doen badt hy wederom uytſtel/ ende begon een ander praetjen/ te weten: dat Ian Clarcke op drie Koninghen dagh doen leſt-leden/ hem verhaelde tot Hitto, datter een practijcque was/ om het Caſteel van Amboyna in te nemen; Ende vraegde hem/ of hy daer toe wilde conſenteren? Waer op dat hy aen Clarcke vraeghde/ of Capiteyn Towrſon van eenige ſulcke ſaecken wiſte? Het welck Clarck beveſtighde: Doen ſeyde hy (Scharrock:) dat hy wilde doen als de andere deden. Doen vraeghde hem den Fiſcael/ op wat tijd dat deſe beraetſlaginge gehouden was? Hy antwoorde/ in November laeſt: den Fiſcael ſeyde/ dattet ſoo niet en konde weſen: want de beraetſlaginge was ghehouden op Nieuw-laers-dagh. Den ghevangen antwoorde/ als te voren in het beginſel/ dat hy tot Amboyna niet geweeſt en hadde ſedert den eerſten December/ tot nu toe dat hy daer gebracht was. Waerom hebt ghy dan, ſeyde den Fiſcael/ u ſelven beloghen? Waer op den ghevangen reſolutelijck antwoorde: dat alles wat hy geſproocken hadde/ aengaende eenigh verraedt/ valſch was/ ende alleenlijck verſiert/ om het pijnighen te ontgaen. Doen ginck den Fiſcael in een ander kamer/ by den Gouverneur; ende quam terſtont wederom/ ende ſondt Scharrock weder tot de gevangeniſſe. Den naeſten dagh was hy wederom geroepen/ ende daer wierdt hem een Geſchrift getoont/ waer in begrepen was een ghemaeckte bekentenisſe/ aengaende ſijn laetſte conferentie met Clarcke tot Hitto, raeckende den aenſlagh om het Caſteel van Amboyna te nemen; dat hem voor-gheleeſen zijnde/ ſoo vraeghden hem den Fiſcael/ of het waer was/ ofte niet? Hy antwoorde/ Neen. Waerom bekende ghy het dan/ ſeyde den Fiſcael? Hy antwoorde/ uyt vreeſe van gepijnigt te worden. Den Fiſcael ende andere ſeer gram zijnde/ ſeyden dat hy het loogh; want hy hadde het geſproocken/ ende het was waer/ ende daerom ſoude hy het onderteeckenen. Als hy dat ghedaen hadde/ ſoo voer hy ſeer teghens hen uyt/ leggende hen ſeer bitterlijck te laſte/ datſe ſchuldigh waren aen het onnooſel

1625.

1625. bloedt van hem / ende de andere / ende datse daer voor souden sien te antwoorden in den dach des oordeels / daer mede soo greep hy na den Fiscael / ende wilde hem houden / op dat hy de belijdenisse niet en soude ghedraghen hebben tot den Gouverneur / met den welcken hy badt / dat hy mochte spreecken : maer hy wierdt terstont vast ghehouden ende wech ghelept na de ghevangenisse.

Willem Webber wiert naest daer aen geexamineert tot den welcken den Fiscael seyde / dat Ian Clarcke bekent hadde / dat hy mede op Nieuwe jaers dach tot Amboyna ghebweest was / ende tot Capitein Towrsons aenslagh ghesworen hadde / &c. Het welck hy alles loochende / bewijsende dat hy op dien dach tot Larica was : maer zijnde ghebracht om ghepijnicht te worden / soo bekende hy op de beraetslaginghe tot Amboyna op Nieuwe jaers dach ghebweest te hebben / ende alle andere omstendigheden als hy hem in sijne practijcke. Voorders seyde hy hen / dat hy een Brief van Ian Clarcke ontfanghen hadde / achter den welcken een post datum was / excuserende dat hy soo weynigh voor dien tijdt gheschreven hadde / voor dien datter groote saecken op handen waren. Maer een Renier, een Duyts Coopman daer hy staende / seyde tot den Gouverneur / dat Webber ende hy waren op Nieuwe jaers dach (den tijdt van dese ghepretendeerde beraetslaeginghe) t'samen wtlijck tot Larica. Doen liet hem den Gouverneur / ende ginck uyt. Maer den Fiscael die ginck voort op het ander punt / aengaende het post scriptum van Clarcks brief / aenhoudende dat hy die soude tonen. Maer als hy dat niet en konde doen (al hoe wel hy dickmaels ghedreycht was met ghepijnicht te worden) soo gaf hy hem respijt / belovende hem sijn leven te behouden / so hy den brief wilde voor den dach brengen.

Daer na wierdt Capitein Towrson ter examinatie ghebracht / ende hem wiert ghetoont het gheene dat andere van hem beleden hadde. Doch alsoo hy sijne onnoselheyt seer diepelijck beweerde / ende swoer / soo wiert Samuel Colson ingebracht om hem te beschuldighen ; aen wien sy seyden dat hy / ten ware hy sijne voorige belijdenisse tegens Capitein Towrson niet wilde goet maecken / soude ghepijnicht worden / dewelcke hy wederom heel slechtelijck affirmeerde / ende wiert soo weder wech ghesonden. Sy brachten Willem Grigs, ende Fardo mede in / om haer voorighe belijdenissen voor sijn aensicht te bevestighen. Capitein Towrson belaste hen ernstelijck / dat / ghelijck sy het in den vreeselijcken dach des oordeels wilden verantwoorden / sy niet anders dan de waerheyt spreecken en souden. Sy beyde vielen stracks voor hem neer op hare knien / hem biddende om Gods wille hen dat niet te verghen / ende seyden daer en boven voor hen allen in het openbaer / dat alle het gheene dat sy hier te vooren beleden ende bekent hadden / was seer onrecht ende gantsch valsch / dat sy dat alleenlijck ghesept ende ghedaen hadden om het pijnigen ende de groote tormenten te ontgaen. Daer mede soo wilde den Fiscael ende de reste hen wederom doen pijnighen / het welck sy niet en wilden verdragen / maer bekenden haer voorige belijdenissen waer te zijn.

Als Colson (den welcken te voren beschuldigt hadde Capitein Towrson) was versocht om zijn handt tot sijne belijdenisse te setten / soo vraeghde hy den Fiscael / op wiens hooft hy dacht de sonde soude ligghen / of het was op den ghenens die bedwonghen wiert te belijden dat valsch was / ofte op hen liedens die hem daer toe dwonghen. Den Fiscael na dat hy wat op dese vraeghe ghepeinst hadde / ginck tot den voornoemden Gouverneur in een ander kamer. Maer komende datelick wederom seyde tot Colson, dat hy het selve moest onderteecknen / het welcke hy oock dede ; doch maeckte hy dese Protestatie : Wel seyde hy, ghy maeckt immers dat ick myn selven, ende oock noch andere beschuldighe van het gheene dat alsoo valsch is, als Godt waerachtigh is ; doch Godt sy hier in myn ghetuyghe., dat ick alsoo onschuldigh ben, als het nieuwgheboren kint.

Op den een en twintighsten dagh van Februarp soo examineerden sy Ian Wetherall, Facteur tot Cambello, ghelegen in het Eylandt van Seran. Hy bekende mede / dat hy oock tot Amboyna was op Nieuwe jaers dagh : maer aengaende den selven raedtslagh / daer hy na ghevraght wierdt / soo seyde hy desgelijcks / dat hy van gheenen anderen en wist / dan aengaende eenighe seeckere Laetkenen van wegen de Engelsche Compagnie / dewelcke in de Factorien laeghen ende verrotteden / ende van de meenichte der Woonen opgheheten wierden ; over dewelcke sy sulcks dateliick advijseerden / hoe dat sy die mochten tot het beste ende grootste profijt van haer Meesters quijt ende los worden. Den voornoemden Gouverneur seyde / datse hem niet en vraeghden aengaende eenighe Laetkenen / maer aengaende het voorverhaelde Verraet : ende alsoo hy daer en teghen in zijne ontschuldighept sulcks verklaert hadde / soo wiert hy voor die reyse wech ghesonden.

Maer den naesten dach daer aen volghende / soo sont men datelick wederom hem / ende Capitein Towrson wiert oock ghebracht om hem te beschuldighen / ende te accuseeren / hebbende (soo het schijnt) wat teghens hem ghesept ende beleden. Maer Towrson antwoorde ende spraeck alleenlijck dese woorden : Och lieve Meester Wetherall, Meester Wetherall, spreeckt doch de waerheyt, ende anders niet dan de waerheyt in der daedt is, ghelijck ick hoop ende vertrouw dat het Godt in u herte en ghemoedt sal gheven. Doen wiert Capitein Towrson oock in aller haest wederom wtgheleyt / ende Wetherall wiert terstont ghebracht om met Waeter ghepijnicht te worden / met groote dreyghementen ; dat / indien het Waeter hem niet en konde doen belijden / het vier soude doen. Hy badt hen datse hem wilden segghen / wat hy soude spreecken ; ofte dat sy souden schrijven wat sy wilden ; ende hy wilde het onderteecknen. Sy seyden dat hy geen onderwijser van doen en hadde ; maer wilden hem van sijn selven doen belijden : maer alse hem vier verschepde repsen op ghehaelt hadden / ende sagen dat hy niet en wist wat te segghen / soo laesen sy hem vooren de belijdenisse van de andere / ende vraeghden hem van punt tot punt / gelijck sy de andere gedaen hadden ; ende hy antwoorde ja, tot alles.

Daer na wiert Jan Powle, Wetherall's Assistent tot Cambello, ingheroepen ; maer hy bewijsende dat hy tot Amboyna niet ghebeest en hadde sedert November (uytgenomen nu als hy daer gevangen gebracht wiert) ende zijnde van een Ian Iooft, die langhe met hem wel bekent geweest hadde / voor gesproken / wiert soo sonder pijnigen wech gesonden.

Doen wiert Thomas Ladbroock, Dienaer van Wetherall, ende Powle tot Cambello, ghebracht ter Examinatie : maer alsoo hy bethoonde / dat hy tot Cambello was op den tijdt van den ghepretendeerden raedtslach / ende dat hy mede diende in sulcke qualiteyt / als dat hy wort en wiert bekent ghemaeckt in de Brieven des Agents van Amboyna soo wiert hy haest ende lichtelijck wech gesonden.

Ephraim Ramsey wiert mede geexamineert op de gheheele gepretendeerde Conspiratie / ende wiert particulierlijck ghebraecht aengaende Capitein Wilden : Den Engelschen Agent tot Banda ; maer voor dien hy 't al ontkende / ende beweers dat hy op Nieuwe jaers dach tot Amboyna niet en was / ende zijnde voorghesprooken van Ian Iooft, soo wiert hy wech gesonden / na dat hy al eenen tijt lanck in de pijn plaetse gehangen hadde met de Yser op zijn beenen / ende den doeck om zijn mont.

Ten laetsten wiert Ian Sadler, Willim Grigs Dienaer tot Larica geexamineert ende bevonden wesende dat hy op Nieuwe jaers dach absent van Amboyna was / als Grigs ende de andere daer waren / soo wiert hy wechgesonden.

Alle dese examinatien / pijnigen / ende belijdenissen zijn gebeurt van den vijfthienden tot den drie en twintighsten Februarp. Achter het welcke de sententie na twee daeghen volghde. Ian Powle zijnde ontslaeghen / als voorsept is / ginck Ian Fardo in de gevangenisse besoecken /

1625.

1625. ſoecken / zijnde een van de gheene die Capiteyn Towerſon beſchuldigt hadde. Fardo proteſteer de ſeer vierichlijck tot ſiem / dat hy onſchuldigh was ; ende dat hy ſeer droevig was dat hy Towrſon beſchuldigt hadde : want ſeyde hy / de doodt en vervaert my niet (als ick betrouwe) Godt ſal hem over myn Ziele ontfermen, (alſoo ick onſchuldigh ben.) Maer het eenigh dinck dat my beroert, is, dat ick uyt vreeſe van de pyne, dien eerlijcken ende Godtvreſenden man Capitain Towrſon beſchuldight hebbe ; den welcken (als ick in mijn conſcientie dencke) was ſoo oprecht ende eerlijck teghens alle lieden, als dat hy geen quaet herte yemant toe en droeg, veel minder dat hy eenige ſulcke ſake (als daer hy nu van beſchuldight is) ſoude willen in het werck gheſtelt hebben. Voorders ſeyde hy / dat hy het Sacrament voor zijn doodt wilde ontfangen / in getuyghenisse dat hy Capiteyn Towrſon valſchelijck ende onrechtelijck / ende alleenlijck uyt vreeſe van de pijne beſchuldight hadde.

Den 25. February ouden ſtijl worden alle de gevangenen / ſoo wel de Engelſche / als den Portugees / ende de Japoneeſen in de groote Sale van 't Caſteel ghebracht / ende alhaer ſolemnelijck verweſen / uytgenomen Ian Pouwle, Ephraim Ramſey, Ian Sadler, ende Thomas Ladbroock die te vooren ontſlagen waren / als geſeyt is.

Capiteyn Towrſon, den welcken alſoo langhe als hy ghevanghen was) apart van de andere ghehouden wiert / ſoo dat niemande met hem conde ſpreecken / ſchreef veel in zijn kaemer (als ſommighe Duytſchen verſtaen) maer het wiert alle inghehouden : uytgenomen een Obligatie / die een Cornelis Janſen een Vry Burger / voor de gunſte van zijne bewaerders van hem kreegh : in betentenisse dat de Engelſche Compagnie hem een ſeecker ſomme gheits ſchuldigh was / in het ende van de ſelve Obligatie ſchreef hy deſe woorden ; Beveſticht met de handt van Gabriel Towrſon, nu ter doodt verweſen, onſchuldigh van eenigh dinck dat my kan rechtelijck te laſt geleyt werden. Godt wil hen hare ſchult vergheven, ende my in ſijne barmhertigheyt nemen, Amen. Deſe Obligatie wiert gebracht aen meeſter Welden Agent tot Banda, die het gelt betaelde / ende de betentenisse ontfingh.

William Grigs, die te vooren Capiteyn Towrſon beſchuldigt hadde / ſchreef deſe volgende woorden in zijn Tafel-boeck. Wy, wiens namen hier verklaert zyn, Ian Beoumont Coopman van Loho, Willem Grigs Coopman van Lorica, Abel Price, Chirurgijn van Amboyna, Robbrecht Browne Cleermaecker, die hier gevanghen liggen in het Schip Rotterdam, zynde geapprehendeert ter ſake van Conſpiratie, om het Caſteel van Amboyna op te blaeſen : wy zynde ter doodt veroordeelt op den vijfſten Marty Anno 1622. 't welck wy door 't pijnigen ghedwonghen wierden te ſpreecken dingen die wy noyt en meenden ; het welcke wy op onſe doot ende ſalicheyt verkondigen, datſe ons pijnigden met een uytnemende pijne van Vier ende Water, dat vleeſch ende bloet niet en konde verdragen : ende dit nemen wy op onſe doodt, datſe ons ter doodt gebracht hebben, ſijnde onſchuldig van datſe ons te laſte leyden. Daerom ſo bidden wy de gheene, die dit ſullen verſtaen, dat onſe Meeſters deſe ongelijcken moghen verſtaen, ende dat ghy mocht ſorge dragen, en na u ſelven ſien, want haer voornemen was u hier mede ghebracht te hebben. Sy vraegden ons aengaende u ; ende indien ſyder ons om gepijnicht hadden, wy ſouden u mede moeten beleden hebben. Ende ſoo vaert wel, geſchreven in 't doncker.

Dit Tafelboeck wiert namaels gelevert aen meeſter Welden voorſchreven / door een die de Duytſen diende.

Samuel Colſon, een ander van die Capiteyn Towrſon beſchuldighden / ſchreef mede als volght in de oude blaren van een boeck / waer in de gemeene gebeden / de Pſalmen / en Catechiſmus 't ſamen gebonden waren.

Op een ſyde ſtondt aldus:

Ghy ſult weten dat ick Samuel Colſon, zijnde onlangh's Facteur tot Hitto, was gheapprehendeert op het vermoeden van een conſpiratie ; ende voorſoo veel als 1625.
ick wete, moet daer voor ſterven : daeromme, hebbende geen betere gelegentheyt om mijne onſchult bekent te maecken, ſoo hebbe ick dit in deſen boeck gheſchreven : hopende dat ſommige goeden Engelſman het ſal ſien. Ick getuyge hier op mijne ſaligheyt, ende als ick hoope door Chriſti doodt, ende lyden vergevinghe mijnder ſonden te hebben, dat ick ſuyver ben van eenighe ſulcke conſpiratie ; ende ick en kenne geen Engelsmans ſchuldigh daer in, nochte eenich ander ſchepſel in de Werelt. Ghelijck dit waer is : ſoo ſeghene my Godt.

Samuel Colſon.

Aen de ander ſyde op het eerſte blad van de Catechiſmus ſtonde aldus geſchreven / te weten:

In een ander bladt ſult ghy breeder verſtaen het gene ick in deſen boeck geſchreven hebbe.

Samuell Colſon.

In 't begin van de Pſalmen / ende op het bladt dat ſoo aenghewesen wiert / was aldus gheſchreven / te weten:

DE Iaponeſen waeren op ſeeckere miſdaet ghevangen, ende ter examinatien ghebracht : dewelcke ſeer tyrannelijck gepijnicht zijnde, wierden ghevraecht : of de Engheliſchen een handt in haer aenſlagh hadden ? Het pijnighen dat dede hen ja ſegghen. Doen wierde Meeſter Tomſon, Meeſter Iohnſon, Meeſter Collins, Ian Clarck, ter examinatie ghebracht, ende onder haer armen, oxelen, handen, ende voeten gebrandt, met noch een andere ſeer verdrietige pijne van water te drincken ; ſoo dat ſommighe van hen ſchier doodt ghepijnight wierden, ende waren ghedwonghen door de pijne, die vleeſch noch bloedt vedragen konde, te belijden 't geene ſy noyt en wiſten. Doen wierden de andere Engelſchen, (daer ick een van was) by een gheroepen ; ick wierdt vermaent te belijden, ofte anders ghepijnight te werden ; ende ſy deden Meeſter Johnſon, die te vooren gepynight was, tegens my ghetuygen, ofte dat hy anders ſoude wederom ghepynight werden : hy liever, dan hy dat wilde verdraghen, ſeyde dat hy ſoude ſpreecken alles dat, dat ſy wilden. Doen moſt ick belijden dat ick noyt en wiſt, ofte anders gepynight zijn. Ick liever dan dat te verdragen, beleedt dat, het welck (als ick hoope zaligh te zijn voor Godt Almachtigh) niet waer en is : zijnde ghedwonghen door vreeſe van de pijne. Doen deden ſy ons ghetuygen teghen Capitein Towrſon, ende ten laetſten deden ſy Capiteyn Towrſon belijden, zijnde al door vreeſe van de ſeer wreede pijne : om het welcke wy al moeten ſterven. Als ick meyne ende hoope verghevinghe mijnder ſonden te hebben, ſoo en weet ick niet meer van deſe ſaecke, dan een jonck ghebooren kindeken. Gheſchreven met mijn eygen handt, den vijfden Marty, Stylo Novo.

Samuel Colſon.

Op een ander zijde ſtonden noch deſe woorden:

Ick was ghebooren tot *Nieuw-Caſteel*, op den *Tyne*, alwaer ick wenſche dat dit Boeck magh komen, op dat mijn Vrienden mijn onſchuldigheyt mogen weten.

Samuel Colſon.

Dit Boeck gaf hy aen een / die de Nederlanders diende / den welcken het in ſijn bedde naeyde / ende verderet daer na (als hy gelegentheyt hadde aen Meeſter Welden voorſz.

Alle deſe gheſchriften / ſtelden d' Engelſche noch in ſijn eſſe / inde handen van verſcheyde partheyen / wel bekent zijnde aen haer vrienden in Engelandt.

Op den ſeven en twintichſten **February** Stylo Veteri, **ſoo wierden alle de gevangens** (uytgenomen **Capiteyn** Towrſon, **ende Emanuel** Tomſon) **in de groote Sale 't Caſteel ghebracht / om hen door de Predicanten tot-**

ter

1625. ter doodt te verepden. Alle de Iaponeſen in 't Ghenerael / (gelijck ſommighe van hen te vooren in 't particulier gedaen hadden) riepen nu teghens de Engelſche / ſeggende ; O ghy Engheſchen ; waer hebben wy oyt in ons leven met u gegeten, ofte met u gheſproocken, ofte u (naer ons beſt onthouden) gheſien ? de Engheſchen antwoordden / waerom dan hebt ghy ons beſchuldicht ? de arme menſchen / bemerckende / dat men hen wijs ghemaeckt hadde / dat den eenen den anderen beſchuldight hadde / ſonder dattet ſoo in der daedt gheſchiet was / toonden hare ghepijnichde lichamen ; ende ſeyden : in dien een ſteen aldus gebrandt ware, en ſoude hy ſijn nature niet verlieſen ? Hoe veel te meer wy die vleeſchen bloet ſijn.

Terwijlen ſy alle in de Saele waren / ſoo wiert Capiteyn Towrſon op ghebracht tot de plaetſe van de Examinatien / ende daer wierden twee groote kamen met Water achter hem gedragen ; wat hy daer maeckte / ofte dede / dat en wiſten de Engelſchen niet / die buyten ſtonden. Maer het ſchijnt datſe hem zijne belijdeniſſe dede onderteecknen. 's Avonts na den eten / wierden Pauwle, Ephraim Ramſey, Thomas Ladbroock, ende Ian Sadler (de welcke onſchuldich bevonden waren / als verhaelt is) in een ander plaetſe van de reſte geſet. Stracks daer na wierden Samuel Colſon ; ende Eduwart Collins, van de reſte ghebracht in de kaemer daer Emanuel Tomſon lach. Den Fiſcael die ſepde hen / dattet in de Gouverneurs gunſte ſtondt / een van hen dryen te behouden : ende door dien het hem eben eens was / wie dat van hen den man ſoude weſen / ſoo wilde hy datſe daerom loten ſouden / het welcke ſy deden ; ende het drye loth viel op Eduwart Collins, den welcken doen weeh ghelept wiert na de kamer daer Ian Pouwle (ende de reſte die ontſlagen waren) logeerde. Ende Samuel Colſon wiert weder in de Saele gebracht. Doen wiert Beoumont mede uyt de Saele in de kaemer daer Powle ende de andere ontſlaghen perſoonen waren ghelept : ende hem wiert geſeyt / dat hy verobligeert was aen Pieter Janſen, een Duytſchen Coopman van Loho, ende den Secretaris / want die twee hadden hem zijn leven verkregen.

Soo bleven daer doen in de Saele noch thien van de Engelſche / want Capiteyn Towrſon, ende Emanuel Tomſon (als voorſeyt is) waren in verſcheyden ruymten bewaert apart van de andere. By deſe die in de Saele bleven / quamen de Duytſche Predicanten / welcke hen den korten tijdt / die ſy hadden te leven / voor droegen. Ende derhalven hen vermaenden ende aenporden dat ſy ware belijdeniſſen doen ſouden / want het een periculeuſe ende deſperate ſaecke was / op ſulcken tijdt te beproeven. De Engelſche proteſteerden hare onſchuldicheyt / ende baden de Predicanten dat ſy alle mochten het Sacrament ontfanghen / als eenen Zegel van de vergiffeniſſe harer ſonden / ende oock om daer mede te beveſtigen hen leſte profeſſie van haer onſchuldicheyt. Maer dit en wilde men haer geenſints vergunnen. Waer op Samuel Colſon ſepde tot de Predicanten aldus : Ghy verklaert ons het dangier van diſſimulatie in deſen gevalle : Maer ſecht ons, indien wy onſchuldich lijden, weſende anderſints oock ware gelooyghe in Chriſtum Ieſum, wat ſal ons loon ſijn ? Den Predikant antwoorde : Hoe veel te onſchuldiger ghy lieden ſijt, hoe veel te heerlijcker ſal uwe verriſſeniſſe ſijn. Met dit woort is Colſon opgheſprongen / ende den Predicant omhelſende / gaf hem zijn beurſe met het gelt datter in was / ſeggende Domine, Godt ſeghen U L. ſecht den Gouverneur, ick vergeve hem vryelijck ; Ende ick bidde u, hem te vermanen boete te doen van deſen bloedigen tragedie, gewrocht over ons arme onſchuldige Zielen. Alle de Engelſche gaven te kennen haer Conſent tot deſe reden. Doen ſprack Iohn Farda tot de andere in de teghenwoordicheyt van de Predicanten / als volcht ; Mijn lants lieden ende Broeders, die hier met my totter doodt veroordeelt ſijt, ontlaſt uwe gemoeden ende belijdt de waerheyt tot voldoeninge van de Werelt. Samuel Colſon ſprack met een heldere ſtemme ſeggende : ſoo waer als ick onſchuldig ben in dit verraet, ſoo Heere, vergeeft my alle de reſte van mijne ſonden, ende indien ick min ofte meer ſchuldich ben, laet my noyt van dyn Hemelſche vreuchde deelachtich werden. Op welcke woorden yder een van de andere uytriepen ; Amen voor my, Amen voor my, goede Heere. Dit gedaen / elck van hen wetende wie hy beſchuldicht hadde / ginghen d'een totten anderen / biddende vergiffeniſſe voor hen valſche beſchuldinghe hun afgedrongen weſende door de pijnen / ende vreeſe van de tormenten. Ende ſy alle vergaven malkanderen vryelijck ; want niemant van hen en hadde ſoo valſchelijck beſchuldight geweeſt / ofte hy ſelver hadde andere alſoo valſcheljck beſchuldicht / byſonderlijck Ioris Scharrock knielde neder tot Ian Clarcke, wien hy met het boven vermelde praetjen van Hitto beſchuldicht hadde / ende badt hem om vergiffeniſſe. Clarcke vergaf hem vryelijck / ſeggende ; Hoe ſoude ick van Godt vergiffeniſſe verwachten, indien ick u niet en vergaf ? Ick ſelver Capiteyn Towrſon ende andere, ſoo valſchelijck beſchuldicht hebbende ! 1625.

Ende aldus ſoo wachten ſy over de reſte van den bedroef den nacht met bidden ende Pſalmen te ſinghen / ende d'een den anderen te vertrooſten / alhoewel de Nederlanders (die hen bewaerden) hen wijn preſenteerden.

Des anderen daeghs 's morgens was den dach van de executie / den ſeven en twintighſten Februaryo ouden ſtijl. Jan Powle los-ghelaten weſende / als boven verklaert is / quam inde kamer / alwaer de verweſene perſoonen waren / ende bevantſe Godt biddende. Sy alle verſochten hem aen hare vrienden in Engelandt te verhalen de onſchuldicheydt van haer cauſe ; op haer doodt nemende / dat alle wat ſy teghens hen ſelven ende andere bleden hadden (aengaende deſe miſdaet) valſch was / ende af-gedrongen / door vreeſe van pijnen.

Den ſelven morgen-ſtondt / wierdt Willem Webber wederom gheroepen in de kamer van den Fiſcael / ende wierdt aldaer aengeport / om voort te brengen den Brief / den welcken hy te vooren beleden hadde / van Ian Clarcke ontfangen te hebben : het Poſt Scriptum, waer van eenighe groote affaire ghemeldet werdt / ſy beloofden hem ſijn leven / indien hy den Brief wilde leveren / ofte voort-brengen : het welcke (alhoewel hy 'et niet en dede / nochte doen konde) ſoo ontſloegen ſy hem niet te min ten leſten / ende ſonden hem by de andere die behouden wierden / ende Scharrock met hem.

Emanuel Tomſon 's morgens verſtaende / dat Ian Beoumont pardon hadde / ſocht middelen om hem te doen by hem komen / ende met hem ſpreken ; 't welck hy verkreegh met veel moeyten. Beoumont bevondt hem in een kamer alleen / ſittende in een jammerlijcken ſtaet. De wonden van ſijne torture opgebonden ; maer den etter / ende het dick bloedt komende door de wind-doecken. Hy nam Beoumont by der hand / ende bad hem / wanneer hy in Engelandt quam / hem ootmoedelijck gelieffende aen de eerwaerdige Compagnie ſijne meeſters aen Mr. Robinſon, ende aen ſijn zwager Billingſley, ende hen van ſijne onſchult te verwittigen / het welck (ſepde hy) ghy ſelve wel genoeg weet.

Alle dingen bereydt zijnde tot de executie / ſoo wierden de verweſene uyt de Saele ghebracht langhs de kamer / waer de gepardonneerde waren / dewelcke in de deure ſtonden / om haer Lants-lieden adieu te ſeggen / die nu na de executie ginghen. Hier een weynigh bijvende ſtille ſtaen : baden de geene / die pardon hadden / te gedencken aen hare vrienden in Engelandt van haer onſchult / ende dat ſy gheen verraders ſtorben / maer onſchuldigh by de Hollanders vermoort / dewelcke ſy Godt baden / hare bloet-dorſtigheyt te vergeven / ende haer eygen Zielen genadigh te weſen.

Gebracht zijnde in de plaetſe / wiert hen hare Sententie daer in een Galderye af-geleſen / ende doen wierden ſy van daer ghevoert tot de plaetſe van de executie / t'ſamen met neghen Japoneeſen, ende eenen Portugees ; niet den ordinariſſen ende korten wegh / maer rontom / in een lange proceſſie door de ſtadt ; den wegh met vijf Compagnien Soldaten bewaert / zijnde ſoo Duytſchen als Amboyniers, ende ghedrongen met de Ingeboornen van het Landt / dewelcke door het ſlaen van de Trommel, den dagh te vooren daer van verwittight

1625. tight zijnde/ quamen t' samen met hoopen/ om dese triumphe van de Nederlanders over de Engelschen te sien. Samuel Colson hadde een gebedt in geschrifte bedacht/ in 't eynde waer van hy sijn onnooselheydt protesteerde; welck ghebedt hy las aen sijn Compagnons den nacht te voren/ ende heeft ter plaetse van de executie/ het selve also vyerighlijck upt-ghesproocken; doen wierp hy het papier wech/ het welck den Gouverneur dede tot hem brengen/ ende behielt het.

Emanuel Tomson seyde tot de andere/ dat hy gheen twijffel maechte/ of Godt soude sommighe teecknen thoonen van haer onnooselheydt; ende vber een van de andere namen het verschrickelijck op haer doodt: dat sy geheel onschuldigh waren: Ende also een voor een leden sy met groote blymoedighheydt den doodelijcken slagh.

Den Portugees had seer vyerighlijck over sijn Pater Noster, ende kusten het Kruys dickmaels/ daer op zweerende/ dat hy gantsch onnoosel was van dit verraet/ niet te min/ hy beleedt dat Godt dese straffe hem rechtveerdelijck op-ghelecydt hadde/ om dat hy in sijn eyghen Landt een Huys-vrouwe hebbende/ hy door persuasie van den Duytschen Gouverneur/ hadde daer te Lande een ander getrouwt/ sijn eerste noch in het leven zijnde.

De Iaponeesen oock/ (volgens haer Religie) sloten haer leste Acte met diergelijcke professie van haer onnooselheydt. Soo leden daer thien Engelsche/ te weten: Capiteyn Towrson, Agent voor d' Engelschen te Amboyna, Timotheus Ianssen, mede Assistent aldaer/ Ian Wetheral, Facteur tot Cambello, Ian Clarcke Assistent te Hirro, Willem Grigs, Facteur te Larica, Ian Fardo, Hof-meester van den huyse/ Abel Price, Chirurgijn/ en Robrecht Browne, Kleermaecher.

Den Portugees, die oock met hem stierf/ was genaemt Augustijn Perez, hy was te Bengale geboren.

De namen van de Iaponeesen die leden/ (indien yemandt begeerigh is die te weten) waren als volgt:

Hirtieso. }
't Sioſa. } Alle te Firando geboren.
Sinſa. }
Sidnay Michiel. }
Petro Congie. } Geboren tot Nangaſſacque.
Thome Corea. }
Quionda. Geboren van Coracts.
Tlabinda. Van Tſouckergo.
Zancho. Van Fiſien.

Behalven dese/ waren twee andere Iaponeesen, de name van d' eene genaemt Soyſino, geboren tot Firando; de andere Sacoube, van deselve plaetse: de eerste vaer van gepluyght/ beleedt beyde ghelweeten te hebben van dit gepretendeert verraet/ ende oock de Engelschen haren dienst ghepresenteert te hebben/ hen te helpen het Casteel in te nemen: Ende de andere beleedt kennisse gehadt te hebben van de consultatie van de andere Iaponeesen, tot desen eynde. Maer gheen van hen beyde en waren gericht/ noch niet soo veel als verdoor deelt. De oorsaecke waerom/ en was de Engelschen (die gesalveert waren) niet bekent.

Sy hadden bereydt een zwart Fluweelen kleet/ voor het lighaem van Towrson, om daer op te vallen/ het welck door sijn bloedt gheplekt ende bedoven wesende/ sy naerder handt stellen ter reechteninge van de Engelsche Compagnie.

Ter tijdt van de executie/ ontstont een groote donderheydt/ met een subijte ende ghewelddige windt ende onweder/ waer door twee van de Duytsche Schepen (rijdende op de Reede) werden van haer Anckers gheworpen/ ende met grooten arbeydt ende moeyten gheselveert van de Rotzen. Weynigh dagen daer naer gebeurdet/ dat een Willem Dunckin, welcke een den Gouverneur vertelt hadde/ dat Robrecht Browne, de Engelsche Kleermaecher/ hadde eenighe maenden te voren hem gesept: hy hoopte dat binnen ses maenden de Engelsche souden also veel in het Casteel van Amboyna te seggen hebben, als de Nederlanders. Komende op een avondtstont tot het graf/ waer de Engelsche begraven waren/ alle (behalven Capiteyn Towrson, in een put) viel neder op het graf/ ende aldaer een poosjen gheleghen hebbende/ stondt weder op/ rasende; ende continueerde also twee ofte drie daghen/ ende stierf. Oock daer na viel te Amboyna een nieuwe sieckte aentrent een duysent menschen soo Nederlanders als Amboyniers weeh nemende/ in den tijdt datter gemeenlijck op andere Saisoenen niet boven dertigh storven. Dese teecknen werden by de overgebleven Engelschen bedupdet als eene stantvastighe prophetie van de boven genoemde Emanuel Tomson, ende werdt by de Amboyniers uptgelept als een teecken van de gramschap Godes over dese Barbarische Tyrannye van de Hollanders.

1625.

Den volghenden dach naer d' Executie wesende den acht en twintighsten February ouden stijl/ wierd overghebracht in triumphe ende blijdtschap over de verloste van dit gepretendeert verraedt. Den volgenden dach wesende den eersten Martij/ wierden Ian Beoumont, Ioris Scharrock, Eduart Collins, ende Willem Webber, tot den Gouverneur gebracht; die aen Webber, Beoumont, ende Scharrock seyde/ dat sy gepardonneert waren ter eeren van den nieuwen Generael/ ende Collins, dat hy moeste gaen na Iaccatra om daer te blijven ter dispositie van den Generael; soo dat hem den Gouverneur met hem bede Wijn dronck/ ende gaffe vriendelijck vorlof; bevelende hen te gaen ende Raedt nemen met d'andere die gesalveert waren/ wie dat bequaem waren in de verschepde Facturien gestelt te werden.

't Welck ghedaen zijnde/ ende hare opinien aen den Gouverneur verklaert hebbende/ behal hy dienvolgens een yeder naer zijn plaets: daer hy voegende/ dat van doen voortaen hy wilde selfs aennemen de beschermingе ende Gouvernement van den handel der Enghelsche Compagnie: tot welcker eynde hy wepnigh dagen voorleden eenen Brief hadde geopent/ dewelcke quam van den Enghelschen President te Iaccatra, aen Capiteyn Towrson gedirecteert/ wesende (gelijck hy seyde) d'eerste Engelsche Brief/ dien hy geinterceipieert had. Daer en boven seggende/ dat hy blijde was de Engelsche te Iaccatra in dese saecke onschuldich waren.

Den Gouverneur ende Fiscael hebbende also te Amboyna ghedaen/ hebben hen haest tot Banda laten vinden/ alwaer sy neerstelijck inquisitie maechten tegens Capiteyn Welden Agent voor d' Engelschen aldaer; nochtans en bevont gheen Colour ofte apparentie van schult om hem aen te batten: maer ten laetsten hem met beleet de voorden ontlaelende/ protesteerde/ dat sy seer blijde waren/ dat sy hem/ soo wel als d' Engelschen te Iaccatra bevonden te zijn sonder vermoeden van dit verraet/ soo zijt noemden. Capiteyn Welden aenmerckende de disorde ende confusie van de affairen van de Enghelsche Compagnie te Amboyna, veroorsaeckt door dese handelinge der Duytsen; huerde terstondt te Banda een Duytsche Pinasse ende voer over naer Amboyna; alwaer hy terstont op zijn arribement verrien de Dienaers van de Compagnie by den Duytschen Gouverneur (als voorsept is) ghesonden naer de ander Factorien.

Hebbende van het/ ende andere die te Amboyna gelaten waren sich geinformeert/ van de ghelteele proceture voor te voren ghepasseert/ bevondt upt de standtvastige ende over een stemmende Relatie van hen allen/ datter geen sulck verraet was van de Engelschen/ als gepretendeert wiert: ende oock verstaende wat streng bevel den Gouverneur de over ghebleven Enghelschen ghegheven hadde/ niet eens met 't volck van 't Lande te Confereren aengaende desen bloedighen handel/ al hoe wel 't volck daer te Lande hen dagelijcx verweten/ met de Verraderye ende een bloedig voornemen van de Ingeborenen ghemassacreert te hebben/ ende de huysen van de Swanghere Vrouwen op te snijden/ ende sulcke diergelijcke geraes/ waer mede de Duytsen 't arme gemeen volck ingebeelt hebben om de Engelschen te doen haten. Daerom Welden bevindende dat het niet

en

1625. en paste / noch met de eere / noch het profijt van de Engelsche Compagnie / sijne Meesters eenigh langer residentie te Amboyna te houden / soo nam hy met hem het overblijffsel van de Engelsche in de voorseyde ghehuerde Pinasse na Iaccatra: waer sy een den Gouverneur Ian Beoumont, ende Eduart Collins, te vooren ghesonden hadde als gecondemneerde mannen / ende gelaten tot de genade van den Generael.

Wanneer dese droevighe tijdinghe van Amboyna te Iaccatra quam / soo sondt den President van de Engelschen aldaer terstondt aen den Generael van de Nederlanders / om te weten / met wat authoriteyt den Gouverneur te Amboyna, aldus tegens de Engelschen gheprocedeert hadde / ende hoe hy / ende de andere Duytschen aldaer te Iaccatra dese Procedueren op nam. Den Generael gaf voor antwoorde: dat de authoriteyt van den Gouverneur van Amboyna gederiveert was van de Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden; onder welcke hy wettelijcke Iurisdictie beyde in criminele ende civijle saecken / binnen het gebiedt van Amboyna hadde; daer en boven dat sulcke procedueren noodigh waren teghens verraders / sulcke als de Engelsche by hare eygene belijdenisse bleken te wesen; een Copie waer van hy sondt mede aen den Engelschen President; dewelcke deselve te rugge schickte / om authentijckelijck gecertificeert te werden / maer en kreegh die niet wederom.

Tot hier toe is den blooten en naeckten voort-ganck / ende cours van dese actie verhaelt geweest / ghelijck die genomen is uyt de dispositien van seven bysondere Engelsche Facteurs / waer van datter vier verweesen / ende de andere twee in het proces van Amboyna ontslaghen waren: Ende hebben alle (sedert hare wederkomste in Engelandt) op hare Eeden / in het Hof van de Admiralitept geexamineert geweest. De particularitepten van Capitepn Towrsons, ende van Emanuel Tomsons examinatien / ende antwoorden / en zijn noch niet in 't licht gekomen / voor dien dat dese twee apart van de andere / ende yder een op hem selven ghehouden waren; Ende dat niemandt van de Engelschen met hen mochte komen spreecken / dan alleenlijck dien voren af-schept die Ian Beoumont des morgens voor de executie (hier vooren verhaelt) van Tomson nam. Diergelijcke dupsterheyt is 'er noch / aengaende de examinatien ende antwoorden van verscheyde andere aldaer geexecuteert / na dewelcke (gedurende hare gevangenisse) de Duytschen soo naeuwe sagen / ende die soo bewaerden / datse niet en mochten t' samen houden / nochte haer ellendigheden onderlingen verhalen.

Maer voor dien dat de Nederlanders haer eyghen procedueren verdedigen met de belijdenissen van de geexecuteerde partyen / dewelcke elck bysonder onder hare handen bekent hebben / schuldigh te wesen in de gepretendeerde misdaet: Soo sal het niet onbequaem zijn eenighe omstandigheden / in verscheyde deelen van dese verhalinge verspreyt / tot dese plaetse / als in eender somme te vergaderen / ende versamelen: om daer voor te verklaren soo wel de onschuldigheydt van de Engelsche / als de ongerechte procedueren tegen hen gedaen.

Voor eerst / so staet te mercken dat de Iaponesen waren geapprehendeert / geexamineert / en gepijnight drie dagen te vooren eer dat de Engelsche gevangen waren / en den roep soo wel van haer apprehensie / als pijninghe / was gemeen / ende bekent in de stadt van Amboyna, en in de aenliggende quartieren; Tomson ondertusschen / ende selfs op den eersten dagh van des Iaponeesers examinatie / ginck op het Casteel den Gouverneur verlof vragen / om wat Kijs te Landen / en vaght met hem tot het Engels Huys / het nieus van de wreede Handelinge van dese arme Iaponeesen. Dit hadde alleen genoegh geweest voor de Engelschen / indien sy schuldigh geweest hadden om voor haer selven te sien: waer toe dat sy mede gerede gelegenthedt hadde voor der Amboyneses, Corricorriers, ofte kleyne schuytiens / die met groote meenighte langs heuen de stranden liggen / waer mede sy lichtelijck mochten overgevaren hebben na Seran, Bottoen, ofte Maccassar, uyt de macht en iurisdictie van de Duytsche: maer voor dien sy in sulcken cas niet en vloden / soo staet het te presumeeren / dat se soo weynigh verraet van haer eygen voor hadden / als sy de verraderssche laghen op haer bloedt ghelepdt / vermoedende waren. Daer na dient oberleydt te worden / hoe onmogelijck het voor de Engelschen was desen gepretendeerden aenslagh te volbrengen. 1625.

't Casteel van Amboyna was een seer groote sterckte, (als hier voren verklaert is /) 't Guarnisoen was van twee ofte drie hondert mannen / behalven noch wel eens soo veel van haer eygen Borgers in de stadt. Wat een sorghe ende toesicht sy voor alle haer Forten droeghen / mogt blijcken niet alleen by den haestigen allarm die sy nu maeckten / om de sotte vrage van den armen Iaponees, gedaen aen den voorberaden Sentinel; maer mede by het geene dat een weynich te vooren tot Iaccatra gebeurde / alwaer een van de Soldaten doodt geschooten wierdt / om dat hy op sijne wacht sliep.

Souden thien Engelschen (waer onder niet een Soldaet en was) ghedurst hebben op sulcken sterckte ende wacherhept pet voor te nemen. Wat aengaet der Iaponeesens bystant, die en waren oock maer thien, ende alle gelijck de Engelsche ongewapent. Want al den voorraet / in 't aenslaen van 't Engelsch goet gevonden / bestont maer in drie zwaerden / twee musquetten / ende een half pont buskruyt: desgelijck de Japoneesen, (uytgenomen als sy in dienste van 't Casteel en by de Duytschen gewapent waren) en mochten geen wapenen dan alleenlijck een Catanne (een soorte van korte zwaerden) hebben: ende het was op een groote boete aen alle de Duytschen verboden / geen Roers, Buskruyt, ofte Kogels aende Japoneesen ofte Amboyneses te verkoopen. Maer neemt het soo / dat dese twintigh persoonen, Engelsche, ende Japoneesen, soo ondersaeght waren / om sulcken aenslagh te hazardeeren / hoe souden sy doch de Duytschen op 't Casteel konnen overmeestert hebben? ofte dat behouden hebben / wanneer sy het al hadden ghekregen? wat bystandt hadden sy? daer was noch schip noch jacht van de Engelsche op de Reede: al de reste van de Iaponeesen, die in het Eylandt waren / en waren maer twintig persoonen / ende niet een Engelschman meer. De aldernaeste Engelschen waren tot Banda, veertig mijlen van Amboyna; ende dese negen persoonen: die daer na by den Gouverneur / ende Fiscael van alle 't vermoeden van dese gepretendeerde misdaet by verklaert waren / als mede de reste van de Engelschen tot Iaccatra.

Ten anderen / soo hadden de Nederlanders / benessens de sterckte van het Casteel / ende van de Stadt Amboyna, noch drie andere stercke Casteelen / in het selve Eylandt / ende tot Cambello daer dichte by ligghende: Alle wel versien met Soldaten. Sy hadden doen mede tot Amboyna op de Reede acht Schepen / namelijck / 't Schip Rotterdam van duysent twee hondert tonnen; Den Eenhoorn van drie hondert tonnen / der vyy-liedens schip van hondert tonnen; Den Kelck van t' sestigh tonnen / Capitepn Gamals scheepken van veertigh tonnen; De Fleuyte van drie hondert tonnen / Amsterdam van duysent vier hondert tonnen / ende een kleyn Jacht van ontrent t' sestigh tonnen; Ende alle dese waren versien met volck / en Oorlogs-gereetschap. 't Is wel waer / dat de Hystorien van de Engelsche Natie verscheyde kloecke ende stoute aenslaghen verhalen / van sommige der welcker het Nederlandt een getuyge is / ja heeft de vrucht van de Engelsche kloeckmoedigheyt gemaeyt; doch daer is qualijck een Hystorie / ofte Verhael-boeck / die eenighe diergelijcke kloeckmoedigheyt van de Engelsche / ofte van andere verhaelt / dat soo weynige persoonen / soo bloot van eenige voorraedt / ofte bystandt souden sulcken hazart / teghen een weder-partye / die soo wel ende oberbloedelijck van alle dingen versorcht was / onder gaen. Maer laet het soo zijn / datse alle dese swarigheden mochten overwonnen hebben; doch tot wat eynde ende meeninge souden sy haer selven in sulcken gevaer stellen? Sy wisten wel genoeg dattet veraccordeert was tusschen bey de Compagnien / dat de Forten in Indien souden respectivelijck blijven in handen van de gene / dewelcke die besaten op datum van de handelinghe anno 1619. en dat deselve van des Co-

nings

1625. ninchs Majestept / ende van de Heeren Staten Generael bevesticht was: sy wisten mede wel / ende de geheele Werelt weet het / hoe Godtdelijck dat zijne Majestept de vrede / ende handelinghe met zijn Nabueren / ende met al de Werelt onderhielt; wat belooninghe verwachteden dese Enghelschen dan voor hare moedichept / ende gebaer? voor seecker geen andere dan die / dewelcke dupdelijck uytghedruckt is in de handelinghe selfs / dat is gestraft te werden als Turbateurs van de gemeene vrede en vrientschap tusschen beyde de Natien.

Maer neemt het soo / dat dese Engelsche soo dwaes gheweest waeren in desen aenslach / als de Hollanders willen; soude men daerom dencken / dat sy soo Godtloos waren / als dat sy / wanneerse alreede veroordeelt / ende ernstich by de Predicanten tot ontlastinghe van haer Consciencten vermaent waren / souden in hare gebeyns dichept bolhert hebben? daer sy haer anderssins soo Godtsalighlijck droeghen / dat sy den tijdt / die de Duytsen wilden datse souden mee drincken / om haere droefheyt wech te drijven / besteet hebben / met bidden / Psalmen te singen / ende met malckanderen geestelijck te vertroosten overdachten. Laet Colsons vrage aen den Predicant ghedaen eens overleydt werden / als mede zijn ende anderer versoeck / ende begeerte om het Sacrament in teecken van hare onschuldichept te ontfangen; hare onderlinge versoeckinghen op malkander om vergheevinghe van hare valsche beschuldinghen van den een teghen den anderen ghedaen / die voor het pijnighen uytgheperst waren; den laetsten Adieu van Tompson tot Beoumont; Colsons Gebedt / ende zijn geschrifte in zijn Gebedeboeck; het verhael van Fardo Powle, als mede zijn diep treffende vermaninge tot zijn mede ghesellen / om hare ghewissen te ontlasten / ende hare antwoorde daer op: biddende / achtervolghens de onschuldighept / van hare saecke / om Godes ghenade / ofte oordeel / haer Generale / ende Godtlijcke bekentenisse van haere onschuldichept / tot hare Lants-lieden op haer laetste vertreck gedaen; en eyndelijk het segelen van die belijdenisse met haer laetsten adem / en bloet / tot op het uytterste oogenblick toe / ja terwijlen de scherp Rechter den slach gaf. Wat een schrickelijcke / ende nopt gehoorde gheveynsdichept ware dit? doch indiender een / ofte meer van hen soo pschelijck wanhopigh geweest hadde / hoe en soude daer niet eens onder tiene gevonden zijn geweest / die op het toekomende oordeel dacht? waer toe hy nu dadelijck gedachvaert wiert / sonder bozge te mogen stellen. Wat hadden sy hoope van te leven / ofte van uytstel te hebben / indien sy tot den laetsten toe ghemoet waren? wat hoope hadde doch Tomson ende de reste / wanneer Capitepn Townsons Hooft af was? wat lust hadde Tomson ende Clarck te leven / zijnde so gepijnicht ende gemartiriseert? sy wierden een voor een geexecuteert / ende yder een verklaerde het op zijn doodt / dat hy onschuldich was.

Om nu dese harde procedure te verbloemen / ende te bewimpelen / so gaf men uyt dat den Gouverneur ende Fiscael sulcken oogeschijnlijckheyt inden aenslach vonden en handelden soo billichlijck in het proces / dat sy haer eygen volck niet en spaerden: hebbende getracteert eenige van hare geboren Nederlanders / (die mede deelders van dit verraet waren) op de selve maniere als sy de Engelsen deden. Maer het blijckt dupdelijck / soo wel by de verklaringe die hier waerachtelijck / ende getrouwelijck beschreven is / gefondeert zijnde op de eeden van ses geloof weerdige getuygen / als mede by de genoechsame verhalinge van verscheyde lieden (die onlanghs van daer gekomen waren) dat dit maer een praetjen is: 't welck in veel Maenden naer de Executie niet eens by pemant in Indien gheallegeert is geweest; maer is alleenlijck sedert uytgevonden / ende verspreyt voor een fucus ofte blancketsel op dese geheele sake: om het volck wijs te maecken dat den gront van dese Barbarische / ende Tyrannische procedure was een ware misdaet / en niet de onversadelijke gierichept van de Nederlanders / om door dese vrede verraderye den eenighen handel op Mollucos, Banda, ende Amboyna te krijgen / waer op dit bloedich proces alreede uytgekomen was.

Op dese voorgaende wijse hebben 't d'Engelsche verhaelt. De redenen en aenwijsingen van de Hollantsche Compagnie daer tegen zijn hier voorgestelt: en beter te geloven / om datse zijn legael ofte Wettelijck belept: daer d'Engelsche Relatien niet zijn als particulier ende onvolmaeckt. En of schoon by de Hollantsche onder dat heet climaet wat heet was geprocedeert / dienvolgens geexcedeert: dat han niet geimputeert worden aen den gantschen staet: niet meer als de vreetheden / die by Borre werden verhaelt / by eenige Officieren in Noort Hollant begaen te zijn tegen eenighe van hare eyghen mede Ingesetene huys lieden / in Noort Hollandt. 1625.

In't begin van dit jaer is weder van wegen den Kaet gedaen de gewoonlijke Propositie: waer in sy seyden dat het was te wenschen / dat de Constitutie van dese Landen sulcx mochte zijn / dat de selve / na dit vreet / ende bloedich oorloge nu soo vele jaren geduert hebbende / een mael daer van mochte wesen ontslagen: daer mede dan (boven alle de onuytspreckelijcke zwaricheden en onheyl die het oorloge dagelijchs voorbrenght) ook niet soude noodig zijn haer Ho: Mo: ende de gemene Landen van dese losselijcke Unie, alle jaren tot so hoogen belastingen ende Contributien te imporcuneren / soo als nu vele jaren was geschiet / ende niet te min klaer ghesien dat de gemeene defentie teghens eenen soo machtigen ende onversoenlijcken Vyant verreyst hadde; maer aengesien Godts goede wille voor als noch niet en was / om ons van dese zwaricheden te ontlasten / maer daerinne noch langer scheen te willen houden ende oeffenen / edoch de veranderinge van dien in sijne hant hebbende / om die te doen als st hem beliefde / so moesten wy ons daerin troosten / ende met gedult de goede uytkomste van zijne genadighe handt verwachten: ondertusschen niet te min alle moghelijcke vlijt ende middelen tot voorstandt / van eene sake / die wy wisten dat rechtveerdich ende Godtelijck was / ende namentlijck tot afweringhe van de onmenschelijcke Tyrannye, die de ghemeene Vyanden trachteden te exerceren over de goederen / Lichamen ende Zielen / niet alleen van de goede Ingesetenen van dese Landen / maer ook van 't geheel Chrystenrijck: daer van de jammerlijcke exemplen veele jaren herwaerts niet dan al te klaer ghetuyghenisse mede dragten / dewelcke al noch niet en cesseerden / maer hoe langher hoe meer klimmende waren totte hoochste verwoerthept teghens de arme Luyden / eenboudighe ende oprechte belijdenisse van Godts Heylighe Woort doende: het welck ghetonsidereert hadden mijn Heere de Prince van Orangien, Grave Ernst Casimir van Nassouw Stadthouder van Vriesland / ende den Raedt van State, gheacht / haer noodigh devoir ende ampt te wesen / omme haer Ho: Mo: in tijts wederomme te representeren de tegenvoordighe ghelegenthept van de Landen / ende by wat middelen de selve mede voor dit jaer 1625. teghens alle ghewelt ende pericule van hare Vyanden souden konnen ghehandthaeft worden; men sach hoe de deselve Vyanden haer van jaer tot jaer van Volck van oorloghe te Paerde ende te Voete vermeerderden ende versterckten / ende by middel van dien dese Frontieren met verscheyde groote Leghers gheweldichlijck besprongen / aentasteden / ende poogden te vermeesteren: ondertusschen ook niet laetende om desse meenichte van Krijgsvolck bupten ende sonder verderf van hare Landen te houden / daer mede onder d'een pretext ofte d'andere / alle de nabuerighe Landen (rondtsomme de Provintien ghelegen) met gewelt te occupeeren / omme alsoo daer naer met beter commoditept ons aen alle zijden te komen benauwen / en moede maken: daer by komende / dat alle 't Krijgsvolck / het welck (soo by den Keyser als de Papistighe Ligue van Duytsland) noch tegenvoordigh wierd onderhouden ende gebruyckt / tot verdruckinge en verjaginge van die van de Gereformeerde Religie aldaer: ons in ghestadigh achterdencken ende vreese was houdende / omme van deselve mede op alle occasien overvallen te worden; soo dat alle dese zwarigheden oorsake gaven / dat de steden en sterckten op de Frontieren liggende / des te meer niet alleen met groot voorraet van Vivres, Munitien, en behoeften / gelijck mede met

1625. zware Fortificatien jaerlijcks een groot gelt weghnemende/ moesten worden versien: maer oock voor al beset worden met meerder Guarnisoenen van Krijgsvolck/ insonderheyt als men den Vyandt op verscheyden plaetsen moest wachten/ ende het hooft bieden: welcke besette Frontier-plaetsen des te meenighvuldiger in ghetale waren/ naer advenant van het kleyn district van dese Landen. Dat oock deselve genoeg streckxghewijse haer langs de Zee-kant waren uyt-strecktende: zijnde hier by oock kennelijck/ dat de voorsz Frontieren noch erhter niet genoeg konden zijn versekert/ten ware dat daer benevens een materlijck Leger te Velde wierde ghebracht/ omme deselve daer mede te secoureren/ als den Vyand die soude pogen te beslupten/ ofte met gewelt aen te grijpen: want wy sagen wanneer de Vyanden met hare groote Macht te Velde quamen/ insonderheydt deselve aen verscheyden Legers verdeelende/ ons op eenen tijt aen verscheyden oorden/ofte dadelijck aengrijpen/ofte ten minsten op eenige quartieren daer af mijnen maeckten: hoe bezwaerlijck en niet sonder perijckel het viel deselve met het tegenwoordighe Krijgs-volck van 't Landt over al te kommen schutten ende resisteeren/ de Frontieren daer teghens te garandeeren; immers mede omme hen-lieden buyten de Rivieren ende Moeraessen (wesende de principale verseekerthepdt van 't Landt) te houden; niet tegenstaende de nieuwe secoursen door gunsten van goede geallieerde deser Landen in het verleeden jaer ons by ghekomen/ onaengesien de vigilantie ende kloeck beleydt van mijn Heere den Prince van Orangie, &c. daer teghens aengewent; het welcke wel overgheleydt zijnde/ soo soude men bevinden/ omme mede voortaen de Landen in goede verseekerthepdt/ ende buyten perijckel te stellen/ dat in dit jaer ghеen minder ghetal van Krijgsvolck te Peerde ende te Voet soude mogen onderhouden worden/ als tegenwoordigh in dienste was; daer by als dan oock reecheninge moest worden gemaeckt op de vorders onkosten van den Oorloghe: soo van de voorsieninghe van de Frontieren/ als van Leghers; ende alhoewel tot alle het selve groote sommen van penninghen wierden gerequireert/ die men oock wel wist dat het sonder de uyttersте bezwaernisse van de ghemeente niet en kon gevonden ende opghebracht worden; nochtans dewijle dit stuck ten alderhooghsten was importeerende/ als te weten: de cyntelijcke behoudenisse van ons algemeene Vaderlandt: middegaders/ goed ende bloedt, van desselfs goede Ingesetenen/ ende in het bysonder mede van de ware Christelijcke Religie, die men sagh met de meeste verwoethepdt/ sonder eenigh respect ofte medoogenthepdt aen allen zijde bespronghen/ ende aenghetast te worden. Soo ware het conscientie werck: ja de hooghste unetsinnighepdt van ons/ dat wy eenighsins ons souden verslappen/ omme in desen noot niet bynoodigh/ ende met eenen goede couragie alles by te bringhen wat menschelijck ende moghelijck was: sonder soo hast te staen/ ende bijden ster-ooghen op eenighe ghepretenteerde neeringhe ende ghewin, meer in opinie als in waerheydt bestaende/ daer van de disputen ons ooghenschijnelijck in de uyttersте ruijne ende verderf wech ruckten: als beletende alle goede resolutien/ ende hoben al seer lichtelijck souden oorsaecke geven aen de Nabuerige Vorstinghen/ ende andere onse geallieerde/ omme op te houden hare secoursen/ waer mede sy de saken van desen Lande soo dapperlijck stijfden ende Justificeerden: dewelcke anderssints aen ons lieden bemerckende de minste negligentie/ ofte verstuyn ons souden achten voor ommut/ ende onbequaem tot alsulcken behulp/ daer teghens sy naemaels geen staet van eenigh voordeel soude weten te maken.

Waeromme diende voor eerst geseth/ ende gearbeyt/ dat de staet van onse gemeene saken sedert den uytganck van 't bestandt niet weynich in 't onghereede verloopen zijnde/ wederomme in eene goede ordre ende somme wierde gebracht; wesende 't selve verloop principalijck daer uyt ghecauseert/ dat hoe wel de lasten van den oorloge van jare tot jare hooger waren gheloopen/ als de petitien daer over gedaen/ ghelijck de selve lasten nimmermeer binnen precise Limiten zijn te houden: dat nochtans de Provintien hier op ghеene behoorlijcke acht nemende/ meest al haer hadden achtergehouden/ de selve petitien ofte niet ten volle inne te willighen/ oft wel de penningen van hare gedragene Consenten niet behoorlijck op te brengen: waer door de Generalitept in dit groot achterwesen van Leghers diensten, Fortificatie wercken, ende andere verschepden schulden/beloopende beth als vijf mael hondert duysent gulden, was verhallen/ die men aen meenichten van Arme luyden/ Ingheseetenen van 't Landt schuldigh was: de welcke daer over/ niet sonder redenen een jammerlijck gevaer ende ghekrijt door 't geheele Landt maeckten/ als hebbende hare penningen eensdeels verdient met hare suyren arbeyt in pericule van haer lijf en leven, ende eensdeels haer goet ende credijt daer vooren ghestelt/ tot bevorderinge van 's Lants dienst/ daer over sy nu lijdende waren executie/ ende verkoopinghe van hare goederen/arresteren ende gevanchenisse van hare persoonen; causeerende over al een groot misnoeghen/ ghеschapen zijnde niet te sullen konnen afloopen sonder groot ongemack/ by soo verre niet promptelijck daerinne worde versien/ ende gerefondeert: zijnde te verwonderen dat eenige Provintien in dese ghelwichtige saecke soo onbeweechlijck ende sonder gedoele waeren/ dat niet tegenstaende alle de serieuse remonstrantie/ de welcke van tijdt tot tijdt hier toe/ soo by sendinghe/ mondelingh/ als schriftelijck/ aen haer alle dagen wierden gedaen/ splieden haer daer van niet meer en ontsetteden/ als of hen sulcx niet aen en ginghe; niet bedenckende als den slach op den hals quam/ dat het alsdan soude te laet wesen/ omme hierinne te versien/ als wanneer noch klaghen/ noch remedien/ die men dan gaerne soude by brengen niet sonden konnen helpen. Soo wast sepden sy/ voor eerst noodich omme alsdusdanigh onheyl voor te komen/ dat de ghemeene Landschappen van dese Unie eenmael resolveerden op de suppletie van de defecten haerder Consenten: ten minsten van den jaere veerthien af begrijpende/ ende dien achtervolghende het hoyt daer af aen prompte penninghen soumeerden/ ofte ten minsten tot Concurrentie van dien de betalinge van de selve schulden tot hare lasten aennemen/ op dat de Arme Luyden eenmael buyten de verdrietige klachten mochten ghestelt worden/ sulcx als nu tot meermalen was versocht/ ende dat de Provintien na desen voort haere Reecheninghe metten eersten pertinentelijck in stellen/ overlederden/ ende dede ommers na de ordre hier voorens by haer Ho: Mo: gheraempt/ ende ghereseldeert: op dat het van de Contributien alsoo op eenen eenparighen voet ghebracht zijnde/ het Landt van schulden mocht worden ghelibereert/ oock daer mede veele verdrietighe ende onnutte disputen ende misverstanden onder de Provintien vermijt ende ontgaen.

Als mede alsnoch te willen Resolveren op eenen seeckeren ende basten voet tot aflossinghe van de penninghen tot last van de Generalitept op interest loopende/ daer van de Capitalen teghenwoordich noch monteerden ter somme van vier Millioenen, acht hondert drie en 't negentich duysent neghen hondert sestich gulden, twaelf stuyvers vijf penningen, behalven eenige andere partyen by Memorie ghestelt noch eene merckelijcke groote somme beloopende/ 't sy dat daer toe Universeel over alle de Provintien ingewilligt ende gegeven wierden eenighe nieuwe middelen, daer toe specialijck gehouden ende gedestineert/ oft dat dan de selve lasten eenighe ghemeene eenparige verdeelinghe worde gemaeckt over alle de Provintien tot ontlastinge van de Generaliteyt/ omme alsoo te mogen ontgaen de Confusie daerinne de Landen anderssints stonden te verhallen/ sulcx als in voorgaende jaren in 't lange mede was vertoont.

Ende omme voorts dit loopende jaer 1625. de Landen ende Quartieren van dien mede in goede verseckerhepdt te moghen houden ende bewaren teghens des Vyants over groote macht, die men sach hoe behoorlijck dat met het teghenwoordich Krijsch Volck van 't Landt hon wederstaen ende afgeweert worden; welcke Vyantlijcke macht nu naer alle apparentie niet minder soude wesen/ aengesien hy in 't afgaen van 't verleden jaer tot zijn ende Krijsch volck noch van nieus beth

als

1625. als veertich Compagnien te voet hadt gelicht; behalven noch veele andere troupen/ die hy soo uyte Paltz/ als uyt andere Quartieren van Duytslant was ontbiedende/ omme herwaerts over te gebruycken/ 't welck geensints mocht in de wint geslagen worden: versoetende daer op goede Consideratie te nemen ende met een kloeckmoedighen ende prompte Resolutie voor 't selve jaer/ niet alleen in de aenhoudinge van alle het Krijsch Volck te Paerde ende te Voet/ mitsgaders van Tractementen ende andere partyen van oorlogs lasten/ ingreepen in den Staet van oorloge volgens de repartitie van dien/ belopende in de korte Maent van twee en dartigh daghen, ter somme van ontrent seven hondert ses en tachtig duysent ses hondert vijftig ponden van veertich grooten Vlaems 't pont: met laste omme de betalingen daer op van tijdt tot tijt te doen alle twee Maenden by provisie te bewijsen by staet/ ende voorts terstont na de expiratie van 't jaer by overleveringhe van pertinente ende volkomene rekeninghen metten Documenten daer toe na stijle gerequireert sonder Faulte of Dilay.

Maer oock in de Continuatie van twee hondert ende vijftigh Carabyn Ruyteren, elf Compagnien Duytschen ende eenen van den Jongen Baron Monjoye (een tijdt lanck ten deele onderhouden uyt eenige Extraordinaris penningen die nu waren quamen te cesseeren) benevens de Schotsche Compagnien van Capitein Pitcarne; mitsgaders ses hondert Vierroers met spitsstocken onlangs aengenomen tot nader beveyliginge van de Revieren tegens het overkomen van des Vyants loopers/ monterende te samen in 't jaer ter somme van ontrent drie hondert seven en 't sestigh duysent gulden, daerinne begrepen eenige hooge ampteren van 't voorsz Duytsche Regiment/ belyjde 't selve ordinaris te Velde gebruycht wiert/ ende dit alles op te hyenghen by maenden van twee en veertigh dagen/ na de ordre van de betalinge.

Voorts mede te willen inwilligen in het aenstaende jaer de onderhoudinge ende betalinge van de drie Fransche Regimenten te Voet, ende twee Compagnien te Paerde, derwelcker soldye metten Tractementen daerinne ghecomprehendeert/ in 't jaer beliepen ontrent ses hondert seven en tachtigh duysent ende veertich Ponden, mede precijse op te hyenghen by maenden van twee en veertich dagen, volgende de decharge van yder Provintie quote t'elcken tijde daer van te depescheeren/ sonder dat hier tegens eenighsints soude komen in Consideratie komen/ ofte gereeknt worden het Subsidie van Vranckrijck; het welcke in allen gevalle sulcx niet soude overkomen/ ofte soude ten minsten met stipulatie van Extraordinaris lichtinge van andere onkosten bezwaert worden: gelijck alreede het Regiment van de Heere Haulterive met nieuwe Compagnien was ghe-augmenteert/ behalven noch verschepden verhooginge van Tractementen Officieren Extraordinaris daer op gheconditioneert/ alle welcke niet kon ontgaen worden; ende alwaert schoon soo/ dat daer van pets over soude komen te schieten/ dat 't selven in allen gevalle meer als nodich soude moeten worden bekeert tot verballinghe van de voordere verdachte ende onverwachte lasten/ ende extraordinaris nooden ende swarigheden die de Landen boven 't hooft hingen.

Ende al hoe wel de Logijs Gelden in 't beginsel van 't jaer sesthien hondert een en twintigh, by den Staet van oorloch over de Provintien verdeelt/ naer advenant van de Compagnien de welcke de selve respective alsdoen binnen haer district waeren accommoderende/ in 't jaer monterende ter somme van ontrent vijf hondert 't seventigh duysent gulden, daer inne niet gherecknt de Compagnien van de Forten ende andere plaetsen/ alwaer geen Logijs Gelt betaelt wiert/ ende dat sedert de leste tijdt de Provintien op veele na met de selve somme niet hadden komen toekomen/ daer over diverselijck was ghe-klaecht: insonderheyt by de Steden van de Frontieren subject de meeste besettinghe zijnde/ overmidts dat 't sedert het instellen van de voorschreve Staet van oorloghe veele Compagnie in ghetale van Hoofden, waren verhoocht/ ooch eenige nieuwe aengenomen/ als te vernemen was/ uyt 't gene hier boven verhaelt: daer toe nu dit verleden jaer by gekomen waren acht en veertig Compagnien van 't secours van zijne Majestept van Engelant, ende vier nieuwe Compagnien Françoisen/ dewelcke al mede gelogeert mosten worden/ soo was van nooden/ boven 't gheene in den Staet van oorloge was gecouchcert/ daer toe noch in te willigen eens de somme van hondert duysent guldens extraordinaris/ op dat alle de Compagnien van 't Land by ordre ende sonder refus of difficultept mochten onderghebracht worden. 1625.

Gelijck mede van nooden was te Consenteren in de lichtinge van ses duysent Guarnisoenhouders voor den tijdt dat het Leger soude te Velde wesen/ altijt geraemt ten minsten tot vier Maenden: in welcken tijdt de selve niet minder souden kosten als ontrent driemael hondert duysent guldens.

Insgelijcks voor de Extraordinaris onkosten van 't Velt Leger/ als namentlijck van Wagens, Schepen, Treck Paerden, Leger wercken Extraordinaris Officieren ende wat voorts daer aen was dependerende, eens de somme van 't negentich duysent gulden: met welcke somme men bevont van jaer tot jaer dat geensints mocht toeghekomen worden: bysonder wanneer den Vyant notable belegeringen ofte buytens tijts extraordinaris inballen voornam/ ghelijck men jaerlijcx sach ghe-schieden; daer tegens ooch het reste van 't Veneetsche Subsidie boven de lasten daer op alreede ghestelt te minder konden helpen/ om dat de Contributien van Brabant voor de Belegeringe van Breda, ende den Vyant mede te booren den gehelen somer alle zijnen macht in dat quartier hadde ghehouden/ t' eenemael tot niet waren gelopen: welcke Contributien andersints voor gelijcke en alle andere voorvallende lasten waren ghereserveers.

Voorts versoetende/ boven de onderhoudinge van Fortificatie wercken der Frontieren/ gecomprehendeert in den Staet van oorloghe/ te willen accorderen totte wercken noch van nieuws op de voorsz Frontieren nodich aen te leggen/ tot naerder verseekeringe van de selve somme van drie hondert duysent gulden: de welcke doch onder de groote meenichte der Frontieren niet geheel verre konden strecken; doen noch vijftigh duysent guldens eens voor de gietinge van nieu Geschut tot nader voorsieninge van de selve Frontieren dienende. En op dat de penningen tot dese groote lasten gerequireert by de gemene Provintien te gheboechlijcker mochten worden gevonden/ ende opgebracht/ soo wierden de selve ten hoogsten versocht te willen bearbeyden/ dat niet alleen de middelen van Consumptie onder haer opgestelt en alreede loop hebbende/ naer gelegentheyt mogten worden verhoocht/ en met goede ordonnantien dienende tot preyse executie/ tot meesse Valeur gebracht/ maer dat in den tegenwoordigen noot noch alsulcke andere nieuwe worden opgestelt en in trein gebracht/ als sy in goede oprechticheyt souden bevinden metter minste quetsinge doendelijck te zijn: sonder al te veele te staen op uytvluchten ende pretexten van neringen: de welcke doch in 't minsten geen ballance konden halen teghens het importante stuck van de eyntelijcke behoudenisse ons gemene Vaderlants: 't welck andersints buyten ruyne ende onderganck niet konden blijven.

Over sulcx mede tot behoedt/ stut/ ende handthoudinghen van de Admiraliteyten ende Equipagie te water (daer aen men wist hoe hoogelijck alle Landen was gelegen/ ja zijnde het fondament ende Ziele derselver) niet alleen te willen Continueeren den opheve van de Convoyen ende Licenten, altijt daer toe geexpgent totte Lijsten/ ende Tauxen daer over tot hier toe ganck gehadt hebbende/ maer de selve ooch te willen verhogen en met eenen den ontsanck met naerder ordre ende preyghept doen innen/ tot weringe van alle bedroch en dieverie der quaetwilligen/ en tot dien eynde eenmael te willen verstaen ende resolveren totte openbare verpachtinghe van 't vierde part van 't voorsz middel/ gelijck nu tot meermael versocht was. Daer beneffens bewijle de Collegien van de Admiraliteyten t' sedert den uytganck van de Treves in groote verachteringhe van schulden waren verballen/ overmidts de Extraordinaris

1625. toerustinghe van verscheyden schepen die men ter Zee hadde moeten doen / soo dat de selve haer niet langher en wisten staende te houden / sonder naerder behulp / alwaer het schoon dat het voorsz. Redres dadelijck by de hant ghenomen wierde / ende gheene apparentie was dat in dit jaer de voorsz. Equipagie eenighe verminderinge soude konnen lyden / ommme in dit ghewichtighe stuck aen onse Vyanden niet te ruymen ende wijcken: soo soude ten hoochsten mede noodich zijn dat aen de voornoemde Collegie ende hare Equipagie voor dit jaer mede subsidieerden met eens de somme van ses hondert duysent guldens ten prijse als vooren.

Van ghelijcken te willen als noch continueeren den Impost van de veerthien gulden op het hondert wit sout, ende van de thien gulden op te Rijnen by den Pannenman op de Demte te betalen / ende de penningen van dien vry sonder empesselement toe laeten komen in de beurse van de Generaliteyt.

Voorts verlanghende de Lantschap Drenthe, daer over gelieven te Consenteeren eenen redelijcke Contributie / naer advenant ende proportie van de Consenten over seven stemmende Provintien hier voren versocht / omme daer upt niet alleen te onderhouden ende betaelen de Ruyteren, Voetknechten, ende andere ordinaris by den Staet van oorloghe / tot laste van de selve Landtschappen ghecoucheert; maer oock ommme daer upt te vinden alle andere daghelijcx voorvallende lasten / soo verre de selve sullen strecken / ende boven dien uptte middelen van Coevorden noch te laeten volghen des Maents vijf hondert gulden munte voorsz / tot onderhout van de fortificatien van de selve plaetsen / ghelijck tot noch toe geschiet was.

Insghelijcx voortaen te bewilligen de Contributie van de Impostен, Contributien ende verdinghen in de Steden / Foyen ende platte Landen van Brabandt, Vlaenderen, Wedde, ende Westerwoldingherlandt, niet alleen over de quartieren onder 't ressort ende gebiet van desen Staet sittende / soo men met bequaemheyt de selve soude konnen hebben ende beneficeren / maer in de quartieren gelegen onder den Vyant / ende soverre de selve voor 't krijgsvolck van dese Landen souden konnen ingevordert ende gerecupereert worden.

Ende na dien alle dese Petitien soo lang ende schaers gereleert waren tegens hare lasten / als de selve eenighsints konden lyden / ja veele van de selve by Extraordinaris onverdachte byvallen daer mede niet souden konnen toe komen; so wiert ten hoochsten gebeden de selve Petitien ten vollen sonder eenighe manquementen ofte verminderinge te willen inwilligen / op dat de Landen in 't gemeen daer mede behoorlijck mochten worden ghedient ende verselvert. Ende derhalven te willen letten en bearbeyden dat de voorsz consenten tydelijck worden uytghevaerdight / voor dat de consenten van 't voorgaende jaer waren uytgaende / ommme des Lants saechen alsoo buyten confusie ende verloop te mogen houden.

Prins Hendrick lach in de Lange-straet met een gedeelte des Legers soo te Voet als te Paerde: hy hadde Sprangh laten ongraven: om bevreest te zijn als den Spaenschen den Dijck by 't huys te Beern of Vlymen doorsteken wilden. Graef Ernst lach met de reste tot Rosendael; beyde om den Spaenschen voor Breda liggende allen toevoer te beletten / ende afbreuck te doen.

In Januario maeckten Lambert Charles Gouverneur van Nimmegen een aenslach op Goch, in 't Land van Cleef / met elf a twaelf hondert Man upt de naeste Guarnisoenen getogen. 's Morgens ten vijf uyr / zijnde den 18. January quamen sy onder de Stadt / alwaer Tourlant Oberste Lieutenant van den Prins Chimay commandeerde / met omtrent gelijck getal. Packé Lieutenant van Lambert Charles volgens ordre met hondert vijftigh Man vier roers ginghen voor de gracht op een plaets / die 't erspiet was ondiep te zijn: eenighe quam het water tot aende lenie / eenige tot de middel / ja door de ongelijckhe vande gront en 't geloopen sant / gingh een te diep en verdronck: de reste met vier zwarte Ladders versien / ging tot aende Vrouwen Poort, op de rechterhant van de Brugge; een deel klom de Vesting op met de Ladders / en d'ander op de Espaule van het Vrouwen Poorts Bolwerck / die neder gestort was. d'Eerste van allen was de Lieutenant Packé; een van haer begaf hem na de schiltwacht / die riep: wie daer? al vrient / sept de ander: wat vrient / sepde de Schiltwacht: setteende zijn Lont op de Hane / ende 't Roer voorgherende / riep hy den Corporael: middelertijdt was de Soldaet hem op 't Lijf en stack hem doodt; terstont liepen sy alle na de Corteguarde / ende stoegense die daer in waren: doen wiert de Vrouwen Poort met gewelt aen stucken geslagen / dat d'andere inkomen souden; daeren tusschen was Capiteyn Polman dicht voor de Poort in de Gracht gekomen / met de zijnen / en also de Valbrugge neder viel / trocken de Soldaten hem op der hant op de brugge / en soo quamen sy alle binnen: behalven de Ruyteren / die wat na quaemen / en marcheerden recht na de marckt toe. Soo haest als dit exploict volbracht was / hiel de Gouverneur Lambert Charles een het Podagra te bedde / 't welck de sake niet verderde. De Vyant van binnen hem oberrompelt siende / liep hier en daer / d'een begaf hem op 't Casteel / d'ander op de Vospoort, de derde op 't Vospoorts Bolwerck, so dat het starckste van de Stadt ingenamen wiert: die haer op 't Casteel begaven / braken voor verbaesthent de brugge achter haer af / 't welck hen seer schadelijck was; want soo die ghehoel geweest ware / sy souden van 't Casteel / en de Vospoort, als oock upt het Bolwerck eensaemer hant hebben konnen uytvallen en die van binnen daer upt dryven. Als nu de Staetsche alle op de Marckt stonden / veranderden sy het voorst / dat Nimmegen, geweest was in Orangie, hebbende al wit te handekens tot een sepn: als den dach aenbrack wasser groote Confusie / een yder Soldaet sach wat buyts te bekomen / als ghemeenlijck in sulcke overvallen geschiet. De Gouverneur Lambert Charles in groote pijne leggende / stelde den Capiteyn Polman aen de steen straet / om d'andere te commanderen met het halve volck: hy belaste zijn volck op de vensters van 't Casteel te schieten; voorts ordineerde / om den hoeck van 't Vospoorts Bolwerck, een affsnijdingh te maken / in de welcke hy Capiteyn Middachten legde / om het Vospoors Bolwerck te beschieten: Capiteyn Huninga commandeerde hy in de huysen te liggen / die tot malkanderen te breken / en op 't Casteel te schieten; hy liet oock traversen maken om tegen het schieten / van de vyant bevrijt te zijn: terwijl de traversen gemaeckt wierden / wierpen sy van de Vospoort dapper met steenen: als die gemaeckt waren / wierter van alle kanten soo veel geschoten / dat de Spaensche noodsaeckelijck het Bolwerck van de Vosse poort verlaten mosten / en retireerden achter de Face buyten aende Gracht daer sy niet konde geraeckt werden: de Staetsche begaven haer daer binnen / aen d'ander zijde van de punt: maer konden geen voordeel doen / dies sy genootsaeckt wierden / langs de drie punten van de andere Bolwerckken te loopen / en buyten de Vrouwe Poort in 't velt haer te begeven / om van de Gracht upt het velt op haer te schieten.

Voorts wierden oock meester van de Vospoort: daer na brachtmen Stucken op het plepn / om op het Casteel te schieten. Acht schooten gedaen / ende de Gouverneur Tourlant in een uytval gequetst / ende te bedde liggende; dacht d'andere Capiteyns voorsaecke genoeg te hebben om te parlementeren: het welck versocht / wierdt toegestaen binnen twee uren upt te trecken met sack en pack / en vliegende Vaendels / etc.

Voorts daer na is Lambert Charles overleeden: zijnde seer met de Gicht gequelt / 't welck eyndelijck in een beroertheydt veranderde; soo dat hy niet veel vreughde van dese Victorie had; gelijck oock niet de Staet self: want de plaets op deser zijdt aenhoudingh / doch voor beyder bewillinge wierdt Neutrael gemaeckt.

Ondertusschen quam Prins Maurits te Overlijden: daer van de Predicant Boogerman gestelt heeft het volgende verhael.

Eerste Besoeckinge.

ALhoewel verscheydene persoonen van qualiteyt my menighmael versocht ende vermaent hadden, omme den Doorluchtigen *Prince van Orangien*, &c. in sijne

1625. in sijne kranckheydt eens te besoecken, ontsach ick my nochtans (vermidts mijne swackheydt) 't selfde te doen, omme niet mijne, ende insonderheydt Sijner *Vorstelijcke Genades* dispositie eenighsints te incommodeeren; te meer, alsoo ick van den E. Hoogh-geleerden *Doctor Walæo*, Professor der H. Theologie in de Universiteyt tot Leyden, verstaen hadde, dat sijn E. by occasie van Leyden gekomen zijnde, op de begeerte van eenighe Raedts-Heeren, Sijne *Vorstelijcke Genade* in Sijne sieckte besocht hadde, ende den Heere *Prince* naer verscheyden onderlinge Christelijcke propoosten, wel bereydt hadt gelaten: Soo meynde ick in plaetse van aensprake, maer met een korte schriftelijcke vermaninge ende vertroostinge mijnen af-scheyt van Sijne *Vorstelijcke Genade* te nemen: want ick wiste, dat hy noch somtijts Brieven las ende besoigneerde. Als ick nu hier mede bezigh was, is my door den Heere *Secretaris Junius* aengedient, dat ick my by Sijne *Vorstelijcke Genade* eens vinden wilde, als die wel geerne lijden ende zien moghte, dat ick tot hem eens quame. Merckende dan dat het Gods wille was, ende bedenckende mijnen schuldigen plicht aen de Hoogh-ghedachten *Prince*, die ons allen soo seer hadde verobligeert, hebbe ick my verbroken, ende ben met den Bode, die my op dagh ende uyre (als boven geseydt) quam halen, in des *Heeren Naem* gegaen, hem biddende my te willen stercken, ende sijnen zegen verleenen, dattet moghte gedyen tot sijner eeren, stichtinge aller vromen, en des *Heeren Princen* zaligheydt.

Op 't Hof gekomen zijnde, ende een weynigh van mijne vermoeyenisse gerust hebbende, ben ick by den voornoemden Heere Secretaris ende den Kamerlingh gebraght, binnen inde Kamer van Hoog-gemelte Sijne *Vorstelijcke Genade*, die my seer gunstelijck ontfingh, de hand bood, en wellekom heete, en terstont by Sijn bedde neder-sitten dede; waer op al het volck uyt de Kamer gingh, uyt-genomen den voornoemden Secretaris, en de Doctor *Rumph* (die nochtans ter zyden af van 's Princen bedde bleven staen, aenhoorende ende in acht nemende alle redenen die daer vielen, hoewel de Prince haer niet sagh) met den Kamerling. Syne *Vorstelijcke Genade* vraegde my terstont, hoe 't my al ging? wat kranckte ick gehadt hadde? hoe ick wat gebetert was? Item, na mynen appetijt, kost ende dranck, slaep, ende oft ick wat gaen konde, oock hoe verre? waer van, als ick hem sommier bericht gedaen hadde, begon Syne *Vorstelijcke Genade* te spreken van Syn eyghen kranckheyt, my vragende, wat Doctor *Rumph* daer van oordeelde? waer op als ick Syne *Vorstelijcke Genade* geantwoordt hadde, het geene deselve Doctor my daer van hadde ontdeckt, seyde Syne *Vorstelijcke Genade*:

Soo gevoel ick mede.

Klaghende over Koortsigheydt, ende een hitte die hem dickmael opsteegh; ende als Hoog-gemelte Syne *Vorstelijcke Genade* daer by scheen te beklagen, de quellagien der geenen, die veel moesten Meuecineren, seyde ick: het is wel alsoo, Genadighste Heer, maer wy moeten op Godt zien, sonder wiens wille niet een hayr van ons hooft en kan vallen, en ten aenzien van wiens Godtlijcken Raedt, onsen tijdt niet en sal worden verkort. Daer op Syne *Vorstelijcke Genade* seyde:

Dat Princen gheloove den Godt voorsichtigheyt.

Ick houdt oock soo, Ick ben wel gheresolveert.

Hier by nam ick occasie om Syne *Vorstelijcke Genade* met weynigh woorden voor te houden, de ellende die wy arme menschen, soo wel groote als kleyne, waren onderworpen in desen leven; ende hoe grooten geluck het was, daer teghens te hebben den goeden ende ghewissen troost, dien ons Godt in den Heylighen Euangelio soo rijckelijck heeft gheopenbaert; daer op de Hoogh-gedachte Syne *Vorstelijcke Genade* seyde:

Dat is waer.

Uwe *Vorstelijcke Genade* (sprack ick wijders) ghelieven nu na te dencken, wat over-groote ghenade Godt hem beweesen heeft, geduerende den gantschen tijdt van syn Gouvernement, makende hem soo een incomparabel Prins in syn tijdt, over wiens actien zich de gantsche werelt verwondert, ende Gods Volck zich ten hooghsten bedanckt; ende sonderlingh, dat Godt Uwe *Vorstelijcke Genade* in soo veel ende meenigerley periculen bewaert hebbende, als nu dese groote ghenade bewijst, dat hy hem soo Vaderlijck met kruys komt besoecken: Uwe *Vorstelijcke Genade* als met der handt sachtjes leydende tot het ghenadigh eynde, het welck hy met Uwe *Vorstelijcke Genade* voor-heeft, ende specialijck, dat hy Uwe *Vorstelijcke Genade* toe-schickt soo eene langksame kranckheydt, in dewelcke hy Uwe *Vorstelijcke Genade* behoudt by Syn Princelijcke verstandt ende volle sprake: niet alleen om het Landt te dienen, gelijck Uwe *Vorstelijcke Genade* noch doet, maer oock om te betrachten, het geene dient tot der selver eeuwigh heyl; ende zielen zaligheydt: Hier tegen dien goeden Heer (loffelijcker memorie) Syne *Genade Graef Willem Lodwich van Nassau*, verloor datelijck in het begin van Syne kranckheyt, als wesende eene beroerte, Syne spraecke, met een goet deel van de kloeckheydt sijns verstants; Diens laetste bescheydentlijcke woorden, op de troost-redenen die ick hem toe-sprack, als hy even in het bedde soude werden geleght, dese waren: 1625.

Godt wirt mir genadig seyn, umb seins lieben Solns willen.

Graef Willems laetste bescheydelijcke woorden in sijne kranckte.

By goeden daghe en betrachten wy ghebreckelijcke menschen, dickwils niet naer behooren, het gheene dient tot onser zaligheydt: nu en twijffele ick niet, ofte Uwe *Vorstelijcke Genade* is bezich, omme dit kruys Christelijck te gebruycken, ende daerinne te ghenieten de rechte vrucht van de ware Christelijcke Religie, die Uwe *Vorstelijcke Genade* soo langhe ende loffelijck heeft gemainteneert, ende gheprapageert. Dese vrucht is eenen bestandighen troost in de conscientie, beyde in leven ende sterven: daer in bestaende, dat wy arme sondaers mogen hebben eenen versoenden ende ghenadigen Godt, waer aen ons ten hooghsten ghelegen is. Is het lieffelijck aensicht eenes Koninghs het leven des Onderdaens (als Salomon seydt:) hoe veel meerder, seyde ick, is Gods genadigh aenschijn, het ware leven van een arm sondaer, die Gods toorn verdient heeft. Genadighste Heer, seyde ick wijder, (merckende dat Syne *Vorstelijcke Genade* zich met aendacht schickte om te hooren.) De Gereformeerde Religie stelt ons klaer ende grondelijck voor, onse ellende, ende geeft ons daer teghen het eenigh souverain remedie, ende den eenighen wegh van versoeninge met Godt, door Sijnen lieven ende eenig-gebooren Soon, den Messiam, onsen Heylandt Iesum Christum: die deselve Religie ons reyn ende slecht voor-draeght met alle zyne weldaden, voor allen den gheenen die haer van sonden bekeeren, ende hem met waren gheloove aennemen. Van desen Iesu betuyght de Heylige Schrift, *dat de Vader in hem Syn welbehaghen ghenomen heeft: Dat hy is den wegh, die waerheydt, ende het leven: dat niemandt tot den Vader komt, dan door hem. Dat er ghen ander Naem onder den Hemel den menschen ghegheven is, om zaligh te werden, als den Naeme Jesu Christi: Dat hy ons van Godt geworden is tot wijsheydt, gherechtigheydt, heylighmaeckinghe, ende verlossinghe: dat niemandt eenigh ander fondament kan leggben: dat alle de gheene die in Hem gheloven, gherechtveerdight worden, ende hebben de versoeninghe met Godt, ende verghevinghe van sonden in Syn bloedt.* Ia van dewelcke *Johannes* betuyght: *Die den Soone heeft, die heeft het leven.* Daerom en kan men niet anders, als door hem met Godt ghemeenschap hebben: ende zaligheyt verkrijghen: ende dit is het eenighe, recht-oude, ware, ende eeuwige Euangelium, het welck Godt selfs in den Paradijse onser Voor-ouderen heeft gheopenbaert, ende daer na door den Patriarchen ende Propheten, zijn Volck steedts heeft laten aen-dienen, door allerhande Ceremonien in den Godts-dienst voor ooghen gheselt; ende ten laetsten in den Nieuwen Testamente soo klaer ende heerlijck heeft geopenbaert, des wy arme Heydenen, die wy voormaels

Den rechten vrucht van de ware Religie.

Matt. 3. 17. 17. 5. Joh. 14. 6. Actor. 4. 12. 1. Cor. 1. 30. 1. Cor. 3. 11. Actor. 13. 39. Rom. 3. 24. 25. Ephes. 1. 7. Coloss. 1. 14. 1. Joh. 5. 12.

Digitized by Google

1625. gheen volck Gods en waren, nu mede door sijne onbegrijpelijcke genade, soo overvloedigh genieten: Hier by verhaelde ick Sijne *Vorstelijcke Genade*, dat welgedachte Heer, *Graef Wilhelm*, &c. in sijne kranckheydt tijdinge ontfangen hebbende, van dat wijlen *Ertz-Hertogh Albertus*, in sijne kranckheyt gereyst was naer *Scherpenheuvel*, omme aldaer (naer de wijse des Pausdoms) aflaet van sonden te halen, wel-gedachte *Graef* daer over gelacht hadde; Godt danckende, hoewel met gebrooken woorden, dat hy een ander licht ontfangen, ende een beter fondament in sijn hert gheleght hadde: Hier op sprack Sijne *Vorstelijcke Genade* dese woorden:

Aenmerckelijcke woorden van den Prins.

Graeff Wilhelm hadde Scherpenheuvel altijd by hem.

Ende alsoo Sijne *Vorstelijcke Genade* merckte, dat ick de woorden niet wel en hoorde ofte verstondt, wederhaelde hy deselve noch eens met klare duydelijcke sprake aldus: *Ick segghe* (kloppende met een op sijn borst, twee ofte driemael:)

Graeff Wilhelm hadde Scherpenheuvel altijd by hem.

Recht, (seyde ick) Genadighste Heer, *Graeff Wilhelm* en behoefde na *Scherpenheuvel* om troost niet te gaen, want hy hadde onsen eenigen troost, den *Heere Jesum Christum* in sijn herte; daer op Sijne *Vorstelijcke Genade* seyde:

Soo verstae ick'et ook.

Naer dese propoosten, hield ick Sijne *Vorstelijcke Genade* voor het exempel des *Conings Hiskie*, die Godt door den *Propheet* liet aen-seggen: *Bestelt u Huys, gby sult sterven*: De *Coningh* werdt wel doodtlijck kranck, maer en sterf aen die kranckte niet; dese uyt-komste was in Godts Raedt verborgen: Als *Hiskias* sich voor God gedemoedight hadde, verlenghde hem Godt sijn leven *vijfthien* jaren, alsoo (seyde ick) is't anders niet, of Godt uwe *Vorstelijcke Genade* liet aen-seggen even't selfde door dese kranckheydt, dewelcke een bode Godts, ende voorbode van de doodt is, die eens volgen sal; maer de uere ende tijdt heeft ons Godt t' onsen besten verborghen, misschien wat Godt sal doen, als uwe *Vorstelijcke Genade* (hem naer het exempel *Hiskie*) voor Godt sal hebben gedemoedight. Waer op (als Sijne *Vorstelijcke Genade* by hem selfs soo veel te kennen gaf) dat hy ghevoelde, dat hy soude sterven, vermaende ick hem, sich dan volkomentlijck met Godt (met wien hy yegenwoordiglijck te doen hadde) te willen versoenen, omme alsdan met een gerust ziele te mogen verwachten, al het geene Godt believen soude van sijn persoon te disponeeren:

2. Reg. 20. Esai. 38.

De Prins is van opinie dat hy aen dese kranckte sal sterven/ende verklaert dat hy sich daer toe bereydt.

Soo doe ick, seyde Sijn *Vorstelijcke Genade*.

Hier toe, seyde ick wijders, is voor allen dinghen noodigh, dat wy ons voor Godt verdeemoedigen, van wegen alle onse sonden, als die strijden tegen de alderheylighste Geboden Gods, ende in hare natuere voor Godt grouwelijck zijn: de oorsaecke van Gods toorn, ende alle plagen, soo tijdelijcke als eeuwige: midtsgaders, van de bittere doodt, die de Soone Godts daer voor heeft moeten lijden: wy moetense oprechtelijck haten, veroordeelen, ende ons daer over voor de oogen des al-wetenden ende rechtveerdighen Gods schamen, deselve naer het exempel der Heyligen oprechtelijck belijden ende bekennen; hoe wy in dit poinct scherper gaen, ende onse herten meer voor Godt uyteren, hoe wy capabelder worden, om den rijckdom der Genaden Godes in Christo, met een vrolijck ende danckbaer herte te ontfanghen; ende als ick den *Heere Prince* daer op eenige passagien uyt Gods Woordt voorgehouden hadde, daer in den geenen, die sulcks doen, belooft werden genade ende vergevinghe, dede Sijne *Vorstelijcke Genade* dese bekenteniſse:

Psal. 32. 5. Prov. 28. 13. Esaia 1. 18. Luce 15. 1. Joh. 1. 1. 9.

Ick hebbe gheſondight.

De Prins belijt

Ende sich terstondt verhaelende, sprack noch eens met grooter beweeginghe:

1625.

Ick hebbe groffelijck gheſondight.

sijn sonden met een herteliick leetwesen.

Staende hem met eenen de tranen in de oogen, sulck dat ick daer over seer bewoghen wierdt: seghende tot Sijne *Vorstelijcke Genade*: Dat is een aenghenaem offer voor Godt, die sal gewisselijcken sulcken ghebrokenen Geest niet versmaden, als *David* seydt: Voor-houdende daer op Sijne *Vorstelijcke Genade*, den rijcken ende overvloedigen trooſt, die alle boetveerdighe sondaers hadden in onsen Verlosser *Jesu Christo*, die daer is de eenighe ende volkomene versoeninghe voor onse sonden, onse gherechtigheydt, die alleen voor Godt bestaet, ende ons leven, ghelijck ick met eenighe klare passagien korts te vooren uyt Gods Woordt aen-ghewesen hadde; ende noch eenighe uyt den Propheet *Esaias cap.* 53. 1. *Joh.* 2. 1. 2. ende den Brief tot den *Hebreen cap.* 10. daer by gheselt hebbende, vraeghde ick Sijne *Vorstelijcke Genade*, of hy sich des niet van herten en troostede? Soo beleedt Sijne *Vorstelijcke Genade* Sijn Geloove met dese woorden, die hy sprack met ghevouwen handen:

Psa. 51. 19.

Ick neme mijn toe-vlucht tot de genade ende groote Barmhertigheydt Godts. Ende ick gheloof dat de Heere Jesus Christus voor my aen het Kruys gheſtorven is, (dese woorden wederhaelde de Prins ten twee-demael) *daer op stel ick al mijn vertrouwen.*

De Prins belijt sijn Geloove/ende betrouwen op Jesum Christum. Psalm. 1. 6.

Waer op ick seyde: Dat is een oprecht Christen Geloove: Godt, van wien sulcks komt, zy danck, dat hy uwe *Vorstelijcke Genade* soo grooten geestelijcken gheschenck, als dat Geloove is, gegeven heeft; die wille sijn aen-gevanghen werck in uwe *Vorstelijcke Genade* volvoeren, tot op den dagh onses Heeren Jesu Christi, als hy belooft heeft. In soodanighe herten, sprack ick voorts: werckt dan de Geest deses Geloofs, lust ende liefde tot gerechtigheydt, ende danckbaerheydt tegen onsen Lieven Salighmaecker. Daer op seyde Sijne *Vorstelijcke Genade*:

Het is my leedt dat ick Godt den Heere niet meer gedient hebbe; ick beken, ick hebbe hem niet genoegh gedient, ick wil hem bidden dat hy my wil ſtercken:

Des Princen hertelijcke begeerte/om God te dienen/meer als hy bekleerde wel gheduen te hebben. Psalm. 130. 3. 4.

Dat is, seyde ick, recht Christelijck gesproocken, ende sulcks moeten alle vrome herten doen: wilt ghy, seydt *David* tot Godt, de sonden toe-reeckenen, wie soude voor u konnen bestaen? maer by u is verghevinghe, op dat men u vreese. Was'er geene genade ende vergevinghe by Godt, soo soude gheen menſche Godt, na den val Adams, hebben konnen dienen op aerden: nu is de verghevinghe van de sonden een van de Artijckelen onses Christelijcken Geloofs, wy zijn alle arme sondaers voor Godt, ende hebben alle noodigh Sijne Genade ende Vergevinge.

't Is waer,

Seyde Sijne *Vorstelijcke Genade*. Doen stelde ick den *Heere Prince* eenighe vertroostinghe voor, uyt Godts Heylige Woordt, daer toe dienende: dat Sijne *Vorstelijcke Genade*, dit kruys met gedult moght op-nemen ende verdraghen, niet twijffelende, of het soude Sijne *Vorstelijcke Genade* (seyde ick) naer Godts uyt-ghedruckte beloften, ten goeden ende ter saligheydt ghedyen: Sijne *Vorstelijcke Genade* soude wel doen, ende sich nu by wijlen verlusten, met overdenckinghe van dat groote genaden-werck, het welck Godt voor ons arme sondaers hadde verricht, latende Sijnen Soon gheen *Engel* werden, om *Engelen*, maer een *Menſch*, omme *Menſchen* te verlossen; wiens menſch-werdinghe, leeringhe, miraculen, gehoorsaemheyt, bloedt-vergieten, doodt, opstandinge, ende Hemel-vaert, alles t' onsen besten

geschiet,

Digitized by Google

1625. gheschiet, wy soo vast geloofden, als offe hier te lande voor onsen ooghen waren gebeurt, ende als of wy (gelijck de Apostelen) het Woordt des Levens met onse lighamelijcke ooghen ghesien, ende met onse handen
1. Joh. 1. 1. 3. hadden getast: als *Johannes* daer van spreeckt. Deselve Jesus, sit nu ter Rechter-handt Gods, willende ende verwachtende, dat alle de geene, die in Sijnen Naem gelooven, voor den welcken Hy Sijnen Vader in Sijn Hoogh-Priesterlijck Gebedt voor den doodt des Kruyces soo vierichlijck badt, by hem sullen zijn, ende
Joh. 17. 24. Sijne Heerlijckheydt aenschouwen: Van welcke Heerlijckheydt (soo ten aensien van onse zielen na den dood, als van ziel ende lighaem beyde ten jonghsten daghe) ick hem eenige lieffelijcke plaetsen der Heylige Schrifturen verhaelde; waer op als Sijne *Vorstelijcke Genade* spracke dese woorden:

Des Princen moeden aan de Hemelsche glorie.

Wy en konnen dat niet begrijpen, dat is boven ons begrijp;

1. Pet. 1. 12. Seyde ick: De Heylighe Engelen en konnen mede dit stuck ende het gantsche wonder-werck der Genade Gods niet begrijpen; maer hebben lust, daer in te sien, als den Apostel spreeckt: Wy gelooven en verwonderen ons daer over, hem danckende, dat hy ons soo veel daer van heeft geopenbaert, ende dat hy door alle dingen, die op aerden lieffelijckst, vermaeckelijckst, ende aller-dierbaerst zijn, ons eenighsints eenen smaeck heeft gegeven van de glorie des eeuwigen levens, tegen de miserie, die wy in dit tijdelijck leven ghevoelen; Daer by ick Sijne *Vorstelijcke Genade* verhaelde, wat lust
Mat. 17. ende vreughde de Apostelen op den *Bergh* scheppeden, als sy maer eenen kleynen glantsch van de Hemelsche klaerheydt ende heerlijckheydt gevoelden; oock daer by verklaerende, dat ick dickmaels in mijne langhduerighe kranckheydt, daerinne soo was verquickt ende verheucht geweest, dat ick eenen voor-smaeck van de Hemelsche glorie in mijn herte gevoelde: Daer op *vreughde Sijne Vorstelijcke Genade seer curieuselijck, naer eenighe Capittelen*, die ick hem voor-ghehouden hadde, *insonderheydt daerinne het Gebedt Christi, ende de Heerlijckheydt des eeuwigben levens beschreven staen*, die ick hem repeteerde, daer by seggende: Uwe *Vorstelijcke Genade* en dient sich niet te vermoeyen; maer als deselve gheen aenspraeck en kan lijden, ende in *bonis intervallis* Zijnen tijdt met goede ghedachten wil besteden, kan sich deselve een verstken twee ofte drie, ofte een stuckxken van het eene ofte het andere, waer op Uwe *Vorstelijcke Genade* gedachten alsdan mogen vallen, laten voorlesen; want Gods Woordt heeft zijn Vrucht: Ende als ick hier mede mijn af-scheydt meende van Sijne *Vorstelijcke Genade* te nemen, my excuseerende ende besorgende, dat het Sijne *Vorstelijcke Genade* te lastigh viel, hieldt Sijne *Vorstelijcke Genade* my noch een wijle tijdts op, met de navolgende vragen, als voor eerst:

De Prince stelt verscheyden vraghen voor/klaghende eerst over den ghene/ welcker daden niet over een komen met hunne belijdenissen ende professie.

Daer zijnder, (seyde hy) *die het in de mont hebben, ende veel seggben ende beloven, maer sy en hebben de daedt niet. de daden en komen niet over een met de woorden, sulcke zijnder te veel.*

Mat. 23. Mat. 13. 48. 24. 25. Daer op ick Sijne *Vorstelijcke Genade* antwoorde: Soodanighe zijn van tweederley soorte: De sommige zijn huychelaren, die het in haer herte gantsch niet en meynen, maer wel veel voor de menschen spreecken ende belijden, alleen om der menschen willen; doen oock wel wat om menschen te behagen, ende religieus te schijnen, sonder op Godt te sien: dat zijn de ghewitte ende vermaelde graven, als Christus seght. Het Euangelium is een net, vangende goede ende quade Visschen: Op den Acker des Heeren wast Terwe, ende oock onkruyt, daer aen en moeten wy ons niet erghEren: Soodanige zijn by der Propheten ende Apostelen tijden in Gods Kercke gheweest, ende sullender altijdt zijn.

Seer wel (seyde Sijne *Vorstelijcke Genade*) *die hebben het niet in 't herte; maer als* 1625.
sy haer bekeeren, dat is wat anders, soo sullense zaligh werden.

Ja, seyde ick, Genadighste Heer, dese menschen zijn geheel doodt in hare sonden; hebben geen geestelijck leven, ende en zijn noch niet weder-ghebooren, ende sullense zaligh worden, soo moetense door Godes Geest levendigh ghemaeckt werden, ende wedergebooren, ende de aenvanckelijcke bekeeringhe ontfanghen; maer het heeft een gheheel ander insien met den geenen die eenen goeden wille, ende een oprecht voornemen in haer herte hebben, ende daer op seggen ende belooven, met hope ende in meeninghe van te volbrengen; maer de daedt ontvalt haer, sy struyckelen ende vallen, d'een min, d'ander meer: ja doen oock wel sware ende groote vallen, als wy daer van exempelen in Gods Woordt hebben: Dese hebben het Jacob. 3. 2. Geestelijcke leven, ende zijn weder-gebooren: maer zy zijn swack, gelijck een kranck mensche, die leeft, ende wel den wille heeft om te gaen, ende te staen, maer en kan het soo volkomelijck niet in het werck stellen. Ende dese groote imperfectie is soodanigen leedt. *Den Apostel* selfs, stelt ons in sijne persoon voor, *Rom.* 7. den inwendigen strijdt, tusschen het vleesch, ende den geest, ende hem selven, als wel willende, dat hy nochtans niet en dede, ende wel doende, dat hy niet en wilde; Oock werckt de Geest Gods niet altijdt, in eenen teneur: maer ghelijck de wint, somtijdts harder, Joh. 3 somtijts sachter waeyt: alsoo is het met den Geest Gods oock; soo handelt Godt met alle Sijne kinderen, omme ons in deemoet te houden, ende te leeren, dat het niet in onsen vermogen en staet, maer Sijner genaden gave is. Het zaet dat in de goede aerde valt, brenght oock verscheydene vruchten voort, in sommighe hondert fout, in anderen t'sestigh fout, in eenighen oock wel dertigh fout: De Heere Christus spreeckt mede Matth. 13. 23. van een glimmende Wiecke, ende een gekrenckt Riedeken, die en wil hy niet uyt-blusschen, noch verbre- Matth. 12. 20. ken: daerom verwerpt God den soodanigen geensints: Wy zijn alle swack, ende hebben met vleesch ende bloedt te strijden ons gantsche leven langh; maer den strijdt valt onghelijck. Oock ghebeurt het wel, dat als wy somtijdts op onse eygen krachten steunen, ende de middelen die God verordineert heeft om ons te behouden, slappelijck gebruycken, den satan oorlof van God verkrijgt, omme ons te versoecken, ende door vleesch ende bloedt onder de voeten te werpen; Dit laet Godt toe, op dat wy door Sijne genade op-gherecht zijnde, daer na onse swackheydt kennende, te sorghvuldigher mogen wesen, ende op alle onse gangen beter acht nemen: gelijck de exempelen van *Petrus* ende *David* uytwijsen; ondertusschen die hem bekeert, en in Godes Soon gelooft, heeft een eeuwigh leven, het welck van hem niet en sal werden genomen: Hier op seyde Sijne *Vorstelijcke Genade:*

Des Princen verklaringhe over het poinct van Godts genade/ ende des menschen onbermogen.

Soo verstae ick het oock: maer daer zijnder (seyde hy) *die meynen datse berou hebben, haer bekeeren, ende gelooven konnen: als sy maer willen; sy meynen het hanght aen haer macht: Maer ick verstae, het moet al van Godt komen, die moet het geven, ende dien hy het gheeft, dat is het al.*

Het is recht, seyde ick, Genadighster Heer; ende dien hy het geeft, die gevoelt het, ende bewijst het na de mate der genade, die hy ontfanght: maer die haer in-beelden, datse soo veel des Geestelijcken goets konnen hebben, ende doen als sy willen, dat moeten wel vreemde menschen zijn; want wie, die een voncke van Gods vreese in het herte heeft, en soude niet willen ontlast zijn van alle sijne sonden, ende altijdt goet doen, als hy het koste hebben na sijn wille, ende God gelieven moghte ons op aerden van vleesch ende bloedt

Digitized by Google

1625. gantſchelijck te bevrijden? De dagelijckſche practijcke leert allen vromen Chriſtenen, die haer leven te degen examineeren, dat ſy dickmaels niet en konnen, ſoo als ſy wel willen. Ick hebbe Uwe *Vorſtelijcke Genade* terſtont op het ſelfde ſubject, voorgehouden het exempel des *Apoſtels Pauli*: die uyt-drúckelijck klaeght, dat hy niet en doet, het gheene hy wel wil, ende voor goedt kent. Het is Godt die werckt, *willen* ende *volbrengen*: Wy en hebben van ons ſelfs niet eene goede ghedachten: ſonder My en kond ghy niet doen, ſeyt de Heere *Chriſtus*; Wy hebben de macht niet over ons natuerlijcke leven, veel minder over het Geeſtelijcke, ende over natuerlijcke. Doen ſeyde Sijne *Vorſtelijcke Genade*:

Phil. 2. 13. 2 Cor. 3. 5. Joh. 15. 5.

De Prins hemorpt ſich met den gheenen / die haer ſoo niet konnen bekeeren / als ſy wel geerne wilde. Matt. 5. 6. ende cap. 7. 7. 8. item/cap. 25. 29. Matt. 11. 28.

Daer zijnder die geerne berouw wilden hebben, ende haer wilden bekeeren, ende ſy en krijgens ſoo niet: Godt en gheefs haer ſoo niet:

Daer op diende ick Sijne *Vorſtelijcke Genade*, die eenen oprechten wille en hertelijcke begeerte hebben, tot berouw ende bekeeringe, dat is, van den Geeſt der weder-geboorte, die hebben 't, ende ſullen 't hebben, datſe begeeren; ſoodanige hongerighe ende dorſtighe zielen ſal Godt verſadigen, als *Chriſtus* ſeydt, hier ten deele, en in het ander leven volkomentlijck. Hier op dient, dat *Chriſtus Mat.* 11. ſoo vriendelijck roept: Komt al tot My, ghy die belaſt ende beladen zijt, ick ſal u verquicken: by deſe occaſie ſtelde ick Sijne *Vorſtelijcke Genade* voor twee exempelen. Eerſtelijck, het een van eenen vromen Predicant, die in ſijn kranckte niet en konde gevoelen in ſijn herte het vertrouwen op de ghenade Gods, het welck hy ſoo hertelijck geerne hadde. Ten tweeden, het ander van een vroom perſoon, die hem ſeer beklaeghde in ſijn kranckte, dat ſijn herte geſloten ende ſteenachtigh was, niet konnende vaten bemurwinghe ende berouw van ſonden, ghelijck hy wel dickwils te vooren hadde gehadt. Doen vraegde Sijne *Vorſtelijcke Genade*:

Hoe ginght daer mede?

De eerſte, ſeyde ick, wierdt van een vroom treffelijck Leeraer gevraegt, oft hy niet wel indachtigh was, dat hy in voortijden dickmaels met vreugden zich in de genade Gods getroost ende verheught hadde? Daer op hy antwoorde: Och ja ick, meenigmael. Doen ſeyde den Leeraer tot hem: Soo weeſt goets moets, het ſal weder komen dat ghy begeert, als die duyſtere wolcke ende uere der beproevinghe over is; door welcke woorden de man ſoo verquickt ende verheught wierdt, dat hy Godt danckte, ende den geenen, die hem den ſchoonen troost hadde toe-geſproken; Seggende: dien troost en quam my nu niet in den ſin: ende daer mede was hy wel ende verblijdt. De ander perſoon liet by zich komen, een vroom ende Godtſaligh Predicant in de Kamer alleen, ende verſocht hem vyerichlijck God te willen bidden, hy ſoude het mede doen, ſoo veel hy konde: het welck ettelijcke malen gheſchiet zijnde, vant hy zich gantſch verandert, ende danckte Godt. Sijne *Vorſtelijcke Genade* ſeyde:

Dat was wel.

Doen vraeghde Sijne *Vorſtelijcke Genade* noch eens na de Capittelen, daerinne het Gebedt *Chriſti*, ende de Heerlijckheydt des eeuwighen levens beſchreven ſtaet. Daer op ick Sijne *Vorſtelijcke Genade* bericht hebbende, ſtondt op, ende nam mijn af-ſcheyt van Sijne *Vorſtelijcke Genade*, wenſchende deſelve verſachtinghe van zijn kruys, ende eene zalige uyt-komſte. Daer op Sijne *Vorſtelijcke Genade* my bedanckte voor de affectie, met verklaringe, van dat hy ſeer geerne moght lijden, dat ick hem meer quam beſoecken, als het my maer en gheliefde.

Deſe actie duerde langher als een groot uere: Sijne *Vorſtelijcke Genade* noch tamelijck ſterck zijnde, machtigh om te ſpreecken, ende ſeer begeerigh om Gods Woordt te hooren. 1625.

TUſſchen de eerſte ende tweede Beſoeckinghe op den Biddagh, weſende den $\frac{6}{16}$ Aprillis des morgens vroegh, verſtont ick van den Doctor des Conings van Bohemen *D. Rumph*, dat den Heere Prins den Bijbel voor zijn bedde hadde open legghen; waer over ick ſeer verheucht was, ende na-denckende, dat Sijne *Vorſtelijcke Genade* in de eerſte beſoeckinghe twee-mael curieuſelijck vraeghde naer ſommighe Capittelen, die ick hadde aen-ghetoghen, ende niet weetende, of ick Sijne *Vorſtelijcke Genade* meer ſoude zien ende ſpreecken, vondt ick goedt Sijne *Vorſtelijcke Genade* te dienen met een kleyn Memoriael van de gedachte Capittelen, op dat Sijne *Vorſtelijcke Genade* by wijlen zich tamelijck bevindende, een ſtuckxken van het eene ofte het andere moghte laten voorleeſen, ende alſoo Sijnen overighen tijdt Chriſtelijck beſteden. Ende alſoo ter ſelver tijdt den voor-gemelten Doctor wederomme tot den Heere Prince ſoude gaen, ſandt ick door Sijn E. aen Sijn *Vorſtelijcke Genade*, het naervolgende Memoriael: begeerende dat den Doctor wilde letten op de gelegentheyt, ende des Heeren diſpoſitie, omme te behandigen ofte te behouden naer Sijn E. diſcretie.

Memoriael voor Sijne Princelijcke Doorluchtigheydt.

Exempel ende trooſt voor boetveerdighe ſondaers.

Luc. cap. 15. ende cap. 7. van het 36. verſ. tot het eynde. Pſalm 51. ende 130.

Omme ons te trooſten in de vierighe Liefde Jeſu Chriſti *t' onswaerts, ende onſe herten te bewegen tot Heylige gedachten.*

Johan. Euangel. cap. 17.
Sendt-Brief Paul. tot den Rom. cap. 5.

Omme onſe herten af te trecken van aerdtſche dinghen, ende te ontſteken tot de begeerte van de Hemelſche glorie.

De twee laetſte Capittelen van de Openbaringe Johannis.

Den voorſchreven Doctor ſeyde my des anderendaeghs, dat hy het den Heere Prince ſelfs hadde overhandight, die het terſtont leyde in ſijn Bijbel.

Tweede Beſoeckinghe.

OP den $\frac{12}{22}$ Aprillis; zijnde Dijngſdagh voor den middagh ten thien ueren, hare Excellentie de Princeſſe van *Portugael*, begeerende door een bode, dat ick by den Heere Prince wilde komen, alſoo het apparentelijck niet lange en ſoude dueren. Daer op ick heenen gingh, ende terſtondt by Sijne *Vorſtelijcke Genade* wierdt in-ghebraght, vindende aldaer niet alleen de Hoogh-gedachte Princeſſe, maer oock de tegenwoordige Princeſſe van *Orangien*, midtſgaders een groot getal van des Heeren Princen Officieren, den Raedts-Heer *Vosberghen*, die af ende toe-ginck, ende andere my onbekent. By Sijne *Vorſtelijcke Genadens* bedde neder-geſeten zijnde, vraeghde ick deſelve, hoe hy ſich nu bevondt?

Ick ben wel gereſolveert,

Antwoorde de Heer Prins, ende met eenen Sijn mutſken van Sijne ooghen op-ſchuyvende, ende Sijnen monſdt ſpoelende, ſchickte ſich om yets te ſpreecken, ende ſeyde terſtont deſe naer-volgende woorden:

Ick heb de Capittelen, die ghy my gheſonden hebt,

Digitized by Google

1625. *hebt, naer geſien: het zijn ſeer excellente Capittelen: ick bedanck u daer van, ick kanſe niet al onthouden, ende nu niet gaen op ſubtileyten, maer ick behoude de ſubſtantie: is dat niet wel?*

Ja, ſeyde ick, Genadighſte Heer, Uwe *Vorſtelijcke Genade* heeft zich te veel gemoeyt: ſulcks was de intentie niet, Uwe *Vorſtelijcke Genade* kan zich erinneeren, dat deſelve my curieuſelijk na eenige Capittelen vraegde, als ick hem de eerſte mael ſprack: Ende dat ick ſeyde: Uwe *Vorſtelijcke Genade* en ſoude zich niet vermoeyen, maer als deſelve gheenen aenſpraeck ſouden konnen verdraghen, ende zich in *bonis intervallis* met goede gedachten wilden op-houden, alſdan koſt Uwe *Vorſtelijcke Genade* zich een veerſken ofte een ſtuckxken, daer dan Uwe *Vorſtelijcke Genadens* gedachten op vielen, laten voor-leſen, niet dat Uwe *Vorſtelijcke Genade* gantſche Capittelen ſoude leſen, ende alles naer-dencken: Nu nochtans Uwe *Vorſtelijcke Genade* het ſelve heeft gedaen, dien tijdt is wel beſteedt, Uwe *Vorſtelijcke Genade* houde voor-ſeker, dattet hem t' ſijner tijdt noch deugd ſal doen, want het is Gods Heyligh Woordt, tot onſen grooten trooſt beſchreven: Uwe *Vorſtelijcke Genade* doet ſeer wel, zich houdende aen de ſubſtantie, welcke is: *Het poinct van de ware bekeeringe, ende den trooſt, die daer toe ſtaet:* daer op ſtaet het alles: De heylſame bekeeringe heeft deſe drie leden:

1. *Oprecht berouw van ſonden.*
2. *Het geloove in Jeſum Chriſtum.*
3. *Ende een godtſaligh voornemen om ſich te beteren.*

Seer wel, ſeyde de Heer Prince, op deſe mijne woorden: *Ghy doet wel, dat ghy my nu ſomtijts beſoeckt: doet doch ſoo:*

Ende doen ſprack Sijne *Vorſtelijcke Genade* met ſonderlingen ernſt, ende grooter beweginge:

De Prins bekent ſijne ſonden / ende blaeckt dat ſijn berouw ſoo groot niet en is / als het wel behoorde / met herſtelijcke begeerte naer meerder berouw.

Dit is al mijn bekommerniſſe, ofte mijn berouw groot genoegh is over mijne ſonden; Ick hebbe Godt grootelijcks gheoffenſeert: Ick weet ende gheloove vaſtelijck, dat hy my alle mijne ſonden om Chriſti wille vergeven ſal, als ick oprecht berouw hebbe, ende ick wil hem bidden, dat hy my oprecht berouw wil gheven, noch grooter als ick hebbe.

Hier op ſeyde ick, Uwe *Vorſtelijcke Genade* en moeten nu oock gheenſints ſubtiliſeeren in het poinct van berouw, maer in de moet, ende van herten zijne ſonden bekennen ende beklagen, gelijck Uwe *Vorſtelijcke Genade* doet, immers niet gheveynſdelijck, maer wel van herten, als het blijckt ende Godt weet. Ende daerom is Uwe *Vorſtelijcke Genadens* berouw, conform het berouw der waere boetveerdighe ſondaers, die ons in Gods Woordt worden voor-geſtelt: Ende hier hield ick Sijne *Vorſtelijcke Genade* voor, de eygentlijcke woorden van het berouw der Kinderen Godts, *Eſaiæ.* 64. 6. *Jerem.* 14. 20. Davids, *Pſalm* 32. 5. 38. 5. 19. 51. des Tollenaers, *Luc.* 18. 13. des Verlooren Soons, *Luce.* 15. 18. 19. &c. erinneerende alſoo Sijne *Vorſtelijcke Genade*, het geene hy hadde geleeſen in eenige van de boven-gedachte Capittelen. Voorts ſprack ick: Het is een hooge trappe in het oprecht berouw zich ſoo te bekommeren over de imperfectie van het berouw. *Marc.* 9. 24. *Ick geloove Heere*, ſeyde de goede Man in den Euangelio: *maer komt myn ongheloove te hulpe.* Uwe *Vorſtelijcke Genade* weet, dat hier op aerden gheene perfectie en valt, noch in berouw, noch in geloove. De vroomen beklagen hare imperfectie: ſoo doet Uwe *Vorſtelijcke Genade* mede: Onſe meeſte perfectie, ſeydt ſeer wel een Oudt-Vader, beſtaet op aerden in erkenteniſſe, ende beklagh van onſe imperfectie. Daeromme, hoe Uwe *Vorſtelijcke Genade* naer het exempel aller gheloovighen, meer bekommert is over Sijne ſonden, (als blijckt uyt de bekommerniſſe over de genoeghſaemheydt van het berouw) hoe hy zich meer kan verſeeckeren, dat zijn berouw oprecht, ende God aengenaem is. *David* leyt: Ick doe mijne ſonden kondt, ende *ſorghe*, ofte *ben bekommert over myne ſonden.* Item, *Myn ſonden gaen my over myn hooft: zy zyn my, als een ſwaren laſt, te ſwaer geworden om te draghen*, *Pſalm* 38. Uwe *Vorſtelijcke Genade* moet oock verdacht zijn, op de liſten ende tentatien des ſatans, die ons als een vyandt onſer zaligheydt, door vleeſch ende bloedt ghemeenlijck op het leſte den hartſten ſtrijdt ſoeckt te leveren: Maer Uwe *Vorſtelijcke Genade* gedencke, *dat het dierbaer Bloedt onſes Heeren Jeſu Chriſti ons reynight van alle onſe ſonden, al waerenſe ſoo root als bloedt, ende rooſen-verwe:* Ende volghens dien mede van deſe ſonde, dat ons berou ende geloove niet volmaeckt is: Op ſoodanighen berouw als Uwe *Vorſtelijcke Genade* nu ſoo dickmaels gethoont heeft, ſal Godt ſonder twijffel in Uwe *Vorſtelijcke Genadens* herte voortaen wercken beſondere vreughde ende vrede, ghelijck ick Sijne *Vorſtelijcke Genade* het ſelfde verthoonde met exempelen uyt *Davids Pſalmen*, tot bewijs, dat het berouw oprecht ende van Godt was, die zijn werck erkende ende kroonde. Ende als ick hier op noch eenige redenen tot trooſt ende verſterckinghe van Sijne *Vorſtelijcke Genade* hadde gheſproocken, ſeyde de Heer Prins wederom:

Pſalm 38. 1. Joh. 1. 7. Eſaiæ 1. 18.

Ick ſal Godt bidden, dat hy my ſtercke: Ick ben nu wel: Ick ben gereſolveert.

De Prins is gerust en wel gereſolveert.

Ende daer mede beval ick Sijne *Vorſtelijcke Genade* den goeden Godt, met eenen af-ſcheydt nemende van de beyde Princeſſen. Eer ick van het Hoff ginck, deed Hare Excellentie de Princeſſe van *Portugael* my verſoecken, dat ick op naer-middagh ten drie ueren, den Prins weder wilde komen beſoecken, Hare Excellentie waren beyde van meeninghe, alſdan oock weder te komen. Waer op ick antwoorde: dat ick ſchreumde, den Prins (alſoo hy wel was) meer te moeyen. Daer in ick te meer ghefterckt wierdt, door dien *D. Roſæus*, Dienaer des Goddelijcken Woordts in den *Haghe*, korts daer na by my quam, ſeggende: dat zijne W. eens by den Prins was geweeſt, ende hem wel gerust hadde gevonden.

De derde Beſoeckinghe.

OP den ſelven dagh des naermiddaegs ten drie ueren, liet my de Princeſſe van *Portugael* weten, dat Hare Excellentie, ende de Princeſſe van *Orangien*, &c. beyde by den Prins waren, my aldaer verwachtende: verſoeckende, dat ick doch noch eens den Prins wilde komen beſoecken: ſoo hebbe ick uyt mijn ruſte wederom moeten gaen tot den Heere Prins, by den welcken ick vand de beyde Hoogh-gemelde Princeſſen, ende verſcheyden van de voornaemſte Officieren. De Heer Prince was doen wel ſwack naer den Lighaem, maer ſeer wel gemoedt, gelijck hy in deſe gantſche actie bewees: want als ick Sijne *Vorſtelijcke Genade* eerſt vraegde, oft hy noch wel geruſt ende gereſolveert was?

Ja ick, (ſeyde de Prins) *Soo wel als oyt.*

De Prins is ſeer wel gemoet.

Godt zy daer voor danck in eeuwigheyt, ſeyde ick: Die genade heb ick van Godt verwacht, op alſulcken berouw ende geloof, als ick by Uwe *Vorſtelijcke Genade* hebbe ghevonden, ende dat volghens de beloften van Gods Soone, die uyt-druckelijck verklaert: de belaſte ende beladene, die tot hem komen, te willen verquicken, ende den geenen die ſoo wel ſtrijden, te verleenen de overwinninge. Soodanighe geruſtheydt ende vrede is het leven van onſe zielen, ja het Koninckrijcke Gods binnen ons. Hier vermaende ick voorts Sijne *Vorſtelijcke Genade* alſoo te willen volherden tot den eynde, verhalende daer by verſcheydene beloften, in de welcke Godt toe-ſeydt, het vervolgh ende continuatie van Sijne genade, ende byſtant tot den eynde: Wy menſchen, ſeyde ick, zijn ſchuldigh het middel van

Matth. 11. 28. 1. *Cor.* 15. 57. *Rom.* 1. 17.

God

1625. Gods Woordt, (als wy tegenwoordigh doen) volghens zijne Ordonnantie te gebruycken, maer sonder Sijnen Geest, kan dit Goddelijck werck niet werden aenghevangen, noch gecontinueert, noch volvoert:

Des Princen Christelijcke verklaringhe over Gods Genade.

Soo houde ick het oock, (seyde de Heer Prins) *het moet al van Godt komen. Ick bid Godt dat hy my stercke.*

By dese woorden nam ick de vrymoedigheydt omme den Prins aldus aen te spreken: (volgens het geene met de Princesse van *Portugael*, ende eenige Officieren te vooren versproken was:) Genadighster Heer, Uwe *Vorstelijcke Genade* spreeckt seer Christelijck, dat sulcks alles van Godt moet komen, ende dat Uwe *Vorstelijcke Genade* daerom Godt wil bidden: Godt wil om Sijne Gaven gebeden zijn, die eere komt hem billick alleene toe, wy behooren het in allen manieren seer geerne te doen, dewijle hy soo goedighlijck belooft heeft ons te verhooren; Ende d'Apostel *Jacobus* vermaent uytdruckelijck: dat de opsienders oft Ouderlingen van de Gemeente over den krancken sullen bidden: Belieft dan Uwe *Vorstelijcke Genade* niet, dat wy t'samentlijck een Gebedt doen, ende dat Uwe *Vorstelijcke Genade* mede soo veel bidde, als Hy vermagh.

Jacob. 5. 14.

Als het u belieft:

De Prince vonsenteert dat een Ghebedt wasde gedaen over hem by zijn bedde.

Seyde Sijne *Vorstelijcke Genade*. Soo begaven haer terstont de Princessen, ende alle omstanders op de knyen, ende het Gebedt wierdt ghedaen, niet sonder tranen: Naer het ghedane Gebed, sette ick my wederomme neder by des Heeren Princen bedde, Sijne *Vorstelijcke Genade* toe-sprekende eene korte vertroostinge, soo als de Heere my die dies tijdts in-gaf: onder anderen sprekende van de lieffelijcke vruchten des kruyces, van het onderscheyt tusschen den doodt der Heyligen ende der godtlooser, van de schoone verwisselinghe diese alle doen, dewelcke in waren Geloove, uyt desen aerdtschen Tabernakel verhuysen, desen jammerdael verlaten, hare Pelgrimagie eyndigen, ende gaen woonen by den Heere: hoe zaligh ende dierbaer dien doodt zy, die alle miserien eyndight, ende ons over-set in den gewenschten haven van ruste, ende onse Hemelsche Vaderlandt. Dese vertroostinghe hoorden de Heer Prins met een extraordinaire wackerheydt ende aendacht, zich na my toe-keerende, ende my soo sterck aensiende, dat ick des was verwondert, ende ten laetsten het gheene van my gheseydt was, approbeerende met blymoedigheydt, (die men des tijdts klaerlijck aen den Prince kost speuren,) ende met dese woorden:

Soo gheloove ick mede: ick ben wel gheresolveert.

Als ick nu uyt-gesproken hadde, seyde ick tot Sijne *Vorstelijcke Genade*: Het heeft God belieft, dat ick Sijne *Genade Graef Wilhelm van Nassau*, &c. Hoogh-loffelijcker Memorie, in Sijn laetste met Gods Woordt hebbe gedient. Soo heeft het Godt nu oock alsoo gheschickt, dat ick even op desen tijdt mijner gesontheydts halven, hier zijnde, de ziele van Uwe *Vorstelijcke Genade* eenighen dienst soude doen, in dese mijne lichamelijcke swackheydt: Ick bidde Uwe *Vorstelijcke Genade* seer onderdanighlijck, mijnen geringen dienst genadelijck te willen verstaen; Vertrouwende dat het niet en sal zijn sonder eenige zegeninge van den Heere: want ick my bewust ben, met hoedanigen herte ick het hebbe ghedaen; Daer op seyde Sijne *Vorstelijcke Genade*:

Ick bedanck u, dat ghy u soo seer bemoeyt hebt om mijn persoon:

Ende stracks daer na sprack hy noch tweemael, (omme dat ickse de eerstemael niet wel en verstondt) dese woorden:

Ghy hebt my wel grooten dienst gedaen.

Ende als ick daer mede Sijne *Vorstelijcke Genade* meende te verlaten, nam Sijne *Vorstelijcke Genade* de handt van Sijn mondt, ende reyckte se my toe, my tweemael druckende aen mijn handt: Sulcks dat my de tranen uyt mijn oogen schooten, ende sprack: Uwe *Vorstelijcke Genade* neme eenen goeden moet in Godt, die sal deselve ontwijffelijck eenen lieffelijcken ende zalighen uyt-ganck geven. Ende alsoo vertrock ick, hebbende mijnen af-scheyt genomen, van beyde de Hoogh-gheme lte Princessen. In dese actie, hoewel vermoeyt zijnde van lighaem, schepte ick nochtans eene groote vreughde, Godt daer over specialijck danckende, gelijck mede de beyde Hoogh-gemelte Princessen, ende andere by-wesende, onder de droeffenisse sonderlingh contentement ende bewegingh thoonden, over soo Christelijcken comportement van desen grooten Prins,

1625.

Vierde Besoeckinghe:

Op Woonsdagh (die des Heeren Princen sterf-dagh was) zijnde den $\frac{13}{23}$ April, voor den middagh ten thien uren.

OP desen tijdt werdt ick weder gehaelt by den Heere Prince, dien ick vandt (in Sijn Kamer ghekomen zijnde) seer verandert, ende genoeghsaem gestelt naer het sterven, hoewel Sijne *Vorstelijcke Genade* (als ick hem vraeghde naer Sijne dispositie) voor antwoordt gaf:

Het is vast als gisteren.

Ende alsoo ick Sijne *Vorstelijcke Genade* aensagh, beladen met seer groote lighamelijcke swackheyt, trooste ick Sijne *Vorstelijcke Genade* met dese naer-volghende passagien, als 1. *Corinth.* 10. *vers.* 13. daer na *Hebr.* 4. *vers.* 15. 16. ende *Rom.* 8. *vers.* 28. 38. 39. Die ick hem in forma voor-stelde: Daer op Sijne *Vorstelijcke Genade* seyde:

Seer Christelijcke troosten beschrijvinge van Sijn sterven.

Ick ben wel geresolveert, daer en is geen ding in der werelt dat my beswaert, ick ben alleen bekommert geweest, oft mijn berouw over mijne sonden soo groot was, als het wel behoorde: Ende 't is my leedt, dat ick my niet soo en kan beteren, ende Godt dienen, als ick wel wilde, Godt sal my stercken, ick ben gerust.

Met dese Christelijcke woorden gaf Sijne *Vorstelijcke Genade* ghenoegh te verstaen, dat hy in Sijn ghemoedt gantsch bevredight was, ende Sijnen strijdt door Gods ghenade hadt geeyndight: Daeróm begaf ick my met alle vermogen mijnes geests daer op, dat ick Sijne *Vorstelijcke Genade* in dit poinct meer ende meer moghte verstercken, waer toe ick my te dier tijdt specialijck vondt ghedreven in mijn ghemoet. Tot desen eynde braght ick Sijne *Vorstelijcke Genade* in de memorie, alle de verklaringen die hy hadde gedaen: Voor eerst, in materie van berouw over Sijne sonden. Ten tweeden, over Sijne *Vorstelijcke Genadens* geloove, ende het vertrouwen in *Jesum Christum*. Ende ten derden, van Sijn Godtsaligh voornemen, om zich te beteren: Alle dese verklaringen van Sijne *Vorstelijcke Genade*, vergeleeck ick met het klare ende duydelijck Woordt Gods, ende besloot daer op, dat wy van Godt ghelast waren, den geenen die soo gheselt zijn, te openen den gantschen Thresoor van Gods genade, ende de schoone beloften ende vertroostingen, tegens de sonde, verdoemenisse, strijdt, ende benautheydt, allerley kruys, kranckheden, ende selfs tegen den doodt, satan, ende de poorten der hellen. Ende in sulcker ordre, seyde ick, heb ick Uwe *Vorstelijcke Genade* (volgens mijn last uyt Godts Woordt) bedient: Waer op nu volght, dat Uwe *Vorstelijcke Genade*, in dit sijn kruys, het welck seer verdrietelijck is voor het vleesch, door de goede vruchten van dien erkent, ende inder daedt bevindt de Liefde Gods, volgens des Heeren Woordt: *Dien Hy lief heeft, dien*

Prov. 3. 12. Hebr. 12. 6.

Digitized by Google

1625. *dien kastijdt Hy.* Ende in den doodt, die in hare natuere schrickelijck is, kan Uwe *Vorstelijcke Genade* sien, ende sal bevinden het leven, na de belofte: *Die in My* Joh. 5. 24. *gheloost, is uyt den doodt door-gegaen in het leven:* Ende, Philip. 1. 23. 21. *ick begeer te verhuysen, (seydt Paulus,) om by den Heere te* 2. Cor. 5. 1. *zyn; sterven is myn gewin.* Item, *Als onse aerdtsche Tabernaeckel werdt af-ghebroocken, wy hebben een Hemelsche voor handen:* hebben alsoo beyde kruys ende doodt het mom-aensicht verlooren, daer mede sy ons anderssins seer ontstellen; vermaenende daeromme Sijne *Vorstelijcke Genade*, zich voortaen gantsch gerust te stellen, ende te verheughen in Sijnen Heylandt Christo. In wiens name ick (als een Dienst-knecht Christi) Sijne *Vorstelijcke Genade* verkondighde van alle Sijne sonden, die hem soo hertelijck leet waren, vergevinghe ende ontbindinghe, dewelcke de Heere *Jesus* belooft hadde in Matt. 18. 18. den Hemel te laten gelden. Uwe *Vorstelijcke Genade*, seyde ick, is altijdt gheweest een veritabel ende sinceer Prince, hatende valscheydt ende leughen; Soo heeft oock Uwe *Vorstelijcke Genade* alles wat hy desen aengaende gesproken ende geconfesseert heeft, oprechtelijck ende van herten gemeent; Alsoo ick oock doe: Want Uwe *Vorstelijcke Genade* weet, dat het nu gheen tijdt en is, om deselve te pluymstrijcken, ofte te bedriegen in soo eene wichtige saecke, als daer is het poinct van zaligheydt. Soo blijve dan Uwe *Vorstelijcke Genade* by den eenigen troost, die wy hebben in leven ende sterven, buyten welcken ick voor den Heere verklaerde, gheenen anderen te erkennen voor my selfs, ende allen anderen Christenen, zijnde selfs voor langhs gheresolveert, daer in met alle Kinderen Godts te leven ende te sterven. Welcken troost ick Sijne *Vorstelijcke Genade* tot een besluyt weder-haelde, uyt de antwoorde des *Heydelbergh*schen *Catechismi*, op de eerste vrage, ende dat in forma van het begin, tot den eynde toe. Daer op sprack Sijne *Vorstelijcke Genade* dese woorden:

Des Prinsen laetste woorden dan sijne gerustheydt in den waren troost der kinderen Godts.

Dat is oock mijnen eenigen troost: Ick en weet gheenen anderen: Dat is mijne eenige toe-vlucht, daer gedencke ick by te blijven.

Welcke schoone woorden Syne *Vorstelijcke Genade* als een Kroone waren van dit heylighe werck, ende een teecken, dat de Geest des Heeren, in des Heeren Princen conscientie vol uyt hadde gewrocht, het geene tot sijne zaligheydt diende. Uwe *Vorstelijcke Genade* seyde ick voor het laetste, sal dan nu boven den aerdtschen ende tijdelijcken Laurier-krans (die hem Godt hier op het hooft gheset heeft) verwachten de Koninckelijcke Kroone der eeuwiger Heerlijckheydt, met allen Koninghen ende Princen, die den Sone Godes in waren geloove hebben gekust, gelijck Uwe *Vorstelijcke Genade* heeft gedaen. Naer dese woorden, spoelde Syne *Vorstelijcke Genade* den mondt, ende seyde met vermoeyinghe:

Ick en kan niet wel meer duydelijck spreecken:

Daeromme ick Syne *Vorstelijcke Genade* verliet, hem wenschende een zaligh eynde, het welck ick wel sagh te naerderen. By dese actie waren present de voornaemste Officieren van de Heere Prins.

De laetste Besoeckinge,

Als den Doorluchtigen Prince lagh in Sijn sterven, ende voorts deser werelt overleedt.

Op den seven dagh des naer-middaegs om vier ueren.

OP den na-middagh, als de klock sloegh vier ueren, werdt ick door twee Helbaerdiers (uyt den name van den Heere Prins) versocht, om boven te komen. In de Kamer ghekomen zijnde, vand ick den goeden Heere Prins op sijn sterven: de spraecke nu geleght zijnde, niet vermogende Sijne oogen op te slaen: Soo sprack ick terstondt aen Syne *Vorstelijcke Genadens* oore: Alsoo Uwe *Vorstelijcke Genade* niet meer en kan spreecken, soo dencke deselve nu in Sijn herte (het welcke Godt aensiet ende doorgrondt) aen Sijnen Heylandt Jesum Christum, die zy nu Uwe *Vorstelijcke Genade* trooste ende leven. Ende als Sijne *Vorstelijcke Genade* genoeghsaem te kennen gaf, dat hy het verstonde, hebbe ick met advijs van de Princesse van *Portugael*, die tegen over den Heere Prince stondt, ende met weenenden oogen op hem sagh, een gebedt ghedaen, zijnde in de Kamer mede present, de Gecommitteerde van de Hoog: ende Mog: Heeren Staten Generael, den Raedts-Heer *Vasbergen*, ende andere Heeren, my onbekent, mit-sgaders alle de voornaemste Officieren van den Heere Prins, ende twee Doctoren: Doctor *Rumph*, ende Doctor *Valentius*. De presenten vielen alle op haer knyen: ende baden met heete tranen voor den Heere Prince. Naer het gebedt stondt ick op, en sprack aen des Princen ooren, dese woorden: Soo het Uwe *Vorstelijcke Genade* heeft verstaen, ende in den Heere Jesu Christi noch wel gerust is? soo bidt ick, dat hy my niet drucken een teecken geve aen mijn handt; daer op Syne *Vorstelijcke Genade* terstont mijn handt soo vast klemde, dat ick se uyt Syne *Vorstelijcke Genadens* hand niet konde los maecken, tot dat de kracht des levens Sijne *Vorstelijcke Genadens* handt begaf, ende de pols oock met een begost wegh te gaen: Doen sprack ick noch een Sijne *Vorstelijcke Genadens* ooren, dese woorden: Uwe *Vorstelijcke Genade* gedenckt noch in Sijn herte dese woorden:

1625.

De Prins kan niet meer spreken / noch Sijne oogen op-slaen. Maer heeft sijn volkomen verstant. Het Gebedt wordt gedaen.

De Prins gheeft te kennen dat hy het verstaude / ende gherust was.

Heere Jesu ontfermt u mijner. Item, *Heere Jesu ontfanght mijnen Geest, &c.*

Als nu Sijne *Vorstelijcke Genade* met beweginghe des borsts noch bethoonde, dat Hy het verstondt, ende dat Sijne ziele noch niet en was gescheyden, deden wy noch eens het gebedt, met alsulcke beweginghe, als alle vroome konnen na-dencken. Ende daer na rustede desen Loffelijcken Prins in den Heere, tegens den avondt tusschen vijf ende ses ueren, soo sacht ende liefselijck onder de ghebeden der omstanders ontslapende, als ick oyt een mensch sagh sterven, sonder de minste alteratie in eenigh lidt Sijns Lighaems, ende sonder eenige swarigheydt Sijnes aessems: Alsoo sterf dese wijdvermaerden Heldt *Prins Maurits*, &c. in het acht-en-vijfstighste jaer Sijns ouderdoms, hebbende Gegouverneert den tijdt van weynigh min als veertigh jaren: Daer in hy by allen oprechten Patriotten gehouden ende bekent is, voor een seer dierbaer ende uyt-gheleesen instrument van Gods genade, voor dese Landen, ende specialijck voor Godes Kercke: Hy sal noch van sommige meer worden beklaeght na Sijn doodt, als hy wel van haer gelieft was in Sijn leven. Maer ick bidde ende vermaene alle vroome Ingesetenen deser Landen, dat sy ter herten nemen de volgende weynighe woorden, daer mede ick dit mijn verhael sal besluyten: God heeft ons voor weynigh jaren berooft van de vroomen Heer Grave *Wilhelm Lodewijck van Nassau*, &c. Daer na dese Landen besocht met sware pestilentie, dieren tijdt, hooge water-vloeden, ende soo heeten Oorlogh, als noch voor de deure is, neffens de extraordinaire Belegheringhe van de Stadt Breda: Nu slaet hy ons noch daer en boven, om onser grooter sonden wille, dese diepe wonde, ende dat in sulcken tijdt, als al de wereldt soude oordeelen, dat wy desen goeden Prins aller meest hadden van doen. Wil ons dan Godt t'eenemael verlaten, ende van ons wijcken? Het schijnt wel somtijdts alsoo, ende is gewisselijck geen ydele bekommerniss; maer de Koningh aller Koninghen, ende de Heer aller Heeren, (die nimmermeer en sterft, ende wiens oordeelen rechtveerdigh, ende wegen onbegrijpelijck zijn,) kan ende sal ons na Sijne oneyndelijcke goedertierentheydt, die dese Landen soo meenighmael ende miraculeusselijck hebben ondervonden, om Sijns Heyligen Naems ende beminden Soons wille, behoun-

Des Prinsen laetste gebedt wordt noch eens gedaen.

Des Prinsen lieffelijcken doodt.

Vermaninghe aen de vroome Ingesetenen deser Landen.

1625. behouden; als wy (soo wel Regenten als Onderdanen) onse sonden recht hatende, ende verlatende, ons in tijdts van herten tot hem bekeeren, ende in Sijne Heylige wegen, die ons niet onbekent en zijn, oprechtelijck wandelen. Dit is het poinct daer het op aenkomt, ende waer toe wy de voor-ghemelde oordeelen Godts moeten gebruycken, indien wy in goeden ernst begeeren, dat Godt Sijnen toorn, (die openbaer is) van ons wende, ende desen Staet voortaen behoude ende zegene: anderstints sien alle, die niet blint ende verstockt van herten zijn, hoe Godt in de Werelt huys houdt, ende wat hy ons dreyght, ende eens komen sal, soo wy in den slaep der vleeschelijcke seeckerheydt blijven liggen, ende voor de oogen des Alderhooghsten gheene genade en vinden: Geene Inlandtsche noch Uytlandtsche middelen konnen ons salveeren, soo de Heere van ons wijckt. Daerom zijn dese de oprechte ende aldernutste Patriotten, die boven alle dinghen, den toorn des Alderhooghsten Conings (in wiens hand aller Coningen herten zijn) soecken te stillen, ende ter contrarie arbeyden, om sijnen gunst te verkrijgen ende te behouden: om alsoo met eene goede conscientie voor hem te mogen leven ende sterven; ende die als dan op dien gront alle goede moghelijcke middelen, volghens hun beroep, ten dienste van het gemeen, met oprechten yver employeeren, dat brenght den zeghen Godts over het Landt, ende bevestight eenen Staet. Ick neem daer op oorlof, om te seggen met den Propheet *Jeremia*: *O Landt, Landt, Landt! hoort des Heeren Woort*, *Cap.* 22. 29. Wat Woordt? Dit Woordt des Soons Godts: *Gedenckt waer gy af-gevallen zijt, ende doet beteringhe, ende doet de eerste wercken, ofte anders soo sal ick haestelijck komen, ende sal uwen KANDELAER uyt zijn plaetse weeren, is het dat gy gheen beteringhe en doet. Apoc.* 2. *vers.* 5. Om dit recht te moghen practiseeren, bidt ick Godt van herten. Dat alle hooghe ende leege Staets-persoonen, sonderlingh mede magh dienen het exempel van desen seer Christelijcke ende Godtsalige doodt des Princen van *Orangien*, &c. Wiens ziele nu ontwijffelijck is in glorie, by den Heere Jesum, in welcken hy gelooft heeft: verwachtende de zalighe opstandinghe van den dooden; dien ons met den Prince verleene die ghetrouwe Godt, dien alleen toe-komt, de eere, lof, ende prijs in alle eeuwigheyt, Amen. Wat nu den gheenen belanght, die haer selven in haer boos ende sondigh leven verstijven, door misbruyck van Godts barmhertigheydt, ende de exempelen der Heyligen, die gevallen ende op-gestaen zijn, (ghelijcker sulcke menschen altijdt gheweest zijn, ende noch zijn) die moeten (soo sy geen lust hebben tot haer eygen verderf) gedencken: *Quod non sint exempla cadendi, nec in peccatis jacendi, sed cavendi, &, si ceciderit, resurgendi.* Dat is: *Dat het geen exempelen zijn om te vallen, nochte om in de sonden te blijven leggben, maer om sich te wachten, dat men niet en valle, ende soo men ghevallen is, dat men weder op-stae.* Wie is soo dwaes, dat hy sijn been moet-willens sal breecken, om dat hy siet, dat sijn Naeste, sijn been door een val gebroocken hebbende, daer van genesen is? *Sullen wy in de sonden blijven leggben, op dat de genade Godts overvloedigh worde? Dat sy verre*; seydt den Apostel *Rom.* 6. 1. 2. Die door Godts Geest werden geregeert, hebben een schrick van alsulcke gedachten. Wat den satan aengaet, met alle sijne nijdige Phariseen, ende onreyne spotters, die niet konnen lijden dat geene, daer over de vroome op aerden, ende *de Enghelen in den Hemel* haer verblijden: aen dese moeten wy ons soo weynigh keeren, als de Heere Christus selve over al in den Euangelio heeft gedaen: haer schult ende het oordeel, van de Soone Godts soo dickmael uyt gesproken, sullen hen swaer genoegh vallen om dragen. Soo dat het niet noodigh is, daer van hier breeder te spreken: Daerom ick eyndige, Godt biddende, dat hy in dese sware tempeesten, in dewelcke de gantsche Christen-werelt zich soo schrickelijck teghen malkanderen stoot, den satan bedwinge, ende sijn volck op aerden genadighlijck beware.

Dat zy alsoo.

De Roomsch-gesinde sepden van dit Verhael / dat 1625.
ock daer uyt konde werden gesien / hoe weynigh oorsaecke de Reformateurs hadden gehadt / om haer verschepden van de Roomsche: dat 'er niet was als te anderingh van naem / niet van de saeck: Wat de Roomsche noemden Biecht, dat noemen de Gereformeerde Besoeck, ofte Troost der Siecken. Prins Maurits deede een Biecht, doch in het generael / seggende: Ick heb gesondight; Ick heb groffelijck gesondight. De Roomsche segghen desgelijcks teghen den Biecht-vader: Ick hebbe seer gesondight, met ghedachten, woorden, ende wercken. Prins Maurits biechte dat niet alleen aen D. Bogerman: maer D. Romph, ende de Camerlingh waren daer ock present. De Papisten desgelijcks biechten voor de Biecht-vader, voor Godt, ende sijnen Engelen, (aen wien de Heyligen ghelijck / ja te boven gestelt worden in de Schrifture:) gelijck St. Paulus deselve manier van spreken gebruycht. Voor Prins Maurits badt niet alleen den Predicant, maer alle die inde Kamer waeren. Hoewel alle dese voor-biddinghen niet sijn als Periphrases. Want als de Papisten de Heyligen ende Engelen stellen tot mede-bidders / condeprecateurs; dat is in effect Godt self (voor de regeerende ende triumpheerende Heyligen) aen te bidden; gelijck het de Gereformeerde doen voor de militeerende ende peregrineerende Heyligen op aerden. Beydes sijnder daer was niet noodigh: Want Godt weet alreede / voor ons Gebedt en voor-beden / wat wy bidden willen / ende wat ons noodigh is / beter als wy self: nochtans is hem aenghenaem dat wy bidden in of deur den Naem van die hy lief heeft gehadt / als Abraham, Isaac, Jacob, Moses, Samuel, David. Ende of het gebedt / 't welck de noch op aerde wandelende Heyligen doen / Godt soo aengenaem is: als dat van die in Patria, ende in glorie sijn / van met geen Text bewesen worden. Ende in der daedt is de aen-roepinghe der Heyligen niet als een wensch etiam pro me orent: gelijck de gheleerde Schotse Bisschop Forbesius, ock Gereformeert, dat soo upt-leght. Ende dat de Heylighen in den Hemel voor ons bidden in het generael, dat voordt wy de Gereformeerde niet ontkent. Gelijck ock Johannes in d' Apocalypses klaer stelt; ende gheljck ock David in sijne Psalmen veel mael soodane aenroepinghen doet / niet alleen aen Engelen, maer aen Son, Maen, ende Sterren, om Godt te looven. Soo dat de aenroepinghen ock aen anderen / behalven aen Godt / niet onschriftmatigh is. Ende selfs als wy de sondige menschen in dit leben aenroepen of bidden / om ons goet / hulp / of gunst te doen / dat is geen af-goderye / maer een indirect gebedt aen Godt / om die menschen / die sonder Godt niet vermoghen / te bestieren tot ons gunst.

Op dese Biecht van Prins Maurits heeft D. Bogerman hem wy ghesproocken van sijn sonden / jae veelboudigh het Hemelrijck toe-gesept: alleen gebruycken de het woordt aenkundighen: daer nochtans alle Lutherse ghebruycken het woordt absolveeren, ende ontbinden; sy konden wel ghebruycken het woordt vergeeven: het welck schriftmatigh is. Die ghy de sonden vergeeft, &c. wat ghy ontbindt, &c.

Wat nu aengaet het examen van het Geloof: men beschuldight de Papisten, datse weynigh werck maecken van het Geloove, maer alleen staen op de wercken. Maer ick vinde dat D. Bogermannus selfs in dit examen ghesproocken heeft meer Papist, als een Papist selfs. Want hy heeft den Prins niet eens ghevercht het Apostolijck Geloof of Credo te reciteeren: Veel min geexamineert op de 37. Artijckelen van de Gereformeerde Nederlandtsche Belijdenis; jae niet eens op de poincten van Prædestinatie, ende aenhangen van dien: daer in ende omtrent de goede Prins soo veel had gestreeft ende gearbeydt: ende waer aen men de ware, suyvere Gereformeerde kende ende af-sonderde van de onsuyvere Remonstranten; ende waerin D. Bogerman, geweest synde Præsident van het Dortse Synode, soo erbaren was / ende waerom men soo veel waters had bupi gemaeckt.

Op

1625. Op dese ende alle andere Artijckelen van het Nederlandtsche Symbolum, de 37. Artijckelen / heeft hy hem niet eens gheweeght. Was dat niet inder daet gesept: U Vorstelijcke Genade behoeft zich niet veel te bemoeyen met de 37. Poincten der Nederlandtsche suyvere ende waere Belijdenis: maer is genoegh te gelooven wat de waere Gereformeerde Kercke (volghens die 37. Artijckelen) gelooft. Ghelijck ick ooch nopt hoor dat yemandt in sijn Sieck-bedde daer op woordt geexamineert: ende sal ooch wel naeuwelijcks yemant worden ghevonden / die deselve formaliter van buyten weet. Waer toe dan de Papisten voor-gewoppen/dat se ignorant zijn/ ende simpelijck gelooven wat de Kercke gelooft? Alsoo sagh men/ sepde de Roomschen/ dat het different seer indifferent is / ende dat men niet behoefde te scheuren. Ende alle het geene D. Bogerman aldaer vermaent / ende den Prins geantwoordt heeft / sal geen Paeps Priester schroomen desgelijcks / te vermanen / ende een Papist te antwoorden. Geen Lutheriaen, geen Menniſt, Sociniaen, of Arminiaen, desgelijcks. Op aldien een Remonstrants Predicant hem had ghebiecht; hy soude hem veel licht wel eens hebben gesondeert / of hy zich niet wat bezwaert dont in de Proceduren / gehouden tegen den in Holland, Wtrecht, ende elders / wettelijcke regeerende Overigheyt zijn beedighde Committenten / ende Overheeden. Dit / segh ick / waren de discoursen van de anders gesinde. Gelijck dan uyt dien Broocker quam het volgende: werdende aen het Hoff geplackt terstont naer het overlijden van Prins Maurits, ende elders gestroyt; op hoope van onlust; maer het had geen ghevolgh: wierd door een Placcaet verbooden. Ende de Instelder van dit Programma, spreeckende van de byspeyde die Barnevelt hadt aen het Lande gepracticeert / sagh ooch wel dat door het verjaghen / van de Spaensche / geen byspeyde was bekomen; maer de verandering van de Domineerende persoon; soo dat soo wel inde Staet als inde Religie / de Namen zijn veranderd / de Saecke is gebleeben.

B. M.

Sacrum Generosi & Illustris Heroïs Iohannis ab Oldenbarnevelt, *Domini Berckeliæ, Roderisiæ*, &c. *Sapientissimi Hollandiæ & West-Frisiæ Advocati, Magni Sigilli & Archivorum custodis, ejusdemque Libertatis Protomartyris Sanctissimi, Constantissimi, & Innocentissimi, quod fuit,*

HIC QUIESCIT.

QUI post sex & quadraginta annos continuos eximiè, fideliter, & fortiter rebus dubiis & asperrimis, Sago togaque Patriæ Navatam operam, Hispanos terra marique consiliis suis sæpè fugatos, resque eorùm imminutas, amicitiam ac benè volentiam CHRISTIANISSIMI aliorumque Regum & Principum in stabilimen LIBERTATIS acquisitam, Rempublicam, Dei favore, ejus laboribus adspirante, benè constitutam, MAURITIUM, Domumque Nassaviam tàm BREDANAM quàm DILLEBURGIAM, usque ad invidiam multorum, suo suasu, præsertim difficillimis LEICESTRII temporibus, assiduò & sedulò conservatam, defensam, & auctam, tandem (ô execrabilis & inaudita ingratitudo) ejusdem Illustrissimi MAURITII, nunc Auraicæ Principis, quorundam odio, invidiâ & ira, arte & fraude, plusquam diabolico animo in illum excitata, detestanda perfidia viginti quatuor, ambitione aut avaritia, aut livore corruptorum judicum, quibus illegitimè contra leges Patrias ad perpetuum Batavici nominis dedecus, vecordia ORDINUM HOLLANDIAE, inquisitio & cognitio causæ ejus ab ORDINIBUS GENERALIBUS BELGII FOEDERATI erat commissa, contra omne jus, æquitatem, propriamque ipsorum conscientiam, inauditus & indefensus, ad mortem condemnatur, atque in arce HAGAE COMITANA, plusquam mille armatis militibus, egregie ritèque per ordinum ductores ad indignum hoc facinus tutò patrandum dispositis, (quoi præter viginti novem & ampliùs millia Reipublicæ præcipuus author fuerat, ut durantibus induciis in præsidium libertatis alerentur) eodem MAURITIO cæterisque inimicis suis spectantibus, hoc ipso actu NERONES immanitate superantibus, per summum nefas, Annum Ætatis suæ agens SEPTUAGESIMUM SECUNDUM, palàm multùm questus eripi sibi vitam immerenti, crudeliter trucidatur; & ita imperterrito vereque Christiano animo, spiritum DEO CREATORI suo reddens, vitam hanc mortalem cum immortali piè & gloriosè commutavit. Non modò autem HOLLANDIAE Patriæque suæ, sed Regibus, Principibusque GALLIAE, GERMANIAE, DANIAE, & SUECIAE, imò universæ Europæ, denique omnibus bonis magnum sui desiderium reliquit 13. May 1619. cum 29. Augusti 1618. ipsa die decollationis JOHANNIS BAPTISTAE, laudatissimus SENEX pergens ad consessum ORDINUM HOLLANDIAE, qui illum paulò ante, cum declinare imminentem tempestatem vellet, & omnibus muneribus sese abdicare, hoc non permiserant, sed memorabili elogio decoratum retinuerant & in SINGULAREM SUAM TUTELAM receperant, contra omnem fidem, in ipsa CURIA à præfectò militum custodiæ MAURITII destinatorum esset interceptus, & semper postea admodum strictè detentus & observatus, ut numquam deinceps à suis sit visus. Vale Lector, & intrepidum indefessumque LIBERTATIS BATAVICAE DEFENSOREM pernitiosissima conjuratione tibi ereptum DOLE.

1625. Hoewel nu in 't jaer achthien, die groote / ja bloedige verandering was geschiet / is nochtans aenmerckens waerdigh / dat den acht en twintighsten Juny sestien hondert twee en t' sestigh, noch stont in het publijck Register der Staten van Hollandt het volgende:

Extract uyt de Resolutien vande Ed: Groot Mog: Heeren Staten van Hollandt ende West-Vriesland, midtsgaders Hare Ed: Groot Mog: Gecommitteerde Raden.

Den 13. Mey 1619. Onthoudt de Memorie.

IS alhier in den Hage op een Schavot, daer toe in het Binnen-Hoff, voor de Trappen van de groote Zale gherecht, met den Swaerde ter doodt gheexecuteert d'Heere ende Meester *Johan van Oldenbarnevelt*, in Sijn leven Ridder, Heere van *Berckel, Roderwijs, &c.* Advocaet van den Lande *van Hollandt* ende *West-Vrieslandt*: om redenen in sijne Sententie uyt-gedruckt; ende andere, met confiscatie van Goederen, naer hy deselve Staet hadde bedient *drie en tertigh Jaren, twee maenden, ende vijf dagben:* als daer toe Gecommitteert zijnde, den *achtsten Maert, vijftbien bondert ses en tachtigh.* Een man *van grooten bedrijve, besoigne, memorie*, ende *directie*: ja singulier in alles; Die staet! siet toe dat hy niet en valle, ende *sy Godt sijne viele genadigh. Amen.*

De Appobatie van het Nationale Synodus tot Dort gehouden / hoewel wat buyten desen tijdt / heb dienstigh gheacht hier by te doen: om dat het elders niet en steert.

Extract uyt het Register der Resolutien van de Hoog: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

Jovis den 4. Iuly 1619.

IS geleesen een nieuw Concept van Acte van Aggreatie van de *Canones*, ende Sententie des *Synodi Nationalis*, gearresteert, gelijck hier naer volght geinsereert:

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, allen den geenen die desen sullen sien, ofte lesen saluyt:

1625. Doen te weten: Alſoo wy tot wegh-neminghe van de *droevighe*, ende *ſchadelijcke Geſchillen* ende miſverſtanden, ſedert eenige jaren herwaerts, tot grooten ondienſt van het Landt, ende onruſte van de Kercke gereeſen, over de *vijf bekende Hooft-ſtucken* der Chriſtelijcke Leere, ende het aenkleven van dien, volghende de *ordre in Gods Kercke*, ende ſelfs in de Nederlanden voor deſen ghebruyckelijck, goet-gevonden hebben binnen de Stadt *Dordrecht* te convoceeren een *Nationael Synode*, van alle de Kercken deſer Landen. Ende omme de voorſchreve Synode tot der Landen meeſten dienſte te doen celebreeren, tot deſelve met groote moeyte ende onkoſten verſocht ende verkregen veele *voortreffelijcke*, *hoogh-ghe-leerde*, ende *vermaerde* Uytheemſche Theologanten van de Gereformeerde Kercken, als uyt de onderteyckeninghe der Decreeten achter yder Hooft-ſtuck van het voorſchreve Synode is te ſien; hebbende daer en boven tot goede directie onſe Gedeputeerde uyt de reſpective Provintien Gecommitteert, om de gemelte Vergaderinge van den beginne, tot den eynde toe, te aſſiſteeren, op dat alles aldaer in *Gods vreeſe*, ende met goede ordre, alleen na den *regel van Gods Heylige Woordt*, volghende onſe goede meeninge moghte werden verhandelt, ende de voorſchreve Synode nu door Godes genadigen zegen met ſoo grooten *Een-ſtemmigheydt* van allen ende een yegelijck, ſoo wel Uytlandtſche als Inlandtſche van de voorſchreve *vijf Leer-poincten*, ende de Leeraers van dien heeft geoordeelt, ende met onſen voor-weten ende conſent op den 6. Mey laetſtleden gepromulgeert de Decreeten; ende Sententie hier vooren ſtaende. Soo is't: dat wy om de vruchten van dit Heyligh ende groot werck, *dierghelijcken noyt voor deſen van den aenvangh der Reformatie* is gheſien, de Kercken deſer Landen te doen ghenieten, ende niet meer ter herten nemende als de *eere van Godes Heyligher Naem*, de behoudeniſſe ende voort-plantinge van de *ware Gereformeerde Chriſtelijcke Religie*, (weſende het *fondament van den welſtant*, ende den *Bandt van de Eenigheydt der Vereenighde Nederlanden*;) midtſgaders de eenigheydt, ruſte, ende vrede der Kercken; als mede de behoudeniſſe van de eenigheyt der Kercken deſer Landen, met alle de Uytlantſche Gereformeerde Kercken, van dewelcke wy ons niet hebben konnen ofte mogen af-ſonderen, het voorſchreve oordeel ende Sententie des Synody gheſien, rijpelijck verſtaen, geexamineert, ende overwoghen hebbende, deſelve in alles volkomentlijcken hebben *ghe-approbeert*, *ghe-confirmeert*, *ende ghe-ratificeert*: *approbeeren*, *confirmeeren*, *ende ratificeeren* deſelve midtſdeſen: willende ende ſtatueerende, dat *ghene andere Leere*, aengaende de voorſchreve *Leer-poincten* in de Kercken deſer Landen ſal werden gheleert ofte ghedreven, als de-welcke het voornoemde *oordeel* conform is. Ordonnerende ende bevelende dienvolgende alle Kerckelijcke Vergaderingen, Kercken-dienaren, Profeſſoren, ende Doctoren in de Heylighe Theologie: Regenten van Collegien: ende voorts allen ende een yeghelijck dien dit eenigſints concerneeren, ofte aengaen magh, haer in het exerceeren van hare dienſten, ende bedieningen ghetrouwelijck ende oprechtelijck in alles hier naer te reguleeren, ende ghedraghen. Ende ten eynde onſe goede intentie in deſen volkomentlijck alomme magh werden naer-gekomen. Ontbieden ende bevelen wy Staten, Staet-houderen, Gecommitteerde Raden, ende Gedeputeerde Staten van de Provintien, reſpective, van *Gelderlandt*, ende Graefſchappen *Zutphen*, *Hollandt* ende *Weſt-Vrieſlandt*, *Zeelandt*, *Wevrecht*, *Vrieſland*, *Over-Yſſel*, *Stadt Groeningen* ende *Ommelanden*, ende alle anderen Officieren, Rechteren, ende Juſticieren het oordeel des *Synody* voornoemt, met het achtervolgh van dien te maintineeren, ende doen maintineeren, ſonder dienaengaende eenighe veranderinghe te doen, ofte te gedoogen by yemanden gedaen te werden in eeniger manieren; want wy ſulcks tot vorderinge van *Godes eer*, welſtant van den Staet deſer Landen: midtſgaders, ruſt ende vrede der Kercken, verſtaen te behooren. Gegeven onder onſen Cachette, Paraphure, ende Signature van onſen Griffier. In 's Gravenhage den twee den July 1619.

Na de doodt van Prins Maurits, heeft Hollandt een Prins Hendrik gegeven de volgende commiſſie. Andere Inſtructie heeft hy niet gehad. Inder daedt is aen de Princen gecontinueert de macht / die de Koningen van Spangien / abſent zijnde / aen de Stadthouders gaven: welcke naem van Stadthouder (ick merck) dat men niet heeft gebruyckt in deſe commiſſie / als buyten propoost. Want de Souverain niet meer in Spangien / maer nu in Hollandt / namelijck de Staten / ſelfs preſent was; ebdoch exerceerden haer macht nochtans boo? den Prince: daerom ſeker vermaert en geleert man in ſijn boeck van d' Oudtheyt der Hollandſche Republijcke, (ſeydt:) dat na de abdicatie van den Koning, de Staten (*optimates*) niet hebben geregeert ſonder een Prins (*ſine Principatu*:) maer dat de Prins van Orangien, na af-ſchaffinge van de Graeffelijcke naem, de weerdigheyt Regeringh onder de naem van Gouverneur (*præfecti vestibulo*) hadde aenghenomen. Ende dat die van Hollandt (als d' andere Provintien eerſt den Ertz-Hertogh Matthias, daer naer den Hartog van Anjou aennamen) met deſelve wel het verbondt heylighlijck onderhouden; Edoch in de haere geene verandering lijdende, altijdt geconſerveert hadden, niet alleen de Republijcke, maer ock deſelve forme van Republijcke. Is 't alſoo? is Hollandt geweeſt onder de Princen van Orangien, gelijck ſy was onder de Graven: ſoo verſtae ick niet hoe men dan de ſucceſſie aen de Princen heeft willen diſputeeren. Gelijck dan ock de Heer Autheur van het gemelde Boeck / en andere / in de jaren ſeventhien ende achthien, die ſake ſcheenen heel anders te verſtaen / ende is naemaels by de Staten in den jare een en vijftig ock anders ingeſien: Edoch niet ſonder veel diſputen.

Commiſſie van Sijn Excellentie Prince Fredrick Hendrick *van Naſſauw, Prince van* Orangien, *&c. als* Gouverneur *van Holland, Zeeland, ende Weſt-Vrieſland.*

Commiſſie van Prins Hendrick.

DE Staten van *Hollandt* ende *Weſt-Vrieſlandt*, doen te weten: dat, aenmerckende de goede, ghetrouwe, notable, ende aenghename dienſten, die uyt ſonderlinge affectie, by Hoogh-loffelijcker Memorien, den Doorluchtigen Hoogh-geboore Furſt ende Heere, Heere *Wilhelm*, *Prince van Orangien*, Grave van Naſſauw, &c. midtſgaders van mede den Doorluchtigen en Hoog-geboore Furſt en Heere, Heere *Maurits*, inſgelijcks *Prince van Orangien*, &c. als ſucceſſivelijck Stadthouders, Gouverneurs, ende Capiteynen Generaels der voorſz Landen, veele jaren lang in meenigvuldige ſware laſten en perijckelen tot Godts eere, ende bevrijdinge en welvaren derſelver Landen zijn beweſen, en daerom de Staten voornoemt, vaſtelijck betrouwende, dat by den Doorluchtigen en Hoog-geboore Furſt en Heere, Heere *Fredrick Hendrick Prince van Orangien*, *Grave van Naſſauw, Catzenellebooge, Dieſt, Vyanen, Buuren, Meurs, &c. Marquis van der Veere en Vliſſingen*, &c. (volgende d' exempelen van de voetſtappen van Sijnen Heer en Vader ende Broeder voornoemt) de voorſz Landen uyt gelijcke affectie, en mede tot voorſtant van de ware Chriſtelijcke *Religie*, ſoo die tegenwoordigh by publijcke authoriteyt inde voorſz Landen geexerceert werdt, inſgelijcks goede dienſten ſullen mogen beweſen worden, hebben met goede kenniſſe van ſaken, en deliberatie van rade, den Hoog-gemelten Heere *Prince Fredrick Hendrick*, in plaetſe van Sijn Heer Broeder den *Prince van Orangien*, laetſt overleden, onthouden, gecommitteert, geſtelt, en ghe-ordonneert; onthouden, committeeren, ſtellen, ende ordonneeren by deſen, yegenwoordigh als *Gouverneur*, *Capiteyn Generael ende Admirael* van de voorſz Graefſchappen van *Hollandt*, *Zeelandt*, en *Weſt-Vrieſlandt*, met *Voorne* en den *Briele*, weſende ghelegen, ende behoorende aende voorſz Graefſchappen van Hollandt en Zeelandt. Gevende den Hoog-gemelten Heere *Prince Fredrick Hendrick*, volkomen macht en authoriteyt, en ſpeciael bevel den voorſz Staet als Gouverneur, Capiteyn Generael, en Admirael, voortaen te houden, te exerceeren, en te bedienen, daerinne voor te ſtaen, te vorderen, en te bewaren de Overigheyt, gerechtigheyt, privilegien, ende 't wol-

1625. 't welvaren vande voorſz Landen, Leden, Steden, ende Ingeſetenen van dien: mitſgaders het gebruyck van de voorſz Chriſtelijcke Religie, deſelve te conſerveren en te beſchermen van allen overlaſt, foulen, diſordre, oneenigheyt, af-breuck, en ſchade. Voorts in deſelve Landen te doen gebruycken en adminiſtreren Recht en Juſtitie, de proviſien van Juſtitie behoorlijck te doen verleenen, allen den geenen die ſulcks verſoecken ſullen, en deſelve te doen executeren, alles aengaende de ſaken van Juſtitie, met advijs van den Preſident, ende Raden van Holland, Zeeland, en Weſt-Vrieſland voornoemt: en aengaende de ſaecken van Oorloge en Politie van de voorſz Landen, by goetduncken van deſelve Heeren Staten, ofte met advijs van derſelver Gecommitteerde Raden. De Burgemeeſters, Schepens, ende Wetten te veranderen na behooren, en daer het ſelve van nooden weſen ſal. Doen houden goede opſichte, ordre, en wachte in Steden en Sterckten aldaer, oock te Water ende te Lande, en voorts in het generael en particulier, alles te doen dat een goeden getrouwen Gouverneur, Capiteyn Generael en Admirael vande voorſz Landen vermag en behoort te doen. Waer op den Hoog-gemelde Heere *Prince Fredrik Hendrik* gehouden was te doen den behoorlijken *Eedt*, aen handen van de Hoog-gemelde Heeren Staten van Holland, Zeeland, en Weſt-Vrieſland, ofte derſelver Gecommitteerden. Laſten en beveelen daeromme den Preſident, en die van den Rade voorſz, die van de Kamer van Rekeninge, Juſticieren, en Officieren der voorſz Landen van Holland, Zeelant, en Weſt-Vrieſland, Briele en Voorne; dat ſy den Hoogh-ghemelten Heere *Prince Fredrick Hendrick*, houden ende reſpecteren als Gouverneur, Capiteyn Generael en Admirael voornoemt, denſelven bewijſen alle eere en reverentie, ende in alle 't gunt het beleyt en het gebruyck vande voornoemde Staet aengaen magh, en 't gunt daer aen kleeft, hem te obedieeren, ende doen alle addres en aſſiſtentie. Gegeven in den Haghe, onder de Zegelen van de Staten van Holland en Zeeland voornoemt, en van harent wegen onderteyckent en beveſtight den 24. Mey 1625. Was geparapheert *J. van Waſſenaer* vt. hebbende twee uythangende Zegelen van rooden Waſſe, op de *Plijcke* ſtont. Ter Ordonnantie van de Heeren Staten van Holland ende Weſt-Vrieſland. Onderteyckent C. *vander Wolf*. Ter Ordonnantie van de Heeren Staten van Zeelandt geteeckent *J. Borrel*.

Uyt deſe Commiſſie is te ſien, dat aen den Prins beel macht en authoriteyt wierdt gegeven: Edoch uyt den naem van de Staten, als Souverains. Ende om te weten wat de Staten waren, dient aengemerckt: dat in Hollandt ſy beſtonden uyt twee Leden: namelijck, uyt Ridderſchap, oft Edelen ende Steden. Tot de beſchrijvinge order 't Lidt van d' Edele, wierdt gerequireert d' Af-komſte, en een Ridderlijck goet, of caſtrum nobile. 't Getal der ſelver is niet gewis: maer nu min dan meer. Sy hieſen haer ſelf. Edoch ſelden ſoo groot van getal, als in andere Provintien. Strecckende tot grooter geſagh, dat ſy 't getal hielpen houden. Eenighe jaren daer na hebben ſy ooch den Heer Prins van Oranje ſelfs verſocht te zijn haer premier noble: gelijck in Zeeland deſelve 't gheheel Lidt van den Adel alleen repreſenteerde. Gelijck hy oock het bewint over Veer en Vliſſingen (als Marquis van die Steden) in de Staten hadde: hebbende boven dien oock de Magiſtracts-beſtellinge in Middelburgh, Zierickzee, en Tolen: Goes alleen hy zijnde.

Ridderſchap.

Het tweede Lidt in Holland zijn de Steden: te weten ſeven, die men noemde groote: als Dorth, Haerlem, Delft, Leyden, Amſterdam, Goude, Rotterdam: noch vier kleyne: Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briel. Voorts wierden beſchreven uyt Noort-Hollandt de Steden Enckhuyſen, Hoorn, Alckmaer, (die oock de groote Steden werden ghenaemt) Edam, Munnickedam, Medenblick, Purmerende. De Steden Woerden, Oudewater, Geertruydenbergh, Heuſden, Naerden, Weeſp, Muyden, Woudrichem, wierden niet beſchreven, maer by de opgemelde achtien verhangen. Deſelve hebben meeſt alle een forme van Regeringhe, te weten: een Collegie van Raden ofte Vroetſchappen, geconſtitueert zijnde uyt 't midden vande principaelſte; deſe zijn in ſommige ſteden 40. ſommige 36. 32. of 28. in 't getal: En deſe Collegien van deſe Burgeren zijn ſoo out als de Steden: Immers dat men geen memorie van hun beginſelen en weet. 1625.

Steden.

By deſe Collegien ofte Vroetſchappen alleen, is de macht ommé te advijſeren, reſolveren, en diſponeeren van alle ſaken, concernerende den Staet van den Landen, en der ſteden reſpectibe: En wat 't ſelve Collegie advijſeert, diſponeert, en reſolveert: werdt by de gantſche Burgerye gehoight, daer teghen nopt eenighe inbreuck van de Burgerye is gevallen. Vroetſchappen.

By deſe Collegien worden jaerlijcks gekoozen de ordinariſche Magiſtraten, te weten, vier, drie, ofte twee Burgemeeſteren. Item, ſeven ofte meer Schepenen, om te dienen voor een jaer. In ſommige ſteden geſchieden deſe Electien abſolutelijck, inde ſommige by nominatie van een dubbelt getal, daer uyt by den Stad-houder de verkieſinge van 't gheworenlijck getal werdt ghedaen. Maer in 't jaer 51. hebben alle Steden d' abſolute Magiſtraets-kieſingh aen zich genomen.

Der Burgermeeſters Ampt is bevolen het ordinaris beleydt in alle Politijcque ſaecken, ſoo de adminiſtratie van Stadts goederen ende inneomen, als den welſtant ende Stadt betreffende.

De Collegien van de Schepens, vacceren ordinaris tot de adminiſtratie vande Juſtitie, ſoo in alle criminele als civile ſaecken, ende hebben, ende exerceeren alle hooge ende lage Juriſdictien.

De Steden dan by de Vergaderinge der Ridderſchap ofte Edele, geconſidereert, repreſenteeren den gantſchen Staet, ende 't gheheele lighaem der Landen: ende dat niet hun particuliere perſoonen, maer uyt krachte van de Commiſſe, dewelcke hun verleent is.

Ja zijn gehouden deſelve aen te nemen, indien deſelve bemanden voor-gedragen worden, om dattet publica munera zijn, ende men niet en behoort te weygeren, ten ware om pregnante redenen van ſaken, onbequaemheyt, ofte anderſints.

En aldus deſelve Gecommitteert zijnde, zijn gehouden (wederkerende) hare principalen te doen, van alles goet ende getrouw rapport.

De Vergaderinge van de Ridderſchap ende Steden, geſchiet gemeenlijck alle drie maenden.

Een ware ſoodanige gewichtige ſaken voor quamen te vallen, die geen uytſtel houden lijden: ſoo hebben de Staten van de Landen, hare geduerende Gecommitteerdens, ſoo te Water als te Lande: die te Lande zijn, worden Gecommitteerde Raden ghenoemt, ende houden hare reſidentie in den Hage, daer de Vergaderingh geſchiet.

De anders ter Zee, worden Raden van de Admiraliteyt genoemt: Welcker Inſtructie hier voor is geſtelt. D' Inſtructie voor de Gecommitteerde Raden te Lande, volght hier na.

Waer van de Heeren Staten ſolemneelijcken handelen, vergadert zijnde.

Van Contributien.
Conſenten, opbrengen van penningen.
Subventien, ende diergelijcke ſaken, van eenighe ofte tijdelijcke Obligatien: voor welcke de Inwoonderen deſer Landen: mitſgaders alle goederen zijn inſtaende, ende verbonden blijven. Waer handelingh.

Van Vrede te ſluyten, ofte Treves.
Van Nieuwe Oorloge te beginnen.
Van Verbinteniſſe te maken met andere Conincgen, Princen, ende Potentaten.
Van Ambaſſaden uyt te ſenden.
Geſchencken ende Vereeringe te doen.
Op de Munte te letten, ende het gelt op behoorlijcke Valuatie te brengen.
Eenige Vryheden te vergunnen, ende andere zware gewichtige ſaecke, die opſtaen mogthten, ende mede tot onderwint komen van de Gecommitteerde Raden.

Digitized by Google

1625. Ampt van den Raedt Pensionaris, ofte Advocaet Generael van 't Landt.

Ampt van den Raedt Pensionaris.

TEn eynde alles voorsichtelijck in de Vergaderinge soude mogen toegaen/ daer op heeft den Raet Pensionaris, ofte Advocaet des Lands/ het ooge: dese heeft sijn woonstede inden Hage; moet geenen anderen staet bedienen/ dan 't Advocaetschap voorsz: Is gehouden zich by de Edele, Steden, Collegien, en particuliere Ingeseten Neutrael te dragen/ en hem aen niemant ter werelt verplichten: moet alle blijt en neerstigheyt aenwenden/ dat de Rechten/ Privilegien/ende Costuymen der Provintien: mitsgaders de authoriteyt en aensienlijckheyts des Staets niet gequetst en werde. Voorts is sijn Ampt ten bestemden dage in de Staets-Vergaderinghe te verschijnen/ ten waere siechte/ ofte andere noodsakelijckheyt hem sulchs verhinderde; moet oock (vergadert zijnde) in der Staten presentie/ soo mondeling/ als by geschrifte/ ververschen/ watter te verhandelen staet/ en op elck punct der Edelen, en der Steden hun oordeel ende advijs vragen/ en 't selve getrouwelijk aengheteeckent hebbende/ mette opperste trouwe van stilswijgentheyt lesen/ en na de overweginge aen-dienen watter dient gedaen/ en haer volkomen resolutie na de meeste stemme, daer op verwachten. Eyndelijck is sijn Ampt een Register van alle Acten, en Actitaten te maken: alle Ordonnantien/ ende dergelijcke dingen te registreeren en ertendeeren: moet oock maken dat een Copie binnen acht dagen aen de Ridderschap en Steden gesonden wert/ van alle 't gene dat verhandelt is in de jongste Vergadering. Om dat in dit verhael werdt gemeldet van de Gecommitteerde Raden/ soo werdt hier der selver Instructie by gedaen.

Instructie voor de Gecommitteerde Raden *van de Heeren* Staten *van* Hollandt *ende* West Vriesslandt.

Instructie voor de Gecommitteerde Raden.

ALsoo tottet beleydt van de saken den Staet van den Lande van *Hollandt* ende *West-Vrieslandt* betreffende, hoognoodigh is, eenige te Committeeren, die gestadigh besoigneeren als *Raden van de Staten* der voorsz Landen, op sekere last ende *Instructie*: Soo zijn by den *Ridderschap*, *Edelen*, ende *Steden* der voorsz Landen, representerende den Staten der selver Landen, daer toe beslooten de Poincten hier-naer volgende.

't Getal van het Collegie ende wie daerinne sullen moghen dienen.

I. Inden eersten, sal het Collegie vande Gecommitteerde Raden voornoemt, bestaen van *negen* persoonen, van de bequaemste ende gequalificeerste derselver Landen, in welcken Collegie ghelijckelijck niet en sullen moghen dienen, die malkanderen in *consanguiniteyt* bestaen, tot in den vierden grade: na de computatie vande Keyserlijcke Rechten, en in swagerschap tot inden *tweeden grade*, 't sy ofte deselve swagerschap duert ofte niet.

Correspondentie met Sijn Excellentie en Raden neffens deselve. mitsgaders de Steden.

II. Sullen voor al houden goede correspondentie met Sijn *Excellentie*, als *Gouverneur ende Capiteyn Generael* van de voorsz Landen, ende de *Raden* neffens deselve, als met alle Quartieren ende Steden der selver Landen.

Tijdt van de Vergaderingh.

III. Sullen gehouden wesen alle daegs (uytgeseyt des *Sondaegs*, *Maendaegs*, *Hemelvaerts-dagh*, *twee dagen na Paesdag*, *Pinxterdagh*, *Kerst-dagh*, *ende twee dagen daer na*, *van den eersten Aprillis totten laesten Septembris*,) van smorgens te *acht* ueren tot *elf* ueren voor den middag, en van *drie tot vijf* ueren na den middag: ende van den *eersten Octobris* totten *laesten Marty*, *van half negen*, *tot half twaelf* ueren voor den middag, en van half *drien tot half vijf* ueren na de middag: en voorts soo wanneer den dienst van den Lande vereyschen sal, ter ghewoonlijcker plaetse in 't Collegie alomme te vergaderen en besoigneeren, op de verbeurte yegens den geenen die niet binnen de eerste *half* uere daer na inde Vergaderinge is, en voor de voorsz uere sonder consent scheyt, 6. stuyvers, en die niet en compareert 12. stuyvers t' elcken reyse te verbeuren, die hen aen hare Gagien sullen worden gekort. Ende sal de Secretaris by Eede verplicht zyn goede notule en Register te houden van de genen die te laet ofte niet en komt, ende alle drie Maenden den Staten daer van memorie leveren omme in 't maken van de Ordonnantie der Gecommitteerde daer op te letten, en 't selve te defalcqueren. Tot welcken eynde de ordonnantie van de selve Gecommitteerde gemaeckt en gheteyckent sullen worden by een van den *Edelen* ende *twee van de Steden*, niet wesende van de voorsz Collegie. 1625.

Onderhoudinge van des Lands Privilegien en gerechtigheden.

IV. De voorsz Gecommitteerde Raden sullen specialijcken daer op letten, dat des gemeene Lands *Gerechtigheyt*, *Vryheden*, *Privilegien*, *Costumen*, *Tractaten*, *en Contracten*, *werden geconserveert ende onderhouden*, sonder dat sy nochtans dies-aengaende, ofte in eenigerhande saken yet sullen mogen doen teghens de gerechtigheden van de voorsz Landen ofte Steden.

Straffe van de exactien/ ende concussien der Officiers en excessen der Soldaten.

V. Sullen besorgen dat alle exactien ende concussien van de Officieren van der oorloge ende ghemeene middelen, mitsgaders d'excessen vande soldaten gestraft worden na behooren. *Welcke straffe over den Volcke van Oorloge in Hollandt ende West-Vrieslant leggende, sy luyden by preventie mede sullen decreteeren, ende doen executeren.*

Straffe van de ghelaengenis van de tyrant/ verraders/ meyntmakers/ etc.

VI. Sullen oock bevlijtighen dat behoorlijck en met alle rigeur werde geprocedeert *tegen den genen die vande gemeene vyanden gevanghen worden, ende die bevonden sullen werden yet voor te nemen, dat tot verraderye, meuyterye, seditie, oproer, vervalsinge van Munte*, ende mishandelinghe van 't Lants Vivres, Munitions van Oorloge, en andere goederen, souden mogen strecken, ende sullen over den selven de behoorlijcke straffe mede by preventie decreteeren, en doen executeren.

Judicature opte questien van de contributien ende middelen van Lande.

VII. Item, sullen ook by arreste kenniss en judicature hebben van alle questien en geschillen tussen partyen vallende, teroorsake van den *opbreur* van alle inkomsten, *ommeslagen*, en *Contributien*, die by de Staten voornoemt, tot vervallinge van hare quote en lasten van 't gemeene Landt alreede geconsenteert zijn, ofte noch namaels geconsenteert sullen worden; daerinne syluyden gehouden sullen wesen een yegelijck recht en justitie te doen, ghelijck syluyden na recht, redenen, de Placcaten, Ordonnantien, en in goede conscientie sullen bevinden te behooren; sonder hun anders het seyt van de ordinaris *Justitie den Hoogen Provincialen Raede*, *het Collegie neffens Sijn Excellentie*, *de Collegien vander Admiraliteyt*, *en den Gerechten vande Steden*, *of anderen Rechteren competerende te onderwinden.*

Opsicht op de ammunitie van Oorloghe.

VIII. Sullen staet houden vande *Ammunitien van Oorloge*, *Wapenen*, ende andere Instrumenten, inde kasse van de voorsz Landen wesende, ende besorgen dat deselve kasse altijdt met een goede quantiteyt en nombre voorsien ende ghefurneert blijve.

Opsicht opte administratie van des gemeene Landtgemmagen ende eens parigte ghelden van de consenten.

IX. Item, sullen geauthoriseert en ghehouden wesen goede opsicht te nemen opte administratie van alle penningen, procederende van alle *Contributien*, *'t sy Impositen*, *Quotisation*, *Ommeslagen*, ende alle andere consenten by de Staten bewilligt, oft noch te bewilligen, ten eynde deselve wel behoorlijck ende op een gelijcken en eenparigen voet in alle quartieren, Steden, Dorpen, en gehuchten van Holland en West-Vriesland verpacht, geinnet, gecollecteert, en geexecuteert worden na forme ende inhouden van de *consenten* daer toe gedragen, en d'Ordonnantien daer op gemaeckt ende noch te dragen ende te maecken.

Opsicht opte geestelijcke ende ghemeynte de goederen.

X. Van gelijcken sullen sy goede opsicht nemen opte administratie vande *geestelijcke gecon fisqueerde*, *en andere gemeynte erde goederen*, ten eynde deselve ten meesten profijte en oorbaer van de voorsz Landen geregeert ende geadministreert mogen worden, &c.

Heer maliens ende oberleuren van den staet derselver goederen.

XI. Ende op dat de Staten vanden Staet vanden Lande *Inkommen*, en *Lasten*, mogen worden onderrecht, sullen sy alle *ses* Maenden den *Edelen* en *Gedeputeerden* van elcke Stadt ter dachvaert comparerende, pertinenten Staet van den selven *Inkommen* ende *Lasten* leveren, en voorts tot allen tijden, als by den Staten 't selve sal worden belast, en omme den Staet vanden Lande sonder behoorlijke kenniss van saecken niet te beswaren, ende sullen op te ghemeene middelen ende andere consenten geen meerdere penningen mogen doen lichten ofte negotieren, als ter somme van *dertigh duysent* ponden, sonder voorgaende consenten van de Staten staetschewijse vergadert, ende ten selven eynde en sullen sy luyden oock geene quijtscheldinge ofte atterminatie van Pacht ofte andere contributien mogen verleenen &c.

Van

1625.

XII.

Staet van de verpachtinge der middelen.

Van gelijcken ſullen ſy maken, en den Edelen en Steden leveren pertinente ſtaet van alle *Verpachtinge* der *Impoſten*, ende andere middelen, ten langhſten binnen een maent, na dat de verpachtinghe ſal weſen gedaen, met goede en pertinente verklaringe, wat Steden, Dorpen, ofte gehuchten van Holland ende Weſt-Vrieſland, ſoo binnen als buyten de *ſchil-talen* gelegen, uyt deſelve verpachtinge ſoude mogen ſijn gelaten, en om wat redenē.

XIII.

Staet vande extraordinaris laſten des Lands / Renten / ende Alimentatien.

Sullen inſghelijcks van alle extraordinaris laſten, ſoo van reyſen, vacatien, als andere verdachte en onverdachte koſten, 's Lands *Renten*, *Alimentatien*, *van Predicanten*, *Conventualen*, en andere, en van de middelen tot betalinge van dien, geeygent en gedeſtineert alle ſes maenden ſtaet maken, ende overleveren als vooren.

XIV.

Inventaris van de wapens ende alle behoeften der Oorloghe.

Item, ſullen beſorgen dat van de *Vivres*, *Geſchut*, *Munitien van Oorloge*, *Wapenen*, en andere inſtrumenten, en behouften vander Oorloge, den Lande van Hollandt ende Weſt-Vrieſland toebehoorende, en in de Magaſijnen, mitſgaders de Frontier-ſteden ende Sterckten weſende, behoorlijcken *Inventaris* gemaeckt, ende deſelve wel en ten meeſten dienſte van den Lande bewaert ende geadminiſtreert worden.

XV.

Betalinge van de quote in de laſten van der Oorloge op de repartitie van Hollandt ſtaende.

De voorſz Gecommitteerde Raden ſullen hebben te beſorgen, dat uyt de contributien tot de gemeene defentie van den Lande innegewilligt de *loopende maentlijcke quote* van die van Holland ende Weſt-Vrieſland, in der Laſten van der Oorloghe by de repartitie op haer quote geſtelt, mogen worden betaelt, en dat de middelen geconſenteert, ofte noch te conſenteren, tot betalinge van des ghemeene Lands *Renten*, *Alimentatien*, ende andere *eenpaerlijck* mogen worden gediſtribueert, ſonder d' een onder d' ander te vermengen.

XVI.

Arreſteren ende teyckenē van de Ordonnantien.

Alle *Ordonnantien* van betalinge, (uytgeſondert van de *Gagien*, en *verſchooten pennongen* der voorſz *Gecommitteerde*) en alle andere depeſchen ſullen gepaſſeert ende geaccordeert worden by 't meerendeel der voorſz Gecommitteerde Raden, en d' Ordonnantien geteyckent by die van deſelve by gebeurte, en den Secretaris mette notule, *Regiſtrata folio tali*.

XVII.

Roerende de betalinghe van de onderſeijnden.

De voorſz Gecommitteerde Raden ſullen niet hebben te betalen ofte eenige *Ordonnantien* van betalinghe te verleenen van eenighe *onder-ſchulden voor datum van deſen gemaeckt*. Ten ware de Staten tot de betalinge der ſelver eenige middelen conſenteerden: In welcken gevalle ſy gehouden ſullen weſen na te komen d' ordre daer op by den Staten genomen, ofte te nemen, ſonder dat ſy luyden deſelve ſullen mogen veranderen, *en ſullen vande betalinge van alle oude ſchulden een regiſter apart doen houden.*

XVIII.

Staet en goederen in pandtſchap uytgegeven.

De voorſz Gecommitteerde Raden ſullen beſorghen, dat een pertinente ſtaet ghemaeckt worde van de Goederen in *Pantſchappen* uytgegeven, met verklaringe van de waerde der ſelver goederen, ende waer vooren die verpandt zijn, omme deſelve den Staten ghelevert zijnde, op de loſinge van het geene daer aen den Landen meeſt gelegen is, geadviſeert ende ghedaen te worden naer behooren.

XIX.

Commiſſie van de queſtie der partijen ende Collecteurs.

Item, omme den treyn vande gemeene middelen die verpacht, ende andere die gecollecteert worden, wel te doen onderhouden, ſullen beſorgen dat alle queſtien en ſwarighden van de *Pachters* en *Collecteurs* metten eerſten afgedaen worden, om deſelve volkomelijck te laten genieten, 't geene hen verpacht ofte te Collecteren bevolen is, ſullen oock tegens de vaxatien en onbehoorlijcke moleſtatien vandē Pachters behoorlijcken voorſien.

XX.

Aſſ-weringhe van alle beletſelen in het ontfange van 's Landts

Item, *ſy ſullen beſorgen dat alle quartieren, Steden, Rent-meeſters, Ontfangers, Collecteurs, en alle andere, die onder eenigh pretext des gemeene Lands penningen inhouden, ofte den opheve, treyn, en executie van dien directelijck ofte indirectelijck poogen te verhinderen, daer van deſiſteren, en werden by deſen geauthoriſeert, alle bindernijſſen en belet by parate executie arreſte en andere middelen te doen ceſſeren.*

1625 contributien.

XXI.

't Maken van de Staet der middelen en wederinge van de Reeckeningen.

Item, *ſullen beſorghen dat alle Rentmeeſters ofte Ontfangers vande gemeene verpachte middelen, en alle Collecteurs van de middelen die uyt verpacht en zijn, t' elcke drie maenden behoorlijcke ſtaet ten Burele van den voorſz Collegie leveren. En dat van alle de verpachte middelen altijts binnen drie maenden (naer de expiratie van elcke pachte) behoorlijck gerekent werde: dat oock alle andere ontfanck hebbende, en comptabel weſende ten overſtaen van een ofte twee uytten haren, met een Rekenmeeſter, benoffens een ofte twee van den Edelen ende Steden, daer toe by den Staten te committeren, rekenen, en den onwilligen ſullen ſy by parate executie bedwingen.*

XXII.

Roerende de borghtochten van de Ontfangers.

Sullen voorts beſorgen dat alle's Lands Ontfangers behoorlijcke cautie ſtellen, en Acten van cautie bewaert en geregiſtreert worden.

XXIII.

Onderhout van de Inſtructie der ontfangers in het ontfangē en uytgeven der penningē

Item, dat de Ontfangers haren laſt en Inſtructien, ſoo in het ontfangen ende uytgegeven van hare penningen, als in alle andere poincten achtervolghen, ende ſullen tegens den contraventeurs naer behooren procederen.

XXIV.

Generale voorbereydinghe van de rekeninghe der gene die comptabel zijn.

Sullen voorts goede ſorge dragen, dat alle de gene die te *rekenen* hebben van haren handel en Adminiſtratie te voren gehad, 't ſy vande *gemeene middelen*, *bonderſten penning*, oft andere *inkomſten*, *ommeſlagen*, *contributien*, *geeſtelijcke goederen*, *confiſcatien*, *annotatien*, *gelichte penningen*, egeene uytgeſondert, daer van binnen drie eerſtkomende maendē behoorlijcke rekeninge overleveren; Te weten, van de verpachte middelen tot den dage vande expiratie van de pachte, inſgelijcks vande Gecollecteerde, en noopende de geeſtelijcke goederen, *confiſcatien*, *annotatien*, *ommeſlagen*, *gelichte penningen*, en *ontfangen goederen*, van alle voorleden jaren, daer van niet gerekent en is, welcke rekeningen binnen drie ofte vier maenden daer na gehoort en geſloten ſullen moeten worden, ſo verre ſulcks doenlijck is.

XXV.

Verantwoordinghe van verloſte Lijfrenten aen de Steden.

Sullen mede bevorderen dat de Steden die ten lijve van eenighe perſoonen Lijf-renten op 't voorſz gemeene Landt hebben gekocht, alle jaers daer van verantwoorden naer behooren, volgende d' Inſtructie daer op gemaeckt, ende noch te maken.

XXVI.

Suppreſſinghe van de zwarigheden op de Reeckeninge.

Sullen mede beſorgen dat alle ſwarigheden op eenige gedane reeckeningen bevonden, binnen de naeſte vier maenden geſuyvert ende afgedaen werden.

XXVII.

Executie van de ſlooten van de Rekeninghe.

Item, *dat alle ſlooten van rekeninge daer van d'executie met behoorlijcke kennijſſe van ſaken niet en ſoude zijn by de Staten geſurcheert, binnen vier maenden uytterlijck ſullen werden geexecuteert.*

XXVIII.

Aſſiſtentien van de lupden van de Reeckeninge.

Ende om *'t hooren en ſuyveren* van de rekeninge te beter mogen vorderen, ſullen die vande Rekenkamer gehouden weſen de voorſz *Gecommitteerde Raden* te aſſiſteren, en geſtadelijck hen daer toe te laten gebruycken, ende over ſulcks omme alle retardementen te verhoeden, en ſullen de Rekenmeeſters egeene reyſen ofte commiſſien daer inne ſy over acht ofte thien dagen uyt den Hage ſouden moeten abſenteren, aenvaerden ſonder conſent van de voorſz Gecommitteerde, welcke Gecommitteerde ook tot allen tijden accesinde voorſz kamere van de Reekeninghen ſullen hebben, *omme alle rekeningen te viſiteren, en voorts generalijck te verderen, het geene tot haren laſte ſtaet.*

XXIX.

Generale executie vande reſolutie der Heeren Staten.

Sullen generalijck beſorgen dat alle reſolutien van de Staten, ſoo wel op het ſtuck vande contributien, ende conſenten, ende d' adminiſtratie van des gemeene Landts Goederen ende gerechtigheydt, als andere ſaecken achtervolght ende geeffectueert werden.

XXX.

Rapport van het geene geexecuteert is ofte niet.

En ſullen op elcke daghvaert den Staten doen rapport *van 't geene by hen geeffectueert is, ende noch te effectueeren ſtaet.*

XXXI.

Betalinge van de laſten der Guarniſoenen van Hollandt en tot laſten van die van Hollandt ſtaende.

Sullen mede beſorgen dat de Guarniſoenen binnen Holland ende Weſt-Vrieſland, ende in andere Steden en plaetſen, tot laſte van die van Holland en Weſt-Vrieſland leggende, maentlijck betaelt worden, en op dat 's Lands penningen ſtrecken mogen, ſullen daer toe arbeyden, dat de betalinge by een Commiſſaris werde gedaen, in preſentie van een ofte twee van de Magiſtraten van de plaetſe daer de Soldaten leggen, ofte van de naeſt gelegen ſtede. Is 't noot, en in 't bewijſen vande Capiteynen,

Digitized by Google

1625. nen, elcken Soldaet, hooft voor hooft: ende dat op elcke betalinghe behoorlijcke Monsteringe geschiede; en in 't doen van de voorsz betalinge ende Monsteringe, sullen de *Commissarissen* ende *Gedeputeerde* van de Magistraten gehouden wesen te achtervolghen de Instructie daer op gemaeckt, ofte noch te maken, *sullen voorts ernstelijck letten ende besorghen, dat de Guarnisoenen dickwils veranderd worden, ende ten minsten t' elcken drie Maenden.*

Betalinghe hooft voor hooft.

XXXII.

Item, en sullen niet passeeren eenige *Ordonnantien* van den geenen die in 's Lands saken gereyst ende gebesoigneert hebben, ten sy de aengebrogte kosten, besoignen en vacatien geteyckent zijn, ende dat blijcke, dat de reyse ende besoignen by schriftelijcke last ende commissie van de Staten ofte hare Gecommitteerde Raden zijn gedaen, mitsgaders dat van deselve besoignen den Staten ofte haere Gedeputeerden rapport is gedaen.

Reeckende d' Ordonnantien van de reysen ende vacatien.

XXXIII.

Sullen soo yegens den *Raedt van State*, als yegens den Rentmeesters ende Ontfanghers, ende alle andere persoonen comptabel wesende, mitsgaders de Capiteynen, houden behoorlijcke en pertinente contre-Rekeninge, en besorgen dat van de voorgaende contributien yegens den Provintien Rekeninge gedaen werde na behooren.

't Houden van de contre Rekeninge yegens den staet van State / domeynen / Rentmeesters / Ontfangers / Capiteynen ende andere comptable persoonen.

XXXIV.

Sullen oock doen maecken een pertinente Register van de betalingen op eenighe *Obligacien* van de Staten, noch onder de Crediteurs wesende, gedaen, ende vande resteerende oude schulden, die noch te betalen staen.

Register van de betalinge gedaen op de Obligatien der Heeren Staten / ende van de oude schulden.

XXXV.

Item, sullen ghehouden wesen goede opsicht te hebben, ende sorge te dragen, dat de *Raden* van *State* gecommitteert tot de generale Regeringe der Landen, de gemeene Unie, ende defentie derselver, aengaende hare Instructie, naer-komen ende achtervolghen, bysonder binnen den Lande van Hollandt ende West-Vriesland, *ende namentlijck, dat de Soldaten aldaer Guarnisoen houdende, in vollen getale ende goede ordre gehouden ende betaelt worden.*

Opsicht op de onderhoudinghe van de Instructie van de Raedt van State.

XXXVI.

Sullen oock in absentie van de Staten, mogen verleenen van wegen den Staten *Octroy*, omme te mogen testeren in gewoonlijcke forme.

Verleenen van Octroyen omme te testeren.

XXXVII.

Item, op alle occurerende ende voorvallende saecken den Staet der voorsz Landen aengaende, niet specialijck ter dispositie van sijn voorsz Excellentie als Gouverneur ofte den Raedt neffens den selven staende, nochte aen den Staten gereserveert of stellen, Collegien van der Admiraliteyt bevolen sullen zijn, mogen advisieren ende resolveeren ten meesten dienste van den Lande, ende op gereserveerde saken ende andere van groeter importantie (niet mogende lijden uytstel) sullen sy-luyden den Staten mogen beschrijven.

Occurerende saken.

XXXVIII.

De voorsz Gecommitteerde Raden en sullen niet eyndelijck *mogen resolveren in eenige saken, dan in tegenwoordigheydt van alle de geene die present sullen zijn, ofte ten minsten van vijff van henluyden*, en sullen alle hare depeschen uyt-geven op de navolgende titulen, de Gecommitteerde Raden van Hollant ende West-Vrieslant, *uytgesondert de depeschen en beveelen aen den volcke van Oorloge, die sy uytgeven sullen op den name van Sijn Excellentie by advijs van de Gecommitteerde Raden van de Staten voornoemt.*

Ordre op de besoignen ende depeschen van dien.

XXXIX.

Inden voorsz Collegie sal gheresolveert en gedecreteert worden by de meeste stemmen, sonder datmen yet bysonder ofte apart sal mogen besluyten, en sullen voor al voorgenomen en afgedaen worden de saken meest importerende, en daer aen den Landen in 't gemeen meest gelegen is, en daer na de saken van de quartieren, Steden, en Dorpen successelijck, sonder dat deselve ordre sal worden verkeert.

De Advys.

XL.

Ende so wanneer eenige saken in 't voornoemde Collegie voorkomen sullen, die yemand van de voorsz Raden souden mogen aenraken, directelijck of indirectelijck, soo in reguard van haerluyder persoonen, als van hare vrienden en magen, tot in den *vierden* grade, en sullen sy daerinne niet mogen advijseeren, noch yegenwoordig wesen op 't delibereren en besluyten van dien, maer uyt de kamere vertrecken geduerende de deliberatie ende resolutie op deselve sake.

De Advys.

1625.

XLI.

d' Edelen en Gedeputeerden van de Steden van Holland en West-Vriesland, hebbende yet te proponeren ofte versoecken, sullen altijdt hebben vry acces in 't voorsz Collegie, om haren last en bevel te openen, ende versoeck te doen, en daer op resolutie te verwachten.

Heyren advys van de Edelen ende Gedeputeerden van de Steden.

XLII.

De *Gagien* van de voorsz Gecommitteerde, sullen wesen voor de Gecommitteerde uytten *Edelen*, *twaelf hondert*, en voor de Gedeputeerden uytten Steden *acht hondert* gulden 's jaers, daer van henluyden alle drie maenden betalinge ghedaen sal worden ter Ordonnantie van de Staten, als vooren verhaelt; dies sullen deselve gehouden wesen op deselve *Gagien haer continuede woon-plaetse* te houden, ter plaetse daer het Collegie gehouden sal worden, en reysende buyten ofte binnen Holland in commissie, sullen sy-luyden getracteert werden, als andere Gedeputeerde van de Staten voornoemt.

Gagien.

XLIII.

Sullen de voorsz Gedeputeerde Raden, ghehouden wesen de wercken onder hen-luyden te verdeylen, sulcks dat eenige specialijken sullen worden gelast opsicht ende reguart te nemen op de saecken de *Contributien* ende *Questien* daer uyt resulterende; aengaende andere opten opsicht van des ghemeene Landts Goederen, *als Munitien, Vivres, Wapenen*, en andere, op *'t vorderen* vande *Rekeningen*, ende 't gunt daer aen kleeft, ende soo voorts, ghelijck sy-luyden ten meesten dienste van den Lande sullen bevinden te behooren: behoudelijck dat van alles in 't Collegie rapport gedaen, en aldaer resolutie genomen sal worden, sulcks hier vooren verhaelt is.

Differentie van de wercken.

XLIV.

Ende sullen alleenlijck dienen voor *een jaer*, en 't eynde van 't jaer sal op de continuatie van 't Collegie en veranderinge vande persoonen, worden gelet en gheresolveert na behooren.

Tijdt der dienst.

XLV.

Item, sullen *belooven* en *zweeren* den Staten van Holland en West-Vrieslandt gehou en getrou te wesen, en dat sy hen sullen reguleren na dese Instructie, en in alle saken ten meesten dienste van den Lande helpen adviseren en resolveren, sonder aen te sien eenige quartieren oft Steden, henselven oft yemand anders, van hare Vrienden, Magen, ofte andere, (in 't geene de gemeene sake soude mogen hinderlijck wesen) maer alleenlijck voor oogen hebben 't gemeene besten, en welvaren vanden Lande: en dat sy niet ondecken en sullen de communicatien, deliberatien, oft resolutien, in 't voorsz Collegie vallende, die secreet behooren gehouden te worden, nochte gheduerende haren dienst yemant anders als den Staten van Hollandt ende West-Vriesland *ten dienste* staen, ofte van yemandt eenighe *Pensioenen*, *Giften*, ofte *Presenten* by den beschreven Rechten verboden, directelijck ofte indirectelijck te ontfanghen. Ende voorts alles te doen dat goede en getrouwe Gecommitteerde Raden van de Staten voorsz schuldig zijn te doen, alles op alsulcke peynen als na rechten daer toe staen.

Eedt.

XLVI.

Ende *reserveeren* de Staten aen hen de interpretatie van alle de duysterheden ende twijffelachtigheden, die uyt dese *Instructie* souden mogen rijsen, en oock *d' amplitie, verminderinge* en *veranderinge* van dien, gelijck sy luyden ten dienste vanden Lande bevinden sullen te behooren.

Reservatie van de interpretatie / amplitie / verminderinge en veranderinge van dese Instructie aen de Heeren Staten.

Gedaen in den Hage den 22. January Anno 1590.

Ter Ordonnantie van den Staten

A. Duick.

Vertoogh van de Gecommitteerde Raden vande Staten van Hollandt, op de navolgende Artijckelen van de Instructie, hen in handen gestelt.

Overgelevert by den Heere van Lauwe / &c. Cuypelaer / van der Burch / Goel / Heemskerck / Gouttelt / ende Loosen / den 16. Febrwary 1590.

Op 't IV.

Souden de Gecommitteerde Raden verstaen in het onderhouden vande Gerechtigheden, Vryheden, Tractaten,

De Gecommitteerde

1625. taten, &c. niet vorder gehouden te zijn, dan soo veel aengaet de saecken die hen-luyden kennelijck zijn.

Op 't V. ende VI.

De Staten hebben den inhouden van de V. ende VI. Articulen nodig ghevonden omme veele goede redenen tot der Landen dienste/ alsoo by Placcate de kennisse en judicature is competerende by provisie/ soo wel den Gecommitteerden van de Staten van de particuliere Provintien/ elcx in hare respective Provintien/ als den Raed van State; en noopende de verbalsinge van Munten/ Seditien/ etc. en de andere saken/ is by experientie tot welstant van de Landen noodich bevonden/ sulcx dat 't inhouden van dese Articulen volgende den Text van dien met discretie gebruyckt zijnde/ de Landen sullen gedient zijn ende niemant in zijn jurisdictie verlort.

Op 't VIII.

Alsoo by den staet van der oorloge de Munitions van oorloge ende 't gheene daer aen kleeft/ in de ordinaris laste mede gebracht ende gestelt worden op te repartitie van Hollandt/ soo sullen de Gecommitteerde daer na in 't koopen van de Munitions ende 't gheene daer aen kleeft/ hen mogen reguleren ten meesten dienste van den Lande.

Dit Articule is tot dienste vande Lande in deser voorgen gestelt tot ontlastinghe van de Gecommitteerde tegheus de importune verhalghers/ is niet te min 't verstant van de Staten dat boven den Impost op de Wollelaeckens hier toe noch eenige andere middelen sullen worden geconsenteert ende ghedestineert/ sulcx dat dit Articule dient achtervolcht doch met behoorlijcke discretie.

Op 't XVIII.

De Gecommitteerde sullen de luyden van de Meerckeninge deser staet moghen af worden/ ofte sal aen hen luyden op te nemen van de Staten daer toe ghesonden worden/ gelijck de Gecommitteerde sullen bevinden meest dienstigh te wesen.

Op 't XXVIII.

Dan weghen den Staten sal desen aengaende aen de luyden van de Reeckeninge geschreven worden volgende het versoeck.

Sal noodich sijn die van de kamer van de Reeckeninghe 't inhouden van 't selve Articule by Missive van de Staten weghen te doen insinueren ende ernstelijck belasten.

Op 't XXIX.

De Resolutien sullen den Gecommitteerde Raden na het scheyden van elcke vergaderinge ghelevert worden.

Sal noodich zyn dat na 't scheyden van de Vergaderinghe van de Staeten den Ghecommitteerde Raden de Resolutien in dit Articule gheroert in handen ghestelt worden.

Op 't XXXI.

De Gecommitteerde Raden sullen hare uytterste debvoir ten meesten dienste van den Lande doen/ sonder dat sy het veranderen van de Guarnisoenen sullen doen/ dan in 't afwesen van zijn Excellentie uyt de Provintie van Hollant/ ende sullen alsdan daer van verstont zijn Excellentie adverteren.

Wort verstaen dat de betalinge van hooft voor hooft qualijck in treyn te brenghen sal wesen, ende schijnt 't selve als oock de veranderinghe van de Garnisoenen meest 't werck te wesen van zyn Excellentie, ende de Raden neffens de selve, ofte den Rade van State, ende verstaen oock voor de maentlijcke betalinge niet vorder te konnen verantwoorden, dan na dat de middelen hen in handen gestelt mogen strecken.

Op 't XXXV.

Dit Poinct is totter Landen dienst nodig bevonden.

Verstaen dattet selve wel soude moghen worden ghepreterieert, doch verstaen de Gecommitteerde Raden, niet te min dienthalven alle debvoir te doen hen doenlijck zynde.

Op 't XXXVII.

Aengaende ghereserveerde saecken ende andere van grooter importantie (niet moghende lijden uytstel) of daer op de naestgelegen Steden, niet en sullen moghen beschreven worden, soo de beschrijvinghe van de Staten dickmael soo haest niet geschieden kan, als de noot wel vereyscht.

Dit Poinct moet met discretie gebruyckt werden/ om te vermeren alle particuliere Vergaderingen/ soo veel de welstant van de Landen dit vijvende.

Op 't XXXVIII.

Aengaende de Depeschen ende bevelen aen de Volcke van Oorloghe, dunckt den Gecommitteerde Raden, 't selve het werck te wesen van de Raden, neffens Sijn Excellentie, volgende het 12. Artijckel van hare Instructie.

De Staten verstant is van het geene in absentie van Sijn Excellentie/ by de Gecommitteerde Raden/ tot der Landen dienste sal werden gedaen.

Op 't XLII.

Verstaen de Gecommitteerde Raeden in 't uytreysen mede 's daechs te genieten sulcx de Raeden neffens zyn Excellentie toegevoecht is.

De Staten verstaen dat de Gecommitteerde (repsende buyten den Hage) in commissie by Ordonnantie van de Staten ofte Collegie sullen getracteert worden/ te weten: de Gecommitteerde uyten Edelen tot vier guldens/ ende de Gecommitteerde van de Steden/ repsende met een Dienaer ofte Bode/ drie guldens des daechs.

Op 't XLV.

Den Eedt sal hier op/ volgende de Instructie gedaen worden.

Sijn de Gecommitteerde Raden te vreeden den Eedt te presteren omme soo langhe sy in dit Collegie dienen sullen, dese Instructie in alle Poincten so veel mogelijck sal zyn, te achtervolgen.

De acte van Indemnitie alhier versocht/ sal den Gecommitteerde Raden worden gelevert in behoorlijcke forme. Ende sullen de Gecommitteerde Raden in het doen koopen van eenige Grepnen ende andere behoeften/ die sy doen koopen ende Negotieren door den Ontfanger van de gemeene middelen/ letten dat sulcks ghedaen worde met kennisse ende ten oversaen van de Burgemeesteren der respective Steden/ ofte hare Gecommitteerde ten meesten dienste van den Lande/ ende sullen oversulcks den Burgemeesteren van de aenstaende Negotiatie adverteren. Gedaen in den Hage den 16. Februarij 1590.

Ter Ordonnantie van de Staten

A. Duyck.

Wervolg der Belegeringh van Breda.

Maer het begin van dit jaer/ wierden gheresumeert de deliberatien van lichtingen tot ontset van Breda. Waer toe by die van Hollandt/ met advijs van zijn Excellentie/ in de Vergaderingh van haer Ho: Mo: is voorgestelt eene lichtinghe van twee duysent Ruyters/ ende vyf duysent te Voet: ende dat sy tot sulcx hadden ghecconsenteert ses mael hondert duysent gulden: het derde part present/ het tweede derde part na den tijt van twee Maenden/ ende het overige naer vier Maenden: ende dat d'ontfanghers Doubleth mocht werden gheauthorizeert tot sulcx by provisie te Negotieren acht ende tachtich duysent gulden: als seven ende vijftigh duysent gulden/ voor een Maent Soldt tot Anrits gelt op de twee duysent Ruyters, ende vijfthien duysent gulden tot drie duysent Duytsche Soldaten/ als op yder hooft vijf gulden; ende sesthien duysent gulden voor het transport van twee duysent Françoisen, zijnde acht gulden op yeder hooft. 't Welck alles by de Staten Generael op behaeghe van hare principalen also is gheresolveert/ ende aengenomen.

Tot ongherijf van den Spaensche voor Breda, ende om hem met het scherpe Swaert van den honger (daer mede hy de Stadt bedochte) van ghelijcken te slaen; hadden men al voor eenighe Maenden de Licenten van wijnen ende toevoer op Antwerpen, Gent, ende Brugge, daer na op de Mase ghesloten/ eyndelijck ooch op de Rhijn. Waer over alle daghen veel questien vielen: of ooch onder verboden waeren verstaen wierden/ Sout, Traen, Raepoly, Peck, Teer, Vyghen, Rasijnen, ende dierghelijcke. Ten platten Landen in 't Quartier van Antwerpen, Marquisaet van Berghen, ende

1625. de Meyerye van den Bosch, bedemen het Placcaet soo Exact gehoorsamen; dat ooch selfs de Ingheseetenen niet hyp en stont haer eygen gelwas na Neutrale plaetsen/ ende onder dien pretert in het Spaensche Leyger te voeren.

De Marquis Spinula verstaende dat de Vereenichde Provintien sterck lieten werben ende Volck aennemen/ heeft aen d'Infante gheraden desgelijck te doen/ ende soo hy den Keyser als hy den Beyerfurst te versoecken secours te paerde ende te Voet: als ooch den uytschot in de Provintien onder den Koninck staende/ ten getale van vijfthien duysent/ ooch de Benden van Oydonmantie tot drie duysent: welcke deels door de Provintien souden betaelt worden/ deels door des Konings Ontfangers in de selve; het Voet Volck alleen in dese krijghs Occurentie/ ende de Benden van Oydonmantie/ daer na: om steets in tijdt van openbaer perijckel/ te Paerdt te sitten/ ende in allen voorvallen altijt gereet te zijn.

De Infante met hare wijs heyt/ hy daegh ende hy nacht alles beyberende/ in schrijven/ consuleeren/ ende arbeyden onvermoept zijnde/ hielt alsoo de handt aen 't Roer der saecken/ ende regeerde dese groote machine: het had een ander onmoghelijck gheweest/ tot een voortganck te brengen 't gheene sy door middel van twee voornaeme voorderen met dewelcke sy begaeft was/ dede. Namelijck haer merite van de rangh diese hy de uytlantsche hadde; ende de Liefde van d'Onderdanen tot haer persoon. Sy versocht dan door Brieven aende Keyser het secours dat de Marquis verepschte. Ten anderen/ sont sy den Grave Octavio Fora aenden Hertoch van Beyeren.

De Keyser belooft de drie duysent man te voet, ende duysent Paerden.

De rest van de Krijgh-volck/ datmen aende Provintien geeyscht hadde/ brochtense op ter bestemder tijdt. De Marquis, op welcken alle beleydt van 't beleyd rustede/ besteden doen zijn voornaemste Studie om orde te stellen tot den grooten noodsaeckelijcken voorraedt van soo veel Volcx/ gheduerende de langhheyt des Beleghs/ die hy wel voorsach/ ende op de verseeckeringhe van de Convoyen. Hebbende dan overdacht/ dat in dese occasie/ twee dinghen 't eenemael noodich waeren: Eerstelijck/ de ghelegenthept der Wagens om Kooren te voeren. Ende daer na een hooft, wiens eenigste oeffeninge soude wesen/ de Convoyen deur de onghelegenthept der wegen ende tijdt des jaers te beleyden: gaf den last der Convoy waeghens aen Graef Hendrick van den Bergh, ende hielt in 't Leyger Ochoa Gomez, Commissaris Generael van de Krijgherie/ welcken hy altijts tot het versorgen der Convoyen gebruycht hadde: maer doen hadt hy zijn hulp van doen om de Compagnie ende quartieren rondom Breda, met de rest van de Krijgherye te beleyden. Op dien tijt schickte hy den Graef van Henyn om wagens te hebben/ daer na de Staten van Brabant/ op dat sy eerst beweeght zijnde/ d'andere Provintien ter selver exempel ooch daer toe souden stemmen. De Graef van Henyen hem verhoeght hebbende by meest de geene die stem in de Staten hadden/ vont die wel gesint/ ende dede soo veel/ dat naderhant een gelijck in de Vergaderinge/ regardt nemende/ op de teghenwoordighe noodsaeckelijckheyt ende om het publijck te versorghen zijn consent bewillichde. De Staten van Brabant hebbende dan/ den bystandt toegestemt/ die van Vlaenderen, Henegou, Artoys, ende der andere Provintien volghdense na/ ende verbonden hun tot den selven last.

De Stadt Liere wiert gheordineert tom aldaer een Magazijn van Kooren op te richten/ de Convoyen hadden daer haer eerste rendevous/ ende van daer na 't Leger. Men gaf Graef Hendrick van den Bergh den meerstendeel der Krijgherie om die te geleyden: want de Spaensche Fortificatien waeren in staet van defensie. Hoe wel dat den naem van sulcken Krijgsch hooft/ oorsachelijck ghenoegh was/ nochtans had hy liever door de daedt te beletten dat de Convoyen niet aenghe-ranst en wierden/ als door zijn reputatie. Hy hielt seer goede orde: namelijck dat 's morghens voor den dach/ hy was gewent de Bagagie die in confusie was/ eerst in orde te stellen: daer na/ hebbende door de voorloopers de weghen doen ontdecken/ begost hy te marcheeren. Aende voor ende achter tocht dede hy Geschut ghe-ven/ om van verre te waerschouwen/ in gheval de Stadtsche hun hadden komen te verhoonen; op dat volgende het gegeven teycken/ sy hun selven mochten intrecken/ ende tot defensie de plaetse daer het Mancquement was/ toe te loopen. Beyde zijden na den weegh van Rosendael ende van de Langestraet (daer der Staten Quartieren waren) deckte hy met de Krijgherye/ die Vleugelen maechte; tot dewelcke hy onderstelde Arquebusiers te Paert: met het gros der Krijgherye formeerde hy de Arriere Garde: aldus was al zijn doen ghedisponeert soo wel om te vechten als om te marcheeren. Hy ghebruychte een seer groote voorsichtichept de allerseeckerste middelen te houden/ om door de Embuscaden der Stadtsche niet afgesneden te worden/ doende tot dien eynde de wegen vermaecken om te ghebeechlijcker te vaeren. In dien hy advijs kreegh van eenigh gevaer/ lettede sorghvuldelijck op geen onvoordeeligher plaetse te moeten slaen; daer toe acht nemende/ of te wederstaen/ in een favorable plaets/ of ter contrarie daer uytte gheraecken/ ende sich aen alle kanten met macht van Waghens te Beschansen/ om binnen de selve Musquettiers te stellen/ ende sich daer uyt als uyt een Schans defendeeren/ by aldien het tot een slach hadde moeten komen. Soo menichmael als men marcheeren moeste/ stelden hy sich aen 't hooft van zijne Troupen; daer na hielt hy heel stil/ nemende patientie tot dat schier de leste ghepasseert waren/ om toe te sien ende die te doen advanceren. Alternets marcheerden hy achter de Troupen/ ende na datmen advanceerde/ begaf sich weer vooren aen: ende dan weer naer achter/ om de leste voor te stouwen; Op den avont besorghde hy de verdeelinghe der Loghementen/ ende voor de nacht dede eene reveue, van zijn gheheelen trepn. Doende de Boeren hy hem komen/ ende ondervraeghde die van den Staetsche ende van de wegen. Stelde Corps de Garde daer het noodich was; maechte bruggens/ ofte dedese af breecken om den Staetsche den weghen af te snijden; sette Sentinellen te Paert/ om in allen voorvallen gereet te zijn; van andere dede hy de Compagnien op avontuere rijden/ om pemandt t'attrapeeren die hem van de Embuscaden der Staetsche eenighe tijdinghe mochte seggen: hy spendeerden ooch grootelijcks aen Spioens; door welcke hy van alles was ghewaerschouwt: 's nachts stelden hy op alle advenues sentinellen. Nu om dat de ghewoonte hun te minder neerstich soude hebben gemaecht (gelijck sulcx in langhheyt van tijdt gemeenlijck ghebeurt) reed dickwils onverhoets van d'eene wacht tot d'andere/ so seer niet om dat hy van zijn ronde soude mistrouwen ghehadt hebben/ als wel om de selve te encourageeren/ 't Exempel van haer hooft/ die als een slecht Soldaet soo arbeyde/ na te volgen.

Hy en nam geen minder opsicht op de verseckerthept der Boeren/ als van zijn Convoyen. Hy selver ghelijck of hy toesiender van den brandt hadde ghestelt gheweest/ dede den Soldaten het vier uyt-blussen/ diese op Solders ghemaeckt hadden. De nalatighe/ door welckers schult 't vier niet 't eenemael uytgeblust maer in eenigh huys weder ontsteecken was ghevorden/ dede hy daer na in de maneschijn de wacht houden; ende condemneerde se tot reparatie van de schaede/ ghelijck door tijden Aurelianus, datse van den roof der Vyanden, ende niet van de Tranen der Inwoonderen des Landts souden leven. Om de al te groote hyphept der Soldaten te bedwingen/ gaf hy Rechters aende huys lieden verhoorende de klachten/ ende kastijde de gheene die overtuycht wierden: door sulcke discipline verkreegh hy dat de Inwoonders/ welcke meerstendeel met Vrouwen ende Kinderen/ Meubelen en Kooren/ in de Kercke ende Toorens ghevlucht waren/ het Koren quamen verkoopen ende den Lantluyden het selve vryelijck sonder belet uytdeelden/ door middel van sulcke sachte proceduyren beleyden hy zijn Leyger door de Dorpen van 't Hertochdom Brabant, met een onverge-

lijcke-

1625.

1625. lijckelijcke sorge over de wachten des Lants / der luyden / ende der Inwoonderen.

Om dese goede ordre ende sterckte der Convoyen / hebben de Staetsche noyt attaque daer op gedaen.

Door sulcken bysonderlijcke sorge die de Graef van den Bergh by brocht / al hoe wel de Convoyen ghelucklijck deur sleepten / niet te min / obermits de groote menichte der Paerden / de boeragie consumeerde sich allenckx tiens door de quartieren : ende de Paerden overwonnen van den langhen arbeyt / wierden soo mager datse niet langer uytherden konden ; de meeste deel derselver door gebreck van ander Boeragie niet dan gehapt stroo etende : welckers gebruyck hun de noot hadde gheleert. De Marquis stelde ordre soo wel op d'eene als d'andere ongelegentheyt in deser voegen : dat dese dat de boeragie binnen de quartieren niet soude connen t' eenemael te mancheeren / soudt de Ruyterie / die de Convoyen geleyden / in de naestleggende Steden en de Dorpen te logeeren ; alwaerse sich tusschen tijde dat het Kooren tot Lier op de Waegens besteet wiert / verversichten. Selfs als de Paerden het Convoy tot sinde quartieren gebracht hadden / op dat de boeragie in 't Leger niet en soude verquist worden / verboot die daer in te komen / waeghens ende Paerden wederom weeck sendende soo haest die ontladen waren. Hier door de Paerden op een ander wat beter gestratteert worden / hoe weynich die alhaer mochten blijven / wierden dan noch van 't gheweck ende van den arbeyt daerse af vermoeyt waren verversicht. Tot dien eynde liet de Marquis tot Baerle een Dorp drie uyren van de quartieren gelegen een Schans opwerpen / in de welcke hy Garnisoen stelde / ende een Compagnie Paerden. Graef Hendrick van den Bergh met sijn Ruyterye bracht de Convoyen tot daer toe ; alwaer hy bleef verwachtende / tot dat de afgheladen waghens uyt het Leger quamen / andere Compagnien Paerden ande te Boet uyt het quartier ginghen haer te ghemoet / ende quamense daer met machtiger hant halen.

Tegen allen gheval tot meerder verseeckeringhe der wegen / hebbe de Graef van Isenburgh in 't Dorp Leur aende sijde van Rosendael, ontrent dattet de Rivier / daer deur loopende / guayable is / of de boet of met een brugh soude hebben konnen werden ghepasseert / een Schans leggen. Graef Hendrick lieter tusschen Liere, Herentals, ende Thurnhout drie andere maecken ; ende vier andere tot ont Thurnhout ; tusschen dewelcke de Soldaten / die de Convoyen geleyden / 's nachts rusteden. Ende hoe wel dien weech ander daet verder om was als den ander / die recht na Hoochstraten toe ginck / nochtans obermits hy vander Staten quartieren verder gelegen was / hielt men desen voor seecherder ; Ten anderen / soo hadmen tot Hoochstraten ende Thurnhout Garnisoen gelaten ; dus waren de wegen soo verseeckert / dat de Boeren / voornamelijck van Thurnhout, tot de quartieren / met weynich Convoys dyckwijls overquamen. De Staetsche verdende ghewaer het groot vertrouwen door welck de Spaensche haer Convoyen lieten waeren / hebbende een kleynen by Baerle aengheranst / plunderde de waghens / nemende Paerden / Boerluyden ende andere Gevangens mede / onder ander de kamerling van Capiteyn Antonio Dandelot Bourgoignon ; soon van Heer Ferdinand Dandelot, Hofmeester van haer Hoocheyt ; dewelcke zijnen Heer ten uytersten siech zijnde uyt het Leger naer Brussel ghebracht hadt / ende hem den lesten plicht ghedaen. Graef Hendrick van Nassouw begeerich om tijdinghe uyt het Hof te hooren / liet hem by sich komen / ende vraeghden hem van verscheyde particulariteyten ende selfs condolerende de droefheyt des Vaders : dien armen Vader ; seyde hy / is grootelijcx te beklagen, dat is den derden Soon dien hy in den dienst sijns Princen heeft verlooren. Ghelijck hy in der daedt Nicolaes den outsten door Versel verlooren had / alwaer hy een Compagnie van twee hondert Bourgoignons commandeerde ; ende Ferdinand den tweeden Ridder van Malta en Capiteyn te Paerdt in de leste Boheemsche Oorloghen / ende beyde inde Fleur van haer leven.

Prins Maurits in sijn sterckte sich nieuwe aenslaghen figureerende : Alsoo hy de hoope van 't Casteel van Antwerpen noch eens te overvallen niet verlooren en hadt / hebbende een nieuwe aenslach op 't selve overleyt / wilde de Fortuyn noch eens tenteren / ghevende het belept daer van aen Staeckenbroeck Gouverneur te Graef : maer desen tweeden aenslach was soo ongheluckich als den eersten / want het reghende soo seer / dat haer Roers onghebruyckelijck waren van weghen dat het Bosruyt gheheel nat was gheworden / als ock dat de Staetsche in der nacht vieren op de Wallen vande Stadt hadden ghesien / hun inbeeldende datse ontdeckt waer / vertrocken met sulcke vreese / dat / verlatende hier ende daer hare Instrumenten / haer retraitte scheen een vlucht te zijn. Men hielt datter in de Stadt intelligentie was van eenighe tot de Staetsche gheneghene Burghers / daer werdender dertigh uytghebannen die ghepresumeert wierden om al te by ghesproocken te hebben : maer wierden korts daer naer gepardonneert ende eenige toe gelaten in de Stadt te blijven.

Ten anderen / siende Prins Maurits dat hy met sijn gheheel Legher op de Spaensche Convoyen niet veel konde uytrichten / niet teghenstaende dat hy de selve in twee ghedeelt hadde / om laeghjen te legghen : lepde alle zijn sinnen te werck / om te doen opsoecken alle die verklaecht waren den Spaensche Convoyen ghereassisteert te hebben ; de gheene die daer van belast werden bevonden / wierden aenghetast / ende in boeten ghecondemneert : men verschoonde selfs de gheene niet / die onder contributien saeten / ende teghen de andere ghebruyckte men groote weygemeniten. Ysers / Raders / ende Bleughelen van de Moolens wierden ock met eenen afghenoomen / om de selve onbequaem te maecken / als ock af breeckende Ovens ende Ketels der Backers ende Brouwers. Selfs wiert ghesept / dat in bedaedt ghenomen was / of niet ock dienstigh soude zijn over al 't Landt daer de Spaensche Convoyen by stant kreghen te plunderen ende te destrueren, in de welcke weynich of geen Garnisoen en lach. Eenighe waren van meeninghe ober al diversch deur den hant in te steecken / daer de Spaensche eenich secours van Bivres trecken mochten / andere vreesende retorsie ende dat aende Dorpen ende Pachthoven die niet bewaert en waren / diergelijckx te verwachten stont / en approbeerden sulcke opinie niet.

Uyt Thurnhout ende Hoochstraten namense ghebangen eenighe die toeboer van Graen ende Boeragie aende Spaensche ghedaen hadden. De Marquis ontboot daermen reppesailles soude gebruycken ; ende dangen desghelijcken de gheene diemen van de Staetsche sijde attrapeerde / veele sonden by hem ghelijck als om haer selven te ontschuldighen : gaf hun absolute antwoort / dat de reden des oorloghs dicteerde / dat soo wanneer de Staetsche hem de Bivres beletteden / in wat maniere dattet ock ware / hy het mede poghen soude te doen : by soo verre sy luyden begeerden sulcke hostiliteyt van zijner zijde te sullen cesseeren / dattet dan de Staetsche ock mosten laeten ; anders soo die continueerde / hy hun ock eben eens tracteeren soude.

De Koopluyden ende Boeren door sulex / ende de bevoghdheyden verhaest zijnde / ende derfden niets meer in 't Spaensche Legher brenghen / dan als steelsche wijse : de dierte op Bivres ende waeren duyde eenighe daeghen : waer teghen de Marquis met afslach der waren niet en derf de remedieren / upt vreese / den Soldaten daer door ghelievende / dat hy de Soetelaers ende Koorenkoopers verbreemden soude / welcke door d'apparentie in dierghelijcken occasie van een merckelijcken winst aenghelockt wierden. Duyrende dese groote dierte / wierden Soldaten ghebonden die van de noodt een deucht maeckende / depliden onder hun doode Paerden Vleesch. Dat al niet teghenstaende / moesten sy overwinnen de noodt der belegherde / (die geensints te verghelijcken en was / met den honger ende noodt der Spaensche) ende den overvloet van Prins Maurits Legher ; die door

1625. door middel der Riviéren alle weren gheſpijſt wierdt.

De Stadt was doen ſuffiſantelijck met victuyes tot ſeer redelijcken prijs verſien/ om dat de Magiſtraet een ſeer redelijcken tax op alle Waren gheſtelt hadden/ op de ſelve voet/ gelijck die voor 't Beleg verhaelt wierden/ op dat de Burgheers ende Soldaeten opghemelijck niet mochten voelen datſe belegherd waren: de Maet Terwe golter acht gulden, de Rogge vijf gulden: Boeckweyt, vier gulden; 't gort drie gulden en een half; ende de haver even veel. De ſack Sout, was tot vier gulden geſtelt; 't pont Stockviſch ende 't pont Kaes elck tot drie ſtuyvers; groene Kaes twee ſtuyvers, den Stoop Oly van olijven twee en twintich ſtuyvers; Raep Oly acht ſtuyvers: 't pont Rintvleeſch drie ſtuyvers. Ende om den laeghen prijs of goeden koop/ die gheſtelt was op allerleye Vivres en leeſtocht/ ſoo wiert het beleeg upghehaelt met ongelooflicke patientie. Ten anderen/ ſo wierden in der Staten quartieren/ Hooren/ Wijn ende Kaes van alle Havens toegebrocht ſonder dat het de Spaenſche mogelick was daer by te komen/ of ſulcx te beletten.

De Marquis om te ſoulageren het groote gebreck van zijn Soldaten ſtelde order/ dat behalven het ordinaris Ammunitie broot/ oock in toekomende wiert upghedeelt een ſeecker partie van bier: 't welck het herte der Soldaten ſtal/ ende haer in gewilligheyt hielt.

d'Infante, om de groote regen/ winter/ wonden ende ander rigueur van 't ſaiſoen/ dede aen de gene die broot op ſentinel moeſten ſtaen/ ſes hondert geboorde Caſacken; ende ontrent acht duyſent paer Couſſens en Schoen aen andere.

Die van Breda wierden ſomtijts verblijdt door goede tijdinge van 't groot ghebreck in 't Spaens Legher: ſulcx by wijlen ock erger ghemaeckt wiert als 't was: als datter in veertigh dagen geen proviſie was ingenomen: dat het meeſtendeel haer der ſoldaten gemindert/ ende qualick de helft van 't getal overſchoot; d'overige ſo af gemat waren: dat ſy den laſt niet langer upſtaen en konden/ ſulcx dat ongheluyſſelt haer den noot ende ſiechte dwinghen ſouden te moeten opbreecken. Ende want de faem in den oorlogh veel vermach: ſoo wiert dit ſomwijl heel breet upgemeten.

De belegerde om de Spaenſche te braveren/ brochten haer Roepen buyten de Stadt te weyen; maer ſy pronckten upterlick met haer overvloet; want als binnen de Stadt reveue gedaen wiert/ dan 't Hooren dat noch over was/ ſo ordonneerde de Magiſtraet (om door te komen) dat het ſoo haeſt niet en ſoude ghenumeneert worden/ 't welck ſy voorſagen in langheyt van tijde te ſullen van doen zijn: dat niemant geen meerder bier ſou hebben te Brouwen als van drie gulden de Ton. ſchaffende alle brandewijnen af/ om daer door het Hooren te verſparen/ alſoo dat ſy door ſulcke menageringe te langer tegen hielden. De Marquis ſtendo dat de belegerde hem al te by rondom de Wallen quamen/ om eenighe Kruyen te halen die ſy daer gheſaeyt hadden/ om haer ſulcx te beletten/ ende om dat de Boden niet meer ſo veel acces in ende uyt de Stadt te komen/ hebben ſouden/ overmits de Sentinellen van weghen het groot begrijp daer teghen niet ſuffiſant ghenoech en waren: dede aen dry ſijden/ Fozten/ Redouten/ en drie Batterpen meerder de Stad maken. De Flancs of ſyden der ſelve nieuwe wercken aen de zijde der Stadt waren ſchoot by/ dan vijf en twintigh voeten dick.

De grootſte Batterye in 't quartier van Ginneken; beſet door den Marquis van Campé Latare, was honderd en t'ſeſtigh voeten langh, honderd vijf en twintigh voeten breet; maer een van de Flanckeringhe/ dickſt als het ander: was met een Bolwerck en Parapet verſien/ 't Front was aen beyde hoecken met een Ravelijn geflanckeert; aen de zijde der ſtadt waren negen ſchiet-gaten gemaeckt/ om daer eſſen ſoo veel geſchuts te ſetten. Van binnen was een platte ſomme met zooden en tacken gemaeckt/ van acht voeten hoogh/ en vijf en dertigh voeten breet; en ſoo verre met plancken belept/ als tot het Geſchut noodigh was. Van achteren was een ſpatie van hondert en dertigh voeten langh/ en breedt vijftigh voeten. Van buyten onder de ſchiet-gaten was een repe ſpitſe ſtaken gelept: aenden voet van 't bolwerck was een Fauſſe bray, rondom met ſtaken/ om te dienen tot een front en retraicte voor de Musquetiers: en wat beerder een graft van acht voeten diep/ van boven acht en veertigh voeten breet/ en onder acht en dertigh/ van buyten rondom met ſtaken. 1625.

Die andere twee Batterpen van Teteringhen ende Hage, (zijnde deſelve middelmatig; d'ander de kleynſte der beyen ſeer groot/ indien men 't Fort/ daerſe aen laſt was/ daer by hadde willen begrijpen) beyde ſchier upt eener handt gemaeckt/ alleenlijck verſchillende aen lenghte/ breete/ ende hoecken: beſet door den Graef van Yſenburgh. Terwijle dat de Spaenſche aen het wercken waren/ dielen de Belegherde dickwijls door verſcheyde Poorten upt/ ende deden menig Canon-ſchot in de wercken; Doch met weynigh voordeel. De wercken dan volmaeckt zijnde/ ſoo begonnen eenighe Soldaten/ Boeren/ ende werck-lieden der ſtadt/ upt vreeſe van noot in het Spaenſch Leger over te loopen. Want boven dien datſe gebreck leden/ vande Peſt gequelt waren/ met verdriet ſoo langh beſloten/ met ſtrenge wet anderinge van leven/ ende inder daedt ghedwanghen zijnde/ ſagheu wel dat men alreede begost te menageeren/ ende te ſobereeren. Het vleeſch/ viſch/ ende kaes minderde ſeer. Meeſt moeſtenſe haer behelpen met broot ende raep-olie. Best warenſe getracteert by den Beni of Schaep-teelder/ deſelve hielt ordinaris voor een half reael de man: want moetende dooden alle honden om de peſt/ voor de gagie van thien gulden 's maends tracteerde hy haer wel: ende hadde gemeenlijck goede compagnie: die bijdi waren door ſoo een kloyn geit ſoo goet cier te maken. Nochtans dachten veelen deſe aerd van leven/ en 't verdriet van dien/ wat extraordinaris haer te zijn/ loſen tot haer den middel van de vlucht. Maer de Marquis ſond een expreſſen Trompetter aen de Gouverneur van de Stadt/ hem latende aenſeggen/ dat hy voortaen niemant geen quartier en woude geven/ 't zy datſe quamen overloopen/ of om te vluchten. Commandeerde ſtract tot dien eynde ſchilt-wachten over al/ daerſe ſouden kunnen doorkomen; een pegelijck wierd als op een tot haer af verhaeſt; dan nadenckende (gelijck het veel gebeurt) eenigt hun ſelven verſtoutende/ met veele bidden ende ſmeecken aen de Spaenſche Soldaten/ gaven zich over in des Marquis ghenade; daer naer gaf de Marquis ock bij conſent van upt-komen aen een Ambachts-mans vrouw van Antwerpen met haer kint: jagende de reſt weer inde Stadt: maer daer na en was hy ſoo ſtreng niet meer/ alſoo hy ſagh datter weynige/ ock ſeer ſelden upt-quamen. Hy bede ock twee Boeren (die des nachts gemeent hadden kooren inde Stadt te brengen) in het geſicht vande Stadt op-hangen.

Prins Maurits hebbende voorzeyen de Belegerde wollen en proviandeeren/ liet een groot deel Vloots met allerhande Eet-waren in de Haven der naeſt-gelegen Steden brengen/ toe-ruſtende achtien plat-bodemde Schepen/ om over leegh water te varen/ ende ter neet by ghelegenheyt van water op de vloughte hun ſonder perijckel aen te ſtranden/ of van om te ſtaen/ wanneer ſy te moghen houden/ zijnde rondom met een ſterrket/ dicken muſquet-bij boort/ ock tegen alle andere inballen verſien/ ende ghemunteert met vier a ſes/ ſoo yſere als metale Stucken/ ende een goet deel Granaten: daer naer wierdenſe met allerley proviſie geladen/ elck Schip op-hebbende een ſuffiſant ghetal upt-geleſen Musquetiers. Het welck hy aen die van Breda te kennen gaf/ met laſt een deel kleyne Scheepkens te armeeren/ ende tot den beſtemden dagh ghereet te houden/ met debuicke ſy onverſiens upt de Stadt ſoude ballen/ ende met macht den Spaenſche haer brugh poogen af te breken.

De Belegherde verblijdt zijnde van ſulcken advijs/ manqueerden aen hare toeruſtinghe niet/ ende verepten veerthien Ponten/ onder welcke ſyder ſes met Stucken Geſchuts armeerden/ eenighe Granaden ende Vier-roers/ daer op beſtellende drie hondert ſoldaten/ ende ſes hondert om te Landt langhs de Riviere upt-val te doen.

De

1625. De Marquis verabverteert van haren aenslagh/verſterckte het Guarniſoen in het Quartier van Terheyden, ende dede met ghewelt ſeer groote palen voor den Dijck in ſlaen/ recht daer de Staetſche hadden moeten paſſeeren/ ende noch een repe groote palen/ de lengte van twee duyſent vier hondert paſſen/ aen malkanderen vaſt gemaeckt/ tuſſchen de vier Redouten die hy op den Swarten Dijck hadde doen maecken/ op dat de Staetſche van die kant gheen Victuyes in de Stadt ſouden kunnen brenghen/ noch oock over het Moeras dat des winters blanck lepdt/ tot by de Stadt toe: want met de ſituatie van die wepen/ was het ſoo geſtelt/ dat ſoo wanneer het getye der Zee daer in quam/ het welck alle ſes uyeren gheſchiet/ ende voorts de verſamelinghe der ontlighghende waters daer by/ ſoo koſte men met platte ſchuyten in de Stadt komen: ja oock gapable te boet/ als het getye vertrocken was.

1625. 1625.

Maer de windt/ die doe noch al tot Pzins Mauritis voordeel was geweeſt/ veranderde/ ende wierdt hem t' eenemael contrary: oock het getye oſte vloet der Zee tegen haer gewoonte beweeghde naeuwelijcks het water. In ſumma: het was Godes wille niet/ deſen aenſlagh te laten ghelucken. Want terwijl de pzoviſie bewaert wierdt/ op de windt ende occaſie wachtende: ſoo wierdt het wel half van de Soldaten ſelfs weeh geſtolen. Byſonder de Kaes, ende al hadde het al binnen gekomen/ het ſoude weepnigh geholpen hebben.

Eenighe daghen daer naer wierdt het Kooren (dat men in Baten gepackt hadde) door den regen ende nattigheyt ſoo bevochtigt/ dat (als men het ſelve uyt doen ſoude) vont men het gheſchooten te zijn/ ende door de dupgen dzingen. In voegen dat de Staetſche d' eene ſchade op d' ander kregen.

Kozts daer naer/ alſoo de Spaenſche herre van de Quartieren in het Bosch ende op de Fouragie reden/ ſtende op herre naer gheen Bosſchen/ noch Fourage meer: ſoo dochten de Staetſche ſulcks een fraye occaſie te zijn/ om met hare Kupterye die Spaenſche ſoldaten te attrapeeren.

Dies pooghden de Staetſche om in alle manieren die commoditeyten af te ſnijden/ oozdeelende dat licht om doen/ als zijnde in Kupterye machtigher dan de Spaenſche: want deſelve meeſt gheoefpeert waren/ ſoo op de wacht der quartieren als den Conboyen te gelepden/ eben veel/ of de Spaenſche doodt te ſlaen/ of haer de Victuyes ende Fourage te benemen.

Want door dat verlies den Spaenſchen onmogelijck ſoude zijn geweeſt de Belegeringe langer upt te hebben. Gelijck inder daedt/ de Spaenſche ſoldaten benoodigt waren alle dagen op Fouragie te gaen/ ende als ſy eenige ghecrupneerde hupſen (die ſy by haſart hier en daer vonden) plonderden/ ſoo wierden ſy dickwils overvallen ende ghealtrapeert. Ende hoewel het verlies (dat de Spaenſche deden) niet veel te beduyden en hadde/ nochtans ſoo verloozen ſy altijdt noch eenighe Kupters ſonghens/ Merrpen/ ende Dzacht-paerden. De Marquis (om daer in te verſien) ozdineerde/ ſoo wanneer op Fouragie moeſt uptgetrocken worden/ te verbepden/ by elcke repſe op het wederom komen der Croupen vande Graef vanden Bergh, die het Conboy op een quartier mijle naer in de quartieren bzoghte/ onder der welckers protectie hy de Compagnien dzy wijf ende bzeedt liet Fourageren. Voorts ſoo wiſt hy alle ſijne Conboyen ſoo behendelijck te ghelepden/ dat terwijlen tot Lier het Kooren op-geladen wierdt/ verdeelde de Kupterye ende Infanterye in twee Croupen/ de wagens met Haver ende Fouragie geladen/ bzoghten wetter haeſt hare ladinghe in de quartieren: daer naer keerden de ſoldaten wederom naer Lier, om de reſt van den Conboy voozt te bzengen/ en daer en tuſſchen ſoudt hy de Paerden die ſoo vermoept waren/ datſe qualijck meer voozt konden/ in de beſte wepen/ tot dat de andere weder quamen; voor dewelcke oock oozde beſchickt werde om te ruſten/ waer door den weeh verkozt werdende/ ende elcke repſe verſche Paerden krijghende/ het Kooren ende Fouragie raſch overquam. Alexander de Heer, Luytenant van het Geſchut/ tot het overvaren der waghens ghecommitteert zijnde/ beſorghde dat ſelve niet een ongeloofſelijcke neerſtighepdt.

Alſoo de Pzovintien aenghenomen hadden het Kooren/ ende Fourage/ toe te boeren/ ſonder dat de Belegeringe noch lang dueren ſoude/ en dat menſe elcke repſe meer en meer overlaſte/ niet tegenſtaende datſe voor alſulcke overlaſten als uptgeput ende overladen waren/ verthoonden die exceſſive onkoſten niet meer te konnen upſtaen; ſoo wiert daer een ander middel ghevonden om 't Kooren over te krijgen. Men huerde roſſoom upt alle Dozpen Kaerens/ der welckers raders grooter en maer twee en hebben/ met een of twee Paerden ghemackelijcker getrocken als een waghen met dzie. In 't begin waren de wagens ſeer duer/ door de quade wegen; maer het goet Saiſoen weder ghekomen zijnde/ wierde dat tot de helft vermindert. Ende ſoo en was ſoo veel omſlachs van wagens en Paerden/ noch oock ſoo veel Fourage niet van nooden; doen de Conboyen alſoo gereet overquamen ende met minder koſten als te voren.

Voor ſulcken nieuwen middel werde Pzins Mauritis geabuſeert/ dewelcke zijn vertrouwen op het Saiſoen des jaers geſtelt hadde/ voornamelijck doen de winter een quam ende de Boeren alles in de Steden ghevercht hadden/ dochte dat den Spaenſchen onmogelijck ſoude zijn door de lange ende quade omwegen/ de waghens meer te kunnen ghebruycken ende de Conboyen te ghenieten. Daer werde geſept/ dat hy ſchimpende tegen eenige ſoude gheſept hebben/ gheljck voortijden Pompejus van Cæſar by Duras ſepden: te vreden te zyn dat men hem voor een onervaren hooft Generael achten ſoude, in dien 't Legher van Spinula daer ſonder ramp ſoude af komen, ende ſoo hy het Belegh den Winter langh uythielde dat hy hem vryelijck de eere geven ſoude, habylder te weſen dan hy, ende erger te zyn als de Duyvel ſelve. En by aldien dat Godt voor de Spaenſche niet geweeſt en hadde gheljck hy merckelijck tot haer voornemen gedaen heeft/ ende dat de Winter gemeenlijck ſeer ſtrengh zijnde/ ter contrary niet en ware gracelijck geweeſt/ de onverdragelijcke wederweerdigheden ſouden haer patientie in ſoo groot voornemen overwonnen hebben. Verclaerlijcken den watervloet die de Staetſche in der Spaenſche quartieren maecken te komen/ en gaf hun geen wepnigh werck ende verbaeſtheydt; doen ſy om de Rivieren Aa ende Mercke te ſtoppen/ een Dijck maecken; De Marquis en hadt oock niet gedacht dat die Belegeringe ſulcke over groote meenighte van Waghens/ ende exceſſive onkoſten van noode ſouden ghehadt hebben: ende by aldien de Pzovintien in het generael/ in 't eerſte oock bedacht hadden/ ſoo beele laſten te gelijck te moeten dzagen/ ſy ſouden oock misſchien ſoo lichtelijck daer toe niet gheconſenteert hebben/ gheljck ſy deden tot het onderhouden van den uytſchot, ende van vier hondert Wagens/ dieſe puntuelijck tot den eynde toe betaelden: waer mede ſy-lupden hare ghetrouheydt aen haren Coningh waerlijck betthoonden/ behalende een lof aller eeuwen.

Ende wie ſoude gelooft hebben/ dat een Stadt van Breda, heel Europa in alarm ſoude gebzacht hebben? Men dacht oock in het ghemeen/ dat in de Stadt ſoo veel Pzoviant: voor ſoo veel duyſenden menſchen niet en ſoude gheweeſt zijn/ voor den heelen winter langh; dat de Inwoonderen (die gemack ende overvloet ghewent waren) noyt krijgh noch honghers-noot hadden verſocht/ evenwel ſulcken gebzeck ſouden uytgheſtaen hebben. Dat de Franſche, Schotſche, Engelſche, ende Nederlanders, met dewelcke het Guarniſoen geſtoffeert was/ ſouden hebben willen uytharden/ tot dat hun het brood ontbzack. Dat de eene uyt der natuere/ ende de andere door ghewoonte konden ſonder goet tier te maken: Om die reden hoopten de Spaenſche/ dat de Stadt haer haeſt ſoude overgegeven hebben. Siet/ alſoo is het licht den Oozlogh te begunnen/ als men wil; maer de zwarighepdt is: daer uyt te geraecken. Ondertuſſchen/ boden de pzoviſie van Kooren/ geoorbonneert den Inwoonderen om ghedaen te worden/ ende wat in het gemeen Magazijn gereſerveert wierdt: was/ terwijlen de Spaenſchen

tot

1625. tot Gilsen laghen/ van de Boeren groote meenighte upt vreese/ inde Stadt gebracht: de Spaensche niet raedtsaem vindende hun alle passen te stupten.

Daer en boven/ de Colonels ende Capiteynen (om den grooten winst die sy deden upt de gagien des gestorvene soldaten/ die men hun upt sonderlinghe gunst betaelde) hadden daerom voorgenomen/ alle soorten van ellendigheydt upt te staen/ overmidts haer winninghy alsoo dagelijcks meerderde/ ende hun selven daer mede ghetroostende. Daer aen saghmen hoe dat het Gout seeckerder is/ als ghetrouwigheydt. Het ghetal der dooden (ghedurende de Belegeringhe) was soo groot/ datter vijf duysent begraven wierden/ zijnde de derde part der Belegherde: want men hadt in het eerste op vijfthien duysent reeckeninghy ghemaeckt: sulcks dat het defect der dooden dienden/ om de overlevende te helpen voeden: het welck de Spaensche noch selfs de Burgheys niet en konden voor eenigh teecken gewaer worden/ na dat men in het eerste veele met gewoonlijcke solemniteyt begraven hadde; soo ordonneerde de Magistraet: dat voor niemandt meer soude gelupdt worden/ van wat qualiteyt ofte conditie hy oock mochte wesen. Waer voor sy niet alleen de Spaensche/ maer oock het gemeene volck bedroogen; (want wat de Hoofden ofte Bevel-hebberen belangde/ die het sterckste deel waren: deselve waren eenighsins door haer winst meer verbonden:) soo dat die geene die upt de Stadt over-liepen/ den Spaensche te verstaen gaven: dat/ by aldien datse niet haest ontset wierden/ ghenootsaeckt souden zijn haer te moeten overgheven; Gelijckerwijs het oock aen Graef Hendrick van den Bergh, upt Hollandt geschreven wierdt.

Op dien selven tijdt/ is een Hooghduyts Soldaet (negen jaren langh de Staten ghedient hebbende) van de Spaensche gevangen zijnde/ ende vande Graef van Ysenburgh bekent een van sijn Onderdanen te zijn/ hem gratie doende/ in Breda gesonden: op conditie dat hy hyr (sijns persoons) soude weder-keeren/ soo wanneer hy sien soude/ datse inde Stadt tot den uytterssten noot souden ghebroght zijn/ met beloften van recompens: twee maenden (naer dat hy sonder achterdencken van sijne voorverhaelde kameraets in de stadt gebleven/ en sich opgehouden hadt/) quam hy wederom aenseggen/ dat den hooghsten ende grootsten noot/ de soldaten soo verre ghebroght hadde/ datse al peerde-vleesch aten/ datter niet meer Hoorens en was als voor twee maenden: ende datse niet meer en wenschten/ dan dat de Marquis het Canon (quansuys) op de Stadt soude doen speelen/ op dat sy onder dat pretext hun met meerder eere mochten overgeven.

Op sulcke verseeckeringh/ (want men ghelooft licht wat men geerne siet) ende om dat men sich niet hoft inbeelden/ verseeckeringe/ dat de Graef van den Bergh in sijn correspondentie bedroghen was/ noch dat den Hooghduytsen soldaet sulcke nieuwe inventie soude hebben willen/ noch oock dat de overloopers de Spaensche maer pets hadden wijs gemaeckt/ gingen aen de Marquis versoecken/ de Stadt met Canon te willen laten beschieten. De Marquis, hoewel wetende/ dat sulcks den rechten slagh niet en was/ om verschte soldaten (die van gherucht niet seer verbaert en zijn) te verslaeuwen; nochtans op alsulcke instantien/ liet toe de Bolwercken ende Gebouwen der Stadt aen drie zijden/ met de drie Batterpen te beschieten.

In dien tijdt quam in het Spaensch Legher Graef Philippus van Mans-velt, voor desen Generael van de Guardes van Gustavus Adolphus, Koningh van Sweden, geillustreert door het innemen van Riga, Hooftstadt van Lijflandt: alwaer hy selve eenighe Troupen met groot authoritept ghelepdt hadde: hebbende een nieuwe inventie (tot groot voordeel des Oorloghs) gevonden: namentlijck gheschut te maecken/ het welck handiger/ lichter/ ende niet minder boss-krupt beerder schieten soude als andere: tot welcken eynde hy upt het Leger ervres na Brussel trock/ om aldaer te gieten veertigh Metale stucken/ met drie en twintigh mortieren/ om Bombes of Granaten upt te werpen. De minste stucken waren in het getal van vertigh/ ende woogh eick maer hondert ende vachtigh pont/ schieten de Roghels van ses pont/ andere van thien pont/ de grootste woeghen eick seven hondert en vijftigh pont/ ende schooten Kogels van vijf en twintigh pont. Hoewel deselve stucken tot de helfte der onkosten van d' andere/ niet en bedroegh: het ghebruyck der selve dede nochtans meerder effect/ als de ghemeene/ hoewel de maer twee Paerden/ om de kleynste te trecken/ ende vier om de groote/ in plaets dat men ordinaris sesten of achtien dan doen heeft/ om een stuck voort te krijghen/ welcker nieuwe met de derde part der ordinaris labingh/ verder schooten/ als andere.

De Graef van Mansvelt maeckten die stucken met een wonderlijcke konst: want het Metael ghesmolten zijnde/ wist het selve met sijn by-voeghsel soo te temperen/ datse (hoewel van minder stoffe/ dickte/ ende zwaerte) nochtans alsoo veel effect deden/ als andere zware ende dicke.

De Roghels repckten oock verder met minder boskrupt/ om dat het laet-gat niet regel-recht in den loop geboort en was/ maer scheuvens in/ ontteecken werdende van achteren/ tegen den gemeenen regel van den ouden: welckers laet-gat altijdt van binnen den bandt of loop komt. Sulcks datse hyr beter upt-schooten: want het buyr (komende van achteren) werde s' essens in zijn centrum alsoo gestoreert/ datter den Roghel met meerder macht upt-joegh.

Desen Graef van Mansvelt hadde noch een wonderlijcks inventie/ om sijne Bombes vol boss-krupt (ten minsten van hondert pont zwaer) met een metale mortier seven hondert passen verder/ als een ander/ upt te werpen. Oock dede hyrse van seer verre in de Stadt ballen: want de Batterpen (zijnde wel ses hondert passen van de Stadt ghelegen) hadden soo verre niet konnen dragen; De gheene die tot de Spaensche overliepen/ vertelden/ dat deselve Bombes in de Stadt alsoo beels schade deden/ als schrick ende verwonderinghe. Oock naer dat de Spaensche meester van de plaets waren gheworden/ saghen het quaet ende verdestrueringe inde huysen daer mede gedaen. Op het dack van 't Magazijn-huys van het krupt/ wasser een op het dack gevallen/ welcke ten allen gheluck niet aengegaen zijnde/ geen schade en dede. Anders God weet wat voor een vermorselinghe die inde Stadt soude ghedaen hebben. Ten anderen/ soo werde de Stadt aen drie zijden beschooten: maer voornamelijck upt de Batterpe van de Graef van Ysenburgh, die de meeste schade dede/ makende daer sulcken alarm/ dat beele hare huysen verlieten: de Predicatten die men gewoonlijck plagh te beluyden/ wierden voortaen in der stilte/ en op ongheswoone uere gedaen; De wacht selve trock op sonder Trommel.

De Huys-vrouw van den Vorstaerd Aertsen, dickmaels in haer Carosse langhs de wallen rijdende/ encourageerde de soldaten tot ijdtsaemheydt.

In desen tijdt wiert weder voorgheslaeghen om den Dijck by Sevenbergen te doen maecken/ om de Mercke te stoppen. Ongheswijffelt dat sy hun selven verseeckerden/ noch dit treffelijck middel overich te hebben/ om de Stadt te ontsetten/ met apparentie dat de Zee aen d'een zijde komende te rijsen ende haer verspreyen met de by vallen: want 't winter water van alle kanten aen d'ander zijde ghestut/ het Landt dan wijdt ende breet soude onderloopen: waer over sy met schuytjens de Stadt soude Victualieren/ ende de Spaensche quartieren mede doen onderloopen. Alsoo onderwonden sy een wonderlijcke Machine van groote kosten.

Nu de Staten hebbende groote meenichte van schepen tot haer voordeel/ sonden een groot getal Jachten/ Smacken/ en Chaloupen na Sevenberghen ontrent seecker inganck van de Rivière diemen noemt Lamsgat, welckers kanten van beyde zijden hebbende/ met die by komen kan. Alle die scheepen haddense van dan doen/ om de materialen tot haer werck aen te brengen/ daer sy meenighte van Werckluyden by der hant hebbende/ deden strax hout kappen/ sooden steecken/ Steenen/ Boomen ende Planchen by een brengen/ en in de scheepen laden/ van beyde zijde der Rivière begonnen

1625. nen sp een grooten Dijck door deselve te maecken/ maer een onversiene drie daeghsche Worst/ dede hun 't werck verlaten.

Op den eyghensten Kers-nacht dat sp hadden begonnen te werchen/ quam Staeckenbroeck tot Rosendael aen/ met een goet deel Troupen/ om te pooghen aen de Graef van Isenburghs Quartier eenighe inbreuck te doen: de Spions hadden hem te verstaen gheghéven/ dat alleenlijck een hoeck grafs bullende/ soude ghemackelijck kunnen overkomen/ het welck met ses oft seven Spitters soude konnen gheschieden. Hy verblijdt zijnde van sulcken advijs/ gaf zich des avondts te ses uren op den wegh/ met achthien Compagnie Ruyters/ alleenlijck seven Spaden met hem nemende: ende doen hy ontrent thien uren ter plaetse quam/ bevond dat onmogelijck was pet te doen: liet daerom ebenwel niet/ eenighe Soldaten te doen abanceeren/ om te versoecken of daer middel was over te komen: maer vonden daer sulcke goede wacht/ dat het alarm in het Quartier ghegeven zijnde/ Staeckenbroeck wel ghewaer wierdt/ qualijck geinsorneert te zijn/ ende vertrock/ hebbende het Quartier alleen onrustigh ghemaeckt. Sonder dat/ soo hadde doch de Graef van Ysenburgh op alle advenuen met Graften/ Pallissaden/ ende Tachen/ soo dicht aen malkander gevlochten/ soo goede ordre gheslelt/ dat 'er qualijck een man soude deur-gekomen hebben.

Niet tegenstaende de Staetsche te vooren de groote zwarigheden ghesien hadden/ om den Dijck over den sterchen loop van de Mercke te bringhen. Het weer en was soo haest niet versacht/ oft de Arbeyders quamen weder tot haer verlaten werck/ bullende drie Schepen met steenen ende zooden/ dewelcke sp in de Rivier deden sincken/ met macht van eerde ende bosstacken daer over: als ook meenighte rijsen krupswijs daer door ghesteecken/ om de aerde aen beyde de zijden vast te houden/ sulcks datse den Dijck alsoo beworpen.

Een anderen/ soo haddense selfs binnen de Stadt van Sevenberghen op een erm van de Rivière poorten ghemaeckt/ om het water ende 't getye daer op te houden/ tot een sussisante hooghte/ om schupten met proviand daer over te bringhen: hebbende dan middel gevonden om alsoo door het Ebben ende Vloet der Zee gedient te worden/ vergaderden sp nieuwe provisie van alle noodsaeckelijckheden/ om daer mede de Schepen toe te rusten. De Marquis droegh groote sorgen/ ende hadt het oogh seer op dit stoppen van de Marck: ook liet hy niet na by daegh ende by nacht spieders daer na toe te senden/ om te weten watter gemaeckt wierdt.

Op de volle ende nieuwe Maen/ (zijnde het ghetye ghemeenlijck hooghet) sond hy uyt Terheyden ende te Haghe secours aen die zijde daer hy de noot voorsagh. Commandeerde ook/ dat de Slupsen (door welcke de by vallende wateren inde Mercke wierden gelepdet) souden gheopent worden/ als het hoogh water was/ tot dat de Velden souden overdeckt zijn: ende wederom toe-slupten/ als het weer af-liep: En als 't leegh water was/ dat de arbeyders wederom te werck quamen/ soo liet hyse alle sessens op doen/ op dat het water ('t welck met macht soo teghen ghehouden was) met een onghestuymighepdt haer werck soude bederven/ ende den Werck-lieden beletten. Voorts bestelde hy Bootsghesellen; welche des nachts de Dijcken langhs de Mercken aen verscheyde plaetsen deur staecken: in de lenghte van vijf duysent voeten; het welck ghedaen wierdt om twee redenen: De eerste/ om dat den loop des waters (het welck teghen de natuer door de Staetschen Dijck op Terheyden soude loopen) door deselve openingen souden af-spoelen/ naer de omleggende Valepen: De andere/ dat hoe meer waters dat het getye door de openingen over het Landt bringhen soude/ met hoe meerder macht in het weder-keeren/ op hare wercken soude komen te steupten. Het welck in der daedt soo uytviel/ dat hoe meer sp arbeyden om de flanckeeringhe van beyder zijden hares Dijcks teghen te houden/ hoe meerder dat het water het sant van den anderen mineerde. Eyndelijck de Marquis hebbende alle Ingenieurs en Timmer-lupden by hem doen komen/ 1625. verseeckerden hem alle onmogelijck te zijn/ dat sulcken Dijck teghen den loop van het water soude kunnen bestaen; nochtans soo achten hy gort te zijn/ den Staetschen in sulcker voegen voor te komen/ dat die met geenderley middel nerghens met schupten souden konnen door komen. Wanneer sp haren Dijck eens souden komen te doorsteken: soo liet hy voor den selven Dijck/ van de Schip-brugh af/ tot Hage toe/ een dubbelde repe palen van achteren met andere palen gesteunt/ inhepen/ gelijck van de voorgaende is geseydt. Op den Dijck/ voor deselve repe palen/ liet hy ook een Parapet maecken/ van vijf voeten hoogh/ tot beschermínge der Musquetiers: ende aen de twee Flanckeeringen twee Batterpen met Geschut gheplant/ welck daer over al ontrent commandeerden. Ende selfs in de Rivière onder ende boven de voorseyde twee ryen palen/ liet hy noch twee andere maken/ wat verre van malkanderen ghelegen/ om de passagie te meer te beletten/ soo tegen de uytvallen van binnen/ als die van buyten. Op dat indienste met schepen/ der Spaensche wercken ghepoogd hadden om te stooten/ hare macht tegen de eerste palen souden gebroken worden: ende de Brugghe niet beschadigen/ ook niet met hare schepen met ghewelt door te komen komen; Tusschen de twee buytenste ryen der palen/ waren ghelanckert de schepen die de Spaensche van de Staetsche verovert hadden/ ende hare brugghe daer af gemaeckt. Op deselve schepen waren de masten (voor uyt-steckende) neder gedaen/ om by aldien eenige van de Staetsche daer teghen quamen/ hare zeylen in stucken te scheuren: de Schip-brugghe was gebordert met planchen ende steenen daer tusschen: eenighe der selve Schepen waren met gaten/ doch toegestopt/ om die te kunnen doen sincken/ ende de baert daer mede te stoppen/ by aldien de Brugghe van de Staetsche hadden komen geopent te worden; aen de leste repe der palen/ slotten twee masten punct-wijs aen malkanderen vast gemaeckt/ ende aen deselve een Brandt-schip vast/ om der Staten Vloot (daer by komende) te ruyneeren. Terwijlen de Spaensche dit al te mael gereedt maeckten/ soo en sliepen de Staetsche ook niet in het repareeren des Dijcks: Die de Spaensche door-ghestercken hadden: hebbende de Staetsche twee Forten gemaeckt/ aen elcke zijde van de Rivier een/ om dat de Spaensche de Arbeyders niet en souden beletten. Doen ook de belegherde/ het sy datse aen het werck des Dijcks by Sevenbergen gelijckelijck hadden willen te gelijck coopereren in den arbeydt/ ende om te weder-houden de kracht haerder Rivieren/ om te voltrecken den Dijck by Sevenbergen: of datse (om te recompenseeren het effect/ het welck sp in December te vergheefs hadden aengewent) nu meenden 't selve te volbringhen: begosten nu ook met alle moghelijcke vlijdt daer aen te werchen: bullende ende hooghende de Dijcken/ om het Waeter te doen overbloepen in de Spaensche wercken.

De Marquis sulcks siende (hoewel dat 'er geen middel en was den loop van den Werck te veranderen) nochtans upt vreese dat het water langhs hoe meer in sijn Quartier soude vallen/ dede met 'er haest om de Wallen van de Stadt (daer het Landt hooghst lepdt/ ende het water komen op-houwen) een Canael van twee duysent ende twee hondert passen langh upt-graven/ waer door het af-vallende water in de andere Morassen komen soude/ ende sonder belet wederom in sijn eyghen cours vallen: Maer eer dat het Canael volmaeckt was/ vrack het selve op-ghehouden water/ haren Dijck in/ dien sp met soo veel konst hadden ghemaeckt/ mede af-spoelende eenighe Poorten/ met een Kabelijn/ het welck die van de Stadt seer verbaest maeckte; doen spoelden ook die drie Schepen wegh/ die sp by Sevenberghen in het midden van de Rivière hadden doen sincken/ met alle het werck dat sp daer op ghemaeckt hadden. Dit volghende moet ook den Goddelijcken bystandt toe-gheschreven worden/ dat/ ghedurende soo veel Arbeydeders aen het voorschreven Canael werckten; niet teghenstaende men upt der Stadt ghedurigh schoot/

1615. dat 'er niet meer als een eenige der selve werck-luyden met een musquet-kogghel door de schouder gheschoten wierdt.

Die van Sevenberghen (niet teghenstaende de zwarigheden die sy voorsaeghen / om een werck uyt te voeren / daer sy al drie of vier reysen mede bedroghen waren gheweest) opinitreerden noch al in haer voornemen. De gheene die de gheringhe apparentie derselver uytkomste saghen / beelden hun in / dat het maer een loos heydt en was om de belegherde te abuseeren / ende in hoope te houden; nochtans en lieten se niet af haren Dijck aen beyde zijde van de Rivviere wederom te beginnen / om dien aen malkander oder te brenghen.

Ende om dan de selve vast te maecken / heyden sy groote palen recht op ende neer in de Rivviere / vullende die met groote klompen aerde / groote steenen / rysers ende zooden.

Eyndelijck als ter spijt van de Zee en der Rivviere / pooghden de naturere te overwinnen. Ter selver tijde resolveerde Iustinus van Nassau, (Gouverneur van Breda) sijne Dijcken / Poorten / ende Kabelijns / (die het water wech ghespoelt had) weder op te richten / ook Wallen teghen der Spaensche Batterpen / om de hupsen in de Stadt te beschermen.

De Marquis in het verbolgh der verseeckertheden die de Ingenieurs hem gaven / was noch wat ongheloovigh / dat door den vloet der Zee ende andere wateren / sijne quartieren niet en souden beschadight worden: naer dat hy uytghevonden hadde de inventie om het water door Canael in de Mercke te doen loopen: wetende nochtans dat de Hollanders (in exactheyt van water-werck) wonderlijck konstigh zijn / ende sierde dat de selve hun in haer voornemen opiniatreerden / sond daghelijcks Spions naer Sevenberghen, om te vernemen: niet te vreden zijnde met het gheene sy hem aenbroghten / door hoozen seghgen / ten ware sy hem verseeckerden ooghenschijnelijck ghetuyghen van haer aenbrenghen te wesen. Den Spaenschen wierdt aenghebraght / dat den arbeydt van den Dijck op het beste van de wereit ghelucktende / haest soude voltmaeckt zijn / ende dat 'er alreedts gheladen Schepen met Bivres op Anckers ghereet laghen / om door de windt na Breda te zeylen: Van de windt die hun den heelen dagh dienstigh was ghebweest / veranderde; Ende daer verhefte sich op een bot soo een ongestuymige tempeest / dat de Palen (die in het midden van de Rivviere met macht ingeheydt waren met steenen / zooden / ende Kijsers) sonder teghenstant wegh-spoelden: De Chaloupen / (waer mede de Materialen waren aenghebrocht / naer dat die door de onghestuymigheydt onder malkanderen heftigh ghestooten hadden) werden op het Sandt ghesmeten: ende alsoo het heele werck onnut ghemoorden. Eyndelijck quam het onweer van dien tijdt af soo hoort op malkander / van weghen de onghestadigheydt des Saisoens / ende het continueren der tempersten / dat sy het eenmael ghenoot saeckt waren / dat voornemen tot den volghende maent maert te staecken.

De Magistraet van Breda dit alles wetende / ende vreesende / ofte dat door het langh Belegh de Bivres hun souden komen te ontbreecken / ofte dat de betalinghe der Soldaten (door ghebreck van gelt) soude komen te manqueeren / vonden gheraden tot beyders door twee middelen te versien: Eerstelijck / vondense oirboirlijck het Koorn met schaerse uytdeelinghe te doen strecken; Want naer dat sy in de maent September onder de Burghers van het door-raet van het Koorn een bysonder onderzoeck hadden ghedaen / ende weder om den volghende maent alle het Koorn dat in de stadt was / aenghetecknet: nochtans twee daghen daer naer deden sy wederom het selve in de teghenwoordigheydt der Capitepnen van het Guarnisoen / daer toe ghecommitteert zijnde / noch veel naeuwer af-meten / ende tot dien eynde het ghetal der hoof den van elcke Familie doen registreeren. Soo dat by de Burghers twaelf duysent maten Kogghe bevonden werdt / vijf duysent in het Magazijn / ende vijf hondert Ossen: Soo wierdt ghecordonneert / dat uyt het ghemeen Magazijn alle weecken hondert en vijftigh maten souden ghetrocken worden / om onder de Soldaten uyt te deelen: ende duysent voor de Burghers / het welck uyt haer voor-raet soude ghenomen worden / ende achtien Ossen geslachtet / voor vijf grooten 't pont. 1625.

De Magistraet met sulcken reglemente noch niet te vreden zijnde / dede in den maent November 't Koorn wederom Inventariseeren / met verbodt pets daer van sonder consent van den Magistraet te moghen verkoopen / op de boete van vijftigh Philippus daelders te verbeuren. Ende met eenen wierdt ooch door openbaer Edict, aen de Burgers verboden / in hare hupsen gheen bier meer te moghen brouwen / op datse in het verbroghen brouwende / gheen Koozen uytmeeten souden / om het bier beter te maken. In den maent December werde noch door openbaer Edict den Burgheren noch scherp ghebodt ghedaen / datse alle haer Koozen in het ghemeen Magazijn souden hebben te brengen. Ende op dat daer in gheen Fraude soude gheschieden / wierden de Burghers Nieuw-Iaers-dagh op het Stadt-huys ontboden / alwaer sy door de Magistraet in conscientie met Eede moesten verklaren / hoe veel sy aen Kogghe / Kogghen-meel / Haver / ende Gerst tot haer eyghen / ofte in bewaringh hadde: de gheene die den Eedt weygherden / souden alle daghen thien gulden verbeuren / tot dat sy het selve in door-schreven forma souden hebben verklaert / ende die gene die het valschelijck bezwoer / soude als meyneedige gestraft / ende ses hondert gulden verbeuren.

De Molenaers ende Backers waren mede in deselve verbeurte begrepen / ende ook verbodt ghedaen / het Brood niet lichter te mogen backen / als van ses en een vierendeel pondt zwaer: noch Koozen ofte Meel aen niemandt meer als twee pont t' sessens te verkoopen. Na de Publicatie des Edicts van den tweeden January / ginghen de Burghemeesters met de Capitepnen van het Guarnisoen / ende van de burgherye / de burghers hupsen door-soecken / ende alle het Koozen dat sy daer in vonden / in het Magazijn doen brenghen / den selven met Eede doende verklaren / datse voor haer noch voor niemandt anders gheen verheelt en hadden. Ende om gelt te verschaffen / ghebruycken dit middel: De Gouverneurs / Colonels / Colonels-Lieutenanten / ende Capitepns / verklaerden alle met Eede / hoe veel Silvers een peghelijck hadde / om te weten: hoe veel een peghelijck soude konnen leenen. Daer naer wierde vijfderley vier-kante Silver ende Koopere munt gheslagen: namelijck Silver / van een, twee, ende drie gulden: van Kooper / van een, ende van twee, ende van een halve stuyver: ende met Trompet wierde verkondight / dat deselve Munt haer bysen koors en de waerde soude gelden / soo als daer op ghetepcheut was.

Ondertusschen kreghen de Spaensche tijdinghe van het verlies der Stadt Goch, een Stadt in het Hertogdom van Kleef. Sulcks is alreede hier voor verhaelt op een ander plaets: doch hoe het H. Hugo verhaelt, heb goedt ghevonden hier ook te setten. Lambert Charles, Statische Gouverneur tot Nimmegen, vernomen hebbende dat het Guarnisoen zwack was / en dat de Wallen op seecker plaetse omgevallen / maechten een gros van Soldaten / die hy uyt verschepde omliggende Guarnisoenen trock / viel de Stadt aen / ende quam door de Bresse. Van neghen hondert Soldaten, die daer in Guarnisoen laghen / werden maer tot vijf hondert effectibe ghereeckent / d' andere kranck ofte al te oudt zijnde om te dienen. De Wallen van de wechtigheydt des waters door-weckt zijnde / wierden soo verplettert / dat het Wee daer door het water liep / daer het ondiep en sonder Palissaden was. Iakes Tourland, Gouverneur van Goch, verstaen hebbende / dat het Guarnisoen van Nimmegen op de been was / waerschouwde ten eersten de Gouverneurs der omliggende plaetsen / hun op hare hoede ghereet te houden. Alle omsien ginck hy in persoon de Sentinellen op haer wacht besoecken: Selfs des daeghs te voozen dat de Staetsche die Stadt innamen / hadt hy de Wacht verdobbelt. Aen de Bresse hadt hy tachtentigh soldaten op de

Geeft hy de Spaensche tijdinghe van het verlies der Stadt Goch.

1625. op de Wacht ghestelt / om die plaetse (die hem d' access sibelst docht te zijn) te bewaren / om dat het verwallen van de Wallen / de Gracht vulde. Ende met eenen aen de Marquis advisserende den tocht der Staetsche / ende de Advijsen die hy aen alle omligghende Gouverneurs daer van ghegheven hadde / om sich daer mede te verantwoorden; hebbende den Marquis mede ghelijckelijk ontfangen / 't geen hem de Gouverneur van Wesel schreef / belangende de gevaerlijckheyt der saecken; Tourlandt wierdt ghe-blameert / dat hy zich selven vergeetende / ende alte gerust houdende / hem met andere te seer bekommert hadt / daer doch niet mogelijck was van soo verre geleghen plaetsen hem in tijdts secours te kunnen senden. De Staetsche Croupen marcheerende inder nacht / quamen 's morghens voor de Bresse: men houdt datse waren vier duysent man te voet / met hondert ende vijftigh te paerdt. Ende soo sy met gewelt de Wallen op-klommen / wierden de tachtigh Soldaten (die daer de wacht hadden) verbaest / soo veel volcks schielijck te sien / die sy niet en wachten / kregen de schrick / namen de vlucht / ende haren Officier verlatende / gaven de Staetschen vry open passagie.

Die dan met het Kapier inde handt ingecomen zijnde / bemachtighden ten eersten twee Poorten / en straex daer op ooch de Marckt: Tourland van meest alle sijn volck verlaten / konde schier niet meer resisteeren / vergaderde alle sijne overighe / quam in de poort van het Casteel / die noch overigh was. Sendende metter spoet naer Wesel, om secours van Ian Gonsales: den selven verseeckerende ondertusschen devoir te doen om zich te defendeeren.

Ian Gonsales vermaenden hem wederom tot kloeckheydt / ende te doen dat een eerlijck man toestont: met belofte van secours. De Spaensche 's nachts (hoewel hun wel weerende) werden vande poort gejaeght: doen resteerde niet meer als het Casteel. 's Anderendaegs quam 't secours van duysent man te voet: dewelcke tegen het expres bevel van Tourlandt overhoop door de achter-poort in 't Casteel dronghen: waecken de brugge die metter haest ghemaeckt was: latende aen d' ander zijde vande Riviere drie hondert van hare cameraets / die ten deele van de Staetsche wierden doodt-geslagen / ende voort ghevanghen ghenomen. Tourlandt liet de Brugghe (die hy te voren hadde doen breecken) met Ladders ende Plancken weder maecken / om van het Casteel in de Stadt te komen: willende een uytval na de stadt doen / wierdt seer perículeusselijck inden buyck ghequetst. Alsoo dat de Capitepnen (siende de kleyne apparentie van langher teghen te staen) oorloofden oorbaer te zijn / om een eerlijck accoord te maecken / sulcks dat de Staetsche in drie daghen vande Stadt ende Casteel meester wierden. Lambert Charles, Autheur van den aenslagh / vierde sich wel vande victorie / maer de vruchten daer af en genoot hy niet langh; daer wierden eenighe huysen gerooft / kercken verwoest / de heylighe dinghen ghepropha-neert / ende veel quaets ghedaen: als of de victorie daer aen gheleghen was ghe-weest. Korts daer naer stierf hy van een Apoplexie. Daer naer hebben het de Statische (thoonende dat aen Goch niet veel ghewonnen was) Neutrael ghemaeckt. Hebbende deselbe ingenomen / meer om den Marquis van Breda te diverteeren / dan om deselbe te behouden. Nochtans die van Breda hoorende van deselfde victorie / verghaden over de Wallen de Spaensche Schilt-wachten / al spreeuwende / ende deselbe naer Goch toe wijsende. Op den selven tijdt hoordemen dat de Croupen (die de Graef van Mansvelt brocht) op de Frontieren van Vranckrijck / ende ontrent de Graefschappen Henegou / ende Artops gekomen waren. De Infante en konde haer niet inbeelden / dat groote Vorsten met soo een geabandonneert mensch (als Mansvelt was / die niet te verliesen en hadde /) hun souden willen embrouilleeren; nochtans was haer ooch wel bekent / dat ghelijcker wijs de affecten der Koninghen heftigh waren / deselbe ooch veranderlijck te zijn: Sulcks dat terwijlen sy de gevaerlijckheden voorsagen / maecksten in allen gheval haren Oorloghs-preparatien / om haer wel te weeren / naer eysch der saecken; Tot dien eynde deden sy sterckter Guarnisoenen in Artoys ende Henegou logeeren / om de Frontieren te bewaren: In Henegouw sonden sy de Graef van Embden om te commandeeren / ende gaf aen den Graef van Hooghstraten, Gouverneur van Artoys, oorsake om sijn Gouvernement te bewaren. Sy veerdighden af de Graef Sforza, om des Keysers ende Hertogh van Beyerens Croupen te gemoet te gaen / ende deselbe doen voort haesten: Belastende alle het Koorn ende Vee inde steden / tot verseckerthepdt te doen versamen; met verbot eenige Peerden uyt het Landt na Vranckrijck te laten trecken / gelijck de Fransche de distractie des Koorns in die quartieren ooch verboden hadden. Ten anderen / soo twijffelde de Marquis, dat de Graef van Mansvelt van het secours uyt Vranckrijck / Engelandt / ende Duytslandt / een gros gemaeckt hebbende op de Paltz wel een dessein soude krijgen: ontbood aen Don Guillelmo Verdugo, Gouverneur van dat Landt / acht Compagnien uyt de Hooghduytsche Regimenten te lichten / met twee Compagnien Peerden / dat hy die boven het Regiment van Colonel Crats, ende andere vijf hondert Peerden / die de Spaensche in dienst gekregen hadden / in Guarnisoen soude leggen. Ondertusschen hoghten de Provintien hare Militie op de been / zijnde deselbe van twee duysent man te Peerde / ende vijfthien duysent te Voet; des Keysers Croupen waren al op de Frontieren van 't Landt / de Baron van Ainsi dedese advanceerden: het waren twee duysent Peerden / ende drie duysent te voet / die de Marquis Carolo Spinelli voerde. Het Generael Commando van de Militie van 't Landt / werde aen Don Carolos Coloma ghegeven / zijnde onlanghs ghe-weest Viceroy van de Eylanden van Majorke ende Minorke; ende het Commandement vande Bende vande Ordonnantien aen Albert van Aremberge, Prince de Barbançon, doen Maistre de Camp van 't Spaensch Leger. De Loop-plaets deser / was eerst tot Namen bestelt / om den Graef van Mansvelt de passagie te beletten / indien hy gedocht hadt door 't Landt te komen / gelijck hy t' anderen tijde deed; Maer korts naer dat men vernomen had / dat hy zich by 't Leger van Prins Maurits soude vervoegen / gingen sy beyde by Antwerpen haer Poste nemen / alwaer des Keysers Croupen ooch quamen.

De Marquis seer verblijdt zijnde soo florissanten Armade te sien / als men misschien by menschen ghedencken geen schoonder in Nederlandt hadt ghesien / (want sonder de Guarnisoenen van de Frontier-plaetsen te rekenen / soo maecktemen gissingh van dertigh duysent man te voet / ende acht duysent peerden) en liet daerom niet gedueriegh in actie te zijn / en gestadigh op sijn Belegeringe een wakend oogh te houden; door alle middelen poogende eenighe Brieven te intercepteren / om tijdinge van Prins Maurits aenslagen / ende van de Belegerde te vernemen. Daer toe stelden hy schilt-wachten ende spieders op verscheyde plaetsen / met beloften van goede recompens aen de geene die alsulcke Brieven soude kunnen krijghen. Alsoo de Spaensche op haer hoede waren van dryen in de Stadt geraeckt zijnde / dewijle de Schilt-wachten qualijck toegesien / of door rasigheyt der Brief-dragers bedrogen: soo vondmen by na ontrent daer die ontkomen waren / een kleyn beurs-jen / daer in twee Brieven met Was overdeckt / om niet nat te worden / indiense door 't water hadden moeten gedraghen worden: waren beyde van Prins Maurits, de eene aen de Gouverneur Iustinus van Nassau, ende de ander aen de Magistraet van Breda, met cijfferen ende fantastijckle tepckens / daermen niet uyt sien en konde; naer dat 'er veele haer te vergeefs het hooft gebroocken hadden / om deselbe te dechiffreeren; soo wierd 'et nochtans eyndelijck door Michel Rouart Secretarius van den Marquis, uytgevonden / met groote moeyten dagh ende nacht soo langh daer op studerende / tot dat hy eyndelijck den sleutel daer van vondt; den inhoud van die aen de Gouverneur Iustinus van Nassau was als volght: d' ander aen de Magistraet was van gelijcken inhoudt / maer met korter woorden.

1625.

Dat hy een uytnemende behagen genomen hadde, te

1625. verſtaen dat in 't onderſoecken van 't Koorn ſijnde inde Burgers huyſen ghedaen, ſulcke groote quantiteyt was gevonden: dat het met ſoberlijck uyt te deylen moeſte ghemenageert worden, om hem te meer tijt te gheven haer te ſecoureren, waer toe hy met alle macht arbeyde, ſoo in Vranckrijck, Engelant, als in Duytſlant; dat tot dien eynde de Graef van *Manſvelt* ghekomen was ſyne Troupen by hem te vervoegen, om den *Marquis* t'obligeeren op te breecken, dat die al ſoude gearriveert ſyn, indien de wint hem niet en had tegen geweeſt; dat in 't *Boulonnois twee duyſent* Paerden waren, ſonder de Compagnien die in 't Landt van *Luyck* ende elders ghelicht waren. Tot *Douvres* waren *veerthien duyſent Man* te voet, gereet om Scheep te gaen. Dat de reſt van 't voetvolck die hy tot *twee duyſent* in Duytſlant ende in gheconfedereerde Provintien hadde vergadert, met noch andere Troupen al geſcheept waren, alleenlijck bequaem ſaiſoen verwachtende om alle ghelijck ſeyl te gaen: hebbende deſelve hun al in Zee gheaventuert, maer van 't onweer wederom gedreven; dat belangende de Staten, deſelve koſten noch moeyten ſparen ſouden, om des Graef van *Manſvelts* deſſein te ſeconderen, en de Stadt te ontſetten, hebbende al ordre gegeven, om in Vranckrijck ende Engelant een nieu Leger van (boven dat ordinaris onderhouden wort) *vier duyſent Paerden*, ende ten minſten *ſes of ſeven duyſent te voet*, te werven.

Sulcx dat teghen den nieuwen tijt mochten verhoopt worden *dertich duyſent man te voet*, ende *ſes duyſent Paerden* inde wapenen te ſien, om de Stadt in wat maniere dat het mochte ſijn, te ontſetten; dat om alles met meerder avantagie voor d'Armée ende de Stadt met eenen te doen uytvallen, hy ſeer begeerich was dat het Koorn (alſoo de Gouverneur *Juſtinus* ſelfs hem gheſchreven had) tot de *hondert en acht dagen*, mochte ſtrecken: te rekenen vanden thienden des loopende Maent *January*, tot in 't begin van *Mey*. Ende hoe wel dat hy niet en twijffelde, of alle ſijne Troupen ſouden langh te vooren gereet ſijn, nochtans ſo conjureerden hy hem doch met het Koorn ſo menageerlijck toe te gaen als het immers mogelijck was: op dat ſyn Armée en de Troupen die op de Frontieren van Vranckrijck lagen, te meerder tijdt hadden om hun te prepareren. Wat aengingh 't geen hy van hem begeerde, te weten, of goedt vondt aende Soldaten, Burgers, Vrouwen ende Kinderen, ſeecker portie van broot uyt te deelen; hem dochte dat ſulcx wel weert was rijpelijck geconſidereert te worden: datter dan meer als de gewoonheyt ſoude gegeten worden, als het Broot dus by portie ſoude gedeylt worden: anderſints, daer en ſouder niet meer als ordinaris ende na behoefte gekocht worden, dewijle het publijckelijck verkocht wiert. Boven dien dat ſulcke manieren van doen in 't gemeen ſtoffe van tweedracht baren ſouden, wat plichten men doch tot een gherechtighe obſervatie van dien oock ſoude mogen by brengen; dat al dit niet tegenſtaende hy ſich gedroegh, of beriep aen de Magiſtraet van der Stadt, ende aen de Krijſchraet: houdende voor onverbreeckelijck alles wat die goet vinden ſouden tot de meeſte verſparingh der Vivres te ordonneren. Dat hy van wegen der Soldaten Paerden met de Staten getracteert hadde, indien de voeragie en weyen quamen te manqueren.

Dat ſy hem beloften hadden gedaen goet te doen den prijs daer voor ſyſe ſouden verkocht hebben; Item het gelt voor de geene die ſy levendigh ſouden leveren, en die gedoot ſouden ſyn, mits deſelve redelijck gepriſeert ſynde, dat ſy dan niet weygerich ſouden ſyn in tijdt van noot hun deſelve quijt te maecken, ende te leveren om voor 't publijck gheſlachtet te worden; ende om het groot gerijf der *Melck-koyen*, dat daer moeſte toegheſien worden deſelve tot den uyterſten te ſpaeren, ſoo langh als maer in 't minſte ſtroo daer voor was.

Dat hoewel gants niet getwijffelt en wert of hy ende de Magiſtraet in 't Generael onderſoeck van 't Kooren exact ghenoegh gheweeſt hadden: hem evenwel noch conjureerde tot het vermeerderen van publijke Koornſolders een geduerich waeckent oogh te willen houden, ſoo daer miſchien yemant eenigh Kooren verſwegen hadt. Item dat de Magiſtraet hem hadden ghenotificeert haren ende der Burgheren goeden wille in 't contribueeren van haer eygen gelt, ende Koorn, ende alderhande zwaricheyt van 't belegh uyt te ſtaen: maer datſe klaegden over d'inſolentie der Soldaten; dewelke hoe wel ſy geen reden hadden haer te miſnoegen, noch van 't logeeren noch van 't vier, noch over de betaling, noch alſoo weynich over den prijs vande Leeftocht, evenwel niet en lieten hun ſoo veer te emancipeeren, datſe niet alleen 's nacht maer op vollen dach, beſtonden de huyſen t'fortſeeren, de Thuynen om te roeyen, de palen van de Heyningen wech te dragen, de plancken van de ſtallinghen te rooven, ende de winckels te breken, ja ſelfs haer eyghen Corps de Garde: dat ſulcx alles nergens anders door veroorſaeckt en wiert, dan by faute van exemplare ſtraffe; ende dat eenige om diergelijcke miſdaet ghevanghen gheweeſt zynde, onghheſtraft waren uytgelaten. Dat ſonder twijffel ſulck Exempel den Burghers haere affectie ende bereytwillicheyt, mette welcke ſy hare wachten gedaen hadden, wel ſoude mogen doen verkouwen; dewijle ſy alreedts begonden te klagen, meerder moeyten te hebben, hare huyſen tegen de Domeſticque Vyanden te beſchermen, als de Wallen. Dat hy daerom begeerde, ſoo wanneer diergelijcke abuyſen, weder gebeurde, dat aende overtreders ſulcke exemplare ſtraffe ſoude gheſchieden, dat d'andere een ſchrick hebben mochten, alſoo den plicht der Soldaeten veel eerder was den Burgeren voor ongelijck te beſchermen, dan hun aen te doen. Dat zyn intentie was dat deſen zynen Brief aende Colonels ende aenden heelen Krijghs Raedt gecommuniceert werde, op dat ſy bemercken mochten hoe dat t' eenemael oorbaerlijck ſy, teghen ſulcke onghelegentheden der Burgeryen te verſien, dewelcke ſonder dat genoegh belaſt waren. Wat aengingh den nieuwen Dijck der Spaenſchen ende aen 't Parapet dat ſy aende zijde van *Sevenbergh* daer op gemaeckt hadden, als oock van de dobbelde reye der groote paelen, dat hy van elders oock daer van gheadviſeert was. Dat ſulcx alles niet teghenſtaende, de Staten daerom niet laten ſouden haer Dijck by *Sevenbergen* teghen den loop van 't water te doen opmaecken, het welck in korts geſchieden ſoude; ende niet tegenſtaende, darter veele hun bemoeyden om te gronderen waer toe ſulcx alles uyt vallen ſoude; de ſommige gheloovende dat het water alle het Lant ſoude overdecken, andere het contrarie ſuſtineerende: wat hem aengingh ſoude na de uytkomſte van dien oordeelen, dat hy voor zyn particulier wel wiſte, ſulcke ſpatie ſoo groot te weſen, dat de ſelve niet dan met een onbegrijpelijcke waterval konde ghevult worden, al worde den loop van de Riviere geſlooten, ende dat haer ſulcx oock ſonderling niet en konde helpen om door den Dijck te komen, dewijle datmen die ſoo wel gefortificeert hadde: dat ſulcx nochtans den Spaenſchen onghelegheentheydt aen doen ſoude, ſoo wanneer hy haer ſoude komen te ontſetten. Over ſulcx ſoo ſoude hy wel doen tegen den tijdt eenige ſchepen ghereedt te houden, met dewelcke hy hem uyt der Stadt te ghemoet komen ſoude, om hem de handt te bieden. Sulex was den inhout der Brieven. Met dit bijvoegſel ontboot hy, dat de Troupen van de Graef van Manſvelt wederom in Zee waren geweeſt / maer dat de wint hun weder te rugge geſtooten hadde; ende dat Lambert Charles, Goch met ſtormender handt had ingenomen.

De Spaenſche op deſe wijſe geadverteert van alle des Prinçen menées, dewelcke ſo veel vremde Troupen ontboot en tot zijn ſecours dede komen: ſo ſach de Marquis wel dat alle deſe voorberepdingen op hem gelden ſoude / ende reſolveerden moeſte noch drie Maenden in de quartieren te patienteren: (dewijle dat Prins Maurits met ſulchen opſet voorgenomen had de ſtadt te ontſetten) gelijck of door 't verlies van die Stad den gantſchen ſtaet in hasart ſtont) na dat te voren de Fortificatien die Prins Maurits tot Mede verlaten hadde geſlecht waren; reſolveerde zijne quartieren te Fortificeren / ende die met een ongelooflijck werck / door onmetelijcke Wallen inde benaudtheyt des winters te ſlupten / op dat die machtige Armee die de Staetſche met ſulck een grote voorberepding op de been hadden / hem in het voor jaer niet quam over-

Digitized by Google

1625. overvallen ende overrompelen ghelijck Prins Maurits zijn reecheningh maechte. Dat Bolwerck opghemaecht zijnde begreep in zijnen omloop, twee en vijftich duysent passen, verre overtreffende den eersten grooten omloop / die metter haest was ghemaecht; die maer van dertich duysent en ses hondert passen en was. De nakomelingen sullen sich daer over verwonderen: ende alwaert dat Cæsar ende Pompejus weder opquamen soudent naulijcx konnen ghelooven: waer van den eersten zijn Legher met een wal van vijfthien duysent passen omtinghelde; ende desen in het midden van een ander van achtien duysent: beyden by Durats.

Op dat niemandt en dencke / dat een de reecheningh soude moghen ghedwaelt zijn: hier is volgende de getrouwe reecheningh die met een uytnemende precijsicheyt van de grootheyt der quartieren gemaecht is. Het quartier van de Marquis in 't Dorp van Ginneken, daer in begrijpende het Kupter quartier 't welck was achter dat van de Marquis onder 't commando van de Graef Salazar, Generael van de Kupterye / was besloten in 't midden van een wal / 't welck hadt in zijn omloop twee en twintich duysent ses hondert drie en dertich passen: dien van den Baron de Balançon, was van acht duysent ses hondert, den Graef van Isemburg twaelf duysent vijf hondert vier en vijftich: van Paul Baillon, van neghen duysent acht hondert en derthien. Daer na begost den Marquis de Stadt met een ander wal van binnen te omsinghelen / maer veel minder dan desen / om d'uytvallen der belegerde te beletten. Nauwelijcks konde den selven tot in perfectie gheraecken eer de stadt haer overgaf: zijnen omloop hoewel die geinterrumpeert wiert / was nochtans van sesthien duysent passen. De hoochte van d'een ende d'andere omsinghelinghen waren thien voeten; de dickte in de base van vijfthien: het Banket was twee voeten hoogh; het Parapet vijf; aende base thien voeten dick, ende boven ses: de Graft was seven voeten cuyps of op den bodem diep: boven van d'eene kant tot d'ander vijfthien, ende acht van onderen. Sulcx dat dese leste omsinghelinghen veel reaelder waren als de voorgaende / die maer vijf voeten hooch en seven dick waren / ende de gracht hadde de selfde breete.

Tusschen d'eene ende d'andere deser beyde groote omtingelinghen werden ghevoeght nieuwe Redouten, ende veel Bolwercken om Geschut op te setten: daer warender altijdts twee, die op de inkomen van elck quartier Flanckeerden / de welcke noch met een Halvemaen beschermt waren.

Daer werden nieuwe Forten ghemaeckt van verschepde Figueren / naer dat de ghelegenthedt der plaetse sulcks verepschte. Daer en boven / soo was elck Quartier / midts eenighe kleyne Fortifitatien diemen raseerde / strackx verwult met soo veel retraiten / retranchementen / ende nieuwe wercken aldus versterckt / dat niet wel mogheljick en was aen de ghene / die het niet ghesien en hadden / de form daer van te doen begrijpen / finalijck soo was het een Labirinthe van Fortificatien: Behalven de Forten die de Spaensche op verschepde Dorpen hadden / tot ghemack der Conboyen ende versterckinghe der passen.

Alleenlijck in de Spaensche Quartieren / waren hondert acht en seventich wercken in alles gereet: Namelijck ses en 't neghentich Redouten, ende seven en dertich Forten; van Bolwercken, van Batterien; soo met Parapetten als anders vijf en veertich. Soo dat waerlijck mach ghesept worden / dat dit Leger al anders ghewees is / als dat soo seer vermaerden van Iulius Cæsar by Durats, in den welcken niet meer als vier en twintich Forten waren / sonder andere Fortificatien meer / als van 't Bolwerck met den welcken hy besloten was.

Indien tijdt dat de Spaensche begonnen de handt aen 't werck te steecken: De Graef van Mansvelt hebbende over Zee / ende in verschepde plaetsen Troupen vergadert / sich inbeeldende als dan soo onsienlijck te zijn / als hy misprysen was geweest / begonste in den Palts te willen komen / en schreef een Brief aende Infante, door de welcke hy haer met veele submissien bad, hem door haer Land te willen passagie geven, en dat sijn Armée met Vivres soude mogen gedient worden; dat sijn Intentie was door zyn Majesteyts Landen te passeeren sonder eenighen overlast noch gewelt te ghebruycken, dat de noodsaeckelijckheyt hem verobligeerde al daer zynen wech te nemen, om den last van den Koninck van Groot *Brittannien* zyn Meester te volbrenghen; dat om zyn debvoir te quijten hy het niet en hadde willen ondernemen, sonder haer eerst daer van te adviseeren; 't welck hy sich persuadeerde dat hem met reden niet en konde gheweyghert worden. Dat soomen hem in allen gheval den pas ontseyde, de wet ende natuerlijcke reden ghevoecht by den wille ende permissie van de Koningh zynen Meester, hem soude toelaeten de macht der Wapenen te ghebruycken, om sich selven daer toe openingh te maecken: d'Infante kennende by experientie de artificien van den man / was haer de pijne niet weert op sijn Briefje te antwoorden / om te betjoonen het gheringh betrouwen dat in sijn woorden was / ende datse niet veel naer sijn licht gheraepte Armee en vraeghde: zijnde deselve gecomposeert met een deel canaille / ende nieuwe Soldaten met ghewelt opgheprest / bequamer tot den Ploegh als tot den Krijgh: in plaets dat sy soo veel goede oude Soldaten onder haer commande hadt / aldus sprack H. Hugo. 1625.

De Belegherde ondertusschen siende dat mense met soo veel wercken omringhde / ende dat de Graef van Mansvelt (naer soo langh verwachten) haer niet te hulp en quam: maer dat ter contrarie de Troupen (die hy van over Zee vergadert hadde) langher vertoef de alsmen meende: begosten eyndelijck te verlangen / ende verdrietigh te worden. Ende om de waerheyt / soo was haer Kaes ende Stock-Visch al op / de leef-tocht was al op een seer hooghen prijs gekomen: een pont Boter golde een gulden / de gemeene maet Oly een goude kroon: een pont Speck vijfthien stuyvers. Ghedurende sulcke dierte / de Engelsche van het Guarnisoen / kunnende gheen ghebreck uyt-staen / aten doode krenghen / waer sy die konden bekomen: Soo dat niet alleen onder de Enghelsche / maer ook onder de andere / van weghen die vreemde kost / veel stierben van het Scheur-buyck: (by de Doctoren alsoo gheheeten:) want boven dien datse niet alle ellende belast waren / soo warense ook met de Pest hardt ghequelt; het broodt dat sy aten / was van oudt bedorven Koorn / van al over een deel jaeren tot sulcken eynde vergadert.

De Burghers willende de Soldaten van haren last van waecken verlichten / namen voor hun het bewaren der Wallen; latende den Soldaten / die van de dupten-wercken / sonder dat yemandt van de Burgers (hoe hy ofte ghedispenseert sy souden moghen geweest hebben) daer toe wepgerigh was. Vande vreese dat door de dierte vande Leef-tocht / ende den grooten noot eenighe mutinatie onder de Soldaten soude hebben gereesen; soo admitteerde de Gouverneur Iustinus van Nassau op der Staten soldye / de noodsustigste werckende ambachts-luyden van de Stadt / in plaets der ghestorvene Soldaten / om de selve daer door te beter in haren plicht / ende als andere in het werck te houden / dewijle datse doch anders niet te winnen en hadden.

Als ook in plaets dat de Soldaten ghewent waren van twee tot twee daghen op te trecken / liet haer toe het selve maer van drie tot drie daghen te doen; siende door de dinghseren veel licentien ende abuysen / tot prejuditie van de naeuwe gestelde Krijgsreghel.

Ten anderen, soo vermaenden haer de Colonels en Officieren wel ernstelijck tot eenen goeden moet, haer d'onverdraeglijckheyt van de dominatie der Spangiaerden voorhoudende: dat de Graef van *Mansvelt* hun sonder faute soude komen ontsetten: datse doolden te dencken dat sy niet in tijdts aen-komen souden, maer al

1625. naerder was dan men meende, geen wonder ſijnde dat van hem geen tijdinge en konde weſen, overmits dat de paſſagien al te nauw bewaert wierden: dat oock niet ſonder reden en was, dat de *Marquis* ſoo veel nieuwe wercken maeckte, zynde ſulcx een gewiſſe teecken, dat het ſecours uyt *Duytſlandt*, *Vranckrijck*, *Engelandt*, ende *Hollandt*, na by was, ende derhalven haer ſelven in haer eyghen opinie niet te opiniatreeren. De *Marquis* en hadde geen ruſt by daegh noch by nacht ghedurich aen zyne wercken; ende dat het een groote onverduldigheydt was, hun het ghebreck ſoo onverdraeghlijck te zyn, dewijle het ſecours ſoo na was: dat ſy alreeds de grootſte ſtrengicheden hadden uytgheſtaen, ende hare verloſſinghe alle daeghs te verwachten hadden: Eyndelijck datſe noch eenighe daeghen ghedult nemen ſouden, ende toeſien, dat ſy den lof ende Eere die ſy tot noch toe met ſoo veel uyt te ſtaen volſtandelijck verkreghen hadden, niet en ſouden wech-ſmyten. De Conneis hun niet woorden ghepaept hebbende / ende vreeſende van de belegherde met onwaerheyt overtuyght te worden / ofte dat door 't rapport van de gheene die met hyp ghelept uyt en in gingen / de Spaenſche den ellendigen Staet van de Stadt ſouden hebben komen te weten / reſolveerden dat voortaen geen Trompetters noch Tamboers / in de Stadt meer komen ſouden; maer die buyten de wallen haer beſchept te verwachten / ende aldaer mildelijck getracteert worden / om te doen ſien datſe binnen van alles noch overvloeyden / ſulcx was ter exempel van Manlig. De Magiſtraet oock in alles groote voorſichtichept ghebruyckende / verboden den Burgeren alderhande vergaderinghen ter exempel van Auguſtus, van vreeſe dat ſy onder 't decksel van t' ſamenrottingh eenighe monopoles ſouden aenrechten. Oock ſoo hadden de Capiteynen een Oogh op haer Soldaten / ſoo haeſt als ſijſe by een ſaghen / quamen terſtont met hare teghenwoordichept hun propoſten interrompeeren / om daer door den wech van alle Mutenatie af te ſnijden: door ſulcke ende dierghelijcke remedien werde verſien het gevaer in 't welck de Stadt bevonden wiert / ende den moet der Burgers ende Soldaten alſoo weder op gewackert zijnde / die doch in haren noodt geen ander toevlucht en hadden / als de hoop waer mede menſe omleyde.

Eyndelijck was de Graef van Manſvelt met het ſecours van 't voet volck tot Geertruydenbergh al aenghekomen; doen het ſcheen dat den Hemel hem op nieuws bevechten wilde. Sijn Vloot nauwlijcx daer aenghekomen zijnde / werde door ongheſtuymichept ſoo heftich aen malkanderen gheſtooten / dat de ſchee-pen niet meer ghebruyckelijck waren / ende daer op / gelijck ofte alle onghevallen des Winters daer toe was gereſerveert geworden / overquam een ſoo harden Vorſt / datſe langen tijdt daer lagen / ſonder eenich ſecours van Vivres te kunnen bekomen.

Om dat de Inwoonders van Geertruydenbergh het water altijdt open hadden / warenſe niet ghewent veel proviſie te doen: dewijle ſy van haer omliggende ghebueren daer mede lichtelijck by gheſtaen wierden / waren alſoo op d'aenkomſte van veele Soldaeten wepnich verſien / ſonder yets te kunnen doen komen van wegen de Vorſt.

Boven dien de Peſt, heete hoortſen / de Zee lucht / magenbreeckinghe van weghen den ſtanck ende ſtooten der ſchepen / de kleyne ſpatie van haer ligh plaetſen / veroorſaeckten ſoo vreemde Accidenten / onder de ſoldaten / (welcke meeſt nieuw waren / ende tot het ſchonghelen van de Zee ende den reuck van 't Peck onghewent) datmenſe by Douſijnen in 't water ſmeet / ende veel tijdt eerſe den geeſt ghegheven hadden. Eenighe hebben verſeeckert datter over de twee duyſent geſtorven waren. Sommighe die voor doodt in de Zee waren gheſmeten / quaemen met macht haerder ermen noch aen Lant / ende bleven dick noch in 't Leven. Het groot ghetal der doode Lichamen die op den oever ſonder begravingh lagen / meeſtendeel van den Vloet van der Zee hier en daer op 't Landt gheſmeeten zijnde / baerde een ſoo heftighe Peſt / de lucht ſoo infecterende / dat ſelfs de naeſt gelegen Hollantſche Steden / daer van beſmet wierden. Het was een droevich ſpectakel voor 1625.
d'Enghelſche haere Cammeraets / ſiende hun ſulcken onthael aen doen in een vreemt Lant daer ſy tot ſecours ghekomen waren. Maer de volheyt van haer ellende was (de Graef van Manſvelt haer niet derhende op Lant laten komen / geen betrouwen hebbende aen volck die tot zijnen dienſt ghedwonghen waeren) dat de principale oorſaeck hares doodts ſpruyten uyt dat ſelve remedie / waer mede hun het opkomen aen Landt beletten / om niet te verloopen. Veele die hun ſonder Wapenen aen de Spaenſche zijde ſalveerden / gaven uyt haer miſerable ghedaente ghenoech te kennen hoe dat d'andere gheſtelt waren; noch ſoo verſeeckerden die / dat die andere noch ergher uytſaghen dan ſy ende meeſt alle of tegen haer danck dienden / of en wiſten niet wat van den Krijgh was: ſulcx dat de handelingh der Wapenen hun moeſte ghedweſen worden / eer ſy tot bechten mochten komen. Men ſept dat onder hun ſulcke frape ſchieters waer / die uyt haer Kruyt hoorn tot boven toe het Roer volgoten / ſoo datter nauwelijcks het Loodt in konde; verſcheyde Brieven aende Spaenſche gheſchreven / ſeyden dat Manſvelt Troupen maer beſtonden in een deel ghevraept Volck / met ghewelt tot den Krijgh gheſleept: ende dat de ſieckte ende 't verloopen ('t ſelve in wepnich tijdts ſoo ſchaers hadde gemaeckt / datmender van veertich duyſent, qualijck vier duyſent konde uyt vinden. Terwijle dat de Vorſt zijne Vloot als beleghert hielt / dat ſelve Saiſoen verwechten doen den Spaenſchen verſchepden aenſlagen. Ende gheloofden te kunnen over Landt tot voor de Schants van Noordam by Sevenberghen komen / 't welck Somers van weghen den Vloet der Zee inacceſſibel was: dat ſy het Princelandt, Roſendael, ende Sevenberghen ſelfs / met wepnigh zwarigheydt ſouden kunnen inkrijghen: men ſondt de Spioens alomme ende werden Vierballen of Granaten ghereedt gehouden / om in der Staten ſchepen te werpen. Maer 't was al te vergeefs / want niet teghenſtaende dat het Ys dick was / ſoo was het van weghen de tuſſchen laeghen van Snee ſoo hoos / dat het over twee of drie menſchen ſeffens niet konde draghen. Ten anderen / ſoo was het Sneeu van 't Landt hier en daer in hollen en gaten ſoo verwaept / ende hadde ſulcke heuvels opgeworpen / dat de wegen onbequaem ende onkennelijck waren / ſulcx datmen ſonder perijckel gheen Krijghsvolck konde daer over brengen.

De voorſeyde Spioens honden haer ſelven dickwils tot halven 't heele lijf / ja tot over 't hooft in 't Sneeu geſoncken / na de plaetſen daerſe quamen te geraecken. Of ſy al ſchoon tot malkander riepen en ſchreeuwden dat holp hun doch niet. Drie waeghalſen uyt het Regiment van Graef Fougger, ſijnde inde quartieren van Roſendael ghevaecht / ende na dat ſy al dryvchende ende praetende der Staetſche ſchepen beſpiet hadden; ende in 't wederkeeren ontdeckt geworden / konden ſoo gauw niet af komen / of daer bleef 'er een gequetſt of gevangen. t' Ander tijde hadden de ſoldaten van Graef Fouggers haer perſonagie behendiger te werck geſtelt / dickwils met wepnich Volck veel ghebanghens ghekreghen. Eenige baden de Marquis haer toe te laeten datſe met eenighe Troupen van Don Charlos Coloma, ende eenighe vermeerderinghe van zijne Compagnien het Legher tot Roſendael mochten aenballen; het welck ſonderlingh niet ghefortificeert en was. Dat de Spaenſche door 't aenbrenghen der Inwoonders aldaer ſeer wel wiſten dat de Staetſche / van hun ſoo verbaert waren / datſe haer Bagagie al ghepackt hadden / ghereeder om deur te gaen als om te bechten. Dat het een ſaecke was welcke ſonder verlies ende ſonder gevaer konde geſchieden / indiennen de Kuyperye in twee verdeelde / deſelve maer eenigſints tegens Bergen op zoom en 't Princelant ſtellende. De Marquis welcke lieber met beſchepdenheyt op zijn hoede bleef / dan ſich met ſchoone woorden tot eene twijffelachtige uytkomſte te laten bepraten / by hem ſelven overdacht hebbende / conſidereerde het kleyn voordeel dat ſulcx tot de importantie van de Victorie by brengen mochte; voorbeelde geraetſamer te zijn / de zijne tot een beter occaſie te cou-

1625. te conſerveeren; dan te poghen zich een geheel Armee ontſachelijck te maecken / ofte in hazart te ſtellen / den Staetſchen een abantagie aen te brenghen / indien het ongeluck hadde gewilt / dat de zijne hadden blijven ſteken. Dat meeſt in materie van Oorlogh / met een omſien wonderlijcke veranderinge der fortuyn gheſien werden. Ende dat een wijs Krijghs-hooft / om een geringe Victorie nimmermeer en moet komen tot hazard van meerder te verlieſen.

Op den vierden Maert verdiel den dagh op welcken de Staten door verraſſingh van een Turf-ſchip, den Spaenſchen de ſtadt Breda afnamen. Tot gedachtenisſe van dien dagh / plachten de Inwoonders jaerlijcks een groote verheuginghe te gebruycken: deſe reys was de ſolemniteyt ſoo veel te magnifijcquer / dewelcke ſy miſſchien dochten in toekomende niet meer te ſullen ſolemniſeeren; dierende doen ſekerlijcker haren lijck / als haer ghevoorte: hebben op dien avont al haer Geſchut ende Muſquetten tot drie reysen af-geloſt.

Ondertuſſchen quam de tijdt / teghen welcken men had uptgheſteit het opmaecken van den Dijck / dwers door de Riviere van Sevenbergen: dit interval ſcheen de geeſt ende moet van de Werck-baſen op te wackeren / ofte weder levendigh te maecken. Immers daer quamper een moediger als d' andere / die dit (bykans desperaet) werck op verbeurte van ſijn hooft, aenmam / mits een ſeer groote ſomme gelts.

In tegenwoordigheydt van de gheene die de Staten tot opſicht van den Dijck gecommitteert hadden / kloos hy een plaets niet verre van de voorgaende / alwaer de Riviere ſoo breet noch ſoo diep niet en was / daer liet hy groote hoopen ſteenen / (in netten gheſonden) ſincken / onder die ſteenen vermengde hy ſeecker ſperp van klevende ſandt (ſoo men ſeyde daer toe upt Vranckrijck ofte Engelandt gebroght) om de holligheden te vervullen / ende de Maſſe aen malkanderen te hechten. Alles ſcheen ſeer wel te gaen; maer een ſchieliicke veranderinghe des luchts / in den tijdt vande volle maen van Maert / (warmeer in het ghemeen de Zee omtrent het æquinoctium meeſt op-zwelt) broght ſulcken abundantie van water by / met overvloedigh regenen ende ſneeuwen over al ſoo ongeſtuymigh vallende / dat niet alleen den begonnen Dijck / maer noch veele Fortificatien / ſoo tot Roſendael, als door de wallen van Breda, t' eenemael weeh gheſpoelt wierden. De Spaenſche kregender ooch haer deel van: Want de weeh na haer quartieren / ende eenighe Fortificatien van haer naeſt de ſtadt gelegen / waren alſoo onder geloopen / datmer in drie daghen niet dan met een ſchuyte by komen konde; in welcken tijt de Spaenſche quartieren d' een van d' ander geſepareert zijnde / bleven met hongers noot belegert / ſonder zich elkander met wagens te kunnen ſecoureeren: Schuyten haddenſe ooch niet veel. De Riviere, de kanten derſelve / ende de Velden waren alle door het water in een egale effenisſeydt. By aldien het eerſte van de winter ſoo hart ende ſoo ſneeuachtigh gheweeſt had / als nu een weynigh op het leſte: want gemeenlijck vallen de eerſte maenden de quaerſte / ſoo hadden de Spaenſche moeten opbreecken: want ghedurende die drie of vier daghen / dat de felle koude meeſt tyranniſeerde / waeren veel aen haer leden verſtijft / veel ſtierven op de ſchilt-wacht / andere kregen handen ende voeten ſoo bevroren / datſe moeſten ghebluymt worden. Veele Koorenkoopers ende Voerluyden / om de quade wegen / reghen / ſneeuw / winden ende ſlijck / tot in der nacht gheraeckende / wierden langhs den wegh ſtijf doodt ghevonden. Sulcks dat het Spaenſche Convoy ſoo verachtert wierdt: dat in drie weecken tijdts (in dewelcke het ys ende ſneeu door den geduerigen regen ſmolt) naeuwelijcks gheen ander proviſie in haer Leger en quam / dan het gheen de wijven van de Hooghduytſche ſoldaten daghelijcks met Croupen als halve Regimenten rondom haer a la picorée op haer rugge braghten. Het waren vrouwen / waer van hare mans geſtadigh veele dienſten af genooten / met verre van alle kanten boeragie ende hout te halen / om hun eeten te koken / ende te waſſchen: als ooch verſcheyde hups-raedt op haer ruggen te dragen / als het Leger martheerde: ſy waren voorwaer weerdigh in een Leger niet als een Krijgs-bagagie geacht te worden / maer alſoo veel als een Mupl-eſel van Marius. 1625.

De wateren waren ſoo haeſt niet wegh gheloopen / ofte lager gheworden / ofte de Staetſche werck-lupden ginghen weder yveriger (als opt) aen het werchen van haren Dijck. De Marquis belaſten de ſluyſen in het Voyp Leur op te breecken / daer dan daen het water in de Mercke toe loopt / ende den loop van ſeeckere Beecken die in der Spaenſche quartieren liepen / te ſtoppen ende om te leyden. Ende dat den Dijck (dien hy vande Mercke af tot Hage toe in de Moeraſſen hadde doen maecken) noch van drie voeten ſoude gehooght worden: op dat / hoe ſeer ooch de vergaderde wateren quamen te hooghen / nochtans men met ſchuyten die niet ſouden paſſeeren / die Staetſche / om ondertuſſchen de macht des waters vande zijde van Breda komende te breken / maecken ontrent (daer ſy den Dijck meenden te ſluyten) twee hoofden teghens malkanderen over / ende tuſſchen de openinge derſelve / ſtaecken ſy groote balcken / paſſelijck dicht by malkanderen / in manier van een drietandighe vorcke. Doen maecken ſy zich aen het werchen des Dijcks, verhoopende deſelve ten eynde te brengen. De gheſtadigheydt die ſy dach ende nacht daer toe gebruyckten / was ſoo groot / dat in weynigh dagen ſoo verre ghekomen was / datter ſchreen aen den Dijck niet meer te ontbreken / dan een ſeer kleyne openingh te ſluyten. Maer den loop der Riviere nam uptermaten toe / dat het niet langher konde bedwongen worden / ende ſoo ſterck dat het bloeyde als een pijle upt een boogh / in plaets dat men te voren zijn bloepen naeuwelijcks bemercken konde. Waer en boden den gront van het wel-ſant zich van ſelfs opwerpende / ende krachtigh op-bobbelende / deden de balcken (die daer waren geſteecken) op-werpen / ende ſoo tegen malkanderen ſtooten / dat de op-gemaeckte hoofden in deſelve ruyne gheraeckten. Waer op ſoo quamper een ſoo wreede tempeeſt / dat de ſchepen / ſteenen / zoden / rijſen ende boomen / die men hadde doen ſincken / om den Dijck vaſt te maecken / wierden te gelijck hier en daer wegh ghedreven. De Vloot (met dewelcke Hertogh Chriſtaen van Brunſwijck, de Franſche Cavalerye overbraght / ooch door het onweer overvallen) gheraeckte mede in ruyne: een deel der ſelve ſchepen verdroncken / ende veele werden wijdt en zijdts verſpreyt / ſonder naeuwelijcks eenigh cours te kunnen houden. Eyndelijck de Staetſche door de ongeluckige ſucceſſen van ſoo veel groote toe-bereydingen / wijſer gheworden / overdeelden dat het tijdt was te deſiſteeren van een aenſlagh / die ſoo dickwils te vergeefs was verſocht.

Ontrent dien tijdt kreghen de Spaenſche met looſheyt eenighe Brieven van de Gouverneur Juſtinus van Naſſau, aen Prins Maurits: ende andere van Prins Maurits ende van Mansvelt, aen deſelve; door welcke de Marquis ſeer verblijdt was / ſoo veele dingen te ontdecken. Seecker tot de Spaenſche gheaffectionneert perſoon / bewilligh den een boer / die de wegen van het Landt wiſte / ende tot alles bereydtwilligh was / om met Taback, Boter, en Kaes, als een die de Spaenſche ſchilt-wachten ſouden bedroghen hebben / binnen Breda te gaen; ende den Gouverneur aen te preſenteeren / ſoo hem belief de aen Prins Maurits ſijne Brieven te willen brengen. De Boer arm ende begeerigh om te winnen / verbondt zich met Eede. Hy quam dan met ſijn Koopmanſchap inde ſtadt: Sijn waer maecktе dat de noodruſtighe hem goet onthael deden. De Gouverneur onderduldigh zijnde / gheen tijdingh te vernemen / lepde den Boer dupſenderley vragen voor / van der Spaenſchen quartieren: hoe dat hy daer upt ontkomen was? ende wat daer gheſeydt wierdt? Hy (als een ander Spion) door-trapt zijnde / maecktе goede mijne / bepnſende al dat hem goet docht; de ſaken dan na de waerheydt vertellende / ende dan ten naeſten by de waerheydt / alles ſoo aerdigh verbloemende / dat hy in d' opinie van een goet man gheraeckte te zijn: want men gelooft licht wat men begeert.

Gebraecht of hy wel met brieven ſoude kunnen weer door raecken / daer hy 't eerſt gewaeght hadde? ende de- Sylvanus bedrieght die van

1625. Breda door Brieven.

loof den hy niet als twijffelachtigh: maer liet zich met schoone woorden flatteren ende bewegen/ om een saecke te onderwinden/ die hy doch selfs met al sijn hert begeerde te volbrenghen. Finalijck maechten hy 't soo/ dat hy van de Gouverneur aen Prins Maurits Brieven bequam/ met belofte van belooninghe/ soo verre hy hem weder antwoort broghte. De spion verseeckerde te doen wat mogelijck was. Hy en was soo haest inde quartieren niet gekomen/ of hy broght aen de Marquis den Brief die hem toe vertrout was/ zijnde den inhout van dien als volght:

DAt hy uytnemende verblijdt was drie van de sijne ontfangen te hebben, door dewelcke hy verstondt dat de Graef van *Mansvelt* met 't secours van Duytslandt, Vranckrijck, ende Engelandt behouden aengekomen was, ende dat tot secours vande stadt soo groote preparatien gemaeckt waren; dat hy de naeuwste sorge soude dragen, om het Koorn soo te menageeren, dat het (volghende sijn belofte) tot den lesten April dueren moghte, ofte tot den eersten Mey, indien 't misschien niet verbrandt en wierdt; Alsoo de Vyanden brandende *Bombes* inde stadt wierpen. Dat hy ten eersten in alle de Burgers Kooren-solders een nieuwe ende naeuwe ondersoeck van Kooren soude doen. Dat onlanghs de Vyandt alle het Geschut dat op de groote Batterye by de Water-molen lagh, in 't quartier vande *Baron van Balançon* gebracht had, ende tegen de *Heyde van Geertruydenberg* geflancqueert. Dat de *Marquis* dat quartier noch al Fortificeerde, dat het Guarnisoen vande Stadt met de pest, loop, ende scheur-buyck besmet zijnde, van dagh tot dagh grootelijcks verminderde. Dat de siecken door gebreck van *Medicamenten* ende goede *Spijse* niet en konden getracteert noch geholpen worden. Belangende de gesonde, dat 't die aen geen couragie en mancqueerden: maer dat sy onverduldigh d' occasie verwachtende waren om gheemployeert te worden, ende te bethoonen wat sy konden doen. Datmen altijdt Raep-oly gebruyckt had om te branden, eermen die tot spijse ghebruyckt had; dan datter niet veel meer en resteerde.

De Marquis den Brief gelesen/ ende weder geslooten hebbende/ gaf den self den den Bode te addresseeren: indien hy hem des Prinsen Maurits antwoordt weder-broght/ ende de Brieven die de Graef van Mansvelt hem vertrouwen soude.

De Prins Maurits gheloof de zich wel te mogen vertrouwen aen den geenen die hem (ongetwijffelt seer getrouwelijck) des Gouverneurs Brief hadde gebroght/ gaf hem sijn antwoort/ en beloonden hem seer wel: hem sendende aende Graef van Mansvelt, om sijn Brieven oock mede te nemen. De Bode en manqueerde niet sijn personagie weder aerdigh te speelen/ ende oock ghetrouwelijck bepde de Brieven aende Marquis te leveren/ die hem met een goede recompens vereerde.

Door deselfde brieven verexcuseert sich Prins *Mauvits* aen de Gouverneur, van het soo langh vertreck, legghende de oorsaecke daer van op het retardeeren van het secours, door de tegen-heden des Saisoens, hem conjurerende, met de menageeringhe van het Koorn soo veel te doen, dat het eenige weken over den lesten van April moght dueren. Dat hy in minder tijdt de secoursen niet en konde vergaderen, ende by een brengen: Dat anderssints de over-grobte kosten (die de Staten verconsumeert hadden, ende hy soo veele moeyten ghenomen) te vergheefs souden zijn. Dat inder waerheyt sulcke instantien wel strengh waren: maer dat de fortuyn de handt most gheboden zijn: Dewijle dat alle de Ruyterye (die de Graef van *Mansvelt* in Vranckrijck gelicht had) al te *Boulogne* was; behalven twee Compagnien die men van uer tot uer verwachtende was; dat der Staten Schepen met goeden windt wegh waren om deselve te halen. Dat *Duc de Candale* een deel van 't voetvolck mede brogt, de rest onder weegh zijnde, als oock de rest van 't Voet-volck ende Ruyterye in Duytslandt in der Staten naem ghelicht: ende dat de Recreues uyt Vranckrijck, Duytsland, en Engeland kort daer na mede op den gesetten tijdt komen soude: Dat hy hem ernstelijck badt tot na den lesten April te prolongeeren. 1625.

De Graef van *Mansvelt* beloofde door de sijne aenden Gouverneur *Justinus* van *Nassau*, in korten tijd by hem goede ciere te maken; ende dat hy daer lustigh op sijn gesontheydt drincken soude, en van alle de *Brigades* der rechtschapen Cavaliers. Dat hy *hondert Compagnien* te Voet, ende *veertig* te Peert, mede gebroght hebbende, zich wel moghte verseketen gesecoureert te worden.

De Marquis zich siende door dese Brieven wederom verseeckert te zijn van het Proviandt/ dat de belegerde noch over hadden; als oock van de langhsaemheyt des aenkomen van het secours: den dertighsten Maert op Paes-dagh/ nam hy voor den Gouverneur te sommeeren. Ende tot dien eynde beerdigden hy secreetelijck af/ een Trompetter van de Graef van Salazar, met een Brief van dierghelijcken naer volgenden Inhout: Dat hy tot noch toe belangende de Stadt *Breda* niets met hem getracteert en hadde, overmidts die in het eerste met soo veel Koorns versien was: maer dat hy tegenwoordigh precijs wiste voor hoe veel dagen sy noch hadden; op welcken reguard nu gheen reden van meer uytstel en was: dat hy de Stadt niet en soude overgeven. Dat hy hem wel hadde willen eerlijcke conditien presenteeren, indien sy met malkanderen in compositie traden. Syndic sommeert Breda.

Dat by aldien hy misschien noch een weynigh tijdt versocht om het secours te wachten, hoewel dat hem licht was te oordeelen, dat de Stadt in gheenderley wijse en konde ontset worden, soo om de sterckte der wercken (waer mede zy omcinghelt was) als om de groote macht van het Legher rondom haer, hy hem sulcks toestont; midts dat hy van stonden aen begon te parlementeeren, anderssints verklaerden hy hem, dat hy 'er daer na soo goet koop niet en soude af-komen.

De Gouverneur hebbende den Krijghs-raedt beroepen/ las hun den Brief van den Marquis voor: maer alsoo hy zich van het hooft secours verseeckert hielt/ en dat de spaersaemheyt des Kooms voor de groote meenighte der gestorvene dagelijcks vermeerderde/ verhefften hem zijnen moedt/ ende antwoorden alsoo:

Dat hy grootelijcx verwondert was geweest den Brief vanden *Marquis* met soo een vreemde Propositie te sien, maer noch soo veel te meer, dat hy door sijn dreyghen meende vervaert te maken: luyden die niets ter werelt en vreesden als oneer; Dat den tijdt hem leeren soude, zich selven al te veel wijs gemaeckt te hebben, dat men hem van de Staet der Stadt al te qualijck gheinformeert had, dewelcke hy verhoopte wederom in handen te stellen, van de gheenen diese hem te bewaren gheghe-ven hadde.

De Marquis verzweegh dese antwoorde discreetelijck/ verstende dat den ydelen roem der belegerde/ zijne afgematte Soldaten de couragie soude benomen hebben. Het was gewegh/ dat om haer de hoope te verheffen/ ende haer (om haer bekent te maken) den kasten tijt die sy noch te lijden hadden: het gherucht ginghy/ dat uyt het Legher een Trompetter aen de Gouverneur gheson-den was/ om expresselijck met hem van het overgeven der Stadt te tracteeren: gelijck den meesten-deel sulcks geerne geloof den: maer andere en mancqueerden daeromme niet/ opinien na hare fantasie te formeeren/ ende by te voeghen het geene hun de vreese verooraechte/ op het geene sy gehoort hadden: doen sy vernamen dat de hoope vanden Marquis verballen oft verachtert was. De compositie wierdt dan te zijner tijdt uytgestelt/ ende de Uytheemsche secourssen met een onverwinlijck Bolwerck in devotie verwacht. Ondertusschen der Staetsche macht gecomposeert uyt Guarnisoenen van alle kanten uyt-ghetrocken/ in welckers plaets gegageerde Burgerpen waren ghestelt/ vergaderden te Geertruydenberg, ende te Sprang: alwaer de Troupen (die tot Rosendael overwintert hadden) oock verwacht wierden. So vele uytstellingen wierden den Marquis suspect/ en vreesde dat onder haerlieder gepretendeerde arrivement/ eenige verborgen aenslagen ghe-schuylt hadde; hy versterkte de Garnisoenen van 's Hertogen-

1625. togen-boſch, van Weſel, en van Rhijnbergh; welcke ſchier alle de plaetſen waren die hy voordeelde te kunnen aengevallen worden / om het Beleegh voor Breda te dibertteeren. Inden Boſch ſond hy een Retreue van vijf hondert man / die de Baron van Grobbendonck (Gouverneur van die ſtadt) gheliçht hadde / om het Regiment te verfullen / die hem wephigh te voozen gheghe-ben was; ende dede ſeven Compagnien te voet upt de Paltz binnen Weſel komen / tot ſecours van Rhijnberg, daer niet veer af gelegen: maer zedert wierde door bzie-ven van Prins Maurits aen de Gouverneur van Breda ontdeckt / dat het gros der geſonden Troupen (tot ſe-cours van Breda) al dicht by der Spaenſche retrenche-menten waren gekomen.

Die plaetſen aldus verſien zijnde / dede Prins Maurits met een ſpion de kerck van Ginneken in brandt ſteken / allwaer een Magazijn van ſes duyſent ſacken Terwen meel lagh / ende daer dichte by in een Haver-ſolder. Door den grooten windt (als doen) konde geen ſecours gedaen worden. Des anderendaeghs vondemen noch tot twee duyſent heele ſacken / onder de maſſe van het ander geconſerveert.

Kerck van Ginneken in brandt.

De Marquis (ſonder zich ſelven over ſulcke ſchade ſonderling te ontſetten) verſagh het in korten tijdt weer door de Commiſſariſen / die hy daer toe al-omme upt-ſondt. Vincent Laſagni, Generael van de Bivres / by dien brandt tegenwoordigh zijnde / preſenteerde den Marquis drie duyſent ſacken terwe, die hy in dat ſelf de quartier / tot allen voorvallen / in reſerve verbozghen hielde. In Hollandt wierdt deſe ſchade ſeer groot ge-maecht: alſoo dat het gheene in eene kerck alleen ver-brandt was / naeuwelijcks in ſes andere groote ſoude hebben kunnen komen.

Men publiceerde dat defen brandt verſlonden hadt / 22000. ſacken Tarwe / 20000. Rogge / 6000. Geerſt / 16000. Haver / 4000. aen Erreetwten ende Boonen / 400. Hammen / 200. Coninckens Olp; ſoo veel van Boter / 300. packen ſtock-viſch / 200. Tonnen Ha-ringh / 200. Conincken met gheſouten Vleyſch; ſoo veel van Sout / 23000. Kaſen; met groote menighte van Mael / van Syroop ende Honigh.

Het gaet daer mede volgens het ſpreeck-woort: uti quiſque ſuum vult eſſe, ita eſt, ende bella fama gerun-tur. Het gerucht doet dickwils ſoo veel als de waer-heydt.

De Marquis door Brieven geadviſeert zijnde / dat de Staetſche voor hadden / het Arſenael / ofte Magazijn van het krupt / mede in brandt te ſtecken / gheljck ſy inde Kerck gedaen hadde: dede het ſelve veel naeuwer bewaeren / ende met een Wal rondtom beſchermen / doende de helfte van het Bos-krupt in het nieuw Ma-gazijn verbzagen; op dat het ongeluck overkomende / alles op een reps niet en ſoude inde lucht vliegen / ende het Leger gebzeck lijden.

De Heeren Staten wetende / dat het gelt de zenuwe van den Oozlogh is: hebben ſoo van haer ſelf / als van haer geallieerde / genomen wat te krijghen was. De Spaenſche daer en tegens hadden gebzeck: overmits de Franſchе Armee doen over de Alpes of Geberghten paſſeerde / ſonder teghenſtant om de Stad Genua (als oock elders geſeydt is) te belegeren / terwijlen dat des Konings macht voor Breda geengageert was / gheen middel zijnde deſelve met eeren daer af te trecken; veele Negotianten begonnen by d' Uptheemſche van haer credijt te verlieſen: vreeſende dat de ſtadt ſoude bele-ghert zijn; Alſoo quamt den Spaenſchen over / het geen de Staetſche door haer practijcken al over een wijle hun gheprocureert hadden. Verſcheyde middelen werden dan voorgeſlagen om gelt te fineeren: namentlijck / alle des Koninghs Pachters een jaer van haren pacht te verſchieten; inde Steden hare Tollen ende Impoſten te verpanden; Dat de Maiſtres de Camps aen de Capitepnen / ofte aen de Soldaten / ofte aen alle beyde / tot ontlaſtinghe van Sijn Maieſteyt / een ofte twee maenden gagie betalen ſouden: of indien ſy ſulchen laſt al te bezwaerlijck vonden / dat ten minſten de Maiſtres de Camps, ende de Capitepnen die het wel hadden / te vreden moghten zijn / in twee maenden geen gagie te ontfangen / tot dat het ſelve op de ſoldaten ſoude gheverepartieert zijn: het meeſte deel der Colonels bewilligh den de laetſte Propoſitie: maer daer werde gheoordeelt / beter te zijn het ſelve niet in het werck te ſtellen / om dat men door een nieuwigheydt op te brengen / der Spaenſchen gebzeck niet en ſouden bekent ma-ken: openbelijck wierdt goet ghevonden des Koninghs Domeynen te verpanden: ende daer door werde d' Ar-mee geholpen. 1625.

Op dien tijdt maeckte de Conincgh Don Gonſale de Cordova tot Maiſtre de Camp, Generael van de Ar-mee in Italien. Hy had dit Legher van eerſten af by gewoont / aen hem ende aen Graef Salazar communi-ceerde de Marquis zijn voornemen: van 't welcke nie-mandt anders en wiſte: maer aen hen-luyden ontdeck-te hy hem t' eenemael. Don Gonzale, hoewel hy in het Krijghs-weſen ſeer ervaren / ende door de Victorie tegen de Graef van Mansvelt, dien hy in het Velt van Fleuru in route ſloegh / (hoewel nochtans van Vorſt Chriſtaen ende Mansvelt, noch genoegh door quamen / tot het ontſet van Bergen) vermaert gheworden / die ge-droegh hem in deſe occurrentie op deſelf de maniere / met welcke Vellejus Paterculus de modeſtigheyd van een particulier verhoonde: welcken de ſaken met een onverghelijckelijcke geſettenheydt des gemoets handel-den / niemant eenigen roem van-gunnende: ſoo dat hy daer door allerley lof behaelde / zich ſelven altijdt hou-dende beneden d' eſtime die van hem gemaeckt werdt; ſijn weſen noch ſijn doen nimmermeer veranderende; ende altijdts tegenwoordigh zijnde by het geene dat hy dede.

De tijdinge van den doodt des Koninghs van Enge-landt op deſelfde tijdt voorvallende / cauſeerde aen den Prins ende aen Mans-velt veele verachteringh in haer voornemen: alle daghen verliepen de Engelſche over aende Spaenſche zijde: Ende de Mansvelt ſondt aen de Spaenſche ſonder randtſoen alle hare Soldaten / die de zijne gevangen ghenomen hadden: verſeeckerende dat hy geen brandt des Conings van Spangien en was. De Prince ſulcks ſiende / trock ſijne Troupen upt Roſen-dael, op dat onderſiens door de leedigheydt ſijne ſolda-ten niet en ſouden vermindert worden: maeckten een gros van de omliggende Guarniſoens / gheljck als of hy in korten zijn voornemen hadde willen uptvoeren: ordonneerende dagheljckſche exercitie voor de nieuwe Soldaten / om deſelve af te rechten.

Aen de ander zijde / op dat de Marquis ſijn macht en ſecours aende handt hebben ſoude / dede Graef Hen-drick van den Bergh met ſijn Kupterye tot Hooghſtra-ten logeeren: als oock eenige Keyſerſche Troupen van drie duyſent Paerden, van den Hertogh van Saxen, ende drie duyſent te voet, upt het Regiment van de Graef Colalte. Hy ſelfs ginck den Burgh en 't Caſteel beſichtighen om te Fortificeeren / ende om van daer tot aen de quartieren voor Breda / eenige Forten in ſeker diſtantie d' een van d' ander langhs de Rivière van Hooghſtraten te laten maecken: van het een Fort tot het ander / diſponeerde hy ſoo veel Soldaten als 'er noodigh was / om van elckander geſecoureert te wor-den / ſulcks dat in noot het geheele Leger ſoude hebben kunnen gereet zijn / om den Staetſche het hooft te bie-den / allwaer het gheweeſt aen de zijde van Breda ofte van Hooghſtraten. Ten anderen / ſoo ſond hy inde Vor-pen rondom Antwerpen, Mechelen, ende Lier, Don Charles Coloma, ende den Prince van Barbançon, met de Bende van Ordonnantien / noch eenighe andere Troupen; Als oock den Graeve van Anholt, met de Troupen van ſecours upt Vuptſlandt / te weten: drie duyſent te voet van het Regiment van de voornoemde Graeve / ende twee duyſent vijf hondert paerden / een deel van de zijne / ende een deel van de Graef Jaques Strozzi, ende die van de Colonels Avendaigna, Gratz, ende Neers. De machtighe uptſtrechinghe van deſe Armee / ende het groot ghetal der Paerden / veroor-ſaechte terſtont een ſoo uptnemende ghebreck van Voe-ragie / dat de Paerden genoodſaeckt waren haer eygen ſtroo / droogh bladeren van boomen / ende hepe te moeten eeten; ſulcks dat men voor de Bagagie ende

Ammu-

1625. Ammunitie paerden naudelijck haber genoegh konde by brengen/ sonder daer in de zadelpaerden te begrijpen: De vreemde Soldaten/ tot beurt te maecken beter afgherieht als tot de militaire discipline der Spaensche/ niet te vreden zijnde van de dieffstal eens penningsdaeghs/ die de oude toelieten voor lancie/ ende pijl/ of voogh oft anders/ begaven sich eerstelijck de huysen/ Dorpen/ ende Conhoopen te plunderen/ allarm te roepen/ datmenst qualijck betaelde/ ende dreyghende den dienst te quiteren. Ghelijckerwijs het gemoedt der soldaten altijdt veerdich ghenoegh is om quaedt te doen/ ende door quaet exempel licht bedroven worden: sulcke onghebondene licentie veroorsaechte een grouwelijcke libertinerye onder de Spaensche soldaten selve/ datse doen buyten allen dwangh gheraeckten/ ende begonnen hun selven als d' andere/ onder der selver naem/ t' eenemael uyt te laten.

Nae dat de Marquis de Oversten daer van ghewaerschout hadde/ ende ghevoordeelt dat in de conjuncturen in de welcke men sich bevondt/ beter was/ de ongestuymigheyt van sulcken volck sachtelijck te stillen/ als meer te bergrammen/ dede eenighe der selve ter doodt verwijsen/ de welcke hy op 't verzoeck van haer Capiteyns/ daer toe opghemaeckt/ pardonneerde/ wel wetende dat in sulcke ghelegenthijeyt niet gheraden was haer te straffen. Terwijlen dat de Spaensche in verschreyde plaetsen dus verdeylt waren/ starf Prins Maurits in Hollandt in den Haegh; ten minsten daer in gheluckigh/ dat hy het verlies van sijn Stadt Breda niet en over-leefde. In Brabandt sepdemen dat de laetste woorden die hy sprack/ waren: of Breda over ofte ontset was? ende datmen daer uyt lichtelijck kost af-nemen dat hy van onghenoeghte ghestorven was: sulcken plaets waer door hy t'anderen tijden sijn victorien hadde begonnen/ niet te kommen ontsetten; ende om de welcke te conserveren/ de Staten ende hy met so veel kosten 't meeste deel van Europa in roeren ghestelt hadden/ nochtans de causa proxima van sijn doodt was een Scirrus, oft hardighevt in de Milte: van sijne laetste dagen is elders ghesprooken.

In plaets van de overleden/ verkooren de Staten tot Generael van haer Armée den Prince Henrick Frederick van Nassauw, sijn Broeder/ een seer courtois Prince/ ende groot Soldaet. Deur de langhsaemheyt deser belegheringh ghebeurdent dat veele van de Bende van Ordonnantie weder naer huys keerden: selfs veel van der Spaensche oude Kuyperen afghemattet van den arbeyd/ ende verachtert van haer gagie/ streecken deur. Ten anderen/ soo quamen de Fransen uyt het Legher van de Graef van Mansvelt, alle daegh noch veel meerder by den Spaensche overloopen/ hun beklaghende dat sy onder belofte van in de Paltz gebrocht te worden/ bedroghen waren gheweest/ ende in seven heele maenden gheen gagie ontfangen te hebben.

Daer warender onder die/ welcke protesteerden tegens de Marquis Leger niet te willen aengaen/ alwaert datmense hadden willen aenvoeren.

Aen de zijde van der Stadt hadden de Spaensche soldaten met die van de Staetsche t'samen veraccordeert/ malkanderen gheen leedt te doen/ sulex dat van die twee Leghers maer een party scheen te zijn. De Spaensche goyden haer wat Taback ofte Kaes toe/ daer kreghen sy eenighe sueden broodts voor. Eenighe dagen daer nae dat de Prince van Orangien was in sijn quartier weder gekomen/ waren de belegerde bly dat 't secours dat hun naderde/ ende schooten doen liberaelder teghen de Spaensche.

Een Kooghel door 't dack van des Marquis Hutte komende/) ten allen geluck hy daer uyt zijnde) nam 't pavillon van sijn Ledekant weeg/ ende brysselde twee tafels in de kamer; gelijck het in voortijden aen de Kosbaer van Augusto ghebeurde/ zijnde uyt sijn Tente ghegaen/ die ontstucken geschoten wiert/ mepnende dat hy daer noch in was/ maer op de waerschouwinghe van eenen vriendt was hy al uyt sijn Tente gegaen. Nauwelijcx vier dagen daer na reedt de Marquis op een wit Paerdt/ om seecker Poste by de Stadt te gaen besichtighen/ datter een Canon-kooghel quam ghebloghen ende nam hem 't ghebidt van zijn Paert/ dat de strenghen hem alleen in de hant bleven; om daer by te sien/ dat de Generaels persoonen in de bysondere protectie Godts staen: of dat de gene die hun in d'occasien aventureeren van de Fortuyn meest ghefavoriseert worden. De Marquis, de gevaerlijckheden ontkomen zijnde/ de de komen de Troupen van secoers die hier en daer ontrent laegen/ ende verdeidese op verschreyde plaetsen rondom de binnen ende buyten wercken. 1625.

De Grave van Anholt kreegh zijn Poste op 't eynde van des Graef van Balençons quartier na de Compagnie van Oosterhout, alwaer de Spaensche dochten dat de Graef van Mansvelt hun soude komen aenvallen. De Baron van Bellevoir na 't quartier van Meede, die de Prins Maurits onlanghs verlaten hadde: hem mede gevende tot versterckinghe het Keysers Regement/ die Graef Ian van Nassouw hadt: den welcken oock de Marquis na de Compagnie van Cham dede het Hooft bieden/ met zijn ander Regiment die de voornoemde Grave van de Koningh ghekregen hadt. De Baron van Ainsy kreegh oyrze in qualiteyt van Colonel de Hooghduytsche Compagnien (buyten Regiment of vyze Wendels zijnde) te commandeeren/ ende achter 't quartier van Ginneken te logeeren/ om de Kuyperye aende handt te zijn: repartieerende het Regiment banden Marquis Spinula onder 't een en 't ander Regiment/ ende andere elders in verschreyde plaetsen. Hy deedt oock verdobbelen de Compagnien die alle daghen van hare Logementen in de quartieren quamen de wacht doen: ende van die tijdt af was hy seer blijtigh s'nachts de ronden ende sentinellen selver te visiteren/ voornamelijck aen die plaetsen daer hy vermoede dat de Staetsche souden aenkomen: niet manquerende alle nacht sich aldaer in persoon te laten binden/ tot dat sy geretireert waren.

De manhaftichevt van desen Vyaben Krijghs Held/ Lof van Spinola
bethoonde sich nimmermeer met meerder glants dan in dese occasie. De ghestadighe nachtwaecken/ ende zijn gheinterrompeerde rust/ en maeckten hem noyt min gespraecksaem of lief getal. Als hy ontwaeckte/ waren zijn ooghen ende zijn geest teghenwoordich even gaeuw/ gelijck of hy ganus niet gheslapen hadt: met de selve facilitevt als hy ontwaeckte/ soo viel hy ooch in slaep: soo seer wast dat de voorsienichevt zijns ghemoets (die niets en versuymde of achter liet) hem zijn slaep gherustigh maeckte. Sijn kleedinghen waren sonder Pompeusichevt ofte Hovaerdye/ ende nochtans waren die/ als aen een Generael wel voeghende.

Alle Saisoen was hem indifferent: want of het Regende/ Sneeude/ Vroos/ Waeyde/ ofte Mistede/ dach ofte nacht was/ het was hem al eben eens/ was al te mets twee daeghen sonder eeten oft drincken. Den meesten tijdt sliep hy in een Wagen/ oft in eenige Soldaets Hutte: sonder naer eten te talen/ of hoe dat hy geaccommodeert soude zijn. Ten is niet te gelooven met hoe veel groote affairen hy overladen was/ in de welcke hy met eene obermoeylijcken arbeyt besoigneerde. Sijn ghemoet overwan alle zwarichevden: ghelijck de Son boven de Wolcken nimmermeer verandert zijn gelaet/ wat maniere van voor ofte tegenspoet hem mochte gemoeten: op dat de Soldaten een zijn aengesicht schouwen mochten het wit van hare hope. Hy en stont op zijn eygen verstandt soo krachtich niet/ of hy nam wel Raedt als het behoorde/ ende en gebruyckte zijn voornemen niet dan na rijpe overdenckinge: zijn secreten waren ongrondelijck. De nieuwe geruchten ende schijn van mis vertrouwen en ontsetten hem niet/ want zijn wijsheyt en liet sich van de onseeckerheyt der eerste tydinghe niet licht beweghen. Over alles oyrze te stellen/ schryven/ consulteeren/ commandeeren/ audientie gheven/ ende de quartieren te besichtigen/ waren zijn daeghlijckse oeffeningen. Noyt verexcuseerden hy sich/ hoe vermoeyt dat hy was: noyt en sont hy yemant wederom/ altijdt ghespraeckich teghen de Soldaten/ met de Boeren/ ende Spions: maer na de saeck verschte/ doch sonder te derogeeren van zijne qualiteyt. Hy was courtoiser ende officieuser teghen de geene wiens macht ende au-

thori-

1625. thoghtept zijne dessynen hadden kunnen contrarieeren / en de saecken van Staet troubleeren / dan teghen zijne Vyenden / voor de reste en was hy nergens af bevreest.

Binnen ter Hagen wierden dzie Mannen geattrapeert met een groot Pachet Brieven / een deel Toebacx ende eenige Vleschen met Oly teghen 't Scheurbuych; meenende daer mede in de Stadt te komen / als mense bongh verbergdense de Brieven van de Prince van Orangie aende Gouverneur Iustinus van Nassouw onder een Haeghe / eenen onder haer die door de onachtsaemheyt van der Spaensche Schiltwachten verschepde repsen in de Stadt ghekomen was / dien op de pijnbanck ghelept wesende / bekende waer de Brieven verborgen waren / dewelcke inghelden.

Dat Prins *Maurits* zyn Broeder overleden was, dat de Staten hem d'eere ghedaen hadden tot Succesſeur in 't Generaelschap te verkiesen. Dat sulcx geen verachteringh in 't ontset van de Stadt brenghen soude: Dat hy binnen *drie dagen* met alle zyn macht, die hem niet mogelijck en was geweest eerder by een te krijghen tot *Dongen* soude wesen, maer twee mijlen van *Breda* ghelegen, daer hy door de vensteren van de *Toren* soude konnen gesien worden: Dat hy niets achterlaten soude om 't belegh te doen opbreecken: Dat hy maer alleenlijck de provisie menageeren, yets van de ordinarisse distributie af snydende, ende aen zyn Volck de goede gheneghentheyt van de Staten voor te houden, met de excessive kosten die sy aenghewent hadden om een volkomen wackere Armée op te rechten. Dat hy hem oock schryven soude, hoe, waer, ende op wat maniere hem dochte dat de wercken van de *Margnis* best soude kunnen gheforceert worden: ende dat hy van zyner zyde niet mankeeren soude hem tot secours te komen.

De belegerde hebbende het dobbelt van de selfsten Brief door een ander secreten wegh ghekregen / waren met een groot berghewoghen verblijdt; den troost die hun de hoope van 't secours aenbrocht / worde opgheswogen tegen de ghevvelichept van de doodt van Prins Maurits: van 't bovenste van de Tooren van een groot deel van 't Landt overghesien worden. Soo haest sy het secours gewaer wierden / begonden hun selven vrolijck te maecken / ende malkanderen veel gheluckx te wenschen / harer verlossinghe soo na te sien. Haer Trompetten begonnen oock al upt den Tooren der Spaenschen vlucht te blasen / ende de Staetsche ober de Bolwercken teghen den Spaenschen te roepen / datse met pack ende sack wel mochten deur loopen: sonder te bemercken dat sy ende haer Stadt onder der Spaenschen genade waren / dat de Spaensche / ende sy niet / de vrye hadden. Het Staten Leger hebbende haer place d'Armes tot Donghen ghenomen. De Prince van Orangie / om zijn Armee tegen 't Spaensche Leger te doen marcheeren / sont een gros van Cavalerye ende Infanterie met meenichte van Vierwercken om den Tooren van Oosterhout aen te vallen / welcke bewaert was met een en twintich Bourgoignons / die de Spaensche daer gesonden hadden tot sentinelles, om der Staetsche contenantie te bespieden; de Marquis van haren aenslach ghewaerschouwt zijnde / sont Pierre d'Aguirre Ritmeester ende zijn Troupe met dewelcke hy der Staetschen Voorloopers dede vluchten / meenende dat het gros van de Spaensche Cavalerye naer volgde. De Bourgoignons wepgherden hun op discretie ober te gheven / daer en wasser niet eenen die niet liever en hadde in allerhande andere Voztuyn / te berallen / dan haer selven den oberwinners ober te gheven. De Staetsche petardeerden de deuren / staecken den Tooren ende Kerck in brandt / ende nerghens kunnende yets uptrechten / retireerden sich sonder tot haer voornemen te hebben kunnen gheraecken; vijf van de Bourgoignons blevender / ende acht wierden met hare verbrande kleeren van den brant gesalveert: veele der Staetsche blevender / veele wierden ghequetst / ende met steenen ghesmeeten / die de Bourgoignons van boben den Tooren wierpen: hebbende voorsichtichlijck haer Crupt om leegh ghevorpen / op dat het niet mede aen brandt gheraeckte ende hun hebben doen springen; also hielt een hant vol volck / tegen een heel Armée. De Bourgoignons met hare verbrande aengesichten / bestreken met wit Scrups-salve / pronckende met haer eerlijcke quetsueren / quamen hun den Marquis verthoonen / die de selve een maendt gagie dede leveren / ende vereerde hun met een vermeerdering / tot teecken haerder kloeckheyt ende ghetrouwigheyt / den Sergeant die hun voerde / gaf hy een Vaendel. 1625.

Die van Breda, al gheen Brieven meer krijgende / noch gheen Bode meer kunnende uptsenden / bedachten een Swaelve met een briefken te laten vliegen. Die van 't Quartier van de Graef van Isenburgh, wierden de Swaelve ghewaer / op d'aerde vallende / zijnde aen het papier een voorbeken verwert / nament op / en brochtent aen de Graef van Isenburgh, die het aen de Marquis sondt. In dat briefken stonden dese volgende Cijfferletteren 1. 69. 67. Alle de weereld was doen verwachtende datter yets tot Breda soude ghebeuren. Alle de Koningen ende Vorsten hadden haer oogen ende oozen daer nae toe gewent: Den grooten Turck selfs / scheen d' upthomste van desen krijgh af te wachten / eer dan syn wapenen hier of daer te brengen / of den peys te beslupten; gheliick of het om Breda niet alleen ghelegen hadde gheweest / maer ooch aen de eere ende reputatie van soo veel secours die van alle kanten ghekomen waren.

Den vijfthienden May na middernacht / de Prince van Orangien hebbende een florissante Armée tot sijn commande / ende willende de Voztuyn-waghen / gaf oozse het Spaensche quartier Terheyden op 't upterste eynde van 't selve aen te vallen / zijnde een al wat onvoorbeeldighen plaets / soo om te overwinnen of te bevechten / als om daer ober te komen; want daer niet aen te komen was / als ober de Dijcken van Sevenbergen ende Geertruydenbergh: dese zijnde afgheslneden met de Rivier die dwers deur loopt / ende met een vliegende brugghe daer ober / ende bewaert met een klepne halve Maen daer voor; de passagie van de selve was belet met een dwers-linye / en twee achter een volgende voorsnijdingen / met noch een passelijcke Schans daer voor. Maer den pher om eere te behalen / maeckten desen nieuwen Generael (gheinflammeert door æmulatien van sijn broeders victorpen) alles licht te schijnen om doen. Soo deed hy dan ober den Dijck van Geertruydenbergh advanceren een uptschot van Engelsche Musquettiers / ende twee hondert Pieckeniers / wel ghewapent / onder 't beleydt van Colonel Veer, Engelsman / ende voorts ghe-escorteert met de rest van sijn Natie / ghebolght ende ghesteunt met Franschen ende Hoogh-duytschen / zijnde in alles ontrent ses duysent man. Het Geschut en bagagie marcheerde met de arriere Guarde, ende de Ruyterye aen de Vleugels. De Prince van Orangien was in 't midden van sijn Armée om d' upthomste daer van te sien. Prins Maurits pooght voor 't laetste Breda t'ontsetten.

De Marquis van desen aenslach gewaerschout / sond in aller haest om voor te komen aen Paul Ballion ende Carlos Roma, welck die Posten bewaerden / hun latende aensegghen / als dat de Staetsche hun desen nacht souden aenballen. Straer verdepden sy de Sentinellen op verschepde Posten / lieten de soldaten ter wacht uptrechen / alle de Capiteynen ende Officiers waerschouwende / ende stelden ober al behoorlijcke ordre. De Prince van Orangien hadde ordre ghestelt op het aenbreecken van den dagh aen verschepde plaetsen loose allarm te gheben / doende hy 't Quartier van de Baron de Balançon den stozm blasen; midts dien soo viel het vliegende Staetsche Esquadron aen dat van Balion aen / allwaer der Spaensche Verlooren sentinelle oberballen ende eerder den beck ghebzochen wiert / als tijdt te hebben om sijn Kameraets te waerschouwen / die achter waren; het welck de Spaensche lichtelijck hadden kunnen voorkomen / met alleenlijck een Sentinel te paerdt op den Dijck te stellen; ende moghelijck soude soo een gheringe voorsichtighept oorsaeck geweest zijn / dat Staetschen te meer te steupten / of dat ten minsten de neerlaghe te grooter soude hebben geweest. De Engelsche met een onverwinnelijcke courage verdepdden ten eersten met Granaten het Corps de Garde in de Redoute / gecomposeert van wepnich Italiaensche soldaten

1625. ten ende een Alferes, ende quamen voorder / niet sonder verlies der Spaensche: stellende voorts promptelijck hare Musquettiers achter de Redoute; ende inde voorsnijdinghe des Dijcks / om te beschermen de geene die voorder ghepasseert waren / ende kregen met eenen in de halve Maen voor 't Fort liggende: op welckers stancketinghe sy ten eersten in 't opklimmen dochten haere Vaendels te planten; maer de Wagens met Ladders ende haecken by d'Arriére Garde zijnde / wierden door 't schieten der Spaensche van de Voerluyden verlaten / ende bleven achter. Alsoo sietmen dat groote aenslagen door kleyne beletselen altemets verhindert worden. Doen sagen de Spaensche hare fauten aen de Redoute ende doorsnijdinge begaen; indien sy daer voor gestreecken hadden palen in behoorlijcke distantie / ghelijck het gedonneert was / 't welck door sloffingh ofte by ghebreck van houdt / was naeghelaeten: de Staetsche en soudender soo gemackelijck niet by gecomen / noch soo licht gheen Granaten in ghewoepen hebben / noch hun voor 't Canon achter de wercken komen verberghen. De Italianen die de halve Maen voor de vlieghende Brugge op den Dijck van Sevenberghen bewaerden; de Staetsche haer aenkomende / verlieten ten eersten haer poste / alsoo deselve aen de Spaensche zijde bloot was. De Engelsche weerden hun soo dapperlijck ghelijck offer geen occasie meer hadde ghebreest om hare kloeckheydt te betoonen. Carlos Roma Sergeant Majoor in 't Terce vande Marquis Campo latare, sondt den Capiteyn Camillo Fenice om de Redoute te defenderen / ende sijn volck die benaut waeren te secoureren: maer en was niet sterck ghenoegh om de loopende te doen wederkeeren / noch den Staetschen teghenstandt te doen. Sulcx dat het secours de Spaensche noch in meerder hazardt stelde. Carlos Roma, die hem met sijn volck sagh wederkeeren / nam hem de Rondas vanden arm (om dat hy sonder den zijnen ghecomen was) ende sigh aen 't hooft vanden Troup ghestelt hebbende / verbeterde d'eere vande strijt; ende als een ander Cæsar brack de kracht der Engelsche / ende dwanghse rasch om te keeren / sulcx dat de geene die de Spaensche quamen verjaghen / spronghen selve van boven de Redout: andere retireerden al gemackelijck / veele vielen doodt ofte ghequest / veele salveerden hun ofte verdroncken door de Moras: de geene die zijn Vaendel op den punt van 't Fort meende te planten / werde met een Pieck doodt ghesteecken / door de poort blevender drie / van de geene die door de halve Maen gecomen waeren. De andere / die soo na niet en waren gecomen / waren meest alle met een eerlijcke quetsure in den hals van boven in ghesteecken / haer self deur haer vateur procurerende soo eerlijcken eynde. De gheene die van verre teghens de Spaensche schooten / wierden van het Spaensch Canon (het welck ghedurigh speelde) seer beschadight. De meestendeel wierden heel ontleedet ende ghestropieert: door dien dat de Staetsche komende over den Dijck / die veel kromme dochten heeft / treften elcke schoot met groot effect. Door de enghte van den Dijck / hadden de Engelsche ende Franschen van d'Arriere Guarde, de meeste moeyte van de werelt / om de plaetse der eerste die retireerden te bekleden / soo seer was de passagie verwert / 't welck sy luyden siende / ende van de Spaensche deun aengedronghen worden / retireerden allenghskens. Dus danigh dienden den Staetschen de tegenwoordigheydt van haren Generael / deselve moediger te maecken / en de confusie te beletten. Sulcks dat haer retraicte alsoo wel als haer aenvallen gedonneert was / een pegelijck in het wederkeeren zijn behoorlijcke ordre houdende. In desen slagh werde de kloeckmoedigheydt van Colonel Veer (die den Troup voerde) in een remarcabel estime gehouden; want in d'abandgarde / staende in het midden van de vlieghende Kogels soo dicht als haghel / met sijne onwanckelbare stantvastigheydt ende verstant / stelde hy gestadelijck nieuwe in plaetse der gheene die retireerden; ghesonden in plaets der gequetsten / ende versche in plaets der vermoeyde; tot dat het ghevecht ghestilt zijnde / een peghelijck met ghemack zich in zijn rendevous begaf: noch soo moetmen oock bekennen / dat in dese occasie yder een van weder-zijden zijn debvoir soo punctuelijck ghequeten heeft / dat 'er gheen Soldaet soo slecht en was / die van hem selven niet upt en voerde / alle het gheene / dat sijn Over-hooft van hem soude hebben kommen begeert worden. Alsoo dat ghedurende het ghevecht den contrary windt het gherucht van schieten / van de zijde van de Stadt naer de Compagnie toe-draghende / werde inde Stadt noch in andere Quartieren daer niet af ghehoort. Twee Boden werden expresselijck aen de Marquis afgheveerdight / om hem daer van te advisseeren: welcke Boden sy door verbaesthepdt passeerden / dicht by hem door een Poste / in het welck hy doen waeckte / ende liepen tot Ginneken aen sijn ordinaris Logement / hem te soecken. Alsoo werde het ghevecht eerder ghe-eyndight / dan hem de weete ghedaen was.

Den dagh ontdeckte des bloedigh Aerdtrijcks aenschijn van dese nederlaghe. Den Dijck was over al met doode Lighamen; het sandt was doorweeckt van bloedt: men sagh over al ermen / hoofden / handen / ende voeten legghen / dat het Geschut hier ende daer verspreyt hadt. Eenighe laghen inde Morasse / andere laghen jammerlijck ende riepen / welcke in de quartieren ghebracht zijnde / korts daer naer den gheest gaven.

Door Brieven van de Prins van Orangien, aen de Gouverneur van Breda, vernamen de Spaensche / dat hy over de twee hondert Man verlooren hadde: maer de overloopers verseckerden den Spaenschen van vijfthien hondert in alles ghebleven te zijn: onder welcke thien waren / soo Capiteynen als Corporaels ende notable persoonen; van de Spaensche en blevender maer twaelf of vijfthien: onder andere Camillo Fenice, Capiteyn te voet / bleef in defensie der poorte van het Fort. Jan Baptiste Ursin wierdt aen sijn rechterhandt ghequetst / die hem lam bleef. Alsoo dat de geene die door desen de Stadt hadden laten in-nemen / deden alles dat menschelijcker wijse konde gedaen worden / om de voorgaende faute door dese kloecke Actie te repareeren.

De Marquis hebbende gesien de fauten van de posten die de Staetsche ingekregen hadden / ordonneerde daer nieuwe Fortificatien / met een Parapet (die over den Dijck gingh) beschermt / met een halve Maen: ende de Approche daer van met vier goede Staccades bewaert / ende van de eene Flanckeeringe des Forts een Linie tot aen de Revier-kant getrocken te worden / daer het oock geflanqueert wierdt met een vier-kant Fort / ofte van alsulcke forme / naer gelegentheydt der plaetse: Dat oock tot meerder defensie / de Posten met Canon souden suffisantelijck versien worden. Voorts soo liet hy een Parapet reael van twee duysent passen langhs het Bolwerck aen de Heyde van Oosterhout maecken / bupten het welck hy oock ordonneerde verscheyde formen van Forten ende Batteryen tot beschermingh; ende dede oock veele gemackte Forten reformeeren.

Alsoo die groote Courtyne (die de Quartieren van Teteringhen ende van Terheyden aen een was hechtende) zich seer langh verstreckte / versagh hyse met een goet ghetal van Kupterye ende Voet-volck: ende ordonneerde oock langhe Logementen van hout / leem / ende heyde gemaeckt; tot gerief van de Corps de Gardes. De Spaensche in de naeste wercken teghen de Stadt waeckende / en toef den niet langh aen de Belegherde te doen weten den nederlaegh van haer secours. Sy riepen hun al spreeuwende toe: Dat haer secours aenghekomen was. Die van binnen verbaest zijnde over sulcke quade tijdinghen / ende metter daedt siende / dat haer verwacht secours niet en quam / ende hun selven voor-beeldende het ghevoelijck verlies van Prins Maurits, waer van de wonde haer noch in het herte bloede: dat hun Soldaten aldaer toe ghekomen waren Paerden bleesch te moeten eeten / ende dat alles alle daghen langs hoe dierder wierdt: Een pont Boter gold ses gulden; Een Kalf van seventhien daghen / acht en veertigh gulden; Een Speen-vercken hondert en vijfthien gulden; Een pont Taback hondert gulden;

1625.

Hongers noot in Breda.

1625. den: dat over al de Solders en Hoffers doorsocht/ ende gevangen geset wierden: ellendighe Luyden die maer eenich Hooren verswegen hadden: dat den Backers op groote boete verboden was/ aen niemant anders als aende Overhoofden Broodt te verhoopen; ende dat die aende Soldaten niet meer als een half poudt daeghs upt en deylden: dat aen niemant wie dattet ooch was/ niet toeghelaten worde Beschuyt te backen/ om dies willen dat daer van voorraedt soude hebben kunnen gemaeckt worden/ zijnde 't selve van langher bewaeringe/ als 't ghemeen broodt, in 't eynde/ 't uptterste van soo veel ellende veroorsaeckte een Commotie onder de Fransschen ende Engelschen/ welcke de winsels der Backers verweldighden/ waer deur de Colonels grootelijcks perplex waeren: maer dzie der voornaemste autheuren daer van ghekreghen worden/ ende de voorighe vryheydt van broodt te hoopen weder ingheset zijnde/ wierde dese beroerte eerder ghestilt dan ghweten. De Vyossaert ende de Officieren maeckten haer werck/ de rest in haeren plicht te houden/ om andere mancquementen te bedecken: eben gelijckmen de lijcktepcken van misnaecktheden aen een Lichaem soeckt te bedecken. Nochtans kortz daer na/ dwangh hun de noodt wederom noch eens een naeuw ende ghenerael ondersoeck te doen/ verdeplende de Stadt in twee en dartigh wijcken/ op dat niet een winckel van bisiteren soude vry gaen/ ende en vonden in alles niet meer dan vijf en twintigh maten Roggen.

De Prince van Orangie overdenckende het groot bloetvergieten van soo veel vzaye Engelsche/ was uptnemende bekommert waer toe best te resolteeren: terwijlen dat hy poogde sijn volck in de quartieren te houden/ daer upt veele van dach tot dach verliepen/ beriep sijnen Raet/ om te consulteren of noch een aenslach aen deselfde plaetz of elders soude voorghenomen worden/ of niet. De Marquis met sijn macht verwachten hem dach ende nacht in goede devotie/ sonder te versuymen/ zijn contenantie ende dessepnen te bespieden. Overdeelende dat in dese occurentie/ hy de selfde bode/ welcken hy voor desen gebruyckt hadde/ seer bequamelijck wederom soude kunnen opmaecken: behalven dat hy aen desen Prince Henrick soo bekent niet en was als aen Prince Maurits sijn Broeder.

Maer dit was den vondt dien hy gebruyckte om sigh te doen kennen: Terwijlen de Spaensche hem by hun verborghen hielden/ ginck sijn Vrouw by den Prince van Orangien, om te klagen harer mans siecktе die hy ghekreghen hadt met bzieven van Prince Maurits, in 't hartste vande Winter door Water ende Sneeuw in Breda ghebzacht te hebben; ende bzagende om de rest vande beloofde recompens voort te moghen betaelt worden. De Prince van Orangie denckende een goede recontre te hebben van een vertroude bode/ beloofde haer noch meer dan sy pretendeerde: midts dat haer man het noch eens wagen wilde/ om een eenigen bzief in de Stadt te brenghen: mette selve behendighept als hy verscheyde repsen voor sijn Broeder ghedaen hadde. De Vrouw begon haer om haeres mans siecktе/ ende om het perijckel te verexcuseren; maer in't eynde geliet sy haer te laten beweghen/ om haer man noch daer toe te brengen. Sy uptgegaen sijnde/ mancqueerde niet haeren man al hinckende hem toe te senden/ ghelijck als of hy inder daedt de voeten hadde bevrooren ghehadt. De Prince van Orangie tracteerde met hem/ als met een getrou man/ ende gaf hem de Bzieven om aende Gouverneur vande Stadt te brengen. De bode gheliet hem als of hy een groote ghebaerlijckheyt soude onderwinden; den loon veraccoordeert zijnde/ begaf sigh op de weeh/ ende brochtse terstondt aende Marquis, die hem tot recompens een ordinaris gagie toevoegde.

Voor die bzieven gaf de Prince van Orangien aen de Gouverneur Justinus van Nassauw te kennen/ het ongheluckigh succes van sijn aenslach op Terheyden: Dat de Spaensche hun van dien tijdt aen verscheyde plaetsen soo ghefortificeert hadden, dat hy nu geen apparentie en sagh yets daer tegen konnen te wege brengen. Dat hy wel wiste dat althans haere provisie 1625.
niet langh meer dueren konde, derhalven dat hy ordre schicken soude om by tijts te tracteren, op dat hy door obstinatie, ende te langh vertrecken, den tijdt ende geleghentheyt niet en mocht verlieesen, ende alsdan hy ende de geene aende welcke hy te verantwoorden had, ghenootsaeckt souden sijn eeh smadelijcke compositie aen te nemen. Dat desen ontfangen hebbende, hy op middernacht een teecken soude gheven, door drie Canon schooten; ende een uyre daer na op den Toorn soo *veel lichten* te doen aensteecken, als *dagen* datter noch provisie was; sigh mogende verseeckeren, by aldien tusschen sulcken tijdt eenich middel konde gevonden worden hem te ontsetten, dat hy daer toe macht noch konst soude spaeren. Eer de Spaensche desen bzief kreghen/ ende den selven ghedechiffreert hadden: een licht Paertrupter vande Graef van Stierom, die alle de omweghen der Spaensche passagien wiste/ quam met de weergade van dien Bzief in de Stadt/ daer neghen Kanon schooten tot sijn wellekom ghelost wierden. De dzie schooten inder nacht/ ende daer nae den teecken op den Tooren/ wierden gedaen eer de Spaensche de uptleggingh vanden Bzief hadden kunnen uptbinden/ dan by gissingh. Sy staecken dan elf lichten upt/ om te kennen te gheven dat sy 't niet langer als elf dagen konden houden.

De Prince Wolfgangh Wilhelm Hertogh van Beyeren, Nyborgh, op dien tijdt wederkeerende upt Spangien, was curieux de belegeringh te komen sien. De Marquis ging wat verre buyten de quartieren hem te gemoet/ hem sijn eygen logement inghebende/ ontsingh hem met alle mogelijcke beleefthept. So worde hy vereert met het lossen van Geschut/ ende voort vande Soldaten met alle de gewoonlijcke militaire eere bethooninghe ghe-eeret/ als in 't aenkomen van alsulcken Prince betaemde. De volghende daghen werde hy het gheheele Leger voorghebzocht/ welckers wercken ende onderwinnelijcke sterckte hy admireerde/ als ooch het groot begrijp des Leghers. Hy vertelden/ hoe dat hy door Vranckrijck passeerende/ den Koninghh was wesen begroeten: dewelcke hem ghesept hadde/ sigh niet te konnen inbeelden/ dat de Marquis de beleeringhe voor Breda soude kunnen uptboeren. Daer waren nochtans veele aenmerckingen die den Spaensschen de hoope van een goet succes gaven: namentlijck dat het Volck vande Graef van Mansvelt alle daghen overliepen; d'Armee van secours/ niet met allen attenterende; dat de Vivres inde Stadt begonde te mancqueren; de siecktен onder de belegerde grasseerden; de medicamenten soo uptnemende dier zijnde: dat so veel Tabacks als elders voor vier Kroonen was te krijghen/ binnen Breda twaelf hondert gulden golde/ om dat sy het ghebruyckten tot remedie van 't Scheurbuyck. Ten anderen/ in minder dan acht daghen tijdt hadden de Spaensche over de ses hondert Paerden by den Staetschen quartieren by faute van goede wacht gheattrappeert. De Heere van Market, Luytenant Generael vande Cavalerye/ verhoopende zijn revanche te krijghen/ maeckte sigh op om met acht en sestigh Compagnie Paerden, het Spaensche Convoy in 't onversiens aen te vallen; hebbende daer toe de Capiteyn Randwijck met ses Compagnie voor upt ghesonden/ ende in Ambuscade ghestelt/ setten straer op de Voerluyden toe/ dewelcke tegen orde van Graef Hendrick vanden Bergh waeren sonder convoy deur ghevaeren; namen de Paerden wegh/ plonderden de waghens ende Bagagie/ ontbonden de sacken/ stozten het Kooren upt/ ende smeten de provisie weeh. Graef Hendrick vanden Bergh als een seer voorsichtig Overhoofd om alle inconvenienten voor te komen/ hoewel onbericht zijnde vande wegh die de Voerluyden ghenomen hadden/ hadde alreets in allen voorvallen daer te vooren alle de advenuen vande Landtstraten met Ruyterye beset/ op dat de Staetsche met geen laghen de Spaensche souden overvallen; met seer expresse last aende Capiteynen/ om hun in persoon te laeten vinden by haer Compagnyen als sy de wacht hadden. Voort dat een Corps de Garde soude ghestelt worden

Hertogh van Wie borgh in 't Spaensche Leger.

1625. soo verre van 't quartier alst doenlijck was; en passelijk verre van daer eenighe notable sentinellen te stellen / en voor de selve een licht Paert-Ruyter die gestadich door 't Velt over ende weer rijden soude / om 't aenkomen der Staetsche te bespieden: het welck ontdeckt hebbende / een teycken te doen / ende sich in 't Corps de Garde te retireren: ende 't Corps de Garde te retireren in 't gros der Compagnie: ende indien de Capiteyn sich door zijn tegenpartij niet suffisant en sach te wesen / met zijn Compagnie na 't quartier te retireren / ofte sich bastant vindende / tegenstant te doen. Door sulcken middel konden d'aggressien der Staetsche lichtelijck ontdeckt werden. Hoe wel de Spaensche Sentinellen wat verre dan malkander stonden / konden sy doch evenwel met ghemack sonder perijckel retireeren / ende de Overste de gelegentheyt hebben / 't heele quartier in de Waepen te brenghen. By gheval soo was dien dach de beurte van de wacht op Graef Herman van den Bergh, soon van Graef Hendrick, een jongh kloeck braef Cavalier als zijn Vader. Hy hoorende het gerucht / als niet veer van daer zijnde / nam spoedich met hem een deel van zijn Troup / hoe wel weynich in 't ghetal / met dewelcke hy als blindeling midden onder den Staetschen in viel; welcke hy met den beurt besich vindende / passeerde / ende weder deur passeerde / eenighe verslaende / ende de reste brocht hy in route: welcke door de schrick ende vlucht d'andere deden verstouwen / vermoedende van de gheheele Spaensche Ruyterye gevolcht te zijn. Aldus die andere door de vlees ende vlucht van de eerste voorghekomen zijnde / en bethoonden geen teghenstant / in voeghen sy der Spaensche Wagen-Paerden / weder verlatende / smeten den beurt weeh / ende verlieten al om hun te salveeren: sulck dat niet teghenstaende der Staetschen macht / ende langhduerichept des Belegs / als ock de moeylijcke weghen / sy der Spaensche Convoyen nopt en hebben kunnen bevechten. De Prince van Orangien seer blijtigh om het ontset niet achter te laten ghelijck hy ghelooft hadde / maeckte op eenighe Boeren ende Ruyters Jongens / door geit ende belofte om der Spaensche quartieren ende het Magazijn in brant te steecken: maer de Marquis eenige der selve by de hop hebbende doen vatten / werde de daet van't quaet belet.

Eyndelijck de Prince van Orangien sich siende 't eynde van alle zijne inventien / die hem niet en hadden willen gelucken / liet zijn quartieren tot Dongen in brant steecken / ende retireerde 's nachts na de Langhstraet zijnde den 27. May. Die bedechte retraite om verscheyde redenen / werde dien nacht noch meerder verdonckert / door een soo heftige tempeest van reghen ende wint / dat de soldaten uyt den slijck niet en konden geraken; met het Geschut hadden sy groote moeyten / ende de Squadrons waren onder malckanderen vermenght.

Als de Marquis van dese retraitte de tijdingh kreeg / vont hy goedt door Graef Hendrick van den Bergh aen de Gouverneur van Breda te doen schrijven: als zijnde van zijn verwantschap in tael ende manieren van 't Landt kondigh / hem vertoonende wat by stant dat hy voortaen meende te verhoopen / de wijle dat het secours al vertrocken was. Soo sommeerden hem dan Graef Hendrick door Brieven / in den naem ende als last hebbende van de Marquis, dat hy tot een honorabel compositie soude ontfanghen worden / soo hy van de overleveringe der plaetse tracteeren wilde; dat hy tot dien eynde uyt der Stadt op seecker ende bestemde plaets komen soude om met hem te parlementeeren.

De Gouverneur zijne reputatie met precipiteeren niet willende engageren / sont den Trompetter met dese antwoort wederom.

Dat hy door Brieven van de Prince van Orangie die hy over drie dagen ontfanghen hadt, belanghende het secours volkomelijck bericht was: dat by aldien hy daer van yets naerder wiste, hem badt de moeyte te nemen hem het selve te willen schrijven, voorts dat de koorts hem belette uyt der Stadt te komen. 's Anderendaeghs gaf de Marquis den Originelen van de Prince van Orangien in cijffers soose was / ende de Coppe der selve cijfferen aen de Graef van den Bergh, aen de Gouverneur te senden / op dat hy de overleveringe van de Stadt niet langher soude uyt stellen. De Gouverneur siende dat sijn saecken ende der synen / de Spaensche maer al te wel bekent waren / bedanckte Graef Hendrick over sijnen goeden wille t' hemwaerts: dat hy te vreden was te parlementeeren / mits bedinghende goede conditien; Graef Hendrick sulcx toestaende / versocht dat 's anderen daeghs ter halver weghe / tusschen de Spaensche ende Staetsche retrenchementen eenige Ghecommitteerde mochten te samen komen. 1625.

Tot daer en toe en hadden de Spaensche Soldaten ende Matrosen niet opgehouden aen de opmaeckinghe des uytersten omringh te arbeyden / ende scheelde seer weynigh of alle 't werck was volmaeckt: Graef Hendrick by gheval ontrent de werckluyden stil staende / vraeghden hen op sijn soldaets al lagghende: waer toe dat werck op te maecken / dewijle die van de Stadt begonden te parlementeren? Nauwelijcx had hy hun 't woordt ghesproocken: dat sy het wel staken mochten / of sy smeten schoppen ende spaden daer heen / ende sprongen op van vreughde / alsoo ghereet om te rusten / als anderssints goet te doen. Soo haest als de Gouverneur den Brief van Graef Hendrick, ende het schrijven van de Marquis ontfanghen hadde / dede hy den Krijghs-raedt vergaderen / communiceerende de selve Brieven aen de Coronels. De resolutie was datmen de praesentatien van de Marquis ende van de Graef soude accepteren. In conformiteyt van 't welck / werde Graef Henrick door Brieven gheheden / dat hy 's anderen 's morgens ten seven uyren wilde believen uyt het Quartier te komen / hun een Trompetter senden de om de plaets daer sy malkanderen souden besoeghenen / te weten. Dat sy niet manqueeren souden aldaer Ghedeputeerde te senden met de conditien die sy te eyschen hadden.

Den volgenden dagh wesende den lesten Mey, ginghGraef Hendrick met veele Edelen op de gesette uyr uyt het Quartier / en sondt een Trompetter aen de Gouverneur om hem Graef Henricks komste aen te seggen. Breda parlementeert.

De Gedeputeerde ock uyt Breda gheghaen zijnde op de ghesette tijdt / soo dede Graef Hendrick d' Edellieden hem volghende / achter blijven / ende ginck voort sonder eenigh ghesel schap als die van Michiel Routart, Secretaris van den Koninck ende van den Marquis. Ter halver weghe bleef hy verwachtende de Gedeputeerde van Breda, de welcke waren de Baron van Dijden Capiteyn van 's Prinsen Garde, de Sergeant Major de la Caze, Capiteyn Zouche, den Drossard Aerssen, de Burgemeester ende eenighe Schepenen; ende een weynigh daer nae den Colonel Hauterive, welcke hare Credentie-brieven verthoonden met de conditien die sy eyschten om uyt te trecken. De Artijckelen wierden van weder zijden gedebatteert / van de welcke meer als eenlijck twee wierden verworpen / ende een derde in twijffel ghetrocken; sulcx dat de saecke op twee uyren na-middagh uytgestelt wert. Teghen dien tijdt lieten de belegherden op de leste Contrescharpe van de Stadt een macht tijdt bereyden / alwaer de Spaensche in 't ghesicht van menichte van volck die over al op de Bolwercken saten / ghetracteert wierden: alwaer werde de geinterrompeerde Conferentie wederom herhaelt / daer de twee Artijckelen die smorghens waren verworpen gheweest / absoluteljck ontsept werden: betreffende de selve vryheydt van conscientie voor die van de Ghereformeerde Religie, ende toelatinghe om hare dooden op 't Kerckhof te begraven. Daer na vielder ock haperingh van wegen vier groote stucken Geschuts ende twee metale Mortieren gheeyscht / om met het Garnisoen uyt de Stadt te nemen. De belegherde seyden sulcx een gheringe saeck te zijn / maer Graef Hendrick was contrary daer toe ghesint. Routart, om sulck verschil by den Marquis ghedeputeert zijnde / gaf de selve door antwoordt / dat hy hun sulcke klepnigheyt niet en wilde wegheren. De belegherde daer over verblijdt zijnde / bedanckten haer seer daer door. Doen wer-

Digitized by Google

1625. den de ſpijſen opghedraghen. Korts daer nae quam de Gouverneur oock upt / met de andere Colonels ende den voornaemſten Edeldom: dan der Spaenſche zijden bevonden ſich oock een groot ghetal / malkanderen dan weder-zijden ſeer groote careſſen doende. 1625.

Den eerſten Junius quam de Baron van Dyden by den Marquis met twee Coppen dan het Tractaet om 't ſelve eerſt te onderteyckenen / weder-brenghende beyde de Coppen aen de Gouverneur van de Stadt / die de eene oock onderteyckenen ſoude / om dan aen de Marquis 't ander ghetonden te worden / ende een voor ſich behieldt. Daer na werden geeyſcht twaelf hondert waghens ende teſtich ſchuyten om de meubelen ende 't bagagie upt te voeren. 't Welck de Marquis hun met noch meer waghens beraccoordeerde / met oock al de ſchupten die op de Riviere van Breda laghen. Voorts wierden de Oſtages van beyder zijde ghegheven. Van der belegherde zijden waren / de Sergeant Major de la Caze, ende Ogle Capitein van 't Engels voetvolck: ende van weghen der Spaenſche / den Sergiant Major François Loſane die naemaels Weſel verloor; ende Charles Philippe le Comte, Capitein van een Hooghduytſche Compagnie. De Artijckelen der Capitulatie van de overleveringhe der Stadt onder de ghehoorſaemheyt des Koninghs / waren deſen hier na volgende:

I.

Conditien. QUe le Gouverneur de la Ville de *Breda*, avec les Colonels, Capitaines, Officiers & Soldats ſervants à pied & à cheval en pourront ſortir: & eſt accordé, qu'ils en partiront ainſi que gens de guerre ont accouſtumé de marcher, avec leurs armes & en ordre: à ſçavoir, l'infanterie leurs drapeaux deſployez, les tambours batans leurs marches ordinaires, armes completes, bales en bouche, meches allumées des deux bouts, les bandolieres fournies de bales, poudre & meche: la cavalerie, trompettes ſonans, cornettes deſployées, montez & armez, ainſi qu'ils marchent en campagne; ſans qu'aucuns des ſuſdits tirans paye & ſolde, eſtants employez au ſervice des Eſtats des Provinces Unies des Pays-bas, puiſſent eſtre arreſtez & retenus pour aucune cauſe & pretexte que ce ſoit, ny de quel Pays ou nation qu'ils puiſſent eſtre; encor qu'il auroient par cy devant ſervy & tiré ſolde de ſa Majeſté Catholique, ou de leurs Alteſſes Sereniſſimes Archiduc & Infante: mais que ſans aucune cauſe & exception, ils pourront tous aller par le court & meilleur chemin à la ville de *Gertrudenberghe* en Hollande, ſans qu'il ſoit fait aucune injure, deſtourbier ou hoſtilité, ny entrepriſe ſur leurs vies, perſonnes, armes, chevaux & bagages, directement ou indirectement; & ce ſur les ſeuretez que l'on conviendra. En outre, ils pourront emmener avec eux femmes, enfans, familles, avec toutes leurs hardes, bagages, chevaux, chariots, & toutes les armes des Soldats morts, bleſſez, malades & enfuis; ſans eſtre viſitez, ſous quelque pretexte que ce puiſſe eſtre.

II.

Item, que les Predicans, Commiſſaires des monſtres, Officiers de contributions, & leurs Clercs, Ingenieurs, Gentil-hommes de l'Artillerie, l'Auditeur du Conſeil de guerre, Maiſtres de feux d'artifice, Capitaines des mineurs, Canoniers, Chirurgins des Regiments & Compagnies, Matelots, Servants au Canon; Mariniers, Eſcrivains, Conducteurs d'ouvrages, Prevoſts, Mineurs, Charpentiers, Mareſchaux, Commis des munitions, & toutes autres perſonnes ſervants aux fortifications & train de l'Artillerie, avec leurs femmes & enfans, ſerviteurs, chevaux, armes & bagages, ſeront comprins ſous le premier & precedent article, & jouyront du benefice & teneur d'iceluy.

III.

Item, que tous les bateaux qui ſe treuvent preſentement dans la Ville de *Breda*, tant ceux amenez par les Colonels qu'autres, pourront ſortir avec tous leurs equipages, & ſe retirer en Hollande, conduits par les bateliers, & chargez tant de leurs familles que meubles, & des hardes, armes & gros bagages du Gouverneur, Colonels, Capitaines & Officiers; comme auſſi des malades & ceux qui les aſſiſteront, & de toutes autres perſonnes qui prendront ceſte commodité pour ſe retirer en Hollande: & que pour cet effect la riviere ſera ouverte & rendue libre pour douze jours; à commencer un jour apres que ces articles ſeront ſignez, & avant que ladite garniſon ſorte de la Ville; afin que leſdits bateaux s'acheminent en ſeureté avec leurs charges, & tout ce qui ſera en iceux, juſqu'à ce qu'ils ſoient arrivez aux bateaux de guerre au Blaec, pour de la ſe retirer où bon leur ſemblera avec leſdits bateaux, leſquels demeureront comme meubles aux proprietaires d'iceux: & durant les ſuſdits douze jours ne leur pourra eſtre fait aucun tort attentat ou deſtourbier, ny les deſtourner ou arreſter de leur chemin, non plus que les perſonnes qui ſont en iceux, ny meſme eſtre viſitez ſous quelque pretexte ou cauſe que ce ſoit. Que s'il arrivoit, qu'a faute d'avoir tenu la riviere ouverte & navigable, leur voyage & chemin fuſt retardé, tout ce temps & reterdement ne ſera point conté des douze jours octroyez, qu'ils doivent avoir libres & francs pour faire leur chemin en toute ſeureté, tant ſur la riviere qu'au rivage d'icelle, les mariniers, ou autres perſonnes qui ſe mettront en terre pour leurs affaires & commodité de leur chemin. Et s'il y avoit aucun deſdits bateaux appartenant a ceux qui voudront tenir leur reſidence dedans la ville de Breda, ils ſeront neantmoins obligez de les laiſſer ſuivre, pour la plus grande commodité & tranſport des perſonnes & meubles de la garniſoen; puis les proprietaires les pourront reprendre.

IV.

Vn nombre raiſonnable & ſuffiſant de chariots demandez par Monſieur le Gouverneur de Breda, ſeront preſtez par Monſeigneur le Marquis, pour tranſporter les hardes & bagages du Gouverneur, des Colonels, Capitaines & Officiers, & autres de la garniſon, juſques a Gertrudenberge; & la ſeront fidelement rendus & renvoyez au camp a Gineken avec les ſeuretez requiſes.

V.

Item, qu'avec la garniſon le Gouverneur pourra ſortir quatre pieces de canon, & deux mortiers, tels qu'il les choiſira, avec leurs equipages, & de la munition pour tirer chacun ſix coups; & les fera mener ſur les bateaux ou par terre avec les attirails des chevaux, ainſi qu'il treuvera convenir pour plus grande commodité: auquel effect ſera fourny par Monſeigneur le Marquis de chevaux limonniers, & autres ſuffiſamment, avec les chariots & conducteurs, s'ils ſont demandez par le Gouverneur, pour tirer & mener les canons & mortiers, comme les chariots de munition.

Que tous les meubles de Monſeigneur le Prince d'Orange eſtants dans la ville ou chaſteau de Breda, pourront eſtre menez & tranſportez en tel lieu & pays, que celuy ou celle qui en auront la charge voudront, ou bien qu'ils pourront demeurer en ſeureté au chaſteau de Breda, juſqu'à ce que ledit Sieur Prince d'Orange en aura diſpoſé; & ce au moins le terme de ſix mois. Alors on donnera toute ſeureté requiſe pour le tranſport & ſauf conduit, aux bateax & mariniers qui viendront de Hollande, ſans qu'il leur ſoit fait aucun obſtacle.

VII.

Avenant que quelques uns, comprins & deſignez aux deux premiers articles ou autres ſuivants, ne peuſſent ſortir avec la garniſon de la ville de Breda, à cauſe de leurs maladies; il leur ſera permis de demeurer avec leurs femmes, familles & ſerviteurs, ſans qu'ils ſoyent moleſtez, tant & ſi longuement qu'ils ayent recouvert leurs forces & ſanté: & alors leur ſera octroyé librement ſans aucune remiſe vn ſauf conduit, pour ſe retirer ſeurement où bon leur ſemblera.

VIII.

Nuls Officiers, Soldats, ou Capitaines ſortants avec la garniſon ou apres, eſtants gueris de leurs maladies, non plus que toutes autres perſonnes comprinſes aux articles precedents, ne pourront eſtre retenus: ains ſortiront en vertu d'iceux, & leurs crediteurs ſe contenteront d'une obligation de la debte, ou de recevoir ſatisfaction honorable.

Digitized by Google

1625. IX.

Le Gouverneur, les Capitaines, Officiers & Soldats, compris aux deux premiers articles, ou eſtants à la ſolde & ſervice des Provinces Unies, qui ont maiſons, biens, terres, heritages & meubles dedans la ville de *Breda*, y cõpris les Capitaines, Officiers & Cavaliers des Compagnies du Comte de Culenburg, du Comte de Stirom, & du Sieur de Sainct Martin; comme les veſues & enfans d'icelles Compagnies, ou d'autres qui ont tenu garniſon depuis deux ans en la Ville, auront dixhuict mois de temps, iceux commençans un mois apres la date des preſentes, pour les pouvoir tranſporter où ils voudront, vendre, engager, aliener, charger, & en diſpoſer en tous droits, raiſon, & couſtume: & que durant les dixhuict mois ils joüiront des rentes, loüages, profits & revenus de leursdits heritages, eſcheus & à eſchoir; en ſomme de toutes choſes à eux appartenantes qui ſeront en la ville de *Breda*.

X.

Que les Soldats de ceſte garniſon, comme du camp, qui ſe treuveront priſonniers en ceſte Ville ou au camp, ſeront renvoyez incontinent apres les articles ſignez, ſans payer aucune rançon; ains ſeulement leurs deſpens, ſuivant le taux dû quartier.

XI.

Que tous butins ne pourront eſtre reprins, ny repetez ſur ceux de ceſte garniſon; ains qu'ils leurs demeureront comme partie d'equipage à eux appartenant.

XII.

Que les articles ſignez, Monſieur le Gouverneur pourra envoyer à Monſeigneur le Prince d'Orange un Officier, ou autre tel qu'il aviſera, lequel pourra aller & revenir en toute ſeureté.

XIII.

Que les articles ſignez, il y aura ſurceance d'armes: neantmoins chaſcun demeurera dans ſes ouvrages à l'ordinaire, ſans s'aprocher de nuict ou de jour.

XIV.

Qu'auparavant que la garniſon ſorte, il ſera donné deux oſtages ſuffiſants & qualifiez, qui marcheront avec les troupes juſques à Gertrudenberge, où ils demeureront les douze jours que la riviere doit demeurer libre; & iceux expirez, s'il n'eſt ſurvenu contravention aux articles accordez, ils ſeront renvoyez à *Breda* en toute ſeureté.

XV.

Que les articles ſignez, il ſera donné oſtages de part & d'autre d'egal nombre & qualité; & que les noſtres nous ſeront rendus en remettant la Ville.

XVI.

En outre, a eſté accordé, que les oſtages donnez de la part de la garniſon de *Breda*, auſſi toſt qu'elle ſera ſortie, ſeront renvoyez pour ſuivre leur chemin avec ladite garniſon.

XVII.

Le Gouverneur & la garniſon de *Breda*, promettent de ſortir de ladite Ville, Jeudy prochain, cincquieſme de ce preſent mois de Juin, de bon matin.

Au bas eſtoit eſcrit:

Nous *Juſtin de Naſſau* promettons d'avoir pour fermes & ſtables tous & quelconques les articles cy deſſus mentionnez; avec promeſſe de faire obſerver le contenu en iceux, en tout ce qui nous concerne. En foy & teſmoignagne de quoy, avec l'avis des Colonels & Conſeil de guerre, nous avons ſigné leſdits articles, ce jourd'huy deuxieſme jour du mois de Juin, M. DC. XXV.

Juſtin de Naſſau.

Condition demandées par le Magiſtrat & la Ville de Breda.

I.

Qu'il ſera promis & accordé un pardon general & pleniere oubliance de tout ce que par aucuns Bourgeois & inhabitans de la Ville de *Breda*, de quelle qualité qu'ils ſoient, peut avoir eſté commis, tant devant la priſe de la Ville l'an M. D. XC. qu'apres juſques à preſent, ſans en faire recherche, on en travailler perſonne, en aucune maniere, ou ſous quel pretexte que ce puiſſe eſtre; ſoit du crime de leze Majeſté, ou autrement:

II. 1625.

Que tous les Bourgeois & inhabitans, preſents & abſents, de quelle qualité & condition qu'ils ſoyent, eſtans au ſervice ou au ſerment des Eſtats de Monſeigneur le Prince d'Orange, ou de la Ville, ou point, pourront continuer leur demeure dans la Ville l'eſpace de deux ans prochainement venants, ſans y eſtre recherchez, ou inquietez en leur conſcience, ou contraints à faire nouveaux ſerments au fait de la Religion, pourveu qu'ils y vivent en toute modeſtie, & ſans donner ſcandale; pour pendant ledit terme de deux ans, ſe reſoudre, s'ils y veulent continuer leur demeure, ou en ſortir; &, en cas de depart, s'en pourront librement aller quand bon leur ſemblera: en quel cas auſſi ſera permiſe la libre jouyſſance de tous leurs biens, pour en diſpoſer, les tranporter, vendre, aliener, charger, & engager, comme ils treuveront à propos; ou bien les faire recevoir & adminiſtrer par tels qu'ils y voudront ordonner: & venants à mourir hors, ou dedans ceſte Ville, avec teſtament, ou ſans avoir teſté: en tel cas leurs biens ſuivront ceux qui auront eſté inſtituez heritiers; ou bien les plus proches parents reſpectivement.

III.

Que chacun des ſuſdits Bourgeois & inhabitans, eſtants au ſervice, ou aſſermentez comme deſſus, ou point, qui apres ce traicté ſe voudront retirer hors de la Ville, ſoit pour changer de domicile ou autres conſiderations, le pourront tousjours faire librement quand il leur plaira, par eau ou par terre, avec femmes, enfans, famille, meubles, marchandiſes, & tous autres biens; ſans qu'il leur puiſſe eſtre donné aucun empeſchement, ſous quel pretexte que ce ſoit, ou qu'ils ayent beſoin d'autre paſſeport que ce preſent traicté: & ceux qui voudront ſe retirer, ou prendre domicile en des Royaumes, pays, Provinces, places neutres, ou bien és lieux payants contribution, pourront touſiours librement, & ſans eſtre moleſtez, aller, paſſer & repaſſer, trafiquer & faire leurs affaires particulieres dans les villes & pays de l'obeiſſance du Roy d'Eſpagne, & diſpoſer de leurs biens tant meubles qu'immeubles, comme ils treuveront le plus à propos; & pourront ceux qui ſeront Catholiques, reprendre leurs domiciles dans la Ville, ſans qu'ils ayent beſoin d'obtenir autre proviſion que ce preſent traicté.

IV.

Quant à ceux qui voudront aller dans les Provinces Vnies, pour y donner ordre à leurs affaires, le pourront librement faire quatre fois l'an, avec la prealable cognoiſſance du Gouverneur, duquel ils ſeront tenus de prendre paſſeport, lequel ſera obligé de le bailler, s'il n'y a raiſon legitime au contraire, & puis s'en retourner, durant le terme de deux ans ſuſdits apres la date de ce traicté, pour apres continuer leur demeure dans ceſte Ville, ou bien prendre leurs domiciles dans les pays neutres, ou lieux & places payants contribution, où ils joüyront de la ſuſdite liberté de pouvoir touſiours aller, paſſer & trafiquer par tout, & de tout ulterieur effect de ce traicté, comme ſuſdit eſt.

V.

Que les Predicants pourront librement partir avec leurs femmes, enfans, familles, biens, & meubles, ſans en rien eſtre incommodez & endommagez; & à ceſt effect ſeront accommodez de chariots ou bateaux, & leur ſera accordé pour la libre diſpoſition de leurs biens immeubles le meſme terme que deſſus.

VI.

Ceux qui ont ſervy d'Anciens ou Diacres depuis la ſurpriſe de la Ville, & ceux qui ont eu quelque charge en l'Egliſe ſeront compris dans ce traicté.

VII.

Comme auſſi ſeront compris tous les Officiers, Commis, Receveurs & autres Bourgeois & inhabitans, ayants eu quelque adminiſtration des deniers, contes & payemens de ſoldats, ou quelque autre entremiſe; qui pourront librement s'en aller hors de la Ville avec tous leurs biens, meubles, & papiers: & en outre jouyr, avec tous les autres Bourgeois, de l'effect de cet accord.

De

1625. VIII.

De la meſme liberté joûyront auſſi tous les bateliers qui ſont dans ceſte Ville, & ceux qui ont leurs bateaux, qui s'en pourront partir avec iceux s'ils veulent.

IX.

En cas que la Ville ne fuſt aſſez pourveuë de bateaux & de chariots pour en accommoder les Bourgeois & inhabitans, qui voudront partir avec leurs biens & meubles, il leur ſera accordé terme de deux ans; pour faire cependant venir de Hollande ou d'allieurs, d'autres bateaux & chariots à cet effect, qui apres pourront librement retourner; le tout ſans qu'il ſoit de beſoin d'autre particulier paſſeport que ce preſent traicté.

X.

Qu'aux Bourgeois & inhabitans de la Ville ne ſeront impoſez autres impoſitions & charges, que celles qui par le Brabant ſeront egalement portées par les groſſes & petites Villes.

XI.

Que les garniſons, tant de gens de pied que de cheval, ſeront accommodées & logées avec le meilleur ordre & à la moindre foule des Bourgeois qu'il ſera aucunement poſſible.

XII.

En cet accord ſeront compris tous ceux qui pour les affaires de la Ville, ou pour leurs propres affaires, ſont abſents, pour pouvoir librement retourner dans la Ville, & jouyr de tout ce que deſſus; comme auſſi tous les payſants refugiez dans cette Ville, qui librement ſe pourront retirer au plat pays.

XIII.

Si quelqu'un de la Religion, durant le terme ſuſdit de deux ans, venoit à mourir dans ceſte Ville, il ſera enterré en un honorable place, dans quelque jardin dans la Ville; ou bien ſera ſon corps, ſelon l'ordre que luy ou ſes parents en auront donné, tranſporté hors de la Ville.

XIV.

Que toutes les ſentences données par le Magiſtrat & ceux de la Hooftbanck, leſquelles n'ont eſté en temps reformées, ſeront de valeur, & ſortiront leur effect.

XV.

Que tous ceux, qui ont cy devant preſté de l'argent à la Ville, le pourront demander & recouvrer d'icelle, avec l'intereſt; comme pareillement ſeront auſſi annuellement payez de la Ville tous les rentiers de leurs rentes & arrierages, qui leurs ſeront eſcheus ou eſcherront.

Toutes leſquelles conditions, poincts & articles, ont eſté arreſtez, conclus & accordez par ſon Excellence le Marquis Spinola, & les Députez de la part de la Ville ſouſſignes: promettant ſadite Excellence de les faire avoüer, ratifier & approuver par lettres patentes de la Sereniſſime Infante d'Eſpagne, ſous ſon grand ſeel, & dedans le terme de quinze jours. Fait le 11. de Juin, M. DC. xxv.

I.

In't Engels. DAt de Gouverneur van de Stad Breda met de Cornels, Capiteynen, Officieren ende Soldaten te Paert ende te voet daer uyt ſullen mogen trecken: zynde veraccordeert datſe ghelijck de gewoonheyt der Krijſchluyden met hare Wapenen in ordre uyttrecken ende marcheeren ſullen, namentlijck met *Vliegende Vaen, ſlaende Trommels, brandende Londt* aen beyde eynden, *compleet gewapent* ende *Kogels in de Mondt, den Bandelier met Kruyt, Loot*, ende *Lont verſien*: De Ruyterye met *blaſende Trompetten, vliegende Cornetten*, ghemonteert ende gearmeert gelijck ſy te Velde trecken, ſonder dat eenige van die, welke van de Staten paye en Soldye trecken, in eenigerley maniere of pretext ſouden mogen op ghehouden noch ghearreſteert worden, uyt wat Landt of van wat Natie die oock ſouden mogen zyn, alwaert dat die voor deſen den Koningh van Spangien ghedient en ſoldye van hen getrocken hadden, oft oock van d'Infante: maer dat die ſonder eenighe oorſaeck ofte exeptie, den korſten wegh na Geertruydenbergh in Hollant vry ſullen mogen trecken, ſonder dat yemant haer ſal mogen ſchelden noch eenige hoſtiliteyt teghen haer leven, perſoonen, Wapenen, Paerden noch Bagagien directelijck noch indirectelijck ſal moghen attenteeren; ende ſulcx op de verſeeckertheyden die beſproocken ſullen worden, ſullen voorts met haer mogen nemen hare Vrouwen, Kinderen, Familien met alle haer goet, ende Bagagie, Paerden, Wagens, met alle der Dooden, Krancken, Gequetſte ende verloopen Soldaten: ſonder om eenigherley pretext te moghen onderſocht worden. 1625.

II.

Item, dat de Predicanten, Commiſſariſen van Monſteringh, Officieren van Contributie, ende haer Klercken, Ingenieurs, Edellieden van 't Geſchut, den Auditeur van de Krijghſ-Raedt, Vierwerckers, Capiteyn van de Mineurs, Conſtapels, Chirurgijns van Regimenten ende Compagnien, Matroſen van 't Geſchut, Bootsgeſellen, Schrijvers, Werckbaſen, Provooſten, Mineurs, Timmerluyden, Hoeffinits, Commijſen van d'Ammonitie, ende alle andere perſoonen dienende tot de Fortificatie ende treyn van 't Geſchut, met hare Vrouwen, Kinders, Knechten, Paerden, Wapenen ende Bagagie, ſullen onder den eerſten ende voorgaende Artijckel begrepen worden ende 't inhouden ende benefitie van 't ſelve genieten.

III.

Item, dat alle de ſchepen die tegenwoordich binnen Breda ghevonden worden ſoo die van de Colonels daer gebracht, als andere, ſullen met alle hare equipagie moghen uytvaren naer Hollandt toe, met de Schippers van die, ſoo met haer inhebbende Familien, Meubelen en ander goet, Wapenen ende Groftuygh van de Gouverneur, Cornels, Capiteynen ende Officiers, als oock met de ſiecken ende die hun aſſiſteeren, en alle andere luyden die deſe ghelegentheyt ſullen aennemen om hun in Hollandt te retireren: ende tot dien eynde ſo ſal de Riviere van Breda gheopent en vry weſen voor twaelf dagen; beginnende van de tweeden dagh af dat deſe Artijkelen ſullen onderteyckent zyn, ende eer 't voorſz Garniſoen uyt de Stadt trecke; op dat d'voorſz ſchepen met hare ladinge en alles datſe in hebben, in ſekerheyt mogen varen tot dat de ſelve tot Blaeck aende ſchepen van oorlog ſullen zyn gekomen, de welcke aende eygenaers derſelve Meubelen ſullen blijven: ende ghedurende de voorſz twaelf dagen, en ſal haerluyder noch eenighe menſchen of yets datſe in hebben, geenderley ongelijck, gewelt, belet, noch attentaet mogen aengedaen worden om haer onderweegh op te houden, noch mogen geviſiteert worden onder eenich pretext noch oorſaeck dat ſoude mogen weſen. Dat by aldien het ghebeurde, dat by faute de Rivieren geopent ende vaerbaer ghehouden te hebben, haer wegh ende reyſe ſoude zyn verkort ofte belet worden, alle dien ſelven tijdt van belet en ſal dan in de twaelf geoctroyeerde dagen niet gereeckent worden, dewelcke ſy tot haer vertreck vry ende lijber moeten hebben ſoo op de Riviere als op den kant der ſelve, als oock de Schippers ofte andere perſoonen die tot gherief derſelve aen Lant gaen ſullen om haer te helpen en onderweegh in hare ſaecke dienen. Ende indien onder de ſelve ſchepen eenighe daer onder waren tockomende den geen die binnen Breda geſint waren te verblijven, ſullen nochtans ghehouden zyn de ſelve te laten volghen, tot het meeſte gherief ende tranſport der menſchen ende Meubelen van 't Garniſoen. Daer na mogenſe de eygenaers weder na haer nemen.

IV.

Een redelijck ſuffiſant ghetal van Wagens gheeyſcht van de Heer Gouverneur van Breda, ſullen door den Heer Marquis gheleent worden, om het goet ende Bagagie van de Gouverneur, Cornels, Capiteynen, Officieren ende andere van 't Garniſoen tot Geertruydenbergh te tranſporteren, ende van daer ſullen de ſelve in alle vereyſchte ſeeckerheyt tot het Legher te Ginneken trouwelijck wederom geſonden worden.

V.

Item, dat de Gouverneur met het Garniſoen vier ſtucken Geſchut ende twee Mortieren, ſulcke als hy die ſal willen uytkieſen, met alle hare Equipagie ende Ammunitie om elck ſes ſchoten te ſchieten, ſal mogen uyt-

1625. brengen; de ſelve na de ſchepen te voeren, ofte over Landt met alle haer ghereetſchap met Paerden te laeten trecken, ſo als hy beſt ende bequaemſt ſal vinden, waer toe de Heer Marquis ſal leveren twee Diſſel Paerden ende ſuffiſantelijck andere, met Conducteurs in dien de Gouverneur de ſelve eyſcht, om de Geſchutten ende Mortieren gelijk als Ammunitie Wagens te trecken.

VI.

Dat alle de Meubelen van de Heer Prince van Orangien ſijnde in de Stadt van Breda, ſullen op ſulcke plaets, oft in ſulck Lant mogen gebrocht worden als die de laſt daer van hebben ſullen willen of begeeren, ofte in alle ſeeckerheyt in 't Caſteel van Breda mogen blijven, tot dat de voornoemde Heer Prince daer over ſal ghediſponeert hebben: ten minſten in den tijdt van ſes Maenden, als dan ſoo ſal alle noodighe verſeeckertheyt ende vry gheleyt aende ſchepen ende Schippers die uyt Hollandt komen ſullen om 't ſelve te halen, ſonder dat haer eenich belet ſal mogen aengedaen worden.

VII.

Indien het gebeurde dat yemandt van de gheene die in de twee eerſte ofte andere volghende Artijckelen begrepen zynde uyt oorſaeck van Sieckte met het Garniſoen niet en konde uyt Breda trecken, hun ſal toeghelaten worden met hare Vrouwen, Familien ende Dienaers onghemolefteert daer te blyven, ter tijdt ende ſoo langh tot dat ſy hare kracht ende voorige geſontheyt ſullen bekomen hebben: ende alsdan ſal hun ſonder eenigh uytſtel vry geleyt geoctroyeert worden, om in alle ſekerheyt te vertrecken daer het hun goet duncken ſal.

VIII.

Geen van alle de Officieren, Soldaeten of Capiteynen, met het Garniſoen ofte daer na uytgaende, na dat die van hare ſieckte ſullen geneſen zyn, en ſullen de ſelve niet moghen opghehouden worden, maer in kracht der voorſz Artijckelen ſullen mogen vry uytrecken, en ſullen hare Crediteurs hun met een obligatie, ofte met eenige eerlijcke ſatisfactie moeten contenteeren.

IX.

De Gouverneur, Capiteynen, Officieren ende Soldaten, in de twee Artijckelen begrepen, ofte zijnde ter ſoldye van de Geunieerde Provintien, welcke binnen *Breda* Huyſen, Goederen, Landen, Erven, ende meubelen hebben, daer in begrepen de Capiteynen, Officiers, ende Ruyters vande Compagnie vande Graef van Cuylenburgh ende Graef van Stierom; als oock van de Heer Sint Martijn; als oock de Weduwen ende kinderen der ſelver Compagnien, of andere die ſedert twee jaren herwaerts in de Stadt guarniſoen ghehouden hebben, ſullen achtien maenden tijdt hebben, beginnende een maendt na datum deſes, om de ſelve te mogen tranſporteren daer ſy willen, verkoopen, verpanden, allieneren, belaſten, ende daer mede na alle Rechten, reden ende coſtuymen te diſponeren; ende gheduyrende de voorſz achtien maenden, ſullen de rente, huyr, profijt, ende inkomen van hare voorſz goederen ende erven vervallen ofte noch te vervallen, daer van mogen ghenieten in ſomma van alle hare toebehoorende dinghen binnen *Breda*.

X.

Dat de Soldaten van dit Garniſoen, ghelijck die van 't Leger, die in deſe Stadt of ander Leger gevangen bevonden worden, ſullen terſtont nae dat de Artijckelen ſullen geteyckent zijn, vry ghelaten worden ſonder eenigh rantſoen te betalen, dan alleenlijck de koſten volgens den tax van 't Quartier.

XI.

Dat aen die van dit Garniſoen geen beuyt ſal afgenomen noch af geeyſcht mogen worden; maer 't ſelve ſal haerlieder blijven, als zijnde een gedeelte van haer toebehoorende equipagie.

XII.

Dat de Artijckelen onderteyckent zijnde, de Heere Gouverneur by den Heere Prince van Orangien alſulcken Officier als 't hem belieft ſal mogen ſenden, welcke in alle ſeeckerheyt vry gaen ende weder keeren mag.

XIII.

Dat de Artijckelen geteyckent zijnde, ſoo ſalder ſtilſtant van wapenen zijn, nochtans ſoo ſal een yeghelijck in ſijn ordinaris wercken blijven, ſonder by daegh noch by nacht malkanderen te naderen. 1625.

XIV.

Dat (eer het Guarniſoen uyt-treckt) twee ſuffiſante gequalificeerde *Oſtages* ſullen gegeven worden, die met de Troupen tot *Geertruydenbergh* ſullen marcheeren, alwaer ſy de *twaelf* dagen (dat de Riviere vry ſal zijn) blyven ſullen; ende die verſtreecken zijnde, ſoo daer in de geaccordeerde Artijckelen gheen contraventie voorgevallen is, ſoo ſullen die in alle ſeeckerheydt weder na *Breda* geſonden worden.

XV.

Dat de Artijckelen onderteyckent zijnde, van weder-zijden *Oſtages* van ghelijcke qualiteyt en getal ſullen gegheven worden, ende dat in het overleveren van de Stadt de onſe ons ſullen wedergegeven worden.

XVI.

Voort ſoo is 't veraccordeert geworden, dat de *Oſtages* van wegen het Guarniſoen van *Breda* ghegeven zijnde, ſoo haeſt die uytgetrocken ſal zijn, den ſelven wederom geſonden ſullen worden, om met 't ſelve Guarniſoen haren wegh te nemen.

XVII.

De Gouverneur ende het Guarniſoen van *Breda* belooven naeſt-komende Donderdagh, des morghens vroegh, ſijnde den vijſden deſes maents Juny, uyt de voorſz Stadt te trecken.

Onder aen was gheſchreven:

Wy *Juſtinus van Naſſau*, belooven alle ende een yeghelijck Artijckel, hier boven ghementioneert, voor vaſt ende beſtandigh te houden, met belofte 't inhouden derſelve te doen onderhouden in alle het geene dat ons aengaet. In waerheydt ende ghetuygeniſſe deſes, met het advijs der Cornels ende Krijghs-Raedt, hebben wy de voorſz Artijckelen onderteyckent. Deſen tweeden dagh Iuny 1615. Was onderteyckent *Juſtinus de Naſſau*.

Conditien van de Magiſtraet der Stadt Breda.

Datter ſal belooft ende veraccordeert worden, een generael Pardon, ende volle vergeetinghe van alle het geen dat by eenighe Burgheren ende Inwoonderen der Stadt *Breda*, van wat qualiteyt die ſouden moghen weſen, voor of naer het innemen van de Stadt, ſoo ſedert het Iaer 1590. tot noch toe ſouden mogen hebben begaen, ſonder daer van te doen eenigh onderſoeck, noch in gheenderley manieren (onder wat pretext dat ſoude mogen weſen) yemandt daer over te travailleeren, alwaert van *Crimen læſæ Majeſtatis*, of anderſints.

II.

Dat alle Burgers ende Inwoonders, tegenwoordigh ofte abſent zijnde, van wat qualiteyt ofte conditien die ſouden moghen zijn, zijnde in dienſt ofte onder den Eedt der Staten, van de Heere *Prince van Orangien*, ofte van de Stadt, ofte niet, haer wooninghe den tijdt van twee naeſt-volghende jaren in de Stadt ſullen moghen continueeren, ſonder aldaer te worden onderſocht, noch van hare conſcientie ondervraegt, noch tot nieuwen Eedt van Religie ghedwonghen te worden: midts dat ſy aldaer met alle modeſtigheydt ſullen leven, ende ſonder yemandt eenigh ſchandael te gheven, om gheduerende den tijdt van de voorſz twee jaren te reſolveeren, voorts aldaer te blyven ofte niet; ende in geval ſy dan begeeren te vertrecken, ſullen vryelijck (als het haer goetduncken ſal) wel mogen vertrecken: ende ſal haer luyden als dan oock vrye ghenot van alle hare goederen toegelaten worden, van deſelve te mogen diſponeeren, vervoeren, verkoopen, veralieneeren, belaſten, ende verſetten, ſoo als ſy goetvinden ſullen, of deſelve te laten ontfangen, ende door alſulcke, als ſy begeeren te doen adminiſtreeren; ende komende binnen ofte buyten de Stadt te ſterven, Teſtament ghemaeckt hebbende, ofte niet: ſoo ſullen evenwel hare goederen aen hare geinſtitueerde Erven, ofte reſpectivelijck aen de naeſte Vrienden volgen.

Dat

1625.

III.

Dat een yeghelijck van de voorſz Burghers ende Inwoonders, zijnde in dienſt: ofte als boven be-eedigt, ofte niet, welcke naer dit Tractaet uyt de Stadt ſullen willen vertrecken, het ſy om in een ander woonplaets te willen gaen, of om andere conſideratien, het ſelve t' allen tijden ſullen mogen doen naer haer believen, te water ofte te Landt, met hare Vrouwen ende Kinderen, Familien, Meubelen, Koopmanſchap, ende alle andere goederen; ſonder dat haer-luyden (onder wat pretext dat het ſoude mogen weſen) eenigh belet ſal mogen aengedaen werden, noch dat ſy oock gheen ander paſpoort, als dit teghenwoordigh Tractaet ſullen hoeven te hebben; ende de geene die ſullen willen vertrecken, ende haer woonplaets nemen in Koninckrijcken, Landen, Provintien, neutrale plaetſen: ofte daer contributie betaelt werdt, ſullen altijdts vryelijck ongemoleſteert mogen gaen, paſſeeren ende repaſſeeren, Koopmanſchappen, ende hare particuliere affairen verrichten in de Landen ende Steden, onder de gehoorſaemheydt des Koninghs van Spangien, ende naer haer believen met hare goederen, meubelen, en immeubelen moghen diſponeeren: Ende die Catholijck zijn, ſullen hare woonplaetſe binnen de Stadt wederom mogen nemen, ſonder eenige andere proviſie daer toe van doen te hebben, als dit tegenwoordigh Tractaet.

IV.

De gheene die in de Geunieerde Provintien ſullen willen trecken, om aldaer hare saecken te verrichten, ſullen het viermael des jaers vryelijck mogen doen, met voorweten van de Gouverneur, van dewelcken ſy een paſpoort ſullen moeten nemen, die oock gehouden ſal zijn hun het ſelve te moeten geven, ten ware datter eenige legityme redenen daer teghens waren, ende daer naer geduerende den tijdt der voorſz twee jaren, na datum deſes Tractaets, wederom te keeren, om voorder haer Wooninghe in de Stadt te continueeren, ofte in neutrale plaetſen contributie betalende, alwaer ſy de voorſz vryheydt ſullen ghenieten, van altijdts over al te mogen gaen, paſſeeren, ende trafiqueeren, met alle voordere effecten, als boven geroert.

V.

Dat de Predicanten met hare Vrouwen, Kinderen, Familien, Goederen, ende Meubelen, vry ſullen moghen vertrecken, ſonder eenigh hinder, ongelegentheydt, noch ſchade: ende tot dien eynde ſullenſe met Wagens ende Schuyten verſien worden, ende hun ſal toe-geſtaen worden, den tijdt ofte termijn als boven, om met hare Goederen ende Meubles te moghen diſponeeren.

VI.

De gheene die Ouderlingen ende Diakenen zijn geweeſt, ſedert het verraſſchen van de Stadt, ende die eenigen dienſt in de Kerck hebben ghehadt, ſullen in dit Tractaet begrepen zijn.

VII.

Inſghelijcken ſullen oock zijn begrepen alle de Officieren, Commijſen, Ontfanghers, ende andere Burgers ende Inwoonders, die eenighe Adminiſtratie hebben gehadt van penningen, Rekeninghen, ende betalinge der Soldaten, ofte eenige andere Adminiſtratie, ſullen met alle hare Goederen, Meubelen, ende Papieren vry uyt de Stadt mogen gaen, ende met alle andere Burgers het effect van dit Tractaet mogen genieten.

VIII.

Deſelfde vryheydt ſullen oock ghenieten alle Schippers deſer Stadt, en de geene die hare Schepen hebben, ſullen met deſelve moghen vertrecken ſoo ſy willen.

IX.

Ingheval dat de Stadt niet genoeghſaem met Schepen ende Wagens verſien waren, om de Burghers ende Inwoonders (die met haer Goet ende Meubelen vertrecken willen) te accommodeeren: hun ſal den tijdt van twee jaren toegelaten worden, om ondertuſſchen uyt Holland, of van elders andere Schepen en Wagens daer toe laten komen, die daer na vryelijck ſullen mogen weder keeren, ſonder eenigh ander paſpoort als dit tegenwoordigh Tractaet.

X.

1625.

Dat den Burgers ende Inwoonders van de Stadt geen ander Impoſten noch laſten ſullen op geleydt worden, dan alſoo het ſelve in de groote ende kleyne Steden van Brabandt gebruyckelijck is.

XI.

Dat de Guarniſoenen ſoo te voet als te paert geaccommodeert ende gelogeert weſen ſullen met de beſte ordre ende minſten laſt der Burgeren, als immers mogelijck geaccommodeert ende gelogeert ſal worden.

XII.

In dit verdragh ſullen begrepen worden alle de geene die voor de ſaecken van de Stadt, ende voor hare eygen affaires abſent zijn, om vryelijck in de Stadt weder te mogen keeren, ende van alles genieten, als boven gheſmeldt is: als oock alle de Boeren inde Stadt gevlucht, die hun vry op het platte Landt ſullen weder moghen begheven.

XIII.

Indien dat binnen den tijdt van de voorſz twee jaren, yemandt van de Gereformeerde Religie in deſe Stadt quam te ſterven, ſal in een eerlijcke plaetſe begraven worden, in de Stadt, in eenigh Thuyn: ofte ſijn Lighaem ſal ghebracht worden buyten de Stadt, daer ſijn Vrienden het ſelve ſullen geordonneert hebben.

XIV.

Dat alle de Sententien die door den Magiſtraet ende die van de Hooftbanck zijn uyt-geſproken geworden, dewelcke niet in tijdts Gereformeert zijn gheworden, ſullen zijn van waerde, ende haren effect hebben

XV.

Dat alle de gheene die voor deſen gelt aen de Stadt hebben geleent, het ſullen moghen eyſchen, ende van deſelve weder krijgen, met den Intereſt van dien: inſgelijcken ſullen oock alle Renteniers van hare vervallen ofte noch te vervallen Renten, van de Stadt jaerlijcks betaelt worden.

Alle welcke Conditien, Poincten, ende Artijckelen gearreſteert, gheſlooten, ende veraccordeert worden, door Sijn Excellentie den Marquis Spinula, ende de ondergeſchreven Gedeputeerde van de Stadt: belovende voornoemde Sijn Excellentie deſelve door de Infante van Spangien, binnen veerthien dagen onder haren grooten Zegel te doen Avoveeren, Ratificeeren, ende Approbeeren, den 11. Juny 1625.

Deſe Artijckelen dienden een tijd langh om daer van te diſcoureeren; veele meer tot wreedtheydt geneegen / als anders: hoorende van ſulcke gemoderee rde conditien / verwonderden zich over de goedertierentheydt van de Marquis tegens de Vranden: ende andere blameerden hem van het ſijne daer noch by gelaten te hebben; voorgevende datmen de belegherde al te goeden hoop hadde laten uyt-trecken / ende datmen die voor de pijcken hadde moeten doen paſſeeren / ofte hun gheen compoſitie te bewilligen / eer datſe hun Wapenen overgegeven hadden: dewijle dat haer al te halſterrige obſtinaetheydt hun tot alſulcken uytterſten noot gebracht hadde / datſe van honger hadden moeten ſterven / indien menſe alleenlijck maer noch twee daghen ghebloc queert ghehouden hadden. Ende waer toe dan denſelven van ſelfs ſoo eerlijcke conditien aengeboden / ſelfs aen de geene die hun al te geluckigh ſouden geacht hebben met het leven by ontkomen te zijn? Dat ten aller erghſte komende / den Marquis wel tot den leſten tijt waer in de verobſtinate hun ghemeenelijck precipiteeren / het welck is / inſtantelijck te verſoecken die dinghen die ſy te vooren veracht hadden / wel hadde mogen gepatienteert hebben. Dattet veel beter hadde geweeſt te wachten / dat ſy ſelfs hadden komen verſoecken om in compoſitie te treden / dan het hun ſelver aengeboden te hebben. Datſe niet probeeren konden / dat ten erghſten der Burgeren toegelaten was haer Meubelen ende Bagagien by te mogen transporteeren / eer dat de Magiſtraet de Catholijcken aldaer gerembourſeert hadden: het gelt die 't publijck tot de Fortificatie ende onderhoudt van het Guarniſoen hun hadden doen verſchieten. Alſulcke waren hare voor-werpinghen /

1625. ende 't gheboelen der gheeuen / de welcke aen 't oordeel van 't ghemeen behanghen waren / gewent zijnde met deselfde maet / de Importantste saecken van Staet te meten / sonder te considereren dat de conditie van de ghemeenen Man geen ober een komen en heeft met de qualiteyt der Grooten, die in 't belept haerder saecken op de reputatie regart moeten nemen. De Marquis al te wel wetende dat de voorsichtighste tot het straffen meest ingetrocken zijn / ende dat de reputatie van goedertierenheyt den Naem van straf heyt voorgaet. Ten anderen / om de troubelen van Italien / Duytslandt / ende Denemarcken / soo was het hem Important zijn Troupen van een soo langh beleegh met de allereerste mogelickheyt te desengageeren ; meerder werck maeckende van een oogenblick tijdts ghewonnen / dan van alle den Beupt van Breda, die doch van geen groote consideratie en was ; ofte van eenighe schaemte van 't Garnisoen / die sich met alle kloeckmoedicheyt in 't belegh ghedraghen hadde ; indachtigh zijnde van een oudt spreckwoort : dat in seeckere conjuncturen beter is te verlieſen, als te winnen. Ende waerlijcken 't gene dat hy daer in dede / was meer om d'estime van de Majestept ende goetheyt van den Koningh / als om zijn glorie ende particuliere voraeck ; oordeelende daer teghens dat het een apparente distourtoisie ende verwijt soude geweest hebben / aen Soldaten die soo groote wercken na lieten / te ontseggen een soo geringe saecke die sy eyschten / tot een ghetuygenisse ende tieraet haerder dapperheyt ende langhe verdraeghsaemheyt ; alsoo dat in de Stadt noch bleef / drie en veertich stucken Geschuts, vier hondert ende vijftich Musketten, drie hondert Vierroers / hondert vijf en dertigh duysent pont boscruyt, vier en dertigh duysent pont Lont, twee duysent groot Geschut Koghels, seer groote meenichte van kleyne / vier duysent pont Musket Kogels, met vijfthien voormen om in te gieten / twee duysent handt Granaten, drie hondert vier en veertigh Bombes, hondert en vijftich Reepen ofte Houppels van vierwercken / hondert Tonnen Zout, dertich Tonnen Peck, van Salpeter, van Solfer, van Harst, ende ses wol groote Spijckers, ende van Cardouces, Palen ende Pallisaden, met dobbelde Ysere punten een ontallick groot getal / vier duysent Spayen, sesthien hondert Pijcken, duysent Cruywagens, vijf Barken, ses packen Kabels, hondert Haecken, hondert ende dertig Halfgereelen voor Treck Paerden / meenichte van paerden ofte Wagentouwen / een groote meenichte van Dennen Plancken in voorraet / een Doeckbrugge, veel Schants Korven, Hordens, ende Bostacken, soo om 't Geschut te bedecken als om vliegende Bruggens af te maecken / alle welcke saecken aen Thomas Wingaerd Luytenant van 't Geschut onder Inventaris overgelevert wiert.

uytvocht van 't Garnisoen.

Den vijfden Iuny zijnde den dach van den uytvocht van 't Garnisoen / dede de Marquis een verbodt dat niemant aen die uyt quamen / geen schimp noch schamp woorden soude hebben toe te roepen / aen wie dat het oock soude moghen wesen. Voor dien dach wiert een suffisant getal van Schepen ende Wagens gereet gehouden / ende aende Spaensche Soldaten werde de wacht gegeven aen drie Poorten van de Stadt en van 't Casteel. Graef Herman van den Berghe stelde sich met sijn Compagnien Paerden aen 't Hooft van 't Garnisoen / om den gheenen die uytvocht tot Geertruydenbergh toe voor Convoy te dienen : ende tusschen elcke thien Wagens wierden eenige Troupen Ruyterye gecommeert tot bewaernis van de Bagagie.

De Compagnie van de Ritmeester Bergagne hadde d'avandgarde in 't marcheeren van 't Garnisoen / ende een ander d'Arriere Garde : beyde soo slecht uytsiende / datter nauwelicks yemandt ghemonteert was / behalven de Cornetten, soo seer warense van Paerden ontbloot / tusschen beyde Marcheerden 't voet volck / ende in 't midden de Goubernеur Iustinus van Nassouw, gheacompagneert met Charles Philippe le Comte, een der Oostagiers / elck Coznel marcheerde aen 't Hooft van zijn Regiment / ende elck Capiteyn voor zijn Compagnie / met vlieghende Vendels ende slaende Trommels. d'Infanterye was alleen van drie duysent in 't getal (doch waren de siecken te scheep ghedaen) welk treffelijck krap was / so van personen als van wapenen / die schoonder ende veel sinnelijcker waren als der Spaensche ; oock warense in de Stadt beter ghelogeert gheweest ende in beter kleuchen getracteert / alsoo hun het broodt tot de lester uyre nopt gemanckeert en hadde.

1625.

De Marquis met een treffelijck geselschap van Edeldom / sach selver met een seer ghemodereert victorieux oogh de eerlijcke pompe van syne victorye uytrecken / ontrent d' uyterste Retrenchementen vande Spaense : de Generaels ende Hooft-Officieren malkanderen seer courtoiselijck omhelsende ende groetende / doende den eerlijcken ouden Goubernеur Iustinus van Nassauw seer grijs zijnde / als oock sijn Broudr ende kinderen groote eere aen ; oock mede aen de soon van Don Emanuel van Portugal, ende aen beyde natuerlijcke Soonen van Prins Maurits ; aen alle welcke hy met open ghesichte groote caresse aen dede / de selve ober de goede devoiren die sy tot de beschermingh der plaetse aenghewendt hadden / oberluydt prijsende. Sy-luyden wederom met een deftigh ghelaet / ende gheasseureerde woorden / bejegendese insghelijcken met hare complimenten / hem oock eerende met haer Vaendels ende handt-kussen / sonder dat van der Spaensche zijde / noch andere / eenigh pictant woordt tegen hun hebben laten uytvallen / ter contrary toonden peghelijck een goet gesicht. Doen sy ghepasseert waren / behont sich de Marquis van de menichte van volck als oberhallen om hem ober de Victorye geluck te wenschen / aenmemende sulcke universeele goetwilligheyt / met een ghemodereert contentement / ende een pegelijck toeschrijvende 't selve syner ghedane gestadige moeyte in dat langhduyrigh beleegh / ober de eere die hy daer van ghemeriteert hadde.

Don Ian de Medices, Maistre de Camp wiert ghedeputeert om aen d' Infante de tijdingh van 't uyt-trecken des Garnisoens te brenghen / de welcke hem met een Diamant-Roos daer ober vereerde : Don Fernando Guzman, Maistre de Camp van een Spaens Regiment te voet / wiert nae Spangien afghevaerdight om aen de Koningh de tijdingh te brenghen. Ende Theodore Camarge, om aen de Keyser Ferdinandus het selfde mede te deelen. De Grave van Anholt hebbende vernomen het vertrecken van de Graef van Mansvelt, nam oorlof / ende trock met sijn Troupen om hem na te volghen.

d' Infante verselveerde eens in persoon de Stadt te komen sien. De Marquis hebbende de Stadt / straten / ende kercken doen verschoonen ; het Casteel gheppareert / ende daer alleenlijck soo veel Soldaten ghelaten / tot de wacht van 't Casteel ende poorten noodigh : ginghselfs drie mijlen buyten de Quartieren haer te ghemoet / schier de gheheele Ruyterye was uytgesonden / deels na Antwerpen om haer te convoyeeren / ende ten deel ter halver wegh in ordre ghestelt / om haer te ontfanghen / ghelijck sulcx met drie reale salves ghe schiede / waer door 't contentement der Soldaten ghenoeghsaem bethoont wierde.

De Infanterye in verscheyde slachordeninghe gestelt zijnde / queten hun oock. Aen de poort van 't Quartier Terhagen, daer d' Infante hare Intrede in de Stadt dede / aen een verheven was gestelt dese Inscriptie / aen 't welck naderhandt met wijt eenighe woorden zijn veranderт ghe worden om den haet te benemen.

PHILIPPVS HISPANIAE REX
GVBERNANTE ISABELLA CLARA EVGENIA
OBSIDENTE SPINOLA
HOSTIBVS FRVSTRA IN SVPPETIAS CONIVRANTIBVS BREDA
VICTOR POTITVR.

Philips

1625. *Philips Koningh van Spangien, Als Iſabelle Clara Eugenia Gouvernante, ende Spinola Belegeraer was, Ende de Vyanden te vergheefs tot ontſet conſpireerden, Overwint Breda.* 1625.

Met alle het Geſchut van de Stadt ende der Quartieren / werden aen d' Infante drie Salven gedaen. Hy beval dat het yeeren ende anders yeughde-teycheren / tot naer den Gods-dienſt ſouden uyt-geſtelt worden: inde groote Kerck deed des anderendaeghs den Cardinael Alphonſe de la Cueva, Sijn Majeſteyts Ambaſſadeur / de eerſte Miſſe / in tegenwoordighept van d' Infante, die van haer hoff / ende alle het Volck. Naer de Mis / ginck d' Infante door de heele Kerck / om te ſien of Sy noch eenige overblijfſelen van de oude Religie ſoude gevonden hebben. Daer wierden alleenlijck op eenige Sepultueren yets van de overledene gevonden; Het hoofdelijck Graf van Engelbert II. Graef van Naſſau, door ſijn Neef Hendrick van Naſſau, in wit ende zwart Marber verheven / wierde gheheel bevonden: als ock dat van Engelbert den I. ende van Jan van Naſſau, behalven dat het Beeldt der glorieuſe Maget daer uyt gebroocken was. Op ſeechere plaetſen aen de muren van de Kerck / waren eenighe Inſcriptien opgehangen. Inſonderheyt hoe dat de Stadt door deſen was ingenomen gheworden; dat wierde uyt-gheſchrapt / ende dit naer-volghende tot memorie van het jaer (datſe verovert was) in de plaets geſtelt:

AMBROSI SPINOLAE
VIGILANIA
BREDA
EXPVGNATA.

Door de wackerheyt van Ambroſius Spinola Breda overweldight.

Den Godt-dienſt volexecutight zijnde / ſoo was tegen den middernacht de Kerck-toren van alle de Lichten / Fackels / ende Lanteernen / daer mede die omhangen / ende als overdeckt was / heel in yver ſchijnende / ſulcks datter tot in Hollandt konde geſien worden. De heele Stadt was vol yver ende brandende Pick-tonnen; ende doen wierdt het Geſchut weder afgeſchoten. Maer het fraeyſte om ſien / was een groot Circkel yver / als aen een: begrijpende ſchier vijf mijlen ende een half des buytenſten omloop der quartieren / gheljck ſulcks door den Marquis tot dien eynde aen de Soldaten was gecommandeert geweeſt / rondom dat groote Bolwerck een brandende bos ſtroo op hare piecken te houden / onder welcke de Musquettiers in deſelve ordre geſtelt waren / ende verbolgens af-ſchietende / ſcheenen eyghentlijck van verren de valſche ſterren die men ſiet blicken / ende dadelijck weder verdwijnen.

d' Infante ſtelde een jaerlijckſche Miſſe op den dagh van het Heylige Sacrament des Autaers.

Aen den Capucijnen gaf Sy vier duyſent gulden om een huys te hoopen inde Stadt: aen de Jeſuijten vijf duyſent gulden / ten ſelven eynde.

Dit alles den Paus Urbanus VIII. door den Cardinael Don Alphonſe de la Cueva overgeſchreven zijnde / gaf hem door deſen volgenden Brief tot Antwoort:

ONſen wel-beminden Soon, Saluyt: ende Apoſtoliſche benedictie; uwe leſte Brieven hebben ons aen die goude phiolen vol reuck-werck doen ghedencken, die de zalige zielen verheugen, ende de gebreken der ſterffelijcke verſachten: wy hebben in het midden der vergrimde Zee-baren, die ons Schip beroerde, een weynigh reſpijt gehadt, als wy de *Religie* geſien hebben hare Standaerden inde ſtad van *Breda* te verheffen. God de Heere is altijdt ſijner ontfermhertigheydt gedachtig, ende de Legioenen der Engelen ſtrijden voor de Princen, die ſijn ſaeck aennemen; het is inder waerheydt een Victorie, welcke ter ſpijt van ſoo veel toegheſworen krachten der godloosheydt ende opſtakels der natuer ſelve behaelt is; hoewel dat die den nakomelingen tot een eeuwighduerende exempel van een Oorloghsmacht behoort te dienen; ſoo moet die evenwel als komende van de hand des Alvermoghende Godt der Heyrſcharen aengenomen worden: want de macht der Vyanden en heeft men niet alleen getemt, maer oock de ongeſtuymigheydt ende doorbreecken der wateren. Nu is't dan, dat de Princeſſe *van Ooſtenrijck* de ſoete vruchten van een ſoo voorname victorie is pluckende; haer ſelven porrende, ghelijck ſy met haer vermoghen doet, de Religie te beveſtighen, ende der *ketterye* het ſweert af te nemen. Inder daet, ſoo is mijn gevoelen, dat ſy het ſelve niet wijſſelijcker en konde ghedaen hebben, dan door de bedieninge der Prieſteren ende Religieuſe Familien, die ghy in die wederom veroverde Stadt herſtelt hebt. Nu ſoo ſenden wy u onſe benedictien van goeder herten, aen u, die de eerſte met verheuginge van de Coeren der Engelen, ende tot groot contentement van de Univerſeele Kercke, den ontſienelijcken Sacrificie der heyliger Mis gecelebreert hebt, op den Altaer die de Roverſche ketter-handt onlanghs onteert hadde. Met eenen hebben wy oock oorſaecke ons van uwe Godtſaligheydt grootelijcks te belooven; van dat ghy met den glantſch des Roomſchen Purper bekleedt zijnde, in deſe occaſie gewilt hebt, dien rang ofte qualiteyt oock weerdig zijt, te doen blijcken. Uwe Godtſalighe Raedtſlaghen maecken u der glorie van dit triomph mede-deelich: Want gelijck de Soldaten door de macht de godloosheydt uyt de Steden doen verhuyſen; Soo ſtaet het den Prieſteren toe deſelve door de Godſaligheydt uyt de herten der Inwoonderen te doen gaen.

Wenſchende een ſoo groot cieraet aen uwe reputatie, ſeer geerne beloven wy u onſen byſtant. Gegeven te Romen by St. Maria Major, onder het Zeghel van de Viſſcher, den 9. Auguſtus 1625.

Als d' Infante volbracht hadde het gheen dat de Religie aengingh / dede ſy den Soldaten een heele paepe uyt-beelen / ende thien duyſent Caſacken, erprès daer toe gemaeckt. De volghende daghen gingh ſy alle de wercken van Fortificatie viſiteeren / als ock den omtreck van de binnenſte ende buytenſte Retranchementen / verobligeerende de Militie / gelijck ſy de Religie ghedaen hadde. Ondertuſſchen dede de Marquis een groot Coudoy in de Stadt komen / welcke door de lanckheydt van de Belegeringh uyt-geput was / ock de huyſen tot Logement der Soldaten van het Guarniſoen aenteyckenen. Het Gouvernement wierdt gegheven aen de Baron van Balençon Maiſtre de Camp van het oudt Regiment van Bourgogne. Naer een lange uyt-ſluytinge / wierdt tot Burgemeeſter verkoren Hendrick Montens, welcke het ſelfde jaer (dat de Stadt door het Turf-ſchip laetſt verraſcht wierdt) al in deſelfde bedieninghen was; Tot bystandt werde hem gegeven Dinghman vander Locht. Den Burgeren wierden deſelfde ordre van de Gouverneeringe / als die van 's Hertogenboſch voorgeſchreven / hoewel dat ten eerſten om verſchepden conſideratien / op reglement van alle dingen gheen ordre konde geſtelt worden. De Magiſtraet in ſulcke Adminiſtratie ghetreden zijnde / gaven de Jeſuijten het regeeren der publijcke Schoolen.

Alle dinghen dus op goeden voet gebracht zijnde / de Proviſien beſtelt / het Guarniſoen tot drie duyſent te voet / ende ſeven Compagnien Paerden ghefourneert zijnde / dede de Marquis alle de Fortificatien / waer mede hy de Stadt omringelt hadde / ſlechten; doch deſelve weerdigher zijnde gheweeſt den nakomers / tot een verwonderingh in haer geheel te blijven / by aldien een ſoo voornaeme victorie / om welcke die oprecht waren / den ſelven gheen onſterffelijcken lof en hadde naergelaten. Hebbende daer na d' Armee in verſcheyde Troupen doen avanceeren / vergheſelſchapten hy

d' Infante

1625. d' Infante tot Antwerpen toe. De Infanterye, van Breda tot Hooghſtraten in Bataillons verdeelt zijnde / ſalveerden de Princeſſe al paſſeerende met verſcheyde Oorlogs-verheuginghen. Ende de Cavalerye / die van Graef Hendrick van den Berge, in een groot pleyn by Hooghſtraten in ordre gheſtelt hadde / verthoonden op verſcheyde gheluyſ de manieren de wreedthedt der Oorloghſche Bataillien. Dertigh Eſquadrons tegens malkanderen aengeſtelt / komende t' ſamen tot treffen / verthoonden een beeldniſſe van den Oorlogh. Ende met een woordt / alle deſe ſpectakels van den Oorlogh by een te ſien / maer doch ſonder bloedt-vergieten /

Eſtoient aux regardant un plaiſir redoutable,
Une douce Frayeur, une peur aggreable.
Metuenda voluptas
Spectanti, pulcherque timor.

Waren den toe-ſienders een vermaeckelijcke ſchrick /
Een ſoete vreeſ / een aengename vreeſe.

Maer het fraeyſte om te ſien / was Graef Hendrick ſelve tuſſchen twee Princen in volle Wapen: den eene zijnde den Hertogh van Nieuborgh, ende den andere den Hertogh Rudolph Maximiliaen van Saxen, die als zijn hulp hem toereenden: ende in het ſcheyden van den ſlagh / quamen ſy alle drie ghelijck / hare Swaerden nederhoudende / aen de portiere van de Carros / om d' Infante te groeten. Daer naer gingh de Marquis (d' Armee drie mijlen van Antwerpen ghelogeert hebbende) met d' Infante triomphelijck in de Stadt / alwaer verwacht / ende ontfanghen wordende met een alghemeene vreughde. Graef Hendrick bleef te Hoogſtraten, om binnen Breda de reſt van het Convoy in te brenghen.

De Paus ſchreef aen d' Infante ſoo wel als aen de Marquis.

Deſe was aen d' Infante:

Brief van den Paus aen de Infante ende Spinola.

DE Souvereynen Godt der Heyrſcharen, heeft ſijnen arm over de Volckeren, welcke den ſchadelijcken raedt-ſlagh tegen ſijne dienaren oeffenden, opgeheven: ende de Rechter-handt des Almachtighen is door u middel ge-ceret. Inden triomph der vreughden (die wy van de gedenckweerdighe Victorie van *Breda* ghevoelen) tracteeren wy u Edelheydt met dit *Eloge*, welcke die van haer Vrouwelijck gheſlacht in deughden overtreffende is, die de Wapenen van Ooſtenrijck tot beſcherminghe der ware Religie gheluckelijck gebruyckt. De Militie van het Hemelſch Heyr, heeft voor u Leger gekampt, ende de onverwinnelijcke ſtantvaſtigheydt van uwe martialiſche genereuſheydt, heeft aen d' aller edelſte Natien (die om een ſoo vermaerde Belegeringh te ſien, van over al waren toe-geloopen) bekent gemaeckt; dat 'er geen ſterckte ter werelt en is, hoe ſeer gebollewerckt die ſoude mogen weſen, welcke de macht der wapenen kan wederſtaen, als deſelve uyt den Hemel werden by gheſtaen. Ghy hebt een gevaerlijcke vyandt te beſtrijden ghehadt, een vinder van verſchrickelijcke Machines. Het ſcheen dat hy de deuren van den Oceaen wilde openen, om de Ooſtenrijckſche Regimenten te doen verſuypen, aen de zijden der Zee ſloot hy den mont der Rivieren, om de Quartieren van u Edelheydt te overſtolpen: de godloose zijn in de ſtricken gevallen die zy geleydt hadden, ende Godt heeft Sijn Rijck gekreghen. De Zee heeft haer opgheſwollen Baren in het Paleys van Sijn oude mueren opghehouden, ende de Revieren zijn droogh ghebleven. Wy congratuleeren u over een Victorie, welcke in de gelofte der Univerſeele Kercke begeert is, waer van de Stadt Romen (Moeder aller Natien) haer verheught, van welckers vermaerde Hiſtorie ſy aen alle toekomende eeuwen verhalen ſal.

Wy hebben oock, ſoo door de ſtem der renommée, als door Brieven van onſe Miniſters vernomen, hoe wijſſelijck dat u Edelheyd deſer Victorie ghebruyckende zijt. Te vergeefs waecken de Soldaten op de wallen der Stadt, ſoofe Godt niet en bewaert. Nu, ſoo is Sijn voorſienigheydt ſulcks, datſe Legioenen Enghelen in Guarniſoen der Steden ſendt, daer de Catholijcke Religie regneert, een protectoreſſe van de publijcke ruſt. Wy zijn wel geinformeert, hoe dat u geſtadighe Godſaligheydt, ende uwe deughdelijcke actien arbeyden, om door alle middelen de Ketterye, een moeder aller meyneenighedt, ende voedſter der twiſten, uyt de Volckeren van *Breda* te bannen. Oock in dit punct en hebt ghy van de Heylige Stoel gheen vermaninghe van doen, derhalven loven wy u te recht, ende verheffen de heerlijckheydt uwes Naems, ende u Edelheydt uyt grondt onſes herten Gode beveelende, op dat ghy de Godtſalige vruchten meught ghenieten, die de Kercke u toe vertrouwt, ende die de godloosheydt vreeſt: u ſeer affectueſelijck onſen zegen gevende. Uyt Romen by Sancta Maria Major, onder den Ring vande Viſſcher, den thienden Auguſti 1625. ende van onſen Pontificat den II. 1625.

Aen den Marquis was deſe:

DEn Hemel triumpheert over uwe victorien, wiens Palmen in der Ketters bloedt ghevoedet werden, ende Kroonen het voor-hooft der Catholijcke Kercke. De Conqueſte van *Breda*, ſal tot een onwederſpreeckelijcke ghetuyghe van uwe heldiſche deughd onder vreemde Volckeren, in de Regiſteren der naerkomelingen aengeteyckent worden. De geheele werelt ſal bekennen, dat Italien noch hedendaeghs ſulcke Capiteynen voortbrenght, die de eere der *Cæſars*, ende Scipions doen bloeyen. Ghy hebt getempt vyanden machtigh in Rijckdommen, opſtinaet in hooghmoet, ende van wien de doodt niet gheſchroomt en werdt. Men heeft den loop der Revieren gedwongen, om met haren overloop de Quartieren van u Legher te doen overvloeyen. De ſtantvaſtigheyt van u onverwinnelijcke couragie met het Hemelſche faveur gheſecondeert, heeft alle difficulteyten overwonnen. Men moet waerlijck bekennen, dat u deughdelijck beleydt, deſe ſtadt wederom verovert heeft, welcke een bedeckte verraderye voor deſen van het Huys Ooſtenrijck afghehandight hadde. De memorie van de Belegheringhe van *Breda* ſal zijn onſterffelijck; Ende de Capiteynen in de toekomende eeuwen ſullen uyt deſe Spring-ader d' exempelen der macht ende d' exercitien der Militaire konſt konnen ſcheppen. Onder de tegenwoordige beroerten ende troublen van Italien, ende de quade intelligentie der gedefunieerde Princen, door de wederveroveringhe van *Breda*, hebben de gezegende ſtralen van de Goddelijcke goetheydt aen de ſorgen, waer mede den Heyligen Stoel getravailleert was, ſulcken ſoeten trooſt aengebracht dat wy voorgenomen hebben, u als Autheur van ſulck een groot goet met het ghetuygeniſſe van onſe Apoſtoliſche Brieven te eeren, aenbiedende u Edelheydt onſe favorable protectie: den welcken een geluckigh lanck leven wenſchende, wy met goeder herten onſe benedictie geven. Uyt Romen by. S. Maria Major, onder den zeghel des Viſſchers, Anno 1625. ende van onſen Pontificat den II.

Dit is geweeſt het eynde van deſe Belegeringh: die aen beyde zijden de beurſen dapper heeft geleeght: immers aen de Spaenſche zijde alſoo: dat zedert dien tijd haer Legher nopt meer offenſive heeft komen in het Velt komen: maer altijdt defenſivelijck, of by diverſie: wachtende ſoo langh tot dat Prins Hendrick eerſt in het Velt was. Het gaf nochtans in het begin in deſe Provintien groote verſlagenthedt: maer metter tijdt wierdt ordre geſtelt: men bevondt ooch dat de Spaenſche met Breda weynigh quaet koſten doen: als hier en daer met Chaloupen op de ſtroom komende: maer daer in wierdt met uyt-leggherg verſien. Ende wat men hier in d' ordinaris middelen tot den Oorlogh te hoop quam: dat wierdt by negotiatie van penninghen geſuppleert.

Bahia verloo-ren.

In het voorgaende Boeck is verhaelt het innemen van de Bahia: hier volght hoe het weder is verloozen. (Twee Vlooten zijn ghedeſtineert ghelweeſt tot ſecours: beyde

1625. beyde verhindert ende opgehouden / door de langhduerige contrarie of Weſtelijcke winden.

In het leſte van December des voorleden jaers / geraeckten eenige Schepen (daer den Admirael Lam over geſtelt was) in Zee / ende hy ſelfs den vierden January, met den Hollandſchen Thuyn ende Haerlem, ende ſoo verbolgens noch andere. Den ſeven en twintighſten February oock eenighe Schepen van den Generael Boudewijn Hendricksz, tot datſe eyndelijck al in Zee geraeckten. Zijnde niet ſonders voorghevallen / voor dat de Vlooten te ſamen quamen: derhalven ſullen hier naer daer van ſpreecken / ende eerſt verhalen de ghelegentheydt van de Vlooten die uyt Spangien ende Portugael zijn geſonden / omme de Stadt St. Salvador wederomme te nemen.

De Koningh van Spangien voorgenomen hebbende met groote macht derwaerts te gaen / maeckten daer toe beerdigh drie Vlooten uyt verſcheyden gheweſten van ſijn Coninckrijcken / ende ſtelden daer over Don Frederico de Toledo als Generael: over die van Portugael hadde het opperſte gebiedt Don Emanuel de Meneſes: ende over die van de Strate van Gibralter, Don Juan Fajardo. De twee Vlooten van de groote Zee / ende de Straten, neffens het Eſquadron van Biſcayen / beſtaende in een en dertigh ſoo Gallioenen als Schepen / een Carvelle / drie Tartanen / ende vier Pinaſſen / vertrocken van Cadiz den veerthienden Januarij deſes jaers. Op deſe Vlooten waren ſeven duyſent vijf hondert Koppen / ſoo Boots-geſellen als Soldaten: De Soldaten verdeelt in drie Regimenten / de twee van Spangiaerden / ende het derde van Italianen / onder de Colonels Don Pedro Oſorio, Don Juan de Orellana, ende de Marquis de Torrecluſa. Den negentienden liepen ſy voor by de Canariſche Eylanden / ende hare vepſe verborende / quamen den ſeſten February ten Ancker onder St. Iago, het voornaemſte van de Cabo Verdſe Eylanden / ende vonden aldaer de Vloote van Portugael, die haer verwachte / beſtaende uyt twee en twintigh groote Schepen / ende veerthien ſoo Barcken als Carveelen / op welcke waren vier duyſent ſoo Boots-gheſellen als Soldaten; welcke verdeelt waren in twee Regimenten / onder Antonio Nunnez Barreio, ende Don Franciſco de Almeyda Vice Admirael van deſe Vloote: die van Lisbona ghe-ſchepen was den negentienden November des voorleden jaers; ende hadden een Gallioen verlooren aen 't Eylant Majo, daer maer tachtigh man was afghekomen: ende drie andere ſchepen verdwaelden van haer af / en quamen te Pernambuco, allwaer 't eene Schip ſtrande; ende d'andere twee quamen weder by de Vloote recht voor de Bahia. De heele Vloote ſchepede van St. Iago den elfden van February / ende hadde goede voortganck tot den achtienden op de hoogde van bijf Graden ende een half by Noorden de Linie; alwaer door calmte wierden opghehouden tot den thienden Marty / ſonder pets te voorderen, leden daer groote hitte ende dorſt door dien wepnich waters hadden; daer naer kreghen goeden wint / ende voorderden hare vepſe / ſoo dat ſy in 't leſte van de maent quamen voor de Bahia, ende quamen daer in den vierden April. De Hollantſche hadden in de Stadt ende op de Forten / over de twee duyſent ſoldaten / boven de Swarten ende Portugeeſen die den Hollantſchen dienden / ende wel ſeventhien ſchepen. Don Frederico de Toledo Landen ſijn Volck ontrent het Fort St. Antonio, daer de Hollantſche mede waren gelant doen ſy de Stadt verooberden: hy ginghſelfs aen Landt / ende liet het gebiet over de ſchepen aen Don Iuan Fajardo, hem belaſtende te verhinderen dat de Hollantſche ſchepen niet uyt liepen / ofte andere tot hulpe mochten in komen. Hy bemachtighde voor eerſt het Kloofter St. Bento, ende lepde daer twee Regimenten onder het ghebiedt van de Marquis Troppani Sergeant Majoor van 't gantſche Leger; ende begaf ſich met de reſte naer 't Kloofter der Carmeliten. De Hollandtſche deden eenen uytval met vier hondert Man op St. Bento, ende vochten ſtoutelijck / ſoo dat de Spaenſche daer groote ſchaede leden; want den Colonel Pedro Oſorio bleef daer doot neffens vier Capiteynen. Don Franciſco Manuel de Aquitara, Don Alfonſo de Gana, Don Pedro, de Sanſtevan, ende Don Diego de Eſpinoſa, ende veele ghemeyne ſoldaten; en drie Capiteynen wierden gequetſt / neffens veele andere. De Hollantſche ſonden mede twee branders onder de Spaenſche Vloote / doch en deden geen ſchade. Don Frederico (om de Belegerde te beter te beſluyten / en het uythallen te beletten) ſande noch vijfthien hondert man / ende gaf die een derde quartier / onder 't ghebiedt van Don Iuan de Orellana, ontrent een plaetſe ghenaemt Las Palmas, ende terwijle de quartieren wierden afgeſtelen ende vaſt gemaeckt / dede hy aen Landt brenghen negen en twintigh groote ſtucken Geſchuts / ten deele om der Belegerde wercken af te werpen / ende ten deele om hare ſchepen die op de Reede laeghen te beſchadighen. Maer ghelijck de Spaenſche van buyten alle blijdt aenwenden om de Belegherde te dwinghen / ſoo waren die van binnen niet alleen gantſch traech ende naerlatich in 't maecken van noodighe wercken tot haer beſcherminghe / maer oock voortvarende in haer boos ende onghemaniert leven / waer door onder de ghemeyne ſoldaten verwekten een groote opſpraake en verachtinge van hare bevelen / welcke naderhant uythrack in een verderffelijcke mutinatie. De ſtucken die de Belegeraers geplant hadden aen het Kloofter der Carmeliten / troffen ſoo gheweldigh het voornaemſte Schip van de Belegerde / dat het ſonck: ende die van St. Bento, vijf andere: ende beſchadighde ſoo de reſte / dat maer wepnige het ruym konde kieſen; de overighe onbequaem zijnde om verplaetſt te worden. De Belegeraers nu niet meer te vreeſen hebbende aen de water-kant / deden voorts hun gewelt op de Stadt / van drie plaetſen: van het Kloofter der Carmeliten met drie en twintigh ſtucken / met acht van St. Bento, ende met ſes van Las Palmas. Doch dit alles en ſoude haer niet komen dwinghen hebben / tot overgheven van de plaetſe / die van mont-koſten ende krijghs-behoeften / noch voor ſeven ofte acht weecken wel voorſien was: hadde het Volck eenig onder haer / ende gehoorſaem tot hare Oberſten gebleven: maer de Oberſten / en inſonderheyt 't Hooft / droeghen haer ſulcks / dat ſy voor eerſt verooorſaeckten een groote verachtinge / ende daer naer een voornemen om het gebiedt te veranderen / ende een ander op te dragen. Hier uyt ontſtont een groote verſlagentheydt in de goede / ende in de quade een ſtoutigheydt om ſich aen te nemen / 't welck haer niet toe en quam; ſy ſloegen haer oogen op Hans Erneſt Kijf, die by de Colonel Allert Schouten Sergeant Majoor was gemaeckt / ende hem tot die tijdt toe wel gedragen hadde. Den haet van de Soldaten tegen den Colonel Willem Schouten, quam meeſt daer uyt / dat deſelve ſelden om-reedt om de wercken te beſichtigen / ofte andere ſaecken daer ten hooghſten aen ghelegen was te verſorgen; ende als hy het ſelve ſomtijts dede / ſoo gaf hy den Soldaten kleynen moet / haer met quade woorden ende vloecken ſcheldende / die door den ghedtadighen arbeydt genoegh bezwaert waren: hy ginghlieber in de hoeren-huyſen / ende bleef op het Hoff ſitten zwelgende ende ſuypende; waer door eyndelijck is gheſchiet / dat ſy Willem Schouten af-ſettende / ende in ſijn plaets op houdende / den voornoemden Kijf tot Colonel opwierpen. De Belegeraers door eenighe overloopers ende bedeckte Verraders kontſchap ghekreghen hebbende van alle dit doen / naerderde ondertuſſchen ſoo na als hy konde. 't Geſchiede den acht en twintighſten April / datmen de Colonel neffens andere krijghsoverſte inden Raedt ſittende / bootſchapte dat de Vyant een Trompetter hadde ghevonden om de Stadt op te eyſſchen; waer over een Tamboer wiert uytgheſonden ten ſelven daghe met deſen ofte diergelijcken Brief: wy Colonel ende Raden van deſe ſtadt St. Salvador, vernomen hebbende dat uwe Excellentie verſocht heeft een van onſe Tamboers, om van onderhandelinghe te ſpreecken, ſoo hebben wy deſen afgeveerdicht, om te verſtaen welck uwe Excellentie meyninge is, vertrouwende de ſelve ons naer oorloghs ghebruyck, ſal worden weder geſonden.

1625.

Deſen

1625. Desen Brief was onderteeckent by Kijf, ten daghe als voozen. De selve Don Frederico ghebracht zijnde / gaf booz antwoozt / dan geen opeysschinge te weten ; doch indien sy naer gebruyck der Belegerde pets dan hem versochten 't welck met en waer teghen den dienst dan Godt ende zijnen Koningh / dat by 't selve beleefdelijck wilde hooren ende in acht nemen. Hier op hebben de Belegerde des anderendaeghs gheseonden eenighe Artículen / op de welcke sy de Stadt aen hem wilden overleveren. Dese waren : dat zyn Excellentie haer soude gunnen den tijt van drie weken, om de schepen (die haer overig waren) te herstellen, ende van alle nootwendigheden te versien, die hy haer soude toe voegen: en haer voorsien ten minsten met vier schepen van drie hondert tonnen, met dewelcke sy na huys mochten varen : dat vorder het Volck soude uyttrecken met haer Bagagie, Goederen ende Geschut, de Capiteynen ende Soldaten met hare Wapenen, Vlieghende Vendelen, Brandende Lonten, ende Kogels in de Mondt. Eyndelijck dat sy mede op dese conditien souden overleveren ende vrystellen Don Françisco de Sarmiento met zyn Vrouw ende Kinderen, ende voorts alle Gevanghene, die onder haer waren. Don Frederico antwoozde op dese aenbiedinghe: dat de selve aenghesien den tegenwoozdigen toestant der belegerde gantsch onredelijck was : dat het Legher van zijn Catholijcque Majestept daer was meester te Water ende te Lande: dat de Belegeraers waren in haer eygen Landt / ende de Belegerde verre dan het hare : dat zijn Majestept daer hadde groote macht dan volck / dan welcke dele noch niet ghelant waren ; ende dat de Belegerde geen hulpe en hadden te verwachten: datter reede vier quartieren waren af ghesteecken ende Verschanst ; ende sesten en dertich stucken gheplant booz de Stadt / over sulck dat de Belegerde niet toe stont sulcke boozdeelen te eysschen / noch hem de selve in te willighen. Doch dat willende thoonen de goedichept dan zijn Meester nevens alle / by wilde hun gunnen het leven / ende verseeckeringe om te keeren naer Hollandt / ende dat haer soude toevoeghen kleederen ende noodighe montkosten: mits dat sy haer souden verbinden ende verseeckert hept gheven booz de betalinghe. Dat mede de ghevanghene wederzijdts souden bzy ghelaeten wozden / ende insonderhept Don Diego Hurtado de Mendoza, die daer Gouverneur was gheweest 't voozleden Jaer / doen de Stadt wiert ingenomen.

De Belegerde gaven hier op tot antwoozt / dat sy meynden niet onredelijck gheeyst te hebben ; ende oock niet anders konden doen ; dat zijn Excellentie 't selve niet behoozde af te slaen / haer ghevende schepen ende onderhout / sonder haer te verbinden in de betalinghe. Dat sy niet dan meninghe waren soo sterche ende wel voozsiene plaetse over te gheven / ende upt te trecken / sonder Wapenen ende Bagagie / maer wilden liever als eerlijcke Soldaten de selve verweeren tot den uytersten druppel dan haer bloet. Dat Don Diego Hurtado in Hollant was / ende sy en konden haer Meesters geen wet stellen : ende dat derhalven sich met Sarmiento souden laeten ghenoeghen. Hier op sont Don Frederico zijn Sergeant Majoor / ende naer eenighe onderhandelinghe schickten de Belegherde Willem Stoop, Hugo Anthonio, ende Françhois du Chesne, met volle macht om met Don Frederico te verdzaghen.

De Artículen op dewelcke sy over een quamen waren dese.

Capitulatie. EErst : De Colenel ende die van den Raedt sullen de Stadt St. Salvador over leveren in handen van *Don Frederico*, ten behoeve van zyn Catholijcke Majesteyt, in sulcken stant alst teghenwoordigh is, met alle het Geschut, Wapenen, Vanen en Standaerts, Ammunitien, Vivres, en Schepen die in de Havén zyn ; alle het Gelt, Gout ende Silver, Juweelen, Coopmanschappen die in de Stadt zijn, alle Swarten, Slaven, Paerden, ende alle ghevanghenen van wat Natie ofte ghelegentheydt die zyn ; ende en sullen geen Wapenen moghen voeren teghen den Koningh, voor dat in Hollandt sullen weder ghekomen zyn ; *Ten tweeden, Don Frederico* staet toe ≪ dat de Colonel, Dienaers der Gemeynte, Capiteynen, Officiers, Soldaeten, Iongers, Bootsghesellen ende alle hare ghevolch, sullen uyttrecken met haer kleederen die sy hebben, ende daer sy op slaepen : De Colonel Capiteynen sullen vermoghen wech te brenghen haer Bagagie in Maletten en anders niet, ende de Soldaten in haer Knapsacken op den rugghe. *Ten derden*, Dat *Don Frederico* haer sal gheven vry gheleydt, ten eynde gheen hinder en lijden van de Spaensche Schepen op haer reyse naer huys, ende Vivres voor vier maenden ende een half. *Ten vierden :* datse alle te samen sullen uyt de Stadt trecken naer de Schepen. *Ten vijfden :* Dat hy sal stellen eenighe ghelaste om 't uyttreckende volck te ondersoecken ende betasten, of niet yets wech nemen tegen dit bespreck. *Ten sesten :* Dat aen de Colonel sal overleveren alle de ghevanghene Hollanders die in sijn handen zijn. *Ten sevenden :* Dat niemant van sijn onderhebbende volck eenighe overlast sal doen aen de uyt-treckende. *Ten achsten* : Dat in de Schepen sullen ghelaten worden alle de behoeften tot de zeyllagie. *Ten negheden :* Dat 't Scheep zijnde haer sullen ghegheven worden wapenen noodigh tot haer beschermínghe ; maer dat in 't uyt-trecken gheen wapenen sullen moghen draghen, als alleen de Capiteynen haer zijdt-gheweer. Dit werde alsoo beslooten den dertighsten April, in 't Quartier by 't Clooster der Carmeliten. Hier op wierde de Spangiaerden een Poozte inghegeven / ende den eersten Mey, de Stadt inghenomen / naer datse by naer een jaer in handen der Compagnie was gheweest. Dit alles gheschiede met sulcke ongheregheltheden ende haeste / dat de Spaensche al in de Poozte / ende de Stadt genoechsaem machtigh waren / eer datmen het aen d' ander zijde van de Stadt wiste datter gehandelt werde. Daer trocken upt by de twee duysent man. Dit hebben soo meest vernomen upt 't gheene de Spaensche selfs daer van hebben uptgheghéven ; want men upt de Hollandtsche gheen recht beschept heeft konnen bekomen / hoe wel naer dat 't volck t' huys ghekomen was / daer naeuw ondersoeck by de Heeren Staten wierde ghedaen ; de bekentenissen soo verschepden / ende de beschuldinghen d' een van d' ander soo veele / ende teghen den anderen strijdende zijnde / datter qualijck pets seeckers van te segghen was ; dan dat meest alle haer bergheten hadden in hare schuldighe plicht / ende de plaetse seer schandelijck ende sonder noodt overgheghéven. Haer was oock kennelijck wat hulpe sy upt het Vaderlandt hadden te verwachten ; want wel sesthien daghen voor het belegh was daer gekomen 't Jacht de Hase, wiens Schipper nessens de Brieven haer mondelingh verhaelde de toerustinghe die hier te Lande waren gedaen / ende haest hadde te volghen. Daer waren in de Stadt noch Vivres gheweegh voor drie of vier maenden ende langher / soo men die behoozlijcken hadde doen strecken : als mede Kruydt ende Loodt nessens andere Krijgs-behoeften. De onachtsaemhept was soo groot ende onbeschaemt / dat selfs in 't een ende 't ander schip noch eenighe behoeften waren ghelaten tot naer de veroberinghe / daer men ghebreck aen hadde ghehadt. Om in 't kozt te seggen / 't is een straffe Godts gheweest over dien Godtloosen hoop / die noch naer Godt ofte sijn ghebodt en vzaeghden / ende een goede waerschouwinghe booz de Bewindthebberen van de Compagnie in toekomende beter toe te sien. Het verlies 't welck de Compagnie daer by ghehadt heeft / is seer groot gheweest / boven 't verlies van een plaetse van soo grooten ghewichte / ende die haer dier hadde gestaen / soo veel Schepen ende andere dinghen te verliesen : maer als men het eene tegen het ander wel overweegt / soo hadde de Koningh van Spangien mede seer dier dese plaetse weder ghekocht ; welcke reecheninghe wy hier met sullen op-maecken ; maer van dese onlustighe verhalen voozt varen / tot de dinghen die daer nae ende elders zijn gheschiet.

Het secours komt te laet.

Den Generael Baudewijn Hendricks is eyndelijck upt Texel t' zepl ghegaen den eersten Marty / met acht

1625. acht Schepen / namentlijck de Roode Leeu, Omlandia, Medenblick, de Blaeuwe Leeuw, de Valck, de Meulen, de Geele Sonne ende Nieuw Nederlandt, ende bant den vierden onder 't Eylandt Wicht sijnen Vice Admirael Adriaen Claesz, met de Jachten 't Postpaert ende het Duyfken. Den negenden quam daer by hem den Admirael Andries Veron, met een Schip en een Jacht. Den seventienden van Wicht weder t' sepl gegaen sijnde met vijfthien Schepen / ende upt Pleymouth noch achtien Schepen vanden Admirael Lam, sy sijn eerst den laetsten Aprii de Linie ghepasseert (want de Generael en wilde nerghens vertoeven om te spoediger inde Bahia te komen) ende naer veel stilten / langhsaeme voortganck / ende seer veel sieck Volcks bekomen hadden / sijn eyndelijck den drie en twintighsten Map in 't ghesicht van 't Landt van Brasil ghekomen / op de hooghte van veerthien graden / en twintigh of dertigh minuten; en waeren 's avondts dicht onder het Landt / doch wendent 's nachts weder 't Zeewaert. Den vier en twintighsten 's morghens sochten het Landt weder aen / saghen een Sepl voor Rio Tinharii, 't welck sy niet en konden beseplen / ende settent 's avondts ontrent acht mijlen by Suyden de Bahia, ende drie mijlen by Noorden Tinharii, op derthien vadem / steenighe gront. Den dagh daer aen / quam by haer 't Jacht het Vosken ('t welck voor upt gheseonden was om te besichtighen / hoe het inde Bahia stont) ende de Schipper bracht de Generael tijdinghe / hoe dat hy den neghenden deses maents een Schip hadde verovert / komende upt Portugael, ghelaeden met Victyes voor de Spaensche vloote / ende den twaelfden noch een / gelaeden met Wijn / mede tot het behoeft vande selve Vloote; dan dat deselve den vijfthienden hem weder waeren afghenomen / met neghenthien ofte twintigh van sijn Volck die hy daer op gheset hadt: dat voorts voor de Bahia was gheweest / ende datter een seer groote Armade van Spaensche Schepen lagh / doch dat niet en wiste hoe het met de Stadt was / door dien vier Galioens hem naer gheseth ende verjaeght hadden. Den Generael die vastelijck verhoopte dat de Stadt noch niet en was overghegheven / bleef by sijn voorighe resolutie / de Spaensche Vloot daer aen te tasten; verdeelde sijne Vloote (die als doen bestondt upt vier en dertigh Schepen) in vier Esquadres; ende op dat de Schepen peder haer hooft souden kennen / soo liet hy sijn Topstaender waepen van de groote Braemstenghe: Ende den Admirael Veron van den top van de groote Stenghe: Den Vice-Admirael Adriaen Claessen van de Voorstenghe: ende de vierde Esquadre van de Marszeyls-ree. Ende sondt een Jacht ofte twee voor upt / om des Vyandts gheleghenthepdt te bespieden: ende anckerde oock noch dien avondt onder het Eylandt Taparica. Den ses en twintighsten seylden wy met een seer baliante ende kloeckmoedighe resolutie / reghelrecht naer de Bahia toe: De Generael eerstelijck met sijn Schip voor upt / ende de andere volghende voorts op haer beraemde oorde. Maer omtrent een upre naer de middagh / den hoeck omkomende vanden voorwerhaelden bocht daer de Stadt op light / saeghen sy tot haer groot verdriet ende leedtwesen / dat van het Bolwerck van de Stadt Sainct Salvador een Spaensche Vlagghe afwaeyde: Ende sagen ondertusschen dat des Vyants Ghenerael ende Admirael / ende ooch alle de andere kloecke Schepen / dicht onder de Batterpen gheset / ende gheanckert laeghen: saeghen oock mede datter vele ende verschepde Schepen masteloos teghen de wal aenlaeghen / met twee laeghen Geschut voorsien.

Van des Vyandts Schepen waeren over de twintigh reede onder Sepl / die de Hollandtsche meynden in te locken / haer allenghskens retirerende nae de Batterpen / ende 't hart niet hebbende de Hollandtsche aen te tasten ofte te verwachten. De Hollantsche Ghenerael dit siende / gheboodt de Marszeylen te strijcken / ende wachte alsoo den Admirael Veron in / ende vraeghde hem wat hem best docht in dese gheleghenthepdt te doen; ende vonden beyde 1625. niet raedtsaem voorder in te loopen / alsoo nu dupdelijck ghenoegh saeghen dat de Spaensche al meester van de Stadt waren: de Wallen liepen oock vol volcks / ende in de Bocht laeghen veel Boetelaers Bercken met haer Tenten; soo datse vraeghende hielden / ende weder Zeewaert pooghden te loopen. De Spaensche Ghenerael dit siende / is met seven of acht en dartigh van sijn kloeckste Schepen haer ghevolcht: de Hollandtsche / naer datse een wijl om de Suydt hadden ghehouden / wierde ghewaer dat de gaende Vloedt haer wegh trock naer de vroogh ten / dewelcke aen de West-zijde vande Bahia sijn legghende / soo dat sy ghenootsaeckt wierden haere Schoverseplen by te maecken; aldus over gheloopen hebbende / hebben sy het weder naer de Spaensche Vloote toeghewendt / dewelcke dit siende / mede over staegh smeet / ende naer de Stadt liep: een van de Galeoens gheraeckte veghens de vroogh ten aen / sijn groote Mast over boordt / sijn Roer van 't gadt / ende gheheel schadeloos: De Vloedt trock de Hollandtsche / mede aldus zeylende gaende wegh naer de vroogh te / soo dat sy mede ghedwongen waeren haere Anckers ende staende Seylen te laten vallen op de laegher wal / niet sonder groot ghevaer: doch de Ebbe kortz daer aen komende / sijn alle weder onder sepl gheraeckt / sonder eenighe schaeden gheleden te hebben. Konden voor den avondt sien dat noch al meer van de Spaensche Schepen zepl maeckten / doch krupsten om ende by de Batterpen: ende hoewel sy over de vijftigh schepen sterck waeren / hadden evenwel de Hollandtsche haer gaerne met haer vloot in de ruyme Zee gesien / om deselve te mogen aentasten / dan het scheen dat sy niet van meeninghe en waeren de Hollantsche te soecken / indiense haer niet aen en sochten: de Hollandtsche quamen voorts ten Ancker. Doch sijn voor den dagh / dewijl sy dicht by de laegher wal gheset laeghen / met d'Ebbe weder t' sepl ghegaen / ende lieten het tot den dagh al om de Suydt gaen; des middags en waren sy niet verre van den hoeck van Morro Sint Pablo: daer de Ghenerael vier Jachten naer toe sondt / om te sien of het mogelijck was met de Hollandtsche Vloote daer in te komen / bequaem legghen ende verschijnghe krijgen konde / die sy wel hoogh van noode hadden voor de siecken. De Jachten weder komende: rapporteerden / dat daer wel bequaem legghen was voor thien of twaelf Schepen / maer niet voor de gheheele Vloote: dat men daer wel tot sijn wil in konde / maer niet soo wel upt komen / alsoomen daer gheluck in een Fupck lagh. Naer de middagh hebben sy het ghewent / ende al om de Noordt laeten deur staen / tot dat haer het Rif van Sainct Antonio in het ghemoete lagh / doen smackten sy het stracks weder over staegh / ende hielden het alsoo stracks weder nae het Suyden toe. Des anderendaeghs 's morghens daer aen / waeren weder dicht by den hoeck van Morro Sainct Pablo, den geheelen nacht niet ghewonnen hebbende / zepliden met alle krachten / dan het scheen onmoghelijck van de wal te konnen gheraecken: de Zee schoot seer hol / wenden het weder om de Noordtoost / doch en kersden niet op / waeren om ende by de Baepe krupssende / soo dat de Spaensche haer ghemackelijck konden sien; begonnen al ghebreck van waeter te krijghen / ende kreghen vast veele siecken ende dooden inde Vloote. In desen tijdt naemen sy een passage Berck: waer upt sy vernaemen hoe schandelijck de Bahia was verlooren / ende overghegheven. Keerende van daer nae 't Noorden: quaemen by Pariba ende sochten daer in te loopen. Den Admirael Veron ghewaerde daer onversiens met sijn Schip op het droogh. Den voorwoemden Ghenerael liep stracks daer nae met de gantsche Vloote in de Bahia de Trahisen. Doende een tocht te Landtwaert in: ende een ander te water.

De Brasilianen ghehoorende onder dat ghewest / spanden met de Hollandtsche aen. Vochten

1625. met de Portugesen / sloegense ende kregen de Victorie. Besichtigende oock mede de Kuvier Monguangape: Voende noch meer andere verscheyde tochten in het Lant. Maer niet sien ofte bespeuren komende / datter pets meer vruchtbaers te doen of te verwachten was / resolveerden alsoo dadelijck weder te vertrecken: Verdeylende also de Vloote; Ende liet het Schip genaemt het Voske op de kuste van Brasil; Het welck bevocht ende veroverde een Schipken / gheladen met allerhande kostelijcke Wijnen: ende daer naer noch twee andere.

't Selve seevaers neemt de Stadt Portorico.

De Generael Boudewijn Hendricks vervolghende alsoo sijne reyse / quam aen Bekia ende Sainct Vincent. Aldaer overviel haer een grooten ende onverwachten harden Stoorm. Quam van daer aen het Eylandt ghenaemt Virgin Gorda, ende liet het selve oock mede besichtighen. 't Schip ghenaemt Vlissinghen wierdt aldaer verlooren. Van daer liep den Generael inde Haven van Porto Rico: Die bande Stadt namen terstont de vlucht: dies de Hollantsche de Stadt inquamen / ende verseeckerden haer van het Eylandeken. Belegherende ende beschietende het het Casteel / doch te vergeefs / want het Casteel was sterck ende wel beset: het Guarnisoen dede oock verscheyden uytvallen: slaende veel vande Belegheraers doot: ende haer Vooten nemende.

Van 't Kasteel niet winnen ende retireert.

Weswegen de Generael gheen kans siende om 't Casteel te dwinghen / te rade wiert te vertrecken. Beghevende haer Scheep ende verbranden de Stadt / ende des vyandts Schepen. Alle de Schepen gheraeckten bequamelijck uyt / uytgenomen Medenblick, 't welck verlooren wiert. De Generael verseylde naer 't Westeynde van 't Eylandt / alwaer hy een Spaensch Schipken nam / hy soude oock eenighe Schepen naer St. Domingo, ende twee Schepen met beurt naer Spuys. De Vloote van daer vertrecken de naem een Vercke. Heerende weder inde Haven van St. Francisco aen 't Westeynde van Porto Rico. Onder de bloedt van den Admirael Viron quamde roode loop / ende en konden om de Zuydt niet winden; endelijck gheraeckten in Lierra Leona, ende vonden daer den Admirael Lam: naer de kuste van Guinea: daer sy tendeerden een ongheluckighen aenslach op 't Casteel Delmina: sy bleven inde R. Gabon tot 't eynde van dit Jaer.

Hamburgsche Gesanten alhier.

In Augusto quamen alhier van weghen Hamborg de Heeren Moller ende Amsingh respective Syndicus ende Raedt van de selve republijcke: klaghende dat een Amsterdams Scheeps Capiteyn op d'Elve aenghetast / genomen / ende tot Amsterdam opghebracht hadde / twee Hamborgher Koop-vaerdye Schepen: als gheladen hebbende veel Kooper; ghedestineert / soo men seyde / nae Spangien. Sijnde een oude practijcq datmen in Zee aentaste / alle de Schepen die suspect waeren eenigh toedoen / van contrabanden aen de vyanden. Waer in nochtans desen Staet scheen te doen onwijsselijck / in regardt van d'Oostersche Steden; want daer door dwonghen sy de Commertie nae Enghelandt: dat is / alle Oostersche waeren / niet kunnende vry gaen op Spangien, ginghen nochtans vry op Engelandt: ende van daer konden deselve dan vryer werden gheschreept op Spangien. Maer d'opghemelde Gesanten naemen 't seer op de Vryheydt van deselve stroom: dat dese Staet niet soude willen lyden dat men alhier op de binne wateren / jae niet in de gaten self / of binnen de laetste Ton soude Schepen nemen: al wast van d'een vyandt op d'ander. Derhalven d'opghemelde Ghesanten / bequamen op den neghenden September dese navolghende antwoort: als dat de Heeren Essen ende andere / den seven en twintighsten Augusty lestleden / ghecommitteert tot de conferentie mette Ghesanten van Hamborgh, raeckende de twee Schepen tot Amsterdam opghebracht / hebben rapport ghedaen van 't ghene in de selve Conferentien van wederzijden was voorghevallen ende ghesustineert / bestaende inde redenen ende motiven / die inde schryftelijcke Deductien van deselve van Hamborgh ter eenre / ende de Fiscael ter Admiraliteyt van Amsterdam ter andere zijden gheposeert waeren; ende principalijck dat die van Hamborgh seer dronghen op de reparatie vande Infractie vande Elve stroom: waer op ghedelibereert zijnde / is by pluralitevt van stemmen verstaen ende ghereselveert: dat de twee Schepen met die onderhandene Waren souden ontslaghen / ende alle het Kooper in deselve ghevonden / sonder distinctie aen de Eyghenaers werden gherestitueert: midts dat sy het selve hier te Lande souden moeten verkoopen tot haren meesten profijte. 't Welck die van 't Collegie ter Admiraliteyt tot Amsterdam wiert aenghescheyden / om hun daer nae te reguliere. Maer aldaer komende / wiert bevonden / dat die van d'Admiraliteyt 't Kooper hadden verset: hebbende inder haest gelt van noden gehadt. Edoch is naederhandt voldaen gheweest. 1625.

Venetiaensche Ambassadeur Morosini.

Vande Venetiaensche saecken moet hier yet worden gerepeteert. Voor ordinaris Ambassadeur was hier sedert eenige jaren gheweest de Heer Morosini: een van sijne Domestiquen quereele hebbende met een dienaer van den Fransschen Capiteyn Witteval, schoot den selven doodt voor het huys van den Ambassadeur: sigh daer mede retirerende in het selve huys; daer over ontstont eene commotie: veele Francoysen vergaderende voor des Ambassadeurs huys om sulcx te wreecken: Soo datmen gheneegh te doen hadde om deur des dienaers vande Justitie die te doen scheyden.

d'Ambassadeur selfs comparerende den dertighsten May des verleden Jaers / inde vergaderinghe / vertoonende dat hy voor sijn Secretaris hadde laeten nemen informatie van dat sept / sulcx bevindende gheheel anders / als ghespargeert was. Overlevende deselve Informatie; niet presentatie ende versoeck van alle voydere goede correspondentie. Daer by het ghebleven is.

De drie jaeren van deses Ambassadeurs residentie alhier uytgaende / soo was den 10. July des verleden jaers tot Rotterdam aengekomen om hem te succederen / de Heer Aluyse Contrarini, die den seventiende nae ghewoonheyt voor den Heere Prince van Orangie tot aende Voorn Vrugghe / een half uyr buyten den Hage gherescontreert ende ingehaelt wierdt. Eenighe dagen daer nae wierden beyde ter audientie inde Vergaderingh van haere Hoe: Mog: ghehaelt: alwaer Morosini sijn affscheyt / met ghewoonlijcke complimenten / danckseggingh / ende aenbiedingh nemende: so overlevede terstont Contrarini sijne brieven van Credentie / van den ses en twintighsten April. Seggende in substantie van sijne Serenitevt gesonden te sijn / tot continuatie vande goede correspondentie / ende onderhoudinghe van 't contract van d'Alliance. Beyde met behoorlijcke complimenten beantwoort zijnde: is de Heer Morosini ghedimiteert met een goude Keten van drie duysent gulden / ende eene Medaille voor zijn Secretaris.

Contarini.

Den 20. July d'Ambassadeur Contarini audientie hebbende / heeft ghepropooneert / dat in 't aensien van twee Hollantsche Schepen / de Turcksse Corsaren hadden bevochten twee Venetiaensche Schepen; soo dat het volck waeren ghedwonghen hen met Chaloupen by de Balines aen Landt te salveren / ende de Schepen ende goederen in brandt te steecken. Het welcke de Hollandtsche wel hadden konnen beletten. Pretendeerde dat daer in behoorde ordre ghestelt te worden; dat ghelijck de Bailo van Venetien met den Orateur van desen Staet / hielde goede correspondentie / alsoo oock beyder Staten Onderdanen en schepen eenander behoorden te helpen ende secunderen. Daer op is niet ghedaen als dat men namaels den Ambassadeur heeft voor ghehouden: of niet beter was / dat die van Venetien ooch sochten in accoorde ende Neutraliteyt met de Corsaren te komen / op den voedt van de Tractaten die dese Landen met den selven hadden.

Niet alleen in 't huys van den Ambassadeur Contrarini

1625. trarini, maer oock in dat banden Fransschen Ambassadeur wierde (na ghewoonlijcke wyphept den Ambassadeurs toekomende) Huisse ghedaen: daer in oock verschenen groot ghetal van Rooms ghesinde Nederlanders. Daer over de Heeren Feyt ende Noortwijck aen d'Ambassadeur Contarini ghesonden wierden / hem te vermaenen / om niet als sijne Domestiquen t'admitteren. Sulcks is oock den Secretaris vanden Fransschen Ambassadeur / noch niet hier zijnde / aengesept.

In Augusto heeft wel gedachte Ambassadeur Contarini by expresse Audientie haer Ho: Mooge: aenghedient: dat de Koning van Vranckrijck / niet siende by Tractaten te kommen te weghe wenghen de restitutie vande Valteline / was ghereselveert sulcks met wapenen te doen: daerom ghesommeert hadde de Republijcke van Venetien ende Hartogh van Savoyen, om haere werwinghe ghereet te hebben teghen den thienden Augusty: Als wanneer oock sijn Majestept meenden met sijn volck te sullen sijn in 't Landt van Bresse, volghens ghemaechte Ligue. Sulcx als eene saecke van importantie hem beloft was haer Ho: Mooge: te notificeren.

In Octobri de Heer Feyt aen desen Ambassadeur notificerende het failleren van den aenslach op het Casteel van Antwerpen, deur de klaerheydt des nachts; proponeerde of niet de Republijcke van Venetien soude te beweghen zijn tot meerder assistentie. Waer op den Ambassadeur antwoorde / geen hoope te konnen ghe ven: dewijle de Republijcke selfs in oorloghe was om de Valtolina. Hy ter Contrarie versocht datmen van hier met macht van schepen de Republijcke mochte helpen tot verlossinghe van eenighe slaven tot Algiers. Ende om Restitutie van Peerlen, by Lambert Charles op Veneetsche Kooplieden ghenomen. De Heer Feyt Repliceerde datmen de Kooplupden alhier tot leeninghe van de schepen niet soude konnen inducceren. Ende aengaende de Peerlen: dat die Stricto jure waren van goeden Prinse: doch datmen de saecken soude naerder examineren / en doen wat mogelijck was.

Ambassadeur van Marocco. In Julio des verleden jaers is alhier ghekomen een Alcaida afghesonden vanden Koningh van Marocco, met eene suite van ses personen: wierden ghelogeert ende hem toeghelegh t tot de defrayement / soo langh als hy hier soude sijn / vier en twintigh gulden daeghs. De Heeren Boshof ende Joachimi aen hem ghesonden / heeft in bywesen van Joseph Pallache haer voorgheleesen sijne Instructie / volghens welcken de Koningh begeerde / dat upt dese Landen geene wapenen ofte ammunitie van oorloghe derwaerts mochten werden ghesonden / als tot sijn begeeren ende dienst. 2. Dat hem vy mochte staen te ghebruycken de schepen deser Landen / tot het transporteren van Rooms.

Noch van Venetien. Ten propooste / dat d'Ambassadeur van Venetien spraeck van d'Oorlogh in de Valtolina, moet met een voordt werden aenghetoghen: dat alreede in het verleden jaer de Marquis de Coevre met een Fransch Legher was derwaerts ghesonden: die gheassisteert van de Venetiaensche ende Savoysche de plaetsen aldaer hadt gereduceert. In dit voor-jaer heeft de Heer van Harcourt den Oorlogh ghecontinueert in het Graefschap Chiavenne: allwaer hy de Stadt terstont / ende het Fort den neghenden Martij heeft inghekreghen. Eenighe daghen te voor was geschiet het ghevecht tot Campo: Allwaer zich signaleerde de Colonel Milander, in dienst van Venetien: namaels bekent in den Duytschen Oorlogh / ende Generael van het Keysers Legher / by Aufburgh doodt ghebleven.

In den eersten aenval wierden de Spaensche gherepouseert. Daer naer hebben sy de Franchoysen weder doen retireeren: Sulcks eens of tweemael meer ghedaen zijnde by haus met ghelijcke schade / hebben de Spaensche goet ghevonden Campo te verlaten / ende te gaen logeeren tot Ripa. Desen Oorlogh om de Veltolina dese niet alleen de Switzers ende Italien / maer by haus gheheel Christenrijck in twee Factien: de een met de Spaensche, ende de ander met de Fransche houdende. De Spaensche wierden ghenoemt de Ligue der Catholijcken: om dat sy teghen hadden / voornamelijck de Vereenighde Nederlanden: daer naer Enghelandt, ende de partij des Koninghs van Bemen, die nu oock soo ghefavoriseert als ghesustineert wierdt door Sweden ende Denemarcken. Hoewel Saxen, Lunenburgh, Darmstadt, ende meest alle Lutherse in Duytslandt het meer hielden met Oostenrijck. De Coninck van Vranckrijck, voerende de Tytel van aller Christelijckst, ende van eerste Soon der Kercke / dat is / der Catholijcken: ende boven dien seer devoot in sijn Religie / quam langhsaem ende ongeern tot septlijckheydt voor ende met Enghelandt, Hollandt, ende dierghelijcken: Maer vier reden van Staet hebben hem doen resolveeren de handt mede aen dien ploegh te slaen: Eerstelijck / d'Eer ende Reputatie: Want hy was ghehouden soo aen de Grisons, als aen de Vereenighde Nederlanden: aen de Paltz, ende aen Enghelandt, door de Tractaten / ende door ontfanghene dienslen ende weldaden. Ten tweeden / het interest ende nuttigheydt / die Vranckrijck daer upt soude ontfanghen: Want van het wel of qualijck gaen van de saecken in Nederlandt, Duytslandt, ende Valtaline, hingh oock de seeckerheydt oft onseeckerheydt van de Staet in Vranckrijck. Ten derden / wierdt gheallegeert de noodwendigheydt: ten aensien dat het Huys Oostenrijck ende Spangien scheenen te staen naer de Monarchie van Christenrijck / immers aen Vranckrijck al te formidabel waren. Ten vierden / wierdt aenghewesen de Faciliteyt: als maer Vranckrijck haer macht wilde thoonen: het welck met veel exempelen soo wel als met den ooghenschijn konden werden bewesen: Zijnde Vranckrijck seer volckrijck / belliqueur / pecunieux / ende in een Corpus vereenight: daer de macht van Spangien seer was van elckander ghelegen. Niet te min is de Coningh niet wepnigh belet gheweest in sijn voornemen door de nieuwe onrust der Ghereformeerde in Vranckrijck, van de welcke Rochelle het Hooft ende Capitael stuck was. Maer namaels als de Coningh hadde Rochelle door hongers-noodt onder-ghebracht / heeft hy krachtelijck sijn voorigh dessein / om Spangien te verkleynen, voortgheset. 't Welck d'overighe Catholijcken seer qualijck kosten verdouwen: meenende dat nu de rechte tijdt ghe schapen was / om de hæresie, door Luther ende Calvijn inghevoert / ende ontrent hondert jaren out zijnde / weder upt te roepen. Sy verweten dickmael aen Vranckrijck, haer Alliantie met den Grooten Turck. Maer sulcks hebben de Fransche gheexcuseert door verscheydene nuttigheden die de Roomsch-Catholijcke Kercke trock upt die alliantie: namelijck als dat daer door binnen Constinople ende Galaten wierden openlijck Misch op zijn Roomsch ghedaen in elf Kercken. Dat de Paus sondt neghen Bisschoppen in Turckijen. Dat Hierusalem ende andere plaetsen in het Heyligh-landt wierden gheconserveert: dat de Cordeliers wierden ghemainteneert tot Bethlehem. Ende diergelijcke verscheydene avantagien meer: die alle in regard van de Fransche alliantie / ende door het resideeren van een Fransch Ambassadeur wierden ghevanthaest. In welcks huys oock verscheyden Renegaten haer quamen te salveren: ghelijck oock daer door veel Slaven wierden soo verlost als geredimeert. Ende de Fransch-gesinde repprocheerden wederom aen de Spaensche dat sy onder de mantel van Religie een ander 't sijne benamen: waer toe diende d'aenspraeck die Broeder Vincent dede aen Attabalipa, Koningh van Perou; seggende: De Paus, nu levende, heeft aen ons machtigh Koning van Spangien, Rooms Keyser, en Monarch van de Werelt gegeven het Conquest van dit Land. Waer op Attabalipa antwoorde: Ick ben niet ghesint den Paus te ghehoorsamen; want hy moet geck zijn: ghevende dat hem niet toe en komt: my bevelende te verlaten een Koninckrijck dat ick van mijn Vader heb ghe-erft, ende dat te gheven aen een die ick niet en ken. Desghelijcks Antonio Leva riedt aen Keyser Carel de vijfde, dat hy verscheyde Prinsen in Ita-

1625. in Italien ſoude ombrenghen / haer Landt tot ſich nemen; waer op als de Keyſer ſeyde: Wat ſal dan worden van mijne ziele? Antwoorde Leva: Hoe! heeft u Majeſteyt een ziele? quiteert dan het Rijck. Willende ſeggen wat Cicero ſchrijft: Indien Princen moſten weder geven wat ſy ongerechtelijck beſitten, dat ſy haeſt alle ſouden moeten weder keeren *ad caſas & rapturia*. (Tot welcke propoost dient: Wat Seneca ſeght: Dat niemant nu bedelt, wiens Voor-ouders niet aleer eens waren Princen; ende dat nu niemant Prins is, wiens Voorouders niet eens aleer bedelaers waren.

Wat ſalmen ſeggen? Onder daet / het Huys Oostenrijck was door Succeſſen in Duytſlandt ſeer terribel ghworden: ſoo dat de Paus ſelf / Urbanus de achtſte, upt jalouſie van ſulcks / in de volghende jaren / meer Frans als Spaens toonde. Daer aber gherailleert wierdt: dat de Paus niet Catholijck was: Willende ſegghen / niet Spaens, maer wel Tres-Chreſtien, dat is Frans. Ende werden op het Wapen van den Paus / van den Hupſe Barberin, zijnde drie Byen / by de Spaenſche ghemaeckt deſe Veerſen:

Paus meer Frãs als Spaens.

Mella dabunt gallis, Hiſpanis ſpicula: Verum
Spicula ſi figant, cum vita melle carebunt.

d' Andere maeckten dit volghende:

Urbani imperium vis dicam quale futurum?
Dum Dominantur Apes, copia mellis erit.

Hoewel nu de Paus goet Frans was / nochtans ſchickten hy dit jaer ſijn Neef den Cardinael Barberin in Vranckrijck: den Koninck verſeckende dat hy wilde ſtellen de Valtelina in handen van Sijne Heyligheyt. 2. Om te negotieren dat de Souverainiteyt aber de Valteline niet meer mochte zijn onder de Griſons. Dit peteert was de Religie.

De Keyſer heeft in 't begin van dit jaer / ghelijck hy alreede in 't eynde van 't voorgaende begoſt hadde / laten verbieden in ſijn Erf-landen / d' exercitie van de Luterſche Religie: doende vertrecken alle Predicanten ende School-meeſters van die ghefundeyt. Ende als de Lutherſche Vorſten daer voor pooghden d' intercederen, ſeyde: Waerom 't hem niet ſoo by ſtondt ſijn Landt te ſuyveren van Proteſtanten / als de Proteſtantſche Princen by ſtondt haer Landt te ſuyveren van de Catholijcken? 2. Inſonderheyt dewijl de ghemelde Lutherſche gepleeght hadden notoire Acten van opſtandt tegen den Keyſer als Ertz-Hertogh.

Saken van die van de religie in Vranckrijck.

Om alhier wederom pets te ſpreecken van de Franſche ſaecken / voor ſoo veel ſy ghemeen laghen met die van deſen Staet: ſoo dient men te weten / dat alreede in Januario des voorleden jaers / de Heer van Soubiſe in naem het Eylandt van Ree, als oock upt Blavet in Bretaigne, weeh voerende verſcheyde groote ſchepen: onder andere het ſchip de Maget Marie; bewapent met tachtentich metale ſtucken / ende hadde den Koninck gekoſt wel ſes mael hondert duyſent gulden. Hy pooghde oock het Fort van Blavet te vermeeſteren. De Hertogh van Rohan ſijn broeder dede ſijn beſt om in Languedoc, Foix, Quercy, Albigeoirs, Rovergue en Sevenes, de Gereformeerde te doen opſtaen. Maer wat waſt? In de laetſte oorloge was haer de rugh ſeer gebraken; ende de principaelſte hadden penſioen van den Koninghe. Rochelle alleen bleef volſtandigh. Deſe Stadt roemde op haer oude en groote Privilegien / die ſy ſeyden gekregen te hebben voor haer vrywillige adjunctie aen de Croon Vranckrijck: ende datſe die hadden gemainteneert voor een groote getrouwigheyt / ja ſodanige getrouwigheyt / dat Vranckrijck aen haer ſchuldigh was de behoudenis van haer Princen. Dat ſy ſpecialijck niet ghehouden waren te hebben een Gouverneur: om dat ſy haer hadden ſelfs by ghemaeckt / verjaghende de Engelſche. Maer de Koninghſche ſeyden ter contrarie / dat gheheel Aquitanien ſelf was altijdt Vaſſal ende Dependent gheweeſt van de Kroon Vranckrijck. Om weder te keeren tot Soubiſe: als hy te vergeefs ghetracht had 't Caſteel van Blavet te vermeeſteren / retireerde hy na Meder: allwaer die van Rochelle hem Volck ende Victuaille toeſchickten. Sijn broeder den Hertogh van Rohan, ende deſſelfs Vrouw / een Dochter van Bethune, Hartogh van Sully, repſen hier en daer / om in Languedocq ende andere plaetſen de Gereformeerde te beweghen. Caſtres, Montauban, Realmont, als oock Nimes, Uſes, Sevennes hebben haer voor hun verklaert. Aen d'ander zijde de Hertogh van Eſpernon heeft den oeghſt om Montauban te vier ende te ſwaert bedorven. Soubiſe deur de Rochelloiſen geſterkt / liep met vier en ſeventich ſchepen klein en groot de Garonne op: inmemende Caſtillon, ende St. Criſtol: Plunderde aen beyde zijden van den Rivier. Ende ten ware de Heer van Toiras was gekomen tot Bourdeaux met dertien hondert man van 't Regiment van Champaigne, de ſelve Stadt of ten minſten het Landt daer rontom ſoude laſt gheleden hebben. De Hartogh van Montmorrency Admirael van Vranckrijck zijnde / ende daerom moetende de ſaecken ter Zee in acht nemen / ſoo heeft de Mareſchal van Themines in Languedocq op de gereformeerde ghepaſt. Die van Tolouſe nemen een Regiment aen: ende hebben veel onkoſten gedaen. Themines wiert eenlijck ſterck ſes duyſent te Voet / ende ſes hondert Paerden. Sijn eerſte werck was het Kooren / hoewel onrijp / van Caſtres te bederven. Hy occupeerde oock St Pol, Lamiate, Lagout. Rohan heeft getracht ſich meeſter te maken van Sommiers. Hy hadde ontrent twee duyſent te Voedt ende twee hondert te Paerden onder de Colonels S. Blancard, Tretin ende Valeſcure, ghevorven Volck / voort veel toeloop van Edellieden ende andere upt Sevennes. De Stadt wiert ſonder moeyte inghenomen: aen 't Caſteel wiert een petard ghehanghen. Marcillaq Gouverneur van de plaets wiert wacker voor de ſtadt: dede ſchieten ende alle moghelijcke teghenweer doen / daer d'openinghe was: de twee petardiers wierden terſtont doodt geſchooten / Freton 't hooft van den aenſtadt ghequetſt. Marcillaq ſchickten in der haeſt om ſecours aen Valancay Gouverneur van Montpellier. Soubiſe Rohan vernemende weeck af / legherde ſich daer na by een Stadt Viane ghenaemt / allwaer hem Themines quam beſpringhen; de Heer van Caramaigne hadde de Voortocht / Themines de Bataille / Ragni de hindertocht. Maer Rohan, hoe wel veel ſwacher / heeft de ſelve ſeer wel ghereponſeert. Ondertuſſchen deden ſoo wel Engelandt als deſen Staet / gelijck oock Venetien ende Savoyen wat ſy konden / om deſen Franſchen inlantſchen oorlogh by te legghen: ten eynde dat Vranckrijck mocht werden gheembarqueert teghen Spangien ende Oostenrijck. Rohan in zyn Memorien klaeght dat deſe Staet ende Enghelandt afkeerigh waren van de Gereformeerden / niet ſonder reden: als gheſeyt is. Daerom waſt oock dat d'Admirael Haultyn, ghedeſtineert met een Vloot ſchepen na de Middelantſche Zee tot afbreuck van Spaignen / deur een nader Handelingh 't welck hier voor is gheſtelt / wiert gheemployeert tegen Soubiſe: by Haultyn wierden ghevoecht veertigh ſoo groote als kleyne ſchepen van den Koningh / ende quaemen den vierden Julij op de Reede van Ollone. Die van Rochelle van de komſte deſer Vlooten veradverteert zijnde / vergaderden datelijck op het Stadt huys aldaer / ende deputeerden / om d'eere die ſy de Heeren Staeten Generael / ende d'Admirael Haultyn toe droeghen / vier van haer principalen aen hem / te weten / Papin, Gillis, Chantier ende Thibaut, om zijn intentie te weten / en hem t'informeeren van 't recht haerder beſcherminge / en te bidden niets tegens haer te beginnen / dat d'algemeene Vreede altereren ſoude / hem ſelven een verbolger van die van de Religie maeckende / ende om hem

1625. hem haere reſolutie wel t'inſinueren / ſchrijven navolgende Brief. 1625.

De Maire, Schepenen, Pairs, Burgers en Inwoonders vande Stadt ROCHELLE.

Rochelle ſchrijft aen Haultijn.

MYn HEERE, die tijdingen die wy ontfanghen hebben van alle kanten weghens u naderinghen, met de Vloote vande Heeren Staten Generael, veroorſaeckt ons aen u te ſenden onſe Gedeputeerden, om u van onſen ſtaet t'informeren, als oock de rechtvaerdige oorſake die wy hebben om onſe wapenen by die van *M. de Rohan, Soubiſe*, ende *Laval* te voeghen, om te bekomen het effect vande *Coninckſlijcke beloſte* by zyn Majeſteyt gedaen te *Mompeliers*, in faveur van d'alghemeyne Vrede, van dewelcke wy ons tot nu toe berooft vinden, als oock van de aenghename vruchten vande Paix, van dewelcke wy gereſolveert ſyn advijs te geven aen de Heeren Staten Generael voorſz: op dat, ſo door de liſtigheyt onſer Vyanden, haer eenighe impreſſien tot onſen nadeel gegeven ſyn, en volgens dien ghy eenige laſt ontfangen hebt: ſy anders het ſtuck verſtaende, dat mochten herroepen, en ghy door uwe wijsheyt niet alleenelijck alles in ſurceance houden, maer oock doen ceſſeren alle de ombragen die u nadering op deſe plaetſen ſouden cauſeren. Tot welcken eynde wy u oock willen gebeden hebben, begerende in alle gelegentheden u te toonen onſe goede affectie; als wy d'occaſie ſullen kunnen bekomen: gelijck wy u oock bidden niet qualijck te nemen, dat wy ons ſtellen in een ſtaet van wettelijcke en nootſakelijcke beſcherminge, tegens alle de geene die ons ſouden willen overvallen, onder wat prætext het ſoude weſen, met deſe vaſte ende bondige reſolutie, altoos te willen blijven inde ſubjectie en ghehoorſaemheyt, die wy den Koninck onſen Souverain ſchuldigh ſyn: van wiens goetheyt en barmhertigheydt wy in 't kort verwachten het effect vande Koninckſlijcke *beloſten*; tot dien eynde oock Gedeputeerden aen ſyne Majeſteyt geſonden hebbende, vande welcke wy dagelijcks d'expeditie te ghemoet ſien. Hier om bidden wy u wederom, niets voor te nemen, dat de Vrede ſoude konnen altereren, het vier ontſteecken; ende de vervolginghe ſtijven, teghens die geene, die profeſſie van een Religie doen; de reſte ſult ghy verſtaen door onſe Gedeputeerden die wy volkomene laſt van alles gegeven hebben, en u te doen geloven, dat wy ſijn die geene die niet anders ſoecken dan 't geene dat hier boven gheſtelt is: Ghedaen in ROCHELLE den 6. July 1625.

By deſen ginck mede een Miſſive gheſchreven van den Grave van Laval aenden Admirael Haultijn.

Antwoort.

MYn HEERE, ghy ſult by deſen van de Heeren: de Maire, Schepenen, Pairs, Borghers en Inwoonderen van deſe Stadt gheſchreven vinden, van het ſubject van u arrivement op deſe kuſten, als dat veele haer perſuaderen, dat ghy ghekomen waert met deſſeyn, om u wapenen tegens de hare te voeren: Soo veel als my aengaet, ick hebbe daer toe tot noch toe geen gheloof konnen gheven: niet denckende dat de Heeren Staten Generael, of de Prince van Orangie u ſulcx belaſt hebben, of dat ghy het niet ſoudt hebben willen accepteren: is het ſoo, ſoo ſyn ſy qualijck gheinformeert, en ghy mede gheloovende, dat het alleenlijck een particuliere queſtie, ende niet alle de Kercken in 't generael aengaende ſy: maer ſeeckerlijck, 't gaet ons alle aen beneffens *M. de Rohan*, en ick, die nootſakelijck aen deſe partye verbonden ſyn, ſo ſyn deſe *Stad, Montauban*, en andere ghemeenten mede aen een verknocht, om te vorderen haer algemeene ſake; en hoewel 't ſcheen, als offer eenighe van d'onſe waren afgheweecken, ſoo verſeeckere ick u, dat ſulcx door violente extorſien geſchiet, en van qualijck gheaffectioneerden geſprooten ſy: daeromme hebbe ick goetgevonden uw van ſulcx te informeren, op dat ghy vervolghens uw ſoudet wijſſelijck beraden; voor ſeecker houdende, dat noch d'een noch d'ander niet toelaten, of contribueren ſullen tot den onderganck der geener die profeſſie van een Religie doen: Soo ghy nochtans van meeninghe zijt ons tot een rechtvaerdighe defenſie te brenghen: Godt de Heere ſal een rechtvaerdigh Richter tuſſchen ons en u ſijn, die luſt ſchijnt te hebben, om u handen in ons ontſchuldigh bloedt te waſſchen: niet denckende dat wy oyt ons ſullen buyghen onder alſulcken onrechtvaerdighen oppreſſie; ſoo veel als my aengaet: 't ſal my altijdt leet ſijn: dat ick my bevinde verbonden mijn wapenen teghens d'uwe te voeren, want ick u altoos als een groot vriendt bemint hebbe. Dies ick u oock in die qualiteyt bidde, op dit ſtuck rijpelijck te letten; het welck u vande Gedeputeerde der Stadt voorghehouden ſal werden: betrouwende dat ghy alles wel ſult overleggen wat tot uwer eere, en onſe gemeene welſtant dient. Uyt *Rochelles* den 6. July 1625.

Met deſe brieven en laſt vertrocken de vier Gedeputeerden om Haultyn te ſpreecken op de Reede d'Olonne, die ſy deſe brieven preſenteerden: gheleſen ſynde / heeft geantwoort: dat hy by hem hadde 's Koncks Raet; met dewelcke hem belaſt was alles te communiceren, belovende die 's daeghs daer na te doen vergaderen, en haer t'antwoorden. **Daer en tuſſchen verſocht haer Propoſitie by geſchrift / als hier volght:**

DE Heeren de *Maire, Schepenen, Pairs, Borgheren ende Inwoonderen* des Stadts *Rochelle*, verſtaen hebbende, dat de Heer Admirael *Haultyn*, in die contreye quam, alleenlijck over een Vloot der Heeren Staten commanderende, ten dienſte van de Majeſteyt van Vranckrijck, hadden haer Wapenen oock ghevoecht met die van *Soubiſe*, van *Rohan* en *Laval*, en goetgevonden door haer hem de wete te doen: dat ſy gheſamentlijck haere Gedeputeerden voor des Koncks voeten hadden, en dat met zyn wille: om een Vrede te verſoecken; daerom verſochten de voorſz Heeren van den Admirael *d'opſchortinge* van wapenen, ter tijdt toe, dat ſy tijdingh van 't ſucces bequamen: of dat hy 't zyn Majeſteyt hadde weten laten: dit hebben ſy alle onderteecken den 10. July.

Den elfden hadde d' Admirael 't ſelfde de Nacht gecommuniceert / ende de Gedeputeerden gheantwoort / te ſullen twee ofte drie Capiteynen na Rochelle **ſenden / om 't recht beſcheyt van eenighe poincten te halen / en verſocht dat twee van de Gedeputeerden deſe Capiteynen accompagneeren / ende d'andere tot Gheſelaers willen blijven: terſtont daer op dede hy de Capiteynen vertrecken / ſonder de poincten te communiceeren aen de Gedeputeerde van de Stadt.**

MYn Heeren. My onbekent zijnde of de Ghedeputeerden aen my gheſonden, van *een ghedeelte*, of het *gantſche Corpus* vande Stadt uytgemaeckt waren, ſende ick met twee van haer, drie van mijn Capiteynen, om daer ſeeckere kenniſſe af te hebben, ende te ghelijck verſtaen de nieuwe ſeeckerheden die ghylieden van meeninghe zijt te toonen aen ſijn Majeſteyt: van te verlanghen om onder ſijn ghehoorſaemheyt u te begheven: ſoo die nae behooren zijn, ſal ick mijn Ghebeden by d'uwe voegen; ſo niet, ſal ick doen dat my gheboden is, *die te ſlaen* die haer teghen des Koninck wapenen ſtellen ſullen: ſoo veel als my aengaet, 'tis buyten my. Gedaen op de Reede voor *Olonnes*, den *elfden* July 1625.

Met d'inſoudt van deſen brief / ſcheen d'Admirael te twijffelen of de Stadt al eendrachtigh was / om daer binnen een vreede te maecken / of vooz te ſtellen / om dat hy verſocht wat teecknen ſy gaven / om de vreede te begheren. Middelertijdt liep d'Admirael van de reede van Ollonnes **ende wierp het ancker by** Rochelle **vooz** Leſguillon **den vijfthienden July / met eenige van zijn vloot. De twee Gedeputeerden die noch by hem waren / ſeyden:** Dat ſulcx niet en was ter goeder trouwe geprocedeert, voordeel te ſoecken terwijle men handelde: dat hy moſt dencken, dat die van Rochelle,

1625. ende d'Heer van Soubiſe haer ſouden weeren; en dat hy dan het niet ſoude konnen beletten dat ſy op hem aenvielen: dies ſy hem rieden de moeyte t'ontgaen, en wederom op de Reede t'Ollonnes te loopen, of op de Revier van Bordeaux, op dat de goede gelegentheydt die tot Vrede haer liet ſien, niet verbroddet ſoude werden. Maer ſy konden hy hem niet verwerven. Ter contrarie / men ſach dat hy ſijn tijd wilde waernemen / terwijl de Capiteynen inde Stadt waeren / om d'een of d'ander plaets van de Havenen van Rochelle in te nemen / en daer en tuſſchen hem / door haer / wel van des Stads ſtaet t'informeren / en hoe het met de Vloot van Soubiſe geſtelt was: daer op ontbiedende noch twintigh Schepen van d'Ollone.

Soubiſe. Soubiſe vernemende dat Haultijn ſoo onverſiens hy hem quam / nam de wapenen inde handt / adverteerde de Heeren van Rochelle, en dede ſijn volck te ſcheepe gaen / loopende een ſtuck weeghs van het Eylant St. Martijn om niet beſet te werden; voorts gereſolveert nicts van ſijn Vyandt te verdragen / die dicht ontrent hem lach. Daer en boven fulmineerde d'Admirael Haultyn teghens de Heer van Soubiſe, ende de Vice Admirael Manty epſchte twaelf Schepen / om recht de Heer van Soubiſe op 't lijf / en inde grondt te loopen: of / in 't hert vande Baye te gaen leggen / om de paſſagie van de Stadt te ſlupten. Daer op wiert ghereſolveert Soubiſe te doen vraghen / of hy van meeninge was de Schepen van d'Ollone derwaerts te wenden te beletten / of pets voor te nemen: ſchickten tot dien eynde na hem een Edelman / en een van de overige Gedeputeerden uyt de Stadt.

Soubiſe gaf voor antwoort / dat hy ſtont in Staet om hem te defenderen / alſoo ſy hy hem quamen / en hy hy haer niet / van meeninge ſijnde / ſijn Vyandt niet toe te geven / dien hy ook aengrijpen wilde als het hem te paſſe quam / of / hy moſt hem verſeecheren dat men op hem niet aenleggen ſoude / wat gelegentheyt of laſt dat hy kreegh.

Al eer dit antwoort den Admirael Haultijn gebracht wiert / dede hy hy voorſz. noodelijck een partye van ſijn vloot een proef doen op de Vloot van Soubiſe, en de Franſche Vice Admirael Manty, quam een Muſquet ſchoot van den Vice-Admirael van Soubiſe leggen: Dat brocht de gantſche Vloodt in allarm, ende de Heer van Soubiſe ſoude begonnen hebben te ſlaen / ten ſy het ſtil weder was geweeſt.

Daer en tuſſchen quamen de Gedeputeerden weder hy Haultyn, die rapport deden: brachten uyt de Stadt twee andere Gedeputeerden met deſen brief:

Maert der brief van Rochelle en Haultyn. MYn HEERE HAULTYN, het twijffel ('t welck ghy ſeght geſchept te hebben, weghens het affenden van onſe Gedeputeerden, heeft ons oock in twijffel getrocken: te weten, of de twijffelingh uyt u, of eenighe die omtrent u ſyn, ſpruyt; niet denckende datter yets aen onſe Depeſche ſchortet, alſoo die met het ordinaris Zegel van de Stadt geſegelt, van myn Heer le Maire onderteeckent, en vier Gedeputeerden geatteſteert was. Soo daer noch eenige certificatié van noode was, die konden u Capiteynen van uwen 't weghen herwaerts gheſonden, wel bekomen, en mercken die tijdt, dat ſy hier geweeſt hebben, het eenparigh bewilligen van alle de geene die inde Stadt ſijn: en 't geene de Heeren *Mignet* en *Huiſſe* u ſullen verklaren, ſal u genoeghſaem tot een ſeeckere getuygeniſſe dienen, en bidden u daer niet aen te twijffelen, veel minder aen het geene dat wy hier u preſenteren, om onſe actien te juſtificeren.

Eerſtelijck, bidden wy u hier op te letten, dat eenige die 't ſedert weynigh jaeren in 't Hof gehandelt hebben, goet vonden geen beter middel te ſijn om haer Staet te verſeeckeren, dan d'onſe te ruineren. Oock hiſteden ſy de Koninck op, onder een valſch pretext van *ongehoorſaemheyt*, om onſe Steden, plaetſen van onſe ſeeckerheyt, in te nemen, die te raſeren, de Kercken te verſtroyen, en in ſulcken ſtaet te brengen, dat eyndelijck de Koninck van Groot Brittannien, ſyn Princelijcke Excellentie, ende de Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden haer daer tuſſchen ſtelden, om alles te accommodeeren, ende wy gaven ons onder haer ſeggen, met ſeer diſavantagieuſe conditien, die noch verſwaert zijn, door het nalaten van de beloften, ende het quaet Tractement, dat wy 't ſedert ghenooten hebben. 1625.

Soo veel als het eerſte aengaet, is de af-breeckinghe van het Fort dicht onder de Stadt, dat ons belooft is: het ander dat men uyt *Mompelier* het Guarniſoen lichten ſoude. Het een ende het ander is dickwils by de Koningh gecommandeert, dat het volvoert ſoude werden: maer men heeft hem niet ghehoorſaemt; ja dat meer is, het Fort is noch grooter geworden, ghefortificeert, en in dien Staet ghebracht, als het teghenwoordigh is. In plaets dat men die van *Mompeliers* het Guarniſoen ſoude ontrecken, is't vermeerdert, ende men heeft haer een Caſteel op de neuſe gheleydt: Soo dat wy naeuwelijcks in een Brief al ſoude konnen verhalen het gheene ons over den hals gedronghen is, 't ſedert de Vrede. Onſe huyſen zijn verwoeſt, de Wijngaerden uytgetrocken, het Gouvernement met Soldaten vervult, met verſcheydene impoſitien belaſtet, die niet te verdraeghen zyn, tegens onſe Privilegien ſtrydende; ende dat meer is, die in dat heyloos Fort, dat ſoo dicht by ons leydt, commandeert, heeft verſcheydene deſſeyns op ons gehadt, om ons t' overvallen, en alles gepractiſeert, dat tot onſen verderve ſtreckte: Waer door onſe bloeyende Stadt in Commercien, ſoo wel van d'Inlantſche als vreemde Koopluyden verlaten is, by ſonder als ſy qualijck van de Soldaten op 't Fort gehandelt wierden. Teghens deſe beſwaerniſſen hebben wy ons niet gheſtelt, dan alles duldelijck gheleden, ende altemet onſe klachten voor zyne Majeſteyts voeten ghebracht, door eenighe onſe Gedeputeerden, die niet dan een onheylſame indignatie verkreghen. Eyndelijck wy ſiende dat alle de Kercken van dit Koninckrijck gheattacqueert, ende dat de beloften die ons ghegeven waren in Faveur van een alghemeyne Vrede, door de liſticheyt van onſe Vyanden ghevioleert wierden, ende datmen ſchepen in *Blavet* toeruſtede, om onſe Stadt te waeter te blockeeren, ghelijck ſy te Lande gheblockeert was, ende dan voorts alle de andere Kercken van de Religie aen te taſten, die van de Koninck, als ten onderpande van de vryheydt in de Religie, ghegheven waren: ſoo hebben wy ons evenwel daer teghens niet willen ſetten, voor ende aleer dat wy alle middelen aengheleydt hadden, om des Koninckrijcks barmhertigheydt te verwerven: ſiende eyndelijck dat ſoo veelvoudige deputatien, aen Sijn Majeſteyt ons geen voordeel deden, hebben wy gereſolveert onſe Wapenen te voeghen by die van Monſieur de *Roban*, *Soubiſe*, ende *Laval*, als oock andere van de Gereformeerde Religie in dit Koninckrijck; 't ſedert deſe verbinteniſſe heeft men ons weder hoope gegeven, ſoo men weder eenige Gedeputeerde aen den Koning ſondt: dat wy wel lichtelijck de Vrede verwerven, ende alle onſe klachten een eyndt nemen ſouden; waer door alle de Ghereformeerde Kercken in ruſt raecken moghten: op het welcke ons goede paſpoorten ter goeder trouwe vergunt zijn; wy hebben weder Ghedeputeerden aen het Hoff gheſonden, ende zijn daer noch; evenwel vernemen wy dat in præjuditie van die onderhalingh aldaer men laſt ghegeven heeft om ons aen te vallen, ende te ſlaen. Oordeelt nu mijn Heer *Haultyn*, of 'er Juſtitie in deſe procedure gepleeght werdt? ende of ghy ſult een Inſtrument zijn, door het welck men dit in 't werck legghen ſal?

Men dede ons hopen dat onſe Scheeps-Armade haer by d'uwe voeghen ſoude, ende te ſamen voor *Genua* teghens den Spangiaert loopen: het welck wy gaerne ſouden ghedaen hebben, altoos bereydt zijnde ons leven, goedt, en bloedt, voor deſe ende u Staet in de waegh-ſchael te ſetten: Teghen onſe hoop ende meyninghe vinden wy datmen voor heeft deſe twee armaden op malkanderen te hiſſen, ende te ruineeren, en dat d' overwinner d' overwonnene beſchreye, grootelijcks tot voordeel van onſe algemeyne vyand ſtreckende, en dat onder de pretext datmen u wijs gemaeckt heeft

dat

1625. dat wy intelligentie met de Spangiaert hebben, ende van hem gelt genieten: wie merckt niet, dat het vercierselen zijn van des Paus *Nunce*, die te Hove is, met de Spaenschen Ambassadeur, anders niet practiserende dan onser beyder verderf, zijnde trouwe Francoysen, dienaers van de Koninck, wel geaffectioneerde tot sijn Staet, en andere Bontgenooten van de Croone. Het is niet noodigh dat sy ons dese onrust te laste leggen, alsoo wy overbodigh staen, een yder goet contentement te doen, soo de Koninck ons Justitie wil administreren, ende vergunnen te ghenieten het effect van het Edict, het geene ons ter goeder trouwe toegeleyt is, laten volgen: wy zijn bereyt hem te erkennen ende ghehoorsamen als onsen Souverain, gelijck vroome ende onderdanige dienaers betaemt.

Dit is in kort, Mijn Heer *Haultyn*, de stemme vande gantsche Stadt, dit is de last die wy onse Gedeputeerden ten Hove ghegeven hebbe, die wy oock u tot een antwoort toesenden, op u versoeck: soo dese consideratien niet bondigh ghenoegh zijn, om uwe resolutie te doen veranderen, en te doen cesseeren de merckelijcke schade die uwe armade ons doet, die soo dicht by ons leydt, door dewelcke onse vyanden alreede soo veel voordeels gedaen hebben, dat sy in ons Gouvernement met Soldaten gevallen zijn, om dat te bederven, ende het genot van de vruchten te beletten; soo sult ghy het oock niet qualijck nemen dat wy u oock ons voornemen laten weten, dat wy met een couragie die sullen aenvallen, die onder eenigh pretext ons soecken te overvallen, gheresolveert zijnde te *sterven*, *of te winnen*. In andere gelegentheyt sullen wy altoos u toonen dat wy zijn, &c.

Gedaen binnen *Rochelle*, in presentie van de Heeren le *Maire*, *Schepenen*, *Pairs*, *Burgheren*, *ende Inwoonderen* des *Stadts*: den 14. July 1625.

Dese Brief voldede/ soo het scheen/ d'Admirael Haulteyn, nochtans soo haest als hy dien gelesen hadde/ gaf hy anders geen antwoordt/ dan dat men aen hem de Remonstrantie niet doen most, alsoo hy maer een Executeur was: daer na de Gedeputeerden af-ghaende: of sy yets anders hadden, sy seyden: neen; dan alleenlijck desen Brief te presenteren, tot dewelcke sy haer refereerden. Daer op antwoorde d'Admirael: dat hy wel sach waer op het leyde, dat sy van meeninge waren te beletten, datter gheen Schepen van *d'Olonne* by hem komen souden, dies hy oock doen soude dat hy konde. Hier op vertrocken de Gedeputeerde/ die den Heere van Soubise rappoort deden/ met wat resolutie sy den Admirael Haultyn gelaten hadden.

Soubise attaqueert Haultyn.

Soubise hadde aen d'ander zijde addijs datter seventhien Olonnoische Schepen van d'Ollonne af-gheloopen waren/ om by den Admirael Haultyn te komen/ 't welck hem dede/ saterdaeghs den 17. July zijnde/ resolveeren met sijn gantsche Vloot/ vier en tseventigh Zepen sterck/ behalven sijn Patasches/ Chaloupen/ ende andere kleyne Boots/ zijn parthye te besoecken. Haultyn hadde negen en twintigh Oorlogs-Schepen by hem; maer sijn volck was bezigh met die op te rupmen/ water te halen/ ende andere Scheeps noodtwendigheden/ gantsch onverdacht op de aenkomste van de parthye: niet te min/ soo haest hy dien gewaer wiert/ maeckten zepl/ om de loef van hem te krijgen: maer de wint liep goet voor de Vloot van Soubise, door Laval geassisteert/ ende ginck recht op de Vloot van Haultyn aen; de Vice Admirael Dorp, kreegh terstont twee brant-schepen te loefwaert aen stuer-boort/ d'eene was een Fleupt van hondert en veertigh Last, een Hollands schip: het ander was een Fransch schip/ ende waren expres daer toe ghedestineert/ mits een peder zijn Ree met Dreggen versien hadde/ ende die staecken soo verre upt/ dat sy terstont het Want van den Vice Admirael batteden/ en bleven beyde/ d'een met de Focke Ree/ de ander met d'andere Ree/ soo vast aen hem leggen/ dat hy noch herwaerts noch derwaerts konde/ om dat het soo langhe weer-haecken waren/ die niet los laten wilden. Die op de Brandt-schepen voelende dat sy vast waren/ staecken terstont het vyer in haer schepen/ en sprongben bupten boort: het bancket onder/ was van dronge heyde met olye en arpuys ghesmeert/ toegestelt: het welck (soo haest het in brant guick/ in een oogenblick tijdts) alle het Want vande Vice Admirael Dorp in een gloeyende vlam setede/ waer door hondert en dertigh Boots-ghesellen/ en Officieren/ haer alle datelijck te water gaben/ van dewelcke eenighe haer salveerden: de andere veerthien Brandt-schepen liepen voorts naer de andere/ om die desghelijcks aen boort te leggen/ twee van die wierden noch aengesteecken/ maer beden gheen effect: daer en tusschen waren de Rochelloysen met de rest vande Vloot doende/ tegens die staende: de groote mast van Haultyn wierdt soo geschoten/ dat hy geen zepl daer aen betrouwen mocht/ sijn groote stengh wierdt mede ghescheurt/ ende alsoo Zeewaerts met sijn Vloot ghesaeght/ bijf Dzebender teghens de wal aen/ die niet vluchten konden/ als d'Admirael Haultyn dede: ende wierden terstont van Soubise, ende sijn Vloot binnen Rochel gebzacht/ en vande Rochelloysen met vreught ingehaelt. 1625.

Haultyn liep nae Nantes: alwaer vier wanghen aen sijn mast gset/ ende sijne resteerende Schepen gecalfatert wierden/ ligghende met sijn Vloot daer neghen weecken. Het Schip van de Vice-Admirael Dorp, brande gantsch af/ men vischte daer naer de Stucken ende Anckers/ tot profijt van de Ingenaers. In dit treffen/ blevender van de Koninghs ende de Hollandtsche Schepen vijf hondert mannen: Op de Vloot der Rochelloysen twaelf, ende twintigh gequetsten.

Die eenmael voorghenomen heeft/ zijn gherechticheyt in het Politijck soo hy meent voor te staen/ blijft daer ghestadich by/ ja tot d'uterste ellende die hem opghedzongen wert: 't heeft ghebleecken aen de Heer van Soubise, wiens aventuer te deser tijt dit was. d'Armade van de Admirael Haultyn, den neghentienden July van Rochelle, seer qualijck gehandelt/ vertrocken ende weder gerepareert zijnde/ quam sich daer na omtrent Olonne, en Belle Isle ververschen/ en sterecken met seven Engelsche schepen/ gheschift met Francoysen tot Diepen of Havre Grace inghenomen: daer by voeghende veele Olonnoisers tot brantschepen dienstich: ende men maeckte aldaer een Vloot van tusschen de sestich ende seventich schepen; daer en boven noch een goet ghetal van Barquen ende Chaloupen/ om een Lant tocht op het Eylandt de Ree te doen/ alsmede op Oleron, soo dat sy den veerthienden Septembris, ontrent het Eylandt de Ree haer vertoonden; 't welck de Heer van Soubise seer surpzeneerde/ denckende dat zijn Vyant soo dicht by hem was/ in sulcken staet/ dat hy teghens sulcken Vloot niet machtigh was: om datter vyfthien of twintigh van de zijne een tocht in Zee/ en op de Nabuprige plaetsen deden om Vzodisie te halen/ en de Heer van Laval, met de Heer de Lodrieres naer Rochelle ghegaen waren/ met acht hondert van de Frayste soldaten om een desseyn te Lande in 't werck te legghen. Soubise sont terstont een Chaloup naer Rochelle, om die van binnen de wete te doen dat de Admirael Haultyn met zijn Vloote daer weder ghekomen was/ ende datmen hem secours van schepen en volck senden soude/ soo haest als het moghelijck ware. De Heeren van Rochelle deden terstont al haer soldaten in ses schepen van oorloch/ en daer by ses brantschepen voegen; In dit werck eenichsints belet sijnde door de Heeren La Milletiere, ende de Madian, van 's Koninghs wegen daer gearriveert om met haer van vreede te spreecken/ haer verseeckerende dat d'Admirael Haultyn niet slaen soude/ wel van haer komste gheadverteert zijnde/ ende dat haer secours geen voordeel doen soude. Den vijftienden/ smaendaegs/ sagen sy de vloot van Haultyn met volle zepen naderen/ soo dat een parthye voor het Eylant de Ree haer settede ontrent La Fosse de Loye ghenaemt/ daer meest alle de schepen van Soubise laeghen/ en de reste liep tot op de hoochte van de Baye, daer sy ten ancker quaemen/ behalven twee schepen die last hadden haer te legghen voor een plaets la Leu ghenaemt: om te beletten 't secours/ dat de Stadt aen het Eylandt senden mocht; waer naer bernam dat het verseeckeren van la Milletiere, en Madian slechtelijck afliep.

1625. Daer en tusschen gaf de Heer van Soubise den Admirael van Rochelle, Quillon last / om de schepen te bewaren/ ende hy begaf hem selfs met weynigh volck te lande/ om den tocht of voornemen van de Koninghsche/ te beletten; ende voorsiende datmen op veel plaetsen te gheliick het Eylandt aenvallen soude / verdeylde sijn volck op verschepde hoecken / 't welck qualijck afliep/ midts d' optocht viel op een plaets genaemt Ars: alwaer de Maerschalc Pralin, de Heer van Rochefaucaut, St. Luc, Gouverneur van Brouage, en Thoiraz Gouverneur van het Fort voor de Stadt/ontrent twee duysent mannen te lande ghebracht hadden / die sonder groot teghenweer haer in een Dorp legherden / daer sy 's nachts rusteden; in den dagheraedt quam Soubise, ende dede een treffelijcken uytval op haer/ menichmael hem selfs onder 't volck vermengende met den blooten deghen in de handt / ende daer viel een heftich treffen/ ende veel van des Koninghs zijde bleven der; Soubise wierdt meester van haer Geschut/ ende d' eerste waren soo verre/ dat sy om genade baden; maer op de slincker zijde wierter soo wel niet gevochten: in de rechter zijde van de hindertocht / die behoorde te staen teghens het Regiment van de Heer de la Bergerie die noch bleef plaets houden/ siende disordre / animeerde sijn volck / ende verseeckerde d' andere/ herhatte een nieuwe Charge / ende brach de hindertocht / de rest van de gantsche Armee van Soubise in de vlucht drijvende / niet anders hier in konnende doen/ dan met de overighe vertrecken nae het Dorp St. Martijn, daer hy een retrenchement maeckte/ resolverende hem totten uytersten te beschermen. In dese treffinghe bleven van vier hondert tot vijf hondert menschen/ ende by de vijftigh van Staet; aen de zijde van de Heer van Soubise, bleven de Heeren Verger, Mallaguet, Bellesbat, Romegou, ende Vicelayne, Capitepnen; en by naest twee hondert personen.

De Heer van Soubise siende dat de plaetse niet te houden was op St. Martijn, als hy die ten besten ter defensie ghebracht hadde / vertrock nae S. Marie, met Trelleboys, en eenige andere Capitepnen / haer voorts op Olleron begevende.

Daer en tusschen waren de schepen van de Heer van Soubise, in de plaets la Fosse de Loye ghenaemt / vertrocken/ ende vielen in een harde treffinge / met de schepen van de Koninck/ ende de Hollanderen/ al ist dat sy ongheliick van ghetal waren: men schoot wel drie duysent schoten op haer/ sonder pemant dan een jonghen te quetsen / ende het duyrde tot de nacht toe / die d'een van d' ander dede retireren: 's Woonsdaghs daer nae wilden de schepen van Soubise de Stadt naerderen/om het secours van volck en ammunitie van daer te krijghen/ maer 't ghebreck van 't water voor de grootste Schepen/ als la Vierge, le St. Michiel, ende le Centurion, causeerde haer verderf / om dat sy datelijck van 't landt afgeschoten wierden / ende al haer der vyanden schepen die dicht by haer komen konden / deden het self de / soo dat het bootsvolck dat op St. Michiel, en de Centurion waren/ de schepen verlieten / en vluchteden op het Eylandt. 's Koninghs volck sulcx vernemende / als het noch wel twee duysent schoten ghedaen hadde / stierden daer noch drie brant-schepen op aen/ maer dorsten daer niet by komen: eyndelijck merckende dat die twee andere schepen haer niet langher defendeerden / quamen sy die sonder resistentie in nemen: het schip la Vierge bleef noch in defensie daer Capitepn op was / Chevalier van Rochelle, een man van seventich jaren/ ghe-resolveert op 't uytterste hem met weynich volcks te beschermen: 't wierde van vier groote schepen beset/ van 't welck een / een Hollander was van hondert en twintich stucken/ en ses hondert mannen / ende sloegen daer teghens meer dan drie uyren langh: ten laetsten/ als het volck op het schip la Vierge verminderde / en de couragie hen ontgincli / baden sy haer lijfs genade/ dat haer tot drie reysen gerefuseert wiert: de Capitepn Chevalier siende datter gheen ghenade was / begaf hem met het resterende volck in de Chaloupen / latende twee luyden / d' eene zijnde een Edelman uyt het Gouvernement van Aulnis, Challigny, ende d'ander Duran Ougois, van Rochelle gere solveert zijnde 't voer in 't luyndt te steecken. 1625.

Alsser niet langher uyt het schip resistentie ghedaen wierdt/ klommen de Koninghsche aen alle kanten op/ en al 't volck op zijnde dat haer genoeg docht / wierpen die twee daer onder / de londt in 't poeder / dat soo veel wrocht/ dat het schip la Vierge ghenaemt/ in de Locht vloogh / ende die andere vier, met volck en ammunitie mede: de twee andere schepen / als St. Louys ende de Guldene Leeuw wierden mede inghenomen/ twee andere kleyne raeckten in de gront; het ander dese disordre siende / liep door het gat Bretton ghenaemt / ende wan de Zee. Dit is de Victorie die seer dier ghekocht is / alsoo van 's Koninghs ende der Hollanderen zijde meer dan acht hondert mannen ghebleven zijn; ende bysonder den zoon van den Hertogh van Vantadour; de Rochelloisen lietender seven schepen/ maer weynich volcks.

Eyndelijck de Heer van Soubise, dese neerlaghe in Zee bebindende / liep nae het Eylandt Oleron, alsdaer alles versamelende dat hy konde / soo wel het overighe volck / als de schepen/ ammunitie ende provisie / ende begaf hem ter vlucht/ het Eylandt verlatende/ sette sijn cours nae Engelandt: de belegherden op 't Eylandt de Ree waren soo benaeut/ dat sy pardon versochten / behoudens lijf en goedt / 't welck haer geschoncken wiert door de interessie van Monsieur de la Foreſt, Broeder van Toiras, Gouverneur van 't Fort voor Rochelles, die sy ghebanghen hadden / met eenighe Munnicken/ alsoo gaben sy het op / ende passeerden na Rochelle. Soubise ghesla-ghen.

De huysen ende persoonen van die van de Religie/ wierden seer qualijck ghetracteert / ende (soo met plunderen als oneerlijck met Vrouwen ende Dochteren om te gaen) ghehandelt als in een ghe conquesteert Landt. Terstont hier op liep de gantsche Armade van de Koninck/ met den Admirael Haultijn voor Rochelle, sluytende alle de passagien 't Zeewaert. Op d' Eylanden wierden Forten ghelept / als oock rontsom de Stadt/ om dien tot het uytterste te brengen.

Dit sy genoegh ghesepdt van het gheene die van Rochelle weder-voer / door cooperatie van Hautyn, van wegen desen Staet: ende waer over die vande Religie seer ghekreeten hebben: dat door desen Staet / haer Religions-verwant, haer dien doodt-steeck ghegheven was: Want sy tot noch toe waren genoegh meester in Zee gheweest tegen den Koningh. Sy publiceerden een scherp Boecxken, genaemt Apologie pour les Egliſen Reformées en France: daer in aenwijsende de rechtveerdigheydt van haer Wapenen / ende dat de Heeren Staten haer hadden gheoocht met de vervolghers van de Kercke, om deselve te helpen destrueeren, de Religie te dempen, ende uyt te blusschen de toortse van het Euangelie. Allegeerden den Text Judicum 5.23. Vervloeckt Meror! sustineerende dat de Heeren Staten althans waren d' allerwreedtste Vyanden ende vervolghers die sy hadden, dienaers van den Paus: hem trouwelijckst dienende, ende aller furieust arbeydende, om te verbreecken de Kercke Godes. Verweten haer datse selfs den Koningh van Spangien hadden verworpen, verswooren, ende ten Lande uyt-gejaeght; daer sy (die van de Religie in Vranckrijck) nopt soo verre waren gegaen / maer niet sochten als in gehoorsaemheyt van den Koningh / ende volghens sijne beloften vredelijck te leven. 't Was wel alsoo: Onder daer waren de Troubelen soo wel in Nederlandt als in Vranckrijck begost om de Religie: maer het onderschept was daer in / dattet d' een wel ende d' ander soo wel niet en was ghelucht. De uytkomst probeert alle dingh. Die van de Religie in Vranckrijck hadden het gheluck dat in 't begin de Prins van Condé, ende de Koningh van Navarre, beyde van den bloede / ende na aen de Kroon zijnde / van de Religie wierden: hoewel beyde uyt menschelijcke passien: want de Prins van Condé separeerde zich van Paris ende van Romen, om dat den Hertog van Guise beter ende meer te Hove was gesien door de gunst van de Koningin Cateline de Medicis. Daerom den Hertogh van Guise uyt jock pleeg te seggen: De Prins van Condé en Ick hebbe gespeelt,

wie

1625. wie het Hoff ende de Religie ſoude verlaten: Ick heb het ghewonnen: daerom moeſt hy Hugenot worden: anders ſoud' ick het geworden zijn.

Maer by dit gheluck hadden die van de Religie een groot ongeluck; dat was: dat de Prins van Condé, ende de Koningh van Navarre, om haer groote hoop tot de Kroon nopt konden reſolveeren om te contenteeren/ ende haer met een ghedeelte van Vranckrijck te contenteeren. Hadden ſy dat ghedaen/ ſy ſouden wel licht haer hebben konnen ontrent Rochelle, ende andere plaetſen op de Zee mainteneeren.

Maer ſy hadden noch altijdt hoop tot het geheel ende tot de Kroon: gelijck eyndelijck in Hendrick de vierde gebeurt is.

Voorts/behalven eenige malcontente Hovelinghen/ hebben die van de Religie nopt konnen doen revolteeren eenige van de Prælaten: die al te ſamen (geintereſſeert door haer groote Geeſtelijcke intraden) vaſt bleven aen Romen. Ende na dat d' eerſte Ferveur over was/ ſaghmen dat die van de Religie niet beter of heyligher van leven waren/ als de Roomſche. d' Een bloeckte/ debaucheerde/ prachte ende praelde ſoo wel als d' ander. Ende d'onaenſienlijckheydt van de Gereformeerde Geeſtelijckheydt kreegh min ende min aenhanck. Ende gelijck de Groote te voor door miscontentement waren den Hugenooten toegevallen/ alſoo wanneer eenigh contentement kreegh/ vielen weder af. Seecker Hertogh hebbende al eer eenighe klepnigheydt bejegent te Hove/ quam by den Prins van Condé: ſeggende oock te willen Hugenot zijn. De Prins ſeyde: Sijt wellekom: men ſal u door een geleert Predicant laten inſtrueeren. Neen, ſeyde hy/ Ick ben gantſch gereſolveert; oock d' ignorantſte is ghenoegh om my te onderrichten. Hy was malcontent. Deſſelfs Soon daer na contentement ontfangende/ wierdt wederom Roomſch. Deſſelfs Soon/ ſijn reeckeninghe anders by de Gereformeerde vindende/ wierdt wederom Gereformeert.

Die van de Geunieerde Provintien in deſen tijd hadden groote reden/ om die van de Religie in Vranckrijck te laten verloozen gaen: want ſy daer door den Koning trocken op haer zijde tegen Spangien: ja alſoo dat eyndelijck ſy daer door gheworden zijn een beveſtighde ſtaet; ontſaggelijck teghen alle haer nabueren/ ja teghen Vranckrijck ſelfs. Ende die van de Religie in Vranckrijck waren ſodanigh alreede verbalen: dat er gheen helpen aen en was: gelijck daer naer heeft gheleert; als Engelandt met voor haer wilde dorn. Het diende tot acceleratie van haer onderganck: immers alſoo dat zedert al haer verſeeckertheydt heeft beſtaen in des Koninghs goetheydt: die aen eenige Grooten hier ende daer employ gaf in den Oorlogh: ende door veratien/ ende andere indirecte middelen aen de Gemeente het leven ſuer maeckte.

In het voorgaende Boeck is ghеſproocken van het Huwelijck tuſſchen Vranckrijck ende Engelandt, ende van de conditie; ſoo haeſt als Koningh Jacob was geſtorben/ ('t welck was den ſes en twintighſten Martij ouden ſtijl) wierdt Koningh Karel zijn eenigſte Soon ghеproclameert/ die daer over aen de Koningh van Vranckrijck ſchreef deſen Brief.

Huwelijck tuſſchen den Koningh van Engelandt ende de Prinſeſſe van Vranckrijck.

SEer Hooge, ſeer Excellente, ende ſeer Machtighe Prins: ons ſeer lieve en ſeer beminde Broeder, Couſijn, ende oude Bondt-ghenoot: alſoo het Godt belieft heeft tot zich te roepen den Koningh mijnen Heer ende Vader van ſeer ſalighe ghedachteniſſe, ende door ſijn doodt ons te bekleeden met ſijne Kroonen, ſoo en hebben wy niet willen naerlaten u met deſe daer van te adviſeeren ende verſeeckeren, dat wy niet alleen en willen ſuccedeeren in de affectie ende goede vriendtſchap, die hy u altijdt heeft toeghedragen, maer deſelve t' uwaerts oock meer ende meer vermeerderen ende omhelſen, volgens de beveſtinge deſer naeuwe Alliantie, die wy op nieuws met u gecontracteert hebben, ghelijck wy ghelaſt hebben aen onſe extraordinariſſen Ambaſſadeurs de Heeren van Carlille, ende van Hollandt, die by u zijn, ende tot dien eynde door wijlen onſen voorſz Heere ende Vader gedelegeert, om u het ſelve van onſent wegen by ſonderlijcker te doen verſtaen, aen de welcke wy u bidden derhalven alle geloof te gheven. Daer over wy Godt bidden, ſeer Hooge, ſeer Excellente, ende ſeer Machtighe Prins, onſen ſeer lieven ende ſeer beminden Broeder, Couzijn ende ouden Bondt-ghenoot, dat hy u altijdt in Sijn Heylighe ende Hooghweerdige beſcherminge wil houden. 1625.

In ons Palais van Withal den 28. Maert 1625. ende lagher was gheſchreven, uwen ſeer gheaffectioneerden goeden Broeder, Couzijn ende ouden ghealliеerden,

Charles.

Voor d' opghemelde Ambaſſadeurs het Huwelijck weder verwight werdende/ ſoo heeft de Koningh van Vranckrijck/ op een Donderdagh den achtſten Mey, by zich hebbende de Coninginne/ mijn Heer ſijn eenighſte Broeder/ de Hertogen van Nemours, ende van Elbeuf, de Mareſchalcken van Vitry, ende van Baſſompierre, ende andere van het Hoff/ laten haien Madame, welcke met de Coninginne haer Moeder vergeſelſchapt was/ de Princeſſen van Condé ende Conty, de Hertoginne van Guiſe, van Chevreuſe, ende van Elbeuf, ende veele andere Dames; haer Cabbert was van Gout ende Silver Laecken/ bezaept ofte ghevoorduert met gulde Leipen/ verrijckt met veele Diamanten ende andere koſtelijcke Geſteenten: den ſleep van de voorſz Cabbert was gedragen van Madamoiſelle de Bourbon, Dochter van den Heer Prince van Condé. Solemniteyten.

Als ſy in des Coninghs kamer ghekomen was met alſulcke Majeſteyt als haer qualiteyt betaemde/ ſoo quamen alſoo haeſt mede in de Heeren van Carlile ende van Hollandt, extraordinaris Ambaſſadeurs van den Coningh van Groot Brittagien, zijnde op het allerkoſtelijckſte gekleet/ gaven aen de Coningh het Tractaet van Huwelijck/ het welck door den Cantzelier overluyt geleſen wierde. Na dat de Coningh de complimenten wel aenghenomen hab/ vertrocken d' Ambaſſadeurs naer de kamer van den Hertogh van Chevreuſe, weſende over des Coninghs kamer/ ende hem hebbende de conditien te verſtaen gegheven/ ginck hy ten eerſten by Sijn Majeſteyt/ vergeſelſchapt met de voorſz Ambaſſadeurs ende andere Heeren van condition/ eenighebbende een zwart kleet met banden/ dewelcke met Diamanten/ ja tot het beſlagh der Neſtelingen/ verrijckt waren.

By den Coningh ghekomen zijnde/ overleverde ſy hem ſijn procuratie van vermogen, die hun de Coning van Groot Brittangien ghegeven hab om te trouwen/ het welck in 't eynde van het Contract van Huwelijck geinſereert wierd/ ende onderteeckent van de Coning/ van Madame, van de Coninginnen, van de Heeren Hertog van Chevreuſe ende Ambaſſadeurs. Het welck gedaen ende vaſt geſtelt/ ſoo bede de Cardinael van la Roche Faucaut de ondertrouwe op de ghewoonlijcke manieren.

Weſende beſloten dat het trouwen in de Kerck van Noſtre Dame ſoude gedaen worden. Soo pretendeerde de Aertz-Biſſchop van Parijs het ſelve te doen; maer de Cardinael van la Roche Faucaut wierdt daer toe ghepreferеert/ ſoo van weghen ſijne dignitept/ als oock om dat hy was Grand Aumoſnier ende primitijf Parochiaen van 't Hoff.

De Kerck van Noſtre Dame, ende de Sale van het Aertz-Biſdom waren met de alder-rijckſte Coninckliјcke Capitſerpen behangen/ ſoo koſtelijck van Gout/ Silver/ ende Syde/ als moghte geſien worden; in het Choor hingen die van de Handelinghen der Apoſtelen, ende in het ruym hingen de Victorien van Scipio, tegen Cartago; upt het Aertz-Biſdom quam een groote Galderye/ ſes voeten van der aerde, met veele Pylaren verheven/ ſtreckende tot het Theatrum voor het groot Portael van de Kerck daer de Onder-trouw ſoude gheſchieden; De ſelve Galderye was boven met Violet Satijn vol van goude Leipen overtrocken, ende het onderſte met ſchoon ghewaſt ſijn Linnen behangen/ van het Theatrum af al langhs/ ende in het midden der Kerck was een ander hangende Galderye/ tot de eerſte

intrede

1625. intrede van de deure van 't Choor: ende in 't midden des Choors van een groot verheven plat van drie trappen/ ende den Koninclijcken Dais of troon daer over met gulde Lelien besaept.

Den volgenden Sondach/ wesende den elsden May dach tot de ceremonien van 't Huwelijck bestemt/ Madame ginck uyt de Louvre, omtrent de klocke neghen uyren voor de middach/om haer in het Aerts-Bisdom te gaen kleeden.

Om elf uyren quam de Carros van de Koninginne Regherite voor den Heere Ridder de Vendosme, (verbeeldende le Grand Maistre in 't afwesen van mijn Heer de Graef van Soissons) de welcke de Heeren Graven van Carlile ende Hollant extraordinaris Ambassadeurs van den Koningh van Groot Brittangien in 't Fabourch St. Germain in 't Hof van de extraordinaris Ambassadeurs ghelogeert/ ginck inmenen/ ende van daer ginghen sy oock mede nemen den Ordinaris Ambassadeur der Heeren Staten van de Vereenighde Provintien/ die alle gesamentlijck den Heere Duc van Chevreuse in zijn Hof gingh halen/ van waer sy na het Bisdom van Parijs toe reden; daer uyt gaende/ werdense van Madame uyt de venster ghesaluteert/ ende boven in de groote Zael ghekomen/ ginghen sitten op de ghestoelten die exprès bereyt waren om hun daer te ontfangen: aldaer verwachtende den Koning/ Koninginnens/ ende het Hof.

Ondertusschen de Heeren Presidenten van 't Parlement/ ende de Raets Heeren met hare Schaerlaecken Cabberden/ begaven hun in de Kerck van Nostre Dame, om aldaer de Ceremonien te assisteren/ als oock de andere Souveraine Hoven/ mede de Heer Provoost des Marchands, met de Schepenen/ dewelcke alle na de gewoonheydt sulcker Ceremonien hare plaetsen namen.

Ten vier uyren na de middach/ ginck de Koning/ Koninginnens/ Princen/ Princessen/ ende alle het Hof oock uyt de Louvre, na het Aertsbisdom

Een uyr daer na/ de Heere Ridder van Vendosme (doende 't Offitie van Grand Maistre) ende Monsieur de Rodes Grand Maistre des Ceremonies, hebbende veel Edellupden voor haer gaende/ beghelpdense van uyt de Zale des Aerts Bisschops tot het opgherichte tonneel voor het portael van Nostre Dame, daer de ondertrouw soude gheschieden; de Hertogh van Chevreuse hadde een swart Laeckens kleet aen besneden ende onder met goudt Laecken gheboeyert/ met een Tocke ofte Fluweelen hoet/verrijckt met een kostelijcke Diamant Bote, een Sleuper met Diamant roosen overdeckt/ een Capot vol met goudt gheboort ende met Diamanten beset.

De Heeren Graven van Carlile ende Hollant extraordinaris Ambassadeurs/ beyde met ghesiaeghen silver Laecken bekleet/mede elck een Tocke op het hooft/ gaende beyde elck aende zijde vanden Hertog van Chevreuse.

Een quartier uyr daer na ginck de Koningh in volghende ordre:

Eerstelijck de Capiteyn van de poort met zijn heele Compagnie.

De hondert Swijtsers van de Lijfgaerde gekleet met zijn Majestepts Livreye/ slaende Trommel ende bliegende Vaendel.

De twaelf Schalmeyers oock met de selve Livreye.

Acht Tamboers oock desgelijcks ghekleet.

De ses Trompetten van de Koningh.

De Heer van Rodes Grand Maistre de Ceremonies seer treffelijck gekleet ende wel vergeselschapt/ volghde alle 't voorgaende.

De Heeren Ridders van de ordre du St. Esprit.

Seven Herauten van wapenen met hare stocken en Tavept Carmosijn fluweele rocken vol van goude Lelien, gingen voren.

De Maerschalcken van Vitry, van Aubeterre ende van Bassompierre;

De Hertogh van Bellegarde, van Brisac, van Aluyn, van Luxenburgh, ende van Chaune;

De Prince van Ioinville, de Hertogh van Elbeuf, ende de Grave van Harcourt;

De Koninck met een gheborduert kleedt van Gout ende Silver/ houdende met sijn rechter-handt 1625.
Madame sijn Suster/ Koninginne van Groot Brittannien;

Ende mijn Heer des Konings broeder hielt se met de slincker handt/ mede seer magnifijck gekleet.

De voorsz Koninginne van Groot Brittannien hadde haer Croon op het hooft; haer sleep ofte staert van de Tabbaert was ghedragen van de Dames/ Princessen van Condé, Conty, ende Soissons, Princessen van den Bloede, ende de steert van haren Koninclijcken mantel was gedragen van mijn Heer van Villeserain haren Stalmeester.

De voorsz Princessen van Condé, Conty ende Soissons, dragende de sleep van de Koninginnen/ waren elck ghelept van een Edelman van 't Hof/ en de sleep van hare Tabberts voor hare Stalmeesters gedragen.

De Reyne Mere was gelept voor mijn Heer de Breves haren eersten Stalmeester/en aen de rechter handt van een ander harer Stalmeesters doen in 't Quartier zijnde/ ende haer sleep gedragen voor de Marquise van Guercheville haer Dame d'honneur.

De Koninginne Regente was gelept voor den Hertogh van Usez haer Chevalier d'honneur, ende aen d'ander handt voor den Marquis van Mony haren eersten Stalmeester/ ende voor de Grabinne de Lænoy haer Dame d'honneur haer sleep ghedragen.

Madame de Mompensier was ghelept voor M. .... ende de sleep van den Tabbert voor haren Stalmeester ghedragen.

M. de Hertoginne van Guise.
M. de Hertoginne van Chevreuse.
M. Douairiere van Elbeuf.
M. de Hertoginne van Elbeuf.

Alle dese wierden ghelept voor een Heere van 't Hof/ ende de sleep haerder Tabbaerden voor hare Stalmeesters ghedragen.

Alle dit Koninclijck ghevolgh/ op het Tonneel daer 't Huwelijck wesen soude gekomen zijnde/ over 't welck een grooten Throon ofte Dais gherichtet was/ zijnde van een ongemeene kostelijcke waerdye: de Coninck ende Monsieur sijn Broeder/ stelde de Coninginne haer Suster in handen van den Heer Hertogh van Chevreuse, en als dan soo ondertroudese de Cardinael van Rochefaucaut, na de gewoonelijcke Ceremonien der Kercke. 't Welck gedaen zijnde/ gingense alle in voorige ordre voor de Gallerye in de Kerck de Nostre Dame tot aen de deure van het Choor/ 't welcke oock met seer rijcke Tappten t' eenemael behanghen was; behalven dat de Hertog van Chevreuse, ende bey de Heeren Ambassadeurs van Groot Brittannien voor den Coninck ginghen.

Aen de poorte van 't Cour ghekomen zijnde/ de voorsz Heeren Hertogh van Chevreuse, en de Ambassadeurs beden den Coninck ende Coninginnen groote reverentien/ ende gingen na 't Aertz-Bisdoms Hof tot dat de Misse gedaen was.

In het Cour over een groote flacke of parterre van timmerwerck met drie trappen verheven/ ende met seer rijcke Tapijten overdeckt/ was een Dais opgespannen met gulde Lelyen bezaept/ onder welcken sat den Coninck/ hebbende aen sijne rechter handt de Reyne Mere, de Coninginne van Groot Brittannien, de Coninginne Regente, de Princessen van Condé, Soissons ende Montpensier: aen d'ander zijde saten de Hertoginnen van Guise, van Chevreuse, de Douairiere van Elbeuf, ende de Hertoginne van Elbeuf.

De Princesse van Conty hielt de sleep des Tabberts der Coninginne van Groot Brittannien.

Sulcx gedaen zijnde wierdt de Mis begonnen voor den Cardinael van la Rochefaucaut, in de welcke de voorschreve Coninginne ten Offer-gaende/ vroegh de Princesse van Conty de sleep hares Tabberts/ ende M. van Villeserain haren Stalmeester/ vroegh die van haren Coninclijcken mantel/ en Madame van Montpensier vroegh dat was licht.

De Misse gheeyndight zijnde/ soo begaven zich de voorsz Heeren Hertogh van Chevreuse, ende de extraordina-

1625. dinarische Ambassadeurs wederom naer de poorte van den Choor / om in het weder-keeren van haere Majesteyten uyt de Kerck haren rangh na 't Hoff van het Ertz-Bisdom houdende / in de selve voorgaende ordre ghelijck ghedaen was / gaende van het Theatrum des poortaels / na de deure van 't Choor.

Aldus ginck men van uyt de Kerck in de Sale van 't Ertz-Bisdom / alwaer een Koninclijck Feest-banquet in alsulcke groote magnificentie als soude kunnen gheseydt worden / ghehouden wierdt: ondertusschen werden door de geheele stadt van Parijs over al vreughden-vyeren aengesteken / tot een teycken van blijdschap over dat Huwelijck: als ook de schooten van het Kanon ende Vuer-pijlen maeckten sulcken gedruys / dat Hemel ende Aerde scheenen hun t'samen te willen voeghen.

Hier op volghden de eere ende solemniteyten die in dat Koninclijcke Feest zijn gedaen geworden:

Eerstelijck quamen daer in veertig Switsers van des Koninghs Lijf-Guarde / met hare Hellebaerden / Trommels / Pijpen / Schalmeyen / ende Trompetten.

Daer na achtien Hoff-meesters des Koninghs / met hare Stocken.

De twee Hoff-meesters de Quartier, namentlijck: M. le Chevalier du Guet vande Stadt Parijs / ende M. Barantin, met hare Hoff-meesters stocken.

M. de Beaumont, eerster Hoff-meester van den Coningh, ook met sijn Hoff-meesters stock.

M. le Chevalier Vendosme, dienende voor Groot Hoff-meester, met sijnen stock hoogh in de handt / tot onderscheydt van d' andere Hoff-meesters, die het om laegh droegen: welcken stock van den Grooten Hoff-meester is vier-kant / van Silver Vergult / vol van goude Lelyen / met kleyne Diamanten verciert / met een Lely boven op / zijnde ontrent een elle lanck.

Daer na volghden veel Edelluyden, dragende schotelen met spijs; eenighe Switzers van de Lijf-Guarde droeghen ook schotelen voor de Staet-Dochters der Koninginnen.

M. le Chevalier de Vendosme als Groot Hoff-meester, hebbende de Serbetten aen de Reine Mere gegeven / om die aen de Koning te presenteeren: Sijn Majesteyt (na veele complementen ende wegeringen) aenvaerdese eyndelijcken.

M. de Beaumont, eerste Hoff-meester, presenteerdense aen de Reine Mere, hoewel dat de Coninginne Regente haer die presenteeren wilde / ende na veel bedanckens / de voornoemde Heer van Beaumont presenteerde aen de Reine Mere de Serbet om de handen te wasschen.

M. de Chevalier du Guet presenteerdese aen de Coninginne Regente, ende M. Barantin aen de Coninginne van Groot Brittannien.

In de selve groote Sael was een seer groote Tafel / in het midden van de welcke was een Dais, daer de Coninck onder ginck sitten: aen sijn rechter-handt waren geseten de Reine Mere, daer naer de Koninginne Regente, Monsieur Frere du Roy, de Princessen van Condé, van Conty, van Soissons, ende Madamoiselle de Montpensier.

Aen de slincker zijde des Konings sat de Koninginne van Groot Brittannien, de Hertogh van Chevreuse, de Graven van Carlile, ende Hollandt, extraordinarische Ambassadeurs van Groot Brittannien, de Hertoginne van Guise, de Douagiere van Elbeuf, de Hertoginne van Elbeuf, ende de Hertoginne van Chevreuse.

Synde aldus aen d' eene zijde gheseten de Coninginnen ende Princessen van den bloede / aen de rechter-handt des Koninghs / ende aen sijn slincker-handt de Coninginne van Groot Brittannien, ende d' andere.

De Prince van Joinville, den Hertogh van Elbeuf, ende sijn Broeder de Grave van Harcourt, dienden aen de Tafel des Coninghs.

De Reine Mere wierd gedient van den Hertogh van Uzez, van Bellegarde, ende van Luxenburgh.

De Koninginne Regente door de Hertoghen van Aluyn, van Brisac, ende van Chaune.

De Coninginne van Groot Brittannien door de Mareschalcken van Vitri, van Aubettere, ende van Bassompierre. 1625.

Monsieur werde gedient door M. den Colonel Ornano, eerste Edelman van sijn kamer.

De Hertogh van Chevreuse door M. de Rochefort

De Graef van Carlile extraordinaris Ambassadeur door den Graef van Pontgibault.

De Graef van Hollandt ook Ambassadeur extraordinaris / werde gedient van den Marquis van Mortemar.

De Princessen van den Bloede ende de andere Princessen wierden door Heeren van 't Hof gedient.

Vijf voeten verre van des Koninghs Tafel was de Tafel van de Staet Dochters der Koninginnen / Moeder / Keghente / ende van Groot Brittangien / welcke ghedient waren door een Controleur van 's Koninghs Hof ende andere personen.

In de Ceremonien werd ghesien dat de Koninginne van Groot Brittangien een Koninclijcken Mantel droegh.

De Koninclijcken Mantel der Koninginnen van Vranckrijck was van violet Fluweel / heel vol met gout ghebordduerde Lelien ende al met ghevlocheteerde hermijnen boudt ghevoepert / ende boven op / rontom met een rebord of omslach / ook met ghevlochede hermynen bondt / drie vinger breet: haer onderrock / boven rock / en mouwen waren ook van violet Fluweel met goude ghebordduerde Lelien besaept: den boven Rock ende Mouwen met ghemouchieteerde hermynen gevoepert / met een boort rontom drie vinghers breet van diergelijcke hermijnen.

Den Mantel der dochteren van Vranckrijck was ook van violet Fluweel / met gemouchieteerde hermijnen ghevoepert zijnde / rontom gheboort met drie heele Lelien / met noch een halve Lelie onder den boort / zijnde de rest van de voorsz Mantel vol gheheele Lelien met goudt ghebordduert en scheynse wijse daer op geapplicieert / sulcker dat de stoffe meer leegh van Lelien was / als vol.

Haren Rock / overrock / ende Mouwen / waeren ook van violet Fluweel / over al met Lelien besaept / behalven een halven voet hoog van de voorsz Rock daer gantsch geen Lelien op waren; den overrock ende Mouwen waren ghelijck den Mantel der Koninginnen als hier boven vermelt.

De Princessen van den Bloede, andere Princessen / als ook de Hertoginnen mede / dragende een Hertoghs mantel van Violet fluweel / met ghevlocheteerde Hermynen ghevoepert sonder meer; haer onder en boven-rock met de mouwen / waren simpelijck van Gout en Silver Laken / den over-rock ende mouwen alleenlijck met ghemouchieteerde Hermynen geboort.

Voor desen hebben de Princessen van den Bloede gepretendeert haren Hertoginnens mantel maer met een Lely gheboort te hebben: Maer de Koninck Henrick de Vierde en wilbent niet toestaen in de Krooninghe ende inhamste binnen Parijs van sijn Vrouwe / teghen-woordighe Reyne Mere van den Koninck; ende om sulcke wegheringe wille / soo vertrocken malcontent / de Grave van Soissons, met M. de Gravinne sijn Vrouwe.

M. de Princesse Douariere van Condé, Moeder van wijlen de Graef van Soissons leest overleden / ghestorven tot Parijs in haer Hof / leggende in haer pronckbedde of Lit de parade, daer men haer het Wywater ginck gheven / was met een Hertoghlijcken mantel bekleedt / d' welck was met een boordt van een Lely alleen: ende moet ghelet worden dat een Princesse van den Bloede overleden zijnde / men haer een ghelijcken mantel als de voorsz Douariere Princesse van Condé aen doet.

Nu laet ons herhalen het verhael van dat zedert de solemniteyt des Huwelijcks gheschiet is. Eerstelijck in het ghelevden van de Koninginne van Groot Brittannien nae Engelandt, soo sullen wy voor eerst seggheu dat de verlossinghen uyt de ghevanckenissen / soo van schuldt als van crimen ofte misdaet / als ook de ghe-

nade

1625. nade ende pardon aen veele misdadighe ghedaen / waren de eerste souverepne vruchten die de Koninck aen de Koninginne sijn Suster ter eeren van hare Vruplost veroorlosde te doen.

De Hertogh van Buckingam hebbende vanden voorleden Koninck Jacobus volkomen faveur ghehadt / die selve besittende / ock noch onder desen Koninck Carel sijn Soon / hebbende van sijnen Koning bevel gekregen hem na Vranckrijck te vervoeghen / om by sijne aller Chrisstelijckste Majestept de overkomste van sijn vrupt te versoecken / ende het gelepdt der selve aen de persoon van desen Hertogh te vertrouwen: quam te post binnen Parijs den 24. Mey / met den Grave van Montgommery, ende andere Enghelsche Heeren / werdende in 't Hof van den Hertogh van Chevreuse ghelogeert; een Hof alsoo magnifijckelijck gemeubleert / als eenich in gantsch Vranckrijck: Het Volck van Parijs lieper na toe met hoopen / om met verwonderinge aldaer te sien de kostelijckste toebereydinge die dien Prince hadde laten toemaken / dewelcke door oorde van sijn aller Chrisstelijcke Majestept / met de Hertoginne sijn Vrouwe / de Koninginne sijn Suster na Engelant moesten verghesellschappen / en die in handen van haren Vrupdegom te leveren.

Geduerende de seven dagen dat de Hertogh van Buckingam tot Parijs was / om 't vertreck der Koninginne te bevorderen ende te verhaesten / begosten de banquetten ende verheuginghen weer op nieus / ja scheenen te vermeerderen; want des nachts en hoordemen niet als Gheschut ende Vier-pijlen donderen en daveren; des morghens niet als 't verhael der gepasseerde magnificentie van Banquetten: onder alle welcke gheene in tn sulcke consideratie en quamen / als dat van de Cardinael Richelieu.

Den 2. Junius tot het vertreck van de Coninginne van Groot Brittannien bestemt zijnde / de Coning dede ontbieden aen alle de Steden die op derselde passagie lagen / haer alsulcke schuldige eere aen te doen / ghelijck aen Sijn Majestept selve. Hier volght den Brief dien hp den 15. Mey aen Premiers, ende Schepenen der stad Amiens tot dien eynde dede upt-schrijven.

SEer lieven en wel beminde; De Koninginne van Groot Brittannien onse seer lieve ende seer weerde Suster, gaende naer Engelant, is onse intentie sulcx, dat die eere die men schuldich is aen een dochter van Vranckrijck, trouwende een grooten Koning, haer aengedaen worde door alle de Steden van haer passagie, en alsoo sy door onse Stadt van Amyens moet passeren, soo schrijven wy u desen om u daer van te adviseren ende beveelen (gelijck wy u midts desen doen) dat ghy u selven prepareert haer in onse voorsz. Stadt een alsulcken Entrée ofte Inhalen ende ontfanck te doen, gelijck ghyluyden ons selven ofte aende Koninginne onse gemael na uwe gewoonte doen sout.

Daer ghy niet en sult aen Manckeren, want sulcx is ons believen. Gegeven tot Parijs den 15. Mey 1625. Was onderteyckent *Louys*, ende lager *Potier*.

Den 2. Mey tot het vertreck der voorsz Coninginne vast gestelt / na dat sy onepndelijcke Visijten gekregen hadde / ende alle de Adieus, een yeder haer wenschende / dat haer Huwelijck tot welstant van beyde de Kroonen / ende van de geheele Chrisstenhept gelucken mogh te; de Heere Provoost des Marchands, ende de Schepenen met het Corpus, ofte Collegie van het Stadthups / (die de eere heeft van alleen te gelepden / de Dochters van Vranckrijck / vertreckende om de belofte hares Huwelijcks te gaen volbrengen /) vervoeghden zich ontrent drie ueren na de middach inde Louvre, van waer haer voornoemde Majestept ten vijf ueren vertrock / in manieren als volght:

Eerstelijck / reden de drie Compagnien Trawanten der Stadt voor / in seer goede orde / ende met blasen der Trompetten / vijf hondert Burgers te Peert; de Dizaines, of thienden, de Officieren der Stadt / de Schepens / de Quarantaines, ende na deselve twee gevryders / of Exemts van des Conings Guarde ghevolght / met dertigh Trawanten van den Provoost.

Sulcx gepasseert sijnde / verscheen de Koninginne in een Rosbaer met incarnaet root fluweel met gout ghevorduert / ende van twee schoone Muyleselsgedraghen / met roode Fluwele Houssen of deken / hebbende op den hop schoone witte Pluymagien; voor de selve reden hare Majestepts Muletiers ofte Muyldrijvers seer rijckelijck gekleet / wel gebardeert ende wel verciert. 1625.

Ter sijden haer Majestepts Rosbaer was de Heere van Bailleul Lieutenant civil ende Provoost des Marchands, wesende met de voorsz Coninginne tot halver wegh van St. Denis en France, alwaer sy de leste complimenten ende adieus van wegen de Stad van Parijs deden; de voorsz Coninginne upt haer Rosbaer getreden sijnde / ginck in haer Caros / ende met haer gevolgh ginck logeeren tot Stayn, van waer sy des anderendaeghs vertrock om nae Montdidier te gaen; onderweeg gemoeten haer de Coninginne haer Moeder / diese soo wepnigh met het oog als metter herte konde verlaten / als ock vande Koninginne Regente, en sulcke menichte van Princessen / Dames ende Heeren / dat den wegh krielden van alle de Carossen.

Den 6. vande voorsz Maent het advijs tot Amiens ghekomen sijnde / dat de Koninginnens ende alle dat groot gevolch des anderendaeghs aldaer soude sijn.

Soo deputeerden de Heeren van der Schepens met den Secretaris der selver Stadt / nae Mondidier toe / om aen de Koninginne van weghen de Stadt de reverentie ende submissie te doen.

Den 7. Junp dede de Koninginne van Groot Brittannien haer inkomste / binnen Amiens; het gelupt der Trommels ende Trompetten de heele Stadt deur verwerckten een gelijck tot sijn plicht / de sommige om de triomph bogen ten vollen op te maken: de geene die van wegen de Stad ende andere Compagnyen aende voorsz Koninginne het woort moeste doen / waren besich om fluwele wooden daer toe te vinden; de Corpel ende Capiteyns van vijf duysent Burgers, dewelke alle trotselijck moesten toegerust wesen / om de Compagnyen te vergaderen / ende te schicken om bupten de Stadt te ghemoet te gaen: ende den Adel van Picardie, die van alle kanten tot Amyens gekomen was haer selven te vereyden / om by den Hertogh de Chaune des Konings Luptenant in Picardie / ende particulier Gouverneur der voorschreve Stadt ende Citadelle van Amyens sum te vervoegen.

De voorsz Koninginne vertrock ock dien dach upt Mondidier, met de Koninginne haer Moeder, de Koninginne Regente, Mr. Frere du Roy, de Cardinael de la Valette, Hertogh van Chevreuse, Duc de Buckingham, de Graven van Carlile ende van Hollandt, ende van Montgommery, ende andere Enghelsche Heeren: de Hertogh van Uzez, van Bellegarde, van Luxenburgh: den Marschalck Bassompierre, de Colonel Dornano, M. d'Alincourt, met andere Heeren ende Edellupden: de Princessen van Condé, van Conty, van Soissons, ende van Monpensier: de Hertoginne de Guise, ende die van Chevreuse, met een menichte van Dames en Juffrouwen: eenige Compagnien te peerdt van de Gardes, een deel van die der Lijfgardens / ende die vande Switsers.

Sijnde op twee mijlen nae by Amiens, de eerste die haer te ghemoet quam om haer te ontfangen / was de Hartoch van Chaunes, met drie hondert Cavaliers op het alder fraeyste toegerust ende wel gemonteert.

Nae dat hy de complimenten ghedaen had / de voorsz Koninginne van Groot Brittannien in haer rosbaer sittende / begonnen op Amiens toe te marcheren; sijnde drie vierendeel mijlen van daer / gemoeten haer het Corpus of Collegie van 't Stadthups in seer fraepe orde.

Daer nae de acht Sergeanten vande Stadt sittende te peerd met haer Massen ofte silver Rodden in de hant / de eerste Schepen van de Stad / aenhebbende een swarte satijnen Rock ofte mantel met mouwen / met een effen Fluweel Tockke of hoet op sijn hooft.

De andere Schepen met dergelijcke rocken of mantels van swart Armosijn / ende een Tocke van ongheschoren Fluweel / alle met Houssen op de peerden / waren verghesellschapt met meestendeel der oude eerste Schepe-

1625. Schepenen met hare Violette Tabbaerden aen / oock alle met houssen te peerdt sittende / hebbende voor en achter en ter zijden haer / de Sergianten van de Suite / te voet gaende met hare stocken ende Hellebaerden in couleur van de Stadt.

De voorsz Hertogh van Chevreuse, afstaende van 't Peerdt / presenteerde de selve aen de voorsz Coninginne / ende hy hebbende een knye ter aerden ghebooghen. De eerste Schepen / zijnde François van Lauvencoert, Heere van Vauchelles, Thesorier van Vranckrijck in de Generalitept van Amiens, dede dese volgende reden of Harangue.

MADAME, Als wy onse ghedachten slaen op het subject 't welck u alhier is brenghende, ende dat het is om te wesen de Bruydt van een der aldergrootsten ende volmaecktste Koninghen, ende doorsulck middel aen een te binden de twee aldervoortreffelijckste en machtighste Koninckrijcken der wereldt, soo moghen wy wel segghen, noyt meerder eere, meerder gheluck, noch meerder vreughde ghehadt te hebben dan om u in soo hoogh-wenschelijcke oorsaecke in dese Stadt te sien komen.

Maer wy zijn 't niet alleen die dat gevoelen: Geheel Vranckrijck ende Vranckrijcks gheallieerde participeren daer in. Jae den Hemel, de Aerde, ende alle de Elementen.

Indien daer eenige droef heyt toevalt, dat en kan niet anders gheschieden dan om verre van ons te sullen sien een so lieven en so volmaecte Koninginne; ende indien tot sulcken val uwe Schepen niet ghenoegh waters en hadden om u ter plaets te brenghen, soo sullender onse tranen overvloets genoegh daer toe brengen.

Edoch: alle dingen conspireren ter contrary van dien: Want de *Zephyren* ende *Obleyons* kleyne voghelkens van ghelucks voorboden, bereyden haer om het weer uwer overkomste aengenaem te maecken; alreets stillet sich het onweer, de grimmigheyt der baren versachtet, de quaetste winden gaen schuylen, ende de aldervriendelijckste Zee-Goden verwachten u, om u met alderley respect ende goetwilligheyt te gheleyden.

MADAME, Ghezegent zy dan uwen gheluckighen voortganck: gezegent zy u geluckigh Huwelijck in der eeuwigheyt: Den Hemel wil het selve combleren met de alderdierbaerste faveuren dien het immermeer in reserve heeft ghehadt. Dit is den wensch van alle Inwoonders deser Stadt; het is oock den onsen bysonderlijck met dese protestatie, dat wy zijn, ende onse levendaghen uwe seer oodtmoedige, onderdanige, ende seer ghetrouwe Dienaers blijven sullen.

De voorsz Koninginne antwoordde haer: Datse hun seer minnelijck bedanckte van de eere die sy haer aen deden; ende dat sy in allen voorvallen, haerluyden ende de geheele Stadt seer geerne wilde favoriseren.

Na dese antwoordt / so keerde de voorsz Premier ende andere Schepenen weder na de Stadts-poorte / de Koninginne aldaer te verwachten / om deselve van daer tot aen de poort van ons Lief-Vrouwen Kerck / onder een verhemelt te brenghen ende gheleyden.

Ondertusschen / soo verorderde de Coninginne haren wegh in een seer treffelijck en aengenaem geselschap.

Eerstelijck ghemoetese de Jonckheyt / alle seer fraey in de Wapenen / met Compagnien onderscheyden ende ghesonderde Lebreyen / ende de Soldaten desghelijcks / welcke haren Coronel Iean de Villiers, in slaghoorden ghestelt hadde / ghereedt als om te vechten; dupsent Burghers / vijf hondert passen van daer / stonden in een groote Bataille ghestelt / voor haren Coronel Jaques Bulletel een der Schepenen van Amiens, de welcke soo haest als de Coninginne met alle haer Suite gepasseert was / een grooten ghedonder van Musquet-schooten maecktен / het selve tot drie reysen herhattende.

De voorsz Coninginne naerderende de Poort ghenaemt van Beauvois, waer voor sy in de Stadt moeste passeren; de Premiers ende Schepenen presenteerden haer den Dais van Carmosyn fluweel / met Crespines ende breede passementen van Silver ende amarante / ende blaeuwe zijde / zijnde de couleuren van de Koninginne / ghedraghen zijnde voor vier Schepenen / namentlijck een Premier ende oude Premiers, hebbende haren rangh ghenomen voor ende dichte by hare Majestept. 1625.

Die van het Bailliusschap ende van 't Presidiael / wachteden de Coninginne buyten den Slaghboom / welcke voor voorsz Hertogh van Chaune, aende Coninginnen verthoont worden / hebben sy-luyden een knye ter aerden ghebogen; den Lieutenant Generael van Amiens, M. Nicolaes le Roy dede haer d' Oratie ende complimenten.

De Esleus ofte verkoorene Officiers van de Electie volbrochten haer plichten tusschen de twee Dalbrugghens der voorschreve poorte / voor den mondt van de Heer Moreau President in de Electie, die haer oock een Oratie dede.

Eer de Coninginne voor de poorte van Beauvois quam (van sommige de poorte van't Paradijs genaemt / om dat onse Heere Iesus Christus aldaer inde gedaente van een schamel mensche aen St. Martijn die noch maer een Chatecumenus was / verscheen) laet ons sien d' ordre / toeberepdinge / ende magnificentie van dese Intrée met seven voornaeme stucken ghecomponeert / als de Seven wonderen des Werelts.

d' Eerste was la Facade aen den eersten Boogh ofte Arcade, die buyten de poorte was / zijnde dertigh voet hoogh / ende breedt naer proportie / in 't midden een groote Schilderye ofte groote Prince sse met Toorens ende met een klock-spitse naer advenant / ghekroont naer 't Model van de klock-tooren der Kerck van ons Lief-Vrouw van Amiens, houdende voor haer een groot Hert, daer in de Stadt van Amiens ghecontersept was; ende in de poorte der selve een Liefde met hare armen uytsteechende / als noodende de Coninginne binnen Amiens te komen / haer met hare Fackel den wegh wijsende; dat Hert was oock ghesteunt op een vierkanten Cubus als van Marbre / ende in 't midden van 't selve stondt dit woordt uyt Homerus getrocken / EPISTADON; om daer mede uyt te beelden / dat de affectie met de welcke haer Majestept ontfangen wiert / op den Basis van de onbeweeghlijcke stantvastigheyt gegrondet was: derhalven was buyten de selve Schilderye aen d' een zijde een Neptunus, ende een Cybille aen d' ander / van acht voeten hoogh / in manier van Pilastres ghestelt / de welcke steunden / ende onder hare voeten op een Taeffereel stonden dese twee woorden / Fortiter, Suaviter; om daer mede te segghen dat dese Stadt te Landt / ende ter Zee / in de ongestuymigheden / ende in het midden van de verseeckertheyt / de eere die haer dien dagh gheschiede / souden gedachtich zijn; ende daer over bereydt zijnde aen de voorsz Coninginne daer blijckelijcke preuven te doen. In een Rol 't welck boven de Schilderye zwierde / was met groote Letteren dit Anagramma geschreven / Amiens en amis, (was de ziele van 't heele werck) met dit Ghedicht staende in in een Cartouche:

Nous recevons vostre grandeur,
Non pas au pair de ses merites,
Nos forces estant trop petites,
Mais en Amis de tres-bon cœur.

Voorts soo was aen 't inkomen van de Stadt een Piramide van vijftigh voeten hoogh / staende op een Pedestael van tsestich voeten in Diameter / daer op wesende een ghebronseert Balustre, ende boven op de punct lichtede een groote Son: de welcke op elcke zijde van de voorsz Piramide verthoonde Saisons ofte tijden des jaers / behalven den Winter. In de Cartouchen van dese Piramide leesdemen in de Rollen verscheyde Griecksche / Latijnsche / ende Franse Veersen / dat alles om te betthoonen:

Dat de Doorluchtige Coninginne van Groot Brittannien die Son was / die de Stadt en 't geheele Landt van Picardien voor haer inkomste begheluckighde.

Het tweede stuck was een driedoubigh Triomph-Arcade voor de Hallen opgherecht van tsestigh voeten hoog / en van veertig breet; in ordre van de Corinthe: en op 't smalste van de Pilastres der Architecture was een

1625. verheuelt aen d' eene zijde met eenen Atlas opgheheven/ ende aen d' ander van eenen Hercules, tweemael groo-ter als 't leven: in desen Hemel glinsterden veel Ghe-sternten/ ende in 't midden lichtede de Son in 't gestoel-te der Weeghschael, 't woordt was:

Borbonia implebunt, Medicæaque sidera cœlum,

In de Frise was de in-wyninghe van dit Stuck met groote letteren aldus ghescheeven:

Sereniſſimæ Henricæ Mariæ Franciæ, Reginæ Angliæ & Scotiæ, hunc Arcum Triumphalem cœlo (quantum fas eſt mortalibus opſtaſſe) æqualem erexit civitas Ambianenſis. Anno 1625.

Ende onder de twee kleyne poortjens:

En ſa faſſe ſont les cieux,
Et les Aſtres en ſes yeux.

Op het uytsteken van de Corinthen was een gheyon-seerde Baluster, ende op de selve stonden twaelf schoone jonge Dochters, de eerlijkste van de stad/ vertoonende de 12. Sybillen seer eyghelijck ghekleedt/ de welcke elck hebben twee Verssen in presentie van hare Majestept te verhalen; ende daer nae met ghelupdt der Violons be-gonnen een seer aenghenamen dans.

Dit waren hare Verssen:

Entres grande Princeſſe, & contentez nos yeux:
C'eſt icy voſtre place?
Car desja vous avez en amours les cieux
Des rais de voſtre face.
Vous ſerez quelque jour de dans ce beau plancher,
Comme l'œil de ce monde.
Et quand vous paroiſtrez il s'en ira coucher
Au moitte ſein de l'onde.
Ce peuple d'autre feu qui ſur le tard reluit,
N'oſera plus paroiſtre.
Si non pour admirer la Reyne de la nuict,
Et pour vous recognoiſtre.
Voſtre place ſera ſur le char eſtoillé,
Ainſi le ciel l'ordonne.
Entrez Auguſte Reyne, & receuez nos vœux,
Ou pluſtoſt l'eſperance:
Quand jour vous accroiſtrez dans la voute des Cieux
Les Aſtres de la France.

Het derde stuck ofte Machine was een Thuyn op pilaren ende Arcaden verheven/ in de welcke onder me-nichte van groote Boomen/ eenen aldermeest uytstack/ van weghen het gulden Vlies die Iason daer aen ghan-ghen hadde/ om de selve te verkrijghen/ was door een waerlende Dzaeck bewaert; doen de Coninginne door hy dien Thuyn passeerde/ de gheene die den Iason ver-schoonde/ begon teghen den Dzaeck te verhyten dien hy eyndelijck ombzocht/ ende won het gulde Vlies. De Coninginne hadde groot behagen dat ghedeelt te sien/ ende die Verssen die op de Frieze stonden/ te lesen.

Ce Iardin c'eſt la France,
Ou par cette alliance
Marie *eſt la* Toiſon,
Et Charles *le* Jaſon.

Het vierde stuck ofte Machine was een Gallerye 1625.
door Termens ende Arcaden verheven/ reyckende van d' eene tot d'ander zijde der strate die seer breedt was/ zijnde Le puis du Chastelet. 162

Op de selve was d' Academy ofte Schare van St. Cecille, de welcke (doen haer Majestept onder die Gal-lerye quam) een seer treffelijcke melodye van stemmen maeckte/ ende daer nae met Instrumenten.

Den Godt Hymeneus hebbende een seer fraey Ghe-dicht uyt-gesproocken/ vereerde syn Bloemen-krans aen haer Majestept/ om de selve tot het gehoor van de soete melodye te beweghen.

In de Freise van dese Gallerye was dit Vers ghe-schreven:

Chantez avec tant de douceur
Que cette puiſſante Princeſſe,
Qui paſſant ravit noſtre cœur,
Nous laiſſe le ſien de Lieſſe.

Den Bergh Parnasse op dzie triumphale Arcades in hooghte ende breedte als de voorighe/ was de vijfde Ma-chine daermen van binnen in dese twee verssens las.

Cette Reyne qui paſſe,
Fait ſuer le Parnaſſe.

Om daermede te verthoonen dat ghelijckerwijs in oude tijden het beelt van Orpheus ghesweet hadt/ doen Alexander daer voor by passeerde/ overmidts (gelijck sulck wonder doen uytghelept wierde) dat de Poeten grootlijcks arbeyden souden om de Hooghe daden van dien grooten Monarch te beschrijven: Alsoo mede/ dat dese Princesse alle de gheleerde luyden soude doen pynen ende sweeten om hare treffelijcke deughden ende Actien in ghescheyft te stellen. Apollo ende de neghen Musen welcke door een Jonghen knaep/ ende neghen seer schoone Dochters van Amiens, vereerden verschepde verssen aen haer Majestept/ dewelcke elck met Musi-caet Instrumenten haren lof songhen/ alsoo de oudt-heyt aen de Muses de Musijcke toeschrijft/ het welck ghesecondeert wierde met de Melodye van menichte van Violons/ waer in haer Majestept een groot ghe-weegen schepte.

Dit zijn de Verssen van Apollo.

Fillis du divin cerveau,
Docte & virginal troupeau,
Admirez cette Princeſſe,
Qui paroiſt en cette preſſe,
Comme paroiſt à vos yeux
Le ſoleil dedans les Cieux.
Va viſte, va Renommee,
Appelle nos Nourriſſons,
Qui d'une corde animee
Luy conſacrent nos Chanſons.

Het seste stuck was ghestelt op den Koustrijcken put van Amiens, zijnde een Meester stuck/ staende in 't midden van de straet/ de schoone Putstraet ghenoemt/ door de welcke de Koninginne passeren moeste/ om te komen voor de Meester-poort van ons Lief Vrouwen Kerck: hoe wel dat de stoffe waer mede dien schoonen put bewerckt/ maer pser en is/ soo was nochtans de konst van dien suiker/ als zijnde met menichte van kon-stighe figueren verciert/ met de Schylden van Dzanck-rijck op de Faces desselven puts/ ende hare Croonen van beyde zijde met Enghelen opghehouden/ dat het wel merciteert onder 't getal der alder loffelijckste werc-ken gestelt te worden.

De eerste Schepen voorstende het noodsakelijck voor hy passeren/ heeft het laten schilderen ende met Gout en Silver doen cieren en stoffeeren/ en den mont des puts met geschilderde plancken doen stoppen/ ende met een balustr

1625. balufter omringen; haer Majeſtept hielt hp dien ſchoonen put ſtil/ om aen te ſien; Paris ende de drie Goddinnen, welcke drie ſchoone jonge Dochters waren/ ſtrijdende om de ſchoonheyt ende den gulden Appel/ maer na dat het Paris al aengehoort had/ keerde hp ſich na de Coninginne/ haer den gulden Appel vereerende/ ende de drie Goddinnen aenſpreeckende/ ſepde:

Deeſſes appaiſez voſtre longue querelle:
Il faut que vous cediez à ce parfait modelle:
Il vous faut maintenant quiter la primauté:
J'offre la Pomme d'or *à la vraye beauté.*

Het ſevende ende leſte ſtuck gheſtelt in 't midden der trappen des portaels van de Kerck van ons Lief Vrou, was een ſeer groot triumphael Arcade ofte boogh in manieren van een portael/ zijnde vijftich voeten hoogh/ ende twintich breedt/ ende de diepte tſeſtich: het welck verſchoot na de Perſpective.

In vijf Niches, die daer aen waren/ ſtonden alſoo veel jongelingen wel gheparceert/ verthoonende vijf Dochters van Vranckrijck/ de welcke Koninginnen van Engelandt waren gheweeſt/ ende ſulcx onder vijf Denghden aen de Koninginne van Groot Brittannien familiaer zijnde.

De eerſte Adilberge, Dochter van Charibert Koninck van Vranckrijck/ in 't jaer vijf hondert en tſeventich, welcke ſeer groote moeyte hadde aenghewent tot de beleeringhe van Edilbert Koninck van Kent in Engelandt, haren Man; deſe verthoonden het Gheloof ende Religie, antijcks gekleet/ dragende een Son in de handt/ ſprack dit gedicht voor haer Majeſtept:

J'eſtois fille de France Eſpouſe d'un grand Roy,
A qui j'ay faict cognoiſtre un ſeul Dieu, qu'on adore.
Je n'ay que commencé ſaiſant comme l'Aurore,
Qui vous ay attiré, vray ſoleil de la Foy.

Den tweeden was Iudith, Dochter van Charles le Chauve, ende Vrouwe van Eteluthe ofte Atolphe, Koninck van Engelandt, in 't jaer acht hondert vijf en vijftich, de welcke door haer onvergelijckelijcke ſoetigheyt/ het herte van haer peupel ſoo ghewan/ dat haer werde toeghelaten in een Throon neffens den Koninck haren Man te ſitten/ het welck daer te vooren aen d' andere Coninginnen hare Voorſaten niet en was toeghelaten/ aldus verthoonde ſp hare goedertierenheyt/ hebbende een Hert in de handt/ ſepde:

J'ay autrefois par ma douceur
Gaigné mes ſubjects d'Angleterre:
Mais vous pouvez ravir le Cœur
De tous les hommes de la terre.

De derde was Marguerite, Dochter van Louys den Sevenden, gheſept le Jeune, de welcke van haer drie-jarighe ouderdom af/ getrout wierdt aen Hendrick de Tweede, Koninck van Engelandt, in 't jaer elf hondert en tſeſtich, droegh een Croon in haer handt/ verthoonende de ootmoedigheydt/ ende ſepde haer:

A l'aage de trois ans j'ay porté la Couronne,
Eſpouſe d'un Auguſte Roy:
Prenez la de ma main c'eſt Dieu qui vous la donne,
Vous la meritez mieux que moy.

De vierde was Iſabeau, Dochter van Philippe le Bel, ſp wierdt ten Huwelijck gheghheven aen Edoward de Tweede, Koningh van Engelandt, in 't jaer duyſent drie hondert en neghen. Sp wierdt derthien jaren daer nae met haren zoon Edoward in Vranckrijck gheſonden/ ende vrocht veel groote ſaecken te weeghe die ſp met Charles le Bel haren Broeder tracteerde/ doen Koninck van Vranckrijck; daerom waſt datſe de Beeltenisſe van de Voorſichtigheyt verthoonde/ houdende een Spieghel in de handt/ ſepde tegen haer Majeſtept: 1625.

I'ay mis la paix par ma prudence
Entre les François & Anglois:
Et vous nous donnez aſſeurance
De l'amour de deux grands Roys.

De vijfde ende leſte was Catherine, Dochter van Charles den Seſten, Vrouwe van Henry de Vijfde, Koninck van Engelandt, de welcke is gheweeſt het voorbeeldt van een genereuſe ende ſtantvaſtighe Princeſſe; derhalven verthoonde ſp de Stantvaſtigheyt, hebbende een Koninckliicken ſtock in haer handt/ ſeggende met een aerdigheyt aen de Coninginne:

I'ay ſupporté conſtamment la douleur,
Que me cauſoyent les coups de la tourmente:
Vous chaſſerez tout deſaſtre & malheur,
Comme un pourtraict d'une Reyne conſtante.

Naer dat deſe Coninginnen elck hare Verſſen hadden upt-gheſprooken/ ſoo werde oock elcke reyſe ghehoort een Concert ofte Muſijck/ dan van Cornetten/ dan van Trompetten/ ofte van Violons/ 't welck het verhael der Verſſen een volkome aengenaemheydt gaf.

Na ſoo veel vreughden-teycken/ de Koninginne by ons lief Vrouwen Kerck, ghekomen zijnde/ ſtondt af upt haer hoſtelijcke Hof baer/ ende met den Edeldom verghеſelſchapt/ ginck de trappen/ op om in de ſelve Kerck te gaen/ ende komende by 't groot Portael/ daer verwachten haer Meſſire François le Fevre de Caumartin, Biſſchop van Amiens, met een Pontificael kleet/ verghеſelſchapt met de Heeren van het Capittel; haer met behoorlijck reſpect ontfanghen hebbende/ bede haer oock een Oratie ende Complimenten voor allen den Prieſterlijcken Staet/ na het welcke de Koninginne in 't Choor gelept wiert/ alwaer men het Te Deum met de Orgelen ende Muſijcke geſongen heeft.

De Ghebeden der Kercke gheeyndicht zijnde/ ginck de Koninginne af van die Kerck naer het Biſſchops Hof ('t welck voor haer Logement was toeberept) in den inganck van het ſelve Hof/ verthoonden hun voor haer Majeſtept de Heere van Hiertes Preſident/ ende de Treſoriers van Vranckrijck in de Generaliteyt van Amiens, met Heer François Bergeon, Ontfanghер Ghenerael van de Financien/ haren Griffier, ende Deurwaerders, de voorſz Heere van Hiertes, voerende het woort/ bede haer oock alle plichten ende ſubmiſſien van wegen 't geheele geſelſchap/ met een Oratie/ die van alle de toehoorders geadmireert wierde. Alſoo tradt de Coninginne in het Biſſchops Paleis/ ſeer aengenamelijck voldaen zijnde/ over ſoo veel ghetuygeniſſen van beweſene affectien.

De voorſz Heeren Generael Treſoriers gingen oock aende Reyne Mere, aende Coninginne Regente, ende aen Monſieur Frere du Roy, de ſelve plichten doen: het welck in 't ſelfde oock deden de Heeren van het Clergé van 't Preſidael ende van de Electie.

Die van 't Corpus ofte Lichaem der Stadt/ die alle den laſt hadden van deſe Intreé ofte inkomſte/ en hadden geen ruſt/ voor dat ſp mede hare debvoir ende Submiſſien/ niet alleen aende voorſz Koninginne, ende aen Monſieur gedaen hadden/ maer oock aende Hertog van

1625. Chevreuse, Duc de Buckingam, ende aen de Grafve van Carlile. ('twelck was al 't gheene dat sy van dien dagh doen konden.) 's Anderen daeghs continueerden sy de selve complimenten by alle de Princessen ende voornaemste Heeren ende Dames: Om hoatheyts wille soo sullen wy alleenlijck hier stellen het gheene dat de Heere Louvencourt Vauchelles eerste Schepen / het woordt doende teghens haere Majesteyten ende aen Monsieur seyde: dit spraeck hy tot de Reine Mere hebbende een knye ter aerden gheboghen / als ooch alle die van 't Corpus der Stadt die by hem waren.

MADAME, wy en vinden in onse Historien noch Registers niet dat oyt een Koninginne Moeder van onse Koningen in dese Stadt gekomen zy: maer alwaer het schoon, soo en achten wy niet dat onse Vaders een Grooter noch Doorluchtigher souden hebben konnen sien als U.

Ghy zijt Groot, niet alleen van afkomste, door voortreffelijckheyt van verstant, ende door duysent andere rariteyten die by u zijn, maer ghy zijt het oock noch van te hebben geweest de Gemalin, ende oock de Moeder van de aldergrootsten Koningh, ende grootsten Prince die de Son oyt aengeschout heeft.

Laet ons hier by doen soo het u behaeght, dat ghy 't zijt van Koninginnen ende Princessen, de welcke in 's gelijcken door de ghenade Godts, groote Koningen in Christenrijck voortbrenghen sullen, ende oversulcx soo sal men u billich eene tweede Cybele ende Moeder der Goden mogen noemen: ende van u seggen als van dat vermaerdt Schip 't welck in de veroveringhe van 't Gulden Vlies was geweest, uyt het welck zijn gekomen de aldergrootste, manhaftighste, ende Doorluchtighste Princen der wereldt.

Laet ons dan oock seggen, ô groote Koninginne, dat de Stadt van Amiens noyt meerder eere noch meerder geluck ontfanghen heeft: onse ooghen noyt meerder lichts, noch onse herten noyt meerder vreughde dan wy tegenwoordigh hebben door de geluckige komste van u Majesteyt: derhalven soo op-offerense wy u alle met bloemen gekroont, oock al brandende van affectie om U seer ootmoedigh te dienen. Ende oversulcx bidden Godt u met syne ghenade te vervullen, ende seer lange jaren doen genieten uwe Heylige ende Doorluchtighe begeerten.

In het uytgaen der Koninginne Moeders Hof/gingen sy na die van de Koninginne Regente, ende in haer kamer gekomen zijnde/ seyde haer de selve Schepen:

MADAME, Als wy de Son sien opstaen, soo lacht ons alle dingh toe, den Hemel ciert sich met duysenden levendige couleuren, de Vogelen quinkeleren haer soeten sangh, om sijn schoon licht te begroeten, ende de Aerde amailleert haer groene schoot met duysenderleye geparelde bloemen.

Dus oock, wanneer ghy ons de eere aendoet in dese Stadt te komen, soo openen wy u der selver poorten, ende die van onse ooghen ende van ons hert, om u met soo veel blijdtschap daer in te ontfanghen, dat wy ghelooven datter noyt meerder noch diergelijcker gevoelt en zy.

Ende waerlijck, by aldien wy de oorsaecke daer van overdencken, so hebben wy alderhande reden daer toe.

Want, slaende 't oogh op de Grootheden van uwe Majesteyt ende op de voortreffelijckste deughden der selve, soo en vinden wy niet datter immermeer in dese Stadt ghekomen zy eenighe Koninginne, wesende Dochter, Suster, ende Vrouwe van groote Koningen, die van verstandt wijser, ende van lichaem schoonder of kuyscher zijn gheweest.

Daeromme werdt ghy sonder ophouden verghesel-schapt van de Gratien ende Deughden, die voor u gaen twee en twee in manieren als de twaelf *Massen-draghers* die voor de Consuls van Roomen pleghen te treden: Maer wel met een seer groot onderscheydt, want dese dedent om sulcke Magistraten formidabel te maecken, ende de andere, doen 't om u van alle de wereldt meer te doen beminnen, eeren, ende respecteren.

Wel te recht dan, MADAME, komen wy u onse submissien doen, voor alle de Inwoonders deser Stadt in 't generael, als oock voor ons in 't bysonder, met protestatie dat wy noyt meerder glorie ende vergenoeghen sullen hebben, dan seer ootmoedigh tot uwen dienst te leven ende te sterven. 1625.

Dat was 't geene de voornoemden Heer van Vauchelles eerste Schepen teghen de Koninginne Regente gheseyt hadde / ende hier volght 't gheene hy seyde tot Monsieur Frere du Roy.

MONSIGNEUR, Aende groote ende vermaerde Princen, als ghy, behoortmen oock groote ende alle soorte van vermaerde eere aen te doen.

Indien ghy in der daet geen Coningh en zijt, soo zijt ghy het doch onghetwijfelt door *Meriten*, uwe handen waren den Scepter, ende u hooft de Kroone waerdigh, eer zy de macht hadden deselve te dragen.

Ende dat meer is, in plaets dat andere Princen strijden om Koninckrijcken te hebben, so vertrouwen wy, jae het is seecker dat de Koninckrijcken vechten sullen om u te hebben.

Dus soo sult ghy met onsen grooten Koninck deylen den geheelen Aertkloot, om aen de selve de Wetten te geven, ende die t'illustreren met uwen glans. Even gelijck de twee broeders *Castor* ende *Polux*: by onse Poeeten soo seer vermaert.

Het welcke dan dusdanich synde, wat eere en behoort u dan de Stadt van Amiens niet aen te doen? niet alleen Amiens, maer gants Vranckrijck, maer heel Europa, maer de gantsche Aerde, soo wel 't een als het ander deel vande *Himisphere*.

Over sulckx soo komen wy op den Altaer van uwe Grootheyt immoleren, niet twee witte Lammeren, gelijck sulcx van *Homerus* aen *Castor* ende aen *Hollux* ghedaen wierdt, maer onse oprechte Liefde, met desen offer van onse Herten ende lippen; sulckx dat wy wel konnen ontbeteren te leven, maer niet en konnen nae laeten uw te beminnen, respecteren, ende te begeeren, u seer ootmoedigh ende onderdanigen dienst te doen.

Sulckx protesteren wy u mijn Heeren met alle onse moghelijcke nedrigheydt, affectie ende Eerbiedinghe.

Dat was 't geene ende voorts complimenten passeerde met veele danckseggingne ende beloften van saken.

Wat aengaet de Vereeringhen van der Stadts wegen aen de Koninginnen/ Princen / groote Heeren / ende aen een yegelijcke Princessen ende groote Dames peder nae elcx qualitept / daer van volght een kort verhael: deselve wierden ghepresenteert door een van de Stadts Officieren: ghevolght van de Stadts Dienaers of Sergeanten die deselve droegen.

De Vereeringe aende Koninginne van Groot Brittannien gedaen / waren twaelf Fleschen met seer excellente witten ende rooden Hipocras, ende meenichte van levent Wildtbraedt, in aerdighe Kooven daer toe ghemaeckt / namelijck ses Swanen, ses Paeuwen, ses Faisanten, drie douzijne Perdrysen, drie douzijnen Tortelduyven, ses douzijnen Leeuwercken, drie Kalckhoenen, ses Capoenen, 12. wilde Duyven, 12. Hoenderen, 12. Spreeuwen, drie douzijn gespickelde Kijckens, drie douzijn jonghe Duyven, 12. jonghe Kalckhoenen, 12. jonge Hasen, 12. groote Conynen, en 12. jonge Conijntjens.

De vereeringen aende Reyne Mere ende Koninginne Regente, waren van twaelf Fleschen witten ende rooden Hipocras, en groote meenichte dooseu van alderhande seer excellente Confitueren.

Aen Monsieur Frere du Roy waeren achtien vaetjens uytnemende seer delicaten Wijn.

Aende Princessen ende Hertoginnen waren elck ses Fleschen witten ende rooden Hipocras.

Aen de Hertogh van Buckingham, d'Ambassadeurs/ ende Graef van Montgommery, was elck ses Fleschen witten en rooden Hipocras, en elck vier vaetjens Wijn.

Ende aende Princen/ Hertogen/ en groote Fransche Heeren

1625. Heeren was elck ses, vier, twee vaetjens Wijn, nae eleks qualitept.

Alle die vereeringhen wierden seer aenghenaemlijck ontfangen; de Koninginne van Groot-Brittannien estimeerde seer soo veel schoone levende Ghedierten die haer waren vereert/ ende wildese alle in haer kamer upt de koopen sien/ soudense ock seer geerne alle levent mede in Engelandt ghenomen hebben haddet mogelijck ghewest; maer alsoo haer ghesept wierde datse op Zee sterven souden/ so schoncken sy se aen verscheyde van hare familiare vrienden.

Ghedurende het verblijven van de Koninginnen binnen Amiens, was de Reine Mere schier altijdt met een desluctie of verhouwinge geindisposeert.

Ondertusschen ginck niet eenen dagh voorby sonder aen de Ambassadeurs maeltijden te doen.

De Coninginne Regente vergeselschapt met de Prinsessen/ Hertoginnen ende Dames van 't Hof/ ghegaen zijnde om het Casteel te besien/ dede de Hertoginne van Chevreuse haer een Banckett.

Den volgenden dagh noode de Hertogh van Chaune des Koninghs Broeder/ de drie Ambassadeurs/ den Hertogh van Chevreuse, ende de voornaemste Heeren in het Casteel/ alwaer hy hun een seer treffelijck Banckett aen dede/ in het welck als men op de gesontheyt van hare Majestept dronck/ werde drie a vier Canon-schoten gelost.

De Hertogh van Chaune hebbende drie kinderen te doopen/ nam dien tijdt waer der drie Koninginnen binnen Amiens, om Meters te zijn; ende tot Peters, de Koninck van Groot Brittannien ende Monsieur.

De drie doopinghen gheschieden den 15. Junp in de Capelle van't Hof van den voorsz Hertogh van Chaune door den Bisschop van Amiens.

De eere ende solemnitepten wierden daer gedaen van de grootste die de voorsz Koninginnen vergheselschapten/ ende alle de Princessen ende Hertoginnen seer rijckelijck gekleet/ assisteerden die Doopen.

De oudtste soon Vidame d'Amiens, vier jaren oudt zijnde/ hadde den Koninck voor Peet, gherepresenteert door den Hertogh van Chevreuse, ende tot Meter de Reine Mere, die hem den naem gaf van Henry Louys.

De dochter Madamoiselle de Chaune van 2. jaren oudt/ hadde tot Peet, M. Frere du Roy, ende tot Meter de Koninginne Regente, diese Anna noemde.

Den derden soon Marquis de Vivacourt, oudt ses weecken/ hadde tot Peet den Koninck van Groot Brittannien, gherepresenteert door de Hertoghen van Chevreuse ende Buckingam, ende tot Meter de Koninginne van Groot Brittannien, die hem Charles noemde/ zijnde den naem van haren Bruydegom.

In dese Ceremonie verantwoorde den Hertogh van Chevreuse voor het hindts Gheloof/ de Hertogh van Buckingam, het selve niet kunnende presteren van wegen sijn Religie/ voort soo is de rest door beyde gelijckelijck gedaen.

Het decksel waer mede der kinders hooft bedeckt waren/ was over al vol seer kostelijcke Juweelen.

De Ceremonien gheeyndight zijnde/ ginghen hare Majestepten met M. Frere du Roy, de Ambassadeurs van Groot Brittannien, voorsz Princessen/ Dames ende Heeren na 't Stadthuys/ alwaer de Hertogh de Chaune een excellente Collatie hadde doen toebereyden van alderhande seer uptnemende Confituren.

Het ghepeupel van Amiens self/ wierden van dese Feest ofte Collatie mede deelachtig: want 't selve voor 't Stadthuys vergadert zijnde/ deed de voorsz Hertogh eenige baten Wijns onder 't publijck den boom in slaen/ de welcke met groot geroep van vreughde uptgedronckten wierden.

Den 16. Junius 's anderen daeghs nae den Doop/ soo vertrock de Koninginne van Groot Brittannien upt Amiens, om in Abbeville haer Intree te doen; ende van daer over Montreuil nae Bouloigne om scheep te gaen/ niet zijnde goet ghevonden datse door Calis komen soude/ van weghen de smettelijcke sieckte aldaer regnerende.

In 't uptgaen van 't Bisschops Hoff daer sy gheloogeert was (horts nae de middagh) ginck van de Koninginne haer Moeder haer afscheyt nemen; daer nae nam sy haren wegh voorby 't Casteel ende door de poorte Royale, ontrent twee uyren/ alwaer sy met alle het Geschut gesalueert wierdt/ nae de oydze die de Hertogh de Chaune daer van ghegeven hadde. 1625.

Doen was sy vergheselschapt van de drie Ambassadeurs van Engelandt, van de Hertogh ende Hertoginne van Chevreuse, met andere Heeren/ Edelluyden ende Dames die met haer nae Engelandt trocken/ ende selfs den Pater Sancy: de welcke de opperste Geestelijck persoon van hare Suite soude zijn/ ende van Pater Crequy ende andere Patres vande Oratoire.

Monsieur Frere du Roy ende d'andere Heeren/ deden haer ghelepd tot haer inscheypinghe te Boulogne, maer de Koninginne Regente ende de Princesse/ brochten haer maer twee mijlen buyten Amiens, ende namen daer haer afscheyt.

De Schepenen van Amiens, om de complimenten ende lesten afscheyt te nemen/ reden in ghesamender Corpus van de Stadt (gelijck sy in de Intreed ghedaen hadden) tot een halve mijle buyten de Stadt/ alwaer de Koninginne van Groot Brittannien, met de Koninginne Regente in een poortier saten/ hebbende haer Carosse doen stil houden om hun audientie te ghesben/ ginghen alle van 't Peerdt/ ende met een knpe ter aerden ghebooghen/ soo dede de Heere van Vauchelle eerster Schepen/ haer dit volghende compliment tot een lesten Adieu.

MADAME, voortijden wasser een Beeldt van de Soon van Aurora, met alsulcken kunst: dat soo wanneer de Son met syne eerste stralen op synen mondt scheen, soo songh het van contentement ende van vreughde; maer wanneer de Son onder gingh, soo maecktent een gheluydt van droefheydt ende verdriet.

Alsoo ock, wanneer ghy in de Stadt Amiens ghekomen zijt, soo hebben wy met duysenderley ghesangh van vreughde, de Lucht vervult: Maer nu ghy ons verlaet, soo gevoelen wy duysenden bittere leedt; ghelijckerwijs dat kruydt, soo haest den Vogel, welckers naem sy draeght, van haer scheydt, verwelckert.

Voorwaer soo hebben wy dan reden te segghen, dat het met ons ock soo gaen moet: want 't gheene dat de Son in het aensien van dat vermaerde Beeldt opereerde, dat doet ghy ock aen onse herten ende affectie, ons instortende de Ziele door de stralen van u soet ghesicht, ende het leven door uwe Hemelsche invloeyinghen. Maer de Parques Godinnen, die met een gheluckighe handt de daghen uwes levens soetelijck spinnen, ende de goedertierentheydt van den Hemel hebben u tot glorieuser daghen beroepen: Om u op een Throon vol van Grootheydt ende Majesteyt te plaetsen. Derhalven soo bidden wy Godt u met allerley faveur ende zegeningen te geleyden, ende verleenen een Regeeringe vol aller soetigheden gesuyckert, ende met vreugde ende langhduerighe jaren gheconsijt; ondertusschen soo verblijven wy uwe seer ootmoedighe ende onderdanige seer getrouwe Dienaers.

De Koningh van Groot Brittannien hebbende advijs gekregen dat zijn Bruydt upt Amyens vertrocken was/ dede na Boulogne af veerdighen de schepen die hy tot haer oberkomste ende die van hare Supte/ volghens het Tractaet van Huwelijck gheordonneert hadde.

De Vloot die de Koninginne over brenghen moesten komende aen de Reede/ een mijle by Boulogne, salueerde de Stadt met hondert Canon-schooten/ met de welcke de selve versien was: horts daer op lieten zich meenigte van Engelsche Dames aen landt setten/ en onder andere de Marquise van Buckingam, welcke de eerste Dame van Staet voor de Coninginne soude zijn/ quamen tot Boulogne, om de Coninginne van des Coninghs weghen te saluteeren/ haer biddende tijdt ende uere te willen nemen om te vertrecken.

De Coninginne siende alles ghereedt/ ende dat het

1625. onweer by de drie maenden ghedurzt hebbende/ ghestilt was/ resolveerde Sondaeghs den twee en twintichsten Junij te vertrecken/ en op den middagh scheep te gaen/ 't welck sy dede nae dat sy van Monsieur haren Broeder ende van de voornaemste van de Suite/ die haer tot hare inscheepinghe beghelepdet hadden/ afscheyt ghenomen hadde. Welck te Post weder na Amyens heerden om aen de Reyne Mere de tijdinghe daer van te brengen/ de welcke oock anders niet en wachte om weder nae het Hof te keeren/ het welck tot Fontayne-bleau was.

Het schip daer in de Coninginne van Engelandt haer inbarqueerde/ was een der grootste schepen dat op de Zee ghesien was; want om dat alle de hamers ende Cabinetten in het selven/ niet te spaerden: daer waren drie Zalen op een bedem/ ende drie estages of oberdecken ende solderinghen daer boven/ dat schip was van buyten en van binnen met duysenderley Schilderyen ende Tappyten verrijckt.

De voorsz Coninginne was een wepnich beschroomt dat de lucht van de Zee haer quaet doen soude/ want sy nooit in sulcken groben locht ghebeeft zijnde: was te vreesen dat haer dien eenighe onpasselijckheyt soude veroorsaeckt hebben/ maer daer was oyder ghestelt om haer op 't water daer van te verwerren/ ende sulcke ongheleghentheden te beletten.

De Hertogh van Chevreuse ende twee der Ambassadeurs ginghen oock met haer 't scheep; de heele Reden van Boulogne was vol volck/ op welckers aenghesichte men de vreughde ende vroesheyt te ghelijck konde bemerckten.

Fille & Seur de Monarque, Angelique beauté,
Va sur les eaux du Nord joüir de ta victoire;
Les flots sont les degrez de ce throsne de gloire,
Ou tu vais posseder l'heur de ta Royauté,
Neptune *en te voyant perdra la liberté,*
Et porté sur la Mer dans un grand Char d'yvoire,
Fera taire les vents pour te dire l'Histoire,
Des charmes de tes yeux, qui l'auront surmonté.
Mais a la fin outré jusqu'au profond de l'ame,
Il voudra pour vanger le mespris de sa flame,
Des plus fiers aquilons animer le courage.
N'aprehende pourtant quoy qui te soit contraire;
Si la Terre t'assaut, Mars *est il pas ton* Frere?
Et la Dieu de la Mer est il pas ton Espoux?

HENRIETTE MARIE DE BOURBON:
DE BONTE BONHEUR TE MARIE.

Coninginne van Engelandt komt tot Dovres.

De Coninginne quam op de Sondagh van Trinitas ofte een weeck naer Pinckteren/ 's avonts tot Doever, alwaer een deel van 't Hoff was: ende soo haest als men de zeplen van de Vloot in Zee sach blincken/ ende tot nae haer aenkomste wel vier en twintich uyren ghedurzende/ hoorde men niet als Canon-schoten/ Trompetten/ ende andere Vreughden-tepchens.

Ende alsoo de Coninck van Groot Brittannien maer drie mijlen van daer en was/ verwachtende de Coninginne sijn Bruydt/ soo ontboodt ende badt sy hem tot 1625.
's anderen daeghs te wachten/ om datse noch wat ontstelt was van de baren der Zee.

Onder tusschen was op den Oever een plancken huys erpres daer toe ghemaeckt/ om haer met aengenamen vertreckwerck ende anders te verversschen/ ende haer die Zee-lucht te doen verandren.

's Anderendaeghs zijnde Maendagh smorghens/ reedt de Koninck met de voornaemsten Adel/ ende veel Bisschoppen van Cantorbury naer Doever; alwaer hy mende ten tien uyren/ verwillekomende de Coninginne met veel vrientschap ende magnificentie. Dien dagh wiertet bekent binnen Londen: Alwaer de Stadt terstont verbult wierdt met het ghelupt der klocken ende Vreughden-vyeren. Men seyde dat dien avondt het Huwelijck wierdt geconsommeert. Men vermarqueerde dat soo haest als de Coninginne een landt was ghereden/ een soo groutwelijcken tempeest van Donder ende Windt ontstack (zijnde te voren op Zee niet als een ghemeen kleyn/ jae stil windeken ghewest) dat de Fransche schepkens die terstont weder nae Calis vlieten/ om de tijdingh te brengen van het ghelucklijck landen der Coninginne/ tot seven of achtmael meenden te vergaen. Godt is bekent of sulck was een voorbedupdinghe van 't ouwelijck/ dat nae twelf a derthien jaer daer na volghde. Den volgenden Sondaeghs zijnde den sesthienden Junij Ouden stijl, quam sy tot Gravesande, van waer sy met Barquen ghebracht wierden/ ende quamen te Whitehal 's avonts te ses uyren. De sterste was in dese tijdt soo groot tot Londen, dat van den 22. December sesthien hondert vier en twintigh, tot den 23. December van dit jaer ghestorven waren in Londen ende de vpphept van dien/ in Westmunster, Lambeth, Newington, Stepny, Hackny, ende Islington, drie en tsestich duysent ende een.

Engelsche Vloot loopt uyt.

Alreede in het voorgaende jaer by het leven van Koningh Jacob, hadmen begost sterck te prepareeren te water tegen Spangien, ende dese Somer wierdt d' Equipagie voltrocken: maeckende een Vloot van ontrent hondert ende twintigh Schepen. Daer mede onder gereeckent de twintigh, die volghens het Tractaet van den vijfthienden Junij/ van wegen desen staet daer by wierden gedaen/ onder den Heer van de Leck, Luytenant Admirael van Hollandt.

Sy maeckten zepl/ ende liepen uyt het West van Engelandt in het begin van October, onden stijl/ ende quamen op Saterdagh den eersten November des smorgens ten thien uyren in het gesicht der Stadt Cadiz: alwaer Gouverneur was Don Fernant Giron: werdende by de Spaensschen ghetelt hondert ende vier zeplen/ groote ende kleyne; als t'negentigh Engelsche/ ende negenthien Hollandtsche. Milord Cicil, had het opperste commandement. De Spaensche seyden dat het ghetal der Soldaten op dese Vloot was veerthien duysent, behalven het Scheeps-volck.

Komt in de Baija van Cadix.

Ten voorsz dage ten twee uren na de middagh/ is de voorsz Armade in de Bahia gearriveert/ ende veerthien groote/ soo Hollandtsche als Engelsche Schepen/ sijn in het Punctal aenghekomen/ ende hebben van den Vesper tijdt aen tot des morgens vroegh toe het Fort beschoten/ het welck op hadde acht Metale stucken/ van acht tot sesthien ponden de kogel/ ende ontrent twee hondert mannen/ beschietende het selve den geheelen nacht sonder opt op te houden.

Des Sondaegs den tweeden der voorschreve maent/ 's morgens in 't opgaen van den daghe/ de Engelsche ghesien hebbende hoe wepnigh schade het schieten van dien nacht ghedaen/ ende ter contrarie/ de groote schade die sy-luyden van upt het Fort bekomen hadden/ zijn naer het Punctal ghesonden noch vijfchien van de grootste schepen/ ende onder de selve drie Admiralen die elck op hadden tsestich stucken; ende haer leggende in een halve Maen/ beschoten de selve plaetse sonder ophouden tot in den avondt toe; in voeghen dat sy de Spaensche Baterye te niet maeckten/ ende der selver Stucken upt haer affuyten dreven/ sulcx dat sy die niet meer en konden doen speelen: Het schieten teghen den avont ophoudende/ soo heeft de Engel-

1625. Engelsche Generael terstont een Trompetter ende een Tambozijn uptgheſonden aen de Commandeur / die met noch twee Capitains daer op lagh: die daer over te ſamen ſpreckende / ende bevindende de plaets niet langher houbaer te zijn: ende gheen ſecours te komen krijgen / (alſoo die van de Stadt genoegh met haer ſelf te doen hadden / ende het ſecours van den Coningh / die ooch niet konde weten / dat het ſtuyft op Cadiz was gemunt / ende veel Vuſten hadden te bewaren / hoſte ſoo haeſt niet by der handt zijn) hebben beſt gevonden te capituleeren / ende op eerlijcke conditien: Ende alſoo hebben ghemelde Commandeur ende twee Capiteyns het Fort over gegeven: uptreckende met haer Wapenen / werdende met d' Engelſche Chaloupen aen Land geſet by Porto Reael.

Den ſelvigen nacht / naer datſe het voorſz Fort verovert hadden / begonnen ſy volck aen Landt te ſmijten / ende hebben alſoo eenige duyſent mannen gelandt.

Des naermiddaeghs den derden dito, hebbenſe den geheelen dagh volck ghelandt / ſonder eenigh beletſel / ende haer Legher plaetſe ghenomen teghen over het Punctal / onder de beſcherminge van het Geſchut van haere Schepen.

Op dinsdagh den vierden, zijnder verſchepden ſchermutſeringen ghevallen meten MAISTRO DEL CAMPO, welcke Overſte was over drie hondert Italianen van d' Armee / ende drie hondert Muſquetiers van de Galeyen / die men daeghs te voozen binnen de Stadt gelaet hadde / en eenighe Compagnien van de Spaenſche Voogers / ende van de omleggende plaetſen van Chriſtena, Conil Medina, die mede daer binnen gekomen waren: alle de welcke in verſchepden Eſquadrons tegens de Engelſche uptrockten / leggende in Embuſtaden in het Landt en Bent-plaetſen alldaer / ſonder de Engelſche eenighe ruſt te gheven / ofte eenen voetſlag voorder te laten komen; maer veel meer haer doende duyſen / of geſtadigh ſchermutſeren.

Des woensdaeghs den vijfden 's mozgens vroegh / heeft men met ſchermutſeeren ghecontinueert / hoewel niet gaer weder / alſoo het geſtadigh regende: d' Engheliſche formeerden een Eſquadzon van vijfthien hondert mannen / de welcke marcheerden naer een plaetſe ghenaemt Almandrana, alldaer ſy aenkomende / het volck ter ſtont in twee partyen verdeelt hebben / waer van d' eene marcheerde na Barca de Dorillo, ende d' ander na Alcantrilla, weſende de paſſagien ommè te komen na het Eylandt van Leon, alwaer de brugge van Liraſſo lagh: de Spaenſche die gen de brugge laghen / ſoo van d' Armée, als van de Galeyen, ende het Volck van Xerees, door de ſpions daer ghewaerſchout zijnde / hebben haer op de enge ende naeuwe paſſagien van het voorſz Eylandt verwacht: alwaer verſchepden ſchermutſeringhen ghevallen zijn / ende de Engelſchen veel Volcks af-geſlagen / ſonder merckelijcke ſchade vande Spaenſche / alhoewel de Engelſche niet ghelaten hebben te beſchadigen eenighe Hooft-ſteden / die ſy konden bekomen / ende voornamentlijck de Wijn-plaetſen.

Deſen dagh hebben ſy tot haere verſeeckerthept op den wegh van Almandrana in de Enghte ghelaeten vijf Vaendelen volcks / het welck by de Spaenſche gheſien zijnde / hebben met twee hondert Muſquettiers ghereſolveert haer te beſpringhen / het welck ſy ooch in ſoo goede ordre ghedaen hebben / datſe haer deden vluchten / ſoo langhe als ſy konden / tot datſe haer weederom in haer eerſte Leger plaetſe dreven.

Deſen ſelvigen dach / hebben twaelf middelbare Engheliſche ſchepen het geſet teghens het Kanael aen / voor de Caraca ende de Riviere van de brugghe / een notabel voornemen / 't welck van de Spaenſche belet wierde / mids in den mont van 't inkomen van de Caraca doende ſinchen vier oude Spaenſche ſchepen / ſulcks dat de Engheliſche niet en konden binnen komen / ſoo door dit Inconvenient / als door dien ſich in de voorſchreve Riviere begeven hadde den Admirael van Napels met zijn Vice Admirael ende het Schip van Roque, Conteno, mitſgaders alle d'andere ſchepen / ſoo van d' Armade / als uptheenſche / die in de Baye ende aen het Punctal laeghen / met noch ſes Gallioenen die mede aldaer ghekomen waren dien ſelven dagh / dat de Armee van Guerto Maria aldaer gearriveert was. 1625.

Daer na hebben d' Engelſche voorts tot vier ofte vijf duyſent mannen ghelant: ende de Galeyen hebben de Spaenſche langhs het Caletta, naer St. Cathalina, tot ſecours by ghedoecht vijf hondert Muſquettiers / ſulcx dat ſy in Compagnien wel konden brenghen drie duyſent uptgheleſen mannen / ſonder het Guarniſoen van de Voogheys / 't welck dleef tot bewaringhe ende verſeeckeringe van de Stadt / bedragende ruym / twee duyſent mannen.

Des donderdaeghs den ſeſten, d' Engelſche ſiende dat ſy ſoo op het Eyland / als in het Punctal veel volcx verlooren / zijn gheretireert / namentlijck van het Eylandt met goede ſchermutſeringen / en van het Punctal, niet verlies van veel van hun Volck: zijnde van de ſtadt wel eenighe gequetſt / maer niet een doodt ghebleven: ende die ſelvighe nacht hebben d' Engelſche haer volck wederom in de ſchepen begonſt te imbarqueren.

Op Vrydag den ſevenden November in den morgen ſtondt hebben d' Engelſche ſich met grooter haeſte gheretireert na de ſtrant / onder de beſcherminghe van hun geſchut / omme haer volck voorts te imbarqueren: waer op de Spaenſche haer ſoo dapper verbolcht ende gheperſt hebben / datſe tot den midden toe door het water moeſten gaen / om aen haer ſchepen te komen / ſulcks datter veel verdroncken ende veel meer van de ſchooten ende quetſuren gheſtorven zijn.

Ende ten ware dat haer gheſchut haer ſoo geweldich ende dapper (als of het haghel gheweeſt ware) gheſe- Retireert. coureert hadde / daer ſoude wel de helft van 't volck ghebleven hebben; want de kogels die upt de ſchepen vlooghen waren in ſulcken meenichte / dat de Spaenſche het daer teghens niet en konden op houden. Zijn alſoo vier van de Spaenſche ghebleven ende veertigh gequetſt / ende van den Engelſchen in deſe / ende de voorverhaelde Schermutſeringe over de vijf hondert.

Dien ſelven dach teghen den Avondt / is d' Engelſche Armade upt het Punctal vertrocken / en heeft 't geſet tegen over St. Cathalina, ontrent de haven / buyten de ſchoot van 't gheſchut van de Stadt. Sy hebben achter ghelaten twee ſchepen / namentlijck een Enghels gheſtrant op de vlooghten van Guverto Reael, ende een van de Hollantſche / 't welck in 't Punctal gheweeſt waſt / 't welck by henlieden verlaten ende in brant gheſteecken is / door dien het den eerſten nacht als ſy aen quamen van 't gheſchut van het Punctal gantſch quaſijck ghetracteert was gheweeſt.

Op Saterdach den achtſten des morghens vroegh heeft de gheheele Vloote haer 't ſepl begeven / dan alſoo den wint upt den ſuyt weſten waeyde / en hebbenſe niet verder konnen komen / als ter plaetſe ghenaemt Roca, alwaer ſe dien nacht op Ancker gelegen hebben.

Sondaeghs 's morghens haer Anckers lichtende / zijnſe werh geſeylt / hoe wel met grooten ſtorm upt den ſuydt ooſten ende gheweldighen ſlagh reghen / na de Capo St. Vincent, ommè de Vloote ende Galioenen te gaen ſoecken / dewelcke upt de Weſt-Indien in 't herwaerts komen waren / ende alle dage verwacht wierden.

Op het Fort van het Punctal, zijn tuſſchen nacht ende dagh geſchoten by de vier duyſent geſchut ſchoten / ende naerder hant in 't ſelve bevonden ſeer veele kogels / van de gene (die als gheſeyt is) daer op gheſchoten waren / wegende eenige ſes en dertigh a ſes en veertigh ponden Iſers.

Eenighe tijdt weſtwaert gheſeylt / ende niet als een Koopvaerdy ſchip of twee ghekreghen hebbende / zijn deur ſtorm ende anderſints weder te rugghe ghedreven na Enghelandt. Ende korts daer na kregen Vranckrijck ende Engelant queſtie te ſamen over opbrenginge / aenhalinge / ende aenhoudinge van ſchepen. Soo dat den vber tegen Spangien verhoelde.

Ghelijck Koninck Iacob ende Prins Maurits ontrent op eenen tijt zijn geſtorven / ſoo ſal ick haer begravenisſen ooch conjungeren.

In het begin van Apryl verwachte de Koningh Iacob in Enghelandt ſeer / na dat hy al eenige dagen hadt Koningh Jacob ſiecke. ſiecke

1625. sieck gheleghen: met weynigh hoop van ghenesinge/ van de welcke men op den vijfden deses t'eenemael despereerde/ alsoo hy op de naermiddach heel slap wiert/ naer vijftien extraordinarise stoelgangen/ by de Medecijns seer suspeckt ende doodelijck gheacht zijnde/ werden die van de Raedt/ ende alle de Bisschoppen die te Londen waren ten Hove ontboden/ ende op alles ordre gheselt. Sijn Majesteyt was wel tot sterven gheresolveert/ en hadde den derden dito zijn belijdenisse des gheloofs ghedaen/ ende daer op het Sacrament van de Bisschop ontfanghen: zijn soon Charles de Prince van Wallis, tot alle Christelijcke deughden vermanende/ is den sesten dito tusschen thien ende elf uyren gherust. Seghghende teghen zijn soon: ick erve een kroone die onverganckelijck is: ick laet u de vrede in mijne rijcken: ende gheve u mijn seghen. Na zijn doodt gheopent/ wierden de partyen wel ende ghesondt bevonden: behalven een hardichevdt ende verrottinghe inde lever. Men wilde Buckingam beschuldighen van hem te hebben ghedaen appliceren een plaster: daer over de Koningh seer hadde ghelaeght: Buckingam wierdt by den Coningh zijn soon daer tegen gemainteneert. Het welck namaels den Koning self voor zijn schenen heeft gesprongen.

Terstont na den noene/ is den Prince voor Koninck van Groot Brittannien binnen Londen, en soo voorts door het gantsche rijck ghproclameert/ met groot contentement der Onderdanen. Men heeft in den Raet/ alles wat by den voorigen Koning was gearresteert/ geratificeert/ de Alliantien met de nabuyrige Koningen/ Oorsten ende Republijcken geapprobeert/ ende alles in ruste gehouden.

Koninck Iacob was ghebooren in den jare vijfthien hondert ses ende sestigh den neghentienden Iuny in Schotlandt op het Casteel van Edenburgh, ghekroont een Maent na zijn gheboorte noch liggende in de wiege: niet te min wiert zijn Moeders Bastaert Broeder Sir Iacob Stuart, tot Vice Roy gekosen/ en openbaerlijck in zijn ampt gheconfirmeert.

Sijn leven.

Als Iacobus tot de ouderdom van zijn drie en twintigh jaren gekomen was/ is hy ghetrouwt met Anna de suster vande Koningh van Denemarcken Christiaen de vierde.

Drie jaren daer na/ zijnde het jaer sesthien hondert drie, den veerthienden May/ is de Koninginne van Engelandt Elisabeth gestorven/ ende wiert de Koning van Schotlandt Iacobus van het Parlement/ volgens d'ordre van de Koninginne daer toe ghegeven/ tot Koninck ghproclameert: midts hy een sone was herkomende van d'outste dochter van Henrick de sevende.

Hy wan by zijn Koninginne twee soonen ende drie dochters/ d'outste soone was ghenaemt Hendrick, die subitelijck stierf/ in den jare sesthien hondert twaelf: de tweede sone was Carolus, na hem regerende. De dochteren waren Maria ende Sophia, beyde jonck ghestorven/ de derde was Elisabeth, ghetrouwt met den Keurvorst Frederick Paltz Graef genden Rhijn.

Korts daer na is het Lijck binnen Londen ghebracht/ ende den seventienden May nieuwe stijls ter aerden ghestelt: de uytvaert ghschiede van het Hof tot in Westmunster/ op de wijse der Schotten: dat d'eene partye in de Kerck is/ eer d'ander uyt het huys of Hof gaet/ waer door dese actie oock den ganschen dagh duyrde.

Begraefenisse.

Eerst quamen twee hondert oude mannen van soberen staet/ alle op 's Koninghs kosten in rouwe ghekleet/ die wierden van acht hondert dienaers gheseconderrt/ ende waren mede alle met haer zwarte kleeding/ van de Koningh bevestight; na dese duysent persoonen volchde een schoon paert/ gantsch met zwart laecken bedeckt/ van twee Trompetters gheleydet/ voor de welcke een langhe vlagghe van verschepden verwen ghedraghen wiert. Na dese quamen hondert twee en tnegentig personen op haer eygen kosten ghekleet: dese wierden ghevolcht van een paert met zwart omhanghen: een goude scepter wierter ghedraghen van vier Trompetters vergeselschapt/ met een Banier van verschepde coleuren/ ende het ghevolch van vier hondert en vier personen in't zwart gekleet. Korts daer op volchden twee Edelen met haer dienaers/ en een paert in 't zwart/ en een Baniere daer by/ met seven hondert twee endertig personen daer achter aen komende. Daer na noch hondert en ses en dertigh Heeren/ alle in Koninghs dienst/ daer op weder een Paert als vooren verciert met twee Trompetters; doen quamen drie Edellieden/ draeghende des Koninghs Baeniere, die soo langhe was dat een Edelman dien droegh/ en een ander een goude Scepter, van ses en vijftigh Edelen ghevolght/ achter de welcke een Paert met zwart fluweel ghekleydet wierdt; daer na een Wapendragher ofte Herault, met een Scepter, daer na vier Trompetten/ van veerthien Ridders van Windsor, een root lintuys in een wit velt op haer schouderen dragende/ gevolght. Vier en vijftigh paer Edelen, ende acht en twintigh Kerckelijcke persoonen, met Kassupselen op root en blaeuw fluweel met gout ghedorduert/ quamen na dese: achter haer een Paert met zwart fluweel/ ende t'seventigh alle statigh in den rouwe. De Hertogh van Noort-humberlandt dede doen zijn paert volgen/ daer na hondert en vier en t'seventigh persoonen/ quamen met acht en t'sestigh Predicanten; daer na weder een Paert Coninckliick toe-gherust/ dat van hondert en dertigh Heeren gevolght was/ alle in des Coninghs dienst zijnde: onder desen waren de Rechters/ ende de Milord Meyer van Londen: Daer desen veerthien Heeren van Adel, ende alle hare pagien met zwarte Casacken/ ende twee vergulde Scepters, met twee Trompetten: Een Baniere met een Peert/ als voorens toeghemaeckt/ van acht en veertigh Graven, twaelf Bischoppen gevolght: na desen achtien andere Graven, met de Aertz-Bisschop van Cantelbergh, als andere/ ghekleedet. Daer desen quam de Fransche Ambassadeur, wiens Rouw-kleet van thien Pagiens op-ghedragen wierdt/ met een groote Suyte van andere persoonen: daer op volghden ses Trompetters, welckers Trompetten met zwart Laecken bekleet waren/ met een Herault, vier vergulde Scepters, ende noch een die des Heraults Rouw-kleet nae droegh: noch volghden vier Trompetters/ twee Pijpers/ een die des Coninghs Spooren droegh/ sijn Handt-schoenen/ sijn Schilt/ sijn Kapier/ met de punt na de aerde/ sijn Helmet/ sijn Kroone/ alle met veel Adels ende Pagien vergeselschapt/ ende in zwart fluweel ghekleedt.

Daer na volghde een Roetse met zwart fluweel bekleedt/ van ses Paerden (al met zwart fluweel behangen) getrocken: Op dien lagh de Coning Jacobus van Groot Brittannien, ende in wasse gemaeckt/ in sulcken fatsoen of hy geleeft hadde/ in 't wit als ghekleet/ de Kroone van 't Rijck stont hem op het hooft/ houdende de Scepter in sijn rechter/ ende de Werelt-kloot in zijn slincker-handt/ een kostelijcke Bagge vercierde sijn borst/ de Koussebant sijn slincker been: een groot Edelman nam acht op het Hooft ende de Croone, dat het niet omslaen en soude/ ende van een slingheren. Hier na quam de Coningh Carolus, Successeur van de vier Croonen: Engelandt, Schotlandt, Yrlandt, ende Virginien, zijnde de eerste van die name. Aen sijn slincker-zijde ginck de Graeve van Penbroeck, aen sijn rechter zijde de Graeve van Arondel: alle dese drie droegen den Koussebant om den hals: Den slip van den nieuwen Coningh wierdt van twaelf Groote Edellupden naer gedragen: die volghden de grootste Heeren van 't Landt: als de Graeve Essex, de Graeve van Kent, de Graeve van Montjoye, en andere meer/ welcker gevolch van Dienaren ende Pagien ontelbaer was.

Korts hier op volghde den Hertogh van Buckingam, achter hem een Paert met silver bekleet/ het behangsel was al gedorduert/ de Plumagien waren van roode ende witte coleuren op 't hooft ende de staert: de zael was mede silver borduytsel/ ende wierd het Triumpaert ghenaemt: Hier naer quamen hondert en ses en tachtigh Ridderen, van des Conings Lijf-Guarde: De Hellebaerden waren met root ende blaeuw fluweel bekleet/ ende wierden alle omgekeert gedragen.

Ten laetsten quamen achter dese drie hondert ghemeene

1625. meene Helbaerdiers, ende droeghen mede haer wapenen als de voorige: nae desen quam een ontelbaer ghetal van Borgeren / van verscheyden qualiteyten / ende geleyden het Lijck tot in West-munster, ende de Kercke aldaer: by de andere Coningen van Engelandt, zijnde van het Somer-Sets-Huys, ofte des Konings Hof / een Engelsche mijle: dese Actie duerde van 's morgens tot den avondt toe.

Begraefenisse van Prins Mauritz.

Het Overlijden des Prince van Orangien, is hier voorgestelt: nu moet oock werden ghesepdt de maniere van zijne Begrafenisse. Hy sterf (als ghesepdt is) den drie en twintighsten April. Den sesthienden September wierdt het Lijck gebracht naer Delft. Op 't Hof alhier wierde de Compagnie Guardes / ende noch een ander in wapenen gestelt: van daer af langhs de Oostzijde van het Speuy stonden de vier Compagnie Borgers en Haye: d'een parthy aen de water-kant / en d'ander aen de Huysen: tusschen beyden wierdt het Princelijck Lijck gedragen. Ten drie uren naemiddagh / wierdt het uyt een Cabinet in 't Hoff (daer het gestaen hadde) gehaelt: met een groot ende breedt fluweelen kleet bedeckt: onder het welcke gingen die het droeghen / sonder ghesien te worden. Voor het Lijck ginghen de Stal-meester met des Princen Domestijcken / ende Hellebaerdiers / dragende haer Hellebaerden omgheckeert. Het Fluweelen kleet van het Lijck daer na volgende / wierdt vast gheholden door Colonels. Na het Lijck volghden de Bloedt-vrienden / na de proximiteyt van haer Maeghschap. Als eerst: De Heer Prins Hendrick Fredrick sijn Broeder: daer na de Coningh van Beemen zijn Susters Soon / ende andere. Daer na d'Ambassadeurs: De Staten Generael, ende Raed van Staten: De Staten van Hollandt: De Hooghe ende Provinciale Raden in de Hoven van Iustitie: De Rekenmeesters ende Magistraet van den Hage. Op 't eynde van het Speuy ginghen leedighe Schutten met swaert Laecken bedeckt. In een van de selve wierdt het Lijck gestelt / in de andere vier gelijcke Schutten gingen de Domestijcken / ende vergeselschapten het tot Delft: alwaer een Fransche Compagnie in Wapenen was. Het wierdt aldaer heen geset in het Princen-Hof / of 't Clooster St. Agathe: zijnde alreede donckter; soo dat men Cooltsen gebruycte.

Tot Delft waren de straten (daer het Lijck passeeren soude) van 't Hoff af Zuydtwaerts langhs het water voor by de Hoom-marckt / passeerende de Teems-brugge over het Marckt-velt / tot in de Kercke / langhs desen gheheelen wegh waren veel steygeringhen ghemaeckt voor de toeschouwers / die ontelbaer van alle kanten daer waren ghekoomen: waren soo veel datter wonder was / datter nochtans geen van alle ghebroocken oock geen mensch beschadight wiert / zijnde de selve stellage te vooren deur de Magistraet geinstreert. Des daegs voor den optocht was de Stadt soo vol vreemde lijfners: datter Logement ontbrack: ja de nabuyrighe Steden waren desghelijcks vervult van sulche vreemde gasten: om des anderendaeghs dan by der handt te zijn.

Den twintichsten September tegens den middagh / als wanneer den Heer Prins in Delft quam / was een ongelooflijcken hoop menschen aldaer. De vier Compagnien Delftsche Borghers marcheerden voor uyt langs den dempelen wegh alle in rouw / gheleyde deur den Officier van de Stadt. Op de Marckt komende stelden haer en Haye van de Kercke af tot aen het Raedt huys. De eerste / ende conducteurs van den Rouwe waren joncheeren Abraham de Bye, ende Iacob Mimits, elck met een roode stock in de handt. Daer naer quamen des overleden Princen Domestiquen, ende zijne ordinaris Edellieden / oock andere Edelstieden van de grooten die tot dese Actie waren ghenoodight. Ses Trompetters met zwarte Banderolles ende des Princen Wapenen volghden: Noch derthien Paerden in 't zwart / ende achter elck een Banderolle / gelept ende ghedragheghen als volght. Het eerste Paert droegh het Wapen van Cuyck, ghelept door Jonckheer Ian van Mathenes Heere van Rasquart, ende Jonckheer Adriaen van Naeltwijck, Jonckheer Francoys la Torre, Heer van Valckenisse droegh de Banderolle van het selfde Wapen. Het tweede paert met de Wapenen van Ilselsteyn, ghelept by Jonckheer Arent Bosch, ende Jonckheer Cornelis van Aerssen: de Banderolle met de selfde wapenen / is ghedragen by Jonckheer Dirck van der Does, Het derde paert met de wapenen van Breda, is ghelept / by Jonckheer Claes van Duyn, Heer van Rijswijck, en Jonckheer Philibert van Serretskercke, Heere van Popkensberghe. De Banderolle met de selve wapenen / ghedragheghen by Jonckheer Albert van Duyvenvoorde, Heere van Alckemade. Het vierde paert met de Wapenen van der Veere ende Vlissingen, ghelept van Jonckheer Iacob van Duyvenvoorde, Heere van Opdam, ende Jonckheer Adriaen van Swieten. De Banderolle met de selve wapenen / ghedragen by Joncheer Iacob Lanskroon, Heere van Kyfhoeck, het hyf de Paert met de Wapenen van Leerdam / is ghelept by Joncheer Arent Adam van Duyvenvoorde, soone van den Heere van den Bosch, ende Joncheer Fredrick van Liere, de Banderolle met de selve Wapenen / is ghedragheghen by Jonckheer Louys de Maude, gesept Mansaert. 't Seste Paert met de wapenen van Buyren, gelept door Jonckheer Hendrick van Duyvenvoorde, Heere van Woude, ende Jr. Cæsar van Cruyningen, Capitepn commanderende in de Stadt en 't Landt van ter Toolen. De Banderolle met de selve wapenen gedragen by Jonckheer Theophilus van Cats, Heere van Cats. 't Sevende Paert met de wapenen van Meurs, is ghelept by Jonckheer Cornelis vander Myle, Heere van Myle, ende Jonckheer Frans vander Does. De Banderolle met de selve wapenen / ghedragheghen by Philips van Thienen, Luytenant Collonel. 't Achste Paert met de Wapenen van Chalon, is ghelept by Joncheer Iasper van Belois, ghesepdt Treslong, Heere van Puttegem, commanderende in den Briele, ende Jonckheer Willem van Lier, Heer van Oosterwijck. De Banderolle met de selve Wapenen is ghedragheghen by Jonckheer Boudewijn van Roen. 't Negende Paerdt met de Wapenen van Carzenellebogen, ghelept by Jonckheer Amelis van Bouckhorst, ende Jonckheer Cornelis van Mathenes, Heer van Haersoude. De Banderolle met de selve Wapenen gedragen by Jonckheer Willem van Schagen, soon van den Heer van Schagen. Het thiende Paerdt met de Wapenen van Vyanden, ghelept by Jonckheer Philips Iacob van Boetselaer, soon van den Heer van Asperen, ende Jonckheer Gerrit van Wijngaerden, soon van den Heer van Benthuysen. De Banderolle met de selve Wapenen gedragen by Jonckheer Arent van Wassenaer, soon van den Heer van Duyvenvoorde. Het elfde Paerdt met de Wapenen van Dietz, ghelept by Jonckheer Ian van Roen, ende Jonckheer Iacob Albout, Capitepn in 't Fort van Voorn commanderende. De Banderolle met de selfde wapenen ghedragen by Joncheer Otto van Zevender, Heer van Renenburgh. Het twaelfde paert met de wapenen van Nassauw, ghelept by Joncheer Ian van Mathenes, Heer van Mathenes, ende Joncheer Gerrit van Poelgeest, Heer van Poelgeest. De Banderolle met de selfde waepen / ghedragheghen by Joncheer Ian van Scharpenseel. Het derthiende paert / met de wapenen van Orangie, ghelept by Joncheer Anthonis van Duyvenvoorde, Heer van den Bosch / ende Joncheer Philips van der A. De Banderolle met de selfde wapenen / ghedragheghen by Joncheer Pieter van Roen, Heere van Roen.

Hier naer volghden de Standaerts: eerst de groote Standaert van de Generaliteyt / gedragen by Joncheer Iacob Wits, Sergeant Majoor Generael over het geheele Leger / in dese Standaert / de Unie presenterende / was een brandende Colomme ghebrandt / ende boven die twee armen / als uyt de lucht steechende / in de eene handt een Swaert / ende in de ander een Wagghe / rontsom de kanten stonden dese woorden je Maintiendray, Pietate et Iustitia.

De tweede Standaert van Devotie, is ghedragheghen by Joncheer Willem van Nassauw, soon van den Heer gewesene Gouverneur van Breda. In die Standaert

was

1625. was een boeck / met een Swaert in de Wolcken / ende stonden in de self de dese woorden: Sic parta venit.

De derde Standaert / van de Admiralitept / is gedragen by Jonckheer Lodewijck van Nassouw, Heer van Beverwaert, natuerlijcke soone van zijn Excellentie Hoochloffelijcker Memorie: dese Standaert hadde twee Anckers / krupselinghs over malkanderen / ende in de hoeck van de Anckers eenighe Vier-blammen / ende boven in de Wolcken de Naem des Heeren ofte Iehova, met dese woorden: le Maintiendray.

De vier quartieren van zijn Excellentie (Hoochloffelijcker Memorie) ghedragen by Jonckheer Diderick van Dort, Colonel / binnen Zutphen Commanderende / ende Jonckheer Philips de Soete, Heer van Villers, binnen Willem-Stadt commanderende / de Heere Steven, Vyfheere van Podlitz, Ritmeester. Jonckheer Bartholt van Sterckenburgh, Ritmeester.

Het groot Blasoen met de wapenen ende Helmen van zijn Excellentie / ghedragen by Joncker Louijs de Cathulle, Heere van Rhyhoven, Gouverneur van Bergen op den Soom. De Helm, of Casquet, ghedragen by de Heere Ian de Hornes, Grave van Hoorn. De waepenhandtschoenen / ghedragen by de Heer Carel Magnus, Rhijn Grave, ende de Spooren, gedraeghen by de Heere Otto van Nassouw. 't Rappier in de scheede / met de punct om laghe ghedragen by Jonckheer Thomas van Stakenbroeck, Ridtmeester Commissaris Generael van de Caballerie / en Gouverneur van den Grave.

De wapenrock ghedragen by de Heere Adolph Philippe de Hornes, Baron van Loqueren, Generael van de Artelerye. Het Rouw-Paert in Fluweel / gheleydet by de Heere Graefe Georch Ernst van Styrum, ende de Heer Graef Willem Frederick van Styrum. Het bloote Swaert van Souverainiteyt, ghedragen met het punt om hooghe / by de Heere Graefe Frits van Nassouw.

De Princelijcke Croon, gedragen by de Heere Graefe Harman Otto van Styrum.

Hier naer zijn ghevolght de Heeren Secretarisen / ende Raden van zijn Excellentie / te weten: soo van den overledenen / als den tegenwoordigen Heere Vyfnte / twee en twee gaende: achter dese acht Hellebardiers / met omgekeerde Hellebaerden.

Daer na drie Hofmeesters / alle drie neffens den anderen gaende / elck met een langhe ronde stock in de handt. (Te weten: Joncker Arent van Dorp, Joncker Arent van Berchem, ende Monsieur N. de Logier.

Naer desen volgden het Lijck met een Fluweel kleet / rondtsom ter aerden hangende / met ses gheborduyrde wapenen van zijn Excellentie Hoochloffelijcker Memorie: de vier hoecken waren gedragen / by

De Heer Horatio Veer, Colonel en Generael van 't Engelsche Krijschs Volck.

De Heer Iustinus van Nassouw, Gouverneur der Stadt Breda.

De Heer Daniel de Harteyn, Heer van Marquette, Luytenant Generael van de Caballerye.

De Heer Anthoine de St. Simon, Marquis de Courtomer, Colonel en Lieutenant Generael van 't Fransche Krijschs-Volck.

Neffens het Lijck hebben gegaen als of by haer Ed. Ed. gedragen wiert.

Alle de Colonellen / Luytenant-Colonellen / ende de Ridtmeesteren van alle de Natien / in dienst van de Vereenigde Nederlanden / veertigh omtrent in het getale.

Daer na is den Herault des Armes gevolght / met de wapen-rock aen het Lijf / bloots hooft / met een korte ronde stock in de hant / ende was de Heer Commissaris Iacob Spronsen.

Hier na gingen weder Hellebardiers.

Doen quamen de Heeren van de rouwe / ende elck alleen.

Sijn Excellentie Fredrick Henrick van Nassau, Prince van Orangien, gelepdet zijnde by Don Emanuel, de Ionge Prince van Portugael, en de Heer Fredrick Maurits de Tour, Hertog van Bouillon, Prince van Sedan, etc.

De Staert van den Mantel ghedragen by Heer Otto Baron van Gent, Heer van Diden, Capitepn van de Guarde van zyn Excellentie / met twee personen aen elcke zijde. De Koninklijcke Majestept Fredericus de vijfde van Bohemen / Koningh Palts-graef by den Rhijn / Keurvorst etc. Hier na gingen Hellebardiers: De Staert van de Mantel is ghedragen by Monsieur Villarnoye d'Auson, een Frans Edelman Capitepn: voorts volghden 1625.

De Heer Graef Hendrick Lodewijck van Hanare.

De Heer Graef Ernst Casimir van Nassouw, Gouverneur van Vriesland / Groeningen ende Ommelanden / Oberste Velt-Maerschalck.

De Heer Vyfnte van Bohemen.

De Heere Graef Willem van Nassau.

De Heer Graef Hendrick van Nassau.

De Heer Graef Albert van Nassau.

De Heer Graef Hendrick van Nassau, Commandeur.

De Heere Graef Willem Fredrick van Nassau.

De Heere Graefe Ian Albert van Nassau.

De Heere Vyfnce van Portugael.

De Heere Graefe Floris van Culenburch.

De Heere Ian Wolphert, Baroen van Brederode &c.

De Heere Charles d'Espesses Ambassadeur vande Koninck van Vranckrijck.

De Heere Aloise, Contarini, Ambassadeur van de Serenissime Republijcke van Venetien: dese Heeren wierden van haer Dienaers gevolght.

De Hoogh-gemelte Heeren gaende elck alleen / zijn dese gevolght twee en twee / neffens den anderen.

De Hoog-Mog: H. H. Staten Generael, der Vereenighde Nederlanden.

De H. H. van den Rade van Staten.

De H. H. Staten van Holland ende West-Vriesland.

De H. H. van den Hoogen Raedt.

De Heeren van den Hove van Hollandt.

De Heeren van de Reechtingen in Hollandt.

De Heeren Officier, ende de Magistraet der Stadt Delft.

De Heeren Officier, ende de Magistraet van 's Graven-Hage, als mede hare Bode / ende meer andere: Soo dat het getal der geener die in de Rouwe passeerden / ontrent de ses hondert beliep: 't Gevolgh in de kerck zijnde / wiert het Graf voor de Vyfnte geopent / ende het Lijck daer in gheset / de Wapenen wierden opgehangen / eerst aen de Noort-zijde de Standaert van de Admiraliteyt, daer aen die van Devotie, voorts die van Nassou, Vyanden, Chalon, Bueren, Breda ende Polanen, Cuyck ende Graef: aen de Zuyt-zijde de groote Standaert van d'Unie, Orangien, Catzenelleboghen, Dietz, Meurs, Veer, ende Vlissinghen, Leerdam, Yselsteyn: Dese Sepulture is (behalven veele Ornamenten) met dese Inscriptie op Mermersteen verciert.

D. O. M.

Æternæ memoriæ GUILIELMI NASSOVII, supremi Arausionensium Principis, Patris Patriæ, qui Belgii Fortunis suas, & suorum posthabuit, validissimos exercitus ære plurimum privato bis conscripsit, bis induxit, Ordinum auspiciis, Hispaniæ Tyrannidem propulit, veræ Religionis cultùm, avitas Patriæ leges, revocavit, restituit, ipsam denique libertatem, tantùm non assertam, Mauritio Principi, Paternæ virtutis hæredi filio, stabiliendam reliquit, Herois vere pii, prudentis, invicti, quem Philippus secundus, Hispaniarum Rex, ille Europæ timor, timuit, non domuit, non terruit, sed empto percussore, fraude nefandâ Sustulit, Fœderati Belgii Provinc. perenne Monumentum merito P. C.

D. O. M.

Tot eeuwige memoriæ van *Willem van Nassau*, Prince van Orangien, Vader van 't Vaderlandt, die de fortuyn van Nederlandt voor de sijne heeft gestelt, twee-

mael

1625. maelt seer stercke Legers, meest met sijn eyghen geldt by een gebracht, ende tweemael inghevoert, die de Spaensche Tyrannye door het gesach van de Staten verdreven, de dienst van de ware Religie, de oude Wetten des Vaderlandts gerevoceert, gerestitueert, ende ten lesten de bykans verkreghene Vryheydt aen Prins *Maurits*, Erf-Soon van de Vaderlijcke deughden, naghelaten heeft om vast te stellen: een Heldt die recht Godtvruchtigh, voorsichtigh, ende onverwinnelijck was: den welcken *Philippus* de tweede, Coninck van *Hispaguien*, die vreese van Europa gevreest, niet ghetemt, noch verschrickt heeft: maer door een gekochten moorder, met vervloeckt bedrogh heeft om 't leven gebracht. De Vereenighde Nederlandtsche Provintien hebben met recht dit tot een eeuwige gedachtenisse gheschelt.

Dit alles ghepasseert zijnde / vertrock een peder na syn woonplaets. Het notabelste in dese actie is geweest / 't welck meest strecht tot Lof van de Heeren / des Magistraets van Delft, dat sy op alles soo goede Ordre gheschelt hebben / dat er gheen Tonneelen ghebroocken / gheen Lupen neder ghestort / niemant ghepaert of ghedronghen / gheen gheloop / gheschrijt of gheraes door de Stadt geweest is / maer dat een peder ter plaets daer hy sadt / bleef / ende met ghemack alles sach: daer men anderssins in dierghelijcke voorvallen / dese desordren siet / ende by de ghemeenemam civilitept wepnitch plaets gruppt.

Prince Mauritz was gheboren op Dillenburgh inden jare vyftien hondert seven ende tsestig, den dertienden November. Heel jonck in dese Nederlanden gekomen / is in d'Universiteyt tot Leyden, van syn Heer Vader eerst gheschicht / opgevoedet ende in de kennisse der Historien ende Mathematische Consten gheoefferit / onder 't beleydt van Heer Herman van Wittenhorst, Heere van Sonsveldt, syn Gouverneur / ende namaels syn hoogmaemste Raedt. De Principaelste professoren / die hy hoorde was de vermaerde Iustus Lipsius: ende Rudolphus Snellius.

Voorts in alle Prinselijcke exercitien in korten tijdt seer volmaeckt worrende. Als Prins Willem syn Vader vermoort wiert was hy seventien Jaer oudt. Na het vertreck van Lycester wiert hy Capiteyn Ghenerael.

Te dier tijdt waren Vlaenderen en Brabant van de Spaensche verovert / wepnich Steden / als Oostende ende bergen op den zoom by synde.

De eerste vrucht van syn dapperheydt was het innemen van Axel, met kleyne macht / ende sonder bloetstortinghe; Voort daer na wiert de Stadt van Bergen op zoom, van den Prince van Parma belegert; door Prinse Maurits gelucklijck ontset. De Stadt van Breda, heeft hy met een Turf schip verrasscht. In Gelderlant, Sutphen en Nimmeghen; in Overyssel, Deventer: voorts / Imentille d'Opslach, Delfzijl, Hulst, Steenwijck, Otmarsum, Coeverden, Groeninghen, Geertruydenbergh, Rhynberck, Meurs, Grol, Enchede, Brevoort, Oldenzeel, Lingen. Bommel heeft hy seer kloeckelijck ontset: Grave, Wachtendonck, Deutecom, Batenburg, Woude, Cracouw, en het ontwinnelijck Fort St. Andries, heeft hy ghewonnen. De derseende belegeringh van Oostende is bekent: ende hoe deur syn beleydt / het selve drie Jaren tegen hielt: ende deur het winnen van Sluys, Ardenburgh, ende Yssendijcke wel betacht wiert.

De Slagh van Turnhout ende van Vlaenderen, syn ghenoegh / dat hy de Spaensche ooch in het open Velde heeft doen aentasten; doch samen zich vergaende tot de voorsaghde Historien referereren. In hem zijn seerdelijck ghevoeght Prinselijcke deughden: seer groote courage / ende ghen minder voorsichtigheydt: hy heeft de Krijgs-konst / Krijgs-discipline / ende alles wat van d'oude Militie in dese tijdt kan worden gepractiseert / ghebracht tot de hooghste perfectie. Hy was grootmoedigh en grootdadigh: ende nochtans seer gheregleert / niet alleen in syn Hoff-houdinge en menagie / maer ooch in het stuck der Finantien van desen Staet. Ballanceerde altijdt des Oorloghs onkosten / met des Landts inkomsten / soo veel moghelijck was: immers alsoo / datmen in Treves komende / seer lichtelijck d'achterheden weder verspaerde ende overquam. Hy was seer arbeydtsamig: ende nochtans van een prompt en vaerdigh verstant: een dinck haest begrijpende: wacker / matineux: doch in sijn laetste jaren / by daghe gheneghen tot slaperigheydt. Hy was seer geneghen tot vaghen / ende zich scherpelijck te informeeren. Wat haestigh ende uytbarende / doch sonder bitterheydt. Inde geschillen tusschen de Remonstranten ende Contra-Remonstranten, hielt hy sich langen tijdt stil: doch heeft zich in het eynde ooch laten sien; ende de partije van de laetste aengenomen. Werdende hem de impressie gegeven; dat de andere sochten syn authoriteyt te verminderen: Gelijck dan de Treves, ofte Stilstant van Wapenen, indert daedt was een stilstant van het groot gesagh / het welcke een Heldt-Overste heeft by tijdt van Oorlogh. Daerom hy in 't jaer van negen seer tegen den Treves, ende tot continuatie van den Oorlogh raedende was. Hy hielt sijn eygen satsoen van Baert / Hayr / Kleedinghe / ende manieren: geensins volgende de Fransche Moden / ende veranderingen. Sijn Fransche spraeck trock wat op het Walsch / ende sijn Neerdupts op het Hooghdupts: synde (als geseydt is) gheboren in de Graefschap Nassauw. Hy was generalijck seer bemindt ende ge-eert: behalven dat de partije der Remonstranten hem begonst te haten / zedert dat hy zich voeghden by de Contra-Remonstranten: de Magistraten ende Voetsthappen in Hollandt ende elders veranderende / tegen wille ende danck der Staten van Hollandt: alle Leden van de selve / zijnde Remonstrants, behalven Dorth, Amsterdam, Enckhuysen, Edam ende Purmerende. Synde ooch naemaels by andere gesustineert / dat yder Provintie is Souverain: ende dat de selve Souverainiteyt door de Unie niet en is overgegeven aen de Generaliteyt / daerom seyden sy: dat het in de macht van de Staten Generael niet en was eenige last te geven aen Prins Maurits, om de geheele Regeeringh in Hollandt, Uytrecht, ende een ghedeelte in Gelderlandt ende Over-Yssel het onderste boven te keeren. Gelijck de Heere Grotius in sijn Boeck (De Verantwoordinge der Wettelijcke Regeering van Hollandt, &c.) seer ghelaerdelijck ende grondelijck te kennen gheeft. Maer de Contra-Remonstranten seyden: dat het stuck van de Religie, Militien, ende Unie, raeckte de Generaliteyt: ende door de meeste stemmen moest worden bygeleydt: dat het ginck tegen het eynde van den Treves: Dat extreme sieckten, door extreme remedien moeten worden geneesen.

1625.

De Spaensche seyden: dat de Remonstranten, zijnde inder daedt de geene / die suttcessivelijck van den begin aen het Schip gestiert / aen het Roer geseten / den Coningh ober boort gesmeeten / ende geabdiceert hadden / t' utrecht ende met ongrondt ilaeghden: Den Ertz-Hertogh Albertus, hoorende de doodt des Heeren van Oldenbarnevelt, sonde hebben gheseydt: O Iusta sententia, per injustos judices. O Rechtvaerdigh vonnis, hoewel van ongerechtighe Rechters! Dat de Coningh van Spangien in de Roomsch-Catholijcke Religie geboorren ende bezworen / sonde teghen sijn gemoet / Eedt / ende eere gedaen hebben / hadde hy niet de selve gesocht te manteneeren. Hoe sonde hy die manteneeren / als door de Justitie? Hoe / ende waer kan de Justitie worden gheoefferit / als door het Swaert? Daerom de selve wordt geschildert met het bloote Swaert in de handt.

Teghen die / van outs heer ghebrachte Religie / teghen den bezworen Koningh / steiden haer de onderdanen (onder de welcke den Heer van Oldenbarneveldt in sijne gedruckte Remonstrantien sich noemt niet van de geringste gheweest te syn) door tumulten / beeld-stormingh / Kercken-roberyen / ende anderssins. Was haer (seyden de Spaensche) niet het Offitie des Koninghs: sijn conscientie / Eedt / ende eere te betrachten? ende met de Justitie sulcks te beletten?

Men heeft namaels een Koningh van Enghelandt, alleen

1625. alleen ſuſpect dan te willen de Religie/ (by hem eens bezwooren) veranderen/ (hoewel hy in ſijn uptterſte contrarie heeft verklaert/ ende daer op is geſtorven) van kroon ende leven ghepriveert.

Hadde de Koningh van Spangien ſijne aengeboore/ ende aengezwoorene Religie gepoocht te veranderen: dan hadden de Onderdanen oorſaecke gehadt om hem te abdiceeren. De Remonſtranten konden ſegghen: dat de Koningh hadde ghedaen teghen de Privilegien; Maer ſeyden de Spaenſche: wat grooter Privilegien kunnen de Onderdanen hebben/ als de Religie? Het Rijcke Godts/ ende ſijne Gerechtighepdt? De Koninck/ de Magiſtraten/ de Gemeenten in gheheel Nederlandt waren van de Roomſch-Catholijcke Religie: ende en wiſten van gheen ander.

De Religie/ ende de openbare ruſt/ wierd deur eenighe Lutherſche Hooghduytſche Koop-lieden tot Antwerpen/ ende deur eenighe Franſche Hughenooten elders (ſeyden de Spaenſche) getroubleert. Was dat niet (ſeyden ſy) tegen de Rechten ende Privilegien van Nederlandt ghedaen? Soo de Papiſten (ſeydenſe) nu eenigh Stadt/ eenigh Kerck/ eenigh Kuys in Hollandt in-namen om Miſſe te doen: Ja/ als ſy maer betrapt wierden ſulcks in haer eygen huys ghedaen te hebben; zijnſe niet ſtraf daer? Ja. Waerom? Want 't is tegen de Placcaten. Alſoo was het (ſeyden ſy) oock tegen de Placcaten, teghen de Wetten, teghen Recht, tegen de Overigheydt, wat de Remonſtranten (de eerſte Geuſen) aleer hadden gedaen.

Alſoo (ſeydenſe) hadden de Remonſtranten ſeer wepnigh gratie ende reden; als zy veel allegeerden de Wetten, de Rechten, de Souverainiteyt, voor de Wettelijcke Regeeringh van Hollandt. Want haer was geſchiet van de Contra-Remonſtranten, wat zy gedaen hadden aen de Roomſch-Catholijcke, ende aen den Coningh. De Remonſtranten hadden oock (ſeydenſe) ſelfs al eer de Luys in de Pels geſet: 't Stuck van de Patenten, 't Souverain geſagh over de Militie, gegheven aen den Prins: hem alſoo toebetrouwende in Hollandt, meer als in andere Provintien den Stadthouders was toeghestaen. Van welckers authoriteyt oock de Heer Grotius in ſijn Boeck (Van de Oudtheydt der Batayiſche Republijcke) ſeer voorderlijck ſpreeckt. Ende weet men oock niet/ dat de Rechten ende Privilegien hebben een waſſen Neus? 't Is een Munte/ op de welcke elck Souverain ſulcken Valuatie ſteit als hy wil. Ende die 't in andere meeſt blameeren/ ſullen het dickwils ſelfs meeſt doen. Ende wat beginſelen hebben alle Princen ghehadt? Moeſt yeder Vorſt (ſeght *Cicero*) weder geven, wat hy ongerechtigh beſit; elck ſoude haeſt, *ad caſas & inguria*, tot ende in zijne hutte ende armen Boeren ſtant moeten keeren. Gods Oordeelen zijn altijdt rechtveerdigh/ hoewel voor ons verborgen. Datter in de proceduren van het jaer achthien ſoude zijn gheextorbiteert: kan niet werden in twijffel getrocken: maer de noot was daer: ende die heerlijck Wetten. Metter tijdt is alles weder wel geworden: inſonderheydt door het moderaet beleyt van Prins Hendrick, die aen Prins Maurits ſuccedeerde/ niet alleen inde hooge Chargien: maer oock in ſijne ſchoone/ groote/ ende heerlijcke Landen en Goederen: waer over ſoo wel Prins Philips, als Prins Maurits hebben ghemaeckt haer diſpoſitie/ ende laetſte wille. Prins Philips in Spangien op-ghebraght/ kreegh de Poſſeſſie van Orangie eerſt naer de Vrede tuſſchen Spangien ende Vranckrijck gemaeckt/ ende wierdt in het jaer vijfthien hondert negen en tnegentigh alhaer gehult; Edoch ſonder meeſter te zijn van het Caſteel. 't Welck (geduerende de Franſche Troubelen) twee of driemael was ingenomen/ dan van d'een/ ende dan van d'ander parthy: ende om dat Prins Philips was op-ghebraght in Spangien, dienvolghens ghevreeſt wierdt Spaenſch te zijn: Soo maeckten de Coningh van Vranckrijck zwarighepdt hem het Caſteel over te laten gheven: tot dat eyndelijck een Huwelijck wierdt ghemaeckt tuſſchen hem/ ende een Princeſſe van Condé, volghens het Contract hier naer volghende.

A Tous ceux qui ces preſentes lettres verront, le Prevoſt de l'Hoſtel du Roy, & grand Prevoſt de France, juge Conſervateur du Seel Royal, eleu & eſtabli aux Contracts & Obligations, faicts & paſſés en la Court & Suite de ſa Majeſté, Salut. Sçavoir faiſons que pardevant *Pierre Fauyn*, Notaire & Tabellion du Roy, en la dite Court, & Suite ſoubſigné, furent preſens & comparurent en leurs perſonnes Tres-hault & Tres-puiſſant *Prince Philippe Guillaume*, par la Grace de Dieu, *Prince d'Orange*, Conte de *Naſſau*, *Catzenellenbogen*, *Dietz*, *Vianden*, *Buren*, *Leerdame*, &c. Baron de *Breda*, *Grimbergen*, *Dieſt*, *Arley*, *Rollancourt*, *Sainſte Martensdijck*, *Gravendouck*, &c: Seigueur de *Lannoy*, *Zantes*, *Waignes*, *Warneton*, *Equeberen*, *Steenberges*, *Noſeroy* & *Viſcomte Hereditaire d'Anvers* & *Beſançon*. Chevalier de l'ordre de la *Toiſon d'Or*, &c. d'une part, & Treshaulte & Tres-Excellente Princeſſe Madamoiſelle *Leonore de Bourbon*, Fille de deffunt Treshault & puiſſant Prince Monſieur *Henry de Bourbon*, Prince de *Condé*, Duc *d'Anguien*, Pair de France, & de Treshaulte, & Tres-Excellente Princeſſe Madame *Charlotte*, *Catherine de la Tremoille*, ſes Pere & Mere d'aultre part, ladite Princeſſe *Leonore* authoriſée de ladite Dame Princeſſe ſa Mere & de Treshault, & Tres-puiſſant Prince, Monſeigneur *Henry de Bourbon*, *Prince* de *Condé*, Duc *d'Anguien*, premier Prince du *Sang*, & premier Pair de France, ſon Frere: leſquelles parties ont dict & declaré que des le *vingt deuxieſme* jour de Juillet dernier paſſé les Articles du Mariage d'entré leſdict Sr. Prince & ladite Princeſſe *Leonore de Bourbon*, auroient eſté accordés entré ladite Dame Princeſſe *Leonor*, ſa Fille d'une part & Meſſire *François d'Aerſens*, Chevalier & le Sieur *Louys de Boutcheux*, comme *Agens* & *Procureurs* dudit Sieur Prince *d'Orange* d'aultre, & ce en la preſence, du vouloir & conſentement du Roy, & par l'advis & conſentement dudit Sieur Prince de *Condé*, & de Treshaults & Tres-Excellents Princes Meſſigneurs *François de Bourbon*, Prince de *Conti*, *Charles de Bourbon*, Conte de *Soiſſons*, Pair & grand Maiſtre de France, & *Henry de Bourbon*, Duc de *Montpenſier*, Pair de France, Freres, Oncles, & Couſin de ladite Dame Princeſſe *Leonore*; deſquels Articles, qui ſont demeurés és mains dudit *Prince d'Orange*, la teneur s'enſuit.

1625. Prins Philips Trouwt/ met de Prinſeſſe van Condé.

Articles accordées du vouloir, conſentement, & en la preſence du Roy, entre Treshaulte & Tres-Excellente Princeſſe Madame *Charlotte Catherine de la Tremoille*, Vefve de Treshault Excellent, & puiſſant Prince *Henry de Bourbon*, Prince de *Condé*, Duc *d'Anguien*, & Pair de France, ſtipulans pour Treshaulte & Excellente Princeſſe Madamoiſelle *Leonore de Bourbon*, Fille dudit deffunct & d'elle & Meſſire *François d'Aerſens*, Chevalier, avec le Sieur *Louys de Boutcheaux*, au Nom & comme Procureurs de Treshault, & puiſſant Prince *Philippes Guillaume*, par la Grace de Dieu, *Prince d'Orange*, Conte de *Naſſau*, *Buren*, *Catzenellenbogen*, *Vianden*, & *Dietz*; Baron de *Breda*, *Dieſt*, *Grimberges*, *Rolancourt*, *Nozeroy*, *Viſcomte d'Anvers*, & de *Beſancon*, fondées de Procuration, ſpeciale eſcripte & ſignée de la main dudit Seigneur, & Tranſcripte en fin des preſentes.

Pour raiſon du Mariage qui, au plaiſir de Dieu, ſera faict entre ledit Sieur *Prince d'Orange*, & ladite *Princeſſe Leonore de Bourbon*.

C'eſt à ſçavoir que Madame, Madame la *Princeſſe de Condé*, par l'advis & conſentement des Treshaults, Tres-Excellents, & puiſſans Princes Monſeigneur *Henry de Bourbon*, *Prince* de *Condé*, premier *Prince* du *Sang*, & premier Pair de France, ſon Fils & Frere de la dicte Damoiſelle *Leonore de Bourbon*, de Meſſeigneurs *Francois de Bourbon*, *Prince* de *Conty*, *Charles de Bourbon*, Conte de Soiſſons, Pair & Grand Maiſtre de France, & *Henry de Bourbon*, Duc de *Montpenſier*, Pair de France, à promis & promect donner & bailler en Nom & Loy de Mariage, ladite *Princeſſe* ſa Fille à ce preſente, & du vouloir & conſentement d'elle audit Sieur *Prince d'Orange*, avec les droicts ſucceſſifs paternels & aultres a elle appartenans, & qui luy pourront competer & appartenir apres le deces d'icelle Dame ſuivant les couſtumes ou leſdits biens ſerons aſſis.

Pour

1625. Pour & au Nom duquel Sieur *Prince d' Orange* lesdits Srs. *d' Aersens & Boutechoux* ſes Procureurs ont promis & promettent prendre icelle Princeſſe *Leonore de Bourbon* a femme & eſpouſe ; la quelle a ſemblable, du vouloir auctorité, & conſentement cy deſſus a promis & promect prendre ledit Siuer *Prince d' Orange* pour ſon *Mary* & eſpoux.

En contemplation & Conſideration du quel Mariaige & de la proximité du ſang, dont la dite Princeſſe *Leonore de Bourbon* a l' honneur d' appartenir au dit Seigneur Roy, ſa Majeſté luy a donné & promis faire payer dans *quatre ans* la ſomme de *cent mil livres Tournois* ; de la quelle le *tiers* entrera en communaulté future, & les *deux* aultres *tiers* ſeront employés par ledit Sieur *Prince d' Orange* en Heritaiges, qui ſorteront Nature de *propres* a ladite Princeſſe, & a faulte d'avoir employé ladite ſomme pendant le Mariage des a preſent a aſſigné & aſſigne a ladite Princeſſe la ſomme de *trois mil trois cents trente trois livres ſix Sols huict deniers Tournois* de Rente & revenu annuel ſur tous & chacun ſes biens, & ſpeciallement ſur les terres de *Noſeroy* & aultres ſcituez a la Franche Conté de Bourgoigne de proche en proche.

Les Futurs Mariés ſeront ungs & communs en tous biens *Meubles & Conqueſtz Immeubles* qui ſeront faits pendant leur Mariage ſuyvant la Couſtume de la prevoſté & *Viſcomté de Paris* : en quelque Royaume, Eſtat, ou Province que leſdits acqueſts ſoyent faicts & ſans que les dits Futurs Mariez ſoyent tenus des debtes l'un & de autre, créés avant ledit Mariaige non obſtant toutes loix, Couſtumes, & Statuts contraires : auſquels ils ont derogué & derogent.

Demeurera neantmoins a iceuxfuturs mariez la faculté de pouvoir diſpoſer de leurs biens par donnation ou *Teſtament* en faveur l'ung de l' autre, ſuivant les lieux & Couſtumes ou les biens ſont aſſis.

Ladite Princeſſe ſera dovée *de ſeize mil livres de rente*, en fonds & revenu annuel, qui luy ſera delivré de Terres de proche en proche, pour en joüir par ſes mains. En oultre aura pour ſon habitation le *Chaſtel de Noſeroy* : lequel Douaire ſera propre aux enfans ou enfant qui naiſtront dudit Mariage & aura lieu du jour du decedz, ſans qu'il ſoit beſoing en faire demande en Iuſtice.

Si le dit Sieur Prince predecede ladite Princeſſe ; Il ſera en loption d'icelle accepter ou repudier la Communaulté, et en cas de Renontiation, aura et prendra ſes Bagues, Ioyaux, et Habits ſervants a ſa perſonne, les Meubles de ſa Chambre, antichambre, et Garderobbe Garnies, Chevaux, Mullets, et Equipaigies ; ladite ſomme de *cent mil livres de Tournois* a elle donnée par ſa Majeſté, ſes propres, et tout ce que luy ſera advenu et eſcherra pendant ledict Mariage par ſucceſſion ou donation avec ſon Douaire et habitation le tout franchement et quictement ſans eſtre tenue d'aucuns debtes, ores qu'elle y fuſt obligée.

Et ſi ladite Princeſſe predece doit ſans enfans ; ledit Sieur Prince prendra enthierement tous les meubles, et a l'eſgard des acqueſts ; Ils ſeront partaigés entre les ſurvivans heritiers d'icelle.

Neantmoins, au cas qu'il ny ait Enfans ; ledit Sieur Prince Survivant joüira en uſufruict deſdits acqueſts appartenans auſdits Heriters de Ladite Dame, et paraillement ſi ladite Dame ſurvit ſans Enfans ; elle joüira en uſufruict de la part tant des Meubles que Conqueſts appartenants audit Sieur Prince.

Enſuict la teneur du pouvoir donné, par Monſieur le Prince d'Orange.

NOus *Philippe Guillaume de Naſſau* par la grace de Dieu, *Prince d'Orangé* &c. a tous qu'ils appartiendra, ſçavoir faiſons, que pour ſtipuler et arreſter les Contracts qui auront eſté conceuz et conclus par le Sieur *François d' Aerſen* Chevalier pour l'Effect de Mariage que nous recherchons de Madamoiſelle de *Bourbon*, fille de feu Monſieur le Prince de *Condé*, nous avons commis, ordonné, & Deputé commettons, ordonnons, & deputons ledict Sieurs *François d' Aerſſen*, & *Louys de Bontechaux* noſtre Gentilhomme domeſticque, chaſcun en particulier, & tous deux enſemble par ces preſentes, nos Procureurs Eſpeciaux, leur donnant plain pouvoir, auctorité, & Mandament ſpecial, de en noſtre nom & de noſtre part ſtipuler & arreſter les Contracts qui auront eſté conceux, ſtipulez, et arreſtez, tant d'une part que d'autre tant au reſpect du dot que du Douaire aſſigné pour l'effect dudit mariage, et pour confirmer tous autres Contracts a ce neceſſaires et qui en dependent, comme ferions et faire pourrions, ſi preſent en perſonne y eſtions, Ores que le cas requiſt Mandement plus ſpecial, que celuy-cy : promettant par ceſte de tenir pour faict, ferme, et ſtable, et de ratifier, et confirmer, en tant que beſoing ſoit, tout ce que par leſdits nos Procureurs et par chacun a part de nos Deputez ſera faict et arreſté en ce Contract de mariage et auſſi ſans contrevenir, ny permettre d'y eſtre contrevenu directement ou indirectement en façon quelconque, ſoubs l'obligation de nos perſonnes et biens preſens et a advenir. En *teſmoing* de quoy avons ſigné ces pointes en noſtre ville *d' Orange*, ce *troiſieſme Juillet*, *mille ſix cent ſix*. Ainſi ſigné *Philippe Guillaume de Naſſau*, et au deſſoubs eſt eſcript.

1625.

Les particuliers Articles ont eſté leus au Roy approuvez et ſignez de la propre main de ſa Majeſté a *villiers Coſterets*, *le vingt deuxieſme* jour de *Juillet*, *mille ſix cent ſix* ; ainſi ſigné, *Henry* : et plus bas, de *Neufville*. Et au deſſoubs, *Henry de Bourbon*, *C. de la Tremoille*, *Leonor de Bourbon*, *Charles de Bourbon*, & *Henry de Bourbon*, *Franchois d' Aerſſen*, *Louys de Bontechaux*.

Suivant leſdits Articles & conformement a iceux ledit Sieur Prince *d'Orange*, & ladite Princeſſe *Leonore*, authoriſée & *aſſiſtée* comme deſſus, & en la preſence de Treshaulte & excellente Princeſſe Madame *Louyſe Coligny*, vefve du defunct Treshault & puiſſant Prince *Guillaume* par la Grace de Dieu Prince *d'Orange*, et Treshault et puiſſant Prince et Seigneur *Henry de la Tour*, Duc *Buillon*, Prince *Souverain* de *Sedan*, premier Mareſchal de France, Treshault et Illuſtre Princeſſe Madame *Charlotte* de *Naſſau*, *vefve* de defunct Treshault et puiſſant Seigneur Monſeigneur *Claude* de la *Tremoille*, Duc de *Tovars*, Pair de France, Sœur dudit Sr. Prince *d'Orange*, hault et puiſſant Seigneur Meſsire *Louys* de la *Tremoille*, Marquis de *Narmontier*, Meſsire *François d' Aerſſen*, Chevalier, Meſſire Nicolas d'Aumale Chevallier Sieur de *Haucourt*, premier Gentil-homme de la Chambre de mondit Seigneur Prince de *Condé*, Maiſtre *Martin Langlois*, Sr. de *Beaure-Pair & Liſſes*, Conſeillier d'Eſtat de ſa Majeſté, et le Sr. *Jean Baptiſte Kerremans*, premier Conſeillier et Surintendant des affaires de mondit Seigneur le Prince *d'Orange*, ont promis et promettent de prendre en Foy et Loy de Mariage, pour icelluy, au plaiſir de Dieu, Solemniſer et accomplir au pluſtoſt que faire ſe pourra, ſoubs les Pactes, con ventions, accords, dons, Douaires, & promeſſes portées par leſdits Articles, qu'ils ont reſpectivement aggrées et ratiffiées, Aggreent, et ratiffient, et promettent et s'obligent en tretenir et accomplir, non obſtant toutes loys, conſtitutions, et couſtumes a ce contraires : auſquelles ils ont expreſſement derogué et deroguent, et ſe ſont ſoubmis en ce qui concernera l'execution du preſent contract, a la couſtume et juriſdiction de la *Prevoſté & Vicomté de Paris*, par ce qu'aultrement ledit Mariage n'eut eſte faict. Promirent et Jurerent en Foy et Parolle de Prince et Princeſſe avoir agreable, tenir ferme, et ſtable, a tousjours le contenu en ces preſentes, ſans jamais y contrevenir ny faire contrevenir en quelque ſorte que ce ſoit apaine de tous deſpens, Domaiges, et Intereſts, ſoubs l'obligation et Hypoteque de tous et chacun leurs biens, meubles et Immeubles, preſens et advenir, que leſdites Parties et chacune d'elles en ont ſoubmis et ſoubmettent pour ce de tout a la Juſtice, Juriſdiction, et contrainčte de ladite *Prevoſté de Paris*, et de toutes aultres Juriſdictions ou trouves ſeront, renonceant à toutes choſes quelconques a ce contraires et au droict diſant, *generale renon-*

1625. *ceation non valloir.* En teſmoing de quoy ledit ſel Royal de ladite *prevoſté* a eſté mis & appoſé a ceſdites preſentes: qui furent faictes & paſſées au Chateau de *Fontainebleau* le *dix neufieſme* jour de *November* apres midy, l'an *mil ſix cent ſix* en preſence des Nobles hommes *Iſaac de la Grainge*, & *Claude Durevivres*, Conſeillier, & Secretaires de mondit Sieur le Prince de *Condé*, & du Sieur *Jean de Cools*, Secretaire de mondit Sieur le Prince *d'Orange*, & Griffier de ſes Finances. Teſmoings ledit Sieur & Dame Prince & Princeſſe Futurs eſpoux & leſdits Seigneurs & Dames ſuſnommés & comparans ont ſigné la Minute des preſentes avec leſdits teſmoings & ledit Notaire, ſoubſigné. *Fanyn.*

Deſe Prins ende Princeſſe leefden te ſamen in den Huweliicken Staet tot den jaere ſeſtien hondert achtien: Edoch kregen geen Kinderen: de Prins was al reedelijck op ſijn jaeren: ende ſeer mettet ſierecijn ghequelt. Na gemaeckte Treves in 't jaer ſeſthien hondert neghen quam hy in poſſeſſie van zijn goederen / in deſe Provintien: ende wiert tot Breda Gehuldet. Hy was van een ſacht / goedertieren / en vroom humeur / en bleeck wel dat hem de Koningh hadde laeten optrecken meer tot devotie, als tot den oorlogh: als denckende dat hy aen de Princen Maurits, of Hendrick Vanden ghenoegh hadde. In zijn leven en ſterven heeft Prins Philips getoont groten yver tot de Rooms-Catholijcke Religie: ſulcx hy in zijne laetſte diſpoſitie ende Teſtament ſeer heeft te kennen ghegeven: bewijſende oock aen zijne Domeſtijcken, Dienaers / ende Armen groote mildadicheyt en dienſtschap: hebbende ſelf gemaeckt en ingeſtelt zijn Teſtament: ſulcx in 't laetſte la-tende Solemniſeren en beveſtigen: en heb goet gedacht 't ſelve hier mede te ſtellen / als een exempel van pieteyt tot den armen / en zijne Domeſtijcquen: Hoewel nochtans oock ſorge dragende voor de grootheyt en eere van zijn huys ende geſlachte. 't Welck deur de Princen zijn broeders ſeer was geilluſtreert / daerom hy ock de Religie niet heeft aenghetast: maer alles Univerſeelijck ghelaten aen Prins Maurits zijn volghende Broeder; die het huys noch hooghor heeft verheven ende verheerlijckt. Anders was Graef Ian van Naſſauw in Spaenſchen dienſt / en Rooms-Catholijck van Religie; dien hy om die oorſake hadde konnen beneficeeren; maer die en was niet ſoo gerelebeert / als de Princen zijne Broeders.

Prins Philips Teſtament.

AU nom de la Treſſaincte, Ineffable & Indiviſible Trinité, le Pere, le Fils, & le St. Eſprit, un ſeul & vray Dieu, a qui j'ayme, crains, adore, & honore comme Autheur de toute choſe & comme icelluy qui m'a donné l'eſtre & peult diſpoſer de moy & de tout ce qu'eſt à moy, de ma vie & de ma *mort*: Laquelle nous eſtant aultant Incertaine, comme a luy aſſeurée, de jour, heure, & moment; pour ne tomber a une *mort ſubite* (dont la divine Majeſté par ſa miſericorde infinie me veuille delivrer) & demeurer de tout fruſtré de declairer mes dernieres voluntés, Ay bien voulu avec ſa divine permiſſion en diſpoſer au temps, affin qu'a ſon temps, apres eſtre hors des miſeres de ce monde, ſoyent notoires a un chacun.

Nous *Philippe Guillaume*, par la Grace de Dieu, Prince *d'Oranges*, Comte de *Naſſau*, *Vianden*, *Dietz*, *Canzenellenbogen*, *Buren*, & *Lerdam*: Seigneur & Baron de *Breda*, *Dieſt*, *Steenberge*, *Warneton*, *Grimbergen*, *Lanoy*, *Herſtal*, *Arlay*, *Nozeroy*, *Sainct Martensdijck*, & aultres appendances & dependances, Viſconte hæreditaire *d'Anvers* & *Beſançon*, Chevalier de l'ordre de la *Toiſon d'Or*.

A tous ceuls qui ces preſentes verront, ſçavoir faiſons que le *vingt troiſieſme* jour d'Aougſt apres midy l'an 1603. pardevant *Eſtienne Colleron* & *Jean François* Notaires du Roy Tres-Chreſtien en ſon Chaſtelet de *Paris*, & en preſence de Meſſeigneurs *François d'Arſſens* Eſcuier, *Jacques Bongart* Eſcuier & aultres ſoubs ſignés en la maiſon dudit Seigneur *d'Arſſens*, Faubour *Sainct Germain*, Rue de Tozonnes, &c.

Avons faict un *Teſtament* du quel nous avons envoyé un double de la meſme teneur a noſtre treſcher & aymé Frere, le Prince *Maurice de Naſſau*, lequel le trouverat en ſon pouvoir maintenant; mais comme ayant changé d'eſtat & deſirant laiſſer mes dernieres voluntez plus amples & plus eſclaircies, & adjouſter des *Legats* particuliers, pour ne pas eſtre ſurprins de la mort, dont l'heure & le jour nous eſt incertain, & me trouvant, Dieu mercy, avec le bon ſens & capacité qu'il luy a pleu me donner, de meure deliberation & ſans intention de ne rien innover quant au principal du ſuſdit Inſtrument, je l'ay ouvert & veu pour coucher ceſtuy-cy a l'advenant du ſens & comme il nous ſemblera mieux „convenir *pour le bien & conſervation de la grandeur de no-„ſtre maiſon, que Dieu veuille proſperer de plus en plus & la „remplir de ſa Sainct benediction; ramenant tous ceux qui en „ſeront heretiers à la vraye cognoiſſance de leur ſalut, ſe voyant eſloignes d'icelle, à fin que conſervant ce que je leur laiſſe, deſſoubs ſa divine protection, ils puiſſent conjoinctement joüir beureuſement le bien celeſte; la ou que les autres ne ſont que preſtez, remplis de vanites, plains de miſeres, & ſouvent pluſtoſt perdus que joüis.* Retournant doncques a l'eſtabliſſement du project de nos dernieres volontez & diſpoſant abſolutement des biens temporels qu'il y a pleu a Dieu nous eſlargir, nous conſervant tousjours l'entiere diſpoſition de changer accroiſtre & diminuer leſdites volontez juſques au dernier jour & heure de noſtre treſpas, ayant le jugement bon, que Dieu me veuille conſerver juſques au dernier ſouſpir de ma vie, neantmoins des maintenant par forme de Teſtament avons ordonné & ſtatué, ordonnons & ſtatuons & voulons eſtre executé (deroguant tout autre) tout ce que ſera contenu en ce preſent Inſtrument eſcript de ma propre main & la teneur qui s'enſuit: Car telle eſt noſtre volonté.

Premierement comme tout bon Chreſtien eſt obligé de faire, ſe confiant en l'intime miſericorde de noſtre bon Dieu, qui a voulu eſpandre le precieux ſang de ſon Fils *Jeſu Chriſt* noſtre Sauveur, pour rachapter nos ames des eternels torments, ou le peché de nos premiers Peres & depuis les noſtres nous les font meriter treſjuſtement. Mais en luy demandant pardon avec repentance de l'offence il nous lave de ce precieux ſang, & par la paſſion & mort nous rend dignes de la joüiſſance de ſa gloire. Je remets doncq & recommande de mon ame remplie de pechez, entre les mains de ceſte infinite miſericorde, affin que demeurant nette & l'avée par un ſi grand & puiſſant benefice, demeurant en la *vraye creyance de la Sainct Mere Egliſe, Apoſtolique & Romaine*, & contribuant la repentance de tant de pechez commiſes par elle, elle puiſſe aller joüir de l'eternelle gloire que ſa Majeſté divine luy à promiſe & à tous bons Chreſtiens; luy ſuppliant avoir pour agreable les prieres & ſuffrages qui luy ont eſté faictes par la *benoiste Vierge Marie* & de tous les Apoſtres & Saincts de Paradis pour moy indigne: en vos mains doncques encores une fois, mon Dieu, je recommande mon ame, vous m'aves redimé, Dieu de verité, faictes que je vous en puiſſe rendre les loüanges eternellement, en ta gloire, glorifiant le Pere, & Fils & Sainct Eſprit; qui eſt le but de tous mes deſirs & ſouhaits.

Secondement nous deſirons & voulons que noſtre corps ſoit enſevely en une de ces quatre Villes, *Breda*, *Dieſt*, *Lens le Saulnier*, ou *Orainges* le plus proche du lieu ou noſtre bon Dieu ſera ſervy nous appeller de ce monde & ou l'office devin de la Meſſe ſe celebre ordinairement. Car en tel cas pourrat le corps demeurer depoſité audit lieu ou en quelque autre, ou la continuation de ce Sainct ſacrifice ſera continué & aſſeuré, juſques à ce que Dieu le remettra entierement aux lieux ſus nommez; voulons & mandons expreſſement que les ſolempnites & Ceremonies de l'enterrement ſoyent mediocres ſans y faire deſpens ſuperflus, neantmoins convenables a la qualité de la maiſon: ne faiſant aucun eſtat en mon particulier de ces vaines couſtumes, mais bien voulons qu'en l'Egliſe ou noſtre corps ſera depoſité ſoyent dictes la meſme année *trois mille Meſſes*, pour les offences que mon ame pourroit avoir commis, n'ayant faict *deüe penitence*: l'aumoine ſera faict des deniers que je veulx reſerver de la rente de *toute une année*

depuis

1625.

1625. „depuis mon treſpas, pour eſtre encores employez a „aultres legatz, que je veulx faire. Et ſi l'heritier que nous nommerons en fiſſe difficulte nous le privons des maintenant & a touſjours de nos biens maternels comme pour tout aultre manquement qu'il pourroit faire au moindre de mes Legats, combien que je m'aſſeure qu'il ſatisfaira tresvolontiers a mes dernieres voluntes. Nous laiſſons encoires une meſſe perpetuelle qui ſe dira tous les jours au lieu ou noſtre Corps ſera enterré : de cedit argent s'acheptera une *Rente annuelle* pour le Chappellain qui la dira ou on la luy fera bonne ſur les Rentes dudit lieu de l'enterrement. Mandons et voulons auſſi que trois ans conſecutivement ſoyent diſtribués deſdits derniers trois mille eſcuz aux pauvres et neceſſiteux qui ſoyent de nos ſubjects, aſçavoir en chaſque année mille eſcuz par gens de bien et de conſcience tant auterritoir de Breda qu'aux aultres lieux et ou l'on pourra ſçavoir, qu'il y aye plus de neceſſité : ce que par les paroiſſes ſera facile de ſçavoir et ceulx qui en auront la charge s'en pourront enquerir, et Dieu aydant en donnerons d'avantage.

Troiſieſmement ordonnons et recommandons que toutes et chacune de nos debtes, ſi en laiſſerons au jour de noſtre treſpas depuis la moindre juſques a la plus grande ſoyent payées des derniers comtents ou plus prompts biens qui ſeront par nous de laiſſés, ſans eſpargner aulcuns meubles de ceulx qui j'auray, ſi beſoing fuſſe ; Car ceſt le premier que voulons eſtre payé et ſatisfaict.

Quatrieſmement : comme depuis leſdit Teſtament que nous avons faict a Paris, dont Monſieur le Prince *Maurice* mon Frere en a eu ung double, que par ceſtuy-cy eſt annullé & invalidé, aurions changé d'eſtat ayants Prins femme, qui nous a couſtraint auſſi a l'ouverture dudit Teſtament & en faire ceſtuy de nouveau, noſtre volunté doncques eſt que noſtre treſchere & bien aymée femme & Compaigne *Leonore* de *Bourbon* ſoit enthierement ſatisfaict & payée de ſon dovaire en forme & maniere que le contract de noſtre mariage porte ſans aulcune reſerve ny choſe au contraire, la laiſſant joüir paiſiblement ſa vie durant de tout ce qu'a eſte ſtipulé & Conclud audit traicté. Nous voulons de plus qu'elle aye le lict de velours paſſementé d'Or & Argent, avec tout ſon ameublement, & la Tapieſſerie de Orlando, qui nous a eſté donné en partie de noſtre Ville de Breda avecq la moictie de noſtre linge, je dis de celluy de noſtre maiſon tant ſeullement (exceptant celluy qui eſt venu de la maiſon mortuaire de Buren, duquel diſpoſerons a noſtre volunté) de toute noſtre vaſſelle tant dorée que blanche, & la donnons de plus tous les joyaulx & perles qu'elle a eué de nous excepté ce qu'elle a eu de celles & ceulx de feu ma ſœur la Conteſſe de Rhœux : comme auſſi eſt excepté mon cordon de Chappeau tout enthier avecq mes deux enſeignes petite & grande, les bouttons que je porte ſur mes abeillemens avecq diamans & ma chaine de diamans faict en boutons ovales, & aultres minutez qui ſe trouveront en mon pouvoir pour en diſpoſer a ma volunté ſoit maintenant ou apres ; Si Dieu me faict la grace de me pouvoir conſerver en mon bon ſens juſques au dernier de ma vie ; comme je luy en ſupplie touts les jours, demeureront a moy pour en diſpoſer & faire d'advantage pour elle. Car je reſerve la libre diſpoſition juſques au dernier.

Cinqieſmement : comme au ſecond Article de nos dernieres voluntes avons reſervé une année du net & enthier revenu de nos biens tant Paternels que Maternels, payés les charges, qui ſont ſur leſdits biens, y ayant deſia aſſignés deſſus quelque legat ; deſirons que le ſurplus ſoit diſtribué pour ſatisfaire a tous nos bons ſerviteurs qui pour lors ſe trouveront en noſtre ſervice Domeſticque, n'ayans eſté remunerés en vie ; nous voulons doncques que noſtre heritier, en ſuitte de la clauſule inſerée audit Article ſans difficulté face diſtribuer ladite Rente de l'année apres ma mort a tous meſdits ſerviteurs en la forme ſuivante. Devant qu'entrer en poſſeſſion deſdits biens premierement il leur fera payer tout ce que leur eſt deü de toutes leur Gaiges l'année de mon treſpas & apres a rate des Gaiges annuelles diſtribuer ledit Argent pour leur achapter une Rente viaigiere ; Aſçavoir celluy qui aura trois cens Florins par an en tirera deux mille & quatre cent en Argent contant pour l'achapt d'une Rente viaigiere de trois cens Florins ou pour l'employ, comme il trouvera le mieux convenir pour ſon bien, auſſi des plus haults Gaiges n'excedant la ſomme de mille Florins & ayant ſatisfaict aux plus grand Gaiges, y reſtant encoires bonne ſomme, en pourra accroiſtre la quantité de ceux qui auront eu plus petits Gaiges ſelon la qualité des perſonnes & les ſoings & bons ſervices qu'ils nous auront rendus, par ou l'heritier demeurera deſchargé des Rentes viaigieres qui ſe pourroyent donner ſur les biens. Bien entendu neantmoings que ſi le revenu de ladite année ne fuſſe ſuffiſante pour payer le tout, en tel cas mandons & voulons, que ceux qui ne pourront eſtre payés en argent comptant, ſoyent leurs Rentes viaigieres Hypotecquées ſur mes biens Maternels, juſques a eſtre deſchargées du Revenu deſdits biens par mon heritier, devant d'entrer en l'enthiere poſſeſſion deſdits biens, ce que je veux auſſi eſtre obſervé par tous les legats portés en ceſt Inſtrument, comme ceux que nous pourrions encoires faire, & par ce que nous ne pouvons pour le preſent ſçavoir ceux qui pourroient avoir eſté Remunerés par nous en vie ny ceulx qui a noſtre treſpas pourroient ſe trouver en noſtre ſervice, ne nommans perſonne en particulier, Dieu nous en fera la grace comme luy en ſupplions de le pouvoir faire quand il luy plaira nous appeller. Mais l'Incertitude de la vie humaine nous oblige a faire ces preventions de nos dernieres voluntes, le remettant avec particuliere recommendation & injunction de noſtre heritier qui ſera nommé cy apres de faire equitable repartition, ſans laiſſer aulcun plainctijf ny mal ſatisfaict. Car telle eſt noſtre volunté, & ainſi luy recommandons eſtre faicts punctuellement ; & ne le faiſant ; que tous les biens Paternels & Maternels vienne au ſecond appellé par moy en Teſtament, et ne le faiſant le ſecond ; au troiſieſme. Car je veux punctuel accompliſſement de ce mon Teſtament, & comme le deſſudit Teſtament annullé et caſſé par ceſtuy-cy, comme deſia a eſté dict, fut avant avoir eſté en eſtat de mariage, l'eſtant maintenant et l'ayant y a eſté dix ans, auſquels Dieu n'a encores eſté ſervy nous donner lignées ; Neantmoins ſi Dieu nous en donaſſe ſoit fils où fille : En tel cas nous voulons ſoit l'un ou l'autre qu'il aye l'entier heritage de tous nos biens, tant Paternels que Maternels, ſans en excepter aucuns meubles et immeubles. droicts, noms, et actions, de quelle nature & condition qu'ils ſoyent & en quel lieu et endroict qu'ils ſoyent ſcituez : et en tel cas la Mere ne pourroit diſpoſer d'aucune choſe de tout ce que luy laiſſons declaré au *quatrieſme* Article de ce preſent Teſtament, que pour ſa vie durante, le faiſant remettre tout au fils ou a la fille, que Dieu nous auroit donnée a mon treſpas, s'Il fuſſe un male & qu'il puiſſe parvenir a l'aage de diſcretion n'ayant hoirs de legittime mariaige. Il appellera comme je fais en ceſt Inſtrument le maſle le plus proche de la Maiſon de *Naſſauw*. s'Il a une fille qu'il *ſi allié à la dite Maiſon*, comme eſt & ſera ma volunté qui ſoit faict de la fille que nous pourrions encores avoir. Mais comme juſques Ores il y a peu d'apparence, ayant deſia ſi long temps eſté mariez, d'avoir des enfans, ce que Neantmoins je mect en la main de Dieu ; & ſi en cas nous n'en avons Poinct, & les ayant, vinſent a faillir ſans laiſſer hoirs legittimes *Fames* ou *femelles*, en tel cas nous avons nommé & inſtitué, Nommons & Inſtituons noſtre heriter Univerſel en tous nos biens & chaſcun nos principaultez, Contez, Baronnies, Terres, & Seigneuries

Digitized by Google

1625. gneuries & aultres biens quelconques tant paternels que maternels, droicts, noms, & actions de quelle nature ou Condition qu'ils ſoyent & en quel lieu & endroict qu'ils ſoyent ſcitues (reſervant nos meubles comme n'en ayant eu aulcun en heritaige de feu mon Pere ny de la Maiſon) noſtre Treſcher Monſieur Frere le Prince *Maurice de Naſſauw* & apres luy ſes enfans Males procrées en legittime mariage & leurs hoirs & deſcendants d'eux, preferant tousjours le plus prochain maſle unicq & Univerſel ſucceſſeur, ſubſtituant au deffault de luy pour l'eſtre l'enſuivant: & en cas que mondit Frere & ſes Fils allaſſent de vie a treſpas ſans de laiſſer Enfans males procrées de leurs Corps en loyal mariaige, inſtituons a noſtre heritier pour le tout & en la forme ſuſdite noſtre tresaymé Frere le Prince *Henry de Naſſau* & au deffault de luy ſes hoirs males procrées en legittime mariage & deſcendans d'eulx ſucceſſivement preferant tousjours l'aiſné & le plus prochain pour repreſentation & ſubſtituans les enſuivants ſelon l'ordre que dict eſt: & ſi l'un ou l'autre de nos dits Freres de cedaſſent ſans Enfans males legittimes ou qu'iceux Enfans ou deſcendans d'eux apres eſtre venus en noſtre hoirie, allaſſent de vie a treſpas, ſans hoires males legittimes procrées de leurs Corps, nous ordonnons & Inſtituons audit cas noſtre heritier Univerſel *le Fils aiſné* de noſtre Oncle Paternel, Monſieur *le Conte Iean de Naſſau & apres & en deffault de luy* le plus prochain de ſes hoires males ſelon le meſme ordre que deſſus: & advenant que ſemblablement ledit Fils aiſné, vint a mourir ſans delaiſſer Fils, petit Fils, ou deſcendans d'eulx nous delaiſſons tous nosdits biens au ſecond Fils de noſtre dit Oncle a ſes Enfans maſles & deſcendans d'eux aſçavoir tousjours le premier Fils & a leur deffault au *troieſme* Fils & deſcendans & au *quatrieſme* & enſuivans pour ſucceder ſucceſſivement ſelon l'ordre & la ſuitte que deſſus, entendant nommement d'inſtituer tous les heritiers ou deſcendants cy deſſus nommés & mentionés, ores que ne fut que conditionellement. Ordonnons que tous leſdits biens ſans alienation, charge, au deminution, ou detraction d'aucune *quarte* ou *trebellianicque* ſoyent ſucceſſivement de laiſſés & rendus au plus prochain de noſdits hoirs & ſucceſſeurs procrées en loyal mariaige portant le nom & armes de *Naſſau*, la repreſentation ayant lieu. I'ay dict en *loyal mariaige*: I'adjouſte qu'il ne ſoit meſallié. Car en tel cas je veulx que la ſucceſſion paſſe au ſecond, eſtant marié ſelon ſa qualité.

Et ſi au jour de noſtre treſpas noſdits Freres ou aultres ſuſdits heritiers ſuivants fuſſent tenus pour inhabils & empeſches a heriter ou apprehender aulcun de noſdits biens pour quelque inhabilité ou empeſchement de droict ou de faict que ce faict: nous avons en cas de l'empeſchement ou inhabilité du premier de noſdits heritiers inſtitué le ſecond: & en cas de l'empeſchement du ſecond, ſubſtitue le troſieſme & ainſſi conſecutivement ſelon l'ordre predit pour ledit habilité & non empeſché, pour jouyr les fruicts & revenus d'iceux biens, tant que tel empeſchement durera au regard de tous les precedens inſtitués; & icelluy venant a eſtre levé & oſté, voulons & ordonnons deſtors tous & chacun leſdits biens eſtre rendus & reſtitues; & que, de faict & plain droict ils retournent au plus prochain de noſdits heritiers inſtitués & fidei commiſſaires purement ſubſtitues, abiles a nous ſucceder.

Et par ce que nous deſirons & voulons que tous ceux qu'aurons beneficié tant de *Rente viaigiere*, qu'autrement & a qui aurons donné biens & Rentes perpetuelles, ſoyent entierement ſatisfaicts, ſelon & en conformité des teſmoignages qu'ils exhiberont par les eſcripts & Ordonnances ſoubs noſtre ſeel & ſignées de noſtre Nom & contreſignées de noſtre Secretaire, & Greffier de noſtre Chambre des Comptes: Nous ordonnons a celuy qui ſera noſtre premier heritier & qui entrera en noſtre hoirie, de faire payer le tout punctuellement & ſans dilay auſdits qui produiront leurs actes en deüe forme ſignez & contreſignez comme dict eſt; comme auſſi tous *Legats* inſerez en ce Teſtament, & qui apres pourront eſtre faicts, comme en reſervons le pouvoir d'accroiſtre & deminuer a noſtre volonté juſques au dernier ſouſpir de noſtre vie: ayant le pouvoir de les ſigner de noſtre main y comprennant toutes les debtes non payez & tout autre choſe, de laquelle, par faute de payement, pourrions demeurer chargez. A quoy contrevenant perdra la ſucceſſion des biens *Paternels & Maternels*, que nous voulons eſtre donnez au ſecond appellé a noſtre ſucceſſion: comme nous avons enjoint cy deſſus audit heritier: & ne payant tous & chacun nos Legats bien & deüement, ſoit en argent de l'année qu'avons reſervé entiere des rentes de tous nos biens tant Paternels & Maternels, payez les charges annuelles que ceux qui ſeront chargez ſur quelque bien & Hypoteçque particuliere, ne puiſſe entrer en noſtre hoirie ny joüir de noſdits biens juſques a l'entier furniſſement deſdits Legats, bien faicts, payements des debtes, & en oultre perdre l'entiere ſucceſſion de tous les biens Paternels & Maternels, les donnant au ſecond qui pourra ſucceder legittimement ſelon les ordres cy deſſus nommez de nos dernieres volontez; leſquels voulons eſtre inviolablement gardez & obſervez par tous ceux qui ſucceſſivement viendront a la ſucceſſion de tous nos biens, voyant la liberalité que j'uſe pour la Maiſon de *Naſſau*, que Dieu veuille proſperer garantir & proteger tousjours par ſa bonté infinie. Car nous avons par le traicté de partaige & autrement l'entiere diſpoſition de tous nos biens, & puis que je le leur laiſſe avec ſi bonne affection, je me veulx aſſeurer qu'ils accompliront entierement nos derniers Mandats & dernieres volontez: Car auſſi le recommandons comme eſtant de tout a nous. 1625.

Et par ce que nous voulons rendre noſtre derniere diſpoſition ferme & valide par forme de Teſtament *Inſcriptis & Codicille* ou autrement, comme mieux peut ſubſiſter non obſtant aucuns droicts, couſtume, ſtatuts, ſtijl, & uſance au contraire deſquels avons derogue & deroguons par les preſentes, nous avons prins les Octrois neceſſaires pour pouvoir teſter abſolutement de tous nos biens, ſans qu'il y puiſſe avoir contradiction ny oppoſition quelconque, tant pour les biens Paternels que Maternels; les donnans entierement & abſolutement aux heritiers ſuſnommez avec les clauſules & reſerves, notez, & inſerez cy deſſus en ce mien Teſtament & derniere volonté: Mandons & ordonnons a noſdits heritiers d'ainſi faire. Et comme juſques ores mes plus prochains heritiers ſont Meſſieurs les Prince *Maurice & Henry* mes Freres, je les laiſſe auſſi avec ceux de mon Conſeil qui pour lors ſeront trouvez en mon ſervice d'eſtre les Executeurs de meſdits ordonnances & dernieres volontez. Il leur va du leur & du mien; & que mes dernieres voluntez ſoyent bien & promptement executez & accomplis; je les encharge & prie & en teſmoignage & approbation de tout ce que deſſus nous avons eſcript de noſtre propre main & ſigné d'icelle noſtre nom au deſſous de ceſte noſtre preſente Ordonnance & diſpoſition & derniere volunté & avec les ſolempnitez requiſes devant Notaire & teſmoings ſellé de noſtre ſeau & armoiries, pour plus ample verification, ainſi par nous faict, comme conſtera: voulons en oultre qu'apres noſtre treſpas chaſcun en aye la cognoiſſance. Ordonnant a noſtre dit heritier au premier degré, qu'a chacun de noſdits de nommez inſtituez ou ſubſtituez heritiers ou legataires de donner Copie au publicq de ceſt, quand' requiz en ſeront, la voulant laiſſer juſques lors incognue & reſervant le pouvoir & authorité d'acroitre, changer, & diminuer les Legats & toute autre choſe juſques au dernier ſouſpir de la vie ayant force, ſens, & vigeur de ſigner & donner a cognoiſtre meſdites voluntes: Neantmoins des maintenant & juſques lors que pourrions faire quelque changement ou y adjouſter; ou ſurvenant que fuſſions ſurprins de la mort (que Dieu ne veuille) voulons que ce Teſtament aye ſon plain effect & que demeure ferme & eſtable comme eſtant teſmoignage de nos dernieres voluntez; Et affin qu'il puiſſe eſtre conſervé & retrouvé a ſon temps, l'avons faict depoſiter en la maiſon de Ville de noſtre Ville de *Breda*, avec la ſolemnité requiſe: en tel cas Ordonnons a ceux qui ſeront lors

Digitized by Google

1625. lors de noſtre Conſeil & qui ſe trouveront à noſtre treſpas defaire mettre avecq le Magiſtrat de ceſte ville le Teſtament entre les mains de l'heritier nommé & qu'il ſoit leu publicquement: affin que Copies en puiſſent eſtre données à qu'il appertiendra, & a ceux qui en demanderont ce qui ſera endoſſé au deſſus dudict Teſtament, affin qu'il ſoit notoire a un chacun avec le teſmoignage du Notaire & teſmoings qui auront ſoubſigné le Teſtament, fermé & cachetté de noſtre main, le jour & an que ledit Notaire aura inſcrips, devant les teſmoings au bas de cedit Inſtrument. Et pour plus grande aſſeurance & affin qu'il ny puiſſe avoir aucune fraude, avons voulu envoyer un ſemblable Inſtrument ſigné, ſerré, & fermé a Monſieur le Prince *Maurice* mon Frere, eſcript auſſi de ma propre main, me reſervant ceſtuy-cy, affin qu'apres mon deces puiſſent eſtre par les executeurs du Teſtament collationnés enſemble pour faire plus de foy, & ce que pourrois encores adjouſter de plus devant mon treſpas, comme ayant reſervé la libre diſpoſition juſques au dernier de ma vie, eſtant ſigné, je veux que ces derniers volontes ſoyent accomplies avecq la meſme reſtriction que deſſus: Car ce ne ſeront que Legats n'entendant rien changer quant a la ſucceſſion ſuſdite des heritiers appellez, ſi ce ne fut arrivant du changemant devant mon treſpas; cependant n'y ayant choſe au contraire, voulons & ordonnons que ce Teſtament ſubſiſte & ſoit entierement en ſa force & vigeur, valide & ſans contradiction. Car telle eſt pour le preſent noſtre derniere volonté abſolue, & ce juſques à tant qu'il n'y ait autre Inſtrument, qui le derogue: Signé par nous en deüe forme, comme le ſera tout ce qu'a l'advenir pourrons adjouſter & diminuer & changer.

Et pour ce que nous deſirons laiſſer toute choſe en bon eſtat & pour les pouvoir mieux conſervér & maintenir: Nous mandons & ordonnons au premier appellé a noſtre hoirie, qu'il n'innove rien quant au faict de la *Religion* en noſtre principaulté *d'Orange*, ains les laiſſer vivre aux uns & autres paiſiblement chacun en ſa Religion, conſervant, quant aux Officiers, le meſme Ordre & Police que nous y aurons laiſſé ſans faire tort à perſonne & les traictant eſgallement ſoubs condition, que ne le faiſant; tous les biens ſoyent apprehendés par le ſecond appellé a noſtre dite hoirie & conſequement aux aultres, ſi en cas les premiers n'accompliſſent punctuellement tout le contenu en c'eſt inſtrument de nos derniers voluntes. Car ainſi le voulons & commandons comme abſolut Seigneur & diſpoſiteur de tous mes biens. Je me veulx promettre de la prudence & probité du premier appellé, qu'il ne vouldra en aulcune maniere contrevenir à mes Saintes & Juſtes voluntés: c'eſt ce qui me les à faict exprimer tout à faict & y mettre ces clauſules preſentes & obligatoires. Je le prieray doncques de meſme ordre en ſes Enfans, procrées en legittimé Mariagé & de Femme conforme à ſa qualité, ſi Dieu luy en donne. Et ſi non; Je prieray le meſme au ſecond, au troiſieſme, finalement à tous ceulx qui pourront ou viendront à ceſte mienne hoirie & ſucceſſion, & celluy qui n'y vouldra entendre & ſe monſtrera ingrat à mes bien faicts & Ordonnances de c'eſt inſtrument Teſtamentaire; ſera forclos de la ſucceſſion: laquelle paſſera au ſuivant & de l'ung à l'autre, demeurant a celluy qui accomplira entierement ce que luy eſt en joinct par ce Teſtament, & qui eſt inſeré, & bien particulierement declairé l'intention de mes dernieres voluntés, pour eſtre obſervées en tous & chacun de ces poincts abſolutement & expreſſement ſoubs la ſuſdite condition & perte. Faict a *Bruxilles*, le vingtieſme Febvrier *mille ſix cent & dixhuict*, ſellé de mon ſeau eſcript & ſellé de ma propre main, comme en feront Foy teſmoings & Notaire ſoubs ſignés. ſigné *Philippe Guillaume de Naſſauw.* Au dos dudit Teſtament eſtoit eſcrit ce que s'enſuit.

Aujourd'hier vingtieſme jour du mois de Febvier *mille ſix cent & dixhuict*, comparant perſonnellement hault & puiſſant Prince *Philippe Guillaume de Naſſau*, Prince *d'Orange*, &c. pardevant nous *Jehan Mendez de Salas*, Greffier de l'audience de l'Armée & Notaire publijcq, & *Libert Melijn* auſſi Notaire; Auquel eſtant par nous Notaires preſents les teſmoings cy en bas denommés montré le *Teſtament* contenu & *en ces neuf feuilles* eſcript, A dict & declairé que le tout eſtoit eſcript de ſa *propre main* & qu'y eſtoit eſcript ſon *Teſtament*, & derniere volonté & que pour tel le vouloit eſtre tenu & obſervé. Ainſi faict & paſſé a Bruxelles en preſence de hault & puiſſant Seigneur Meſſire *Chriſtoffre de Rye*, Marquis de *Warambon*, Chevalier de l'Ordre du Thoizon d'Or, & hault & puiſſant Sieur Monſieur *Jean de Croy*, Conte de *Solre*, auſſi Chevalier de l'Ordre du Thoiſon d'Or, & Monſieur *Philippe* de *Merode*, Comte de *Middelbergh*. Signé: *Chriſtophe de Rye, de la Palud, Marquis de Warambon, Le Conte de Solre, Philippe de Merode, de Salas, & Libert Melijn*, Notaires. Cacheté du Cachet dudit Seigneur Prince. Embas eſtoit eſcript, Concorde par moy *L. Melijn* Notarius.

1625.

IN den Name van de Alderheylighſte, onuytſpreeckelijcke, ende onverdeylde Drievuldigheyt, den Vader, den Soon, ende den Heyligen Geeſt, een ende waerachtigh Godt, die ick beminne, vreeſe, aenbidde, ende eere, als Autheur van alle dinghen, ende als de gheene, die my het weſen heeft ghegeven, ende diſponeren kan van my en van alle het geene my toebehoort, van mijn leven ende van mijn doodt: de welcke aen ons ſoo onſeecker zijnde, ghelijck als aen hem ſeecker, van den dagh, uyre, ende ſtonde: om niet in eenen haeſtigen doodt te vallen, (waer van my de Goddelijcke Majeſteyt door ſyn oneyndelijcke barmhertigheyt wil bevrijden) ende in 't gheheel ghefruſtreert te blijven om mijne laetſte wille te verklaeren, hebbe met ſyn Goddelijcke permiſſie daer van wel in tijdts willen diſponeren, op dat de ſelve op haer tijdt, nae dat wy uyt de ellenden deſer wereldt ſullen zijn, bekendt mogen zijn aen een yeder.

Wy *Philips Wilhelm*, by der gratie Godts, Prince van *Orangie*, Grave van Naſſau, Vianden, Dietz, Carzenellebogen, Buren, en Leerdam, Heer en Baron van Breda, Dieſt, Steenbergen, Warneton, Grimbergen, Lanoy, Heerſtal, Arlay, Nozeroy, Sint Maertens-Dijck, ende andere appendentien ende dependentien, Erf-Burghgraef van Antwerpen ende Beſançon, Ridder van de Ordre van 't Gulden Vlies.

Aen alle de gheene die deſe teghenwoordighe ſullen ſien, doen te weten, dat den *drie en twintighſten* dagh van *Auguſtus* naer de middagh, in het jaer *ſeſtien honderd en drie*, voor *Steven Colleron* ende *Ian François*, Notariſſen van den alder-Chriſtelijckſten Koninck in ſijn Chaſtelet van *Parijs*, ende in preſentie van mijn Heeren *Francheis van Aerſſens* Eſcuier, *Jacob Bongaert* Eſcuier, ende andere ondergheſchreven, in het Huys van den ghemelten Heer van *Aerſſens*, in de Voorſtadt *Saint Germain*, in de ſtraet van de *Toronnes*, &c.

Hebben een Teſtament gemaeckt, van het welcke wy een Duplicaet hebben gheſonden van de ſelve teneur, aen onſen lieven ende beminden Broeder den Prince *Maurits* van *Naſſauw*, de welcke ſich althans in ſijn macht ſal bevinden, maer ghelijck als van Staet verandert zijnde, ende deſirerende mijn uyterſte wille veel ampelder ende gheeſclairciſſeert nae te laten, ende particuliere Legaten daer by te voeghen, om niet van de doodt gheſurprenneert te worden, waer van de uyre ende den dagh ons onſeecker is, ende my bevindende, (Godt loff) met vollen verſtande ende capaciteyt, de welcke het hem ghelieft heeft my te gheven, met rijpe deliberatie ende ſonder intentie om yets te innoveren, voor ſoo veel als het principael van het ghemelte Inſtrument aengaet, hebbe het ſelve gheopent ende gheſien, om deſen in te ſtellen naer advenant den fin, ende ghelijck als het ons beſt ſal duncken te ſtrecken tot het welvaren ende conſervatie van de *grandeur* van ons Huys, het welck Godt meer en meer wille zegenen, ende vervullen met ſijn Heylige benedictie, brengende alle die gheene de welcke daer van Erff-genamen ſullen zijn, tot de *waere kenniſſe van*

Digitized by Google

1525. *haer ſaligheydt*, haer van deſelve afgedwaelt ſiende, ten eynde dat zy conſerveerende het gheene ick haer naerlate, onder ſijn heylige protectie geſamentlijck, gheluckelijck mogen joüiſſeeren van de goederen, alwaer de andere niet en zijn als gheleent, vervult met ydelheydt, vol van miſerie, ende dickwils veel eer verlooren als beſeeten. Nu dan wederkeerende tot de vaſt-ſtellinge van het project van onſe laetſte wille, ende abſolutelijck diſponeerende van de tijdelijcke goederen, die het Godt belieft heeft ons te verleenen, aen ons nochtans conſerveerende de volkomen diſpoſitie, om onſe meergemelte wille te veranderen, vermeerderen, ende verminderen, tot op den laetſten dagh ende uere van ons overlijden, het oordeel goet hebbende, het welck Godt my wille conſerveeren tot op het laetſte van mijn leven; Niet te min ſoo hebben wy by forme van Teſtament van nu af aen gheordonneert ende geſtatueert, ordonneeren ende ſtatueeren, ende willen geexecuteert hebben (derogeerende alle andere) alle het gheene begrepen ſal zijn in dit teghenwoordigh inſtrument, geſchreven met mijn eygen handt, ende den teneur hier naer volgende: want dit is onſen wille.

Eerſtelijck, gelijck alle goede Chriſtenen gehouden zijn te doen, haer betrouwende op de innerlijcke barmhertigheydt van onſen goeden Godt, die het prætieux Bloedt van ſijn Soone *Jeſus Chriſtus* onſen Salighmaecker heeft willen vergieten, om onſe zielen van de eeuwige tormenten te bevrijden, alwaer de ſonde van onſe eerſte Vaders, ende daer naer de onſe, ons die rechtveerdighlijck hadden doen verdienen. Maer hem vergiffenis biddende met berouw van de ſonden, ſoo waſcht hy ons met ſijn dierbaer Bloedt, ende maeckt ons door de paſſie ende doodt weerdigh tot de genietinghe van ſijn glorie. Ick ſtelle dan, ende recommandeere mijn ziele vol van ſonden, in handen van die oneyndelijcke bermhertigheydt, ten eynde dat ſuyver ende ghewaſſchen blyvende door een ſoo groot ende machtigh beneficie, blijvende in het *ware Geloove van de Heylighe Moeder de Roomſch-Apoſtolijcke Kercke*, ende contribueerende het leetweſen van ſoo veele ſonden door haer begaen, deſelve magh genieten de eeuwighe glorie, die Sijne Goddelijcke Majeſteyt haer belooft heeft, ende aen alle goede Chriſtenen; hem biddende voor aengenaem te willen houden de *Gebeden ende Ouffragien*, die hem gedaen zijn geweeſt door de gebenedijde *Maget Maria*, ende alle de Apoſtelen, ende van de Heyligen van 't Paradijs door my onweerdige: *In uwe handen dan noch eens, mijn Godt, beveele ick mijn ziele, Gy hebt my verloſt, Godt van de Waerheydt, maeckt dat ick u daer eyer eeuwighlijck loven magh, in uwe glorie, glorificerende den Vader, ende den Soon, ende den Heyligben Geeſt; de welcke mijn oghmerck is van alle mijne begeerten ende woenſchen.*

Ten tweeden, ſoo begeeren ende willen wy, dat ons Lighaem begraven worde in eene van die vier Steden: *Breda*, *Dieſt*, *Lens le Saulnier*, of *Orangie*, het naeſte by de plaetſe daer het onſen goeden Godt ghelieven ſal ons van deſe werelt te roepen; ende alwaer den Heylighen Dienſt van de *Miſſe* ordinaris gecelebreert wordt. Want in ſulcken kas ſal het Lighaem geſtelt konnen blijven in de gemelte plaets, ofte in eenigh ander, alwaer de continuatie van dat *Heyligh Sacrificie* ghecontinueert ende verſeeckert ſal weſen, tot dat Godt het volkomentlijck ſal ſtellen in de boven-genoemde plaetſen; Willen ende beveelen expreſſelijck, dat de ſolemniteyten ende Ceremonien van de Begraeffeniſſe middelmatigh zijn, ſonder daer overdadighe onkoſten aen te doen: niet te min over een komende met de qualiteyt van het Huys; egeenen ſtaet in mijn particulier maeckende van die ydele ghewoonten; maer wy willen wel dat in de Kercke, alwaer ons Lighaem geſtelt ſal worden, in het ſelve jaer *drie duyſent Miſſen* ghedaen worden, voor de ſonden de welcke mijn ziele gedaen moghte hebben, geen behoorlijcke penitentie gedaen hebbende: De *Aelmoeſſe* ſal gedaen worden van de penninghen die ick reſerveeren wil van de Renten van een gheheel jaer naer mijn overlijden, om noch aen andere Legaten geemployeert te worden, die ick wil maecken. Ende indien den Erffgenaem, die wy nomineeren ſullen, daer over difficulteyt maeckte, ſoo priveeren wy hem van nu af aen, ende voor altoos van onſe *Moederlijcke* Goederen, ghelijck oock voor alle ander manquement dat hy doen moghte aen het minſte van mijne Legaten, alhoewel ick my verſeeckere, dat hy ſeer geerne voldoen ſal aen mijne laetſte wille: Wy laten oock noch een eeuwighe *Miſſe*, die alle daegh gedaen ſal worden in de plaetſe, alwaer ons Lighaem begraven ſal worden: van dat ghemelte gelt ſal een jaerlijckſche Rente ghekocht worden voor den *Capelaen*, die de ſelve ſal doen, of men ſal hem die goet doen op de Renten van de meergemelte plaets van Begraeffenis. Wy willen ende beveelen oock, dat *drie* achter een volgende jaren van de gemelte penningen *drie duyſent Rijcksdaelders* gediſtribueert worden aen den armen ende gebreckighe die daer zijn van onſe Onderdanen, te weten: in yder jaer *duyſent Rijcksdaelders*, door luyden van goet leven ende conſcientie, ſoo wel in de Juriſdictie van *Breda*, als in de andere plaetſen, ende daer men weten ſal, dat het meeſte gebreck is: het welck door de *Parochien* licht ſal weſen om te weten, ende die geene de welcke laſt daer toe ſullen hebben, ſullen haer daer over konnen informeeren, ende wy ſullen door Gods hulpe noch meer geven.

Ten derden, ordonneeren ende recommandeeren wy, dat alle onſe ſchulden, indien wy eenighe op den dagh van ons overlijden nalaten, van de minſte tot de meeſte betaelt worden van de contante penninghen, ofte van de prompſte Goederen die by ons naer-gelaten ſullen worden, ſonder eenige Meubelen (van die gheene die ick heb) te ſparen, indien het noodigh was, want dit is het eerſte dat wy betaelt ende voldaen willen hebben.

Ten vierden, gelijck als zedert het gemelte Teſtament, het welck wy te *Parijs* hebben gemaeckt, waer van den Heere Prince *Maurits*, mijn Broeder, een duplicaet van gehadt heeft, het welck door dit tegenwoordighe is geannulleert ende geinvalideert, zijn van ſtaet veranderd, hebbende een Vrouwe ghenomen, dat ons oock beweeght heeft tot de openinghe van 't ghemelte Teſtament: ende dit op nieuws te maecken. Onſe wille is dan, dat onſe ſeer lieve ende beminde Vrouwe ende Compagne *Louwa van Bourbon* volkomentlijck voldaen ende betaelt worde van haer *Douarie*, in voeghen ende manieren, ghelijck als het Contract van ons Houwelijck is mede brengende, ſonder eenige reſerve ofte ſaecke daer en teghen, haer paiſibelijck laetende joüiſſeeren, geduerende haer leven, van alle het gheene geſtipuleert ende geconcludeert is by het tegenwoordigh Tractaet. Wy willen daer en boven dat zy hebbe het Bedt van Velours, gepaſſementeert met Gout ende Silver, met al zijn toebehooren: Ende de Tapiſerye van *Orlando*, die ons ten deele is gegeven van onſe ſtadt van *Breda*, met de helfte van ons Linden: ick ſeghe alleen van dat van ons Huys, (behalven dat, het welcke van het Sterf-huys van *Buuren* gekomen is, van het welcke wy naer onſen wille ſullen diſponeeren) van alle onſe *Vaiſſelle* ſoo vergult als wit, ende gheven haer daer en boven de Juweelen ende Peerlen, die zy van ons gehadt heeft, behalven het gheene zy ghehadt heeft van wijlen mijn Suſter de Gravinne van *Rhoux*, behalven mijn Hoets-bandt gheheel, met mijn twee *Enſeignes*, groote en kleyne, de knoopen die ick op mijn kleederen draghe met de Diamanten; Ende mijn Keeten, met Diamanten gemaeckt in Ovale knoopen, ende andere kleyne, die haer in mijn macht ſullen bevinden, om daer over naer mijn wille te diſponeeren, het zy nu ofte daer naer, indien Godt my de gratie gheeft, om my in mijn goet verſtant te konnen conſerveeren, tot het leſte van mijn leven; ghelijck ick hem daerom alle daghen bidde, aen my ſullen blijven om daer over te diſponeeren, ende noch meerder voor haer te doen. Want ick reſerveere de libre diſpoſitie tot het leſten.

Ten vijſden, ghelijck wy in het tweede Artijckel van onſe laetſte wille ghereſerveert hebben een jaer van de ſuyvere ende volle inkomſte van onſe Goederen, ſoo Vaderlijcke als Moederlijcke, betaelt hebbende de laſten die op de gemelte Goederen zijn, daer op alreede eenigh Legaet geaſſigneert hebbende; begeeren dat

1625.

het

1625. het ſurplus ghediſtribueert worde om te voldoen aen onſe *goede Dienaers*, die voor als dan haer in onſen Domeſtijcquen dienſt ſullen bevinden, in ons leven niet vergolden zijnde. Wy willen dan dat onſen Erfgenaem in gevolge van de clauſule in het gemelte Artijckel geinſereert, ſonder difficulteyt late diſtribueeren de ghemelte Rente van het jaer naer ons overlijden aen alle mijn gemelte Dienaers, op de volgende manier: Alvoorens in de poſſeſſie van de gemelte Goederen te treden, ſoo ſal hy haer eerſt doen betalen alle het gheene dat haer toebehoort van alle hare Gages: het jaer van mijn overlijden ende daer naer, nae rate van de jaerlijckſche Gages het gemelte gelt diſtribueeren om haer een *Lijf-rente* te koopen, te weten: die geene de welcke *drie hondert* guldens in het jaer ſal hebben, ſal daer van trecken *twee duyſent en vier hondert* in contant gelt, tot het koopen van een *Lijf-rente* van *drie hondert* guldens, of voor het employ, ghelijck als hy beſt ſal oordeelen te weſen tot zijn welvaren, oock van de hooghſte Gages niet excedeerende de ſomme van *duyſent* guldens, ende voldaen hebbende aen de grootſte Gages, daer noch eene goede ſomme reſteerende, ſal de quantiteyt van die gheene konnen vergrooten, de welcke de kleynſte Gages ghehadt ſullen hebben, naer de qualiteyt van de perſoonen, ende de ſorghe en goede dienſten, die ſy ons ghedaen ſullen hebben, waer door den Erfgenaem gedechargeert ſal blijven van de *Lijf-renten*, die op de Goederen gegeven ſouden mogen worden.

Wel-verſtaende nochtans, dat indien de inkomſte van het ghemelte jaer niet ſuffiſant was om dat alles te betalen; in ſulcken cas bevelen ende willen wy, dat die gheene de welcke niet in contant geldt betaelt ſullen konnen worden, hare *Lijfrenten* gehypotequeert werden op mijne moederlijcke goederen, tot datſe ghedechargeert zijn van het revenu vande gemelte goederen door mijn erfghenaem, al voorens te treden in de volkomen poſſeſſie der ghemelte goederen, het welck ick oock wil dat geobſerveert worde in alle de Legaten in dit Inſtrument begrepen, ghelijck die gheene die wy noch ſouden konnen maecken: ende alſoo wy teghenwoordigh niet en konnen weten die gheene die by ons gheremuneereert ſouden konnen weſen by levende lijve; noch die gheene, de welcke op ons ſterfdagh haer in onſen dienſt ſouden moghen bevinden; ſoo en noemen wy niemant in 't particulier, Godt ſal ons de gratie gheven, ghelijck wy hem daerom bidden, dat wy het konnen doen, ſoo wanneer het hem believen ſal ons te roepen. Maer de onſeeckerheyt van het menſchelijck leven, obligeert ons om die preventien van onſen laetſten wille te doen, het ſelve remitterende met particuliere recommandatie ende bevel van onſen erfghenaem, die hier naer ghenoemt ſal worden, om aquitable repartitie te doen ſonder yemant klachtigh of qualijck voldaen te laten. Want dat is onſen wille, ende alſoo recommanderen wy hem dat het ſelve punctuelijck gedaen worde, ende dat niet doende, dat alle de Paternelle ende Maternelle goederen komen tot den *tweeden* by my in 't Teſtament gheroepen; ende den *tweeden* het niet doende, aen den *derden*. Want ick wil een punctuele voldoeninghe hebben van dit mijn Teſtament; ende gelijck als het boven-gemelte Teſtament, door dit tegenwoordighe gheannulleert ende te niete ghedaen was, gelijck als alreede geſeyt is, al-eer wy in den Huwelijcken Staet waren, het nu teghenwoordigh zijnde, ende al zedert *thien* jaren gheweeſt zijnde, in de welcke het Godt noch niet ghelieft heeft ons kinderen te gheven: Niet te min indien Godt ons *Soon* of *Dochter* gaf, in ſulcken ghevalle willen wy, het zy d' een of d'andere, dat hy de volkomen erfeniſſe van alle onſe goederen hebbe, ſoo Vaderlijcke als Moederlijcke, ſonder eenige meublen ofte immeublen te excepteren, rechten, namen, en actien, van wat natuyre ende conditie die zijn, in wat plaetſe die gheſitueert zijn, ende in ſulcken cas en ſoude de Moeder niet moghen diſponeren van eenighe ſaecke van alle het gheene wy haer nae laten; verklaert in het *vierde* Artijckel van dit teghenwoordigh Teſtament, als voor haer leven gheduyrende: het ſelve alles doen remitteren aen de *Soon* ofte *Dochter*, de welcke Godt ons ghegeven ſoude hebben op ſyn overlijden. Indien het een Man was, ende dat hy konde komen tot de jaren van diſcretie, gheene erfghenamen hebbende van wettelijck Houwelijck, ſoo ſal hy nomineren ghelijck ick doe in dit Inſtrument, de naeſte Man van het Huys van *Naſſauw*. Indien hy een Dochter heeft, dat hy trachte die aen het ghemelte Huys te allieren, ghelijck als is ende ſal weſen mijn wille, dat het gheſchiede met de Dochter die wy noch ſouden konnen hebben: maer ghelijck daer tot noch toe weynigh apparentie is, hebbende alreede ſoo langhen tijdt ghetrout gheweeſt om kinderen te hebben, het welcke ick nochtans ſtelle in de handen van Godt; ende indien wy der geen en hebben, ende die hebbende, komen te failleren, ſonder na te laten wettelijcke erfgenamen, Soons ofte Dochters, in ſulcken cas hebben wy genomineert ende gheinſtitueert, nomineren ende inſtitueren onſe univerſelle erfghenaem in alle onſe goederen, ende Prinſdommen, Graefſchappen, Baronnyen, Landen ende Heerlijckheden, ende alle andere goederen, ſoo Vaderlijcke als Moederlijcke, Rechten, Namen, ende Actien, van wat natuyre ende conditie die zijn, ende in wat plaetſe die gheſitueert zijn (reſerverende onſe meubelen als niet gehadt hebbende eenighe hereditage van wijlen mijn Vader, nochte van het Huys) onſen ſeer lieven Broeder mijn Heere den Prince *Maurits van Naſſauw*, ende nae hem ſyne Soonen gheprocreert in wettelijck Houwelijck, ende hare erfgenamen ende deſcendenten van haer: preferende altoos de naeſte Man eenigh ende univerſel ſucceſſeur, ſubſtituerende by gebreck van hem, om de volgende die te weſen: ende ingevalle mijn gemelten Broeder ende ſyn Soonen, gingen van het leven tot de doodt, ſonder eenige Soonen na te laten in wettelijck Houwelijck van haer lichaem gheprocreert; inſtitueren wy tot onſen erfghenaem voor alles ende in de boven-ghemelte forme onſen ſeer beminden Broeder, den *Prince Hendrick van Naſſauw*; en by gebreck van hem ſyne mannelijcke kinderen, gheprocreert in wettelijck Houwelijck, ende van haer ſucceſſivelijck deſcenderende, prefererende altoos den oudſten ende den naeſten tot repreſentatie, ende ſubſtitueerende de volgende nae de ordre als gheſeydt is: ende indien de een ofte d' ander van onſe gemelte Broeders quamen te overlijden ſonder wettelijcke Soonen, of dat die Kinderen ofte deſcendenten van haer, naer dat zy in onſe Erffeniſſe ghekomen zijn, gingen van het leven tot de doodt ſonder wettelijcke Soonen geprocreert van haer Lighaem: wy ordonneeren ende inſtitueeren in het gemelte geval onſen univerſellen Erfgenaem, de oudtſte Soon van onſe Vaderlijcken Oom, mijn Heer Graef *Jan van Naſſau* daer naer, ende by ghebreck van hem de naeſte van ſijne manlijcke Erfgenamen naer de ſelve ordre als boven; ende ghebeurende dat van ghelijcken den oudtſten Soone kome te ſterven, ſonder een Soon ofte Soons-Soon naer te laeten, ofte deſcendenten van haer, ſoo laten wy alle onſe gemelte Goederen aen den *tweeden* Soon van onſen gemelten Oom, aen ſijne manlijcke Kinderen ende deſcendenten van haer, te weten: altoos den eerſten Soon, ende by haer gebreck aen den derden Soon ende deſcendenten, ende aen den vierden ende de daer naer volgende, om ſucceſſivelijck te ſuccedeeren naer de ordre, ende rangh als boven: verſtaende namentlijck te inſtitueeren alle de Erfgenamen ofte deſcendenten hier boven ghenomineert ende ghementioneert, hoewel het niet was als conditioneelijck, Ordonneeren dat alle de boven-gemelte Goederen ſonder alienatie, laſt ofte verminderinge, ofte detractie van eenige *quarte* of *Tribellianique* ſucceſſivelijck ghelaten ende weder-gegheven worden aen onſe naeſte Erfghenamen ende ſucceſſeurs, gheprocreert in wettelijck Houwelijck, voerende de Naem ende Wapenen van *Naſſau* de repreſentatie plaets hebbende: ick heb gheſeydt in *wettelijck* Houwelijck. Ick voeghe daer by dat hy niet *miſtrout* en zy. Want in ſulcken geval begeere ick dat de ſucceſſie gae tot den *tweeden*; ghetrout zijnde *naer ſijn qualiteyt*.

1625.

Ende indien op den dagh van ons overlijden onſe gemelte Broeders ofte andere boven-ghemelte volghende

1625. Erfgenamen gehouden wierden voor *inhabil*, ende *belet* om te erven, ofte eenige van onſe ghemelte Goederen te apprehendeeren, om eenighe inhabiliteyt of belet van *recht* ofte van *feyten*, wat het zy: Wy hebben in cas van *belet* ofte *inhabiliteyt* van den eerſten van onſe gemelte Erfgenamen; geinſtitueert den *tweeden*, ende in cas van *belet* van den *tweeden*, geſubſtitueert den *derden*, ende alſoo vervolgens naer de voorgheſeyde ordre voor de ghemelte *habiliteyt* ende *niet belet*, om te joüiſſeeren van de Vruchten ende opkomſten van de ſelve Goederen, ſoo lange als ſoodanigh *belet* ſal dueren ten reguarde van alle de voorgaende gheinſtitueerden, ende die ſelve komende te overlijden, willen ende ordonneeren, dat als dan alle de opgemelte Goederen weder gegeven ende gereſtitueert worden, ende dat ſy de *facto*, ende met volkomen recht wederkeeren aen de naeſte van onſe gemelte Erfgenamen geinſtitueert, ende Fidei-commiſſariſen puere geſubſtitueert, bequaem om ons te ſuccedeeren.

Ende door dien wy willen ende begeeren, dat alle die geene, de welcke wy gebeneficieert ſullen hebben, ſoo met *Lijf-renten* als anders, ende aen de welcke wy Goederen ende eeuwigh-duerende *Renten* ghegheven ſullen hebben, t' eenemael voldaen worden, volgens ende in conformité van de ghetuygeniſſen, die zy exhibeeren ſullen door de Schriften ende Ordonnantien onder ons Zegel, ende geteeckent met onſen Naem, ende onderghеſchreven van onſen Secretaris ende Griffier van onſe Reken-kamer; ſoo ordonneeren wy aen die geene, de welcke onſen *eerſten* Erfgenaem ſal weſen, ende die in onſe Erffeniſſe ſal treden, dat alles punctueelijck ende ſonder dilaey te doen betalen aen de boven-ghemelte, de welcke hare acten in behoorlijcke forme ſullen voort-brengen, geteeckent, ende onderteeckent, als gheſeydt is: ghelijck oock alle Legaten in dit Teſtament geinſtereert, ende die hier naer gemaeckt ſouden konnen worden, ghelijck wy de macht daer van reſerveeren, om die te vermeerderen ende te verminderen, naer onſen wille, tot het laetſte van ons leven, de macht hebbende om die met onſe hand te tekenen, daer inne begrijpende alle de ſchulden die niet betaelt zijn, ende alle andere dingen, door de welcke wy (door faute van betalinge) beſwaert moghten blijven. Het welcke contravenieerende, ſoo ſal hy de ſucceſſie vande Paternelle ende Maternelle Goederen verlieſen, die wy willen dat gegeven worden aen den *tweeden*, geroepen tot onſe ſucceſſie, gelijck wy hier boven belaſt hebben aen den meer-gemelten Erfgenaem: ende alle en een yeder der Legaten niet wel ende behoorlijck betalende, het zy in gelt van het jaer, dat wy geheel gereſerveert hebben van de *Renten* van alle onſe Goederen, ſoo Paternelle als Maternelle, betaelt hebbende de jaerlijckſche laſten de welcke die geene die belaſt ſullen zijn op eenig goet ofte particulier Hypoteeck, niet en kan treden in onſe Erffeniſſe, nochte joüiſſeeren van onſe Goederen, tot het volkomen furniſſement van de gemelte Legaten, weldaden, betalingen van ſchulden, ende daer en boven de geheele ſucceſſie verlieſen van alle onſe Paternelle ende Maternelle Goederen, de ſelve gevende aen den *tweeden*, die wettelijck ſuccedeeren moghte, naer de ordres hier boven genoemt, in onſe laetſte wille, dewelcke wy willen dat inviolabel bewaert ende geobſerveert worde, door alle die geene dewelcke ſucceſſivelijck ſullen komen tot de ſucceſsie van alle onſe Goederen, ſiende de liberaliteyt die ick gebruycke voor het *Huys van Naſſau*, het welcke Godt wil zegenen, bewaren, ende altoos beſchermen door ſijne oneyndelijcke goetheydt. Want wy hebben door het Tractaet van partage ende anderſints de volkomen diſpoſitie van alle onſe Goederen, ende dewijle ick het haer late met ſoo goeden affectie, ſoo wil ick my verſekeren, dat ſy volkomentlijck volbrengen ſullen onſe laetſte beveelen, ende laetſte wille: Want oock ſoo recommandeeren wy dat, als zijnde geheel aen ons.

Ende door dien wy onſe laetſte diſpoſitie vaſt ende valide willen maecken by forme van Teſtament *in ſcriptis* ende Codicille of anderſints, gelijck als beſt beſtaen kan, niet tegenſtaende eenige Rechten, Coſtuymen, Statuten, Stijl, ende Uſantie ter contrarie, de welcke wy derogeeren ende gederogeert hebben door deſe tegenwoordige, ſoo hebben wy de nootſaeckelijcke Octroyen genomen om abſolutelijck te mogen teſteeren van alle onſe Goederen, ſonder dat daer tegens eenige contradictie of oppoſitie kan weſen, ſoo wel voor de Paternelle als Maternelle Goederen; de ſelve gheheel ende abſolutelijck ghevende aen de boven-ghenoemde Erfgenamen, met de clauſulen ende reſerven, genoteert ende geinſereert, hier boven in mijn Teſtament ende laetſte wille: beveelen ende ordonneeren aen onſe gemelte Erfgenamen om alſoo te doen. Ende gelijck als tot noch toe mijne naeſte Erfgenaem zijn mijn Heeren de Princen *Maurits* ende *Hendrick*, mijn Broeders, ſoo late ick haer oock met die van mijnen Rade, die als dan haer in mijn dienſt ſullen bevinden, om d' executeurs te weſen van mijne gemelte ordonnantien ende laetſte wille. Daer is haer ende mijn aen gelegen, dat mijne laetſte wille wel ende promptelijck geexecuteert ende volbracht worde; Ick belaſte haer daer mede ende bidde, ende tot getuygeniſſe ende approbatie van alle het ghene het welcke wy hier boven gheſchreven hebben met onſe eyghen handt, ende met de ſelve onſen naem geteeckent onder deſe onſe teghenwoordighe ordonnantie, ende diſpoſitie, ende laetſte wille, ende met de gerequireerde ſolemniteyten voor Notaris ende Getuyghen gezegelt met onſe Zegels ende Wapenen, tot meerder verſeeckeringe, alſoo by ons gedaen, gelijck blijcken ſal: ende willen daer en boven dat naer onſen doodt yder een daer van kenniſſe hebbe. Ordonneerende aen onſen ghemelten Erfghenaem in den eerſten graedt, dat aen yder der gemelte geinſtitueerde ofte gheſubſtitueerde Erfghenamen, ofte Legatariſen Copie van deſen gegeven worde in 't publijck, ſoo wanneer ſy daer toe verſocht ſullen worden, willende deſelve tot als dan onbekent laeten, ende *reſerveerende* de macht ende authoriteyt, om de Legaten ende alle andere ſaecken te vermeerderen, veranderen, ende verminderen, tot den leſten ſnack van ons leven, hebbende force ſinnen ende vigeur om te teeckenen, ende te kennen te gheven mijne laetſte wille. Niet te min van nu af aen, ende tot dien tijdt dat wy eenige veranderinghe konden maecken, ofte daer by doen, ofte ghebeurende, dat wy van de doodt overrompelt wierden, (het welck Godt niet en wille) willen dat dit Teſtament zijn volkomen effect hebbe, ende dat het ſelve zijn kracht behoude, als zijnde een getuygenis van onſen laetſten wille: Ende ten eynde dat het gheconſerveert ende op zijn tijdt ghevonden magh worden: ſoo hebben wy het ſelve doen ſtellen in het Stadt-huys van onſe Stadt van *Breda*, met de gherequireerde ſolemniteyten: in ſulcken ghevalle ordonneeren wy aen die geene die als dan van onſen Raede ſullen weſen, ende die haer by ons overlijden ſullen bevinden, om met de Magiſtraet van die Stadt het Teſtament te doen ſtellen in handen van den genomineerden Erfgenaem, ende dat het publijckelijck gheleſen worde: ten eynde daer van Copien gegeven mogen worden aen die gheene de welcke het aengaen ſal, ende aen die gheene dewelcke het geen gheſchreven ſal worden, boven op het Teſtament, ten eynde aen een yeder bekent zy, met de ghetuygeniſſe van Notaris ende Getuygen, die het Teſtament onderteeckent ſullen hebben; geſlooten ende gecachetteert met onſe handt, den dagh ende jaer die den Notaris daer in geſchreven ſal hebben, voor de Getuygen hier onder dit inſtrument. 1625.

Ende tot meerder verſeeckeringhe, ende op datter gheen bedrogh magh weſen, hebben wy willen ſenden een gelijck inſtrument, geteeckent ende toegeſlooten, aen den Heere Prince *Maurits* mijn Broeder, oock gheſchreven met mijn eyghen handt, aen my dit teghenwoordighe reſerveerende, ten eynde dat de ſelve naer mijn doodt, mogen de Executeurs van het Teſtament te ſamen gecollationeert worden, om meerder gheloof te maecken, ende het geene ick daer noch meer konde by doen voor mijn overlijden, als ghereſerveert hebbende de libre diſpoſitie tot het laetſte van mijn leven gheteeckent zijnde. Ick wil dat deſe laetſte wille volbracht

Digitized by Google

1625. braght worde, met de selve restrictie als boven: want dat en sullen niet als Legaten wesen, niet verstaende yets te veranderen, voor soo veel als de boven-genoemde succesie vande genomineerde Erfgenamen aengaet, ten zy daer veranderinge quam te geschieden voor-mijn doodt. Ondertusschen daer geen saecke teghen zijnde, willen ende ordonneeren dat dit Testament subsisteere, ende gheheelijck zy in sijn force ende vigeur, valide, ende sonder contradictie. Want dit is voor als nu onse laetste absolute wille, ende dat tot soo lange datter geen ander instrument zy dat het selve derogeere by ons in behoorlijcke forme gheteeckent: ghelijck als wesen sal alle het geene, dat wy in het toekomende sullen mogen daer by doen, verminderen, ende veranderen.

Ende om dat wy alles in een goeden staet desireeren te laten, ende om het selve te beter mogen conserveeren ende mainteneeren. Soo ordonneeren ende beveelen wy, aen den *eersten* tot onse Erffenisse gheroepen, dat hy niets en innoveere voor soo veel als de *Religie* aengaet in ons Prinsdom van *Orangie*: maer een yeder vredelijck in zijn *Religie* te laten leven: conserveerende voor soo veel als de Officiers aengaet, de selve ordre ende Politie, die wy aldaer gelaten sullen hebben, sonder aen yemant onghelijck te doen, onder conditie, dat, hy het selve niet doende, alle onse Goederen geapprehendeert worden door den *tweeden*, geroepen tot onse ghemelte Erfenisse, ende vervolgens aen de andere, ingevalle de *eerste* niet punctueelijck en volbrengen alle het gheconcineerde in dit instrument van onse laetste wille.

Want alsoo willen ende beveelen wy dat, als absoluyt Heer ende Dispositeur van alle mijne Goederen. Ick wil my belooven van de voorsichtigheydt ende probiteyt van den *eersten* genomineerden, dat hy in geender-hande manieren sal willen contravenieeren mijn heylige ende rechtveerdige wille: dat is het geene my desel-ve geheel heeft doen exprimeeren, ende daer in stellen dese tegenwoordighe ende obligatoire clausulen. Ick sal hem dan op ghelijcken ordre bidden in sijne Kinderen, geprocreert in wettelijck Houwelijck, ende van een Vrouwe naer sijn qualiteyt, indien Godt hem een geeft. Ende indien niet; soo sal ick het selve bidden aen den *tweeden*, aen den *derden*, ten lesten aen *alle* die gheene die moghen ofte sullen konnen komen tot dese mijne Erffenisse ende succesie, ende die gheene die niet en sal willen verstaen, ende hem ondanckbaer sal thoonen aen mijne weldaden ende ordonnantien van dit Testamentair instrument; sal versteecken wesen van de succesie de welcke gaen sal tot den volghende, ende van d'een tot d'ander, verblijvende aen die geene dewelcke volkomentlijck naer volgen sal het gheene hem by dit Testament aenbevoolen is, ende het geene geinstereert ende wel particulierlijck ghedeclareert is de intentie van mijn laetste wille, om gheobserveert te worden in alle ende een yeder van die poincten absolutelijck ende expresselijck onder de gemelte conditie ende verlies. Gedaen tot *Brussel* den *twintighsten February seshien hondert achtien*, ghezegelt met mijn Zegel, gheschreven ende gezegelt met mijn eygen handt, gelijck het selve geconfirmeert sal worden door Getuyghen en Notaris onderschreven, gheteeckent *Philippe Guillaume de Nassau*. Op den rugh van het gemelte Testament was gheschreven het gheene volght:

Op gisteren den *twintighsten dagh* van de maendt *February seshien hondert achtien*, compareerende persoonelijck den Hoogen ende Machtigen Prince *Philippe Guillaume de Nassau*, Prince van *Orangie*, &c. voor ons *Joban Mender de Salas*, Griffier van de audientie van de Armée, ende Notaris Publijcq, ende *Libert Melijn*, oock Notaris; aen dewelcke zijnde door ons tegenwoordige Notarisen, ende de hier-ondergeschreven Getuyghen gethoont het Testament, gecontineert ende geschreven in dese negen bladers, heeft geseyt ende verklaert, dat het alles geschreven was met sijn eygen handt, ende dat daer in gheschreven was sijn Testament ende laetste wille, ende dat hy het voor soodanigh wilde gehouden ende geobserveert hebben. Aldus ghedaen ende gheпasseert tot *Brussel*, in presentie van den Hoogen ende Machtigen Heere, mijn Heere *Christoffel de Rye*, *Marquis van Warambon*, Ridder van de Ordre van het Gulde 1625. Vlies, ende den Grooten ende Machtigen Heere, mijn Heere *Jan de Croy*, Grave van *Solre*, oock Ridder van de Ordre van het Gulden Vlies, ende mijn Heer *Philip* de *Merode*, Grave van *Middelburgh*. Geteeckent *Christoffel de Rye*, *de la Palue*, Marquis van *Warambon*. De Graef van *Solre*, *Philip* van *Merode* de *Salas*, ende *Libert Melijn* Notarisen. Gecacheteert met het Cachet van den gemelten Heer Prince. Onder was gheschreven en geaccordeert door my *L. Melijn*, Notaris.

Pyins Maurits heeft de goederen niet vermindert / maer vermeerdert / ende verheerlijcht / ende het Casteel van Orangie (door Fortificatien) tot een seer vercroemde ende onwinnelijcke plaets ghemaeckt. Ende hoewel men meende dat in de volgende Jaren tusschen hem / ende Pyins Hendrick zijn Broeder / eenige jalouste ende contrarieerende Maximes waren: Soo is het tegendeel gebleecken: insonderheyt by 't maecken van het Testament hier naer volghende; als waer by aen Pyins Hendrick seer mildelijck ende goedhartich alles ghemaeckt ende nagelaten laet: in alsoo / dat de Princesse van Portugael, volle Suster van Pyins Maurits, over de kleene partye / die haer niet bespraecken / gants onvermoecht was. Sy hadde veel Kinders: De Pyins haer man speelde gaerne: ende hadde niet; dies sy met de Dochters namaels ginck woonen op een Casteel by Geneve: 't welck sy krichte: De Pyins haer man reconcilieerde sich met Spangien, ende ginck woonen tot Brussel met zijn twee Soons: hebbende haer gehouden aende Rooms-Catholijcke Religie: de Koning gaf aen de Vader een eerlijck Pensioen: d'een Soon ginck in het Clooster van de Descalces: Of baerheets Carmelyten: de ander wiert Chevalier de Malta. De Vader / in plaets van Prins, wiert genoemt Don Emanuel: De Princesse zijn Vrouw sterbende, trouden met Dona Louise Osorio, een Staet joffer van de Infante.

Het Testament van Pyins Maurits luyde als volgt.

In den Naeme der Heylighen onverdeelder Dryvuldigheydt, Amen.

Pyins Maurits Testament.

WY *Maurits*, by der Gratie Godes, Prince van *Orangien*, Grave van *Nassau*, *Catzenelbogen*, *Vyanden*, *Dietz*, *Lingen*, *Meurs*, *Bueren*, *Leerdam*, Marquis van der *Veere* ende *Vlissingen*, Heere ende Baron van *Breda*, der Stadt *Grave* ende Landen van *Cuyck*, *Dieft*, *Grimbergen*, *Heerstal*, *Cranendonck*, *Warneston*, *Arley*, *Noseroy*, *St. Vieth*, *Lecke*, *Polanen*, *Nieuwaert*, *Isselsteyn*, *St. Martens dijck* &c. *Erf-Burgh-Graef van Antwerpen*, ende *Besançon*, Gouverneur ende Capiteyn Generael van *Gelderlandt*, *Holland*, *Zeelandt*, *West-Vrieslandt*, *Zutphen*, *Werecht*, *Over-Issel*, de Stadt *Groeningen*, *Ommelanden* ende *Drenthe*, *Admirael Generael* &c. Doen hier mede te weten: dat wy bemerckende de brosheyt ende onseeckerheyt van 's Menschen leven, ende begeerende in tijdts te disponeren van onse Goederen, tot conservatie van de eere, ende *Hooghevt* van onsen Huyse, ende Stamme van *Nassau*, wy daeromme sijnde, Godt lof, ghesont van Lichaem, gaende ende staende voor onsen Testamente ende uyterste wille, hebben geordonneert als volcht:

Eerst, bevelen wy Ons, aen Lichaem ende Ziele, de genade ende Bermhertigheyt Godes, door Jesum Christum, onsen Heere ende Zalighmaecker, biddende Godt den Vader, die my geschapen heeft, Godt den Zoone, die my verloft heeft, ende Godt den Heylighen Geest, die my gheheylight heeft, het Zalighmakende Geloove en alle Christelijcke deugden meer ende meer in my te verstercken, ende te vermeeren, om alsoo u (ô Heylige Drievuldigheyt) in dit leven, alhier met ende in de Christelijcke Gemeente, ende daer naer in het eeuwigh leven ende gemeenschap van alle Heyligen ende Hemelsche Heyrscharen te loven, prijsen, ende dancken in alle eeuwigheyt, Amen.

Wat belanght de *Begraeffenisse* van onsen Lichame; wy vinden goet, dat deselve geschiede tot *Delft*, in de Sepulture van onsen Heere ende Vader, den *Prince van Oran-*

1625. *Orangien*, Hoogloffelijcker Memorie, ſtellende de Ceremonien van dien ter diſcretie van onſe nagenoemde Erfgenamen, ende Executeurs van deſen Teſtamente.

Ende aengaende onſe tijdelijcke goederen, ſoo hebben wy onſe vrye diſpoſitie, niet alleen van onſe Heerlickheden, ende andere vrye goederen, die ons by partage zijn ten deele ghevallen; item van die gheene, die wy van nieuws hebben geacquireert ende de melioratie van dien, ende die wy noch ſouden moghen acquireren: maer hebben oock onſe vrye diſpoſitie van eenighe Heerlijcke goederen, ons aenghekomen by Teſtamentaire ſucceſſie, van wijlen onſen Heere ende Broeder *Philips Wilhelm*, Prince van *Orangien*, als namentlijck van alle de Heerlijcke goederen, ghelegen in *Zeelandt*, ende oock van die gelegen zijn in 't Hertoghdom *Brabant* aen d'andere zijde, ende onder de Vereenighde Provintien. Van ghelijcken hebben wy onſe vrye diſpoſitie over 't Recht ende Actie, die ons is competerende jeghens 't Sterf-huys, ende de goederen van den voornoemden onſen Heere ende Broeder, ter ſake van ſekere merckelijcke ſomme van Penningen, die wy uyt onſe eygene middelen voor 't ſelve ſterf-huys, en de goederen van dien, hebben verſchoten, volgende de rekeningen die wy daer van hebben doen houden.

Ende om d'eere ende digniteyt van onſen huyſe dies te beter te conſidereren, ende in toekomende tijde te doen conſerveren; ſoo hebben wy in alle de voorſz onſe ſoo Heerlijcke als Leen-goederen (uyt krachte van Octroyen, die wy daer toe zijn hebbende) als in de voorſz andere goederen, ende die wy vorders (vermidts ons overlijden) ſouden mogen ontruymen, niets uytgeſondert, tot onſen eenigen ende Univerſeelen *Erfgenaem* genomineert ende geinſtitueert; ghelijck wy nomineeren ende inſtitueren by deſen onſen lieven Broeder Prince *Hendrick Frederick van Naſſau*, &c. Ende by gebreke van hem, ofte tot wat tijde hy namaels ſoude komen t' overlijden, deſſelfs wettige manlijcke kinderen ende deſcendenten, de ſelve kinderen ende deſcendenten ſucceſſive daer inne inſtitueeren ende ſubſtitueerende by deſen.

By gebreke van onſen Broeder, ende deſſelfs Wettelijcke kinderen ende deſcendenten als voren, tot wat tijde de ſelve namaels ſouden moghen komen te failleren, ſoo inſtitueren ende ſubſtitueren wy reſpective in alle onſe Heerlijkheden, ende andere onroerende goederen; item, Renten, ende Actien, onſen Neve *Ernſt Caſimir*, *Grave van Naſſauw* &c. Ende by gebreke van hem, als oock naer hem, zijne Wettelijcke manlijcke kinderen ende deſcendenten, willende ende ordonnerende, dat de voorſchreven onſe onroerende goederen; item, Renten ende Actien, tot conſervatie van den Name ende Stamme van *Naſſauw*, ſullen erven ende ſuccederen, ſoo by inſtitutie als ſubſtitutie, op den oudtſten van Linie tot Linie, ende van Graed tot Graed, ende dat by repreſentatie, ſonder dat de voorſchreven onſe goederen, Renten ende Actien ſullen mogen alieneren, ofte daer van aftrecken, ende beſonder eenige *falcidie* ofte *Trebellianique* portie.

Maer aengaende onſe roerende goederen, Gout ende Silver, ghemunt ende onghemunt, Meubelen ende anderſints; de ſelve en verſtaen wy niet, dat ſubject ſullen weſen eenigen laſt van *ſubſtitutie* ofte *reſtitutie*.

Tot naerder vaſticheyt van welcke voorſchreve *ſubſtitutie* by ons gedaen op beyde de voorſz Linien en deſcendenten: ſoo ordonneren ende belaſten wy ernſtelijck by deſen, alle de voorſz onſe *gheſubſtituerden*, dat ſy elcks Succeſſive tot haren tijdt ende op haer ordre deſen onſen uytterſten wille met hare Teſtamentaire diſpoſitie onder ende met ſimpel Octroy om van hare Leen-goederen te moghen teſteren ('t welck niemant wort geweygert) t' elcker reyſe ſullen confirmeeren en beveſtigen.

Willende ende ordonnerende als noch wel uytdruckelijck; dat de voornoemde onſe *gheinſtitueerde* ende *geſubſtitueerde* deſen onſen leſten wille punctuelijck ſullen achtervolghen ende naerkomen, ende dat by ghebreck van *d'erſten* ('t welck wy niet en verhopen) onſe goederen ſullen komen op den *tweeden*, ende ſoo voorts op den gheenen die deſe onſe ordonnantie ende uytterſte wille in alle zyne Poincten ſal achtervolghen ende naerkomen. 1625.

Sal oock den leſten Mannelijcken deſcendent der voornoemder Linien van *inſtitutie* ende *ſubſtitutie* reſpective ghehouden weſen ſorghe te draghen, ten eynde naer hun overlijden de *eere* ende *digniteyt* van onſen Huyſe ende Stamme mede in behoorlijcke achtinghe werde ghenomen, ſoo ende in ſulcker manieren, als alſdan naer ghelegentheyt van ſaecken beſt bevonden ſal worden.

Is noch onſen wille ende Ordonnantie, dat de voorſchreven onſe *gheinſtitueerde* ende *gheſubſtitueerde* Erfgenamen voortaen ſullen uytreycken ende betalen de naervolghende *Legaten*, ende oock de *Legaten*, die vorders by ons, nu ofte hier namaels ſullen ghegeven ende uytgemaeckt werden.

Eerſt maecken ende Legateeren wy aen onſe lieve Suſter Vrouwe *Amelia van Naſſauw*, Princeſſe van *Portugael*, ofte by hare aflijvigheyt, aen hare kinderen eene erffelijcke Rente van *ſeven duyſent vijf hondert* guldens 's jaers, tot twintich ſtuyvers 't ſtuck, te loſſen tegens den penninck twintich, bedraghende in de hooft-ſomme *hondert en vijftich duyſent* guldens.

Noch maecken ende Legateren wy aen de *twee Soonen* van de voorſz onſe lieve Suſter, *Emanuel* ende *Chriſtoffel* van *Portugael*, indien ſy ten tijde van onſen overlijden in leven zijn, elck eene erflijcke Rente van *twee duyſent* guldens 's jaers, tot twintig ſtuyvers 't ſtuck, mede te loſſen tegen den penninck twintich, bedraghende in de hooft-ſomme t' ſamen *tachtentig duyſent* gelijcke guldens.

Noch maecken ende Legateren wy aen de *Dochteren* van de voornoemde onſe Suſter Vrou *Amelia*, die ten tijde van onſe overleyden in 't leven ſullen weſen, elcks een Rente van *duyſent* ghelijcke guldens 's Iaers, mede te loſſen tegen den Penninck twintich, met deſen verſtande nochtans, dat een van de voorſz Soonen, ofte deſſelfs Wettighe deſcendenten, komende te ſterven ſonder Wettich Kind ofte Kinderen achter te laten, de Rente van de *twee duyſent gulden* 's Iaers ſal erven ende ſuccederen op den anderen langhſt levenden, ofte op deſſelfs Wettighe Kinderen ende deſcendenten, ende beyde de voorſz Soonen ende derſelver Wettighe deſcendenten ontbreeckende, ſoo ſullen de voorſz twee Renten van *twee duyſent* gulden's Iaers komen ende ſuccederen op de voorſz Dochters ende derſelver Wettighe Kinderen ende deſcendenten. Gelijck mede de voorſz Rente van *duyſent* gulden 's Jaers, die wy aen elcx der voorſz Dochteren hebben gemaeckt, eenighe van deſelve Dochters ende hare Wettige deſcendenten ontbreeckende, ſal erven ende ſuccederen by repreſentatie onder alle de voorſz Kinderen ende deſcendenten van de voorſz onſe Suſter tot de leſte toe, ende alle deſelve Kinderen ende deſcendenten ontbreeckende, ſoo ordonneren ende willen wy dat de voornoemde Renten, ſoo die geene, die wy aen onſe voorſz lieve Suſter, als die wy aen haer Kinderen hebben gemaeckt, wederomme ſullen komen ende ſuccederen op onſe voorſz geinſtitueerde ende geſubſtitueerde ende naerkomelingen ſucceſſive.

Met welcke voorſz Renten wy verſtaen, dat onſe lieve Suſter ende de Kinderen van haer L. haer ſullen genoegen, ende blijven uyt onſe goederen, ſonder oock yetwes breeder uyt ende op den ſterf-huyſe, van wijlen onſen Heere Vader, te mogen pretenderen.

Verklaren voorts noch te hebben Ghelegateert, als wy Legateren by deſen, aen onſen natuyrlijcken ſoone *Willem* onſe Heerlijckheden van de *Leck*, met hare appendentien ende dependentien, ende onſe gherechtigheyt inde Viſſcherye van de *Merwe*, conform de leſte reeckeninge daer van ſijnde.

Ende aen onſen tweeden natuyrlijcken ſone *Lowys* de Heerlijckeden van *Polanen*, *Monſter*, *ende Monſter-Ambacht*, *als Poeldijck*, *ter Heyden*, *half Loſduynen*, ende het toebehooren van dien.

Doch ſoo om eenighe redenen ofte oorſaecken de voornoemde natuyrlijcke ſoonen de voorſz Reſpective Heerlijckheden niet en ſoude moghen ofte konnen volgen,

1625. volgen, (als wy niet vaſt ſtellen konnen) ſoo ordonneeren wy, dat in ſulcken gevalle onſe voorſz Erfgenamen aen de voornoemde natuerlijcke Soonen ſullen goet doen, ende betalen de waerde van 't Capitael der voorſz Heerlijckheden in Lande ofte gelde.

Daer en boven laten wy aen elck van hun beyde eene Erffelijcke Rente van *vijf duyſent gulden* 's jaers, losbaer den Penninck *twintigh*.

Behoudelijck ende met dien verſtande, dat beyde de voorſz onſe natuerlijcke Soonen, ende hare Kinderen, ende Deſcendenten, de voornoemde twee Heerlijckheden, als mede de voornoemde Renten, aen hen reſpective gemaeckt, niet en ſullen vermogen te verkoopen, belaſten, ofte te vervreemden, in 't geheel, ofte ten deele, in eeniger manieren; Maer is onſe intentie, wille ende ordonnantie, dat een van beyden onſer voorſz Soonen, ofte deſſelfs Wettige Kinderen, ende Deſcendenten ontbreeckende, tot wat tijde ſulcx ſoude moghen weſen, dat als dan de voorſz ſijne Heerlijckheydt ende Rente ſal komen te erven, ende ſuccedeeren op den anderen onſen natuerlijcken Soone, ofte deſſelfs Wettige Kinderen ende Deſcendenten. Ende dat alle beyde de voorſz Soonen, ende der ſelver Wettighe Kinderen ende Deſcendenten ontbreeckende, wanneer ende tot wat tijde ſulcks ſoude moghen gebeuren, de voorſz twee Heerlijckheden met alle appendentien ende dependentien van dien, als mede de voorſz Renten ſullen gaen, keeren, ende ſuccedeeren op onſe Erfgenamen ende nakomelingen.

Voorts maken ende Legateeren wy aen *Juffrouw van Mechelen*, Moeder van de voornoemde *Willem* ende *Louys*, een Lijf-Rente van *vier duyſent twee hondert* Carolus guldens 's jaers.

Ende is onſe meeninge ende wille, dat alle de voorſz Renten ende Lijf-Penſioenen ſullen werden uyt-ghereyckt ende betaelt uyt de inkomſten van de voorſz onſe Heerlijcke ende andere onroerende Goederen, Renten, ende Actien.

Verklarende wijders, alſoo wy geneghen ende oock gereſolveert zijn noch een *Codicil* ofte *Codicillen* te maken van diverſche *Legaten*, ende andere Ordonnantien, dat wy ſoodanigen *Codicil* ofte *Codicillen*, die hier naer ſullen gevonden werden, 't ſy by ons geſchreven, ende ofte by een anders handt gheſchreven, ende by ons alleene onderteeckent ende gezegelt, in ſulcken effecte, waerde, ende vigeur houden, als of die van woort tot woort alhier waren geinſereert.

Willende, ordonneerende, ende beveelende, dat den inhouden van deſen Teſtamente in alle ſijne Poincten ende Artijckelen volkomen kracht ende effect hebbe, ſorteere, ende achtervolght werde, 't ſy in forme van een *gemeen Borgerlijck ofte Militair Teſtamente*, ofte van ſulcken anderen *Uyterſten wille*, als 't ſelve naer recht ende coſtuyme beſt ſal mogen ende konnen geſchieden.

Ende ten eynde de voorſz onſe laetſte wille ende ordonnantie des te vaſter ende onverbreeckelijcker haer effect ſorteere; Soo hebben wy tot *Executeurs* van den ſelven onſen uyterſte wille ende ordonnantie gheſtelt ende geordonneert, ſtellen ende ordonneeren hier mede de Ho: Mog: Heeren *Staten Generael* der Vereenigde Nederlanden, vruntlijck verſoeckende, dat haer Ho: Mog: believen den laſt daer van t'aenvaerden, ende neffens onſe *geinſtituerde* ende *geſubſtituerde* Erfgenamen, de goede handt daer aen te houden, ſoo door hen ſelven, als mede by hare Provintien in 't particulier, dat den voornoemden onſen uyterſten wille ende leſte ordonnantien ten vollen in hare Poincten haer effect moghen hebben ende ſorteren, nemende tot hulp ende aſſiſtentie eenige uyt onſen Rade, ende andere (ſoo het noot is) die hare Ho: Mo: goet vinden ſullen.

Dest' oirkonde deſen geteyckent, ende ons Cachet hier op gedruckt in 's Gravenhage, den *dartienden* Aprillis *ſeſthien hondert vijf-en-twintich*, was onderteyckent *Maurice de Naſſau*. Hebbende daer en boven een op-gedruckt Cachet in Rooden Waſſe, daeromme ſtont geſchreven mette eygene handt van Hoochgemelte ſijne Furſtelijcke Genade, ſeeckere Acté, aldus luydende:

Wy *Maurits*, by der Gratie Gods, Prince van Oran-

gien, Grave van Naſſau, &c. Bekennen met deſe onſe eygene handt, dat 't bovengeſchrevene is onſen wille ende ordonnantie, ende dat wy overmits onſe occupatien 't ſelve by de hand van onſen Griffier *Paulus de Longe* hebben doen ſchrijven, ende met onſe Signature ende Segel doen bekrachtigen, ende tot meerder ſeeckerheyt als noch met deſen onſen ſpecialen geſchrifte ende onderteyckeninge beveſticht, ten dage, Maent, en Iare als boven: Onderteeckent 1625.

Maurice de Naſſau.

Een merckelijcke deught hadde oock deſe Prins; dat is: dat hy de Ampten en Chargen in zijne Domeynen die (ſedert Prins Phillips doodt ſeer groot waren) ſelden of nopt vergaf/ als aen zijne Domeſtijcken; niet kommende werden gheſeght/ dat hy daer mede hebbe laten nundineren: of wel aen Kinderen ende Verwanten der Heeren van de Regeringh de ſelbe gheglyeven. Ende als yemandt van de Regering hem daerom aenſprack; dan gaf hy tot antwoort: dat hy dat ongheliick niet konde doen aen zijne Domeſtijcken/ ende derſelver Kinderen: Hoe wel hy deur de ſelve Chargen veel van de Regeringh hadde konnen aen ſich trecken. Maer voor het jaer neghenthien waren zijne Domeynen niet groot: ende daer na hadde hy de Regheringh ſoodanigh aen zijn handt: dat hy niet behoefden dien middel te ghebruycken. Maer na zijn doodt hebben de volghende Princen veel Heeren ghebeneficeert deur dat middel/ die wepnich acht namen op het Latijns ſpreeckwoort:

Beneficium accipere, Libertatem vendere eſſe.

Koninck van Vranckrijck doet klaghen over de Capiteyns Thibaut.

Alreede in 't begin van dit jaer/ zijnde alhier van den Koninck van Vranckrijck ghe ſonden de Heer Launay Roſilly, met brieven van den vijfthienden uyt Paris, heeft met aſſiſtentie des Ambaſſadeurs d'Eſpeſſes vertoont/ dat Theophile ende Iaques Thibaut, met twee haer ghebroeders/ tot Vliſſinghen equipeerden twee ſchepen/ ten dienſte van den Heer van Soubiſe, ende die van Rochelle; (van welcker ſaken elders noch breeder ghe ſproocken wort) verſoeckende dat de ſelve Thibauts mochten ghearreſteert/ ende beneffens de twee ſchepen overgeſonden worden in handen des Konings/ belovende ſatisfactie voor de ſchepen aende Leverantiers of gheintereſſeerde. Daer op de Heeren Rantwijck, Broeckhoven, ende Schot, ghecommitteert zijnde om den gemelten Thibauts ten huyſe van de Ambaſſadeur te purge te ſtellen/ is gebleecken/ dat ſy met Soubize niet te doen hadden; maer met Commiſſie ende beſtellingh van zijn Excellentie alhier/ ſouden in Zee gaen/ tot afbreuck van Spangien op de vrye neeringh of capcrpe.

Hier van is te voor breder ghe ſproken.

De Koningh in alle maniere ſeer ter harten nemende de ſaecke van Soubiſe ende Rochelle, heeft hoyt daer na (deur den Ambaſſadeur ende den Heer de la Foreeſt exprez af ghe ſonden) laten verſoecken/ dat van de twintigh tot het ſecreet (met den Baron van Copet) getracteerde deſſeingh (om Genua te helpen belegheren) ghedeſtineerde ſchepen/ ſeſthien in paſſant mochten werden gheemplopeert/ tot deſtructie van Soubiſe, ende de Roſchelſche Vloote: op dat zijn Majeſteyt van die zorghe verloſt zijnde/ des te bypet zijne ghealliëerde mochte ſecundeeren en aſſiſteeren. Sulcx met ſijn Excellentie voor de Heeren Rantwijck, Brouckhoven, Magnus, ende Schaffer, gecommuniceert zijnde/ is goet ghevonden/ datmen den Koningh (met wepgheringh van deſen dienſt) niet behoorde te deſobligeeren; op dat hy van zijne goede intentien (die hy ten beſten vande ghemeene ſaecke voor hadde) niet mocht werden gediverteert/ is alſo hem toegeſtaen: gelijck het Tractaet of acte (hier voor geſtelt) uytwijſt: hoe wel ſulcx namaels veel miſnoegen onder de Franſche ende andere Ghereformeerde Ghemeenten hier te Landen heeft verwecht: alſoo dat de Predicanten hen niet ontſagen op de Preeckſtoel dit werck op 't odieuſt voor te dragen/ ende te perſtringheren: recommanderende openlijck de Collecten die deur de Ghedeputeerden van Rochelle in deſe Landen wierden tot ſubſidie van de ſelve Stadt gedaen/ ende ſeer liberalijck van veele pheraers bekomen.

1625. men. Sijnde vreemt dat op een ende de selve tijdt dese Vloote (die teghen den eersten Marty in Texel ende Goereede moeste ghereet zijn / ende voor thien maenden gebitcnailleert) wierde ghesonden tot destructie van Rochelle, ende gelt by de gemeente gegeven / tot subsistentie der selve.

Het Employ van de sestien Schepen / tegen den Heer Soubise, is toeghestaen / op conditie / dat de Koningh van dien tijdt aen soude ovre stellen tot Equipagie van andere / tot remplacement van de selve / op dat daer deur niet mochte infructueux worden het secreet ende groot dessein na Westen.

Tot welcken eynde zijn Majestept den achtienden Marty, deur den Ambassadeur d'Espesse, en den Heer van Infreville, expres af-gesonden / doende overleveren de Ratificatie van het secreet Contract met Copet ghemaeckt / heeft versocht noch twaelf schepen hier te Lande te hyren. 't Welck de hooplieden onder cautie van de Collegien ter Admiralitept hebben aenghenomen. Sijn Majestept begeerde oock dat op twaelf van de twintigh schepen mochten werden gestelt Fransche Scheeps-Capiteyns: 't welck niet is goet ghevonden; doch toeghestaen / dat tusschen Doever ende Calis komende / des Koninghs Croupen souden worden inghenomen / ende by haer eygen Officieren worden gecommandeert: Edoch dat het Scheeps-volck / Schepen / ende Canon / soude blijven onder bevel van de Hollandtsche. Ende alsoo men vernam dat Spangien het dessein van Soubise scheen te voeden / tot diversie van Vranckrijck: soo wierde aen de Ambassadeur Langerack ghelast / om den Heer van Soubise ende die van Rochelle te doen disponeren / tot ruste ende af-stant van haer voornemen; doch is hier voor breeder daer van gesproocken.

Caron doodt. H. Joachimi in sijn plaets. De Heer Ordinaris Ambassadeur Caron in Enghelant den $\frac{11}{1}$. December lestleden gestorven zijnde: heeft men een expresse derwaerts in January gesonden / om zijn brieven t' inventariseeren / ende herwaerts over te brenghen / ende voorts ghedelibereert om yemandt in zijn plaets te senden; Daer toe den sesten January genomineert is de Heer Albert Joachimi, gecommitteert van wegen Zeeland, ter Vergaderingh van hare Ho: Mog: die daer op zijn beraet (om met zijne Principalen te communiceeren) ghenomen heeft. Naderhandt heeft de Heer Schot met alleen verklaert sulcks de Heeren van Zeelandt aenghenaem te zijn: maer oock daer by te versoecken / dat wel ghedachte Heer Joachimi mocht werden ghetracteert als andere ordinaris Ambassadeurs; hebbende de Heeren Langerack in Vranckrijck, ende Berck tot Venetien, ghenooten elck vier duysent gulden, tot haer ameublement; Langerack hebbende tot jaerlijcks Tractement neghen duysent gulden, ende Berck acht duysent gulden: zijnde elck overgebracht met een Schip van Oorloge. Berck specialijck ghenietende voor het onderhouden eens Predicants vijf hondert gulden: voor een Secretaris drie hondert gulden; ende hondert vijf en twintigh gulden daeghs tot zijne repse naer Venetien, tot acht dagen na zijn eerste audientie. Na eenighe daghen is den Heer Joachimi toeghestaen het Tractement tot neghen duysent gulden 's jaers / (daer by die van Hollant bedongen / dat aen de Heer Berck oock van 't begin aen zijner besendinghe te reecknen / ghelijcke Tractement soude ghevvorden) ende drie hondert gulden voor een Secretaris / ende een Acte van indemniteyt als andere Ambassadeurs / nam voorts daer na zijn af-schept.

Koningh van Sweden tegen Polen. Den Koningh van Sweden sich weder ten Oorloge preparerende teghen het uptgaen van zijn Treves met Polen; dede in Januario versoecken om hier te Lande Matroosen te moghen aennemen. 't Welck wel gheconsenteert is / doch sonder openbare Acte daer toe te verleenen: dewijle men niet konde weten tot wat intentie die souden mogen werden gheemployeert.

Daer teghen den achtienden Febvuary sijn Resident Rutgers ter Vergaderingh ontboden / aenghesept wierde / dat men den Koningh per Missive soude versoecken / om het effect van de Alliantie / ende beloof de secours: Ende dat hy met sijne Brieven sulcks wilde secundeeren. Daer op hy antwoorde: de Koning nu in beraedtschap te zijn tot Oorloge tegen Polen: overleverende een Brief van den sestienden November tot Wastenents: by welcke zijne Majestept selfs oock schreef op het selfde subject: excuseerende de betalingh van die op het credijt van desen Staet aen hem verschootene penninghen: doch dat hy ovre soude stellen tot betalingh van den Interest / soo haest moghelijck was. Alsoo wierde ghereselveert dat men noch een jaer patientie soude nemen. 1625.

Don Louis de Portugael. Don Louys Guilliaume de Portugael, Susters Soone van Prins Maurits, heeft in Febvuario aen hare Ho: Mog: overgegeven Brieven van den Groot-meester van Malta, van den derthienden Augusti des voorleden jaers: inhoudende / dat hy wel-gedachten Don Louis, had aengenomen in d' ovre: vertrouwende dat in consideratie van zijn Persoon / ende der gheene aen wien hy Verwant was / men soude faciliteeren de restitutie der Goederen van haer ovre in dese Landen gelegen / nu gepossideert by Personen / die niet alleen weygerden haer dienst ende debvir / maer oock de betalingh van d' ordinaris opkomsten / daer upt sy verballen moesten d' onkosten tot haer defensie noodich. Waer na Don Louis in Persoone gaende na Vvtrecht, den thienden April quam rapporteeren ende remonstreeren; dat hy aldaer niet als af-slagich antwoordt hadt bekomen / versouckende dat hare Hoog: Mog: deur Gecommitteeerden ghelief de die van Vvtrecht t' inducteeren / tot restitutie van de Goederen der ovre. Daer op gheappointeert is / de selve saecke Provinciael te zijn / de Generalitept niet te raecken; ende dat sy daer in niet konde doen.

Ambassadeur van Marocco. In het voorgaende jaer is ghementioneert van Iosepho Biscayno, Ambassadeur des Koninghs van Marocco: de selve is noch eenighe maenden hier te Lande in dit jaer gebleven: hebbende Genegotieert van verscheyden particuliere dingen. In Januario klaeghde / dat tot Amsterdam gearresteert wierden eenige Goederen tot Salé, van goeden prinse verklaert / ende deur Facteurs opgekocht: by d'arrestanten gepreteudeert als haer toekomende / hem was alreede zijne depesche gegheven in October 1624. in generalibus terminis, rendopeerende zijn klachten aen de ordinaris Justitie. In December ter Audientie compareerende / seyde het antwoort van hare Ho: Mog: niet te strecken tot contentement van zijn Koningh / klaeghde over Aelbrecht Ruyl, ende begeerde dat hy met ghevanckenis mocht worden gestraft. Eens in Zee geloopen zijnde / quam weder inden Briel. Men schickte David Pallache hem te disponeeren / dat hem belief de in den Briel te blijven met twee Dienaers; op thien gulden daeghs: het ander Volck te Scheep latende. Doch 's anderendaegs / om hem met volkomen contentement te laten vertrecken / is goet ghevonden hem weder vijf en twintich gulden daeghs te laeten toekomen / traineerde nochtans zijn vertreck; vindende zich wel by het defrapement / eyntlijck na den Briel treckende / contrarieerde de wint; ende ghebeurde dat zijn Neve wierde van een Matroos doodt gesteken: daer over hy veel klachten te vergeefs dede; alsoo de misdadighe niet konde betrapt worden.

Pynacker. Van de Resolutie om den Professor Pynacker te senden na Algiers ende Thunis, is voor desen oock verhaelt. In Januario is goet ghevonden / dat hy selfs bijf de soude gaen te Lande op Marsilien, ende van daer over-schepen op Algiers: ende onder andere oock bemiddelen / dat die van Algiers gheen Commissie wilden gheven aen de Ingesetenen van dese Landen. Tot Algiers was Consul Wynant Keyser.

In welckers plaetsen hy recommandeerde zijn Schoon-soonen de Capitains Cornelis ende Willem Moons. Elck op een jaerlijcks Tractement van twaelf hondert gulden, eyschte tot presenten om upt te deelen tot Algiers seventhien hondert vier en twintich Realen van achten, ende elf hondert ses en veertich tot Thunis. Tot verhal van alle welcke onkosten men soude opsetten een Last-gelt; om t' ontfangen van alle Schepen (de Straet passeerende ende repasseerende) sesthien stuy-

1625. stuyvers 't last. De Consul Wynant Keyser wierde gerevoceert / ende in zijn plaets ghesonden Iacob Myle; ende tot Thunis, Lambert Verhaer.

Doch is namaels veranderd / dat hy te scheep soude gaen: doende den 17. July deser Eedt van sich te sullen reguleeren na d' Instructie.

De Clyner-Furst van Ceulen tracteerde die van de Gereformeerde Religie in 't Stift Munster, ende specialijck tot Vreden strengelijck / gelijck (aenghebaghe wiert) doende verstercken al die haer niet Roomsch-Catholijck en wilden verklaren. Ock teghen hare goederen partijdichlijck (sos men seyde) doende Protedeeren. Derhalven op soodanighe klachten hare Hoogh: Mog: aen hem verscheyden vermaninghs-schrijven hebben laten afgaen. Waer tegen hy met Brieven van den 6s en twintighsten January heeft gheantwoort: dat hare Hoogh: Mog: geen oorsake hadden haer te beswaren over 't geene hy in sijne Landen, volgens Rijcx-constitution op 't stuck van de Religie, dede publiceren ende executeeren: niet meer, als wanneer hy aen desen Staet wilde yet prescribeeren teghen de Placaten, die tegen de Roomsch-Catholijcken waren ge-emaneert.

Brandenburgsche/ende Pfalburgsche saken.

Hare Ho: Mog: lieten sich wel ghelegen zijn aende goede Nabuyschap / op ende ontrent den Rhijn. Den Heer Churfurst van Brandenborgh, als possiderende het Vorstendom Cleve, desgelijcks / sich houdende aen desen staet / gelijck de Heer Hertogh van Nyborg aende Spaensche. De Keur heeft hadde al terstont na den uytganck vande Nederlantschen Treves beginnen te denucken op een Corpus van Militie: soo tot zijne defensie als tot offensie van Nyborgh: immers soo langh / tot dat tusschen hun eenich accoorde mocht zijn ghemaeckt: want hoe wel de Spaensche ende Keyserlijcke wapenen in Duytslandt seer prevaleerden / dienvolgens veel advantage gaven aen den Hartog van Nyborgh: soo is hy nochtans niet weemdt ghebleven van een accoordt: als wel siende dat de Teertinck van den oorloch twijffelachtigh valt: ende datter beter is wepnich met rust / als veele met onbreede: ghelijck dan daer op ghevolght zijn de Tractaten t' zijnen tijdt te stellen. Alsoo zijn ock hy ende van weghen Churbrandenburgh te ghelijck by der handt ghenomen Militaire macht ende besendinghen / of goetlijcke handelinghen. De Graef van Swartsenborgh ginck soo hier als tot Dusseldorp tracteeren: ende onder Generael commandement van de Heer Walraven, Baron van Gent wiert Volck aengenomen te Voet ende te Paert / die ghereet zijnde / in September sesthien hondert vier en twintig, zijn gemarcheert in de Graefschap Marck: 't welck (ghelijck ock het Landt van den Bergh aen dese / ende dat van Gulick aen d'ander zijde des Rhijns met Spaens ende Palts Nyborghs Volck deser was: self Wesel, Orssoy, Goch, ende andere Plaetsen. In 't Lant van Cleef was 't al Spaens of Nyborghs: Rees ende Emrick by hans alleen waren Staets of Brandenborghs. Maer in de ghemelde ende volgende jaren is de saken voor Brandenborgh seer veranderd: in 't welck de Heeren van Gent het ghelueck ghehadt heeft van grooten dienst te doen. Beginnende met de stadt Unna, daer met Luna, Caem, ende 't vaste Huys Hoerde: die d' opgemelde Generael / soo deur beleydt van Heer Ian van Gent zijn Soon / als den Heer van Soppenbroeck, liet innemen: Unna met verrassinghe: d' ander met dwangh. Waer op hy met andere / soo Brandenborgsche als Staetsche Troupen volgende / sich ock meester maeckte vande groote stad Soest. Allwaer gelijck voorts in 't Land van der Marck hy sich heeft gemainteneert / tot dat daer naer by entlijck accoordt de Spaensche soo wel als de Staetsche alles hebben geevacueert.

De Heer Hartogh van Nyborgh siende ende bevindende dat dese Brandenborghsche Militie hem ende zijne Onderdanen in 't Furstendom Berghe veel afbreuck deden / ende souden doen / heeft sich seer daer tegen gestelt: poogende te beletten de contributien / die de Heer van Gent dede epschen / ende in haes van wep geringh / executeeren. Tot dien eynde in 't Vorstendom Berghe innemende de Stadt Gerritshem, deur 't welck het ontliggende Landt gants onbep wiert gemaeckt. De Hartogh wilde nochtans daerom geensints dat zijne Onderdanen souden haer onder contributie ghéven: maer liet suler wel expresselijck verbieden: oock oydre stellende / dat aen de Gentsche Soldatesque, in 't Bergsche Landt komende / om gevanghene of bpant-schat te halen / geen quartier soude werden ghegeven. Ende alsoo nochtans de Gentsche daerom niet na lieten in 't Berghsche Landt te loopen; soo heeft de Hartogh op seecheren tijdt deur een sterckher partye de Gentsche laeten vervolghen; in de twee en vijftigh van dien attrapperende in het Dorp Oostervek: allwaer sy haer op de Kerck ende van het Kerck Hof defendeerden / soo sy best mochten: tot dat sy geen ontset vernemende / haer op discretie ende op quartier ('t welck nochtans de Nyborghsche naemaels niet ghestonden) obergaven / werdende binnen Dusseldorp ghebracht / ende hoewel de Heer van Gent na Krijghs-gebruyck ende volghens het quartier / dat tusschen de Koninghsche ende de Stietsche was / weesenteerde ende seer ongeerde om die te verbeteren: Soo heeft echter de Heer Hartogh van Nyborgh te rade ghevonden een exempel te statueren / om daer deur een schrick te maecken / ende alsoo zijn Landt te bevrijden van soodanige voordere indagtien / ende hostiliteyten. Dienvolghens heeft van de selve gevanghenen sos laten onthoofden / ende darthien ophanghen: de rest bleef noch eenige weecken ghevanghen / ende zijn naderhandt alle gelijck (men gheloofft deur contribentie) uytgebroocken / ende alsoo weder by haer Compagnien ghecomen. De Hartogh bevondt sich seer op de ghevalen ende wapenen van de Spaensche ende Keyserlsche: anders waist wat strengheljck ghevoorteerd. Immers de Heer Prins van Orangie self nam het soo qualijck / dat hy last gaf aen de Wypheer van Gent, niet alleen retorsie te ghebruycken teghen de Furstelijcke Nyborghsche Militie: ende die te tracteren als de zijne ghetracteert waren; maer ock dat hy beliefde te trachten in handen te krijghen de Furstelijcke Nyborghsche Raden: alsoo men verstont / dat d' opgemelde condemnatie en sententie des doodts was ghegheven by haer / ende niet by den Krijghs Raedt. Maer by provisie heeft de Heer van Gent een partye van neghen Nyborghsche soldaten met een Capitein ghevanghen ghehouden: die hy deur zijn Krijghs-Raedt liet condemneren / ende alle te samen ophangen: behalven den Capitein / dien hy pardonneerde: na dat hem ock alreede de doodt was aenghesept.

Waren van Gent.

In dit Jaer van vijf-en-twintich heeft de Heer van Gent zijn Militie vermeerdert / ende met alle macht op-trecknde / de Stadt Bylevelt inghenomen: ende zijn Leger geslagen om de vestingh Sparenbergh: het welck (hoewel by hans onbintmelijck zijnde) hy soo verre hadde ghebracht / dattet na alle vermoedinghe soude zijn gevallen in zijne handen: Ten ware de Graef van Tilly, Generael van den Keyser ende der Catholijcke Ligue / met alle zijn macht van Minden, derwaerts aen ware gemarcheert. Waer tegen het Gentsche Leger te zwack zijnde / goet vont af te wijcken: Edoch noch korts daer na innemende de Stadt ende 't Casteel Ravensberg, 't selve gelijck ock alle in 't Land van der Marck ingenomene Steden seer wel maintenerende: ja alsoo / dat een Spaens Legher onder Don Gonsales willende Lunen belegheren / aldaer doot geschooten wiert in 't volgende Jaer: Op welcke gelucklighe maintenue van 't selve Landt entlijck in 't Jaer negen-ende-twintich, volghde 't innemen van Wesel deur Heer Otto van Gent, Baron van Dijden, Broeder van Heer Walraven. Waer deur de Nyborsche so wel als de Spaensche partye dapper wiert vernedert: tot groot advantage / niet alleen van zijne Churvorstelijcke Doorluchticheyt van Brandenborgh: maer ock van den Staet der Vereenighde Provintien: die sedert dien tijdt redoubtabel is ghewoorden in gansch Europa: als t' zijner tijdt sal volgen.

d' Heer Schaffer is van wegen haer Ho: Mog: dese somer een tijdt lang geweest tot Emrick: met de Cheur-Clevische Regerings-Raden te handelen / aengaende het Krijgs-Wesen in 't Landt van der Marck: Want dese Staet sich seer liet daer aen gelegen zijn: dat soo wel

1625. wel aen de Keyserſche als Spaenſche in Weſtphalen wierdt ghegheven aen werck ende diverſie: voorts wierdt aldaer geſproocken van de contributien oock uyt het Landt te Gulick by te drijven. De Graef van Swartſenborgh hadde afreede / ſoo tot Duſſeldorp met den Heer Hartogh van Nyborgh, als alhier met deſen Staet ghemaeckt Tractaten: die hier naer werden geſtelt. De ſelve dienden aldaer nu tot Emrick oock tot richt-ſnoeren van de beſoigne in handen zijnde. Daer wierde oock ghesproocken van af te ſchaffen de Lieutmeeſters tot Emrick: daer vielen klachten over den Capitain Mulart, Commandeur tot Gennep, van wegen 't af-kappen van Boomen in 't Kleber-walt: Item / van Lunen meer te fortificeeren.

Aengaende d' Executie in 't Landt Gulick, klaechde Palts Nyborch, dat die binnen de limiten van zijn met Swartſenborch gemaeckte verdragh / niet behoorde te geſchieden.

De Cheur-Furſt ſchreef van den negenden Januarij / ratificerende het accoort alhier / deur den Graef van Swartſenburg gemaeckt: dat de Graef van ſijne bezightochte moght werden ontſlagen: ende alſoo Paltz Nyborgh des Graven goederen hadt laten innemen / verſocht dat by repreſſalien mocht werden gegaen tegen de goederen der Paltz Nyborgſche in 't Landt van Cleef. De Graef ſelf ſchreef oock op dat ſubject. 't Welck alles geexamineert zijnde / wierde bevonden dat by den Cheur-Furſtelijchen Miſſive niet was eene formeele Acte van Ratificatie / die men begeerde ende naemaels bekomen heeft. Doch is ondertuſſchen toegeſtaen dat men aende Graef zijn Acte van oppigneratie ſoude weder ſchicken. De Repreſalien op Paltz Nyborghſche Onderdanen goederen in 't Cleefs-land is niet goet gevonden; maer wel ſoo aengaende deſen / als de verſochte ſterche executie in't land te Gulick, dat men den Cheur-Furſt ſoude raden aen de Koningen in Vranckrijck en Engelant in 't breede te doen repreſenteeren 't ongelijck dat hem van Nyborgh wierde aen-ghedaen: contrarie het gheene hy deur Swartſenborgh met Paltz Nyborgh in het verleden jaer hadt gheconvenieert / luydende als volght:

Accoort tuſſchen Brandenburg ende Nyburgh.

KEnnelijck zy; Alſoo volgens Godts onveranderlijcke wille, wylandt der Doorluchtige Hooghgebooren Furſt, Heer *Johan Willem*, Hartogh tot Gulick, Cleve, ende Berge; Graef vander Marck ende Ravensbergh, Heer tot Ravenſteyn, Chriſtelijcken ende zaligen aengedenckens, uyt deſe werelt geſcheyden; ende daer op in plaets vande Doorluchtigſte Vorſt ende Vorſtinne, Heer *Johan Sigiſmond*, ende Vrouw *Anna*, Marckgrave ende Marckgravinne tot Brandenburgh, des H. Roomſchen Rijcx Erts-Kamer-Heer, Churfurſt ende Churfurſtinne, Hartogh ende Hartoginne in Pruyſſen, tot Gulick, Cleve ende Bergh, tot Stetin, Pomeren, Caſſuben ende Wenden, oock in Sleſien, tot Croſſen ende Jagersdorp; Burchgrave ende Burchgravinne tot Nurenbergh; Vorſt ende Vorſtinne tot Ruegen; Graeve ende Gravinne van der Marck ende Ravensbergh; Heer ende Vrouwe tot Raveſteyn; als oock Heer *Philip Lodewijck*, ende Vrouwe *Anna*, Paltz-Graef ende Paltz-Gravinne by den Rhijn; Hartogh ende Hartoginne in Beyeren, tot Gulick, Cleve, ende Berge; Grave ende Gravinne van Veldens, Spanheimb, vander Marck, Ravensberg ende Meurs; Heer ende Vrouwe tot Raveſteyn; de Doorluchtigſte Hooghgebooren Vorſten, wylandt Heer *Ernſt*, Marck-Grave tot Brandenburgh, in Pruyſſen, tot Stetin, Pomeren, Caſſuben ende Wenden, oock in Sleſien, Croſſen ende Jagersdorp Hartogh; Burchgrave tot Nurenbergh, ende Vorſt tot Ruegen; Meeſter van de Ridderlijcke Ordre van St. Jan in de Lande vander Marck, Saxen, Pomeren ende Wenden; ende Heer *Wolfganck Willem*, Paltz-Grave by den Rhijn, Hartogh in Beyeren, tot Gulick, Cleve, ende Bergh; Grave tot Veldentz, Spanheimb, vander Marck, Ravensberg ende Moers, Heere tot Raveſteyn, &c. ſich deſe Landen aengetrocken, ende hier op tuſſchen hare F. F. Edelheden ende Genaden, op onderhandelinge vande Doorluchtigen ende Hooghgebooren Vorſt, Heer *Maurits* 1625. Landtgrave te Heſſen, Grave tot Catzenellebogen, Diets, Ziegenheym, en Nidda, de ſaeck daer henen is gebracht, dat ſy beyde in den name ende tot behoef van den geenen ſo uyt haren ofte der ſelver Principalen middel voor de eenighe Regenten van alle de voorgemelte laetſt verſtorvene Hartogen van Gulick, Cleve, ende Berge, &c. hare nagelatene Landen, door gunſt ofte recht daer toe erkent, *jure familiaritatis & ſine præjudicio cujuſcunque* de ſelve Landen ſullen ende mogen beſitten, regeeren, ende adminiſtreeren.

Als nu welghemelde Marck Graef *Ernſt* deſer Werelt overleden was, ende daer op van Hoochghemelte Heer Churfurſt van Brandenburgh zyn Churfurſtelijcke Doorluchticheyt, lieven oudſten Soon nu oock de Doorluchtichſte Vorſt en Heer *Georgh Willem* Marck Grave tot Brandenburgh des Heylighen Roomſchen Rijcks Ertskamerheer en Churfurſt Hartoch in Pruyſſen, Gulick, Cleve, Berghe, tot Stetin, Pomeren, Caſſuben ende Wenden, oock in Sileſien, Croſſen, ende Jagersdorp, Burghgrave tot Nurenbergh, en Vorſt tot Ruegen, Grave vander Marck en Ravensberg, Heer tot Raveſteyn, &c. Ghedeputeert wierdt om in deſſelfs plaets in de adminiſtratie van de voorgemelde Landen gelijck te vooren van ſijn Vorſtelijcke Genade Marck-Graef *Ernſt* was geſchiet, te continueren.

Ende daer over tuſſchen de ſelve conſtituanten ende Hooghghemelte Palts Grave zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt *Wolfganck Wilhelm* over de volmacht ende anders allerhande miſverſtanden ontſtaen, oock Feytlijckheden op ghevolcht waren, ſoodanigh dat beyderſijts Oorloghende Partyen aſſiſtentie verſocht hadden, waer door diverſche plaetſen in gemelde Vorſtendommen ende Landen van wederſijden belegert ende ingenomen zyn geworden, ende boven dat noch groote in quartieringe van wederſijden geſchiet.

Hoewel nu beyderſijts parthyen haer recht verders te vervolghen niet en ontſaghen, als oock naeſt Godes ende harer Heeren geallieerden byſtant hulpe ende ſegen haerder ſucceſſie van rechten ten vollen toe te eygenen, ende te conſerveren, oock reſpectivelijck te recupereren op goede hope ſtonden, dewijl nochtans beyde haer Keur ende Vorſtelijcke Doorluchticheden volgens aengheborene goetheyt, ende uyt Vorſtelijcke ende Vaderlijcke liefde ende voorſorghe voor der ſelver onſchuldighe Onderdanen, haer ſelven inghedachtich maeckende in wat groote ellende, jammer ende verderflijck onheyl de ſelve niet alleen alreets ſtaecken, maer oock noch verder daer in geraken ſullen, en noch vyandlijck ende dadelijk met Attentaten Recuperatien ende Occupatien teghen malkander uytvaren, dat oock ſoo deſe ſoo ſtercke inlegeringhe noch langher gheconti-nueert, ende dat daer door de Onderdanen tot deſperatie ende de Landen gantſchelijck in ruijne ende bederf ende tot finaele deſolatie ende verwoeſtinghe ghebracht ſouden werden, daer doch niemant mede ghedient, de conſcientien beſwaert, den Toorn Godts verweckt, grootere verbitteringhe veroorſaeckt, ende daer ſoo wel beyderſijts Heerlickheden als Onderdanen inde gantſche Nabuyrſchap, ende het Heylige Roomſche Rijck in meerdere verwijderinge, onruſt ende verderf gheſtelt ſoude werden; daer teghen dan Godt Almachtigh tijdtlijck door yverige gebeden, ſorghvuldigen arbeyt, ende aenwendinge van alle mogelijcke vlijt ſoo verre gebracht mochte werden, om ſulcken onheyl te remedieren.

Ende hoe wel nu yeder parthye, ghelijck gheſeyt is, verhoopt zyne alleenighe gherechticheyt van ſucceſſie tot alle de naerghelaten Landen volgens den Inhout van de *Vnie* vande Lande, ende dien volgende de verkregene Keyſerlijcke Privilegien, Pacten ende andere Documenten gerechtelijck met goet fatſoen ende beſtendicheyt te bewijſen.

Nochtans dewijl oock dierghelijcke Rechtlijcke deciſie ende daer toe behoorlijcke Executie by deſe ſwevende, leyder niet als reede al te groote oneenicheydt, miſvertrouwen ende verwoeſtinge in het Rijck en inde conſideratie van ſoo veel machtige, aenſienlijcke, ende

met

1625. met seer stercke assistentie voorsiene Prætendenten noch soo haest niet te vermoeden staet, ende ondertusschen dese Landen tot den grondt gheruyneert ende te niet ghebracht, oock d' een ende d' ander partye van haer profijt ende voordeel gefrusteert wordt. Soo heeft het Godt Almachtigh alsoo genadelijck gevoeght, dat op onderdanighe presentatie ende wel-ghemeynden voorslagh van seeckere voorname ende vrede-lievende persoonen, oock mede Leden van dese Vorstendommen, ende op het instantelijck bidden des ghemeyne Landts, beyde haer Hoogstgemelte Cheur ende Vorstelijcke Doorluchtigheden, tusschen de welcke, als zijnde Na-maeghschap om het different van de voornoemde successie (zijnde de geallieerde maeghschap, liefde ende affectie noch niet gantsch uytgebluft) van wederzijden van den anderen onderrecht zijnde, dat men seer begeerigh is in betrachtinghe van de groote nootwendigheyt ende uyt aengeboorne Bloedt-vrientschap, door welcke beyde haer Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheden malkanderen toegedaen zijn, des te eer het goede ende vriendtlijck betrouwen tegens malkander sonder eenigh uytstel te vernieuwen; vast ende sterck te maecken: alsoo sy dan van wederzyden seer vriendelijck malkander gheschreven, ende van hare vriendt-lievende genegentheyt bekent gemaeckt hebben, ende dat de Welgeboore Heere *Adam*, Graef van Swartsenborgh, Heere tot Hogenlantsbergh ende Gimborn, Ridder van de Ordre van St. Michiel, Raedt ende Opper-Kamer-Heer van sijn Hoogstgedachte Chur-Furstelijcke Doorluchtigheyt, voor de affairen van haer Churfurstelijcke Doorluchtigheyt in dese Landen had' te reysen, so heeft syne Chur-Vorstelijcke Doorluchtigheyt den selven Credentie-brieven, commissie ende volmacht gegeven, om syne goede ende vriendtlijcke wel-meeninge Hooghgedachte Heer Paltz-Grave *Wolfganck Wilhelm*, noch verder te openbaren, ende alsoo de differenten van dese successie finalijck ende bestendigh af te handelen.

I.

Het welcke sijne Vorstelijcke Doorluchtigheyt seer geerne heeft verstaen, ende daer op met den Heere Graef in onderhandelinge getreden, ende zijn alsoo over de afdeelinghe ende successie der Landen veraccordeert ende over een gekomen, daer uyt dat klaerlijck blijckt, dat hare Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheden meer gesien hebben op de vernieuwinge ende onderhoudinge van het goet vertrouwen ende eenigheyt tusschen haer, hare vrienden ende gheaffectioneerden, oock op de recuperatie van den lieven Vrede, oock der ghemeynen onderdanen ruste ende welvaert, der selver troost ende verquickinge, als op haer eygen commoditeyt, ende principalijck op de eere Godes, ende het schuldige respect van sijn Keyserlijcke Majesteyt, oock op de mogelijcke satisfactie van de overige pretendenten, ende derhalven voornamentlijck te kennen gheven, dat dese *deylinghe*, die alleen om de aengevangene ende noodige intentie wille gheschiet, haer Churfurstelijcke Doorluchtigheden in 't besit van haer eyghen recht ende ghenietinge der selver Landen niet nadeeligh, ofte teghens haer van andere in prejuditie getrocken sal mogen worden: ghelijck dan haer Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheden dieswegen by sijne Keyserlijcke Majesteyt over de nootwendige verklaringe met alle mogelijcke vlijdt gesamender handt sullen ende willen laten solliciteren, ende wederzijdts posiderende Chur ende Vorsten sullen verbonden zijn, de Landen in defensie ende andere voorvallen tot vaster Unie in 't toekomende gelijck te vooren opgeresen, eer de Landen onder eenen Heer waren gekomen te beschermen.

II.

Ten tweeden: Dewijle oock in de *Pruyssische* Houwelijcx Tractaten, waer op haer oock de Houwelijcx Tractaten van de jonger Susteren refereren, klaerlijck voorsien is, hoe het met de *Religie* sal gestelt worden, soo sullen de selve Tractaten in behoorlijcke acht genomen ende gehouden werden.

III.

Op dat oock sijne Keyserlijcke Majesteyt als het opperste hooft ende Leenheer des te meer bemerckende dat hare Keur ende Vorstelijcke Doorluchticheden van meeninghe zyn denselvighen alle schuldighe Respect toe te dragen, soo sal niet alleen by de selve om de ratificatie van dit verdragh ende de daer in bestemde successie, oock daer over *Simultanea investitura* onderdanichlijck versocht maer oock de selve ghebeden worden, dewijle sonder dat van de Keyser *Maximilianus* I. aller Hoochloffelijcker Memorie, eene Keyserlijcke Declaratie ende toesegh brief in de Cancelerye ghevonden wort, daer in teghens *Wylandt* den Doorluchtigen ende Hoochgheboornen Vorst Heere *Iohan* Hartoch tot Gulick, Cleve ende Berghe &c. teghens restitutie van een aensienlijcke somme gelts, die Alderghenadighste presentatie ende toesegginghe is gheschiet, het huys van Saxen sonder eenige weder betalingh van zyne Vorstelijcke Doorluchticheyt ende derselver erven wegens hare aenvaerdinge van sommighe ghemelte Landen selfs te contenteren. Dat oock zyn Keyserlijcke Majesteyt als des Alderhoochstghemelde Keysers Successeur Erf ende Regierende Keysers, Hoochghemelte Churvorstelijcke huys, als oock andere pretendenten met naerghemelte aenbiedinge ende Satisfactie te contenteren, ghenadelijck wille disponeren laten, ende sulcker ghestalt oock dieswegen als een Vader des Vaderlandts ende uyt Keyserlijcke macht, in dese Landen ende consequentelijck in het Heylige Roomsche Rijck, den waerde Vrede te herstellen, daer teghens soude in alle dese Vorstendommen ende Landen een onderdanighe erkenteniss aen zyn Keyserlijcke Majesteyt gheoffereert worden. 1625.

IV.

Ten vierden, blijft niet alleen zyn Vorstelijcke Doorluchticheyt Pals Graef *Wolfganck Willem* aen zyn Koninclijcke Majesteyt van Spangien, wegens zyne bewesene assistentie ende verhoopte manutenentie van dit verdrach met alle moghelijcke danckbaerheyt ende dienstwillicheyt gheobligeert, maer oock soo wil zyne Churfurstelijcke Doorluchticheyt van Brandenburgh &c. sich teghens zyne Majesteyt ende desselfs Loffelijck huys voor de bevorderinghe ende bevestinghe, oock Hanthave van dese verghelijckinghe ende daer van dependerende vrede, ruste ende welstandt in dese Landen soodanich bethoonen, ghelijck een vrede lievende ende nabuyrigen Churvorst des Rijcks betaemt, ende dat sy oock andersints de verhoopte Satisfactie sullen genieten.

V.

Van ghelijcken blijft zyn Churvorstelijcke Doorluchticheyt danckbaerlijck inghedachtigh dier Assistentie soo den selven van de Heeren Staten der Vereenigde Nederlandtsche Provintien is toeghestaen, ghelijck mede zyn Vorstelijcke Doorluchticheyt Palts Graef *Wolfganck Willem* overbodich is, Hooghghemelte Heeren Staten voor de bevorderinghe ende Handthave deses Accoordts ende daer van dependeerende Vrede, Ruste ende Welstandt, in dese Landen soodanigh te bejegenen, als eenen Nabuyrighen Vorst des Rijcks behoort, ende dat sy daer door occasie sullen hebben met hare Vorstelijcke Doorluchticheyt goede Nabuyrighe correspondentie te houden ende te continueren.

VI.

Sullen oock ghemelte Koninclijcke Majesteyt ende de Sereniss*i*me Infante van Spangien, als oock de ghemelte Heeren Staten in beyder Keur ende Vorsten Namen versocht worden om dit Accoordt te houden, ende insonderheyt dat zyne Majesteyt van Spangien ende middelerwijle de Sereniss*i*me Infante by zyn Keyserlijcke Majesteyt de Ratificatie, als oock nu ghemelte zyne Koninclijcke Majesteyt ende de Sereniss*i*me Infante, oock welghemelte Heeren Staten by de overige pretendenten om haer ghelieste over dit Accort, sullen helpen bevorderen.

VII.

Soo wanneer d'een of den ander sich daer teghen de facto wilde opposeren, sullen de hooch ende welghemelde haer Keur ende Vorstelijcke Doorluchticheden *Assisteren*, haer de saeck op 't begeren van de klagende

1625. parthye ghetrouwelijck ende ſonder eenighe weder betalingh of vergeldingh, om den lieven Vrede, en om der Landen beſte wille, aennemen, maer buyten dat, deſe Landen met inquartieringh ende Garniſoenen oock van eenighe doortochten, ſoo veel mogelijck verſchoonen; ende ſoo diergelijcken t' eeniger tijdt nootſaeckelijck ſoude moeten gheſchieden, in ſulcken gevalle ſullen de ſelve volghens de Conſtitutie van 't Rijck ende de verleende Paſpoorten by de voornoemde Vorſten haer ghegheven betoonen, op dat alſoo de Plackeryen moghen ceſſeren, oock onder pretext datmen den Vyant ſoeckt, diergelijcken voortaen niet gheleden mogen worden, maer de weghen vry blyven, ende op dat het de Landt verderflijcke Convoyen verders niet bederven, ſal het Krijſch Volck 't welck in het Vorſtendom Gulick ende Bergh, als oock in het Graefſchap Marck ende Ravensbergh is, gheheelijck uytgevoert, oock in de ſelve beyderſijts Soldaten het uytrijden ende Party lopen verboden ende opgehouden worden, daer mede der ſelver onderdanen haer eenmael mogen verhalen ende reſpireren, ende ſoo eenigh Spaens Officier om ſijne affairen erghens wilde reyſen, ſal de ſelve van de Vorſten paſſepoort ofte maer eenen Trompetter verſoecken, welcke alſdan van geen parthye in de voorſeyde Landen ſal mogen aengetaſt worden.

By ſo verre oock beyde parthyen van meyninge zyn de Landen volkomentlijck te quiteren, ſullen in het Vorſtendom Cleve de Spaenſche hare Guarniſoenen in *Weſel*, *Goch en Orſoy*, ende de Staten *Rees*, *Emmerick* als oock de Stadt *Raveſteyn* beſet houden, ende *Gennip*, *Lipſtadt*, *Soeſt*, *Sparenbergh* ende andere plaetſen des Graefſchaps Marck ende Ravensbergh ſullen van het Chur-Brandenburghſche Regiment 't welck den *Vry Heer van Gent* Commandeert, beſet worden, doch ſullen voor Neutrael ghehouden worden; van ghelijcken moghen hare Vorſtelijcke Doorluchticheyt den Pals Grave, *Gulick*, *Duſſeldorp*, *Brugge*, ende andere ghefortificeerde Plaetſen der Vorſtendommen Gulick ende Bergh, van deſſelfs ſoons Regimenten, ſoo van ghelijcken haer Neutrael houden, beſetten laeten; ſullen oock hare Krijghſlieden het uytrijden, om Fouragie loopen, Plackeryen, Brantſchatten ende dierghelijcke Actien in deſe Landen gantſchelijck verbieden ende over begane foute beſtraffen, oock tegen haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchticheyt, ofte der ſelver Onderdanen eenighe actie vanghen, ſpannen ofte executie attenteren onder wat pretext het ſoude mogen zyn, maer ſoo zyne Koninclijcke Majeſteyt ende de Heeren Staten tegens haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchticheydt ofte der ſelver Landen yets mochten hebben te pretenderen, ſulcx door goedicheyt ofte ordentlijck recht volgende de oude Tractaten ende verbonden, met verhinderinge van alle feytelijckheydt, behoorlijck determineren laten.

VIII.

Sullen oock de Koningen van Vranckrijck ende Engelandt verſocht worden, over d'onderhoudinge van dit verdrach, oock dieſweghen yeder parthye een ſchriftlijcke verklaringe van ſich te geven, inhoudende, dat ſy de onderhoudende parthye ten beſten, op zyn verſoeck, wanneer alle vermaninge, daer van hier na meerder mentie geſchiet by den belediger geen plaets ſal nemen, alle aſſiſtentie onvergeldelijck te verleenen, deſgelijcken oock dat ſy by zyn Keyſerlijcke Majeſteyts voorgenoemde Ratificatie, by de reſterende pretendenten, tot der ſelver Accommodatie, gelijckerwijſe Intervenieren, ende den genen ſoo tegens dit verdrach beſwaert wort, getrouwelijck ende onvergeldelijck op deſſelfs begeeren aſſiſtentie doen, ende alle Contrarierende dingen diverteren helpen.

IX.

Ende dewijle beyde hare Chur ende Vorſtelijcke Doorluchticheden, gelijck verhaelt is, malkander ſoo na beſtaen, ſal alle het geene wat den eenen tot des anderen diffidentie ofte offentie mochte veroorſaeckt hebben, volkomelijck quijt geſcholden, doodt ende vergeten zyn, en ten quaden niet meer gedacht werden; daer tegens ſullen haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyt voortaen gelijck het ſonder dat de Bloedtverwantſchap vereyſcht, ende daer mede in 't toekomende alle oneenigheyt ende diviſie, ſoo wel tuſſchen haer als hare deſcendenten ende verwanten den wegh afgeſneden werde, malkander Vorſtelijck ende getrouwelijck te ſamen vervoegen, ende tegen alle vyantlijcke ende dadelijcke attentaten, byſtaen ende aſſiſteren. 1625.

X.

Soo oock tuſſchen beyder-zijdts Chur ende Vorſtelijcke perſoonen ende der ſelver Raden, Officieren, Dienaren ende Onderdanen, weghens het abſolute ghemaeckte Verdragh, ofte anderſints, eenigh misverſtandt mocht ontſtaen, waer voor men ſich in alle manieren wel ſal hebben te wachten, ſal men niet *de facto* daer over tegens malkander uytvaren, maer naer gelegentheyt van de ſaeck eerſtelijck de Officieren ofte de Raden beſchrijven ofte beſenden, ende in alle billickheyt de ſaeck ſonder uytſtel decideren; ofte ſo daer by yets van groote importantie ofte difficulteyt voorvallen mochte, alſdan redelijcke ende diſcrete perſoonen verkieſen om te onderhandelen, ende nae alle billickheyt inder goede ende hoe twijffelachtigh de ſaecken zijn, door een ſubijt ende onpartydigh compromis van beyderzijdts Raden, Officieren ofte de Landts Standen, *welcke tot dien eynde haer daer toe ingelaten hebben*, door onpartydige toewijſinge van Juſtitie de ſelve ſcheyden; ende het by den genen, wat door haer *per majora* geſloten, beruſten laten; tot welcken allen de oude Contracten tuſſchen de Landen gemaeckt, goede aenleydinge ſullen geven, ende na bevindinge de ſelve te vernieuwen, ende op dit verdragh t' accommoderen.

XI.

Soo dickwils een Keur oft Vorſt deſer wereldt komt t' overlijden, ende ſijn Succeſſeur in de Regieringe deſer Landen treden, ende de huldinge van ſyne Stenden ende Onderdanen aen nemen wil, ſoo ſal de ſelve yedermael den noch levenden Keur ofte Vorſt 't ſelve drie maenden te voren laten weten, op dat de ſelve alſo ſyn Geſanten ſenden, ende om de vervallene ſucceſſie ende Erf-huldinge mede bywoonen magh; ende ſal het ſelve van verval tot verval geobſerveert, ende alſo de aenſtaende ſucceſſie vernieuwt, ende de Stenden ende Onderdanen daer door des te meer verbonden gemaeckt worden.

XII.

Ende tot meerder ſeeckerheyt van de onderlinge vriendlievende affectie, oock in beſondere betrachtinge dat hare Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt tot conſervatie van deſe Landen niet alleen uyt den haren ſo veel geſpendeert ende bygeſet, maer oock met aenſienlijcke hulpe van haer aſſiſtenten tot hier toe gehouden hebben; ſo hebben beyde haer Keur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden voor haer, haren Erven ende nakomelingen toegeſtaen, wanneer maer beyderzijdts aſſiſtenten, tot deſe vergelijckinge ſo veel haer belangt, daer op verſtaen hebben geworden, ſodanige malkander reſpectivelijck toe te ſtaen; oock vorders op beyderzijdts Chur ende Vorſtelijcke deſcendenten ende verwanten komen te laten, oock haer bekent te maecken gelijck hier naer volght.

XIII.

Beyde haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden ende der ſelver Erven ende nakomelingen, ſullen den gantſchen *Titel* ende het gantſche *Wapen* der Vorſtendommen *Gulick*, *Cleve* ende *Bergh*, &c. met toebehoorende Graefſchappen ende Heerlijckheden behouden ende de ſelve gebruycken mogen.

XIV.

Het Vorſtendom *Cleve* ſal in dier voegen tuſſchen haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden verdeelt worden, dat den Heer Chur-Vorſt van Brandenburgh voor ſijn deel ſal behouden 't geene tuſſchen *Iſſelborch* ende *Winnekendonck* gelegen is; alſo dat de plaetſen *Iſſelborch* ende *Winnekendonck*, met al het geene wat tot het Vorſtendom *Cleve* boven dien gehoort, aen den Heere Paltz-Grave ſal verblijven; ende ſullen dieſweghen tuſſchen

Digitized by Google

1625. tusschen de voornoemde plaetsen de Limiten na de Linie ende het Compas af-geteyckent, en tot narichtinge eenige Wallen opgeworpen ofte groote scheyd steenen gheſtelt worden, ende op d'eene het Chur-Brandenborchſche ende aen de andere ſijde het Pals Nieuborgſe Wapen gheſet worden, ende ſullen alle Leenen ende andere gherechticheden ſoo buyten deſe Linie aen beyde ſijden van den Rhijn binnen ofte buyten deſe Landen, ſoo voor deſen tot het Vorſtendom Cleve behoort hebben, den Heere Pals-Grave alleen ende daer tegens de Leenen ſoo binnen de Linie aen beyde zijden van den Rhijn binnen ofte buyten 's Landts geleghen zijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt van Brandenborgh mede alleen toebehooren, ende ſal deſe afdeelinghe den Onderdanen ofte particulieren, aen hare Goederen, Landen, Renten, Recht, ende Gerechtigheden niet præjudiceeren, ende ſullen de Schattingen, Renten, ende Tollen, ſoo voor deſen aen d' een of d'ander Cheur ofte Vorſt gegeven ſijn, voortaen dien Cheur ofte Vorſt toebehooren, onder wiens bepalinge en gebiedt de ſelve gelegen zijn, ende de Land-coſtuymen ende andere dienſten ſullen den geenen alleen toekomen, in wiens Landt de Wooningen gelegen zijn.

XV.

De Graefſchappen *vander Marck* ende *Ravensbergh*, als mede het Ampt *Windeck*, 't welck te vooren onder het Vorſtendom *Bergh* gehoort heeft, met alle haer beſteck, ende gerechtigheden, ſoo van outs tot dato het ſelve Ampt gegaudeert ende genooten heeft, ſullen aen haer Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt verblyven. Maer daer en tegens verblyven boven het voornoemde ghedeelte van het Vorſtendom *Cleve*, de Vorſtendommen *Gulick* ende *Berghe*, ende de Heerlijckheyt *Raveſteyn* aen den Heere Paltz-Grave: ende ſal yeder Heer zijn Landt ofte deel neffens de Seſſie op Rijcx en Kreyts-dagen, oock alle andere digniteyten, Leenen, Regalien, beſcherminge, ende andere gerechtigheden inkomen ende toevallen, wat name de ſelve mogen hebben, gelijck als het oude Vorſten ofte Graven der ſelver Vorſtendommen ende Graefſchappen ende Heerlijckheden genooten hebben, behouden ende mainteneeren, ende gelijck als den Heer Paltz-Grave ende ſijne mannelijcke deſcendenten, wegens het Vorſtendom *Gulich* ende *Berghe*, alſoo ſullen oock ſijne Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt ende deſſelfs Wettelijcke ende Mannelijcke Erven, van wegens het Hartogdom *Cleve*, ende het Graefſchap *Marck* ende *Ravensbergh* op alle Rijcx ende Kreyts-dagen hare Seſſie hebben; nadien dan, gelijck voorſeydt, van het Vorſtendom *Cleve*, de Heerlijckheydt *Raveſteyn* af-gheſcheyden, als oock van het Vorſtendom van den *Berghe* het Graefſchap *Ravensbergh* ende het Ampt *Windeke* ghedeelt is, ſal van ſoodanighen verdeelingen een yeder, in conformité van de oude *Matrykel*, ſoo ſy genooten heeft, den af-ſtant van de gemelte Rijcx ende Kreyts-Tollen aen de andere Vorſten preſenteeren laten, ende bekent maecken: wat aengaet de Landt-ſchattingen of Stuyren, de ſelve ſullen yeder Cheur of Vorſt, ſoo als deſelve verdeelt zijn, eenig ende alleen toebehooren; ende wat aengaet de reſteerende Heerlijckheden, Renten ende Goederen, ſoo in *Brabant* ende *Vlaenderen* gelegen zijn: ofte van outs van daer te Leen gekregen, ſal het een yegelijck van de Cheur ende Vorſten, ſoo 't hen gelieft, vry ſtaen zijn recht daer op particulierlijck hem ende de ſijnen ten goede te vervolgen.

XVI.

Sullen de ſelve oock yeder in ſijn Landt na ſijn beſte verſtant ende kenniſſe ſoo als die billickheyt, gewoonte, Privilegien, ende conform de Ordonnantien, van deſe Landen mede brengen, de Regieringe adminiſtreren, tegens de welcke hy niemandt magh beſwaren, noch andere diergelijcken in de plaets ſtellen.

XVII.

Ende ſoo het moght gebeuren dat hare Cheur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheydt ende der ſelver mannelijcke deſcendenten, ſonder eenige echte ende mannelijcke Lijfs-Erven na te laten, moghten komen t' overlijden, 't welck Godt genadelijck wil verhoeden: ende of ſy ſchoon eenige na-lieten, welcke dan oock ſonder echte Manlijcke Lijfs-Erven na te laeten, quamen te ſterven, ſal alſdan het Graefſchap van der *Marck* op ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtichſten Broeder den Heer Marck-Graef *Joachimi Sigiſmund*, ende deſſelfs echtelijcke ende manlijcke deſcendenten komen te vervallen, ende toe te hooren. 1625.

XVIII.

Soo oock d' Heer Marck-Graef *Joachimi Sigiſmund*, daer Godt voor zy, ſonder echte manlijcke Lijf-Erven ende Deſcendenten na te laſen, quamen te ſterven, ſal de Graefſchap vander *Marck*, die ſijn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt op het geſette verval ſoude aengevaert hebben, op het Cheur ende Vorſtelijck Huys Saxen vervallen, ſoo verre 't ſelve Huys te voorens, eer het verval geſchiet, zich tot dit verdrag verſtaet, ende goetwilliglijck daer toe induceeren laet.

XIX.

Item, ſoo 't ſelve Cheur ende Vorſtelijck Huys, ſich te voorens noch niet geaccommodeert moghte hebben, ſal het ſelvige Graefſchap ſijne Vorſtelijcke Doorluchtigheydt Paltz-Graef *Wolfganck Wilhelm*, ende deſſelfs manlijcke Deſcendenten ende Succeſſeurs, vry ledigh ende ſonder eenigen af-ſtant toevallen.

XX.

Soo mede ſyne Vorſtelijcke Doorluchtigheyt Paltz-Graef *Wolfganck Wilhelm* ſonder Echte manlijcke Lijfserven ende deſcendenten, 't welck Godt verhoede, mocht overlijden, ende ſchoon genomen hy eenighe mocht nalaten, doch wederom de ſelve ſonder andere nae te laten, oock quamen t' overlijden, ſal alſdan het Vorſtendom *Bergbe*, neffens het ghedeelte des Vorſtendoms van *Cleve*, 't welck de Nieuwborgſche parthye toegevallen was, op ſyn Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburgh ende deſſelven Echte ende mannelijcke deſcenden vry ende leedigh vervallen.

XXI.

Ende ſal het Vorſtendom *Gulick* op Paltz-Grave *Auguſtus*, ofte ſoo ſyne Vorſtelijcke Doorluchtigheyt ofte deſſelfs erfgenamen ofte deſcendenten, geene manlijcke erfgenamen quamen na te laten, op den Paltz-Graef *Johan Frederick* ofte deſſelfs Echte manlijcke deſcendenten ſoo alſdan by leven zijn, komen te vervallen.

XXII.

Maer oock ſoo beyde de Heeren Paltz-Graven voornoemt ſonder echte Manlijcke Erven na te laten mochten komen t'overlyden, ſoo ſal het Vorſtendom *Gulick* oock op ſijne Chur ende Vorſtelijcke Doorluchticheyt van Brandenburch ofte deſſelfs Mannelijcke Deſcendenten ofte op den Marck-Grave *Ioachimi Sigiſmund* ofte deſſelfs Manlijcke Deſcendenten komen te vallen.

XXIII.

Ende ſal die Marck-Grave welcke het Vorſtendom *Gulick* in dier manieren toekomt, verobligeert ſijn 't een of 't ander ghedeelte des Vorſterdoms *Cleve*, ofte een van de voornoemde Graefſchappen, ſoo in des Heeren Marck-Grave van Brandenborghs keure ſal ſtaen, den outſten ende naeſten Manlijcken Lijfs Erfghenaem nae de linie vande *primogeniture* onder de linie vande Pals-Grave van *Iwee-bruggen* (ſoo verre hy te voorens eer het verval komt weghens deſe ſucceſſie haer daer toe ſullen hebben verſtaen) vry en onvergelijck te laten volgen.

XXIV.

Ende ſoo het mochte gebeuren dat d'een of d'ander, om meerder profijt ende uyt noodſaecklijckheyt ofte oock om andere oorſaken wille d' een of d' ander plaets ofte Ampt te *verſetten* ofte *verkoopen* van meyninghe mochten ſijn, ſal hy ſulcx den anderen Cheur of Vorſten ſoo in deſe Landen mede begrepen ſijn, om een redelijcken penninck voor anderen over laten, en oock ſulcx by tijdt te laten weten, verobligeert ſijn, ofte ſoo het ſelve niet geſchiede, ſal de ander partije macht hebben tegens 't opleggen der penningen in te ſtaen.

XXV.

Op dat oock deſe haerer Cheur ende Vorſtelijcke Doorluchticheydt eyntlijcke wille ende meyninge, ende oock het verval van de ſucceſſie, ghelijck die naer Gods wille volgen mochte, der ſelver Ridderſchap, Steden, en Onderdanen bekent, ende de ſucceſſeurs inde

Digitized by Google

1625. Regieringe der ſucceſſie op alle vervallen des te meer verſeeckert moghten werden, ſal ſulcks niet alleen op de inruyminge ende daer op volgende Huldinge de ſelve bekent gemaeckt, maer oock op het bewijſen van de plicht de ſelve ſoo wel door belofte by Eede als Schriftelijcke ende klaren renverſael daer toe verobligeert zijnde, eerſt wegens de *Formalia*, de welcke men van wederzijden ſal hebben te ghebruycken, vergelijcken ende met gheſamender handt ende eenparigheydt van ſtemmen op het papier ghebracht, ende het gheconcipieerde met onderteeckeninghe beveſtight worden, daer van oock hier te vooren by het tweede Artijckel aenwijſinge is gedaen.

XXVI.

Men ſal oock by de ſelve gelegentheydt den Onderdanen bekent maecken op wat manieren de *Unie*, *Vereeninge* ende *Nabuerige Correſpondentie* tuſſchen beyde haer Cheur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden ende der ſelver Succeſſeuren ende Onderdanen in een ſtant gebleven, ende dat d'een den ander geenſints ſal mogen beſwaren, maer daer en tegen, tegens alle ende een yegelijck, ſoo tegens hare Cheur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden ofte der ſelver Landen de *facto* ende ſonder voorgaende ordentlijcke ende rechtmatige bekentmaeckinghe willen uytvaren, ſullen haer Cheur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden malkanderen in ſulcken occaſie ghehouden zijn getrouwelijck te aſſiſteeren ende te hulpe komen.

XXVII.

Men ſal oock ſoo wel by ſijn Coninclijcke Majeſteyt van Spangien, als de Heeren Staten verſoecken, ofte ſy noch meer plaetſen van *Guarniſoen* wilden bevryen, ende dat ſy haer eene ſeeckeren dagh wilde voorſtellen, op wat manier men van de uyttocht der Spaenſche ende Staetſche Guarniſoenen ende Krijghs-volck een aenvanck ſoude maecken.

XXVIII.

Maer ſoo men van meeninge is (noopende de Spaenſche) de Stadt *Weſel*, *Orſoy* en *Goch*, ofte eenige der ſelver, (oock noopende de Staten) de ſtad *Rees*, *Emrick*, *Rauenſteyn*, ofte eenige der ſelver, beſet te houden, ſoo ſal daer en tegens de andere parthye oock vry ſtaen, ſoo veel van de voornoemde Steden beſet te houden.

XXIX.

Ende ſoo verre de Spaenſche in de Cheur-Vorſtelijcke ſtadt *Goch*, ende de Staetſche Guarniſoenen in ſijne Vorſtelijcke Doorluchtigheyts ſtadt *Rauenſtein* moghten verblijven, ſoo ſullen dan beyde de Krijgende parthyen het Crijghs-volck in goede diſcipline, ende over de Krijghs-ordren ende reglementen ſtricte ordre te houden ende de quaetdoenders te ſtraffen verobligeert zyn, maer buyten de Iuriſdictie over het Krijſch volck geene macht hebben, als oock met geen plaetſen ofte hare Chur ende Vorſtelijcke Doorluchticheyts Landen, der ſelver Iuriſdictien, Regalien, inkomſten, gebiedt, recht ende gherechticheyt, oock Iachten, Viſcheryen ende anderſints ſoo van oudts haer toe komt, geenſints haer bemoeyen, maer ſullen de ſelve haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchticheydt alleen vry ende ledich toebehooren ende genieten moghen.

XXX.

Ende wanneer uyt een van deſe beyde plaetſen, het Guarniſoen mochte uyttrecken, ſullen van gelijken die van d'andere plaets oock gehouden zyn te doen, en ſullen de ſelve verders van de krygende partyen niet meer beſet werden.

XXXI.

De andere boven gemelte plaetſen ſoo gefortificeert zynde, ſullen ofte ghedemanteleert, ofte met haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchticheydts Volck, 't welck den *Vryheer van Gent* gecommandeert ende in goede diſcipline ende neutrael gehouden heeft; ende van gelijcken van het Nieuwburgſche Volck door haer Vorſtelijcke Doorluchticheyt ſoons Regimenten welcke ſy mede Neutrael gehouden hebben, beſet werden.

XXXII.

Sal by beyderſijts *aſſiſtenten* bekent gemaeckt worden, welcke Steden ende Plaetſen, daer in hare Krijgende Guarniſoenen gebleven ſijn, neutrael ſullen ſijn of niet. 1625.

XXXIII

Ende ſoo deſelve tot geen Neutraliteyt konden ghebracht worden, ſoo ſullen doch de *Onderdanen* ende *Inwoonderen Neutrael* ſijn, ende haer met den Oorloch niet bemoeyen.

XXXIV.

Ende of 't gebeurde dat een van deſe plaetſen ſoo van de Oorlogende parthijen beſet blijft, ende te voorens niet Neutrael gemaeckt, verovert wort, 't welck alleen doch tot verſchooninge vande Landen ende daer mede de Onderdanen door vordere belegeringen niet genuyneert mochten worden, maer eerder mochten komen te reſpireren ende haer wederom verſamelen, liever naergelaten ſach, doch ſullen de Chur of Vorſten, welcke ſulcken plaets in manieren voorſz: geaſſigneert is, hare Lant Vorſtelijcke overicheyt, recht, Regalien toevallen ende gerechticheden behouden.

XXXV.

Ende ſal die parthye welcke die Steden ofte Forten verovert de Keur hebben, ſulcke plaetſen beſet te houden ofte *Raſeren* ende verlaten.

XXXVI.

Ende wanneer deſelve eenmael *gedemanteleert* ende van Guarniſoen bevryt is, ſal het vorders niet Gefortificeert ofte vande Oorlogende parthyen niet wederom beſet mogen worden.

XXXVII.

Ofte oock eenige plaets van Spaenſche ofte Staten Guarniſoen beſet ware geweeſt.

XXXVIII.

Sal de ſelve doch, ſoo haeſt het Guarniſoen daer uyt ghetrocken is, ende die belegeringe niet boven drie dagen geduyrt heeft, voor Neutrael gehouden worden, 't welck terſtont aen wederſijden ſal genotificeert worden.

XXXIX.

Ende ſal vorders van geen Oorlogende partye, als alleen met dies Vorſten Regimenten wiens de plaets is, beſet worden.

XL.

Ende in diervoegen beyde oorlogende partyen, den vryen doortocht in diergelijcke plaetſen vergunt worden.

XLI.

Doch ſal hier in geen ſwaricheyt begaen, nochte aen haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchticheden ofte derſelver Onderdaenen, eenighen overlaſt gedaen worden.

XLII.

Oock ſullen beyderſijts Krijſch Volck in de Neutrale plaetſen tegens malkander niet Vyantlijck attenteren mogen.

XLIII.

Ende ſoo eenigh Soldaet in ſulcken gelegentheyt eenige faut committeerde, ſal de ſelve in des Chur Vorſten ſtraffe vervallen, wiens de plaets daer 't begaen wort, toebehoorich is.

XLIV.

Sal oock geen krijgende partye de macht hebben eenige plaets, met Spaens ofte Staten Garniſoen beſet, te attacqueren, ofte belegeren, ofte daer op een aenſlach te maken, onder wat pretext het ſelve oock ſoude mogen zyn.

XLV.

Ende ſoo de Poſſiderende Keur ende Vorſten over de voornoemde Landen mochten oneens worden, 't welck Godt genadelijck wil verhoeden, ende oock niet behoort te geſchieden, ſoo ſullen de *aſſiſtenten* met zyne Keyſerlijcke Majeſteyt ende den voornoemden Koninck van 't ſelve kennis bekomende, ende op 't begeren van de beledichde partye, daer op gedencken, ende ſoo noodigh alle behoorlijcke byſtandt onvergeldelijck bewijſen, dat de ſelve alſoo door haer ofte anderſints tot zyn recht geholpen wert, ende van zyne gerechticheyt ende Poſſeſſie niet gefruſtreert, oock alle ſchade ende koſten den ſelven behoorlijck gere-

Digitized by Google

1625. gerestitueert ende suffisante opdracht gedaen werde.

XLVI.

Soo mede eenige ofte meer die op deser Landen successie pretenderen, ytwes aenvanghen ofte sustineren mochten, soo sullen in soodanigen gelegentheydt beyde hare Chur ende Vorstelijcke Doorluchticheden te saemen spannen, ofte conjungeren, voor eenen Man staen, ende haer beyder recht de *jure & Facto*, gelijck het behoort ende de noodt vereyscht, soecken te salveren, ende haer soo als de selve sullen konnen defenderen, ende beschermen, maer soo men sich derselver gants kan ontslaen, maer tot contentement van die geene, soo op deser Landen successie pretenderen, yedts doen moet ende in der goede kan afgedaen worden, sal het selve alsdan over beyde parthyen gaen, ende daer over beyderstijts Lantschappen eene noodige Collectie vermogen te doen.

XLVII.

De *Archiven, Registers ende Documenten* sullen by yeder Landt blyven, soodanich, wat *Gulich* ende *Bergh* belanckt, dat selve blijft tot *Dusseldorp*, ende sal zyn Chur ende Vorstelijcke Doorluchticheyt daer uyt werden gegeven alles dat tot *Ravensbergh* en tot het Ampt *Windeck* behoort. Wat aengaet de Cleefsche Archiven die blyven tot *Cleef*, uytgenomen dat zyn Vorstelijcke Doorluchticheyt daer uyt sal werden gegeven wat tot het voornoemde deel des Vorstendoms *Cleve* ende de Heerlijckheyt *Ravesteyn* behoort, ende sal yeder parthye toegelaten zyn, door hare Gedeputeerden in de Archiven ende Registers wat de selve toebehorende is te laten uyt soecken, en sal haer alles, vertoont ende niets onthouden worden.

XLVIII.

Wat aengaet de gemeyne Documenten, de selve sullen originelijck in yeder plaets verblyven, ende sullen aen d'andere partye alleen authentique copien ter handen gestelt worden.

XLXIX.

So 't oock mocht gebeuren dat in toekomende tijden d'een of d'ander eenige meer Documenten uyt de Dussel Dorpse ofte Cleefse Archiven van nooden hadde, so sullen de selve ongeweygert in *originali* ofte door Authentique copien gevolcht laten worden, als het de noot sal mogen vereyschen.

L.

Niemant sal mogen eenige *Vestingen ofte Forten*, voornamelijck op de Frontieren, welcke tot d'een of d'anderen nadeel ofte emulatie mochten dienen, op te werpen ofte te bouwen.

LI.

Maer de Frontieren te repareren ende te Conserveren, oock de Passagien met Reduyten te versien, staet een yeder vry.

LII.

Ende op dat een yeder over dit verdrach hem mach verheugen, sullen de Officieren ende Dienaren by den Ampten tegens haren wille sonder notoire ontrouwigheyt ofte versuyminge niet verstoten maer ten minsten soo lange gecontinueert worden, tot dat die gene, welcke metter tijdt van den anderen Chur ofte Fursten daer toe geeligeert, daer mede voorsien mogen werden.

LIII.

Ende sal de Commercie tusschen de Ingesetenen van de voornoemde Vorstendommen ende Landen, ongeacht dese verdeelinge, als te voorens onverhindert gedreven worden.

LIV.

Ende soo de Onderdanen van 't een ampt in des anderen Vorstendoms Ampten schuldigh geweest zyn Schattinge te betalen, 't selve sal tot noch toe daer by blijven, uytgenomen in 't Vorstendom Cleve, in 't welcke als voornoemt een yeder Cheur ende Vorst de Renten ende diensten van alle Landen ende Goederen soo in het circuit den selven geassigneert, gelegen zyn, sullen toebehooren, gelijck voornoemt; daer en tegen sullen de bevondene schulden ende schuldige Pensioenen te voorens uyt het Ampt ofte Sluyterye, daer toe sy behooren ofte gehypotequeert zijn, van dien Chur ofte Vorst, welcke sodanige stucken ofte goet te deele valt, betaelt worden. 1625.

LV.

Wat totten onderhoudt van het *Kamer-gericht* tot *Spier* belangt, 't selve sal weghens *Gulick*, *Paltz-Nieuburgh*, ofte den besitter van 't selve Vorstendom wegens *Cleve*, Chur Brandenburgh te verrichten, schuldigh ende geobligeert wesen.

LVI.

Wegens den *Tol* ende *Licenten* tot *Rureort*, *Lobith*, ende andere plaetsen, sal gelijck van oudts, tusschen beyderzijdts Chur ende Vorstelijcke Dienaren goede correspondentie gehouden werden; ende alles wat uyt hare Chur ende Vorstelijcke Doorluchtighden Landen, den *Rhijn*, de *Roer*, *Lippe*, ofte van andere plaetsen op ofte afgaet, sal der selver Tol ende Licenten betalen, uyt wiens Landt het selve gaet, uytgenomen wat hare Keur ende Vorstelijcke Doorluchtigheden tot haer eygen gebruyck van nooden hebben.

LVII.

Sooder dan noch eenige dispuyten tusschen 't Graefschap vander *Marck* ende Vorstendom *Bergh*, ofte het *Nieuburghsche* gedeelte des Vorstendoms *Cleve*, ofte oock tusschen de Ampten *Blanckenbergh* en *Windeck* ongedecideert bevonden werden, sullen de selve noch voor ofte ten langhsten by 't inruymen ende huldinghe van 't gemelde Vorstendom, Graefschap, ende Ampt *Windeck* ter neder gestelt ende daer by voorsien werden, dat na gelegentheyt ende constitutie van 't Landt, desselfs rustige ende kenbare grensen, daer door 't goet vertrouwen ende eenigheyt des te minder verswackt, ende daer en tegen de selve toenemen, ende in goede rechtigheyt mogen gebracht werden.

LVIII.

Wanneer een Chur ofte Vorst ende syne Raden ende Officieren, voor dat Godt Almachtigh in de nabuyrige Landen eenen *Trefves* mocht gheven, eenige Convoyen wilde uytsenden, sal men de selve over de Frontieren, maer niet verder, als tot de naeste Stadt soo aen de Frontieren van de andere zijde ghelegen is, convoyeren; ende sal het selve sonder beswaringhe der Onderdanen gheschieden; ende die gheene soo onder het Convoy zijn, ofte gheconvoyeert werden, haer eyghen verteeringhe uyt-maecken; ende soo het de tijdt mochte lijden, sal 't selve te vorens ghenotificeert ende over de Frontieren niet gheconvoyeert werden; ende sal het convoyeren soo in dese Oorloghs-tijden gheschiet, voor de gherechtigheyt van vry-gheleyde van d'een of d'ander Chur-Vorst niet prejudicabel zijn.

LIX.

Ende hoewel hare Chur-Vorstelijcke Doorluchtigheyts Vrou-moeder, al voor lange hare volmachten van haer gegeven, de difficulteyten van de successie finalijck vergeleecken; als mede haer Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheyts Broeders, van wegens de gemeyne successie geen difficulteyt te maecken, afgehandelt is; ende dat de gemeyne successie hare Chur en Vorstelijcke Doorluchtigheyt sonder dat oock competeert; also dan oock kennelijck, dat uyt hare eygene Landen so een evident verschot ende meer als de Landen opbrengen, gediverteert is, om dat de voorseyde Vrouw-moeder ende Broeders des te minder difficulteyt, over dese vergelijckinge, soo men om het gemeyne beste wille, als wel tot troost van de gemeyne Onderdanen geschiet, souden maecken, sal het de selve nochtans ghecommuniceert werden; ende soo de Broeders haer daer mede willen accommoderen, sullen sy der selver, ende anders niet, mogen genieten ende gaudeeren.

LX.

Beyde hare Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheden sullen dit Accoordt, wanneer de Sereniſſime Infante, ende de Heeren Staten der Vereenighde Nederlandtsche Provintien, de voornoemde schriftelijcke verklaringe sullen hebben ontfangen, niet alleen onderteyckenen, ende met hare Chur ende Vorstelijcke

Digitized by Google

1625. groote ende reſpective zegelen voltrecken, maer oock met eenen lichamelijcken Eedt voor haer ende hare Erfgenamen beveſtigen, ende een ſeeckere tijdt geſtelt werden, om die manier van te procederen ende de forme van den Eedt te doen effectueren.

LXI.

Soo haeſt nu dit Accoordt van ſijne Majeſteyt van Spangien ofte van de Sereniſſime Infante, als oock van de Heeren Staten, ſo veel hare Majeſteyt ende de Heeren Staten belanght, ende voornamentlijck wanneer de uytvoeringhe van het Krijghsvolck gheaccordeert ende voor goedt ghekent is, ſullen alſdan alle *feyteljckheden, vanghen ende ſpannen* van wederzijdts Raeden, Dienaers, ende Onderdanen, ceſſeren, ende de ghevangene gerelaxeert worden, 't welck alſdan in wederzijdts Guarniſoenen, ende dat inſonheyt door den Heere Grave van Swartſenburgh, als Chur ende Brandenburghſche Ghevolmachtighde Afgheſante in de Brandenburghſche ende Staetſche quartieren genotificeert ſal werden. Ende ſal vorders wanneer den Eedt, weghens d'onderhoudinge van de voornoemde Poincten ghepreſteert is, daer op de inruyminghe van alle 't gheene vergheleecken is aen Landt ende luyden, beyde de Chur-Vorſten ingheruymt; oock wat van het reſterende meer geaccordeert is, ſonder ergh ende liſt, Vorſtelijck, ghetrouwelijck, ende vaſtelijck gehouden worden.

LXII.

Oirconde deſes van dit Verbondt *twee Inſtrumenten* van gelijcke forme ende van eenen inhoudt gemaeckt, ende ſoo wel van Hooghghedachte ſyne Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyt, als welgemelten Chur ende Vorſtelijcke Brandenburghſche Ghevolmachtighde Afgheſante, Heer *Adam*, Grave tot Swartſenburgh, in dier voeghen onderteeckent ende bezeghelt, ende wanneer de Hooghſtgemelte Sereniſſime Infante, als oock welgemelte Heeren Staten der Vereenighde Nederlantſche Prøvintien, wat haer belanght, daer toe mede verſtaen hebben, ſal dit Verbondt van nieuws in *duplo* verſchreven, van beyderzijdts Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden met eyghen handen onderteyckent, bezegelt, ende als voorſeydt, met gedanen Eede beveſtigt worden. Actum *Duſſeldorp* den *elſden* Mey 1624. Was geteyckent

Wolfganck Wilhelm.
L.S. *Adam Grave tot Swartſenbergh.*
L.S.

Het Accoordt / 't welck de Heur-Vorſt / met deſen Staet ghemaeckt in Januario deſes Jaers / ratificeerde / luyde als volght:

Accoordt met den Grave van Swartſenburgh, *als Afgheſante van den Chur-Furſt van* Brandenburgh *gemaeckt.*

Accoordt tuſſchen deſen Staet en Brandenburgh.

„ ALſoo naer dat in den Jare 1622. opgherecht was „ ſeecker Accoordt van naerder alliantie tuſſchen „ den Doorluchtighſten ende Hoogh-ghebooren „ Furſt ende Heer *George Wilhelm*, Marckgrave tot Bran„ denburgh ende Chur-Furſt ter eenre, ende de Hooge „ ende Mogende Heeren Staten Generael der Verees„ nighde Nederlanden ter andere zijden, eenige diſpu„ ten ghevallen zijn, daer deur de gehoopte vrucht van „ de voorſz Alliantie tot noch toe in veelen deelen is „ naerghebleven, ende dat daer aen ſonderlinghe veel „ gelegen is, tot onderhoudinge van alle goet ende vaſt „ vertrouwen tuſſchen Hoogſtgedachte ſyne Chur-Fur„ ſtelijcke Doorluchtigheyt ende hare Ho: Mo: dat de „ voorſz diſputen wegh ghenomen, ende ten wederzij„ den de ghewenſchte effecten ghenoten moghen wer„ den: midtſgaders dat ſyne Chur-Furſtelijcke Door„ luchtigheyt van ſijnen kundtbaren rechte tot der Lan„ den van *Gulich, Cleve*, &c. ende 't geniet van dien niet „ langher werde verdrongen, ende dat de middelen van „ Contributien die naer luydt de voorſz Alliantie voor „ deſen op gheſtelt zyn, niet verwaerlooſt, nochte de „ Onderdanen van zyne Churfurſtelijcke Doorluch- 1625.
„ ticheyt in de voorſz Furſtendommen, ende andere „ daer toe ghehorighe Landen, met gheene al te laſti„ ghe middelen van executie beſwaert en werden, en„ de echter het Volck van oorloge in dienſte werde on„ derhouden, gelijck in de voorſz Alliantie is verſpro„ ken, daer op verſcheyden Conferentien zyn gehou„ den; Als eerſtelijck tot Emmerick, ende daer naer „ weder tuſſchen den Heere van *Winterfelt*, als zyne „ Churfurſtelijcke Doorluchtigheyts Afgeſante, ende „ de Heeren Gecommitteerde van haer Ho: Mo: hier „ in 's Gravenhage, ende Gedachte Heere van *Winterfelt* „ by gheſchrifte zyn mede ghegheven gheweeſt ſeec„ kere Puncten ende Articulen, om vertoont te wer„ den aen Hooghſt ghedachte zijne Churfurſtelijcke „ Doorluchtigheyt die de ſelve in ſynen Raede gheexa„ mineert hebbende, afgheſonden heeft den welgebo„ ren Heere *Adam* Grave tho Swartſenburgh, Heere tot „ Hohenlansberch ende Gimborn, Ridder des Ordens „ St. Michaelis in Vranckrijck &c. ſyne Churfurſtelijc„ ke Doorluchticheyt gheheymſte Raet en over Kamer „ Heer, geauthoriſeert ende volkomentlijck geinſtru„ eert, om over de voorſz Poincten en Articulen naer„ der met Hooghgedachte Heeren Staten Generael te „ handelen en te beſluyten; Soo iſt, dat na verſcheyde „ Communicatien ende onder handelingen gepleecht „ tuſſchen Welgedachte Heere Grave ter eenre, ende „ de Heeren *Nicolaes vander Boeckhorſt* Heere van Noort„ wijck, Bailliou ende Dijck Graef van Rhijn Lant, *Al„ bert Isachimi* Ridder, Heere tot Ooſtende in Oede„ kenskercke, *Rienck van Burmania* Grietman van Fer„ werderadeel, *Sweer van Haerſolte tot Haerſt*, Lant Rent„ meeſter van Sallandt, *Goeſſen Schaffer* tho Uythuyſen „ ende de Meden Hovelinck, ende *Ioris de Bye* Heer van „ Albrantſweert, Treſorier Generael van de Vereenig„ de Nederlanden, t' ſamen Ghecommitteerde van de „ Heeren Staten Generael ter ander ſijde, om te conti„ nueren alle goet vertrouwen tuſſchen Hoogſtgedach„ te zyne Churfurſtelijcke Doorluchticheyt ende hare „ Ho: Mo: ende te komen tot beter effect van de voorſz „ Alliantie by forme van naerder verklaringe, ende ex„ plicatie geaccordeert zyn tuſſchen den welgeboornen „ Heere Grave, van weghen zyne Churfurſtelijcke „ Doorluchtigheyt van Brandenburgh, ende haer Ho: „ Mo: de Puncten hier naer volgende.

I.

„ Ende eerſtelijck hebben haer Ho: Mo: verklaert, „ gelijck ſy verklaren mitſdeſen, dat ſy continuerende „ in hare voorige genegentheyt, om van hare zyde te „ preſteren alle het gheene daer toe de ſelve uyt krachte „ van de meergemelde Alliantie verbonden ſyn, en„ de inſonderheydt om te voldoen den inhouden van „ de 6. ende 10. *Articule*, ſullen helpen te weghe bren„ gen, ſoo veel eenichſints in hun is, dat ſyne Churfur„ ſtelijcke Doorluchtigheyt de vruchtbare effecten daer „ van mach genieten, ende *aen de ſelve alle mogelijcke aſſi„ ſtentie doen, naer dat de gelegentheyt van tijt ſal toedragen*, dat „ de Contributien by ſijne Churfurſtelijcke Doorluch„ tigheyt naer luyt van de Alliantie, uytgeſchreven „ ende noch uyt te ſchrijven, als mede deſſelfs pertie „ in de Domeinen van de Landen van Cleve, Gulick „ &c. met dat daer aenkleeft, ende in den voorſz 10. „ Articule meer is verhaelt, geeffectueert ende op zijne „ Churfurſtelijcke Doorluchtigheyts Naem moghen „ werden geinnet: niet tegenſtaende de Acte van Neu„ traliteyt, onlangs aen dien van Gulich, Cleef, Bergh „ en aengehorige Landen vernieuwt, die haer tot het „ geene dat zijn Churfurſtelijcke Doorluchticheyt aen„ gaet niet en kan ſtrecken, gelijck in het toekomende „ geene Neutraliteyten, Pas, ofte Salvegarden, ſo hier „ aen verhinderlijck mochten zijn, den voorſz Landen „ ofte derſelver onderdanen met gedeelt ſullen werden.

II.

„ Ten tweeden, om wech te leggen ende te accom„ moderen de diſputen ende differenten gemoveert op „ het voldoen van het 9. Artikel vande voorſz Alliantie, „ ende op het *beleyt, ende de Adminiſtratie van de Contribu„ tien*, ende dat daer van dependeert, is verſproock-

Digitized by Google

1625. „ken dat van wegen ſijne Chur-Furſtelijcke Doorluch-
„tigheyt aengeſtelt ſullen werden twee Ontfangers, wel
„ghequalificeerde perſoonen, de welcke d'executien
„bevorderen, de inkomende Penninghen ontfangen
„ende weder uytgeven ſullen, ende hen gedragen in
„hare Ampten, ghelijck hen in ſeeckere Inſtructie,
„waer van Welged: Heere Grave van Swartſenburgh
„hare Ho: Mo: een ghelijck luydende gheteyckende
„Copie toegeſtelt, bevolen ſal worden; op welcke In-
„ſtructie ſy oock ſullen beedicht, ende ſulcx alſoo ge-
„ſchiet ſijnde haer Ho: Mo: dat ſelve te kennen ge-
„geven werden, ſonder dat de Ontfangers van den ge-
„dachten Eedt ontſlagen ſullen mogen werden, ſonder
„voorgaende wetenſchap van hare Ho: Mo: Ende
„ſullen daer en boven uyt ſijne Chur-furſtelijcke Door-
„luchtigheyts Gulich ende Cleviſche Regeeringe twee
„Raden ghedeputeert, ofte gecommitteert werden,
„om die inſpectie ende directie te hebben, over de
„Ontfanghers ende het geheele werck van de Contri-
„butien, aen de welcke d'Ontfanghers ſich t'allen tij-
„den, ende als het van nooden ſal weſen, hen ſullen
„mogen addreſſeren, tot beter beleyt en uytvoeringe
„van hare Commiſſien. Welcke twee directoren ver-
„ſorgen ſullen, dat aen Hoochged: Heere Staten Ge-
„nerael alle maent ghelevert ende behandicht werde
„eenen pertinenten ende oprechten Staet van den ont-
„fangh ende uytgeeft van de voorſz Contributien, en-
„de dat daer van dependeert, onderteyckent by den
„Ontfanger, ende alle Jaer een beſtendighe Reecke-
„ninge van den geheelen ontfang ende uytgeef van de
„voorgeroerde Ontfangers ingeſtelt, op den voet ende
„naer het formulier begrepen in hare Inſtructie.

III.

„Item, dat het Volck van Oorloge dat in dienſte wert
„ghehouden, kracht ende luyt de voorſz Alliantien,
„het welck niet ſal werden gebruyckt buyten ſijn Chur-
„furſtelijcke Doorluchtigheyts Landen *tot deſſelfs endienſt*,
„gebracht ſijnde in Eedt van ſijne Chur-furſtelijcke
„Doorluchticheyt ende haer Ho: Mo: op het Formu-
„lier daer van geconcipieert, t'allen tijden als het de-
„ſelve oirbaerlijck ſullen vinden, gemonſtert ſal wer-
„den by den Commiſſaris van Monſteringe van ſijne
„Chur-furſtelijcke Doorluchtigheyt ofte andere Per-
„ſoonen daer toe te committeren, ten byweſen van
„een Commiſſaris van wegens haer Ho: Mo: die t'ſa-
„men de rollen mogen onderteyckenen, gelijck oock
„in plaetſen daer Cheur-Furſtelijcke Brandenburchſe
„ende Statiſche Compagnien t'ſamen liggen, de Staet-
„ſche ghemonſtert ſullen werden by een Commiſſaris
„van haer Ho: Mo: ten byweſen van een Commiſſa-
„ris, ofte een ander Gedeputeerde van ſijn Cheur-
„furſtelijcke Doorluchticheyt die verſocht ſal werden
„daer by te ſijn, indien hem ſulcx belieft, ende mede
„met den Commiſſaris van de Heeren Staten Gene-
„rael de Rolle mogen onderteyckenen, om gelijck-
„heyt te onderhouden; ende wert verſtaen, dat in de
„Steden ende plaetſen daer Garniſoenen ſijn van de
„Compagnien van ſijne Chur-furſtelijcke Doorluch-
„tigheyt ende vande Heeren Staten Generael, geno-
„men ſullen werden de Officieren van de t' ſamentlijc-
„ke Compagnien om den Krijſch-Raedt te bekleden.

IV.

„Ende ſullen in dienſte gehouden ende uyt de con-
„tributien betaelt werden *de drie hondert Paerden*, ende
„de *twaelf* Compagnien *Voet-knechten*, geſpecificeert
„in de voorgeroerde Inſtructie van de Ontfangers, de
„Compagnie Colonelle, gereeckent tot *hondert vijftigh*,
„ende d'andere Compagnien tot *hondert twintigh* Kop-
„pen, onder de yegenwoordige Officieren: des ſul-
„len tegens den *eerſten* January 1625. noch twee Com-
„pagnien Voet-volck, elck van *hondert en twintigh* Kop-
„pen van nieuws werden aengenomen.

V.

„Vorders om oock af te ſnijden het miſverſtant dat-
„ter geſchapen is geweeſt te ontſtaen, ter cauſe van ſeec-
„kere *hondert duyſent Rijcxdaelders* by de Heere Staten
„Generael in den Jaere 1621. uytgeſchreven over de
„Landen van *Gulich* ende *Bergbe* by retorſie ende ter
„cauſe van de Aſſiſtentien, die uyt de voorſz Landen 1625.
„waren gedaen aen den *Marquis Spinola*, daer van daer
„na gecompoſeert is op *hondert vijftigh duyſent gulden*; is
„verdragen, dat aen ſijne Cheur-Furſtelijcke Door-
„luchtigheyt gereſtitueert ſal worden de Obligatie van
„*twee hondert acht en veertigh duyſent gulden* voor de ſelve
„op credijt van de Heeren Staten gelicht in den Jaere
„1616. ende de ſelve gelibereert van de Intereſſen ze-
„dert dien tijdt vervallen, tot den laetſten Auguſti leſt-
„leden, beloopende ter ſomme van *een hondert elf duyſent*
„*twee hondert vier gulden twee ſchellingen acht penningen*, *van*
„*veertigh grooten*, gelijck de voorſz Obligatie aen den
„Heere Afgeſante datelijck overgelevert is, ende ſijne
„Cheur-Furſtelijcke Doorluchtigheyt daer van, ende
„van de voorſz verſchenen Intereſten gelibereert wert
„mitſdeſen; dies ſullen aen de Heeren Staten Generael
„geaſſigneert, ende in *ſolutum* werden gegeven: gelijck
„haer Ho: Mog: mitſdeſen geaſſigneert, ende gege-
„ven werden in *ſolutum* van de voorſz ſomme van *twee*
„*hondert acht en veertigh duyſent*; *ende hondert elf duyſent twee*
„*hondert vier gulden, twee ſchellingen acht penningen*, te ſamen
„*drie hondert negen en vijftigh duyſent, twee hondert vier gulden*
„*twee ſchellingen acht penningen*, van veertigh grooten het
„ſtuck, met den Intereſt, die verſchijnen ſullen ſedert
„den laetſten Auguſti, tot de effectueele voldoeninge
„toe van de voorſz ſomme, de geheele reſterende ende
„loopende contributien van de Landen van *Gulich*, en-
„de de helft van de portie van ſijn Cheur-Furſtelijcke
„Doorluchtigheydt in de verſcheenen, ende noch te
„verſchijnen Domeynen van de Landen van *Gulich*,
„*Bergh* ende *Ravensbergh*, ter concurrentie van de voorſz
„ſomme toe, met die te verſchijnen Intereſten, tot de
„effectueele betalinge toe, om die te innen door ſooda-
„nigen Ontfanger, als haer Ho: Mo: goet ſullen vinden
„tot de inninge van de ſelve te ſtellen, ende te commit-
„teeren, die d' executie van de voorſz *Gulickſche* contri-
„butien ſal dirigeeren, (doch op den naem van ſijne
„Cheur-Furſtelijcke Doorluchtigheyt, ende met goe-
„de correſpondentie ende kenniſſe van de Gedepu-
„teerde Raden) ende de penningen daer van procedee-
„rende, als oock van de voorgeroerde geaſſigneerde
„Domeynen van *Gulich*, *Bergh* ende *Ravensbergh* ontfan-
„gen, gelijck die ſullen inkomen; maer in preſentie
„van een vande Ontfangers by ſijne Cheur-Furſtelijke
„Doorluchtigheyt geſtelt, over het contributie-werck,
„ofte den Landt-Rentmeeſter reſpective, dewelcke de
„contribueerende quiteeren, ende van den Ontfanger
„van haer Ho: Mog: quitantie in minderinge van de
„voorſz ſomme van *drie hondert negen en vijftig duyſent twee*
„*hondert vier gulden twee ſchellingen en acht penningen*, met de
„verſchijnende Intereſten ſullen ontfangen; Ende ſal
„deſe voorverhaelde Aſſignatie, nochte de inninge van
„de voorſz Penningen, door toedoen van ſijne Cheur-
„Furſtelijcke Doorluchtigheyt, ofte deſſelfs Dienaren
„den Heeren Staten Generael niet onvruchtbaer wer-
„den gemaeckt. Ende op dat haer Ho: Mo: van de Ra-
„tificatie der voorſz Aſſignatie van ſijn Cheur-Furſte-
„lijcke Doorluchtigheydt ſoo veel te meer verſeeckert
„mogen zijn, ſoo heeft Welgedachte Heere Grave ſoo
„lange, en tot dat ſijn L. gedachte Ratificatie haer Ho:
„Mog: ſal ingelevert hebben, hem en ſijne goederen
„verbonden, gelijck als hy deſelve verbindt mitſdeſen.

VI.

„Leſtelijck omme te vermijden de contentie over
„de betalinge van de Servitien, ende den *brand* en *keer-*
„*ſen* in de *Corps* de *Guarden* tot *Raveſteyn* ende *Gennip*, is
„veraccordeert ende belooft, dat de Heeren Staten
„voorſz *Servitien*, *brandt* ende *keerſen* tot *Raveſteyn* ver-
„ſorgen ſullen; daer tegen wil haer Cheur-Furſtelijcke
„Doorluchtigheydt in hare Stadt *Raveſteyn* laten invoe-
„ren *lijdelijcke middelen* van conſumptie, die geheven
„ſullen werden, ſoo tot laſte van de Soldaten, als Bor-
„geryen, op den voet ende maniere als die werden ge-
„heven in de paeſtgelegene plaetſen, die beſet zijn met
„Statiſche Guarniſoen, alſoo dat nu metten *eerſten* ende
„volgens na gelegentheyt jaerlijcx, ofte by halve jaren,
„de ſelve ſullen verpacht worden van ſijne Chuer-
„Furſtelijcke Doorluchtigheyt by eenen Commiſſaris
„van

Digitized by Google

1625. „ van de ſelve in tegenwoordigheyt van eenen Ontfan-
„ ger, welcken haer Ho: Mog: daer toe ſullen moghen
„ ſtellen ofte committeeren, aen den welcken die Pen-
„ ninghen van de Pachter (ſoo van den Ontfangher van
„ hare Ho: Mo: behoorlijcke Quitantie nemen, ende
„ de ſelve haere Cheur-Furſtelijcke Doorluchtigheydts
„ luyden in plaetſe van betalinghe (toeſtellen ſal) ſullen
„ gelevert worden. Ende ſal uyt deſe voorſz Penningen
„ voor eerſt gegeven worden, 't onderhoudt van eenen
„ Predicant van de Gereformeerde Religie tot *vier hon-*
„ *dert gulden*, ende het onderhoudt van eenen School-
„ meeſter tot *een hondert gulden* jaerlijcks, welcke beyde
„ van hare Cheur-Furſtelijcke Doorluchtigheyt na de-
„ ſen aengeſtelt, ende onderworpen zijn, ghelijck oock
„ de yegenwoordige, de Juriſdictie van de ſelve, ende
„ gehooren tot de Cleviſche Synode; vorders ſullen de
„ reſteerende Penningen tot de Servitien, brandt ende
„ keerſen, ende indien na de gelegentheyt van tijdt wat
„ moghte overſchieten, ſulcks tot haere Cheur-Furſte-
„ lijcke Doorluchtigheydts Crijſch-ſtaet geemployeert
„ worden, ſonder dat hier door eenige verminderinghe
„ ofte verkortinghe aen ſijn Cheur-Furſtelijcke Door-
„ luchtigheydts Hoogheyt, ofte gerechtigheyt geſchie-
„ de. Ende ſullen de *Accyſen*, ghelijck Hooghſtgedachte
„ Cheur-Furſtelijcke Doorluchtigheyt die ſelve tegen-
„ woordigh aldaer is hebbende, ſoo wel tot laſt der Bor-
„ gheren, als Soldaten, continueeren ende blijven on-
„ verlet, tot voordeel ende profijt van ſijn Cheur-Fur-
„ ſtelijcke Doorluchtigheydt voorſz. Den *brandt* ende
„ *keerſen* op het Huys van *Gennip* belangende, ſullen hare
„ Cheur-Furſtelijcke Doorluchtigheyt verſorgen, dat
„ by den Burgheren, ofte anderſints daer inne moghe
„ verſien worden.

„ Alle welcke Puncten ende Artijckelen hier vooren
„ verhaelt, ten weder-zijden ter goeder trouwen, ende
„ onverbreeckelijck ſullen onderhouden werden, ende
„ tot meerder vaſtigheyt zijn hier van twee gelijck-luy-
„ dende Inſtrumenten ghemaeckt, daer van het eene
„ voor ſijne Cheur-Furſtelijcke Doorluchtigheydts Af-
„ geſante by de Heeren Staten Generael onder de Pa-
„ raphure van de Preſideerende, ende Signatuere van
„ haer Ho: Mo: Griffier, mitſgaders der ſelver Cachet,
„ ende het ander voor de Hoogh-gedachte Heeren Sta-
„ ten Generael, onder het Zegel ende Signatuere van
„ ſijne Cheur-Furſtelijcke Doorluchtigheyts Afgeſante
„ geexpedieert ende verveerdight zijn.

In 's Graven-Hage op den 23. October 1624.

Om dit Tractaet uyt te werchen, was de Graef van Swartſenburgh de verleden Somer ſeer langh in den Haegh gheweeſt: komende tot geen expeditie komen: want hy was ſuſpect te zijn goet Keyſers, dienvolgens goet Spaenſch: ghelijck hy oock inder daet, by haens openlijck, profeſſie deed van de Roomſche Religie. Om welcke redenen hy hier niet koſt aengenaem zijn: dunckende aen die van de Regeringh alhier, vreemt te weſen, dat de Heer Cheur-Furſt, ſelf profeſſie doende van de Gereformeerde Religie, ende ſeer Paderwaert aen het Huys van Naſſau, en Orangie, gelijck oock aen het Cheur-Paltſiſche, nochtans gebruyckte ſulcken inſtrument in deſe plaets. 't Hadde zijn beſchept dat hy hem in Duytſlant ende by den Keyſer (die nu gants predomineerde in 't Roomſche Rijck, ende alle zijne wederweerdighe hadde of onderghebracht of kleen gemaeckt) employeerde. Want aldaer koſt hy trechen ende trock door hem goede dienſten: alſoo de Cheur-Vorſt voorſaeckе hadde ſeer te vreeſen. De Keyſer hadde reputatie van te zijn ſeer yverich Rooms: dat hy ende het Huys Ooſtenrijck langh hadde geſtaen, om de Keyſerlijcke Kroon aen haer erfelijcke te maken: daer toe nu de tijt ſcheen geboren te zijn. Diſcourſen gingender, dat deſes Cheur-Furſten Staet ende Landen groot perijckel liepen: ja ſelf, om aen de Hartoch van Loteringen gegeven te worden: gelijck korts na deſen tijdt aenden Hartoch van Fridlant wierden gegeven de Landen van Meklenborgh: ende deſelve Hartog ſoude dikwils hebben geſept: ick wil ihre Keyſerlijke Majeſtat ghehoorſame Furſten machen. Derhalven men wel koſt begrijpen, dat deſe Graef aen den Cheur-Vorſt een nut Miniſter was by den Roomſchen Keyſer. Maer zijn ambitie ginghſoo verre, dat hy allenthalven wilde des Cheur-Vorſten factotum zijn: oock in Hollandt, ende by de Heeren Staten Generael: by dewelcke nochtans zijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt hadde als Ordinaris Miniſter den Wy-Heer van Rummen, Soon van die in d'eerſte Troublen, voor Graef Willem Ludowich van Naſſauw, Lieutenant Stadt houder was in Vrieſlandt. Den ſelven Heer van het over-out adelijck gheſlacht van Merode, ſoo goet als dat van Swartſenburgh, ſtoot hy nochtans uyt de Commiſſie: ghelijck offer eenighe inegalitept onder haer Perſoonen of qualitept waer gheweeſt. Sulcx ſachmen hier met gheen goeden oogen aen, ende retardeerde de handelingh: ſoo langh tot dat de Heer van Rummen ſelf d'expeditie van deſelve recommandeerde, hoewel met zijn eyghen preteritie; 't welck hy om den dienſt van zijn Meeſter, geerne over 't hooft ſach ende negligeerde. 1625.

In dit Jaer is de Koningh van Dennemarck oock in Wapenen ghekomen. Hy ſach ongheerne dat de ſaecken in Bohemen ende de Paltz gedaen zijnde, de Keyſer nochtans gearmeert bleef, af-ſendende het pack van den Oorlogh na de Nederſaxiſche Kreyts. De Koningh drouck een ſpeciale ſorgh voor den Hartoch van Brunſwiegh zijn Suſters Soon, ende deſſelfs Landt. Hadde oock particuliere ſpeculatien op de Erts-ende Stiften Bremen, Veerden, Minden ende andere: op dewelcke de Keyſerſche het oogh deſgelijck hadden. Engelandt ſoo wel als deſe Staet deden haer beſt om den Koningh t'exhorteeren tot Oorlogh. Denne-marck in Wapenen.

d'Engelſche Ambaſſadeur Amſtruther uyt Duytslandt weder gheheert zijnde, ende particulier rapport gedaen, oock de ſaecke daer hy geweeſt was in ſeer goeden Staet gheprepareert hebbende, is vereert met een Goude Keten van ſes hondert gulden; ende om zijn van weghen Enghelandt ten ghemeene beſten wel aenghelepde Negotiatie te ſecundeeren, is voorgeſlaghen oock yemandt te ſenden aen Dennemarck, Sweeden &c. Waer op gedelibereert zijnde, is deur den Griffier van wegen Haer Ho: Mo: den Heer Vosbergen geſproken, of hy de beſendinghe ſoude willen aennemen op een recompens van acht hondert gulden eens, met een Secretaris en twee Dienaers: daer op hy antwoorde, geen reden te hebben het Landt dienſt te weygeren. Ende alſoo de Koningh van Dennemarck van den 6. April tot Segeborgh ſchreef, als noch niet verſtaende te hebben wat Sweeden ende deſen Staet by 't ghemeene werck wilden doen; ſoo is deur den Heer Aitzema in deſe tijt van weghen deſen Staet by den Koningh reſiderende gheantwoort: datſe deur den Heer Vosberghen hem openingh ſouden doen van hare goede wille: ende om die by provifie te toonen, datſe tot zijn behoef ſouden ſenden thien halve Canons, ter plaetſe die hy ſoude believen te noemen.

Alſoo is Vosberghen met Credentialen aen den Koningh van Sweeden, Dennemarck, Cheur-Furſt van Brandenborch, Hartogh van Brunſwijck, ende Lunenborch, Adminiſtrator van Maeghdenborgh, Ertz-Biſſchop van Bremen, Steden Lubeck, Bremen, ende Hamborch af-geſonden: zijnde deſſelfs inſtructie alhier ghekommuniceert met den Ambaſſadeur Carleton, op deſſelfs begeeren, teghen gelijcke Communicatie van d'inſtructie des Heeren Amſtruthers, gaende alles, om met Vranckrijck, Enghelandt, deſen Staet, ende voorgenoemde Koningen, Potentaten, ende Steden te maecken eene generale verbintenis, ende proportioneele contributie, tot herſtellingh van de ſaecken in Duytſlandt, ende ſpecialijck van de Paltz. Om welckers te beter te Negotieeren alle de ſelve ſouden verſocht werden, om hare Geſanten met volkomen laſt te ſenden in den Hage, tegen den twintighſten Novembris.

De Heer Vosberghen daer op vertrocken, is in Novembris wederom ghekomen, doende den 2. dito rapport: hebbende by Sweeden ende Dennemarck alles in ſeer

1625. in seer goede Termijnis gheprepareert ghelaten tot de ghenerale by-een-komste ende Tractaten / die daer op gevolght zijn: doch by d' andere heeft niet als generael ende complimenteur antwoort bekomen.

Als de Graef van Tilly (met sijn Legher ligghende ontrent Hirsfelt ende in Hessen) vernam dat de Koningh van Dennemarck sich in posture was stellende / als Overste van de Nedersaxische Crepts / schreef aen de Leden (het Furstlijcke Huys Lunenborch alleen sich daer van separerende of neutrael willende blijven: als hebbende beneficie ghenooten van den Keyser / ende noch meer verwachtende teghen den Hartogh van Brunswiegh) van dien; haer af-maenende van d' armeeringh die sy onder den Koningh voor hadden: allegeerende dat volghens Rijcx-af-schept / sonder toelatinghe des Keysers in het Rijck alle armeeringh verbooden sy. Hy thoonde voornementlijck t' onvreden te zijn / dat op den Krepts-dach tot Lunenborgh (alwaer dese armeeringh was beslooten) oock een Staetsche Gesante (de Heer Aitzema) was geweest: Welcker intentie tot nadeel van den Keyser ende sijne Gehoorsame Rijcx-Steden was; Hy seyde wel bekent te zijn: ende hoe sy in alle manier den Rijcx-gheproscribeerden begunstigen.

De Keyser self hadde aen de Koningh van Dennemarck desgelijcks tot afmaninghe geschreven: ordinerende een deputationsdach tegen den sesthienden Augusty tot Ulm: om de saecken in der goede af te maecken. De Koningh antwoorde hem weder: dat hem / Keyser noch indachtich soude zijn; hoe verre hy Koningh deur den Graef van Oldenborch zijne interpositie (tot bylegginge der geschillen) hadde geoffereert; ende gebeden dat aen de Cheur-Vorst Paltz-Graef als een jonck Heer / die door andere was verlept / mocht gepardonneert / ende daer deur zijne Hooghe Aenverwanten ende Vrienden verobligeert werden: waer op niet was gevolght. Ende dat hy ende den Krepts daerom niet hadden konnen langher blijven buyten Wapenen / tot haer noodige defentie.

't Is waer dat den Graef van Oldenborgh een reyse in Persoon hadde ghedaen aen den Keyser: Maer het was om zijn particulier: namentlijck / om zijn ongefundeerde sollicitatie van de Weeser-Tol te verbolgen: als oock om zich in de possessie van In ende Kniphuysen te bevestigen. Latende sich aen 't gemeen / of aen de Paltsische ende Protestantsche saecke wepnich gelegen zijn.

De Koningh heeft oock korts daer na aen de Keyser geschreven: dat hy ende de Krepts aen den Beyersche Generael Graef van Tilly hadden versocht haer met gheen Inlegeringh te quellen: dat hy daer op gheantwoort hadde: dat sijn Soldaten gheen Vogelen waren, die in de lucht kosten sweven ende leven: datse noot-saeckelijck ergens mosten logeeren.

Dat soodanigh antwoort / gelijck oock d' Actien van Tilly self haer ghedwonghen hadden tot dese defensie / niet om haer in vreemde handelingen te mengen: maer in Keyserlijcke devotie te blijven.

Dierghelijck schreven oock die vande Nedersaxische Crepts aen die van d'Oversaxische. De Keyser / om geen dinck half te doen / heeft onder den Hartogh van Fridlandt een nieuw Legher laten werven. Ende gaf een Manifest uyt / specialijck aen die vande Swabische Krepts: dapper fulmineerende op den geproscribeerden Mansvelder; sijne helpers / ende helpers-helpers: der selver vranden / moorden / ende allerhande hostilitepten afschilderende / ende daer om vermanende: dat men dese Krijghs-werbinghe met willigher contributien wilde noch voor eenen kleynen tijt dragen / alleen van den achtsten tot den vier en twintighsten Julp.

De Mansveltsche Croupen / na den overganck van Breda, gingen eerst logeeren omtrent Rhees; ende hoogher aen willende: wierden deur de Croupen van den Graef van Anholt geheert. Tilly, hoorende dat Mansveldt met zijn Croupen tot den Koning quam / heeft in een schrijven aen die van de Nedersaxische Krepts upt Holtsmunden van den achtienden tot den acht en twintighsten Julp daer over seer ghekiaecht: ende versocht dat sy haer geworven Volck wilden afdancken: ende dat hy als dan terstont de Krepts soude verlaten: anders dat hy moeste doen / wat tot bewaringh van des Keysers authoriteyt ghehoorde. Weest op die wijse schreef hy oock aen den Coningh: hem verseckerende dat by of van wegen den Keyser in 't minste niet tot nadeel der Religion of Prophan-Vrede soude werden gheattenteert. De Coningh antwoorde / dat hy ende de Crepts bleven in termen van defensie van den Crepts: dat Tilly die eerst soude moeten verlaten / etc. Aldus duerden het langh eer de een den ander aentasten: anders als met Vrieden / ghelijck dan oock eben op dien tijdt als de Coningh den val deed tot Hamelen, een Brief van Tilly aen hem quam: daer op voor dien tijdt niet gheantwoordt: Maer de Trompetter met een bloot Recipis te rugh ghesonden wierdt. Hamelen light op de Weeser / toekomende den Hertogh van Brunswijck, het welck dies tijdts was Hertogh Fridrich Uldrich: die eben op desen tijdt oock aldaer zich bevandt / ende de Coningh hadder zijn Hooftquartier. Des avonts tusschen licht ende Doncker wilde hy de Wal om Rijden / om te sien of de wacht wel bestelt mocht zijn: komende op een plaets die stepl was / ende daer het paert rijdende over eenighe planchen struchelde: viel met het Paert van boven neder: een hoogte van negen en twintig voet. Het paert brack den hals: ende de Koningh lach wel twee uyre darmen gheen leven aen hem merckte: ende noch wel drie daghen dat men despereerde: echter is Sijne Majestept noch daer van weder opgheraken / soo veel sijn Persoon aenginck. Maer sijne Wapenen ginghen van quaet tot ergher: dit gheschiede den twintighsten Julp. Upt Hamelen heeft oock den Hartogh van Brunswijck schrijvens met den Graef van Tilly ghewisselt. Klaghende ende vernemende waerom hy zijn Stadt Holstmunden hadt ingenomen. Daer op Tilly heeft gheantwoordt; den schult werpende op den Coningh van Dennemarck ende zijn Armement. 't Sedert des Coninghs val tot Hamelen, is sijn Legher nederwaerts ghesackt naer Veerden, leggherende tusschen de Weeser ende d'Aller, verlaetende Hamelen. 't Welck Tilly, benevens andere plaetsen / tot aen Petershagen langhs de Weeser heeft ingenomen ende beset: in Nyborgh wierdt Dennemarcks Guarnisoen gelepdt; des onaengesien wildet Tilly belegeren; daer binnen commandeerde den Colonel Limbach, die zich soo wel heeft ghequeeten: dat Tilly de Belegeringh in het begin van September weder heeft ghequiteert. Na dat de Coningh een secours daer in hadt gebracht / oock met advantage met eenigh Keysers volck hadt gevochten. In dese tijdt heeft de Keyser wederom door expresse schrijven den Coningh tot desarmeeringh vermaent / ende versocht de sijne op de Deputationsdagh te senden. De Coning van Spangien heeft desgelijcx den Coningh (door den Baron van Schouburgh laten besoecken ende versoecken / tot afstant van Wapenen: ende dat de Paltsische saecke in der minne moght werden afgehandelt. De Coning sustineerde dat dit alle waren protestationes actui contrariæ: ende begeerde dat de Keysersche souden desarmeeren: ten minsten den Krepts ruymen. Tilly schreef oock aen de Krepts-Vergaderingh tot Brunswijck: deselve heeft hem gheantwoort: eick voor ander allegeerde de Rijcx-constitutien ende de gerechtighept voor zich te hebben.

De Hertoch van Fridlandt compleet gheworven zijnde met sijne werbing sterck drie a vier en twintich duysent man; quam eerst op Gottinghen, dissiperende aldaer den uptschot; ginck van daer op Eynbeeck, Halberstadt: sich in dese Steden ende Stiften Maegdeborg, ende Halberstadt legerende: de Stadt Hal alleen poochte sich te defenderen maer te vergeefs. Den vierden November geschiede een treffen tusschen een groot deel Dennemarckse ende Tillysche omtrent Hanover, alwaer Hartoch Frederick van Saren Altenborch, ende den vermaerden Overste Oberntrawt ende wel vijf hondert andere doodt bleven: latende aen de Tillysche het Veldt. Mans-veldt gaerde volck te Lande / het

Hartogh van Fridland.

Digitized by Google

1625. het Voet-volck te schepe op Bremen gekomen / zijn tot Louwenborgh d'Elbe gepasseert: met het werpen van eenighe Granaten het stedeken Mollem, daer na oock Travemonde dwinghende van zijn volck in te nemen: eyschende van de Stadt Lubeck proviande. Die van de Stadt schickten aenden Koningh. De selve vondt niet goet sich de saecken van Mansvelt, als zijnde in de Acht gedaen / aen te trecken: dies de Heeren van Lubeck met haer troupen de Mansveltsche op het ondoorsienste hebben aenghetast / veel verslaghen / veel ghevanghen / ende beupt ghemaeckt: obligerende de reste om andere quartieren te soecken / tot datse naderhandt by de Dessausche Brugh geslagen wierden.

Aitzema. Gedurende dese somers Campagnie of Velt-tocht des Konings / was de Heer Aitzema, van wegen desen Staet meest by zijne Majesteyt / de welcke siende dat niet alleen Tilly van self sterck was / maer dat hem noch het nieuw Keyserlijck Leger onder Walsteyn op den hals quam: ende dat ter contrarie in gheheel Duytslandt sich niemandt repte; alles staende onder 't ghewelt van de Keyserlijcke Wapenen; die nu in de seven jaer lang waren victorieux: heeft goet gevonden hem Aitzema te versoecken tot een repse aen de Heeren zijne principalen: gelijck hy dede in September: van 's Koninghs weghen eerst by publijcke audientie / daer na voor Commissarisen van haer Ho: Mo: de Heeren Essen, Noortwijck, Rode, Intema, Haersolt, ende Schaffer, vertoonende de gheheele ghelegentheyt van de saecken: soo die doen stonden / dat wel de Koningh de zwackste was / als bleeck: maer nochtans / dat hem geen occasie manqueerde om zijn accoord te maecken / ende daer uyt te scheyden: als wanneer van de ghehele macht der Keysersche sorcken komen sachen na dese Landen / tot grooten last van dien; ende tot voordeel van Spangien / dat daerom t' eenemael geraden was den Koningh t'assisteren: ende dat spoedelijck eer het te laet viel / 't sy dat de Koningh deur een Tractaet / of wel deur grooter gewelt quame sich te retireren. Hy versocht specialijck permissie voor den Colonel Iohan Streuf van Laubesteyn, om een Regiment van twee duysent man hier te werven.

Dese Staet hadt deur het verlies van Breda voorsaecke om verslaghen te zijn / of wel oock om te sparen; niet te min hebben seer dienstigh gheacht om den Koningh te toonen haer goede wille eerst namen sy resolutie van den Koningh te subsidieeren met vijftigh duysent gulden 's maens / maer om dat het consent eerst moest komen uyt de Provintien: wiert teghenwoordigh goetghevonden promtelijck te senden drie duysent man: zijnde het regiment 't welck de Colonels Haetzvelt, ende Wicke hadden geworven / tot ontset van Breda, ende alsoo beyde de selve niet by 't Regiment en waren: soo heeftmen den Colonel Merve (die in de Paltsischen oorlogh sigh hadde bekent ghemaeckt: ende tot Heydelbergh was Gouverneur gheweest) daer over ghestelt. 't Selve Regiment wiert te Scheep over de Wadden na de Weeser ghevoert: ende eer het noch aen Landt quam / stierf de Colonel Merve. Sedert wierdet gecommandeert deur den Lieutenant Colonel Nyhof: tot dattet by de Dessauwsche Brugh daer na ghesla ghen wiert. Het werven van een Regiment onder Streuf wiert geexcuseert / want men hier te Lande self volck van doen hadde.

Offercantzler Ulefelt in den Haghe. Na dat de Resolutie ghenomen was van dat Regiment te senden: quam de Denemarckische Rijxr-Cancelier Ulevelt oock van wegen den Koningh in den Hage: ende alsoo Aitzema alreede alles hadde afgehandelt: soo wiert daer by ghepersisteert: ende met hem opgerecht ende geteeckent dit navolgende accoord. Hy wiert in de Herbergh gedefrayeert ende vereert met een Goude Keten van ses hondert gulden.

Accoord om een Regiment te senden aen den Koningh van Denemarcken.

ALsoo de Doorluchtighste ende Grootmachtighe Koninck *Christiaen de Vierde*, van Godes genade tho Denemarcken, Noorwegen, der Wenden ende Gotten Koninck, Hertogh tho Sleiswelch, Holsteyn, Stormarn, ende der Ditmarschen, Grave tho Oldenborgh ende Delmenhorst, &c. heeft doen versoecken de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, eerst door der selve Heeren Ordinaris Resident by de Hanse-Steden, *Foppium* van *Aitzema*, ende daer na door sijn Majesteyts Afgesante den Heere *Jacob Ulevelt* zu Urup, Rijcks-Raedt ende Canceler, Amptman tho Nieuborgh, volgens der selver respective Brieven van Credentie, d'eerste van den 18 Augusti, ende d'ander van den 4. September lest-leden, dat haer Ho: Mog: in dese tegenwoordige Constitutie hoogh-gedachte syne Majesteyt met een Ruyter-dienst willen byspringhen: Soo is tusschen den welghemelte Heer Gesante, ende de Ghedeputeerde van haer Ho: Mog: afgesproocken ende geaccordeert; gelijck by de selve afgesproocken ende geaccordeert werdt midts dese, dat by haer Ho: Mog: in eedt ende dienst van hooghst-ghedachte Koninck ghesonden sal worden het Regiment van den Oversten *Hatsfelt*, bestaende in *vijfthien* Compagnien elck van twee hondert koppen, ende dat het selve by haer Ho: Mog: in soldye onderhouden sal worden voor den tijdt van *drie loopende Maenden*: inganck nemende soo wanneer 't selve volck op de *Weeser* aen de *Vegesack* sal zijn ghearriveert, om te konnen landen; dat oock haer Ho: Mo: tot het transport van 't selve volck, de vivres ende schepen sullen bestellen; des sal hooghst-ghedachte Koninck ghehouden wesen de voorsz. kosten van Soldye, Vivres ende scheeps-kosten aen haer Ho: Mo: wederom te rembourseeren, tot der selver contentement soo wanneer syne Majesteyt uyt den tegenwoordigen Oorlogh sal zijn gescheyden. Tot onderhoudinghe van 't welcke, is dit Accoordt by welghemelten Heer Canceler, ende haer Ho: Mog: Gedeputeerden onderteeckent op den *sesten* Octobris *sesthien hondert vijf en twintich*. Was gheteeckent

1625. Koningh van Denemarcken.

In namen ihrer Koninglijcke Majesteyts meynes aldergenadighsten Koning vnd Hern,
Jacob Ulefelt.

Floris Grave van Culenburg.
A. van Rantwijck.
Fred. de Vry.
G. van Hartevelt.
Fred. van Intema.
S. van Haersolte.
G. Schaffer.

Als dit Regiment aen Landt quam / bevondt ende klaegde de Koningh dat het nauwelijcks vijfthien hondert man sterck was. Ende alsoo in des Koninghs Legher ghebruyckelijck waren groote Soldyen ende korte Maenden / soo pretendeerden oock de ghemelde Capitayns grooter Trattement: maer men heeft alhier daer na niet willen luysteren / zijnde oock onbillijck: want in den Duytschen Oorlogh / of schoon veel belooft wiert / soo wiert doch weynich of niet aen de Militie betaelt. De Colonels ende Hooge Officieren staken de Contributien in haer sack: ende de Soldaten pasten hier of daer wat te raken.

Met het gemelde kleyn secours was de Koning niet geholpen: maer moest een gheduyrighe ende reale assistentie hebben. Vranckrijck was wel gheneghen: maer met Inlantschen Oorlogh ghe-embaraseert. Enghelandt was verdeylt: ende den Hartoch van Buckingam self / om af te wasschen de blame van Spaens te wesen / poogde een principael Instrument te zijn tot den Oorloch in Duytsland / waer deur de Cheur-Vorst Palts-Graef mocht worden gherestitueert: liedt sich in Persoon ghebruycken tot de besendinghe in Hollandt. Doch om ordentlijck te gaen / dient ghesept / dat den vijfthienden Iuny deses Jaers met den Ambassadeur Carleton, als last hebbende van den Koningh van Enghelandt is ghemaeckt een Accoord van conjunctie van Schepen / tot een exploit ter Zee te doen / tot asbreuck van Spangien. Daer van op zijn tijdt wert gesprooken.

Traictaet met Enghelandt ende desen Staet van 20. Oorlogsschepen.

COmme ainsi soit que le Sereniſſime Roy de la *Grande Bretagne* aye fait equipper une Flotte de *huictante & deux* Navires de guerre fournies d'Artillerie, & toute sorte d'Ammunitions & vivres neceſſaires, ſoubs un Admiral, Vice-Admiral, & autres Capitaines & Officiers, avec grand nombre de gens tant de

1625. de Marine, que de guerre: à laquelle Flotte Royalle les Sieurs Eſtats Generaux des Provinces Unies, feront joindre *vingt* autres Navires, par eux faictes equipper, armées & pour veües auſſi d'Artillerie, & de toutes ſortes de munitions & vivres neceſſaires, avec leurs Commandeurs, Capitaines & matelots de qualité & nombre convenable, pour eſtre ces deux Flottes Unies, & envoyées en Mer a certain voyage & deſſein deſtiné par ſa Majeſté au dommage des ennemis communs, & que beſoing eſt, que tout ſoit conduit en bon ordre & avec correſpondence, pour entirer le plus de ſervice, que faire ſe pourra ſans deſtourbier, deſordre, ou confuſion, apres communication ſur ce tenue, entre le Sieurs *Dudley Carleton* Chevalier, Ambaſſadeur Ordinaire dudict Sieur Roy, & les Deputez deſdicts Sieurs Eſtats & accordé & convenu, que leſdits *vingt* Navires de Sieurs Eſtats feront un Eſquadre apart, & ſeront conduittes & commandées par leur Admiral, Vice & arriere-Admiral, ſoubs leurs Banniéres ou Pavillons ſelon l'ordre & l'uſage des autres Flottes & Navires de guerre du Royaume d'Angleterre & de ces Provinces, ainſi toutesfois que leſdict Admiral recevra & ſuivra les ordres & Commandements de l'Admiral ou General de la Flotte Royalle, leſquels ils departira auxdits Vice & arriere Admiral & autres Capitaines & Officiers deſdits *vingt* Navires.

Que l'Admiral & Vice-Admiral deſdits *vingt* Navires auront *ſeance & voix* deliberative & reſolutive au Conſeil de la Flotte Generalle, ledict Admiral apres, & le plus proche de l'Admiral des Navires de la Majeſté & le Vice-Admiral en tel lieu & ordres apres le Vice-Admiral d'Angleterre, que par apres luy ſera convenablement, & ſelon raiſon attribué, quand tous les Officiers de la Flotte Royalle ſeront enſemble. Que des *Conqueſtes* qui ſe feront en Mer ou dans les ports & havres des ennemis, de Navires, leur equippage & appartenances, deſpouvilles, Or, Argent, marchandiſes, & autres tels qu'ils ſoyent, leſdits *vingt* Navires auront pour leur partage la *cincquieſme* partie. Ainſi accordé & conclu a la *Haye* entre ledit Sieur Ambaſſadeur *Carleton*, & leſdits Sieurs deputez. En teſmoing de quoy ceſt acte eſt par eux ſigné le 2. Auguſt. 1625. *Dudley Carleton*, *Nicolas de Bouchorſt*, *S. van Beaumont*, *Gisbert de Boetſelaer*, *S. van Haerſolte.*

Ende in 't Dupts.

ALſoo de Sereniſſime Koning van Groot Brittannien heeft doen monteren, en toeruſten een Vloot van *twee en tachtigh* Oorlog ſchepen verſien met Gheſchut, en met alle andere noodighe ammunitie ende vivres onder een Admirael, Vice-Admirael, ende andere Capiteynen en Officieren, met een groot ghetal van Zeevolck ende Krijghs-volck; by welcke Koninclijcke Vloot de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ſullen doen voeghen ende by komen een Vloot van *twintich* andere ſchepen door hen doen toeruſten en armeeren, ende verſien met Gheſchut, ende alderhande noodighe munitie ende vivres, met hun Commandeurs, Capiteynen, ende matrooſen van behoorlijcke qualiteyt ende ghetal, op dat deſe twee Vlooten vereenight ſouden werden, ende in Zee gheſonden, tot ſeeckere *Voyage* ende gedeſtineert deſſeyn door ſijn Majeſteyt, tot ſchade ende nadeel der ghemeene vyanden: ende alſoo van nooden is dat alles in goede ordeningh ende met correſpondentie beleydt zy, om de meeſte dienſt die men ſal konnen daer af trecken ſonder diſordre, confuſie, ende verwerringhe: Soo iſt, dat nae hier op ghehouden communicatie tuſſchen de Heer *Dudley Carleton* Ridder, Ordinaris Ambaſſadeur van de gheſeyde Heer Koninck, ende de Gedeputeerden der geſeyde Heeren Staten, veraccordeert ende verdraghen is, dat de gheſeyde *twintigh* ſchepen der Heeren Staten een beſondere Eſquadron ſullen maecken, ende beleydt ende ghecommandeert worden door hun Admirael, Vice-Admirael, ende onder-Admirael, onder hun eyghen Vlaggen, naer d'ordre ende het ghebruyck der andere Vloten ende Oorlogh- 1625.
ſchepen, van Enghelandt, ende van deſe Nederlanden: doch echter ſoodanigh, dat de gheſeyde Admirael ſal ontfanghen, ende volghen d'ordres ende Commandementen van d'Admirael of Generael van de Koninclijcke Vloot, die hy aen de gheſeyde Vice Admirael, ende onder Admirael, ende aen d'andere Capiteynen ende Officieren der geſeyde twintig Schepen deelen ſal.

Dat d'Admirael ende Vice Admirael der gheſeyde twintigh ſchepen ſullen hebben *ſittinghe ende plaets*, ende oock delibererende ende reſolverende ſtem in de Raedt van d'alghemeene Vloot, de gheſeyde Admirael na ende naeſt d'Admirael der ſchepen van zijn Majeſteyt, ende de Vice Admirael in ſoodanigh een plaets ende ordre na de Vice Admirael van Enghelandt, als daer na aen hem behoorlijck ende naer reeden toe gheweſen ſal worden, als alle d'Officieren van de Koninclijcke Vloot te ſamen ſullen zijn: dat van de Conqueſten, die in Zee of in de Havenen der Vyanden, van ſcheepen ende hun toeruſtingen toebehoren, van Roof, Gout, Silver, Koopmanſchappen, ende andere dierghelijcke dinghen de gheſeyde twintigh ſchepen voor hun part het vijffte deel ſullen hebben. Aldus Veraccordeert ende beſlooten in den Haegh tuſſchen de gheſeyde Heer Ambaſſadeur *Carleton* ende de gheſeyde Heeren Ghedeputeerden. Tot ghetuyghenis van 't welck deſe Acte door hem gheteeckent is, de tweede dagh van *Auguſtus*, 1625. *Dudley Carleton. Nicolaes van Boeckhorſt. S. van Beaumont. Gijſbert van Boetſeler. S. van Haerſolte.*

Terwijle d'Ambaſſadeur Carleton **in den Hage uptrechte deſe opgemelde acte / waer op de conjunctie der ſchepen volghde / hoewel met wepnigh effect: ſoo waren de Heeren** van Somerſdijck, Burmania ende Ioachimi **in Engelandt van wegen deſen Staet negotierende / om de Koningh t'engageren tot rupture teghen Spangien: 't welck licht om doen was: want de Koningh hadde deur** Carleton **alreede te hennen gheghegeven; dat hy met Spangien wilde breecken: ghelijck hy tot dien eynde de opgemelte conjunctie van de twintich ſchepen van deſen Staet deur** Carleton **hadde laten verſoechen ende optineren. Alſoo gaetet met een Ambaſſade ghelijck met een Medecijn: die gheluckigh werckt in een lichaem: dat alreede van ſelf tot de ghenesingh is ghedisponeert. Alſoo wiert ſonder langhe deliberatien tot** Zouthampton den ſevenden September **gheſlooten** een Offenſive en Defenſive Alliance: **die namaels ghenaemt wiert het Tractaet van Zouthampton.**

Luydende als volght.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du pays bas, a tous ceux qui ces preſentes verront Salut. Tractaet van Zouthampton.

Comme ainſi ſoit que le 7. jour de Septembre l'an preſent 1625. un Traicté d'Alliance de ligue offenſive & defenſive ayt eſté fait & accordé a Zouthampton entre les Seigneurs Commiſſaires du Sereniſſime Roy de la Grande Britagne au nom dudit Roy & ſes Royaumes, et les Ambaſſadeurs par nous envoyé a ſaditte Majeſté en noſtre nom & de noſtre Republique dont la teneur s'enſuit.

Comme ainſi ſoit que pour d'un commun effort rompre les progres des injuſtes uſurpations du Roy d'Eſpaigne & ſes ambitieuſes entrepriſes par leſquelles il trouble journellement le repos & Eſtats des Roys & Princes de l'Europe & particulierement celuy des Provinces Unies des Pays-bas; le Treshaut Tres Excellent & Treſpuiſant Prince *Charles* par la grace de Dieu Roy de la Grande Britagne, France & Yerlande, defenſeur de la Foy &c. Auroit eſté inſtamment requis de la part de hauts & puiſſants Seigneurs les Eſtats Generaux deſdites Provinces Unies des Pays bas, par le moyen de Meſſires *François d'Aerſſen*, Chevalier Sieur de Sommeldijck, de la Plate; *Aelbert Fouchimi* auſsi Chevalier Sieur a Oſtende & Oedekenſkercke, & *Rienck de Burmania*

1625. *mania* a Fervert Grietman de Ferveradeel, Ambaſſadeurs vers ſaditte Majeſté de la part deſdits Seigneurs Eſtats, d'entrer avec eux en une Confœderation plus eſtroicte & *en Ligue offenſive & defenſive* contre ledict Roy d'Eſpagne & ſes adherens, ſaditte Majeſté de la Grande Britagne, &c. En continuation de l'affection & ſoing que les Roys & Reynes ſes predeceſſeurs & & notament le feu Roy de glorieuſe memoire, ſon treshonnoré Seigneur & Pere, ont tousjous eu de la conſervation & ſubſiſtence deſdites Provinces Unies, contre ledit Roy d'Eſpagne & ennemis de leur liberté; comme auſſi des aſſiſtences & grands ſecours qui leur ont eſté donnez de temps en temps, tant par la Dame *Reyne Elizabeth*, que par ledit Seigneur Roy Pere de ſa Majeſté a l'entier reſtabliſſement de ſon treſcher Frere *Frederick Sereniſsime Prince Electeur Palatin du Rhin & ſes Eſtats, poſſeſsions, & dignitez hereditaires*, dont il a eſté injuſtement depoſſedé par ledit Roy d'Eſpagne & ſes adherens: ſa Majeſté ayant nommé & conſtitué les Seigneurs *Jacques Baron Ley*, ſon Grand Threſorier d'Angleterre; *George Duc de Buckingam*, ſon Grand Admiral d'Angleterre; *Guillaume Comte de Pembroke*, Chambellan de ſon Hoſtel; *Jacques Comte de Carlile*; *Henry Comte d'Hollande*; *Eduart Baron Conwey*, premier Secretaire d'Eſtat; *Fulcke Baron Broocke*; *Robbert Naunton* Chevalier, Maiſtre des Guardes Nobles, *Albert Maurton*; n'ageures Chevalier, & l'autre des premiers Secretaires; & *Richard Weſton*, Chevalier Chancelier de ſon Exchiquier, ou *ſin d'eux*, tous & un chaſcun d'eux Conſeilleurs en ſon Conſeil d'Eſtat & privé, & iceux garnis de pouvoir ſuffiſant dont Copie ſera inſerée a la fin de ce preſent Traitté, pour avec leſdits Sieurs Ambaſſadeurs deſdits Seigneurs Eſtats, munis auſſi de pouvoir ſuffiſant dont Copie ſera pareillement inſerée apres celle deſdicts Seigneurs Commiſſaires de ſaditte Majeſté traitter, convenir, & conclurre d'une *Ligue Offenſive & Defenſive* entre ſadite Majeſté & leſdits Seigneurs Eſtats contre ledict Roy d'Eſpagne & ſes adherens: leſquels Commiſſaires de ſadite Majeſté & Ambaſſadeurs deſdicts Seigneurs Eſtats, apres pluſieurs aſſemblées, & deliberations tenues ſur ce ſuject, ont convenu, conclu, & arreſté les Poincts & Articles qui s'enſuivent.

I.

Premierement il y aura alliance de *Ligue Offenſive* & *Defenſive* entre ſadite Majeſté d'une part, & leſdits Seigneurs Eſtats d'autre part, afin *d'aſſaillir* le Roy d'Eſpaigne a guerre ouverte en tous ſes Royaumes, Terres, ſujects, & droits en tous lieux, deça & de la Ligue par Mer & par Terre.

II.

Laquelle dite Alliance durera ſi longuement *que le Roy d'Eſpaigne continuera de pretendre, par guerre, voyes de fait, & autres ambitieuſes menées ſur la liberté & droicts deſdicts Provinces Unies, & que la dignité Electorale, Terres, & autres Eſtats patrimoniaux du Palatinat demeureront occupez par luy ou par ſes Adherans, au moins pour le terme de quinze ans.*

III.

Et ne pourront ſa Majeſté de la Grande Bretagne, &c. ny leſdicts Seigneurs Eſtats traicter avec ledict Roy d'Eſpagne ny ſes adherens dans ledict terme de quinze ans prochain venans, a commencer du jour de la preſente convention, de Paix, Trefve, ſuſpenſion d'Armes ny entrer en aucune autre Negotiation tendente a pareille fin, directement ou indirectement, ny auſſi quitter ou renoncer a la preſente Alliance, *que de l'advis & conſentement commun*. Et ſeront ſadicte Majeſté & leſdicts Seigneurs Eſtats tenus ſe declarer ſur la continuation de la preſente Alliance, un an au paravant que leſdicts quinze ans viendront a expirer.

IV.

Seront receus en cette Alliance tous les Roys, Princes, Republiques, Villes, & communautez intereſſez en cette cauſe qui le deſireront a condition 1625.
equitable, leſquels ſeront requis ſolennellement par deputation expreſſe de ce faire par ſadicte Majeſté & leſdicts Seigneurs Eſtats, ſeparement, ou enſemblement, dans trois mois apres la concluſion du preſent Traicté, & plustoſt ſi faire ſe peut.

V.

Il y aura bonne & ſincere correſpondence pour la defenſe mutuelle des Royaumes, Eſtats & ſubjects l'un de l'autre, entre ſadicte Majeſté & leſdicts Seigneurs Eſtats qui demeureront reſpectivement tenus de procurer a leur poſsible le bien, ſeureté, & advantage l'un de l'autre comme auſsi d'advancer le dommage, affoibliſſement & ruine dudit Roy d'Eſpagne leur ennemy commun.

VI.

Lequel commun Ennemy ſaditte Majeſté & leſdits Seigneurs Eſtats ſeront obligés d'attacquer *de toute leur puiſſance*, par Mer & par Terre, & feront a cette fin tous les ans equipper & entretenir une, deux, ou pluſieurs Flotte, au moyen deſquelles ils les feront invahir & infeſter, par deſcente d'armé en Terre ferme, ou par autres aggreſſions en tous ſes ports & Iſles, avec tant de vigeur qui la Communication de la mer, le commerce parmy l'Europe, le negoce des deux Indes, & Principalement le retour annuel de ſes Flottes, luy en puiſſe demeurer couppé & retranché.

VII.

Et afin d'entreprendre tel deſſeing avec ordre & une deſpence reiglée & partagée, ſans la laiſſer toute a la charge de ſaditte Majeſté ou deſdits Seigneurs Eſtats ſeuls, il a eſté dit, & convenu que ſaditte Majeſté de la Grande Bretagne &c. Tiendra un bon nombre de Vaiſſeaux eqippés, & armés en guerre, aux coſtes & Iſles d'Eſpagne pour tenis d'Ordinaire bouchées les entrées des Rivieres de *Liſbone*, de *St. Lucas*, & la *Baye de Cadis* autant que faire ſe pourra; comme ſeront pareillement leſdits Seigneurs Eſtats tenus de leur part, de faire aux coſtés de Flandres, pour tenir les ports fermés & la mer libre de pirateries, a leur poſſible.

VIII.

Mais ſi en outre il eſt trouvé bon, pour faire une plus gaillarde impreſſion, & occuper plus ſenſiblement ledit Roy d'Eſpagne en ſes propres Royaumes & Eſtats, de mettre une grand Flotte en Mer, avec un deſſein reglé & Concerté entre ſaditte Majeſté & leſdits Seigneurs Eſtats: en tel cas leſdits Seigneurs Eſtats ſeront tenus de contribuer une *quatrieſme partie* du nombre des Vaiſſeaux que ſaditte Majeſté a cette fin fera armer, & jetter en mer, montés, & munitionnés pour pareil temps & proportionés a la meſme grandeur & port de ceux de ſa Majeſté.

IX.

Sa Majeſté aura le commandement ſur toutte telle Flotte, par ſon Admiral ou Vice Admiral ſubſecutivement, toutes fois il a eſté convenu & accordé, que l'Admiral & Vice Admiral qui commanderont la Flotte deſdits Seigneurs Eſtats, quand ils ſeront conjoint avec celle de ſa Majeſté pourront arborer une ſeconde baniere, aſſiſter avec quelques vieux Capitaines, & avoir *voix* a toutes les tenues, & deliberations du Conſeil de guerre, & que les commandements qui ſe feront ſur ladite Flotte, deſdits Seigneurs Eſtats par l'Admiral ou Vice Admiral de ſadite Majeſté ſe feront mediatement, & par l'entremiſe de l'Admiral ou Vice Admiral deſdits Seigneurs Eſtats: leſquels dits Admiral ou Vice Admiral deſdits Seigneurs Eſtats auront auſſi toute *Juſtice* ſur leurs Officiers, Soldats, & Mariniers quand ils auront diſpute entre eux, mais s'il arrivoit quelque diſpute ou controverſe entre quelques uns de la Flotte de ſadite Majeſté & celle deſdits Seigneurs Eſtats, le different ſera examiné & decidé ſelon les loix & Ordonnances par l'Admiral ou Vice Admiral de ſadite Majeſté au conſeil de guerre.

Aux

Digitized by Google

1625.

X.

Aux exploits de guerre qui ſe feront pour forcer quelques havres, monter des Rivieres, aſſaillir les Navires ennemis, ou aux autres actions de pareil danger, & nature, il ſera gardé ceſt ordre: qu'il ne ſera employé plus grand nombre des Navires deſdicts Seigneurs Eſtats que proportionné a celuy de ſadite Majeſté ſelon la quantité du ſecours; ſi d'un commun conſentement de chefs de part & d'autre, il n'eſt autrement reſolu.

XI.

Si l'une ou l'autre Flotte venoit en Mer a avoir beſoing d'aide & aſſiſtence de Vivres, Munitions, Voiles, ou autres apparaux: les Amiraux les en feront ſecourir, s'il y a moyen, a prix raiſonnable, ou a la charge d'en faire rendre autant au retour de Flottes a l'option de ceux qui l'auront demandé.

XII.

Si ces Flottes ainſi conjointes & armées, font quelque prinſe ſur les ennemis communs en Mer ou a Terre, d'hommes, de Navires, d'Or, d'Argent, de Marchandiſes & d'autres meubles; ſera incontinent faict un eſtat & Regiſtre de toutes telles prinſes, en preſence & par le moyon des Officiers des deux Flottes enſemble, de bonne foy, & ſans en rien cachér ou deſtourner: leſquels ſeront par apres equitablement partagez a proportion du nombre; & du port des vaiſſeaux que ſadicte Majeſté & leſdits Seigneurs Eſtats auront reëllement, & de faict fourny, pour parfornier leur Flotte commune, non obſtant qu'il pouvroit arriver que lors de la prinſe, nul des Navires de ſa Majeſté ou *Vice verſa* deſdits Seigneurs Eſtats s'y ſeroit rencontré, pourveu que telles prinſes ayent eſté faittes par une partie des vaiſſeaux de la Flotte commune.

XIII.

Mais ſi ſadicte Majeſté de la Grande Bretaigne, &c. Trouvoit bon de faire embarquer a ſes deſpens une bonne armée, & la deſcendre quelque part a terre au Pays de l'Ennemy, afin d'y faire invaſion & occuper quelque Ville, ou aſſiette forte a y loger ſaditte Armée en ſeuretée, & lieu commode, pour advantager ſes deſſeings: il eſt accordé que les occupations qui de cette ſorte ſe feront en Terre ferme appartiendront & demeureront purement & ſimplement a ſaditte Majeſté non obſtant que la Flotte deſdits Seigneurs Eſtats y pourront avoir aſſiſté & aydé.

XIV.

Bien entendu toutesfois, que ſi a telle deſcente, & execution les ſujects deſdits Seigneurs Eſtats entrevienent, qu'ils auront auſſi leur part au butin, & meubles, proportionnée de leur nombre a celuy des ſubjects de ſadicte Majeſté, a la quelle ſeule demeureront touts les acqueſts immeubles des Iſles, Villes, & Terres.

XV.

Ceux qui auront commiſſion de ſadicte Majeſté de la grande Bretaigne ou deſdits Seigneurs Eſtats, pourront en vertu de cette Alliance, pourſuivre, combattre, prendre, & emmener par tout leurs ennemis, en quelques endroicts qu'ils viennent a les rencontre: meſmes aux rades, emboucheures, & Rivieres, & aux ports de Mer de part & d'autre: a la charge que ceux qui auront eſté prins aux rades, emboucheures, & auxdits ports, ne pourront eſtre emmenez devant que d'en payer les droicts, devoirs, & couſtumes a ceux qu'il appartiendra: leſquels ports & rades de ſadite Majeſté & deſdits Seigneurs Eſtats ſeront ouverts & libres aux Navires de guerre & Marchands de part & d'autre qui y pourront entrer, demeurer, ſortir, & rader ſans nul empeſchement: ſe reigleront neantmoins iceux Navires ſelon les loix, droicts, & couſtumes des lieux.

XVI.

1625.

Si par tempeſte, pourſuitte de pyrates, ou par quelque autre contrainte, & meſchef aucuns navires marchands prennent port dans le Pais de l'obeiſſance de ſa ditte Majeſté ou deſdits Seigneurs Eſtats, iceux s'en pourront retirer librement a leur volonté, ſans pour ce eſtre tenus de deſcendre, troquer, ou vendre leurs marchandiſes, ny d'en payer aucuns droicts.

XVII.

Les Capitaines commandans les Navires de guerre de ſaditte Majeſté ou deſdits Seigneurs Eſtats, & envoyez en Mer avec les Commiſſions privées de leurs Souverains, n'eſtans point comprins au Corps de laditte Flotte commune pourront pareillément en toute ſeureté, mener aux ports, & rades de ſaditte Majeſté & deſdits Seigneurs Eſtats, leurs prinſes, faites ſur les Ennemis communs & les en retirer par apres franchement a leur plaiſir, pour les conduire au lieu qu'ils doibvent par leur commiſſion, ſans eſtre tenues de notifier leur dites prinſes aux Officiers du lieu, ou leur en payer aucuns droicts, mais a la charge toutesfois de monſtrer leurs commiſſions, s'ils en ſont requis per iceux.

XVIII.

Si durant la preſente Confoederation aucuns navires, par tempeſte, ou autre meſadventure viennent a s'eſchover ou ſe perdre ſur les coſtés de ſadite Majeſté de la grande Bretaigne, &c. ou ſur celles deſdits Seigneurs Eſtats, tels Navires ou leurs debris pourront eſtre reclamés & repetés dans l'an, par ceux auſquels ils appartiendront de droict, ou en ayans cauſe & procuration d'eux, & leur ſeront rendus, ſans autre forme de proces, payans ſelon les droicts, & couſtume des lieux.

XIX.

Si ſur telle ou pareille occurrence, il arrivoit diſpute entre les ſubjects de part & d'autre, les Officiers des lieux ſeront obligés de leurs faire & adminiſtrer bonne & courte juſtice, ſans trainer & entretenir les parties en longuer, par aucune formalité de Proces.

XX.

Toutes Marchandiſes de contrebande, comme ſont munitions de bouche & de guerre, navires, armes, voiles, cordages, or, argent, cuivre, fer, plomb, & ſemblables, de quelque part qu'on les voudra porter en Eſpaigne, & aux autres de l'obeiſſance dudit Roy d'Eſpagne & de ſes adherens, ſeront bonne prinſe, avec les Navires & hommes qu'ils porteront.

XXI.

Sadite Majeſté fera inſtance envers les autres Roys, Princes, Eſtats, Villes, & Communautes neutres, de faire defence a leurs ſubjects de Trafiſcquer, tant que la preſente guerre durera, avec les Royaumes & autres poſſeſſions dudit Roy d'Eſpaigne & de ſes adherens, afin de ne leur laiſſer encourir a leur eſcient, aucun dommage.

XXII.

Ce que ne venant a s'obtenir de leur gré, il eſt convenu, que les navires qui ſe trouveront a la Mer, ſuſpects de prendre leur route devers l'Eſpaigne les Iſles, ou autres Eſtats dudit Roy d'Eſpaigne, & de ſes adherens, ſeront obligés de s'arreſter, pour eſtre recognus & viſités, ſans poures les pouvoir retarder, ou en dommager.

XXIII.

Le Negoce ou Commerce ſera cependant ouvert & permis par tout ailleurs aux Royaumes Villes, Terres, & Pays des Alliés, & des Princes & amis neutres, ſans interruption ny deſtourbier.

XXIV.

Pareillement pourront ſadite Majeſté & leſdits

Digitized by Google

1625. Eſtats, ſe faire fournir aux Pays l'un de l'autre de toutes ſortes de Munitions, d'Armes, Cordages, Voiles, & victuailles, pour le neceſſaire equipage de leurs Flottes, ſans pour l'achapt, ou tranſport, eſtre tenus payer d'avantage que ceux du pays auquel ces achats auront eſté faits.

XXV.

Sa Majeſté traitera leſdits Seigneurs Eſtats en Amis, & voiſins alliez avec elle d'une Alliance eſtroicte, en ce qui concerne le traficq d'Artillerie, & balles ou boulets a Canon, leur permettant d'achepter & tranſporter hors de ſes Royaumes & Dominions telle proviſion d'Artillerie & a tel pris & conditions que les autres allié de ſa Majeſté ou ſes propres ſubjects ſont accouſtumez de l'avoir.

XXVI.

Et avenant que par cy apres, ſadicte Majeſté & leſdits Sieurs Eſtats ſeparement, ou enſemblement viendroient a deſcouvrir des nouveaux moyens, & expediens propres pour endommager plus puiſſament ledit Roy d'Eſpaigne, par Mer, que ceux deſquels il eſt convenu en ce traicté, & demandoient d'ajuſter leurs entrepriſes avec commune deliberation, & advis: il eſt accordé qu'ils en communiqueront & concerteront par leurs Ambaſſadeurs quand bon leur ſemblera, ou par deputation & envoy expres s'il eſt trouvé utile & à propos.

XXVII.

Et comme il a eſté dict qu'il faut entreprendre & aſſaillir le Roy d'Eſpaigne a guerre ouverte, & a toute outrance par Mer, & par Terre, ſadite Majeſté & leſdits Seigneur Eſtats ſeront tenus de faire chacun ſeparement, & a ſes frais & depens, une forte Armée de gens de pied, & de Cheval, artillé convenablement & fournie plantureuſement de tout ce qui ſera neceſſaire, pour la ſouſtenir & la rendre capable d'aſſaillir l'ennemy commun, tant a la Campagne, qu'en ſes Villes cloſes, par ſieges, ſurprinſes, & autrement.

XXVIII.

Laquelle dite Armée, du coſté de ſadite Majeſté de la Grande Bretagne, &c. Ne pouvra eſtre moindre de *vingt cincq* a *trente mille hommes* de pied, armez de Mouſquets, & Picques completement, & de *quatre* a *cincq mille* Cuiraſſiers, avec un train d'Artillerie d'attelage, chariage, & de munitions bien proportionnez.

XXIX.

Et feront leſdits Seigneurs Eſtats pareillement effort de leur coſté de mettre auſſi enſemble un corps d'Armée de pareil nombre d'Infanterie & de Cavallerie, avec un pleyn attirail de Canon & de ſes ſuittes, & dependances ordinaires & neceſſaires.

XXX.

Sadite Majeſté & leſdits Sieurs Eſtats adviſeront cy apres entre eux du temps qu'il conviendra ſortir ſemblablement leurs armées au champs, & a ceſte fin s'entecommuniqueront leurs deſſeins l'un & l'autre, pour d'autant plus commodement divertir & diſtraire les forces de leur Ennemy, en diverſes lieux.

XXXI.

A ce faire ils promettent de conduire chacun ſes armes te telle ſorte, qu'a leur meilleur eſcient ils en procureront la ſeureté, facilité, & utilité l'un de l'autre, entretenant a cette fin une ordinaire & treſconfidente correſpondence par enſemble.

XXXII.

Cas avenant que pour le tranſport de ſon Armée & ſon attirail, ſadité Majeſté venoit a avoir beſoing de quelque nombre de Vaiſſeaux propres a ce faire; leſdits Seigneurs Eſtats feront devoir d'en faire promptement accommoder ſadite Majeſté en payant, a condition raiſonnable, en eſtans advertis en temps, pour en faire couvenir avec les proprietaires.

XXXIII. 1625.

Les Conqueſtes qui de l'une ou de l'autre Armée ſe feront demeureront entieres a celle qui les aura faites.

XXXIV.

Et ſera ſa Majeſté a ſon beſoing, & deſir ſervie dedans les Provinces Unies hors des Magaſins, & autrement, de navires, d'Armes & Munitions de Guerre, & Vivres, materiaux, & autres neceſſités, en payant.

XXXV.

Ces Armées ne ſeront retirées de la Campaigne avant le temps que ſa Majeſté & leſdits Seigneurs Eſtats enſemble adviſeront, ny auſſi retranchées, que d'advis commun, mais les chefs de part & d'autre, ſeront tenus les tenir fortes, & complettes, & les refraiſchir de temps en temps, de nouvelles recreües.

XXXVI.

Si l'Ennemy venoit a tourner toutes ſes forces contre un ſeul de ſes Confæderés, l'autre ſera tenu de bouger ſon Armée auſſi toſt, ſi elle n'eſt engagée, & l'embeſoigner au pays, & a l'endroict ou ſe pourra faire plus ſenſible dommage audit Ennemy, s'il n'eſtime plus ſeur, & n'aime mieux marcher incontinent avec ſon Armée au ſecours de l'autre, pour ſerrer s'il eſt poſſible l'Ennemy entre les deux Armées.

XXXVII.

Il ſera cy apres traitté entre ſadite Majeſté & leſdits Seigneurs Eſtats ſur l'ordre des contributions qui ſe leveront aux pays, & Eſtats Ennemis.

XXXVIII.

L'Une ou l'autre Armée venant à eſtre *preſſée*, ſa Majeſte & leſdits Seigneurs Eſtats s'entrenvoyeront du ſecours, ſi faire ſe peut, de tant de gens que leur propre ſeureté permettra.

XXXIX.

Toutes *Lettres de Repreſſailes, marque, arreſt*, & autres ſemblables, qui ont eſté cy devant Octroyées & decernées contre les ſubjects de l'un ou l'autre des confederez pour quelque cauſe que ce ſoit, n'auront lieu de part & d'autre ains ſont des maintenant & demeureront nulles & de nul effect, & pour l'advenir n'en ſeront aucuns Octroyées, mais juſtice ſera rendue & adminiſtrée, ainſi que de droict appartiendra.

XL.

Par la preſente Alliance, ny par aucunes paroles y contenus generales ou ſpeciales, n'eſt pas compris ny entendu qu'il y ait aucune *innovation interruption, ou changement en la liberté de la Navigation & Commerce*, es Royaumes, Eſtats, & pays de ſa Majeſté deſdits Seigneurs Eſtats & autres Roys, Princes, Villes, amis, alliez & neutres, ny auſſi aux loix & couſtumes des Admirautés, payements de daces, Impoſts, Subſides, devoirs de part & d'autre, ny aux droicts appellés Couſtumes en Angleterre: ains a eſté expreſſement convenu & accordé que ladite liberté, droicts, daces, Impoſts, loix, couſtumes, & payemens ſuſdicts demeureront en leur pleine, & entiere force & vertu comme ils eſtoyent le jour precedent de la Concluſion du preſent Traicté.

Leſquelles conventions, pactions & Articles cy deſſus convenus, & chacun d'iceux, ont eſté traictés, ſtipulés, accordés, & paſſés entre leſdits Commiſſaires de ſa dicte Majeſté & leſdits Sieurs Ambaſſadeurs deſdits Seigneurs Eſtats Generaux, promettants de bonne foy, & s'obligeans en vertu de leurs Commiſſions reſpectivement, qui ſeront inſerées a la fin du preſent Traicté, que dans trois mois prochainement venans, ou pluſtoſt, ſi faire ſe peut, ils feront fournir, ſçavoir les Seigneurs Commiſſaires de ſadite Majeſté aux Sieurs Ambaſſadeurs deſdits Seigneurs Eſtats aux Seigneurs Commiſſaires de ſadite Majeſté *La Declaration* ſpeciale de la volonté de leurs Souverains ſur iceluy Traitté ou lettres de *Ratification* en forme, ſuffiſante & vallable.

En foy & teſmoignage de toutes leſquelles pactions, conventions & Articles, leſdits Seigneurs Commiſſaires & Sieurs Ambaſſadeurs ont ſigné ce preſent Traicté & a iceluy appoſé le ſeel de leurs Armes. Faict

en

Digitized by Google

1625. en la Ville de *Southampton* ce *ſeptieſme jour de Septembre l'an mille ſix cens vingt cinq* ſtile d'Angleterre.

Enſuivoit la teneur des Commiſſions. Charles par la Grace de Dieu, &c. datée Tichfield le *vingt cinq* d'Aougſt *mille ſix cent vingt cinq*, & plus bas *Charles Rex puis ſuivoit le pouvoir ou Commiſſion des Eſtats Generaux*, datée a la Haye le *douze* Juin *mille ſix cent vingt cinq. S. Beaumont vidit*, & ſur le reply, par Ordonnance deſdits Seigneurs Eſtats Generaux. *F. van Goch.*

Signé & ſeellé comme s'enſuit.

James Ley. *Francoys d' Aerſſen.*
G Buckingam. *Alb. Joachimi.*
Penbroke. *R. v. Burmania.*
Carilile.
Hollande.
E. Conwey.
Rich. Weſton.

La Ratification des Seigneurs Eſtats Generaux eſtoit ſigné a la Haye le 14. Decembris 1625. Paraphé *Varwer vidit.* Et ſur le reply eſtoit eſcript, par Ordonnance deſdits Seigneurs Eſtats Generaux, Signé *F. van Goch*

La Ratification du Roy, eſtoit ſignée le *vingt jeſme* Decembre *mille ſix cent vingt cinq* datée Carew. Plus-Bas *Charles Rex.*

In't Nederduytſch luyde als volght:

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, aen alle de geenen, die deſe tegenwoordigen ſullen ſien, *Saluyt.* Alſoo op den ſevenden dagh in September van het tegenwoordigh jaer 1625. een Verbondts-Tractaet van Ligue offenſive en defenſive gemaeckt en veraccordeert is te Zouthampton, tuſſchen de Heeren Commiſſariſen van de Sereniſſime Koningh van Groot Brittannie, in de naem van de geſeyde Koning, ende van ſijn Koninckrijcken, ende de Gheſanten, door ons geſonden aen zijn gheſeyde Majeſteyt in onſe naem, ende van onſe gemeente, daer af den inhoudt volght:

Alſoo, om met een gemeene pogingh *te breken de progreſſen ende vorderingen der ongerechtige Uſurpatien van de Koningh van Spangien, ende zijn verſuchtige aenſlagben*, door de welcken hy dagelijcks beroert en ontruſt de ruſt en Staten der Koningen en Vorſten van Europa, en beſonderlijck die van de Vereenigde Nederlanden, de hoogſte, uytſtekentſte ende machtighſte Vorſt *Karel*, door Gods genade, Koning van Groot Brittannie, Vranckrijck, ende Yrlandt, beſchermer van't Geloof, &c. Ernſtelijck verſocht is van wegen de Hooghe ende Mogende Heeren, de Staten Generael der gheſeyde Vereenighde Nederlanden, door middel van de Heeren *Francois Aerſſen*, Ridder, Heer van Sommelſdijck, de la Plate, &c. *Albert Joachimi*, oock Ridder, Heer van Oſtende en Odekenskerck, ende *Rienck de Burmania*, van Ferwert, Grietman van Ferwerdeel, Ambaſſadeurs aen zijn geſeyde Majeſteyt van weghen de geſeyde Heeren Staten, om met hen te treden in een enger ende vaſter Confœderatie en verbintenis, en in *Ligue offenſive ende defenſive* tegen de geſeyde Koningh van Spangien ende zijn Adherenten: ſoo is't, dat zijn geſeyde Majeſteyt van Groot Brittannie, &c. tot continuatie van d' affectie en ſorgh, die de Koningen en Koninginnen, zijn Voorſaten, en voornamelijck de overlede Coning van geluckſaliger geheugenis, zijn eerwaerdighſte Heer en Vader, altijdt gehad hebben voor de conſervatie en onderhoudingh der gheſeyde Vereenighde Nederlanden tegen de geſeyde Koningh van Spangien, en Vyanden van hun vryheyt, gelijck oock voor d' aſſiſtentien ende groote byſtanden die van tijdt tot tijdt aen hen gegeven zijn, ſoo door Mevrou, de *Koningin Eliſabeth*, als door de gheſeyde Heer Koning, Vader van zijn Majeſteyt, tot de volkomen reſtabliſſement van zijn waerdſte Broeder *Frederick*, *Sereniſſime Cheur-Vorſt Paltz-Graef aen den Rijn in ſijn erffelijcke Staten, poſſeſſien en digniteyten*, daer af hy ongerechtighlijck verſtooten is door de gheſeyde Koning van Spangien en zijn Adherenten; ſoo is het, dat zijn Majeſteyt verkooſen en gheconſtitueert heeft de Heeren *Jacob Baron Ley*, zijn groot Threſorier van Engelandt, *Georg Hartogh van Buckingam*, zijn Admirael van Engelandt, *Willem Graef van Pembroeck*, Camerlinck van zijn Hof, *Jacob Graef van Carliſt, Henrick Graef van Hollandt*, *Eduward Baron Conwey*, eerſte Secretaris van Staet, *Fulcke Baron Broecke, Robbert Nauton Ridder* meeſter der Gardes nobles, *Albert Maurtin*, oock Ridder, ende d'ander der eerſte Secretariſſen, en *Richard Weſton*, Ridder, Cancelier van zijn ſchaeckbort, of *ſes van hen*, alle en een yder van hen Raets-Heeren in zijn Raet van Staet en beſondere Raet, en deſe verſien met genoeghſame macht (daer af Copy aen het eynde van dit tegenwoordigh Tractaet gevoeght ſal worden) om met de geſeyde Heeren Ambaſſadeurs der geſeyde Heeren Staten, oock verſien met genoegſame macht (daer af oock Copy aengevoeght ſal worden, na die van de gheſeyde Heeren Commiſſariſſen van zijn geſeyde Majeſteyt) te tracteeren, verdragen en ſluyten een *ligue offenſive en defenſive* tuſſchen zijn geſeyde Majeſteyt, ende de geſeyde Heeren Staten, tegen de Koningh van Spangien ende zijn Adherenten: welcke Commiſſariſen van zijn geſeyde Majeſteyt, ende Ambaſſadeurs der gheſeyde Heeren Staten, na veel Vergaderingen ende deliberatien, op dit ſubject ghehouden, verdragen, beſloten ende gearreſteert hebben de Puncten ende Artijckelen, die hier volgende:

I.

Eerſtelijck ſalder ſijn Alliantie van *ligue offenſive en defenſive* tuſſchen ſijn geſeyde Majeſteyt van d'een zijde, en de geſeyde Heeren Staten van d'andere ſijde, om met openbare Oorlogh de Koning van *Spangien te beſtormen* in al ſijn Koninckrijcken, Landen, Onderſaten en rechten in alle plaetſen, aen deſe en geene ſijde van de Linie ter Zee en te Landt.

II.

Welcke gheſeyde Alliantie ſoo langh ſal dueren, *als de Koningh van Spangien ſal continueeren te pretendeeren door Oorlogben, middelen van dadelijckheydt, ende andere verſuchtighe Meneen ende belagingben op de Vryheydt ende Rechten der gheſeyde Vereenighde Landtſchappen, ende als de Cheur-Vorſtelycke digniteyt, Landen, ende andere Patrimoniale Staten van 't Paltz-Graefſchap door hem, of door ſijn Adherenten ſullen geoccupeert blijven, ten minſten voor de tijdt van vijfthien jaeren.*

III.

En ſullen ſijn Majeſteyt van Groot-Brittannie, &c. noch de gheſeyde Heeren Staten niet mogen handelen met de Koningh van Spanjen, noch met ſijn Adherenten, in de geſeyde Terme van vijfthien naeſtkomende jaren, te beginnen van de dagh van het tegenwoordig verdrag, van Vrede, Beſtant, ſchorſſing van Wapenen, noch in eenige andere handelingh treden, ten gelijcke eynde ſtreckende, directelijck ofte indirectelijk, noch oock dit tegenwoordig Verbont verlaten of af-ſeggen, dan *met gemeen advijs en toeſtemmingh:* en zijn geſeyde Majeſteyt, ende geſeyde Heeren Staten ſullen gehouden zijn ſich op de continuatie van deſe tegenwoordige Alliantie te verklaren, een jaer te vooren eer de gheſeyde vijfthien Jaren verſtreken ſullen zijn.

IV.

In dit Verbondt ſullen oock ontfangen worden alle Koningen, Princen, Gemeenten, Steden en anderen, die in deſe ſaeck geintereſſeert ſijn, en ſulcks op billijcke voorwaerden ſullen begeeren; dewelcke ſolemneelijk door expreſſe deputatie hier toe verſocht ſullen worden, door zijn gheſeyde Majeſteyt, ende gheſeyde Heeren Staten, yeder in 't beſonder, of geſamentlijck, binnen drie maenden na het beſluyt van 't tegenwoordigh verdragh, of eer, ſoo 't geſchieden kan.

V.

Daer ſal goede en oprechte correſpondentie zijn tot d'onderlinge defenſie en beſchermingh der Koninckrijcken, Staten en Onderdanen van weer-zyden, tuſſchen zijn geſeyde Majeſteyt, ende de geſeyde Heeren Staten, die reſpectivelijck ghehouden ſullen zijn naer hun vermogen de welſtant, ſekerheydt, ende voordeel van malkander te bevorderen, ghelijck oock de ſchade, verſwacking, ende ondergangh van de geſeyde Coning van Spangien hun gemeene vyandt te betrachten.

Digitized by Google

1625. VI.

Sijn gheſeyde Majeſteyt, ende de gheſeyde Heeren Staten ſullen gehouden zijn deſe hun gemeene Vyandt aen te taſten *met al hun macht*, ter Zee ende te Landt, en ſullen tot dien eynde alle jaren doen toe-ruſten ende onderhouden een, twee, ofte meer Vloten, door middel van de welcken ſy hem ſullen aentaſten, ende infeſteeren door landingh van Volck in 't vaſte Landt, of door andere Aggreſſien in alle zijn Havenen ende Eylanden, met ſoo groote vigeur, dat de communicatie van de Zee, de Koophandel in Europa, de Negotie der beyde Indien, ende principalijck de jaerlijckſche Retour van zijn Vlooten hem afgheſneden ende geretrancheert magh worden.

VII.

Ende om aen te vanghen ſoodanigh een deſſeyn met order, ende met een geregelde en verdeelde bekoſtigingh, ſonder die geheel ten belaſtingh van zijn geſeyde Majeſteyt, of der gheſeyde Heeren Staten alleen te laten, ſoo is gheſeght en verdragen: dat ſijn gheſeyde Majeſteyt van Groot Brittannien, &c. een goet getal van Schepen, ten Oorlogh toe-gheruſt, op de Kuſten en Eylanden van Spangien ſal houden, om ghewoonelijck (ſoo veel als mogelijck is) de monden der Rivieren van *Liſſeben*, *St. Lucas*, ende de *Baey van Cadix* geſtopt te houden; gelijck oock de gheſeyde Heeren Staten van hun zijde gehouden ſullen zijn deſgelijcx op de Kuſten van Vlaenderen te doen, om (ſoo veel mogelijck is) de Havenen geſloten, ende de Zee vry van Zee-roveryen te houden.

VIII.

Maer ſoo daer en boven goet gevonden wierdt, om een treffelijcker ſprong te doen, ende de geſeyde Coningh van Spangien in ſijn eyghen Koninckrijcken ende Staten ghevoelijcker beſich te houden, een groote Vloot in Zee te brengen, met een deſſeyn, dat tuſſchen ſijn geſeyde Majeſteyt ende de geſeyde Heeren Staten geregelt ende vaſt-gheſtelt is; ſoo ſullen in ſoodanigh een geval de gheſeyde Heeren Staten gehouden zijn te contribueeren ende op te brengen een *vierde deel* van het getal der Schepen, die ſijn geſeyde Majeſteyt ten dien eynde ſal doen toe-ruſten, ende in Zee brenghen, ontrent even groot, evenwel toegeruſt, ende voor ſoo langen tijdt, als die van ſijn Majeſteyt gemunieert.

IX.

Sijn Majeſteyt ſal het commandement hebben over ſoodanige geheele Vloot, door ſijn Admirael, ofte in diens ſtede zijn Vice-Admirael; Doch echter is verdragen ende veraccordeert dat d'Admirael en Vice-Admirael, die de Vloot der gheſeyde Heeren Staten ſullen commandeeren, als ſy met die van ſijn Majeſteyt gheconjungeert zijn, een tweede Vlagh ſullen mogen opſteecken, met eenige oude Capiteynen by alle deliberatien van Krijghs-raet verſchijnen, ende daer in ſtem hebben; en dat de commandementen op de gheſeyde Vloot der geſeyde Heeren Staten door d'Admirael ofte Vice-Admirael van zijn gheſeyde Majeſteyt mediatelijck gedaen ſullen worden, ende door intermiſſie van d'Admirael ofte Vice-Admirael der gheſeyde Heeren Staten: welcke geſeyde Admirael ofte Vice-Admirael der gheſeyde Heeren Staten oock alle recht ſullen hebben over hun Officieren, Soldaten ende Matroſen, als ſy verſchil onder hen hebben. Maer indiender eenig diſpuyt ofte verſchil quam tuſſchen eenighe van de Vloot van ſijn geſeyde Majeſteyt, en die van de geſeyde Heeren Staten, ſoo ſal 't verſchil geexamineert ende gedecideert worden na de Wetten ende Ordonnantien, door d'Admirael ofte Vice-Admirael van ſijn gheſeyde Majeſteyt in de Krijghs-raet.

X.

In d'Exployten van Oorlogh, die gedaen ſullen worden om eenige Havenen te overweldigen, Rivieren op te zeylen, ende de Vyandlijcke Schepen te beſpringen, ofte in d'andere wercken van gelijck gevaer en natuer, ſal deſe order onderhouden worden: dat men gheen grooter ghetal van Schepen der geſeyde Heeren Staten ſal ghebruycken, dan naer advenant van dien van ſijn gheſeyde Majeſteyt naer de grootheydt van de byſtant; 't en zy dat met gemeene toeſtemmingh der Overſten van weder-zijden anders gereſolveert wordt. 1625.

XI.

Indien d'een of d'ander Vloot in Zee byſtant van Vivres, Munitie, Zeylen, ofte andere toeruſting van nooden had, ſoo ſullen (indien 't mogelijck is) d'Admiralen aen malkander onderſtant doen, voor een redelijcke prijs, of op voorwaerde van gelijcke weer-leveringh in de weer-keeringh der Vlooten, naer het believen van de geenen, die ſulcks verſocht hebben.

XII.

Indien deſe Vlooten, dus te ſamen gevoeght toegeruſt, in Zee of op het Landt eenige roof van de gemeene vyanden krijgen, 't ſy van mannen, Schepen, gout, ſilver, Koopmanſchap, ende andere roerende goederen, ſoo ſalmen terſtont een ſtaet en Regiſter van alle ſoodanige roof maecken, in tegenwoordigheydt, ende door middel der Officieren van beyde de Vlooten, ter goeder trouw, en ſonder yets daer af te verbergen, ofte wech te ſlepen: de welcke daer na gherechtelijck ghedeelt ſullen worden, naer de proportie van het ghetal, en grootheyt der Schepen, die zijn geſeyde Majeſteyt, ende de geſeyde Heeren Staten ſullen hebben toegeruſt en by gebraght, om deſe gemeene Vloot uyt te maken, niet tegenſtaende dat gebeuren kan, dat, ten tijden van de roof, geen der Schepen van ſijn geſeyde Majeſteyt, of *vice verſa* der gheſeyde Heeren Staten daer by was: op voorwaerde dat ſoodanige prijſen door een deel der Schepen van de gemeene Vloot gedaen zijn.

XIII.

Maer indien zijn geſeyde Majeſteyt van Groot Brittannien, &c. goet vond te doen Schepen op ſijn koſten een goet Heyr, ende dat aen eenigh Vyandtlijck Landt op te ſetten, om daer een inval te doen, ende eenighe ſtadt te veroveren, ofte eenighe ſtercke gelegentheydt in te nemen, om daer zijn gheſeyde Heyr in ſeeckerheydt, ende in een bequame plaets te Legeren, tot vorderingh zijner voornemens; ſoo is veraccordeert dat de occupatien, die in deſer voeghen in 't vaſte Landt gedaen worden, ghelijck, en volkomen aen zijn Majeſteyt ſullen behooren en blijven, niet tegenſtaende dat de Vloot der geſeyde Heeren Staten daer by geweeſt, en daer toe geholpen ſal hebben.

XIV.

Wel verſtaende nochtans dat, indien in ſoodanigh een landingh en uytvoeringh d'Onderdanen der gheſeyde Heeren Staten, oock hier by komen, ſy mee hun deel van de roof en roerende goederen ſullen hebben, naer proportie van hun ghetal met dat van d'Onderſaten van zijn geſeyde Majeſteyt, aen dewelck alleen al d'onbewegelijcke conqueſten, Eylanden, Steden en Landen ſullen blijven.

XV.

De gheenen, die Commiſſie ſullen hebben van zijn geſeyde Majeſteyt van Groot Brittannie of van de Heeren Staten, ſullen mogen, uyt kracht van deſe Alliantie, vervolghen, beſtrijden, nemen, en over al mee voeren alle hun Vyanden, in wat plaetſen ſy die oock ontmoeten; ja ſelf op de Reden, Monden en Rivieren, en in de Zee Havenen van wederſijden; op voorwaerde dat de genen, die op de Reden, inde Monden en in de geſeyde Havens ghenomen ſullen zijn, niet ſullen mogen mede gevoert worden voor dat ſy de rechten, Schattingen en Coſtumen aen de gheenen, dien ſulcks toebehoort, betaelt ſullen hebben: welcke Havenen en Reden van zijn geſeyde Majeſteyt, ende der gheſeyde Heeren Staeten open en vry ſullen zijn voor d'oorloghs Schepen ende Kooplieden van wederſijden, die daer ſullen inkomen, blijven, uyttrecken en anckeren, ſonder eenige verhinderingh. De geſeyde ſchepen ſullen ſich nochtans regheleren naer de Wetten, Rechten en Coſtuymen der voorſz Zee-plaetſen.

XVI.

Indien door ſtorm, vervolgh van Zeerovers, of door eenige andere dwangh en ongeluck eenighe Koopvaerdy Schepen Haven kieſen in de Landen der ghehoorſaemheyt van zijn geſeyde Majeſteyt, of der gheſeyde Heeren Staten, ſoo ſullen de ſelve vryelijck ende naer hun

1625. hun believen van daer moghen vertrecken, ſonder daer om gehouden te zijn aen landt te komen, hun Waeren te vermangelen, te verkoopen, ofte eenighe Rechten daer af te betalen.

XVII.

De Capiteynen, commanderende de Oorlogh ſchepen van ſijn gheſeyde Majeſteyt, of van de gheſeyde Heeren Staten, ende in Zee gheſonden met privees en beſondere Commiſſien van hun Souverainen, niet begrepen zijnde in 't lichaem van de gheſeyde gemeene Vloot, ſullen oock moghen in alle ſeeckerheyt hun prijſen, de ghemeene vyanden afgenomen, in de Havenen ende Reeden van ſijn gheſeyde Majeſteyt, ende der gheſeyde Heeren Staten brengen, ende daer na vry en naer hun believen daer weder uyt voeren, om die ter behoorelijcke plaets, volghens hun commiſſie, te brengen, ſonder gehouden te zijn hun geſeyde Prijſen aen d'Officieren van de plaets bekent te maecken, of eenighe Rechten daer af aen hen te betalen, maer nochtans op conditie van hun Commiſsien te toonen, ſoo ſy door hen daer toe verſocht worden.

XVIII.

Indien, gheduyrende deſe teghenwoordige Confederatie ofte Verbondt, eenige ſchepen door ſtorm, ofte door eenigh ander ongheval komen te bryſelen, of te vergaen op de kuſten van ſijn gheſeyde Majeſteyt van Groot Brittannien, &c. of op die van de geſeyde Heeren Staten, ſoo ſullen ſodanighe ſchepen, of de wracken en brocken daer af, binnen 't jaer weder ghe-eyſcht werden, ende dit door die geene, dien ſy van rechts wegen toe behooren, of die cauſe ende procuratie van hen hebben; ende ſy ſullen hen weder ghelevert werden, ſonder andere forme van Proces, betalende naer de Rechten en coſtuymen der plaetſen.

XIX.

Indien op ſodanigh of gelijck voorval eenigh diſpuyt ende verſchil rees tuſſchen d'Onderſaten van wederzijden, ſoo ſullen d'Officieren der plaetſen verplicht zijn goet en kort Recht aen hen te doen, ende te doen bedienen, ſonder de parthyen, door eenige formaliteyt van Proces, langh op en ſlepende te houden.

XX.

Alle Waeren van Contrebande, ghelijck zijn Munitien van mondt en Oorlogh ſchepen, Wapenen, Seylen, Touwen, Goudt, Silver, Koper, Yſer, Loot, ende diergelijcke dingen, van welcke plaets men die na Spangien, ende naer d'andere Landen, onder de gehoorſaemheyt van de gheſeyde Koninck van Spangien, ende van ſijn adherenten ſtaende, ſullen met de ſchepen en mannen, die ſy voeren, voor goede prijs verklaert worden.

XXI.

Sijn geſeyde Majeſteyt ſal inſtantie doen by d'andere Koningen, Princen, Staten, Steden ende Gemeenten, Neutrael zijnde, om aen hun Onderſaten te doen verbieden, ſoo langh de tegenwoordige Oorlogh ſal duyren, te handelen met de Koninckrijcken ende andere poſſeſsien van de gheſeyde Koninck van Spangien, en van ſijn adherenten, om hen met hun weten niet in eenige ſchade te doen vallen.

XXII.

Indien men dit niet ghewillighlijck kan verwerven, ſoo is verdragen dat de Schepen, die in Zee ghevonden werden, ende die men vermoedt dat ſy hun cours naer Spangien ſullen nemen, of naer d' Eylanden en andere Staten van de gheſeyde Koninck van Spangien, ende van ſijn adherenten, verplicht ſullen zijn ſtil te houden, om beſichtight ende beſocht te worden, ſonder daerom hen te vertragen, of te beſchadigen.

XXIII.

Ondertuſſchen ſal de Negotie ende koophandel over al open en toegelaten zijn in de Koninckrijcken, Steden en Landen der Bontgenooten, ende der Vorſten en vrienden, die Neutrael zijn, ſonder bedrogh ende liſt.

XXIV.

Deſgelijcks ſullen zijn geſeyde Majeſteyt, en de gheſeyde Heeren Staten vermogen in de Landen van wederzijden te doen maecken en koopen alderhande Munitie, Wapenen, Touwen, Zeylen en lijftocht tot noodige toeruſtingh van hun Vlooten, ſonder verplicht te 1625.
zijn voor de koop of vervoeringh meer te betalen, dan de gheenen van 't Landt in 't welck de koop ghedaen ſal zyn.

XXV.

Zijn Majeſteyt ſal de gheſeyde Heeren Staten handelen als Vrienden, ende ghebueren, die met hem in een engh verbondt verbonden zyn; voor ſoo veel de handelingh van Geſchut, en groote Koghels aengaet, aen hen toelatende te koopen en uyt te voeren uyt zyn Koninckrijcken ende Heerſchappyen ſoodanige voorraet van Geſchut, en tot ſodanig een prijs en conditie, als d'andere Bontghenoten van zijn Majeſteyt, of zijn eyge Onderſaten gewent zyn te hebben.

XXVI.

Ende indien 't hier na gebeurde dat zijn geſeyde Majeſteyt, ende de Heeren Staten beſonderlijck of alle te ſamen nieuwe ende bequame middelen quaemen t'ontdecken, om de geſeyde Koningh van Spangien krachtichlijcker ter Zee te beſchadigen, dan de genen zijn, van dewelcken in dit Tractaet verdragen is, en verſochten hun aenſlagen met ghemeene deliberatie en advijs in 't werck te ſtellen; ſoo is veraccordeert dat ſy daer af ſullen handelen door hun Geſanten, als ſy 't goet vinden, of door Deputatien, en uytgedruckte beſending, in dien het nut en dienſtigh geacht wort.

XXVII.

En alſoo geſegt is dat men de Koningh van Spangien, met openbare oorlogh, ende met alle ghewelt ter Zee ende te Landt ſal beſtormen ende aentaſten, ſoo is 't dat zijn geſeyde Majeſteyt, ende de geſeyde Heeren Staten gehouden ſullen zijn yeder in 't beſonder en op zyn eygen koſten op te brenghen een groot Heyr van mannen te Voet en te Paert, behoorlijck toegeruſt en overvloedichlijck van al 't geen verſien, dat noodich ſal zijn om haer te ſuſtineren, en bequaem te maken tot de gemene Vyant te beſpringen, ſoo in 't open velt, als in zijn beſlote ſteden, door belegeringen, overvallinghen en anderſints.

XXVIII.

Welck gheſeyde Heyr van zijn Majeſteyt van Groot Brittannie, &c. niet minder ſal mogen zijn, dan van *vijf en twintich* tot *dertich duyſent Mannen* te Voet, volkomentlijck met Musketten en Piecken gewapent, en van 4 tot 5000 Curaſſiers, met een behoorlijcke train van Artillery en andere nodige dingen naer advenant.

XXIX.

De gheſeyde Heeren Staten ſullen oock poghen van hun zyde een Heyr by malkander te brenghen van ghelijck getal van voetvolck en Ruytery, met een volle attirail van Kanon, en van alles, dat daer gewoonlijck en nootſakelijck by behoort.

XXX.

Zijn geſeyde Majeſteyt, en de geſeyde Heeren Staten ſullen hier na geſamentlijck de tijdt beramen, in de welck ſy geraden vinden te ſamen hun Heyren in 't velt te brengen, en ſullen tot dien eynde hun voornemens ende deſſeynen aen malkander openbaren, om ſoo veel te bequamelijcker de Heyr krachten der Vyanden te diverteren, en in verſcheyde plaetſen te trecken.

XXXI

Om dit te doen beloven ſy yeder zijn Heyren ſoodanich te beleyden, dat ſy naer hun beſte wetenſchap de ſeeckerheyt, gemack en nuttigheyt van malkander ſullen procureren ende bevorderen, onderhoudende ten dien eynde een ordinare en ſeer ghetrouwe correſpondentie te ſamen.

XXXII.

Indien 't geviel dat zijn gheſeyde Majeſteyt, tot d'overvoeringh van zijn Heyr, eenigh getal van Schepen behoefde, die bequaem waren om dit te doen, ſo ſullen de gheſeyde Heeren Staten hun beſt doen om zijn Majeſteyt vaerdichlijck t'accommoderen, mits betalende voor een redelijcke prijs; doch ſal men hen in tijdts hier af moeten verwittigen, op dat ſy tijdt ſouden hebben, om met d'eygenaers te verdragen.

XXXIII.

De Conqueſten en veroveringhen, die van 't een of

1625. 't ander Heyr gedaen ſullen worden, ſullen geheel aen dat blijven, 't welck de Conqueſten en veroveringhen gedaen heeft.

XXXIV.

Zijn Majeſteyt ſal naer zijn behoefte ende begeerte in de Vereenighde Nederlanden ghedient worden uyt de Magaſijnen ende anderſins, van Schepen, Wapenen, en Munitien van oorlog en Vivres, Materialen, ende andere noorſaeckelijckheden, midts betalende.

XXXV.

Deſe Heyren ſullen niet uyt het Velt getrocken werden voor de tijdt, die zijn Majeſteyt ende de gheſeyde Heeren Staten te ſamen ſullen beraemen, noch oock vermindert worden, dan met gemeen advijs, maer de hoofden van weerſijden ſullen gehouden zijn die ſterck en compleet te houden, ende die van tijdt tot tijdt met nieuwe wervinghen te ververſſchen.

XXXVI.

Indien de Vyandt al zijn Heyr krachten quam te keren tegen een alleen der Bontghenooten, ſoo ſal d'ander gehouden weſen zijn Heyr oock terſtont op te breken, ſoo het niet ergens vaſt leght, ende in 't Landt, en ter plaetſte brenghen en ghebruycken, daer men de meeſte ſchade aen de gheſeyde Vyant ſal konnen doen, ſoo hy niet ſeeckerder acht, en niet liever wil terſtont met zijn Heyr tot byſtant van d'ander trecken, om, in dien het mogelijck is, de Vyant tuſſchen de twee Heyr legers te ſluyten.

XXXVII.

Men ſal daer na handelen tuſſchen ſijn gheſeyde Majeſteyt, ende de geſeyde Heeren Staten op d'ordre der Contributien, die in de Landen en Staten der Vyanden gelicht ſullen worden.

XXXVIII.

Indien 't een of 't ander Heyr leger quam *ghepærſt ende ghedruckt* te worden, ſoo ſullen zijn geſeyde Majeſteyt, ende de gheſeyde Heeren Staten, ſoo 't gheſchieden kan, byſtant van ſoo veel Volck ſenden, als hun eygen ſeeckerheyt aen hen ſal toe laten.

XXXIX.

Alle *Brieven van Repreſalien, Marques, Arreſts*, en andere dierghelijcken, die te vooren geoctroyeert ende verleent zijn teghen d' Onderſaten van d' een of d' ander der Geconfœdereerden, om wat oorſaeck het oock is, ſullen van weder-zijden gheen plaets hebben, maer zijn voortaen, ende ſullen voortaen blijven nul, ende van geender waerden, en ſullen voor 't aenſtaende niet weer geoctroyeert ende verleent worden, maer men ſal gherechtigheyt bedienen en verleenen, ghelijck naer recht ſal behooren.

XL.

Door dit teghenwoordigh Verbont, of door eenighe woorden, daer in begrepen in't algemeen, of in't beſonder, wort niet beſlooten of verſtaen dat 'er is eenige *innovatie of vernieuwing, interruptie of afbreuck, of verandering in de Vryheyt van de Scheepvaert en Koophandel* in de Koninckrijcken, Staten ende Landen van zijn gheſeyde Majeſteyt, ende der gheſeyde Heeren Staten, ende andere Koninghen, Vorſten, Steden, Vrienden, Bontghenooten ende Neutralen, noch oock in de Wetten ende Coſtumen der Admiraliteyten, betalingh der Tollen, Impoſten, Subſidien, devoyren van weerſijden, noch in de Rechten, in Enghelandt Coſtuymen ghenoemt: maer is expreſſelijck verdragen ende veraccordeert dat de gheſeyde Vryheyt, Rechten, Tollen, Impoſten, Wetten, Coſtuymen ende betalingen boven genoemt in hun volle en geheele kracht ſullen blijven, gelijck ſy in de voorgaende dach waren, eer dit teghenwoordich verdrach geſloten wiert.

Welcke Conventien, Verdragingen, ende Artijckelen, hier boven verdraghen, en yeder daer af, zijn getracteert, geſtipuleert veraccordeert ende gepaſſeert tuſſchen de gheſeyde Commiſſariſen van zijn gheſeyde Majeſteyt, en de geſeyde Heeren Ambaſſadeurs der geſeyde Heeren Staten Generael, belovende getrouwelijck, en ſich verplichtende, uyt kracht van hun Commiſſien reſpectivelijck, (die aen 't eynde van dit tegenwoordich verdrach ghevoeght ſullen worden) dat ſy binnen drie eerſtkomende maenden, of eer, ſoo het 1625. mogelijck is, te weten, de Heeren Commiſſariſen van ſijn gheſeyde Majeſteyt aen de Heeren Ambaſſadeurs der geſeyde Heeren Staten, en de geſeyde Heeren Ambaſſadeurs der gheſeyde Heeren Staten aen de Heeren Commiſſariſen van ſijn gheſeyde Majeſteyt, ſullen beſtellen *de Declaratie* ſpeciale van de wil van hun Souverainen op dit Verdragh, of Brieven van Ratificatie, in genoeghſame ende beſtandige forme.

Tot beveſtiging en getuygenis van alle welcke Conventien, Pactien ende Artijckelen, de geſeyde Heeren Commiſſariſen ende Heeren Ambaſſadeurs dit tegenwoordigh Tractaet hebben geteeckent, ende hun Zegel daer aen doen ſetten. Gedaen in de Stadt van *Southampton*, deſen *ſevenden* dagh van September, in 't jaer *ſeſthien hondert vijf en twintigh* naer de ſtijl van Engelandt.

Hier volghde d'inhoudt der Commiſſien. *Karel*, door Godts genade, &c. Gedateert *Tichfield*, den *vijf en twintichſten* van Auguſtus 1625. Ende laegher, *Charles Rex.* Daer naer volghde de Pouvoir, macht ofte Commiſſie der Staten Generael, gedateert in den *Hagbe*, den *twaelfden* van Junius, 1625. *S. Beaumont vidit.* Onder ſtondt, door d'Ordonnantie der gheſeyde Heeren Staten Generael. *J. van Goch.* Gheteeckent ende gezegelt als volght:

James Ley. *François d'Aerſſens.*
G. Buckingam. *Alb. Joachimi.*
Penbroke. *R. van Burmania.*
Carlile.
Hollande.
E. Conwey.
R. Weſton.

De Ratificatie der Heeren Staten Generael was gheteeckent in den *Hagbe*, den *veerthienden* dagh van December 1625. Geparapheert *Verwer vidit:* Ende onder was geſchreven; door d'Ordonnantie der geſeyde Heeren Staten Generael, gheteeckent *J. van Goch.*

De Ratificatie van de Koningh was gheteeckent den *twintighſten* December 1625. gedateert *Careno.* Laeger,

Charles Rex.

Ende alſoo by het negen en dertighſte Artijckel van het voorgaende Tractaet belooft was opſchorſſing en vernieting van alle Repreſſalien: So heeft nochtans de Koning daer mede niet gewilt quijtſcheldinge van ſijne ende ſijner Onderdanen Actien teghen die van de Oost-Indiſche Compagnien in Hollandt. 't Welck hy te kennen heeft ghegheven door de volgende Acte.

Proteſt vanden Koninck van Engelandt over het intrecken van de brieven van Repreſalie teghen d'Ooſt-Indiſche Compagnie voor deſen verleent.

Autre ſujet touchant les Repreſſalies contre la Compagnie.

COmme ainſi ſoit qu'il y ait eu un Traitté entre nous & les Seigneurs Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays-bas, en date du 7. jour de ce preſent mois, auquel il ſe ſeroit traicté de pluſieurs Poincts touchant la defence mutuelle des nos Royaumes, & de leurs Eſtats, comme appart plus amplement par ce qui eſt convenu audit Traicté: ſçachent tous, qu'ayant par pluſieurs fois faict demander & avec beaucoup de patience attendu l'execution de Juſtice deſdits Seigneurs Eſtats, ſur leurs ſubjects de la Compagnie des *Indes Orientales* pour les exces commis auxdites *Indes*, & pareillement en *Amboina* par ceux de ladite Compagnie ſur nos ſubjects; leſquels ils ont *cruellement mis à mort, & ravi leurs bien & marchandiſes:* dequoy ayans demandé Juſtice long temps avant le commencement dudit Traicté comme auſſi des autres pertes, dommages, & offences ſouffertes & endurées par nos ſubjects, & deſquelles nonobſtant leurs inſtances & juſtes pleintes, ils n'ont peu juſque icy recevoir ſatisfaction: a raiſon de quoy nous aurions faict par cy devant nos proteſtes, que nous n'eſtions aucunement ſatisfaict & que nous n'entrerions en aucun Traitté avec leſdits Seigneurs Eſtats *juſques à ce que nous en euſſions*

Digitized by Google

1625. *enſions en reparation*, comme de droict appartient, principalement entre ſi proches Voiſins, Amis, & Alliés; ſur quoy les Ambaſſadeurs deſdits Seigneurs Eſtats preferoient tousjours a toute autre choſe le reſpect qui nous eſt deu, & n'avoient rien a ſi grand ſoing & particuliere recommandation que de trouver les moyens de nous ſatisfaire en ceſt endroict, apres quoy ils travailleroyent de tout leur poſſible & ne ceſſeroyent juſques a ce qu'ils nous y auront faict bonne Juſtice; & ce qui leur en auroit fait differer l'execution juſques icy, ne provenoit pas de malice ou oppiniaſtreté mais de l'Eſtat preſent de leurs affaires, Et de la conſtitution de leur Eſtat: qui ne leur permettoit pas de faire autrement: joinct a cela la diſtance des lieux, d'ou ils avoyent a recevoir leurs informations avant que de pouvoir paſſer outre en ceſte affaire: Et partant nous auriont ſupplié, que ces conſiderations particulieres n'empeſchaſſent pas le bien & avantage de la cauſe commune, Et qu'en cas qu'on ne nous fiſt bonne Juſtice a noſtre contentement, ils nous ſeroit tousjours licite & libre de nous faire raiſon, & contraindre ceux de leur dite Compagnie deſdits Indes de nous donner ſatisfaction, ſans entrer pour cela en rupture avec leſdits Seigneurs Eſtats Generaux: pour ces cauſes & autres contenues audit Traicté, nous avons ordonné quelques Commiſſaires d'entrer & conclure ledit Traicté avec leſdits Sieurs Ambaſſadeurs, mais avec cela avons proteſté & proteſtons par ces preſentes, a ce preſens leſdits Sieurs Ambaſſadeurs, leſquelles nous entendons devoir eſtre declarées aux dits Seigneurs Eſtats, & voulons eſtre notoires a tous: que ſi leſdits Seigneurs Eſtats ne nous font Juſtice dans *dixhuict mois* prochain venans de ce jour & date, de ce que nous avons ſouffert en noſtre *honneur*, & ne font faire reparation a nos ſubjects, auſquels nous ſommes obligéz de donner protection en leurs vies & biens, ils nous ſera tousjours libre de nous revenger des vies & biens de nos ſubjects, & ſoit par lettres de *Repreſailles* que nous donnerons a nos ſubjects ou immediatement par nos forces, propres, tirer la raiſon des *dommages & outrages* qu'ils ont ſoufferts en *Amboyna* & autre part deça ou de là la ligne, non obſtant aucunes clauſes generales ou particulieres contenus audit Traicté, de l'obſervation deſquelles, nous *nous ſentions & declarons libres & deſchargés en ce regard, devant Dieu & les hommes*, & a ceſt effect nous avons faict donner ce noſtre proteſte auxdits Sieurs Ambaſſadeurs pour eſtre repreſenté par eux auxdits Seigneurs Eſtats, & avons commendé a noſtre Ambaſſadeur le Chevalier *Carleton* de faire le meſme. Et pour le rendre d'autant plus ferme, & formel, l'avons faict en Regiſtrer en nos Regiſtres. Faict a *Tichfield* ce *neuf* jour de Septembre 1625.

Ceſt icy la vraye Copie du Proteſt de ſa Majeſté donné aux Sieurs Ambaſſadeurs de Meſſeigneurs les Eſtats, & ſoubſigné par eux l'an & le jour ſuſdits, eſtoit ſigné

E. *Conway.*

Het welck in 't Nederduytſch luydt / als volcht:

ALſoo men een Tractaet ghemaeckt heeft tuſſchen ons, en de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, in dato den *ſevenden* dagh van deſe tegenwoordige maent, in welck van veel Puncten gehandelt word, die d'onderlinge defenſie van onſe Koninckrijcken en van hun Staten betreffen, ghelijck klarelijcken blijckt, door 't geen dat in 't geſeyde Tractaet verdragen is; ſoo is 't, dat wy aen allen kennelijck maken, dat wy dickwils hebben doen verſoecken, en met groot ghedult hebben verwacht d'uytvoeringh van 't gerecht der geſeyde Heeren Staten over hun Onderdanen van d'Ooſt-Indiſche Compagnie, om d'exces en overdaet, in Ooſt-Indien bedreven, en beſonderlijk in Amboina, door de geenen van de geſeyde Compagnie over onſe Onderſaten, de welcken ſy *wreedelijck ter doodt gebracht, ende van hun Goederen en Koopmanſchap beroofft hebben*, daer af wy lange tijdt voor het begin van 't geſeyde Tractaet recht hebben verſocht, gelijck oock van d'andere ſchaden, verlies en ongelijken, door onſe Onderſaten geleden en verdragen; van 't welk ſy niet tegenſtaende de hun inſtantien en gherechtighe klachten tot hier toe geen ſatisfactie hebben konnen verkrijgen; dieshalven wy hier te voren onſe proteſten hebben gedaen, dat wy geenſins vernoegt waren, en dat wy in geen handelingh met de geſeyde Heeren Staten wilden treden, *tot dat wy reparatie en vergoedingh daer af ſouden hebben*, gelijck naer recht behoort, voornamelijck tuſſchen ſoo na by-ghelege Gebueren, Vrienden en Bondt-ghenooten: daer op d'Ambaſſadeurs der geſeyde Heeren Staten altijt boven alle andere dingen ſtelden de reſpect en Eerbiedigheyt, en niets meer ter herten namen, en ſoo ſeer in particuliere recommandatie hadden, dan middelen te vinden, om ons in dit ſtuck te vernoegen, naer 't welck ſy uyt al hun mogelijcke vlijt arbeyden, en niet op ſouden houden, tot dat ſy daer in goed recht aen ons ſouden doen; en dat het geen, 'twelck hen d'uytvoeringh hier af tot hier toe had doen uytſtellen, niet uyt booſheyt of hardneckigheyt ſproot, maer uyt de tegenwoordige ſtaet van hun ſaken, ende conſtitutie van hun ſtaet, die hen niet toe liet anders te doen. Hier by gevoegt de diſtantie der plaetſen, daer af ſy hun informatien hadden te verwachten, eer ſy in deſe ſaeck mochten voortgaen, en dieshalven ons baden dat deſe particuliere conſideratien de welſtandt ende vorderingh van de ghemeene ſaeck niet ſouden beletten, en dat, ſoo men gheen goed recht tot onſe vernoegingh dee, altijd vry en toegelaten aen ons ſou ſijn rekeningh aen ons ſelven te doen, ende die van hun gheſeyde Ooſt-Indiſche Compagnie te dwingen ſatisfactie aen ons te geven, ſonder daer om in rupture met de geſeyde Heere Staten Generael te treden: om deſe oorſaken, en om anderen, in 't geſeyde Tractaet begrepen, hebben wy eenige Commiſſariſen geordonneert om met de geſeyde Heere Ambaſſadeurs in handelingh te treden, en te ſluyten: Maer wy hebben echter daer by geproteſteert, en proteſteren door deſe tegenwoordigen aen deſe tegenwoordige geſeyde Heeren Ambaſſadeurs, die wy verſtaen te behoren aen de geſeyde Heere Staten verklaert te worden, en aen alle bekent willen hebben, ſoo de geſeyde Heere Staten gheen goet recht aen ons doen, in de tijdt van 18. eerſtkomende *Maenden* na deſe dach en dato, van 't geen, dat wy in onſe eer geleden hebben, en geen reparatie en vergoeding aen onſe Onderdanen laten doen, aen de welcken wy verplicht zijn protectie en beſcherming van hun goederen en leven te geven, het aen ons altijt vry ſal ſtaen ons van de levens en goederen onſer Onderſaten te wreken, en, 't ſy door Brieven van Repreſalien, die wy aen onſe Onderſaten ſullen geven, of immediatelijck door onſe eyge krachten, reden trecken van de ſchaden en verlies, die ſy geleden hebben in *Amboina* en elders aen deſe en ghene zyde van de linie; niet tegenſtaende eenige algemeene of beſonder clauſen, in 't geſeyde Tractaet begregen, van welckers onderhoudingh wy *ons gevoelen en verklaren vry en ontlaſt ten deſe opſicht voor Godt en de Menſchen.* En tot dien eynde hebben wy doen gheven deſe onſe proteſt aen de geſeyde Heeren Ambaſſadeurs, om door hen aen de gheſeyde Heeren Staten vertoont te worden, en hebben oock aen onſe Ambaſſadeur, de Ridder *Carleton* gebode deſgelijcx te doen, en om dit ſo veel te vaſter en formelijcker te maken, ſoo hebben wy dit doen regiſtreren in onſe Regiſters. Gedaen te Tichfield, deſe negende dach van September, 1625.

Dit is de rechte Copy van 't Proteſt van zijn Majeſteyt, gegeven aen de Heeren Ambaſſadeurs van mijn Heeren de Staten, en door hen ondertekent in 't Iaer, en inde dach, hier voor genoemt. Was getekent.

E. Conway.

Uyt welck Proteſt af te nemen was des Coninghs groote ondernoechtheydt over de ſaeck van Amboina; **op welck ſubject d'Ambaſſadeur** Carleton **in deſe Somer veel klachten hadt gedaen: inſiſteerende particulierlijck;** dat Laurens Maerſchalck **moght werden in verſeeckeringh ghenomen / ende dat** Coene, **dien hy verſtondt dat men weder voor Generael wilde**

ſenden

1625. senden na Oost-Indien/niet mochte werden verwaerts gesonden: hem seggende te zijn gheweest voorsaeck van d'executie over d'Engelsche in Amboina; ende daerom behoorde na rigueur te werden ghestraft. Maer daer wiert niet veel op gelet.

Aengaende het affenden en equiperen der meer gemelte twintich Schepen was hier van wegen den Koning specialijck negotierende eenen Mr. St. Leger: oock is op dat subject hier gekomen de Colonel Cecil: op welckers aensouden upt d'Engelsche alhier militerende Natie voor den Koningh zijn toe gestaen ende gesonden seven Capitains/ achtien Lieutenants/ende ses Vaendrigs: om te gaen dienen op 's Konings Vloote voor drie langhe of Heere Maenden: soo men die hier noemde; behoudende haer charghen alhier. Haer versoeck was om te hebben thien gheheele Compagnien: item vijf Musquettiers upt yeder Engelsche Compagnie. Maer 't wiert afgeslaghen: alsoo d'Engelsche Compagnien sonder dat zwack waren: ende de recreüen upt Enghelant waren dier hostende.

Ende om datmen den Coningh soo gheneghen sach; wiert goet gevonden in alle manier hem t'animeren. Aen zijn Majesteyt wiert gheschonden ende vereert een schoon Wapen ter somme van seven duysent ses hondert ende vijftien gulden. Aen de Koninginne wiert gesonden ende gheghéven voor twaelf duysent gulden aen sijn Lindeghewaet. Aen ghemelden St. Leger wiert alhier vereert een goude Ketse ende Medaille tot vier hondert gulden.

De Heer Morton is van weghen den Koningh dese somer ock in den Hage gearriveert geweest; preparerende en coopererende 't werck der Alliance: en dat eene ghesamentlijcke op een komste mocht zijn in den Hage van voorname Ambassadeurs van alle die ongeern sagen de groothept van Spagnien en Oostenrijk: ende alsoo Enghelant daer in tegenwoordig de genegenste ende dese staet alreede in Oorlogh was: soo wiert voor eerst gemaeckt het Tractaet van Southampton, als gesept is. Aen den Heer Morton vertrechende wiert vereert een Goude Keten van duysent ende een Medaille van hondert gulden.

De Cancelier Ulefelt van zijn repse nauwelijck weder ghekomen zijnde by den Koningh/ wiert terstont met den Heer Christiaen Tomas tho Thomarop weder na den Haghe gheschonden op credentialen van den Koningh/ ghedateert Nyborgh den dartigsten October: hadden hier audientie den vier en twintigsten November, na complimenten verklaerden gekomen te zijn op de generale by een komste der Naburige Koningen ende Potentaten tot het maecken van d'Alliantie tot herstellinge der Duytsche ende gemeene saecke.

Sy urgeerden wederom particulierlijck het senden van eenigh Volck/ seggende dat Graef Hendrick van den Berge last hadde sich met Tilly te conjungheren. 't Welck men excuseerde: ende verzoqueerde dat het senden van 't volck van hier de rechte middel soude zijn om ock den Spangiaerden te doen resolveren om volck tot Tilly te senden.

Ende is nochmaels goet gevonden het senden van Volck te veranderen in een gheit secours van vijftigh duysent gulden ter Maent.

Ende aengaende de groote handelingh van Alliantie wierden deur Gecommitteerde gesondeert de Ambassadeurs van Vranckrijck ende Venetien of sy last hadden. Die van Vranckrijck verklaerde last te hebben sich niet in de handeling te begeven/ met d'Ambassadeurs; maer af te wachten wat de selve alhier souden concluderen: om alsdan t'openen de goede Intentie zijns Koninghs.

Desgelijcx die van Venetien/ doch versochte datmen confidentijck met hem wilde communiceren/ sy hoopte last te krijgen.

Van wegen Engelandt waren alhier ghekomen den Hartogh van Buckingam ende de Graef van Hollant, die met den Ambassadeur Carleton audientie hadden den een en twintighsten Novembris. Spreeckende eerst den Hartogh in ghenerale Termen van salutatie ende complimenten. Daer na Carleton: welckers aenbrengh soo by publijcque audientie/ als by particuliere openingh/ bestont daer in dat sy quamen om het effect ende ghevolgh van d'Alliantie met Somersdijck ende Burmania den sevenden Septembris ghesloten. 2. Specalijck dat de beloofde twintigh schepen mochten wel ghequipeert ende ghemonteert voortkomen. 3. Dat d'Engelsche Compagnien hier te Lande mochten wel ende promptelijck betaelt worden. 4. Niet toe te laten dat d'Engelsche solbaten onder Compagnien van andere Natien mochten werden aengenomen. 5. Om Satisfactie aen Bactough, Veer, ende de Weduwe Henderson. 6. Aengaende de penninghen voor Mansvelt ghenegotieert. 7. Aengaende het different van de Tarra. 8. Aengaende de differenten van Oostindien. 9. Specalijck om te doen straffen de Richters in Amboyna over d'Engelsche executie. 1625.

Belanghende de groote handelingh der alghemeene Alliantie is goet ghevonden den seven en twintighsten Novembris een aenbangh te maecken/ ock in absentie van den Prince: om zijn Excellentie als Mojenneur (des woordt zijnde) te gelyupten. Ende na eenighe conferentien is beslooten het hier naer volghende Tractaet van Alliantie. 't Welck gheschonden is aende Provintien: ook aen den Resident Aitzma; om de Hanse Steden t'induceeren haer in de selve te coniungeren.

Den veertienden Decembris na middach hebben den Hartogh van Buckingam, Graeve van Holland ende Carleton audientie gehadt/ haer afschept nemende/ recommanderende d'eenigheyt in de Religie, betaling der Enghelsche Troupen/ de Terra, d'Oostindische differenten/ de differenten met de Noortsche Compagnie/ de beplinghe der Zee/ ende Equipagie van een tweede Vloot. Noopende alle 't welck haer soo by monde als in Scriptis is belooft alle mogheliicke satisfactie. Voorts op het stuck van haer vereertingh ghedelibereert zijnde/ is ghyeresolveert aenden Hartogh van Buckingam te doen hebben een present van achtien a twintigh duysent gulden/ aen den Graef van Hollandt thien duysent gulden/ ende aen Carleton ghelijck aen den Ambassadeur Maurier tot vijf duysent gulden/ in gheval sy mede vertrock. Anders een keten van vijfthien hondert gulden. Buckingam/ en Hollant Engelse Ambassadeurs alhier.

Tot het present aen Buckingam is ghemaeckt een Gouden Lampet, wegende vijf en tsestigh marck seven oncen en drie Engelschen, d'once tegen ses en dartig gulden thien stuyvers, beloopende negenthien duysent twee hondert ende veertigh gulden negentien stuyvers acht penningen, tegen dartigh stuyvers d'once voor façon: komt seven hondert t'negentigh gulden veertien stuyvers acht penningen met de custodie tot dartien gulden, in alles twintigh duysent vier ende veertigh gulden twaelf stuyvers. Dat aen den Graef van Hollandt was van drie en dartigh Marck twee oncen vier engelsen, beloopende neghen duysent seven hondert sestien gulden ses stuyvers voor fatsoen/ drie hondert negen ende t'negentigh gulden ses stuyvers met darthien gulden voor de Custodie, in alles thien duysent een hondert acht ende twintigh gulden twaelf stuyvers twaelf penninghen/ voor 't op-wisselen van gelt ende anderssints hondert vijftigh gulden, suiet dat de Lampetten beliepen dartigh duysent drie hondert, drie en twintigh gulden ses stuyvers; ende aen Carleton mede vertrechende vijf hondert dubbelde Ryders. Het desappointement van Buckingam ende Hollandt van den negenthienden November tot den seventhienden December beliep vijfthien duysent twee hondert ende vijf en veertigh gulden thien stuyvers acht penningen: ende de verteringh van de Denemarckische Gesanten was vier duysent ses hondert twee ende dartigh gulden, boven de huys-bestaingh tot twintigh stuyvers daeghs.

Met de presenten in Enghelandt is gheschonden den Agent Valckenburgh, om deur den Ambassadeur Joachimi aen haer plaets te worden verhandelt.

Ende dewijle dese liberaliteyt soude mogen in consequentie getrocken worden; is den tweeden January 1626. ghyeresolveert dat voortaen gheen Wtheemsche Am-

1625. Ambaſſadeurs langher ſouden worden ghedefrayeert als tot d'eerſte audientie, ende gheen hooghер preſenten te doen als tot twee duyſent guldens / ende dat deſe reſolutie niet ſoude mogen verandert worden als met eenpartige conſent van alle Provintien.

Om welcke conſideratie ooch is ghedifficulteert de dickwils ghepraponeerde recognitie ende vereeringh aen de Commiſſariſen of Raden des Konings / geſtaen hebbende over het Tractaet van Alliantie in Engeland den ſevenden Septembris leſtleden gemaeckt.

De Koning van Groot Brittangien nam ſoo ſeer ter herten de rupture tegen Spangien / ende het gemeene weſen / dat hy / om niet moeyelijck te vallen zijne Onderdanen / of ſulcks op een bewilligingh van 't Parlement te laten aenkomen / verſchepden zijne notabelſte Juweelen had laten overbrenghen / om gelt daer op in deſe Landen te doen negotieeren. d'Ambaſſadeur Carleton hadde ſynen Neve Dudley Carleton alhier ghelaeten om d'Engelſche ſaecken waer te nemen. De ſelve (beneffens Calandrini) hebben veel moeyte gedaen om op de ſelve Juweelen te lichten twee millioenen, ende daer upt in ſpecie te betalen de vier Engelſche Regimenten, die de Koningh (volghens 't Tractaet van den vijfden Juny ſeſthien hondert vier en twintigh) ſchuldigh was / tot dienſte van deſe Landen te onderhouden. Hare Hoogh Mogende hebben ſulcks ghe-ſecundeert / ende deur beſendinghe tot Amſterdam laten aenbieden het Credijt van de Generaliteyt; maer de Kooplieden hebben begeert Credijt van de Provintie van Hollandt, of van de Stadt Amſterdam, daer in die van Hollandt en van Amſterdam zwarighеydt hebben gemaeckt.

d'Affairen van Venetien, 't ſedert mijn laetſte aenteeckeningh / zijn niet geweeſt als dat d'Ambaſſadeur Contarini den ſeſten Februarp anno ſeſthien hondert vijf en twintigh, notificeerende het af-ſterven van den Hartogh Franciſco Contareno; en dat in ſijn plaetſe ghekooren was Johannes Cornaro. Heeft ooch veel inſtantien ghedaen / ooch ghedurende het Beleegh van Breda, dat den Hartogh van Candale, hebbende alhier een Regiment in Februarp leſtleden over-ghebracht / ten dienſt van deſen Staet mocht gaen na Venetien / alwaer hy ooch dienſt hadde / met titul van Generael. 't Welck hem in April ſeſtien hondert ſes en twintigh is toeghеſtaen / op ſijn verklaringh / dat d'Oorlogh in Italien heftigh voort ginck / ende niet een half uyr uytſtel conde lijden; om welcke Oorlogh die van Venetien hebben begonnen te difficulteeren / ende korts daer na gheheel achter gehouden haer beloof de ſubſidie van vijftigh duyſent gulden 's maents / ghedurende den Oorlogh van deſen Staet tegens Spangien / volghens het Tractaet. Nopende de groote Handelingh van Alliancie, heeft Venetien ſich hoel gehouden / gelijck ooch Vranckrijck: doch om de ſelve op te wacken / is geſchreven aen den Ambaſſadeur Berck tot Venetien. Aen den Hartogh van Savoyen wierden niet als Brieven gevonden deur Luz / ende goet ghevonden te ſenden den Heer van Somerſdijck na Vranckrijck alleen / hoewel hy geerne ghеſien hadde / dat men noch een of meer hem hadde geadjungeert: Is vertoghen in Novembris ſeſthien hondert vijf en twintigh. Ende om de goede dienſten by den Ambaſſadeur d'Eſpeſſes aen deſen Staet ghedaen / ende noch te doen / wierde gereſolveert aen hem te doen eene vereeringh van duyſent halve Ducaten / ter ſomme van vier duyſent gulden vijf ſtuyvers: 't Welck hy verklaert heeft niet te komen aennemen ſonder conſent des Konings.

De Mareſchal Chaſtillon is in Mayo deſes jaers ooch upt Vranckrijck weder ghekomen met Brieven van de Koninck van den ſevenden May, wierde door door den Heer van Noortwijck ende Beaumont ter audientie ghehaelt; Doch praponeerde niet als generale complementen / met aenbiedinge van des Conings faveur / ende ſijnes dienſt. Op Vranckrijcks gedurigh aenhouden / is den twintigſten Juny geſententieert in de ſaecke tuſſchen d'Oost-Indiſche Compagnie / ende die van Diepen: Waer by de Compagnie gecondemneert wierde te betalen het derde part van de Peper / tot Bantem ingekocht / ende geladen in 't verbrande ſchip l'Eſperance; peder Sack ghereeckent tot vier Realen van achten; ende daer toe het derde part (Tollen / koſten van Ladinge ende tranſport van Bantem tot Jaccatra, &c. Waer in nochtans de volmacht van die van Diepen, Jacques Jacob niet heeft willen acquieſceeren: Soo dat deſe ſaecke noch veel jaren daer naer heeft getrotteert. Gemelte Ambaſſadeur heeft noch in Octobri hare Hoog Mog: van wegen ſijn Coning bedanckt / van dat ſy aen de Gedeputeerde van Rochelle geen audientie hadden gegeven: doch dat ſijn Majeſteyt verwacht hadde / men ſoude de ſelve gheappreheudeert / ende aen hem overgeſonden hebben.

1625.

In Octobri is in den Hage ghekomen den Heer Gabriel Oxenſtierna, Baron van Kimitho, hebbende audientie den ſeſten dits op Brieven des Coninghs in Sweden van den negenden July. Doende ſalutatie, condoleance over den doodt van Prins Maurits, ende excuſe van het ſchuldighe ſecours. Hy verſochte Copie van dat met Engelandt den ſevenden Septembris ghemaeckte Tractaet van Alliancie, daer van hem is toe geſtaen Lecture, geen Copie. Sijn naerdere openingh beſtonde daer in / dat ſijn Coninck preſenteerde een Legher te formeeren, voor het ghemeene Weſen in Duytſlant: mits hebbende aſſiſtentie. Maer dewijle tot ſulcks nu aenghеſtelt was een by-een-komſte der welgeſinder Koningen / ende Potentaten / Geſanten / tegen den twintighſten Novembris, ſoo wierde hem geantwoort: datmen verſochte dat ſijn Koningh gelieſde ooch de zijne tegens dien tijdt alhier te ſenden. 't Welck nochtans (om hoogheyt des tijts / of andere reden) niet is geſchiet / hem wierde vereert een Goude Keten, gelijck aen Ulefelt.

Die van Groeningen hebben (volgens conceſſie van den vijfden Auguſti ſeſtien hondert en twintigh van de Generaliteyt) genooten jaerlijcks twaelf duyſent guldens tot Fortificatie van haer ſtadt / ende alſoo die van de ſelve Stadt verklaerden dat haer ſulcks alreede geloſt hadde over de twee Millioenen, zijnde een Ropael ende Frontier-Veſtingh / ſoo hebben zy al in Februario verſocht continuatie van de ſelve ſubſidie. 't Welck op neerſtigh aenhouden van den Heere Schaffer geconſenteert is noch voor ſes jaer / ingaende na expiratie van de eerſte conceſſie: midts dat die ſouden betaelt worden upt de jaerlijckſche Fortificatie-penninghen by de Provintie van Stadt ende Landen van jaer tot jaer in te willigen.

Eyndelijck ende tot beſlupt / wert dat alhier gheſtelt het Tractaet 't welck de Coninghlicke Engheliſche ende Deenſche hier voor genoemde Ambaſſadeurs met deſen Staet hebben gemaeckt. Waer in te noteeren ſtaet het monſtreux groot ſubſidie dat de Coning van Engelandt verbonden wiert aen Dennemarck te fourneeren: namentlijck / driemael hondert duyſent gulden alle korte Maenden / ofte ſes en dertich mael hondert duyſent gulden in 't jaer. Sijnde het hooghſte / wat opt Vranckrijck aen deſen Staet heeft ghegeven / drie en twintigh mael hondert duyſent gulden. De Heer Boſwell, namaels Koninghlijcke Engelſche Reſident alhier / heeft my geſept d'oorſaecke van die exorbitante belofte van ſubſidie ghеweeſt te zijn de Hartogh van Buckingam: die in alle manier pooghde zich in Engelandt by de Gemeente aenghenaem te macken: zich thoonende ſoo yverigh om den Coningh van Bemen weder in ſijne Erf-landen te ſtellen: Ende met eenen dat hy was recht Vyant van Spagnien ende van Oſtenrijck. Ten tweeden / ſeyde de Heer Boſwell, ſoo was Buckingam een man / die (om de groote faveur daer in hy was by den Koningh / ende om ſijn hooghe fortuyn / ende rijckdom) gheen gelt was achtende / oft (om beter te ſegghen) niet wiſt wat gelt was: Quid valeat nummus, quem præbent uſum. Waer by quam / dat hy geen kennis van ſaecken had; dat hy niet wiſt of na ſagh / wat in diergelijcke geballen de machtige Koningh van Vranckrijck, of wel / Engelandt ſelf plagh te doen. Derhalven volghde: dat het niet ſoo licht wierdt geprefteert / als belooft: ja eyndelijck niet met al: Soo dat de Coningh van Dennemarck doen

ynge-

1625. ongeluckigh Oorlogende / al den ſchult op de wan-betalingh van die ſubſidien ſmeet. Ter contrarie deſen Staet beloofde niet meer als vijftigh duyſent gulden 's maents: Maer dat wel preſterende / dede meer goet aen Dennemarck, als de groote beloften van Engelandt.

Alliance faicte entre les Sereniſſimes Roys de la grande Brittangie & de Denemarck & les Seigneurs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas.

Tractact tuſſchen Enghelandt ende deſen Staet gemaeckt met Dennemarck.

COmme ainſi ſoit, que d'un commun conſentement, & en conſideration des *mauvaiſes & treſdangereuſes menées, outrages, Violences, & oppreſſions*, leſquelles depuis quelques années juſques à preſent, non ſeulement ſe ſont menacées, mais auſſi par guerre ouverte & de faict executées, contre la pacification eſtablié & confirmée de temps en temps ſucceſsivement par les Empereurs meſmes, & contre les autres conſtitutions fondamentales de l'Empire, & les capitulations jurées: tout ce qui concerne non ſeulement les *Electeurs, Princes, Villes & Eſtats d'Allemagne*, mais auſſi par une inevitable conſequence les *Roys, Princes, & Eſtats voiſins, amis & alliez*, a cauſe de *l'intereſt* qu'ils ont en la conſervation deſdites Paix, conſtitutions, capitulations, & confirmations, on a eſté pouſſé & contrainct, pour en temps obvier & empeſcher les *cours trop* violents, *& inſupportables de ces mauvaiſes intentions, & oppreſſions, & pour le reſtabliſſement & conſervation de ladicte liberté droicts & conſtitutions de l'Empire*, de s'oppoſer à une ſi evidemment approchante ruine, & a tous ceux qui maintenant ou pour l'advenir en ſeront les auteurs. Et que pour leſdites raiſons le Sereniſſime Roy de la Grande Bretannie a envoyé icy a la Haye en Hollande, les Tres-Illuſtres Seigneurs *George Duc de Buckingam* Grand Admirael d'Angleterre, &c. *Henry Comte d'Hollande &c.* ſes Ambaſſadeurs Extraordinaires, & le Seigneurs *Dudley Carleton* Chevalier, ſon Ambaſſadeur Ordinaire pres les Seigneurs Eſtats Generaux du Pays-Bas, & auſſi le Sereniſsime Roy de Denemarck, les Seigneurs *Jacques Uleſeld de Urup*, Chevalier du Royaume de Denemarck, Gouverneur de Niburg, & *Chriſtiaen Thomas de Tomme Rup*, ſes Ambaſſadeurs extraordinaires, & que leſdicts Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas ont commis & deputés les Sieurs *Floris Comte de Culenborgh*, Baron de Pallant, Witten, Weerde, Seigneur de Leede, Lienden, Wildenburgh, Kenſwieler, Engelſdorp, Urechem, Bachem, &c. *Nicolas de Bouchorſt Seigneur de Noortwijck*, Bailliff & Grand Maiſtre des levées de Rijnlant, *Anthony Duyck*, Conſeiller & Penſionaire des Eſtats d'Hollande & Weſtfriſe, *Simon de Beaumont* Conſeiller & Penſionaire de la Ville de Middelbourg, *Gijsbert de Hertevelt*, *Chriſtiaen Oeſterzee* Grietman de Lemſterlant, *Thomas Varuer* Bourgemaiſtre de la Ville de Deventer, *Gooſſen Schaffer* Seigneur en Uthuyſen & Meden, leurs Commiſſaires leſquels ayants eſté pluſieurs fois aſſemblés icy à la Haye ſuſdite pour traicter & convenir ſur l'ordre & remede neceſſaire pour parvenir aux fins ſus mentionnées, ſont accordés & convenus entre eux des Articles ſuivants.

I.

Premierement qu'il y aura vne Alliance ferme, ſtable, & permanente entre les Sereniſſimes Roys de la Grande Bretaigne & de Denemarcq, & les Seigneurs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays Bas.

II.

Que pour remedier aux maux ſuſdicts, ſa Majeſté de Denemarcq tiendra ſur pied ſon armée, & la groſſira *de vingt huict à trente mil Soldats à pied, & de ſept à huict mil a cheval*, moyennant qu'elle ſoit deüement & ſuffiſamment aſſiſtée des Confederés.

III.

Que ſa Majeſté de la grande Bretaigne aſſiſtera le Roy de Denemarcq de *trois cens mil Florins par mois*, à payer la Ville de Hambourg, de mois en mois, preciſement & à conter *trente deux jours pour un mois*.

IV.

Que ſa Majeſté de la Grande Bretaigne en ſuitte de l'Alliance contractée entre elle & leſdits Seigneurs Eſtats Generaux, & ſelon les conventions d'icelle mettra en Mer *une autre Flotte*, pour ſeconder celle qui deſia eſt en Mer, à fin de par ce moyen divertir & empeſcher les Forces de la Contrepartie. 1625.

V.

Que leſdits Seigneurs Eſtats Generaux aſſiſteront ſa Majeſté de Denemarq de *cinquante mil Florin, par mois*, à conter comme deſſus, & outre ce, en cas que leurs affaires le pourroyent permettre, & que les forces de leur Ennemy s'advançoyent contre l'Armée du Roy de Denemarcq, feront en faveur de ladite armée une *bonne cavalcade*, pour divertir ledit Ennemy, & encores contribueront leur *part a la ſuſdite Flotte du Roy* de la grande Bretaigne, & en l'eſté qui vient, mettront auſſi en Compaigne tant d'Infanterie & Cavallerie, qu'il leur ſera poſſible, pour faire un *bon camp*, & empeſcher que leurs Ennemis n'envoyent de renfort contre ladicte Armée du Roy de Denemarcq.

VI.

Que nul des Confederés *ne pourra ſortir de cette Confœderation, devant que l'on aye, par la grace de Dieu, obtenu le reſtabliſſement ſuſdict en Allemaigne.*

VII.

Qu'auſsi nul des Confederés *pourra recevoir ouvertures du parti contraire*, ſi non celles qui ſeront preſentées par eſcrit, auſquelles auſsi nulle reſponce eſſentielle pourra eſtre donnée, juſques à ce qu'icelles ſeront communiquées aux Miniſtres de tous les Confederés, Reſidents icy a la Haye, & *ſans le conſentement commun.*

VIII.

Si l'un ou l'autre des Confederés ſe trouvoit cy apres directement ou indirectement moleſté, inquieté, ou oppreſſé en leurs Royaulmes, Pays, Dignités, ou Villes, par Mer ou par Terre *à cauſe de ceſte Confœderation*, les aultres ſeront tenus de *l'aſſiſter*, ſoit par Mer ou par Terre, des forces & moyens par les Confederés ja accordés, ou de tout leur pouvoir, afin d'aider à le garentir deſdites oppreſſions.

IX.

Tous leſquels points & pactions ſont & ſeront obligatoires meſmes au regard de ſa Majeſté de Denemarcq *moyennant que l'aſſiſtance ſuffiſante luy ſoit accomplie infalliblement.*

X.

Et d'autant qu'il a pleu au Sereniſsime Roy-Chreſtien de France, de faire ſerieuſes inſtances au Roy de Denemarck, meſmes par l'envoy de deux ſiens Miniſtres, afin de le diſpoſer *pour prendre à la main le remede contre les pernicieuſes menées & oppreſſions en l'Empire*, accompagnées leſdites inſtances de *pluſieurs offres & aides* pour pouvoir ſouſtenir ce faix: la Majeſté dudit Roy Tres-Chreſtien ſera au pluſtoſt requiſe, de vouloir maintenant entrer en cette alliance, ou bien de ſubvenir a l'entretien de l'Armée du Roy de Denemarck, d'un bon & liberal ſubſide, ſelon ſes offres royaux, & a l'eſgal des autres Confœderez, qui s'engagent pour le bien publicq.

XI.

D'Autant auſsi que le Sereniſsime *Roy de Swede*, a faict divers offres, & declarations de ſa bonne inclination à cette Alliance; ſa Majeſté ſera ſemblablement requiſe d'y vouloir entrer, & la ſeconder en conformité deſdits offres.

XII.

Seront auſsi requis la Sereniſsime Republicque de *Veniſe*, & le Ducq de *Savoye* à y entrer, & prendre part à icelle.

XIII.

Seront ſemblablement requis les Princes Electeurs d'Allemaigne & tous autres *Princes, Eſtats, & Villes intereſſées* à entrer dans la meſme Alliance.

XIV.

Ceſte Alliance ſera auſsi notifiée au Prince de *Tranſilvanie*, pour entendre, ſi ſon Alteſſe trouvera bon d'y entrer, & faire pour le bien d'icelle ce qu'il conviendra.

Ceſte

Digitized by Google

1625. XV.

Ceſte Alliance ne donnera aucune *innovation*, *ny alteration* aux Alliances que ſa Majeſté de la Grande Bretannie à particulierement contractées avec leſdits Seigneurs Eſtats Generaux, leſquelles l'on entend que ſeront gardées en leur entier, ſelon la forme qu'elles ſon Concluës & arreſtées.

Leſquelles conventions, pactions & Articles cy deſſus contenus, & chacun d'iceux ont eſté traictés, ſtipulés, accordés, & paſſés entre leſdicts Seigneurs Ambaſſadeurs de la Grande *Bretaigne* & *Denemarck*, ſoubs le bon plaiſir de leurs dites Majeſtés & par les Commiſſaires deſdits Seigneurs *Eſtats Generaux*, auſſi ſoubs le bon plaiſir de leurs ſuperieurs, promettans de bonne foy, & s'obligans en vertu de leurs commiſſions reſpectivement, qui ſeront inſerées à la fin du preſent traicté, que dans le *vingtjeſme* de Mars prochainement venant, ou pluſtoſt, ſi faire ſe peult, par ceux qui ont leurs principaux moins eſloignés ils feront fournir icy à la Haye, ſçavoir les Seigneurs Ambaſſadeurs de la Grande Bretaigne aux Miniſtres de Denemarck, & deſdits Sieurs Eſtats, & leſdits Seigneurs Ambaſſadeurs de Denemarck aux Miniſtres de la Grande Bretaigne, & Seigneurs Eſtats, & auſſi les Sieurs Commiſſaires deſdits Seigneurs Eſtats, aux Miniſtres des Roys de la Grande Bretaigne & de Denemarq, la Declaration ſpeciale de la volonté de leurs Souverains ſur iceluy traicté, ou lettres de *ratification* en forme ſuffiſante & valable.

En Foy & teſmoignage de toutes leſquelles pactions, conventions & Articles leſdits Seigneurs Ambaſſadeurs, & Sieurs Commiſſaires, ont ſignés ce preſent traicté & a iceluy apposé le ſeel de leurs armes. Faict a la Haye en Hollande ce *neufieſme de Decembre l'an mil ſix cens vingt & cinq.*

Enſuit la teneur du pouvoir deſdits Seigneurs Ambaſſadeurs Extraordinaires du Roy de la Grande Bretaigne.

Carolus Dei Gratia Magnæ Britanniæ, Franciæ & Hiberniæ Rex. Fidei defenſor, &c. Omnibus ad quos præſentes hæ literæ pervenerint, *Salutem.* multæ & graves admodum cauſæ noſtra pariter & publica ſpectantes commoda, illa verò præcipuè quæ pro amicis & Confœderatis noſtris nobis incumbit cura, quorum ſalutem ſummo noſtro cum luctu periclitantem cernimus, perſuaſere nobis, amicos, affines, & Confœderatos noſtros non ſolum per literas monere, ut ſuæ Publicæque proſpiciant ſaluti, ſed etiam par Legatos & Deputos noſtros tentare, & ad fœdus contra *communem hoſtem* nobiſcum in eundem invitare, ut ſcilicet communi auxilio conſilioque maturè obviam eatur tam latè graſſanti malo, & jam univerſo Chriſtiano orbi frœna jugumque minitanti. Hac de cauſa ac proſummâ illâ fiduciâ quam, in prædilectis & præcharis conſanguineis & conſiliariis noſtris *Georgio Buckingamiæ Duce*, ſummo Regni noſtri Angliæ Admirallo &c. & *Henrico Comite Hollandiæ*, quorum non ſemel probitatem, induſtriam prudentiam, & providam animi circumſpectionem in rebus noſtris gerendis experti ſumus, ipſos noſtros veros, certos, & indubitatos Legatos, Deputatos, & Commiſſarios noſtros, tam ad Sereniſſimum Fratrem noſtrum præcharisſimum *Ludevicum Regem Chriſtianiſſimum* & *Magnifices & Spectabiles* Unitarum Belgii Provinciarum Ordines, Amicos noſtros chariſſimos, quam ad quoſcunque Reges, Principes, Status liberos & quoſcunque alios amicos, affines, & Confœderatos noſtros, hac in parte fecimus, conſtituimus & ordinamus per præſentes, dantes, & tenore præſentium concedentes eis plenam, ſufficientem & omnimodam poteſtatem pariter ac facultatem pro nobis & noſtro nomine cum præfatis Sereniſsime *Rege Chriſtianiſſimo*, *Unitis*, *Belgii Provinciarum Ordinibus*, vel cum quolibet Rege, Principe, Statu Libero aut aliis quibuſque cujuſcunque Ordinis, Status, aut dignitatis fuerint, *contra domum Auſtriacam*, *Hiſpaniarum*, *Regem*, aut aliquem alium eis faventem & ab eorum partibus ſtantum, fœdus, Ligam & Confœderationem quamcunque offenſivam & 1625.
defenſivam ineundi & contrahendi, Ligas aut Confœderationes quaſcunque antè hac habitas corroborandi, iis adjiciendi, aut detrahendi, Tractatus cum quocunque ineundi, propoſitionibus conſentiendi, proponendi, ſtipulandi, conveniendi, & noſtro nomine concordandi, promittendi & concludendi, atque iiſdem promiſsis, ſtipulationibus, & conventionibus ſubſignandi, omnia denique & ſingula agendi, præſtandique, quæ predicti Legati, Deputati, & Commiſſarii noſtri nobis Regniſque noſtris utilia, convenientia & neceſſaria judicaverint, & quæcunque ipſi agere aut preſtare præſtare poſſemus, ſi ipſi præſentes & in perſonis noſtris adeſſemus, promittentes & verbo Regio ſpondentes, quæcunque à præfatis Legatis, Commiſſariis, & Deputatis noſtris acta, geſta, concluſaque in præmiſsis fuerint, nos rata, grata, & firma habituros, & inviolabiliter obſervaturos, & ſi opus fuerit Regiâ noſtrâ manu, & ſigillo noſtro firmaturos. In quorum teſtimonium hiſce literis noſtris manu noſtra ſignatis, magnum noſtrum ſigillum apponi fecimus, apud *Novum Forum* decimo ſeptimo die Octobris, Anno Regni noſtris primo, ſigné *Carolus Rex*, & ſeelé de cire jaulne du grand ſeau.

Enſuit la teneur de la Procuration du Sieur Dudley Carleton, *Chevalier Ambaſſadeur Ordinaire dudit Roy de la Grande Bretaigne.*

Carolus Dei Gratia Magnæ Britanniæ, Franciæ, & Hiberniæ Rex, fidei defenſor &c. Omnibus ad quos præſentes literæ pervenerint, *Salutem.* Cum multæ & graves admodum cauſæ, noſtra pariter & publica ſpectantes commoda, perſuaſerint nobis Tractatum & deliberationem inire, cum Sereniſsimis *Dania & Suecia Regibus*, *Electore Brandenburgico*, & *aliis Principibus & Confœderatis noſtris* (publicæ utilitatis imprimis ſtudioſis) ſuper iis, quæ in hoc rerum ſtatu noſtro & communi Chriſti Orbis bono utilia videbuntur, cumque ad id præfati Reges, Principes & Confœderati noſtri Legatos & Deputatos ſuos Hagam Batavorum miſſuri & deputaturi ſunt, aut jam miſerint vel deputarint, ut cum noſtro aut noſtris in & de præmiſſis & omnibus ea concernentibus deliberent, conveniant & concludant, Sciatis quod nos de Fidelitate & provida animi Circumſpectione prædilecti & fidelis noſtri *Dudley Carleton* Equitis aurati, *Oratoris* noſtri Ordinarii apud Illuſtriſſimos Unitarum Belgii Provinciarum Ordines, apprimè confidentes ipſum verum, certum, legitimum, & indubitatum Commiſſarium & Deputatum noſtrum, hac in parte facimus, conſtituimus, & Ordinamus, eidem per præſentes dantes & concedentes plenam & omnimodam poteſtatem & authoritatem cum prædictis Regibus, principibus & Confœderatis noſtris, vel eorum Legatis aut Deputatis, ſufficientem, ad id authoritatem habentibus deliberandi, conveniendi, & concludendi pro nobis & noſtro nomine de & ſuper ligis, amicitiis, & Confœderationibus, quibuſcunque in ter nos & præfatos Reges Principes & Confœderatos noſtros, auxiliaque mutua concipiendi & Concordandi, & pro nobis & noſtro nomine promittendi, & firmandi, pactioneſque quaſlibet & conventiones ineundi & contrahendi, cæteraque faciendi quæ in præmiſſis vel eorum aliqua concernentibus utilia aut neceſſaria judicaverit, promittentes bona fide & verbo Regio ſpondentes, quæcunque à prædicto Commiſſario & Deputato noſtro in præmiſſis aut ea quovis modo Concernentibus, acta, geſta, promiſſa, & Concluſa fuerint, Nos ea omnia rata, grataque habituros, & inviolabiliter obſervaturos. In cujus rei teſtimonium his literis noſtris manu noſtra ſignatis Sigillum noſtrum magnum apponi fecimus. Datæ apud Palatium noſtrum Weſtmonaſterii viceſimo tertio die Aprilis, anno Regni noſtri primo, Subſignatum erat Carolus Rex, & ſeelé de cire jaulne du grand ſeau.

Digitized by Google

1625. *Enſuit la teneur du pouvoir deſdits Seigneurs Ambaſſadeurs Extraordinaires du Roy de Denemarcq.*

CHriſtianus quartus Dei gratia Daniæ, Norwegiæ, Vandalorum, Gothorumque Rex, Dux Sleſvici, Holſatiæ, Stormariæ, ac Ditmarſiæ, Comes in Oldenburg & Delmenhorſt, omnibus & ſingulis quibus hæ noſtræ exhibentur litteræ, pro Status ac Dignitatis ratione, poſt officii, benevolentiæ, favoris, ac gratiæ noſtræ Regiæ Teſtificationem condignam, amicè benevolè ac clementiſſimè ſignificamus, cùm hoc tempore inter *præcipuos aliquot Europæ Reges, Principes, ac Status Hagæ Batavorum*, per Legatos illuc mittendos, conventus haberi, ac de mediis, per quæ afflicta, ac penè oppreſſa Germania in priſtinum ſtatum ac tranquillitatem reduci poſſit, matura deliberatio inſtitui debeat, nos pro eo Studio & Favore, quo erga bonum publicum tenemur, pio huic & laudabili propoſito minimè deeſſe voluiſſe, & propterea Generoſos ac Nobiles, Regni noſtri Cancellarium & Senatores, præfectum arcis Niburgenſis dilectos nobis fideles, *Jacobum Ulefeldium* in Urup, & *Chriſtianum Thomæ* in Tommerup Hæreditarios, quorum prudentiam, fidem ac diligentiam in multis graviſſimis rebus experti ſumus illuc noſtro nomine ablegaſſe, quibus vigore præſentium Damus & Concedimus plenam ac omnimodam poteſtatem cum Regibus, Principibus & Statibus prædictis, aut eorum Legatis, ſufficientem itidem ad id Commiſſionem habentibus, conveniendi, deliberandi, & noſtro nomine concludendi, de iis omnibus, quæ ad prædictum ſcopum neceſſaria aut expedientia videbuntur, *Conſiderationes*, item *Contractus* aliaſque litteras aut Inſtrumenta ſuper iis erigendi & firmandi, ſpondentes & promittentes in verbo Regio, nos ea omnia, quæ prædicti Legati & Deputati noſtri ita gerent & promittent, rata & grata habituros: in quorum plenioremfidem præſentes manus noſtræ Regiæ ſubſcriptione roboratas, Sigilli appoſitione muniri curavimus, dabantur Nieuburgi 31. October Anno 1625.

Signatum *Chriſtianus.*

Ende ghezeghelt met een Zeghel in Rooden Waſſche.

Enſuit la teneur de la Procuration des Sieurs Commiſſaires des Seigneurs Eſtats Generaux.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas, a tous ceux qui ces preſentes verront, *Salut.* Comme ainſi ſoit, que pour d'un commun concert *rompre le progres des mauvaiſes, & treſdangereuſes menées, outrages, violances, & oppreſsions, qui ſe font par guerre ouverte & vego da fait contre la Pacification, conſtitutions fondamentales, & autres capitulations de l'Empire, confirmées par les Empereurs meſmes*, auroit eſté trouvé bon, *par la direction & à l'inſtance* du Sereniſſime Roy de la Grande Bretaigne, de tenir icy en la Haye une aſſemblée des Ambaſſadeurs & Commiſſaires deſdits Roys, Princes & Potentats, intereſſés en ceſte cauſe, comme auſſi de nos deputés, pour conferer, traicter, & conclure une ferme Alliance de Ligue offenſive & defenſive, contre tous ceux qui maintenant ou pour l'advenir ſeront Autheurs deſdites menées, outrages, violences & oppreſſions, & qu'a ceſte fin ſeroyent arrivées ſur le lieu les Tres-Illuſtres Seigneurs *George Duc de Buckingam*, grand Admiral, &c. *Henry Comte d'Hollande*, Ambaſſadeurs Extraordinaires du Treshaut, Tres-Excellent & Tres-puiſſant Roy de la Grande Bretaigne, comme auſſi le Sieur *Dudley Carleton* Chevalier Ambaſſadeur Ordinaire de ladite Majeſté en auroit charge & Commiſsion ſpeciale, & qu'auſsi ſeroyent arrivés ſur le lieu les Seigneurs *Jaques Ulefelt* de Urup, Chancelier du Royaume de Denemarck, Gouverneur de Nieburg, & *Chriſtiaen Thomaſſen* de Tommerup, Ambaſſadeurs Extraordinaires du Treshaut, Tres-Excellent & Tres-puiſſant Roy de *Denemarck*, pour ce eſt il qu'ayants entiere confiance de la preudhommie, longue experience es affaires, fidelité, ſuffiſance & bonnes qualités des Sieurs *Floris Conte de Culenburgh*, Baron de Pallant, Withem, Weerde, Sieur de Leede, Lienden, Wildenburgh, Kenſwieler, Engelſdorp, Vrechem, Bachem &c. *Nicolas de Bouchorſt* Sieur de Noortwijck, Baillif, & grand Maiſtre des levées de Rijnlant, *Antheine Duyck* Conſeiller, & Penſionaire des Eſtats d'Hollande & Weſtfriſe, *Simon de Beaumont* Conſeiller & Penſionaire de la Ville de Middelburgh, *Gijsbert de Hertefelt*, *Chriſtiaen Oeſterzee* Griettman de Lemſterland, *Thomas Varver* Bourgemaiſtre de la Ville de Deventer, & *Geoffrin Schaffer* Sieur en Uthuſen & Meeden &c. avons iceux commis, Ordonnés, & deputés, Commettons, Ordonnons, & deputons par ces preſentes pour en notre Nom, & de noſtre part, ſe trouver en l'aſſemblée deſdits Sieurs Ambaſſadeurs & Extraordinaires deſdits Roys & des autres Roys & Potentats, leſquels s'y joindront encores, leur donnant plein pouvoir & authorité de traiter, convenir, & conclure avec eux une *forme Alliance & Ligue Offenſive & Defenſive* contre leſdites menées outrages & oppreſſions, & de tout ce qui ſera convenu & conclu faire ou paſſer tel ou tels Inſtruments, Contracts & promeſſes, que beſoing ſera, & generalement faire en ce que deſſus, tout ainſi que nous ferions ou faire pourrions ſi preſens en perſonne y eſtions, jaçoit que la choſe requiſt mandement plus ſpecial; qu'il n'eſt contenu par ces preſentes, promettans ſincerement & de bonne foy avoir agreable, tenir ferme & ſtable à tous jours tout ce qu'en ceſte qualité ſera faict, procuré, promis, convenu, & accordé par noſdits Deputés en ce que deſſus & qu'en depend, l'obſerver, l'accomplir & entretenir inviolablement, ſans jamais aller ny venir au contraire, directement ou indirectement en quelque ſorte ou maniere que ce ſoit, mais le tout devoir ratifier, ſi beſoing eſt au contentement deſdits Roys & autres, qui trouveront bon y entrevenir ou ſe joindre. Faict a la Haye en noſtre aſſemblée ſoubs noſtre grand ſeel, Paraphure, & ſoubs la ſignature de noſtre Griffier. Le *vingt huictieſme* de November l'an *mil ſix cens vingt & cinq.* Eſtoit Paraphé *Gijsbert de Bontſelaer* vt. & ſur le reply: par Ordonnance deſdits Seigneurs Eſtats Generaux, ſigné *J. van Goch.* Scelé du grand ſeau en Cire rouge.

Eſtoit Signé.

L. S. G. *Buckingam.*	L. S. *Floris Comte de Culenburg.*
L. S. *Hollandes.*	L. S. *Nicolas de Bouchorſt.*
L. S. *Dudley Carleton.*	L. S. *Ant. Duyck.*
	L. S. S. *de Beaumont.*
L. S *Jacob Ulefelt.*	L. S. G. *van Hertevelt.*
L. S. *Chriſtiaen Tomaſſen.*	L. S. C. *van Oeſterzee.*
	L. S. *Thomas Varver.*
	L. S. G. *Schaffer.*

Memoire touchant le Traicté faict a la Haye entre les Sereniſſimes Roys de la Grande Bretaigne & de Denemarck, & les Seigneurs Eſtats des Provinces Unies des Pays-bas le 9. Decembre 1625.

Ad referendum.

ENcores que Meſſieurs les Ambaſſadeurs & Deputés qui ont Traicté ayent trouvé à propos de le coucher en termes plus Generaulx pour pluſieurs reſpects, & conſiderations: ſi eſt ce qu'il faut preſuppoſer que le *Palatinat haut & Bas* avec toutes ſes dignités & dependances, doibt eſtre tenu pour compris expreſſement a ce que les Confederés ſoyent obligés d'en procu-

1625. procurer & obtenir par toutes Voyes poſſibles la reſtitution au *Prince Electeur Palatin*, & a ſes Enfans, puis qu'on les en a depoſſedés injuſtement, & que leſdits Confœderés n'entreront point en aucun accord avec la contre partie ſans y comprendre ledit Seigneur Electeur.

Que le ſubſide d'argent que ſa Majeſté de la Grande Bretagne contribúe *de trois cent mille Florins par mois* a l'Armée du Roy de Denemarcq, ſera continué juſques a ce que par *une vive & gaillarde diverſion* que ſa Majeſté de la Grande Bretaigne fera par une autre Armée par Terre, auſſi bien que par ſes Flottes ſur Mer, le Roy de Denemarcq ſe trouvera par effect *plus aſſiſté que par ledict ſubſide d'argent*, ou par d'autres ſubſides & contributions ſa Majeſté ſera rendu capable de maintenir ſon Armée.

Qu'en cas que le Roy de la Grande Bretaigne deſire d'envoyer de ſes *propres ſubjects ſix mille hommes de pied à ladite Armée*, & d'entretenir *mille Chevaux* a ſes gages, mais ſelon la proportion de la paye de ſa Majeſté de Denemarcq : il luy ſera libre d'en faire ainſi au bout de trois mois, comme il eſt ou ſera accordé entre leurs Majeſtés de la Grande Bretagne & de Denemarcq par l'entremiſe du Chevalier *Amſtrother* & que la paye, deſdits gens ſera, par voye de rabat, de la ſomme promiſe *de trois cents mille Florins* par mois, le reſte dudit argent allant aux aultres frais de ladite Armée.

Que l'Armée du *Comte* de *Mansvelt* tandis qu'elle demeurera conjoincte ou en la diſpoſition du Roy de Denemarcq (comme elle eſt a preſent, & s'entend devoir continuer juſques a une autre reſolution, priſe par les Confœderés) doibt eſtre priſe & miſe en ligne de compte du nombre de gens tant de Cavallerie que d'Infanterie ſpecifié dans le deuxieſme Article dudit Traicté, entendant que ledit Article ne ſoit point durement intrepreté juſques a ce que les moyens ſeront augmentés par d'autres contributions point encor ſpecifiés dans le dit Traicté pour ſubvenir a l'entretenement de ladite Armée de ſa Majeſté de Denemarcq.

Que l'on entend auſſi que nul des Confœderés ne pourra envoyer ou laiſſer porter directement ou indirectememr aux Ennemis ou leur adherens des *Ammunitions de Bouche ou de Guerre, ou bien de maſts, cordages ou quelques autres neceſſites* ſoit de Guerre, ou pour armer, ou baſtir des Navires, mais l'empeſcheront & defendront a leur poſſible, tant a leurs propres ſubjects que tous autres, a peine d'eſtre tout de bonne priſe.

Puis que par le Traicté de Confœderation ſuſdit eſt promis que les Seigneurs Ambaſſadeurs des Rois de la Grande Bretaigne & de Denemarck & les Deputés des Seigneurs Eſtats feront fournir icy a la Haye la Declaration de la volonté de leurs Souverains ſur iceluy Traicté, dans le vingtieſme de Mars prochainement venant, promettent leſdits Seigneurs Ambaſſadeurs & Deputés en meſme terme, & lieu auſſi fournir la Declaration de leurs Souverains ſur les points & Articles comprins en ce preſent Memoire. Eſtoit ſigné & ſeelé, comme s'enſuit.

G. Buckingam.
Hollandes.
Dudley Carleton.

Jacob Ulefelt.
Chriſtiaen Thomaſſen

Floris Comte de Kuylenburgh.
Nicolaes de Boeckhorſt.
Antoine Duyck.
S. de Beaument.
G. v. Hartevelt.
C. Oofterzee.
Thomas Varwer.
G. Schaffer.

Het Tractaet luydende in het Nederduytſch / als volght:

ALſoo door een gemeene bewilligingh, en uyt Conſideratie ende aenmerckingh der *quade en ſeer ghevaerlijcke menten, overlaſten, violentien ende verdruckingben*, die ſedert eenighe jaren herwaerts niet alleenlijck ghedreyght hebben, maer oock door openbare oorlogh en met dadelijckheyt uytgevoert zijn, teghen de pacificatie en vrede maeckingh, van tijdt tot tijdt ſucceſſivelijck opgerecht ende beveſtigt, door de Keyſers ſelven, ende teghen d'andere fondamentale conſtitutien van 't Keyſerrijck, en de geſwoore capitulatien, al't welck niet alleenlijck betreft de *Keur-Vorſten, Vorſten, Steden en Staten van Duytſlant*, maer oock door een onſchuwelijcke conſequentie der *Koningen, Vorſten, en Staten, hun Gebueren, Vrienden en Bentgenoten*, uyt oorſaeck van d'intreſt die ſy hebben, in deconſervatie en onderhoudingh der geſeyde vrede, conſtitutien, capitulatien en confirmatien: ſoo is't datmen gedreven en gedwongen heeft geweeſt om in tijdts daer in te verſien, en te beletten de *al te geweldige en onverdragelijcke voortgangh deſer quade intentien ende verdruckingen, ende tot de weer oprechtingh ende conſervatie van de gheſeyde Vryheyt, Rechten ende conſtitutien van 't Keyſerrijck*, ſich t'oppoſeren ende te ſtellen tegen ſoo baerblijckelijck een aenſtaende ondergangh voor al de gheenen, die of nu, of voor 't aenſtaende, de Stichters daer af zijn, ende dat om de gheſeyde redenen de Sereniſſime Koningh van Groot Brittangien hier in den *Haegh* in Hollant geſonden heeft de Doorluchtigſte Heeren *Georgh, Hertogh van Buckingam*, groot Admirael van Enghelandt, &c. *Hendrick Graef van Hollandt &c.* zijn extraordinare Ambaſſadeurs, ende de Heer *Dudley Carleton* Ridder, ſijn ordinare Ambaſſadeur by de Heeren Staten Generael der Nederlanden: ende dat oock de Sereniſſime Koningh van Denemarcken herwaerts af ghevaerdight heeft de Heeren *Iacob Ulevelo van Vrup*, Ridder van't Koninckrijck van Denemarcken, Gouverneur van Niburgh, ende *Chriſtiaen Thomas van Tomme Rup*, zijn extraordinare Ambaſſadeurs, en dat de geſeyde Staten Generael der Vereenigde Nederlanden gecommitteert en ghedeputeert hebben de Heeren *Floris Graef van Culenburgh*, Baron van Pallant, Witten, Weerde, Heer van Hoede, Hienden, Wildenburgh, Kenſwieler, Engelsdorp, Urechem, Bachem, &c. *Nicolaes van Boeckhorſt*, Heer van Noortwijck, Baljuw en Dijck-Graef van Rhijnlandt, *Antboine Duyck*, Raedt en Penſionaris der Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, *Simon van Beaumont*, Raet en Penſionaris der Stadt Middelburgh, *Gijsbert van Hartevelt, Chriſtiaen Oſterzee*, Grietman van Lemſterlant, *Thomas Verwer*, Burgermeeſter van de Stadt Deventer, *Goeſſen Schaffer*, Heer in Uythuyſen en Meden, hun Commiſſariſen: de welcke dickwils hier in den Haegh voorgenoemt, vergadert, om te tracteeren en te verdragen op d'ordre en nootſakelijcke remedie, om ten boven-genoemde eynden te geraken, onder malkander zijn veraccordeert ende verdragen op de volgende Artijckelen.

1625.

I.

Eerſtelijck ſalder zijn een vaſt, beſtandigh en gedueright Verbondt tuſſchen de Sereniſſime Koningen van Groot-Brittannie, en van Denemarcken, en de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

II.

Om te remedieeren in de boven-geſeyde quaden, ſal zijn Majeſteyt van Denemarcken een Heyr van *acht en twintigh of dartigh duyſent Soldaten te voet*, ende van *ſeven* of *acht duyſent te Paert* in't Velt houden, ſoo hy behoorelijck ende genoegſamelijck van de Geconfœdereerden bygeſtaen wordt.

III.

Sijn Majeſteyt van Groot-Brittannie ſal de Koningh aſſiſteeren met *drie mael hondert duyſent Florijnen ter maent*, te betalen in de Stadt Hamburgh van maent tot maent præciſelijck, en *twee en dartigh dagen voor een maent* te reeckenen.

IV.

Sijn Majeſteyt van Groot-Brittannie, volgens het Verbondt, tuſſchen hem ende de geſeyde Heeren Staten Generael gemaeckt, ende naer d'inhoudt daer af, ſal *een andere Vloot* in Zee brengen, om de geene, die alree in Zee is, te ſeconderen, om door deſe middel de krach-

Digitized by Google

1625. ten van de teghen-parthy te diverteeren en beletten.

V.

De geseyde Heeren Staten Generael sullen zijn Majesteyt van Denemarcken assisteren met *vijftigh duysent Florijnen ter Maent*, te reeckenen gelijck boven. Daer en boven, in geval dat hun saecken het toe lieten, ende dat de Heyr krachten van de Vyandt nader quamen, en aentrocken tegen 't Heyr des Konings van Denemarcken, soo sullen sy, tot faveur van 't geseyde Heyr, *een goede Cavalcade*, of Ruytertocht doen, om de gheseyde Vyandt te diverteren. Sy sullen oock contribueren en op brenghen hun *part tot de boven geseyde Vloot des Koninghs* van Groot Brittannie, ende in d'aenkomende Soomer oock soo veel voets volck en Ruytery, als hen moghelijck sal zijn, in 't Velt brenghen, om een *goet Legher* te maken, en te beletten dat hun Vyanden geen versterckingh teghen 't gheseyde Heyr des Konings van Denemarcken senden.

VI.

Niemant der Geconfœdereerden *sal vermoghen uyt dese Confœderatie te treden voor datmen, door Gods genade, verkregen heeft de wedar-oprechting voorghenoemt in Duytslandt.*

VII.

Niemant der Geconfœdereerden *sal oock vermoghen t'ontfanghen ouverturen ende openinghen van de strijdighe party*, dan degenen, die by gheschrift ghepræsenteert sullen worden, aen de welcken geen essentieele antwoort sal mogen worden ghegheven, tot dat de selven sullen zijn ghecommuniceert aen de Ministers en Bedienaers van al de Geconfœdereerden, residerende hier in den Hage, ende *sonder gemeene toestemmingh.*

VIII.

Indien yemandt der Geconfœdereerden sich hier na bevont directelijck of indirectelijck gemolesteert, ontrust, oft verdruckt in zijn Koninckrijcken, Landen, Digniteyten, oft Steden ter Zee ofte te Land, *uyt oorsaeck van dese Confœderatie*, soo sullen d'anderen ghehouden zijn hem *by te staen*, 't sy ter Zee of te Landt, met de krachten en middelen daer de Geconfœdereerden alree veraccordeert, of uyt alle hun vermogen, om hem te helpen van de geseyde verdruckingen te beschutten.

IX.

Alle welcke puncten obligatoir zijn en sullen wesen, self ten opsicht van sijn Majesteyt van Denemarcken, *by soo verre de suffisante assistentie hem ontwijffelijck verandt zy.*

X.

Ende alsoo 't den Serenissime Christelijckste Koning van Vranckrijck belieft heeft serieuse instantien te laten doen aen de Coningh van Denemarcken, self door de besendingh van twee sijner Ministers ende Bedienaers, om hem te disponeeren ende te bereyden *tot in handen te nemen de remedie tegen de schadelijcke Meneen en verdruckingben in 't Keyser-rijck*, welcke instantien verselt waren met *veel aenbiedingen* en hulpen, om dese last te konnen dragen: soo sal de Majesteyt van de gheseyde Christelijckste Koningh op het spoedighste versocht worden om nu in dit Verbondt te willen treden, ofte onderstant te bewijsen, tot de onderhoudingh van het Heyr des Konings van Denemarcken, met een goede en milde subsidie, naer zijn Koninckljcke aenbiedinghen, ende naer de ghelijckheydt der andere Geconfœdereerden, die zich voor de gemeene welstant verbinden.

XI.

Ende alsoo de Serenissime *Koningh van Sweden*, verscheyde aenbiedingen ende Declaratien van zijn goede inclinatie tot dit Verbondt ghedaen heeft, soo sal zijn Majesteyt oock versocht worden, om daer in te willen treden, ende dat te secondeeren naer de conformiteyt der geseyde aenbiedingen.

XII.

De Serenissime Republijck van *Venetien*, ende den Hartogh van *Savoyen*, sullen oock versocht worden om daer in te treden, en deel daer aen te nemen.

XIII.

De Cheur-Vorsten van Duytslandt, ende alle andere *Vorsten, Staten*, en *Steden*, die hier by *geinteresseert* zijn, sullen ook versocht worden om in 't selve Verbond te trede.

XIV.

Dit Verbondt sal oock kenbaer ghemaeckt worden aen de Vorst van *Transylvanien*, om te verstaen of sijn Hoogheydt goet sal vinden daer in te treden, ende het gheen dat behoorelijck sal zijn, tot welstandt daer af te doen. 1625.

XV.

Dit Verbondt sal geen *Innovatie noch Alteratie* geven in de Verbonden, die zijn Majesteyt van Groot-Brittannie besonderlijck gecontracteert heeft met de geseyde Heeren Staten Generael, de welcke men verstaet dat in hun geheel sullen bewaert worden, naer de forme, in de welcke sy besloten en gearresteert zijn.

Welcke Conventien, Pactien, ende Artijckelen, hier voor begrepen, een yeder daer af in 't besonder getracteert, gestipuleert, veraccordeert, en gepasseert zijn tusschen de gheseyde Heeren Ambassadeurs van *Groot Brittannie* ende *Denemarcken*, naer 't believen van hun gheseyde Majesteyten, ende door de Commissariissen der gheseyde Heeren *Staten Generael*, oock onder 't believen van hun Overheeren, belovende ter goeder trouw, en sich verplichtende, uyt kracht van hun Commissien respectivelijck, (die aen 't eynde van dit tegenwoordigh verdragh by ghevoeght sullen worden) dat sy binnen de twintigste dagh van Maert naestkomende of eer, indien 't mogelijck is, door de gheenen, die hun Principalen niet soo verre van hier hebben, sullen fourneren ende bestellen hier in den Haeghe, te weten de de Heeren Ambassadeurs van Groot Brittannie aen de Ministers van Denemarcken, ende aen dien van de geseyde Heeren Staten, en de geseyde Heeren Ambassadeurs van Denemarcken aen de Ministers van Groot Brittangie, ende aen de Heeren Staten, en de Heeren Commissariissen der gheseyde Heeren Staten aen de Ministers van Groot Brittangie en van Denemarcken, de speciale Declaratien van de wil van hun Souverainen op dit Tractaet, of brieven van ratificatie in genoechsame en behorelijcke forme.

Tot bevestigingh ende ghetuygenis van alle welcke Pactien, Conventien ende Artijckelen de gheseyde Heeren Ambassadeurs en Heeren Commissariissen dit tegenwoordigh Tractaet hebben geteeckent, ende daer hun Zegel-Wapen aengedaen. Gedaen in den Hage in Hollandt, dese *negheneden dagh van December* in het jaer *sestbien hondert vijf en twintigh.*

Hier volgt d'Inhout vande Pouvoir *of* Macht *der gheseyde Heeren Ambassadeurs Extraordinaer des Conings van Groot Brittannie.*

KArel, door Gods genade, Coning van Groot-Brittannie, Vranckrijck, ende Yrlandt, Beschermer des Geloofs, &c. Aen alle de geenen, die desen tegenwoordige schriften sullen sien, *Salut*. Veel en sware oorsaken, gelijckelijck onse ende de gemeene nuttigheden treffende, maer voornamelijck dese sorgh, die wy voor onse Vrienden ende Geconfœdereerden draghen, welckers behoudenis en welstant wy, tot onse groote droef heydt ghevaer sien loopen, hebben ons aengeraden onse Vrienden, Gebueren, ende Geconfœdereerden niet alleenlijck door Brieven te vermanen, dat sy voor hun eyghen en de gemeene welstant sorgh souden dragen, maer oock door onse Ambassadeurs ende Gedeputeerden aen te porren, en te noodigen tot een Verbondt tegen de *gemeene Vyandt* met ons aen te gaen, namentlijck om met ghemeene hulp en raedt in tijts dit quaet, dat zich soo wijdt en breet uytspreyt, en alreede geheel Christenrijck met de breydel en 't juck dreyght, te stutten en tegen te gaen. Om dese oorsaeck, ende om 't hoogste betrouwen, dat wy in onse waerdtste ende bemintste Vrienden en Raets-Heeren hebben *Georg, Hartog van Buckingam*, groote Admirael van ons Koningrijck van Engelandt, &c. en *Henrick Graef van Holland*, welckers oprechtigheyt, naerstigheyt, voorsichtigheyt, en sorghvuldige omsichtigheyt des gemoets, in 't uytvoeren van onse saken wy meer dan eens beproeft hebben, soo hebben wy hen hier in verkosen tot onse ware, sekere, ende onge-

Digitized by Google

1625. ongetwijffelijke Ambaſſadeurs, Gedeputeerden en Commiſſariſen, ſoo aen onſe waerdſte en Sereniſſime Broeder, de *Chriſtelijckſte Koningh Louys*, en aen de Ho: Mog: en aenſienelijcke Staten der Vereenigde Nederlanden, onſe waerdſte vrienden, als aen alle andere Coningen, Princen, Vrye Staten, en alle andere onſe Vrienden, Magen en Bont-genooten, ſtellen ende verkieſen hen door deſe tegenwoordighe, verleenende hen by deſen volle, genoeghſame en alle macht en vermoghen, om voor ons in onſe naem met de Sereniſſime *Chriſtelijckſte Coningh*, en met de Staten der Vereenighde Nederlanden, of met alle andere Koninghen, Princen, vrye Staten, of met alle anderen, van wat ſtaet of waerdigheydt zy zijn, tegen *'t Huys van Ooſtenrijck*, en de *Coning van Spangien*, of tegen yemant anders, hen bejonſtigende, en hun zijde houdende, een Verbondt, Ligue, en Confœderatie, ſoo wel offenſijf, als defenſijf aen te gaen, en te tracteeren, en alle andere Liguen en Confœderatien, hier voor gemaeckt, te verſtercken, daer by te voegen, of af te nemen, Tractaten met alle anderen te maken; in de Propoſitien toe te ſtemmen, die voor te ſtellen, te ſtipuleeren, verdragen, en in onſe naem te bewilligen, beloven en beſluyten, en die met beloften, ſtipulatien, ende conventien t' onderteekenen; en eyndelijck alles, en yeder in 't beſonder te handelen ende preſteeren, 't welck onſe voorgenoemde Ambaſſadeurs, Gedeputeerden en Commiſſariſen ſullen oordeelen nut, betamelijck ende noodigh voor ons en onſe Koninckrijcken te zijn, en al 't geen, 't welck wy ſelven ſouden konnen handelen en preſteeren, ſo wy ſelf daer tegenwoordig waren. Belooven de (daer voor wy ons Koninclijck Woort te pandt ſtellen) dat al 't geen, 't welck van onſe geſeyde Ambaſſadeurs, Commiſſariſen en Gedeputeerden, in dit boven-genoemde gedaen, gehandelt, en geſlooten ſal zijn, van ons vaſt, beſtandigh, en aengenaem ghehouden ſal worden, en dat wy 't onverbrekelijck ſullen onderhouden, en, indien 't van noode is, met onſe hand en Zegel beveſtigen. Tot getuyghenis van 't welck wy ons groot Zegel aen deſe onſe Brief, die met onſe handt getekent is, hebben doen ſetten. Tot Nieumarcket, op den *ſeventhienden* dagh van October, in het eerſte jaer van onſe heerſchappy. Geteeckent *Carolus Rex*, en gezegelt met het Groot-Zegel in geel Waſch.

Hier volght d' Inhout van de Procuratie van de Heer Dudley Carleton, *Ridder, ordinaer Ambaſſadeur van de geſeyde Koning van Groot-Brittannie.*

CArel door Gods genade Coningh van Groot-Brittannie, Vranckrijck, ende Yrlandt, beſchermer des Geloofs, &c. Aen alle de geenen, die deſe teghenwoordige letteren ſullen ſien, *Saluyt*. Alſoo veel en ſeer ſware ſaken, gelijckelijck onſe eygen, ende de gemeene nuttigheden treffende, ons aengheraden hebben een Tractaet en Deliberatie aen te gaen met de Sereniſſime *Koningen van Denemarcken en Sweden, de Cheur-Vorſt van Brandenburgh, en met andere Vorſten, en onſe Geconfœdereerden*, die voornamelijck de gemeene nuttigheyt benaerſtighen, over ſoodanighe dingen, die in deſe onſe ſtaet der dingen, en in die van d' algemeene Chriſtenheydt goet en nut ſullen ſchijnen, en alſoo hier toe de voorgenoemde Coningen, Vorſten, ende onſe Geconfœdereerden hun Geſanten en Gedeputeerden naer den Haegh in Hollandt ſouden ſenden en afvaerdigen, of alreede gheſonden en afgevaerdight hebben, op dat ſy met d' onſe, of met d' onſen in en van het voorgenoemde, en in een van de dingen, die daer toe behooren, ſouden delibereeren, verdraghen, en beſluyten: ſoo is 't, dat wy doen te weten, dat wy ons ſonderlingh vertrouwende op de getrouwheyt en ſorghvuldige omſichtigheyt desgemoets: van onſe ſeer beminde en getrouwe *Dudley Carleton*, Ridder, onſe ordinare *Orateur* ende *Ambaſſadeur* by de Doorluchtighſte Staten der Vereenighde Nederlanden, hem onſe ware, ſekere, wettige, en ontwijffelijcke Commiſſaris en Gedeputeerde in deſen deele maken, conſtitueren en ordonneeren, aen hem door deſe tegenwoordige gevende en verlenende volkome en genoegſame macht en authoriteyt, om met de voorgenoemde Koningen, Vorſten, en onſe Geconfœdereerden, of met hun Ambaſſadeurs of Gedeputeerden, genoeghſame authoriteyt hier toe hebbende te delibereren, verdragen, en te ſluyten voor ons, en in onſe naem, van en over de Liguen, Vrientſchappen, ende Confœderatien, die wy hebben tuſſchen ons en de voorgeſeyde Koningen, Vorſten, en onſe Geconfœdereerden: oock om onderlinge byſtant te concipieeren en toe te ſtaen, en voor ons en in onſe naem te belooven ende te beveſtigen, alle accoorden en over eenkomingen aen te gaen, en te contracteeren, en alle andere dingen te doen, die hy in 't boven-genoemde, of in eenighe andere dingen, hier toe behoorende, nut ofte noodigh oordeelen ſal: beloovende ter goeder trouwen (daer toe wy ons Koninclijck woordt verpanden) dat wy al 't geen, 't welck van onſe voorgenoemde Commiſſaris en Gedeputeerde in 't voorgeſeyde, of in 't geen, 't welck dit eenigſints aengaet, gedaen, gehandelt, belooft en beſlooten ſal worden, voor ſeecker en aengenaem ſullen houden, en onverbreeckelijck obſerveeren. Tot getuygenis van welcke ſaeck wy ons groot Zeghel aen deſe onſe letteren, die met onſe handt getekent is, hebben laeten aendoen. Ghegeven by ons Palays van Weſt-munſter, op den 23. dagh van April, in het eerſte jaer van onſe heerſchappy. Was onderteeckent *Carolus Rex*, en gezegelt met het groote Zegel in geel was. 1625.

Hier volgt d' Inhout van de Pouvoir *of* macht *der geſeyde Heeren Ambaſſadeurs Extraordinare van Denemarcken.*

CHriſtianus de *vierde*, door Gods genade Koning van Denemarcken, Noorweghen, der Wandalen, en Gotthen, Hartogh van Sleſwijck, Holſteyn, Stormarck en Dithmarſſen, Graef in Oidenburgh en Delmenhorſt, aen allen ende een yeder, aen de welcken deſe onſe Brieven ſullen verthoont worden, naer vereyſch van zijn ſtaet en waerdigheyt, na behoorlijcke betuygenis van onſe Koninclijcke dienſt, weldaet, jonſt en genade, ſoo maecken wy vriendelijck, jonſtelijck en goedertierentlijck bekent: Dat alſoo in deſe tijdt tuſſchen *eenighe voorname Koninghen, Vorſten, en Staten in den Haegh in Hollandt*, door Ambaſſadeurs derwaerts te ſenden, vergaderingen gehouden ſullen worden, om van de middelen, door de welcken het bedroefde en by nae verdruckte Duytſlandt in voorige ſtaet en ruſt gebracht ſou konnen worden, te handelen, en alſoo men tijdighe deliberatie daer toe behoort in te ſtellen, ſoo is 't: dat wy (om deſe naerſtigheyt en jonſt, daer mede wy aen 't gemeene nut verbonden zijn, geenſints in dit Godtvruchtigh en loffelijck voorſtel in gebreke hebben willen blijven, en dieshalven derwaerts geſonden hebben d' Edele ende kloeckmoedige Heeren, onſe Cancelier van 't Rijck, en Raden, d' Overſte van Nieuburgh, onſe beminden en getrouwen *Jacob Ulefelt*, Erf-Heer in Urup, en *Chriſtiaen Thomas*, Erf-Heer in Tommerup, welckers voorſichtigheyt, getrouheyt, en naerſtigheydt wy in veel ſware ſaecken hebben beproeft, aen de welcken wy, uyt kracht der tegenwoordigen, geven en verleenen volkomen macht, om met de gheſeyde Koningen, Vorſten en Staten, of met hun Ambaſſadeurs, genoeghſame Commiſſie hier toe hebbende, te vergaderen, delibereeren, en in onſe naem te ſluyten alle ſoodanige dingen, die tot het voorgenoemde oogemerck nut of noodig ſullen ſchijnen; *Confœderatien Contracten*, ende andere Brieven of Inſtrumenten daer over te maken, en te beveſtigen: belovende, en ons Koninclijck woordt verpandende, dat wy al 't geen, 't welck onſe voorſeyde Ambaſſadeurs en Gedeputeerden dus ſullen doen en belooven, voor aengenaem en vaſt te houden. In welckers volkomender verſekeringh wy deſe tegenwoordighen, door d' onderſchrijvingh van onſe Koninclijcke handt verſterckt, door d' aendoeningh van ons Zegel hebben doen beveſtigen. Gegeven te Nieuburg, op den 31. dag van October, in 't jaer 1625. Geteken *Chriſtianus*, ende het Zegel in roode Waſch gezegelt.

Digitized by Google

1625. *Hier volght d'inhout van de Procuratie der Heeren Commissarissen vande Heeren Staten Generael.*

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, aen alle den genen, die dese tegenwoordigen sullen sien, Saluyt. Alsoo, om met een ghemeen concoort *te breecken de progressen ende voortgangben der quade ende soor ghevaerlijcke Meneen, overlasten, ghewelden, ende verdruckinghen, die ghedaen worden door openbare oorlegh en wegben van dadelijckheyt, tegben de pacificatie, fondamentale Constitution, ende andere capitulation van 't Keysers rijck, door de Keysers self gheconfirmeert*, goet ghevonden is, *door de directie, ende op d'instantie* van de Sereniſſime Koningh van Groot Brittangie, hier in den Haegh te houden een vergaderingh der Ambassadeurs en Commissarisen der gheseyde Koninghen, Princen ende Potentaten, in dese saeck geinteresseert; ghelijck oock van onse Gedeputeerden, om te confereeren, tracteeren en te sluyten een vaste Alliantie van Ligue, offensive en defensive, tegen alle de gheenen, die nu zijn, of voor 't aenstaende sullen wesen Autheuren der gheseyde Menéen, overlasten, ghewelden ende verdruckinghen, ende alsoo ten dien eynde ter gheseyde plaets zijn ghekomen de Deurluchtighste Heeren *Georgh, Hartogh van Buckingam* groot Admirael &c. *Henrijck, Graef van Hollandt*, Extraordinare Ambassadeurs van de hooghste, uytmuntenste ende machtighste Koningh van Groot Brittannie, ghelijck oock dat de Heer *Dudley Carleton*, Ridder, ordinaer Ambassadeur van zijn gheseyde Majesteyt daer toe speciale last ende Commissie heeft; en oock dat de Heeren *Iacob Uleſelt* van Urup, Cancelier van 't Koninckrijck van Denemarcken, Gouverneur van Nieuburgh, ende *Christiaen Thomassen* van Tommerup, Extraordinare Ambassadeurs van de hooghste, uytmuntenste ende machtighste Koningh van Denemarcken ter plaets zijn ghekomen: soo is 't dat wy, volkome betrouwen hebbende in d'oprechticheydt, langhe ervarentheydt van saecken, ghetrouwheydt, ghenoeghsaemheyt en goede qualiteyten der Heeren *Floris, Graef van Culenburgh*, Baron van Pallant, Witthem, Weerde, Heer van Leede, Lienden, Wildenburgh, Kenswieler, Engelsdorp, Urechem, Bachem, &c. *Nicolaes van Boueborst*, Heer van Noortwijck, Biljouw en Dijckgraf van Rijnlant, *Antonio Duyck*, Raedt ende Pensionaris der Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, *Symon van Beaument*, Raedt ende Pensionaris van de Stadt Middelburgh, *Gijsbert van Hartevelt, Christiaen Oosterzee*, Grietman van Lemsterlandt, *Thomas Varwer*, Burghemeester van de Stadt Deventer, ende *Geossen Schaffer*, Heer in Uthusen ende Meeden, &c. hen hebben ghecommitteert, gheordonneert ende gedeputeert, committeeren, ordonneren ende deputeren hen door dese teghenwoordigen, om in onse naem, ende van onsent weghen te verschijnen in de vergaderingh der gheseyde Heeren extraordinare ende ordinare Ambassadeurs der gheseyde Koninghen, en der andere Koninghen ende Potentaten, die sich hier noch by sullen voeghen, aen hen gevende volle macht ende authoriteyt, om te tracteren, verdragen ende met hen te sluyten een *vaste Alliantie ende Ligue offensive en defensive* teghen de gheseyde Menéen, overlasten, gewelden ende verdruckingen, ende van al 't geen, dat verdraghen of gesloten sal zijn, te maecken, ofte passeren sulcke instrumenten, contracten ende beloften, als van nooden sal zijn. Ende generalijck in 't bovenstaende te doen even eens gelijck wy souden doen, of konnen doen als of wy self daer tegenwoordich waren, schoon de saeck speciaelder mandement vereyschte dan door dese teghenwoordighe begrepen is; belovende oprechtelijck en ter goeder trouwe aengenaem te hebben, en voor altijdt vast en bestandig te houden al 't geen in dese qualiteyt sal zijn gedaen, geprocureert, belooft, verdraeghen ende veraccordeert door onse gheseyde Gedeputeerden, in 't geen, 't welck hier voor ghenoemt is, en daer aen kleeft, dat t'observeren, vervullen, en onverbreeckelijck t'onderhouden, sonder oyt daer tegen te doen of te laten doen, directelijck ofte indirectelijck; in hoedanige wijse ende maniere dat het zy, maer het alles te ratificeeren, (soo het noot is) tot contentement en vernoeginghder gheseyde Koningen ende anderen, die goet sullen vinden hier by in te komen, of zich daer by te voegen. Ghedaen in den Hage, in onse Vergaderingh, onder ons Groot-Zegel, geparapheert en onder de teeckeningh van onse Griffier. Den *acht en twintighsten* dagh van December, in het jaer *sestien hondert vijf en twintigh*. Was geparapheert *Gijsbert de Bootseler*, vt. Ondersteont door d' Ordonnantie der gheseyde Heeren Staten Generael, geteeckent *J. van Goch*. Gezegelt met het Groot-Zegel in roode Wasch. 1625.

Was geteeckent

L. S. G. Buckingam.
L. S. Hollandes.
L. S. Dudley Carleton.

L. S. Jacob Ulefelt.
L. S. Christiaen Tomassen.

L. S. Floris Comte de Culemburg.
L. S. Nicolas de Bouchorst.
L. S. Ant. Duyck.
L. S. S. de Beaument.
L. S. G. van Hartevelt.
L. S. C. van Oosterzee.
L. S. Thomas Varwer.
L. S. G. Schaffer.

Memorie, aengaende het Tractaet, ghemaeckt in den Haghe, tusschen de Sereniſsime Koningen van Groot-Brittannie, ende van Denemarcken, ende de Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden, Den 9. December 1625.

Ad referendum.

ALhoewel mijn Heeren de Ambassadeurs ende Gedeputeerden, die ghetracteert hebben, goet hebben ghevonden dat in generaler termen te stellen, om veel respecten ende consideratien; soo is 't, datmen presupposeeren moet, dat *d' Opper en Neder-Paltz*, met alle zijn digniteyten ende aenkleven expresselijck moet zijn ghehouden, dat de geconfoedereerden verplicht zijn door alle moghelijcke middelen de restitutie ende herstellingh daer af te procureeren ende te verkrijghen voor de *Chour-Vorst Paltz-Graef*, ende voor zijn kinderen, dewijlmen hen ongerechtelijck daer uyt ghestooten heeft, ende dat de geseyde geconfoedereerden niet in eenigh verdragh met de tegen-parthy sullen treden, sonder daer de gheseyde Heer Chour-Vorst in te begrijpen.

Dat de subsidie van gelt, die sijn Majesteyt van Groot-Brittannie contribueert ende opbrenght, van *drie hondert duysent Florijnen ter maendt*, voor het Heyr van de Koningh van Denemarcken sal ghecontinueert worden, tot dat door een *levendighe en lustighe diversie*, die sijn Majesteyt van Groot-Brittannie met een ander Heyr te Landt, gelijck oock met zijn Vlooten in Zee, de Koningh van Denemarcken sich metter daet sal bevinden *meer ghensisteert dan door de gheseyde subsidie van gelt*: of sijn Majesteyt sal (door andere subsidien ende contributien) capabel gemaeckt worden, om sijn Heyr te ondersteunen.

Dat, ingeval de Coningh van Groot-Brittannie van sijn *eygben Onderſaten ses duysent Mannen te voet naer het gheseyde Heyr* begeert te senden, ende *duysent Paerden* op sijn Gagie te onderhouden, maer naer de proportie van de soldye van sijn Majesteyt van Denemarcken, het aen hem vry sal staen dus daer in te doen ten eynde van drie maenden, ghelijck veraccordeert is, ofte veraccordeert

1625. cordeert sal worden tusschen de Majesteyten van Groot-Brittannie, ende van Denemarcken, door d' intermisse van de Ridder *Amstruther*, ende dat de betalingh der gheseyde Krijghs-lieden sal zijn door middel van Rabat van de beloofde somme van *drie hondert duysent Florijnen* ter maent; 't overighe van het gheseyde gelt gaende aen d' andere kosten van het geseyde Heyr.

Dat het Heyr van de Graef van *Mansvelt*, terwijl het vervoeght, of in dispositie van de Koningh van Denemarcken sal blijven, (gelijck het nu is, en verstaet te behooren te continueeren tot aen een ander besluyt, door de geconfoedereerden genomen) gherekent moet worden onder het ghetal van 't volck, soo te voet als te Paert, ghespecificeert in het tweede Artijckel van het geseyde verdragh; welverstaende dat het gheseyde Artijckel niet strengelijck verklaert sal worden, tot dat de middelen vermeerdert sullen zijn door andere contributien, noch niet ghespecificeert in het gheseyde Tractaet, om te hulp te komen tot d' onderhoudingh van het gheseyde Heyr van sijn Majesteyt van Denemarcken.

Men verstaet oock dat niemandt der gheconfoedereerden sal mogen senden, ofte doen senden, directelijck ofte indirectelijck; aen de Vyanden, ofte aen hun Adherenten eenighe *Lijf-tocht, ofte Ammunitie van Oorlogh, of Masten, Touwen, ofte andere noodsackelijcke dinghen*, het zy tot den Oorlogh, ofte om Schepen toe te rusten, ofte te timmeren; maer dat sullen beletten ende voorkomen, soo veel als hen mogelijck is, soo wel aen hun eyghen Onderseten, als aen alle anderen, op verbeurte van voor prijs verklaert te worden.

Dat door het Tractaet van Confoederatie, voorghenoemt, belooft is: dat de Heeren Ambassadeurs der Koninghen van Groot-Brittannie, ende van Denemarcken, ende de Gedeputeerden der Heeren Staten sullen bestellen, ende doen komen in den Hage de Declaratie van de wil van hun Souverainen op dit Tractaet binnen de *twintighste* dagh van Maert eerst-komende; beloovende de gheseyde Heeren Ambassadeurs en Gedeputeerden, in een ende de selve terme en plaets oock te fourneeren, ende te leveren de Declaratie van hun Souverainen op de Puncten ende Artijckelen, in dese tegenwoordige memorie begrepen. Was geteeckent ende bezegelt, gelijck volght: 1625.

G. Buckingam.
Hollandes.
Dudley Carleton.

Jacob Uleselt.
Christiaen Thomassen.

Floris Graef van Kuylenburgh.
Nicolaas van Beeckhorst.
Antonie Duyck.
S. van Beaumont.
G. van Hartevelt.
C. Oosterzee.
Thomas Varwer.
G. Schaffer.

d' Aggreatie des Koninghs van Denemarck op beyde soo Tractaet als Memorie, was ghedateert Wolffenbuttel den 28. February 1626.

Eynde van 't vijfde Boeck.

Digitized by Google

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

SESTE BOECK.

KORT BEGRYP.

VLoot ende tocht van *l'Ermite*. Komt voor de Straet van *le Maire*. Op de kust van Chili en Pegu. Sterft. Ooſt-Vrieſſche ſaecken. Harde Brief van haer Ho: Mo: aen Graef Enno. Geeft *Lieroort* in handen van haer Ho: Mo: Accoordt tuſſchen den Graef ende Stenden in 't jaer elf. Capitulatie van *Lieroort* in't jaer elf. Uytſpraeck ende accoordt in 't jaer twaelf. Uytſpraeck in't jaer negenthien. Reſolutie van haer Ho: Mo: van den vijf en twintichſten July deſſelven jaers. Verklaringh des jaers twintigh. Uytſpraecke des jaers ſes en twintigh. De Graef is met deſe uytſpraeck niet te vreden. Naerder uytſpraeck. Wiarda en Amania Graeflijcke Gheſanten. Petitie des Raedts. Militie. Logijsgelden. Waertgelders. Leger-laſten. Fortificatien. Geſchut. Zee-ſaecken. Drenthe. Impoſten over het diſtrict van de Generaliteyt. Witſout. Conſenten. Uytenbogaerts brief. Pynacker na Barbaryen. Brandenburghſe ſaecken. Spaens Placcaet teghens onſe Commercien. Compagnie van Commercie. Equipagie hier te Lande. Straffe over abuſen in d'Admiraliteyt tot Rotterdam. Franſche ſaecken. Contarini Ambaſſadeur van Venetien. d'Eſtiaux leght Courtaumer neder. Saecken van de Veltoline. Tractaet van Madrid van 't jaer een en twintigh. Tractaet van Mouſſon. Die vande Religie maecken vrede in Vranckrijck. Engelſche ſaken. Aen Vranckrijck wort offenſie gegeven. Denemarck verſoeckt wapenen. Staten van Zeelandt reduceren haer Compagnien. Sy retracteren het. Diſputen en onluſten in Vrieſlandt. Perſiaenſe Geſant. Haſſelt Agent van Perſia. Prins van Portugal verhuyſt na Bruſſel. Sijne Princeſſe naer Geneve. Herman Wolf Heſſiſche Gheſant raeckende de Campaigne. Capitulatie van Oldenzeel. Graef Hendricks inval in de Staetſche Ruytery. Heer van Somerſdijck Ambaſſadeur naer Vranckrijck. Prins Willem van Orangien ghebooren. Graef vander By trouwt. Deenſche Ambaſſadeur Chriſtiaen Tomas. Geſante van Betleem Gabor. Project Tractaet met hem. Deenſe oorlogh in Neder-Saxen. Manſvelt ſterft. Furſt Chriſtiaen ſterft. Tilly ſlaet den Koningh by Lutter. Verhael van dien ſlagh. Ander verhael. Saxen-Lauwenborgh tot Luyck. Koningh van Sweden in Pruyſſen. Baudewijn Hendricx in de Baeye van St. Franciſcus. Vorder exploicten in Braſil. Compagnie. Deliberatien wat te doen. Grol of Lingen voorgheſlagen. Sorge voor Embden. Rochelle. Oorſpronck van de troublen in Vranckrijck. Altercatie in 't Engels Hof met de Franſche. Ordres by Placcaten gheſtelt.

AL voor een gherumme tijdt / om meerder afbreuck aen den Koningh van Spangien te doen / wierdt in Zee gebracht een Vloot van elf bloecke Schepen: Het ghemeene ghevoelen was en doen ende te voor / dat des Koninghs macht meeſt quam upt d'Indien, inſonderheyt upt Peru, Chili, ende andere in de Zupdt-Zee ghelegen Rijcken. Ende men maeckte d'exploicten op dat Lant licht: alſoo des Konings ſcheeps-macht niet ſo groot was als der Hollanders; immers ſy was ſeer verſpreyt / ende in

1626. in de ghemelde Zuydt-Zee / alwaer men van hier niet conde komen als voor de Magellaniſche Straet, die ſeer langh / moeyelijck / ende periculeus was / ghelooſde men dat de Spaenſche ſorgeloos waren. Want ſy alles van de Zuydt nae de Noordt-zee over d'engte tuſſchen Panama ende Nombre de Dios te lande lieten gaen; ende haer principale macht ende ſterckten aen deſe zijde hielden.

Maer alſoo eenighe jaren te voor ontdeckt was een nieuwe en ruymer paſſage be-Noorden die van Magellanus, deur Jacob le Maire, ſoo was alreede by 't leven van Prins Maurits, ende deur hem ſeer ghedreven ende ghevoordert het deſſeyn om in de Zuydt-zee / of groote conqueſten te doen / of rijcke bupt te halen. Men noemdent de Naſſauſche Vloote. Tot Directie om de ſelve te voeren / waren ghecommitteert de Heeren Muys, Brunings, ende Joachimi.

Vloot en tocht van l'Ermite.

Ende alſoo in dit jaer ſes en twintigh eerſt tijdinghs ende retour quam van 't geene de Vloot hadde verricht / ſoo moet hier voortelijck daer van worden geſeyt; datſe den negen en twintighſten April ſeſthien hondert drie en twintigh, onder 't beleydt van den Admirael Jaques l'Ermite, ende Vice-Admirael Geen Huygen Schapenhams, upt het Goereeſche gat in Zee ghelooopen zy. Deſe voorſz elf Schepen hadden op ſeſthien hondert ſeven en dertigh koppen / daer onder begrepen ſes hondert ſoldaten / verdeelt onder vijf Compagnien: waren voorſien met twee hondert vier en tnegentigh, ſoo metale als pſere ſtucken / ende upt-gheruſt by verſcheyde Collegien ter Admiralitept / ende der Oost-Indiſche Compagnie / blijckende by 't naevolgende:

Als van wegen Amſterdam, 't Schip Amſterdam als Admirael / groot vier hondert laſten / daer Capiteyn ende Schipper op was Leendert Iacobſz Stolck: De Koopman Pieter van Weely, ghemant met twee hondert ſeven en dertigh eters / daer onder tnegentigh ſoldaten van de Compagnie van Capiteyn Engelbert Schutte, die oock op het ſelve Schip was varende. Noch voeren op dit Schip Fredrick van Rynegom, als Fiſcael; Iohannes à Walbeeck, als Mathematicus deſer Vloote, ende Juſtus de Voghelaer als extraordinaris / was ghemonteert met twintigh metale / ende twee en twintigh pſere ſtucken.

Deſſf, als Vice-Admirael / groot vier hondert laſten / daer Capiteyn ende Schipper op was Witte Cornelis de Witte, gemant met twee hondert twee en veertigh eters / daer onder tneghentich ſoldaten / van de Compagnie van Capiteyn Willem van Brederode, die oock op het ſelve Schip was varende / ghemonteert met twintigh metale ende twintigh pſere ſtucken.

Den Arent, groot twee hondert laſten / daer Capiteyn ende Schipper op was Meyndert Egberts, ghemant met hondert vier en veertigh eters / daer onder vijf en vijftigh ſoldaten van de Compagnie van Capiteyn Pieter Evertſz de Vries, ghemonteert met twaelf metale / ende ſeſthien pſere ſtucken.

Het Jacht de Haſewint, groot dertigh laſten / daer Capiteyn ende Schipper op was Salomon Willemſz, ghemant met twintigh eters / ende gemonteert met vier metale ſtuckens.

Van weghen Zeelandt, waren beſtelt het Schip Orangien, als Schout by nacht, groot drie hondert vijftig laſten / daer op was varende Iohan Willemſe Verſchoor Schout by nacht, de Capiteyn ende Schipper was Laurens Ianſz Querijnen, ghemant met twee hondert en ſeſthien eters / daer onder tnegentich ſoldaten van de Compagnie van Capiteyn Omarus Everwijn, die oock op het ſelve Schip was varende / gemonteert met thien metale / ende twee en twintigh pſere ſtucken.

Van Rotterdam het Schip Hollandia, groot drie hondert laſten / daer op voer Cornelis Iacobſz, Raedt van den Admirael / ende vierde perſoon in de Vloote: De Capiteyn ende Schipper was Adriaen Tol, ghemant met hondert twee en tachtigh eters / daer onder drie en tſeventigh ſoldaten van de Compagnie van Capiteyn Schut ende Terhalten, ghemonteert met thien metale ende vier en twintigh pſere ſtucken.

Mauritius, groot twee hondert en tachtigh laſten / daer Capiteyn en Schipper op was Iacob Adriaenſz, ghemant met hondert negen en ſeſtigh eters / daer onder ſes en ſeſtigh ſoldaten van de Compagnie van Capiteyn Iohan Terhalte, die mede op 't ſelve ſchip was varende / gemonteert met twaelf Metale ende twintigh pſere ſtucken. 1626.

De Hoop, groot hondert dertigh laſten / daer Capiteyn ende Schipper op was Pieter Harmenſe Slobbe, gemant met tachtich eters / daer onder dartigh ſoldaten van de Compagnie van Capiteyn Brederode, ende was gemonteert met veertien pſere ſtucken.

Van Noort Hollandt, de Eendracht groot drie hondert laſten / daer Capiteyn ende Schipper op was / Ian Iſbrantſz, ghemant met hondert ſeventigh eters daer onder vijf en ſeſtigh ſoldaten van de Compagnie van Pieter Evertſz de Vries, die oock op het ſelve Schip was varende: ghemonteert met achtien Metale ende veertien pſere ſtucken.

De Koningh David, groot hondert tachtigh laſten / daer Capiteyn ende Schipper op was Ian Thomaſſe, ghemant met negen en ſeventigh eters / daer onder ſes en twintigh ſoldaten van de Compagnie van Capiteyn Iohan Terhalte, gemonteert met ſeſtien pſere ſtucken.

De Griffioen, groot hondert ſeſtigh laſten daer Capiteyn ende ſchipper op was Pieter Corneliſz Hartloop, ghemant met acht en ſeventigh eters / daer onder vier en twintigh Soldaten / gemonteert met veertien pſere ſtucken.

Alle deſe voorſeyde ſchepen / uptgeſondert het Jacht de Winthont, 't welck met den eerſten wederomme na Hollandt gheſchickt is / zijn voor de Straet Le Maire, ende de Zupt Zee / behouden in Oost Indien ghearriveert.

Den thſtienden May ontrent Portlandt ende Dortmuyden zijnde / gaſmen aen peder man vier pont broot ter weeck: ende vier en twintigh pont kaes voor de geheele reys. Den elfden Auguſty quamen op de reede van Sierra Leona, om te ververſchen.

Het is een geberchte op het vaſte landt / op de Zupt zijde van de mont van een Rivier / die op de Weſt zijde van Africa in Zee valt. De reede daer men ghewoon is te ancheren / lept op de Noorder breete van acht graden ende twintich minuten; Sierra Leona is ſeer hoogh / twee ende drie dubbelt lant / dicht met boomen beſet / en licht om te bekennen voor die van de Noort komen: om darmen daer ontrent geen ſoo hoogh Landt op de Cuſt ontmoetet / voor aleer men by Sierra Leona komt. Het heeft een ongheloofljcke menichte van Limas boomen: ('t welck een Specie van Lemoenen is / van ſmaeck en coleur als de ghemeene Spaenſche Lemoenen / maer wat kleender) in 't wilt waſſende / daer van men / als men met de Swarten veracordeert is / ſoo veel mach halen als men begeert. Sy waren hier in de tijdt dat de Limas ſeer ſchoon ſtonden / ende ſy haelden der meer voor hare Schepen als wel nut was / om dat voor het ommarigh eten van de ſelve / ende het bupſte ongheſonde weder de roode loop, die al van te voren in hare ſchepen was / terwijl ſy hier lagen / ſeer toegenomen heeft / ſo dat ſy van den elfden Auguſty tot den vierden September twee en veertigh mannen upt de Vloot verlooren. Palmijt boomen zijnder veel / oock eenighe doch weynighe Ananaſſen, ſy hebben haer alhier wel voorſien van Brandthout ende van balcken / die om de goede ghelegentheydt ſeer wel te bekoomen zijn; oock van hoepen / daer mede ſy hare vaten hebben verſtelt. Voor de reede binnen een afwateringe van ſeer goet water / het welck ſeer licht om haelen valt / alwaer men de naem van Francois Draeck ende andere Engelſchen / die voortijdts deſe reede beſocht hebben / op de klippen vont ghehouwen ſtaen. Ontrent een mijl van de mont deplt haer de rivier in twee armen / die haer wijt te lande waert op ſtrecken / waer in haer allengſkens veel aderen vergaderen. De oevers van de voorſeyde armen zijn aen alle kanten / tot diep in de revieren / met boomen beſet / ſoo dat men ſchier nergens te Lande kan komen.

Aende noortzijde van de rivier zijn ſy mede geweeſt / daer ſy geen ververſchingh bekomen hebben / ende alſoo

1626. soo de Swarten van dese Noort zijde dagelijcks met de Portugesen frequenteerden / en men perijckel liep van door haer overballen te worden / soo was gantsch ongeraden datmen om ververschingh te hebben / daer na toe sich begave.

Den dertighsten October quaemen op de reede van Annabon: 't welck is een Eylant leggende op de hoogte van een ende een derdendeel graed / besuyden den Equinoctiael (te weten het noort eynde alwaer de reede ende het Dorp is) groot ontrent ses mijlen in 'tront: het is heel hoogh Lant / ende bewoont van Swarten / die omtrent hondert vijftigh in 't ghetal zijn / behalven Vrouwen ende kinderen / die het ghetal van de Mannen verre excedeeren. De Inwoonders zijn onder subjectie der Portugesen / ende hoe wel daer ordinaris niet meer als twee of drie Portugesen op het Eylandt zijn / diese Gouverneeren / soo houden sy nochtans de selve in sulcke onderdanighept / dat het te verwonderen is; ende soo daer yemant is die mis doet / die wort stracks naer het Eylant St. Thome verschonden / 't welck de meeste straffe is die sy de zwarten aen doen / ende daer sy oock meest voor vreesen. Het Eylandt is seer overvloedigh ende vruchtbaer van Frupt / als Bananas, Ananassas, Coquos, Tamarindas, Suycker Riet ende Patattas; maer het principaelste / ende 't gene de schepen / daer komende meest van doen hebben om te verversen zijn Orangie appelen, die aldaer in soo grote abondantie vallen / dat sy in de vier daghen tijdts die sy hier lagen / over de twee hondert duysent appelen aen boort ghekreghen hebben / sonder die gene die aen Lant van 't Volck gegeten ende vernielt zijn; ende noch waren / na 't seggen van de Gouverneur. De meeste Appelen zijn goet van smaeck / niet heel suyr noch heel soet / ende zijn groot / vol van sap / ja daer zijnder die vrie vierendeel pont wegen / ende een mutsken sap in hebben; daer zijn oock soete Appelen / dan niet soo veel / die vande Inwoonders in waerden gehouden worden: men vindtse 't geheele jaer door / maer zijn in d'eene tijdt bequamer om te dueren / als de ander; want sy te deser tijdt volle rijp waren / ende haer met groote hoopen af bedoren. Limoenen vintmer oock / maer wepnigh: daer is oock Vee / als Ossen / Koepen / Bocken / ende menichte van Verckens / die de Swarten voor sout aen haer verreuplden. Oock is aen de Z. O. zijde van het Eylandt een schoone Water plaets / daer het water in een Valeye uyt het Ghebercchte komt loopen / die met veel Appelboomen ende Fruytboomen verciert is: alhier wort het water gehaelt niet sonder groote moeyte / om de barninghe / ende de Swarten hebben oock een Borstweeringhe van steen op den ander ghelept / waer mede sy het landen ten deele konnen beletten. De reede is aende Noortoost zijde van 't Eylandt / alwaermen het set op seven / thien / darthien / sesthien / etc. Vademen schoone santgront / dicht onder 't Landt: recht over een Dorp / daer die van 't Landt een steene Borstweeringhe hadden / daer uyt sy eenige defensie konden doen / als men tegen haer danck wilde Landen; maer tegen groot gewelt verlaten sy haer hupsen van hout en stroo gemaeckt / ende begeven hen in 't gebercchte / daer sy eenige trenchsen hadden. Sy waren wel voorsien van Musquetten ende ander gheweer / ende daer warender oock eenighe dieder wel mede konden omgaen: oock waster Katoen op het Eylandt / het meeste datter valt; 't welck de Swarten plocken / ende schoon ghemaeckt zijnde / na Portugael senden. Daer zijn oock eenighe Chivet-katten, die in 't wilt in 't gebergte loopen / waer van sy de Chivet vergaderen; dan heeft niet veel te bedupden. Het volck gaet heel armelijck ghekleet / de vrouwen gaen met het boven lijf gantsch naeckt / ende beneden de borsten tot op de knien hebben sy een doeck / die sy om haer lijf winden. Alle Nederlantsche schepen / die dit Eylant Annabon om te ververschen / aen doen / moeten seer voorsichtelijck met dit volck handelen / ende op sulcke conditie met haer tracteren dat sy haer eyghen Volck in geen perijckel stellen / oft op der Swarten beloften behoeven te vertrouwen: sy moeten oock op haer defencie zijn / oft het gheschiede dat de Swarten boven hare beloften yet attenteerden: want verschepde Schepen / om dat sy op der Swarten be- 1626.
lofsten te seer staen bleven / groote ongelucken over ghekomen zijn.

Den tweeden February des volghenden jaers verbielen voor de mondt van de Straet le Maire, die in een dijs lagh / so dat sy geen doorganck sien konden / of vermoet souden hebben; maer de Stierman van de Eendracht, Valentijn Ianſz, die Anno sesthien hondert negenthien in Januario met de Spaensche Caravellen alhier was gheweest / kende de Straet upt de Berghen / die aen de West-zijde van de mondt legghen / ende hiel draghende met het Schip de Eendracht, om de Straet in te zeylen. Den mondt van de Straet is seer kennelijck / door dien het Oost-landt van de Straet, Staten Landt ghenaemt / hoogh / heubeligh / ende hackeligh is: ende op 't Westlandt / Mauritius Landt ghenaemt / vertoonen haer ettelijcke ronde heubelen / dicht aen de strandt gheleghen. Aen den ingangh van de Straet komende / sagen sy twee Schepen in de Baey leggen (namaels Verschoors Baey ghenaemt) die terstont zeyl maeckten om by haer te komen, ende soo de windt seer Oostelijck liep / ende de stroom haer gheweldigh inwaert aensette nacr het West-Landt toe / was de Admirael seer twijfelachtich of hy met de Vloote in Valentijns Baeye ende Straet le Maire, soude ten Ancker komen / door dien het een laegher wal was / ofte niet; maer soo sy na de Baye (die van by Noorden af te reeckenen / tusschen de tweede ende derde hoeck aen de West-zijde van de Straet lepdt) toe hielden / om de gheleghenthept te besichtighen / ende sy een schip daer in saghen gheanckert leggen / heeft de Admirael na de Baeye laten toe houden; ende soo sy nu al ghereedt waren om het Ancker bupten de Baeye te laten vallen / saghen sy een Chaloupe upt de Baeye nae haer toe komen roepen / haer wenckende ende toe roepende dat sy daer niet souden setten: waerom sy stracx wenden / zeylende met groot gheluck boven de Zupdtpunct van de Baey, daer sy noch vijfthien vademen rutsighe grondt wierpen. Van hier zijn sy midden in de Straet gheloopen / daer sy hen met den anderen wachteden na de twee schepen / die sy bupten de Straet gesien hadden / die tegen den middagh by haer quamen / ende waren de Schepen / Orangien, ende de Hoope, ende soo datter niemandt ghemist werdt als de Griffioen, die in de voorsz Valentijns Baey gheset lagh / ende de Barque; ende om dat sy dachten dat de Griffioen met dese windt niet konde onder zeyl gaen / hebben sy hare repse ghevordert / ende zijn de Straet gepasseert. Het was de voor-middagh so dijsigh ende mottigh / dat sy in't midden van de Straet wesende / aen gheen van beyde zijden het Landt konden bekennen / daerom sy oock wepnigh van de ghelegenthept van de Straet wisten te schrijven. Op de middagh doen de Zupdt-hoeck van het Oost-Landt van de Straet O. van haer was / kreghen sy de hooghte van vijf en vijftigh graden ende twintigh minuten. De N. O. windt continueerde tot middernacht / doen hy W. Z. W. liep.

Komt voor de Straet van le Maire.

Den derden was de windt N. W. op de middaghhooghte ses en vijftigh graden; op de namiddagh kalm stil / als wanneer I. W. Verschoor, Schout by nacht / den Admirael gherapporteert heeft / 't gheen hem met de Schepen Orangien, de Hoope, ende Griffioen, sint den laetsten December gherescontreert was; dat sy op de hooghte van vier en vijftigh het Landt aenghedaen hadden / ende den dertighsten January de Strate in zeylden; maer dat sy door de gheweldighe stroom die haer teghen quam / belet werden de Straet te passeren; dat sy den volghenden nacht by ghehouden / ende den laetsten January de Baeyen aen de West-zijde van de Strate besocht / maer gheen bequame Ancker grondt ghevonden hadden: dat sy daeghs daer aen 't Schip de Griffioen met de Chaloupe van 't Schip Orangien, naer Valentijns Baey ghesonden hadden / daer sy het op gisteren hadden sien gheset leggen / om te vernemen of de Vloote daer oock ghekweest ware / ende de ander Schepen daer van te verwittighen / die mede in de selve Baeye meenden te setten / by aldien daer goede Ancker grondt was; ende dat sy ondertusschen met de twee Schepen / Orangien en de Hoope, bupten de Straet in Verschoors Baey waren

1626. waren ten Ancker ghecomen / daer sy eens met de Chaloup aen landt geweest waren / om te sien wat ghelegenthept daer was. Sy waren een Riviertken het welck sy ontrent de schepen saghen / ingheroept / daer sy een seer goede Reede voor kleyne schepen vonden / die aldaer voor alle winden beschut conden leggen / maer groote Schepen en souden haer om d' ondiepte aldaer niet connen verberghen. Sy hadden met de Inwoonders gehandelt ende eenige Robbe bellen gerupt / maer hadden geen verversching of beesten connen bekomen. Alhier leggende / vonghen sy met hoecken soo veel visch van ghedaente ende smaeck als Schelvis / als sy selver begheerden. Maer alsoo sy in de selve Baey voor een Oosteliicke windt niet wel beschut laghen / ende de Zee grof aenschoot / hadden sy haer ghespoedt om van daer te gheraecken / aleer d' Inwoonders haer in 't ghesicht hadden ghekreghen.

Den vijf en twintighsten Februarp waren ontrent Terra del Fuego, welck Landt is meest berghachtigh / dan heeft oock al schoone Valeyen / ende lustige Beemden / die bevloeyt worden met schoone afwateringhe / uyt het Gheberghte spruytende / ende verciert zijn met schoone kruyden. Het heeft tusschen de Eylanden verscheyde goede Reden / daer men een Vlootte schepen met seecherheyt soude connen bergen / alwaer bequame water-plaetsen zijn / daer men overvloedt van hout om te branden / ende steen tot ballast / genoegh bekomen kan.

't Gheberghte / welck uyt der Zee schijnt voor een bar te wesen / is geheel met geboomte beset / al te samen nae het Oosten over hellende / om de gheweldige Westlijcke winden / die in dese contreye ordinaris domineren. De aerde van het geberght / daer dit geboomte op wast / is veenachtigh / bol / ende niet boven twee oft drie voeten diep / 't welck men met een stock voor de aerde tot op de steenachtige klippen steecken / lichtelijck onder vinden.

De Lucht in dese contreye is seer windigh / ende veel tempeesten onderworpen / ende dat om de groote exhalatien / die uyt de wateren rijsen / ende met groot gheweldt van de West om de Oost gedreven worden; ende om dat dese Westelijcke winden ontrent Terra del Fuego soo dapper op woelen / als in eenigh voyt van de weereld / ende soo subijt ende onverwacht / ghelijck sy in de Nassausche Voerd daeghlijcx zijn ghewaer ghewoorden / dat sy naeuw tijdt hadden om een zeyl neer te strijcken / ende soo gheweldigh / dat de schepen voor twee ende drie Anckers onder een opper-wal leggende / door dreven / ende de Boots aen 't Schip vast zijnde / omghekeerden worden: daerom moeten die ghene die om de West willen wesen / Terra del Fuego soo veel mijden / als eenighsins doenlijck is / ende haer om de Zuydt begeven / alwaer sy van de Westlijcke winden ontslaghen zijnde / een Zuydtlijcke windt (na vermoeden uyt haare onderbindingh) souden ontmoeten / die haer buyten twijffel ter begeerder plaetse soude brenghen.

De Inwoonders van Terra del Fuego zijn van naturen blanck / als die van Europa, gelijck bleeck uyt een jongh kindt / 't welck sy gesien hebben / maer sy bestrijcken haer lichaem met roodtsel / ende schilderen haer op menigerhande wijse. Eenige zijn roodt van aensicht / van beenen / armen / handen / ofte andere leden; de rest van 't lichaem wit / plackerigh / beschildert oft bestreecken hebbende; daer zijnder oock eenighe die half roodt ende half wit zijn / soo dat yeder op eene besondere wijse gheverft is. Sy zijn kloeck van persoon / ende van leden wel ghepropoxtioneert / dan groote stature als die van Europa. Sy draghen langh / ende dick swart haer / om te vreesselicker te schijnen / ende hebben scherpe tanden als een mes. De Mans gaen heel naeckt sonder haer schamelheyt te bedecken / maer de Vrouwen bedecken de selve met een stuycken leers; zijn op de selve wijse gheschildert als de Mans / ende vercieren haer hals met een snoerken van Schelpkens of Hoornkens. Eenighe / doch weynige van d' inwoonders hebben een Robbe vel om haer schouderen hangen / 't welck weynigh beschuttsel tegens de koude by brengt / die hier extraordinaris groot is / soo dat het te verwonderen is / hoe sy des winters de koude konnen uytstaen: haer huttekens of huysekens zijn van Boomen te samen gheset / beneden ront / ende boven spits toeloopende tenten ghewijse / daer eenige openheyt gelaten is / om de roockis wil: sy zijn binnen twee oft drie voeten diep in de aert uytgeholt / ende buyten met aerde beset. In haer Huttekens is niet te vinden als eenige viese voorsichts / daer haer Visvangh in is / 't welck bestaet in eenighe Lijnens / ende steene Visshaecktens / op haare wijse seer aerdigh gemaeckt / daer sy Mosselen aenhangen / waer mede sy soo veel Vis vanghen als sy begeeren. Haer gheweer is verscheyden: eenighe hebben pijlen ende boogen / welcke pijlen voor aen steene harpoenkens hebben / die konstigh gemaeckt zijn. Sy hebben oock langhe Spiessen / aen de punt met een scherp beenken voorsien / 't welck tanden heeft om te beter in 't vleesch te hechten / oock knodsen / ende slingers / daer sy met groot gewelt mede konnen werpen / ende steene Messen die scherp snijden. Sy hebben altijdt haer gheweer by haer / door oorsaeck (naer soo veel sy uyt haer ghebaer conden verstaen /) dat sy continuele krijgh voeren / met een ander ghesiacht / eenighe Mijlen om Oost / aen de Goeree, ende ontrent Terhaltens Eylant woonende / die uyt den zwarten geverft ende geschildert zijn / even gelijck d' inwoonders van de Schapenhams baey en Winthonus baey, uyt den rooden. Haer Schuytgens ofte canoes zijn waerdigh om te sien / ende konstigh ghemaeckt / op de navolgende wijse: sy nemen een geheele bast van een van de dickste boomen / die sy soo weten te bevoghen / sommige vlennen uyt snijdende / ende dan die weder toenayende / dat het een laetsten de forme krijght van een Beneets Gondelken: dit weten sy seer aerdigh te doen / stellende de bast op Houtkens / gelijck men de schepen op stapel in Hollandt doet. Als nu de bast de forme van een Gondel hebbende / bestoffeert is / soo overleggen sy de bodem van vooren tot achteren dwers over met houtkens om de vastigheyt / dis sy weder overleggen met basten van boomen / ende soo herst te samen binden. In dese Schuytgens die tien, twaelf, veerthien, ende sesthien voet langh ende ontrent twee voet breet zijn / konnen seven ofte acht mannen bequamelijck sitten / sonder dat sy vleugels daer aen hebben / ende scheppen daer mede soo sterck / als men met een beroepde chaloup soude konnen roepen.

Wat aengaet den aert / ende de nature van dese Inwoonders / daer inne zijn sy meer de onredelijcke beesten / als menschen gelijck; want behalven dat sy menschen vleesch raeuw verslinden / en men niet een voncxken van Religie en Politie in haer bemerckt heeft / soo zijn sy soo onbeschaemt / ende beestachtigh / dat sy dick haer water een ander op 't lijf maken souden / ten ware men haer selver ontweeck.

Sy verstaen haer seer weynigh van het Europische Gheweer / dencken niet dat men met een Kapier veel min met een Musquet yemant schaden kan; maer vatten met haer handen soo licht na de lemmer / als na 't gheweer. Sy zijn al t'samen boos ende schelmachtig / betoonende met den eersten den vreemdelingen niet als alle Vrientschap / ondertusschen nieuwers om denckende / als om de selve op het onvoorsienste te overvallen / ende te massacreeren: gelijck het seventien mannen van 't Schip den Arent is wedervaren. Hieromme sullen de gene die namaels de Nassouwsche voerd souden mogen aendoen (alwaer overvloet van schoon water / ballast ende Vrann hout te bekomen is / maer Vee noch Visch heeftmen ontrent Schaepenhams Baey niet konnen vernaemen / als alleen mosselen / die ober al in meenighte zijn) naerstigh hebben te letten ende toe te sien / dat sy dese Wilden / wat gebaer sy ooch maecken / ende hoe geckelijck sy haer aenstellen / gansch niet en vertrouwen / maer ghestadich op haer Gheweer letten / ende dat sy haer volck om beesten / ofte ander ververschinghe van de Inwoonders te bekomen / die sy voeren dat aldaer te Landewaert in zijn / niet en periclieren / ghelijck anders lichtelijck soude konnen gheschieden.

De indicien waer voor sy weten dat in Terra del Fuego beesten zijn / zijn dese: men heeft op verscheyde plaetsen den dreck ende het gewevde van Beesten / ende Beesten voeten van Scheren. Ooch is de Vice Admirael

onder

1626. onder Goeree met het Jacht ten ancker leggende/ van een Soldaet die sich wat wijder te Landewaert in ghegheven hadde / aenghedient / dat by hem in een groene Beemde menichte van beesten ghesien waren.

Den vijf en twintighsten Martij wierdt in de Vloot ghedonneert dat men de Compassen die zedert den sesten December op achthien graden Noortoosteringh ghestaen hadden / soude verlegghen op vijf graden Noortoosteringh, ghelijck die doen bevonden wierdt. Die daghen daer nae sagen het Landt van Chili Oost Zuydt Oost van haer / op de hooghte van twee en veertigh ende een seste-deel graden. Den vierden Aprijl saghen het Eylandt van Iuan Fernando, op de hooghte van drie en dertigh graden vijftigh minuten: het zijn eyghentlijck twee Eylanden / waer van het Oostelijckste/ wesende het grootste / leyt op de Zuydelijcke breedte van drie en dertigh graden/ende veertigh minuten/ ontrent tseventigh Duytsche mijlen by Westen de vaste kuste van Chili; het ander / volghens het segghen van de Spaensche Pilloten/ West en Noorden van het eerste/ twintigh mijlen.

De Spangiaerts noemen het Oostelijckste Isla de Tierra, ende het Westelijcke Isla de Fuera, soo dat het een groot abuys is/ de klippen die in het Zuydtwesten van het Oostelijckste Eylandt leggen voor het tweede / ende het kleynste voor Iohan Fernando te nemen: daer de voorsz Eylanden twintig Duytsche mijlen van den anderen verschepde leggen / en 't Westelijckste Eylandt mede soodanighen klippe heeft. Het grootste of Oostelijckste Eylandt / daer sy met de Vloote onder hebben gheset gheleghen / is groot in sijn omvangh ontrent ses mijlen/ meest O. ende W. ghestreckt twee of derdehalf mijl langh / ende heeft sijn Reede aen de N. O. zijde/ daer eenige Valeyen zijn met klaver ende gras bewassen: de Baey heeft steyl opgaende grondt / eens deels rutsigh ende vuyl/ eens deels swart zandt.

Men heeft om de groote diepte / veel moeyten al eer men op vier en dartig vademen een half musquet schoot van 't Landt kan ten Ancker komen / door dien men by de wercke zijnde / veel variabele winden ende stilten krijght / soo dat sy genootsaeckt waren d'Anckers op tachtigh ende 't negentigh vadem te laten vallen / ende geraeckten soo met voyr Anckers uyt te brengen tot op dartigh vademen / daer de rechte reede was; naer de wint die sy in de Baey, geset zijnde / onderbonden hebben / scheen het / dat men dit Eylandt soo wel van by Noorden / als van by Zuyden kan beseylen / doch is seecker / datter in de somer beter gelegentheyt is om dit Eylandt van by Zuyden / ende in de Winter van by Noorden aen te doen. Dit Eylandt heeft abondantie van goet water: ende is overvloedich van allerhande Vis / die seer soet van smaeck is / ende sonder moeyten gevangen woyt; want men laet soo haest den hoeck geen halve voet in 't water sincken / oft de Visschen swemmen om strijt naer het aes/soo datmen alleenlijck heeft op te halen. Zeeleeuwen ende Zeerobben zijn hier met duysenden / die by dage uptter Zee op komen / om haer in de sonne te verlustigen. Haer volck sloegender veel doodt om te eten / ende veel om playsier ende tijdt verdrijf / die op 't jonghste sulcken stanck veroorsaeckten / datmen naeuw aen Landt ghedueren koste; eenighe smaeckte het vleesch / tweemael opgesoden / ofte ghebraden / ende het vette daer afgesneden als schapen vleesch / andere walghden daer af / ende en konden het niet verdragen. Bocquen zijnder in groote meenichte/ maer niet so goet van smaeck als die van 't Eylant St. Vincent, ende zijn om het kreupel bosch qualijck te vangen; maer ander ghedierte hebben sy hier niet vernomen. Wat aengaet de Frupten sy hebben veel Palmijten op 't gheberchte vinden staen / ende ontrent de Reede drie Queappelboomen / waer van sy ontrent hondert Appelen bekomen hebben / voyr geen andere Frupten meer. Dit Eylant is rijck van Sandelhout, dan is soo goet niet als 't geen van Timor komt; het heeft oock een soorte van seer hart ende vast-houdende houdt als ypenhout / 't welck bequaem is tot groenblocks ende schijven. Oock is alhier hout 't welck dienstich is om te verwercken / ende tot brandhoudt te ghebruycken / maer hooge boomen die tot masten ende stenghen souden dienen / hebben sy nieuwers konnen vinden. Eertijts plachten op dit Eylant tien of twaelf Indianen te wesen om visch te vangen/ ende traen van de Zeerobben te branden / het welck na Lima ghevoert wiert / maer teghenwoordich was het gantsch onbewoont. Aen dit Eylandt zijn ses man van 't schip van de Vice Admirael / drie soldaten / en drie bosschieters al willens staen blijven / die de Vloote niet langer wilden volgen. 1626.

Op de kust van Chili ende de Peru.

Alhier wast datmen sich hadde inghebeelt de conquesten ende beyt: namelijck op de Kust van Chily ende Peru. Derhalven oordre ghestelt wiert hoe haer de schepen ende volck soude dragen in 't becijten.

EErst werdt de Vloot ghedeelt in drie Esquadrons, te weten, het Schip *Amsterdam*, Admirael, by wien ghevoeght is 't Schip *Hollandia*, den *Arent* met de *Griffioen*: het tweede; het Schip *Delfft*, Vice-Admirael, dien toeghevoeght is het Schip de *Eendracht*, de *David*, ende het Jacht: het derde, het Schip *Orangien*, *Schout by nacht*, dien toeghevoeght is 't Schip *Mauritius*, ende de *Hope*. Elck sal sorghe draghen dat hy hem in 't zeylen vervoeght beneffens den geenen daer hy by is geordonneert, op datmen den vyandt in goede ordre come te rescontreren, ende malkanderen de noodt zijnde, ghevoeghlijck kan seconderen: waer mede nochtans niet verstaen wordt, dat yemandt soo aen sijn geordonneert Esquadron ghebonden sal blijven, dat niet en soude moghen yemandt van de andere schepen, ontrent hem in noodt zijnde, te seconderen; daer op een yeder wel sal hebben te letten, also de verdeelingh van d'Esquadrons maer gheftelt wordt, om den vyandt met ordre aen te tasten.

Elck sal goede sorge dragen; dat sijn Canon wel vaerdigh zy, ende ter bequamer plaetse gestelt, omme 't selve als 't de noodt komt te vereyschen, wel te konnen gebruycken; wel acht nemende, dat yeder een hem regulere in ghevolge van de neven-gaende Ordonnantie, die met advijs van de Constapels, op yeder stuck over elck schip in 't bysonder gemaeckt is: sal oock mede datelijck ordre stellen over de verdeelingh van het Canon, ordonnerende op wat stucken de Constapel, ende oock elcken Bosschieter in het bysonder sal hebben te passen, stellende by elck so veel matroses ende soldaten als tot gouvernement van het selve noodigh bevinden sal; gevende yeder Bosschieter by specificatie over, wat stucken voor hem zijn gheordonneert, ende wie hem tot sijn hulpe zijn by ghevoeght, ten eynde hem een yeder ten tijde van rescontre op sijn gedestineerde plaetse weet te vervoeghen: Besorghende vorder dat tot elck stuck ten minsten twintigh ofte vijfentwintigh kardoesen ghemaeckt worden, de welcke op bequame plaetsen in het ruym, diep genoegh beneden water moeten gheset worden, ende in drien verdeelt, op datmen by tijde van 't slaen, om alle periculen te eviteeren, niet in de Kruyt-kamer benoodight werde te gaen, lettende dat men by elck stuck nae de quantiteyt van de kardoesen, het scherp ten bequaemste daer by legghe.

Yeder een sal wel verdacht wesen dat by elck Canon een balie water worde gestelt, als oock op den overloop ende alle andere plaetsen daer het noodigh soude moghen wesen, met haer lederen emmers ofte putsen, ende *Swabbers* daer by om de stucken te koelen, ende den brandt die Godt verhoede, te konnen lesschen. Voorder, ontrent den vyandt komende, sal elck sijn schip soo van buyten als van binnen wel nat maecken, ten eynde dat het vyer daer op gheen vatten heeft.

Elck hooft sal bysondere sorge dragen, dat hy de Soldaten, die met de Musquetten sullen gheordonneert worden, ten bequaemste stelle, daer den vyandt den meesten afbreuck kan gheschieden, wel acht nemende dat hy de selve nergens en stelle, dan daer sy schootvry staen voor een musquet, daer elck naer gheleghentheyt van syn schip sal dienen op te letten. Ghelijck oock elck sal besorgen dat hy syn volck ordonnere, die noodigh sullen zijn tot het scivielen van de zeylen, op-gheven van kardoesen, ende andere ordinaire saecken: op dat, ten

tijde

1626. tijde als men aen de man komt, hem elck op syn werck weet te vervoeghen.

Yeder sal acht gheven dat de Timmerlieden haer gereetschap by der handt hebben, oock de proppen, platen, en alles anders dat dienstigh is om eenige lecken te stoppen, op dat indien eenige schepen onder water werden geschoten, het datelijck kan gestopt worden, besorgende dat men rondtom van binnen in het ruym een mans lenghte over al by kan, op dat door faute van dien in geenen noot komen te vervallen, doende voort wel luysteren naer eenige schoten die onder water mogen werden geschoten, op dat men het dadelijck remediere.

Alle Bijlen ende ander Scheeps ghereetschap moet klaer ende voor de handt zijn; om in tijde van noodt, tot conservatie van onse schepen, ende krenckingh van des vyandts touwerck, reeden, ende anders te mogen af houwen.

Ghelijck mede voor de handt, ende op haer behoorlijcke plaetse in het schip verdeelt sullen worden alle handtgeweeren, van Braedtspeten, Piecken, Sabels, en anderssints, om met 'tselve ten tijde als men het van doen soude hebben, te konnen gebruycken.

In 't slaen en sal niemant vermogen, 'tzy matroos of soldaet, van de plaetse te wijcken daer hy is gheordonneert, 'tzy onder wat pretext het soude mogen wesen, op lijf-straffe, ten ware hem sulcx by de commanderende belast wert; maer by aldien de Musquettiers 'tzy kruyt, loot, ofte anders mogen van doen hebben, sullen sy het hebben te eysschen aen den ghenen die daer toe gheordonneert is, de welcke haer het noodige sal bestellen.

Alsoo door het onvoorsichtigh schieten in het slaen, dickwils de schepen van haer eygen meer schade komen te lijden als van den vyant, sal sonderlingh daer op dienen ghelet te worden, dat onder 't deckstel van eenigh schip te seconderen, geen schoot geschoten wordt, die den vyandt ende 't schip van d' onse datter ontrent is, t' samen soude komen te beschadigen.

Inghevalle den Admirael yemandt van de Spaensche schepen quame te abordeeren, sullen de andere schepen van het Esquadron alle mogelijck devoir doen, of so veel als gevoeghlijck, sonder malkanderen te verhinderen sullen konnen te weghe brengen, om ten bequaemsten 't geabbordeert schip aen boort te komen, ende den selven also met alle macht te vernielen en t' onder te brengen: middelerwijlen sullen de andere schepen alle naerstigheyt aenwenden, dat den vyant belet worde eenigh secours te konnen doen den genen die van d' onsen aengetast is, ende haer soo veel doenlijck is, wachten malkanderen aen boort te komen, op datmen niet in confusie come te valle.

Ende oft geviel (gelijck men met Gods hulpe niet en twijfelt) dat onse schepen eenige der vyanden quamen te overwinnen, moeter wel acht genomen worden, dat hem niemandt en verghete met door 't schip te loopen ruysmuysen ende plonderen, gelijck in sulcke gelegentheden veel-tijden komt te ghebeuren; maer sullen de Hoofden daer op letten, dat elck hem vorder aen-stelle om den vyandt gantsch te dempen ende te vernielen, tot dat men buyten sorge volkomen meester is: sal oock elck wel verdacht zijn, dat die geene die schip oft schepen komt te veroveren, ende volck daer in settet, dat sy versien werden van goede Hoofden, die sorghe dragen, dat men niet van 't geene dat in 't schip soude mogen zijn, by yemant aengetast worde, maer dat alles blijve in sijn geheel; ende by aldien men komt t' ondervinden datter eenige disordre in 't selve ware gepleeght, sal 't misbruyck van niemant anders als van den commanderende op 't schip gheeyscht worden, die voor 't geene dien aengaende, gheschiet is, sal moeten instaen, ende de man zijn, tot der tijdt dat hy aenwijsinghe weet te doen, wie sijn ordre overtreden heeft: derhalven magh elck acht nemen, dat hy sulcke ordre stelle, datter niet onbehoorlijcks van yemant by der hant genomen wert. Elck sal hem oock wachten van met Boots ofte schuyten aen de veroverde Prijsen te varen, sonder expresse last ende ordre van den Heer Admirael.

By aldien sich den vyant niet t' Zee en begave, maer op sijn voordeel op de Reede onder 't geschut van 't Canon bleve legghen, sal elck goede acht nemen, dat hy niet tegen de selve en attenteere, maer hem houden by zijn Esquadron, lettende wat den Admirael (ingevalle men malkanderen niet behoorlijck konde spreken) aenvangen sal, om haer na gelegentheyt van saken, op de selve maniere aen te tasten. 1626.

Ende alsoo het niet mogelijck is, datter op alles, watter in sulcke occasien van slaen kan voorvallen, pertinente ordre worde gestelt, sal een ygelijck yets occurrerende daer in dese instructie gheen mentie van ghemaeckt wort, sich hebben te reguleren, na dat hy ten meesten dienst van 't Vaderlant, ende krenckingh van den vyandt, noodigh sal bevinden, wel lettende, dat hy hem in sulcke voorvallen beraetslage met den Admirael, of wel 't hooft van 't Esquadron, indien 't doenlijk is.

Wat aengaet de ordinantie van de Constapels, daer van mentie gemaeckt is, die is geraemt als volgt:

De hoele Cartouwen van vier duysent pont souden gheschoten worden met tien pont kruyt.

De halve duytsche Cartouwen van ontrent vier duysent pont, met tien pont kruyt.

De halve Cartouwen van de nieuwe slag van drie duysent pont, met vier en een half pont kruyt.

De halve Franse Cartouwen van drie duysent pont schietende achtien pont yser, met acht pont kruyt.

De ysere sackers van achthien pont, met acht pont kruyt.

Sackers met twaelf pont yser, met ses en een half pont kruyt

Den achtsten Aprilgheraeckten ontrent Callao de Lima. Voor de middach sagen een recht op haer aenkomen: daer terstont een Boot met een Chaloup van de schepen na toegesonden is, om het selve te nemen; maer de drie Chaloupen, die na de hoeck toegeroept waren hadden dit sepiken ooch in 't gesicht ghekregen, ende daerom haer cours daer na toe ghestelt, soo dat sy hem de wal afsneden, ende om de stilte hoet na de middagh achterhaelden, ende by den Admirael brachten. Het was een kleyn open Barckje van de Vice-Roy upt het Callao gheschickt, om de Hollantsche te verspieden: daer in was een Spaens Capiteyn, ghenaemt Martyn de la Rea, met noch vier Spangiaerts, en ses ofte seven, soo Indianen als Negros, die verhaelden, dat des Koninghs Silvere Vloot, voorleden Sydagh zijnde den derden deses Maents, upt het Callao naer Panama vertrocken was, sterck zijnde vyf seplen, twee oorlochschepen ende drie Coopvaerders, die extraordinaris rijckelijck geladen waren; daer wasser noch een in het Callao bijden leggen voorsien met veertigh metale stucken, ende twee patackes, yder van veertien stucken, met noch wel veertich of vijftich Coopvaerdye schepen meestendeel sonder gheschut, die al te samen dicht aen strant onder drie Batterijen geset lagen. Dese Batterijen waren van steen opghemaeckt, ende hadden een Voorstweer van vooren ende ter zijden, daer op lagen ses ofte seven metale stucken, ende de resterende stucken tot vijftigh in 't ghetal, die de voorleden nacht upt Lima gebracht waren, hadden de Spangiaers op strant gheset om haer het landen te beletten, alsoo de Vicecroy haer stende recht op 't Callao aenkomen, wel dachte dat haer entreprinse op het Callao soude vallen. Daer lagen in't Callao vier Compagnien soldaten yder van seventig of tachtig koppen, alsoo de twee beste Compagnien met de silver Vloot na Panama vertrocken waren: maer de Spangiaerts vergaderden op 't gebodt van den Vice-Roy, die daeghs te vooren de eerste tijdinge van hare komste verstaen hadde, van alle kanten in het Callao, en souden in korten tijt eteliicke duysenden sterck zijn.

Op den Avont werden vier seplen te loefwaert ghesien, die recht op het Callao schenen aen te komen, daer om de Admirael de Schout by nacht met drie van de kleyne schepen ende drie wel gemande Chaloupen daer na toe gesonden heeft, die dicht by de wint soude houden, op dat de Spaensche schepen tusschen hen de mochten beset worden.

Den neghenden met den daeghe zijn sy dicht om de hoeck van het Eylant de Lima in 't Callao ten ancker gekomen, daer de Schout by nacht met de drie andere

1626. schepen / sonder eenige schepen gesien te hebben / by gekomen is. De Admirael bede den selven dits den Raedt vergaderen / ende stelde voore om 's anderen daeghs voroegh het Callao de Lima met alle ghewelt aen te grijpen / stellende tot hooft van dit exploit / overmidts sijn swachheyt ende sieckte / de Vice-Admirael Geenhuygen Schapenham, ende Sergeant Majoor / sijn Swagher Cornelis Iacobsz. Daer voerdt besloten / dat men boven de vijf Vaendels soldaten / noch andere vijf Vaendels uyt de Matrosen soude maecken; daer over tot Capiteyns gestelt zijn de Scheeps-Capiteyns Lenert Iacobsz Stolck, Witte Cornelis de Wit, Laurens Ianfz Querijn, Ian Ysbrantsz; ende Meyndert Egbertsz. ende om datter in de Vloote niet vaertuygh ghenoegh was / om de Soldaten ende Matrosen ghelijckelijck te landen / die een halve Maen van Dziesse Kuypers tot haer defensie souden opwerpen / ende op strandt soo langhe blijven sonder yets te attenteren / tot dat de vijf Vaendels Matrosen mede souden ghelandet zijn / om alsoo ghelijckelijck den aenslagh in 't werck te stellen.

Den thienden 's morghens voor den daghe is den Vice-Admirael met alle de Soldaten aen 't landt ghevoeyt / nieenende tusschen het Callao de Lima, ende de Rivier van Lima te landen / daer haer aenghedient was dat men droogh tot sijn wille soude kunnen aen landt komen / en de Boots voor de barninge bevrijdt konden leggen buyten 't Geschut van 't Callao; maer doen sy ontrent de strandt waren / bevonden sy de barninghen soo groot / dat het niet mogelijck was / dat de soldaten sonder haer Musquetten ende kruydt dat te maecken / ende de schuyten te periclliteren / konden aen landt komen / waerom den Vice-Admirael met de schuyten langhs de strande bleef roepen / om den dagh te verwachten / ende te sien ofter yetwers beter ghelegenheyt voer om te landen: dan alsoo sy des morghens meuters eenighe bequamighheyt saegh / ende over al even sterck waerde / ende ondertusschen een grooten hoop Spanjaerts te dier plaetse ghenomen waren / om haer het landen te beletten / soo is de Vice-Admirael / naer dat sy met de Metale stuckkens verscheyde reysen op de Spanjaerts vyer gheghevven hadden / met al het volck weder nae boordt ghekeert.

Hier na roeyden haere Boots naer drie Spaensche scheepkens / die in stilte ontrent het Callao dreven / die sy verooverden / ende in de Vloot brachten / het volck aen landt meest om komen sijnde: het een was gheladen te Pisco met twee duysent vijf hondert Pottijsen Wijn / ende veel ververschinge / als Appelen / Druyven / etc. welck haer tot verquickinghe van de sieckten seer wel te pas quam: Het tweede quam van Guarmey, ende was geladen niet als met brandthout: en het derde van Guainaco; ende hadde eenighe Cacave in met veel packen van Pausselijcke Billen / ende andere dinghen van weynigh importantie.

De Admirael vont goet / datmen het Jacht de Winthondt dicht aen strandt soude boucheren / om onder 't faveur van 't selve geschut de aenstaende nacht haer volck te landen: maer de Spanjaerts haer voorneemen siende / hebben metter haest twee stuckken gheplant / daer mede sy het Jacht voor in de voegh treffen / ende soo is desen aenslagh achter ghebleven.

Den elfden is men besigh ghweest met de Pijssen te lossen / ende de goederen te verdeelen. Ontrent middernacht zijn de Capiteyns Adriaen Tol, Pieter Harmensz Slobbe, ende Mayndert Egbertsz. met twaelf wel gemande Boots / doorsten met metalle Stuckkens ende vyer wercken / recht toe na de Spaensche schepen gheroeyt / die ontrent vijftich in 't ghetal onder het geschut van drie Batteryen / ende het Spaensche Galliodn ende twee Patachies geset lagen; ende hebben terwijl een groot stuick by Noorden het Callao een valschen alarm van haer volck ghemaeckt werde / peder een Spaensch schip aen boordt gelept / daer sy terstont met vyer wercken den brandt in kreghen: dan daer roeyden sy weder naer een ander schip / daer sy mede den brandt in kreghen / ende soo weder naer een ander / tot dat alle haer vyer wercken verbesicht waren: Oudertusschen hadde den Vyant alle zijn gheschut na haer boots gewent / ende begost vreeselijck te schieten / soo uyt de batteryen / als oock uyt het Galliodn en patachies; de hare wederom vier ghevende met de metale stuckkens ende steen stucken / ende haer meest bedeckt houdende onder de Spaensche schepen / om van 't Spaensche kanon ten deele bevrijt te wesen ende oock van de musquetten / alsoo de gantsche strant met musquettiers beset was / die ghestadelijck op hare boots vier gaven. De boots hare aenslagh volbracht hebbende / zijn na de schepen gekeert / hebbende in den vyant ghesteecken ghelijck sy berekenen konde / tusschen de dartigh ende veertig van des vyants schepen / waer onder veele groote waeren / ende eenighe met gheschut voorsien; maer de Spanjaerts hebben na 't vertreck van de haren met hulpe van de slaven / ende Indianen noch in eenighe schepen den vyant gelest. Sy hebben in dese tocht seven doode ghehadt ende veerthien ofte vijfthien gequetsten / meest van 't schip van den Vice Admirael / om dat zijn volck een van de patachies meende aen boort te leggen / 't welck haer misluckte. Voor den dage quamen negen Spaensche schepen al vranderde van de Wal dryven / om welke te om wijcken sy haer anchers lichten / ende nader het Eylant liepen.

Den twaelfden heeft de boot van de Eendracht een Spaens Scheepken met Wijnen bekomen / 't welck sy dicht van strant onder 't ghesschut van de batteryen van daen haelde.

Den derthienden is Capiteyn Engelbert Schutte met zijn Compaignie op het Eylandt de Lima gaen leggen / daer sy een redupt ghemaeckt hebben / tot bewaringe van hare groote Chaloupen / die tot noch toe in het ruym hadden gelegen / ende sy nu van sin waren op te setten.

Den veerthienden hebben sy noch een scheepken met Spaensche Wijnen bekomen. Op den avont is Kornelis Iacobsz. als Commandeur met vier schepen de Eendracht, de David, de Griffioen, en de Winthont, uyt het Callao 't seyl gegaen / die zijn cours om de Zuyt stelde / om la Nasca Pisco, of andere plaetsen / by suyden Lima gelegen te bemachtigen.

Den twintighsten heeft men twee van de ghenomen Spaensche Pijssen met kielders toegherust / die van dicke plancken seer hecht ghemaeckt worden / ende soo dicht ghedreven / datter geen water konde in komen / ende rontom met steenen bestoudt ses voeten dick / daer in Boscruyt soude ghelept worden / om aen het Spaensche Galliodn ghevaeght te worden / ende voor de slagh van het selve / het Galliodn met alle datter ontrent was / in de lucht te doen springhen. Dese nacht zijn twee Griecken uyt des Vice Admiraels Schip met een kleyn schuytken na landt by de Spanjaerts gevoert.

Den twee en twintighsten hebben sy een Spaensch schip verovert / dat van Guayaquil quam / met houdt geladen / op hebbende ontrent dertigh personen: soo Spanjaerts als Negros.

Den drie en twintighsten is de Schout by nacht met twee schepen / Mauritius, ende de Hoope, ende twee Compaignien soldaten van de Capiteynen Schut ende Brederode, 't seyl ghegaen / om de stadt Guayaquil, ende een nieuwe Galliodn dem den Koninck / dat aldaer gheboudt wert / te ruyneren. In plaetse van de soldaten / die vertrocken / zijn veertigh Matroosen tot bewaeringhe van de Chaloupen op het Eylandt de Lima in de redupt gelept.

Den vier en twintighsten is een Bosschieter op 't schip Hollandia, die voor genomen hadde by den vyandt over te loopen / aen 't Eylandt de Lima opgehangen.

Den seven en twintighsten 's nachts is een van de Brandt schepkens / 't welck met een kielder toegherust was / daer in twee duysent pont Kruyt gelept / ende boven met vier ballen / granaden / en brandende materie belept was / naer het Galliodn gheseylt / om het selve aen boort te leggen / ende te ruyneren. Op dit schepken waeren vijf personen die haer dienst / om dit werck te volvoeren / gewilligh presenteerden / waer onder

1626. onder als hooft was Willem Kommers, Commijs op 't schip den Arent. Sy seylden soo na het Gallioen/ datmen met een Musquet schoot wel konde toereycken sonder datter van de Spangiaerts alarm ghemaeckt wert/ ende dachten vooz eerst de vzandt in de vier ballen/ ende de vzande materie te steecken/ die boven op het schip lagh/ op dat terwijle de Spangiaerts doende mochten zijn om den vzant te lesschen/ het vier aen het kruyt mochte komen: maer alsoo het rif/ daer achter 't Gallioen gheset lagh/ soo verre upt streckte/ dat het vzant scheepken het Gallioen niet beseylen konde/ is het weder by de Vloote ghekomen.

l'Ermite sterft. Den tweeden Junius 'smozghens is de Heer Admirael Iaques l'Heremite van zijn langduerighe sieckte in het Callao de Lima overleden. Hy was sint haer vertreck van Sierra de Leona nopt ghesont gheweest/ maer altijdt van verschepde sieckten aenghetast/ die hem soo matteerden/ dat hy de laetste vier of vijf maenden alle kracht van zijne leden quijt was. De Vice Admirael vont goet/ dat de Vlagghe op 't schip Amsterdam soude blijven waeyen/ op dat de vpandt van de doodt van den Admirael geen kennisse soude krijghen. Desen dagh is een Spaensch scheepken in de Vloote ghebzacht/ 't welck ontrent achtien lasten tarwe in hadde.

Den derden is het lichaem van de Heer Admirael op het Eylandt de Lima heerlijck begraven: het Lijck wiert ghedzaghen van de Capiteyns/ gheaccompagneert van de Heer Vice Admirael ende alle de Officieren van de Vloote: vooz het Lijck ginghen drie Vaendels Matroosen/ (alsoo alle de soldaten wegh ghesonden waren/ die yeder haer Musquet vijfmael losten/ ende schoot het schip Amsterdam neghen schoten/ 't schip Delft seven, Orangien vijf, ende vooz alle andere schepen verbolghens drie schooten. Sy hadden op de veroverde Spaensche schepen veele Vlagghen laten waeyen/ op dat den vpandt soude dencken/ dat dit schieten tot een Triumphe van de veroverde prijsen/ ende niet om de doodt van den Admirael gheschiede. De Vice Admirael vont goet zijn authorisatie tot Admirael een tijt langh op te houden/ wachtende na de komste van de Schout by nacht/ ende de wegh gesonden schepen.

Den sesten na de middach is het schip Orangien onder 't seyl gegaen/ ende heeft dicht by de punt van het Callao gheset/ om langhs de strant met zijn stucken te flanqueren: op dat 't Vzant scheepken ondertusschen met minder perijckel onder de bescherminghe van het selve gheschut/ het Spaensch Gallioen mochte aen vooz klampen. Het Vzandt scheepken daer Willem Kommers, Koopman op 't schip den Arent, met noch vier andere kloecke maets op was/ stelde zijn cours dicht by het riff langhs/ om te beter het Gallioen te beseylen: maer soo sy nu al binnen een Musquet schoot van 't Gallioen waren/ ende ghereet om het selve aenvooz te legghen; is het aen de gront gheseylt/ dooz dien het Gallioen in een Com geseth lach/ 't welck sy niet en wisten. De Spangiaerts wenden alle haer geschut na het Vzandt scheepken/ ende schooten daer dwers dooz heen tot verschepden reysen/ ghelijck ook de Musquettiers/ die aen Landt stonden/ niet en deden als continuelijck op het selve te schieten: waernmme die gheene/ die daer inne waren/ siende geen middel om het van de gront te krijghen/ de vpant in het vier werck staecken/ als oock in de pijpe die naer het Kruyt ginghe/ ende salveerden haer met haer vieren in een Schuytjen/ de vijfde het hooft afgheschooten zijnde. Het scheepken is daer naer al vpandende van selfs van de gront geraeckt/ ende dzeef na de wal toe/ sonder dat het kruyt ontsteecken werde/ vooz op den abont/ doen het kruyt nat ghewozden zijnde niet als een klepne slagh gaf.

Den achtsten wozde een Aerdtbevinghe op het Eylandt de Lima ghevoelt.

Den derthienden heeft de Heer Vice-Admirael op't instantelijck aenhouden van eenighe gebangen Spangiaerts gheconsenteert/ dat sy een Vzief aen de Vice-Roy/ om haer verlossinghe mochten schzijven; want sy dachten dat de Vice-Roy seer veel vooz haer doen 1626.
soude/ 't zy met de twee overgheloopen Griecken aen haer te restitueren/ ofte op andere wijse haer te rantsoeneren. Den Vzief is aen een Adsistent ghelanght/ die met een Vzee-vlagge in een klepn schuptjen na de punct van 't Callao is ghevoert; ende soo de Spangiaerts een witte Vlagge daer tegen op staken/ heeft hy de Spaensche Chaloupen die op hem upt quamen/ inghewacht/ die hem met het schuptjen terstont in het Callao vzachten. Den Assistent sepde wel geen ander last te hebben/ als om de Vzief over te leveren/ maer de Spangiaerts en achteden 't selve niet/ ende de Vice-Roy gaf stracks ozdze/ datmen haer volck de handen souden binden/ende de ooghen verblinden/ ende soo in de Chaloupen bewaren. Op den abont heeft de Generael van de Zuyd-zee den Vzief van den Assistent ontfangen/ ende heeft haer volck de handen doen los maecken/ die man vooz man met groote beloften van de Spangiaerts aenghesocht werden/ om by haer in het Callao te blijven; ende soo niemandt by haer blijven wilde/ heeft hy den Assistent met het volck weder nae den Admirael ghesonden; met dit Antwoozdt: Dat de Vice-Roy voor haer niet als kruydt ende loodt ten besten hadde, ende dat hy niet van sinne was met haer in eenighe handelinghe te treden tot verlossinghe der ghevanghen Spangiaerts; ende dat hy den eersten, die met een Vree-vlagghe van den Admirael naer het Callao soude afghevaerdight worden, met de Vree-vlagghe soude laten ophanghen.

Den veerthienden is op het Antwoozt van de Vice-Roy by de Vice-Admirael ende den Raedt gheresolveert: nae dien de soberheyt van victualie ende schaersheyt van water/ daer mede haer Vloote voorsien was/ niet toe-liet soo veel Spangiaerts sonder hoope van profijt/ in ghedupighe ghevangenisse te houden; ende ook ongheraden was om verschepden oorsaecken/ de ghevanghen Spangiaerts vry te gheven: dat men de schepen daer van soude ontlasten/ ende alle de gevangen Spangiaerts uytgenomen drie oude lieden/ van kant te helpen.

Den vijfthienden 's mozgens zijn in 't gesichte van die van 't Landt/ een en twintigh ghevanghen Spangaerts op 't Schip Amsterdam aen de Focke-Rhee opghehanghen. Drie andere ghevanghens werden met een klepn Bootjen naer het Callao gheschickt/ om de Vice-Roy de tijdingh te bzenghen/ hoe dat sy dooz sijn trots ende Barbarisch antwoozdt/ alsoo hy selver alle quartier afgheslaghen hadde/ tot de executie der ghevanghen Spangiaerts/ ghedzongen ende ghenootsaeckt waren.

Op den abondt is Cornelis Iacobsz die om de Zuydt ghesonden was met vier schepen in het Callao, weder by de Vloote ghekomen; rappozterende/ dat hy van den veerthienden Mey voorleden/ tot het eynde van de selve Maendt/ ghestadigh sijn best ghedaen hadde om de Zuydt te winnen/ meenende met de eerste slagh-boegh/ als de windt wat Zuydelijcker soude loopen/ naer de wal te wenden/ om niet beneden te verballen/ ende ter ghedestineerder plaetse het Landt aen te doen: maer alsoo de windt hoe langhs hoe meer Oostelickte/ dat hy seer qualijck tot wenden heeft konnen komen/ eerst den thienden deses Maent/ vier mijlen beneden Pisco was komen te verballen/ hoewel hy al op de hooghte van achthien en een halve graedt geweest was: dat hy van daer met een Slagh-boegh by de wal op raechte tot vooz Pisco, daer hy den elfsten ten Ancker ghekomen is/ ende dat hy den twaelfsten met alle het volck ende twee Metaele Vzaeyckens lande/ ende terstont binnen een Musquet-schoot van de selve Stadt marcheerde/ daer hy doen bevondt/ dat de Spangiaerts de Stadt Pisco met een steene muer van vyfthien voeten hoogh omringht hadden; buyten welcke muer zy noch een Vorstweringh hadden/ waer achter haer soldaten in defensie stonden/ ende dat alle de flanquen behoorlijck op den ander respondeerden/ ende alsoo op een soo wel gefortificeerde plaetse/ die met groot Guarnisoen beset was/ ongeraden was met soo weynig volck yet te attenteren/ datter met een stemmig

1626. goet vinden van alle de Officieren besloten werdt/ dat men met de minste schade na voorde souden sien te retireren/ waerom sy noch by dage een halve maen tot haer defensie aen strant opwierpen/ daer sy na eenige schermutseringh met den vyant gehouden/ op den avont introcken/ ende dat sy den naesten nacht al te samen embarqueerden/ ende na voorde vertrocken/ soo dat sy den dertienden van Pisco scheyden/ ende desen avont in het Callao arriveerden. Sy hebben in dese quade rescontre gehadt vijf dooden/ ende vijftien of sestien ghequetsten/ ende daer zijn wel dertien mannen by den vyandt overgeloopen. Den vyandt/ soo veel men sien konde/ was wel twee duysent mannen sterck/ wel van geweer voorsien/ waer onder ontrent twee hondert Kuypers waren/ met schilde ende lantie/ die haer huyten de Stadt hielden/ om de hare van achteren aen te vallen/ daer van eenighe tot verscheyde repsen geschoten; maer wat schade de vyandt door het schieten van de metale stuckkens ontfangen heeft/ konde haer volck niet weten.

Den achtienden heeftmen door ghebreck van water aen yeder man/ ses mudskens water daeghs beginnen upt te deelen.

Den twee en twintighsten is een Busschieter die by den vyandt meende over te loopen/ in apprehensie ghestelt: die gheexamineert zijnde/ bekende dat hy al over lange met de twee overgeloopene Griecken over-gekomen was om de Vice-Admirael gevangen in het Callao te brengen: waer toe sy goede gelegentheyt hadden/ om dieswille de Vice-Admirael somwijlen met een kleyn schuytken met vier mannen upt bisschen boer/ daer sy met haer drien, als de best betrouste onder waren; ende so de twee Griecken met het selve schuytken te vooren/ terwijle hy niet scheep was/ deur gegaen waren/ dachte hy haer met hulpe van eenige Swarten te volghen.

Den vijf en twintighsten is de voorsz Bosschieter in presentie van meest alle het volck op het Eylandt de Lima aen een Galge opgehangen.

Dese tijdt regneerde de scheurbuyck seer gheweldigh in haer Vloote. De vier schepen die om de Zuydt gheweest waren/ hadden soo veel sieckten op/ dat eenige van haer niet machtich waren haer eygen boot te mannen/ en op de andere schepen begonde het scheurbuyck oock heftigh te ontsteecken; ende alsoo gheenige apparentie ter werelde was/ om groente/ ofte remedie teghens het scheurbuyck in het Callao te bekomen/ ende sy ghenootsaeckt waren in 't Callao te blijven/ om de schepen Mauritius en de Hope te wachten/ die anders in der Spangiaerden handen souden komen te verballen/ so stonden de saecken van haer Vloote in seer sobere staet/ ende soude binnen korten tijdt groot volck hebben komen te verlieesen/ ten ware het Godt gelieft hadde dat een Switser met het scheurbuyck gequelt/ op de hoogste Bergh van't Eylandt de Lima gegaen hadde/ daer niemant eenighe groente ter moede: alwaer hy seecker groente gevonden heeft/ dat hy kennende ghegeten heeft/ ende groote baet by ghevonden. De Vice-Admirael de kracht van dit kruydt verstaen hebbende/ ende dat het in abondantie te bekomen was/ heeft gheordonneert dat alle de schepen haer meeste volck 's morgens vroegh naer landt souden senden/ om soo veel groente te halen als het gheheele scheeps-volck souden konnen: waer toe de maets Olye ende Azijn ghegheven werdt; ende om dat door dese groente/ die soo wel tot Salaet als tot Warmoes ghebruyckt wierdt/ haer volck in seer korten tijdt al t' samen op de beenen gheraeckten ende ververscht werden/ continueerden sy alle daghen dese groente te halen/ soo langhe de Vloote in het Callao de Lima heeft gheseet gheleghen.

Den ses en twintighsten verbranden sy eenighe Vlyten die onbequaem waren om by de Vloote te houden. De Spangiaerts quamen somwijlen met eenige Chaloupen die swaere stucken op hadden/ ontrent hare schepen/ ende schoten om masten ofte stengen te beschadigen/ dan sy verrichten weynigh.

Den eersten Julius heeft de Vice-Admirael op het Eylandt de Lima na vers water laten graven/ maer om de steenighe gront heeft men niet diep genoegh konnen komen/ soo datter met weerthen is upt geschepen.

Den achthienden zijn twee Spangiaerts op Vies bosschen aen 't Schip Oyangien komen dryven/ die upt het Callao quamen overgeloopen; de eene was Overste van de Peruse Commedianten/ ende de ander was een slecht soldaet. Sy verhaelden aen de Vice Admirael dat de twee schepen Mauritius ende de Hoope, onder 't Eylandt Puna vier schepen verovert/ ende de Stadt Guayaquil, met het nieuw Gallioen van den Lissinck gantsch verbrant hadden; sy verklaerden/ dat het Callao de Lima rontom ghetrencheert ende gesterckt was/ ende met tachtentigh Metale Stucken voorsien/ behalven die veertigh die op het Spaensch Gallioen laghen/ ende dat het beset was met veertigh Compagnien voet volck/ ende sesthien Vanen Kuypers. De Vice-roy hadde oock volck aende naeste waterplaetsen gheseuden/ om die te sterckten/ ende tegen hare komste te verseckeren/ op dat sy nieuwers waeter souden bekomen; sy seyden de oorsaeck van haer overloopen te wesen/ om dies wille dat de Generael van de Spaensche Cavallerye in het Callao eenighe daeghen verleden van haer/ om de questie van een Hoere/ doodt gheslaecken was; ende wisten niet veel anders te seggen door dien sy op het laetste hadden verbroghen gheweest/ meer denckende op de conservatie/ ende behoudenisse van haer leven/ als om yetwes aen haer te rapporteren.

Den twee en twintighsten quamen de Spangiaerts met thien wel gemaende Chaloupen na 't schip de Eendracht, ende schooten twee van zijn Hooft toulven in stucken; 't Schip de Eendracht schoot mede wel dertich schoten na des vyants Chaloupen/ maer door dien het schip te seer slingerde/ konde hy haer niet na behooren treffen.

Den drie en twintighsten is om het water te verspaeren/ op dat sy door de komste der twee schepen/ Mauritius ende de Hoope niet ghenootsaeckt souden wesen upt het Callao te vertrecken/ gheordonneert/ datmen gheen Potspijse inde bloot soude schaffen/ maer Vlees/ Speck/ ende Stockvis/ waer toe men sout water ghebruycken konde.

Den vier en twinchsten schooten de Spangiaerts na het schip de David meer als hondert schooten/ sonder pemant te quetsen: het waren kloghels van ses, seven ende acht pont pser.

Den vyf en twintichsten heeft de Vice Admirael in een Valepe op 't Eylandt de Lima een Musquet schoot van strant twee diepe putten laeten graven/ om te besoecken of sy vers waeter konden bekomen/ daer met groote naersticheyt aen gewrocht is.

Den ses en twinchsten quamen vijfthien Spaensche Chaloupen na de schepen David ende Griffioen, om die met schieten te beschadighen/ maer soo die schepen eenige zwaere stucken van de andere schepen verwisselt hadden/ waer mede sy den vyant in het aenkomen groeten/ soo zijn de Spaensche Chaloupen maer een schoot schietende/ te rugge na het Callao gekeert.

Den negen en twintichsten met den daege waren de Spangiaerts met derthien wel ghemaende Chaloupen dicht onder 't schip de Eendracht, en om dat het Jacht de Winthont, 't welck slechtelijck van gheschut voorsien was/ met een touw aen d'Eendracht vast lagh/ daer de Spangiaerts onder hielden/ konde de Eendracht zijn gheschut op haer niet ghebruycken/ sonder door het Jacht te schieten/ 't welck ongheraden was/ soo dat de Spangiaerts weynigh schade leden/ en wel dertigh schooten deden met kloghels van sesthien ende achtthien pont pfers/ die meest troffen/ alleer de Eendracht gereedet was/ ende met zijn gheschut haer konde toerepcken/ ende het scheen of sy het Jacht de Winthont souden geabordeert hebben.

Na dat de Spangiaerts wel hondert twintig, ende sy daer teghen ontrent 't seventigh schooten gheschoten hadden/ zijn de Spangiaerts na 't Callao gheretireert. In dit ghevecht is niemandt als de Constapel van de Eendracht gequetst/ die zijn rechter arm afgeschoten is.

Den vijfden Augustus is de Vice Admirael Geen Huygen Schapenham volgens den inhoudt van de missive van zijn Excellentie tot Admirael van de Vloote geautho-

1626. gheauthoriseert / die datelijck het volck den Eedt van ghetrouwigheyt op 't Schip Delfft heeft af-genomen / daer alle het volck van de naeste schepen ghekomen was. Tot Vice-Admirael van de Vloot is geauthoriseert Ian Willemsz Verschoor, Schout by nacht; ende in des selfs plaetse tot Schout by nacht / Cornelis Iacobsz Raedt vanden Admirael. Op de middagh is den Admirael met alle de Boots ende Chaloupen nae het schip Orangien ghevaren / daer het volck van de resterende schepen was ghekomen / om den nieuwen Admirael te s'weeren / waeromme de Spangiaerts met vijfthien soo Chaloupen als Fregatten / mede upt quamen / ende roepden na hare Jacht / als oft sy het wilden aboordeeren; maer soo de Admirael de Chaloupen datelijck liet mannen / om den brant aen te ballen / by aldien die op het Jacht attenteerde / syn de Spangiaerts ontrent veertigh schooten geschooten hebbende / weder na het Callao gekeert. Cort hier aen is de nieuwen Vice Admirael Ian Willemsz Verschoor met de twee Schepen Mauritius ende de Hope, ende noch een Pysse in het Collao de Lima gearriveert / die het succes van zijn gantsche repse aen de Heer Admirael rapporteerde: als dat sy in hare aenkomste drie Schepen op de reede van 't Eylandt Puna verovert hadden / waer van sy de twee verbrandt hadden / ende het derde mede brachten: dat sy van daer de Riviere op naer Guayaquil gevaren waren / 't welck sy van den brant dapper gesterckt / ende met groot Garnisoen beset vonden; dat sy evenwel tegen de Spangiaerts Batterpen ghelandet waren / ende met verlies van vijf en dertigh mannen die meest in het aenkomen inde Chaloupen geschooten werden / de stadt Guayaquil ingenomen hadden; ende alsoo sy na de veroveringe geen twee hondert mannen sterck zijnde / niet suffisant waren de stad tegen soo groot ghewelt van den brand te behouden / nochte ock eenige bequaemheyt van Chaloupen hadden om den brant te berghen / dat sy de stadt Guayaquil wesende de Haven van Quito, vol zijnde van allerhande Coopmanschap / met ock het nieuw Gallioen van den Koninck / tot den grondt verbrandt hadden / ende haer met het naeste ghetijde nae de schepen gheretireert: datter in dese in-neminghe ontrent hondert Spangiaerden doodt ghebleven zijn / behalven noch seventhien ghevanghens: die al te samen / om dat de brandt met valsche hoghels gheschoten hadde / op de Reede van Puna over-boordt ghevorpen zijn. Dat sy daer naer haer schepen schoon ghemaeckt / ende haer volck op het Eylandt Puna verversch hebbende / onder zeyl ghegaen zijn / nemende haer cours dicht by de windt om de Zupdt / soo langhe tot dat sy haer op de hooghte van vijf en twintigh ende een derdendeel graden by Zupden de Linie ontrent drie hondert en vijftigh mijlen van Landt bevonden; doen sy veranderinghe van windt bekomende / eerst naer de wal ghewent hebben / meenende onder Africa te verballen / ende onderweghen noch eenighe verversch-plaetse met ghewelt aen te doen; maer dat sy de windt soo scherp kreghen / dat sy het vaste Landt van Peru niet hooghер als derthien graden hadden kunnen aendoen / 't welck op gisteren was / ende dat sy haer cours verbolghende / desen dagh in het Callao de Lima ten Ancker ghekomen zijn.

Hebbende in alle desen tijdt schade aen de Spaensche / ende wepnigh profijt voor haer ghedaen / zijn den veerthienden Augusti vertrocken van Callao, verversten aen de Piscadores Eylanden. Attenteerden pets op Guajaquil, te vergheefs; moetende weder naer haer Chaloupen retireren met verlies van vijf en twintigh man.

Den acht en twintighsten October quamen ontrent de Baye ende Haven van Acapulco, 't welck een Fort ofte Casteel was / in dese laetste jaren eerst nieuw ghemaeckt ende op een uytsteeckende punct ghelepdt / tot bevrijdinghe van de Gallioens die upt de Manilles komen / die dicht onder 't Casteel setten komen. Het heeft vier Bolwercken / die met thien of twaelf Stucken beset zijn / ende is met eene steene muer rondtom omtrocken; het schoot in hare aenkomste twee schoten / die niet toerepckten. Sy bevonden alhier in de Haven twee ofte drie lleyne Barckjens / die niet waerdig waren pet daer op te attenteren. 1626.

Den negen en twintighsten hebben sy ghesocht met de Spangiaerts in onderhandelinghe te treden / om upt haer Ostagiers / ende maniere van handelinghe te verstaen / of sy dit jaer oock Gallioens uyt de Manilles verwachtende waren, en of der selver komste op handen was. Sy gaven aende Spangiaerts te verstaen hoe dat dese Vloote langhs de kuste van Peru seylende / eenighe Spaensche Capiteyns ende andere ghevanghenen bekomen hadde / ende alsoo de Heer Admirael nu van sinne was na Oost-Indien over te steecken / dat hy de Spaensche ghevanghens voor eenighe ververschinghe wilde laeten ransoeneren / by soo verre de Gouverneur eenighe ghequalificeerden als Ostagiers aen de Scheepen wilden senden om te handelen / daer teghen eenighe van de haeren in het Casteel souden blijven: hier op wert van de Gouverneur gheantwoort / dat hy niet van meninghe was eenighe Ostagiers aen de Admirael te senden / ofte pemant in het Kasteel te ontfanghen; maer by aldien de Admirael goet vont / de gevangens voor gelt te laten lossen / datmen de ghevanghens soude voor haer brengen / dat sy in alle redelijckheyt met haer wilden handelen / maer alsoo de Admirael hier toe niet verstaen konde / is de handelinge geeyndigt.

Den vijf en twintichsten Januarp sesthien hondert vijf en twintigh quamen sy by 't Eylandt Guagan een van de Ladrones: zijnde groote steckte ende sterfte onder de Vloot. Guagan is een van de Eylanden / die men noemt Islas de las Velas, ofte van de Ladrones, ende leydt op de Noorder breete van derthien ende twee derdendeel graden; maer de Reede / daer sy met de Vloote op thien, twintigh ende dertigh vademen Sant gront ontrent anderhalf Cartouw schoot van de wal gheset lagen / heeft de hoochte van derthien ende een halve graedt. De reede leyt aende Westzijde van 't Eylandt / ende kan soo wel van by Noorden als van Besupden het Eylandt beseylt worden. Het landt is tamelijck hoogh / bruchtbaer ende op veel plaetsen met Rijst besaept / als blijckt upt de quantiteyt die sy gherupt hebben. Cocos boomen zijnder sonder ghetal / soo oock op het Eylandt dat aen de Zupt-oost hoeck leyt / ende Palmyten heeftmen over al veel / dan het schijnt dat dese by de Inwoonders in waerden ghehouden worden. Anjamas ballen hier sonder ghetal / die sy in groote meenighte van haer gherupt hebben. Sy hebben in de tijdt / dat sy hier gheleghen hebben ontrent twee hondert Hoenderen gherupt / dan geen beesten konnen bekomen / wat moepte sy daer oock toe gedaen hebben. De Latronesen zijn van leden treffelijck ghevoorproportioneert / ende van stature grooter als de Tarnatanen ende andere Indische natien / sy zijn roosachtrich van coleur ende gaen heel naeckt / maer de Vrouwen die bedecken hare schamelheydt met een blad. Haer wapenen zijn Assagayen ende Slingers, daer mede sy den ander den oorlogh aen doen / meesterlijck daer met omgaende. Haer Canoes zijn aerdigh ghemaeckt / ende komen seer scherp by de wint seylen / sy hebben maer eene bleughel / waer mede sy de Canoe in 't seylen konnen in 't gewicht houden / staende verder oste nader de Canoe, na dat de wint sterck koelt. Met dese Canoes doorden sy wel twee of drie mijlen in Zee gaen / al ist dat de Zee grof gaet / om dat sy haer Canoes, als sy om ballen / lichtelijck konnen droogh maecken. Sy schijnen met den eersten oprecht in het handelen te zijn / maer daer naer siet men dat de naem van Ladrones haer niet te vergheefs gheghéven is; want sy de Baelen Rijst (die sy van haer kochten) ten deele met Sant ende Steen vulden / ende rechten meer andere dieverpen aen. Die hier aen Landt willen gaen / moeten haer wel verseecken / ende van Waepenen voorsien / ende in 't alderminste op de Ladroneesen niet vertrouwen: want alle die ter zijde afgaen / staen in perijckel van gemassacreert te worden / ghelijck eenige van haer volck wederbaren is.

1626. Den vijfden Marty volghens reecheningh van dese Vloot / maer den sesten volghens gheneene Indische reheningh quamen 's morgens in de nacht ontrent Maleyen, Hooft stadt van 't Koninckrijck van Tarnate. De Admirael sandt een Chaloupe voor upt na Toluco, om de Gouverneur van de Molucquos, Iaques le Febre, die voor dien tijdt aldaer was / van hare komste te waerschouwen / maer om dat het stilder weert / quamen sy eerst met den dage voor Maleyen op de reede.

Den vijfden na hare / ofte den sesten na de gemeene Indische reecheninge / heeft de gemelte Heer Gouverneur den Heer Admirael aen boort wellekom geheeten / ende zijn tegen den middagh met den anderen aen landt ghevaren. De oorsaeck van het verschil des tijdts is / dat hare Vloote van Hollant om de West seplende ontrent sesthien uyren met de Sonne gheloopen is / soo dat sy de daghen ordinaris een weynigh grooter gehadt hebben als van vier en twintigh uyren, ende dat die upt Hollant na Indien geseylt zijn / dat die dagen ordinaris een weynigh korter gehadt hebben als vier en twintigh uyren, ende de Sonne ontrent acht uyren op de middagh in de Moluccos voeghen ontmoet zijn als is Hollant / soo dat de differentie een gantsche dach is.

Den negen en twintighsten Augusti is d'Admirael Schapenham, met eenighe schepen gheartiveert op de reede van Batavia, wesende de Hooft Stadt der Nederlantsche Compagnie in Oost Indien: alwaer de Gouverneur Speult, ettelijcke daghen daer aen met de schepen Orangien ende Mauritius mede ghekomen is. Ende om dat ten tijde van haer arribement / te Batavia geen advantagieuse aenslagen voor de Oost Indesche Compagnie voor vielen / waer toe men de gheheele Nassousche Vloote sonde hebben mogen gebruycken / soo wert by de Heer Gouverneur Generael ende den Raet van Indien goet gevonden / datmen de schepen van de selve vloote soude schepden / ende na sulcke plaetsen schicken / alsaer sy het Vaderlandt / ende de Oost Indische Compagnie het meeste voordeel ende den Vyant den meesten afbreuck mochten doen. De Gouverneur Speult is met de schepen Orangien, Hollandia ende Mauritius (daer op waren de Capiteynen / Engelbert Schutte, Iohan Ter Halte, ende Evert de Vries, ende Justus de Vogelaer, Coopman op 't schip Amsterdam :) van Batavia na Suratte geseylt die van daer op het spoedichste na 't Vaderlandt dachten te komen. De Vice Admirael Ian Willemsz Verschoor, is met de twee schepen de Hoope ende Griffioen, ende noch twee Jachten van d'Oost Indische Compagnie op een tocht na Malacca gegaen. De schepen den Arent ende de Davidt zijn na de Kust van Coromandel gesonden. 't Schip de Eendracht, soo haest het upt de Moluccos tot Batavia gheartiveert was / heeft men 't toegerust om met den eersten na 't Vaderlandt te seylen / ende de twee resterende schepen Delft ende Amsterdam, heeft men aen 't Eylandt Onrust geset / om te verdubbelen ende de Eendracht te volgen.

Den neghen en twintighsten October is de Admirael / sieck zijnde met de schepen de Eendracht, ende 't Wapen van Hoorn vol laden zijnde / van Batavia na 't Vaderlant geseylt.

Den derden November is de Admirael Geen Huyghen Schapenham op't Schip de Eendracht overleden / ende den vijfden dito op 't Eylandt Pulo Bosloc twee mijlen van Bantam begraben.

Den seven en twintighsten zijn sy buyten de Straet Sunda gheweest / na dat sy door contrarie wint ende stilte meer als drie weken in 't passeeren van de Straet door gebracht hadden.

Den twee en twintighsten January zijn sy op de reede van de Caep Bona Esperance wel gheartiveert / alwaer sy hebben gevonden brieven van 't schip Middelborg van dato den acht entwintigsten December sestien hondert vijf en twintigh. Als wanneer 't selve van de Caep naer St. Helena is vertrocken / beset met hondert ses en dertich man / ende met goeden moet / om 't schip in 't Vaderlant te brengen.

Den negenden Febr. zijn sy van daer 't zepl gegaen.

Den vier en twintighsten zijn sy met de twee schepen op de Reede van St. Helena gheartiveert. 1626.

Den elfden Maert zijn sy van 't Eylandt S. Helena gheschepden.

Den sesthienden Iuny zijn sy door sterckte ghenootsaeckt ghekeert in Pleymuyden in te loopen.

Den negenden July zijn sy door Godts genade met beyde schepen in Texel voorspoedigh gearriveert.

Van Oost-Vrieslandt is laetst ghesproocken in 't vierde Boeck: tzedert is Graef Enno deser werelt kommen t' overlijden / op sijn Huys te Lieroort: Namelijck den neghenden Augusti des voorleden jaers sesthien hondert vijf en twintigh. Hy was nae de doodt van Graef Edsart in 't jaer vijfthien hondert negen en tnegentigh aen de Regieringh ghekomen; succederende oock met een in de onluysten ende beroerten die Graef Edsardt sijn Vader habde begost te krijghen in 't jaer vier en tnegentigh, als wanneer de voornaemste Predicant tot Embden Menso Alting, onderstondt / sonder des Graven permissie te gaen predicken d' eerste Predicatie tot Groeningen, nae de Reductie der selve Stadt: 't Welck Graef seer qualijck nam / als willende Neutrael blijven tusschen den Koninck ende de Staten / zijnde de Koninck doen noch sterck op den Rhijn / ende aen de Oost-zijde van dien. Daer waren wel oock noch oudere onderlinghe onwilligheden / twisten ende gheschillen / die tusschen Overighept ende onderdanen ghenoemt worden Gravamina: maer gemelde Actie van die Predicant gaf occasie / aen d'een zijde / dat de Graef hem wilde upt de Stadt hebben: aen de andere zijde / dat de Burgerye haer bandeerden / Cololonels / Capiteyns / ende andere Bevelhebbers hoosen / oock daer nae nieuwe Magistraten. 't Welck alles Graef Edsardt wel soude hebben te boven ghekomen / hadden niet de Staten Generael de handt daer in gheslagen. Oock hebben Prins Maurits ende Graef Willem Ludowich Stadthouder van Vrieslandt, nopt sonderlingh affectie ghetoont aen de Graven van Oost-Vrieslandt: want als Graef Edsardts twee jonghers Broeders haer Fortuyn alhier by den Oorlogh wilden soecken; soo hebben sy gheen employ konnen binden / ja geen hoop of apparentie van employ; waer over sy in Brabandt haer addresserende / terstont elck een Regiment kreghen onder den Koninck. Opgemelde Heeren vreesden veel licht / als oock andere Hupsen (behalven dat van Nassouw) hier wierden aengetrocken / dattet haer Hups eenighe nadeel soude doen. Om welcke oorsaecke men nopt de Graven van Benthem, Teklenborgh, ende diergelijcke / hoewel van de Gereformeerde Religie zijnde / heeft willen aensetten; ende als daer nae Graef Edsardts Broeders haer in dienst hadden ge-engageert onder de Spaensche / doen verbiet eerst Graef Edsardt, daer nae Graef Enno gantsch in den haet; soo dat bykans Graef Enno ghedurende al sijn Regeeringh / niet heeft ghehadt als gedurige disputen met de Stadt Embden, somtijts oock met sijn andere Stenden / bestaende in Ridderschap / Steden / ende Huys-manne Standt / ende in die saecken heeft hy sijn verstant moeten oeffenen ende scherpen. Want de Keyser was wijdt ghelegen / sonder apparentie dat hy opt Troupen soude of konde senden om den Graef te helpen: alsoo was best sich vrienden ende vertrouwelijckheyt alhier te procureren. Oost-Vriesche saecken.

In 't jaer drie wierden de Graef ende Stenden ghenecessiteert tot het onderhout van ses hondert man binnen Embden, latende de Directie van dien inder daedt aen die van Embden alleen: hoewel in den schijn sy waren in eedt van den Graef / Stenden / en Stadt van Embden te samen. Soo wel Graef als Stenden waren onwilligh ghenoegh: maer wat wast? Daer lach State Dolck in 't Landt ende de Vryheer van Cruyninghen van weghen haer Ho: Mo: ghesonden om de Stenden te inducceren tot consent / by monde / gelijck haer Ho: Mo: by gheschrifte dreyghden niet alleen met continuatie maer met stercker Inlegheringh: soo sy niet consenteerden: 't welck sy dan deden / edoch met dese formele conditie (gelijck oock sulchs Cruyninghen self verseeckerde) dat het geensints altijdt soude duyren: maer als ghesamentlijcke Ridderschap, Steden, ende

Stenden

1626. Stenden selfs goet vinden ende ordentlijck resolveren souden, dat deswegen die besettingh niet meer noodig was, dat alsdan te gelijk den onderhout van 't voornoemde Guarnisoen ophouden, verdwijnen ende vallen, die Stenden oock desweghen met eenighe wydere contributie niet meer belast noch beswaert souden worden.

Hoe Graef Enno zedert soo met desen Staet als met de Stadt Embden stondt: Item / met wat inclut hem somtijts toegeschreven wierdt / is te sien uyt een Brief die ter instantie ende in faveur van Embden wierdt te weghe ghebracht in 't jaer seven.

Vande Brief van haer Hoog: Mog: aen Graef Enno.

WElgeboore Grave.

Dat wy met een *oprecht* ghemoet, soo by tijden van uwer L. Vader G. M. als oock by uwer L. Regheringhe (niet sonder merckelijcke moeyten ende kosten, gearbeydt hebben, om de misverstanden tusschen uwer L. Welghemelte Heer Vader, ende uwer L. als Graven, ende die Stenden van Oostvrieslandt ende Leden van dien, in 't goede te helpen accorderen ende vereenigen, is uwer L. ende een yegelijck (uyt onse actien) kennelijcken. Ende naer dien wy in den Iare 1595. by het *Delf-sielsche Verdragh*, ter begeerte van de Welghemelte uwer L. Heer Vader, uwer L. selfs, ende de Stenden van Oostvrieslandt, ons *tot handthoudinge* van dien verbonden hadden, soo weet uwer L. dat in den Iare 1603. in 't maecken van het Haeghsche verdragh, op de ernstighe *Instantie* van de Gedeputeerde der Stadt Emden, *met uwer L. consent, ende goetvinden*, wy ons van nieuws verbonden hebben, tot handthoudinghe van dien ende afweeringe van alle *Contraventien*. Dat insgelijcx in de leste Handelinge van de Lantsdaeghs sluytingh op den thienden November laestleden, by *interces sie* van de Heeren *Rudolph Windwod*, Gesante van de Coninglijcke Majesteyt van Groot Brittannie, ende onse Gecommitteerden ghemaeckt van weghen Hooghstgemelte zijne Coninclijcke Majesteyt ende die onse aengenomen is, dat soo verre daer tegen ghedaen, ofte *contraventien* ghepleeght worden, met ernste daer inne versien soude werden. Nu zijn wy seeckerlijck bericht, dat door uwer L. beleydt *gheen penninghen tot betalinge* van het Guarnisoen binnen Emden noodigh en zijn verstreckt, omme alsoo door faute van betalinghe 't selve Guarnisoen in *alteratie*, ende by ghevolgh de Stadt Emden in Combustie te stellen; dat oock by uwer L. datelijck verhindert is dat de penninghen vande bewillighde ommeslaghen, ende middelen in handen van de gestelden Rentemeester ter *dispositie* van de ghestelde Assignatoren, (volghende genomen resolutie) niet en zijn gekomen; Dat mede uwer L. verscheyden Ommeslaeghen ghemaeckt, ende doen executeren heeft, sonder bewillinghe van de Stenden, teghens de Keyserlicke resolutie, en die voorsz Verdragen. Item, dat voorseecker binnen Emden ghehouden wert, dat door uwer L. *directie* een *groot ghetal scheepen van Emden naer Spangien ghevaren*, aldaer gearresteert, die goederen aengeslagen zijn, ja die persoonen gevanckelijck genomen, ende qualijck getracteert worden, oock dat by uwer Manifeste conniventie uyt *Lingen* ende andere ghelijcke plaetsen, in 't Graefschap van Oost-Vrieslandt geloopen, die goede Ingesetenen beschadight, ende die Burgeren van *Embden* ende andere gevangen genomen ende vervoert werden, alles directelijcken tegens die voorsz verdragen, naer dien wy dan uyt krachte van onse iterative beloften met U. L. believen ghedaen, ghereselveert zijn de voorsz handelinghen te hanthaven, ende die contraventien van dien metter daedt af te weeren, sonder diergelijcke voorder te gedoogen; soo hebben wy goet gevonden aen uwer L. desen met eenen Trompetter te seynden, en is ons ernstige begeerte dat U. L. tot voorkominghe van allen onheylen ende Inconvenienten promtelijck ende ten langsten binnen veerthien dagen na de receptie van desen, ordre wil gheven, dat tot betalinge van het Garnisoen binnen *Embden* (sonder eenig voorder belet) geschickt voor de somme van veerthien duysent gulden, Item dat de penningen van bewillighde ommeslagen ende Contributien, datelijck gebracht worden in handen van den gestelden Rentmeester, ende gelaten ter dispositie van de gestelde *Assignatoren*, *Conform* de Resolutie, dat de ommeslagen over die Landen sonder wettelijck consent van de Stenden, datelijck op ghehouden worden ende gerestitueert 't ghene onrechtelijck omgeslagen, ontfanghen ofte gheexecuteert is: dat voorts behoorlijck devoir by U L. ghedaen ende getoont werde, tot ontslaginge van de Schippers, Bootsvolck ende andere Persoonen van Embden, hare schepen ende goederen in Spangien aenghehouden: leste-lijck dat het volck van oorloge van Lingen ende gelijcke plaetse uyte Graefschap van Oostvrieslandt ghehouden worde; ende soo uwer L: hier in ghebreecke blijft, verklaren wy onschuldich te wesen van dat by der handt genomen moeten worden, die middelen noodich omme UL. tot redenen, ende onderhoudinghe van zijne solemnele beloften te brengen, verklarende onschuldich te zijn aen de onheylen inconventien, schaeden ende swaricheden, daer uyt te volgen; die ons (als noyt anders begeert hebbende, ofte als noch begeerende dan 't gheene tot uwer L. ende uwer L. Onderseten besten welvaert ende gherusticheyt is streckende) van harten leet sullen doen, dat kenne Godt den Heere Almachtich, die U

Welghebooren Grave wille inspireeren een gode intentie, tot uwer L. ende uwer L. onderseten besten en welvaren; uyt den *Hage* den 3. Iuly 1607 was gheparapheert *A. C oenders.*

Onderstont U L. goede Vrinden ende Naghebuyren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden. Ter Ordonnantie van de selve, ende gheteeckent *C. Aerssens.*

De Superscriptie was /

Welgeboren Grave Enno *Grave van Oostvrieslandt Heere van Esens, Stedendorp ende* Widtmundt.

Geest Lieroort in handen van haer Ho: Mog:

In 't jaer thien **quam Graef** Enno **in den** Haghe: **ende om te komen in de confidentie van desen Staet: en te kennen te geven dat hy geen ander of vreemde Interesten socht: soo resolveerde hy te gheven d'onwinnelijcke Vesting** Lieroort **in handen van dese Staet: volgens teneur / van 't volghende Tractaet / ende op conditien by de volgende capitulatie gestelt:**

ONder de navolgende besprecken is belieft tusschen de Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael der Geunieerde Nederlanden, ende den Welgeboren Heere, Heere *Enno, Grave ende Heere tot Oostvrieslandt* Heere tot *Esens, Stedesdorp, ende Witmunt &c.* dat de handelinghe om te treffen eene goede vereeninghe tusschen zijn Genade ende die Landt Stenden van zyn genade Graefschap van *Oostvrieslandt*, mitsgaders Burghemeesters ende Raedt der Stadt *Embden*, nu eenige weecken hier in den Hage gecontinueert, uytgestelt sal werden, tot den elfden February eerst komende ouden styl, ende daer naer wederomme aenghevanghen, ende ten eynde gebracht binnen *Groeningen.*

Accoort tusschen den Graef en de Stenden / in 't jaer elef.

Eerstelijck, dat den Gedeputeerden van Lantstenden van Oostvrieslandt ende van Stadt *Embden*, sal toegelaten werden te vertrecken naer hunne principalen, om rapport te doen, ende naerder op het verhandelde te delibereeren.

Dat sijn Genade eenen Landt-dagh sal uytschrijven van de Landt-stenden van sijn Genadens voorsz Graefschap tegen den *elfden* February eerstkomende, ouden stijl, ende de vergaderinghe doen leggen binnen *Marienbove*, op welcke vergaderinge de Hoog: Mog: Heeren, de Heeren Staten Generael der Geunieerde Nederlanden, sullen senden hare Hoog: Mog: Gecommitteerde, volkomentlijck gelast, om de poincten ingestelt in plaetse van veertien Artijckelen van verseeckeringe, by de Gedeputeerde van Landt-stenden, van Oost-Vrieslandt en de Stadt *Embden* versocht, den Lantstenden ende die van de Stadt *Embden* te persuadeeren, ende te wege brengen, dat de resteerende Artijckelen by onderhandelinge, ofte submisie werden afgedaen.

Op dat hare Hoog: Mog: ende der selver Gedeputeerde van de zijde van sijn Genade verseeckert mogen

Digitized by Google

1616. zijn, dat het aen de selve niet ghebreecken sal, dat de openstaende questien ende differenten t' eenemael werden afgedaen, heeft sijn Genade gesubmitteert, ende submitteert midtsdesen, alle ende een yeder van de questieuse poincten, die de selve met de Landtstenden van sijn Graefschap van Oost-Vriesslandt, ende die van *Embden* uytstaende heeft, aen de Hoog-gemelde Heeren Staten Generael, ofte aen den Gedeputeerde, den welcken het hare Ho: Mo: believen sal tot de voorsz vergaderinge te senden, belooven in Graeflijcke woorden, ende ter goeder trouwe te onderhouden, en doen onderhouden, wat by hare Ho: Mo: ofte haer Ho: Mog: Gedeputeerden verklaert, ende uytgesproken sal werden.

Dat gemelde Gedeputeerde gelast sullen wesen, aen de Landtstenden te verklaren, indien het noodigh zy, dat ingevalle de voorsz Landtstenden, ofte Stadt Embden, haer niet en voeghen tot redelijck Accoort, ofte de questien submitteeren, soo vooren verhaelt is, dat hare Hoog: Mog: hen sullen ontrecken het Guarnisoen 't welck binnen de Stadt Embden in betalinge van hare Hoog: Mog: is leggende, ende dat sulcks oock datelijck sal werden gedaen, midtsgaders dat haer Ho: Mog: hen tegen den Grave de behulpelijcke hand niet sullen bieden.

Dat de saecken by onderhandelinghe ofte submissie tot Accoord gebracht zijnde, de Huysen *Aurick* ende *Grietzijl*, aen sijn Genade sullen werden ingheruymt, ende de selve middelertijdt blijven in bewaringhe van haere Hoog: Mog: op dat te beter een goeden ende bestandigen Vrede getroffen magh werden, ende dat in sulcken ghevalle sijne Genade in handen vande Heeren Staten Generael sal stellen sijn Huys van *Lieroort*, om by hare Hoog: Mog: bewaert te werden den tijdt van vijf achter een volghende jaren, tot behoeve van sijn Genade, ende tot meerder verseeckeringe van sijn Genadens Onderdanen: dat de selve ghemeent is ter goeder trouwen te onderhouden, wat met sijn Genadens Onderdanen sal wesen getracteert, sonder dat daer mede sijn Genade belet sal werden, dat de selve moghe op den voorsz Huyse houden sijne residentie, ende hebben eenen vryen op ende af-tocht, ofte eenigsints verhindert werden in sijne Jurisdictie, naer luydt van seeckere Artijckelen daer over opgericht.

Dat door weygeringe van de Landstenden van Oost-Vriesslandt, ofte die van de Stadt Embden gheen Accoordt ghevonden konnen werden, evenwel aen sijn Genade ingheruymt sullen werden de voorsz Huysen *Aurick* ende *Grietzijl*.

Dat alle het gheene voorsz is, afgehandelt sal worden voor den laetsten April, ofte ten langsten voor den laetsten dagh van Meye eerstkomende.

Dat geduerende den voorsz tijdt van d' eene nochte d' andere zijde niet datelijck sal werden geattenteert.

Actum in 's Gravenhaghe, op den *vijf en twintighsten* Ianuary *seshien hondert elf*. Was geparapheert C. *Biesman Ut.-Enno*. Onderstont ter Ordonnantie van de Hooghgemelte Heeren Staten Generael, getekent C. *Aerssens*.

Conditien onder de welcke de Welgebooren Heere, Heer *Enno*, Grave tot Oost-Vriesslandt, op sijne Genadens Huys *Lieroort* sal nemen een Guarnisoen van de Hooge en Mogende Heeren, de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden op den tijdt van *vijf* jaren: te weten, alle saken ende questien tusschen sijn Gen. en die Landtstende van sijn Gen. Graefschap van Oost-Vriesslant, midtsgaders Burgemeesters en Raedt der Stadt Embden, geappaiseert ende verdragen zijnde.

I.

Capitulatie van Lieroort in 't jaer elf. Inden eersten stipuleert den Heere Grave dat sulcks niet en sal gheschieden tot *Præjuditie*, *Nadeel*, ofte afbreuck van het H. Rijck, noch tot verminderinghe der K. Majesteyt, ende des Rijcks hooghste superioriteyt over de selve plaetse, ofte 't geheele Graefschap van Oost-Vriesslandt.

II.

Ten anderen, dat sijn Genade daer door niet sal werden belet, aen sijne Residentie Huys ofte Hoff-houdinghe aldaer, noch aen die exercitie van sijne Iurisdictie, gebodt ende verbodt.

III. 1616.

Tot welcken eynde een bequaem, ende den Heere Grave aenghenaem Commandeur, op het voorschreve Huys sal werden ghestelt, doende mede Eedt van ghetrouwigheydt aen sijn Genade, omme het selve Huys ten behoeve des H. Rijcks ende des selven Heeren Graven, ende sijne Successeurs, als mede tot verseeckertheydt van de onderhoudinge der ghemaeckten Tractaten ende Accoorden tegens alle gewelt ende entreprinsen voor een yegelijcken te bewaren, gelijcken Eed sullen doen die andere Officieren ende Soldaten.

IV.

Dat oock den Heere Grave niet te min den vryen op ende af-tocht by dagh en nacht met sijn Genadens suite, na dat die ghelegentheydt sal vallen, ofte vereysschen sal onbelet ende onverhindert blyven.

V.

Dat de Wachten, soo wel op de Wallen ende Bolwercken, boven, beneden, en op de onder Fortresse sullen gehouden werden, ende dat die Commandeur, Officieren, ende Soldaten nochtans hare Logementen in die onder Fortresse in de huysinge daer staende, ofte noch te stellen sullen houden.

VI.

Dat sy hun oock in geenderleye wijsen en sullen menghen in saecken die Politie ofte het Gouvernement des Ampts ende Provintie van Oost-Vriesslandt aengaende, noch die Officieren daer in beletten, maer veel eer de handt daer toe te bieden gehouden zijn.

VII.

Dat den Commandeur, midtsgaders sijne Officieren ende Soldaten den Heere Grave alle reverentie, eerbiedinge, ende respect sullen toedragen, gelijck het betaemt aen een Erf-Heer van die Plaetse, alwaer sy Guarnisoen zijn houdende.

VIII.

Dat die Soldaten onder een goede, strenge discipline sullen werden ghehouden, ten eynde zy-luyden den Heere Grave sijne Genadens Kinderen, Huys, ende Hoff-ghesind, noch oock sijne Genadens Onderseten met woorden ofte wercken niet en sullen mogen beleydigen noch offenseeren.

IX.

Ende indien het geviele dat yemandt van dit Guarnisoen capitaliter soude komen te delinqueeren, dat sijn Genade sulcks by tijden sal werden genotificeert, ende zijn Genade vry staen, by het malefits ofte Krijghs-gerecht eenen Commissaris te ordonneeren.

X.

Dat den Commandeur, Officieren, ende Soldaten hun sullen onthouden, van alle *Jachten*, *Visscheryen*, ende *Vogelvangen*, van wat soorte het selve oock zy, ten ware sijn Genade uyt gratie ende goedertierenheydt hier in yets wilde disponeeren ofte toelaten.

XI.

Dat dit Guarnisoen sal werden betaelt ende onderhouden sonder sijn Genadens kosten, schaden, ofte interest, ende sonder verminderinge van eenige teghenwoordige oft toekomstighe sijn Genadens *Domeynen ende Intraden*, behoudentlijck alleene, dat sijn Genade te vreden is, dattet oude *Knecht-gelt*, vallende in 't Ampt *Lieroort*, hier toe sal mogen werden geemployeert, ende dat sijn Genade die *Corps de Guarden* met nootdruftigh brandt ende licht, oock die Soldaten met *Busspoeder ende Lonten*, alle maenden, achtervolgende d' Ordonnantien in die Geunieerde Nederlanden gebruyckelijck, versien, ende neffens die Gedeputeerden van mijn Heeren Staten Generael op den naestkomenden Landt-dag van Oost-Vriesslandt sal helpen handelen, dat die Landschap van Oost-Vriesslandt die betalinghe ende vordere onkosten van het Guarnisoen, sonder last van sijne Genade aennemen ende opbrengen moge.

XII.

Het Geschut ende Ammunitie van Oorloghe (zijnde op 't voorsz Huys *Lieroort*) sullen den Commandeur by Inventaris werden overgelevert, die daer van gehouden sal wesen te verantwoorden: ende indien het ghebeurde dat zijne Genade eenigh Geschut ende Ammunitie

Digitized by Google

1626. tie (op het voorſz huys zijnde) van daer begeerde te transfereeren, dat zijn Genade ſulcks vry ſtaen ſal redelijcker wijſe, ſonder 't voorſeyde Huys te ontblooten van nootdruftige defenſie. 1626.

XIII.

Inghevalle het de Heeren Staten Generael moghte believen binnen den voorſeyden tijdt van vijf jaren het voorſz Guarniſoen van 't Huys *Lieroort* te lichten, ſulcks ſal hare Hoog: Mog: vry ſtaen, midts dat de Heere Grave vijf ofte ſes weecken te vooren hier af verwittigt zijnde, by tijdts ordre magh ſtellen, tot bewaringhe van die plaetſe noodigh.

XIV.

Dat 't gheene boven gheſeght is, ſijne Genade noch der ſelver nakomers niet en ſal præjudiceeren, aen die vryheydt der Graeffelijckheydt van Ooſt-Vrieſlandt, noch dat hier door mijn Heeren Staten Generael van die Geunieerde Nederlanden niet en ſullen pretendeeren eenigh recht ofte gerechtigheydt van ſuperioriteyt ofte anderſints over het Ampt *Lieroort*, ende 't Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt: maer ghehouden blijven na verloop van die boven-gheſeyde jaren die plaetſe ter goeder trouwen wederom te ontruymen, ende in vryen gebruyck ende poſſeſſie (ghelijck te vooren altoos gheweeſt is) te laten ende te ſtellen van de Heere Grave, en ſijn Genade kinderen ende ſucceſſeurs ſonder eenighe exceptie, uytvlucht, ende tergiverſatie, hoedanigh die oock ſy.

XV.

Eyndelijcken, indien yemant den Heere Grave van Ooſt-Vrieſlandt, ofte ſijne Genade Succeſſeurs, van wegen deſe Capitulatie ſoude willen eenighe moeyte, perijckel, ſchade, ofte hoſtiliteyt aen doen, ofte bewijſen: ſoo nemen mijn Heeren Staten Generael den Heere Grave Enno van Ooſt-Vrieſlandt, ofte ſijne Genade Succeſſores in hare Hoog: Mog: protectie, beloovende die ſelve te defendeeren ende te verdedigen tegens alle gewelt.

Actum in 's Gravenhage den *ſes en twintighſten* January Anno *ſeſtien hondert elf.* Was geparapheert *C. Bieſman. Enno Impp.* Onderſtont ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael *C. Aerſſens.*

In 't jaer veerthien was wederom een bp-eenkomſte / raechende d' Ooſt-Vrieſſche geſchillen / daer van bp haer Hoog: Mog: is ghedaen een uptſpraeck in volgende maniere.

uptſpraeck ende Accoord in 't jaer twaelf.

ALſoo naer het Tractaet van Eenicheyt in den jaere 1611. tot Ooſterhuyſen deur interceſſie van de Hoge ende Mogende Heeren die Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, gemaeckt tuſſchen den Welgheboren Heere Grave van Ooſt-vrieſlandt, ende den Lant Stenden van zijner L Graeffſchap van Ooſt-vrieſlandt voorſz Steden ende Leden der ſelver, ende ſonderlinghe Burgemeeſters, Raedt ende Borgerye der Stadt Embden, verſcheyden queſtien ende gheſchillen waren ghemoveert ende opgenomen, tuſſchen de *Ridderſchap Steden Norden, Aurick ende Huyſmansſtandt* der voorſchreve Graefſchap ter eenre, ende de Stadt Embden ter andere zijden, ter cauſe van ſeeckere ghelderen die de eene partie van d'ander reſpectivelijck was pretenderende; over welcke queſtien en gheſchillen die voorſz partyen haer onderlinge niet hebben kunnen verdraghen, niet teghenſtaende die ſelve daer toe by hare Ho: Mo: tot meermalen vriendelijck ende nabuyrlijck vermaent ende verſocht zijn gheworden, voorſz queſtien ende gheſchillen te brenghen aen hoochghemelte Heeren Staten Generael, om by hare Hoogh Moghende in 't goede, ofte by deciſie afghedaen te worden, ende de voorſchreve Heeren Staten Generael continueerde in haer goede affectie, die de ſelve niet ſonder hare moeyten ende groote onkoſten hebben beweſen, om de voorſz Lantſchap te helpen houden in ruſte en welſtandt, 't ſelve aengenomen hebbende, dienvolgende eenighe Commiſſariſen uyt hunne middel ghecommitteert hebben gehadt, die welcke overgenomen hebben eerſt den eyſch of pretenſien van de Stadt *Embden*, beſtaende in 7. Articulen, behelſende de ſchult de voorſz Stadt by de Lantſtenden toegekent in den Emdiſen *Receſſe* van den jare 1606. Item in 't geene de voorſz Stadt aen het garniſoen binnen de ſelve verſchooten heeft, ſedert de opſtellinge des voorſchreve Garniſoens tot den eerſten Marty 1612. *Legationis* ende andere koſten voor ende aen *D. Amama als Syndicus* van den derden ſtant verſchoten, in de jaren 1605. 1606. 1607. 1608. ende 1609. Item aen Tractementen van Geſanten Anno 1605. 1606. 1607. 1608. 1610. ende van onkoſten Anno 1609. ende 1610. ghedaen om den Landt-dagh tot Aurick te verhinderen. Midtſgaders van *Tuirckenſteur* voor de gemeene Landtſchap erlecht, met de Intereſſen van den tijdt, dat de voorſz ghepretendeerde penningen verſchooten zijn geweeſt, by de Stadt *Embden*; of dat de ſelve by de andere Leden van de Landtſtenden behoorden opgebraght ende betaelt gheweeſt te zijn; ende daer naer die exceptien, ingebracht by die van de Ridderſchap op het voorſz eerſte Artijckel, als oock by den ſelven ende andere Leden met hen ghevoeght die debatten op d' andere Artijckelen, van wegen de Stadt *Embden* overgegeven, midtſgaders 't geene ſy luyden uyt den name van de ghemeene Landtſchap waren pretendeerende, begrepen eerſt in twaelf, ende daer na in dartien Artijckelen: inhoudende eyſch ende ſpecificatie van verſcheyden penningen, gedebourſeert aen Krijgs-rijcks ende Turcken-ſtuirem, tot onderhoudt van het Keyſerlijck Kamer-gericht, 't Graeffelijcke Hoff-ghericht, de Kamer van de Aſſignatoren, ende andere laſten ter Ordonnantie van de Aſſignatoren betaelt, daer aen die van *Embden* hare parthyen hadden te dragen. Item diverſe parthyen van penninghen betaelt op reeckeninghe van de oude pretenſien van die van *Embden*, ende van het onderhoudt van het Guarniſoen, leggende in de voorſz Stede, met noch de portie van de Stadt *Embden* in des gemeene Lands ſchulden bekent, in den voorgeroerden Emdiſchen Receſſe van den jare 1606. ende de ſchult van ſeecker Jubelier van Hamborgh, midtſgaders de ſubſidien by den Landtſtenden van Ooſt-Vrieſlandt gheconſenteert aen die Ingheſetenen van Nederreiderlandt tot reſtauratie van hare in gebroocken dijcken, alles met intereſſe gelijck vooren van die van Embden is verklaert; ende vorders gedaen hebben alle neerſticheyt by den Afgeſanten der voorſz partye, te weten die welgebore, Edele, Erentfeſte Hoochgheleerde ende Eerſame, Heeren *Wilhelm* van Inhuyſen ende Kniphuyſen tot *Lutzborgh*, *Bergum*, *Iennelt*, *ende op Lewert* Hovelinck &c. Ende *Iooſt Benninga toe Grimerſumb*, *Viglio Viarda* der Rechten Doctor ende Aſſeſſor in het Graeflijcke Hofgerichte, *Erhard Luppen* geweſen Burgemeeſter tot Norden, *Wilhelm Lohringa en Ciriacus Hisken* der rechten Doctor, Gecommitteert van de Ridderſchap, Steden *Norden* ende *Aurick*, ende van den Huysmansſtant van Ooſt-Vrieſlant; ende de Erntfeſte ende Hoogh-geleerde *Johan Boucholt* Borgemeeſter, *Pieter vander Eyck* Raets-Heer, ende *Daniel Alting* Secretaris der Stadt *Embden*, Gecommitteerde van den Achtbaeren Raedt der voorſz Stede, omme de voorſz parthye te accordeeren, ende 't ſelve niet ſuccedeerende, voorgenoemde Heeren Gecommitteerde van de Landt-ſtenden en de Stadt *Embden* reſpectivelijck in het lange tot verſcheyden malen op alle en elck der voorgeroerde Artijckelen ende Poincten ghehoort, ende der ſelver redenen met de Documenten by haer lieden tot Juſtitie van haer pretenſien overgelevert, doorſien, ende overgeleght, hebben eyndelijck van alles aen haer Hoog: Mog: pertinent rapport ghedaen: het welcke gehoort, ende op alles gelet, daer op in de voorſz ſaecken te letten ſtont, ende de ſchulden van d' eene parthye tegens de ſchulden van de andere gecompenſeert, voor ſoo veel des redelijck was: hebben hare Hoog: Mog: de voorſz parthyen in hare voorſz queſtien te ſcheyden verklaert, ghelijck de ſelve verklaren midtſdeſen: dat die van de Ridderſchap, Steden Norden ende Aurick: midtſgaders die van de Huysmans-ſtant van Ooſt-Vrieſlandt noch uytreycken ſullen aen den Achtbaren Raedt der Stadt *Embden*, tot behoeve der voorſz Stede de ſomme van *vier hondert vijf en twintigh*

duyſent

Digitized by Google

1626. *duysent seven en dartigh gulden een Schap, achte ende drie vierendeelen witten*, in naervolgende termijnen, te weten gereet de somma van *veertigh duysent gulden*, in vervolgh van haer Hoog: Mog: verklaringe van den *dertighsten* November laetstleden, een half jaer daer naer *veertigh duysent guldens*, met den interest van het geene ten voorsz daghe aen de voornoemde somme onbetaelt sal wesen, ten advenante den Penningh sestien, ende soo voorts van halven jare tot halven jare ghelijcke somme van *veertigh duysent guldens*, met den interest van de onbetaelde penninghen, ten advenante als vooren, tot de volle betalinge toe; ende indien de *veertigh duysent gulden*, die van de Stadt Embden by de andere voorghemelte Leden van de Landt-stenden van Oost-Vriesland in betalinge van het Guarnisoen aengewesen, gementioneert in het *sevende* Artijckel van desselfs pretensien, niet volkomentlijck betaelt zijn die resteerende *drie duysent vijf hondert acht en dertigh gulden*, daer van different is geweest, promptelijck aen eenen Achtbaeren Raedt te betaelen. Waer mede verstaen wordt vereffent te wesen, de af-reeckeninghe ende besoldinghe van het Embder Guarnisoen tot den *eersten* Marty 1612. incluys; sullende den voornoemden Leden van de Lantschap 't gheene wat zy-luyden aen Leeninghe naer den voorsz dage ingegaen, betalinge strecken aen de gagie ende besoldinghe van het selve Guarnisoen, van den tijdt af herwaerts, ende sullen voorts tot last van die van de *Ridderschap, Steden van Norden, Aurick*, ende van den *Huysmansstandt* blyven, sonder dat die van Embden daer inne yets sullen te gelden hebben; alle de oude schulden van de Landtschap, namentlijck oock de Landt-schulden, gebraght in der Embder Recesse, die noch onbetaelt zijn, ende de *Turcken Stuires*, tot dato deses toe, midtsgaders de *Crais Stuires*, tot den jaere 1609. incluys, Kamer-gerichts onderhoudt, tot in Franck-slooter Vestenisse des voorschreven jaers 1612. ofte het *bondert seven en twintighste* deel, het Oost-Vriesche Hoff-gherichts onderhoudt tot het tweede quartal deses loopende jaers inclusive, midtsgaders die salaria van de Heeren Assignatoren, ende het geene by den selven geassigneert is, ende daer inne die van Embden moghen te gelde gehadt hebben, tot in den jaere 1612. in cluys, noch 't gene moge resteren aende schult van den *Hamborger Jubelier*, dies sullen die van den Huysmans Standt mogen korten aen *D. Amama* de somma van *dartien hondert dertigh* guldens, in verminderinge van zijn salarium als Sindicus by die van Emden verstreckt, ende bevrydt blyven van de Legations kosten, voor den selven Sindico by de stadt uytgeleght Anno 1605. 1606 1607. ende 1609. ende by soo verre bevonden souden mogen werden, dat de subsidien inde Iaren 1612. ende 1613. bewillichde Vergaderinghe vande Landstenden tot reparatie van de Nederreyderlantsche Kolck ende Dijcken, excederen de somme van *seventien duysent vier hondert* guldens, sal die stadt Emden in het surplus gehouden wesen te draghen, haer aendeel tot een sesde part tegens de andere Leden van de Stenden, behoudentlick dat die van Emden haer Contingent ten advenante als vooren ghenieten sullen van 't gene dat tot behoeve van de voorsz Nederreydersche Kolck ende Dijcken by den Lantstenden verstreckt is, ende uyt krachte van de bewilliginghe in de voorsz Iaren 1612. ende 1613. verstreckt sal werden by forme van Leeninghe, soo wanneer de voorschreve gheleende Penninghen by den Nederreiderlanders aen de Landstenden van Oostvriesland sullen werde gerestitueert; mits welcken sullen alle gelt pretensien, dewelcke de voorsz contendeerende partyen d'eene tegens d'andere hebben op geset, wesen gedoodt en geextingueert; ende en sullen d'een d'ander van de oude gelt-schulden niet meer manen, dan alleenlijck naer inhouden van dese voorschreve verklaringe, de welcke van gelijcken effecte ende natuere gehouden sal wesen, als waere die in den Ooster-Huysischen in verlijf; ende alsoo in de onderhandelinghe eenighe Poincten voorghenomen zijn, resulteerende uyt de voorsz ende andere Tractaten, de welcke eenige naerdere verklaringhe vereysschen, om te beter goet vertrouwen ende eenigheydt onder de voornoemde parthyen te stabileeren, ende doen continueeren; soo hebben de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael verklaert, dat die van der Landtschap t'allen tijden, als het de selve believen sal, *sullen moghen doen monsteren het Guarnisoen binnen Embden, door een bequaem Commissaris by de Landtstenden daer toe te Committeeren*, volgende het vijfthiende Artijckel van de Embdischen Recesse van de jare 1606. Sullen oock mogen hebben by de Pagadoors, die de weeckelijcke Leeninge doen aen de Soldaten; als oock mede de af-reeckeninge ende betalinghe van het Guarnisoen sal ghedaen worden, een Gecommitteerde, die dienen sal als contrerolleur om de Heeren Landtstenden te kunnen onderrichten van de ware gestelteniſse van het Guarnisoen ende van de Leeningen ende betalingen, die aen het selfde van tijdt tot tijdt sullen werden uyt-gereyckt; dat vorders het Collegium van de Heeren Assignatoren sal in wesen gehouden werden, volgende de eerste instellinge ende ordre begreepen in de voorsz Embdischen Recesse, van den jaere 1606. ende de voorschreve Heeren ghetracteert met soodanigen jaerlijckschen Pensioen, als by den Landt-stenden verdragen is, ofte verdraghen sal werden: onder welcken Assignatoren ten allen tijde een sal wesen uyt de Stadt Embden, ter Nominatie van een achtbaren Raedt der voorschreve Stadt, die gehouden werden naer ghebeur te contribueeren tot *de salaria der voorschreve Assignatoren ende onderhoudt des Collegii, der selver* Legationes *kosten, als die ghedaen worden voor de ghemeene Landtschap. Item, tot die dagh-gelden der Gedeputeerden van de Landtschap, soo wanneer die tot des ghemeene Landts nutte beschreven worden, ende vergaderen met de Ordinarisse Salarisen* van de Officianten des Collegii; Item *tot de Tuircken-Stures ende Crais-stuiren, onderhoudinghe des Keyserlijcken Kamer-gherichtes ende Graeffelijcken Hoffgherichts des Guarnisoens binnen Emden, ende wat meer by den Lantstenden wettelyck volghende de Tractaten tot ghemeene Lasten van de Ridderschap, Steden ende Huysmans standt bewillicht sal moghen worden.* Ende wat belanght de twee andere poincten by die van de Ridderschap, de Steden Norden ende Aurick met die van de Huysmans standt van Oost-vrieslandt opgeset daer op sy luyden oock ernstelijck hebben aengehouden van het Garnisoen binnen Emden souden mogen werden oversien, ende daer van ontslagen; ende ten anderen dat de ghenerale middelen van Consumptie *eenpaerlyck over de Stadt Emden ende d'andere quartieren* van de Graefschap van Oost-vriesland behooren te gaen ende te komen tot gemeenen profyte van de Lantschap, in plaetse van het seste part van 't welck te betalen eenen erbaren Raet tot Emden sich gestelt heeft in possessie, sonder dat sulcx absolutelijck soude zyn geresolveert, soo by die van de Ridderschap, Steden Norden ende Aurick met den Huysmans Standt wert ghesustineert, ende by die van Emden ter contrarien, verstaen haer Hooch Mogende voor soo veel aengaet het eerste poinct dat de teghenwoordige gelegentheyt van tydt ende saecken, niet toe en laet, *datmen het garnisoen binnen Emden mach afdancken ofte verminderen*, maer 't selve als noch sal continueren *tot dat de constitutie van saecken 't voorsz afdancken beter sal mogen lyden.* Ende wat belangt het 2. poinct sullen partyen op eenen gemeenen Lantdagh met malkanderen overleggen, of voor het toekomende de gemeene Lantsloopende lasten niet soude konnen ende mogen ghedragen worden voor een gedeelte by invoeringe van eenige ghemeene middelen over die drie Steden, Dorpen ende Landen, de selve vriendelijck vermanende ende versoeckende daer op metten eersten te willen letten, ende met malkanderen verdragen souden dat de voldoeninge van de payementen, die van Emden hier voren toeghevonden, onder eenich pretext sal moghen werden uytgestelt, maer sullen deselve op de gestelde dagh moeten betaelt werden. 1626.

Ghedaen ter Vergaderinghe vande Hoochghemelte Heeren Staten Generael in 's Graven-hage op den vierden September in 't Iaer 1614.

I. van Oldenbarnevelt.

Ter ordonnantie van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael *C. Aerssens.*

De

1626. De ghescheltten daer mede noch niet ophoudende / maer t' elckens meer ende meer repulleerende; soo zijn in 't jaer negentien weder Gecommitteerde van haer Hoog: Mog: ghesonden: die in Junio tot Marienhove hebben gedaen de naervolgende uytspraeke:

Uytspraeke in het jaer negentien.

DEr Hooge ende Mogende Heeren *Staten Generael* der Vereenighde Nederlanden, Gecommitteerden afgesonden, tot beslissinge ende nederlegginghe van de ontstaende misverstanden in 't Graefschap Oost-Vrieslandt: Tusschen den Wel-geboren Grave ende Heere, Heer *Enno*, Grave ende Heere tot Oost-vrieslandt, Heere tot *Esens*, *Stedes-dorp*, ende *Witmunt*, &c. Ende eenige Leden van sijn Genade Land-stenden van Oostvrieslandt: Midtsgaders tusschen den Leden van den voorsz Stenden onderlinghe, meest herghekomen uyt verscheyden Contraventien, misduydingen, ofte onrechte verstanden van voorgaende accoorden ende recessen, tusschen de voorgenoemde parthyen opgherícht, welcke accoorden ende recessen te mainteneren, ende te interpreteeren, midtsgaders de duysterheeden ofte questien die ter cause van den selve soude moghen komen te vallen ofte ghemoveert werden, te decideeren, Hoogh-gedachten Heeren Staten opgedraghen, ende by hare Hoog: Mog: aengenomen ende belooft is: Naer dat gedachte hare Hoog: Mog: Gecommitteerde wel hadden inghenomen de befwaernissen, die van allen zijde, soo in 's Gravenhage, in het eynde des voorleden jaers, als hier in 't Graefschap van Oostvrieslandt overgegeven zijn, met de onderrechtingen ende redenen, tot justificatie ende wederlegginge van den selve respective geallegeert: midtsgaders na verscheyden Propositien ende Communicatien gedaen ende gehouden, aen ende met de parthyen respectivelijck, soo tot Embden ende Aurich, als tot Oosterhuysen, Marienhove ende elders, tendeerende al om met goede bewilliginge van de partyen de ontstane misverstanden ter neder te leggen, waer toe de ghedachte Gecommitteerde niet hadden konnen geraken.

Hebben deselve om voor te komen de onheylen, die den contenderende partien, ende mede de geheele Lantschap van Oostvrieslant souden mogen overkomen, by langer continuatie van de disputen op de ontstane questien, onwillen ende strydicheden, goet gevonden, terwyle zylieden sien dat hare interceſſien weynich opereren deselve naer te laten, ende om te komen tot den gewenſten Vrede ende ruste, tusschen Heere ende Onderdanen, zyne Genade van wegen Hoochg: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, hare Heeren principalen te raden ende te versoecken, dat die van den Ridderschap, Burgemeesters en Raed der Stadt Embden, mitsgaders de Veertigen, doende versoecken dat het de selve believe te oversien, ende niet gedencken het gene datter gheschiedt is jegens synen persoon, geduerende dese laetste misverstanden, synder Genade by acte wil verklaren, dat de selve gene recherche sal doen noch laten geschieden by wegen van justitie, ofte daer buyten, ter cause van 't ghene datter mach syn begaen met syne aenhoudinge binnen Embden, ende anderſints, gheduerende dese misverstanden, met woorden schriften, ofte wercken, het sy in vergaderinghen ofte daer buyten, tegen synder persoon, ende syn Genade Hoogheyt maer alles vergeten, ende de processen die ter cause van dien alrede geinstitueert syn, opheffen ende varen laten.

Ende voorders te verklaren, gelijck sylieden verklaren midts desen, van wegen Hooggedachte hare Heeren principalen, dat soo wel syne Gena. als de gheneene Landtstenden *moghen verseeckert zijn ende blyven, dat het Guarnisoen binnen Embden aengestelt (vermoge het Hagische Accoordt) van den jare 1603. henlieden niet sal strecken tot een eeuwighduerende last, ende dat hare Hoog: Mog: gheenſints verstaen, hare meninge te zijn, ofte geweest te zijn, dat de Landtstenden eeuwighlijcke met het voorsz Guarnisoen souden blijven belast ende beladen, ofte dat der Stadt van Embden door het veerthiende Artijckel des voorsz Hagische Accoords, eenigh perpetuum, Privilegien, ofte jus soude wesen acquireert.*

Item dat het voorsz Guarnisoen gestelt en gehouden sal werden onder het Commandement van den Commandeur generael, volgende den inhout des 14. Artickel van 't Hagische accoort voorsz, den welcken van beginne aen in verscheyden puncten niet en is naegheleeft. 1626.

Achtende gedachte Gecommitteerde dat syn Genade ende de gheneene Lantstenden van Oostvrieslandt ter eenre ghenoech versekert sullen wesen voor het toekomende, tegen alle achterdencken dat de selve mochten hebben, dat het voorsz Garnisoen t'eenigen tyden *tot hare beswaerniſſe soude werden misbruyckt*, ende d'intentie van den gene die het voorsz Guarnisoen hebben te wege ghebracht ende bewillicht, ter andere syde niet te kort ghedaen, nochte Burgemeesters ende Raedt der Stadt Embden, van de *vrucht* daeromme het voorsz Garnisoen is ingestelt, in 't minste niet gefrustreert, so sullen uyt het selfde *ghemonſtert* werden, alle soo Officiere als gheneene soldaten, *Burgbers ofte Burgers kinderen van Embden*, ende der selver plaetse ghesuppleert met vreemde: te weten, van den *Capiteynen en Vendrichs ter nominatie ofte recommandatie van hare Ho: Mog. syn Princelicke Excelentie van Orangen, ofte van den Welgeboren Heere Grave Wilhelm Lodewich van Nassau, Stadhouder van Vrieſland, Groeningen, Omlanden &c.* Ende voortaen geen burgers ofte burghers kinderen onder het garnisoen aenghenomen. Dat oock so wel de Commandeur, als de Officieren ende gemeene Soldaten, die by de vendelen sullen blyven, aen syn Gen. ofte der selver gecommitteerde die Stenden van Oostvrieslant, ende die Stadt Embden, in jegenwoordicheyt van Hare Ho: Mog: Gecommitteerde, ende die nieu aenghenomen sullen werden aen handen van der Lantstenden Commissaris, hooft voor hooft, by ende sullen verbonden werden, dat sy hen niet sullen laten gebruycken buyten die Stad Embden, nochte tot gene andere saecke, dan om de voorsz Stadt te bewaren tegens uytwendigh assault ofte overval, ende teghens inwendich oproer, sonder expresse bewilliginghe ende last van synder Gen. die samentlijcke Stenden van Oostvrieslandt, ende de Regierders der Stadt Embden, mitsgaders van Hoochged. Heeren Staten Generael: Dat oock Burgemeesters ende Raet, die Veertigen, ende die van den Chrijschraet der voorschreve Stede, in handen van haren Landts-Heere, of van sijn Genadens Commissaris, of Commissarissen daer toe te deputeeren, onder eedt beloven, ofte acte in forme verlyden, dat zy 't voorsz Guarnisoen in 't *gheheele nochte in deele sullen ghebruycken buyten de stadt*, nochte gedoogen dat het daer buyten werde gebruyckt, nochte het selfde verstercken boven het geconsenteerde getal, ofte nieu volck van oorloghe aennemen sonder consent als voren, op pene dat anderſints het garnisoen datelijck gehouden sal werden voor gecasseert.

Dies sal welgedachte Heere Grave onder syn woort, ende de andere Lantstenden met brief ende segel belooven, dat sy sullen besorgen dat de penningen tot onderhout van het voorsz garnisoen nodich sullen werden bewillicht, ende niet toelaten dat den ontsanck van den selve, ende tot betalinge van de andere der Lantschap lasten den Collegio Adsignatorum binnen Emden werden verſperret.

Item sullen sijnder Gen. die van den Ridderschap, stad Norden ende Aurich, mitsgaders die van den derden Standt, beloven by voorvallende misverstandt gheen volck van oorloge aen te nemen, dan met bewillinge van hare Ho: Mog: gelijck vore van die van Embden is gesegt: sullen Hoochg: Heeren Staten Generael mede beloven, dat sy de partyen sullen houden ende continueren in terminis van haer debvoir, soo verre als d'eene ofte d'andere quame d'accoorden ofte hare beloften te contrarieren ofte contravenieren, op het eerste versoeck 't welck aen hare Ho: Mog: daer van sal werden ghedaen.

Ende alsoo de Landtschap uyt hare oude schulden niet kan werden geredder, ende de loopende lasten niet konnen werden betaelt sonder datter daetlick ende dagelicx acquivalente middelen ten Comptoire werden ghefurneert ende opgebracht, ende de experientie heeft gheleert datter geen gevoechlicker middelen van contributie te vinden syn, dan de gene die geheven werden op de

1626. de conſumptien van ſpyſe, dranck, ende wat anderſints tot lijffs neeringe behoort dat de *middelen van conſumptien*, gelijck die jongſt in de Graefſchap in trein ſyn geweeſt, wederomme aengeſtelt ſullen werden ende by eenighe omſlagen by de Landtſtenden te beramen, gevonden de achterheden daerinne de Lantſchap is vervallen, deur dien den loop der ſelver eenige maenden heeft geceſſeert.

Welverſtaende dat de voorſz middelen van Conſumtien niet langher loop ſullen hebben, dan ter tyt toe de *ſchulden van den Lantſchap* ſullen weſen betaelt.

Dat om de ſelve ſchulden ſekerlijck te weten, binnen den tyt van acht dagen tot *Hinta* behoorlicke rekeninge ſal werden gedaen, ſoo van ontfanck ende uytgift van 't Collegie der Aſſignatorum tot Emden, als van de penningen die tot Aurich ſyn ingekomen, ende daer na een pertinente Lyſte gemaekt van de ſchulden, om de ſelve te confereren tegen de middelen oft jaerlikſen ontfang, ende alſoo te overleggen in hoe vele jaren de Lantſchap van hare ſchulden ſal konnen werden gheſuivert: t'eynden welcke jaren de voorſz middelen vah conſumptie ſullen mogen werden afgeſchaft, ofte tot vervallinghe van de continuerende laſten vanden Lantſchap gecontinueert ter diſcretie vanden Lantſtenden.

Aenbiedende de voorſz Gecommitteerde van Haer Ho: Mog: dat ſy ter begeerte van partyen hen ſullen laten vinden, daer de voorſz rekeninghen ſullen werden gedaen, om ſo veel hen mogelijck is de debathen ende diſputen, die onder den partyen ſouden moghen ontſtaen, ter neder te helpen leggen, tot meeſten dienſt van deſe goede Graefſchap.

Dat de penninghen die de Lantſchap mogen goet komen van de voorgaende bewillichde contributien, ende van den gheene die weder aengeſteldt, ende van nieus bewillicht ſullen moghen worden, geadminiſtreert ſullen werden by het *Collegie der Aſſignatoren tot Embden* aengheſtellet: welcke *Aſſignatoren* hen genoegen ſullen laten met den laſt den Collegio by de inſtellinge deſſelfs gegeven, namentlijck, met de adminiſtratie ende diſtributie van 's Lands gelderen, ende 't gheene daer van dependeert, ſonder hare *Juriſdictie* voorder dan die hen gegeven is te extenderen.

Dat ook de gemaekte en opgerichte accoorden, als weſende fundamentale regulen van deſer Lantſchap regheringhe, ghelijck die in den tweeden artikel des Ooſter huyſiſchen verdrages ſtaen uytghedruckt, naer hare oprechte meenige ende verſtandt werden onderhouden: waer van naerder verklaringhe ſal konnen werden ghedaen, op de puctnen van doleantien, overgegeven aen Hoog-gedachte Heeren Staten Generael, in Decembri leſtleden, ende andere: Welcke verklaringhe te doen, gedachte Heeren Gecommitteerde, als oock de deciſie, op de particuliere klachten by die van Norden inghebracht, ende van de andere geſchillen, die tuſſchen de tenderende partyen noch mogen overich ſyn, ende niet bevonden werden afghedaen te weſen, by deſe verklaringhe aen hen reſerveren. Verſoecken dienſtvriendelijck ſyn Genade, en de reſpective Lantſtenden geſamentlick, die Ridderſchap Steden Embden, Norden, Aurich, ende die van den Huyſmansſtandt, elck in 't byſonder deſe verklaringhe te willen aennemen, als komende van Hoochged. Heeren Staten Generael, die den welſtant van ſyn Genade ende van de goede Graefſchap ende Ingheſetenen van dien, met goede welmeeninge behertighen, ende dien het aengenaem ſal weſen dat haren goeden raet plaetſe werden gegeven: ende niet ſullen laten, den genen die hen naer de voorgeroerde verklaringe ſullen reguleren, trouwelijck en nabuerlijck daer by te helpen houden ende mainteneren.

Aldus ghedaen tot Marienhove den 12. Juny 1619. Stilo Novo.

F. Glummer. F. G. Hoing. Alb. Joachimi. A. van Zuylen van Nievelt. Georg Vryheer zu Swartzenbergh. E. van Deutinchem. G. van Ewſzum.

Ende daer na den 25. July in het ſelve Jaer is by haer Hoog: Mog: gereſolveert / als volght:

IS met ſijn Excellentie den Wel-ghebooren Heere Grave *Wilhelm* Stadthouder, &c. ende den Raet van State in deliberatie geleydt, de Propoſitien reſpective alhier ter Vergaderinge gedaen, den *negentiende* ende den *twintighſten* deſes, by de aenweſende Gedeputeerde van den Wel-ghebooren Heere Grave van Ooſt-Vrieſlandt, ende die Gedeputeerde van de Steden van *Ooſt-Vrieſlandt*, ende die Gedeputeerde van de Steden *Norden* ende *Aurich*, midtſgaders van de *Huysmans-ſtandt* van Ooſt-Vrieſlandt, naer dat de ſelve rijpelijck waren geexamineert, met de by-lagen daer mede reſpective overgegeven, ende in de voorſz Propoſitien geciteert: Ende op alles rijpelijck gelet zijnde, is verſtaen, goetgevonden, ende gereſolveert, dat men de voorſchreve Gedeputeerde te ſamen alhier ter Vergaderinge datelijck ſal beſcheyden, ende de ſelve voor houden ende afvragen, oft ſy niet van meeningen zyn voor den tydt van drie ofte vier jaren, in te willigen, ende wederom in trein te brenghen in de t'ſamentlijcke Steden, ende ten platten Lande van Ooſtvrieſlandt, de *gemeene middelen*, ghelijck die in trein ende gepractiſeert zyn geweeſt, in de ſelve Steden ende ten platten Lande, voor date van het afſtellen van de ſelve: In welcken ghevallen dat hare Ho: Mo: aen hare Gecommitteerde in Ooſtvrieſlandt ſullen ſchryven, ende de ſelve laſten mette voorgenomen executie op te houden. Item aen den Welgheboren Heere Grave oock ſchryven, ende ſynder L. verſoecken, dat hem gelieve eene Lantſdach uyt te ſchryven, om het different weſende tuſſchen die van Embden, ende d'andere Leden van Ooſt-Vrieſlandt, ter cauſen van de quote in de ghemeene laſten van de Landtſchap van Ooſt-Vrieſlandt te draeghen, inder vriendtſchap neder te leggen ende t'accordeeren, is't doenlijck: Ingevalle niet, dat de t'ſamentlijcke Leden dat willen *ſubmitteeren* aen het ſegghen van de voorſchreve hare Hoog: Mog: Gecommitteerde, yeghenwoordigh in Ooſt-Vrieſlandt weſende, ofte daer toe niet te brenghen zijnde, ſullen haere Hoogh Mogende in conformiteyt van de voorgaende *Accoorden* ende *Submiſſien*, over het voorſchreve different van de quote te dragen, in de ghemeene laſten van de Landtſchap, by *uytſpraecke deciſie* daer van doen: Ondertuſſchen ſullen ende behooren de Stenden te beſorgen, ende te wege te brengen, dat datelijck ghenoeghſame penninghen werden opgebracht ende gefurneert, daer mede de *verachterde ſoldye van het Guarniſoen* magh werden betaelt, om inconvenienten voor te komen: ende ſal het voorghenoemde redres ofte reglement des Guarniſoens, by haere Hoogh Moghende Gecommitteerde datelijck ten effecte gebracht werden, verſtaende hare Hoogh Moghende (voor ſoo veele aengaet het *Collegie van de Aſſignatoren*, dat men het ſelve ſal redreſſeeren ende reguleeren op ten ſelven voet, ghelijck dat ingeſtelt is geweeſt, volgende de voorgaende Accoorden ende Tractaten: ende dat tot dien eynde de Leden van de Stenden, daer toe nieuwe Verkieſinge van Perſoonen ſullen mogen doen, van ſulcken ghetal als hun reſpective daer inne toekomt, by ſoo verre als zy met de dienende geen contentement en hebben: Welcke *Aſſignatoren* ghehouden ſullen zijn onder Eedt te belooven ende te zweeren, dat zy hunne inſtructie exactelijck ſullen naerkomen, ende hun daer naer in conformité van de Accoorden reguleeren; ende voorts van haere Adminiſtratie van tijdt tot tijdt getrouwe reeckeninge, bewijs, ende reliqua doen; ghelijck mede verſtaen wordt, dat gehouden zijn die gheene ſoo tot nu toe de Adminiſtratie gehadt hebben: Indien het ſelve noch niet en is geſchiet, tot genoegen van de Stenden. Deſen volgende die voorſchreven Gedeputeerde van den Wel-ghemelten Heere Grave, ende van de Steden *Norden* ende *Aurich*, mitſgaders van den *Huysmansſtandt*, ter vergaderinge gecompareert zijnde, is hun de voorſchreve meyninge ende reſolutie van haere Hoog: Mogende aengeſeydt: Die welcke vindende het voorgheſtelde van importantie, hebben verſocht hun daer op te mogen beraden tot morgen, daer inne bewillight is. Ende alſoo zy aen ons daer naer verklaert hebben, niet voorder ghelaſt te zijn als haere mondelinghe ende

ſchrif-

1626. ſchriftelijcke propoſitien mede brenghen ende inhouden: Edoch, dat ſy echter wilden haer reſpective Heeren Principalen onſe goede welmeeninghen geerne voordragen, ende alle mogelijcke debvoir aenwenden, daer met die ſelve plaets grijpen en aengenomen mochte werden: Is daer op goet gevonden deſen alſoo te laten teeckenen, ende onſe Ghecommitteerde in Ooſt-Vrieſlandt daer van te verwittigen, op dat inval datelijck de ghenerale middelen (in voeghen vooren verhaelt) herſtelt worden, haer E: Ghecommitteerde executie doen ophouden, ende die andere poincten in deſen verhaelt, datelijck ſien te effectueren: Maer indien ſwarigheyt ghemaeckt worde deſe onſe goede welmeeninge na te leven, ende de *herſtellinghe van de generale middelen* niet datelijck by de handt genomen wordt, dat haer E: alſdan die voorſz. *executie* niet langer en ſullen hebben uyt te ſtellen, maer promptelijck laten voortgaen, ende parthyen beyder zijdts tot aenneminge van haer E: uytſpraecke van den 12. Iuny leſtleden, doen verſtaen.

Ende in't Jaer twintigh is by haer Hoogh-Mogende ghedaen eene generale Verklaringhe, luydende als volght:

Verklaring des jaers twintigh.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden: Alſoo wy op 't verſoeck in onſe Vergaderinge gedaen, eerſt by die van de *Ridderſchap, Stadt Embden*, ende de gevoeghde by den ſelven uyt den *Huyſmans-ſtandt*, ende daer na mede by de Gedeputeerde van den welgebooren Grave ende Heere, *Enno*, Grave ende Heere tot *Ooſt-Vrieſlandt*, Heere tot *Eſens*, *Stedeſdorp* ende *Widtmundt*, &c. midtſgaders by de Gedeputeerde van de Steden *Norden* ende *Aurick*, ende die van den *Huyſmansſtandt* met henluyden gevoeght, goet ghevonden hebben tot dienſt van de voorſchreven Graefſchap van Ooſt-Vrieſland, ende van de Stenden ende Leden van dien, in den beginne des voorleden jaers *ſeſthien hondert en negenthien*, Nieuwen ſtijls, te ſeynden naer Ooſt-Vrieſlandt onſe Ghecommitteerden, die Edele, Geſtrengen, Erentfeſte Heeren, *Barthelt Crombout*, Burgermeeſter der Stadt Amſterdam; *Albert Joachimi*, Ridder, Heer tot Oſtende in Oedekenskercke; *George*, Vryheer tot Swaerſenburgh; *George van Ewſum*, tot Garmerwolde, ten Buyr ende Theſiga Hovelinck; ende daer naer in de Maent Martio noch daer by te voeghen *Johan Glummer* der Rechten Doctor, Burghermeeſter der Stadt Bommel; *Jacob Gerritſz Hoingh*, Burgermeeſter der Stadt Amſterdam; *Arent van Suylen*, van Nyvelt, Heere tot Ghereſteyn ende Tecap; ende *Engelbert van Deutinchem*, Burgermeeſter der Stadt Deventer; om te redreſſeren de datelijckheden, daer toe men in het eynde des verloopenen jaers *duyſent ſes hondert en achthien* was uytgheſchreven, ende voorder te beſliſſen de misverſtanden, uyt de welcke de voorſchreven datelijckheden waren voort-ghekomen: midtſgaders te verſien teghens de doleantien ende beſwaerniſſen van allen zijden voortghebracht. Ende dat naer de voorſchreven Ghecommitteerden eerſte aenkomſte (door de hulpe Godts) opgeheven zijn geweeſt verſcheyden Acten, daer uyt de meeſte ſwarigheden ſtonden te bevreeſen, zijnde 't volck van oorloghe 't welck ten beyden zijden was gelicht, aen ende aen gelicentieert ghe-worden, tot verlichtinge van de goede Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt, ende van de Ingeſetenen van dien: Ende dat, vermidts de contraventien tegens d' Accoorden waer over ghe klaeght was, door verſcheyden incidenten (die voor alle dienden af-ghe ſneden om meerder onheyl voor te komen) niet en konden ſoo haeſt t' ſamen ende gelijckelijck afgedaen worden; by proviſie in Martio een verklaringe is ghedaen, dienende om te redreſſeren 't Collegie der Aſſignatoren: En daer naer op den *ſeventen* Iuny een uytſpraecke op verſcheyden andere Poincten, ſtreckende meeſt om de wantrouwe tuſſchen de parthyen wech te nemen, ende de ſelve alſoo te diſponeren, dat ſy hen in 't gheene noch differentiael was, goedtlijck ſouden laten onderrechten; ende by wege van accommodatie (door tuſſchen-ſpreecken van ghedachte Ghecommitteerde) vereenighen: dat mede de voorſchreve ghecommitteerde, naer genomen bericht ende informatie op verſcheydene klach-puncten, henlieden by parthyen ter handen gheſtelt, aen ons rapport hebben ghedaen, van de ghelegentheyt ende gheſtelteniſſe der ſelver ſaecke. Ende wy daer over goet ghevonden hebben uyt onſe vergaderinghe hun noch te adjungeren ende by te voeghen die Heeren *Ian van Goch*, Ridder, Burghemeeſter der Stadt Zutphen, *Sweer van Apeldoren*, Droſt van de Velue, *Nicolaes van Buchorſt*, Heere tot Wimmenon, *Iacob Magnus*, Ridder Heere tot Berchambacht, Meliſſans, *Adrian Ploos* Threſorier, Raedt Ordinaris van den lande van Uytrecht, *Marck van Lyklama* tot Nicholt, Grietman over Stellinwerf, Ooſtende, *Edſſart van der Marck*, tot Volte, *Caſper ter Borchorſt*, Borghemeeſter der Stadt Campen, ende *Gooſſen Schaffer*, Raedt der Stadt Groeninghen, om de gheſchillen die tuſſchen de contenderende Parthyen noch overich waren, met de conſideratien daer op vallende, t'ſamenderhandt te reſumeren, rijpelijck t' examineren, ende tot ruſte, verſeeckeringhe, ende welſtant van den Heere Grave, de Graefſchap van Ooſtvrieſlandt, ende die Leden ende d'Ingheſetenen van de ſelve Graefſchap, by verklaringhe af te doen, ende neder te leggen, welcken volghende: Alſoo de voorſchreve contenderende Parthyen niet ghelijck en hebben ghebracht konnen werden, om ſich met malkanderen te verghelijcken, ſoo wel betaemde: Soo iſt, dat wy ghehoort hebbende het rapport van de voorſz. Heere Gedeputeerden, ende op alles naer behooren gelet, met advis van zijn Excellentie den Prince van Orangien, zijn Genade Graef Willem Lodewich van Naſſaw, Stadhouder van Vrieſlandt, Stadt Groeningen, Ommelanden, ende Drente, ende van den Raedt van Staten verklaert hebben, ende verklaren by deſen, tot ruſte en welſtant van den welgeboren Grave van Ooſtvrieſlandt, S. L. ſtaet, en van den t'ſamentlicken Stenden des Graefſchaps, ende van den Leden van dien, 't gene hier na is volgende.

Eerſt, alſoo welghedachte Heere Grave van Ooſtvrieſlandt (op 't gheene onſe voorſchreve Gecommitteerde zijn L. hadden voorghedraghen, dat die van de *Ridderſchap* ende Stadt *Embden* willich ende begoerich waren, met zijn L. te reconcilieren) om te betoonen zijn Vaderlijck gemoedt teghens zijne Onderdanen, ende dat zijn L. niet hooger beherticht dan de ruſte van de ſelve, den ſelven onſen ghecommitteerden heeft belooft ende toeghe ſecht, ende deur zijn L. gedeputeerde doen belooven ende toeſeggen, voor hem ende zijne nakomelinghen teghen die van de voorſchreven Ridderſchap, de Stadt Embden, nochte den Inwoonderen van dien, nochte teghen yemant anders gheene recerche ſullen doen, nochte laeten gheſchieden by weghen van Iuſtitie, ofte daer buyten, ter cauſe van 't gheene datter mach zijn begaen, mette aenhoudinghe van zijnen perſoon binnen Embden, ende anderſints gheduerende deſe miſverſtanden, met woorden, ſchriften ofte wercken, het ſy in vergaderingen ofte daer buyten, tegens zijne Perſoon ende Hoocheyt, maer dat S. L. 't ſelfde alles is ſtellende in volkomen vergetenheyt, abolerende opheffende, ende te niete doende alle de proceſſen die ter cauſe van dien alreede gheinſtitueert zijn, welcke belofte ende toeſegginge van S. L. plaets grijpen ende vaſt ghehoude ſal worden: dat van ghelijcken alle, ende een jeder deſes Graefſchaps Inwoonderen, van wat ſtaet ofte qualiteyt die zijn, in vergetenheyt ſullen hebben te ſtellen de injurien, hoon, ſchimp ofte ſmaet die d'een tegen den anderen, ofte teghen eenige corpora ofte communen ſoude mogen hebben ghedaen met woorden, wercken ofte geſchriften, ende die ſelve niet vervolghen buyten rechte, ofte met rechte, ende ſoo daer over eenige proceſſen geinſtitueert zijn, dat de ſelve ſullen werden gehouden voor gecaſſeert en opgegeven.

Ten tweeden, dat alle actien die van d'eene of dandere ſijde ſoude moghen werden ghemoveert, van beſchadigheden gheſchiet aen den Heere Grave de Lantſchap, Steden, Dorpen en communen ter cauſe van inlegeringhe

1626. gheringe ofte *deurtocht* van ſoldaten, ende van intereſſe, dat den *opheve* van de *Middelen* is verſperret, geſchort, en geintermitteert, ſullen werden gehouden voor doodt, nulle, ende van geender weerden.

Mitſgaders dat de perſoonen die de adminiſtratie hebben gehadt van de gemeene Landts-penningen, die geduerende deſe misverſtanden tot *Aurich* zijn gebracht, ſoo van de middelen van conſumptie, als van andere Landts contributien, ter ſaecke van de voorſz adminiſtratie voorders niet ſullen werden gemoeyt, dan dat de reeckeninge die van hunnent wegen tot *Hinte* is gedaen, metten eerſten ſal werden gerecolleert, ten byweſen van onſe Gecommitteerden; met verſtaende, dat daer inne gheleden ſullen werden de onkoſten van het gelichte volck van Oorloge, voor ſoo veel als deughdelijck blijcken ſal daer aen betaelt te weſen; ende voorts ordinariſſe tractementen, ende andere redelijcke koſten tot diſcretie van de Auditoren, ende van onſe voorſz Gecommitteerde.

Onvermindert nochtans de Landtſchap haer Actie, tegen den geenen die bevonden ſouden mogen werden, eenige des gemeene Landts penningen tot haren eygen profijte bekeert te hebben.

Dat van gelijcken gerecoleert ſal werden de laetſt gedane rekeninge van het Collegie der Aſſignatoren binnen *Embden*, ten overſtaen als vooren; daer inne mede gepaſſeert ſullen werden de koſten van het nieuwe ghelichte volck gedaen, ende andere, die naer reden behooren geleden te werden.

Item, dat voor het ſluyten vande voorſz rekeninge ſal werden geexamineert, hoe, en of men ſal konnen letten op de pretenſien van de ſchaden den Burgers van *Norden* en eenige andere, deur 't volck van oorloge aengedaen.

Ten derden, om te weten de misverſtanden die onder den *Huyſmans-ſtandt* zijn, ter cauſe van de verſcheyden Electien van des Landts Gedeputeerden, ende de gheſchillen, ghereſen uyt de laetſt gedane verkieſinge der Aſſignatoren; als mede, dat ſich de *Huyſmans-ſtandt* laet bedienen deur twee Syndicus, waer uyt veroorſaeckt werdt een diviſie onder den voorſz *derden Standt*, ende conſequentelijck onder de ghemeene Landt-Stenden, dat de voorſz Electien van de Gedeputeerden bezijden geſtelt, voor des Landts Gedeputeerden van wegen den *Huyſmans-ſtandt* ſullen voortaen werden ghehouden de ghene die noch by het leven zijn, van de gene die by de eerſte inſtellinge des *Collegie Adminiſtratorum*, anno 1606. daer toe zijn verkooren, ende uytghedruckt in het xxv. Artijckel van 't *tweede* Capittel van het *Embdiſche Reces* de Anno voorſz. Te weten, *Hillebrandt Eykens*, *Enno Meyners*, *Menne Wiltes*, *Jacobes Gerlaci*, *Iemers Glauſſen*, *Hero Uncken*. Ende in de plaetſen der overledenen ende voltrockenen, *Wilter Sibens*, *Alff Agena*, *Tiabbo Thyen*, ende *Wilter Fockers*, als de geene die by die vanden *derden Standt* voormaels ſonder diſpute geeligeert, ende by den Heere Grave gheconfirmeert zijn gheweeſt; ende dat ten naeſten Landt-daghe uyt den *Huyſmans-ſtandt*, van nieuws verkooren ſal werden eenen Aſſignator, die benevens *Henrick van Reen* de plaetſe van den *Huyſmans-ſtandt* in 't Collegie der Aſſignatoren ſal bewaren: mitſgaders dat ten ſelven Landtdage ſal werden geaccordeert over een perſoone, om den ſelven *Huyſmans-ſtandt* alleene te dienen als Syndicus; midts dat naer redelijckheyt werde ghetracteert ende bejeghent die gheene, die ſal komen verlaten te werden, blijvende middeler-wijle den ouden Penningh-meeſter ende Secretaris in hare bedieninghe, tot dat mede op een Landtdagh, met advijs van onſe Gedeputeerden, ſoo eenige preſent mochten weſen, ende queſtie over de Electie mochte vallen, anders daer in ſal zijn ghediſponeert. De voorſz ſaecke beſteld zijnde, ſal de ghewenſchte ruſte ghevonden, ende goede eenigheyt met behoorlijck reſpect tuſſchen Heere ende Onderdanen, wederomme geſtijft ende gecontinueert konnen werden; als de heylſame Juſtitie, ſoo in het Hofghericht, als in Nedergerichten wel werdt geadminiſtreert, ende de onderlinge opgerichte de gemaeckte Accoorden en Tractaten ter goeder trouwen, ende nae de oprechte meeninghe der ſelver ſullen werden onderhouden, ende de contraventiones, daer over van allen ſijden gheklaecht is, ſullen weſen ghere- 1626.
dreſſeert in conformite van onſe verklaringen, vermaninghen, ende verſoecken, die by ons (na dat by onſe gedeputeerde Partyen in der vrientſchap niet en hebben konnen gheaccordeert werden) gheſtelt zijn op de reſpective doleantien ende klachpuncten, ſoo die aen onſe voorſz Gedeputeerden, op den 22. February 1619. van weghens den Weleghemelten Heere Grave t' *Oſterhuyſen* ghepreſenteert zyn, ende op den 9. Marty daer aen volghende, van weghen de t'ſamentlijcke Stenden teghen S. Gen. binnen *Embden*, als mede opten derden Marty van weghens de Ridderſchap in 't beſonder tot Oosterh. Ende van ghelijcken t'Oosterh. van weghen de Stadt *Embden* in ſpecie: van alle welcke reſpectivelicke overgegeven doleantien ende klach-punten, met de voorgheroerde onſe verklaringhen, vermaninghen ende verſoecken, ſoo wel den Heere Grave, als die van de Ridderſchap ende Stadt Embden, exemplaris by onſe Ghecommitteerden ter handen gheſtelt ſullen werden, als oock aen de Heeren Hofrichter ende Aſſeſſoren des Gravelicken Ooſtvrieſchen Hofgerichts, op dat een yder van onſe goede meyninghe kenniſſe hebbende, ſich naer de ſelve wete te reguleren, ende contraventien dien volgende te rechten, of te laten rechten.

Aldus ghedaen ter vergaderinghe van de Hoochghemelte Heeren Staten Generael, in 's Gravenhaghe, op den negenden January 1620. *A. v. Bruyning.* Ter Ordonnantie van de Hooggemelte Heeren Staten Generael C. *Aerſſens.*

Wat tu de Jaren een, twee, drie, vier ende twintich in d'Ooſtvrieſche ſaechen paſſeerde / is hier voor kortelijck aengeroert.

Na de doodt van Graef Enno ſuccedeerde zijn oudſte ſoon Rudolf Chriſtiaen; hy ſchichten terſtont zijn Raedt Dr. Amama aen haer Ho: Mogh: die den thienden September audientie hebbende / notificeerde aen haer Ho: Mogh: het ghemelde af ſtorben; ſeggende dat haer Ho: Mogh: lichtelijck konden af nemen hoe ſeer deſe doodt den Heer Graef ter harten ginck / ſoo wel na de Wet ende 't recht der nature / met welcke hant der Olderen ende kinderen verknoopt zijn / maer oock om dat zijn Genade noch jonck van Jaren zijnde ſoude moeten treden ende vallen in de zware laſt van Regieringhe / en zijn Landt vol troubles ende andere ongelegentheden.

Dat hieromme zijn Genade bewoghen was ende noodich had bevonden haer Hoogh Mogende te verſtaen te gheven niet alleen het ghemelte bedroefde overlijden / niet twijffelende ofte ſy ſouden met hem draghen een Chriſtelijcke Compaſſie ende Nabuerlijcke medogentheyt / maer oock daer beneven te verſeeckeren dat hy voor ſich ghenomen hadt om ghedurende zijn Regieringe / ſoo langhe Godt ſulex gunnen ſoude / met haer t'onderhouden alle goede nabuerlijcke correſpondentie / en aen de Gemeene Provintien te betoonen alle dienſten die van een goet Nabuer Heer ſouden moghen verwachtet worden.

Mede verſoeckende dat haer Hoogh Mogh: ghelieſde zijn Genade oock t'ontfanghen in haer gunſt / ende by alle voorvallende occaſien te helpen maintineren by ſynen Staet / rechten ende ghereechtigheden / ghelijck tuſſchen deſen Staet ende wijlen zijn Heer Vader overghekomen was / op dat hem van onruſtige geeſten eygene ontrouwe / troubles / ende ongelegentheden meer werden aengedaen.

Ende alſo hy de Regieringe ſallende aenvaerden ten allerhoogſten daer na hadde te trachten / dat hy zijn arme Onderdanen moght te wel voor ſtaen / de ſelve metter tijdt te ſoulagieren in de miſerien ende verderf heen ende zijn Onderdanen deur de Munsterſche inlegeringe / deen op gheburgde pas-dijck ende hooge waterbloeden overghekomen.

Soo behoude hy doch in deſe zijn goede wellmeeninghe ende intentie ten eerſten deſe zwarigheyt: dat zijn Onderdanen principalijck d'Ingheſetenen van zijn Stadt Emden, en die gene die in 't Collegie benden Adminiſtratoren des gemeene Landes collecten ſaten met

hunne

1626. hunne aenkleef / wpandelijck by die van de andere zijde wierden ghetracteert; die van de soldaten van d'andere zijde / soo dy troupes het Landt deur liepen / de luyden plunderden / wegh voerden / ende vooz goede pinsen rantsoeneerden / alleene daerom: dat haer Ho: Mog: hunne Guarnisoenen in sijn Stadt Embden ende Vestingh Lieroort continueerden: sulck dat niet alleene die van Embden daer deur grootelijck beschadight / maer de ghemeene Landts middelen oock / ende der selver verpachtinghe verstoozt ende te niete ghebracht wierden; waer af die van Embden de last op den Heer Graef pooghden te legghen: in sulcker voeghen dat by continuatie van sulck / sy den Heer Graef vooz haren Heere niet wilden erkennen; ende daer en boven alle schaden / by die van d'andere zijde huntlieden toegevoeght / op den Heer Graef verhalen / soo lange hy vooz haer de dype Commercie niet dede te weghe bzenghen / welcke nochtans in sijns Baders macht nopt ghestaen hadde / noch teghenwoordigh van hem niet konde ghexpresteert worden.

Wesende haer Hoog: Mog: ghenoeghsaem bekent / hoe wijlen sijn Heer Vader alle upterste devoiren aen d'andere zijde hadde ghedaen / maer dat het versoeck was afgeslagen / soo langhe Staetsche Guarnisoenen in sijn Stadt ende Landt bleven legghen.

Ende al was 't dat wijlen sijn Heer Vader wel ghepooght hadde aen d'andere zijde Acte van Neutraliteyt upt te bzenghen in sulcke fozme als haer Hoog: Mog: in de voozlede Maent Decembzis aen sijn Cantzier verklaert hadden te begheeren / aleer haer Hoog: Mog: beliefden te resolveren op d'ontruymninge van de Garnisoenen; soo was doch / wijlen sijn Heer Vader ghenoegh gheadviseert / dat men tot Bzussel simpliciter daer by persisteerde / dat de Haeghsche Guarnisoenen upt sijn Ghenade Landt soude moeten werden wech ghenomen.

Soo hielt het nu (seyde hy) aen haer Hoog: Mog: dat sijn Landt ende principalijck die van Embden, van d'andere zijde soo seer werden gheinfesteert / het welcke hy met eyghene middelen sach te bereren ende vooz te komen / als wanneer haer Hoog Mogende (ghelijck de Heer Graef de selve seer ghedienstelijck liet versoecken) mochte believen dit Impediment wech te nemen: kunnende aen sijn Ghenade ende sijn gheheele Landt gheen grooter faveur ofte gunste ghebeuren / als hem weder te laten komen in vooygaende Neutraliteyt.

Die van de Stadt Embden riepen ende dzonghen hart / dat sijn Ghenade met ghewelt ende wapenen sulcks soude resisteren. Maer eens deels waren daer gheen middelen toe / obermidts het Landt niet vermoghens was / eenige nieuwe Contributien te gheven; anderdeels dat de Heer Graef niet te raden stondt met d'andere partye in openbare wpandtschap te vallen / ende alsoo sijn gheheele Landt ondzy te maecken / ende tot een pzoy te gheven.

Ten tweeden soo causeerde hem geen kleyne onghe-rustighept / dat die van Embden seer importunerden om te hebben een goet aental Soldaten / om daer mede ten platten Lande te doen executie van weghen hunne ghexpetendeerde schulden / ende principalijck om de betalinghe van 't garnisoen binnen Embden, waeromme zijn ghenade hadt belast te versoecken / dat zijn arme Landt eerst deur de Mans-veldtsche Armee ghedevasteert / ende daer na met hooge Waterbloeden en groote sterfte ober vallen zijnde / met sulcke executie mochten werden verschoont.

Verseeckerende dat de Lantstupden soo onbermogen waren: dat sy hunne Dijcken / waer aen nochtans de conservatie van 't Landt hingh / niet konden repareren ende op maecken / de selve op veele plaetsen open blijvende legghen; sulcks dat al wildemen schoon eenighe executie doen ende by der handt nemen / de selve nochtans gheheel kleyn effect soude hebben / wesende by dese conjuncture onmogheliick eenighe schattinghe ober de Landen op te bzengen.

d'Overleden Graef had nu tot de tweede repse de selve aengaende de pzetensien van die van Emden op Lantsdagen laten vooystellen / maer de Lantstenden maecken hunne excuse met d'impossibiliteyt, ende dat sy verstonden aen de betalinge van 't garnisoen niet meer gehouden te wesen. 1626.

Edoch dat de Heer Graef niet te min gheresolveert was soo haest d'uptvaert van zijn Heer Vader soude gheschiet / ende hy in de Regieringhe getreden zijn / de saecke by zijn Lantstenden te laten reassumeren ende versoecken / of eenige middelen konden gevonden worden om die van Embden te geven redelijck contentement.

Also dan oock gerucht en liepen als souden de Mansveldtsche troupes wederom in aentocht zijn / vreesende dat sy wel in zijn arme Landt soude moghen komen logheren / waer teghens de Graef heel onghereet was: kunnende zijn Landtschap van weghen onbermogenthept op geen middelen van defentie resolveren / ofte eenighe preparatie maecken / soo had hy hem belastet haer Hoogh Moghende ten hoochsten te bidden ende versoecken / sozghe te willen dzaghen ende de saecken alsoo de dirigeeren / dat gemelte Troupes deur een ander pas mochten deur ghesonden werden / sonder zijn Landt te beroeren; want benessens dat het selve albereyts bedozven was / so stont te bedruchten dat het Kepserlijck Krijgs volck hier dooz occasie ofte pzetext soude moghen nemen om mede in zijn Landt te komen logeren / ende 't selve innehouden.

Den twaelfden September notificeerde Amama dat die van Embden dent de ses hondert man / tot last van de Stenden onderhouden / teghens haer gegeven Revers, ende teghen eedt van dat Krijghs volck hadden gebruyckt tot inneming van Aurick: waer tegen de Graef zijn Landtvolck heeft op ende by een ontboden. Ereutreiter en Coenders respectibe Commandeurs in Embden ende Lieroort, kreghen last van haer Ho: Mog: om haer stil te houden / ende het Garnisoen of volck van desen Staet niet t'engageeren noch van d'een noch van d'ander. Niet te min heeft de Graef deur middel van zijn Landtvolck / die hy van achter op het Slot liet komen / ende die van Embden weder upt de Stadt ghejaeght. Amama versocht oock in dese tijdt wederom d'evacuatie van Lieroort: maer men heeft ghepersisteert by de verklaringh in de vooygaende jaren ghedaen. Ende volghens advijs van den Prince ende des Raedts / is goet ghevonden eene besendinghe te doen: 't Welck waren de Heeren Feyt, Hindloopen, Walta, Tercuylen, Broersma. In 't begin van October quaemen zy tot Embden, compareerden den vijf en twintighsten dito op de begraeffenis: ghenietende elck hondert vijftigh guilden tot rouwe; de Ghedeputeerden bonden inclinatie soo wel by de regeeringh van Embden, als by de Graef / ten eynde al 't Staetsche Garnisoen upt Embden voerde gheticht: alsoo sonder sulck / het niet apparent scheen dat de neutraliteyt / waer na soo wel Embden als de Graef verlangde / by de Spaensche soude te bekomen zijn / ende de Stenden toonden haer onwilligh om de bewuste ses hondert man langer te onderhouden.

De selve Heeren hebben een uytspraech ghedaen nopende de zwebende differenten / als hier na volght:

DE Gecommitteerden van de Hooge ende Mogende Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, tot accommodatie ende wegh-neminge der tusschen den Wel-ghebooren Heere *Rudolph Christiaen*, Grave ende Heere tot Oost-Vrieslandt, Heere tot Esens, Stedes-Dorp, ende Wittmundt, ende sijne Stenden ende Onderdanen: ende namentlijck de Stadt Embden swevende misverstanden, by tijden van sijn Genade Heer Vader Graef *Enno* Saliger ghedachte ontstaen, ende op den selven tegenwoordigh gedevolveert ende gecontinueert, wel rijpelijck geexamineert hebbende allerzijdts ingheleverde klachten ende grieven, ende bevonden naeuwelijcks yet daer onder te zijn, het welck niet by voorighe Tractaten, Accoorden, ende uytspraecken gereguleert, ofte by goede consequentie daer uyt was resulteerende, en oversulcks door punctuele observantie der selver ten beyden zijden konde gebe-

Uytspraeke des Jaers 1625 en twintigh.

1626. tert, ende alles in ruſte gheſtelt worden, daer toe ſoo wel de Heere Grave, als die Ghedeputeerde der Stenden, ende met namen de Stadt Embden, verklaerden ten vollen gheneghen te zyn, hebben onnoodich gheacht eenighe nieuwe Accoorden dien aengaende, in teghenwoordighe ghelegentheyt, op te rechten, maer alleen, om 't gheene hier bevorens wel getroffen ende uytgheſproocken is, zijn behoorlicke viguer ende obſervantie te doen ghewinnen, na ghenoeghſame conferentie daer over met zijn Genade ende de voorſchreve Stende ſampt de Stadt Emden gehouden, ende derſelver meeninge op alles verſtaen, goet gevonden inden aenvanck van zijn Genade regeringe, deſe navolgende poincten ten overvloet te reguleren en tot beter narichtinge, en behoorlick contentement van Heer en Onderdanen klaer te ſtellen.

I.

Dat den Welghebooren Heer Graef *Rudolf Chriſtiaen* neffens confirmatie van der Stenden ende de Stadt Emden privilegien ende gherechticheden, ſolemnelick by eede beloven ſal, ende volgens met zijn Hant ende Zegel, den Stenden van Ooſt-vrieſlant, ende particulierlijck de Stadt Embden confirmeren, puer, ſimpelick ende ſonder reſerve ofte exceptie te ſullen onderhouden, ende doen onderhouden, alle Decreten, Receſſen, Accoorden, Ordeningen, Verdraghen, Reſolutiones, concordaten, Proviſionele Voorſlach, Generale Pacht-ordeninge, Landags handelingen, dewelcke reſpective van 't Iaer 1589. tot op 't Iaer 1620. incluſive tuſſchen den ter ſelver tijdt regerenden Graven ende Heeren tot Ooſtvrieſlandt, ende den Stenden der ſelver Graefſchap, ende in ſpecie der Stadt Embden, ghemaeckt ende opgerecht, ende in Druck uytgegeven zijn, daer onder expreſſelick mede begrepen alle ende yedere Reſolutien, Deciſien ende Apoſtillen van haer Hoog Mogende, en wat van den ſelvighen is dependerende, welverſtaende die eerſten voor ſoo vele die by de volghende ofte leſten niet verandert en zijn, als oock deſe teghenwoordighe verklaringhe, ſonder ſich daer teghens met Keyſerlicke ofte andere conſtitutien, ofte Mandaten te behelpen, of der ſelver volkomene obſervantie te ſubterfugeeren, ende dat zijn Genade alle contraventien daer tegens zijnde, datelijck af doen ende te ceſſeren ſal maken, oock niet gedogen, dat ymant voortaen daer tegen beſwaert werde.

II.

Ende daer over den ſin ende interpretatie derſelver in rechte queſtie voorviele, ofte bereets voorghevallen ware, dat gene Rechters ofte Gerichten binnens Lants tot deciſie van die ſelve en der ſake ſullen ſchrijden mogen, voor dat ſodanige interpretatie aen de Ho: Mog: Heeren Staten Generael verſocht, ende by de ſelve gedaen ſal zijn, na dewelck ſy haer in 't ſententieren dan voort ſullen te reguleren hebben,

III.

Ende dat in ſpecie die ſelve interpretatie ſal verſocht worden over den Wijn en Bier accyns, waer over zijn Genade Proces tegens de Stadt Emden aen 't kamergericht aengevangen heeft, ende indien de ſelve queſtie by den Hoogen Raedt in Hollant ter delegatie van haer Ho: Mog: ghedecideert te zijn bevonden wert, dat zijn Genade in ſulken gevallen 't Proces tot Spier ſal afdoen ende vallen laten.

IV.

Dat zyn Ghenade inghelijcken oock zijnen Cantzler ende Raden, Hofrechter ende Aſſeſſoren tegenwoordich zijnde, ende die hier namaels komen ſullen, voor aenvanck hares dienſtes in preſentie der Stenden, ofte hare Gedeputeerden, ende in ſpecie der Stadt Emden, ſal doen ſweren, dat ſy haer in alle wegen de voorſchreve Tractaten, Accoorden, Reſolutien, Apoſtillen &c. gelijcker geſtalt conform dragen ſullen, en ſoo veele in haer is, de ſelve by andere doen na leven en onderhoude.

V.

Ende dat voorts noch den ſelven eedt ſullen preſteren alle Droſten, Landtrichters, Rentmeeſters, Dienaren ende Officianten, hoe de ſelve namen mogen hebben nu ter tijdt zijnde, en die toekomſtich in die: *t* komen ſullen, ende ſulcx voor perſoonen in den 30. Artijckel *Ooſterhuyſer Accoordt* gheſtatueert, ende Ghecommitteerde van die Stenden, indien de ſelve daer by eenige ſullen hebben willen. 1626.

VI.

Dat het Guarniſoen van *ſes hondert* man binnen *Embden* ghecontinueert ſal blijven, ende ſijn Ghenade daer aen de handt houden, dat tot deſſelfs weeckentlijcke betalinghe, ende voorts aflegginghe van andere Landtsſchulden, by de Stenden deſer Graefſchap noodighe middelen tijdtlijck bewillight ende inghevoert werden, waer teghens die van *Embden* oock niet onderſtaen ſullen 't ſelve Guarniſoen als met ghemeenen conſent, ende volghens d' Accoorden ende Reſolutien van haer Hoogh-Mogende buyten te ghebruycken, by de pene daer toe ſtaende. Ende dat tot ſulcken eynde oock het Collegium der Adminiſtratoren binnen *Embden* ghecontinueert blijven ſal, ende ſijn Genade de beſtellinghe deſſelfs, aen de Stenden vry ende ſonder miſnoegen verblijven ſal laten.

VII.

Dat ſijn Ghenade oock d' adminiſtratie van alle des Landts middelen ende contributien, hoe die oock mogen ghenoemt werden, by 't ſelve Collegie generalijck verblijven ſal laten; ende daer toe alle ſijne Amptlieden ende Dienaers bevelen, de ſelve Adminiſtratoren ende der ſelver executoren, in 't beneficieren, innen, ende executeren der ſelver verſocht zijnde, promptelijck te aſſiſteren, ende de handt te bieden; ende dat ſijn Genade noch directelijck door de ſelve eenigh maniement ofte directie, veel min voorgreep daer in voornemen, ofte verſperringe geſchieden ſal laten.

VIII.

Ende in ſpecie, dat de ſelve Amptlieden haer oock niet ondernemen ſullen eenige kenniſſe van Contributions ſchattinghe ofte Pacht-ſaecken, veel min de ſelve voor den Collegio aenhangigh daer van aftrecken, maer 't gemelte Collegie daer mede laten bewerden, oock geene executie ophouden ofte verhinderen.

IX.

Ende alſoo veele Graefliycke Vooghden, Uytkondigers, ende andere Dienaers, Brouweren ende Kruegeren zijn, daer door frauden veroorſaeckt, ende d'executie getardeert ofte gedifficulteert ſoude mogen werden, ſullen d' Executoren van 't Collegie ſonder de ſelve directelijck d' executien verrichten mogen.

X.

Dat oock ſelfs niet 't Hof-gerichte, veel min yemanden anders, inhibitie daer teghens decerneren ſal, ende daer ſy geſchieden, ſal nul zijn, ende 't Collegie te pareren, niet gehouden.

XI.

Dat het Collegie vry ſal ſtaen, indien eenige panden ofte goederen gheheel niet, ofte niet nae de weerde ter plaetſen die zijn, konden verkocht werden, die ſelve om d' executie te faciliteren, elders te verbrenghen ende te verkoopen, oock in exceſſen, tegens die welcke geen ſtraffen ofte boeten gheſtatueert, na der ſaecken ghelegentheyt arbitrare correctie te decerneren, als mede de geſtelde boeten gevilipendeert, te verhoogen.

XII.

Dat het Collegie voor alle perſonele Creditoren in Pacht-ſaecken ſal ghepreferceert werden, ende d' inkomen van den Pacht, voor des Pachters andere ſchulden, niet ſullen gearreſteert noch ge-executeert werden.

XIII.

Dat ſijn Genade de Cloofters ende ſijne andere goederen by Tractaet niet gheeximeert, des ghemeenen Landts ſchattinghen ende middelen niet en ſal onttrecken, maer de ſelve als anderen onderwerpen, oock die achterſtant volgens die *tweede Apoſtille generalium Gravaminum* betalen; ende in ſpecie, dat oock *Schoonoort* ende *Bunderylandt*, de ſelve middelen ende ſchattingen ſullen onderworpen zijn.

XIV.

Dat noch volgens ſijn Ghenade Heer Vader Chriſtmildige gedachte preſentatie ende bewilligingh op den Landtdagh tot *Marienberw*, Anno 1625. gedaen, ten aenſien

Digitized by Google

1626. sien van den tegenwoordigen hooghdringenden noodt, die Heerlijckheden *Esen* ende *Witmont* mede in alle middelen ende schattinghen deser Graefschap ghetrocken ende aengeslagen sullen werden, kunnende van haer Ho: Mo: naerder gedisponeert werden aengaende die separatie van die oude lasten. Item, of ende wanneer die gemelte Heerlijckheden, van die Graefschappen dit stuck weder te separeren sullen zijn, indien syn Genade goet vinden sal op 't selve te insisteren.

XV.

Dat d' *Administrateren* Ampts-halven *in loco Ærarii* comparerende, aldaer niet sullen ghearresteert noch geconvenieert mogen werden, oft aldaer haer woonstede nemende met wachten, ofte diergelijcken *Oneribus personalibus* belastet.

XVI.

Dat syn Genade onder pretext van *regalien* oft anders, geen saecken hem selfs, oft syne Officieren toucherende, oft sonst aen 't *Hofgherichte* gehoorigh, 't selve sal ontrecken, oft daer in te pareren verweygeren.

XVII.

Dat sulcks oock niet sal geschieden in criminele saecken, maer dat syn Genade den effect van 't 23. Artijckel *Oosterbuysens* Accoordt, soo het licht, sonder onderscheyt van delicten, een yeder genieten sal laten, ende dat de saecke van de Erfghenamen van *Jacob Cannen*, van wegen de Beesten ende andere schaden ten principalen, *rejecta exceptione declinatoria*, sal afgedaen werden, ende geexcuteert, sonder dat d'een of d'ander wyders appelleren sal.

XVIII.

Dat de *Procurator Generalis* ofte desselfs Substituyt by 't *Hofgherichte* present sal zijn, ende gheen Processen aen te nemen verweygeren.

XIX.

Dat soo langhe de Justitie *Hofgherichte* aen 't stil staet, d' Appellanten van *Legher Gherichten* niet gheexcuteert sullen werden; ende daer alreede d' executie, niet tegenstaende d' Appellatie is gedaen, by de Officieren gerepareert werde. Item, dat de geappelleerde Rechters voor het bericht van haer gewijs in boeten, den Appellanten geen geldt af en vorderen, voor 't selve haer by Sententie sal toe gekent zijn, noch van die Triumphanten *pendente appellatione Doem* gelde doen betalen.

XX.

Dat ghelijck als in *possessoriis* oock in liquide oft gheliquideerde schulden die Sententien van 't Hofgherichte, *non obstante appellatione*, onder cautie sullen ter executie gheselt werden, volghens 't formulier daer van by de Stenden beraemt, ende syn Ghenade mede inghewillight; ende dat soodanigh formulier, neffens d' andere Accoorden ende resolutien, het Kamergericht naer bekooren by syn Genade ende Stenden, als onderlinghe bewillight, sullen gheinsinuert werden, ten fine in 't judiceren daer op ghelet, ende gheen inhibitie daer tegens gedecerneert mogen werden, ende daer nochtans inhibitien *in possessoriis* alreede uytghebracht waren, sullen Hofgherichter ende Assessoren die selve niet teghenstaende met de Executie doen voortvaren, waer van die Landtschap de selve guaranderen ende indemneren sal.

XXI.

Dat geene *Notarien* oft andere in 't exerceren van haer officie, tegens syn Genade ofte eenige Stenden verhindert, veel min opghehouden ende qualijck ghetracteert sullen werden, ende daer anders gheschiet is, die daders daer voor responsabel sullen zijn.

XXII.

Dat niemandt voortaen buyten de Stadt *Embden*, in dese Graefschap het Notarisschap bedienen sal, voor dat hy hem aen syn Genade geaddresseert, ende na examinatie van 't Hofgherichte, van den selven confermatie sal bekomen hebben.

XXIII.

Dat in conformiteyt van 't 15. ende 16. Artijckel *Oosterhuysen Accoords*, die aldaer ghenomineert noch levende persoonen, neffens die by de respective Stenden in der afverstorvenen plaetsen op desen Landtdagh sullen ghenomineert worden, op aenschrijvinghe van 1626. den outsten uyt de Ridderschap binnen *Embden* verschijnen, ende die in der voorschreve Art: gementioneerde correctie der Landt ende andere rechten by de hant nemen ende beramen sullen, ende indien yemandt ter voorsz verschrijvinghe niet en compareerde, dat die besoigne niet te min by de presenten afghedaen sal werden, ende dat zijn Genade 't goet-vinden der selver als dan confirmeren ende achtervolgen sal laten.

XXIV.

Ende dat ondertusschen, soo langhe die voorschreve correctie niet geschien, de Lant, Dijck ende Zyl rechten ende Uthmyner Ordnunge, soo die zijn, strictelick onderhouden sullen worden.

XXV.

Dat zyn Genade volghens die 4. Resolutie van haer Ho: Mog: van Dijck ende Zyl Rechten, geen Dijck Graven, Dijck ofte Syl Rechteren den Onderdaenen opdringen, maer die nominatie der selver by den ingelanden verblijven sal laten, ook die albereets anders aengestelde weder afschaffen, en consequentelick, dat zyn Genade onder prætext van Sententien in dijck recht, *non obstante appellatione* te executeren, den inghelanden geen nieuwe ordonnantien sal opdringhen laten, ende de selve daer over executeren, ende over sulcks doen afschaffen 't ghene die van Iemgum ende Midlum dien ter contrarien tegen 't Hofgerichts verklaringen wedervaren is.

XXVI.

Dat zyn Genaden sich ghevallen late ten aensien van de desolatie der Dijcken, dat by de Stenden voor het tegenwoordighe laer drie bequame persoonen aenghestelt werden, by zijn Genade te confirmeren, de welcke besorgen sullen, dat aen yederen oort na desselfs gelegentheyt goede ordre tot opmaeckinghe der Dijcken tytlijck beraemt werde, ende de selve sonder provocatie absolutelijck by de Dijck-Rechteren, ende andere doen nakomen ende effectueren, mede versorgende, dat zyn Genade Landen in conformiteyt van die Accoorden haer behoorlicke Dycken toegeslagen worden als in Wolthusen, Grietmer Ampt, ende elders daer de selve bevonden mogen werden, en dat niemant verhindert werde uyt zijn genade Landen so veel als andere naest aen den Dijck gelegen, aerde tot Dijckagie te halē.

XXVII.

Dat zijn Genade tot nakominghe van den 73. art. Concordatorum als oock de Gedeputeerde der Stenden binnen ses maenden van beyden sijden haer ghepretendeerde recht van aenwassen in deductie vervattet, ende met noodich bewijs bekleedet, aen 't Hofgerichte dubbelt inbrenghen, ende wisselen sullen, ende binnen ghelijcken tijdt daer inbrengen de straffe een yeder van des Iegendeels ghesustineerde ende gheproduceerde, sonder eenighe nieuwe Feyten ofte stucken, dan tot die voorsz straffe dienende, daer by te doen, 'twelcke gheschiet, het Hofgherechte met wille van parthyen, ofte sonder die selve, in dien sy niet accorderen kunnen, die stucken aen een onpartydighe Faculteyt van Rechtsgheleerden, ofte Hof van Iustitie om advijs verseynden sal, ende wat by de selve gekent wert, sal voor recht uytgesproocken ende onderhouden, en die possessie dien volgens van die aenwassen geapprehendeert ende gereguleert werden.

XXVIII.

Dat zijn Genade af stelle den Nieuwen Vlas tol tot Lier, ende de Kercke aldaer haer goederen ten vollen restituere, ende na kome den 34. art. Oosterhuysen Accoords.

XXIX.

Dat zijn Genade punctuelick doe onderhouden d'uytspraecke over de Beheerdicheyt ende niemant die selve pretenderende feytelick versette, nieuwe ofte hoogher Huir cedullen opdringe, ofte haer gebouw verhindere ofte afbreke, ende dat het gecommitteerde daer tegens gerepareert werde.

XXX.

Dat zijn Genade Officieren en Rechteren haer gants niet bekommeren of vermengen, maer gehelick absen-

1626. teren, soo wanneer by Borgeryen ofte Gemeinten eenige Officieren geeligeert ofte ghenomineert, ofte jemanden op Landt ende Rekendagen gedeputeert ende ghecommitteert sullen werden, ende daer anders gheschiede, dat die genomineerde ofte geeligeerde by interventie van syn Genade Officieren in sodanige qualiteit niet sullen geadmitteert werden.

XXXI.

Dat syn Ghenade wederom afdancke 't volck in de laetste beroerten aengenomen.

XXXII.

Dat syn Ghenade als noch ende voortaen ter goeder trouwen alle mogelycke devoiren aenwende, om die Neutraliteyt, vrye Commercie ende frequenteeringe te water en te Lande voor alle syne Onderdanen, ende met namen voor die van Emden te wege te brengen, gelijck by het 38. artijckel Oosterhuysen Accoords belooft staet, ende te dien fine amplectere ende te wercke stelle den voorslach dien aengaende by syne Stenden gedaen, ende die Cluft-ordeninge daer in begrepen.

XXXIII.

Dat de Stenden daer teghens ende namentlijck Burgemeesteren, ende Raedt der Stadt Emden, den Welgeboren Heere Graef *Rudolp Christiaen*, als haren Lants-Heere behoorlijk hulden ende d'observantie van alle die voorgestelde Accoorden, Resolutien, Apostillen &c. insgelijcken besweeren, ende haren gewoonlijcken Eedt daer mede amplieeren laten.

XXXIV.

Dat Burgemeesteren ende Raedt der Stadt Emden alle 't gene sy den Heere Grave volghens die voorsz Accoorden te præsteren, ofte te betalen schuldich zyn, voortaen onverweygert præsteren ende betalen.

XXXV.

En so gemelte Borgermeesteren ende Raed nu eenige jaren d' inkomen sijn Genade Heer Vader competerende, onder prætext van niet ghepræsteerde protectie ingehouden hebben, sustinerende die selve met 't capitael tot erstadingh van haere geledenen schaden te behooren geextingueert te blyven, daer in de selve te ruym geprocedeert hebben, ende nochtans die veelvoudighe schaden ende schulden, daer in deselve geraeckt is, ende hare sware opliggende lasten nevens andere omstandigheden wel waren vereyschende, dat seker ghedeelte van die selve verlopenen intraden haer mochte geremitteert werden, over welckes vergrootinge zyn Genade ende die van de Stadt sich onderlinghe niet konnende accordeeren, de Heeren Ghecommitteerde van haer Ho: Mog: deselve te doen aen haer genomen hebben, sonder dat partyen daer tegens contradiceerden, hebben gemelte Gecommitteerden sulcx mitsdesen gestelt op die summa van vyftig duysent gulden, mits dat den resterenden achterstant ter eerster gelegentheyt voldaen, ende die Capitalen in haer gheheel blyven sullen, ende dat de voorsz Stadt uyt de voorn: gheremitterde Summa betalen sal 't ghene tot Rantzoen van die ghevanghene Pachteren aen den Vyand heeft betaelt moeten werden.

XXXVI.

Dat Burghermeesteren ende Raed der Stadt Embden zyn Genade erstadinge doen van 't nieu aengemaeckte Kerck-hof.

XXXVII.

Dat deselve oock pareren de Sententien ende Mandaten van 't Hof gerechte, ende zyn Ghenade aen zyne Hoocheyt onverkortet laten.

XXXVIII.

Dat deselve het guarnisoen compleet houden van goede weerbare Soldaten, daer uyt monsterende alle Kreupele, Lamme ende onmachtige, als oock de Dienaers en de Wachteren vande stadt, waer toe d'Administratoren oock vry sal staen deselve t'allen tyden te monsteren, ende soodanige persoonen daer uyt te setten.

XXXIX.

Ende ten aensien vanden droevigen toestant van desen tijdt, vinden die Heeren Gecommitteerden niet vreemt, dat Burgermeesteren ende Raed der Stadt Emden, tot onderhoud van 't selve guarnisoen, voor den tijdt van drie eerstkomende Iaren, in plaets van een seste part, betalen een recht vierde part, mits dat zy nae verloop van drie Iaren sonder contradictie wederom volstaen sullen alleen met een seste part, gelijck zy deselve drie Iaren gheduerende oock in andere lasten daer by blyven sullen. 1626.

XL.

Dat het poinct van die Munte tusschen zyn Gen. ende die Stadt Embden in Rechte verantwoordet werde, waer by Burgermeesteren ende Raet te vreden zyn hare Valuatie over kleyn gelt met zyn Genade gelijck te maken, mits dat geen kleyn gelt vorder sonder advys van die samentlijcke Stenden meerder geslagen, en op den Rijcxdaelder geen steygeringe boven die vier ende vyftich stuyvers toegelaten sal worden, daer toe zyn Genade Raden verklaert deselve niet ongenegen te zyn.

XLI.

Ende aengaende den Syl tot Larrelt by die van Emden in 't Mants-veldische wesen in stucken ghehouden ende ghedemt, Alsoo die van Larrelt presenteren den selven soo leege te maken, dat daer geen Schepen noch Schuyten, maer alleen water door sal konnen komen, ende dat in tijde van noot die selve by die van Embden weder sal moghen ghedempt werden: Soo verstaen de Heeren Gecommitteerden, dat Borgermeesteren ende Raedt, die welcke van een Sententie ten possessooren desen aengaende aen het Kamer-gerichte geappelleert, ende clausule van inhibitie verkregen hebben, dies niet tegenstaende die van Larrelt in die selve maeckinge der Zijl in maten voorsz, niet langher verhinderen noch verletten sullen. Ende dewijle Burgermeesteren ende Raedt aen de ander zijde noch pretendeeren, dat die van Larrelt schuldigh zijn des Drosten Zijl aen de Stadt gelegen, te onderhouden, waer van die Gecommitteerden geen volkomen bericht van beyden zijden *is* voorgebracht. Ordonneeren die selve, dat Borgermeesteren ende Raedt na openinghe van 't Hoff-gerichte binnen de tijdt van drie maenden haer gesustineerde dien aengaende, soo ten possessooren als petitooren bekleedet met noodig bewijs, aen 't Hoff-gerichte sullen moghen indienen, daer op die van Larrelter Sylacht binnen gelijcken tijdt sullen antwoorden, ende voorts de eene ende d' ander respective repliceeren ende dupliceren, waer mede 't selve Proces beslooten aen haer Ho: Mo: sal overgesonden werden, om daer in met vokomen kenniss gedaen te werden, als na rechten behooren sal.

XLII.

Dat alle 't geene, soo vorders van d' andere zijde, van den Heere Grave tegen sijne Stenden en de Stadt Embden, ofte ter contrarien by de selve tegens sijn Genade den Accoorden, Verdragen, ofte Apostillen &c. te weder magh gedaen zijn, ende gepassert is, sonder continueerende gerief ofte beswaernissen daer van overigh te zijn, sulcks alles als niet gheschiet ghehouden, ende ten weder-zijden vergeten ende vergeven sal werden.

Aldus ghedaen ende ghearresteert by de samentlijcke der Ho: Mo: Heeren Staten Generael Gecommitteerden, ende aen den Heere Grave ende de Stenden van Oost-Vrieslandt uytgegeven den *derden* February 1626.

Henr. Feyth. *Jacob Jacobsz Henlopen.* *P.V. Waltha,*
Henr. ter Cuylen. *P. Broersema.*

Niet dese uytspraeck was de Graef gants niet ghecontenteert / maer heeft denr den Raedts-Heer Amama sich daer over aen haer Hoogh Mog: beswaert ende gelaeckt / waer op simpelijck den elfden Maert is gheresolveert / dat de Graef ende Stenden souden werden versocht om teghen den vijftienden April te komen in den Haghe: met dien verstaende dat middeler wijle de geheele besoigne van de Heere Gedeputeerde voorschreven in sijn wesen soude blijven staen / tot dat de weigemelte Heer Grave ghelijck voorsz is soude wesen ghehoort; doch dewijl voor al op de betalinghe van het garnisoen binnen Embden provisionale orde diende gestelt te worden / ende dat de Heer Amama, daer op gehoort sijnde verklaerde dat d'inghehoudighde middelen in treyn werden ghebracht / ende dat weigemelten sijn Heere niet daer tegenen was / ooch lijden mocht daer in

De Graef is met dese uytspraeck niet te vreden.

Digitized by Google

1626. boven noch andere middelen mochten werden ingewilligt / is verstaen dat by provisie tot te weerkentlijcke betalinghe van 't voorschreve garnisoen oydze soude werden gheset / ende dat de Administratie / inninge ende executie van de middelen daer toe noodich soude ghelaten werden aen de Administratoren / den welcken door den Commandeur Erentreiter de handt soude werden gheboden tot de executie over Oost vrieslandt; uytgheset nochtans Esens ende Witmundt; blijvende de selve by; tot dat welghemelte Heere Grave ghehoort soude zijn / dewijl ooc aen het spoedich opmaecken der dijcken den goeden Ingheseetenen van de Graefschap van Oost vrieslandt seer veel was ghelegen / hebben haer Hoogh Moghende mede goetghevonden ten aensien de selve dijcken door voorgaende Inlegheringen meer als te vele ende sulcx waren verballen / dat de Landen door d' inundatien niet en konden werden ghecultiveert / dat in de teghenwoordighe constitutie voor dit jaer (ten sy dat de saecke ten principaelen eerder werden afghedaen ende sonder pemants prejuditie goede oydze tot het opmaecken van alle de dijcken op alle plaetsen souden ghehouden ende daer toe by Stenden drie personen aenghestelt werden / die binnen acht daghen by de welghemelte Heere Grave gheconfirmeert / of by wegherynge van sulcx voor gheconfirmeert ghehouden souden werden / weither resolutien ter executie soude moghen werden ghelept / sonder appel: ende dat mede de Dijck-rechters ghehooren / mitsgaders de ommeslagen gemaeckt werden souden volgens d' Accoorden en Apostillen daer van zijnde: ende alsoo het noodigh was dat tot executie van de voorschreve pointen de sterckte hant gheboden werde door den voorschreven Commandeur Erentreiter, des noot zijnde / wiert aende Gedeputeerden tot Embden geschreven voor haer vertreck den voorsz Erentreiter daer toe lastende oydze te geven in den naem van haer Ho: Mo:

Hoe ende in wat manier dan haer Ho: Mog: op den twintigsten Mey ter presentie van den Heer Prince van Orange ende des Raets van Staten wederom de saecke hebben uytgesproken / en by provisie gereselveert / is te sien uyt het volgende.

Naerder uytspraeck.

ALsoo de Heere Grave van *Oostvrieslandt* sich hadden doen beklaghen over seeckere verklaringhe by de Heeren haer Hoogh Moghende Gecommitteerden in Oostvrieslandt, tusschen welghemelte Heer Graven ende zijn L. Stende, ende in specise de Stadt *Embden* gedaen, versoeckende op de selven van nieuws ghehoort te mogen werden 't welck zijn L. by haer Ho: Moghende gheconsenteert, ende daer toe den vijfstienden *Aprilis* voorleden aengestelt, ende parthyen te samen aenghescreven zijnde teghens den selven dagh in persoone, ofte door Ghedeputeerden volkomentlijck ghelast te verschijnen om na verhoort van saken daer in ghedaen te worden, soo als na voorgaende Verdraghen ende Accoorden bevonden soude werden te behooren, ende dat de Ghedeputeerden van den Welghemelten Heere Grave als ooc van de *Ridderschap*, *Steden Norden ende Aurick* mitsgaders den Huysmansstandt, ende in specie ooc van de Stadt *Embden*, dienvolgende alhier voor ende naer waren aenghekomen, derwelcker aller soo schriftelijcke als mondelijcke propositien ende versoecken eerst by haer Hoogh Mogende inghenomen daer na aen seeckere Heeren Gecommitteerden gestelt zijn geweest, met last om partyen tegens malkanderen te horen en te tenteren of de selve in der vrintschap niet en souden gheaccordeert konnen werden, doende van haer gebesoigneerde rapport, ende dat de selve dienvolghens na verscheydene conferentie daer op ghehouden aen haer Ho: Mog: gherapporteert hadden; hoe dat de Ghecommitteerden van de H. *Grave* teghens eenighe weynighe pointen van de voorsz uytspraecke, als concernerende de Stadt *Embden* in 't particulier hare brieven voorghebracht hadden, dewelcke by die van *Embden* beantwoordet, ooc den sin derselver by de Heeren Ghecommitteerden gheexpliceert zijnde, de voorsz Gecommitteerden vanden Heer Grave in eenige vergenoegt in andere by hare klachten verbleven waren, ende dat de selve sich tegens *Siriacum Hiske* als Gecommitteerde der Stenden over de voorsz verklaringe niet hadden inlaten willen, voorgevende dat de Heere Grave na date vande last van gemelte *Hiske* met *Ridderschap*, Steden *Norden* ende *Aurick*, ende den *Huysmans-stande* ten vollen veraccordeert was, ende dat sy dienvolghens teghens hem niet ghelast en waren. Hebbende de voorsz *Hiske* hem daer teghens beholpen met sijne Commissie, Landtdages-slot, ende andere middelen; verklarende zedert geen ander Landtdagh gehouden te zijn. Ende al hoewel de Gecommitteerden der Stadt *Embden* geseyt hadden, dat ten minsten in haer regard met welghemelte Heere Grave niet gheaccordeert en was, ende sy als een Lidt der Stenden by de verklaringe in 't generael mede geinteresseert, te vreden waren de grieven by de Graefselijcke Ghedeputeerden voor te brenghen, t' aenhooren ende te beantwoorden; versoeckende dat de selve Ghedeputeerden daer van openinge wilden doen, die nochtans ghepersisteert hadden, daer toe niet ghelast te zijn, begheerende tijdt, om naerder last te moghen bekomen: Ghelijck ooc op de besettinghe van Oost-Vrieslandt seecker project teghens die streupende rotten tot securiteyt der Pachteren, Burgeren van *Embden*, reysende ende andere luyden by de Heeren Ghecommitteerden van haer Hoog: Mog: de voorschreven samentlijcke Ghecommitteerden was voor-ghestelt, de welcke alle verklaert hadden niet ghelast te zijn het selve aen te nemen, dan geerne daer van aen hare Principalen te willen refereren. Zijnde noch van de voorsz *Siriaco Hiske* van weghen de Stadt *Norden*, ende den *Huysmans-standt* versocht dat hare speciale *Gravamina* den Heeren Ghecommitteerden van haer Hoog: Mog: in Oost-Vrieslandt geexhibeert, mochten afgedaen werden; daer teghens de Gecommitteerden van den Heer Grave ghelijcker maten gheexcipieert hadden, ende versocht Copie om de meyninge van haren Heere daer op te verstaen. Soo is 't dat haer Ho: Mog: op 't voorschreven alle, ende wat meer daer aen is dependerende, met sijn Excellentie den Heere Prince van *Orangien* ende den Raedt van State, rijpelijck ghedelibereert hebbende, om den Heere Grave van Oost-Vrieslandt niet te precipiteeren, ende soo wel 't gheene den Stenden in 't gemeen, als die van Embden particulierlijck in de vooraengetogene verklaringhe aengaet, met de vordere speciale Gravamina van de Stadt *Aurick* ende *Huysmans standt* te gelijck af te doen, ende te beslichten, ende alsoo de ruste en eenigheydt in goede Graefschap van Oost-Vriesland, mitsgaders goede correspondentie en respect tusschen Heer en Ondersaten in 't geheel en niet stucks-wijse te restabilieren. De selve haer Ho: Mo: goet gevonden hebben de voorsz conferentie voor dese tijt uyt te stellen tot den *eersten* des toekomenden maents Iuly *nieuwen stijls*, tegens de welcke den Heere Grave, als mede de *Stenden van Oost-Vrieslant*, en die van de stad *Embden* versocht en vermaent werden in persoon, ofte door Gedeputeerden volkomentlijck ghelast, en van alles geinstrueert, wederom in den *Hage* precijselijk te verschijnen, om alsdan na volkomen verhoor van beyde zijden, ofte soo verre eene parthye uytbleve, op aenhouden van de tegenwoordige erkent ende gedaen te werden, soo de reden vereyschen, en haer Ho: Mo: volgens haer Acten van beloofde manutentien ghehouden zijn, latende ondertusschen de voorsz verklaringe in haer wesen, en vertrouwende dat de Heere Grave sijne Ondersaten tegens d' Accoorden, en nademael de besettinge van 't Lant en de betalinge van 't Guarnisoen binnen *Embden* geen uytstel mag lijden, ook de stadt *Embden* van haer langduerig verschot rembourssement behoort ghedaen te worden, hebben haer Hoog: Mog: goet gevonden, dat by provisie van stonden aen, ende sonder eenigh uytstel sal in het werck ghestelt werden 't Project, nopende de besettinghe des Landts by haer Hoogh Mogende Ghecommitteerden geconcipieert, ende haer Hoog: Mo: ghesumeert ende gheapprobeert; als ooc 't gheene van de Kluft-ordeninghe den Wel-ghemelten Heere Grave by de Stenden is voort-ghebracht gheworden, ende dat de Administratoren daer van met alle manie-

1626. nieren de handt ſullen houden, dat de middelen ende ingewillighde ſchattinghen over al moghen inghevoert, ende naer behooren ghebenificeert worden, ende dat daer uyt voor af de betalinghe ende weeckentlijcke Leeninghe des Embdiſchen Guarniſoens, ſonder meerder belaſtinghe der Stadt Embden verrichtet, ende wyders neffens voldoeninghe van andere noodighe ſchulden, oock de voorſchreve Stadt van haere ghedane verſchot voldaen werde. Tot welcken eynde, ende op dat deſe reſolutie by een yeghelijck, dien het ghebeurt, moghe onvertoochlijck naer ghekomen worden, mede goet ghevonden is dat van de ſelve ende van het voor-gheroerde project op de beſettinghe aen de Gecommitteerden van den Grave, Item, van de Stenden, als oock van de Stadt *Embden* byſondere Copyen mede ghedeylt ſullen worden, ende daer beneven aen de Gecommitteerden van den Heere Grave, noch Copye van de ſpeciaele *Gravamina* der van *Norden* ende *Huyſmansſtandt*, ende ſy-luyden te ſaemen vermaent werden alles aen hare principalen over te brenghen, ende goede devoiren tot naerkominghe van alles ende de gheruſtheydt van Ooſt-Vrieſlandt by de ſelve aen te wenden.

Volght het voorſz Project.

Dat de Burgemeeſteren ende Raedt der Stadt Embden laten volgen twee ofte drie van de Compagnien van de Stenden van Ooſt-Vrieſlandt tot der Stadts verſeeckeringe onderhouden, om aen de *Hemey by Godens*, op *Lengermoer*, *Hollemermoer*, *Swartewegh* ofte *Collingerſt* te *Deteren*, *Hampel*, ende te *Drel*, tot beſettinge der grenſer ende veylinge van Ooſt-Vrieſlandt ghediſponeert te worden.

Dat de Heere Grave van Ooſt-Vrieſlandt daer toe op de voorſchreve plaetſen (daer geen Schanskens en zijn) de ſelve ſal laeten maecken, als oock noodighe Hutten ende Corps de Guarden: ende de ſelve met vyer ende licht verſien.

Dat de ſelve Compagnien in de beſettinghe voorſz, zijnde niet van Burgemeeſteren ende Raedt, maer van hare Capiteynen ſullen gecommandeert worden, ende geemployeert, volgens d' ordre in deſen vervattet, ende anders niet.

Doch dat Burgemeeſteren ende Raedt vry ſal ſtaen, wanneer ſy des noodt te zijn achten ſullen, de ſelve Compagnien wederom binnen Embden te ontbieden, ende te revoceeren, de welcke alſdan oock onverweygerlijck ſullen gehouden zijn te volgen.

Indien geduerende de voorſz beſettinghe eenigh Capiteyn, Lieutenant, Vendrich, of minder Officier quame te overlijden; dat alſdan de naeſte aen den ſelven in ſijn plaets ſal commandeeren.

Dat de voorſchreve Compagnien ſullen gecontinueert blijven in den Eedt van getrouwigheydt aen ſijn Genade, de Stenden van Ooſt-Vrieſlandt, ende de Stadt Embden, ende wijders aen den ſelven zweeren, dat zy gheduerende deſe beſettinghe goet toeverſicht ende wachte ghehouden, ende naer haer vermogen weeren ende verhinderen ſullen, dat geene ſtreupende rotten van Krijghs-volck, 't ſy Spaenſche, Statiſche, ofte andere, wie het ſoude moghen zijn, ofte oock vagabonden in 't Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt komen mogen, ende ſoo ſy in ervaringe quamen ofte vermoeden dat eenige in Ooſt-Vrieſlandt gekomen waren, dat ſy de ſelve met alle neerſtigheydt ſullen na trachten, ende ſoecken te attrapeeren, ende de ghevangenen in handen van de naeſte Officieren van den Heere Grave van Ooſt-Vrieſlandt te geven.

Ten ware ſy de ſelve in actie van openbaer ghewelt, ofte ghevanghens in Ooſt-Vrieſlandt by haer hebbende bevonden, in welcken val ſy haer op ter daedt, ſonder gevangen nemen, doodt ſlaen ſullen.

Dat ſy haer ſelfs ſullen onthouden van eenigen overlaſt aen yemandt, ende beſonder de Inwoonderen van Ooſt-Vrieſlandt te doen.

Indien yemandt dien ter contrarie, ofte in andere delicten ſigh quame te verloopen, dat de ſelve by den Krijghs-raet gheformeert, uyt der Stenden Guarniſoen ſal gecorrigeert, ende geſtraft worden. 1626.

Dat de Capiteynen ofte Officieren in de voorſz plaetſen commandeerende, met de naeſt-gelegene altijdt goede correſpondentie ſullen houden, ende malkanderen van alle toeſtandt, ende aenſtaende gewelt, ofte noodt adviſeeren, ende te hulpe komen, daer toe ſeeckere ſignalen onderlinge beramende.

Ende haer in alles voorts dragen als eer-lievende Officieren ende Soldaten betaemt, ende den dienſt ende beveylinghe van Ooſt-Vrieſlandt ſal willen vereyſchen.

Dat deſe ordre ende overkomſte tuſſchen ſijn Genade ende der ſelver Stenden ende Stadt Embden in toekomende tijden d' een den andere geen præjuditie ſal gheven, ofte yemandt van ſijne plicht exineeren, maer een yegelijck dien niet tegenſtaende in zijn geheel blyven ſal.

Eyndelijck tot beter onderhoudinge van deſen allen, ende tot voorkominge van eenige inconvenienten, ſal ſijn Genade tot Ooſt-Vrieſlandt gehouden weſen, den naeſt-gelegenen Guarniſoenen in Lingen, Oldenzeel, Bourtange, Bellingwolde, ende Coeverden van deſe ordre te adviſeeren, hun daer voor te wachten, ende 't Graefſchap Ooſt-Vrieſlandt onberoert te laten, ende nevens dien alle Ingeſetenen van die Graefſchap Ooſt-Vrieſlandt wel ernſtelijck te ghebieden, dat niemandt eenighe Soldaten, ſtroopers, vagebonden, ofte diergelijcke ſal huyſen, herberghen, ofte de geringhſte onderhoudinge geven, maer ter contrarie, ſoo haeſt yemandt van ſoodanighe gheſellen in die Graefſchap kenniſſe bekomt, de ſelve in continenter te ontdecken, ende den Officier van een yeghelijcke plaets te kennen te geven, daer op de klocken te ſlaen, de ſelve te vervolgen, ende op het naeſte huys in verſeeckeringe te brengen, alles by ſtraffe daer yemandt in ghebreecke blijven moghten, dat de ſelve alle ſchade en onghelegentheydt ſullen boeten, ende ſoo arbitrarie ernſtelijck gheſtraft worden.

Sijnde van weghen de Huysmans-ſtandt der Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt gheremonſtreert, dat zyluyden gheciteert werden omme binnen acht daghen op Lieroort te verſchijnen, ende niet tegenſtaende gheen ſeven veel weyniger acht jaren verſchenen zijn, evenwel by verlies van het ghebruyck der Landen hun gelaſt is mede te gheven, ende neffens dien de Novo weder in te hueren, klagende ſulcks te weſen tegens de uytſpraeke over het point van beheertsheyt in 't Iaer 1611. Art. 1. gedaen, is goet gevonden den Heere Grave van Ooſtvrieſlandt aen te ſchrijven dat hy zijne Officieren van ſoodanige proceduyren wil doen deſiſteren ende d'onderſaten laten blijven by d'Accoorden ende verdragen.

Op de remonſtrantie van weghen de Gecommitteerde van Ooſtvrieſlandt ghedaen, van dat ſy om te bekomen Rijcxdaelders in ſpecie, die haer Hoog Moghende op hunne Obligatie hun hebben verſtreckt aen de Heeren van Hollandt, of den Ontfanger Reael tot Amſterdam hebben moeten gheven een oortje tot opghelt van elcke Rijcxdaelder die den Ontfangher Generael Doubleth tot haren laſt wil brenghen, overſulcks verſoeckende daer van gedechargeert te moghen werden, waer op ghedelibereert zijnde, is goet gevonden dat die van Ooſtvrieſlandt ſullen mogen volſtaen, midts betalende banckgelt ende niet Rijcxdaelders in ſpecie van Rijcxdaelders is meldende.

Hare Ho: Mo: ſoo wel als de Heer Prins van Oranien thoonden in alle manier datſe haer vonden geintereſſeert by de conſervatie van de ſtadt Embden: in ſulcker voegen/ dat de Magiſtraet of Regeering mocht zijn dependent en adherent aen deſen Staet. Waer toe dienſtigh was; dat men ſaboriſeerde de ſtadt/ende in het determineeren der differenten meer lettede op de ſtadt als op de Graef/en daerom was 't noodig te voeden 't mistrouwen tuſſchen de ſtadt en de Graef. Men obligeerde niet alleen het platte Landt tot continuatie van het onderhoudt der ſes hondert Man: maer men ſtelde de betalinge van dien in handen van de Magiſtraet: als oock de be-

1626. de beſtellingh van de militaire officien over deſelve ſes hondert Man: alles niet tegenſtaende de gheduyrighe contradictien van den Graef ende Stenden. Ende als 't gebeurde dat de Graef ende Stenden effectivelijck de betalinge difficulteerden: dan leenden hare Ho: Mo: de Magiſtraet de ſterckte hant tot executie. Maer onder de Veertigen of Vroetſchap/ ſynde perpetuer/ gebeurt het ſomtijts dat d' een en d' ander haer lieten deur de Graefſche ſuboyneren: of wel daer waren die haer rekeningh niet en vonden by de Magiſtract: of die ſelf oock geern een beurt hadden. Soodanighe warender in deſe tijdt: die het doen vande Magiſtraet ſuggilleerden: haer imputerende dat de gemeene Borgerye niet konde handelen noch wandelen: datſe om ende deur de Vereenichde Provintien wierden gerupneert/ ende bedroghen: dat haer Ho: Mog: ende inſonderheyt Hollant aen de Stadt Embden geen oplomſt/ Neeringh/ noch welvaert was gunnende: dat Embden om haer moeſt lyden. Dit wierde alſoo deur gemeene diſcourſen de gemeente ingeprent: ſpecialijck/ dat Prins Mauris met eenige weynige van deſen Staet Autheurs en aenlepders waren van de Mansveldiſche inlegeringh. Alſoo waren veel maleconcenten onder de Borgerye: en dagelijcx wierden meer gemaeckt/ 't welck niet vreemt noch zwaer was: inſonderheyt alſoo de Graef de ſelve fomenteerde. Oock gemeenlijck ende van natueren is een Magiſtraet gheſtaet van de gemeente: inſonderheyt als de ſaken niet wel gaen: ghelijck nu ſedert een Jaer of drye in Ooſtvrieſlandt was ghebeurt. Ende daerom wierden die van Embden des te meer ghefavoriſeert: Sy hielden ſpecialijck daerom aen/ dat de in Februario gedaene uytſpraeck mocht worden geexecuteert: De Graef ter contrarie/ deur ſyne Ghecommitteerden: ende ſoo liep de Somer door/ tot dat eyndlijck haer Hoogh Mogende den Heer Graef wederom by miſſive verſochten om in den Hage te komen; hebbende al van Mey af verwacht geweeſt: Waer na hy ghekomen is in 't laetſte van November. De Heeren Eck ende Nortwyck hebben hem van weghen haer Ho: Mog: verwellekomt in zijn Logement. Waer na verſoeckende audientie/ is hem door den Agent Valkenborgh aengheſeydt/ dat haer Hoogh Mogende hem in de Vergaderingh waren verwachtende. Bovenghemelde twee Heeren gingen hem beneden aende trappe te ghemoedt. Hy hadde by ſich ſijn Cantzelier ende Raden Wyarda ende Amama. De Cantzelier ſprack als volgt:

Ho: Mog: Heeren.

Wiarda ende Amama Graefſelijcke Gheſanten.

DEn Wel-ghebooren Heere Graef *Rudolph Chriſtiaen* tot Ooſt-Vrieſland, ende mijnen genadigen Heere, acht onnoodigh u Hoog Mog: in 't lange te repeteren 't geene na het overlijden van ſijn Genade Heer Vader hoog en loffelijcker Memorie in het Graefſchap van Ooſt-Vrieſland is gepaſſeert, om dat u Hoog Mog: daer af van hare Gecommitteerde derwaerts geſonden zijnde, genoegh ſullen onderricht zijn.

Die ſaecken worden bevonden principalijck op twee poincten te beruſten, te weten: op de aggreatie van de uytſpraecke op den *derden* February leſtelijck van u Hoogh Mogende Heeren Gecommitteerden ghepubliceert, ende op die verſeeckeringe van alle invaſien op de andere zijde, waer door men verſtaet dat de gemeene middelen merckelijcke woorden geempeſcheert ende belettet, ende al heeft ſchoon mijnen Genadighen Heere van die Heeren u Hoogh Mog: Gecommitteerden doen verklaren, die redenen waerom ſijn Genade hem beſwaert vondt de voorſz uytſprake te accepteeren ende aen te nemen, mede remonſtreerende dat het project by u Hoog Mog: op 't ſtuck van die defenſie des Landts onlanghs beraemt, ende die van ſijn Genadens Raden onlangs herwaerts geſonden zijnde *ad referendum* mede gegeven, niet en konde komen tot het deſtineerde effect: Soo hebben nochtans de Heeren Gecommitteerde van u Hoog Mog: verklaert, dat zy-luyden ſtricte geobligeert zijn aen hunne Commiſſie, ende uyt krachte van de ſelfde niet en konnen modereeren ofte veranderen, waeromme ſijn Genade gheoorſaeckt is hem ſelven, niet tegenſtaende het ſayſoen van het jaer, ende alle andere onghelegentheden, hem herwaerts te tranſporteeren in perſoone met u Hoog Mog: in communicatie te komen. 1626

Aengaende nu die voorſeyde *uytſpraecke* in 't generael, ſoo valt ſijn Genade ſeer beſwaerlijck de ſelve te accopteeren, om dat de ſelfde geheel *more Majeſtatico & imperatoris* geconcipieert is, ſtrijdende in veele plaetſen met de voorgaende Accoorden, ende ſijn Genade in *effectu* af-ſnijden al de authoriteyt ende rechten de welcke eenen Landts-Heere competeeren, voor die conſervatie van de welcke nochtans u Hoog Mog: ende die gheene de welcke voorgaende Accoorden ende Tractaten tuſſchen ſijn Genade Heer Vader ende Heer Groot-Vader, ende der ſelver Onderdanen bygewoont hebben, altoos verklaert hebben ſorgvuldigh te weſen; hebbende mede die Gecommitteerde voor by gegaen meeſt de poincten differentiael, waer over ſijn Genade Heer Vader Hooghloffelijcker Memorie, ſoo wel als ſijn Genade ſelver over die van Embden ſoo ſeer aen u Hoogh Mog: heeft gedolleert.

Het poinct van die verſeeckeringhe des Landts aengaende, daer by werdt deſe ſwarigheyt gevonden, dat ſijn Genade niet en ſiet hoe men ſal komen tot het oogmerck waer heenen men collimeert: want het zy dat ſijn Genade onderſtaet die Lingeſchen door ſijn eygen volck uyt het Landt te keeren, ende vyandtlijck te tracteeren, of dat het ſelve gheſchiede door Krijghsvolck van u Hoogh Moghende ofte des Guarniſoens binnen Embden, ſoo kan daer anders niet uyt volgen, als dat het quade erger worde, ende die Onderdaenen ten platten Lande, de welcke dus lange noch vry ſitten, ſullen gheſtelt worden tot een proy van de andere zijde, blijvende die *Rechte* en *generale middelen*, daer en tuſſchen even wel verhindert.

Alſoo nu dit ſaecken zijn van grooter gewichte, ende waerdigh om wel te bedencken, ende nochtans al het gheene wat daer by te conſidereeren ſtaet *una oratione* niet wel kan gecomprehendeert worden. Soo ſoude ſijn Genade geerne ſien dat u Ho: Mogende moghte believen eenighe perſoonen te Committeeren, om met ſijn Genade in ſpecie te komen in naerder conferentie. Sijn Genade verhoopt u Hoog Mogende met alle redenen te bejeghenen, ende u Hoogh Moghende te doen ghevoelen ende verſtaen dat hy verre is van alſulcke gedancken (gelijck u Hoogh Mogende ſchijnt te te willen inghebeeldet worden) om zijn recht te mainteneeren *door eenighe vreemde middelen*, ſtreckende tot ſijn eyghen verderf ende ruijne, ofte mede tot naerdeel ende intereſt van deſen Staet, met de welcke hy begeert te onderhouden alle goede, oprechte, nabuerighe correſpondentien ende vriendtſchap, latende het dan voor deſe reyſe hier beruſten, recommandeeret hem in u Hoogh Mogende goede gratie, verſoeckende ende betrouwende dat u Hoogh Mogende die ſaecke naer behooren behertigende, hem ſullen laten wedervaren een goede ende korte reſolutie.

Wat hier op is ghedaen: ende in wat manieren de Stadt Emden met meer garniſoen is verſien geweeſt: dat ſal volgen in het aenſtaende Jaer.

Wen geeft de ſuperlijcke Natien ghemeynlijck na dat haer eerſte beweginghen (primi impetus) zyn heet ende furieux. Alſoo iſt met den Spaenſchen ghegaen ſedert het uytgaen van den Treves. Hier merckte men dat haer finantien ſeer waren uytgeput: datſe waren gefatigueert deur de Koſtbare belegeringh van Breda: ende dat men van haer niet veel offenſie dit Jaer ſoude hebben te vreeſen: Ende Prins Hendrick aen het Gouvernement ghekomen zijnde/ was begeerich om voor den Staet eenighe vrucht van het verlies van Gulick ende Breda, ende voor ſich ſelfs roem te bekomen. Hy was oock van opinie dat een Staet altijt te rugge gaet die defenſijf Oorlogh voert: ende by die maxime is hy gebleven: waer door eyndelijck deſe Republijcke meeſte noodſaeckelijck in ſchulden verhallen/ want d' ordinaris middelen of 's Lands inkomſten naeuwe-

lijck

1626. lijck half beſtant waren tot de wercken die men in de volgende Jaren by der hant nam. 't Gheluck voor den Staet was dat Hollandt floreerden in Negotie ende dienvolghens overvloedde van Gelt: waer deur men occaſie nam om te Negotieren op intereſt / het meeſtendeel van dat men te voor quam. Ick ſegh / het meeſtendeel: want veel bleefmen ſchuldich: ſoo wegen de Generaliteyt als in peder Provintie in 't particulier.

Van de groote wervinghen die tot ontſet van Breda waren gedaen / vonden ſich noch ſes duyſent Engelſche onder vier Regimenten. d' Engheliſche Ambaſſadeur Carleton heeft uyt laſt zijns Conings (by occaſie dat hy overleverde de ratificatie op 't jongſt met Engelandt en Denemarcken in den Haech den negenden December gemaechte Tractaet) opgehondicht de continuatie van de onderhoudinghe der ſelver vier Regimenten. Sulcx ſach men ongeern; om reeden / als gheſeyt is / dat de Prins peys offenſyf ſs in 't ſin hadde: ende hoewel Carleton te kennen gaf / dat de Coning deſelve elders wilde employeeren; alſoo dat ooch deſen Staet ſulcks ten beſten ſoude gedyen: Soo heeftmen nochtans ſoo veel deur den Ambaſſadeur Ioachimi te wege gebracht: dat deſelve hier zijn verbleven; Edoch eenlijck gheſonden onder beleyt van den Colonel Morgan tot aſſiſtentie des Coninghs van Denemarcken. Na dat hy de ſlach by Lutter in Auguſto verlooren hadt.

In wat manier / na ghewoonte / de Provintien dit Jaer weder ſyn aengeſproken ende vermaent ghewerdt tot milde ende promte hulpzenginghe hant ghene nodich was tot den Oorloch / is uyt het volgende te ſien.

Hooch ende Mog: Heeren.

Petitie des Raets. MYne Heeren, Mijne Heeren de Prince van Oranje ende den Raedt van State volgende haer Ampt gelet hebbende op den tegenwoordigen Stant vande conſtitutie van den Landen, ende inſonderheyt *op 's groot verloop van ſchulden*, daerinne deſelve vervallen zyn, door de meenichvuldighe ſware laſten van der Oorloge, dewelcke deſelve in de voorgaende Iaren hebben moeten dragen, en nu mede voor al inden laetſten Iaren onverſienelijck op ghekomen, niet alleen uyt oorſaecke dat men genoodſaeckt is geweeſt langer als Iaer ende dach ons Legher geſtadich te Velde te houden, ja tegens de natuere, ende de gewoonelijcke manieren van doen, overwinteren (dewyle de Vyandt ſulckx was voorgaende) met groote ellende, ſiockten ende ſterfte van 't arme Chriſti-volck, als een yder bekent is, maer als oock daer by de voorſz Legerlaſten te hooger ende buyten alle Reeckeninge zyn geklommen, door de groote menichte van Schepen, Wagens, ende andere ontallijcke onkoſten, die men heeft moeten doen, ende nieuwe lichtinghen geduyrende alle den tyt van dat deſelve alhier te Landen zyn gekomen, bedragende vele duyſenden; boven dien dat de Garniſoen houders ende Borgers gheduyrende den voorſchreven tydt van het Veldt-Leger mede hebben moeten aengehouden worden, in plaetſe dat de ſelve naer ouder gewoonte alleenlijck voor vier Maenden geraemt ſyn gheweeſt, ende mits dien wech geſleept hebben de ghereetſte penningen van de Provintien, in voegen dat alle de petitien ende verſochte Conſenten ſoo van de voorledene Iaren, als mede van het verleden Iaer 1625. niet alleen en zyn geconſumeert, maer ſoo verre ten achteren gegaen, dat onſen algemeenen Staet gheheel buyten poſture geſtelt is, ende voorts oogenſchynelijck verloren ende tot ruyne gaet, by ſoo verre het redres van dien ende middelen daer toe noodich met eene extraordinariſſe kloeckmoedicheyt ende ernſt, niet en werde by de handt genomen; ſoo is nu mede de tijdt daer, dat dient ghereſolveert op de middelen van de algemeene defentie ende verſeeckertheyt deſer Landen voor dit Iaer 1626. aengeſien dat het tegenwoordige ſaiſoen by na verloopen zynde, de Conſenten van de Provintien oock metten eerſten gaen expireren. Hebben mits dien Syne voorſz Princelijcke Excellencie ende den Raedt van State noodich ghevonden en amptshalven niet langer konnen uytſtellen omme in deſe vergaderinge verſchynende dit ſelvige aen u Ho: Mo: te vertoonen, ende wat voorts tot redres en hanthoudinge van 's Lants-ſaken dient gedaen. 1626.

Ende voor eerſt wat aengaet de over groote ſchulden daer mede de Generaliteyt haer ten hoochſten vint beladen, maeckende door 't gheheele Landt eenen jammerlijcken kreet van menichte van armen menſchen ten achteren zynde van gedane *dienſten, arbeytſloonen, geleverde waren, verſtrecke credyt*, ende dierghelijcke andere ſaecken, noch bedragende tuſſchen de *ſes ende ſeven maal hondert duyſent guldens*, daer van nu eenighe tuſſchen de twee ende drie Iaren, ende ſommige oock hebben langer geſtaen, ſonder datmen eenighe ordre tot noch toe op de betalingen van dien heeft konnen ſtellen, maer wel dat in plaetſe van de voorſz ſchulden tot eenich contentement van de arme Luyden af te doen, deſelve noch van tijdt tot tijdt ſyn aenghewaſſen ende vermeerdert, behalven de onbetaelde ſchulden van het voorgaende Leger noch veele hondert duyſende beloopende, ende dat uyt oorſaecke dat aen de eene ſyde den dienſt ende noodige defentie van de Landen in alle voorvallende occaſien niet en heeft mogen verſuymt ende achter wegen gelaten worden; ende aen de andere ſyde, dat de conſenten daer over aende Provintien verſocht of niet ten vollen en ſyn ingewillicht, ofte hoewel ingewillicht ſynde, echter in bare penningen ſulcx als het behoort niet en worden betaelt, ghelijck de ſelve in voorgaende Iaren u Hoogh Mogende altyt wel ſerieuſelijcke is gheremonſtreert, ſonder dat de Provincien ſulcx naer behooren behertigen, daer op als noch niet en hebben gelet, ofte eenigh redres ghedaen, 't welck niet alleen verwacht het geheele verlies van des Generaliteyts credijt: maer daer by oock alle des Lands ſaecken in extreme confuſie ende ruijne is brenghende, de welcke tegenwoordigh in poincten ſtaen omme ten erghſten uyt te berſten, inghevalle hier toe niet anders ende met meerder ernſt de hand werde geboden. Nu omme hier mede te remedieeren, ſoo waer het (onder correctie) ongerijmt, ende buyten reden, dat men aen u Hoogh Mogende ende de Provintien, daer over eenige nieuwe petitie ſoude doen, ſoo lange als de voorgaende (dewelcke doch teghens deſen ende dierghelijcke ſchulden zijn verſocht) niet volkomentlijck en zijn in-gebracht ende voldaen: Soo konnen u Hoogh Mogende na hare wijsheydt ende diſcretie wel verſtaen hoe noodigh het zy, dat de Provintie tot noch toe deficieerende in de verſochte conſenten van de voorgaende jaren, de ſelve defecten als noch redreſſeeren ende ſuyveren; want behalven dat ſonder dit ſelvige geen gelijckheydt onder de ghemeene Provintien kan gehouden worden, ſoo geeft het boven dien oorſaecke aen de goetwillighe, de welcke alreede gheconſenteert ende ten deele betaelt hebben, door alſulcken refuys van de andere daer van weder te reſilieeren, daer mede het gheheele conſent illuſoir ende weder te niet ghebracht wordt; verſoeckende daer mede ſijn Excellentie ende den Raedt van State, dat de Geunieerde Provintien (voor ſoo veele als het ſelve elck een raeckende is) eenmael op het redres ende inwillighen van alſulcke defecten met goeden ernſt willen letten, ende daer op met klare woorden rondelijck reſolveeren: ten minſten omme de ſelve te ſuppleeren van den jare 1614. af beginnende, ende dat de penningen van dien mogen werden te berde gebracht, alſoo de ſchulden daer op gemaeckt, nu ſoo langhen tijdt (als hier vooren is geſeyt) geſtaen hebben, mits dat deſelve Provintien daer aen korten alle 't gene wes zy-lieden bewijſen ſullen by pertinente Declaratie met exhibitie van de Documenten daer toe dienende, daer op verſchooten ende betaelt te hebben, omme naer examinatie hen-luyden tegens den Ontfanger Generael betalinghe te doen ſtrecken, op dat by deſe maniere van doen tot eyndelijcke liquidatie magh worden gheprocedeert, ende 's Lands ſaecken in ordre ghebracht, daer mede ook de arme luyden hier over met redenen ten hooghſten lammenteerende eenigh contentement gegeven, ende alſoo des Lands credijt eenighſins gereſtabliſſeert werde, omme voortaen in alle voorkomende noot niet verleghen te zijn, ende der Landen ghemeene defentie naer behooren te mogen procureeren.

Ende

1626. Ende alſoo tot behoudeniſſe ende ſterckinghe van alſulcken credyt (daer aen 't Landt ten hoochſten is ghelegen) tot gheen kleyn behulp ſoude dienen inghevalle u Hooch Mogende eenmael konden verſtaen tot eenen vaſten voedt van afdoeninge van de Capitale penningen als noch tot laſte van de Generaliteydt op intreſt loopende, tegenwoordich monterende tot gelijcke ſomma als in de petitie van het verleden Iaer te ſien is. 't Sy dat daer toe eenige middelen (te heffen generalijck over alle de Provincien) worden in gewillicht ende geeygent, ofte dat de voorſz Capitalen onder de gemeene Provincien na behoorlijke proportie worden verdeelt en 't haren laſten genomen, omme op redelijcke ende draeggelijcke termynen de af loſſinghe van dien te moghen doen, ſoo ſal u Hooch Mogende gelieven hier op ſerieuſelijck te letten ende eenen vaſten voet ende Reſolutie te arreſteren, gelijck als inde voorgaende Iaren mede verſocht is.

Miſſive. Belangende voorts de laſten de welcke in dit jaer tot vordere verſeeckertheydt ende behoudeniſſe van ons algemeene Vaderlandt ſullen moeten aengehouden ende gedragen worden, ende oock de middelen daer toe gerequireert, nadien wy ſien dat onſe vyanden noch even ſterck zijn opiniſtreerende in het redreſſeeren ende aenhouden van haer oude Krijgs-volck te voet en de te peerde, behalven dat hy daer en boven op alle occaſien hem genoegſaem als met een wenck, alle het Krijgsvolck van den *Keyſer* ende *Papiſtighe Ligue* van Duytſlandt gelijck wy nu tot verſcheyden tijden geſien hebben, inſonderheyd als noch ſeer onſeecker zijnde wat uytkomſte het Legher des *Conings* van *Denemarcken* ſal moghen hebben, de welcke in gevalle ſoude worden ghedwongen uyt het Veldt te ſcheyden, wy lichtelijck alle des Keyſers gewelt mede op den hals ſoude krijghen, daer omme oock u Hoogh Mogende uyt goede conſideratie onlangs hebben goet gevonden, niet tegenſtaende de tegenwoordighe penurie van gelde, het Regiment van den Overſten *Hatsvelt* voor noch drie maenden in haren dienſt te continueeren, ende ſijn Majeſteyt tot ſijne aſſiſtentie toe te ſenden; niet te min by ſoo verre eenig ongheval daer over ſoude moghen komen, (dat Godt verhoede) gelijck de ſaecken van Oorloge altijd onſeecker loopen: Soo konnen u Hoogh Mogende by haer ſelven wel overleggen hoe nootwendigh het ſal weſen, omme eenichſints alſulcken macht te konnen beſtaen, dat wy ons oude getal van Ruyteren ende Voet-knechten in dienſte continueerende, indien wy ons menichvuldige Frontier-plaetſen behoorlijck ſullen beſet houden, ende daer beneffens een tamelijck Legher by noot ende tot ſecours van de voorſchreve Frontieren in het Veldt konnen brenghen, ſonder het welck u Hoogh Moghende weten dat de ſelve Frontieren niet konnen verſeeckert weſen, daer by dan mede komen ende vervallen moet worden, niet alleen alle de *Proviſien van de voorſz. Frontieren*, mitſgaders van de onderhoudinge ende repartitie van derſelver Fortificatien, Huyſingen, Hutten ende andere wercken, maer oock alle de behoeften ende ghevolghe van 't Velt-leger als *Inſtrumenten*, *Munitien*, *Waghens*, *Treck paerden*, *Scheepen extraordinaris Officieren* ende wes voorts anderſins daeraen is dependerende, dewelcke wy nu op verſcheyden Iaren wel geproeft hebben tot eene ſeer hooge ſomme te monteren, daer over dan uwe Ho: Mo: werden verſocht ende ghebeden alle 't ſelve wel rypelijck ende met eenen goeden yver ende couragie te willen ponderen, nae dat de noot ende des Landts conſervatie is requirerende, en tot dien eynde voor 't aenſtaende Iaer 1626. als noch te willen continueren de aenhoudinge en betalinge van de Compagnie Ruyteren ende Voetknechten, mitſgaders van de tractementen behoeften en andere laſten in den *ſtaet van Oorloge* begrepen, bedragende ter cortermaent van 32. dage ter ſomme van ontrent *ſeven hondert ſes en tachtigh duyſent ſes hondert en vyftigh ponden* van xl. grooten Vlaems 't pont, ende dat nae de verdeelinge ende repartitie vanden ſelven Staet, Overſulcx mede promptelijck op te brenghen alle maents in bare gelden aen de Ontfangher Generael alle 't geene daer mede de reſpective Provintien by den ſelven Staet gelaſt zyn om in penningen te furneren; ende op dat behoorlijck blijcke van elckx debvoir tot weringhe van alle achterdencken, jalouſien ende diſpuyten, mede precijs alle twee maenden over te leveren pertinenten ſtaet van haer datelijcke betalinghe, ende voorts het eynde des jaers te doen volkomene reeckeninghe, met exhibitie van de Bewijſen ende Documenten daer toe naer ſtijle gherequireert. 1626.

Ende naer dien men dagelijcks ſiet dat de penningen van *ſubſidien van Vranckrijck* van tijdt tot tijdt ſeer langſaem aenkomen, ende onſeker gaen, dat daer op egeen vaſte ſtaet is te maken, omme daer uyt te konnen furneeren de betalinghe van de drie oude *Franſche* Regimenten, beſtaende in *acht en dertigh Compagnien te voet*, ende de *twee Compagnien Curaſſiers*, behalven noch verſcheyden laſten t' elcken male extraordinaris ende onverſients daer op komende, die van noots weghen niet en zijn te excuſeeren. Soo en magh (onder correctie) tegens het voorſz ſubſidie gheene andere reeckeninghe ghemaeckt worden, by ſoo verre men eenighſints des Landts ſaecken ſal willen buyten confuſie houden, dan alleenlijck van de Compagnien de welcke tot de nieuwe lichtinghen van het voorſz jaer die men omme verſcheyden notabele conſideratien heeft aenghehouden, ende als noch met dienſt van het Landt niet konnen afgedanckt worden, immers niet ſoo langh als het voorſz ſubſidie ſal volghen, ende de ſelve Compagnien daer uyt ſullen konnen onderhouden worden: als namentlijck het Regiment van den Hertogh van *Candale* beſtaende in *veertbien* Compagnien te voet, met vier nieuwe Franſche Compagnien, voor eenigen tijdt gheſtelt onder het Regiment van den Heere van *Haulterive*, neffens noch ontrent *acht en dertigh duyſent gulden* 's jaerlijcks over de avances van de oude Compagnien by Tractaet de Officieren toegheleydt, noch de *ſeven* Compagnien Franſche Ruyteren, onder de conduite van den Hertoge van *Bouillon* ende van den Mareſchal van *Chattelion* ende mede de *ſes* Compagnien Duytſche Harquebuſiers, ende een Curaſſier van de Engheliſche Baron van *Monjove*; alle welcke Compagnien ſoo te peert als te voet komen in 't jaer te beloopen wat bet als *vijf hondert drie en tſeventigh duyſent gulden*, daer by uyt het ſelve ſubſidie oock ſouden ghevonden worden, de drie maenden betalinge van 't Regiment van den Overſte *Merwede*, ſterck ontrent drie duyſent Man geſonden tot ſecours van zyne Majeſteyt van Denemercken, bedragende ongevaerlijck in de ſelve drie Maenden *hondert ende twintich duyſent gulden*; alle welcke partyen 't voorſz ſubſidie genoechſaem ſal abſolveeren, al is 't, dat de ſelve in tijdts ende ten volle werden ghefurneert, welcke penningen van Subſidie Uwe Hoog: Mog: midtſdien believen ſal daer toe te eyghenen ende te deſtineeren, ſoo verre de ſelve ſullen konnen ſtrecken.

In voegen dat ſal noodich ſyn, aenlangende de voorſz *drie ende Regimenten* Francoiſen ende *twee Compagnyen* Curaſſiers, beloopende t'ſamen *in 't Iaer* ter ſomme van ontrent *ſes hondert ſeven ende tachtigh duyſent gulden*. Item de *twaelf Compagnyen Duytſche* Voetknechten van het Regiment van den Heere Grave Willem van *Naſſau*, de *ſes hondert Vierroers*, de Schotſe Compagnyen van *Piccarne*, mitſgaders de *twee hondert vyftig* Ruyteren ende de Compagnie Harquebuſiers van de Ritm: *Bergagne* voor twee Iaren mede in dienſt genomen, monterende alle te ſamen in het Iaer ter ſomme van *drie hondert ſeven en tnegentich duyſent ende ſeven hondert gulden*. Welcke Troupen mede immers ſoo weynigh als de voorgaende in deſe conjuncture konnen gemiſt worden, dat u Hoog: Mog: by particulier conſent op de betalinghe van de ſelve ordre ſtellen, gelijck in de voorgaende jaren is ghedaen. Edoch terwijle tot noch toe geſien is geweeſt, dat (niet tegenſtaende de ghedragene *Conſenten* tottet aenhouden van de *ongerepartierde* Compagnien, hoe langhſaem nochtans de Provintien daer toe hare penninghen hebben opgebracht, gelijck eenige der ſelver op deſer uere daer af noch groote ſommen ſchuldigh zijn, waer door het weynigh verſcheelt of men is alle ueren het uytterſte perijckel loopende van ſeer groote inconvenientien, die daer naer niet ſouden remediabel zijn: ſoo is ten

hoogh-

Digitized by Google

1626. hoochſten noodich, ende werden u Ho: Mog: verſocht ende ghebeden niet alleen te willen aennemen de betalinge van de ſelve *ongerepartieerde* Compagnyen (blyvende daer buyten de andre ongherepartieerde ghehouden tegens het Franſche ſecours, ghelijck voorſz is) maer oock op dat de betalinghe der ſelver eenmael mach vaſt gaen tot voorkominghe van diſordre ende dangier, dat u Ho: Mog: believen inne te willigen ende te reſolveren dat de ſelve over de gemeene Provintien naer behoorlijcke proportie ende quote werden gherepartieert.

Logijs-geldeu. Gelijk mede u Ho:Mo: verſocht worden voor 't korte van de *Logijsgelden*, de welcke men datelijk bevint jaerlijcx vele hoger te lopen als 'tgene wes daer voren inden Staet van Oorloghe is uytgetogen, overmits de augumentatie van het Krygſ-volck, diemen 't ſedert den uytganck van den Treves heeft moeten doen, noch te willen inwilligen eens voor 't ſelve Iaer de ſomme van *hondert duyſent gulden*: op dat de Provintien ende in 't byſonder de Frontier-ſteden nu een tydt langh daer over ſeer gheklaecht hebbende eenich redelijk contentement mach gegeven worden.

Waert-gelders. Inſghelijcx voor het toekomende Iaer te willen verſtaen tot lichtinge van *ſes duyſent Waertgelders* ofte Garniſoen-houders: om deſelve by noot te mogen onderhouden voor den tyt als 't Leger ſal te Velde weſen, 't welck niet minder als tot vier Maenden kan geraemt worden, ende in ſulcken ghevalle ſal komen te koſten de ſomme van eens drie mael hondert duyſent gulden.

Leger-laſten. Ende voor de extraordinaris onkoſten van 't *Veldt-leger* beſtaende meeſt in 't onderhouden van de noodige *Wagens*, *Treck-paerden*, *Leger-wercken* extraordinaris Officieren ende ander gevolch van dien; welcke onkoſten voor de uytheemſche Secourſen teghenwoordich veel hooger ſyn monterende als te vooren, te willen by proviſie inwilligheu eens de ſomme van een *Millioen guldens*, ende deſelve ſomme te willen augmenteren naer advenant, by ſo verre de Vyand ons wederomme ſoude perſen, omme langher als ten tyt van *vier* Maenden in het Velt te moeten blyven.

Fortifi-catien. Voorts alſoo tot naerder verſekertheyt van verſcheyden quartieren van deſe Landen daer de Vyandt ende ſyne adherenten het ooghe ſchyne te hebben, als noch in het aenſtaende Iaer eenige nieuwe wercken van fortificatien noodich dienen by der handt ghenomen te worden. Soo ſal u Hoog Mog: mede believen daer toe te accorderen eens de ſomme van *dry hondert duyſent gulden*: boven het geene tot reparatie ende onderhout van oude Fortificatien in den Staet van Oorloch is gheſtelt, boven oock de *drie hondert duyſent* gulden in Iulio voorleden verſocht tot verſeeckeringhe ende verdiepinge van den Yſſel, mitſgaders 't opmaecken van de twee Forten aen de Steenberchſche Haven ende aen de *Dintel*.

Geſchut. Ingelijcx de ſomme van *vyftig duyſent* gulden eens ommegekeert te worden tot gietinge van *vier geſchut*, ten eynde tot naerder voorſieninghe van de Frontieren te mogen dienen.

Zee-ſaken. Ende alſoomen dagelijcx gewaer wort hoe den Vyand in Zee ende op de ſtromen hoe langher hoe meer ſich verſtercke ende in Equipagie machtigher wordt, ende daer tegens de Collegien van de Admiraliteyt door gebreecke van middelen in ſoo groote t'achterheyt zyn verloopen, dat de ſelve voorts aen de noodighe toeruſtinghe uyt haer-luyder innekomen op verre naer niet konnen vervallen, niet tegenſtaende de Verpachtinge van het vierde part van het middel der Convoyen ende Licenten onlangs tot weeringe van de frauden in treyn ghebracht, ſoo dat den meeſten tijdt veele van haere Oorlogh-ſchepen by gebreck van de betalinge met diſordre aen de Wal blijven leggen, met disreputatie van het gemeene Landt ende deſſelfs uytterſte perijckelen, aengeſien notoir is, dat wy luyden niet en konnen beſtaen *ſonder abſoluyt meeſter over Zee ende Wateren* te blijven, ende den vyandt in het minſte daer van niet inne te ruymen, ſoo is het meer als noodigh dat u Ho: Mo: niet alleen en continueeren, den ontfangh ende opheve na de oude lijſten ende tauxe, met *Verpachtinghe van het vierde part* der ſelver, maer oock overmidts de groote t'achterheydt van de voorſz Equipagie, ende mede dat de vyandt de Licenten tegenwoordigh geſlooten houdt tot groote verminderinge van het inkomen, de voorſz tauxen verhoogen, ſulcks als de goederen ende waren eenigſints konnen lijden. Ende voorts op dat dit ſtuck van Equipagie ten hooghſten voor de Landen importeerende, eenighſints magh worden gehanthaeft ende buyten confuſie gehouden, voor dit aenſtaende jaer extraordinaris te willen ſubſidieeren met eene ſomme van *acht hondert duyſent* gulden, waer toe mitſdien u Ho: Mog: ten hoogſten worden gebeden. 1626.

Dat voorts u Hoog Mogende vervangende de Landſchap *Drenthe* mede te willen continueeren de Contributien ende middelen der ſelver Landtſchap naer rate van het geene dat hier vooren van de ſeven ſtemmende Provintien is begheert, omme daer uyt te vervallen de betalinghen van Ruyteren ende Knechten, midtſgaders andere onkoſten by den Staet van Oorloge tot laſte van de ſelve Landtſchap geſtelt, ghelijck mede alle andere voorvallende laſten, ſoo verre de voorſz Contributien ſullen moghen ſtrecken, midts dat boven dien oock uyt de middelen *Geveerden* alle maenden ghefurneert worde de ſomme van *vijf hondert* gulden munte voorſz, tot onderhoudt van de Fortificatien van de ſelve plaetſe, volgens voorgaende reſolutie. Drenthe.

Impoſten over het Diſtrict van de Generaliteyt. Van ghelijcken te willen continueeren de Impoſten, Contributien, ende verdingen in de Steden, Forten, ende ten platten Landen *van Brabandt*, *Vlaenderen*, *Lingen*, *Wedde*, ende *Weſterwoldingerlandt*, ende dit niet alleen over de Quartieren onder het gebiedt van u Hoog Mog: ſittende, ſulcks als men de ſelve Contributien ende met bequaemheyt ſal konnen beneficieeren, maer oock in de Quartieren, gelegen onder den vyandt, ſoo verre die door het Krijgs-volck van deſe Landen ſullen konnen geint worden.

Wit-ſout. Item mede den Impoſt van *dertbien* gulden op het *hondert Witsouts*, ende *thien* gulden op de kleynen, by den *Panneman* op de *Donne* te betaelen, ende de penninghen daer af procedeerende vry ende ſonder eenigh belet te laten volghen aen des Generaliteyts Ontfangher Generael. Conſenten.

Ende ten laetſten, alſoo men jaer op jaer ſiet hoe traegh ende langſaem de verſochte *Conſenten* by der Provintien inghebracht ende gheopent worden, behalven dat men daer naer noch ghewaer wordt dat het meerendeel van de ſelve daerinne grootelijcks deficieeren, ſonder daer tegens eenighe formeele redenen te allegeeren waerom ſulcks geſchiet, ofte dat ten minſten verthoont wordt de onnodigheydt van de onkoſten der ſelver petitien, in welcken ghevalle daer op naerder onderrechtinge ſoude ghedaen konnen worden, ende dat kennelijck wordt geſpeurt tot alſulcken defecten ende achterhouden van *Conſenten* meeſt worden veroorſaeckt door gebreck ende naelatigheydt van 't opſtellen ende heffen van genoechſame middelen, daer uyt alſulcken *Conſenten* ſoude konnen gevonden ende opgebracht worden, welcke *Conſenten* men doch alryt niet anders als naerder noot ten ſchaerſten is beramende, Waermede mitſdien ons goede Vaderlandt in 't uytterſte ghevaer wort geſtelt, ſonder dat by deſe manieren van doen daer tegens kan geremedieert worden, wat men oock daer toe aenwendt, ofte by der handt neemt, byſonder ten regarde van de ongerepartieerde Compagnien, Fortificatien, Legers-koſten ende diergelijcke laſten, de welcke ſonder prompte penningen niet konnen buyten diſordren ghehouden worden, in voegen dat Syn Princelijcke Excellencie ende den Raedt van State rondelijck moeten verklaren onſchuldich te moeten ghehouden worden in deſe ſware laſten vander Oorloghe, by ſoo verre onſe goede Landen ende Ingeſetenen (dat Godt verhoede) daer over eenich ongeval ſoude mogen toe komen, daeromme ten hoochſten vermanende ende biddende den gemeene Provincien dit ſelve met meerder ernſt te willen overleggen ende behertigen, omme de voorſchreve verſochte Conſenten niet alleen ten vollen voor dit ende de voorgaende jaeren, maer oock tijdelijck voor den inganck van het toekomende jaer, ſonder een langer uytſtel te willen inbrengen, ende tot dien

1626. dien eynde in tijdts te vooren daer toe haere Landt-dagen ende haere Vergaderinge uyt te schrijven ende houden: dat mede voor al de Provintien, de welcke als noch versuymigh zijn gheweest, omme behoorlijcke ende suffisante middelen op te stellen, tot vindinghe van haer aenpart ende quote in de ghemeene lasten, sulcks als noch op het spoedighste met een mannelijcke couragie te willen aen de handt nemen, op dat zy-lieden met hare andere Bondt-genooten in gelijckheyt mogen staen, conform onse loffelijcke ghemeene Unie, ende dat wy ontgaen moghen het jammerlijck onheyl het welck ons goede Vaderlandt, ende ons alle te samen met Vrouwen ende Kinderen anderssints over het hooft is hangende.

Hoe het in dit Jaer stont met de Kerckelijcke geschillen hier te Lande/ is te sien uyt de volgende Brief/ die de uytgeweecheene Remonstrantsche Predicant Uyttenbogaert schreef aen sijn Huysvrouw/ in Julio.

Uyttenbogaerts Brief geinterpreteert.

AEn *Verdoes* te schrijven stel ick in twijffel: men meent dat hy 't beste niet en doet aen de ghemeene saeck. Indien d'aenspraeck van den Prins selfs door andere vrunden U L. bekent, neffens mijn schrijven niet en vordert: de zijne sal oock niet veel vorderen, acht ick. Is den Prins genegen, maer kan hy niet doen; wil beter gheleghentheydt verwachten. De particuliere aenspraeck met *Verdoes* (die doch tot langsaemheydt raet) sal niet helpen: is hy niet genegen, oock niet. Dese considerationen doen my oock niet meer self aen den Prins schrijven. Ick soude U. L. raden simpelijck te doen porren door de geene die ghy weet.

Aengaende van secretelijck in 't Land te komen; Ick ben daer toe wel genegen: de vrienden alhier raden het oor' seer; indien sijn Excellentie dat secretelijck goedt vindt, ende dan toelaten wilde dat ick in 't heymelijck eens met hem moght spreken. Daer dese vrienden seer na wenschen, sonder dat raden sy het niet, ende meynen best dat men 't noch wat insiet, wat de Prince doen sal. Want sooder in middels geen beteringh en vak, willen de vrienden (*Grotius* ende sijn Huys-vrouwe) mede na *Hamburgh*. In meeninge van hare Huys-huere van nu af tegen Paesschen op te seggen.

In *Rosci* saken moet U. L. met kloeckmoedigheydt (ghelijck ghy begonnen hebt) voortgaen, ende d'uytkomste Godt beveelen. 't Is een groote quellinge dus in onsekerheyt te sweven, 't eene jaer voor en 't ander na.

Op gisteren heeft Juffrouw *de Groot* een Brief van *Brussaert* (t' Amsterdam geschreven) ontfangen, daer in sijn E. soo desperaet van onse saecken schrijft, niet alleen t' *Amsterdam*, maer door het geheele Landt, uytghenomen *Rotterdam*, dat noch een weynigh teghen houdt, (soo hy schrijft) dat ick den moet (van weder in het Landt te komen) niet alleen t' eenemael verliese voor mijn, maer oock niet en sie hoe noch de vroome Broeders van *Loevesteyn* sullen gheraecken; noch die andere die in het Landt zijn, het daer langher sullen konnen houden, maer sullen ghenootsaeckt zijn om een goedt heen-komen te sien teghens den tijdt. Want is het soo (als de goede Vriendt schrijft) dat de *Hollandtsche Staten* alle te ghelijck verstaen dat men de *Placaten vernieuwen* moet, ende precijselijck executeeren, ende den Prince daer niet teghen en doet, (ghelijck hy niet en sal, want men hoort daer van gantsch niet, ende het schijnt dat hy de onse maer met schoone woorden heeft opgehouden, tot dat hy tot sijn voornemen aengaende het Gouvernement soude ghekomen zijn,) soo is 't er (menschelijcker wijse) niet meer te verwachten; Want *Rotterdam* gheen dans alleen kan maecken; ende siende dat alle de reste daer in vast staen, sal in 't eynde mede volgen.

Ick ben tegenwoordigh bedroeft (ick bekent) siende onse hoope soo gantsch verlooren. Ick hebbe (soo ghy weet) noyt groote moet daer toe gehadt, ende evenwel oock niet heel konnen van de handt verwerpen dat my geschreven wierde. N. beklaeght hem niet weynigh van het groot onghelijck dat men hem heeft ghedaen, met soo lange op te houden. Wy souden 't oock mogen seggen: maer de lieden hebben het ten besten gemeent.

Of het den Prins oyt recht ghemeent heeft weet Godt. 1626.

Ick hebbe een Brief ontworpen aen den President, over het stuck van *Loevesteyn*: maer weet niet of ick die senden sal. Als ick tot *Roan* kome, sal ick sien.

Maer dit verdriet ende bedroeft my sonderlinghe: I. Dat de Prince gheen ander medelijden en thoont met onse ghevanghene Broeders te verlossen. II. Dat de Heeren de onverdraegelijcke *trotsigheyt van de Predicanten* niet en betoomen; ofte soo blindt zijn dat zy haer voornemen niet en sien: Die daer toe streckt, om de Overigheydt *de voet op de kel te setten*; Soo wel als den Paus oyt ghedaen heeft. Wel aen soo zy niet toe en sien, het is de ruijne van het Landt ende der Kercke. Ick hebbe 't mijne ghedaen, ende d' Overigheden by tijde gewaerschouwt, maer 't is een order der verblindinge die over 't Landt komt.

Dese Verdoes was Griffier van den Prins; te voor een saemen ende wel-sprekende Advocaet: genegen tot de Remonstranten: maer hy was maer een Dienaet van den Prins: ende de Prins self alreede wat suspect zijnde, wilde sich niet meer verdacht maken by de Contra-Remonstranten: die in alle Steden de Raedt-huysen ende Kercken in hadden. Ende de Predicanten met Peterken/ gheljck de Magistraten met ernstighe Placcaten heerden en weerden de Remonstranten. De Prins wist hoe t'rederen staet de Militie is. *Quantum potest sanitas mutorum.* Niet te min/ 't sy uyt Politijcke considerationen/ 't sy uyt oprechte genegenthept/ tot te groote moderatie/ ende dat hy wenschte eenige satisfactie aen de Remonstranten te moghen gheven: 't Welck bestont in 't commiteeren van de separate Predicatien; ende in het relaxeeren van de gevangen Predicanten.

De Magistraten/ die op een extraordinarise wijse waren in 't Jaer achten op het Raedt-huys ghekomen/ weesden (soo men de minste voet ofte dryghpt aen de Remonstranten in-ruymde) dat (met faveur van den Prins) sy metter tijdt weder mochten meester worden van de Raedt-huysen. 't Was noghtans alsoo: dat de Remonstranten waren van de eerste ende outste Geusen: dat is of selfs of kinderen van de ghene die eerst het Spaensche Juck af-wierpen. Hollandt was alreede vol van Rooms-Catholijcken, Menisten, Lutersche, ende Libertynen: al te samen/ om dat menighe stoot uyt de Regeringhe/ malcontent: Als nu daer by quamen de Remonstranten, soo maecktense te samen een sterche Partije. De Prins van Orangien dachte niet goet het ghetal der misgenoeghde soo sterck te laten/ ende daerom was hy van ghevoelen: men behoorde hier ende daer een Remonstrant weder in de Regheringhe te trecken: ghelijck ghy dede; ende tot Amsterdam waren de overighe Contra-Remonstranten, hoewel onder een ander pretext/ een't vallen/ ghelijck sy in 't volghende Jaer ghheel onder cabbalen. De Prins vondt oock (om sijn particuliere inflichten) goet/ de Remonstrantsche Parthij weder op te rechten/ immers niet onder de voet te laten: op dat namelijck hy van beyde Parthijen ghelijckelijck mochte worden aengheneden/ ende alsoo zijn gesagh ende aensien dermeerderen. Hy gaf deel acten aen den Heer van der Mylen. Uyttenbogaert quam eyndelijck noch dit Jaer oock in 't Landt: ende Grotius hadt het selve besteingh. Dit alles maeckte den Prince seer suspect by de Contra-Remonstranten: Die wel in de Vergaderinghe der Staten prevaleerden/ ende deden wat sy wilden: maer by de Prins was noghtans de Militie ende de macht van dien: ende alsoo hy (als Stadt-houder) even de selve macht hadde in 't politijck/ als eer de Stadt-houders onder de Coninghen/ (die absent zijnde/ alles lieten staen op de Stadt-houders) soo hadt hy occasie om alle dinghen veel creatueren te maecken. Ende eer al waer de Remonstranten yet hadden te seghghen/ daer woerdt de Prins ende sijne opinien/ ook maximen seer geflatteert: soo dat hy sich volkomentlijck konde verseeckeren van die parthije. Ende alsoo hy oock ter Predicatie ende Nachtmael ginck in de Fransche Capelle (t' welck men noemde de Pruyl-kerck: want alhaer ghemeenelijck

1626. quamen de politijcke Remonſtranten, niet willende gaen in de Kloofter-kercke / die ſy de Scheur-kercke noemden / ock niet in de Groote kercke / om dat ſoo wel in d'eene als in d'andere Predickten de Predicant Roſeus, ende andere Neerlandtſche / ende by de Remonſtrantſche voor partijdighe ghehoudene Predicanten:) niet in d'andere Kercken: ſoo accreſceerde die ſuſpitie by de Contra-Remonſtranten; ende ter contrarie alle de Remonſtranten ſtelden groote affectie ende hoope op hem: meenende gantſch wederom Meeſter te worden. Het welck nochtans ſijn meeninghe niet was: want hy alleen ſocht by alle beyde eben ſchoon te ſtaen: handt-habende de publijckte Godts-dienſt / ende de Kercken voor de Contra-Remonſtranten: ock goedt doende aen de ſelve waer hy conde; want alſoo in Silefien was gheſtorven Hartogh Bernardt van Wymer, ende daer deur vacant wierdt ſijne Compagnie Paerden / ſijnde een ſchoone ende ſtercke Compagnie / ſoo gaf hy terſtont die Compagnie aen den Soon van den Heer van Sommerſdijck; ſonder af te wachten de nominatie / als zijnde alreede Cornet; edoch ſonder: ende niet langh in den Oorloch zijnde geweeſt.

Uytenbogaerts vraghe: offet de Prins oyt recht gemeent hadde? duncht my voor een wijs ende verſtandigh man / wat kinder-achtigh: want hy wel mocht dencken dat de bekende hooghe Theologiſche / (doen queſtieuſe poincten) niet waren na het begrijp van een Prins / die in wereldtſche ende militaire Exercitien was op-ghevoedt. Hy / ghelijck meeſt alle andere politijcquen / ja veel Predicanten / (ſoo my een gheleert Predicant in dien tijdt ſepde) ſelf verſtonden qualijck de Staet van de queſtien; want om van de andere te zwijghen / het poinct van de Rechtveerdighmaeckinghe is een van de alderſubtijſte. Maer de waerheydt was / dat elck volghde ſijn Intereſt, ende embraſſeerde ſoodanighe partije daer hy beſt ſijn reeckeninghe by vondt. Wie ſoude den Prince raden te kieſen de Parthije die onder de voet lach? Wie ſoude hem raden ſich ſelf ende 't Landt in evident perijckel te ſtellen? De Prins heeftet recht gemeent: voor het Landt / ende voor ſich ſelf.

't Is ock voet dat de goede Uytenbogaert ſich bedrouft over de trotſicheyt van de Predicanten: poogende (ſeght hy) d' Overicheyt de voet op de keel te ſetten: ghelijck de Paus. Liebe! wat macht hebben doch de Predicanten om dat te doen? Men laetſe niet eens het Gebedt komen doen in de Staetſche Vergaderingen / ofte op Staet-huyſen: ick laet ſtaen datſe ſouden Stem hebben.

De Predicanten behoef den de Magiſtraten niet veel aen te porren tot uyt-roeringhe der Remonſtranten; het eyghen voordeel ende Intereſt verbondt de Magiſtraten ghenouch tot ſulcks. Het was ock 't Intereſt van de Predicanten ſelf / ghenocht aen dat van de Magiſtraten. Gelijck te vooren dat van de Remonſtrantſche Magiſtraten: ende Uytenbogaert ſelf was een van de voornaemſte voor-vechters van dat gemeen Intereſt. Dat hy ock de Predicanten ghelijckt by de Paus / is weemt: naedemael door de Reformatie alle macht / aenſienlijckheydt / luyſter ende ſplendeur van de Geeſtelijckheydt was wegh-ghenomen: Ende ſullen ofte konnen de Predicanten pets doen tegen d' Overigheydt: dat moet gheſchieden door Oproerighe Predicatien: Immers ſoo noemt terſtont de Magiſtraten alles wat teghen haer Intereſt ghepreeckt wordt. Te vooren hadden alle Predicanten / als Wachters op den toren gheſtelt / by de eerſte Reformatie de Pauſſelijcke uyt-gheroepen voor valſche Leeraers ende grijpende Wolven. Daer nae hadden het de Remonſtranten in Hollandt, gheſchijft door de Magiſtraten / aen de Contra-Remonſtranten ghedaen: nu deedent weder deſe aen die. De natuer leert een yeder zijne conſervatie / ende defenſie. Ende wat te vooren van de Politijke is gheſeght; Ghelijck de Remonſtranten te vooren de Spaenſche Regeeringh hadden verjaeght: ende daer nae van de Contra-Remonſtranten in het Jaer achtien wierden verneſteld. Eben alſoo ginckt met de Predicanten. Hooge Bergen mijn: ghy daer uyt, ende ick'er in. 't Is een Kinder-ſpul: Oude lieden doen 't in ernſt. 1626.

Niet langhe naer het uyt-gaen van de Treves / wiert de Profeſſor Pijnacker (om zijne kenniſſe / niet alleen van de Italiaenſche / maer ock van de Arabiſche ſpraeche) gheſonden naer Algier ende Thunis, om de Corſaren van die plaetſen t' inducceren / tot onderhoudinghe van vrede ende vriendtſchap met deſen Staet; Maer alſoo al weder inbreuck geſchiede: Soo is hy voor de tweede mael derwaerts gheſonden: met Inſtructie / ghelijck hy volghens dien ock ſijn Propoſitie formeerde. Vyant-ſcher naer Barba-ryen.

Eerſtelijck, dat de *Viſitatien* die de voorſchreve *Corſaren* pretendeeren ende practiſeeren in de Schepen van de Nederlanders te onderſoecken, ende daer in te vinden Goederen ofte Koopmanſchappen, die niet toebehooren den Onderſaten van de *Prince van Orangien*, (dit vondt hy ſoo goet te ſegghen: om dat by de Barbaren niet veel kenniſſe was: ende meeſt ghebruyckt wierdt de naem van den *Prins*, die als Admirael de Commiſſien gaf) maer toekomen aen andere Natien die gheen vrede ende vriendtſchap en hebben met den *Grooten Heere*, naer-ghelaten ſullen werden, ende niet geuſeert, onder hoedanigh prætext ofte coleur het ſelve ſoude moghen weſen, ende dat volkomentlijck genoegh ſal zijn, dat de ghemelte Nederlanders by ſich ſullen hebben, ende verthoonen de opene Brieven van den Hoogh-gedachten *Prince van Orangien*. Welcke Brieven gheclauſuleert ſullen weſen naer de ordre ende forme die uyt-gedruckt ſtaet in het Accoord van de *Anno Mahemedis* 1026. parag. 6.

Ten tweeden, dat de *Corſaren* (als zy ghekomen ſullen weſen in het Schip van de Nederlanders, omme te beſichtighen de *Patente* van de *Prince van Orangien*) haer ſullen wachten van eenige violentie te bedrijven aen het volck van de Schepen, omme met baſtonaden ofte met dreygementen uyt te perſſen bekentenis datſe *Oſterlinghen* ſouden weſen, ofte van eenighe andere Natie die geen Vrede en heeft met den *Grooten Heere*, maer courtoiſie bewijſen volgens het eerſte Artijckel van het Accoord de Anno 1626.

Ten derden, dat de Nederlanders die in deſe Stadt van *Argiers* ſullen komen, ende haer Waeren brenghen omme te verkoopen, ofte eenighe Goederen van dit Landt ghekocht, willen uytvoeren, gehouden ſullen weſen voor *dacio* ofte Tol niet meer te geven als *drie ten hondert*, volgens de Texten van de Capitulatie parag. 17. 47. 60. 64.

Ten vierden, dat de Nederlanders die met hare Schepen eenige Goederen van de Françoyſen, den Italianen ſullen toevoeren, daer over by den *Corſaren* van dit Rijck niet gemoleſteert ofte gemoeyt ſullen werden, volgens de Capitulatie parag. 25.

Ten vijfden, dat de Nederlanders van den ghereeden gelde die ſy ſullen brengen, niet met allen voor *dacio* ofte *penſie* van de Contanten en ſullen betalen, volgens de Capitulatie parag. 5.

Ten ſeſten, dat geenigh Nederlander ghevioleert ſal mogen werden omme te muſulmaniſeeren, ende indien 't geſchiet tegens ſijnen wille, ſoo ſal 't ſelve *Turca* torneeren weſen van onwaerden, Capitulatie parag. 51.

Ten ſevenden, dat den *Agent* van Nederlandt, die alhier komt reſideeren, ſal hebben licentie ende authoriteyt van hier te vertrecken t' allen tijden als het hem belieft, ſonder dat yemandt hem ſal mogen empeſcheeren ofte bemoeyen: ende ſal hy gereſpecteert ende geacht werden alhier in manieren als den *Bailes* binnen Stambout werdt gereſpecteert, volghens den Accoorde de Anno *Mahemedis* 1031. parag. 13.

Ten achtſten, dat de *Corſaren* van dit Rijck, komende in eenige Haven van Nederlandt, het zy met vryen wille, ofte door tempeeſt, niet ſullen aen Landt brenghen eenige *Slaven* ofte *Renegaten* van Nederland, ofte eenighe geconfœdereerde vrunden met den Nederlanders, op dat daer uyt gheen rumoeren ofte onluſten onder 't gepeupel geoccaſioneert werden.

Ten

Digitized by Google

1626. Ten negenden, dat noch den *Bassa*, noch de *Diwana* van Argier, sal mogen geven Licentie aen eenigh Nederlander die niet Turcks ghetorneert is, omme met Commissie te gaen in *Corso*, op den vrienden ende gheconfœdereerde van de Nederlanders.

Ten thienden, ende ten laetsten, dat alle 't gheene tegenwoordig is veraccordeert, formeelijcke sal gheschreven worden in den *Athamans* van dese *Diwana* om te dienen tot een eeuwige memorie.

Op 't welcke na eenige onderhandeling by sijne van responsibe is gemaeckt volgende accoort/ of verklaring.

Voor eerst, dat de Heer *Aga*, de Heeren *Massalaga*, *Jajabassa*, *Boluchassa*, *Odabassa*, alle gesamentlijck de handen kussen aen de *Heeren van Nederlandt*, hare vrienden te water en te lande: de Koop-luyden van Nederlandt die alhier zijn, hebben over dit Accoord te samen onder haer gesproken, ende mede met uwen Ambassadeur, die hier gesonden is, omme den Vrede te onderhouden; welcke Vrede wy verklaren oprecht te wesen: ende wy en hebben geen verraderye of bedrogh in onse herten. Indien eenige inbreuck geschiede, dat komt op onsen hoofden, ende wy zijn daer aen schuldigh. Wy hopen dat den Pais vaster sta ende beter zy als te vooren, dat verklaren den *Bassa* ende de geheele Militie, die Godt verleene alles goets, gelijck wy Godt daeromme bidden, ende sal den *Consulo* (die hier sal resideeren) wel gherespecteert, ende met aller eerbiedigheyt getracteert werden.

2. Nademael sulcks is, dat de Heeren van Nederlandt by hare Placcaten belast hebben alle hare Schippers, datse by Gode ende haer Geloove sullen moeten sweeren geene Goederen (die den Spangiaerden toe-komen) in haer Schepen te laten, dat de selve Heeren daeromme versoecken, dat haer Schepen (soo wanneer sy ontmoeten onse Schepen, ende sy aen den onsen verthoonen de opene Brieven van den Prince van Orangie) sullen de onse eerbiedigheydt den selven bewijsen, ende om redenen, dat de Goederen aen de verraders niet toebehooren, soo sal sy niemandt mogen aenroeren, noch oock eenighe *ondersoekinghe* van de Schepen doen; dan de Goederen die den Spangiaert toe komen, sullen sy overgeven aen de onsen. Ende wanneer uwe Schepen ontmoeten sullen den onsen, niemandt van den onsen salse eenige bemoeyenis moghen aendoen. Insghelijcks uwe Schepen van Vry-beuyt vindende onse Schepen van *Corso*, niemandt van de selve sal den onsen eenigen overlast mogen aendoen.

3. Uwe Schepen willende gaen na Vranckrijck op *Corsica*, op *Sardinia*, op *Sicilia*, ofte op wat Eylandt van de Zee 't selve soude moghen wesen, sullen niet ghemolesteert werden van onse Schepen, sullen mede uwe Schepen mogen gaen op *Venetia*, aen de Franschen, ende aen de Toscanen, want wy mede Koophandel met den selven zijn drijvende.

4. Wy accordeeren mede Uwe E. E. dat Uwe Schepen alhier gereede penningen inbrengende, gheen Tol ofte Pensoen daer van en sullen schuldigh wesen.

5. De Koopmanschappen die uwe Onderdanen alhier sullen toevoeren in de Stadt van *Argier*, sullen voor Tol niet meer geven als *drie ten hondert*, ende als die weder eenighe Waeren van hier in-laden, sullen insgelijcks *drie ten hondert* betalen.

6. Men sal gheen jongers van de Nederlanders met dwang mogen Turcx maecken; dan werden zy Turcx met haren vryen wille, 't sal wel gedaen wesen.

7. Uwen *Consul*, als het hem belieft, sal van hier mogen vertrecken op een ander plaets, 't welck wy hem sullen vergunnen, midts dat hy een persoon in sijn plaetse sal moeten hier laten, aen den welcken courtoisie in den hooghsten graet gedaen sal werden.

8. Soo wanneer onse Schepen sullen aenkomen in Nederlandt, het zy door onweder, ofte met haer vrye wille, sy sullen niet mogen uyt haer Schepen laten gaen eenige Nederlandsche Renegaden, op dat geen rumoeren ofte onlusten daer uyt ontstaen, ende soudet ghy mogen seggen dat wy de selve causeeren.

9. Uwe Excellentie begheeren mede dat wy aen gheenighen Nederlander licentie sullen geven omme van hier op de Zee te gaen in *Corso*; dan indien hy *Masselmthisiere*, magh hy doen als het hem belieft. 1626.

10. Alle dese woorden hebben wy geschreven, die wy verklaren op onse trouwe, ende hebben onse bevestinghe van onse trouwe; omme te verthoonen daer het van noode wesen sal. Gedaen op den *eersten* van dese Maen *Giamasil*, in het Iaer van de Propheet *Mahumet* 1035. ofte den *dertighsten* January *seshien hondert ses en twintigh*. Was gheteeckent *Mahumet*, *Aga Rauranitsam*, *Gesair Garp*.

Wederom in 't Landt komende / heeft veel weder-weerdighe dt gehadt in sijne Rekeninghen / Verklaratie / ende Rapport. Hy hadde ooch verscheyde Slaven verloft / daer van hy niet wierdt betaelt: bevindende de waerheydt van het ghemeen seggen: dat men sich moet wachten voor Koopmanschap die spreeckt: ende datter niet ondanckbaerder is als een mensch. Ende ter wijl hy alhier ginghe / zijn saken solliciterende / soo versuymden hy zijne professie tot Groeningen.

Van wegen den Churvorst van Brandenburgh zijn sedert eenigen tijdt verscheyden pointen / soo grieven of klachten / als versoecken aengebracht ende voorgestelt deur des Churvorsten ordinaris alhier residerende Minister den Heer van Rummen. Tot welcken ende ooch van wegen hoochgemelte Churvorst zijn ghesonden Doctor Heymbach, Raedt / ende Stutsingh Secretaris: met den welcken verscheyde malen in Conferentie geweest zijnde / de Heeren Essen, Noortwijck, Haersolte, en Schaffer, hebben den ses en twintighsten January rapport ghedaen van verscheyden Pointen van wegen den Churvorst geproponeert: Brandenburgsche saken.

Als eerstelijk, aengaende het afdancken van de Compagnie Ruyters van den Ritmeester *Charles*, als mede van de resolutie, ghenomen by die van de Regeringhe tot *Embrich*, van de af-danckinghe der twee resteerende Compagnien Peerden, met toesegginghe van de versterckingh van 't Voet-volck, soo haer Ho: Mo: d' afdanckinge goet vonden, 't welck in het Landt van der *Marck* soude konnen geschieden, met versterckinge der Compagnien aldaer in het Guarnisoen liggende, waer door de plaetsen aldaer mede beter soude bewaert zijn.

Haer Ho: Mog: verklaerden niet te konnen verstaen dat dese afdanckinghe van de Compagnie van den Ritmeester Charles, sonder voorgaende communicatie ende examinatie van den Staet der contributien, hadde behooren te gheschieden; konden ooch niet goetvinden dat tot voordere afdanckinghe van de twee resteerende Compagnien Ruyteren werde gheprocedeert: als strijdende teghens den dienst van dese Landen ende van de Churvorst / ooch teghens d'executie der Contributien de welcke op zijne Churfurstelijcke Doorluchtigheyts name niet en hon werden ghedaen mette Ruyteren van haer Ho: Mog: alleen / sonder dat daer by souden zijn de Ruyteren van den Churfurst / derhalven de Stadtholder ende Raden werden vermaent mette voordere afdanckinghe te willen supersederen / ende doen besorghen dat in conformitept van 't Accoort op den drie en twintighsten Octobris 1624. met den Grave van Swartsenburgh gheslooten / een jaer Ho: Mo: alle maent ghelevert werde eenen pertinenten ende oprechten staet van 't ontfangh ende uytgaef der Contributien / en alle jaer een bestendige reeckeninghe van den gheheelen ontfangh ende uytgaef / ghelijck sulcx behoort.

Wyders versochten zy dat haer Ho: Mog: volghens hunne Brieven aen den Furst van *Nieuborgh*, ende des selven Regeeringe tot *Dusseldorp*, als mede aen die Stenden aldaer beschreven, de executie op het Landt van *Gulick* ende *Berge* wilden by der handt nemen.

Waer der klaerde daer op te sullen af-wachten het advijs des Raedts van Staete.

Sy notificeerden ooch aen haer Ho: Mog: als dat zy een Mandaet hadden doen publiceeren, in 't welcke zy verboden de Ingesetenen aldaer geenen anderen als hare Cheur-Furstelijcke Doorluchtigheyts Ontfangeren eenige Imposten ofte Licenten van Ossen, in 't Vorstendom *Cleve* geweyt, te betalen: versochten deshalven den Licent-meester te willen inhibeeren van meerdere vorderinge van alsulcke Licenten van Ossen ende anders, de welcke haer Ho: Mog: *territorium* niet en quamen te raken;

1626. raecken; insghelijcken verſochten communicatie van des Licent Meeſters Inſtructie, op dat sy sien mochten, ofte de Licent Meeſter oock buyten de selve ginck.

Men verklaerde dewijl haer Ho: Mo: genoot saeckt waren gheweest het placcaet van retorsie t'emaneren/ dat niet toeghelaten hoft werden dat eenighe goederen op licent upt Neutrale naer vyanden Landen en plaetsen/ of van Neutrale naer Neutrale Landen oder den Bodem van den vyant of daer inne hy garniſoen hielt/ verv oert werden: 't welck in effecte teghen woordigh was d'inſtructie van den Licentmeeſter/ ende had geen andere van doen ſoo lange het verbodt van den uptvoer der goederen staende was.

Sy verſochten interpretatie van haer Ho: Mo: laetſte Placcaet tot verſchoninge der Cleefſche Onderſaten, en dat de selve den Commandeurs aldaer mocht werden toegeſonden.

Haer Ho: Mo: ſeyden geen ander interpretatie te konnen geven/ als alberepts gedaen was met ſchrijven aen de Gouverneurs/ daer van men pretendeerde Copie.

Sy verſochten oock dat noch vier Compagnyen voet volck in 't Landt van der *Marck* mochten werden geſonden. Sulcks wiert in bedencken gehouden.

Sy begeerden dat het huys van den Gouverneur Utenhoven, als zynde een Vorſtelijck huys, ledich mocht werden gemaeckt ten dienſten van den Cheurfurſt, om de Cantzelye aldaer te houden.

Men antwoorde alſoo de ghelegenthept van de plaetſe ſulck was/ dat den Gouverneur tot verſeeckeringh van de Stadt daer in diende te woonen/ datmen niet twijfelde/ of zijne Churfurſtelijcke Doorluchtichept ſoude daer mede te vreden zijn.

Sy vermaenden dat de Heere Prince van Orangien geliefde den Capiteynen te laſten, ſich by hunne Compagnien te begeven. Sulcks is terſtont gedaen.

Insgelijcken Patenten verleenen op Capiteyn *Scherremer* om te gaen na 't Lant van der *Marck*.

Sulck wiert gheſtelt ter diſpoſitie van zijn Excellentie/ omme hier inne te doen ſoo als voor den gemeenen dienſt oorbaer ſoude weſen.

Sy verſochten dat in de Schanſſe tot Embrich een ordinaris Garniſoen mocht werden gehouden.

Dit wort insgelijck geſtelt ter diſpoſitie van zijn Excellentie en des Raets van State.

Item verſochten verſieninghe teghens d'actien der Nieuwburghſche in de Graefſchap *Marck*.

Men verklaerde/ dat de Heeren Cheurfurſtelijcke Stadthouder ende Raden honden hier tegens ſodanige ordre ſtellen als hy beſt ſoude meenen te dienen/ daer inne haer Ho: Mo: niet ſouden nalaten haer de behulpighe handt te bieden.

Sy vraeghden hoe ſich te houden tegens Keyſers ende Tillys-volck, als sy den pas door het Landt van der *Marck* namen, om de Vruchten uyt het Sticht Ceulen tot onderhoudt van hun Leger te brengen.

Insghelijcken als sy ſich in 't ſelve Graefſchap ſoude willen Inquartieren.

Haer wiert geantwoort datmen op dit en voorgaende Artical/ ſich ſoude moeten reguleren naer den tijt en gelegenthept van saecken.

Oock ſelf hoe men ſich ſoude dragen tegens de Troupen van de Heeren Staten, die buyten ordre van ſijn Excellentie daer quamen logeeren.

Men ſeyde dat zijn Excellentie ende den Raedt van State ſouden werden verſocht/ omme te verſien dat in de Landen van zijn Churfurſtelijcke Doorluchtichept niet onordentelijck werde gepleecht.

Sy verſochten reſtitutie van *twaelf hondert twee en t'negentigh Dalers* by de Staetſche Ruyterye, onder bevel van den *Graef van Stirom* den 19. ende 20. November in het Ampt *Unna* logeerende, den Onderſaten aldaer af-gheperſt, ende ordre dat ſulcks niet meer en geſchiede.

Men ſeyde dat deſen aengaende de klagende partyen haer mochten addreſſeren aen de Raedt van State/ om aldaer haer saecken te vervolgen.

Sy verſoch en de continuatie van de Fortificatie tot *Lunen*, ofte anders demolitie, alſoo daer niet ghenoegh Guarniſoen in was.

Daer op wiert goetgevonden deſe saecke/ als oock de 1626.
beſorginge van de Stadt met Ammunitie van oorloge ende noodige Officiers/ te ſtellen ter diſpoſitie van zijn Excellencie ende des Raets van State/ omme daer in buyten koſten van den Lande te doen 't gheene oorbaerlijckſt ſoude werden ghevonden; ende in 't gheene gheprocedeert wiert/ tot demolitie/ te letten op de ſtucken gheſchuts/ dat de ſelve wederom in behouden handen mogen komen.

Wyders verſochten raedt ende advijs op de Artijckelen by de Nieuwburghſche aen de Brandenborghſche overgeſonden, wegen het maken van 't *Quartier*.

Daer op wiert niet gheraetſaem ghevonden ander quartier te maecken/ als naer den regel van 't quartier 't welck was tuſſchen het Krijghs volck deſer Landen ende van den Koninck van Spangien/ daer van Copie wiert gepreſenteert.

Sy klaegden oock in haer Brief van den *tweeden* January, dat de Ruyters deſer Landen d' Ingeſetenen van de *Lipſtadt*, die van de Lipſtadt naer Dortmunt Coolen voerden, de Paerden hadden ontnomen.

Men antwoorde/ inghevalle pemant teghens of boven het Placcaet bezwaert wiert/ ſouden hem aen den Raedt van State mogen addreſſeren/ om aldaer reparatie van dien te vervolgen.

Wyders/ alſoo de Nieuborghſche in de Lande van Gulick vier en ſeſtigh Kercken verſtoort ende verjaecht hadden/ ende voor deſen by haer Ho: Mog: aen den Vorſt was geſchreven/ verſochten iteratie van de ſelve; ofte gelijcke Brieven/ ende wat ſcherper ingeſtelt/ ende de behulpelijcke hant van haer Ho: Mog:

Men antwoorde: dewijl de Brieven in duſ danighe saecken van wepnich effecte waren/ wiert in bedencken van de Heeren Stadtholder ende Raden geſtelt: of niet bundiger ſoude zijn in deſen by retorſie te gaen tegens de Papen in de Landen van Gulick, Berge en elders daer sy geraden ſouden binden.

De Spaenſche hebbende inghenomen Breda, met ſeer zware koſten/ ende door d'ongeluckighe belegeringe van Bergen noch meer onnuttelijck verdaen hebbende: saghen wel dat plaetſen aen 't water ghelegen voor haer onmoghelijck waren te winnen/ ende dat eenigh Landt-ſtadt/ hier te winnen/ daer te verlieſen niet veel te bedruyden had: Maer dat de Ziel ende 't weſen van deſe Staet was gheleghen in de Negotie ende Navigatie. D'Infante Iſabelle paſſeerde 't meeſte van de verleden Somer tot Duynkercke, om te vorderen niet alleen 't maecken van het Fort Mardijcke ende het Houtewambes, gelegen aen 't Schreurtje/ maer oock/ het Timmeren ende Equipeeren van twaelf kloecke Oorlogh-Schepen: die men noemde de twaelf Apoſtolen. Men heeft ſedert veel geſproocken van de kloecke Exploicten der Zeeuſche Kapers tegen de Duynkerckers: Maer ick heb upt de mondt van een voornaem Regent upt Zeelandt: dat nopt eenigh Schip van die twaelf Apoſtelen zijn genomen geweeſt. Gelijck naemaels als deſen Staet in 't jaer twee en vijftigh Oorlogh ireegh met de Engelſche (die ſeer goede Schepen hadden) het wel bleeck hoe wepnigh de Zeeuſche Kapers vermoghten tegen goede Schepen.

De Spaenſche poogden oock de Navigatie van den Rhijn te diverteeren door het Canael van Rhijnberck, gegraven tuſſchen Gelder ende Venloo. Waer door sy noch een ander voordeel pretendeerden: namelijck te beletten de excurſien van deſen Staet in het Landt van Gulick: ende om dat door het ſlupten van de Navigatie ende Commertie op Vlaenderen buytens Duyns, die van Brabant ende Vlaenderen alle vreemde ofte ober-zeeſche Waeren kreghen upt deſe Provintien/ het welck alhier een ongheloofflijck profijt aenbraght; ſoo hadt de Koningh alreede in de verleden Somer laten verbieden alle Koophandel ende correſpondentie met deſe Provintien/ op volghende wijſe ende conditien:

PHILIPS, by der Gratie Gods Koning van *Caſtilien*, &c. Allen den geenen die deſe tegenwoordighe ſien ſullen, *Saluyt*.

Alſoo

1626. Spaens Placcart tegen onse Commercien.

Alsoo de Inwoonders van onse *gherebelleerde* Provintien, misbruyckende onse toelatinghe ende verdragh, van de continuatie, van de Traffijcque ende Koophandel, onder Licenten tusschen onse goede ende ghehoorsame Onderseten, ende hen vervoordert hebben, somtijdts te sluyten den voorschreven Koophandel, ende somtijdts den selven te openen, ende dat ten respecte van alsulcke Waeren ende Koopmanschappen, als hen goedt dunckt; doende eenighe reysen sluyten de passagie, ende inne-komen van sommighe Revieren, ende daer naer van andere, naer hen wel behaghen, ende volghende de commoditeyten die sy hen daer van belooven, ende om te beschadighen ende verhinderen de Landen van onse ghehoorsaemheydt, ende onse goede Onderseten, ghelijck oock nu onlanghs sy hebben verboden alle Koophandel, ende Traffijck naer onse Steden van 's Hertogen-Bosche ende Breda. Ende alsoo daer gheene oorsaecke noch redene en is, alsoo langhe dat sy af-ghesneden blyven van onse oprechte onderdanigheydt, hen toe te laten eenige vrucht van de voorsz Traffijck ende Koophandel.

I.

DOEN TE WETEN: Dat de saecken voorschreven overghemerckt, wy hebben by advijse van onse Raden van State, Secreten ende Financien, ende by deliberatie van onse seer lieve ende seer beminde goede Moeye, Me-vrouwe *Isabel Clara Eugenia*, by der Gratie Godts, Infante van Spangien, &c. Vernieuwende de Edicten ende Placcaten hier voortijdts gepubliceert op het *Verbodt van alle Traffijck* ende *Koophandel* met de voorschreve *Rebellen*: ende namentlijck, die van den *negheństen February duysent vijf hondert negheń en t'negentigh*, ende van den *vier en twintighsten Novembris duysent ses hondert*, andermael verboden; ende verbieden wel expresselijck by desen, te senden, voeren, ofte transporteeren naer de voorschreve gherebelleerde Provintien, het zy te Lande, ter Zee, ofte door het soet Water, ende namentlijck door de Revieren van de *Schelde*, *Mase*, *Rhijn*, *Lippe* ende *Eemse*, ende door alle andere passagien ofte weghen, directelijck ofte indirectelijck, eenigh *Gelt*, *Eet-waeren*, *Koopmanschappen*, *Waeren*, ofte andere dinghen, hoedanig die soude mogen zijn, ofte mogen wesen, noch oock van de voorsz gherebelleerde Provintien te brenghen ofte doen innekomen eenige dingen ofte Koopmanschappen: zijnde van hen *Ghewas* ofte *Handt-werck*, ofte hebbende daer door gepasseert, niet uytgesteken ofte gereserveert.

II.

Alles op pene van *Confiscatie* van de voorsz dinghen, Waeren ende Koopmanschappen, ende t' samentlijck van de *Wagens*, *Karren* ende *Paerden*, ende van 't *vier dobbel* van de weerde, te bedeylen: te weten, de geheele helft ten profijte van den aenbrengher, ende d' andere helft tusschen onsen Fisque, en den Officier die het exploict gedaen sal hebben, ende boven dien van eeuwelijck gebannen te worden van alle de Landen van onse Onderdanigheyt, ende van sulcke andere arbitrale ende swaerdere pene als men daer toe sal vinden te behooren, naer den eysch van de sake, ende de importantie van de transgressie van dit tegenwoordigh Edict.

III.

Verklarende dat het voorsz *bannissement* sal worden gedaen op pene van de *Galge*, ende dat de selve sal promptelijck geexecuteert worden tegen die geene die het selve sullen hebben gebroken, sonder forme noch figuere van Proces.

IV.

Dat oock van de voorschreve contraventien, amenden, ende penen, ende het geene daer aen kleeft, de *judicature* ende *kenniss* toebehooren sal den competenten Rechter van de gheene die het goedt aengeslagen, ofte in arreste ghenomen sal hebben, soo verre hy is van onse Onderseten: ende soo verre hy een vreemdelingh ware, de kenniss sal toebehooren den Rechter van de plaetse daer het voorschreve aenslaen ofte arrest ghebeurt sal zijn, ende dat by provisie, ende totter tijdt toe dat daer anders inne voorsien sal zijn.

V.

1626.

Voorts soo hebben wy van als nu *weder-roepen*, ende weder-roepen midtsdesen, alle *Permissien*, *Passepoorten*, *Gracien*, *Oorloften*, ende *Licentien*, geaccordeert ende geoctroyeert ter contrarien, ende particulierlijck de geene vergunt tot Navigatie ende Visscherye, aen wien dattet magh wesen.

VI.

Ende aengaende de *Passpoorten voor de persoonen*, gaende ende komende, 't zy van onse Onderseten, Vyanden, ofte Neutralen. Wy hebben de selve van gelijcken *weder-roepen*, ende weder-roepen midtsdesen, behoudelijck dat wy gegeven hebben, ende gheven den Impetranten van dien, oorlof ende licentie, om wederom te keeren na hunne residentie binnen den tijdt van *twee maenden*, te rekenen na de Publicatie van dese.

VII.

Ende alsoo men hier voortijts gewaer geworden is, dat in bedrogh van het voorsz verbodt veele hen vervordert hebben over te brenghen, doen voeren, ofte komen in dese Landen van onse onderdanigheydt, door indirecte wegen, en door de Landen van Vranckrijck, Duytslant, ende andere *Nabuerighe*, alle *soorten* van *Waeren*, *Koopmanschappen*, ende *Eet-waeren*, komende van de voorsz gherebelleerde Provintien, ofte van hunne Adherenten, soo van *Ghesouten als droogher Visch*, ende *Boxberinck*, *Boter*, *Keese*, ende *swerte Zeep*. Willende daer inne voorsien gelijck hier voortijts is geschiet: soo hebben wy in gevolge van de voorgaende Placcaten, ende namentlijck van die van den *acht en twintighsten* Septembris *duysent vijf hondert negen en t'negentigh*, ende den *vier en twintighsten* Novembris *duysent ses hondert*, wederomme verboden, ende verbieden niet alleenelijck het *innekomen*, maer oock de *verkoopinge*, *verhandelinge*, ende *uytdeylen* ofte *distributie* van alle *Waeren*, *Koopmanschappen*, *Eet waeren*, ende van alle andere dingen gewasschen, gekomen, ghemaeckt, ofte gheformeert in de voorsz Landen van *Hollandt*, *Zeelandt*, ende andere hen adhereerende ende assisteerende, ofte door de selve Landen gepasseert hebbende, ende daer en boven van alle andere dinghen ende Waeren, komende van buyten gecontrefeyt, ofte hebbende eenighe gelijckenisse van het geene dat men maeckt in de voorsz ongehoorsame Landen: als *Keesen*, *Ghesouten* ofte *Droogher Visch*, *Witten* ofte *Gedroogheden Haringh*, *swerte Zeep*, *Labberdaen*, komende van de Nieuwe-landen, en diergelijcke, alwaer het soo dat men wilde doen blijcken dat de selve niet gekomen noch gebragt en waren uyt de voorschreve gherebelleerde Landen, noch aldaer ghemaeckt, ende dat om te schouwen alle soorten ende occasien van bedrogh.

VIII.

Alles op de penen ende amenden voorsz, soo tot laste van diese sullen overbrengen, ofte doen overbrenghen ende verkoopen, als van die geene diese sullen koopen, ende te bedeylen de voorschreve penen ende amenden als boven.

IX.

Ende belangende den verschen *Zee-visch*, wy hebben om onse Visschers, ende die van onse Nabueren, Geallieerde ende Vrienden niet te intereseeren, toegelaten, dat den selven worde ontfanghen, verkocht ende verdeylt in onse voorschreve Landen, mits dat men (des noot zijnde) doet blijcken dat den voorschreven Visch gevangen is door onse *Onderseten* ofte *Nabueren*, ende niet door onse *Vyanden*.

X.

Ende om dies wille dat men hier voortijts gewaer geworden is, dat de gierigheyt ende boosheyt van sommige sulcks is gheweest, dat sy de voorsz verboden waren bedecktelijck, secretelijck, ende dieffelijck hebben doen inne komen, selfs met toedoen van de Soldaten van de Guarnisoenen, ende onder Allegatie dat sy quamen van *Beuyt*, ofte ander *ghesocht pretext*, soo willen ende ordineeren wy dat de voorsz dinghen niet en sullen moghen te koope ghestelt noch ghekocht werden, ten zy dat sy alvooren verklaert zijn van goeden *Beuyte*, met kenniss van saecke, ende door sententie van den competenten Rechter, ende dat daer van blijcke.

Digitized by Google

1626. ende dat de voorſz verkoopinghe eerſt ghepubliceert zy geweeſt door het ſteken of ſlaen van de Trompette ofte Trommel, ende behoudelijck oock dat niemant die en koope dan voor zyn ſelven, ende zyn eygen gebruyck, ſonder die ſelve te moghen wederomme verkoopen, 't ſy in 't heymelijck oft openbaer, alles op de pene ende amenden, ende te appliceren als boven.

IX.

Ende begheerende te voorſien tot indemniteyt vande *Coopluyden, Viſſchers, Vetwariers*, ende andere winckeliers ofte verkoopers, hebbende teghenwoordelijck in hunne macht, kees, boter, geſouten oft droogen viſch, bocxhorinck oft harinck, ſwerte ſeep, ende andere Waren ofte Coopmanſchappen, zynde van het ghewas ofte handtwerck van de voorſz onghehoorſame Provintien, innegekomen zynde voor dit verbod, ende willende des niet te min verhoeden het bedroch dat onder dit decxſel ſoude mogen gebeuren: wy hebben voor deſe reyſe toegelaten eenen yegelijcken dat ſy ſullen vermogen de voorſz waren te loſſen, verkoopen ende uyt deylen, behoudelijck dat ſy binnen den termyn van *thien* dagen naer de publicatie van deſe, de ſelve thoonen ende overgheven by declaratie onder hen hantteecken aen den Officier van de plaetſe, of aen de gheene die van ſynen 't wegen daer toe ſullen geſtelt zyn, ende dat de verkoopinghe gheſchiede binnen drye maenden daer naer.

XII.

Ende den voorſz tijdt geexpireert zynde, ſal al 't gene men ten huyſe van de voorſz Koopluyden, Viſchkoopers, vetwariers, verkoopers ende winckeliers vinden ſal worden geconfiſqueert, ende want men bevint, dat yemandt naer de voorſz drye maenden eenige diergelijcke waren verkocht ſoude hebben, ſal hy, boven de voorſz confiſcatie, gecondemneert worden in het vier dobbel vanden prijs van de verkoopinge, ende den Kooper van gelijcken, ende geſtraft mette penen als boven.

XIII.

Ende ten eynde dat dit tegenwoordich Placcaet te beter onderhouden worde, ſo ordineren wy ſeer ernſtelijck allen Gouverneurs, Officieren, Rechten, ende Magiſtraten, *van landen, ſteden, ſterchten, revieren, brugghen, havenen, ende paſſagien*, alle goede ende ſorvuldige toeſicht te nemen, dat egheene goeden ofte perſoonen na onſe Vyanden en paſſeren, noch van hen en komen, teghen dit teghenwoordigh *verbodt*, hen verbindende daer inne eenighe conniventie oft verdragh te ghebruycken, op peene van onſe indignatie ende van deſtitutie van henne laſten, ſtaten ende officien, ende van inhabil verklaert te worden van alle andere publijcke laſten ende officien, ende van ſulcke andere arbitrale ſtraffe als men ſal bevinden te behooren. Ontbieden voorts ende bevelen onſen feer lieven ende ghetrouwen die hooft Preſidenten ende luyden van onſen Secreten ende grooten Raden, Cancelier ende luyden van onſe Rade van *Brabant*, Gouverneur van *Lymborgh*, *Valckenborgh*, *Daelhem*, ende andere onſe Landen van *Overmaze*, Gouverneur, Preſident ende luyde van onſen Raede van *Luxembourgh*, Stadtholder, Cancelier ende luyden van onſen Rade in *Gelderlandt*, Preſident ende luyden van onſen Rade van *Vlaenderen*, Gouverneur Preſident ende luyden van onſen Raede van Artois, Groot Bailiu van *Henegouwe* ende luyden van onſer ordinaris Rade tot *Bergben*, Gouverneur, Preſident ende luyden van onſen Rade tot *Namen*, Gouverneur van *Ryſſel*, *Douay*, ende *Orchies*, Bailliu van *Doornick*, *ende Doornicxſche*, *Prevoſt le Comte tot Valencyn*, *Schoutetb. van Mechelen*, ende allen anderen onſen Rechteren ende Officieren, ende die van onſe Vaſſalen dien dit aengaen ſal, hunne Stedehouders ende elck van hun beſondere, dat ſy deſe onſe teghenwoordighe Ordinantie van ſtonden aen ende alle andere ſaecken uytgheſtelt doen verkondighen een yeghelijck in zijn diſtrict, ende in de plaetſen daermen het ſelve ghewoonlijck is te doene, op peene van hondert ponden van veertigh grooten 't pont voor elcken dagh dat ſy 't ſelve uytgeſtelt ſullen hebben, ende van alle ſchaden ende intereſten van onſe Onderſaten, indien ſy eenighe daer by gheleden ſullen hebben. De welcke pene wy ordineeren onſe Procureurs en Fiſcalen, te vervolgen met alle neerſtigheydt, om daer van rekeninghe te houden t' onſen profijte, by gebreecke van welcken wy het ſelve op hun ſullen verhalen, in hunnen eyghen naem. Ende de voorſz Publicatie gedaen zijnde, ontbieden ende beveelen wy onſe voorſz Raden ende andere, dat ſy deſe voorſz Ordonnantie onderhouden ende obſerveeren, volgens hare forme ende inhouden, ſonder eenigh faveur, diſſimulatie ofte verdragh: Want ons alſoo gelieft. Des t' oirconden ſoo hebben wy onſen Zegel hier aen doen hangen. Gegeven in onſe Stadt van Bruſſel, den *negben en twintighſten* July, in 't jaer ons Heeren *duyſent ſes hondert vijf en twintigh*. Ende van onſe Rijcken het vijfde. Geparapheert *Ma. Ut.* Op de plijcke ſtondt geſchreven aldus: *By den Coningh in ſijnen Rade*, ende was onderteeckent *Verreycken*. Ende was het voorſz Placcaet ghezegelt metten grooten Zeghel van ſijne Majeſteyt, in rooden waſſche, uythangende in dobbelen ſteerte van perckement.

1626.

Ende om noch meer af-breuck te doen aen deſen Staet / ſoo heeft de Koningh doen oprechten een Compagnie ofte Admiraliteyt van Commercie, onder ſijne Onderdanen in Vlaenderen ende ſijne Gealliëerde in 't Rooydt van Duytſland / ofte aen de Zee gelegene Steden met ſijn Onderdanen in Andaluſie ende Granade. Daer van de particulariteyten (als zijnde wel aenmerckelijck) werden beheelt in 't volgende:

Compagnie van Commercie.

PHILIPS, by der gratien Godes, Coningh van *Caſtilien*, van *Leon*, van *Arragon*, ende van beyde *Sicilien*, &c. Aen allen den geenen die deſe teghenwoordige Brieven ſullen ſien, *Saluyt*. Naerdemael dat onſe Landen ende Coninckrijcken van Spanglen door Alliantie van onſe Voorſaten (Hooghloffelijcker Memorie) zijn vereenight gheweeſt, ſoo is het kennelijck aen alle de wereldt, dat een groot ghedeelte van den voorſpoet (welcke ſy hier te vooren hebben ghenooten) behoort (naeſt Godt) de naerſtigheydt van onſe goede Onderdanen, der ſelver Inwoonderen, de oprechtigheydt van hare Manufactueren, hare goede intelligentie in het ſtuck van de Commercie met de Onderdanen ende Inwoonderen van onſe andere Coninghrijcken ende Landen, ende van onſe Vrienden ende Geallieerden toe-gheſchreven te worden. Maer deſe goede intelligentie (zijnde belet geworden door de rebellie, ontſtaen in de voorſchreve Nederlanden) heeft den cours van de Commercie ſoo verre weder ghehouden, als de ongetrouwigheydt aldaer plaets heeft kunnen vinden: want in plaets dat de Koopmanſchappen ende Manufactueren van onſe Onderdanige Landen plaghten ghevocht, ende ſeeckerlijck ghetranſporteert, ende verkocht te worden in alle quartieren van de Wereldt, ſoo hebben de voornoemde rebellen de ſelve begonnen te conterfeyten, vervalſchen, verkoopen, ende over al doen paſſeeren als Koopmanſchappen ende Manufacturen van onſe ghehoorſamende Landen, ende niet te vreden zijnde van aldus haer advantagie ghenomen te hebben over onſe goede Onderdanen, der ſelver Inwoonderen, tot præjuditie van haer reputatie, ende tot notabele ſchade van hare Goederen, ende van onſe andere goede Onderdanen, als oock van onſe Vrienden ende Geallieerden, ſoo hebben ſy daer by willen voegen de Zee-roveryen, welcke men gheſien heeft datſe eenige jaren herwaerts hebben geexcerceert, ende teghens het recht der volckeren de generale Commercie van de Zee getroubleert; waer in willende voorſien na de goede genegentheyt die wy altijt gehad ende betoont hebben, tot conſervatie ende aenwas van de welvaert van onſe goede Onderdanen, ende onſe voornoemde vrienden ende Geallieerden, ende onder de ſelve te herſtellen met excluſie van de rebellen, den entrecours van de geinterrompeerde Commercie.

Doen te weten: dat, nademael wy deſe ſaecken in onſen Raedt van State in deliberatie hebben ghebracht, heb-

1626. hebben wy goedt ghevonden om op te rechten ende te ſtabileeren eene *Admiraliteyt ofte Compagnie* van onſe Onderdanen van de voornoemde gehoorſamende Landen, hebbende hare reſidentie aldaer, ende in de Coninghrijcken van onſe Kroone van *Caſtilien*, om onder haer ende onſe andere goede Onderdanen, ende onſe Vrienden ende Geallieerden te herſtellen, ende te beveſtighen, met *excluſie van de rebellen, de trafijck ende vaert onderlinghe ende nauwe* correſpondentie op het ſtuck van de *Commercie*, als in voorgaende tijden, haer toeſtaende verſcheyden prerogativen ende præeminentien, in het breede verhaelt in onſe opene Brieven op dit ſubject gheemaneert, in dato den *vierden* October des jaers *ſeſtien honderd vier en twintigh*; ende begeerende de voornoemde Admiraliteyt van deſe zijde wel te dirigeeren ende vaſt te ſtellen, ende de ſelve tot een goedt ende vruchtbaer eynde te brengen, in gevolge van die geene welcke alreede in onſe Stadt *Sevilien* gheformeert ende beveſtight is, hebben wy op het advijs als vooren, ende andere goeden raedt van deſe zijde, volgende de deliberatie van onſe ſeer beminde ende geaffectioneerde goede Moeye Me. vrouwe *Iſabelle Clara Eugenia*, by de gratie Godes *Infante van Hiſpagnien*, &c. Geordonneert ende ordonneeren aen alle ende een yegelijck onſe Raden ende Officieren, van wat qualiteyt ofte conditie de ſelve zijn, om de goede ende preciſe handt te houden aen de executie van onſe opene Brieven, de ſelve vermanende neffens alle andere onſe goede Onderdanen ende van onſe Vrienden ende Geallieerden, omme daer toe liberalijck te contribueeren haere neerſtigheydt, middelen, ende alle andere dinghen daer toe noodigh zijnde, om de executie van ſoo goede, heylſamen, ende profijtelijck werck te faciliteeren, ende ſelfs mede alle hulpe ende favorabele aſſiſtentie te geven aen de Commiſſariſſen die wy goet ghevonden hebben daer toe te deputeeren, om met die van de beſte kenniſſe ende die daer meeſt aen geintereſſeert zijn te tracteeren, ende op der ſelver advijs in onſe voornoemde Provintien ende Steden te arreſteeren de conditien bequaem tot exercitie ende vaſt-ſtellinghe van de voornoemde Admiraliteyt, ende van het gheene daer aen dependeert. Tot verſeeckeringhe deſes, hebben wy onſe Zegel aen deſe tegenwoordige laten hangen. Gegeven in onſe Stadt van *Duynkercken* den 20. Auguſti des jaers 1625. en van onſe Rijcken het vijfde; was geparapheert *Ma. Ut.* door ordre van de ſelve was geteeckent

Verreycken.

Den Koninck,

OP het gheene my is verthoont door eenighe perſoonen zijnde ſeer gedragen tot den welſtandt van mijnen dienſt, ende particulierlijk door mijne gehoorſame Vaſallen van de Landen van *Vlaenderen* van de groote verminderinge tot de welcke de *Commercie* onder haer ghekomen is, met de naturellen van deſe onſe Coninckrijcken, ende hoe ſeer noodigh het ſoude zijn om de ſelve tot een beter ſtaet te herſtellen, door ſoodanige bequame middelen, om de ſelve te verſeeckeren tegens de ſchaden welcke zy tot deſen dagh toe verſocht ende geleden hebben; ende eyndelijck van de traffijck tuſſchen de voornoemde Staten van Vlaenderen te herſtellen ende ſtercker te maecken: alles tot beneficie van de natuyrlijcke Inwoonderen der ſelver, ſonder dat nochtans de rebellen van Hollandt geenſints hier in ſullen getrocken worden. Soo iſt dat onder vele ende verſcheyden middelen die my voorgehouden ſyn, ick geadviſeert hebbe, dat het ſeer nootſaeckelyck ſoude ſyn inden Staet alwaer d'affairen nu ſyn om te formeren ende te maken eene *Admiraliteyt*, in welcke ſullen mogen komen alle de natuyrlijcke Inwoonderen van onſe gehoorſamende Provintien in *Vlaenderen*, ende die gene onder haer welcke in Spaignen reſideren, particulierlyck de *Confreres van de Confrerye* ende Capelle van St. *Andries* in de Stadt van *Sevilien*, welcke de naem voert van *Vlaemſche ende Hoochduytſche Natie*: als oock mede die geene vande voornoemde Natien welcke reſideren in onſe gehoorſamende Landen van *Vlaenderen*, ofte *Duytſlandt* ende de voordere Provintien, die negotieren ende traſycqueren in deſe Koninckrijcken van Spangien ende in onſe ghehoorſamende Landen, ſpecialijck van *Andaluſia* ende het Coninckrijck van *Granade* af tot in de voornoemde Provinten, ende in de voornoemde *Noordelijcke Landen*, alwaer de Commercie vry ende open is, hebbende (ſegh Ick) aen verſcheyden van onſe Officieren ende perſoonen van groote kenniſſe belaſt om over de affairen te confereren, ſoo hebbe Ick gheaccordeert op de redenen die de ſelve my gherepreſenteert hebben, ſoo voor 't gemeene welvaren van die Provintien, als van anderen: als oock om de liefde die ick draegh tot den welvaert van mijne Staten (ſonder prejudicie van eenige vredens Tractaten die ick hebbe met verſcheyden Koningen, Princen Republijcken, Steden ende plaetſen; welcke Tractaten ſullen blijven in haer kracht en vigeur, neffens de traffijck ende Commercie welcke met haer geduyrt heeft tot deſen tijt toe, alle mijne Vaſallen daer mede in begrepen, welcke niet ſullen vermoghen in te komen noch te negotieeren onder de faveur ende macht van deſe *nieuwe Admiraliteyt*, na dien het mijn Intentie is, van niemant te prejudiceren, nochte in de ſelve Tractaten yets te vernieuwen) dat eene *Compagnie ende Admiraliteyt* ſal ghemaeckt ende aengheſteit worden: ende om 't ſelve te doen heb ick daer toe permiſſie ghegheven, op de *conditien, declaration, privilegien, gratien ende vryheden*, welcke hier naer ſullen verklaert worden, onder welcke die gheene die in de ſelve ſullen komen haer ſullen verbinden, om de ſelve naer te komen in die forme ende inhout als hier naer ſal geſeyt worden.

I.

Om de redenen ende oorſaecken voornoemt, ſoo is mijnen wille datter zijn ſal een *Conſulſchap* ofte Compagnie, met de Tytel van de *Admiraliteyt van de Commercien tuſſchen onſe ghehoorſamende Landen van Vlaenderen ende de Noordelijcke Provintien, met de Provincie van Andaluſia* ende Koninghrijcken van *Granada*: dat die gheene welcke ſullen zijn van de voornoemde Compagnien, onder haer ſullen verkieſen tot het Gouvernement ende Adminiſtratie van de ſelve, *ſeven* perſoonen van *qualiteyt, van goedt verſtandt ende rijck van Erfgoederen, in Spangien ghepractiſeert, ende ervaren in de Commercien van Europa*, &c. welcke tockomen ſal de bedieninghen ende het Gouvernement van alle 't gheene de voornoemde *Admiraliteyt* ofte der ſelver *Commercie* ende *Navigatie* eenighſints aengaen ſal, &c. Welcke ſullen formeeren de Ordonnantien ende Inſtructien die ſy oordeelen ſullen alderbequaemſt te zijn tot de Adminiſtratie ende Gouvernement van de ſelve Compagnie: welcke ghedaen zijnde, ſullen de ſelve aen my ghepreſenteert worden, op dat ick belaſte dat de ſelve moghen gheapprobeert ende geconfirmeert worden; ende ſoo de ſelve rechtmatigh ende approbabel zijn, ſal ick ghebieden de ſelve inviolabelijck naer te komen ende te volbrenghen, als zijnde mijne Wetten ende Ordonnantien.

II.

Mijn wille is mede om haer te gheven ſoo wel de Civile als Criminele *Juriſdictie*, over al 't geene ſal dependeren ende behooren aen de voornoemde Admiraliteyt, deſſelfs handelinghen ende Commercien, ſoo ende ghelijck 't ſelve gepractiſeert wort in het Huys van Onderhandelinge ofte Compagnie van de Commercie van *Indien* 't welck tot *Sevilien* is. *Item*, Ick ſal verkieſen en nomineren na haer begeerte een Rechter, zijnde *Doctor* in de Rechten, een perſoon van goede wetenſchap ende conſcientie, welcke in de eerſte inſtantie ſal komen oordeelen van alle de voornoemde toevallen, ende dat in de ſelve forme ende maniere ghelijck ghepractiſeert wordt in het *Conſulaerhuys* van de Kooplúyden van *Sevilien*. Ende in 't regard van de *Sententien* dieder ſullen ghegheven worden, ende der ſelver Appel ſal directelijck gaen aen den Raedt ofte Rechterſtoel welcke ick in dit Hof voor haer ſtellen ende formeeren ſal, met inhibitie aen mijnen Raedt van Juſtitie, aen de Alcades van mijn Huys ende mijn Hoff, aen mijne Raden, Canceleryen, Audientien, Rechtbancken ende

Digitized by Google

1626. Gherechten van het Koninckrijck, daer van eenighe kenniſſe te nemen, 't ſy door wech van Appellatie, recours van exceptie ofte door eenighe andere forme, hoe 't ſelve ſouden moghen zijn: willende alleenelijck dat de perſoonen by de voornoemde Compagnie genomineert ende gheeligeert, ende den rechten welcken ick ſal nomineren, kenniſſe ſullen nemen van de eerſte inſtantie, ende by appel de preſidialen Stoel, welcken ick in dit Hof ſal formeren ende erigeren, alwaer de appellatien ten laeſten uyt eynde ſullen geeyndicht ende getermineert worden, ſonder datmen daer tegen ſal konnen of mogen voorſien by ſupplicatie ofte eenige andere inſtantie, daer in begrepen de ſomme van vyfthien hondert, nochte eenighe Inſtitutie, na dien dat in deſe qualiteyt van materien de kortheydt van Iuſtitie gherequireert wort ſelfs tot beneficie van de Parthyen. Item ick accordere ende Octroyere aen de ſelve door deſe tegenwoordige, de macht om te mogen verkieſen en nomineren een Fiſcael, Griffier, Sepier en Portier neffens alle de Officieren die ſy ſullen oordeelen haer van nooden te zijn tot de voornoemde Adminiſtratie van Iuſtitie, in 't geen van de voornoemde Admiraliteyt dependerende is.

III.

Ick ſal oock belaſten dat haer ſal gegeven worden eene hooghe ende leghe kamer ofte Sael in de Beurs van *Sevilien*, alwaer ſy hare Vergaderinge, by eenkomſten ende andere handelingen tot de Admiraliteyt behorende ſullen houden, ghelijck het ſelve oock hebben den *Prior*, *Conſuls* ende *Griffiers* van de *Alvarie*; na dien het altoos de *Nederlantſe* natie geweeſt is, dewelcke het naeſte ghecontribueert heeft tot de Fabrijcke van de ſelve, van 't begin van hare fundatie ende oock van de Commertie.

IV.

Dat alle de gene welcke negotieren ſullen in de Noorderlijcke Landen van de Provincie van *Andalouſie* ende het Koninckrijck van *Granada* af, ſoo wel Ingeboornen als vreemdelinghen, ſullen gedwongen weſen te recht te komen voor de voornoemde Vergaderinghe van de Admiraliteyt, 't ſy in perſoon ofte deur een Procureur, ende te obedieren op 't gheene haer ſal gheordonneert worden, op de peenen by de Ordonnantien daer op gheſtelt: oock mede die gene, welcke ſullen gekoſen worden totte executie van een ſaeck, waer toe ſy ſullen ghelaſt werden deur de Vergaderinghe, ſullen ghehouden zijn 't ſelve aen te nemen, ende daer over ſorghe te draeghen, ende ſullen haer daer niet van moghen eximeren, ten ware de ſelve eenighe importante affairen hadden die haer daer van mochten beletten, ende dat op 't oordeel ſelfs van de Vergaderinge.

V.

De *gagien ende Salariſen* van de ſeven perſoonen welcke ſullen gheeligeert worden, om te hebben het Gouvernement en adminiſtratie van de voornoemde Compagnie ende Admiraliteyt, en die van alle de andere kleyne nootwendighe Officieren ende die dependeren ſullen van de ſeven voornoemde geeligeerde, ſullen gheaſſigneert worden, om dat deur deſe middel d'executie ende de effecten van dien ſullen verſekert worden: want hebbende om haer te onderhouden in 't exerceren van hare Officien, ſalmen haer de ghelegentheyt benemen om niet qualijck te gebruycken, ende alle inconvenienten. Wat aengaet het ſurplus van de nodige onkoſten, pajementen en andere occaſien die haer mochten preſenteren, dat ſal betaelt werden, als gheſeyt ſal werden, met d'onkoſten van de Compagnien deur den betaelder van de ſelve, ofte deur den geenen die de bedieninghe ſal hebben.

VI.

De voornoemde *Admiraliteyt* ſal ghehouden zijn ordinarelijck te hebben ende te onderhouden *vier en twintigh* ſchepen van *ſes a ſeven duyſent* tonnekens, ghewaepent totten oorloch, te timmeren, en t'onderhouden op de koſten van de Nederlantſche Natie, zijnde ende reſiderende in Spangien en in de gehoorſamende Provintien van Vlaenderen, oock van de Hoochduytſen, ende eyntlijck van alle andere die in de voornoemde Admiraliteyt ſullen komen: welcke *vier en twintigh* ſchepen ſullen binnen twee jaren ghewapent ende in goede ordre ende equippage zijn. 1626.

VII.

De voornoemde Compagnie ſal oock gehouden zijn om my te proponeren drie perſoonen, zijnde mijn Onderdanen ende Vaſallen, om de charges te bedienen van *Admirael* ende *Vice-Admiraels* ende de andere Hooft-Officieren welcke in deſe Vloot ſullen commanderen: dat ſoo de ſelve alle of een gedeelte van haer, inghebooren zijn, reſiderende in de Provintien van *Vlaenderen*, ſullen voor alle andere geapprobeert, ende aengenomen werden door de Doorluchtige *Infante Iſabelle* mijne Moeye. En ſo de ſelve zijn uyt eenige van mijne andere Koningrijcken, ſullen de ſelve gehouden zijn te hebben een Approbatie van den Vice-Roy, Gouverneurs, ende Capiteynen Generael van de ſelve. Vorders ſullen gheadmitteert worden tot het exercitie van de voornoemde bedieningen, alle mijne goede ende getrouwe Onderdanen, uytgenomen nochtans die van een vreemt Landt ende Natie, (behalven die van de Hooghduytſche Natie) ſoo daer niet eenighe mijne expreſſe ende particuliere diſpenſatie tuſſchen komt, neffens het conſent van de Compagnie.

VIII.

Dat voor de proviſie, onderhoudinghe ende *Ammunitie* van de ſchepen van de voornoemde Admiraliteyt, ſal de Compagnie alle 't gene laten koopen dat de ſelve van nooden ſal hebben, ghelijck de ſelve oordeelen ſal het beſt ende bequaemſt te ſullen zijn, waer over ick mijne Officieren van de Juſtitie laſten ſal om de ſelve t'aſſiſteren en favoriſeren, indien ſy de ſelve van nooden ſullen hebben: belaſtende nochtans dat alle 't geene de ſelve in koop, 't ſelve tot behoorlijcken prijs betalen. *Item*, dat de ſelve geen Koninclijcke rechten ſal betalen van alle 't geene gekocht ſal worden tot opbouwinghe ende toeſtellinge van de voornoemde ſchepen: de ſelve ſal oock niet vermogen te koopen om wederom te verkoopen, nochte om het ſelve aen eenigh particulier ofte ander geinterponeerde perſoon te geven, ende ſal niet anders koopen dan 't gheene noodigh ſal zijn tot employ ende vaerdigh maecken van de voornoemde ſchepen.

Aengaende het lichten ende ontfanghen van de penninghen, ſal de ſelve my in mijne Raden van State om permiſſie daer toe verſoecken, vertoonende de quantiteyt en d'effecten van dien, ende de ſaeck tot de welcke de ſelve ſullen geemployeert werden.

IX.

Alle de *Proviſien* ende *Ammunitien* die de voornoemde Admiraliteyt ſal hebben, tot noodighe onderhoudinge van hare ſchepen, ſullen de ſelve niet mogen ontnomen ofte daer van ghepriveert werden, in wat gelegentheyt 't ſelve ſoude mogen weſen, alwaer het ſchoon ſelfs voor een nootwendighe ſaecke tot mijnen dienſt, ten zy met expres conſent van de voornoemde Admiraliteyt.

X.

Item, de *preferentie van de cargeſoenen* toebehoorende d'ingebooren van deſe onſe Koninckrijcken (ende nadiender niemant is die ſich tot de *cargeſoenen* begeeft ofte preſenteert) ſo ſullen die van de tegenwoordige Admiraliteyt in alle Havenen daer toe ghepreferteert werden, 't zy wat partyen de ſelve ſouden willen laden: Ende ſo wanneer daer gheen ſchepen van de Admiraliteyt ghevonden werden, ſullen de ſchepen van de particuliere Nederlanders ende van d'andere gehoorſamende Landen voorgaen, ſo dat hare ladinghe gheſchiede voor de Havenen van de ghehoorſamende Landen, voor eerſt hebbende licentie ende permiſſie van de Vergaderinge van de voornoemde Admiraliteyt.

XI.

Dat in eenige plaetſen alwaer de ſchepen ghewapent voor ende in den naem van de voorn: Admiraliteyt ſullen gevonden werden, ſo wel in deſe onſe Koninckrijcken als in onſe ghehoorſamende Landen van *Vlaenderen*, ſullen de ſelve d'eerſte zijn in ordre ende rangh van alle de Koopvaerders van andere geweſten, ſchoon de ſelve zijn en behooren tot andere particuliere *Admiraliteyten*, welcke haer onder de ſelve ſullen begeven, en ſullen de ordren

Digitized by Google

1626. ordre ontfanghen die de ſchepen van de voornoemde Admiraliteyt haer ſullen gheven tot datſe van malkanderen ſcheyden. Willende oock dat de ſelve particuliere Koopvaerders zijnde geladen in een Haven, haer vertreck niet ſal getardeert worden nochte in 't roeyen oft zeylen in Zee. In wat plaetſen mijne Koninckliycke Vloten ſullen gevonden worden, oft eenige van der ſelver Galeyen, ſullen de ſchepen ſo wel van de voorn: Admiraliteyt als andere, den geenen die mijne Vloten ofte Gallioenen ſal commanderen, geduyrende den tijdt en het verblijf van de ſelve in die plaetſe, ghehoorſamen. Oock ſullen de voornoemde ſchepen vande voorn: Admiraliteyt, geene macht hebben om de ſchepen van particulieren welcke uyt de Weſt-Indien ſullen komen, of die geladen daer nae toe gaen, te moghen arreſteren, nochte de ſelve van hare reyſe te beletten: Maer nochtans indien de ſelve zeylen, ende eenen kours houden naer de Havenen van Spangien, ſullen de ſelve volgen de kours ende ordre van de Admiraliteyt.

XII.

Ick conſentere ende vinde goet dat de voornoemde Admiraliteyt ſal vermoghen te armeeren ende den oorlogh te voeren, ofte koopmanſchap te drijven (hoewel het ſelve is teghens onſe Ordonnantien) met de ſchepen die ſy ſullen ghenomen hebben, ghetimmert in de Eylanden van de Rebellen, ende dat ſy de ſelve ſullen mogen confiſqueren; ende ſullen vryelijck met de ſelve mogen gaen in alle plaetſen, de ſelve te verkoopen die ſy bevinden ſullen dat niet bequaem zijn tot de Navigatie; by ſoo verre nochtans dat ſy de ſelve niet verkoopen en willen nochte aen eenige andere ſuſpecte perſoonen, nochte daer men eenighe vreeſe van ſoude mogen hebben, dat ſy de ſelve wederom ſouden moghen verkoopen; ende dat die gheene die de ſelve ſouden koopen, 't ſelve doen ſouden om met de ſelve daer mede in Zee te gaen, in de ſelve maniere als vooren.

XIII.

Dat de ſchepen ſoo van Oorlogh als van Koopvaerdy, van de Rebellen ende andere vyanden, welcke ſullen ghenomen ende vermeeſtert werden door de ſchepen van Oorlogh van de voornoemde Admiraliteyt, ſullen ghetracteert worden in de ſelve forme ende deur de ſelve Wetten, als die gheene die ghenomen worden van mijne Vloten van *Alto-borde* ofte *Hoogerboort*, ende de Galeyen van Spangien; my altijdt reſerverende voor mijn Koninckliyck recht het *thiende* deel van de beuyt.

XIV.

Wat aengaet de *vier en twintigh* ſchepen welcke de voornoemde Admiraliteyt altijdt ghereedt ſal houden, ofte meer, nae dat de ſaeck 't ſelve vereyſcht, ſullen tot geene andere ſaecken geemployeert werden, als tot vermeerderinghe van de trafijck van deſe Koninckrijcken ende ghehoorſamende Staten van *Vlaenderen*: convoyerende en aſſeurerende de andere Koopvaerdy ſchepen, welke uyt Spangien ſullen gaen trafiqueren in de Noorderlijcke Landen, ſonder dat de ſelve tot eenige andere effecten ſullen mogen gebruyckt worden: Ick beloove oock dat ick geen ordre ſal gheven datmen de ſelve van haer ordinaris employ ſal diverteren. Ende ſoo het ſomwijlen mocht van nooden zijn, dat de ſelve voor mijnen dienſt ende den dienſt van de voornoemde Admiraliteyt tot andere dingen wierden gheemployeert, ſal Ick belaſten datmen van te vooren met die van de Vergaderinge van de voornoemde Admiraliteyt ſal tracteren en accorderen, 't welck niet ſal gheſchieden ſonder hare bewilliginge. Aengaende de reyſen die de voornoemde ſchepen ſullen doen, varende op reeckeninge van de Admiraliteyt, haren uyt ende inganck van de Havenen, ſal gheſchieden volghens de Ordonnantien ende bevelen die de voornoemde Vergaderinge haer gheven ſal, ſonder door eenighe andere weghen te kunnen oft moghen ghearreſteert ofte belet worden, wat het oock ſoude moghen weſen.

XV.

Op dat oock de voornoemde ſchepen welcke ſullen geequippeert zijn voor de ſelve Admiraliteyt, mochten verſien worden van *Zeeluyden* en *Bootsghe ſellen*, ſoo iſt dat ick de ſelve verlof ende Licentie geef, dat ſy de ſelve ſal vermogen te mannen ende te voorſien van Volck van alle de *Noordelijcke* Natien, ſelfs van *Ingeborenen van de Rebellen*, de Staten, wel verſtaende datſe *Catholijck* zijn, ende datſe woonen buyten de Landen vande voornoemde Staten, ende na by de gehoorſamende Provintien. 1626.

XVI.

Alle mijne Natuyrlijcke Vaſallen van de ghehoorſamende Staten van Vlaenderen ende hare kinderen, ſo wel in Spangien als in Vlaenderen reſiderende, welcke ſullen participeeren in de Executie ende Protectie van de voornoemde Admiraliteyt, ſullen geprefereert worden tot alle vacante Officien in de voornoemde Provintien, welcke zijn ſullen van hare qualiteyt ende profeſſie, om de ſelve Perſoonelijck te bedienen.

XVII.

Om de groote ſatiſfactie die ick heb van de voornoemde *Nederlanders* mijne Onderdaenen, ende de *Hooghduytſchen* welcke hare reſidentie hebben in myne voornoemde Stadt van *Sevilien*, ende om den yver die ſy tonen om my te dienen in deſe Admiraliteyt, ſoeckende ende Promoveerende de vermeerderinghe ende uytbreydinghe van de voornoemde commercie, ende te beletten alle bedriegeryen die de Ingheborenen van de rebellerende Provintien pleghen in de voornoemde Commercien, door *ghe ſuppeneerde ende uytgemaeckte Perſoonen*; my vertrouwende (ſegh ick) dat door haer middel de voornoemde *frauden* in het toekomende ſullen ontdeckt ende belet werden; ſoo vinde ick goet ende gheve haer volle macht ende Commiſſie in de beſte ende ſuffiſantſte forme ende maniere als ſal kunnen gheſchieden, op dat die gheene, welcke geſtelt ſullen worden door de Vergaderinghe van de voornoemde Admiraliteyt, ſullen vermooghen te viſiteren, alle Koopmanſchappen welcke in ende uyt de Havenen van *Andaluſia* ende het Koninckrijck van *Granade* naer het Noorden ſullen gaen ende komen: Dat de ſelve oock ſal mogen hebben ende behouden bequame perſoonen om de ſelve viſite te mogen doen; ende om de ſelve te authoriſeren, ſoo willen wy dat de ſelve gheſchiede in de preſentie vande *Corregidor*, ofte een van de principaelſte Officieren van de plaets, ofte wel van de perſoonen, welcke ick nomineren ſal om 't ſelve te doen; Waerſchouwende dat de voornoemde Ghecommitteerde perſoon ſal van de eerſte inſtantie de *recerche* doen, om de inconvenienten welcke ſouden moghen gheca uſeert worden door het uytſtel van het ſelve te doen, het welck hy nochtans doen ſal mer den Schrijver die de Acte ſal inſtellen, op dat hy moghe reeckenſchap gheven aen de Vergaderinghe van de Admiraliteyt, ende daer naer aen my, op dat ick mach belaſten het gheene dat noodigh ſoude moghen zijn, ghelijck 't ſelve in 't breede verklaert is in de particuliere Inſtructien op dat ſubject ghemaeckt. Oock verſtae ick dat de *viſite* begonnen zijnde ende de ſaecke zijnde geprevenieert door de voornoemde Admiraliteyt, ofte door den perſoon door de ſelve daer toe gecommitteert, dat de *Ordinaris Juſtitie* van de plaetſen haer niet ſal mogen indringen in 't geene de voornoemde viſite ſoude mogen raken, nochte by wege van recours ofte exces, ofte eenige andere forme ofte maniere. Willende dat de voornoemde viſite begoſt ende ghepreveniéert door de Officieren van de Admiraliteyt, de ſelve toebehooren ſal; verbiedende in dit Cas aen alle Hoven van Juſtitie ende Koninckliycke Bancken om de ſelve te erkennen: na dien het mocht ghebeuren datter eenich exces wierde ghepleecht, dat de ſelve mogen reeckenſchap geven aen den Raet oft Rechtbanck, welcke ick in dit Hof ſal eligeren, voor de appellatien dieder ſouden voorvallen van weghen de Vergaderinghe van de voornoemde Admiraliteyt.

XVIII.

Daer en boven ſoo Octroyere ende gheve ick aende voornoemde Admiraliteyt, de *Confiſcatien van de ſchepen* ende van de verboden goederen ende Koopmanſchappen toebehoorende de *Rebellen* ende hare geallieerden, welcke naer denunciatie gedaen door de voornoemde Admiraliteyt ofte door hare Vergaderinghe, in de Havenen ofte in de volle Zee ſullen genomen zijn,

Digitized by Google

1626. zijn, sal de executie van de voornoemde confiscatie gedaen worden van de eerste instantie af, even gelijck in 't appel: van gelijcken mede die goederen welcke sullen ghenomen ende geverifieert worden toe te hooren de voornoemde *Rebellen* ende hare ghealliecrden, al waren de selve in de *derde handt*, ofte van luyden die de selve van haer souden ghekocht hebben, ende alsoo overghebracht in het Rijck: ende sal in gelijcke voorval teghens de verkoopers gheprocedeert worden, na dien sy niet vermoghen te hebben noch te houden, soodanighe Koopmanschappen van de uyre ende den dagh van 't verbodt, 't welck als dan gepubliceert is ende haer ghenoegh bekent ende alsoo geen ignorantie kunnen pretendeeren; regard nemende op den tijdt die ghegepasseert is van den dagh af van de Publicatie. Item, ick schencke haer alle de dinghen, die de selve sal kunnen bemercken ofte vinden dat ghetrocken ende ghetransporteert wort uyt dese Koninckrijcken sonder mijne permissie ende tegens mijne Ordonnantien, te weten, *Gout, Silver, Realen, Peerlen ende Iuweelen:* alle welcke dinghen, door haer gheapprehendeert zijnde, ick haer volle macht ende jurisdictie gheve, om de selve te confisqueeren, tot profijt van de voornoemde Compagnie, om geappliceert te worden tot onderhoudt van de voornoemde Vergaderinghe ende Admiraliteyt, sonder dat eenighen *Raet, Rechtbanck, Hoff van Iustitie ofte Rechter* wie het sy, de selve daer in eenighsints belet sal moghen doen, na dien ick haer de kennisse beneme, naer dat de voornoemde Admiraliteyt de selve ghesaiseert sal hebben, latende daer en boven nochtans de kennisse van de voornoemde Raeden ende Rechtbancken in hare kracht ende vigueur; Item, mijn wille is, ende de selve sal zijn eene precise Obligatie aende voornoemde Admiraliteyt, dat alle 't geene 't welck voortkomen sal van de voornoemde saecken, sal gheemployeert ende aengheleyt worden tot het timmeren ende equipperen van de voornoemde *vier en twintigh* schepen ende totte salarisen, welcke sullen gheordonneert werden voor de persoonen ende Officieren van de voornoemde Compagnie, ende van de Rechtbanck ende Raedt die ick sal verkiesen voor de appellen: reserverende alleenelijcken voor mijnen Koninckliycken *Fiscael* het *tiende deel* van alle de condemnatien, denunciatien ende confiscatien, in somma van alle de dingen hier vooren gementioneert.

XIX.

Item, mijne wille is dat om de selve consideratien ende effect als vooren, de voornoemde *Nederlantsche* ende *Hooghduytsche Natien* sullen vermoghen op hare Koopmanschappen ende alle 't gheene dependeeren sal van dese Admiraliteyt, soo voor 't tegenwoordige als toekomende, te repartieeren ende te lichten *een par cent*, soo wel voor 't inkomen als uytgaen van Spangien, 't welck mede gheappliceert ende gheemployeert sal worden tot de onkosten in het voorgaende capittel ofte artijckel gherapporteert. Ende aengaende de somme waer toe monteren sal 't gheene hier uyt sal voortkomen, welcke sal konnen gesien worden uyt de Boecken ende Registers van de Bewinthebberen van de voornoemde Admiraliteyt, sonder eenighe andere preuve; sal ick belasten dat de selve sal ontfanghen ende ghelicht worden tot de quantiteyt en de somme van *veertbien milioenen* van *Maravedis*, voor yder Iaer, welcke sal gheconsigneert worden met het *tiende deel* van confiscatien, denunciatien ende condemnatien mijnen Koninckliycken Fiscael toe-behoorende; ende soo daer yets aen manqueert, sal ick ordre gheven op dat de voornoemde somme betaelt worden op een prompte ende effective consignatie.

XX.

Daer en boven, ende op dat met meerder punctualiteyt gheeviteert worden de fraude dieder gheweest zijn in voorgaende tijden, om in en uyt te voeren de Coopmanschappen van Contrebande ende *monopolie*, sal ick belasten datmen sal verkiesen inde stad van *Sivilien* ende in alle andere Zeehavenen van de voornoemde Provintie van *Andalousie* en Koninckrijck van *Granada*, eenige persoonen van negotie, zijnde Nederlanders ende mannen van confidentie, bequaem ende solvabel, aen de welcke volgens hare Electie, alle de andere koopluyden voor hare toekomende actien sullen cautie stellen, ende dat tot contentement ende satisfactie van den Admirael ende van de Raedt ende Rechtbanck, welcke ick sal belast hebben te verkiesen in dit Hof voor de Appellen. 1626.

XXI.

Ick sal nochmaels belasten om by *Edict* te publiceren, op dat niemant eenighe oorsaeck van ignorantie moge pretenderen: datmen in geenderley manieren hoe het zy, in dese onse Koninckrijcken sal moghen hebben ofte houden eenighe koopmanschappen, welcke *ghefabriceert* zijn in de Eylanden van *Hollandt* ende *Zeelandt*, 't zy de selve de *Rebellen* toebehooren ofte niet, ende verklaren de selve voor *prijs* in de selve instant met de andere koopmanschappen, die men by de selve sal bevinden, na dat den ghedeclareerden termijn sal gepasseert zijn, niet teghenstaende de selve zijn ende toebehooren andere Rijcken ende Landen, ende inder daedt, verklare ick de selve van nu af aen als van die tijdt verlooren, gevende volle macht aen de voornoemde vergaderinge om de selve te apprehenderen ende condemneren als goeden prijs; waer over ick ordonnere dat de confiscatien sullen geemployeert worden tot de onkosten van de voornoemde Admiraliteyt; voorbehouden nochtans het thiende deel voor mijn Koninclijcke recht ende Domeyne, als van de andere dinghen hier vooren gementioneert.

XXII.

Ick sal mede ordonneren ende verklaren gheconfisqueert ende verlooren, ghelijck ick de selve van nu af aen soodanigh verklare *alle vruchten, manufacturen, handtwercken, ende dingen van Indien* ende *China*, welcke uyt de Noorderlicke Landen in Spangien sullen gebracht werden: te weten, *Specerijen en Dreguen, Linden, Catoenen, gesponnen en geweefde Syde, geweven ofte ongeweven hayr, ander geweefsel, Damasten, Satynen, Taffeta, Felp, Ras, ende anders:* eyntlijck alle koopmanschappen die van die kusten komen, van wat soorte ofte qualiteyt de selve soude moghen zijn, 't zy dat de selve zijn van de selfde fatsoen ende maniere als de geene, welcke ghemaeckt ende gheweven zijn in de Landen van de *Rebellen:* ende al schoon de selve uyt *Indien* ende *China* ghebracht zijn door andere Natien, soo geve ick nochmaels de macht ende Jurisdictie aen de voornoemde Vergaderinghe, op dat de selve daer van kennisse neme ende daer nae rechte, met inhibitie ende verbodt aen alle andere Rechters, om daer van kennisse te nemen, ende dat sy de selve applicere voor de onkosten voornoemt, altijt reserverende het *thiende* deel voor mijnen Koninghlijcken Fiscael, gelijck ick 't selve geordonneert hebbe. Welverstaende dat dit niet moet verstaen worden van de koopmanschappen welcke uyt *Portugael* sullen gekomen zijn, ende welcke uyt *Indien* ghebracht zijn in de schepen van dese Koninckrijcken.

XXIII.

Item, Ick sal beveelen op soodanighe straffe als mijn goet sal duncken, dat die gheene welcke eenige vruchten ofte koopmanschappen uyt Spangien sullen trecken, sullen *cautie stellen* (aleer sy de selve sullen moghen vervoeren) 't zy dat sy de selve brenghen in onse gehoorsamende Landen, ofte aen die van mijne vrienden ende geconfoederoerde: ende dat de Admiraliteyt de selve *cautie* sal stellen voor de schepen welcke hy sal afvaerdigen: ende soo hier ter contrary wordt gegaen, sullen de selve onderworpen zijn de straffe die ick daer toe sal ordonneren, van de welcke ick haer alleen sal quijt schelden de onkosten, welcke sullen geemployeert worden ten fine als vooren, altijt reserverende het *thiende* deel 't welck my sal toebehooren.

XXIV.

Item, de voornoemde Vergaderinge (met consent van de Patronen van de Schepen ende anders niet) sullen vermoghen de gheapprehendeerde ende *ghenomene goederen* om de voornoemde oorsaecken te transporteren uyt de Havenen alwaer de selve gesaiseert zijn, niet teghenstaende daer consignatie op gedaen is geweest, en de selve laten brenghen tot *Sevilien* ofte eenighe andere

plaets,

Digitized by Google

1626. plaets, ghelijck sy het selve alderbequaemst sal oordeelen om alsoo voor te komen de frauden dieder ordinaris ghepleecht worden in soodanighe occasien. Oock mede soo de voornoemde partroonen consenteren, soudemen naer de eerste uytspraecke ende sententie van confiscatie van 't gheheel ofte deel, de voornoemde gesaiseerde goederen onder benefitie van publijcke Inventaris, op goede reeckeninghe ende bescheyt kunnen verkoopen ende distribueeren, waer van het gelt ende de penninghen die daer van sullen komen op *deposito* gheleydt sullen worden totte definitive uytspraeck ende sententie, volghens het welcke, soo 't ghebeurt dat de eerste sententie van confiscatie gherevoceert wort, ende dat de restitutie van de goederen ofte een gedeelte van de selve geordonneert wort, 't selve sal gedaen worden met restitutie van de penningen diemen daer van sal ontfanghen hebben, nochtans altijt rebatterende de onkosten van de *vendue*.

1626.

XXV.

Ende om te hebbe eene veel grooter en volkomener intelligentie van de *frauden* ende bedriegheryen, die de *rebellen* ghewoon zijn ende soecken voort te setten, als hebbende ende schuylende hare Coopmanschap in dese onse Koninckrijcken, ende om alle naersticheyt te ghebruycken, segh ick, om hare desseynen te mogen weten ende verstaen, soo houde ick voor goet ende seecker, dat de Officier van de voornoemde Admiraliteyt moge houden secrete correspondentien (op 't advijs en consent van de Vergaderinge) in de eyghen Havenen van de rebellen en andere vyanden.

XXVI.

Op dat oock tot præjuditie van de goede effecten welcke kunnen ghehoopt ende verwacht worden van de formeeringe ende instellinghe van dese Admiraliteyt, ende tot benydinghe van het beneficie dat men beneemt aen onse andere Koningrijcken, om daer van te disponeeren, tot faveur van *Andaloesie*, van *Granade*, ende van de voornoemde Compagnien, soo is 't: dat eenighe intenteeren, machineeren ende formeeren alderhande beschuldingen, bedriegeryen, archlistigheden ende quaetwilligheden teghens die van de Vergaderinghe van de voornoemde Admiraliteyt om de selve te suspecteeren, ende door dit middel het eynde ende conclusie van soodanighen importanten ende noodtwendighen Negocie ende Trafijcq te beletten. Soo is mijnen wille: dat die van de Vergaderinghe niet sullen moghen ghecroepen, gheciteert, ofte in recht noch buyten de selve vervolgt worden voor alle soodanighe fauten ende delicten die sy souden moghen hebben begaen voor de receptie in dese Vergaderinghe, alsoo dat van nu ende van die tijdt af ick de selve *remitteere* de verdiende straffen voor de selve van alle ende yeghelijcke fauten die men haer soude konnen imputeeren, ofte teghens haer bewijsen. Ick beveele oock dat soo uyt de Eylanden van *Hollandt ende van Zeelandt* voortaen in eenighe van mijne Koninghrijcken eenige Koopmanschappen moghten aenkomen by forme van *toesendinghe in Commissie*, dat de selve Vergaderinghe de handt daer op legghe; want het soude ghebeuren, dat door middel van soodanighe Negocianten, de rebelleerende Staten ofte andere particuliere souden haere Koopmanschappen in *Commissie* senden, sonder kennisse ende tot præjuditien van de voornoemde Vergaderinghe, alleenlijck om te troubeleeren de effecten, welcke men nu vervolghen, waer op men nootsaeckelijck dient te letten, ende acht hebben te slaen.

XVII.

Aengaende de *Jurisdictie* ende kennisse van alle ende yedere materyen, welcke in eenigher maniere sullen concerneeren ende dependeeren van de voornoemde Admiraliteyt, dat selve (segh ick) sal belanghen in de eerste instantie aen de *Vergaderinghe*, ende d'appel aen de Raedt die ick eligeeren sal in dit Hoff: Het selve gheve ick haer van nu af aen alle andere Rechters daer buyten ghesloten, verbiedende, gelijck ick verbiede aen die van mijnen Rade, Rechters ende Hoff, Canceleryen, Audientien, en generalijk aen alle andere Raden, namelijcken die van de Staet en Krijgs-raet, en aen alle andere Recht-bancken, Rechters, ende ordinaris Justitien van alle de Steden ende plaetsen van dese Rijcken soo Koninghlijcke als Heerlijcke, ende voornamentlijck aen de Cancelerye van *Granade*, Audientie ende Regent van *Sevilien*; alsoo dat noch by weghe van Appellatie, klachte, excès, ofte eenighe andere forme ofte maniere hoe het selve soude zijn, de selve haer daer mede sullen bemoeyen, naedien de eenighe kennisse daer van alleen toe komt de voornoemde Vergaderinghe ende de voornoemde Raedt, in de forme voornoemt, ende niet aen eenigh ander persoon ofte Recht-banck, wie het selve soude moghen wesen. Derogere derhalven, cassere ende annullere alle de Wetten die hier teghen zijn, even ende ghelijck of de selve alhier ter plaetsen gherapporteert ende expresselijck en in 't particulier ghementioneert waren. Bevelende wel expresselijck d' een soo wel als d' ander, daer in begrepen de *Capiteynen Generael* van mijne Armeen, Vloten ende Galeyen, om het contenu van dese teghenwoordighe Cedulle van poinct tot poinct wel te bewaren ende te doen observeren, ende alle het gunt ick haer beveelen sal te sullen doen tot executie van de selve; haer beloovende te sullen gheven ende presteren alle tijdt ende in alle occurrentien mijne hulpe, faveur ende assistentie, op dat de selve mach hebben een geheel ende volkomen effect, ghelijck het is ende, bevonden sal werden te behooren.

1626.

XXVIII.

Item, Ick bevele den *Administrateur Generael* die tegenwoordigh is, ende die het hier naer sullen zijn; als oock aen alle *Administrateurs* ende Officieren van mijnen grooten Ontfanghen van de *Marine* ende *Indien*, dat sy haer niet en vervoeghen om kennisse te nemen van de executie van de erectie van de voornoemde Admiraliteyt ende de dependentien van dien; maer dat de selve houden sullen alle goede correspondentie met hare *Administrateurs* ende Officieren, haer alle faveur ende assistentie betoonende die sy van de selve sullen versoecken. Ende soo inder daedt sonder preventie tegens 't gheene hier ghereesolveert ende ghedisponeert is, de voornoemde *Administrateur Generael* ofte desselfs Officieren haer bemoeyen ofte komen te bemoeyen, van kennisse te willen nemen van eenighe saeck van Jurisdictie van de *Vergaderinghe van de voornoemde Admiraliteyt* 't geene door haer sal aenghevaert zijn, sal wederkeeren door 't recht van confiscatie sooder eenigh is, aen de voornoemde Admiraliteyt, reserverende mijn recht van het *thiende* ghedeelte.

XXIX.

Op dat die van de voornoemde *Vergaderinghe* hare neerstigheyt ende sorghe moghen betoonen in 't exerceren van hare Officien, met een volkomen wille ende assiduiteyt, particulierlijck in de administratie van de Commercie, die door dit middel seer sal vermeerderen: soo accordere ick ende stae de selve toe, datse moghen nemen *twee per cent* voor het recht van *Factorye*, over het gheene gheconfisqueert sal werden aen de voornoemde Admiraliteyt, ende oock op 't geene dat geemployeert sal werden in dit Koninckrijck, ende buyten het selve voor 't afvaerdighen ende equipperen van de schepen, ofte eenighe andere Negotianten: soo accordere ick de selve om voor haer beneficie te nemen *een per cent*, 't welck gheleyt sal worden ende ghesloten in een kiste ofte kasse, op dat het daer naer mach ghedeelt worden, naer dat de selve onder haer sullen goet vinden.

XXX.

Oock alle persoonen soo ingeboornen vande gehoorsamende Provintien van mijne Landen van *Vlaenderen*, als wel de *Hooghduytschen*, ghedient hebbende *vijf* continuele jaren in de voornoemde *Vergaderinge van de Admiraliteyt*, hebbende bedieninghe ofte employ in de selve, sullen (volgens mijn gebodt, ende hebbende huys ende familie) genieten het recht van de *Naturaliteyt*.

Ick wil ende verstae dat alle den Inhoudt van 't geene voornoemt, aengenomen, voltrocken, ende geexecuteert worde, volgens ende gelijck als verhaelt wordt in dese tegenwoordige Cedulle, sonder dat in 't geheel ofte

ten

Digitized by Google

1626. ten deele de selve gecontraveniert worden. Derhalven beveele ick aen de Presidents, mijnen Raedt, Provoosten van mijn Huys ende Hoff, Cantzeleryen, ende alle andere Raden ende Recht-bancken, Rechters ende Justitien van mijne Coningrijcken, datse de selve wel doen bewaren, naerkomen, ende executeeren, sonder toestaen dat daer yeghens ghedaen werde in eenigerley forme ofte maniere, het soude moghen wesen onder prætext van eenige redenen, exceptie van rechten die men soude willen allegeeren, ofte van eenighe wetten desen contravenieerende, want ick van nu voortaen ende van dese tijdt af de selve verklaere nul ende van geender waerden, de selve casseerende, annulleerende, ende derogeerende, soo verre zy de selve zijn contrarieerende. Den 14. October 1624. *Ick de Coninck*, ende door bevel van den Coningh onsen Heere

Pierre de Contreras.

Equipagien hier te Lande.

Vernemende den grooten yver die de Spaensche toonden ter Zee, heeftmen hier desgelijcx de gedachten daer ontrent laten gaen; ende zijn tot dien eynde al in 't begin deses jaers in den Haghe verschreven ende by een gekomen de Gecommitteerde vande Collegien ter Admiraliteyt van Hollandt ende Zeelandt. Dat van Vrieslandt wierde gheexcuseert: zijnde wel waer dat het was onmachtigh / maer d' andere Collegien desgelijcx konden uyt haer inkomsten de zware Equipagen niet verhalen: al waerom by de Provintien wierden versocht ende gheconsenteert notable Subsidien: in de welcke soo wel Vrieslandt ende Stadt ende Landen als d'andere Provintien / haer quote ghebrocht ten; ende nochtans wierdt haer Admiraliteyt (door ontachtsaemheyt van de Gheconmitteerde van de selve Provintien) buyten d' Equipage ghesloten / tot merckelijck naedeel van de selve Provintien; want die de lasten draeght / behoort ooch de profijten te ghenieten. In 't begin van Febru. nae verscheyden Conferentien met d' aenwesende Admiraliteyts Gheconmitteerde gehouden / over de beschittinge van de Vlaemsche kusten, ende veyligheyt der Zee / hebben de Gheconmitteerde van haer Ho: Mog: rapport gedaen van de besoignes daer over gheballen: ende is dienvolghende in presentie ende met advijs van sijn Excellentie daer op ghesloten / dat by de selve Collegien ten voorsz eynde ghe-equipeert / ende teghens de Maent Aprili in Zee ghebracht souden worden / dertich wel toegeruste Oorlogh-schepen / groot van hondert en twintich tot hondert en vijftich lasten / wepnigh min ofte meer / van de bequaemste die men tot dien eynde onder alle des Landts schepen souden konnen bekomen.

I. Dat een yeder Schip soude versien wesen met twintich ofte twee en twintich goede Stucken Gheschuts / daer onder souden moeten wesen ses ofte seven Metale stucken / ende soo veel meer als doenlijck / schietende ten wepnichsten de metale / twaelf, ende de yserne acht ponden ysers. Ende voorts deurgaens soo zwaer als de selve eenichsints souden zijn te bekomen / ende na de groote der schepen dienstlijck bevonden worden, ende dat sonderlinghe daer op gheset en besorght moeche worden dat tot 't selve Gheschut bequame ende ervarene Constapels ghebruyckt wierden.

II. Dat de voorghemelde dertich schepen soudent gemant zijn yeder met vijf en tseventich Hoofden tot kosten van de Collegien, ende soo veel meerder als men nae de grootte der schepen soude bevinden te behooren / maer niet minder; ende daer boven met twintich soldaten wesende Musquettiers / besoldicht tot kosten van 't Landt. Ende op dat 't meeste gedeelte van de voorsz vijf en tseventich Hoofden mede ten Oorlooge bequaem ghemaeckt mochten worden: dat de Capiteynen soude ghelegenheyt toeliet / de selve souden doen exerceren om wel met Roers ende Musquetten te schieten; alsoo dat daer onder op het minste twintich goede musquetiers ghevonden mochten worden.

III. Dat neffens de voorsz dertich schepen mede ge-equipeert ende in Zee ghebracht souden worden / vijf Jachten van vijftich tot tsestich lasten / ghemant tot vijftich Hoofden / ende ammunitie van Oorlooghe naer advenant / versien met acht Gotelingen; van welcke Schepen ende Jachten gequipeert souden werden by 't Collegie tot Rotterdam, ses Schepen en een Jacht; Amsterdam, twaelf Schepen en twee Jachten; Zeelandt, ses Schepen en een Jacht; in 't Noorder quartier, ses Schepen en een Jacht. 1626.

IV. Ende op dat den Oorlogh te water in sijn oude vigeur herstelt / ende de voorsz Schepen / Soldaten en Matrosen tot wederstandt van den vyandt wel beleydt ende ghecommandeert mochten worden; dat ooch het Landt van goede en bequame Capiteynen mocht zijn ende blijven ghedient / wiert goet ghevonden ende ghe-resolveert / dat de Capiteynen voortaen in dienst van 't Landt souden blijven ghecontinueert, soo langhe sy hun wel droeghen; ende dat daerommme de respective Collegien in Hollandt (continuerende die van Zeelandt alreede de hare) nu voor d' eerste repse souden nomineren dubbel ghetal van de beste ende kloeckste Zeevarende persoonen die in 't Landt waren / hebbende ten minsten vier of vijf jaren ter Zee ghedient of ghevaren ende hun wel gequeten / om daer uyt by sijn Excellentie de helfte ghecligeert te worden; in suicker voegen / dat by het Collegie tot Rotterdam ghenomineert souden worden vier en twintich persoonen; by het Collegie tot Amsterdam, acht en veertich, ende by die van 't Noorder quartier, vier en twintich; om uyt elcks de helfte tot Capiteynen ghecligeert / ende soo voorts continuelijck in dienst van den Lande ghecmployeert te worden.

V. Is mede goet gevonden dat een yeder Capiteyn op sijn schip soude blijven commanderen / soo langhe 't selve bequamelijck ten oorloghe gebruyckt soude konnen worden; ende dat d' andere Officiers van de schepen mede souden wesen bequame / kloecke / ende ervarene persoonen nae advenant.

VI. Voorts is verstaen ende ghesolveert datte Capiteynen souden ghehouden wesen hare schepen te proviandeeren voor den tijdt van vier maenden / ende wel te schaffen.

VII. Ende dat sy d'oyge van 't Landt ende bevelen van den Admirael ofte Commandeur over haer ghestelt zijnde in alles behoorlijck achter bolghen / ende sonder zijn verlof uyt de Vloote niet souden mogen scheyden.

VIII. Ende soo haer schepen noodich mosten wesen ghepoviandeert of schoon ghemaeckt / dat sy in sulcken ghevalle daer toe voorsanighe tijdt ende Haven souden moeten gebruycken / als haer den Commandeur voorschrijve / met schriftelijck bescheyt daer toe dienende soude ordonneren / sonder sich om eenighe handt voorsaecke daer langher op te houden / ofte van de Vloote te verreecken / eer sy luyden ghetuyghschout ende verseeckert waren / dat hare provisie in de selve Haven eenighekomen soude wesen. Tot welcken eynde den voorschreven Commandeur aende Collegien ter Admiraliteyt / eenighen tijdt te voren soude adverteren waer schepen / op wat tijdt / ende in wat Haveris de selve souden inkomen / ende hoe na sy 't eynde van haer victuaile waren / op dat de selve Collegien mochten besorgen / dat tegens dien tijdt de victuaes aldaer beschte mochten worden / met het ghenne voorts voor de selve schepen van noode zijn soude.

IX. Zijnde voorts ghesolveert dat voor den Commandeur over de voorsz dertich schepen en vijf jachten te stellen / soude ghesonneert worden een Instructie met kennisse van saecken / daer naer hy hem soude hebben te reguleren.

Voorts is mede versien ende ghesolveert dat de Capiteynen die d'eene ofte d'ander haven deser Provintien noodsaeckelijck mosten in loopen / attestatien sonden nemen van de Equipagiemeester ofte Commissaris van de Monsteringhe / wanneer sy luyden daer gekomen / wat sy verricht / ende wanneer sy wederom van daer ghegaen waren / ende de selve attestatie overzenden aende Collegien onder dewelcke sy reforteerden / als mede aenden Commandeur. Ende souden de Collegien van de plaetsen daer de schepen inliepen / behoorlijck opsicht nemen / ten eynde die aldaer niet te lange / ende

1616. ende buyten redenen bleven leggen / ende dat de Capiteynen de bevelen van 't voornoemde Collegien souden gehoorsamen; ende by aldien yemandt van hunlieden naer de eerste ende andere vermaninghen moghten nalatigh blijven de selve te obedieeren: In sulcken ghevalle soude het selve Collegie soodanigh Capiteyn ofte Capiteynen moghen cassceren / ende het Collegie daer onder sy resorteeren / midtsgaders hare Ho: Mog: daer van adverteeren: verstaende dat by haer Ho: Mog: de selve cassatie van sulcken waerde souden werden ghehouden / als of die by haer Ho: Mog: selfs / ofte by het voornoemde Collegie (daer onder de Capiteyn ofte Capiteynen resorteerden) gedaen ware.

Instructie voor de Commandeur, op de Kuste van Vlaenderen.

DEn voornoemden Commandeur sal volkomen macht ende authoriteyt hebben om te commandeeren over *dertigh* Schepen ende *vijf* Jachten, om den Capiteyn oft Capiteynen aen den lijve te moge straffen. Waer toe hy ghehouden sal wesen te convoceeren ten minsten *seven* Capiteynen; en belangende andere straffen, 't sy van *Cassatie* ofte anders, sal die mogen doen naer exigentie van saken aen den geenen, die hy sal bevinden sijne beveelen niet achtervolght, ofte hem na behooren gequeten te hebben, 't sy alleen of met soo veel geassumeerde Capiteynen als het hem sal goet duncken.

Ende sal de selve Commandeur responsabel wesen van alsulcken aental van Schepen, als onder sijn handt vertrouwt sullen wesen, te weten: van

Rotterdam *ses* Schepen *een* Jacht,
Amsterdam *twaelf* Schepen *twee* Jachten,
Zeelandt *ses* Schepen *een* Jacht,
't Noorder-Quartier *ses* Schepen *een* Jacht.

Ende sal ghehouden wesen van tijden tot tijden haer Ho: Mog: ende sijne Excellentie te waerschouwen, ende te onderrichten wat *Collegie* het zy, 't welck sijne beloofde Schepen op de Kuste van Vlaenderen, ofte onder de Vlagge niet en heeft.

Ende soude den voornoemden Commandeur met de voornoemde Schepen besetten ende bewaren de *Kusten ende Havenen van Vlaenderen*, ende voorts commandeeren met de resteerende Schepen tusschen de *Hoofden*, *Canael*, *Noort-Zee*, ende *Bocht* te Kruyssen, na dat den noot ende gelegentheydt sal vereyschen, sonder eenigh Convoy te sullen moghen doen, ofte eenighe Passagiers over te brengen, als met een expresse last van haer Ho: Mog: ofte van sijn Excellentie: Ende voorts alles doen wat hy tot meesten af-breuck van den Vyandt, ende weeringe van *Lorrendraeyeryen* sal sien te behooren.

Ende sal mede gehouden wesen alle *acht* daghen een *Journael* over te senden aen haer Ho: Mog: ende sijne Excellentie by de beste ghelegentheydt die hem sal presenteeren, sonder nochtans daer over een expres Schip ofte Jacht anders als by noot af te senden, vervattende alles wat op de Kusten omme gaet: als mede wat ordre hy gegeven heeft te leggen ofte te kruyssen, werwaerts hy eenige gesonden heeft, ende tot wat eynde; Item, hoe die haer in het uytvoeren van haren last ghequeten hebben, als mede van wat groote de Schepen zijn, die onder hem zijn, ofte den Capiteynen het volle ghetal van *vijf en t'seventigh* Hoofden op hebben ofte niet, oft het goet Volck is, ende of sy naer behooren schaffen, mitsgaders of elck Schip met *twintigh* of *twee en twintigh* goede Stucken Geschuts gemonteert is, ende of daer onder zijn *ses* oft *seven* Metale Stucken, schietende ten minsten de Metale *twaelf*, ende d' Yssere *acht* ponden ysers.

Dat mede den Commandeur met zyn schip van de voorsz. kuste niet en sal vermogen te komen, dan 't eynde zijnen gheprefigeerden tijt, ende dat alvorens een ander op de kuste gearriveert sal zijn, die in zijn plaets het Commandement vertrout sal wesen, ten ware met consent van haer Hoogh Mogende of zijn Excellencie ofte door seer gewichtighe redenen, ofte hoochdringhende noot: waer van hy terstont na zijn arrivement redenen aen haer Ho: Mog: zijn Excellentie ende de respective Collegien sal gehouden wesen te geven.

Dat de Capiteynen haer oock niet en sullen vermogen van de voornoemde kuste te begeven dan met ordre van de voornoemden Commandeur, die hy haer schriftelijck sal gheven, ende soo hare schepen noodich moeten wesen gheproviandeert, ofte schoon gemaeckt, sullen daer toe soodanige tijdt ende Havens gebruycken, als haer den Commandeur voorsz. sal ordonneren; sonder sich om eenigerhande oorsaecke daer langer te houden, ofte van de Vloote te vertrecken, eer sy luyden ghewaerschouwt ende verseeckert zijn, dat hunne provisie alvorens in de selve Havens sal wesen: ten welcken eynde den Commandeur gehouden sal wesen aende respective Collegien eenigen tijdt te vooren te schrijven, hoe na de Capiteynen 't eynde haer victualie zijn, wat schepen, op wat tijd, ende in wat Havens de selve sullen inkomen, op dat de Collegien mogen besorgen dat teghens dien tijdt de vivres aldaer bestelt mogen werden, met 't gheene voorts voor de selve Schepen van nooden sal zijn.

1616.

Dat mede de Capiteynen die in d'eene ofte d'andere Haven deser Provintien noodsaeckelijck moeten inloopen, attestatie sullen nemen van de Equipagie Meesters ofte Commissaris van de monsteringhe, wanneer sy luyden daer gekomen zijn, wat sy verricht ende wanneer sy wederom van daer ghegaen zijn, ende de selve Attestatie overzenden aen de Collegien onder de welcke sy resorteeren, als mede aen den Commandeur; ende sullen de Collegien van die plaetsen (daer de Schepen inloopen) behoorlijck opsicht nemen, ten eynde die aldaer niet te langhe ende buyten redenen blijven liggen, ende sullen de Capiteynen de beveelen van de voornoemde Collegie gehoorsamen, en by aldien yemandt van hun-lieden naer de eerste ende andere vermaningen moghten nalatigh blijven, de selve te obedieeren: in sulcken geval sal 't selve Collegie soodanigh Capiteyn ofte Capiteynen mogen cassceren, ende 't Collegie daer onder zy resorteeren, midtsgaders haer Ho: Mog: daer van adverteeren, verstaende dat by haer Ho: Mog: de selve cassatie van sulcken waerde sal werden ghehouden, als of die by haer Ho: Mog: selfs, of by 't voornoemde Collegie (daer onder de Capiteyn ofte Capiteynen resorteeren) gedaen ware.

De *Commandeur* sal ghehouden wesen, ingevalle hy ofte eenighe van de andere Capiteyns onder sijn ghebiedt staende, eenigh gheschiet in Zee van eenighe Schepen hoorde, datelijck derwaerts te varen, ende malkanderen secondeeren.

Den *Commandeur* sal de respective Capiteyns belasten te blijven binnen haer Scheeps-Boort, sonder lichtveerdelijck aen elckanders Boort te varen, ofte oock eenighe onnoodige eer-schoten te doen.

Gelijck hy mede de Capiteyns sal belasten dat sy hare Matrosen doen *oefenen*, soo veel de gelegentheyt toelaet, om met Roers ende Musquetten wel te schieten, alsoo dat onder de Matrosen op de Schepen ten minsten *twintigh* goede Musquettiers bevonden mogen werden.

De voornoemde *Commandeur* sal mede ghehouden wesen Eedt te doen, gelijck als andere Capiteynen, dat soo hy eenige Schepen van *Duynkerken* ofte andere vyandtlijcke Schepen komt te veroveren, dat hy in conformité van haer Ho: Mog: resolutie *recht van voet-spoelinghe* sal laten doen, sonder eenighe Gevangens aen Landt te laten setten, ofte in dese Landen te brenghen, *Jongbons*, *Passagiers*, ende andere, die tegens danck op de Schepen zijn ghestelt, uytgesondert, ende voorts alles sal doen, dat tot dienst van den Lande, ende af-breuck van den Vyandt, een goet *Commandeur* schuldigh is te doen.

De saecken van de veylinghe ter Zee niet gelucklijck gaende / wierd het als gemeenlijck / geimputeert aen de Regeeringh. Spetialijck was het gheneene bolck tot Rotterdam seer ongerust over gerucht / dat die van de Admiralitept albaer meer ghenooten als het behoorde. Tot dien eynde / om aen de Gemeente contentement te gheben / wierden gedelegeert eenighe Heeren: die een groot deel van dit jaer / soo tot Rotterdam als in den Haghe hebben gheseoigneert. Waer over eenighe der Raeden ende de Fiscael wierden gheconvenieert / te

Besaeck ober alwesen in de Admiralitept tot Rotterdam.

1626. sommighe posten tot vierdoubighe restitutie; in sommighe tot simpele restitutie / ende voorts in amenden ende andersins tot vierdoubige restitutie; ook eenige tot ghedauprige gebanchenis. Maer als het werck wel wierdt ingheſien / soo wilde men dat het niet was begost. Want het niet anders was als de Regeringh op de rangh van de Ghemeenten te brenghen / ende materie tot oproer te gheven. Want als men alle Collegien ende Magistraten op die wijse sande hebben gheexamineert volghens haer Instructien / soo mochtmen wel seggen *Domine quis sustinebit*. Derhalven in 't ghemeen den Edit op eenigherhande instructie / ordonnantie / reglement / etc. ghedaen voorende / daer onder *tacite vel expresse* verstaen wordt de salutaire clausule / voor soo veel sy ghepractiseert wordt: anders soudender veel meynedige werden ghevonden.

Den 27. September wierdt sententie tegens de selve gepronuncieert / volgens welcke een wiert ghecondemneert om te betalen vierdout de somme van sestien duysent seven hondert een en dertich guldens. Noch tot simpele restitutie van drie duysent vijf hondert negen en tachtigh; Ende voorts in een amende van drie duysent drie hondert twee en sestich guldens. Heeft voorders Godt ende de Justitie op ghebogen knien om vergiffenisse ghebeden: is verklaert infaem ende ghecondemneert in een eeuwighe ghevangenisse / mitsgaders in de costen ende misen van Justitie.

Een tweeden moest betalen het vierdout van vijf duysent ses hondert en twee en veertich guldens / ende daer en boven noch twee duysent vier hondert twee en veertich guldens / mitsgaders noch voor amende twee duysent en veerthien guldens / is voorts verklaert infaem / ende ghecondemneert tot een vijf-jarige gevanchenisse met de costen ende misen van Justitie.

Een derde moest 't vierdout ghelden van twee duysent neghen hondert negen en tachtich, daer en boven betalen drie duysent ende negen en veertich, ende voor amende vier duysent acht hondert vier en dertich guldens; is voorts verklaert infaem / ghebannen upt de Provintien den tijdt van drie jaren / ende ghecondemneert in de costen ende misen van Justitie.

De vierde moest vierdout restitueren twee duysent vier hondert twee en tachtich gulden. Item noch daer en boven een duysent acht hondert ses en tseventich, ende voor amende twee duysent en vier en tneghentich guldens; heeft voorders Godt en de Justitie op gebogen knien om vergiffenis gebeden; is verklaert infaem en al synr leven gebannen upt de Provintie / mitsgaders te betalen de costen ende misen van Justitie.

Een vijfde moest vierdoubigh restitueren de somme van twee duysent vier hondert en vijfthien guldens / noch simpelijck restitueren seven duysent vijf hondert acht en dertich guldens: ende voor amende seven duysent seven hondert vier en tachtich guldens; wiert verklaert infaem ende in hechtenis te blijven tot dat hy voldaen had; ende is voorts drie jaren ghebannen upt de Provintie / mids betalende als boven.

De seste moest 't vierdout betalen van drie duysent twee hondert twee en tnegentich guldens: noch moest hy betalen een duysent drie hondert en twintich guldens; is verklaert infaem / moest in hechtenis blijven tot dat hy voldaen hadt / ende noch de costen ende misen van Justitie betalen sonder meer. Nota. D'eerste post als ondeughdelijck ghenoten / wiert vierdout wederom gegeven: de tweede posten waren Emolumenten die te veel waren genooten / moesten maer simpelijck wederom ghegeven werden. De derde posten waren boeten / alsoo dat

d' Eerste moest in alles betalen drie en tseventich duysent acht hondert vijf en tseventich guldens.

De tweede, seven en twintich duysent acht hondert vier en twintich:

De derde, negentien duysent acht hondert negen en dertich:

De vierde, derthien duysent acht hondert acht en tnegentich:

De vijfde, vier en twintich duysent neghen hondert twee en tachtich:

De laetste veerthien duysent vier hondert acht en tachtich guldens, ende in eene somme hondert en vier ende seventich duysent negen hondert ende ses gulden. 1626.

Franse saecken.

Den tweeden September hadde audientie de Konincklijcke Fransche Ambassadeur d' Espesses, notificeerende het Huwelijck / beslooten tusschen Monsieur des Koninghs Broeder ende Madamoiselle de Montpensier.

Dit Huwelijck was alreede by Koninghy Hendricks leven besproocken tusschen d'overleden Hartog van Orleans en dese Princesse. En daer na wiert sy besproocken voor Mr. Gaston, dat soon van den Koning. Sy woonde by haer moeder / by het tweede Huwelijck ghetrout aen den Hertoch van Guise. 't Was een rijcke Erfdochter / ende des Koninghs broeder wel merriteerende: maer om dattet by Richelieu wiert gedreven / die alreede in den haet was van verscheyden in 't Hof / en dienen wilde liefden maecken: soo wiertet deur verscheyden Grooten en Hovelingen / die 's Koninck broeder gouverneerden / hem gedissuadeert: hem radende tot een ander party / insonderheyt tot een Huwelijck met eenige dupten Lansche Princesse / om in tijdt van nood ben dupten steunsel te hebben; wanneer de Koning ofte zijn favorijt hem wilde te seer verkleynen. De Koninghy was sonder kinderen / zwack van Geest en van Lichaem: ter contrarie des Koninghs broeder geestich / wacker en gesont: en men begost hem te flatteren als een opgaende Son. De Cardinael Richelieu ontdeckte dese Cabale: aen de welcke dapt waren de Hartog van Vendome, zijn broeder de groote Prieur, voorts de Marescschal Ornano, Grave van Chalais, ende andere / die al te samen wierden gevangen ghestelt. Eenige vlierden van selfs / niet sonder suspicie van bergrift: andere wierden voor de Justitie van kant gholpen. De Graef van Soissons ginck voor een tijdt wandelen in Savoyen ende Italien. De Cardinael zijn misgunstighe onder gebracht / of van den Koninck geloigneert hebbende / retireerde sich / onder pretext van indispositie / na Limours: van daer den Koninck versoeckende permissie om sich voortaen dupten d'affaires te houden. Maer 't was loosheyt: hy hadde soodanige lieden by den Koninck / die terstont hem deden weder in 't Hof komen / stercker als opt: ende also hy klaeghde te seer aen en overgheloopen te worden door de meenichte van menschen / ook door beele Grooten ghedreycht: soo gaf hem de Koninck een Guarde: alleen van den Cardinael de pender ende. Ende alsoo Vendome in Brittangien beel ghesachs hadde / ook eenighsints op dat Hartochdom van wegben zijn Vrouw pretendeerde / so toogh de Koninghy na Nantes, doende de Staten vergaderen / ende versoeckende sich daer van.

Sedert heeft de Cardinael gecontinueert den Koning soo wel als het Rijck te gouverneren / maeckende sich van dupten ende van binnen sozmidabel.

Op de selve tijdt overleverde de Ho: Fransche Ambassadeur ook een brief des Konings van den thienden Augusti: volgens welcke hy begeerde dat aen de Colonels Cortaumer of Hauterive mochten gebanckelijck ghelevert ende voorts aen den Koninck overghesonden worden / de Capiteyns Vernueil, Maue, Fouilloux en Querçois: dergelijcke brief had ook ontfangen Prins Hendrick; en de wijle dese Capiteyns doen waren in actuelen dienst te velde / wierde sulck door dien tijt geexcuseert. Het subject van dese klachte was dat Vernueil eenighen tijdt gheleden / lepdende eene treffelijcke Dame / was by de Koetsier van den Ambassadeur d'Espesses onbehoorlijck bejegent: daer over hy doende klaghen aenden Ambassadeur / kreegh geen andere Satisfactie / als dese / que le Cocher de l' Ambassadeur du Roy, valoit bien un Capitaine de Hollande. Sulck wiert niet alleen by hem / maer ook by de andere gemeende Capiteyns soo aengetrocken / dat sy eenighe daghen daer naer den Coetsier / sittende op de Karosse van den Ambassadeur (die den Marquis van Courtaumer op de Kneuterdijck was besoeckende) samentlijk met stocken eenige slagen hebben gegeven: also dat d' Ambassadeur het siende / quam buptens huys / wisselende eenige bittere

1626. bittere ende dreyghende woorden met gemelte Capiteyns.

Deur onpartijdige ende beyderzijds vrienden is seer getracht sulcx hy te leggen/ende te doen verzwijgen/ gelijck oock d' Ambassadeur wiert gesept/ belooft te hebben/ dat hy het soude dissimuleren; doch des ontrengesien/ is 't of door hem oft anderssints/ ter ooren des Koninghs gheraeckt.

Den 11. Septembris was expres om dese saken van den Koninck afgesonden/in den Hage gekomen de Heer de la Follaine, insisterende dat de meer-gewende Capiteyns mochten overgesonden worden. 't Welck strijdigh zijnde met de Hooghept van desen Staet/ heeft men gheseght door Gecommitteerden van haer Hoog: Mog: den Heeren van Noortwijck en Vosbergen d'impracticabiliteyt van 't selve versoeck aen den Ambassadeur ende la Follaine te doen verstaen/ ende daer by eene Missive aen den Koninck tot excuse van het oversenden/ ende met versekeringh dat men alhier recht soude administreren/ laten aenbieden. Daer op sy antwoordeden/ den Brief niet te konnen aennemen; seggende dat de saecke geen informatie of Proces van doen hadde; dat het sept openbaerlijck geschiet was/ dat in notoriis geen Proces viel; dattet in Vranckrijck hoogh opgenomen wiert; dat in cas dan refus hy (d'Espesses) wel de laetste Fransche Ambassadeur by desen Staet mocht zijn: dat men geen gelt of subsidie van den Koninck te verwachten hadde; dat de Koninck aen sijn Onderdanen/ ende een deliet aen sijn Persoon ghedaen/ wilde selfs recht doen. Sulcx aen hare Ho: Mo: gherapporteert/ en daer op met den Raedt van Staten gedelibereert zijnde/ is eyghen verstaen dat deur het oversenden der Capiteyns/ de Hooghept ende Souverainiteyt van 't Landt souden worden gheinfringeert; dat men daerom persisterde Missive aen den Koninck te senden: ende ingevalle d' Ambassadeur ende la Folaine die als noch wegeren souden aen te nemen/ dat mense soude senden aen den Ambassadeur Langerack, om aen sijn Majesteyt oberhandighe te worden. Ende is met eene de Fiscael ghelast informatie te nemen. Waer na in Octobri/ de Capiteyns (om eenighe satisfactie aen den Koninck te gheven) wierden van hare Charges ghesuspendeert. Omtrent dese tijdt wierde de Capiteyn Villetars, zijnde op blinde namen of passevolanten in monsteringh gheattrapperet/ getasseert. De Koninck schreef in sijn saveur/ om herstellinghe/ sulcx hy den Ambassadeur wierdt ghesecondeert. Daer nae quam een Brief van den Koninck/ begheerende/ ingevalval Villetars noch niet was gerestitueert/ datmen de Compagnie mocht geben aen de Heer des Loges. 't Welck op soodanighe recommandatie gheschiet is.

d'Ambassadeur d'Espesses sulcks verstaende/ verklaerde den recommendatie voor des Loges subreptitie bekomen te zijn; dewijle hy mede een was van die zijn Coetsier hadden gecontrageert. Versochte dat mettet conferen der Compagnie mocht worden opgehouden; dat hy anders na rigeur alles soude moeten overschrijven.

Daer op ghereselveert is dat hare Ho: Mo: niet toestont de brieven des Konings in twijfel te trecken. Dat de Commissie alreede gegeven/soude blijven: doch niet te min dat de Raedt soude voort varen met het decideren der principale saecke van de Coetsier. Ende alsoo d'Ambassadeur wederom deur zijn Secretaris versocht surseance in 't vergheven der Compagnie aen des Loges: soo hebben hare Ho: Mo: voor de Heeren Essen, Duyck, ende Beaumont den Ambassadeur nochmaels tot moderatie ende aennemingheds briefs (in plaetse van de Capiteyns) laeten inducteren. Sulcx hy niet wilde doen/ maer hadde hooge woorden ghesprocken ende seer gealtereert geweest.

Korts daer nae dede hy klachte van dat (in 't reciperen van den Ambassadeur Zoranzo) de Carosse des Koninghs van Bohemen was ghegaen voor sijne Carosse; versochte dat behoorlijck rang in de Carossen mocht worden gehouden.

In Maert dese jy deur sijn Secretaris hare Hoog: Mo: seggen/ geen betalingh van pennningen of subsidie by 't tractaet van Compiegne belooft/ te verwachten te zijn/ voor dat satisfactie ghedaen ware aengaende zijne Coetsier, *itaex parva favilla magnus ignis*. Met soodanighe ende diergelijcke hevichept heeft hy dese saecke noch langh daer na ghedreven: stellende sigh in ongunst niet alleen by zijn eyghen natie alhier; want de gheaccuseerde Capiteyns Edellieden waren van goeden huyse/ hebbende haren aenhangh so wel in Vranckrijck als hier; maer oock by de regeeringh tot ondienst van zijn meesters saecken: alsoo dattet hem eyntlijck zijne revocatie ende reputatie gekost heeft/ als namaels sal gesept worden. 1626.

Een contrary exempel van aenghenaemheyt is ghe- Contrarij ni Ambassadeurs van Venetien. weest de Venetiaensche Ambassadeur Aluyse Contarini; aen wien tot getuygenis van sulcx/ ende om dat zijn Heer Vader d'eerste Ambassadeur was gheweest by desen Staet/ hare Ho: Mog: deur den Griffier in Junio 1626. hebben gegeven Acte om te mogen zijn Wapen quarteleren met het Wapen van de Generaliteyt: met verklaringh dat aen niemandt dese eere opt was gedaen/ ende dat hare Ho: Mog: aen niemant gewoon waren het volle wapen te geven.

Den 20. July 1626. nam hy zijn afscheyt om te gaen naer Engeland/ werdende vereert met eene goude Ketten van drie duysent gulden, ende vier hondert gulden voor zijn Secretaris. Ter selver tijdt wierde in zijn plaets geintroduceert de Heere Georgio Georgii: acht dagen te voor hadden met welghemelte Heer Contarini audientie de Heeren Antonio Corraro, ende Angleo Contarino in presentie van zijn Excellentie ende Graef Ernst: op credentien van den seventhienden Aprilis/ seggende gelast te zijn in 't passeren deur dese Landen/ hare Ho: Mog: te doen Congratulatie/ ende vermaninghe om alles te dirigeeren tot welvaeren van 't gemeene beste; met presentatie van dienst ende weder officien etc. Hy zijn met ghelijcke complimenten beantwoort: ende daer na deur de Heeren Cats, Beaumont, ende Boetseler begroet over de presentatie van het belooffte secours: om den zwaren last der oorloghe die dese Staet voerde.

Waer tegen sy allegeerden hare eyghen bezwaerlijcheden Staet: datse om de herstellinghe van de Veltoline veel moeyelijckheyts hadden uytghestaen ende ineffect oorloch gehad. Welcke saecken tusschen Vranckrijck ende Spangien nu bygelept zijnde/ soo wast dat eenige dieghen daer na in Junio d'Ambassadeur Georgi ter vergaderingh communiceerde de Artijckelen van 't selve tractaet tusschen de ghemelde Koningen gemaeckt. 't Welck hier na sal volgen. In October notificeerde hy ter vergaderingh/ last te hebben om te gaen residereen in Vranckrijck: en dat de Heer Soranco was gedesigneert/ om in zijn plaets te sullen komen succederen. Middeler wijle bleef hier in qualiteyt van Residendt de Heer Suriano. Georgy wiert vereert met een goude kettingh van twee duysent gulden: en twee hondert gulden voor zijn Secretaris.

De Marquis d'Estiaux Lieutenant Colonel van den Hertogh van Candale, kreegh in het begin van dese Compagnie 't Leger omtrent Embrick leggghende quarel/ met den jonghen Marquis van Courtaumer, Lieutenant Colonel van zijn Vaders Regiment: ende eick ander daer over beroepende: soo hadde Courtaumer het ongeluck van nedergheslept te worden. Waer over d'Estiaux alhier ghecasseert wordende/ addresseerde sich aen den Koninck: hy wont soo veel gunst te hebbe; dat hem de Koninck pardonneerde: ende vrienden gaf/ soo aen hare Ho: Mog: als aen den Prince van Oranien, om hem in zijne Charge te herstellen. Aen 's Koninghs vrientschap lietmen sich soo veel gelegen zijn: dat hy terstont weder tot de ghemelde Charge wierdt aengenomen. d'Estiaux leyt Courtaumer neder.

Voor ende alleer te stellen het Tractaet van Mou- Saken van de Veltoline. son moet pets gheseyt worden van den Auxiliaren oorloghe die in 't verleden jaer Vranckrijck voor Savoyen, ende Spangien voor Genoa voerde. In 't begin ginckt met Savoyen ende Vranckrijck seer voor de winde. Men ghewan in twee ofte drie maenden tijdt bykans alles wat Genoa bupten hadde liggen.

1626. Maer als daer naer den Hertogh van Feria quam met een machtigh Legher / meest Duytsche / te Lande / ende den Marquis de Santa Crus met vijf en twintigh Galeyen / ende vijf Galeons te water / soo keerde de Fortuyn / ende de Fransche verlooren of verlieten weder alles wat sy ghewonnen hadden.

De Paus / als ghemeen Vader van Christenrijck / sach ongeerne dit vyer van Oorlogh tusschen de ghemelde Croonen: bont goet te senden sijn Neef den Cardinael Barberijn: Hy quam te Parijs in Maio des jaers vijf en twintich. Sijn Propositie was een vermaninghe tot Vrede: begheerde dat de Valtoline werde ghestelt in Staet als het was voor dat de wapenen van de Ligues daer in waren ghetoghen: ende by provisie een suspensie van wapenen.

De Koninck seyde dat het Tractaet van Madril, gemaeckt sedert weynigh jaren / alles reigleerde: begeerde d' executie van dien; aengaende de Stilstandt van wapenen: seyde datter de wederpartye te veel voordeel upt soude trecken.

Daer naer weder met hem in Conferentie komende deur Gecommitteerde / stont hy meest daer op: datmen de Souveraniteyt van de Valtolijne niet behoorde te laten gheheel aen de Grisons. Item / datmen alles soude sequestreren in handen van de Paus. Maer de Koningh wilde gheensints daer nae luysteren: presupponerende dat de Roomsch Catholijcken / soo daer als elders / meer Spaens als Frans souden zijn: ende dat hy van de Grisons, Ghereformeert wesende / meer dienst soude ontfanghen: soo hy haer mainteneerde by de Souverainiteyt. Dies is de Legaet / sonder contentement / subitelijck weder gekeert naer Roomen den 22. September.

Die van de Valtoline selfs / schickten oock aen den Koninck (hem biddende toe te laten datse haer mochten submitteren onder de Souverainiteyt van den Paus, om in het stuck van de Religie gheen last te lijden van de Grisons. De Koningh persisteerde ende seyde / dat Onderdanen niet vermochten het juck van ghehoorsaemheyt af te werpen. Maer de secrete reden was: Dat hy gheloofde dat sich te onderwerpen den Paus, of sich te onderwerpen den Spangiaert, eben veele was. Met een woordt: De Cardinael Richelieu, groot bewindthebber van de Regeringh in Vranckrijck / sach soo daer als elders (ghelijck naemaels wel heeft ghebleecken) meer voordeel te trecken van de Protestanten als van de Catholijcken: ende daerom wilde hy niet dat de Valtelyne soude veranderen van Souverain. d' Oorlogh in Italien ginck soo in Piedmont als in de Valtelyne bykans met gelijcke avantagie. De Hertogh van Savoyen hebbende in sijn Landt tamelijcke schade ghecleden deur de Wapenen van Feria; ende daer van ghevoelijck zijnde / was in dit volghende jaer seer begheerigh om de Fransche macht in 't Milanois t' engageren / ende alsoo eyndtlijck het fundament te legghen van een langhen oorlogh. Hy schickten tot dien eynde sijn Soon den Prince van Piedmont, om den Koninck te beweghen tot continuatie van den Krijgh / ende daer was groote apparentie van succes: ware niet de saeck determineert gheweest door het Tractaet van Mouson: maer om dat hier van is oock mentie ghemaeckt van het Tractaet van 'jaer een en twintich, soo dient dat voorgestelt.

Tractaet van Madrid 't jaer een en twintich.

DOen wierdt bedongen, *Eerstelijck:* Alle dinghen souden wederzijdts werden herstelt in haer eerste standt: dat een yeder soude retireren sijn volck ende Guarnisoen datmen had van nieuws daer in gheleyt: dienvolghens dat syne Catholijcke Majesteyt soude retireren de troupen die hy hadde op de Frontieren van 't *Milanois*, grensende aen de *Valtelina*, ende het Dal van *Chiavenna*: in sulcker voeghen datter gheen andere troupen souden zijn, als die daer waren voor de laetste beroerten: ende dat aen de andere zijde de Heeren *Grisons* desghelijcx souden retireren haer volck uyt de *Valtelina*, ende de Graefschappen *Chiavenna*, ende *Bormio*.

Ten *tweeden:* Mijn Heeren van de *Ligues* souden laten uytgaen een *Pardoen generael* van alles wat in dese laetste beroerten ghebeurt was, sonder dat d' Onderdanen van de *Valtelijn*, ende Graefschappen *Chiavenna* ende *Bormio* oyt souden moghen werden gherechergeert, oft bemoeyt in haer persoonen ofte goederen, om yet wat in die occasien was ghebeurt; ende de Heeren *Grisons* souden alle 't ghepasseerde stellen in eeuwighe verghetelheyt. 1626.

Ten *derden*, wiert geaccordeert, dat aengaende de Religie in de *Valteline*, Graefschap *Chiavenne* ende *Bormio*, men soude wech nemen alle nieuwigheden, prejudiciabel zijnde aen de Catholijcke Religie, die zedert Anno *seventhien* waren opgekomen tot nu toe.

Ten *vierden*, Souden de *Ligues* der Heeren *Grisons* doen Eedt ende belofte op de ghewoonlijcke maniere, tot onderhoudinghe van dit Accoordt. Sulcken Eedt ende belofte doende aen drie persoonen in 't volghende Artijckel te noemen. Ende d' aller-Christelijckste Koninck soude beloven die te doen onderhouden deur de *dertbien Cantons* ende *Valesiens* ofte het meestendeel van dien.

Ten *vijfden:* Den Catholijcken Koninck soude terstont advijs gheven aen den Ertz-Hertogh *Albert* sijn Oom, om te senden den President van 't Parlement van 't Graefschap *Bourgondien*, of andere personnagien van 't selve Graefschap, om sich te vinden op het spoedighste tot *Lucerne*, ten langhsten voor den *eersten* Mey naestkomende, alwaer sich mede soude vinden de Pausselijcke Nuncius, ende een Ambassadeur die sijn Majesteyt van Vranckrijck soude believen te senden, om alle het teghenwoordigh geconserterende, in effect te stellen ende te voltrecken: wel verstaende dat alle Tractaten voormaels met het Huys Oostenrijck ghemaeckt, ende particulierlijck raeckende de Graefschap *Tirol*, souden onderhouden werden.

Ten *sesten:* De Personagie, die d'Ertz-Hertogh *Albert* uyt het Graefschap *Bourgondien* soude senden, met sich soude brenghen een gheantidateerden Brief van sijn Hoogheyt aen den Hertogh van *Feria*; hem advijs ghevende dat de saecken waren by gheleyt: ende om terstont te executeren d' ordre van Syne Catholijcke Majesteyt, om alles te herstellen, ende het soo te laten als het eerst was: Welcke Brief hy terstont soude senden aen den ghemelden Hertogh van *Feria*, na volbrenginghe der saecken in 't *vierde* Artijckel begrepen; ende dat daerom expresselijck *Feria* soude werden belast, om sonder versuym sulcx na te komen.

Ten *seveuden:* Dat dit Accoordt soude werden gheratificeert van den Alder-Christelijckſten Koningh; ende de Ratificatie ghegheven in handen van den Marquis de *Mirabel*, Krijghs-Raedt ende Ambassadeur van den Catholijcken Koninck in Vranckrijck: ende terstont nae dat den Heer van *Bassompierre* aldaer soude zijn aenghekomen. Eyndelijck was verdragen dat hier van souden werden ghemaeckt twee Copyen, het eene in Frans, ende 't ander in Castiliaens: beyde gheteeckent van de Marescbal *Bassompierre*, van den Graef van *Rochepot*, den Regent *Caimo*, ende den Secretaris *Cerita*, ende soude elck het syne werden ghegeven. Te weten, het Frans in handen van den Secretaris *Juan de Cerica*: ende het Spaens aen de Heer van *Bassompierre*. Ende is alsoo gheteeckent in *Madril* den *vijf en twintichsten* April *sesthien hondert een en twintich.*

Alle 't welck niet zijnde na behooren nagekomen / soo is in dit jaer ghevolght het Tractaet van Mouçon. Edoch / voor en aleer daer toe te komen / moet werden gesept de wederkomste van den Heer Legaet Barberin in Italien, sonder pets te concluderen op het subject van de Propositien welcke in Vranckrijck gedaen wierden / is oorsaeck gheweest datmen op verschepden plaetsen daer van veel ghesproocken heeft.

Den Ambassadeur van Vranckrijck residerende in Spangien / kreegh ordre om te penetreren of de zwarigheyt welcke den voornoemden Heer Legaet maeckte / noopende de Souverainiteyt van de Grisons (in de welcke alleen bestondt de wesentlijcke bucht van sijne Negotiatie) niet voort en quam door 't opgen belepdt

Digitized by Google

1626. ende intelligentie van den Koninck van Spangien; ende spreeckende derhalven met den Heere Graef Hertogh van S. Lucar, heeft men boven dien ghepresenteert hoe gantsch directelijck dit poinct raechte de reputatie van den alder-Christelijcksten Koninck. Waer op den Heer Grave Hertogh hem op de selve maniere met dierghelijcke generale ende seer expresse woorden te verstaen gaf/ dat van weghen Sijne Catholijcke Majesteyt met den voornoemden Heer Legaet/ noch directelijck noch indirectelijck pets ghetracteert ofte beslooten was/ noch eenigh middel gheemploieert/ waer door een eenigh woordt/ wat het selve oock mocht zijn/ van de zijde van Spangien in eenigh poinct van des Legaets Negotiatie in Vranckrijck/ ende oock alsoo wesentlijck op de ghestelde Propositien van de selve/ soude moghen ghebracht worden: Dat hy wel versecteert was/ dat eenighe saecke ter weereld welcke in der daedt ende in der waerheyt mochten strijden teghens de reputatie van den alder-Christelijcksten Koninck/ sijne Catholijcke Majesteyt tot allen tijden ten hoogsten soude mishaghen/ ende gheensints welgevallen: ende wat aenginck de saecken van de Valteline, dat het rechte ende eenighe voghemerck van den Coninck sijn Meester was de Securiteyt van de Catholijcke Religie in de Vallepe ende Graefschap van Bormio ende Chiavenne, neffens de vrye ende libre exercitie ende eeuwighduyrende gherustheyt van de voornoemde Roomsche Catholijcke Religie/ zijnde het voornaemste eynde van de voornoemde sijne Catholijcke Majesteyt in alle sijne Actien. Waer op den voornoemden Heer Ambassadeur heeft ghеantwoordt/ ende uyt den naem ende van weghen sijne alder-Christelijckste Majesteyt de antwoorde op dat Poinct ghеagreert ende van waerden ghehouden; ende noopende de begheerte van sijn Catholijcke Majesteyt/ om de reputatie van den Coninghsijnen Meester in gheenderley manieren te prejudicieren; ende dat in een saecke allwaer sijne Catholijcke Majesteyt wel konde sien/ dat de selve behoorde gheinteresseert te zijn. Op welcke goede dispositie hy proponeerde/ ghelijck sy ghesamentlijck proponeerden/ haer verlanghen over de nederstrijdinghe van de teghenwoordighe opghereysene alteratien. Waer over van weder-zijden confererende/ zijn de selve beraetslaeght over de Articulen/ vast stellende voor een onghetwijfelt ende ghearresteert poinct/ het respect/ achtbaerheyt/ ende eerbiedighеyt van sijne Heyligheyt ende den Apostolijcken Stoel/ op dat alsoo de eerste voorsaeck ende begin van dit Tractaet sy den naem van sijne Heyligheyt.

I.

Tractaet van Bonds.

DAt hare Majesteyten begeerende haere vruntschap ende goede correspondentie (indien de selve eenighsints door de toevallen onlanghs ghebeurt tusschen de Heeren *Grisons* ende *Valteline*, mochte ghealtereert zijn) tot een volkomen ende onderlinghe satisfactie van eendrachtighe conformiteyt te brengen, hebben ghеresolveert, ghelijck de selve resolveren, capituleren, ende belooven, de saecken van de voornoemde Heeren *Grisons*, *Valteline*, Graefschappen van *Bormio* ende *Chiavenne* te herstellen in soodanigen Staet, ghelijck de selve waren, wanneer de eerste troublen onder haer begonnen zijn; 't welck men meynt gheweest te zijn in 't begin van den jare *seventhien*, sonder yets ter weerelt te veranderen ofte te vernieuwen in den Staet waer in sy haer als doen bevonden: annullerende mits desen alle Tractaten sint het voornoemde jaer *seventhien* met de *Grisons* ghemaeckt, door wien dat het oock soude wesen, voor-behoudens de restrictien welcke in dese teghenwoordige Capitulatien begrepen zijn.

II.

Dat in de *Valteline*, Graefschap van *Bormio* ende *Chiavenne*, gheen ander als de *Catholijcke*, *Apostolijcke Roomsche* Religie in eeuwigheyt sal ghetolereert worden, met expresse exclusie van eenigh exercitie ofte ghebruyck van wat *Secte* ofte Religie het soude moghen zijn; ende dat de vast-stellinghe, ende eeuwighe observantie van dit Artijckel in die Landen sal zijn een eeuwigh ghedenck-teycken van de Heylighe yver ende Godtvruchtigheyt van dese twee Croonen, welcke daer toe ghesamentlijck sullen verbonden blijven. 1626.

III.

Dat de *Valtelline* ende die uyt de Graefschappen van *Bormio* ende *Chiavenne* sullen vermoghen uyt den haren te verkiesen hare Rechters, Gouverneurs ende andere Magistraten, alle Catholijcke soo wel *Grisons* als *Valtelinen*, sonder dat de Heeren *Grisons* haer eenighsints teghens soodanighe Electie sullen moghen opposeren, nochte dat haer approbatie niet meer als tot *confirmatie* daer toe noodigh is; al hoewel men niet en twijfelt ofte sy sullen haer de selve gheven, ende soo sy de selve niet en gaven, soo heeft men nochtans ghenoegh ghedaen als men 't haer ghevraeght heeft; ende soo nae drie verscheyden versoecken men weyghert de selve te gheven; ende acht daghen ghepasseert zijnde naer de representatie, sullen de voornoemde Heeren *Grisons* voor de eerste mael voor den tijdt van *drie* jaer haer recht verliesen, 't welck sy hebben, (van dat de *Valtoliners* haer moeten vraghen de confirmatie) ende de acht daghen gepasseert zijnde, sal nochtans de macht ende d' exercitie van hare Magistrature niet ghesuspendeert nochte belet worden. Maer dat ter contrarie de gheeligeerde persoon sijn officie sal waernemen, ende bedienen ghelijck of de selve de voornoemde *confirmatie* gheobtineert hadde. Ende soo sy in d' ander of volgende Electie haer nochmaels weygerigh toonden, sullen sy ten *eeuwighen* daghen van de selve gherechtigheden versteecken wesen.

IV.

Dat de voornoemde Rechters, Gouverneurs ende andere Magistraten sullen moghen definitivelijck recht spreecken, sonder dat de voornoemde Heeren *Grisons* in eenigherley manieren der selver Sententien ende Resolutien sullen moghen annulleren nochte der selver executie beletten. Sullen oock ordonneren, disponeren ende executeren alle 't gheene dat concerneert hare Macht, Officie ende Magistrature, als oock het welvaren vande Catholijcke, Apostolijcke ende Roomsche Religie.

V.

Ende dat van alle 't gheene dese tegenwoordige Articulen concerneert soo wel in hare *substantie* als in hare *forme*, van wegen de voornoemde Heeren *Grisons* niets sal moghen verandert worden, noch door particuliere noch ghenerale Acten; Tot onderhoudinghe van het welcke soo wel van nu af als van te vooren, de twee Koningen haer verklaren ghehouden te zijn soo aende executie van 't gheene belooft wort, als wel ten aensien van 't gene daer in soude hebben kunnen voorsien worden of niet.

VI.

Dat geen Koninck, Prince ofte Potentaet dese twee Koninghen sal mogen beschadigen, attenteren, retarderen beletten ofte verhinderen in eenighe saecke van 't gheene tot faveur van de voornoemde Heeren *Grisons*, *Valtelinen* ende de Graefschappen voornoemt op huyden den 6. dach van Maert *sesthien honderd ses en twintigh* tusschen de twee Kroonen is gheresolveert, ghearresteert ende ghecapituleert, ende dat de selve sullen gehouden zijn by alle behoorlijcke ende redelijcke wegen 't gene gedeclareert en gearresteert is te mainteneren en de gestadige Executie daer van te bewaren, sonder daer in eenige alteratie te maecken.

VII.

Dat de Heeren *Grisons* solemnelijck en in volle Vergaderinge in de beste, outste, ende vermaertste forme die onder haer is, de eeuwige ende onverbreeckelijcke observantie van de teghenwoordige articulen ende Capitulatien sullen belooven ende besweeren, ende sullen de twee Coninghen respectivelijck d'een aen d'ander, ende een yeghelijck in 't bysonder 't selve mede belooven ende besweeren, ende ghesamentlijck haer Officien ende alle behoorlijcke ende redelijcke weghen ghebruycken tot executie ende volkomene onderhoudinge van die dingen welcke in dit tegenwoordigh Tractaet geexprimeert staen.

Digitized by Google

1626. VIII.

Dat de twee Kroonen ſullen beſorghen ende verſeeckeringe geven van een eeuwige *ammeſtie* van alle 't ghene ghepaſſeert is in alle de voorgaende troublen, ſonder dat yemandt van die geene, welcke daer aen geparticipeert hebben, eenige Intereſt ofte ſchade daer voor ſullen komen te lyden, nochte in hare perſonen nochte in hare familien ofte goederen, of deſelve ſyn uyt de *Valtelinen*, Graefſchappen van *Bormio*, *Chiavenne* ofte eenige andere plaetſen.

IX.

Dat de *Valtelinen* ende die vande Graefſchappen voornoemt, als ghenietende door dit Tractaet een nieuw recht om te verkieſen ende te hebben hare Rechters, Gouverneurs, ende Magiſtraten, laerlycx aen de *Griſons* ſullen betalen een ſomme van penningen accorderende met de ghemeyne ende particulieren oorbaer, welcke den Generael ende particulier vande voornoemde Griſons ſullen ontfangen van hare Adminiſtratie ende Magiſtrature vande *Valtelina* ende Graefſchappen; welcke ſomme door luyden van wederſyden onder haer daer toe geduputeert, ſal geweſen of gearbitreert worden; ende om de *Griſons* te meer geintereſſeert ende waerdiger tot obſervantie van dit Tractaet te maecken, ſoo 't gebeurde dat ſy haer ſoo obſtinaet betoonden, dat in plaets van d'ſelve t' executeren, ſy mochten beſtaen by reſolutie en publijcke dant, of wel deur de Wapenen om deſelve te niet te doen: ſullen beyde Koningen deſelve verklaren ende verklaren deſelve van nu af aen, ende als van die tyt eeuwichlijck uytgeſloten ende gepriveert vande gementionneerde ſomme van penninghen in dit teghenwoordich Artijckel: tot betalinge vande welcke de *Valtelinen* ende die van de voornoemde Graefſchappen verplicht zijn, als oock van het *recht om te beveſtighen* de *Rechters*, *Gouverneurs ende Magiſtraten*, welcke van de ſelve *Valtelinen*, ende Graefſchappen ſullen geeligeert worden; ende ſoo dat niet ghenoech is om den cours van hare contraventie te beletten, ſullen de beyde Koninghen te ſamen eene veel grooter ſtraffe inſtellen, ende de ſelve aen haer doen Executeren.

X.

Dat den Paus bekent maeckende door ſyne *Nuntius* aen beyde Koningen: dat daer is een notable contraventie by die van de *Griſons* in ſaken raeckende de *Religie*, ende Syn *Heylicheyt* deſelve alſoo verklarende, na dat hy dit aen beyde de Koningen bekent heeft gemaeckt, ſal der ſoodanighen declaratie aende *Griſons*, genotificeert worden, door den *Nuncius* van zijn *Heylicheydt* reſiderende inde Landen van de Heeren *Catholijcke* Switſers, op datſe daer na gheen ignorantie ſullen hebben te prætenderen, ende dat ſy gehouden ſullen zyn, om afſtant te doen van hare Contraventie ende tot haren ſchuldigen plicht te keeren; ende ſoo ſy 't ſelve niet en doen binnen *vier* maenden na deſen, te reeckenen van de dach vande voornoemde genotificeerde declaratie, ſullen de beyde Koningen gehouden ſyn om haer te vereenigen, ende nemen alle behoorlijcke ende redelijcke middelen by der handt, om de *Griſons* teghens te ſtaen ende de *Valtelinen* te protegeren; ende den Koninck van *Vranckrijck* ſal alſdan naer ſyn yver ende Godtvreeſentheyt, particulierlijck ſijne macht ende authoriteyt employeeren, om deſelve tot haeren ſchuldighen plicht te brenghen; ſynde ſoo verre van daer, dat hy de ſelve eenighe aſſiſtentie noch publijcke noch ſecrete ſoude doen, waer door ſy haer ſelven ſouden moghen mainteneren.

XI.

Soo het mach ghebeuren dat de *Griſons* de publijcke Wapenen mochten aennemen teghens de *Valtelinen* ende de Graefſchappen van *Bormio* ende *Chiavenne*, om wat oorſaken (het ſy publijcke ofte particuliere) het ſoude mogen ſyn, ſullen de beyde Kroonen daer van geadverteert worden; ende de Ambaſſadeurs van beyde de Koningen, reſideerende in die plaetſen, ſullen promtelijck ende ſonder uytſtel daer over arbeyden, om de ſelve te doen deſiſteeren; ende ſoo zy het ſelve niet kunnen te weghe brenghen, ſullen de beyde Koningen gehouden ſyn geſamentlijck hare authoriteyt macht ende middelen te employeren, om deſelve te doen gevoelen de ſtraffe, welcke de beyde Coninghen ſullen oordeelen dat deſelve door deſe deſordre ſullen verdient hebben, volgens de Capitulatien voornoemt, vande welcke d'eerſte is datſe ſullen gheexcludeert worden van het recht van de *Electie* der voornoemde Rechters, Gouverneurs en Magiſtraten te confirmeren, als mede te vervallen van de *Iaerlijcxe* ſomme welcke om deſe reden de *Valtelinen* ende Graefſchappen haer ſullen moeten betalen; daer by voeghende de grooſte ſtraffe die de beyde Coninghen ſullen gelieven te oordeelen in conformiteyt van het 9. Artyckel voornoemt; wel verſtaende daer en boven, dat de declaratie van beyde Coninghen nopende de voornoemde ſtraffe ghereſerveert aen derſelver oordeel ende arbitrage, ſal gedaen worden dadelijck naer dat de vier maenden vande welcke hier voor mentie gemaeckt is, ſullen verſtreecken ſyn, ſonder eenich langer dilay. 1626.

XII.

Soo t'eenigher tydt mochte ghebeuren dat de *Valtelinen* ende die vande twee Graefſchappen van *Bormio* ende *Chiavenne* de obſervantie van het teghenwoordich Tractaet, rakende de *Catholijcke Religie* ofte *politijcke Articulen*, in 't gheheel ofte ten deele mochte komen te breken, ſullen beyde de Coninghen, ſoo haeſt het ſelve ſal openbaer worden, deſelve verklaren vervallen vande Privilegien ingheſtelt tot der ſelver faveur door beyde hare Majeſteyten, welcke haer ſelfs hebben willen employeeren om haer deſe ruſte ende welvaren met ſoo veel moeyte en arbeyt te verkryghen; ende den Koninck van *Spaingien* in 't particulier, ſal zyn de voir doen na ſynen yver ende Godtvruchticheyt, ende ſyne Macht ende Authoriteyt in 't werck ſtellen om deſelve tot haren ſchuldigen plicht te brengen, ſoo verre daer van ſynde, dat ſy deſelve eenige aſſiſtentie noch publijke, noch ſecrete ſoude doen, om deſelve in hare voornoemde contraventie te ſtyven.

XIII.

Dat alle 't geene 't welck hier voren is geſeyt ende gecapituleert, moet verſtaen worden op deſe voorſtellinge ofte preſuppooſt, dat voor eerſt ende voor alle dingen de Forten vande *Valteline* ende Graefſchappen van *Bormio* ende *Chiavenne*, ende het *ſurplus* van 't gene in die plaetſen is beſet geweeſt van d'armeen vande *Ligue*, ofte oock van die van zyne Catholijcke Majeſteyt in deſe tegenwoordige troublen, ſal geheelijck geſtelt worden in handen van ſyn *Heylicheyt*.

XIIII.

Dat d'Armeen van beyde Koninckrijcken: ende van hare Gheallieerde: ſynde uyt die plaetſen vertrocken, ſullen de voornoemde *Griſons* niet vermoghen in hare Frontieren aende ſyde vande *Valteline* ende Graefſchappen eenige extraordinarie Garniſoenen te houden, oock niet ſtercker als de gene die ſy voor de troublen hadden; 't ſelve ſal de Coningh van ghelijcken obſerveren op de Frontieren vande Staet van *Milanen*; blyvende daer en boven particulierlijck gearreſteert, dat de voornoemde *Griſons* niet en ſullen vermogen eenich volck van Oorloch, ofte Garniſoenen inde voornoemde *Valteline* ende Graefſchappen van *Bormio* ende *Chiavenne* te leggen, op dat de *Valtelinen*, ſiende de macht ende de teghenwoordicheyt vande wapenen, het vrye ghebruyck van de Catholijcke Religie ofte van hare Iuſtitie ende forme van Regeringe, door dit teghenwoordich Tractaet vaſtgeſtelt, niet ſoude komen te violeren.

XV.

Dat ten aenſien vande troublen begonnen inde *Geneveſal*, ſullen de beyde Coningen elck met ſynen Gealliеerden Prince gehouden ſyn haer devoir te doen, op dat van ſtonden aen tuſſchen deſelve ſtilſtant van Wapenen gemaeckt werde, ende dat die geene die eenige aſſiſtentie hebben ghedaen in den naem van beyde Coninghen aen d'een of d'ander ſyde, van ſtonden aen ſullen ghelut pendeert ſyn, om dat deſelve alleen met die Intentie haer hebben laten bewegen om hare Bontgenoten te aſſiſteren; ende verbinden ſich hare Majeſteyten om haer ſelven daer tuſſchen te ſtellen, ſoo het de

noot

1626. noot vereyscht, om tegen te gaen ende te beletten, dat geene van hare Onderdanen of Geallieerden d'een op d'ander eenighe nieuwe attentaten souden komen in 't werck te stellen.

XVI.

Ende soo wanneermen door de voornoemde *suspensie* niet geheelijck tot een eynde vande gemeyne ruste kan geraecken, waer na principalijck den goeden yver van beyde hare Majesteyten is streckende, soo beloven sy gesamentlijck om alle mogelijcke middelen aen te wenden yder met den Prince syn geallieerde, op dat deselve compromitteren ende convenieren als *Rechters ende Scheytsmannen*, om wegh te nemen ende by te leggen alle de differenten die sy hebben, ofte die haer tegenwoordich vertoont sullen worden, ofte voor 't ghepasseerde vertoont syn geweest, over de troublen en den staet van de tegenwoordige onluysten; waer toe van nu af aen de twee Kroonen haer conformeren, als oock te promitteren over dit subject, soo verre het selve haer is concernerende.

XVII.

Dat de apprehensien, gedaen door beyde de Koningen, over d'Onderdanen van d'een en d'ander sullen gelost worden, gevende eerst de satisfactie van *Londes*, *Guisnes*, ende *Calais*, welcke satisfactie sal gehandelt worden door d'Ambassadeurs aldaer ende hier te Hove residerende, ofte door soodanige personen als de beyde Coningen sullen gelieven over dese saeck te nomineren.

XVIII.

Syn Catholijcke Majesteyt is wel te vreden van dese uyr af met 't geene teghenwoordich vande twee Koningen gecapituleert, getekent, ende geratificeert is, oock van alle 't gene den selven in 't particulier is aenguende, dat alle de forten dieder syn inde *Valteline*, Graefschappen van *Bormio* ende *Chiavenna* sonder eenighe exceptie, welcke aldaer zyn ghemaeckt vanden Iare twintich af, sullen van stonden aen door syn *Heylicheyt* geraseert ende ghedemolieert worden, overleverende aende Gouverneur van *Milanen* ofte aen den genen die syne volmacht ende procuratie heeft, alle de *Artillerye* ende *Ammunitie*, gelijck de selve by Inventaris aen sijn *Heyligheyd* gegeven wierdt; Ende sijn Catholijcke Majesteyt consenteert niet alleen het voorsz is, maer de selve versoeckt sijne *Heyligheyt* seer instantelijck, dat de selve het van stonden aen gelieve te executeeren, wel verstaende dat de selve Forten niet wederom sullen opgemaeckt worden, onder wat prætext dat het selve soude mogen zijn.

XIX.

Ende nademael datter dickwils ende menighmael ghetracteert is over de maniere ende middelen, om de affairen by te legghen, sonder dat de handelingen (die daer van ghemaeckt zijn) eenigh effect hebben kunnen sorteeren: Soo is 't, dat hare Majesteyt verstaen ende verklaren, dat dit teghenwoordighe ende eenighe Tractaet dat gheene is, het welck sijn effect sal hebben, ende ter Executie gheselt worden, annulleerende alle *de andere Tractaten* van accommodement over dese materie, in dien deele in de welcke sy niet geheelijck over een komen met dit teghenwoordighe Tractaet, waer van de Declaratie in twijffelachtighe saecken: raeckende de *Catholijcke* Religie, sullen van nu af aen ghereserveert ende gheremitteert worden aen sijn *Heyligheydt*, den Apostolijcken Stoel, ende het Heylighe Collegie, ende in alle andere saecken aen de vriendelijcke Declaratie ende interpretatie van beyde de Kroonen, welcke noch ten overvloet zijn gheconvenieert over vier maenden tijdts, te reeckenen van den *sesten* Maert deses teghenwoordigen jaers, om het selve te laten approbeeren van die gheene die daer aen geinteresseert zijn.

Dese teghenwoordighe Artijckelen worden met alle eenparigheydt ende conformité ghesloten ende gheteeckent door den Heere Grave van *Rochepot*, Raedt van den Staet van den Allerchristelijckſten Koningh, ende de Heer Graef van *St. Lucar*, van de Raedt van State van sijn Catholijcke Majesteyt, desselfs *Lijf-Kelder-Meester* ende *Opper-Stalmeester*, de een den andere verbindende uyt krachte van de Pouvoirs die sy hebben van de Koninghen hare Meesters, op dat den inhouden van dit teghenwoordigh Tractaet vast ende seecker blijve, ende in de selve maniere haer verbindende om onderlinghe d'een aen d'ander over te leveren de Ratificatie van het teghenwoordigh Tractaet, gheaccordeert ende gheteeckent van hare Princen, in de ghewoonelijcke forme, binnen *vier* Maenden naer *datum* van dese teghenwoordighe, met revocatie ende annullatie van wederzijden, van eenigh ongheval dat ter is ofte noch soude moghen ghebeuren, tot Ratificatie ende Publicatie van dit tegenwoordigh Accoordt ende Tractaet. 1626.

Gedaen tot *Mouson* den *vijfden* dagh van Maert 1626. Was gheteyckent *Dangennes*, ende *El Conde Duque de San Lucar*.

Secrete Artijckelen.

Dewijle in het Tractaet van den selven dato van dit teghenwoordigh Artijckel, 't geene het voornoemde Artijckel inhoudt, uyt seeckere ende goede insichten niet gestelt is, zijn de Heere Graef van *Rochepot* Raedt van State van sijn Alderchristelijckste Majesteyt ende Ambassadeur in Spangien, ende de Heere Grave Hertogh van *St. Lucar* van den Raedt van State van sijn Catholijcke Majesteyt desselfs Lijf-Kelder-Meester ende Opper Stalmeester hier in over een ghekomen: dat dit tegenwoordigh (hoewel *secreet*) Artijckel de selve kracht sal hebben, ghelijck of het selve in het Tractaet begrepen waer; ende sal gheratificeert worden op de selve manier als het voornoemde Tractaet, ende by de hand van hare Majesteyten geteyckent worden.

I.

Om dat de beyde Koninghen om seecker ende goede redenen haer meyninge niet ghenoeghsaem in expresse termen hebben verklaert in het *sesthiende* Artijckel van 't voornoemde Tractaet, gemaeckt tot *Mouson* den *vijfden* dag van Maer 't tjaer *ses en twintig*, van de forme om eyndelijck te komen tot besluyt van de affairen, redenen ende pretensien, de welcke oorlaeck zijn van de laetste Troubelen ende Revolutien in het *Genovesat*, ende het *surplus* ofte reste van de alteratien welcke op de selve tijdt in die plaetse gebeurt zijn, door dit tegenwoordig ende secreet Artijckel. Soo is 't: dat de selve belooven: in den *eersten*, dat de selve op dit subject geen oorsaecke van teghenheydt ofte misnoegen sullen nemen, maer ter contrarie oprechtelijck te gaen om de twee geinteresseerde Princen te acquiteeren ende te bevredigen, ende soo wanneer de voornoemde Princen haer niet wilden voegen naer 't expedient van arbitrage ofte andere dierghelijcke, als soude konnen ghe proponeert ende uytgevonden worden, ofte dat sy het selfde uytstelden, sullen de beyde Koningen een goet ende seecker middel by de handt nemen, de voornoemde *vier maenden* in het Tractaet gheselt, gepasseert zijnde, dat hare Geallieerden sullen geobligeert zijn, om haer precijselijck daer naer te conformeren.

Gedaen tot *Mouson* den 5. Maert 1626. Was getekent *Dangennes* ende *El Conde Duque de San Lucar*.

II.

Nadien het Artijckel in het Tractaet (raeckende de *demolitie van de Forten*) niet ghenoeghsaem verklaert de tijdt ende de manier waer inne in het demolleeren van dien sal gheprocedeert worden naer de intentie van de twee Koninghen: Soo is 't, dat hare Majesteyten om seeckere ende goede insichten d'een den ander belooven om alle moghelijcke debvoiren aen te wenden, sonder een eenigh officie te sparen, op dat van stonden aen, ende sonder eenigh uytstel de selve gedemolieert worden, al hoewel men goet vertrouwen heeft op de *Heyligo* intentie van onsen *Heyligen Vader*, dat naer de supplicatie aen den selven by dit Tractaet ghedaen, hy van stonden aen de voornoemde *demolitie* wil doen effectueeren; daer beneffens sullen beyde de Koningen, na de Ratificatie van het voornoemde Tractaet aen den selven door hare Ambassadeurs residerende, by sijn *Heyligheyt* instantie laten doen, van welckers goedigheyt sy haer belooven, dattet hem sal gelieven haer te assisteren.

1626. Gedaen tot Mouſon den *vijſden* dach van Maert 1626. Was geteeckent *Dangennes* ende *El Conde Duque de San Lucar*.

III.

Naerdien dat in het Tractaet van den ſelven dato van dit tegenwoordich Artijckel niet gheſtelt is 't geene het voornoemde artijckel om ſeeckere ende goede redenen inhout, den Heer Graef van *Rochepot* Raet van de Staet van zijn Alder Chriſtelijckſte Majeſteyt ende zijn Ambaſſadeur in *Spangien*, ende Heer Graef van *St. Lucar* van den Raedt van State van zyn Catholijcke Majeſteyt ſijn Lyfkelder-Meeſter ende opper Stalmeeſter, zijn veraccordeert dat dit Artijckel, hoewel *ſecreet*, ſal de ſelve kracht hebben als of het in het Tractaet begrepen waer, ende ſal geratificeert worden in de ſelve forme ghelijck het voornoemde Tractaet is geteyckent door beyde hare Majeſteyten.

Soo wanneer de *Griſons*, *Valtelinen* ende die van de Graefſchappen van *Bormio ende Chiavenne*, niet en accorderen over de gelt ſomme welcke de voornoemde *Valteliyns* ende Graefſchappen moeten betaelen aende voornoemde *Griſons*, uyt ſoodanighe reden, gelijck de ſelve haer in 't voornoemde Tractaet van den *vijſden* Maert 1626. veraccordeert ende toegheſtaen is, ſullen beyde de Koninghen een middel beramen over hare differenten, ende de ſelve naer alle billicheyt d'een d'ander Contentement doen gheven, ende van nu af aen verklaren ende belooven hare Majeſteyten, dat ſy niet ſullen conſenteren nochte ghedoogen, dat noch van d'eene noch van d'andere zijde over dit ſubject tuſſchen de parthyen eenich gewelt ſal in 't werck gheſtelt worden, als ook niet in 't toekomende om eenige andere differenten welcke ſoude moghen oprijſen tuſſchen de ſelve *Griſons* ende *Valtelinen*; welcke differenten hare Majeſteyten belooven door hare authoriteyt ende Negotiatie te *termineren* ende by te leggen, ſonder te gedoogen, dat de voornoemde parthyen, nochte ſy voor haer tot de *Wapenen* ſouden komen, in wat manieren het ſelve ſoude moghen zijn, het ſy over het ſubject van hare differenten ofte over de Conſequentie van dien; Waer over hare Majeſteyten vereenicht ende gheaccordeert blijven.

Gedaen tot Mouſon den 5. Maert 1626. Was geteyckent: *Dangennes*, ende *El Conde Duque de St. Lucar*.

Ende op dat beyde de Koningen zijnde gheconvenieert in het Tractaet van den ſelven dato van dit teghenwoordige ende ſecreet Artijckel, in alle ſinceriteyt ende Koninclijcke intentie ſouden Procederen, en met eenen verlangende om een vaſte ende ſeeckere Vrede, waer toe men niet ſoude konnen gheraecken, indien hare Majeſteyten, de ſelve niet ſecretelijck avoueerden ende vaſt ſtelden: uyt oorſaeck van de ongeruſtheden, welcke ſouden voortkomen door ſecrete ende onghefondeerde attentaeten, ofte Waepenen, die ſouden kunnen aengenomen worden tuſſchen de ghealliеerden van beyde de Kroonen, ſoo zijn de ſelve veraccordeert, beloven, ende Capituleren op haer Koninghlijcke ende Publijcke woort ende ghetrouwicheyt, dat door wat toeval, vlijt ofte inſtructie het ſy, gheen van beyde de Kroonen ſal vermoghen door de Wapenen te inquieteren, nochte eenighe *Publijcke* ofte *Secrete aſſiſtentie* te gheven teghens yemandt van des anderen ghealliеerden in Italien, ſonder alvoorens ende voor alle dinghen een van de voornoemde Koninghen door zijnen Ambaſſadeur, zijnde aen het Hof van den anderen, ofte eenigh ander Particulier perſoon bekent te maken de redenen om de welcke haer ghealliеerden worden geinquieteert: ſoeckende in alle vriendelijckheyt de ſelve te vergelijcken ende te vereenighen, ende vermydende (in alles waer de *gerechticheydt* van de ſaeck niet ſal vereyſchen, en de de *Compoſitie* ende het temperament geen plaets ſouden vinden, maer dat daer over, als hier vooren gheſeyt, getracteert ende gecommuniceert ſal weſen) hare wapenen tegens de Bontgenoten aen te vaerden, om dat anderſints de Vrede niet vaſt noch ſeker ſoude konnen blijven; blijvende beyde de Koningen altijdt bereyt om eyntlijck alle 't gene te mainteneren wat de gealliеerden van beyde de Kronen ſouden hebben geleden ofte konnen lijden, om wat oorſaeck het oock ſoude mogen weſen. 1626.

Gedaen tot *Mouſon* den 5. Maert 1626. Was geteyckent *Dangennes* ende *El Conde Duque de San Lucar*.

Artijckel raeckende d' Ammunitie.

Nadien men ſoude konnen pretexeren het defaut van reſtitutie van de *Ammunitie* van Oorlogh, welcke by Inventaris gegeven wierden aen zijn *Heylicheyt*, ten tijde als den voorſlach van de Forten wierde gemaeckt, wort verſtaen dat 'et mancquement datter ſoude zijn van de voornoemde *Ammunitie*, als zijnde verconſumeert, ſal de demolitie van de voornoemde Forten geenſints beletten: waer toe hare Majeſteyten ende expreſſelijck ſijne Catholijcke Majeſteyt haer verbinden, dat 't ſelve geeffectueert ſal worden, binnen een maent naer dat de ſelve Foorten ſullen geſtelt worden in handen van ſijne *Heylicheydt*, blyvende den Alderchriſtelijcken Koningh geobligeert om ſatisfactie te geven aen de Catholijcke Koningh, ofte aen des ſelfs Miniſters van de voornoemde *Ammunitie*, de welcke ſullen bevonden worden te manqueeren, by aldien het een ſaeck van conſideratie is.

Gedaen tot *Mouſon* den *vijſden* dagh van Maert Anno *ſeſtien hondert ſes en twintigh*.

Alſmen den lieflijcken teneur van deſe conventien aenſach; men ſoude ghedacht hebben / dat de vrientſchap tuſſchen die Koninghen was van Staet ende onverbreeckelijck: maer ſy was nauwelijcks van ſtroo: elck ſach ende loerde op occaſie. Vranckrijck inſonderheyt ſocht niet / als om abſolut meeſter te worden van Rochelle, ende de rugh te breecken aen de parthy van de Hugenoten: niet tegenſtaende eenigh byſtant doen aen Denemarck, ook ſoberlijck aſſiſteerende deſen Staet; uyt vreeſe / dat de Spaenſche mochten aſſiſteren de Hugenoten in Vranckrijck. 't Welck wel de Spaenſche poogſden te doen: maer half / ende wepnigh ten propoost: Immers niet ſoo ghelijck daer na Vranckrijck dede aen Sweden, Heſſen en deſen Staet. Het welck Vranckrijck recht op ſijn tijt dede: in tempore: gheheel anders als veel lieden in de Vereenighde Provintien in de volghende Jaren deden in reguard van Engelandt: Want in de eerſte Jaren / doe men den Koninck met ghemack hadde konnen helpen: wildemen hem niet helpen: ja een peghelijck hier / tot Predicanten inclups / waren hem teghen: ende daer naer / doen hy / ſijn ſaeck ende Familie geheel onder voet lagh: doen hielpmen hem met Predicken / Gedichten / met Liedekens / waer op volghden een formeel Oorlogh onder de naem van retorſie: maer doen was het te laet. Die van de Religie maken Vrede in Vranckrijck.

Van de nederlage der Rochelloiſen, dienvolghens van de geheele Hugenootſche parthy / is gheſproocken in het voorgaende Boeck. Soo wel de Heeren van Rohan ende Soubiſe, als die overige Steden Rochelle, Montauban, Caſtres ende Milhaud, hadden oorſaeck ghenoegh om tot vrede te verſtaen: ende de Coningh wiſt altijdt eenighe onder de ſelve te winnen: die haer veel impreſſien gaven / naer dat de Coningh begeerde. De Coningh ook hadde van nooden op de Waepenen / Deſſepnen / ende Progreſſen van het Huys van Ooſtenrijck te letten. Derhalven de Gedeputeerde van de Hugenootſche parthy alreede in Auguſto des voorleden Jaers tot Fontaine Bleau by den Coningh waren: In 't generael baden zy den Coningh om redreſſe in verſchepden poincten / waer in het Edict van Nantes was gebrooken / haer Kercken ingenomen ofte vernielt / haer Rechten / Privilegien ende Vryheden gekrenckt. Rohan ende Soubiſe verſochten daer en boven ſpecialijck employ in Italien / om te thoonen datſe getrouwe Dienaers des Conings waren. Voorts om des Conings eere ende reputatie te bewaren / wierdt van wegen die van de Religie gedaen groote ſubmiſſie: en verſocht pardon / 't welck de Koning haer gaf / met contentement aengaende het gemelde Edict. Alle andere accepteerden het: maer

Rohan

1626. Rohan ende Soubiſe meenden emploi ofte pets meer te binden als ſimpele gratie: dies ſy ſo wel als de gemelde ſteden verſochten beraet. 't Welck haer vergunt/ende de principaelſte in de ghemelde Steden door ghelt/ gunſt/ ofte beloften voor den Koninck gewonnen zijnde/ hebben in dit jaer de Vrede aenghenomen; Daer van het hoofd begrijp rakende Rochelle was: Dat aengaende den Trafijcq, die van de ſelve Stadt ſouden onderhouden de forme die geſtabileert was elders in't Koninckrijck: Datſe aende Geeſtelickheyt ſouden reſtitueren de ſelve goederen ende watſe tot nadeel vande ſelve hadden geuſurpeert: datſe de Catholijcken vredich ſouden laten ghenieten d'exercitie van haer Religie/ende haer goederen: Datſe ſouden raſeeren het Fort Tadon, by haer nieuwelijcks ghebouwt: Dat de Koningh in't Fort St. Louis ſoude houden ſoodanig Garniſoen als hem beliefde; ende oock ſtellen in d'Eylanden van Ree en Orleron, dat de Rochelloyſen in haer Commercie ende goederen daer van geen ſchade ſouden lijden etc: Dit accepteerden haer Gheſupputeerden/ in't begin van Februarius deſes Jaers. Maer ten duyrde niet langh: werdende oock aen beyde zijden ghenlaeght/ dattet belooſde niet wiert volbracht. De Koninck ſeyde dat de Rochelloyſen niet na behoren raſeerden het Fort Tadon: Maer alleen in ſulcker voeghen, dattet altijdt ſeer ras konde worden opgebouwt. De Rochelloiſen klaeghden dat by't Accord van Montpellier haer belooft was de demolitie van 't Fort St. Louis: Dat de Koninck veel Troupen hielt om ende ontrent Rochelle. Datmen haer commercien krenckte: Dat de Catholijcken te veel licentie aennamen. Ende alſoo oock in deſen tijdt was groote ſalouſie tuſſchen Vranckrijck ende Enghelandt: ende Buckingham (ſeer ghehaet) onder de mantel van Religie ſich weder ſocht aenghenaem te maecken by de Ghemeente in Enghelandt; ſoo heeft hy niet alleen in Rochelle/ maer ſelfs oock alhier onder de Franſche Natie ende Ghemeenten de Actien van Vranckrijck ſeer doen traduceren/ ende de Franſche alhier gheinſtigeert: inſonderheyt voor de Franſche Predicanten; ende ſpecialijck in den Haghe: met aenbiedinghe ende belofte: Dat Engelandt de verballene ſaecke der Gereformeerde in Vranckrijck/ ende inſonderheyt vande Rochelloiſen ſoude herſtellen. Dit heeft Vranckrijcks deſſeinen teghen Spangien weder ſeer te rugh geſtelt: ende de ſaecken van de Ghereformeerde in Vranckrijck zijnder niet door ghebetert: maer entijck gantſch onder de voet gheraeckt: als hier na ſal worden gheſeyt.

In't voorgaende Boeck is gheſproocken van d'aenkomſte der Koninginne in Enghelandt. Terſtont begoſt miſcontentement onder haer Hovelinghen; die ſelfs ſchepen moeſten huyren om te paſſeren op haer koſten: alſoo de groote Engheliſche ſchepen niet koſten dicht aen Landt komen. Ende tot Doevres koſten ſy qualijck t'eeten ofte te drincken krijghen op haer eygen beurs. Men dede daer nae de Dames de honneur van de Koninginne gaen upt haer Caros: tegens de Franſche wijſe. 't Welck een quaet begin was. De Hertogh van Buckingam (ſtaende in de quaede gratie van 't Parlement; Eyſchende reeckeningh van groote ſommen ghelts/ die't Parlement had voor deſen ghegheven;) poocſte d'Officieren ofte Hovelinghen ſoo Mans als Vrouwen van de Koninginne alle Franſche ende Catholijcken/ te veranderen in Enghelſche ende Proteſtanten: om te Complaceeren aen 't Parlement/ ende om zijne Creaturen te hebben ontrent de Coningimne: die hy vreeſ de te ſullen al te veel ghelaegh krijghen by de Koninck tot zijn naedeel. De Franſche/ ghebruyckende 't argument van de Religie/ ammeerden de Koninginne ter contrarie: klagende oock datmen de Catholijcken ſedert haer aenkomſt hadde ſlimmer ghetracteert als te vooren. De Koningh wiert tot Weſtmunſter ghekroont den tweede Februarij deſes Jaers: Vier daeghen daer na begoſt weder een Parlement: De Propoſte is was om ghelt te hebben als in't voorgaende Jaer: Ende deſgelijcks was het antwoort van 't Parlement; hoe wel deſe maal meeſt andere of nieuwe Comparanten waeren: Datmen wilde reeckeningh hebben van 't gheene voor deſen was gegeven. De Graef van Briſtol accuſeerden den Hartogh van Buckingam van zware poincten. Maer zijn faveur by den Koninck was ſoo groot/ dat de Graef van Arundel, om dat hy zijne Opinie wat hypmoedelijck hadt gheſeyt/ wiert in den Tour geſet: daer na oock Briſtol ſelf; ende't Parlement wiert geſcheyden. In't laetſte van Julius wierden alle Franſche Officiers of Hovelinghen van de Koninginne belaſt haer te retireren van Whitehal in Sommerſet Howſe: Allwaer de Koninck met Buckingham, Hollandt, Carilile en andere Officieren quam 's avonts en ſpraeck de Franſche/ in de Galerye alle in een Rang ſtaende/ aen op deſe maniere: Mijn Heeren ende Vrouwen, Ick ben ghenootdronghen tot deſe extremiteyt, om in Perſoon u te komen ſegghen, dat ick begeer u vertreck na Vranckrijck, eenige van u hebben my wel gedient; eenighe ſeer qualijck. De Biſſchop van Mande ſeyde: Heer, heb ick u quaelijck ghedient: ick ben hier om my te verdedigen. Neen, ſeyde de Koninck; Ick ſal niemant noemen. Mevrouwe van St. Georges ſeyde: Wertet op my geſeyt: Ick beroep my op de Koninginne: die kan getuyghen hoe ick haer altijdt heb ghedroocken. Daermede ginck de Coninck. De Biſſchop van Mande dede hem een diepe reverentie. De Coningh kuſte de Vrouwe van St. Georges ende d'andere Vrouwen/ ende Juffrouwen. Corts daer naer quam de Secretaris Conway haer aenſeggen/ dat alles gereet was/ om des anderendaeghs te vertrecken. De Biſſchop antwoorde voor haer alle: Sulcx onmogelijck te zijn: Soomen haer niet betaelde haer Gagien, om de reyſe te doen. Eenighe ſeyden oock: men behoorde haer te voldoen van ſchulden die ſy voor de Coninginne hadden betaelt/ oock voor Juwelen ende Geſteenten die ſy met believen van den Coninck voor de Coninginne hadden verſet of verkocht. Datſe oock ſchulden in Londen hadden te betalen. Ten minſten datmen haer thdt wilde gheven/ om te ſenden aen den Coninck van Vranckrijck: om haer ghelt te doen hebben tot haer reyſe. Met deſe ende andere Conteſtatien verliepen noch acht daeghen. Waer naer men haer deur een Treſorier of Paymeeſter van 's Conings Officieren dede vertrecken op Dingsdach den eerſten Auguſti: quamen Vrydagh tot Douvres; Allwaer de Franſche gaeren wilden ſoo lang blijven tot datſe hadden gheſonden aen den Coninck van Vranckrijck: ten minſten baden den Paymeeſter te willen haer toelaten haer aſem wat te ſcheppen; maer hy ſeyde haer indien ſe niet preciis op den volghenden of Saterdagh metter ghy van elven vertrocken/dat hy haer deur het gemeen volck ſoude laten op het lijf loopen: en dat hy laſt hadde om ſoo te ſpreecken. De Biſſchop ende Madame St. George ſeyden hem: ſich des te willen wachten: Dat ſy toequaemen aen een Coninck, die de macht hadde om het te wreecken: ende tot berouw te brengen, dit ſulcx deden. Eyndelijck verkregen uptſtel om te mogen trecken met het avont ghetijde/ ghelijck ſy deden: komende 's morgens tot Calis. Ondertuſſchen continueerdemen met een des anders ſchepen en Coopmanſchappen te arreſteren. d'Ambaſſadeur Blainville niet verrichtende: Soo wiert de Mareſchal de Baſſompierre gheſonden. Men gaf oock veel ſchult aen Madame de Chevreuſe, zijnde ghemiſcontenteert van 't Franſche Hof. Buckingham oock was ſeer teghen Vranckrijck gepiqueert/om dat hy hebbende in't voorgaende Jaer in Hollandt ghemaeckt een Alliantie/ ende willende oin die oorſaecke oock gaen in Vranckrijck/ de Coninck hem liet weten/ dat zijn komſte hem niet ſoude aengenaem zijn. De Graef van Hollandt pretendeerde de Juriſdictie op het Domanie van de Coninginne: maer alſoo de Franſchen de Coninginne induceerden om dat te gheven aen de Biſſchop van Mande; ſoo was de ſelve Graef oock geſtoort: en hielp tot deſe expulſie der Franſchen.

Engelſe ſaecken.

1626. Een Vranckrijck wort afgeſeyt gheven.

Baſſompierre nam d'Ambaſſade aen: hoe wel hy moeſt vreeſen eenighe kleynigheyt: in reguarde dat de Coninck in Vranckrijck audientie hadde ghevergeert aen

1626. aen Milord Montagu gheſonden van weghen Engelant om d'Expulſie te excuſeren. Baſſompierre vertoonde aen den Raedt des Konincks / belooft te zijn alle ſoozte van Libertept der Religie aende Koninginne / te hebben een Biſſchop ende ſeecker getal van Prieſters: Dat alle haer Suite ſouden zijn Catholijck ende Franſch; ende dat alle Catholijcken in Engelandt ſouden genieten meer Vzyheydt in 't ſtuck der Religie / als haer by het Contepte contract met Spangien was belooft. Dat ſulcx alles met Eede ſoo vanden Koning Iacob, als van deſe was belooft. Sulcx alles te Contravenieren; Dat tet niet Coninclijck was.

d'Enghelſche beklendent: maer ſmeten de ſchult op d'Officieren vande Koninginne.

Aengaende de belooſde meerder Liberteyt aen de Catholijcken / ſepden dattet maer pro forma, om den Paus te gelieven / gedaen was. Maer daer tegen alle geerden de Franſchen den Heyligen Eedt, ſoo van d'overleden als deſen Koningh: Ende wasſer faute by de Franſche / men haddet behoozen den Koning te nemen gheven / om die te ſtraffen ende andere te ſenden: niet Proteſtantſche ende Engelſche aende Coninginne te geven. Dat ende wat hy meer ſepde / heeft niet ghehol pen: ende is onverrichter ſaeche weder nae Vzanckrijck gegaen.

Denemarck verſoeckt Wapenen.

Den 1. Febzuarij hadde audientie op Koningl: Denemarckſche Bzieven Rotenborgh. Den 2. Januarij 1626. de Heer Laurens Wenſin, deur den Gzffier ter Vergaderingh geleydet; na ſalutatie verſouchende upt de Magaſyns deſer Landen te moghen lichten tot zijn Coninghs behoef drie duyſent Curaſſen, acht duyſent Muſquetten, ende gelijcke veel Harnaſſen. Ten tweeden om een Oozlag-ſchip tot zijn transpozt na Vzanckrijck. Het leſte is toegeſtaen; d'eerſte pointen geexcuſeert.

De Coning van Engelandt / nae het onbzuchtbaer wederkeeren van zijn eerſte Vloote / reſolveerde een tweede noch machtiger upt te ſenden; vermanende dat hare Ho: Mo: de harige volgens Tractaet daer by gelieſde te ſenden. Waer op met advijs van Zijn Excell: ter Vergaderingie verſchijnende in Ianuario ghereſolveert is ſulcx te ſullen doen; ſoo haeſt men het eyghentlijck getal vande Engelſche Vloote ſoude weten. Ende dewijle de dertien ſchepen van de Vloote onder den Heer vander Leck, met d'eerſte Engelſche Vloote upt gheweeſt zijnde / lagen in Pleymouth; is gereſolveert deſelve by provisie te revoceeren / waerende de langhſaemheydt vande Engelſche Equipagie / ghelijck ooch die nopt is gebolghyt: want kozts hier na Engelandt met Vranckrijck wierde geemhzouilleert / waer deur den Engelſchen pver tegen de Spaenſche ſeer verſlapte.

Staten van Zeelandt reduceeren haer Compagnien.

In deſe tijdt hadden de Staten van Zeelant, om ſoo veel te menageeren / ende dat ooch de Compagnien by de Capiteyns deur ghewoonlijcke kunſten / ſeer incompleet gehouden wierden / ghereſolveert alle op haer repartitie ſtaende Compagnien te reduceeren op hondert hoppen. Sulcx / als ſtzydigh tegen d'Unie, is by hare Ho: Mo: ende Zijn Excell: hoogh opghenomen; ende daeram gereſolveert deur eene beſendinge van Gecommitteerde / ende ſelf ooch deur de perſoneele repſe van Zijn Excell: 't ſelve te ſtutten. Verſeeckende voor eerſt dat tegen den 16. Febzuary de Staten tot Middelburg mochten werden beſchzeven. Daer op de Heeren Beveren ende Schaffer ghecommitteert zijn om voor upt te repſen / ſullende / ſo ſy de ſaeche ſoodanig bevonden / Zijn Excell: ſelf volghen. 't Welck niet gheſchiet is / maer wierde de Heer Beaumont verſocht om voor allen dingen waerts te gaen / ende den Staten in 't particulier voor te houden haer ongelijck. Den Heere van Hautain Gouverneur tot Sluys daer hier zijnde / wierde inde Vergadering ontboden / ende voor d'advertentie die hy van deſe ſaeche gedaen hadt / bedanckt ende gelaſt ſoodanige reductie niet toe te ſtaen.

By tracteeren het.

Den 25. Febzuarij ſchzeven de Heeren Beveren ende Schaffer, dat de Staten van Zeelandt aengenomen hadden van hare reſolutie af te ſtaen / de Reductie achter te laten / ende daerſe geſchiet was / de Compagnien weder te laten verſterchen. Nochtans is Anno drie en veertigh ſoodanighe Reductie in alle Provintien ghe- 1626.
ſchiet.

Diſputen ende onluſt in Vrieſlande.

In Vrieſlandt is 't ſedert eenighen tijdt niet wepnigh diſputen geweeſt over het inwilligen der conſenten / ende nieuwe middelen: inſonderheydt in 't verleden Jaer 1625. waer over exprelſe beſendingen van wegen hare Ho: Mo: ende eene uptſpraecke by den ſelven is ghedaen / om de middelen aldaer te heffen meeſt op den voet van Hollandt, diemen noemde de ghenerale middelen. Daer in de Steden de meeſte ſwarigheyt maerkten / inſonderheyt aengaende de corporgelden, ſo men 't noemde. Sulcx Gzaef Ernſt met bzieven vanden 22. Martij adviſeerende: Soo is echter in 't begin van April by hare Ho: Mo: goet ghevonden dat by proviſie d'uytſpraecke ſoude gevolght worden: anderſins datmen by executie ſoude procederen. Waer toe verſocht zijn de Gecommitteerde ſonghſt in Vrieſlant zijnde ghweeſt; om de Verpachtinge tegen den 1. May te doen voortgaen ende dat de differenten over de corporgelden binnen vier maenden ſouden worden ghetermineert. Sy zijn geinſtreuert met goedtlijcke middelen alles in het werck te ſtellen: ſoo niet: namen Patenten met / om upt de naeſte Guarniſoenen te lichten Ruyteryen ende Knechten tot de Executie; aenſchzijvinghe aen de Collegien ter Admiraliteyt tot Amſterdam, ende in 't Noorder-Quartier, om elck een Oozlogh-Schip / ende Dockum twee te ſouveeren / tot aenhoudinge van perſoonen ende Goederen. Waer teghen de Volmachten van de Steden in date Leeuwaerden den vijfthienden April nieuwen / ende den vijfden ouden ſtijl / ſchzeven aen ophoudinghe der Executie; ten waare men haer afnam de Korpor-gelden, ofte haer te laten het ſwarſte part van de middelen. Verklarende met alchander gecorreſponderet te hebben / de Executie anderſins niet konnen gedogen.

Waer op den een en twintighſten April ertheer is gereſolveert met de Executie voort te varen / ende ſulcks te ſchzijven aen den Stadt-houder ende Gewilligde Leden: doch eerſt noch te tenteren viam inductionis, met verſcherminghe dat men de Steden ſoude ontſlaen ten minſten van een ghedeelte der Korpor-gelden, om die te legghen op de Huyſen ten platten Lande ghen ſchot ſchertende. Als men dit tot Leeuwaerden in het laetſte van April wilde in 't werck ſtellen; hoebel ten overſtaen van hare Ho: Mog: Gecommitteerde der Heeren Raetwijck, Brouckhoven, ende vander Linge, ende met bewilliginge der drie Leden vande Provintie: ſoo heerſt men nochtans (om den oploop van de Ghemeente) ſulcks moeten laten ſtaecken. Gelijck gemelte Heeren in het begin van May (ter preſentie van ſijn Excellentie ende den Raedt van Staet) hebben in het lange gerapporteert. Den veerthienden May ſchzeven hare Ho: Mog: aen die van Vrieſlandt, ſtraffe te houden deur over de Tumultuanten, ende de Verpachtinge op den uptſpraecke te doen geſchieden tegens den eerſten Octobzis aenſtaende; ofte dat zy middelen van Executie daer toe ſouden gebruycken; Doch in plaets van ſulcks / ſchzeef Gzaef Ernſt dat de Borgerye de Soldaten hadden ontwapent / ende de Blauwhuſen van de Stadt (alhoo ſijn Gnade noch eenige Trouppen van Groeningen had ontboden) na haer gewonten. Den achtienden May ouden ſtijl / ſchzeef hy / dat het Populace geen reſpect bezogh / ghelooft hadde een van de Burgemeeſters huyſen te plonderen / in het Stadthuys ſchooten / de glaſen van ſijn Hoff / ende van de huyſen van Burmania ende Swartſenborgh hadden ingeſmeeten; houdende ſijn Gnaden als Hoff beſet / dat niemandt upt haer conſent daer in noch af mochte. Den vier en twintighſten May ouden ſtijl / ſchzeef hy dat des voorighen daeghs de Gedeputeerde (die uptgheweeſen waren) tot Bergum, eene groote mijle van Leeuwaerden, waren by een geweeſt: die door eenighe van 't Hoff / Burgemeeſters / ende Vroed-Heplieden geinſtrueert wierden / weder binnen te komen. Dat ſijn Gnade mende binnen ſeven oste acht dagen in den Hage te zijn. Ende dewijle upt de naeſte Guarniſoenen verſcheyden Trouppen gecommandeert waren / om ſoo Leeuwaerden als andere Steden in ordre te rebigeren:

1616. rum: soo zijn de Heeren Rantwijck, Matelief ende Beaumont, in diligentie geschickt / om die niet verre te laten marcheeren tot naerder bevel; doch voor haer persoonen voort te gaen. Korts daer naer Graef Ernst in den Hage komende / wierdt voor de Heeren Eck, Brouckhoven, Hartvelt, Haersolte ende Schaffer begroet: aen wien hy versochte dat die na Vrieslandt gesonden Gecommitteerde mochte werden gheveroeert: rakende tot moderatie ende temporisatie. Gelijck dan ooch de Volmachten van de Heeren mochmaels schrijven om op ofte af te houden van de invoeringhe van de nieuwe middelen als haer onbehagelijck zijnde.

Persiaensche Ambassade. In Februario in Texel gearriveert zijnde een Ambassadeur des Conings van Persia, met namen Mouffa Beeck, quam eerst de Bewinthebber Trip stucks notificeren; daer naer Boreel, Advocaet van de Compagnie / ter Vergadering aendienende / dat de Ambassadeur begeerde te weten of hy aengenaem sy ofte niet / dat sulcks de manier was in sijn Landt eerst te weten: ende dat sijn Excellentie begeerde hem sijn Carosse met een Edelman tot Haerlem in het ghemoet te senden, Doch wierde ghereselveert men soude hem rectipiseren als andere Ambassadeurs, ende defraeyeren tot de eerste audientie. Waer naer wierde versocht dat men voor hem met eene Huijte van twaelf ofte derthien personen / mochte bestellen een Hups. Is gheantwoordt: dat de Oost-Indische Compagnie / in wiens saecken hy quam / mochte ordre stellen.

Den vijf en twintighsten Martij hadt hy audientie / waerbevorens een Brief van den Coninghe van Persia, ende volgens de maniere van sijn Landt / debe hy eerst een Gebedt voor de prosperiteyt van sijn Coninghe ende desen Staet: waer naer de Brief geopent zijnde / is gelesen by den Ambassadeur selfs / (vermits den Tolck die niet konde lesen;) ende geordonneert die te doen translateeren. Den eersten April heeft hy den Getranslateerden Brief weder ter Vergaderinghe laten brenghen met eenighe presenten: te weten / ses stucken Tapijtlakeren / seven stucken Staef / twee stuckxkens Toilet / eene Rolle Goel ende Roode Zijde / vijf stucken Satijn / thien stuckskens van de gecoleurde Zijde ende Sape onder den anderen gewrocht / twaelf stuckskens Catoen-lijnwaet. N. Hasselt mede uyt Persia gekomen / versochte ooch audientie: doch dewijle contentie onder hun was / wilde men eerst sien oft hy mede in de Brief begrepen was; ende bevindende neen; soo versochte Hasselt den Originalen Brief te sien / ende die ooch te Translateeren. De selve is ghestelt in handen van de Oost-Indische Compagnie / om noch eens te Translateeren. Ende alsoo dese besendinghe raeckte de Levantschen handel / is goet gevonden sulcks aen den Ambassadeur Haga tot Constantinopel te notificeren. Den achsten April comparoerde in de Vergaderinge van weghen de Compagnie de gewesen Generael Laurens Reael; verklarende dat desen Ambassadeur meer quam om complimenten / ende politijcke saecken / als om Negotie: over het welck sy alreede een goet Contract met den Koning hadden. Waerom versoechende dat hare Ho: Mog: ghelieffde in sijn defrayement te continueeren: of / soo men het de Compagnien wilde laten doen; dat men het haer namaels wilde laten hooren uyt de prinsen by haer te doen / ende in de Conboyen ende Licenten by haer te betalen. 2. Versoehte dat aen de persoon van Hasselt meer faveur ende respect mochte werden bewesen; als van den welcken den Compagnie meer dienst als van den Ambassadeur hadt te verwachten. 3. Dat pemandt werde ghecommitteert tot de Translatie des Briefs. Waer op gereselveert wierde dat hare Ho: Mog: naer de Translatie des Briefs / niet meer wilden gheholden zijn tot het defrayement / doch eerenthalven de naem van de Generalitept daer toe wel te willen leenen. 2. Wierden Gecommitteert de Heer Halewijn ende Vosbergen, om van Hasselt te verhooren de openingh die hy soude hebben te doen. 3. De Bewinthebbers met de Translatie te sullen laten gewoonden: Den thienden April hadt de Ambassadeur wederom audientie / verseerde haer Ho: Mog: van des Konings goede affectie / ende wierden Gecommitteert eenighe Heeren om met hem te komen in conferentie. Hy presenteerde een nieuw Tractaet op het stuck van Reciproque Negotie te maken. 2. Versochte dat de Consul uyt Aleppo mocht werden gheslicht. 3. Om met hulpe van desen Staet noch eenige plaetsen den Brandt af te nemen. Waer tegen die van de Compagnie verklaerden: Dat sy alreede een goet Tractaet van Negotie hadden met den Koninghe / ende haer genoeghden. Dat het sichten van de Consul uyt Aleppo haer niet raeckende. Ende dat sy soo swaere besettinghe hadden / dat sy tot soodanighen hulpe ofte conjunctie van macht niet konden verstaen. Waer op haer Ho: Mog: hem haer antwoordt hebben ghesonneert. Den vier en twintighsten May weder audientie hebbende / klaeghde dat de Persiaensche Ambassadeur in Engelandt qualijck bejegent was / dat hy in Duyns komende om te vertrecken / bevondt de schepen alreede wegh te zijn: versocht dat hy alhier mocht komen / ende sijne Zijde Waeren Tol-vry verkoopen. Waer op hem gheantwoordt zijnde oft de selve alhier soude komen als Ambassadeur oft als particulier / ende wat hem self van de saecke best docht. Waer op hem beraden hebbende / heeft self desselfs over-komste gedissuadeert. Sijn defrayement duerde noch al: ende tegen vijftigh gulden daegs / daer in begrepen de huere van de Meubelen: maer niet van het Hups. In Junio heeft hy weder aengehouden om revocatie der Consuls uyt Turckyen, ende om assistentie tot het afnemen van eenige plaetsen van de Portugijsen in Oost-Indien; ende om te weten of sijn persoon hare Ho: Mog: aengenaem was. Waer op gheantwoordt is: dat de Consuls in Aleppo ende Turckyen by particuliere Kooplieden / om haer Goederen te defenderen / tegen de deprædatie van de Araben, gestelt waren: daer in wy ten der selver voorweten niet hoste gedaen worden. Dat in Oost-Indien in Loco, voor sijn Majesteyt ofte der selfs Officieren soulden gehandelt worden op het stuck der Assistenten / met die van de Oost-Indische Compagnie. Dat met Brieven van Recredentie den Coninghe sal versoeckert worden van de aengenaemheydt van sijn persoon. Den sesten Augusti versochte hy dat de Fransche Ambassadeur alhier mocht werden gerequireert te betalen ses duysent Rijcxdaelders / die eenige Persiaensche ofte Armenische Kooplieden voor de Fransche Vloote onder Duc de Guise, schade ghe-leden hadden: ende dat hare Ho: Mog: gelieft de aen die van Venetien te schrijven in faveur van de Persiaensche Kooplieden: het welck (als zijnde generale Offitien) hem te wille is gedaen: Ende goet gevonden hem te depescheeren / hoe eer hoe liever; ende dewijle hy aenhielt dat een Ambassadeur weder van hare Ho: Mog: aen sijn Coninghe mocht gesonden worden / soo is hem gheantwoordt: dat eene uyt Batavia in Indien met Credentialen soude gaen. Om hem te expedieeren / is gereselveert hem te vereeren met eene goude Keten ende Medaille / ter waerde van drie duysent vijf hondert gulden / met aenmaninghe dat die van de Compagnie hem ooch eenigh present mochte doen / ende sulcx hooren uyt de eerste prinsen. Den dertienden September audientie hebbende / klaeghde over de Bewinthebbers, dat sy hem niet hadden willen laten gaen sijn af-schept nemen van den Prince in 't Leger / daerom weder van Amsterdam hier gekomen te zijn / om met permissie van hare Ho: Mog: sulcks te mogen doen. Seyde datse hem uyt Amsterdam hadden laten gaen als een hondt / sonder eenige begelepdinge. Vraeghde oft de Fransche Ambassadeur noch ghoene resolutie hadden gegeven op de versochte vergoedinghe van gelede schade. Waer op gereselveert wierde dat de Hofmeester Mortagne hem soude gelepden na sijn Excellentie: dat men de Bewinthebbers soude hooren op sijne klachte: dat Duc de Guise noch in Zee was / ende daerom ghoen beschept hondt hebben. Den seven en twintighsten September wierde hem gesepdt / soo hy niet met de Schepen vertoogh / dat men hem de Brieven weder soude af-epschen: alsoo men die niet begeerde by ander weghen te Water ofte te Landen te hasardeeren. Derhalven nam hy sijn af-schept / ende ech-

1616.

Hasselt / Agent van Persia.

ter

1626. ter cortsdaer na versochte hy by memorie om veertien oft vyftien constenaers op sijn kosten te mogen mede nemen: Om dertich of veertigh balen sijde uyt Persia te moghen herwaerts senden: dat hem de Compagnie moght meer respect bethoonen. Dat hy een Jacht ofte Schijp tot sijn Transport mocht hoopen; dan soo een Ambassadeur met hem ginck/ dat sulcx hem meerderen eere soude sijn. Het senden van zijde herwaerts/ als sijnde tegen 't Octroy/ is hem afgeslaghen; aengaende de reste/ eenige contentement gheghéven: met serieuse aenmaningh sich op de ghereet-leggende Oost-Indische Schepen t'Embarqueren. 'Twelck hy nochtans niet dede: latende d'eene occasie voor d'ander na wegh gaen/ ende sijn respect prostitueerende. In Ianurio verklaerde hy wederom met der Compagnie Schepen niet te konnen verrepsen: ten ware pemandt van hare Ho: Mo: gecommitteert wierde/ mede te gaen; die hem van den Overlast der matroosen mocht bevrijden. Den 14. dito (alsoo men de patiente verlooz) wierde hy versocht te vertrecken ofte dat men met het eynde van die weecke soude op houden hem langher te defrayeren. Den 11. Februarp was hy weder ter Vergaderingh ende wierde in sijn presentie last gegeven aen Hendrick Verbrugge: om te Schepe hem te doen wel tracteren ende respecteeren.

Daer na hy den 22. dito sijn laetste afschept genomen heeft/ ende beloost alle goet ende favorabel rapport te doen aen sijn Koninghe. Dierghelijcke tergiversatien aen onchristen Ambassadeurs heeft men ghemeenelijck alhier gespeurt: want om datmense ghedurende haer geheel verblijft defraycert/ schijnen om dat prosijt hoe langer hoe liever te willen blijven. Blijkende waer te sijn dat alles wat lange rocken draegt gierig is tot Persianen ende Turcken inclusijs.

Prins van Portugael herhuyst naer Brussel.

Aenden Prins van Portugael hebben tot noch toe hare Ho: Mo: ghecontinueert sijn pensioen van vijf honderd guldens 'smaents/ of 's jaers ses duysent gulden. In Febr: 1624 wierde hem voor een jaer soodanigh tractement ghecontinueert/ op conditie dat hy niemant behalven sijne Domestijcquen soude termisse admitteeren. Metter tijt merkende meer en meer dat hy alhier overtollich was: heeft ghetracteert met d'Infante van Spangien, om tot Brussel te komen sijn leven te eyndigen; renuncerende sijne pretensie op Portugael; ende aennemende een Jaerlijcx Pensioen vande Koninck.

Sijn eene Soon Don Gulielmo Loris is ghemaeckt Ridder van Malta/ die namaels noch d'oorde verlatende is getrout.

D'ander heeft sich begeven in een Klooster des Carmes des hausses: die daer na onder ander pretert alhier overkomende/ de gereformeerde Religie heeft aengenomen tot Delft: en eenigen tijt daer na een Compagnie Ruyters voerende by Gelder gevangen en in een klooster gestelen wiert; doch is echter Ao: 1643. weder ontkomen en in Hollandt sich vande Religie verklaert: sijn Dochteren zijn al te samen in de Gereformeerde Religie opgetrocken/ en gebleven by de Vrou Moeder/ die over 't Testament ende Erf-schepdinghe van Prins Maurits haer broeder Germain misconteutement schepende/ ook resolveerde uyt het Landt te trecken: koopende een Casteel en Heerlijckheyt niet verre van Genebe/ af-losende ende tot gereet gelt makende eene rente op de Generalitept van duysent Rijxdaelders 's jaers.

De Prins van Portugael bekomen hebbende passport voor hem ende achtien dienaers/ heeft den 24. April/ deur twee Gedeputeerde ter Vergaderingh gelevert sijn afschept ghenomen/ ende haer Ho: Mog: bedanckt voor alle eere ende vrientschap. Is daer na deur de Heeren Noortwijck ende Boetseler wederom in sijn huys ghecomplimenteert/ ende goede reyse toegewenschet. Heeft namaels (na versterf van de Prinresse sijn gemalinne) tot Brussel getrout Donna Luysa d'Osorio Dame d'honneur van d'Infante.

Sijne Princesse naer Genève.

De Princesse heeft in May inden Haghe per missive haer afschept van haer Ho: Mog: genomen/ ende vertrocken na Geneve. Sy wiert van gelijcken deur Gedeputeerde van hare Ho: Mo: in haer Huys gecomplimenteert.

In Maert 1626. was in den Haghe ghekomen Dr. Harman Wolffen Lantgraef Hessesche Casselsche Gesante: die deur twee Gedeputeerde voor de Vergaderinge onthaelt/ dede salutatie ende klachte aengaende de Tyllische inquartieringe ende executie over de Marpurgische Successie: daer over ooch Lantgraef Philips des Regerende Furstens Heer Soon in den Haghe quam in Mayo/ en den 11 deur twee Gedeputeerde ter Vergaderingh gehaelt ende geintroduceert/ geassisteert deur gemelten Wolffen, heeft op het selfde subject gheproponeert op credentialen van Landegraef Maurits sijn Heer Vader/ versoeckende boven die in specie te mogen mede begrepen worden in het algemene Restitutions tractaet. Ende alsoo des Landtgraefs naem boven aen stont in den Brief: soo is deur den Griffier aen Wolfen genotificeert: datmen niet ghewoon was in soodanige forme brieven van Fursten t'accepteren/ begerende dat sulcx mocht worden verandert. 1626. Herman Wolf/ Hessische Gesant.

Daer na met Gedeputeerde van hare Ho: Mog: in conferentie komende/ wierde hem afgevraegt wat hy by het ghemelte restitutiones wesen soude komen ofte willen contribueeren: op het welcke niet eyghentlijck gelast sijnde; Gelijck mede niet op de betalingh van de twintig duysent Rijxdaelders deur Cornelis van Lockhorst aen den Landt-graef op credijt van 't Landt verschoten: heeft in Junio (sijn af-schept nemende) aengenomen aen sijn Heer Vader rapport te doen. Verklarende ghesint te zijn sich in d'Armee des Konings van Denemarcken te willen laten gebruycken.

Raedt de Campaigne.

Aengaende de Campaigne van dese Somer: Soo quam in deliberatie of men al noch/ als voor dese soude defensive ofte offensive gaen. Die van Hollant, volgende ooch den Maxime van Prins Maurits, rieden de Menage ende te gaen alleenelijck defensive. Maer de tegenwoordige Prins van Orangien sustineerde met veel redenen dat het tot groot en couraghement van de Ingesetenen ende tot reputatie buytens Landts soude strecken: soo men Offensijff ginck: insonderheyt alsoo men sach dat de Spaensche deur de belegheringhe van Breda geheel in onmacht lagen. Alle die des Princen gunst socht en/ hielpen 't selve mede aenraden: en daer over voorder gedelibereert woordende/ wiert hy de Provintien gelegen aende Oost-zyde-Rhijns seer gedreven om de selve te verlossen van Lingen, Grol, Oldenseel: en ter contrarie die van Zeelant begeerde men soude in Vlaenderen pets voornemen. De Prins om in beyden eenichsins contentement te geven/ maeckten tweederley desseings. Eens deels om een vande gemelde drie plaetsen aen te tasten/ anderdeels ooch pets op Hulst te ten teeren. De Prins toogh den twintighsten July uyt den Haegh over Leyden en Uytrecht op Aernem: alreede tien a veertien dagen te voor waren de Compag: uyt de Vriesche, Groning ende andere guarnisoenen met Patenten ghesonden naeden Rhijn/ ende voor eerst by Schenckenschans: Daer wert ooch/ nae gewoonte/ dyp Leeger uyt ghekondicht in dese Provintien. Den 22. quam Graef Ernst met vier hondert wagens op eick Waghen ses man tot Deventer. Te scheepe quam aldaer noch ses duysent man te voet: als ooch ses halve Cartouwen/ ende twaelf lichter Stucken Geschuts/ sampt allerhande Ammunitie ende voorraedt tot een Leger ende Belegeringh noodigh. Des anderen daegs toogh Graef Ernst met alle het selve/ sterck vier en vijftigh Vaendels te voet/ met ses Compagnie Paerden op Delden; ende quam in twee dagen voor Oldenseel: zijnde alreede door den Lieutenant Generael Stakenbrouck berent met seventien Compagnie Ruyteren. Oldenseel was (soo veel de situatie toe-liet) Gefortificeert met vijf Puncten: maer gheleghen aen een hooghte/ ende moetende het Water ende Grachten ophouden voor twee Beeren. Graef Ernst was van naturen seer actijf ende moedigh; ende thoondent hy sonder in dese ghelegentheydt: want hy den vijf en twintighsten daer voor komende/ sonder eenighe Circumvallatie ofte defensie voor sich te maecken/ dadelijck Baterpen dede planten/ naer de Beeren schieten/ ende met Approchen loopen; alsoo dat het water afghetapt zijnde/ die van binnen haer ghenoot saeckt vonden den

1626. eerſten Auguſti op te geven. Hoewel een groot gedeelte van 't Legher / namentlijck: ſeventhien Compagnien te Voet / ende vier te Paerde / onder den Heer van Nyenoort, noch geduerende de Belegering / wiert geſonden om te beſchieten ende te vernielen het Huys te Laegh: zijnde een Hoof-neſt tegen die van Vrieſlandt: als leggende op de Frontieren van de Seven Wolden. Het welck daerom (ingenomen zijnde) wiert met Buſpolver op-gheſprongben ende vernielt. Oldenſeel (de Hooft-Stadt van Twente) was de reſidentie / ſoo van de Geeſtelijcke als Politijcke Regeeringe des Konings aen de Oost-zijde Rhijns, ende aen d' eene zijde door Linghen ende Stift-Munſter, aen d' ander zijde door Grol, Ringelenbergh, Weſel, Rhijnbergh, Orſoy, ende andere Plaetſen aen den Rhijn, (Keyſers oft Ligiſtiſch zijnde) hadden wel gemeriteert beter gheſecundeert te worden: jae indien de Spaenſche de ouſtoſten (door Bergen ende Breda geſpilt) hadden aenghewendet tegen Over-Yſſel, Vrieſlandt, ende Gelderlandt, Oost-zijde Rhijns, ſy ſoude nae alle menſcheljcke apparentie meer hebben uytgherecht / ende een grooten af-breuck ghedaen aen deſen Staet: byſonder alſoo de Koningh van Denemarck doen noch niet gewapent was. Maer in deſe tijdt in actie zijnde tegen Walſteyn en Tilly, facilliteerde by reſterie d' Oorloghs-expeditien van deſen Staet. De conditien met die van Oldenſeel, waren als volght.

Artijkelen aende ſtad Oldenſeel geaccordeert.

Capitulatie van Oldenſeel. DE Stadt ende Borgerye ſullen verblyven by hare oude Privilegien ende Gerechtigheden; edoch ſal voor ditmael de *Magiſtraet* worden beſtelt, ſulcx men tot dienſt ende beſte der Stadt ſal bevinden; ende wat de *Fortificatien* belanght: dit wordt gelaten tot diſpoſitie van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael, om daer van te ordonneeren, naer dat den Staet énde gelegentheydt van 't Landt ſal komen te vereyſchen.

Niemandt der Ingeſetenen en ſal in eenigher manieren ondersocht ofte ghemoleſteert worden over het *ghepaſſeerde*, geduerende de ſelve Stadt is geweeſt onder het gewelt van den Coning van *Spangien*: maer ſal al 't ſelve gehouden worden voor doodt, ende als niet gedaen.

De Borgeren, ſoo in particulieren dienſt des Conings van *Spangien* geweeſt zijn, ſullen met d' andere des Coninghs Officieren vry ende onverhindert moghen vertrecken: ende alle de andere Borgeren, ſullen naer believen in de Stadt moghen verblyven, ofte ten platten Lande gaen woonen, midts doende den behoorlijcken Eedt van getrouwigheydt.

Alle die ſoo tot noch toe onder Compagnien hebben ghedient, ende voor het uyttrecken van 't Guarniſoen, hare *Paſpoort* bekomen, ſullen (ſoo ſy begeeren) als Borgeren daer binnen blyven woonen, midts doende den Eedt als andere Borgeren.

Ende ſoo veele belanght 't verſoeck by de Magiſtraet gedaen, van ten aenſien des *geledene ſchaden*, geduerende dit Belegh, eenige jaren te mogen ontlaſt blyven van de generale middelen, 't ſelve verſoeck wort gerenvoyeert aen de *Ridderſchap* en *Steden* der Landſchap van *Over-Yſſel*.

't *Koorn-gewaſch* noch om de Stadt *in eſſe* zijnde, ſal hen vorders ſoo veele verſchoont werden als mogelijck.

Nopende 't gedane verſoeck van een draeglijck *Guarniſoen* te mogen hebben, en ſoo doenlijck van *Inlandſche*, daer op ſal (ſoo veel doenlijck) worden gelet.

Ende wat aengaet de beede der Magiſtraet, om mogen yegens d' Ingeſetenen van *Lingen Neutraal* geſettet worden, daer over ſullen ſy hun hebben te addreſſeeren aen de Ho: Mog: Heeren Staten Generael.

Met de *Kercke*, *Toren*, ende *Klocken* der Stadt, ſal 't blyven by het oude gebruyck. Aldus gedaen in 't Leger voor *Oldenſeel*, deſen *eerſten* Auguſti 1626. *Stilo Novo.*

Aen de Soldateſque wiert geaccordeert / als volght:

De Heer Baron van Monclé, Gouverneur des Stadts *Oldenſeel*, gheſonden hebbende aen Syne Genade Graef *Ernſt Caſimir* van Naſſauw, &c. Gouverneur van *Vrieſlandt*, *Groeningen*, *Ommelanden*, ende *'t Landtſchap Drenthe*, Veldt-Mareſchalck Generael, &c. om te komen in communicatie, en met redelijcke conditien hem de voorſz Stadt over te geven: Syne Genade genegen zynde tot het verſoeck van den ſelfden Baron, heeft hem en die van 't Guarniſoen geaccordeert de navolgende Artijckelen: 1626.

I.

d'Heer Baron, en alle 't Krijgs-volck, ſoo te voet als te paert, ſal den *tweeden Auguſti*, ontrent de klocke *thien* ueren, uyt de voorſz ſtadt trecken, met alle haer Wapenen en Bagagien, ſlaende Trommelen, vliegende Vaendels, brandende Lonten, en kogels in de mont, om haer over Rhijn te begeven, en met haer nemen een van de kleyne Metale Stucken, nevens een tonne Boskruyt.

II.

Sal oock met 't voorſchreve Guarniſoen uyttrecken de Commiſſaris Generael van de Monſteringhe, met de Boecken en Papieren, om die te brengen daer hy 'tgoetvinden ſal: gelijck oock met alle liberteyt ſullen mogen uyttrecken de Commiſſaris van de *Munitien* van Oorloghe, met alle de Buſſchieters, ende haer te begeven ter plaetſe, daer het haer goet duncken ſal; midts dat hy en ſy overleveren aen die geene die daer toe ſal werden gecommitteert, alle het Geſchut ende Munitie binnen de voorſz Stadt zijnde; behalven alleenlijck 't geene men de voorſz Gouverneur heeft geaccordeert.

III.

Overmidts de Bagagie van het Krijgs-volck ende Officieren voorſz, by ghebreck van Waghens, met haer Guarniſoen niet ſal konnen uyttrecken, heeft Syn Genade geaccordeert, dat de voorſz Bagagie, vier dagen (na dat het Guarniſoen vertrocken ſal weſen) binnen de ſtad magh blyven, op dat daer en tuſſchen een yder verſien moght werden van behoorlijck getal van Wagens, tot het wederkeeren der welcker de Gouverneur ſoude ſtellen behoorlijcke cautie.

IV.

Aen *Jan Guenedy*, Commiſſaris van de Vivres, werdt toegelaten *vijftien* daghen binnen de ſtadt te blyven, om te mogen in ſyn particuliere affairen ordre te ſtellen; de ſelfde tijdt geexpireert zynde, ſal hy met ſyn Familie het Guarniſoen mogen volgen, en ſal tot dien eynde (ſoo hy begeert) verſien werden met Wagens en Convoy: onder conditie, dat hy op den tweeden dito ſal hebben te beſtellen in handen van die geene die daer toe Gecommitteert ſal werden, alle de Vivres tot ſynen laſt ſtaende, ende dat ſonder bedrogh.

V.

Alle Gevangenen ten Oorloge, ſoo van d'een als d'andere zijde ſullen uytgaen, midts betalende haere koſten. Ende die geene die ter cauſe van de *Contributie* gevangen ofte gearreſteert zyn, daer is particulierlijck van verdraghen met de Officieren van den Coningh van *Spangien*.

VI.

Alle die gheene die binnen de ſtadt bevonden ſullen werden de zyde van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael (ſonder Paſpoort) verlaten te hebben, ſullen uyt dit Accoordt geſloten zijn.

VII.

Het Guarniſoen treckende uyt de Stadt, ſal anders geen wegh mogen nemen, dan die van *Weſſen* ende *Wullen*: ſonder in geenderley manieren te mogen logeeren op de Bodem van 't Graefſchap van *Zutphen*, noch dienſt te trecken van Waghenen, die haer gefourneert ſullen werden, dan twee dagh reyſens.

Gedaen voor de Stadt van *Oldenſeel*, den *eerſten Auguſti ſeſtien hondert ſes en twintigh.*

Artijckelen ende Conditien by Syn Genade veraccordeert aen de *Super-Intendent*, ende andere Officieren des Conings van *Spangien*, ſoo van de Contributien als anders, tegenwoordigh binnen *Oldenſeel*.

I.

Alle de voornoemde Officieren wordt geaccordeert, naer het overgeven van de Stadt, haer noch *veerthien* dagen daer binnen te moghen houden, alleenlijck tot beſlechtinghe van haere particuliere affairen; daer toe ſy geen andere wegen of middelen ſullen mogen gebruycken, als d' ordinaris Juſtitie. Ende ſullen ſy in de ſelve

Digitized by Google

1626. tijdt haer geenſints mogen bemoeyen, noch onderwinden eenighe vordere Adminiſtratie van ontfangh van *Contributien* ofte *Domeynen*.

II.

Sullen gehouden weſen van de ghetrockene *Contributien* uyt Vrieſlandt ende Ommelanden, over te leveren een perfecten Staet, met de ſpecificatie van de Dorpen, ende de ſinguliere perſoonen daer toe ghecontribueert hebbende.

III.

Sy ſullen oock ſorge hebben te draghen, om ghewiſſe ordre te ſtellen, dat alle *gevangenen* ende *gearreſteerde* Gyſelaers, ter ſaken van de *Contributien* ende *Domeynen* datelijck gerelaxeert werden, ſonder eenighe betalinghe van mondt-koſten ofte anderſints.

IV.

Nae expiratie van de verleende *veertien* dagen, als de Officieren komen te vertrecken, ſalmen haer aſſiſteeren met noodige Wagenen, en ſullen ſoodanige woonplaets mogen verkieſen, als het haer ſal goetduncken, midts het niet en zy in 't gebied van 't Landt van *Over-Iſſel*, ende inſonderheydt niet in de *Twente*.

V.

Alle Goederen, roerende ende onroerende, die de voorſz Officieren, ſoo in het Landtſchap van *Over-Iſſel*, als in de Stadt *Oldenſeel* mogen hebben, daer af ſullen ſy 't vredigh gebruyck behouden, gelijck alle andere buyten de Provintie gheſeten, ſonder daer in eenighſints te mogen werden geturbeert.

VI.

Sullen oock deſelfde Officieren geen ſints worden onderſocht, noch in perſoone ofte goederen, wegens hare gedragen Ampten ofte Officien; ende 't gheene ſy ter ſake van de ſelfde hebben moeten doen, alle het ſelfde ſal vergeten zijn ende blijven.

Gedaen in 't Legher van *Oldenſeel*, den *eerſten Auguſti ſeſtien hondert ſes en twintigh*.

Op eenen tijdt als Graef Ernſt van Oldenſeel toogh, ſoo quam 's Prinſen Leger oock van 's Gravenweert, hooger aen Emrick ende Rees, ende Legherde ſich den tweeden *Auguſti* tot Yſſelborgh: ſterck hondert ſeven en veertigh Vaendels te Voet, ende ſes en dertigh te Paerde: aldaer af-wachtende / tot dat Graef Ernſt mocht hebben de Foytificatie-wercken tot Oldenſeel gheſlecht: werdende niet goet gehouden de plaets te beſetten; om datmen met de ſterckſte plaetſen aen den Yſſel konde doen / al wat men met Oldenſeel ſoude kommen doen. Soo dat de beſettinghe niet als onnutte koſten ſoude zijn geweeſt. Waer uyt blijckt / datmen indien tijdt menageerlijcker was / als naermaels: doemen Venloo ende Remunde met zwaere Guarniſoenen beſettede; de welcke nochtans ſoo langh niet teghen hielden als nu Oldenſeel.

De Spaenſche zijn traeg in 't Veldt gekomen; eenſdeels door gebreck van gelt: dies de Koning verſchepden Heerlijckheden ſijns Domeynen in Braband, Overmaſe, ende elders liet verhoopen; anderdeels door oneenighepyt in 't ſtuck van het Commandement.

Graef Hendrick van den Berghe was wel d' oudtſte ende d' ervarentſte die de Koninghh hadde: Maer den Spaenſchen Raedt heeft nopt aen een Nederlander het Opperſte gheſach willen toeſtaen: Ende ſedert dat het met Graef Hendrick in 't jaer negen en twintigh qualijck geluckte / ende na dat hy in 't jaer twee en dertigh af-viel / ſoo ſchijnt 'et dat ſy reden ghehadt hebben van wantrouwe. Een darde reden was 'er oock / namentlijck / dat ſy deſen Staet al te klepn achteden: en meenden als nu Duytſlandt geheel onder ſubjectie des Keyſers ſoude zijn; dat dan de Conqueſte van deſe Provintien haer licht ſoude vallen.

Eyndelijck werdt nochtans het opperſte bevel van eenige Troupen aen Graef Hendrick gegeven / die met drie en vijftig Cometen Ruyterye de Stadt Grol victualleerde / ende tegen een Belegeringh verſeeckerde.

Maer ſoo haeſt als die haer begoſten te formeeren op de Maes ende Rhijn, hebbende ſeer goede Rendevousplaets aen Weſel, Gelder, ende Venloo, heeft de Prins goet ghedacht ſijn aenſlagh op Hulſt in 't werck te ſtellen: Soo haeſt als Graef Ernſt (die den ſeſtienden Auguſti van Oldenſeel opbrack) trechende op Delden, Halten, Zutphen, ende ſoo voort op Yſſelborgh. Alle deſe daghen wierden alom in Hollandt meenighte van alderhande Schepen gheprest ende aenghenomen: eenige tot tranſport van Voet-volck / andere tot tranſport van Ruyterye / Geſchut / Hop / Haver / ſtroo: oock alderhande Ammunitie / Victres / Inſtrumenten ende Materialen: al te ſamen Schepen die bequaem waren over de Zeeuwſche Stroomen te paſſeren. Den ſes en twintighſten quam het geheele Leger ende Treyn van dien voor Dordrecht: den volgenden dagh geraeckte het geheel Legher voor 't Kille in 't Hollandts-Diep. Den acht en twintighſten op de middagh / quam de Prince by St. Anne-Landt. Dien morgen-ſtondt met den dageraet waren alreede ſes hondert Schepen, zijnde de Voor-tocht onder den Colonel Famars, gezeylt het Schelde op / ende quamen des abonds by den Barſen-Toorn, een overblijfſel van een voor deſe Jaeren verdroncken Landt; van daer voghen ſy den neghen en twintighſten na Saftinger-Gat, alwaer doen noch geen Fort ghemaeckt was. Dyie Sloepen met Zeeuwſche Matroſſen quamen hier by haer / ſoo om haer de diepten ende paſſagien te wijſen / als om het Geſchut te helpen regeeren. Deſe tocht was begonſt den vier en twintighſten: ende de preſſinge van Schepen noch wel acht dagen te voor; ende alreede eenighe daghen te voor was een aenſlagh op 't Sas, die wel niet in 't werck geſtelt voordende / nochtans aen den Spaenſchen wachterheydt maeckte. Soo dat het niet vreemt was / indien de Spaenſche daer door allenthalven in alarm geraeckten. Niet alleen partyen langhs de Maſe, ende op de Swaluwe, maer van de Toren van Breda, koſten de Spaenſche de Vloote ſien af-komen; ende van gelijcke tot ghe tijde weten waer deſelve was. Komende dan omtrent Saftingen, een nieuwe Dijckagie / ſoo vont men de Dijcken ſoo ſterck beſet met Volck / dat (volghens laſt in ſulcken gheval) die van de Voor-tocht niet gheraden vondt pets verder te tenteren; anders was de meyninghe gheweeſt ſeechere drie Forten om Hulſt, met gheweldt te incorporeeren / ende voorts Hulſt te berennen / ende te omringelen. Het welck by ſonder naer Veroberingh van 't Fort Naſſauw, ſeer licht ſoude zijn geweeſt. Maer vernemende dattet bloedt-ſtorten ſeecker / ende het ſuccess ſeer onſeecker ſoude zijn: ſoo heeft de Prins de Ruyterye te Bergen aen Landt geſet / ende is weder met de Infanterye ende Treyn door de Kil naer boven den Rhijn op-geloopen; komende den vierden ende vijfden Septembris tot Nimmeghen ende Schenckenſchans. Ende alſoo voort op Emrick ende Rees. Graef Ernſt was bijden leggen met een Vliegend Leger tot Yſſelborgh, ſeer bequaem om het ooge te hebben / ſoo wel op de Steden op den Rhijn, als op den Yſſel. De Prins in het wederkeeren van de ghemelde Tocht naer Vlaenderen / dede een viſite van de Werchen ende Redouten in de Betuwe. Ende het Legher onderuſſchen weder boven met Graef Ernſt conjungeerende; Soo is zijn Excellentie alhaer weder gekomen. Ende alſoo eenſdeels eyndelijck de Bourage tot Yſſelborgh op was / anderdeels oock om naerder by ende aen de Spaenſche te zijn; het zy om der ſelver aenſlaghen te beletten / het zy om ſelf pets tot af-breuck van haer te doen: Soo dede den Prins ſijn Legher tegens den twintighſten September hooger aentrecken / ende tot Rees de Rhijn paſſeeren. De Koninghh ende de Koninginne van Beemen, nemende genoeghlijck haer reſidentie ende vermaeck in deſe tijdt van 't Jaer op de Veluwe, waren ghekomen om den Prince te beſoecken / ende het Legher te beſien: dies het ſelve te Millingen haer ter eeren in Slagh-orde gheſtelt wierdt. 's Anderendaeghs marcheerden over de Brugghe tot Rees, ende nam quartier tot Vynen, Marienboom ende Santen; de Ruyterye legerde tuſſchen Rees ende Griet; Graef Hendrik hielt ſig meeſt tot Yſſem, tuſſchen Rijnberck en Gelder: om te beletten de gegravenbaert van Rijnberck tot Venloo, en alſoo alle aenſlagen en excurſien in 't Landt van Gulick te beletten. Voorts d' een

d' ander

Digitized by Google

1626. d' ander suer aenstende / ende elck op sijn voordeel wel begraben liggende / niet hooft-saeckelijckis passeerende: zijnde die manier / ende te voor en daer na ordinaris geweest: dat / als 't te laet in 't jaer viel / om eenige Belegeringh te doen / ende d' een den ander in macht meest waes equipolleerende / (de Spaensche waren ghemeenlijck in Ruyterye / ende de Staetsche in Voet-volck wat beter gestelt) men niet gedaen heeft als den tijdt van het Winter-Sayson met leggen, eeten, ende drincken af te wachten / ende dan nae hups ende in Guarnisoen te gaen. Nochtans lietmen niet d' een d' ander een voordeel af te sien; als men konde. Waer in de Spaensche tot noch toe / als de sterckste te Peerde / dienvolghens meester van de Campaigne zijnde / meest voordeel kregen / gelijck nu ock den tweeden October: als wanneer Graef Hendrick met t' seventig Compagnien te Paerde / ende vijfthien hondert man te Voet / ende ses Veldtstuckxkens, 's morgens met den dageraet quam invallen beneden het Quartier op thien Compagnien Ruyteren aen het Kalkersche-Gat leggende: Vier Compagnien die de Wacht hadden (niet bestandt zijnde) retireerden / ende de Spaensche quamen vrhams alsoo eer als sy / op d' andere ses, leggende wat nader aen Rees tot Hennepel. De Graef van Stierum, den Heer van Podlits, ende Ritmeester Smeltsing wierden gevanghen / (Podlits kortts daer naer van sijn quetsuere sterbende /) neffens noch eenige dooden / hondert ghevangen / ende twee a drie hondert Paerden.

Ondertusschen quam 't Staetsche Leger op de beene en bondt sich Graef Hendrick in 't retireeren soo belemmert / dat hy sepde tegens den Graef van Stierum ende Smeltsing: 't Sal haest tijdt zijn dat ick u bidde om goet quartier, gelijck ick nu aen u doe. Niet te min quam hy met den Beurt ongeslagen wech. Tegen het eynde van October gingh het Staetsche Legher in Guarnisoen. Sterck gheweest zijnde drie hondert en achtien Paendels te Voet / ende drie en vijftigh te Paerde.

Graef Hendrick inval in de Staetsche Ruyterye.

Graef Hendrick heeft aen Spinola d' opgemelde rencontre aldus beschreven: Vernemende dat de Staetsche Cavaillerye logeerde achter haer Legher in twee Quartieren / versekert langs den Rhijn; en dat Graef Harmen Otto van Stierum Commissaris Generael lag met vijfthien Compagnien in het Dorp Hennepel, tusschen een kleyn Rivierken ('t Kalkersche-Gat geheeten) ende den Rhijn: en dat men aldaer van achter wel konde by komen te Paerde / passeerde het Rivierken; want aldaer geen wacht gestelt was: men verseckerde hem dat af-werpende een wepnigh de kanten van 't selve Rivierken / men met ses Paerden in het gheliet kosten daer door passeeren. Op die verseckering toogh hy upt sijn Quartier tot Issem, met meest alle sijne Cavaillerye / drie hondert Vier-roers / t' sestigh Piercken / ende ses Velt-stuckxkens: singeerende te gaen na Gelder: gingh van daer na Schravelen ende Kalker. Hy quam met het kricken van den dagh by Kalker ende Hennepel: alwaer hy de gemelde passagie over het Gat ofte Rivierken niet soo licht vondt / als hem gesept was: want na af-worpinge van de Wallen hy bevondt gheen passagie door ses Paerden / maer naeuwelijcks door een: ock niet de grondt hart / maer ghenoegh Moeras-achtigh: 't welck met hout / stroo ende rijs moest werden geremedieert; des niet te min sy waeghdent / doende passeeren sijn Infanterye / en eenige Compagnien Cavaillerye / zijnde nu al lichten dagh; hy passeerde in persoon tot in 't Quartier van Stierum, ende latende drie van sijn Cornetten Dirxen, Offenberg ende Beeringer loopen op een ander zijde van 't Quartier / ging self recht op de plaets daer de Graef van Stierum logeerde / hem vangende in sijn kamer / soo als hy sich was aenkleedende / op het gerucht van den alarm. Van daer gingh hy om de Place d' Armes te winnen. Maer sijn Volck was soo aen het plunderen gevallen / dat niemant by de Standaert was: dienvolghens niet sterck ghenoegh zijnde om op te slaen alle hoecken van 't Quartier: ock quamen vier Compagnien Staetsche met groote resolutie / voet voor voet op hem aen. De selve dede hy thargeeren door sijn soon Graef Harmen, hebbende d' Avant-Guarde van de Curassiers / ende door den Baron van Grobbendonck, ock door den Capiteyn Girard, en den Luytenant van la Motte. De Staetsche hadden 't ongeluck dat de Baron van Podlits gequetst / sijn Paert doodt-geschoten / en hy gevangen wierdt dicht by Graef Hendricks Paert. Ondertusschen was ock het Regiment van Krats door 't Rivierken gefileert / den wegh af-snijdende aen het secours / dat aen de Staetsche quam. Hy liet Podlits op sijn Parole naer Kalker gaen: als zijnde buyten apparentie van genesen te werden. Van de Staetsche bleven noch wel hondert: van de Coninglsche ontrent vijf en twintigh: wepnigh wierdender ghevangen: zijnde veel Hagen en Doornen / waer door haer de Soldaten salveerden: maer wel ses hondert Paerden wierden verlooren / en vier Cornetten. Siende dat 'er niet meer te doen was / en moetende door een seer enge passagie; dede sijn retraicte met goede ordre. Hy verseckerde / hadde de passagie soo breedt ghe weest als men sepde / hy soude de geheele Staetsche Cavaillerye hebben ontdaen. Want sijn intentie was om (nae de veroberingh van 't Quartier van Stierum) te gaen ock nae d' andere quartieren.

1626.

Als men in 't verleden jaer (niet alleen door 't Tractaet van Southampton: maer ock daer naer door het geene wat Buckingam in den Haghe was ghemaeckt) Engelandt hadt in den Oorlogh tegen Spangien ghebracht: soo poogdemen desghelijcks ock Vranckrijck te engageeren / tot welcken eynde de Heer van Somersdijck gesonden aen den Coning / is in Mayo weder gekomen: hy hadde sijn best wel gedaen / om den Coning en den Cardinael te verthoonen / dat desen Staet niet alleen was het ooghmerck van de Spaensche Ambitie: maer dat Vranckrijck selfs was begrepen in dat desseing: dat de Spaensche Entreprinsen in Duytstandt / in Veltoline / ende in Italien / waren suffisante proeven ende als een door-bereydtsel om Vranckrijck daer naer des te krachtigher aen te tasten. Om waer in door te komen het raedtsaem was / eerst self Spangien aen te tasten. Dat alle der Spangiaerts abantagie quam / door dien niemandt haer in haer Landt aentaste. Hy represenieerde de exempelen van Cyrus, Hannibal, Alexander, Cæsar, ende andere / alleen glorieus ende gheluckigh / om datse haer Vyanden in der Vyanden eyghen Landt hadden aengheta st. Dat Vlaenderen janckte naer de gelegentheydt / om het Spaensche jock af te worpen. Dat Hannibal gevraegt is waer mede hy sijn Legher soude onderhouden? sepde: door mijn Leger self: willende seggen: dat / komende in een ander mans Landt / terstondt de Lucht / het Vyer / de Aerde / ende alles wat daer was / soude met de sijne ghemeen zijn. Ghelijck hy dan ock in achtien jaren tijdt (die hy in Italien ende Spangien was) nies upt Africa kreegh. Meerder particularitepten zijn te sien in het volgende.

Heer Carl Somersdijck / Ambassadeur naer Vranckrijck.

D' Instructie aen den Heer van Somersdijck, in October laetst-leden / was als volght:

Instructie nae de welcke de Heeren Francois van Aerssen, *Ridder, Heere van* Sommelsdijck *ende* Plate, *ende Raedt van State, als Extraordinaris Ambassadeur van de* Ho: ende Mog: Heeren Staten Generael, *mitsgaders de Heer van* Langerack, *als Ordinaris, hun sullen hebben te reguleeren in't Hoff van* Vranckrijck.

DE Heeren Ambassadeurs Extraordinaris, sal hem in alle diligentie ghereet maecken, om met den eersten windt ende weder sijne reyse over *Calais* ofte *Diepe* na den Koning van *Vranckrijck* te vorderen.

Ende dewijle dese Commissie met gemeen advijs van den Coningh van *Groot Brittangien* ghesolveert is geweest, sal voor sijn vertreck van Sijne Majesteyt door de Heer *Joachimi* Ordinaris Ambassadeur van haer Ho: Mog: adviseeren van den tijdt, dat hy staet sal maecken te moghen de reyse aennemen, op dat insghelijcks van Sijne Majesteyts zijde, ordre magh worden gestelt, dat sijnen Ambassadeur sonder uytstel vertrecke.

1626. Tot *Paris*, ofte elders in 't Hoff ghearriveert zijnde, 1626.
ſal hem door d' Heer van *Langerack* van alle occurrentien doen informeeren ende vernemen, of den Ambaſſadeur van Sijne Majeſteyt van *Groot Brittangien* aldaer is aengekomen, ende aengekomen zijnde, met den ſelven overleggen door middel van een Secretaris: ofte anderſints, om alle jalouſien van te ſeer confidente Communicatien voor te komen, wanneer ſy ſullen vorderen hunne eerſte audientie, en op wat ſubject, op datſe t' ſamen verblijven in gelijcke limiten, 't welck ſy ſullen continueeren tot den uyt-eynde toe van hunne Ambaſſade, wel-verſtaende dat dit beleydt ende concert alleen ſal weſen, nopende *d' Alliancie* van de *Ligue offenſive* ende *defenſive*, tuſſchen Sijne Majeſteyt en hare Ho: Mo: door hunne Ambaſſadeurs in *Septembri* in *Engelandt* getroffen, op dat Sijne Majeſteyt in de ſelve gelieve te treden.

En by ſoo verre den Ambaſſadeur van Sijne Wel-gemelte Majeſteyt noch niet en ware gearriveert, in ſulcken ghevalle ſullen de voorſz Extraordinaris en Ordinaris Ambaſſadeurs, hunne audientie wat ſoecken te ſlepen, ofte 't ſelve niet wel willende vallen, ſullen in hunne eerſte audientie niet gaen buyten de complimenten, en de generale begroetenisſen en diſcourſen, overleverende van wegen hare Ho: Mo: en van Sijne Furſtelijcke Genade, de *Heere Prince van Oranjen* hunne credentialen aen den Coning, aen de Coninginne Moeder, aen de Coninginne, aen Monſieur, Broeder van Sijne Majeſteyt, aen de Heeren Prince van *Condé*, van *Soiſons*, de Hertogen van *Guiſe*, *Nevers*, ende *Chevreuſe*, indien ſy te Hove zijn: mitſgaders aen de Cardinalen van *Rochefoucaut* en *Richelieu*, d' Heeren *d' Aligre* Chancelier, de Graven van *Mantueil*, den Secretaris d' *Eſtat d' Angouerre*, en anderen, waer mede veel tijdts kan gewonnen worden, om de voorſz aenkomſte bequamer af te wachten.

In de materie ten principalen tredende, ſullen aen Sijne Majeſteyt, mitſgaders aen de Coninginne Moeder, den Cardinael *Richelieu*, den Chancelier, ende den Grave van *Mantueil*, met den Heer van *Angouerre* ſubſecutivelijck remonſtreeren, dat hare Ho: Mog: *in Junio* voorleden gheſonden hebbende hunne Ambaſſadeurs aen den Coning van *Groot Brittangien*, om te doen de devoiren en officien, dieſe als goede Nabueren en Geconfoedereerden ſchuldigh waren, op de veranderinghen in zijn Rijck gevallen, door het afſterven van den Coning, Sijne Majeſteyts Heer Vader, doende daer over condoleeren, ende t'effens aen Sijne Majeſteyt congratuleeren ſijne paiſible aſſumptie tot de Kroonen, en 't voltrecken van ſijn ghewenſchte Huwelijck met Sijne Majeſteyts Suſter, aen de ſelve hunne Ambaſſadeurs oock hadden expres bevel gegeven, om daer en boven den Hooghſtgedachte Coningh te verſoecken, hun te willen gunnen confirmatie ende prolongatie van de *defenſive Alliantie* in den voorleden jare met Sijne Maj. Heer Vader geſloten.

Ende bemerckende in wat ſwaere conſtitutie ſy hun waren bevindende, door 't vervallen van de gemeene ſaken in *Duytſlandt*, alwaer den Coningh van *Spangien* ſijne authoriteyt meer en meer ſtabilieerende, ſulcks de ſake dede beleyden, dat het grootelijcks te vreeſen was, dat alle de macht van *Duytſlandt* tegens hunne Republijcke, en ten dienſt van den Coning van *Spangien* ſoude werden gebruyckt; Soo hadden haer Ho: Mo: oock goet gevonden het ſelve op ſulcken occaſie aen Sijne Majeſteyt van *Groot Brittangien* te doen verthoonen, recommanderende aen de ſelve te willen helpen beſorgen hunne conſervatie, overleggende hoe ſeer die voor 't ghemeene weſen van geheel *Europa* noodigh, ende voor ſijne Rijcken in het byſonder conſiderabel is.

Tot welcken fine oock aen hunne Ambaſſadeurs bequame Commiſſie was gegheven, niet alleen om aen Sijne Majeſteyt te preſenteeren den dienſt van hare Ho: Mog: om ra hun vermoghen Sijne Majeſteyt te ſecondeeren, in het voornemen 't welck ſy mogheen hebben tot de reſtitutie van de *Paltz*, maer oock om alle occaſien waer te moghen nemen, die ſich ſouden komen te preſenteeren, tot verbeteringe vande Conditien van hunne Republijcke, en tot de diverſie van de onverdraegelijcke macht van eenen ſoo overmachtigen Vyandt, als is den Coning van *Spangien*.

Dat d' Ambaſſadeurs ſulcke debvoiren van Complimenten ende recommandatien gedaen hebbende, Sijne Majeſteyt hun hadt doen vragen, offe oock gemachtight waren, om met hem te tracteeren van eenighe naerdere verbinteniſſe, ende uyt de Commiſſie geſien hebbende, datſe waren gequalificeert, om op alle ſoorten van *Alliantien* te moghen Negotieeren, hadden hun doen aenſeggen, zijne meeninghe te zyn een *Alliancie defenſive* ende *offenſive* met haer Ho: Mo: te maken, tegens den Coning van *Spangien* en zyne Adherenten, om zyne ambitie tot de *Monarchie* ende de dagelijckſche Uſurpatien te helpen breken, vertrouwende dat d' andere Coninghen, Princen, en Republijcken, ſulcken goet ende noodigh voornemen ſullen begeeren te ſecondeeren, op de welcke *Alliantien* eenige Conferentien ende debatten gevallen zynde, is eyndelijck in ſeer weynige dagen gheconcludeert ſulcken *Ligue*, by de welcke de Republijcke van hare Ho: Mo: eeniger maten ſal mogen hoopen in haer gevaer metter tijdt te ſullen kunnen worden verlicht.

Ende al is 't dat 't ooghmerck van de ſelve Negotiatie niet anders en tendeert, als om de macht van den Coning van *Spangien* te breken ende diverteeren, ſonder dat in de ſelve yets is beſproken, ofte geconditioneert, dat ſoude mogen ſtrecken tot nadeel van hunne eygen ofte hunne Nabueren en Geallieerde gerechtigheden, ſulck dat deſe *Alliantie* hadt kunnen gheſlooten worden ſonder naerdere Ratificatie.

Soo hebben echter hare Ho: Mo: aen Syne Majeſteyt als hunnen *vertrouwſten* vrunt, aen de welcke ſy ſoo groote Obligatien bekennen te hebben, over alle Syne Coninglijcke groote gunſten ende weldaden, 't reſpect begeeren te draghen, van de ſelve *Alliantie* te hebben laten concludeeren alleen op hun welbehagen, om die binnen den tijdt van drie maenden te ratificeeren.

Waer over oock hare Ho: Mog: deſe Ambaſſade aen Syne Majeſteyt hadden gelonden, om de Conditien van 't Tractaet by autentijcke Copyen aen Syne Majeſteyt te openen, en in ſyne handen te ſtellen, wenſchende en niet twijffelende, of de ſelve en ſal niet alleen goet ghenoeghen nemen in de procedueren, daerinne by haere Ho: Mo: gehouden, maer oock de gantſche handelinge vinden, ende oordeelen ſeer voordeeligh ende noodigh voor den Staet van hare Republijcke, ende daer uyt, of oock om andere conſideratien van State, occaſie believen te nemen, omme inſgelijcks hare Ho: Mo: met ſyne naerdere *Alliantie* te vereeren, ten welcken fine hunne Ambaſſadeurs volmachtight ſyn, op dat door ſulcken middel eens de Geunieerde Provintien van de *Spanſche oppreſſien* bevrijdt zynde, gequalificeert mogen werden, om aen Syne Majeſteyt en aen de Kroon van *Vranckrijck* te mogen bethoonen de behoorlijcke danckbaerheydt, tot grootmakinge van Syne Majeſteyts eere, en tot eeuwige verſeeckertheydt van ſyn Kroon, tegens de welcke den Koningh van *Spangien*, ſich de heerſchappye van de gantſche werelt ingebeeld hebbende, niet op en houdt te machineeren, en de welcke van allen tyden uyt de Nederlanden meeſt beſprongen en beſchadight is geweeſt.

Ende ſullen de Ambaſſadeurs, daer op wyders diſcoureerende, de Demonſtratien kunnen doen by exempelen ende redenen.

Vertoonende daer beneffens, dat ingevalle Syne Majeſteyt tot alſulcke reſolutie konde verſtaen, dat de macht van den Koning van *Spangien* ſeer kortelijck ſonder eenigh perijckel voor Syne Majeſteyt ſoude kunnen werden beneden, ende in ſyne palen gelimiteert, daer ter contrarie Syne Majeſteyt het ſelve langher uyt-ſtellende, te vreeſen is, dat hy het gantſche *Duytſche Rijck* onder ſyne gehoorſaemheyt ſal ſien te brenghen, waer uyt hy Volck ende middelen ſal bekomen om gantſch *Europa* met geſtadige Oorlogen te beſpringen, het welck bequaemſt door de macht ende het openbaer beleyt van Syn Majeſteyt haere Ho: Mog: met Syne Coninglijcke *Alliantie* protegeerende) kan geſteuyt worden, te meer, ſa den Coning van *Groot Brittangien* ſyne gelegentheydt ende macht ter Zee naer alle ſyn vermogen daer by begeert te brengen, daer door Sijne Majeſteyt in alle ſijne Zee-Kuſten teghens alle invaſien ſal gheruſt ende bevrijdt blijven.

Dat

1626. Dat oock de Geunieerde Provintien hun uytterſte effort ſullen doen, om den Koningh van *Spangien* op hunne Frontieren, ſoo machtigh aen te taſten, dat hy uyt de Nederlanden geen forcen en ſal kunnen lichten, om teghens Sijne Majeſteyts deſſeings te ghebruycken, daer anderſints Sijn Majeſteyt blijvende buyten den Oorlog, ende den Koning van *Spangien* buyten jalouſie, den laſt van hare Republijckque ſoo ſwaer ſal vallen, dat het niet wel moghelijcken ſal zijn, de ſaecken te ſullen houden in ſulcken ordre ende ſtant, als het voor hunne eygen behoudeniſſe, ende voor den dienſt van hunne goede Vrunden van nooden is.

Sullen daer op repreſenteeren het groot ghetal van Krijgs-volck dat hare Ho: Mog: te Voet ende te Paerde, midtſgaders de groote Legher-laſten, ende ſware Equipagien ter Zee, jaerlijcks moeten onderhouden verre boven hun vermogen, ende dat daer teghens den Koophandel, uyt den welcken ſy de meeſte middelen moeten trecken, geheel *verflaut ende vervalt*, hunne Onderſaten ſulcke ſware laſten te qualijcker kunnende dragen, om datſe hunnen Vyandt dagelijcks in zijn macht ſien toenemen, ſonder andere uytkomſte van hunne miſerie te ſien; dan in ſoo verre Sijne Majeſteyt ſich geliefde tot eenen *goeden Oorlog* te reſolveeren, die rechtmatigh, ſeecker, glorieus ende proffijtigh voor Sijne Majeſteyt ende ſijne Kroon ſoude weſen.

By dit Vertoogh ſullen de Heeren Ambaſſadeurs de beſoigne voor eenige dagen ſtaken, en daer op afwachten Sijne Majeſt[is]. verklaringe, ſtijvende ondertuſſchen hun verſoeck onder de handt by de confidentſte Heeren van Sijne Majeſteyts Raden, met goede bondige redenen, die van ſelfs genoegh aldaer bekent zijn.

Ende indien Sijne Majeſteyt tot de *Alliantie* ware te beweghen, ſullen de voorſz Heeren Ambaſſadeurs aen Sijne Majeſteyts vryen wille ſtellen, te volgen den voet gehouden in *Engelant*, ofte ſulcken nieuwen anderen, als ſal bedacht worden, om aen Sijne Majeſt. te laten ſulcken plaetſe, als aen ſijne oude preeminentien competeert.

Sullen daer by aen Sijne Majeſteyt verthoonen, om het ſucces eenighſints te faciliteeren, dat 'er hoope is, dat eer weynigh tijdts, de Koningen van *Dennemarck* ende van *Sweden* met verſcheyden *Duytſche Furſten* in de ghemaeckte Alliantie met den Koningh van *Groot Brittangien* ſullen begeeren te komen, met anders geen voornemen, dan om de verloopen ſaecken te helpen redreſſeeren, het welck haeſt ſoude ghelucken, ſoo maer Sijne Majeſteyt het Hooft weſende van ſulcken Allinantie, het beleydt oock beliefde by der handt te nemen: beſt kennende de macht, ende overdraegelijcke ambitie van den Koningh van *Spangien*, teghens de welcke Sijne Majeſteyts Wapenen ende macht in *Italien*, ende in de *Griſons* tot de conſervatie van ſijne oude Geconfoedereerde alreets ſijn geemployeert, niet anders reſteerende om de effecten van de verſochte *Alliantie* te bemiddelen dan by openbaren ende directen Oorlogh te doen, het gheen 't welck nu defenſivelijck ende op particuliere prætexten gedaen wordt; 't welck met even grooten perijckel, koſten ende engagement van reputatie gheſchiet, al of Sijn Majeſteyt in eenen *offenſiven Oorlogh* waere getreden, door den welcken de macht van *Spangien* geſcheurt, ende in veel plaetſen ghediſtraheert ende geſwackt ſoude werden, als Sijne Majeſteyt alle de geintereſſeerde Princen ende Republijcken in ſijne *Alliancie* geliefde te ontfanghen, ende t' effens te laten employeeren.

Maer indien Sijne Majeſteyt voor als noch tot ſulcken reſolutie niet en waere te perſuadeeren, ſoo ſullen de Heeren Ambaſſadeurs over Sijne Majeſteyts antwoorde met den Heer Ambaſſadeur van den Koning van *Groot Brittangien* rijpelijck adviſeeren, oft niet een tweede inſtructie diende gedaen, dan of, daer af ſimpelijck wijckende, ſy ſullen acquieſceeren, ende houden de ſake in ſtilſtant, tot Sijne Majeſteyts bequaemer genegentheydt ende gelegentheydt.

Ende dan verſoecken ſeparatelijk, maer met gemeyn ſecreet conſert tuſſchen de Heer Ambaſſadeur van *Engelandt*, ende die van hare Ho: Mo: dat dewijle Sijne Majeſteyt niet wel en was te bewegen, tot een ſoo groote en generale Alliantie, daer mede anderſints gelooft werdt, dat de gemeene ſaken ſouden kunnen herſtelt, ende den Coning van *Spangien* in ſijne groote Progreſſen geſteuyt worden, dat dan ten minſten Sijne Majeſteyt den welſtant van gantſch *Europa* ten beſten gheliefde 't voornemen van den Coning van *Groot Brittangien* met ſijne Geallieerde t' approbeeren, en de ſucceſſen onder de handt te helpen faciliteeren, verſterckende ten dien fine ſijne Confœderatien met den Heer Hartog van *Savoyen, Venetien*, ende *Switſerſche Cantons*, om aen de ſijde van *Italien* den Coning van *Spangien* ſulcks aen te taſten, dat hy mag gedwongen worden ſijne uſurpatie op de *Griſons* ende elders te verlaten; dewijle Sijne Majeſteyt dat des te lichter ſal kunnen effectueeren, om dat des *Conings van Spangiens* macht met de *nieuwe Alliantien* van den *Coningh van Groot Brittangien*, ſeer ſal verdeelt moeten worden. Ende ſoude Sijne Majeſteyt aen d' een zijde een particuliere *Alliantie* met weynige Princen gemaeckt hebbende, en ſijne Majeſteyt van *Groot Brittangien* inſgelijcks de zijne, mogen accordeeren van hunne ende hunnen Rijcken mutueele defentie voor een ſekeren tijt van jaren, binnen dewelcke ſy met den *Coning van Spangien* in geen handelinge en ſouden vermogen te komen, voor aleer hy met ſijne adherenten ten wederzijden d' uſurpatien in *Duytſlandt* ende in *Italien* ſoude hebben verlaten ende gerepareert.

Maer ſoo inſgelijcks dit *tweede* verſoeck quame te werden gedifficulteert, ſullen de Heeren Ambaſſadeurs, ſonder daer op te moeten nemen advijs van den Heer Ambaſſadeur van den *Coningh van Groot Brittangien*, in een andere byſondere audientie, ende daer toe eerſt geprepareert hebbende de *Coninginne Moeder*, met de goetgunſtichſte Vrienden, aen Sijn Majeſteyt ſpecialijcken verthoonen den *beſwaerlijcken ſtaet van de Geunieerde Provintien*, ende dat niet tegenſtaende alle Sijne Majeſteyts liberale Coninckliјcke aſſiſtentie, midtſgaders van hunne andere Geallieerde Coningen, Republijcken, Furſten ende Stenden, hare Ho: Mog: onmogelijck is d' ordinaris betalinge van hun Krijghs-volck, met de Legherlaſten, ende de Zee-Equipagien te vervallen, die ſy genoodſaeckt zyn verre boven hun vermogen te verſtercken, op dat ſy t' effens door de groote macht van *Spangien* die hun apparent is alle de Legers van *Duytſlandt* op den hals te ſullen werpen, niet en ſouden werden overrompelt, verhoopende daeromme dat hunne goede vrienden, en byſonderlijck Sijne Majeſteyt die alreets ſoo veel heeft ghedaen voor hunne behoudeniſſe, hun in ſulcke beſwaerlijcke onghelegentheydt niet en ſal begeeren te verlaten; ende ſullen derhalven Sijne Majeſt. *eotmoedelijck ſuppliceeren*, te willen ten minſten op ſulcken occaſie ſijne liberaliteyt met een goede extraordinaris aſſiſtentie aen hare Ho: Mo: bewijſen, op dat hunne Gemeynte in hunne couragieuſe *defenſie* geſtijft, en dat de ſaken *buyten mutinatie*, ende andere ſchadelijck verloopen gehouden mogen werden, daer toe hare Ho: Mo: en Sijne Furſtelijcke Genade den *Heere Prince van Orangien* ſorgh vuldelijck arbeyden, op dat Sijne Majeſteyt hier naermaels ſulcke goede dienſten van den Lande magh trecken, als Sijne Coninckliјcke Beneficien op de ſelve verdient hebben, en noch wyders ſullen begeeren te verdienen.

Derhalven datſe vertrouwen dat Sijn Majeſt. op hun vertoogh favorabelijck ſal gelieven te reſolveeren, dewijle de *Regimenten van den Heer Hertog van Candale*, en andere, oock *twaelf* of *veertien*, en 't meeſtendeel der Franſoyſche Compagnien Paerden in dienſt zijn gheconti-nueert, die anderſints met noch veel anderen, ſouden moeten afghedanckt werden: waer door de Landen in groot perijkel ſoude komen te vervallen, terwijle den vyandt ſterck hun over al op den hals blijft leggen, ſonder datſe van de *Engelſche Alliantie*, ſoo raſch eenige verlichtinge ſullen kunnen gevoelen, maer ondertuſſchen met eenen nieuwen laſt beſwaert zyn blyvende, om een *vierde part* in alle de Zee-Equipagien te moeten dragen, boven de particuliere ordinaris Zee-beſettinghe van hunnen Staet.

Ende om aen den Heer Hartogh van *Savoyen* te geven kenniſſe van deſe Alliantie, met het verſoeck dat by Sijne Majeſteyt van *Vranckrijck* werdt ghedaen: Is goet ghevonden dat by hare Ho: Mog: Copye ſal werden geſon-

1626. geſonden van de voorſchreve *Alliantie*, met een goede Miſſive, om Sijne Hoogheydt te bidden, ſijne goede Officien door ſijnen Ambaſſadeur by Sijne Majeſteyt te willen doen, op datſe bewogen magh werden in de ſelve *Alliantie* te treden, of tot ſulcken andere te verſtaen, daer mede de gemeene ſaecke tegens de *Spaenſche Ambitie* ſal kunnen werden geconſerveert, ende ſal deſe depeſche te poſte aen Sijne Hoogheyt afgeſonden werden.

Sullen alle mogelijcke debvoir doen om te helpen bemiddelen, datter Sijne Majeſteyt believe aen ſijne *Onderſaten van de Religie* te vergunnen den *Vrede ende ſijne goede gratie*, volgens 't beneficie ende gunſte van ſijne voorgaende Coninclijcke *Edicten*, daer toe ghebruyckende alle de beſte middelen ende reden van State, die daer toe ſullen konnen dienen, doende 't ſelve *conjunctim* met de Heeren Ambaſſadeurs van *Groot Brittangien* ende *Savoyen*, ofte *ſeparatim*, ſoo als 't ſelve beſt ſal vallen.

Sullen oock letten, of 'er geen andere occaſien voorvallen, om der Landen dienſt te mogen beneficieeren, die ſy ſullen waernemen, ende van alle hun wedervaren ſullenſe naerſtelijck adverteeren. Hunne beſoigne by ſucces ofte anderſints afgehandelt hebbende, ſal de voorſz. Heer van *Sommelſdijck* ſijn wederkomſte ſpoedigen, letterende op de *beſte middele*, ende op ſijn ſekerheyt, ende over al, daer het te paſſe ſal komen, recommandeeren den welſtant van de Geunieerde Provintien.

Ende wederghekeert zijnde, ſal particulier rapport doen van alle zijn wedervaren, buyten ende in beſoigne, ende ſijn Journael overleveren.

Aldus gedaen ende gereſolveert in 's Graven-Hage, op den *twee en twintighſten Octobris, ſeſthien hondert vijf en twintigh*, was geparapheert *S. van Haerſolte* vt. Onderſtont. Ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, geteeckent *J. van Goch*.

Den Lieutenant Admirael Hauteyn dus lang noch in dienſt van den Koningh / tot af-bruck van die van de Religie ghemplopeert / gaf meer ende meer op-ſpraeck; ghelijck te ſijner tijdt is geſeydt: ſoo dat men eyndelijck reſolutie nam hem te revoceeren: Ende wierdt den Ambaſſadeurs ghegeven een naerder ordre / hoe ſy ſulcks ſouden ontſchuldigen. Den pretext aen d' een / ende des Koninghs geſtoorthevdt aen de andere zijde / is te ſien hier naer.

De Heer van Sommerſdijck was den vijfthienden November tot Calais door Boloigne, Monſtrueil, Abbeville, Amiens, Bretueil, Clermon, op den een en twintighſten tot Luſarche ghearriveert; daer hy met een expreſſen de Heer van Langerack, van dat tot Calis ghelandt was / beſchreven hadde / hem te willen wachten / op dat ſy te ſamen haren laſt moghten examineeren / ende hare introductie ende beſoigne formeeren / naer de ghelegentheydt van de affairen / met de diſpoſitie van het Hoff / daer van de Heer van Langerack verſocht wierdt hem te willen informeeren / ende voor ſijn vertreck op ſijn ontbael ordre te ſtellen.

Daer was eben nu een ordre ghemaeckt ghheen Ambaſſadeurs langher te tracteeren ofte defroyeeren als drie dagen: het welck met den Heer van Sommerſdijck begoſt. Sijn meeninghe was ſich te begeven in 't huys daer hy dacht te logeeren / om Sijn Majeſteyt niet te incommodeeren: om oock ſijn Meubelen niet tweemael te doen vervoeren / konnende oock in het ſelve huys voorden getracteert / ſoo Sijn Majeſteyt ſulcks ſoude goet vinden: ſchickte tot dien eynde aen du Hamel ſubſtituyt van de Maiſtre de Ceremonies.

Den twee en twintigſten November is tot St. Denijs aengekomen. Du Hamel antwoorde: 's anderen daegs haer tot St. Denijs, ofte op de Middenweegh tot La Chapelle haer ſoude vinden.

Des anderen daeghs is met Brieven van den ſubſtituyt verſocht hoors naer de middagh uyt St. Denijs te willen vertrecken / dat hy terſtont daer naer de ordre op ſijn receptie ſoude ontfangen. Tot La Chapelle heeft gevonden den Mareſchal d' Aubeterre, met veel Heeren ende Edellieden / ende een notabele quantiteyt van Caroſſen; Aubeterre uyt 's Conings Caroſſe trende / gelijck Sommerſdijck oock dede uyt de ſijne: is hem komen ſalueeren / ſpecialijck met dese eygen woorden in ſubſtantie: dat den Koningh hem hadde belaſt in diligentie van St. Germain te vertrecken / om den Heer van Sommerſdijck te ontfanghen / ende doen tracteeren op gelijcke manier / ſonder eenigh onderſcheyt / ghelijck als hy te voren hadt onthaelt den Graef van Gondomar, doen hy als Extraordinaris Ambaſſadeur van Spangien door het Hoff paſſeerde; ende hem ſoude aenſeghghen: dat Sijn Majeſteyt over ſijn aenkomſte verblijdt was / ſonderlingh om dat haer Ho: Mog: ſijn Perſoon hadden ghekooſen / die hy wilde bethoonen hem ſeer aenghenaem te zijn. Heeft hem voorts in 's Conings Caroſſe ontfangen / ende in het Hoſtel van de Extraordinaris Ambaſſadeurs gelevdt / met verklaringh hem te moeten halen tot ſijn eerſte audientie.

1626.

In het Logement / naer 't vertreck van Aubeterre, quam Gillis de May Hoff-meeſter / Perfait Contrerolleur / ende andere Heeren / ſeghghende: dat Sijn Majeſteyt belaſt had hem te tracteeren met preſenten; dat is: te leveren Faiſanten / Perdrijſen / Kalkoenen / Hoenderen / Duyven / Kalven ende Schapen / met een quantiteyt Fleſſchen Wijns ende Broden. Het welck ſy oock dadelijck hebben doen leveren aen des Ambaſſadeurs Hoff-meeſter / die voor de reſt inveſt ordre ſtellen / namentlijck voort 't Koocken / Hout / Lijntwaet / Silverwerck / ende alle het diſſert. Ende du Hamel dede onder de handt adverteeren / dat het ſoude dueren tot Donderdagh excluſive / als wanneer ſtaet gemaeckt wierde / dat hy ſoude moeten audientie verſoecken / ende in ſijn particulier Logement vertrecken.

Den ſes en twintichſten heeft hy de Subſtituyt ontboden / ende ghebeden ſijne Majeſteyt op 't ſpoedighſte te adverteren dat d' Ambaſſadeur wachte d' eere ende bevel van ſijne Majeſteyt / om op deſtijs bequaemſte gelegentheyt ſijne audientie te moghen verkrijgen: bidbende t' effects dat hy tot St. Germain, te Poiſſy, oft elders daer ontrent mocht hebben een logement; alſoo te ſeer onbequaem ſoude zijn den ſelven dagh weder tot Parijs te komen.

Den ſeven en twintichſten wierdt verwittight dat Vrydagh den acht en twintichſten tot St. Germain den Koningh hem ſoude audientie gheven / hoors naer de middagh; ſullende oock terſtont daer naer audientie hebben by de Koningimen: dat hy ſoude logeeren tot Poiſy; dat hy tot St. Germain ſoude werden ontfangen van den Mareſchal d' Aubeterre, by 's Koninghs Officieren ghetracteert / ende van ſtallinghe voor ſijn Caroſſe ende Paerden voorſien.

Den acht en twintichſten 's morghens is du Hamel met 's Konings ende der Koningimen Caroſſe / hem Ambaſſadeur / ende den Heer van Langerack komen halen; ende ontrent den middagh tot St. Germain, overmidts den quaden wegh / aenghekomen zijnde / heeft de Heer d' Aubeterre haer door ſijne Majeſteyts laſt komen ontfanghen / ende in 't appartement van de Heer van Frontenacq ghelept; alwaer ſy Koninghlijck wierden ghetracteert; hebbende ſijne Majeſteyt expreſſelijck bevoolen aen den Heer Mareſchal, de maeltijt te begunnen met het drincken van haer Hoog: Mog: geſontheyt / ende welvaren; vertrouwende dat ſy Ambaſſadeurs gelijck debvoir niet ſouden verſuymen te beantwoorden aen ſijne Majeſteyt. Nae den eeten ſijne Majeſteyt hebbende Raedt ghehouden / heeft door du Hamel doen enſeghghen / ghereedt te weſen om haer te hooren. Daer op ſy dadelijck in de Caroſſe ghetreden zijnde / ſijne Majeſteyt zijn gaen vinden / paſſerende door ghereedbleerde Guardes / ſtaende in ordre. Wien by, Capitein van de Guarde du Corps, ende tot in de ſitten in een groote ſtoel / neffens 't bedde van Parade; nae 't inde ghebruyck dierghael wierdt gedaen) is ſijne Majeſteyt dadelijck op gheſtaen / ende haer tweer a drie ghekomen zijnde / begheerde niet dat d' Ambaſſadeurs

ſpeer-

1626. spreecken souden / voor datse souden zijn ghedeckt: 't welck syne Majestept met beyde syne handen seconderende / sijn bevel ingeerde: Hy heeft niet alleen de complimenten ghesegght / maer de saecken der Instructie / alles in 't langh ende pertinentelijck versproocken / ende wat hy in Engelandt hadde ghedaen.

De Koningh had met een vrolijck ghelaet / hoewel bekommerlijck / gheantwoordt; dat sy seer welkom waren; dat hy haer Ho: Mo: hielt voor syn beste vrienden / ende dat hy oock altijt haer vrient wilde blijven. Dat hy d' alliantie met Engelandt ghemaeckt) soude laten examineren / etc.

Daer naer had d' Ambassadeur aen den Koningh ghesept sijn naerdere last; dat haer Hoog: Mog: den Admirael Hautijn hadden ghereboteert / om sich bequaem te maecken tot het loopen na de Middelandtsche Zee, tot het eerste dessepn; ende by provisie hier eenige oorde te stellen tegens de Duynkerckers. De Koningh sepde met sijn Raedt te sullen spreecken.

Sijn daer naer voor den selben Aubeterre, by de Koninginne Moeder geleydt.

Daer na by de Koninginne Regente, die oock haer courtoiselijck bejegende.

Daer na saghen den Heer van Auquerre. Quamen des avondts weder tot Paris.

Den eersten December hadde audientie by den Cardinael, die haer boven tot aende trap ontfingh: met groote beleefthept tracteerde: edoch over al voor de kamers eerst intredende: geseten zijnde / naer 't compliment / deduceerden d' Ambassadeurs / volghens haer instructie / de formidabiliteyt van 't huys Oostenrijck; dat Duytslandt was drie mael grooter als Vranckrijck, vol volck ende Steeden / rijck ende machtigh: nu al te samen genoech t'eenemael onder des Keysers gehoorsaemhept. Den Cardinael bekendet: maer dat alreede voor dese aennamingh de Koninck had aen Denemarcke, ende andere zijn assistentie doen aenbieden / aen Mansvelt onderhout gegeven / en aen Engelant lichtinge toegestaen. Dat Vranckrijck alreede in Italien was in openbaer oorloch / hebbende zijn Leghers in Piedmont, Valtoline, &c. soude oock meer doen / wiert het hem niet beleth voor de Hugenoten, zijne rebbellen. By die occasie spraken d' Ambassadeurs voor Rochelle. De Cardinael sepde / den Koningh soude haer niet aennemen / ten waer sy casseerden den Raedt van de acht en veertigen, ontsinge een Intendent van de Iustitie, afwierpe haer Fortificatie sedert het Jaer vijftien hondert sestich gemaeckt.

Na veel discoursen had gesept: datse op zijn qualitept als Cardinael geen quaet vermoeden mosten hebben / dat hy dienaer van zijn Koningh ende van desen Staet soude zijn: al was hy by den Legaet, ende veel Catholijcken daer over qualijck aengesien.

Vervolgens zijn andere ende meer conferentien ghehouden: ende met correspondentie van d' Enghelsche Ambassadeurs geageert: maer men sepde haer ghemoetsaem / dat de saecke met die van de Religie ende Rochelle most eerst werden afgedaen.

Eens wiert een project op papier gestelt: 't selve contineerde een secours van een Millioen jaers / daer noch souden afgaen negen en veertigh duysent guldens voor de Officieren: dat d'alliantie soude duyren ses Jaren: haer Ho: Mog: niet soude vry staen vrede of stilstant met Spangien, sonder consent van den Koningh: dat haer Ho: Mog: zijn Majestept souden moeten assisteeren met eene Vloote van vijf en twintigh schepen / van twee tot vijf hondert vaeten: op kosten van haer Ho: Mog: den tijdt van acht maenden / daer nae op d'halve kosten / als den Koningh wiert aengetast van eenige vreemde / om wat voorsaeck het oock soude moghen zijn: van gelijcke tegen zijne ongehoorsame onderssaten die van de Religie: dat de Fransche Regimenten met Priesters sullen worden voorsien / met exercitie van hare Religie, soo in de Steden als ten platten Lande: hare Ho: Mog: contravenieerende in eenige van dese ponten souden verballen van 't Tractaet / ende aen zijn Majestept moeten restitueren alle de ghenoten penninghen / op gheliicke vermijnen. De Fransche begeerden d' Ambassadeurs souden sulex teecheneu; 't welck haer wel vreemt docht: echter hebben 't beleefdelijck geexcuseert / versoeckende tijt om het aen haer Ho: Mo: te rapporteeren. Daer op is den Mareschal de Chombart met groote haestigheyt uytgevaren / seggende: wat schande het voor zijn Majestept wesen soude / dat men zijne intentie in de deliberatie van haer Ho: Mo: Vergaderinge soude brengen / haer weder afvragende het project van het Tractaet; daer by voegende als sy geen macht hadden om te slupten / waerom sy dan waren gesonden? Sy ontseiden haer niet / maer klaeghden / niet te sullen konnen rapporteeren: alsse 't project niet mede vraghten / contineerende twee onmogelijckheden: het contra secours, ende het verbren tegen die van haer Religie. Echter hebben ghecn Copie konnen krijgen. Te noteeren was / dat Chambert oock verklaerde dat Sijn Majestept begeerde satisfactie over het vertreck van de Vloote van Houtein, dat anderssints het Tractaet soude nul zijn.

Aengaende den Tol van de Prins / zijn haer devoiren oock onnut ghebleeft; sy sepden: 't was een saeck van Justitie, ende onder Rechters, die sulcks moest aenbevolen blijven.

d' Engelsche Ambassadeurs (hoewende oock niet anders oblineeren) maeckten stinpelijck een vernieuwing van haer Alliancie defensive: anders was het project: dat Engelandt soude senden vijfthien duysent man in Vlaenderen: Vranckrijck soude senden een Legher op de Frontieren van Duytslandt: soude oock assistentie doen aen Dennemarck: tot dat een Fransch Legher quam in Duytslandt. Beyeren soude den Keur houden sijn leven langh; doch dit nam Engelandt aen ad referendum & deliberandum. In 't begin van April vertrocken d' Engelsche.

Waer na de wegh oock ghe weesen was aen den Heer van Somersdijck, ende ghesch yeven hebbende om zijne revocatie / wiert hem sulcks toeghestaen / dies hy versochte en verkreegh / zijn audientie dan affscheyt. De Mareschal van Aubeterre is de Ambassadeurs komen halen met de Karossen van de Coningh / Coninginne / ende zijn eygen / ende voor de Guardes in oorde staende / met vliegende vendels / ende slaende Trommelen wierden dadelijck tot de Coningh ingheleydt / ende onderwegen ontfangen van de Capiteyn van de Lijfguarde. Sijn Majestept sat: achter hem stont den Hertoch van Chevreuse, als groot Kamerlingh van Vranckrijck, met de Heer van Barradas zijn Majestepts Favorijt. Sijn Majestept haer slende komen / is dadelijck opgestaen / ende de hoet in de hant houdende / heeft haer op de eerste reverentie / na ghebruyck / ontfangen / ende doen decken. Sy hebben aen zijn Majestept daer op in 't langh ghededuceert d' oorsaecke van haer besendinghen / ende 't verbolgh van dien; oock de saecke van den Tol in Orangie om ghe abmitteert te worden a foy & hommage. De Coningh hadde bekommerlijck doen beleefdelijck gheantwoort: Aengaende de retraite van Hautain sepde / dat die hem ghespeelt hadde een quaden tour, die hy niet konde vergheeten, de Iustificatie niet aennemende / stellende verwachten wat ander contentement haer Ho: Mog: hem daer op souden gheven. Dat de saecke van den Prins van Orangien was een fait van Iustitie, daer toe hy hem referteerde: anderssints dat hy hem altijdt soude ghenegen zijn / hoopende sy soude de vrientschap van zijn Majestept altijdt preferceren voor andere. Aengaende de personen van de Ambassadeurs / verklaerde te hebben volle Satisfactie van hare procedueren / versekerende by alle gelegentheden tot haer te sullen draeghen eene seer goede wille: haer wenschende gelnck op de reys / met zijne gebiedenisse aen haer Ho: Mog.

De Koninginne Moeder valedicterende / sy de haer Majestept dat sy d' Ambassadeurs verseeckerde van hare goede intentie / daer in sy begeerde te continueren / wetende hoe seer 't selve de meyninge was ghe weest du feu Roy Monseigneur, & du Roy Monseigneur mon Fils, &c.

Hebben daer na oock affscheyt ghenomen van de Coninginne Regente / die speciaelijck hadde belast oock mijn

1626. mijn Heere den Prince ende de Princesse van Orangie, diese verstont seer zwangher te zijn/ te versoecken van hare vrientschap / etc.

Den twee en twintighsten hebben noch eene Conferentie gehad / klaghende over de Fransche wanbetalinghe. De Fransche gaven al noch ghenerael antwoort : dat de saecken soo spoedigh niet gingen : dat men moest wat gedult hebben / dat alles quam metter tijdt : voorts seyden verwondert te zijn waerom datse afscheyt namen.

d'Ambassadeur heeft inder daedt niet als een recredentiale brief van den Koninghe mede gebracht / inhoudende dat de Legatie hem aenghenaem was ghewest / van zijn goede dispositie tot haer Ho: Mog: conservatie / van zijn oprechte ende hertelijcke vrientschap / conform die van wijlen zijn Heer Vader / sich refererende tot het ghetrouw rapport van den Ambassadeur op de publijcke saecken ende op 't gheene gehandelt was etc. was geteeckent den 25. April.

Den Cardinael valediceerende / had hy ghesept hem leet te zijn dat d'Ambassadeur vertrock onghedaner saken: dat het meeste deel van 't Hoff blij soude zijn (willende segghen datse Spaensche ghesint waren) dat hy Heer Ambassadeur most dencken : Vranckrijck soude desen Staet niet nalopen of aensoecken. d'Ambassadeur refereerde sich tot zijn last / en klaechde datmen hem gheweygert had Copie van 't Project. Discourerende op de onmogelijckheyt van den inhout. In somma desen Staet was doenmaels in Vranckrijck noch in luijen aensien ende achtinghe : Maer sulcks veranderde naer het jaer negen en twintigh.

Den Ambassadeur wiert vereert een diamant : aen den Heer van Langherack een keeten van vier duysent guldens. De Hofmeester van Somersdijck ende den Secretaris van den Heer van Langherack kregen elck een keeten van ses hondert guldens. De Heer van Somersdijck quam in 't begin van Mey in den Hage : dede rapport en wiert bedanckt.

Maer alle dese ende andere persuasiven waren niet krachtigh ghenoegh. Welspreeckentheyt baet niet, als de saecke niet rijp en is. De Koninghe hadde noch te stercken party aen die van Rochelle, ende de Ghereformeerde in sijn Rijck / ende die wilde hy eerst onderbrenghen. Ock sach hy de Spaensche ende Oostenrijcxse noch allenthalben al te sterck.

Maer naderhandt: als de Koninghe van Sweden, den Keyser in Duytslandt / ende desen Staet den Spangiaert door 't nemen vanden Bosch en Maestricht seer hadden ghekruckt / doen offereerde sich Vranckrijck ghenoechsaem van selfs tot de rupture. Dese maeckt Somersdijck, hoewel een van de welspreeckentste ende kloeckste mannen van sijn tijdt / niet uptrechten / quam in Majo te huys / re infecta.

Prins Willem van Oranje ghebooren.

Na dat in 't voorleden jaer den vierden April / Prins Hendrick ghetrout was met Vrouwe Amilia, Gravinne van Solms; heeft Godt haer dit jaer den seven en twintichsten Mey 's morgens ten seven uren / ghezegent met een jongen soon.

De Hellebaerdier die de tijdinghe bracht aen den President der Staten Generael / wierde vereert met drie dubbelde goude Ryders. De Grave van Culenborgh, de Heeren van Noortwijck, Vosbergen, Boetseler, Haersolte, ende Schaffer, Gecommitteert van haer Hoog: Mog: hebben Sijn Excellentie daer over ghecongratuleert / ende ghepresenteert ten Doope te staen. Sijn Excellentie antwoorde: dat hy gheen andere ghedachten ock gehadt hadde, als hare Hoog: Mog: te versoecken niet alleen tot Ghevaders, maer tot Vaders van den Jongen Prince. Den 30. July liet sijn Excellentie deur den Raedts-Heer Dimmer ter Vergaderingh seghghen: gesint te zijn op den volgenden dagh den eersten July de Doop te laten gheschieden / ende d' Ambassadeurs op de maeltijdt niet te sullen noodighen; om hare Hoog: Mog: als Gevaders niet te postponeren. Hare Hoog: Mog: hebben ghereselveert tot Pillegave aen den Jongen Prince een Pensioen-brief van acht duysent gulden jaerlijcx, die gheleght wierde in een Gouden doose / van twee en dertich oncen veerthien Engelschen, d' once tot ses en dertich gulden thien schellingen, beloopende elf hondert vier ende tnegentich gulden vier schell: voor fatsoen / twee gulden d' once / maeckte vijf en tsestich gulden acht schell: te samen twaelf hondert negen en vijftich gulden seventhien schellingen. 1626.

Boven dien wierde in de kamer van Me-Vrouwe de Princesse vereert duysent guldens, daer van de distributie aen hare Excellentie latende: ende aen den Armen in de Kercke / acht dubbelde Ryders. Hare Ho: Mo: als Mans-gevaders / hadden d' eerste rangh, de Staten van Hollandt de tweede, de Heeren van Delfft de derde, ende de Koninginne van Bohemen, de vierde rangh.

De Staten van Hollandt vereerden een pensioen van vijf duysent gulden jaerlijcx.

De Stadt Delfft een jaerlijcx pensioen van ses hondert guldens: komende in alles derthien duysent ses hondert guldens.

In April 1626. wierde in den Haghe ghecelebreert het Houwelijck tusschen den jongen Milord Straunge, Graef van Derby trout. Grave van Therby, ende Madamoiselle de la Trimouille, des Prince van Orangiens Suysters dochter. Me-Vrouwe hare Moeder dede deur den President / hare Hoog: Mog: notificeren / dat sy sulcx niet hadde willen laten voltrecken sonder kennis ende voor-weten van haer Hoog: Mog: die door de Heeren Noortwijck ende Vosbergen haer deden bedancken ende gheluck wenschen. Dese Milord was een van de wepnighe / die in de volghende jaren by den Koninghe van Engelandt constant bleef: hielt sich in 't Eylandt Man, hem toekomende; tot dat hy daer naer Koninghe Karel van Schotlandt (die te Worchester ghesiagen wiert) te hulp komende / ghevangen ende onthooft wierdt.

Deensche Ambassadeur trout Christiaen Thomas.

In Julio deses jaers alhier gekomen zijnde de Heer Christiaen Tomas, als Koninghlijcke Denemarckische Ambassadeur / hadde den sesthienden audientie ter Vergaderinge van hare Hoog: Mog: sijn Excellentie ende Graef Ernst mede present zijnde: naest complimenten vertoonende dat de Koninghe van Vranckrijck hadde gegeven brieven van Marcke ten profijte van den Heer van Chapelaine, op de Denemarckische schepen ende goederen / tot vergoedinge van schaden by den gemelten Chapelaine ghepretendeert / hem by de Deenen aengedaen. Dat sijn Koninghe ende Vranckrijck sulcx hadden ghecompromitteert aen hare Ho: Mo: ende aen sijn Excellentie; versoeckende de selve gelieffden 't selve aen te nemen ende by te legghen. De Fransche Ambassadeur ghebraeght / heeft verklaert tot soodanigh versoeck mede last te hebben. Sijn Excellentie alsdoen op sijn vertreck staende nae 't Leger / heeft sich geexcuseert. Is alsoo by haere Ho: Mo: alleen tot beyderzijdts ghenoeghen afghedaen den 23. Octobris. Ende alsoo eenighen tijdt daer naer ghebeurde de nederlaghe zijns Koninghs tot Lutter, soo heeft hy den 22. Octobris ter Vergaderingh / nebens danckseggingh van op-ghemelte arbitrage / versocht eenighe assistentie van boet-volck tot besettinghe van de Weser, recommandeerde ock expeditie in het different tusschen de Deensche ende Hollandtsche Noordtsche Compagnie. 't Welck een gerumen tijdt tot nadeel van de Deenen by den Hove Provintiael is gesentiert / tot misnoegen van de Koninghe : die niet begeert heeft datmen daer van aen den hoogen Raedt soude appelleren : willende by ander weeghe zijn subjecten doen contentement hebben.

De Heer Christiaen Thomas daer mede vertreckende / kreegh onderweegh brieven van den Koning / daer op hy den 28. Octobris weder in den Hage quam / nochmaels versoeckende om assistentie van eenigh boet volck : aen 't welcke de Koning de meeste schade hadde gheleden. Sulcks heeft de Koninghe namaels noch meer laten versoecken; maer behalven dat men sich daer van alhier self nopt geern heeft willen ontblooten: soo gaf men tot antwoort / dat sulcx niet soude strecken als om den Spangiaert te locken om desghelijcks ende een meerder ghetal te senden aen Tilly: soo datmen met het wederhouden van sulcks ock het Spaensche secours weerhielt / waer deur de Koninghe de selve verlich-

1626. lichtinghe ende bucht ghenoodt die hy ontfanghen soude wanneermen het versochte Volck hadde gheschicket.

Doch men schreef niet alleen aen den Koning/ maer oock aen den Heer Aitsema, om zijne Majesteyt t'animeren/de saecke te herbatten/ met verseeckeringh van punctueele gelt-assistentie, volgens Alliance. Ende om te beter correspondentie met zijn Majesteyt te houden/ wierde gemelte Aitsema ghelast continuelijck by den Coningh (die sich tot Stade was recolligerende) op te houden.

Gesante van Wetlem Gabor. Welghedachte Heer Christiaen Thomas wierde gedefrayeert met zijn leven; daeghs op t'sestigh guldens, van den vijf en twintighsten Augustus tot den sesthienden September/ maeckende in drie en twintigh dagen veerthien hondert en twintigh gulden. Korts na zijn vertrech heeftmen beginnen te delibereeren/ om de vier Engelsche alhier ghebleevene Regimenten te doen gaen onder den Colonel Morgan, tot secours van den Coninghe.

Den een en twintighsten Augustus 1626. hadde audientie de Heer Matthias Quaet van Wickenrade, en Soppenbroeck, op credentie van Gabriel Prince van Transsijlvanien/ gedateert den 18. April; naest salutatie ende verklaringe van des Princen groote affectie/ versochte mede ghe admitteert te worden in die met Engelandt ende Denemarcken alhier ghemaeckte Alliantie/ ende om geen tijdt te verlieſen/ toogh voorts na Enghelandt/ komende den twee en twintighsten October weder in den Hage/ met recommandatie des Conings van Engelandt/ die den Prince niet alleen oock in die gemelte Unie hadt aengenomen/ maer oock belooft hy provisie tot Constantinopel aen hem te doen fourneren hondert duysent gulden. Versochte desghelijcks resolutie van hare Ho: Mog: op dese twee poincten/ te weten: admissie in de Alliantie/ en fourniſſement van gelt-secours: ende daer beneffens dat de samentlijcke ghe-allegeerde mocht gelieven aen hooghghedachte Prince te doen hebben veertich duysent Rijcxdaelders maentlijck. Tot d'admissie in de Alliantie is men wel ghenegen ghebleeft: maer dewijl men aen de Coningh van Denemarck alreede een notabel secours van twintigh duysent Rijcxdaelders 's maendts belooft hadde/ ende dattet Landt self met een zwaren Oorlog beladen was: soo heeftmen de rest gheerturert/ ende den Gesante met een Goude keten van ses hondert gulden vereert. Eodoch wiert met hem oock ghemaeckt navolgende onderdanichlijck ontwerp van tractaet.

Project Tractaet met hem. ALsoo de Doorluchtige ende Hoog-geboorne Vorst ende Heere, Heere *Gabriel* des Heylighen Roomschen Rijcx, ende in *Sevenbergen* Vorst &c. Heer van ettelijcke deelen des Koninckrijcks van *Ungaren, der Ziecklen* Graef, Hertogh tho *Oppelen ende Ratiborn*, door zijne Furstelijcke Doorluchtigheyts Gesante den Heer *Matthias Quaet ten Wickrot ende Zoppenbrugh* uyt kracht van desselfs Procuratie, Gedateert den 18. April lestleden, heeft doen verklaren gheresolveert te zijn sich in de tusschen de Koningen van *Engelandt*, *Denemarck ende de Vereenighde Provintien* ghemaeckte Alliancie te begeven.

Soo ist, dat de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden verklaren te vreeden te wesen op 't welbehaghen ende goetvinden van de Coninghlijcke Majesteyten van *Groot Brittangien ende Denemarcken*, metten voorsz Heere Gesante te accorderen ende verdraghen, ghelijck sy by provisie op believen van de selve Majesteyten accordeeren, verdraghen ende besluyten mitsdesen, de conditien ende Articulen hier na volgende.

Dat Hoochstghedachte Vorst in de boven gheschreve *Unie* sich sal begheven ende hem daer in begeeft mits desen, ghelijck hy oock van de geconfœdereerde daerinne op ende aenghenomen wort, in sulcker ghestalt, als oft zijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt aenvanckelijck de selve *Unie* hadde helpen tracteeren ende sluyten.

Sijn Vorstelijcke Doorluchticheyt sal een Armée formeeren, ende daer mede selfs te Velde komen, ten minsten met *vijfthien duysent Ruyteren*, om apart ofte mette troupes van de andere gheconfœdereerden daer by te voeghen, te invadeeren de Landen van de gene die de selve gheconfœdereerden soeckt te beschadigen. 1626.

Ende dewijle dese Invasie werdende ghedaen zijne Furstelijcke Doorluchtigheyt verscheydene swaere besettinghen op diversche Frontieren ende Passagien sal moeten doen, om daer door geen inval te lijden, ende tot dien eynde onderhouden een groot aental volcks van *veertigh* oft meer *duysent* mannen.

Sullen de Geconfœreerden ter maent van *twee ende dertich* daghen, voor de maenden dat sijne Furstelijcke Doorluchtigheyt effectuelijcken, in voegen als vooren, te Velde sal wesen, hem assisteren met *veertich duysent Rijcxdaelders*, te betalen de *helfte* daer van by den Koninck van Groot Brittannien; een *vierendeel* by den Koninck van Denemarcken; ende aengaende 't resterende *vierendeel*, sullen de ghesamentlijcke Geconfœdereerden haer sterck maecken, dat het selve oock sal werden ghepresteert.

Ende daer en boven by de selve sijne Furstelijcke Doorluchtigheyt te Velde schicken ende onderhouden *achts* ofte *thien duysens* man te voet, ende *twee duysent* Paerden.

Ende sal devoir werden ghedaen by alle Koninghen, Princen ende Potentaten, binnen ende buyten Europa, dat hun de selve mede in de *Unie* willen begheven, 't zy dat sulcx ghedaen sal worden door d' ordinaris Ambassadeurs in de respective plaetsen residerende, ofte door een extraordinaris besendinghe, soo als 't selve best sal werden ghevonden.

D'andere Articulen van de voorsz Alliantie werden verstaen bondigh ende vast te blijven, ende dese tot naerder verseeckeringe daer by te komen.

Ghedaen in *'s Graven-Haghe*, op 't welbehaghen van hooghst-ghedachten Koningen, den 18. *September* 1626. Onderstont, ter Ordonnantie van Hooghgemelte Heeren Staten Generael. Was gheteeckent

J. van Goch.

Hier voor is alreede met een woordt aenghetogen de nederlaghe des Koninghs van Denemarcken; hy was in 't voorleden jaer ghehooren Neder-Saxisch Kreptz-Oberste. Soo deur den val te Hamelen in Julio/ als daer naer deur d' aenkomste van de nieuwe Walsteynsche Armee in Augusto des voorighen jaers sich te swack vindende/ heeft sijn volck tusschen ende op de Weser ende Elve in Winter-quartieren ghelept: niet ongeerne siende dat de Neder-Saxische Kreptzdagh wederom herbatten wierde tot Bronswich: alwaer Chur-Saxen als van weghen den Keyser versochte Mediateur door de sijne sich interponeerde tusschen de Keysersche ende Liguische Veldt-Heeren Walsteyn ende Tilly, ende de Leden van de Neder-Saxische Creptz: dese presenteerden al noch haer ghewoorven volck af te danchen/ indien de Keysersche ende Liguische Armee uyt de Creptz retireerde; de inghenomene plaetsen evacueerde/ ende de ghedane schade repareerde. Verscheyde oorlogh in Neder-Saxen.

De Keysersche ende Liguische pretendeerden ter contrarie/ dat de Neder-Saxische souden eerst afdancken den Hertogh van Lunenborgh (die 't met den Keyser hielt) sijn schade beteren/ met den Coninck van Denemarcken niet te doen hebben; verseeckeringh doen/ dat in toecomende gheen werbinghe van volck weder soude gheschieden. Op dese materie zijn verschepden schriften ghewisselt: De Keysersche de sterckste/ ende de Neder-Saxische Standen niet eens/ oock de zwackste in wapenen zijnde/ soo was de handelingh ydel/ ende ondertusschen wierdt de Coninck van Denemarcken wat gheencourageert/ door die in den Hage in 't laetste van 't jaer ghemaeckte Alliance met Engelandt ende desen Staet/ ende rustede sich weder tot d' aenstaende Compaigne/ 't beste dat hy mochte.

Mansvelt hebbende eenighe weercken ghelegen/ ende qualijck ghehuyst tusschen Lubeck ende Hamborch; ende komende aldaer niet langher duyren/ oock wepnich dienst doen/ vondt goet naer boven te trecken/ om een

1626. een diuersie te maecken; zijnde geheel Sleſien ende Moravien meeſt Proteſtants/ ende gantſch malcontent teghen den Keyſer ende Keyſerſche: ſchijnende/ niet haer te mancqueren/als occaſie ende een goet Hooft om haer op te werpen. De Koninck gaf hem onder andere oock mede het Regiment dat in voorleden Herbſt op verſoeck van Aitzema, upt laſt van den Koninck aen haer Hoog: Mog: ghedaen: wierdt ghefonden/ onder den Colonel Merwede, die onderweghen ſtierf. Manſvelt paſſeerde de Havel tot Havelbergh: logeerde een deel van ſijn volck tot Serbſt in 't Vorſtendom Anhalt. Tot Deſſauw niet wijdt van Serbſt was een brugh over d' Elve. Tot bewaringh van de ſelve brugh was een Schans of Retrenchement op-ghevvorpen/ waer in commandeerde de Colonel Altringer. Men perſuadeerde Manſvelt, dattet licht was te forceeren; dies liet hy een attacque doen. Maer Walſteyn met een groote macht daer ontrent geinquartiert/ was ſoo vroegh ghewaerſchout/ dat hy niet alleen Altringer ontſettede/ maer oock de reſte van Manſvelt macht engageerde ende dapper ſloegh; bekomende vier en dertich Vaendaels/ drie Coznetten/ ende ſes ſtucken Ghefchuts. Het ghemelde Nederlandts Regiment bleef oock meeſt; ſelfs de Luytenant Colonel Nyhof. Onder de ghevvanghene van naem was een Baron van Knipbuyſen: dit ghefchiede in Apzil/ ende was geen kleyn afbreuck voor den Koninghl: Manſvelt verſamelde wat hy mocht/ ende toogh echter naer Sileſien, ende wierdt by d' inwoonders Troppau ende Jagerendorf, oock alle Proteſtants-ghefinde aldaer wel ontfanghen: ende latende den Hertogh van Wymar ſich fortificeren op d' Oder, paſſeerde tot in Moravien, alwaer hy een Landt-tocht deed/ende ſtack in brandt twee en twintich Vorpen/ tocktomende den Cardinael Diedrichſteyn: in nemende Oderburgh, Oſtra, Teſſauw, op de Ongerſche Frontieren ghelegen. De Hertogh van Friedlant vernemende het deſſeyn van Manſvelt, is voor Saxen met permiſſie van den Keur-Vorſt gevolght. Manſvelt hem vernemende/ retireerde over de Walachiſe Bergen naer Hungarien, alwaer hem Betlem Gabor met vier duyſent Paerden ſalveerde. Friedlandt dede wat hy mochte: maer ſoo wel de gemelde Betlem als den Baſſa van Boſnia gelijck oock den Kivier Vag hebben hem ghe-ſteupt. Niet te min leden de overige Manſvelders veel/ deur de beſmettelijcke ſieckte dieſe ſeer verminderde: waer by quam dat Betlem ſelfs ſich gaf in Tractaet van vrede met den Keyſer: derhalven vont Manſvelt goet de partij te quiteren/ gaf aen Betlem ſijn overigh volck ende Canon/ ende met twaelf perſoonen paſſeerde deur Buda, in meeninge om te gaen deur Boſnie in Dalmatia, ende van daer te vvater naer Venetien, om andere ende nieuwe forturen te maecken: Maer komende op een dagh repſens nae een Sarraija, capitale Stadt van Boſnia, is geſtorven van een upt-teerende Koorts/ die hem al zedert eenighen tijdt hadt bevanghen. Hy was Soon van Pieter Ernſt, Graef van Manſvelt, Gouverneur van Luxenburgh, wel bekent in de Nederlandtſche oorlogen: Hy was ghebooren buyten Huwelijck, edoch gelegitimeert/ opgevoedt in het Hof van Bruyſſel, by tijdt van den Eertz-Hertogh Ernſt, wiens naem hy voerde. Hy hadde eerſt ghedient den Keyſer en den Koninck van Spangien/ ſoo in Nederlandt als in Hungarijen; maer niet gheavanceert voordende volgens ſijn pretentie/ (want in Duytſlandt ſeer gheſien voor op de wettelijcke geboorte) verandernde van partije/ ende diende in 't jaer thien, de proteſterende Pinnen in 't begin van de Unie. Daer naer in den oorlogh van Piemont, lichtende twee Regimenten Landtſknechten voor Savoyen teghens Spangien; ende nae de ghemaechte Vrede tot Verſel, voerdeſe in Bohemen tot dienſte van de Stenden teghens de Keyſer; alwaer in qualiteyt van Veldt-Maerſchalck hy ſich beroemt maechte deur de belegeringe ende het innemen van Pilſen. Wat hy nae de Batalie van Praegh heeft gedaen/ is in de voorgaende Boecken te ſien; hy ſtierf out ſeven en veertich jaer. Hy is ſeer ghehaet gheweeſt van ſijne vpanden/ om dat hy upt armoede ſijn volck moeſte licentie geven/ ende gheen diſcipline hoft houden. Maer ſijn vpanden ſelf moeſten bekennen dat hy niet ghenegen was totten vranck ofte tot Vrouwen; dat hy nopt is ghefien in toorne ofte colere; dat hy conſtant is ghebleven by de Proteſtanten; hoewel veel wierdt ghe-ſproocken van groote aenbiedinghe die hem wierde ghedaen van wegen Spangien. Hy was ſoo weynich vinditatijf/ dat hy ſeeckeren ſijnen Capiteyn met den Graef van Buquoy ſynen vpant corteſponderende/ hem ſonder eenighe ſtraffe ſchickte aen Buquoy, ſchrijvende; Ick ſende u deſen Man, meer genegen om u als om my te dienen. Deſghelijck dede hy aen ſeecker Apotheecker/ uptghemaeckt om hem te vergeven. Sijn devyſe was: Force m'eſt trop. Dat was het eynde van Manſvelt. Korts daer na is oock geeyndicht den oorloch of opſtant der Boeren in Over-ooſtenrijck/ deur belept van den Graef Papenheym; ghelijck oock om de ſelve tijdt Hartogh Barent van Wymar ſtierf in Sileſien: beyde hy ende Manſvelt wierden geſept de rechter ende de ſlincker arm te zijn van den Koninck van Denemarcken. Vorſt Chriſtiaen van Vrunſwijck/ als elders ghefept wort/ ſtierf oock: ende de Coningh ſelf wiert geſlagen. Soo dattet een ongeluckige Somer was voor den Coningh en voor de Proteſtantſche ſaecke. Alle 't welck ſal hoortelijck overloopen.

De Koningh hadde alreede in het verleden jaer de Regeerende Hartogh van Vrunswijck Friderick Ulrick in den oorlogh of tot werdinghe gheembarqueert/ als oock den Hertoch van Meckelenborgh, ende den Adminiſtrator van Maeghdeborgh, geeſtelijcke upt-ſchrijvende Furſt des Nederſaxiſchen Crents: wiens ſuſter des Coninghs ghemaelin was geweeſt. Ende de ſelve Hartogh Fredrick Ulrick ende Chriſtiaen waren des Coninghs ſuſters ſoonen/ ende des Hartogen van Mecklenborghs landen waren aen ende in des Coninghs landen ende aende Zee ghelegen/ ende daerom veel Communicatie hebbende met den Coningh en zijne landen ende luyden. De Hertoch van Vrunswieg oock was quaet Keyſers om dat de Hartogh van Lunenborgh deur gunſte des Keyſers het Proces over 't Furſtendom Grubenhagen hadde ghewonnen; ende des Keyſers partij volghden. De Coninck dan ageerende deur den Adminiſtrator van Maegdeborgh ende Mansvelt boven/ ende deur die van Mecklenborgh beneden aende elve/ ghelijck deur die van Vrunswijck ontrent Wolfenbuttel/ is ſelfs tuſſchen d'Elbe ende Weeſer alreede in Martio in actie geweeſt: innemende het huys Peine in 't Stift Hildenſcheyn, en Vecht, Quakenbrugge ende Oſenbrugge beſer zijts de Weſer, ende domineerde de Hartoch van Wymar omtrent ende in 't Stift Munſter: terwijl Furſt Chriſtiaen in 't voorjaer by Hamelen de Weeſer paſſeerde/ Paterborn in nam/ Northeym onſettede/ Gottinghen ende Minden Prodiandeerde/ ende daer na weder tot Wulfenbuttel quam/ alwaer hy den ſes en twintigſten Junp (op de welcke hy voor 26. jaer te voor geboren was) ſtierf. Furſt Chriſtiaen ſtierft.

Mansveldt ſtierft.

Men ſepde dat hy korts te voor te Gottinghen was vergheven. Hem ginck af/ weynigh voor zijn doodt/ een voorm etlijcke ellen lanck/ ende breedt; na zijn doot vontmen noch etlijcke ellen van de ſelve voorm in zijn lichaem. De Coningh vont ſich half Mey tot Wulfenbuttel/ doende zijn Chrijfmacht van alle kanten komen.

In deſe tijdt quam de Graef van Merode met zijn volck ontrent Hirtsfelt, Fulda, Vacha, Smalcalden, Graefſchap Weſtheyn, Weymaren ende Franckenhuyſen, ende Tilly langhs de Fulde ende Werra, alle ſtedehens innemende/quam den ſeſten Junp voor Minden/ 't ſelve den vijfden dach daer aen met ſtorm veroverende; alſoo ſy na geen accoord wilden luyſteren. Daer bleven wel twee duyſent vijf hondert ſoo Boergers/ Boeren als Soldaten. Van daer toogen ſy om Caſſel: tracterende met Landtgraef Maurits/ daer na oock met Landtgraef Willem zijn outſte Soon; Item den Landt Stenden: op dat de Landtgraef maer alleen vier Compagnien Keyſers volck mocht in Caſſel innemen: ende alſoo werckelijck thoonen dat hy in Keyſerlijcke devotie bleef. Maer de Landtgraef

niet

1626. niet willende / soo heeft Tilly sich gheconcenteert met Schijnstelijcke verklaringhe van den Landt-Graef; verliet daer op Hessen: als ghenoech te doen hebbende met den Coningh. Kort daer naer nam de Graef van Anhalt de Stadt Wydenbrugh met Denemarckische beset / weder in: ende Tilly ruckte voor Gottinghen, het welck hy naer ses weecken Belegeringh in Augusto in kreegh. In het lest van Julius hadden de Denemarckische Calenbergh Belegert: om het welck te ontsetten / ghesonden wiert de Graef van Furstenbergh. De Denemarckse zijn hem teghen ghekomen met seven en veertich Cornetten te peerde en dris Regimenten te voet; maer na een goet gevecht hebben 't quaetst ghekreghen. Onder de Keysersche signaleerden haer de Oversten Erwid, Bock, Four. Sy kregen ses Cornetten / ende vijfthien Vaendels.

Tilly slaet den Koningh by Lutter.

Tilly na het innemen van Gottingen meende desgelijcks te doen Northeym. Maer de Coningh met zijn leger sich den vijfthienden Augusty aldaer vertoonende / dede de Tillische retireren / ende Northeym niet proviand ende Munitie voorsien hebbende / trock in 't Eyfelsche gebiedt / omtrent Duyder Stadt: Tilly ondertusschen sich sterckende met de Walsteynsche / Lunebourgsche en andere Keyserlijcke volcheren / heeft sich tot de Koningh'sche ghenadert; ende den seven en twintichsten Augusty omtrent het Furstelijcke Brunswijcksch Ampthuys Lutter: alwaer na een dapper ghevecht de Coningh ghesla eghen wiert: den jongen Landtgraef van Hessen / de Generael Fuchs ende andere doodt / ende veel voorname Officieren ghedanghen blijvende / met verlies van alle 't geschut bagagie sestigh Vaendelen ende ses Cornetten. De Coninghsche recollligeerden haer meest na Wulfenbuttel: wert dan de Keyserse niet veel verquist. Echter moesten het velt aldaer verlaten; haer retirerende naer d'Elve beneden Hamborgh. De Koninck maeckte zijn Hoofstquartier tot Boxtehoede; ende zijn residentie tot Stade.

Verhael van dien slach.

Tilly self heeft de ghemelde victorie aen d'Infante overgeschreven in volghende maniere: dat namelijck de Stadt Gottingen den elsden Augusty zijnde overgegaen / hy tot op den vijfthienden soo deur eyghen indispositie als anderssints was verhindert; als doen sich begheven de om Northeym te belegheren. Maer dat de Coninck hem prevenieerde en de Stadt van alles versach eer Tilly quartier hoft nemen. Siende zijn Vyandt soo na / ende in Cavaillerye de helft stercker als hy; vont gheraden in te nemen seecher avantagieusen post / een half mijl van daer: en hebbende den Deensche tot aende nacht opghehouden in 't passeren van een revierken dicht voor by Northeym loopende / soo was Tilly gheretireert sonder verlies tot op de ghemelde post / om te verwachten d'aenkomste van een ghedeelte der Troupen die Walsteyn had ghelaten op d'Elve en inde Stiften Maegdeborgh ende Halber Stadt / ondertusschen begost de Koninck te marcheren den twee en twintighsten Augusti: met intentie om te gaen logheren in de landen van de Catholijcke Princen: immers dat was de vreese van Tilly, hebbende de Koninckse alreede de voet gheseth in 't Eyfvelt; voorbedocht den Cheur vorst van Mentz, dese eyghen hebbende op Duderstad. Tilly om sulcks voor te komen dede diligentie om de ghemelde Walsteynsche troupen by sich te krijgen: zijnde twee Regimenten te voet ende vier te paerde / onder beleyt van de Baron de Fours: sulcx gedaen zijnde marcheerde Tilly soo dicht omtrent de Coninck / dat de selve retireerde in plaets van t' avanceeren: dat dat gaf aen Tilly moet om den Coninck te meer te volgen.

Den vijf en twintighsten wiert zijn hindertocht ontdeckt van den Tillische voorlopers ende al schermutserende onderhouden tot den nacht. 's Anderendaegs stack de Coninck het buyr in verscheyden Dorpen / om zijn retraite te favoriseren. Des niet teghenstaende wiert deur Tillijs voortocht soo ernstelijck aengetast in zijn hindertocht / dat omtrent ses hondert so Musquettiers als Dragons / die d'achterste waren wierden in route ghesla eghen: Waer na goetvindende het gantsche Leger in bataille te brengen / marcheerde naer een gelegher plaets 't welck hy op de rugh kreegh eer Tilly honde met al zijn volck by komen; die nochtans eyndtlijck ook by quam / ende na eenighe begroetingh van gheschut / legerde sich recht tegen over den Coningh die de volghende noch al Continueerde in 't retireren. Tilly 's morghens den seven en twintighsten sulcks ghewaer wordende / is hem gevolcht. De Contreye was eng / ende deur verschepden passagien deur gesneden: maer daer naer quam in meer open velden omtrent Gollardicht by een Kasteel ghenaemt Lutter. Aldaer keerde de Coningh wederom het Hooft / innemende een veldt 't welck wat hooghet ende opgaende was: zijnde dan van Tilly Legher laegh en wat moerassich. Teghen de middach stonden beyde Legers in battaille: ende de Coninck nochtans niet avancerende / so heeft Tilly zijn Infanterie doen komen in de leeghte / ende de Cavallerye op de Vleughels op beyde syden deur twee enghe passagien. Welcke avantage ende tijt de Coninck waer nemende liet een dappere Charche doen: die nochtans de Tillische met sulcke Couraghe sustineerden / dat na eenige dispute ende twijffelachtichevt der Victorie / sy de Coningsche repousseerden / en in disordre brachten / ende de gantsche Infanterye in route stoegen. Doodt blijvende de Generael Fuchs, Philips Landtgraef van Hessen, Pens Powische ende andere. Tilly kreegh twee en twintich stucken ghesch uts / sestich Vaendels, de Ruyterye ginck meest deur. Soo datter niet meer als ses Cornetten aen Tilly wierden ghebracht. Twee duysent te voet salveerden haer op 't Ampthuys Lutter die op discretie wierden aenghenomen met neghen en twintich Vaendels.

De Coninck was tot noch toe ghevreest in groote reputatie; maer de selve quam hier deur seer te dalen. Men schreef dit verlies toe sijn ghenegheyt heyt tot den Vranck: andere meenden dat zedert sijn hal tot Hamelen, het verstant was ghesmacht. Men begost seer te despereren: ende om dat dese nederlaghe was geschiet by 't Ampthuys Lutter, soo wiert het voor een omen ghehouden / dat de Lutersche oft Protestantsche saecke was verlooren. Maer seecker / ten ontbrack den Coninck noch aen verstandt / noch aen wackerheyt; hebbende alle deughden / die een kloeck Veldtheer behoort te hebben.

Maer in 't Oorlogh blijckt boven alle dinghen Godes voorsienigheyt / de fortuyn dienende den Keyserschen: maer daer nae keerde dat radt / ende lien weder voor de Protestanten / met de komste van den Koninck Gustavus van Sweden. Tillys Legher hadde ook veel ghelee den / hoste soo terstont gheen groote vruchten van de Victorien plucken. Echter nam in Nieuwstad, Steynbrug, Hanover, ende meest alles / behalven Wolffenbuttel.

Van de zijde van Denemarcken werdt de Battaille verhaelt op volghende manier.

Den seven en twintighsten 's morgens in 't beginsel van den dagh / begost de Koninck weder te marcheren / maer omtrent ten achturen quamen de Tillyschen met de troupen van den Hertogh van Lunenburgh, in de nacht geconjungeert / van achteren met een furie / ende groot geschrey; de Koninghsche bleven haer niet schuldich / maer wederhiel manhaftigh tegen haer vrandt / ende stoegen hem veel volcks te paerde ende te voet af. Ander verhael.

Daer en tusschen was den Koninck / duysent Paerden by den Oversten Suchs latende / om een Bosch ghereden / om sijn vrandt van achteren aen te treffen / geen kondtschap hebbende / van de conjunctie der Lunenborghse: terwijl sijn Majestept derwaerts was / gheviel dit ghevecht: dies wederom komende / vont d'Avant-guarde gheheel in de vlucht / ende begaf hem in de Battaille / courageerende sijn soldaten: daer nae betrock hy weder op een heuvel / daer vier stucken op stonden / van de welcke een dickwils gheslost zijnde / in stucken barste. Middelertijdt dreef d'Infanterye van de Koninck de Tillysche twee mijlen verre tot aen een Bosch / alwaer sy bedechtelijck ghestelt hadden twaelf stucken geschuts / vijf man by elck stuck.

Voor

1626. Voor wat aerde opghevvorpen / ende die niet Mepen besteecken hebbende / datmen wepnigh van de trompen dan nae by sien konde: als het voetvolck van de Coninck dapper daer teghens aendrongh / meenende haeren vpandt t' eenemael upt het Veldt te slaen; ende onder 't Geschut quam / wierden de twaelf Stucken ghesloft / ende vernielden veel volcx van de Coninck / dies het met disordre retireerde. De Coninck sulcx siende / hadde het gaerne door sijn moedighept ende courageren gestuttet; maer sijn Majestept konde het vluchten niet beletten / alsoo het versch volck ende de Crabaten daer soo furieus op vielen / datter gheen remedie toe en was / al het voetvolck disordentlijck schepdende: als de jonge Landtgraef van Hessen Philips, aen 't wijcken was / dede de Coning wat hy mocht / om hem te secunderen / maer de Avantguarde was te seer verlopen / dies de Coninck mede retireren most / en de Landtgraef bleef beset en gevangen: ende alsoo de Crabaten over 't rantsoen onder malkanderen niet konden accorderen / soo sloegh een hem met de Sabel in 't aensicht / hem een stuck van kin ende baerdt afhouwende. De Vorst soo ghescheen zijnde / badt datmen hem voorts depescheren soude: dies een Crabaet sijn Pistool hem onder 't harnas settende / schoot hem doodt. Des Coninghs Compagnie vijf hondert man / bleef meest alle / om dat sy niet wijcken en wilden / ende haer wiert gheen quartier gheghe-ven / als aen anderen.

De Generael Lieutenant Fuchs wilde gheen quartier hebben / vocht in een wit Satijnen wambays / met een graeuwen Casack / ter doodt toe ghezabelt zijnde: hy was een oudt ende erbaren Krijghs-Overste: men gaf hem nae dat hy den Koningh de Bataille afvielt / om dat des Koninghs volck meest nieuw was: ende dat van Tilly hadde nu al veel jaren in occasien ghe-weest: en peder oudt soldaet is soo goet als een Officier. Men sepde ooch dat hy den Koningh riedt niet te mon-steren / om den vpant gheen kondtschap van sijn macht te doen hebben: ooch gheen betalingh te doen / dan het geldt nae te voeren als ses daghen lanck geschiede: nopt was'er soldaet die om gelt riep: d'Infanterye vocht wel / maer de Ruyterye begaf haer na eenich gevecht op de vlucht; vijf Cornetten van hondert neghenthien wierden gheslagen / de rest met twintich Compagnien te voet convoyeerden den Coninck tot Wolfenbuttel. Het vluchten van de bagagie waghens ginck seer disor-dentlijck toe / vrouwen ende kinderen wierdender van haer eygen volck afghestooten; ja vrouwen wierpen haer eygen kinderen wech / om op de waghens haer te houden: de waghens die niet voort konden wierden ooch van de Koninckssche berooft: om den vpant geen vupt te vergunnen: maer de waghens met gelt waren alle eenighe daghen te vooren tot Wolfenbuttel: seven stucken heeftmen gesalveert / ses stucken wierden eerst by den Vpandt ghekregen / ende daer na noch een / dat d'assupten vvack / 't welck zijn Majestept seer verdroot; op het slot Lutter salveerden haer dertich Vaendelen die haer op genade ende ongenade opgaven / en wierden die na dat sy haer Vendelen over gegeven hadden / on-der de Tillische Vendelen ghesteecken: 't vervolghen heeft ghedurdt tot op een half mijle van Wulffen-buttel.

De gantsche Armee van de Coninck hadde gemar-cheert acht daghen / en vier daghen haer beholpen met wepnich vroots / meest met appelen / peren / en allerley boomvruchten / en daer water toe; ja de Coninck liet Schiltwacht by 't water setten / op dat het niet ghe-troubleert soude werden: de passagie om lijftocht te krijghen was haer t' eenemael afghesneden / 't welck honghers noodt veroorsaeckte: soo datse haer behelpen moesten mettet gene datse hadden of kregen: 't welck in veelheyt niet bestont / dies sy te slauwer waeren in 't vechten. De Tillische bequamen vijf en sestich Ven-delen / met verlies van de Ritmeester Assuerus ende twee anderen: drie en dertigh Capitepnen / ende meer andere Officieren / van de Coning zijn ghebleven / de notabelste waren: de jonghe Landtgraef van Hessen, de Generael Fuchs: een upt het ghevlacht van Bilde: een van Rosenkrans: Deensche Heeren; de Ritmeester Wolf Hendrick van Weers, upt het Stift Bremen / 1626.
een Regiment van twee duysent peerden voerende / en andere meer / soo dat ghenoegh ghetoont is datmen den Vpandt / al was het datmen langh geen noodrust gun-ten hadde / 't hooft wel heeft derven bieden / ende hem ooch zijn Vleugelen trefflijck ghekort heeft.

De ghevluchtede van 's Coninckx Armee / hebben haer eenighe duysenden sterck op 't sloth Lutter in het Vorstendom van Brunswijck / begeven: ende waren d' Overste Lohausen, d'Overste Frencking, d'Overste Linszau, d'Overste Wachtmeester David Loneis, Chri-stoffel Philips Kartsbeck, Ernst Adolph Blanckenburg, Lutter van Stralendorp, Iacob van Reckerman, Mar-tin Gunter, Ian van Bucholtz, Milits Uratislaus Mers-zetzky, Majoor Mathias Wackerbaert, N. Malhe, N. Heringh, N. Gelfelt, Wilhelm van der Heyde, Hendrick Lubuz, Wolf Puthamer, Majoor Casper Frederick van Hubitskar, Iob Sncidewint, Daniel Bucholts, Iurjen van Anefelt, Nicolaus Diderick Rey-nen Reformeert Capitepn / Frederick Rantzouw; Commissarius Lieutenants waren dese: Martyn A-leman, Hendrick van Strants, Lasarus Deych, Bale-rin Clinge, Christoffel van Darme, Iurghen van Sey-del, Gabriel Rentzbeck, Erdtman Schwetser, Iohan Vos, Peeter Stern, Iob Martensz, Iochem van Lut-tersdorp, Anthonis van Passau, Harmen van Gollau, Hendrick Iulius Amsterdammer, Hans van Statten-dorf, Antonis van Zeghelhorst, Haste van Bredero. Vendrichs waren dese: Melchior van Anfelt, Chri-stoffel van Bucholtz, Melchior Kalher, Christiaen van Bredero, Laurents Demits, Sebastiaen van Wostaw, Hans Christoffel van der Ufs, Maurits Sieber, Simon Brothaghen, Mans Offens, Haghert Haghen, Hans Christoffel Zweyleck, Arent Koenraet Froberck, Iob Schrodter, Ulrich van Hagen, Hans Christoffel Zwey-leck, Arent Grulle, Griacus Klupffer, Frans Lenitsch, Tuchter Paulus Meck, Vendrick Ioachim Deyckman, Arbelt Christoffer Berlingher, Erentreych van Rude-rit, Anthonius Ruck, Harmen Brunen, Iohan Lode-wick van Retsdorf, Hendrick Vanderwisch, Ioachim Roppingh.

Dese nabolgende waren by de Regimenten ghehan-ghen Barent van Haghen, Geyst ghenaemt / Overste Lieutenant / Iurghen Roer, Cap: Wolf Sefer Vend: Christoffel Rostingh, Vend: Hans van Dissau, Cap: Adam Fehrere van Hademan, Cap: d'Overste Grets te voet. d'Overste Corville te paert. Christoffel van Toubenack, Vendrich. Hendrick Grim, Overste Lieutenant. Fredrick Geyst Vendrich. Hendrick Bre-mert, Cornet. Rogen, Overste Lieutenant. Iorgen Philips Teycken, Capitepn. Balthasar Vriedewend Cornet. Graf van Praegh, Capitepn. Wolf Ernst Gunderadt Cornet. Hartwich Hoest Capitepn. Iacob van Aldenburch Lieutenant.

Alle dese hebben haer op ghenade ende onghenade overghegheven / die haer datelijck alle de Vendelen af-ghenomen / ende onder hare Regimenten ghesteecken hebben; maer ghelegenthept vindende liepen / en be-gaven haer weder by de Coninck / die elck Soldaet die by hem weder quam gewapent ses Rijerdaelders / ende ongewapent vier Rijerdaelders gaf / samentlijck zijn volle betalinge van het vorige: waer door zijne Maje-stept veel volcks toeliep / die hem tot Bleckede over de Elve begaf. De gesalveerde Caballerie wiert daer ront-som gheinquartiert: dat besteit zijnde nam de Coning zijn Hooftquartier in de Stadt Boyssenburg en sterck-te hem op een nieuw aldaer. De Administrator van Hal verliet ooch het Furstendom Hamburgh en begaf hem over de Elve in 't Graefschap Schouwenborg, om met de nieuwe macht van de Coninck van Denemarc-ken weder opwaerts te marcheren.

Hoe veel volcks dat aen wedersijden ghebleven is / kan met waerhept van niemant verhaelt werden / al-soo de dooden onder malkanderen ghemengelt laghen. Op dese manier segh ick / hebben 't de Coninckssche verhaelt. Hartogh Fredrick Ulrich heeft terstont na dese nederlage / sich moeten verklaren voor den Keyser.

Ge-

1626. Gelijck alrede te vooren Lantgraef Maurits van Heſſen Caſſel gedaen had.

Saxen Louwenburgh tot Luyck.

De Victorien der Keyſerſche / maeckten de ſelve allent halven moedigh/ ende ſomtijts oock inſolent; Hartogh Rudolf Maximiliaen van Saxen Louwenburg met Commiſſie vanden Keyſer om eenighe Troupen te maechen in 't Landt van Luyck, quam aldaer in het laeſt van September. Deſe Hartogh dede als andere / ſoechende Volck voor ſijn Meeſter / ende gelt voor hem ſelf: liet de Staten van Luyck deur een confident vergen/ om hem een notable vereeringh te doen; dan ſoude hy goede diſcipline houden: ende aende Boeren gheen ſchade meer doen. Teghen ſulcx ſtelden ſich de Magiſtraet van Luyck: niet te min men deedt hem een vereeringh van vier duyſent Rijcxdaelders. Naeuwelijck had hy die gekregen / of hy dede wederom kloppen aen de ſelve poorte: de Graef van Heer, een van ſijn Overſten / ende eenen Edelman van het gheſlachte Horion ſijn confident: die hebben het op het yverighſt aen de Staten ghereconmandeert. Maer het was ſoo onſmaeckelijck: dat men niet daer op reſolveerde. Dies Horion in de Vergaderingh den Borgemeeſter Plenevaux qualijck toeſprack. 't Welck niet was als Olie in 't vier. Want alle geltvorderinghen van ſelf odieux genoech ſijn. Nochtans wert alle groote in 't ghemeen deſe ketterſche opinie van haer Vlypmſtrijckers ingeplant / dat de gemeente is geſchapen om te ſaeyen: sy om te maeyen: dat het Volck niet ſijn als wyen: ſic vos non vobis. Alſo wiert Hartogh Rudolf geraden in perſoon binnen Luyck ſich te vertoonen: doende een Compagnie Paerden met Kapieren ende Piſtoolen in de hant binnen Luyck inrijden. Sulcx gaf oorſaecke dat de Borgherye de ketenen ſpanden. Waer deur den Hartogh ſich geoffenſeert vont; Edoch diſſimuleerde/ om ſich te beter te wreecken. Den ſes en twintighſten October liet hy een gaſtmael aenſtellen / noodigende de twee Borgemeeſters: d'eene genaemt Maſſillon, excuſeerde ſig deur ſiechte: dies Plenevaux alleen quam: niet preſumeerende als vrientſchap: maer als de wijn begoſt te werchen / bemerckten hy datmen de wolf ſorcht: ſchimpende op het ſober onthael aen den Hertog/ datmen ſo tot Colen als elders hem ſeer treffelijck hadt ontfangen en vereert: in plaets van ſulcx datmen een van ſijn Trompetters had gevangen geſet: datmen de poorten had geſlooten upt misvertrouwen etc. Edoch dat alles wel ſoude ſijn ſoomen aenden Hartogh eenighe duyſent Rijcxdaelders gaf / Plenevaux ſepde / dat ſtaet niet aen my / ende 't heeft oock wepnigh apparentie. Want het voorgaende heeft niet geholpen: hebbende de Soldaten ten platten Lande qualijcker gehupſt als te voor. Dit mishaegde den Hartog: hem ſiende afſnijden de hoop van noch eenighe duyſent Rijcxdaelders, waer na hy groote appetijt hadde. Dies ſoo wel hy als de ſijne aende gemelde Borgemeeſter ſpraken / ende deden verſcheyden klepnigheden. Men ſepde dat Horion hem den hoet upt den hant ſcheurde/een kinneback ſlach gaf / ende hem wilde vermoorden. Maer dewijl hy nochtans ontquam / dat is een teycken: dat de meening ſo quaet niet was: anders ſy hadden hem in haer gewelt; niet te min daer quam ſoo veel gheruchts ende geroeps / dat de Borgerye in wapenen gheraeckte / de Herberghe daer den Hartogh logeerde inloopende; de glaſen inſmijtende / endtlijck oock de Kamer daer den Hartog was / willende enforceren. Waer teghen den Hartogh dede eenige Piſtolen en Carbijns loſſen / meenende haer daer mede te doen retireren. Maer ſiende twee van haer mede Borgers doodlijck gequeſt / ſijn te furieuſer geworden / de Sale oploopende / den Hartog en ſijn vphebbende ghеſelſchap (Plenevaux alrede te voor ter naeuwer noot wegh geraeckt ſijnde) deſarmerende; en 't ſcheelde wepnigh of ſouden hem erger hebben ghetracteert. Maer Plenevaux, als geſept / los gheraeckt ſijnde/en d'andere Magiſtraet / droegen reſpect aen den Keyſer. Horion ſoudenſe geenſints hebben verſchoont: Maer hy hadde ſigh al in tijdts deur een heymelijcke wegh verſteken. Plenevaux quam ſelf in de Sale by den Hartog: dede 't volck retireeren; en hem in alle ſeckerheyt gelepden ten hupſe vande Ertsdiaken Linde.

Deſe Somer heeft oock de Koninck van Sweden ſeer van ſich doen ſpreecke/ niet alleen in Pruyſſen, alwaer hy inviel; maer elders daermen om de Commertie/ daer hy gheintreſſeert was / vpſonder in Hollandt, hebbende een macht van ontrent twintigh duyſent man te voet / ende te peerde / met een ſuffiſant getal ſchepen vp een / is met deſelve in perſoon 't ſepl gegaen / en den vijfden July gekomen in der Pillouw: 't ſelve innemende ende verſterckende / daer na de Steden Braunsberg ende Vrouwenbergh. Elbinghen heeft oock van ſijn volck inghenomen. Vervolghens oock Marienborg, het groote Werder, Dirſchaw ende andere plaetſen boven Dantſigh: aen welcke Stadt hy heeft laeten in 't begin aenkundigen / dat ſy niet aenden Koninck van Polen, maer aen hem een tol van alle in ende uptgaende goederen ſouden hebben te betaelen; waer op ſy den Pontkamer hebben geſlooten; dat is: alle handel / upt ende inbaert geſteuptet. De Heeren van Dantſigh hebben veel mael aen den Koninck geſchickt ende handelen laeten. Hy begeerde van haer endtlijck meeſt deſe poincten: dat ſy haer ſouden neutrael houden, den Koninck provyand voor gelt laten volgen, den Spieringen betaelen, ende des Koncincks van Poolens Schepen aen hem overgheven. De Koninck van Pole ter contrarie / vermaende haer van haer eedt en plicht / en dienvolgens tot getrouwigheyt / ende conſtantie by de Kroon Polen, 't welck ſy oock gedaen hebben; hoewel de Stadt aen d'eene ſijde deur de Sweden in haer jurisdictie en landeryen / en in haer Commertien / daer by groote ſchade geleden/ en aen de andere ſijde van Polen namaels daer over qualijck geloont ſijn geweeſt: alſo de goede Stadt alle deſelve ſchaede en ongheluck over quam om des Koninckx wille. Want alſo in de Stad was geſtorven een Hollants Coopman ſonder lijfs-erven / en deſſelfs Neven / (Spiering genaemt van Delft) quamen ſijn erffenis epſchen: ſo bevonden ſy / dat des Koninghs Fiſcael haer Ooms erffenis meeſt gherede penningen en Waeren hadde geſaiſeert. 't Welck de Magiſtraet niet konde noch vermochte te beletten: alſoo de Koningh ſepde ſulcks volgens der Kroon Polens wetten te ſijn. Dies onaengeſien is de Stad getrouw gebleven aen de Kroon Poolen tegen Sweden. 't Welck ghelijck gheſept hebbe / haer de Koningh Uladiſlaus ſoo qualijck heeft ghcloont / dat hy thien of twaelf jaeren daer nae / ſelfs de Stadt Dantſigh heeft willen beſwaren met den Tol / daer mede de Coningh van Sweden haer om des Coninckx van Polens wil beſwaert hadde / ende daer van ſy door de jonghſte Trevves Tractaten tuſſchen Sweeden ende Polen verloſt waeren: ghelijck te ſijner tijdt ſal werden geſept.

1626. Neuring van Sweden in Pruyſſen.

Het verlies vande Baye, ende den tocht vanden Generael Baudewyn Hendricks, is in 't voorgaende boeck geſtelt / dit jaer is by hem niet veel meer uptgherecht. In Ianuario deſes jaers / quam hy inde Baye van Sint Franciſco, haelde daer water / ende dede een Landtocht ſonder vpandt te vinden / die ondertuſſchen een van ſijn boots overviel. De Hollanders verbranden eenighe Hupſen / ende voerden Vee wegh. Vertrocken anderwerf van daer / ende quaemen weder by Dominica, beſichtighende de aenleggende Caribiſche Eylanden. Sy vertrocken wijders naer 't Eylant Margarita, nemende 't Caſteel op 't ſelve Eylandt in / met groot gevaer vande Generael. Trachtende noch voorder op 't Eylant te attenteeren / dan konde qualijck landen. Sy namen een Spaenſch ſcheephen: ſettent onder Cubagua, plonderden 't Eylandt / ende verbranden de hutten.

Baudewijn Hendricx in de Baye van Franciſco.

Daer nae ſeylde de Generael nae de Haven van Muihina, ende noemde die Ports Maurits: beſichtigende 't Caſteel op Punta d'Araya. Daermen daer een nieuw Schip. De Spangiaerden deſtruerende haer eyghen hupſen en geſaepe. Verraſten eenighe van het Hollants volck / en wilden die niet laten wisſelen teghen hare gevangenen. De Hollanders ſeylden doen naer Sta. Fe., ende verſagen haer van verſch water / paſſerende Commannaget, ende d'andere Eylanden. Ende quaemen onder Bonayre te Reede. Bequaemen daer

Digitized by Google

1626. Wedder exploicten in Brasil.

daer eenige Schapen/ en een groote stapel gehackt root hout/ de welck wierdt afgehaelt. Namen een Spaens Fregat met Coeback / ende eenighe kostelijckheden. Quamen aen Isla de Vaca, ende voor C. Tiburon, settent daer naer aen 't West-eynde van Jamaica. Namen een Piragua van de Spaensche. Capiteyn Banckert stoegh daer na met vier Spaensche schepen/ van de welcke hy een nam ende twee destrueerde / zijnde van St. Domingo, ende kostelijck geladen. Settent daer nae onder Saona, ende quamen weder by de Generael: Gelijck mede by haer quam de Commandeur Hendrick Lucifer. Doen vertreckende weder al te samen van Porto Negrillo, passeerden de Caymanes; sagen Isla de Pinos. Namen een nieuw Spaensch scheepken/ doch alleen met ballast geladen / 't welck sy monteerden ende manden. Quamen daer naer voor Rio de Porcos, ende voor de Croone. Namen een Schilpadt-vanghер; uyt de welcke eenigh nieuws vernemende / liepen nae Porto de Cabannas. Quamen in de Cibannas, alwaer komende vonden een nieuw ghetimmert schip. Veden een Landt-tocht / bequamen eenighe beesten/ ende verbranden een plaetse. Namen noch een Verken met Schildt-padden/ doen destrueerden sy 't nieuw schip / nae dat sy daer af ghenomen hadden dat haer dienen konde. Namen noch een schipken voor Havana met hout geladen / 't welck sy mede verbranden. Zeylden weder in 't Porto de Cabannas, ende quamen recht voor de Havana, namen een schipken komende van Campesche: Hier wiert de Generael sieck ende stierf. Hy doodt zijnde was 'er gheen ghesach: soo dat het Volck verdiet in een menutnatie/ ende keerden weder nae huys.

Al in dese tijt was het principael dessyn vande West-Indische Compagnie op de Spaensche Silver-vloote: tot welcken eynde d' Admirael Pieter Pietersz Heyn, (ghemeenlijck ghenoemt Piet Heyn) dit Jaer met een schoone Vloote uytgherust wiert / om sich by den ghemelten Generael te voeghen. De Schepen welcke de Kamer van Amsterdam daer toe dede / waren 't schip Amsterdam als Admirael/ groot drie hondert lasten/ ghemonteert met acht metale ende twee en dertigh pysere stucken/ ghemant met hondert ende veertich Bootsghesellen/ ende vier en tsestich soldaten. 't Schip Hollandia, groot drie hondert lasten/ met ses metale ende vier en twintich pysere stucken/ hondert en dertich Bootsghesellen/ vier en veertich soldaten/ Schipper Ian Ianſz Zuyl. 't Schip Geldria, groot drie hondert lasten/ met ses metale ende acht en twintich pysere stucken/ hondert en dertich Matrosen/ vijftich Soldaten/ Schipper Ian Cartensz. 't Schip Zutphen, groot hondert en tseventich lasten/ met vier metale ende vier en twintich pysere stucken/ hondert en elf Matrosen/ vier en veertich soldaten/ Schipper Pieter Gerritsz Roodt. De Pinas, groot hondert lasten/ met achthien gotelinghen/ ses en tsestich man/ Schipper Laurens Simonsz van Gratz: Ende 't Jachtjen de Rave, groot vijfthien lasten/ met vijf gotelinghen/ veerthien Bootsghesellen/ Schipper Willem Iooſten: Ende de Sparwer, groot vijfthien lasten/ met vier gotelinghen/ negenthien man/ Schipper Ian Coenraetsz. By de Kamer van Zeelandt werdt daer toe ghedaen 't Schip Walcheren, groot twee hondert en tachtich lasten/ ghemonteert met twee metale en acht en twintich pysere stucken/ ghemant met hondert en vijftich Matrosen/ vijf en twintich soldaten/ op 't welck voer Cornelis Cornelisz Ole als Vice-Admirael. Den Arent groot tachtich lasten/ met twaelf gotelingen/ tsestich man/ Schipper Claes Pietersz Wittebart. De Kamer van de Maſe dede daer toe 't Schip de Neptunus, groot twee hondert en dertich lasten/ met twintich gotelinghen/ hondert en seven Matrosen/ seven en dertich soldaten/ waer op voer als Schout by Nacht/ Pieter Stoffelsz van Eycken. Ende 't Jacht den David, groot tsestich lasten/ met veerthien gotelingen/ acht ende vijftich man/ Schipper Thomas Cornelisz Konde. De Kamer van het Noorder-Quartier hyacht daer toe den Orangienboom van Enckhuysen, groot drie hondert lasten/ met vier metale halve Cartouwen/ en neghen en twintigh pysere stucken/ hondert twee en vijftigh man/ Schipper Gerrit Ianſz Eysens. De Kamer van Stadt en Landen, 't Schip de Goude Leeuwe, groot twee hondert en vijftigh Lasten/ met twee metale en ses en twintigh pysere stucken/ hondert negenthien matrosen/ een en seventigh soldaten/ schipper Hendrick Best, nebens 't Jacht de Vos, groot seventigh Lasten/ met sesthien gotelingen/ tachentigh man/ schipper Ian de Braem: soo datter in alles in desse Vloote waren negen groote schepen ende vijf Jachten; een seer groote macht om niet alleen te verrichten/ 't geene daerse opgentlijck toe worden ghesonden/ maer de welcke gedoeght by de geene die rede uyt was onder den Generael Baudewijn Hendricksz. bequaem was/ om sich tegens de gantsche Vloot van Spangien te stellen. Den een en twintighsten Mey ghereedt dese Admirael in Zee. Was den sesten July by de Barbades: alwaer hy sijn Vloot deelde in vier Esquadrons. In d'eerste was hy self met de schepen Amsterdam, den Orangienboom, de Pinas, ende de jachten de Sparwar ende de Rave. In de tweede Zutphen ende Geldria, ende 't jacht David. In 't derde Walcheren, Hollandia, ende 't jacht den Arent. In't vierde de Neptunus ende de Goude Leeuw: ende gaf een yeder noodige onderrechtingen ende zeynbrieven. Seylende alsoo onder ende ontrent de Caribische Eylanden: In Guadaloupe hebben sy vande Wilde eenige verversingh gekregen. Sy meenden hier ontrent te binden de Vloote vanden opgemelten Ghenerael/ ende alsoo te samen de Spaensche aen te tasten / maer de Generael was gestorven. Waer voor het ghesach onder de Matrosen wiert verlooren: hebbende al langhuytgheweest/ ende beginnende ghebrech onder de Vloot te krijgen: soo datse na huys toe liepen. Piet Heyn was niet machtigh alleen de Spaensche Vloot aen te tasten/ doch trachtende om hier of daer een achter ghebleevene te attraperen. Den negenden September 's morgens kreegh eerst seven vreemde seylen in 't gesicht: daer na meer ende meer / tot veertigh in 't geheel: maer dorsten die niet aentasten. Ooch uyt ghebrech van water moest de kust van Florida aen doen. Daer na resolveerde na Africa te keeren. Quam den tweeden Novembris aen het Eylandt Corvos ende daer nae ontrent Tercera: eyntlijck in Sierra Liona.

't Voorleden jaer was mede by de Compagnie uyt Amsterdam afgevaerdigt de Capiteyn Thomas Sickes mettet schip den Gulden Dolphijn, groot hondert en dertigh lasten / gemonteert met dartigh gotelingen, ende opheffende hondert Bootsgesellen: nebens 't jacht De Bruynvisch, groot 't sestigh lasten / met negen gotelingen / ende veertigh Matrosen / Capiteyn Ioachim Gysen. Sy seylden uyt Texel den achtienden December des voorleden jaers / ende den achtienden January quamense by Lancerotte, een vande Canarische Eylanden.

Sy namen by Groot Canaria een Portugijs Schipken: dat haer ontsonck. Liepen van daer na Cabo verde. Sagen de kuste van Brasil ontrent Ilheos. Saghen noch een Portugees Scheepken: quamen in Rio de Contas; krupsten ontrent de Bahia: jaghende aldaer een Portugijs Schipken aen strant / namen ooch een Carabeele met Wijn geladen; noch een Schip met vijf hondert ende vijftigh kisten suyckeren. Daer quaemen noch vyf Compagnyes Schepen by haer. Verspreyden sigh op de kust van Brasil. De Winthont nam een Schip geladen met koopmanschappen: liep daer mede naer de Caribische Eylanden. Thomas Sickes nam een Scheepken met hondert en vier en tachtigh kisten suyckers: het welcke naer 't Vaderlandt sonden. Verbeerschten in Sierra Lyona. Verbielen aen de Cabo de Lopes Gansalvos. Quaemen weder aen 't Eylandt Farnando Noronha. Ende van daer op de kuste van Brasil. Naemen een Bercke met Suyckeren. Besegenden een groote Portugesche Vloote/ daerse onghescheut af quaemen. Keerden naer 't Vaderlandt. De baert van de Jachte de David ende Sparwer was mede niet seer vruchtbaer: komende aen 't Eylandt St. Anilla ofte St. Millan, in

Digitized by Google

1626. der daet / beden een vergeeffsche reyse. Den Admirael naer veel suckelingh op de custe van Africa / keerde weder in 't Vaderlant.

Compaignie. Hier voor is gheseyt van 't innemen van Oldenseel: waer nae men voornam d'entreprinse op Hulst: sulcx misluckt / het Legher boven op den Rhijn wederghekeert / ende noch een goet stuck vande Na-somer voor handen sijnde: is daer over deliberatie gehouden. De Heer Prins sulcx niet op sigh alleen willende nemen: Vondt goet de Heeren Essen ende Schaffer te senden nae den Hage: die aldaer den elfden September aenghekomen / verhaelden naer overleveringhe van een brief van Credentie van sijn Excellentie / de redenen van haer komste: namelijck om te stellen in bedencken van haer Hoogh Moghende / of deselve niet en souden ghenaeden vinden / eenighe te deputeeren voor de welcke sy specialijck mochten voordraeghen 't gheene naer de teghenwoordighe constitutie in consideratie quam / en daer op resolutie diende genomen te worden: waer op sijn gecommitteert de Heeren Kelfken, Noortwijck, Duyck, Vosberghen, Boetselar, Aelbert ende Broersma, met authorisatie: om sonder rapport ofte rugghespraeck soodanighe resolutie te nemen / als sy souden voordeelen den meesten dienst van 't Landt te requireren; dien volghende de voorschreve Heeren vergadert sijnde / hebben de voorseyde Heeren Essen ende Schaffer verhaelt de veranderinghe die daer ghevallen was sedert het vertreck van sijn Excellentie nae Hulst: te weten dat Grol met Volck / Victyes ende Ammunitie van Oorloghe / voor Graef Hendrick vanden Berghe was versien; dat hy ock naer Linghen volck ende provisie ghesonden / ende een Legher van een goede troupe volcx by een hadt / sulcks dat om pets voorders t'attenteren / de saecke difficielder was ghworden; behalven dat ock in consideratie quam / dat den toevoer vande Victyes difficijl / ende het retrencheren van 't Legher soo haest niet en konde gheschieden / ofte den vyant soude met sijn volck op den hals komen / ende het Legher tot een hasardeusen slagh engageeren konnen; of ock anderssints by diversie gaen / om alsoo het Legher te doen opbreecken / tot disreputatie vanden Lande: komende noch daer by de vroedighe tijdinge vande desroute van 't Leger des Coninck van Dennemarcken, ende dat des Vyants Steden nu beter als te vooren versien sijnde / langher souden konnen teghen houden / ende alsoo hun tijdt geben om upt het Leger van Tilly met een goede troupe rupteren / ende voorts ock met sijn volck upt Vlaenderen (siende sijn Excellentie geengageert te wesen met een belegeringhe) sigh te verstercken / ende goede wacht by een te brengen: alle't welcke de saecken in een anderen Staet was stellende / als die te vorens niet en waeren gheweest. Sulcks dat Prins Hendrick, Graef Ernst, ende de Heeren Gedeputeerden hadden nodigh gheacht 't selve haer Ho: Mog: of der selver Gecommitteerden voor te doen houden / om derselver resolutie te verstaen / wat noch vorder soude dienen ghedaen te worden; ende nae dat daerop was gedelibereert ende overlecht: dat / in cas het Leger voor Grol of Lingen wierde geengageert de passagie vande Victyes soude konnen werden verset / ende datter ock tijdt soude konnen sijn om het Leger te retrencheren: dat ock het Legher niet verre gesloigneert werdende / de diversie van so grooten consideratie niet konde vallen / of daer tegens soude konnen werden versien / ende in cas van de voor verhaelde versterckinge des vyandts / dat sijn Excellentie hem ock soude konnen verstercken met de Rupteren van Bergen op Zoom, de Compagnie die in Zeelandt ende Vlaenderen waren / ende by Rees ghelaten soude werden / als ock met het gheene noch vorder daer by konde werden ghevonden: is voor den Landen dienstigh / ende om uptheemsche ghealliëerde Potentaten ende Provintien beter contentement te gheven nodigh ghevonden / dat niet tegenstaende voorverhaelde swarigheden noch pets offensive op den vyandt by de handt soude mogen worden ghenomen / by soo verre Prins Hendrick Graef Ernst, ende de Heeren Gedeputeerden dienlijck ende practicabel souden vinden; dan wiert aen der selver wijse voorsichtigheyt ghestelt of sulcx soude 1626.
komen beter ghedaen worden op Grol, Lingen, oft elders; ende inghevalle de ghelegenthevt niet en soude konnen lijden pets offensive by de handt te nemen / dat alsdan met alle discretie daer op mocht worden ghelet / dat de lasten van 't Legher soo veel doenlijck / mochten worden vermindert. Met dese last de Heeren Essen en Schaffer by den Prins ende in 't Leger weder ghekeert sijnde / is goet ghevonden dat de Heer Brouckhoven weder een keer upt 't Leger in den Hage soude doen / de selve den 23. September in den Hage aengekomen sijnde / heeft na overleveringe van een Brief van Credentie van sijn Excellentie / gedateert te Milling den 19. September ghepropooneert / dat in de wederkomste van de Heeren Essen ende Schaffer, by sijn Excellentie in rijpe deliberatie was ghelept met Grave Ernst ende de Heeren Ghedeputeerden / maer ock met de principaelste Officiers, alle 't geene eenighsints in consideratie konde komen om met het Legher pertwes voor te nemen tot dienste van den Lande / ende insonderheyt pertwes met fondament konde geattenteert worden tegens de Stadt Grol ofte Lingen, maer alles wel gheexamineert ende overwogen sijnde / dat niemant voor den dienst van den Lande raedtsaem had geacht / datmen op een onseecker succes een van de voorsz plaetsen soude aentasten / dewijl Graef Hendrik vanden Berge sterck sijnde twaelf duysent man te Voet / ende tsestich Compagnien Paerden / ende daer by noch komende krijghen meerder Volcks / niet en soude willen stille leggen. Waer op 't Legher aenkomende / 't selve constringeren komen hem te ghemoet te trecken / ende te leveren een hasardeuse Bataillie / oft alle de Paerden van desen Staet kimen 't Retrenchement te trecken om hem aldaer te verwachten; waer voor de fourage soude komen te ontbreecken / de Victyes afgesneden / ende andere onheplen gecauseert konnen worden / datmen sich tot een honteuse retraicte soude moeten resolveren: Edoch / by aldien haer Ho: Mo: des alles niet tegenstaende / begeerden datmen Grol of Lingen souden aentasten / dat met een goet beleyd ende courage derwaerts ghemarcheert ende alles ghedaen ende by ghebracht soude werden / wat tot effectueringe van dien soude strecken.

Twee daghen daer nae ghedelibereert op de voorsz saecke / is goet ghevonden sijn Excellentie by rescriptie te bedancken voor de goede voorsorghe die het hem belieft hadde te draghen voor den welstandt vanden Lande / ende namentlijck om de saecke voor de Belegheringhe van Grol niet te brenghen tot een hasardeuse Bataille / daer over dat haer Ho: Mo: sijn bedenckingen goet vindende / ock voor dese reys raedtsaem achteden met de belegeringe van Grol te patienteren. Edoch / by aldien d'occasie sich sulcx mocht presenteren / dat noch pets ten dienste van den Lande / ende afbreuck van de Vyandt soude konnen ghedaen worden / dat men 't selve tot sijn discretie stelde / om daer inne te gaen met advijs van Graef Ernst; ende de Heeren Gedeputeerden / soo als 't dienstlijck soude worden ghevonden: ghelijck mede tot desselfs discretie wiert ghestelt 't gheene teghens 't graven van de Spaensche om de Rhijn te diverteren / best soude dienen gedaen te worden: werden mede vermaent / dat soo langhe het Legher te Velde soude blijven / op de mesnage van de waghens / schepen / ende anderssints soo veel ghelet mocht worden / als eenighsints doenlijck was.

Het Leger trocx daer na schepende / ende de Prins in den Haghe komende / vielen seer swaere deliberatien ende behommeringen voor / aengaende de versecheringhe der Stadt Embden. 't Advijs van sijn Excellentie was dat men stercker Guarnisoen soude sien in de Stadt te krijgen / ende specialijck in eedt en besoldinghe van desen Staet te nemen: de ses hondert tot noch toe by de Staten onderhoudene soldaten. De Raden van Staten adviseerden / dat sy mede wel begrijpen konden het principaelste ponct / 't welck in consideratie quam / te weten / de versecheringh vande Stadt Embden; dan dat sy het voorgheslagen middel van daer toe te ghemaecken / voor versterckinge der Compagnien / en het brenghen van de ses Compagnien / der Steden in

Grol / of Lingen voor ghestagen.

Deliberatien / wat te doen.

Stadt voor Embden.

1626. eod en beſoldinghe van haer Ho: Mog: niet practicabel en vonden / dewijle het ſelve niet en kon geſchieden ſonder kennisſe ende conſent vande Magiſtraet / dewelcke weſende alsdans onderlinge gedeelt ende twiſtigh / daer van openinge ontfanghen / in jalouſie ghebracht / ende buyten hoope van Neutralitept / daer naer men alsdaer ſeer was trachtende / geſtelt ſoude werden: daer door dan de ſaecke in erger ſtaet / als te voorens mootſaeckelijck moeſt verballen: ſlaende oher ſulcx voor / dat men of de Heeren Ghedeputeerden tot Embde ſoude mogen aenſchrijven / dat ſy hun op 't middel vande verſeeckeringhe vande Stadt wel exactelijck ſouden doen informeeren / ende twee uptte haeren herwaerts ſenden om daer van rapport te doen: Of datmen noch twee of drie moderate perſoonen derwaerts ſoude Deputeren / dewelcke neffens de andere Ghedeputeerden aldaer weſende / deſelve informatie innemen / ende op alles wel pertinent reguarde ſouden ſlaen / komende met twee vande andere Ghedeputeerden te rugghe / omme derſelver rapport ghehoort / alsdan nae rijpe deliberatie op de ſaecke ghedifponeert te worden naer behooren / laetende ondertuſſchen alles in State blijven. Hier op ghedelibereert ſijnde / is naer verſcheydene gemoveerde conſideratien eyntlijck ghereſolveert: dat neffens de Heer Walta ghecommitteert ſouden worden de Heere Rantwijck ende Beaumont, gheljck deſelve ghecommitteert werden / om hun derwaerts te transporteren / ende neffens de andere Ghedeputeerden aldaer weſende hun te regulieren naer den inhouden van het voorſeyde advijs van hoogh-gh. zijne Excellentie / ende dat van nu af de Heeren Ghedeputeerden tot Embden weſende / vande kennisſe der voorſchreve Heeren ſouden werden verwittight / met laſt om daer en tuſſchen de ghedane uptſpraecke in ſtate te houden / als mede het point vande beſettinge / ten ware datmen met de beſettinge alrede ſoo wijt ware geengageert / datmen ſonder ondienſt ende diſreputatie van 't Landt daer uyt niet en ſoude konnen ſcheyden.

Den veerthienden December / zijn Excellentie / ende de Raden van State ter vergaderinghe comparerende ſijn in der ſelver preſentie ghelefen de brieven van de Heeren Ghedeputeerden tot Embden van den vierden ende vijfden deſes ghiſteren ende op heyden reſpectivelijck ontfanghen / houdende dat de verſeeckeringhe vande Stadt ſoude konnen ghedaen werden / mits derwaerts ſendende drie Compagnyen: met patente om alsdaer te leggen in plaetſe van drie andere / diemen ſoude ſchrijven wederom daer uyt te ſullen lichten / ende deſelve eben wel laetende blijven / doende de Servicien tot dartigh duyſent gulden, (dienen ten achteren was) prompteljck betaelen; om daer mede de populace tot het innemen van het volck willigh te maecken / daer in ſijnde; datmen als dan de veertighen ſoude konnen verſoecken de Magiſtraet voor dit Jaer te willen continueren / ende der ſelver veertighen authoritept / die ſy haer affumeeren / ſoude konnen inbinden: dat ſy de hutten / om daer inne vier hondert man / tot beſettinghen van het Landt te konnen logeeren / ghereet hadden doen maecken: daer door de ſaecke ſoo verre ghebracht was datſe met reputatie niet en konde te rugge geſtelt worden / dat oock de beſettinge niet en mocht ghedaen worden anders als met der Stenden volck / om redenen by haer ghealleguceert.

Op alle het welcke / ende de voorſz. inhouden vande brieven eyntelijck is verſtaen / dat ſijn Excellentie ſoude werden verſocht / gheljck deſelve verſocht wert / upt eleis vande reſpective Provintien / mitsgaders eenighe upt den Raedt van State te willen affumeren / ende metde ſelve de ſaecke naer behooren t'examineren / daer op hoorende den Secretaris Witfelt, ende naer bevinde ſulcx diſponerende / als voor den Staet vanden Lande / ende welvaeren van de Graefſchap van Oost-Vrieslandt / ghevoordeelt ſoude worden dienſtelijck te weſen.

Drie dagen daer na de Heeren hare Ho: Mo: Gecommitteerden neffens ſijn Excellentie ghehoort hebbende den Secretaris Witfelt op de ſake van Embden, ende in deliberatie goet ghevonden dat de beſettinghe van 't platte Landt ſoude gheſchieden met het Volck van de Stenden ende Stadt Embden, doch dat daer toe ghen upt de Stadt ſouden worden ghetrocken / eer ende voorens daer inne ander Volck van haer Hoogh-Mogende waren ghebracht / 't welck alſoo met verſterckinghe der Compagnien te doen veeltijdts ſouden behoeven / ende lichtelijck met eenigh inbeallent accident konnen worden verhindert: dat daerom te gelijcke ende op een tijdt in de Stadt gheſonden ſouden worden vijf of ſes hondert man ghecommandeert Volck onder eenen bequaemen Officier upt de naeſte Guarniſoenen; dat om het ſelve door Graef Ernſt te doen beſtellen de Heer Schaffer gheſonden ſoude worden naer Groeningen, dat de Ghedeputeerden tot Embden met de Magiſtraet ofte eenighe van dien ſouden overlegghen tot wat tijdt het Volck daer binnen ſonde worden ghebracht / ende door eene van hunluyden daer van by monde de notificatie doen brenghen aen den Heere Stadthouder Graef Ernſt, ende aen de Heer Schaffer, dat om de Borgherye in het logeeren van dat ſelve Volck willigh te maecken / dat de ghenegotieerde dertigh duyſent guldens / ghefonden ſouden worden aen de Heeren Ghedeputeerden tot Embden, om tot betaelinghe van de achterſtalligh Logijs-ghelden t'emplaceeren; dat het voorſchreve Volck binnen Embden ghebracht zijnde / alsdan alle moghelijcke debvoir ſouden worden ghedaen door de Heeren haer Hooghe Mogende Ghedeputeerden dat de ſelvighen voorſz. Magiſtraet in haren dienſt ſonder vernieuwinghe mochte worden ghecontinueert; van alle het welcke de voorſeyde Heeren Ghedeputeerden tot Embden zijn ghead verteert om hun daer naer te reguleren. Aen de voorſz Heer Witfelt wierdt den Brief mede ghegheven / met den welcken hun oock aenghefchreven wierdt goede correſpondentie te houden.

Twee daghen daer naer wierde den Heere Schaffer mede ghegheven een Brief van Credentie aen de Heere Graef Ernſt Caſimir van Naſſauw Stadthouder / daer in oock de Acte voor de Capiteyns om hare Compagnien tot twee hondert vijftigh Koppen te verſtercken gheinſereert wiert / met toeſeggunge dat de nieuwe verſterckinghe van naem tot naem ſoude worden betaelt.

Van de trouble die om Rochelle ende de ſaecke van de Religie dit jaer weder wierden ghemoveert / is hier voor verhaelt: maer om de gront wat wijdloopiger te weten / ſal ſtellen het volghende Verhael / volghens het ſeggen der Koninghſche.

Marginal: Rochelle.

't Soude wel reden zijn oock te ſtellen / wat die van Rochelle, ende andere van de Ghereformeerde Religie daer teghen ſeyden: gheljck van moet werden ghepreſumeert / dat het doen van de Machtighe altijdt is meer ghegront op het Geweldt als op het Recht. Maer 't konde oock niet worden ontkent / of de beginſelen van de Ghereformeerde waren ghemeeſt feytelijck, tot inbreuck van een ſomme van Religie, die van de eerſte Chriſtenheyt af in Vranckrijck was ghemeeſt; teghen de fondamentele Wetten van 't Rijck begunſtight door de fortuyn van de wapenen / deur de factien van 't Hof / deur 't aenſien van de Prins van Condé, ende Koninck van Navarre, ende deur de dapperheyt van den Admirael Coligny, ende andere reſolute Krijghs-Oversten ghepersuadeert / dat tot noch toe de Franſche ende andere Chriſtenheyt was enckele / jae / gelijck de Geneefſche ſeyden / eene vervloeckte Afgoderye. Ende dat het Hooft van dien was den Antechriſt, volghens Propheye der Heylige Schrifture. Alles ſoude wel ghemeeſt zijn / by aldien den Koninck (gheljck in de Koninghen in Engelandt, de Koninghen in 't Noorden, ende de Vorſten in Duytſlandt) ſich oock hadt ongheert: ofte by aldien ſy een Republijcque hadden konnen maecken gelijck in Nederlandt, al de welcke ſoude het hebben ghelaudeert. Maer eenſdeels deur grooter macht / anderdeels deur onderlinghe tweedracht heb-

ben

1626. den haer laten debelleren ende onderbrengen. Tegens Godt / tegens de foꝛtuyn te willen schrijven Apologien ende Justificatien / is tegens de Maen pissen. Was het haer eyghen schuldt ? waer toe Justificatie ? Was het Godes wille ende wooꝛsienighept ? waer toe ghemurmureert ? Siense en vindense eens wederom haer hans schoon / haer sullen noyt Manifesten ontbreecken.

Aen Koninck Hendrick de Vierde wierdt ghegeven de naem van Augustus ende de Groote; om dat hy / naer soo veele victorien / de twee grootste factien die in Vranckrijck gheweest zijn / van het begin af van desselfs Monarchie / wederom aen den Staet vereenight had / namentlijck de Ligue van de Catholijcken / welcke die van het Huys Loraine, ghehandthaeft dooꝛ den Paus, den Koninck van Spangien ende den Hertogh van Savoyen tegens desen grooten Koninck gemaeckt hadden / om den selven te beletten / zijnde de eerste Prins van den Bloede / om naer het Recht van de Salijcke Wet / te succederen aen Hendrick de Derde, Koninck van Vranckrijck ende Polen, welcke gheen kinderen en hadde; ende die van de Gereformeerde Religie / van de welcke sich dese Koninck ghedient hadde / aleer hy noch tot de Croon ghekomen was / om sich te defenderen tegens het wooꝛnemen van de Catholijcke Ligue.

Oꝛspronck van de troublen in Vranckrijck.

Ende is te noteeren dat hy dese vereenighinghe aen de Staet van soo veel Prꝛovintien ende Steden van de Ligue niet en deden als dooꝛ affsonderlijcke Tractaten / om de selve alsoo te bederven / ende alle middelen te benemen van haer te kunnen vereenighen / ende alsoo het lichaem van hare factie te separeren / 't welck hem nae sijn wensch gheluckte. Ende dooꝛ die van de Ghereformeerden / wilde hy de selve het Edict van Nantes, van den jare 1598. niet toestaen als met dese Clausule begrepen in het 82. Artijckel van 't wooꝛnoemde Edict: Om haer af te scheyden van alle Liguen, vereeninghen, ende intelligentien, soo van binnen als buyten het Koninckrijck, ende af te breecken alle hare Vergaderinghen in de Provintien aengestelt: het welcke punctuelijck hebbende doen executeren ende neerstelijck observeren; heeft alsoo de Vrede ende ruste ghegheven / die men naederhandt / ghedurende sijne Regeringhe in Vranckrijck ghesien heeft.

Den 12. Mey 1610. acht daghen naer sijn doodt / heeft sijn zoon Lodewijck de Derthiende, onder de Regente van de Koninginne sijne Moeder / een Declaratie doen publiceren / dat het Edict van Nantes onverbreecklijck soude onderhouden wooꝛden / om dat (seyde hy) de onderhoudinghe van het selve een groote ruste en verseckeringhe ghetauseert hadde onder sijne onderdanen / soo van de Catholijcken als vande Gereformeerde Religie.

De generale Vergaderinge welcke geschiede dooꝛ die van de wooꝛnoemde Religie in de Stadt Saumur in 't jaer 1611. om ses personen te nomineren / van de welcke sijn Majestept twee soude kiesen om ghedeputeert te wooꝛden ende te Hove te residieren, is de oꝛspronck gheweest / uyt de welcke alle de troublen naderhandt in Vranckrijck dooꝛghevallen zijn. By het Prꝛotes Verbael van de selve kan gesien wooꝛden hoe dat de selve herstelt hebben de wooꝛnoemde Vergaderingen en Politijcke Prꝛovintiale beraedtslagingen / ende deden een Eedt van Unie om een Staet in den Staet te stellen: Daer kunt ghy sien / hoe de selve de eerste scheuringe gemaeckt hebben in het Edict van Nantes, ende alsoo de gheheele Harmonie van de Vrede gebroocken: met een wooꝛdt / sy maeckten Reglementen ende Entrepꝛisen nopt gheheyꝛt in wooꝛgaende tijden / ende de welcke directelijck streden teghen de Koninclijcke authoritept ende dignitept / op het subject van hare toekomende Vergaderingen ende nominatien tot de Officien van de Soubereine Hoben ende Goubernementen: Sy verklaerden haer selven beschermers van alle de Gouverneurs van de Catholijcke Steden / die de Catholijcke Religie wilden verlaten / ende de Gereformeerde aen nemen; ende prꝛotesteerden de selve te mainteneren in de Gouvernementen van de wooꝛnoemde Catholijcke Steden / indien de Coninck andere in hare plaetse wilde stellen. Eyndtlijck sy verklaerden dat hare Kercken gheintresseert waren in alle de Goubernementen ende Officien van de Kroon: met de welcke Coninck Hendrick de Vierde. De Gꝛooten van haer Religie gegratificeert hadden. 1626.

Alle die Entrepꝛisen teghen de authoritept ende dignitept van de Coninck / tegens den Staet geschiedende / 't jaer naer de doodt van de Coninck / deden de Catholijcken alsdoen segghen: Dese Heeren ghepretendeerde Ghereformeerden, verklaren soo wel by monde als by ghescheift teghens de Jesuwiten, dat sy gheen ander ooghmerck hebben als de Souverainiteyt van onse Alder-Christelijckste Koningen te doen dependeren van den Heyligen Stoel; ende nu willen sy dat de Koninck dependeren sal van hare Vergaderinghen, in 't ghene raeckt de nominatien tot de Officien ende Gouvernementen, welcke de beste Bloemen van syn Croon ende Souverainiteyt zijn.

Men seyde haer mede: Ghy hebt eertijdts die van de Ligue ghedetesteert, om dat sy de ruijne van den Staet bedeckten onder den schoonen naem van Unie, ende ghy hebt teghenwoordigh in uwe particuliere ende generale Vergaderinghen inghevoert, om aen den Adel den Eedt van Unie te doen presteren. Den Hertogh van Suilly behoorden soo ghereedt niet te zijn, om met sijn handt te teyckenen, 't gheene hy soude gheabhorreert hebben by 't leven van den overleden Koninck synen Meester ende weldadiger.

Alsoo dat alle de schuldt van dese Entrepꝛisen op den wooꝛnoemden Hertogh van Suilly wierdt ghelept: de welcke / wooꝛsiende dat de Prꝛinten van den Bloede hem mochten aentasten / om dat hy de selve van het Hoff hadde doen retireren / ende dat sy naer de assijdighept van den Koninck wederom waren ghekomen om haeren rangh te nemen / seyde dat men hem de bedieninghe van de Financien hadde benomen; dat men dede spreecken de Boecken van de tijdt van het Tafereel van Enguerandt van Marigny; datmen een memorpe hadde laten uytgaen van sijne rijckdommen / van de groote conqueslen van Heerlijckheden die hy ghedaen hadde; ende van de bedieningen ende Staten daer van hy hem hadde laten wooꝛsien vanden overleden Coninck.

Hy is daer op ghegaen in de Vergaderinghe van Saumur, alwaer hy twee Haranguen dede: In de eerste repꝛesenteerde hy satisfactie die de wooꝛleden Coninck van hem ghehadt hadde; den Staet waer in de saecken waren / doen hy gheroepen wierdt; ende die / in de welcke hy de selve ghelaten hadde. In de tweede / prꝛotesteerde hy / dat / nademael hy sijn leven ten dienste van hare Kercken ghedestineert hadde / dat hy haer opdroegh de Staten / goederen / bedieninghen ende dignitepten die hy hadde / om daer van te disponeren; zijnde ghereselveert om absolutelijck naer te komen / ende dat sonder eenighe oppositie ofte berouw / alle 't geene in de wooꝛnoemde Vergaderinge soude moghen ghearresteert wooꝛden.

Maer men seyde / dat het waer was dat den wooꝛnoemden Hertogh alle de jaren van sijne Confidentie niet anders gheemployeert hadde / als / om de groote foꝛtuyn van sijn Huys te pousseren; ende dat hy alleen gearbeydt hadde tot wooꝛt-plantinge van de Prꝛotestanten in gheheel Chrijstenheydt / tot prꝛejuditie van den Staet / ende de eere van Vranckrijck, ende van de waerdighept van de Coning sijnen Meester. Tot een prꝛeuve van dien dat hy de Paulette alleen gheinventeert hadde / om sijn beurs te vullen. Dat hy 't affront geleden hadde / dat de Engelschen hem op zee deden. Hy / de welcke Extraoꝛdinaris Ambassadeur van sijne alder-Chrijstelijckste Majestept in Engelandt was / dat de Engelsche hem gedwongen hadde om de Opperste vlag van Vrankrijck te strijcken / sonder eenige mijne getoont te hebben van quade vergenoeginghe. Dat hy gedurende sijne confidentie niet gewilt hadde / datmen den Staet van de Marine in Vranckrijk soude redꝛesseeren / welcke dooꝛ de troublen en boꝛgerlijcke Oꝛlogen na de doot van Hendrick de tweede, gheruineert was / divertteerende den overleden Koning van de selve te redꝛesseeren / seggende:

1626. dat Vranckrijck niet van nooden hadde om deſe onkoſten te doen / ende dat het hem gheneech was / om de Hollanders door jaerlijckſche penſioenen te onderhouden, welcke altijdt oorlach ſchepen ghereet hadden tot zijnen dienſte ende bevel. Eyntlijck dat hy geen ander deſſeyn had / als om Steden van ſecuriteyt / ende Bolwercken in alle de Provincien van Vranckrijck aen die van de Religie te doen gheven / om de ſelve ſoo ſterck van Fortreſſen te maecken als de Catholijcken, ende onder Pretext van in Spangien een ſchijnbare te maken in zijne ghepretendeerde Univerſele monarchie / occaſie te gheven aende uytheemſche Proteſtanten, om haer ſoo ſterck te maecken ter Zee / dat die van de Religie met advantagie ſouden konnen ſecours bekomen / om hy occaſie 't onder te brenghen alle de geene die haer tot voortplantinge van hare deſſeynen ſoude willen oppoſeren.

Alſoo heeft den Hartogh van Sully, om dat hy ghedechargeert was van de bedieninghe van de Financien, die hy ſoo ſeer verminde / al hoe wel men geensins aengeraeckt heeft alle zijne groote Staten welcke hy beſat van de Croon door de Gratificatie van den Overleden Coninck / in plaets van de ſelve over te geven / gelijck hy behoorde / in handen van den Coninck ſijnen ſoon / ſijnde de Principaelſte bloemen van zijn Croon ende Souverainiteyt / de ſelve ghedebiteert aende Vergaderinge van Saumur, om daer van te diſponeren. Doen was het dat de Ghereformeerde Kercken haer lieten Charmeren door die gheene / welcke haer ſeyden dat ſy niet langher behoorden onder de Protecte van hare grooten te ſtaen / maer ter contrarie / dat ſy de Steden behoorden Protecteurs en beſchermers te zijn van de grooten.

D'Alliancien door Houwelijck tuſſchen Vranckrijck ende Spangien zijnde gheſubliceert in het jaer 1612. heeft den Hartogh van Rohan, Schoonſoon van den voornoemde Hartogh van Suilly, hem gheheelijck begonnen te verſeeckeren van de Stadt van St. Ian d'Angely: de Coninck Hendrick de Groote volgende d'ordre ende Politie van de Romeynen, welcke Proconſuls ſouden tot Gouverneurs van de Provincien ende een Lieutenant, die alleen van de Raedt dependeerde ende niet van de Proconſul, hadde deſe ordre mede gepractiſeert in de Steden van verſeeckeringe, die in bewaringe gebende aen Edellupden van de Gereformeerde Religie: want hebbende den Hertogh van Rohan verſien met het Gouvernement van St. Ian d'Angely ende tot Lieutenant van den Coninck een brandt van den Hartogh / den Heer van Rochebeaucour, welcke gheaſſecurioneert was tot 's Koninck dienſt / den Hartogh hebbende voorghenomen om ſich abſolupt meeſter te maecken van de voornoemde Stadt / maeckte ſoo ſtercken parthye dat hy den voornoemde Rochebeaucour daer upt dede gaen / ende een Meyer verkieſen tot zijn devotie: Het Manifeſt dat hy maeckte op dat ſubject / gheaddreſſeert aen die van de Religie / ſpraeck aldus: Laten wy (ſoo wy willen beſtaen) onſe affectien t'ſamen voegen, om ons gheheelijck over te gheven tot den dienſt van onſen Godt, ende onſen Koninck, van de Kercke ende den Staet, van de welcke voor de diviſie van Saumur, wy de geſondſte ende conſiderabelſte parthye waren.

Men heeft oock gheſchreven / datter na deſe Entrepriſe / geen Factie tuſſchen den Koninck ende zijnen Staet gheboren is / waer van deſen Hertogh den aenvoerder niet was. Ende in 't examen over zijn Manifeſte wierde hem geſeyt: Ghy bedeckt ende beſchildert ſeer ſubitelijck uwe fauten; met den naem van Godt, van de Koninck, van de Kercke, ende den Staet: daer is gheen ſoo quaden actie ghelijck de uwe, welcke ſich niet en bedeckt met eenigh pretext; hoe ſoudt ghy een dienaer van den Koninck zijn, nadien hy verklaert heeft dat het mishaghen dat hy heeft van uwe entrepriſe, alleenlijck voortkomt uyt uwe eyghen faute; ende dat hy een notabel intereſt heeft, dat de ſelve ghecorrigeert mach werden, naedien dat het raeckt de ſeeckerheyt ende intereſt van ſijnen Staet, ende raeckt in geenderley manieren aen 't generael van die van uwe Religie. Wepnigh daer naer / namentlijck in de Maent van Junius van het ſelve Jaer / is ghedruckt de Declaratie van het Synode Nationael van de Predicanten ghehouden tot Privas, hare pretenſien om hare particuliere Vergaderinghen te houden: ende alsdan wierden op den vijfden September de Barricades van die van Rochelle door haer ghemaeckt: den ſelven dagh du Coudray, Raedts-Heer in 't Parlement van Parijs, (die hare Majeſteyten naer Rochelle hadde geſonden / met den Procureur vanden Koning vande ſelve Stadt) wierden ghedwonghen om daer upt te gaen. De Koninck hebbende advijs ghekreghen datmen ſonder ſijne permiſſie binnen Rochelle een Vergaderingh hielt / heeft eene van haer Ghedeputeerden ten Hove reſiderende / derwaerts gheſonden om de reden daer van te verſtaen: den ſelven wierdt tot antwoorde ghegheven / dat ſy verſochten dat de Koninck wilde approberen de vaſt-ſtellinghe van hare Vergaderingen ende Provintiale Raden: dat hare Kercken ſouden nomineren de perſoonen welcke gheadmitteert ſouden worden tot de Kapiteynſchappen en Gouvernementen van de plaetſen van ſecuriteyt / welcke tot bewaringhe aen de Kercken ghelaten waren: oock mede om haer te Octroyeren de andere verſoecken gedaen inde voornoemde Vergaderingen van Saumur.

1626.

Daer op liet de Koninck een Declaratie publiceren den vijfthienden December des ſelven jaers / by de welcke hy verklaerde / dat hy wilde dat het Edict van Nantes, ſecrete Articulen / Geſchriften / ende andere Acten ghemaeckt in ghevolge van dien / ſouden ghehoorſeert ende ghemainteneert worden / met belofte van te vergheten alle 't gheene ſoude ghedaen zijn door pemandt van die Religie, tot prejudicie van de Edicten van Vrede-handelinghe / ſonder in 't toekomende daer over geinquieteert ende onderſocht te worden / met deſe clauſule: Wy verbieden wel expreſſelick aen onſe voornoemde Onderdanen, conform de 77. en 82. Articulen van 't Edict van Nantes, in 't toekomende eenige by-een-komſten, communicatie van vergaderingen, vaſt-ſtellinghen ende houden van Provintiale Conſilien oft anderſints aen te ſtellen, lichtinghe ende vergaderinghe van Krijghsvolck te doen, ende dat op pene van ongehoorſaemheyt, ende om gheſtraft te worden als turbateurs van de ghemeyne ruſte.

Deſe Declaratie ghelefen zijnde op het Stadthuys van Rochelle den elfden Januarij 1613. heeft den voornoemden Hertog van Rohan van St. Ian d'Angely, eenighe Edellupden ende Capiteynen derwaerts gheſonden om ſijne Partiſanen te verſtercken / dat ſy de wapenen behoorden aen te nemen tot ſupport van het houden van haere Provintiale Vergaderinghe binnen Rochelle: Maer Ian Albert welcke doenmaels Meyer was / hebbende de principaelſte van de Stadt de wapenen doen aennemen / ende ſich hebbende verſeeckert van alle de krups-ſtraten van de ſelve / heeft het deſſeyn van de voornoemde Hertogh belet / ende de Ghedeputeerden van deſe Vergaderinghe / hebben haer door deſe-mael naer hare Provintien geretireert.

De factie dan van die vande Religie, welcke verlangden nae de herſtellinge vande voornoemde Vergaderinghen ende Provintiale Concilien, ende de welcke ſuſtineerden dat ſy behoorden te ghenieten het Edict van Nantes, ghelijck het ſelve was ghecompedieert / ende niet volghens de verificatie ghedaen by de Parlamenten / hebbende tot verachtinge van ſoo veel Declaratien van de Koninck van ſijnen dienſt afgheſet den Predicant Du Ferrier van de Stadt van Niſmes, in de voornoemde Synode van Privas ghehouden / ſonder permiſſie van den Koninck / om dat hy de principaelſte vande Predicanten was ghevveeſt / de welcke ſuſtineerde in de Vergaderinge van Saumur, dat ſy behoorden in conformiteyt van de wil van de Koninck / te blijven binnen de palen van het Edict, volghens de verificatie van de Parlementen: de ſeditie quam tot daer toe / dat den Koninck den ſelven verſien hebbende met het Ampt van Raedts-Heer in den Presidialen Raedt van Niſmes, den eerſten Burgemeeſter in de maendt van July des voornoemde jaers 1612. het ghemeene volck van

Niſ-

1626. Nismes teghens den voornoemden Ferrier soodanigh heeft opghemaeckt/ datse sijn huys in de Stadt hebben gheplundert/ ende dat op het landt onder de voedt ghehaelt/ sijne Wijngaerts afgheschenrt/ ende hem ghedwonghen/ naer dat hy eenighe daghen in een Kerckher was opghesloten/ upt Nismes te vluchten.

Om dese tumulte welcke drie daghen duyrde/ wierdt den Presidialen Stoel ghetranspoteert naer de Stadt van Beaucaire, door open Brieven ghevericfieert in het Parlement van Tholose den neghenden September des selven jaers.

Eenighe van de Grooten van die Religie/ hebbende verschepden Princen ende groote Heeren opghemaeckt om de alteratie te maecken van het jaer 1614. ende de selve gebracht hebbende tot Sedan, een plaetse van seeckere retraicte/ om hare klachten te doen onder het ghepretendeerde ende schoone pretext van de disordren van de Staet/ wierden gehouden tot Parijs de vergaderinghe der Staten/ naer dat de Koninck de Acte ghemaeckt hadde van sijne Majoriteyt in het Parlement: sy begosten in October 1614. ende wierden ghesloten in Februarp 1615.

Vergaderinghe/ in de welcke toeganck hadden verschepden Gedeputeerden die van dese Religie waren/ soo wel in den Adel als in den derden Staet/ 't welck novt gheschiet was in 't houden van de andere Staten. Selfs in alle de Catholijcke Steden heeft men tot de Vergaderinghen tot Electie van de Ghedeputeerden geroepen de principaelsten van dese Religie: soo begheerigh was sijne Majesteyt om de herten van sijne Onderdanen van d' een ende d' ander Religie te vereenighen tot sijne gehoorsaemheyt/ door alle wegen van eer ende contentement dat sy souden hebben konnen wenschen tot haere ruste ende tranquillitept/ ende om te mainteneren de vrede in sijnen Staet.

Onder de principaelste supplicatien die de voornoemde Staten deden aen de Coningh/ was de eerste: tegens het voltrecken van sijn Houwelijck met de Princesse van Spangien, ende van Me-vrouwe, sijn oudste Suster/ met den Prince van Spangien, daer naer Koningh: Ende de tweede, om te verklaren niet alleen het Koninckrijck van Navarre, ende 't Prinsdom van Bearn, maer oock alle de Souveraine Landen, hieder gevonden souden worden de Koningen toe te behoren/ van die tijdt af dat sy aen de Kroon soude komen/ om inseparabelijck aen de selve vereenight te blijven.

De Executie van dese twee supplicatien zijnde gheresolveert door den Coningh in sijnen Raedt/ ende hare Majesteyten preparatie maechende om de repse aen te nemen naer Bayonne, om aldaer de twee Princessen te verwisselen/ heeft Vranckrijck sich als doen bevonden in een Extraordinaire verlichtinghe/ om de verschepdene particuliere Intereesten van beyde de partijen.

Den Mareschal van Boüillon, ende den Hertogh van Rohan, openbaerden haer alderneest in dese Troubelen/ om de Directie te hebben: Den eersten/ over de penningen van den Impost/ die hy pretendeerde hem toe te komen door het Overlijden van de Connestable van Mommorency, ende het gelepde van de Armé van de Princen, welcke hy dede passeeren upt Picardien in Poictou, om de repse van Bayonne te beletten; ende den Hartogh van Rohan beroemde sich/ dat hy ende sijne Geallieerden van de Gereformeerde Religie, die hy vergadert hadde in Guienne, den Coning souden attacqueeren in de passagie van de Toulouse, in de Landen van Landes. Maer alle 't gene dat hy dede/ was maer alleenlijck om sich meester te maecken van eenighe plaetsen in Armagnac ende Albret, sich inbeeldende (om dat hy ghekomen was van een Dochter van dit Huys van Albret) dat hy ghemteresseert waer om te beletten de Unie van de voornoemde Landen aen de Kroone van Vranckrijck, aen de selve vervallen door de aenkomste van de Coningh Hendrick de Groote (zijnde den laetsten Hartogh van Albret) aen de Kroone.

Maer den Koningh alle dese zwarigheden passeerende/ heeft sich gheresolveert tot het voltrecken van de voornoemde Houwelijcken.

Den vijf en twintighsten July 1617. ordonneerde Sijne Majesteyt by arrest in sijnen Raedt/ dat de Exercitis van de Catholijcke, Apostolijcke, ende Roomsche Religie soude herstelt worden in alle de Steden/ Plecken/ Dorpen/ ende andere Plaetsen van sijne Landen van Bearn, hebbende volkomen handtlichtinge op de Geestelijckheydt van de voornoemde Landen/ soo Geestelijcke als Wereldtlijcke/ van pedet haere Goederen/ Landen/ Heerlijckheden/ Gerechtigheden/ Thienden/ Renten/ Inkomsten/ ende alle andere Gerechtigheden/ van wat natuere de selve souden mogen zijn/ sonder eenighe reserve: assigneerende de penninghen van de selve Tractementen van de Ministers/ Gagien/ Pensioenen/ ende andere bedieninghen van sijne Onderdanen van de Gereformeerde Religie van de voornoemde Landen/ op de suyverste inkomste van sijne Domeynen/ soo van de Lande van Bearn, als andere Hartochdommen/ Graefschappen/ Baronnyen/ Landen ende Heerlijckheden van sijne oude Domeynen al te voren van nader tot nader vereenight.

1626.

Ingevolge van dit Arrest: den vijf en twintighsten September des voornoemden jaers/ heeft de Koning een Edict laten uytgaen/ inhoudende Handtlichtinghe van de Goederen van de Geestelijckheydt in Bearn, ende herstellinge van de Catholijcke Religie/ in alle de plaetsen des voornoemden Landes.

De l'Escun doenmaels Gedeputeerde van de Herchen van Bearn, addisseerde haer verstont van dit Edict, teghens het welcke sy onder den naem van Staten een Arrest hebben laten uytgaen den thienden November: by het welcke ghesepde wordt: dat het Octroy van de voornoemde Handtlichtinghe verschepden grieven inhielt teghens de libertepten van het Landt; derhalven in cas dat de Provisien op de voorsepde Handtlichtinge gepresenteert wierden/ ofte dat upt kracht van de selve eenighe Commissarisen/ ofte andere tot de Executie wilden procedeeren/ soude geadviseert worden op de remedien die men by de handt soude nemen/ om de tegenweer te formeeren ende te verbolgen: ende noch laget: Ende dat van nu af aen om de voornoemde oppositien te doen, ende te pourfuweeren, soude ghevolght worden de ordre (vast ghestelt door het gegeven Arrest) om tegen te staen de Unie van het tegenwoordige Land in het Koninckrijck van Vranckrijck.

In ghevolghe van dien/ ende teghens het verbodt van de Koninck/ om ghenne Vergaderinghe te houden in Bearn, hebben sy alle en Corps een resolutie ghenomen/ volghens 't ghene ghearresteert was in de laetste Vergaderinghe van Rochelle, om in de Stadt van Casteljaloux teghens den eersten Mey 1618. te beschrijven de Gedeputeerden van den Raedt van de drie Provintien van Vranckrijck ontrent Bearn ghelegben; namentlijck/ Hoogh ende Neder-Languedocq, ende Neder-Guienne.

Den Koninck ghead visseert zijnde van dese beschrijvinghe/ heeft aenstondts Brieven ghesonden aen het Parlement van Bordeaux, ende aen de Chambre de l'Edict tot Nerac, om ghepretedeert te worden teghens de Auctheurs van dien/ ende teghens den gheenen die daer in souden assisteren; soo dat den Gouverneur ende de Consuls van Casteljaloux, ende de gheene die 't Gouvernement hadden van de andere Steden van Guienne, bevoren door die van de voornoemde Gereformeerde Religie, alsdoen het houden van de voornoemde Vergaderinge ghesweyert hebben.

De Gedeputeerden van Bearn, en die van de voornoemde drie Provintien/ siende dat haer gedwepghert wierde om tot Casteljaloux Vergaderinghe te houden/ zijn ghegaen tot Tomeux, van waer sy van ghelijcken wierden gheïnterdiceert; Waer op sy gesamentlijck ghesolveert hebben/ haer te verbogen in de Stadt Orthez in Bearn, den vijfthienden Mey festien hondert achtien, ende aldaer met alle vrypghepdt hare Vergaderinge te houden/ onder malhanderen zweerende: om niet daer van te spreken/ tot den voornoemden dagh toe.

De Coningh geadverteert zijnde/ dat sy hare Vergaderinghe geassigneert hadden buyten het Parlement van Bordeaux, ende verschepden van de hare verfocht

1626. om haer aldaer te laten vinden: heeft een ander Declaratie ghemaeckt / ghelverifieert in het Parlement van Parijs, den vijf en twintighsten van de selve maent / ende in de Chambre de Castres (den thienden July daer aen volgende) houdende: dat op het verbolgh van sijn Procureurs Generaels / ende der selver substituyten / gheprocedeert soude worden door alle Rechters ende Officieren van de plaetsen / tegens alle de Aenhengers van de voornoemde Vergaderinghe in Bearn geconvoceert / ende tegens de geene die daer in assisteerden: als Verbreeckers van de Edicten, ende Perturbateurs van de gemeyne ruste; willende dat de selve geapprehendeert zijnde / haer Proces gemaeckt ende voltrocken werde: ende alwaer sy niet konden gekregen worden / dat men tegens de selve procedere by contumatie / aentastinge / ende annotatie van hare Goederen. Niet tegenstaende alle het Verbodt wierde de selve Vergaderinghe tot Orthez gehouden / ende sonden Brieven aen hare Gedeputeerden Generael te Hooff / welcke niet ghehoort wierden / als komende van eene onwettelijcke Vergaderinghe.

Ontrent de selve tijdt / d' Heer Renard, Raedt van State / ende Meester van de Requesten / van den Coning Gedeputeert als Commissaris tot Executie van het Edict van de Handtlichtinghe van de Kerckelijcke Goederen / arriveerde tot Pauw den negenden July: alwaer zijnde / heeft hy het voornoemde Edict gegeven in handen van de Officieren van den Coninghy ende het Parlement / om geexecuteert ende geregistreert te worden; gheduerende sijn verblijf tot Pauw, heeftmen de Studenten van Orthez, ende verschepden anderen opghemaeckt / diemen van verschepden plaetsen hadt doen komen / om diversche insolentien te doen: het welck sy deden voor de deur van sijn Logement / sonder dat den Heer de la Force, Gouverneur ende Lieutenant voor den Coninghy nochte den Raedt / ofte die van het Parlement haer debvoir thoonden / om het selve te beletten / veel minder om de selve te straffen.

Ende dat het remarcabelste was; is / dat de voornoemde Vergaderinghe van Orthez haer fondeerde op een Acte / gemaeckt in een Vergaderinge tot Rochelle, den vierden July sestien hondert en seventhien, haer aenmatighde de Souveraine authoritept boven die van de Coninghy / om te mogen beschrijven / ende te noodighen de ghepretendeerde Gereformeerde Kercken van Vranckrijck, om Gedeputeerden te senden nae Bearn, aen hare Vergaderinge / ende dat op den vijfthienden Augusti; De Vergaderinghy schreef mede aen haere principalen / om haer te verstaen op der selver dessepnen: den Advocaet Vispalie, welcke de Pacquetten droegh van dese Vergaderinge / wierde gearresteert / ende in hechtenis gheset tot Bordeaux, den eersten July daer aen volgende. De Brieven ende Memozien die hy by hem hadde / wierden aen den Coninghy ghesonden; Men bevondt anders niet in alle sijne Actien / als alleen ongehoorsaemheydt.

Twee dingen moeten hier werden wederhaelt: Eerstelijck, dat in den jaere sestien hondert en veerthien, wierdt de generale Vergaderinge van alle de Gereformeerde Kercken van Vranckrijck ghehouden in de stadt van Loudun, den ses en twintighsten September / volgens het Brevet, het welck sy ghobtineert hadden van den Coninghy / den drie en twintighsten May des selven jaers / alwaer sich verthoonde l' Escun, Raedt in den Raedt van Pauw, een van de Gedeputeerde van Bearn, welcke te voren een Apologie ghemaeckt hadde van de gemelde Kercken van het voornoemde Landt / tegens d' Executie van het Edict van de Handtlichtinghe van de Kerckelijcke Goederen: Hy visiteerde particulierlijck alle de Gedeputeerden van dese Vergaderinghe met een tweede deel / ofte verbolgh van de voornoemde Apologie, welck hy hadde doen Drucken tot Orthez: hy ende sijne mede-Gedeputeerden spraecken seer hoog ende liber / onder andere: dat sy haer veel liever onder alle andere subjectie souden onderwerpen, als de Executie te verdraghen van de voornoemde Handtlichtinghe.

Ten tweeden, dat op het eynde van de maendt van December de voornoemde Vergaderinghe een Reglement hadt gemaeckt / raeckende de Catholijcke Predikers, welcke in de vyve Steden souden gaen Predicken: houdende het voornoemde Reglement een bevel aen de Gouverneurs / Mayers / ende Schepenen / om aldaer gheen Jesuijten / ofte van eenighe andere orde / welcke ghesonden souden zijn van de Bisschoppen / te laten Predicken. 1626.

Teghens dit Reglement heeft den Procureur Generael sijne Requeste gepresenteert in het Parlement van Parijs, gepasseert den sestienden January sestien hondert en twintigh, houdende last aen alle Gouverneurs / Officieren / Mayers ende Schepenen; selfs aen die van de Gereformeerde Religie / commandeerende voor den Koninghy in de Steden / van dat resort / om te ontfangen de Predickers / Jesuijten / ofte eenige andere orde / welcke door de Bisschoppen souden ghesonden worden / tot vertroostinghe ende instructie van de Catholijcken: de selve verbiedende / ende alle andere Onderdanen van de Coninghy: de voornoemde Predickers ende Jesuijten in hare Predicatien ofte andere Geestelijcke diensten te beletten / op pene verklaert te worden Perturbateurs van de ghemeyne ruste / ende schuldigh van gequetste Majesteyt, ende in hare naem te verantwoorden van de inconvenienten / die daer upt souden komen te ontstaen.

Nae verschepden Harangen, welcke die van de voornoemde Vergaderinghe deden aen den Coninghy door hare Gedeputeerden / welcke ten Hove waren ghesonden / refuseerende tot verschepden malen / van malkanderen te schepden / ende wederom naer hare Provintien te keeren / ghelijck als haer belast was door de Heeren de Mayne en Mareschot: heeft de Coninghy een Declaratie ghedaen den ses en twintighsten February sestien hondert en twintigh, by de welcke die van de Gereformeerde Religie tot Loudun vergadert zijnde / verklaert wierden schuldigh te zijn van gequetste Majesteyt, by aldien de selve haer binnen drie weecken ten langhsten niet quamen te separeeren / ende wierdt geverifieert in het Parlement den seven en twintighsten February des selven jaers.

De principaelste Artijckelen van dese Vergaderinge der Gereformeerden / bestonden in drie Poincten: namelijck / Eerstelijck: in 't aennemen van twee Raets-Heeren van hare Religie in het Parlement van Parijs. Ten tweeden, van binnen Leictoure een Gouverneur te stellen van hare Religie / in plaets van Fonterailles, welcke Catholijck gheworden was: Ende ten derden, om een Brevet te hebben van de continuatie van de plaetsen van securiteyt: van welcke drie Poincten, de Heer Prince van Condé, ende den Hertog van Luines, aen de Heeren de Lesdigniers ende Chastillon verbalijck beloofden / dat op de selve alle satisfactie soude gegeven worden aen die van de voornoemde Religie binnen den tijdt van ses maenden, ende dat de Vergaderingh van stonden aen soude procedeeren tot de nominatie van ses persoonen / op datter van Sijne Majesteyt upt de selve moghten ghekooren worden / om Gedeputeert te worden Generaels van de Gereformeerde Kercken in Vranckrijck / te Hove residerende / ende soo haest als de selve souden gekooren zijn / dat als dan de voornoemde Vergaderinghe aenstonts soude van malkander scheyden.

De voorseyde Vergaderinge wilde by Geschrift hebben: dat de drie voornoemde Poincten souden gheffectueert worden binnen ses maenden, ende dat by faute van dien / haer soude gheoorloft zijn by het selve Geschrifte / om haer wederom te Vergaderen, sonder ghehouden te zijn om daer over een nieuwe permissie te versoecken. Dit Geschrift wierdt de selve gherefuseert: Edoch den Hertogh van Luines beloofde haer de selve permissie by den Coninghy te bemiddelen; waer op sy haer hebben gheseparceert.

Maer de lange resistentie van die van Bearn teghens de intentien van de Coning / ende de Arresten van sijnen Raedt / over de herstellinge van de Bisschoppen / ende andere Kerckelijcke luyden van het Landt / hadden nu al te lange de patientie van Sijn Majesteyt ghe-

quetst /

1626. queest / om voor hy te gaen de verschreydene Laurieren, waer mede de selve gekroont was / ende de glorie van hem te doen gehoorsamen in een soo heylig voornemen. Ende naer dat hy (zijnde tot Bordeaux) de verificatie van de voornoemde Handlichtinge seer gepresseert had / sagh dat alle hare beloften met die van la Force, Gouverneur van het Landt / gheen effect en hadden / ende dat sich alles preparеerde tot eene Rebellie. Nochtans sijne Majestept surmonteerende alle de difficultepten welcke hem verthoont wierden: De toevoer van de Wivres / de Inleydinge van 't Krijgs-volck / t' samen getrocken van alle hanten binnen de Stadt Pauw, door den Baron van Benac: de macht van la Force, die aldaer absolupt was / ende de quade ende difficile wegen; om al 't selve / heeft niet naergelaten die Frontieren te passeeren / ende quam den derthienden dagh van October tot Grenade, alwaer den Advocaet Generael van Pauw, mepnende de repse met geverifieerde Arrest van Handdlichtinghe te beletten / is sijne Majestept tegens gekomen / als oock meds den Heere van la Force, welcke gelijck dessepn hadde om den Coning wederom te doen keeren: maer niet konde sijn Majestept diverteeren / om sijne macht te doen erkennen / ende met eenen de Catholijcke Religie voor eeuwigh te verseeckeren / ende sijne Koninghlijcke authoritept in een Land vast te stellen / welcke hem niet scheen te kennen / het welcke hy dede op den selven vijftienden dagh van October.

Daer naer heeft hy den Heer de Sallées, de Vesting Navarins (van welcke plaets hy Gouverneur was) afghenomen / ende stelde daer in den Heer de Poyanne; herstelde de Bisschoppen ende de Geestelijcken in haer Goederen ende Besittingen / en gaf soodanigen ordre / dat hy wilde dat de Religionarisen met de Catholijcken in de selve Landen in vrede souden leven: hy suppri-meerde de macht van de Capitepnen Persans, Hoofden van de Militie van Bearn: heeft de Bisschoppen ende Apten haren rangh ende sit-plaetse doen nemen in het Parlement van Pauw, ende het Princsdom van Bearn aen de Kroon van Vranckrijck wederom vereenight. Een groot werck 't welck sijne Majestept in vijf dagen voltrocken ende geeffectueert heeft.

In het selve jaer sestien hondert en twintigh, in de maent van October, wierdt den Coningh geadviseert: dat de Gerefozmeerden haer gheveet maeckten om sonder sijne permissie in de Stadt van Rochelle een generale Vergaderinge te houden; Waer tegens sijne Majestept een Declaratie heeft laten uytgaen / om de voornoemde Vergaderinghe te verbieden aen alle de gheene die daer toe Gedeputeert souden worden / om haer daer naer toe te begeven / ende aen die van de voornoemde Stadt van Rochelle, om de selve aldaer te ontfangen / op de peenen daer in begrepen / hoopende door dat middel de selve van haer dessepn te diverteeren / het welcke de sommige ghehoorsaemt hebben: Maer gheljck het dickwils gebeurt / dat die geene welcke de beste intentien hebben / niet altijdt het meeste gheloof by de selve hebben / was 't soo verre van daer / dat dese Declaratie eenige vrucht soude voortgebracht hebben / gelijck men verhoopt had; Dat daer en tegen tot verachtinge van de selve / verscheyden onder haer niet naergelaten hebben / de selve Vergaderingh te houden: welcke naer het af-keeren van die van Loudun, tot Rochelle begost heeft den vier en twintighsten November daer aen volgende / alwaer de rebellie haer Masque geopent / ende haer gheheelijck ontbloot heeft / sich inbeeldende dat den Coningh haer belooft hadde / in het vertrecken van Loudun, om haer wederom te moghen vergaderen / in cas dat de voorgestelde Artijckelen niet wierden ghe-expedieert nochte geexecuteert: ende alsus refuseerende de gehoorsaemheydt aen den Coningh / hebbende de voornoemde Vergaderinghe tot Rochelle, ende noch veele andere / ghehouden in verscheyde quartieren van het Coninghrijck / onder diversche Titulen ende Pretexten / in de welcke sy verscheyden resolutien ende Arresten hebben genomen / als uyt Souveraine macht / expedieerende meenighte van Commissien, Brieven, Brevets, Mandementen, Pouvoirs ende Licentien, geauthoriseert door de voornoemde Generale Vergade- 1626.
ringe, ende verzegelt met het gepretendeerde Zeghel / van de selve stellende plaetsen van ontfanck / gebende Ordonnantien om het Veldt in Wapenen te houden / te oberweldigen / ende als by Represalien de Onderdanen van sijne Majestept te nemen; tegens de Arresten van de Parlementen: Verkoosen Hoofden / soo voor het Veldt / als voor de Steden / maeckten een Hof van Admiraliteyt, alwaer alle soorten van Aptheemsche waren / welcke tot Rochelle gebracht wierden / ghe-taxeert wierden: hebben de Koopmans Waeren / soo te Water als te Lande / door hare Kobers genomen / ende gespilleert / ende de Koopmanschappen van goe-den Prijse verklaert: lichtende den ontfangh van de Coningh in de omliggende Wercken ende Dorpen / dwingende de arme Ruys-lieden om haer te brenghen Wivres / Wijnen / Hout / Haver / Hoy / Stroo / ende alle het gheene sy van doen hadden / ende dat met excessive insolentien. Ende eyndelijck hebben sy in dese Vergaderinge tot hare narichtinghe soo permitteuse re-solutien genomen / dat daer op seer groote Licentien / Excessen / ende des-orderen zijn gevolght / in een goet gedeelte van de plaetsen die sy hadden; hebbende in de selve doen maecken extraordinarise Fortificatien / lichtinge van penningen ende van Volck / aenteptche-ninge van Krijgs-Volck / gieten van Artillerpe / op-hoopinge van Wapenen / ende andere actien / gantsch contrarp den inhoudt van d' Edicten, ende de gehoor-saemheyt die sy aen haren Souverain schuldig waren.

Ende nadien dat de correspondentie tusschen de voor-noemde Vergaderinghe van Rochelle niet wel en konde geschieden met die intelligentie / die sy hadden in Lan-guedocq, Sevenes, Haute, Guienne, Montauban, en andere Landen / (alwaer sy de sterkste waren) want de Co-ning sondt na hare Gouvernementen veel Troupen / en Volck van Oorlogh / om t' onder te brengen alle die de Wapenen souden aennemen: (sonder des Conings per-missie) soo hebben sy goet gevonden een t'samen-spraeck te houden in de Stadt van Milhaud, alwaer meenigh-te van den Adel / Capitepnen / ende andere van de voornoemde Religie haer vertoonden; Ende nae dat sy eenige dagen raedt hadden gehouden / hebben sy ge-resolveert om in de Stadt van Moutauban te beschrij-ven eene Vergaderinghe van de naest-gelegene Provin-tien van Languedocq ende Guienne, welcke sy noem-den met den spetialen naem van Abbrege, van de Ge-nerale Vergaderinge, gehouden tot Rochelle: dat / al schoon sy de selve niet konden conboceren / uyt oorsaeck van des Konings forces / datmen nochtans niet soude naerlaten het armeeren / ende noodige lichtinghe in de selve Provintien / onder 't beleydt van den Hartog van Rohan, van den Heer de la Force, van den Marquis de Maulause, ende andere Hoofden / om te Fortificeeren de Plaetsen / welcke sy noemden van securiteyt, ostа-gie, ende onderpandinge, soo wel van Wivres / Am-munitie / als Volck van Oorlogh / sonder eenige an-dere daer binnen te laten komen / als die van hare zijde. Ten voegen / dat de Koninghy hebbende reden genoegh om sijn selven seer geoffenseert te houden / naer dat hy verscheyden maenden sonder eenighe vrucht gepatien-teert hadt / wierdt gedwongen / om met alle macht te armeeren / om dese machtighe rebellie te dissipeeren / soo dat hy in minder dan drie repsen die sijne Majestept dede / den meerendeel van hare Steden van securiteyt onder sijne gehoorsaemheydt gebracht heeft / accor-deerende eene ongelooffelijcke gratie aen die gheene welcke hem soo quaetwillige Onderdanen ende Vienaers wa-ren geweest / door de Vrede die de selve haer-lupden gaf in 't Leger voor Montpellier in den jare sestien hondert twee en twintigh, den veerthienden October: ende in het jaer sestien hondert drie en twintigh, heeft den Co-ningh Commissarisen genomineert / ende aen de Pro-vintien gesonden / over de Executie van de voornoem-de Vrede.

Ondertusschen den Hartogh van Rohan (welcke op beyde de knyen pardon van de Coningh geobtineert hadde / met protestatie van alle getrouwe dienst in het toekomende) heeft niet naergelaten / het volgende jaer

sestien

1626. seſtien hondert drie en twintigh, te luyſteren naer de factien van Montpellier, om te beletten datmen geene andere Conſuls ſoude kieſen/ dan van haere Religie, op dat hy de ſelve tot ſijne devotie ſoude hebben: ende van meyninghe zijnde om in de voornoemde Stadt van Montpellier te komen/ heeft den Heer de Valence, doenmaels Gouverneur van de ſelve/ hem geſchreven/ aldaer niet te komen/ upt vreeſe dat ſijne aenkomſte eenige alteratie mocht cauſeeren; tot verachtinghe van het welcke de voornoemde Hartogh van Rohan aldaer nochtans gekomen is/ op het verſoeck ende noodinghe van de Rebellen, in het eynde van Februarp/ om te authoriſeeren de verkieſinge van ſes Conſuls van de Gereformeerde Religie: waer op den Heer de Valence goet gevonden heeft/ om alle deſordre te vermijden/ den voornoemden Hartogh door ſijne Guardes te verſeeckeren. Den Coningh geadverteert zijnde van ſijn Arreſt/ heeft op d'inſtantie ende verſoeck van ſijne Vrienden/ gelyckende ſijne aengeboorен goedertierenthedt bevolen/ dat men den ſelven in ſijne voorige libertept ſouden ſtellen/ met laſt aen de voornoemde Hertogh om niet wederom tot Montpelliers te komen/ ſonder expreſſe laſt van ſijne Majeſtept/ het welck geexecuteert wierdt.

In het begin van 't jaer ſeſtien hondert vijf en twintigh, heeft den Coningh advijs gekreghen/ dat den Heere de Soubiſe (onder pretext van een groote repſe te doen) verſcheyden Oorlogh-ſchepen gearmeert gehadt/ in verſchepden plaetſen van Xaintonge ende Poictou, ende dat hy het Eyland van Ree vermeeſtert had: met noch eenige Entrepriſen ende Intelligentien op eenige plaetſen van Bretaigne, ende onder anderen op Blavet genaemt le Port Louys.

Ende ſepde (om ſijne Rebellie te bedecken) dat ſijn Broeder den Hertogh van Rohan, en hy/ een particulier Intereſt hadden in de contraventien/, bieder ghemaeckt wierden teghens de geaccoordeerde Declaratie voor Montpellier, ende datter veel apparente deſſeynen tot haere ruijne geformeert wierden: om de welcke te eviteeren/ waren ſy genootſaeckt om hare ſecuritept door middel van de Wapenen te beſchermen.

Soubiſe is daer op in zee gegaen/ tot executie van 't groot deſſeyn dat hy hadt/ om het Fort van Port Louys te overrompelen/ zijnde wel geinformeert dan 't kleyne getal der Soldaten/ welcke in die plaetſe waren/ ende van de ſes groote Schepen/ die den Coningh ende den Hertogh van Nevers in dit Fort hadden; ontbloot van Volck ende Ammunitie/ gelijck ordinaris geſchiet in tijdt van Vrede. Den ſeventhienden January ſondt hy twee Schepen naer het Port Louys, haer houdende als oft ſy van een verre Reyſe quamen/ ende des anderen daeghs 's abonts/ ontrent neghen ueren/ is hy ſelf aldaer gearriveert met thien Schepen, ende thien Schuyten, ende een quantitept van Chaloupen, en ander Vaertuygh, om te landen/ alles wel voorſien van Ammunitie/ ende bupten het Scheeps-Volck/ had hy noch duyſent Soldaten/ alle in goede Equipagie.

Zijnde alſoo hy nacht gekomen in de Haven ſonder eenige reſiſtentie/ heeft hy ſich meeſter gemaeckt van de ſes groote Schepen: genaemt de Maeght, St. Michiel, St. Louys, St. Franciſcus, St. Jan, ende St. Peter: ende ſijn Voet-volck doen landen/ welcke ſonder eenighe difficultept haer mede meeſter maeckten van de Stadt van Port Louys, ſonder dat hy ſijne intelligentie op het Fort tot effect konde brengen.

's Maendaeghs den ſeven en twintigſten quiteerden den voornoemden Soubiſe de Stadt van Port Louys, op het advijs dat hy kreegh: datmen de ſelve quam attacqueeren/ ende retireerde ſich in ſijne Schepen.

Alle die van de Gereformeerde Religie hebben deſe actien van Soubiſe door hare Agenten ende Gedeputeerde, welcke aen den Coningh wierden gheſonden/ gedeſadvoueert. Waer op ſijne Majeſtept een Declaratie in haer faveur gemaeckt heeft den vijftienden January 1625. ende pardonneerde den Heer van Soubiſe, ende die van ſijn gevolgh: welverſtaende dat ſy haer bequaem ſouden maecken om de Wapenen neder te leggen/ ende haere Troupen te licentieeren/ ende tot haeren ſchuldighen plicht begheben. 1626.

Men tracteerde tot Paris over de middelen van een accommodatie/ het welck geſchiede in het huys van de Heer van la Force. De generale Gedeputeerden/ ende die van Rochelle, waren daer toe geroepen: men propooneerde om den Hartogh van Rohan te employeeren/ ende den ſelven te procureeren/ om te zijn Generael van het Leger van de Venetianen, ende Soubiſe Generael van de Vloot van de Ligue, met 's Conings ſchepen die hy genomen hadt tot Blauet, met de geene die hy alreets hadde/ ende noch acht Schepen die den Hartogh van Savoyen daer noch by ſoude doen: daer wierdt openinge gedaen van eenige middelen/ om deſe twee Broeders te contenteeren over hare particuliere intereſten die ſy pretendeerden: men ſondt Montmartin een van de generale Gedeputeerde aen Soubiſe, welcke tot Oleron was/ ende Bellurgeon aen de Hartogh van Rohan, welcke hem ophielt tot Caſtres: ende men gaf te verſtaen aen Thevenin, Gedeputeerde van Rochelle, datmen niet ſoude ſpreecken van de demolitie van het Fort Louys. Deſe twee Broeders gaben tot antwoort: dat ſy peder haere Gedeputeerden teghens het laetſte van Mey te Hove ſoude ſenden.

Ter wijlen deſe Gedeputeerden te Hove wierden verwacht/ heeft hy ſijne factie binnen Rochelle in het werck beginnen te ſtellen/ ende aen die van 't Lichaem van de Stadt geremonſtreert/ dat ſy niet meer moſten hopen op het raſeeren van het Fort, door middel van ſupplicatien/ ende remonſtrantien/ dat het maer alleen van noode was een generale oplichtinge met eendrachtigheydt van hare Kercken/ welcke haer het ſelve wel ſoude doen obtineeren. Hy paſſeerde alle de Rivieren van Croſy tot Blaye, ende maeckte deſe gantſche Zee onbequaem tot eenigh Traffijcq/ door verſchepde roobingen van kleyne Koopvaerdy-ſchepen. Men heeft geſchreven dat het principaelſte deſſeing van de Gereformeerden dit was: dat Soubiſe met alle ſijne Schepen ſoude gaen in de Garonne, om die van Bordeaux den Oorlogh aen te doen: ende dat op den ſelven tijdt ſijn Broeder den Hartogh van Rohan met vier duyſent man te Voet/ ende duyſent Peerden ſouden upt Caſtres trecken/ om de omleggende Plaetſen van Tholoſe te bederven/ om alſoo die van Tholoſe ende Bordeaux te benaeuwen/ ende door dat middel den Coningh te dwinghen/ om een Vrede te maecken naer haren wille. In het korte/ hare intentie was om te doen gelooven/ dat hare lichtinghe een Oorlogh om de Religie was/ ende niet om Rebellie.

In 't laetſte van Aprijl begoſt den Hartog van Rohan ſijn tweede rebellie: want hebbende verſcheyde beraetſlagingen gehouden/ ende ſijne practijcken in 't werck geſtelt binnen Caſtres, om ſoodanige Conſuls te verkieſen/ welcke hem getrouw mochten zijn/ heeft den Oorlogh eerſt begoſt in Languedocq als by trappen: In dit begin hebben Montauban, Realmont, nochte het Graefſchap van Foix, haer op ſijn zijde niet verklaert.

Zijnde dan met ſijne Troupes te Velde gekomen/ is hy gegaen na Puylaurens, Revel, Soreze, St. Paul, Lamiette, ende Briateſte, alwaer hy de Conſuls heeft doen zweeren dien Eedt van de Unie van hare Kercken. Ende aldus hebben de Rebellen van de Gereformeerde Religie, de Catholijcken in Languedocq beginnen te overvallen; waer op gevolght is den Oorlogh teghens den Hartogh van Rohan, door den Mareſchal de Themine, Luytenant Generael van de Coningh in Languedocq: ende teghens de Rebellen van Montauban, door den Hartogh van Eſpernon.

Soubiſe ſiende dat den Hertogh van Eſpernon van Bordeaux vertrock/ om voor Mantauban te gaen/ heeft hy voorgenomen om die van Bordeaux den Oorlogh aen te doen/ ende dat hy op het eynde van Mey ſoude gaen verwoeſten ende verbranden alle de ſchoone Hupſen van de Bordeloiſen, welcke dicht by de Riviere leggen/ ende de Vatarden aen de Poorten van de Stadt te planten.

Hy reſolveerden derhalven/ om tot 't effect te komen/ ſich verſeeckerende dat hy gheen belet ſoude vinden/ nochte eenige reſiſtentie/ ſoo te Water als te Lande/ ende is daer op in de Riviere van Bordeaux gekomen

den

1626. den elfden Julij / met vier en tseventigh Seylen / soo van Oorlogh-schepen / Chaloupen / als ander Vaertuygh / ende elf Koopvaerdy-schepen / welcke hy in de voornoemde Riviere genomen hadde: maer in korten tijdt wierdt hy van alle kanten omringelt / ende uyt Medoc gejaeght / het welck hy ingenomen hadt / ende uyt de Riviere van Bordeaux. 1626.

In het jaer sestien hondert vijf en twintig, den Coninghy zijnde tot Fontainebleau, in de maent van Julij; hebben die van de ghemelde Religie door hare Gedeputeerden Generael aen hem ghepresenteert het generale Cahier van hare klachten / op het welcke favorabelijck door sijne Majesteyt gheantwoordt wierdt: ende men gheloofde alsoets dat de Vrede gantsch seecker ginghy; maer de Gedeputeerden van den Hartogh van Rohan ende Soubise, met die van de Steden / welcke sich van hare parthye verklaert hadden: namelijck / Rochelle, Montauban, Castres, ende Milhaud seyden: dat sy dese Vrede niet konden aennemen nochte appreberen / door alder de selve geaggreert was door die gheene die haer Gedeputeert hadden: om het welcke te doen / hebben sy sijne Majesteyt versocht haer tijdt te gheven / om de selve te senden aen die geene van de welcke sy dependeerden / om hare aggreatie daer op te hebben: het welcke de Coninghy haer geaccordeert heeft / met conditie: dat 't selve met den alderersten souden geschieden. Sy hebben daer op gesonden aen den Hartogh van Rohan, ende naer Rochelle, om hare resolutie te verstaen; Maer den Hartogh van Rohan seyde: dat hy niets en wilde aggreeren / sonder eerst een Vergaderinghe ende Conferentie van de Heercken van Hoogh ende Neder-Languedocq te hebben gehouden / ende sijn van Rochelle en konden gheen contentement in de antwoorde van sijn Majesteyt / op het Cahier generael van hare Heercken / dewijl dat hy dese Vrede geen mentie ghemaeckt is van het demolieren van het Fort Louys.

Hier op continueerde Soubise sijne roverpen in Zee / ende den Hartogh van Rohan sijne rebellie in Languedocq: soo dat sijne Majesteyt (na dat hy haer het meestendeel van de gepresenteerde Artijckelen in het Cahier generael van de gepretendeerde Gereformeerde Heercken gheaccordeert hadde) siende dat het selve noch den Hartog van Rohan, Soubise, nochte Rochelle tot haren schuldigen plicht van gehoorsaemheyt konde brengen / heeft hy gheresolveert om den koers van de roverpen (welcke den voornoemde Soubise als ghepretendeerde Admirael van die van Rochelle met hare Schepen dede) te doen ophouden; Derhalven heeft den Coninghy eene Scheeps-Vloote doen vergaderen / bestaende van dertigh groote Schepen / soo Fransche als Hollandtsche / welcke ghekomen zijn tot op de Kuste van Poictou, allwaer sy haer souden conjungeeren / met noch twee en twintigh Olonoische Schepen / verwachtende maer alleenlijck den Hartog van Montmorency, Admirael van Vranckrijck, om de selve te commandeeren; maer het voornoemde Cahier Generael / tot Fontainebleau geaccordeert / heeft het vertreck van de voornoemde Heer Admirael belet.

Soubise heeft gesonden om te versoecken aen Hautin, Admirael van de Hollandtsche Schepen: Dat / ingevolge van de conformiteyt van hare Religie / ende den Staet der saecken / welcke waeren op het point van Vrede / op den selve noch op sijne Schepen pets te attenteeren / gelijck hy mede van gelijcken niet soude doen op de sijne / ter tijdt toe dat het Tractaet van Vrede t' eenemael geslooten ofte gheroocken soude zijn. Hautin sijn versoeck hebbende toegestaen teghens het advijs van de Heer van Manty, Vijse-Admirael van Vranckrijck, hebben sy d' een d' ander Ostagiers ghegheven: maer Soubise door instructie van de Rochelloysen, heeft sich niet ontsien / het Schip van den Hollandtschen Vijse-Admirael te attacqueeren door vier Bzanders / komende uyt Rochelle, voorsien van Soldaten ende Vuer-wercken / welcke gevoeght by de Schepen van Soubise, zijn gedreven tot aen de Hollandtschen Admirael / allwaer aenstonts twee Bzanders te samen ghevoeght / het selve van voren gheabordeert hebben / ende hebbende het vuer in de selve aengheset ercken / zijn de selve in minder als een quartier uyrs met het voornoemde Schip van den Admirael verbzandt. Den voornoemde Hautin verloor hondert mannen / ende sijn schoon Schip / door de trouwloosheydt van Soubise, ende die van Rochelle, tegen den geaccordeerden stilstant / ende de gegeven Ostagien: trouwloosheyt / welcke de saecken soo verbitterde / dat korts daer naer dien Zee-slagh gevolght is / in de welcke den Hartogh van Montmorency, Admirael van Vranckrijck was / welcke de Armée van de Rochelloysen geslagen / ende de Eylanden de Ree ende Oleron op de rebellen ingenomen heeft / zijnde den veerthienden, vijfthienden, sesthienden, ende seventhienden September des selven jaers.

Naer dese Nederlaghe / die van Rochelle siende dat sy ghenoodsaeckt waren den Vrede te versoecken / hebbende hare Gedeputeerden gesonden om haer te conjungeeren met die van de Vergaderinge van de Steden ende Gemeynten van de Provintien van Hoog Languedocq, ende Hoogh Guienne ende Genaudán, beschreven tot Milhaut: alwaer zijnde op half November / wierden ghepresenteert aen sijne Majesteyt den een en twintighsten van de selve maent / door de Gedeputeerden Generael / ende kregen tot antwoordt: dat Sijne Majesteyt genoeghsaem gheneghen was tot den Vrede, welcke hy haer wilde geven in Languedocq, ende in de andere Provintien, gelijck de selve haer geaccordeert hadde, soo sy de selve wilden aennemen; maer aengaende Rochelle, dat dat een andere saeck was.

Ter wijlen dat de Gedeputeerden van de voornoemde Vergaderinge te Hove gingen ende quamen / is de Armée van de Koninghy stil voor Rochelle gebleven / gevende meer hoope tot een Belegeringhe / als tot een Vrede.

In 't Koninghs Leyger commandeerde den Mareschalck de Prassin Lieutenant Generael / welcke om sijne indisspositie niet kommende ageeren naer sijn welgevallen / heeft van den Coninck verlof versocht om sich te retireren / ende op sijne gesontheyt te letten; 't welck sijne Majesteyt hem toeghestaen heeft / ende dede hem verstaen de verkiesinghe van de Mareschalck de Themines, om met den selven ghesamentlijck te ageeren / wanneer hy wederom tot sijne voorighe ghesontheyt soude zijn ghekomen. Het was een groote apprehensie voor die van Rochelle, wanneer sy haer soo dicht benaeut saghen: soo dat / om de indignatie van den Coninck te ebiteren / sy wederom hare Gedeputeerden te Hoff sonden; versoeckende den Vrede aen de voeten van sijne Majesteyt den 26. November; waer op den Coninck haer antwoorde: Ghy hebt u qualijck ende insolentelijck tegens my ghedragen; maer ick vergeeft het u, ende gheve u den Vrede, op de conditien die mijn Cancelier u seggen sal.

De Cancelier d' Haligre gaf de selve den Vrede by geschrift / welcke den Koninghy ghelieft hadde haer te geven / mids dat sijne Majesteyt seven conditien van haer begeerde.

Welcke seven conditien gegeven aen de voornoemde Gedeputeerde / ende sy de selve gesonden hebbende nae Rochelle ende Castres, hebben sy de conclusie van het Tractaet uytgheskelt tot den achtsten February anno sestien hondert ses en twintigh, welcke gheobtineert wierdt op het instantelijck versoeck van de Ambassadeurs van den Koninghy van Groot Brittangien, van Hollandt / ende die van het generale Corps van die van de Religie. Dit was het jaer (namentlijck van sestien hondert ses en twintigh) dat den Koninghy de Vrede gaf aen die van de ghemelde Religie, ende aen Rochelle: want gelijck als de Souveraine authoritept niet minder uytmunt in de actien van gratie ende goedertierentheydt: als van de Wapenen ende Justitie / ende dat te overwinnen ende te pardonneeren het grootste teyken van genereusheydt is: alsoo behoort men oock dien Prince waerdigh van alle eere ende glorie te achten / welcke sijne Wapenen hadde doen gaen over die gheene welcke de selve rechtveerdelijck op haren hals hadden gehaelt: ende dat hy de selve hadde gesubmitteert / ende tot haren plicht ghebracht: sich contenteert om aen de selve

1626. de selve sijn goedertierenthepdt te bewijsen / ende alsoo de Gemeynte de Vruchten te doen ghenieten door de herstellinghe van de Vrede / welcke maeckt dat Godt wordt gedient ende aengeroepen in alle plaetsen / de Coninghlijcke authoritept van alle ge-eert ende erlient / de Wetten religieuselijck geobserveert / het volck gesoulageert / ende het Lighaem van den Staet aen sijne Majestept te samen vereenigende / veel machtigher is tot sijne conversatie / ende om secours en protectie aen sijne Geallieerde te bewijsen.

Dese consideratien hebben sijne Majestept oorsaeck gegeven / om soo veel moderatie te thoonen / om de factien welcke het Coninghrijck soo meenighmalen hebben in onruste gestelt te stillen ende upt te blussen / sijne genade bewijsende aen die geene die sich onbedachtelijck daer in geworpen hadden / als hy ghetoont heeft sijne vigeur / verseeckert thepdt ende neerstighepdt om de selve te straffen ende t' onder te brengen / wanneer hy hem daer toe genootsaeckt heeft bevonden.

Ende voorders wat aengaet de affairen van het jaer sestien hondert ses en twintigh, is het belepdt van sijne Majestept soodanig geweest: dat / hebbende sijne vreygementen ende straffen in die plaetsen gheexecuteert / welcke haer opentlijck tot ongehoorsaemhepdt hadden verklaert: ende sijne goedertierenthept / ende patientie aen d' andere / welcke haer onder sijne gehoorsaemhepdt hadden ghehouden / dat de selve den lupster van de troubelen (met de welcke desen Staet ghedreyght wierdt) door eenen Borgerlijcken Oorlogh behouden heeft / ende het beste ende meestendeel van sijne Onderdanen van de ghemelde Religie in de getrouwighepdt ende gehoorsaemhepdt (die sy hem schuldigh zijn) ghe-conserveert / welcke oock klaerlijck gesien ende bekent hebbe / dat de intentie van den Coningh altijdt geweest was / om de selve in vrede / eendracht ende gerustighept te mainteneeren / ende de selve inviolabelijck te laten ghenieten de gratien / welcke haer by sijne Edicten ende Declaratien voor desen zijn geconcedeert.

Ende heeft sijne Majestept (confirmeerende de voornoemde Edicten ende Declaratien) een nieuw Edict gemaeckt in de maendt van Maert des jaers sestien hondert ses en twintigh, gheverifieert in het Parlement / den sesten April des selven jaers.

By welcke twee laetste Artijckelen van dit Edict, werdt gesepdt: Dat de Onderdanen van sijne Majesteyt (doende professie van de gepretendeerde Gereformeerde Religie) niet sullen vermogen in het toekomende eenige generale nochte particuliere Vergaderingen, Byeen-komsten, Beraetslaginge, ofte alle andere diergelijcken houden, van wat qualiteyt ofte conditie de selve souden moghen wesen, sonder alvoorens expresse permissie door Brieven ofte Brevet te hebben, van den Coningh onderteyckent, ende mede geteyckent door een van sijne Secretarisen van State, ende dat sy haer sullen onthouden van alle Practijcken, Intelligentien, Unien ende Gemeynschappen: maer sullen de selve niet te min toeghelaten worden de Vergaderingen van Consistorien, Conferentien, ende Synoden, ende dat om puere affairen, concerneerende de reglementen van de discipline van de voornoemde ghepretendeerde Gereformeerde Religie, in conformiteyt van de Brieven van Declaratie van sijne Majesteyt van den *seventiendon* April *sestien hondert drie en twintigh*, geexpedieert op het houden van de Conferentien ende Synoden, met expres verbodt om aldaer van eenighe politijcke affairen te tracteeren.

Dat sy niet en sullen vermoghen in het toekomende eenige Fortificatien, van wat qualiteyt de selve souden zijn, in de Steden te maecken, sonder expresse ordre van de Coningh, door opene Brieven toegestaen.

Dat sy geene penningen op de Onderdanen van sijne Majesteyt sullen mogen lichten, sonder commissie onder het groote Zegel geemaneert: alles op pene van schuldigh te zijn aen gequetste Majesteyt, ende vervallen van alle gratien.

Dat de Steden ende Casteelen welcke bevonden sullen worden, dat by die van de gepretendeerde Gereformeerde Religie, sint de laetste Troubelen ingenomen souden zijn, herstelt sullen worden onder sijne gehoorsaemheyt, binnen veertien dagen nae de Publicatie van dit Edict. 1626.

Dat die gheene van de voornoemde gepretendeerde Gereformeerde Religie (welcke swarigheydt sullen maken om haer te onderwerpen den wille van de Koning) sullen vervallen en gepriveert zijn in haer regard van 't beneficie van sijne goede gratie.

Maer niet tegenstaende alle de Demonstratien ende vreuden van de goethepdt des Coninghs / teghens den Hartogh van Rohan, ende sijn Broeder Soubise, hebben de selve niet naerghelaten / om te practiseeren alle het gheene sy ghedient hebben / soo in Vranckrijck als Engelandt / Spangien / ende andere Plaetsen / om wederom nieuwe Troubelen in den Staet te brengen; zijnde het jaer van sestien hondert ses en twintigh, ende het volgende / dat den voornoemden Hartogh sijne derde Rebellie heeft geexecuteert.

De voornoemde Hartogh van Rohan, ende die van sijne parthye / begosten als doen verschepden valsche gheruchten door de Provintien te zaepen / ende deden onder de handt verschepden Memorien ende fameuse Libellen uptgaen teghens den Coningh ende de Ministers van den Staet.

Sy verkregen de Nominatien ende Electien van de Magistraten ende Consulaetschap van Nismes, ende andere Steden van hare parthye / in de welcke sy hare Practijcken ende Intelligentien smeden teghens den dienste van sijne Coninclijcke Majestept.

De Magistraet ende Consuls van Nismes (van de welcke het meestendeel factieux waren / ende Creaturen van den Hartogh van Rohan) hebbende geschreven aen die van Castres, om de selve tot haer te trecken / kregen tot antwoort desen naer volgenden Brief:

MYne Heeren, uwen Brief van den *seventien* verleden, neffens een Geschrift, inhoudende het *Narre* van 't geene gepasseert is in de Stadt van *Nismes*, den *vijfden* van de selve maendt, ontrent het vernieuwen van u *Consulaetschap*, is ons overgelevert den *ses en twintighsten*, door den Heer *Penavaire*, Koopman binnen deser Stede, de welcke zijnde ghecommuniceert aen onsen Raedt Extraordinaire daer op vergadert, hebben alle de Leden in de selve gheoordeelt: dat, naedemael wy door het beneficie van de Vrede, wederom verkregen hebben het recht ende avantagie, om met vrymoedigheydt ons advijs ende gevoelen te openen: soo kunnen wy derhalven sonder dissimulatie het selve niet verswijgen in soo een importante gelegentheyt, ende principalijck door uwen Brief daer toe versocht zijnde.

Ghy sult dan niet qualijck nemen, soo wy u seggen, dat, nadien de conformiteyt van Religie ons obligeert tot onse subsistentie ende conservatie, om onderling gevoelen te hebben van onse ghemeyne Interessen; soo moeten wy oock (om de selve consideratien) de oorsaecken, prætexten, ende de generale ende gemeyne Interessen, met de particuliere ende private wijsselijck distingueeren, uyt vreese dat de affectien ofte ambitien van eenighe geinteresseerde personen altereerende de oorsaeck van onse dessleynen, de selve niet ongeluckigh maecken, ende ten laetsten seer beklaegelijcke uytkomsten, tot onse ruijne ende confusie voortbrengen, gelijck wy het selfde (tot ons seer groot leetwesen) dickwils bevonden hebben, principalijck in het begin van dese laetste Troubelen, in de welcke wy ons soo temerairlijck hebben laten verleyden, sonder tot onsen besten dese distinctie te hebben kunnen ghebruycken. Het welck buyten de generale schade, ons Landt verwoest, onse Stadt desolaet gemaeckt, ende onse mede-Borgers geruyneert heeft.

Op dat ghy u dan niet laet verleyden door dese specieuse prætexten, ende dat ghy niet wederom in gelijcke accidenten vervalt, soo bidden wy u onderdanighlijck: om in uwe memorie te overdencken de inventien, valsche geruchten, ende andere middelen, van de welcke men sich gedient heeft, in, ende naer de voornoemde Troubelen, om u tot vreemde apprehensien ende mistrouwen te brengen, suspect te maecken, ende odieux

1626. odieux die geene, welcke men buyten het *Conſulaetſchap* wil ſluyten, ende aengenaem, die men daer toe beroepen wil, de avantagien diemen haer doet hopen om de ſelve daer toe te diſponeeren, ende ghy ſult daer uyt oordeelen, of de raedtſlaghen in de welcke ghy u hebt laten leyden, voor een fundament hebben uwe welvaert, de conſervatie van uwe liberteyten, ende Privilegien ende d' obſervantie van de Edicten van Pacificatie, dan of het niet prætexten zijn waer door men de ſlechte luyden abuſeert ende verleydt, om de ſelve te lichter te diſponeeren, om de deſſeynen van die geene te favoriſeeren, welcke tot die bedieningen perſoonen willen promoveeren, die van haer dependeeren om daer van te diſponeeren, ende door haer middel de macht ende authoriteyt (die ſy onder u hebben geuſurpeert) te continueeren en te beveſtigen, ende daer na de ſelve te ghebruycken om hare avantagie en ſecuriteyt te verkrijgen, tot deſtructie van onſe *Privilegien, Securiteyt*, en *Liberteyt*. Gy ſult ons ook excuſeeren ſo wy u ſeggen, dat het refus van de deuren van u Stadt-huys te openen, geſchiet met ſulken geruchte, voor de Heeren Commiſſariſen van weghen den Coning aldaer komende, heeft oorſaeck gegeven aen onſe vyanden, om uwe actien te calomnieeren, en deſelve odieux te maken, qualificeerende dit refus met den naem van rebellie en ongehoorſaemheyt; ende gevende 't ſelve oordeel van 't gewelt, 't welck men in deſe Stadt over 't ſelve ſubject gepleegt heeft in den jare 1625. in de welcke men a deſſeyn de poorten van deſe Stadt geſloten hielt den geheelen eerſten dagh des ſelven jaers, om de Deurwaerders het inkomen te beletten, welcke haer quamen bekent maecken de Brieven van appel, aen de Conſuls, die men aldaer door groote bede hadde gekooſen; wat meer is, ſy ſeggen dat om de deſſeynen ende intereſſen van eenige particuliere te favoriſeeren, ghy liever hebt gewilt na haren ſin de Conſuls te verkieſen, tegens de ordinantien uwe ſtatuyten ende tranſactien, als de geboden van de Coningh te gehoorſamen; ofte te lijden dat de Commiſſariſſen komende van ſijnent weghen ende van het Hoff ende de Kamer van Edict van *Beſiers* in u Stadthuys haer Intrée te laten nemen, ende de welcke wy privatelijck aen alle andere Rechters, ſeer inſtantelijck verſocht hebben, dat de ſaecken van de Electien van de Conſuls van de Steden, welcke door die van de Religie ghehouden moghten afghehandelt worden: ende haere Commiſſie zijnde vervolght door eenige van de principaelſte ende notabelſte Inwoonders van *Niſmes*, grootelijcks geintereſſeert aen de ontlaſtinge ende ſoulagement van de ſelve Stadt, ende aen de obſervantie van de Edicten van Pacificatie ende van uwe Statuyten, en houdt door expreſſe laſt aen de Commiſſariſen, om de voornoemde Edicten ende Statuyten te doen houden, ende tot die bedieningen perſoonen van de Religie te verkieſen, welckers vromigheyt ende capaciteyt wel bekent is, gelijck als 'er veel ſullen gevonden werden werden, op de welcke niet te ſeggen valt, dan alleen datſe niet en zijn van het humeur van die geene welcke ſoo ſeer ghearbeydt hebben om de ſelve uyt te ſluyten, om dies wille datſe niet wilden volghen haere affectien ende intereſſen.

Ende eyndelijck bidden wy u ootmoedelijck, dat ghy wilt conſidereeren de conſequentien ende het vervolgh van de Publicatie van de Libellen: als daer zijn 't voornoemde *Narré* ende Brief, vervult met al te ſtoute ende geeligeerde woorden, de welcke niet over een komen met den Staet van onſe affairen, ende de conditien in de welcke wy nu zijn, welcke men met alle neerſtigheydt doet paſſeeren door de handen van factieuſe luyden, en dat veel meer om de ſelve te onderhouden met de hoope van eenige veranderinghen, als om ons eenige ſatisfactie ofte contentement te geven.

Om dan dit quaet in ſijn geboorte te ſmooren, en de inconvenienten daer van te prevenieeren: Soo beſweeren wy u, Mijne Heeren, by uwe eygene intereſſen, om u ſelven te diſponeeren, en hier in den Coning ende ſijn Officieren ende Miniſters contentement te geven.

Ghy weet dat hare macht komt van een Coningh der Hemelen, dat het een miſdaet is, om alleen de gedachten te hebben, om daer teghens op te ſtaen, om wat oorſaecke ofte prætext het ſoude mogen weſen: Door dit middel ſal uwe ſecuriteyt ende liberteyt geconſerveert worden, het Conſulaetſchap ſal blyven in handen van die van de Religie: ende Godt ſal de uytkomſten van ſoodanige beraetſlaginghe vergeſelſchappen, met gerechtigheydt altijdt favoriſeeren, ende over uwe actien eenen geduerigen ſtroom van zegeningen ende proſperiteyt doen vloeyen, op welcke hoopen, blyven wy, Mijne Heeren, *uwe onderdanighe ende geaffectioneerde de Magiſtraet ende Conſuls van Caſtres, tot Caſtres* den ſeſten January 1627. Op het Opſchrift van deſen Brief was gheſchreven: aen Mijne Heeren de *Conſuls van de Stadt van Niſmes*. 1626.

Maer door de practijcken van den Hartogh van Rohan, ende ſijnen Broeder Soubiſe, heeft men een preuve gedaen om het volck van Guienne, Poictou, Xaintonge, Aulnix, ende de omliggende plaetſen oproerigh te maken/ ende te doen rebelleeren op de valſche geruchten van het inſtellen van een Tol in die Provincien; Den Coningh hebbende geſchreven ende gelaſt aen het Parlement van Bretagne, om daer op de noodighe remedie te ſtellen/ heeft het ſelve Parlement dit Edict Geppubliceert.

GEſien by het Hoff, den verzegelden Brief van ſijne Majeſteyt, geſchreven tot Parijs den *ſeſten* van deſe maent, by de welcke hy aen het voornoemde Hoff bekent maeckt, dat hy van diverſche plaetſen advijs heeft, dat ſommige qualijck geaffectioneerde tot ſynen dienſt, ſayen ende geruchten laten loopen binnen deſe Provintie van Bretagne, dat hy aldaer den Tol wil inſtellen: ſoeckende daer door het ghemeyne volck ende die geen kenniſſe van ſaecken hebben tot een oproer te brengen, ende nadien 't ſelve een valſche ſaeck is en geheelijck buyten zijn intentie; welcke is om zijne Onderdanen van 't ſelve Landt te conſerveren in de genietinge van de privilegien en exemptien welke haer by de Coningen zijne voorſaten en by hem ſelf zijn geaccordeert: en dat ſoodanige geruchten de ruſte van deſe Provintie ſouden kunnen altereren, ſo daer in niet promptelijck wierde voorſien, ſoo wil hy darmen ſich in aller neerſticheyt ſal informeren tegens d'autheuren van deſe valſche geruchten, en die gene die de ſelve uytſtroyen, van wat qualiteyt ofte conditie de ſelve ſoude mogen weſen: ende haer proces maecken ende voltrecken, als perturbateurs van de gemeyne ruſte na de rigeur van zijne ordonnantien, op dat door de exemplaire ſtraffe dieder over gaen ſal, een yeder tot zijnen ſchuldigen plicht worde aengemaent. Concluſien van de Advocaet Generael van de Coninck. Ende alles geconſidereert. Het Hof, de groote Kamer ende Tournelle vergadert zijnde, en doende recht op de concluſien van de voornoemde Advocaet Generael van den Coningh. Heeft geordonneert ende ordonneeren dat op ſijne neerſtigheydt door de Raden Mr. *Simon Hay* ende *Jean du Halegoet*, ſal geinformeert worden teghens de Autheurs, welcke de valſche geruchten in deſe Provintie geſtrooyt hebben; dat den Coningh den Tol op het Sout in de ſelve wilde ſtellen. Voor de gecommuniceerde informatien aen de Procureur van de Coningh ſal geordonneert worden, het geene daer toe behoort.

Gedaen in 't Parlement tot *Rennes* den 21. February 1627. Was geteeckent *Menneraye*.

Sijne Majeſteyt heeft oock doen publiceeren in het Parlement van Parijs/ de volgende Declaratie/ om de diſordren ende ſeditieuſe commotien in de Provintien van Guienne, Poitou, Xaintonge, Aulnix, ende de omliggende plaetſen te appaiſeeren.

LOuys by der Gratie Gods, Coning van Vranckrijck, ende Navarre, aen allen den geenen die deſe tegenwoordige Brieven ſullen ſien, Saluyt.

Op de advijſen die wy hebben ontfangen, dat eenige van onſe Onderdanen, vermoeyt van de Vrede en ruſte van ons Koninckrijcke, verſcheyden geruchten hebben doen loopen, van een nieuwe Impoſitie op het *Sout*, welcke

Digitized by Google

1626. welcke getrocken wordt in *Brouage*, ende de Eylanden die daer van dependeeren, tot præjuditie van de exemptien ende vryheden, welcke onse Onderſaten van onſe Provintien van *Guienne*, *Poictou*, *Xaintonge*, *Aulnis*, ende de omleggende plaetſen gewoon zijn te genieten: het welck niet anders kan zijn als tot een quaet deſſeyn, ende om impreſſie te geven aen onſe voornoemde Onderdanen, contrarie het geene van onſe goede ende ſincere intentien in haer reguard, ende de natuerlijcke inclinatie die wy altijdt gehadt hebben voor hare welvaert ende verlichtinghe: om door ſoodanighe practijcke de ſelve af te trecken van de gehoorſaemheyt ende getrouwigheyt, door welcke ſy aen ons verbonden zijn. Waer in willende voorſien ende bekent maken aen onſe Onderdanen, hoe verre dat onſe ghedachten zijn van ſoodanige reſolutien, doen te weten: dat wy om deſe oorſaken ende andere conſideratien ons hier toe moverende: op het advijs van onſen Raedt, hebben wy geſeydt ende verklaert, ſeggen ende verklaren door deſe tegenwoordige geteeckent met onſe handt, niet gewilt noch verſtaen te hebben, willen noch verſtaen niet op te ſtellen noch te lijden dat opgheſtelt ſal worden, in wat manieren nochte om wat oorſake ofte occaſie dat het zy, eenige nieuwe impoſitie op het Sout, welcke getrocken wordt van de voornoemde plaets van *Brouage*, ende de Eylanden daer van dependeerende, tot præjuditie van de *Exemptien*, welcke onſe Onderdanen van de voornoemde plaetſen, ende die van onſe Provintien van *Guienne*, *Poictou*, *Xaintonge*, *Aulnis*, ende andere omleggende plaetſen ghewoon zijn te genieten, in de welcke onſe intentie is, de ſelve te conſerveeren, ende inviolabelijck te mainteneeren. Verbiedende aen alle perſoonen, van wat qualiteyt ofte conditie de ſelve zijn, om van onſe Onderdanen van de voornoemde Provintien eenige grooter Rechten af te vorderen ofte te heffen, als de geene die tegenwoordigh ghegheven worden, op de pœne in onſe Ordonnantien daer toe ſtaende. Willende vorders (om den loop van deſe quade deſſeynen der geener te arreſteeren, welcke onder verſcheyden prætexten de ruſte van deſen Staet ſoecken te altereeren ende in onruſte te ſtellen) dat door de Officieren van de plaetſen (op 't verſoeck van onſe Procureurs Generaels, ofte der ſelver ſubſtituyten) tegen de autheurs van diergelijcke geruchten ſal geinformeert, en tegens die geene welcke daer aen ſchuldigh ſullen bevonden worden, als tegens parturbateurs van de ghemeyne ruſte geprocedeert worden. Soo bevoelen wy onſe lieve ende ghetrouwe, de luyden houdende onſe Parlement van Parijs, dat ſy deſe tegenwoordige doen leſen, publiceeren, ende regiſtreeren in alle de Balliagen, Ambachten, ende de quartieren van de Provintien van *Loire*, welcke onder haer reſorteeren, op dat niemant eenige ignorantie pretendeere, ende den inhouden van dien, ſonder eenighe contraventie te houden en te obſerveeren. Belaſtende onſe Procureur Generael van ons voorſz Hof, ende ſijne ſubſtituyten, om dit effect alle noodige vlijt aen te wenden, ende ons en onſen Raedt daer van te verwittigen. Ende nadien men deſe tegenwoordighe in veele en verſcheyden plaetſen van nooden ſal hebben, willen wy dat op het *vidimus* van de ſelve behoorlijck gecollationeert zijnde, geloof ſal gegeven worden, als op dit tegenwoordige principale: Want ſulcks onſe wille is: Tot getuygenis van 't welcke, hebben wy onſe Zegel aen deſe tegenwoordige doen hangen. Gegeven tot Parijs den 17. Maert des jaers 1627. ende van onſe Rijck het 17. Was geteyckent *Louys*. Ende op de Replijcque, door den Coning, de *Lomenie*. Ende gezegelt met het Groote Zegel in geelen waſſche. Geleſen, gepubliceert, ende geregiſtreert, gehoort ende verſocht den Procureur Generael van den Coning, om geexecuteert, gehouden ende geobſerveert te worden nae hare forme ende teneur, ende daer Copyen met de ſelve ghecollationeert ghelijcken worden aen de Bailluagen, ende Ambachten, om van gelijcken geleſen, gepubliceert, geregiſtreert, geexecuteert, gehouden, ende geobſerveert te worden, door de neerſtigheydt van de ſubſtituyten van de voornoemde Procureur Generael, de welcke wort belaſt om de goede handt daer aen te houden, en 't Hoff te certificeeren, dat het gedaen is in de maent. Tot Paris in 't Parlement den 12. April 1627. Geteyckent *du Fillot*. 1626.

Den Hartogh van Rohan, en die van ſijne partije/ willen ooch in de Prouintiale ende Nationale Vergaderinge van de Gereformeerde Religie hueremde Miniſters doen komen/ om aldaer haere deſſeynen ende ſchitten in Languedocq ende andere plaetſen te ſtabilieeren, maer ſijne Majeſteyt heeft het ſelve geremedieert door ſijne opene Brieven/ welcke geverifieert worden in 't Parlement van Toulouſe; luydende als volght.

Louys by der Gratie Godts, Coningh van *Vranckrijck* ende *Navarre*, aen allen den geene die deſe tegenwoordige Brieven ſien ſullen, *Salute*. De Edicten van Pacificatie aengenomen in dit Coninkrijck, hebbende getolereert het exercitie van de gepretendeerde Gereformeerde Religie, verwerpende dat het Godt door ſijne Genade ſal gelieven alle onſe Onderdanen onder eene *Leere* te brengen, als *een Kudde onder eenen Harder*; Hebben wy gedacht dat het onſen plicht was, om onſe principaelſte ſorghe daer toe te employeeren, dat alle onſe Onderſaten levende als Ledematen van een ende het ſelve Lichaem, ende een ende de ſelve eenigheydt van wille, gheen ander ooghmerck moghten hebben als *ghehoorſaemheydt* tegens ons, ende *affectie* tegens onſen Staet. Hebben van gelijcken gelooft dat wy geobligeert waren te verſorgen dat onder 't prætext van de gepretendeerde Gereformeerde Religie, de gemeyne ruſte niet en werde gealtereert, nochte de vreemde manieren ende faſoenen van leven onder onſe Onderdanen werden ingebracht, door het middel van de groote gemeynſchappen ende al te ordinaire correſpondentien, welcke ſommighe van haer-luyden mette vreemdelingh ghepleeght hebben. Hebbende derhalven door onſe Brieven van Declaratie van den *ſeven entwintigſten* April 1623. geordonneert, dat in de *Provintiale ende Nationale Vergaderinghen* van onſe voornoemde Onderdaenen, een van onſe Officieren van de voornoemde Religie ſoude preſent zijn, om te beletten dat aldaer gheen politijcke affairen moghten getracteert, nochte yets gheproponeert worden, het welcke de ruſte ſoude moghen troubleeren: hebben commiſſie gegeven aen de Heer *Galland*, Raedts-heer in onſe Raedt van Staten ende Secreten Raedt, om ſich mede te vervoeghen in de Nationale Vergaderinge, beſchreven tot *Charanton* in September 1623. in de welcke met een ghemeyn Accoord geconvenieert en gearreſteert wiert: *dat de Pridicanten haer in het toekomende niet en ſouden bemoeyen met politijcke affairen ende Vergaderinge*, maer verblyven by het *bloote exercitie* van haere Profeſſie, noopende hare gepretendeerde Gereformeerde Religie, der ſelver manieren ende diſcipline, ende dat van nu voortaen geene vreemde Predicanten ſoude aenghenomen nochte gheadmitteert worden om te moghen Predicken in dat Coninckrijck, ſonder onſe permiſſie, nochtans ſonder præjuditie van die gheene welcke alreedts aengenomen waeren, de welcke de continuatie van haer exercitie ſal geaccordeert worden. Ende naderhandt in de Nationale Vergaderinghe gehouden in de Stadt van *Caſtres in Albigeois* in September laetſtleden, in de welcke van gelijcken onſent weghen gecomparеert heeft den voornoemden *Galland*; is gheconformeert het arreſt van *Charanton*, met verbodt aen de Predicanten om haer te onthouden van Politijcke affairen ende Vergaderinghen; ende is daer en boven noch gearreſteert, dat (volghens de Wetten van het Rijck) de Predicanten uyt het ſelve niet moghen vertrecken, om wat oorſake het ſelve ſoude moghen weſen, ſonder onſe expreſſe conſent: Dat de voornoemde Predicanten in de voornoemde Provintiale ende Nationale Vergaderinghen, niemandt van haer, het ſy voor een tijt ofte voor altijt aen vreemde Republijken, Staten ofte Provintien ſullen mogen leenen, dan alleen met onſe permiſſie. En nadien deſe reſolutien ons aengenaem zijn geweeſt, ons getuygenis ghevende van gewillige ſubmiſſie van onſe Onderdanen onder de wetten en coſtuymen van onſen Staet, op dat niemant hier na eenige ignorantie ſou konnen

1626. nen pretendeeren, nochte sich daer van te dispenseeren, sonder te vervallen in de penen in soodanighe voorvallen daer toe staende: Soo hebben wy verboden, ende verbieden noch by desen aen alle Predicanten van de gepretendeerde Gereformeerde Religie, dat de selve haer niet sullen vervoegen inde *Politijcke* Vergaderingen van onse Onderdanen, als wanneer de selve haer by ons gheaccordeert sullen zijn: De selve daer en boven noch verbiedende, om haer met geene *Politijcke* affairen te bemoeyen, maer alleenlijck haer te houden by hare professie: verbiedende aen onse voornoemde Onderdanen, gheene *vreemdelingh* nochte *uytlander*, ofte buyten ons Rijck geboren, van wat qualiteyt, plaetse, ofte conditie de selve soude mogen zijn, tot bedieninghe van Predicant aen te nemen, maer alleenlijck onse natuerlijcke Onderdanen daer toe te admitteeren. Ende ghelijck als wy hebben een particuliere verseckertheydt van onse natuerlijke Onderdanen, zijnde veel meer geaffectioneert teghens ons ende onsen Staet: zijnde oock reden dat de prerogativen van eer onder haer, verblijven aen onse Onderdanen, ende de vreemdelinghen daer van geexcludeert. Soo hebben wy verklaert, ende verklaren dat het onse wille en intentie is, dat in de Provinciale ende Nationaele Vergaderingen van onse voornoemde Onderdanen van de gepretendeerde Gereformeerde Religie, ende voor de ordinarisse bedieningen van hare exercitie, 't sy na by de Steden van onse Parlementen, ofte in eenige andere plaetsen: geene andere Predicanten in het toekomende als naturelle Fransche geadmitteert sullen werden; hebben oock van ghelijcken in conformité van de Ordonnantien van onse Voorsaeten verboden, ende verbieden by desen aen alle Predicanten, *om buyten ons Koninghrijck niet te gaen*, om wat oorsaeck ofte occasie het selve souden moghen zijn, sonder onse permissie. Daer en boven verbodt aen de selve Predicanten, om aen geene Republijcken, Vorstendommen, Souverainiteyten, ofte vreemde Gemeynten yemant van hare ofte van hare Proponenten voor een tijdt langh, ofte voor altijdt te moghen *leenen*, sonder onse permissie: willende dat die gheene van de voornoemde Predicanten vrywillighlijck uyt ons Rijck zijn gegaen, welcke ontslaghen zijn, door leeninghe ofte permissie van de voornoemde Vergaderingen, aenstonts wederkeeren tot hare woonplaetsen: versoeckende daer toe van ons ende niet anders, permissie van ons gheteyckent, ende van een van onse Secretarisen van Staet onderteyckent, onder onse groote zegel; ons reserveerende om aen de voornoemde Predicanten, welcke begeeren uyt ons Rijck te vertrecken, de noodighe permissien te geven, als aen onse andere Onderdanen, en dat wy sullen reguard nemen op de petitien, welcke ons sullen gedaen worden door onse Nabueren ende Geallieerden, als wanneer sy ons te kennen sullen geven dat sy yemant van de selve van nooden hebben. Gevende alsoo last aen onse lieve ende getroude luyden, houdende onse Hoven van Parlement ende Kamer van Edict, dat sy dese tegenwoordige doen lesen, publiceeren, en registreeren, en den inhouden van dien te bewaren, observeeren, en onderhouden, sonder dat in eeniger manieren daer tegens gecontravenieert werde: want sulcks ons welbehagen is; tot een getuyghe van het welcke, hebben wy ons zegel aen dese tegenwoordighe doen hangen. Gegeven tot *Parijs*, den 14. April anno 1627. ende van onse Koninckrijcke het 17. Was gheteyckent *Louys*. Lagerstont op de Plijcque, door den Coning *Philippeaux*.

Den Hartog van Rohan, ende sijn Broeder Soubise, siende dat verscheyden steden van Hoog en Neder-Languedocq, en andere, haer niet wilden engageeren tegens den Coning, gelijck sy haer geimagineert hadden, hebben sy haere toevlucht ghenomen tot den Coningh van Groot Brittannien, ende hebben den selven versocht om sijne Alder-Chrystelijckste Majesteyt te constringeren, om te executeren het geene sy pretendeerden haer belooft te zijn gheweest: noopende het demolieeren van het Fort Louys, voor Rochelle, om dat (seyden sy) den voornoemden Coningh van Groot Brittannien cautie was voor de Gereformeerde Kercken, weghens de executie van de Vrede, ende de dingen haer by het Edict van den 1626. sesten Februarp 1626. toegesept.

Hier op moet voor eerst gelet worden, dat tot een pretext van dese sollicitatie, sy haer gedient hebben van een valsche (alsoo spraken de Fransche) ende gepretendeerde Declaratie, welche ginck onder den naem van de Extraordinaris Ambassadeurs van Engelant, gedaen aen de generale Gedeputeerden van de Gereformeerde Religie, den 11. Februarp 1626. op 't subject van de Vrede, welke valse declaratie geconcipieert was in dese terme.

WY *Hendrick Rich*, Baron van *Kensington*, Graef van *Hollandt*, Capiteyn van de Guarde van de Coningh van *Groot Brittannien*; Ridder van de Ordre van de Kousebant, Raedt in den Raedt van State, ende secreten Raedt van sijne Majesteyt; ende *Dudley Carleton*, Ridder ende Raedt van sijne Majesteyt in sijnen Raedt van State ende secreten Raedt, en onder-Kamer-heer van sijn Huys, Extraordinaris Ambassadeur van sijne Majesteyt aen den Alder-Christelijcksten Coningh, aen alle tegenwoordige ende toekomende, *Saluyt*.

Nadien 't alsoo is, dat de Heeren de *Montmartin* ende *Miniael*, Gedeputeerden Generael van de *Gereformeerde Kercken van Vranckrijck*, ende andere particuliere Gedeputeerden van de Heeren Hartogh van *Rohan* ende *Soubise*, ende die van verscheyden Steden ende Provintien, die haer ghevoeght hebben onder de Wapenen van de voornoemde Heeren, den Vrede hebben gemaeckt met den *Alder-Christelijckſten Coningh* op ons advijs ende tusschen-komsten, geagreert ende geconsenteert van de voornoemde Heere Coning haren Souvereyn; en dat de voornoemde Gedeputeerden veel dingen hebben laten vallen, diemen seer important estimeerde tot haere securiteyt, alle conform hare *Edicten* ende *Brevets*, welcke sy expresselijcke ghelast waeren te obtineeren in het voornoemde Tractaet van Vrede, ende op de welcke sy stantvastelijck soude gepersisteert hebben, behoudens de gehoorsaemheydt die sy schuldigh zijn, ende geven willen aen haren Coningh ende Souverayn, ende behoudens de consideratie ende deferentie, die sy hebben willen draghen op de expresse noodinge ende versoeck van den Doorluchtighsten Coningh *van Groot Brittannien* onsen Meester, uyt wiens naem wy de selve hebben vermaent ende geraden, om te condescendeeren in de gepresenteerde en gegevene conditien voor den voornoemde Vrede, tot faveur ende ten goede van 't Rijck, ende het welbehagen ende secours van de Christenheyt in 't generael.

Om dese oorsaecken verklaren ende certificeeren wy dat in de redenen, waer over men te vooren met ons was geaccordeert, tot voltreckinge van het voornoemde Tractaet, ende de welcke uytghesproken wierden in de presentie ende door ordre van sijne *Alder-Christelijckste* Majesteyt door de Heer Cancelier, ten tijde van de acceptatie van de Vrede: inhoudende dat door haer lange dienſten ende geduerige gehoorsaemheyt verwachten van de goetheydt van haeren Coning, het geene sy noyt souden hebben gheobtineert door eenighe andere Tractaten, selfs in saecken die sy aldaer nootsaeckelijcks houden; ende dat de selve op bequamen tijdt hare supplicatien ghedaen, met respect ende onderdanigheydt soude mogen hooren. Sy eene veel klaerder interpretatie hadden gehadt van wegens den Coning, en van de Heeren de Ministers van Staet aen ons gherapporteert door de Heeren Middelaers van de Vrede, zijnde persoonen van hooge qualiteyt, geordonneert ende ingevoert met last ende pouvoir van sijne Majesteyt, ende de Heeren Ministers van de Staet, waer van de sin ende verstant is: *dat sy stracken van het Fort Louys voor Rochelle, ende daer door versoeckinghe geven weghens de Demolitie in bequamen tijdt*: ende ondertusschen tot soulagement van de andere dinghen, welcke by het voornaemste Tractaet van Vrede verblijven, tot præjuditie van de liberteyt van de Stadt *van Rochelle*, sonder welcke verseeckeringhe van *Demolitie* ende *Verlichtinghe* van de Guarnisoenen, de voornoemde Gedeputeerden ons geprotesteert hebben, dat sy noyt souden hebben geconsenteert in de subsistentie van 't voornoemde Fort, zijnde

1626. ghelast ende gheresolveert om te conserveeren het recht van desselfs *Demolitie*, gelijck sy gedaen hebben by dese tegenwoordige Declaratie: met verseeckeringe dat den Koningh van *Groot Brittangien* mede sal wercken door sijne Interceſſien, gevoeght by hare onderdanige supplicatien, om den tijdt te verkorten van de voornoemde demolitie, waer van wy haer alle *Koninglijcke woorden ende beloften* gegeven hebben, die sy souden konnen begeeren, naer dat wy haer geremonstreert hadden, om haer mede te sullen ende te moeten gecontenteert houden: In waerheydt van het selve, ende van het geene hier boven, hebben wy dese tegenwoordige Declaratie geteeckent met onse namen, ende ghezegelt met onse Wapenen: ende de selve doen onderteeckenen door een van onse Secretarisen. Gedaen tot Parijs, den *elfden* February 1626. Geteyckent *Holland*, *Dudley*, *Carleton*. Lagerstont door ordre van mijne Heeren *Deple*.

Hier sietmen waer op den Hartog van Rohan, Soubise, die van Rochelle, ende andere van de Gereformeerde/ haere Religie bedeckt hebben. Laet ons nu sien wat op dit subject in Engelandt geschiet is.

Alterratie in het Engels Hoff met de Fransche.

Hier voor is geseydt: dat de Ambassade van d' Heer Blainville groote hoope gaf aen de Fransche Officieren van de Coninginne van Groot Brittannien, om de goede opinie die sy hadden/ soo van de merite ende integriteyt van de voornoemde Heer van Blainville, als om de authoriteyt van sijn Ambassade/ welcke sy geloofden dat haer een beter Tractement soude bemiddelen/ ende dat hy eenen vasten Staet voor het Huys van de Koninginne soude beslupten; maer daer wierde meer zwarighedt gevonden/ als men sich ingebeeldt hadde/ door de oppositie van den Hartogh van Buckingam, welcke veroorsaeckten het verdrijven van de Catholijcke Officieren van de Koninginne.

De Koninginne Moeder sondt in alle diligentie den Heere de la Barre naer de Koninginne van Groot Brittannien haere Dochter/ om te weten den Staet van hare gesontheydt/ over de onlusten/ smerte ende afflictie/ die sy soude gekregen hebben over het casseeren van haere Fransche Catholijcke Officieren/ ende over de veranderinghen/ contrary hare Religie ende de clausulen/ ende conditien van haer Houwelijck.

Naer de voornoemde Heer de la Barre, is den Mareschalck de Bassompierre in qualiteyt van Extraordinaris Ambassadeur van sijne Alder-Chrijstelijckste Majesteyt daer na toe gegaen/ ende arriveerde aldaer in het begin van October 1626. ende vondt aldaer de Engelsche in colere/ nadien datmen in Vranckrijck audientie gheweygert hadt aen de Baron de Montaigu, gesonden van den Koningh van Groot Brittannien, over 't voornoemde casseeren ende verwopeeren van de Fransche.

De voornoemde Heer Mareschalck/ volghende sijne Instructie/ heeft aen de Commissarisen van den Koningh van Groot Brittangien het volgende geschrift gegeven/ inhoudende de principaelste Poincten waer over hy met haer soude confereeren.

BY de geaccordeerde Artijckelen, tusschen de Commissarisen van de Alderdoorluchtigsten Koning van *Groot Brittannien*, Hoogloffelijcker Memorie *Jacob de eerste*, als doen regeerende, ter eenre, ende die van den Alder-Christelijcksten Koning van *Vranckrijck* ende *Navarre* ter andere zijde; over 't Houwelijck tusschen den Doorluchtighsten Prince *van Wallis*, ende Me-vrouwe *Henriette Marie*, Suster van sijne Alder-Christelijckste Majesteyt, is wel expresselijck belooft, dat het libere exercitie vande Catholijcke, Apostolijcke ende Roomsche Religie aen Me-vrouwe en aen haere Familie soude gepermitteert zijn; dat sy hebben soude een Bisschop ende een ghetal van Priesters, om den dienst te doen van de voornoemde Religie, en dat alle hare Domestique Officieren van haer voornoemde Huys, souden zijn Catholijcken ende Franschen, van sijne Alder-Christelijckste Majesteyt verkosen, en wanneer de selve soude komen te sterven, te veranderen; ofte versonden, dat men wederom in haer plaetsen Fransche ende Catholijcken souden aennemen.

Dese Artijckelen, en verscheyden andere, welcke (om datse tot de tegenwoordige sake niet dienen) alhier niet uytgedruckt worden, wierden geteyckent den 20. November 1624. en naderhant geinsereert in't Houwelijcx-Contract van de voornoemde Alderdoorluchtigste Coninghen Coninginne *van Groot Brittannien*, den 8. Mey des volgenden jaers, 't welck naderhant door sijne voornoemde Majesteyt geratificeert is, welcke belooft ende gesworen heeft 't selve inviolabelijck te observeren. 1626.

Is mede van den Alderdoorluchtigsten Coning *Jacob*, Hooghloffelijcker Memorie, by een particuliere Acte van den *twaelfden* December 1624. belooft, dat alle sijne *Catholijcke* Onderdanen voortaen meerder vryheyt ende beter Tractement souden genieten, als sy souden ghedaen hebben, uyt kracht van eenige geaccordeerde Artijckelen, by het Tractaet van 't Houwelijck gemaeckt met Spangien; ende dat hy om die oorsaecke niet en wilde dat sijne voornoemde *Catholijcke* Roomsche Onderdanen in haer persoonen ofte goederen souden geinquieteert worden, nochte door eenighen Eedt ter contrarie daer van afghetrocken souden worden, ende dat sy de gehoorsaemheydt souden thoonen als goede ende ghetrouwe Onderdanen toebehoort, welcke Acte den selven dagh door den Doorluchtigen Prince sijnen Sone soude geconfirmeert zijn, ende naderhandt noch door hem selfs, tot de Kroon ghekomen zijnde, een Acte van confirmatie daer over soude gegeven zijn, tot Londen den *achtienden* July 1625.

Soo dat het Houwelijck tusschen den Alderdoorluchtighsten Koningh *Karel van Groot Brittannien*, ende Madame *Henriette Marie* sijn Vrouw, tot ghemeyn contentement van parthyen zijnde voltrocken, met observantie van de Artijckelen soo de Religie concerneeren: ende principalijck sijne voornoemde Majesteyt, hebbende den Eedt ghedaen op het Heyligh Evangelium, soude den Alder-Christelijckſten Coning te meer oorsaeck hebben, om te gelooven, dat de effecten (volgens sijne verwachtinge) daer op souden gevolght hebben.

Daerom is't dat sijne Alder-Christelijckste Majesteyt geene tijdingen soude hebben konnen ontfangen, welcke hem naerder souden konnen drucken, nochte sijn herte meer toucheeren, als de gheene die hem teghenwoordigh gebracht wordt, wegens den last dieder soude gegeven zijn van de Coning van *Groot Brittannien* aen de Officieren van de Koninginne sijn Vrouw, om haer van der selver persoon te retireeren, ende de resolutien die daer op gevolght zijn, om de selve uyt Engelandt te doen vertrecken.

Maer nadien dese proceduere niet is conform de goede opinie, die sijne Alder-Christelijckste Majesteyt ghenomen heeft van het gheluck ende welvaert van de Koninginne sijn Suster, zijnde ghetrouwt aen een Prince, van soo goede naturel als hy is, en de welcke sijne voornoemde Majesteyt bemindt, ende in particuliere estime houdt, wegens sijne genereusheydt, ende de andere particulariteyten, die in sijn persoon zijn; oock kan de selve haer niet inbeelden dat den Koningh sijn schoon-Broeder, welcke onder soo veel andere deughden tot noch toe, die geene om sijn gheloof ende woordt teghens een yeder inviolabelijck te houden, een van de alder-Koninclijckste geacht heeft, dat de selve die geene soude willen verbreken, welcke gefondeert is op de conventien van een solemneel Huwelijck, welcke respectivelijck behoorde gehouden ende geobserveert te worden in alle sijne Poincten, ende dat principalijck om dat hy het selve gestipuleert heeft met een soo naer Geallieerden Prince, soo goeden Broeder ende cordialen Vrient, als hy is: te meer, dat in plaets van dat den Band van dese nieuwe Alliantie soude strecken, om meer ende meer de herten ende Intereſſen van de voornoemde twee Coningen te vereenigen, het selve soude oorsaeck geven, dat 'er diffentien ende verkoutheden tusschen de beyde Kroonen soude verweckt worden, in tijden dat de selve veel meerwer behoorden vereenight te zijn, door de assistentie van de Prince hare Geallieerden, ende tot haer eygen behoudenisse.

Dit is de oorsake welcke den Alder-Christelijckſten Coning beweeght heeft om den Mareschalck de *Bassompierre*

Digitized by Google

1626. *pierre* aen den Koninck van Groot Brittannien synen Schoonbroeder extraordinairlijck te senden, om den selven van synent wegen te versoecken de herstellinghe van de Contraventien van de voornoemde Contracten en tractaten, waer toe hy geobligeert is, om de securiteyt van conscientie van de Koninginne syne Suster, en om de particuliere reputatie, die hem noodigt om te verlanghen dat de belofte dieder belooft is, ghehouden werde, welcke niet gevioleert kan werden sonder verachtinge.

Ghelijck mede den voornoemde Alder-Christelijcksten Koninck, Syne Majesteyt van Groot Brittannien particulierlijck versoeckt ende aenmaent, dat hy uyt krachte van dese versoeckeringhe ende beloften, die hy hem ghedaen heeft, een ghemodereerder ende beter tractement aen syne Onderdanen, doende professie van de *Catholijcke*, Apostolijcke ende Roomsche Religie wilde onderwerpen. Op welcke twee Poincten de voornoemde Heer Mareschalck *de Bassompierre* syne Majesteyt onderdanighlijck versoeckt, dat hy eene prompte ende favorabel antwoordt aen de Koninck synen Meester mach brengen, welcke hy verlanght ende verwacht van de Koninck synen Schoonbroeder, conform 't gene hy hem belooft heeft. Geteyckent *Bassompierre*.

Op dese twee Propositien wierdt ghenomen voor de Commissartisen van den Koninck van Groot Brittannien, 't gheene hier nae volght:

Dat sy niet ontkenden 't gheene eerst ghealleghеert is door den Heer Ambassadeur, dat by de Articulen ghecontracteert tusschen de Commissarisen van den Alder-Chrystelijckste Koninck van Vranckrijck ende Navarre, ter eenre, ende den overleden Koninck van Groot Brittannien, Jacob de Eerste hooghloffelijck memorie, ter andere zijde; ofte het houwelijck tusschen den Doorluchtigsten Prince van Wallis, ende Me-Vrouwe Henriette Marie, Suster van syne Alder-Chrystelijckste Majesteyt expresselijck belooft is, dat het vyre exercitie van de Catholijcke Religie aen de voornoemde Dame ende haer geheele Familie soude ghepermitteert zijn: dat sy soude hebben een Bisschop ende een ghetal van de Priesters, om den dienst te doen van de voornoemde Religie: ende dat alle Domestijcquen ende Officieren van haer huys, Roomsch Catholijcken ende Fransche soude zijn, verkooren door syne Alder-Chrystelijckste Majesteyt; ende wanneer de selve soude komen te sterven, ofte verandert ende wederom ghesonden worden, datmen in haere plaetsen andere Franschen ende Catholijcken souden nemen, ofte wel (ghelijck het Engelsche Artijckel mede vyenght) soo syne Majesteyt van Groot Brittannien daer in consenteert.

Dat de oprechtinghe, executie, ende observantie van alle de selve conditien, soo particulierlijck was van weghens syne Majesteyt onderhouden; datter niets tot wederleggінghe ofte oorsaecke tot eenighe klachte hadde komen ghebonden worden, tot dat de Franschen afghesonden wierden, om het welcke men nochtans geensints de intentie van het Tractaet hadt willen krencken, zijnde de selve maer wederom ghesonden als Delinquanten, om dat sy door haer quade comportementen, 1. De affairen van dit Koninckrijck hadden ghetroubleert: ende 2. Het Domestijcque gouvernement van het huys van syne Majesteyt ende de Coninginne syne alderliefste Vrouwe waer in het gheluck van haer leven bestont.

Tot probatie van het selve, onder andere instantien seyden het navolghende:

Dat den Bisschop de Mande ende syne Priesters (welcke den Heer Ambassadeur de Blanville fabriseerde, hadden door hare practijcken ghesocht om divisie ende factien tusschen de Onderdanen van syne Majesteyt te maecken, vyenghende de Protestanten in vreese, ende mistrouwen, ende animerende de Roomsche Catholijcken, jae inciterende de qualijck gheaffectioneerde van het Parlement teghens den dienst van de Koninck ende de ghemeyne ruste van den Staet.

Dat sommighe Fransche Officieren leenden hare Namen aen andere, om Huysen op het Landt te nemen; alwaer onder hare protectie, de Priesters hare retraicte hadden, ende beden de Misse in onbehoorlijcke Vergaderinghen, ende alwaer men jonghe Vrouwen ende kinderen ophvacht, om naderhandt in de Spaensche Seminarien buyten het Rijck te senden. 1626.

Dat sy maeckten van het huys van de Coninginne een rendevous van Iesuwiten en fugitiven, ende een vyre plaets voor de personen, goederen ende papieren van de Delinquanten tegens de Wetten.

Dat sy ontdeckten door subtile middelen alle 't gheene in 't vyt ende tusschen den Koninck ende Koninginne passeerde, welcke sy obligeerden om haer-luyden advijs ende consent te nemen, op alle 't gheene syne Majesteyt haer voorstelde ofte van haer versocht.

Dat sy socht en een teghenstrijdigheyt te formeeren in den goedertieren gheest van de Coninginne, teghens alle 't gheene syne Majesteyt soude begheeren ofte ordonneren, selfs teghens 't gheene hy dede door d'eere van hare waerdighеyt, commoditeyt ende oprechtinge van haer huys, ende maeckten professie om de tweedracht tusschen hare Majesteyten te fomenteren, als een importante saeck tot voordeel van hare Kercke.

Dat sy socht en door alle middelen in haer te ventren een verachtinghe van onse Natie, ende een afkeer van onse fatsoenen; ende beden haer de Engelsche tale negligeren, gelijck ofte sy veel of interest onder ons hadt ghehadt nochte wilde hebben, daer vyt niet meer desireren als het contentement ende den dienst van syne Majesteyt.

Dat sy introduceerden door hare Religieusen vreemde Ordren, ende observantien nopt te voren ghehoort, ende selfs by andere van haere Professie gheimposeert.

Dat sy hadden de persoon van de Koninginne als tot den Kephel van een Clooster lijck obedientie ghebracht, om haer nederighe ende serbile dinghen te doen doen. Welcke niet alleen ontwaerdigh waren voor de Majesteyt van een Coninginne, maer ook seer dangereus voor hare ghesontheyt, tot exempel van 't gheene gearriveert is aen een aensienlijck persoon van de hare, ende daer van stierf, ende beklaeghden haer daer over in haer laetste, dat sulcx de oorsaecke daer van was.

Dat sy nits vyt rychten soo verre de macht die sy ghebiregen hadden over den ceder en ende Religieusen geest van hare Majesteyt, dat sy haer lepden te voet door een langhen wegh, dwers door een perck waer van den Grave van Tilliers haren Kamer-Heer den inganck ende uytganck expresselijck open hadden ghehouden, om de selve in de devotie te doen gaen nae de plaets, alwaer men ghewoon is te executeren de infaemste misdadighers ende criminellen van alle soorten van misdaden, zijnde op d'aenkomste van een groote wegh: een daedt welcke strackte, niet alleenlijck tot schande ende bespottinghe van de Coninginne selfs, maer ook tot reprooche ende verachtinghe van de voorgaende Koninghen Hoogh-loffelijcker memorie; ghelijck als de selve accuserende van Tirannye, om dat sy onschuldige persoonen ter doodt souden ghebracht hebben, welcke dat Volck voor Martelaers houden, daer ter contrarie, niet een van de selve om het poinct van de Religie gheexecuteert is, maer om misdaden van ghequetste Majesteyt in den hooghsten graedt. Ende dit was de laetste Actie welcke principalijck het ghevoelen ende de Koninclijcke affectie van syne Majesteyt buyten de paelen van de patientie hebben gheset; welcke hem tot daer toe, noch al de reste hadde doen verdraghen, niet langher konnende sien dat in syn Huys ende in syn Koninckrijck luyden waren die selfs in de persoon van syn alderliefste Vrouw, soodanighen schandael op syne Religie ghebracht hadden; ende op sulcken manier het behoorlijck respect van de ghedenckwaerdighe memorie van soo veel groote Monarchen syne waerdighe Voorsaten ghevioleert, op de welcke den Paus selfs nopt onderwonden heeft, nochte de selve opt soude hebben konnen doen lijden het rycken van soodanigheit onwaerdighеyt, onder pretert van penitentien ofte schuldighe submissie aen synen Stoel.

Niet te min hadde syne Majesteyt ghevuerende al den tijdt dat sy de insolentien van dit Volck verdroegh,

1626. niet naergelaten te continueeren / ende te doen bljcken de sorge die hy hadde om de goede vrientschap ende intelligentie met sijn seer beminden Broeder den Alder-Chrystelijckste Coningh te conserveeren; ende om dese oorsaeck / heeft hy sich eerst gecontenteert om te klagen over hare disordren / ende naderhandt om haer te vermanen / op hoope dat sy haer souden beteren; Ende wanneer hy sagh dat dit niet en hielp / heeft hy orde gegeven aen den Heere Hartogh van Buckingam, om van Hollant naer Vranckrijck te gaen / om aldaer van alle dingen volkomen informatie te gheven / houdende de selve voor het bequaemste instrument van de Commissie / als de gheene welcke seer veel ghecontribueert hebbende / tot avancement van het Houwelijck / alle sorghe soude aenwenden die in hem was / om de misverstanden wegh te nemen / ende alle occasien van tegenheydt ende jalousie te prevenieeren: maer dese reyse zijnde belet door de notificatie die hem gedaen wierdt / dat den Coningh van Vranckrijck hem niet en wilde verwachten / heeft den selven Heer den Heer Klarck aen de Koninginne Moeder ten selven eynde gesonden; ende hoewel op dat alles / sijne Majestept gheene reformatie gheschapen sagh / nochte datmen het gheboelen nam van het gheen hy verwachte / nochtans heeft hy altijdt sijne rechtveerdighe gramschap weder houden / om het respect dat hy den Koningh sijn schoon-broeder toedroegh; Soo is 't: dat / wanneer hy de Fransschen af-sette / heeft hy hare fauten (soo veel hy konde) om sijnent halven bedeckt / haer niet alleen gebeden 't geen sy souden hebben konnen begeeren; maer oock beloningen in gelt / ende noch presenten daer en boven: hy dede haer oock de eere van haer voor haer vertreck met sijn persoon te visiteeren. Hy dede haer desproveeren / ende voorsien van alle het gheene van nooden was voor de commoditept ende seeckerheydt van hare reyse / soo te Water als te Lande: ende naer dat alles / sondt hy den Baron Carleton in Extraordinaris Ambassade / ende expres aen den Coningh sijnen beminden Broeder / om den selven te informeeren van de onverdraegelijcke comportementen / ende rechtvaerdighe redenen die hem beweeght hadden / om sich op soodanighe manier te bevrijden van de perijckelen die daer uyt soude komen volgen / tot prejuditie van beyde de Kroonen.

Wat aengaet het ander Artijckel / noopende de beloofde immunitepten aen onse (Enghelsche) Roomsche Catholijcken. Voor eerst: soo verstaeckt men dat sulcx is geweest een Artijckel van het Tractaet / gelijck het Tractaet self sal doen bljcken.

Ten tweeden: men wilde mainteneeren datter gheseydt was / ende in een Geschrift apart ghecoucheert / dat de verbreeckinghe van dit poinct het Tractaet selfs niet soude verbreecken / het welck expresselijck belooft wierdt door de principaelste Ministers van den Staet / welcke verklaerden dat het een Tractaet van Staet was / ende niet van Religie.

Ten derden: het selve wierdt door Engelsche Commissarisen geaccordeert / ende door de hare gheaccepteert / alles als een puere formalitept / om de Roomsche Catholijcke parthye ende den Paus te contenteeren.

Ten vierden: het selve wierdt gemodereert door een clausule / welcke dese Roomsche Catholijcken obligeerde / om de libertept (welck haer geaccordeert was) moderatelijck te gebruycken / ende de gehoorsaemheydt te thoonen / die wy ende alle oprechte Onderdanen aen haren Coningh schuldigh zijn.

Eyndelijck had sijne Majestept ghethoont sijn eyfenmoedigheydt ende moderatie / selfs in dit poinct / nadien de selve gheene nieuwe Wetten teghens de Roomsche Catholijcken hadt ghemaeckt; ende heeft meer sachtigheydt gethoont tot de executie van die gheene die in wesen zijn / als men van te vooren niet en placht te doen / hebbende niet toeghelaten datter een druppel bloedts vergoten wierdt / het sy van Jesuijt / Priester / ofte eenigh ander Roomsch-Catholijck / naer den tijdt dat hy tot de Kroon gekomen is.

Het isser dan soo verre van daen / dat sijne Majestept soude konnen geaccuseert worden van de verbreeckinge van het Tractaet in dit poinct / dat de selve veel eer met rechtveerdige oorsaecke soude mogen seggen / dat men hem de belofte niet gehouden heeft / in het gheene daer op men tegenwoordigh soo seer insisteert; 't welck niet anders konde verstaen worden gecoucheert te zijn / als voor een Artijckel (pro forma) als op het essentieelste ende meest verbindende stuck van 't Tractaet / zijnde het selve soodanigh gerecommandeert / principalijck door den Bisschop de Mande, onder den naem dien hy gaf van perfectie / dat hy daer door niet alleen heeft gesocht quaet bloedt te doen maken tusschen den Coningh ende Coninginne / maer oock een openbaere vyandschap tusschen de twee Kroonen. 1626.

Maer gelijck sijne Majesteyt met reden voor 't toekomende meerder sinceriteyt in 't houden van dese belofte kan eyfschen, soo hadt de selve oock groote oorsake om te klagen: dat men gemanckeert hadt selfs in 't principaelste fondament van Alliantie, ende Confoederatien van dese Kroonen; want neffens 't Houwelijck haddemen ghesamentlijck geproponeert eene offensive ende defensive Ligue, om soo veel te meer de conjunctie van dese twee Staten te verseckeren ende uyt te breyden, hoewel men sich op die tijdt geexcuseert heeft, uyt vreese dat men niet soude schijnen door die conditie een jock op de liberteyt van 't Houwelijck te leggen, niet tegenstaende wierdt alsdoen expresselijck belooft, dat, soo haest de Artijckelen van het Contract souden verzegelt zijn, men terstont tot de conclusie van de Ligue soude procedeeren; Maer wanneermen na die van 't Houwelijck deselve conclusie wederom quam versoecken, heeft men als doen voorgheslelt de difficulteyten welcke souden konnen rijsen uyt de formaliteyten van soodanigen Ligue, welcke men niet te min belooft hadt altoos in effecte te observeeren: en de beloften wierd solemnelijck gedaen door den Coningh selfs, geassisteert van de Koninginnen, de Princen ende Princessen van den bloede, de Heeren van den Raedt, ende de principaelste Officieren van de Kroon. Ende wierdt daer op gheconvenieert / ende Accoordt ghepasseert van een Troupe Engelsch Voet-volck / welcke tot Calis soude landen / onder 't beleydt van de Graef van Mansvelt, met libertept om te marcheeren / quartier te houden / ende op alle occasien wederom te moghen retireeren ende t' Scheep te gaen; Ende dat den Alder-Chrystelijckste Coningh een suffisant ghetal Fransche Rupterpe daer by soude doen / om gesamentlijck in de Elsas te trecken / om de Paus te recoubreeren. Ende van dit alles werdt belofte ghedaen / niet alleen aen de Ambassadeurs van sijne Majestept: de Graven van Carlile ende Holland, maer oock aen sijne Majestept selfs / door de extraordinaris Ambassadeurs van den Alder-Chrystelijckste Coning Monsieur de la Ville aux Cleris, en den Marquis d'Effiat: ende was dese belofte geene belofte van simpele formaliteyt ende schijn / maer soodanigh / die redelijck ende inder daedt raechte de eer ende den welstant van de twee Kroonen.

Ende om dat de selve niet voldaen was / had het sijne Majestept sonder eenige vrucht / meer als een Millioen guldens / en 't leven van thien duysent mannen van sijne goede Onderdanen gekost. Daer door is ook de hoope van de Duytsche Princen ghefrustreert / de partyne tot desperatie gebracht: ende de deur ghevopent van alle de ongelucken / welcke naderhandt in Duytslandt gearriveert zijn. Ende van dese bedroefde infractie van den Alder-Chrystelijckste Coningh in desen deele / is geen eenige reden gegeven / als naer het gemaeckte Accoort / dat dese passagie niet en konde geaccordeert worden / om het quaet dat daer uyt over Vranckrijck soude komen komen / als mede de Spaensche wacker maeckende / welcke doen ter tijdt sterck waren in Henegouwen ende Artoys; ofte door retraicte die de Armée in Vranckrijck soude hebben konnen doen / soo de selve had konnen gerepouseert te worden / ofte eenighe verscheyde andere ongelucken te ontmoeten.

Daer en boven / wanneer by 't fundamenteel Tractaet gemaeckt in den jare sestien hondert en thien, ende geverifieert door het geene de Commercie raechte in de Haven van 't Parlement van Vranckrijck, is expresselijck geconvenieert: dat / hoewel men in eenige gelegen-

heyt

1626. heyt de byteven van repreſalie plaets ſoude konnen geven / nochtans ſouden deſelve niet mogen geexecuteert worden op de goederen ende Koopmanſchappen / welcke in eenighe Havenen van beyde Staten ſouden ghebracht en uytgelaten ſijn ; daer contrary dit artijckel / de Coopmanſchappen vande Onderdanen van zijne Majeſteyt actuelijck aengetaſt waeren ende wierden / niet alleen inde Havenen ende Steden van Vranckrijck, maer ſelfs op haere publijcke marckten ; welcke bryheyt van commertie aen alle menſchen men behoort te geven : ende wanneer haer een publijck pretext en oorſaeck manqueerde om ſoodanighen actie te bedecken / gingen ſy oude verjaerde proceſſen opſoecken / welcke ſy op 't ghenerael vande Engelſche Kooplupden wierpen / om alſoo hare Koopmanſchappen te arreſteren / ende de commertie te interrompereu ; ende alhoewel naer langhe ſollicitatien de hantlichtinge vande voornoemde Coopmanſchappen / viermael publijckelijck aende Ambaſſadeurs van ſijne Majeſteyt by de mondt vande Coninck beloost was : ſoo waren deſelve tot dien tijdt toe tot noch inder daet niet geexecuteert ; een ſaetſie / welcke ſeer hoogh het publijcke geloof ſcheen te quetſen / ende veel klachten veroorſaeckte onder de Onderdanen van zijne Majeſteyt / welcke daer op de hulpe van ſijne protectie verſochten / ende preſſeerden deſelve om haer reparatie van haer ongheljck te doen hebben.

Van gelijcken hadt den Alderchriſtelijckſten Coning niet goet gebonden om de Artículen gemaeckt met die vande Ghereformeerde Religie van ſijn Koninckrijck / en particulierijck met die van Rochelle te voltrecken / welcke ſy conſenteerden ende accepteerden op de inſtantie / mediatie van ſijne Majeſteyt ; welcke deſelve daer in geemployeert hadde / om het reſpect ende de ſatisfactie vande Koninck ſijnen beminden Broeder : ſoo dat ſijne Majeſteyt ſigh ſeer hoogh geengageert vont / niet alleen op het verwachten ende verſoeck vanden geintereſſeerden / maer oock om de opmerckinghe ende het oordeel vande Werelt / om ſijnen voornoemden ſchoon-broeder over de conſervatie van deſe Wzede te impoztuneren.

Waer by noch quam de gedane beloſte / om voor den Koninck van Denemarcken, ende den Graef van Mansvelt te contribueren / van welcke om alle de groote ende ghereitereerde inſtantien / welcke tot dien eynde gedaen waren / men geen volkomen effect hadde konnen obtineren : waer op veel grooter ſchaden ende diſordren gevolght waren / waer voor men anderſins geen oorſaech ſoude hebben gehadt te vreeſen.

Ende alle 't geene voorſz is / behalven de andere dingen waren infractien ende veranderingen van reele beloften ende conventien : ende Tractaten gemaeckt ſonder ſecrete reſervatien ofte formalitepten : ſoo dat zijne Majeſteyt rechtveerdige oorſaeck hadde om miſtrouwen te hebben / datmen eenighe nieuwe ende contrarie deſſeynen by de hant hadde.

Niettemin bevont ſijne Majeſteyt in zijn Coninckljck gemoet / een ſodanige affectie tegens den Coninck ſijnen beminden Broeder / ende nam daer uyt ſoodanig vertrauwen van ſijn rechtveerdigheydt en voorſichtigheyt / dat deſelve altijt wilde hoope / dat hare accoorden en onderlinghe beloften / hier na beter ſouden bewaert / ende onderhouden worden : ende wel rijpelijck conſidererende de rechtveerdige redenen van ſijn Majeſteyt / ende vande tegenwoordighen Staet van Chriſtenheyt / ende boven al van ſijne eygen affairen / ſoude den voornoemden Alderchriſtelijckſten Coninck / alle jalouſien ende misverſtanden in ſijn regardt ter zijden ſtellen / ende voortaen naer de beweginge van ſijn inclinatie / met een reſolute ende vigoureuſe voet gaen / tot voortplantinge vande gemeyne ſaeck : ende gelijck ſeer treffelijck ende wijſſelijck door den Heer Ambaſſadeur geproponeert was / tot conſervatie vande intereſſen en alliantien van beyde Kroonen : Zijnde waerachtigh / ſoo langhe deſe twee Coninckrijcken haer in een goede correſpondentie vereenight ſouden houden / dat haeren grootſten vyandt met alle ſijne conqueſten nopt aen de Monarchie ſoude komen / waer naer hy ſoo ſeer verlanghde : maer ſoo ſy d'een d'ander quamen te verlaeten / dat ſoo die geene die den anderen tot een roof liet, ſyn ſelfs de middelen ſoude benemen, om ſig ſelfs daer naer te konnen conſerveren. 1626.

Tot beſluyt / verklaerde dat de aenkomſte ende comporementen van Moyens de Baſſompierre ſijne Majeſteyt ſeer aenghenaem waren geweeſt / oock was deſelve ſeer begeerich om hem eene ronde ende klare antwoort te geven op de twee poincten by hem gheproponeert : 't eene raeckende de Conſcientie vande Koninginne, en 't ander het beter tractement dat hy verſocht voor de Roomſche Catholijcken van dit Koninckrijck.

Aengaende het eerſte : dan ſijne Alder-Chriſtelijcke Majeſteyt verſeeckeren / dat het Artijckel van het Tractaet in dat regard punctuelijck ſoude ghenbſerveert worden ; ende van ſijn comporement in deſen dele / dat ſigh de Coningh refereerde op het getuychenis van de Coningh ſelf.

Ende aengaende het tweede : dat ſijne Majeſteyt om de liefde en affectie die hy ſijn ſeer beminde Vrouw toedroegh / de voornoemde Roomſche Catholijcken alle faveur ſouden laten geſchieden / die de conſtitutie ende ſecuriteyt van ſijn Staet konden toelaten.

Was getekent Thoſobettos, Segelbewaerder / Marlebach, Groot Treſorier / Mandevile, Preſident vanden Raedt / Buckingham, groot Admirael / Penbroeck, Dorſet, Carlile, Holland, Konwey, Carleton, Kock.

De Engelſche hebbende naderhant deſe Antwoort doen drucken ende ſenden nae diverſche Hoven vande Princen ende Republijcken van Europa / als een Manifeſt van haere klachten teghens Vranckrijck, heeftmen wepnigh daer na geſien de volgende Replijcke / onder den naem vande Mareſchalck de Baſſompierre, geoordeelt door een perſoon geſchreven te zijn / die een volkomen kennisſe had van alle deſe ſaecken.

MYne Heeren, om te antwoorden op het lange ghe-ſchrift dat u ghelieft heeft my te geven, verſoek ick niet meerder tyt, als die uwe patientie my tegenwoordig wil accorderen. Ten is niet dat ick preſumere om pertinentelijck te kunnen repliceren op een voorbedachte diſcours, gecomponeert door ſoo groote ende ſoo ſuffiſante perſoonen, maer wel, om geen drie weecken tyd te employeren als ghy luyden gedaen hebt, welcke ſoo duyr is voor de deſſeynen, ende de tegenwoordige affairen van de Koninck mijnen Meeſter, welcke my voor alle dinghe gerecommandeert heeft een prompte expeditie, op wat faſoen ick deſelve ſoude konnen bekomen. Ende oock om dat ick niet eloquentie genoeg hebbe om te repliceren, als het behoort, op alle de deelen van uwe antwoorde, ſoo ſult ghy myne woorden minder als myn geſchrift gelieven te conſidereren, en te oordeelen dat het wellpreecken van myne profeſſie niet en is, en veel minder van mijne volmaeckheydt ; ſult oock my daer over niet blameren, nadien ick daer van oock geen glorie pretendere.

Ghy hebt wel konnen verſtaen, mijne Heeren, by mijne eerſte propoſitie, dat den Koninck myn Meeſter my gheſonden had aen den Koninck van Groot Bretaignen ſyn Schoonbroeder, om te vernemen, of hy niet geobligeert was by het Contract des Houwelijcx, ghepaſſeert tuſſchen den voornoemden Koninck ende de Coninginne ſyne Suſter, aende obſervantie vande clauſulen ende conditien in het ſelve begrepen ; wat oorſaecken hem hadden konnen moveren om deſelve te violeren ende te verbreecken, ende of hy niet gereſolveert was om de ſelve te repareren ? Ghy hebt my wytloopigh voldaen op mijn eerſte vraghe, door de libere ende vrye toeſtemminge van alle de *Artijckelen, Contracten ende beloften* gepaſſeert tuſſchen haer beyde Majeſteyten : maer ick ben 't niet, ſoo veel aengaet de onderhoudinge van deſelve, en kan my niet genoeg verwonderen, ſoo vryelijck toeſtaende, 't geene daer den Koninck van Groot Bretaignen ſigh aen verbonden heeft, ende daer hy ſoo openbaerlijck tegens gecontravenieert heeft, door 't wech ſenden vande Franſche Domeſtiquen vande Koninginne ſyne Vrouw, ende het aen-

1626. ſtellen van nieuwe *Engelſche* ende *Proteſtante* Officieren by haer perſoon, tegens het gheene formeelijck begrepen is in haer Houwelijcks-Contract: ende om deſe actie te verbloemen, ſpreeckt men nu van de voornoemde Franſchen: als van *delinquanten* ende *boosdaders*, *accuſeeren de ſelve van quade comportementen*, *eneyndelijcke fauten*, *quade menées ende converſatien*.

Mijn Heeren, den Coning (mijn Meeſter) heeft my niet particulierlijck gelaſt, om de actien van de *ghecaſſeerde Franſche Domeſtijcken* voor den Coning ſijn ſchoon-Broeder te juſtificeeren: ſy hebben mede niet verſocht om het ſelve te doen, ende ick heb my daer oock niet mede willen belaſten: want den Coningh is wel te vreden van haeren dienſt, ſy zijn ſelfs voldaen van haere goede comportementen, ende de Wereldt die haere deughd en merite wel kent, blameert veel minder haere actien, als de geene die ghy-lieden tegens haer gedaen hebt. Maer nadien dit geſchrift (dat nu geleſen is) veel meer gelijckt een *diffamatoir* libel, als een antwoordt op mijne Propoſitie, ſoo bevinde ick my geobligeert om te antwoorden voor een Natie, aen de welcke ick mijn fortuyn ende leven opgeoffert hebbe, ende alwaer ick met de principaelſte bedieninghen vereert ben; aengaende mijne Bloedt-vrienden, welcke bedienden die van het Huys van de Koninginne van Groot Brittangien, voor de particuliere vrienden, die ick aldaer hebbe, ende eyndelijck voor de reputatie van de *Prieſters*, aen de welcke (om dat ſy voor ons by Godt interdiceeren) wy wederom geobligeert zijn, om de ſelve voor de menſchen te verantwoorden.

Ick bevinde, mijn Heeren, dat ghy veel miſdaden en accuſatien proponeert, ende dat ghy niet en bewijſt: dat ghy ſpreeckt teghens een quantiteyt van perſoonen, ende dat ghy niet meer als drie particulariſeert: en ick ben gewoon het ſimpele woordt van die geene te gelooven, die my van andere goet ſpreken, ende geen geloof te geven op den Eedt, ſelfs van die gheene, die my daer van quaet ſpreken, ſoo ſy het niet verifieeren.

Dit zijn alle te ſamen generale fauten die de perſoonen niet ſpecificeeren, die de aenklaeghers niet konnen waer maecken, die de geaccuſeerden niet avoueeren, welcke bequaem zijn tot injurien, maer onbequaem om te overwinnen: oock ſoude die ſoorte van aenbrenginge in het gerechte niet aengenomen worden; want men moet legghen: waer, wanneer, hoedanigh, wat ſaecken, ende wat perſoonen de ſelve Gecommitteert hebben, anderſints worden de accuſatien voor frivool, ende de aenklaghers voor impertinent gehouden: men moet oock ſien of de fauten over een komen met de perſoonen, ende of deſelve daer van lichtelijck ſouden konnen geconvinceert worden. Men accuſeert hier de Dames diemen gerenvoyeert heeft niet van haer in haer eer te hebben vergrepen, de Prieſters van *Debauche*, de Domeſtijcken van verraet ofte van rooverye: Waer mede dan met *Practijcken*, *Briguen*, *Brevilleryen*, van te hebben *ghetroubleert de affairen van het Rijck*, het Domeſtijcke Gouvernement van het Huys van de Coningh ende Coninginne, ende de geheyligde vereeninge van hare Majeſteyten: Oordeelt nu ſelfs, Mijn Heeren, wat apparentie is daer van? hondert, ofte hondert en twintigh Franſchen, ſoo Mannen als Vrouwen, Geeſtelijcke als Wereldtlijcke, hebben gebrigeert om de ſaken van ſoodanigen Koningrijck te troubleeren! maer voor wien, tot wat deſſeyn, wat profijt konde daer van komen? wat middelen hebben ſy gebruyckt om daer toe te komen, ende met wat macht te executeeren? want ghy en ghelooft niet, Mijn Heeren, dat het ſoude hebben konnen gedaen worden door ordre ofte participatie vanden Coningh mijnen Meeſter; de ordinaris integriteyt van ſyne actien behoort u de ſuſpitie te benemen, hy heeft deſe laetſte alliantie niet ghemaeckt om u te bedriegen, ende onder dit pretext ſyne Domeſtiquen aen te leyden, om aldaer te caballeren, oock ſoo heeft ſigh niets geopenbaert, 't welck eenigh teycken van hare practycken heeft gegeven, geen gevangen van den Staet heeft deſelve geaccuſeert, geene Provintie ofte Stadt is ghe-revolteert, ende daer heeft ſigh geen oproer gheopenbaert, maer ſy hebben, ſoo als ghy luyden ſeght: het Domeſtique Gouvernement van het Huys van haere Majeſteyten getroubleert: Daer op antwoord' ick, dat tet geen apparentie heeft; wat aengaet het Huys vanden Koninck: ende bekenne wat aengaet dat vande Koninginne, dat ſy aldaer eenige onruſte gecauſeert hebben, om datſe een jaer lanck de plaetſe vande proteſtante *Engelſche* hebben gheoccupeert, welcke men aldaer wilde employeren. 1626.

Ick ſal maer een woort ſpreecken tot faveur van de Geeſtelijckheyt, welcke vande ſuyte ſyn geweeſt vande Coninginne van Groot Brittaignen, dat alhoewel de qualiteyt die ſy hebben, haer by de Engelſchen odieux maeckt, ſoo hebben ſy nochtans haer met ſoodanighen modeſtie ende diſcretie ghecomporteert, dat ſy noyt eenige quade rencontre hebben gehadt, dat ſy ſich ſoodanich in haer devoir hebben ghehouden, datter niet een eenige klachte is geweeſt; ende ſonder haer eens te moeyen om de Catholijcke Engelſchen te animeren, die ſy weynigh frequenteerden, ende niet en verſtonden, nochte de Proteſtanten te intinideren, met dewelcke ſy geen ghemeynſchap hielden, hebben ſy haer geheelijck in haer vocatie geoccupeert.

Men accuſeert van gelijcken de voornoemde Domeſtiquen, dat ſy hare namen aen anderen hebben ghegeven om huyſen op het Landt te houden, alwaer men de *Miſſe* dede, ende ongeoorloofde Vergaderinge hielde, ghelijck als of haere protectie vrye plaetſen ſouden kunnen gheven in een Coninckrijck, alwaer de qualiteyt van een extraordinaris Ambaſſadeur, welcke in die tijdt aldaer reſideerde, niet heeft kunnen beletten dat men met alle onrechtveerdigheyt, en teghens het recht der volckeren *in zijn eyghen Huys de Prieſters heeft gevangen genomen*.

Ick ſal niet antwoorden op alle de dingen diemen de voornoemde Domeſtijcken opleyt datſe ghedaen ſouden hebben, *om de affectie, die de Koninginne beboorde te dragen aenden Koninck haren man te alieneren*, niet anders als offe luyden waren van quade *brigues ende menues*, *erch ende bequaem om een ſtaet te ſubverteren*; ghelijck als men deſelve afbeelt; het is beſwaerlijck te ghelooven, dat ſoo habile perſoonen niet ſouden geconſidereert hebben, dat inde goede intelligentie van hare Majeſteyten, hare welvaert ruſte ende maintenue beſtont; ende in der ſelver quade meſnage, haer ſeecker verderf en ruyne.

Maer ick ben ten hoogſten geobligeert door de particuliere ordre die ick heb vande Coninck, ende om datter raeckt de Coninginne ſyne Suſter, om te repliceren tegens het geruchte datmen over al heeft uytgeſtrooyt, ende waerom ghy nu het principaelſte motyf ende fondement maeckt, van het verſenden vande Domeſtiquen, *datmen de voornoemde Koninginne gheleyt hadde door een langen omweech dwers door een parck in proceſſe om haer ghebeden ende devotie by een Galgh aen een groten weeh te doen*; 't welck ſoo ghy ſeght, een groot ſchandael ende beſpottinghe voor de Coninginne gecauſeert heeft.

Ick weet voorſeecker, Myn Heeren, dat ghy ſelf niet en gelooft, 't geene ghy publiceert, om aen anderen te doen gelooven, ende datmen meer als ſes weecken geweeſt is, naer dat de Coninginne haer Iubile ghedaen heeft, ſonder haer eenichſints te verroeren: maer ghelijck van die geene, welcke men condemneren wil, alle hare actien miſdaden ſijn, ſoo heeft men oock in het verſenden vande voornoemde Domeſtiquen, deſelve eenige nieuwe beſchuldinge op willen legghen, om een gheweſene ſaeck te juſtificeren, welcke met recht niet en kan geapprobeert worden; ende men heeft dit buyten alle apparentie ende verificatie gaen inventeren ende voorſtellen.

De Coninginne van groot Bretaignen heeft door permiſſie van de Coning haer Man geobtineert het Jubile in de Capelle van de Vaders van het *Oratorium* tot *St. James*, met de behoorlijcke devotie voor ſoo grooten, welgebooren, ende yverighe Princeſſe in hare Religie, als ſy is, welcke devotien getermineert wierden met de *Veſpers van den dagh*: ende weynigh tijdt daer naer, nae dat de hitte van de Son wat ghepaſſeert was, is ſy gaen wandelen in het Parck van *St. James*, ende van daer na

't Hof-

1626. 't *Heyparck*, welck dicht daer by is, ghelijck sy op andere tijden gewoon was te doen, en menichmael in de Compagnye vanden Koninck haren man; maer dat deselve aldaer in processie is geweest, datmen aldaer eenige publijcke ofte particuliere, luyde ofte stille gebeden heeft ghedaen, datmen op *vijftigh treden* de Galgh ghenadert heeft, dat men *op de knyen* heeft geseten, ofte *Paternosters* in de hant gehouden, dat heeft de medisantie selfs haer niet willen imputeren; maer gelijck ghy seght, sy hebben *stilswijgende Godt gebeden.*

Ick ben voorwaer seer blyde, mijn Heeren, dat ghy niets konnende vinden om hare actien te blameren, dat ghy als dan hare secreetste ghedachten accuseert; ende om teghens uwe beloften de Domestijcken vande Koninginne te verdrijven, soo neemt ghy dit nobele subject dat ghy denckt, *dat sy op Godt gedacht hebben in 't gesicht van de Galgh.*

Men seyt datmen aldaer misdadigers ende schelmen gehangen heeft, ick bekent; maer dat sy Godt voor deselve gebeden hebben, ontken ick; ende of sy 't gedaen hadden, sy hadden wel ghedaen: Ende wat booswicht datter oyt geexecuteert is, de selve is wel ter dood ghecondemneert, maer noyt totte verdoemeniss; ende men heeft noyt verboden, om God voor den selven te bidden. Ghy seght my datmen daer mede *de memorie van de Koninghen blammeert die de selve hebben doen sterven.* Ick prijse de Justitie van die Coningen, ende ick bidt den Coninck der Coningen, dat hy doch te vreden wil syn met de eenige sententie vande lichamelijcke doodt, ende dat hy door onse ghebeden ende intercessien (soo deselve suffisant genoegh syn) syne genade aen haer zielen wil bewijsen, over dewelcke de Justitie, nochte de genade vande Coninghen van dese werelt geen macht en hebben. Tot besluyt: ick negeere formelijck dat dese actie begaen is, ende ick presenteer my met eenen te bewijsen, datmen soude seer wel ghedaen hebben om 't selve te committeren.

Siet daer, Mijn Heeren, 't geen ick heb te antwoorden op dit particulier subject, ende op alle de ghenerale accusatien die ghy soo breet ende welspreeckent by uw gheschrift gededuceert hebt, 't welck maer drie personen particulariseert: namentlijck den Heer *Bisschop de Mande*, *Monsieur de Blainville*, ende den Heere Grave van *Tillieres.*

Wat aengaet den eersten, die heeft den Coninck mynen meester voor guarant van 't gheen hy ghedaen heeft; want hy heeft gheageert door sijne ordre, ende op syn goetvinden, syne gepasseerde ende tegenwoordige actien justificeren hem, ende het eyghen getuygenis vande Coninck van Groot Brittannien absolveert hem van 't geene, daer mede ghy hem beschuldight. Want syne Majesteyt heeft gheschreven aende Koninginne moeder weynigh dagen te vooren, dat de Domestiquen wegh gesonden wierden, dat *Monsieur de Mande* hem seer wel ghedient hadt in eenige particuliere saecke van 't Parlement: waer over hy syn Schoon-moeder de Koninginne seer bedanckte, die den selven gheordonneert hadde; ende dat hy den voornoemden Bisschop bedanckte, die sigh soo weerdichlijck geacquireert had: soo dat hy wel verseeckert behoort te syn, naedien hy twee Coninghen heeft die syne protectie aennemen; ende merckt wat Coningen: deselve die hem accuseert, ende die hem kan comdemneren ende straffen.

Monsieur de Blainville, quam daer naer als extraordinaris Ambassadeur vande Coninck mijnen Meester, ende niet vande Domestiquen vande Koninginne syn Suster: voor den welcken ick tegenwoordich sal antwoorden; maer om dat het van mijn commissie niet en is, sal ick u alleen dit eene woort seggen: dat hy my, ende alle de geene die hem kennen, wel bedrogen soude hebben: dat soo wanneer ghy hem eenige van syne actien ghereprocheert hadt, hy u niet soo ampel ende suffisantelijck geantwoort soude hebben, dat ick daer niet soude hebben konnen by doen; ende 't geene my doet twijffelen, dat u geen satisfactie ghegeven heeft, de oorsaeck is om dat hy in goede intelligentie met uw synde, vertrocken is.

Resteert noch den Heere Grave de *Tillieres* te justificeren, ende het verdriet my seer dat my de spraeck failleert tot defensie van mijn Schoonbroeder, ende niet hebbende te segghen: voor syn onschult ben ick ghedwonghen om zijne misdaedt te avoueren. Iae mijn Heeren, hy is schuldigh door syne eygene confessie ende de mijne, van 't gheene daer hy mede gheaccuseert wort: Hy heeft versocht een sleutel om de deur van het parck te openen, alwaer de Coninginne sijn Maistresse wilde gaen wandelen, als sy gewoon was te doen. En op dat ghy sien meught, dat hy niet alleen te vreden is om syne faute te bekennen, maer om deselve te straffen *condemneert hy sich selfs uyt een goet hart, om syne charge te verliesen, ende om noyt weder in Engelant te komen.* 1626.

Dit ist, Mijn Heeren, daer toe ick dacht geobligeert te syn om te antwoorden, soo in 't ghenerael voor de voornoemde Domestijcken, als voor de particulieren, tegens de resolutie die ick ghenomen had, om niet eens daer van te spreecken; maer ick ben gheforceert geweest door de animositeyt die ghy noch teghens haer conserveert, in 't defameren vande selve, door uwe geschriften, nadien ghy deselve sodanig getracteert hebt, dat uwe gramschap nu t'eenemael behoort versadicht te syn: want soose u hadden gheoffenseert; ghy had u selven daer van genoechsaem gherevengeert, soo sy haer hadden qualijck ghedragen, ghy hadt haer haere bedieningen afgenoomen: soo haere teghenwoordigheyt uw mishaeghde, ghy hebt deselve wegh gesonden. Waer toe deselve noch meer te vervolgen; niet anders als om te toonen dat ghy een actie gedaen hebt *sonder eenighe reden*, ende dat gy daer naer eenige reden soeckt, om uwe actie te justificeren.

Ghy seght daer naer dat ghy deselve op haer vertreck magnifijckelijck ghetracteert hebt, het welck een groot verschil in uwe resolutien toont; want soo de selve Domestijcken onschuldigh waeren, waerom deselve verjaeght? waeren sy schuldigh, waerom deselve wederom gheson den met presenten? waerom quam de Coninck haer selver adieu seggen, ende in het wederom keeren deselve te water ende te Lande te defrayeren? Ghelooft my, Mijn Heeren, soo hare wechsendinghe haer accuseert, de forme absolveert haer weer: want soo sy soo boos en onwaert waeren om den Hemel aen te schouwen ofte de aerde te betreden, als ghyse afschildert, waerom hebt ghy deselve aenden Coninck mijnen Meester, met hare publijcke misdaden niet gesonden? Ghy kont wel gelooven dat hy deselve niet soude gemainteneert hebben, soo sy schuldigh hadden geweest, nadien hy my niet alleenlijck geordonneert heeft om voor deselve te spreecken, welcke hy onschuldich kent: ende soo hy vernomen had dat sy niet fidel waren gheweest, sy souden sonder straffe selfs aenden lijve niet gepasseert hebben.

Wie heeft u belet om het quaet voor te komen, ende het selve tot sulckenextremiteyt te laten opwassen, als ghy 't selve afgebeelt hebt? Waerom hebt ghy den eersten, tweeden, ofte derden delinquant niet gestraft ofte overghesonden? ofte waerom hebt ghy niet by tijdts den Coninck mijn Meester, ofte de Coninginne zijn Moeder geadverteert, om daer in te versien? Ghy hebt in dit proces met de executie begost, ende mette informatie gheeyndicht. Welcke den *Milord Carleton* ons heeft komen doen, naer het wech senden vande Fransche Officieren: ende den Coninck mijnen Meester heeft wel spoediger ende eer gheweten, dat sy ghelicentieert ende gherenvoyeert waeren in Vranckrijck, dan hy ghedacht soude hebben datse ghefailleert hadden.

Ghy antwoort daer op door u gheschrift, dat den Coninck van Groot Brittannien al eenighe maenden te vooren belast hadde aenden Hertogh van Buckingham; om door Hollandt naer Vranckrijck te gaen, ende zyn klachte te doen, ende dat den Coninck mijn Meester hem hadde doen weten, dat hy niet en begeerde dat hy dese reyse dede: welck den Heere Hartogh obligeerde, om den Heer Clercq aen de Koninginne Moeder te senden, om deselve de comportementen vande voornoemde Domestijcken bekent te maecken. Hier op antwoorden ick, Mijn Heeren, dat den Coninck van

Groot

1626. Groot Brittannien, eene seer slechte ende verachtelijcke conditie aen soo groote personagien ghegeven hadt, van dewelcke hy soo veel werckx maeckt; ende dat den Heere Hartogh hem wel vernedert had, hebbende gerefuseert de eere van het Houwelijck vande Coninginne te procureren, om dit employ aen te nemen, om te komen klagen tegens eenige van der selver Officieren; maer dat den Coninck mijn Meester hem veel eer aenghedaen hadt, om hem van dese moeyte te bevrijden, om alsoo wijselijck syne reyse af te breecken, welcke den Heere Clercq beter paste: welcke de Coninginne Moeder alleen bekent maeckte, dat de Coninginne haere dochter somwijlen eenige kleyne koelte aen den Coninck haren man toonde, waer van hy de oorsaeck niet konde begrijpen, soo hy deselve niet toeschreef aende Fransche Domestijcquen, welcke ontrent haer persoon waren; waer op de Coninginne moeder hebbende geschreven aende Koninginne hare Dochter, de remedie was soo prompt, dat weynigh daghen voor het afwijsen van de voornoemde Officieren, is den Heere Montagu tot *Nantes* gekomen om sigh te verblijden uyt den naem ende van wegens den Coninck ende Coninginne syne Moeder, over de goede intelligentie, welcke daer was tusschen haere Majesteyten, ende over het contentement dat den Coninck van Groot Brittannien had over de comportementen van de Coninginne zyn Vrouw.

Maer alle 't geene dat ghy gheseyt hebt, ende alle het geene ick u kom te antwoorden op dit subject, en doet niet ofte seer weynigh tot de teghenwoordige affairen; Ick vrage u maer of ghy niet *punctuelijck wilt observeren, het geene ghy belooft, gheschreven ende ghesworen hebt aende Koninck mijnen Meester?* ende ghy seght my dat sijne Domestijcken haer qualijck ghedragen hebben. Ick verklaer uw mijne Heeren, op dat ick u obligere om my pertinentelijck te antwoorden, sonder den gront ofte de waerheyt van dese saeck meer te penetreren, dat soo alle de voornoemde Domestijcken hebben gefailleert ('t geen den Coninck mijn Meester niet en ghelooft) ende dat ghy deselve gecasseert hebt, dat hy 't approbere, so een gedeelte sich qualijck ghedragen heeft, ende dat ghy de straffe over alle hebt doen gaen, dat hy het consentere; ende soo sigh niemant qualijck ghedragen heeft, maer dat haer ghesicht u mishaeght heeft, ende dat ghy haer op u humeur ende fantasie wegh gesonden hebt, dat hy het verdrage. Maer het sy capricie, equiteyt ofte rigeur van justitie, die u tot dese excessen geleyt hebben, zijt gy daerom bevrijt van uwe beloften aende Koninck mijn Meester? hebt ghy u ingebeelt, dat wanneer 't uw in 't sin soude komen, om de Domestijcken vande Coninginne sijn Suster te verjaeghen, dat hy deselve niet soude herstellen, of anderen in hare plaetsen; ende dat ghy by haer sout stellen van een differente Natie ende Religie, latende deselve alsoo sonder troost by luyden die sy niet kent nochte verstaet; sonder Geestelijcke, nochte Officieren, tot apparent perijckel van haer leven ende Saligheydt? voorwaer 't is een ghewelt het welcke quetst de reputatie van uwe Majesteyt, ende de ghenereusiteyt vande mijne, soo hy 't niet en belet. Ende gedenckt niet, Mijn Heeren, dat hy sulcken versmaetheyt sal lijden, en soo hy tot nu toe alle middelen ghesocht heeft om daer in te voldoen, in 't conserveren vande intelligentie, behoorlijcke ende nootwendighe correspondentie tusschen soo nae geallieerde Princen, en twijffel niet dat hy oock daer naer alle moghelijcke middelen sal soecken om dese injurie te repousseren: syn eer is hem al te kostelijk, de Coninginne syn Suster is hem al te hooch gerecommandeert, ende sodanighen affront is voor hem al te sensibel. Hy sal ordre stellen dat syne reputatie niet geengageert sal blijven; hy is soo rechtvaerdigh dat hy niet en begeert 't gheen hem niet toe en komt; maer hy is oock soo genereux, dat hy het zyne wel kan bewaeren, te hebben 't geene hem toebehoort, ende te doen observeren 't geene men hem belooft heeft.

't Geene ick u gheseyt heb, mijn Heeren, is door de kennisse die ick heb van het humeur ende het ressentiment vande Coninck mijn Meester, ende niet dat hy gelast heeft, om eenige violente saecke van zynent wegen te verklaren; maer ter contrarie om alle wegen van vriendelijckheydt ende courtoisie te soecken, om den Coninck zijn Schoonbroeder tot consideratie te brengen van 't geen hy is, ende van 't geene dat den selven is, ende van 't geene hy hem gedaen heeft; ende ick en twijffele gheensints dat uwe Majesteyt niet by sigh selfs overleyt het geene hy gecommitteert heeft door een te seer *gheprecipiteerde violentie*, ende dat hy 't selve niet met rijpe deliberatie wederom herstelle. Dat hy niet sorghen sal om zijn parole ende trouwe te conserveren, door dewelcke de Coninghen regeeren, ende dat hy deselve niet sal violeren aen soodanighen Coninck zijnen vrient, sijn gheallieerde ende syn Schoonbroeder. 1626.

't Is nu wel tijdt dat ick voortgae tot de andere artijckelen, ende om niet langer uwe patientie ende attentie te abuseren, in de refutatie van de calomnien in u gheschrift gheinsereert, tegens de Fransche Domestijcken vande Coninginne. Ick antwoorde op 't gheene ghy seght, nopende de immuniteyten die gy belooft, ende soo qualijck gheobserveert hebt aen de Catholijcke Engelschen.

Mijn Heeren, wanneer den Koninck mijn Meester het versoeck vande Coninck van Groot Brittannien over het Houwelijck vande Coninginne syn Suster ontfanghen ende gheagreert heeft, is veraccordeert by twee principale redenen, d'eene om door den bant van een soo groote en beroemde alliantie, een volmaeckter *Unie* tusschen dese twee Kroonen te maecken: d'ander om voor de Catholijcken van Engelant eenighe liberteyt voor de exercitie van haere Religie te procureren, ofte ten minsten verseeckeringhe dat sy in haere persoonen niet souden gheinquieteert worden, om bekent te syn dat sy daer van professie deden, ende de conditien wierden ghearresteert in het contracteren van het voornoemde Houwelijck in soodanighe termen: *dat zy den Staet van Enghelandt niet konden questen*; daer in verschillende van die gheene die te vooren waren geconcerneert ende geconsenteert op de propositie van het Houwelijck van den voornoemden Koninck met de Infante van Spangien: welcke naderhandt om andere interesten afgebroocken was; welcke conditien ghy naderhandt so opentlijck hebt gevioleert, dat het schijnt dat dit Houwelijck maer gemaeckt is, om de arme Catholijcken onder veel rigoureuser ende seveerder Wetten te brenghen: want men heeft een Declaratie tegens haer gepubliceert, door de welcke de persecutien (hier vooren geordonneert) wierden herstelt, (uytgenomen de doodt van de Priesters ende Wereldtschen.)

Men heeft hare Goederen geconfisqueert, hare persoonen gevangen genomen, ende de vervolgers ende informeerders in haer vigeur gestelt: alle welcke contraventien ghy met vijf redenen wilt vercieren, welcke (om de waerheydt te segghen) alle van redenen vervreemt zijn.

In de eerste plaets negeert ghy, dat dese immuniteyten by gheen Artijckel van het Houwelijcks-Tractaet belooft zijn, als ofte men u hadden willen probeeren dat het alsoo waer. Ick verklare u Mijn Heeren, dat ick het soo wel negeer als ghy; want het Tractaet en spreeckter gantsch niet van: maer ick sal u thoonen, dat het belooft is in een *authentijcke Acte*, geteyckent by *Coningh Jacob* Hooghloffelijcker memorie, den *twaelfden* December *seshien hondert vier en twintigh*. *Dat alle sijne Roomsche Catholijcke Onderdanen voortaen meerder vryheydt ende goet Tractement souden genieten, als sy souden hebben gedaen* uyt krachte van eenighe Artijckelen, gheaccordeert by het Houwelijcks-Tractaet, ghemaeckt met de *Infante van Spangien*, ende dat tot dat effect hy niet en wilde, dat sijne Roomsche Catholijcke Onderdanen in hare persoonen ofte goederen gheinquieteert wierden, nochte dat de selve afgetrocken souden worden, door eenighen Eedt contrary hare Religie, ende dat dese Declaratie den selven dach wierde gheconfirmeert door den Doorluchtighen Prince sijnen Soon, welcke naderhandt aen de Kroon zijnde gekomen, een

Acte

1626. acte van de selve confirmatie heeft gegeven den 18. July 1625.

Ten tweeden seght ghy, dat wy een gheschrift apart hebben ghegheven, 't welck houdt: dat de *verbreeckinghe van dese belofte, het Tractaet niet en sonde verbreecken, ende dat onse principaelste Ministers van den Staet van Vranckrijck oock belooft ende verklaert hebben, dat het een Tractaet van Staet was, en niet van Religie.*

Myn Heeren, ick verseecker u datter noyt eenigh gheschrift ghegheven is op dit subject, dat ghy my niet en sult konnen toonen, of ick sal bewijsen dat het valsch is, ende datmen de Ministers van Staet ten onrechte beschuldicht, dat sy eenighe diergelijcke saeck hebben belooft; want sy hebben de selve noyt gheschreven, gheaccordeert nochte verklaert: soo ghy eenighe Acte van haer gheteyckent hebt, toont de selve, ick heb last van den Koninck om de selve punctuelijck te observeren; so ghy my segt dat sy het u alleen met woorden belooft hebben: daer op antwoorde ick, dat ick de Heeren Ambassadeurs te veel estimere, welcke het Houwelijck getracteert hebben, om te ghelooven dat sy een gheschrift souden hebben ghegheven, ende maer woorden wederom ontfanghen. Ende ick heb expresse last om te seggen, dat den Koninck mijnen Meester ende zijne Ministers formelijck negeren, dat sy eenige gegeven hebben, ende dat sy niets sonder consideratie en ter vlucht belooven maer 't geen dat sy eens hebben belooft, dat sy 't selve exactelijck observeren, en sullen aen al de Werelt bekent maecken, dat het een rechte calomnie ende bedrogh is: te seghen dat sy de acten noopende de Religie aenghenomen hebben, als eene puyre formaliteyt om de Catholijcken ende den Paus te contenteren, want dat is noyt gheageert gheweest: sy hebbender noyt van gheseproocken, sy hebbender noyt aen gedacht.

Ghy allegeert volghens de clausule begrepen in de acte, dat de Catholijcke Enghelschen de liberteyt welcke haer gheaccordeert was modestelijck souden ghebruycken, ende de gehoorsaemheyt als goede Onderdanen, aen haren Koninck toonen. Ick vraegh u, mijn Heeren, waer in sy gecontravenieert hebben? wat disordre sy ghecommitteert hebben? wat *Rebellie* sy ghetenteert hebben? hebben wy u oorsaeck ghegeven om haer qualijck te tracteren? tot nu toe isser noch geen apparentie. Oock seght gy, prijsende de goetheyt, ende clementie van uwen Coninck, dat hy geen nieuwe wetten teghens de selve gemaeckt heeft, ende dat hy niet een droppel Catholijck bloet gestort heeft, sints dat hy tot de Kroon gekomen is.

Voorwaer, mijn Heeren, hy behoeft geen nieuwe wetten te maecken, om de Catholijcken qualijck te tracteeren, nademael ghy soo oude rigoureuse hebt: dat ghy door deselve alle soorten van wreetheden tegen die persoonen kont exerceren, die ghy soo elendigh maeckt, dat haer leven haer tot een last is, ende veele van haer kryghen de doodt tot een recompense die ghy haer voorstelt tot een straffe. Oock heeft den Coninck mijnen Meester, welcke ghesocht heeft om de conditie vande voornoemde Catholijcken beter te maecken, door het Houwelijck vande Coninginne syne Suster, niet alleen ghepretendeert om het vast stellen van nieuwe wetten tegens deselve te beletten: maer om de oude te aboleren, ofte ten minsten om haer rigeur te modereren.

Ende wat aengaet de klachten die den Heer Bisschop de *Mande* met groote yver ghedaen heeft over de vervolginge diemen doenmaels dede teghens de *Catholijcke Engelschen*, hy heeft reden gehadt om te segghen datmen de *woorden, beloften ende Authentijcke Acten aende Coninck mijnen Meester door den uwen gegeven, contravenieerde, welcke niet minder syne trouwe engageeren, als een Houwelijcx Contract*, ende soo dat het quaedt bloet ghemaeckt heeft soo ghy seght, teghens den Coninck ende Coninginne sijn Vrouw; 't is hy, welcke syne woorden niet gehouden heeft, ende niet die geene, welcke haer met reden over dat manquement beklaghen, welcke men de oorsaeck ende de faute mach wijten.

Aengaende de reden die ghy seght te hebben, om in *'t toekomende meerder sinceriteyt in het houden van eenighe beloftе vanden Koninck mijn Meester, te versoecken.* Ick antwoorde u dat ick my seer beklage, over mijn onwetentheyt, of over uwe obscuriteyt, welcke my niet kan doen begrijpen van wat belofte ghy my teghenwoordigh spreeckt. 1626.

Ghy zijt het, mijn Heeren, die in alles *ghemanqueert* hebt van 't geene gy belooft hebt, ende waer over wy u beklagen: Wy hebben uwe beloften ontfangen, ende wy hebben u d'onse gegeven, ende soo ghy ons eenighe kont toonen, soo verseeckeren wy u dat wy deselve onverbreeckelijck sullen observeren.

'tIs nu tijt mijn Heeren, dat ick mijn Commissie overtrede, ende dat, ick (alleen last hebbende om te klagen over de overlasten die gy ons gedaen hebt, over het mancqueren van uwe beloften, ende over de Contraventien van uwe Tractaten, waerom ick gekomen ben om reparatie te verseecken) nu wort gedwongen om de oprechtigheyt vanden Coninck mijnen Meester te defenderen, welcke valschelijck gheaccuseert, wort van syn trouwe gevioleert, ende van syn woort aenden Koninck van groot Brittannien gemanqueert te hebben. Mijn Heeren, ick beken u sincerelijck dat ghy my verrast hebt, ende noyt gedacht hebbende, dat men my van die sijde aengetast soude hebben: So had ick my niet gepreparеert om my daer tegens te defenderen. Oock is het niet noodigh, naedien u eygen geschrift my van suffisante wapenen tot dit effect genoegsaem voorsiet; dat om de bloote contradictien die daer in syn, ende de simpele ende puyre narree die ick u doen sal van 't geene gepasseert is, sal de reputatie vanden Coninck mijnen Meester soo suyver ende klaer in uwe gedachten prenten, ghelijck sy alreets is inde opinie ende d'estime van alle de rest der menschen.

Na dat het houwelijck Tractaet met *d'Infante* van Spangien gebroocken was, ende dat den overleden Koninck *Iacob* hoochloffelicker memorie, zijne ghedachten na Vranckrijck hadde ghekeert, om den Doorluchtighsten Prince zijne Soon met *Madame*, Suster van den Koninck te trouwen, heeft hy den Heere Grave van *Hollandt* derwaerts ghesonden, omd'eerste fondamenten van zijn dessеyn te legghen: welcke eene corresponderende dispositie aende zijde van den Koninck gevonden hebbende, wiert hem by ghevoecht den Heere Grave van *Carlile*: om te komen in qualiteyt als extraordinaris Ambassadeur tot *Compaignie*, om zijnen Majesteyt te proponeren het Houwelick van *Madame* met de Heere Prince *van Wallis*, ende met eenen een *offensive ende defensive Ligue* tusschen dese twee Koningen. Waer op haer geantwoort wiert: dat den Koninck behoudens zijne waerdicheyt, dese twee geconjungeerde propositien niet konde hooren, maer soo sy de selve wilden *separeren* ende distinctelick tracteren, dat hy te vreden was, om beyde d'eene na d'ander aen te hooren, ende daer soodanigen consideratie op nemen, die hy voor haer gemeyn Interest nodich soude oordeelen. Tot daer en toe heeft den Koninck myn meester sich niet geengageert tot eenigh Tractaet, hy heeft niet anders belooft als te *denhooren, ende hooren*, is niet te *beloven* nochte te *resolveren*. Ghy seght, datter expresselick *belooft* wiert, dat terstont naer dat de *Artyckelen van het Huwelyck sonden ghetesolveert zijn, men alsdan over die van de Ligue sonde tracteren.* Soo heeftmen oock gedaen; maer *beloven om te tracteren, is niet te sluyten, ende een Tractaet niet te sluyten, is niet aen zijn trouwe te manqueren*, 't is maer van *wille* te manqueren om daer toe te resolveren. Het stont aen u om de t'samenspraeck over dit Huwelick niet te vervolgen, wanneermen u seyde datmen de propositien daer van niet konde hooren, soose niet ghesepareert waren van die van de *offensive ende defensive Ligue*, die ghy beschrijft. Het stont oock aen u om het contract niet te teyckenen, als men u opentlick had geantwoort: datmen in de voornoemde *Ligue* niet konde treden; daer was niet dat u dwongh om te voltrecken en te termineren, ghy waerter noch soo verre niet in gheengageert; maer gy vont de redenen goet welcke ons moveerde om de selve niet te sluyten: Ghy begreept heel wel de inconvenienten die daer uyt konden ontstaen, ende wy deden u klaerlick ghenoech verstaen, siende dat u dessеyn was om ons in den oorlogh teghens

den

1626. den Koninck van Spangien te engageren, dat wy gene *Alliantie wilden* koopen voor den *prijs van een oorloch*, ende een *ſchoonbroeder* te verlieſen om wederom een ander te winnen: Ghy ſeght by u gheſchrift, datmen u *beloofft* heeft om de voornoemde *Ligue in effect* te obſerveren hoewel *niet gheteyckent*, ende dat deſe belofte *ſolemnelick* ghedaen wiert door den *Koninck, aſſiſteert van de Coninginnen, Princen ende Princeſſen van den bloede ende d'Officiers van zijn Croon.* Mijn Heeren, die u ſulcx hebben doen geloven, hebben u bedroghen; want deſe formaliteyt is noyt geobſerveert geweeſt.

Naderhandt wiert beſlooten op d'Inſtantie van uwe Ambaſſadeurs, datmen een *corps* van Infanterye ende Cavallerye onder het beleyt van de Graef van *Mansvelt* ſoude ſenden, om de Palts te recouvreren, maer daer wiert niet gereſolveert dat ſy *door Vranckrijck ſouden paſſeren*; ende wanneer op d'Inſtantie van de voornoemde Graef ende op de recommandatie van de Coningh van groot Brittanien, den Coninck, mijn Meeſter, intentie hadde om aende Engelſche troupen, drie mijlen paſſagie door Vranckrijck te gheven, dat en was niet door Tractaet met den Coninck van Groot Brittannien, maer alleen door conceſſie aende voornoemde Grave van *Mansvelt*. Het en volght niet, dat het refuys, 't welck naderhant ghedaen wiert om de voornoemde paſſagie te octroyeren een oorſaeck geweeſt is, van de diſſipatie vande voornoemde Armée, want den Coninck, mijn Meeſter, hebbende wijſſelijck gheconſidereert de Inconvenientien die daer uyt konden ontſtaen, op d'inſtantien vanden Coninck van Spangien, ende de proteſtatien die ſy hem liet doen: van *ſyne vyanden tot in Vranckrijck aen te taſten ende te vervolgen, ſoo ſyne Majeſteyt deſelve daer liet inkomen ende door paſſeren*; heeft hy geſonden om ſyne intentien aende Grave van *Manſvelt* te doen verſtaen, meer als ſes weecken te vooren eer de voornoemde Engelſche troupen in ſtaet waeren om te marcheren, op dat hy reſolveren mocht om een andere wech ende paſſagie te nemen. Ick gae tot het ander hooft van uwe aenklachte, raeckende de *Repreſſalien*, welcke in Vranckrijck gegeven ſyn aen onſe ghedepredeerde Onderdanen, van de welcke de *weygeringhe van Juſtitie* in Enghelandt haer toevlucht tot ons heeft doen nemen, om reparatie van het ongelijck te hebben, datmen haer ghedaen heeft. Het ſchijnt, mijn Heeren, dat de blooten naem van repreſaille ons juſtificeert, om dat het gheen ander ſignificatie heeft, dan om het geene genomen is, weder te nemen: daerom iſt, ſoo gy niet genomen en had, wy ſouden niet wederom genomen hebben: ſoo ghy aen onſe Onderdanen juſtitie had gedaen, ſy ſoudenſe aen ons niet hebben konnen verſoecken, ende de oude verjaerde proceſſen die gy ſeght dat wy opſoecken, om uwe goederen aen te taſten: getuygen genoechſaem wat uytſtellingen wy hebben ghedaen, al eer wy tot daer toe ghekomen ſyn, ende naer veele Iaren van onnodige vervolgingen, ende naer een Manifeſt refus van juſtitie, onſe patientie niet meer konnende, hebben wy ghedwongen gheweeſt om onſe Onderdanen recht te doen, ende met de goederen van de uwe deſelve te indemniſeren.

Maer tot wat eynde, mijn Heeren, komt ghy u gheſchrift met deſe klachten te vervullen? Iſſer noch eenige detentie van goederen van uwe Coopluyden; hebt ghy niet de geheele hantlichtinghe gehadt, manqueert noch yets tot de bevrijdinge vande Koopmanſchappen; ende ſyn de Heeren van Hollandt ende Carleton niet met volkomen ſatisfactie op dit ſubject van het Hof vertrocken? dit dunckt my ſeer buyten het ſaiſoen te zijn, ende doet niet tot de tegenwoordighe ſaeck. Ick ſoude u met beter recht konnen reprocheren (naer deſe nieuwe alliantie) over het nemen van verſcheyden Franſche ſchepen, over de verkoopinge van de goederen die der in waren, ſonder recht ofte reden, ende het weygheren van de ſelve reſtitutie.

Dat den Koninck van Groot Brittannien, *Monſieur de Soubize* in zijne Havenen ontfanghen heeft, ſchoon dat hy een rebel ende perturbateur van de ghemeyne ruſte van den Koningh mijnen Meeſter verklaert was, ende dat hy ſelfs een van des Coninghs Schepen van *Blavet* ghenomen, aldaer op ghebracht heeft; dat in plaets van 1626
den ſelven Heer de *Soubize* te leveren, in handen van ſyne Majeſteyt om den ſelven te ſtraffen; ghelijck daer toe inſtantie gedaen wiert: heeftmen hem middel ghegeven tot Schepen t'equiperen, om de rebellen van *Rochelle* te gaen ſeconderen; dat de Heer van *Manty*, welcke het Schip ghenaemt *St. Ian* aenhieldt in de Haven van *Pleymuyden* belaſt wiert van daer te vertrecken; dat de Gedeputeerden van *Rochelle* in Engelant aenghenomen wierden, ende dat ſy niet alleen audientie verkreghen vanden Coninck, maer oock hoope, ja ſelfs verſeeckeringe om ſecoers te ſullen bekomen, ſoo ſyne Majeſteyt haer den Vrede niet gegeven hadde. Ick ſoude u mede konnen verwijten verſcheyde onwaerdigheden ende quade tractementen ghedaen aende perſoon van zijnen Ambaſſadeur, den Heer van *Blainville*, ende aen ſyn Domeſtiquen, tegens het recht der volckeren, ſoo ick niet genoegh andere nieuwe oorſaecke hadde van klachten ende reprochen, ofte ſo het edele hart vanden Koninck, mijnen Meeſter, niet en vergat alle de offenſien diemen hem gedaen heeft, ſelfs vande uyr dat hyſe ghepardonneert heeft, ofte dat hy een volkomen ſatisfactie ontfangen heeft.

Ick ſie wel, mijn Heeren, dat de ſprinckader van uwe reprochen verdroocht is, nadien ghy tegenwoordich by de vreemden ende ſelfs by ons komt putten: tot wat eynde ſtelt ghy in de klachten van u gheſchrift dat wy de gepaſſeerde Articulen met de *heretiquen* van Vranckrijck niet voldoen, zijn ſy onder uwe protectie, ofte heeft den Koninck, mijnen Meeſter, den uwen verſocht om voorſpraeck te zijn van zijne conventien met haer, ofte der ſelver Mediateur? Ick beken dat de Heeren Ambaſſadeurs *Hollandt ende Carleton* haer vervoecht hebben om ſachter conditien voor de ſelve te bemiddelen, als die de Coninck haer wilde oplegghen, ende dat ſy de *Hugenooten* oock geperſuadeert hebben om de ſelve aen te nemen; maer dat ſy in een ander manier daer tuſſchen ghekomen zijn, ofte dat den Koninck haren Meeſter, ofte ſy in het Tractaet van Vrede ghenomineert zijn, 't welck den Coninck aen zijn rebellighe onderdaenen heeft willen gheven, dat ſal niet bevonden worden: ſoo dat het overtollich is, om daer teghenwoordich meer van te ſpreecken. Ick wil niettemin dit tot onſe advantagie ſeggen, dat den Coninck effectivelijck gheobſerveert heeft ende ſoo langhe ſy leven als ghetrouwe ende ghehoorſame Onderdanen ſal hy de ſelve met alle ſachtmoedicheyt ende ſoeticheyt tracteren; maer ſo ſy haer niet houden by haer debvoir dat hy de ſelve wel ſtraffen ſal ſonder ghehouden te zijn om yemandt reeckenſchap daer van te doen, naer dien daer niemant mede te doen heeft.

Eyntlijck, Mijn Heeren, ſoo reprocheert ghy my, dat den Koninck niet ghehouden heeft, 't geen hy belooft had aende *Koninck van Denemarcken ende den Graef van Manſvelt*, ende ick heb hier waer mede ick proberen ſal dat ſy alle beyde volkomelijck voldaen zijn, dan tot dit teghenwoordich deel van 't gheene hy ſich geobligeert had om haer te gheven, ende ick kan my niet onthouden van te ſeggen, wanneer ick, conſidereert, mijn Heeren, dat ghy ons accuſeert dat wy de luyden qualijck betalen aende welcke wy niet ſchuldich zijn, ende dewelcke van u moeten hebben de ſomme van *twee millioenen daelders*. Ick ben verſeeckert dat den Ambaſſadeur van den Koninck van Denemarcken, welcke teghenwoordich hier is, 't ſelve getuygenis voor ons teghens u ſal geven.

Maer ick ben wel gheluckich, Mijn Heeren, dat ick ſoo veel tijdt ende reden heb moeten beſteden om uwe reproches te convinceren ende de accuſatien te refuteren die ghy ghedaen hebt teghens den Coninck mijnen Meeſter en d'Officieren van de Koninginne zijne Suſter, ende zijnde door hem gheſonden om zijne rechtveerdige klachten te doen, ben ick gedwongen geworden om mediſantien ende calumnien te hooren, ende oock daer op te antwoorden, 't welck ick heb willen doen, niet door noodt die ick ſoude hebben om haer te excuſeren, want 't is al de werelt bekent, met wat een oprechtigheyt ende integriteyt den Coningh tot deſe uyr

Digitized by Google

1626. toe geprocedeert heeft met al de Werelt, ende principalijck met den Coningh sijn Schoon-broeder: oock weet een yegelijck dat de actien ende comportementen van de Officieren van de Koninginne soodanigh zijn, dat u geprocedeerde niet gefondeert is op eenigh rechtveerdigh subject, maer om u ghoen pretext ofte excuse te laten, om te vercieren dat soodanighe actien van een Koningh gedaen, ende aen een Koningh geseyt soude zijn, den welcken ick het schrift dat ghy my ghegeven hebt, sal rapporteeren, naer het welcke ghy my drie weecken hebt doen wachten om alle de offensien die ghy hem door dese laetste ghedaen hebt wat op te proncken, hebbende liever gewilt de voorgaende outragien te vernieuwen ende te vergrooten, als om de selve te repareeren, het staet nu aen hem om daer op sijne resolutien te nemen, welcke (soo ick u kan verseeckeren) seer genereux ende resoluyt sullen zijn, ende soo hy tot nu toe gheleeft heeft als Broeder met den Koning van *Groot Brittannien*, hy sal wel in het toekomende leven *als Koningh*: Hy sal niet meer om reden vraghen, hy salse aen sich self geven, ende dese Vergaderinghe sal niet meer in het toekomende geoccupeert zijn, om hem satisfactie te geven. Voor my, mijn Heeren, ick heb hier niet meer te verrichten als alleen om audientie te hebben van sijn Majesteyt, om sijne *bevelen te ontfanghen*, ende met my draghen de violente ende sensibele ongenouchte die ick hebbe om dese Negotiatie, niet alleen onvolmaeckt, maer ghebroocken te laeten steecken, tot voltreckinghe van de welcke ick geene sorghe nochte moeyte versuymt heb, ende beswoere u noch eenmael mijn Heeren, om de importantie van dese saeck rijpelijck te overweghen, ende daer over aen sijne Majesteyt de oorsaecken te gheven, welcke sijne ende uwe voorsichtigheyt weerdigh zijn; indiense soodanigh zijn, datse eenighe middel van accommodatie konnen te weghe brenghen, ick salse noch met alle mijne genegentheydt omhelsen, om het gepassioneerde verlanghen dat ick heb om dese *twee Kroonen in vrede ende vriendschap* te conserveeren, ende tot een besluyt soo seg ick u, mijn Heeren, dat ick protesteer uyt den naem van den Koningh van al het quaet dat hier uyt naerderhandt soude konnen spruyten, dat hy alle eerlijcke ende behoorlijcke middelen ghesocht heeft, om het selve te diverteeren, ende dat hy daer toe door seer levendige ende sensibele offensien ghebracht ende ghedwongen is geweest.

Dit was in effect als een contra Manifest / tegen de voorghemelde verklaringh / ofte aenspraeck der Engelsche. Waer toe noch dient het naer volgende verhael: dat / namentlijck de Ambassadeurs van den Coningh van Groot Brittannien (zijnde in Vranckrijck) beloofden ende verbonden haer by Acte van den twaelfden November seftien hondert vier en twintigh, zijnde geteyckent Carlile ende Hollandt, ende lager de Lomenie, om een particulier geschrift te doen geven / getekent by den Coningh Jacob de eerste, ende van den Prince sijnen Soon / by het welcke den voornoemden Heere Koningh op het Woordt ende de trouwe van een Koningh soude beloven: Dat hy aen alle sijne Catholijcke Roomsche Onderdanen toestaen soude / om te ghenieten meerder vryigheydt ende privilegie, in alle het gheene haer Religie aengaet / als sy soude ghedaen hebben / uyt krachte van eenighe Artijckelen / geaccordeert by het Houwelijcks-Tractaet met Spangien gemaeckt; niet willende om dit effect dat sijne voornoemde Onderdanen aen haere persoonen ofte goederen souden mogen geinquieteert worden / om professie te doen van haere voornoemde Religie / ende als Catholijcken te leven: welverstaende dat sy de selve discretelijck ghebruycken / ende haere gehoorsaemheyt bewijsen / als goede ende getrouwe Onderdanen aen haren Koningh behooren te doen / welcke door sijne goetheydt / de selve tot gheenen Eedt soude constringeren contrarie haere Religie. De voornoemde Ambassadeurs zijnde wedergekeert in Engelandt / hebben tot executie van het geene voornoemt / doen expedieren het gheene hier naer volght.

Wy ondergeteyckent *Jacobus* by der Gratie Godes, Koningh van *Groot Brittannien* ende *Yerlandt*, &c. beloven op *ons Koninclijck Woordt*, dat ten insichte van het Houwelijck van onsen beminden Soon ende Madame *Henriette Marie*, Suster van onsen goeden Broeder den Alder-Christelijcksten Koningh van Vranckrijck ende Navarre; dat wy consenteeren aen *alle onse Catholijcke* Romeynsche Onderdanen om meerder liberteyt ende vryigheydt te genieten, in alle het geene haere Religie concerneert, als sy wel souden ghedaen hebben uyt krachte van eenighe Artijckelen gheaccordeert by het Houwelijcks-Tractaet met Spangien ghemaeckt, niet willende om dit effect dat onse voornoemde Catholijcke Onderdanen souden geinquieteert worden aen haere Persoonen ende Goederen, om professie te doen van de voornoemde Religie, ende als Catholijcken te leven, alsoo nochtans, dat sy de selve discretelijck ghebruycken, ende ons alle gehoorsaemheydt bewijsen, als goede ende rechte Onderdanen aen haren Koningh schuldigh zijn: Dat wy door onse goedigheyt, de selve met afweeren door eenighen Eedt contrarye haere Religie; ende willen dat dit ons gheschrift door onsen beminden Soon, ende een van onse Secretarisen van Staet gearresteert worde, op het welcke wy haere teyckeninge hebben doen stellen. Gegeven in onse Universiteyt van *Cambridge*, den *twaelfden* December 1624. was gheteyckent *Jacobus Rex*, ende wat lager *Edward Conwey*.

Ick ondergeschreven *Carolus Prince van Wallis*, Hertog van *Cornewal*, gheslen hebbende de beloften van den Doorluchtighsten Coningh van *Groot Brittannien*, mijn seer ge-eerden Heer ende Vader, ende tot confirmatie van de selve beloof ick op het *Woordt ende trouwe van een Prince*, soo voor het tegenwoordighe als toekomende, soo veel als van my versocht wordt, dat in consideratie van den Doorluchtighste Princesse Madame *Henriette Marie*, Suster van den Alder-Christelijcksten Koningh van *Vranckrijck* en *Navarre*. Ick sal toestaen aen alle Roomsche Catholijcken (zijnde Onderdaenen van de Kroon van *Groot Britsannien*) om te genieten meerder vryigheyt ende liberteyt, in alle 't geene hare Religie concerneert, als sy souden gehadt hebben uyt krachte van eenige Artijckelen geaccordeert by het Houwelijcx-Tractaet met Spangien: niet willende om dit effect, dat de voornoemde Roomsche Catholijcken souden worden gheinquieteert, aen hare Persoonen ende Goederen, om de professie van de voornoemde Religie ende als Catholijcken te leven, alsoo nochtans, dat sy de selve discretelijck gebruycken, ende alle gehoorsaemheyt betoonen als goede ende rechte Onderdanen aen haren Koningh schuldigh zijn. Dat wy de selve niet dwingen sullen door eenigen Eedt contrary haer Religie. Ende ick wil dat dit mijn geschrift gearresteert worde door een vande Secretarisen van Staet, op het welcke ick mijn teyckeninge heb doen stellen, tot *Cambridge* den *twaelfden* December 1624. aldus gheteyckent *Charles*, ende wat lagher *Edward Conwey*.

Hier volght ooch de Acte van den Eedt van den Coningh van Groot Brittannien, by de welcke hy belooft dat hy niet sal soecken / voor wat middel het soude mogen zijn / om Madame Henriette Mario de Catholijcke Religie te doen renuncieeren.

Wy ondergheteyckent *Jacobus* by der Gratie Godes Coningh van *Groot Brittannien* ende *Yerlandt*, &c. hebben gheswooren ende belooft op Godes Heylige Euangelien: dat wy niet sullen soecken door wat middel het soude mogen zijn, om Madame *Henrietta Marie* de Catholijcke Apostolijcke en Roomsche Religie te doen renuncieeren, nochte deselve tot eenig ding contrarie de selve te brengen; tot getuygenis van 't welcke hebben wy geordonneert, dat de teghenwoordighe Acte gheteeckent, by onse handt, ende onderteyckent by een van onse Secretarisen van Staet van de Ambassadeurs ghegheven worde, tot *Cambridge* den *twaelfden* December *seftien hondert vier en twintigh*, geteyckent *Jaques*, ende Lagerstont *Edward Conwey*.

Digitized by Google

1626. Dese Acte wierde oock geconfirmeert door den Doorluchtighsten Prince van Wallis sijnen Soon / in dese termen.

Ick ondergheteyckent Prince van *Wallis*, Hartogh van *Cornwal*, &c. heb geswooren, ende belooft op Godes Heylige Euangelium, dat ick niet sal soecken, door wat middel het soude moghen wesen, omme Madame *Henriette Marie de Catholijcke, Apostolijcke, ende Roomsche Religie* te doen renuncieeren, noch de selve tot eenigh dingh contrary de selve te brengen: tot getuygenis van het welcke, heb ick ghewilt dat dese mijne Acte by mijn handt gheteeckent, ende onderteyckent van een van de Secretarisen van Staet, aen de Ambassadeurs ghegheven worde. Tot *Cambridge* desen *twaelfden* December *sestien hondert vier en twintig*, geteyckent *Charles* ende verseghelt.

Siet hier mede den openen Brief van de Coningh Jacob de eerste, door de ontslaginge van de Catholijcken / gedetineert woordende in alle plaetsen van sijn Coninckrijck.

Wy *Jacob* by der Gratie Godes Koningh van *Groot Brittannien* ende *Yerlandt*, &c. belooven op onse Coninclijcke trouwe ende woordt, om redenen ons bekent, ende dewelcke getracteert zijn tusschen ons ende den Alder-Christelijcksten Koningh van *Vranckrijck* ende *Navarre*, om den selven te beklaghen, ende in consideratie van de vrindtschap die wy hem toedragen, dat wy accordeeren aen onse Roomsche Catholijcke Onderdanen, welcke tegenwoordigh ghevanghen worden gehouden in alle de plaetsen van onse Koninckrijcken, om oorsaeck van de Catholijcke Religie een singuliere gratie tot haere ontslaginge, hebbende dese forme ghebruyckt als de kortste ende seeckerste, om de selve uyt de noot te helpen; ende tot een ghetuygenisse van dese onse wille, hebben wy dese tegenwoordighe met onsen eygen handt geteyckent, ende door een van onse Secretarisen van Staet doen onderteyckenen, ende daer aen doen hangen het Zegel van teyckeninge.

Gedaen tot Londen den 28. December 1626. was geteyckent *Jacob*, lager stont *Edward Conwey*.

Den Coningh Karel de eerste, die doen was regeerende / heeft naer de doodt van sijn Vader / ende tot voltreckinghe van sijn Houwelijck / met de Doorluchtighste Princesse Madame Henriette Marie, geconfirmeert het gheene geaccoordeert was door den overleden Koningh sijnen Vader / tot faveur van de Catholijcken: ende de nacvolghende Artijckelen wierden door hem geaccoordeert den 25. May 1626.

I.

Dat den eersten Secretaris van Staet sal geauthoriseert worden, om de intentie van sijne Majesteyt aen een yder bekent te maecken, op dat een yder sich soude onthouden van de Catholijcken, over het poinct van de Religie niet meer te molesteeren.

II.

Dat de *twee Ertz-Bisschoppen van Cantelburry* ende *Jorck*, door opene Brieven sullen versocht ende gelast worden, om van alle Acten van Inquisitien teghens de Papisten te desisteeren, selfs op het poinct van Amenden van twaelf penningen, 't welck zijn thien stuyvers Fransch voor yder hooft, voor yder Sondagh die sy manqueeren in der Protestanten Kerck te gaen.

III.

Sal mede aen de grooten Tresorier belast worden, om alle de obligatien ende penninghen vande voornoemde Catholijcken genomen ende ontfangen te doen wedergeven, van den dach van Sint Jan 1624. af, tot nu toe; noch in 't toekomende eenige meer t'ontfangen, noch te haer quitantie te geven van 't geene men soude konnen pretenderen, dat sy over dese gelegentheydt noch schuldigh souden syn, uyt krachte van wat ordonnantie 't selve soude mogen syn.

IV.

Ende is door expresse ende particuliere ordre aen de bewaerders van het segel gheordonneert, om den wille van syne Majesteyt directelijk te verklaren aende Rechters, Tresoriers, ende Justificiers van het Landt; ende generalijck aen alle Officieren van het Koninckrijck, soo Geestelijck als Wereltlicke, om de Roomsche Catholijcken, om de Religie niet meer te molesteren: maer soo eenige van deselve in apprehensie syn, deselve aenstonts te relaxeren. 1626.

Wy *Karel* by der gratie Godes, Coningh van *Groot Brittannien* ende *Yerlandt*, &c. Wel in ghedachtigh van 't geene getracteert is door onse Cousins, ende Graven van *Carlile* ende *Hollandt*, ende door ons gheapprobeert, gelijck het geschiet is door den overleden Koninck van Groot Brittannien, onsen seer ghe-eerden Heer ende Vader, in faveur van onse Roomsche Catholijcke Onderdanen; Soo ist, dat in regardt van onsen seer beminden ende ghe-eerden Broeder, den Alder-Christelijcksten Koninck van Vranckrijck ende Navarre, &c. en onse seer lieve Bruyt *Henriette Marie*, by der Gratie Godes, Koninginne van *Groot Brittannien* ende *Yerlant*, &c. ende Suster vande voornoemde Alder-Christelijcksten Koninck; ende hebbende gelet op een seecker geschrift geteeckent door onsen voornoemden Heer ende Vader in dese Stadt, in dato den 28. December laestleden, gegeven in faveur vande voornoemde Roomsche Catholijcken, ende ock een gebodt ghedaen, soo door onse voornoemde Heer ende Vader, als naer syn overlyden door ons aende Zegelbewaerder van Enghelant, Eerts Bisschoppen, Groote Tresorier, Cancelier van onse Tresorier, ende andere Officieren, ten fine voornoemt, wy als geseyt is, synde op 't nieuw door dit ons geschrift wel geinformeert, geteyckent by onse eygen hant, ende onderteyckent van een van onse Secretarisen van Staet, ende ghesegelt met onse Cachet: hebben nochmaels belooft aen onsen Cousin, den Hartoch van Chevreuse, ende aende Heer de Lomenie, Graef van Montbaret, ende Marquis d'Effiat, Extraordinaris Ambassadeurs van onsen Schoonbroeder den Alderchristelijcksten Koninck, dat alle de voornoemde beloofde dingen haer volkomen effect sullen sorteren. Ghegheven tot Londen den thienden Iuly 1625. gheteyckent *Carolus Rex*, en lagerstont *Edouward Conwey*, ende gecachetteert met 't Wapen van den Coning van Groot Brittannien.

Teghens alle dese belosten / zijn de Catholijcke Engelschen ghetracteert als te vooren / ende gehangen gehouden / sonder eenighe verlichtinge ofte vertroostinge in haer ongeluck te komen ontfanghen / ghelijck sy gehoopt hadden onder het gheluck van soo een groote alliantie / ende door de Christelijcke voorsorge die den Koninck van Vranckrijck hadde ghehadt om hare verlossinghe te verbolghen: waer toe de Coningen van Groot Brittannien, te weten Vader ende Soon / door de voornoemde Acten ende beloften gheobligeert waren / ende in plaets van de contraventien te repareren / gelijck in 't Contract van 't Houwelijck besloten was / ende om het woordt te houden 't welck met soo Heylighe ende Religieuse eede bevestight was / heeft men de Roomsche Catholijcken in Engelandt gehaet als te vooren.

Want op dien dagh dat de Coninginne van Engelandt hare Intree dede in de Stadt van Londen, wierdender veerthien a vijfthien Catholijcken in de gevanckenis ghesonden / ende wanneer sy in de Capelle ginck / wierdender twee ghesaiseert ende aenghetast in haer presentie / 't welck haer herte seer levendich touchteerde: siende dat in plaets van ghevangenen te relaxeren / ende hare devotie te ghebeden (ghelijck sulcx gheschiet in de solemnele inkomsten van Koninghen ende Koninginnen) heeft men de ghevanghen-huysen met Catholijcken verbult: oordeelende daer uyt dat de Catholijcken haer niet konden verseeckeren van eenigh goet tractement / tot faveur van 't gheene gheaccoordeert was by d'Artijckelen van haer Houwelijcks Contract. Ende in de Maent Augusti des jaers sesthien hondert ses en twintich, door last van den Koninck haren man / wierden aen de Catholijcke Fransche Officieren van het huys van de voornoemde Coninginne belast om uyt

Enge-

1626. Engelandt te verrechen / ende haer nae Vranckrijck te begeven.

Wesnigh daer naer begosten de Engelsche op de zee de Schepen ende Koopmanschappen van de Franschen aen te tasten / ende alle Acten van hostiliteyt tegens haer te doen / selfs tot binnen hare Havenen / sonder dat sy daer over eenigh recht in Engelandt hebben kunnen bekomen / nochte eenige reden ofte restitutie van de Engelsche genieten.

Het welck de oorsaeck is ghewees waerom den Hertogh van Luxenburgh, zijnde tot Blaye op de Garonne, hebbende klachten ghekreghen van een groot deel Fransche Koop-lieden / door de Engelschen berooft in het begin van November / verschepden groote Enghelsche Schepen arresteerde / welcke Wijnen hadden gheladen tot Bordeaux ende tot Blaye, quamen om wederom haer Canon te laden / welcke sy moeten losse en ende aldaer laten als sy naer Bordeaux gaen. Op de klachte gedaen aen de Alder-Chzistelijckste Koning door eenige Schotsche Koop-luyden / heeft hy haer vijf en veertigh groote Schepen wederom doen gheven / (welcke naderhandt in de Vloot van de Engelsche door Rhee ghedient hebben) de groote klachten van de Onderdanen van sijne voornoemde Majestept hem beletende om de rest van de voornoemde Enghelsche schepen weder te geven.

Den Coningh (welcke gheloof de dat hy met Diamante Nagelen een langhduerighe Vrede met den Coning van Groot Britannien sijn Schoon-broeder / door het Tractaet van soo grooten Alliancie hadde bevestight) kreegh advijs van de continuatie vande Kaperye van de Engelschen; welche in schijn geschieden onder den naem van particulieren / maer onder daedt met publijcke authoziteyt: het welck klaerlijck bleeck by het Edict in Enghelandt ghepubliceert den 28. April 1627. inhoudende verbodt om in Vranckrijck te Crasijcqueeren / op pene van confisquatie van de Schepen ende Goederen. Ende den 12. May daer aenvolgende / heeftmen noch een ander Edict in Engelandt ghepubliceert / by het welcke den voornoemde Coningh van Engelandt verklaert heeft gheconfisqueert alle de Schepen / toebehoorende den Coningh van Vranckrijck ende sijne Onderdanen / ende alle de Waeren ende Koopmanschappen die in de selve souden zijn / in wat plaetsen de selve souden ghevonden worden / in haere Havenen / op de Zee / ofte op wat plaetsen het souden mogen zijn. Dese roverpen / surpryse ende depredatien hebben sijne Alder-Chzistelijckste Majestept oorsaeck gegeven / om dese Declaratie te doen publiceren.

LOWYS by der Gratie Gods Coningh van Vranckrijck ende Navarre, &c. Aen alle degeene die dese tegenwoordighe Brieven sullen sien, Saluyt. Van die tijdt af, dat de Engelschen, tot præjudicie van de gheconcracteerde Vrede tusschen de twee Koninckrijcken, ende de Alliantie ende goede intelligentie, die wy altijt verlanght hebben met haer-luyden te conserveeren, hebben begost onse Onderdanen ter Zee te berooven, hare Schepen ende Goederen na Engelandt te voeren, het gheene de selve toebehoorde in haer Landt gearresteert, ende tegens het Recht der Volckeren van goeden prijse verklaert, en alles tot haer proffijt geconfisqueert ende verkocht. Wy hebben op de selve tijd alle behoorlijcke middelen geemployeert, om dese desordren te doen cesseeren, ende door alle soorten van honorabele wegen, gesocht tot effect te brengen de veelderhande beloften, welcke ons van harent weghen ghedaen zijn over de restitutie van de Koopmanschappen en andere dingen in het voornoemde Landt gedepredeert ende gearresteert, sonder nochtans dat daer eenige executie op ghevolcht is. Schoon dat wy van onse zijde handtlichtinghe hebben gegeven van het saiseeren van haere Koopmanschappen, ende het geene op haer soude hebben gearresteert gheweest, om de selve te obligeeren, om aen onse Onderdanen mede recht te doen. Waer van wy tot nu toe niet hebben geprofiteert. Soo vinden wy ons gedwonghen, om andere middelen te soecken, om onse voornoemde Onderdanen te bevrijden van de ruijnen ende verliesen die sy geleden hebben ende noch dagelijcks lijden door de continuatie van de voornoemde Arresten ende Depredatien. Ende dese saecke in onse Raedt in deliberatie hebbende ghenomen, alwaer tegenwoordigh waeren, de Coninginne onse seer ge-eerde Vrouwe ende Moeder, onsen seer lieven ende beminden Broeder den Hartogh van Orleans, verscheyden Princen, Hartoghen van onse Kroone ende principaelste Heeren van onse voornoemden Raedt. Door welckers advijs ende seeckere wetenschap, volle macht ende Koninclijcke authoriteyt hebben wy door dese teghenwoordighe hier toe met onse handt gheteeckent, verbiedende voor het toekomende, *alle Commercie ende Trafijck in Engelandt, in wat manieren het selve soude mogen zijn.* 1626.

Doende expres verbodt aen alle onse Onderdanen ende andere, van wat qualiteyt, conditie ende natie de selve zijn, selfs aende Engelsche residerende in ons Koninckrijck 't sy Commissarisen ofte anderen, hebbende ordre ende last van de affairen van de voornoemde Enghelsche ofte andere Vreemdelinghen, om aldaer te brenghen ofte te senden eenighe *Koopmanschappen of silver ghewerckt of ongewerckt, ghemunt of ongemunt, graen, wijnen, boom ghewas, of andere victes*, directelick noch indirectelick onder wat naem ofte pretext 't selve soude moghen zijn. Ende van ghelijcken te koopen ende uyt 't voornoemde Landt van Engelandt in onse Koninckrijck te doen komen, eenighe *laeckenen, serghe, wolle, loot, tin, stoffen, syde ofte wolle kousen, bantschoenen, messen, allerley visch, drogen, specerijen, kolen ofte eenighe andere Koopmanschappen*: nochte in Vranckrijck te ontfanghen ofte te houden soodanighe aldaer souden konnen ghebracht worden, naer dit teghenwoordigh verbodt, onder eenighe naem van Franschen, Engelsche ofte andere die het soude mogen zijn, 't sy de selve directelijck uyt Enghelandt komen ofte dat de selve te vooren door andere Provintien ghepasseert zijn: op poene van confiscatie van alle de voornoemde Coopmanschappen, schepen, wagenen, karren ende paerden die daer mede geladen sullen zijn, ende alle 't gheene daer in sal ghevonden worden, wat paspoort ofte permissie de selve souden mogen hebben, selfs op lijfstraffe van de contraventeurs, hare Facteurs oft andere inders, indien 't soo ghebeurt: ende noch daer en boven aende Engelschen residerende in dit ons Koninckrijck, om alle hare privilegien te verliesen die sy in het selve hebben. Ende op dat onse intentie soo veel te exacter ende met meerder sorge geexecuteert worde, soo hebben wy ghegheven ende gheven macht aen onse Richters ende Officieren van de plaetsen, om aende aenbrengers te geven het derdendeel van alle die dinghen van dese qualiteyt, die door haer ontdeckt en ons toegewesen sullen zijn, om alsoo haren arbeyt ende neerstigheyt te recompenseren, ende alle andere te nodighen om van ghelijcken te doen, wanneer yers tot hare kennisse sal ghekomen zijn. Ende om te mijden d'abuysen welcke souden konnen ghebeuren tot prejuditie van onse teghenwoordige declaratie, uyt oorsaeck van de Coopmanschappen van de Landen van Groot Brittannien, welcke in onse Coninckrijck sullen ghevonden worden, soo haest de selve aldaer sal ghepubliceert zijn: soo belasten wy wel expresselijck aen alle Coopluyden, hare Facteurs ende andere, welcke van de voornoemde Koopmanschappen sullen hebben, dat sy de selve sullen hebben te teyckenen ende registreeren door de Richters van de plaetsen, de namen ende toenamen van de gheene die de selve toebehooren, ende dat binnen acht dagen naer de publicatie van onse voornoemde declaratie: Welcke teyckeninghen ende Registreren gratuitelijck ende sonder kosten ghedaen sal worden. Ende na dien het soude konnen gheschieden, dat in 't laeden van de Koopmanschappen in onse voornoemde Coninckrijck, onder pretext om de selve elders anders te brenghen, men de selve niet te min in Enghelandt soude konnen lossen. Willen ende voorstaen wy om 't selve te remedieren, dat alle die van onse Onderdanen ende andere, van wat qualiteydt ofte natie de selve zijn, welcke Coopmanschappen sullen laden, gehouden sullen zijn, aleer de selve uyt ons

1626. Koninckrijck vervoert ſullen worden, om haer te verbinden ende goede ende ſuffiſanten cautie te ſtellen, om binnen een jaer certificatie te brenghen van de Rechters van de onverbodene plaetſen, alwaer de voornoemde Koopmanſchappen ontladen ſullen zijn; ende ſoo het beweſen ſal konnen worden dat na de voornoemde ontladinge van de Koopmanſchappen, de ſelve naderhant wederom ingeladen ende in Enghelandt ghebracht worden; dat de borghen daer voor reſponſabel ſullen blijven, ende van onſe Officieren daer over vervolcht worden. Is oock onſe wille ende behagen, dat alle de ſaecken ende Koopmanſchappen, welcke bevonden ſullen worden aende voornoemde Engelſche in ons Koninckrijck toe te komen, gheſaiſeert ende ghearreſteert ſullen worden onder de handen van wie het oock ſoude moghen zijn, ſelfs van hare Commiſſariſen, de ſelve expres verbodt doende om haer te ontledighen van eenighe ſommen van penninghen, ofte ander dingen die ſy mogen hebben voor de voornoemde Engelſchen; op pœne van de ſelve op haer prive naem te betaelen ende op andere ſtraffe naer exighentie van ſaecken. Soo iſt, dat wy belaſten aen onſe lieve ende ghetrouwe Raeden de luyden houdende onſe Hoven van Parlement, Bailluwen, Seneſchalcken, Prevooſten, Rechters of der ſelver Lieutenanten, d' Officieren van onſe Admiraliteydt, ende alle onſe andere Officieren die 't behoort.

Dat ſy deſe onſe teghenwoordighe declaratie doen leſen, publiceren, ende regiſtreren, ende den Inhouden van dien exactelick doen bewaren, onderhouden ende obſerveren, ſonder te promitteren dat daer teghens gecontravenieert worde; belaſtende onſe Procureurs Generaels, ende hare ſubſtituten, om de goede handt daer aen te houden, ende deſe teghenwoordighe op de ghewoonlicke plaetſen te doen publiceren ende effigheren, op dat niemandt ignorantie daer van magh hebben te pretenderen. Bevelen oock ende ordonneren aen de Gouverneurs ende Lieutenanten Generael van onſe Provintien, Capiteynen ende Gouverneurs van onſe Steden, Meyers ende Schepenen van de ſelve ende alle andere die 't behoort, ende die daer toe ſullen verſocht worden, om daer aen ſoo 't nodigh is, de ſtercke handt, hulpe ende aſſiſtentie te leenen: verbiedende haer wel expreſſelick om eenighe paſſepoorten ofte permiſſien te gheven, in wat manier dat het ſoude moghen zijn, ofte de contraventien van deſe tegenwoordighe te favoriſeren, op pœne van hare charghen gheprive ert te worden; ende aen onſe pachters om eenigh verlof ofte permiſſien te gheven, op pœne van drie duyſent ponden amende voor yeder contraventie, ende andere ſtraffen tot arbitraghe van de Rechters ende confiſcatie van de voornoemde goederen. Want ſoodanigh ons welbehaghen is: Tot ghetuyghenis van het welcke, hebben wy onſe ſeghel aen deſe teghenwoordighe doen hanghen. Ghegheven tot Parijs den 8. May in 't Iaer van gratie 1627. en van onſe Rijck het seventiende. Was geteyckent *Louys*, ende op de plijcque door den Koninck *de Lomerie*, en gheſegelt met het groote ſegel van gelen waſſche.

Geleſen, ghepubliceert ende gheregiſteert, gehoort ende 't ſelve verſoecken de Procureur Generael van den Koninck, om geexecuteert, gehouden ende gheobſerveert te worden, na hare forme ende teneur, ende dat copien met de originelen van dien ghecollationeert, geſonden ſullen worden aende Bailliuagien ende Seneſchalckſchappen van dit reſort, om aldaer van ghelijcken geleſen, gepubliceert, geregiſtreert, gehouden ende gheobſerveert te worden ter diligentie ende Subſtituten van de voornoemde Procureur Generael, en welcke belaſt de goede hant daer aen te houden, 't Hof daer van te certificeren, dat ſy dit in de maent gedaen hebben tot *Parijs* in't Parlement den 17. Mey 1627. geteekent *du Fillet*.

Niet teghenſtaende de voornoemde Declaratie, ende terwijlen deſe beginſelen van rupture van Vrede, heeft den Koninck van Groot Brittannien ſich willen Protecteur maecken van de Ghereformeerde Kercken van Vranckrijck: ende onder dit pretext, de pretenſien van de Hooſden ende Autheurs van de rebellien (ſoo het in Vranckrijck ghenoemt wierdt) van het Koninckrijck favoriſerende: heeft hy toeghelaten de equipagie van een machtighe Vloot, die hy gheſtelt heeft onder het beleydt van den Hertogh van Buckingam, Admirael Generael van Engelandt, om de Eylanden van Re ende Olleron te overvallen, ende courage van die te verſtercken, welcke als perturbateurs van de ghemeene ruste het Koninckrijck van Vranckrijck in eenruste ende in tweedracht willende ſtellen, onder het valſche pretext van eene ghepretendeerde (ſoo de Franſche ſpreken) beloſte van de demolitie van het Fort Louijs.

1626.

Dit voor-verhaelde, hoewel een deele oock in 't volghende jaer gheſchiet, heb nochtans goet ghedacht te ſtellen in dit Boeck, als een fundament van den Oorlogh tuſſchen Vranckrijck aen d' eene, ende Engelandt ſampt Rochelle aen d' andere zijde.

Voortelijck ſal ick oock oberloopen wat tyden verſchenden abuſen by publijcke authoriteyt ſedert twee jaer herwaerts is ghеſtatueert. Den 22. Meert des voorleden jaers is verſien teghen het veel loopen van de ghene die hun in dienſt van de West-Indiſche Compagnie begheven hebben, maer het gelt dat haer op de handt ghegheven werde, ofte niet de maenden ſelfs, die hun op hunne aenghenomen dienſt worden gedaen teert, veel liepen: ende dat ergher was, in tijde van noodt ofte perijckel, troubleerden ende tegen haren eedt hunne Schepen verlieten ſonder conſent van haren Schipper, Commijs ofte Commandeur, daer door de voorſz Compagnie perijckel liep van haere ſchepen ende goederen te verliesen; alles ſtrijdende tot groote ſchade ende nadeel van de Ingheſetenen ende den Koophandel van deſe Landen, zijnde lijf-ſtraffe ghеſtelt op ſulcke ſlagtijden.

Voorders alſoo haer Ho: Mog: verſtanden dat eenige Ingheſetenen van Schotlandt haer hadden beklaecht, dat de Harinckvanghers ofte Viſſchers van deſe Landen, ofte die tot Conboy waren ghecommeert, hemlupden met wapens ofte anderſins, ten ghevalle ſoude hinderlijck vallen, ofte beletten aenden, oock haer-lupden beſigh zijnde in het vercieren van haer Viſſcherye daer inne violetten ende bedieninghen op andere plaetſen haer te moeten transporteren: ende hoewel men nae groote ſorghvuldighe informatie ende onderſoech, in alle Steden ende plaetſen die haer met den Harinck-banck ofte Viſſcherye gemeenten ſulcks niet en hadden onderhouden, ommachtigt haer teghens te bollen te voorſien, ende met de Onderſaeten van ſijne Majeſteyt van Groot Brittannien te onderhouden alle oprechte vrientſchap, nabuyrſchap, ende goede correſpondentie. Soo hebben haer Ho: Mog: ſulcx dese 10. Mey ſtrengelijck ende op lijf-ſtraffe verboden.

Den 19. Juny hebben haer Ho: Mog: voorder ordre gheſtelt op dat de Landts middelen die tot beſcherminghe deſſelven ingewillight zijn, oprechtelijck, ende ſonder eenige conniventie oder al mochten worden ghevonnet ende betaelt, zijnde onder alle de feeſte wel de voornaeghlijckſte, ende mitſ quetſende, die op de goederen inhoomende ende uytgaende voor Convoy, ende Licent zijn gheſtelt: Inſonderheyt ſoo de ſelve tot voorkominghe van de frauden daer in ghepleeghlijck, op 't alder oprechſte mierden ghеbeneficeert, ende ſy voor wel gefundeerde reden bericht waren dat tot beſorderinghe ende verbeteringe der ſelver middelen grooteliick ſouden konnen ſtrecken, ſoo wanneer eenigh Part van de ſelve by eene generale verpachtinghe mochte worden uytgedaen. Derhalven hebben haer Ho: Mog: een derde part van de ghemelde Conboyen ende Licenten gedaen verpachten. Welcke verpachtinghe den 21. Auguſti is ghedaen in den Hage, ende bleef gemijnt op viermael hondert en ſes duyſene guldens; dien volgens moeſt het ghеheel doen ſesthienmael hondert en vier en twintich duyſent guldens.

Daer quam oock veel klachten dat d' Ingheſetenen deſer Landen met haer ſchepen waeren naer Weſten, door de Strate, ofte engte van Gibraltar, om te negotieren op de Levante, en op de Rijcken van den Grooten Heere tot Conſtantinopolen, ofte trede binnen de voorſz Strate,

1626. Strate, op Vranckrijck ende op Italien, werden overvallen/ ende beſchadight van de Corſaren van Argiers, ende van Tunes: welcke klachten ende ſchaden (immers voor een groot deel) ſouden konnen voorgekomen werden/ indien de voorſz Baerten/ met goede voorſichtigheyt wierden bevaren: ende dat een yegelijck/ wetende waer van hy hem hadde te wachten/ behoorlijck voor hem ſaghe: dat hy hem niet moetwillighlijck in perijckel ende ghevaer en begave. Om waer in te voorſien haer Ho: Mog: eenighe nutte Ordres hebben den 24. Julij laten editeren.

Den 4. Julij heeft men ock ghеſtatueert premien op 't beroveren of vernielen van vyandelijcke Oorlogh ſchepen: ſullende genieten voor een ſchip boven de hondert laſt/ dertich duyſent guldens; boven de tſeventich tot de hondert, twintich duyſent guldens; boven de vijftich tot de tſeventich laſten/ vijfthien duyſent guldens; boven de dertich tot de vijftich, thien duyſent guldens; boven de twintich tot de dertich, acht duyſent guldens; voor een Jacht beneden de twintich, met vier Oorelingen ten minſten voorſien zijnde/ vier duyſent guldens; voor een Fregat daer men met twaelf riemen op peder zy lion roepen/ acht duyſent guldens; voor een Chaloupe van acht Dochten/ twee duyſent guldens; voor een Chaloupe van ſes Dochten/ twaelf hondert guldens; ende voor een Chaloupe van vier Dochten/ ſes hondert guldens. Ende ſoo 't ghebeurde dat het Schip/ Fregatte ofte Chaloupe alleenlijck teghens een banck ofte ſtrange aenghejaeght ware/ het Hol wel voorvietighet/ maer de Matroſen ofte ſoldaten daer op zijnde/ haer nochtans komende te bergen/ dan ſoude de beroveraers alleenlijck de helft van de beloofde ſomme/ die haer betaelt ſouden worden by de reſpective Collegien ter Admiralitept daer ſy uytgeſeylt waren/ profiteren.

Aengaende de Schepen van d' Ingheſetenen deſes Staets by den Vyant genomen/ ende by de voorſz weder verovert ende vyt ghemaeckt/ dat ſy ſouden daer vooren ghenieten een recht derdepart van de oprechte waerde van 't weder vyt gemaeckte ſchip ende goedt/ by ſo verre het ſelvige tweemael vier en twintich uyren in de macht van den Vyandt gheweeſt was.

Ende ſoo het maer vier en twintich uyren in des Vyants gheweldt en ware gheweeſt/ ſouden daer voor alleene profiteren een recht vijfdepart.

Soo veel de Lorrendraeyers aenginck/ die ſy ſouden konnen bekomen/ 't zy in 't in/ ofte uyt-zeylen van de Vlaemſche Havenen/ ſouden ſy het veroverde ſchip hebben over te leveren aen 't Collegie ter Admiralitept daer ſy 't in ſouden hebben gebracht/ om aldaer volgens de Placcaten verbeurt ende gheconfiſqueert te worden; 't welck gedaen zijnde/ de Veroveraers uytte penningen van 't verkocht ſchip ende goet/ genieten ſouden de rechte helft van 't ſuyver provenu van dien.

De Koopvaerdy ſchepen/ die pet quamen t'effectueren op den vyant ſouden/ ook genieten het premium hier boven verhaelt.

Den 12. Julij is ock een Liſte van Convoyen ende Licenten van alle uyt ende in gaende goederen gheemaneert. Daer na een Inſtructie voor de Commiſſariſen in 't Vlie ende in de Sont: om opſicht te hebben op de uytvarende en inkomende Ooſterſche ſchepen en Noortvaerders.

Alſoo ock by experientie bevonden wiert dat veele van het Bootsvolck in dienſt ende beſoldinghe deſes Staets weſende/ hun van den ſelven dienſt ontrocken en ſtoutelijck weck liepen/ om haer in zee te begheven met Capiteynen op particuliere beſtellinge varende/ in ſulcker voegen als of het ſelve ghevoorloft/ niet verboden ofte ock geen ſtraffe ſubject en ware/ ofte meriteerde/ ſoo is ſulcx op Capitale ſtraffe verboden.

Voor is ock premie gheſtelt voor de geene die eenige Chaloupen van de vyant veroverden op de binnen ſtromen of Rivieren.

Alſo ock de Spaenſche hadden beſtaen deſen Staet ſmadelick te inſulteren ende hoochmoedich te terghen (ſoo luyden de formalien) met ſeecker inſolent Placcaet/ voor het ſelve expreſſelijk verbiedende/ na deſe Landen te voeren alle ghelt/ Eetbare ende andere waeren/ mitſgaders ock uyt de ſelve onſe Landen derwerts over te brenghen eenigherhande Koopmanſchappen/ zijnde van het ghewas/ ofte hantwerck deſer Landen: haer ſelven belovende daer voor/ als by een noodich ghevolch afgeſneden te hebben alle Commercien/ niet alleenlijck tuſſchen de Ghеmieerde Provintien ende de overheerde Landen: maer boven dien mede te hebben beleth alle toevoer van neutrale Landen in deſe Provintien/ ende van gelijcken alle uytvoer van de ſelve na de Neutrale Landen/ ſoo is by retroſie op groote ſtraffe ſulcks wederom ock by haer Hoogh Mooghende ghedaen. 1626.

In October des verleden jaers wierden verklaert verbeurt de maentgelden van alle die ghene die de Bahie de todos los Santos of Stadt St. Salvador hadden overgegeven. Daer is ock verſien tegen de valſcheden ende bedriegerijen/ die in 't verven ende verzwaren van de zijde/ ſoo binnen s'Landts als van buyten inkomende/ wierden geplecht/ als mede in de wercken en Manufacturen die van zijde gemaeckt wierden.

Men bevont ock dat de Soldaten in s'Landts dienſt zijnde/ te water ende te Lande/ te Peerde ende te voete/ heur niet en ontſagen uyt den dienſt wech te loopen, of onder andere Compagnien heur te begheven/ ſonder daer toe te hebben behoorlijck Paſpoort ende Conſent; daer tegen is geſtatueert dat voortaen ghene ſoldaten/ 't ſy te Lande ofte Water/ te peerde ofte te voet/ onder wat pretext het ock ſy/ heur verboderen ſouden van haere Compagnien te loopen/ ofte hun onder eenighe andere Compaignien te begheven/ ſonder al voorens van haere Oversten/ ofte in abſentie van de ſelve/ van de Lieutenant Colonellen/ ofte Capitainen/ te hebben behoorlijck Paſpoort, op pene van de galge.

Klachten ghekomen zijnde dat de Salpeter van Danſwijck, Koningſberghen ende andere quartieren hier te Lande ghebracht werdende/ door verſcheyden Practijcken vervalſcht, ende met Sant/ Slick ende andere duyvelicheyt vermenght wiert; waer door de goede Ingeſetenen deſer Landen bedroghen/ ende de Boſ-krupt maeckers in haer neringhe verkort/ ende vele queſtien ende diſputen veroorſaeckt wierden: ſoo is ghevordonneert dat van doen voortaen alle de Salpeter ſuyver/ onvervalſt ende onvermenght hier te Lande ſoude moeten ghebracht ende verhandelt worden; ende om dat de bedriegerije te beter mocht werden ontdeckt/ ende geweten/ was mede ghevordonneert/ dat in de Steden/ daer eenigen handel van Salpeter viel/ twee ofte meer keurmeeſters ſouden werden gecommitteert en beedigt: welke uyt peder vat Salpeter 't welck ter waeghe quam of uytgeſtort wiert/ t' elckens ſouden nemen vijftich Pont/ en de ſelve ſmelten/ om alle duyvelicheyt daer uyt te ſuyveren/ en dien volgende den Tarra maken/ waer na en op de verklaringhe/ by de voorſz keurmeeſters te doen (welcke daerinne volkomen gelove ſoude worden gegeven (de Verkoopers aen de Kooperſ ghehouden ſouden weſen af-ſlach ende vergoedinghe te gheven/ ende te laten genieten. Verbiedende voel expreſſelijck geene Salpeter teſkoopen/ verkoopen/ leveren/ ofte ontfanghen/ ten ſy de ſelve (invoegen als vooren) geproeft ende den Tarra daer af ghemaeckt ſoude weſen/ op de verbeurte van vijftigh gulden van peder duyſent pont Salpeter, half tot laſt van de kooper/ ende half tot laſte van de verkooper.

Haer Hoogh Mogheude wiert ock aenghebracht dat van de Spaenſche zijde de Abolitien ende ſauvegarden, die ghegheven wierden aen Perſoonen/ de welcke hun aen deſer zijde in krijghs dienſt begheven hadden ghehadt/ of anders uyt beſlooten Stede ten platten Lande onder Contributien wilden gaen woonen/ ghetlauſuleert wierden met nieuwe ende onbehoorlijcke Clauſulen/ Als te weten: Dat ſoodaenighe Perſoonen ſouden ghehouden zijn/ binnen den tijdt van twee maenden haer te preſenteeren voor de Geeſtelijcke overicheyt van 's Vyandts zijde/ om aldaer afweeringhe te doen van alle Secten ende Ketterye (waer mede ſy verſtaen/ al wat teghens de

1626. Roomsche Religie was) ende daer beneffens den Eedt van Getrouwigheyd te doen in handen van de Gouverneurs der naeste Steden / alwoozens het effect van hare vrydom te ghemieten: ende dat daer dooz de goede luyden onder Saubegarde deses Staets geseten / niet alleen grootelijcks en souden verongelijckt / maer oock in hare consentien gedwongen werden: Soo zijn alle sulcke abolitten ende Saubegarden verklaert nul: ende d' impetranten van dien verklaert dooz Vyandt ende van goeden Vrinse.

In Januario 1626. zijn twee Turcksche Schepen ofte Corsaren tot Rotterdam ingheloopen: met bewilginge der Capiteyns heeft men daer uyt genomen seven Fransche Slaven / ende een Maltees / diemen aen den Franschen Ambassadeur alhier heeft ghepresenteert. Daer dooz hy des anderendaeghs by expresse audientie hare Ho: Mog: bedanckt / ende met een dooz den Grootmeester van Malta versocht heeft vyven uytboer van twaelf Masten met hare Spyers tot Gallepen / acht hondert Musquetten / acht hondert Pieken / ende vijf en dartigh duysent kleyne gegooten Kogels: 't welck gheaccoordeert is. Hebbende oock kozts te dooren ghekiaeght dat Quast ende andere Scheeps-Capiteyns van de Torght / tegen de Rochelloisen wederkomende tot Pleymouth, de Fransche Vanderollen par des dain hadden afgedwongen / ende andere insolentien in het schepen ghepleeght: versochte straffinghe. Over het welcke aen de Admiraliteyt is geschreven.

De gevangene uyt de Bahia gekomen om hare wandebeiren ende desordre aldaer ghepleeght / zijn ghecondemneert om te sterben 's saterdaeghs den veertienden Martij. Verscheyden medelijdende persoonen hebben soo veel te wege gebracht / dat de Princesse van Orangie dooz eerst de Executie dede supersedeeren. Den sestienden compareerde van wegen hare Excellencie ter Vergaderingh de Secretaris Huygens, intercedeerende dooz de gemelte ghevangens / ende versoeckende / dewijl sy nu soo langh hadden ghestoven / namelijck om den schrick gecauseert / uyt de aensegginge des doots / ende alsoo eenighsints voldaen hare straffe dooz de ghedanckenisse ende condemnatie / dat sy dooztaen mochten leben. Hoopende dat hare Ho: Mog: dese haere (der Princesse) eerste bede souden accoordeeren.

De Heer Prins van Orangien, ende den Raedt van Staten waren present. Den Raedt (om advijs ghedraeght zijnde) seyden: datse haer Officie als Rechters in de saecke geweest zijnde / gedaen hadden / konden ghеen ander advijs geben. Des onaengesien, is met goedt achten van sijn Excellencie / ghеresolveert gratie dooz rigeur te preferееren: doch dat de Sententie niet te minsoude werden gepronuncieert / het sy in de Kamer van den Raed / ofte op de Gevangen-poort: ende daer naer dooz den Griffier haer te doen verkondighen het Pardon / op interessie van de Princesse; Doch als noch te sullen blijven sitten op de Gevangenpoort / tot naerder ordre ende andere straffe: kozts daer naer nochtans zijn sy gantsch ghepardonneert. Eenen Steven Kakel, geweest zijnde Directeur van de Negotie in St. Salvador, wierdt mede beticht van wandevoir: maer alsoo hy was sich onthoudende tot Middelburgh in Zeelandt, soo is hy dooz den Bailliuw aldaer in apprehensie ghenomen / ende men maechte zwarighеydt om hem ter Judicatuere van de Generaliteyt over te seynden. Tot welcken eynde aldaer was gesonden van Dalen, Griffier van den Krijghs-raedt. Eyndelijck consenteerden de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt: hem te laten volgen onder Acte van non præjudicie.

De selve heeft men gesonden in forma als volght:

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, allen den geenen die desen sullen sien, ofte hooren lesen, Saluyt. Doen te weten: alsoo wy om te doen ondersoecken de réden, ende de oorsaecken waeromme die van het Guarnisoen van de Stadt Sainct Salvador in Brasil, de selve Stadt in handen van de Vyandt hebben overgegeven, noodigh hebben gevonden in apprehensie te doen nemen, alle de gheene, die van den Krijghs ende Secreten Raedt in de selve Stadt zijn geweest, midtsgaders de geene de welcke eenighe mutinatie (geduerende der selver Belegeringe) hebben ghesticht, ende alle den selven hier by den anderen te doen brengen, om te samentlijck gehoort, ende gheconfronteert te konnen worden, ten eynde de waerheydt van soo een exorbitante saecke des te beter soude konnen worden ondersocht. Soo is't: dat wy by desen de Heeren Borgemeesteren ende Regeerders der Stadt Middelborgh versoecken, dat sy in apprehensie willen doen nemen, ende alhier op de Voor-poorte brenghen, ofte ghedoogen dat genomen, ende op de Voor-poorte gebracht werden, alle die gheene die van de voorsz Krijghs ende Secreten Raedt, ofte eenigher maten aen het overgheven van de voorsz Stadt culpabel werden bevonden, beloovende dat de selve apprehensie alreede ghedaen, ende noch te doen, midtsgaders de sendinge herwaerts niet en sullen getrocken worden in eenige consequentie, ofte dat daer door eenige præjuditie, ofte inbreuck in der Stadts Privilegien, Recht, ende Gerechtigheydt sal geschieden, ofte te eenigher tijdt geallegeert mogen worden: maer dat de selve sullen blyven in haer geheel, ongepræjudiceert, ende onverkort, ghelijck te voorens; Gegeven &c. den 22. October 1625. 1626.

Dese Acte aldaer ghetoont wordende: opposeerden haer de Borgemeesteren / Schepenen ende Raden van Middelborgh / excuserende het oversenden van Raquet, bermits sijne vrienden hun beriepen op sijn Borgerrecht, ten ware saecke dat haer Ho: Mo: hem alleen wilden doen examineren / ende confronteren teghens d'andere gevangens / sonder de selve de judicature haerder Stadt te ontrecken: in welcken geval sy oorlooftigh waren / hem derwaerts te laten komen / mits dat hy in cas van verder Procedueren wederom derwaerts worde gesonden. Waer op is goetgevonden te rescribeeren / datmen niet en hadde gheмeent / dat sy meerder difficultеyt souden hebben ghemaeckt / als andere Steden ende Provintien: haer oversulcx versoeckende dat sy hem willen laten volgen / om geexamineert / en ghеconfronteert te worden. Ende so sy in cas van verder Procedueren / immers souden willen persisteren / datmen hem dan wederom soude senden.

Raket versocht: inden Hage komende te moghen logeeren by een van sijn Vrienden / onder cautie juratoir. 't Welck wiert afgeslagen; Des onaengesien is gesonden ghеweest. Dit alrede in 't laetste van het verleden jaer ghepasseert zijnde: zijn in Martio deses jaers haer Ho: Mog: vande Magistraet van Middelborgh ghеsommeert / om Raket weder derwaerts te senden: als belooft sijnde; waer op gerefolveert ende toeghestaen is sijn Renvoy. Sulck is te noteren als een exempel van 't recht de non evocando: ende dat peder Provintie / ja peder Stadt by haer gesach pooght te blijben.

De Heer van Marquette, Luytenant Generael van de Cavallerye in desen tijdt ghestoven zijnde / is op recommandatie van zijn Excellentie by hare Ho: Mo: in zijn plaets ghestelt de Heer Staeckenbroeck, op het Tractement van vier hondert gulden ten twee en dertigh daghen: ende tot Commissaris Generael in plaets van Stakenbroeck den Graef van Stierum: op gelijcke recommandatie.

Het Employ van de twintich schepen onder den Admirael Hautin tegen die van Rochelle, als zijnde Religions verwanten van desen Staet / causeerde hier te Lande veel opspraeck; ende also oock de tijdt van 't exploict waer toe hy eygentlijck ghedestineert was nu seer verliep / soo heeftmen in October goet ghevonden hem te Revoceren: onder decksel dat hy hem soude moeten voorsien van nieuwe victualie. Sulcks heeft den Koninck in Vranckrijck seer mishaecht. Hebbende soo deur Vrienden als deur zijn Ambassadeur alhier meermaels laten versoecken satisfactie dien aengaende / ende is oorsaecke ghеweest dat de besendinghe des Heeren van Somersdijck in verleden Herfst aen sijne Majesteyt gedaen is vruchteloos ghеweest. Hoewel de Vreede

Digitized by Google

1626. met die van de Religie in Vranckrijck den vijfden Februarij 1626. wierde gheslooten. Ghelijck de Heer van Somersdijck in diligentie aenghinck Ho: Mog: te notificeerde deur den Secretaris Quartelaer: die daer over met een Goude Keten en Medaille van twee hondert guilden vereert wierdt. Want hy van den derden April schreef dat sonder satisfactie op de selve revocatie geen gelt of subsidie by den Koninck te bekomen was. Dwelck op hem gheschreven is den goeden van 't Landt te willen verpresenteren: ende sulck al niet helpende; dat hy soude de voorsiene pursuite aen de Heer van Langerack laten / ende weder om komen. Sijnde d'Ambassadeur d'Espeesse versocht ende by hem aengenomen dese saecke met sijne Vrienden te secunderen. De Heer van Hautin, de last van sijne revocatie in date den 20. October den 26. Januarij ontfanghen hebbende / heeft 's anderendaeghs den Koninck van sijn vertreck beradvoteert / ende is den derden Februarij 't sepl gegaen. Dede den negenden Martij 1626. rapport; dat de Koninck t'sijner aenkomste hem ende de Capiteyns vereert hadde met een goude Keten elck: ende na destructie van Soubise, den Capiteyns ende Matrosen elck met een maent Gagie: hem Admirael ende den Vice Admirael Dorp ock met de Ordre van St. Michiel; ende hem alleen een pensioen van drie duysent guilden 's jaers; 't welck hy hadt ghe weygert aen te nemen.

De Commissaris van weghen hare Ho: Mo: in de Sont, Pieter Isacx overleden sijnde / heeft de ghewesen Admirael Willekens sijn dienst daer toe ghegheven: doch is Carel van Crakom hem gepreferert / ende den twaelfden November aengenomen. Eerst op het selfde Tractement van P. Isacx, ende met deselfde qualiteyt: doch na eenige jaeren wierdt sijn tractement verhoocht tot drie duysent guilden 's jaers / met titel van Resident.

In October hadden de Spaensche ock een aenslach op Sluys, daer van seecker Graef van Hornes het beleyt hadde. Het dessein was nachtelijck op het Fort genaemt het Pas: gelegen aen d'ander zijde vande Haven of Canael: alwaer eertijts de groote navigatie ende receptakelplaetse en sijn van de Brughse Coophandel: eer de Commertie op Antwerpen wierde gheverteert. Het selve Pas gewonnen zijnde: wiert ghepresuppoteert / dat Sluys niet konde houden. De nacht vanden lesten October wiert daer toe bestemt: ende vier hondert Soldaten uytgelesen om den aenval te doen; ghesecundeert door de Regimenten van Fontaine, Bagnone ende Giudici. Soo haest als de Pallissaden ende Valbrugh waren gepetardeert.

Maer alle soodanige aenslagen / om de noodsaeckelijcke vergaderingh van volck / konnen seer qualijck soo stil toegaen ende gheprepareert worden / of men hoorter het van. Eerder was voorsaecke dat de Gouverneur Hautin op sijn hoede / ende retraite gheweest was / dan uyt de Stadt meer volck te senden in 't Fort dat gheattacqueert wiert: soo haest als deur den eersten schoot den aenslach ende attacque wiert ontdeckt. De Spaensche vochten nochtans wel / ende hebben tweemael den aenval herhan. Maer de Graef van Hoorn wiert self gequetst: ende de geene / die den Petard aen de principale of binnen-poort soude stellen / wiert doot geschooten. Ende daer mede togen de Conincksche af: ende alsoo de wegh seer diep ende slijcherigh was / soo wierden noch veel in 't retireren geschoten. Inde Stadt en geschiede geen sonderlinge schade / alleen de Gouverneur Hautyn, die sich in 't defendeeren van die plaetse seer wel gequeten / ende een groote verhouthept gekregen hadde / sijnde half gekleet deur haest / is eenige tijt daer nae gestorven. De Marquis Spinola was niet wijt: hadde maer den aenslach gelucht: Ghelijck hy dese gantsche Somer sich uyt het veldt gheshouden / ende alleen tot bevestinge desselfs ende bevorderingh tot Duynkercken aen 't Canael by Rhynbergh, ende diergheliicke begeven heeft: latende daer Graef Hendrick het veldt bewaren.

1626.

Eynde van 't seste Boeck.

Digitized by Google

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

SEVENDE BOECK.

KORT BEGRYP.

REformatie in Vrieslandt. Ernst ende Douwe Ailva. Oostvrieslandt. Embden verseeckert. Acte van Neutraliteyt voor Oostvrieslandt. Uytspraeck over Oostvrieslant ende besettingh tot Embden. Cancelier Wiarda. Propositie van Embden. Stenden versoecken Evacuatie des Guarnisoenen uyt Embden. Uyt Lieroort. Haer Ho: Mog: Antwoort op dien. Petitie des Raets. Ambassade nae Polen. Sorance Ambassadeur van Venetien. Suriani Afscheyt. Luntzman ende Brant hier van wegen Hamborgh. Heer van Rummen overleden. Kercken tot Wesel, Embrick, Rees, geslooten. Handelingh met Vranckrijck. Honart, Bicker, Beaumont na Polen. Instructie. Haer Propositie in Dennemarck. Nader Deductie. Coninghs Antwoort. Komen in Pillauw. Coningh van Sweden gequetst. Propositie aenden Coningh van Sweden. Conings Antwoort. Hussaren. Komen tot Dantsigh. Tot Warschou. Hebben Audientie met ongedeckten Hoofde. Propositie aenden Coningh van Polen. Coningh van Sweden weder gequetst. Poolsche Voorslagen. Coningh van Dennemarck. Sendt den Hartogh van Wymar in Silesien. Morgan met ses duysent Engelsch tot hulpe van Dennemarck. Tilly. Passeert den Havel. Deensche verlaten alles tot aen Hamborch. Keyserssche marcheren in Holsteyn. Turlach geslagen. Engelsche Handelingh. Hamborch. Dennemarck klaeght over Engelandt. Vosberghen Resident van Dennemarck hier. Ambassadeur Berck sterft. Oosterwijck in zyn plaets. Abt van la Scaglie. Equipagie ter Zee. Catz naer Engelandt. Zyn last. Project van Reglement. Brief van de Groot aen Reygersberg. Verantwoording van Reygersbergh. Aenmerckingh op den Brief Grotii. Hollandt resolveert tegen de Remonstrantsche Predicatien en Predicanten. Bouteville ende Chapelles onthooft. Verhael van haer Duel. Hertogin van Orleans overleden. Rochelle beoorloght. Engelsche Vloot derwaerts. Engelsche Landen in St. Martens Eyland. Het Fort van St. Marten belegert. Toiras. Wort geproviandeert. Coningh self voor Rochelle. Buckingham verlaet de belegeringh. Spaensche saken. Propositie van Don Diego de Mexico. Campaigne. Carleton uyt Engelandt alhier. Ordre vande Iarreliere aen Prins Hendrick. Campaigne. Grol belegert. Engelsche op d'Elve. Hamborgh klaeght. Willem van Nassouw geschooten. Capitulatie van Grol. Spaensche Fortificeren Santvliet.

IN het begin van dit Jaer is in Vriesslandt gearresteert een Reformatie op het stuck van de Regeeringh: want alsoo de lasten van den Oorlog zwaer vielen / ende nochtans gelt van nooden was: soo pooghden men door de opstellinge van nieuwe middelen de finantien te verbeteren. Maer alsoo de Regeeringh alhaer seer populair / ende de Gemeente niet seer met Neeringh was gezegent: soo konden men qualijck daer mede voortkomen. Daer was oock een dissidentie tusschen de Landen / bestaende in drie Quartieren / ende

1627. ende de Steden. Dese meenden / men socht het meest op de Wercken te leggen. Het stuck van Hupperpe lieper seer onder: alle die haer reeckeninghe niet vonden / klaegden over d' Oligarchie van de Gheets-lieden: dat die oorsaecke waren van dat de saken qualijck ginghen. Om dan eenige satisfactie te geven aen de Gemeente: zijn uyt elck Quartier gestelt eenige Gecommitteerde / aen welcken wierdt geproduceert watter te seggen viel: Ende de Gheets-luyden willens ofte onwillens moesten consenteeren in het volgende.

1627.

Gecommitteerde in Dese Landt.

ALsoo wy *Bave van Reerda*, en *Hessel van Swinda*, *Julius Dominicus van Hettinga* en *Albert van Aitsma*, *Martinus Feckens* en *Bernards Oosterzee*, *Dirck Tjessens* *Willem van Viersen*, by de Heeren Staten van Vrieslandt gecommitteert zijn, om van de Ingesetenen der selver Lantschappen over te nemen den *Doleancen* soo by deselve Ingesetenen souden mogen ingebracht worden, over de abuysen in den Staet van Regeeringe binnen desen Landschappe ingheslopen, ende omme de selve te examineeren, ende daer die gefondeert moghten zijn, ende correctie van nooden hebben, te annoteeren, ende na ons goetbedunckē te reformeren, ende van ons gebeseigneerde aen de wel-gedachte Heeren Staten rapport te doen: ommē sulcks geschiet, voorts by hunne E. M. daer over geadviseert ende besloten te worden meer behooren: blijckende by de Resolutien der selver Heeren Staten de dato den *drie en twintighsten* November 1626. ende onse Commissien de dato den *seventen* December daer op ghevolght; als mede van den *sestienden* December 1626. ende den *negenden* January 1627. respectivelijcken. Soo is 't: dat wy achtervolgende die selve Commissien, ons vervoecht hebben op des Landtschaps-Huys binnen *Lieuwarden*, ende aldaer achtervolgende de Instructie by de voorgedachte Heeren Staten ons ter handen gestelt, de dato den *elfden* January 1627. voor eerst overghenomen hebben de respective Doleancen van verscheydene Ingesetenen deser Landtschappe, ende sulcks gedaen geduerende den tijdt ons daer toe gheprefigeert, hebben den selven Doleancen geleesen, ende wel rijpelijck gheexamineert, ende die wy verstonden gefondeert te zijn, geannoteert, ende ter goeder trouwen gecorrigeert, in voegen navolgende.

1. Doleance.

Resolutien by den E. E. M. Heeren Staten van Vrieslandt, genomen op de na volgende Reformatoire Articulen.

Dat volmachten ter Vergaderinghe van de Landtsdagen compareerende, het zy in eygener persoon, ofte door een ghesubstitueerde, daer substitutie plaets heeft, *niet sullen mogen tot eenigen Ampt op den selven Landtsdagh gekoren worden*, maer sullen de Ampten buyten de persoonen van de Volmachten gheconfereert worden aen andere wel gequalificeerde persoonen.

1. Reformatie.

De Staten van Vrieslandt overwogen hebbende de redenen in dese corrective gheroert, nemen de selve corrective uyt als leetlijck, maer den selven aenplitereelt. Statueren mede dat yemant in dese Provintie gheen commissie soude mogen hebben ofte crijgen tot verkrijghinge van een Dijck-graef, Dijck-Gedeputeerden, ofte andere Dijck-Officieren, ghedurende den selven tijdt Commissie niet sal moghen gekoren worden tot eenighe als sulcke Dijck-Officie, noch daer toe gekoren synde, 't selve aennemen.

Alsoo men bespeurt dat binnen dese Provintie, 't sedert eenige jaren over het begeeren van Ampten veel ongeregeltheden ghepleeght zijn, ja selfs de Landtsdagen geprotraheert, ende goede Resolutien verachtert zijn, oock andere wel gequalificeerde persoonen daer door van de Ampten uytgesloten zijn, tot nadeel van den Landschappe: Soo verstaen die Gecommitteerden noodigh te zijn, dat van nu voortaen gheen Ampten sullen geconfereert worden, aen persoonen de welcke ofte in eygener persoon, ofte door hun gesubstitueerde, ofte oock als substituyte volmacht, op den Landtsdagh gheraecken sullen te compareeren.

2. Doleance.

Dat persoonen sessie hebbende in eenighe Landtschaps Collegie niet sullen vermogen als Volmachten op den Landtsdagh te compareeren: oock niemandt in hun plaetse daer toe substitueeren.

1627.

2. Reformatie.

Dewijle meer dan billick is, dat een Ampt-draghende persoon hem alleen bekommere met het Ampt 't welcke hem bevolen is: ten eynde het gemeene beste door zijn absentie ende andere Ommissien niet verachtert worde: Soo vinden zy Gecommitteerden goet, dat persoonen sessie hebbende, in eenige (het zy Generaliteyts, ofte des Landtschaps Collegie, ofte generalijcken alle persoonen van den Landtschappe *Tractement ghenietende*) niet worden gheadmitteert tot Volmachten op den Landtsdagh.

De Staten voorschreve bemercke de goede ende sichten van dese articulen, approberen de selve, oock alsoo dat door cracht van deselve mede verboden wort allen persoonen Tractament genietende wye eenige Generaliteyts Comptoire, als volmachten op den Landtsdagh te verschijnen, dat verstaen dat de Curateuren van hun Universiteyt tot Franeker van dese dispositie sullen syn exempt.

3. Doleance.

Dat voortaen niemandt sal worden toegelaten te besoigneeren in Ecclesiasticque ofte Politijcque saecken, als alleen die geene de welcke goede Patriotten van den Lande, ende Vyanden van Spangiaerden, oock de Gereformeerde Religie wel toeghedaen zijn, ende daer toe vijf en twintigh jaren oudt.

3. Reformatie.

De gemelte Staten verwilligen in dese articule reformatoire niet alleen, maer ons eens een voet te beramen over het poinct van olderdom, dewelcke in dese Provintie voortaen vereyscht sal worden in het confereren ende bedienen van Ampten, Staten ende conditien, ten eynde den selven ter eeren beset ende met vrucht bedient mogen worden, ordonneren, dat na desen geen Ampten ende Condition, in hoedanigen staet deselve soude mogen wesen, Ecclesiastique, Politique ofte Militare, ja selfs gheen Schryverschap, van eenige Compagnye sal moghen besteit worden aen persoonen niet exederende, den ouderdom van drie en twintigh jaren. Ende aengaende de persoonen van mindere ouderdom, de welcke alreets bevonden soude mogen worden eenigen soodanigen Ampt ofte dienst te bekleden, ordonneren dat sommige minderjarige persoonen inde bedieninge van hun conditien sullen mogen continueren, by aldien sy achtien jaren out zijn, andersints dat sy zijnde van minder ouderdom, door cracht van dese Ordonnantie, gheachte sullen worden tot hun bedienende Ampten, diensten of conditien als onbequaem, ende mits dien daer van de facto ontsleedicht worden, ende den selven Ampten, Staten ende conditien terstont voor anderen vacant ende impetrabel zijn, behalven dat de Soonen des Heeren Stadhouders, deser Provintie van dese ordonnantie verstaen worden exempt te zijn.

4. Doleance.

Dat van nu voortaen niemandt gheoorloft sal zijn, in het ambieeren ofte vervolghen van eenigh Ampt, 't zy Grietmanschap, Secretarischap, Ontfangerschap, Volmachtschap ende Dijckgraefschap, ende allen anderen Ampten, yemandt te vereeren nochte tracteeren, het zy met Wijn, Bier, ofte Maeltijden, ende anderssints, by pœne, dat, indien yemandt bevonden wort ter oorsaecke als vooren geexpendeert te hebben, ofte Tractamenten, ofte Maeltijden, als vooren verhaelt is, aengerecht te hebben, alle stemmen op alsulcke persoonen gedirigeert

Digitized by Google

1627. rigeert, gehouden mogen worden van nul ende van onwaerden

4. Reformatie.

De voornoemde Staten achtende deſe articule concerneirende te ſtrecken tot verhoedinge veeler onheylen, ampliecteren den ſelven: mits nochtans in de applicatie van de reſpective penen in deſen benoemt, goede ſorge gedragen worde, dat de beſchuldinghe alle weghe wettelijck beweſen worde.

Dewijle de miſuſen in het vervolgen van Ampten hooghes ende lages ſtants binnen deſe Provincie dagelijcks meer ende meer toenemen, tot verachtinge van den Staet van Regeeringe, ende tot onlijdelijcke ſchandale voor alle Chriſtenen; Soo achten die Gecommitteerden, die gevoegelijckſte remedie daer teghens te zijn, dat niemandt van nu voortaen in het begeeren ofte vervolghen van eenigh Ampt, hoedanigh het ſoude moghen zijn: ende het zy of 't ſelve by ofte van wegen deſen Lantſchappe, ofte by Leden van dien ſtaet te vergeven, ſal vermoghen eenigh Tractement van Wijn, Bier, Bancquetten ofte Maeltijden, binnen ofte buyten des Sollicitants-Huys, by wat ghelegentheydt het oock ſoude mogen zijn: directie noch indirectie door hem ſelfs nochte een ander perſoone van zijnent weghen, al was het oock op beleyde dagen, Comparitien, ende andere By-een-komſten, alwaer Wijn ofte Bier geſchoncken wort, oock om wat oorſaecken ofte onder wat prætext de ſelve aengeſtijft ofte gehouden ſoude mogen worden; by pœne, dat, indien yemand bevonden worde, contrarie deſe diſpoſitie ghedaen, ende ſtemmen ofte *Vota* tot een Ampt by dierwegen verkregen te hebben, de ſelve ſtemmen op alſulcke perſoonen gedivigeert gehouden ſullen worden voor nulle ende van onwaerden. Doch indien beweſen worde yemandt contrarie deſes gedaen, ende midtſdien ſtemmen op hem verkregen een Ampt geobtineert ofte ſtemmen gegeven, ofte een Ampt op yemandt geconfereert te hebben voor gelt, paſſeeren van Obligatien ofte andere giften, hoedanigh die ſelfde oock ſoude mogen weſen, dat ſoo wel de gever als d'ontfanger van al ſulck gelt, obligatie, ofte andere giften, ghehouden ſullen worden voor inhabiles om eenige Ampten te bedienen.

5. Doleance.

Dat gheen Griets-luyden in den platten Lande, nochte Magiſtraten in de Steden, nochte andere Ampt-dragende perſoonen, ſullen vermoghen eenighe Collegie binnen ofte buyten deſe Provintie bekleeden, maer ſal hem een yder met ſijn bedienende Ampt contenteeren, ten ware ſaecke hy bereydt was hem van het eene Ampt by het aenvaerden van het andere nieuwe Ampt de *facto* te ontledigen.

5. Reformatie.

Aenganende deſes Articuls interpretatie, verſtaen de Staten voornoemt, dat geen Grietsluyden ten platten Lande, nochte Magiſtraets perſoonen van de Steden, nochte Secretarien inde voorſ. Lande ende Steden, nochte Ontfangers van Grietenien ende Steden, nochte generalick eenige andere perſoonen vanden Generaliteyt, ofte van deſen Lantſchappe eenich tractement genietende (exemt den Curatoren vande voorſ. Univerſiteyt) ſullen moghen bedienen het Ampt van Monſter-Commiſſariſſchap, nochte ſeſſie hebben in eenighe Generaliteyts ofte deſes Lantſchaps Collegie, ten ware de voornoemde ampt dragende perſonen tot ſulcks ghekomen zijnde bereyt waeren, by het aenvaerden van het nieuwe Ampt, en van het ander t'ontledigen.

Dewijle deſe *Doleance* in recht ende groote reden beſtaet, ſoo achten ſy Gecommitteerden voor den dienſt ende conſervatie deſes Landts, hooghnoodigh, dat noch *Griets-luyden* nochte *Magiſtraets-perſoonen*, nochte eenige andere Ampt-dragende perſoonen, nader by de Heeren Staten des Landts ſelfs te ſpecificeeren, meer als *een Ampt*, het zy in ofte buyten Collegien ſullen mogen bedienen.

6. Doleance.

Dat de Politijcke Ampten aen niemandt vergeven ſullen mogen werden, als aen *Ingheboorene* Landtſaten.

6. Reformatie.

De Staten voornoemt approberen den inhout van deſen Articul te formeiren, ſoo nochtans dat ſy neffens den uytſtens beemſche perſonen vergrootende het getal der jaren in deſen gheexprimeert, ordonneren dat deſelve buytenlantſche perſoonen voortaen tot Ampten van ſtaet tot deſe Provintie behoorigh, niet ſullen werden toegelaten, ten ſy ſaecke zy den tijdt van twintigh jaren continuerlick binnen deſe Provintie hun Huyshoudinghe met hun Familie ghehadt ſullen hebben, ende aldaer begoedicht ſullen zijn.

De gecommitteerde verſtaende den *Ingeboorene* Landtſaten deſes Landts naer den natuere meeſt geaffectioneert, ende gheneycht tot den welſtant van deſen Lande, ende tot conſervatie van den Staet van dien, vinden goet, dat voortaen alle de Ampten van Staet tot deſen Provintie behoorigh geconfereert worden aen *Ingheboorene* Landt-gheſeten, ende aen gheen vreemde ofte Buytenlandtſche perſoonen, ten ſy ſaecke dat de ſelve Buytenlandſche perſoonen ten minſten den tijdt van *thien* jaeren binnen deſe Provintie hun Huys-houdinge met hun Familie gehadt ſullen hebben ende begoedight zijn.

7. Doleance.

Dat geen perſoonen als *Eygen-erfden*, gekooren mogen worden tot *Volmachten* op Landts-dagen, ofte in eenighe Collegie, daer beyde de Staten van den *Adel* ende *Eygen-goerfden* werden geobſerveert, ten ſy de ſelve perſoonen ſijn ſtaet van Eyghen-erfſchap ſal konnen bewijſen in den tweeden graet, uytghenomen de *Ingeſetenen* van der *Bildt*.

7. Reformatie.

De Staten voornoemt bevindende deſe Articule tot den Staet deſes Landts dienſtigh, nemen den ſelven voor goet aen.

De Gecommitteerde verſtaende tot conſervatie van de gemeene ruſt mede te ſtrecken, dat de ordre van beyde de Staten van den *Adel* ende *Eygen-erfde* reſpectivelijcken onderhouden worden. Vinden goet, dat volgens deſe Doleance de *Eygen-erfden* hunne ſtaet in den tweeden graet bewijſen, in het begeeren van *Volmachtſchappen*, ofte andere Officien, ſonder præjuditie nochtans van de Ingeſetenen van der *Bildt*.

8. Doleance.

Dat eens ordre moge worden beraemt, waer door alle *Kuyperyen*, *Liguen*, ofte *Verbintenisſen*, (om een Ampt te bekomen) moghen werden afgheſchaft.

8. Reformatie.

De wel-gedachte Staten amplecteren deſe Artijckelen reformatoire, edoch om alle uytſtel te voorkomen, Ordonneren dat de pœne in deſen benoemt alleen plaetſe ſal hebben tegen den ghenen die welcke bevonden ſullen worden onderlinge verbintenisſen by geſchrifte gemaeckt te hebben.

Hoewel verſcheyden diſpoſitien dit Poinct mede betreffende, op verſcheyden Doleancen, particulier genomen zijn, ende op eenige volgende Poincten noch genomen ſullen werden: Soo vinden ſy Gecommitteerden in 't generael, tot voldoeninge van deſe Doleance, gheen beter remedie, als dat voor eerſt alle verbinteniſſen, die voor date deſes tuſſchen *Volmachten*, ofte andere Officieren, in Collegien van deſe Provintie ſeſſie hebbende, ofte oock tuſſchen particuliere perſoonen, over het ſtemmen tot *Volmachtſchap*, ofte eenighe andere Ampten, by woorden ofte by geſchriften ghemaeckt, ſullen zijn ende ghehouden worden voor ghecaſſeert ende geannulleert, ende dat de Heeren *Volmachten* op alle andere in eenige Collegie als vooren ſeſſie hebbende, verboden worde omme voortaen over het vergeven ofte bekomen van Ampten, eenige verbinteniſſen met yemandt

1627. yemandt aen te gaen, ofte onderlinge te maecken, by pœne, dat die geene de welcke nae deſen bevonden ſal, ofte ſullen worden, ſoodanighe verbinteniſſen contrarie deſen inhibitie ghemaeckt, ofte eenigh Ampt daer door geobtineert te hebben, *ipſo jure* ende ſonder declaratoire ſal, ofte ſullen gehouden worden voor *inhabiles* om eenigh Ampt te bedienen, ende beneffens dien de *facto* van 't geobtineerde Ampt als inhabiles geremoveert worden.

9. Doleance.

Dat gheen Officien Politijcke ofte Militaire ſullen mogen verkocht, ofte om eenigh gheniet van den eene op den andere overgedragen worden, nochte oock yemandt eenighe gifte ofte gave ſal moghen genieten voor het confereeren van ſoodanigen Ampt, by pœne dat beyde den gever ende ontfanger geacht ſullen worden voor infame perſoonen.

9. Reformatie.

De Staten voorſz approberen deſen correctoire Artijckel, ordonnerende dat deſelve voortaen achtervolght worde.

De Gecommitteerde vinden deſe Doleance te ſtrecken tot meerder confirmatie vande voorgaende, achten wel noodigh dat de ſelve invoegen die is luydende, gearreſteert ende in train gebracht werde, ſonder præjuditie van 't geene by hen noopende de overdrachte van eenighe *Schrijverſchappen* by diſtinctie hier na gheſecht ſal worden, indien nochtans bevonden werde eenige Krijgs-Officieren door den ouderdom ten minſten van tſeſtigh jaren, ofte door eenighe andere accidenten, ten dienſte van den Lande onbequaem gheworden te zijn, den ſelven by tollerantie vande Heeren Gedeputeerde ſal moghen geconſenteert worden, zijn bedienende Ampt aen een ander bequaem perſoon, in den Oorloge ten minſten den tijdt van vier jaren geoeffent, over te dragen, midts voor den afſtant alleen genietende van den nieuwen Officier een ſulcken jaerlijckſchen Penſioen, als tot onderhoudinge van ſijn perſoon ſal worden vereyſcht, ten eynde het Landtſchappe met alſulcken perſoon niet beſwaert en worde.

10. Doleance.

Dat geen perſoonen ſeſſie hebbende in eenige Collegie ſal vermogen te vergeven, noch te helpen vergeven met ſijn ſtemmen aen yemand van den ſelven Collegie, eenigen Ampt 't welcke aen ofte in den ſelven Collegie ſal ſtaen te vergeven.

10. Reformatie.

De Staten van Vrieſtand kennen deſe Artijckel reformatoire voor goet, des dat de ſelve alleen ſal beroeren den Ampten ofte dienſten in dezes Landſchaps Collegien, ende niet in Generaliteyts Collegien buyten ofte binnen Landts vervallende, ten eynde d'Officiers van wegen deſe Provintie in Generaliteyts Collegien ſeſſie hebbende, niet meer bepaelt worden als d'Officiers van andere Provintie, tot præjuditie van deſelve Provintie.

Dewijle de dagelijckſche ervarentheydt gheneoghſaem uytwijſt wat opſpraecken ende laſteringen gecauſeert worden, door het diſtribueeren der Ampten, onder de Collegien van een Collegie. Soo is 't: dat, ghelijckerwijs by hen Gecommitteerden goet gevonden is, dat geen *Volmachten* op den Landts-dagen eenige Ampten onder hen mogen vergeven nochte aennemen, alſoo oock in alle andere Collegien voortaen geen Ampten ofte dienſten, hoedanigh de ſelfde ſoude moghen zijn, ſullen mogen vergeven worden aen yemandt van den ſelven Collegie.

11. Doleance.

Dat een yeder de welcke in eenige Collegien geraeckt ſeſſie te nemen, gehouden ſal zijn hem met zijn Huys-houdinge ter plaetſe, alwaer het ſelve Collegie ghehouden wordt; metter woon te vervoegen. 1627.

11. Reformatie.

De Staten voorſz aenmerckende de importantie vande ſaecke in deſen Articule ghetracteert, ende dat de correctie daer over genomen in goede reden ghefondeert is, approberen den ſelven correctie, doch alſoo, dat de Officiers daer inne genoemt hun Wooninghe ende Huyshoudinge ter plaetſe vanden Collegien houdende; (ghelijckerwijs hen ſulcks by deſen wel expreſſelijck wort opghelecht) van 't tranſporteren van hun Familie ſullen ſyn gheexcuſeert, ordonnerende nietteminder den Gerichtſcholtes van hun Regiment, om ſyn Wooninghe ende ghebeele Huyshoudinghe gheſtadich albier binnen Lieuwaerden te hebben, op dat anderſints de Juſtitie over militaire ſaecken, niet buyten ordre gehouden, ende alſoo verachtert worde.

De Gecommitteerde bemerckende dat door de veelvoudighe abſentie der perſoonen in Collegie ſeſſie houdende, die voor het meeſtendeel gecauſeert worden, door dien de ſelve buyten den plaetſe van den Collegie zijn woonachtigh, des Landtſchaps ſaecken qualijcken verſorght moeten worden, ende den Ingeſetenen in hun verſoecken niet wel gedient, ofte anderſints verachtert worden, bevinden hooghnoodigh voor den Staet van deſe Landen geordonneert te worden, dat een yeder aennemende eenigh Ampt in een Collegie gehonden ſal zijn ſijne Huyshoudinghe met ſijn Familie te tranſporteren, ende daer mede metter woon te trecken daer het Collegie wordt gehouden.

12. Doleance.

Dat mede gheordonneert werde dat die Gecommitteerde deſer Landtſchappe in eenigh Collegie ſeſſie houdende, hen van den plaetſe, alwaer het Collegie ghehouden wordt, niet ſullen mogen vertrecken, nochte van den Collegie abſenteeren langher als acht weecken in het geheele jaer, ten ſy om merckelijcke ende wichtighe redenen; ende dat de reſpective Secretariſen alle ſeſſien pertinente Annotatien houden wie preſent ofte abſent is gheweeſt, ende hoe dickwils, oock de ſelve Annotatien aen de Heeren Volmachten op den Landtsdagh jaerlijcks overleveren

12. Reformatie.

Dewijle deſe Articule reformatoire van geenen minderen conſideratie is, als de voorgaende, ſoo wert deſelve goet gekent.

Aengeſien deſe Doleance vaſt gefondeert is op gelijcke reden als de voorgaende, ſoo willen ſy Gecommitteerden door den reden *ad Precedentem* verhaelt, voor goet houden, dat alle Officieren ſeſſie hebbende in eenige Collegie, binnen ofte buyten 's Landts, gehouden ſullen zijn in de Vergaderinge altoos preſent te zijn, ſonder yemandt hem buyten commiſſie ofte andere rechtmatighe oorſaecken van de ſelve Vergaderinge ſal mogen abſenteeren langer tijdts als in 't jaer *acht weecken* te reeckenen, daer van de Secretariſen der reſpective Collegien gheordonneert ſal werden perfecte Annotatien te houden, ende de ſelfde Annotatien by expiratie van het ſelve jaer, aen de H. Volmachten op den Landsdagh over te leveren, ende dat daer beneffens geordonneert werde, dat in alle Collegien die ordre werde gehouden, dat het meerendeel der Collegien altoos preſent zy, ten eynde anderſints des Landtſchaps ende der Ingeſetenen ſaecken niet verachtert en werde.

13. Doleance.

Dat de Gecommitteerde ter Vergaderinghe van *Staten Generael*, *Raden van Staten*, *Admiraliteyten*, binnen ende buyten 's Landts, *Gedeputeerde Staten*, *Reeckenmeeſters*, inſgelijcks binnen ofte buyten 's Lands, *Monſter-Commiſſariſen* reſpective in hun Ampten ſullen continueeren den

tijdt

1627. tijdt van *drie jaeren* ende niet langer als *vier jaren*.

13. Reformatie.

De Staten voorsz. nemen aen desen articule reformateire, doch met desen limitatie dat persoonen sesse hebbende ter vergaderinge der Hoogh Mog: Heeren Staten Generael, ofte ter Heeren Raden van Staten, alwel in hun Ampten sullen moeten gheconfinueert werden den tijdt van drie jaeren, maer dat na expiratie van de selve drie jaren, de wijdere continuatie van alsulcke Ampt-dragende persoonen sal staen tot gelieven van yder Gee ofte Kamer.

Dewijle dese Doleance mede dient tot weghneminge der *Kuyperyen*, ende tot profijt van den gheenen de welcke anderssints op het onseecker hun Woonplaetse ghehouden souden zijn te transporteeren, gelijck vooren goet gevonden, ende anderssints voor 't publijck om merckelijcke consideratien dienstigh is. Soo achten sy Gecommitteerde goet ende raedtsaem: dat de Officiers in dese Doleance gespecificeert, in hun respective Ampten continueeren ten minsten den tijdt van *drie jaeren*, ende niet langer als *vier jaeren*. Edoch alsoo daer na desen een soodanigen Officier ofte Amptdragende persoon, na expiratie der voorsz jaeren, het bedienende Ampt verlatende, niet sal mogen binnen den tijdt van twee jaeren tot eenighe alhier ghespecificeerde Ampt gekooren werden, nochte gekooren zijnde, her selve nieuwe Ampt aennemen.

14. Doleance.

Dat de Heeren Gedeputeerde verboden werden eenighe *nieuwe Ampten* (die tot noch toe niet bedient en zijn gheweest) op 't nieuw te inventeeren, oock eenige Tractementen augmenteren buyten advijs ende consent van de Staten des Landts.

14. Reformatie.

Dese Articule reformatoire wert by den Staten voornoemt alleen aengenomen invoegen dese is luydende, maer

Alsoo het inventeeren ende aenstellen van *nieuwe Ampten*, ende het augmenteeren van Tractementen onwederspreeckelijck den Staten niet van den Lande toebehoort. Soo vinden sy Gecommitteerden gheraden dat sulcks de Heeren Gedeputeerde der Staten werde verboden.

wert daer beneffens gestatueert dat alle Ampten, jaerlijcksche Pensioenen *ofte andere giften, hoedanich dese selve soude moghen syn, mitsgaders* augmentatien van tractementen, *dewelcke by hun Gedeputeerden buyten hun Staten toelatinge ofte gevolch de Approbatie geinventeert ofte vergheven mogen zijn, voortaen sullen ophouden, ende den persoonen aen wien dese selve besteet mogen zijn, onthouden werden, wordende mitsdien den Reeckenmeesters deser Landtschappe serieuselijck belast, om geen quitantien ofte ordonnantien van alsodanich geinventeerde, ofte ghemagmenteerde tractementen den Ontfangers in reeckeninge te valideren.*

15. Doleance.

Dat de Heeren Gedeputeerde inhibitie werde ghedaen, om aen niemandt quijtscheldinghe te doen van 's Landtschaps penningen, oock om gheen handtsluytinghe te doen aen de respective Ontfangers deses Landtschaps, over het invorderen des Landtschaps penningen ofte resten.

15. Reformatie.

De Staten voorsz approberen desen articule.

De Gecommitteerde verstaende de quijtscheldinge van Landtschaps penningen buyten administratie te bestaen, ende de surceance van executie in desen geroert, den Landtschap raedeligh te zijn, vinden goedt dat beyde de voorsz poincten den Heeren Gedeputeerde worde geinterdiceert.

16. Doleance.

Dat geen Ampten in eenige Collegien vergeven, nochte yets gheresolveert ofte geappointeert worde, ten zy by het meerder getal der Collegien, ende dat over sulcks geordonneert worde dat in alle Collegien het meerder getal der Collegien altoos present zy. 1627.

16. Reformatie.

De Staten voorsz verstaende den inhoudt van desen articule redelijck te zijn, approberen den selven articule van gelijcken.

De Gecommitteerden om merckelijcke redenen, vinden dese Doleance gefondeert, achten noodigh dat den inhoudt van dien ingevoert ende in allen Collegien stricktelijck worden geobserveert.

17. Doleance.

Dat de Heeren Reeckenmeesters ten minsten alle drie maenden den Comptoiren van de Ontfangers deser Landtschappe respectivelijck sullen visiteeren, ende van den toestandt der selve de Heeren Gedeputeerden rapport doen.

17. Reformatie.

Gelijckerwijs sy oock aennemen den contenu van desen articule en reden daer toe verbaet.

De Gecommitteerde verstaen dese Doleance te strecken tot dienste van den Lande, ende tot gherief van de Heeren Gedeputeerden, ten eynde de selve kennisse hebbende van de Staet der Landtschappe ghereede penninghen, des te beter ghelegentheydt hebben de selve tot profijt van den selven Landtschappe te converteeren.

18. Doleance.

Dat oock de Heeren Reeckenmeesters alle jaren gehouden sullen zijn ter eersten Vergaderinghe van de Landtsdagh aen de Heeren Staten des Landts den gheslootene Reeckeninghen der respective Ontfangers van het laetste verloopene jaer over te leveren.

18. Reformatie.

Dewijle dese articule wel gheseideert is, soo wert dese selve mede voor goet aengenomen.

Dewijle dese Doleance goede insichten heeft, ende insonderheydt desen dat de Heeren Volmachten op de Landtsdaghen kennisse moghen hebben, waer ende tot wat eynde de gedragene consenten ende andere Landtspenninghen ghe-converteert zijn: Soo verstaen de Gecommitteerden dat dien achtervolghende den Heeren Reeckenmeesters belast worde omme alle jaren aen de Heeren Volmachten ter eerster Vergaderinghe van den Landtsdagh der respective Ontfangers gheslootene reeckeninghe van voortgaende laetste jaer ter handen te leveren.

19. Doleance.

Dat de *Ontfanghers Generael Rentmeester ende Ontfanger der Kloester-Goederen* deser Landtschappe alle half jaren hun respective Reeckeninghen in des Landtschaps Reecken-kamer sullen overleveren ende alle jaren te sluyten.

19. Reformatie.

Dese articule wert insgelijck goet ghekent.

De Gecommitteerde verstaen dese Doleance ghefondeert. Vinden goet dat de selve in het reyn gebracht ende achtervolght worde.

20. Doleance.

Dat alle particuliere Ontfanghers der Grietenien Stede ende Dorpen in Vrieslandt, alle half jaren van hun administratie sullen doen reken-schap, bewijs ende reliqua.

20. Reformatie.

Alsoo billick ende rechtmatigh is, dat een *De Staten voorsz* yeder

1627.

yeder bewint hebbende van andere luyden penningen daer van doen reeckenſchap, bewijs ende reliqua. Soo houden de Gecommitteerde deſe Artijckelen voor goet ende mede voor den gemeene ruſte dienſtigh.

verſtaende den inhoudt deſes rechtmatig te zijn, ordonneeren dat de ſelve achtervolgh worden.

21. Doleance.

Dat alle des Landtſchaps reſten alle jaren ſullen moeten geſuyvert werden, voor dat de nieuwe conſenten werden gedragen.

21. Reformatie.

De Staten voorſz. ordonneeren misdeſen hunne Gedeputeerden, om voortaen den uytſchrijvinghe van den ordinaris Landtſdagh jaerlijcks te doen tegen't tuytgaen van de maent Januarius, oft ten langſten teghen het begin van Februarius, verſtaen genoeghſaem te zyn, voor den genommeerde Volmachten van de Grietenien ende Steden deſer Provintien, dat de ſelve by het exhibeeren van hun reſpective Procuratien geblijck doen dat die Grietenien en Steden van welckers wegen zy als Volmachten reſpectivelijck begeeren op den Landtſdagh te compareeren, hun quote van den gedragene conſenten ten volſten betaelt hebben, tot den eerſten November des laetſt verloopenen jaers incluys.

De Gecommitteerde bevindende voor den Landtſchappe hoognoodigh, dat alle des Landtſchaps Reſten jaerlijcks geſuyvert worden, op dat de ſelve Landtſchappe daer door niet alleen buyten ſchade magh blijven, maer oock de goedtwillighe gheen oorſaecke gegeven worden tot traegheydt in het contribueeren, achten deſe Artijckelen niet alleen voor dienſtigh, maer op dat deſen te beter onderhouden moghte worden, vinden zy goet dat geen Volmachte uyt Grietenien noch Steden voortaen tot den Landtſdage ſullen werden geadmitteert, nochte der ſelver Procuratien by den Heeren Gedeputeerden aengenomen, veel weynigher gheviſiteert ende geapprobeert worden, ten ſy ſaecke dat verthoont ende by den Procuratie overghelevert worde abſoluyte Quitantie onder de handt van de Ontfanger Generael van volkomene betalinge van des Landtſchaps penningen, tot den laeſten December des voorgaenden jaers incluys.

22. Doleance.

Dat de *Monſter-Commiſſariſen* mede ſullen Gecommitteert ende geauthoriſeert worden, omme te viſiteeren de *Ammonitien* ende *Proviandt-Huyſen*, ende daer van by perfecte annotatie rapport te doen.

22. Reformatie.

Deſe Artijckelen worden aengenomen.

Dewijle het een ſaecke van groote importantie is voor den Lande, dat de *Ammunitie* ende de *Proviandt-Huyſen* wel verſorcht worden. Soo vinden de Gecommitteerde ſeer goet dat oock de *Monſter-Commiſſariſen* geauthoriſeert werden, omme de Ammunitie ende Proviandt-Huyſen in de Sterckten te videeren, ende van den toeſtandt van dien pertinente annotatie maecken, ende daer van aen de Heeren Gedeputeerden rapport doen.

23. Doleance.

Dat de *Monſter-rollen* voortaen worden *ghevi-ſiteert* ende *geſlooten* by *twee uyt den Collegie der Heeren Gedeputeerde Staten, twee uyt de Reecken-Meeſters* ende den *Monſter-Commiſſaris* de welcke de Monſteringe gedaen heeft.

23. Reformatie.

De Staten van Vrieſlandt verſtaende het videren ende ſluyten vande Monſterrollen te zijn

Nadien veel opſpraecken werden ghemoveert over de gepleeghde maniere van *videeren ende het ſluyten van de Monſter-rollen.* Soo vinden ſy Gecommitteerden goedt dat ſulcks ten aenſien van des ſaecks gewichtigheydt den *Klercken van den Collegien ontrocken worde*, ende dat voortaen de *Monſter-rollen geviſiteert ende geſlooten worden, alleen van grooten ghe-by een uyt den Collegie der Heeren Gedeputeerden, een uyt de Reecken-Meeſters* ende den *Monſter-Commiſſaris* de welcke de *Rolle* ingeſtelt ende de Monſteringe gedaen heeft.

wichte, omplecteeren een correctie over het ſelve poinct albier ghenomen.

24. Doleance.

Dat alle vaceerende *militaire Ampten* ſullen onder de Compagnien (daer het ſelve Ampt vervallen is) vergheven worden by ſucceſſien ofte meriten: doch dat niemandt geavanceert werde ten ſy de ſelve habil ende tot het Ampt bequaem zy.

24. Reformatie.

De Staten voorſt. bevindende deſe Artijckelen reformatoire van ſeer goede inſichten, reſolveeren dat de ſelve, in voeghen die is luydende, in train gebraght, ende in het vergeven der militaire Ampten achtervolgh worde.

Nademael men beſpeurt noodigh ende oock behoorlijck te weſen, inſonderheyt in den Oorloge, dat de avancementen gheſchiede naer de bequaemheydt ende meriten. Soo achten ſy Gecommitteerden goet, dat voortaen alle vaceerende *militaire Ampten werden vergeven onder den Compagnien, alwaer onder de ſelve Ampten ghevaecken te vervallen*, aen een ander bequaem Soldaet van de ſelve Compagnie: des dat ſoodanigen Ampt aen niemandt werde gheconfereert, ten ſy de ſelve ten weynighſten den tijdt van vier jaeren continueelijcken in den Nederlandtſchen Oorloghe ghedient hebbe, op dat zijn bequaemheyt bekent magh zijn, ende daer beneffens indien een Capiteynſchap van een Compagnie vaceert, dat in het vergheven van het ſelve Capiteyns-Ampt de *Landtzaten* van de ſelve Compagnie gedient hebbende den tijdt als boven den *Wtheemſchen* ſullen daer in worden *gepreferеert*.

25. Doleance.

Dat de *Hopluyden*, *Luytenanten*, *Vaendrichs*, ende andere Krijghs-Officieren ghehouden ſullen zijn hen ſteedts by haere Compagnie te verhouden, ten ware om merckelijcke redenen.

25. Reformatie.

Dewijle deſe Artijckele ſtrecke tot merckelijcken dienſt van den Landtſchappe, ſoo wordt de ſelve goet ghekent ende ingewillight.

Aengeſien tot bevorderinghe van der Landen dienſt is ſtreckende dat de Krijghs-Officieren *ſtedigh verblijven by hun Compagnien*, ten eynde de Soldaten te beter in diſcipline gehouden, ende in militaire exercitien gheoeffent worden. Soo kennen ſy Gecommitteerden voor goet, dat de Hopluyden, Luytenanten, Vendrichs, ende andere Officieren belaſtinge worde gedaen, om hen geſtadigh by hen reſpective Compagnien te verhouden, ende van daer niet te vertrecken voor dat hen by genoeghſame kenniſſe van ſaecken worde gheconſenteert by den geenen, die ſulcks toeſtaet te conſenteren.

26. Doleance.

Dat geen *Grietluyden* ten platten Lande, nochte *Magiſtraets-perſoonen* in de Steden, noch *Secretariſen* in Landen ende Steden, eenige ontfang van gemeene Landtſchaps penningen ſullen mogen bedienen.

26. Reformatie.

De Staten voorſz. verwilligen in deſen Artijckele reformatoire.

Dewijle over de bedieninge van den ontfangh der Landtſchaps penninghen in *Grietenien* ende *Steden* veel queſtien ghemoveert worden. Soo verſtaen ſy Gecommitteerden den beſten middel te weſen om de ſelve queſtie af te ſnijden, den *Ontfanghen* des Landtſchaps penninghen in Grietenien ende Steden voortaen niet ſullen moghen bedient worden, nochte by den *Grietluyden*

Digitized by Google

1627. nochte by de *Magistraten* in Landen ende Steden respectivelijck, maer buyten den selven bedient worden by een ander particulier Ingesetene, die oock te beter kan ghebracht worden tot reeckenschap, bewijs, ende reliqua van zijn Administratie; verstaen niet te min behoorlijck te wesen dat de *Grietsluyden* ten platten Landen van de Ingesetenen van hun respective Grietenie in recompens van desen, by andere weghe in het eene ofte het andere worden gebenificieert.

27. Doleance.

Dat de *Grietman* binnen ses weecken naer overlijden van de *Secretaris* sijner Grietenie, gehouden sal zijn uytschrijvinghe aen de Ingesetenen te doen, om andere drie persoonen tot het vaceerende *Secretarischap* naer ouder ghewoonte uyt te setten, ende binnen acht daghen daer nae het selve Ampt aen een van de ghenomineerde persoonen, sonder daer voor yets te ghenieten, vergheven; ofte dat by ghebreecke van den uytschrijvinghe ende verghevinghe respective in den voorsz tijdt te doen, de Ingesetenen selfs sulcks te doen geoorloft zy.

27. Reformatie.

De welgedachte Staten vinden desen Artijckelen niet alleen goedt gelijck die luyden- de is, maer extendeeren den- selven in dier voegen: dat de dis- positie daer in begrepen, voortaen mede plaetse sal hebben in het vergeven van een vacerende Grietmans-Ampt: Al waerom zy Staten by desen ordonneren dat de gebreecke van de platte Landen, soo

Omme te beter af te snijden de oorsaecken van Kuyperyen in Landen ende Steden wordt goedt ghevonden by hen Gecommitteerden, dat een *Secretarie*, *Grietenie*, ofte Stadt dergelijcker Landtschappe vaceerende de Grietman ofte Magistraet van de Grietenie ofte Stadt, alwaer het selve Ampt geraeckt te vaceeren, sal het selve Ampt aen een ander wel ghequalificeert persoon binnen den tijdt van drie weecken moeten vergheven: des dat ten platten Lande de Grietman binnen veerthien daeghen, naer dat het Ampt vacant gheworden sal zijn, ghehouden wordt uytschrijvinghe te doen aen den Ingesetenen ter respective Dorpen, tot nominatie van drie persoonen volghens ouder ghewoonte, by de welcke zy Staten ter respective Collatie te doen, in sake de Gedeputeerden van de platte Landen, soo

wanneer een Grietmans-Ampt binnen dese Provintie ghekomen sal zijn te vaceeren, hun uytschrijvinghe tot nominatie van een Grietman te doen aen den Ingesetenen van den vaceerende Grietenie, binnen den tijd van veerthien *daghen naer dat het selve Ampt vacant gheworden is, ende binnen den tijdt van ghelijcke* veerthien *daghen naer ghedaene nominatie het selve Ampt te vergheven, by ghebreecke van sulcks dat den selven* Ingesetenen geoorloft sal zijn, *buyten alsulcke uytschrijvinge by goede ordre selfs te procedeeren tot nominatie van drie persoonen tot het vaceerende Ampt. Uyt den welcke zy Staten belasten de welgedachte hunne Gedeputeerden van de platte Landen binnen ghelijcke tijde van* veerthien *daeghen naer den receptie van de Steyn-Cedullen den nieuwen Grietman te verkiesen, ende den selven voorts te verleenen commissie in forma, sonder eenighe inbindinghe ende dilaye.*

28. Doleance.

Dat niemandt meer dan *een Schrijverschap* van Compagnie Soldaten sal mogen bedienen, nochte een *Schrijverschap* bedienende het selve sal mogen verkoopen, nochte aen yemandt overdraegen voor eenigh geniet.

28. Reformatie.

De Staten voorsz accordeeren desen Artyckelo reformatoire.

De Gecommitteerden verstaen dat van nu voortaen aen niemandt *meer als een Schrijverschap* sal mogen geconfereert werden, nochte van yemandts meer dan een Shrijverschap als Schrijver bedient werden, ende vinden daer benevens goedt dat de respective Schrijverschappen, dewelcke na dato deses by yemandt verkregen mogen werden, het sy om niet met allen ofte voor een recompens daer sulcks plaets heeft, ofte die voor desen aen yemandt geconfereert zijn, sonder geniet, het zy by den Heeren Gedeputeerden selfs, ofte voormaels by den Capiteyns, niet sullen mogen verhandelt, verkocht, nochte aen yemanden voor eenigh gheniet overgedragen werden; ende aengaende die Schrijverschappen de welcke voor dato deses gekocht ofte voor eenighen recompens van gelt ofte andersints verkreghen zijn, verstaen zy dat *ex equitate* toeghelaten behoort te werden, dat de selve voor *gelt ofte andere gheniet* moghen werden verkocht, verhandelt, ofte aen een ander overgedraghen werden, binnen den tijdt van een gheheel jaer na dato deses, sonder langer. 1627.

29. Doleance.

Dat de drie afgaende persoonen uyt de Magistraet der Stede *Lieuwaerden*, niet sullen mogen in den selven Magistraet op nieuws wederom geco-opteert, geeligeert, nochte geadmitteert werden in des selven Magistraet, voor dat sy drie ofte vier jaren uyt hun Magistraets Ampten sullen zijn geweest.

29. Reformatie.

De Staten voorsz vinden ghenoden om dese Artijckel ende het verstack daer in ghedaen, voor dese mael voor by te gaen.

Dewijle de voet ofte beraminge waer op ende naer de tegenwoordighe *Raedtsbestellinghe* binnen de Stadt *Lieuwaerden* gheschiet, by Gecommitteerden van de Heeren Staten des Landts ghemaeckt is: Soo werdt goet gevonden dat de dolierende Burghers der voorsz Stede *Lieuwaerden*, hen sullen desen aengaende hebben te addresseeren aen de wel-gemelde Heeren Staten, omme by hun E E. M M. daer in ghedaen te werden, sulcks als tot den meesten rust van den Lande ende Stadt in het particulier verstaen sal werden te behooren.

30. Doleance.

Dat de *pœnen van injurien* ende ghewelden op Sondaghen bedreven, mede *verdubbelt* moghen werden.

30. Reformatie.

De Staten voorsz approbeeren desen Artijckel niet alleen, maer willen onder den selven mede gecomprehendeert hebben de injurien, insolenten ende gewelden op Bede ende andere Heylige dagen gecommitteert.

De Gecommitteerden verstaen dese Doleance gefondeert te zijn ende aengenomen behoort te werden.

31. Doleance.

Dat de Placcaten teghens de *Jesuyten* voor desen uytgegeven vernieuwt ende voortaen strickte mogen werden onderhouden.

31. Reformatie.

Dese Artijckele werdt aengenomen, ende daer benoffens also geextendeert, dat in de Placcaten mede begrepen sullen werden Priesters ende alle andere Geestelijcke Persoonen gedestineert om Pausselijcken dienst te doen.

De Gecommitteerden exempt *B. van Roorda* verstaen noodigh dat de Placcaten in desen ghemelt vernieuwt, ende strictelijck by de respective Overheden achtervolght worde.

32. Doleance.

Dat de Heeren van den Hove wel serieuselijck

1627. lijck belaſt worde om alle quaetdoenders rigoureuſelijck te ſtraffen, ende daer toe aen te wenden al ſoodanighe middelen, als tot maintien van de Juſtitie ende uytvoeringe van hun beſlotene Sententien ſal worden vereyſcht.

32. Reformatie.

De Staten voorſz. verſtaende deſen Artijckel te ſtrecken tot conſervatie van den Lande ampliateren den ſelven.

De Gecommitteerde exempt *B. van Roerda*, willen den Heeren Staten verſocht hebben, omme hun *Raden Provinciael* niet alleen te belaſten de quaetdoenders ghelijck hun E. E. wel vertrouwt wordt, rigoureuſelijcken te ſtraffen, maer oock om de ſelve hun *Raden Provinciael* de handt te bieden, ende met alſoodanige middelen te aſſiſteeren als tot handthavinghe van de Juſtitie, ende uytvoeringhe van hun Sententien ſal worden vereyſcht.

33. Doleance.

Dat de Ordonnantie op het ſtuck van de pœne van *Overſpel* moghen worde verandert, ende de pœne geaugmenteert ofte verſwaert naer Keyſerlijcken Rechten.

33. Reformatie.

De welgedachte Staten verblyven aengaende den inhouds van deſen Artijckele by den reſolutie voor deſen over dit poinct geamaneert ter ſomma pœnael van twee hondert gout-guldens.

Alſoo de Gecommitteerden verſtaen deſe Artijckelen buyten *hun Commiſſie* te beſtaen. Soo willen zy deſen gheſtelt hebben tot goedtvinden van de Heeren Staten ſelfs, met recommandatie te letten, ſoo hun E E. M M. bevinden ſullen te behooren.

34. Doleance.

Dat het Collegie ter Admiraliteyt binnen Dockum reſideerende, moghen worden van Dockum getranſporteert binnen de Stadt *Harlingen.*

34. Reformatie.

Deſe Artijckel worde uyt bewegende reden alhier voorby gegaen.

Alhoewel die Gecommitteerden bemercken deſe Doleance te zijn van conſideratie, ende nochtans dewijle zy verſtaen de ordre die daer over geſtelt ſoude dienen te worden, te behooren tot de Heeren Staten deſes Landts: Soo willen ſy deſe ſaecke gheſtelt hebben tot hun E. M. ſorge ende goetvindingh.

35. Doleance.

Dat om vaſt te doen onderhouden de bovengeſchreven poincten van reformatien *geen procuratien van Volmachten uyt Grietenien ofte Steden deſer Landtſchappe tot de Landtſdagen na deſen* goet gekent ſullen worden ten zy *de ſelve continueeren den clauſule van het approbeeren, ende renoveeren alle het geene tegenwoordigh op het ſtuck van Doleance ſal moghen worden gearreſteert.*

35. Reformatie.

De Staten voorſz. verſtaende den middel in deſen beraemt, tot onderboudinghe der voorſz. reſolutien bequaem te zijn, ordonneeren dat de ſelve allenthalven ſtrictelijck werden geobſerveert.

De Gecommitteerden vinden goedt, dat de *Grietſluyden* ten platten Lande, ende *Magiſtraet* in de Steden, ghehouden worden omme in de Procuratien van hun reſpective Volmachten expreſſe te doen inſereeren den clauſula, om hen op den Landtdaghe nae den reſolutie over deſe Doleance te reguleeren, ende dat de Heeren Staten des Landts hun Gedeputeerden belaſte, om gheen Procuratien van Volmachten tot den Landtſdaghe te admitteeren, daer in de voorſz clauſula niet bevonden wordt geinſereert.

Aldus gedaen, geadviſeert, ende gheſloten by ons ondergeſchreven Gecommitteerden op des Landtſchaps Huys binnen *Lieuwaerden* deſen 29. 1627. Was ondergeteyckent *Bave van Roerda*, *Heſſel van Sminia*, *Julius Dominicus van Hottinga*, *A. Ayſma*, *Martinus Fockens*, *B. Ooſter-kee*, *D. Tyſſens*, *Willem van Vierſen* ende *T. Marſum*, als *Secretaris met hunne ſtreecken.*

Aldus gedaen, geexamineert en de gereſolveert by den Staten van Vrieſlandt op den teghenwoordighen Landtſdagh, den 17. April 1627.

onderſtont voor Ooſtergoe, P. Eiſinga, Galewbles van Jepema, *voor* Weſtergoe, Andries van Waltinga, Pieter Lamckes, *voor de* Zevenwolden Obbe Obbens, Heſſel van Sminia, *voor de* Steden B. Gysberts Geerſma, Cornelis Heermans met hunne reſpective ſtreecken.

Ernſt en Douwe Ailva.

Upt alle 't welcke ghenoegh bleeck ghelijck de waerhept was / datmen in 't ghemeen gheladen hadde op de Griets-luyden: die het meeſte ghelach aen ſich hadden ghetogen. Onder welcke de voornaemſte was de Heer Ernſt Ailva: een oudt ende wijs Edelman / ende Grietman van Ooſt-dongerdeel; wiens eenigſte zoon Douwe Ailva Griet-man in Weſt-dongerdeel, deſgelijck veel directie / doch niet ſoo veel temperament of matighept gebruyckte / als ſijn Vader; derhalven hy in de voorleden Zomer in groot perijckel was om qualijck gehanteert te worden van het ghemeen ghepeupel tot Lieuwaerden; onder 't welck een gherucht gheſtropt was / dat hy diſcourſen tot beſ warenijſſe van de Ghemeente hadde ghehoert; ende datmen aen de Vrieſche libertept niet meer de teughel ſoo los moeſt gheven. Maer de waerhept is / dat in Vrieſlandt een yeder begheerigh was om een Ampt te hebben / niet connende lijden dat onder wepnigh de ſelve wierden gheaccumuleert. Hoewel men den Griet-man Douwe Ailva ſulck niet konde imputeren / als hebbende ſich alle ſijn leven langh ghecontenteert met ſijne Grietenye: niet te min was hy gehaet / zijnde wat eelerijck ende uytſchoſtigh in woorden. Beyde oock quamen wel ter Kercken / maer ginghen niet ten Nachtmale; (doch de laetſte wiert op ſijn doodt-bedde als Broeder aengenomen van 't Conſiſtorie.) Hoewel ſy met allen yver ende getrouwighept de gemeene ſaecke teghen Spangien hanthaefden; nochtans bolderden ſy de Predicanten niet in 't voorſz ſtuck. Ende men heeft meermaels bevonden hoe veel de Geeſtelijcke vermoghen over de ghemoederen van de Ghemeente / inſonderhept onder de Proteſtanten. Want voor eerſt: de Godtsdienſt van de ſelve beſtaet meeſt in 't predicken; jae ſelfs het Gebedt werdt gedaen voor de Predicanten alleen / welckers woorden (meeſt ex tempore, upt den gheeſt / of wel gepremediteert) op de voet gevolght werden deur de toehoorders. Ten tweeden: alſoo de toehoorders meeſt zijn gheringe Leden / ende Onderdanen / ende de Predicanten deſgelijck / (ſeer ſelden van groote oft rijcke gheſlachten /) ſoo vintmen meeſt grooter lieſde en ghenegenthept tuſſchen de Predicanten ende Gemeente / als tuſſchen de Predicanten en Magiſtraten. Daer by komt / ten derden, dat van naturen altijt tuſſchen de Gemeente oft Onderdanen ende d'Overighept (inſonderhept in Polyarchien) ts jalouſie / ende een bedeckte haet aen d' een / ende een mistrouwen aen d' ander zijde. In ſulcke conjuncture ſiet men gemeenlijck dat haer de Predicanten voegen by de Gemeente: eenſ deels als zijnde van haer ſoorte; anderdeels / als ongeduldig dat d'Ov'righeden hebben na haer genomen alle Geeſtelijcke goederen: ende dat een Predicant liphans moet bedelen om eerlijck te leven / inſonderhept nae 't ghetal der kinderen daer mede hy ghezegent werdt. Zijnde daerom Prærogatiben / Rechters / een groot mis-ſlagh ghevveeſt onder d' eerſte Reformateurs; datſe ſoo gantſchelijck verwierpen ende aen de Wereltlijcke Overighept gaven de Geeſtelijcke goederen. 't Was in de Politijcke ſeer te prijſen / wijſſelijck doende / datſe haer rijcker ende grooter maeckten door die Kerckelijcke goederen: maer 't was teghen alle reden / dat de Predicanten aen nemende den Huwelijcken Staet / en kinderen teelende / haer ſelfs prijveerden van de middelen die tot ſoo honorablen onderhoudt van de Kercke ende Kerckelijcke perſoonen ghegeven waren.

1627. Want/ is het geoorloft aen Proteſtantiſche of Gereformeerde Predicanten om tijdelijcke goederen te erven/ t'acquireren/te beſuwelijken? waerom was 't dan dat d' eerſte Reformateurs de Kerckelijcke goederen verwierpen. Dat dit alſoo is/ blijckt uyt de Procedueren tot Uytrecht: alwaer wel opentlijck en expreſſelijck geklaeght wert over ſoodanige profanatie en misbruyck vande Kerckelijcke goederen. Doch om weder te komen ten propooſte: in Vrieſlandt was 't ſoo geſtelt of ontſtelt/ datmen door d' opgemelde reformatie aen de Gemeente/ of dolerende Ingeſetenen moſt geven contentement. Maer 't gingher oock al mede gelijck over al: datter ſelden nieuwe komen die d' oude verbeteren. Een hoop nieuwe Lieden quamen in de Regeringh/die geen ervarenthept en hadden; ſoo dat niet langh daer naer de Regeeringh weder quam aen de Griets-lieden als d' aenſienlijckſte. Soo dat ſeer aenmerckelijck is wat Livius ſchrijft van Pacuvius Calavius: Notiſſimum quod malum, maxime tolerabile.

Ooſt-Vrieſlandt. In 't voorgaende Boeck is geſproocken vande komſte des Graven van Ooſt-Vrieſlandt in den Hage, ende hoe ghevaerlijck het ſtondt binnen Embden: alſoo de Magiſtraet wepnigh bemindt noch ghereſpecteert/ vreeſde een commotie/ waer deur conſequentelijck ook deſe Staet al haer ghelagh daer in ſoude verliesen: de Kepſerſche waren meeſter van gheheel Duytſlandt; ende de Spaenſche poſſideerden Lingen, Grol, Oldenſeel, Orſoy, Rhijnberk, en Weſel: de Keur-Vorſt van Kölen, als Biſſchop van Munſter, Paterborn colluderende met den Graef van Oldenburgh, waren ſuſpecte

Embden verſeeckert. naeghebuyren: Soo dat het alle de ſelve/ Kepſerſche/ Liguiſche/ en Spaenſche/ ſeer licht ſoude zijn geweeſt de Stadt Embden de handt te bieden ende te maintenceren/ ingheualle de Vorgerye haer hadden opgeworpen/ ende de Magiſtraet en de ſes hondert man (daer onder veel Vorghers ende Vorgers kinderen waren) uytgejaeght. Om dan daer in te voorſien/ ſoo hebben haer Ho: Mog: in 't begin van de Maent Januarius met kennis van de Magiſtraet/ beſendelijck te ſcheep in de Stadt doen komen de Compagnien van de Capiteyns Rouſel, Scheltema ende Iſſelmuyden, de twee eerſte zijnde Vrieſſche Compagnien; de laetſten was by de Stadt ende Landen betaelt. Waer mede/ ende met verſterckinghe van de ſelve Compagnien men de Stadt verſeeckert heeft tegen het meerendeel vande Veertigen ende van de Vorgerye/ die ſeer qualijck op deſen Staet geſint was. So haeſt als haer Ho: Mo: van dat ſuccès verwittight waren/ hebben ſy den Graef van Ooſt-Vrieſlandt al noch in den Hage zijnde/verſocht ter Vergaderinge te komen; ende den 14. January comparerende/is hem aengeſeyt dat haer Ho: Mo: van allen tijden ghetracht hadden met ſijn Graefſchap te houden goede nabuyrſchap ende correſpondentie/ ſonderlinghe ten aenſien van deſſelfs ſituatie ende bicintept met deſe Landen; dat ſy daerom ook altoos gearbeyt hadden tot accommodatie van de differenten aldaer gereſen/ en nu ook noodich gevonden 't Guarniſoen binnen de Stadt Embden te verſterken/en herwaerts te doen beſchrijven ſijn Stenden; en die van de ſtadt Embden tot afhandelinge van de beſettinge van 't Landt/ende ſodanige differenten als daer noch ſouden overigh zijn; verſoeckende dat hy ſich wilde laten geballen dien tijdt alhier noch af te wachten/ ende den dagh te nomineren tegens den welcken hem beſt te paſſe komen ſoude de verſchrijvinghe te doen. Waer op hy hem is geantwoordt/ dat hy hadde verſtaen ende wel konnen lijden de verſterckinge van haer Ho: Mo: Guarniſoen in de Stadt Embden; dat hy hier gekomen was om te toonen ſijn affectie ende genegenthept tot onderhoudinghe van goede correſpondentie en nabuyrſchap; hadde verwacht haer Ho: Mo: bedencken op ſijn overgegeven Memoriael/ noopende de beſettinge van 't Landt tot recouvrement van de Neutraliteyt, dien hy verſtont niet te kunnen geſchieden met de wapenen ſonder groote inconvenientien; verwonderde hem over de verſchrijvinge der Stenden/ dewijl hy met de ſelfde ſeyde te zijn verdragen; vondt hem bezwaert hier te blijven/ vermidts ſijn preſentie in ſijn Landt noodigh was/ ſoo ten aenſien van 't naerderen van 't Volck van Tilly, als van de inundatie van ſijn 1627. Landt: verſoeckende mitsdien dat haer Ho: Mo: van hier te blijden hem wilden excuſeren; ende hy alsdien immers petwes te tracteren ſoude zijn/ dat hy daer toe pemant ſoude committeren: 't welck by haer Ho: Mo: in naerder bedencken ghenomen zijnde/ is de Vergaderinghe daer mede ghеſchepden.

Den 16. liet de Graef ſeggen niet te konnen hier blijven: preſenteerde eenighe van de Stenden neffens ſijn Gecommitteerde hier te ſenden. Verſocht datmen die van Embden daer toe ſouden houden/ datſe d' erfhuldinghe deden.

De Capiteyns in Embden leggende/ hebben aengenomen hare Compagnien te verſtercken tot twee hondert vijftich man elck.

Men heeft wederom geſocht de Graef te induceren om hier te blijven/ maer hy heeft het geexcuſeert: verſocht continuatie van beſoignes tot beſettinghe van ſijn Landt/ alſoo Tilly in 't marcheren was na derwaerts. De Stenden wierden niet te min beſchreven tegen den negenden February tot de afhandelinghe van de beſettingh/ ende andere differenten.

De Magiſtraet tot Embden als geſeyt is/ liep groot perijckel van te ſullen verandert werden na den appetijt vanden Graef, of Graefſche: derhalben moeſten de Heeren Ghedeputeerde haer werck daer van maecken om die te maintenieren; eenſdeels door Inductie/ 't welck men kuyperye noemt; anderdeels door ſeptlickhept/als confinerende drie van de voornaemſte der Veertighen, en daer door d' andere intimerende. De vijf Capiteyns die ghelaſt waren hare Compagnien te verſtercken tot twee hondert vijftig koppen/ verſochten loop of auritsgeldt. Maer in plaets van ſulck is haer toegeſtaen vier ſtuyvers daeghs op elcke ſoldaet/ van de dagh van haer aenmeminghe tot de monſteringh.

Aengaende de verſchrijvinge van de Stenden viel deſe zwarighept: dat deſelve herwaerts niet konden ſenden/ ten ware ſy eerſt waren vergadert op een Landdag; en dat ſy niet vergaderen konden als op beſchrijvinge van den Graef. Derhalben men den Graef deur Gecommitteerde alhier liet verſoecken: een Landdag te willen uytſchrijven. maer in plaets van ſulck/verſocht hy ernſtelijk dat haer Ho: Mo: met ſijn Excell. en den Raedt wilden overleggen hoe ſijn Graefſchap beſt te beſetten was. Dien aengaende is de Graef voorgeſlagen en verſocht by de Infante van Spangien te willen procureren Acte ende verklaringh/ dat haer Volck ten platten lande van Ooſt-Vrieſlant niet ſoude komen: in welcken gebal men hier deſgelijck ſoude doen: ende dat niet te min met den Graef/ op een preſuppoſitie/ dat ſijn Graefſchap ſoude moeten worden beſet/ gehandelt ſoude worden op wat manier/met wat Volck/en op wiens koſten de beſettinghe ſoude geſchieden.

De Graef verklaerde den derden February mede wel goet te binden by d' Infante te verſoecken dat van haer Volck/ gheen ſoulen in ſijn Landt quamen doen/ gevangen werck te halen/ perſoonen ende goederen prijs te maecken: Maer om ſoodanighe reſolutie by d' Infante te faciliteren/ verſocht dat haer Ho: Mo: gelieſde eerſt by Acte te beloven dat haer Guarniſoen in Embden ende Lieroort leggende/ ook ſulck ſoude verboden zijn; dat anders niet als een verwoeſtinge ende geheele confuſie in ſijn Landt te verwachten ſtont. Daer op is goet ghevonden een ſoodanige Acte te concipieren ende t' arreſteren/ 't welck de Graef verſtaen hebbende heeft verſocht viſie. Waer op volgens advijs van den Prince men is te vreden geweeſt hem die te communiceren; midts dat hy nochtans hier bleef ende afwachte de komſte der Stenden/ ende datmen preparatoire ſoude handelen in wat voegen de beſettinghe ſoude konnen gedaen worden/ dewijl in plaets van de dick-ghemelde ſes hondert man/ die de Graef meeſt urgeerde dat tot de beſettinghe behoorden te worden geemployeert/ men wel twee duyſent van nooden hadden: dat ook goede ſterche Forten moeſten werden opgheworpen/ 't welck veel ſoude koſten: dat ook de ſoldaten tot beſettinge van die Forten beſtelt/ voor Vpandt ſouden moeten verklaren en houden de ſoldaten van Lingen: anders ſouden

de

1627. de selve Lingische, de Borgheers van Embden essenwel komen halen: daerom was de Prins van advijs/ men behoorde de Boeren te stellen op een quote van Contributie/ in welcken geval de Pachters van Embden geen perijckel meer souden loopen om gevangen te worden.

Daer op heeft de Graef aengenomen hier te blijven. Inlagende over de langhsaemheydt van het Proces dat hy hadde voor den Hoogen Raedt / nopende sijn Wijn ende Bier-Accijs binnen Embden: versoeckende visie van het selve Proces/ ende Copie van eenighe stucken het welck hem toegestaen is.

Die van Norden schreven kort nae de Vergaderingh dat sy wel gereet waren om te komen: maer siende dat de ander niet schickten / moesten oock tarderen / om geen vergeesche kosten te doen.

Die van Aurick schreven datse met den Graef gheen different hadden/ende dat de Graef in den Hage present zijnde/ wel soude voor haer doen wat te doen was. Die van den Huysmans-stant schreven dat haer het schrijven van haer Ho: Mog: niet was gecommuniceert. Van weghen de Ridderschap quam Tido Vryheer van Inende-Kniphuysen: van wegen het Collegie der Administrators de Secretaris Hiskens. Om wat liefde te verwecken by de Burgerye tot Embden, heeft men in dese tijdt dertigh duysent gulden aen Servicie ofte Logijs-gelden voor de Heeren Terkuylen ende Broersema uytgedeelt voor de vijf Compagnien van weghen desen Staet daer in liggende.

Daer naer gedelibereert zijnde op de sake van Oost-Vrieslandt / is goet gevonden dat de Acte van neutraliteyt voor het selve Graefschap soude worden gheslelt in handen van den Heere Graefve van Oost-Vrieslandt/ met versoeck ende ernstighe vermaninghe dat hy ten besten van sijn Land ende Luyden/ ende ooch van hem selfs/ wilde af-wachten de komste van de Gedeputeerdens van de Staten ende Stadt herwaerts/ op dat dan alles afghemaeckt mogh worden naer behooren/ waerinne by aldien hy Heere Graefve difficulteyt mogh te maecken: Is verstaen dat hy door sijn Excellentie by alle gevoegelijcke middelen en vermaninghe daer toe soude werden geinduceert/ gelijck mede verstaen is dat dies niet te min die Heeren haer Ho: Mog: Gecommitteerden in besoignes soude treden op de besettinghe van 't voorsz Graefschap volgens voorgaende resolutie.

De Acte van neutraliteyt luyde als volght.

Acte van neutraliteyt voor Oost-Vriesslandt.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, alle den geenen die desen jeghenwoordighen sullen sien ofte hooren lesen, *Salute* Doen te weten: Alsoo 't Graefschap van *Oost-Vriesslandt* als een voorneme en aensienlijck Lidt des Heyligen Rijcks vande stroperyen, excursien ende molestatien, van beyderzijdts Krijghsvolck behoort gevrijt te wesen, en dies niet tegenstaende verscheydene klachten van alle kanten komen over den grooten overlast, dewelcke vande Soldaten van beyde zijden gaende met Troupen en Parthyen in 't Graefschap van *Oost-vriesslandt* dagelijcks geschieden. Soo is 't: dat wy om te betoonen onse goede en nabuerlijke affectie die wy altijt gedragen hebben en noch dragende zijn tot den welstant van 't voorsz Graefschap, verklaert hebben, ende verklaren by desen, dat wy te vreden zijn alle 't Krijghs-volck (in onsen dienst zijnde) scherpelijck te belasten, ghelijck wy dan 't selve belasten by desen, dat niemant van hun-luyden, van wat qualiteyt hy zy, en in wat Guarnisoen hy soude mogen leggen, 't sy binnen dese Geunieerde Landen ofte daer buyten, selfs oock niet yemant van onse Soldaten binnen de stadt *Embden* ofte *Lieroort* in Guarnisoen leggende, hem sal vervorderen te komen in 't voorseyde Graefschap *van Oost-Vriesland*, ofte eenige andere daer in ofte aengheleghen Landen ende Heerlijckheden, den wel-ghebooren Heere Grave *van Oost-Vriesslandt* toebehoorende, gheene daer van uytghesondert, om eenige Prinsen ofte Beuyten te maken, sijnen vyandt te soecken, ofte eenige andere foulen te pleghen, op pœne van daer over *aen den lijve* anderen ten exempel gestraft te werden. Accordeerende soo wie contrarie mogte komen te doen, dat de selve by die van het voorseyde Graefschap vervolght, doodtgeslaghen, ende als struyck-roovers en heerloos Volck op der daedt mogen omgebracht werden, sonder eenigh ommesien ofte ongeltenis, welverstaende dat van de andere zijde *gelijcke Acte* sal werden uytgebracht: 't welck geschiedende houden wy desen voor gearresteert. Ordonneren oversulcks, ende beveelen wel ernstelijk allen Gouverneurs, Oversten, Colonellen, Ridtmeesteren, Capiteynen, Bevelhebberen, ende allen Volcke van Oorloge te Paerde ende te Voet, te Water ende te Lande, mitsgaders de Schepen van Oorloge ende allen anderen in onsen dienste, ende onder de gehoorsaemheyt van de Vereenigde Nederlanden wesende, die desen eenighsints aengaen sal hun hier naer te reguleeren, ende hun te onthouden in 't voorsz Graefschap van *Oost-Vriesslandt*, in voeghen (vooren verhaelt) te komen, ofte Volck te senden. Gedaen in 's Graven-Hage op den 16. February 1627. 1627

In Martio zijn gecompareert van wegen Embden de Borgermeester Swaluwe, Basilius, Alting; uyt den Raedt Willem Witfelt Secretaris/ende Gerdt Swarte, Gedeputeerde van de Borgermeesteren ende Raedt der Stadt Emden, ende hebben naer overleveringhe van haren Brief van credentie / ende gedane salutatie van hare principalen / geproponeert dat de selve hare principalen niet en twijffelden of haere Ho: Mog: souden willen executeeren de uytspraecke by haere Gecommitteerde tot Embden ghedaen / hadden ebenwel haer herwaerts ghesonden om te verstaen het gheene haer Ho: Mog: souden gelieben voor te stellen: versochten dat haer Ho: Mog: wilden sorge draghen dat de Dijcken moghten gemaeckt werden / ende sy-luyden geaccommodeert met de Leeninge van vijftigh duysent gulden. Waer op geantwoort is: dat met haer ghetreden soude werden in naerder Conferentie / ende dat by provisie aen den Graefve van Oost-Vriesslandt gegheven was een Acte van neutraliteyt, daer van hun ooch behandight wierdt Coppe.

Eenige dagen daer na d' Heer Graefve van Oost-Vriesland naer versochte audientie voor twee Gedeputeerden ingehaelt wesende / heeft voor den Cantzelier Wiarda doen proponeeren: dat sijn affairen niet en konden toelaten sijn langer verblijf alhier/ en oversulcks van meninge was te vertrecken; presenteerende haer Ho: Mo: sijnen dienst/ en blijvende genegen alle goede nabuerige vrientschap te continueeren: versoeckende dat haer Ho: Mog: ghelieffde de differentiale poincten met de Stadt Embden na rechten en de Accoorden af te maken/ daer toe Dr. Ammama hier soude blijven/ en regard nemende op 't groot verderf van sijne Onderseten door de Mantsveldische Inlegeringe haer te willen ontlasten van 't onderhoudt der ses hondert Soldaten in de stadt Embden leggende/ dewijl doch de redenen daerom de selve by het Haegsche Accoordt in 't jaer drie geaccoordeert/ waeren aengenomen te werden/ althans cesseerden; verklarende voorts na Brussel te sullen senden/ om van de Infante gelijcke Acte van neutraliteyt te verwerven/ ghelijck hy van haer Ho: Mog: behomen had; waer op sijn Excellentie versocht is noch dese weeck te willen blijven/ om te sien wat noch voor goets in de sake van de besettinghe van sijn Landt soude konnen gedaen werden: 't welck geexcuseert hebbende/ heeft verklaert niet langer als tot dien aenkomende Donderdagh te konnen blijven.

Den 24. Marty verthoonde Heer Tido van Kniphuysen dat onmoghelijck was de incursien der Spaensche met ghewelt te beletten: best te zijn een Acte van neutraliteyt te Brussel te versoecken. Ende alsoo men verstondt dat de Graef noch wat soude blijven/ wierdt den Volmachten van Embden ende Grietmer-Ampt aengeberght ooch wat te blijven.

Den 27. Meert wiert goet gevonden dat over de honderd man daer mede voor van de vijf Compagnien binnen Embden wierden versterckt/ geen ander Officieren als een Sergeant ende een Corporael souden werden gestelt: tot loop-gelt van voor man vier gulden ende vier stuyvers dagh-gelt tot Monsteringh. De Veertighen tot Embden willende procedeeren tot kiesinghe van drie in plaets van de (als hier voor geseydt is) gheconfirmeerde; is van wegen haer Ho: Mog: den Veertigen aengeseyt

Digitized by Google

1627. gheſept te willen voor als noch ſuperſederen / tot de wederkomſte van de Ghedeputeerde der Stadt: vreeſende dat ſy ſoodanighe nieuwe ſouden kiesen / die niet als de gheconfineerde ende goet Graefs waren.

Den achſten April de Heer Pains ende den Raedt van State wederom ter Vergaderinge comparerende op de ſaecke van Ooſt-Vrieſlandt, is by den Raedt van State openinge ghedaen van haer bedencken op 't gheconcipieerde affcheyt: 't Welck aen die van Embden en den Secretaris Hiſken ſoude moghen ghegeven worden / ende dienvolgende met advijs van ſijn Excellentie en deſſelfs Raedt 't voorſz affcheydt ghecorrigeert zijnde / is 't ſelve goet gevonden en geapprobeert gelijck het hier volght geinſereert: daer by oock ghereſolveert is te ſchrijven aen den Commandeur Erenreyter, dat hy de Adminiſtratoren de handt ſoude bieden om de verſallen middelen in train te brenghen ende te houden: ondertuſſchen dat de Neutraliteyt by den Heere Grave te Bruſſel wiert verbolgt binnen de tijt van drie maenden.

Van wat aenginck de Poincten by Dr. Ammama den laetſten der voorleden ſMaent Martij overgegeven / als differentiael tuſſchen de weleghedachte Heere Grave ende de Stadt Embden, met verſoeck dat de ſelve by interventie ende tuſſchen-ſpreecken van haer Ho: Mo: mochten werden gheaccordeert: de ſelve wierden geſtelt in handen van de Raedt van State / omme daer op de Gedeputeerde van de Stadt Embden te hooren; of en hoe verre ſy ghelaſt waren daer inne te treden; ſoo niet / dat dan de ſelve Poincten by den Raedt van State ſouden werden geexamineert ten overſtaen van de preſente Heeren die in Ooſt-Vrieſlandt Gedeputeert waren geweeſt / ende gheconfereert met de voorgaende Tractaten: mitſgaders de laetſte ghedaene Uytſpraecke / om te ſien hoe verre de ſelve daer mede over een quamen / extraherende de Poincten die daer van ſoude moghen diſcreperen / ende adviſerende wat forme van Procedueren gehouden ſouden mogen werden / om den weleghedachten Heere Grave en de voorſz Stadt te vereenigen.

Uytſpraeck over Ooſt-Vrieſlant ende beſettinge tot Embden.

ALſoo de Heer Grave van *Ooſt-Vrieſland* neffens eenighe Gecommitteerde van ſijn Steden ende Stadt Embden, voor haer Ho: Mog: gecompareert zijnde, om over de beſettinge der ſelver Graefſchaps, tegens de *ſtroperye* van de *Lingenſche* ende eenige andere differenten haer te vergelijcken, naer verſcheyden conferentien verafſcheydet, ende aengenomen hadde binnen den tijt van *drie maenden* te bearbeyden: dat ſoo doenlijck voor de gemelde Graefſchap ghelijcke acte van neutraliteyt van de zijde van de *Infante* moghte uytgebracht werden, als haer Ho: Mog: bereets *in eventum* van hare zijde aen de ſelfde Graefſchap verleent hadde: midts dat de ſelve tijdt geduerende noch ſoude gebeſoigneert werden tot beraminge van ſekeren voet, volgens dewelcke de *beſettinghe* t' eyndens de *drie maenden* in cas de ſelve neutraliteyt moghte komen te ontſtaen, ſoude in 't werck geſtelt werden, en dat op 't ſelfde ſubject de Raden van den welgedachten Heere Grave, als mede de Gedeputeerden der Stenden ende Stadt by Gecommitteerden van hare Ho: Mog: gehoort geene apparentie van onderlinge vergelijckinge bemerckt wierde, nae dat oock eenige der Gecommitteerden alreede vertrocken, d' ander mede haer dimiſſie inſtantelijk waren verſoeckende, en verklarende tot verhandelinge van andere ſaken niet gelaſt te zijn. Soo is 't: dat haer Ho: Mog: ondienſtigh achtende haer in het ſelve ſtuck verder te interponeeren dewijle noch onſeker is, of *de Acte van neutraliteyt* aen d' ander zijde ſal geweygert werden, ofte niet; ende alſoo de ſelfde beſettinge te doen van nooden weſen; mede aengemerckt dat het poinct vande *Wijn* en *Bier-Accijs* geſtelt is aen de Heeren van den Hoogen Raedt van Holland, Zeeland ende Weſt-Vrieſland, de welcke tot de kenniſſe van dien tijt ſullen van nooden hebben, de welcke geduerende, oock de gemoederen ten wederzijden in het reſteerende zich wat naerder ſoude komen te voeghen ende te accommodeeren, de voorſz Gedeputeerden tegens het voorſeyde verſoeck van *dimiſſie* niet langer tot haer ongelegentheyt voor deſe tijdt hebben willen ophouden, verklarende Hoog-gedachte haer Ho: Mog: niet te ſullen onderlaten 't Poinct van de *beſettinge* by haer ſelven in achtinge te nemen, om by mancquement van derſelve neutraliteyt, ter expiratie van de *drie maenden* daer in ſulex te doen, en in 't werck te ſtellen, als tot verſekeringe en tot weſtant der voorſz Graefſchap en Stad *Embden* ſal behooren. En dewijle ondertuſſchen de middelen tot betalinge van 't *Embdiſche Guarniſoen* ende andere laſten niet te min moeten in train ghehouden, ende ſoo veeldoenlijck gebeneficeert werden, hebben haer Ho: Mog: de voorſz Gedeputeerde, en namentlijck d' Adminiſtratoren wel ernſtelijck willen vermanen, tot het innen ende beneficieeren van de ſelve middelen, alle vlijt aen te wenden.

Wat aengaet 't geene van weghen Borgermeeſteren ende Raedt der Stadt *Embden* is te kennen gegeven, dat het ſelve door 't verſtrecken van de *weeckelijcke Leeninghe* aen 't Guarniſoen, hoogelijck beſwaert ende ten achteren, geraden zijnde, tot ſtanthoudinghe van haren Staet met een geruyme ſomme van penninghen van nooden hebben geſecoureert te werden; ende verſoeckende haer Ho: Mog: der ſelver credijt om ten minſten de ſomme van *vijfligh duyſent* gulden te moghen lichten. Daer op hebben haer Ho: Mog: volghens hare ghewoonelijcke affectie tot den weliſtant der ſelver Stadt haerlieden ſoodanigh verſoeck geaccordeert. Ende ſoo hare Ho: Mog: mede geſpeurt hebben de goede intentie van de Burgermeeſteren ende Raedt tot weliſtant en welvaren van de ſelve Stadt, hebben de ſelfde noch wel ſerieuſelijck ende nabuerlijck willen vermanen, by ſoodanigen yver ende goede intentie te willen continueeren, hun behelpende daer toe met de *macht ende de authoriteyt*, haer vermoghens accoorden ende verdragen competeerende; ende voorts in alles ſulcks verſiende, ende hare Regeeringhe ſchickende ende aenſtellende, dat alle confuſie geweert werde, en de gewenſchte eendracht in de ſelve Stad, ende welvaren der goede Ingeſetenen moge ontſtaen. Gedaen ter Vergaderinge van de Hoogh-gedachte Heeren Staten Generael, in 's Gravenhage op den 8. *April* 1627.

Den thienden April ſijn Excellentie ende den Raedt van State ter Vergaderinghe ghecompareert / ende met de ſelve in deliberatie ghelept zijnde de dimiſſie by de Ghedeputeerden der Stadt Embden ende de Secretaris Hiſken verſocht; is goet gevonden / dewijl de voorſz Ghedeputeerde verklaren gantſch gheen laſt te hebben hun in eenige Poincten met den weleghebooren Grave in te laten / maer aennamen binnen den tijt van veertien dagen op de poincten by den Heere Dr. Ammama overgegeven / het ſchriftelick bericht van hare Heere Principalen over te ſenden / ende daer by aenwijſinghe te doen / dat by voorgaende Accoorden; Item, Apoſtillen van 't jaer 1620. mitſgaders de laetſte gedane Uytſprake / de ſelve Poincten waren afgedaen. Als met advijs van Hooghgedachte ſijn Excellentie en des Raedts van State goet gevonden / dat de voorſz dimiſſie ſoude werden gheconſenteert / ende Coppe ghegheven aen de voorſz Gedeputeerden van Embden, van de voornoemde Poincten; mitſgaders van die ghene die den 3. Januarij Ouden / en den 13. Nieuwen ſtijl des voorleden jaers waren overghegeven: om pertinente aenwijſinge te doen / met wat Reſolutien of Apoſtillen daer op elck van dien was gediſponeert / ende 't ſelfde binnen den tijt van veerthien daghen aen de Raedt van State over te brengen of te ſenden; om by de ſelve / conform de Reſolutie van den 8. deſes geexamineert / ende volgens daer op gediſponeert te worden / ſoo als bevonden ſoude worden te behooren: ende is dien volgens oock goet gevonden dat het ghene voorſz is / ſoude werden aengeſept den Heer Dr. Ammama, ende gheſtelt in ſijn diſcretie / den voorſz tijdt hier af te wachten / of mede te verrechen.

Den 30. April ſchreven die van Embden, datſe waren verwachtende de 50. duyſent guld: die men belooft had voor haer op te nemen: maer alſo de Generaliteyt niet ſo veel credijt en hadde / ſo wierden die van Hollant verſocht / om het credijt vande Generaliteyt te verſterchen.

Daer naer is verſchepden mael in deliberatie gekomen / of d' Uytſpraeck van haer Ho: Mo: Gedeputeerden ghedaen den 3. Febuary 1626. by haer Ho: Mo: ware geapprobeert: Gelijck by reſolutie vanden 28. Auguſti deſſel-

1627. deſſelden jaers ſchijnt gedaen / behalven de ſaecke van Wijn ende Bier accijs / ende de bewuſte vijftig duyſent guldens.

In 't begin van Iulius, ſijn Excellentie ende den Raet van State ter vergaderinghe comparet ende / is in derſelver preſentie geresumeert / het advijs by den ſelven Raedt gefo2meert den 19. Junij leſtleden / op de ſaecke vanden Grave van Oostvrieſlant / teghens ſijn Stadt Embden, houdende 't ſelve advijs: dat ſy volgens haer Ho: Mog: reſolutien / van den 9. der voorſz maent Iunij, d'uytſpraecke by haer Ho: Mog: Gedeputeerde / den 3. February 1626. binnen Embden gedaen / geronſeert hadden teghens voorgaende actoo2den ende verdragen / ende andere acten / ende bevonden dat de leſte grabannina gheexhibeert van weghens de Heer Grave van Oostvrieſlandt, (daer op die van Embden haer debat hebben ghedaen) waren beſtaende in vier pointen / te weten dat die van Embden hem ſouden huldigen. Ten tweeden: hem laten volgen den Wijn en Bier Accijs. Ten derden: dat die van Embden met hem de ſchulden ſouden liquideren, ende betalen; ende ten vierden, dat ſy de bewuſte ſes hondert man ſouden afdancken. Op alle welcke pointen het voorſz advijs gheleſen ſijnde: is verſtaen dat die van Embden ghehouden ſijn den welgemelten Heere Grave te huldighen / en de welgemelten Heere daer teghens te conſirmeren hare Privilegien / ende daer benevens te beloouen d'onderhoudinge van alle voorgaende Decreten, Accoorden, ende verdraghen, naer voo2deren inhouden van den eerſten Articul vande voorſz uytſpraeke; dewelcke in deſen bevonden wiert met voorgaende actoo2den te actoo2deren. Verſtaende haer Ho: Mog: dat d'onderhoudinghe van deſelve uytſpraecke mede begrepen ſoude woo2den inde beloofte by den Heere Grave te doen / ende dat ſoo wel de ſelve uytſpraecke / als alle andere voorgaende verdragen ende acten ſoude onderhouden woo2den. Behalven het 3. Articul / ſpreeckende vanden Wijn en Bier Accijs. Ende het 35. Articul / daer by die vande Stadt geactoo2deert is / vijftigh duyſent gulden te hoo2den aen het geene ſy aen den welgemelten Heere Grave ſchuldigh waren / dewelcke buyten d'approbatie vande voorſz uytſpraecke / den 28. Auguſty 1626. ghedaen / waeren gelaten / ende ooch noch gelaten wierden; ende ſijnde de voorſz huldinge als vooren ghedaen / ſoude alsdan van ſelfs komen te verballen de weygeringhe vande approbatie des Magiſtraets / die alsdan die van Embden onweygerlijck ſouden moeten verſoecken. Op het tweede point / aengaende de Wijn ende Bier Accijs / dewijl by de ſententie vanden Hoogen Raet / ende deſſelfs interpretatie daer op ghevolcht verklaert was: dat den Accijs by den Heer Grave in den proceſſe ghepretendeert / niet en was een oude rechtmatighe ende welhergebrachten Accijs / noch dat hy daer toe ghereghtight was / maer gehouden dien te verlaten: blijvende nochtans in ſijn gheheel / ten aenſien van alſulcken ouden rechtmatigen, ende welhergebrachten Wijn ende Bier Accijs, als hy voo2 't Keyſerlijck Tetreet vanden jare vijfthien hondert neghen en tachtigh binnen Embden ſoude mogen hebben gehevet ende ontfangen. Is verſtaen dat welgemelte Heer Grave ſoude moeten bewijſen / wat het voo2 een oude Accijs was / die hy voo2 den jare vijftien hondert negen en tachtigh hadde gehevet.

Aengaende het derde pointt / verſtonden haer Ho: Mog: dat die van Embden ghehouden waren met den welgemelte Heere Grave te liquideren, ende den ſelven te betalen; houdende haer Ho: Mog: het pointt vande vijftigh duyſent gulden in ſurſeance / tot dat daer op naerder ſoude ſijn gedisponeert. En wat aengaet het vierde ende leſte pointt / ſpreeckende vande afdanckinge des Guarniſoens binnen Embden, haer Ho: Mog: verklaerden de meeninghe van 't 6. Articul vande uytſpraecke geweeſt te ſijn / ende ooch alſnoch te weſen / dat de onderhoudinge van 't Guarniſoen ſoude ſijn temporeel / ende niet perpetuel: ſulck dat deſelve uytſpraecke daerinne ooch niet en contrarieerde voorgaende actoo2den / en hon ooch voo2 als noch de verſochte afdanckinge niet goet gevonden woo2den.

Hoo2ts daer na hebben die van Stad en Landen ghedifficulteert inde voo2dere onderhoudinghe het drie hondert man / daer mede haer Compagnie in Emden waren verſterckt: wepgherende ooch kruyt en loot voo2 de ſelve langer te fourneren; en ſijnde ſwack van volck in haer Landt / begeerden dorh de Compagnie van Yſſelmuyden, weder uyt Embden te hebben. Maer men heeftſe bewogen om het noch wat aen te ſien: ſijnde een petitie op dat ſtuck gedaen aende Prouintien. Ende inghevalle het conſent ende fourniſſement langh mochte aenloopen / is gheconſenteert dat die van Stadt ende Landen het mochten hoo2en uyt de darde pape van hare quote tot de legerlaſten. 1627.

De Heer Graef is den 28. Iunij binnen Embden gehuldight / op conditien hier voo2 gemelt.

Den eerſten Novembr is ter vergaderinge gecomparceert de Heer Dotias Wiarda, Canſelier van den Grave van Oostvrieſlant, en heeft naer overlevering van ſijnen brief van Credentie / dan den welgemelten Heere Grave / by de propoſitie hier volghende ghein ſereert / ger appo2teert 't geene hem ende andere ſijne mede Gecommitteerde tot Bruſſel was beſeghent: op het verſoeck vande Neutraliteyt / voo2 deſelve Graefſchap gedaen ende verſocht / dewijl aldaer in deſelve neutraliteyt diſſicultept wert ghemaeckt / ſoo lange haer Ho: Mog: Guarniſoen ſoo binnen Embden als t'huys te Lieroort was / dat het ſelve daer uyt moeſt worden gelicht; waer op gedelibereert ſijnde / is deſelve propoſitie geſtelt in handen van den Raet van State / ommte maer communicatie met ſijn Excellentie / en Graef Ernſt Caſimier van Naſſou / Stadhouder daer op te addviseren.

Hooge Mogende Heeren. Den welgeboo2en Heere *Rudolf Chriſtiaen*, Grave tot Oostvrieſlant, &c. Mijnen genadichſten Heere, van tijde tot tijdt gheadverteert zijnde, hoe de ſaecken, dewelcke wy tot Bruſſel ghebeſoigneert hebben by de *Infante*, haer liebben laten aenſien, ende wat apparentie daer was, om te kome tot een goet ende gewenſt eynde, heeft my ende den Heere van *Lutsbotgh* belaſt in 't wederomkomen, aen u Ho: Mo: van ons wedervaren rapport te doen, ende tot dien eynde een brief van credentie geſonden. Canceſlier Wiarda.

't Is dan, Hooge Mogende Heeren, alſoo, dat wy tot Bruſſel verſocht hebben voor 't geheele Landt, ende in ſpecie die Stadt *Embden*, te genieten *Neutraliteyt* binnen ende buyten 's Lands, ende ons daer over te verleenen behoorlijcke brieven ende Acte, men heeft ons ten antwoorde gegeven: *dat ſulcx niet en konde geſchieden, ſoo langhe eenich Krijghsvolck van u Ho: Mog: in eenige plaetſen van Oostvrieſlant ſigh was onthoudende*; verſtaende d'Infante mede dat daer en tuſſchen niet alleen die plaetſen, dewelcke tegenwoordich beſet ſyn met u Ho: Mog: Garniſoen, als *Embden* ende *Lieroort*, maer alle d'andere Ingeſetenen ten platten Lande, ende van andere Steden niet en behoorden van gelijcken voor Neutrael gehouden te werden, al waſt tot noch toe door conniventie ende ooghluyckinge op die Ingheſetenen ten platten Landen niet gheattenteert: alleene dat ſoo wel die geene dewelcke van *Norden*, *Grietzijel*, ende *Eſens* ter Zee varen, als die van *Embden* ſelve, ſyn verklaert te weſen van goeden Prinſe, ende veel effectualiter geconfiſqueert ende aengeſlagen.

Wy hadden mede verſocht te hebben ghelijcke Acte van *prohibitie* aende Soldaten aen d'andere zijde, om niet te mogen komen binnen 't Graeffchap van *Oostvrieſland*, gelijck u Ho: Mog: in de voorleden maent Februario hadden doen depeſcheren; maer men heeft niet eens daer na willen luyſteren, al iſt dat wy gepoocht hebben te remonſtreren, dat ſulcx meer met voordeel als met ſchade ende ondienſt van hunnen Staet ſoude konnen gheſchieden.

Siende nu datter voor ons gheheel niet en was op te doen, dat wy ons moeſten contenteren met een Acte geconditioneert en gheclauſuleert als vooren gheſeyt is: relatijf tot de geene die inde jaren *een en twintig* ende *vier en twintig* waren uytgegeven. So hebben wy ons tot *Bruſſel* niet langer willen laten ophouden, maer goetgevonden ons wederom naer Huys te retireren, ſyn Genade van alles rapport te doen, dewelke ons belaſt heeft u Ho: Mo:

1617. Mo: ten hoochſten te verſoecken, dat haer goede gelieffte ſy te conſidereren, in wat miſerabelen ſtaet hy met alle ſyn Lant en Onderſaten geſchapen ſyn te vervallen, indien u Ho: Mo: niet te bewegen ſouden ſyn hunne Garniſoenen uyt het Graefſchap Ooſtvrieſlant, ende in ſpecie uyt de Stad *Embden* en *Lieroort* te laten vertrecken, het welcke nochtans ſyn Genade verhoopt te optineren, inſonderheyt ſo veel *Lieroort* aengaet, terwijle ſulcx die *capitulatie* tuſchen u Ho: Mo: en ſyn Genade goeder memorie over 't innemen van u Ho: Mo: Guarniſoen op 't ſelve huys conform is, ende ſyn Genade om alle jalouſie over deſe plaetſe van allen kanten te ſchouwen, gereſolveert is die Fortificatie van *Lieroort* te raſeren ende te ſlechten, behoudende alleen het oude Huys tot ſyn wooninge en reſidentie, weſende nochtans ſyn Genade ſulcx te doen niet gheobligeert, en in de voorſz. *capitulatie* wel expreſſe geſtatueert, *dat die reſtitutie ſal geſchieden ſonder eenige exceptie ofte uytvluchte.*

Maer wat d'ontruyminge van *Embden* aengaet, alhoewel ſyn Genade niet en weet, of eenighe *capitulatie* tuſſchen u Ho: Mo: ende die vande Stadt over 't innemen van u Ho: Mo: Garniſoen ghemaeckt ſy, ende men die ontruyminge *jure actionis ex quasi ex ſtipulatu* eyſſchen kan; nochtans om dat niet die Ingeſetene alleene van die Stad ten hoogſten daer aen gheleghen is, dat ſy niet en werde gefraudeert van hunne vryheydt te Water en te Lande, maer het geheele Landt door continuatie van u Ho: Mo: Garniſoenen ſal komen te lijden, ſoo verhoopt mijnen genadigen Heere, dat u Ho: Mo: ſullen compaſſie dragen mette Ingeſetenen van die vande Stad en 't Lant, en den ſelven gunnen, dat ſy nae ſoo veel uytgeſtane miſerien: ſoo door de inlegeringe van *Manſvelt*, als door diverſche *inundatie* ende watervloeden, wederom wat reſpireren mogen, ſonder oorſaecke te geven aen d'andere zijde, dat d'Armee van den Keyſer hun Krijghsvolck mede in 't Lant komen logeeren, waer af ſyn Genade te meer bevreeſt is, hem van goeder hant uyt 's Keyſers Hof advertentie by ghekomen ſynde, datmen daer vaſtelijck preſupponeert, als ſoude ſyn Genade hem met u Ho: Mo: in eenige *Alliantie* ingelaten hebben, tot nadeel van ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt; ſulcx dat eenighe andere Heeren naer onſen Staet trachten, ende hun bearbeyden het *Leen* van 't Graefſchap van *Ooſtvrieſlant*, als vervallen, uyt te bidden. Sullen derhalven u Ho: Mog: door ontruyminge van hunne Garniſoenen ſyn Genade ſtoffe gheven: om aen ſyn Keyſerlijcke Majeſteyt dies aengaende hem te beter te purgeren, u Ho: Mo: ſullen mede de harten van alle menſchen tot hun trecken ende obligeeren, ende daer door hunne Staet meerder verſeeckeren, als door d'onderhoudinge van ſo veel Soldaten als ſy teghenwoordich in ons Lant legghen hebben, weſende een politijcque maxime, *quod plus ſecuritatis ſit in favore & devotione Civium, quam armis & munimentis.*

Ick ſal dan u Ho: Mo: goede reſolutie principalijck, ende te voorſten ſoo veele *Lieroort* betreft, verwachten biddende my daer mede niet lange te dilayeren, nae dat ick nu al ontrent drie maenden van huys gheweeſt ben, ende den winter op de hant komt, ende my recommanderende in u Ho: Mo: goede gratie, latet voor deſe reyſe hier by beruſten: onderſtont u Ho: Mog: ootmoedige dienaer, geteeckent *Dotias Wiarda.*

Volgens advijs des Raedt van State / hebben haer Ho: Mo: ſampt Pryns van Orangie, ende Graef Ernſt goetgevonden / dattet voor den Landen dienſtiger ſoude ſijn op de Propoſitie van den Heer Cantelier Wiarda een dilatoir antwoort by monde / als by geſchrifte te geven / op dat het ſelve gheſchrifte niet en werde misbruyckt / tot nadeel vanden Landen.

Propoſitie van Embden.

Voorts daer na ſijn ter Vergaderinge ghecompareert de Heeren Swalwe **Burghemeeſter** / Willem Witfelt, **Secretaris der Stadt** Embden, **ende** Hans Aertſen, en hebben geproponeert dat Borgemeſteren, en mitsgaders de Veertigen der Stad *Embden*, haer principalen, geſien hebbende de acte van bevrydinghe des Graefſchaps van Ooſtvrieſlant, dewelcke haer Ho: Mo: aen hunne ſyde onder dato den 16. February leſtleden aen ſyn Genade den regierenden Heere van Ooſtvrieſlant, hadden ghegeven, als mede oock verſtaen hebbende, dat by haer Ho: Mo: ſelfs voorgeſlagene reyſe naer *Bruſſel*, ende tot dien eynde geconſenteerde tijt van drie maenden, hadden oorſaecke genomen ſich in hare differente poincten ſoo veel moghelijck was, met haeren Landes Heeren te vergelijcken, omme dergelijcke acte ende andere ſyde des te beter te verkrygen, ende haer met hare Borgerye by gebreck van andere middelen van ſulcken gheſchepeden hoope niet uyt te ſluyten, dat haer Ho: Mog: daerop buyten twijffel vernomen hadden, dat d'Infante van Hiſpannien niet en was te bewegen gheweeſt, de Neutraliteyt ende vryheydt voor de Stadt *Embden*, ende het platte landt anders te verleenen, als onder ſeeckere Conditien: te weten, *dat haer Ho: Mog: Garniſoen te voren daer uyt ſoude gelicht worden.*

1619.

Alſo nu de incurſien vande *Lingenſche* Soldaten, ſtracx naer het *Manſvoldiſche* vertreck begoſt hadden, en noch dagelijcx toenamen, ſulcx dat geene middelen wederom konden ingevoert worden, en de Stad ghehouden wiert als gheblocqueert, het welcke boven de continuelijcke watervloeden, de gemeene ende particuliere ſwarigheden langer ondraechelijck maeckte, en in korts het uytterſte verderf ende deſperatie der ſamentlijcke Burgers en Inwoonders ſoude veroorſaken; ghelaſt te ſyn haer Ho: Mog: ſulcke menichvuldige plagen en ongevallen, waer mede ſy gheheelijck wierden overladen, voor oogen te ſtellen: niet twijffelende of haer Ho: Mo: ſouden hunlieden haere ghewoonlijcke gonſt uyt Chriſtelijcke medogentheyt voor deſe reyſe ſonderlinge wedervaren laeten.

Dat overſulcx haer ſeer dienſtelijck verſoeck was, dat haer Ho: Mo: believen wilde der ſelver Guarniſoen, als het welcke *voor de eenighe oorſaeck van alle Spaenſche moleſtatie* in Ooſtvrieſlant gehouden wiert, uyt Embden wech te nemen; ende in gevallen daer by ſwarigheyt ende conſideratien weſen ſouden, ſeeckere Heeren te deputeeren, met dewelcke ſy dieſaengaende in conferentie treden mochten.

Het welvaren ende onderganck der Stadt *Emden* (ſeyſy) t'eenemael in de handen van haer Ho: Mo: te ſyn; ende dat de ſelve de vervreemde harten door hare compaſſie ende goedertierentheyt tot ſich trecken, elck een de mont ſtoppen, ende door hare verlichtinghe veroorſaecken, dat haer principalen, ende de wederom gevryde Borgers en Inwoonders, haer naer een ſo langduerige benaeutheyt, ten uytterſte ſouden geobligeert vinden.

In deſen tijt zijn de Keyſerſche onder den Graef van Furſtenburgh ende Graef van Anhalt komen logeeren in de Graefſchappen Oldenburgh **ende** Ooſt-Vrieſlandt: **derhalven terſtont order is gegeven om de Magazijns tot** Embden **ende** Lieroort **te verſien.**

De Cantzelier Wiarda **dus langh hier geweeſt zijnde, nam zijn af-ſcheyt: zijnde in ſijn plaets ghekomen de Landt-richter** Gerardus Geerts: **om de ſaecke van de Graef te vorderen.**

Steden verſoecken Guarnitie bey Guarniſoens uyt Embden.

Den 17. Decembris hebben de Heeren Schotto, Benninga, Cyriacus Hiskens, **als Gedeputeerde van wegen de Ridderſchap Steden** Norden, Aurick, Sampt Huysmans-ſtant **diergelijck verſoeck van** Evacuatien **des Guarniſoens uyt** Embden **ende** Lieroort **ghedaen.** Sy ſeyden in ſpecie, dat haer principalen noyt by invoeringe van de voorſz. Guarniſoenen hun ingelaten, noch in het geringſte daer aen deelachtigh waren geweeſt, noch daer in geconſenteert, maer dat ſelve veel meer gecontradiceert, en van allen daer uyt beſorgen, den inconvenienten gheproteſteert hadden; weshalven ſy oock voor dit mael wel hadden willen ſtille ſitten, en ledig toeſien, ten ware die dagelijcxſe daer uyt ontſpringhende inconvenienten en aenſtotende ſchaden, haer deſen cours te nemen, hadden genoorſaeckt; ghemerckt onder pretext van dat haer Ho: Mog: Garniſoenen in die Graefſchap Ooſtvrieſlant lagen, de gantſche Graefſchap, en voornamentlijck des gemeene Lants Contributien t'eenemael den Spaenſchen tot een proye geſtelt, en alſoo de Staet des lieven Vaderlants geruineert, ende te niet gemaeckt wiert; ſynde te beſorghen, dat by aldien daer in niet verſien, ende de voorgenoemde impedimenten uyt den

wege

1627. wege geruymt wierden, dat noch ſwaerder preſſuren op de Landtſchap ende hunne principalen ſouden daghelijcx aenvallen, en het weynigh dat noch tot deſen overgebleven; was t'eenemael al verdorven, ende hun principalen ontnomen gewerden: Aengeſien het niet mogelijck was die ſtad van Embden, ofte eenige andere plaetſen van 't Graefſchap t' attaqueren ten ſy men die Lantſchap mede verdorfen vernietigde.

Ende alſoo haer principalen hun vaſtelijck verſekerde dat haer Ho: Mog: haer eyghen Staet ſonder verderf van Ooſtvrieſlant wel konden conſerveren, ende ſy de welvaert van Ooſtvrieſlant haer ten hoogſten hadden laten aen gelegen ſyn: ſoo warenſe gekomen om het verſoeck vande Graef en der Stadt Embden te ſecunderen. Dienvolgens ſeer ernſtelijck d'evocatie verſoeckende: ten minſten naerder conferentie. Waer toe gecommitteert ſijn de Heere Foeyt, Nortwijck, Ploos, Walta, Alberts, en Schaffer.

Den 18. December zijn ter Vergaderinge ghecompareert de Heeren Gedeputeerden der Stadt Embden, voponerende dat alreede in de Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt te Fredenborgh waren aenghekomen ſes hondert man/ die 't Huys te Fredenborgh hadden inghenomen/ ende dat den roep ginghe datter twalf duyſent man in de Graefſchap voorſz gheinquartiert ſouden worden; daer by doende dat de Magiſtraet van Embden hare poorten ende wallen wel ſouden doen bewaren; maer dat by haer Ho: Mog: ſoude ſtaen in achtinge te nemen wat by de ſelve ſoude weſen te doen/ ten aenſien van Grietzyle en andere impoztante plaetſen bupten de Stadt ghelegen.

uyt Lieroort. Den ſelven dagh nae de middagh zijn in preſentie van de Heer Prins, van Graef Ernſt, ende van de Raedt van State in deliberatie ghelept de Miſſiven/ ſoo van de Gedeputeerde Staten van Stadt Groeningen ende Ommelanden, als van Capitepn Erentreyter Commandeur tot Embden, ende andere advijſen van deſe komſte van des Kepſers volck naer Ooſt-Vrieſlandt; midtſgaders ghelet op de propoſitien ſoo by den Cantzeler van de Heere Grave van Ooſt-Vrieſlandt, als by de Gedeputeerde van de Stadt Embden, ende leſtelijck oock by de Gedeputeerde van de Ridderſchap/ Steden Norden ende Aurick, ende den derden Standt van Ooſt-Vrieſlandt, noch op giſteren ghedaen: by alle de welcke verſocht wiert dat het Guarniſoen van haer Hoog: Mog: ſoo wel upt de Stadt als upt het Foꝛt Lieroort mochte werden ghelicht: is verſtaen dat noch Lieroort noch de Stadt Embden by deſe conjuncture van tijden niet en dienden verlaten/ of van eenigh Garniſoen ontbloodt te worden/ maer veel eer verſien van meerder volck/ vivres/ munitie van Oorloge ende gheſtelt in ſtate (ſoo veel Lieroort aenginck / weſende Embden genoechſaem geſoꝛtificeert) om gedefendeert te moghen worden; ende dat tot ſulcken eynde by den Raedt van State geſonden ſoude worden aenden Commandeur Erentreyter noch eenighe quantitept van pulver/ lonten / ende loot/ ende aen hem gheſchreven haer Ho: Mog: t' adverteren/ of hy met het Guarniſoen machtigh was de Stadt te houden; indien niet / dat men hem dan met eenigh Volck ſoude verſterchen: dat ooch de Provintien van Vrieſlant ende Stadt ende Landen, door den Raedt van State ſouden werden verſocht te willen continueren in de betalinghe van vijf hondert man / daer mede de Compagnien binnen Embden verſterckt waren/ tot dat op de propoſitie by den Raedt van State dienthalven ghedaen / de Conſenten ſouden zijn inghebracht. Ende aengaende Lieroort, dat de voorſz Staten van Stadt Groeningen ende Ommelanden ſouden werden bedanckt/ voor de zorghe die ſy alreede ghedraghen hadden in 't ſenden van eenighe behoeften derwaerts: met verſoeck daer inne te willen continueren/ ende de ſelve plaetſe met vivres ende munitie van Oorloghe naer de noodruft verſien/ ende ſtellen in ſulcken Staet/ dat die ghedefendeert kan werden: alles tot koſte van de Generalitept. Ende op dat haer Ho: Mog: van alles te beter mochten weſen verſeeckert: is mede goet gevonden dat de voorſz Gedeputeerde van Staten van Stadt ende Lande, een vertroubt ende bequaem perſoon ſouden diſpitieren ende ſenden binnen Embden, om hem aldaer voor een tijdt te houden tot encouragerinche van de goede, ende om ghеſtadigh te advijſeren wat daer omme ginck: dat ſy ooch voor een bequaem Commiſſaris een exacte monſteringhe ſouden laten doen/ ſoo binnen Embden als Lieroort, op datmen eygentlijck mocht weten de ſterckte van de Compagnien aldaer leggende. Ende in cas des Kepſers Volck in de Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt mochte komen te legheren / wierdt vaſt ghеſtelt dat met de ſelve ſoude ghehouden werden Neutralitept / ende ſy met thien oft twalf man onder het Foꝛt Lieroort, ooch Bourtange, of de Voorſchantſe van Bellingwolde by Dunnenbroecker Zijl ghelegen/ mochten komen/ dat ſulcks ſal overghеſien worden: Maer by aldien ſy met macht daer onder mochten komen/ ofte ooch eenighe hoſtilitept pleeghden; ofte dat ſy met wepnigh Volck voorby de Bourtange ofte de voorſz Voorſchantſe van Bellingwolde in deſe Landen ſouden willen loopen / dat het ſelve niet gheleden / maer eerſt bermaent zijnde / daer van te diſiſteren / ſouden verhindert worden: ooch niet toe te laten dat ſy met eenigh Volck wepnigh oft veele binnen Embden, Lieroort, Bourtainge, of de voorſz Voorſchantſe van Bellingwolde komen / oft eenige Vivres/ Munitie van Oorloghe / ofte andere Waeren daer upt halen ſouden. Maer dat aen de reſpective Commandeurs ghеſchreven ſoude worden ſulcks te verhinderen; ooch oꝛdre te ſtellen / dat upt deſe ofte andere Landen gheen toevoer aen 't voorſz Volck en wierde ghedaen; ende dat 't ſelve ghelweert worde met Uptleggers daer daer toe te leggen / ter plaetſe daer ſulcx noodigh mocht zijn: Maer eenighe andere plaetſen in Ooſt-Vrieſlandt te beſetten / ende Volck derwaerts te ſenden 't zy naer Norden, Grietzyl, de Knoke, Dyle, oft andere; ende tot dien eynde eenigh Volck naer Delfzyl of daer ontrent te laten gaen/ om naer ghelegentheyt ghelycxelijck te komen worden/ ghelijck by eenighe wierdt voorghеſtelt; ſulcks is niet goet ghevonden. De Accidenten in Ooſt-Vrieſlandt verooꝛſaeckten dat den 20. December alle de Gedeputeerde ſoo van de Graef als van de Ridderſchap/ Stadt Embden, Steden Norden ende Aurick, midtſgaders den Huysmansſtandt van Ooſt-Vrieſlandt ter Vergaderinghe compareerden / verſoeckende afſchept op de Propoſitien by hun reſpectivelijck ghedaen: ſegghende die van Embden in 't particulier niet ſoo ſeer quamen om reſolutie te hebben op hare Propoſitie / dewijl de ſaecken tzedert hare komſte herwaerts ſeer verandert waren. Maer om van haer Ho: Mo: afſchept te nemen/ dewijl ſy van meeninge waren te vertrecken: daer op is goet gevonden aen de reſpective Gedeputeerden te geven d'Antwoꝛt hier volgende.

Haer Ho: Mog: antwoꝛt op dien.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden geſien ende gheexamineert hebbende de Propoſitien in haer Ho: Mo: Vergaderinge gedaen, eerſt by den Heer *Dothias Wiarda*, Cantzelier vanden Heere Grave van Ooſtvrieſlant, daer na by de Heeren *Bernert Swalauw* Burgemeeſter, *Willem Witfelt*, Secretaris, en *Hans Aertſen*, Veertiger van de Stad Embden, ende leſt by de Heere *Schotte Benninga* ende *Ciriacus Husken* als Gedeputeerde vande Ridderſchap, Steden Norden en Aurick, mitſgaders den darden Stant van de Graefſchap van Ooſtvrieſlant, by welcke Propoſitien t'ſamen, en elck in 't byſonder verſocht wert, dat haer Ho: Mog: Garniſoen uytte Stad Embden, ende het Fort Lieroort gelicht mochte worden; bevinden dat ſedert het vertreck vande reſpective Ghedeputeerden uytte Graefſchap van Ooſtvrieſlant, de ſaecken aldaer ſeer verandert ſyn door de komſte van het Volck vande Ghenerael *Tilly* inde ſelve Graefſchap, in voegen dat de conferentien, die op 't verſoeck vande voorſz reſpective Heeren ſouden gehouden hebben moghen werden, in andere deliberatien dienen verandert te werden, om de voorſz Stadt en plaetſe te verſeeckeren, tegens alle ſodanige practijcke en menees als tegens den welſtant der ſelver gemachineert ſouden mogen worden; daer toe hare Ho: Mog: altoos gheneghen ſullen ſyn by te brenghen wat hun moghelijck of doen-

1627. doenlijck sal wesen. Ghedaen ter Vergaderinge van de Hoogh-gedachte Heeren Staten Generael in 's *Graven-Hage* op den 20. December 1627.

Die van Embden hebben in aller ple / upt breese van datse van de Kepserschе souden worden ghepreventeert / vermeestert ende gheoccupeert het Eylandt Nesterlant: vertrouwende van desen Staet niet te sullen worden verlaten: ghelijck dan ooch die van Stadt ende Landen urgeerden datter noch eenigh meer Volck mocht worden ghesonden naer Oost-Vrieslandt.

Korts daer nae compareerden ter Vergaderingh sijn Excellentie ende den Raedt van State / als wanneer de Heeren Gecommitteerde van de Provintie van Stadt Groeningen ende Ommelanden gecommuniceert hebben eenighe Brieven by hare Principalen haer toeghesonden / raecklende de constitutie van Oost-Vrieslandt, ende versochten dat het Guarnisoen te Lieroort met twee Compagnien mochte worden versterckt ende ghesaiseert de plaetsen van Grietziel ende Diele; waer op is verstaen ende ghereselveert dat de plaetsen die alreede beset waren / als Embden ende Lieroort, voighens voorgaende Resolutien souden worden versorght ende versien met het gheene tot der selver verseeckeringhe noodigh was / ende namentlijck met meerder Volck / ende dat daeromme de Heere Stadthouder Graef Ernst Casimier van Nassauw by Brieven soude worden gheauthoriseert (sonder dat de restrictie vanden Commandeur Erentreiter aen haer Ho: Mog: sonde worden afghewacht) om binnen de Stadt Embden noch eenighe Compagnien te senden indien 't van nooden was / op sulcke maniere als hy best doenlijck soude vinden; ende ooch binnen Lieroort een ofte twee Compagnien / naer dat de noodt ende ghelegenheyt aldaer soude vereyschen: ende soo haest haer Ho: Mog: sonden wesen gheadviseert / dat eenigh Volck in d' een ofte d' ander plaets soude wesen gesonden; dat by sijn Excellentie 't selve upt dese quartieren wederom soude worden gesupplieert met so veel Compagnien als in de selve plaetsen ghesonden souden zijn: Ende is voorder noch goet ghevonden den Heere Feyt te committeren / om hem te transporteren naer Embden, ende hem aldaer voor een tijdt te houden ende letten op den dienst van den Lande / neffens die gheene die upt de Provintien van Vrieslandt (in welckers disposition ghestelt wierdt mede pemandts derwaerts te senden) ende Stadt ende Lande hun mede ten selven eynde aldaer soude laten vinden: maer aengaende andere plaetsen daer teghenwoordigh gheen besettinge van deser Landen Krijghsvolck was als Grietzyl ende Dyle van nieuws in te nemen ende te besetten; 't selve voerdt om verschеydene redenen voor als noch niet goet ghevonden / dan hebben de voorsz Heeren Ghecommitteerden van Stadt ende Lande wederom verklaert / ghelijck sy tot meermalen hebben ghedaen / datmen Grietzyl ende Dyle hadde behooren te doen besetten met Volck van Oorloghe / ten eynde dese Landen daer upt gheen schade toeghevoeght hadde moghen worden; ende meenden indien het selve noch te doene ware / ende datmen sich in de selve plaetsen soude eenighsints konnen manteneren / datmen 't selve als noch behoorde te doen / ende dat om veele ende pregnante redenen by haerlupden ghealleghеert: Verklaerden ooch datmen van nu af eenighe patenten van Compagnien te voet aen welghedachte Graef Ernst behoorde te senden / om dadelijck soo veel Compagnien wederom te konnen ontbieden / als sijn L. noodigh sonde bevinden binnen Embden ende Lieroort te senden / op dat alsoo hy te minder swarigheyt mochte maecken binnen de voorsz plaetsen Volck te senden ende sijn Gouvernement daer van te ontblooten; op dat daer ooch mede tijdt voerde ghewonnen / de welcke door te rugghe schrijven / ende dan noch eerst van hier oorde te halen / lichtelijck verlooren / ende door een opkomende Worst het supplieren van 't Volck difficilier ghemaeckt sonde konnen werden / 't welck de voorsz Heeren Ghecommitteerden noodigh hebben gheacht tot hare descharge alsoo te laten teyckenen.

De jaerlijckschе petitie voor dit jaer was alreede in November laestleden ingegeven als volght. 1627.

Hoogh ende Mogende Heeren.

MYn Heeren, dewijle de consenten by u Ho: Mo: ende de gemeene Provintie laest tot stuer vanden Oorloge voor desen teghenwoordigen jare inghewilligt (mits desselfs expiratie nu haest voor handen synde) mede sullen komen uyt te gaen ende te cesseren, dewelcke ooch boven dien door de sware Krijghs-expeditien niet alleen en syn geconsumeert, maer ooch grootelijcx ten achteren gegaen, soo ter oorsaecke van veele extraordinaris onkosten daer over ghevallen, als mede insonderheyt, dat daer by gekomen is het misschen van *verscheyde beloofde notable Subsidien van deser Landen, Gecontribueerde*, op dewelcke hoewel vaste staet gemaeckt synde, nochtans onder diversche pretexten ende excusen eensdeels syn opgehouden, ende eenige soo gedilayeert, dat deselve voor een groot deel vande Intereesten syn opghegeten. Soo heeft syn Vorstelijcke Genade de Prince van Orangien, syne Genade Graef Ernst Casimir van Nassau, Stadhouder van Vriesland, &c. en den Raet van State, meer als tijt en noodig geacht u Ho: Mo: wederom te komen vertoonen de constitutie van den Landen, mitsgaders in welckers manieren, ende by wat middelen van contributien ende anderssints, deselve mede voorts aen inden toekomende jare 1627. teghens desen onverssoenelijcken Oorloge, en des Vyants wreede ghewelt, henluyden gestadelijck, ende sonder ophouden aenpersende, ghehanthaeft ende beschermt moghen werden. petitie des Staets.

Waer toe voor eerst wel dient ingesien ende gheconsidereert de *groote veranderingen* binnen korten tijde inde Kristenheyt ghevallen, tot naedeel vande ware Christelijcke Religie, ende van die geene, dewelcke daer van in oprechtigheyt professie maecken, ende voorts by gevolch van dese Landen, aengesien dat de Papistige Ligue met hare Spaensche gesinde adherenten, tegenwoordig genoechsaem *gheheel Duytslandt overweldicht*, ende 't haerder Tyrannye onderworpen hebben, daer by mede komende, dat het Oorloge van Italien, ende inde Grisons nu mede komt te cesseren, den Koninck van Spangien geen kleynen afbreuck in syne Finantie aenghebracht hebbende, so dat den gheheelen last vanden Oorloge nu voortaen ghenoegsaem alleen opte schouderen van dese Landen schijnt te willen aenkomen, invoeghen dat wy ons in tijts tegen alsulcken onweder ende teempeest van swarigheyt, met goede couragie sullen moeten prepareren, waer toe God Almachtig synen genadigen segen sal geven (gelijck hy tot noch toe miraculeuselijck ghedaen heeft) alleenlijck dat wy ernstelijck op hem vertrouwende, wel toesien omme ons goede devoir niet te versuymen, door slappigheyt, of oock by noodeloose *disputen en cavillatien* van eenighe voordelen te trecken, d'een op d'ander, meer by schijn, als in dadelickheyt bestaende, maer in allen gevallen met eenen goeden yver resolverende niet alleen op eenen goeden vasten voet, op 't onderhouden ende betalen van een *tamelick ende noodich* getal van Krijgsvolck: maer oock op de afdoeninghe van des Lants *achterstallige schulden*, sonder het welcke onmoghelijck is, omme de reste van 's Landts saken uytte confusien, ende insonderheyt in cas van een subite noot, uyt-ten irremediabel ongeval te houden.

Ende nadien dese schulden gemaeckt syn, niet alleen uyt oorsaecke, dat tot noch toe de lasten van den Oorlogh (dewelcke nimmermeer binnen precise lemiten konnen gehouden werden) van jaer tot jaer de beraemde petitien hebben gheexedeert, maer voor al mede dat eenige Provincien noch daer en boven in veele partyen vande verssochte Consenten syn defectueux ghebleven, daer van nochtans deselve haer niet meer en behooren te ontrecken of te excuseren, als andere daer inne alreede bewilligt hebbende, dewijle de voorschreve onkosten ter noot, en tot ghemeenen besten ende voordeel, oock met toestemminge van hare Gedeputeerden syn aengewent, causerende deselve schulden eene overgroote confusie in 't Landt, met *jammerlijck ghekagh* van veele

1627. veele arme Ingheſetenen de welcke daer over in haeren Goeden werden geexecuteert ende miſerabelijck *op den dijck* geſet, het welck in 't eynde niet anders als met groote zwarigheyt van 't gemeene ſal konnen afloopen, waer toe alſoo geen ander remedie is, dan dat de gebreeckige Provintie haere defecten ende kort van de verſochte conſenten alſnoch inwilligen en voldoen, gelijck andere gewillige alreede voorgegaen zijn, en ſonder naeder gevolgh buyten twijffel daer van weder ſullen reſilieeren, tot meerder verwerringe van 't gemeene beſte, jae gheheele ruijne van ſtaet; ſoo ſal ten hoogſten noodigh zijn, dat de ſelve deficieerende Provintien hare defecten als noch op het ſpoedighſte ſuppleeren ende aennemen te voldoen, ten minſten van den jare 1614. af beginnende, ende in conformiteyt van dien aen de Generaliteyt hare liquidatie doen, met voldoeninge van 't kort, gelijck nu van jaer tot jaer aen u Ho: Mog: ende de Provintien inſtantelijck is aenghehouden, ende verſocht, daer toe iterative ten inſiene van de gewichtigheydt van de ſaken als noch ten hooghſten by deſen werden gebeden, op dat alſoo des gemeene Landts credijt ghenoegh t' eenemael vervallen zijnde, wederomme eenighſints ſal worden geredreſſeert, weſende het eenighe ende het uytterſte plecht-ancker daer toe de Landen in allen ſubiten noot ende ſwarigheydt haer ſecours moeten nemen, ende ontwijffelijck ſonder 't ſelve niet konnen ſtaende blyven: want gelijckerwijs als alle voorſichtighe Princen en Republijcken van beleydt, voor eene principale maxime houden, ende alle induſtrie daer toe gebruycken, om tot allen tijden hen eenighſints doendelijck zijnde, haer te verſien van een goet Threſoor en voorraet van penningen, tot verſekerheyt van haren Staet, ende om hen niet alleen te dienen in alle voorvallende occaſien van ſwarigheyt, maer oock daer door redontabel te zijn aen hare Vyanden, ende gereſpecteert by haere vrienden; ende wy ſulcks niet konnende hebben te weghe brenghen, door onſen langhduerighen ende ſwaren Oorlogh, ſoo en reſteert ons in plaetſen van dien niet als het middel van goet credijt, 't welck wy midtſdien moeten trachten te conſerveeren ende toeſien, dat de ſelve niet ſoo veele werde geverght, ende de koorde van dien ten uytterſte gheſpannen, dat dien ten leſten breeckt met onſer aller gemeene ruijne, maer beſtaet buyten alle diſputen daer inne de meeſte verſeeckertheyd ende behoudeniſſe van ons algemeene Vaderlandt: dat wy alle ons verſtant courageuſelijck employeeren tot vindinge ende opſtellinge van loopende middelen, weſende Fonteynen die niet uyt en droogen, ende altijdt ghehouden voor de ſenuen ende vaſte ſtutten van alle Republijcke Regeringe, daer mede oock de noodighe conſenten met de meeſte ghevoegelijckheyt konnen bewilligt en gefurneert worden.

Ende ſoude midtſdien tot behulp van 's Landts voorſz kredijt niet weynigh dienen, inghevalle u Ho: Mog: ende de Provintien malkanderen daerinne konden verſtaen, ende met vrucht reſolveeren op eene bequame *eenparige voet van afloſſinge van de capitale penningen*, tot laſte van de Generaliteyt, op het Comptoir van den Ontfangher Generael op Intereſt loopende, bedraghende noch teghenwoordigh ter ſomme van *vier millioenen, acht hondert drie en tnegentigh duyſent neghen hondert tſeſtigh gulden twaelf ſtuyvers vijf deuyten*, behalven de parthyen by memorie geſtelt, bedragende ter ſomme van *twee millioenen twee hondert en ſes en tachtentigh duyſent vijf hondert ende tſeſtigh gulden dertbien ſtuyvers twee penningen*, volgende den ſtaet daer af gemaeckt hier neffens gaende; ghelijck mede in de voorgaende jaren is verſocht geweeſt, het zy daer toe eenigh generael middel ofte middelen over alle de Provintien in het gemeen ende eenpaerlijck te heffen, werden geraempt ende geconſenteert, ofte dat de ſelve de voorſz Capitalen onder haer proportioneelijck wilden verdeelen, om alſoo by eenighe termijnen af te loſſen, naer dat de ſelve beſt ſouden gelegen weſen. Soo werden u Ho: Mog: inſgelijcks wederom verſocht daer op eene beſtendige reſolutie te willen nemen, om t Land van ſoo notoiren pack ende ſwarigheydt eenmael te mogen bevrijden.

Ende wat belanght de onkoſten van den Oorloge die men voorts in dit jaer 1627. tot der Landen dienſt ende goede conſervatie ſal moeten aenwenden, dewijle de ſelve ſoo ſwaerlijck van allen zijden werden gedreyght, ſulcks vooren is verhaelt, ende dat ontwijffelijck die niet alleen te *Lande* maer oock te *Water* grooten aenſtoot moeten uytſtaen, ſoo dat een yegelijck met een goede couragie ſich daer tegens ſal moeten ſtellen, ende hem voorts eſvertueeren omme in te willighen alſulcke conſenten ende middelen daer mede de Landen buyten perijckel mogen gehouden werden: ende namentlijck dat boven de behoorlijcke *beſettinge* ende voorſieninghe van de Frontieren, mede daer beneffens een *maetelijck Legher* (met het ghevolghe daer toe gherequereert) in het Veldt magh werden ghebracht, om te dienen op alle occaſien ende plaetſe daer de Vyanden haer meeſte ghewelt ſullen willen aenwenden, het welcke wel overgheleyt zijnde, ſoo ſal bevonden werden dat voor den toekomenden tijdt geen minder reeckeninge ſal konnen werden gemaeckt, als van te ſullen moeten onderhouden alſulcken aental van *Ruyteren* ende *Knechten*, als begrepen zijn in beyde de Staten van repartitie, dewelcke ſoo in den jare 1621. als nu laetſt in het beginſel van deſen jare is gearreſteert, ende de Provincien overgeſonden gheweeſt, daer van den eene ſtaet met de Oorloghs-laſten, ende daer by gevoeght ter korter maendt van 32. dagen, bedraeght ter ſomme van *ſeven hondert ſes en tachtigh duyſent ſes hondert ende vijftigh ponden:* ende de andere *een en tnegentigh duyſent vier hondert twee en twintigh gulden oſte ponden*, uytbrengende te ſamen de ſomme van *acht hondert acht en tnegentigh duyſent twee en tſeventigh gulden*, van *veertigh grooten Vlaems 't pont*; naer welcke verdeelinghe mitſdien u Ho: Mog: ten hoogſten verſocht ende gebeden werden mede voor dit aenſtaende jaer de betaelingen van de ſelve maendelijcke laſten te willen continueeren ende aennemen precijſelijck te doen, omme alſoo den ghemeenen Staet in goede ordre ende vaſtigheydt te mogen ſtellen, dewijle nu dickmaels beproeft is hoe weynigh ſtaets op de *Uytheemſche ſecourſen* door der ſelver onſeeckerheydt is te maken, ende dat men hem den meeſten tijdt buyten reeckeninghe ende bedroghen heeft ghevonden, als men of Krijghs-volck ofte andere laſten van de ſtaet van Oorloge, oft die anderſints precijſe betalinghe requireeren, daer op heeft meenen te bewijſen; welcke ſecourſen doch tot allen tijden proffijtelijcker ende met meerder dienſt van het Landt konnen geemployeert werden, ſoo wanneer de ſelve haer ſulcks ſullen vertoonen dat men daer op vaſt ende ſeker ſal konnen gaen.

Als mede om te continueeren voor 't aenſtaende jaer de *hondert duyſent gulden* eens over het geene wat de *Logijs-gelden* van de Steden hooger loopen als 't geenen 't welck daer vooren in den voorſz ſtaet van Oorloge is gebracht en uytgetogen, overmidts de augmentatie van 't Krijgsvolck ſedert den uytganck van de Treves gedaen, om de voorſz ſtaet tot *inneminge van de Guarniſoenen* hen t' elcken toegeſonden, *gewilliger* te houden.

Inſgelijcks te willen bewilligen voor de extraordinaris onkoſten van 't Veldt-Legher: als ſijn *Waghens, Schepen, Treck-paerden*, deſſelfs Officieren, *Legerwercken*, ende wat voorts van het Leger is dependeerende, de ſomme van *twee hondert duyſent ponden* elcke maent, voor ſoo veele tijdts als het ſelve Leger te Velde ſal moeten weſen, gelijck de ſelve onkoſten bevonden zijn alle jaeren vry hooger geloopen te hebben.

Ende dewijle dat het Engelſche ſecours van *ſes duyſent* Man van weghen ſijn Majeſteyt van nu aen alreede opgheſeydt is, ende niet langher ſal werden ghecontinueert, ende alle jaer by experientie bevonden zijnde, dat de lichtinghe van de Waertgelders altijdt een groot verloop heeft veroorſaeckt van de Soldaten van de ordinaris Compagnien, ende in het beſonder van de Soldaten te Velde ghedeſtineert zijn gheweeſt, die liever ſoeckende het Guarniſoen van Steden als het onghemack ende perijckel van het Legher, lichtelijck yerloopen van haere Compagnien (hoewel daer onder uytghewintert zijnde) ende haer onder de Waertgelders begeven, daer over de Compagnien altijdt ſeer hebben geklaeght, ſonder dat men daerinne behoorlijck heeft konnen remedieren. Soo ſchijnt wel dattet tot meerder dienſt

1627.

1627. dienſt van 't Landt ſoude ſtrecken, inghevalle dat in plaetſe vande voorſz. Waertgelders, voor dit Iaer van 1627. noch in dienſt werden ghecontinueert het Regiment Voetknechten vanden *Hartoch van Condale*, weſende van veerthien Compagnyen, ende de vier nieuwe Compagnyen van 't Regiment vande Heere van *Hauterive*; mitsgaders de derthien Compagnyen Ruyteren, als ſeven Curaſſiers, ende ſes Harquebuſiers, alle tot noch toe buyten repartitie in dienſte gehouden geweeſt ſynde; ende alhoewel de betaelingen van de ſelve Compagnien te Voet ende te Paerde in 't jaer monteren ontrent ſes hondert vier ende ſeſtigh duyſent neghen hondert ſeventich gulden, nochtans ſoo ſoude 't Landt naer advenant daer van ongelijck beter dienſt trecken als van de Waertgelders: niet alleen omme de redenen hier vooren verhaelt, maer ten reguarde dat deſelve Compagnien by de twee jaeren ghedient hebbende, alrede wel geformeert ſyn, ende dat deſelve eenmael gelicentieert ſynde (in val van noot) altijt niet ſoo haeſt wederomme ſouden konnen by een gebracht werden, veel minder de Ruyteren, daer toe meer fatſoens vereyſcht wert, ende nochtans in deſe ghelegentheydt ten hooghſten noodich ſyn: terwijle de Vyant in ghetal van Paerden ons verre te boven gaet, ende over al 't Veldt af ſiet, het welcke u Ho: Mog: mitſdien believen in goede achtinghe te nemen; ende ofmen in plaetſe vande voorſz. Waertgelders niet en behoort de voorſz. achtien Compagnien te Voet, ende derthien Compagnien Peerden alſnoch voor dit aenſtaende jaer inden dienſt aen te houden, omme waer toe te verſtaen u. Ho: Mog: by deſen ſerieuſelijck verſocht werden.

Nu is mede by een yeghelijck ſeer wel te oordeelen, hoe veele het is importerende niet alleen voor de gheheele Chriſtenheydt, maer mede ſpeciatum voor deſe Geunieerde Nederlanden, dat ſyne Majeſteyt van *Denemarcken* gheaſſigneert ende ghehanthaeft werde in ſyn hooghloffelijcke voornemen, van te wederſtaen de Papiſtige ligue van Duytſlandt, ſoo jammerlijck die vande Ghereformeerde Religie aldaer aen allen kanten overvallende, waer over in den voorleden jaere tot dien eynde u Ho: Mog: ghetreden ſyn mette voornoemde ſyn Majeſteyt in Contract ende Alliantie, daer by aen den ſelven belooft is een Geltſecoers van vijftigh duyſent gulden ter maent, ghelijck breder inden voorleden Jare by propoſitie vanden 28. Iuly uwe Ho: Mog: is vertoont; Ende wat u Ho: Mog: by deſelve alliantie in het voorſz maentelijck ſecoers alſnoch verbonden blyven, daer van deſelve haer mitſdien niet en moghen excuſeren, ende mede in deſe gelegentheyt (onder correctie) geenſints oorbaer is te doen, alſoomen weet des Vyants deſſeyn eyghentlijck daer toe te ſtrecken, dat hy de Reviere vande Elve en Weſer ſoude mogen vermeeſteren, omme daer uyt deſe Landen te beter te infeſteren, ja de Zee hen afhandigh te maecken, tot derſelver ghenerale ruine, daeromme des te meer by alle maniere dient gearbeyt, ende ſyn Majeſteyt de goede hant gheboden omme in dit gewichtighe deſſeyn te beter te perſevereren, daer van deſelve anderſints door des Vyandts practijcquen lichtelijck ſoude werden gediverteert, ſoo wanneer het beloofde ſecoers aen hem niet ſoude werden ghepreſteert, ſoo ſal noodigh ſyn dat u Ho: Mog: mede conſent draghen totte voorſz vijftigh duyſent gulden ter maent, ſoo lange als deſelve ſullen moeten betaelt werden, waer toe u Ho: Mog: mede by deſen ernſtelijck gebeden werden.

Als mede te willen inwilligen totte nieuwe fortificatie vande Frontieren, diemen voor het toekomende jaer ſal noodig vinden noch aen te leggen tot derſelver naerder verſeeckeringhe, eens de ſomme van drie hondert duyſent Gulden, boven 't geene dat tot onderhout ende repartitie vande wercken der ſelver Frontieren inden ſtaet van Oorloge is gebracht.

Mitſgaders noch vijftigh duyſent gulden voor de gietinge van nieuw Geſchut, omme tot naerder verſeeckeringh van de Frontieren te dienen.

Verſoeckende voorts u Ho: Mog: te willen continueren den ontfanck ende opheve vande Convoyen ende Licenten vande inkomende ende uytvarende goederen ende Koopmanſchappen ghedeſtineert totte Equipagie ende Oorloge te Water, ende dat tot alſulcken taux, lyſten ende verhooginghe van dien, de Commertien eenighſints ſullen konnen draghen, benevens de verpachtinge van 't vierde part tot benefitie van 't ſelve inkomen ende beter verhoedinge van alle frauden. Een yeghelijck notoir ende kennelijck ſynde hoe grootelijckx dat de Collegie vande Admiraliteyt in korte jaren herwaerts ten achteren ſyn gegaen, ſoo door de groote toeruſtinge ende Equipagie, dewelcke deſelve tegens de Vyant gheſtadigh hebben moeten doen, als mede door 't ſluyten ende verbodt vande voorſz Licenten ende Commertie metten Vyandt, dewelcke men inder daet ſiet teghenwoordigh alle zijn verſtant ende uytterſte middelen aen te wenden, omme de Zee te vermeeſteren, ende ons afhandigh te maecken, oock met ſeer extraordinaris wreede, onghehoorde ende onmenſchelijcke maniere van doen, dewelcke hy tegens de arme Zeeluyden, ende onnoſele Viſſchers geen Wapenen dragende, of haer verweerende onnatuerlijck ende ſonder barmhertigheyt met in Zee te ſmijten, hare Schepen inde gront te hacken, benevens alle andere ſoorten van verwoetheyt die hy bedencken kan, is gebruyckende; invoeghen dat de arme luyden hen voortaen ontſien haer in Zee ende op hare gewoonlijcke neeringe te begeven, maeckende een groot gekrijt ende alteratie onder dit arme volck, ſo ſuerlijck ter Zee haeren koſt winnende; waerinne mits dien omme behoorlijck te moghen verſien, 't welck ten regarde vande hoogwichtigheyt van dit ſtuck geenſints verſlapt mach werden, ende daer by kennelijck ſynde dat het voorſz inkomen van verre na niet beſtandt en is teghens de overgroote onkoſten dewelcke voortaen ter Zee ende op de ſtroomen moeten ghedaen werden, immers ſoo langh als den Vyant dit groote gewelt van toeruſtinge by de handen heeft. Soo ſal ten hoogſten nodig ſyn, daer toe u Ho: Mog: by deſen werden verſocht ende gebeden aende voorſz Collegien in deſen haren noot ende achterſtal extraordinaris te ſubſidieren met een ſomme van thienmael hondert duyſent gulden of ponden van veertigh grooten. 1627.

Beneffens deſen mede te willen inwilligen den impoſt vande veertien gulden op 't hondert wit Sout, ende tien gulden op te Klynen by den Panneman, op de Denne te betalen, ende 't geene 't welck daer van ſal procederen te laeten komen aen 't comptoir vande Generaliteyt.

Dat mede u Ho: Mog: by vervanginge der Lantſchap Drenthe, believen voorts te continueeren middelen ende Contributien der ſelver, naer proportie van 't geene dat hier vooren aende ſeven ſtemmende Provintien is verſocht, omme daer uyt te betalen de onderhoudende Ruyteren, Voetknechten ende andere onkoſten by den ſtaet van Oorloge, tot deſelfs Landtſchaps laſte geſpecificeert, ende dat boven dien uytte middelen van Coeverderen, alle maents werde gefurneert de ſomme van vyf hondert gulden munitie als vooren, tot onderhout vande Fortificatien vande plaetſe, volghens de voorgaende reſolutie.

Mitsgaders voor den ſelven tijdt te bewilligen, de continuatie vande Impoſten, Contrebutien, ende verdingen, inde Steden, Forten, Dorpen, ende ten platten landen van Brabant, Overquartier van Gelderlandt, Vlaenderen, Lingen, Wede, ende Weſterwoldingerlandt, ſoo over de quartieren reſorterende onder 't ghebiet van u Ho: Mog: ſoomen deſelve bequamelijck ſal konnen heffen ende beneficieren, als inde quartieren vanden Vyand, ſoo verre deſelve by 't Krijghsvolck van 't Landt ſal konnen geextendeert ende ingevordert werden, omme daer uyt te vinden ende te betalen de Logijsgelden, verſcheyden Fortificatien, Scheepsvrachten en andere dagelijckſche voorvallende laſten van de Steden ende Forten der ſelver quartieren, daer toe deſelve altijt ſyn gereſerveert geweeſt.

Ende op dat de gemeene Provintien de voorſz laſten te bequamelijcker, ende met minder queſtinghe vande Gemeente voortaen ſullen konnen dragen ende furneren, tot meeſten dienſt van 't gemeene beſte, ſoo wanneer deſelve ten ſerieuſten verſocht ende gebeden, omme

1627. me te willen opstellen ende practiseeren de ghemeene middelen op de Consumptie, midtsgaders over de onroerende Goederen, gelijck de selve nu een tijdt langh by eenige Provincien van de Unie, daerinne het meeste devoir ghedaen hebbende, zijn geheven gheweest, daer mede de selve haer ten besten, soo voor haer selver, als voor het gemeene zijn bevindende, als gaende in dier maniere de gemeene last over veel schijven, ende dien volgens te lichter om te dragen.

Versoeckende ten laetsten mede op de voorsz pititien, die immers soo laegh gheselt zijn, als den dienst ende conservatie van ons algemeene Vaderlandt eenichsints kan toelaten, volkomentlijck en sonder afbreuck hare goede resolutie ende consenten te willen op het spoedigsten inbrengen, ten minsten voor den uytganck van het jaer, ende daer toe in tijdts te vooren uytschrijven de respective Landt-dagen ende Vergaderinge van de Provincien, op dat ock tijdelijck met het beginnen van het jaer ordre magh werden gheselt, ende alle behoorlijcke preparativen gemaeckt van het geene wat den dienst van 't Landt sal requireeren, aenghesien dat een yeder wel moet letten, ende het ooghe hebben op onser Vyanden groote macht en desseyn, de welcke sy te Lande ende te Water van nu aen begonst hebben in 't werck te stellen, daer over wy midtsdien niet moghen amuseeren ofte versuymen, onder pretext van de eene dispute ofte de ander, sonder ruijne van ons alghemeenen Staet ende goede Vaderlandt.

Aldus gedaen ende gearresteert in den Rade van State in 's Graven-Hage den 12. November 1626. Was geparapheert *Fr. van Aerssen. Ut.* Onderstont, ter Ordonnantie van den Raedt van State geteeckent *M. Huygens.*

Ambassade na Polen.

Alsoo ock de Navigatie ende Koophandel van desen Staet by Continuatie des oorlochs tusschen Sweeden ende Poolen seer was gheinteresseert / is op desen tijdt goetghevonden eene Ambassade te senden tot bylegginghe van den oorloch: doch eerst te schrijven aen den Koninck van Sweeden, Poolen ende de Stadt Dansigh; om d'aengenaemheyt van dese besendinge te prepareren. Den elfden Martij zijn daer toe ghenomineert de Heeren Rochus van den Honard, Raed in den Hooghen Raedt; Andries Bicker Borghemeester tot Amsterdam; Simon van Beaumont Gecommitteert ter Vergaderinghe van haere Ho: Mog: van weghen Zeeland / en de Heer van den Boetselaer, Staet Generael van weghen den Adel der Provincie Utrecht. Werdende gheschreven aen de Staten van Zeelandt / dewijle de Heer Beaumont sich excuseerde / om hem verlof daer toe te gheven. Den tweeden April hadde Audientie Georgius Cammerman Secretaris van Dantsich: deur den Klercq Verburgh ter Audientie gheleydet / verthoonde de noodtwendigheyt ende aengenaemheyt der besendinghe van desen Staet naer Poolen ende Sweeden. Dat hy by den Koninck van Denemarck gelijcke Officien gedaen hadde: die verklaerde de zijnen ock te sullen senden / om die van desen Staet te secunderen.

Ende alsoo alreede / als gesept is / de nominatie der Ambassadeurs gedaen was; soo wiert hy terstont gexpedieert / ghedefrayeert / ende met een goude Keten van drie hondert guldens vereert.

De ghemelde besendinghe naer Poolen is ock deur Missive ghenotificeert aen den Heer Aitsema, om den Koninck van Denemarck by de welcke hy resideerde / sulcks aen te dienen / met verklaering dat de Heeren Gesanten souden houden goede correspondentie met den genen die zijn Majestept op het selve subject soude believen te senden.

Soranse Ambassadeur van Venetien.

De Venetiaensche Ambassadeur Soranso den vierden January 1627. in den Haghe gekomen / heeft zijne eerste Audientie ghehadt den twaelfden dito: op vrieven van Credentie van den vijf en twintichsten Septembris: zijne Propositie niet zijnde als ghewoonlijcke Complimenten. Daer op terstont de Resident Suriani zijn Affscheyt nemende / vereert is met een goude Keten van ses hondert guldens; met een acte dat hy de Teeuw van de Generalitept sal mogen voeren op sijn Helmet / hy ende zijne nationelinghen / ock zijn Susters soone / Mat. Bensoni Suriano. 1627.

Suriant affscheyt.

In January 1627. zijn in den Haeghe ghekomen de Heeren Dr: Luntsman ende Heer Iohan Branth respective Sindicus en Raedts-verwante der Stadt Hamborgh: quamen uyt Enghelandt: alwaer hadden geweest reclameren verscheyden Hamborgher schepen en goederen / op Spangien gaende / hoe wel met ghelijck succes als de Heer Cats om de Hollandtsche. Sy hadden den ses en twintigsten January Audientie op Credentialen van den 26. Augusty lestleden. Na ghedane Complimenten / versochten dat het Collegie van de Admiralitept tot Amsterdam mocht gheconstringeert worden: entlijck eens te voldoen de hondert duysent guldens van de aengehaelde Kooperen / met de verlopen interesten van 6 $\frac{1}{4}$ *per cento.* Hoewel het Collegie haer niet toestonde als 5. *per cento.* Luntzman ende Brandt hier van wegen Hamborgh.

2. Dat in de rebisie van de Sententie ghegaen over het aenghehaelde schip van Kasper Smit, mochten worden geadmitteert Productie van eenige nieuwe septen.

3. Klaeghden over de Hollandtsche nessens de Enghelsche op de Elve leggghende oorloch schepen; ende den selven aen te schrijven geen overlast te doen aen de Hamborgher schepen ende goederen. Aengaende het eerste is na eenighe daghen ghereselveert datmen haer soude voorhouden het groote faveur bewesen in de geactroyeerde restitutie der Coperen: tegen Sententie van 't Collegie / ende de Protestatie van die van Utrecht en Vriesland: dat sy daerom niet soo seer behoorden te dringhen op de groote Interessen / ende prompte betalingh: is daerom het Collegie aengeschreven d'Obligatie te splissen ende by verscheyden termijnen ende parthijen te betaelen. Waer teghen echter die van Utrecht ende Vriesland hebben geprotesteert / niet willende consenteren noch in de splissinge / noch in eenighe betalinge. Het 2. ende 3. is aen het Collegie ende Justitie gerenvoyeert.

Heer van Rummen overleden.

Den 30. January is in den Hage begraven de Heer van Rummen van den hupse Merode, Raedt ende Resident des Churfursten van Brandenborgh: zijn Vader was gheweest L. Stadthouder in Vrieslandt. De Staten Generael volchden mede het Lijck ter Begraeffenis en corps in den Kouw. Gheljck sy ock korts daer na den Heer Cornelis van Aersen Griffier van hare Ho: Mog: den vierden Februarij hebben gelijcke laetste eere aengedaen.

Na gewoonheyt eenighe weecken langh by haer Ho: Mog: nessens eenighe Ghecommitteerden van de respective Collegien ter Admiralitept gebesoigneert zijnde op de beveplinghe der Zee / is ghereselveert dat in aenstaende April in Zee souden worden gebracht dartich oorloch schepen van hondert twintigh tot hondert vijftigh last / elck gemonteert met twintigh a twee en twintigh stucken ghesschuts / vijf en tachtich Matrosen en twintigh Musquettiers.

Daer en boven noch vijf Jachten ende vijf Fregatten: elck van vijftigh a sestigh last / ende met vijftigh man ghemant; welcker repartitie als soo ghemaeckt is: dat het Collegie van Rotterdam soude leveren ses schepen een Jacht ende een Fregat. Amsterdam twaelf schepen twee Jachten twee Fregatten; Zeelant ende het Noorder-quartier elck gheljck Rotterdam. De last ende Instructie aen den Commandant is weder gheweest als voorleden jaer: met continuatie van voetspoelinge.

De misverstanden tusschen Vranckrijck ende Enghelandt soo langs so meer aengroepende / hebben haer Ho: Mog: derselver in beyde Rijcken aenwesende Heeren Ambassadeurs aengeschreven / alle mogelijcke Officien aen te wenden tot wechneminghe van dien: met aenbiedinghe van Interpositie deses Staets. De selve misverstanden endtlijck tot een openbaer oorlogh uytbarstende / hebben niet weynich moeyte ock gheteauseert aen desen Staet: die hoewel in expresse nauwe alliance staende met Engelandt sich Neutraal heeft gehouden. Engelandt / nochtans / van 't Contrarie jalours zijnde / schickte in April wederom alhier den ouden Ambassadeur Carleton, om haer Ho: Mo: van de

1627. Fransche partije af te houden / contrarie Offitien de de d'Ambassadeur d'Espesses ; die dese maent aenmaninge dede om besendinge van desen Staet aen den Coninck van Vranckrijck, tot renovatie des Tractaets van Compiegne.

Den vierden May hadde audientie Dr. Sigismund Buchner, Coninck Denemarchische Raedt / op brieven van Credentie van den sesten April: versochte dat uyt de beloofde achteerstallige subsidien mochten betaelt worden dartigh duysent Rijxdaelders aende Prins van Transilvanien, volgens conventie tusschen hem en den Coninck ghemaeckt. Ende om voldoeninge van het wijdere achterstant: ende om de assistentie van eenighe Oorlochschepen op de Weser te senden / noch om vijf duysent vier hondert Rijxdaelders tot Wervgelt / aen eenige by den Coninck bestelde Officiers. Dese leste post is geaccordeert: doch de dartich duysent Rijxdaelders aenden Prins van Transilvanien is gheexcuseert: met verklaringh / datmen geen Assignatien meer soude aennemen ; maer voor den lesten Juny aenden Coninck selfs te sullen doen hebben / ende deur den Residente Aitsema aen te tellen de drie volle maenden subsidie.

Na eenighe daghen verschte noch uytvoer van twee duysent Picken / twee hondert duysent pont Lonten / vijf hondert wapenen voor Harquebusiers / twee duysent Schuppen / twee duysent vrede haecken / twee duysent spitse haecken / vijf hondert Helbaerden : 't welck geconsenteert is / mits betalende's Landts gerechtigheyt.

Den een en twintigsten May verschte dat den Prince Heeren van Kniphuysen, van Gent, van Mordian mocht ghepermitteert worden elck een Regiment te werven in dese Landen / tot dienst van sijn Coninck. Waer op niet goetgevonden is daer in te treden. Hy is in Junio gedimitteert met eenen letting van vier hondert guldens.

De Marchgraef van Baden, Dourlach, eenigen tijt in den Haghe gheweest sijnde / verschte in Mayo deses jaers Ghecommitteerde van haer Ho: Ma: om yets te proponeren. Daer toe ghenommeert de Heere Feyt, Noortwijck, Vosbergen, ende ter Cuylen, ende by hem ghekomen sijnde / heeft vertoont ghesint te sijn sich in dienst t'employeren van den Coninck van Denemarcken, verschiende soo voor 't publijck als sijn particulier geassisteert te worden met eenich subsidie / en een Oorlochschip tot sijn transport na Hamborgh. Dit laetste is hem geaccordeert / ende in plaetse van defrayement heem vereert een toelast Wijn van acht hondert a duysent gulden.

Kercken tot Wesel Emrich / Rees / gesloten. In Mayo dede den Hartoch van Nyborgh tot Wesel sluyten alle de Ghereformeerde Kercken (contrarie die met Spinola gemaechte Capitulatie) onder pretext datmen tot Ravesteyn dede Gereformeert Predikten in sekere Capelle : alwaer voormaels Misse was ghedaen geweest. Men schreef aenden Hartoch dat sulcx niet gemeens hadde met Wesel ; ende onder de hant belastedemen den Commandeurs in Emrick ende Rees, de Roomsche Geestelijckheyt daer te notificeren / datmen haer van ghelijcken de Kercken soude benemen / by soo verre sy niet bemiddelden de restitutie van de Weselsche Kercken. Doch is tot Wesel eerst Anno sesthien hondert negen en twintigh, met het innemen der Stad dese saecke geredresseert.

De Heer Christiaen Wilhelm, Administrator ofte Ertsbisschop tot Maegdeborgh, &c. hebbende als Generael Overste Luytenant der Nedersaxische Crepts tot nu toe den Coninck van Denemarcken ghesecondeert / is met advijs en goetvinden des Conincks ontboden van Hamborgh gekomen in Hollant met Iohan Schultetus, Conincklijke Denemarchsche Krijgs-Commissaris. Hadden den seven en twintigsten April secrete audientie by den Prince van Orangien, openbarende hun bevelinge om te gaen deur Vranckrijck ende Italien nae Transilvanien, ende aldaer den Prince Betleem Gabor t'animeren tot den Oorlogh teghen den Keyser : te samen of elck by sonder daer toe legers te formeren / ende alsoo eene diversie toe verlichtinge des Conincks te wege te brenghen. Versoeht een Oorlochschip tot sijn transport op Calis : ende wijders in 't generael vercommanderende des Conincks saecken / soo tot prompte betalinge der subsidien / ende aen hem daer op ghegeven Assignatien / als tot andere bevorderinge van dit sijn dessepn. Ende willende ontbeken sijn ende blijven / wierde alleen voor den Raedt Pensionaris Duyck gevisiteert ; aen hem laetende seecker memoriael / ende brieven van den Coninck van Vranckrijck, Engelant, Denemarck, Republijck Venetien, &c. strecckende tot vercommandatie van 't selve memoriael : continerende in effect het gemelde dessepn / ende wat hy den Prince by monde hadde voorgebracht ; 't welck alles eerst den vierden July (binnen welcken tijdt hy niet verre van Transilvanien hoopte te sijn) gelesen / ende in generale consideratie genomen wiert : hy selfs is den acht en twintigsten April uyt den Hage voorts op Rotterdam gevogen / ende in een Oorlochschip geembarqueert ; namaels in Transilvanien wel aengekomen : doch sonder groot effect : gelijck op sijne weederkomste sal gesept worden.

Den seven en twintighsten May hadde Audientie d'Ambassadeur d'Espesses, op brieven van den Coning van den 10. dito / en met brieven vanden Churforst van Trier, van den ses en twintigsten April / klagende over verscheyden saken / ende excessen / gepleecht inde Landen van Trier, deur de Gouvernoers van Soest : verscheende ordre ende straffe daer tegen. In des Churforsten brief intituleerden hy hare Ho : Mog : niet als met Esch, ende Ewer L. daerom oock men in den antwoort (die ghenerael ende excusatoir was) weder aen hem niet gaf den tijtel van Churfurstelijcke Genade, maer Uwer liefde.

De Coninck van Vranckrijck nu in Oorlog komende tegen Engelandt, ende verstaende dat dese Staet meer aen Enghelandt als aen hem mochte adhereren / liet soo deur den Ambassadeur Langerack, tot Parijs als elders deur sijn eyghen Ambassadeur d'Espesses aenmaninghe doen tot eene vernieuwinge of Ampliatie van het Tractaet van Compiegne. Aen Langerack is ghe schreven / ende gepermitteert d'openinghe van sodane vernieuwinge t'aenhoren / ende op behagen van haer Ho: Mog: te handelen : sijnde de twee substantiele pointen van dien aen d'eene sijde een notabel subsidie / by den Coninck aen desen Staet te geven : aende ander sijde / dat haere Ho: Mog: souden beloven gheen vrede / treves ofte suspensie van wapenen met Spaignen te maecken / sonder advis (sans advis) vanden Coninck : maer de Coninghe begeerde in plaets van sulcx het woordt van Consentement, of aggreatie : datmen sonder sijn consent ende wille geen vrede of treves etc. soude maken. Dit woordt sans consentement, by provisie in het concept van tractaet ghestelt sijnde / heeft veel moeyte ende disputen oock ongunst aende Ambassadeur Langerack gheveroorsaeckt : want haere Ho: Mog: sulcx nopt hebben willen ratificeren : hoe seer oock de Coninck sulcx ingeerde. Sijn Ambassadeur d'Espesses den voerthienden July inde Vergaderinghe notificerende de doodt vande Hartoginne van Orleans, in het Kinder-bedde gheschoyen / verklaerde naerder last ontfangen te hebben / aengaende de opgemelde Alliance. Doch is so aen hem verklaert als aen Langerack gheschreven / datmen op geen ander voet konde handelen / als met de clausule sans advis : niet sans consentement ou aggreation. Ende by occasie dat den Oorlach tusschen Vranckrijck ende Engelandt toenam : soo wierde ghepropeneert besendinghe aen beyde Coningen te doen : om de saecke te helpen bemiddelen / als wel considererende / dat anderssins / men qualijck met Vranckrijck soude konnen handelen / tot vernemwinge der Alliantie : niet alleen om voorgaende clausule / maer oock om niet d'een of d'ander by desen Oorloch t'offenderen / ende recht te gaen inter scyllam & Charybdem. Het ghemelte concept of project met de considerationen / daer op is te sien in 't jaer dartigh : als wanneer het wiert ghealtereert ende herboomt in een nieuws Tractaet.

Vande inval met Denemarck.

In September dede d'Ambassadeur Carleton Offitien / om te dissuaderen het maken van Alliance met Vranckrijck.

Den

1627. Den thienden Novembris worden eerster tot d'Ambassade na Vranckrijck genomineert de Heeren van Somersdijck ende van Vosberghen: ende na Enghelandt de Heeren van Rantwijck ende van Heemstede.

Vande Ambassade nae Pruyssen is hier vooren ghemelt: d'Ambassadeurs namen den 5. May 1627. haer afscheyt van haer Ho: Mo: en ontfingen haer credentien ende last: met aenmaninge van haer repse te spoedigen / niet teghenstaende d'indispositie des Heer van Boetzelaer: die derhalven achter bleef. Haer Instructie was luydende als volght.

Honaert/ Bicker/ Beaumont nae Polen.

INstructie vande Ho: Mo: Heeren Staten Ghenerael der Vereenigde Nederlanden, voor de Heeren *Rochus van Honaert*, Raet inden hoogen Rade van *Hollant*, *Zeelant* ende *Vrieslant*, *Andries Bicker*, Burgermeester der Stadt Amsterdam, *Symon van Beaumont*, Raedt Pensionaris der Stadt Middelburgh, ordinaris Ghedeputeerde vande Provintie van Zeelant, ter Vergaderinge vande Hoochghemelte Heeren Staten Ghenerael, *Gijsbert van Boetzelaer*, Heer tot *Boetzelaer* en *Ruwiel*, des Furstendoms Cleve, Erfschenck, mede ordinaris Gedeputeerde wegens de Provintie van Utrecht, ter Vergaderinge vande Hooghgemelte Heeren Staten Generael, Ambassadeurs vande selve Heeren Staten Generael, van 't geene sy uyt der selver name sullen hebben te verrichten, by de Coninghen ende Poolen, Churfurst van Brandenborgh ende elders.

Instructie.

I.

De voornoemde Ambassadeurs sullen metten eersten wint haer te Schepe begeven inde Schepen van Oorloge, tot hare conduicte gedestineert, en mette selve verseylen naer *Dantsigh*, ende in 't passeren vande *Sont*, de reverentie doen aenden Coninck, ofte in absentie van syne Majesteyt, aenden Prince van Denemarcken, en den dienst van hare Ho: Mog: ende het subject van dese besendinge in generale terminis vermelden.

II.

Tot *Dantsigh* gearriveert synde, sullen haer informeren op wat plaetse den Coninck van *Poolen* hem is onthoudende, en of den Coninck van Sweden in Pruyssen is ghekomen, ofte haest verwacht wert, mitsgaders op de geheele ghelegentheyt van 't Krijghswesen in Pruyssen, en versaen hebbende waer den Coningh van Poolen soude wesen aen te treffen, ende dat den Coningh van Sweden, noch uyt Sweden niet en is overghekomen, sullen sy haer in Diligentie by den Hoogstgemelden Coningh van *Poolen* vervoegen, ende te vooren van hare aenkomsten en vertreck naer het Hof van *Poolen*, den Cantzelier ofte het opperste Hooft des Legers, des Coninckx van *Sweden* in Pruyssen verwittigen, en versoecken te verstaen of sy sijne Majesteyt aen die zijde vande Oost-zee sullen hebben te verwachten, ofte niet.

III.

Maer indien de Coninck van *Sweden* in persoon in Pruyssen ware overgekomen, sullen sy naer de gelegentheydt ende constitutie van saecken die sy aldaer bevinden, delibereren, ofte niet gheraden is te verdeylen, en eenighe aenstonts te laeten gaen naer den Coningh van *Poolen*, en andere by den Coningh van *Sweden*, in welcken gevalle sy de plaetse dispicieren, waer sy weder by den anderen sullen komen.

IV.

Vertreckende als vooren naer den Coning van *Polen*, sullen een Edelman voor uyt schicken, omme haere komste te denuncieren, ende in 't Hof van syne Majesteyt gearriveert synde, soo haest doenelijck audientie versoecken, ende gheadmitteert wesende, syne Majesteyt nae alle behoorlijcke complimenten, ende gelückwenschinge in syne Conincklijcke welstant proponeren het navolgende:

V.

Dat hare Ho: Mo: ende der selver Voorsaten, grootelijcx gheobligeert synde aen syne Majesteyt desselfs Predecesseurs, en de Croone van *Polen*, met sonderlinghen leetwesen hebben vernoomen, dat syne Majesteyts Furstendom *Pruyssen* in 't voorleden Jaer met Krijghsmacht van buyten is aengetast, ende in dier voegen beswaert, dat sijne Majesteyt en het gantsche Rijck daer over ontstelt zijn ghe worden, en haer insghelijcx inde wapenen hebben begeven. 1627.

VI.

Ende hoewel haere Ho: Mog: geerne hadden vernomen, dat van wedersijden op middelen van verdragh een byeenkomste was gehouden. Dat evenwel deselve niet ghesuccedeert synde, hare Hoog: Mog: beducht waeren, dat door de preparaten ten wedersyden het oorloge dit Iaer veel heftigher soude moghen aengaen, ende daeromme goet en nodig gevonden hebben, haer Ambassadeurs aen syn Majesteyt tijdelijck af te vaerdighen, om de selve te bethoonen, dat haer de welstant van zijn Majesteyt desselfs Furstendommen en Lantschappen ter harten gaet, en van hare zijde geerne souden contribueren, 't geene tot bevredinghe met dienst en contentement van sijne Majesteyt soude mogen strecken.

VII.

De Gesanten sullen daer by vertoonen de miserien, calamiteyten, en de vastatien, die de Oorloghen doorgaens met haer brengen, en sijne Majesteyt soecken te disponeren dat deselve haere Offitien en intercessien tot bevredinge voor aengenaem gelieve te houden, en indien den Coning van *Sweden* mede in Pruyssen ghearriveert, ende eenighe vande Gesanten derwaerts gereyst waren, sullen 't selve beleefdelijck aenroeren, ende in effecte representeren, dat omme te komen tot vermijdinghe van vordere hostiliteyten nodich is gheweest ten wedersijden in tijts alle mogelijcke Offitien te doen.

VIII.

Ingevalle d'Ambassadeurs bevinden het ghemoet van den Coningh van Poolen, met eenige prejuditie tegen desen Staet ingenomen te syn, sullen sy met alle discretie vertoonen: dat desen Staet haer t' eenemael *Neutraal* gehouden, ende noyt eenige andere demonstratie heeft gedaen, ende daer en boven ten wederzijden, ende namentlijck inde welstant vande Kroone *Poolen* sulckx is gheinteresseert, dat naer alle redenen van Staet, vande selve niet anders ghelooft ofte verwacht kan worden.

IX.

Sullen dienvolgende haer in 't Poolsche Hof met alle voorsichtigheyt dragen, om d'eene parthye niet meer als d'ander in 't gelijck ofte onghelijck te stellen, maer haer oogmerck daer op hebben, dat de sake voor eerst tot een provisionele *stilstant* van Wapenen, en vervolghens tot eene onderhandelinge en spoedich besluyt moghe ghebracht worden.

X.

Indien sy vanden Coningh van *Poolen* het sy tot hulpe, ofte assistentie, ofte tot confœderatie met de kroone *Poolen* werden vermaent en versocht, sullen sy verklaren, d'intentie van haere Ho: Mog: te wesen: om voor eerst tot nederlegginge van dit oorloghe te arbeyden, en daer toe haeren dienst te contribueren, ende by voortganck van pacificatie, dat sy de vruntschap met sijn Majesteyt, en desselfs Conincklijck mede gelast sijn te bevestigen, en daer over in *Tractaet* te komen.

XI.

By den Coningh van *Sweden* indien sijn Majesteyt in Pruyssen is gekomen, sullen sy haer *Propositie* doen, naer dat deselve syn Majesteyts saecken, en ghelegentheydt vereysschen, daer toe tenderende dat den Coningh van de affectie ende goede intentie van hare Ho: Mo: werde verseeckert, ende vermaent, terwijle sijne wapenen soo gheluckelijck sijn ghesuccedeert, dat syne Majesteyt nu meer als te vooren, tot bevredinge gelieve te condescenderen, om synen Staet in gerustheyt en seeckerheydt te stellen, tegens d'onseeckere en dubieuse uytkomste van het Oorloge.

XII.

Ende sullen by sijne Majesteyt ghelijcke Offitie doen van hare *Interceßie* en *interpoßitie*, en voor eerst de provisionele cessatie van wapenen, ende onderhandelinghe van wedersijden, soo doenelijck urgeren.

XIII.

Dat indien den Coning van *Sweden* noch in syn Rijck soude

1627. ſoude weſen, ende onſeecker hoe lange ſijne Majeſteyt noch aldaer ſoude mogen blijven, ſullen ſy by den Coningh *van Polen* aenhouden, omme te hebben ſijne Majeſteyts verklaringe op het ſtuck van de onderhandelinge ende hare interceſſie, ende by gelegentheydt mogen openen, dat ſy ten ſelven eynde een reyſe in *Sweden* ſullen doen, omme aldaer mede de ſaecke ten goeden te prepareeren.

XIV.

In welcken ghevalle ſy van 't Hoff van *Polen* voor een korten tijdt oorlof ſullen nemen, om een reyſe naer *Sweden* te doen, in haere reyſe ſoo het eenighſints ghelegen is, in perſoon, ofte anders met Miſſive beſoeckende den Heer Cantzeler ofte Opper-hooft van het Sweedtſche Leger, ende haer intentie en wedervaren in het gros te kennen gevende.

XV.

In *Sweden* komende, ſullen ſy in effecte by den Coning proponeeren, 't geene hier boven is gheſtelt, met byvoeginge van de circumſtantie van hare reyſe, ende 't geene by haer in 't Hoff *van Polen* genegocieert ſal zijn.

XVI.

Ende ſoo ſy by den Coningh inclinatie bevinden om nae *Pruyſſen* over te ſchepen, ſullen het ſelve niet ontraden maer veel eer aenſpreecken, op dat ſijne Majeſteyt ontrent de handelinghe weſen, ende de ſelve ſonder remiſen voortganck moghen hebben.

XVII.

Maer indien den Coning geen meeninge ſoude hebben naer Pruyſſen te gaen, ſullen zy ſijne Majeſteyt verſoecken ſijne *Commiſſarisen* met volle macht derwaerts te ſenden.

XVIII.

By voortganck van de onderhandelinge ende by-eenkomſte van wederzijden, ſullen haer by ende ontrent de ſelve voegen, ſoo het niet onaengenaem is, en alle uytterſte devoir doen, dat de difficulteyten mogen wechgenomen, ende het Oorloge tot eene Bevreedighe, ofte ſtilſtandt voor eenige jaren gebracht werden.

XIX.

Ingevalle parthyen daer over niet en ſouden konnen accordeeren, ofte dat de handelinghe vertrocken ofte langhe geſleept ſoude werden, ſullen ſy daer op urgeeren ende aenhouden, dat ten minſten de Commercien ende Navigatien van wederzijden, open ende onverhindert mogen toegelaten werden, gelijck als voor deſen; waer toe ſy by de reſpective Coninghen *van Polen* ende *Sweden* van aenbeginne de fundamenten ſullen ſoecken te legghen, ende alomme verthoonen hoe veel daer aen allen kanten is gelegen, dat by *Verſparringe* van den handel niemandt voordeel kan hebben, ende in allen gevalle, dat de neutrale door het Oorloge aldaer niet behooren gheincommodeert ofte ghepræjudiceert te worden.

XX.

Ende ſullen by de reſpective Coningen daer toe ghebruycken diverſche redenen, nae dat de ſelve naer yders gelegentheyt, ende na de conſtitutie van deſen Staet en andere Landen ſijn applicabel, ende de Geſanten naer hare ervarentheyt ſullen weten te conſidereeren.

XXI.

Sulcks het zy de onderhandelinge voortgaet ofte niet, ofte dat die in onſekerheyt quame te blijven, ſullen ſy in allen gevalle aenhouden, dat op het ſtuck van de *Navigatie* ende *Commercien* ſoodanigen voet geraemt, en vaſt geſtelt werde, dat de *neutrale* gelijcke vryheyt mogen genieten, ende als voor deſen handelen met de ſubjecten van wederzijden.

XXII.

Waer toe ſy behalven alle redenen ende conſideratien van 't Intereſt voor deſe Staet ende andere, ſullen allegeeren d' exempelen van andere Koningen, ſelfs dat in *Spangien*, onaengeſien het Oorloge, evenwel de *Commercien* lange jaren zijn toegelaten geweeſt.

XXIII.

Ende nadien dit ſtuck ten hoogſten raeckt het *Intereſt* ende welvaren van deſen Staet, ſullen de Geſanten hier inne gebruycken alle dexteriteyt, redenen, ende Inductien, ten eynde hoe de ſake, het ſy tot pacificatien, ſtilſtant, ofte rupture ende continuatie van het Oorloghe ſoude mogen uytvallen, de *voortganck ende verſeeckeringhe van de Navigatie* ende *Commercie* geſtabileert moge werden ende het effect ſorteeren. 1627.

XXIV.

Ende indien het aen den Koningh van *Sweden* ſoude mogen gebreecken, ſullen de Geſanten met allen ernſt vertoonen, dat de vriendtſchap ende Alliantie tuſſchen ſijne Majeſteyt ende deſen Staet, op de Intereſten van wederzijden *is* ghefondeert, dat hare Ho: Mog: ſijne Majeſteyt in verſcheyden occurrentien haere affectie en dienſt hadden getoont, ende in deſe gelegentheydt van de ſelve reciproque demonſtratie van goede wille verwachten, daer het Intereſt van deſen Staet ſoo groot ende conſiderabel is, dat het wel ofte qualijck varen van de ſelve daer aen is gelegen.

XXV.

Midts welcken ſy ten uytterſten hier op ſullen urgeeren, oock tot betooninge van miſnoegen, ende dat hare Ho: Mog: het effect van de reciproque Alliantie niet komen te genieten, indien ſijne Majeſteyt daer by ſoude willen perſiſteeren.

XXVI.

Ende inghevalle van wyder difficulteyt, ſullen de Geſanten hare Ho: Mog: daer van verwittighen, ſonder alvooren te vertrecken, op dat deſen aengaende naerder reſolutie genomen ende laſt gegeven magh werden.

XXVII.

Tot beter directie ende uytkomſte van deſe Ambaſſade, ten fine daer toe de ſelve werdt gedeſtineert, ſullen de Geſanten by de reſpective Cantzelieren, Raden, ende hooghſte Officieren in beyde de Hoven van *Polen* ende *Sweden* de intentien van haere Ho: Mog: ten beſten repreſenteeren, ende alle *calumnien* ende *ſiniſtre impreſſien* ſoecken wegh te nemen.

XXVIII.

Sullen mede naer gewoonte aen de Koninginnen van *Polen* ende *Sweden*, ende de *Princen* ende *Princeſſen* van *Polen* de reverentie ende complimenten doen.

XXIX.

Ende ingevalle Geſanten van andere Koningen ende Potentaten by d' eene ofte d' andere van de Koninghen mogte weſen, ſullen met de ſelve houden correſpondentie, en voornamentlijk met de gene die haer tot interceſſie en interpoſitie als vooren ſullen willen employeeren.

XXX.

Nadien oock de Steden van *Dantſigh* ende *Koninghsbergen* met deſe Staet ende Ingeſetenen van de ſelve, van overlange vrundtſchap, frequentatie, ende gelijcke Intereſt inde onderlinge Navigatie en Commercie hebben gehadt, ſullen de Geſanten de Magiſtraten en Regierders van de voorſz Steden, van de intentie en proceduren van hare Ho: Mog: ſoecken te geven alle goet ende behoorlijck contentement, ende op de continuatie van den handel ende Scheep-vaert met de ſelve adviſeeren, ende mogen correſponderen, mitſgaders der ſelver devoiren ende officien requireren, daer de ſelve ten fine voorſz ſoude mogen dienſtigh weſen.

XXXI.

Sullen mede daer toe arbeyden, dat de *vryheden* die de Ingheſetenen van deſe Landen in de voorſz reſpective Steden van outs hebben gehadt en genooten, niet alleen *gecontinueert*, ende alle nieuwigheden ende contraventien mogen weghgenomen worden, maer oock dat die van deſe Landen in alle gelijckheydt aldaer getracteert ende bejegent mogen werden, ghelijck die van de voorſz Steden hier te lande wedervaert, daer toe ſy ſullen urgeeren de exempelen van andere Coninckrijcken ende Landtſchappen, met welcke deſen Staet in vrundtſchap ſtaet, ende alles contribueeren dat tot dienſt van den Lande, ende Ingeſetenen van dien in het gemeen ſoude mogen dienen ende van nooden weſen.

XXXII.

Alſoo men verneemt dat de Cheur-Vorſt *van Brandenburgh* in Pruyſſen nu ter tijdt is met een notabel ghetal Krijghs-volck te Voet en te Paerde, ſullen de Ambaſſadeurs ofte in kas van ſeparatie, de *twee* van de ſelve die de gele-

Digitized by Google

1627. gelegentheyt naeſt by ſullen weſen, naer dat de Coningen voor de eerſtemael beſocht ſullen ſyn, haer vervoegen, by de hoogſt-gedachten Cheurvorſt, aenden welcken tot dien fine hun mede werden ghegheven brieven van Credentie, ende naer de behoorlijcke complimenten aenmelden: dat de Heeren Staten Generael op de vertrouwelijcke vruntſchap ende correſpondentie met ſyn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt, haer hebben ghelaſt deſelve te openen het ſubject ende intentie van deſe Legatie, en voorts ſyne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt verſoecken af te willen houden van alle Krijgs-exploicten, of immers deſelve in ſulcker voegen te matighen, dat daer inne de offenſien van Oorloghen niet verwijdert, ende dit goede voornemen geturbeert of verhindert mochte werden: oock mede alle goede offitien te contribueren, ten eynde de Coningen uyt den Oorloge tot onderlinghe ruſte werden gheholpen, ofte immers de Navigatie en trafique tuſſchen de Landen en Steden deſer Provintie, en die van *Pruyſſen*, vry en onbekommert mogen werden geſtelt ende gehouden; daer toe ſy gebruycken ſullen de redenen, ſoo vande Alliantie ende reſpecten die hoogſt gedachten Cheurvorſt aen ende by hare Majeſteyt reſpective is hebbende: als het groote Intereſt, ende hooge ſchaden die deſelve by deſe Oorloghe albereets in ſyn Hartochdom Pruyſſen heeft gheleden, ende noch naerder by continuatie van dien ſoude hebben te lyden, en wat goede redenen meer by henluyden bygebracht ſullen konnen werden.

XXXIII.

Naerdien den Coningh van *Polen* by Miſſive van den 30. January, Burgemeeſteren ende Raedt van *Amſterdam* gewaerſchout heeft, dat van daer geen *toevoer van vivres, ammunitie*, ofte eenighe andere Coopmanſchappen en werden gevoert op *Sweden*, ofte op de Havenen en Steden van *Lijflant* en *Pruyſſen*, ſynde in macht vanden Coningh van *Sweden*: anderſints dat deſelve Vyantlijck getracteert, de Schippers gevangen, Schepen en goederen aengeſlagen ſullen werden; ſullen de Ambaſſadeurt zyne Majeſteyt met allen ernſt verthoonen, hoe hooghelijck deſen Staet daer over beſwaert is; met verſoeck dat de Navigatie ende Coophandel van Amſterdam (aende welcke ſyne Majeſteyt heeft doen ſchrijven) mitſgaders andere Landen en Steden deſer Provintien, op Sweden, Lijflant en Pruyſſen vry ende onbekommert mach werden gelaten, en de verhinderinghe daer tegens, mitſgaders den laſt ofte Commiſſie aende Bevelhebbers ende Capiteynen des Coninghs gegeven, afghedaen en ghecontremandeert.

XXXIV.

Ende alſoo te beduchten is dat vande Schepen, die in 't begin deſer maent April in grooten getal naer Ooſten t'ſeyl ghegaen, eenighe by de Oorlochſchepen vanden Koningh van *Polen* mogen aengetaſt en ghenomen ſyn, ſullen alle inſtantie doen, dat deſelve, mitſgaders de Schippers ende inghelaeden goederen datelijck moghen werden ontſlagen: 't welcke by den Coningh met reden niet en kan werden geweygert; want naerdien ſijne Majeſteyt by de voorſz Miſſive verſoeckt, dat het innehouden van dien kennelijck werde gemaeckt by publicatie, op dat niemant by onwetenheyt ſyn ſchip ende goet come te verlieſe, en kan niet verſtaen worden daer tegens gedaen te ſyn, by de geene die voor het overkomen van de brieven 't zeyl gegaen ſynde, gantſch geen kenniſſe daer van en hebben gehadt.

XXXV.

Op het vorder, ende in 't ghenerael kan werden ghehoopt, dat de reſolutie vanden Hoochgedachte Coning, de Magiſtraet van *Amſterdam* aengeſchreven, gekomen ſynde ten tijde als ſyne Majeſteyt ende de Stenden van *Polen*, verkeerde impreſſien waren ghegeven: als of den Coningh van *Sweden* tot deſe Oorloge by de Geunieerde Provintien verweckt, ende inde ſelve gheſtijft werden, de gemoeden tot billickheyt en ſachtigheyt ſullen weſen geinclineert, door de ontfanghen preſentatie van deſe Interceſſie; waer benevens vertoont ſal werden, dat tegen ſoo goeden Offitie, de Heeren Staten haer houdende inde *Neutraliteyt*, ende tot vrede ofte accommodement arbeydende, deſe *rigeur ende formele hoſtiliteyt* tot ruine vande Geunieerde Provintien, die by navigatie ende koophandel moeten beſtaen, niet en behoort te werden gebruyckt. 1627.

XXXVI.

Het welcke oock dienen kan voor ſolutie, by aenwijſinge van diverſiteyt van redenen ende gelegentheyt, by ſo verre hier tegens geobjicieert wert *jure gentium* gheoorloft en ghebruyckelijck te ſyn, *ſyne vyanden den toevoer van Oorlochs behoeften ende andere commoditeyten te beletten, ende de geene dieſe doen te beſchadigen, ende dat de Heere Staten Generael, 't ſelve recht tegben neutrale, varende op de Havenen van den Koningh van Spangien, gebruycken*; daer by ghevoeght, dat onſe Schepen en Kooplieden, varen ende handelen met toevoeringe van allerley waren en behoeften, op de Havenen en Steden ſyn Majeſteyt ſubject en gheallieert ſynde, niet min als op die van *Sweden*: als *Dantſigh, Koningsbergen* ende andere.

XXXVII.

Aenden Coning van Sweden ſullen d'Ambaſſadeurs vertoonen, hoe de Heeren Staten Generael in ervaringe ſyn gekomen: dat van wegen ſyne Majeſteyt aengeſtelt ſy ſekere handelinge met die vande Spaenſche Regieringe tot *Bruſſel* van *Koper* en andere waren in *Sweden* vallende, dienſtigh tot *Oorlogs-ammunitie ende equipagie van Schepen, tot Hamborgh* te werden gelevert, om van daer nae Spangien ende Vlaenderen te werden ghevoert, ende daer teghens weder Spaens Sout ende anders te ontfanghen, ende dat privative ofte excluſive vande Ingeſetenen, oock weringhe van Koopmanſchappen en goederen deſer Provintien, ofte uyt, en door deſelve ghekomen.

XXXVIII.

Dat de Heeren Staten Ghenerael vande hooghe wijsheyt van ſyn Majeſteyt der ſelver ſorghe voor het ghemeen Intereſt des *Evangeliſchen* weſens, ende Koninckklijcke gunſte tot deſen Staet, dewelcke met ſyn Majeſteyts Alliantie vereert is, niet konnen verwachten, dat deſe handeling tot beſluyt en effect ſal werden gebracht, ende veel eer het contrarie haer derven beloven.

XXXIX.

Doch dien behalven ſijne Majeſteyt met alle moghelijcken ernſt de voorſz handelinghe afraden, ende daer toe in conſideratie ſtellen, dat by dien middel den Koning van *Spangien* een *algemeyne, ſoo machtigh ende formidabel Vyant*, grootelijcx ſal werden geſtijft ende ghеſterckt, om ſyn macht ter Zee te konnen brengen en ghebruycken: waer inne hy het meeſte ghebreck anderſints is lijdende, ende daer door principalijck wert verhindert ſyne lange ghepretendeerde Monarchie te weghe te brengen.

XL.

Dattet ſelve ſeer ſchadelijcke effecten ſal opereren tegens alle de gealligeerde, en vrunden van ſyne Majeſteyt en deſe Landen, als *Vranckrijck, Engelant, Denemarck, Venetien* ende andere Furſten, Stenden ende Steden, aen, ofte ontrent de Zee gelegen, maer ſonderlingh ſtrecken ende krachtelijck opereren ſal teghen den Staet deſer Geunieerde Nederlanden, ſoo met afneminge van den handel en navigatie na Ooſten ende Weſten, ſonder dewelcke deſelve niet en kan werden gheconſerveert, als met groote commoditeyten die de vyant ſal krygen om geweldige oorloge ter zee te voeren.

XLI.

In voegen dat deſen handel niet alleen ſtrijden ſoude tegen het verbont tuſſchen ſyne Majeſteyt ende de Heeren Staten gemaeckt, tenderende om d'eene des anders Staet te helpen conſerveren, maer ſoude in effecte zijn eene acte van hoſtiliteyt, tot evidentie, oppreſſie ende ruine vanden ſelven.

XLII.

Dat het voordeel en commoditeyt hier van voor zijne Majeſteyt kleyn, ende niet dan geringe conſideratie kan ſyn: konnende het koper met d'andere vruchten ende Koopmanſchappen in Sweden ende andere des Koninckx Landen vallende, by onſe ende andere Koopluyden genoegh gekocht ende afgehandelt werden, ende weder Sout, ende andere Weſterſche waeren derwaerts gebracht.

1627. XLIII.

Welcken handel, ende onderlinghe negotie de Heeren Staten Generael, bereyt ſullen ſyn, met alle middelen te helpen vorderen, en favoriſeren, en waer het van node dat tot meerder ſeeckerheyt en contentement van ſyn Majeſteyt, met Koopluyden deſer Landen, ſoude konnen werden gehandelt, by forme van een Compagnie totte voorſz Negotie, op, en van Sweden te erigeren.

XLIV.

Leſtelijck ſullen de Geſanten tot alle 't geene voorſz is ghebruycken de brieven van credentie haer mede te geven, en haer Ho: Mo: van tijdt tot tijt, oock met expreſſe poſten, iſt noot, van 't ſucces van hare beſoignes adverteren, en weder gekomen ſynde, haer rapport by monde doen, ende in geſchrifte overleveren.

XLV.

Ende ſullen mede volghens de reſolutie vanden 18. *Aprillis* leſtleden, het verſoeck 't welck den Overſten *Ketler* is doende, aenden Churfurſt van Brandenburgh, om klaechloos geſtelt te werden, ten beſten by hooghſt ghedachten Churfurſt recommanderen, ten eynde hy contentement mach bekomen.

Gedaen in *'s Gravenhage* op den 4. Mey 1627. Was geparapheert *Jaſper van Vosbergen Ut.* Onderſtont ter orchriptie vande Hoochgemelde Heeren Staten Generael geteeckent *I. van Goch.*

Den dertienden Mey ſijn ſy Texel uptgeloopen/ende den 21. inde Sont ghekomen/ alwaer de Heer Frans Ranſouw als Stadhouder was: de Coninck in Oorloge tegen den Keyſer/ ontrent d'Elve ſijnde. Op ſeylden voorts voor by de Kaſteelen Kronenburgh en Elſenburg, leggende tegens over den anderen/ aen weder ſijden vande Sont/ en hebben met ſtrycken van Marſſeylen/ ende ſchieten van drie Kanonſchoten voor 't ſelve/ naer gewoonte de reverentie ghedaen: waer op upt het Kaſteel van Kroonenburgh met drie is geantwoort.

Des morgens ontrent ten ſeven uren/ hebben ſy ſigh met haer ſuite/ naer de Stadt Elſeneur (leggende aen 't voornoemde Caſteel Kroonenburgh) laeten voeren: werdende in 't afvaeren upt de drie ſchepen alle het geſchut geloſt.

Naer de maeltijdt hebbenſe den Secretaris Schultſe voor upt geſonden/ naer Coppenhagen, om haer komſte aende Heeren Stadhouder/ Cancelier/ ende Raden bekent te maecken.

Pinxter dagh/ naer dat tot Elſeneur ter Predicatie geweeſt/ ende maeltijt gehouden hadden/ ſijn naer den middagh met een deel van haren treyn vertrocken/ op eenige kleyne Caleſſen ende Wagentjes (ſendende de reſte mette Oorlochſchepen voor upt) naer Coppenhagen; ende komende onderwegen by een ſeecker plaetſe/ ghenaemt Koninckx Krouch, heeft haer Ed: van weghen den Heere Stadthouder/ Cantzelier ende Raden alhaer verwellekomt/ Sr. Jan van Delden, Coopman tot Coppenhagen: mede brengende des Canceliers Caroſſe/ en acht of thien Caleſſen/ daer in overgegaen ſijnde/ haer voorts na Coppenhagen hebben vervoegt/ alwaer door oorſe vande gemelde Heeren/ Stadhouder/ Cancelier ende Raden/ wierden gelogeert en getracteert/ ten huyſe van Sr. Ieuriaen van Delden, Broeder vanden voornoemden Ian, 't welck daer toe voor haer was gepreparеert.

Naer arrivement ſijn deſelve door twee Cancelerye Jonckers begroet ende verwellekomt; welcke door laſt vande voornoemde Heere Cancelier ende Raden/ haer ſo lange ſy aldaer waren/ hebben opgewacht.

Nae dat ſy de voorſz Edelluyden vande complimenten hadden bedanckt/ hebben haer terſtont ghevraecht na de gelegenthevt ende tijdt die ſy ſouden moghen verſoecken tot d'audientie; ende verſtaende dat aldaer den Pinxter maendach mede werde geviert/ hebben dies niet tegenſtaende/ ſmorgens goet tijdts/ den Secretaris aende Heer Cantzelier geſonden/ hem door den ſelven bedanckt/ over de eerlijcke onthalinghe/ ende audientie doen verſoecken naer den middagh: doende verhaelen de redenen van haer ſpoedigen/ daer mede excuſerende d'impoſtuuitept. Waer op is by den Heer Cancelier gedaen inſtantie/ ſy willen haer vande ghedaene lange en moeyelijcke reys wat verruſten; en des niet tegenſtaende andermael by haer ſijnde geurgeert/ heeft eyntelijck inde Cancelerye Stobe op 't Koninclijcke Hof veghen als doen drie uren naer de middagh haer geappointeert/ als wanneer dan ſy ooch by de voorſz twee Edelluyden ende de Caroſſe daer toe gheordineert/ ter voorſz plaetſe ſijn gecondulſeert by de Heeren Cancelier/ Stadthouder en drie Raetsheeren/ aen de deur van de trappen/ voor de voorſz Stobe ontfanghen/ daer ingelept/ ende totte audientie die haer aenſtaende wert gegeven geadmitteert/ alwaer ſy na gedane complimenten en excuſe van haer impoſtuuitept/ haer brieven van Credentie aenden Prince van Denemarcken, (hoewel abſent) en Heeren Cancelier en Raden hebben overgelevert/en by monde gedaen de nabolgende propoſitie/ dewelke ſy daer na verſocht hebben by geſchrifte.

1627.

Wel Edele Geſtrenge Heeren.

Haer Propoſitie in Denemarck.

WY hadden wel gewenſcht van wegen de Ho: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlantſche Provintien, onſe Heeren Principalen, d'eere en 't gheluck te hebben, van alhier aen te treffen den Hooch gebooren Heere en Furſt, mijn Heere den *Prince* van *Denemarcken*, aen den welcken als oock aen uwe Geſtrengheden het de welghemelte Heeren Staten Generael belieft heeft ons t'addreſſeren, ende tot dien fine met behoorlijcke brieven van Credentie te vereeren, en aen ſyne Hoogheydt niet alleenlijck den dienſt van haer Ho: Mo: naer der ſelver vermogen te præſenteren, maer oock ſyne Hoogheydt te congratuleren, over de welſtant van de Koninclijcke Wapenen, en ſyne Majeſteyts loffelijcke deſſeyns; en te verklaren dat haer Ho: Mo: den Almachtigen God dancken, over de hooghſte ſorge, ende ſoo heroique reſolutie van ſyne Majeſteyt, ſtreckende tot protectie en defenſie van het *Evangeliſche weſen*, ende *vryheyt*, niet alleen van gheheel Duytſlandt, maer oock van gheheel Europe, daer van den lof ende grootſte renome van ſyn Majeſteyt onſterffelijck dueren moet: oock te vermelden dat haer Ho: Mo: over de proſperiteyt, ruſt en vrede, van ſyne Hooghſtgedachte Majeſteyts Rijcken en Landen, mitſgaders ſyns Coninclijcke huys, welvaren en gewenſten Staet, en des hoogſtgedachten Prince geſontheyt, ten hoogſten verblijt waeren: met haren hartgrondelijcken wenſch, dat alle 't ſelve langh continueren, en dagelijckx toenemen mach; dewijle nu ons 't ſelvige is ghetailleert: dat oock onſen laſt is, ons aen uwe Geſtrenge te vervoegen, om inval van abſentie van ſyne Hoogheyt, deſelve te verſoecken de voorgemelte congratulatie en aenbiedinghe van wegen de hooghghemelte Heeren onſe principalen aen te nemen, en daer van ſyne hoogſtgedachte Majeſteyt en Hoogheyt over antwoordinge te doen; ſo willen wy uwe geſtrengheden dienſtelijck gebeden hebben, ſigh des te doen niet beſwaert te vinden; wenſchen mede dat den almachtigen God de hoogh wijſe directie van uwe Geſtrengheden geluckelijck tot dienſt van ſyne Majeſteyts Coninckrijcken, eer, en reputatie van uwe Geſtrengheden langh wil proſpereren; wyders ſyn wy by haer Ho: Mo: gelaſt den hoogſtgedachten Heere Prince openinge te doen: dat hoogſtgemelde Heeren Staten Generael door wichtighe redenen ſyn ghemoveert gheweeſt een Ambaſſade af te ſpoedigen naer de Coningen van *Sweden* en *Poolen*, ten aenſien vande ontſtane Oorloghen in het Vorſtendom van *Pruyſſen*, ende daer ontrent: daer door dat geſchapen is (inghevalle de ſelve Oorlogh niet en ſal konnen tot een goet eynde, door een vaſte ende vertrouwde *Vrede*, ofte ten minſten door een langduerige *ſtilſtant* van Wapenen geaccommodeert worden) dat ſeer groote calamiteyten over Landen en Luyden ſullen komen; het welck buyten allen twijffel niet en ſal toegaen ſonder præjuditie van ſeer goede occaſien, dewelcke tot bevorderingh van het gemeene Evangeliſche weſen, by de hooghſtgedachte Majeſteyt van Sweden, (van wiens goede ende loffelijcke intentien haere Ho: Mog: ſigh vertrouwen) ſoude konnen waerghenomen werden;

1627. werden; en conſequentelijck oock ſoude moghen ſtrecken tot dienſt vande loffelijke deſſeyns van ſijne Hoogſtgedachte Majeſteyt van Denemarcken, ende ſijn Majeſteyts Geallieerde; haere Ho: Mog: hebben oock haer voornemen ſijne Majeſteyt van Denemarcken tijdelijck ende gedienſtelijck gedaen aenmelden, ende gebeden, het ſoude ſyne Majeſteyt het voorghemelde devoir van hare Ho: Mog: niet alleen gelieven naer ſyne Koninglijcke hoogſte wijsheydt goet te vinden, maer oock met ſyne aenradinge by de Hoogſtgedachte Koningen te favoriſeren: ſullen oock uwe geſtrengheden niet onthouden, dat hare Ho: Mog: in goede hope zijn; dat de aengeboden officien by beyde de Hooghſtgedachte Koningen, volgens de *reſcriptie van haer Majeſteyten op de voorgemelte aenbiedinge gedaen*, niet onaengenaem ſullen zijn; dat het oock niet buyten hoop is, of haer Majeſteyten ſullen onder eerlijcke ende ten wederzijden aengename conditie tot beter verſtandt gebraght konnen werden, waer aen alſoo beyde de Hooghſtgedachte Koninghen ſeer veel is gelegen: dat oock ten aenſien van het *Intereſt* 't welck de gemeenen Koophandel door den voortganck van de begonſte Oorloghen ongetwijffelt ſal overvallen, tot over groote ſchaede van de Landen ende Natien, die op die quartieren van allen ouden tijden zijn ghewoon te Trafijcqueeren. Dat het mede een Chriſtelijck en loffelijck werck is alle middelen aen te wenden, tot afweeringhe van allerhande calamiteyten, die de Oorloghen over Landen ende Luyden (daer de ſelve vallen) overſtorten; midtſgaders oock te beduchten ſtaet, dat by verloop van tijdt ende voorvallende Krijghs-exploicten, d'animeusheyt ten wederzijden ſich hoogher ſouden verheffen, ende meerder difficulteyt in de ghepreſenteerde interceſſie ſoude moghen cauſeeren: ſoo zijn wy van wegen de Ho: Mog: Heeren Staten Generael ſerieuſelijck ghelaſt, de voorgenomen ende nu tot hier toe ghebraghte reys op het ſpoedigſte te vorderen. Verſoecken inſgelijck dat uwe geſtrengheden van deſe onſe openinge gelieven ſyn Hooghſtgedachte Majeſteyt en de Heeren Prince mede relatie te doen.

Hebben wijders van hare Ho: Mog: laſt uwe geſtrengheden aen te melden, dat hare Ho: Mog: uyt de klachten van *Maerten Michielſen* Schipper van Hoorn, onderricht zijn: hoe dat 't ſyn Hoogſtgedachte Majeſteyt op 't vervolgh van eenen *Jan Etterſen*, woonende alhier tot *Koppenhagen*, gelieft heeft ordre te geven, dat het Schip van den voorſz Schipper in arreſt gehouden ſoude werden; ghelijck wy oock verſtaen dat door deſſelfs *Etterſens* verſoeck diergelijcke meer arreſten op andere Schepen en waren, nu onlangs ſouden gedaen zijn: en dat alleenlijck onder pretext, dat ſeker Schip 't welck den voorſz *Etterſen* eertijts heeft toegekomen, tot *Duynkercken* in Vlaenderen met Maſten ende andere Noordtſche Waren was ingheloopen, als oock van *Duynkercken* zijnde bevracht op *St. Ubes*, van daer wederom te rugge komende, 't Sout welck het voorſeyde Schip tot *St. Ubes* hadde ingeladen, voorgenomen hadde tot *Duynkercken* voornoemt wederom in te brengen, ende aldaer te ontladen: by ſententie van die van de Raden van de Admiraliteyt, reſideerende in 't Noorder-quartier in Hollandt, ſoude zijn verklaert van goeden prijs te zijn; daer op wy ghelaſt zijn uwe geſtrengheden dienſtelijcke te onderrichten, dat hare Ho: Mog: om ſyne Majeſteyt alle ſatisfactie ende contentement in deſen te geven laten informeeren, dat by de gedachte Raden van de Admiraliteyt de ghefteltenisſe van de ſake van 't Schip van de voorſz *Etterſen* naer ſolemneele informatie rechtelijck, ſoo by de voorſz Raden, als mede by de Raden vande Admiraliteyt tot Amſterdam genomen, ſulcks gelegen gheweeſt te zijn: dat daer op *met volkomen kenniſſe van ſaken* is gevolght ſententie condemnatoir tot nadeel van de voorſz *Etterſen*, daer op dan oock de Executie is gedecerneert: in welcke ſake die van de voorſz Admiraliteyt ſuſtineeren niet anders ghedaen te zijn, dan volgens de Rechten, Placcaten, ende Uſantien van hare Ho: Mog: conform alle Volckeren, Rechten, ende gelijck geduerende de *Nederlandſche Oorlogen tegen alle Schepen*, lopende in vyandelijcke ende by haer Ho: Mog: Oorlog-ſchepen beſette Havenen, gepleegt wordt; dat oock in deſen den voorſz *Etterſen* indien hy hem by de voorſz ſententie meent beſwaert te zijn, den 1627. wegh van *reviſie* (zijnde in deſen een gewoonelijck middel van *Provocatie* daer by, ſoo hem eenig grief is geinſligeert, 't ſelve *via Juris ordinaria* kan werden gerepareert) is openſtaende; Soo verhoopen wy dat uwe geſtrengheden na hare hooge wijsheydt en ervarentheyt, de voorſz ſaecke ſoo ſullen kunnen inſien, dat den voorſz *Etterſen* hem ſonder fondament over de voorſz procedueren aen ſyne Hoogſtgedachte Koninckliijke Majeſteyt heeft beklaecht, ende de voorſz arreſten (daer hem den wegh van Juſtitie noch openſtont) geinpetreert. Wy en twijffelen niet indien ſyne Hooghſtghedachte Majeſteyt betreffende de ſake des voorſz *Etterſen*, en van 't geene vooren verhaelt is, ten vollen hadde ghedient gheweeſt, de voorſz arreſten en ſouden hem niet gheaccordeert gheweeſt zijn; vertrouwen oock dat uwe gheſtrengheden geen ſwarigheydt ſullen maken van de ſelve op 't voorſz verſoeck van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael en billickheyt van ſaecke, ſelfs met goedt gelieven van ſyne Majeſteyt te doen revoceeren, en ordre te ſtellen dat het ſelve voortaen belet werde: daer mede uwe geſtrengheden haer Ho: Mog: obligeeren, ende den kours van de Trafijcquen (die diergheliicke empeſchementen ſeer qualijck lijden kan) ten hooghſten ſullen beneficieeren; haer Ho: Mog: ſullen niet laten de voorſz *Etterſen*, indien hy 't ſelve ſal verſoecken, goede en korte expeditie van Juſtitie te doen hebben, ende in alle occurrentien ſyne Majeſteyts Onderſaten buyten alle klachten te houden: waer aen wy vertrouwen dat ſyne Majeſteyt goet genoegen nemen ſal, ende haer Ho: Mog: in de eere van ſyne Coninckliijcke faveur behouden.

Na't doen van de voorſz Propoſitie, niet tegenſtaende d'Ambaſſadeurs ſelve excuſeerden, ende ſelfs wilden buyten gaen, gingen de Cantzeler ende Raden vertreken in een ander plaetſe, alwaer ſy weynigh tijdts vertoeft hebbende, en weder binnen zijnde gekomen, hebben voor monde van de Secretaris vande Duytſche Cancelerye van de gheſchiedene congratulatien, andere complimenten en openinghe van 't ſubject der Ambaſſade bedanckt; haer Ho: Mog: toeghewenſcht alle proſperiteyt in haer Regeeringe, ende na een gedane ſommiere, recapitulatie en beantwoordinge van 't geene by d'Ambaſſadeurs was gedebuteert, verſochten ſy wilden het ſelve by geſchrifte als voorſz is compreheudeeren, ſouden haer daer op nader bedencken, en ſulcks bejegenen, dat haer Ho: Mog: daer uyt goet contentement ſouden nemen; daer op na itiratibe gedane complimenten zijn de geadmitteert, ende weder by de voorgemelte Heeren gelijckelijck van de trap tot aen de Haroſſe gelevdt, hebben noch dien abondt de voorſz Propoſitie aen den welgemelten Heer Cantzeler gedaen preſenteeren. Des anderendaegs zijnde den 25. en den derden Pinxterdagh, de welcke aldaer mede werdt gevierd, is by haer nae de Predicatie de welcke ſy mede ghehoort hebben, zijnde daer na haer Ho: Mog: dignitept geplaetert, gekomen den voorſz Secretaris van de Duytſche Cancelerye, haer bedanckende van 't overleveren van de voorſz Propoſitie, de welcke hy verklaerde de voorghemelte Heeren Canceler ende Raden aengenaem te zijn, ende dat haer voornemen was die aen ſijne Majeſteyt over te ſenden: niet twijffelende ofte ſijne Majeſteyt ſoude daer in een goet geballen hebben, ende van ſynent wegen de intentie van haer Ho: Mog: in de bevorderinge van het ſubject van haer Legatie favoriſeeren: voegde daer by dat ſeer dienſtigh ſoude zijn, om ſijn Majeſteyt te beter te diſponeeren, tot het ontſlaen van de gearreſteerde Schepen, dat ſy neffens de voorſz Propoſitie ſouden inſtellen een Deductie, inhoudende de naerder redenen, met welcke ſijne Majeſteyt ſouden meenen te mobeeren ten fine voorſz. Dat ſy ons oock niet bezwaert ſouden vinden te hooren, Jan Etterſen, die de voorſz commiſſie van arreſten verſocht en geimpetreert hadde: daer by voegende dat de ſelve arreſten niet eygentlijck en waren gefondeert op de klachten van den voorſz Etterſen, hoewel die eenige occaſie daer toe moghten gegeven hebben: maer op de klachten over de contraventien van de gheene die tegens de ordre en Placcaten van 't Rijck, uytvoeringe

1627. van de verbodene Hout-waeren uyt Noorwegen hadde gedaen.

Den voorsz Secretaris heeft noch op haer versocht voor 't schrijven voor seker Commissaris/die syne Majesteyt van Denemarcken van meeninge was af te senden nae Barbarien/ om aldaer te verbolghen de redemptie van eenige van syne Majesteyts gevangen Onderssaten / de welcke sy den voorsz Secretaris hebben gegeven.

De naerder Deductie/ raeckende de repzesalien / by den Coningh toeghestaen aen Ettersen, hebben sy ooch overgegeven / luydende als volght :

Wel Edele gestrenge Heeren,

Naerder Deductie. BOven het geene uwe gestrengheden by monde ende geschrifte verthoont is, roerende de arresten by *Jan Ettersen* op Schepen ende Goederen van de Ingesetenen der Geunieerde Provintien ghedaen, ende vorder gedreycht te doen, hebben wy naerder goet gevonden te versoecken, dat by uwe gestrengheden magh werden geconsidereert, dat voornoemde *Jan Ettersen* syn Commissie van syne Majesteyt *per subr. & obreptionem* heeft geimpetreert, met verswijginge van de waerheydt: hebbende te kennen gegeven dat syn Schip ende Sout by de Admiraliteyt tot *Hoorn* geconfisqueert is, om dat het een tijdt gheleden tot *Duynkercken* Masten ghebracht hadde, daer door onvry geworden was, ende *onvry Schip onvry Goederen* hadde gemaeckt; hoedanige penale procedueren op Persoonen, Schepen ofte Goederen sonderlinge van de Onderssaten van andere Koninghen ende Potentaten, *ex post facto* naer interval van tijdt, ende sonder dat de Schepen op de datelijcke contraventie van de Placcaten gedeprehendeert ende gesaiseert zijn, in de Geunieerde Provintien, ongehoort ende nimmermeer gebruyckt zijn, ooch niet tegens het Schip ende Goedt van *Jan Ettersen.*

Maer is syn Schip ende Sout aengeslagen by de Officieren van de Admiraliteyt daer tegens geprocedeert, en confiscatie ghedecerneert, ('t welcke *Jan Ettersen* heeft verswegen, ende de sententie van de Admiraliteyt uytdruckelijck inhoudt) om dat het Schip geladen was met Spaensch Sout, en gedestineert op de Haven van *Duynkercken*: hebbende 't Collegie van de Admiraliteyt van dien de Heeren Staten Generael geinformeert, dat den Schipper syne Ladinge van Hout tot *Duynkercken* te voorens ingebracht hebbende, aldaer de bevrachtinge van 't Sout in Spangien te halen, gecontracteert hadde, 't selve Sout met het gelt van de Bevrachters van *Duynkercken* gekocht, ende dienvolgens den Vyanden der Geunieerde Landen in eygendom toekomende was.

Op het voorsz abusif te kennen gheven syn Majesteyt fundament maeckende, ende employeerende met klare woorden de regel van equiteyt *ut quo jure quis adversus alium usus est id ipsum contra se obtinere patiatur*, geeft *Jan Ettersen* commissie om in gelijcken terminis van syne onwaerachtige klachten *ex intervallo*, te saiseeren de Schepen met de ingeladen Goederen die voor desen, contrarie syn Majesteyts Placcaten Hout uyt Noorwegen hebben gehaelt, als daer mede onvry geworden zijnde, ende maeckende onvry Goedt.

Het welcke syn Majesteyt naer syn hooghe wijsheydt ende goedertieren billigheyt niet en soude hebben ghedecerneert, indien de selve bericht ware gheweest van den rechten grondt der procedueren op het Schip van *Jan Ettersen*, bestaende *in notoiro jure gentium*, tegens den gheenen die *tempore belli* den Vyanden op syne Havenen (bysonder die *met Oorlogh-Schepen beset ende als belegert werden gehouden, als Duynkercken altijdt is gheweest*) toevoer van Ammunitie, Vivres, ofte andere behoeften syn doende: welck recht by alle Coninghen, Princen, ende Potentaten, ooch by eenighe andersints vrunden ende geallieerde menighmael ghebruyckt is, teghens den Ingesetenen van de Geunieerde Provintien tot hare groote schade.

Indien nu *Jan Ettersen* van dese *intentie* ende *proximo conatu* om tot *Duynkercken* in te varen, niet wettelijck met genoeghsame ende loofwaerdige getuygen is overwonnen, niet genoegh in syne defensie gehoort, ofte andersints in den processe nulliteyt ofte injustitie gepleeght is, stonde hem open, ende werdt noch aengewesen, *via ordinaria provocationis* ofte *revisie*: synde het remedie daer met alle, niet alleen Afgesetene, maer ooch Inwoonders van de Geunieerde Provintien haer moeten behelpen, wanneer sy haer by sententien van de Admiraliteyt vinden gegraveert. 1627.

Sijnde daerom onbillick, dat *Jan Ettersen non requisa* (*tantum abest ut de ne gata*) *Justitia* syne Majesteyt cercunvenieerende, syne schade wil verhalen op Schepen ende Goederen van andere Luyden, Ingesetenen der Geunieerde Landen, welcke in effecte niet veel anders zijn als *Represalie*, die niet en behoorde by hem te werden getenteert, soo lange hem den wegh van Justitie noch open was staende, *per viam revisionis.*

Of nu wel de Commissie by syne Majesteyt hem gegeven, is niet indistincte teghens allen, maer alleen tegens soodanige Schepen, die voor desen hout uyt Noorwegen hebben ghehaelt: Vertrouwen de Heeren Staten Generael dat syne Majesteyt soodanighe rigeur niet ghemeent sal zijn te gebruycken, dan op die presuppositie (by *Jan Ettersen* verkeerdelijck gemaeckt) dat syn Schip ende Sout geconfisqueert is *ex intervallo*: om dat hy een tijdt geleden tot *Duynkercken* Hout ingebracht hadde, sonder in het uyt ofte in-varen gedreprehendeert te zijn; ende dat syn Majesteyt bericht zijnde, dat dese presuppositie niet waerachtigh werdt bevonden, niet verder sal ghedient zijn soodanighe recherchen te authoriseeren, ofte laten geschieden, waer mede de Negotie ende Navigatie ten alderbeswaerlijckste souden werden getroubleert, ende veel eenvoudige onschuldige persoonen in schade, ja tot verderf gebracht.

Behalven noch dat ten alderhooghsten beswaerlijck is, ende verhoopt werdt de intentie niet te zijn, dat Schepen met de welcke voor desen Hout uyt Noorwegen tegens de Placcaten magh zijn ghehaelt, ende die daer na zijn verkocht, ofte andersints gealieneert, tot schade van de tegenwoordige, ende gantsch onschuldige eygenaers aengeslagen sullen werden: 't welck doch sonder exempel ende niet min teghens alle reden soude wesen *cum pœna delicti suos debeat tenere authores*, het welcke ooch soude gaen buyten *de terminos* van de klachten van *Jan Ettersen*, soo hy die (doch min als de waerheyt) syne Majesteyt aenghedraghen heeft, ende tegens de welcke syne Majesteyt heeft belieft (soo het schijnt) *legeulionis* te gebruycken.

Noch verder *extra æquitatus limites* (ooch vergeleecken tegen de Doleancien van *Jan Ettersen*) soude het gaen ende sulcks strijden teghen de hooghste wijsheydt ende goedertierentheyt van syne Majesteyt: dat verbeurt werden ghemaeckt de goederen, andere Koopluyden die nergens van en konnen weten, toekomende, ende in sodanige Schepen geladen.

Soo als nochtans *Jan Ettersen* onlanghs op den *vier en twintighsten Mey* noch in arrest heeft genomen het Schip van *Hilke Liuwes van Himlopen*, ghenaemt den *Hollandtschen Thuyn*, liggende hier tot *Koppenhagen*, om zijn Noortsche Waren te lossen, met meeninge om daer naer wederom ander ladinge naer Noorweghen te voeren: ende dat op pretext, dat den voorgaenden Eyghenaer van het selve Schip daer mede de Placcaten van syn Majesteyt soude hebben gecontravenieert.

Item, heeft noch gearresteert de somme van *ses hondert seventigh* Rijcxdaelders, onder handen van *Laurens Neutengraf*, die de selve schuldigh is aen *Jan Meynerts van Hoorn*, over koop van Sout hier gebracht uyt Vranckrijck: op pretext dat eertijdts met het Schip daer 't Sout in geladen was, Hout tegens de Placcaten uyt Noorwegen soude zijn ingehaelt, een proceduere die doch ongehoort ende al te verre is exorbitrerende.

Met welcken uwe gestrengheden ernst ende dienstelijck werden verfocht, deser saken gelegentheyt naerder in hare groote wijsheydt, billickheydt ende discretie te overwegen, die ordre te stellen dat de voorverhaelde beswaerlijcke arresten by provisie moghen af-gedaen werden, ende voort met goede onderrichtinge aen syn Majesteyt te bemiddelen, dat de commissie van *Jan Ettersen*, die doch tot rechten dienst van syn Majesteyt weynigh

1627. nich ende veel eer daer tegen ſtrecken kan, magh werden ingetrocken, ende mede by proviſie het vorder gebruycken van de ſelve in ſurcheantie gehouden.

Sy hebben oock dehoiren ghedaen / aengaende d'afſtellinge van een nieuwe Tol die de Coninck nam tot de Fortificatie van Coppenhage, hoedanige manier van Practijen de Coninck veel hadde / of t'elckens de novo inventeerde: ſijnde al nieuwigheden / ſedert de Nederlantſche troubles inghevoert: want voor dien tijdt niet als een Roſennobel / of eenigh ton ende bakengelt ghegeven wiert.

Maer alſoo de Coninck althans was in Oorlogh tegen den Keyſer; ende deſe Staet ſelf daer aen ghelegen was / dat hy daer teghen ſubſiſteerde (ſijnde de Keyſerſche alrede in Holſteyn) ſoo heeftmen ſich gecontenteert / met de verklaringh die de Koninck op dat ſtuck had gedaen; hier na volgende:

Koninghs verklaringh. Wy *Chriſtiaen* de vierde van Godes genaden tot *Denemarcken*, *Norwegen*, der *Wenden* ende *Gothen* Koninck, Hartogh tot *Sleeſwijck*, *Holſteyn*, *Stormarn*, ende der *Ditmarſchen*, Grave tot *Oldenburgh* ende *Delmenhorſt*. Doen kont ende voegen: te weten allen ende een yeghelijck, nademael wy tot ſonderlijcken nootwendige verſeeckeringh des gemeynen *Schipvaert*, als door onſen Zont gevoert wert, eene tamelijcke ſtercke beveſtingh by onſen Coninclijcken Hooftſtadt *Coppenhagen* hebben aengevangen, oock nevens Godtlijcken byſtant uyt te voeren ghemeynt ſyn: ende alſoo billick is, dat die geene welcke ſulcke onſen welgemeenden voorſorghe inſonderheyt komen te genieten, daer tegen met eene billicke toelaghe ende ſchattinghe ſigh wil warigh bewijſen ende betuyghen: ſoo is onſen Genadighſten meyningh, dat alle ende yedere *Schepen*, ſy ſyn van waer ſy willen, van alle hare *voerende waren*, *have* ende *goederen* niets uytgenomen, ende eenen *yeder laſt* des ſelvighen, *eenen halven Rijcxoort*, tot volvoeringh van opghedachte Fortificatie, aen onſen ingeſtelde *Tollenaer* tot *Elſeneur* onweygerlijck uytlangen en afgeven ſullen; des ſyn wy genadichts eerbiedende, als ſulcke beveſtingh tot haeren volkomenen ſtant, ende uytgevoerde weſen ſal ghebracht zijn, dat als dan de opghedachte alſoo aengheſtelde toelage of ſchattinge voort weder gheremitteert, ende niet meer ghevordert werden ſal, waer na ſich een yeder heeft te rechten. Oorkondtlijck onſes hier onder bevindtlijcken hantteycken ende aengevoechden Zegel. Gegeven uyt onſen Hooftquartier tot Waſſenbaden, den vier-en-twintighſten Aprillis, Anno ſeſthien hondert ſeven-en-twintich, ende was onderteeckent

Chriſtiaen.

Daer na hebben de Heeren Frans Rantſouw Stadthouder / Chriſtiaen Freſe Cancelier / Chriſtiaen Holcks, ende Holger Roſenkrants, gelijcheljcks aen d'Ambaſſadeurs weder de viſite gedaen.

Den ſes en twintigſten hebben ſy aende Stadthouder de contravijſitie gedaen: nu ghereet ſijnde om haer repſe voort te ſetten. Aen d'andere niet wel te pas zijnde / is de viſite geomitteert: ſy ſijn vande Heer Stadthouder naer de viſite de trappen afgelept / met preſentatie van ſijn Karoſſe / die aldaer gereet ſtont / doch hy haer ghe-excuſeert wiert.

Tegens den avont / ſijn ſy door de voornoemde Cantelerye Jonckers / tot aende haven met een Caroſſe gelept: alwaer ſy (vande ſelve afſchept hebbende ghenomen) met haer Suite in het Scheepsboot ſijn ghetreden / ende paſſerende veel Coninclijcke Oorloch ende andere Schepen aldaer inde haven / ende op ſtroom leggende / des ſelven avonts in d'Oorlochſchepen ghekomen. Dan alſoo men niet geraden vonden tegens den nacht de droogen te paſſere / ende oock den wint contrarie was / zijn ſy op de Rede blijven leggen: ende hebben de beyde ſchepen weder alle haer geſchut geloſt.

Den acht en twintigſten vande voornoemde Rede ſijn ſmorghens met het opgaen vanden dagh / hebbende de Wint Noortweſt 't zepl ghegaen / om haer repſe naer Dantzich te voorderen.

Den dertichſten ghekomen zijnde niet verre van Dantzich, bevonden dat de Riviere ende 't inkomen / met derthien Sweedtſche Oorlogh-ſchepen was beſet / daer over Admirael was Carel Careliſz Gulden-helm, Rijcx-Admirael van Sweden: welcke als ſy de ſchepen van de Ambaſſadeurs ſaghen / hebben Anchor ghelicht ende zepl ghemaeckt / cours naer hum nemende: doen d'Ambaſſadeurs mede den Admirael konden uyt de andere kennen / hebben beyde Oorlogh-ſchepen hem met drie ſchooten vereert. Daer op hy al de Sweedtſche met twee is gheantwoordt. 1627.

Sy ſonden terſtont den Secretaris Schultſen aen 't boordt van den ghemelden Admirael / hem d'intentie van de ſelve / ende hare voorgenomen repſe op Danſich voorhoudende / welck twee oft driemael over en weder zijnde gheweeſt / verſtonden dat hy 't ſelve wel niet konde of wilde weygeren; maer (overmidts hy gheen laſt van den Koninck hadde) ſcheen daer inne difficulteyt te maecken / preſenterende nochtans 't ſelve ſijne Majeſteyt per poſte te laten weten: 't welck haer ongeraden vindende / dede reſolveren om haren cours na de Pillauw (daer men meende ſijne Majeſteyt was) te nemen: ende wederom van den Admirael ſcheydende / zijn ſy uyt de Hollandtſche / ende deſe uyt peder van haer ſchepen / met twee ſchooten vereert. Ende alſoo eenighe paſſagiers in den laten avonde / meenden haer met het Ambaſſadeurs boot naer 't Fort ter Munde te laten voeren / om voorts op Dantſick te komen; zijn door 't Guarniſoen upt 't voornoemde Fort (meenende dat het een boot van de Sweedtſche ſchepen was) met een ſchoot twee oft drie van de ſelve ghequetſt; de reſt over boort ſpringende / ende ſich rettirerende / hebben haer geſalveert / ende zijn met de gequetſte weder aen boort van de Ambaſſadeurs ghekomen: doch ſeecker Capitein Winteroy (zijnde in Poolſchen dienſt) met eenighe andere voroeget af varende / zijn wel overghekomen.

De Sweedtſche ſchepen die 't inkomen van de Rivier op Dantſick beletten / laghen in den Jham der Zee / tuſſchen ter Munde (ſeecker Fort by de Dantſickers aen de mondt van de Rivier ghelept) ende den hoeck van Hela in goede orde. Komen inde Pillauw.

Des nachts naer dat ſy van de voornoemde Sweedtſche Vloote waren ghekeyden / ende haren cours naer de Pillauw vervorderden: vernamen dat den Capitein van 't Sweedtſche Admiraels Schip / in dat van de Ambaſſadeurs was overghekomen / laſt hebbende / om (of ſijne Majeſteyt voorder was vertrocken) haer van noodighe Jachten ende anders te voorſien.

Den eerſten Juny zijn ſy in de Pillauw gearriveert / werdende in 't paſſeren van de enghte upt peders van hare ſchepen / drie Stucken gheloſt; daer op hy alle de Sweedtſche ſchepen die in de twintich aldaer lagen / met twee ſchooten is gheantwoordt.

De Pillauw is een inkomen te water / die ontrent een Goteling ſchoot wijt is / hebbende aen beyde zijden ſeer ſtercke Fortreſſen leggen / die 't inkomen in goede verſeeckeringhe houden; leght in 't gedeelte van Pruyſſen / dat den Churfurſt van Brandenborgh van de Croon Poolen / te leen ontfanght: alle ſchepen naer Koningsbergen ende Elbingh, moeten hier voor paſſeren / ende van haer inhebbende Waeren / Tol betalen.

Aen landt tredende / lieten ondertuſſchen de viſite doen aen den Heer Nicolaes Sternſchelt (een voornaem Sweedts Edelman) Gouverneur van de Sweedtſche Forten aldaer; die men vondt niet wel te paſſe te zijn / hem excuſerende / dat hy haer niet hadde konnen begroeten: verſtonden alhier dat ſijne Majeſteyt / ende den Heere Churfurſt van Brandenborgh, te ſaemen waren geaccoordeert / voor vijf maenden Neutralitept / daer Mey d' eerſte af was gheweeſt. Dat de Koninck daer op was vertrocken naer 't Dantſicker Hooft, alwaer hy ſeechere Schanſſe op 't ſchepdt ofte verdeelinghe van de Rivier van de Weiſzel leggen hadde.

Den tweeden naer de middagh / naer dat ſy den Secretaris Schultes hadden voor upt-ghevonden; zijn de ſelve met haer Suite ende Bagagie geembarqueert / in twee Konings Jachten / (by den voornoemden Capitein van 't Sweetſche Admiraels ſchip beſtelt) elck op

hen-

1627. hebbende veerthien man / ende twee kleyne stuckjens; om daer mede de repse naer Elbingen te vorderen: soo haestse 't zepl waren / hebben beyde Ambassadeurs Oorlogh schepen al haer Gheschut ghelost / daer op by de twee Jachten is gheantwoort; ende soude het Jacht (waer in sy gheembarqueert waren) desselven avonts noch tot Elbingen gekomen hebben / ten ware sy op de Rebiere bande selve Stadt tot verschepden maelen niet waren vast gheraeckt: het tweede Jacht daer haer meeste ghevolgh in was / door de bottighept van 't scheeps-volck (seecker Proviants-boot van de Kuptetye die aldaer te lande lagh / overzeylende) ware by nae in onghelegenthept ghekomen.

Des morghens zijn sy binnen Elbingen gearriveert / ende door sijne Majestepts oorde gaen logeeren ten huyse van de Weduwe van eenen Johan Schultsen van Grebin, in sijn leven Domheer tot Marienburgh, daer den Heere Kijer-Cancelier van Sweden den gantschen Winter te vooren was ghelogeert gheweest.

Dese Stadt werdt ghereeckent onder de vier groote Steden van Pruyssen, leght seer playsant / heeft aen de eene zijde seechere hooghte; ende aen de andere zijde het groote Werder, zijnde laegh ende seer vruchtbaer landt / 't welck van de Stadt is gescheyden met de Rebiere de Metvingh ghenaemt / die tusschen beyden deurloopt / en ontrent een kleyne mijle wijder / eyndight; ende sich vermenght met het Haf, 't welck een ghedeelte is van de Rebiere van de Wysel, ende van den anderen schept aen 't Dantsicker-hooft, ende sijn loop ende eynde neemt door de Pillauw in de Oost-Zee: de Stadt is oock seer vermaert door de Engelsche Laken-handel / die aldaer voor den oorlogh in seer goede fleur was; aen de hoogte leght een tamelicke Voorstadt die nu by sijne Majestept van Sweden was ghefortificeert / ende in defensie ghehouden: beneden aen de over-zijde van de Rebiere stonden alle de Spijckers en Kooplupder Packhuysen, welcke sijne Majestept insgelijcks had laten fortificeren.

Een wijle naer haer aenkomste / zijn de selve verwillekomt van wegen den Heer Gouverneur Gabriel Oxenstierna, door den Obersten Lieutenant Saltsbergh, een Capitepn van 't Garnisoen. Op den middagh zijn sy mede verwillekomt van wegen Burgermeesteren en Raedt deser Stadt door den Raedts-Heer Snee, ende met twaelf Stadts kannen met Wijn / ende eenige spijse vereert.

Koninghs van Swaeden gequetst.

Hier verstontmen dat de Koninck den voorleden nacht swaerlijck ghequetst was / doch zijn naderhandt bericht 't selve niet periculeus / ende in de volghende maniere toegegaen te zijn: dat de Koninck aen 't Fort van 't Hooft op de punct van de Neringh geleght / daer haer de Weysel is verdeelende / eenighe incommoditept lijdende was in den toevoer vande behoeftens; door eenighe troupen van die van Dantsick, sterck ontrent twee duysent Musquettiers / gecommandeert by den Oversten Lyseman (een Dantsicker, die voor desen de Vereenighde Nederlanden ghedient hadde) leggende recht teghen over 't voorsz Fort / op de Dantsicker Werder, in een Retrenchement met palissaden beset; waer over de Koninck met vijf ofte ses hondert man / gheset in Barquen ofte groote Booten / onderwonden heeft de Rebiere te passeeren / ende de voorsz Troupen te doen delogeeren; dan het schyen dat de Boots door den stercken stroom verwerrende / ende geraeckende upt de ghestelde oorde / sijne Majestept in een schupte hem daer onder heeft begeven / om de selve weder in oorde te brenghen: maer de voorsz Dantsicksche upt haer Retrenchementen seer sterck schietende / soo is de Koninck van een Musquet-koghel gheraeckt onder in 't hangen van den Buyck boven de Liese / doch en was niet ghepenetreert / zijnde het loodt by 't Abdomen blijven steecken. Den Graef van Thorn was mede / ende swaerlijcker ghequetst; de koghel zijnde in sijn zijde ghepenetreert door de hoyte ribben / doch niet seer diep / waer mede 't exploict was ghefailleert ende de Koninck weder afgheweecken / met verlies van ontrent ses en twintich dooden ende eenighe ghequetste: sijne Majestept en was dese quetsure niet achtende / maer liet sich by peder wederom sien; ende heeft de Ambassadeurs daer na door een van sijne Secretarisen / ende een Edelman van sijne Kamer / Gabriel Oxenstierna (Cousijn Germain van den Heere Cancelier) doen bewillekomen / ende d' audientie om de gemelde ongelegenthept door eenige dagen excuseren. Op wierden / soo langh sy daer waren van wegen den Koninck ghetracteert / ende door eenige sijne Edellieden opghewacht. De Heer Kijer-Cancelier om dese tijdt tot Elbingen komende / is korts daer na de Ambassadeurs komen besoecken ende van 's Koninghs weghen begroeten / verseeckerende dat het met den Koninck aen de beter handt was. Aen den Koninck / tot Derschauw zijnde / den Secretaris ghesonden hebbende om audientie / zijn den thienden door middagh van Elbingh vertrocken / zijnde van weghen sijn Majestept door den Gouverneur aldaer oorde op de Koetsen ende waghens ghestelt. Sijn Majestept hadde daeghs te vooren tot Elbingh door afghesonden den Heer Baron Banier, Gouverneur tot Marienborgh, om haer neffens de voorsz Heere Gouverneur van Elbingh, de Heere Oxenstierna, ende Secretaris Sadler te deduceren / tot Derschauw; zijn oock van Elbingh ghetrompeert met een Compagnie Paerden tot Marienborgh toe / allwaer een ander Compagnie Paerden tot Marienborgh voorsz in Guarnisoen leggende; haer lupten ontrent een half uyre van de Stadt heeft ontfanghen / ende in 't Logement van de Burgh-Graef / allwaer het middaghmael door oorde van sijn Majestept aenghericht was / opghevracht; zijn noch den selven avondt ghekomen tot Derschauw, leggende over de Weyssel, plaetse daer sijn Majestept van Sweden alsdoen was residerende / ende sijn Veldt-leger dicht onder de selve Stadt wel gheretrancheert hebbende.

Zijn aldaer de Weyssel gepasseert / zijnde ontfangen by den Heer Herman Wrangel, Generael Veldt-Marschalck van sijn Majestept / en met de Koetse gevracht in 't Raedthuys / zijnde de plaetse tot haer commoditept gepreparceert / ende zijn in 't aenkomen verschepde Canon-schoten ter eeren van haer Ho: Mo: ghelost.

'Smorgens heeft sijn Majestept door den Heer Gabriel Oxenstierna haer doen aenseggen / dat sijn Majestept van meninge was / haer noch voor den middagh audientie te verleenen / in vryen Velde / daer toe twee Compagnien voetvolck in de wapenen zijn ghevracht / ende door haer Logijs gherangeert / die haer lupten de poorte ontrent de Tente van sijn Majestept een wepnigh voor de welcke haer te ghemoet is ghekomen den Heere Hof-Marschalck / die haer van weghen sijn Majestept ontsinck ende in de Tent inbracht / vonden sijn Majestept sitten op een stoel teghen een tafel aen / daer op een roodt fluweelen kleedt gheworpen was; sy beden in 't inkomen de reverentie nae gelegenthept van de plaetse / alsoo die kleen was / hadden publijcke audientie ten aenhooren van de Heere Cantzelier ende andere verschepden Heeren van qualitept / als oock van haer Edel-lupden; hebben daer naer de voorschreve Propositie in handen van den Heere Kijer-Cancelier overghelevert / sulcx als volght:

Doorluchtigste Grootmachtigste Coning,

Propositie aen den Koning van Sweedt.

DE Hooge ende Mogende Heeren, mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlandtsche Provintien, onse Heeren Principalen, hebben ons in het af-senden aen uwe Koninclijcke Majesteyt van harentwegen gelast, uwe Koninclijcke Majesteyt met alle eerbiedinge toe te wenschen alle Coninclijcke welstant, hooghste prosperiteyt, ende in sijn voorgenomen Koninclijcke desseyns, een glorieuse ende honorable uytkomste, tot onsterffelijcke lof van uwe Majesteyts hoogst-beroemde name.

Nae dat de Hoogh-gemelte onse Heeren Principalen hadden verstaen uyt uwe Majesteyts rescriptie van den *vierden* Februario *stilo antique*, dat de aenghe boden interceptie tot afweeringe van dese beswaerlijcke Oorloghen, tusschen uwe Majesteyt ende den Coning van Polen, by hare Ho: Mog: Missive van den *thienden* January beyde jongst-leden niet onaengenaem soude zijn, indien sulcke middelen ghetroffen konnen worden by de welcke

uwe

1627. uwe Majesteyts Koninclijcke waerde, rechten, ende securiteyt souden konnen verseeckert blijven, soo is ons by haer Ho: Mog: opgeleydt, wy souden ons als haere Afgesanten herwaerts transporteeren, het welck by ons door ordre van haere Ho: Mog: den *sevenden* Mey uyt 's Graven-Hage zijnde gedaen, hadden ons kours gheſtelt naer *Dantzich*, omme aldaer in te wachten den Ed. Heer van *Boetzeler*, den welcken wy (sieckelijck zijnde) in den Hage hadden moeten laten, sonder dat onse Heeren Principalen als doen kenniſſe hadden, ofte konnen hebben, van de beſettinge der voorſz ſtadt ende Riviere van dien, aen de zijde van der Zee; het welck dan by ons, aldaer zijnde gearriveert, sulcks bevonden zijnde, hebben wy gemeent betamelijck ende conform de intentie van onſe Principalen te weſen, dat wy onſe wegh naer de *Pillauw*, ende voorts daer wy uwe Majesteyt souden konnen aentreffen, behoorde te dirigeren. Wy dancken nu Godt Almachtig, dat wy uwe Majesteyt naer soo een gevaerlijck accident, 't welck ons in 't eerſte heeft ontſtelt, alhier in goeder diſpoſitie zijn vindende: onſe Heeren Principalen hebben ons ghelaſt uwe Majesteyt te verſekeren, dat hare Ho: Mog: boven maten verblijdt zijn over den gheluckighen kours van deſelfs victorieuſe Wapenen, ende de ſelve te verſekeren, dat sy niet liever en sien dan de vermeerderinghe van uwe Majesteyts proſperiteyt ende Koninclijcke Hoogheyt: dewijle nochtans alle Oorloge van onſeeckere ende dubieuſe uytkomſte zijn, dat oock vorderlijke ende sekere conditien ordinaire gemaeckt werden, by den gheenen wiens Wapenen avantagie hebben teghens zijn wederparthye: soo hebben onſe Hoog-gemelte Heeren Principalen in deſe uwe Majesteyt vorderlijcke conjuncture de vrymoedigheyt genomen, van uwe Majesteyt nu des te meer tot bevredinge ende aſlegghen van Wapenen te bidden, op dat daer door eens een eynde moghte ghemaeckt werden van soo veel onnooſele menſchen bloetſtortinghe, miſerie, calamiteyten, ende devaſtatien die de Oorlogen doorgaens mede brengen, ende voor al op dat uwe Majesteyts Hoogſtweerdigen perſoon, Coningrijcken, ende Staten van deſe beſwaerlijcke Oorloghen ontledight zijnde, eenmael in geruſtheyt geſtelt moghten werden; hare Ho: Mog: hebben des te meer dienſtigh gevonden hare Geſanten ten ſine voorſz af te ſpoedighen, door dien de ſelve onderricht waeren, dat de Krijgs-preparatien ten wederzijden ſulcks by der handt werden genomen, dat het apparent was dat de Oorlogen dit jaer wel veel heftiger als oyt te vooren aengaen, en in beſwaerlijcke uytkomſte ſoude mogen gebracht werden; vertrouwen haer Ho: Mog: dat uwe Majesteyt ſelve ſal nemen te zijn een goet Officie van uwe Majesteyts goede Geallieerde ende vertroutſte vrunden, de welcke den welſtant en verſekertheydt van uwe Majesteyts perſoon en Rijcken ten hoogſten ter herten zijn nemende, en overbodigh in deſen te contribueeren alle 't geene, tot dienſt en contentement van uwe Majesteyt ſal moghen bygebracht werden: met vaſt vertrouwen dat uwe Majesteyt na zijn gewoonlijke vrede-lieventheyt en goedertierentheyt ſich tot 't aennemen van de interceſſie en devoiren onſer Heeren Principalen mitſdeſen gedaen, onbeſwaert ſal vinden. Alſoo nu geen handelinghe en kan werden geinſtitueert dan met bewillinghe van beyde de parthyen, soo hebben haere Ho: Mog: mede dienſtigh gevonden, ende uwe Majesteyt met een ſinceer gemoet wel durven voordragen, dat hare Ho: Mog: meeninghe is, dat wy ofte eenighe van de onſe om de voorſz handelinge tot een begin aen te leyden, ons ſouden vervoegen na ſijn Majesteyt den Koning *van Polen*, om aldaer mede te preſenteeren gelijcke interceſſie en devoiren als hare Ho: Mog: ons tot bevredinge en aflegginge deſer Oorlogen, by uwe Majesteyt te doen geordonneert hebben; met hope dat Godt Almachtigh het voornemen haerer Ho: Mog: sulcx ſal zegenen, dat hare voorſz preſentatie aldaer mede niet onaenghenaem en ſal zijn, het welck wy vertrouwen dat uwe Majesteyt onſe Heeren Principalen niet voor ongoet ſal afnemen; nemaer oock vorderlijck vinden, dat wy onſe paſſagie over *Dantzich* naer ſijne Majesteyt van Polen ſullen moghen continueeren. Biddende uwe Koninclijcke Majesteyt van weghen onſe Heeren Principalen, dat wy tot meerder bevorderinghe deſer loffelijcke ende Chriſtelijcke saecke: soo veel van uwe Majesteyt moghen impetreeren, dat wy ingevallen den Coningh van Polen, ſich tot inlatinghe van handelinge ſal willen verklaren, van nu af het Koninclijck conſent van u Majesteyt moghen verwerven, van aldaer te durven melden, dat uwe Majesteyt daer toe van ſijner zijde mede gediſponeert ſal konnen werden: ende alſoo den ordinaris wegh tot Vrede door *ſtilſtant* van Wapenen werd betracht, dat het uwe Coninglijcke Majesteyt noch ghelieve diesaengaende ſich soo wijdt te verklaren, als uwe Majesteyt ter intentie van onſer Heeren Principalen, ende tot bevorderinghe deſer saecke, naer uwe Majesteyts gelegentheyt, soo ons sulcx moght voorkomen, ſal oordeelen noodigh te weſen; middelertijdt alſoo deſe handelinghe die wy hoopen dat met goetvinden van wederzijden begonnen ſal konnen werden, eenigen tijdt ſal requireeren, ende dat daer en tuſſchen den cours van de *Navigatien* ende *Commercien* in deſe Quartieren, ſoer werdt geincommodeert, ende dat tot hooghſter beſwaerniſſe der goeder Ingheſetenen der Geunieerde Nederlandtſche Provintien: ſoo heeft het hare Ho: Mog: gelieft, ons te laſten by uwe Majesteyt, als oock ſyne Majesteyt van Polen in aller ernſt aen te houden, dat de voorſz *Navigatien* ende *Commercien* ten wederzijden open ende onverhindert mogen gelaten werden: in sulcker vryheydt ende cours als de ſelve voor dit onweſen gehadt hebben; waer aen alſoo hare Ho: Mog: ende der ſelver Staet ten hoogſten is gelegen, gemerckt de alderminſte veranderinge de welcke de voorſz *Navigatie* ende *Commercien* in deſe Quartieren is overkomende, haer Ingeſetenen onverwinnelijcke ſchade is cauſeerende; ſoo vertrouwen hare Ho: Mog: ende daer beneffens verſoecken dienſtelijck, dat het uwe Majesteyt gelieve daerinne ſulcke voorſieninge by te brenghen, als de importantie der ſaken is requireerende. Dit is het geene wy uwe Majesteyt van weghen Hoogſtgedachte Heeren Staten Generael voor eerſt hebben voor te dragen: Alſoo het oock den Hooghſtgebooren Furſt ende Heere myn Heere den *Prince van Orangien* gelieft heeft ons neffens de eerbiedinge by ons van ſyn Furſtelijcke Genadens weghen te doen, aen uwe Majesteyt te vereeren met ſyne Brieven, ſullen wy de ſelve in handen van uwe Majesteyt reverentelijck over antwoorden, ende deſe onſe Propoſitie beſluyten met ootmoedige preſentatie van aller onderdanighen dienſt onſer perſoonen in het particulier, ende ootmoedige danckſegginge dat het uwe Majesteyt gelieft heeft ons van weghen onſe Heeren Principalen soo aendachtelijck te hooren. 1627.

De Propoſitie geabſolveert zijnde / heeft ſijne Majeſteyt ſich opheſſende / de ſelve al ſtaende van poinct tot poinct beantwoordt: aennemende de gelieftwoordinghe van haer Ho: Mog: ende de ſelve bedanckende van haer goede affectie / dat hem oock de beſendinge lief was / hoewel ſijne Majeſteyt ſepde te vreeſen dat ſich soo veel difficulteyten ſouden openbaren / dat hy niet en konde gheloouen dat hy haer de ſaecke ſoude konnen getroffen werden; dat tuſſchen beyde hare Majeſteyten het voorleden jaer wel een by-eenkomſte hadde gheweeſt / maer dat de media soo onredelijck voorgeſtelt werden / datter geen apparentie en was / om daerinne te condeſcendeeren: dat hy daer door veel tijdts hadde verlooren; doch soo hy haer pet ſoude konnen werden geeffectueert / dat hy ſich de Dede (daer toe hy altijdt gheinclineert waer gheweeſt) niet en ſoude ontrecken: midts dat met reputatie van ſijn perſoon ende conſervatie van het Rijck van Sweden ſoude gheſchieden. Was niet wel te vreden over de Miſſive van den thienden January laeſtleden aen den Koningh van Polen by haer Ho: Mog: gheſchreven / meende dat men te ſubmiſe ginghe / ende by ſomme van bidden de Commercien ende Navigatien ſcheen te willen verkrijgen: dat sy de saecke daer door meer verachterden / alſoo de Polen om haer ſchoon ooghen haer daer in niet veel te wil souden zijn; dat het oock in de macht van den Koningh van Polen niet en ſtondt / de Commercien te openen / ten aenſien van de gheſtalteniſſe der teghenwoordighe saecke / ooch wel te ghe- Koningh antwoort

Digitized by Google

1627. ghelooven / dat den Poolschen Adel zich bezwaert souden vinden toe te laten dat de Commercien altijdt souden bekommert blijven: te meer / obermidts dat tot Thorn soo grooten meenighte van Koggen lagh / dat ter ghеen plaets en was meer te laten / ende dat de Littauwers door Coningsberghen haer Waeren quijt worden / den Poolschen Adel niet soude kommen lijden / dat de haere onbertrocken soude blijven / ende legghen bederben: dat sy oock sonder de penningen daer af komende / niet konnen subsisteeren / ende dat sijn Majestept daeromme oordeelde dat de Missive van den tienden January laetstleden wel hadde mogen naergelaten gheweest zijn / alsoo den Koninghl van Polen wel van selfs tot de openinge / als die maer te wege konde ghebraght werden / genoeghl was genegen. Was seer ontstelt over die van Dantzich, die sijne Majestept seyde dat hem het voorleden jaer onder pretext van handelinge op de aengeboden neutraliteyt langh getraineert / ende veel tijdts hadde doen verliesen / tot groote prejuditie van sijne progressen in die Quartieren: dreyghde de selve met rebengie die sijn Majestept ter gelegener tijdt tegen de selve wel soude weten waer te nemen / daer in ghebruyckende seer hooge ende scherpe woorden / met sulcke contenantie / dat desselfs excessive alteratie daer uyt wel was af te nemen. Daer naer weder zijnde ghekomen tot haer Propositie / ende nu ingestelt zijnde in sedaethepdt / verklaerde in gheposeerde termen te mogen lijden / sy souden haer met den eersten nae den Coninghl van Polen verwoeghen: haer niet te min waerschouwende / ten soude aldaer aen geen hooge woorden gebreecken / souden hem mogelijck oock wel tot Communicatie ende onderhandelinghe laten disponeeren / Sed ad media Subsidiros; dat sy van de restitutie der geoccupeerde plaetsen souden spreecken / noopende eenige Treves ofte stilstant van Wapenen / dat zijn gelegenthepdt niet en was een korte Treves te consenteeren / van Treves van veel jaeren niet te abhorreeren / maer dat sy daer in groote difficultepten souden bevinden; dat hy de Commercien niet en wilde beletten / als van de andere zijde daer in geconsenteert wierde / op alle Havenen / behalven Dantzich, ghеen zwarighepdt te maecken / dat de Gzanen oock wel konden op Elbingh ghebraght werden; soude oock aen ghеen abondantie uyt Lijflandt ende andere oorden ontbreecken: spraeck langh ende couragieuselijck / wenschende andermael een goede uytkomste in haer besoigne / repeteerende affectueuselijck het soude sijne Majestept seer aenghenaem wesen / konden sy wat goets uytrichten. Sy hebben op alles beleefdelijck ende volgens haer instructie gerepliceert.

Daer naer de visite van den Rijcks-Cancelier ontfangende / ende hem revisiterende; hebben ter voorschreve materie discoursen gehadt; ende den derthienden van den Koninghl af-schept ghenomen: waer naer haer Edellieden door den Hoff-Maerschalck Valckenburgh zijn ghepresenteert / om des Coninghs handen te kussen.

Naer de middagh zijn sy ende haer gevolgh met vier Carossen ende veerthien Bagagie-waghens ende Kalesschen vertrocken van Dersauw (zijnde van een deel van het Canon met schooten vereert / ende met ettelijcke Compagnien Duytschen te Voet bupten de Poorte gelepdt) naer het Poolsche Legher / leggende ontrent een kleyne mijle daer van daen. Sy hadden te voozen door den Secretaris Schultsen by den Generael laten vernemen / op wat plaetse dat eckanderen het Convoy ten wederzijden soude scheyden: het welck gedaen zijnde / ende het Poolsche Convoy / haer van des morghens vroegh tot op den middagh ghewacht hebbende / op de gedesigneerde plaetse / is het selve weder te rugge ghetrocken; ende sy met het Swedtsche Convoy (zijnde seven Compagnien Ruyters / een stuck weeghs gelept by des Conings Veldt-Maerschalck / ende andere Officieren / op de gedesigneerde plaets komende / vonden anders niemant als den Capitepn Winteroy (onlangs onder haer Suijte overghekomen) met ontrent twaelf Paerden / die sy seyde dat het Poolsche Convoy onder den Oversten Sulcoefsky, (Neve van den Generael Koniecpolsky) naer den gantschen morgen gewacht te hebben / weder te rugge geretireert was; sy resolveerden midtsdien / obermidts het laet wierdt den wegh niet te gebruycken / ende hebben oversulchs haer weder met het voornoemde Convoy / naer Derschauw begheven / sendende den Secretaris Schultsen met een Carosse te rugge naer den Generael / om excusie te doen / dat sy niet in tijdts ghekomen waren; die des nachts wederom komende / heeft gerapporteert / dat 't Poolsche Convoy haer des morghens vroegh op de ghedesigneerde plaetse weder soude verwachten. 1627.

Den veerthienden 's morgens ten acht uren / met gelijcke Convoy ende oorde als voozen vertreckende / ende komende op de ghedesigneerde plaetsen / vonden het Poolsche Convoy aldaer ghereedt / zijnde ses Compagnien / drie Hussaren / ende drie Compagnien Cosacken / onder de meergemelde Oversten Sulcoefsky: het gepasseerde van daeghs te voozen wierdt ten wederzijden voor affront opghenomen; de Sweden seggende: dat de Polen niet hadden willen wachten / ende de Polen, dat de Sweden haer hadden opgehouden / om haer te langher in het Veldt te houden staen; Doch zijn de Officieren by den anderen komende / met vruntschap voor die tijdt geschepden; de Sweden weder te rugge / ende sy haer met het voornoemde Convoy na het Poolsche Leger begevende: 't welck ontrent een vierendeel mijls ghenaechende / zijn gebeden af te gaen in seecker Tente / voor haer aldaer opgerecht; alwaer een wepnig gerust hebbende / zijn de selve door den Kechter van het Leger / van wegen den Generael begroet / ende na veel courtoise discoursen (geaccompaigneert met thien ofte twaelf voornaeme Edellupden) heeft haer gelepdt naer de Tente van de meer-ghemelde Generael Staniflaus à Kaniecpole Kaniecpolsky, (een van de voornaemste Waepwooden van 't Poolsche Rijck) zijnde een discreet ende courtois Heer / seer erbaren in de Oorlogen tegens den Turck, ende andere Barbare Natien. Sy de Tente naerderende / zijn bupten de selve door den gemelte Heere Generael ontfanghen / die de selve met haeren trepn in de Tente / en na eenige discoursen aen de Tafel ghelepdt heeft / tracteerde de selve op de Poolsche wijse magnifijckelijck / in presentie van veel voornaemste Oversten ende Edellieden van het Legher: over de maeltijdt met achtien ofte twintigh Kanon-schooten vererende / ende naer de selve seer courtoiseerlijck dimitteerende; heeft haer als te voozen weder na de voorwoemde Tente voor de selve opgespannen / doen gelepden / alwaer weder gekomen zijnde / zijn de Swedtsche Waghens ontlaeden / ende by den Generael te rugge naer Dersauw gesonden.

Hussaren.

Eer ick voorder trede in discours vande Voyage / hebbe noodigh gevonden te verhalen / wat Militie gemeenlijck in Polen wert gevonden. De Hussaren ofte Lanciers (op wiens forces sy haer meest vertrouwen) zijn in 't gemeen van de voornaemste Edellupden van 't Lant / zijn seer prachtigh in klederen ende gewaet van haere Paerden / hebben een Harquebusiers Wapen / en daer onder een Casacke Demailles, ende aen de armen tot over de ellebogen langhachtige schijden / om een houw van een Sabel af te schutten: boven haer Sabel diese op de zijde dragen / hebbense noch een Palache onder de Sadel van haer Paerdt steecken / 't welck by na soo langh is / als een Steeckade; sommige hebben oock Pistolen / ende om haer hals een Luypaerts ofte een Panthers bel hangen / met vleugels op de rugge / en meer andere vreemde versierselen: hare Lancien zijn wel eens soo langh als die hier te Lande ghewees zijn / welck niet onder den arm / maer in seecker leder (dat aen de Sadel vast is) voeren: andere die meestendeel tegens de Tartars werden gebruyckt / hebben anders geen Wapenen als Boog en Pijlen / ende sommige oock een Pistool tusschen haer Gordel steecken: de derde manier van Ruyters zijn de Sworosche Cosacken, die van de Turcksche Gzansen ende zwarte Zee komen / hebben anders gheen Wapen als een Casacke de mailles, een ysere schijde op 't hooft / ende een Carbijn-roer op de rugghe: sommighe hebben oock arm-schijden aen / als de Hussaren; haer meeste Voet-volck zijn Heyducken, (Boeren die over al zijn op

ont-

1627. ontbooden) dragen seer lange Rocken/ en hebben anders geen gheweer als een Carbijn-Roer/ ende een Bijltjen met een Sabel.

Des selven avondt zijn sy van wegen den Heere Generael getracteert/ ende verselschapt door de Capiteynen Winteroy ende Vitinghof, midtsgaders eenighe andere Poolsche Officiers.

Den vijfthienden naer dat sy haer Bagagie hadden doen op-packen op andere Wagens/ by den Heer Generael daer toe bestelt/ alsoo tot haer vertreck mede gereet waren: ende om af-schept van den Heere Generael te nemen/ gesonden hadden: die gesept wiert in 't veldt te zijn/ is den gemelten Heere Generael een wijl daer naer (geaccompaigneert met veel Edellupden ende Officieren) haer komen begroeten/ ende goede repse wenschen: de selve tracteerende met eenighe delicate Confituren/ ende vreemde gebrande Wateren/ daer toeghelaten met brengen. Ende sijn voorts des selven morghen vertrocken/ gecouvoyeert met drie Compagnien Hussaren, en drie Compagnien Kosacken, veel voorneme Edellieden ende Officiers/ ende de Capiteynen Winteroy en Wittinghof, passeerende door de Dorpen van Lubischauw, Mehstin, Michlu, Chewarnke, Rosenberg, Langenauw, Rosentinsmoht ende Prousk, daer buyten 't voorsz Conboy af-schept nam: Voorts door St. Albrecht, ende het Dantzicher gebiet: als de Dorpen van Goede-herberg, Ohr, en soo voorts door Schotlandt, (leggende onder de stadt/ doch buyten haer gebiedt) des naermiddaegs ontrent vijf ueren gekomen in de stadt Dantzigh, daer een Compagnie in de Wapenen (aen de Poort staende) haer met een Charge van Musquetten vereerde: door oorde van de Raedt/ werdende gelogeert ende getracteert/ ten huyse van de Erfgenamen van den ouden Hans Schenk tegens over 't Joncker Hoff/ ende het Raedt-huys.

Korts na haer aenkomste/ zijn van wegen den Raedt aldaer verwillekomt/ door de Raets-Heeren Gysen ende Qsierenbergh, met aenbiedinghe van alle vrundtschap.

Komen tot Dantzigh. Den seventhienden hebben sy audientie gehadt in de Vergaderinge van den Raedt/ zijnde by twee van de selve gelept op 't Raedt-huys/ alwaer de selve op de Voorsael van de Raedt-kamer/ zijnde verwillekomt/ daer naer ghebracht zijn in de voornoemde Raedt-kamer; alwaer de selve door den Raedt in competenten ghetale zijnde vergadert/ die (naer bedanckinghe ende andere complimenten) van weghen den voornoemden Raedt wierdt beantwoordt by D. Kekerbaert, des stadt Syndicus, ende zijn daer na met gelijcke Ceremonien/ weder in der selver Logement geleert/ als voorzen getracteert/ ende van wegen den Raedt vergast by de Raedts-Heeren Gysen ende Qsierenbergh, ende den voornoemde Syndico Kekerbaert.

Den achtienden zijn sy begroet ende gevisiteert van wegen den Heer Cheur-Vorst van Brandenburgh, door de Heeren Andreas Jasky, ende Pieter Bergeman, sijn Voorl. Raden/ midtsgaders sijnen Secretaris Christoffel Nepsen daer toe by sijne Voorluchtigheydt gheconmitteert/ die met haer mede eenige communicatie hebben gehouden.

Gelijck mede haer is komen salveeren d' Heer Gordon, Agent van de Coning van Groot Brittannien, onlangs upt het Poolsche Hoff gekomen zijnde.

Sy hebben oock gereselveert (alsoo in Polen ende anders de Duytsche Tale niet gebruychelijk was) op hare repse mede te nemen eenen Salomon Pauli, Secretaris van de oude stadt van Dantzich, haer by die van Dantzich gerecommandeert voor Trucheman.

Den twintigsten souden sy den Secretaris Schultsen, en een van hare Edellieden/ met Missive aen den Heer Vice-Cancelier van Polen, voor upt na Warschouw, om der selver aenkomste aen 't Hof aldaer bekent te maken.

Den een en twintigsten nae den middagh (alsoo sy de Carossen ende andere Vracht-waghens niet eer by den anderen konden krijgen) zijn sy van Dantzich verreyst/ nae dat sy al daeghs te voorzen haer af-schept hadden genomen van de Heeren die by haer dagelijcks door oorde van den Ed. Raedt/ van hare bewesen eere ende aenghedaen Tractement behoorlijck te bedancken/ in-

sonderheydt dat haer Ed. haer met een Stadts Roetse ende Post-ruyter over wegh te komen/ hadden gheaccommodeert/ ende op den vier en twintighsten gekomen tot Thoorn tegens ontrent vijf ueren in den abont/ alwaer terstondt by haer zijn gekomen twee Heeren/ namentlijck den .... Consul/ D. ..... met den Raedts-Heer Hoppius, haer van weghen den Raedt congratulcerende/ haren dienst vresenteerende/ met toewenschinge van een goet succes in hare legatie: hebben haer oock den tijdt dat sy aldaer (om van andere Wagens versien te werden) moesten verblijven/ van stadts wegen getracteert/ ende haer alle demonstratie van eere ende vriendtschap bethoont/ hebben haer mede in het vertrecken met een stadts-Carosse ende eenen Ruyter (als die van Dantzich mede gedaen hadden) geaccommodeert/ om onder weghen alsoo de Herberghen aldaer seer sober waren/ te beter gedient te zijn. 1627.

Tot Thoorn zijn sy door faute van Wagens op-ghehouden/ tot den ses en twintighsten Jump/ des middaeghs repsende van daer met kleene Journees, om alsoo den Secretaris (die sy voor af-gheseonden hadden) onder wegen aen te doen/ ende te verstaen de meeninge van sijn Majestept/ ende ts den selven een kleene daghrepsens van Warschouw haer te gemoet gekomen/ haer overlevorende de Missive van den Heere Vice-Cancelier van het Rijck.

Hier op hebben sy goedtgevonden den voorsz Secretaris met den voorsz Pauly tot Warschouw af te senden/ om haer van een bequaem Logement te voorsien/ door dien sy verstonden dat aldaer seer sobere commoditept was; Haerlupden zijn van weghen den Heer Nicolaus Wolsky Maerschalck van het Rijck in de stadt geassigneert drie verschepden Hupsen/ van den anderen gheleghen/ de welcke (overmidts die seer onbequaem ende vupl waeren) heeft den voorsz Secretaris door onderrichtinge van den Secretaris van Dantzigh, leggende tot Warschouw, een ander Hups gheleghen buyten de stadt gehuert/ in het welcke sy haer met haere Suyte bequamelijck hebben konnen behelpen/ alwaer weynigh daghen te voozen den Heer Baron van Dona als Ambassadeur van den Keyser hadde gelogeert geweest/ het welck sy aen den Heere Rijcks-Cancelier hebben geexcuseert/ den welcken daer over oock geen misconteutement en thoonden.

Tot Warschouw. Den eersten July zijn sy ontrent twee uren tot Warschouw gekomen/ ende in haer voorsz Logement ingetreden/ sonder datse yemandt hebben vernomen die haer de minste congratulatie ofte eere heeft aengedaen/ niet teghenstaende sy haer aenkomst ghenoegh kenbaer hadden ghemaeckt: alleenlijck is ten selven daghe by haer gekomen eenen Peter Hema, van Embden (soo hy seyde) geboorzen/ ende gesonden by den Heer Groot Rijcks-Maerschalck haer van wegen den voorschreven Heer verwellekomende/ met aenbiedinghe van sijne particuliere diensten en Officien/ ooch om haer te doen hebben audientie by sijn Majestept/ 't welck hy seyde het Officie te zijn van den Heer Groot Rijcks-Maerschalck; Den derden is van wegen den gemelden Heer Groot Rijcx-Maerschal een ander persoon (die sy verstonden te zijn een Capiteyn) gekomen/ ten selven eynde als de voorgaende/ die sy mede daer voozen hebben bedanckt. De Ambassadeurs zijn seer verwondert gheweest over de koelheydt van dat Hoff/ alwaer sy meerder eer ende onthael (ten aensien van haer Ho: Mog: hadden verwacht/ daer over sy niet weynigh geschandaliseert en waren/ middelertijdt door de Secretarisen van Dantzigh en Thoorn, tot Warsouw residerende/ en daer na door Rynoudt Kleynfelt, gheweesen Secretaris van Dantzigh, den welcken seer goede kennisse van 't gemelde Hof was hebbende/ zijnde onderrecht dat aldaer seer weynig ceremonien (in het onthalen van Ambassadeurs) wierden gebruyckt/ en insonderheydt dat men de selve seer selden gewoon was te gemoet te komen/ of andere demonstratie van eere te doen/ ooch hebbende verstaen dat 't wel gebruyckelijk was dat de Ambassadeurs aen den Heere Grooten Cancelier ofte den Heere Vice-Cancelier in absentie van den Heere Groot-Cancelier haer komste bekent maken/ met versoeck van het selve

Digitized by Google

1627. ſijn Majeſteyt te notificeeren ende audientie te verſoecken/ ſoo hebben ſy eyndelijck daer toe mede gereſolveert/ ende haeren Secretaris ten ſijne voorſz aen de Heere Vice-Cancelier gheſonden/ met verklatinghe/ dat den Heere Rijcks-Grootmaerſchalck hadde gepreſenteert/ haer in deſen by ſijn Majeſteyt goedt addres te ſullen doen/ 't welck by den Heere Vice-Cancelier voor goet is gehouden/ ende ock belooft ſijn Majeſteyt van haer verſoeck te ſullen dienen: is haer ock daer naer voor den Heere Maerſchalck ende andere genotificeert/ dat ſy tegens dingſdagh zijnde den 21. ofte ſoo eenigh empeſchement ſoude moghen voorballen/ op donderdagh daer aen audientie ſouden hebben. Den voorſz Kleynfelt heeft haer middelertijdt verklaert/ dat ſijn Majeſteyt niet wel te vreden was met de ſobere eere haer aengedaen/ datter andere ordre ſoude geſtelt werden/ ende dierghelijcke verba curialia, daer op niet anders en is gevolght/ dan dat haer op maendagh den ſeſten July, van wegen ſijn Majeſteyt zijn toegeſchickt vier Oſſen, ſeſtien Schapen, ſes Kalveren, tſeſtich Ganſen, ende ober de hondert Hoenderen; met twee ofte drie Vaten Ungerſche ofte Franſche Wijn, ende eenighe Vaten Biers, ſonder dat nochtans alle het ſelfde voor pemandt met ſulcke ſorme als dat behoorde van wegen ſijn Majeſteyt is gepreſenteert/ ofte dat ock eenige excuſe van haer ſober onthael is gemaeckt geweeſt.

Den ſeſten July is haer van wegen den Heere Groot-Maerſchalck aen doen ſeggen: dat ſy teghens neghen uren audientie hebben/ ende tot de ſelve met drie Koninclijcke Karoſſen/ ende twee Edellieden: namentlijck Wreſelosky, Voorſnijder van het Groot Vorſtendom Littouw, ende Slofky Staroſta van Warſouw, by ſijn Majeſteyt daer toe Gedeputeert/ te Hove ſoude gebracht werden/ 't welck ock ontrent de voorſz uere is geſchiet: ſy zijn (te Hove komende) by den voorgemelden Heer Maerſchalck/ ende voor de Guarde van ſijn Majeſteyt gebracht in ſeecker Saele/ tot aen de perſoon van ſijn Majeſteyt/ de welcke ſy vonden ſtaen leenende tegen een Tafel aen/ met wepnigh exteureur digniteyt, ghekleet in het zwart/ als zijnde in den rouw ober de Vrouwe Marquiſe van Baden ſijn Moeye/ hadde by ſich verſchepde Geeſtelijcke ende andere groote Heeren.

Hebben audientie.

Ontrent den Koningh ghekomen zijnde/ deden haer reverentie elcks apart ende by ordre/ niet twijffelende of ſy ſouden by den Koningh (ten aenſien van haer Ho: Mog: ende in conformite van't geene ſy verſtaen hadden upt den Agent Gordon) naer behooren werden bejegent/ dan zijn daer in gefruſteert/ alſoo de Koning op haer aenkomen/ alleenlijck ſijnen Hoedt ſeer weynigh ghelieft de af te lichten/ ock in het groeten ende doen van haer reverentie/ middelgaders in het oberlieveren/ ontfangen ende leſen van haer Brieven van credentie/ die ſy oberlieverende: naer de geluckwenſchinghe ende het doen van de complimenten (ende eer ſy voorſz ſpraecken by den Heere Vice Cancelier ſijn Majeſteyt wierden voorgeleſen) qualijck de handt upt ſteeckende/ haer bloots hooft liet ſpreecken/ ſonder ofte ſelfs ofte voor den Heer Vice Cancelier het minſte teecken te doen van haer te decken/ blijvende in de ſelve poſture/ naer dat ſy geabſolveert hadden te ſpreecken/ daer in ſy ſeer gealtereert waren. Haer Propoſitie was als volght.

Met ongedeckten hooffden.

Sereniſſime & Potentiſſime Rex.

Propoſitie aen den Koning van Polen.

CElſi & Præpotentes Domini Ordines Generales Fœderatarum Belgico-Germaniæ Provinciarum principales noſtri S. R. M. Veſtræ omnem proſperitatem, ſuiſque Regnis feliciſſimam tranquillitatem, omniumque votorum fortunatum eventum, Regiæ præterea inclytæque Familiæ paria virtuti ac meritis incrementa, & immortalem gloriam ad precantur, ſuaque & ſuæ Reip. Officia devotiſſimè offerunt. Eamque ad rem literas ex quibus de noſtri muneris, verborumque fide conſtaret ad S. R. M. Veſtram nobis impartiti ſunt: quas à S. R. M. Veſtra benigne ſuſcipi & nobis exiguum ad dicendum tempus concedi Celſitud. ſuarum nomine reverentiſſime rogamus.

Nunquam Celſis & Præpotentibus Fœderatæ-Belgico Germaniæ Provinciarum Ordinibus Generalibus, voluntas gratificandi S. R. M. tuæ, ſed huc uſque occaſio defuit. Merita in ſe ſuoſque à te inclitiſque tuis anteceſſoribus collata officiorum promptitudinem apud illos excitaſſent, niſi magnitudinis felicitatiſque tuæ perpetuus tenor impediviſſet. Sola igitur devotione cultus ſui deſiderio ideo ſatisfecere, quia aliter ſatisfacere non poterant. Procul deinde ab hoc Regno ſitis longè Oceani ſpacia & Balthici maris immenſi ſinus obſtitere; utinam ne has quidem officio ſuo partes inopinati belli importunitas daret, mallent vel æternum debendi eſſe rei, quam tunc voluntatem ſuam oſtentare, cum ex eo nihil laudis, quam poſt Regni veſtri calamitates, ſperare poſſint. Bellum, quod jam dudum de Suetiæ aliorumque Regnorum jure geritur, quam diu in Livoniæ margine hæſit: neque S. R. M. ſuæ neque Regno Poloniæ, neque communi commerciorum uſui, uſque adeo moleſtum fuit, ut ei extra ordinem obviam ire S. R. M. Veſtræ magnanimitas neceſſe duxerit, & jam prope, ut lenti mali cura, temporis remedio relictum erat. Poſtquam id in *Boruſſia* partes tranſlatum eſt, oppida aliquot & *Pelavienſis* freti anguſtiæ inquietiſſima illa Provincia occupatæ, portus celeberrimæ Gedanenſium Urbis, & *Viſtulæ* fluminis exitus occluſus, tum vero & S. R. M. Veſtra & Poloniæ Proceres, limitis ſui curam & defenſionem reſpicere, & amicorum veſtrorum ſtudia ad tam præſentes difficultates quæ ſeſe ultra hujus quoque regni terminos effundunt, exitari ceperunt. Fœderatarum quidem Provinciarum Ordines etiam Reipublicæ Chriſtianæ intereſſe putavere, ulteriores hujus belli progreſſus commodis rationibus coerceri; nihil quoque ſeſe hoc in negotio præter rem facturos arbitrati ſunt ſi legationem utrobique paci & tranquillitati reducendæ, oblatam à Veſtra etiam S. R. M. haud gravatè acceptam abſolverent. Neque in eo quicquam præter publicum hujus regni vicinarumque gentium commodum, ante oculos habuiſſe. Nihil igitur neceſſe eſt ambitioſis rationibus Celſitud. ſuarum propoſitum apud S. R. M. Veſtram commendare. Maluimus, ſi Veſtræ S. R. M. benignitas, noſtram, quam celſorum & Præpotentum Ordinum nomine, interceſſionem offerimus non dedignetur, bene de felice tantæ rei eventu ominari. Non ignoramus, negotium hoc arduum etiam antea nequicquam tentatum: iterum tamen hanc curam repeti, & tuæ S. R. M. pietate dignum eſt, & votis bonorum omnium non ab nuendum. Qualiſcunque ſpes, rei componendæ Celſit. Suas profectò apud S. R. M. Veſtram poterit abſolvere. Præcipuè cum neque S. R. M. Veſtræ animus unquam ab honeſta atque certa pace alienus fuerit: & jam uti ſperamus ab ea tanto minus pro ſua pietate & clementia abhorrebit, quanto bellorum difficultates florentiſſimo Poloniæ regno propius minitantur. Et ſi enim in ipſis Poloniæ viſceribus hoc malum vix etiamnum ſentiatur, tamque alta & ſecura ibi pax eſſe videatur ut neque Claſſicum audiatur, neque miles uſquam fere appareat, multa ſunt tamen præter hæc ibidem belli incommoda quæ eo inclementius nocent, quod occultius lædunt. Quid enim prodeſt agros coli, ſegetes reſcindi, annum uberem cœlitus concedi: ſi ſuperfluorum fructuum evectio, & commerciorum Uſus prohibeatur, neque aut pecunia mutari quod ſuper eſt, aut importatione externarum mercium, in Regnum quod deſideratur ad ferri poteſt? Solum hoc impedimentum anni felicitatem corrumpit, & quaſi ſterilitatem confertis quantumlibet horreis inducit. Abundantia autem non diſtractis fructibus anguſtias rei familiaris cauſatur, ac proventuum inopiæ par eſt calamitas, niſi quod ea quæ cultu & labore, jam percepimus, & ex quibus juſtum vitæ Uſum expectamus ſine uſu perire paulò ægrius toleramus. Neque hæc eo dicimus, quaſi his à S. R. M. Veſtra Fortiſſimoque hujus regni milite occurri non poſſit: pactis tamen ac conventionibus rem componi & inter Chriſtianos æquis, & inter Conſanguineos Principes eſt honoricentius. Cum autem fruſtra de Pace reducenda ſermo habeatur, niſi ad juſti conventus præparamenta, mature procedatur nihil dubitamus S. R. M. Veſtram

eo quo-

1627. eo quoque inclinatarum: Ut de illis deliberari debere, nobiſcum ſit cenſura. Id autem uti quam primum fiat, negotii ipſius ſtatus & natura poſtulant. Cum enim arma jam utrimque in campum ſint producta: eoque res devenerit, ut in tanta caſtrorum propinquitate aliquis caſus aut occaſio, exercitus in periculum & certamen poſſit conjicere, nobis utriuſque intereſſe videtur, ut dum vires animi ſunt in integro, nihil incerto ac dubio bellorum eventui & communi marti permittatur: utque ulterior omnis animorum acerbatio præveniatur. Nam & ſi pacis negotium optime, ut ajunt ſub clipeo procedit: tamen ad conditiones æquiores, perveniri ſolet, cum ad huc neutram in partem, re, aut ſpe inclinata, utriuſque animi ſeſe commodius tractari patiuntur. Nos autem ut Celſitud. ſuarum oblata per nos interceſſio, fidem rei momento parem obtinere poſſit, magnopere S. R. M. Veſtram precamur ut hoc ſibi perſuadeat nihil nos hac in re acturos, quod vel ab ipſius dignitate vel a regnorum ſuorum utilitate alienum fore, animadvertere poterimus. Cæterum Deum Opt. Max. Oramus ut animum S. R. M. Veſtræ aliorumque ad quos graviſſima hæc deliberatio pertinebit quietis, tranquilliſque cogitationibus Clementiſſime impleat: eaſque rationes ſuppeditet, quibus certis, æquis, honeſtiſque conditionibus ſibi ac ſuis uterque Princeps pacem indulgere, quam bello gloriam victoriæ ad ipiſcimalit. Hæc ſunt Sereniſſime & Potentiſſime Rex quæ primo congreſſu S. R. M. Veſtræ exponere debuimus; prompti ſi ea uti ſperamus grata fuerint ad ulteriora ex præſcripto Veſtræ S. R. M. cum maturum eſſe videbitur procedere: ſi quid minus commodè aut infrà rei dignitatem prolatum eſt, id ut non culpæ noſtrorum principalium, ſed noſtro defectui imputetur, obſecramus gratias quoque S. R. M. Veſtræ humillime agimus quod benignitate regia nos excipere, & tanta facilitate audire ſit dignata. Literas poſtremo quas ab Illuſtriſſimo Principe Auraico &c. Frederico Henrico ad S. R. M. Veſtram, cum mandato offerendi quæcunque ipſius Officia habemus, ea qua poſſumus reverentia reddimus: ac nos cultui S. R. M. Veſtræ devotiſſime conſecramus.

Pronuntiata coram S. R. M. die ſexta July 1627.

Doorluchtigſte Grootmachtigſte Coning,

DE Hoogh ende Moghende Heeren Staten Generael van de Vereenighde Nederlandtſche Provintien, onſe Principalen zijn uwe Doorluchtighſte Majeſteyt alle voorſpoet, ende aen ſyne Rijcken ſeer geluckige ruſt ende een gheluckighe uytkomſte van alle wenſchen, vorders aen de Coninckklijcke ende Doorluchtige Familie alle toewas, over eenkomende met de deugd ende meriten, ende een onſterffelijcke glorie van herten toewenſchende: ende aenmelden haer dienſt, en die van hare Republijck eerbiedighlijck. En tot dien eynde hebben ſy ons Brieven aen uwe Coninckklijcke Majeſteyt mede gegeven, uyt de welcke blijcken ſoude van het geloof van ons ampt ende woorden, de welcke wy eerbiedighlijck bidden, uyt den naeme van haer Ho: Mog: dat goedertierentlijck van uwe Majeſteyt mogen aengenomen, ende ons een kleynen tijdt om te ſpreecken vergunt worden.

Noyt en heeft aen de Hoogh-Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlandtſche Provintien den wil ontbroocken, om uwe Majeſteyt te congratuleeren, maer tot noch toe de occaſie alleen. De meriten van u ende van uwe Doorluchtige prædeceſſeurs, aen haer ende den haren gedaen, ſouden by de ſelve de promptitude van hare dienſten opgeweckt hebben, indien niet de geduerigen ſtant van uwe Grootheydt ende voorſpoet ſulcks belet hadden. Soo hebben ſy dan alleen door devotie van haer dienſt aen haer begeerte voldaen, om dat ſy niet anders en konden voldoen. Vorders ſoo heeft haer belet de groote diſtantie van den Oceaen, ende de Kuſten van de Baltiſche Zee, van dit Rijck verre afgelegen. Ende och! dat de importuniteyt van den onverwachten Oorlogh deſe gelegentheydt oock aen haer Officie niet en gave: ſy ſouden liever eeuwighlijck in de ſchult blijven, dan alſdan haren wil te bethoonen, wanneer dat ſy uyt de ſelve geen lof konnen koopen, als naer de miſerien van u Rijck. Den Oorlogh de welcke nu al ſedert langhen tijdt gevoert wordt over het Recht van *Sweden*, ende andere Rijcke, hoe lange heeftſe gheweeſt in *Lijflandt*? ende noch is die aen uwe Doorluchtighſte Majeſteyt, nochte het Rijck van Polen, nochte aen het gemeen gebruyck van de Commercie ſoo laſtig geweeſt, dat de grootmoedigheydt van uwe Doorluchtigſte Majeſteyt noodigh geoordeelt heeft de ſelve buyten maten tegen te gaen. Na dat dſe in *Pruyſſen* getranſfereert was eenige Steden, ende de naeute van de *Pillauw* in die vreedſame Provincie geoccupeert waren, de Haven van de vermaerde Stadt *Dantzich*, ende den uytganck van de *Weixel* geſloten was, alſdoen heeft uwe Majeſteyt, ende de Raden van Polen beginnen om te ſien na de ſorge ende defenſie van hare limiten; ende de devoiren van uwe vrienden tot ſoo tegenwoordigen difficulteyten, die haer oock buyten de palen van dit Rijck uytſpreyden, zijn geexciteert geworden. 1627.

De Staten van de Vereenighde Provintien, hebben oock ghemeynt het intereſt van 't ghemeene beſte der Chriſtenheydt te zijn, dat de vordere progreſſen van deſen Oorlog door billicke redenen bedwongen moghten worden; ende de ſelve hebben ghemeynt dat ſy wel ten propooſte ſouden doen, indien ſy deſe Ambaſſade, oock van uwe Doorluchtighſte Majeſteyt verklaert, niet onaenghenaem te ſullen zijn, volbraghten. Die daer in niet voor oogen gehadt hebben, als het gemeene welvaren van dit Rijck, ende de nabuerige Volckeren. Soo dat niet noodigh is, haer Hoog-Mogendens voornemen met ambitieuſe redenen by uwe Doorluchtighſte Majeſteyt te recommandeeren. Wy hebben liever, indien de goedertierentheydt van uwe Doorluchtighſte Majeſteyt, onſe interceſſie, de welcke wy uyt den name van de Hoog-Moghende Heeren Staten Generael offereeren, niet en verwerpt, wel willen vermoeden van de geluckige uytkomſte van ſoo een groot werck. Wy weten wel dat deſe ſake alreede te voor oock getenteert, ſwaer is; Nochtans deſe ſorge aen te nemen, is de Godvruchtigheyt van uwe Doorluchtigſte Majeſteyt weerdigh, en niet te weygeren van alle goede menſchen. Hoedanige hoope daer zy, om de ſaecke by te leggen, ſal ſekerlijck haer Ho: Mog: by uwe Doorluchtigſte Majeſteyt konnen abſolveeren, byſonderlijck dewijle uwe Coninckklijcke Majeſteyts gemoet noyt vervreemt is geweeſt van een eerlijcke en ſeeckere Vrede: ende nu ſal de ſelve (ſo wy hoopen) des te minder (volgens ſijne Godtvruchtigheydt ende goedertierentheydt) daer van af keerig zijn, terwijle de difficulteyten van den Oorlog het floreerende Rijck van Polen naerder dreygen.

Ende alhoewel dit quaet ſelfs in het ingewant van Polen qualijck ghevoelt wordt, ende alſdan ſoo een groote Vrede ſchijnt te weſen, dat men gheen Trompet en hoort, nochte dat ergens bykans een Soldaet ten voorſchijn komt, nochtans zijn aldaer (behalven deſe dingen) veele qualen, de welcke dies te ſchadelijcker zijn, hoe darſe heymelijcker quetſen. Want wat baet het Ackers te bezaeyen, het Kooren af te maeyen, ende een vruchtbaer jaer van den Hemel gegeven te worden; indien den uytvoer van de overvloedige Vruchten, ende het gebruyck vande Commercie verboden wordt, nochte het gelt tegen Waren verandert kan worden, ende dat meer is, het geene in het Rijck vereyſcht wordt, door inbrenginge van Uytheemſche Waren niet en kan toegebracht worden? dit beletſel alleen corrompeert het geluck van 't jaer, ende brenght als een onvruchtbaerheydt in, niet teghenſtaende de Schueren vervult zijn van Kooren. Want of 'er ſchoon overvloedigh gewas is, als nochtans de Vruchten niet werden verkocht, ſoo veroorſaeckt het een benaeutheyt aen de particulieren, ende is even ſoo ſchadelijck als of 'er weynigh was ghewaſſchen: ja alſoo dat wy oock ongeerner ſien, dat ſonder gebruyck vergae het geene wy door culture ende arbeydt alreede hebben verkreghen, ende uyt het welcke een rechtveerdigh levens-gebruyck verwachten. Wy en ſegghen dit niet tot ſulcken eynde als of u dit van u Majeſteyt niet en ſoude konnen worden teghen gaen door.

1627. door macht ende Militie van dit Rijck, maer het is billicker, dat de saecke tusschen Christenen door Tracta-ten ende Conventien bygeleydt worde, ende oock eerlijcker tusschen Princen die sich in Maegschap bestaen. Maer dewijle te vergeefs gesproken wort om de Vrede te herstellen, ten zy dat men tijdelijck procedeere tot de preparatien van een billijcke by-eenkomste: soo en twijffelen wy niet of uwe Majesteyt sal daer toe oock inclineeren: dat hy oordeelen sal, dat men daer over met ons behoort te delibereeren, het welcke den Staet ende natuere van de saken vereyscht, dat ten alderspoedigsten geschiede. Want dewijle de Wapenen ten wederzijden in 't Velt zijn gebragt: ende de saecke soo verre ghekomen is, dat de Legers soo na by den anderen zijn, eenigh gheval ofte oorsaecke de Armée in perijckel ende gevecht soude konnen brenghen; soo dunckt ons daer aen gelegen te zijn, dat dewijle de krachten des gemoets in haer geheel zijn, niets en late aen de onseeckere ende twijffelachtige uytkomst van den Oorlogh, ende op dat men alle vordere verbitteringe der gemoederen prævenieere. Want alhoewel de Vrede-Handelingh best (soo men seydt) onder de Wapenen voortgaet: nochtans soo pleeghmen tot billicker conditien te geraecken, wanneer de sake ofte de hoope noch aen geen van beyde zijden gevallen zijnde, wederzijts gemoederen sich gemackelijcker laten handelen. Maer wy (op dat haer Ho: Mog: door ons geoffereerde interceßie, gheloof magh hebben) over eenkomende met de hooghwichtigheydt van de saecke; soo bidden wy uwe Majesteyt eens ernstelijck, ten eynde hy sich persuadeere dat wy niets in dese saecke sullen doen, het welcke wy sullen bemercken te strijden tegens sijne digniteyt, ofte het welvaren van desselfs Rijcken. Vorders bidden wy God Almachtigh, dat hy het herte van uwe Majesteyt, ende andere, de welcke dese grootwichtige deliberatie sal concerneeren, genadelijck wil vervullen met gedachten van Vrede ende tranquilliteyt: ende soodanige redenen suppeditere, door de welcke beyde Princen liever de Vrede willen genieten op seeckere, billicke ende eerlijcke conditien, als de glorie van Victorie door den Oorlogh te verkrijghen. Dit is het geene, Doorluchtighste ende Grootmachtighste Coningh, dat wy uwe Majesteyt voor het eerste hebben moeten voordragen, bereydt zijnde, indien het selve (gelijk wy hoopen) aengenaem geweest sal zijn.

Vorders uyt het voorstellen van uwe Majesteyt, als het tijdt sal wesen, te procedeeren: indien yets niet wel, oft teghen de digniteyt van de saecke voortgebracht is: het selve bidden wy, dat niet aen de faute van onse principalen magh geimputeert worden, maer ons manquement; Ende bedancken wy uwe Coninckl. Majesteyt ootmoedelijck, dat het de selve gheweerdight heeft ons te hooren met soo een Coninckl. goedertierentheyt, ende oock met soo veel faciliteyt.

Ten lesten de Brieven die wy hebben van den Doorluchtighen *Prince van Orangien* &c. *Fredrick Hendrick* aen uwe Coninckl. *Majesteyt*, met ordre om sijnen dienst te presenteeren, de selve gheven wy over met behoorlijcke eerbiedigheydt, ende gheven wy ons geheelijck over aen den dienst van uwe *Majesteyt*.

Uytghesproocken voor sijn *Majesteyt* den *sesten July sestien hondert seven en twintigh.*

In het eynde vande Propositie hebben sy de Brieven (die den Prince van Orangien aen den Coning hadde geschreven) overgelevert: het welck sijn Majesteyt door den Vice-Cancelier dede ontfangen / sonder terstont te openen ofte te lesen. De antwoorde op haer Propositie werde ghedaen by den Heere Vice-Cancelier conform d' insertie hier naer volgende.

Responsum Illustrissimi Domini Vice Cancellarii Regni die 6. July Legatis datum.

Antwoordt van de Vice-

REgii imprimis animi est Augustæ mentis celsitudinem eo flectere quo publica salus vocat, ita cogitationes studiaque sua moderari, ut ea ad conservandum propugnandumque commune bonum referantur. Id imprimis sibi curæ esse S. R. M. Dominus meus Clementissimus satis luculenter quadraginta annorum imperio declaravit, ut siquis vitæ temporumque tam diu recti regiminis ejus rationes accuratè expenderit, omnes Regias actiones pacem salutemque publicam spectasse inveniat. Ex hoc fonte ea promanavit felicitas, ut & inclitii Regni Poloniæ Magnique Ducatus Lithuaniæ Ordines *supra omnes gentes liberi & in libertate ad libertatem natus populus* Paternum Regiæ Majestatis imperium omni obsequio venerentur & vicini Principes Suspiciant, amicitiamque colant, & Barbaræ nationes, quarum impetum a pernicie Orbis Christiani Regio mucrone arcuit & arcet, nomen tanti Principis perhorrescant. 1627. Cancelier doet den Eed.

Non alio quoque animo hanc solemnem legationem, quam D. D. V. V. nomine *Amplissimorum statuum Fœderatarum Provinciarum* Belgii funguntur, excipit S. R. Majestas Dominus meus Clementissimus: arbitratur enim (cum sua sinceritate aliorum intentiones metiri soleat) Amplissimos Ordines salutis publicæ studio commotos, Regiam Majestatem adire voluisse; quare & salutationes, comprecationesque faventes, quæ in propositione D. D. V. V. continentur, communicato cum amplissimo Senatu Consilio, diligenter expendet, & non solum statibus Ordinibusque Confœderatarum Provinciarum Belgii, sed universo etiam Orbi Christiano id quod hactenus semper fecit, testatum faciet, quam propensum animum ad conservandum publicam, tranquillitatem gerat, quantopere impios conatus *aliena regna per summum scelus* appetentium & Christianum sanguinem *nefaria ambitione* ad cædem properantium detestetur.

Antwoordt van den Doorluchtighen Heere Rijcks-Vice-Cancelier den sesten July aen de Ambassadeurs gegeven.

HEt betaemt een Koninckl. ghemoet, de hoogheydt van sijne stercke gedachten daer heen te keeren, alwaer de gemeene welvaert het begeert; ende sijne sorge ende vlijdt alsoo te bestieren, dat de selve strecken mogen tot conservatie ende beschermínge van de gemeene welvaert. Dat het selve voor alle dingben sijne Coninckl. Majesteyt, mijnen Genadighsten Heere ter herten gaet, heeft hy klaer genoegh gedeclareert geduerende sijn Regeeringe van *veertigh* jaren: dat indien yemandt zijn leven ende den tijdt van zijne welbestelde Regeeringe neerstelijck sal willen overwegen, bevinden sal dat alle de Coninckl. actien ghesien hebben op de Vrede ende gemeene welvaert. Hier uyt is dit geluck voortghekomen, dat de vermaerde Staten van het Rijck Polen, ende het groote Vorstendom van Littauw vry boven alle Volckeren, ende een Volck gebooren in liberteyt ende tot liberteyt, het Vaderlijck gebiedt van sijne Coninckl. Majesteyt met alle eerbiedigheyt venereeren, de nabuerige Princen verwonderen, ende vriendtschap onderhouden; ende de Barbarische Volckeren, welckers ghewelt hy tot voorkominge van den onderganck van het Christendom, met sijn Coninckl. Swaert heeft wegh gedreven, ende als noch wegh-drijft, den naem van soo een groot Prince vreesen.

Sijn Majesteyt (mijnen Genadighsten Heere) neemt oock met geen ander gemoet op dese solemneele Ambassade, de welcke uwe Heerlijckheden bekleeden in den name van de Doorluchtige Staten der Vereenighde Nederlandtsche Provintien: Want hy is van opinie (door dien hy uyt sijn sinceriteyt een anders intentien is gewoon af te meten) dat de Doorluchtige Staten bewogen door de sorge van 't ghemeene welvaren tot sijn Coninckl. Majesteyt hebben willen gaen; Waerom hy de salutatien ende de gonstighe toewenschingen, de welcke in de Propositie van uwe Heerlijckheden begrepen zijn, na communicatie van Raedt met sijne Hooge Raedts-Heeren, naerstelijck sal overwegen, ende sal hy niet alleen aen de Staten der Vereenighde Nederlandtsche Provintien, maer oock aen de gantsche Christenheydt betuyghen, het geene hy tot noch toe altoos gedaen

1627. gedaen heeft, hoe seer zijn gemoet geneghen is om de ghemeene ruste te conserveeren, ende hoe seer hy detesteert de *godtloose desseynen* van die geene *die een ander sijn Rycken* door de hoogste misdaet begeeren, ende die het Christen-bloedt door een boose ambitie soecken te vergieten. 1627

Audientie by de Koninginne.

De Propositie ende de voorgheschelde antwoordt daer op ghegheven zijnde ghe-absolveert, soo sy haer preparereerden om te vertrecken, is haer door den Heer Rijcx-Maerschalck aengheseyt; dat sijn Majestept hare Edelluyden presenteerde sijne handen te laten kussen, 't welck sy de selve hebben ghelast te doen, ende oock met behoorlijck respect is ghedaen.

Ende alsoo haer op haer versoeck ende last was ghepresenteert audientie by de Coninginne, terstont naer dat sy by sijn Majestept souden wesen ghevoert, is haer by den voorgemelden Heere Maerschalck aenghesept, dat hare Majestept haer wachten, ende sijn immediate ghebracht upt de voorsz Audientie-kamer van sijn Majestept in een ander daer naest aengelegen vertreck, alwaer sy hare Majestept geaccompaigneert met eenighe Kamer-Joffrouwen, staende aen de zijde van de kamer op een rye, hebben ghevonden sittende op een stoel, daer voor een tapijt was gespreyt onder een dosselet, was gekleet in 't swart Satijn, in 't inkomen ende het doen van hare reverentie, stondt een weynigh over eynde; sy deden de behoorlijcke complimenten, recommanderende de saken haer bevolen, ende leverden over de Brieven van Credentie, de welcke haer Majestept dede ontfanghen door haer Hofmeester zijnde genaemt Poromsky Castellanius Cirarienſis; ende naer dat d' Edelluyden haer handt ghekust hadden, ende sy ghelijcke reverentie als in 't inkomen ghedaen, heeft haer ghedimitteert.

Oorsaeke van de koetheyt.

Sy hebben niet konnen vernemen waer dese sobere ende maghere onthalinge die sy oordeelden dat à dessein wierde gedaen, heenen mochte komen, ende alles pondererende 't gheene haer upt verscheyden naghevolghde communicatien bejegende, konden niet anders oordeelen of 't was gheschiet ten respecte van 't Huys van Oostenrijck, daer mede sijn Majestept in soo naubre alie stont; 't welck te ghelooven sy redenen ghenomen hebben upt seeckere propoosten, by haer verstaen den Rijcx-Maerschalck te zijn ontvallen, by occasie van 't muscontentement dat sy daer over hadden; ende oock door dien den voorsz Rijcx-Maerschalck haer genoegh hadde te verstaen ghegheven, dat de Koninck niet anders hadde konnen doen, niet teghenstaende de Koninghen van Vranckrijck, Engelandt ende Denemarcken, hare Ho: Mog: Ambassadeurs met meerder respect ende ghedeckten hoofde mochte hooren, alsoo sy 't selve deden, soo hy seyde, ten aensien van dat hare Ho: Mo: met de selve in alliantie ende confederatien waren, zijn oock daer inne te meer gheconfirmeert ghebleven, door dien sy noch op den selven dagh nae hare audientie verstonden dat den Koninck recht voor de selve hare audientie gecommuniceert hadde met den Baron d'Auxy, een dagh of twee daer te vooren upt 't Hoff van Brussel tot Warsauw gekomen, onder pretext van hem in dienst van den Prince van Poolen te begheven; doch veel eer soo sy oordeelden om t' espieren wat daer passeerde, alsoo sy oock verstonden dat den voorsz d' Auxy eenighe brieven van d' Infante aen den Koninck gebracht hadde, hoe wel haer oock eenighe andere redenen zijn voor ghewoppen, namentlijck overmidts men sich gheliet gheen contentement daer over te hebben, dat sy haeren wegh over Pruyssen hadden ghenomen, ende eerst met den Koninck van Sweden, die sy meenden alleenthalven van minder consideratie te zijn als sijn Majestept van Poolen, hadden ghesprooken, sulcx dat sy ghenoot saeckt zijn ghebleven de reden daer van ter ghelegener tijdt aldaer te verhalen, ghelijck hier nae breeder sal werden ghenarreert.

'Sanderen daeghs zijn sy by den Heere Rijcx-Maerschalck t' sijnen hupse ghetracteert, alwaer mede ghenoot waren den Vice-Cancelier, ende Episcopus Luceorienſis (in welck Bisdom hy dien dagh by resignatie van den Vice-Cancelier was ghekomen) met noch verscheyde andere Heeren die daegs te vooren ten deele d' audientie mede by ghebleven waren.

Daer nae zijn sy, naer dat de Heere Vice-Cancelier haer in haer Logement hadde ghevisiteert, ende versocht hare Propositie te hebben in ghe-schrifte, ende alle officien van courtoisie aengeboden, by den selven Heere Vice-cancelier mede met een eerlicke maeltijt onthaelt; als oock Sondaghs daer aen by den Heer Caspar Doenhof, Staroſt Laiſky zijnde in seer groote ghenade by sijn Majestept, ende daghelijcx in desselfs kamer, als eerste Kamer-Heer, slapende, zijn alomme in 't honorabelste van de taeffel, 't welck aldaer is het midden, by den anderen ghepiaceert, ende met alle soorte van eere besegelent.

Den achtsten July voorsz. is by haer in haer Logement ghekomen seecker persoon, haer van weghen den Nuncius Apoſtolicus aldaer reſiderende, versoechende om te hebben Coppe van hare Propositie, om die, soo hy seyde, te senden neffens andere ad ſedem Apoſtolicam; het welck sy vreemt vonden, ende gaven tot antwoort, dat alsoo sy die eerst nu aen sijn Majestept hadden ghelevert: dat sy daer inne zwarigheyt maecken voor ende aleer sy daer op antwoordt hadden bekomen van sijn Majestept, de welcke het anders vreemt mochte vinden, doch dat de selve niet en continueerde of de Heer Nuncius mochte het wel weten, hem latende inſuſpenſo. Twee daghen daer aen is de selve persoon by haer weder ghekomen, haer seggheude 't selve onnoodigh te zijn, alsoo de Nuncius sijn depesche naer Roomen al hadde ghedaen, ende gaf haer Coppe van de Brieven van Credentie van hare Ho: Mo: ende van de Miſſive van sijn Excellentie aen sijne Majestept; midtsgaders van de antwoort by den Vice-Rijcx-Cancelier op haer Propositie ghegeven, daer over sy verwondert waren, ende oordeelden dat hy hare voorsz Propositie mede most bekomen hebben; ende consequerende dat aen dit Hof met circumspectie most gegaen werden, alsoo daer niet secreet en was.

Audientie by de Prins.

Den negenden voor de middagh, naer dat sy te vooren verseeckert waren op de forme van t' ontfanghen ende gheven van audientie, zijn sy deur twee Edelluyden met drie Caroſſen ghebracht in 't quartier van de Heere Prince Uladiſlaus, oudste zoon van sijn Majestept, de welcke haer voor de deure aen de Caroſſen heeft doen ontfanghen, binnen brenghen, ende nae ghedane mutuele reverentie ghehoort met gedeckte hoof de ghelijck sy oock ghesprooken hebben, overleverende aen sijne Hooghept hare Hoogh Mog: Brieven van Credentie: de Propositie bestondt in complimenten, ghelucksvenschinghe ende oblatie van hare Ho: Mog: officien; midtsgaders in een serieuse recommandatie om het subject van hare Legatie mede te willen secunderen by sijne Majestept, daer op sijne Hooghept in 't Latijn dede antwoorden cum aliqua commemoratione ſuæ pro ſapiæ, ende van sijn hooghe ende generense extractie: doch des onaenghesien dat hy was van een pacificq ghemoet, ende sulcx niet en soude laten daer toe te brenghen: 't gheene tot abancement van de ghemeene ruste ende vrede soude moghen dienen, hare Ho: Mog: van hare presentatie van officien, nae dat hy haere Edel-luyden sijn handen hadde ghepresenteert te laten kussen, bedanckende, ende de sijne mede presenterende; eyndelijck heeft haer met ghelijcke eere als sy ontfanghen waren, weder aen de Caroſſe doen uytleyden: hy was ghekleet op 't fatsoen van de Moſcoviten, in eenen langen swarten Tabbert, als zijnde mede in den rouw, houdende 't voorsz fatsoen van kleederen, soo sy aldaer verstaen hebben, om daer mede te testeren dat hy de electie van 't Groot-Vorstendoms van Moſcobien animo noch was retinerende.

Belanghende den Prince Caſimirus des Konings oudste zoon ex ſecundo matrimonio, aen de welcke sy mede Brieven van Credentie van haer Ho: Mo: hadden; sy hebben den Heer Rijcx-Maerschalck ghefondeert of sy den selven met de andere jonge Princen souden moghen begroeten, ende de reverentie aen doen, alsoo sy verstonden 't selve seer selden te ghebeu-

1627. ren/ ende verklaert niet geraden te vinden 't selve t'onderstaen dan met kennisse van den Koninck/ den welcken sy daer op deur den Rijcx-Maerschalck die hem daer toe aenbode/ hebben gheduen sondeeren; maer verstaende dat het by sijn Majesteyt van bedencken gevonden ende door den Rijcx-Maerschalck geexcuseert werde/ onder pretext van hare jonckheydt/ overmidts soo men haer refereerde die noch sub ferula waren/ ende in gheen publijcke affairen gheacht en werden/ hebben sy niet noodigh ghevonden daer op voorder instantie te doen/ om niet importuyn te zijn/ ende midts dien 't selve naer ghelaten.

Ten selven daghe naer den middagh hebben sy ghevisiteert den Heere Vice-Cancelier/ daer toe sy tot dier tijdt toe gheen ghelegenthcyt hadden konnen bekomen/ hebben met hem ghehadt verscheyden propoosten nopende de principale saecke; ende bevonden datmen aldaer in 't Hof seer was gheanimeert tegens den Koninck van Sweden, den welcken sy niet dan Gustavum en noemden; hem accuserende van sonder redenen dese invasie in Pruyssen te hebben gheduen; dat sy niet en konden dencken wat middelen van satisfactie hy soude konnen gheven tot damnis illatis dat sy daer over quo ad summam rei niet bekommert en waren/ ende hem wel soude steupten; dissimuleerden oock niet datmen aldaer gheen contentement en hadde/ overmidts sy op de Pillauw, ende voorts aen den Koninck van Sweden haer reys hadden ghenomen; hem oock soo verre openbarende/ dat hy seyde: ob eam causam Legationem aliquam diminutionem dignitatis esse passam, 't welck by haer is opghenomen/ ende zijn de redenen waerom sy dien wegh hadden moeten nemen/ by haer soo veel noodigh ende dienstich was verhaelt: hebben ooch hem gheinformeert op 't stuck van 't aenhalen van eenighe Nederlandtsche schepen/ die binnen Dantsick gebracht/ ende gheselt waren ter judicature van seecken sijn Majesteyts Commissarisen aldaer/ de welcke sy seyden haer verklaert te hebben/ dat sy de kennisse van de gheheele saecke der voorsz aenghehaelde schepen aen sijne Majesteyt hadden gheremitteert/ ende sulcks de selve nu staende ter disputatie van sijne Majesteyt/ versocht dat hem soude ghelieven de goede handt daer aen te houden/ dat de selve schepen met hare ingeladen goederen mochten werden ghereleaseert/ fundeerende de equitept van haer versoeck op verscheyden redenen by monde als doen ghededuceert/ ende tot sijn versoeck in een Latijns memorie sommierlijck ghededuceert.

Den twaelfsten Julp is haer van wegen den Heer Rijcx Maerschalck doen aensegghen dat de Koninck eenighe Senatoren hadde ghecommitteert om met haer in Conferentie te komen ten huyse van den Heere Vice-Cancelier/ alwaer sy haer des morgheus ontrent de klock acht uyren hebben vervoeght; ende aen hare Carosse by den ghemelten Heer Vice-Cancelier ontfangen zijnde/ vonden dat aldaer vergadert waren drie Biscschoppen/ ende acht andere Rijcx Senatoren: naer mutueele begroetinghe/ heeft den Heere Vice-Cancelier haer aenghesept dat de Coninck goet ghevonden hadde henlieden te deputeren/ omme haer voor te houden/ dat sijn Majesteyt uyt de Propositie by haer by monde gedaen/ ende daer naer by gheschrifte overghegeven/ anders niet en hadden konnen mercken/ dan dat hare Hoo: Mo: tot dese besendinge waren bewogen uyt een pacificq gemoet/ ende derhalven de selve niet dan wel te nemen/ dan dat het scheen dat hare Hoog: Mog: niet ten vollen zijnde geinformeert van de voorsaecke/ begin ende voortganck van dit Oorlogh/ ende van de partitularitepten die daer in waren ghepasseert/ niet soo wel en hadde konnen consideeren de difficultepten/ die in de accommodatie van 't selve sonden vallen/ ende dienstich vondt/ om haer sommiere onderrechtinge daer van te doen hebben/ haer te doen voorlesen seechere Deductie/ tot ghelijcken eynde ingestelt ten tijde als de Coningen van Engelandt en Denemarcken haer Ambassadeurs tot accommodatie van dese selve saecke hadden afghesonden gheleden twaelf jaeren/ inhoudende in effect 't recht 't welck de Coninck tot de Croone van Sweden ende andere daer aen dependerende Domeynen was hebbende/ deducerende 't selve van de eerste reciptie Regis Gustavi, over-Grootvader van sijn Majesteyt/ in wat weyghen die was ghecontinueert/ op sijn Grootvader/ sijn Heer Vader ende desen Coninck selfs; mitsgaders dat sijn Majesteyt naer de Electie ende possessie der voorsz Rijcken/ daer van by Carolo Sudermanniæ Ducæ, de Vader van Gustavo, ende noch door Gustavum selfs teghens alle recht ende reden was ghedepossesseert/ ende noch daer uyt gehouden werden: 't welck ghelesen zijnde/ voeghde de Vice-Cancelier daer op by monde/ dat sy 't selve verstaen hebbende/ wel konden mercken dat de Coninck wichtighe redenen hadde/ waeromme hy meende dat met tracteren weynigh soude te weegh ghebracht worden: doch dewijle sy verklaert hadden hare meeninghe te zijn/ dat sijn Majesteyts eere en Coninckliycke waerde/ by haer in hoogh-ste acht soude ghenomen werden; wel te willen verstaen wat conditien sy tot afleggingh hy dan dit Oorlogh staden meenen voor te stellen; onder de welcke 't selve behoudens d'eere ende waerde van sijn Majesteyt sonde komen gheschieden/ dat sy nu verscheyden repsen door Gustavum waren bedroghen/ overmidts hy per calliditatem, altijt uyt de handelinghe was gescheyden/ ende leest oock de Treves in Lijfland hadde ghebrooken sonder die op te seggen/ ghelijck hy nochtans ghehouden was te doen volgens haerluyden Tractaet. Item, wat middelen van verseeckerthcyt sy souden konnen aenwijsen daer op sijn Majesteyt meer als te voren sonde konnen gheasseureert zijn. Sy bonden voort daer op te verklaren dat noch haer last/ noch ste de meeninge van hare Ho: Mog: daer toe tendeerde/ dat sy in een soo hooghwichtighen saecke ende tusschen soo groote Potentaten soude presumeren eenighe conditien ofte media pacis voor te stellen; dat ooch de ghepresenteerde interessie 't selve niet mede en bracht/ te meer dewijle sy niet en meenden dat sulcx gebruycheliyck was in dierghelijcke saecken/ maer dat sy vertrouden dat tusschen henluyden selfs/ insonderheyt zijnde Princen/ den anderen soo nae in bloede-verwandt/ wel redelijcke media ende conditien/ souden konnen ghevonden werden; presenterende soo daer inne eenigh ghebreck mochte zijn/ ende dat haer ten aensien van hare Ho: Mog: soo beele eere werde ghecribueert/ dat hare Officie daer in mochte werden gheadmitteert/ dat sy als dan haer debvoir ten weder zijden gaerne sonden employeren/ ende achtyden de saecke soo veel doenlijck souden sien t' accommoderen/ dat sy indien eenige notoire onbilliekheyt aen d'een of d'ander zijde mochte bevonden werden; als dan mede de by-noodigheyt wel sonden nemen vande partye daer sy souden oordeelen dat het ongelijck mocht zijn tot redelijckheyt te verstaen; biddende dat sy voorder niet en souden werden ghemergeert belanghende de verseeckerthcyt/ alsoo de ghemelde Poolsche Heeren hare Ho: Mog: credijt by den Koninck van Sweden seer extolleerden/ seggghende ghenoegh dat hare Hoog: Mog: hem daer toe soude konnen houden/ hebben het selfde beleefdelijck afghelesyt/ ende verklaert geen last te hebben van hare Ho: Mog: tot eenigh guarant te astringeren/ doch dat sy om de saecke niet te verachteren ten aensien van de goede opinie die sy hadden. dat haere Ho: Mog: by den Koninck van Sweden soo veel vermochten/ niet en twijfelden in cas van goede uytkomste ofte hare Ho: Mog: souden by den Koninck van Sweden dese haer credijt ende authoritept alle Offitien doen om zijn Majesteyt tot onderhout van 't gene geconcludeert mochte werden/ te vermanen/ ende dat sy geen swarighcyt sonden maecken/ haer Ho: Mog: van haer versoeck t'adviseeren. Maer dat sy ghenpdicht hadden/ ende daer op tusschen de voorsz Heeren eenige Difference inde Poolsche Tale ghehouden hadden/ heeft den Heer Rijcx-Maerschalck het woort aengenomen/ ende inde Latijnsche spraecke ghereplitcert/ dat alsoo sy haren weeh/ over de quartieren by Gustavo in Pruyssen ghecccupeert hadden ghenomen/ ende volmetten selven eerder ghesproocken/ zijn Majesteyt van Polen meende 't selve tot sijn verkortinge te strecken/ en dat sy sijn Hooghstghedachte Majesteyt eerst hadde behooren te begroeten/ dat ooch sijne Majesteyts meninge

1627.

1627. ninghe niet en was / dat sy eenighe Conditien souden proponeren / maer terwijlen Gustavus zijne Majesteyts Provintie van Pruyssen eenighe plaetsen buyten eenich fatsoen / sonder clarigatie ofte denunciatie hadde gheinvadeert. Dat hy oock in gheen handelinghe zijn woort had ghehouden / zijn Majesteyt wel soude willen weten wat hy voorgheslaghen hadt / ende wat last sy van sijnen 't wegheen hadden / ende of hy de paix oock was versoechende / dat oock by henluyden ghesoordeelt werde / dat sy dese saetse niet alleenlijck ten aensien van Gustavo, maer oock van 't particulier interest van de Geunieerde Provintien / dus hoogh waeren belastighende / dat oock de gelegenthept des tijdts / en de preparatie van sijn Majesteyt niet en konde lijden / dat voor eenighe suspensie van Wapenen of Treves soude ghesproocken werden / alsoo alle de Krijgspreparatien ende kosten waeren ghedaen / ende mitsdien dat het buyten propoost was / dat de occasien van pets goets upt te rechten / met onseeckere handelinghe souden werden gheluydeert. d'Ambassadeurs / om hier op te repliceren hebben verklaert de redenen ende occasie / waerom sy haren wech / niet recht op Dantzigh hadden ghenomen / daer toe emploperende 't verhael daer van / hier toben gestelt / soo veel haer noodich dachte ; belangende de invasie van Pruyssen, ende de genegenthept tot handelen / hebben 't eerste gepreterieert / en nopende de genegentheyt van den Coninck van Sweden totte handelinghe / verklaert upt sijnen eygen mont verstaen te hebben / dat hy dit Oorlogh in Pruyssen ende elders tot geen anderen fine was voerende / dan om daer door tot een goede paix te komen / ende oversulcks wel ganegen te sijn tot een by eenkomste / oock 't selve condelijck van zijner zijde haer toegestaen te hebben / aen sijn Majesteyt van Poolen te mogen aenseggen / ende wat aenginck de suspentie van wapenen / dat sy daer van geen mentie gemaeckt hadden / by haer Propositie / noch oock in eenige particuliere propoosten / intusschen ofte andere ghevallen. Dat daer van inde Conferentie tusschen partijen te houden by henluyden selfs soude magen ghesproocken werden / dat het oock niet en was sonder exempel / dat van Paix ofte nederleggen van wapenen werde gesproocken / ende oock wel konde ghesproocken werden / blijvende het Oorlogh / daer van sy oock eenighe exempelen verhaelden / presenterende alle Officien van interessie. Den Heere Vice Cancelier heeft daer op dese by-een-komste geschreven / ende verklaert sy souden van 't geene ghepasseert was aen sijn Majesteyt rapport doen / ende daer over zijne goede meeninge haer openbaren.

Tertwijlen nu op d'antwoort haer ten principale by sijn Majesteyt te geven / wierde ghedelibereert : ende sy beduclit waren dat haare Ho: Mog: inde persoonen van haer Ambassadeurs / een tweede audiguteyt soude mogen bejeghenen / hebben sy dienstigh ghevonden aenden Heere Rijcx-Maerschalck haer ootmoedigen op 't fatsoen van het geben van de eerste Audientie te doen voorhanden / daer toe sy den voorsz Kloyn-Veldt hebben ghecommitteert / den welcken 't selve aenghenomen hebbende ghetrouwelijck te sullen doen / heeft haer daer naer gerapporteert : dat den Heere Rijcx-Maerschalck aengenomen hadde zijn Majesteyt te openbaren het misnoeghen : 't welck sy daer over hadden gheconcipieert / ende alle debvoir te doen om haer nader contentement te doen hebben ; dat oock den voorschreven Heer Maerschalck daer naer sijn Majesteyt over aenghesprooken hadde / ende deselfde daer op den Heere Maerschalck hadde bejegent : dat hy de Heeren Ambassadeurs wel contentement soude geven / ende maecken sy souden met hem wel te vreden sijn ; doch dat 't selve soo terstont niet wel sonde willen vallen / op dat het niet soude schijnen dat sijn Majesteyt hem selven in 't ongelijck stelden / dat sy noch upt het rijck niet en scheyden / ende om haer eenich contentement te gheven : dat sijn Majesteyt voorstoech / dat haer d'antwoort op haere Propositie soude mogen ghegeven werden door de selve Heeren : daer sy mede in Communicatie waren geweest / sonder dat het nodich was / dat sy voor dese mael in Conspectu van sijn Majesteyt hoesden te komen / meenende 't selve te zijn een middel wech / ende dat de tijt andere gelegenthepdt soude mogen mede brenghen / ende alles met haer wel soude komen geaccommodeert werden / maer dat zijn Majesteyt sepde te verstaen : dat sy op hem Maerschalck niet wel te vreden waeren / ende dat hy het soo lichtelijck met haer niet en soude komen redresseren / dat meest alle de saulten van hem Maerschalck waeren gekomen / dattet sijn Officie ende debvoir was orde te stellen : dat vreemde Ambassadeurs nae haer dignitept wierden ontfangen / gelogeert / ende van alle Commoditepten voorsien ; dat hy oock sijn Majesteyt op alles hadde behooren t'onderrechten : dat hy hem eenige necessitepten van spijs ende Wijn / met sulcken respect en somme niet en waeren gepresenteert als 't wel behoorde / waer op / als hem den Maerschalck wilde excuseren van geene last van sijne Majesteyt ghehadt te hebben. Den Coninck soude geantwoort hebben : ghy zydt een oudt Officier, ende behoort van selfs te weten wat u toe staet te doen, volgens uwe Instructie, ende 't gebruyck van 't Hof, op welck rapport sy het voor die tijdt hebben laten berusten / siende wat de tijdt soude mede brengen : met intentie van nochtans by den Heere Vice Cancelier / en de Maerschalck hier van resentiment te thoonen / om het selve niet ongheremerckt te laten passeren. 1627.

In Conformite van 't geene ten deele is verhaelt : is op den sesthienden July haer van weghen den Heer Rijcx-Maerschalck / door den voorschreven Kleynsele aengeset / dat des anderen daeghs 's morgheus ten seven uren haer voor eenige Heeren des Koninghs antwoort op haer Propositie soude gegeven werden / ghelijck het selve oock op den seventhienden 's morgheus deur den Heer Vice-Cancelier / Maerschalck / Vice-Cancelier Magni Ducatus Lituaniæ ende Tresorier ofte grooten Schatsmeester des Rijcx van Polen, dewelcke haer in haer voorsz Logement gelijcheljck sijnde gheaccompaigneert met een goet ghetal Edellieden ende Heyducken quamen besoecken / is ghelchiet in conformite van 't geene hier na is geinsereert.

Antwoort des Koninghs.

RE sponsum Magnificis ac Generosis *Rocho ab Honaert* suprema in Hollandia, Zelandia, & Frisia Curiæ Senatori *Andreæ Bicker*, Consuli Amstelœredamensi, *Simoni de Beaumont*, Syndico & Consiliario Civitatis Middelburgensis Illustrium Dominorum Statuum & Ordinum Confœderatarum Provinciarum Belgii Legatis, à Sacra Regia Poloniæ & Sueciæ Majestate. Datum Varsaviæ die 17. Mensis Juli Anno Domini 1627.

Contestatam præsenti Magnificarum D. D. V. V. Legatione propensæ Illustrissimorum Statuum, & ordinum Confœderatarum Belgii Provinciarum voluntatis significationem, eo animo S. R. M. Dominus noster Clementissimus excipit ut & Illustrissimos Ordines, boni publici studio eo inclinatos esse arbitretur, & vicissim suam benevolentiam Regiam, illis eo nomine deberi libenter profiteatur. Existimabat quidem Regia Majestas Illustrissimos Ordines & Status Confœderatarum Provinciarum Belgii, uti minimè ignaros, quam *acerba injuria*, à *Carolo* Duce primum, post à *Gustavo* filio ejus Regni Sueciæ, Regiæ Majestatis hæreditarii injustis interceptoribus, & incliti Regni Poloniæ Magnique Ducatus Lithuaniæ Provinciarum invasione facta occupatoribus, affecta sit, ea Legatione suam Majestatem compellaturos fuisse, quæ contineret in causa turbatæ publicæ tranquillitatis motique *nefarii* belli, eum dolorem quem merito habere debentii, qui Reipublicæ Christianæ bene cupiunt. Sed, ut plerumque fieri solet, facilius illis afficimur quæ nos premunt, quam ut aliorum in juriis commoveamur. Itaque dum belli moles *Livonia Sueciaque* continebatur, & si vel tum maximè intererat gliscens sopiri incendium, tamen nemo unus fuit, qui audaciam aliena regna occupantium & invadentium, sanguinemque Christianum, conspiratione cum Barbaris nationibus facta, adcædem poscentium vel uno verbo reprehenderet. Pax nunc Suadetur, cujus nomen per se optabile, res vero ipsa adeo grata, ut optimus quisque ea potiri, vitamque tranquillam ducere vel maxime desideret, ut bella ipsa, modo justa sint, ejus adipiscendæ causa merito suscipiantur. Sed quis pacem

1627. fieri cupit? De Illuſtriſſimis Ordinibus & Statibus nemo dubitaverit eos conficiendæ pacis ſtudio teneri, quamvis in præſenti rerum ſtatu, non adeo accuratè expendere velle videantur, quid hoſtis admiſerit, & quo crimine motus nefario bello ſe obſtrinxerit? quid Regiæ Majeſtati & inclitæ Reipub. Poloniæ expediat? urget bellum hoſtis per fraudem & proditionem, interceptum Reipub. patrimonium lacerat, noſtro inſiſtit ſolo, noſtros portus armis infeſte tenet, ſanguinem & ſuum fundit, & noſtrum ſitit. Hoc rerum Statu pacis fieri mentionem alienum a Regia & Reipub. dignitate cenſeri poſſit. Sæpius hoſtis & pacem ſe optare oſtendit, & oblatas æquiſsimas pacis conditiones ſuperbo faſtu reſpuit, ſæpius pacis oſtentatione ſinceras mentes, & à fundendo Chriſtiano ſanguine ab horrentes eluſit, ſatis gnarus ſibi, ſi injuſte intercepta legitimis reſtitueret Dominis intra Sudermanniæ Latebras delitiſcendum eſſe. Experientur Mag. DD. VV. ſi illis, mandato Illuſtriſsimorum Ordinum R. M. pro ſua pietate non diſſentiente aliquam hujus belli ſopiendi curam ſuſcipere viſum fuerit, quid hoſtis propoſitum ſit, quid ille *ſuperba* deſtinatione ambiat. S. R. M. Dominus noſter Clementiſsimus, cauſæ ſuæ juſtitia fretus, ſperat imprimis ſibi jus ſuum urgenti divinam opem ad futuram, deinde nullum eſſe nec fore adeò erga hoſtem propenſum arbitratur, quin, cognita cauſa, ſecundum Reg. Majeſtatem ferat ſententiam, eoque animum ſuum inclinet, quo jus & juſtitia vocat, ac denique ei faveat parti, quæ violentis hoſtis conatibus pia & legitima opponit arma. Hæc in præſentia ad legationem Mag. D. D. V. V. reſpondiſſe ſuffecerit, quibus S. R. M. Dominus noſter Clementiſſ. gratiam ſuam defert &c.

Admandatum S. R. M. proprium.

Goef. Lipsky

Antwoordt aen de magnifijcque ende genereuſe Rocho van Honard *&c.* Andries Bicker *&c. ende* Simon van Beaumont, *&c. Ambaſſadeurs van de Doorluchtigſte Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden, van wegen ſijne Coninckljcke Majeſteyt van Polen ende Sweden, gegeven den* 17. *Iuly* 1627.

SYne Coninckljcke Majeſteyt ontfangt de betuyginge van goede wille, die de Doorluchtighſte Staten van de Vereenighde Provintien in deſe uwer Heerljckheden beſendinge conteſteeren, met ſulcken gemoedt, dat hy ghelooft de Hoogh-gedachte Heeren Staten genegen zijn tot het gemeene beſte: gelijck ſijn Majeſteyt van ghelijcken, ende daer over aen haer is geobligeert. Sijn Majeſteyt hadt ghedacht dat de ſelve Heeren Staten, wel wetende, wat bitter ongelijck van Hartogh *Karel* eerſt, daer naer *Guſtavus* ſijn Soon, door het innemen van 't Rijck *Sweden*, aen ſijn Majeſteyt erffelijcken toebehoorende, ende door de invaſie van ſyn Rijck *Polen* ende *Littauw*, is aengedaen, ſouden by ſijn Majeſteyt hebben gecondoleert, over de Vredebreuck, ende deſen ſchandelijcken Oorlog. Maer het gaet ghemeendelijck ſoo: men wordt meer bewoghen door *eygen* als *vreemde injurien*. Daerom ſoo langh den Oorlogh was in *Lijflandt* ende *Sweden*, hoewel men doen hadde behooren den aenvangenden brandt te leſſen, is nochtans niemandt gekomen, die met eenigh woordt heeft beriſpet de ſtoutheydt van de gheene die vreemde Rijcken occupeerden, ende het Chriſten-bloedt (met conſpiratie van de Barbaren) vergoten. Nu vermaentmen tot Vrede, welckers naem is wenſchelijck, ende de ſaecke ſelfs ſoo aengenaem, dat oock de alderbeſte die te verkrijgen, ende een geruſt leven te lijden, begeert; ja alſoo dat de Krijgh ſelfs, midts rechtvaerdigh zijnde, om de Vrede te erlangen, aengenomen wordt. Maer wie begeert de Vrede? de Doorluchtigſte Staten, twijffelt men niet, zijn genegen om die te maecken. Hoewel ſy niet al te accuraet ſchijnen te overwegen, wat de Vyandt gedaen heeft, en de miſdaet van ſijnen ſchandelijcken Oorlogh? ende wat ſijne Majeſteyt ende het Rijck *Polen* nuttelijck is? De Vyandt voert het met bedrogh ende verraet, ſcheurt het Patrimonie van deſe Republick, ſtaet in ons Landt, houdt onſe Havenen met Wapenen, hy *vergiet ſijn eygen ende dorſt naer ons bloedt*. In deſe Staet van ſaecken ſchijnt de meldingh van *Vrede* te ſtrijden teghen de Coninckljcke waerdigheydt. De Vyand heeft dickwils getoont dat hy Vrede begeerde, maer als men billicke Conditien aenboodt, heeft de ſelve trotſelijck verworpen, wel wetende dat hy ſoude moeten ſchuylen binnen de limiten van *Suyderman-Landt*, by aldien hy moeſte wedergeven, wat hy onrechtelijck heeft ingenomen. Uwe Heerljckheden ſullen bevinden wat voornemen den Vyandt heeft, wat troſſe deſſeynen hy drijft ſijne Majeſteyt onſe Genadigſte Heer betrouwende op ſyne gerechtigheydt, hoopt de Goddelijcke hulpe ſal hem by zijn, ende dat niemant den Vyandt ſoo gunſtigh zy, ofte hy ſal naer kennis van ſaecken het oordeel vellen voor ſyne Majeſteyt, ende ſijn gemoedt daer heen buyghen daer hem het recht ende gerechtigheydt roept. Dit is wat ſyn Majeſteyt althans antwoort aen u Heerljckhede, aen de welcke ſyn Majeſteyt preſenteert ſijne gratie.

1627.

Den Vice Cancelier heeft voor het overleveren der voorgeſchreven antwoort / met wepnich woorden verklaert dat de Koningh was in 't prepareren van zijn vertreck op Thoorn, dat ſy ten goede ſouden nemen dat zijn Majeſteyt niet noodich vondt voor deſe repſe met haer by monde te handelen / dat daer toe noch occaſie ſoude vallen. Sy hebben de voorſchreve antwoort overgenomen ende gheleſen: ende alſoo ſy bevonden deſelve met aendacht en ſuſpenſie ingeſtelt te zijn / hebben daer op gerepliteert: dat ſy gehoopt hadden / dat ſijn Majeſteyt gelieft ſoude hebben ſich wat ronder te verklaren / dat ſy naeuwelijcks konden verſtaen: of de meyningh was dat ſy by de wederpartije nader devoir ſouden doen; dan niet: dat haere Ho: Mog: in deſen alleenlijck ginghen met een pacifijcq ghemoet / ende de ghemeene ſaeck ten beſten. Den Heer Vice Cancelier voeghde daer op: dat de Coningh by de ſchriftelijcke antwoordt / zijn meeninge genoegh hadde uytgedruckt / dat ſy oock 't ſelve wel konden afnemen / datmen mochte lijden dat de ſaecke non diſſentiente rege, naerder / ende tot eenige bveenkomſte worde gebracht / dat aenden Heer Veldt-Overſte daer van de meeninge van zijn Majeſteyt ſoude aengheſchreven worden / ende ſy daer over met den ſelven ſouden konnen handelen / dat oock ſijn Majeſteyt naerder / ja in 't Leger ontrent Derſau van meeninghe was te komen / alwaer ſy dan occaſie ſouden hebben / van haer devoir in deſen bequamelijck te ſullen kunnen doen. Sy ſeyden wel te mercken minus eſſe ſcriptum quam innueretur, & rem ita a nobis accipi; ut reſponſum hoc in ſcriptis nobis redditum, ſit conceptum prout ex dignitate S. R. M. judicaſſent eſſe æquum, cæterum nobis permitti ut ad conventum ulteriorem rem promovere poſſimus: 't welck zy luyden tacite hebben toegeſtaen / ende als den Maerſchalck ſeyde ſy ſouden mogen naer Dantſigh repſen / ende van daer tanquam ex civitate Regia haer repſe nae Guſtavo nemen / ende dat by haer daer op wierde ghearreſtwoort: dat ſulcx niet dan met tijdt-verlies / ende per Ambages en konde ghedaen werden; ſeyden te moghen lijden / ſy ſouden haer repſe recta per Caſtra ſua Derſaviam mogen nemen.

Belangende 't verſoeck by haer gedaen / om de aengehaelde Schepen los te bekomen / daer op heeft haer den Heere Cancelier verklaert / dat ſijn Majeſteyt daer in als noch niet en hadde konnen diſponeren / ende onderrecht te ſijn uyt het beſchept in de Schepen ghevonden / dat deſelve al naer 't ontfangen vande Miſſive van zijn Majeſteyt / ende nae dat de Schippers volle kennisſe hadden ghehadt van 't verbodt van zijn Majeſteyt uytgheloopen / ende ſulcx daer over culpabel waren: ſy hebben het ſelve gerefuteert / ende vertoont: dat tet niet mogelijck konde zijn / na de onderrechtinge die ſy hadden van 't uytloopen der voorſchreve Schepen / daer toe

employe-

1627. employeerende de redenen van haere komste / ende verſoeckende / dat ſijn Majeſteyt daer op een favorable reſolutie ſoude willen nemen: Daer op ſy aermanen rapport te ſullen doen / ſaer by voegende: ſy ſouden met ſijn Majeſteyt nader daer van komen ſpreecken.

Eyndelijck heeft den Heere Maerſchalck beden het geene voorſz is / van weghen ſijn Majeſteyt verklaert laſt te hebben / met haer te ſpreecken van 't ſtuck van de munte, daer in hy ſepde groot verloop ghecauſeert te ſijn in het Rijck van Polen, ten deelen door de diſordre in 't Duytſche Rijck gevallen / als ock door de ongherechtigheyt in het ſlaen ende diſtribueren van eenighe penningen inde Gemeerde Provintien; doch dat Iacob Iacobs Muntemeeſter van ſijn Majeſteyt / die van alles ten vollen was gheinformeert / haer daer van in haer abſentie naerder bericht ſoude komen geven / ende ock tot dien eynde / met goet vinden van ſijn Majeſteyt / met henluyden by haer ghelyacht was / om het ſelve by haer ghemack te moghen doen: ſy hebben verklaert daer over geerne met hem in communicatie te ſullen komen / hem in 't langhe te hooren / ende volkomen contentement te ſullen ghéven; 't welck by haer in 't langh ſijnde gedaen / en verſtaen dat de meeſte klachten waren op de penninghen / op den prijs van acht en twintigh ſtuyvers geſlagen / ende den Schellingh ghenaemt den Schrickelbergher: hebben verklaert deſelve buyten kennisſe / ende tegens d'ordre van hare Ho: Mo: ter ſmuyck geſlagen te ſijn / ende dat d'Autheurs daer van / ende de leveraers op de verboden munten daer over achterhaelt ende geſtraft werden: daer toe ſy allegeerden 't exempel onlanghs voorgevallen inde perſoon vande Muntmeeſter van Deventer, die ter cauſe van het ſlaen vande verboden munten upt Huyſſen gelicht / ende onder haere Ho: Mog: ghebiet daer over ghecauſeert is / ende apparentelijck geſtraft ſoude geweeſt ſijn / ſoo hy inde gevanckeniſſe niet en ware overleden. Namen niet te min aen haer Ho: Mog: van 't geene voorſz is te ſullen adviſeren / verſoeckende op den voorſchreve Iacob Iacobſen, dat hy van 't gheene by hem was vertoont by een korte Memorie wilde verbatten / ghelijck hy aengenomen heeft te ſullen doen / ende ock ghedaen heeft.

Naer den middagh hebben ſy haer tot vertrecken gepreparéert / ende alſoo ſy onderricht waren / dat den Heere Rijcx-Maerſchalck / ende Vice Cancelier met ſijn Majeſteyt niet en ſouden volgen op Thoorn, maer den Heere Vice Cancelier by de Coninginne blijven / ende den Heere Maerſchalck in ſijn particuliere affairen na ſijn goet ſoude vertrecken: hebben ſy geraden gevonden / deſelve te gaen ſalueeren / ende te bedancken vande voorderinge van 't geene voorſchreve is; ende voorts van d'eer in het particulier haer by deſelve gedaen / met recommandatie vande principale ſaecke: hebben ock nochmaels ſelfs hernieut het miſcontentement / het welck ſy ſepden haer ghecauſeert te ſijn door de ſobere demonſtratie van eere, hare Ho: Mo: in haer / hoewel geringe perſoonen aenghedaen / dat ſy de reden hadden gehad om anders te verwachten. Den Heer Cancelier antwoorde daer op: dat hy niet en wiſt in ſijn ampt ergens in te hebben gepecteert / ſoo hem ock niet aengewéſen worde / bereyt te ſijn het ſelve terſtont te corrigeren: ſoo eenighe faulte in 't ontfanghen ofte onthaelen mochte ghevallen ſijn / dat ſy daer over metten Heer Rijcx-Maerſchalck moeſten ſpreecken: Se non eſſe magiſtrum morum nec ceremoniarum. Den Heer Maerſchalck aen den welcken ſy mede over deſelve ſake haer miſnoeghen openbaerden / maeckte daer op een groot diſcoers in effect: inhoudende dattet ſijn werck / nochte ock het werck van ſijne Majeſteyt alleen niet en hadde geweeſt / dat dierghelijcke ſaecken met addijs vande Senatoren, ende pluralitept van ſtemmen worden gedaen; dat ſy niet alleen en moeſten acht hebben / op 't geene haer by andere Coningen / met dewelcke ſy in confederatie waren / gedefereert werden / maer ock op het geene / daer mede ſy ſoo naer waren gheallieert / ende ock geen oorſaecke van offenſie en konde gheven / expreſſelijck nominerende het Rijck Ooſtenrijck: dat ſy nullo merito aende Kroon / of Coningh van Polen waren gedebaucéert / nochte ock eenige occaſie hadden geſocht om hare goede ghenegenheyt totte ſelve te demonſtreren: daer ſy ter contrarie met hare vyanden in Alliantie ſtonden / ende dier gelijck. Dat niet te min in poſterum op haer Ho: Mog: dignitept naerder by ſijn Majeſteyt ſoude konnen gheler werden / ende dat deſe handelinge daer toe goede occaſie ſoude konnen geven: preſenterende hepde alle hare particuliere dienſten / met veel complimenten / haere Ho: Mog: alle proſperitept ende haer goet ſuccés in deſe hare negotiatie; ende alſoo ſy op de communicatie op dien / voor den middagh ghehouden / hadde verſtaen: dat de ſaecke nopende de introductie tot de voordere handelinghe aenden Heere Generael van 't Leger was gerenvoyeert / aenden welcken den Heere Vice Cancelier / in het nemen van haer afſcheyt vande ſelve geſept hadde: alreets geſchreven / en ſijn Depeſches afgeſonden te hebben; ſo hebben ſy aengenomen haer reys na 't Leger / ende de gemelde Heer Generael te ſullen nemen / ende verklaert te vertrouwen / dat ſy van hem alle goede directie totte ſelve ſaecke verhoopten te ontfangen. Alſoo ſy ock vanden Heer Denhof, eerſte Canner-Heer van ſijne Majeſteyt / ende Swager vanden Heer Generael particulier / eer ende tractement hadden ontfanghen / hebben ſy den ſelven mede gaen begroeten / niet teghenſtaende / ſy wiſten dat hy den train vanden Coningh ſoude volgen: het welck hem ſeer aengenaem was. Verklaerden ock dat hy alreets aen ſijn Swager / den Heere Generael de ſaecke hadde ghere commandeert / met nader preſentatie van alles daer toe te brengen: dat hem (hoewel hy was privata perſona) by ſijn Majeſteyt ſoude mogheliick ende doenlijck weſen: daer voor ſy hem bedanckt ende belooft hebben loffelijck rapport aen haer Ho: Mog: te ſullen doen.

Den negenthienden is haer van weghen den Heere Rijcx-Maerſchal doen aenſeghen / dat hy laſt hadde van haer met de Konincklijcke Caroſſen ende twee Edellupden daer toe ghecommitteert / te doen vergeſelſchappen tot aen de Doubaſſen, met welcke ſy de Rivière af ben meeninge waren te vertrecken; het welcke by haer zijnde aenghenomen / zijn de ſelve Edellupden die haer te Hove ghevoert hadden / ghekomen ontrent ten elf uren: verklarende van weghen den Coninck daer toe te zijn ghecommitteert / ende hebben haer met dzie Koninckliicke Caroſſen tot op de Weyſſel aen de voorſz Doubaſſen ghebracht / van daer aldaer nemende provisioneel afſchept / alſoo ſy ſepden te hoopen dat ſy den anderen daer nae noch weder ſouden ſien.

Den drie en twintichſten zijnde ghearriveert tot Thoorn, hebben door dien ſy bevonden dat d'incommoditepten van de Doubaſſen te groot waren / overmidts d'ondiepte van de Rivière ende anders / haer weder te Waghen begeven / ende den acht en twintichſten goet tijdts zijn gekomen tot Langenau ontrent 't Leger van den Coninck van Poolen; ſulcks dat ſy noch ten ſelven daghe voor den middagh met den Heere Veldt-Oberſten Conjecpolsky in communicatie zijn geweeſt / noopende de by-een-komſte der Ghedeputeerden van beyde de Coninghen / daer in hy ſich condt ende ſincerlijck openbaerde: doch alſoo haer den middagh overliep / hebben ſy de ſelve communicatie tot op dese anderen daeghs uytgheſtelt / ende als doen expreſſe verklaringhe van hem / noopende d'intentie van Poolen verkregen: namentlijck / dat de Coninck te vreden was / dat tuſſchen de ſelve ende den Coninck van Sweden een by-een komſte provisioneel van wepnigh perſoonen / ten halven van beyde de Legers ſoude werden gheaccordeert: doch dat hy den tijdt / overmidts de Coninck aen hem hadde behouden de nominatie van de perſoonen / preciſe niet en konde definieren / te min / overmidts de ſelve perſoonen misſchien van verren ſouden moeten beſchreven werden. Doch alſoo aen de zijde van Sweden hier op mede noch niet was ghereſolveert / ende dat ſy Ambaſſadeurs tot dien eynde naer de ſelve ſouden moeten vertrecken: dat in 't uytſtel van de tijdt van ſijner zijde ghepropooneert / ſoo grooten prejuditie niet en konde zijn: 't welck by de Ambaſſadeurs mede zijnde ghe-

1627.

conſidereert / hebben daer op geen naerder inſtantie ghe-

1627. ghedaen / dan alleenlijck gherecommandeert dat de commissie mochte werden gheaccelereert / alsoo sp seyden te vertrouwen dat aen de Sweedtse zijde geen dilay en soude gheseght werden.

Dewijle nu de Coninck van Sweden, met een goet gedeelte van sijn Kupterije het volck / 't welck den Keur-Vorst van Brandenborgh den Koninck van Polen toesendende was / te ghemoet was ghereden / ende met andere dinghen zijnde gheoccupeert / sulcks dat sp hare reys niet en konden vorderen / zijn sp in 't voorsz Poolsche Legher / 't welck van Langenau middelertijdt opgheslooten / ende ontrent Lubiskou, zijnde een groote halve mijle van Dersau, ghecampeert was / opgehouden tot den sesten Augusti / op welcken dagh sp haer na 't Leger van de Sweden, leggende om ende in het Fort op 't Hooft van Dantzick hebben vervoeght.

Sp zijn upt het Poolsche Legher by den Heere Jalisky, de welcke in 't selve gheduprende de absentie van den Heere Conjecpolsky, die daeghs te vooren naer Thoorn by den Coninck van Polen was vertrocken / met een Convoy van drie Compagnien Hussaren, ende vier Compagnien Cosacken tot Stiblau toe gheaccompaigneert; alwaer sp door ordre van den Heer Cancelier by den Heer Oxenstierna, een van 's Conings Kamer-Joncheers / die een Compagnie paerden daer ontrent hadde / ontfanghen / ende nae het Fort op 't Hooft van Dantzick ghededuceert: sp hebben in passant ghesien 't Fort 't welck den Oversten Lieseman hadde verlaten; mitsgaders het retrenchement by Deenhof ende Aston aen den Coninck van Sweden overgegeven: den Heere Cancelier / de welcke over 't Legher aldaer / als ock over 't gheene de Coninck in Pruyssen had gheoccupeert / commandeerde; heeft haer ter halver brugghe op de Weyssel ontfangen; door 't Leger ende de buytenwercken van de Schans / 't Volck al ghelijck / in haer quartieren / staende in de wapenen / sterck zijnde te samen ontrent veertich Compagnien Infanterie / seer eerlijck ghededuceert tot aen de tweede brugghe mede over den anderen arm van de Weyssel, die hem aldaer verdeelt / ende voorts gedaen deduceren by eenige Officiers / tot een seecker huys een kleyn half uyr van daer in de Warder in 't Dorp van Berwalte, 't welck eertijts toeghekomen had den Heer Kempe, Burghermeester van Dantsich, ende nu by den Koninck vereert aen den Veldt-Maerschal Wrangel, ende ter eeren van haer Ho: Mo: ghemeubleert ende gheaccommodeert was: aldaer hebben sp eenighe daghen vermidts d' absentie des Koninghs de welcke alle daeghs verwacht werde / ghereposeert; doch hebbende middeler-tijdt den Heere Rijcx Cancelier van alles geinformeert / dat tot bevorderinghe van de by-een-komste noodigh was.

Den thienden jeghens den avondt is haer doen aensegghen / dat de Coningh in 't Legher op 't Hooft was ghekomen / ende haer teghens 's anderendaeghs audientie soude toestaen; verstonden ock dat de Coninck 's morghens vroegh op den thienden upt Dersau zijnde ghereden naer het Poolsche Legher om 't selve te recognosceren / hadde gherencontreert ses oft seven hondert soo Cosacken als Hussaren, met de welcke alsoo de Coninck ock met ontrent ses hondert Kupters was gheaccompagneert / heeft gheschermutseert / soo ock dat de Hussaren met haer Lancien die sp Copien noemen / op den Coninck chargeerden: de Coninck heeft een slagh van een Sabel die hem ghebracht werde by een Hussaer, met sijn eyghen gewer moeten pareren / doch den Hussaer wierde by een van 's Conings Pagien van 't Paerdt gheschoten; daer zijn vijftich of tsestich Polen / wepnich Sweden doodt ghebleven.

Den elfsten heeft de Coninck haer door eenighe gheQualificeerde Officiers van 't Leger ter Audientie gevordert / die haer is gegeven buyten 't Fort op 't Hooft in seecker Logement aldaer geprepareert / ontrent 't welcke sp by den Heere Hof-Maerschal ontfangen en geintroduceert zijnde / hebben na hare gedane reverentie ende congratulatie / mitsgaders andere complimenten / den Coninck volkomen openinge ghedaen van 't gheene by haer in 't Hof ende Legher van Polen / nopende de preparatie van de by een-komste / verhandelt; ende hoe verre die ghebracht was / daer in sp niet en hebben ghelaten te verhaelen de difficulteyten die sp aen de Poolsche zijde hadden gevonden; obiter mede mentie maeckende van de expostulatie der selver / over het ongelijck de Croon Polen / midts d' Invasie van Pruyssen / by den Coninck sonder ghegheven redenen / soo sp seyden / ghedaen / ende ock van 't recht 't welck sp meenden ten principalen te hebben; doch dat sp de sake ende gemoederen meenden soo verre gedisponeert / ende ock geinclineert gevonden te hebben / dat het niet buyten hoopen was datter yets goets soude konnen uptgherecht werden: den Coninck haer met goede patientie uptgehoort ende de saecke wel ghepercipieert hebbende / bedanckte hare Hoog: Mog: van het debvoir, 't welck de selve tot bevorderinghe van dit goet werck gelieft hadde te doen, ende haer van de moeyte daer in ghedaen: voeghende voort tot antwoordt; dat hoewel hy niet konde begrijpen datter yet vruchtbaerlijcx soude konnen ghesloten werden, midts dat de difficulteyten die hier als in voorgaende handelinghe wederom soude vertoonen, insonderheyt op 't stuck van de restitutie *occuparum*, daer toe syn Majesteyt verklaerde, om geen, *noch langhe noch korte Treves* van meeninghe te zijn, te resolveren; behalven dat hem oock gheen verseeckertheyt van 't gheene by provisie soude moghen gheaccordeert werden, als parckement aengheboden soude werden; tegen 't welck hy gheen Steden, Schanssen of Sloten begeerde te permuteren; dat de handelingen in *schelt-woorden* veranderen ende eyndighen, ende niet dan tot meerder exacerbatie soude afloopen, die doch groot ghenoegh was, ende sonder de welckes y den anderen, als noch daeghs te vooren geschiet was, wel slaen konden; doch dat hy ten respecte van haer Ho: Mog: in de by een-komste soude consenteren, ende hem op 't selve, ende 't ghene by haer was gherapporteert, naerder bedencken: macckte daer beneffens een groot ende serieus verhael van syn *Conceptus belanghende de Oorlogen in Duytslandt*, daer van hy verklaerde, eertijdts hare Hoog: Mog: ende den Heere Prince van Orangien, Hooghloffelijcker memorie, openinghe ende communicatie ghedaen te hebben, namentlijck *van de Oorlogen deur Polen, Mechelenburgh ofte Pomeren 't Huys van Oostenrijck aen te doen*, meenende als noch dat al hoe wel de saken van Duytslandt deur de Keyserlijcke progressen tzedert het eerste proponeren van de selve groote veranderinghe was overghekomen; indien nochtans op de voorsz soo hooghe ende importante saecke nae de wichtigheyt van dien werde ghedacht dat noch wel yetwes goedts daer inne soude konnen ghedaen werden; midts dat haer Ho: Mog: ende andere gheinteresseerde Heeren, Potentaten, ende Princen daer aen de goede handt willen houden; ende was hoochstgemelde Coningh in 't voorsz discoers soo pverigh / dat het lichtelijck was te speuren / dat de aengheroerde saecke hem ernst was / ende sich seer vastelijck hadde ingebeelt / dat daer door de Duytsche forcen binnen / naer Duytslandt ofte Oostenrijck van de Nedersaxische quartieren / ende van haer Ho: Mo: Landen buyten twijffel souden konnen werden gediverteert.

1627.

's Anderendaeghs is in haer logement gekomen den Heer Rijcx-Cancelier / ende heeft haer van wegen den Coningh desselfs intentie / nopende de by-een-komste naerder geexpliceert / namentlijck dat hoewel hy niet veel moedts en hadde tot een vruchtbare handelinghe / evenwel als noch ghereselveert was te consenteeren in de voorgheslaghen / ende nu soo verre ghebraghte bycomste / ende over sulcks te moghen lijden / dat sp van die te bevorderen / weder naer het Poolsche Leger souden vertrecken. Ende alsoo de pretensien van sulcker importantie waeren / dat die in korten tijdt niet afghehandelt konden werden / ende dat des Conings gelegenthedt niet toe en liet / langher dan tot de maent van October in die Landen upt sijn Rijck te blijven / dat sp de saken daer na souden soecken te dirigeeren / dat middelertijdt om ten principalen in terminis tractandi te blijven / by haer soude werden gearbeydt / ende quasi à mediatoribus voorgheslaghen / dat den Treves ofte stilstandt van Wapenen tusschen henlupden voor wepnigh Jaren moghte werden beraemt / sonder eenighe restitutie /

1627. reſtitutie / omme binnen den ſelven tijdt vande Treves ofte ſtilſtant van Wapenen een ſolemnele handelinge in te ſtellen / in eenige Neutrale aengheleghen Stadt / ten overſtaen van alſulcke Coninghen / Princen ende Potentaten ofte der ſelver Afgeſanten / als daer toe ten weder-ſijden ſouden mogen geaccordeert worden / om binnen den voorſchreven tijt / die op hier / drie / ja uptterlijck op twee jaren ſoude mogen ghenomen worden / de ſaecke ten principalen met alle ſijn leden / ende naer het gewicht van de ſelve aendachtelijck geexamineert ende waert doenlijck door interceſſie van deſelve / daer toe te roepen Coninghen / Princen / Potentaten ofte der ſelver Afgheſanten met een ſolemnele handelinghen finalijck / ofte voor een langen tijt van den jare geaſſopieert te worden. 't Welck alſo den Coningh meenden te weſen den naeſten ende apparentſten weech / om tot een goede uptkomſte te gheraecken / was te wenſchen indien den voorſz voorſiach de Commiſſarisen vanden Coningh van Polen ſoude mogen ſmaecken / dat alsdan daer op ſoude mogen ghebeſoigneert / ende van die tijt af waert doenlijck de fundamenten ghelept werden ; daer in by haer geen difficulteyt ſijnde gemaeckt / hebben met conſent ende goetvinden van den Coningh / op den darrienden een Trompetter naer 't Poolſche Leger afgheveerdicht / ende den Heere Conjecpolsky aenghe-ſchreven / dat ſy gereſolveert waren tegens 's anderendaegs over Derſau naer ſijn Legher te komen / verſoeckende Convoy, doch alſoo ſy by den Heer Cancelier in het nemen van haer Affſcheyt werden onderricht / dat den voorſz Conjecpolsky noch in 't Leger niet en was ghekomen / hebben ſy op naerder addijs ende onderrichtinghe van den gemelden Heer Cancelier goet gevonden : in plaets van ſelfs te vertrecken / haeren Hofmeeſter in het Leger van den voorſchreven Conjecpolsky af te vaerdigen : met laſt om ſoo den ſelven aldaer noch niet en was ghearriveert : te verſoecken vanden Heere Ialiski, die ghedurende d'abſentie van den voorſchreven Conjecpolsky commandeerde / dat het ſijn Ed: ſoude gelieven terſtont naer de aenkomſte van den Heer Conjecpolsky, haer daer van door een expreſſen Trompetter te doen adviſeeren / om haer daer na te reguleeren.

Den vijfthienden hebbende door een Miſſive vanden Heer Generael Conjecpolsky verſtaen / dat hy wederom in het Legher was ghekomen / zijn van Berwalde naer Derſauw vertrocken / met intentie van noch dien avondt in het Poolſche Leger te komen / 't welck haer (overmidts de ongelegenthepdt van de Waghens ende andere obſtaculen) is gefailleert / doch zijn aldaer den ſeftienden 's morgens goet tijdts gearriveert / hebben oock ſonder vertreck haer na de Tente vande voorſz Heer Generael vervoeght / met meeninge van terſtont hem te communiceeren de intentie van den Coningh van Sweden, hoewel den voorſz Heer Generael (de middagh nu op de handt zijnde) het uptſtelde / ſulcks dat ſy het ſelfde eerſt des anderen daegs (zijnde den 17.) ghedaen hebben / ende alſoo nopende de voorſz bpeenkomſte nu niet anders en reſteerde / als dat de Heeren / die ten wederzijden ſouden werden geemployeert / genomineert / het ſeecker getal der ſelver / ende den precijſen tijdt van de voorſz bpeenkomſte ſoude werden gedeſigneert / hebben ſy den voorſz Generael afgevraegt / ter wijlen hy by den Coningh van Polen hadde geweeſt / ende apparentelijck van het nomineeren der Commiſſarisen / ende den precijſen dagh ghepvoocken / of het hem ghelieſde haer daer van openinghe te doen / dat den Coningh van Sweden terſtondt ghereedt ſoude konnen weſen / heeft den voorſz Heer Generael ghean-woordt / dat ſijn Coningh de perſoonen hem noch niet hadde bekent ghemaeckt / noch ooch den tijdt gepreſigeert / preſenteerende niet te min noch dien dagh te ſullen ſchrijven / niet twijffelende ofte men ſoude morgen avondt / ofte ten langhſten over morgh vroegh antwoordt konnen hebben / dat ooch binnen thien oft twaelf dagen de bpeenkomſte ſoude mogen ghelepdt werden / ende de Commiſſarisen by der handt weſen ; ſy om door haer vertreck gheen retardement te cauſeeren / hebben verklaert aldaer te ſullen verwachten / naer het antwoordt des Coninghs van Polen, ende hebben volgens het addijs des Coninghs van Sweden, by occaſie dat ſy den aenvanck van het voorſchreve beſoigne recommandeerden / door vreeſe dat anders (overmidts de hoythepdt des tijdts / ende de hooge importantie van de differenten te beduchten was) datter wepnigh ſoude verrecht worden / diſcours ghewijs ende om hem te ſonderen eens opghewozpen / dat in cas partijen den anderen op deſe handelinghe niet en konden verſtaen / het niet vreemt ſoude zijn / haer erachtens / dat men (omme te blijven interminis tractandi) in ſulcken gheval ſouden mogen voorſlaen / ende partijen doen ſmaecken / dat om deſe hooghwichtige ſaecke met alle ſijn leden te examineeren / op eenighe neutrale nabuerighe plaets / beyde partijen aenghenaem ende niet ſuſpect zijnde / ſoude mogghen aenrechten een ſolemneelder Tractaet, daer over elcks van zijn zijde alſulcke Princen ende Potentaten ſoude mogghen verſoecken / als hem goedt ſoude duncken / ende voorts (waer het doenlijck) de ſaecken ten eynde ofte tot een langhduerighe ſtilſtandt konnen ghebracht / op den voedt als hier boven / volghens den voorſlagh des Koninghs van Sweden is aengeroert / daer af ſy doch gheen mentie en maechten / maer ghelieten haer of het maer haer eyghen bedencken hadde gheweeſt ; dan alſoo den voorſchreven Generael het ſulcks ſcheen te duyden / dat hare meeninghe was in de gheraemde by eenkomſte de ſaecke anders nerghens toe te belepden quam ad ulteriorem Tractatum, ſonder als nu ſelve van de principale ſaecke te ſpreecken / ende ſulcks dat deſe bpeenkomſte van wepnigh effect ſoude zijn / ende ſoo dat de intentie was / dat ſonder deſe bpeenkomſte van nu af wel van een ſolemneele handelinghe ſoude konnen ghеſproocken werden / daer mede alſoo merckten / dat alle het gheene tot noch toe was ghearbepdt / te vergeefs ſoude gheweeſt zijn / ende weder tot nieuwe Conſultatie upt ſoude gheballen hebben / vonden ſy goet haer in te trecken / ende de bpeenkomſte te urgeeren / daer op dan gevolght is / het ſchrijven aen den Coningh / met het welck een expreſſen nas de ſelve / nu al van Thoorn zijnde verreyſt / is afgevaerdight ; deſe communicatie recht voor den middagh zijnde gheeyndight / heeft by haer ter maeltijdt gehouden / op 't leſte van de welcke ſy ghewaer zijn geworden / dat in 't Legher ghewoel begon t' onſtaen / als of ſich den Vpandt hadde vertoont ; 't welck continuerende / alſoo ſig de geene die mede over maeltijt geweeſt waren / d'een voor / d' ander na / verlooren / hebben ſy eyndelijck mede haer affſcheyt ghenomen. Soo haeſt ſy in haer Logement / 't welck was in 't Voxp van Lubiſchou dicht by 't Legher waren ghearriveert / begoſt ſich 't Sweedtſche volck allengſkens meer ende meer in verſcheyden troupen ende de plaetſen te verthoonen / gelijck mede de Poolſche Ruyterye / ende eyndelijck den voorſz Heer Generael ſelfs te Paerdt ende in 't Veldt quamen / daer in ſy / die het alles per ſecretelijck konden aenſien van ſeeckere hooghte aen haer Logement gelegen / bekommert waren / vreeſende 't ſoude lichtelijck tot een generael treffen uptghekomen hebben / daer toe de contenantie ten wederzijden ſich wel gheliet / ſoo nu meeſt alle de Ruyterye upt het Leger was / hebben ſy in 't geberghte groot ſtof ſien opgaen / ende ghevoordeelt dat aldaer eenigh ghebecht moſte zijn / het welck ooch ſulcks was / ende is de ſelve afgeloopen tot voordeel van de Koninck van Sweden, die de Coſacken midtsgaders eenige Huſſaren in diſorpre gebracht / ende daer nae abride avallée in de vlucht ghedreven heeft. De troupe vanden Heere Poolſche Veldt-Overſte heeft mede ghevochten / ende is ſijn perſoon in groot ghevaer ghweeſt / dat hy hem te voet ende ter naeuwer noodt heeft ghеſalveert ; den Koninck van Sweden hebbende de victorye van dien dagh behouden.

Den 18. heeft hem den Koninck van Sweden weder in 't Veldt ghepreſenteert / ſonder dat de Polen uptghekomen zijn / maer hebben haer in haer voordeel gehouden / ſpeelende middeler-tijdt ten wederzijden met Canon op den anderen. Eeghens den avondt heeft het Sweedtſche volck hen vervoeght naer ſeecker gheſucht aen de pas op 't Leger / met intentie ſoo het ſcheen van

die

1627. die te forceren ende 't leger te willen overvallen/ 't welck met sulcke furie ende couragie werde ghedaen/ dat het schijen de Sweden souden t' haerder intentie ghekomen hebben; d'Heer Poolsche Generael/ hadde 't voorschreve gheucht aen brant doen steecken/ de Heyducken waren al aen het wijcken/ doch synde by eenige Duytsche Musquettiers ghesecundeert/ hebben de Sweden moeten retireren/ ende is ontrent het voorschreve gheucht seer furieuselijck ten wedersijden met Musquetten gheschermutseert/ tot dat/ soo sy daer na verstaen hebben de Coningh van Sweden, die selfs ontrent de voorsz schermutseringhe/ ende alomme present was/ met een Musquet-loot inde rechter schouder is ghequetst ghewordẽ; 't welck synde geschiet/ deden d'Officieren het Voetvolck retireren/ sulcx dat het gevecht terstont ceseerden/ deden oock des Conincks persoon naer Dersau brengen. Sy Ambassadeurs die alles van seer nae by aensagen/ konden nochtans de redenen van 't subijt ophouden niet weten/ het speten van het geschut vande Sweetsche sijde/ duerde noch eenigen tijt/ ende deden in het leger vande Polen eenige schade.

Coning van Sweden gequetst.

Den negenthienden was een gerucht in 't Legher: eerst dat de Koningh doodt was/ daer nae dat hy inde rechter borst door en door gheschooten/ ende doodelijck gequetst was/ daer over d'Ambassadeurs niet weynig ontstelt waren/ te meer overmits twee Overlopers de quetsuere van den Coningh seer swaer maechten/ ghelijck mede seecker gevangen/ doch discrepeerden wat in de circumstantie/ den Heer Ghenerael dede de voorsz twee Overloopers/ en een gevangen in presentie van de Ambassadeurs komen/ ende op alle circumstantien bewaghen. Ende alsoo sy oordeelden uyt de groote stilte van 't Sweetsche Leger/ datter wel swarighepdt soude moghen sijn/ dat sy oock in tam periculoso loco niet en behoorden te blijven/ ende nochtans gheene verseeckerthepdt soude gehadt hebben/ van de gelegenthepdt van den Coningh van Sweden, vonden goet/ alsoo sy nu drie geheele dagen naer antwoort van den Coningh van Polen, op de persoonen ende tijdt van de by-eenkomsten hadden gewacht/ eyntelijck te vertrecken naer Dantsigh, om aldaer het voorschreve Antwoort af te wachten/ ende haer buyten 't Leger te retireren: ende alsoo haer ten hoochsten daer aen was gelegen/ dat sy in seeckerhepdt vanden Coningh van Sweden mochten onderrecht sijn/ hebben te rade ghevonden haer te verdeelen/ ende twee recht na Dantsigh, een over Dersau, en van daer mede nae Dantsigh te gaen/ het welck alsoo niet kommende gheschieden/ dan met goet vinden van den Heere Generael/ hebben sy hem 't selve door haren Secretaris doen voorhouden/ ende soo hy daer in geen difficultepdt en maechten/ datelijck eenen Trompetter op Dersau versocht/ ende andere commoditepdt om aldaer te mogen komen/ ende daer by doen segghen: dat haere meeninge was eerst te komen begroeten. Den voorsz Secretaris relateerde haer/ dat hy daer in gheen swarighepdt en maechte/ ende Caretten soude senden/ om haer by hem ten fine voorschreve te voeren/ synde by hem gekomen/ sepden nu soo lange na het antwoort gewacht/ ende 't selve noch niet vernomen te hebben/ ende dat sy daeromme ghereesolveert waren te vertrecken. Sijn Excellentie verklaerde verwondert te sijn/ over het traineren van 't antwoort/ niet te twijffelen of het soude alle uer komen/ alsoo den Coningh nu al tot Grudens, niet meer dan ontrent een goeden dach repsens van het leger was gearriveert; dat sy hem aengenaem waeren/ soo sy begeerden te blijven/ dat hy oock den Secretaris tot haer vertreck alle commoditepdt hadde toegesept/ doch nu de saecke nader insiende/ eenighe bedenckinge te hebben voor haer/ of 't dienstig was: dat pemant over Dersau soude gaen/ en dat 't beter was om alle discoursen en suspicien wegh te nemen/ dat sy haer gelijckelijck na Dantsigh begaben. Daer op sy niet veel hebben willen contesteren; dan alsoo/ dewijle sy nu in dese discoorssen waeren/ een pacquet brieven van den Coningh van Polen wierde gebracht/ ende dat hy oock onder het selve het langhe gewachte antwoort ontfing/ heeft hy haer daer van terstont openinghe gedaen/ namentlijck dat de Coningh in de by eenkomste/ ende tot het Tractaet van Paix gheinclineert was/ doch noch geen personen genomineert/ nochte seecheren tijdt om de by-eenkomste te beginnen te hebben gedetermineert/ als sijn Majestept aen sijn Excellentie met wepnigh woorden/ ende den Heer Rijcx Cancelier wat breder by sijn Missive adviseerde; gheljck hy ooch vande forme van de communicatie was schrijvende/ 't welck by haer synde verstaen/ ende nu te meer nodich vindende/ dat pemandt van haer over Dersauw soude gaen/ heeft verklaert: daer in als nu geen swarighept te maecken/ daer toe haer synde gheseppediteert commoditept van wagenen ende paerden/ zijn de Heeren van Honaert ende Bicker naer Dantsigh, ende den Heer Beaumont mede derwaerts over Dersau verreyst/ de forme de welcke van de zijde van Polen werde voorgeslagen: was/ dat de Gedeputeerden tot dese handelinge ten wederzijden/ niet in een plaetse/ maer in verschepde tenten/ niet wijt van den anderen soude mogen vergaderen/ ende dat de Ambassadeurs als intermedii haer respective meninge over ende weder souden communiceren/ ende dat om redene dat alle verbitterhept/ die te vooren in gelijcke by-een-komste upt de hebighept van parthyen niet alleenlijck gheballen was/ maer ooch den voortganck belet hadde/ by dat middel/ soo veel doenlijck soude zijn/ voorghekomen te werden; sy hebben verklaert: dat sy door de geene die over Dersau soude gaen/ den Coningh van Sweden hier van communicatie soude doen/ ende dessels goede gelieste verstaen hebbende/ die den Heere Generael te sullen relateren/ om voorts by den Coning de by-een-komste ende nominatie vande personen te avanceren.

Den drie en twintighsten is de Heer van Beaumont des avonts spade tot Dantsigh aengekomen/ ende heeft gerapporteert/ dat hy tot Dersau gekomen synde/ hem terstont hadde gheaddresseert aenden Heere Rijcx Cancelier/ ende naer de complimenten van begroetinghe/ verhaelt de groote voorsichtepdt ende bekommeringe/ waer inne sy gesamentlijck eenighe dagen in 't Poolsche Leger waren geweest/ over de tijdinge die daer scheen gelooft te wesen/ dat sijn Majestept doodtlijck/ als voren gesecht is/ waren ghequetst/ om van de waerhepdt onderrecht te wesen/ ende na gelegenthept van sulcken beswaerlijcken toestant/ alle goede Officien van haere Ho: Mog: te presenteren: het welcke den Heere Cancelier verklarende ten hooghsten aengenaem te zijn/ ende vriendelijck bedanckende/ sepde de quetsure wel beswaerlijck/ maer niet Lethael, ooch niet inde borst/ maer boven in de rechter schouder van sijn Majestept te wesen/ dat de hooghel niet doorghegaen/ maer achter was blijven sitten/ teghens dan het sextum jugum nervorum, dat hare perplexitept groot was geweest/ om de groote quantitept bloet dat de Coning quijt was geworden/ ooch upt ten mont/ waer door vreese was/ of vena jugularis gheraeckt mochte wesen; maer dat anders bevonden/ ende de Coningh sigh redelijck naer gelegenthept was bevindende/ sonder toeval van hoorte/ dien dach op/ ende in sijn klederen/ ende aen de maeltijt was geweest. Synde voorts den Heere Cancelier verhaelt/ 't gheene dien morghen by den Heere Conjecpolsky, belanghende de vergaderinghe dan wederzijdes Commissarisen was wederbaren/ ende namentlijck dat den Coningh van Polen goet soude vinden/ dat sulcx gheschieden in open veldt/ tusschen bepde de Legers/ in tenten van bepder zijden te stellen/ ende een in 't middel voor de Gesanten van hare Ho: Mog: die tusschen bepden over ende weder souden gaen/ refererende watter ghepsoponeert/ ende wijders voort ghebracht werden/ sonder dat de respective Commissarisen te samen spreecken/ of by den anderen souden komen/ om de hooghe woorden ende scherphepdt van contestatien te vermijden/ thoonde ende verklaerde den Heer Cancelier die forme hem wel aen te staen/ ende niet te twijffelen/ of sijn Coningh soude daer in goet gevoelen hebben; dan dat hy het selve des anderendaeghs 's morgens den Coningh soude refereren/ ende hem zijn meeninge/ soo haest doenlijck refereren; dienvolghens dien morgen/ hy Heer Beaumont daer op wachtende/ den Cancelier hem had laten weten/ dat den Coningh selve begeer-

Digitized by Google

1627. begeerde met hem te spreecken naer de Predicatie ofte naer de maeltijt; terstont nae de welcke hy met een Carosse ende gelepde van eenighe Edelluyden ter audientie was gehaelt. Vont den Coningh staende in sijn volle kledinge / sonder Cabbert / draghende den rechter arm in een Sluyer; in wesen / vigeur ende spraecke / gheen ofte weynich veranderinghe ofte swackheyt toonende: Ende hebbende nae behoorlijcke eerbiedinge sijn Majestept gecondoleert over het ongeluck van de quetsure / en voorts verhaelt de oorsaecke van sijn komste in substantie / als aen de Heere Cancelier des avondts te vooren was ghedaen; heeft de Ghesanten van haere Hoog: Mog: eerst met seer vriendelijcke woorden bedanckt voor de sorghe ende estime die sy hadden van sijn persoon; belangende de handelinghe hadde sijn aenbrengen door den Cancelier verstaen ende overwoghen / meynde dat deselve nerghens toe nut sijn soude / ende tot ghenen goeden eynde uytvallen: doch wilden de Ghesanten daer van een proeve doen / dat hy sulcx soude laeten gheschieden / ende haest Commissarisen overkomeren / die niet verre waeren te soecken. Wat de saeme aenginck van dat de Commissarisen niet by den anderen soude komen noch te samen spreecken / vont hy vreemt: meenende / dat die te saemen rechten gheen woorden behoefden te ontsien; het welck hy Heer van Beaumont den Veltheer Conjecpolski soo mochte refereren / ende mede te kennen geven (het welck de Coning seyde hem aenghenaem te sullen sijn) dat deselve kleyne lust tot de handelinghe thoonde; in allen ghevallen dat die sonder uytstel ofte langhe Treves moste gheschieden / alsoo hy niet van meninge was / tijt te verliesen / maer deselve te gebruycken. Waer nae spraeck de Koningh veel van het geene inde voorschreve twee daghen gheschiet was tusschen beyde de Leghers: dat hy sijne Caballerye den seventienden in het Velt hadde gebracht / om haer continuantie tegens de Polen, so die uyt quamen te sien / sonder vast voornemen om te rechten; dat Conjecpolsky de sijne oock uytgebracht hebbende / ende in het velt staende / de Coningh wat was gheretireert: Waer op Conjecpolsky sijne Troupen doen weder sont over den pas in het Legher (het welck sijn Majestept oordeelde een groote faute te sijn) hadde niet willen laeten hem die te thoonen / ende de occasie te ghebruycken; dat sijne Caballerye wel hadden ghedaen tot sijn contentement / hoewel de Poolsche Hussaren mede seer resolut hadden gheschargeert: dat vande sijne maer twee en twintigh Compagnyen hadden gevochten / ende neghenthien by sijn Majestept stil ghestaen sonder ghebruyckt te zijn. Verhaelde voorts de gheleghenthepdt van sijne quetsure / dat hy die ontfanghen hadde sittende te Peerde / ende speculerende door een Verrekijcker in het eerste begin vande derde / ofte uytterlijck de vierde musquetta-de die ghestchoten werde: dat Godt belieft hadde / om sijn sonden / hem daer mede de victorie / die hem seecker was / als uyt de handt te nemen: Het en konde niet missen / ofte soude het Poolsche Legher op hebben geslagen.

De Coningh draechde veel wat sy van dese twee accidenten in 't Poolsche Leger hadden ghesien ende ghehoort: daer by voeghende / dat de Ghesanten van haer Ho: Mog: niet buyten perijckel souden hebben geweest / maer hadde om haer ghedacht / ende soude goede ordre hebben ghestelt. De Coningh quam voorts op 't discoers van sijn geheele Oorloghe: dat die tendeerden tot voordeel en soulagement van alle die gene die gemeene interest hadden inde Progressen ende macht van 't huys van Oostenrijck en Spangien, die nergens beter als deur Polen, en so naer Silesien gekrenckt konde werden; dat daer mede alle de oorloge derwaerts soude werden gheditverteert / maer hy en ware niet machtigh dat alleen te doen / in ofte by de geinteresseerde / ende sonderlingh haer Ho: Mog: (daer seker staet op konde werden ghemaeckt) geassisteert te sijn / so verre dat sijn Majestept mocht hebben een Leger van ses en twintigh duysent te voet en acht duysent Peerden / daer in sijn contingent soude dragen van twee duysent Peerden en sestig Compagnyen te voet / en so veel meer als sijnen staet ende saken konde lijden; dat d'occasie voort was / ende niet en konde werden versuymt: meende men de weg door Polen te lang te sijn / so most het door Pomeren op de Oder werde aengevangen / welck den eenigsten resterende weg door Duytslant ware; zijnde den Rhijn te verre en te difficijl / en de Weser en de Elve genoegsaem geoccupeert. De Coningh begeerde eerstelijck dat de Ghesanten hier van aen haer Ho: Mog: serieuselijck wilden schrijven. Sijne Majestept sprecckende hier van met veel yvers en commotie: verhaelde in 't lange / wat door desen by deselve aengeboden / doch weynich in achtinge was genomen; hoe den Coningh van Denemarcken sich upt emulatie in de Oorloge hadde ghewopen; discourcerde op de gelegenthept vande selve / itererende tot meermalen / dat / als gesecht is / sijne intentie overgheschreven mochte werden. De Heer Beaumont hadde hem in die discoursen weynich ingelaten / alleenlijck aengheroert den beswaerlijcken staet der Geunieerde Nederlanden / en de groote excessive lasten die haer Ho: Mo: draegende waren: daer alle de macht van Spangien mede geoccupeert wierde gehouden; en als het dessyn van sijn Majestept niet soude opereren eene dateliycke diversie / sulcx dat den Coningh van Spangien de Oorloge / ofte een groot deel van dien vande Nederlanden afwenden / en inde Poolsche of Duytsche Oorlogen soude emploperen / dat hare Ho: Mo: geen soulagement ghedoclende / niet mogheliyck ware nieuwe lasten buyten 's lants op haer te nemen; soude evenwel sijne Majestepts intentie d'andere Heeren Ghesanten refereren / die apparentelijck geene swarighepdt soude maecken de selve aen haer Ho: Mo: over te schrijven. Den voorsz Heer van Beaumont daer mede van den Coning affschept nemende / vertrock na 't Poolsche Leger / daer hy bevont dat den Heer Generael Conjecpolsky uytgereden was om te ontfangen den Hartoch van Holsteyn, die gheaerriveert was met sijn Duytsch voetvolck / sterck so die werde geseght / drie duysent en vyf hondert man; en weder ingekomen sijnde / heeft hem in substantie aenghedient d'intentie van den Coningh van Sweden als verhaelt is; dewelcke niet veel en sepde / anders als dat hy antwoordt van den Coningh van Polen soude verwachten / ende deselve de Ghesanten tot Dantsick terstont laten weten. Draeghde voorts met ernst ende curieushept (soo 't scheen) nae de dispositie van Gustavus, die soo bevonden was / verhaelt wierde.

Tot Dantsick zijnde / hebben aldaer op 't advijs van den Heer Generael Conjecpolsky gewacht / ende op den acht en twintigsten door eenen expressen een Missive ontfanghen hebbende / dat de Commissarisen waren ghenommeert / ende van die zijde goedt ghevonden werde / men soude terstont sonder verlies van tijdt den dertighsten Augusti moghen by den anderen komen: hebben sy haer noch ten selven daghe naer het Legher verhoeght; ende 's anderen daeghs / alsoo sy nae neghen uyren in den avondt aldaer eerst aenquamen / met den voorghemelden Heer Generael / ende de Commissarisen / die aldaer mede waren / gesprocken / ende ghereselveert: dat alsoo de commoditept van dien dagh niet toeliet naer Dantsick te gaen / 't selve by haer daeghs daer aen / namentlijck op den dertighsten soude werden ghedaen / ende naerder van de tijdt / plaetse / forme ende securitept in desen te houden ende te presteren noodigh werden gehandelt.

Sy zijn den dertichsten tot Dersau tijdelijck ghearriveert / ende hebben voor den middagh / door dien den Heere Ryck-Cancelier absent was / niet konnen uytrechten; naer den middagh alsoo sijn Ed: nu weder was gekomen / daer mede ghecommuniceert / ende op 't behaghen van sijn Majestept van Sweden beraemt / dat onder sulcke Acte van cautie ofte securitept als het voorleden jaer hinc inde was goet gevonden / de Heeren Commissarisen van beyde de partheyen op donderdach als doen toekomende / zijnde den tweeden September / op sulcken plaetse als by eenighe ghesubdelegeerde daer toe / ontrent ten halven tusschen beyde de Leghers soude werden goet ghevonden / souden vergaderen; ende dat middelertijt aldaer drie tenten souden werden geeregeert: twee voor de Heeren Commissarisen der respective Koningen / ende een voor d'Interceseurs, de welcke

1627.

1627. tusschen beyden de voorschreve Tenten in het midden soude gestelt werden. Dat boven de schriftelijcke Acte van securitept van elcker zijde / noch een redelijck getal van Ruyteren ende Voetvolck souden moghen uytgebracht werden: het welck gheaccordeert is op drie hondert Ruyters ende vijf hondert Soldaten te voet. Ende belangende de forme van het besoigne / dat het selve by haer soude moghen gheëntameert werden / dat sy 't geene by partyen haer soude voorgedraghen werden / ten wederzijden souden refereren / ende arbeyden tot bevorderinghe van het geene tot beslissinghe van den teghenwoordighen beswaerlijcken standt soude moghen dienen. Sijn Ed: nam aen met sijn Majestept op alles te spreecken / ende het goetvinden vande selve haer te communiceren: het welck sijnde ghedaen / heeft sijne Majestept haer doen aensegghen dat hy selfs met haer begeerde te spreecken. Daeghs daer aen sijnde den lesten Augusti des morghens / als wanneer het sijn Majestept oock ghelieft heeft haer deur een Edelman met een Carosse te Hove te doen komen / soo heeft deselve / nae dat sy haer behoorlijcke reverentie hadden gedaen / ghelieft te verklaeren dat hy van den Heer Cancelier verstaen hadde / hoe verre sy hadden gheresolveert: dat de Poolen tot een by-een-komste hadden verstaen / te wenschen sy mochten d'eere hebben van pets goets te mogenneren / het welck sijn Majestept ten hoochsten aenghenaem soude zijn / maer te vreesen dat de uytkomste van dit Tractaet soude wesen als van alle de andere voorgaende: dat hy / hoewel het met sijne tegenwoordighe ghelegenthedt niet wel en accorderde / ebenwel tot het voorschreve Tractaet soude consenteren: immers per se non stare, dat sy daerinne volgens den last van haer Ho: Mog: ende ten respecte der selver alle devoir souden doen: dat hy haer sijne meeninghe in het Fort op 't Hooft van Dantsigh desen aengaende nader hadde gheopenbaert; eyndelijck wenschten haer in desen gheluck ende een goet succes: was in een seer goet humeur / niet teghenstaende sy wel mercten / dat hy niet sonder pijn en was vande quetsure / dewelcke sijne Majestept verklaerde redelijck te staen / ende te hopen / konde den kogel daer uyt ghenomen werden / dat hy haest gheneesen soude zijn: klaghende dat hy seer onversien was van een goet ende expert Chirurgijn. Quamen daer na in verscheyden propoosten / aengaende het concept voor desen aenghemelt / mitsgaders van den standt vande saecken des Koninghs van Denemarcken, daer mede hem troonende als te vooren seer behommert te sijn: deur dien de tijdinghe was ghecomen dat Tilly de Elve was ghepasseert / ende den Hartoch van Wallesteyn in aentocht om sigh met sijn forces by Tilly te verbroegen. Dese propoosten geeyndicht sijnde / hebben haer affschept ende naer den middach haer weech naer het Poolsche Leger genomen / ende is noch dien dach op het stellen van de Tenten tusschen partyen verdragen.

Alsoo nu alles geprepareert / ende oock d'Acten van securitept in haere handen waeren ghestelt / sijn sy op den tweeden goet tijdts voor den middach gheaccommodeert met twee hoetsen / om ter plaetse voorschreve het besoigne te beginnen / uytgereden; gelijck mede derwaerts sijn ghereden de vier Commissarisen van Poolen, gheconvoyeert tot haer securitept / in conformite van het geene dien aengaende was gheresolveert / met drie Compagnyen Voetvolcks. Als sy nu niet verre van de voorschreve plaetse waren ghecomen / heeft den Heer Cantelier van den Coningh van Sweden eenen Edelman voor uyt te paerde ghesonden / versoeckende van haer / sy souden hem de Acte van securitept van wegen Conjecpolsky overleveren / om die te examineren of die conform het formulier by sijn Ed: overghesonden / was inghestelt: Hebben t'antwoorden ghegeven / dat die daer mede was accorderende / ende dat sy voor den aenbanck vande Conferentie hinc inde eer de sijne souden leveren: dat soo sy anders deden / de Heeren Poolsche Commissarisen het selve qualijck soude moghen nemen / ende in eenich nabeyden komen. Het welck sijn Ed: sijnde gerapporteert / alsoo hy daer mede ghen contentement en nam / hebben sy om den voortganck deser saecke niet te beletten / gheresolveert de voorschreve Acte te laten volgen / doch hebben het selve eerst de Heeren Poolsche Commissarisen beleent ghemaeckt; ende soo haer Ed: daer teghens niet en hadden / respectivelijck elcks zijne Acte ter handt ghestelt / daer op oock beyde de voorschreve parthyen tot in haer Tente sijn ingereden / ende sy inde Tente in 't midden / tusschen de voors twee Tenten tot haer commoditept geëntgeert. 1627.

Na dat sy een weynich ghereposeert hadden / vonden goet om de Conferentie te beginnen / dat sy door twee vande haeren / namentlijck aen elcke zijde een / deselve Commissarisen / om alle jalousie voor te komen / ghelijckelijck ten weder zijden souden doen begroeten / ende af draghen: of haer Ed: pet hadden ghedisereert inde acte van Assecuratie? met presentatie van haren dienst ten weder zijden: dat sy oock ghereet waren gesamentlijck haer daer na by haer Ed: te verbroegen / ende totte saecke ten principalen te komen. De Heeren Poolsche Commissarisen hebben door monde van den Heer Bisschop van Culm verklaert / niet alleen mette voors acte van securitept contentement te nemen / maer dat sy haer oock super sola fide publica ghenoegh verseeckert hielden. Doch alsoo parthyen goet ghevonden hadden dese acte haer te presenteeren / dat sy daer mede haer genoegh verseeckert hielden. Van wegen de Sweetsche Commissarisen / is door monde vanden Heer Rijcx-Cancelier geantwoort: dat niet tegenstaende 't formulier by sijn Ed: overgesonden in alles / oock in eenighe considerable woorden ende circumstantien mette voorschreve Acte niet en was accorderende / sy nochtans daer mede contentement souden nemen / ende te weten te sijn dat tot de Conferentie deur mediatie van d'Ambassadeurs soude werden geprocedeert: dienvolghende hebben sy sonder lange deliberatie / met welck van parthyen sy eerst souden spreecken / alsoo de Koningh van Sweeden te vooren verklaert hadde te weten te zijn: ende de eerste begroetinghe in voeghen als ghesciet is zijnde ghedaen / wel te moghen lijden / dat sy de eerste Propositie souden moghen doen aende Poolsche Commissarisen. Dies hebben sy haer deur een Edelman in haer Tente doen aenseggen / dat sy / soo het haer gelegen was / gesamentlijck versochten tot haer communicatie geadmitteert te werden; 't welck haer terstont beleef delijck zijnde geaccordeert / hebben sy haer ghesamentlijck naer de Poolsche Tente verboecht: ende zijn by den Heere Bisschop buyten deselve Tente / de andere Heeren Commissarisen inde voorschreve Tent over ent staende / met respect ontfanghen / ende op een banckie die met een Turcx tapijt was bekleet / versocht te sitten / tegens over gelijcke banck; staende aen de ander zijde een Tafel in 't midden ghestelt / daer op de voors Commissarisen waren sittende. d'Ambassadeurs hebben naer gedane complimenten / gebruyckt en in dese en alle navolgende actien / in de Latijnsche tale verklaert: dat sy niet en twijffelden of hare Ho: Mog: souden het seer geerne hooren, ende voor een groote eere houden, dat hare interessie by zijne Majesteyt van Polen van soo goeden effecte hadden gheweest, dat daer op eyntlijck dese by eenkomste was aenghestelt: dat oock hare Ho: Mog: ende sy als hare Afgesanten, vertrouwden dat syne Majesteyt als oock haer Ed: niet anders waren oordelende, dan dat de debvoiren in desen by haer te doen, waren procederende uyt een Vredelievent gemoet, en anders nergens toe tenderende, dan waert mogelick, om tusschen twee soo machtige, naergelegen en den anderen Verwante Potentaten, midtsgaders de Croonen van Poolen ende Sweden een eeuwighe ruste ende Vreede te mojenneren, ende voor te komen, vordere verwoestinghe van Landen ende Luyden, die nu Godt beterr ende tot groot leetwesen van hare Ho: Mog: ende buyten twijffel van vele nabuyrighe Princen en Republijcquen, alreets niet dan al te groot ende jammerlijck en waren; ende so de selve niet en wierden voorgekomen, oock geschapen noch swaerder ende droeviger effecten te sullen causeren, alsoo het niet moghelijck en was, d'oorloghen in sulcken staet blijvende *d'agriculture* ende *Commercie*, aen de welcke de Croon van Polen so veel was ghele-

1627. gelegen, tot een onmijdelijcke desolatie ende interruptie moste komen; gelijck ter Contrarien dese Oorlogen geassopieert synde, 't voorsz Rijck buyten alle twijffel terstont in haer vorighe fleur gestelt soude werden: dat sy daeromme niet twijffelden, of zijn Majesteyt hadde haer Ed: als pacifycque luyden, ende als lief-hebbers van de welvaert der Croonen Polen daer toe volkomen ende suffisante Commissie gegeven, dat sy oock in haer particulier als goede Patriotten ende de republijcke liefhebbende Senarores, daer toe van harent weghen alle goede Officien, so in 't besonder, als by zijn Majesteyt souden contribueren; hebben oock harer personen geringste dienste en debvoir uyt krachte van hare Instructie ende last gepresenteert, en zijn Majesteyt bedanckt dattet de selve ghelieft hadde, tot dese Conferentie te verstaen, ende daer toe soo aensienlijcke personagien te committeren. Hebben eyntlijck versocht: dattet haer soude gelieven eenighe bequaemlijcke ende ghevoechlijcke openinghe te doen, deur dewelcke haer Ed: souden oordeelen dat tot een uytkomste deser bedroefder oorloge soude konnen geraeckt werden; daer by voegende alle vordere middelen, die sy volgens hare instructie ende wyder na ghelegentheyt van de saecke ende tijt, oordeelden bequaem te wesen totte introductie deser handelinghe. **De Heeren Commissarisen metten anderen een korte tijdt hebbende ghecommuniceert / hebben wederom door monde van den Heere** Bisschop **haer mede in de Latijnsche spraecke gheantwoort:** dat het zijne Majesteyt ende oock haer Ed: niet anders dan aengenaem konde zijn ende oock was 't gheene haere Ho: Mog: tot bevorderinge van een soo goedt ende Christelijck werck ghelieft hadde te presenteren; ende dat zijn Majesteyt om van zijnent wegen 't selve metter daedt te bewijsen, tot dien eynde dese handelinghe niet hadde willen difficulteren, maer na zijne ghewoonlijcke inclinatie tot rust ende vrede, goetgevonden henluyden daer toe te committeren: om soo Godt wilde, tusschen de selve ende Prince Gustavo de saecke ter neder geleyt te werden: midts dat de Hoocheyt ende Koninclijcke waerde van zijn Majesteyt ende de reputatie van de Kroon Poolen onverhindert blijve. Dat sy oock ghereedt waren te verstaen alsulcke middelen ende voorslaghen, die sy souden proponeren ende oordeelen sulcks te zijn, dat daer op yet vruchtbaers soude kunnen geslooten werden: dat sy vertrouwden dat haer Ho: Mog: by Prince *Gustavo* ten aensien van hare Confœderatie, mutuele Vrientschap, ende Meriten, soo veel authoriteyt hadden, dat hy sich billick behoorden onbeswaert te vinden, daer naer te reguleren: dat sy oock wel wilden verstaen op wat voedt ende middelen hy zijn Majesteyt, den welcken in desen was *pars læsa*, soude meenen te contenteren: dat sy van de saecke, soo eenighe middelen, die lijdelijck waren, konden werden voort ghebracht, niet en despereerden, ende God baden, dat hem soude gelieven haren ghemeenen arbeyt daer toe te segenen; biddende ende op haer begerende soo sy Ambassadeurs yets goets bedacht hadden, sy wilden 't selve *in medium* proponeren. **Sy metten anderen gesproken hebbende / resolveerden van haer voorslaghen** mediorum **te removeren / om redenen meermaels verhaelt / dewelcke sy oock gerepeteert hebben / en so veel te wege gebracht / dat by henluyden daer op gheen nader instantie is ghedaen / sulcx dat haer Ed: hem preparerende tot de saecke selfs ghelieft heeft te premitteren een Deductie van het goet** ende ongetwijffelt recht, 't welck na hare sustenue zijn Majesteyt van Poolen was competerende tot zijn Erfrijck Sweden, ende de dependentien van dien: dat 't selve van zijn Heer Grootvader, deur zijn Vader die daer van mede behoorlijck was geinvesteert, op hem was gedevolveert, gelijck zijn Majesteyt *mediante coronatione* in volkomener ende rustiger possessie was gheweest, ende 't selve wettelijck in goeden vrede ende Iusticie eenigen tijd langh hadde geregeert, sonder yemant de minste redenen ofte occasie ghegheven te hebben van sich over zijn Regeeringe te beklaghen; dat dien alles niet tegenstaende *Carolus Dux Sudermanniæ* Vader van *Gustavo*, ghedreven deur enckele Ambitie, zijne Majesteyt na veele ende verscheyden troubelen, in 't Rijck van Sweeden tegen zijn debvoir ende schuldigen plicht gemoveert, de saecke aldaer heeft weten te brengen tot *civile dissentien*, openbaer oorloch, ende eyntlijck met afsistentie van eenige Rijcksraden ende Stenden, soo verre, dat hy de Stenden t'syner sijde heeft beweecht tot het nemen van de resolutie: daermede zijn Majesteyt ende desselfs posteriteyt verklaert was te sijn vervallen van zijn Erf-rijck sonder eenighe hope van daer toe oyt te sullen geadmitteert werden; dat oock alsoo *Gustavus* naer 't overlijden van zijn Vader continuerende in desselfs Injusticie ende violentie, 't voorsz Koninckrijck van Sweden &c. hadde gheinvadeert, en noch was besittende, ja dat meer was dat hy hem nu al over eenige laren zijne Majesteyt van Poolen zijnde in andere oorlogen geimpliceert, *Lijfland* sulcks hadde gheinfesteert, dat hy 't beste deel van 't selve ende de beste Zee havenen hadde geoccupeert, ende noch was detinerende, sonder daer uyt op eenige Tractaten hoe billick hem die oock waren voorghehouden te willen vertrecken, ter cause van 't welck mede veel Christelijck bloet was ghestort; dat mede alsoo den voorgemelden *Gustavus* sonder eenige noodt of redenen sich vervordert hadde met schepen zijn Chrychs-volck te peert ende te voedt, te transporteren in het Vorstendom van *Pruyssen*, zijnde een Provintie behoorende onder de Croon Poolen, daer toe hy geen recht nochte pretensien hadde, ende het selve voorighe jaer te invaderen, sich van de Forten ende Zee passagien van de *Pelau* de Steden *Elbingen*, *Marienborgh* ende *Dersau* mitsgaders van de plaetse van 't *Hooft* van *Dantsich*, alwaer hy heeft doen legghen een stercke Schans, ende van meer andere plaetsen Meester maeckende: daer door veroorsaeckt hadde inestinable schade over Landen ende Luyden; teghen dewelcke zijn Majesteyt met macht van Wapenen hadde moeten versien, ende oock sijn gherechtighe saecke wel hoopten te sullen uytvoeren, syluyden geen andere Conditien en wisten voor te slaen, dan sy t'anderen tijde gedaen hadden: ende meenden meer dan billick te zijn, dat ghemerckt zijn Majesteyt was gelædeert, ende uyt zijn erfrijcken onwettelijck gestelt, ende dat het in alle Goddelijcke natuyrlijcke ende civile rechten was ghefundeert *ut spoliatus ante omnia restituatur*, dat de beste middelen om tot een goet eynde ende geruste vreede te gheraecken waren, dat *Princeps Gustavus* hem ontledighde van 't Koninckrijck *Sweden*, en de geoccupeerde plaetsen in Lijfland ende Pruyssen *cum deductione exercitus* uyt beyde de voorsz plaetsen, met restitutie ende reparatie van alle schaden ende kosten by den selven *Gustavo* in desen ghecauseert; versoeckende sy wilden 't selve d'Heeren Commissarisen *Principis Gustavi* voorhouden.

d'Ambassadeurs hebben daer op gheantwoort den voorschreven voorslach te zijn buyten alle apparentie / ende dat Coningh Gustavus **daer toe geen gehoor soude willen geven; versoeckende dattet haer soude ghelieven eenige nadere openinghe te doen: 't welck by henluyden zijnde ghedifficulteert / ende versocht sy wilden daer af aende Heeren Sweetsche Commissarisen relatie doen; ende also sy daer over niet raetsaem vonden metter Heeren Poolsche Commissarisen in contestatie te komen / hebben aengenomen over te gaen / ende ghetrouwelijck alles te refereren.**

Dienvolghende haer verboeghende inde Tent vande Commissarisen sijner Majesteyt van Sweden: **voor ende aleer te komen tot vermaen van eenighen voorslach van vrede** / hebben sy ghelijcke Complimenten nopende het aennemen van hare Ho: Mog: interceſſie als vooren ghedaen, ende te seconderen van haer debvoir, met toewenschingh dat Godt Almachtigh dese voorghenomen vrede-handelinghe wilde segenen, ende presentatie van harer personen gheringhsten dienst: niet vergetende aldaer mede te proponeren de swaricheden, periculen en onsekerheden die d'oorlogen in sich hadden, en eyntlijck met versoeck dat zijn Majesteyt het ghemeene Christelijcke Euangelische wesen ten besten, sich tot alle redelijckheyt mocht disponeren, ende in desen sijnen Victorieusen Cours des te liever tot een goede uytkomste consenteren; 't welck volghens hare

1627. Instructie by haer synde gheproponeert, ende daer op by den Heer Rijcx-Canteliet van Sweden zijnde gheantwoort in generalibus terminis: met verklaeringhe dat het devoir van haer Ho: Mo: aengenaem, en sijn Majesteyt tot een goede ende verseeckerde Vrede genegen was, midts dat die sulcks soude zijn, dat door de selve *fondamenta & securitas sui Regni* niet en souden werden geconvelleert; alsoo sijn Majesteyt om geen andere redenen dan om tot een soodanige Vrede te geraecken, de Oorlogen by sijn Heer Vader begonnen in *Lijflandt* vervolght, ende in *Pruyssen* selfs inghevoert hadde, ende daeromme seer geerne te willen verstaen, wat middelen daer toe geproponeert soude werden, dat sijne Majesteyt van sijner zijde, niet veel conditien en had te maecken: Maer indien den Coning van Polen wilde verklaren dat hy de Kroon Sweden in ruft wilde laten, sonder daer op eenigh recht te pretendeeren *proſe* ende syn posteriteyt, latende syn Majesteyt in ruftige ende vredige Regieringe van 't selve, dat tusschen henluyden, nopende het vorder, haeft geaccoordeert soude konnen werden. Verfochten booxts sp wilden henluyden communiceren wat conditien haer wegen den Coningh van Polen waeren geproponeert &. Sp met den anderen hebbende gedelibereert, hebben verstaen haer te incumbeeren getrouwelijck te refereeren 't geene haer by de Poolsche Commissarissen was voorgedragen, en dienvolgende verhaelt 't geene de voorsz H. Poolsche Commissarissen hadden gededuceert, tot fundamente van de gerechtigheyt haerder Coningh: het ongelijck 't welck sijn Majesteyt was aengedaen, ende dat haers oordeels geen wettiger noch billicker middelen om 't tegenwoordigh Oorlog te terminneren, van haer zijde geproponeert konde werden, als sp henluyden in verscheyden Tractaten was gheblaen, de welcke oock met alle reesten over een quamen conform het geene hier boven is gededuceert.

Den Heer Canteliet haer uytgeloopt hebbende, resumeerde de saecke ten principalen van de eerste beginselen ende occasie af, by de welcke het Koninckrijck *Sweden* ten aensien van de goede dienſten des jeghenwoordigen Koninghs Heer Grootvader *Guſtavo Adolpho* op ten selven, als daer na *Joannem* ende *Sigismundum* hadden gheconfereert, op hoop dat de posteriteyt van de hooghghemelte Koningh *Guſtavo Adolpho* conform des Rijcx Conſtitutien, ende het Testament van den selven *Guſtavo* getrouwelijck souden reguleren, en dienvolgende het voorsz Rijck in goede *Juſtitie* en gerustheyt regeeren; sonder yet, insonderheyt in 't stuck van de Religie, *ſecundum Auguſtanam confeſſ.* te mogen veranderen: dat dien al niet tegenstaende den tegenwoordigen Koningh van Polen *Sigismundus*, zijnde *ex formula tranſlationis regni*, tot de Croon van Sweden geadmitteert, terstont in den aenvangh van syn Regieringe niet min dan de voorsz Decreten ende synen Eedt daer op ghedaen, naergekomen hadde; maer ter contrarie de Papiſte Religie ghesocht in te dringhen, niet alleen in sijn particulier Hoff ofte Capelle, maer oock op andere plaetsen, met intrusie van Iesuwijten ende anders; dat hy mede de publijcque regeringe met civile dissentien ende troublen, deur de welcke veel bloedtstortinghe onder d'Ingheſetenen van het Rijck onderlingh waren gepasseert ende gecauſeert, het Rijck, met Uytheemsch Krijghsvolck ontstelt hebbende, daer uyt was vertrocken met disordre, ende sonder suffisante voorsieninge; latende in handen van *Carel* doen Hertogh van *Suyderman de*, Oom ende Erf-Prins van Sweden, soo defectueuſen laft, dat naeuwelijcx een goet Vader des Huysghesins in syn particuliere saecken soo soberen ordre soude hebben konnen stellen, daer uyt groote inconvenienten zijn gevolght; ende eyndtlijck alsoo den Koningh met miscontentement in het Rijck Sweden *manu armata*, ende met intentie om aldaer sijn voornemen t' effectueren was weder ghekomen, dat hy oock in 't arriveren terstont de Borghermeesters die gheene die hem de sleutelen van het Slot *Calmer* presenteerde, in apprehensie hadde ghestelt, ende tot *Marienborgh* den tijdt van anderhalf jaer ghedetineert, ende het Rijck met openbaren Oorlogh in dier voegen ghe perturbeert; dat de Stenden van het Rijck, ende insonderheyt den Hoogh-ghemelde Hertogh *Carel*, die syn Majesteyt met seven schepen hadde verselt, daer in oock 1627.
zijn ghefruſtreert, alsoo syn Majesteyt met de selve niet naer *Stockholm*, alwaer den Rijcxdagh soude uytgeschreven werden, maer buyten 't Rijck naer *Polen* sich hadde begheven, sonder dessleyn van daer inne weder te komen anders als ghewapent. Dat de dispositie van het Rijck het welck sonder Hooft niet en konde beſtaen, ende in openbare confuſie souden hebben komen, stuckx was, dat desselfs Stenden eyndtlijck zijn genoodsaeckt gheweest deur faute van Coninch *Sigiſmund* self, haer ghedachten op andere resolutien te werpen; 't welck oock soo verre was uytghevallen, dat sy eyndelijck hebbende gherevoceert ende te niet ghedaen d' Electie van Coninck *Sigiſmund*: met verklaringhe van noch hem nochte sijn posteriteyt oyt tot het Rijck van *Sweden* te sullen admitteren, waren geprocedeert tot d' Electie van een ander Coninck in plaets van de voorsz *Sigiſmundus*, namentlijck tot de perſoon van de hooghstghedachte memorie *Caroluſ*, alsdoen Hertogh van *Suderma nien*, als zijnde *proximus ſucceſſor hæreditarius exclusô Sigiſmundo: in cujus perſonam & poſteritatem jure hæreditario* het Rijck nu zijnde getransfereert, ende ter cause van dien nu over de *negben en twintich* jaren oorlogh gevoert, oock het voorsz Rijck naer het overlijden van hooghst-ghedachte memorie Coninck *Carel*; op desselfs eenighste Soon ende Succeſſeur, den tegenwoordigen Coninck *Guſtavus Adolphus*, was ghedevolveert, ende deur desselfs loffelijcke regeeringhe in eenen ghewenschten Staet ende stilte zijn gebracht; zijnde oock desselfs wapenen tzedert eenighe jaeren soo in *Lijflandt* als nu in *Pruyſſen* sulcx gezegenet, dat het voorghemelde Rijck ende syne tegenwoordige Majesteyt van *Sweden* geen redenen en hadde haer der saecken te diffideren: de voorgehouden conditien seer vreemt vonden, ende midtsdien op 't selve niet anders te konnen antwoorden, dan dat de selve voor soo veel aenginck de restitutie van 't Rijck van *Sweden*, met de appendentien van dien, buyten alle redenen, apparentien ende propoosten vonden hem voorgedragen te zijn; dat sy oock wel vertrouwden dat die Heeren Poolsche Commissarisen wel souden konnen oordeelen dat daer op gheen handelinge soude konnen begonnen werden, dat sy midtsdien andere conditien mosten proponeren, indien haer Ed: in de saecke ten principalen yet meenden te obtineren, ende dat de selve voor al soude moeten mede brenghen behoorlijcke renuntiatie *Regni Sueciæ*, &c. by *Sigiſmundo* te doen *pro ſe & poſteris*, met suffisante securiteyt dat die oock soude werden gheobserveert, indien daer over konde gheaccordeert werden; dat alsdan op de vordere conditien nopende de restitutie vande geoccupeerde plaetsen in *Lijflandt* ende *Pruyſſen*, wel yets goets soude konnen ghevonden werden: maer aengaende van de reparatie van schaden ende intereſten, dat sy meer redenen hadden om de selve te eyschen; ende die oock soo groot te zijn, dat het Coninckrijck van *Polen* qualijck tot de vergoedinge van dien suffisant soude zijn; doch dat het te præmatuyr was van eenige acceſſoiren te spreecken, soo lange de saecke ten principalen niet en was afgehandelt.

't Ghheene voorschreven is zijnde serieuslijck ten weder zijden gededuceert, is daer mede den ghheelen dagh geconsumeert: sulck dat sp, den advandt voor de handt zijnde, te raden vonden voor die tijt de handelinghe tot 's anderen daegs 's morgens te continueren: twelck de voorsz Heeren Commissarisen respective voorgedragen zijnde, waren te vreden dat de Tenten souden blijven staen, ende 's anderen daegs reghten negen uyren voor den middagh op de selve soyme en securiteyt het begonnen besoigne souden werden ghecontinueert.

Den derden naer de salutatie by haer ghedaen, alsoo sp versocht waren ende aenghenomen hadden 't gheene van wegen den Coninck van Sweden by desselfs Commissarissen was ghededuceert te refereren, hebben sp 't selve prætermiſſa verborum asperitate sommierlijck gedaen; 't welck by de Heeren Poolsche Commissarisen zijnde verstaen, hebben daer tegen een langhe Deductie gemaeckt: behelsende in effect dat het den geenen die veranderingen willen introduceren in eenige regierin-

ge,

1627. ge, noyt aen couleur ontbreeckt; dat in deſen de Religie werdt gepretexeert als of daer in by den Coninck *Sigiſmundo* in Sweden eenige nieuwigheyt of veranderinghe ware gepleegt, 't ſelve ſulcx niet te zijn, en dat ſijn Majeſteyt buyten zijn Capelle, en eenige weynige Edelluyden huyſen de exercitie van de Roomſche Religie daer in zijn Majeſteyt *ſcientibus ipſis Suecis* was opgevoet, nergens gheintroduceert ofte noch yemant opghedrongen hadde, nochte daer toe eenige Ieſuwijten in 't Rijck gebracht; dat oock by geen publijcke *Edicten* of Placcaten ſulcx by yemant konde geverifieert werden, dat hy oock in Politijcque ſaecken geen oorſake hadde gegeven, van over ſyne Regeeringe te klagen; ter contrarie om alles tot meeſte contentement te doen, dat hy *Carolo Duci Sudermanniæ Patruo ſuo* de regieringe van 't Rijck in ſyn abſentie hadde vertrouwt: onder ſeecker Inſtructie; dat de ſelve uyt ambitie ende ſucht tot de Croon, hem daer naer niet en hadde ghereguleert, maer teghen ſyn expreſſen laſt de Stenden des Rijcks ſonder ſuffiſante redenen in ſyn Majeſteyts abſentie hadde doen vergaderen, ende daer deur occaſie gegeven, dat ſyn Majeſteyt met eenigh getal van Krijghsvolck, geweeſt zijnde ontrent *drie duyſent* man, in 't Rijck was ghekomen: om te beletten de Proceduren van ghemelden Hertogh *Carel*, nae dat hy (Hertogh *Carel*) *Colmar* hadde gheoccupeert, ende eenige ghequalificeerde Rijcx-Raden ende Edelluyden hadde verjaeght: deur welcker klachten ende inſtantien ſyn Majeſteyt ſich hadde laten induceren, om in voegen als gheſeyt is, in 't Rijck te komen; doch dat 't getal van 't Krijghsvolck, by ſyn Majeſteyt zijnde geweeſt, meer ghedient hadde tot ſyn ſecuriteyt als om eenigh gheweldt daer mede te doen; dat Hertogh *Carel*, ſulcx onaengeſien, hem met openbaer gewelt tegens ſyn Majeſteyt hadde geſtelt: metten welcken hy nochtans ſoo genadelijck hadde geprocedeert, dat hy hem in ſyne macht hebbende, naer ſeeckere rencontre ontrent *Lincop* gevallen, vrundelijck hadde gedimitteert, in plaetſe dat hy hem billick hadde konnen doen ſtraffen; dat dien niet tegenſtaende, Hertogh *Carel* in ſyn voorgaende proceduren *poſt iteratum abitum Regis* continuerende, ſelfs oorſaecke ghegeven hadde, dat ſyn Majeſteyt niet en hadde geraden ghevonden voor dien tijdt in 't Rijck weder te komen; ſtellende 't ſelve uyt tot beter gelegentheyt. Uyt alle welcke redenen ende meer andere voorgevallen ſaecken, daer van ſy ſeyden publijck ende autentijck bewijs in handen te hebben, meer dan tot ghenoegen zijnde by henluyden vaſt geſtelt, dat alſoo Hertogh *Carel* geen ſuffiſante redenen en hadde om 't Rijck, gelijck hy daer na ghedaen hadde, t' invaderen; nochte oock Prince *Guſtavus* om daer in te continueren, het daerom noodigh ſoude zijn dat van dier zyde eenighe aengename en billicke conditien, daer deur ſyn Majeſteyt niet geoffenſeert en ſoude werden, mochten werden geproponeert; ende alſo ſy vreeſden dat van wegen de Heeren Commiſſariſen *Principis Guſtavi*, 't ſelve niet en ſoude werden gedaen, dat het d'Ambaſſadeurs ſoude gelieven als *Mediateurs* ende *Interceſſeurs*, naer dat ſy nu parthyen in 't gros *binc inde* hadden gehoort, eenighe redelijcke conditien te concipieren.

Het welck als noch by haer zijnde ghedifficulteert, hebben alleenlijck aengenomen hier van rapport te doen aen de Heeren Sweedtſche Commiſſariſen: het welck by haer zijnde gedaen, hebben van de ſelve niet anders konnen obtineeren, als een nadere Deductie ofte Duplijck tegen de klachten over Hartogh Karel ende Guſtavo, ende ten ſy ſulcke conditien werden ingheſtelt daer mede fundamenta ſui regni ſalva moghten blijven, datſe nerghens nae van meeninghe waren te lupſteren: ſeer klagende dat het Tractaet in Longeur ſcheen ghe-ſleept te ſullen werden; id autem adverſarii Regis ſui rationibus & conſiliis, de welck hem tot Oorlogh ofte Vrede moeſt reſolveeren, haer mede beſeerende macht om eenige middelen te concipieeren: het welck ſy mede af-weſen, ende naer gedane inſtantie ſoo veel te weghe gebracht hebben: dat de Heeren Poolſche Commiſſariſen tegens den naeſten maendagh, naer voorgaende communicatie des Coninghs van Polen, die daeghs daer aen in het Legher wierde verwacht, eenighe Artijckelen ſouden inſtellen, ende de ſelve als dan ter ordinaris plaetſe in haren handen leveren. De Sweedſche Commiſſariſen hebben verklaert dat ſy haer niet en willen verbinden dat haren Coningh in de ſelve tweenhomſte ſoude accoordeeren, te ſullen rapporteeren haer verſoeck; doch wel te vertrouwen dat ſijn Majeſteyt daer toe noch wel ſoude condeſcendeeren, ende deſe geinſtitueerde handelinghe ſoo abrupte niet worde af-ghe-ſcheurt. 1627.

Den vierden September is den Coningh van Polen in ſijn Leger ontrent Lubiſchou gearriveert, ende met groote ſolemniteyt van de Veldt-Overſten, ende andere Hooft-Officieren buyten het voorſchreve Legher ontfangen: ſtaende meeſt alle de Militie een goet ſtuck weeghs buyten het Leger, langhs den wegh daer hy heenen was rijdende te Paert, neffens hem hebbende den Heere Prince Uladiſlaus ſijn oudſte Soon: wierden ontfangen met dry verſchepden ſalven van Muſquetten, Piſtolen, ende oock Canon in het Legher. Ende alſoo de Poolſche Commiſſariſen voorghenomen hadden met den Coningh in het Leger zijnde gekomen, te communiceeren: hebben ſy oock gereſolveert een van de haeren, daer toe ſy de Heer Bicker hebben verwillight te ſenden naer Derſau, om den Coning van Sweden tot continuatie van het beſoigne te diſponeeren, het welck zijnde geeffectueert. Alſoo den Biſſchop van Culm ende ſijne mede-broeders met ſijn Majeſteyt niet genoegſaem en hadde gecommuniceert, ende dat de beſtendе uere qualijck ſoude konnen ghehouden worden: hebben ſy goetgevonden den Coningh van Sweden daer van te adverteeren; hoewel 't ſelve (door dien den avont overviel) niet heeft konnen te weghe gebracht werden. Maer is hare Miſſive opgehouden, ende des anderendaeghs, te weten den ſeſden, alſoo den vijfden Sondagh was, goetgevonden dat de communicatie ſoude voortgaen, ter gewoonlijcker plaetſe, doch tegen ontrent een uere na de middagh.

Den ſeſten September weder by den anderen zijnde gekomen, naer dat ſy op de inſtantie van de Poolſche Commiſſariſen nochmael hadden ghereſuſeert eenigen voorſlagh te doen, ende echter haer ſoo verre ingelaten, dat ingheballe tuſſchen hen-luyden eenighe conditien werden voorgheſtelt, dat ſy haer de eere zijnde ghedefereert van daer van te oordeelen, daer in het Officie van neutrale Interceſſeurs ſouden doen: met verſoeck dat de Poolſche Commiſſariſen ſoude ghelieven eyndelijck tot eenighe Propoſitie van conditien te komen, hebben ſy de ſelve daer toe gediſponeert, ſonder dat nochtans de ſelve haer by geſchrifte zijn overgelevert, maer hebben die ſommierlijck uyt haren mont getrocken, namentlijck:

I.

Dat de Coningh van Polen *Guſtavo* ſoude toeſtaen dat hy zijn leven langh als Coningh van *Sweden* ſoude moghen regeeren, midts dat den Coningh van Polen den ſelven *Titul* mede ſoude voeren, ſegghende het ſelve onder meer Princen ende Potentaten te gheſchieden: als tuſſchen het Huys van *Beyeren*, noopende het recht van Palatinaetſchap, item *Engelandt* ende *Vranckrijck*, midtſgaders tuſſchen de Koninghen van *Sweden* ende *Denemarcken*. Poolſe voorſlagen.

II.

Dat het Rijck van *Sweden* naer het overlijden van *Guſtavo* weder ſoude komen op *Sigiſmundum*, ſoo hy noch in leven waeren, ofte op des ſelfs poſteriteyt, ende dat de Kinderen van *Guſtavo* haer ſouden genoeghen met haer Vaderlijcke ende Patrimoniale Goeden.

III.

Dat alle de geoccupeerde plaetſen, &c. ſoo in *Lijflandt* als *Pruyſſen* met de appendentien van dien, als *Geſchut*, *Ammunitie*, ende *ſacra ſupplectilia* ſouden werden gereſtitueert, met reparatie van alle ſchaden ende intereſten.

Digitized by Google

1627.

IV.

Dat den Coningh *Sigismundus* uyt de Domeynen ende inkomsten van het Coninckrijck *Sweden*, soude werden toegestaen een Pensioen van *hondert duysent* Rijcksdaelders des jaers.

V.

Dat sijn Dochter toegestaen soude werden een competente dote, in conformité van de Wetten van *Sweden*.

VI.

Dat het de Princen Sonen van sijn Majesteyt soude vry staen in het Rijck van *Sweden* te komen, na haer gelieffte ende gelegentheydt.

VII.

Gelijck het mede de Mandatarisen ende Bewindthebbers van sijn Majesteyts particuliere saken vry soude staen in het voorsz. Rijck van *Sweden* te mogen komen, ende weder daer uyt te gaen.

VIII.

Dat de Ballinghen haer Goederen wederom souden werden gerestitueert, ende de selve gepermitteert, in het Rijck van *Sweden* onbekommert te moghen komen, ende vertrecken, als het mede den *Sweden* soude vry staen in *Polen* te mogen doen.

IX.

Dat de gevangenen van wederzijden vry ende sonder eenigh Randtsoen te betalen, souden werden gherelaxeert.

X.

Belanghende de securiteyt, de welcke partyen den anderen desen aengaende soude presteeren, dat daer van ter gelegener tijdt, ende dat in de principale Artikulen was geaccordeert, soude werden gedisponeert.

Sy hebben de voorsz conditien sulcks die waren aengenomen te reserveeren aen de Sweedtsche Commissarisen; bedanckende hemlieden datse op hare instantie soo verre waren gheinduceert / ende de saecke soo verre was gekomen / dat die in besoigne konde worden gebracht; ende sijn sulcks overgegaen in de Tente van de Sweedtsche Commissarisen / haer de selve conditien voordragende. Den Heer Cancelier (die met de andere Heeren hebbende gheconmuniceert) bedanckte haer van haere moeyte / hoewel hy seyde te vreesen dat haer devoir soo goede uytcomste niet en soude hebben / als sy wel souden wenschen. Ende belanghende de voorsz conditien dat het in substantie de selfde waeren / die het voorleden jaer van wegen den Coningh van Polen sijne Majesteyt van Sweden waren gheproponeert / ende in eenige poincten noch harder: maer sonder nader examineeren als inicque ende het Rijck van Sweden, nutsgaders de hooghheydt ende securitept van sijn Majesteyt ten uyttersten prejudiciabel / verwoypen; dat hy als noch oordeelden dat door de selve conditien niet anders en wierde gemeent / als dat daer mede op den staet / securitept / ende de authoritept van het Rijck / ende den Coningh van Sweden directelijck ende indirectelijck wierdt geinpieteert; ende dat daer uyt niet anders en soude volghen dan alderhande manieren van dissentien ende civile commotien in het Rijck Sweden: het welck seer periculeus voor haren Staet soude zijn. Dat ock sijn Majesteyts Heer Vader / ende sijn Majesteyt selfs / de Kroon van Sweden, voor hem ende sijne posteritept wettelijck ende conform de resolutien der Staten / genomen in tijde Koningh Sigismundus was verlaten / hadde ontfangen; ende sulcks van soo kleyne couragie niet en was / dat hy zijn leven langh beneficio Sigismundi het voorsz Coninckrijck quasi precario soude willen regeeren / ende daer naer sijne posteritept van de successie van de selve ropale dignitept gefrustreert / ende tot den staet van een gemeen Edelman / ofte wat meer / redigeeren; dat hy soo groote ende sincere affectie tot zijn posteritept was draghende / als den Coningh van Polen, ende sulcks niet en soude konnen daer toe ghebracht worden: dat de selve sijne Majesteyt van Sweden sich tot een soo wijlen conditie soude laten dejicieeren; versoeckende op haer dat sy de iniquiteyt deser conditien de Poolsche Commissarisen souden voorhouden / ende in effect de selve in het ongelijck stellen; het welck sy met beleefde termen hebben geexcuseert / ende versocht dat het haer Ed. soude gelieven eenige equitabeler conditien in te stellen / om te sien of uyt beyde de selve yets goets soude konnen worden gemaeckt; maer is het selve by de Sweedtsche Commissarisen ghedifficulteert / persisterende by het gheene sy te voren ende menighmael hadden verclaert: dat sy geenmiddelen hen te handelen konden voorstellen / maer indien den Coningh van Polen met henluyden wilden tracteren / dat hy sijn pretentien op de Kroon van Sweden absolutelijck moeste quiteeren / ende den jegenwoordighen Koningh ende der selver posteritept in ghenoer manieren quesnieren: daer sy persisterende / bevindende nu de swaricheden van dese handelinge / ende dat seer qualijck anders de hoopheydt van de tijdt op den sevenden pens luyckhaers soude konnen ghereselveert worden: gemerckt de gelechtigheydt van de saecke was vereyschende / dat de Commissarisen met haer Koninghen reciproce haer over meesten consulteeren / ende dat het op den achtsten was Donderdagh / ofte ons Lief-Vrouwen Geboort-dagh: soo hebben sy geaccordeert dat de by-een-komste uytgestelt soude worden tot op den negenden September, met intentie dat sy by beyde de partyen middelertijdt alle officien souden doen / tot bevorderinge van desen dienende.

Ende hebben dien conform op den sevenden met de Heeren Bisschop van Culm, ende Magnus Deenhof in de voorsz Bisschops Tente gecomparseert; de welcke sy hebben gesocht te disponeeren / om sijn Majesteyt van Polen te doen condescenderen ad admissiones leges pacis; maer hebben by de selve niet veel hoops daer toe konnen vinden: alsoo sy oordeelden dat soo de voorsz conditien Regi Gustavo niet en smaeckte (die sy nochtans meenden sulcks te zijn dat hy die behoorde te amplecteeren / ende tot de welcke sy niet gheloopt en hadden dat sijn Majesteyt wederom soude hebben gheinduceert konnen worden) dat hy Gustavus a sua parte eenighe andere behoorde te concipieeren / maer sulcke: die sijn Majesteyt niet en soude offendeeren / alsoo hy een Heer was die op syn reputatie seer stondt; dat sy goede hoop hadden dat indien dese handelinghe met gheoeghlijckheydt beleydt worde / de selve noch wel tot eenigh goet succes soude konnen gebracht worden. Klaeghden seer over Coningh Gustavus, voor dien de selve sich nergens in milde accommodeerden: alle voorslagen ende conditien was verwerpende / hoe equitabel die ock mochten gheweest zijn / dat hoewel het hem nu wel scheen te gaen / evenwel de saecke konde veranderen; cogitaret Poloniæ potentiam, ende insonderheydt de Progressen van den Keyser, ende het Huys van Oostenrijck: dat het selve sijn Majesteyt groote subsidien van Kerijgs-volck aenboden / ende niet en wachten dan alleenlijck op des Konings verstoeck ende aenschrijben: dat Wallesteyn met een machtigh Legher omtrent de Grenssen van Pomeren zijnde / binnen seer korten tijdt in Pruysen soude konnen wesen; ende hoewel dat des Keysers assistentie den Polen suspect moghte zijn / dat sy nochtans haer lieber met de macht van het Huys Oostenrijck wilden behelpen / ende haer Landt bevrijden / dan te lijden dat haren Coningh tot eenige oneerlijcke ende onlijdelijcke conditien souden worden bedwongen; dat sy ock soo verre niet en waren gevaert / hoewel sy behenden veel ontheyts ende calamiteyten door dit Oorlogh te lijden / ofte sy souden het selve (als het soude moeten wesen) noch wel eenigen tijdt konnen overwinnen; dat Gustavus middelertijdt ock sijn gelegentheydt moest examineeren / houdende dierghelijcke meer andere propoosten.

Den achtsten zijn sy ghelijckelijck naer Dersau ghegaen: om met den Koninck van Sweden mede te communiceren; hebben eerst den Heer Cancelier op een voorslach by haer aent ghesondert: namentlijck eenighe van beyder zijden dan haer waerden verstocht eenige voorslach te doen / dat sy metten anderen daer over hadden ghedisscoureert; ende om den Koninck van Poolen noch eenighe hoop te laten van noch in de zijnen niet geheelijck te sullen blijven gefrustreert / van de hope van weder aen de Kroon Sweden te moghen komen;

of het

1627. of het sijn Majesteyt van Sweden en 't selve Koninckrijck aengenaem soude sijn / dat sy souden proponeren dat ingevalle Koninck Sigismundus Koninck Gustavo voor hem ende sijne posteriteyt de Kroon Sweden ghecustelijck wilde laten possideren / men in stallen gevalle soude konnen te wege brengen / dat de selve ad venientem casu per defectum Regis Gustavi ejusque legitimæ posteritatis by 't leve van Sigismundo op hem weder soude komen / of na sijn overlijden op desselfs posteriteyt. Den Heer Cancelier en heeft dien voorslach niet gheheelijck verworpen / maer van seer difficile deliberatie gevonden : dat daer in niet alleenlijck quam in consideratie het interest des Koninchs / 't welck extincta ipsius posteritate soude cesseren, maer dat die soo wel den Koninghe als de Kroon Sweden seer dangereux was aen den Koninck quia per hanc viam ficarii viderentur invitari : ende 't leven van den Koninck ende desselfs kinderen in groot gevaer ghestelt : dat ooch de Koninck de selve toestaende / decretis Reipubl: ghenomen de repudiando Sigismundo & ejus posteritate seer veel soude derogeren, ende sich selven daer deur seer onaenghenaem komen maecken : behalven dat noch de Koninck noch ooch yemandt anders absque Consensu van de Staten ende Kroon van Sweden, den voorsz voorslach niet konde admitteren ; De Kroon Sweden : overmidts den voorsz voorslach directelijck was strijdende adversus fundamenta van 't Rijck ; ende aengenomen sijnde bleven alle twijffel groote nieuwicheyt ende weerude inclinationes animorum, Civile dissentien / ende allerhande Conceyten soude konnen causeren ; dat de gene die noch eenichsins tot de saecke Sigismundi sijn genegen / en de selve genegentheydt daer deur souden konnen worden gheconfirmeert / ende eyntelijck wel groote swarigheydt konnen veroorsaken / behalven dat daer deur de seecherheydt ende vastigheydt van de Religie in tijden ende wijlen ooch in perijckel van veranderinge soude geraecken ; dat sy wel mercken waer toe sy met desen voorslach collimeerden / alsoo sy meende dat sy wel konden verstaen dat den selven niet aengenomen soude worden : niet te min dat sy met sijn Majesteydt selfs daer van soude spreecken / 't welck sijnde gedaen / ende sy sijn Majesteyt goet ghevonden selfs daer over aen haer sijn meeninghe t'openbaren / sijn sy de selve ontboden / ende als voren ter Audientie gheadmitteert.

De Koninck heeft met weynich woorden verklaert hare meeninghe deur sijnen Cancelier verstaen te hebben / ende dat sy haer bedanckten dat sy met hem opentlijck procedeerden ; ende alsser anders geen impedimenten en waren / dat sy van sijn bloet soo niet en was verveemt / of sy soude lieber sien / dat de Koninghlijcke digniteyt bleve in sijn bloet, als dat die daer buyten / na sijn ende sijner posteriteyts af-scheyt soude gedivertreert worden ; maer dat sy in desen groote swarigheydt vondt : dat sy sijn Vaderlandt ghetrouw moeste sijn / ende gedenchen de eer sijn Heer Vader ende hem in het defereren van de Kroon aengedaen : ende oversulcks daer in niet en konde nochte wilde doen / sonder het advijs van sijn Staten ; voeghde in het langt daer by meest alle de redenen by den Heer Cancelier gededuceert / dat sy niet te min mochte lijden dat sy de Poolsche Commissarisen haren voorslach souden communiceeren / ende haer antwoort daer op verwachten.

Den negenden sijn sy volgende het reces van den sevenden wederomme vergadert geweest ter gewoonlijcker plaetse / hebben naer de ordinaris complimenten partijen ten wederzijden eerst de Heeren Poolsche / ende daer na de Sweedsche Commissarisen afgevraegt : of haer Ed. van haer respective Koningen eenighe nadere verklaringe oste moderatie op de Artijckelen (daer van hier voren mentie is gemaeckt) hadden geimpetreert ? ende of op het selve wijder met apparentie van Vrucht soude mogen geinsisteert werden : gaven beyde voor antwoordt / te weten : de Heeren Poolsche Commissarisen / dat wel waer was dat sy daer op met hen tractaten in het particulier op den sevenden laetstleden waren gecommuniceert / maer dat sijn Majesteyt tot geen nader conditien was te brengen.

De Sweedtsche Commissarisen seyden dat op de voorsz Artijckelen / ten ware de dickwils verstorte renunciatie voorgingh / niet en was te handelen ; ghemercht sy nu geen andere redenen en hadden van die te admitteeren / als sy het voorleden jaer gehadt hadden ; persisteerende overslucks ter wederzijden / ende instantelijck versoeckende / dat sy haer als mediateurs ende intercesseurs, niet tegenstaende alle hare subterfugien ende evasien / partijen nu ten wederzijden (soo in de Deductie van de saecke / als de voorgheschreve conditien ende disputatien daer over gevallen) gehoort hebbende / petitoes souden proponeren / het gheene sy souden oordeelen dat eenige maten soude mogen aengenaem zijn : dat het haer niet alleen qualijck / maer ten besten soude afgenomen werden.

Sijnde nu de saecke ende sy ghedirigeert in illos terminos dat of dese handelingh moesten afbreecken / of sy buyten haer voornemen petitoes proponeren / dat sy haer ooch te vooren daer op hadden bedacht / ende uyte discoersen van verscheyden voornemen personen wel hadden ghespeurt / dat haer concept niet onverwacht soude voorkomen. Ja dat mogelijck soo de handelinge van het voorleden jaer niet heel abrupte hadde afgheslagen geweest / daer van mentie soude ghevallen hebben ; soo hebben sy na eene ghedane solemnele protestatie : dat sy buyten haer voornemen werden ghelept / ooch hier toe geen expressen last en hadden / dat sy ooch vreesden / dat sy d'een of d'ander ende mogelijck by beyde Coninghen weynich danckis ende eere souden behaelen / eyntelijck voorgestelt op 't behagen van beyde de voorschreve Heeren Coningen : namentlijck dat den Coningh van Polen Sigismundus &c. soude toestaen ende gedoogen / dat Coningh Gustavus Adolphus ende sijn posteriteyt souden sijn ende blijven Coningen van Sweden : soo langhe yemant van de selve sal erveren ; mits dat in het voorsz Coninckrijck van Sweden wanneer de nakomelinghen van Gustavus souden deficieren / Sigismundus ende nae sijn doodt sijn nakomelinghen daer toe wederom sullen geadmitteert werden. Ende soo den selven voorslach in 't gros partijen mocht aengenaem sijn / dat indien gevalle daer van naerder gehandelt / ende een solemneel instrument soude mogen worden ingestelt / etc.

De Heeren Poolse Commissarisen hebben desen voorslach tamelijck wel verstaen ; ende alhoewel sy verklaerden sich niet te konnen persuaderen / dat sijn Majesteyt totten selven souden geinclineert sijn / dat sy haer ebenwel bedanckten / niet alleenlijck van weghen het doen van de voorsz voorslach / ende dat sy haer tot het voorstellen van den selven hadden laeten beweghen / maer ooch ten aensien van den voorslach selfs : overmits sy den selven suer hadden gheconcipieert / dat sy daer mede hadden te kennen ghegeven dat d'Ambassadeurs hadden sorge gedragen voor den Poolschen Koningh ende desselfs nakomelingen : in reguard sy niet voor altijdt souden worden gesloten upt de successie van Sweden.

Vraghende een van de selve Heeren Commissarisen of sy door het woordt naekomelinghen verstonden soo wel Dochters als Soonen. Daer van sy gheen interpretatie en hebben gedaen. Versochten ooch so sy eenige andere conditien hadden daer by te voegen / dat sy 't selve terstont mede wilden doen / om tijt te winnen : eyntelijck dat sy dese openinge parti adverse mede sijnde gedaen / desselfs inclinatie tot de selve henluyden souden refereren. Sijnde daer op overgetreden / ende hebbende den voorsz Voorslach alhaer mede ghecommuniceert : heeft den Heer Cancelier daer op voor antwoordt gegeven in effect 't gheen den Coninck ende den voorsz Heer Cancelier met haer daer over hadde ghediscoureert : daer by voeghende / dat sijn Majesteyt ooch den standt van Sweden moste behertighen / ende dat op den selven Voorslach niet en konde ghereesolveert werden / sonder die met de Staten van 't voorsz Rijck te vooren te communiceren : dat sy ooch met den Coninck naerder van den selven souden spreecken / doch daer om geerne souden verstaen van de Heeren Poolsche Commissarisen offer apparentie was dat den selven alhaer soude moghen aenghenaem wesen / of niet ; sy hebben haer in bedencken ghegeven oft niet dienstiger soude zijn / simpelijck

1627.

1627. pelijk de sake hinc inde, te nemen ad referendum, alsoo de
voorsz Heeren Poolse Commissarisen haer apparentelijk bezwaert souden vinden, hem op de voorsz Vyage te verklaren; 't welck sy fulcr mede verstaende, is ten wederzijden aengenomen hier van respective relatie te sullen doen, en 's anderendaegs weder te vergaderen. Den 10. zijnde wederom op de ordinaris plaetse ghekomen, hebben sy na d'ordinaris complimenten d'Heeren Poolse Commissarisen de resolutie des Konings van Polen afgevordert: om de selve verstaen hebbende, mede aengaende haren Koning van de Heeren Sweetsche Commissarisen te versoecken. Gaven haer voor antwoort, dat den Koningh haer niet dan wel had afgenomen dat sy haer so verre studio pacis hadde laten inducceren; doch dat sijn hoogst-gemelde Majestept de sake in bedencken genomen hebbende, deselve van soo hooghe consideratie had gevonden, dat hy hem voor als noch daer op niet en hadde konnen resolveeren, en henlieden gelast had de intentie vande Vyince Gustavo te onderstaen: versoekende sy wilden haer (in 't selve te doen) niet bezwaert vinden. Hebben daer na van de Sweetse Commissarisen insgelijcx versocht te verstaen de intentie van haren Koning op den voorsz Voorslagh: hebben haer tot antwoort gegeven dat sijn Majestept mede den voorsz Voorslag niet dan wel en had verstaen, hoewel hy daer in ten aensien vande tractaten en resolutie by de Staten des Kroons Sweden, aengaende Koninghs Sigismundus destitutie genomen, van den welken 't seer periculeus soude zijn te wijcken, onverwinnelijcke zwarigheyt was vindende; doch dat 't frustatoir soude zijn, sich daer over te verklaren, ten ware hy eerst was verseeckert, dat die by den Koning van Polen aenghenomen en geaggreert soude werden: dat henlupden (ten ware den Koning van Polen sig hier op eerst wilde openen) 't selve te doen expresselijk by sijn Majestept was verboden. Versoekende haer daer op de Heeren Poolsche Commissarisen te willen sonderen, daer by voegende, dat 't selve eerst zijnde gedaen, aen de sijde van Polen, sijn Majestept van Sweden hem terstont mede soude verklaren. Zijnde mits dien om dat te doen overgetreden, en 't selve de Heeren Poolse Commissarisen voorhoudende, werde daer op by de selve ghereplicceert: dat sy wel gemerckt hadde dat den voorsz voorslag sijn Majestept ongevallig geweest hadde, en niet te twijfelen, of sijn Majestept vernemende de tergiversatie van de Vyince Gustavo, soude daer noch wijder van ghealieneert en niet toe konnen gebragt werden: alsoo sijn Majestept in desen seer circumspect en bekommert was; dat sy 't wel wilden aennemen te refereren, maer dat 't beter soude zijn, de sake ten principalen upt te stellen, en sonder prejuditie van de selve voort te gaen, en eenig ander bequaem middel daer by de sake by provisie soude konnen in beter termen ghebraght werden, te proponeeren. 't welk zijnde gerelateert aen de Heeren Sweetse Commissarisen, namen de sake daer voor, dat de selve (so veel de compositie ten principale belangde) sich daer in so veel en wichtige difficultepten verstonden, dat de saeck voor dese tijt voor gedespereert gehouden moest werden, ende oversulcr wel te mogen lijden datter tot de handeling op een stilstant van Wapenen, so 't haer goet docht, mocht gekomen werden. Zijnde dan na alle apparentie af-gesneden om in de principale sake yet nader voor dese tijt te handelen, en by partijen ten wedersijden versocht, dat sy eenige anderen voorslach souden willen doen: hebben sy verklaert dat alsoo het ten wedersijden dienstig was, ende sy ook merckten de genegenthepdt welcke ten wederzijden was tot accommodatie der teghenvoordighe swarigheden, voor dese tijdt gheen ander expedient te konnen vinden (onder correctie dan haere Majestepten ten wedersijden) dan te dencken op eenigh middel van inductien of Treves voor een korte tijdt, om middelertijt een bequamen tijdt ende ghelegenthepdt te ramen tot accommodatie van de principale saecken: soo niet, ten minsten omlopende deselve, als dan te arbeyden tot een Treves van langhe jaeren: of soo dien voet niet en smaeckte dan van inductien langer tijt van nu af soude mogen gesproken werden. d'Heeren Poolse Commissarisen prijsende den yver vande Ambassadeurs tot de vrede, en haer vanden voorslagh bedanckende, voegden daer op dat sy van geen Treves en abhorreerde, mits dat die sulcr ware dat haer wiert gerestituceert, wat genomen was: sonder 't welck noch aende Coning, noch aende Republijcke de Treves niet konde aenghenaem noch eerlijck sijn: versochten sy souden op desen voorslach de Sweetse Commissarisen sonderen, ende den selven henlupde mede voorhoude: 't welck by haer zijnde gedaen, gaven tot antwoort: dat haer Coning henlupde hadde belast, om te beantwoorden, 't geen daegs te voren open gebleven was, doch als 't selve soude blijve steken, dat misschien sijn Maj. van Sweden mede wel tot eenige Treves soude te bewilligen sijn; mits dat die tot dien eynde werde wederom aengestelt, om geduerende deselve, de principale sake en beyder Coningen pretensien, mogen geexamineert werden op bequame plaets en maniere buyten het gedruys van wapenen. En daer toe nemende bequamen tijdt, ten oberstaen van sulcke Princen en Potentaten of der selver afgesonden, als by elck goet gevonden soude mogen werden etc. Doch dat het tractaet van Treves selfs van sulcker ghewichte was, dat sy vreesden dat het binnen dese korte tijts palen niet soude konnen afgedaen worden, insonderheyt als van eenige restitutie soude werden gehandelt: dat geen korte stilstant met restitutie en konde ghesprooken werden, also 't selve onbillick en contra naturam van een stilstant was. Dat oock den Coningh van Polen meer voordeels had te verwachten voor korte inductien als sijn Majestept van Sweden: dat soo wel op de eer van sijne Majestept van Sweden als Polen moste gelet worden, en dat daeromme die van Sweden sonder prejuditie van sijn eer, niet meer tot afstant van 't gene hy hadde geoccupeert konde gehouden werden, als den Coningh van Polen, die na geen Tractaet van stilstant ofte inductien wilde hooren: als op conditie van de gemelde restitutie, ende dan geene veranderinge van sijne opinie wilde verstaen: daer by voegende den Heere Cancelier by forme van discours, en na de kennis die hy had van sijns Conings gemoet, sulcr de meeninge desselfs te sullen zijn, doch was te vreden de geheele saeck aen den Coningh te refereeren. De Poolsche Commissarisen hebben op de Propositie van de Ambassadeurs mede geantwoordt: dat sy sonder last van den Coningh van Polen hier op niet en konden antwoorden: den voorsz voorslagh aen sijn Majestept te sullen refereeren; hun niet te min beklaeghende over de precijs hepdt van Vyince Gustavo: overmidts den selven van geen restitutie wilde hooren; dat in geen Treves soude konnen geconsenteert werden, zijnde een groote onwaerdighept, gedwongen te worden zijn Vpandt in sijn Landt te sien.

1627.

Den elfsten September weder by den anderen ghekomen sijnde, hebben na ghewoonlijcke salutatie de Poolsche Commissarisen afghevraecht: wat de meyninghe van haren Koningh op 't geene voorsz is, was? Hebben verklaert: alsoo van haren 't weghen genoeghsaem was toeghestaen dat van stilstant met restitutie soude mogen ghehandelt worden, de Sweetsche Commissarisen dien aengaende aengenomen hadden, de meeninge van haren Koningh op hupden in te brenghen, het welck op 't voorsz versoeck der Heeren Poolsche Commissarisen hen lupden voorghehouden sijnde, hebben daer op verklaert, dat het geene gisteren by den Heere Cancelier ex mente regis was gedisscoureert, voor desselfs antwoort konde dienen, en dat sijn Majestept van Sweden om te beter te komen tot een finale determinatie vande principale questie, als noch van die opinie was dat van stilstant van een korten tijt soude werden gehandelt, en dat tot dien eynde om geduerende de selve de voorsz principale saecke in voeghen als menichmael is gheseyt te verhandelen repeterende dat daer toe meer tijdt ende andere commoditept noodich was etc. Sy vonden goet daer op nader instantie te doen, ende dewijle de Heeren Poolsche Commissarisen naeder scheenen gheinclineert te sijn, tot een langhen stilstant met de restitutie van het gheoccupeerde, of sijn Majestept van Sweden onder seeckere conditien daer van de tijdt ende maniere van restitutie gherestringinge soude konnen werden, totte selve niet soude konnen werden ghedisponeert, sepden daer op wel te begrijpen,

1627. van d'identite ende artificie der Poolen, dat sy selfs op hare securiteyt moesen letten / 't welck niet konde geschieden als met transactie van de principale saecke daer toe na de restitutie met geen Tractaet soude konnen gekomen worden; haer replijck was dat de Coninghy van Sweden haers oordeels wel sonden mogen condescenderen tot een stilstant van dartich jaren / onder genoeghsame securiteyt: daer van daer naer ghesproocken soude worden / dat de Poolen na den laps van soo veel jaeren / geen gedoocken lust sonden hebben haer weder in Oorlogh te begeven / tegen de Sweden, dat oock door de doot des Konings van Poolen, die nu al sestigh jaren out was / daer toe als van geen oorsake soude syn / ende soo sy pretense van de andere hadden tegenwoordigen Coninq quamen te erwoelen / dat het niet en was te twijffelen of sonden den selven alsdan wel sulcke conditien voorschouden / daer mede de Kroon Sweden alle vreys soude worden benomen / welcke replicque by haer synde verstaen / vraghden wijder wat pant men haer soude geben voor de restitutie van soo veel geoccupeerde plaetsen? Ende wat sy daer tegen souden genieten? want dat een blooten opstaenstingh van wapenen / of Treves van dartigh jaren geen pant of equivalent was: ghemerckt sy meerdendeels alle commoditeyten van pays / stilstant ophouden van oorlogh / ende wasy eenichsins dien aengaende konde voorgestelt worden / ghenoech waren by de Polen soo wel als by haer / ongeroerde andermael dat dese handelinge die van dese tijts ongheluck niet en konden afgedaen worden / tot een andere tijt ende plaetse mochte werden gerestitueert.

De Heeren Poolsche Commissarisen verklaerden wel soecken vrye syn / dat haer Coninqh tot geen lange inductien sonde te vreughen syn / dat die oock haer replijck niet en dienden / den welcken het ongheleghen was of haer Majesteyt wou een langen tijd af te dancken / of op groote kosten te vergeefs aen te houden / daer een bequamer voet van te komen tot een andere optkomste was ghevonden / doch namen aen hier van met haer Koninqh naerder te spreecken / ende also het scheen dat het by een komen rebus sic stantibus door staen van beyde vrecht sonde syn / haer des Koninqhs meeninghe sonder by een komste te sullen communiceren.

Gedurende dese communicatie met de Heeren Poolse Commissarisen / also den Heer Cancelier versocht met Dom Georgio Barasso, synde Secretaris van sijn Majesteyt die nessens . . . . . ober alle communicatien hadde gestaen te spreecken / ende dat het selve hem by de Heeren Poolsche Commissarisen worden toegestaen / gherelateert synde / dat de Cancelier van Sweden te vreden was met den Wisschop van Culm alleen te spreecken / is het selve goet gevonden / ende synde daer op overghetreden in hare tente / hebben deselve Heeren metten anderen een langhe communicatie ghehouden / ende naer dat deselve was ghesch ed in te vreden geweest / dat de Vergaderinge op den darthienden, also het op den twaelfsten Sondach was / soude worden gerestumeert. Sy hebben oock om geen occasie te versuymen / op den twaelfsten metten Heer Veldoverste Conjocpolsky, als synde palatinus sandomirien sis ende suldre een vande gequalificeerste Senateuren van't Rijck van Polen, tot bevoorderinge vande handelinge gesproken / maer en konden niet mercken dat hy tot eenighe inmetten / sonder restitutie seer genegen was.

Den darthienden wederom by den anderen gekomen ende de Heeren Poolsche Commissarisen afghevraecht wat de nadere verklaringhe van sijn Majesteyt was / gaven tot antwoort: sy hadden haer de induciis longi temporis verklaert / dat den Heer Cancelier hadde aengenomen daer van met Koninqh Gustavo te spreecken / ende oversulcks haer te versoecken / den gemelden Heer Cancelier ende andere Commissarisen hyzenghen daer over af te vorderen / 't welck synde gedaen / gaven voor antwoort dat sijn Majesteyt sich niet en konde resolderen tot eenighe Treves quandi de Principali jure non transactum esset, daer by voegende / dat hy op dien voet niet gesint was vorder te besoigneren; te meer alsoo by de Poolsche Commissarisen niet en konde finalijck geconcludeert werden / als gedesinueert synde van bequame volmachte van weghen de Republijcke / ende dat de selve alleenlijck sochten haer uyt te hooren / ende daer mede op den Rijcksdach ende elders haer profijt te doen / het welck de voorsz Sweetsche Commissarisen verklaerden sijn Majesteyt van Sweden ongelegen / ende in hem selven sonder vrucht te wesen / persisteerden nits dien met desperate woorden by 't geene sy hadden verklaert / ende dat met sulcke continantie / dat het scheen men soude daer op notelijck moeten vreecken / en de saecke Gode Almachtigh opgheven / haer oock afvragende of sy ander advijs of eenich expedient wisten te proponeren / dat sy 't selve seer geerne souden verstaen ende examineren. Sy hebben gerepliteert dat de voorschreve gepproponeerde Treves van dartich jaren (onder correctie van sijn Majesteyt) seer considerabel was in desselfs reguard / niet alleenlijck ten aensien van de tijt / maer oock dat tusschen middeler tijt de Wereltlijcke saken seer konden veranderen / dat den Koninqh van Polen oudt was / ende de Republijcke in inter regno ende voor erwoelinge van een ander Koninqh wel sulcke oorloge souden konnen stellen / dat sijn Majesteyt van Sweden hier over geen swarighevdt soude hebben te verwachten / meer andere redenen bybrenghende upte voorgaende besoigne lichtelijck af te nemen / doende alle debvoir tot continuatie vande begonnen handelinghe / die sepde te hoopen dat Godt noch soude segghenen.

Eyndelijck na veel discoursen over ende weder ghehadden: verklaerde den voorschreven Heer Cancelier en Commissarisen / dat sijn Majesteyt van Sweden (om van sijn sijde te thoonen dat hy een eynde van alle dese calamiteyten ende langhduerighe Oorlogen wilden vertrachten) sich ter eeren ende in considerate van het debvoir / 't welck van weghen haer Ho: Mog: ghedaen worde / beleeft hadde te laten bewegen / vorder als sijn Majesteyt opt te voren hadde gedaen / ofte gedacht hadde te doen: Manierlijck te vreden te sullen zijn te handelen met den Coninq ende Republijcque van Polen ende sonder preiuditie / onaengheseen 't recht van sijne Majesteyt ten principalen / 't welcke middelertijdt in suspenso gelaten sonde worden / op het stuck van de dertigh jarige Treves, oock met restitutie van de ghecoccupeerde plaetsen daer op seer serieuselijck discoureerende / mer was sufficientelijck sijn Majesteyt daer toe was gekomen / ende wat preiuditie de voorsz suspensie deser controverse ten principalen het Rijck van Sweden was importeerende. Quamen oock eyndelijck tot de conditien die sijn Majesteyt van meeninge was te proponeeren / eerst by monde / ende daer na haer de selve overleverende by geschrifte / met verklaringhe dat de selve de uytterste meeninge van sijn Majesteyt waren behelsende / ende dan 't welck niet konde werden afgenomen / oock wel te mogen lijden dat sy de selve aen de Heeren Poolsche Commissarisen souden thoonen / laten lesen / ende soo sy sulcks versochten daer van Copie geven.

Den veerthienden weder ter ghewoonlijcker plaetse vergadert / ende alsoo sy oordeelden dat de Heeren Commissarisen van wederzijden met vrucht met den anderen souden mogen communiceeren / hebben sy daer toe debvoir gedaen. De Heeren Poolsche Commissarisen hebben sich daerom achter ghehouden / ende meenden dat het te vergeefs soude zijn / dat sy anders ghenn verklaringe konden doen dan dat sijn Majesteyt van Polen swarighevdt maeckte met het eerste Artijckel. Voor soo veel belangende de Obligatie van sijn persoon ende posteriteyt / niet willende tedeeren aen Coninq Gustavo: meenden oock het soude genoegh zijn met de Republijck voor haer ende voor den Coninqh te handelen. Dat oock de Republijcke nopt soude verstaen tot refusie van kosten. Versoeckende sy wilden haer openbaeren oft partyen meeninghe naerder daer ober hadden verstaen / sy versochten voor al restitutie van de overgheleverde conditien / daer van sy 't originael aen haer Ed. (onder belofte van het selve des anderendaeghs te restitueeren) hadden overhandight / beloofden het selve te sullen doen / maer dat het versuymt was mede te vrengen. De Sweedtsche Commissarisen klaeghden dat sy getrateert / ende niet rondt upt met haer gehandelt

en

1627. en wierde / haere meeninge te zijn dat den Coningh van Polen pro se & posteris sich & quidem manu propria soude obligeeren / voor de tijdt van de voorgemelde inducien. Indien den Coning van Polen sich daer tegen met een secreete protestatie (tot conservatie van zijn pretensien ende gerechtigheyt) preserveerde; dat sijn Majestept van Sweden het selve niet konde beletten / het welck de Heer Cancelier nochtans niet goedt en vondt dat de wederpartije soude aengesepdt worden / indien de Heeren Poolsche Commissarisen in het geene voorsz was / eenige difficultepten maechten / mochten lijden dat het in de Rijcks-dagh werde gerefereert. De Poolsche Commissarisen hebben daer op gherepliceert / dat sy geen middel en sagen om sijn Majestept ad cavendum pro se & posteris te induceeren: dat oock die difficultept soude ceseeren. Ingevalle de Republijcque ofte Kroon Polen soude goedt vinden op haer te nemen / ende sijn Majestept van Sweden te taveeren voor haer Republijcque / ende den geenen die de selve upt de posteritept des jegenwoordighen Conings Sigismundus tot haeren Coningh souden komen te erweelen / ghemerckt daer in alles ghecomprehendeert was het gheene van haeren Coningh selfs geeyscht ende gerequireert konden werden / het welck de Heeren Sweedtsche Commissarisen gheen satisfactie en gaf / sulcks dat sy daer ober re infecta zijn geschepden: invoegen dat de Tenten ten wederzijden zijn opghenomen. Sy hebben middelertijdt echter na haer gewoonte geen debvoir naegelaten / maer volgens haer af-schept in het Poolsche Leger privatim by de Heeren Commissarisen gesyrooken / ende onderstaen te vragen oft sy haren Coningh van sijn voorghenomen pretijsheydt konden diverteeren: maer hebben verklaert dat sy de selve nerghens voorder toe en hadden konnen bewegen.

Den seventhienden hadden sy haer gepreparateert / om na Dersauw te gaen / maer zijn belet door seeckere velitatien tusschen partyen / als doen in het Veldt voorgevallen.

Ende alsoo sy (volgens haer af-schept) op haer genomen hadden mede te spreecken met sijn Majestept van Sweden, hebben sy haer ghesamentlijck obermidts de difficultept van rupture daer sy voor vreesden op den seventhienden September na Dersau verboeght / aldaer komende / verstonden dat sijn Majestept absent was / doch dien dagh weder verwacht wierde. De Cancelier verklaerde dat sijn Majestept de Propositie van de Commissarisen van den Coningh van Polen geensints en konde verstaen: dat het oock hem ongelegen was in sulcker voege getraineert te worden / desselfs voornemen te wesen sijn vertrek na sijn Rijck te prepareeren / mocht wel lijden dat de Artijckelen (by hem ghedaen) instellen ad comitia Polonica werden gerefereert / indien niet te min middelertijdt gehandelt konde worden van een hoste Trebes van twee ofte upterlijck anderhalf jaer / om geduerende welcke men serieuselijck met meer aendacht van een volkomen Pais of van Trebes van dartigh jaren soude mogen ghetracteert werden / het selve wel te mogen lijden.

Den acht en twintighsten hebben sy aen den Bisschop van Culm ende Magnus Ernst Deenhof rapport gedaen van de intentie by den Coningh van Sweden haer op gisteren gecommuniceert / noopende de forme van het verbandt by den Coningh van Polen voorgegeven: namentlijck dat de Coningh van Swedens meyninge was niet anders dan den Coningh van Polen ende des selfs posteritept / tot nakominge van de te beslupten handelinghe vastelijck te verbinden: dat oock sijn Majestept van Sweden siende dat nu voorder in het stuck van de dartigh jarighen Trebes ofte finael Pais pro hoc tempore niet en konde ghedaen werden: hadde ghelieft voor te slaen / ofte niet eenige hoste Trebes van twee ofte anderhalf jaer soude konnen ingegaen werden / ende dat dien onbermindert soude moghen geprocedeert werden tot sommiere examinatie van de voordere Artijckelen. De gemelde Heeren hadden aenghenomen met den Coningh hier van te sullen communiceeren. De Heer Deenhof geliet sich ongenegen tot hoste Trebes / voegde oock daer by / dat / indien de Artijckelen ad comitia werden gedirigeert / de selve groote offensie souden cau- 1627.
seeren op het poinct van refusie der onkosten.

Den twintighsten heeft haer de Heer Magnus Ernst Deenhof eerst voor een derde / ende daer na selfs aengesepdt: dat sijn Koningh by de voorsz Heeren Commissarisen / ende eenige by wesende Senateuren scheen gedisponeert te zijn wat van sijn eerste voornemen te sullen komen wijcken / ende de meninge van den Coningh van Sweden wat naerder te komen: in voeghen dat het scheen dat sijn Majestept soude obligeeren in deser maniere voor sich selven ende sijne Successeurs die tot Coningh van Polen soude werden geeligeert;

Haer voorlesende seecker concept / het welck onder de gereserveerde Artijckelen soude gestelt werden / sonder haer daer van eenige Copie te geven. Sy hebben niet te min goet gevonden daer ober na Dersau te gaen / ende met den Koningh van Sweden ofte den Cancelier te spreecken.

De selve behende wel dat het wat naerder by quam / maer dat evenwel daer mede sijn Majestept (die met dese handelinge geern bupten alle zwarigheyt gestelt ware) niet volkomentlijck en soude geasseureert konnen zijn / maer dat des niet te min in vreese van Oorlogh respectu cæterorum liberorum regis, die (hoewel geen Coningh van Polen zijnde) evenwel by het Huys van Oostenrijk, ende den Koning van Spangien by alle occurrentien soude konnen ghestijft werden; sulcks dat hem de vreese van in Oorlog te moeten komen / daer voor niet en konden werden gheremoveert / dewijle sy ook merckten dat den Koningh van Polen (voor de groote Progressen van den Keyser in Duytslandt) andere insichten scheen te hebben geconcipieert / dat sy hem des te min gerust konden stellen: dat oock de Heeren Poolsche Commissarisen gheen last ofte plenipotentiam en hadden / ende met de selve daeromme niet bondighs konde af-gehandelt werden: dat het haer oock ongheleghen was haer uptterste meeninghe te openbaren. Souden niet te min met sijn Majestept hier van naerder spreecken / gelijck sijn Edelheydt gedaen / ende haer op den een en twintighsten gerelateert heeft: dat sijn Majestept in desen seer difficijl was / ende daer by persisteerende / dat den Koningh van Polen sich pro se & posteris suis simpliciter most verbinden: oock sijn Majestepts meeninge te zijn / ten aensien dat voortaen de handelinge soude conterneeren de Kroon Polen / die sich tot verschepden prestatien soude moeten obligeeren; dat de Heeren Poolsche Commissarisen haer mandatum suæ republicæ upt krachte van het welcke dese handelinge haer bestendigheydt moest hebben / soude werden af-gevordert: ende hoewel sijn Majestept meende dat de voordere by-een komste te vergeefs soude zijn / dien nochtans ongeangesien op hare instantie hare Ho: Mog: soo veel te sullen defereeren / dat de Commissarisen nochmael by den anderen souden komen / ende sien wat voorders by deselve geobtineert sal konnen werden.

Dienvolgende zijn op den twee en twintigsten September beyderzijdts Heeren Commissarisen (het welck nopt te voorzen was gheschiet) t' samentlijck op hare instantie vergadert in haer Tente / om met den anderen mondelingh te communiceeren. Den aenbanck van de handelinge is by haer begonnen / bedanckten haer dat het haer gelieft hadde dese gesamentlijcke byeenkomste t' haren versoecke toe te staen / biddende het soude haer gelieven gesamentlijck te arbeyden / tot voorkominghe van de voordere Oorlogs-onheylen / die anderssints onvermijdelijck de goede Provintie van Pruysen, ende andere ober het hooft waeren hanghende / ende ter zijden stellende alle vrede-stoorende affectien / ende proponeren ten gemeenen beste / de saecke met den anderen dirigeeren: met vertrouwen dat Godt Almachtigh soo een loffelijck ende Godtdelijck werck genadelijck ten goeden uptkomste souden vrengen / daer by voegende meer andere redenen tot accommodatie dienende / de welcke sy baden dat by hen-lupden ten wederzijden overwoghen moghten werden. Na dat sy met goede aendacht waren gehoort: heeft den Heer Bisschop van Culm haer propoost geexcipieert: haer wederom ten hooghsten bedanckende van haer tot dier tijdt toe gedane devoir / bidde-

Digitized by Google

1627. deude sp willen in het selve continueeren. Waer naer den Cancelier van Sweden propre in iisdem terminis heeft gesprooken / komende nae het eyndighen van het selve propoost tot de saecke selfs / namentlijck dat de Heeren Commissarisen van wegen sijne Majestept van Sweden wel gelast tot de handelinge waren ghetreden / dat het haer mogheliick hadt gheweest in ipso limine te impingeeren / repeterende sommierlijck de redenen ten aensien van de welcke den voorganck deses Tractaets was geinterrumpeert ; te weten / op het defect van de securiteyt die den Coningh van Polen aen den Coningh van Sweden pro se & posteris suis absolute difficulteerden te geven / het welck sijn Majestept van Sweden billicke oorsaecke tot de discontinuatie van de handelinghe hadde gecauseert ; dat evenwel sijn Majestept op de openinghe by haer in het gros ghedaen / dat den Coningh van Polen sich soude mogen laten inducceren / om sich te verbinden pro se & posteris suis regibus Poloniæ : hoewel die daer by niet en konde verseeckert zijn / nochmael in dese bpeenkomste hadde gheconsenteert / op hoope dat hare Majestepten den anderen dien aengaende souden konnen verdragen / ofte ten minsten dat eenigh goet fundament gheleydt soude moghen werden tot een nader Tractaet / gheen zwarighepdt maechende van zijn zijde daer toe tijdt ende plaetse aen te stellen. Doende nader instantie by de Heeren Poolsche Commissarisen / om sijn Majestepts uptterlijcke meeninge (noopende de forme van de Obligatie) te verstaen / om te moghen verseeckert zijn van de zijde van sijn Majestept van Polen, namentlijck hoe verre sijne Majestept in het particulier neffens de Kroon ofte Republijcque van Polen soude verbonden zijn / pro se & posteris suis. De Heer Bisschop heeft daer op geantwoordt : dat sijn Majestept verstont dat het Tractaet (het welck tusschen de beyde Koninckrijcken soude mogen gesloten werden) by hem pro se & posteris suis regibus Poloniæ zijnde geconfirmeert ende onderteeckent / den Coningh van Sweden daer mede volkomen contentement behoorde te nemen / ende ghenoegh verseeckert soude zijn. Dat hy ende sijn mede-Gecommitteerden by sijn Majestept alle debvoir hadden gedaen om eenige voordere Declaratie te obtineeren / maer te vergheefs. Den Cancelier antwoordt : rem eodem loco subsistere, ja dat sijn Majestept van Sweden met dese handelinge / ten ware den Koningh van Polen hem voor sich selven ende voor den geenen die upt sijnen Hoofde ghererhtigheydt tot de Kroon van Sweden soude willen ofte mogen pretendeeren / in dit Tractaet verbonden / ende tot de observatie van dien obstringeerende / van veel erghere conditie soude zijn als te voren / alwaer het oock suicr dat de Republijcke van Polen sijn Majestept van Sweden verseeckeringe deden / dat upt geen Havenen ofte Poorten van Polen sijn Majestept van Sweden eenigh oorlogh soude aengedaen werden / also de selve van alle andere kanten soude konnen bespronghen werden / etiam salvo contractu, en sich daer tegen aditum in hoc regnum soude hebben geinterciudeert. Den Heer Bisschop seyde by henluyden / als zijnde tot de ruste ende vrede ghenegen / alles te zijn overwoghen / ende gheoordeelt dat sijn Majestept van Sweden daer mede konde verseeckert blijven. Dat sp niet tegenstaende alle debvoir oock by hem in het particulier by den Koningh van Polen ghedaen / van sijn Majestept geen andere resolutie hadden konnen obtineeren / ende oock sijn Majestept als niet zijnde Rex hæreditarius Poloniæ niet verder en konde compelleeren. Dat sijn Majestepts posteri ad alia regna souden konnen geroepen werden / quorum factum het Rijck van Polen niet konden prestceren / ofte sich tanquam regnum liberum daer voor billicklijck obligeeren. De Heeren Commissarisen van Sweden sustineerden / dewijle het Oorlogh principalijck ende directe touchcerde sijn Majestept van Polen ende sijne posteritept / ende niet soo seer de Republijck ofte het Rijck / ende dat sijn Majestept des te meer / op dat den Coningh van Sweden verseeckert moghte zijn dat de persecutien van de geene de welcke als descendeerende van den Koning van Polen, op de successie van het Rijck Sweden eenighe pretensie meenen te hebben / moesten ghesurcheert blijven voor den tijdt / ende soo langh als de voorsz inducien souden dueren ; Daer op zijnde by den Heer Bisschop gheantwoordt : dat het ghesustineerde van de Heeren Sweden te seer scrupeleus ende nacuw ghesetwas / te meer / overmidts de Obligatie ten aensien van de posteritept van sijn Majestept van Polen, geen Koningen van Polen zijnde / insonderheyt lupten het selve Rijck van hleynen effecte soude zijn : ja dat een Vader sijn posteritept in de successien van Koninckrijcken daer sijn Verbandt geen prejudicie en konde doen ; na het gesustineerde van veelen / repliceerde den Heer Cancelier daer op het selve in sijn waerde te laten / ende dat het haer als nu genoegh soude zijn te hebben obligationem pro se & posteris, dat haer meeninge niet en was het recht van de selve Obligatie na prejsijsheydt van Rechten te disputeeren / ofte haer op het selve soo eygentlijck te verlaten / maer veel meer op haer Wapenen ende andere defensien / daer op sp haer meer souden vertrouwen. Eyndelijck siende dat de saecke daer op steupten / is by haer versocht dat de dispute op de forme van Obligatie / ende het eerste Artijckel ghesuspendeert / ende dien onvermindert tot discussie van de voordere Artijckelen mocht werden ghetreden. Den Heere Bisschop ende de andere Heeren Poolsche Commissarisen zijn te vreden ghewcest. Den Heere Cancelier ende de Sweedtsche seyden het selve te willen refereeren aen sijn Majestept ; seggende te vreesen dat de selve 't selve apparentlijck niet raedtsaem souden vinden ten aensien van de gewichtigheydt van het voorsz point ; zijn echter voorts gegaen ad Articulum secundum.

De Heeren Poolsche Commissarisen versochten dat by het voorsz tweede Artijckel souden werden gevoeght arces cum tormentis bellicis, templa cum supplectili sacra. De Heeren Sweedtsche Commissarisen (sonder te insisteeren op de vpgevoegde woorden) seyden : dat de voordere Artijckelen wepnigh ofte geen difficultept hadden / ende geen explicatie requireerden / datter onder allen maer een Artijckel was / 't welck de Croon Sweden eenigh voordeel toe-eygent / namentlijck de renuntiatie Juris Esthonia, 't welck van hleynder importantie was.

Niettemin dat sijn Majestept van Sweden henluyden hadde ghelast in dese saecke voorder niet te treden / voor dat henluyden soude blijcken de mandato ad tractandum à Reipublicæ ipsis dato, dat sijn Majestept begeerde te weten met wien ende met wat kracht sy voorder soude handelen ; dat anders alle 't gheene wyders soude gedaen werden / frustatoir soude wesen / ende van gheen ander effecte als een familiaer discours interprivatos, daer op gheen vaste conclusie konde gheboutwt werden ; dat 't selve in alle Tractaten oock van minder consequentie / gebruyckelijck ende altijts onder henluyden gheobserveert was ghewcest / dat in primo Artic : onnoodigh is ghewcest te requireren plenipotentiam, ofte Volmacht van den Koninck van Polen selfs / ghemerckt die aldaer present was / ende het defect indien tersont konden remedieren des versocht zijnde / dat in desen andere consideratien vielen. Eerstelijck, overmidts d' Heeren Commissarisen / alhoewel sy waren Senateuren ende treffelijcke Officiers van 't Rijck Polen / dat sy nochtans sonder exprcssen last niet en waren ghequalificeert upt haer selven / om yet met effect van weghen 't voorsz af te handelen sonder last te hebben / veel minder om 't voorsz Rijck tot eenige prestatie ofte beloften te verbinden. Ten anderen, datse de handelinge soude claudiceren als syne Majestept van Sweden sich cum effectu soude obligeren / ende de Heeren Poolsche Commissarisen de Republijcque ofte Croon van Polen alleenlijck deur ghebreck van suffisante ende behoorlijcke plenipotentie sub conditione recti habitionis, de welcke faillerende / sijn Majestept tot groote disreputatie ende prejudicie soude ghedyen.

Dat het syn Majestept van Sweden oock ongelagen was / syn upterste meyninghe te openbaren / eer dat hy konde weten of hy daer mede als d' Heeren Commissarisen al contentement mochten nemen / den comitien souden konnen voldoen / ende dat daer upt lichtelijck een tweede Negotiatie soude veroorsaeckt werden t' zyner

grooter

1627. grooter ongheleghenthept / de Heeren Poolsche Commissarisen seyden daer op: dat 't vreemt was nu na eenige Plenipotentie te vragen / daer alreede soo diep in 't handelen was ghetreden / dat de Heeren Sweedtsche Commissarisen wel konden bevroeden / dat sy anders gheen mandatum konden hebben dan van sijn Majestept: ghemerckt haer seer wel bekent was / dat nae haer arrivement in het Rijck / ja na het aenbieden van de interessie in dese saecke van haer Ho: Mog: gedaen / by sijn Majestepts Missive in Warschou den thienden January sesthien hondert seven en twintig gedateert / geen comitia en waren gehouden; doch dat dien niet tegenstaende alle het geene by henlupden (voor authorisatie / ende ten oberstaen van sijne Majestept / ende de bywesende Senateuren worde gedaen) bondigh ende van waerden soude zijn / ende bupten alle twijffel per comitia, die doen op den twaelfsten October eerstkomende waren gelepdt / soude werden geapprobeert / daer voor sijn Majestept sijn Commissarisen / ende de andere bywesende Senateuren haer sonder zwarigheydt souden verbinden ende sterck maecken; Dat ock haer als Rijcks-Senateuren niet alleen toe en stondt te vigileeren pro comodis publicis & tranquillitate, maer dat ock sijn Majestept ex constitutione regni quæ legis vicem obtinerit ende in legum codicem sub titulo de pace & Fœderibus was geincorporeert / was gheauthoriseert ten tijde als geen comitia en waren / selfs ten oberstaen van alsulcke Senateurs, als by sijn Majestept soude mogen zijn cum effectu te tracteeren / met alle Princen ende Potentaten de pace & Fœderibus. Waer upt haer Ed. dan seyden te volgen dat ock hondt gheseydt werden: dat sulcken last ofte plenipotentie, als sijn Majestept van Polen te vreden was aen de voorgemelde Heeren Commissarisen te geven / suffisant ende ock ten respecte van de Republijcke obligatoir was: waeren ock te vreden des anderendaeghs in het Leger haer de voorsz leges te exhibeeren. De Heeren Sweedtsche Commissarisen dit verstaen hebbende / verklaerden sich bezwaert te vinden ob hunc defectum vorder te procedeeren / dat sy niet te min in haer genegenthepdt tot den voortganck in desen te bethoonen / te vreden waren een upt den haeren / namentlijck den Heer Hoff-Maerschalck aen sijn Majestept af te voorden / dat sy binnen een half uer desselfs meeninghe souden konnen vernemen ende sich daer na reguleeren: het welck henlupden is toeghestaen. De antwoordt van sijn Majestept was: dat sy sich in gheen voorgaende Tractaten souden hebben in te laten / dan na dat de Commissarisen souden hebben doen blijcken van haer plenipotentie ende de sufficianthept van de selve; dat het absurd was in desen anders te doen / ende hem seer vreemt scheen dat men hem urgeerde / tot vordere verklaringhe over de resteerende Artijckelen: dat hy ock daer toe niet en konde verstaen / ten ware sy eenigh nader middel ofte remedie wisten / om sijn Majestept in dit defect beter satisfactie te doen hebben; niet te min wel te moghen lijden in omnem eventum dat de voorsz by sijn Majestepts ingestelde Artijckelen ad comitia regni Poloniæ werden ghereffereert; ende soo het voorsz comitia goet dochte aldaer nader geexamineert / ock niet te konnen oordeelen wat voorts in dese ghelegenthepdt met effect ghehandelt soude konnen werden; den Heer Bisschop seyde tot dit effect geen ander remedie te hebben dan hy alreedts gheseydt ende verklaert hadde: namentlijck dat de presente Heeren Senateuren hen souden sterck maecken / dat het geene by dit Tractaet soude beraemt ende by de selve Heeren Senateuren werden gheapprobeert / sonder faute in comitiis soude werden gheratificeert / ende gestant gedaen; sustineerende daer toe per legem regni daer van hier voren is gesprooken / suffisantelijck te zijn geauthoriseert. Versoeckende voort te gaen tot naerder discussie van de vordere Artijckelen / om de selve die sy seyden al wat crude ingestelt / ende sonder naerder moderatie niet sullen aenghenaem konnen werden apud præd regni comitia, dat de selve ock voorhanden zijnde / het goetvinden der voorsz comitien, niet langh in suspenso konde gehouden werden. De Commissarisen van Sweden hebben sich hier mede niet laten genoegen / ende maeckten zwarighept op sulcken verbandt ende presentatie voorts te besoigneeren: te meer / obermidts eenige Artijckelen van dier natuere waren / dat in de selve Obligatie ende Verbandt tot laste van de Republijcque soude moeten belooft werden / de renunciatie Provinciæ Asthoniæ, de restitutie der Oorlogs-onkosten; midtsgaders de assecuratie die den Coningh van Sweden over het geheele Tractaet noodelijck soude moeten gepresteert worden. 1627.

By die occasie wierde incidentelijck gediscepteert op het poinct van de refusie der Oorloghs kosten; daer op seyden de Polen, dat sy oordeelden indien 't Artijckel spreeckende van de kosten / niet geheelijck upt het Tractaet wierde gelaten; dat daer upt alleenlijck occasie genoegh soude werden ghenomen om 't gheheele werck te renverseren: dat sy d' humeuren van d' andere Heeren Senateuren wel soo kenden / dat de selve lieber alles souden by setten / dan in 't gros daer toe te consenteren: dat het Rijck van Polen noch tot de extremiteyten niet en was gebracht om een wetteliicke Vrede / men liet staen eenighe tijdtlijcke Treves, met oneerlijcke ende onwaerdeerlijcke conditien te redimeren; ende alsoo 't voorsz poinct ter contrarien by de Sweedtsche Commissarisen wierde ghejustificeert / ende dat de ghemoederen daer op lichtelijck heet ende toornigh ghevvorden souden hebben / 't welck niet dan tot ondienst konde strecken) hebben sy goet ghevonden haer te interponeren / ende te versoecken / gemerckt de saecke sich sulcken scheen te betoonen / datter veynich apparentie was dan als nu pets vruchtbaers te konnen verrichten: ofte het niet beter soude zijn dat de Artijckelen sulcks die laghen ad comitia souden mogen geadvresseert werden: midts dat van dien tijdt af een seecker dagh soude werden gelepdt / om het voorsz begonnen Tractaet op ontfangene behoorlijcke volmacht van de Republijcque op den Rijcks-dagh wederom te reassumeeren / ende dat soo tijdelijck als het doenlijck soude zijn; ja waer het mogelijck noch ghedurende den Rijcks-dagh / ofte terstont daer naer / midts dat middelertijdt de Wapenen ende Acten van hostilitept gesurceert werden / op dat het Landt van de Oorloghs-ongemacken ten minsten voor die tijdt soude mogen verschoont werden / ende de goede Ingesetenen van dien een vreynigh respiteeren: ende voor al om dat gebleken soude werden in staet ende hoop van dese handelingh te reassumeeren: daer sy meenden dat ten wederzijden veel aen was gelegen / ende genoegh het effect van alle gedane moeyten ende debvoiren te pretendeeren. Doch de Heeren Commissarisen respectivelijck verklaerden tot desen voorslagh niet ghelast / maer wel te vreden te zijn den selven eelcks aen haer Koningen te refereeren / ende sonder eenige vordere byeenkomste toe te stemmen / de resolutie ende goetvinden der selver aen haer in het particulier te relateeren. Hier op zijn de Tenten ten wederzijden wederom opgenomen: ende niet tegenstaende alle debvoir by haer gedaen / de vordere handelinge ten wederzijden afgesneden met groot leetwesen van de Ambassadeurs.

Ten tijde der voorsz handelinghe is by haer in het Veldt ghekomen een Hoff-Secretaris van den Cheur-Vorst van Brandenburgh, haer aendienende dat den Heer van Dona tot Derslauw was ghekomen / om met haer van wegben den ghemelden Heere Cheur-vorst te spreecken: daer toe overleverende des selfs van Dona Vrieven van credentie, het welck by haer is goetghevonden te doen: hebben oversulcks daer toe / ende met den Coningh van Sweden naerder te communiceeren / versocht den Heere van Beaumont.

Sy hebben middelertijdt niet gelaten by den H. Bisschop ende andere alle debvoir te doen / om de discontinuatie ende rupture te beletten: te meer / voor dien sy ten wederzijden geen vreemde inclinatien en speurden / indien de humeuren van partyen wel wierden ghemenageert: hebben evenwel op den vier en twintighsten niet anders konnen verstaen / dan dat hy met den Coningh van Polen noch niet en hadde gesprooken / immers gheen resolutie bekomen. Des anderen daegs 's morgens dede haer voor seecker persoon aenmelden: dat de Coningh op haer versoeck noch gheen ander resolutie hadde

1627. hadde kommen nemen / als dat hy alles aenden Rijcksdagh soude refereren.

Uyt welcke woorden sy wel hebben kommen afnemen datter nu geen hoop en was van eenige verdere by-een-komste te houden / sulcx dat sy de begoste preparaten tot haer vertreck te meer hebben by der hande ghenomen: niet nalatende by alle gelegenthevdt te mompelen / haer miscontentement / het welck sy hadden vande sobere onthalinge ende respect / 't welck haere Ho: Mog: in haere persoonen tot Warsouw was beseghent; ende dat soo sy niet en konden gherust ghestelt werden / dat haer Ho: Mog: dien aengaende contentement soude geschieden / den Coningh het haer niet voor ongoet soude afnemen / dat sy ghelijcke rencontre liever hadden te prevenieren; ende hoewel seer ongeerne sonder haere schuldige reverentie te doen / ghedwonghen souden sijn te vertrecken: 't welck soo goede operatie ghedaen heeft / dat haer voor een derde is gherefereert / dat over dit haer misnoeghen in presentie vanden Koningh / ende de by-wesende Heeren Senateuren discoersen gevallen / en hy daer toe was ghepersuadeert / dat hy haer des anderen daeghs soude opvorderen / ende met behoorlijck respect van haer Ho: Mog: dimitteren.

Den vijf en twintighsten September goet tijdts voor de middagh / sijn sy voor seecker Edelman geinsinuеert / dat de Coningh haer naer den middagh gheresolveert was audientie en afscheyt te gheven: dat daer toe Carossen souden gesonden worden / en sy haer souden gereet houden; 't welck gedaen / ende sy met twee Carossen nae de Tente van den Coningh gevoert synde / wierden voor de selve ontfanghen by den Heer Maerschalck van Lithuaniæ, en deur een vertreck of twee ghebracht in een seecker Tente / alwaer sy sijn Majesteyt vonden / voor dewelcke sy besonderlijcke reverentie ghedaen hebbende / en dat sy haer preparеerden tot spreken / heeft sijn Majesteyt op haer begeert: ende oock staende met ongedeckten hoofde / haer aengewesen dat sy haer souden decken / gelijck sy oock om de dignitevt te bezwaeren / van hare Ho: Mog: niet hebben nagelaten te doen.

De somma van hare Propositie was: dat sy sijn Majesteyt danckten over de eere hare Ho: Mog: in 't admitteren vande interoessie totten *Vrede-Handel*, ende van de goede gheneghentheyt, die sy seyden by sijn Majesteyt te hebben ghevonden: dat sy baden dat Godt Almachtigh sijn Majesteyt in deselve goede en heylsame inclinatie wilde confirmeren, tot welstant ende gherustheyt van sijn ende andere Coninckrijcken: dat het haer leet was dat dese handelinge sonder effect was afgheloopen, biddende sijn Majesteyt deselve niet gheheel voor gheabrumpeert en wilde houden, maer alsoo het hem gheliefde die ter examinatie vande conditien te brenghen, als noch de saecke sulckx dirigeren, datse ter gelegener tydt gheresumeert mocht werden, hebben sijn Majesteyt als noch, als te vooren by haer deur de Heeren Commissarisen in verscheyden tijden ghedaen was, gerecommandeert, de ontslaginghe vande *ses* tot *Daatsigh* aengehouden Nederlantsche Schepen: op dat de Schippers eens mochten hebben, daer na sy sich mochten reguleren; hebben eyntelijck haer Hoogh Moghende Staet, ende tot dienst vande selve het stuck vande Commercien ten hooghsten gherecommandeert, ende ghe-klaeght over de Empeschementen daer in vallende. Sijn Majesteyt heeft haer daer op voor sijnen eersten Secretaris Schickosky doen antwoorden: dat hy haere Ho: Mo: bedanckte wegen haer vrede-lievende intentie, ende haer weghen het debvoir, 't welck sijn Majesteyt dede segghen hem aenghenaem te syn, hoewel het hem leet was dattet succes niet beter hadde geweest, dat hy niet en twijffelden of Godt soude ten aensien van sijn rechtvaerdige saecken, d'Aggresseurs van vreemde Coninckrijcken te syner tyd: konnen straffen, ende hem oock een beter uytkomste verlenen, daer op hy hem oock soude verlaten. Belangende de aengehaelde Schepen, daer op te sullen letten, ende dat hy soude gebruycken het recht van andere Princen: dat hy oock by alle occasien haere Ho: Mog: gheneycht was alle goede officien te bewijsen; haer daer mede / nae dat haere Edelheden geadmitteert waren tot het kussen van sijn Majesteyts handen / met een vriendelijcke contenantie dimitterende; 't welck alles is gheschiet in een Tente die achter haer was gesloten / sonder dat yemant behalven sijn Majesteyt / de Maerschalck van Lithuanien, den voorsz Secretaris ende sy present waren / ende sijn daer na by den voorgemelden Heer Maerschalck van Littou weder aende voorschreve Carossen / ende soo voorts by den Edelman die haer opghehaelt hadde in haer logement ghededuceert. 1627.

Den selven daghe hebben sy haer afscheyt ghenomen vanden Heer Conjecpolsky, Velt-overste van sijn Majesteyt van Poolen, sijn Excellentie: wiens directie tot dese handelinge seer veel hadde toegevvacht / daer over seer veel haer aengedane courtoisie bedanckt / ende verklaert sy souden haer Ho: Mo: daer van rapport doen / hem verseeckerende dat deselve daer over oock haer contentement in alle occurentie souden bewijsen; ende alsoo den voorsz Heer Conjecpolsky, als Palatinus van Sandomyr synde de vierde in ordre / een vande principaelste Senateurs / ende van merckelijck credijt was / dat sy oock hem niet veermt van de vrede-handelinghe hadden gevonden / hebben sy deselve al noch gherecommandeert ende gebeden: hy wilde daer in continueren / niet tegenstaende zijn vacatie als Velt-overste. Hy heeft haer voortroiselijck bejeghent / zijnen dienst voor al haer Ho: Mog: ghepresenteert / ende verklaert soo de conditien tot redelijckheyt konden ghebracht werden / dat hy niet liever en soude sien / dan dat het Oorlogh van dese quartieren tegen de Turcken, Tartaren ende andere ongelovige mocht werden getranspoorteert / ende 't stoten van Christen bloet voorgekomen.

Soo sy in dese propoosten waren / is den Heer Bisschop van Culm inde Tente ghekomen / haer oberlevеrende de Missiven van den Coningh aen haer Ho: Mo: en den Heere Prince van Orangie; dewelcke by haer synde ontfangen / hebben alsoo haer afscheyt genomen van beyde de voorsz Heeren.

Hebben daeromme noch vande Heer Bisschop van Culm haer afscheyt nemende / hem gerecommandeert de reassumptie van het Tractaet ter ghelegener tijdt en occasie by den Coningh niet alleen te laten bevorderen / maer hem oock communicerende / dat sy van meeninge waren nae Dersauw te gaen: om aldaer den Koning van Sweden mede te disponeeren tot de reassumptie / en voorts alles te doen wat tot bevorderinge van dese handelinge soude moghen dienen; hebben mede gelijcke afscheyt ghenomen van de Commissarisen die in desen hadden gebesoigneert.

Den ses en twintighsten is by haer ghekomen den Heer Wolfgangh Creyts, Pruyssischen Raedt ende Afghesandt van den Cheurvorst van Brandenborgh. Sy hadden eens of tweemael te vooren aen sijn Logement ghesonden / om hem te visiteren / maer hadden daer toe geen gelegenthevdt konnen bekomen; deden hem openinge van de communicatie die den Heer van Beaumont met den Heer van Dona tot Dersau over wevnigh daghen hadde ghehadt / ende voorts sommierlijck van het genomen afscheyt / ende den standt van de Vrede-handelinghe / mitsgaders van de redenen waeromme sy tot die tijdt toe noch den Cheurvorst niet en hadden besocht / daer van hy haer bedanckten / ende nam aen sulcx te refereren.

Naer de middach zijn sy van Lubischau vertrocken nae Dersau, en hebben onderweghen den Koningh van Sweden in 't velt gevonden / met eenighe Compagnie Peerden / om kondschap te hebben uyt het Leger van de Polen, 't welck den geheelen dag in gewoel had geweest; daer op sy den Koningh (die haer de eere dede van nae hare Carossen te komen rijden / eer sy de selve wel bekenden) contentement deden / seggende: dat het was overmidts den Koningh van Polen hem tot vertreck hadde gepreparеert / ghelijck hy oock als doen een uyr oste anderhalf ontrent geleden / uytgelevdt met meest al de Ruyterye vertrocken was / nae den Rijcks-dagh tot Warsauw: het welck sijn Majesteyt seyde oock vermoedt te hebben; haer voorts dimitteeren na Dersauw, alwaer zijnde gearriveert ende den Heer Cancelier by haer in haer Logement ghekomen zijnde / hebben hem

1627. hem gerapporteert in wat voeghen sy waren ghescheyden / ende de saecke hadden ghelaeten / 't welck sy seyden dat sy liever anders hadden ghesien / alsoo d'apparentie van noch-mael by den anderen te komen / aen de Poolsche noch soo gheheelijck niet en scheen afghebrooken te wesen: jae dat den Bisschop hadde verklaert daer toe te souden hebben konnen verstaen; ende hoewel hy met sijn Majestept vertrock / indien hy nochtans by haer verseeckert mocht werden: datmen van dese zijde in nader handelinghe was ghesint te komen / dat hy geen swarighept soude maecken wederom in het Leger te keeren / ende nochmael te besoigneren; doch dat zy gheen naeder schrijven (het welck in cas van dat zijn Majestept gheneghen hadde gheweest tot vorder handelinghe / aenghenomen hadde te doen) hebbende bekomen de meeninghe van sijn Majestept van Sweden sulcx gheinterpreteert te hebben / dat de selve vordere communicatie mishaeghden / voeghende daer by niet te min beel redenen / waerommte sy meenden datter niet ondienstigh soude ghewees hebben / het Tractaet noch levendich te houden / ende 't selve als noch behoorden gereassumeert te werden. Antwoorde de gemelde Heer Cancelier van Sweden / dat hy wel had mogen schrijven / het selve versuymt of vergheten te hebben / dat hy niet te min met sijn Majestept in het particulier haer redenen naerder soude examineren / ende haer sijn Majesepts meeninge metten eersten doen verstaen.

Den seven en twintigsten na de middagh / is haer van wegen sijne Majestept een Carette ghesonden / om ten Hove te komen / allwaer sy by den Heere Hofmaerschalck sijnde ontfanghen / ende by sijn Majestept ingevoert / bonden sy deselve in goede disposition ende humeur. Sy hebben sijn Majestept gherapporteert: in wat voegen sy de ghelegenthept van het Tractaet aende Poolsche zijde hadden ghelaeten / ende 't geene haer den Heere Bisschop hadde verklaert; versoeckende sijn Majestept dat de selve serieuselijck op alles ghelieve te dencken. Zijne Majestept haer verstaen hebbende / bedanckte haer wederom van 't debvoir ende deligentie die de selve seyde dat by haer worde aenghewent / doch niet te konnen mercken met wat apparentie de Vergaderinghe weder soude herbat worden: nademael den Coningh van Polen aengenomen hadde de geheele saeke op den Rijcxdach te refereren / ende de Commissarisen met geen plenipotentie versien en waren: dat sijn Majestept nits dien oock seer wel mocht lijden dat de conditien by hem geproponeert / den Rijcx-stenden mochten voor ghehouden werden: dat hy oock op de onderrechtinge hem deur zijn Cancelier ende haer gedaen / op het artieul allwaer gesprooken wiert van de refusie der kosten / ende op eenige andere soude doen instellen een overbloediger verklaringhe die hy haer soude doen behandighen / om voor haer op den Rijcxdach t' examineren / overgeschickt te werden: dat sijn Majestept haer daer in volkomentlijck ende rondelijck soude verklaren / dat hy oock in dese quartieren niet langher soude konnen subsisteren / maer ghedrongen te sijn naer Sweden te vertrecken. Komende voorts in 't discoers van 't geheele wesen / toonde sich uytter maten seer bekommert over de Progressen van 't Huys van Oostenrijck, en de swarighept die voor de gemeene saecke daer uyt seyde te sullen volgen: insonderhept soo den Coningh van Denemarcken op sijn saecken geen ander oordre en soude konnen stellen; dat sijn Majestept hare Ho: Mog: ende andere Prinsen ende Potentaten in tijdts daer op mosten letten / ende vorder onthepl voorkomen. Dat die ghelegenthept de principaelste reden was om te letten op sijne saecken / ende dewijle het noch tijdt was / deselve tot het gemeene beste te dirigeren / daer van sy haer Ho: Mog: uyt Dantsigh hebben geadviseert / ende t'haerder wederkomste pertinentelijck gerefereert.

Belanghende de Commertien daer van sy volghens hare Instructie serieuselijck hebben vermaent / en gremonstreert het interest 't welck hare Ho: Mog: Staet voor dese Oorlogen was lijdende / met versoeck dat zijn Majestept sulcke voorsieninge soude ghelieven te doen: dat de ruijne van de Geunieerde Provintien mochte werden geprevenieert / en hare Ho: Mo: gestelt buyten 1627. postuere om die gemeene saecke sulcke hanthavinghe te doen als deselve ten uyttersten van noode hadde / daer by voeghende de redenen daer toe dienstich: Heeft sijn Majestept rondelijck bekent / dat hem hare Ho: Mog: interest ende de ghemeene Commertien hem ter harten ginghen / ende niet lieber en soude sien / dan dat deselve in volkomen fleur mochten herstelt ende ghehouden werden / als het sonder sijn ruine / die hy vertroulijck dat haer Ho: Mo: oock niet en waren begerende / soude konnen toelaten: dat hy oock gheen particuliere redenen en hadde tegens die van Dantsigh, om de selve hare Trafijcquen te willen verhinderen / maer dat hy haer ten voor uyttersten voort wierde gedrongen / alsoo hy toestaende dat binnen haer Staedt allerhande Schepen souden moghen komen / niet anders en soude doen dan sijnen Vyant sterchen / ende middelen suppedieren / dan hem met een formele vloot / die hy soude konnen by den anderen brengen uyt Ulyeheemsche Schepen / die hy t'allen tijden / ende in sulcken getal als het hem soude gelieven binnen Dantsigh te konnen arresteeren / op den hals te komen: daer deur hy Meester soude werden vande gheheele Baltische Zee, ende niemant meer schade doen / dan de Geunieerde Provintien / die alleen de voorsz Zee frequenteerden. Dat die van Dantsigh dese swarighept wel hadden konnen voorkomen / indien sy volgens haer Privilegien belet hadden het aenhalen ende equipeeren vande Schepen / ende niet toegelaten dat tot dien eynde by sijn Majestept van Polen eenige Commissarisen tot de directie van de Oorlogh ter Zee hadde ghestelt gheweest: ende overmits sulcx geen andere uythomste te sien / dan dat die van Dantsigh haer souden moeten sterck maken van niet te sullen toestaen dat binnen haer Stadt ofte Voort eenige Schepen aengehaelt / ende ten oorlog gequipeert souden werden; so sy 't selve wilden preserveren ende den Coningh daer van asseureren / dat hy mede gheen swarighept soude maecken de navigatie op haer Voort voy te stellen / ende de trafijcque haren voorgangh op een vleyne recognitie laten gewinnen. En belangende de Weysselstroom / dat hy by conniventie tegens d'een en d'ander vande grooten van Polen soo nu soo dan te doen / deselve metter tijt mede in beter gesteltenisse soude soecken te brenghen / op haer versoeckende sy souden tot Dantsigh komende metten Raedt ofte der selver Gedeputeerden vryelijck communiceren / deselve van zijn goede affectie verseeckerende.

Den acht en twintigsten hebben weder om gesprooken metten Cancelier van Sweden / nopende het verstant ende de declaratie van 't derde Artieul vande dartigh jarige Credes / haer bedencken daer op ghesept / 't welck oock met sijn Majestept synde ghecommuniceert / was de voorsz declaratie daer nae gherecht: heeft voorts op haer recommandatie aengenomen de bevorderinghe en afdoeninge van particuliere saken / eenige Nederlantsche Cooplyden en Schippers betreffende: mitsgaders 't verstoeck van vergoedinge van seker Schip van Hoorn, by 't leven van hoogstghedachte Coningh Karel, ghenaemt de Krabbe / aengehaelt / daer toe sy oock overgelevert hebben een Memorie by haer Ho: Mog: tot recommandatie van dien / aen sijn Majestept van Sweden geschreven / en de stucken daer toe dienende / daer by noch gevoeght hebbende een Memorie aende Factor van de Reders van 't voorsz schip / residerende tot Stockholm: alle 't welcke de Heer Cantselier hreft begeert / dat inde Cantselerye soude worden geconsigneert / om daer op in Sweden te werden gedisponeert; 't selve sijnde ghedaen / hebben sy haer tot haer vertreck begimen te prepareren / ende gebeden dat sy met goet vinden van sijne Majestept metten eersten mochten werden ghedimitteert / met behoorlijcke aenbiedinghe van hare Ho: Mo: offitien en genegenthept / 't welck hy aengenomen heeft met den Coningh te sullen communiceren.

En alsoo den Heere Burg-graef van Dona haer op daegh te voren / van wegen den Cheurvorst van Brandenborgh hadde begroet / en versocht onderricht te zijn van den staet vande Vrede-handelinge / en dat sy hy alle gelegenthept sijne Cheurvorstelijcke Voorluchtighept by hare Ho: Mog: in goede recommandatie wilden laten zijn: Soo hebben sy ghevoordeelt niet ondienstich

te

1627. te komen weſen ſijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt inden perſoon van den Heer van Dona ſijn Afgheſante/van alles ſommierlijck te onderrechten/ gelijck ſy dan oock voor ſoo veel ſijne Keurvorſtelijcke Doorluchtheyt eenighſints aengaen mocht/ hebben gedaen/ ende verklaert dat ſy altijt met alle circumſpectie hadden gehandelt/ ende daer op gedacht dat ſijn Staet ende Landen van Pruyſſen/ in het tracteren ſouden hebben in conſideratie genomen gheweeſt; dat ſy oock niet en ſouden hebben nagelaten met zijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt van het begin af/ ende naer dat ſy met beyde de Coningen hadde geſproocken/ goede correſpondentie te houden; edoch dat het ſelve niet en hadde konnen geſchieden/ ten deele door haere onghelegenthepdt/ ten deele om redenen ſijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt bekent: dat ſy oock voorghenomen hadden aen ſijn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt hier van by proviſie te ſchrijven/ ende oock de occaſie haer het ſelve vergunnende/ wel ghenegen waren ſijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt in perſoon tot deſen eynde als noch te gaen begroeten/ ende op alles volkomen onderrechtinghe te doen; hebben oock op het verſoeck van de ghemelde Heere van Dona aengenomen aen ſijn Majeſtept van Sweden den ſtandt ende ſaecken van ſijn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt te recommanderen/ ende inſonderheyt in cas van reſtitutie van eenighe plaetſen/ dat de Pillauw in niemants handen/ dan van ſijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt ſoude werden gherestituëert: ghelijck ſy wederom gherecommandeert hebbende d'affairen vande Heer Baron van Montjoy, volghens den laſt haer by Inſtructie ghegheven/ welcke de Heer van Dona heeft aenghenomen. Sy hadden oock aen ſijn Majeſtept van Sweden/ de ſaecken van ſijn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt metter daet op de eerſte audientie gherecommandeert/ ende ſoo veel uyt de mondt des Coninghs verſtaen/ dat ſijn meninghe was de voorſchreve Pillau aen niemant anders dan aen den Cheurvorſt te reſtitueren: dat hy oock deſſelfs Landen van alle foulen ende oberdaet ſoo veel ſoude verſchoonen/ als hem eenichſints mogelijck ſoude weſen.

Den negen en twintighſten is haer deur den welghemelden Cancelier een oberbladigher verklaringh ter handen gheſtelt/ op d'Articulen vande Treves by zijn Majeſtept de Heeren Poolſche Commiſſarisen gepoponeert/ met iterative permiſſie/ende genoeghſaem beghieren/ ſy ſouden deſelve aende Poolſchen Rijcxdach/ en eenige gequalificeerde Senatcuren toeſenden.

De Cancelier verklaerde oock ſijn meeninge te zijn/ die aende Heer Biſſchop van Culm te ſenden/ en metten ſelfden daer ober ſchriftelijcke Conferentie te houden/ om in dier voegen eenichſints in terminis tractandi te blijven.

Den leſten September is's morghens omtrent ten acht uren by haer ghekomen den Heer Gabriel Oxenſtierna, dewelcke deurgaens van de tijdt af dat ſy eerſt in Pruyſſen waren gearriveert/ haer deur laſt des Coninghs hadde onderhouden ende opgewacht/ haer aenſeggende dat ſijn Majeſtept/ om te betooghen d'aengenaemheydt van haere Ho: Mog: Legatie/ ende van haer debvoir/ voor ghenomen hadde/ haer in ſijn Tente in het Legher voor de Stad Derſau als doen des middaghs te tracteren; daer by voeghende dat hy laſt hadde van weghen ſijn Majeſtept haer te preſenteren elcks een gouden ketting, van drie groote touren/ met des Coninghs Medaille daer aen hanghende/ die hy haer metter daet/ nae dat ſy d'acceptatie beleefdelijck hadden geexcuſeert/ heeft oberhandight: ende daer by ghevoeght dat ſijn Majeſtept haer daer en boven dede vereeren elck met vyftigh ſchip pont Roper: het welck haer in Hollant is toegeſonden.

Heeft oock aen eenige van hare Edellupden uytghedeelt eenighe Goude Medailles, verciert mette effigie van ſijn Majeſtept. De voorſchreve Oxenſtierna heeft haer tegen den middagh met twee Caretten buyten de voorſz Stad tot aen des Conincks tente geconduiſeert/ zijnde aldaer vande Heer Hof Maerſchalck met reſpect ontfangen/ en binnen by den Coningh ghebracht/ allwaer ſy na eenige propoosten de ſpijs op de Tafel ſijnde ghebracht/ ende haer ghepreſenteert zijnde te waſſchen/ nevens zijne Majeſtept aende voorſz Tafel/ een wepnich beneden ten wederſijden ſijn ghepiacseert/ ende onder/ aen den gemelden Heer Cancelier/ ende de Heeren Commiſſarisen die inde handelinghe voor verhaelt hadden ghebeſoigneert. Sijn Majeſtept was ſeer luſtigh/ doch obermits ſijn quetſure noch niet ghheel ghenesen/ ſeyde te moeten ſobereren/ ende ſich van veel Wijn te wachten/ doende haer nochtans door den ghemelden Hof-Maerſchalck ende andere liberalijck tracteren/ met verſcheyden eer ende geſontheyts droncken van haer Ho: Mog: den Heere Prince van Orangien/ en andere/ daer tuſſchen voegende ſeer gratieuſe propoosten/ dienende tot byzonderheyt/ tot dat'et ſijn Majeſtept gelieft heeft haer als zijnde op den abont/ naer dat ſy met behoorlijcke reverentie haer finael afſchept van ſijn Majeſtept hadden ghenomen te dimitteren/ ende met het ſelve facon naer haer logement doen deduceren. 1627.

Den eerſten October hebben ſy als noch den Heere Cancelier begroet/ ende naer het ontfanghen van de Brieven van Kercredentie van ſijn Majeſtept aen hare Ho: Mog: ende den Heere Prince van Orangien/ ende verſcheyden complimenten/ zijn Edelheydt bedanckt hebbende van alle ontfanghene eere ende aenbiedinghe van alle goede correſpondentien/ haeren wegh van daer ghenomen op Dantſigh, ober het Poolſche Legher/ allwaer ſy mede nochmael hebben geſproocken met den Heere Conjecpolsky, Veldt-Oberſte/ ende zijn Excellentie naerder gherecommandeert de reaſſumptie van het gheinterrumpeerde Tractaet/ daer toe ſijn Excellentie wat beter als te voor ſcheen te zijn gheneghen: ſulcks nochtans/ dat hy tot het furniſſement van eenighe penninghen/ voor de reſtitutie vande ghecocrupeerde plaetſen by Coningh Guſtavo te doen/ gantſch ongheſint ſcheen te weſen. Verklaerde te ſijn ghereſolveert om te gaen naer de aenſtaende Rijcx Comitien/ van haer nemende ſijn afſchept: met protestatie dat ſo hy haer ſulcx niet en hadde bejegent/ ende doen tracteren als hy ten aenſien van haer Ho: Mo: geerne hadde gedaen/ ſy het niet wilden ſijn incivilitept/ maer de onghelegenthepdt van het Leger attribueren.

Sy ſijn noch ten ſelven daghe recht voor het ſluyten van de poorte binnen Dantſigh ghearriveert/ ende in haer voorgaende logement ingetraden.

Den tweeden ſijn ſy verwillekomt van de Heeren Zierenbergh ende Gyſen, Gedeputeerde van den Eerbaren Raedt/ met verklaeringhe dat haer haere aenkomſte aenghenaem was/ dat ſy het logement ende tractement van de Stadt wilden in danck nemen/ dat den Raedt was ghereſolveert daerinne te continueren/ ende hen gelaſt hadde haer op te wachten. Sy hebben de Heeren Gedeputeerden bedanckt ende ghebeden/ het ſoude haer ghelieven de Stadt van haer Tractement te ontledigen/ ende haer voortaen op haere koſten laten/ het welck doch by haer niet en is aenghenomen. Ten ſelven daghe is aldaer by haer ghekomen de Heere Ketler Baron van Montjoy, ende ghebeden ſy wilden daer in volghens het ſaveur het welck hy van haere Ho: Mog: hadde ontfanghen/ hem by den Heere Cheurvorſt van Brandenborgh ſoo verre de handt bieden/ dat deſelve mochte werden afghedaen/ immers dat eenighe neutrale rechters tuſſchen ſijn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt/ ende hem om het voorſchreve different te decideren/ mochten ghenominеert werden: welcke recommandatie by haer is aenghenomen/ ende hem ghecommuniceert/ het geen ſy alrede daer in/ ſoo by Miſſive aenden Cheurvorſt/ als oock by monde aenden Heere van Dona tot Derſau onlangs hadden ghedaen/ met preſentatie dat ſy daer voorts ſeer geerne in ſouden continueren/ daer ober hy haer ten hooghſten heeft bedanckt/ ende ghebeden te willen reguard nemen op de groote koſten/ moeyten ende repſen/ die hy te vooren/ ende nu wederom op deſe ſaecke hadden moeten doen: daer by voeghende/ ſoo deſe ghelegenthepdt van haere Legatie ſijn

1627. saetche nu niet en worde / dat hy beducht was datter niet veel af en soude komen / maer dat hy by den Heer Churfurst alwaer hy sijne vyanden hadde die hem sochten te eluderen / op de langhe baen soude ghebracht hebben.

Den vierden sijn by haer t' haren versoeche gekomen eenige Gecommitteerden uyt den Raedt van Dantsigh, dewelcke naer gheiteerde begroetinge ende congratulatie haer ghebeden hebben: dat sy volghens haer tot meermael aenghebooden correspondentie / haer niet en wilden beswaren van deselve communicatie te gheven vanden ghesteelen staet van het Tractaet tusschen de twee Coninghen: waer op het selve gestuyt hadde / ende wat hoop datter voorts daer toe ofte totte resumptie van dien mocht wesen; ten eynde dat selve by henluyden synde verstaen / den Raedt in nader aendacht souden mogen nemen / of en wat by henluyden tot reassumtie en bevorderinghe van dien souden mogen aengewent werden: het sy by sijn Majestept inde Comitien / ooch by eenige Senateuren tot des Lants en Kroons vryede gheneghen synde / daer van sy daer naer haer der selver resolutien ende conceyten geern souden communiceren / ende met haer hier over in alle ghetrouwighept goede correspondentie houden. Sy hebben ghen zwaerighept in haer versoeck bindende / deselve tot haer contentement / suffisante onderrechtinghe / ende puncruele communicatie ghedaen / van alle het gheene inde voorschreve handelinghe ghepasseert / ende haer dienstigh was te weten; ghelijck sy ooch daer by hebben verhaelt deur versoeck van den Coningh van Sweden: dat sijn Majestept henluyden de vrye Commertie wel gheneghen soude sijn toe te staen op een redelijcke cognitie, indien sy daer teghen den Coningh wilden verseeckeren dat de aengevangen Scheeps Equipagie by haer konde verhindert / ende voorts gheyesteert worden / dat geen andere van wegen den Coningh van Polen in haer Haevenen en soude by der handt ghenomen werden / ende daer toe gheen vreemde Schepen aenghehouden ofte ghearresteert worden; ende dat sy meenden dat deur het selve de gheinterrumpeerde traffijcken souden konnen gheredinregeert worden: ende nae het selve / daer by gevoecht / hoe wepnich sy op de klachten van de aenghehaelde Schippers hadden konnen obtineren / ende dat sy aldaer tot Dantsigh sijnde / verstaen hadden dat de Commissarisen van sijn Majestept / tot groote beswaernisse vande voorschreve Schippers / hoe langher hoe meer in haer voornemen waeren continuerende; versoechende sy wilden daer op letten / ende de voorschreve procedueren doen surcheren. Hebben ooch henluyden te kennen ghegheven dat haere Ho: Mog: in erwaringhe waren ghekomen / dat de Cooplupden trafijcquerende tot Dantsigh, niet en hadden de selve vryheden, als die van Dantsigh by den haeren waeren ghenietende, ende versocht daer inne soude mogen worden versien. De voorsz Heeren Gecommitteerden hebben haer van wegen den eerbaren Raedt bedanckt over de liberale communicatie / en aengenomen daer van te sullen doen rapport / en binnen wepnich daghen vande ghemelde Raedt haer te sullen aenbrengen / ende met haer op alles nader te sullen communiceren: haer biddende dattet haer niet en soude verdrieten noch soo langh de patientie te nemen / ende soo een wichtige saetche eenige dagen te indulgeren; ende belanghende de andere twee poincten / namen mede aen die te sullen refereren / ende in deliberatie te doen leggen / daer sulex gebeurlijck was.

Den achsten hebben de Heeren vanden Raedt haer doen aenseggen / dat eenighe uyt den haren waren ghecommitteert om haer der selver resolutie op de laest voorgaende communicatie aen te melden; waer op by haer synde geantwoort / dat sy haer souden gereet houden als het haer soude gelieven: sijn by haer ghekomen de Heeren Burgemeesteren Kemp, Gysen, Sierenburg, Conradi ende Syndicus Kekerbaert, ende hebben na ghedane complimenten door monde vanden Burghemeester Kemp verklaert: dat den eerbaren Raedt ten hooghsten was verheught over haer arrivement aldaer / met aenbiedinghe van alle courtoisie ende vriendtschap: dat mede den selven eerbaren Raedt haer bedanckten over de communicatie ende openinge die sy aen hare Gedeputeerden hadden gedaen / vande beginselen / progressen ende seghenwoordigen Staet vande vredehandelinghe tusschen de Coninghen ende kroonen van Polen ende Sweden, daer uyt sy hadden afgenomen de groote sorghvuldighept die hare Ho: Mog: voor den welstant deser quartieren waren dragende: gelijck sy van haer eerste aenkomen af / ende 't gheene sy alsdoen door haere Ho: Mog: last hadden verklaert / ooch ghespeurt te hebben; verklaerden haer leet te sijn / dat hunluyden devoir ende interessie ghеen andere uythomste hadden ghebracht / dat sy nochtans aenmerckende de recessen ende ghelepde fundamenten / ooch de generale inclinatie / die soo wel by beyde de Coninghen / als by eenighe upnemende personagien in het Rijck Polen waren totte gewenste vryede / niet en dispereerde; jae het daer voor waeren houdende / dat op den aenstaenden Rijcksdach / die den twaelfften October soude beginnen / geen middelen en souden naghelaeten worden / om tot een beter eynde te komen: dat sy van weghen haere Stadt / door haere Ghecommitteerden die sy metten eersten naer de voorschreve Rijcxdach meenden te senden / alle moghelijcke devoir by sijn Majestept / ende by de Heeren Senateurs / Lantboden / ende daer het selve dienstigh soude konnen wesen souden doen / ten eynde de gheinterrumpeerde handelinghe / die meest door faute van plenipotentie aende zijde van Polen scheen ghecasseert te sijn / mocht worden herbat; haer ten hooghsten verseckende dat sy't haer niet en wilden laeten verdrieten / alhier noch eenigen tijt te blijven / ten minsten so lange / tot dat seeckerlijck soude konnen gheweten werden wat de voorschreve herbattinghe aengaende / op den Rijcxdagh voorschreve soude wesen ghearresteert: dat sy hunluyden hoopten dat de importantie vande saetche ende interest / het welck meest alle de grooten daer by waeren hebbende / de by-een-komste wel soude doen accelereren / ende daer naer ghedirigeert konnen werden / dat noch ghedurende den voorschreven Rijcxdagh / weder in besoigne soude konnen ghetreden worden: ende dat soo sy wilden vertrecken ghеen apparentie meer daer toe oberich soude blijven / maer ter contrarie dat het te bevreesen soude sijn / dat de groote couragie vande Poolsche Heeren (dewelcke hen daer toe niet en sonden willen buygen / dat sy het Tractaet van haere zijde weder souden schijnen te soecken / te reassumeren / de gheheele negotiatie ende handelinghe soude afghebroechen werden ende blijven / sonder dat ooch eenighe hoop soude sijn / van in het voorjaer daer toe te verstaen. Ghelijck sy dan ooch seyden te vreesen dat die van de Sweetsche zijde by den Coningh mede in het voorjaer nieuwe vorze ende resolutien ten Oorloghe gebracht zijnde / apparentlijck van gheene nieuwe handelinghe souden willen verstaen: daer uyt dan de voordere ruine van haere Landen / trafijcquen / ende welvaren noodelijck moste volghen; ende alsoo sy seyden verstaen te hebben / dat sijn Majestept van Sweden van meeninghe was metten eersten na Sweden te vertrecken / ende soo het selve gheschiede sonder van sijne zijde volmacht te laten om in sijn Majestepts absentie de saken te moghen herbatten: dat sy by den eerbaren Raedt ghelast waren haer te versoecken / soo wel aen sijn Majestept van Polen, de Comitien ende Leden van dien / als aen sijn Majestept van Sweden, het gheinterrumpeerde Tractaets werck weder te willen by der handt nemen / ende ten wedersijden te arbeyden / dat daer toe nieuwen last ende Commissien uytghebracht mochten werden: met instantie / dat sy in sulcken ghevalle / alnoch souden verklaeren / niet beswaert te sijn inde continuatie van haer interessie, die sy verhoopten dat aenghenaem ende niet sonder goeden effect te wesen / ende ooch strecken soude tot groote eere van haere Hoogh Moghende: dewelcke door haer desselfs Afghesanten die lof souden hebben / dan so twee machtighe Potentaten in haere differenten te hebben ghеaccommodeert / ende in dese quartieren een vaste paicx / ofte immers langhduerighe stilstandt ofte Treves ghereduceert: andermael seer affectueuselijck op haer versoeckende / dat sy de ghelepde goede fundamenten

1627.

1627. menten in defen niet vruchteloos ſouden laten vergaen/ maer daer op een goet ſucces bouwen. Sy hebben daer op verhaelt de klepne apparentie die ſy ſaghen/ ende de groote onghelegenthepdt des tijts daer in ſy ſouden moeten verballen/ indien ſy ſouden reſolveren langher te blijven: alſoo den winter voor de handt was/ ende haer daer door den wegh ter Zee ſoude afgheſneden werden/ ende dat de paſſagie te lande moeyelijck/ langh/ ende uytter maten periculeus was: dat ſy oock twijffelden of de ghemoederen van beyde de Coninghen tot handelinghe/ ten minſten metten eerſten/ ende noch ghedurende den Rijckrdach ſouden konnen ghedisponeert werden: dat het te vergeefs ſoude ghebleven ſijn/ ten waere ten wederzijden daer toe laſt werde ghegheven/ ende inde by een komſte gheconſenteert: dat ſy oock haer Hoogh Mogende van haere wederkomſte al gheadverteert/ ende ſcheepen daer toe verſocht hadden/ die ſy meenden oock doen al voor handen te ſijn/ maeckende oberſulcks difficultepdt. Hare Eerdaren hebben daer mede gheen contentement ghenomen/ maer inſtantelijck ende ſonder intermiſſe aenghehouden/ ende verklaert niet te twijffelen/ indien den Koningh van Sweden tot de reaſſumtie konde bewoghen werden/ of den Coningh van Polen ſoude daer toe mede by den Rijckrdagh wel werden gepersuadeert: haer biddende dat het haer ſoude ghelieven te reſolveren/ ende ſijn Majeſtept van Sweden voerſtaen te diſponeren/ tottet verleenen van behoorlijcke plenipotentie op ſijnen Cancelier. d'Ambaſſadeurs etc. bevonden haer daer over in perplexitept; te meer/ overmits ſy eyntlijck affſcheyt hebbende ghenomen/ van beyde de Coninghen/ niet en ſaghen met wat couleur haer voorder in deſen te bemoepen: evenwel vertrouwende op de ghenerale gheneghenthepdt van de Koningh van Sweden, ende inſiende andere conſideratien/ haer Hoogh Mogende ende de ghemeene ſaecke naeder toucherende/ als oock de humeuren van eenighe ghequalificeerde Poolſche Heeren/ ende der Commiſſariſen ſelfs/ die in deſen van weghen ſijn Majeſtept van Polen hadde gebeſoigneert/ hebben haer eyntlijck ghereſolveert noch dit effort te doen/ ende waer 't doenlijck/ het Tractaet weder op de boet te brengen. Daer van de Heeren Gecommitteerden haer ten hooghſten hebben bedanckt/ ende aenghenomen alle debvoir ende goede Offitien/ hen mogelijck zijnde/ van haer zijde daer toe by ſijn Majeſtept ende andere Poolſche Heeren te contribueren. Ende belanghende de aenghehaelde Schepen, dat ſy haer Ghecommitteerden nacr Warſauw daer van laſt ſouden geven/ om by den Coningh alle goede dienſten te doen; als oock op het ſtuck vande Commercien, daer in ſy ſonder voorweten des Koninghs ſeyden niet te konnen doen; oock noopende de gedane klachten over de onvryheyt der Negotien daer van noch met die vanden Breden Raed niet te hebben geſproocken/ maer het ſelve ter eerſter gelegenthepdt te ſullen doen.

Alſoo nu ſijn Majeſtept van Sweden ſich hebbende begheven voor de Stad Wormits, gelegen in het Bisdom Warmelandt, in het Coninghs ghedeelte van Pruyſſen, ontrent ſeven ofte acht uren van Elbingh, tot te uytkomſte vande ſelve ſijne repſe naer Sweden hadde ghеſuſpendeert; ſoo hebben ſy haeren Secretaris met laſt ende een Miſſive aen den Heer Cancelier ſijnde tot Elbingh gheadverteert/ om hem het verſoeck vande Stadt Dantſigh ende haer antwoordt daer op/ te openbaren: en principalijck om met eenigh fundament te gaen/ van ſijn Edelhepdt te onderſtaen/ of ſijne Majeſtept tot het reaſſumeren van de voorſchreve handelingh/ om die ende andere redenen ſoude ſijn te diſponeren/ ende tot het accorderen van behoorlijcke laſt/ om in ſijn abſentie te moghen doen of niet: gemerckt/ als ſijne Majeſtept daer in difficultept ſoude maecken/ ſy als dan met gheen preterten langher alhier konden opghehouden werden/ maer reſolutie moeſten nemen/ metten eerſten van daer te vertrecken.

Soo hebben ſy nae de wederkomſte van haeren Secretaris/ dienſtigh ghebonden/ om eens te weten waer op ſy haer ſouden mogen funderen: dat pemant uytten haeren ſigh met den eerſten nae Elbingh ſoude vervoeghen/ om van de Heere Cancelier de eyntelijcke ende Cathegorijcque reſolutie van ſijn Majeſtept/ ende van het gheene voorts tot haerer directie ſoude moghen dienen/ te vernemen: ende is daer toe ghecommitteert de Heere vanden Honaert, die hem op den achthienden October naer Elbinghen heeft ghetranſporteert/ alwaer hy des morghens den neghen en twintighſten eerſt ſijnde gearriveert/ ſich terſtont by den Heer Cancelier van ſijn Majeſtept van Sweden heeft vervoeght/ ende ſijn Edelhepdt voorghehouden/ d'oorſaecke van ſijn komſte aldaer te ſijn: dat ſy op d'aenwoort by monde vanden Secretaris/ ende ſchrifteliick by Miſſive van ſijn Edelhept haer toeghekomen/ ten vollen niet en konden reſolveren uyt die Landen te vertrecken/ ofte te blijven/ ten waer ſy rondelijck ſijn Conincks meeninghen mochten verſtaen/ op het ſtuck vande verſochte plenipotentie: ſonder dewelcke/ alwaer het alſulcks dat de Poolſche Rijckrdagh deſelve haer Commiſſarien wilde gheven/ ſy te vergeefs aldaer ſouden langher blijven; verſoeckende daeromme dat het hem als noch ſoude ghelieven den Coningh te verſoecken hier in klaer te ſpreecken/ ſonder te willen inſisteren op de reſtrictie ende Miſſive vande Heer Cancelier van den vijfden St. ver. by dewelcke ſijn Majeſtept eerſt ſeecker ghereſolveert te ſijn/ ſijn plenipotentie te accorderen: als hy ſoude verſtaen hebben met wat contentement d'articulen ſive leges induciarum cum uberiore declaratione a comitiis ſoude weſen aenghenomen: alſoo de voorſchreve reſtrictie ten quaeſte by de Commitien ſoude konnen ghedupdet werden/ ende veroorſaecken dat by deſelve ſwarighepdt in het verleenen vande voorſchreve plenipotentie aen haer zijde mede ſoude konnen ghemaeckt werden/ ende ſy daer door in onſeeckerhepdt/ gheheel buyten haer voornemen/ ende ſulcx in longeur ſouden werden ghebracht: ſijnde oock/ ſoo veel noodich is geweeſt/ geurgeert de redenen by haere Miſſive door den voorſchreven Secretaris gheſonden/ mits gaders het geene van nieuws daer by doende ghedaen.

1627.

Sy bedanckten den voorſz Heer vanden Honart van de aengenomen moeyte/ en haer in het ghenerael vande goede debvoiren die ſy van wegen haare Hoog Mogende/ ende conform der ſelver intentie/ deden in 't continueren vande handelinge; verklarende dat het ſijn Majeſtept niet alleen aenghenaem was/ maer oock dat ſijn Majeſtept haer deſſeyn vande continuatie des Tractaets was approberende/ ende goet vont dat ſy daer in ſouden continueren/ oock die van Dantſigh ende andere daer in confirmeren/ alſoo hy verklaerde niet te twijffelen/ of ſoo hy dickwils hadde verklaert uytte continuatie van de handelinghe ſoude wat goets konnen ghecondudeert werden: evenwel difficultept maeckende op de onbequaemhepdt van het ſaiſoen/ ende het vertreck van ſijn Majeſtept van Sweden/ het welck niet langher konde uytgheſtelt werden/ ſijn particuliere onghelegenthepdt ende zorghe die hem incumbeerde/ als generaliick inde ghecccupeerde plaetſen in Pruyſſen/ de Oorlochs bekommeringhe daer aen dependerende/ hem vertrouwt/ ende meer andere diergheliicke; daer deur hy ſeyde ſulcx te ſijn gheobligeert/ dat als al ſijn Majeſtept ghenegheh mocht ſijn hem ſijn plenipotentie te verleenen/ evenwel niet en konde begrijpen hoe het hem mogelijck ſoude weſen alleen ſich tot ſo veel en wichtige ſaken te laten employeren: dat hy lichtelijcke ſijn Eere en reputatie/ groote prejuditie ſoude konnen aen doen: dat indien niet alleen wert gehandelt/ om ten eynde van deſe ſware oorloghen te komen/ maer dat oock ghelet moſt werden op de verſeeckerthept van het Coninckrijck Sweden/ het welcke alſoo inde ſelve deur de reſtitutie der ghecccupeerde plaetſen/ in Lijf-landt ende Pruyſſen daer van gehandelt moeſt werden/ ſeer ſoude konnen ghevvacht werden: dat hy oock ten dien aenſien met alle voorſichtigheyt moeſt procederen/ ende hem ſelven buyten calumnien houden: dat echter alſoo hy dien niet teghenſtaende wel konde bevroeden/ dat in de continuatie van de handelinghe ſeer veel was

1627. gelegen / dat hy ook meende dat sijn Majesteyt tot het geven van de plenipotentie sich soude laten disponeren / te weeten was van dit haer debvoir naerder aen sijn Majesteyt te schrijven / te meer / overmidts sijn Majesteyt sich aen hem naer het vertreck van haeren Secretaris daer op nader hadde verklaert ; doch dat hy als noch haer niet vastelijcks konde toesseggen / overmidts sijn Majesteyt aen hem in seer generale termen hadde geschreven / ende sulcks goet te vinden op dese hare iterative instantie aen sijn Majesteyt / die alsdoen in de Belegeringe van Wormits geoccupeert was / te schrijven / haere naerder redenen te communiceeren ende uytterlijcke resolutie te verstaen : biddende den Heere van den Honart twee dagen tot Elbingen te willen subsisteeren / dat hy eenen expresse terstont ende noch dien dagh soude af-senden / ende des andereendaeghs sijn Majesteyts resolutie konnen hebben ; het welck hy den voorsz Heere van den Honaert is geaccepteert ende goet gevonden aen de Heeren Bicker ende van Beaumont te advviseeren ; het welck hy den Heer Cancelier zijnde verstaen / sepde seer te verlangen na de advvisen die gisteren van Hamborgh moesten zijn gekomen / insonderheydt den stant van Dennemarcken ; ende terwijle den voorsz Heer vanden Honaert een van sijn Dienaers na Dantzick soude senden / versocht hy wilde die weder laeten komen / ende van de Heeren voorsz zijnde tot Dantzick / versoecken het soude haer gheliefven de advvisen die gekomen mogchten zijn hem te communiceeren / alsoo het sijn Majesteyt seer aengenaem soude wesen ; hy occasie van het welcke komende in discoursen van de Denemarckische gelegentheydt / sepde den Heer Cancelier dat sijn Majesteyt (zijnde voor Wormits) een Missive van den Coningh van Denemarcken hadde ontfangen / ghedateert den twaelfsten September 8t: vet : ende dat den voorsz Coningh van Dennemarcken hem seer beklaeghde over sijn Geconfoederceerde, die hem met groote beloften van assistentie in den Oorlogh hadden geimpliceert, ende daer na schandelijck verlaten / sonder yet van het geen hem beloofft was te presteeren ; het welck hy sepde : dat hy Godt ende den menschen moest klagen ; dat hy evenwel vertroubden dat sijn Majesteyt van Sweden hem een vrunde soude blijven / ende sijn saken niet destitueeren / hem in effect alles het geen in sijn macht was aenbiedende.

Den een en twintichsten is den dienaer van de Heer van den Honaert tot Elbingh met sulcke advvisen als op die tijdt waren / weder gekomen / daer van den Heer Cancelier den voorsz Heer vanden Honaert heeft bedanckt ; ende aengaende de principale saecke verklaert schrijvens van sijn Majesteyt bekomen te hebben / mede brengende dat sijn Majesteyt te weeten was aen hem ende eenighe andere te laten plenipotentien / om met de Gecommitteerden van den Koninck van Polen het begonnen Tractaet te mogen continueren : doch dat hy ter komste van sijn Majesteyt die noch op dien dagh tot Elbingen wierde verwacht / alsoo sijn Majesteyt nu de voorschrevе Stadt Wormits met compositie hadde verovert / nae dat hy met sijn hooghst-gheneelde Majesteyt soude hebben gheconfereert van de voorsz plenipotentie met den Heer vanden Honaert particulierder soude communiceren / ende op desselfs begheerte daer van een particuliere verklaringhe gheven : 't welck den voorsz Heer vanden Honaert om eenigh bijsonder diesschept te mogen relateren / eenpaerlijck hadde versocht.

Den twee en twintichsten 's morgens omtrent ten acht uyren is een Edelman van den voorsz Heer Cancelier by den Heere vanden Honaert gekomen / / excuserende dat hy volgheus sijn toesegghen / gisteren de naerder verklaringhe van sijn Majesteyt hem niet en hadde aengheseyt / ende 't selve gheschiet te zijn overmidts sijn Majesteyt komende van Wormits, van de reyse seer vermoeyt was gheweest / ende geen gelegentheyt hadde gehadt om daer op te resolveren / doch versoeckende den voorsz Heer vanden Honaert, hy soude hem tegen den middagh d' uytterlijcke meyninghe van sijn Majesteyt aensegghen : versoeckende hem dit vertoef niet mocht verdrieten / daer mede sich den Heer vanden Honaert heeft laten contenteren ende gewacht op naerder verklaringhe / 't welck hem eerst naer den middagh is aengeseyt door den Secretaris Sadlar, de welcke omtrent ten vyer uyren ofte een weynigh daer na by den Heere van den Honaert in desselfs logement is gekomen ; andermael excuserende den voorsz Heer Cancelier / de welcke belet was gheweest / door de besoingne die hem overmits 't aenstaende vertreck van sijn Majesteyt seer presseerde / selfs de meyninge van sijn Majesteyt t' overantwoorden / ende last te hebben den Heer vanden Honaert aen te seggen : dat de resolutie van sijn Majesteyt was / aen den Heer Cancelier ende eenighe andere Commissarisen te gheven de voorsz plenipotentie : De voorsz Heere van den Honaert biddende hy wilde daer mede contenterment nemen ; 't welck hy den selven zijnde gheseyt / ende daer en boven andermael versocht een kleyn Memorieken te mogen door hem hebben om 't selve aen de Heeren sijne mede broeders te exhibeeren ; heeft den voorsz Secretaris daer van aen den Heer Cancelier rapport gedaen / ende terstont wederom komende gherelateert : dat den Heere Cancelier en de Heer van den Honaert de resolutie van sijn Majesteyt noch ten voorsz dage by gheschrifte soude den hebben. Sepde voorts dat sijn Majesteyt op eer mogchen ofte uytterlijck op maendach meende te vertrecken na Sweden, ende gheresolveert was den Heer Spens deur de welcke sijne Majesteyt d'ordre van de Lartier aengaende was aengevvacht in sijn Compagnie mede te nemen / by die occasie hoende mede openinghe van de redenen waerom sijn Majesteyt niet goet en hadde konnen vinden / dat de voorschreven Heer Spens, den hy sepde gelast te zijn van sijn Majesteyt van Groot Brittangien / tot bevorderinghe van 't voorsz gheinterrumpeerde Tractaet nevens haer te voegen ; te weten eerstelijck dat den voorsz Spens langen tijdt sijnde gheweest in sijne Majesteyts particulieren dienst / apparentlijck tot te selve handelinghe geen behoorlijcke instructie sijn Majesteyt ende ghelvicht soude by brengen ; ende ten anderen dat sijn Majesteyt oordeelden dat d'adjunctie van de selve Heer Spens, naer soo veel by haer alleen tot noch toe gheschiet beldeur / soude strecken tot vermindering van de selve haer Hoogh Mog: Gedeputeerden aut: ende reputatie : dat op huyden of uytterlijck de volghende maeghen een solemneele Ambassade van de Cheur-Vorst van Brandenburgh tot Elbing wierde verwacht / die bedient soude worden by den Over-Maerschalck Chrijts ende andere gequalificeerde personen : ende ten derden tot accommodatie van de saecken tusschen sijn Majesteyt ende den Cheur-Vorst van Brandenborg, soo sijn Edelheydt meende.

Daer naer omtrent ten half sessen in den avondt / is een voorsz dage den Heere Rijcks-Cancelier selfs in het Logement van den Heer van den Honaert gekomen / mede-brengende de Acte van verklaringe / mopende de gheaccordeerde plenipotentie van sijn Majesteyt : met presentatie dat hy bereydt was indien den voorsz Heer van den Honaert in de selve Acte eenighe consideratie hadde / dat hy het selve vandelijck soude openbaren : dat hy gheen swarigheydt soude maecken de selve ten meesten dienst van den gewenschten voortganck van de handelinge te rechten : daer op na eenighe conferentie onderlijck de selve is ingestelt / ende aen de Heer van den Honaert, naer aenbiedinge van sijne Majesteyts genadige gevvoogenheydt tot den selven ende andere Heeren sijne mede-broeders / gelevert.

Den voorsz Heer van den Honaert heeft ook den Heere Cancelier gesondert op het stiffert van de verninge der aengekomen Cheur-Brandenborghsche Gesanten : die den voorsz namiddagh alhaer waren gearriveert ; doch gheen pertinent beschept konnen geven / om redenen dat den Heer Cancelier daer van noch geen kennisse was hebbende / jae noch selfs geen publijcke Notificatie van de aenkomste der gemelde Heeren Afgesanten hadde ontfangen / doch wel te vermoeden de voorsz Legatie daer toe te sullen gedirigeert zijn / om te bevorderen dat de mis verstanden tusschen sijn Majesteyt ende sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheyd / daer toe nu door den Heer van Dona al eenige goede fundamenten gelepdt waren / voorts werden gerenoveert

1627.

ende

1627. ende tusschen de selve heere correspondentie geintroduceert / soo daer pets anders onder mocht loopen / insonderheydt de Negotiatie die sy als noch geerne bevorderd sagen / betreffende: dat hy het selve op alle gelegenthept haer genegen soude zijn te communiceeren / voorsmael ende wederom haer van het gedaen debvoir ende instantie ten hooghsten van wegen sijn Majestept bedanckende: met versoeck sy willden daerinne als noch continueeren / ende alle goede Officien daer toe wenghen; voeghde eyndelijck daer by dat sijn Majestept seer verlanghde te verstaen of sy een haere Ho: Mog: aengaende de meermael-verhaelde communicatie oock hadden geschreven / ende daer op te zijn onderricht sulcks niet te zijn gedaen: overmidts haer afscheyt van sijn Majestept was gepreest: dat sy daer van selfs mondelijcke relatie soude doen / volghens de recreditentialen haer by sijn Majestept vereert / ende om te ontgaen het perijckel van het wisselen der Missiven; doch als sijne Majestept soude noodsaeckelijck haer aen te zijn gelegen / ende dat het uytstel tot prejudicie soude strecken / dat sy niet en souden naerlaten het selve in aller yldt te doen / ende soo sy noch langher in dese Landen souden moeten bly-ven / de Swieden seerderlijck souden konnen hostilen met de Oorlogh-Schepen / die als doen apparentelijck voor de reden van Dantzigh ghearmeert moesten zijn; daer mede sy te weeden waes: aenhoudende dat het selve met den ersten mochte gheschieden / op dat de Heeren Staten Generael daer van de eerste advijsen, niet voor sijn Majestepts Ambassadeur den Heer Camerarium, voor den welcken sijn Majestept haer Ho: Mog: daer van mede soude laten onderrechten / maer voor haer soude mogen bekomen daer aen sijn Majestept meende gheleghen te zijn; nemende daer mede zijn afscheyt van de Heer van den Honaert, de welcke daegs daer aen den vier en twintighsten October van Elbing noch tot Dantzigh is gekomen.

Alsoo nu den Rijcks-dagh van Polen (sedert den twaelfsten deses maendts) inde gehouden / hadde het beslupten van saecken van importantie opinaire wierde gedifferceert tot op het laetste der selver: Ter-wijle nochtans die van Dantzigh continueelijck waren aenhoudende / dat sy tot bevorderinge van de reassumptie van het meermael-gheseyde Tractaet by sijn Majestept de Rijcks-Staenden / ende eenige principale Heeren der selver vergaderinge / haere promptitude ende serieusheydt souden toeghonnen: dat oock den Raedt eenen Secretaris naer Warschau, alwaer den Rijcks-dagh gelepdt was gheresolveert was af te vaerdighen: soo hebben sy een der selver goede inclinatie te secundeeren / ende op te voorsz Rijcks-dagh stondt te maecken in wat termen de saecke wederom aen de zijde van Sweden scheen gebracht te konnen werden: de naervolghende Missiven voor eenen Salomon Pauly, die haer te voo-ren tot Warschau ende in Polen voor Truchement hadde gedient / ende midts dien aengaende sijn trouwigheyt ende neerstigheydt beleent was / afgheseonden aen den Coninck van Polen, de Comitien, den Heer Rijcks-Cancelier / den Heer Bisschop van Gesne, zijnde primus regni Poloniæ, ende gheboren Legatus Pontificius, mids-gaders den Heere Prince Baras, Castellain van Cracau, ende sulcks van de eerste Senatoors des Rijcks / als oock aen den Heer Bisschop van Culm, die in dese handelinghe als eerste Commissaris hadde gheseoigneert / aen den welcken sy oock uberiorem declarationem, als oock aen de Vergaderinghe op den Rijcks-dagh hebben abergeschicht.

Na dat nu den Heere van den Honaert van Elbingen weder tot Dantsich was gekomen / en dat haer van wegh den Raedt alsdaer was ghedaen aensegghen: dat sy van meeninghe waren hare Gheseputeerde naer den voorgemelden Rijcx-dach te laten afgaen: met verkla-ringe de nu meermalen ghemelde resumptie alsdaer ten besten wat haer mogelijck soude zijn / te recommandee-ren / ende dat sy mede van d'Ambassadeurs versochten in haer ghewoonlijcke debvoir te willen voort inneren: te meer deur dien aende zijde van den Koninck van Sweden doen alreets soo verre was geadvanceert; 't welck sonder effect soude wesen / ten ware de saecke by sijn Majestept van Polen ende de Heeren Staenden in ghelijcken grade 1627.
wierde gestelt; soo is by haer gheresolveert aen de hooch-gemelde Staenden van Poolen deur de Heeren Gecom-mitteerde op dat subject en tot dien eynde te schrijven. De voorsz Gecommitteerde vertrocken den ses en twin-tichsten October, hebben oock geen zwarichevdt ghe-maeckt aen den Heer Burghemeester van Houten, een vande Commissarisen der stadt Dantsig, te laten hebben visie en lecture van de verklaringe die den Heer Rijcks-Cancelier van Sweden haer hadde ter handt gestelt / ten eynde hy met te meer asseurantie van den Staet deser saecke by de Poolsche Heeren ende daer sulcx noodigh soude wesen / soude mogen spreecken: 't welck hy dancklijck heeft aenghenomen / ende de voorsz verkla-ringe met goet contentement gelesen hebbende / in de sel-be goetgevoegen genomen.

De wijle sy nu eenighen tijdt ghenoot saecken waren af te wachten / ende den selven ongeerne sonder dienst van haer Ho: Mo: sagen verloopen / dat oock haere instructie haer chargeerde den Heer Cheur-Vorst van Branden-burgh een sine als in de selve te sien te besoecken / daer toe sy tot dier tijt toe noch niet opportunitept noch niet vrucht niet en hadden konnen gheraecken: ende dat tot heyde de selve nu occasie scheen te zijn ghebooren / mits de accommodatie tusschen sijn Keur-Vorstelijcke Voor-luchtichept / voor middel vande voorgemelde Ambassa-de by sijn Majestept van Sweden tot Elbingh gevallen: dat sy oock waren onderrecht / dat de affairen van den voorsz Heere Churfurst by sijn Majestept van Poolen in beter ghelegenthept ware gheslelt / hebben sy dese oc-casie oock waer genomen / ende haer gheseamentlijck op den acht en twintighsten gheranspoorteert naer Ko-ninckesberghen, alwaer sijn Cheur Vorstelijcke Voor-luchtichept als doen van den tienden der voorsz Maent af hadde gheweest / ende noch blijven soude; haren voch nemende over de Danscker Neeringe ende de Pil-lauw, alwaer sy op den dartichsten de Enghte sijn ghe-passeert / ende op 't Tolhuys van sijn Voorluchtichept ontfangen met twee Edellupden by sijn Voorluchtig-heydt met vier Carossen haer te gemoet gesonden / ende noch dien avondt (naer dat sy op het voorsz Tolhuys middaghmael hadden gehouden / gebracht ende gelo-geert op het Ampthuys Fischausen, ghelegen aen het Frishaf, ontrent vier mijlen van Coningsbergen. De voorsz Edellupden hebben haer verklaert: dat sijne Cheur-Vorstelijcke Voorluchtighept de selve last had-de gegeven van hare aenkomste aen sijn Cheur-Vorste-lijcke Voorluchtighevdt Notificatie te doen / haer ter halver wegh van Koningsberghen ter eeren van haere Ho: Mog: te obvieeren / ende op sijn Slot te voeren: maer alsoo sy een dagh later quamen als de gissinghe was / het welck door het quaet weder / ende den zwa-ren wegh inde Dantsicker Neeringe gecauseert was ge-weest / dat haere Ed. het selve sijn Cheur-Vorstelijcke Voorluchtighevdt door eenen expressen hadden aenge-schreven: hebben tot Fischausen (alsoo het sondag was) de Predicatie gehoort: ende naer dat sy het middagh-mael aldaer hadden ghehouden / zijn noch voor den avondt tot Coningsbergen gekomen / ende ingelept in seeckere Herberge / om aldaer te wachten op naerder ordre / volgens de welcke naer dat sy in de voorsz Her-berge wepnigh rijdts waren gheweest / haer een Vor-stelijcke Carosse voor de toegesonden / met een Maer-schalck ende eenige Edellupden / die haer te Voet nes-sens die van haer gevolch accompaigneerden tot op het voorsz Vorstelijck Slot: zijnde een schoon Gebouw van de Heeren van de Duytsche ordre eertijdts ghesun-deert / ende by Hooghloffelijcker Memorie Hartogh Albert van Brandenborgh, eerste Hartogh van Pruy-sen seer verbetert / opgeboert hebben / alwaer sy elcks op haer ghemack apart / ende daer nae aen een Tafel zijn ghebracht / ende ten respect van haer Ho: Mog: getracteert / ende by eenighe Edellupden onderhouden is: haer oock in het verwillekomen by Wolfganck Creyts Duytsche Raedt van wegh sijn Cheur-Vor-stelijcke Voorluchtighept aengesept: dat de selve haer daegs daer aen (zijnde den eersten November) audien-tie soude verstaen / gelijck mede in presentie van eenige

1627. Raden gheschiet is / zijnde ten voorsz daghe voor ordre van sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheyt/voor een lange Galderye ende Sale gelevdt ter voorsz audientie by den Heer Over-Maerschalck Andries Creyts, ende eenige andere Edelluyden/tot in de Kamer/ alwaer sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheyt haer in het inkomen van de deur ontfingh/ende na mutueele begroetinge ter presentie van sijne Raden aldaer jegenwoordigh/ ende de andere vertrocken zijnde / hebben sy de behoorlijcke complimenten van weghen hare Ho: Mog: ghedaen/ ende nae dat sy het vertreck van hare aenkomste hadden geexcuseert / geseyt: dat sy hoewel sijne Cheur-Vorstelijcke Doorl. eerst door zijn geheym-Raden de Heeren *Fasky* en *Bergman*, die daer toe by syne Cheur-Vorstel. Doorl. met Brieven van Credentie waren ghequalificeert, tot *Dantsigh* terstont nae haer aenkomen aldaer hadden openinge gedaen van hare Wervinghe, en harer Ho: Mog: gewogentheyt tot syne Cheur-Vorstel. Doorl. ende geopenbaert de redenen ten aensien van de welcke zy haren last op die tijdt niet precijselijck ende in persoon hadden connen naerkomen, sonder nochtans klaer uyt te melden dat het geschiet was ten aensien van de ongeleghentheden tusschen syne Cheur-Vorstelijcke Doorl. en beyde de Coningen van *Polen* en *Sweden* ontstaen, 't welck nochtans de eenige en waerachtige redenen daer van geweest is, maer het selve veel eer pallieerende met de Procedueren en langhsame resolutien van 't Poolsche Hoff, welck haer den geheelen Somer hadde doen verlieſen, en geen tijdt nochte occasie gegeven tot haer devoir, de welcke sy nu eerst hadden konnen bereycken, en midtsdien niet te twijffelen of syn Cheur-Vorstel. Doorl. soude haer daer van buyten versuymen houden. Hebben ook syne Cheur-Vorstel. Doorl. van 't geene in de handelinge tusschen *Polen* ende *Sweden* was gepasseert, sommierlijck doch punctueelijck geinformeert, als ook van de redenen waer op de selve was gebroken; mitsgaders met wat devoir sy ten versoecke van die van *Dantsigh* andere noch geoccupeert waren om de selve te sien gecontinueert. Sijne Cheur-Vorstelijcke Doorl. hier op zijnde met sijn Raden aldaer present/aen een zijde vertrocken/ dede haer ter antwoort geven door den Heere van Kniesbeek: dat hare aenkomste, devoir, en communicatie syn Cheur-Vorstel. Doorl. seer aengenaem waren; dat de selve wel gewenscht hadde dat de gelegentheydt haer hadde gepermitteert, dat sy al voor desen by syn Cheur-Vorstel. Doorl. hadden mogen verschijnen, en verblijd te zijn in hare overkomste; dat syn Cheur-Vorstel. Doorl. mede was gheinclineert tot accommodatie van 't onweſen in die quartieren die behulpige handt by te brengen; doende haer Ho: Mog: voor haer aengewende interceſſie ten hooghsten bedancken; te hoopen dat de sake soude konnen hervat werden, en genoegh te zijn onderrecht, dat het byvoeghen van syn Cheur-Vorstel. Doorl. niet onaengenaem soude weſen: dat syn Cheur-Vorstel. Doorl. tot *Warsauw* eenen expresſen Agent hadde, door den welcken hy soude konnen geadviseert werden, van 't geene aldaer op den Rijcksdagh passeerden, en syne directie daer na aenleggen; dat eyndelijck syn Cheur-Vorstel. Doorl. 't geen by haer by monde was uytgesproken, by geschrifte ontfangen hebbende, 't selve noch nae den middagh in nader deliberatie meende te nemen. Eyndende dese Actie met seer courtoise en vriendelijcke manieren/ haer ooch t' sijner maeltijt aenleydende/ ende den Heere van den Honaert boven aen de Tafel/ sich selven aen de rechterhandt/den Heer Bicker met den Heer Beaumont over hem sittende: de Maeltijt is met goede discourssen af-gheloopen. Sy hebben ooch hare Ho: Mog: gesonthept en prospericteyts wonsch/ als ook van sijne Vorstel. Doorl. mijn Heer den Prince van Orangien moeten wachten ende voldoen: gelijck sy haer gelijcken wonsck ter eeren van sijn Cheur-Vorstel. Doorl. is aengestelt/ met goet contentement van sijn Hoogh-gemelde Doorluchtigheydt.

Hebben ooch niet gelaten na de eerste gedane Propositie sijn Cheur-Vorstel. Doorl. ten hooghsten (volgens hare instructe) te recommandeeren de affaires van den Heer Baron van Montjoy, den welcken om de selfde te behorderen/ eenige dagen voor haer vertreck tot Dantsigh zijnde gekomen/ hem met haer na Koningsbergen hadde begeven. Sijne Cheur-Vorstel. Doorl. heeft de selve wtmuntlijck aengenomen/ doch gesept: dat de stucken daer van niet by der handt en waren/ evenwel ter eerster commoditept op het versoeck van de Heer Baron te sullen letten; sy hebben de voorsz sake des niet te minder aen sijn Cheur-Vorstel. Doorl. Raden niet gelaten serieuselijck ende tot meermalen voor te dragen: hebben ooch deselve sulcks gedisponeert/dat sy hoopen dat daer op nader regard soude genomen werden/ den gemelden Heere van Montjoy aldaer latende in het verbolgh der voorsz sijne affaires.

Den tweeden November zijn sy met de voorsz Raden eerst voor den middagh in conferentie geweest/ ende hebben de selve van alles nader onderricht op de overgeleverde Propositie aen de Heer Andries Kreyts, versoechende op eenige poincten/ die haer Edelheydt haer by dragh/ niet sonder vreemt facoen waren voordragende: daer op sy naer gelegentheydt hebbende ghantwoordt. Sijn eyndelijck gekomen op de Artijckelen by sijn Majestept van Sweden aen den Coning van Polen gepropponeert/ ende in wat voeghen de geheele sake daer op was geinterrumpeert/ ende in de jegenwoordighe termen gestelt: hebben mede de selve geopenbaert het gheene sy ghelast waren met die van Coningsbergen te spreken/ nopende de onvryheyt die aldaer den onsen in 't stuck van de Trasijcken in 't generael: ende noopende het opleggen van 't Sout ende Hartingh/ spertialijck begegende: met versoek dat sijne Cheur-Vorstel. Doorl. daer in soude gelieven sulcke ordre te helpen stellen/ dat de Ingesetenen vande Vereenighde Nederlanden buyten klaghten gehouden/ ende in gelijcke vryheyt gestelt wierden: als die van Coningsbergen tot Amsterdam, ende elders in dese Landen waren ghenietende; haer Edelheydt hebben aenghenomen sijne Cheur-Vorstel. Doorl. van alles rapport te doen/ 't welck gedaen zijnde/ hebben haer naer de middagh verklaert: dat sijn Cheur-Vorstel. Doorl. goet contentement over de voorschreve onderrechtinge hadde genomen; haer daer van bedanckende/ daer by voegende: dat alsoo de handelinge tusschen de Koningen/ als noch de bywoeginghe van sijn Cheur-Vorstel. Doorl. wel konde lijden/ de selve meende te trachten/ om daer toe geadmitteert te mogen werden/ indien de selve naemaels mogh te gherecassumeert werden: ende indien gevalle versoekende/ sy wilden haer niet bezwaeren met den gheenen die sijn Cheur-Vorstel. Doorl. daer toe soude Committeeren/ als dan vertrouwde correspondentie te houden; daer in sy geen swarighept hebben gemaeckt. Ende belangende de Coningsbergsche sake/ seyde: dat sijn Cheur-Vorstel. Doorl. haer Ho: Mog: ten gevalle ter gheleghener tijdt sijn Officie soude bywenghen; maer alsoo dese ongelegentheydt des tijdts seer swaerlijck eenighe veranderinge soude konnen lijden: versochte dat sy in die tijdt de saecke ten hartsten niet en wilden urgeeren/ maer op bequamer tijdt uytstellen; zijn in 't scheyden wederom versocht met sijn Cheur-Vorstel. Doorl. het Avontmael te nemen/ het welck op de selfde ordre haer aengaende is gehouden. Doch zijn als doen mede over Taefel geweest de Heeren Over-Maerschalck en Wolfganck beyde Kreytsen: en den Commissaris Haetsvelt, die haer ordinarie opwachten/ ende ooch ter begeerte van sijne Cheur-Vorstel. Doorl. twee harer Edelluyden: ende is de selve Maeltijdt met goede ordre/ ende wat grooter chier als te voren af-gegaen. Sy hadden geerne dien dagh haer af-schept ghenomen/ ende haer vertreck gepreparceert; maer is haer aengeseydt de gelieste van sijn Cheur-Vorstel. Doorl. te zijn: sy souden noch 's anderendaegs vertoeven/ dat dien dagh tot haer uytleyden Waghens/ ende andere commoditept soude worde gepreparceert/ daer in sy te min swarighept hebben gemaeckt/ om te beter commoditept te hebben met die van Coningsbergen te spreecken/ volghens den last haer by hare instructie ghegeven: daer toe sy voor die tijt niet wel hadden konnen gheraecken/ overmidts de stadt/ zijnde verdeelt in drie Steden/ hebbende elcks haer Burgemeesteren ende Regenten apart/ de selve qualijck by den anderen te brengen waren.

Dijns-

1627. Dinsdagh voor de middagh den tweeden November, zijn by haer op 't Slot t' haren verſoecke verſchenen drie Raden uyt elcke Stadt een / aen de welcke ſy niet raedtſaem en vonden eenige Brieven van Credentie over te gheven / uyt redenen dat de ſelve Stadt gheen plaetſe noch ſtem was hebbende in Regni Comitiis: dat oock de ſelve zijnde een ſubjecte Stadt aen ſijn Keur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt / eenighe onaengenaemheyt daer door ſoude hebben komen veroorſaeckt zijn / ende dat 't ſelve haer Ho: Mog: laſt / door de omiſſie van de voorſz Brieven gheen prejuditie en ſoude geſchieden / maer hebben als uyt kracht van hare Inſtructie henluyden haer Ho: Mog: gunſtelijcke groet aengemelt / met toewenſchinghe van alle heyl ende proſperiteyt, ende daer by ghevoeght, dat hare Ho: Mog: niet en twijfelde of haer Eerb: ſouden nae hare wijſheyt niet laten t' overweghen den bedroefden ſtaet van 't Hertoghdom *Pruyſſen* ende de geheele Croon *Polen*; tot dienſt van de welcke ende om de ſelve in ruſte ende vrede te brengen waer 't mogelijck, hare Ho: Mog: deſe Legatie hadden laten afgaen, aen ſyne Majeſteyten van *Polen* en *Sweden*, midtſgaders ſyne Keurfurſtelijcke Doorluchtigheyt: hebben haer oock in 't korte onderricht in wat poincten de Vredehandelinghe was ghebracht, ende waer aen het voortgaen van dien hadde gheſchort: hebben oock volghens ſeeckere Memorie, haer mede ghegheven, henluyden gheremonſtreert dat hare Ho: Mog: in ervaringhe waren gekomen: dat aldaer by eenighe *Keuren* of *Statuyten* de *vryheydt* van de *Commercie*, tot laſte vande Uytheemſche ende inſonderheyt Nederlandtſche tot *Koningsbergen* trafijcquerende, ſeer waren bekommert tegen de vryheyt, daer van d' Ingheſetenen der voorſz Steden ende andere van die quartieren in de Nederlanden joüiſſeerden, ende ſpecialijck dat het aldaer d' Ingheſetenen deſer Landen niet vry en ſtondt eyghen *vuyr ende roock te hebben*, maer waren ghedwonghen haren koſt by eenighe haerder Burghers te koopen. Item, dat ſy haer *Sout* ende *Haringh* niet en vermochten op te leggen ende daer mede ſulcken marckt verwachten die haer goet dochte; jae oock haer *Sout* 't welck ſy met Lichters ofte *Bordingen*, ſulcks die aldaer ghenoemt werden, aen de Stadt waren brenghende, niet langher in de voorſz *Bordingen* mochten houden legghen dan den tijdt van *drie* daghen, op pene van alle daghe daer nae te verbeuren *drie gros* op yeder laſt. *Hare Eerbaere hebben haer Hoog-Mogende* bedanckt ende ten hooghſten gheroemt over der ſelver loffelijcke debvoiren, ende verklaerden van Godt te wenſchen dat de ſelve beter ſucces mochten hebben, als ſy tot dier tijdt toe gehadt hadden; daer van ende van de aengeroerde beſwaerniſſen aen de reſpective Raden rapport te ſullen doen; ende was 't mogelijck, deſelfs aenghevinghe haer dien dagh noch te ſullen communiceren, alles met aenbiedinge van hare Officien aen haer Ho: Mog: midtſgaders van alle dienſten die haer Eerbaren haer aldaer ſoude moghen preſteren, daer mede ſy van haer zijn gheſcheyden.

Hebben voorts dien dagh geemploieert in het beſien van de voorſz ſtadt / ende de nieuwe aengelegde Fortificatie: daer van ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt haer te vooren vermaent / ende het Plein / als oock van Memmel hadde gheerfhibeert; bevonden deſelve ſtadt ſeer groot / populeus / ende vol Negotie te weſen / de welcke aldaer te meer conſlueerende waren / overmidts de ſelve haer in neutraliteyt tuſſchen Sweden ende Polen tot dier tijdt toe hadden gemainteneert / ende noch onder het beleydt ende goedt-vinden van ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt / met eerpes Tractaet met ſijn Majeſteyt van Sweden, ende het toeſtaen van den Coning van Polen, tot den eerſten July des toekomen jaers feſtien hondert acht en twintigh gheſtelt hadden. Noopende de Fortificatie / bevonden die te zijn aenghelegdt uyttermaten groot / te weten: van drie en dartigh Bolwercken, (ſoo ſy ſeyden) die tamelijck / groot ende al een goede ſpacie van den anderen gelegen waren; binnen ſich ſtaende een groote partije Landt / die ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt door luſtigheydt ghemeent was dat binnen korten tijdt ſoude konnen bebouwt / ende met Hupſen berimmert werden; daeghs daer aen / nauwelijck den darden, alſoo ſy haer tot haer vertreck preparateerden / zijn by haer wederom gekomen de voorſz Heeren Coninxbergſche Raden / excuſeerende op de ongelegenheydt van de Steden: dat ſy des daeghs te vooren der ſelver antwoordt niet en hadden konnen uytbrenghen / het ſelve als noch om de voorſz redenen niet ſinaelijck te konnen doen: maer te ſullen ſorgen dat het met den alder eerſten ghedaen wierde / ſulcks ſy aennamen te procureren: ende alſoo ſy noch eenige dagen tot Dantſigh ſouden remoreeren / dat haer de reſolutie op de voorgehouden Gravamina ſoude toegeſonden werden. 1627.

Den vierden der voorſz maendt (ter wijlen de voorgaende maeltijdt wierde gereedt ghemaeckt) is by haer ghekomen den Heer Over-Maerſchalck Creyts, haer wederom van wegen ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt ten hooghſten van de aengenomen moeyte van aldaer gekomen te zijn / bedanckte / met iterative verklaringe: dat ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt de ſelve was aengenaem geweeſt / ende voorgenomen hadde (ſoo de handelinge wierde verbat) deſelve by te konnen / ende met haer vertrouwde correſpondentie te houden; excuſeerende met die tijdes ongelegenheydt: ſoo ſy niet in alles naer haer Ho: Mog: dignitept waren ontſaelt. Daer tegen ſy ghedaen hebbende de behoorlijcke complimenten / is by naer ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt / die al daeghs te vooren bezoegh / ſonder haer daer van ghewaer ſchoon te hebben / op ſeker Jacht te voozen al geprepareert / was vertrocken / nagereyſt / ende zijn ſy ter maeltijdt ghetreden / werd ende middelertijdt de Coroſſen ende Bagagie-Wagens tot hare reys gepreparеert.

De Maeltijdt genooten hebbende / zijn ſy by de ſelve twee Edelluyden (die haer in de Pillauw ontfanghen / ende geſtadelijck op gewacht hadden) dien aboudt gelogeert op ſeeckere Vorſtelijck Hups / ontrent drie mijlen van daer gelegen / ghenaemt Brandenborgh; daer op ende over het Guarniſoen aldaer weſende / commandeerde de Heer Fabius van Dona, de welcke haer ſeer courtoiſelijck getracteert heeft.

Des anderendaeghs 's mozgens den vijfden den ontbyt gereedt / ende by haer ghenooten zijnde / naer dat ſy met verſche Bagagie-Wagens waren gecommodeert / zijn ſy by de ſelve Edelluyden geconduiſeert geweeſt op ſeeckere Hoeve van ſijn Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt (genaemt Carbeu) zijnde het uyterſte limijt van het Vorſtelijck Pruyſſen: Sijn oock aldaer (hoewel ſy noch wel twee ofte drie mijlen wijder ſouden ghekomen hebben / overmidts daer mede order op het veranderen van de Waghens was gegeven) opgehouden.

Den ſeſden, alſoo ſy eenen goeden wegh dien dagh hadden te doen / zijn ſy vroegh op de been geweeſt / ende zijnde gepaſſeert de ſtadt Bransbergh, ghelegen aen de paſſeringh in het Biſdom Warmelandt, alwaer ſijn Majeſteyt van Sweden een goet Guarniſoen in hadde / het welck haer met eenige klupteren heeft gecouvoyeert na Tolcremit, overmidts ſich de Pooliſche Coſacken ende Loopers ſomwijlen op den wegh aldaer vertoonden: midtſgaders zijnde ghepaſſeert Vrouwenborgh, het welcke ſeer deerlijck eenigen tijdt te voozen door ongeluck afgebrandt / ende in ruijne was leggende / zijn op den middagh gekomen tot Tolcremit voorſz / alwaer ſy hebben moeten uytſpannen ende middaghmael houden; aldaer by haer zijn ghekomen den Major ende twee Officieren van het Guarniſoen van ſijn Majeſteyt van Sweden, die haer alle aenbiedinge van commoditept hebben gedaen / ende met haer het middaghmael gegeten; naer het welcke ſy van daer op Elbingh haren wegh genomen / ende wat voor den aboudt aengekomen zijn / vernemende terſtont na den Heere Rijck-Cancelier die t' harer aenkomſte abſent was: doch noch dien abont aldaer mede is gearriveert / en verſtaen hebbende van hare komſte / dede haer congratuleren: en alſo de ſelve haer oock dede weten met haer te communiceren / en dat ſy des anderendaegs (zijnde Sondag) aldaer wilden vertoeven / ſoo hebben ſy hem (alſoo ſy door 't ſelve geen incommoditept en hadden) daerinne belieft.

Den

1627. Den sevenden nae de middagh spreeckende met den Heer Cancelier in des selfs Logement / hebben hem gecommuniceert de redenen waerom sy tot Coningsbergen ghesweest / ende wat aldaer tusschen haer ende sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheydt was ghepasseert / 't welck als conform de intentie / ende het belept van sijn Majestept / ende van de Cheur-Vorstel. Brandenborghsche Gesanten / de welcke voor haer reps op Coningsberghen, by sijn Majestept van Sweden tot Elbinghen (als hier voor is verhaelt) waren ghesweest / met versoeck: sy souden als noch in haer devoir continueeren; 's anderendaeghs heeft den ghemelden Heer Cancelier haer in haer Logement weder besocht / ende met alle eere ende vriendtschap bejegent: Waer na sy ten selven dage zijn vertrocken van Elbingen, ende 's avonts gelogeert tot Berwalde.

's Anderendaegs den negenden hare repse genomen hebben door de Schanse op het Hourt, sonder den Gouverneur Ian Bommer (die hem dede excuseeren) over sijn indispositie aen te spreken: ende soo voorts door de Neringh; zijn ontrent nae den middagh ten drie uren tot Dantzigh ghearriveert: upt-ghesweest zijnde op de Reps van Coningsbergen darthien dagen: ende hebben aldaer in haer Logement ghevonden beyde de Capiteynen van de Oorlogh-schepen die haer Ho: Mog: ghelieft hadden haer te gemoet te senden / en van de selve verstaen: dat haere Schepen buyten op de Reede een weynigh van de Sweedtsche Schepen waren leggende / ende op den eersten ende tweeden deser maent het Ancker aldaer upt-gevorpen hadden.

Alsoo nu den tijdt verre verliep / ende geen tijdinghe van de Rijcks-dagh en vernamen / 't welck haer seer begoste te verdrieten: hebben versocht met den Raedt tot Dantzig daer van te spreken / daer toe twee upt de selve: namentlijck / de Heeren Gysen en Wardeman zijnde gecommitteert / hebben de selve afgevraeght wat advijsen sy van Warsauw moghten hebben van haere Gecommitteerden / die aldaer op den Rijcks-dagh waren: dat sy met de Schepen (die aldaer op haer orde wachten) lichtelijck in ongelegenthept soude komen / door dien den Winter vast aen quam / ende lichtelijck tot een Vorst moghte slaen: dat het haer oock moeplijck was op soo groote onseeckerhept de tijdt te verliesen / die haer noch tot de weder-repse soude konnen dienen: klaegden oock over eenige propoosten / die haer waren gerapporteert van eenige quaetwillige / by de welcke sy sonder eenige reden wierden gecalumnieert / ende onvrundelijck aengesien: ter oorsaecken van de excursien der Sweden, die ontrent dier tijdt waren ghedaen; begeerende het soude haer Ed. gelieven aen de Heeren van de Ed. Rade rapport te doen. 's Anderendaeghs is haer door den Heer Gysen alleen aengesept: dat de Heeren van den Raedt hare onghelegenthept ende langh wachten leet was / dat sy het wel anders verhoopt hadden: maer dat het besoigne van de Rijcks-dagh sulcks was: dat wel eenighe daghen ghedelibereert ende gepreparеert wierden / maer datter geen conclusie viel dan op den laetsten dag / 't welck sy vreesden dat doen mede sulcks soude gebeuren: Niet tegenstaende de gelegenthept der jegenwoordige saecken / wel meer acceleratie soude verepschen / haer biddende: sy wilden de patientie nemen tot het schepden van den Rijcks-dagh. Ende al hoewel den Raedt noch gheen antwoordt van haer Gedeputeerden hadden bekomen: dat sy nochtans niet en twijffelden oft de resolutie soude sulcks uptloopen / dat de handelinge weder soude werden gereassumeert; ende belangende de onhebbelijckheydt van haere Ingesetenen / dat den Raedt daer van wilde ontschuldigt zijn: oock daer van geen kennisse en hadde: ende dien niet tegenstaende wel te gelooven / dat onder de Gemeente eenige ongheschiktheydt moghte omgaen / die upt impatientie en ongewoonheydt van de Oorloge / ende desselfs overvallende calamitepten in onstuymigheyt upt moghten varen; doch als sy daer van kennisse hadden / ofte soo de Ambassadeurs de selve wilden bekent maecken / dat sy daer in souden voorsien: dat den Raedt de voorsz propooften niet alleenlijck en disadopeerden / maer oock haer ten hooghsten van 't devoir goede correspondentie ende ghedaene Officien der Ambassadeurs bedanckte: baeden haer daer en boden (alsoo de Sweden als noch continueerde met vranden ende vrepghen) dat sy haere Borgerye ten besten by de Heer Cancelier ende Veldt-Maerschalck van Sweden wilden intercedeeren / ende de selve te bidden daer van te willen desisteeren / aen haer sendende twee Burgers / die voor haere Brandtschattinge gesommeert / ende by executie gedreygt waren. Sy hebben de Heeren van den Raedt in haer versoeck gelieft / ende aen de voorgemelde Sweetsche Heeren in faveur der selver geschreven.

Den twee en twintigsten voor de middagh / is mede by haer ghekomen (door last van den Eerbaren Raedt van Dantzigh) den Secretaris Mittendorst, haer communicerende seecker Geschrift by de Coninchlijcke Scheeps-Commissarisen aen den Wel-gemelten Raet overgelevert: behelsende seeckere klachten tegen haere Scheeps-Capiteynen / ende der selver Volck / die sy te last leyden dat de Capiteyn Pieter Barentsz, seker Constapel by de voorsz Scheeps-Commissarisen aengenomen / ende ghevraght in dienst van den Coningh van Polen, met gewelt soude hebben gedwongen / ende gevoert op sijn Schip. Ende ten anderen / dat het Hollandts Boots-Volck den Sweedtschen Admirael soude voorsien met versch water ende andere commoditepten: Item / met kondtschap van 't gheene by de voorsz Scheeps-Commissarisen wierde ter handt genomen / tot ondienst van sijne Majestept van Polen, daer op de voorsz Capiteynen by haer zijnde gehoort / hebben haer onderrecht wat van de waerhept was.

Den achtsten December zijn de Heeren van Dantsigh van de Rijcks-dagh van Warsauw weder t' huys gekomen / de welcke haer in 't publijck geen communicatie hebben gedaen van de gestaltenisse ende inclinatie van 't Hof / daer in sy weynigh gesticht zijn ghesweest: meenende dat sy daer mede hare Ho: Mog: devoiren ende haer wachten niet en voldeden: hebben niet te min in 't particulier verstaen / wat op de ghemelde Rijcks-dagh gepasseert ende gheresolveert was / woopende het presumeeren van de geinterrumpeerde Tractaten / het continueeren van de Oorloghen / in cas dat geen Vrede ofte inducien wierden getroffen: midtsgaders de contributien daer toe gheconsenteert / ende eenighe andere. Mede is te rugge gekomen Salomon Pauli, dewelcke sy met hare Brieven aen sijn Majest. en de Rijcx-stenden van Polen, midtsgaders eenige andere gequalificeerde personagien hadden afgesonden / ende tot Warsauw dus lange gehouden was / door expres bevel haer medebrengende antwoordt van sijn Majest. en de andere / daer sy aengeschreven hadden: behalven dan de Heer Rijcks-Cancelier / al te samen medebrengende: dat by de gemelde Rijcks-dagh tot de reassumptie van de geinterrumpeerde Tractaten eyndelijck recht voor 't schepden der selver resolutie genomen was / en behoorlijcke plenipotentie gegeven aen seekere persoonen / om met den eersten sich daer toe te prepareeren / en te laten vinden op sulcken plaets / ende tot sulcken tijdt / als tusschen partyen door hare directie soude goet gevonden werden: daer toe de Heere Bisschop van Culm doen Vice-Cancelier van 't Rijck Polen gevoorden / last wierdt ghegeven om met haer te correspondeeren: daer op hebben sy de Oorlog-Schepen gedimitteert.

Alsoo mede den Heere Cheur-Vorst van Brandenborgh, door den Heer Bergman sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheydts gheymen Raedt tot Dantsigh resideerende / op haer hadden versocht / dat sy sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheyt openinge souden doen van 't geene aen haer van Warsauw was geschreven / hebben sy gemeent met harer Ho: Mog: intentie te accorderen / dat sy sijn Cheur-Vorstelijcke Doorl. daer in souden gelieven.

De Vice-Cancelier van Polen heeft de Heeren Ambassadeurs versocht te bevorderen van de Preparatorien tot de reassumptie van de voorschreve Tractaten / het welck (alhoewel niet haer) maer sijn werck behoorde geweest te zijn.

Soo hebben sy nochtans het selve oock niet willen difficulteeren / ten eynde dat alles soo veel moght wer-

Digitized by Google

1627. den geavanceert / als mogelijck was ; hebben nichtes-dien de meeninge dien aengaende niet seecker Brieven door haren Hoff-meester overgebracht / den Heer Cantelier van Sweden overgeschreven.

Hebben oock de voorsz antwoordt bekomen hebbende / den Heere Vice-Cancelier van Polen, den inhoudt van dien overgeschreven ; ende alsoo de Missiven van de Rijcks-dagh ende eenige Heeren aen haer geaddresseert / sulcks waeren ingheseit / dat het scheen dat de Poolsche Heeren in haer gedaen debvoir persoos waren requireerende / noodigh gevonden het selve aen te coeren / ende daer over aen hem (de welcke van het begin tot het laetste alle het besoigne hadde gedirigeert) haer misnoeghen te thoonen ; vonden oock het selve te meer noodigh / overmidts de humeuren van de Poolsche Heeren in dier voegen zijnde besegent / sich te beter laten handelen / het welck sy oock in desen niet der daedt hebben gevonden.

Den neghen en twintighsten December hebben sy kennisse gheclaegen voor den Heer Jarsky, ghesonden Raedt van den Heere Cheur-Vorst van Brandenborgh, residerende tot Dantsigh, dat den Bisschop van Culm hadde afgesonden een Conincklijcke Secretaris om tot Dantsigh met de Gedeputeerde van de Heer Cancelier te spreecken / de welcke des anderendaeghs den dertigsten haer van sijne aenkomste heeft geinsinueert / ende versocht sijnen last te moghen af-leggen / daer toe hem tijdt zijnde gegeven / heeft haer na de aenbiedinge van alle goede Officien van wegen den gemelden Heer Bisschop overgelevert sijn credentie.

Ende uyt kracht van de selve sy monde verclaert : dat sy derwaerts was gekomen / niet beter wetende of sy soude aldaer yemandt hebben gevonden van weghen den Heer Cancelier van Sweden, om met den selven ten oversaen van de Heeren Ambassadeurs ende seeckere gesubdelegeerde van de Heeren Cheur-Vorstelijcke Commissarisen / die sy seyde beschreven te zijn / om sich tot Dantsigh (tegen Sondagh daer aenvolgende) te laten vinden / soude komen in conferentie ende handelinge van tijdt / plaetse / securitept van te reassumeeren de Tractaten tusschen de Koninghen van Polen ende Sweden, ende van het geene voorts neopende het ghetal van de personen ende acte van securitept / midtsgaders het beraemen van eenige cessatie van Wapenen / gedurende den tijdt van dzie maenden / noodigh ende dienstigh soude mogen zijn. Daer op sy haer zijnde onderricht / dat daer niemandt van weghen den Heer Cancelier van Sweden verwacht wierde : dat sulcks oock op den selven niet en was versocht / dat sy oock van het komen van een gesubdelegeerde van wegen de Heeren Cheur-Vorstelijcke Commissarisen geen kennisse en hadden ; ginck evenwel voort in het openen van sijnen last / bestaende daer in : dat den Heer Bisschop van Culm oordeelde / ende geerne soude sien dat de byeencomste tusschen Marienweerde ende Stum soude mogen worden gelcydt ; ende dat sy last hadde sich met de gesubdelegeerde van de Heer Cancelier derwaerts te verhoegen / om de bequaemheyt van de Plaetsen ofte Steden tusschen beyden zijnde / te besichtighen ; dat de plaetse (daer men besoigneeren soude) half voor de Heeren Poolsche / ende half voor de Heeren Sweedtsche Commissarisen soude worden gheschickt / behoudelijck dat voor haer ende de Heeren Brandenborgsche Commissarisen / mede bequaem ende honorabel Logement soude worden versocht : meende oock (overmidts de ongelegentheydt der voorsz plaetsen / ende dat de Voorragie voor de Heerden aldaer qualijck soude te bekomen zijn / dat het genoegh soude wesen dat elcke der partyen in alles met hondert personen souden compareeren / het Convoy daer onder begrepen : oordeelende het selve nessens de securitept fidei publicæ, ende sulcke Acten als daer van recipzoquelijck souden worden gegeven / genoegh te zijn ; te meer / door dien sy seyde gelast te zijn / ende te hoopen de saecke daer na te sullen beleydt worden / dat voor den tijdt deser handelinge / ofte voor den tijdt van dzie maenden / tessatie van Wapenen soude konnen geconcludeert werden ; om het welck mede te faciliteeren / sy haer was oberieverende een Billet / inhoudende eenighe Condition daer toe ontworpen. 1627.

Verhaelende mede wel dat den Heere Cheur-Vorst van Brandenborgh openinge hadde gheboden van te proponeeren een cessatie van Wapenen / voor den tijdt van vijf maenden : namentlijck / tot den eersten Junij ; maer dat het selve sy den Heer Vice-Cancelier van wegen sijn Majestept van Polen niet goet en was gheboden ; belanghende den tijdt dat de Heeren Poolsche Commissarisen sich souden komen instellen teghens den naest-lesten Januarij / om terstont in het werck te treden : communiceerende haer mede dat den Cheur-Vorst van Brandenborgh gheproponeert hadde / dat den Cheur-Vorst van Saxen tot dese interessie mede soude worden versocht / maer dat het selve aen de Poolsche zijde niet en hadde ghesmaecht : door dien het niet en soude komen geschieden dan met verlies van twee ofte meer maenden / die in het versoecken dan het selve aennemen / ende preparateren tot de komste ende het komen selver souden moeten geconsumeert werden / ende sulcx daer op geen reguard genomen te zijn. Belangende de ontslaginge van de gearresteerde Schepen hier voozen meermalen af vermaent / dat daer op voor als noch geen resolutie en was genomen / dat de meeninge was haer daer van sijn Majestept ter plaetse van de voorgenomen handelinge te sullen openbaren / ende te vertrouwen / dat die sulcks soude zijn : dat sy daer contentement ende soude nemen ; hoe oock sich aen met haer in alle occurrentien ende voorvallende saecken bereydt te zijn te communiceeren / besluytende sijn discours uyt den name van den Heere Bisschop last te hebben haer Ho : Mog : ten hooghsten te bedancken / voor haere interessie ende soo serieuse aengewende debvoiren : haer Ho : Mog : toe wenschende de eere van door haer interessie twee soo machtighe Rycken in Vrede gebracht te hebben / het welck tot haer onbevreuffelijcke eere in haere Historien ende Memorien gheregistreert soude blijven : dat oock de Republicque niet en soude naerlaten teghen haer Ho : Mog : in het generael / ende haer in het particulier met alle danckbaerheyt sulcks te erkennen. Excuseerende oock openbelijck aen haer de maniere van schrijven in Comitis gebruyckt / daer over sy haer misnoeghen aen den Heer Bisschop van Culm hadden getoont : versoechende sy wilden het selve injuria temporum ende publico dolori toegeven / ende niet sulcks interpreteeren : ofte de meeninghe was gheweest over haer gedaen debvoiren / daer sy verklaerde dat de selve Comitien goet contentement of hadden gehadt / eenigh miscontentement te thoonen.

Om alle dese troubelen in Polen ende Pruysen meenderen dat groote dierte soude hebben ontstaen in het voozen in dese Landen : te meer / alsoo men vernam het ghemoet des Coninghs van Polen tot dese Landen niet wel genevght : zijnde aen Oostenrijck soo na gealliert / ende seer debvoot in de Catholijcke Roomsche Religie. Hebbende oock ghetoont dat sy gaerne de Poolsche Waeren (om aen Sweden geen profijt te geven) soude hebben te rugh ghehouden : maer de Poolsche Edellieden hielden het gelt ende de Hollandtsche Waeren niet ontsien. Oock was in Ditmarschen, Holsten, ende Jutlandt (uyt vreese der Keyserlijcke Inlegeringh) het koozn vroegh gesaeit / ende in Holland gebracht : tenminsten de dierte was soo geringh / dat men tot Amsterdam een Last Rogge kocht voor negentigh Gout-guldens.

Desen Staet heeft derhalven des te gedultiger ghedraghen de troubelen in de vryе Navigatie ende Commercie / die de Coningh Gustavus causeerde. Maer sy quam dat desen Staet den Coningh van Polen, als te seer Oostenrijcks ende Spaensch / niet genninde : ende geen sach dat daerom de Wapenen des Conings van Sweden prospereerden.

Aen den Coningh van Dennemarcken (in dese tijdt tegen den Keyser in Oorloch zijnde) heeft de fortuyn soo wel niet gedient : sy liet door den Hertogh van Weymer een diversie aen den Keyserschen maecken in Silesien : het welck (meest Protestants van Religie zijnde) den Keyser ongeern gehoorsaemde. Sy nam in het be- Coninc van Dennemarck.

gin

1627. gin des jaers in de stadt Kleyn Glogauw, ooch eenighe andere onvaste: die de Hartogh van Vriedlandt daer na te Velde komende / ende stercker zijnde / alsoo licht wederom innam: soo dat alhaer niet meer te doen en was: ende den Hartogh van Wymar quam kortz daer na te oberlijden: soo als een verklaringh van de Keyserlijcken Ban teghen hem gereet was / die hy voor den doodt voor quam. Ghelijck dan in de andere Oostenrijcksche Erf-landen / insonderheydt in Opder Ents, alhaer de Boeren een grooten opstant hadden ghemaeckt / de Keyserssche Wapenen ooch boven laghen: werdende in dit Voor-jaer een groot deel der tumultuanten tot Lints met der doodt gestraft. De Cheur-Vorst van Brandenborgh vondt sich soo wel in't Roomsche Rijck als in Vuypssen perplex. In Vuypssen was aen de eene zijde de Coningh van Sweden sijn Swager / ende Religions-genoot: ende aen de ander zijde de Coningh van Polen sijn Leen-heer. In het Roomsche Rijck desghelijcks / moest hy den Keyser als Opperhooft erkennen: ende nochtans van weghen de Religie ooch Swagerschap was hy genegen tot den Coningh van Denemarcken. Hy pooghde in dit Voor-jaer de houbaerste Plaetsen in zijn Landt te beletten / ende te beschermen: als Havelbergh, Brandenborgh, Ratenauw, Perlebergh ende andere / ghesecundeert door de Denemarckssche: maer de Keyserse de selve plaetsen sonder veel moeyte weder bemachtigende: waer door de Cheur-Vorst geintimideert / sich in Keyserlijcke devotie heeft verklaert. Den Keyserschen pas ende repas in sijne Landen vergunnende / sijne Onderdanen in Denemarckschen dienst zijnde / advoceerende / en den Keyserschen alle dienst ende toedoen te doen ghebiedende.

Het gesagh des Keysers was soo groot / dat ooch de Landt-Graef Maurits van Hessen de Regeeringe sijns Landts over gaf aen sijn Soon Landt-Graef Willem, die nochtans naermaels veel meer af-breuck aen den Keyser dede als Maurits. Ende hebbende hy de verlaetinge van 's Landts Regeeringh / sich een aensienlijck jaerlijchs onderhoudt in gelt gereserveert / ts daer van qualijck betaelt geweest: dickwils beklagende / dat hy sich hadde ontkleedt eer hy te bedde ginghe. Was met sijn Soon niet wel te vreden.

De Coning van Denemarcken vondt sich niet wepnigh perplex: wiste niet waer hy sijn Vyandt soude te keer gaen: zijnde op verschepden plaetsen aengevochten / om dat uyt Bremen ende die Quartieren veel Vivres ginghen nae Tilly, soo hadt hy een Retrenchement gemaeckt om sulcks te beletten.

Morgan met ses duysent Engelsche / tot hulpe van Denemarck.

Voorts sijn best gedaen hanelders geassisteert te worden: De Coningh van Enghelandt schichten hem vijf en voertigh Compagnien Engelsche / maeckende wepnigh min als ses duysent Man: onder conduite van de Colonel Morgan: Hy quam den vijfden Apzil tot Staden by den Koningh: die hem (als zijnde een oudt ende in Nederlandt wel gheoeffent Officier) maeckte Lieutenant Generael van sijne Infanterye ende Artillerye. De Koningh verwachte ooch van de Holsteynsche Ridderschap ende Steden een merckelijcke bystandt / als ooch van de Mecklenborghsche. Waer tegen Tilly voor eerst met schrijven ende vreygementen der Keyserlijcke ongenade sich heeft gestelt: den selven vermanende in Keyserlijcke devotie te blijven. Soodanighe Missiven (alsoo daer een nadzuck was van een machtigh victorieus Legher) konden niet zijn sonder operatie: ende hinderden niet wepnigh / immers intimideerden de Jughesetenen: anders was het dessyn / dat die van Holsteyn een Legher souden opbrengen van thien duysent Man: om het welck te commandeeren wierdt voor-ghestaghen de Baron Ketler van Montjoy. De sterckte loop des Keysers Victorien was oorsaecke / dat elck sich verberghde soo hy moghte: ende de Fortuyn wilde den Coningh niet dienen.

Hy pooghde in Mayo een diversie aen de Keyserssche te maecken voor de Belegeringh van Blekede: maer sonder effect.

In Junio ging van Boitsenborgh sijn quartier transporteeren naer Louwenborgh: by Tolu-Spijcker een Schans leggende / om niet alleen de stadt Hamborgh te beslupten / maer ooch het Landt van Lunenborgh (want Hartogh Georg volghde de Keyserlijcke partye) af-breuck te doen over de Brugh by Tollen-Spijcker: doende eenighe Vorpen af-branden / maer het voerde niet langh. Alles burghde sich onder de Keyser: Den Hartogh van Brunswijck Fredrick Ulrich om de selve oorsake / versocht yverich aen de Koning de Vestingh Wulfenbuttel, als zijnde sijne Hooft-stadt / van het Deensch Guarnisoen te ontledighen; het welck de Coningh wepgerde / anders als op soodanighe conditien / die hy wel wiste dat Tilly niet soude ingaen. 1627

De Koningh te Velde trecktende / heeft den Administrator van Maegdeborgh gesonden / om over de Armée des Hartoghs van Wymer (die overleden was) in Silesien te commandeeren: en stelden den March-Graef van Turlach tot Generael Lieutenant over sijn eygen Armée. De Koning zijnde de zwachste / ende wel siende dat Tillys dessyn was in Holsteyn te gaen, socht in alle manier hem het passeeren over de Elve, ende de Havel te beletten.

De Koningh hadde tot dien eynde (als gesept is) een Schants tot Tollen-Spijcker: ooch een Brugh tot Boitsenburgh: Maer soo wel de Havel als d' Elve zijn qualijck bewaert. Want tusschen Havelbergh ende Ratenauw wierdt een plaets aengewesen / die bequaem was om te passeeren: gheljck Hartogh Jurien van Lunenborgh den sevenden Augusti de selve met een Schip-Brugh over een Eylandt ghepasseert is. Ende twee daghen daer nae: namentlijck / den negenden Augusti heeft Tilly een Schip-Brugh by nacht over de Elve geslagen: en over zijnde de Deensche gedwongen haer Schanse te verlaten. Tilly heeft niet alleen Boitsenborgh, maer ooch Lauwenborgh ende Newhuys inghenomen: Werdende hy de Deensche alles (tot aen Hamborg) verlaten. Hartogh Georgh van Lunenborgh over de Havel zijnde / heeft sijne Armée in Bataille ghestelt / om ter middernacht de Domkerck tot Havelbergh (met Deensche beset) te bestormen; maer die van binnen hadden haer met stilten Trom alreede ghesalveert: soo dat het de Lunenborghsche sonder tegenstant in kregen. De Keyserssche (alsoo meester bande Elve ende Havel zijnde) marcheerden regel-recht in Holsteyn: den acht en twintighsten ouden stijl passeerden dzie mijl van Hamborgh. Tilly was sterck twaelf duysent Man. Papenheym acht duysent. Walsteyn noch sterckter.

De Koningh retireerde sich in Luckstadt: settende de Slupsen op / om de laeghe Landen onder water te setten. De Keyserssche waren meester in het Veldt. Ende op dat sy te meer moghten werden geincommodeert: soo wierden door des Koninghs ordre eenighe Vorpen af-ghebrandt.

Pinnebergh, Trittouw, Bredeborgh ende andere plaetsen / zijn eerst van de Keyserssche in-ghenomen. Een deel van des Koninghs Troupen onder den Graef van Turn laghen tot Altena: gingen van daer op Elmanhorn ende Steinborgh: om de Keyserssche uyt de ghebroocken Landen te keeren. De March-Graef van Turlach met twee duysent Paerden / ende twee Regimenten te Voet / hadden sich (als de Keyserssche over de Havel ende Elve soo sterck als een Water-vloet overquamen) ghesalveert op het Eylandeken Poel by Wymer: in het laetste van September liet sich by de Nieustadt aen het Vaste Landt setten / om te gaen na Rensbergh: maer eer hy daer kost gheraecken / wiert door den Graef van Slick Veldt-Maerschalck omtsgelt ende ghesaghen / behalven wat ghevanghen wierdt.

Daer nae avanceerde de selve Graef tot in Jutlandt, sonder merckelijcke tegenstant / inneuende in passant Flensborg, Husum en Hadersleken; Coldingen wierdt by de Deensche self geplondert. Aen dese zijde de Elve bleef Stade, Bremervorde, Nyborgh ende Wulfenbuttel met Deensch Guarnisoen beset. Northeym hadt sich in Julio aen de Graef van Furstenburgh overgegeven. Nyborgh ginghe over den sestienden Novembor.

Sent den Hartogh van Wymar in Silesien.

Deensche verlaten alles tot aen Hamborg.

Keyserse marcheren in Holsteyn.

Ooch eenighe ghevanghen.

Digitized by Google

1627. ber. Bremervoorde oock om den selven tijt. Wulffenbuttel den negenden December. Staden seer sterck beset sijnde/ wiert geblocqueert. Morgan sach daer in met d'Engelsche. De Keyserschе alsoo na haer wil dominerende/ wierden moedich: ende hadden desseyn om niet alleen Denemarck t'incorporeren/ maer oock om de Vereenichde Provintien van haer Negotie ende navigatie op de Oost-zee te ontblooten: sochten tot dien eynde Lubeck, Bremen, Hamborgh ende andere Hanse Steden aen sich te trecken/ doende tot dien eynde een convocatie vande Hanse Steden tot Lubeck teghen den thienden December: ende begeerden aende Heeren van Hamborgh, om den Heer Aitsema, Minister van desen Staet/ so by den Coning als Neder-Saxische Kreytz/ niet meer in hare Stad (alwaer hy logeerde in 't Schauwenborghsche Hof) te tolereren. Hy hadde by den Coningh tamelijcke credijt; ende de Keyserschе hielden hem voor een principael instrument: dat tusschen den Coning en sijne Meesters by aende Keyserlijcke inventien veel quaet dede/ ende vreesde dat hy deselve nu oock meer afbreuck soude doen/ in regard van het groot dessеyn der Spaensche en Oostenrijcksche; die dese Staet/ en insonderheyt Hollant, sochten te ontblooten van haer Ziele: namelijck d'Oostersche Navigatie: tot welcken eynde sy de commercerende Steden hadden beschreven tot Lubeck.

De twaelf-jarige Alliantie tusschen desen Staet en de Hanse steden/ gingh oock ten eynde/ ende het was natuerlijck/ dat de ghemelde Steden haer self sochten te verbeteren: niettemin sy sijn niet te bewegen geweest/ hoewel Denemarck gantsch in 't leegh was; ende alles bupghde sigh onder Oostenrijck. Deselve Steden considereerden/ of wel de Spaensche ende de Keyserschе te lande veel macht ende avontage hadden; dat nochtans alle Zeehavens en lande aende Oost-zee gelegen/ gants Sweden, Denemarck, Noorweghen, de gheheele Holsteynsche kust/ ende van daer af/ tot verby het Sticht Bremen, Oldenburgh, Oostvrieslandt, ende de Vereenighde Nederlanden. Item gheheel Engelant, was protestants/ ende de protestantsche partby volghende/ gelijck dan oock Vranckrijck, hoewel openterlijck met Spangien in vrede sittende/ nochtans in het harte niet Spaens, maer wel het contrarie was: derhalven wilden deselve Steden in't minste haer niet engageren/ tot nadeel van soo veel Protestanten; die te water de Rooms Catholijcken overwogen. 't Was oock te noteren: hoe dat de Protestantsche opinie/ voor hondert jaer als een lopent vier/ alle deselve kusten deur/ waren gevordert van 't eene landt tottet ander; immers 't beste en grootste deel van Europa, dat tot de Navigatie ende commertie bequaem was: en of wel de Keyserschе voor het innemen van de Pomersche Havens/ende van Wismaer, scheenen een groote voet te hebben op de Oost-zee: soo wast niet met al/ soo langh als sy gheen Meester, of de sterckste op Zee waren. Anders het dessеing van de Spaensche was van groote apparentie: want de commertie van d'Oostzee is het fundament van alle commertien: ende soo sy sulcx hadden konnen een haer trecken/ soo souden sy een grooten afbreuck hebben konnen doen aen de Vereenighde Provintien: ja 't was haer destructie geweest. Maer de vrientschap en eenichеyt tusschen die van de Protestantsche partby was doen noch al te goet/ ende de begeerlijckheyt om alles alleen te hebben/ was doen noch niet soo groot: als namaels.

Engelsche handelingh. Nu sal pets weder werden gheseyt van de negotiatie vanden Engelschen Ambassadeur Carleton: hebbende by naerder particuliere Conferentie versocht eene conjunctie van schepen by d'Engelsche Vlote/ volgens het tractaet van Southamton. Sulcx hebben haer Ho: Mo: geexcuseert/ en gesept/ so haest niet te konnen gheschieden: waren oock inder daet scrupuleux/ als siende dat Engelant meer verbittert was teghen Vranckrijck als tegen Spaignen.

By urgeerde noch oock de Justitie over d'Autheurs vande Executie in Amboina tegen d'Engelsche gedaen: daer van hier voor is gheseyt. Daer op hem verklaert ende keur gegeven wierde/ den hoogen of den Provincialen Raedt van Hollant te nemen tot Rechters: mits dat ondertusschen mochten cesseren d'arresten ende detentie der Schepen ende goederen vande Oostindische Compagnie. By versochte mede revocatie van Jan Pieterse Coene, Generael der Compagnie in Indien: als hebbende gheleyt de fundamenten vande procedueren in Amboina tegen d'Engelsen/ daer op wiert geantwoort: men soude door de Rechters/ by d'Ambassadeur upt de twee voorwoemde Collegien te kiesen/ daer op laten inquireren/ ende hem culpabel vindende/ niet alleen revoceren: maer oock strassen. Oock klaghende op het stuck vande Carra: wierde gheantwoort/ datmen soude aende gheinteresseerde Kooplupden hier te Lande daer over schrijven/ den Engelschen Courtmeester daer tegen hooren/ ende disponeren na behooren.

1627. Ende alsoo Carleton niet te vreden was met de ordinaris Hoven van Justitie in Hollandt/ maer ghedelegueerde Rechters versochte: Soo wiert verstaen datmen upt by de Hoven eenige delegueren soude: gelijck tot seven in het getal geschiet is.

In September doen de congratulatie over de victorie van Grol, dede by klachten/ van datmen (contrarie des Koninghs versoeck) hadde vergheven/ de plaetsen van de absente Engelsche Officieren. Item dat de Amsterdamsche Kooplieden toevoer van allerhande wapenen en Oorlochs Munitie deden na Vranckrijck. By sochte met reden te perswaderen/ dat hare Ho: Mog: veel eer de partey van Engelant (als ouder vrient van desen Staet/ ende van eenderley Religie sijnde) als van Vranckrijck behoorden te kiesen in dese gheleghenheyt: daer sy anders lichtelijck in plaets van vrientt beyderlepe vyandt souden worden. By dissuadeerde oock in specie het tracteren over eene vernieuwinge van alliantie met Vranckrijck.

Den vyfthienden September hadt by audientie op vrieden van den Koningh/ van den sesten Augusty, sijnde eene rescriptie op de vermaninghe van haere Ho: Mog: tot vrede met Vranckrijck, door interpositie van desen Staet. Daer op sijn Majestept verklaerde: dat by geen ouvertuere van accomodatie met Vranckrijck selfs eerst konde doen/ als wesende eerst ghoffensеert. Dat by oock geene ouvertuere van desen Staet konde ontfangen/ als sijnde hem te na geallieert. Maer in ghevalle Vranckrijck selfs/ of door desen Staet soodanige openingh van accommodatie dede: soude toonen dat by geern vrede begeerde met Vranckrijck, om de goede saecke in Duytslandt te beter te moghen secunderen.

Den sesten Octobris hebbende weder audientie/ vertoonde dat sijn Coningh verstaen hebbende. 1. Dat hare Ho: Mo: door den Heere van Langerack van een nieuw Tractaet met Vranckrijck deden handelen/ begeerde te weten den Inhout/ en de meeninge van sulcx. 2. Dewijle in Hollandt by particulieren veel Schepen wierden toegerust/ begeerde te weten: of hare Ho: Mo: die souden laten vry uptloopen. 3. Hoe hare Ho: Mo: haer dachten te draghen: aengaende de Schepen/ die binnen Duynkerken gerequipeert wierden door Vranckrijck.

Ondertusschen gheburdent dat d'Engelsche alhier binnen gaets surpreneerden ende wech namen het schip le S. Esprit, anders Toiras genaemt; een vande Schepen die de Coningh hier hadde laeten bouwen. De Capitepn van 't selve Schip was Lovis de Gentillot, Schiltknaep/ Edelman van 's Konings kamer/ ordinaris Capitain ter Zee/ Comissaris tot des Koninckx Zeesaecken in Hollandt/ hebbende de gheheele winter over op sijn schip de bewaringhe van 't selve opgepast/ ende doen hy meende in Zee te gaen/ quam order van den Coning/ dat hy soude wachten na d'andere schepen/ omme ghesamentlijck en des te seecherder te gaen. By was te sorgh vuldigher: als hebbende seeckere advijsen van het dessеyn der Engelsche/ vlieef hy derhalven op sijn Schip/ sonder daer upt te willen gaen/ wat last hem daer over van den Commandeur des Gouttes (desghelijcks tot beveorderingh van den aenbouw ende overbrenginghe van de Schepen ghesonden) oock mochte gedaen worden; Eyndelijck

1627. lijck gebeurdent / dat de Coningh eenen Carbrisse aende voornoemde Commandeur soudt / om het vertrecken der voorsz Schepen te doen spoedigen; maer de Commandeur siende datter perijckel in gheleghen was van wegen d'Engelsche / wilde de resolutie van het doen vertrecken der Schepen over hem niet nemen / sonder de tegenwoordighept van den Capitain; schreef derhalven / ende ontboot hem by sigh te willen komen; het welck hy excuserende; heeft de Commandeur hem den Ridder Coupeville toegesonden / om te weten wat hem dacht nodich te sullen sijn tot verseeckeringh der voorschreve Schepen. De gemelte Capitain riedt dat de Ambassadeur d'Espesses soude wel doen / ende procureren van de Heeren Staten Generael asseurantie der voorschreve Schepen op haer stroomen ende Habens: het welck den Commandeur door Coupeville aen den Ambassadeur schreef; die daer op deedt antwoorden: dat haer Ho: Mog: hem hadden verseeckert te hebben order gestelt: dat op haer stroomen geen geweit aen het selve soude werden gedaen.

Dit antwoort ende verseeckeringh banden Ambassadeur / wiert den Capitepn door den Commandeur toegesonden: met last om by hem te komen; gelijck hy dede: hebbende eerst alle mogelijcke order gestelt op sijn Schip. Hy had tot Luytenant een Reynier. Behal het Scheepsvolck (bestaende in drie hondert Franschen ende vyftigh Hollanders) hem Reynier in alles te gehoorsamen. 't Schip was gemouteert met vijftigh metale stucken / ende van alles wel voorsien; 's daeghs na des Capitains vertreck / quamen d'Engelsche met dertien Schepen: werpende haer Anckers contra het Frans schip / 't selve daer na op epschende. De Luytenant met sijn volck in plaets van weer te bieden / hebben het genoethsaem sonder slach of stoot opgegeven; d'een de schult op d'ander werpende. De Fransen seyden dat de Hollantsche verklaerden gehuert te sijn om het schip over te brengen; niet om tegen d'Engelsche haer vrienden te bethten: 't welck een ongefondeerde ontschuldinge was. Sulck nochtans konde de Fransche niet releveren / als sterck genoegh sijnde om de vyftigh Hollantsche tot haer devoir te houden: maer de schrick ende onordening onder 't volck komende / wiert 't schip vermeestert: daer het met de minste tegenstant hadde konnen werden gesalveert: insonderheyt indien 't de Fransche hadden laeten sacken nae de banchen ende sanden: derwaerts het de Enghelsche niet souden hebben ghevolght / sonder haer eyghen perijckel. d'Engelsche het gemelde exploit gedaen hebbende / gingen ook soecken de twee andere Coninghs Schepen; te weten: de Coningh ende Coninginne / die des daeghs te voor onder schoon gemaeckt sijnde / haer gheschut noch niet weder hadden ingekregen.

De Commandeur des Gouttes vernomen hebbende 't gerucht / resolveerde sijn twee Schepen te stranden / soo hy geperst wiert. Maer hebbende goede windt ende hoogh water / hasardeerde te loopen over de banchen / tot dicht onder de Dijck van Enckhuysen. Sulck door twee Gecommitteerde van d'Admiralitept van Amsterdam / haere Ho: Mog: aenghekondicht / wierde order gestelt: d'eerste ende tweede Con in Tessel op te nemen / ende den Loots-lieden verboden d'Engelsche Schepen niet weder uyt te helpen. Wierde ook voorgheslagen / dewijle het eene groote violatie was op eene vyze stroom / datmen eenige Enghelsche Schepen / tot retorsie ende reparatie van sulck behoorde aen te houden. Doch is niet als een voorslach geweest / ende sijn d'Engelsche met de Prinse wech geraeckt / onaenghesien het geene voorsz / als ook niet tegenstaende uyt de Vergaderinge der Staten Generael / Raed van State / ende Staten van Hollant / veel Gecommitteerden tot negen in 't getal na Tessel gheseonden wierden / om op d'een of d'ander manier het Schip te doen relaxeren: want men wel voor sach dat Vranckrijck sulck / ooch tegben desen Staet / hooch op nemen soude. Gelijck dan ook terstont d'Ambassadeur d'Espesses by audientie expresse klachte daer over dede / versoechende reparatie van het attentaet.

De Ambassadeur Carleton voor Gecommitteerden over dit stuck aenghesproken zijnde / verklaerde ghen kennis daer van gehadt te hebben. De Ambassadeur d'Espesses nam den sestienden Octobris den Capitepn van het genomen Schip met sich in de Vergadering: haer Ho: Mog: doende verhalen de oorsaecke ende occasie van het genomen Schip. 1. Om dat die van de Admiraliteyt (hoewel des versocht zijnde) niet hadden orare gheweert tot beschermingh van de Fransche Schepen. 2. Om dat de Hollandtsche Voots-ghesellen (daer op zijnde) niet hadden willen vechten. In November quamen expresse Brieven van den Coningh gheschreven voor Rochelle den twintighsten Octobr / begeerende satisfactie van het genomen Schip. Ende dat de andere voor sijn Majestept geequipeerde Schepen met Convoy mochten versien worden. Maer alsoo haer Ho: Mog: seer belommert waeren / ende niet geerne konden resolveeren / om voor sodanigh Convoy oorsaecke te gheven tot rupture met Engelandt: Hoe heeft de Commandeur des Gouttes Schepen (de Coningh ende de Coninginne gheraeckt) gheheel naer Amsterdam gebracht / om de Winter aldaer over te blijven.

1627.

Om dese brouillerien tusschen Vranckrijck ende Engelandt, die desen Staet lichtelijck aen d'een ofte d'ander mochten stooten: hebben haere Ho: Mog: d'Ambassade aen beyde de Kroonen expresselijck bast gestelt: de Heeren van Somersdijck ende Vosberghen nae Vranckrijck: ende den Heere Rantwijck ende van Hoemstede nae Engelandt. Ende op dat de Heer van Somersdijck den rangh van Hollandt mocht bekleeden / (het welck hy als Raedt van State niet konde doen: maer beneden Vosbergen souden moeten gaen) is hy uyt den Eedt van den Raedt voor soo lange ontslagen.

De Ambassadeur Carleton verklaerde dat sijn Coningh de besendinghe soude aenghenaem zijn / ende den wegh tot sulcks te sullen preparceren. Doch begeerde beschept of haer Ho: Mog: by de Alliance offensijde ende defensijde onder tusschen met Engelandt dachten te blijven: ende de wijle Vranckrijck sich met Spaensche ende Duynkercksche schepen socht te verstercken / versocht verklaringe op de nabolgende pointen:

1. Of hare Ho: Mo: souden continueren het senden van hare Vlooten / op de Kust van Vlaenderen / ende deselve Habens besloten houden.

2. Of de Vice-Admiraal Dorp last hadde / om te verbolghen ende slaen de schepen uyt de Vlaemsche havens / ende specialijck na de Sont, Elve, Weser, Hirlant ende Benoorden Schotland loopende.

3. Item wanneer sy souden loopen onder Vranckrijck, sonder distinctie van plaets.

4. Ende in eenich Fransc Haven loopende / of hy die aldaer besloten soude houden / ende weder uytlopende / of hy die soude slaen / onaengesien sy Fransche vlaggen voerden.

5. Soo een Spaensche Vloote met de Fransche geconjungeert wierde: om de Engelsche Vloote te bespringen; of de Vloote van haer Ho: Mo: sich met d'Engelsche souden daer tegen conjungeren.

6. Soo de Fransche ende Spaensche Vloote te saemen quamen attacqueren de Rijcken van Enghelandt, Schotlandt, Yerlandt, of de schepen van haer Ho: Mo: souden helpen die te defenderen.

Alle dese soo Engelsche als Fransche klachten / versoechen ende voorstellingen / hebben haer Ho: Mo: niet anders als met generale behoedsame / ende dilatoire resolutien konnen beantwoorden: ende dat sy door de aenstaende besendinghen aen beyde de Kroonen hoopten satisfactie te doen.

Dese Fransche ende Engelsche handelinghe aen elckander als eenen draet hanghende / hebbe sonder interruptie moeten stellen. Ick sal nu verscheyden andere dingen sedert eenige maenden resumeren.

Met Brieven van den seven en twintighsten Junij / klaeghden de Heeren van Hamborgh over vier Engelsche Schepen op de Elve gheko men / ende deselve met rechercken ende visitatien onbey maechende: ende eenen expressen in Engelandt schickende / versochten dat d'Ambassadeurs van desen Staet haere klachten Hamborg.

1627. klachten teghen het selve mocht secunderen. 't Welck met stilzwijghen is gheexcuseert: om niet oock in het onghelijck te stellen desen Staet selfs: die soo wel als alle andere machtighe Regeeringhen meenden dat haer gheoorloft was over al haer advantage te soecken: ende om het Interest van de commertie niet ongeern sagen/ dat haer nagebueren het onghemack van 't Oorloghen wat mede ghevoelden. Ende dese Staet konde self van Engelandt geen contentement krijghen/ aengaende veelerhande depredatien; ghelijck aen het rapport/ het welck de Heer Cats in Engelandt ghebleest sijnde/ in het begin van Augusto dede blijcken: hebbende in effect niet uytgherecht/ als dat hy oock d'Agreatie des Coninex over het ghemaechte Tractaet van Southamton, hier voor op sijn tijt gestelt/ mede bracht.

Denemarck klaeght over Engelandt.

De Coning van Denemarcken heeft in dese tijt oock sijn miscontentement laeten vertoonen in Enghelant/ de ur de besendinghe van de Heeren Brahe ende C. Tomas, beyde voorneme Deense Edellieden ende Rijcxraden: klaghende over de non-prestatie van de beloofde subsidien; blijckende dat Engelant al te veel dinghen te ghelijck ondernam: namelijck op eenen tijdt den Oorloch door Denemarcken doende aen den Keyser: en doen in desen Staet ende sich self aen Spangien, ende door Buckingham aen Vranckrijck. Haer Ho: Mog: hebben op het versoeck van Denemarcken gelast den Ambassadeur Ioachimi in Enghelant/ om de Negotiatie van de Deensche Gesanten te secunderen.

Vosbergen Resident van Denemarck hier.

De Coninghvan Denemarck heeft oock tot sijn Resident by desen Staet bestelt den Heer Iosias Vosbergen: hoewel ick weynigh tijt te voor van sijn Majestept bieden ontfingh/die ick noch heb/ waer by deselve my dat employ gaf: maer om dat de gemelde Vosbergen was Broeder vande Heer Casper Vosberghen, State Generael/ soo wiert hy my gerecommandeert: tot mijn geluck: stet quicunque volet Aulæ culmine lubrico. Ick heb sedert tot veel ende verschepden malen den selven Coning sijne Ministers alhier sien veranderen: ghelijck dan de gemelde Vosbergen (onaenghesien zijn Broeder was Staet Generael) naeuwelijcx een jaer inde charge continueerde: werdende uyt Engelant/ ghenoeghsaem pede ligato, ghesonden in Denemarck: van waer hy nocht ans door gunst/ ende ten respect van sijn Broeder wiert gelost. Sijn eerste versoeck aen haer Ho: Mog: in Augusto deses Jaers: was om secoers van volck te voet ende te paerde: presupponerende/ dat men nu/ het volck sullende hier in Guarnisoen gaen/ niet van doen hadde; ende daerom geduerende den Winter/ behoorde te leenen aen den Coningh van Denemarck. Maer 't wiert gerecuseert: 't was oock gerecheert sonder den Waert: want dese Staet soude soo haest ghen volck hebben gesonden aen den Coning/of de Spaense souden dergelijcx gedaen hebben aen den Keyser. Alsoo bleef dat daer by/ maer men heeft met gelt/ soo verre als de beloofde subsidien berecken mochten/ den Coninghghetrouwelijck by gestaen. Hoewel het soo ghetrouwelijck by de gheene/ die de Coninghhet maniement van dien betrouwde/ niet wert bekeert/ waer uyt namaels groote processen sijn ghebolght: die Anno ses en vyftigh noch duerden. Dese Staet was te liberaler in het beloouden ende presteren van die subsidien/ om dat men eben 't selve van de Republijcke van Venetien was ontfangende of verwachtende.

Ambassadeur Berck t'huys gekomen.

Oosterwijck in sijn plaets.

Ende alsoo de Ambassadeur Berck t'huys gekomen sijnde tot Dorth stierf; soo is weder tot Ambassadeur na Venetien ghenomineert de Heer van Oosterwijck, meest t'eenemael alleen om de prompte betalingh van de ghemelde beloofde maentlijcke subsidien te bevorderen; Maer de betalingh volghde qualijck. Tot repsgelt wiert hem toegelept sestigh gulden daeghs/ boven Scheep ende Wagenvracht. Van wegen Savoyen quam in dese Somer inden Hage den Abt van la Scaglie: sijnde een habijl Man/ ende namaels bevonden dat hy meer dede de dingen van Spaignen als van zijn Meester. Derhalven hy van den selven eyndtlijck wiert gedesadvoueert: hier hielt hy sich meest als een Courtisaen/ ghelijck hy oock gedaen hadde in Enghelant/ fonderende de ghemoederen ende inclinatien tot

Abt van la Scaglie.

Vrede of stilstant met Spaignen. Maer also hy hier weynigh ghehoor hadde/ retireerde sigh in Brabant/ alwaer hy half upt devotie/ half upt menage gingh logeren in een Klooster/ ende niet langh daer nae stierf. De Somer of Campaigne nu ten eynde gaende/ wiert goet ghevonden den Heer Prins te versoecken upt het Leger te huys te komen; om te helpen delibereren over de saecken van Enghelandt, Denemarck ende ter Zee. Op dit laetste point wiert in November ghereselveert: dat tegen d'aenstaende April in Zee souden werden gebracht vijf en dartigh Oorloghschepen/ vijf Iachten en vijf Fregatten: daer van (tot besettinge van de Vlaemsche Kust souden sijn negenthien schepen/ twee Jachten ende vijf Fregats) te fourneren by het Collegie van Rotterdam vier schepen een Fregat. By die van Amsterdam acht Schepen/ een Jacht/ twee Fregatten. Zeelant vier Schepen/ een Jacht/ een Fregat. Het Noorder quartier drie Schepen/ een Fregat. De reste om te krupssen in vier Esquadres/ maechende sesthien Schepen drie Jachten: te fourneren tot het eerste Esquadre (vande Hoofden af/ tot de Rivier de Seyne) by Rotterdam een schip/ Zeelant twee schepen/ Noorder quartier een schip. Het tweede Esquadre/ om te krupssen van de Hoofden af tot de Mase, te fourneren by Rotterdam twee schepen een Jacht/ Amsterdam een Schip. Zeelandt een Schip. Het darde Esquadre om te krupssen vande Mase af tot Texel, te fourneren by Amsterdam twee Schepen een Jacht. Noorder quartier twee schepen. Het vierde Esquadre van Tessel af tot aen 't Rif van Schagen, ende Noorwegen, by Amsterdam drie schepen/ Noorderquartier een schip een Jacht.

Equipagie ter Zee.

Van d'Alliance tusschen desen Staet/ ende de thien Vereenighde Hansesteden/is voor desen gemelt: sullende dueren twaelf jaer/ ende met dit jaer komende te expireren/ ende alsoo een van d'Articulen in hielt: dat op ghemeen goet binden deselve soude worden gheprolongeert; soo wierde de Heer Aitzema Resident van desen Staet ghe authoriseert/ om deselve soo die lach/ noch voor eenighe jaren te continueren/ ende men versocht de Heeren van Lubeck, Bremen ende Hamborch, om met hem daer over te komen in conferentie/ ten ware sy alhier begeerden te senden/oft aen my last te geven. Ende het sy datter op nieuw gehandelt wierde ofte niet/ dat hy Aitzema ghelijckewel sijn Residentschap by de selve Steden/ ende in Neder-Saxen soude continueeren: tot welcken eynde de Heeren van Hamborg versocht wierden toe te sien/ dat hem Aitzema geene incivile bejegeninghe (daer mede hy meermaels upt haet van desen Staet was gedreyght ghebleest van de Keyserschе/ofte andersints) en geschiede tegen het Recht der Volckeren/ ende de Privilegien van publijcke Ministers. Het welck de Heeren van Hamborgh loffelijck ende onverbreeckelijck hebben onderhouden. Maer het vernieuwen van de Alliance/ om dat verschepden Steden van het voorgaende Verbondt waren gevallen onder de Keyserschе/ heeft voor dien tijdt geen voortganck konnen hebben.

Cats tot Enghelandt.

Den sestienden Decembris quam van weghen den Coninghvan Denemarcken de Heer Detlef Buckwald aen haer Ho: Mog: versoecken der selver credijt/ om te lichten hondert ende tsestigh duysent Rijcxdaelders op het Collier van Enghelandt. Waer in te treden sy haer hebben gexcuseert.

Also de klachten vande groote ende excessive beschadichtheden/ by de Engelsche ter Zee gepleeght/ tegens de Ingesetenen der Geunieerde Provintien/ dagelijck soo langhs soo meer waren vermeerderende/ is eyndelijck by haer Ho: Mog: ter instantie van de Staten van Hollandt gedecerneert/ een besendinge ghedaen te werden aen sijne Majestept van Groot Brittannien: waer toe Gecommitteert is de Heer Cats, eerste Raedt ende Pensionaris van Dordrecht, beneffens den Ordinaris Ambassadeur Joachimi. By wierdt belast ende geinstrueert den darthienden January deses jaers/ om ten spoedighsten sich te verboegen naer Engelandt/ ende aen den Coningh te verthoonen dat haer Ho: Mog: door veelboudighe klachten van de Schippers

Sijn last.

1627. ende Cooplupden deser Landen nu meermalen in het seecker waren bericht van d'onbehoorlijcke procedueren / by eenige van de Ondersaten van sijne Majestept ter Zee ghepleeght: door het aenhalen en beschadighen vande Scheepen ende Koopmanschappen der Ingesetenen deser Provintien / door het inbrengen vande selve inde Havenen van sijn Majestept / ende het onbehoorlijck taxeren ende verkoopen vande selve Schepen ende goederen: alles directelijck tegens de goede intentie van de welgemelde sijne Majestept / ende de Heeren van sijnen Rade / oock sonderlingh teghens de gronden ende Tractaten vande Alliantien / tusschen de Predecessseurs van onsterffelijcke Memorie van sijn Majestept selfs ter eenre / ende desen Staet ter andere zijde / van tijt tot tijt opgerecht.

Dat mitsdien in ghevolge vande selve Tractaten en Alliantien / met alle schuldighe eerbiedighept van sijne Majestept ernstelijck wiert versocht ooze tot restitutie ende reparatie / soo wel vande gheleden schade voor het gepasseerde / als soodanigen goeden reglement voor het toekomende: waer door alle soodanighe onbehoorlijckheden ende inconvenienten daer upt resulterende / mochten worden verhoet.

Ende in allen ghevalle dat provisionelijck by sijne Majestept ooze macht werden gegeven / dat alle goederen vande Ingheseetenen deser Landen noch in wesen sijnde / mochten blijven in haer gheheel en onverkocht / ten behoeve vanden geenen die daer in bevonden souden mogen werden gerechtich te wesen.

Waer in / op dat met ooze ende goede kennisse van saecken mocht werden gegaen / soude instantie doen / ten eynde sijn Majestept sich wel mochte laten ghevallen: eenige Commissarisen te deputeren / voor welcke nader ouverture van alles soude werden ghedaen: met authorisatie op deselve Heeren Commissarisen / de gelede ne schaden promptelijck te doen repareren / als mede voor het toekomende soodanighen ooze te stellen / dat de voorsz Tractaten van Alliantien effectuelijck werden onderhouden.

Specialijck dat d'Onderdanen van sijne Majestept geen schepen de Nederlantse Baniere voerende / en souden vermoghen in hare repsen verhinderen, of eenigsints te molesteren / ten sy op deselve (sijnde op de hoogte van Spangien ofte Portugael) merckelijck suspitie vielen: dat sy haren coers naer Spangien hadden gheset / ofte van daer quamen; ende in dien gheballe hun souden vermoghen af te vorderen hare Commissie: namentlijck vande Heere Prince van Orangie, welcke by hun ghetoont wesende / ende redenen van haer doen ghegheven hebbende / en souden dan niet vorder gemolesteert ofte verhindert mogen werden; ende ingheballe sylupden deselve niet en konden vertoonen / ende op de voorschreve suspicie ende defect van Commissie in Engelant werden ghesonden / ende echter verklaerden hier te Lande te huys te hooren: dat alvoorens eenighe losse singe / taxatie / of verkoopinge van goederen in Engelandt te doen / den Ambassadeur van desen Staet notificatie gedaen / ende behoorlijck tijt ghegheven wierde / om die van dese Landen daer van te verwittighen / op datse in hare defensie niet gepercipieert / ende met ontijdige taxatie ofte verkoopinghe van Schepen ende goederen niet gheprejudicieert / ende de saecke irreparabel gemaeckt en wierde.

Welcke Commissarisen van sijn Majestept gheobtineert sijnde / wiert ghelast alle mogelijcke devoiren aen te wenden / ten eynde de Conferentie vande voorschreve Heeren Commissarisen spoedelijck ter handt mochte werden ghenomen / ende van tijdt tot tijdt vervordert. Waer toe ghesadmitteert sijnde / wierden ghelast met ooze te gaen van schip tot schip / in particuliere examinatie te treden / met de Documenten ende bewijsen by de respective beschadichde tot dien eynde te submini-streren.

Ende in cas van eenige onbehoorlijcke dilayen / subterfugien / ofte andere traversen / met discretie iterativelijck by sijne Majestept aen te houden / ten eynde de besoignen door authoritept van sijn Majestept tot spoedigen ende gewenstten eynde mochte werden gebracht.

Maer ingeballe dien niet tegenstaende de saken door uytvluchten in 't lange soude mogen werden ghetogen / of dat platte weygeringhe van restitutie ofte reparatie werde gedaen / ofte anderssints geen contentement gegeven: in sulcken val wierden gelast het misnoeghen van desen Staet aen sijne Majestept te vertoonen: met soodanighe maniere van doen ende segghen / als de Heer Ioachimi ende Gedeputeerde in goede discretie, na gelegenthepdt van saecken souden dienstich oordeelen: tot welcker ghetrouwighept ende discreet belept / de jegenwoordighe Commissie ende executie van de selve in dese ende andere voorgaende pointen wiert ghelaeten: om daer in te doen / ghelijck deselve souden oordeelen / het recht ende den dienst vande lande best te konnen vorderen. 1627.

Doch alsoo de Gedeputeerde sonder ordienst vande Stad Dordrecht over de drie maenden huptens Lants niet en konde verblijven / ende dat de Heeren van Dordrecht onder die reserve tot dese besendinge hadden verstaen / soo soude deselve Gedeputeerde / de voorschreve drie maenden gheexpndicht sijnde / sonder andere ordre van hier te verwachten / oorlof aen sijne Majestept vermogen te nemen / ende sich herwaerts aen te begheven / om hare Ho: Mog: haer wedervaren pertinentelijck te rapporteren.

Also mede de achtien maenden gepreffigeert tot de saecke van Amboina, te weten: om sijne welgemelde Majestept satisfactie te geben over 't gewijsde, ende executie gedaen tot Amboina voorschreve / aen seecker Enghelsche aldaer wesende / in dienst vande Enghelsche Compagnie trafficquerende op Oost-Indien waeren verloopen: is mede goetgevonden de voorschreve Heeren dat stuck te bevelen / volgens de resolutie by de welghemelde Heeren Staten Generael daer op genomen / dienende deselve voor instructie; sijnde deselve resolutie in date den twintighsten Ianuary deses Jaers: Dat namelijck de Heeren haer Ho: Mog: Ghecommitteerde totte saecke van Amboina hadden rapport ghedaen / dat sijne Excellentie gehoort hebbende henluyden voorslach inde selve saecke / den vysthienden deses in haere Ho: Mog: Vergaderinghe ghedaen / mede van advys was: dat voor eerst behoorde versocht te werden dilay inde voorschreve saecke / en 't selve niet willende vallen / dat dan de saecke soude dienen ghejustificeert te werden; ende sulcx oock niet aenghenomen wordende / dat ghepresenteert soude moghen werden / die te laten komen voor de Iustitie deser Landen; maer by aldien met geene van alle de voorschreve middelen contentement soude konnen ghegheven werden / dat dan het selve herwaerts overghescheven werde / om daer op naeder te konnen resolveren naer behooren.

Veur contrarie windt wiert hy noch wel opghehouden tot in den Maert.

De Heer Cats heeft de Propositie ghedaen aen den Coningh in het Fransch; tenorem den last: ghebruyckende onder andre; dat bonus Princeps alienas injurias semper suas existimet. Ende dit beerstken: Et certé plerumque bono sub Principe Fiscus lite cadat, & causa ferè privata triumfet. Eyndtlijck dede daer by: dat de Factoors vande Vereenighde Nederlandtsche Cooplupden tot Londen, haer aldaer hadden ghelaeght: dat de Coninghsche ghesint waeren Pelemesse te verkoopen / soo wel de Nederlandtsche als de Franse goederen: alleen om datse waeren ghevonden in eenderley ende de selve Schepen. Sijnde niet alleen teghen recht: maer oock teghen de ghemaeckte Alliance ofte Tractaet van Southamton, Articul drie ende twintigh in voorgaende boecken gestelt.

De Coningh de saecken gherenvoyeert hebbende tot wijder examinatie vanden Raedt: soo heeft de Heer Cats metten Ambassadeur aende selve haer klachten geredigeert in ses soorten.

1. Vande gheene die alrede by Sententie waren by gelent / ende nochtans geen executie kregen.

2. Dat men niet behoorde te molesteren / de gheene die op Neutrale plaetsen voeren.

3. Niet te molesteren die op Spaignen voeren ten tijde als

1627. de als de Engelsche self met kennisse ende permissie des Coninghs van Engelant daer voeren.

4. T'absolveren soodanne Schepen die voerden waren / niet verboden deur de gemeene rechten / noch deur d'Alliance / maer alleen by particuliere ordinantie: welcker Executie was opgehouden tot drie maenden na de publicatie.

5. Dattet onredelijck was qualijck te tracteren / of op te brengen soodanighe schepen / die Commissie hadden van den Prins van Orangien ; of brieven van Borgerschap van eenich Stadt deser Landen.

6. Dat aen de Opgenaers behoorden te worden gerestitueert de Schepen ende goederen die van de Duynkerckers waeren verlaeten / of van eenich ander ghevaer verlost.

Op 't eerste: klaeghden dat d'Engelsche groote insolentien ende excessen pleeghden / doende in Zee strijcken al wat sy rencontreerden / terstont dan aen haer voort doende komen de voornaemste vande Hollandtsche Schepen: daer na Kassen, Kisten en packen openende, de commoissementen naer haer nemende, het volck dickwils pynigende om haer te segghen datse niet wisten. Van alle het welcke daer na ghenlaeght / ende het Schip van quaden prinse ghevoordeelt worde / nochtans noyt reparatie van schade wiert toegherekent. Moetende nochtans als een Regula Lesbia ghestelt ende onderhouden worden / dat waer adjudicatie geschiet van Schip of goet, oock moet gheschieden adjudicatie van schaden ende interesten.

Vande tweede soorte reclameerde drie schepen.

Men heeft niet ghemanqueert haer wederom by reconventie voor te werpen de procedueren van Amboina. Waer teghen de Heer Cats sigh defendeerde volghens boden ghementioneerde Instructie ; de saecke altijdt anner maeckende aende Iustitie ; ende Enghelandt niet in posture / oock niet in resolutie synde / om na vigeur hier in te gaen / dedet nochtans stilzwijghende aen menigh particulier Coopman ende Schipper weder ghevoelen.

Alle dese Sollicitatien / yver ende vlijdt vande Heeren Ministers van desen Staet / heeft in het eene wat / in het ander niet geholpen. 't Gaet ghemeenlijck soo: dat een Staet in Oorlog zijnde / weest altijt dat zijn Nagebueren / deur 't voordeel van de Vrede / alle Commercien aen haer mochten trecken: om dan de Nagebueren oock wat te doen gevoelen: geeftmen aen de Kapers de teughel los. Sulex heeft men in de Vereenighde Provintien desgelijcks wel gepractiseert.

Project van Reglement van Marine.

De Heer Cats gaf wepnigh tijdts daer nae oock over seeckere poincten tot reglement vande saecken der Marine / ende van d'Admiraliteyt in Engelant: dewelcke oock konnen dienen tegens disorderen die elders ghebeuren / ende luyden als volght :

PRemierement sera necessaire (comme cy devant a este souventefois requis) que le Traicté de la derniere alliance de *Suythamton* soit publié, ou pour le moins les Articles suivants insinuez aux corps des Admiraultes, Admiraux, Vice-Admiraux, Capitaines, & autres Officiers de sa Majesté.

Ceux qui auront commission de sadite Majesté de la Grande Bretagne ou desdits Seigneurs Estats pourront en vertu de cette alliance poursuivre, combattre, prendre & emmener par tout leurs ennemis en quelques endroits qu'ils viendront a les rencontrer, mesmes aux rades, emboucheures de Rivieres, & aux ports de Mer de part & d'autre : a la charge que ceux qui auront este prins aux rades, emboucheures & audits ports, ne pourront estre emmenez devant que d'en payer les droicts, devoirs & coustumes a ceux qu'il appartiendra, lesquels ports & rades de sadite Majesté & desdits Seigneurs Estats seront ouverts & libres aux Navires de guerre & marchants de part & d'autre, qui y pourront entrer, demeurer, sortir & rader sans nul empeschement, se regleront neantmoins iceux navires selon les loix droicts & coustumes des lieux.

Si par tempeste, poursuite de pirates, ou par quelque autre contrainte & me schef aucuns Navires marchands prennent port dans le Pays de sadite Majesté où desd its 1627.
Seigneurs Estats, iceux s'en pourront retirer librement a leur volonte, sans pour ce estre tenuz descendre . troquer, ou vendre leurs marchandises n'y d'en payer aucuns droicts.

Les Capitaines commandant les Navires de guerre de sadite Majesté ou desdits Seigneurs Estats, & envoyez en Mer avec des Commissions privez de leurs Souverains, n' estant point comprins au corps de la Flotte commune, pourront pareillement en toute seureté mener aux ports & rades de sadite Majesté & desdits Seigneurs Estats leurs *Prinses* faictes sur les ennemis communs & les en retirer par apres franchement a leur plaisir, pour les conduire au lieu qu'ils doivent par leur commission, sans estre tenus de notifier leurdites prinses aux Officiers du lieu, ou leur en payer aucun droict, mais a la charge toutefois de monstrer leur commission s'ils en sont requis par iceux.

Si durant la presente Confederation aucuns navires par tempeste ou autre mesavanture viennent a s'eschouer, ou se perdre sur les costes de sadite Majesté de la Grand Bretagne ou sur celles desdits Seigneurs Estats ; tels navires ou leurs debriz pourront estre reclamez & repetez dans l'an par ceux ausquels ils appartiendront de droict, ou en ayans cause & procuration d'eux, & leur seront rendus sans autre forme de Proces, payants selon les droicts & costumes de lieux.

Si sur telle ou pareille occurrences il arrivoit dispute entre les sujects de part & d'autre, les Officiers des lieux seront obliges de leur faire & administrer bonne & courte justice, sans trainer & entretanir les parties de longueur par aucune formalité de Proces.

Toutes Marchandises de Contrebande, comme sont *Munitions de bouche & de guerre, navires, armes, voiles, cordages, or, argent, cuivre, fer, plomb*, & semblables, de quelque part qu'on les voudra porter en Espagne & aux autre terres de l'obeissance dudit Roy d'Espagne & ses adherens, seront de bonne prinse avec les navires & hommes qui les porteront.

Ce que ne venant a s'obtenir, de leur gre, il est convenu que les navires que se trouveront a la Mer, *suspects* de prendre leur route devers l'Espagne, les Isles, ou autres Estats dudit Roy d'Espagne & de ses adherens seront obligés de s'arrester pour estre recognuz & visites sans pour ce les pouvoir retarder, ou endommager.

Le negoce & commerce sera cependant ouvert & permis par tout ailleurs aux Royaumes, Villes, Terres, & Pays de ses alliez, & des Princes & Amis neutres, sans interruption, ni destourbier.

Pareillement pourront sadite Majesté & lesdits Seigneurs Estats se faire fournir aux pays l'un de l'autre de toute sortes de munitions, d'armes, cordages, voiles, & victuailles, pour le necessaire equipage de leurs Flottes, sans pour l'achapt & transport estre tenus payer d'avantage que ceux du pays auquel ces achapts auront este faictes.

Sa Majesté traictera lesdits Seigneurs Estats en Amis & Voisins alliez avec elle d'une Alliance si estroicte en ce qui concerne le traicté d'Artillerie, & bales ou boulets a Canon, leur permettant d'achepter & transporter hors de ses Royaumes & Dominions, telle proportion d'Artillerie & boulets pour l'usage de la Flotte commune, que l'on pourra de partir commodement a tel prix & aux mesmes conditions, que les autres alliez de sadite Majestate ou ses propres subjects ont accoustume de l'avoir.

Toutes Lettres de *Represailles, Marque, Arrests*, & autres semblables, qui ont esté cy devant octroyez & decernez contre les subjects d'un ou d'autre des Confederez pour quelque cause que ce soit, n'auront lieu de part & d'autre, ains sont des maintenant & demeureront nulles & de nul effect, & pour l'advenir n'en seront aucunes Octroyez, mais sera la justice rendue & administrée ainsi, que de droict il appartiendra.

Par la presente alliance, ny par aucunes paroles y contenues, generales ou speciales, n'est pas comprins ou entendu qu'il y ait aucune innovation, interruption ou changement en la *liberté* de la *navigation* & commerce

Digitized by Google

1627. aux Royaumes, Eſtats & pays de ſadite Majeſté & deſdits Seigneurs Eſtats, & autres Roys, Princes, Villes, amis Alliez, & Neutres; ny auſſi aux loix & coſtumes des Admiraux, payements des daces, impoſts, ſubſides, devoirs de part & d'autre; ny aux droicts appelles coſtumes en Anglie. Ains a eſte expreſſement convenu & accordé, que ladite liberté, droicts, daces, impoſts, loix, coſtumes, & payements ſuſdits demeureront en leur plaine & entiere force & vertu, comme eſtoyent le jour precedent de la concluſion du preſent Traicté.

Et pour meilleur entretenement deſdits Articles & afin pour empeſcher les deſordres depuis ſurvenus pourroit ſervir ce que s'enſuit.

I.

Premierement que les Capitaines devant que ſortir en Mer, ayants commiſſion & lettres d'attache, devroient avoir mis caution ſuffiſante pour les bons comportements, & preſté ſerment de fidelité & de ſe regler ſelon leurs inſtructions.

II.

Qu'ils doivent tenir journal de leur routes, & de ce qui leur eſt advenu ou ce qu'ils ont rencontré tandis qu'ils auront eſté en Mer, & le delivrer verifié par leur ſerment & ſignature, & de l'eſcrivain en là haute cour de l'Admiraulte trois jours apres leur arrivée.

III.

Que leur ſoit expreſſement commandé de n'arreſter, ny empeſcher les navires des amis en leur voyages, & s'ils font au contraire, qu'eux, leurs bourgeois & leurs pleiges ſeront tenus aux dommages & intereſts.

IV.

Que rencontrant en Mer navires des amis ils ſe contenteront d'envoyer deux ou au plus haut trois de leurs Officiers, pour recognoiſtre les commiſſions, ou lettres de bourgeoiſie, des maiſtres des navires, auſquels ils auront faict amener les voiles, leſquels envoyés n'exigeront ny ne desrobberont rien deſdits navires.

V.

Qu'ils auront a *deferer* & croire aux lettres de Commiſſion, ou de bourgoiſie des Seigneurs Eſtats du Seigneur Prince d'Orange, ou des Villes dont le maiſtre du navire eſt, ou de la place ou il à prins ſa charge.

VI.

Il ſera neceſſaire de declarer & ſpecifier quelles ſont marchandiſes de Contrebande.

VII.

Qu'ils n'ayent a aggreſſer les navires des *amis* ou *alliez* a peine d'eſtre tenus pour *pirates*.

VIII.

Que peine ſoit ordonnée contre ceux leſquels s'avanceront *d'ouvrir, briſer, rompre, coffres, fardeaux, tonneaux, ou ſemblables* choſes, ſoyent ils ſur le tillaque, ou au dedans le navire, & defence faicte, que nul n'aye a celer choſe quelconque ou à effacer, ou changer les marques.

IX.

Que les Capitaines & leurs Lieutenants ſoyent tenus en dedans 24. heures apres leur arrivée, de mettre tous livres de comptes, papiers & lettrages, leſquels ils auront trouvé es navires, prins, entre les mains du juge de l'Admiralté pour luy ſervir d'information, & afin que tant les intereſſez par la prinſe, que les gens du Roy en peuvent tirer des Copies pour s'en aider. Et la ou il n'y a point de juge de l'Admiralté; que leſdits livres, papiers, & lettrages ſoyent mis en mains des Officiers du Roy pour eſtre envoyez au juge clos & ſellez le lendemain.

X.

Que ſoyent punis ceulx, leſquelles donnent frayeur aux pauvres mariniers & matelots pour leur faire *quitter* leur navires, afin qu'eux ayent commodité de les deſrober & ſpolier, ou bien de les emmener pour en tirer de l'argent, ſous pretexte de les avoir ſauvez.

XI.

Que tous Capitaines, ayants faicts quelque prinſe, ſoyent tenus d'amener avec eux tous les gens, leſquels ils ont trouvé au navire, ou pour le moins le Capitaine ou Maiſtre du Navire, & deux ou trois Officiers avec le Marchands & quelques paſſagers de plus apparents, ſi quelques uns il y en a, pour eſtre preſentez aux juges de l'Admiralté, & d'iceux examinez. 1627.

XII.

Qu'aux Capitaines ſoit defendu de mener leurs priſes aux havres ou il n'y a nuls Magiſtrats ou Officiers; ou bien que havres ſoyent deſignez, auſquels ils pourront mener leurs prinſes.

XIII.

Que les navires eſtans menez aux havres, les mariniers ny les matelots n'en ſoyent chaſſes, ny aucuns biens d'iceux mis en terre, ſans preallable decret du juge.

XIV.

Que le juge ayant ordonné que les biens ſoyent mis à terre, il en ſoit fait *inventaire* par des Commiſſaires à deputer par le juge en preſence des intereſſez; ſans toutesfois ouvrir ny fardeaux, coffres, tonneaux ny autres vaiſſeaux, eſquels la marchandiſe ou les biens ſont gardez, ſi ce n'eſt a la requiſition des Maiſtres des navires ou des marchands, ſur leſquels ils ſont pris: Mais qu'autrement leſdits Fardeaux, coffres, & autres veſſelles eſquels les marchandiſes ou les biens ſont gardez ſoyent ſignez du ſignet de l'Admiralté ou du juge, & les Magaſins fermez de double ou triple ſerrure, dont une de clefs demeuré en la garde des juges, avec l'inventaire ſigné, par leſdits Commiſſaires, & ceux leſquels auront la garde du Magaſin, auxquels ſera donné pareil inventaire, comme aux intereſſes un autre.

XV.

Que nuls biens, marchandiſes, ou navires prins ſoyent *vendus*, devant qu'ils ſoyent declares de bonne prinſe, ſi ce n'eſt du conſentement de ceux, leſquels viennent a la recouſſe d'eux.

XVI.

S'il advient, que quelque navire ſoit amené, ſans qu'il y a perſonne qui reclame ledit navire ou la charge, que nul dechargement & moins vendue ſoit faite des marchandiſes ſi non avec preallable notification de l'Ambaſſadeur de Meſſeigneurs les Eſtats, avec temps competent pour pouvoir donner advertence aux Provinces Unies.

XVII.

Que toutes ventes ſoyent faictes a l'encan au plus offrant, pour deniers comptans, & nulles marchandiſes ou biens mis entre les mains des Admiraux, Vice-Admiraulx, Officiers, & Miniſtres du Roy, ou autres quelsconques taxez ou appretiez, ſoit pour en reſpondre, ou pour les avoir en proprieté.

XVIII.

Que les affiſchers pour vendre les biens, ſoyent mis es lieux les plus celebres de Londres, & des Villes ou la vente ſe fera, & donné temps competent aux marchants pour deliberer ſur l'achapt de tels biens, leſquels ils ſeroyent bon de les pacqueter en ſorte qu'ils ne fuſſent vendus en trop grande quantité a la fois; a fin qu'a pluſieurs ſoit donnée la commodité d'achapter.

XIX.

Que nuls Admiraux, Vice-Admiraux, Juges, Griffiers, & autres Officiers des Cours des Admiraultez, ny les Advocats & Procureurs ſervans en icelles ne puiſſent achepter tels biens, ne ſoit permis avoir aucune part ou portion, directement ou indirectement es equipages, leſquels ſe font par des particuliers, pour faire la guerre aux ennemis ſur Lettres de Repreſſaille, ſur peine de . . . .

XX.

Que les Proces ſoyent abregez le plus que faire ſe peut, ſans toutesfois precipiter les pauvres eſtrangers en leur defence, & que ceux leſquels ont fait des prinſes, ſoyent tenus auſſi toſt que quelqu'un ſe preſentera pour reſcourre la prinſe, declarer la raiſon pourquoy les biens prins luy devroyent eſte adjuges, & en faire la preuve en dedans tels briefs jours, que le juge luy prefigera à peine d'eſtre debouté de ſes demandes, & condamné aux deſpens.

A quoy

1627. XXI.

A quoy pourroit aider aucunement ſi pluſieurs Notaires fuſſent authoriſés pour interpreter les *depoſitions*, & recevoir les examinations des parties & des teſmoings dont on ſe veut ſervir en droict.

XXII.

Que les Admiraux, ny les Vice-Admiraux ne ſeront juges en cauſes, dont a eux doit parvenir quelque quote, en cas que la prinſe eſt declarée bonne.

XXIII.

I ſeroit bon de trancher les grands frais & deſpens deſquels les pourſuivans ſont mattez & ſous pretexte de juſtice rediges a extreme pauvreté & mandacité.

Deſe Poincten hebben de Heeren Gecommitteerden van des Koninghs Raedt beantwoordt op volghende maniere:

TOus les Articles contenus aux deux premiers feuillets, de l'Eſcrits deſdits Seigneurs Ambaſſadeurs reſumez, du Traicté fait à *Southamton* ſont accordez.

Quant aux Articles ſuivants, on accordé auſſi le premier d'iceux, touchant le ſerment & la caution qu'on devra prendre de Capitaines qui iront en Mer avec Commiſſion.

Le ſecond Article, qui les obligé à tenir journal & ale delivrer ſur leur ſerment en la Cour d'Amirault́e, eſt ſemblablement approuvé.

Et pareillement le 3. avec l'addition de cette clauſe (*autrement que par les Articles dudit Traicté & reglement à eſté convenu.*)

Pour les 4. & 5. Articles, On n'y peut pas conſentir par ce que ce ſeroit ouvrir paſſage non ſeulement aux marchandiſes de Contrebande, mais auſſi à celles des ennemis, qui pourroyent eſtre dans des navires, ayans de bonnes Commiſſions contre la teneur du 22. & 23. Articles du Traicté. Outre que par experience nous avons trouvé (& leſdits Seigneurs Ambaſſadeurs ne le nient pas auſſi) que telles Commiſſions ſont ſouvent donnez, pour couvrir d'autres navires & marchandiſes, que celles de ſujects deſdits Seigneurs Eſtats.

Quant au 6. la ſpecification des marchandiſes de Contrebande a deſia, eſte faicte & declarée par proclamation publique; en laquelle s'il y a choſe ou l'on puiſſe trouver a redire, on y aura de nouveau tel eſgard, qu'il conviendra.

Le 7. & 8. ſont accordez avec cette exception (*Si non en cas de reſiſtence ou d'oppoſition deliberer, auquel cas il conviendra uſer de la force.*)

Le 9. eſt auſſi accordé, ſauf que l'eſpace de 24. heures eſtant trop court pour les parties eſloignez de ce Royaume, il eſt du tout neceſſaire, d'en alonger le temps. Et pour le reguard des papiers, les Copies d'iceux ne devront eſtre communiquez que ſur cognoiſſance de cauſe par ordonnance ou permiſſion du juge.

Le 10. eſt accordé.

L'ordre contenu en 11. eſt deſia eſtabli & obſervé per deça ſçavoir que 2. ou 3. pour le moins des principaux Officiers des navires pris, ſeront amenes devant le juges, deſquels le Maiſtre & le Pilote devront eſtre les deux. Et ne voyons pas quel beſoing il y peut avoir d'augmenter ce nombre.

Pour le 12. il y a eſte deſia pourveu, que toutes prinſes ſeront amenez en quelque Havre ou Port convenable de ce Royaume & ny en a aucun, auquel on ne puiſſe commodement amener une priſe, qui n'ait un Vice-Admiral ou ſon Lieutenant reſſeant ſur ſe lieu.

Le 13. eſt accordé, Entendu des navires appartenant a nos Amis & Alliez.

Le 14. ne ſe peut pas tenir, ſelon le pied de la lettre, car un inventaire ne ſe peut dreſſer ſans faire l'ouverture que l'on defend icy: Mais pour la ſubſtance & intention de l'Article, on y a deſia pourveu es Cours de nos Admiraultez, la ou quand il eſt ordonné en jugement contradictoire que les biens ſoyent mis à terre, on a touſiours accouſtume d'ordonner des Commiſſaires tiennent les Chefs, & ont la garde des marchandiſes litigieuſes; ſur eſquelles auſſi les parties de coſté & d'autre poſent, ſi bon leur ſemble des ſerrures aux portes des Magaſins: Si ce n'eſt qu'il arrive que le Roy ſoit party. Seulement le juge ne tient point de Clef, & meſmes entre nous ne peut pas bien eſtre obligé a ce faire, 1627.

Le 15. peut eſtre accordé avec ſes exceptions ſçavoir *pour veu que les marchandiſes ne ſoyent point veritablement de nature periſſable, & que les mariniers ne manquent de quoy vivre, ou les navires de quelque fourniture neceſſaire.* Auquel cas il eſt requis de vendre une partie competente deſdits marchandiſes ſur le comte du total.

Au 16. qui defend la *decharge & vente des marchandiſes*, encores qu'il n'y ait perſonne qui les reclame devant qu'on l'ait au preallable notifié al'Ambaſſadeur des Meſſeigneurs les Eſtats, & qu'il leur en ait donne advis & reçeu ſur ce leur reſponce. Nous diſons ne pouvoir conſentir a cela, comme implicant une pretention de Souverainité au de la l'equalité de la confederation.

Le 18. eſt accordé.

Sur le 19. nous diſons: N'avoir eſte jamais donnée aux Officiers de noſtre Admiralité ny par yceux priſe aucune liberté illicite, & ſi on les peut charger d'aucun abus en cet endroict, les delinquents ſeront punis. Mais de les obliger ſans neceſſité a un tel Article, qui jetteroit une imputation non meritée ſur nos Officiers de Juſtice. Nous n'eſtimons pas que ce ſoit choſe raiſonnable, veu memes la liberté qui eſt permiſe pour ce regard aux Admirautes de Hollande, France, Spagne, Flandres, & autres Pays eſtrangers.

Au 20. & 21. nous reſpondons; Que ſi on nous peut propoſer de meilleurs expedients pour le bien des pourſuivants, que ce qui ſe pratique par deça, nous ſommes preſts de les embraſſer.

Le 22. eſt juſte & accordé au 23. nous faiſons la meſme reſponſe que, au 20. & 21.

Ainſi ayants leſdits Seigneurs du Conſeil de ſa Majeſté meurement conſideré & fait reſponce aux Propoſitions deſdits Seigneurs Ambaſſadeurs, pour eſtablir un bon reglement de la Marine, & ayans condeſcendu a tout ce qu'ils ont eſtimé juſte & raiſonnable, pour l'affection ſincere qu'ils ont de cultiver & eſtriendre, tant qu'ils pourront de leur coſté cette amitié & bonne correſpondence, qui importe tant a la proſperité des deux Eſtats: Ils ſe promettent auſſi, que leſdits Seigneurs Ambaſſadeurs apporteront la meſme diſpoſition & facilité aux Propoſitions qu'ils leurs ont faictes, a ce que par ainſi ils puiſſent proceder a la perfection de ce bon œuvre tant deſiré départ & d'autre.

Met deſe ende dierghelijcke voorſlaghen met klachten ende contre-klachten / is de tijdt voorgebraght: ſonder dat de een den ander heeft konnen wijſer maecken. Elck meent dat hy het meeſte recht heeft: elck ſiet upt; niemandt in / ende veel tijdts het gheen men in een ander tadeert; daer is men ſelfs meer ſchuldigh in. De groote Differen eeten de kleyne. Die de macht heeft / gebruyckte: elck ſpreeckt veel van oprechtigheyt / van ſincericeyt / van affectie: ende het is bedrogh en hypocriſye een elc hanten. De Engelſche meenden oock (gelijck het waer was) datſe veel deden voor de gemeene ſaecke / ende voor de Gereformeerde Religie: (het welck ſagh op die van Vranckrijck) ende dat deſen Staet oock behoorde wat onghemack te lijden in haer Commercien: want anders oock alle Negotie (die in Engelandt was) ſoude zijn gegaen nae de Vereenighde Provincien: indien de ſelve met al te groote ende onbekommerde Vryheydt ſouden gaen voor Zee: ende de Engelſche niet. Alſoo hebben de Miniſters van deſen Staet niet veel upt-gerecht. Aen de Heer Cats wierde nochtans een honorabel af-ſcheyt gegeven / neffens het ordinaris preſent: Oock de Ridderlijckhe dignitept / ende quam in Auguſto weder in den Hage: als elders geſeydt is.

De voorige miſverſtanden / ofte wel miſcontentementen der Remonſtrants-geſinde / braechten nu ende dan weder op: Prins Hendrick pooghde (ſoo veel mogelijck) aen d' een ende d' ander Remonſtrant weder eenige ſatisfactie te geven. Ende upt de Brief die hy aen

1627. Grotius ſchreef / als deſelve upt Loeveſteyn was ghe-
evadeert / hier voor geſtelt / is te ſien dat hy ooch goede
wille hadde voor hem: wiens principale intentie wel
was / om weder te ſijn Penſionaris tot Rotterdam:
ſijnde hem by ſijn eerſte aennemingh belooft continua-
tie van ſijn Tractement ſijn leven langh: immers ſoo
langh hy haer wilde dienen. Waer over noch nae-
maels groot proces is gheweeſt. Maer hy prohibite
ſoude ſich hebben ghecontenteert met bloote habitatie
hier te Lande. Over deſe ſake correſpondeerde met
hem ſijn Vrouwen Broeder / de Raedts-Heer Rey-
gersbergh. Den ſelven (hoewel anders wijs ende voor-
ſichtigh ghenoegh ſijnde) ghebeurdet dat hy een brief
geſchreven hebbende / eer hy dien beſtelden / upt ſijn ſack
liet vallen. Die ghevonden ende ghebracht ſijnde aen
den Raedt Penſionaris Duyck, wiert gheopent / ende
cauſeerde veel gherucht. De Brief was luydende als
volcht:

Mon Frere.

Brief van de Groot aen Reygersberg.

DEſen morghen hebbe ick ontfanghen den uwen van den *vier en twintighſten* January, metten by-gaenden, die ick met *Schonenbergh* ſal communiceren, ende den oirboir daer mede doen. Voorleden Sondagh doen ick hem leſt ſprack, was den ſelven *Schonenbergh* van opinie, dat U. E. aen den goeden Heer behoorde te ſchrijven, of ten minſten aen my, om hem te communiceren een verſoeck wel ghearraiſonneert, met redenen die U. E. ſouden nootſaecken naer ſoo langhe patientie, ſoo den dienſt van 't Landt niet konde lijden dat op U. E. ſoude worden ghelet, om u ſelven elders te ſtellen, moeſt daer noch op dencken. Hoewel deſe korte woorden grooten ſin hebben, ende ghenoegh dat ſelfde inhouden. Doen ter tijdt ſeyde ick niet, dat ick U. E. alreede tot ſchrijven hadde gheraeden: ende ſal daerom uwen Brief beter te paſſe komen. *Den Man van credentie* ſprack ick giſteren, die ooch my ſprack: ofte het niet goet en was, dat Uwe Ed. eens *op de kunſte* ſoude ſchrijven? *Schonenbergh* ende ick zijn ghereſolveert teghens de aenſtaende Vergaderinghe eens den goeden Heer te ſpreecken, ende nemen in bedencken, of wy het niet by occaſie van deſen Brief behooren te doen. Wy ſullen alles bybrengen wat moghelijck is: dan men magh niet te ſeer perſſen. *Flecti poteſt, frangi non poteſt.* Ende om met volkome reſolutie te mogen gaen, moſt men eerſt weten wat plaetſe te kieſen: ende ooch ofte het geraden is, ſoo lange hoope met apparentie is de reſtitutie te verwerven. U. E. heeft verſtaen uyt het geene ick Suſter *Blonke* over *acht* daghen ſchreef, wat mijn laetſte Officien zijn gheweeſt; mijn bejegeninghe was goet: dan kome ſoo dickmael, ende houde ſoo ernſtigh daer op aen, dat ick licht ſoude verveelen; te overtreden is ongeraden, alſoo den tijdt veel geeft. *Symon de Rijcke*, ende noch een van ſijn humeur zijn in de Vroedſchap tot Amſterdam ghekoren, dat naer mijn opinie een grooten ſlagh is. De *Rijcke* is couragieus, ontſiet geen Gemeente, heeft lange jaren de Soldaten betaelt, die ooch ſeer van hem dependeeren. De vier gekooren Burgermeeſters zijn de beſte diemen kan wenſchen: *Bas, Oetgens, Geurt Dirckſz, Bicker.*

Den Heer *Baſius* is nu tot Amſterdam, hebbe hem aengeſchreven ende verſocht, gelijck hy aengenomen heeft, daer alle goede devoiren te doen: Wy moeten ſien wat de Vergaderinghe geven ſal. Ick beken gaerne dat uytſtel geen goet en doet, hoewel in het reguard van Amſterdam met uytſtel is gewonnen: Ick twijffel niet of men ſoeckt ſoo hier als daer quade Officien te doen. Maer wat remedie? Siet, hoe ruchtbaer het is, ſoo werdt daer ſeer weynigh van gheſproocken, het welck my ſeer wel behaeght. Men ſeydt *Smoutius* op den Biddagh (over twaelf dagen) in ſijn Predicatie heeft geſeyt: *dat men het Troyaenſche Paerdt wederom wil inhalen*: dan met dien Man werdt geſpot. Het was gevreeſt dat alle Predickſtoelen daer van ſouden hebben ghedavert. Het is beter uytgevallen. Met *Pynaker* heeft U. E. ſich niet te bekommeren, is van weynigh conſideratie, *quamquam livor & obtrectatio proinis auribus excipiantur.* Sijn ſaecken ſtaen niet wel. Ende naer ick kan hooren, ſpreeckt ſeer wel van U. E. Seydt U. E. daer in groot aenſien is: namentlijck, by den Cardinael. Bidde U. E. ſeer van een kleyn gherucht niet vervaert te zijn: maer alles ongemerckt door te laten gaen. *Vosbergen* is noch in Zeelandt bevroſen. Hebben my weder verſocht te ſien, of hy yet daer konde vernemen, dat U. E. wel van daer ſult verſtaen. Wat de Alliantie van Vranckrijck retardeert, ſal ick vernemen, ende dan ſchrijven. Ick wilde wel dat U. E. my van alles in het breede adviſeerde, om occaſie te hebben met U. E. Nicht, ende anderen van ſwarigheydt te ſpreecken. 1627.

U. E. ſchrijft niet hoe den *Guarde des ſeaux* by den Coning in ſijn preſentie, door die van *Sorbonne* is overgehaelt, daer ick ſyne *Excellentie* over acht dagen veel van hoorde vertellen.

De Vrouw van *Valckenburgh* (daer ick over vier dagen ten huyſe van den Heer *Wyts* mede te gaſte was) ſeyde: my aen mijn Suſter te willen ſchrijven, en dat ik 't ooch wilde doen, ende haer laten weten: dat ſy uytterlijck tot het begin van Mey hier meent te blijven: is ſeer habyl, ooch van goede wille ende goedt beleydt; wilde mijn Suſter haer hier rencontreerde, om ofte het met de naeſte Vergaderinge niet en viel, ick dan door mijne Suſter, ende ſulcke Inſtrumenten wat moghte wercken. Daer dient op gelet.

Nieus weet ick niet: dan dat tot Wtrecht groot miſverſtant is, tuſſchen het Hoff ende de Magiſtraet: ende dat overmidts het Hoff hadde ghedepecheert appel van een Goutſmit, die by de Vroedtſchap over een gehouden Vergaderinghe was gecondemneert. De Vroedtſchap, den Deurwaerder, die het Mandament hadde geexploicteert, gevangen heeft geſtelt. Men meent de Staten het Hoff ſullen mainteneeren.

Voor het vermaecken van de Magiſtraet tot Amſterdam, waren daer deſe Paſquillen geſtroyt:

Dit zijn de Quanten, Die oprechten willen de Arminiaenſche Sancten:

Capiteyn Boom, Oetgens, Geurt Dirckſz, Andries Bicker, Bas, Albert Coenraet, Teeling, Schaep, Grootenhuyſe, Haſſelaer, Opmeer, W. Backer, Hinlopen, Reael, Overlander.

Dit zijn de Waggel-muſſen, die door de Vroomen zijn geraeckt op 't Kuſſen.

Raep, Hudden, Hoogh-kamer, Vlamingh, Neck, Reinſt, Vinck, Tulp, Raaphorſt.

Wilt niet langer waggelen: maer vaſt ſtaen, En ſpannen met de Vromen aen, En helpen nae mijn vermaen, datter op Vrouwen-dagh, gheen Arminianen komen aen.

Dit zijn de Vroomen:

Pauw, Jan Gijsbertſz, de Vry, J. W. Bogaert, Hillebrandt Schellinger, Verdoes, Ernſt Roeters, Bets, Haringcarſpel. Rari certe boni.

Dit ſchrijve ick U. E. om te ſien hoe het daer is gheſtelt. Recommandeere my aen mijn Suſter, ende ſal ten naeſten mijn commiſſie ſenden. Deſen *ſeſden* February *ſeſtien hondert ſeven en twintigh.*

Onderſtondt U. E. dienſtwillige Broeder

N. V. Reygersbergh.

Super ſcriptie was

A Monſieur Monſieur Grotius à Paris.

Verantwoordinge van Reygersbergh.

De Raedts-Heer Reygersbergh heeft daer op aen de Staten van Hollandt ingegeven de naer volgende Verantwoordingh.

Groot Mogende Heeren.

ICk verſtae dat ſeeckere Miſſive by my den *ſeſden February* laetſtleden aen mijn Broeder *de Groot* nae Parijs geſchreven, in u Groot-Mogende Vergaderinghe is geleſen, ende daer op interpretatien zijn ghemaeckt, (ſoo de geruchten gaen) gelijck of den Inhoud den Lande ware præjudicabel. Het welcke alſoo het is ſoo verre buyten mijne intentie, als 't Ooſten is van het Weſten, ende ſulcke gloſſe den text t'eenemael ſoude contrarieeren,

1627. ren, ſoo die wel ware verſtaen, ende dat apparent die miſduydinghe veroorſaeckt wordt, om dat den Brief duyſter, ende de Perioden kort zijn: dienende alleen tot een antwoordt, die niet wel kan worden ghevat van de gheene die niet en weten waer op de ſelve antwoordt werdt gegeven, ende waer van werdt gehandelt: Soo hebbe ick midts d'importantie van de ſaecke, daer van in deſen Brief werdt geſproocken, als de welcke (mijns oordeels) den dienſte van den Landen ſeer veel importeert, ende door eenighe miſduydinghe anders als wel ſoude konnen werden genomen, niet leedigh konnen ſtaen uwe Groot-Mogende te verthoonen het geene ick by menighvuldige Miſſive van mijn Broeder (des noot) ſal bewijſen: Dat den ſelven *de Groot* (ghedurende ſyne uytlandigheydt) niet meer in recommandatie heeft gehadt, als den dienſt van ſijn Vaderlandt: ghelijck hy oock in verſcheyden occurrentien heeft bethoont, daer van veele, daer onder ſeer aenſienlijcke perſoonen, die ick het van tijde tot tijde hebbe ghecommuniceert, ſouden konnen getuyghen: waer onder het minſte niet en is, dat hy in conſideratie van het ſelve ſyn Vaderlandt, tot groote præjuditie van ſyn ſelven, ſyne Huysvrouwe ende ſes Kinderen, verſcheyden ende ſeer avantagieuſe conditien, die hem by veele Princen ende Potentaten aengheboden zijn, afgheſlagen heeft: uyt vreeſe dat hy (die getrouwelijck na ſyn beſte vermogen dienende) by reflexie directelijck ofte indirectelijck ſyn Vaderlandt naedeel ſoude doen; in welck goedt voornemen, ſoo by my, als eenighe ſyne confidente vrienden, hy gheduerende ſyn ballinghſchap altijdt is verſterckt, oock met hoope dat ſoodanighe ſyne inſichte ende beleydt in conſideratie ſoude werden genomen, ende eyndelijck uwe Groot-Mogende doen ghelooven, dat ſijn bywooninghe het ghemeene beſte niet præjudiciabel ſoude zijn, ende toegeſtaen werden: dat hy *als particulier* perſoon, in ſyn Vaderlant weder mogte komen: in het welcke hy, met employ van de gaven ende het verſtant, dat hem Godt Almachtigh heeft mede gedeelt, ſyn Familie beter met het gebruyck van ſyn ſtudien als *Advocaet*, ſoude konnen voorſtaen, als met eenigen Staet ofte Officie. Ende alſoo den ſelven *de Groot*, ſoo uyt ſijn eygen naturel, als conſideratie van ſijne vrienden, nu by de *negen jaren* tot irreparabile præjudicie van ſijne Familie, ſulcx hy oock ſchrijft in ſekere ſijne Miſsive hadde verlooren, ende noch niet ghewaer en wierdt de vrucht van ſijne gedaen Officien, nochte van de hope, die hem, ſoo by my, als anderen was gegeven: dat oock ſijn jaren vaſt begonden te verloopen, als nu hebbende gepaſſeert de *drie en veertigh* jaren; dat hy oock (dewijle hy in het vigeur van leven en verſtant is) ghehouden was, om niet erger te weſen als een *ongelovige*, voor ſijn Kinderen ende Huysghenoten te ſorgen: ſoo heeft hy my (naer veel voorgaende Miſsiven) ſeer ernſtigh in eene van den *vier en twintighſten* January laetſtleden geſommeert, daer den mijnen van den *ſeſden* February, uwe Groot-Mogende geexhibeert, voor antwoordt op paſt: dat ick hem ten beſten ſoude raden, op dat hy eens reſolveere: Wijſt daer in aen een ſeer avantagieuſe conditie, die hem van nieuws wierdt gepreſenteert, ſeydt geen reden te zijn: dat hy ten dienſten van ſijn Vaderlandt, als daer in op hem niet en ſoude werden gelet, alle occaſien verſuyme. Ick, om ſoodanigh verſoeck my als een goet Patriot ende getrouwe Geallieerde wel te quijten, hebbe geadviſeert: dat mijne opinie, ende die van ſyne beſte Vrienden over een ſtemden, dat alvooren te reſolveeren, zijn ſelven ergens anders *vaſt te ſtellen*, dat is: in *eens vreemden Princen dienſt* te gaen, hy moeſt met redenen verthoonen: *ſoo den dienſt van het Landt niet konde lijden, dat hy hier ſoude woonen*, daer toe ſoude worden genootſaeckt, ende dan onbeſproocken elders ſoude konnen gaen. Daer toe ſoude dienen de Miſsive, die hem werdt gheraden aen den *goede Heere*, deſigneerende *ſyn Excellentie* te ſchrijven. Gebruycke in het vervolgh van mijn Brief ſoodanige Argumenten ende authoriteyten, die hem ſouden beweghen te gelooven, dat een redelijcke accommodatie niet en is buyten apparentie, ende dat *populaire tumulten*, die dickmael goede raedtſlagen moghten belletten, niet en zijn te vreeſen: ſulcks dat te hoopen 1627.
ſtondt, dat deſe tegenwoordige Vergaderinge van uwe Groot-Mogende, gheduerende de welcke ick meende eenigh verſoeck te doen, gelijck mijn Brief mede aenwijſt, een vruchtbare reſolutie ſoude konnen werden genomen. Of ick den voornoemden *de Groot* wel ofte qualijck hebbe geraden, ende door de goede opinie en uyt liefde van mijn Vaderlandt een ſoo nae Geallieerde hebbe verabuſeert, konnen uwe Groot-Moghende nu verklaren; de welcke ick verſoeck dat gelieven te delibereeren ende reſolveeren, ofte voor het ghemeene beſte niet dienſtiger en is, dat den ſelven *de Groot* in den Lande van Hollandt, onder het oogh van uwe Groot-Mogende, van ſyne Excellentie, ende de Collegien, ſoo van *Regeeringe* als *Juſtitie*, beneffens andere Ingeſetenen kome woonen? als dat hy hem elders, daer toe ick weet dat verſcheyden conditien werden aengheboden, vaſt ſoude moeten ſtellen: daer uyt doch gheen dienſt voor het Landt, maer wel het contrarie ſoude ſtaen te verwachten.

Dit hebbe ick Groot-Moghende tot interpretatie van mijn Brief, de charge van mijn ghemoet, en de plicht die ick mijn Vaderlandt ſchuldigh ben, vrymoedigh en met behoorlijck reſpect willen verthoonen, ende verſoecken; Ende ſullen uwe Groot-Mogende vorders gelieven te gelooven, dat, gelijck ick gekomen ben van de beſte Patriotten, altijdt volgen ſal hare voetſtappen, ende noyt occaſie gegeven en hebbe, nochte geven ſal: waeromme ick, ofte mijne Brieven behooren verdacht te worden ghehouden: ende ſal Groot-Mogende Heeren, Godt Almachtigh bidden, dat hy uwe Groot-Mogende geve een lanckduerige voorſpoedige Regeeringe, ende altijdt blijven

Uwer Groot-Mog: Onderdanigen Dienaer,

Nic. Reygersbergh.

De aenmerckinghen in dien tijdt op den Brief van Reygersbergh ghemaeckt / vinde goet hier ock te ſtellen: als behelſende veel particularitepten / die in ende een wepnigh voor dien tijt waren gepaſſeert: niet datſe ſonder paſſie / ofte met volkomen ſeecker heydt zijn geſchreven; maer het is als een Tafereel van het loopen / woelen / huppen / diſcoureeren van dien tijdt / ende van een die kennis van ſaecken ende verſtant hadde.

Die van de ander parthye zweegender niet op: ende ſlatteerden ſeer den Prince van Orangie, die ſijn voorneel daer merckelijck uyt-toogh; Ende konde ſonder perijckel de Remonſtranten favoriſeeren: want of wel de Contra-Remonſtranten meeſter waren vande Raedhupſen (behalven t' Amſterdam) ſoo was hy meeſter van de Militie, van de Frontieren, ende alle Stercke Plaetſen. Ende met een half oogh konden men afſien: dat het niet en was om de vijf poincten; maer om de Dominatie: wie meeſter ſoude zijn. Soo was het den Prins gheen kunſt verſchepden lieden aen ſich te trecken / ende Creatueren te maechen; doch hy verſeeckerde altijdt: dat hy niet in het minſte ſoude toeſtaen / dat de Religie (ſoo die by 't Dortſche Synode was vaſt geſtelt / ende in de publijcke Kercke wierdt geleert) ſoude werden gheſtrencht. De Remonſtranten moeyde haer ſchaede: ſy hadden groot ghelijck datſe ſochten weder op het Raedt-huys te komen. Maer de Contra-Remonſtranten hadden noch meer ghelijck: datſe het ſochten alleen in te houden. Alle macht is van Godt. De beginſelen van alle Regeeringhe (ſoo veel de menſchen aengaet) zijn vol gewelts ende ongerechtigheyts. Maer Godts Oordeelen zijn nochtans altijdt gherechtigh ende waerachtigh: Want de Aerde komt Godt toe; Domini eſt Terra & plenitudo ejus. Hy geeftet (alſoo wepnigh als het leven) aen niemandt in eyghendom / mancipio, maer in gebruyck ofte uſu; het gaet ghemeenlijck (volgens het Franſch Woordt:) Happe qui peut. Die ſtaet / ſie dat hy niet valle. Honeſta ſceлera ſucceſſus facit.

1627. d' Aenmerckingen op den Brief hier voor geſtelt / luyden als volght: 1627.

Aenmerckinghen op den Brief hier.

OM deſen Brief wel te verſtaen, dient gelet: Eerſtelijck op den Autheur dieſe heeft geſchreven: de perſoon aen den welcken ſy is geſchreven; ende de perſoonen die in den ſelven werden gementioneert. Ten tweeden, op de dinghen die in den Brief verhandelt werden. Nopende den Autheur is *Nicolaes Reygersbergh*, die over een jaer (van weghen de Provincie van Zeelandt) is gekomen in den Hoogen Raedt; een Swager van *Hugo de Groot*, ende de Arminiaenſche factie toeghedaen: Waerom veel goede Patriotten verwondert waren, als hy in den Hoogen Raedt wierde geſtelt. De perſoon aen den welcken deſen Brief is geſchreven, is *Hugo de Groot*, welcke in ſijn Jonckheydt opgevoet zijnde in de Paepſche Religie: en daer naer heeft gewoont by *Johannes Wtenbogaert*, van wien hy de Arminiaenſche dolingen ingedroncken heeft. Hy is van God begaeft met een wacker verſtant, ende goede geleertheydt van Hiſtoriſche ende Politijcke ſaecken: maer hier by komende eyghen dunckigheydt, heeft hy hem het ſtuck van de Religie oock onderwonden. Hy heeft een Boecxken geſchreven tegen den Erf-ketter *Fauſtus Socinus*, noopende de betalinghe Chriſti voor onſe ſonden. Waer in hy hem ſoo gequeten heeft voor de Waerheyt: dat *Hermannus Ravensbergerus* (Profeſſor der H. Theologie tot Groeninghen) hem in een ghedruckt gheſchrift vermaent ende overtuygt: dat hy de doolingen van *Socinus* meer voorſtaet ende verſterckt, als wederleydt. Zijnde Advocaet Fiſcael, heeft een Boeck gemaeckt, onder den Tijtel: *De Godtſdienſtigheydt der H. H. Staten van Hollandt &c.* Waer in hy *Conradum Verſtium* (die de grouwelen *Socini* meende in onſe Gereformeerde Kercken uyt te ſtorten) prijſt, voorſtaet ende verantwoordt; de vijf Artijckelen der Remonſtranten verdedight; de H. H. Staten in Kerckelijcke ſaecken ſoodanige macht toeſchrijft, die noyt eenighe Chriſtelijcke Keyſeren ofte Koninghen haer hebben aengenomen. Ende dit alles om den wegh tot veranderinghe in de Religie hier te Lande te baenen. Naderhandt Penſionaris ende Raed der ſtede Rotterdam geworden zijnde, heeft hem ghevoeght by *Johan Barnevelt*, Advocaet van Hollandt: welcke voorgenomen hebbende de Regeeringhe ende Religie deſer Landen te veranderen, een ſchandelijcke Factie heeft opgherecht: waer toe oock deſen *Grotius* hem heeft begeven. Weshalven hy gecondemneert is geworden tot een eeuwige ghevanckeniſſe: doch door hulpe van ſyn Huysvrouwe in een Koffer uytghevoert ende verloſt: heeft ſich begeven tot Antwerpen by *Nicolaus Grevincherius*, die oock om ſijn quade ſtucken uyt deſe Landen was gevluchtet: ende van daer is hy ghereyſt naer Parijs, alwaer hy een Boeck heeft gemaeckt, om ſijn ſaecke te juſtificeeren, ende alle ſijne ſchandelijcke daden goedt te maecken. Waer in hy de Ho: Mog: H. H. Staten Generael, ſijne Rechters ende anderen vinnighlijck doorſtrijckt: ſuſtineerende dat de H. H. Staten Generael gheen macht hebben om yet te ſtatueeren in het ſtuck van de Religie; Dat het *Synodus Nationalis tot Dordrecht 1619.* gehouden, niet wettelijck is beroepen geweeſt; Dat de jegenwoordige Regeeringe niet wettelijck en is; Dat ſijn Rechters niet zijn geweeſt competente Rechters; Dat de Sententie teghens hem uytgeſproocken, onghefondeert ende onbehoorlijck is, *Schonenbergh* (die in deſen Brief werdt gementioneert) is de Heer *Niclaes Beaumont*, compareerende van wegen de Provintie van Zeelandt, in de Vergaderinge van de Ho: Mog: H. H. Staten Generael: Want het woordt *Beaumont* (zijnde een Franſch woordt) beteyckent in 't Nederduytſch *Schonenbergh*. *De Man van credentie* is *Dirck Meerman*, Bewinthebber van de Ooſt-Indiſche Compagnie: ende eertijdts een Medeſtander van de *Barneveldtſche* Factie zijnde, is Anno 1618. uyt de Vroedtſchap van Delff geſet, ende nu wederom daer toe verkooren.

Edoch eer ick kome tot het gheene dat in deſen Brief verhandelt wordt, moet ick den Leſer een ſaecke (aenmerckens waerdigh) bekent maecken. De Gedeputeerde der Zuydt ende Noordt-Hollandtſche Synoden hebben Anno 1626. een Remonſtrantie aen de H. H. Staten van Hollandt overgelevert tegens de ſtoutigheyd der Arminianen; waer in ſy ſeggen: datſe bericht zijn dat de voorſz Arminianen in ſeeckere hare Vergaderinge hebben beſloten: de Rijckſte ende aenſienlijckſte van hare Factie toe te laten, niet alleen gehoor van de Predicatien der Contra-Remonſtranten: maer oock tot het gebruyck des H. Avondtmaels haer te mogen begheven. Waer op de Arminianen in een tegen-ſchrift ſtoutelijck antwoorden: Dat dit alles puerlijck verdicht ende verçiert is. Maer hier komen de baeckens uyt. Hier is een onwederſpreeckelijck bewijs: Dat *Schonenbergh* ofte *N. Beaumont* ende *Baſius*, zijn rijcke ende aenſienlijcke perſoonen, is buyten alle twijffel; Dat deſe niet alleen de Predicatien daghelijcks frequenteeren, maer oock ten Avondtmael gaen in de Haeghſche Gereformeerde Kercke, kan van niemandt tegen geſproken worden. Dat de ſelfde de Factie der Arminianen weder op de been ſoecken te helpen, getuyght deſen Brief van *Nicolaes Reygersbergh*, ende ſal in het vervolgh van deſe examinatie ooghſchijnelijck blijcken.

De dinghen die in deſen Brief verhandelt worden, zijn verſcheyden: waer van ick deſe drie wat naerder ſal onderſoecken. *Eerſtelijck*, een heymelijcken raedtſlagh ofte complotterye, om *Hugo de Groot* wederom hier in het Landt te brengen. *Ten tweeden*, een beſchrijvinge van de tegenwoordige Regeeringe der ſtadt Amſterdam. *Ten derden*, ſeecker Paſquil binnen Amſterdam geſtrooyt.

Beginnende van het eerſte: Het is voorwaer een ſake die verre ſiet, dat een Raedts-Heer in den Hoogen Raedt, ende een Gecommitteerde ter Vergaderinghe van de Generaliteyt, (beyde zijnde in den Eedt ende Dienſt van 't Landt) Brieven ſchrijven, ende correſpondentie houden met een perſoon die bedreven heeft *Crimen læſæ Majeſtatis*: ende derhalven in een eeuwighe gevanckeniſſe ghecondemneert zijnde, uyt de ſelve is weg geloopen: ende t' ſedert noch in zijn quade actien continueerende, opentlijck de Regeeringe van de Heeren Staten Generael, ende van Hollandt laſtert, traduceert ende beſtrijdt. Ja niet alleen onder elckanderen: maer oock met den voorſz *Grotius* delibereeren op middelen, waer door ſy hem wederom hier in 't Landt ſouden mogen brengen. Indien een Inwoonder deſer Landen een Brief ſchreef aen een perſoon die vyandt ware van deſe Landen, ende daerinne openinghe dede van de Regeeringe deſer Landen: ende eenighe ſecreten ontdeckte; men ſoudet daer voor houden: dat hy *Crimen læſæ Majeſtatis* hadde begaen. Nu is het alſoo: dat *Reygersbergh* niet alleen aen *Grotium* heeft gheſchreven, die met ſijne Actien ſich beweſen heeft, ende by Sententie der H. H. Staten Generael verklaert is een vyand des Vaderlandts te weſen, hem doende openinghe van den Staet ende Regeeringhe deſer Landen: maer compoteert ende raedtſlaeght met hem om hem hier in het Landt te brengen: alwaer hy ſijn quaet voornemen tot verderf van ons Vaderlandt, alderbeſt ſoude mogen in het werck ſtellen. Waer toe de Heer *Beaumont* oock de handt biedt. Of ſulcke perſoonen haren Eedt wel betrachten, ende het Vaderlandt goede dienſten doen, geve ick alle verſtandighe te bedencken. Dit is altijdt buyten twijffel: indien ten tijde van de *Barneveldtſche* Factie yemandt van de Contra-Remonſtrantſche Heeren ofte Burgeren ſulcks hadde gedaen, men ſoudeſe verklaert hebben: dat hy begaen hadde *Crimen læſæ Majeſtatis*, ende ſtrafbaer ware aen lijf ende goet. Het welcke wel af te nemen is uyt 't geene dat *D. D. Sibrando Luberto*, Profeſſor der H. Theologie tot Franecker, van deſen *Hugo de Groot* is wedervaren. *D. Sibrandus* hadden een Brief geſchreven aen den *Aertz-Biſſchop* van *Cantelbergh*, waer in hy klagens-wijſe openinghe dede van de twiſten in onſe Nederlandtſche Kercken opgereſen. 't Welck deſen *Hugo de Groot* (doenmaels Advocaet Fiſcael zijnde) ſoo hoogh heeft ghenomen: dat hy in ſijn Boeck (ghenaemt de *Godtſdienſtigheydt &c.*) *D. Sibrandum* beſchuldigt, als of hy de hooghſte miſdaedt hadde begaen, ende lijf en goedt verbeurt. Indien de actien van deſe luyden

in die

Digitized by Google

1627. in die Schale gewogen, ofte aen die Toetsteen gestreken soude werden, gheve ick een yegelijck te bedencken: wat belooninge sy te verwachten souden hebben? Jae ick kan my niet genoeghsaem verwonderen van de stoutigheydt ende onbeschaemtheydt van *Reygersbergh*, die in plaetse van sijn schult te bekennen, noch voorgeeft in sijne verklaringhe op den *vierden* Marty laestleden, aen den H. Staten van Hollandt, dat hy dit gedaen heeft ten dienste ende tot voordeel van het Vaderlandt. Kan men alle quade actien met sulcken verwe goet maecken? soo is *Reynier van Oldenbarneveldt*, ende *Henrick Slatio* groot ongelijck gedaen: als men haer aen het lijf heeft gheslraft: dewijle sy oock meynden ende voorgaven: dat hare conspiratie teghens den *Prince van Oranjen* (Hooghloffelijcker Memorie) tot dienst ende voordeel van het Landt streckende was.

Maer mogelijck sullen *Reygersbergh* ende *Schonenbergh*, ofte *Beaumont* ontkennen: dat *Hugo de Groot Crimen læsæ Majestatis* heeft begaen, ende *vyandt des Vaderlands* is verklaert gheweest. Daerom sal ick het selve wat naerder verthoonen ende bewijsen: Eerstelijck, is het blijckende uyt de Sententie by de H. H. Rechteren over hem gepronuncieert anno 1619. den *achtsten* Mey: waer inne wijtloopigh wordt verhaelt, hoedanige pernitieuse Actien ende sware Delicten de voorsz. *de Groot* heeft bedreven; bestaende in vier Poincten: de welcke zijn de vier Fundamenten van onsen Staet; namentlijck: *De Religie*, 2. *De Publijcke Regeeringhe*, 3. *De Justitie*, 4. *Het Krijghs-Regiment*. Welcke alle hy getracht heeft te renverseeren ende om te werpen.

Nopende de *Religie*, heeft hy onderstaen de publijcke Religie by de Heeren Staten Generael, ende elcke Provintie deser Unie aenghenomen te perturbeeren, ende nieuwe schadelijcke opinien in de Gereformeerde Kercke tegen alle Kerckelijcke ordre in te voeren. *Ten tweeden*, om de *Voorstanders* vande ware Gereformeerde Religie te vervolghen, ende te verdrucken: heeft hy in 't jaer 1616. op den *een en twintighsten* Juny, op den naem van Bailliu, Schepenen, ende Mannen van Schielandt, een tyrannigh Placcaet gheslelt: waerinne verboden werden alle by-eenkomste ende oeffeningen van de ware Gereformeerde Religie: verklaerende voor verbeurt: Huys, Schuer, Bargh, Schip, Schuyt, Veldt, &c. daer soodanighe oeffeninghe soude werden gedaen, &c. Oock met impositie van een boete van *drie hondert* gulden, tot laste van den geenen die daer gepredickt, Sacramenten bedient, voorgheleesen, ofte andere Kerckelijcke exercitie gedaen sal hebben, &c. *Ten derden*, heeft mede het *Synode Nationael* (het welcke sijne Princelijcke Excellentie (Hooghloffelijcker Memorie) ende de Heeren Staten Generael verstonden het eenigh middel te wesen, om de Kerckelijcke swarigheden wegh te nemen) niet alleen by alle middelen heeft tegen gheslaen: maer oock op den naem van die van Hollandt (die Anno 1609. gerefolveert ende goedt gevonden hadden de Convocatie des Synode Nationalis) daer tegens geprotesteert, ghelijck hy oock om sich tegen de Heeren Staten Generael, ende sijn Princelijcke Excellentie te kanten, ende de voorsz Synode te verhinderen, aen den Coningh van Vranckrijck heeft geschreven: dat de Uytschrijvinge des Synode Nationalis by de H. H. Staten Generael voorgenomen, streckende was om de Hooghe Overheydt, de Edelen ende notabele Vassalen deser Landen, te benemen het recht van Collatie ofte Patroonschap: versoeckende dat sijne Majesteyt gheene sijne Onderdaenen soude toelaten op de voorsz Synode te komen: ende dat sijne Majesteyt hem, ende die van sijne Factie waeren, als voorstaende de Hoogheydt, Vryheydt ende de Gerechtigheyd van Hollandt, tegen de H. H. Staten Generael wilden assisteeren. Aengaende het *tweede*, welck is de *publijcke Regeeringe*, is het kennelijck: dat hy hem seer partydelijck gestelt heeft tegens de authoriteyt van de H. H. Staten Generael, wanneer sy om de Kerckelijcke verschillen te beslichten, de Nationale Synode arresteerden ende bevorderden: Jae, heeft helpen resolveeren feytelijck teghen te staen allen den gheenen die het voorsz Synode souden willen vorderen. Tot dien eynde makende met *acht* Steden een heymelijck Verbondt ende Comploterye teghen de H. H. Staten Generael, ende sijn Princelijcke Excellentie. Ten anderen, heeft hy elcke Stadt, jae yder Dijck-Graefschap van Hollandt toegestaen: de macht ende authoriteyt, om Placcaten te maecken: oock in het stuck van de Religie, 't welck alleen de Souvereyn van de Landen toekomt. Jae dat meer is: heeft ghesustineert, ende de saecken daer toe ghesocht te brenghen: dat alsulcke Steden ofte Dijck-Graefschappen by arrest (sonder eenigh appel aen hooger Vergaderinge) soude mogen Sententieeren, ende Vonnisse geven. Of daer door de publijcke Regeeringe niet en werdt gevioleert ende te niet gedaen, gheef ick den Leser te bedencken? Insonderheydt als 'er dat by komt: dat men de tegenwoordige Regeeringhe niet en wil kennen voor Wettig, ende anderen sulcks mede pooght wijs te maecken. *Ten derden*, wat belanght de Justitie, heeft nevens anderen de selve tegen gestaen, ende de handt helpen sluyten, om niet te moghen ontfangen eenige personen, klagende datse teghen recht ghebannen ende geoppresseert waren: ende de Magistraten van de Steden gestijft, om de beveelen van de Justitie niet te gehoorsamen. Heeft oock helpen smeeden de scharpe Resolutie van den *vierden* Augusti 1617. by welcke de beveelen van de ordinarische Justitie, tegen het voornemen van sijne Factie verleent, verklaert worden voor nul ende van onwaerde: ghelijck hy oock neffens die van Haerlem, den Hoogen Raedt (om datse Justitie aen de klaeghende luyden hadden geadministreert) gescholden heeft, tegen eer ende Eedt gedaen te hebben, verklaerende hare Sententie voor nul ende van onwaerde.

Ten vierden, belangende het Krijghs-Regiment, heeft hy helpen besluyten Waertgelders aen te nemen, die een bysonderen Eedt souden doen aen de Respective Magistraten, met uytsluytinge van de Heeren Staten Generael, ende sijn Princelijcke Excellentie als Capiteyn Generael; ende met last van de beveelen, van de Respective Magistraten alleen te ghehoorsamen: oock selfs tegen de Generaliteyt ende sijn Princelijcke Excellentie; ghelijck hy met sijn Complicen mede besloten heeft feytelijck teghen te staen, den gheenen die de voorsz Waertgelders soude willen casseeren. *Ten tweeden*, heeft hy gepoogt den Eedt van het oude ende ordinaire Krijgs-volck te veranderen: haer belastende op haeren Eedt te gehoorsamen de Heeren Staten van de particuliere Provintien, als haere Betaels-Heeren, ende de Magistraten van de Respective Steden, daer sy in Guarnisoen gebruyckt worden, (niet tegenstaende eenighe andere beveelen) getrouw ende ghehoorsaem te wesen, op poene van cassatie.

Uyt welcke ende andere pernitieuse Actien meer, de gedeligeerde Rechters hebben verstaen: *dat hy (de Groot) door machinatien ende conspiratien gemaeckt heeft, datter Staten in Staten, Regeeringe in Regeeringe, nieuwe Verbonden teghen de Unie, generale perturbatie in den Staet der Landen in het Kerckelijcke ende Politijcke gemaeckt zijn, ende de Unie verbroocken*, &c. Weshalven sy hem tot een eeuwige gevanckenisse gecondemneert hebben. Of nu soodanigen persoon niet en heeft bedreven *Crimen læsæ Majestatis*, ende verklaert wordt voor een vyandt des Vaderlandts, laet ick alle onpartydigen oordeelen. Laet dese luyden eens gedencken waerom de Heeren Staten deser Geunieerde Landen haer van de gehoorsaemheydt des Coninghs van Spangien afgesondert, ende hem voor vyandt verklaert hebben. Is het niet om de bloedighe Placcaten tegen die van de Gereformeerde Religie, ende handtsluytinge van de ordinaire Justitie: waer door de Vryheydt, Gerechtigheden ende Privilegien deser Landen ghevioleert, ende te niet ghedaen werden? Indien sy evenwel verstaen: dat *Hugo de Groot* daerom uyt 't Vaderlandt niet behoort gebannen te werden: soo geloof ick niet datse swarigheydt souden maecken, om den Coning van Spangien (die hem niet verder, noch swaerder en heeft teghen de Staet van 't Landt verloopen, als desen *de Groot*) in 't Landt wederom te laten komen, en voor haren Heere te erkennen.

Mogelijck sullen *Grotii* Favoriteyten seggen, dat hy is

misleyt

1627. misleydt geweest: ende dat hem sijne voorgaende Actien leet zijn, bereydt zijnde met sijne goede dienſten die voorgaende fauten te repareeren. Het ware te wenſchen dat de barmhertige Godt ſijn herte daer toe neygde: maer men verneemt noch geen teyckenen van ſoodanigen leetweſen. Jae ter contrarie beſpeurtmen dat hy noch de ſelve man is, ende in ſijn oude pernitieuſe Actien ende Delictien voortgaet: Want uyt de gevanckeniſſe ontkomen: ende naer Parijs gevluchtet zijnde, heeft een ſeer ſchadelijck ende oproerigh Boeck ghemaeckt, onder den Tijtel (*Van Verantwoordinghe van de Wettelijcke Regeeringe van Hollandt &c. met Wederleggingh van de Proceduren ende Sententien teghens* Hugo de Groot, *ende anderen gehouden ende geweſen.*) Hoe pernitieus ende ſchadelijck het voorſz. Boeck zy, weten alle die met oordeel het ſelve geleſen hebben: Gelijck het mede blijckt uyt het Placcaet van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael daer teghens op den *vier en twintighſten* November 1622. geemaneert. Waerinne hare Ho: Mog: verklaren: *Dat by in het voorſz. Libel de Souverayne authoriteyt van de Regeeringe deſer Landen, de perſoon van ſijne Princelijcke Excellentie (Hoogloffelijcker Memorie) ende de Heeren Staten van de particuliere Provintien: midtſgaders de Magiſtraten van de Steden valſchelijck met verſcheyden leugenen ende calumnien traduceert ende diffameert, ſonder eenigen ſchrick van de Ordonnantien ende Placcaten deſer Lande: Dat het ſelve Boeck oock anders nergens toe en kan ſtrecken, dan om de goede Gemeenten ende Onderdanen tot oproer, verachtinge ende ongehoorſaemheydt tegens hare Wettelijcke Overheydt te verwecken. Dat derhalven haere Ho: Mog: het voorſz. Boeck verklaren te zijn een ſameus ende ſchandaleus Libel, en den Autheur van dien ſtrafbaer aen lijf en goet, tot allen plaetſen ende tijden daer by ſal konnen werden geattrapeert ofte gekregen, ſonder dat eenigh verloop van jaren hem hier af ſal konnen bevryden.*

Hy is ſeer conſiderabel, dat dit voorſz Boeck *Grotii* is uytgekomen weynigh tijdts voor de grouwelijcke conſpiratie tegen den Heere *Prince van Orangien*, (Hoogloffelijcker Memorie) te weten: in November 1622. wanneer in Februario 1623. die voorſz conſpiratie uytbrack. Het welcke groot achterdencken gheeft dat dit Boeck te vooren is ghemaeckt, ende onder de Ingeſetenen hier te Lande geſtrooyt, om den wegh tot de voorſz conſpiratie te banen; De Ingeſetenen wijs maeckende, eerſtelijck: dat de Hoogh-gemelte Prince de Vryheden, Privilegien, ende Wettelijcke Regeeringe heeft verdruckt ende gevioleert. Waer toe mede geſtrooyt zijn Boeckskens ende ſeditieuſe Libellen, in de welcke men den Hoogh-gemelten Prince by den bloedt-hondt *Nero* vergelijckt, als die alle wreedtheydt ſoeckt in te brengen, onder den ſchijn van een godtlooſe ende gefavoriſeerde Religie, die hem niet verder en raeckt als tot een pretext om ſijn wraeckgierigheydt ende ambitie te decken. *Ten anderen*, heeft men de Ingeſetenen ingeplant door de voorſz Schriften, dat de tegenwoordige regieringe der Ho: Mo: Heeren Staten van Hollant en Weſt-Vrieſlandt onwettigh is, als teghens de Wetten en Privilegen des Vaderlandts ingeſtelt zijnde. Het welcke anders nerghens toe konde ſtrecken dan om de herten der Ingeſetenen, ende principalijck der gemiſcontenteerden teghen de perſoon van ſijn Princelijcke Excellentie (Hoogloffelijcker Memorie) ende de tegenwoordige Regeeringe op te hitſen, ende tegens de Hooghgemelte Prince (wiens dienſten aen deſe Landen beweſen incomparabel ende onvergeldelijck zijn) als teghen een Tyran eene grouwelijcke ende Barbariſche conſpiratie ende verraderye by der handt te doen nemen.

Naedien nu uyt dit voorgaende vertoogh, ſoo klaer als den dagh blijckt, hoe ſchadelijcken perſoon *Grotius* voor den Staet deſer Landen is, ſoo konnen alle verſtandigen wel bevroeden, hoe verre het ſiet, ende van hoe quaden gevolghe het zy: dat perſoonen (waer van eene in de Generaliteyt compareert, ende de andere het hooghſte Collegie van Juſtitie helpt bekleeden) harén Eedt vergeten, de fondamenteele Wetten van deſer Landen Regeeringe (die zy voor anderen behooren te maintineeren) vilipendeeren, ende te buyten gaen, comploteerende met ſoo pernitieuſen ende ſchadelijcken perſoon, ende heymelijck arbeydende om ſijne reſtitutie hier te Lande te bevorderen: haer niet ontſiende ſijn Princelijcke Excellentie met quaden raedt te abuſeeren, ende tot die ſchaedelijcke reſtitutie te ſolliciteeren ende te induceeren, waer in zy genoeghſaem hare ſtoutigheydt verthoonen, om de goedaerdigheyd des jegenwoordigen Prince te misbruycken: ende (het welcke Godt verhoede) hem tegen de H. H. Staten Generael op te maecken ende in te ſpannen. 1627.

Het is oock te beklagen dat uyt de Provincie van Zeelandt (die te vooren de behoudeniſſe van de waere Religie: midtſgaders, de Wettelijcke Regeeringe der Landen ſo loffelijck voorgeſtaen en bevordert heeft) nu duſdanighe perſoonen Gecommitteert zijn. *Qua & unde hæc ſubita mutatio?* ware dit geſchiet onder een Souvereyn Prince, of in een Republijcke, die de gront-wetten van haren Staet ſtricktelijck bewaert ende achtervolgt, ten ſoude ongemerckt, noch ongeſtraft niet paſſeeren.

Men vindt evenwel noch luyden die dit ſtuck ſoecken te excuſeeren, voorwendende dat *Reygersbergh* niet qualijck kan afgenomen worden, dat hy aen ſijn Swager ſchrijft, ende hem ſoeckt behulpigh te zijn: maer kan men dit ſtuck daer mede goet maecken? ſoo ſal het een yeder geoorloft weſen met ſijn vrienden ſijne vyanden van de Staet, correſpondentie te houden, ende de gelegentheydt van onſen Staet te adviſeeren. Den eenen vriendt is het wel geoorloft aen den anderen te ſchrijven: oock die in Braband ofte Spangien woonen: maer niet van dinghen die onſen Staet raecken. Den eenen vriendt magh oock den anderen wel behulpigh weſen, behoudens eere ende Eedt: maer niet in dinghen daer in hy ſijn Eedt ende Offitie ſoude te buyten gaen. Indien *Reygersbergh Grotium* tot bekenteniſſe, berouw, ende leetweſen van ſijn voorgaende pernitieuſe actien (het welcke hy amptshalven ſchuldigh is) hadde geſocht te vermanen ende t' induceeren, ſoo ware ſijn ſchrijven prijſſelijck gheweeſt. Wanneer *Grotius* ſijn ſchult erkende, leetweſen thoonde, ende om vergiffeniſſe badt: ſoudet de vrienden wel vry ſtaen voor hem te intercedeeren by de H. H. Staten Generael, ofte particulier: midtſgaders by ſijn Princelijcke Excellentie: maer dat perſoonen van onſen Staet, ende in de hoogſte Regeeringe arbeyden, om een perſoon die ſoo ſwaerlijck miſdaen hebbende, in *Reatu* ſtaende, ſonder boetvaerdigheydt hartneckelijck in ſijne pernitieuſe actien voortvaert, ende de ſelve juſtificeert hier in het Landt te brengen, ende als of hy niet miſdaen en hadde poogt te reſtitueeren: ende kan by alle verſtandige ende onpartydige niet anders genomen ofte gheduydt worden, als een contramine ende ſchadelijcke machinatie tegen den Staet des Landts. Te meer, dewijle men deſe reſtitutie, gelijck als met gewelt den Heere Prince meent af te perſſen, *Grotium* inſtrueerende, dat hy ofte aen den goeden Heere, dat is de *Prince*, ofte aen hem *Reygersbergh*, behoort te ſchrijven, een verſoeck wel geraiſonneert, dat is: met reden wel bekleedt, welcke hem ſoude noodtſaecken, naer ſoo lange patientie, ſoo op hem niet ghelet konde werden, om hem ſelven elders te ſtellen. Verſoeckende dat *Grotius* hem van alles in het brede wil adviſeeren, op dat hy oorſaeck hebbe om met andere van ſwarigheydt te ſpreecken: even of aen deſen *Grotius* voor den dienſt des Landts ſoo veel ghelegen ware: ende of het den Lande ſchadelijck ſoude zijn, dat hy hem elders gingh ſtellen, dat is in dienſt van andere Princen ſich begave. Hoe ſal men dit nemen? kan het Lant *Grotium* niet ontbeeren? wat is dat anders, als de Sententie van de H. H. Rechteren, ende de actien vande Heeren Staten indirectelijck te traduceeren, ofte ſal hy hem elders ſtellen, om uyt weer-wraecke het Landt te beſchadigen? Siet daer wat een ſchoone affectie hy draeght tot des Landts welvaren.

Van geen minder inſichte is het: dat *Reygersbergh* aenneemt te vernemen, wat hier de Alliancie van *Vranckrijck* retardeert, om het ſelve aen *Grotium* over te ſchrijven. Men ſeydt dat in de vordere Alliancie tuſſchen *Vranckrijck* ende deſe Landen te maecken, van weghen *Vranckrijck* verſocht wordt: dat men hier te Lande ſoude toelaten de vrye exercitie van de Paepſche Religie. Dit ſoude wel mogen 't principaelſte zijn dat de voorſz.

Allian-

1627. Alliancie hier te Lande wat ſoude ophouden: Want de H.H. Staten de publijcke exercitie van de Paepſche Religie (als dewelcke met de ruſte ende welſtant deſer Landen niet en kan beſtaen) af-geſchaft hebbende, niet en konnen noch mogen reſolveeren, om de ſelve in te willigen, ende toe te laten.

Als mijn Heer *Reygersbergh* ſal vernomen hebben dat die vaſt gaet, ſal 't aen *Grotium* overſchrijven, op dat hy ſulcks na de goede affectie tot de Religie en Regeeringe deſer Landen (*ſcilicet*) ſijne Majeſteyt aldaer ten beſten voordrage. Sietmen niet waer dit op leyt? namelijken, om 't herte des Conings ter oorſake van de Religie van deſe Landen af-keerigh te maken: ofte de H. H. Staten te bewegen datſe om des Conings van *Vranckrijcks* gonſte te behouden, de openbaere exercitie van de Paepſche Religie hier te Landen ſouden toe laten. Dit is het ſecreet van de Miſſe.

Hier toe heeft *Grotius* van over veel jaren ghetracht: want anno 1608. heeft hy een *Tragedie* gemaeckt met den Tijtel *Chriſtus Patiens*, bekleedt met een Voor-reden aen den Preſident *Jannin*, te dier tijt Extraordinaris Ambaſſadeur van *Vranckrijck* hier te Lande: waer in hy verklaert ſijn genegentheyt te zijn een moderatie te maecken tuſſchen de Paepſche en de Gereformeerde Religie. Ende om hier toe den wegh te baenen, heeft hy verſcheyden middelen te werck geſtelt. *Eerſtelyck*, heeft hy de vijf Artijckelen der *Remonſtranten* voorgeſtaen, ende nae ſijn vermogen gheſocht in de *Gereformeerde Kercken* door publijcke authoriteyt alhier in te voeren: dewijle de ſelve met de Leere des *Pauſdoms* accordeeren. *Ten anderen*, heeft hy de *Confeſſien* der *Gereformeerde Kercken* miſpreten, ende tegen geſproken, voorwendende datſe niet anders dienden dan om ſcheuringhen en ſeparatien in de Chriſtenheydt te voeden. Daer by voegende datter maer weynige (te weten *drie* ofte *vier*) Geloofs-Artijckelen waeren, die als Hooft-ſtucken van de Chriſtelijcke Religie behooren gearreſteert te worden: en dat men in de reſte malkanderen behoort te dragen: elcks zijn vryheydt latende, om daer van ſulcks te gevoelen als hy wil, en dat dit 't rechte middel is de verſcheurde Chriſtenheydt te vereenigen. Dit is oock 't voornemen van den Advocaet *Johan Barnevelt* geweeſt. Hier toe heeft gedient de verwerringe en ſchadelijcken twiſt die hy met ſijn complicen in de *Gereformeerde Kercke* ende Religie te wege gebragt heeft. Ja dat meer is, hy heeft in 't maken van de voorgaende Treves niet alleen aen den voorſz *Jannin* belooft te bevorderen, dat de Papiſten hier te Lande openbare exercitie van hare Afgoderye ſouden verkrijghen: maer hadde alreede verſcheyden Libertijnſche Magiſtraten daer toe geinduceert ende bewoghen, datſe de ſelve toeſtonden. 't Welcke Godt Almachtigh door de voorſienigheydt en kloeckmoedigheydt van eenighe vroome Godtvruchtige Magiſtraten omgeſtooten ende verhindert heeft. Dit blijckt uyt het gheene de voorſz *Jannin* aen ſijne Majeſteyt van *Vranckrijck* rapport doende van ſijne beſoignes, heeft verhaelt: namentlijck, dat (ghelijck den Hiſtory-ſchrijver *Boterus* ſchrijft de voornaemſte in Regeeringhe van Hollandt hem hadden belooft, de vrye exercitie van de *Catholycke Religie* (dat is de Pauſche) hier te Lande te procureren ende bevorderen. Hier toe hebben oock de *Arminianen* de handt geboden, ende alle hulpe (die ſy konden) bygebracht. *Jacobus Arminius* in ſekere *Theſibus* ſeydt: dat hy de Paus (dien wy houden voor den Antichriſt) erkent voor ſijn Broeder ende een Lidtmaet der Kercke. Sijne Diſcipulen ſuſtineeren in haere Schriften dat het Tyrannye ende conſcientie-dwangh is, den Papiſten de vrye exercitie van hare Religie te verbieden.

Dit ſal moghelijck by haer ontkent worden. Overſulcks ſal ick haer eygene woorden ſtellen. Eduardus Poppius, geweſene Predicant ter Goude, ſeydt aldus in ſijne aenwijſinghe teghen Bartholomeum Nicolay, jegenwoordig Predicant in de voorſz ſtadt.

Niet te min gevoele ick, dat de H. H. Staten genoegſamelijck gecaveert hebbende, 't gheene uyt de Roomſche Religie tot ſchaede van hare Policie ſoude moghen ontſtaen, ende verhoedende dat door de Paepſche dienſten, proceſſien, &c. geene openbare ergerniſſe gegeven werden niet qualijck ſullen doen, indien ſy om haer ſelven met geen *Conſcientie-dwangh* te beſmetten, oock de Papiſten exercitie hares Godts-dienſt in eeniger maniere toelaten, &c. Item, in een ſchrift (genaemt *Vrye Godsdienſt*) Gedruckt 1627. daer *Contra-Remonſtrant* aldus begint: Hoe buerman, ſoud ghy dan oock willen dat men de Papiſten, ſo wel als anderen, vrye exercitie van Religie gaf? *Remonſtrant* antwoort: Ick kan geen ſwarigheyt hier in ſien; Voor mijn deel: als de Papiſten verklaren dat ſy haer als rechte ende getrouwe Onderſaeten, naer 's Landts Rechten ende Wetten wille dragen. 1627.

Contra-Remonſtrant, Buerman, dit klinckt my hart in de ooren, ſoude men dan de Afgoden-dienaeren onder ons vryheyt van haere Afgodiſche Religie vergunnen? *Remonſtrant*. Afgoderye toe te ſtaen, ofte toe te laten, is (beken ick) gevaerlijck: maer de Afgoderye moet blijcken ſoo klaer als den dagh. De *Papiſten* ſelve verſtaen het ſoo: ende ſullen bekennen, datmenſe niet en behoort te dulden, als het blijckt datſe Afgoden-dienaers zijn. Maer dewijle ſy ſulcks ontkennen, en de ſake in verſchil ſtaet, wat uytkomſte? wy en zijn geen onfeylbare Rechters, die niet dolen en konnen; dit is ons Geloof: Godt ſeyve en ſeydt het niet met ſoo veele woorden, dat ſy het zijn: dat moeten wy bekennen. Soo en konnen, ſoo en moeten wy dan geen definitijf oordeel hier over vellen, tot præjudicie van eens anders conſcientie. *Siet hier waer beenen deſe luyden het Schip willen ſtieren.*

Maer laet ons weder-keeren tot den Brief. *Reygersberg* begeert van *Grotio* dat hy hem in het breede wil adviſeeren: tot wat eynde? om uyt dat ſchrijven occaſie te hebben niet anders als van ſwarigheyt te ſpreecken, dat is: dat hy alhier eenige Heeren ſoude mogen wijs maken, hoe groote ſwarigheyt 't ſoude cauſeeren, ſoo men *Grotium* hier in 't Landt niet en laet wederkeeren. Alreede is hier te Lande van eenige Bewinthebbers van de Ooſt-Indiſche Compagnie, ſonder communicatie van de *Seventhienen* voorgeſlagen, dat in *Vranckrijck* opgerecht wordt een Ooſt-Indiſche Compagnie, ende dat men *Grotium* verſoeckt om hem ten dienſte van de ſelve te willen laten ghebruycken. Dat het dan voor dit Landt noodigh ende dienſtigh ſoude weſen, *Grotium* wederom in 't Vaderlandt te roepen, ofte te doen komen, op dat hy niet genootſaeckt werde hem tot oprechtinghe ende vorderinge van de voorſz Compagnie te laten employeren. Voorwaer een geweldigh ſubject van een ſoo groote deliberatie. Hebben deſe Landen geen Ambaſſadeur in *Vranckrijck*? ofte zijn hier in 't Landt geen habile getrouwe Dienaers om daer toe te gebruycken? 't Waer beter dat ſy voorſloeghen ende delibereerden, hoe ſy hare rekeninge wel ſouden voltrecken, ende de Participanten in haer deughdelijck verſoeck contentement doen; Doch vreeſende dat de voorſz Bewinthebbers met haer opghepronckte pretext, dit ſtuck wercks niet ſullen konnen uytwercken: ſoo voegen haer deſe groote Heeren met haere deliberatien ende importuyn aenloopen daer by. Gebruyckende daer toe noch de hulpe van twee kloecke ende habile Vrouwen: want daer is geen liſt boven der Vrouwen liſt. *Sic quæ non proſunt ſingula, multa juvant.*

Het *tweede* dat in deſen Brief verhandelt ofte getracteert wordt: is, dat *Niclaes Reygersbergh* aen *Grotium* overſchrijft den ſtandt ende gelegentheydt van de Regieringe der Stadt Amſterdam. *Symon de Rijcke, ende noch een van ſijn humeur zijn in de Vroedtſchap tot Amſterdam gekomen: dat na mijne opinie een grooten ſlagh is. De Rijcke is coureagieus, ontſiet geen Gemeente: heeft lange jaren de Soldaten betaelt, die oock ſeer van hem dependeeren. De vier gekoren Burgemeeſters zijn de beſten die men kan wenſchen: Bas, Oetgens, Geurt Dirckſz, Bicker.* Die gheen houten neus en heeft, kan wel ruycken dat hier wat onder ſchuylt. Wat magh dat weſen? Sommige ervarene en verre-ſiende Patriotten houden het daer voor: dat de Complicen van de Arminiaenſche Factie zijn gemiſcontenteert ende verbittert teghens de H. H. Staten Generael, ende ſijne Princelijcke Excellentie (Hooghloffelijcker Memorie:) uyt oorſaecke dat eenige van die Factie in ſommige Steden uyt de Vroedſchappen ende Regeeringe zijn geſet: en dat de Leere der Remonſtranten ende van *Vorſtius* in de Nationaele Synode tot Dordrecht is gecondemneert. Overſulcks ſoec-

1627. ſoecken wederom in de Vroedtſchappen ende Regieringen in te kruypen, om haer ſelven te zijner tijdt te moghen wreken. Vraeght ghy watſe doen ſouden? Sy meynen datſe voor eerſt uyt de Regieringe ſtooten ſouden alle die geenen die by den Prince (Hoogloffelijcker Memorie) daer in geſtelt zijn. *Ten tweeden*, de Vergaderinghe van de H. H. Staten Generael af-ſchaffen, op dat elcke Provincie volkomen meeſter ſoude moghen weſen: ende alſoo te niet doen alles wat by de ſelve teghens *Johan van Oldenbarnevelt*, *Hogerbeets* ende *Grotius*: midtſgaeders de Arminiaenſche Predickers ende haere Conventiculen geſtatueert is. *Ten derden*, de doodt van *Barneveldt*, die zy meynen onwettelijck ende Tyrannelijck geexecuteert te zijn, alſoo te wreecken: datſe de Rechters ende Fiſcalen (die over ſijn Proces ende Sententie gheſtaen hebben) van het ſelve ſop te drincken ſouden geven. *Ten vierden*, de Arminiaenſche Leere weder in te voeren. *Ten vijfden*, de doodt van *Reynier Groeneveldt*, *Hendrick Slatius*, ende andere verraders, die den *Prince van Orangien* (Hoogloffelijcker Memorie) voorgenomen hadden te vermoorden, te juſtificeeren, ende van de ſelve groote Sancten ende nieuwe Martelaren te maecken.

Ick weet wel dat *Reygersbergh* hier op ſal ſeggen: dat dit ydele ſuſpicien, verſierde calomnien ende logenen zijn. Maer Leſer, ghelooft dat dit gheen Prognoſticatien zijn van den Italiaenſchen Waerſegger; en let op deſe volgende dingen, en oordeelt dan onpartydelijck.

De *Man van credentie*, ofte *Dirck Meerman* weet wel, of hy niet geſeydt heeft tegens een van de Vroedtſchap tot Delff: gelijck wyder uytgebonſt zijn, alſoo ſullen wy u daer wederom uyt-bongſen. Hy weet oock wel, wat hy heeft geproponeert om het ordinaire Collegie van de H. H. Staten Generael (het welcke de Arminiaenſche Factie meeſt in den wegh is) af te ſchaffen. Eenighe beginnen te ſegghen: dat *Barneveldt* een vroom Patriot is gheweeſt, en onſchuldigh gedoodt: ende dat de Rechters veel eer ſulcks verdient hebben: ende dat men haer de ſelve gangh behoort te laten gaen.

Den Officier, ende eenighe Heeren van der Gouda, hebben noch niet vergeeten: dat een Arminiaen in de Schuyt tegens haer ſeyde: Als wy meeſter zijn, wy ſullenſe niet ſenden na *Loeveſteyn*, ghelijck men de onſe nu doet: maer ſullenſe van kant helpen. Men ſiet oock, hoeſe *Johan Wtenbogaert* ende *Niclaes Grevinchoven*, die om hare Factieuſe Actien tegen het Landt gevluchtet waeren, in grooter eeren houden: midtſgaders *Bernardus Dwinglo*, *Iſaacus Welſingius*, *Cornelius Geiſtranus*, *Gerardus Velſius*, en andere afgeſette *Predicanten*, die aen de moordadige conſpiratie tegen den *Prince van Orangien* (Hoogl. Memorie) ſchuldig zijn, niet alleen voor vrome luyden houden, maer oock als Predickers in haeren dienſt ghebruycken. Leſer, beſiet mede wat ſy beſchrijven in haer Boecxken (*De Vrye Gods-dienſt* genaemt) pag. 36. *Alle loop heeft zijn weerloop: die nu boven is, leydt morgen onder. Daer is geen doodelijcker, geen onverſoenelijcker, geen bloediger haet, als van een geperſte conſcientie; geen die vinniger is, die ſtercker uytberſt, ende op alle occaſien loert om haer te wreecken, en van't jock te ontſlaen. Let dan op de weerſteuyt,* &c. en pag. 43. Antwoordende op 't geene *Douchier* Predicant vande *Walſche Kercke* tot *Amſterdam* gepredikt heeft: namelijk, dat de H. H. Staten de Wapenen principalijck aengenomen hebben, om de Gereformeerde Religie voor te ſtaen en te beſchermen; ſeydt: Dat *daer mede de Brant-klock getrocken wordt voor alderley Secten: dat Jan alle-man met de Knodſe op ſtraet wordt gebracht, en de Remonſtranten't Swaert in de handt gegeven, om tegen de Regeerende Staten op te ſtaen, en hun de vrye exercitie van hare Religie (die ſy met harde, wreede ende onbarmhertige Placcaten verbinderen) met gewelt ende Wapenen af te dwingen. Het Recht komt haer toe, (naer het ſeggen van deſen Predicant,) ende het beſte Recht datter ter Wereldt kan zijn. Want het is een ghemeen Recht, daer d' een ſoo veel in te ſegghen heeft als d' andere; De reden is deſe: Een van beyden moet volghen: Of een yeghelijck moet vryſtaen voor ſijne Religie de Wapenen aen te nemen, of niemandt reden. Elcks conſcientie geldt even veel, niemandt is Rechter over een anders conſcientie. Ende daer naer: Wel aen dan, (O ghy Remonſtrantſche Helden) ghy wordt ghedwongben, ghy wordt verhindert ende belet in uwe vrye exercitie van het* Caviniſch *ende* Dortſche *gebroedeſel*; *ghy ſucht nu ſeven* 1627.
Jaeren onder het Jock van haere harde ende ſwaere Placcaten: *hebt ghy een Gheloof dat door de* Goede Wercken, door de Liefde, door den yver voor uwe Religie, voor de Vryheydt van uwe Conſcientie krachtigh ende dadigh is, *ſmyter op, dat het Sint Veltem haelt*, &c. Voeght hier nu by dat tot Soetermeer op den *twee en twintighſten* Marty 1627. een Arminiaenſche Predicant, zijn Predicatie beſluytende met een Gebedt, onder anderen gebeden heeft: *Dat Godt den* Prince van Orangien *wilde ſtercken in ſijn voornemen dat hy by de handt hadde ghenomen.* Daer naer ſpreeckende van de Mede-Broeders die in ballingſchap ſwerven, bad: *Dat de Heere wilde geven, dat het Bloedt van de Heyligben (die alreede onnoofel omghebracht waeren) ſonde moghen ghewroocken werden: ofte dat Godt de ſaecken alſoo wilde keeren, dat naer deſen moghte blijcken, datſe onnoofel gheſtorven ende omghebracht waeren.* Leſer, ghedenckt hier nevens aen de wreede ende oproerighe Actien van dit Volck, doen ſy met harde Placcaten de Ware Gereformeerden vervolghden: heymelijcke Liguen ende complotery maeckten, haer tegens de H. H. Staten Generael ende den *Prince van Orangien* opſtelden; Waertgelders aennamen, eerlijcke Burgers mishandelden en verdruckten, de Juſtitie de handt ſloten, ende niet toe en lieten dat geoppreſſeerde ende doleerende perſoonen in rechte ontfanghen ſoude werden. Ende maeckt dan eens giſſinghe wat deſſeyn deſe luyden voor hebben, ende of het niet ten laetſten (op het gheene ick verhaelt hebbe) uytkomen ſal, ſoo zy onverhindert mogen voortgaen.

Conſidereert mede hoe de Papiſten hier worden opgehitſt, om de Wapenen in de handt te nemen, ende met gewelt de H. H. Staten te dwingen haer de vrye exercitie van hare Afgoderyen toe te laten.

Indien ondertuſſchen de Heeren Burgemeeſteren van Amſterdam, onder welcken twee ofte drie Profeſſie doen van de Gereformeerde Religie, die binnen haere Stadt publijckelijck wordt gheexerceert, aen de voorſchreve Factie ende complotery onſchuldigh zijn, ghelijck ick verhoope: ſoo behooren ſy op dit ſchrijven van *Reygersbergh* te letten: haer ſelven voor al de Weereldt te verantwoorden ende te ſuyveren, ende hare Actie teghens *Reygersbergh* inſtitueeren: als die haer voor al de Weereldt heeft verdacht ghemaeckt, ende haeren naem ende faem ten hooghſten gheledeert ende ghequetſt. Ende by ſoo verre ſy ſulcks niet en doen, ende dit onghemerckt heenen laeten gaen, ſullen ſy haer ſelven by alle goede Patriotten ſuſpect maecken.

De Arminiaenen roemen doorgaens ſeer op deſe Verkieſinghe van *Symon de Rijcke*, ende *Jacob Vinck* tot Raedts-Perſoonen van die treffelijcke Stadt: Soo moeten ſy dan weten dat dit leydt op een quaedt ende pernitieus deſſeyn, het welcke hier eenigher maete van *Reygersbergh* ontdeckt wordt. Want, wat is dat te ſegghen: *Dat Symon de Rijcke courageus is, en op de Gemeente niet en paſt: ende dat de Soldaten aen hem dependee en?* Wil men aldaer de Arminiaenſche Factie (die by naer verſtooven was) wederom vernieuwen ende oprechten? Wilmen wederom de Gereformeerde Kercke met Waert-gelders te keer gaen, ende met Soldaten dwinghen? Dit is het oude Arminiaenſche ende Barneveldtſche ſpel. Ende hoe weet *Reygersbergh* dit, ten zy dat het van Amſterdam hem bekent gemaeckt zy? O *Domus ampla quam diſpari Domino Dominaris.*

Wat ſchorter aen de Gemeente tot Amſterdam, dat *Symon de Rycke* moet ghebruyckt worden, om die na ſynen ſtijven kop met Soldaeten te dwinghen? om datſe haer te ſeer onder de Arminiaenſche Factie kantet, ende niet kan verdraghen datſe hare conventiculen ſonder noodt, tot ontruſtinghe ende verderf van de Stadt aldaer vryelijck ſouden mogen houden? want die Gemeente is ſoo eerbiedich ende gehoorſaem aen hare Overheyt, ende gewilligh om te contribueren tot des gemeene Lands middelen, alſſe te wenſchen is: ende behalven dat ſoo ſtil ende vredigh als eenige andere. Waertoe ſal dan dit dwingen van de Gemeente met Soldaten

kon-

1627. konnen dienen, als tot weder-oprechtinghe van die ſchadelijcke Factie.

Reygersbergh ſeydt: *van een Plaetſe te verkieſen, om met volkomen reſolutie te moghen gaen.* Soo ſchijnt het dat men den aenſlagh erghens wil beginnen: namentlijck, tot Amſterdam, in die Stadt die de rijckſte ende machtigſte is, daer men de oude ende vrome Patriotten (die het Vaderlandt ende de Kercke ſoo groote dienſten gedaen hebben) uyt de Regeeringhe heeft geweert: op dat de andere het ſpel naer haer handt ſoude moghen ſetten. De Remonſtranten verhoopen dat haere ter neder-geworpene Factie door de yeghenwoordighe Magiſtraet, wederom ſal ghereſtaureert ende op-gherecht worden. Daerom lief-koſen ende prijſen ſyſe niet alleen, maer hitſen oock de ſelve op tegen hare ghetrouwe Predicanten ende goede Gemeente: gelijck in haere *Vrye Godts-dienſt* te ſien is. Is dat niet te beklagen, dat die Stadt die te vooren een Inſtrument is geweeſt om de Arminiaenſche Factie te wederſtaen, ende de ſuyvere Leere der Gereformeerde Kercken te beſchermen, nu haer ſal laten miſleyden en misbruycken, om de voorſz Factie op de been te helpen, ende de Gereformeerde Kercken tegen te ſtaen ende te verdrucken.

Hanght dan de behoudeniſſe van het Landt daer aen, dat deſe Factie weder opgherecht wordt? ſal het Landt gheen welvaren hebben, ten ſy dat de uyt-ghebannen Predicanten *Grotius*, *Wtenbogaert*, &c. in-gheroepen, ende vryheydt om Vergaderingen te houden, en nieuwe comploteryen te maecken, ghegeven werde? Ick weet wel dat de Remonſtranten een yegelijck dit pogen in te planten, dat alle ſwarigheden ende onheylen (die ons Vaderlandt binnen vier ofte vijf jaeren zijn overghekomen) nergens anders van daen komen, dan dat Godt op ons vertoornt is: om dat men in de Dortſche Synode haere Leere heeft gecondemneert, ende haer niet alleen van haere Kerckelijcke Dienſten ontſet, maer oock uyt den Lande ghejaeght. Waer op tot antwoordt dient: dat onſe veelvoudige en groote ſonden, midtſgaders onſe ondanckbaerheydt tegens den Heere, oorſaecke van onſe plaghen zijn. Godt heeft hier ſijn Kercke gheplant, ſijn Licht der Waerheydt laten ſchijnen, ende den onvervalſchten Godts-dienſt geſchoncken. Maer wat Landt is 'er, daer de Religie en Kercken-dienſt (die het Fondament van onſen Staet is) minder wordt geacht, ende weyniger gehandthaeft: ofte daer men veyliger de ſelve magh laſteren, beſchimpen ende beſtrijden? Dit zijn ontwijffelijck de oorſaecken onſer plagen. *Ten tweeden*, datſe haer beklagen over de Dortſche Synoden, doenſe ſonder reden. Want volghens Godts Woordt, ende de Practijcke van de oude Kercken, ſoo en konden de Kerckelijcke twiſten door geen ander middel ter neder geleydt worden. 't Is waer dat deſe uyt het Landt zijn ghebraght ende ghebannen: maer dat is geſchiet om datſe de Hooge Overheydt niet wilden gehoorſamen, in een ſake dieſe ſonder quetſinge van hare conſcientie konden doen, en volgens haere eygen leere ſchuldigh waren te doen. De H. H. Staten Generael hebben haer verſocht, datſe (behoudende hare Tractementen ofte Gagie) een Acte van ſtilſtandt wilden teyckenen, waer by ſy ſouden belooven haer te onthouden van alle Kerckelijcke dienſten, op dat het Landt ende de Kercken tot ruſte en eenigheyt gebraght mogten werden. Dat hebben ſy geweygert. Waerom? de H. H. Staten Generael vreeſende datſe met haere Conventiculen ende oproerighe Predicatien, volgende haren ouden aerdt, de goede Gemeenten in geduerigen twiſt en ſcheuringe ſouden houden, goet gevonden hebben haer uyt den Lande te ſenden. Datſe die Acte van ſtilſtandt, ſonder quetſinghe haerer conſcientien wel moghten, ende volghens haer eygene Leere ſchuldigh waren te teyckenen, blijckt uyt 't gheene *Epiſcopius* eene van hare Leeraers gedreven ende geſchreven heeft: *Indien de Magiſtraten yetwes beveelen naer haer eygen goet duncken, het is een Chriſten niet geoorloft, haer te wederſtaen, ofte daer teghens te ſtellen: haer Ampt is datſe verdraeghen, indien het verdraegelijck is, ofte indien het niet verdraegelijck is, veel liever den doodt te ſterven, dan yets oproerlijcks aen te rechten. Vergaderinghen, Collegien, ende Conventiculen te maecken ſonder conſent ende oghluyckinghe van de Hooghe Overheden, inſonderheyt teghen wil ende danck van de ſelve, ſtaet gheen Chriſten vry.* Sy hebben (in Brabandt woonende) haer wel ſtil gehouden van Conventiculen te maecken, ende Kerckelijcke dienſten te exerceeren: waerom ſoude ſy dan in Hollandt het ſelve niet konnen doen? Het en is dan gheene Religie ofte conſcientie die haer dringht; Want ſy hebben altijdt de verſchillende Poincten ſeer kleyn gheacht. d'Een ſeyde dattet 't ſchrapſel van een nagel niet waerdig was, dewijl het niet meer verſcheelde, als een ſiecke vrouw ende een kranck wijf: d'ander ſeyde: dat het verſchil 't fondament der Saligheydt niet en raeckte: dat men daerom niet en behoorde van den anderen te ſcheyden, ofte ſeparate Vergaderinghe aen te ſtellen. Ja ſy hebben de Overheydt geinduceert, om tegen de aparte Vergaderingen der Contra-Remonſtranten Placcaten te maken. 1627.

Het is oock wel bekent, datſe ſeer ſtoffen ende roemen van haere vromigheydt ende Godtſaligheyt; Maer dat kennen alle Secten wel. Hoe vroom en Godtſaligh ſy zijn, ghetuyght haeren Martelaer *H. Statius*, in ſijn Boecksken (recht voor ſijne doodt) in de gevanckeniſſe beſchreven: Men kent de Vogelen aen haere veeren, ende de boomen aen hare vruchten. Om dan dit volck recht te leeren kennen: ſoo let voor eerſt op 't gheene *Franciſcus Campanella* den Coning van Spangien raedt gevende, hoe men de Vereenighde Nederlanden ſal vermeeſteren, ſchrijft: namentlijck, *Dat men de luyden moet uyt-maecken, die de Diſputyten aldaer onder het Volck moveeren van den Vryen Wille, Predeſtinatie, Voorſienigheyt Gods, ontrent 't quaet, &c. datmen veel Boecken moet ſchrijven, en 't geſchil langs ophouden, ſonder dattet afgedaen worde, om alſoo twiſt onder dat volck te maken.* Waer op mede ſlaet 'tgeene *Emanuel van Meteren* verhaelt op 't eynde van ſijn 23. Boeck, te weten: *Dat te Thonon in Savoyen een Collegie ofte Broederſchap is opgerecht, ende van den Paus Clemens de* VIII. *geconfirmeert Anno* 1599. *om eenige Predicanten ende Hoofden van de Gereformeerde Religie te brengen, tot dienſt van den Paus, en door deſelve de Gereformeerde Kercken en Landen in roer te ſtellen. De Broeders van deſe Societeyt uytgeſonden zijnde, hebben rapport gedaen: dat ſy de ſaken ſoo verre gebragt hadden, dat de Paus hem mogte verſekeren, datter ſoo veel Predicanten ende andere ghewonnen en geſuborneert waren. Datmen eenige beroerte konde berockenen tot voordeel van de Catholijcken, verhoopende ten laetſten by een Concilium door den mondt en ſententie van de Miniſters de Gereformeerde Religie te doen condemneeren. Ten anderen,* ſoo raedt *Campanella* den *Coning*: gelijck de Poeten dichten van *Cadmus*: dat hy om 'tgebiet van *Theben* in *Beötia* te verkrijgen, den *Draek* (die *Theben* bewaerde) ombragt, en dat hy de tanden van den ſelven *Draeck* ging zaeyen, waer uyt Soldaten opwieſſen, die daer na malkanderen verſloegen en ombragten: Alſoo moet den *Coning* oock (om 't gebiedt van de Nederlanden te verkrijgen) ombrengen den *Draeck*, die 't ſelve Lant bewaert, namelijck den *Prince van Orangien*, en daer na moet hy de tanden zayen, dat is: onder de principaelſte Regeerders van het Landt, twiſt ende oneenigheydt zaeyen, op dat alſoo de Nederlanders als Soldaten uyt die tanden gewaſſchen, elckanderen moghen verſlaen ende ombrengen.

Leſer, applicceert dit nu eens op de Remonſtranten en hare Factie, ſoo ſult ghy haeſt ghewaer worden wat dit voor volck is. Hebben ſy niet hier te Lande droevighe diſputyten ende twiſten ghemaeckt over de Predeſtinatie, vryen wille, voorſienigheyt Godts ontrent het quade? jae ſy en zijn daer mede niet te vreeden gheweeſt, maer hebben oock beſtreden de oneyndelijckheyt, ende alwetenheydt Godts, de Godtheydt des Soons ende des Heylighen Geeſt: Sy hebben oock tegen ghepreken de leere van de Erfſonde, van de voldoeninge Chriſti voor onſe ſonden, van de rechtvaerdighmakinghe, van de volkomenheyt des menſchen in deſen leven, en veel anderen meer. Hebbenſe niet meenighten van boecxkens en Libellen ghemaeckt met logenen, laſteringen, calomnien en invectiven doorſpeckt? hebbenſe hier mede niet bitteren twiſt, oneenigheyt ende verdeeltheyt in de Gereformeerde Kercken ontſteecken, ende veroorſaeckt: alſoo dat d'eene Burgher tegen den anderen, d'een Stadt tegen d'ander, ja d'eene Provin-

Digitized by Google

1627. cie teghen d'andere begonde op te ſtaen ? Syn ſy niet die gheene, die niet wilden ghedoghen datter een Nationael Synodus ghehouden ſouden werden, om aldaer de opgereſene diſputen ter neder te legghen, ende de Kercken tot vreden ende eenigheydt te brenghen ? Syn ſy niet die gheene, die gheconſpireert hebben teghen den Prince van Orangien (Hoochloffelijcker Memorie) van wiens ghetrouwigheydt ende goede dienſten aen 't Vaderlant beweſen, de vyanden ſelve getuygen ? hebben ſy niet voorghenomen (o grouwel der grouwelen !) den ſelvigen om te brengen ende te vermoorden ! 't Welck niet alleen moet toegeſchreven worden eenighe weynighe die daer over zijn geſtraft, maer de ganſche Factie : aenghe ſien *Henricus Slatius* in zijne confeſſie verklaert, dat verſcheyden uytgheſeyde Remonſtrantſche Predicanten Anno 1622. hem ſeyden remiſſe te hebben) datter wat voorghenomen was tegen zijn Excellentie ende om den Staet van 't Landt te veranderen. Oordeelt nu Leſer, wat vromigheyt, wat Godſaligheydt dit volck toe te ſchrijven ſy : en of ſy niet in der daedt zijn een Ligue ofte Factie van den Koningh van Spangien omgekocht, geſuborneert ende uytghemaeckt, om door hare hulpe meeſter te worden van deſe Landen. Te meer dewyle ſy noch hedenſdaeghs correſpondentie houden met Papen ende Ieſuyten die haer hier te Landen uyt Brabant komen beſoecken, om met haer te comploteren. Ghelijck ſy oock volgen de Negotiatie ofte looſe treecken der Ieſuyten, namelijck die toelaten dat yemandt mach, ſecreet Catholijck weſen, ende nochtans in de Ghereformeerde Kercke ter Predicatie gaen, ende op verboden dagen vleeſch eten : Alſoo laten deſe mede toe, dat yemant van hare Factie, niet alleen in de Gereformeerde Kercke de Predicatien hoore, maer oock ten Avontmael gaen : ghelijck hier vooren aenghewe ſen is. Ende op dat aen allen deſen niemandt twijffele, ſo iſt, dat ſy mede meer als andere Secten, voor de Papiſten pleyten, ſuſtinerende datſe hier te Lande ſoo wel als andere, vryc exercitie van hare Religie behooren te hebben.

Let mede op 't gheene de Factie in de politijcke Regieringhe aenghe recht heeft, hoe ſe comploterien ende heymelijcke Liguen hebben ghemaeckt, nieuw volck van oorloge ofte Waertgelders aenghenomen tegen de H. H. Staten Generael en den Prince van Orangien, hoe ſe den eedt van de Soldaten en hare Schutters poogden te veranderen, ſchanſſen teghens hare eygene Burgers maeckten, en 't vyer van Inlants oorloghe over al ſochten te ontſteecken, op dat het Lant weer-loos ende reddeloos gemaeckt, ontvermijdelijck in handen van den Koninck van Spangien ſoude moeten vervallen.

Maer ghenomen dat deſe Factie ſoo pernitieus ende ſchadelijck niet en waere, dat oock van haer alſulcke droevige vruchten niet te verwachten ſtonden, ſoo en behooren even wel geene Magiſtraten (die de ruſt ende vrede van hare Gemeente ſoecken) te arbeyden, dat de ſelve wederom hier te Lande in-kruype, ende 't hooft boven krijge. Ende alwaer het dat de andere ſulcks deden, ſoo en voeght het de Magiſtraten van Amſterdam niet. Want nergens kan deſe Factie met minder glim opgherecht worden, aengeſien aldaer gheen Arminiaenſche Predicant oyt in dienſt is geweeſt. De Arminiaenſche Leere noyt is Gepredickt, en die Gemeente altijdt by de oude ſuyvere Gereformeerde Religie, ſonder eenige veranderinge is gebleven, de welcke de Predicanten tot noch toe eenpaerlijck hebben verkondight.

Het is waer dat eenige weynige Profeſſie gedaen hebbende van de Gereformeerde Religie, ſonder noodt ende oorſaecke, haer van de Kercke aldaer hebben afgheſondert, ende nieuwe Conventiculen opgherecht, daer by eenighe Neutraliſten ende Libertijnen, die te voorens van uytterlijcke Vergaderingen geen werck en maeckten, haer ghevoeght hebben, om die Factie in andere plaetſen te ſtijven. Doch is het de pijne wel waert, om *thien* ofte *twintigh* perſoonen (die een nieuwe Secte ofte Factie willen opwerpen) die Stadt in gedurigen onruſt te houden ?

Waer de Magiſtraten wel regeeren na gheſtabileerde Wetten, ende de Placcaten der Hooghe Overheydt ter Executie ſtellen : daer en behoevenſe geen Soldaten tegen hare Gemeenten. Dit leert de natuere, de reden en ervarentheyt. Als de Magiſtraten de geſtabileerde Wetten der Hooghe Overheydt niet en mainteneeren noch handthaven, ſoo maken ſy de banden van haere Regeeringe los. Ende gelijck het een vergrijpinghe is aen een vreemt Ampt ende groote confuſie baert, dat Gemeenten by haer ſelven de Placcaten vande Hooge Overheyt willen executeeren : Alſoo veroorſaeckt gheen minder confuſie : dat Magiſtraten tegen de Wetten vande Hooge Overheydt, op de actien van ſeditieuſe perſoonen conniveeren, ende door de vingeren ſien, ende de Gemeenten (die haer aen de Wetten willen houden) met Soldaten ende doodt-ſchieten willen dwingen. 1627.

Geen Republijcke, gheen Koninckrijck kan beſtaen ſonder eenigheyt. Daer en kan gheen eenigheydt zijn, daer de Overheden van verſcheyden opinie in het ſtuck der Religie zijn. Ja uyt de verſcheydentheyt van de Religie ſpruyten oock andere miſverſtanden. De gronden van eenen vaſten Staet zijn *Religie, Juſtitie, Politijcke* en de *Krijgs-ordre*. Wanneer de Overheden deſe eendrachtelijck handthaven, ſal het wel gaen. Ende wanneer ſy onder den anderen daer over twiſten, ſal het groote verwerringe veroorſaken. Dit hebben wy onlangs geſien, wanneer de *Barneveldtſche* Factie de *vier* gronden hadden los ghemaeckt, welcke door Gods zegen de H. H. Staten Generael, ſijn Princelijcke Excellentie ende eenige Leden ende Steden deſer Landen wederom vaſtgeſtelt hebben. Waer toe de Stadt van Amſterdam het hare loffelijck heeft gecontribueert. Soudet dan niet weſen te beklagen, dat die Stad (nemende eenen contrarie cours) die ſchaedelijcke Factie de handt ſoude bieden ?

't Is de beſte ende ſekertſte Regeeringe, daer de Magiſtraet van de Gemeente bemint werdt. Ter contrarie de Gemeente te achten, de ſelve met Wapenen te willen dwingen, maeckt groote verbitteringhe. Het is der Tyrannen ſpreeck-woordt : *Oderint dum metuant*; dat is : laetſe my haten, alſſe my maer vreeſen. Maer als de Coning van *Spangien* die Taele begonde te ſpreken, en deſe Nederlanden ſijn Onderſaten met harde Placcaten wilde dwingen, hy heefſe tegens hem ſoo verbittert en gemiſcontenteert, datſe na Engelandt, Ooſt-Landt, en elders zijn vertrocken, ende Nederlant ſtot een duyf-huys is geworden. Voor deſen is het geweeſt de hooghſte betrachtinge, ende principale oogmerck van de Magiſtraten tot Amſterdam : alſoo te regeeren datſe van haere Gemeente gelieft en bemindt moghten werden. Daer door heeft hare Regeeringe gebloeyt, hare Stadt toegenomen, ende is van de vermaertſte ende rijckſte Koopſteden van Europa geworden. Willen ſy nu eenen anderen wegh ingaen, ſy ſien toe datſe haren rijckdom ende ſtafijcke niet en komen te verlieſen.

Men heeft tot allen tijden bevonden, dat groote ende vermaerde Koop-ſteden zijn vervallen ende kleyn geworden : wanneer de Magiſtraten in miſverſtant ghekomen zijnde met haere Gemeente, de ſelve wilde dwingen met Wapenen. De Koopman vliet de Wapenen, ſiende dat men hem daer mede te keer wil gaen, hy vertreckt ende tranſporteert hem ter plaetſe daer hy in verſekertheyt ſijn handel magh drijven. Hier van konnen *Brugge* ende *Antwerpen* getuyghen, die daer door tot Decadentie zijn gekomen.

Geen vaſter burgh voor een Magiſtraet, geen ſtercker Caſteel, gheen ſeeckerder Lijf-wacht, als het vertrouwen op ſijne Gemeente. Waer de Magiſtraet ſijn Gemeente vertrouwt, daer vertrouwt ende bemint de Gemeente haere Magiſtraet. Ter contrarie iſſer niet dat meer miſcontentement ende achterdencken gheeft by de Gemeente, dan datſe by de Magiſtraet miſvertrouwt werdt. 't Vertrouwen op de Gemeente vermagh veel meer ſonder Wapenen, als veel honderde Gewapende Soldaten. 't Welck in de beroerte binnen Amſterdam (ſoo over *acht* ofte *negen* jaeren, als nu onlanghs voorgevallen) wel gebleken heeft.

Deſen Brief ſeydt oock : *Dat de Heer Baſius aengenomen heeft tot Amſterdam goede devoiren te doen.* Wat zijn doch deſe goede devoiren ? dat hy ſich ſoude aen de Magiſtraet van Amſterdam addreſſeeren ende induceeren, datſe

Digitized by Google

1627. datſe de reſtitutie *Grotii* ſoude willen bevorderen ende te wege brengen, dat dien man in her Landt ſoude mogen weder keeren. Een loffelijck devoir van een perſoon, zijnde in den Eedt ende dienſt van 't Landt, een voornaemſte Reeckenmeeſter in de Reken-kamer van Hollandt. Zijn de Collegien hooge ende lage aldus geſtelt, ende met ſoodanige perſoonen voorſien: wat wilt dan eyndelijck van ons Vaderlandt werden?

Hier mede worden oock niet weynigh verdacht ghemaeckt de Magiſtraet ende de Raedts-perſoonen van de Stadt van Amſterdam, als die ſoodanighe ſchadelijcke perſoonen (als *Grotius* ende ſijns gelijcke zijn) wederom in het Landt willen helpen brengen. Tot wat eynde? om de Kercke ende Politie te verſtooren, ende den Staet van 't Landt te veranderen; dat waere te beklaghen. Doch hoope datſe in deſe gevaerlijcken tijdt, haer ſoo ſullen bedencken ende verklaren: dat alle vrome Patriotten ſulcke ſuſpicien ſullen laten varen.

Doch hier is wat goedts, dat de vrome Patriotten verquickt: namentlijck, dat de Fauteurs van *Grotius*, in dit werck den Heere *Prince van Orangien* op haer zijde, ofte tot haren wille hebben: ſeggenſe datſe hem niet moeten perſſen: want *Flecti poteſt, frangi non poteſt*: dat is, men kan met verſoecken, en de reden van inductie zijn gemoet daer toe neygden: maer men kan hem niet dwingen. Item, datſe vreeſen, datſe met haer dickmael komen, ende ernſtigh aenhouden, lichtelijck ſouden verveelen. Wy vertrouwen dat de Heere *Prince* (lettende op ſijns Vaders ende Broeders, beyde loffelijcker ende onſterffelijker Memorie) hertelijcke affectie tot de ware *Religie* ende welſtandt der Landen, der ſelver loffelijcke voetſtappen, gelijck hy alreede ten dienſte der Landen, ende vreught der vromen begonnen heeft, kloeckmoedelijck in des Heeren vreeſe ſal naervolgen: ende ſich tot dit ſchadelijck voornemen deſer Factie noch dwingen noch beweghen laten: Maer de waere Religie ende de Wettelijcke Regeeringhe by de H. H. Staten Generael, ende ſijn Heer Broeder (Hooghloffelijcker Memorie) gereſtabileert, omhelſen ende hanthouden; Ende alle meyn-eedige raedtſlagen ende complotery en, die daer tegens voorgenomen werden, met ſijne authoriteyt tegen ſtaen, ende verſtooren ſal.

Ten derden, wordt hier van *Reygersbergh* verhaelt, een Paſquil dat tot Amſterdam ſoude zijn geſtrooyt. Het is wonder dat men hier van ſoo veel wercks maeckt, dewijle men tot Amſterdam ſoo weynigh daer van weet te ſpreken. Indien 't uyt de penne van een Patriot, hebbende kenniſſe van ſaecken, voortgekomen ware, het ſoude pertinenter ende bondigher gheſtelt zijn. Daer ſoude meer ſtoffe in ghevonden worden, ende het ſoude by de goede Patriotten beter bekent weſen: maer nu wandelt het onder de *Grotianen*, die ſenden het van Amſterdam in den Haghe, ende van daer ſchickt men het naer Parijs. Het welck gheen kleyn bedencken geeft, dat het wel uyt een andere Koocker moghte komen: naementlijck, van ſoodanighe die gaerne de goede Gemeente van Amſterdam by haere Magiſtraet hatelijck ende ſtinckende ſoude maecken: ende eenige Raedts-perſoonen, die de Gereformeerde Religie wel toegedaen zijn, ende (in tijd des noodts) bereydt ſoude weſen met goedt ende bloedt de ſelve voor te ſtaen, by de Gemeente poogen verdacht te maecken, ende hare herten van de ſelve te vervreemden: noemende de ſelve *Weggelmutſen*, datſe in het kieſen van eenige Raedts-perſoonen (het welck de alderbeſte Patriotten kan ghebeuren) een miſlagh mogen gehadt hebben.

Dit en ware ſoo wonder niet: want diergelijcke tollen hebben wel meer omghegaen. Die de propooſten van goede Patriotten aende Magiſtraten ten erghſten overdraghen, ſouden dit oock wel konnen doen. Men ſiet oock dat de luyden bedecktelijck daer toe gheſtijft worden. Want wat heeftmen anders voor als men den geenen die mettet houden van de Arminiaenſche Conventiculen tegen de Placaten van de Hooge Overheydt hebben gedelinqueert, in hare Ampten ende digniteyten niet alleen laet, maer oock tot nieuwe promoveert ende vordert. Als men de beſte Patriotten uyt de Regieringe houdt, ja uyt hare Ampten verſtoot, daer in ſtellende den geenen die de Religie vyandt zijn. Als 1627.
men propooſten voert van *Barnevelt* met de nagelen wederom uyt het Graf te krabbelen: en op de plaetſe daer hy is gheexecuteert hem een uytghehouden beelt op te rechten. Als *de man van credentie* voorgeeft ende andere ſoeckt wijs te maken, dat de Predicanten de oorſaecke zijn van alle de moeyten ende ſwarigheden: datſe al te veel authoriteyt ende geſachs hebben: datmenſe moet muylbanden. Als andere ſeggen, datmen alle de Predicanten in een ſchip behoort te ſetten ende na Ooſt-Indien te ſenden: Ende alſulcke quade kryters ende laſteraers in de Regieringhe vordert. Of dit den rechten wegh niet en is, om de oude twiſten te vernieuwen, de Arminiaenſche Factie te ſtijven, ende het Landt in 't uyterſte perijckel te brenghen, geve ick den verſtandigen Leſer te bedencken.

Godt de Heere bethoont noch daghelijcks dat hy met ons is, ons openbaerende de practijcken ende looſe aenſlaghen der quaetwilligen. Maer wy zijn ſoo plomp ende verkeert, dat wy het in den windt ſlaende, ons profijt daer mede niet en doen. De conſpiratie teghen den Heere *Prince van Orangien*, ende den Staet des Landts voor vier jaeren uytgekomen ende ontdeckt, was een goede occaſie om de Religie ende Regeeringhe vaſt te ſtellen: Waerom heeftmenſe niet waergenomen? het voorleden jaer hebben de Brieven van *Wtenbogaert* aen ſijn Huyſvrouwe geſchreven, ontdeckt de kleynmoedigheydt ende deſperatie (waer toe die Factie begonde te vervallen) uyt oorſaecke van de goede Reſolutie den H. H. Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt in Julio des ſelven jaers ghenomen. Waerom houdmen dien voet niet? waerom ſtelrmen de reſolutie niet ter executie? Nu is wederom deſe complotery ontdeckt, ende gheeft occaſie om de Religie ende Regeeringhe in meerder verſeeckertheydt te ſtellen. Sullen wy noch niet wijs werden, ende op ons ſtuck letten? voorwaer wy zijn niet waerdigh dat ons de Heere wederom de handt biede.

't Is wel een loſſe Regeeringe, die niet op vaſte Wetten, maer op de humeuren van Menſchen ghefondeert is, en met de Menſchen verandert. Dat dan hier op letten die in hooge Regeeringe zijn, mainteneerende door hare authoriteyt de ware *Religie*, ende goede Wetten van de Landen. Dat hier op letten de Magiſtraet van Amſterdam, om hare goede Gemeente niet te miſtrouwen, ende hare Kercke in ruſt en vrede te houden. Dat hier op letten de goede Gemeenten, om haer vaſt te houden aen de ware Gereformeerde Religie, de kracht van dien met een Godtſaligh leven betoonende, ende hare Wettelijcke Overheydt met behoorlijcke onderdanigheydt reſpecteerende. Ende indien men hen haere Vryheydt ſoude poogen te verkorten, 't zy met ontwapen, van de Wacht te ontſetten, ofte met Soldaten te vermeeſteren, datſe niet met Wapenen ofte datelijckheden hare Vryheydt voorſtaen ende beſchermen, maer met Doliantien ende Remonſtrantien haer addreſſeeren aen de Wettelijcke Overheydt, om van de ſelve in hare gherechtigheyt beſchermt te werden.

Nae-reden.

Waerheydt lievende Leſer: hier vooren is geſeydt: dat de Arminiaenſche Factie voorghenomen heeft yet tegen de Ware Gereformeerde Religie, ende de jegenwoordige Regeeringhe te attenteeren, tot verderf van ons lieve Vaderlandt: waertoe oock eenige Documenten zijn bygebracht. Edoch tot naerder openinge en ſekerheydt, let op dit naervolgende: In een Boeck ghenaem *Achaïs Bidlagh*, ſchrijven de Remonſtranten: *kan 't niet geſchieden dat de Gemeente der Remonſtranten haren Godsdienſt vryelijck oeffenen, ſonder dat haer de ſaecken des Landts keeren. Soo wegt even het ſwaerſte meeſt weghen: Soo heeft men dan oock van de Leeraers ende Chriſtelijcke Gemeente niet te verwachten, datſe om deſe ofte die conſideratie van het gemeene Vaderlandt haren Gods-dienſt ſouden laeten te oeffenen.* Hier by komt datſe Anno *ſeſtien hondert ſes en twintigh* Vergaderinghe hebben ghehouden, waer toe de principaelſte ende notabelſte van haere Factie, ſoo Kerckelijcke als Poli-

Digitized by Google

1627. Politijcke perſoonen, zijn beſchreven ende ontboden, *om met malkanderen te overleggen wat haer te doen ſtaet, tot weder-oprechtinghe van haere ſaecke. Ende naerdien ſulcks gheen Predicanten werck alleen en is, ofte niet perſoonen van aenſien, ende die in Politijcke ſaecken, ende in materie van Staet ervaren zijn, daer toe moeten ghebruyckt worden.* Om nu ſoodanige perſoonen te bekomen, arbeyden ſy om *Hugo de Groot*, ende *Johannes Wtenbogaert* wederom in het Land te brenghen, op dat deſe met *Reygersbergh*, *Beaumont*, *Baſius* ende *Meerman*, dit werck by de handt moghten nemen. Waer toe de Remonſtranten de wegh baenen, als ſy in haere Voor-reden van het gebeſoigneerde binnen Rotterdam Anno 1619. de jegenwoordighe Overheden laſteren: de ſelve noemende *eereloose weyffelaers, nieuw op-ghe worpene quidams, moordadighe Tyrannen, die om een handt vol Staets haere Zielen te koop draeghen.* Jae de ſelvighe verghelijckende by den *Moorderſchen Koningh Herodes*; ſeggende: *datſe in geen Landt van courage te lijden zijn.* Waer toe dit dient: openbaeren ſy in haere *Morgen-wecker* met deſe woorden: *Maer O ghy Vroome Bataviers! ſult ghy dit noch langher verdraghen? Och ongeluckigh Vaderlandt! ſult ghy noch langher ſulcke menſchen konnen lijden? Neen Vroome Bataviers: Ick weet ghy ſult u Naem niet willen verlieſen: Neen Vaderlandt, ick weet dat ghy uwe Vryheydt ſoeckt. Wat reſteert dan te doen? niet anders (Vroome Patriotten) als te nemen de Wapenen uwer rechtvaerdigheydt, ende die te ghebruycken teghens de verdruckers uwer Privilegien, de vermoorders uwer Vryheydt, ende de verſtinders uwes Vaderlandts. Ten ontbreeckt immers aen gheen macht: ſoudet dan ontbreecken aen de wille? dat verhoede Godt. Want ghy dan erger van conditie ſoude zijn, als de Turckſche Slaven, &c. Vanght dan aen, ombeſit kloeckmoedigheydt, ſtelt particuliere conſideratien aen de eene zijde, ende mercke u quijt de Tyghers die u haeten.* Deſe Factie opgherecht, ende het Landt in beroerte gheſtelt zijnde: vraeght ghy Leſer, hoe het dan wil gaen? ende watſe dan ſullen doen? dat ſeghen ſy in haeren *Chriſtalijnen Spieghel*; te weten: *Datſe liever onder het Spaenſche als Geneefſche Jock willen leven; datſe liever willen gheſtraft weſen van den rechten natuerlijcken Vader* (dat is den Coningh van Spangien,) *als van den Stief-Vader*: (dat zijn van de jeghenwoordighe Heeren Staten;) het welck ſoo veel te ſeghen is: datſe met den Coningh van Hiſpangien ſouden accordeeren, ende het Landt aen hem overleveren.

Ontwaeckt dan ghy Vroome Patriotten, let hier op ghy kloeckſinnighe Bataviers. Inſonderheydt opent uwe ooghen, ghy wijſe Regeerders des Vaderlandts, ende nemet ter herten de archliſtige complotteryen ende pernitieuſe aenſlaghen van deſe Factie. Gedenckt hoe deſe Provintien nu *ſeven* jaeren hebben gehadt ruſt ende vrede, ſonder dat men ergens Waertgelders van noode heeft ghehadt: Denckt hoe de Gereformeerde Kercken in eenigheydt ende vrede hebben ghebloeyt, ende grootelijcks zijn vermeerdert ende aengewaſſen: alleen door het maintineeren ende executeeren van de Placcaten by de Ho: Mog: Heeren Staten Generael tegen de voorſz Factie gemaeckt. Soo ghy hier in continueert, ſal die Factie als een roock verdwijnen, ende ghelijck de Snee ſmelten: Soo ghy daer van afwijckt, ſullen ſy uwe meeſter worden, en eyndelijck u de keete uytboenen. Leſer:

Nademael de Arminianen met ſtijve kaecken voorgeven, ende het ghemeene Volck wijs maecken: dat de H. H. Staten om de Religie de Waepenen niet hebben aengenomen: Soo leeſt deſen Brief van haere Ed: Mog: aen alle de Steden van Hollandt ende Weſt-Vrieſlant Anno 1626. den *achthienden* July geſchreven.

Eerſt wijſe, voorſienige ſeer diſcrete Heeren.

OP de klachten (in deſe Vergaderinghe voorghekomen) van diverſche onruſtingen in eenige Steden, door de ſtoute Procedueren van den gheenen die men Remonſtranten noemt, ende de openbaere Vergaderingen ende Conventiculen die ſy voornemen, tegen ende in vilipendentie van de authoriteyt der Overheydt, ende van de Placcaten by de Heeren Staten Generael daer op gemaeckt, by ons met volle Leden ghedelibereert, ende daer op gehadt het advijs van ſijn Excellentie als Stadthouder, en van den Preſident, en eenige Raden van 't Hoff, met den welcken daer op in't lang is gecommuniceert: hebben wy verſtaen ende gheſolveert U. E. te verklaren, dat wy 't ſelve Placcaet houden voor een *eenwig Edict*, ende ſulcks t' allen tijden en ſtonden ſtrictelijck executabel, teghen den geenen die by contraventie daer tegen ſullen willen doen, ofte verboden Conventiculen maken, ofte oock haer daerinne laten vinden; dat wy oock niet en ſullen, nochte konnen toelaten: *Dat in de Religie publijckelijck aengenomen, ende daer op gefondeert is 't gantſche weſen van deſe tegenwoordige Ouwigne, ende Unie der Provintien, die oock by over-eenſtemminghe van de Gecommitteerde van alle de Gereformeerde Kercken van de Chriſtenheyt voor de ware Gereformeerde Religie gheacht ende bekent,* eenige indraeght, turbatie ofte veranderinge werde gedaen, voorgenomen, ofte by yemandt ingedrongen, gelijck oock niet in de Regeeringe van de Landen. Ende alſoo veele ongheruſte menſchen ter contrarie in diverſche plaetſen, tegen 't voorſz Placcaet, hier en daer verboden Conventiculen maecken, en haer daerinne laten vinden, ſonder op Geboden of Verboden der Magiſtraten te paſſen, en daer mede turberen de ruſte van de Steden, en de gantſche *Politie* en *Religie*: Datſe mede (om tot haer voornemen te gheraken) doen inkomen diverſche gebannen Predicanten, allerhande Collecten doen, en by-een-rottinge maken, ſonder eenige noot, alſoo ſy in haer huyſen haers *Gelooſs* en *Religie* vry moghen woonen ende weſen: dat oock veele tot die ſelve Conventiculen haer begeven, die van gheen *Religie* werden gedreven: maer uyt beroerten eenig voordeel pogen te verkrijgen: Soo hebben wy wel ernſtelijck U. E. willen laſten, ordonneeren en beveelen: als wy doen by deſen: dat ghy luyden met alle goede ſorgvuldigheyt daer op lettet, dat in uwe ſtad als in ruſte en ſtilte magh worden gehouden, en geen onruſte in *Religie* noch *Politie* gemaeckt. En om daer toe te beter te komen: te beletten en doen weeren 't inkomen van de uytgebannen Predicanten, het doen van Collecten, en 't by-een-rotten van den geenen, die van de voorſz Factie zijn, ende 't houden en gaen in der ſelver verboden Conventiculen, procederende en doen procedeeren, met alle ſtrickheyt tegen de Contraventeurs, tot correctie, achtervolghende 't voorſz Placcaet, ſonder eenige diſſimulatie: daer toe wy U. E. ten hoogſten op den Eed vermanen, en door ſlappigheyt en nalatigheyt geen oorſake tot meerder ongebondenheyt ofte inſolentie te geven, die uwe ſtadt tot onruſte, en de *Religie* tot nadeel ofte turbatie ſtrecken moghte. En indien in eenige ſteden oft plaetſen 't ſelve (meer als 't behoort) ſoude moghen weſen toegenomen, ofte noch ſoude toenemen: Die plaetſen belooven wy met wel-begaefde Predicanten ofte Kercken-dienaren te doen aſſiſteeren, om by alle wegen van goede Leeringe en Inductie, de afgewekene weder op de rechte wegh te brengen: ende daer dat niet ſoude konnen helpen, ofte daer de Magiſtraet oft Schepenen, met haer authoriteyt oft vonniſſe, die onruſte niet en ſullen konnen weeren, verſtaen en ordonneeren wy: dat de ſelve ſteden ende plaetſen daer toe ſullen aenroepen, en gebruycken de authoriteyt en beleyt van 't Hoff van Hollant: die ons aengeſchreven en belooft hebben, daer tegen te ſullen en konnen voorſien. Ende indien dan noch (om te conſerveren de ruſte van die plaetſe, en van den ſtant der *Religie*) meerder authoriteyt ſoude mogen werden gerequireert: verſtaen wy mede dat de ſelve Steden en Plaetſen oock verſoecken en imployeeren ſullen moghen de authoriteyt van ſijn Excellentie als Stadhouder, mitſgaders vande Heeren Gecommitteerde Raden, dewijle onſe meeninghe en intentie is: dat de Steden en plaetſen in ruſte, en de ſtant van de *Religie* ongeturbeert ſal worden gehouden, ende dat daer op by U E. recht, en voorts gradatim gedaen ſal worden als vooren. Daer toe wy Uwe E. verſoecken, ende ruſtelijck vermaenen, ende ordonneren midtſdeſen: ſoo lief als ghy de behoudeniſſe van het Vaderlandt gaerne in het ſeeckerſte ſaeght.

Waer op ons vertrouwende ende verlaetende, omme by deſe gelegentheydt, nergens geen onruſte te laten toenemen, wy

Eer-

1627. Eerſame, Wijſe, Voorſienige, ſeer Diſcrete Heeren, U. E. in de beſcherminghe van den Almogenden Godt beveelen.

Geſchreven in den Hage den 18. July 1626.

Ter Ordonnantie van de Staten

C. van der Wolf.

De moeyelijckheyde ober d'opgemelde brief ende anderſins gereſen / heeft echter ſoo veel getauſeert: dat tegen de Remonſtrantſche Vergaderinghen / ende het inkomen vande gebannen Predicanten / is gheſchreven aen de Leden van Hollant / de volgende Brief:

Eerſ. wijſe voorſienige ſeer diſcrete Heeren.

Hollant reſolveert tegen de Remonſtrantſe Predicatien ende Predicanten.

WY hebben ſeer ongeerne vernomen, dat niet teghenſtaende de Placcaten van de Heeren Staten Generael in den jaere 1619. ende 1620. geëmaneert, tegens het inkomen van de uytgebannen Predicanten, de aparte *Vergaderinghen der Remonſtranten*, ende onſe ernſtige meeninge Uwe E. aengeſchreven by onſe Brieven van den *acht en twintighſten* July in den verleden jaere, de voornoemde aparte Vergaderingen ende inkominghen *van de uytgebannen Predicanten* niet beter alomme en werden gheweert, daer wy nochtans by de ſelve onſe Miſſive Uwe E. aenghe ſchreven hadden: dat deſelve Placcaten waren *eenwighe Edicten*; die tot ruſte van den Lande, ende maintenement van de Ware Chriſtelijcke Gereformeerde Regeeringe ende Religie, die by de Nationale Synode van *Dordrecht* verklaert is: de waerachtighe ende algemeene Leere van alle Gereformeerde Kercken waren uytgegeven ende geëmaneert, ende daerom alomme moeten ghehouden worden naer den inhouden van dien: waeromme wy die ſaecken tot diverſche reyſen in naerder deliberatie geleydt hebbende, omme tot maintenement van de publijcke authoriteyt, ende van de aenghenomen Religie, als vorder daerinne naerder te voorſien; ende daer over diverſche Communicatien ghehouden hebbende met den Doorluchtigen ende Hoog-gebooren Vorſt ende Heere, den *Prince van Oranjen*, als Stadthouder van deſe Provintie, wy niet alleene by advijſe ende goedtvinden van ſijne Excellentie op den *derden* Aprillis laetſtleden ghedecreteert ende vaſt geſtelt hebben het maintenement van de voorſz Religie, teghens alle Molitien die men daer tegen ſoude mogen voornemen; maer oock verſtaen ende gereſolveert hebben: dat (omme te weeren *alle particuliere Vergaderingen van de Remonſtranten, ende inkomen van de uytgebannen Predicanten*) de voorſz Placcaten alomme ſtrictelijck ſouden werden onderhouden, naerghekomen, ende geexecuteert, nae hare forme ende inhouden: en op dat de eenvoudige Gemeente van deſe onſe intentie ende beveelen moghen worden geinformeert: dat deſe onſe Brieven naer voorgaende Klock-gheſlagh ſal worden ghepubliceert, ende de goede Ingheſetenen hun daer naer, ende na de voorſz Placcaten te reguleeren; ende dat oock daer toe ſerieuſe Brieven aen de Magiſtraeten van de Steden, ende aen de Hooft-Officiers van de ſelve Steden, ende ten platten Lande ſullen werden geſchreven: met laſt ende bevel omme tegen de Contraventeurs te voorſien in conformiteyt van de ſelve Placcaten, ſonder eenige conniventie ofte diſſimulatie; Daeromme wy Uwe Edelheyd verſoecken, ende niet te min ordineeren deſe onſe intentie, aen allen den Ingeſetenen by Publicatie te Notificeeren, ende ſulcke ordre te ſtellen, dat de ſelve magh werden naerghekomen ende geeffectueert, tot ruſte van den Staet van het Landt, maintement van de Religie, waer toe wy ons ſullen verlaten,

Eerſame, Wijſe, Voorſienige, ſeer Diſcrete Heeren, Godt in genade bevolen, den 20. May 1627.

Bouteville ende Chapelles onthooft.

Om dat in deſe tijdt niet alleen elders / maer oock in Hollant / daer van veel Franſche Natie ende Officiers / inſonderheydt te Hove waren / wiert veel geſproocken van een vermaert duelliſt Frans van Montmorrency, Graef van Lu ende van Bouteville, ende van Frans van Roſmadec Graef van Chapelles, beyde daer nae onthooft: ſoo ſal ick 't ſelve alhier ſtellen. 1627.

Verhael van haer duel.

Alrede inde maent Januarius deſes Jaers / had hy gevochten met la Ferté / alwaer de ſecond van Bouteville doodt bleef: dies hy met den Graef van Chapelles retireerde na Bruſſel. De Heer van Bevron ſulcks vernemende / tooch derwaerts / om te wreecken den Heer van Thorigny, doo2 Bouteville, in het voorighe Jaer doodt gheſteecken. Maer Bevron, hoewel onbekent daer komende / wiert in ſijn herberge gearreſteert: ende deur de Marquis Spinola geaccoo2deert. Des onaengeſien ſepde hem Bevron in 't oo2: Ick ſal noyt te vrede ſyn, voor dat ick u ſie mettet Rapier inde hant. Bouteville en Chapelles toogen van daer nae Nancy: alwaer hy verſcheyden brieven ontfingh / tot acht in 't ghetal; hem ſchrijvende: Ick dorf alda2 niet by u komen: want daer wert ſeer op my gelet, maer wilt ghy nader komen aen Parijs: ghy ſult my ſeer obligeren. De Ertsherto2inne ſchreef ende bad de Coningh van Vranckrijck om abolitie voo2 Bouteville. Te vergeefs: hy dat hoorende / ſepde: ſoo ſal ick dan gaen tot in Parijs, ende vechten op de place Royale. Maendach den thienden May quamen ſy te Parijs: ende ſchickten terſtont aen Brevon: die haer weder liet wragen / waer hy haer ſoude vinden. 't Wer geſtelt ſijnde / 's avonts ten negen / en elck ander aldaer vindende; ſepde Bevron: laet ons terſtont onſe querelle eyndigen. Neen, ſeyde Bouteville: Ick wil dat de Son ſy de getuyge van mijn actien: boven dien ben ick geobligeert aen twee van mijne vrienden, die vande partye willen ſyn. D'een was des Chapelles, d'ander la Berthe: ende 't uer wiert geſtelt op 's anderendaeghs tuſſchen twee en drie.

Bevron ginghtot den Marquis van Buſſy d'Amboiſe, die de hoo2ts hadde / ende noch dien ſelben dagh gelaten was. Niet te min hoorende van dit deſſeyn / quam 's anderen daeghs met Bevron ende deſſelfs Stalmeeſter / by ſeecker Nonne-klooſter bupten eerſt verſamelende / ende deur een neutrael Edelman wederſijts gheviſiteert ſijnde / offe in haer klederen eenich wapen of defenſie d'een meer als d'ander hadde: ſijn te ſamen in een Caroſſe ghereden tot op de place Royale. Upt treden ende nam elck ſijn man: Bouteville tegen Bevron, Chapelles tegen Buſſy, ende la Berthe tegen de Stalmeeſter van Bevron, alle met rapier en pongaert. Bouteville ende Bevron vielen elckander in: elck ſmeet het rapier weeck / houdende de pongiaert om hoogh: ſonder d'een d'ander te ſteecken. Eyntlijck ſepde een van beyden: ons gevecht is laſtigh: laet wy gaen ſchepden onſe vrienden. Beyde baden elckander het leven. Buſſy wierde van Capelles geſteecken inde vena cava; daer van hy ter aerden viel. La Berthe wiert ſeer ghequetſt / ende gebracht in 't Hoſtel vanden Hartog van Majenne. De Coetſier van Buſſy ſiende ſijn Meeſter ter aerden / bracht hem in 't huys vande Graef van Maugiron; alwaer hy den geeſt gaf / onder de handen van een Minime, ghenaemt Pere Chaillou: hy ſpraeck nopt / maer hielt ſijn oogen geſtadich na den Hemel / ende ſijn handen gevouwen.

Bevron met ſijn Stalmeeſter / ſalveerde ſich na Engelant. Bouteville ginghnoch ſien verbinden la Berthe; met des Chapelles wat etende / ende wat gelt ontboden hebbende: gingen te paert ſitten / rencontreerden noch Bevron; hem ſeggende: hebje ons van doen? Bevron ſepde neen, ende Adieu. Haer wiert terſtont gheſept: Myn Heeren ſalveert u: de Coningh is hier. Sy ſepden: Wy hebbent wel geweten. Sy reden op haer eygen peerden tot aende eerſte poo2t / op de wech van Meaux na Lotringhen. De Coningh van het duel hoorende / ſchickten terſtont volck nae het Caſteel van Precii ſur oiſe, Bouteville toekomende. Maer ſy waeren daer niet.

De bro2ouw vande Preſident de Meſmes, moeder van Buſſy, twee uyre na 't gevecht hoorende / dat haer ſoon doot was / ſchickten twee Edellieden om de Caſteelen ende huyſen / haer Soon toekomende / te beſetten: bre-ſende dat de Grabin van Vignory, Moeye van Buſſy haer Soon / deſelve mochte ſaiſeren. Deſe Edellieden komen-

1627. komende tot Meaux, vernamen dat twee Couriers voor haer liepen: meenden sy het waeren lieden / die de Grafvin van Vignory schickten ten fine voorschreve: liepen daerom te pverijger; vernemende van post tot post wie de voor haer loopende couriers waeren: en komende tot Chasteau-Thierri, rencontreerde een postillion / die haer seyde: dat hy met Bouteville ende Chapelles had geloopen. Dat hoorende / gingen weder te paerde sitten / ende liepen so langhe: tot dat sy haer attrappeerden; 't welck was tot Vitry le Brulé: alwaer sy bevonden op een bedt waeren gaen ligghen: met last datmense niet soude opwecken voor 's morgens ten achten / verwachtende aldaer een Camerlingh / die aen Bouteville soude brengen een syden kleet. Een van deselve Edellieden / ginghen tot Vitry le Francois, ofte Vitry en Parthois: adverteerende de Justitie / en de Provoost des Marechaux: die terstont op sat met sijn Archers / ook eenige Edellieden van 't Lant / en eenige Inwoonders van Vitry le Francois (want Bussy d'Amboise was Gouverneur van dat Landt gheweest) ende komende des morgens metten dagh tot Vitry le Brulé, vonden de meydt van 't posthuys de kamer daer sy op sliepen / op doen / ende voor in gaen; hy volghde / nam haer rapiers / en seyde: myn Heeren staet op, ende kleet uw: ick heb last u te vanghen, ende te brenghen tot Vitry le Francois. Chapelles seyde: Ghy neemt ons voor onrechte, siet wat gy doet, wy syn lieden van qualiteyt die reysen. Bouteville seyde teghen Chapelles: *je ne faut pas faire le doucet: nous en serons quite pour le coup, allons, allons.* Het is gheen tijdt van veynsen: wy sullen met een slach vry syn laetewe gaen. Men deedt haer te voet gaen tot Vitry le Francois, een half mijl / ende wierden aldaer by malkander ghelogeert in een kamer / te samen ses a seven dagen; spelende gedurigh au piquet: niet sonder seer naeuw bewaert te worden.

Als de tijdingh aen den Cardinael de Richelieu, en den Groot Seghelbewaerder (komende te samen van de Sorbonne) wiert geseyt / vonden sy niet als de schouderen op trecken. De Coningh gaf seer ample ende stricte ordre aen den Marquis de Gordes, om in alle seeckerheydt de gevangens te haelen. Sy wierden voor eerst van elckander gheseparceert: 't welck een beginsel of vermeerderinge was van haer afflictie / seggende elckander genacht. Tot Vitry komende / schreef aen den Koningh / of hy deselve soude binden of niet: verklaerende datse vreedsaem ende stil waren. De Coningh liet dat tot sijn wel gevallen. Hy bracht de gevangens in dese ordre: eerst marcheerden sestigh a tachtigh paerden / daer na soo veel musquettiers; voorts volghde de Carosse; de gevangens saten tegen de rugh van de Carosse: tegen haer over sat een Exempt / ende inde portieren twee Archers ongewapent. De Gordes was te paerdt met veel Cavaillerie / soo aende portieren / als achter: Daer na volghden wederom soldaten te voet / ende de overige Cavaillerie. Savonts stelden men sestig Soldaten tot wacht / voor 't logement / met sentinellen op alle avenuen. Tot Dormans quamen twee hondert man van des Coninghs Garde. Item de lichte paerden / ende de gens d'Armes, die de Coning schickte tot seeckerheyt: dies d'ander soldaten (die uyt Verdun waeren gelicht) te rugh wierden gesonden. Den lesten May / 's morgens voor dach / quamen voor de poort van Sint Antonis, die haer wiert geopent / gelijck ook de Bastille, alwaermen de gevangens logeerden.

De Coning belaste het Parlement aende gevangens hun proces te maken / toutes affaires cessantes; sonder eenige discontinuatie.

De Heeren des Landes Bouchet, interrogeerden Bouteville: die vryelijck beliende het duel ende gevecht gedaen te hebben. Chapelles seyde niet te weten waer de place Royale was / Bussy d'Amboise niet te kennen / ende negeerde alles. Daer wiert ghetre-eert een curateur van het doode lichaem van Bussy; men recolleerde en confronteerde alle ghetuyghen. De Bisschop van Nantes hadde permissie om de gevangens te besoecken / soo dickwils hem beliefde / om der selver conscientie in goede staet te stellen.

Na dat de Coningh op Heylige Sacraments-dagh de kleyne Misse vande Cardinael van Roche Faucault, gehoort ende daer na gecommuniceert hadde. In 't uytgaen dede de Vrouw van Bouteville een voetval voor den Coning: die (sonder haer te willen spreecken) voor by ginghy; seggende: my jammert over de vrouw, maer ick wil en moet mijn authoriteyt bewaren. Sy heeft daer nae wederom gheassisteert voor de Princesse van Condé, de Dames van Montmorrency van Angoulesme, vande Cardinael de la Valette, ende de Graef van Alez een requeste gepresenteert aen 't Parlement; recuserende de Rechters: maer daer op wiert gestelt Nihil. Daer quamen verschepde brieven vanden Prins van Condé, en van den Hartogh van Montmorrency. Alles vergeefs. De gevangens self schreven aen den Cardinael Richelieu, biddende dat hy wilde den Coning voor haer spreecken; maer hy seyde: ick heb self mede gheärbeyt, om te doen maken de laetste edicte: in conscientie, nu kan ick niet voor haer spreecken. 1627

Bouteville schreef aen sijn Vrouw: Lieve Huysvrouw, mijn Heer van *Nantes* sal uw segghen, hoe ick teghenwoordigh ga sterven; Ick ben verseeckert, dat sulcx uw sal dienen tot troost in 't gheene ghy verliest. Overlegt met hem wat meest sal dienen tot de saligheydt mijnder ziele; ende draeght sorghe voor de betalinge van wat ick schuldigh ben inde Werelt. De ghebeden die ghy sult laten doen voor de behoudenis mijner ziele, konnen my seer helpen; maer het principael is: dat ghy betaelt alle mijne Crediteurs. Ick wil niet meer woorden ghebruycken, om u te doen gelooven dat ick u lief heb, op dat sulcx u droefheyt niet vermeere, maer ick bidde dat die moge ophouden; op datse, niet konnende my goet doen, u niet beschadige.

Chapelles schreef aen Madame de Mesmes dese volgende brief:

ME Vrouw, Had ick geen waerachtigh berouw vande sonde, die ick aen Godt, ende van 't onghelijck dat ick aen u gedaen heb, ick soude niet genomen hebben de stoutheyt, om seer nedrichlijck van u goetheyt te versoecken een, de grootste acte van barmhertigheyt, die uyt een Christen ende genereuse ziele kan voort komen: 't welck is, *Mevrouw*, vergiffenis van uw benomen te hebben u *lief* en *eenigh kint*, niet uyt haet of wraeckgierigheyt, hebbende noyt oorsaecke gehad, als om hem te eeren, maer deur een valsch ende ydele wereltsche eere: contrarie ick bekent, aende wet Godes, ende aen de natuerlijcke reden. Syt vernoecht, Mevrouw, met mijn bloedt dat ick wel haest sal vergieten, tot expiatie van mijn misdaet: sulcx vande Goddelijcke Iustitie verwachtende. Met gevouwen handen bid ick, dat u erbermelijcke tranen niet meer roepen wraeck tot den Hemel: op dat ick veel eer deur mijn ghebeden, moge vergelden het ongeluck, 't welck ghy ontfanghen hebt deur my ellendige

Mevrouw, die sterve

U Nedrichste Dienaer

Chapelle.

De gevangens wierden 's maendaghs den een ende twintigsten Juny uyt de Bastillie gehaelt: vier Compagnien van 's Conings Guarde met haer Capiteyns quamen 's morgens ten drie ure voor 't huys van den Chevalier du Guet: gaende te saemen nae de Bastille. Op haer versoeck deed de Gouverneur du Tremblay de gevangens lieden / afkomen / ende gaen in een Carosse / staende op het Binnenhof aldaer: de ghevanghens omhelsende den Gouverneur / seyden hem ghenacht; daer na groetende de Chevalier / traden inde Carosse. Bouteville ginghy achter sitten / Chapelles voor: hy elck sat een Luytenant vande Guet, de Chevalier sat alleen in eene vande portiers; een ander Luytenant en een Sergeant in d'ander portier: sonder wapenen / diemen sien konde; achter de Carosse volghden ses en dartigh personen / alle gewapent met Carbijns / rapieren ende Hellebaerden. Buyten de Bastille komende / wierden deur de vier ghemelde Compagnien voor en achter ver-

1627. vergheselschapt tot aen het Palais. Mevrouw van Bouteville, de Princesse van Condé, de Hartoginne van Angoulesme, ende van Vantadour waren aldaer; de Princesse alleen spraeck Bouteville aen / seggende: Cousyn, de Coningh is medelydende, betrout op zyn goetheyt. Bouteville heerstse gegroet / maer niet geantwoort. De Princesse liet inde Heylige Capelle singen ses missen / ende communiceerde. Ontrent neghen ure wiert Bouteville aengesept / om by de Heeren te komen. Den selben met een diepe eerbiedinge gegroet hebbende / wiert belast te sitten op een kleyn banckjen: waer nae hem de Presidént Hacqueville interrogeerde: ende hy alles bekennende / ock de voorgaende ghevechten ende nederlaghen / seyde: mijn leven is overlast met misdaden: maer de doodt sal uyt doen, wat men op my te seggen heeft. Daer na wiert hy weder in een kamer gelept / ende Chapelles binnen gekomen / ende desgelijcks geinterrogeert / bekende wat gheschiet was / maer hy badt seer voor Bouteville; dat hem: als synde van groote hoop: van een illustre geslacht: ende niet sonderlinghs misdaen: als niemant (in 't laest gebecht) gedoot hebbende / mocht worden gepardonneert.

Dit duerde tamelijck langh / synde een uyr nae de middach. Men had de gevangens (die al noch waeren bol hoops van pardon) gesept: soo haer voorsz uyren geen arrest des doots wiert voorgelesen / dattet een goet teken was; te meer hoopten sy / verstaende dat het was uytgestelt tot 's anderen daegs. De Coning was seer t' onbreden over dat uytstel. Sy wierden dien nacht bewaert elck in een kamer op het Palais. Bouteville at 's avonts wel; vertelden hoe hy gheseten hadt op een kleyn schabelleken; hoe hy gevraecht was; ende dat hy hoyt ende altyt de waerheyt gheantwoort hadde. De Luytenant du Guet met een archet, die hem bewaerden speelden au piquet: daer hy veel na sach / sonderlyts ock sijn oordeel seggende. Ten thien uyren gingh hy te bed / sliep seer wel. 's Morgens ten acht uyren stont hy op. Men bracht hem eyers om t' ontbijten / maer de Luytenant siende dat hy niet had gebeden / seyde: mijn Heer van Bouteville wil noch niet eten: want hy heeft noch God niet gebeden. Een weynigh daer na brachtmen hem andere eyers: die hy at met een contenance / als meenende niet te sullen sterven. Chapelles, eer hy te bedde gingh / lach twee uyren op sijn knien / God biddende: seer ghereedtheert om te sterven. 's Morgens wederom wel gebeden hebbende / eyste Broot en Wijn; men presenteerde hem ock Bouillon: 't welck hy eerst wegh gherde / daer na nam hy het. De bewaerder van Bouteville, begeerigh om de stant vastigheyt van Chapelles te sien: quam hem groeten / ende seggen dat Bouteville liet vragen hoe 't met hem was? Hy vraeghde wat resolutie sijn Cousijn hadde tot de doodt? voor my, seyde hy: ick ben wel te vreden; maer mijn Cousyn is jonck, rijck, ende aende grootste Heeren van Vranckrijck in bloede bestaende, hy sal ongerust syn, als men hem spreeckt van de doodt. De vrouw van Bouteville en d'ander bovengenoemde Dames / hoorende het arrest des doodts / gingen om den Coningh te spreecken. Maer hy seyde teghen den Maerschalck Bassompierre: haer te seggen dat se hem niet machten spreecken. Bassompierre seyde: Sire, 't syn mijn bloedtvrienden. Dies liet het de Coningh doen voor den Hartogh van Bellegarde.

De Presidentinne de Mesmes, vreesende voor pardon / was expresselijck ghegaen om aen den Coningh te versoecken Justitie / maer het wiert haer afgheraden.

Dinsdagh 's morgens liet de Coningh deur ses Compagnien van sijn Gardes / alle Avenuen vande Greve besetten; ende de thetenen spaenen; lastende dat niemant te paerde daer binnen mocht komen; En dat de vier Compagnien die haer bewaerden op 't Palleys soude binnen komen op de plaets vande Greve, ende rontom 't schavot / soo haest als de gevangens daer soude syn. De Chevalier du Guet seyde tegen den Coning: Sire, indien daer een geroep quam van pardon, hoe sal ick my dragen? de Koningh seyde: neemtse by de kop, alle die pardon komen roepen, ten ware du Haillier of des Gordes quamen; alle andere neemt gevangen, ende laet d'Executie voort gaen. Ten elf ure quam de Grissier met de Deurwaerders inde Conciergerie: doende de gevangens aenseggen om beneden te komen inde Capelle. Bouteville verstoorde sich als hem dit wierde gesept. Een Deurdewaerder hem siende een ringh aen de dinghen van kleyne waerde / bad hem om dien: hy gaffe. Daer na badt ock om sijn handtschoenen / die schoon waeren / dit nam hy qualijck / ende wierpse te venster uyt. Een ander Deurwaerder gingh het Chapelles aenseggen / die sich daer niet over ontsettede; hy gaf sijn Mantel aen sijn bewaerder. Inde Capelle beedmense knielen / ende men nam haer de hoeden van 't hooft / terwijle de Grissier haer de Sententie voorlas: Waer in soo wel Bouteville ende Chapelles, als Bevron wierde verklaert begaen te hebbe crimen der gequetster Majesteyt. Deselve condemnerende om op een Schavot / op de plaets van Greve onthalst te worden; gelijck ock Bevron met sijn Stalmeester en effigie; haer goederen van de kroon immediatelijck dependerende / daer aen weder vereenigende / de rest gheconfisqueert. Daer van eerst afnemende dartigh duysent gulden / tot dispositie van 't Hof. Bussy wiert verklaert te hebben misdaen tegen 's Conings Edict: ende een derdendeel sijner goederen wiert gheconfisqueert; daer eerst van genomen synde twee duysent gulden / t' applicceren aen 't Gasthuys van Parys; ende gelijcke veel aen het Gasthuys van St. Germain. De Sententie gelesen synde / wiert Bouteville aen den Scherprechter / ende Chapelles aen sijn Broeder overgelevert: die haer de handen bonden. Sy syn bloots hoofts gebleven / van dat sy eerst inde Capelle quamen / tot der doodt. Men bede haer / alsoo gebonden synde / op een jube of verhevener plaets inde Capelle gaen: alwaer de Bisschop van Nantes en andere Geestelijcke persoonen / by haer eenighe tijdt waeren / ende bleven by haer tottet eynde. Den selben dagh waeren d'opghemelde Princesse van Condé, de Hartoginne van Montmorrency, van Angoulesme, Ventadour en van Bouteville, om den Coning te spreecken. De Hartogh van Angoulesme bad de Coningh te willen deselve Dames spreecken / ende seyde: Sire, geeft haer dat contentement. De Coningh seyde: laetse gaen inde kamer van de Koninginne, ick salse daer spreecken. De Hooghghemelde Dames den Coning siende / vielen op haer knien / ende riepen: misericorde, Siere, misericorde. Seer bitterlijck weenende; Ende de Vrouw van Bouteville viel van haer self; ende men liet wijn haelen om haer weder te doen bekomen. De Coningh seyde tegen de Princesse: haer verlies is my alsoo leet als u, maer mijn Conscientie laet niet toe dat ick haer soude pardonneren. De Princesse met d'andere Dames, gingh na Grobois, een hups tochtomende den Hartogh van Angoulesme; daer desselfs de Hartogh / den Graef van Alez sijn Soon / ende de Cardinael de la Velette ock nae toe gingh / ende niet weder tot Parys quamen / voor den volghende Saterdagh.

Savonts ontrent vyf uyre / seyde de Grissier tot den Chevalier du Guet, dattet tijdt was om te gaen; dies de Chevalier de Compagnyen liet marcheren; te weten: eerst twee Compagnien; daer nae de twee Criminels, met de Bisschop van Nantes, ende drie Geestelijcke Heeren op een karre / opklimmende hadden niet ghesproocken. Ontrent de kar waren de vier Luytenants du Guet, met d'Archers achter marcheerde de Grissier met de Deurwaerders. Daer nae de Chevalier du Guet, ende de twee andere Compagnyen: komende by de Greve, bonden de ses andere Compagnyen ghestelt / als geordineert was. De Criminels synde gekomen op de Greve, sneedt de Scherprechter van achter aen Bouteville 't hayr af. Bouteville sulcx voelende / greep na sijn hayrlock of moustache, die schoon ende groot was / als willende seggen: moet ick dat verliesen? De Bisschop dat siende / seyde: myn Soon, wilt niet meer dencken op die ydelheydt. Op 't schavot komende / knielde / de Bisschop aen sijn syde / men songh Salve. Men vraeghde of hy begeerde ghebonden te syn voor de oogen? hy seyde neen. Hy spraeck daer na noyt meer / hoorende

1627.

1627. hoorende een gheroep Tire. Soo keerde hy 't hooft gints en weer/ hoopende noch grace of secoers. Maer te vergeefs/ ende eer hy 't dacht/ viel sijn hooft. Chapelles hoorende het geblanck van 't swaert/ die noch op de kar sat/ met de rugh nae 't Schavot/ seyde tegen de Bisschop die nu by hem was ghekomen: mijn Cousyn is doot; laet ons bidden voor de Siele, met de Bisschop knielende. Daer na op het Schavot komende/ seyde: is dat het Lichaem van mijn Cousyn? ja, seyde de Scherprechter. Laet ons bidden seyde Chapelles, steunende op een vande Priesters/ daer na knielende en biddende met den Bisschop/ stondt daer na weder op; ende daer na knielende: wilde niet geblint sijn/ sonder meer te spreecken wiert onthooft.

Na d'executie wierden met haer klederen ghelept op een Caros: gebracht in 't Hostel van Augouleme, op een Tafel gelept: ende de hoofden weder aenghenaept. Veel vrienden ende anderen quamen haer sien/ en met Wywater besprogen; tot welcken eynde daer stondt een brandende wasse kaers met Wywater. 's Avonts wierden sy geopent: men vont de Lever van Bouteville seer geoffenseert/ met apparentie van niet langh te sullen leven. Maer het Lichaem van Chapelles was seer gesont/ ende had noch langh konnen leven. Sy sijn daer na tot Montmorrency te samen in een kelder gheset. Dit was 't eynde van dien vermaerden duellist: waer deur veel afgeschrickt wierden.

Hartoginne van Orleans overleden.

In Iunio heeft de Fransche Ambassadeur alhier aen haer Ho: Mog: ghecommuniceert: het overlijden van Madame, Ghemalin van den Hartogh van Orleans: sijnde op Saterdagh den negen en twintighsten Mey in de kraem bevallen van een jonge Dochter. Terstont na haer verlossinge bevont sy haer so qualijck: datmen despereerde. De Hartogh haer man was daer over seer geaffligeert. Sy dat siende/ heeft hem ghetroost: ook om vergiffenis ghebeden; ook biddende hem te wachten van gramschap; als seer nadeelich aen zijn ghesonthept. Sy seyde niet van noden te hebben hem haer Dochterken te recommanderen/ als kennende sijn goet naturel; ende dat hy van self daer voor genoegh sorge soude dragen. Vrydach den vierden Iuny 's morgens ten twee uyre/ versocht haer Moeder/ de Hartogin van Guise by haer te komen; ende nemende haer handt/ seyde: Moeder ick sterve, weest niet bedroeft. Daer nae begaf haer de sprake/ ende stierf ten thien uyre.

De Coningh bleef inde Loudre/ tot dat sy stierf; besocht haer meermaels/ toonende deur sijne melancholye grootelijcks over haer bedroeft te sijn. Was present als sy de laetste unctie ontfingh: gelijck te voor als sy de communie ontfingh deur de Bisschop van Nantes. Monsieur was boven maten bedroeft. Hy liet sich terstont na haer doodt brengen tot St. Cloud, alwaer de Coningh hem besocht: van daer gingh hy nae Cantilly, de Coningh na Versaille.

De Coningh en Coninginne elck apart/ ginghen by Madame de Guise den rou beklagen. Het hart en inghewant wiert begraven inde Kerck vande Capucyns, ofte Dochters vande Passie.

Haer Effigie wiert van 't ghemeen volck in de Tuillerye drie dagen langh ghesien: de vreemde Ambassadeurs aen 't Hof residerende gaven haer ook 't wywater op seecker dagh. Sulcks deden daer naer ook de Koningh/ de Koninginne met de Princessen ende veel Dames. De Koninginne Moeder niet: sijnde geen coustume. Vrydach den vijf en twintighsten Iuny, wiert het Lijck tot St. Denijs ghebracht. Den lesten Iuny wiert tot St. Denijs ghedaen de Funeraille. Daer waren en corps het Parlement/ de Reeckenkaemer/ 't Hof des Aides, de provoost des Marchands, de Schepenen ende Officieren van 't Stadthuys. Alles ghe-schiede met groote ceremonien. In desen tijdt sijn ook begost de veranderinghen omtrent Mantua ende Lotringen. Sijnde om beydes veel onrust ende Oorloghe ghevolght. De Hertoch Vincent van Mantua ende Montfarrat stervende noemde den Hartogh van Nevers sijn erf ende Successeur in de selve Staten. Het huys Oostenrijck/ ende insonderheyt Spangien waren daer seer teghen: om dat de Hartogh van Nevers (hoe wel van de huyse van Gonzaga, een Fransman was: ende merklijcke Landen had in Vranckrijck/ niet begerende dat Vranckrijck of een Fransgesinde soude soo considerabel worden in Italien. 1627.

Rochelle bevochtight.

Dese somer begost de laetste miserie der Stadt Rochelle. In wat maniere haer Bloot deur hulp van die van desen Staet wiert ghestaeghen/ is in 't voorgaende boeck ghestelt. Soubize sich in Enghelant geretireert hebbende/ deed wat hy mocht om den Koning te bewegen tot d'Oorloch in 't faveur van de Gereformeerde in Vranckrijck. Buckingam, die alreede begost hadde alles te doen/ om de Predicanten of Geestelijckheyt te behaeghen in Enghelandt (om alsoo upt te wissen den publijcken haet/ daer in hy was) was van self daer toe gheneghen: ende maeckte dat een machtighe Bloot wiert gequippeert. Men gaffe de naem van tneghentig schepen: acht van vier tot vijf hondert lasten: d'andere van hondert, twee hondert of drie hondert last; behalven noch een groot ghetal last schepen. Het Krijghsvolck was ontrent achtien duysent man: behalven de matrosen; 't was ghenoech soo sy meenden/ om te voltrecken het dessepn/ namelijck te bemachtigen het Eylandt of fort St. Martin: want d'Engelsche staet maeckten meester te zijn van de Zee. d'Engelsche vloot wiert op een Dingsdagh den twintighsten Iuly 's morgens tusschen acht ende negen uyre eerst gesien van de zijde van Sables d'Olene: ontrent achthien a twintigh seylen. eerst meenden die van Rochelle dat het Duynkerckers waren; om de Hollandtsche schepen met sout geladen/ ende voor St. Martin ligghende op te passen. Maer d'Enghelsche wierden metter tijdt stercker ende tottet ghetal van seventigh tot tachtigh: anckerende voor een plaets ghenaemt Palisse. S'anderendaeghs quam een Edelman ghenaemt Becker in een Choloup/ voor de hete van Rochelle, begerende van weghen den Hartoch van Buckingam audientie. Men liet hem segghen dattet dien dach was vast ende bededach, ende datmen hem niet konde hooren; dies hy wat onvernoeght weder vertooch. 's Anderendaeghs quam de Heer van Soubise weder met hem. De wacht maeckte zwarichept om hem in te laeten; tot dat de Major van de Stadt quam/ hem vindende tusschen te twee poorten van St. Nicolaes: hem biddende niet te willen inkomen: alsoo hy wel wiste (seyde de Major) van wat ghevolch sulcx soude zijn; willende seggheen dattet den Koningh seer soude vertoornen. Daer upt af te nemen was: dat die van de Stadt alnoch onwetende ende onschuldig waren. Ondertusschen was ook Madame de Rohan (die haer in de Stadt sedert eenighe maenden hadde gheretireert) die hem verwillekomt ende omhelst hebbende/ nam hem by de hand ende seyde oberlupt/ dattet de Major ende andere konden hooren: Mijn Soon, komt u Suster sien, die seer kranck is. Daer mede ginck hy in de Stadt sonder dattet de Major hem met ghewelt dorst keeren.

Engelsche Bloot vertoont.

De Vropositie van Becker behelsde de reden van dese Vloote ende equipaghe: namelijck d'ambitie van 't hups Oostenrijck; ende de Jesuytsche Raedt: die den Koningh van Vranckrijck hadden ghe-emporteert om Engelandt ende die van de Gereformeerde Religie t'offenseren. Dat deur dien Raedt de Koningh van Vranckrijck had aen Engelandt in 't jaer vier en twintigh gheweygert de passage van Mansfelt; met twaelf duysent Enghelsche; die daer door bykans alle waren omgekomen (niet teghenstaende Vranckrijck deur een expres artijckel sulcks had toegheslaaen: sulcks daer na refuserende bykans op een oogenblick als sy gheroet waeren om te gaen: met dessein om te herstellen wat Oostenrijck/ had vande Palts genomen. Item dat deur interessie van Engelant de vrede aende Gereformeerde in Vranckrijck gegeven/ ende by hun/ hoewel op seer harde conditien aengenomen sijnde/ sulcks niet had ghestrecht/ anders als om deselve/ en die van Rochelle noch meer te drucken en te benaeuwen.

Engelsche landen in S. Martens Eylant.

De Major ende de Raedt van Rochelle hebben ghecommitteert acht upt den Raedt/ acht upt de Borgherschap/ ende twee Predicanten om wijders met hem te confe-

1627. confereren. Alles met communicatie van Soubise. Buckingham heeft den twee en twintighsten July sijn volck gelant aen St. Maertens Eylant, op een plaets genaemt het punt van Sablanceau; 't welck geschiede niet sonder een swaer gevecht: in 't welck d'Engelsche wel vier à vijf hondert, ende de Fransche drie hondert te voet / ende tachtigh Ruyters verlooren. d'Engelsche marcheerden den ses en twintighsten deur 't Eylandt / innemende het vleck / maeckten batteryen / ende openden haer approches een half musquet schoot vande gracht der Citadelle of Schants: die noch niet gants volmaeckt / immers vol incommoditeyten was / met gebreck van vers water: soo dat veel Voluntairs geern waren wech geweest. In 't eerste gevecht was gebleven de Heer van St. Blancart, die het werck in Enghelant / van wegen den Hartogh van Rohan had voornamelijck ghenegoteert / ende die seer kennisse van saecken hadt: dat was een groot verlies voor Buckingham.

Twee fauten wierden gedaen in Rochelle, eerstelijck: dat eenige principale Cooplupden / die mede inden raet waren / ende self een goet deel Wijn hadden / beletten de permissie / diemen wilde geven aen eenige particuliere / ende eenighe Coopliedeu van Marans, om op haer perijckel in Rochelle te brengen quantiteyt van Hoorn ende Wijn. Ten tweeden: dat uyt Rochelle aen het Leger van Buckingham veel toevoer geschiede: waer deur de Stadt seer wiert ontbloot. Aldaer was men oock niet seer eens: want als de Hartogh van Angouleme in het eynde van Iulius quam voor Rochelle met het Leger: waeren eenighe van meeninghe / men behoorde aen hem te senden soo wel als men aen Buckingham gedaen hadt. Hadende sich neutrael te houden: ende veel meer occasie te soecken / tot pacificatie tusschen de Coningen / als verwijderinghe; alsoo de Stad also weynig aen d'Engelsche / als aende Fransche wilde eygen sijn. Ende hoewel andere seyden: dat sulcx den Engelschen soude verbreemden / ende bewegen om de handt vande Stadt af te trecken: so schickten sy nochtans aen Angoulesme, haer self t'eenemael supverende vande attentaten der Enghelsche / ende met een versoeckende datse haer racolte of Oegst mochten doen sonder belet. Sulcx heeft hy haer toegestaen: soo langh sy goet Frans bleven: anders niet. Maer de menichte inde Stadt emporteerdent: doende veel toevoer / soo van Volck als anderssints aen d'Enghelsche: waerom Angoulesme ontrent in 't midden van Augusty de Stad quam benaeuwen / ende verbodt dede ront om Rochelle, ende in het Landt van Aulnis haer gheen toevoer te doen. Ende den sesthienden quam des Coninghs declaratie teghen de geene die haer souden voegen met d'Engelsche: dit was oorsaecke dat het meestendeel van 's Koninck Officieren of justicieren de Stadt verlieten / gaende nae Marans: alwaer het presidiael wiert getranssereert. Seven bleevender inde Stad / continuerende in d'Administratie der Justitie. Hoyts daer nae liet Angoulesme oock Forten maecken tot Moulinette, Bongrenne ende Coureille: Tot meerder benaeuwinge der Stad; ende soudet oock gedaen hebben dicht voor de poort van Sint Nicolaes: maer de Rochelloisen toghen uyt ses a seven hondert sterck des avondts / arbeydende de gantsche nacht / stellende veel Wijnvaten: soo datse 's morgens in defensie waeren. Teghen 't eynde van Augustus / Buckingham siende datter met gewelt niet was te doen op de Citadelle of Schanse: resolveerde deselve uyt te hongeren. Men schrijft dat hy oock liet een Serbet met fenijn werpen in een put / daer uyt de belegherde haer meeste vers water toghen: na dat hy te vergeefs gepocht hadde die te bemachtigen. Hy liet ook de Vrouwen der Soldaten / die inde Citadelle lagen / nae haer mans toe jagen: daer van eenige doodt bleven.

Het Fort van St. Martijn belegert.

Toiras schickten drie besondere boden uyt / elck met een pacquet; om over te swemmen / ende so wel de noot of gelegenthepdt van de Citadelle te verstaen te geven: als te vernemen na 't secoers. Een van deselve raeckten over / een verdronck / de darde liep over aen Buckingham, hem bekent maeckende de gelegenthepdt vande belegerde. Daer op schreef hy aen Toiras: hem nodighende tot overgave van de plaetse. Toiras antwoorde beleefdelijck: seggende / hy was noch soo niet tot extremiteyt ghekomen. Veel ende verscheydene beleefthedeu passeerde tusschen de belegeraers ende belegerde. Buckingam sondt aen Toiras een dousijn Meloenen: Toiras schonck den brenghet twintich goude Croonen: ende sondt aen Buckingam ses vlessen met Water van Oranje Bloessem / met twaelf dopsen vol poudre de Cypres. Den brenghet kreegh van Buckingam, twintich goude Jacobus stucken. Maer des niet tegenstaende deden elckander alle moghelijcke afbreuck. Ende de noodt oft ghebreck wierdt by de belegherde hoe langher hoe grooter. 's Avonts voor Ons Lieven-Vrouwen geboort-dagh quam een Convoy van eenige Barcquen met victuyes voor ses a seven dagen. Den vierden Septembris / quammer een Barque van seven, brengende maer voor een dagh victuyes.

1627. Toiras.

In 't midden van September quam des Koninghs Broeder in 't Legher voor Rochelle. Ende uyt de Forten wierdt in de Stadt geschoten met gloeyende kooghels. In de Citadelle van St. Martin wierden metter tijdt de Volontaires als oock de Soldaten verdrietigh. Ende Toiras wist bykans gheen langer raedt om haer in devotie te houden. Toiras resolveerde / indien met de Spyngh vloedt van de Nieuwe Maen gheen secours quam / met gheweld ende in Bataille te passeeren deur 't Engels Legher / ende sich te retireren onder 't Fort la Prée: alwaer hy staet maeckte victuyes te sullen vinden / om alsoo af te wachten het Kopal secours.

Wordt gheprovianderet.

Den achtsten Octobris 's morghens / de Windt Noordt-West / sijnde sterck ende tempeestich / quam een Convoy van veertich soo Barquen als Pinassen / van Sables d' Olone. Eenighe wierden in den grondt geschoten / maer het meest quam in de Citadelle met wel voor ses weecken victuyes. Sulcks verquickte seer de belegerde / ende maeckte d' Engelsche bykans desperaet; soo dat Buckingam de Belegheringh wilde quiteeren / ten waere Soubise ende eenighe Rochelsche Gedeputeerden het hem hadden afgheraden: komende oock om de selve tijt by hem een expresse uyt Engelandt met adbijs: dat de Graef van Hollandt met een secours van ses duysent man soude overkomen.

Koninghs selfs voor Rochelle.

Dijngsdagh den twaelfden Octobris quam de Koninghs selfs voor Rochelle, nemende sijn Logement tot Estré. Te kennen ghevende dat het in ernst ghemeent was. Dit konde die van de Stadt (hoorende over die aenkomste een boven maten onghewoone salutatie van Canons ende Musquetten) niet als discourageren. Van den Hertogh van Rohan quamen Brieven ter selver tijdt uyt Nimes, dat die van Languedocq haer voor of met d' Engelsche hadden verklaert. Ende sy intercipieerden Brieven des Koninghs; schrijvende aen de Provintien / dat de Citadelle van St. Martijn was gheprovidiandeert: ghebiedende Schepen by der handt te brenghen om van binnen met steenen te vullen ende te metselen / om den toegancke der Rochelsche Haven te slupten. Op den Raedt van Soubise hebben die van de Stadt ghereselveert te senden aen den Koningh van Engelandt; te weten / een uyt de Magistraet / een uyt de Burgers / ende een uyt de Predicanten: sijnde te noteeren dat de Predicanten in de Stadts Deputatien laetst wierden ghenoemt / ende achter de seculiere ghestelt. Een groote eere / die den Ambassadeurs Christi wierdt aengedaen. Was 't goet ende prijslijck / datse in Politijcque saecken mede wierden gheemployeert (ghelijck so te voor als geduyrende dese belegeringh geschiede: self residerende gestadigh een Predicant by Buckingham in 't Leger) waerom gaf men haer niet de rang / die by de Roomsch-Catholijcken / aen de Gheestelijcke wiert gegeven? regeerde de Magistraet over de lichamen ende tijdelijcke goederen der ingeseetenen; de Predicanten regeerden over de zielen. Ende was het subject haerder regeeringh soo veel prætieuser ende edelder als dat van de Politijcque Magistraten / soo behoorden sy oock den rangh boven de wereltlijcke te hebben. Ick meen niet / dat een eenigh Predicant in sijn gemoedt dit anders sal voordeelen: sijnde al te notoir dat d' eerste Reformateurs daer in een misslagh hadden begaen.

De

1627. De saecke vande Rochelloisen tot extremiteyt gaende/ hebben nu eyntelijck inde stad uytgegeven haer manifest: De saecke verhaelende sedert het Jaer twee en twintig, als wanneer een Artijckel vande Pair/was de demolitie van 't Fort Louis. 't Welck daer na wederom belooft/en wort gepreseert was. Dat Toiras ter contrarie noch daer en boven hadde gebout: het Fort in 't Eylant Ré. Dat des Conings Intendent van de Justitie veel Cabales ende vexatien inde Stadt had aenghestelt: datmen in 't generael aen alle die vande ghereformeerde Religie had veel ongelijck ende quaet ghedaen. Datmen eyntlijck in een opghehouden Brief des Koninghs aen Duc d'Angouleme had gesien het Plan van haer onderganck.

Tegen dat Manifest publiceerden de Coninghsche: dat die van Rochelle self niet en hadden gheobserveert 't tractaet van 't Jaer twee ende twintigh, als beletende de volle ende vrydige herstellinge vande Catholijcke Religie inde Stadt / ende de practijcke vande Ceremonien der selve: het welck nochtans belooft was. Als ock de vernietinge van d'outre der acht en veertig Borgers.

In 't laest van October, sijn twaelf a dertien hondert Coningsche van Plomb overgevaren / ende hoewel niet sonder verlies / sijn in 't Fort la Pré gelant/ dit sag Buckingham wel te sijn een voorbereytsel om hem t'attacqueren / dies dont hy goet te doen een laetste tentatijf: 't welck was Saterdagh den sesten November / des morgens aenvallende op twee plaetsen te gelijck: d' Engelsche op d'eene / de Fransche op d'ander / bemachtigden in 't begin de buyte wercken en de gracht / ende setten de Ladders aen de wal. Maer eensdeels waeren de selve te hoyt / anderdeels wierden soo wel ontfangen vande belegerde: datse na een ghevecht van twee uyren moesten retireren met verlies van veel Volck. De gequetste wierden ghebracht binnen Rochelle. 't Getal der Dooden vande Belegeraers was wel drie hondert; van de Belegerde achtien a negentien. Terstont daer naer is ock de Mareschal de Chombert met drie a vier duysent Man gekomen in het Eylandt; Buckingham nu de Belegeringh desperaet siende/ was bekommert hoe hy met eere weder te Scheep moghte komen.

Buckingham verlaet de belegering.

Tot dien eynde retireerde hy sich in een kleyn Eylandeken (l'Oye genaemt) geseparceert met een Canael van het Eylandt Rhee: over welck Canael hy al tijdelijck hadt gheslaeghen een Brugh: Tot bewaringe van dien stellende een van sijn beste Regimenten / ende de Colonel Montjoy, ende sijn Cavaillerye: Door dit middel salveerde hy de rest: Raeckte te Scheep Maendag den achtsten November: drie maenden ende sestien dagen / na dat hy in het Eylandt gedebarqueert was. De Bewaerders van de gemelde Brugh wierden gheslaghen: met de Cavaillerye Montjoy, Gray, en Mantagu wierden geslagen. Buckingham noch op de Rhee aldaer liggende / schreef aen die van Rochelle: haer raedende Vrede te maecken met den Coningh / terwijl hy noch daer op de Reede lagh; die hy seyde verseeckert te zijn: dat de Coningh haer soude geven na haer begeerte; anders: hy presenteerde haer een van twee/of te komen in haer Stadt met twee duysent Man: ofte dat hy soude gaen naer Engelandt / om ten spoedighsten haer toe te senden een secours van Volck ende andere neteffiteyten: tot dat hy selfs quam met een ghenoeghsaeme macht tot haerder verlossinge. Maer hy maeckte zeyl/ ende vertrock den seventhienden (naer dat hy acht dagen hadde gelegen op Ancker) door dat de Gedeputeerde der Stadt weder by hem quaemen: ghelastight om van hem te eyschen het Volck / 't welck hy in abundantie hadde op sijn Schepen. Volck hadden sy genoegh in haer Stadt: maer om haer Accoordt ende Vrede te maken met den Koning naer haer begeerte / was geen apparentie: als zijnde nu ock door het verjaghen van Buckingham opgheblaesen. Maer de Gedeputeerden volghden in Engelandt: om aldaer te vertthoonen de rechte gelegenthedt der Stadt: ende op wat manier sy moghte werden verlost. Sy quamen by de Vloot van Buckingham den twintighsten November: ende twee daeghen daer naer arriveerde de Vloot tot Pleymouth: aldaer vindende den Graef van Hollandt: die tot driemael toe in Zee was gheweest met het secours: maer t' eenkens te rugh gejaeght. Die van de Stadt hadden in desen tijdt het uyt ende in-loopen noch soo vry / datse altemets Schepen op Wy-heupt ende andersints uytschickten; ende nu en dan een ander / ock Wijsen binnen kregen. De Koning liet te Lande meer ende meer Fortificatien maecken / tot haer benaeuwingh. Dies sy den sestienden December versochten Passepoort/om eenige Vrouwen/ ende andere onnutte persoonen uyt de Stadt te doen gaen: maer het wierdt af-geslaeghen. Ende de Koningh dede hoe langhs hoe meer arbeyden aen den Dijck van beyde de zijden van 't Canael ofte Baye der Stadt: te weten / van de plaets (ghenaemt Chef de Baye) ende van de ander zijde Coureille. Om alsoo het uyt ende in-loopen te beletten aen die van de Stadt / die in het begin dapper daer mede geckten: als geloovende dat een tempeest van de Zee meer in een gat soude breecken/ als de Koningh konde doen maecken in ses maenden. 1627.

Niet alleen elders / maer ock in Spangien selfs; Ende te Hove gaf het wonder: dat een soo machtighen Vyand / als was de Koningh van Spangien, besitter van soo veel Rijcken ende Landen / noch hier ende daer af-breuck leedt: Als in Brasil, door het verlies van de Baye: ende in het voorleden jaer met Oldensel gesien was; Maer het was (volghens het ghemeen spreckwoordt:) Een Swaen heeft sijn vederen soo wel van nooden, als een Musch de sijne: Ende is de beet groot, men setter de mondt nae.

Spaensche saecken.

De Koningh (om nochtans sijn Macht ter deghe in het werck te stellen) bedie maken een Concept van Unie ofte Confœderatie tusschen sijne Rijcken: deselve doende overbrengen door den Marquis de Leganes: Aenkomende als Ambassadeur den negenden Septembris. Hy wierdt door den Marquis Spinola, sijn Schoon-vader / ende een groot ghetal Adels ontfanghen tot Hall. De Pervasien ende noodwendigheden van die Unie zijn te sien in de volghende Propositie: die op een Vergaderingh der Staten van Brabandt gheschiede den drie en twintighsten September tot Brussel: daer naer in de andere Provintien.

Proposition Faicte aux Estats de Brabande par don Diego de Mexia.

Propositie van Don Diego de Mexia.

MESSIEURS,

L'Experience ayant faict cognoistre les grands inconveniens qui sont arrivez contre le service du Roy nostre Sire, & le bien commun de sa Monarchie, pour le peu de correspondence, & manquement de liaison au faict d'armes, qu'il y à eu jusques à present entre ses Royaumes & Provinces pour leur conservation & seureté; & sa Majesté ayant consideré les avantages qui reussiroient à tous en general, & à chacun en particulier en s'unissant, & entr' assistans les uns aux autres, par la force des armes, pour leur propre defense, prit la peine se trouvant au Royaume d'Arragon d'en faire traitter avec les Estats de ladicte Couronne, & en convenir des moiens propres; & à envoyé aussi aux autres Royaumes, de ses Ministers principaux à mesme effect: Et quant à ces Provinces fidelles, & obeissantes des Pays-Bas, (la conservation desquelles elle affectionne sur tout, & à particulierement donné subject de penser à rechercher l'execution d'un expedient si salutaire & durable que celuy qui est en terme) sa Majesté à esté servie d'y en voyer Mr. le *Marquis de Leganes*, Gentil-homme de sa Chambre, son Conseillier d'Estat, Capitaine General de la Cavallerie desdits Pays, & de l'Artillerie d'Espaigne, comme estant un de ses principaux Ministres, si prochain de sa personne, & employé aux affaires les plus importantes de son service, pour tesmoigner d'avantage l'Estat que sa Majesté faict desdictes Provinces, & l'affection paternelle qu'elle leur porte, à fin que comme ledict Seigneur Marquis à esté nourry & eslevé en icelles, & qu'en toutes occasions il tesmoigne la bonne volonté

1627. lonté qu'il a en leur endroict, il puiſſe tant mieux leur faire entendre l'utilité, qui doit reuſſir d'une telle union, & qu'ils cognoiſſent par icelle le bien que ſa Majeſté deſire leur procurer, leur faiſant comprendre les raiſons de ceſte Propoſition, & ſon intention. Faiſant premierement a conſiderer les grands deſſeings qui par ce moyen de Ligue ou Union ont eſté entrepris & maintenuz par des Princes de mediocre pouvoir, contre des forces du tout inegales, dont il n'eſt pas neceſſaire de chercher des exemples dans l'antiquité, puis qu'aujourdhuy nous les voyons par experience, & que puiſſance nullement comparable a celle d'une des Provinces, qui ſont ſoubs l'obeiſſance de ſa Majeſté a neantmoins par moyen de la conſideration, & intelligence quelle a eüe & entretenue avec autres Princes eſtrangers ſes Alliez, maintenu la guerre contre ſa Majeſté; dont auſſi les derniers mouvemens d'Allemaigne en ſont foy, ayans deſſeigné non pas ſeulement bouleverſer tout l'Empire, mais auſſi extirper la Religion Catholicque, ſi Dieu par ſa grace n'y euſt pourveu.

Les plus Grands & Puiſſants Eſtats (n'ont oncques ſubſiſté: ny conſervé leur liberté avec aſſeurance & reputation, ſi non quand ils ont eſté appuyez d'alliances & de protections, dont les hiſtoires nous fourniſſent grande quantité d'exemples, & les Eſtats les plus puiſſans du monde ſe ſont maintenus par ce ſeul moyen des ſiecles en pleine paix, & ſe ſont conſervez en aſſeurance, ſeulement par ce que les Princes leurs Alliez ſont obligez de les defendre & proteger, comme auſſi iceux Eſtats reciproquement, tenans pour une maxime fondamentale de leur gouvernement, employer leurs forces pour le ſecours le leurs Alliez, & pluſtoſt que d'y manquer, s'expoſer a perdition & derniere ruine.

Les Vaſſaux & Subjects de ſa Majeſté vivans heureuſement ſoubs un tel Monarque, doivent croire qu'ils ont tant de puiſſants ennemis, & qui ſont liguez & confederez par enſemble, comme l'on ſçait, eſtant tant plus envié, que ſon pouvoir eſt plus grand, poſſedant ſa Majeſté *ſeule autant de terre*, que tous les autres Princes ſes ennemis joints enſemble, comme il ſe peut cognoiſtre par les Chartes Geographiques.

C'eſt donc avec juſte raiſon que ſa Majeſté juge convenable ſe roidir alencontre de tant de Princes Uniz & Confederez, qui *conſpirent* a la ruine & deſolation de ſa Monarchie, & de ſa tres-Auguſte Maiſon, au moyen de la des-Union de ſes Royaumes & Eſtats tant ſeparez & eſloignez les uns des autres, n'eſtans liez d'un mutuel & reciproque rapport de leurs forces, pour reſiſter en temps d'invaſion, conſiſtant le remede unique de tous les maux qui nous peuvent arriver, en ce que comme bons & fidels Vaſſaux & Subjects, nous nous entretenions pas ſeulement enſemble, liez de bonne correſpondence pour la defenſe commune, que le droict des gens, voires la nature meſme nous enſeignent, juſques aux beſtes, leſquelles s'uniſſent enſemble, & ſe ſecourent l'une l'autre chaſcune tenant le party de ſon eſpece; mais encores pour dompter une fois, & reduire a la raiſon des ſi pernicieux ennemis, deſquels les mauvais deſſeings ne ſubſiſteront, que tandis que nous differerons de contracter une Union & aſsiſtence reciproque entre les Royaumes & Provinces de ſa Majeſté: eſtant indubitable, qu'ils ceſſeront, & mettront bas les armes, quand ils verront que tous les Royaumes & Eſtats, ſe maintiendront par le ſecours qu'ils ſe preſteront les uns aux autres, comme membres d'un meſme corps, & que l'on n'en pourra attaquer aucun, qu'il ne ſoit promptement ſecouru par la puiſſance des autres, qui ne permettront pas de le voir opprimer.

Au quel effect la practique en ſera plus facile, pour concourir enſemble toutes les raiſons tant du droict *divin*, *naturel*, que des *gens*: Car quel percepte y a il, qui nous prohibe de ſe defendre? auquel cas la pluſpart des choſes prohibez par noſtre Religion ſont *permiſes*, juſques a faire mourir noſtre prochain, non ſeulement *heretique & ennemy*, mais encores nos propres *freres*, n'y pouvant avoir raiſon plus preſſante pour eſtablir ceſte Propoſition: Et il n'y a droict plus correſpondant a la nature que celuy de ſa *propre conſervation*, & *defenſe*, avec laquelle non ſeulement l'homme, mais toutes ſortes d'animaux naiſſent. Et pour le droict de gens toutes les loix s'accordent au meſme effect, & eſtant la Propoſition ſuſalleguée ſi claire, qu'elle ſe juſtifie elle meſme, y reſte d'examiner, ſi ce que nous avons dict, eſtre *juſte*, eſt quant & quant *neceſſaire*, pour rabbatre les diſcours des moins entenduz és affaires du monde, qui ne prevoyent pas les accidens, & les ſiniſtres evehemens, auſquels d'ordinaire la nonchallance les expoſe. 1627.

Les habitans du St. *Salvador en la Baje de tous les Saincts* nous en fourniſſent trop d'exemple; leſquels eſloignez de *deux mille lieües* de terre ferme, ſans avoir a peine cognoiſſance des *rebelles d'Hollande*, vivoyent en oiſiveté, pleine paix, & trop grande confiance, lors que tout à coup (bien qu'advertiz *ſix* mois auparavant) ils ſe trouverent ſurpris & oppreſſez inopinement, par *un ramas d'ennemis* de la Religion Catholicque, & de ſa Majeſté: leſquels ſaccagerent leur Villes, & profanerent leurs Egliſes, captivant les *Miniſtres de Dieu, & du Roy*, juſques à les conduire priſonniers en Hollande, ayant ſa Majeſté eſté obligée pour la ſeureté de ſes affaires de les faire de chaſſer, par l'expedition & conduicte d'une armée navale.

Ce qui nous faict cognoiſtre que le plus grand ſigne de guerre, & le prognoſtique plus aſſeuré d'icelle, procede d'une *trop grande confiance & negligence*, voire *meſpris* des armes eſtrangeres, pendant qu'on joüit de la paix, à cauſe que les ennemis qui veillent continuellement à noſtre ruine, ont accouſtumé de donner leur coup, là ou ils voyent moins de defenſe, ſans qu'il y ait prevoyance, ny aſſeurance capable de maintenir continuellement un Royaume en temps de paix, ſi ce n'eſt par le moyen de l'Infanterie entrenué & façonnée aux exercices de la guerre. Autrement les Royaumes & Provinces les plus paiſibles & eſloignées, ne peuvent demeurer en aſſeurance, ny reſiſter aux invations des ennemis qui tiennent avec leurs aſſociez deſormais des armées agueries, avec leſquelles ils les peuvent ſurprendre; n'ayans autre but que de mettre le pied dans les Eſtats de ſa Majeſté, pour s'y fortifier & aggrandir.

Ce qui faict cognoiſtre qu'il eſt du tout expedient & neceſſaire d'entretenir des ſoldats payez en chaque Royaume, tant pour ſa conſervation, comme pour donnes aſſiſtence l'un a lautre, s'obligeans de ſe ſecourir au beſoing en meſmes occurrences, n'ayant ſa Majeſté en cecy autre intereſt, que ce luy de la conſervation de la *Religion Catholique*, & la ſeureté de chacune Province en ſon particulier, par le moyen de ceſte bonne union & correſpondence d'armes & forces unies, qui ſont plus puiſſantes, que celles des Royaumes & Eſtats deſunis.

Et ſi les Republiques & Eſtats obſervent religieuſement ceſte maxime avec des frais continuels, le jugeant ainſi neceſſaire, entretenans ſoigneuſement ceſte correſpondence non pas entre leurs Vaſſaux & Subjects (comme ſa Majeſté pretend de faire) ains avec les Roys & Princes eſtrangers; quelle raiſon y a il que les Vaſſaux d'un meſme Roy, tous membres d'un meſme corps, & qui doivent plus eſtroittement eſtre reliez par amitie, ne s'uniſſent & correſpondent pour conſpirera leur propre defenſe, & à dompter leurs communs ennemis? eſtant treſcertain qu'une offence faite au Royaume de *Caſtille*, eſt faite quant & quant à *ces Pays icy*, comme de meſme les torts & injures faites à ceux de par de çà, ſont communes à la *Caſtille*, & ainſi des autres Royaumes.

Par ceſte union non ſeulement on mettra fin aux miſeres de la Guerre, mais encores on eſtablira une *Paix perpetuelle*, eſtant aſſeuré que lors que les ennemis de ſa Majeſté cognoiſtront que chacun de ces Eſtats ſera maintenu & appuyé par la puiſſance de tous les autres enſemble avec *cent ou deux cent mille* Hommes, entretenuz continuellement, tant d'Infanterie que Cavallerie, ils n'auront garde d'entreprendre ſur eux; & les obligera-on de *mordre leur frein*, & redouter l'invincible puiſſance de ſa Majeſté, & de chaſque Province

1627. en particulier: outre celle de la correſpondence qu'elles auront entr'elles par le moyen de l'union propoſée, & eſtans les intereſts communs, la correſpondence des volontez en ſera plus eſtroitte, & uniz par mutuelle aſſiſtence; par ainſi la meſme amitié, & bonne intelligence qui s'obſerve entre les Provinces Frontieres, & qui s'entr' aſſiſtent les unes aux autres aux occaſions & neceſſitez, ſera ſemblablement conſervée & entretenue par les Eſtats de ſa Majeſté tant en commun qu'en particulier de la meſme façon qu'une perſonne ayme un'autre qu'il tient pour ſon grand amy, non pour autre ſubject ny raiſon, ſi non qu'il eſpere d'eſtre ſecouru par luy en ſes neceſſitez preſſantes, & l'aſſiſter de meſme en pareille occaſion, & que tous *deux* peuvent vivre *comme freres* ſoubz ceſte aſſeurance & union, à quoy il eſt impoſſible de parvenir par autre moyen.

Et jaçoit que toutes les Provinces ſoyent obligées par devoir, d'avoir ſoing de la conſervation de chacune en particulier, lors que quelqu'une ſe trouve envahie par les ennemis, neantmoins ceſte obligation eſt *arbitraire & volontaire*, demeurant à la diſpoſition des Provinces de faire telle aſſiſtence que bon leur ſemble, n'eſtans pas unies, ny engagées avec un lien reciproque, de meſme que nous voyons journellement & verrons encores a l'advenir, ſi remede n'y eſt apporté, & telles amitiez volontaires n'auront autre effect, ſi non a la meſure des diſpoſitions ou conſiderations bonnes ou mauvaiſes, de ceux deſquelles on a affaire; & de qui on pourroit ſe promettre du ſecours, que eſt le mal qui nous tient, & afflige preſentement a faute de ſi eſtroitte union, tant neceſſaire a la conſervation.

Moyennant ce que deſſus, Meſſieurs, c'eſt une choſe tres-notoire, qu'une affaire de ſi grande ſuite & importance, tendant uniquement a la conſervation de la Religion Catholique, pour laquelle ſa Majeſté a frayé tant de deſpens, non pas ſeulement en ſes Eſtats, mais auſſi aux autres, ou elles s'alloit perdant, & ſans laquelle elle ne ſe fuſt conſervé mais auſſi pour tous les Royaumes & Eſtats de ſa Majeſté en General, & ſeureté d'iceux en particulier avec une ſi grande egalité & uniformiité entre tous, que ſe propoſe, & ſe met en terme pour eſtre effectuée pour la plus grande gloire de Dieu, & repos de ſon Egliſe; qu'eſt la ſeule fin & effect, pour lequel on faict, & deſire-on conclure la Propoſition preſente.

Que ſi nos ennemis ont eu l'induſtrie de s'eſtendre par l'union de leurs armes enſemble, ſoubs les enſeignes de divers Princes, pour la deſtruction & ruine du ſervice de Dieu, de ſa Majeſté & de ſa Monarchie, comme leurs confœderations publicques en font foy, qu'elle raiſon y peut il avoir, qu'ils ayent c'eſt advantage ſur nous, qui ſommes *obligez* de conſpirer pour noſtre intereſt commun, ſoubs la domination d'un meſme Prince, & d'unir nos forces propres, pour nous oppoſer aux mauvais deſſeings de ceux, qui ſans ſubject ny pretexte vallable, levent les armes contre ſa Majeſté, & ſes bons ſubjects, tant ouvertement que couvertement, par des menées & voyes indirectes & des-raiſonnables, tant par Mer, que par Terre.

Ce qui fortifié grandement la raiſon ſusalleguée, eſt de conſiderer que le Royaume *d'Arragon*, & autres Royaumes de ſa Majeſté qui ſe retreuvent preſentement en pleine Paix, jouiſſent d'icelle, a cauſe que les forces & pouvoir de celuy de *Caſtille* les ont mis a couvert, & que les ennemis qui avoient accouſtumé de les moleſter, ont tournée leurs armes contre ces Provinces icy, & autres de ſa Majeſté. Pendant tout le temps qu'ils ont jouy de ceſte Paix, ils n'ont pas deſbourſé la valleur d'un *Real* pour leur defenſe, pour ſecourir ces Provinces icy, & autres ſur les quelles les ennemis ont diverty leurs armes. & cependant la *Caſtille* ſeule a fourny juſques a maintenant plus de *deux cent millons*, comme de meſme ont fait ces Provinces icy tout ce que leur a eſté poſsible, dont elles ſouffrent encores a preſent de grandes incommoditez.

Par ainſi les Royaumes & Provinces, qui ont jouy ſi longuement de la Paix, aux deſpens des autres, qui ont conſumé de ſi grandes ſommes des deniers pour leur conſervation, conſiderant qu'il ſeroit des-raiſonnable, de ne les ſecourir mutuellement a l'advenir, ils ſont entrez volontairement en ceſte union propoſée, comme ja ont fait les Royaumes *d'Arragon*, de *Valence*, de *Sardeigne*, & de *Maillorque*, n'y ayant point de doubte que tous les autres n'y entreviennent quant & quant, lors que la Propoſition leur en ſera faite, par ceux que ſa Majeſté leur a envoyé. 1627.

C'eſt une Propoſition *Chreſtienne* & irrefragable, que chaque Royaume eſt obligé de preſter aſſiſtence a ſon Souverain, & de conſpirer a la defenſe de ſes limites, comme auſſi l'on a tenu, & tient on pour obligation tres-eſtroite, que les Royaumes qui ont jouy, & jouiſſent a preſent de la Paix, teſmoignent (comme ils font) le ſouvenir & la cognoiſſance qu'ils ont d'un ſi grand benefice, puis que veritablement ce ſeroit une choſe du tout inique, & contre tout droict divin, & humain, & une ingratitude trop grande, de ne pas aſsiſter du ſien propre, ceux qui n'ont pas eſpargné le leur, ny meſme leur propre ſang, & qui ont contribué leurs Threſors, & leurs ſubſtance, a fin que la paix fuſt conſervée chez les autres. Ce ſeroit une choſe indigne d'un cœur noble & *genereux*, & une ingratitude inouïe, de ne *pas aider* ceux, deſquels au beſoing nous avons receu de l'aſsiſtence, & ſerions contre nous meſmes, refuſans d'admettre ceſte Propoſition ſi juſte & ſi raiſonnable.

De meſme quelle repartie peut on faire quand on demande pareille aſsiſtence a un Eſtat pour ſon Roy, & Prince, & Souverain en cas de neceſsité, apres qu'il auroit employé le ſien propre pour la defenſe & conſervation de ſes Vaſſaux.

Et pour ne laiſſer en arriere aucune conſideration de toutes celles qu'on pourroit alleguer avec fondement, ou au contraire s'il y avoit quelqu'un qui vouluſt mettre en avant, que *les Pays ſe defendroient eux meſmes aux occaſions, & qu'il n'y a point de ſubjects de conſentir a ce que ſa Majeſté demande*, on recognoiſtroit tout incontinent le contraire, en ce que c'eſt une contradiction manifeſte de dire, *que l'on n'a pas le moyen de tenir en pied une force ordinaire pour ſe defendre contre les invaſions de ſes ennemis*, & de dire *qu'aux occaſions on ſe defendra bien ſoy meſme ſans aydo de perſonne*: Eſtant tres-verita ble qu'aucun des Royaumes de ſa Majeſté, quelque puiſſant qu'il ſoit, *ne ſ'pourroit maintenir de ſoy meſme*. & *ſeul* contre tant d'ennemis unis par confederations, tant à cauſe du peu d'experience qu'ont les habitans des exercices de la guerre, que par ce qu'il n'y en a aucun qui ſoit ſuffiſamment fourny des gens de guerre pour garnir des Frontieres, & reſiſter aux ennemis, ce que l'experience nous a faire voir a noſtre grand dommage en ces Provinces icy, plus qu'en aucunes autres, puis que nonobſtant qu'elles ſoyent grandement peuplées, riches, & pourveuës de toutes choſes neceſſaires pour la vie humaine, elles n'ont ſceu ny peu ſe defendre contre *leurs ennemis liguez & confederez avec pluſieurs Princes*, mais ont eu, & ont encores a preſent affaire des grandes aſsiſtences d'armes eſtrangeres, & des *ſommes incroyables* des deniers pour leur conſervation, en cas que l'on ſoit contraint de continuer la guerre. Qui eſt la cauſe principale pour laquelle ſa Majeſté ſe retreuve a preſent incommodée, comme ſont auſſi ſes Royaumes de *Caſtille*: y ayant peu d'apparence pendant la neceſsité ou ils ſont reduicts qu'ils puiſſent continuer ſeuls a de ſi grands frais. C'eſt ce qui a obligé ſa Majeſté a rechercher tous les moyens convenables pour les moderer, & mettre un ordre a l'advenir pour ſon ſoulagement, & celuy de ſes Vaſſaux, a fin qu'ils puiſſent eſtre protegez & conſervez avec la moindre deſpence que faire ſe pourra; & le principal moyen que l'on a trouvé pour faire reuſsir un ſi grand benefice, c'eſt celuy de l'union propoſée, parce que pendant tout le temps qu'ils ſeront affligez de guerre, les autres Royaumes & Provinces de ſa Majeſté demeureront obligez de leur preſter la main, avec une armée de *vingt mille* hommes de pied, & *quatre mille* chevaux, qui ſeront payez punctuellement a leurs frais, dont 1627.

1627. dont ces Provinces ſentiront promptement les premiers effects ſans qu'elles ſoyent obligées de fournir un ſeul denier pour ce regard, ny qu'on demande autre choſe, ſauf qu'elles entrent en ceſte union, & promettent (lors qu'elles ſeront libres de guerre, & jouiront d'une paix aſſeurée) que ſi aucun Royaume ou autre Province ſubjecte à ſa Majeſté vient à eſtre invahië par les ennemis, qu'elles l'aſſiſteront, & ayderont avec le nombre des gens de guerre qu'elles entretiendront, conformement & à proportion du repartiment qui s'en fait entre tous ceux qui entreront en ladite union, en la forme qui s'enſuit.

Que les Royaumes de Caſtille, avec les Indes s'obligent à fournir à ſa Majeſté *quarante quatre mille* hommes, qui ſeront payés par eux en telle part, & à proportion que deſſus, qu'il plaira à ſa Majeſté de les envoyer, ſelon les neceſſitez qui ſe preſenteront.

Les Eſtats & Provinces obeiſſantes des Pais de par deça *douze mil.*

Le Royaume d'Arragon dix mille.
Le Royaume de Valence ſix mille.
Royaume de Catalongne ſeiſe mille.
Royaume de Portugal ſeiſe mille.
Royaume de Napels ſeiſe mille.
Royaume de Sicile ſix mille.
Duché de Milan huict mille.
Les Iſles des mers Mediterranée & Oceane ſix mille.

Summa Cent quarante mille.

Encores que ce nombre d'Infanterie ſemble grand, il faut conſiderer qu'il eſt expedient que les ennemys de ſa Majeſté cognoiſſent l'eſtroitte union d'une ſi grande puiſſance, à fin que cela les oblige à ſe tenir coys, & à ne rien entreprendre contre une puiſſance ſi extraordinaire, comme juſques à preſent ils ont fait avec trop d'impunité & hardieſſe. Ce que ne ſe pourroit effectuer avec un moindre nombre des gens, ny faire le repartement ſuſdit, eſtant peu apparent que l'occaſion ſe preſente de les tous employer en un meſme temps. Bien entendu que pour ce qui touche la Cavallerie, elle ſe levera aux lieux, ou elle ſe trouvera mellieure, & ſera deduite ſur le nombre de l'Infanterie, à proportion des frais de ſon entretien.

Du quel nombre des gens de guerre, Sa Majeſté aſſiſtera ſes Royaumes & Eſtats, la part où il y aura guerre avec *vingt mille* hommes de pied, & *quatre mille* chevaux payez à charge de ſes Royaumes, Pais, où Eſtats ſe trouvans en Paix, à proportion & ſelon la quote de la repartition que deſſus. De ſorte que ſe trouvans preſentement ceux du Pays-Bas en guerre, ſeront aſſiſtez & ſecouruz avec ledit nombre de *vingt mille* hommes de pied, & *quatre mille* chevaux effectifs ſans eſtre obligez à rien payer pour ceſte union, mais ſeulement lors qu'eux jouiſſans de la Paix, il y aura guerre allieurs, prennant pour exemple ceux au Duché de *Milan*, ceux qui en ce cas auront de payer *deux mille cinq cens* Hommes de pied, ou environ, pour leur quote generale de ces Pays-Bas, tous originels tant les Officiers que Soldats du Pays meſme, ou les levées ſe feront.

Comme auſſi les deniers qui ſe leveront pour leur entretien, ſeront recueilliz & diſtribuez par des *Officiers du Pays*, en quelque lieu qu'ils ſoyent envoyez pour ſervir.

Mais quand il ne ſe trouvera nombre ſuffiſant des gens, qui puiſſent ou qui veullent ſortir de chaſque Royaume ou Province, on donnera des autres pour en lever ailleur ſur les Terres de ſa Majeſté, ou aultres, par ce qu'on ne tient pas pour gens effectifs ceux qui ſont levez par force; dont les Capitaines & Officiers devront eſtre originels des Pays qui fourniront les deniers.

En quoy l'on recognoiſt que ceſte Propoſition regarde d'avantage le bien des Provintes de ce Pays, que des autres, pour eſtre plus expoſées à la guerre, & de plus pres environnées des ennemis, que autres Royaumes & Eſtats, poſtpoſant ſa Majeſté tous ſes autres intereſts au prix de la conſervation de la Religion Catholique, & ſeureté d'iceux. 1627.

Et nonobſtant que le pouvoir de ſa Majeſté ſoit ſi grand & puiſſant, neantmoins la debonnaireté naturelle l'oblig à rechercher ſoigneuſement la tranquillité & le ſoulagement de ces Provinces icy, & des fidels Vaſſaux, ſi prompts & ſi obeiſſans à ſes commandemens qu'ils ſont l'exemple de la fidelité meſme, comme la longeur du temps l'a demonſtrée.

Par ainſi, ce que preſentement on demande à ces Pays icy, c'eſt qu'ils entrent ſeulement dans l'union propoſée, avec la meſme promptitude que l'on eſpere de leur bonne volonté, en recognoiſſance de l'affection que leur porte ſa Majeſté, teſmoingnant par là le deſir qu'ils ont de luy complaire & d'entrer en bonne correſpondence avec ſes autres Royaumes, laquelle ils feront paroiſtre d'autant mieux, que plus promptement ils y prendront reſolution, a fin que le Seigneur Marquis de *Legnes* puiſſe eſtre bien toſt expedié, & qu'en ſuitte de l'advis qu'on donnera à ſa Majeſté de la conceſſion accordée, on puiſſe faire les diligences convenables aupres d'aucuns autres Royaumes, qui juſques a preſent ne ſont encores entrez en ladicte Union, combien que ceux d'*Arragon*, *Valence*, *Sardeigne* & de *Maillorque*, y ſont desja entrez de leur plein gré, & bonne volonté, & a on advis que d'autres Royaumes & Provinces en ont fait de meſme, de maniere qui ce que eſt desja accordé, & preſt a eſtre employé, provenant des Royaumes qui ſont ja entrez en la confederation, monte a pluſieurs millions d'or, le tout en faveur des Royaumes ou Provinces, qui ſont infeſtez & travaillez par la guerre, comme ſont preſentement les Provinces de par deça, deſquelles en eſchange on ne demande autre choſe pour maintenant, ſinon qu'elles s'obligent par eſcrit pour l'advenir, & lors qu'il plaira à Dieu les delivrer de la guerre, (comme ſa Majeſté le ſouhaitte de tout cœur) de contribuer la part & portion qui les pourra toucher audict nombre de *deux mille* Fantaſſins, qui leur ſeront aſſignez, laiſſant a conſiderer ſi ce ſeroit achepter la paix a bon marché, puis qu'ils pourroyent vivre en repos, & libres des autres incommoditez, qu'ils ſouffrent à preſent pendant la guerre, & procurer le reſtabliſſement du Commerce au Pays, avec les autres Eſtats de ſa Majeſté, ceux de ſes Amis & Alliez, & en cas de continuation de guerre, joüir preſentement du benefice, qui leur viendra au moyen de la contribution des deniers, ja fourniz & à fournir par les autres Royaumes & Provinces, qui ſont des-jà entrez & entreront en ceſt dite union.

Finallement, & pour mellieure intelligence d'un chaçun, tout ce que ſa Majeſté demande à ces Provinces icy, c'eſt qu'elles entrent en l'union propoſée, & qu'elles s'en obligent par eſcrit une chacune ſelon ſa quote & contingent pour (lors qu'elles ſeront libres de la guerre) preſter aſſiſtence aux autres Royaumes & Provinces de l'union, qui en ſeront travaillées, & ce ſelon la portée du nombre preſuppoſée, & à proportion de *vingt mil* hommes de pied, & *quatre mille* chevaux, ſans que pour maintenant elles ſoyent obligées de contribuer aucune choſe, ny d'entrer en aucun debourſement, ains de jouir de ce que les autres Royaumes fourniront à leur advantage, & pour leur ſoulagement. Choſe à la verité qui euſt eſté bien ſeante, ſi elle euſt eſté propoſée par les Provinces meſmes à ſa Majeſté pour la prevenir en ſa bonne volonté & bienfait, qui ſera tel que les payemens des Soldats ſe feront à point nommé ſans aucun retardement. Moyennant quoy l'on fera plus d'effect avec une armée de *vingt mil* hommes de pied, & *quatre mil* chevaux en ceſté ſorte, qu'avec une fois autant des Soldats mal payez, a cauſe que de la naiſſent les neceſſitez qui cauſent les diſordres & grands inconveniens que l'on a veu du paſſé. Sur quoy, Meſſieurs, ſa Majeſté vous fait requerir en particulier de vouloir prendre bientoſt pour la part & quote de ceſte Province une bonne & fructueuſe reſolution, comme le ſervice de Dieu, & le ſien & l'aſſeurance de ſes Royaumes & ſes Eſtats & Pays le demandent.

1627. *Propositie ghedaen aen de Staten van Brabandt, door Don Diego de Mexia.*

MYne Heeren; d'ervarentheydt hebbende doen kennen de groote ongemacken die gheschiet zijn tegen den dienst des Conings onsen Heere, ende het gemeene best van sijn Monarchie, om de weynige over-een-kominge ende manqueeringhe van verbandt in het stuck van de Wapenen, die daer gheweest is tot nu toe onder sijne Rijcken ende Provintien, tot haere behoudenisse ende seeckerheydt; ende sijne Majesteyt overwoghen hebbende de voordeelen die daer uyt aen alle in het generael soude voortkomen, ende aen een yeghelijck in het bysonder, als sy haer vereenighden: ende als d'een den anderen bystant deden door de macht der Wapenen, tot haere eygene beschermínge, nam de moeyte (hem vindende in het Rijck van *Arragon*) om te handelen met de Staten van de geseyde Kroone, ende om by een te krijgen die bequaeme middelen; ende heeft oock gehouden aen de andere Rijcken sijne voornaemste Dienaers tot het selfde werck; Ende soo veel als aengaet dese getrouwe Provintien, ende de gehoorsaeme Nederlanden, (welckers behoudenisse hy boven al seer lief heeft, ende heeft bysonderlijck oorsaeck gegeven te gedencken, om te versoecken de uytvoeringe van een soo heylsaeme ende geduerigh proffijt, als die nu in wesen is) sijne Majesteyt heeft goet ghevonden aldaer af te senden mijn Heere Marquis de *Legannes*, Edelman van sijne Kamer, sijnen Raedt van Staten, Capiteyn Generael van de Cavallerie der voornoemde Landen, ende van de Artillerye van Spangien: als zijnde een van syne voornaemste Ministers, soo naer by sijn persoon, ende gestelt over de aldergewichtighste affairen van synen dienst, om te meer te doen verstaen den staet die sijn Majesteyt maeckt van de voorschreve Provintien, ende de Vaderlijcke affectie die hy haer toedraeght, ten eynde dat gelijck als de voorschreve Heer Marquis in dese opghevoet ende opgebracht is geweest; ende dat hy getuyght in alle occasien den goeden wille dien hy tot haer heeft, haer te eerder mogte doen verstaen de nuttigheyt die voorkomen moet uyt een soodanige vereeninginge; ende datse door de selve moghten bekennen de weldaedt die syne Majesteyt haer begeert voort te brengen ofte te verforghen: haer doende verstaen de redenen van dese Propositie, ende syne meyninghe. Doende in het eerste overdencken de groote voorslaghen die door soodanigh middel van Verbondt ofte Vereeninghe voorgenomen ende gehanthaeft zijn geweest door Princen van middelmatige macht tegen onvergelijckelijcke macht ende sterckte, waer van niet nootsaeckelijck en is te soecken exempelen in de oudtheydt: dewijle het de Wijse heden daeghs sien door experientie, ende dat de macht in geenen deele gelijck met eene van de Provintien die onder de ghehoorsaemheydt van syne Majesteyt zijn; heeft nochtans door middel van consideratie ende verstandt diese gehadt ende onderhouden heeft met andere vreemde Princen syne Bondtgenooten, staende ghehouden den Oorlogh teghen syne Majesteyt: waer van mede de laetste beroerten van Duytsland geloof geven, hebbende betreckent niet alleen de omkeeringe van het gheheele Rijck: maer oock te niet gedaen de *Catholijcke Religie*, soo Godt door syn genaede daer in niet hadde versien.

De grootste ende machtigste Staten hebben noyt bebestaen, noch bewaert hare vryigheyt met verseekering ende reputatie, als wanneer sy ondersteunt zijn geweest met verbonden ende beschermingen, waer van de Historien ons leveren eene groote meenighte van exempelen, ende de machtighste Staten van de Werelt zijn door dit eenigh middel behouden ghebleven, der eeuwen in volle vrede, ende hebben hen behouden in seeckerheyt, alleenlijck om dat de Princen hunne Bondtgenooten gehouden zijn haer te beschermen ende te bewaren: gelijck oock de Staten van *weder-zijden*, houdende voor een fondamentaele maxime van haere Regeeringe, te besteeden hare sterckte, tot behulp van hare Bondtgenooten, ende veel eer als daerinne te manqueeren, haer te stellen in 't verlies ende laetste ruijne. 1627.

De Vasallen ende Onderdaenen van sijn Majesteyt levende gheruste lijck onder een soodanigh Monarch, moeten ghelooven datse soo veel machtighe Vyanden hebben, ende die haer selven verbonden, ende met malkander vereenight zijn, gelijck als men weet, zijnde soo veel te nijdiger als sy machtiger zijn, zijn Majesteyt alleen soo veel Landts befittende als alle de andere Princen hunne Vyanden te saemen ghevoeght, ghelijck als men kan bespeuren door de Geographische Kaerten.

Het is dan met billijcke reden dat syn Majesteyt acht wel te passen zich selven te kanten teghen soo veel vereenighde ende verbondene Princen, de welcke te samen spannen tot het verderf ende verbreeckinghe van syne Monarchie, ende van syne seer heerlijck Huys, by middel van de oneenigheydt van syne Rijcken ende Staten soo verdeylt, ende d'een van den anderen vervreemt, niet zijnde gebonden met een weder-zijdts ende reciproque over-een-stemminge van hare macht, om tegenweer te doen in tijt van gewelt; d'eenige remedie van alle quaet dat ons soude mogen overkomen, bestaende daer in: dat, gelijk als goede en getrouwe Vasallen en Onderdanen wy malkander niet alleen onderhouden, gebonden met goede correspondentie tot gemeene beschermínge, dat het recht der Volckeren, ja selfs de natuer ons leeren, tot de Beesten toe, de welcke haer vereenigen ende eickander te hulpe komen, houdende de zijde van syn geslachte; maer om noch eens te temmen ende weder tot redelijckheydt te brenghen sulcke schadelijcke Vyanden: welckers quade desseynen niet en sullen bestaen, dat soo langh als wy sullen uytstellen van te handelen eene *Unie*, ende weder-zydts hulpe tusschen de Rijcken ende Provintien van syn Majesteyt, zijnde ontwijffelijck dat sy sullen ophouden, ende de Waepenen ter neder stellen, als sy sullen sien dat alle de Rijcken ende Staten haer sullen mainteneeren door hulp, die sy malkander sullen doen, als Leden van een Lighaem; ende dat men geenige sal kunnen aenranssen, ofte sullen veerdighlijck geholpen zijn door macht van de andere, die niet toelaeten en sullen haer te sien verdrucken.

Aen welcke uytkomste de practijcque seer licht sal zyn, om te doen concurreeren alle de reden, soo wel van 't Goddelijck recht, van de natuer als van de volckeren: Want wat regel is 'er, die ons verbiedt zich selven te beschermen? in welcke saecke het meeste deel der verbodene dingen door onse Religie zyn toegelaeten, tot onsen Even-naesten toe te doen sterven, niet alleen ketter ende vyandt, maer oock onse eygene Broeders, daer in niet kunnende hebben uytdruckelijcker reden om onse Propositie te stellen: Ende daer en is geen nauwer over eenkomende recht aen de natuere als die van syne *eygene bewaringe ende beschermínghe*, met de welcke niet alleen de menisch, maer oock alle soorten van dieren gheboren werden. Ende alle de Wetten komen over een in het selfde werck, om 't recht van de Volckeren, ende de Propositie (boven bygebracht) soo klaer zynde, dat sy haer selve rechtveerdight, daer overigh iste onderstoecken, ofte (het geene wy geseyt hebben) billick is, ende met eenen nootsaeckelijck om af te weeren de practijens van die onverstandighste in de wereldtlijcke saken, die niet voor en sien de toe-vallen ende de listelijcke uytkomsten, in de welcke gemeenlijck het verluym ende sloffigheyt haer is brengende.

De Inwooners van *St. Salvador* in de *Baye de Todos los Santos*, die geven ons maer al te veel exempelen, de welcke *twee duysent* mijlen van de vaste Aerde afgelegen zijn, sonder qualijck eenige kennisse hebbende aen de wederspannige *Hollanders*, leefden in stilheydt, vol van vrede ende in al te grooten vertrouwen: doen ter tijde als sy maetelijck (al hoewel dat sy wel *ses* maenden van te vooren gewaerschouwt waeren) haer vonden verdruckt ende schielijck overvallen, door een by-een-rapinghe van Vyanden van de *Catholijcke Religie*, ende van sijn Majesteyt, de welcke beroofden haere Stadt, ende schenden den haere Kercke, gevangen nemende de Dienaers

1627. naers Godts ende des Coninghs, tot die te leyden als Gevangens in Hollandt; ſijn Majeſteyt werdende genootſaeckt tot verſeeckeringhe van ſijne affairen haer te doen verjaegen, door de uytruſtinge ende geleyd van een Scheeps-Vloote.

Dat ons doet kenniſſe hebben dat de aldergrootſte kenteecken van den Oorlogh, ende de grootſte prognoſticatie van dien, voortkomt uyt al te grooten vertrouwen en onachtſaemheyt: jae dat meer is, verachtingh van vreemde Waepenen, terwijl dat men Vrede geniet, om dat de Vyanden (die ſtaedigh waecken tot ons verderff) gewoon zijn haere ſlaegen te geven, daer ſy de minſte defenſie ſien, ſonder dat daer voorſieninge zy, nochte verſeeckeringe, bequaem om ſteets te mainteneeren een Koninckrijck in de tijdt van Vrede, ten waere door een middel van onderhoudene Infanterye, en wel onderweſen in de oeffeninge van den Oorlogh. Anders de aldervreedtſaemſte ende vergelegene Coninckrijcken ende Provintien konnen in geen ſeeckerheydt blijven, nochte tegenſtaen het geweldigh innemen van den Vyand (die het houden met hare geſellen) van nu voortaen met Wapenen beſtreden, met dewelcke zy die konnen overvallen: hebbende gheen ander ooghmerck als den voet te ſetten in den ſtaet van ſijn Majeſteyt, om haer daer in te ſtercken ende groot te maecken.

Het welck doet verſtaen: dat het geheelijck raedtſaem ende van nooden is te onderhouden Soldaten die in yeder Coninckrijcke beſoldinghe trecken, ſoo wel om ſijne behoudeniſſe, als om malkander by te ſtaen, haer verobligeerende te helpen in den noodt in de ſelfde toe-vallen. Sijn Majeſteyt hier in gheen ander voordeel hebbende, als de behoudeniſſe van de Catholijcke Religie, ende de ſeeckerheydt van yeder Provintie in het byſonder, door het middel van deſe goede *Vereeninghe* ende correſpondie van Waepenen, ende t' ſamen-komende ſterckte, die machtigher zijn als die van de Coninckrijcken ende oneenighe Staten. Ende ſoo de Republijcquen ende de Staten religieuſelijcken obſerveeren deſe Mannen van doen met geſtaedige koſten, oordeelende dat ſoo van nooden te zijn, ſorghvuldelijck onderhoudende deſe correſpondentie, niet alleen onder haere Vaſallen ende Onderdaenen, (ghelijck als ſijn Majeſteyt pretendeert te doen) maer oock met den Coningh ende vreemde Princen; Wat reden is daer, dat de Vaſallen van eenen ſelfden Coningh, alle Leden van een Lighaem, ende die door vriendtſchap behoorden naeuwer te zijn verbonden, haer niet en ſouden vereenigen ende correſpondeeren: omme te ſtaen naer haere eygene defenſie, ende om te dwingen haere gemeene Vyanden? Dewijl het waerachtigh is: dat een onrecht gedaen, aen het Coninckrijck van *Caſtille*, oock met een gedaen werdt aen deſe Landen; als van ghelijcken het quaet ende onrecht gedaen van die van deſe kant gemeen zijn aen die van *Caſtille*, ende alſoo aen die van d' andere Coninckrijcken.

Door deſe *Vereenighe* ſal men niet alleenlijck een eynde van de ellenden van den Oorlogh, maer men ſalder oock mede een *eeuwighe Vrede* maecken, zijnde verſeeckert dat wanneer de Vyanden van ſijn Majeſteyt ſullen mercken dat een yeder van deſe Staten ſal ſtaende blijven, ende onderſteunt zijn door de macht van alle de andere te gelijck, met *een hondert* ofte *twee hondert duyſent* Mannen geſtadigh onderhouden werdende, ſoo door Infanterye als Cavallerye, ſy ſullen niets derven tegen haer onderwinden; ende men ſalſe dwingen op haeren toom te bijten, ende vreeſen de onverwinnelijcke Macht van ſijn Majeſteyt, ende van een yder Provintie in het byſonder: Boven de correſpondentie, die ſy onder malkanderen ſullen hebben door middel van de voorgheſtelde *Vereeninghe*. Ende wanneer de Intereſten gemeen ſullen zijn, ſoo ſullen de t' ſamen-komſte van de wille ſoo veel te naeuwer zijn, ende vereenight door wederzijdts hulpe ende byſtandt; Alſoo ſal de ſelfde vrundſchap, ende goet verſtandt die waergenomen werd onder de Provintien, Frontieren: ende die elckander byſtaen by occaſien ende nootſaeckelijckheden, van deſgelijcken bewaert ende onderhouden werden door de Staten van ſijn Majeſteyt, ſoo in het gemeen als in het byſonder; op de ſelve maniere als een perſoon den anderen lief heeft, dien hy houdt voor ſyn groote vrundt: niet uyt een ander ooghmerck ofte reden, als dat hy hoopten door hem geholpen te zijn in ſynen dringende noot, ende van gelijcken by te ſtaen in diergelijcke gelegentheyt, ende datſe alle beyde mogen leven als Broeders: onder deſe ſeeckerheydt ende vereeninge, tot het welcke het onmogelijck is te komen door een ander middel. 1627.

Ende ſchoon dat alle de Provintien door plicht verobligeert zijn, acht te hebben op de behoudeniſſe van een yeder in het byſonder, wanneer daer eenighe ſich bevondt ingewickelt door den Vyandt. Deſe Obligatie is nochtans arbitralijck ende vrywilligh: blijvende ter diſpoſitie der *Provintien*, om te doen ſoodaenighe aſſiſtentie als haer goedt dunckt: niet zijnde veraccordeert, nochte geëngageert met een reciproque bandt: gelijck wy in dier voegen dagelijcks ſien, ende in toekomende noch hebben te aenſchouwen, ſoo daer geen remedie toegebracht en werdt, ende ſulcke vrywillige vrundtſchappen en ſullen geen ander effect hebben, als naer de maete der beſtellinge der goede ofte quaede conſideratien van die geene daer men mede te doen heeft, ende van de welcke men ſich ſelve konde van ſecours verſeeckeren, dat het quaedt is, dat ons nu houdt, ende teghenwoordigh druckt uyt ghebreck van een ſoo *naeuwe over-eenkominghe*, ſoo noodigh tot de bewaringe.

Door welck middel ('t gheene boven gheſeydt is) mijne Heeren, het is een ſaecke die ſeer notoir is, dat een werck van ſoo grooten ghevolch ende ghewichte: ſtreckende t' eenemael tot behoudeniſſe der Catholijcke Religie, voor de welcke ſijn Majeſteyt ſoo veel onkoſten gedaen heeft, niet alleen in zijne, maer oock in andere Staten, alwaer ſy te niet gingh, ende ſonder de welcke ſy niet konde behouden blijven; maer oock voor alle de Koninckrijcken ende Staten van ſijn Majeſteyt in het generael, ende de ſeeckerheydt der ſelver in 't particulier, met een ſoo grooten eendracht ende gelijckheydt onder haer allen, watter voor-gehouden ende in termen gheſtelt werdt', om uyt-ghewrocht te worden tot de aldergrootſte Heerlijckheydt Godts, ende tot ruſte van ſijner Kercke: 't welck het eenighſte eynde ende doel-wit is, om het welcke men doet, ende begeerich is te beſluyten de tegenwoordige Propoſitie.

Dat indien onſe Vyanden den yver ghehadt hebben van haer te verſpreyden door eenſaemheyt haerder wapenen met malkander onder de Vendels van verſcheyde Princen, om de verbrekinge ende ruyne van den dienſt Gods, van zijn Majeſteyt ende ſyne Monarchie: ghelijck als hare openbare verbinteniſſe geloof geven. Wat reden kan daer weſen, datſe dit voordeel boven ons ſouden hebben? die genootſaeckt zijn te conſpireeren voor ons ghemeene beſt, onder de heerſchappye van een ende de ſelfde Prince, ende by een te houden ons eygen macht, om ons te ſtellen tegens het quade voornemen der ghener, die ſonder eenigh ſubject nochte beſtandighe deckſels opheffen de Wapenen tegen ſijne Majeſteyt ende ſijne goede Onderdaenen, ſoo opentlijck als bedecktelijck, door omleydinghen, kromme ende onredelijcke weghen, ſoo te Water als te Lande.

Het welck de reden (boven bygebracht) grootelijcks beveſtight, is om te overwegen dat het Rijck van *Arragon*, ende andere Rijcken van ſijn Majeſteyt, die haer tegenwoordigh in volle Vrede vinden, die ſelve ghenieten: om dat de ſterckte ende de macht van die van *Caſtille* die bedeckt, ende dat de Vyanden (die gewoon waren haer te bemoeyen) hare Waepenen teghen deſe Provintien alhier, ende teghens noch andere van ſijn Majeſteyt hebben gekeert.

Sedert al dien tijdt datſe deſen Vrede ghenooten hebben, ſoo hebben ſy niet de waerdy van een *Reael* beſteet tot hare beſcherminge, om deſe Provintien aldaer te hulpe te komen: ende andere, op de welcke de

1627. Vyanden hare Wapenen afgewent hebben; ende ondertuſſchen heeft *Caſtille* alleen tot nu meer dan *twee honderd duyſent Millioenen* bygebracht: ghelijck deſghelijcks oock deſe Provintien gedaen hebben al het geene haer mogelijck is geweeſt, waer van ſy noch tegenwoordigh groote ongemack lijden.

Om deſe reden zijn de Rijcken ende Provintien (die ſoo langen tijdt den Vreden genooten hebben) met onkoſten van andere, die ſoo groote ſomme gelts geconſumeert hebben tot haere beſcherminghe, meynen dat het onbehoorlijck ſoude zijn, dat men in het toekomende malkander niet ſoude helpen, geerne getreden in deſe voorgevende Propoſitie: ghelijck al langh de Rijcken van *Arragon*, van *Valence*, van *Sardeigne*, ende van *Majllorque* ghedaen hebben: twijffelende daer niet aen ofte alle de andere ſouden daer in met eenen overeen-ſtemmen, wanneer als haer de Propoſitie ſoude gedaen zijn, door den gheenen die ſijn Majeſteyt haer toegeſonden heeft.

Het is een Chriſtelijcke ende onverbreeckelijcke voorſtellinge: dat een yeder Koninckrijck geobligeert is de hulpelijcke handt te bieden aen ſijn Over-heer, ende te ſtaen naer de behoudeniſſe van ſijne palen: gelijck als men gehouden heeft, ende men houd het voor een ſeer naeuwe verbinteniſſe, dat de Koninckrijcken die genooten hebben, ende noch teghenwoordigh de Vrede genieten, betuygen (als ſy doen) de ghedachteniſſe ende de kenniſſe die ſy dragen van een ſoo grooten weldaedt; dewijl dat het in der daedt een ſeer onbillicke ſaeck ſoude zijn, ende tegen alle Goddelijcke ende menſchelijcke Rechten, ende een al te groote ondanckbaerheydt, niet met het zijne te helpen die geene, die het hare niet geſpaert en hebben, nochte ſelfs haer eyghen Bloedt; ende die hare Schatten ende alle hare beſittingh gecontribueert hebben, op dat de Vrede by andere ſoude behouden blijven. Dit ſoude een ſchandelijcke ſaecke zijn voor een edel ende genereus ghemoedt, en een noyt gehoorde ondanckbaerheyt die niet te helpen, van de welcke men (als het van noode was) hulpe ende byſtandt ontfangen hadde; ende men ſoude tegen zijn ſelfs weſen, als men deſe ſoo rechtveerdige ende redelijcke Propoſitie niet toe en ſtondt.

Daer en boven, was weygheringhe kan men doen als men dierghelijcke aſſiſtentie eyſcht aen een Staet voor ſijn Koning, Prins ende Opper-Heer in cas van noot: naer dat hy het ſijne tot beſcherminghe ende behoudeniſſe van ſijne Vaſallen beſteet ſoude hebben.

Ende om geene conſideratien achter te laten van alle die men ſoude konnen bybrengen met fondament, ofte ter contrarie ſoo daer yemandt waere die op de baen brenghen wilde: *Dat de Landen haer ſelven ſouden beſchermen* by occaſien ende gheen oorſaeck en was van te conſenteeren tot het gheene ſijn Majeſteyt is eyſchende: men ſoude terſtont het tegendeel erkennen hierinne: dat het een openbaere contradictie is, te ſeggen: *Dat men de middelen niet en heeft*, om op de been te houden een tamelijcke ſterckte, om zich te kanten tegen de invallinge van zijne Vyanden, ende te ſeggen: dat men by gelegentheydt zijn ſelfs wel helpen ſal, ſonder behulp van yemandt; Sijnde waerachtigh: dat eenige van de Rijcken van ſijn Majeſteyt, ſoo machtigh als hy zy, niet ſoude kunnen van ſijn ſelven ende alleen ſtaende houden tegen ſoo veel Vyanden, vereenight door *Verwandtſchap*: ſoo wel uyt oorſaecke van weynighe ervarentheydt die de Inwoonders van de oeffeninghe der Oorloge hebben, als om datter niet een en is die genoegſaem toegeruſt is met Krijgs-luyden, om ſijne Frontieren te verſien, en de vyanden tegenweer te doen: 't welk de ervarentheydt ons heeft doen ſien in deſe *Provintien* alhier tot onſer grooter ſchade, meer dan in eenige andere; dewijl niet tegenſtaende darſe grootelijcks gepoupleert zijn, rijck, ende toegeruſt van alle nootlaeckelijcke dingen, tot het menſchelijcke leven: ſy hebben haer niet kunnen noch weten te beſchermen tegen hare Vyanden, verknocht ende verbonden met veele Princen: maer hebben gebadt, ende hebben noch jeghenwoordigh van doen groote aſſiſtentie van vreemde Wapenen, ende ongelooffelijcke ſommen gelts tot haere bewaringhe, ſoo men ghenootſaeckt is den Oorlogh te continueeren. Het welck de voornaemſte oorſaeck is, om de welcke ſijn Majeſteyt zich nu weder verleghen vindt: ghelijckerwijs oock ſyne Rijcken van *Caſtille* doen: zijnde daer toe weynigh apparentie, terwijl zy zijn gebraght in ſoo grooten noot, datſe ſouden alleen kannen continueeren tot ſoo groote onkoſten. 1627.

Dat is 't: dat ſijne Majeſteyt verobligeert heeft alle bequame middelen te ſoecken, om de ſelve te matigen, ende in het toekomende ordre te ſtellen tot ſyn verlichtinge, ende die van ſyne Vaſallen; ten eynde ſy mogh-ten zijn beſchermt ende bewaert met de minſte koſten, die men konde aenwenden, ende het voornaemſte middel die men gevonden heeft om wel te doen uytvallen een ſoo groote beneficie, dat is: die van de voorgeſtelde Vereeninge, om datſe al den tijdt datſe met den Oorlogh ghequelt ſullen zijn, de andere Rijcken ende Provintien van ſyn Majeſteyt ſullen ſchuldigh zijn haer de handt te bieden, met een Leger van *twintigh duyſent* man te Voet, ende *vier duyſent* te Paert, die punctuelijck op haere koſten betaelt ſullen worden: waer van deſe Provintien veerdighlijck de eerſte vrucht ſullen gevoelen, ſonder verbonden te zijn een eenigen deuyt in deſer voegen op te brengen, noch yet anders te eyſchen, behalven datſe in deſe *Unie* moghen intreden, ende ſy belooven (wanneer ſy ſullen van den Oorlogh bevrijdt zijn, ende eene ſeeckere Vrede ſullen genieten) dat, ſoo eenigh Rijck ofte andere Provintie ſijn Majeſteyt onderworpen, komt overvallen te zijn door de Vyanden, datſe die ſullen byſtaen, ende helpen met het getal van Krijghs-volck dieſe onderhouden ſullen, gelijckformigh ende na proportie van de repartitie die ghedaen wordt onder alle die gheene die in de gheſeyde *Unie* ſullen intreden, in manieren als volght:

Dat de Rijcken van *Caſtilien*, met de Indianen haer verbinden op te brengen aen ſyn Majeſteyt *vier en veertigh duyſent* Man, die door haer betaelt ſullen werden in ſulcken plaets, ende na proportie als boven, daer 't zyn Majeſteyt believen ſal die te ſenden, na de nootſaeckelijckheden die haer ſullen preſenteren.

De Staten ende gehoorſame Provintien vande Landen van herwaerts over *twaelf duyſent*.

Het Rijck van *Arragon tien duyſent*.

't Rijck van *Valence ſes duyſent*.

't Rijck van *Catalaigne ſeſtien duyſent*.

't Rijck van *Portugal ſeſtien duyſent*.

't Rijck van *Napels ſeſtien duyſent*.

't Rijck van *Cecilien ſes duyſent*.

't Hertoghdom van *Milanen acht duyſent*.

d'Eylanden vande Middelantſche ende Oceaenſche Zee, *ſes duyſent*.

In alles *honderd veertigh duyſent*.

Alhoowel dit getal van 't Voetvolk ſchijnt groot te zijn, men moet ter harte nemen, dat het vorderlijck is, dat de vyanden van ſyn Majeſteyt wel bewuſt ſyn van de naeuwe *Unie* van een ſo grooten macht, op dat dat haer dwinge ſtille te houden, en op datſe niet onderwinden tegens eene ſoo bovenmate groote macht, als ſy tot hier toe met ſoodanige lichtveerdigheyt ende ſtoutigheydt ghedaen hebben. 't Welck niet en ſoude konnen volvoert werden met een minder getal van volck, nochte de bovengeſchreve repartitie geſchieden, ſynde weynigh apparentie dat de gelegentheydt ſigh preſentere, om die al te ſamen op eenen tyt te gebruycken.

Welverſtaende ſoo veel belanght de *Cavallerie*, die ſal ghelicht werden ter plaetſe daerſe beſt van doen ſal ſyn ende verbreydt werden op 't getal van d'Infanterye, na proportie der onkoſten van haer onderhout.

Met welck ghetal van Kryghsvolck ſyn Majeſteyt ſal byſtaen de Rijcken ende Staten ter plaetſe alwaer Oorlogh ſyn ſal, met *twintigh duyſent* man te voet, ende *vier duyſent* te paert, die betaelt ſullen werden tot laſte van ſyne Rijcken, Landen, ofte Staten die haer in vrede bevinden, na proportie ende na de quote vande repartitie bovengenoemt. Soo dat die van de Nederlanden haer jegenwoordich in den Oorlog vindende, ſullen byghe-ſtaen ende effectivelijck gheſecoureert werden met het

voorſz.

Digitized by Google

1627. voorſz getal van *twintigh duyſent* te Voet, ende *vier duyſent* Man te Paert, ſonder verbandt van yets te betaelen voor deſe *Unie*: meer dan alleenlijck, wanneer ſy de Vrede genietende elders Oorlogh zijn ſoude; nemende exempel aen het Hertogdom van *Milanen*, in ſulcker voegen ſullen moeten betalen *vijf en twintigh hondert* man te Voet, ofte ten naeſten by voor hare generaele quote van deſe Nederlanden, alle originaele ofte Landtſaten, ſoo wel de *Officiers* als de *Soldaten* van het Landt ſelfs, alwaer de lichtinge geſchieden ſal.

Als mede de penningen dieder gelicht ſullen werden tot haer onderhout, ſullen verſamelt worden ende ghedistribueert deur de Officieren van 't Lant, in wat plaets datſe ſouden moghen gheſonden werden om te dienen.

Maer alſſer geen ſuffiſant ghetal van volck ghevonden ſal werden, die ſoude kunnen ofte willen uytgaen uyt yder Rijck ofte Provincie, ſo ſalmen andere beſchicken om elders op den bodem van ſijn Majeſteyt te lichten, ofte van elders anders, om darmen effectivelijck die niet voor effectijf Krijgs-volck houdt die gelicht wordt met ghewelt; waer van de Capiteyns ende Officiers ſullen *originael* moeten zijn van de Landen die de penninghen ſullen toebrengen.

In het welcke men ſiet dat deſe *Propoſitie* meer reguard heeft op de welvaert van de Provintien van dit Landt, als van de andere, om meer den Oorlogh toegedaen te zijn, ende den Vyandt naeuwer omcingelt, als andere Rijcken ende Staten. Sijn Majeſteyt achterſtellende alle ſijne andere Intereſten ten prijſe van de behoudeniſſe van de *Catholijcke Religie*, ende de ſeeckerheydt van dien.

Ende al hoewel dat de Macht van ſijn Majeſteyt ſoo groot ende ſoo machtigh ware, niet te min ſijne aengeboorene goetheydt, verbindt hem ſorchvuldelijck te ſoecken de geruſtigheydt ende de verlichtinge van deſe ſijne Provintien, ende van ſijne getrouwe Onderdaenen, ſoo gereet ende gehoorſaem ſijne geboden, datſe een exemplaer zijn van getrouwigheydt: gelijck als de lenghte des tijdts betoont heeft.

In dier voegen, dat het gheene men tegenwoordigh deſe Landen is af-eyſchende: is datſe maer intreden ſullen in deſe voorgeſtelde *Unie*, met de ſelfde veerdigheydt als men hoopt van hare goede wille, tot erkentenisſe van de genegentheydt die ſijn Majeſteyt haer toedraeght; betuygende daer mede het verlanghen dat ſy hebben om hem te behagen ende in eene goede correſpondentie te treden met ſijne andere Rijcken, die ſy ſoo veel te beter ſullen doen blijcken als ſy daer in ſpoedelijcker ſullen reſolutie nemen: op dat den Heer Marquis de *Legans* ſoo veel te eerder mogen werden afgheveerdigt, en dat in gevolgh van het advijs die men ſijn Majeſteyt geven ſal van de geaccordeerde toeſtemminge; men moghte bequame neerſtigheydt doen by eenige andere Rijcken, die tot noch toe noch niet getreden en zijn in de voorſz *Unie*, al hoewel dat die van *Arragon*, *Valence*, *Sardeigne* ende van *Maillorque* daerinne alreede met haer volle begeeren ende goeden wille ingekomen zijn: ende men heeft verſeeckeringh dat andere Rijcken ende Provintien van ghelijcken ghedaen hebben; in voegen dat het geene alreede geaccordeert is, ende veerdigh om uytghevoert te worden, herkomende uyt de Rijcken die al langh in het Verbondt getreden zijn, beloopt tot veele *Tonnen Gouts*: alles tot faveur van de Rijcken ofte Provintien, die gequelt ende getormenteert zijn door den Oorlogh; gelijck als alreede de Provintien hier te Landen zijn: van de welcke tot verwiſſelinge men nu tegenwoordigh niet anders en eyſcht, als datſe haer door aenteyckeningh verbinden in het toekomende, ende wanneer het Godt believen ſal haer te verloſſen van den Oorlogh, (gelijck als ſijn Majeſteyt wenſcht met goeder herten) te contribueeren ſijn deel ende portie, die haer ſal konnen reycken tot het geſeyde getal van *twaelf duyſent* Fantaſſijnen, die haer ſal toegebracht werden: latende oordeelen ofte dat ſoude zijn de Vrede goede koop te koopen, dewijl datſe ſouden konnen in vrede leven, ende vry van andere ongemacken die ſy tegenwoordigh lijden geduerende den Oorlogh, ende te verſorgen de herſtellinge der Commercie in den Lande, met de andere Staten van ſijn Majeſteyt, die van ſijne Vrienden ende Geallieerden; ende in voegen van continuatie van den Oorlogh, nu te genieten de beneficie, die haer toekomen ſal door middel van contributie van de penningen, alreede bygebracht, ende noch op te brengen, door de andere Rijcken ende Provintien, die over langen tijdt al in-getreden, ende noch in deſe geſeyde *Unie* inkomen ſullen. 1627.

Ten laeſten, ende om beter te verſtaen te geven aen een yeder, als dat ſijn Majeſteyt van deſe Provincien alhier begeert, dat is: datſe noch ten deſe voorgheſtelde *Unie* aenveerden, en dat een yder hem verobligere door onder teeckeninge na ſyne quoote ende contingent, dan (wanneer ſy vry ſullen ſijn van den oorlogh) te leenen de behulpelijcke handt aen d'andere Rijcken, ende Provintien van de *Unie*, die ghequelt ſullen zijn: ende dat na de mate van 't voorſz ghetal, ende naer de proportie van de *twintigh duyſent* man te voedt, ende *vier duyſent* te paert: ſonder datſe nu verplicht ſijn te contribueren eenich dingh, nochte in te treden in een uytkeeringhe: maer te ghenieten 't gheene d'andere Rijcken ſullen opbrengen tot haer voordeel ende tot haere verlichtinghe. Een ſaeck voorwaer die ſeer behoorlijck ware gheweeſt, ſoo ſy van de Provincien ware voorghewent, ſelfs aen ſijn Majeſteyt, om die voor te komen in ſijne goede wille, ende weldaedt, die ſoodanigh ſal zijn, dat de betalinge van de ſoldaten ſullen gheſchieden op 't ſelfde point ſonder eenigh uytſtel. By welck middel men meer ſal te weeghe brenghen met een legher van *twintigh duyſent* man te voet ende *vier duyſent* peerden in deſer maniere, als met eens ſoo veel ſoldaten met *quade betalinghe*: om dat daer uyt voor den dagh come de gebreecken die de confuſie verooriaken, en groote onheylen diemen in voorleden tijden geſien heeft; op het welcke, mijne Heeren, ſijn Majeſteyt u doet verſoecken in 't byſonder: ten eerſten te willen een goede ende bondige reſolutie nemen, tot het deel ende quote van deſe Provincie, gelijck den dienſt Godts, en de verſeeckeringe van ſijne Rijcken ende Staten ende Landen vereyſchen. 1627.

Niet teghenſtaende deſen voorſlach ſcheen ſeer plauſibel/ nochtans hadde gheen voortganck; want de Gemeente is altijt jaloers van de Regeeringh. d' Onderdanen meenen/ ſy doen genoegh/ als ſy eenmael aen een Prince hebben ghegeven ſijne Domeynen/ ende d' eere van hem te houden voor haer Opper-hooft: Dat hy daer voor gheſhouden is haer te beſchermen. Meenende dat alle nieuwe ſchattinghen niet dienen als om de hale Hovelingen ende Princen Officieren rijck te maecken. Ende in de Koninclijcke Nederlanden was men voornaementlijck jaloers van dat de Coningh haer liet regeeren door de Spaenſche Natie. Derhalven wilden ſe deſe Unie niet toeſtaen als onder veele limitatien: Als datſe ſoude zijn voor ſeeckeren tijdt: ende dat d' adminiſtratie van penninghen ende de betalinghe ſoude zijn in handen vande Staten der Provintien. 't Welck des Coninghs Raedt nopt en wilde toeſtaen; ende alſoo is deſe ſpecieuſe Unie achter ghebleven.

Zijnde een lebendige proeve: dat in een Republijcke waer veele regeeren/ de dingen beter werden behertight: als te ſien is by d' Unie die tuſſchen de ſeven Provintien is. Waerom contribueren ſy ſoo ghewilligh? om dat het haer eyghen ſaeck is. Watſe doen/ ſy doen 't voor haer ſelf/ en voor haer eygen eer. Maer wat onder een Prins gedaen wort/ daer van heeft een Prins d'eer: de Staten zijn animæ viles: ſy hebben niet als de laſt ende moeyte.

Des Coninghs Nederlanden wierden daer nae gheſtelt op twaelf duyſent man/ waren nochtans wegheghericht. De bove Nederlanden hebben meeſt den tijdt/ over de vijftich duyſent man onderhouden; ſy deden 't gaern ende ghewilligh: want het was haer eyghen ſaeck; ſy haddender d' eer af. Ick weet van goeder handt/ dat onder de Coninghen de Provintie van Stadt ende Landen met groote moeyte ende aberſie gaven niet meer als twaelf duyſent guldens in 't jaer: naemaels in vryheydt zijnde/ hebben wel ontrent twaelf-mael hondert duy-

1627. duysent guldens ghegeven; ende dat geern. d' Andere Prouintien naer advenant.

Indien de Prince van Orangien waren Souverains gheweest van dese Prouintien / sy souden 't niet ghedaen maer hun ghesept hebben: Ghy zijt onse Princen; ghy hebt uwe Domeynen; 't is u saeck; u Landt; ghy sulter d' eer van hebben; voert het selver uyt. Wilden sy wat hebben / sy hadden 't moeten met gewelt ende exterssie halen: gheljck men in de nabuyrighe Landen (alwaer Princelijcke oft Monarchale regeringhe waren) ghesien heeft. Jae / men heeft ghesien dat in de Spaensche Nederlanden noch de meeste moderatie is gebruyckt. Want de Coningh heeft daer groote schatten van 't sijne ingebruckt / of wel van de rijckdommen / die hy uyt Indien kreegh; daer d' andere alles haelden uyt het inghewandt van haer Onderdaenen / jae van d'aller-armste soo wel als van de rijcken. De Princen oft Regenten ghéven ende verspillen soo los ende lichtelijck wat hy d' Onderdanen soo suyr werdt opgebracht. Hoe menighen Ambachtsman moet van 's morghens vroegh tot 's avonts wercken ende zweeten om d' Actisen / Impositien / ende Verpondingen op te brengen. Ende hoe menighe arme weduwe moet het uyt de spinrock halen / ende tot middernacht op blijven.

Voor 't Beslupt moet werden ghesept hoe 't met de Veldt-tocht is toeghegaen. De Somer ende tijdt van Campaigne aenkomende / en alnoch vermerckt voordende dat de Spaensche vermoeyt synde deur de kostbare belegeringh van Breda, oock Spinola meer tot den oorlogh en afbreuck ter Zee als tot belegeringh te Lande radende; soo hebben haer Ho: Mog: ende de Heer Prins het ooghe laten gaen om eens te herbatten het offensijf Oorlogh voorleden jaer begost. Ende ten deele op het hart aenraden van de vier Oost-zijde Rhijns gelegene Prouintien; ten deele oock / om dat de Spaensche het oogh meest hadden op Hollandt ende Zeelandt, ende d' Oost-zijde Rhijns scheuen te negligeren / of de sorghe van dien aen den steets toenemende macht des Keysers te bevelen: soo heeft men ghereselveert Grol aen te tasten. Met inbeeldinge dat Oldenzeel nu wech zijnde / Lingen daer mede afghesneden ende de gemelde Prouintien seer bedeckt souden worden. Tot dien ende stet den Heere Prince den twaelfden Junp proponeren ende resolveren een lichtinghe van veertich Compagnien Waertgelders tot acht duysent man; de woschte compleet moesten zijn den vijf en twintichsten van de selve maendt: met verbodt van ghen vreemde Natien (of Fransche, Engelsche, Schotten) daer onder te moghen aen nemen; oock ghen Duytsche in onde Compagnien dienende.

Campaigne.

Met de selve Waertgelders de Frontieren meest beset zijnde / soo toogh sijn Excellentie de Guarnisoenen of oudt Krijghs-volck daer uyt / ten ghetalle van hondert acht ende tsestich Compagnien te voet / ende vijf ende vijftich te paerde. Tot defensie ende behoudt van 't Legher waren noch vijf en tseventich soo groote als kleyne Stucken Ghesschuts / ende duysent Waghenen om alderhande Bagagie / oock Ammunitien / Instrumenten / Materialen / ende Victuyen te voeren. Doch eer hy uyt den Haghe ginck / wierdt hem van weghen den Koninghe van Engelandt ghetconfereert d'Ordre van de Kousebant, die Prins Maurits oock hadde gedragen.

Carleton upt Engelandt alhier.

d' Ambassadeur Carleton weder upt Engelandt den 21. Junp in den Hage ghekomen zijnde / hadde den 24. audientie: naer ghedaene complimenten / danckte oock van 't goet accueil aen sijn Neve Carleton, als Koninghs Agent / in sijne absentie ghedaen. Hy spraeck van de misverstanden tusschen Vranckrijck en sijn Koninck / dien hy verklaerde dat nochtans ghéen accommodatie / conform sijne reputatie ende verseeckeringh / soude afslaen: versocht dat aen de Ritmeester Monjoie, aen de Capiteyns Burgh, Convey, Bret, Courtney, Morton, Sprey, Jorck, Willougby, en den Lieutenant Gilpijn, haer plaetsen alhier / hoewel nu in dienst des Konings zijnde / mochten werden geconserveert. Begeerde oock uptvoer van 100. last Polver / 216. Cozeletten / vier hondert twee en vijftich Ringkragen / twee Helbaerden / vijf hondert seven en twintich Pycken / en vier Trommen. Hem wierde daer tegen aenmaninge ghedaen / dat de ses hondert vijftigh duysent gulden aen Mansvelt verstreckt / moghten werden afgheloost. Daer naer notificeerde hy sijn last van d' opghemelde Ordre: tot welcken eynde oock een Roy d' Armes ofte Herault was overgesonden. Op het welcke voor eerst haer Ho: Mog: hebben ghedaen dese Verklaringhe: Dat sy ontfingen tot groote eere dese particuliere getuygenis van des Koninghs gunst tot desen Staet; bysonder dat hem belieft hadde daer neffens te dispenseeren den Heere Prince van Orangien, soo wel van eenighe Ceremonien, als Conditien ende Verbinteniſſen, die anders aenstootelijck souden mogen wesen. Ende dat haer seer aengenaem was, dat op soodanige wijse de Prince de selve aennam, ende sich inaugureeren soude laten; dat sy wel nedrichlijck den Koningh bedanckten, als toonende aen al'de wereldt, hoe seer hy haer vriendtschap achtede: als stellende de selve in den rangh der Koningen, synen Naesten ende Geallieerden, door de eere die haer geschiede in de Persoone van de Prince, sulcks nemende als een singulier teecken van syne Koninclijcke genegentheyt: sullende noyt in gebreken zijn van sulcks te erkennen.

1627.

Order van de Jarretiere aen Prins Hendrik.

Voor den Heeren Graef van Cuylenborgh, Pauw, Vosbergen ende Hartevelt, wierde dese resolutie aen den Prince ghenotificeert. Ende voor den Griffier aen de Ambassadeur Carleton / van hem ende de Roy d' Armes versoetchende visie van haere Commissie / die bevonden wierdt te accorderen met die van het jaer darthien: wanneer aen Prins Maurits de orde ghegheben wierdt.

Des Maendaghs den derden wierden twintigh Stucken Geschuts op de Vyverbergh geplant / nessens de Schutterye in Waepenen. Op het Binnen-Hoff stonden des Princen Lijf-Guarde. Ontrent drie ueren naer de middagh wierden de Ambassadeurs van Vranckrijck ende Venetien eerst voor Gedeputeerden in de Vergaderinge van haer Ho: Mog: gehaelt / elck met drie Carossen: ende boden aen het eynde van de Tafel gheset. Terstont daer naer wierden voor de Heeren Rantwijck, Pauw, Walta, Harsolte ghehaelt den Coningh van Beemen, den Prince van Orangien, den Ambassadeur Carleton, ende de Roy d' Armes. Den Ambassadeur Carleton wierden ghelaetst recht tegen over den President / (zijnde den Graef van Cuylenborg;) aen des Ambassadeurs rechter-zijde sat de Coningh van Beemen: aen sijn slincker-zijde de Prins van Orangien: ende hy den Prince op een Leger-stoel de Roy d' Armes geseten: ende het gelupt van Trompetten / oock Salve van Musquetten ende Canon ghedaen zijnde: overleverde de Ambassadeur sijne Credentie ofte Commissie, als oock die van den Herault ofte d' Armes aen den President / die voor den Griffier overlupt geleesen / heeft den Ambassadeur op het selve subject sijn Propositie gedaen / de Jartier aen de Prince ghepresenteert / ende met den Herault aen sijn slincker been ghebonden. Waer naer den Prince den Coningh bedanckt heeft voor de eere / ende den Ambassadeur en Heraut voor de moeyte. Voorts de Titulen van de Prince voor den Heraut gheleesen zijnde: gheschiede de tweede Salve als voorzen. Daer na dede de Heer President van wegen haer Ho: Mog: de Danckseggingе ende aen den Prins de Congratulatie, ende de Predicant Jan d' Ispaigne een Vermaninghe op den Text Apoc. 2. Den overwinner sal ick geven eenen witten Keur-steen, ende eenen nieuwen naem. Gebolght van eene derde Salve: schepdene de Vergaderingh in gelijcke orde.

Terstont nae gehoudene solemniteyt van de Ridderlijcken Coussebant aen den Prince / heeft sijn Excellentie sich ghereet ghemaeckt om op te trecken. Upt den Staten Generael wierden naer gewoonte hem toeghevoeght de Heeren Rantwijck, Brouckhoven, Oetgens, Vosbergen, Hartevelt, Walta, Harsolte, Schaffer, ende upt den Raedt de Rovere. Voor contrarie wint quam d' Infanterye, die men de Rivieren op voerde te Schepe / wel thien dagen laeter als men gegist hadde. Tot Embrick gelandt zijnde / wierden eenige Ptonniers gesont-

Campaigne.

1627. ghesonden om de weghen te slechten / nae de Nieuwevaert van Rhijnberck op Venlo ghegraven / als oft het Legher derwaerts sonde gaen. Maer in aller haest wierden den twintichsten July voor Graef Harmen Otto van Styrum, d'advenuen en passen rondtom Grol beset: daer op volghde de Luytenant Generael Stakenbrouck met de resterende Cavaillerye.

Grol belegert. De Velden ende Landen rondtom Grol zijn effen: nochtrans daer het Quartier was van de Prins / een weynigh verheven: Het Quartier aen de Oost-zijde wierdt ghegheven aen Graef Ernst Casimir, met de Vriesche, Groeningsche, Duytsche, ende Schotsche Compagnien. In't Zuydt-Westen lagh de Prins self; ende nae 't Noorden hadde Joncker Willem van Nassouw, natuyrlijcke zoon van Prins Maurits, Admirael van Hollandt, een kleen Quartier. Daer nae oock de Colonel Pinsen en Varick, elck een kleen Quartiertken / na dat te voor Pinsen by Schenckenschans, ende Varick by de Schants te Voorn eenigh tijdt hadden ghelegen. In de Stadt commandeerde Mathijs Dulcken (voor de surpryse van Wachtendoncq, in 't jaer sesthien hondert en twee al eer sich bekent ghemaeckt hebbende) hadde tot Guarnisoen acht Compagnien te voet / ende een Vaen Ruyters onder Lodowijck Vereycken, des Auditeurs zoon / die naemaels voor den Bosch woudt bleef. Sijn Luytenant was Ian de Weert, naemaels een Generaels persoon in den Duytschen Oorlogh onder de Keyserschen. Daer was oock binnen d'Auditeur Generael vande Spaensche Guarnisoenen; Oost-zijde Rhijnst / Lodowijk de Korte, naermaels van 's Conings opperste Admiralitepts Raedt tot Brussel; ende in 't jaer neghen en veertigh van weghen den Koningh ghesonden in den Haghe om met haer Hoog: Mog: te tracteren van een Tractaet van Commercie; 't welck eyndtlijck Anno vijftich met den Ambassadeur de Brun wierdt ghesloten.

De Stadt hadde ses goede / hooge / ende breede bolwercken / met fausse-brayen, ende van buyten met ravesins ende contrescharpen.

De Plaets den achtienden berent synde; soo is sijn Excellentie met d'Infanterie 't gros van 't legher en den trepn ghekomen. Den twintighsten dede terstont soo dapper wercken aen de quartieren: dat in vier ende twintich uyren de selve in defensie waeren: werdende naerderhandt met ghemack vergroot / verdiept / verdicht / ende verdubbelt: ende met soodanige linien van Communicatie aen een gheheght / die vast ende schoot vry waren.

In dese tijdt hadde Engelandt oorlogh niet alleen tegen Spangien maer oock tegen Vranckrijck. d'Engelsche toonden / in haer Actien het dulce bellum in expertis: dat sy in lange tijdt geen oorloch ghehadt hebbende / de selve nu of dapper of niet wilden woeren; 't was haer niet ghenoegh haer Vyandt in Vlaenderen / Vranckrijck ende Spangien ende in Zee directelijck aen te tasten / maer bestonden oock indirecte ende op d'onschuldige Neutrale sulcx te doen: sendende in de maet Iunio vier oorlochschepen op d'Elve, die aldaer onderstaen hebben alle schepen niet alleen na Spangien, maer oock na Vranckrijck ende Italien gaende te visiteren ende de selve / als sy daer in eenich Hoorn / Houtwerck / Ammunitie van oorloch / ende wat per Latissimam extensionem eenichsins voor contrebande konden werden ghenomen / naer Engelandt te voeren: alsoo oock dat sy de certificatien der Heeren van Hamborgh: van dat de schepen geen verboden waren in hadde / geen geloof gaven / maer de visitatie ende Recherche doen wilden: eyschende oock sy sondere Cautie van de gheene die na de Vereenigde Provintien wilden; item oock wilden visiteren alle uyt der Zee komende schepen / als sy eenighe suspitie daer op souden hebben.

Engelse d'Elve.

Hamborgh klaecht. De Koninck hadde alrede in 't voorige jaer diergelijcke inlogheringh der oorloghschepen onderstaen: maer op de klachten der Heeren van Hamborg deur haer Gesanten aen den Koningh gedaen / hadt hy niet alleen deselve wederroepen: maer oock verklaert sulcx niet meer te sullen doen. Te weynder dan wasset dat het nu wieder ghebeschiede: ende lieten haer klachten aen den Koninck treiteren; ende ick heb oock uyt haer last om het gemeen ende insepárabel interesse sulcx soo aen haer Ho: Mog: als aen den Prins van Orangien gerecommandeert: trecktende den een en twintighsten July uyt den Hage / ende ick toogh oder Harderwijck en Sutphen; komende den vijf en twintighsten in 't Legher. 's Anderendaeghs hadde ick Audientie by den Prins; hem voordraeghende het gheene voorsz / ende dat deur dese sluytinge van d'Elve den Vyandt gheen afbreuck gheschiede; alsoo andere stroomen ende rchieren ongesloten ende onbeset bleven. 2. Dat de Borgherye en ingesetenen tot Hamborgh hier deur van alle neeringhe en welbaert berooft worden: seer ernstich by de Magistraet achthielden om seftelijck wechschaffingh der selver vier oorloch schepen; 't welck aen een scheeprijcke Stad als Hamborg licht om doen sonde zijn. 2. Dat de contrapárty / insonderheyt de Keyserschen en Spaensche (die niet beter en sochten) deur dese inlegheringh souden worden ghelockt: om diergelijcks te doen; ende dat op die wijse aende Vereenighde Provintien in haer negotie ende navigatie een groot afbreuck souden gheschieden.

1627. Daerom versoeckende de nodige ende beweeghsame cooperatie so wel van sijn Excelentie als van haer Ho: Mog: by den Coningh van Engelandt. 't Antwoort soo wel dan d'een als d'ander was: Dat dese Staet sich niet geerne moeyde met dinghen van Enghelandt: als self niet ten besten daer mede staende / ende dagelijcx klachten vanden Engelschen Ambassadeur ontfangende: dan datmen meer Vranckrijck als Enghelandt begunstighde. Dies sy my te verstaen gaven dat de cooperatie van desen Staet aen de saecke meer quaet als goet doen soude. Eboch in effect wasset: dat in dese tijdt de Koningh van Denemarck het wat slocht hadde; en self niet willende de Commertien turberen / ook gemoeyt te Lande te doen hebbende / dede dit alsoo onder de handt deur d'Engelsche / synde gants niet wel op die van Hamborgh te spreken / om dat sy als neutraele haer neutralitept met den Keyserschen hielden. Eboch de Prince verklaerde entelijck indien de Heeren Staten Generael het deden / dat hy het soude mede doen. Als wel denckende dat sy 't niet doen souden / als synde 't eenmael goet Deens in dien tijdt; ook mocht Hollandt wel lijden / dat Hamborgh als seer florerende in desen tijdt deur haer dype Navigatie op Spangien / wat ghequelt wierdt.

In 't Legher voor Grol brachtmen met het fortificeren der Quartieren ende Linien / ende 't maecken van de Batterpen / vijf daghen toe; soo dat eerst den ses en twintichsten 't Canon begost te speelen / ende de Approchsten wierden gheopent: een uyt het Quartier van Graef Ernst, ende twee uyt 's Princen Quartier: het eene ter rechterhandt deur d'Engelsche / ende 't ander ter slinckerhandt deur de Fransche. Die van binnen deden met uyt-vallen ende schieten alles wat moghelijck was. Dulcken de Gouverneur in 't begin ghequetst worden / ende 't hedde moetende houden / versocht den Ritmeester Vereycken om te commanderen. De welcke 't self de aen nam / doch dede alles met communicatie van Dulcken. In een uyt-val hoyts daer naer / bleef doodt de Schotse Sergeant Major Dromondt. De Spaensche hadden wel konnen alsoo tijdtlijck en sterck in het Veldt komen als de Staetsche / maer sy hebben Grol soo veel niet weerdt gheacht; ooch waren lijde / ondertusschen ghelegenthept ghehouden te hebben / om op de Stroomen tusschen Hollandt ende Zeelandt pet te winnen / 't welck haer door 't uytcheloos Beleyt van Bergen op Zoom ghemist was. Om dan desen Staet daer in te abuseren / hebben Graef Hendrick van den Bergh met haer meeste macht sich laten versamelen ontrent Keysersweert op den Rhijn / die den Rhijn passeerde den tweeden Augusti / om het Legher te naerderen. Om waer teghens te versien / soo heeft de Prins alle wercken / insonderheyt tusschen sijn ende Graef Ernst Casimirs Quartier seer laten versterchen / en verscheyden Batterpen op-werpen. Heeft ooch alle weerloose persoonen gheboden uyt het Legher te gaen / ende dat yeder Soldaet voor acht daghen sich voor spijse moste voor-

1627. voorsien. Tot noch toe hadden Pinsen aen den Rhijn ende Varick aende Maes ende Wael gheleghen: om te sien of de Spaensche by diversie aldaer pet hadden willen voorntemen. Maer soo haest als Graef Hendrick den Lippe was ghepasseert / heeft hy de selve met haer troupen by sich ontboden; ende tusschen de quartieren van Graef Ernst ende den Admirael quartierkens gegheven: sendende den Capiteyn Dirck de By met vijf Compagnien te voet tot besettinghe van Lochum: 't welck de pas van Zutphen na 't Leger was: ende in hyants handen verhallende de toevoer van Vivres hadde mogen affsijden. Doch om te beter daer in te versien / soo waren in 't Legher twintigh back-ovens / negen voet langh / breet van binnen acht voet / wat meer als een voet hoog / die te samen in vier en twintich uyren tijdt acht ende twintich duysent ende tachtigh pont broot hosten uptleveren. Daer en boven was een magasijn of voorraedt weynich min als vier hondert duysent pont broot: oock de twee hondert en dartich voer meel: acht en veertigh duysent pont kaes. Sijn Excellentie liet oock de passen en advenuen daer de Spaensschen komen mosten verhouwen / ende bekommeren / sendende ghedurigh upt op hondtschap.

In de Stadt stierdemen / behalven wat met Canon ende Musquetten gheschiede / Granaden; de grootste weghende hondert en tsestich pondt; de minste ses en twintich pondt.

Den sevenden Augusti waren de Approchen tot aen de Grachten ghebracht: om de welcke te dempen met aerde ende fassines / ende voorts een Galerije t' avanceren; soo wierden de selve Wercken deur Werckbasen ende soldaten / nae de ghewoonte aenghenomen.

's Daegs daer aen quamen de Spaensche tot Stadtloo, Zuydtloo, Wessen, Wulpen, en Vreeden. De Galerye was dien dach wel twee Roeden inde Gracht geadvanceert; 't welck echter deur een Stuck ghesschut exprssselijck daer toe ghestelt ende ghepointeert by de belegerde / vier en twintich pondt zwaerte schietende / alsoo wiert gheincommodeert / dat de werck-lieden daer upt liepen. De Spaensche oock tot Yborgh gekomen zijnde / obligeerden den Prince in dese tijdt in wapenen ende sterche wacht te zijn teghen die van buyten: ende om het Stuck 't welck de Galerye incommodeerde te doen zwijghen ende te demonteeren / soo moesten vijf Stucken exprssselijck ghestelt worden: als men daer upt begonde te speelen / soo zweegh het Stuck van de belegherde; ende de werck-lieden begaven haer weder totter voorderen van de Galerye. Dien gantschen nacht was / en hielt de Prince met seven duysent man buyten 't Leger; maer de Spaensche quamen niet aen / retirerende naer Recke: alsoo dicht ontrent het Legher deur de Staetsche alle voeragie was ghe consumeert.

Den elfden wierdender op de Contrescharpe aen de kant van de Stadts gracht ghemaeckt vijf Baterpen / elck van drie Stucken / die de belegerde in haer Fausse-brayen (daer upt sy veel schade deden aen de werck-lieden in de Galerye) dapper incommodeerden / ende ghewoethsaem uptvoeden: ende de Galerye over de Gracht nae de Fausse-braye toe seer avanceerde. Tusschen de Fransche ende d' Engelsche wiert seer ghevvert welcke van beyde de Natien eerst souden over zijn. Ende om dien over te wacken / soo stelde sijn Excellentie een prijs van drie duysent guldens voor de aenmeners ofte werckliedien die eerst van beyden soude over zijn. Want alsoo dit eyghentlijck de eerste belegheringh was / inmers daer de Prince selfs was ghevveest zedert het beleegh van Gulick in het jaer thien; soo wierdt by sijne Excellentie gheen dijt noch arbeyt / ende by de Gecommitteerde gheen geldt gespaert / om dit proefstuck gheluckelijck upt te voeren.

Den 12. ende 13. stont de Prince weder de gheheele nacht buyten 't Legher in de wapenen. Maer Graef Hendrick sleet den tijdt met reconnoisseren en alarmen te maecken: eyndtlijck geldt van Wesel bekomen / ende onder de soldaten een maendt gagie ghegeven hebbende / heeft eerst in den nacht tusschen den vijfthienden ende sesthienden een aenval ende tentatijf tot ontset ghedaen. Ten twee uyren nae middernacht seer doncker zijnde liet op verschepden plaetsen loosen alarm maecken / doch de rechte aenval dede hy op een kleyne Schansse met Schotten beset / leggende buyten 't Hoornwerck / aen het quartier van Graef Ernst. By passeerden sonder zwarighept een Buyten gracht derd'half voet diep / en acht voet breedt: daer na de Palissaden afbreeckende en af happende / ende voorts op-klimmende / maer de Schotten waren terstont wacker / weerden haer lustich / ende wierden terstont voor Graef Ernst, ende verdolghens van den Prins ende upt haer quartieren ghesecondeert: het Canon ende Musquetten speelden ghedurigh: ende of wel de Spaensche seer wel attaqueerden / soo zijn sy noch beter afgheheert: soo dat sy nae ontrent anderhalf uyre ghevecht zijn gheretireert / achterlatende tsestich a tseventich dooden. Vande belegeraers bleven seven doodt / ende eenighe ghequetste / niet van naem. Die van binnen kennis hebbende van desen aenval / deden oock haer beste met schieten / ende eenen uptval / maer daer teghen was oydre gestelt / ende sy waren alreede te voet ingebonden voor d' Approchen. Anders was d' intentie van de Spaensche / als sy gheen quartier souden komen forceren (waer toe sy wat te langh hadden ghewacht) seven tot acht hondert man met kruyt ende loot tusschen de quartieren van Graef Ernst ende den Admirael te doen passeren en in de Stadt komen. Maer die Linie was deur den komste van Pinsen ende Varick alsoo beset datter oock vruchteloos was.

Na dit ghevecht wiert geweldigh weder op de Stad geschoten met Canon en musquetten. De belegherde zwegen met haer Canon stil: en haer musquet vogels bontmen van tijn te zijn. Dien dach ghereackten de Fransschen over ende 's anderendaeghs den seventhiendeu d' Engelsche: die beyde de belegerde upt de Fausebrayen dryvende terstont aen 't mineren toghen. Eenige upt nieuwsgierighept de wal op-lopende sagen dat die van binnen contramineerden. Maer gelijck Graef Hendrick selfs den aenval meer dede eerenthalven / als met apparentie van succes; soo was voort aen alle het teghenweer der belegherde meer proforma ende om de voir te toonen / als dat sy ontset of verlossinghe konde ghelooben. Saeghen oock wel dat dit het eerste sijnde van den Prins / soo ghewis en seecker genomen wiert / datter niet tegen te doen viel. Sijnde oock soo daer als in volghende belegeringh bevonden dat de musquettiers ende canonniers, die het meeste tegenweer moeten doen / ende ghedurich in actie sijn / na eenighe daeghen verslauden: en in plaets dat sy in 't begin eerst overlijcken ende speculeren wie of waer op sy willen treffen / soo contenteren sy haer daer na (als sy soo veel neffens haer sien sneuvelen / oock moe ende mat werdende in sonderheyt de musquettiers aen haer schouderen) met het simpelijck laden ende lossen haerder musquetten en kanon / sonder eens te sien waer sy schieten: schietende meer in de lucht als om pet te treffen: want de gemeene soldaten wel wetende / dat sy niet als d'arme vyf stuyvers daeghs voor al haer waecken, schieten, en fatigue krijghen / en dat of de Stadt ghewonnen of verloren wort / haerder inde historie niet eens gedacht wort / wenschen terstont verlost te zijn: ende dat de Stadt werde overgegeven / hoe eerder hoe liever.

In dese tijdt werdt oock deur een Frans soldaet van de Compagnie van Castillon een Duyve (die met noch een in de Stadt jonghen hebbende / by nacht deur een waeghals upt de Stadt aen Graef Hendrick was gebracht / sulchs al eer oock te Leyden was ghepractiseert) ghesien / swierende naer de Stadt; die de selve schoot / ende bevondt beladen met een briefken aen Dulcken. Begheerende dat hy hem wilde ten spoedighsten adverteren op d'een oft d'ander wijse / wat hy meer tot ontset soude konnen doen / wat de belegherde ontbrack / voor wat passagie men best oft met het gheheele Leger oft met eenigh kleyn secours soude konnen voorbreetken. Dat hy hem wilde laten weten / by nacht met vyeren, by daegh met roocken, (peder opgaenden ende ophoudende vyer oft roock beduydende soo meenighen dagh) hoe langh hy de Stadt noch soude meenen te konnen houden. Dat hy (Graef Hendrick) noch eenigh

1627.

macht

1627. macht was verwachtende/ en dat of sonder dat alles geern te sullen beproeven/ so der pet te doen was. Deur een ander waegh-hals die deur raechte/ liet Graef Hendrick desgelijcx haer weten; Vereycken in plaets van Dulken commandeerende/ dede wat sijn debvoir was: De Galderyen wierden met Peck-kransen ende ander tegen-weer (soo veel mogelijck) getracteert.

Den achtienden ontrent des middaeghs/ staechten de Engelsche het Vyer in haer Mijne in de Fausse-braye.

Eer sulcks geschiede/ liet de Prins door den Collonel Hauterive (in 't uytterste der Approche zijnde) aen die van binnen voorcopen of daer geen Officier en was; begeerende dat sy op goet geloof sich bloot soude geven. Daer op een Capitein sich op de Wal bloot toonende/ soo sepde Hauterive: of die van binnen wel wisten in wat perijckel sy waren: datter geen ontset te verwachten/ dat alles nae ghesproncken Mijne tot den storm gheresdt was: ende dat sy medelijden hadde met soo braeve Soldaten/ die haer debvoir soo wel hadden ghedaen. Sulcks aen Dulken ende Vereycken gherapporteert zijnde/ wierdt af-geslagen. Daer naer ontrent de middagh de Engelsche Mijne, in de Fausse-braye aengestreecken zijnde/ maechte eenige openingh: maer de Belegeraers willende Logeeren in de Mijne, wierden dziemael met Peck-kransen, Piecken ende Musketten af-gekeert.

Willem van Nassauw geschooten.

De Prins self was in de Loop-Graeven als het geverscht duerde: ende een wepnigh daer naer wiert Joncker Willem van Nassauw (Luytenant Admirael) door sijn wangh ofte hoofden in het hoofs geschooten: soo als sy sich bloot gaf/ ende op de Stadt wilde sien: soo dat sy terstont van boven neer doodt ter aerden stoorte/ ende nopt meer en spraeck. Naer dese schoot wierden niet boven twee ofte dziemael geschooten: Want terstont daer naer wederom stilstant gemaeckt zijnde/ de Officieren op de Wal komende/ ende die van binnen met een tweede Mijne gedzepght wozdende/ is gecapituleert: ende den negentienden Augusti gheteeckent/ naer dat die van binnen hadden versocht twee daghen respijt om Graef Hendrick te abbertceren: maer twee uren deraets wierdt haer toegestaen.

De Conditien der Capitulatie wierden geset in het Fransch: luydende als volght.

Articles accordez par son Excellence au Gouverneur de la Ville de Groll, *& aux Capitaines & Gens de Guerre qui sont en icelle.*

Capitulatie van Groll.

I.

QUe tous les Gens de Guerre de quelque Nation qu'ils soyent, estans en ladite Ville, sortiront avec leurs Armes, Balles en bouche, la Mesche allumée, les Enseignes desployées, les Trompettes sonnans, Tambours battans, leurs Chevaulx & Bagages, & tout ce qui leur appartient.

II.

Qu'ils meneront avec eux *deux* pieces de Campaigne, *cinq* tonneaux de pouldre, *cinquante* Balles, & *quatre* tonneaux de Mesche.

III.

Que touts les *Officiers*, & aultres, estans au Service du *Roy d'Espaigne*, pourront aussi sortir librement sans aulcune recherche, avec leurs hardes & Bagages, la part, que bon leur semblera. Et qu'ils auront terme de *deux* mois, pour aller deça & de la au plat-pais pour disposer de leurs affaires particulieres, pourveu qu'en cela ne soyent comprins les Gens de Guerre.

IV.

Que tous tant *Ecclesiastiques* que Bourgois & Habitans de ladite Ville, qui voudront sortir avec les Gens de Guerre, le pourront faire librement avec leurs bien, & ce que leur appartient, soit a *ceste* heure, ou dans leterme de *deux ans*.

V.

Que tous les *Prisonniers* de ce costé, de quelque qualité ou condition qu'ils soyent, qui presentement sont detenus dans ladite Ville sortiront, en payant leurs despens, & que le mesme se fera au regard des *Prisonniers* de ladite Garnison. 1627.

VI.

Que toutes les *Munitions* de Guerre & Vivres appartenantes au *Roy d'Espaigne* seront livrés sans fraude & en bonne foy, a tel que son Excellence trouvera a propos d'y ordonner, excepté les *Provisions des Vivres* que ledit Gouverneur a fait a ses despens qui ne touche pas audit Roy.

VII.

Que leur seront baillez *deux cents Chariots* pour mener le *Bagagie* desdits Gouverneur, Capitaynes & Gens de Guerre d'icy jusques a *Wesel*, ou a l'Armée de Monsieur le Conte *Henry de Berg*, pourveu qu'ils laissent icy des Ostagers jusques au retour desdits *Chariots*.

VIII.

Que ledit Gouverneur, Capitaines & Gens de Guerre sortiront & rendront ladicte Ville entre les mains de sadite Excellence le *vingtiesme* de ce mois de bon heure.

IX.

Que leur sera baillé *escorte* & seureté jusques a l'Armée sudite ou a ladite Ville de *Wesel*.

X.

Que les *Soldats*, *malades & blessez* qu'on ne peut emmener, pourront demeurer dans ladite Ville jusques a tant qu'ils seront gueris.

XI.

Que tous les *Chevaulx* & autres choses qu'on a prins, durant le Siege, demeureront a ceux qui les ont prins.

Faict au Camp devant *Groll*, ce *dix neuf* d'Aoust. *mille six cent & vingt sept.*

Artijckelen geaccordeert door sijn Excellentie, Gouverneur van de Stadt Groll *ende aen de Capiteynen ende het Krijghs-Volck die daer zijn.*

I.

DAt alle de Krijghs-luyden (van wat Natie zy souden mogen wesen) in de voorsz Stadt zijnde, sullen uyt-trecken met haere Wapenen, Kogels in de mondt, brandende Lonten, vlieghende Vendels, klinckende Trompetten, slaende Trommels; Met hare Peerden ende Bagagien, ende al dat haer toebehoort.

II.

Datse met haer sullen leyden *twee* Veldt-stucken, *vijff* Tonnen Kruyts, *vijftigh* Koghels, ende *vier* Tonnen met Lont.

III.

Dat alle de *Officieren* (wesende in den dienst van den *Coningh van Spangien*) sullen oock vry mogen uyt-trecken, sonder eenigh versoeck, met haere Goederen ende Bagagien, welcke wegh haer believen sal. Ende datse *twee* maenden tijdts sullen hebben om herwaerts ende derwaerts te gaen ten platten Lande, om te disponeeren van haere particuliere affaires, behoudens dat daer in niet begreepen zy de Krijghs-luyden.

IV.

Dat alle (soo *Ecclesiastique* als Borgers van de voorsz Stadt) die met de Krijghs-luyden sullen willen uyt-trecken dat sullen vry moghen doen, met haere Goederen ende haere toebehooren, 't zy datelijcken, ofte in den tijdt van *twee* jaeren.

V.

Dat alle de Gevangenen van deser zijde (van wat conditie ofte qualiteyt sy souden moghen wesen) die jegenwoordigh opgehouden werden in de voorsz Stadt sullen uyt-trecken, ende betaelende haere kosten, ende dat het selve oock geschieden sal ten aensien van de Gevangens van het voornoemde Guarnisoen.

VI.

Dat alle de *Ammunitie* van Oorlogh ende Vivres, (den Coningh van *Spangien* toebehoorende) sullen sonder bedrogh ende ter goeder trouwe gelevert werden, tot soodanigen plaets als sijn Excellentie behoorlijck sal vinden daer in te ordonneeren: uytgenomen de *Provisie van Vivres*,

Digitized by Google

1627. vres, die de voorsz Gouverneur tot synen kosten ghedaen heeft, het welck den voorghenoemden Coningh niet en raeckt.

VII.

Dat haer *twee hondert* Waeghens sullen gegeven werden, om de Bagagie van den voorsz Gouverneur, Capiteynen, ende Krijghs-luyden van hier tot *Wesel* toe te voeren, ofte tot het Leger van Mijn Heer Graeff *Hendrick van den Bergh*; Ostagiers hier latende te Pattet, tot weder-komste van de Wagens.

VIII.

Dat de bovenghenoemde Gouverneur, Capiteynen ende Krijghs-luyden sullen uyt-trecken, ende de voornoemde Stadt in handen van syn voorghemelde Excellentie overleveren, den *twintighsten* van dese maendt, des morgens.

IX.

Dat haer geley ende seeckerheyt sal gegeven werden tot het boven-ghenoemde Legher, ofte tot de voorsz Stadt *Wesel* toe.

X.

Dat de Siecken ende ghequetste Soldaeten (die men niet kan overbrengen) sullen in de voorgenoemde stadt blijven mogen, tot datse genesen sullen zijn.

XI.

Dat alle Peerden ende andere dinghen (die men tot prijs gemaeckt heeft geduerende de besettinghe) sullen blijven aen die geene diese verkregen heeft.

Gedaen in 't Veldt voor *Grol*, desen *negenthienden* Augusti 1627.

Den twintigsten zijn de Spaensche sterck acht hondert twee en dertigh Ruppen te Voet / ende de Compagnie Paerden van Vereycken daer upt-ghetoghen / meest Beupt-gangers: van de welcke (om niet upt de practijcque te komen) Dulken geleght wierdt op 't Casteel te Ringelenbergh, in 't Landt van Kleef. Graef Hendrick retireerde na Boeckholt. De Pzins schickte den Colonel Pinsen weder met eenige Compagnien na den Rhijn, om het ooge op Graef Hendrick te hebben. Een van Graef Hendricks Ritmeesteren Robbert van Eeckeren, voor den Keyser aenghenomen: doch noch geen Eedt gedaen, noch gelt ontfangen hebbende, quam met sijn Compagnien Paerden over: ende wierdt aengenomen in dienst / ende gestelt op repartitie van Groningen. Tot Gouverneur in de Stadt is gestelt Graef Harmen Otto van Stierum. De Pzins is aldaer noch blijven leggen wel vier weecken: laetende d'Appzochen ende andere Legher-wercken af-breecken / die van de Stadt repareeren / verbeteren ende vermeerderen met eenige nieuwe Wercken. In de Stadt wierdt oock gevonden Philippus Rovenius, Ertz-Bisschop der Philippensen: doch in der daedt van Wtrecht: gelijck naer eenige jaren tot Wtrecht de pzocedueren van de Schout teghen hem hebben upt-ghewesen. Hem wierdt twee maenden tijdt gegeven om het sijne in de Stad te verrichten.

De eere van dese Victozie wierdt vermeerdert dooz dien de Stadt in het by-zijn van het Koninclijckte Spaensche Leger (noch moedig over het inmemen van Breda) wierdt genomen: naer dat de overleden Pzins Maurits tweemael ghemist hadde die te krijghen. Men wist oock niet opt een Stadt gewonnen te zijn / daer een Fausse-braye om was tusschen de gracht ende wal/tegen dewelcke het seer zwaer was een galerye over te bzenghen. Daer by quam d'onghelegenthept van datmen wel byhans een dach repsens van een rebiere af lach. Tusschen welcken ende 't Legher lichtelijck de vivres ende toevoer mochten werden afghesneden. Buptens Lants was men verwondert / dat desen Staet tot noch toe defensijf ghegaen hebbende / teghen het verbaerlijcke hups ende macht van Oostenrijk, derfde gaen offensijf. In Vranckrijck self / als de Cardinael Richelieu hoozde van datmen hier een offensijf dessepn hadde / sepde: 't is niet te geloven: want sy (designerende die van desen Staet) hebben noch geen subsidie van ons ontfangen.

De Koninclijckte Enghelsche Ambassadeur Carleton, quam in 't Legher den Pzince congratuleren over dese victozie: ende om in dese conjuncture daer Engelandt tot defensie van Rochelle teghen Vranckrijck in oozloch was / het gemoet van sijne Excelentie te trecken dooz Enghelandt; maer men heeft alle blijt aengewent om perfectelijck neutraal te sijn / en deses Staets interpositie aen te bieden / tot bzeede. Hp wiert deur den Pzince self tot Borckeloo, ende van daer op Deventer met dartich Cornet paerden beghelepdet / onder Stakenbroeck ende Smeltsingh.

Den ses en twintighsten September is de Pzins opghebzoocken mettet Legher: logeerende die nacht op Lochemerheyde. 's Anderendaegs tot Zutphen: van waer eenighe Regimenten ghesonden ende gelept wierden langhs den Issel: andere na Aernhem, Nimmegen, Grave, Thiel, Bommel, Heusden, ende Uytrecht, de Kupterpe na Rees ende Embrick. Twintig Compagnien te voet en twee te paerde bleven in Grol. Den lesten September was de Pzins tot Deventer; van daer op Aernhem en Utrecht gaende / quam den vierden Octobris in den Haghe: alwaer de blijtschap over het winnen van Grol wat ghetempert wiert deur het fortificeren van Santvliet, hoogher Werve, Stofschor: plaetsen daer upt men met sloepen en ander kleen baertupch konde by nacht ende ontijden komen op de stroomen tusschen Hollandt ende Zeelant: met inbeeldinghe dat sy daer mede de Zeeusche Eylanden en de baert seer souden incommoderen: bysonder het Landt van der Goes. Der Spaensche meeste macht was wel na boven aen den Rhijn onder Graef Hendrick: niet te min kreghen sy in der haest ontrent twee duysent man by een tot Antwerpen: ende ten deele te voet / ten deele met sloepen en kleen baertupgh (die dooz by de Cruysschans deur een kreeck haer passage namen) toghen op Santvliet; ende setteden eerst haer aenslach in 't werck op het Eylandt van der Goes: alwaer ghedurende de belegheringh van Grol het Garnisoen meest was upt-ghenomen: 't was oock Kermis in de Stad / soo datter Landt volck ghepzesumeert wiert meest upt haer hupsen ende alsoo de dijcken bupten tegenweer te sullen zijn. Komende ontrent het Landt / soo hadden sy haer gissinghe qualijck ghemaeckt / ende bonden het water seer ghevallen: soo dat sy een groot stuck moesten gaen: 't welck soo langsaem ende moepelijck toeginghdat ondertusschen eenighe wepnige soldaten upt de Stadt aldaer quamen: oock eenige Boeren: doende haer achter de dijcken niet alleen hooren / maer staken oock hare Vaendels op (synde een gewoonte aldaer en in Hollant dat elck Dozp een Vaendel heeft tot lust ende oeffening der jeucht in comedien te spelen: 't welck sy Retorica en Rederijckers noemen) 't welck de Spaensche meenende so veel Vaendelen soldaten te sijn / verschzickt maeckte. Ondertusschen quam het gheheel Eylandt vander Goes in Wapenen: toonende haer de Catholijcke / daer het Landt vol van was / alsoo pverich als de Gerefozmeerde tot bewaringh van lijf ende goet. De Spaensche dat siende / retireerden en ginghen te Lande op een Schor (soo noemtmen d'Eylandekens daer geen menschen woonen) genaemt Hoogerwerve, ende een ander genaemt Stof-schor: bepde gheleghen aende kreeken die van Santvliet af komen; ende hebben op pder van de selve Eylandekens ghebouwt fozten met vier punten: dat van Hoogerwerf oock met vier rabelins / ende Santvliet self wiert met ses a seven bolwercken ghefortificeert; oock met eenighe redouten aen Hogherwerf Stof-schor gheheght: ende om te schepe alle behoufften derwaerts te bzenghen / soo wierden oock schansen gelept aen 't eynde van den Kouwensteynschen dijcke ende te Barendrecht, met een nieuwe baert van de Cruysschans af: alles om eensdeels Lillo te benauwen / anderdeels oock om te nader by der handt te zijn / ende den toevoer te konnen hebben / wanneer de Spaensche eens wederom Bergen souden willen belegeren. Men heeft getracht met oozlogschepen de werckluyden op Hogerwerf ende Stof-schor te verjagen: maer de Spaensche verdzeven de selve lichtelijck dooz haer Kanon op den oever vande Bzabantse hant geplant. En eer de Pzins weder in Hollant quam so waren de spaense in defensie.

1627.

Spaensche Fortificeren Santvliet.

't Geen

1627. 't Gheen men daer teghen dede ende koste doen / was dat men op den selven gheer op seeckere twee andere schansen lepde het Fort Fredrick Hendrick, ende de reduyt Blaeugaren; en op het eynde van 't Landt van der Tolen tot Valkenisse, maechtemen een retranchement; ende wiert langhs den dijck / soo met redouten als Landtvolck gheduerigh wacht ghehouden. Ende in 't ghesicht vande Spaensche Forten / laghen Oorlochschepen of Uytleggers. In 't volgende jaer wiert oock de Stadt Berghen op Zoom ende Steenbergen door die 1627.
forten / eyde seeckere Linien, alsoo aen eick ander gheleght: dat de belegeringh vande selve plaets onmoghelijck gemaeckt wiert. Soo dat het maecken van deselve Forten / den Spaenschen niet veel gebaet / maer een dupl ende ongesont Guarnisoen gegeven heeft: tot dat eyndlijck in 't Jaer twee en dartigh sijn ingenomen ende gesleeht / behalven Santvliet.

Eynde van 't sevende Boeck.

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

ACHTSTE BOECK.

KORT BEGRYP.

OOst-Vrieslandt. Tilly aen haer Ho: Mog. Antwoordt aen Tilly. Embden aen haer Ho: Mog. De Graef aen haer Ho: Mog. Antwoort van haer Ho: Mog. Graeffelijcke klachten, raeckende Hooge-bonder Nieuw-landt. Antwoordt van haer Ho: Mog. Petitie des Raedts. Straelzunt. Oploop aldaer. Werdt Belegert. Belegeringh verlaeten. Accoordt tusschen de Coningh van Sweden ende de Stadt. Besendingh van de Stadt aen haer Ho: Mog. Antwoordt. Resident Cracauw naer Straelzunt. Onlust tot Amsterdam. Smoutius ende Kloppenburgh uyt Amsterdam. Eenigh Guarnisoen in Amsterdam. Advijs van de Theologanten. Remonstrantsche voorslagh. Negotiatie van Vrede, in Polen. d' Ambassadeurs komen weder in Dennemarck. Laurens Real naer Dennemarck. Sijn last. Lijdt Schip-breuck. Gevanghen. Naer Weenen gevoert. Aitzma raeckende de Weser ende Elve. Spaensche desseyn tot Commercie op d' Oost-zee. Senden naer Lubeck ende Dantzich. Haer Persuasien. Piet Heyn. Silver-Vloot verovert. Cargo van de genomen Schepen. Presentatie van secours aen Rochelle wegen Engelandt. Rochel antwoort. Tractaet met Rochelle. Engelsche Vloot vertreckt van Rochelle. Rochelle schrijft aen den Coningh van Engelandt. Aen haer Gedeputeerden in Enghelandt. Engelsche Vloot in Zee. Buckingam vermoort. Hongers-noot in Rochelle. Artijckelen van Vrede. Aenspraeck der Gedeputeerde aen den Coningh. Cardinael doet sijn Intrée. Admiraliteyt. Haer Finantie. Tractaet van Compiegne niet voldaen. Concept Tractaet met Vranckrijck. Onsmaeckelijck. Vranckrijcks Verklaringh. Engelandt wil desen Staet aftrecken van Vranckrijck. Carletons Propositie op het selve subject. Sijn naerder Propositie. Naerder verhael. Propositie van de Fransche Ambassadeurs. Antwoort aen hem. Sijne naerder Propositie. Naerder Antwoort. Carletons Propositie. Propositie van d' Espesses. Carletons. Antwoort aen Carleton. Memorie van Carleton daer tegen. Naerder Propositie van Carleton. Antwoordt van haer Ho: Mo. Naer Antwoort. Ambassadeur Carilile hier. Sijn geproponeerde. Antwoordt. Protest van Carleton. Contra Protest. Carleton eyscht weder de Sessie in den Raedt. Sijn reden. Contentie met Carleton. Carleton moeyt sich met het Kerckelijck. Carleton aen het Engelsch Synode in Neerlandt. Haer Antwoordt. Ambassadeur Joachimi hier. Fransche Ambassadeurs bitterheydt. Sijn Propositie. Antwoordt daer teghen. Capiteyn Fouiloux. d' Espesses urgeert drie Poincten; raeckende het Tractaet met Vranckrijck. Propositie van Baugy. Propositie van Lopes. Binnelandtsche saecken. Het Beneficieeren van de Con-

Digitized by Google

1628. Convoyen ende Licenten. Tot beveylingh der Zee. Staten van Vrieſlandt getraduceert, van datſe de Kercken-ordre van 't Synodus verwierpen. Matrooſen tegen 't recht van voet-ſpoelinge. Klachte van den Raedt van Staten. Staten Generael daer tegens. Contentie over ſulcks. Sakema ende Bouritius hier. Haer aenbrengen. Stadt ende Landen contentieux. Uytſpraeck. Vrieſlandt ende Stadt ende Landen traegh in den Oorlogh te Waeter. Neder-Rhijn. Veldttocht. Spaenſche Aenſlagh op Bergh-op-Zoom. Drie Forten aldaer gheleydt. Prins tot Amſterdam. Raedt van Staten klaeght over haer Ho: Mog. Reden van d' Inhoudt des Briefs. Reſolutie van Vrieſlandt. Vrieſlandt ſchrijft raeckende de *Biltmeyers*. Deenſche Geſant. Propoſitie. Antwoordt. Deenſche Secretaris Gunther. Naerder Propoſitie. De Koninclijcke Deenſche Ambaſſadeur Roſenkrants. Sijn geproponeerde. Antwoordt. Replijcque van d' Ambaſſadeur. Deenſche Reſident Schultetus. Sijne Propoſitie. Reſident Vosbergen tegen Schultetus. Schultetus naerder verſoeck. Antwoordt. Coninclijcke Dennemarckſche Vrede-Handelingh met den Keyſer. Cheur-Brandenburghſche Regeeringh tot Cleef. Naerder Propoſitie. Geeſtelijckheydt tot Emmerick, Rhees. Antwoordt op de Propoſitie van Ahr. Baron Ketler. Freytach wegen Keur-Colen hier. Compaignie van Commercie tot Lubeck. Aen Freytach geantwoordt. Convoy voor d' Ooſt-Indiſche Retour-Schepen. Klachten der Koopluyden over ſchade te Waeter. Daer tegen voorſien. Ordre tot beveylinge. Eenige nieuwe Placcaten. 1628.

Ooſt-Vrieſlandt.

IN 't begin deſes Jaers ſchreef de Commandeur Erentrieter, datte meeſte provisie van 't platte Landt binnen Embden was: ende dat de Keyſerſche ſonder toevoer niet langh ſouden konnen aldaer ſubſiſteren. Dat de Stadt wel verſeeckert was met Guarniſoen. Edoch dat eenige verſterckinge niet konde ſchaden. De Provintien naeſt aen Ooſtvrieſlant grenſende / lieten haer veel gelegen ſijn aende goede nabuerſchap. Graef Ernſt nam voor om in perſoon derwaerts / immers na Embden te gaen: ſulcx hier verſtaen worde / was bedenckelijck; om niet te gheven al te veel ombrage aende Keyſerſche; met den welcken men alſnoch goet vondt neutraliteyt t'onderhouden: of / om beter te ſpreecken: men oordeelde hun meer afbreuck te ſullen konnen doen / onder dexel van Neutraliteyt / als deur openbaer Oorloch. Hoewel het hart ende gemoet weder ſijts hoftijt genoeg was: maer om voorgaende oorſaecke wiert Graef Ernſt verſocht / om tot Groeningen, of daer ontrent te blijven / en naer epſch van ſaken orde te ſtellen.

Korts daer na is geſchreven aen 't Collegie tot Doccum, dat ſy om te verhinderen / den toevoer te water aende Keyſerſche / ende dat ſy niet in deſe landen over mochten komen / dat elijck ſouden gereet doen maken / ſoo veel ſchepen / als ten voorſchreven eynde van noden waren; gelijck mede geſchreven is aen die van 't Collegie ter Admiraliteyt tot Amſterdam, mede twee ofte drie goede ſijde Schepen ten voorſchreven eynde derwaerts te ſenden: Ende te leggen ter plaetſen daer de Heere Stadthouder / ende de Heeren hem bygevoeght / ſouden oordeelen den meeſten dienſt te konnen doen. Ende alſoo onlanghs de reſpective Commandeurs van Lieroort, Bourtange, ende Bellingwolde was aengheſchreven / dat ſy niet en ſouden toelaten: dat aende Keyſerſche / uyt hare Forten / of uyt andere plaetſen eenige toevoer wierde ghedaen; ſoo is deur de Heeren Schaffer ende Broerſma, aende welghedachte Heer Stadhouder geſchreven: daer van d'eygentlijcke meeninge te weſen / dat wel den toevoer te water ('t ſy uyt deſe ofte andere landen) ſoude worden verhindert: maer aengaende den toevoer te lande / dat deſelve ſoude worden verhindert uyt deſe Landen / maer niet uyt het Stift Munſter, of andere neutrale plaetſen / dewijl 't ſelve al te ſeer ſoude ſmaecken na rupture vande neutraliteyt.

Den vijfden January quam tijdingh van den Commandeur Erentreiter: dat de Keyſerſche het Huys te Griet met drie Compagnien beſet hadden / ende dat ſy uyt Embden begeerden toevoer van alle noodruft; dat die vande Stad geſint waren deſelve te weygeren / ende geſonden hadden drie Compagnien van hare Soldaten om Borſum, Uphuyſen, Hinte, Lareit ende Neſterlant te beſetten. De Heeren Schaffer ende Broerſma hebben mede ghecommuniceert een Miſſive / vanden Heere Graef Ernſt Caſimier van Naſſau, aen haer gheſchreven / houdende onder anderen: dat hy noch vier Compagnyen Soldaten binnen Embden had doen komen. Men was over deſe Ooſtvrieſche saecken niet wevnich perpler ende zorghvuldigh; ja ſo ſeer: dat ooch de naer Engelant gaende Heeren Ambaſſadeurs wiert in laſt gegeven: den Coningh van Engelandt de bewaernis van Ooſtvrieſlant / ten ſerieuſten te recommanderen; eenige ſloeghen voor dan noch twaelf Compagnien te ſenden nae Ooſtvrieſlant / ooch meer Schepen. Doch men heeft ſes Compagnien geſonden; ende daer en boven het Collegie van de Admiraliteydt in het Noorderquartier aengheſchreven eenighe uytleggers of Oorlochſchepen vande haere derwaerts te ſenden.

Die vande Admiraliteyt t'Amſterdam ſchreven / dat haer Convoyers reddeloos waeren inghekomen / ende geen middelen hadden / om Schepen op d'Eems te ſenden; haer is als noch ghereſcribeert: haddenſe gheen groote / kleyne te willen ſenden. En haer wiert op haer taillioer gelept: datſe immers onlanghs waeren geſubſidieert met hondert vijftigh duyſent guldens / en daerom gheen reden hadden om over defect van middelen te klagen.

Graef Ernſt adviſeerden / dat de Graef van Anholt hadt aen die van Embden gheſchreven: dat de Keyſer hem Ooſtvrieſlant had gegeven tot quartier: begeerende dat Embden haer eygen / ende haer Ho: Mog: volck wilden daer uyt ſchaffen / en ſijn volck daer in nemen: 't welck ſoo veel geſeyt was als niet met al.

In Neyderlant waren gheinquartiert tien Compagnyen Ruyters / tot Lier lach het gros.

Met den Heer Prins over alle deſe tijdingen gecommuniceert ſijnde / wiert gherapporteert: datmen op de saecke van Embden ſoude moghen ſchrijven aende Heeren Feyth, Franckena ende Huninga aldaer ſijnde: eerſt datmen het logeeren vande Keyſerſche / onder het Kanon vande Stadt / of Lieroort van ſulcken importantie niet en achte / dat daerom tegens deſelve eenighe hoſtilitevt ſoude behooren ghetoont te werden / ten waere saecke dat ſy eenighe dyantlijcke approches teghens de Stadt of Lieroort maeckte / ofte ooch op Neſterlandt wilden komen: in welcken geballe 't ſelve ſouden moeten geweert werden.

Ten tweede, datmen goet vont / dat de ſchepen gaende na ofte komende van Lieroort, ſouden werden verſien met

1628. met Convoy ende ghedefendeert teghens een yeder die haer soude willen aenhalen/ of houden/ of beschadigen: ende ten derden, datmen wel soude wegh gheren den toevoer uyt Embden van victuyen/ doch niet tot teycken van eenighe hostiliteyt/ maer alleen om voor te komen necessiteyt binnen de Stadt/ de welcke, vol gebluchte volck ende sterck Guarnisoen wesende/ selfs ghebreck soude konnen hebben. Daer op is goet ghevonden dat in sulcker voeghen aen de voorschreve Heeren soude werden ghescheven/ ende daer van Coppe ghesonden aen den Heere Stadthouder Graef Ernst Casimir van Nassauw: met bypoeginge van noch een vierde poinct/ te weten/ oyre te stellen by de respectivde Officiers op de Frontieren/ dat sy de Keyserschen/ die binnen de limiten van dese Landen quamen om te stroopen/ dateliick souden doodt slaen/ ende niet ghevangen nemen; om dienthalven/ soo wanneer sy ghevangen waren/ in gheen dispuyt te gheraecken.

Daer nae is goet ghevonden aen 't Collegie ter Admiralitept tot Dockum te schryven/ dat sy alle haere schepen dateliick souden hebben toe te maecken om op de Ems te senden; daer van Coppe aen weighedachte Heere Stadthouder is ghesonden; mitsgaders Coppe van de Missive daeghs te vooren aen 't Collegie in 't Noorder quartier gheexpedieert; daer by geschreven is/ datmen al over acht daghen Patenten voor ses Compagnien ghesonden hadde/ om te komen in Groeninger-landt. Ock was aen de voorsz Heeren Ghedeputeerden ghereschribeert/ dat haer Ho: Mog: wel mochten lijden dat hun eenighe met commissie van den Koninck van Denemarcken employeerden om den Keyserschen, met hare schepen allen afbreuck te doen; maer datmen niet gheraedtsaem vondt sich aen deser zijde daer mede te bemoeyen/ alsoo men ghesint was met de Keyserschen soo lange Neutraliteyt te houden tot dat sy de selve eerst braken.

Volghens 't advijs van sijn Excellentie is al noch goet ghevonden te distingueren tusschen goederen/ komende te Lande uyt het Stift van Munster, of andere Neutrale plaetsen/ en dan voorts de verschе Ems af gebracht/ of over gescheept werdende/ ende goederen over Zee/ 't zy uyt dese of andere Landen komende. Ende ghelijck men niet billick vondt d' eerste soorte te verbieden/ soo vont men ock niet raedtsaem dese laetste soorte te verbieden by openbaer Placcaet/ maer de Scheeps-Capiteyns op de Ems leggende/ alleenlijck te belasten ghyeene goederen die naer Oost-Vrieslandt (uytgenomen Embden) ginghen/ voorby te laten passeeren/ maer te rugghe te senden; ende soo sy dien niet tegenstaende souden willen verby loopen/ de selve aen te houden tot naerder oyre: Ende aengaende de goederen die te lande gebracht ende dan voorts over-gheschcept ofte d' Ems af ghevoert wierden/ dat men 't selve sonder inbreuck van de Neutraliteyt/ als noch niet en konde verhinderen/ ende oversulcks souden moeten toestaen: doch evenwel niet toelaetende dat de Keyserschе met haere Ponten voorby 't Fort Lieroort souden moghen vaeren. Ende op dat gheen Lorrendraeyerye tusschen weghe wierde gedaen: onder pretext van naer Lieroort te gaen/ wiert ghelast alle schepen derwaerts met een Oorlogh-schip te convoyeren.

Tilly aen haer. Hoog: Mog: In dese tijdt schreef de Graef van Tilly dese volgen-de Brief:

Hooge Mogende, insondere grootgunstige lieve Heeren ende Vrienden:

WY berghen den Heeren hier mede vriendelijck, niet dat de Roomsche Keyserschе Majesteyt ons onlanghs allerghenadighst heeft aen bevolen het Graefschap *Oost-Vrieslandt* met hare Majesteyts ons ondergegeven Krijgsvolck te beleggen, ende aldaer winter quartier te nemen. Alsoo wy nu uyterlijck bericht werden dat de Heeren eenigh Krijghsvolck aldaer hebben en contributie daer uyt trecken, so willen wy den selven behoorlijck versocht hebben: ordre te gheven, dat sulck Krijghsvolck met ophoudinghe van contributie werde wech genomen, ende aen syne Keyserlijcke Majesteyts Krijghsvolck oock ruymte ende plaets gegeven werde. Daer aen gheschiet wat allerhoogstgedachtste syne Keyserlijcke Majesteyts aller genadighste wille ende beveelen is; ende wy blijven den Heeren naest beveelingh tot Godt, tot dienstlijcke bewijsingh ghewilligh. *Buxtehude* den *festhienden January*. Onderstont der Heeren dienst-willighe, *Johan Grave van Tilly.* 1628

Eer men hier op reschryveerde/ quamen noch andere poincten van swaere deliberatie: dat/ namelijck de Keyserschе logeerden in het Vleck Lier: 't welck ghenoegh was onder het Canon van Lieroort. De Commandeur versocht te weten/ indien de Keyserse niet wilden deslogeren/ of hy met gewelt de selve mocht doen deslogeren.

Die van Embden proponeerden aen de Heeren Feyt, Franckena, ende Huninga, noch andere poincten: als dat het niet ghenoegh was/ den Keyserschen te beletten den toevoer uyt dese Landen; maer dat de Oorloghschepen/ ende soldaten van desen Staet/ ock den toevoer moesten beletten/ uyt andere ende Neutrale Landen. Sy begheerden ock te weten wat Oorpen men soude besetten met der Stenden volck (dit waren de ses Compagnien/ die de Stenden ten dienste der Stadt betaelden:) ten derden, of men het mede-logeeren van de Keyserschе in de selve Oorpen soude beletten ofte toestaen: ten vierden, of men hun soude beletten het halen ende sameten van de Contributien: ten vijfden, of men het Stadts Krijghsvolck (dit waren de gemelde ses Compagnien) wilde assisteren/ in cas van resistentie; versoeckende tot dien eynde meer volck. Sulcx hebben de ghemelde Heeren Gedeputeerden aen haer Ho: Mo: overgeschreven. Die aengaende de gemelde Brief van Tilly hebben gedaen rescriberen/ dat haer Ho: Mo: in 't Landt van Oost-Vrieslandt geene Contributien en trocken/ noch te ock eenigh volck in 't Landt hadden. Ende aengaende d' andere voorgheroerde poincten/ is aende Gedeputeerde gerescriberet: sy mochten de Stadt verseeckeren/ dat in cas de Keyserschе haer Stadt souden willen met belegheringe/ surpryinsen/ of met gewelt aentasten/ dat haer Ho: Mog: hun souden helpen defenderen met alle macht van 't Landt/ ende soo groote sorghe voor haer dragghen als voor eene van de Steden deser Landen/ daer aen meest ghelegen was.

't Advijs van de Raet van Staten is daer na geweest: dat het dienstigh soude zijn allen uyt voer over de Ems, ende Weser, midtsgaders den Rhijn ende Yssel te verbieden: onder pretext van de vreese van dierte in dese Landen/ deur de gheringe toevoer uyt Polen ende van Oosten, ende deur het verderf van dese Landen by innudatie ghevallen/ ten ware datmen beter vondt de Licenten voor een maendt/ twee ofte drie, generalijck te slupten.

Daer na is noch specialer gheresolveert/ op de Poincten ofte Dragen van die van Embden, als op het eerste: dat in conformitept van des Raedts advijs/ ende van de resolutien voor desen ghenomen/ ende namentlijck op den twee en twintichsten der voorleden maendt Januarp/ den toevoer op Oost-Vrieslandt te water/ soo wel uyt Neutrale als dese Landen/ souden werden verhindert, ende niet toeghelaeten dat de Goederen van Hamburgh, ende andere Neutrale plaetsen komende/ ghebracht werden in de Griet, Norden, ofte andere Zee-havenen/ ofte ock de Emse op/ verder als tot Embden toe; ende dat tot sulcken eynde/ ghescheven soude werden aen de weigedachte Heere Stadthouder/ dat sijn L: eenighe van de schepen die by de Collegien ter Admiralitept tot Amsterdam, 't Noorder-quartier ende te Dockum ghesonden (de welcke ock om sulcks te doen op het ernstichste de Novo vermaent wierden) mede op de lade te willen leggen/ om van die kandt ock allen toevoer te verhinderen.

Aengaende de tweede Dragge (daer van de resterende ock dependeren) te weten: hoe verre ende wat Oorpen men soude moghen besetten met het Volck van de Stenden; datmen de Stenden daer mede soude laten ghewerden/ om haer eyghen Krijghsvolck te gebruyken daer 't hun goet dacht; maer datmen deser Landen Krijghs-volck buyten de Stadt niet en soude

employe-

1628. employeren / tot hunlieden aſſiſtentie / ten ware dat de Keyſerſche Neſterlandt wilden incorporeren: gheljck ſulcks oock by voorgaende reſolutien verſtaen was / om van deſer zijde de Neutraliteyt met de Keyſerſche niet te breecken / ende daer inne de eerſte te weſen: doch men vondt goet / deſe reſolutie voor die van Embden te menageren; ende om haer evenwel ſoo vele contentements te gheven als eenighſints doenlijck was / ſoo wierden de Gecommitteerde van haer Ho: Mog: ghelaſt / die van de Stadt Embden van tijdt tot tijdt te verſeecheren: dat haer Hoog-Mogende haer niet en ſouden verlaten, by aldien men op de Stadt ſelfs met ſurpriſen / belegheringhe / ofte gheweldt / pets quame voor te nemen; maer dat men tot conſervatie van de ſelve / haer ſoude ſecondeeren / niet alleen met meer volcks / maer oock met de gheheele macht van het Landt / ende voor haere behoudeniſſe ſoo goede zorghe dragen ende ſoo veele doen / als voor eene Stadt van deſe Landen / daer aen meeſt gheleghen was. Voorts is mede goedt ghevonden / de vijf ende tneghentich Muſquettiers uyt de Vaſtenauw ghekomen / te verdeelen onder eenige Compagnien / die Volck ſoude moghen van doen hebben.

Deſe reſolutie wiert aen gemelden Heere Stadthouder ende de Heeren Ghedeputeerden tot Embden voor antwoordt op hare Miſſiven ghezonden / om die alſoo te effectueren eer in hun reguard: daer by oock wierdt ghevoeght / dewijl de Capitein van 's Keyſers Volck te Lier leggende / verklaerde de Neutraliteyt te willen houden: datmen de ſelve occaſie waer-nemende / oock ſoude moghen verklaeren / datmen met hem de Neutraliteyt ſoude houden / dewijl hy ſulcke verklaringhe dede.

Van de Heeren Gecommitteerden van Stadt Groningen ende Ommelanden hebben verklaert voor haer advijs: dat de Neutraliteyt daer mede niet en wierdt ghebroocken, oft men ſchoon eenes Neutralen ofte Vriendens Krijghs-volck niet en wilde oft konde dulden, onder het Canon van eenighe Stadt, Sterckte, ofte Fortreſſe: dewijl alle Krijghs-oorderen ende obſervatien ſulcks waren mede brenghende / ende by alle Krijghs-erbarene (ghelijck ſy anders niet en wiſten) het ſelve ghezuſtineert ende ghepractiſeert wierdt; meenende daeromme datmen de Stadt Embden alſoo tot onder het Canon niet en behoorde te laeten benaeuwen: datmen daer naer verhindert ſoude moghen werden / de ſelve recht ende ter deege te ſuccoureren ende verdedighen / als ſy beleghert ſouden moghen worden / ofte in meerder noodt komen; verſtaende oock dat de ſelve in ſonderlinghe achtinghe behoorde ghenomen te worden / ten reguarde van de plaetſen die aen de water-kant ghelegen waren / als Larelt, Loegen, ende de Knocke.

Ende alſoo bain den Generael Tilly iteratibe ſchrijven quam / is hem weder ghereſcribeert in Generale termen: Dat haer Ho: Mogende vertrouwden / dat hy tzedert het ſchrijven van ſijne Brieven / de ſaecke van Ooſt-Vrieſlandt anders ſoude hebben ghevonden; ende dien volghende beſpeurt dat de onderrichtinghe die hy te booren ghehadt hadde / procedeerde van Luyden die niet geerne en ſaeghen continuatie van de Neutraliteyt tuſſchen de Keyſerſche ende deſe Landen / welcke continuatie hem wiert ghere commandeert met verſoeck teghens de contravantie oydre te willen ſtrijden. Maer de Heeren van Stadt ende Landen verklaerden voor deſen ghemeent te hebben / ende noch te meenen / dat het beter waere niet te reſcriberen / als door de reſcriptie aen den voorſchreven Generael Tilly oorſaecke te gheven van daer uyt te colligeren of ſich te imagineren / dat haer Hoog: Mog: ſich der Staten Volck van Ooſt-Vrieſlandt niet en waren aen nemende; ende dat ſijn Volck daer door des te moediger ſoude werden der Staten Volck op 't lijf te vallen / ende die te ruijneren.

Antwoordt aen Tilly.

Uyt deſe advijſen van die van Stadt en Landen was te ſien / dat ſy hoewel meeſt aen 't over gheſeten / nochtans moedigher waren als d' andere Provintien.

Graef Ernſt deſgelijcx was van opinie / men behoorde het monaenſicht af te doen: ende openlijck metten Keyſerſchen te breken. Maer de Prins van Oraugie was van ander opinie. 1628

Daer na quamen weder Miſſiven van Graef Ernſt ende vande Gecommitteerden / behelſende de navolgende pointen.

I.

Eerſt datte Oorlochſchepen op de *Ems* ghedeſtineert, aldaer noch niet en waren gekomen.

II.

Ten tweeden, of men met redenen ende goet recht den Keyſerſchen ſoude konnen beletten Forten te maken op de *Emſe*?

III.

Ten derden, of uyt Lieroort het paſſeren van des Keyſers Ponten met gewelt ſoude mogen belet werden?

IV.

Ende ten vierden, dat noch geen verbodt van uytvoer uyt deſe Provintien naer 's Keyſers volck vernomen wiert.

Conform 't advijs des Raets is gereſcribeert op het eerſte: datmen meende dat ſedert het affenden vande voorſz brieven / de ſchepen op de Ems ſouden ſijn gheeomen / dewijl de reſpective Collegien ter Admiraliteyt by verſchepdene brieven daer toe vermaent waren. Op 't tweede, dat het leggen van Forten op de Emſe, ende dierghelijcke aende Keyſerſche van hier niet en hon belet worden / ſonder alvoorens reſolutie te nemen van tegens den Keyſer te breecken. Op 't derde, dat volgens de reſolutie van den 22. des voorleden maents January, aende Keyſerſche het paſſeren met hare ponten / by die van Lieroort moeſt verboden worden / ende ſulcx metter daet / indien de waerſchouwinghe niet en hielp: doch ſonder pets temeraerlijck te doen tot infractie van de Neutraliteyt. Ende op 't vierde, dat haer Ho: Mo: als noch in 't deliбereren waeren: wat boven het belet van den toevoer / 't welck by de ſchepen van Oorloghe ghedaen ſoude worden / noch voorder ghedaen ſoude dienen; maer de Heer Schaffer verklaerde van weghen de Provintie van Stadt en Lande, datmen met alle ghedoerlijcke ende doenelijcke middelen / het maecken van eenige forten ofte ſterckten boven ende beneden Embden op de Emsſtroom, ofte anderſints aende waterkant / tot nadeel ende prejudicie van deſe Landen / behoorde te verhinderen ende doen verhinderen naer vermoghen. Ende dat het verbod van den toevoer na Ooſtvrieſlant / niet langher behoorde opghehouden / maer alom in de Geunieerde Provintien gepubliceert / ende wel geeffectueert te worden: dewijle het anderſints vergeefs ſoude weſen / ende nae inegualiteyt ſmaecken / alle het geene wat inde Provintie van Stadt en Lande, ende daer omtrent gedaen ende by de handt ghenomen mochte worden: inſonderheyt dewijl men ſach dat de ſchepen van Oorloge / niet tegenſtaende haer Ho: Mo: daerom ſeer ſerieuſelijck hadden geſchreven / ſo traech / of apparentelijck gheheel niet uyt Hollandt op de Emsſtroom ende lade geſonden wierden / of ſouden werden.

Uyt Embden wiert ooch gheſchreven en ghеklaeght / dat op den uyt of toevoer van Vivres / aende Keyſerſche geen ſeer naeuw reguard wiert genomen. Hoewel den derthienden Marty wel ſeven Uyt-leggers op de Ems laegen. Van weghen Vrieſlandt wierdt in deſe tijdt naer Embden geſonden de Heer Julius Dominicus Hottinga, om beneffens andere op de ſaechen aldaer te adviſeeren.

Van wegen de Keyſerſche wiert nu en dan geklaegt / dat veel Soldaten van deſen Staet / onder pretext ende Paſpoorten van Denemarcken, haer alderhande afbreuck ende hoſtiliteyt deden: maer men was doof voor dat oor. Ende alſoo Tilly klaeghde over het beletten van den toevoer, wiert hem gereſcribeert / datmen het hier te Lande ſelf van noode hadde; dat om d' oorlogen in Pruyſſen, Polen, Duytſlandt alles hier ſchaers was: dat de Keyſerſche in Ooſtvrieſlandt leggende / ſelf veel granen verkochten / op contrarie van die niet te doeren aen of in deſe Provintie.

1628. In dese tijdt dede den Coning van Engeland werbinge van Kruyers; hebbende Embden tot Loop-plaets. Sulcks vondt den Raedt van Staten niet goet / ende liet het verbieden. Die van Embden (aen de welcke sulcks wat Neeringe braghte) klaegden over dat verbodt: gelijck oock dede d' Ambassadeur Carleton, seggende: dat het was tot merchelijcken dienst sijnes Coninghs.

Maer de Regeeringe sagh het anders in: als dat het offensie soude geven aen Vranckrijk; hoewel by de Parlements ofte Oyphepdts-gesinde wierdt het geoordeelt te zijn een dessein van Buckingham, om een Corps d'Armée, insonderheydt van Cabaillerye in Engelandt te hebben / ende te houden om des Coninghs autheyt ende gesagh te mainteneeren: ende te dempen alle de geene die traegh ende onwillich waren: ende fugilleerden wat des Konings favoriten deden / gelijck naemaels is uytgebroken.

Haer Ho: Mog: lieten aen den Ambassadeur Carleton verklaeren / haer meening niet te zijn om des Conings Werbingen te beletten: maer alleen om niet toe te staen dat de Soldaten van desen Staet souden werden gedebaucheert.

Om dat men klaeghde over de slappe Recherche der Oorlog-Schepen tegen de geene die de Keysersche toevoer deden; soo wierdt by eenige gepeysentert op haer particuliere kosten Schepen uyt te reeden / om beurt te maecken. Maer men vondt het niet goet: eens deels vreesende al te groote exactie ende: anderdeels dat die van de Admiralitepten het niet wel souden nemen / dat men haer de jubicature benaem.

De Heere Foyt in 't laetste van April weder gekeert van Embden, rapporteerden dat de Stadt Embden in goede verseeckeringe was / staende rondtom in 't water / ende wesende wel Gefortificeert: maer dat alle de schepen dicht onder de Knocke moesten passeeren: sulcks dat die een plaetse van importantie was / ende wel dienende Gefortificeert. Ten tweeden, dat de Borgerye soo riep om betalinge van de Servicien, ende dat sonder de selve betalinge de Soldaten qualijck souden konnen onderblijven. Ten derden, dat den Commandeur pemandt aenghenomen hadt tot opsicht van 't Bruyt op acht stuyvers 's daegs: maer dat daer toe noch gheen approbatie was gheschreven. Ende ten vierden, dat de intentie (om de Keyserschen ghenoegh toevoer te doen) niet wel en wierdt achter volcht: laetende de Scheeps-Capiteynen hun corrumpeeren / ende zijnde by 't Collegie ter Admiralitept tot Amsterdam last gegeven aen Capitein Jacob Heermanse te vertuyeren / alsulcke Goederen als hy eenen (genaems Lucht) hadde afgenomen / die daer mede in de Griet wilde loopen.

Op 't eerste poinct is goet-gevonden te schryven aen den Heere Stadt-houder / dat hy bedienstelijck een Ingenieur wilde senden naer de Knocke, om doen den selven visitatie van die plaetse te doen / ende een Plan te laeten maecken / sendende de selve Plan herwaerts over. Het tweede ende derde poinct wierdt aen den Raedt van Staten gewesen om te disponeeren. Op 't vierde wiert geschreven aen de Gecommitteerde Raden ter Admiralitept tot Amsterdam, dat sy haer Ho: Mog: wilden informeeren van de gelegentheydt van de saecke / hem onthoudende van dierghelijcke bedenckelen aen haer Capiteyns te geven.

Den sevenden April desen / op Rudolphy-dagh deses jaers / hadde Oost-Vrieslandt het ongheluck van te verlieses haren Landts-heere Graef Rudolphy Christiaen, in de fleur van sijn leven: zijnde noch geen volle ses en twintigh jaer out. Hy was gegaen van Aurick tot Berom: tractеerende eenige Keyserlijcke Officieren / en raeckten in disputt met den Lieutenant van den Obersten Gallas: ende van woorden tot de daede komende: soo stack den Lieutenant den Graef in sijn linckter oogh / alsoo dat hy niet meer als seven ueren daer na leefde. De Lieutenant heeft niet gevangen / maer ontquamt. Des Graven volck (zijnde meest beschoncken) wisten selfs niet hoe het was by gekomen. Hy was geboren in 't jaer sestien hondert twee, den vijf en twintighsten Juny: was aen de Regeeringe ghekomen den negentienden Augusti sestien hondert vijf en twintigh: als wanneer Graef Enno sijn Heer Vader was gestorven. Hy was Gedoopt na den Keyser Rudolphus, ende den Coningh Christiaen van Denemarck. Hem succedeerde Graef Ulrich.

Van Tilly quam weder klachte ende schryvens: dat die van desen Staet de neutralitept niet onderhielden; men gaf tot antwoordt: dat men begeerde de informatie ende de namen der Delinquanten / met belofte van Justitie.

Ende alsoo aen d' ander zijde klachten quamen / dat de intentie ende ordre van desen Staet niet wierdt gheholght / aengaende den toevoer aen de Keyserschе ende anderssins: is nochmaels goet-gevonden: eerst aengaende den toevoer, dat de selve als noch met de beste maniere soude worden verhindert / ende dat tot dien eynde de Schepen op de Eems gheleydt / aldaer souden verblijven. Ende soo daer eenige gedivertеert mochten zijn / de selve weder ter gedestineerde plaetsen te worden ghebracht: met last aen de Scheeps-Capiteynen om scherpe toesicht te nemen / datter egeen Goederen naer Oost-Vrieslandt boven Embden werden gevoert / ende dat sy de Schepen (gaende naer / ofte komende van Lieroort) souden versien met Convoy / en defendeeren eegens eenen peder die haer souden willen beschadigen: ooch wierdt geschreven aen de Collegien ter Admiralitept de Convoy-meesters te interdicteeren eenighe Passoorzen te verleenen van Goederen / om naer Oost-Vrieslandt boven Embden gebracht te worden: insgelijcks niet toe te laeten dat te Lande uyt Coeverden, Bourtange ende Bellingwolde, tot de Jade toe inclups / eenigen toevoer naer Oost-Vrieslandt worde ghedaen. Ende hatmen daer van de Commandeurs over de selve plaetsen soude adverteeren / ende expresselijck belasten alle feyten (contrarie deses) te helpen weeren: ghelijcks mede de Gedeputeerden tot Embden die van de Magistraet aldaer / souden vermanen uyt haere Stadt egeen uytvoer toe te laeten / ofte by weygeringhe van dien te verklaren / dat sy lupden selfs genootsaecht souden zijn door het Guarnisoen ordre daer op te stellen / ten eynde dat de Stadt in dese conjunctuere van tijden / gheen ghebreck en quamen te lijden. Noopende het strijcken van de Schepen is gerefolveert dat de Keyserschе (passeerende door by de Oorlogh-Schepen ontrent Oldersum, ende elders op de Eems leggende) gehouden soude zijn te strijken, en niet voort te varen / sonder alvooren gevisiteert te zijn: doch dat men in het visiteeren discretie sonde gebruycken. Op het versoeck om neffens de Heere Hottinga pemant van hier derwaerts te committeeren: zijn de Heeren van Amsterdam versocht te willen voorslaen eenen uyt de haren / de welcke by dese Vergaderinge derwaerts soude werden Gecommitteert.

Wat van wegen Embden eenighen tijdt daer naer is geremonstreert / kan men sien uyt de volgende Propositie / gedaen in 't laetste van Julius.

Illustre Ho: Mog: Heeren,

Embden en jaer 1628.

U Ho: Mog: is kennelijck, hoe dat der selver Gecommitteerde sich ontrent een half jaer ofte langer tot *Embden* opgehouden hebben, om opsicht te dragen; dat de *Eems-stroom* ende de Stadt, beyde voor de Keyserschе Soldaten dies te beter moghten gesloten blijven, omme de selve deur alderhande gebreck eyndelijcken van daer te doen logeeren; 't is wel waer dat mijne principalen, die van *Embden*, die compassie met haer ellende, ende de goede intentie ende yver van u Ho: Mog: wel verstaen uyt de langduerige continuatie haerder Gecommitteerden, ende de groote kosten der Oorlogh-Schepen, waer voor sy sich ten alderhoogsten bedancken; maer alsoo dit sluyten geen middel is, suffisant ende bequaem genoegh tot den fine voorsz: soo hebben mijne principaelen my belastet u Ho: Mog: sulcks met reden en ervarentheyt selfs, onderdienstelijk te remonstreeren: derhalven sal het u Ho: Mog: grootgunstelijck believen de conditie van dit Keysers volck, ende de situatie van geheel *Oost-Vrieslandt* te considereeren; dewelcke sulcx is: dat het Rijck of de voornaemste

plaet-

1628. plaetſen van 't ſelve, als *Weſtphalen* ende het Graefſchap *Oldenbergh* daer aen kanten, uyt ſulcke plaetſen als mede van *Hambergh*, *Bremen*, ende elders. 't Is ſeecker dat deſe ſoldaten daer ſelfs vry zijnde ende gheſach hebbende, ammunitie van Vivres trecken in ſulcker quantiteyt, dat in 't platte Landt ende principalijck op de Frontier plaetſen, alles beter koop ende overvloedigher is, als binnen *Embden* ſelfs; waer toe komen de particuliere koopluyden uyt deſe Provintien, ende bykans uyt alle der ſelver Steden ende Quartieren, wel doende blijcken by de daghelijckſe practijcken, dat het onmoghelijck is het *Lorrendraeyen* door eenighe generale reſolutien ofte Mandaten te beletten. Hieromme is het ſluyten der Stadt *Embden* van geringer importantie, ſonderlinghe voor de plaetſen de welcke een weynigh afgheleghen zijn, ende kan gheenen effect hebben, dan dat het een groote dierte ende benautheyt veroorſaeckt in de Stadt ſelfs: als overhoopt van Volck, Soldaeten ende Burgherye, de welcke by faute van alle gewoonlijcke Commercien, gheen onderhout hebben konnen, ende lichtelijck tot *emotie* ſoude bewoghen werden: aengeſien oock ſonder dat weynigh voorraet van Rogge in de Stadt voorhanden is; aengaende 't exempel van *Mansfelt*, 't is ſeecker dat het ſluyten van *Embden* ſyn volck niet ſoude verdreven hebben, ſoo wanneer *Weſtphalen* ende andere Quartieren haerluyden waren open geweeſt; overſulcx dan is mijn onderdienſtelijck verſoeck dat het u Ho: Mo: believen wille hare Gecommitteerde ende Oorlogh-ſchepen te revoceren, dewijle ſulcke middelen van ſluyten wel groote ongelegentheyt cauſeert voor de goede Nabuyren en Vrienden, maer nimmermeer te weghe brenghen ſal, voornamentlijck teghens deſen nieuwen Oogſt, dat het Keyſers volck daeromme uyt ons Landt deſlogeere.

Mijne Principalen verhoopen dat den tijdt noch eenen bequamen wegh tot hare verloſſinge ſal openbaren, ende verobligeren ſich ondertuſſchen by de verhopende openinghe te bethoonen allen behoorlijcken ernſt en diſcretie.

In 't particulier ſtellen ſy buyten twijffel of u Ho: Mo: ſullen geen ſwarigheyt maecken hun de vrye Commercien te vergunnen op de verſche *Ems*, nae *Munſter* ende andere quartieren van *Weſtphalen*; maedemael daer ſelfs geen Keyſers volck is leggende. Onderſtoat u Ho: Mo: onderdienſtwillighe, gheteyckent *Willem Wiesfelt*.

Op deſe Propoſitie is verſtaen goet ghevonden de Oorlogh-ſchepen te revoceren.

In Auguſto zijn in de Vergaderinge gecompareert de Heeren Hottinga ende Huninga van weghen hare reſpective Principalen van Vrieſlandt, ende Stadt en Landen, Ghedeputeert geweeſt binnen de Stadt Embden, verklarende dat hare Commiſſie principalijck beſtaen hadde in twee Pointen: te weten, om de Magiſtraet der voorſz Stede Embden te animeren ende aen te maenen, dat ſy beſtendigh wilden blijven in de Contracten met haer Ho: Mog: ghemaeckt; met toeſeggenghe daernen van der ſelver zijde niet en ſoude onderlaten hun alle goede nabuyrſchap ende vruntſchap te bewijſen. Ten anderen, om te beletten dat de Kepſerſche noch te lande noch te water eenige toevoer van Victuyen als anderſins mochten bekomen; waer op ſy verklaerden haer onmoghelijck ghenoeght te zijn den ſelben toevoer aen de Kepſerſche nae d' intentie van haer Ho: Mog: te beletten: oock dat haer bedunckens in der daedt onbeqvamelijck was, ſoo langhe als de ſchepen hun ghelaten wiert langhs ende over de Wadden te varen: Ghemerckt dat door de ſelve de Kepſerſche den toevoer gheſchieden; preſenterende voorts hare Ho: Mog: particulierlijck bericht te doen van alle 't gheene te Embden was ghepaſſeert ghedurende haerluyder reſpective verblijf albaer, ſoo dickwils ende menichmael als haer Ho: Mog: 't ſelfde ſoude goet vinden: waer op ſy Heeren Ghedeputeerden van hare goede devoiren ende rapport zijn bedanckt: oock weder ghereſolveert de ſchepen van Oorloghe deſer Landen extraordinaire tot ſluytinge vande Riviere vande Eems gedeſtineert te revoceren; mits gaders de reſpective Commandeurs van Embden ende Lieroort te laſten, dat ſy het uytvoeren ende inkomen der waeren, goederen ende Coopmanſchappen binnen de voorſchrevе reſpective plaetſen ſouden hebben toe te laeten ende permitteren, als voor date dan de ſluytinghe ghevuyrtelijck was gheweeſt. 1628.

Daer na ſijn de Borghemeeſter Kamholt, ende Secretaris Wittefelt weder ter vergaderinghe gheweeſt, van wegen de Stadt Embden; En hebben haer bedanckt van de groote moeyte ende koſten die deſelve tot haeren beſten aenghewent hadden; ende daer beneffens verklaert, dat de behoudeniſſe van haere Stadt, Religie, goet ende bloedt naeſt Godt t'eenemael van haere Ho: Mog: was dependerende; verſoeckende, beneffens de opgemelde revocatie der Oorloghſchepen, ende de toelatinge der navigatie ende commertie langhs d'Eems ende nae Weſtphalen, dat de Commandeur over haer Ho: Mog: Guarniſoen binnen Embden mocht worden geordonneert: de Soldaten in dienſt van deſelve Stadt leggende, op de voorſz poorten ende de handt te ſtijven, met haer Ho: Mog: Soldaten teghens d'hoſtiliteyt, die de Kepſerſche hun altrede aendeden; ooch te protegeren tegens de ſurpriſen, die ſy op de voorſz poorten mochten voornemen ende aenvangen. Waer op haer Ho: Mog: hebben verklaert, dat ſy in alle occurentie van ſaecken de Stadt Embden ſouden toonen oprechte ſincere vrientſchap, ende goede nabuerſchap; ende voorts goet gevonden op 't eerſte ende tweede pointen te perſiſteren op de reſolutie dies aengaende in conformite van haer Ho: Mog: intentie alrede genomen; ende op 't derde te verſoecken de Heere Veldtriel, om met ſijn Excellentie daer over te communiceren.

Daer nae hebben haere Ho: Mog: ghereſumeert de pointen by derſelver Ghedeputeerden tot Embden gheweeſt ſijnde, overgelevert, ende 't advis van den Raedt daer op geformeert, gevolght.

I.

Eerſtelijck, dat gheen *Ligiſtiſche* Soldaten inde Stadt ſouden werden gelaten, anders als om datelijck te ſchepe ende deur gebracht te werden.

II.

Dat ſoo wel de Soldaten als haer Ho: Mog: Capiteynen werden verboden eenige *Ligiſtiſche* overloopers binnen ofte buyten de Stadt te mogen aennemen, met laſt, om haer al de geene, ſo ſy eenige mochten hebben aengenomen, quyt te maecken.

III.

Dat goede acht ende opſicht werde ghenomen op de geene, die met de voorſz *Ligeurs*, inſonderheyt ſoo nae *Jever*, *Oldenburgh* uyt *Bremen*, dickwils Miſſiven ſonden ende van daer ontfingen.

IV.

Oock te letten op eenige factieuſe Borgeren, de Magiſtraet ende deſen Staet continueerlijck ſugillerende ende calumnierende (daer van haer Ho: Mog: eenighe ſouden konnen ghenomineert worden) met inquiſitie, gelt-ſtraffe, oock uytſettinghe uyt de Stadt, voor eenen tijd, om een rechte ernſt te bethoonen: alſoo der ſelver enorme Licentie, moetwil, ende ſeditieuſe diſcourſen, alleen daer hen ooghden om de populace factieus, mutineus te maecken tegens de Magiſtraet ende de Ho: Mo: waer op goet gevonden wiert de Magiſtraet tot *Embden* te vermanen, om tegen ſoodanighe quaetſpreeckers te verſien, doch met diſcretie.

V.

Dat deſghelijcx deſelve Magiſtraet ſoude verſoecken den Graef van Ooſt-vrieſlant, om tot ſyne Miniſters in deſe gevaerlijcke tijden in de Stadt te willen ſtellen, ende aldaer laeten woonen egeen andere, als *vrienden ende gheaffectionneerden* van haer Ho: Mog: ende goede Patriotten, ende die geene die vyanden waren van de Religie ende haeren Staet, elders te doen tranſporteren of laten woonen: ghelijck dan des Graven Rentmeeſter *Herman Geerts* (hem noemende een bitter ende ghelpanjoliſeerde Papiſt ende calumniateur) oock meeſt al de reſte van des Graven Dienaers ende favoriten, aldaer niet anders deden, als haer Ho: Mog: ende derſelver

1628. ver Actien by de Gemeente te denigreeren, ende *Spangien* ende de *Ligue* te extolleeren, ende de selve Gemeente te discourageeren, ja tegens de Magistraet ende hare Ho: Mog: op te hitsen.

VI.

Dat van de Magistraet verboden werde, dat egeen Borgers, ende insonderheydt Scheeps-volck haer uyt de Stadt in vreemde (dat is der Ligisten) dienst souden mogen begeven, sonder kennisse van de Magistraet.

VII.

Dat beyde de Dijcken, insonderheydt by *Larrelt*, voor Entreprinsen met Pallisaden ende Wachten wel worden besorght.

VIII.

Dat den Landt-Havenen en de Diepten van *Larrelt*, *Hinte*, *Marienweer*, *Walt-huysen*, en *Borsum* met goede dobbelde buyten-Boomen worden versorght.

IX.

Dat tegens de gewoonelijcke Schip-vaerten langs alle Stadts Graften, ende rontomme de Wallen (sonder Pallisaden zijnde) versien werde met Pallisaden, ofte daer sulcke vaert een stucks langhs de Grachten moest gaen, met af-palinge van een Vaert in de voorsz Gracht.

X.

Dat *Nesterlandt*, ofte met een kleyn Retranchement ofte met een Oorlog-Schip werde versekert, om niet by nachte van de Ligisten geoccupeert te worden.

In het laetste van October is oock weder seer pverighe deliberatie ghehweest aengaende Oost-Vrieslandt. Die van Embden (waer by sich eenighe van den derden Standt voeghden) meenden dat de Graef met de Keysersche colludeerde; ende niet ongeerne sagh dat door dese Inquartieringh sijne Onderdanen / die hem wepnigh respect droegen / wierden gecastijdt ende gequelt: hielden daerom sterck aen dat desen Staet moght believen met ghewelt de Keyserschen op te slaen / ende alsoo septelijck het arme Landt van dese Inquartieringh te verlossen.

Hier was onder die van de Regeeringh niet wepnigh inclinatie daer toe: Te meer / om dat het in der daedt scheen als of de Graef sich te seer Keysers toonde; maer onaengesien lange ende veel deliberatien: men heeftet niet goedt-ghevonden: als indirectelijck ende onder de handt te doen wat men konde: namentlijck / alsoo dat aen de Commandeur Erentreiter secretelijck wiert gepermitteert / om het Volck van de Steenden (daer over die van Embden de directie hadden) te stijven ende te sterchen: ende alsoo in effect den Keyserschen af-breuk ende vpandtschap te doen onder den naem ende decksel van Emdisch, oock somtijdts Deensch Volck. Dit wierdt nochtans so secretelijck gemanieert / dat alleen de Prins ende eenige Heeren van de Vergaderingh / die hp assumeerde in sijn Cabinet daer van kennis hadde: alsoo dat daer van aen de Vergaderingh van haer Ho: Mog: self geen openingh noch rapport geschiede. De Gecommitteerde van Embden ende van de Huysmansstant, wierden oock by den Prins in sijn Kamer ontboden / ende simpelijck gedimitteert met generaele aenduydinge: dat men op haer versoeck gedaen had / soo als men meende te behoozen / ende tot haer beste / sonder veel gerucht daer van te maecken: om gheen openbaer offensie te geben aen de Keyserschen / die men liever neutrael als vpandt begeerde.

De Graef (als gesepdt is) van ander advijs ende gesint zijnde dat men behoozde met sachtighepdt ende sollicitando d' Evacuatie van de Keyserlijcke Inquartieringe te soecken / schickte in November hier de Heer Amama sijn Raedt / die meest op dat subject ter Vergaderingh van haer Ho: Mog: dede de naervolgende Propositie.

Hooge Mogende Heeren,

De Graef aen haer Ho: Mo: DE Hoog Gebooren Grave ende Heere, Heere *Ulrich*, Grave ende Heere in Oost-Vrieslandt, Heere tot *Esens*, *Stedes-dorp* ende *Witmundt*, Mijn genadigen Heer, ontbiedt u Ho: Mog: syne dienstvrundelijck nabuerlijcke goet, dienst ende welgeneygde wille, tot alle vertrouwelijcke nabuerlijcke correspondentie, en wat sijn Genade meer liefs ende goets vermagh, na uyterstten vermogen tot u Ho: Mog: dienst. 1628.

Het is onnoodigh, als wereldt-kundig, u Ho: Mo: te verhalen in wat voegen ende manieren een merckelijck aendeel Krijgs-volck vande Catholijcke *Ligue* met Keyserlijcke Majesteyts Mantel omhangen, in 't Graeffschap Oost-Vrieslant, sampt Heerlijckheden, *Esens*, *Stedesdorp* ende *Witmundt* Quartier hebben ghenomen: met voorgeven dat het een geringe tijdt soude dueren, ende op goede ordre dewijle sy quaemen niet als vyanden, maer als vrunden: maer hoe vrundelijck sy handelen, is Godt bekent, ende ervaren syn Genades Onderdanen sulcks met smerten, dat sy oock tot het merch uytgeput ende uytgemergelt werden. Sijne Genades hoogh-geeerde Heer Broeder (Hoogloffelijcker Memorie) heeft geen moeyte, kosten noch arbeydt ghespaert, om van dese beswaerlijcke Inquartieringe ontlast te mogen werden. Sijn Genade Graef *Ulrich* (deur het droevig overlijden van sijn hoogh-geëerde Heer Broeder voorghenoemt) tot de Regeeringhe ghetreden zijnde, heeft in continuatie van de ontruyminghe te procureeren ende solliciteeren, aen sijn zijde oock niets laeten manqueeren, ende tot dien eynde eenighe Gesanten aen sijne Keyserlijcke Majesteyt afgevaerdight.

Eerstelijck, wegen de Beleeninge. *Ten anderen*, wegen de Neutraliteyt, soo wel voor sijn Genades Landt, als in specie voor sijn Genade Stadt *Embden*. Ende laetstelijck om ootmoedelijck te bidden sijn Keyserlijcke Majesteyt moghte aldergenadigst ordre geven, dat immer sijn Genades Graeffschap ende Heerlijckheden, na soo groote geledene pressueren van meergemelde Inquartieringe moghten ontledight worden.

Wat nu de Beleeninge toucheeren magh, heeft syn Genade die selve & *Amplissima forma*, sonder eenige restricte tot volkomen contentement ontfangen.

Op 't stuck vande *Neutraliteyt* voor syn Genades Land, ende in specie van syn Genade Stadt *Embden*, is den Afgesanten voor-schrijvens mede gedeelt, soo aen den Coning van *Spangien*, als mede aen de Infante tot Brussel: dan schijnt als noch aldaer aen te haeperen, dat u Ho: Mog: Krijghs-volck Guarnisoen houden, soo binnen *Embden*, als op de Veste den *Oert*; welcke obstaculen (hoe het noch te nemen) het staet niet in de macht van syn Genade, maer by u Ho: Mog: om eenighe voorslagh te beramen, hoe sulcks geremedieert soude konnen werden: soo konde noch Landt ende Luyden, (hoewel beswaerlijck) tot voorigé fleur ende welvaren geraken.

Nu de beswaerlijcke *Inquartieringe* belangende, heeft syne Keyserlijcke Majesteyt sich soo wijt aldergenadigst laten bewegen, dat hy de Heere Generael de Grave van *Tilly* heeft gelast, om syn Genades Graeffschap, sampt Heerlijckheden van de beswaerlijcke Inquartieringe te ontleedigen: waer mede dan syn Genades Heer Afgesanten te rugge syn gekeert, ende niet naerlaten in het wederomme reysen de Heere Grave van *Tilly* tot *Stade* aen te treffen, ende sijne Keyserlijcke Majesteyts schrijven over antwoordt, versoeckende op het alderhoogste de Heere Generael wilde believen Keyserlijcke Majesteyts bevel te volgen, het Krijgs-volck uyt sijn Genades Graeffschap ende Heerlijkheden te lichten, te meer, terwijle 't Winter-quartier (welck alleene begeert was) lange al ware geexpireert.

De Heere Grave van *Tilly* heeft daer op groote promissien gedaen, ende de Afgesanten, dat d' ontledinge eerst-daeghs voor de handt ghenomen soude worden vastelijck vertroostet, ende alsoo met goede hoope gedimitteert.

Als nu syne Genade op sulcke vertroostinge ende gedane toesegginge eenige dagen ghewacht hadde, ende nochtans dagelijcks van syn Onderdaenen heftigh wierden overloopen, klagende ende voortbrengende dat het haer onmogelijck was het Krijgs-volck langer te onderhouden, veel weyniger de gelden welcke weeckentlijck van haer gevordert op te brengen.

Is sijn Genade geresolveert geworden nochmaels een besendinge aen de Heere Generael *Tilly* te doen, ende in-

1628. inſtantelijck de Inquartieringe (om redenen vooren geſeydt) te laeten ſolliciteeren; welcke dan ſoo veel heeft geopereert, dat de Heer Generael ſich heeft laten ghevallen den Overſten *Gallas* uyt Ooſt-Vrieſlandt by ſich te vorderen, om voor het Krijghs-volck een ander Quartier te maecken; den Overſten *Gallas* op begeeren van ſyn Genade ſich alſoo heeft op de reyſe na de Heere Generael begeven, ende in weynige daghen weder in Ooſt-Vrieſlandt voornoemt aengelandt, brenght voor antwoordt: dat daer verlichtinghe ſoude gheſchieden, maer niet ſoo ampel als hy wel verhoopt hadde. 1628.

Nu ſtonde ſyn Genade in gheen ander hoope, ofte 't geene belooft wierde ſoude volgen; dan dat te beklagen is: het werdt noch van dagh tot dagh opgehouden, waer van de Keyſerſche cauſeeren d' oorſaecke te zijn: eenſdeels de Wervinghe die eerſt de *Engelſche*, ende nu de *Sweden* in ſyn Genades Stadt *Embden* toegelaten wierden; dan mede dat uyt *Embden* veel tydinghe aen de Overſten komen, als ſouden ſy de Keyſerſche onvermoets op 't lijf willen vallen. Dat het Krijgs-volck (het welcke aengenomen, ende wederomme af-ghedanckt wert) datelijcken van ſijn Koninclijcke Majeſteyt van *Dennemarcken* ofte *Sweden* aengenomen, ende alſdan de meyninge te zijn de Keyſerſche met gewelt daer uyt te drijven, ende het Graefſchap t' incorporeeren.

Wyders heeft by de Keyſerſche geen geringhe maedencken gemaeckt, dat die van ſyn Genades Stadt *Embden*, oock yemandt wegen de *Staten*, hoewel de *Staten* ſich daer toe niet willen bekennen, beſendinge aen u Ho: Mog: hebben gedaen.

Waer door ende om voorſz redenen veroorſaeckt werdt, dat, wat ſyne Genade *voorwaerts* in het reguard van d'evacuatie arbeydet, door voorgaende ombragie t' elcken te *rugge* werdt geſtelt.

Waer het by aldien, dat die van ſyne Genades Stadt *Embden* eenighe bequaemer middel ſyn Genaede aen de handt hadden weten te geven, waer door ſyne Genade konde verſtaen dat de evacuatie te beter bevordert mogte werden, welcke ſyne Genadens Hoog-geëerde Heer Broeder aen haer verſcheyde malen heeft verſocht ghehadt, ſyne Genaede ſoude ſulcks vernemende gheene hebben geamplecteert, haer geſecondeert ende te ghelijck met haer ſulcke middelen voort-geſet ende geſolliciteert: maer indien ſyn Genade de Keyſerſche Overſten moght verſeeckeren: *Dat hun van dese zijde geen ongelegenheyt staet te verwachten:* wil niet twijffelen, ofte ſulcx ſal veel goets, ja de uyt-quartieringe faciliteeren.

Ende dit is Hoog Mog: Heeren het geene ſyne Genade mijne weynighe perſoon in ghenaede aenbevolen heeft, u Hoog Mog: voor te brenghen. Verſoecke onderdanigh u Hoog Mog: wille grootgunſtigh believen ſyn Genade met een favorabele reſolutie ofte verklaringe te bejegenen. Onderſtont u Ho: Mog: Onderdanige Dienaer: Ende Geteyckent

Sixtus van Amama.

Antwoordt van haer Ho: Mog: Daer op is gegeven deſe naer volgende Antwoordt: Waer uyt genoegh konde werden gheſien / dat deſen Staet geheel niet weten maer ignoreeren wilde / wat onder de hand deur ſtijvinge ende ſterckinghe van het Embder Volck tegen ende tot af-breuck van de Keyſerſche gedaen wierdt. Ende de Graef moeſt ſich dat alſoo laten gevallen; ende 't was genoegh om by de Keyſerſche te toonen dat hy daer aen onſchuldich / ende dat het hem leet was.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, gheſien en geexamineert hebbende de Propoſitie uyt de Naem ende van weghen de Welgebooren Graef ende Heere, Heere *Vlrich* Grave ende Heere in Ooſt-Vrieſlandt, Heere tot *Eſens*, *Stedesdorp* ende *Wittmundt*, in haer Ho: Mog: Vergaderinge eerſt by monde gedaen: ende daer na in gheſchrifte geexhibeert by Doctor *Sixtus van Amama*, Raedt ende Af-ghevaerdigde van de Welgemelte Graef, in krachte van des ſelfs Brief van Credentie onder dato *Aurig* den *dertienden* Octobris Ouden-ſtijl, ende den *drie en twintighſten* Octobris Nieuwen-ſtijl laetſt-leden; Bedancke haer Ho: Mog: den Welgemelten Graef van ſynen dienſt vriendelijk ende wel-geneyghde wille tot deſen Staet: met verklaringhe dat ſy van haer zijde gheneghen zijn altoos daerinne te willen correſpondeeren; ten hoogſten verblijdt zijnde dat ſijner L. heeft ontfangen de *beſuninghe* van 't gemelde Graefſchap, ſonder eenige reſtrictie: ende oock hoope geſchept dat de ontledinge van des Keyſers *Inquartieringe* in ſyn Lant eerſt-daeghs voor de handt genomen ſoude worden; 't welck haer Ho: Mog: tot contentement van den Welgemelten Graef geerne ſagen bevordert: verſeeckerende ſyner L. dat men van weghen deſen Staet niet geſint en is eenighe hoſtiliteyt op 's Keyſers Volck voor te nemen, maer met deſelve d'oude vertroude neutraliteyt te continueeren, ſoo lange van ſyne Keyſerlijke Majeſteyts zijde egeen oorſaecke ter contrarie gegeven wort; vertrouwende dat de geſtrooyde geruchten, *van dat des Gedeputeerde van de Welgemelten Graefs Stadt Embden en Staten middelen ſoecken om de Keyſerſche met ghewelt uyt Ooſt-Vrieſlandt te ſlaen, wel licht ſullen komen te ceſſeeren:* en veel eer te gelooven is, dat ſulcke en diergelijcke gheruchten geſmeet werden by die gheene, die tuſſchen de Welgemelte Graef en ſyne ghetrouwe Onderſaten alle ombragien ende diffidentien ſoecken te cauſeeren, om allengskens de ſake meer en meer tot verwijderinge te dirigeeren. Verſoeckende haer Ho: Mog: den gemelten Heer Af-geſante hier van aen de Welghemelten Heer Graef van *Ooſt-Vrieſlandt* gunſtelijck rapport te willen doen.

Actum den *thienden* November *ſeſtien honderd acht en twintigh.*

De Heer Amama hadde alreede ſijn af-ſcheyt genomen om te vertrecken: Wanneer hy nieuwe laſt kreegh om te blaghen ende te repreſenteeren / dat de Graef de Cancelier Wyarda had gheſonden aen de Heeren van Stadt Groeningen ende Ommelanden, om met haer te komen in conferentie: wegens het legge van 't Royale Fort op ſijne Genades onſtrijdtbare bodem Bonder-Nieulandt; Ten anderen, in 't reguard van de Af-paligne ende Koepinghe deur Bonder-Nieulandt, ſonder pemants voor-weten ofte conſent in het werck gheſtelt. Ten derden, wegen dat voor-ghenomen wiert de Onderdanen binnen d' af-paline komende te reſorteeren / ſijne Genades Juriſdictie t' ontrecken / ende haer ſubject te maecken onder de generaele middelen daer in zwanck gaende.

Dat de Heer Cantzelier daer over meenighe daghen beſich geweeſt zijnde / voor antwoort kreegh: wat het Royael Fort belanghde / ſulcx niet haer maer het werck van de Generaliteyt was: gelijk mede de verpachtinge van de generale Middelen; maer d'Af-palinge hadden d' Heeren van Wedde ende Weſterwoeldingherlande ghedaen. Soo dat de ghedachte Cantzelier wel ſach dat 't remedie van ſulcke Actien niet by haer maer by haer Ho: Mog: geſocht moeſte worden.

Tot welcken eynde hy nu hier ſeyde te verſchijnen: niet om de geheele ſaeck te diſputeeren / en daer op reſolutie te verwachten: maer alleen om haer Ho: Mog: ſommierlijck te berichten wat van de ſaecke was / ende op wat middel die moghte werden geremedieert / ende de Graef eenigh contentement bekomen / ſonder pemandts prejuditie / een yder in ſijn geheel blijvende.

Het leggen van het Fort Royael (ſeyde hy) op ſijne Genadens onſtrijdigen Landt ende Bodemeſichepdt / heeft ſijn Genade met oogluyckinge overgheſien / tot betooninge van ſijn affectie / om met haer Ho: Mog: ende ſijne Nabueren te blijven in goede Nabuerige correſpondentie / voor behoudelijck ſijn recht / 't welcke ſijn Genade anderſints (ſoo hy ſeyde) wel hadden konnen weeren: Maer dat de ſelve nopt gedacht / ja in ſijn gemoet niet hadt konnen brenghen / dat pemandt ſich ſoude hebben durven ondernemen / meer Landt te incorporeeren / als de gelegenthept van de Royale Schans moghte verepſchen: ende dat men daer en boven ſonder recht / ſonder reden / ja ſonder pemant aen te ſpreken / een groot deel van Bonder-Nieulandt ſoude af-paelen / ende daer op verpachten de generale middelen.

Is het (ſeyde hy) door u Ho: Mog: belaſtinge ghedaen,

1628. daen, welcke syn Genade niet is ghebleecken, soo sal daer uyt volgen, indien u Ho: Mog: daer by persisteeren, het welck syn Genaede niet wil verhoopen dat de Onderdanen syn Genaedens Jurisdictie werde ontrocken, ende onder de Heerlijckheydt van *Wedde* ende *Westerwoldingerlandt* gebracht, consequentelijck komen onder de contributie van den Vyandt, ofte den Koning van *Spangien*, ofte anderssints waernemen.

Graeffelijcke klachte / raekende Hooge-Sonder Mendlandt.

Oock dat sy van de Spaensche parthyen als vyanden ende van goede Prijse sullen werden wegh-gevoert, het welck seecker een beswaerlijcke saecke soude zijn voor syn Genade als Hooge Landts Overicheydt, ende een onwederbrengelijcke schade van syn Genadens Onderdaenen.

Het magh zijn dat eenighe weynighe persoonen van *Bellingwolde* pretensie hebben op eenige Landen (de *Lange Ackeren* genoemt) hoewel sy haer by tijdt van de nieuwe Indyckinge noyt hebben geopenbaert, maer wel de Ingesetenen van *Wymmer*, *Boen* ende *Bonde*, met welck syn Genaede Graef *Enno* (Hooghloffelijcker Memorie) sich in der goede heeft verdraghen; alleene naer dat de Indyckinge geschiet was, heeft eener (ghenaemt *Prenger*) als het recht pretendeerende te hebben van die van *Bellingwolde*, Mandement van de Ed. Mog: Heeren Raden van Staten gelicht: maer syn Genade daer op schrijvende dat de saecke (sijn aert ende natuer nae) voor haer Ed. Mog: niet stonde te justificeeren, is het daer by gebleven, ende geen wyder instantie gedaen.

Nu, *ex posito non concesso, de quo protestor*, dat yemandt van *Bellingbwolde* eenich Landt in Oost-Vrieslant moghte hebben leggen, welcke nimmer bestendigh bewesen is, dewijle onwederspreeckelijck waer is, dat van ondenckelijcke jaren de limiten van Oost-Vrieslandt zijn tusschen de *Bonnen-Schans* ende *Tolbuys*, op den ouden Dijck, door een Diep van malkanderen ghescheyden, alwaer syn Genade noch een *Tolbert* voor dese Turbatie heeft staen gehadt, ende de *Tol* ontfangen.

Soo volght het niet dat yemandt (eygener authoriteyt) naer syn eygen fantasie ende goetduncken sonder eenighe voor heen gaende rechts erkentenisse sich soo veel Landts magh approprieeren als hem goedt dunckt, noch weyniger gheoorloft zijnde *in alieno territorio* een royael Fort op te werpen, of op d' omleggende Landen ende Besitters van dien, de generaele middelen in te voeren.

Sulcks dat dit een werck ende voornemen is, welcke *nullo jure* kan ofte magh verdedight worden.

U Ho: Mog: hebben wel syn Genadens Vestingh *Lieroort* op seeckere voor heen gaende Capitulatie haer Guarnisoen daer op bekomen, maer desweghen noyt onderwonden de omliggende Landen onder de generale middelen te trecken.

Om nu alle wyder onheyl voor te komen, ende dat syn Genade geen quaet ghevoelen magh hebben van de onderlinge goede nabuerlijcke correspondentie, waer toe soo wel u Ho: Mog: als syn Genade sich presenteeren, insonderheyt in dese syn Genade, ende syner Genadens Onderdanen bedroefde ende beswaerlijcke toestandt, heeft de selve mijn weynige persoon in genade belast uwe Ho: Mog: dienst vrundelijck ende nabuerlijck te versoecken. Het moge u Ho: Mog: grootgunstigh believen aen de Heeren Gecommitteerden (door wien dese Verpachtinge der generaele middelen aldaer gedaen is) ordre te geven: dat de selve moghen komen te cesseeren ende op te houden, ten weynighsten, soo lange een by-een-komste werde aenghestelt, om te onderstaen op wat wijse, middel ende wege dese voorgeseyde differenten moghen geaccordeert ende bygelecht worden, ofte te rechte uytgevoert, sonder dat yemant in syn recht werde geprejudiceert.

Op dit voorstel hebben haer Ho: Mog: ghegeven het naervolgende Antwoordt.

Antwoordt van haer Ho: Mog:

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden gesien, ende rijpelijck geexamineert hebbende de Propositie uyt den naem ende van wegen den Welgebooren Grave ende Heere, Heere *Ulrich* Grave ende Heere in *Oost-Vriesland*, Heere tot *Esens*, *Stedesdorp*, ende *Witmunt*, den *seventienden* November laestlieden in haere Vergaderinge by monde ghedaen, ende daer naer in geschrifte overgelevers by den Heere *Sixtus van Amama*, Raedt van den Welgemelte Heere Grave, belangenden het leggen van 't Royael Fort op *Bonder-Nieulandt*. *Ten tweeden*, noopende d' *Af-palinge* van het selve Landt. Ende *ten derden*, wegen de Verpachtinge van de *gemeene middelen* van Consumptie over de Ingesetenen binnen de voors. af-palinge begrepen: verklaren haer Ho: Mog: dat sy genegen zijn met den Welgemelten Heere ende Graef te correspondeeren in alle goede vriendt ende nabuerschap: gelijck sy het selve altoos van hare zijde hadden bethoont; dan dat men in de voors. poincten als noch niet en kan treden, vermits daer over aen de Heeren Staten van Stadt *Groningen* ende *Ommelanden* geschreven zijnde, van de selve noch tegeen rescriptie is gekomen, alsoo haer Ed. Mog: met hoogwichtige saecken geoccupeert zijn: verloeckende overmits hare Ho: Mog: den Heere Raedts-Heer *Amama* dese hare Antwoordt aen de Welgemelte Heere ende Graef favorabelijck te willen rapporteeren.

1628.

Actum den *tweeden* December 1628.

De gewoonelijcke Propositie des Raedts van Staet voor dit jaer / was alreede in November des voorleden jaers ghedaen: ende in de Provincien ghesonden: als volght.

Hooge ende Mogende Heeren,

Peins by Mart.

MYne Heeren, indien in alle de jaeren dat die bloedige Oorlogen tegens den *Coning van Spangien* heeft gestaen, oyt noodig is geweest met alle goede forghe ende ernst te letten op de handt-houdinghe van de Staet van onsen alghemeene goede Vaderlandt: soo is het tegenwoordigh tijdt omme sulcks met goede couragie by der handt te nemen, schijnende geheel Christenrijck, jae Hemel ende Aerden tot een notabele veranderinge te inclineeren: tot achterdeel ende verdruckinge van de waere Christelijcke Religie, ten sy dat de Almogende Godt, die alles regeert door syn wijs beleydt, sulcks genadelijck voorkome ende afwende: want behalven dat den Oorlogh van *Italien* is komen te cesseeren, het welck in de Finantie van *Spangien* eenen grooten krack was gevende: soo is nu daer mede by komende het malheureux misverstant tusschen de twee Kroonen van *Vranckrijck* ende *Engelant*, de welcke mede met haer selven ghenoegh te doen hebbende, middelertijdt noch aen syne Majesteyt van *Denemarcken*, noch aen ons hare beloofde *Subsidien* niet konnen presteeren; zijnde ondertusschen daer door veroorsaeckt dat de saken van Duytslandt in alsulcken verloop zijn geraeckt, door de groote Progressen, de welcken de Troupen van de Papistighe *Ligue* in *Silesien* ende *Moravien* hebben ghedaen, dat de selve nu oock tegenwoordigh genoeghsaem meester geworden zijnde van de Revieren van de *Elve* ende *Weser*, ende van andere Quartieren daer ontrent, syne Majesteyt van *Denemarcken* in de uyterste *perplexiteyt* hebben gebracht: omme nu syn eygen Landen tegens haer lieden invasien te moeten beschermen; in plaetse dat hy te vooren die van de Religie in Duytslandt teghens de wreede ende onmenschelijcke Procedueren van haer Vyanden was garandeerende; Behalven dat men nu mede gewaer wordt dat de Coningh van *Spangien*, siende den gelucksigen voortganck van de Papistische Troupen in Duytslandt, door de kleyne resistentie de welcke door gebreck van middelen aldaer geschiet, nu oock pooght af te snijden ende te breken de begonnen handelinghe tusschen de Coningen van *Polen* ende *Swede*, om alsoo met beter occasie den voors. Coning van *Sweden*, maeckende professie van de *Gereformeerde Religie*, beneffens den Coningh van *Denemarcken* op het lijf te vallen, ende dese Landen voorts t' eenemael ende van de *Oosterssche Vaert* ende Negotie te berooven; daer toe de Coningh van *Spangien* altijdt ten uyterste heeft gearbeydt ende syn dessеyn gehadt, invoegen dat aen alien zijden het stuck van de Christelijcke Religie (Godt beter)

Digitized by Google

1628. tert) een verdrietigh aenſien heeft: Ende want nu is eyndigende het jaer *ſeven en twintigh*, ende de *loopende* ende laetſt-ghedragene *Conſenten* gaen expireeren: ſoo hebben ſyne Vorſtelijcke Genade den *Prince van Orangie*, ſyne Genade Graeve *Ernſt Caſimier* van *Naſſouw*, Stadthouder van Vrieſlandt, Stadt Groeninghen ende Ommelanden, &c. ende den Raedt van Staten noodigh, ende meer als tijdt geacht te weſen, omme wederom te verſchijnen in deſe Vergaderinge van u Ho: Mog: en de ſelve te repreſenteeren de tegenwoordighe gelegentheydt ende Staet van den Landen, ende by wat middelen de ſelve in toekomende tijde, ende inſonderheyt voor het aenſtaende jaer 1628. ſullen te handt-houden zijn, teghens het overgroote onweder ende ſwarigheden, de welcke haer over het hooft ſchijnen te ſullen hangen: Want indien hare Majeſteyten van *Denemarcken* ende *Sweden* ghenoodſaeckt worden uyt het Veldt te ſcheyden, wie ſal daer aen konnen twijffelen, dat niet terſtont de gheheele macht van de Papiſten van Duytſlandt, de welcke in geſtadige correſpondentie met *Spangien* zijn ſtaende, ons lieden op den hals ſullen komen te ſacken, ende den Oorlogh (ſoo te Water als te Lande) helpen aendoen, in haet ende tot vorder verdruckinge van de waere Chriſtelijcke Religie; daer toe doch haer lieder geheel voornemen ende deſſeyn is tendeerende; te meer, dewijle wy lieden tot verſeeckerheyt van ſommighe onſe Frontieren, mede beſet houden met onſe Guarniſoenen, eenige plaetſen die men pretendeerende is onder het Rijck te reſorteeren: daer uyt lichtelijck occaſie ende pretext kan genomen worden; invoeghen dat voortaen geen Provincien ofte Leden van dien haer ſullen mogen behelpen met excuſen, dienende tot verminderinge van haere *quote* ofte *contributie*, ofte om haer opheve der gemeene middelen te ontrecken; maer ſal eenen yeghelijck hen ten uyterſten daerinne moeten verkloecken met eenen goeden ende oprechten yver (ghelijck hier voortijdts by onſe Voor-ouderen is gheſchiet) by ſoo verre wy onſe loffelijcken ſtaet, nu ſoo lange jaeren met de genadighe hulpen des Heeren ghehanthaeft; ende met ſoo veel bloeds verzegelt, ſullen willen ſien behouden ende geconſerveert.

Ende voor eerſt: alſoo men bevindt dat verſcheyden Provintien in de voorgaende jaeren in veele poincten van de ghedaene *Petitien* tot noch toe ſeer *defectueux* zijn gebleven; niet tegenſtaende het ſerieus vertoogh daeromme van tijdt tot tijdt aen de ſelve gedaen, als egeen redenen hebbende, omme haer daer van meer te verexcuſeeren als andere Provintie haere Bondt-genooten, de welcke daerinne van den beginne af ten vollen bewillight hebben; inſonderheyt aengeſien dat de voorſz *Petitien* altijdt op het ſchaerſte zijn geraemt geweeſt, en in 's Landts gemeene noodt verre *te over* zijn gheconſumeert, ende daeromme aen alle kanten veel *te kort* komen, ſoo datter ter oorſaecke van dien noch groote ſchulden zijn ghemaeckt, ende tot noch toe onbetaelt blijven ſtaen, tot groot geroep van veel arme luyden, ende het gheheel verlies van des Landts credijt: ſoo en konnen ſyn Excellentie ſyn Genade ende den Raed van State als noch niet voor by gaen, omme u Ho: Mog: ende in het beſonder de Provintie als noch in de voorſz defecten ſchuldigh zijnde, wederom indachtigh te maken, ende verthoonen (gelijck in de voorgaende jaren mede is gedaen) hoe noodigh het ſy dat alſulcke defecten als noch werden geſuyvert ende geſuppleert: ten eynde niet alleen eenmael te mogen geraecken uyt het laberint van ongelijckheydt ende diſputen tuſſchen de Provincie ter ſaecke van dien daegelijcks vallende: maer oock op dat de ſchulden daer teghens ghemaeckt, ende noch onbetaelt ſtaende, mogen afgedaen worden; de welcke in het Quartier van *Vlaenderen* alleenelijck doch zijn beloopende ſedert den uytganck van den Treves meer als *vier hondert ende vijfſtigh duyſent* gulden; ſpruytende meeſt al van *Fortificatie-wercken* boven de inkomſten van de gemeene Middelen, Contributien ende Confiſcatie van dat Quartier, behalven noch de onbetaelde ſchulden, gevallen in de andere Frontieren van het Landt, mede tot veele *duyſenden* monteerende, de welcke alle daeghelijcks by de arme luyden (die daer over bedurven werde, met jammerlijck gekrijt ende gekerm, ja verbolgene importuniteyt vervolght worden: op dat alſoo des Landts credijt nu eenmael vervallen zijnde, eenigſints wederomme magh worden opgherecht en gheſtijft, zijnde anderſints onmogelijck dat voortaen van 's Lants wegen eenige Beſtedinghe van *Fortificatie-wercken* op de Frontieren, ofte oock andere noodighe onkoſten van Oorloge met eenige menagie by de handt konnen werden genomen, ten zy dat het redres ende ſupplatie van alſulcke defecten eerſt-daeghs met ernſt gheſchiede ten minſten van het jaer *voorthien* af beginnende; ofte ſoude anderſints noodigh zijn: dat in plaetſe van dien daer toe een formeel conſent van een notabele ſomme werden ingewillight, op dat den Raedt van Staten daer toe met prompte penningen werden de handt gheboden en geſecondeert, het welcke midtſdien u Ho: Mog: wederomme ten hooghſten werdt gerecommandeert ende geboden. 1628.

Ende dewijle by u Ho: Mog: als noch gheen vaſten voet ende reſolutie is genomen op de af-loſſinghe van de *Capitalen*, daer mede het Comptoir van den Ontfanger Generael is beſwaert: beloopende tegenwoordiglijck de Capitalen opghelicht beginnende met den jaere 1596. tot den jaere 1617. incluys, ter ſomme van *vier millioens; acht hondert drie en ſeventigh duyſent negen hondert tſeſtigh guldens twaelf ſtuyvers*.

Daer van de Intereſten gheſtelt zijn op den Staet van Oorloge, ten laſte van de Provintie van Hollandt, ende de parthyen ghenegotieert tſedert den jaeren 1618. tot den tegenwoordigen jaeren 1627. incluys, in capitael ter ſomme *twee millioens acht hondert drie en tachtigh duyſent vijf hondert ſes en tſeſtigh guldens negentien ſtuyvers*, tot nu toe by memorie geſtelt, komende alſoo de geheele Capitalen te ſamen te bedraghen ter ſomme van *ſeven Millioen en ſeven hondert ſeven en tſeventigh duyſent vijf hondert twee en twintigh guldens elf ſtuyvers*, achtervolgende den Staet daer af gemaeckt, daer van hy niet ſonder groote ſwarigheydt ſijn credijt kan ſtaende houden, niet alleen ten reguarde van de grootheydt van de ſelve Capitalen; meer dat oock de Provintie ſoo langſaem ten comptoire brengen: gelijck mede u Ho: Mog: in de voorgaende jaeren is geremonſtreert, ſoo ſal u Ho: Mog: believen als noch eenen vaſten voet ende reſolutie te nemen op de af-loſſinge van de voorſz Capitalen, het zy dat de gemeene Provintien by gelijcke verdeelinge ende proportie de ſelve laſten aennemen, termijnen, ofte dat de voorſz Provintien daer toe willen inwillighen eenighe middelen over alle de Geunieerde Landen met eenparigheydt te heffen; gedeſtineert ſpecialijck omme de voorſz af-loſſinge daer uyt te vinden.

Ende omme voorts in ſpecie te komen tot de laſte van den Oorlogh, daer op in dit Iaer 1628. noodſaeckelijck ſal moeten werden reeckeninge ghemaeckt, ende conſent gedragen, gemerckt voor dien tijd geene ſubſidien vande Geallieerde van deſe Landen te verwachten ſyn; ſoo door het verloop vande ſaecke van Duytſlandt, als mede uyt oorſaecke van alteratie ende beroerten in *Vranckrijck* ende *Engelandt* gevallen, dewelcke als noch niet op en houden, maer veel eer alle dagen meer ende meer aenwaſſen, gelijck hier vooren gheſeyt is; ende al iſt ſchoon dat in dit Iaer de gheluckige veroveringhe der Stadt *Grol* is gevallen, door de groote voorſichtigheydt, goet beleyt, ende diligentie van mijn Heere Prince van Orangie, ſoo iſt nochtans kennelijck, met wat bekommerniſſe ſulcx is geſchiet in 't gheſichte van den Vyant, aengeſien dat Iaer de Compagnien Ruyteren ende Voetknechten begrepen zijn in beyde ſtate van reparatie, noch daer en boven in dienſt ſyn aengehouden; ende geimployeert geweeſt de *voorthien* Compagnien voetknechten van 't Regiment vande Hertogh van *Candalon*, beneffens de *vier* Compagnie van 't Regiment vande Heere van *Haulterive*, ende noch *twaelf* Compagnyen Ruyteren, dewelcke al buyten repartitien geſtaen hebbende, extraordinaris ſyn betaelt, boven de *acht duyſent* Waengelders, dewelcke mede extraordinaris ſyn ghelicht, ende den tijdt van ontrent *vier* maenden onderhouden, in voeghen dat alles wel overgeleyt ſynde, indien mede in het aenſtaende jaer een tamelijck Velt-leger;

1628. ger, met alle syn ghevolghe sal konnen op de been ghebracht werden, boven de redelijcke besettinghe vande frontiersteden en forten, dewelcke noch sonder het selve veltleger niet wel konnen gegarandeert worden, ende verseeckert syn, in allen ghevalle nodich sal syn in dienst te behouden, ende ghebruycken niet alleen de *Ruyteren* ende *Voetknechten* vande voorschreve *twee* Staten van repartitien, maer oock daer en boven het Regiment vande Francoisen van den Hertoch van *Candalen*, en de *vier* ongerepartitieerde Compagnien van 't Regiment vande Heere *Hautterive*, beneffens de *twaelf* vanen Ruyteren, monterende te samen inde loopende maent *drie en vijftigh duysent, twee hondert vijftigh gulden, twaelf stuyvers.* Versoeckende derhalven syn Excellentie zyn Genade, ende den Raedt van State u Ho: Mo: ten eynde, dat deselve wel insiende de voorsz redenen, believen mede voor het toekomende jaer aen te nemen de betalinghe van de Compagnien te peerdt ende te voet, mitsgaders de tractementen ende Oorloghs lasten vervattet ende getoucheert, niet alleen inde Staten van repartitien: als namentlijck, de eene vanden jare 1621. en de andere vanden Iaere 1626. noch oock inde staet van repartitie nodich gevonden in u Ho: Mog: vergaderinge noch onlanghs in 't beginsel van dese maent overgelevert, ende aende Provintie overgesonden, monterende de voorschreve drie Staten van Repartitie, ter lopende maent, ter somme van *negben hondert, een en dertigh duysent, vier hondert, drie en twintigh gulden veertbien stuyvers*, ende dat de verdeelinghe daerinne, tot laste van elcke Provintie gestelt, dewelcke niet anders als na de oude, en de proportie is ghenomen, mits dat elcke Provintie gehouden sal wesen, tot betooninghe van haer goet devoir alle twee maenden over te leveren aenden Raedt van State, pertinente Staet van hare datelijcke betalinge, ende voorts ten eynde 's Jaers, ten langhsten binnen ses weecken, naer de expiratie van dien volkomen reeckeninge, met overleveringhe vande bewijsen ende behoorlijcke verificatie daer toe dienende, tot contentement van andere Provintie hare Bontgenoten.

Ende daer beneffens voor dit jaer te willen continueren de *vijf hondert* man, daer mede u Ho: Mog: goetgevonden hebben de *Compagnie binnen Embden* Guarnisoen houdende, de voorlede Iaren by extraordinaris augmentatie daer te verseeckeren; immers voor langen tydt, als deselve voorsz augmentatie sullen nodich bevinden aen te houden, tot verseeckertheyt vande plaetse, die in alle gevalle voor 't geheele Iaer sullen belopen ontrent *twee en seftigh duysent gulden.*

Voorts te willen consenteren *hondert vijftigh duysent gulden*, eens in 't Iaer, tegens het geene dat de *Logijsgelden* vande Frontieren hoogher belopen, als 't geene 't welck in staet van Oorloch daer vooren is uytghetoghen, ten aensien vande nieuwe Ruyteren ende knechten, als vooren van nieuws in dienste aengehouden, ende gerepartitieert syn.

Insghelijckx voor de extraordinaris ende byvallende onkosten van *'t Veltleger*, als van *Wagbens, Schepen, Treckpaerden*, des selfs Officieren, Legherwercken, ende wat voorts aen 't selve legher is dependerende, eens de somme van *een million:* alsoo de selve onkosten jaer op jaer bevonden wierden inder daet veel hooger te beloopen.

Van ghelijcken tot nieuwe Fortificatie wercken, die men in 't aenstaende Iaer sal nodich vinden aen te leggen, tot der selver naeder verseeckeringe, eens de somme van *drie mael hondert duysent gulden*, boven 't geene dat tot repartitie ende onderhout vande selve wercken, inde staet van Oorlogh is ghebracht ende uytgetogen.

Mede voor de gietinghe vande *Metale Geschutten*, het welck noodich diende tot naerder verlieninghe vande Frontieren, eens de somme van *vijftigh duysent gulden.*

Voorts alsoo u Ho: Mog: gelijck mede een yegelijck kennelijck is, in wat groote schulden ende achterheydt de Collegien vande *Admiraliteyten* syn vervallen, soo door het sluyten vande Consenten by de Vyant gedaen, daerinne hy noch dagelijcks is continuerende, als vele andere beletselen op de Zee, in 't stuck vande negotie vallende: door 't misverstant tusschen *Vranckrijck* ende *Engelandt* opgekomen; ende dat nu mede de Papistige *Ligue* van Duytslandt op de Reviere ende Havenen van de *Oost-Zee* haer soo langhs soo meer verstercken, waer mede de Koophandel cesseerende, de inkomsten van de voorsz Collegien van alle zijden met eene zijn declineerende ende verminderende; welcke Collegie evenwel genootsaeckt zijn, niet dan de groote Equipagie te doen tegens het extraordinaris gewelt dat den Vyant dagelijcks meer ende meer op Zee en de Binne-wateren is brengende, omme de selve in het eynde alsoo te vermeesteren, ende ons af-handigh te maecken; wesende een stuck voor dese Landen ten hoogsten importeerende, als zijnde ghenoeghsaem de Ziele van haer Lichaem: oock aparent zijnde, dat by soo verre de sake van Duytslant in arger poincten soude komen te vervallen (dat God verhoeden wil) dit stuck onder die kant oock meerder swarigheydt sal hebben: daeromme syn Excellentie, syn Genade en den Raet van State ten insichte van alle het selve u Ho: Mog: ten serieuste mede zijn verssoeckende; omme niet alleen als noch te willen de generaele opheve van de *Convoyen* ende *Licenten* over het geheele Landt, tot alsulcken Taux, Lijste ende verhooginge, als de selve eenighsints sullen konnen draegen, beneffens de Verpachtinge van de helft van de selve, tot beneficie van het inkomen van dien; ende beter verhoedinge tegens alle *Fraudes*: Maer oock nadien der selver inkomen op verre naer niet kan strecken tegens de swaere lasten van dien, niet teghenstaende wat devoir daer toe ghedaen wordt, ende dat het achterwesen van het voornoemde Collegie soo excessijf werdt bevonden, dat het onmoghelijck zy die staende te houden, ten zy dat de selve met een notabele subsidie de handt werden gebode, indien men niet wil sien deselve met den eersten t' eenemael in confusie geraecken: soo worden u Ho: Mog: mede versocht dit selvige wel insiende 't voorsz Collegie, boven haer-lieden voorsz inkomen te willen assisteeren, ten minsten met een somme van eens *twee Millioenen*, op te brenghen van maendt tot maendt een gerechte twaelfde part precise: op dat sy lieden eenighsints met nieuw credijt haere Equipagie mogen hervatten, ende de noodige Oorlogh-Schepen tegenwoordigh voor een groot deel confuselijck aen de Wal leggende, weder in Zee ende op de Stroomen te brengen: tot bevrijdinge soo van de Coopvaerdy-Schepen als andere, de welcke ter Zee haer Neeringe doen, ende daer mede haeren kost suerlijck syn winnende. 1628.

Ende hoewel sijn Majesteyt van *Denemarcken* ghekomen zijnde teghenwoordigh in het groote verloop soo voorseydt is, door het missen van subsidien aen de selve by sijne Geallieerde belooft geweest zijnde, ghelijck u Ho: Mo: in den voorleden jare de selve mede hebben geassisteert met een consent van *vijfstig duysent gulden* ter maendt: nochtans dewijle sijne Majesteyt in ende ontrent sijn Rijck noch is inhoudende verscheyden plaetse voor dese Landen, ende der selver *Commercie* ten hoogsten importeerende, daeromme de selve in alle manieren dient gesubsidieert ende gehanthaeft, voor soo veel eenighsints sal mogen wesen: soo sal mede geheel noodigh zijn sulcks by u Ho: Mog: wel ingesien te worden, ende dit aenstaende jaer den selve syne Majesteyt in dese gelegentheydt tot handt-houdinge van syne saecken te subsidieeren, met de somme van *vijftig duysent gulden* ter maendt, beloopende in 't jaer *ses hondert duysent gulden*: welcke somme in allen gevalle (hoe het gaet) niet te vergeefs sal konnen wesen, om te keeren in andere diergelijcke occurrentien, de welcke als dan niet dan te veel sal verschijnen, daer toe midtsdien u Ho: Mog: gebeden ende versocht worden.

Insghelijcks te willen inwillighen den Impost van de *veertbien gulden* op het *hondert Wit* [illegible], ende *thien gulden* op de *Kleynen* by de Panneman op de *Denne* te betalen, ende de penninghen daer van te procedeeren in het Comptoir van de Generaliteyt ten vollen sonder swarigheyt te laten komen.

Dat mede u Ho: Mog: ghelieve in het toekomende jaer van wegen ende by vervanginge van het *Landtschap Drente* te continueeren de quote, middelen ende contributien der selver Landtschap naer advenant, van het geene

1628. gene hier voren aen de ſeven ſtemmende Provintien is verſocht, om daer uyt niet alleen te onderhouden ende betalen het Krijghsvolck ende andere onkoſten van de Oorloghe by den Staets repartitie tot haerlieden laſten geſtelt, maer oock 't geene dat uyt de proportie vande andere petitien tot harer laſten ſal reſulteren, ende boven dien noch alle maendt te furneren uyt de middelen van *Oeverden* de ſomme van *vijf hondert gulden*, tot vervallinge van 't onderhout van de *Fortificatie wercken* vande plaetſe, in conformiteyt van de voorgaende Reſolutie.

Inſgelijcx voor den ſelven tijdt te willen continueren de *Impoſten*, *Contributien* en *Verdinghen* in de Steden, Forten, Dorpen, ende platte Landen van *Brabandt*, 't Overquartier van *Gelderlandt*, *Vlaenderen*, *Linge*, *Wedde*, ende *Weſterwoldingerlandt*, ſoo over de Quartieren reſorterende onder 't gebiedt van u Ho: Mog: voor ſoo veele men de ſelve bequamelijck ſal konnen beneficieren; als mede van de Quartieren onder 't geſach van den vyandt gelegen, ſoo verre de ſelve by het Krijghsvolck van de Landen ſullen konnen geextendeert ende ingevordert worden, de welcke doch altijt gereſolveert zijn geweeſt tegens de laſte van de Frontieren vande ſelve Quartieren.

Ende ten eynde de Provintie alle deſe laſten met de meeſte bequaemheyt ende minſte quetſinghe van de Ghemeente moghen vinden ende opbrengen, ſoo werden de ſelve ten ſerieuſte verſocht ende gebeden, te willen als noch met ernſt by der handt nemen de *opſtellinghe van de ghemeene middelen* van de Conſumptie, midtſgaders over de *onroerende* goederen, ſulcks de ſelve nu veele jaren herwaerts by eenighe Provintien van de Unie uyt eenen goeden yver voor 't gemeene beſte zijn geheven ende ghepractiſeert gheweeſt, daer mede de ſelve haer beſt zijn bevindende, aenghe ſien dat de laſt van dien over veele ſchyven is gaende, ende midts in 't generael minder beſwaringe heeft.

Daer by ten laetſten verſoeckende dat u Hoog: Mogende alle 't ſelve naer hare gewoonlijcke wijſheyt wel overleggende, gelieven daer op ten ſpoedigſten vruchtbare reſolutie te nemen, gelijck als de hooge noodt van ons algemeene goede Vaderlandt in deſe beſwaerlijcke occurrentie is vereyſchende, ende die achtervolgende *Conſenten* volkomentlijck ende ſonder afbreuck op de voorſz. *Petitie*, die doch op het ſcherpſte ten aenſien van de aenſtaende ſwarigheyt gheraemt zijn, te willen inbrengen, ten minſten voor den uytganck van 't loopende jaer, op dat wy van onſer zyde in tijdts gereet zijnde door naelatigheyt van dien, onverſiens niet verraſt en worden van onſe vyanden, ſoo hoochelijck ons aen alle kanten dreygende.

Ende hoewel 't voor de gemeene Provintien ſeer beſwaerlijck ſal vallen, omme de voorſz. *Petitien* ſulcks op te brenghen, ſoo moet nochtans den hoogen noodt deſen mael behoorlijck ingeſien worden, ende ghelet dat deſen Staet van alſulcken natuere is, dat de ſelve te Lande niet wel en kan verſeeckert zijn, ſoo in 't regard van haer defentie tegens den vyant, als mede van 't opbrengen ende beneficieren van haer middelen ende inkomſten, ten zy dat met eenen de Zee ſoo vry en onbekommert kan gebruyckt werden, gelijck mede de Zee ſonder behoudeniſſe van 't Landt, haer behoorlijck profijt niet kan aenbrengen, niet konnende beſtaen het eene, ſonder behulp van het andere.

Straelſundt. In dit jaer acht en twintigh heeft Straelſunt (een van mijne Committeerende Steden) veel te lijden ghehadt. Dienvolgens my by deſen Staet een ende ander te doen ghegheven. Het welck meriteert wat hooger verhael. Door het ongeluckigh onderleggen des Conincghs van Dennemarck, wies de Keyſerlijcke Macht alſoo aen, dat de ſelve niet alleen Mecklenborgh, het welck ſich met Dennemarck had geengageert, maer oock de Pomerſche Landen, overſwom met haer Inlegerinch. Hoewel de Hartogh van Pomeren ſich ſteedts ſtil ende neutrael hadt ghehouden: alſoo dat naermaels de Koninch van Sweeden (als hy raillieren wilde) plagh te ſeggen: by den ſelven niet misdaen te zijn, als dat hy des Keyſers geſontheydt in Bier hadt gedroncken. Taxeerende daer mede oock tacite: dat de ſelve Hartogh ſich geerne in Bier vrolijck maechte. Terſtont naer Sint Maerten des voorleden jaers, begonnen de Keyſerſche naer Pomeren te marcheeren, onder den Oylt-Maerſchalck Arnem; die eenſdeels met goede, anderdeels met quaede woorden, hebbende oock de macht in handen, den Lantheeren (zijnde verſchepden af-gedreyde Hartogen alle Broeders van de oudſten regeerende) in de Inquartieringh deed conſenteeren. Tot Brandts-Hagen een van de Voorſtelijcke Pomerſche Reſidents-huyſen, wierden een groot deel oock in Rugen over-gheſcheept: alwaer (ghelijck elders) de beſte ordre niet wierdt gehouden, immers quamen veel hilatheen. De andere Steden (uytgenomen Stetijn, alwaer de Hartogh ſijn Hoff hielt) namen Guarniſoen in: als zijnde buyten poſtuyr van defenſie. Straelſunt alleen wilde ſich conſerveeren. Dies den Overſte Spar van wegen den Veldt-Maerſchalck Hans Georg van Arnem in het laetſt van December in Straelſunt quam logeeren in de Lubiſche Herberge, eenighe Raedts-perſoonen tot ſich voorderende: ende met Inquartieringh van ſes duyſent van alderley Natie dreygende: om het welck af te handelen, hy begeerde dat Gedeputeerde ſoude werden geſonden. Aen Spar wierden terſtont hondert Roſenobels vereert. De Gedeputeerde tot Prentzlaw by Arnem komende, preſenteerden hem voor eerſt een ſchoon Peert: hadden daer naer Audientie: den eyſch was een half Millioen: doch wierdt geſlooten op tachtigh duyſent Rijchsdaelders: dartig duyſent daer van contant. Om het welck terſtont op te brengen van alle Predick-ſtoelen wierdt ghekondight, een vijftighſten Penningh te betalen: ofte twee van 't hondert: voort tot Hooft-gelt wierden drie graden gemaeckt.

Die van d' eerſte graet gaven (ſoo wel man als vrou) elck vier Rijchsdaelders. De tweede graet twee Rijxdaelders. De darde een. Alle kinderen in alle graden, (boven de ſeſtien jaren oudt) gaven half ſoo veel. Een knecht gaf een Marckſunts, een meyt vier Lubs ſchelling. Een jonge even ſoo veel. In January deſes jaers quam Spar weder: proponeerde dat die van Straelſunt ſouden haer Soldaten (ſpecialijck de nieuwe Deenſche Officieren) af-ſchaffen: haer nieuwe Fortificatien ende het nieuw Block-huys demolieeren. Twee groobe Stucken Geſchut den Generael Aernem laeten toekomen. Seſtigh duyſent Rijxdaelders aen de Keyſerſche Armee te tellen. Sulcks alles heeft de Raedt geexcuſeert: preſenteerende de dartig duyſent Rijchsdaelders te tellen, op quijtingh ende verſeeckering des Hartogs van Vriedland: dat ſy ſoo wel in de Stadt, als op haer Geeſtelijcke en Weereltlijcke Landen ſouden verſchoont blijven. Daer mede toogh Spar wegh: niet ſonder dreygementen. Maer Arnem den ernſt ſiende, ſeyde: het was een miſverſtant, alles ſoude wel zijn: ſy ſouden maer de dartig duyſent Rijchsdaelders teilen aen eenen Strijdt-horſt ſijn Gemachtigde. Ondertuſſen heeft Arnem gepoogt ſeker kleyn Eylant (Denholm genaemt) een Muſquet-ſchoot van de Straelſuntſche Voor-ſtadt gelegen, te Fortificeeren. Doende met eenen den Raet verſeecheren: dat hy de Stadt daer mede niet ſoude beſchadigen. Maer de Schippers ende Matrooſen van de Schepen (niet wijdt van Denholm liggende) hebben (ſonder ofte met ordre) op de Arbeyders geſchooten: ende voort den toevoer van Proviandt ende Ammunitie (ſoo veel mogelijck) belet. Aernem toogh over naer Rugen: ende Göts bleef op den Denholm. Deſe Beſchantſinghe aldaer was voor de Straelſuntſche onverdraegelijck: die daerom met Boepers ende Uyt-leggers alle toevoer verhinderden, niet alleen op den Denholm, maer oock op Rugen. Waer over verſchepden handelinghen ende beſendinghe wierden ghedaen. Eyndelijck ſlootmen dat de dartigh duyſent Rijxdaelders ſouden aen Aernem werden ghetelt, de paſſagie op Rugen weder geopent; ende Arnem beloofde dat hy op den Denholm gheen meer Geſchut noch Volck ſoude ſenden, maer naer ghelegentheydt met Keyſerlijck reſpect alles af-voeren. De ghemelde dartigh duyſent Rijchsdaelders zijn getelt: maer men bevont dat Arnems ſin ende ghemoedt bleef om Meeſter van Straelſunt te zijn: in plaets van den Denholm te verlaeten.

1628. Want oock op de passen te Lande den toeloop naer de Stadt wierdt belet: onder pretext / dat in Grypswald geen genoeghsaem voorraet was.

Oploop aldaer. Den drie en twintigsten Februarij ontstont oock een oploop. Twee Metaelen Stucken Geschuts (toekomende een Pomers Capitein) waren verkocht aen Arnem: sy lagen in de Stadt op de straet ledigh: ende de Stadt hadtse niet van doen: gevende oock een Convoy van Stads Soldaten daer by / om de selve upt te voeren. Eer sy upt de Stadt quamen / ontstont een t' samen-loop van ghemeen Volck: onder de welcke een Brief wierdt getoont: Dat die Stucken haest tegen de Stadt souden werden gebruyckt. Dese practijcke eyndigde haest in een dadelijckheyt: soo dat de Wagens (daer de Stucken op lagen) omgeworpen wierden / ende het vervoeren belet: ende alsoo de Soldaten ofte Convoy haer wilden opposeeren: soude tot een gevecht zijn gekomen / hadde niet den Capitein de Soldaten weder-houden. Dit heeft de Magistraet voor Brieven geexcuseert: ende zijn des onaengesien de Stucken namaels gevolght; Maer sy vonden soo langhs soo meer haer verbitteringh: begeerende van tijt tot tijdt dat de stadt soude Guarnisoen innemen: klagende dat sy met Denemarck (des Keysers vyandt) tracteerden: dreygende de Stadt met Belegering: indien sy ten minsten haer Guarnisoen niet liet zweeren aen den Landt-Furst Bugislao de XIV. Die van de Stadt hebben eyndelijck verklaert daer in te sullen verwilligen: mits 1. dat den Den-holm werden verlaten. 2. de pas te Lande gheopent. 3. de Soldaten upt de Stad niet gevoeert. 4. dat de Soldaten de Stad teghen alle aen ende oploop souden bewaren. 5. sulcx in geene consequentie te trecken. Dese Conditien wilden Arnem niet toestaen: 't was hem te doen om Meester vande Stad te sijn. Eyntelijck wiert het Garnisoen op den Den-holm deur honger gedwongen den vyfden Aprijl te accorderen / ende haer op Rugen over te laten voeren. Des Stads Soldaten daer weder optreckende bonden alreede boven maten sterckte beschantsing aldaer gemaeckt. Maer de Keysersche hadden geen schepen.

Arnem was seer gestoort: ende dreyghde de Stad te belegeren / so sy den Den-holm niet weder gaven. De Hartoch liet de Stad deur sijn Gesanten daer toe ernstelijck vermaenen. Dit handele is geduyrig gedreven tot aen de belegering. Maer de Stad wiert hoe langer hoe meer gewaer / dattet op haer gemunt / en dattet voor eerst al om den Den-holm te doen was. Verscheyden voorslagen ende expedienten wierden op het tapijt gebracht. Maer den argwaen was alreede te groot: ende de Keysersche (gelijck gemeynlijck alle machtighe ende prevaleerende Potentaten doen) hadden niet gehouden het Frauts-burgher Tractaet: by het welck belooft was de Stadt met gheen Inquartieringh te bezwaeren; oock gheenerhande Schantsen te maecken. Het welck in Rugen ende Denholm contrarie was gebleecken: ende daerom konden die van de Stadt haer niet betrouwen.

Werde Belegert. In het begin van May naederden verscheyden Keysersche Troupen: ende die van de Stadt verstuymden geensints alle noodighe buyten Wercken te maecken / ende wat schadelijck was of te weercken. Den negenden May quamen in de Stadt Lubecksche ende Hamborger Gesanten: die benevens Furstelijcke Pomersche / alles deden wat sy mochten / om de saecke by te legghen: Den elfden May quam d' Oude Hartogin Sophia Hedwigh Douagiere van Hartogh Ernst Ludovigh van Loitse tot Straelsunt van wegen Arnem voorstellende; Eerstelijck, dat Straelsunt de Novo den Landt-Vorst soude zweeren: dewijl sy sich machtigh hadt verdacht gemaeckt / door handelingen met Dennemarck. Ten tweeden, alle achterstelligh contributien / ende dan noch weder vijftigh duysent Rijckxdaelders te betalen. Ten derden, datse een Stadt-houder souden innemen. Het welck alles zwaer zijnde: is de selve Hertogin den derthienden onverrichter saecken weder vertrocken. De Furstelijcke als oock die Hensische sijn noch eenighe daghen gebleven: maer hebben eben soo weynigh by Arnem konnen verrichten.

Den dertienden May quam Arnem in den Heynholts sich verschantsen: den 15. liet hy deur de afgesanten van Lubeck, Hamborgh, Rostock proponeren de volgende pointen. 1618.

1. Den Den-holm met stucken ende in tegenwoordigen toestant te restitueeren.

2. Voorbehoudet hy sich op beyde syden des Lants / Schantsen ende andere gebouwen te maecken.

Doch soude daer voor de schipvaert niet gestuyt sijn. Maer soo lange sy in Keyserlijcke Majesteyts devotie getrouw blyven / syn gelaten werden.

3. Dat sy beneffens den ouden rest noch hondert duysent Rijcxdaelers souden op brengen.

4. De vyf beste schepen met stucken ende toegehorende munitie / tot Keyserlijcke dienst over geben.

5. Datmen hare havens alle tijt tot Keyserlijcke Majesteyts dienste soude mogen gebruycken.

6. Vier halve Carrouwen wiel gemunteert geben.

7. De wtlopende schepen haer by den commanderende Overste / in Rugen aen te geben ende alle waeren naem achtich te maecken.

8. Voor de Keyserlijcke schantsen strijcken.

9. Schrijftelijck depreceren.

10. Be-eedighden revers van haer geben onder des Stadts zegel / inhoudende de volgende naerder punten.

1. Tot syn Keyserlijcke Majesteyts gehoorsaemheyt te verblijven.

2. Als Rughen soude aenghegrepen werden dat sy met hare schepen ende uyttersten vermoghen het Keyserlijck volck assisteren willen.

3. Alle vremde soo onder des vyants jurisdictie sijn behoorende / upt de Stad te schaffen.

4. Alle soodanige ende speciale Holsteynsche goederen inde Stadt sijnde / te extradeeren.

5. Geen volck meer te werven.

6. Oock niet meer de Stadt te fortificeeren.

11. Voort dadelijck na 't beslijten de Tractaten de Auteurs ende fauteurs deser onruste / welcke naemcondigh sullen gemaeckt worden / te vervolgen.

12. Der Stadts volck syn Keyserlijcke Majesteyt ende syn Vorstelijcke Ghenade van Pomeren te doen sweeren.

13. Het Keyserlijcke volck voor hare betaling / alles upt de Stad te laten volgen.

14. Voor dit alles / sullen sijn Vorstelijcke Genade en den Landtschap / te cadeeren geen bedencken hebben / soo sy op andere wijse niet tracteren willen.

Den sestienden May deden de Heeren Afgesanten wegens de Straelsuntsche meningh relatis: ende stelde sich Arnem als of hy tot vreede ghenegen ware ghewoest / ende liet perwoes van de pointen af / hoe het nochtans was ghemeynt / heeftmen deselve nacht wel gesien.

Want ten elf uren dingh hy aen grouwelijck te stormen op het buyten werck van St. Georgs kerckhof voor kneypes poort, en anderhalf uyr daer na / op de wercken gemaeckt voor de Francken poort. De strijt was sod hestich / dat de belegherde bey de buyten wercken verlieten; want daer was te weynich volck binnen; sy waerender oock niet op verdacht: maer geretireert sijnde / grepen nieuwe moet / ende setteden wederom aen / verdreven den Belegeraers upt bey de wercken / sloegen veele dood / ende bequamen goeden buyt; onder dit gevecht syn buyrballen ende andere hoghelen van vier en twintigh ponden inde Stadt ghesch[illegible]ten.

Ende dese stont oock de Belegeraers te schansen / aen beyde ghemelde plaetsen / waer toe hem dan sonderlinghe dienden / etteliche hupsen voor de Francken poort. Want men hadde veel te weynich volck tegen so groote macht van binnen.

Den seventhienden schansten de Belegeraers ghestadich voort aen beyde zijden der Stad. Doen vertoogen de Lubecksche, Hamborgsche en Rostocker Ghesanten: ende een Sweetsche quam weder in: die de Stad animeerde en setters beloofde.

's Anderen daeghs deden de belegherde weder een aen-

1628. aenval op de wercken van St. Georgs Kerckhof: doch was meer een dreyghement als een aenval.

Den neghenthienden ſchooten ſy van het Zigelhoff langhs de ſtrandt op de Staedts ſchepen/ die om den Denholm laghen.

Den een en twintichſten namen ſy het werck op St. Jans Kerckhof in/ daer in vindende drie Stucken/ ende een half ton polver: de Schildwacht ghelijck d' andere ſlaperigh ende afghemat zijnde. Arnem liet de handelingh herbatten ende ſijne Poſtulata vernieuwen; inſonderheyt begheerde den Denholm, ende groote ſomme geldts. Volghende nacht dede weder een machtighen ſtorm (waer toe hem ſeer diende de nieuwe Maen) aen drie plaetſen; namentlijck voor de Francken, Knieps, ende Spitaelſchen poorte. Veroverde oock weder het Werck ofte Schans voor den Francken poort tot aen den Triangel, alwaer ſy begoſten de ſtormpalen uyt te rucken. Daer ſy wierden met ſchieten/ ſteenen/ pechkranſſen/ ende dierghelijck Geweer afghewesen: ende licht geworden zijnde/ wierden deur des Overſte Kemnits volck/ gantſch uyt ghedreven; bekomende alhaer ſesthien verloopene Stormlederen/ veel Muſquetten/ ſchoppen/ ſpaden/ ende houtweelen.

Vanden Spitaelſche Dam/ daer de pas tamelijck enghy was/ hebben de Stucken met ſcherp geladen/ den ſtorm haeſt gheſteurt. Van den Knieps Damme is hun oock groote ſchade gedaen: niet alleen uyt het Groſ gheſchut van de Wal/ maer deur twee kleyne Poortjens. Langs de ſtrand wierdt oock een uytval ghedaen/ tot grooten afbreuck der Belegheraers. Onder den dooden waren oock/ ſoo men ſeyde/ verſchepdene die hart oft ſchoothry waren. Onder anderen wiert ghevonden een groot ſterck haerel als een Reuſe/ hadt een ſtormhoedt op van vijf en twintich pont yſers/ met een ſchoone Pertniſane. Men hadt hem met ſchieten/ houtwen/ ende ſteecken/ niet konnen ombrenghen: ſtondt als een grimmigh brullende Stier/ begeerde oock gheen quartier gelijck andere. Eyndelijck wiert met groote Veltſteenen/ holtſtucken/ ende kolven van Muſquetten doot geſlagen. Daer bleef oock een Couſijn van den Generaal Arnem. 's Andereendaeghs liet hy verſoecken ſtilſtant om de dooden te laten begraven/ 't welck niet wiert ghewepgert/ ende hy liet met een vernieuwen ſijn voorſlach tot Tractaten.

Den vijf en twintichſten Mey quam de Deenſche Overſte Henrick Holck met drie Compagnien Schotten/ ende een Compagnie Duytſche in de Stadt; des na-middaghs de meeſte Burgers in de Predicatie/ en de Soldaten vermoeyt zijnde/ quam weder alarm. Den 28. begeerde Arnem men ſoude het ſecours weder wech ſenden/ ſoo wilde hy oock af trecken/ maer te vergheefs. Den 29. quamen noch vier Schotſche Compagnien/ doen verſocht Arnem acht daghen ſtilſtant/ het welck men niet wilde toeſtaen; als op conditie/ dat hy ſijn volck uyt de Voorſteden ſoude uyt-voeren. Bedert zijn veel Peer-hoghels in de Stadt ghevoorpen/ ſonder merckelijcke ſchade. In 't begin van Junius wiert weder van wegen den Velt-Marſchalck Arnem ghepropooneert: Men ſouden den Denholm inruymen/ de ſoldaten afdancken/ het ſecours wech-ſchaffen/ de Wallen neder werpen/ by de onbetaelde reſterende vijftich duyſent Rijxdaelders noch ſoo veel by legghen. Dat oock de ſchepen voor Rugen ſoude ſtrijcken ende ſetten/ ende haer laten viſiteren. Ende hy reſerveerde ſich de macht om de ghemaeckte Wercken in te houden/ ende andere te maecken. Daer teghen is gheantwoort/ datmen den onderhandelaers/ zijnde des Furſten Raden/ ſuſpect hielt: datmen om de nabuyrde Koningen/ ſulcke conditien niet konde in gaen: exhiberende Koninckelijcke Sweedſche brieven; ſoodanighe conditien konde men niet in gaen: was 't met geldt te doen/ al ſoudet de Stadt bedelen/ datmen om den lieven Vreden wille ghenegen was te handelen.

Van Calmar uyt Sweden quam een ſchip vol ſchoone Oſſen/ en een ander vol Hoy/ beyde ſeer aenghenaem. Soo dat de Koninck van Sweden ſich ſeer verdient en aenghenaem by de Stadt maechte.

Den twintigſten quamen acht Conincklijcke Sweetſche Schepen met Volck/ ende veel Krijghs-Munitie in de Stadt/ onder den Overſten Fridts Saladin: dis terſtont in den aenbangh (meeſtens andere Officieren) wierdt gequerſt/ en na langduerige ſieckte ſtierf: hoewel de Magiſtraet en de gantſche Borgerye met groote affectie ſorge droegen/ dat hy wel mocht worden gecureert/ ende van alle noodruſt na hooghſte mogelijckheydt verſien. Overleden zijnde wierdt gebalſemt/ ende in een heerlijcke Sarcke (van buyten ende binnen met Fluweel overtogen) ghelepdt/ ende met ettelijcke hondert Silvere Nagelen beſlagen: hy wierd eerſt met een ſeer aenſienelijck gevolgh in de Kercke ghebracht/ met een Lijck-Predicatie uyt 1. Theſſ. 4. bereert/ daer na aen 't Schip ghebracht met de ſelve Comitat/ met Geſangh/ en met Salve van Muſquetten ende grof Geſchut begeleydet; werdende in alle maniere getoont dat 't Sweetſche ſecours/ en de Sweedtſche naem alſoo aengenaem was als de Keyſerſche odieux. Ja in den aenbangh peder Borgher (die een Sweedtſch Soldaet in ſijn huys kreegh te logeeren) meende ende hielt ſich als of hy een Enghel (Angelum cuſtodum) by ſich hadde. Maer ſulcks is na veel jaeren ſeer verandert: ghelijck een Medecijn/ die in het begin hoogſt aengenaem ende willekom is by den krancken: Maer het verandert/ als hy na de geneſingh te diep in de beurs taſt.

Van weghen de Stadt was aen het Keyſerlijck Hof te Prage gheſonden de Protonotaricus Johannes Vale: alwaer gepropoſeert wierdt: dat men daer onweten was van deſe Belegeringh: ende hy bracht Mandaten aen den Hartogh van Vriedland, om de ſaecke by te leggen: op dat niet de Stadt ſich van het Rijck afſonderen mocht.

Den vier en twintighſten Junij quaemen weder ſes Compagnien Sweetſch volck binnen: dien en den volgenden dagh wierden derd'half hondert ſchoten gedaen op de ſtadt/ alle uyt grobe Stucken/ ſonder eenige ſchade/ als aen een arm Ambachts-man/ die op ſijn arbeyt doodt geſchooten wierdt. Vreemt was het dat een jonge wierdt van den Baden-Brugge met een plancke (daer op hy ſtont) door een drie en twintig ponding Kogel opgelicht/ ende in 't water gworpen/ doch ſonder eenige ſchade. De Kogel vloogh voort tot op de Veer-brugh: paſſeerende niet meer als een ſpan voor by een Deenſch ende Stadts Capitepn/ alhaer wandelende ſonder eenige letſel te doen. Ook quam een Kogel in een enghe ſtraet/ daer veel kinderen ſpeelden tegen een gebel/ ende hebbende zijn kracht verloozen/ viel van de muer af onder de kinders/ geen quaet doende.

Den ſes en twintighſten deden de Belegeraers een uytval met drie hondert man uyt de Francken-Poort: dreven den Pyand uyt een Loop-Graef: maer de ſelve wierden weder ingedreven/ met verlies van drie man. Des nachts ten twaelf uren quaemen de Belegeraers met een groot Veldt-geſchrep/ pouſſeerende des ſtadts verloozen Schilt-wachten uyt de Tribbeſeeſche ende Bartſe Zingel, maer wierden weder te rugge gedreven.

Den acht en twintigſten 's avonts ten half elve ſtormdenſe op 't nieuwe Werck voor de Tribbeſeeſche Poort: maer weerden haeſt weder te rugge: 't ſcheen een valſchen alarm: Want op de ſelve tijdt ſtormden ſy met drie Regimenten ſeer haeſt ende heftigh/ meer als oyt. Ende daer was perijckel: want een Comme Polders onverſiens in brandt ghemaeckende/ maeckten ſulcken ſchrik onder de Belegerde/ meenende 't was een Mijne: dat ſy beyde haer Buyten-wercken verlatende/ vluchten tot aen de Poort: werdende dapper vervolght. Maer de Belegerde grepen aldaer nieuwen moet/ ende dreven haer Pyant weder uyt beyde de Wercken. Van de Belegerde bleven wel hondert ende vijftigh Man/ behalven de gequeſten: ende de Belegeraers kreghen oock een Stadts Overſte Luytenant gevangen. Men ſeyde datter van de Keyſerſe wel duyſent bleven: want in ende buyten de gemelde wercken lach het vol dooden/ drie, vier op den anderen. De gevangenen ſeyden dat den Hartogh van Friedlandt doen ook in 't Heynholts was gekomen: ende ſouden drie dagen naer den anderen laten ſtormen.

Ghelijck dan den negen en twintichſten weder ghe-

1628. ſchiede / in nemende het voor den Francken Poort leggende werck / onder faveur van eene Redoute / die de belegherde hadden begost te maecken; ende half ghemaeckt verlaten worpende / gaf bequaemheyt aen de Keyſerſche / om daer achter te ſchuylen ende den gracht met ſtroo te vullen. Dies ſp het Buytenwerck inhielden. Den derden Julp binghen de Belegheraers van 's morghens ten twee uyren aen te ſchieten uyt heele ende halve Cartouwen / ooch Veldtſtucken; ſoo dat in vier en twintich uyren tijdts ghetelt wierden vijfthien hondert vier ende teſtich ſchoten / doch dede niet veel ſchade. Onder anderen paſſeerde deur een Godtshuys een kogel van vier en twintich pondt; ende quam eyndtlijck te vallen ende legghen te blijven in een Celle op het bedde van een oudt wijf / die ſlaepende ſulcks niet was gheworden; opwaeckende ende haer met de handen willende oprechten / boelde met d' eene handt den houden kogel.

Den vijfden Julp was ſtilſtandt. Daer op volghde den ſevende een langhduyrighen ende ſchrickelijcke regen / 't welck de belegheraers ſeer heeft ghincommodeert. Weynighe daghen daer nae quam de Koningh van Denemarcken ſelf met veel ſchepen / te Rugen, ancherende aen Iaſmont. Den twaelfden vonden ſich noch-maels Furſtelijcke Pomerſche Land ende Hof Raden / als onderhandelaers / de welcke ghedurigh verſocht wierden by de Keyſerſche in 't Legher te blijven; om by beurten dan met de wapenen / dan met handelingh / de Stadt onder te brenghen. Sy wierden met een waghen in de Stadt ghehaelt / in eens Raedts-Heeren Huys ghelogeert ende ghehoort. Voorbrengende meeſt het oude. Sy hebben den vijfthienden Julp tot eene verzeghelde antwoordt bekomen: Dat de Stadt wilde blijven in Keyſerlijcke devotie; midts ſy wederom by d' oude Duytſche vryheyt / by de Religions ende profan Vrede worde behouden.

Den ſeſtienden meenden de Keyſerſche de Belegerde te overvallen voor den Francken Poort: Maer ſy wierden haeſt af-ghedreven; ende daer mede ceſſeerde den ſtilſtant.

Den negentienden deden de Belegerde een uyt-val / ſloegen haer Vyanden uyt alle de naeſte Wercken: ende hadden ſy Kuyterye ghehadt / ſy ſouden de Keyſerſche tot in de Quartieren beſocht hebben: braghten ſtatelijcke Beyrt aen Geweer / Kleederen / ende Gelt binnen / met ſes en dartigh gevangene. Des anderendaegs quamen van de Belegeraers eenighe overloopen / ſeggende: dat in het laetſte treffen wel ſeven hondert van de haere waren geſneuvelt.

Belegering verlaten. Den twee en twintighſten Julp braechen de Keyſerſche op / verlatende haer Leger-plaets in 't Heynholt: ende voort tuſſchen drie ende vier uyren naer den middagh alle haer andere Wercken: waer op de Stadts Conſtapels een ſchoon Valete uyt ſtucken haer hebben naergeſonden.

Men vondt in haer Quartieren noch veel Wapenen / Harnaſſen / Kogels / Huys-raedt / ende andere noch nutte ſaecken; By de Neder-molen laegen noch negen hondert groote Kogels.

Om dat hier voor is mentie ghemaeckt van het Sweedtſche ſecours: ſoo dient hier geſtelt in wat manieren tuſſchen de Coningh ende de Stadt is gehandelt geweeſt.

Accoordt tuſſchen de Coninx van Sweden ende de Stadt. ANno *ſeſtien hondert acht en twintigh*, in de maendt Junio, is op gelijcke middel en manier, als die in het jaer *ſeſtien* met de Ho: Mo: Heeren Staten Generael ghemaeckte Confœderatie luydt: ook met ſyn Majeſteyt van Sweden ghehandelt: het welck alſoo te verſtaen is: dat daer door wat met haer Ho: Mog: is ghetracteert, niet werdt verandert, maer in allen Artijckelen ende Puncten vaſt gehouden.

I.

Eerſtelijck, is deſe *Alliancie* op *twintigh* naeſt-komende jaren, ingevalle het den een ofte anderdeels alſoo te continueeren niet believen ſouden, getroffen.

II.

Sal deſe *Alliantie* gemeynt zijn tot defenſie der Stadt ende hare Zee-Havens, ende conſequentelijck tot ſeeckerheydt der *Oſt-Zee* niet tot eenighe offenſie, het zy dan dat den Krijgh, welcke hier uyt moghte komen te ontſtaen, ſulcks vereyſchte; ook tot behoudeniſſe van de vrye ongehinderde *Commercien*, tot welcken eynde d' een des anderen nut, voordeel, ende welvaren ſal laten aengelegen zijn, de ſelve helpen bevorderen, ende allen ſchaden na uyterſte vermogen afwenden. 1628.

III.

Wil ſyne Coninckljcke Majeſteyt ende de Kroon Sweden in betrachtingh van deſe *Alliantie* den teghenwoordigen toeſtandt deſer Stadt behertigen, ende alle mogelijcke middelen ende weghen ten vorderlijckſten ſoecken ende ghebruycken, ſoo in het goede, als met Wapenen, ende ſoo verre het ſich wil doen laeten; de Stadt teghens haere weder-weerdighe (welcke die ook ſoude mogen zijn) te defendeeren.

IV.

Sal de Stadt tot haere eygene ontleedigingh ende tot uytvoeringh des Krijghs, die hier ſoude moghen ontſtaen, aen ſyne Coninckljcke Majeſteyt ende Kroon *Sweden* alle moghelijcke verſchot ende aſſiſtentie doen, ende van de Coninckljcke Majeſteyt ende Kroon *Sweden* in geenderhande maniere af-treden, maer beſtandigh by ſyne Coninckljcke Majeſteyt verblijven, ende ſich in geene Tractaten en Accoorden met den vyandt in laten: het gheſchiede dan met bewilligingh van ſyn Coninckljcke Majeſteyt ende de Kroon *Sweden*, ende dat ſy daer mede in begrepen zijn, ende weghens deſen ſecours geen præjuditie hebben.

V.

Sal deſe *Alliancie* alle andere Fœderatien (hoedanig die ook mogen zijn) niet præjudiceeren, noch de ſelve in *contrarium* geallegeert werden, byſonderlijck de *Hanſiſche* Confœderatien niet præjudiceeren; ende ſal den Raed en Gemeente ſchuldigh zijn daer heen te trachten, ghelijck de andere *Hanſe-Steden* ook hier in getrocken, ende ſich van gelijcken tot defenſie der *Baltiſche Zee* met ſyn Coninckljcke Majeſteyt verbinden.

VI.

Deſen ſecours der *ſes hondert* Man ſal de Stadt wel quartieren onderhouden.

VII.

Indien den Vyandt hier door niet af te drijven is, ende ſyne Majeſteyt grooter ende reaelder ſecours ſouden moeten ſchicken, ſal de Stadt ſchuldigh zijn haer Coninckljcke Majeſteyt, en des ſelfs Armée, Vivres, ende andere nootdruft tegens betalingh: ſoo veel ſonder des Stadts gebreck kan geſchieden, volgen laten.

VIII.

Soo wanneer hare Coninckljke Majeſteyts Schepen na nootdruft in de Stadts Haven leggen, en verwinteren moeten, ſal 't Volck in de Stadt Herberge vergunt, en de nootdruft om haer betalingh gevolgt werden.

IX.

Sal in dit werck, op yeder tijdt ook tot bevorderinghe van de Coninckljcke Armée ende des Stadts nootdruft, ſoo wel in Door-Tochten als Retiraden de Stadts Poorte voor haer Coninckljcke Majeſteyt ende des ſelfs Volck, ſoo veel ſonder des Stadts ghevaer zijn kan, open blijven.

X.

Wil ſijn Coninckljcke Majeſteyt de Stadt *Stralſundt* in allen haren ſtatuyten ende des ſelfs Borgers aen haere Privilegien, Gerechtigheydt, Oudt-herkomen ende Goederen met allen niet beſchaedighen, maer daer by veel meer ſchutten ende defendeeren.

XI.

Verhoopen ook vorders die van *Stralſundt*, dat ſyn Coninckljcke Majeſteyt vermiddelſt genadighſte confirmatie in des ſelfs Coninckrijck Sweden verkreghen Privilegien de Gravamina in billijcke wege ſullen afdoen laeten.

XII.

Inghevalle in het toekomende op eenigerhande maniere different tuſſchen ſyn Coninckljcke Majeſteydt ende de Stadt ontſtaen moghte, dat des wegen goedelijcke middelen verſocht, ende by ontſteltenisſe geene daedt

1628. daedt handelingh voorgenomen. Maer der Staten Generael ende der eerbare Hanſe Steden bedencken gehoort ende ghevolght werden ſal. Dewijl nochtans de Koninckliſche H. H. Afgheſanten hier over niet gheinſtrueert zijn; is dit Artijckel tot genadigſte verklaringh, welcke de Heeren Afgheſanten in moghelijcke middelen bevorderen willen, uytgheſtellet.

XIII.

By ſoo verre eenighe Potentaten, Furſten ende Gemeenten in deſe Alliantie treden wilden, ſullen de ſelvighe op billicke middelen, ende beyder zyden bewilligingh toeghelaten werden; in voeghen, oock de verbeteringen ende extenſien deſer Alliance by wederzyden voorbehouden blijven.

Die van Straelſunt gelijck uyt het voorgaende te ſien is/ hadden haer niet gantſch onder Sweden ghegeven: maer ſochten ſich te mainteneren ſoo ſy beſt mochten by alle weghen. Ick heb ſulex aen haer Hoog: Mogt: ſoo wel als aen den Prince gherepreſenteert; ende hoe veel daer aen gheleghen was/ dat de Stadt in haer vyze ſtaet mocht werden gheconſerveert: want anders men ſach dat eyndelijck de Ooſt-Zee al te ſeer ſoude komen in handen van eenen victorieuſen: ende dat daerom deſe Staet aen de ſelve Stadt eenigh gheldt mocht verſchieten: om my daer in te ſecunderen/ is in September van daer herwaerts ghevonden de Heer Laurentius Roſtock. **Op den vier en twintichſten September wierdt gherepreſenteert** aen haer Ho: Mog: dat nu openbaer ende den gantſchen wereldt bekent was, dat teghen des Heylighen Rijcx conſtitutien, Keyſerlijcke ſinceratien ende Decreten ſonder eenighe voege ofte oorſaecke, van *November* des verloopenen Jaers tot nu toe de goede onſchuldige Stadt *Straelſunt* vande Keyſerlijcke hooghe Officieren; voor eerſt met liſt, ende eyndelijck met Krijghsmacht ende grouwelijck gheweldt aenghetaſt was; dat als voor eerſt in *November* den Keyſerlijcken Veldt-Maerſchalck *Arnem*, ſyne Vorſtelijcke Ghenade den eenighen noch overighe Vorſt van *Pomeren* met goede woorden gheperſuadeert hadde, eenighe Regimenten van 't Keyſerlijck Krijghsvolck; het Winterquartier in ſyne Vorſtelijcke Genade Hertoghdom ende Landen te vergunſtighen; 't welck oock verwillight, ende daer over ſeeckere Capitulatien opgerecht waren: ſpecialijck, dat de Stadt *Straelſunt* om verſcheyden reden, met geen Keyſerlijck of vreemt Guarniſoen ſoude werden beſwaert. Ghelijck die van de Stadt ſulex daer naer deur hunne Ghecommitteerde tot *Prentſlauw* ende *Gryphswald* oock naerder hadden ghehandelt; alſoo dat de Veldt-Maerſchalck *Arnem*, *tachtigh duyſent* Rijcxdaelders van de Stadt ontfanghen, ende de ſelve daer en boven niet beſwaren ſoude; ende 't ſelve niet alleen als een Duytſche ende Religions vrundt voor ſyne perſoon oprechtigh houden, maer oock daer en boven ſyne Keyſerlijcke Majeſteyts ende des Heeren Generalen des Hertogen van *Friedlants* ratificatie ende confirmatie te weghe brenghen ſoude.

Beſendinghe van de Stadt aen haer Ho: Mo:

Als hy nu op ſoodanighe ſomme Rijcxdaelders ghenoeghſame verſeeckeringhe in handen, daer op oock weynich dagen, daer na voor den eerſten termijn *dertich duyſent* Rijcxdaelders ontfangen ende tgeene voorſchreven is, belooft hadde: dat hy des onaenghеſien, ſtaende Tractaten den *Denholm*, nae by de Stadt aen ende in de Zee-havenen ghelegen, ende aen de Stadt buyten allen ſtrijdt en eygendomlich toebehoorende Eylant, geoccupeert; met twee Compagnien ſoldaten beſet, Schantſen tegen de Stadt opgeworpen, grof Geſchut oock uyt *Rugen* daer op gevoert en gebragt hadde: om daer mede na ſijnen wille de Schepen ende menſchen aen ende op de Stadts Brugge te konnen beſchadigen.

Sulcks door de Stadts-Schepen hem verhindert, ende den pas afgeſneden zijnde, alſoo dat hy eyndelijck door gebreck van Proviande, het ſelve had moeten verlaten: dat hy daer naer de Stadt te Lande gheblocqueert, ende daer en tuſſchen (op dat hy de reſteerende *vyftigh duyſent* Rijcxdaelders oock in ſyne handen verkrijgen moghte) door Vorſtelijcke Pomerſche Landt ende Hoff-Raeden, mede door eene Vorſtelijcke wegh, met de Stadt wyders had laten tracteeren ende voorſlaen: dat men de overighe *vijftigh duyſent* Rijcksdaelders ſoude aentellen, den *Denholm* hun reſtitueeren, de ſchade en *ſes* Schepen, met toebehoorighe Munitie tot ſyn Keyſerlijcke Majeſteyts dienſte, ende noch *vier* halve Canons beſtellen, *twee en dertigh* Sweedtſche Stucken Geſchuts (die nieuwelijck in de Stadt ghekomen waren) in arreſt houden, indien *Rugen* geattacqueert wierde, Schepen ende Veerſchuyten tot der Keyſerlijcke Armées gebruyck fourneren, ende ſelfs na uyterſten vermogen, neffens de Keyſerlijcke *Soldateſque* tegens de wederſpannighe vechten: de autheuren van de wederſpanninghe in des Keyſers handen leveren, alle der ſelver Goederen die onder het gebiedt van des Keyſers Vyanden geweeſt waren, ende in de Stadt *Straelſundt* ghevlucht, overleveren, Soldaten ende Officieren die ſyne Coninckliſche Majeſteyt van Denemarck te vooren ghedient hadden, caſſeeren, de Stadt te Landewaerts niet vorder Fortificeeren, ende de nieuw-gemaeckte Wercken af-werpen, hun met Eede reverſeeren in des Keyſers devotie te blijven, ende met vreemden niet te correſpondeeren. Eyndelijck bekennen ende af-bidden dat men ſich tegen den Keyſer vergrepen hadde. 1628.

Dat de Stadt ſoodanighe conditien niet ſonder quetſinge haers gemoedts, ende ſonder verlies van alle liberteyt, ende uyterſte verderf ende onderganck, jae ſonder præjuditie ende offenſie van de genabuerde Potentaten, Geconfœdereerde Provincien ende Steden niet konnende aennemen, gereſolveert hadt der Stadts onſchult ende der ſaecken onghetwijffelde gherechtigheydt den rechtveerdighen Godt te beveelen, ſich tot defenſie te præpareeren, ende de uyt-komſte af te wachten.

Ende hoewel in 't begin der Belegeringen in *Meye* de Afgeſanten van de Geconfœdereerde *Hanſe Steden* hun gheinterponeert hadden, ende den *ſes en twintighſten May* teghens den avondt uyt het Legher met goede vertroſtinghe, dat alle ſaecken op het verdraeghelijckſte wel konden geaccommodeert werden, in de Stadt aengekomen waren, dat nochtans den Veldt-Maerſchalck *Arnem* noch den ſelven avondt ten eerſte-male de Stadts Buyten-wercken met ſtormender-handt aenviel, hoewel (God lof) ſonder ſucces, dat nochtans van dien dagh af alle vyandtſchap met ſtormen, grouwelijck ſchieten ende daeghelijcks Approcheeren hadt ghecontinueert: Dat oock eyndelijck den Hartogh van *Vriedlandt* met meer Volcks in het Legher voor de Stadt ſelf aenghekomen zijnde, de ſelve met uyterſten gewelt had aengevallen. Dat daer tegen ſich de Stadt met hare weynige Soldaten niet langh ſoude hebben konnen defendeeren, ten ware voor eerſt de Coningh van *Denemarcken*, daer na die van *Sweden* Munitie ende Volck gheſchickt hadden; dat des onaengeſien de Stadt hun eygen aengenomene ende vreemde Soldaten tot noch toe hadde moeten onderhouden, ende op hare koſten noch onderhielt, oock een aenſienlijcke ſomme gelts aen Munitie ende Fortificatie uytgegeven hadt, en noch dagelijcks uytgeven moeſt: dat ſulex alles uyt der Borgeren buydel moetende werden getrocken, de ſelve nu ſoo waren uyt-geput, datſe niet meer konden geven: ende ſtondt te bednchten, ſoo verre de goede Stadt van d' een of d'ander Plaetſe geen gelt-hulpe bequam, dat die uyt ſwackheyt, tot Mutinatie ende andere ongelegentheydt ſoude vervallen, ende alſoo tot haren onderganck (met evident perijckel der Nabuerighe Provincien ende Steden) in des vyandts gewelt vallen.

Dat kennelijck ende openbaer was, de Spaenſche intentie daer heenen te gaen, om uyt *Straelſundt* een nieuw *Duynkercken* te maecken, meeſter van de *Ooſt-Zee* te werden, ende daer door haren voet oock in andere Koningrijcken te ſetten, ende vervolghens deſe Vereenighde Nederlanden mede uyt de ſelve plaetſe te inquiteeren. Op dat dan ſulcks (voor ſoo veel als menſchelijck ofte doenlijck was) verhoedet, het Spaenſche jock ende alle perijckelen des te beter af-gewendet, ende de vryheydt der Navigatie, Commercie ende Trafijcque, ſoo nae als voor gheconſerveert moght werden; (als waer aen deſe Vereenighde Provincien ſoo veel gheleghen was) dat

1628. dat de Heeren van *Stralsunt* haer addreſſeerden aen haer Ho: Moghende; hoopende ende verſoeckende, dat de ſelve naer hare draghende hooghe voorſichtigheyt ende diſcretie, den teghenwoordighen Staet van de onſchuldighe Stads *Stralsunt* ſouden behartighen, volghens het *Anno ſeſthien* gemaeckte Verbondt, hier onder hare ende deſer Vereenighde Provintien reputatie ende intereſſe conſidereren; ende de benaeuwde Stadt *Stralsunt* tot verlichtinghe haerer ſwaer-draghende laſt, ende tot hare vordere defenſie (niet zijnde te gelooven dat den vyant die gantſchelick ſoude verlaten) ende tot onderhoudinghe der ſeeckerheyt in de *Ooſt-Zee*, met eene merckelijcke ſomme gelts, op ſulcke conditie ende voet als men daer over ten beſten mochte verdraghen, ſeconderen ende helpen wilden.

Ten anderen, dewijle door Godes toelatinghe den laſt des Krijghs het onſchuldige Landt *Pomeren*, ende inſonderheyt de Stadt *Stralſunt* ghetroffen, ende daerom de ſelve goeden raedt, inſonderheyt van machtighe Potentaten in het *Pomerſche* ende *Baltiſche* weſen geintereſſeert, van nooden hadden: oock niet alleen de Stadt, maer inſonderheyt oock onder andere haer Ho: Mo: daer aen gheleghen was, dat in ſoo hooghwichtighe ſaecke alles met rijpe ende heylſame deliberatie mocht toe gaen; oock mede in de gheallegeerde alliantie Art. 3. ſtondt, *in voorvallende noodt eenighe perſoonen ter plaetſe, daer 't den noodt ende gheleghenheyt vereyſchen ſoude, te ſtellen ende te committeren, op dat de Conſilia te beter ghecommuniceert, ende wat te doen van nooden was, in acht ghenomen werde:* Soo baden Burgermeeſteren ende Raedt op 't aldervlytighſte haer Ho: Mog: hier in de ghemelde Stadt niet te verlaten, maer op 't ſpoedighſte eenigh perſoon te deputeren, ende af te ſchicken, die in allen voorvallende occurrentien oock tot der Vereenighde Nederlanden ſelfs eyghen beſten, de raedtſlaghen aſſiſteren ende ten beſten dirigeren mochte.

Op dit ghepropooneerde zijn door Ghecommitteerde eenighe Conferentien ghehouden. Men toonde goede ghenegenthept; maer eensdeels wierdt geconſidereert dat het ghedaer nu over was: ende dat de Koninghen/ ſoo wel van Sweden als van Denemarcken, haer het werck hadden aenghenomen: die als nae by ghelegen/ de ghemelde Stadt ghenoegh ſouden verſorghen. Anderdeels meendemen/ dat d'andere ende rijcker Hanze-Steden ſouden dit verſchot van geldt wel konnen doen. Ende alſoo was deſe Staet niet ſeer te beweghen; hoewel daer teghen wierdt ghellugeert/ dat ghemeene ende veel handen/ licht werck maecken: dat Sweden, Denemarck met Volck/ ende de vermoghenſte Steden met geldt (ſoo veel yeders ghelegenthept konde lijden) haer beſte ghedaen hadden.

Door eerſt nochtans heeft niet meer komen werden ghenegotieert als deſe volghende Antwoordt.

Antwoordt. DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, Gheſien ende geexamineert hebbende de Propoſitie uyt den naem en van wegen d'Erentfeſte, Achtbare, hooghgeleerde ende hoog-wijſe Burgermeeſteren ende Raedt der Stadt *Stralſunt*, in haer Ho: Mog: Vergaderinghe eerſt by monde ghedaen, ende daer naer in gheſchrifte overghelevert; bedancken haer Hoog: Mog: de ſelve Heeren Burghermeeſteren ende Raedt voor haer vrundelijcke *ſalutatie*, de ſelve wederom by deſen alle goede voorſpoet ende gheluck toewenſchende: met verklaringhe dat het haer Ho: Mog: ten hooghſten lief en aengenaem is geweeſt, verſtaen te hebben de kloeckmoedige ende voorſichtige Proceduren der welgemelde Burgermeeſteren ende Raedt aengewendt; eerſt, jegens de ſecrete menees en liſtige Proceduren harer vyanden; ende naderhandt jegens der ſelver openbaer geweldt ende hoſtiliteyt op de voornoemde Stadt aenghewent: verſoeckende haer Ho: Mo: de meergemelde Burgermeeſteren ende Raedt daer inne couragieuſelijck te willen continueren ende voortvaren, tot conſervatie niet alleen van hare Stadt ende Privilegien van dien, maer oock van de vrye Commercien ende Schip-vaert op de *Ooſt* ende *Weſt-Zee*, midtſgaders van het gantſche Evangeliſche weſen, het welck de Papiſtiſche *Ligue* in meeninghe is te vernietigen ende uyt te roeyen: niet twijffelende of Godt de Heere ſal de Stadt *Stralſundt* in haere rechtmatige ſaecke helpen ende mainteneeren, het welcke evidentelijck albereydts gebleecken is, uyt het af-trecken van hare vyanden van de voorſz Stadt; waer door haer Ho: Mog: vertrouwen dat den preſenten noodt van dien voor een groot deel is komen te ceſſeeren: dat oock de Achtbare Burgermeeſters ende Raedt van *Stralſunt*, naer haer ghewoonelijcke wijsheydt ende diſcretie ſelfs wel konnen oordeelen, dat de Finantien van deſen Staet door de groote ende ondraeghelijcke koſten van den langduerigen Oorlogh tegens *Spangien* ſeer zijn verſwackt, ende daghelijcks hoe langer hoe meer door de continuatie van dien uytgeput worden, ſonder van eenighe Vrunden ende Geallieerden de minſte aſſiſtentie te genieten, nochte van de reſpective *Hanſe Steden, volgens haere voorgaende Verbondt ende Alliantie volkomen ghenooten te hebben:* maer ter contrarie noch beſwaert zijn, boven haer vermogen te ſubſidieeren ſijne Majeſteyt van Denemarcken maentlijck met een goede ſomme van penningen, die beſich is om zijnen Vyandt aen andere gheweſten de handen vol wercks te geven, waer door de voorſz Stadt *Stralſunt* by diverſie eenigh ſoulagement komt te ghenieten, die anderſints gheſchapen was ſich daer voor mede te vervoegen: ſoo dat de Finantien van deſen Staet tegenwoordig niet en konnen lijden oft verdragen eenige meerder ſubſidie van gelt aen hare vrunden te doen; dan evenwel op dat hare Ho: Mog: van tijdt tot tijdt in 't ſeeckerlijck bericht moghen werden van de gelegentheydt der voorſz Stadt: ſoo ſullen ſy een bequaem perſoon derwaerts afveerdigen, met laſt om hem op alle gelegentheydt pertinentelijck ende volkomentlijck te informeeren: ende voornamentlijck op de bevrydinge van de Ooſt-Zee, oock in alle voorvallende occurrentien, de Raedtſlaeghen van de meergemelde Burgermeeſteren ende Raedt te aſſiſteeren, ende deſelve ten beſten dirigeeren; niet twijffelende ofte haere Ho: Mog: de noodt, des meer vereyſchende, ſullen op het verſochte *gelt-ſecours* als dan nader letten, ende voor ſoo veel haer Staet ſal konnen lijden, diſponeeren, ſulcks dat de Stadt *Stralſundt* de effecten daer van ſal komen te ghenieten, inghevalle deſelve (het welck Godt verhoede) andermael van ſijne Vyanden belegert, ofte harder aengetaſt ſoude mogen worden.

Gedaen ter Vergaderinghe van de Hoogh-gemelde Heeren Staten Generael in 's Graven-Hage, den *vertienden* October *ſeſtien hondert acht en twintigh.*

In 't begin wierdt de Heer Alewijn **Generael Commiſſaris van de Legher-Schepen ghenoemt/ om te gaen naer** Stralſundt; **maer alſoo hy ſich excuſeerde: ſoo is daer naer goet gevonden den Heer** Carel van Cracauw, **Commiſſaris in de Sont aen te ſchrijven/ derwaerts te gaen: ter ſaecke in de gemelde antwoordt geſtelt. Ende alſoo van weghen** Stralſundt **noch naerder instantie is gedaen/ om eenige effective aſſiſtentie; ſoo is aen den Commiſſaris** Cracauw **laſt gegeven/ om tot** Stralſundt **komende/ ende de ſaecke dienſtigh bevindende** dertigh duyſent **gulden/ tot behoudt van de ſtadt te trecken: gelijck naderhandt geſchiet is.**

Weſtenr Cracauw na Stralſundt.

Verleden jaer is alreede aengeroert hoe het tot Amſterdam ſtont: dit jaer continueerden daer den ouruſt. De partijn der gheene die men Moderateurs **noemde/ waren de ſterckſte in de Magiſtraet. d'Andere poogh-den/ ſoo aen de Predicanten/ als onder de Gemeente te doen ghelooven: dat de ſelve** Moderateurs **ſochten de Remonſtrantſche Factie ende opinien aldaer in te voeren/ ende elders te favoriſeeren. Sulcks wierdt ghe-confirmeert ende by veele gelooft: om dat verſchey-dene der Magiſtraets ende Vroetſchaps-perſoonen de Remonſtrantſche opinien ende maximen voorſpraet-ten ende aenhingen: ende voor ſulcke genoeghſaem be-kent waeren. Maer men moeſt bekennen dat ſoo wel de een als de ander de Religie gebruyckten als een pre-text. Het was niet als** libido dominandi: **regeer-ſucht, die beyde de partijen dreef. Eenighe die hare ſigna-leerden voor yverige Contra-Remonſtranten, hadden**

Ouruſt tot Amſterdam.

Digitized by Google

1628. veel credijt in 't jaer achtien verkregen by Prins Maurits, en door Prins Maurits op het Raethuys tot Amſterdam: alſoo dat de voornaemſte Geſlachten by die groote veranderingh in het gemelde jaer t' onder-ghebracht / ende buyten de Regeeringh gheſtelt wierden. De Fortuyn (die ſoo wel op de Raedthuyſen als elders domineert) gaf datter jalouſie quam tegen een van de voornaemſte Contra-Remonſtranten; De jaelouſie baerde ſcheurингh: ende by die occaſie (als hier voor geſeydt is) raeckten weder verſcheyden op het kuſſen / die in het jaer achtien waren uytgeworpen: ende deſe (om ſich meer ende meer te beveſtighen) dienden haer / ende moeſten haer nootſaeckelijck dienen van Remonſtrants-gelinde: de ſelve weder in de Regeeringh trecklende / om dat de andere haer dienden van de Contra-Remonſtrantſche. Het vyer van oneenighеydt begoſt tot Amſterdam tamelijck te ontſtacken: ende die aldaer het Raedthuys in hadden / ſouden het quaetſt hebben gehadt / ten waer ſy hadden gevolght het exempel van de Contra-Remonſtranten, die haer addreſſeerden aen den Prins: als zijnde Hooft ende Directeur van de Militie / ende de kracht van den Staet in handen hebbende. Sulcks was den Contra-Remonſtranten, ende den Prins (in het jaer achtien) wel gelucht: hoewel de veranderingh geſchiede buyten ende ſonder d' ordinaris forma.

De Waepenen onder Prins Maurits dienden om op het Raedthuys te ſtellen de geene die daer niet op waeren. De tegenwoordighe Regeerders tot Amſterdam toonden grooter fondament om door de Waepenen op het Raedthuys te worden gemainteneert. Den tienden April toogh den Prins van Orangien uyt den Haeg naer Amſterdam, met een aenſienelijck geboigh; deſelve heeft aldaer gehoort de klachten van d' een / ende defenſien van d' ander. De klaeghers ſeyden: dat die van de Magiſtraet tot nieuwe Broedtſchappen / Bevelhebbers ende dierghelijcke / hoofen ende voorderen ſoodanige / die of Remonſtrants van profeſſie / ofte ſuſpect / ofte Libertijns, ofte immers geen formeele ende pverige Contra-Remonſtranten waren; datſe alreede eenigen tijdt geleden / den Predicant Boxhornius hadden aldaer ingevoert / ſoodanigh preeckende dat de andere Predicanten hem oordeelden ongeſont in de Leere: alwaerom hy ook om vredes wil (hoewel hy ſeyde niet ongeſont / maer moderaet te zijn in de Leere / ende riedt tot ruſt ende verdraeghſaemheydt) ſich ſelfs van het Predick-Ampt had gedeporteert. Dat de Magiſtraet verſcheyden voornaeme Borghers: als Jan Willemſz Bogaert, Doctor Karel, ende andere: jae de Predicanten Smoutius ende Cloppenburgh hadden der ſtadt uyt doen gaen: Dat men de Remonſtrantſche Vergaderingen ofte Predicatien conniveerde / ende dierghelijcke. Sulcks alles wierdt by die van de Magiſtraet ſeer lichtelijck weder-ſprooken: als dat ſy waren wettelijcke ende op wettelijcke maniere (volghens de ghewoonelijcke ordre ende form) ghekoozen / ende op het Raedthuys ghekomen; dienvolgens moeſten werden gemainteneert ook door de ſtercke handt: dat alle Machinatien / Sollicitatien ende Remonſtrantien / die den een ende d' andere van de Borgerye ende de Gemeente / ofte wel in den Hage daer teghen deden: Het waeren dingen die ſmaeckten na ſeditie / ende tenderden om commotie ende bloedt-ſtortinghe te veroorſaecken: dat haer Stadt beſtaende in een ontellijcke meenighte van Menſchen van alderhande Natien / ſulcks niet konde lijden: dat daerom ſoodanighe luyden ten hooghſten ſtrafbaer waeren. Dat de ghemelde Predicanten inſonderheydt behoorden t' abſtineeren van alles wat oproerigh was / ende haer met ſulcke dinghen op de Predick-ſtoel niet te bemoeyen. Dat ſy daerom waren genoodſaeckt geweeſt de gemelde twee Predicanten te ſenden een Biljet / ende te doen gaen uyt de Stadt: gelijck mede de voornoemde Borgers / ende eenige andere ongeruſte lieden. Wat aenginck ſoodanige nieuwe Broedtſchappen / Bevel-hebbers / ende andere die ſy in de Regeeringh hadden ghetrocken / ſeyde: noyt te ſullen werden beweſen pets daer in ghedaen te hebben: dat met de Wetten / Keuren / ofte goede ghewoonten van de Stadt was ſtrijdende.

Smoutius ende Kloppenburg uyt Amſterdam.

Dit alles ſijnde plauſibel / hebben ſy den Heer Prince / die alrede van ſelfs veel mael had getoont moderaet te ſijn / ende dat hem mishaeghden de harde procedueren van 't Jaer achtien, (aenmerckelijck gemaeckt. Dis van Amſterdam ook ſoo wel als andere Leden / die men moderaet noemde / hadden de maxime / datſe liberael waren in 't conſenteren / tot vermeerderingh van de militie; ende alles wat tot vergrootingh van des Princen geſach ſtrechte. Ende ſulcks moeſt hem noodſaeckelijck obligeren. Amſterdam, weſende ſo machtigh / en ſoo rijcken Stad / hadde ook middel om deur verſcheyde milde courtoiſien haer vrienden te maecken. Ende vreſende nochtans / dat deur eenighe ſeptelijcke wegen / ſy hadden mogen te hoyt ſchieten / hebben ſigh gedaen ſtercken deur het inlogeeren van eenighe Compagnien / 't welck ſy by forme van publicatie (nae dat de Compagnien op de ſtilſte maniere daer alrede in waren gekomen) op navolgende wijſe de Borgerye hebben bekent gemaeckt. 1628.

Alſoo door machinatie van verſcheyden onruſtige perſoonen ontſtaen ſyn ſeeckere miſverſtanden ende diffidentien, waer door apparentelijck eenige tumulte, oproer, jae bloetſtortinge ſtont te verwachten, hebben de Heeren Burgemeeſters ende Vroetſchappe deſer Stede raetſaem ghevonden eenighe Compagnien binnen deſer voorſz Stede (met believen ende goetvinden van mijn Heere den Prince van Orangien) te doen logeeren: alleen daer toe ſtreckende om de voorſz ſwarigheden voor te komen, ende deſe Stede ende ghemeynte van dien in haere oude geruſtheydt ende fleur te brenghen; waer van de voornoemde Heeren mitſdien goetgevonden hebben de goede ghemeynte te verwittighen, ende den ſelven van haere goede ende rechte intentie in deſen, notificerende by deſen 't inſinueren, dat het innemen vande voorſz Compagnien alleen is ſtreckende, ten fine als vooren, ende dat ſy daer mede niet anders voor en hebben als d'onderhoudinghe ende voorſtandt vande *ware Chriſtelijcke Gereformeerde Religie*, ſoo die hier publijckelijck geleert wort, beneffens de ruſt ende welſtant deſer Stede. Eenige Guarniſoen in Amſterdam.

't Geene aldaer geſept wort vande voorſtant der Religie, meendenſe was waer: want deſelve wiert / ſo als het op de Synode tot Dort was gedecreteert / aldaer in alle Kercken gheleert / ende onderhouden. Maer alſoo om de commercien te favoriſeren / men alderhande Religien toeliet / ook ſelf de Joodtſche: ſoo hondenſe niet verſtaen / datmen teghen de Remonſtranten ſoo rigoreuſelijck aldaer ſoude procederen / als elders: inſonderheyt tot Haerlem ende Leyden. Tot Rotterdam preechten ſy openlijck in twee Kercken. Inden Hage wierde ſoo nu ſoo dan ook een Remonſtrantſche Vergaderingh gehouden. Maer ſy wierden dit Jaer noch t'elckens gheſtoort / ende d'een of d'ander van 's Hofs Suppooſten inde boete geſlagen. Seecker jongh Advocaet (niet te doen hebber de) wiert de practijck verboden; met andere die veel te doen hadden wiert gecommiteert; doch eyntelijck wierden oock al de Remonſtrantſche vergaderinghe met ooghluyckinge toegeſtaen / behalven tot Leyden: allwaer de Magiſtraet haer noyt heeft willen dulden: om dat aldaer de hooghe School was.

Daer wiert onder de Theologanten ſelf ook geſproken van moderatie. Maer de hevighſte ende de meeſte waren contrary / ende deden aende Vergaderingh van Hollandt de naevolghende propoſitie: met dewelcks nochtans de ſaecke niet was te helpen / zijnde naederhant bevonden beſt te ſijn: datmen dat Paert liet loopen / ſoo langh / tot dattet van ſelfs moede wiert; als waer na de voornaemſte bande Remonſtranten / ſiende datter by haere Vergaderinghen gheen ampten waeren te vergheven / van ſelfs zijn ghegaen tot de Contra-Remonſtranten. D'opgemelde Propoſitie luyde als volght.

1628. Advijs van de Theologanten.

ALhoewel de Gedeputeerde van de respective *Synoden* van Zuyt ende Noort-Hollant, uytten name, ende door last vande ghemeene Kercken deser Landen, in Martio en oock in Iunio des voorleden Iaers aen uwe Ed. Mog: by twee verscheyde Remonstrantien, met behoorlijcke eerbiedinge ende onderdanicheyt, hebben vertoont de groote *vryheydt* ende *schadelijcke stoutheydt*, die de *Arminianen-ghesinde* vast alomme in verscheyde plaetsen ende Steden deser Landen syn plegende, in het houden van haere onwettelijcke ende verbodene *conventiculen*, tegens der Ho: Mog: Heeren Staten Generael, ende uwe Ed. Mog: bevelen, ende tot groot naedeel vande Christelijcke Gereformeerde Religie, onder de loffelijcke regeeringe van u Ed. Mog: hier te lande aengenomen, ende ghemeynteneert, met onderdanich versoeck: dat u Ed. Mog: soude ghelieven daer teghens soodanighe ordre te stellen, waer door de schade, onrust, ende 't verderf, 't welck uyt sodanige *rotterye*, so voor de ware Gereformeerde Kercke, als oock voor den Staet van ons lieve Vaderlandt te verwachten stonden, soude moghen voorkomen, ende behoorlijck gheweert werden, soo isset nochtans dat de voorschreve Kercken, ende de Gedeputeerden der selver, met droefheyt ende tot groot leetwesen, dagelijcks bevinden, ende van alle kanten verstaen, dat niet tegenstaende de verwarringhe inde voorleden jaere by u Edele Mog: ghedaen, dat het Placcaet tegens hare conventiculen geemaneert, by uw Edele Mog: voor *eeuwigh Edict* gehouden wert, evenwel nochtans de voorsz. *Arminianen-gesinde*, soo langhs so stouter werden, ende doorgaens meerder licentie in 't houden van haer verboden Vergaderingen bruycken, tot versterckinghe van hare *Factieuse scheuringe*, die sy onder de Kercken ende Ingheselenen deser Landen hebben aengherecht, ende noch soecken te vermeerderen, met groote ondanckbaerheyt tegens de uytnemende weldaden, waer mede Godt de Heere dese Landen, soo in 't Geestelijck, als in 't Lichamelijck onder de Christelijcke Reformatie, ende u Ed. Mog: Regieringe so genadichlijck gesegent heeft.

Al waeromme de voorsz Kercke deser Landen, ende de Gedeputeerde der selver, uyt last inde respective Synoden van Zuyt ende Noort-Hollant haer ghegeven, ende tot quytinge van haere Conscientien, niet hebben konnen naerlaten, u Edele Mog: van nieuws hier van aen te spreecken, ende in alle vrymoedigheyt bekent te maecken: dat de *stoutheydt* ende *moetwilligheydt* der *Arminianen gesinde* soo groot wert, datse voortaen niet enckelijck ende soo bedeckt elijck by avont ende by ontijt, in het heymelijck, ende inde kleyne getalen vergaderen, gelijck sy noch in voorleden Iaer in hare gedruckte verantwoordingh voor gaven, maer selfs nu by lichten daghe, in groote menichte, ende in openbaere plaetsen, daer toe specialijck geprepareert te samen komen, ghelijck sulcx binnen *Rotterdam*, *ter Gouda*, in den *Briel*, inde *Veenen*, ende veel andere plaetsen meer; dagelijcks ghesien wert; dat oock veel van hare Predicanten (selfs die uytgebannen syn) met groote vrymoedigheydt, openbaerlijck ende onbeschroomt, dagelijcx in grooten ghetale aldaer verkeeren, ende haer niet ontsien, selfs de Lidtmaten onser Kercken, in hare huysen aen te spreken, ende tot afval vande Gereformeerde Kercke, tot haer *factie* te solliciteren: alsoo dat haer het oversien van hare kleyne vergaderinge, die sy nu voor desen hebben gepretendeert, 't welck eenighe meynden dat den middel soude syn: om dese factie in stilte te houden, sulcken grooten deure van licentie ende stoutheyt haer geopent is, datse nu dagelijcx haeren loop meer ende meer vergrooten, ende ghenoeghsaem met hare stoute en openbaere Vergaderinghen, de Hooghe Overigheden selfs schijnen te trotsen, ende eyntelijck niet anders te verwachten staet, dan dat de saecke in d'een in d'ander plaetse tot oproer ende datelijckheyt sal uytbersten.

Waer toe oock niet weynigh bedenckens geeft, ende schijnt te strecken, dat sy nu oock selfs tot sulcke *stoutheydt* syn ghekomen, dat sy niet alleen vinnighe verantwoorden ende Requesten, met ampliatie ende breder deductie, om de vrye oeffeninghe van hare verboden conventiculen, ende Godtsdienst, soo sy 't noemen, aen u Ed. Mog: hebben dorven overgeven; maer oock de selve in openbaere druck uytgheven, ende door het gantsche Lant doen strooyen, met bittere voorredens ende veel invectiven doorsteecken, niet alleen teghens Kerckelijcke, maer oock Politijcke persoonen, sonder yemant te verschoonen, inde welcke sy volmondigh klagen vande *wreede seven-jarige vervolginge*, die sy onder u Edele Mog: ende der H. H. Gecommitteerde Raden voor alle de werelt ten thoone stellen, ende beschuldigen van onrechtveerdige, Onchristelijcke, onbarmhertige procedueren, die geen Regenten: voornamelijck Ghereformeerde Christenen toe en staen, datmen de woorden van hare Requesten schandelijcken verdraeyt, dat de Heeren gestraft hebben, die teghens geen Wette ghesondicht hadden, boven de Placcaten gaen nieuwe Costumen tegens de Remonstranten invoeren, de voetstappen naervolghen vanden vervolgher *Achab*, datmen *Iudassen* met gelt koopt, ende versoeckt, ende eerlijcke luyden daer toe soeckt te dwingen, ende dat een dobbele *Conscientiedwangh* overheert, regeert, ende alles daer toe streckende, om so langhs so meer, met hare verboden ende onwettelijcke Vergaderingen door te dringen, ende stoutmoedelijck tegens alle bevelen, soo van u Ed. Mog: als vande H. Mog: Heeren Staten Generael, onder pretext van *vryheydt* van Conscientie, ende vryen Godtsdienst, de selve over al onverhindert te moghen gebruycken, of anderssints u Edele Mog: ende der Ho: Mog: Heeren Staten bevelen, ende Regieringhe voor een *onrechtveerdige Onchristelijcke* vervolginge ende Tyrannye, Conscientie dwangh by de Gemeente, ende u Ed. Mog: Onderdanen suspect ende verdacht te maecken; waer uyt dan niet anders dan seditie ende oproerigheyt der Onderdanen, tegens hare H. Overigheyt, ende de droevige datelijckheden, tot veranderinghe vande Regieringe des Lants te verwachten staen, ghelijck sulckx voor desen het schrickelijck Exempel vande moordadige conspiratien tegens den *Prince van Orangie Hooghloffelijcker Memorie*, ende u Edele Mog: Regieringhe by den haren voorgenomen, genoeghsaem heeft geleert, ende wel groote reden geeft, om als noch dierghelijcke te bevreesen, dewijle sy alrede haren aenhanck, met hoope van veranderinge ende herstellinge van hare saecke, niet en ontsien te trooste, ende noch selfs onder haer ende in hare Godtsdienstige conventiculen, *Isacus Welsingius*, *Bernardus Dwinglo*, ende misschien oock andere meer, voor Predicanten aenghenomen, ende tot Bedienaers van haeren vryen Godtsdienst ghebruyckt worden, die aende voorsz *Moordadige* conspiratien oock schuldigh bevonden syn.

1628.

Hier op slaet oock haer schandelijck seditieus Boecxken, nu onlanghs noch in dit jaer 1627. uytgegeven, ende onder den Tytel van *vryen Godtsdienst*, in 't welcke sy spreecken van haere verdruckinge, die sy luyden ront uyt dorven seggen: dat *alle loop syn weerloop* heeft, die nu boven is, morgen onder leyt, ende datter geen doodelijck, geen onversoenlijck, geen bloedigher haet en is, als van een *geperste Conscientie*, gheen die vinniger is ende stercker uyt berst, op alderley occasien loert om haer te wreecken ende van het jock te ontslaen: let dan op de weerstuyt; oock daer in haer niet en ontsien, van u Ed. Mogende regieringe te verklaren, dat het buyten twyffel is, dat de yegenwoordige Staten van Hollant, politijckelijck buyten ordre, ende tegens de Privilegie van 't Landt, ende derhalven niet wettelijck, noch door wettelijcke wegen daer in gekomen ofte geset syn, ende om hier in de *Papisten* ende alle andere Secten oock aen haer hant te krygen, ende tegens u Edele Mogende Regieringhe op te roeyen: soo sustineren sy daer in, dat oock selfs de *Papisten* vrye exercitie van haren Afgodendienst, die sy oock een Religie noemen, behooren toegelaten te werden.

Welcke saecke alle, hoe schadelijck ende periculeus datse syn, ende tot wat eynde datse willen uytloopen, konnen u Edele Mog: nae haere voorsichtigheyt lichtelijck afnemen ende verstaen; immers de experientie leert genoeghsaem: dat sy luyden met haere stoute menichvuldige ende openbare vergaderinghe, onder pretext van vryheydt der conscientie, ende vryen Godts-

dienst,

1628. dienſt, in 't binnenſte van ons Vaderlandt voeden, verſterckende ende groot maeckende de *ſchadelijcke factie* ende *droevige ſcheuringe*, waer door ſy de vreedtſame ende welgeſtelde Kercken deſer Landen, ſoo heerlijcken tegens alle uytwendigh ghewelt haerder Vyanden, door Godes ghenade bloeyende, ſoo jammerlijck met haere nieuwe Articulen ende opinien verſcheurt, ſoo veele zielen der eenvoudigen in 't ſtuck vande Religie wanckelbaer gemaeckt, ſoo veel Vyanden ende ſpotters den mont tot laſteren geopent, ſoo veele goede Ingeſetenen deſer Landen in oneenigheyt gebracht, ende den ſtaet onſes lieven Vaderlants ſoo ellendighlijck getroubleert hebben; welcken trouble, ſwarigheden ende oneenigheden, door geene middelen genoeghſaem wegh ghenomen, ende gebetert konnen werden, ſoo langh als de luyden alſoo voorgaende, de Ingheſetenen deſer Landen, deur hare *Factieuſe vergaderingen* ghediſtraheert, in onruſt gehouden, ende tegens de Regieringe van haere Chriſtelijcke Overigheyt, ende de Leere der waerheyt opgehitſt ende verbittert werden, tot grooten ondienſt van het Landt, ende ſchade vande Gereformeerde Religie.

Want door deſe gheuſurpeerde vryheydt van haere groote openbare Vergaderinghe die ſy houden, hebben ende nemen ſy oock gheleghentheydt, om haere groote dwalinge tegens Godts Heyligh woordt, ende de Chriſtelijcke Ghereformeerde Religie ſtrijdende, onder de Gemeenten ende Ingeſetenen deſer Landen meer ende meer te verſtrooyen en te verbreyden, ja oock veel vreemde *Sociniaenſche grouwelen* in 't Landt te brenghen, ende de Luyden in te planten: waer door het oock gheſchiet dat veele vande Ingheſetenen, 't welck ſeer te beklagen is, in ſulcken groote verwerringhe ende afkeer vande ware Chriſtelijcke Religie werden ghebracht tot ſommige, inſonderheyt vande Arminiaens-geſinde, tot de ſecten der Wederdooperen, andere by menichte tot de *Papiſterye* komen te vervallen; 't welck alles tot groot naedeel, turbatie ende verhinderinghe van die Religie ſtreckt, van welcke u Edele Mog: ſelfs in u Edele Mog: Miſſive, van date den 18. Iuly 1626. verklaren: datſe hier publijckelijck is aenghenomen, ende by overeenſtemminghe vande Gecommitteerde van alle de Gereformeerde Kercken, van de Chriſtenheyt voor de ware Ghereformeerde Religie gheoordeelt is, ende niet en ſullen, noch en konnen toelaeten: dat inde ſelvighe eenige indracht, turbatie ofte veranderinghe werden ghedaen, voorghenomen, ofte by yemant ingedrongen.

Daer beneffens hoe onbehoorlijck ende onwettelijck dat oock deſe hare by een rottinge, ende factieuſe Vergaderinghen zijn, kanmen haer uyt haer eygen maximen ende gronden ghenoeghſaem overtuyghen, daer mede zy in voortijden altijdt mondelingh ende ſchriftelijck hebben geſuſtineert, dat ſy geen veranderinge inde Religie ſochten te maecken, dat het verſchil niet fondamenteel en was, noch het fondament der ſaligheyt en raeckte: dat ſy wel Broederlijcke gemeenſceap met onſe Kercke konde ende wilde onderhouden, datmen om deſe geſchille niet en behoorde te ſcheyden, noch ſeparate vergaderinge te maecken; dat de Overigheden wel deden, verbiedende ende belettende de Vergaderingen, die ter tijt by de Gereformeerde gemeenten, hier ende daer vande Arminianen haer afſcheyden, gehouden wierden, gelijck ſulcx in voorgaende Remonſtrantien, vande Gedeputeerden der Synoden, u Edele Mo: wijtloopigh is verthoont, ende is derhalven ſeer impertenentelijck: dat deſe luyden haer eygen Maximen ſoo haeſt vergeten hebbende, nu ſoo ſeer in weerwil, ende tegens de openbare bevelen van u Edele Mog: ende van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael, de vryheydt tot haere onbehoorlijcke conventiculen verſoecken, ende ſoo ſtoutelijck gebruycken derven; ja haer niet en ontſien, de Gereformeerde Kercke, ende de Gedeputeerden der ſelver, om het tegenſpreecken der ſelver, ſchadelijcke ende periculeuſe Vergaderingen, hare *Vervolgers* te noemen, ſy te vooren, waer ſy konden ende mochten, hare ſaecke ende valſche Leere, al eerſe naer eenige Wettelijcke Kerckelijcke vergaderinge geexamineert was, geſocht hebben met alle rigeur ende gewelt, 1628.
inde Gereformeerde Kercke in te dringen; ende die niet alleen de Gereformeerde Leere ende Leeraren, die ſy doen ter tyt noch met den monde hare Broeders noemden, met veel bittere ende ſmadelijcke ſchriften ende calumnien vervolght, maer oock rigoureuſe Placcaten tegen deſelve veroorſaeckt hebben, gelijck als het Placcaet van *Schielandt*, ende andere meer geweeſt zyn, ende volgens deſelve met datelijckheden van banniſſementen, gevanckeniſſen, ende andere wrede vervolgingen tegens getrouwe Leeraers, ende vroome litmaten der Gereformeerde Kercke tot *Alckmaer*, *Rotterdam*, *Schoonhoven*, inden *Briel*, ende andere plaetſen meer, gheprocedeert hebben, ja ſelfs haer niet ontſien hebben de Wapenen inde hant te nemen, tot veranderinge van de Magiſtraten, ende verdruckinge der Gereformeerde gemeente, gelijck tot *Alckmaer* geſchiet is, oock haere factien door nieuw Kryghsvolck ende Waertgelders te beſchermen, ende door de moordadighe conſpiratien wederom geſocht hebben op de been te brengen.

Ende alſoo de Kercken, ende de Gedeputeerde der ſelver bevinden, dat de Arminiaen-geſinden neffens dit alles, verſcheyde Boeckxkens ende Copyen van eenige Requeſten, in druck onder het volck ſtroyen, die ſy aen u Edele Mog: overgegeven hebben, daer in ſy ſpreecken van nieuwe *moderatien* ende *preſentatie*, tot vredehandelinge met haere partyen. Soo konnen de voornoemde Gedeputeerde niet nalaten, ende u Edele Mog: onderdanighlijck oock aen te wijſen, dat dit nergens anders toe en dient, dan om daer mede de ſtoutheyt ende moetwilligheyt van haere *by-een-rottinge* een glimp te geven, het gemeene volck ende u Edele Mog: te abuſeren, de Gereformeerde Kercke te bedriegen, ende alſo archliſtelijck haer vervallen ſaecken wederom te reſtaureren.

Want dit iſt ſelve middel, waer door ſy in 't begin van deſe ſwarigheden, de Kercke over al looſelijck geſocht hebben in te nemen, ende daer door niet alleen haer *vijf articulen*, maer oock alle andere Sociniaenſche Geeſten ende grouwelen, inde Gereformeerde Kercke in te dringen, ende te doen inkruypen; tot welcken eynde doen maels oock formulieren van moderatie by haer geſmeet, ende verſcheyden voorſlagen vande Tollerantien ende vrede gemaeckt ſyn: dewelcke alle ſoodanich bevonden ſynde, datſe tot breuckinghe ende krenckinge der waerheyt Godts ſtreckten van alle vromen, ende de waerheyt neffens de vrede-lief-hebbende perſoonen met recht verworpen zijn, totter tijdt toe, dat inde Nationale *Synode tot Dordrecht* gehouden, vande waerheyt ende valſcheyt der Leere, ende wat tollerabel ende niet tollerabel en zy, wettelijck uyt Godes Heylige woort, van ſoo veele, niet alleen Inlantſche, maer oock Uytlantſche Theologanten ende Leeraers der Gereformeerde Kercke uyt verſcheyde Landen ende Steden vergadert, met groote eendrachtigheyt geoordeelt ende klaerlijck aengeweſen is.

Hoe periculeus het dan ſoude zijn, ende hoe verre dat het ſiet, datmen nu wederom nieuwe preſentatien van *vredehandelingen* en *moderatie* gaet op proncken, ende ſoeckt te drijven, oock met wat gemoet ende affectie ſulcx geſchiet, van die geene die de Gereformeerde Kercke haere parthyen en vervolgers, ende in haere voorgemelde Boecxkens vanden vryen Godtsdienſt, *een Tyranniſche ende liefdeloſe Kercke*, oock haer geloove *een Moorders Geloove* noemen: tot dewelcke ſy lieden niet en mogen noch moeten wederkeeren ſonder haer ſaligheyt, ofte de hoope der ſelver te kort te doen, jae de luyden wijs maecken ende daer ſeggen, dat de geene die in deſe Kercke ſyn, groot, jae ſeecker periculoopen van hare zaligheyt; oock voor deſen een Boecxken uytgegeven hebben met deſen Titul, *Reden en waerom men in goeder Conſcientie, met de Nederlandtſch Contra-Remonſtranten geen Geeſtelijcke Gemeenſchap houden, of den uytterlijcken Godtsdienſt met hun plegben mach*, konnen u Edele Moghende nae haere voorſichtige wijsheydt ſeer wel verſtaen.

Want dit ſoude op een ander maniere konnen gheſchieden, dan door welcke ofte valſche Leeraers ende tegenſpreeckers, der waerheyt haere dwalinge, ende

valſche

1628. valſche Leere, inde *Kercke Godts*, en de Heylige *Kercke* dienſt geduldet ſouden werden, gelijck ſyluyden onder haer Leeraers dulden, van verſcheyden opinien; jae oock die Conſcientie maecken, vande jonge *Kinderen te doopen*, of nieuwe dubbelſinnige formulieren van predicken geſmeet ſoude werden, waer onder beyde parthyen haer gevoelen ſoude konnen bedecken, 't welck dan nootſaeckelijck gedyen ſoude tot verduyſteringe vande Heylige Waerheyt Godts, ende tot nieuwe twiſt ende ſcheuringe onder de Gereformeerde *Kercken* hier te lande, ende ſoude alſoo beyde, de waerheyt ende de *Kercke* trouloſelijck verraden worden.

Hier ſoude oock onſe Gereformeerde *Kercke* haer afſcheyden van alle andere Gereformeerde *Kercken*, met den welcken ſy nu ſtaet in eenigheyt des geloofs, ende der leere, ende die eendrachtelijck met haer het gevoelen der *Arminianen* verworpen hebben; ja hier door ſoude ſy te niet maecken de handelinge des *Nationalen Synode* met ſoo *groote koſten* en *moeyten* door de authoriteyt van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael, uyt alle de Gereformeerde *Kercken* ende Landen te ſamen gheroepen, ende inde tegenwoordigheyt van hare Ghecommitteerde gehouden.

Ende wat deſe Geeſten altijt onder het bedriechelijck pretext van hare moderatie ende vredehandelingen gefocht hebben, ſelfs op die tijt als ſy aldermeeſt van onderlinge tollerantie, vrede ende moderatie ſpraecken, is noch in verſcher memorie door de ſchandelijcke exempelen, aen den vroomen *Cornelium Hillenium*, ende andere meer betoont; ende ſtaet niet weynigh te bevreſen, dat ſy als noch met hare preſentatien tot vredehandelinge, niet dan tot haer quaet voornemen, uytſtotinge vande ware Gereformeerde Leere en Leeraren, ende invoeringe vande hare ſoecken te geraecken, haren *Kerck-ganck*, *Achabs Biddagh*, *vryen Godtsdienſt*, ende andere diergelijcke vileyne bittere ſchriften, geven genoegſaem te kennen wat vrede dat zy inden ſin hebben ende ſoecken, ende hare bedrieghelijcke geveynſtheyt wort daghelijcx door het doen ende ſchrijven van ſommighe hoe langs hoe meer bekent.

Wenſchen ende verſoecke derhalven in alle onderdanicheyt de Gereformeerde *Kercken* ende hare Ghedeputeerden, dat U Edele Mogende hare gemoederen met ſulcke bedriegelijcke voorſlagen van vrede handelinge niet en laten innemen.

Wat de vreede belanght, de Gereformeerde *Kercke* en hare Gedeputeerde wenſchen van herten geen ding meer, dan de vrede: maer vrede die met de waerheyt beſtaet, niet waer door de waerheyt verduyſtert moet werden, hebben altijdt betuyght, als noch, dat ſy ſeegeern met alle blijtſchap ende liefde ontfanghen ſullen, die hare *Arminiaenſche ende Socinianſche* dwalinghe verlatende, met de Kercke ende de waerheyt, die ſy verlaten hebben wederom haer begeren te vereenigen.

Dit iſt ghene de Gedeputeerde der reſpective Synoden, van Suyt ende Noort-Hollandt uyt den name ende door laſt van de ghemeene *Kercken*, der ſelver Provintien u Edele Moghende onderdanighlijck hadde te vertoonen: niet om yemant te *vervolgen*, ofte tot vervolginge op te hitſen, gelijck de *Arminiaensgheſinde* ſchamperlijck ende bitterlijck voorgheven, noch om haer te beſchadigen, maer om te verhinderen dat ſy gheen ſchade doen, ende om volgens haer ſchuldige plicht ende vermogens haer ampt, als getrouwe *Wachters over het huys des Heeren* hare conſcientie voor God, zijne *Kercke*, ende u Edele Mogende te quijten, ende bekent te maken, 't gheene ſy ſien ende bevinden, dat tot naerdeel ende verſtooringe van de ware Chriſtelijcke Religie en de tot verderf ende ruyne van de Gereformeerde *Kercke*, mitſgaders den Staet des Landts, ſoude ſtrecken: ghelijck ſy oock meermalen deſe ſwarigheden, en periculen u Edele Mogende tot geen ander eynde geremonſtreert hebben: verſoecken ende vertrouwen dat u Edele Moghende eenmael bewoghen ſullen werden, op 't rechtveerdigh, ende veelvoudich aenhouden der Gedeputeerde, dit ſtuck alſo te behartigen, ende met ſodanige ordre daer in te voorſien, dat de goede gemeente door deſe factieuſe ſcheuringe, ende by een rottinge geen meerder ſchade nochte perijckel te verwachten 1628.
hebben, haer ſtoutheyt ende archliſticheyt tegen ſtaen, ende den welſtant der *Kercke Chriſti* ende ons lieven Vaderlant verſeeckert mochten werden, gedenckende dat Godt eenmael gheſproken heeft, *Wie my eert, ſal ick wederom eeren, ende wie my verachts, ſal ick wederom verachten, Sam. 2.*

Onderſtont

U Edele Mogende onderdanige Dienaren de Gedeputeerde, der Zuyt ende Noort-Hollantſche Synoden, ende was onderteyckent

Henricus Roſeus, Hericus Arnoldi vander Linde, Samuel Gruterius, Iohannes Becardus, Samuel Bartholdus.

Daer teghen leiert den voorghen de Remonſtranten voorgeſlagen 't gene volght:

Remonſtrantſe voorſlag.

DAt de partye der *Remonſtranten* niet en kan met gewelt ende door executie van de Placcaten gedemt werden, heeft d'ervaerentheyt tot noch toe gheleert: ende al wildemen de ſelve *Placcaten ende executie* hervatten, 't en ſoude niet dan te ergher ende vele ſware inconvenienten onderworpen zijn.

Ware derhalven beſt eenighen bequamen wech van *accommodatien*, in te gaen, indien 't mogelijck ware den ſelven tot contentement van beyde partyen of gefintheden te vinden.

Verſcheydelijck is hier op ghedacht; maer de Dordrechtſche deciſien; ende approbatien van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael ende particulier daer op ghevolgt, hebben de ſaecken gheſtelt buyten alle hope van accommodatie en vereenigingh: ten ware de Remonſtrants geſinde 't hooft 't eenemael in de Schoot leggen, ende haer der anderer wetten onderwerpen wilden, daer toe geen apparentie en is.

Men ſoude wat mogen hoopen, in dien de Gereformeerde of Contraremonſtrantsgheſinde niet ſoo precijs en ſtonden op de *gheſchreyden Synodale deciſien*, ende haer wat booghſamer ſtelden: maer men kan niet vernemen dat ſy van de ſelve een *Iota* willen wijcken: maer *ter contrarie* arbeyden ſy in alle manieren, 't voordeel dat ſy met de gheſeyde deciſie meynen op hare partyen te hebben, te behouden, ende de ſelve geheel 't onder te brenghen, ſonder op eenighe accomodatie te dencken.

Alſoo dan geen Accoort en is te treffen daer d'eene partye niet en wil, ſchijnt alle overlegginge deſen aengaende te vergeefs te zijn, ten ware men raedt wiſte de dominerende parthyen eerſt ende voor al tot eenighe gheboochſaemheydt te diſponeren, ende de ſelve te beweeghen eenighe voorſlach van accommodatie te doen:

Dit te weghe ghebracht hebbende ſoude (onder correctie) ſtaen te beſien, ofmen de Overicheydt ſoude konnen bewegen tot het conſenteren van eenighe ſtille by een komſte der Remonſtrantſche Leeraren, om over ſoodanighen voorſlagh vryelijck ende ſonder eenighe ſcheuringh met malkanderen te moghen delibereeren, en alſo tot den vrede der *Kercken* eenen goeden aenvanck te maecken.

Vraechtmen welcke voorſlach de bequaemſte ſoude mogen zijn tot eenige accommodatie over de verſchilligheden pointen? Ick antwoorde met alle moderate onpartijdige perſoonen van beyde gheſintheden, datter geen bequamer en is dan *onderlinge verdraechſaemheyt*.

De Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieſlant en hadden inden aenvangh, na verhoor van partyen in verſcheyden conferentien, rijpe ende ſorghvuldige overlegginge van ſaecken, oock overweginge der advyſen van treffelijcke Theologanten binnen ende buyten Landts, gheen bequamer middel konnen vinden, ende dienden daer toe hare Edele Mogende Reſolutie van den *Iare ſeſthien hondert ende veertbien*.

'Tis waer dat de Gereformeerde of Contra-Remonſtranten na die reſolutie ende verdraechſaemheyt niet wilden luyſteren, maer doorgaens dronghen op *deciſie Synodael*,

Digitized by Google

1618. *Synodael*, die ſy eyndtelijck nae haren ſin hebben verkregen: Maer nademael d'experientie nu gheleert heeft, dat door de gheſeyde *Synode* ende der ſelver decifien de ſaecken niet gheholpen, maer geargert, ende tot ruijne extremiteyten gebracht *is*, ende de Remonſtrants gheſinde haer tot de ghemelde onderlinge verdraeghſaemheyt alle tijdt ghewilligh hebben ghetoont, ſoude men mogen ſien, of de Contra-Remonſtranten, niet tegenſtaende 't groote verloop van ſaecken, als noch niet en ſoude konnen tot het aennemen van de ſelve werden bewoghen, midts de ſelve wat voegende nae de tegenwoordige gelegentheyt.

Die meynen dat deſe *verdraeghſaemheyt* in ſodanige geſchillen van Religions poincten niet practicabel en is, zijn ſeer geabuſeert, ghelijck voor deſen by veele oock van wegen de voornoemde Heeren Staten aengewеſen is, ende des noodt kan werden.

Deſe onderlinge verdraeghſaemheyt beſtaet hier in, dat 't een ende 't ander gevoelen, 't welck parthyen *hinc inde* hebben onder den Artijckel van de Predeſtinatie met den aenkleven van dien, in *vijf Articulen* uytghedruckt, ten wederzyden verklaert werden *Tollerabel ofte verdraeghelijck* om in de Ghereformeerde Kercke deſer Landen blijvende, de gemeynſchap met de ſelfde niet alleen gelooft, maer oock geleert te mogen werden, met ſoodanige moderatie ende ſtichtelijcke manieren van leeren, als parthyen met malkanderen tot vrede ſouden mogen raemen.

Om waer toe te geraecken ſoude men voor eerſt moghen beſoecken, nademael de gheſeyde *verdraeghſaemheyt* ſoude moeten weſen bepaelt, ende parthyen ten wederzyden hare Confeſſien hebben, of ſy malkanderen op de verklaringhe die ſy, deſe geſchillen aengaende, in de ſelve hare reſpective *Confeſsien* hebben gedaen, (d'affirmative Canones van *Dordrecht* mede voor een deel van de Confeſſie der Contra-Remonſtrants geſinde ghenomen, gelijck mede hare Catechiſmus) ſouden konnen *dulden*, elck ſyn ghevoelen in conformiteyt der ſelver Schriften ſtichtelijck ende leerlijck voordragende, ſonder inteſtatie, condemnatie, oft eenigh bitter of ſcheldich wederleggen van 't contrarie gevoelen.

De *conſequentien* ofte ghevolgen die de reſpective parthyen d'een uyt des anders gevoelen trecken om 't ſelve daer mede te beſwaren, ende die evenwel by parthyen ten wederzyden niet toegheſtaen, maer *ontkent worden*, moeſten of geheel naegelaten, of, wanneer men noodigh ſoude vinden de ſelve te roeren, alleen tot Broederlijcke ende vriendelijcke waerſchouwinge aen den volcke, om toe te ſien, dat ſy die Leeringen die hun over de geſeyde verſchillige poincten werden voorgedragen aen nemende, haer nochtans neerſtich wachten van ſoodanige *ghevolghen* aen te nemen, die by parthyen ſelve *hinc inde* verworpen ende bekent werden, *aenſtootelijck* ende *ſeer ghevaerlijck* te zijn.

Ofte, indien hier in aen d'een of aen d'ander zyde ſwarigheyt ſoude mogen werden gemaeckt, mochtmen overleggen of men op de *queſtieuſe poincten* niet en ſoude konnen ramen ende ſtellen een *ghemeyn formulier*, nae 't welck beyde parthyen, haer in 't leeren ende ſchrijven deſe geſchillen aengaende, ſouden hebben te reguleren, elck evenwel ſyn particulier gevoelen behoudende, ende de *Synodale Canones*, als oock der Remonſtranten *Confeſſie* ten wederzyden in haer geheel latende, alſo 't geſeyde *Formulier* ſoude ghenomen werden voor eene generale oft naerder verklaringe van yeders gevoelen, tot betrachtinge van vrede.

Hier toe ſoude ſeer veel helpen, indien het den Ghereformeerden of Contra-Remonſtrants-geſinden, geliefde hare meeninge over eenighe *Synodale Canones* wat naerder te verclaren, alſo de Remonſtrants geſinden houden dat de *Synodus* verſcheyden opinien als *Remonſtrantſche* heeft ghecondemneert, die de Remonſtranten ſeggen *haere opinien niet te zijn:* Dat oock ſommige der ſelver *Synodal Canones* ſoo dubbelſinnigh zijn ingeſtelt, datſe, in eenen ſin zijnde genomen, *paſſeerlijck*, in eenen anderen ſin (na der Remonſtranten opinie) *niet te paſſeren en zijn*; hier mede ſoude men mogelijck malkanderen ſeer te ghemoet gaen, ende veele ſwarigheden wech nemen.

Indien men ſich in 't ſtellen van ſoo een gemeyn *Formulier* oock niet en ſouden konnen verghelijcken, maer dat yeder ſoude willen ſyn ghevoelen punctuelijck leeren, ſoude 't ſelve noch al behoudens den Vrede konnen geſchieden, midts deſe conditie. 1. Dat elcke parthye haer ten wederzyde vermijde te vallen tot *extremiteyten*, die ſy ſelve of *onwaerachtigh of onſtichtelijck houden*. 2. Dat men ſyner parthye gevoelen niet voor een drage om te *wederleggen*, dan *ſtrictelijck*, naer der parthyen eyghen notoire bekentenиſſen. 3. Dat men in 't reguard van de *conſequentie* of ghevolgen, by beyde parthyen verworpen, voor quaet ende ſchadelijck bekent, ſich drage ſoo voor *is* geſeyt. 4. Dat men in 't verhandelen van ſoodanige materien, rondelijck ende openlijck voor den Volcke verklaere, dat hy die ſyn ghevoelen leert ende voordraeght, ſyne Leere wel houdt te zijn eene *waerachtighe ende ſuyvere Leere*, maer niet ſoo *noodſaeckelijck*, dat die de ſelve niet aen en neemt, daerom van de zaligheyt ſoude uytgheſtooten zijn; ende om dit den Luyden te doen ghelooven, moeſtmen ſich oock van alle invectiven, hevige drijvingen, ende opereuſe verhandelingen deſer materien onthouden, alles richtende tot ſtichtinge ende verbeteringh der Gemeynte.

1618.

Wat nu belangt eenige andere poincten of opinien, daer yeder parthye *hinc inde* malkanderen moghen verdaelen ſouden buyten 't gheſeyde ſtuck van Predeſtinatie met den aenkleven, oft de vijf Articulen (ſoo men gewoonlijck in te ſpreecken) ſoo dat d'een van des anders ghevoelen in andere dinghen ſoude willen verſeecker zijn, al voeren in volle vereeninginge met de ſelve te treden; ſoude tot verghenoeginge in dien deele inghegaen moghen werden een van de volghende twee wegen.

't Een, dat een yeder mochte verſtaen dies aengaende met ſyne Confeſſie, ſo de ſelve luydt, in allen poincten ſich aen de ſelve houdende.

d'Ander, dat beyden parthyen even ghelijcke vryheydt ghegeven werde d'een d'ander te *vragben*, ende verklaringhe af te vorderen over de poincten daer over ſy ten weder-zijden mochten meynen *redenen van naedencken* of ſuſpicie op malkander te hebben, om alſoo te ſien of ſy malkander daer in ſouden konnen geruſt ſtellen.

Dan alſoo ſoodanigh vragen, hervragen, inquireren ende examineren, lichtelijck vele nieuwe diſputen verooraecken mochte, ende ſtrecken tot vermeerderingh of vernieuwinghe van twiſt, ſoude ontwijfelijck beter zijn den eerſten wegh in te gaen, ende 't geene verborgen is, Godt bevelende, ende yeders conſcientie, bequame ordre eenparich te ſtellen tegens de gheene die de geſtelde paelen der Confeſſien *hinc inde* in 't leeren ſouden te buyten gaen, ende van ſoodanigh haer doen, daer op behoorlijck gehoort zijnde, geen goede beſtondige redenen ſouden weten te geven.

Of indien men ſoude verſtaen dat voor beyden zijde maer een *Confeſsie* behoort te weſen: Soude men (laetende voor 't eerſt ende *by proviſie* een yeder Leere na de Confeſſie tot de welcke hy ſich bekent) metter tijdt moghen onderlegghen uyt bey de Confeſsien te ſtellen ende by een te brenghen ſeeckere Articulen, niet vervatende dan de noodtſaeckelijckſte ende principaelſte Hooft-ſtucken der Chriſtelijcker Religie, latende de ſelve *Confeſsien* aengaende de reſte ten wederzijden in hare weerde.

Of men mocht ſien of men beyde de Confeſsien, ſoſe leggen, ſoude konnen aennemen ende onderſchrijven *in's Grys*, voor ſoo vele die vervaten, ſommierlijck die dingen die men verſtaet *ter zaligheyt* nodigh te zijn, ende inde fondamentele ſtucken met de waerheyt, ende met malkanderen wel te accorderen.

Of men ſoude (na 't Model of Exempel vande *harmonie* vande *Confeſsien* der Euangeliſche Kercken tot *Geneven* uytgheheven, ende by de Gereformeerde Nederlantſche Kercke geapprobeert, inde welcke verſcheyden verſchillen de Confeſsien door middel van ſekere Annotatien tot een gebracht) van bey de *Confeſsien* eene mogen maecken in 't geen daer in ſy eenparigh gaen, ende in 't geen daer in d'een wat min, of wat meer, of

wat

1628. wat anders seydt, als d' ander, soude men mogen sien of sulcks tegen malkander strijdt, of tegen de fondamenten der Christelijcker Religie, of teghen het eendrachtich gevoelen van de Euangelische Kercken. Item, of 't geene d' eene min heeft als d' ander in de ghemeyne *Confessien* der Euangelischer Kercken soo is gedecideert, dat het meer, 't welck ghedesidereert mocht worden, als noodtsaeckelijck ter zaligheyt geleert moet worden, ofte dat sulcks alleen is gestelt als het particulier ghevoelen van dese ofte die Kercke, sonder andere Kercken daer aen te binden, om alsoo 't geene particulier is ende blijven kan, particulier latende, in de reste eene eenparige *Confessie* te stellen, suppletende uyt d' eene dat in d' ander ontbreeckt, ende alles met bequame interpretatie accommoderende tot eenigheyt. Dit en soude mogelijck soo difficil niet vallen als men meynt, welverstaende onder vrede-liev ende ende Kerckelijcke ghemoederen: latende in de *Academien* disputeren in betamelijcke vryheyt, 't geene meer tot de *Scholen* als *Kercken* behoort.

Negotiatie van wede in Polen.

In 't voorgaende Boeck is gesproocken van de mediatie deses Staets tusschen Sweden ende Polen. Deselve handelingh is noch eenigen tijt dan dit Jaer ghecontinueert. Den vijfden January is de [illegible] Secretaris Winter tot Danesigh gekomen / en heeft de Ambassadeurs van desen Staet / noch dien dagh sijne komste ghesinsinueert; hebben oock op sijn versoeck 's anderendaeghs voor den middagh in haer logement met den selven gesproocken / ende verstaen / dat hy volgens sijne lzieben van credentije was by den Heur voorst gelast haer te begroeten / ende naer grooffereerde assitten aen te melden: dat sijn Cheur vorstelijcke Doorluchtigheydt te sijnen versoecke was toegestaen / by den Coning van Polen het Ampt van tusschen-sprecker te fungeren / daer toe deselve oock daer na by een Koninchlijcke Commissaris / namentlijck d'Heere Magnus Ernst Denhoff is versocht: als 't selve by sijn Doorluchtigheyt mede was geaccepteert. Dat mitsdien sijne Doorluchtigheyt hem hadde afgheseonden om met haer daer op te communiceren / ende te versoecken dat sy haer tegen den twaelfden der als doen loopende Maent Ianuary, niet en souden bezwaren te transporteren naer Rysenborgh, zijnde een Stedeken in't Oorstendom Pruyssen, alwaer sijne Doorluchtigheyt teghens den selven dach sijne Commissarisen mede soude senden / om alles te prepareren tot de principale besoigne / ende te arresteren de plaetse / tijt / Acte van asseurantie / ende 't getal der gheener die ten wederzijden tot convoy ende anders ter plaetse als dan souden mogen mede gheleyt werden; ende insonderheyt op 't beramen van een cessatie van wapenen voor den tijt van drie maenden. Dat hy in 't passeren deur Elbingen met den Heere Cancelier van Sweden daer van mede soo verre hadde gesproken / dat de selve te vreden was te consenteren inde voorschreve by-eenkomste / ende of sigh selfs of sijn gedelegeerde / daer ontrent te laten vinden: versoekende sy wilden haer daer mede conformeren. Daer op by haer zijnde verklaert / dat het haere Hr: Mog: bupten twijffel aenghenaem soude sijn / te verstaen dat sijn Cheur vorstelijcke Doorluchtigheyt mede was gheadmitteert tot dese handelinghe; maer alsoo het haer niet wel mogelijck soude sijn tegens den twaelfsten ter voorsz plaetse te wesen / alsoo sy daer op niet verdacht en waren ghesweest: dat den dach wat laeter / namentlijck op den vyftienden of sestienden mochte verschoven worden: sy sijn verdragen op den sestienden: gelijck hy mede heeft aengenomen / 't selve de Heeren Gecommitteerden van zijn Cheur vorstelijcke Doorluchtigheydt aen te schrijven / als oock daer van te spreecken met den Heere Zawatsky, die hy alreets soo verre gescondert hadde / so hy verklaerde / dat hy meende dat deselve daer in gheen zwarigheydt soude maecken: daer op sy het eyntelijck hebben gearresteert / ende dienvolgens den Heer Cancelier van Sweden sulcks mede aenghescheven / ende haer daer naer beginnen te prepareren / alles met die meninghe: dat echter de gheraemde tijdt van by-eenkomste vande Heeren principale Commissarisen ten wederzijden mede onverandert soude blijven / 't welck sy den Heere Zawatsky hebben gerecommandeert / ende by Missive ernstelijck by den Heere Bisschop van Culm, die de directie vande zijde van Polen daer van was hebbende.

Haer middelertijdt tot de repse naer Rysenborgh gheprepareert / zijn sy den twaelfsten tijdelijck voor den middagh met Carette opgheweest / ende haer bagagie met een schip meenende voor upt te senden / hebben vernomen / komende aen 't Veer vande Weysel recht bupten Dantsigh, dat deur het schieten van het grondt-ys / het overvaeren vande pont / ende oock het voortvaeren vande bagagie / den wint synde contrarie gheloopen / niet doenlijck was; sulcx dat sy 't Schip weder te rugh hebben doen loopen / gelijck sy mede nae Dantsigh keerden / doch alsoo na den middagh den wint omliep / ende den Schipper hoop hadde 't hooft van Dantsigh te sullen bezeylen / hebben sy hem 't selve toegestaen: met hoop van 's anderen daeghs te volghen langhs de Neeringh, gelijck sy sonder beiet / alsoo het den voorgaenden nacht niet hadde gevroosen ook ghedaen hebben; doch alsoo het Schip mette bagagie overmits de stilee eerst tegen den avondt aende Schantse op 't Hooft arriveerde / ende men by nacht overmits de stilee eerst tegen den avondt aende Schantse op 't Hooft arriveerde / ende men by nacht (overmidts de droogte ende blinde palen in de Kilviere staende) niet en konde verder nae 't Haft zijnde den wegh naer Elbinghen afgevaren / zijn sy aldaer ghebleven / ende by den Gouverneur van de voorsz Schans courtoiselijck ghetracteert.

Den veertienden zijn 's morgens vroegh t' Schreep gegaen / ende hebben het dien dagh gebracht tot op een quartier mijls na ontrent Elbinghen, maer alsoo het laet in den avondt / ende langh naer het sluyten van de Poort was / zijn sy des nachts te Schreep ghebleven / ende stont dien nacht een seer grooten Windt met Snee ende Hagel op / sulcks dat sy ter goeder uere aldaer waren gearriveert.

Den vijftienden ghekomen zijnde binnen de Stadt Elbingen, hebben sy terstont den Heer Rijcx-Cancelier kennisse daer van doen hebben / ende versocht te spreecken / daer toe tijdt synde bestemt / is haer in haer logement komen begroeten: verklaerende verblijt te zijn in haere overkomste / haer aen presenterende alle commoditeyten / met excuse soo deselve niet en respondeerde met het respect / 't welck sijn Majesteyt nu absent zijn de haere Hr: Mog: verstont gedemonstreert te werden. By hebben hem bedanckt ende daer na de reverentie ghedaen: in beyde welcke rencontren hy met seer vriendelijcke contenantie ende propoosten heeft betoont / dat haer devoir / overkomste / ende continuatie in desen hem aengenaem waeren: maer niet te ghelooven / dat de Poolsche Commissarisen den dagh vande besoigne / beraemt teghen 't eynde van Ianuario souden waer nemen / maer na haere gewoonte noch wel eenige daghen laeten voor by loopen. Dat hy evenwel niet konde laeten te roemen haer promptitude / ende oock sijnen ghesubdelegeerde naer Stum soude af-vaerdighen / om ten overstaen van haer ende de Gedeputeerden van den Heere Cheur-Vorst van Brandenburgh binnen Rysenborgh te handelen / noopende de plaets ende seeurieyt; midtsgaders andere preparatoiren tot de handelinghe noodigh / midts dat den selven sijnen gesubdeleegeerden met behoorlijck Convoy soude worden verseeckert. Ende zijnde by haer geurgeert de voorgeslagen cessatie van Wapenen, heeft daer op in dier maten gedisscoureert / dat sy wel konden mercken / dat de selve daer toe kleyne inclinatie hadde: insonderheyt van dien tijdt af / alsoo hy seyde niet te konnen voordeelen wat voordeel hem de voorsz stilstant konde geven; schijnende niet te min daer toe wel te inclineeren / dat soo wanneer de principaele Commissarisen souden wesen gearriveert / wel op een gelimiteerde suspensie van Wapenen binnen seeckere limiten ende destrictie soude mogen gehandelt worden: midts dat op de Voeragie voor de Peerden soude worden gheiet / dat hy sonder de selve tot gheen suspensie en konde verstaen; hier op hy haer

zijnde

1628. zijnde gereparteert dat het te vreesen was/ soo geen suspensie van doen af en wierde ghearresteert/ datter apparentelijck in gevalle het quame te vriesen/ ten wederzijden sulcke acten van oorloghe soude by der hant werden ghenomen/ daer door niet alleen veel ontschuldighe luyden beschadight/ in brandt ghelepdt/ ende anderssints overlast souden werden: maer oock de ghemoederen sulcks verbittert/ dat het te vreesen stont dat den voorghenoomen handel verachtert soude werden: daer by vaegende meer andere daer toe dienende propoosten: deur dewelcke hy echter van zijn voorghenomen intentie niet seer en scheen ghemoveert te zijn. 's Anderendaeghs den seventienden heeft hy haer doen accommoderen met twee Caretten/ ende so veel bagagie wagens als sy van noden hadden.

Middelertijdt was den Secretaris Winter, die van weghen zijn Keurforstelijcke Doorluchticheyt was gelast haer by te wesen/ ende over mech met alle notelijckheyt te versorghen/ daeghs te voren na Hollandt, zijnde een Stedeken ende Ampt ghelegen ontrent dier mijlen van Elbinghen, in 't Vorstendom Pruyssen, voor af ghereyst/ allwaer hy haer op 't Forstelijck huys heeft ontfanghen ende gedaen accommoderen: hebben oock aldaer ghevonden haeren Secretaris ghekoomen zijnde van Koninckesberghen, die haer aldaer overleverde de hy ghevoechde missive van die van Koninckesbergen inhoudende derselver resolutie op 't gheene by haer aen henluyden was ghepropooneert noopende de Commercien.

Den achtienden bekomen hebbende verssche wagens ende peerden/ zijn voortgherepst ende ghekomen tot Pruyssche-marck, in een ampt zijne Keurforstelijcke Doorluchtighept toekomende/ van waer sy 's anderendaeghs/ zijnde den negentienden zijn vertrocken ende ghekomen omtrent den middagh binnen Rysenborgh, allwaer sy zijn gebracht in seecker herberge en gelogeert in de naest gelegen Burgherhuysen/ hadden dien ende den voorgaende dach quaet weder ende wech.

Den Heer Andries Kreyts Landt Hofmeester van Pruyssen en Bernardus Koningseck Pruyssensche Hof Raedt/ zijnde deur den Secretaris Winter gheadverteert van haere aenkomste/ hebben den selven weder aen haer afghesonden/ ende doen verklaeren dat haere aenkomste haer aenghenaem was/ excuserende de sobere accommodatie ende tractement: daer van sy de selve hebben bedanckt. Na dat sy maeltijdt hadden ghehouden ende de voors Heer Secretaris wederomme mette voorghemelde Heeren hadden gesproocken/ heeft haer voorghehouden de meeninge te zijn dat sy op 't Raethuys/ zijnde gheleghen recht over haer logement/ de plaetse van haer besoigne soude moghen aenstellen: dat aldaer redelijcke Commoditept was/ souden oock de voorschreve Heeren haer aldaer ontfangen ende wachten/ 't welck oock sulcks gheschiet is/ sonder dat de selve haer in haer logement eerst hebben begroet/ 't welck haer al wat impertinent scheen te wesen/ hebben evenwel gheen zwarighept ghemaeckt/ daer toe by de voorschreve Secretarisen Sawatsky ende Winter versocht zijnde/ haer op 't voorschreve Raedthuys te verhoeghen. De voorghemelde Heeren hebben haer ontfanghen in de deure van de stoove/ ende na ghedaene complimenten aenghewesen een tafel/ aen d'eene zijde van de welcke een banck/ ende aen de andere eenighe stoelen waeren ghestelt/ sy hebben haer sonder eenighe contestatie eerst ter neder gheset op de voorschreve stoelen; terstont na dat sy waren gheseten heeft den Heere Landt Hofmeester Creyts het woort voerende naer geitereerde complimenten/ haer voorghehouden dat zijn Keurforstelijcke Doorluchtighept met goet contentement hadde vernomen dat sy haer tot bevorderinghe van de handelinge tusschen de Koningen van Poolen ende Sweden niet en hadden bezwaert ghevonden/ tot Rysenborgh te tranporteeren/ ende aldaer te continueeren/ in de devoiren by haer tot dier tijdt toe daer in ghedaen; ende also zijn Keurforstelijcke Doorluchtighept by de Croon Poolen ende des Rijcks-comitien niet alleen gheadmitteert/ maer oock door den Heer Magnus Ernst Deenhof solemnelijck was versocht/ om neffens haer als haere Hoogh Moghende afghesanten by te wesen de vorders tractaten ende handelinghen/ tusschen de twee Hoogstghedachte Koninghen/ te herbatten: mitsgaders om te vereenighen de Subdelegatos van weder sijden op de preparatorien/ ende insonderheyt om te bevorderen eenighe suspensie ofte cessatie van wapenen/ daer van sijn Keurforstelijcke Doorluchtighept als oock den Heer Bisschop van Culm eenighe openinghe alreets hadde ghedaen/ dat sy hen daer toe ghereedt ende volbodich houdende/ oock verblijdt waeren dat sy haer daer toe mede hadden inghestelt; versoeckende op haer/ sy wilden met haer Edele naer haer ghewoonlijcke ende in desen voormaels ghepleeghde debvoiren haer vorder in vertrouwen laeten employeren: dat den Heer Secretaris Sawatsky alreets was aenghekomen/ ende ghelast op de preparatoiren tractatus te handelen/ haer sonderende insonderheyt op 't stuck van 't cesseren der Wapenen/ ende wat sy diesaengaende van den Heer Cancelier van Sweeden moghten hebben verstaen. De voorschreve Heeren hebbende geeyndicht/ zijn by haer met ghewoonlijcke complimenten bejegent/ hebben oock verklaert dat sy vertrouwden dat haer Hoogh Moghende niet onaenghenaem soude wesen/ de admissie tot de interessie van zijn Keurforstelijcke Doorluchtigheyt ende desselfs Raeden/ ende dat sy vertrouwden of desselfs hooghstwijse interventie/ soude by beyde de Koninghen/ by welcke sijn Doorluchtigheyts persoon om verscheydene hoogh-wichtighe respecten seer considerabel was/ van goede operatie wesen: dat sy daeromme in alle vertrouwtheyt met haer te vreeden waeren te corresponderen/ ende alles ten besten te helpen dirigeren. Belanghende de saecke selfs/ dat sy uyt den Heere Cancelier niet anders hadden konnen vernemen/ dan dat hy den Heer Secretaris Sadler hadde ghesubdelegeert/ ende sulcks ghelast als hem ghelieft hadde/ in 't gros wel te weeten/ dat hy gheauthoriseert was met den Heer Secretaris Sawatsky op de voorschreve preparatorien ende 't gheene daer aen dependeerde te handelen: dat den selven sich op alles ende oock op 't stuck van de cessatie der Waepenen soude konnen expliceeren: dat sy/ ghelijck als in de principale handelinge was gheschiet te vreden waren/ de selve neffens haer Edelheydt te hooren/ ende soo sy met den anderen niet en konden verdraghen/ haer ghemeen debvoir alsdan te interponeren/ en sulcke officien te doen als de ghelegenheydt soude verepsschen: dat haer voordeels soo lange den Heer Secretaris Sadler aldaer niet en was ghearriveert met den Heer Sawatsky, seer wepnich konde uytghereeht worden/ dat mitsdien alsoo het den Heer Sawatsky competeerde te versorghen dat den voorschreve Sadler in behoorlijcke securitept aldaer wierde gheconvoyeert/ hem Sawatsky dien avondt noch soude werden aengesept: dat noodich was dat by hem een Vaspoort op Stum wierden afghesonden aen den voorschreven Sadler: met versoeck dat hy teghen 's anderendaeghs alsoo sy seecherlijck meenden dat hy als doen al tot Stum soude wesen/ zijn reys op Rysenborgh wilde aenlegghen; te vreeden zijnde van haerent weghen daer by mede een Missive te voeghen/ ende het gheene voorschreve is te advanceren. Haren voorslach is goet ghevonden/ ende dien volghens Sawatsky versocht een acte van securitept voor den Heere Sadler te versorghen/ ende de selve met een Trompetter/ twee van sijn dienaers ende haer missive over te senden/ gelijck 't selve noch dien avont gereet gemaeckt ende 's morghens vroech daer aen volghende oock in 't werck ghestelt is: sijn hier op ghescheyden/ en den tijdt van weder by den anderen te koomen is ghelept op 's anderendaeghs den twintighsten tegens negen uyren.

1628.

Den twintighsten recht voor de voors uere/ is by haer in haer Logement gekomen den Heer Secretaris Sawatsky, ende naer ghedaene complimenten van weghen den Heere Vice-Cancelier van Poolen/ ofte den Heer Bisschop van Culm, seyde last te hebben: van te versoecken dat het haer soude ghelieven te continueeren in haer gewoonlijck debvoir: dat hy oock haer hadde voor te draeghen eenighe saecken/ de welcke zijnde ver-

1628. verstaen dat mede souden aengaen de Heeren Gecommitteerden van den Cheur-Vorst: vonden goet dat hy het selve op het Stadt-huys / de plaetse haerer Vergaderinghe soude doen / om gheen tijdt te verliesen / ende soo yets particuliers aen haer hadde / souden daer tijdt toe komen ghevonden werden / het welck hy hem zijnde toegestaen / hebben sy haer op het Raedt-huys (alwaer de andere Heeren haer nu al verwachtende waeren) terstont verhoeght / de welcke haer in de voorschreve Seoove alle daeghs te voren hebben ghewacht ende ontfangen.

Den Heer Creyts (naer dat de Credentie was ghelesen) maeckte een langh discours / t' eenemael daer naer gedirigeert / om haer te insinueeren in wat voegen de Heer Sawatsky (die hy meende dat versocht soude moeten worden) binnen te komen / ende sijn Werdinghe af te leggen soude moeten werden ontfangen: dat sy hem souden aenbieden haer devoir / ende verhaelen in wat poincten de principaele saecke voor desen al hadde gheraeght geweest / waer op die ghevroetchen / ende hoe verre die weder was hersteit / de particuliere Officien de welcke hy haer daerinne waren gedaen: dat het oock sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheydt aenghenaem was geweest / tot dese interessie eerst geadmitteert / ende daer naer solemneelijck versocht te zijn / ende midtsdien dat de selve herepdt was neffens haer sich in dese hooghwichtighe saecke / met ghebeurlijcke ernst te employeeren / ende diergelijcke. De Ambassadeurs hebben van haerent wegen geadviseert: dat alsoo Sawatsky eenigen last hadde aen haer / dat hy soude mogen versocht worden binnen te komen.

Hier op is den Heer Sawatsky besonden op het voorsz Raedt-huys in de besoigneer-stoove ghebracht / ende geplaceert tusschen den Raets-heer Koninckseck, ende den Secretaris Winter; de Propositie van den Heere Sawatsky bestondt meest in complimenten / ende was de substantie daer van dat hy by den Heer Bisschop van Culm was af-gesonden geweest tot Dantsich, om met de gesubdelegeerde van den Heer Cantelier van Sweden te spreecken de præparatoriis, nu dickmaels verhaelt: dan alsoo om redenen mede hier vooren ghestelt / aldaer gheen by-eenkomste hadt willen ballen / dat goet ghevonden was de plaets te verleggen / ende alhier tot Rysenborgh (ontrent welcke plaets de handelinge bequamelijck soude mogen aengelepdt worden) de gesubdelegeerde van den Heer Cantelier te beschenden / om ten oversiaen van haer aldaer voort te varen / daer toe hy hem ghereedt sepde te houden: haer ten hooghsten van wegen sijne Heeren principale den Heere Bisschop recommandeerende het behartighen deser saecke / ende insonderheydt dat tot een stilstandt van Wapenen moghte werden ghearbeydt: dat de Heeren Poolsche Commissarisen / haere komste naer de beste gelegentheydt herwaerts souden spoedighen; naer dat hy hadde geabsolveert / hebben sy in het kort verklaert / wat by haer in desen ghedaen / ende met wat behair de saecke dus verre wederom ghebracht was / dat sy op het vertrouwen van de Zeghen van Godt Almachtigh haer gheen moeyten souden laeten verdrieten / ende anders niet te wenschen dan dat de Heeren Commissarisen aldaer moghten wesen / om geen tijdt te verliesen / dat echter voor dese tijdt selfs in de preparatoiren niet en konden ghedaen werden voor de aenkomste van de ghesubdelegeerde van den Heer Cancelier van Sweden, die apparentelijck dien dagh aldaer soude komen / presenteerende haer daer en teghen ghereedt te houden.

De Heeren Brandenburghsche Commissarisen hebben daer naer van haere zijde verklaert het goet ghenoeghen dat sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheydt hadde over de eere / eerst van tot dese besoigne gheadmitteert / ende daer naer by sijn Majestept van Poolen als Mediateur te zijn gerequireert; met aenbidinghe van daer toe alle Officien te sullen contribueeren: dat oock sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheydt de komste der Heeren Poolsche Commissarisen niet sal verr blijven / ende residentie tot Rysenborgh aenghenaem was / dat sijn Doorluchtigheydt niet en soude laeten sulcks te accommodeeren / als de gelegentheydt van de plaetse sonde lijden / haer mede ghereedt te houden tot de aenkomste van den Heer Secretaris Sadler, sonder den welcken sy mede verstonden dat met yucht niet en konde gedaen worden. 1628.

Den een en twintighsten is Sadler tot Rysenborgh gharriveert / ende terstont naer den middagh by haer verscheenen / haer behandighende de Missive van den Heer Cancelier van Sweden, met aenbiedinge van sijnen ende des selfs Heeren Canceliers diensten. Hy dede haer eenige openinge van sijnen last / ende versocht audientie by haer / ende de Heeren Cheur-Vorstelijcke Raeden / die hem naer dat hy de selve Heeren mede hadde begroet / peghens drie uren naer den middagh hebben geassigneert; in de Raedt-stoove zijnde in-ghelepdt ende gheset / ende naer dat soo by haer als daer naer by de Heeren Cheur-Vorstelijcke Commissarisen eenighe discoursen waren gepermitteert / heeft den voorschreven Sadler eerst ghedaen de complimenten van weghen den Heer Cancelier van Sweden in honesta forma, ende aenstonts mede geopent zijnen last / naementlijck dat hy by den wel-ghemelden Heer Cancelier was af-gesonden / om in haer presentie te handelen met den Heer Sawatsky, mopende den tijdt / plaets ende andere requisita, tot het reassumeeren van de gheintermitteerde handelinghe tusschen Poolen ende Sweden; versoeckende sy wilden daer in het Ampt van Mediateurs fungeeren. Daer op by haer pro re zijnde gheantwoordt: dat sy met den Heer Sawatsky daeghs te voren op het selve subject ghecommuniceert / maer alles hadden moeten uytstellen t' sijner aenkomste / de selve haer seer aenghenaem te wesen ende te hoopen / dat over de preparatorien gheen groote disputen souden ballen: Eerstelijck, aengaende den tijdt / sepde de voorschreven Secretaris Sadler te vreesen / dat die teghen den laetsten deser wesent January niet en soude werden ghehouden by de Heeren Poolsche Commissarisen / die gheneenlijck daer in defectueus waeren: dat dien niet teghenstaende den Heer Cancelier hem altijdt soude ghereedt houden van de komste der selver / zijnde gheadviseert: op dat poinct hebben sy hem onderricht het gheene sy alreedts soo uyt de Missive van den Heer Bisschop / als uyt den mondt van den Heere Sawatsky hadden vernomen: namentlijck / dat het apparent was / dat soo hy Heer Sadler vreese den ghemelden dagh niet soude kunnen werden gehouden / dat sy evenwel beloost hadden alle neerstighheydt te sullen aenwenden / om gheen tijdt te verliesen; doch zijn eyndelijck daer toe ghekomen / dat een dach van de by een komste gheaccrediteert ende alles ten weder sijden daer na belept soude werden / dat die soude mogen wesen / ter plaetse te beramen teghen den lovenden February toekomende; welcken dagh d' Heere Brandenburghsche Commissarisen meenden dat den Heer Sawatsky wel soude ghehalsen: daer op midtsdien dat poinct is beslooten / dat alsoo noopende de plaets van der Heeren Commissarisen by een komste / dewelcke den ghemelden Heer Secretaris Sadler suskineerde / datmen tusschen de plaetse daer de ghemelde Heeren Commissarisen souden residieren / ten weder sijden even naer (alwaert zupst in geen Dorp / maer selfs onder den blauwen Hemel / als wel eer gheschiet was) soude moeten nemen / niet seeckers en konde ghestatueert werden / dan naer dat die soude gheinspecteert zijn: dat beyde de Secretarisen hen 's anderendaeghs in Compagnien van twee uyt de haeren / namentlijck de Heeren Bicker ende Koninghseck soude vervoeghen tusschen Rysenborch ende Stum, om de gelegentheyt ende situatie van dien te visiteren / en parpen daer op te accorderen waert doenlijck: 't welck by de selve is aenghenomen en oock naerghekomen.

Belangende de verseeckerheyt / in twee poincten bestaende: als eerst in een Acte van Sauvegarde, dat de selve in den Naem van de Coning / ende der Republijcke by den Heer Bisschop van Culm ghetreckent aen den Heere Cancelier / ende wederom by den Heer Cancelier van Sweden aen den Heer Bisschop / ende de andere

Heeren

1628. Heeren Poolsche Commissarisen soude werden ghelevert: tot welcken eynde alsoo Sadler een ontwerp van wegen den Heer Cancelier vertoonde / is het selve overgenomen / met intentie om aen Sawatsky daer van dubbelt te doen hebben / ende dooz den selven te doen besorgen / dat de behoozlijcke fozme werde gheexpedieert / daer in sy meenden dat gheen zwarighepdt soude vallen. Op het tweede poinct van verseeckerhepdt / seyde Sadler: dat in alle voorgaende handelinghen tusschen dese parthyen tot meermalen gheballen / ten wederzijden een goedt aental van Peert ende Voet-volck was upt-gebzaght geweest / namentlijck ook wel tot duysent toe: doch om in desen sich naer de ghelegenthepdt (die aldaer was) te accommodeeren. Den Heer Cancelier had voorgeslagen dat het ghetal ten wederzijden tot vijf hondert, als twee hondert vijftigh te Voet / ende soo veel te Peert soude gedetermineert moghen werden. De Heeren Brandenburgsche Commissarisen hebben daer op van wegen sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt vertoont de ongelegenthepdt deser plaetsen / die ten weder-zijden (geduerende dese onheplen) seer waren uptgeteert / ende sulcks soo grooten getal van Krijgs-Volck niet en soude konnen voeden / sonder de uptterste ruijne van der selver Ingesetenen: dat midts dien sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt / het selve ghetal geerne soo kleyn gemaeckt sagh als doenlijck was; te meer / door dien de licentie van de Polen soo groot was / dat die tot het gepretigeerde getal niet en souden konnen gehouden werden; het welck de Poolsche Commissarisen wel verstaende / hadden alreedts door den Secretaris Sawatsky genoegh doen verklaren / dat sy hen met geheel kleyn getal van Krijghs-Volck / ja genoeghsaem met haer ordinaris treyn souden laten ghenoegen / als aen de Sweedtsche zijde mede daer in soude worden geconsenteert: jae dat de selve hadden voorgeslaghen / om van het Volck niet overloopen te werden / ende om te meer vryheydt in de besoigne te mogen hebben / soo verre van haer Guarnisoenen te willen gaen / als het doenlijck soude zijn; versochten daeromme de voorsz Heeren Brandenborghsche Commissarisen / dat ock van de Sweedtsche zijde het Convoy soude werden besneden. Den Heer Sadler dit verstaende / seyde geen ander last te hebben dan dat het ghetal op drie hondert Man by een peder de helft te Peert ende de helft te Voet soude genomen werden / dat de meeninghe van den Heer Cancelier was sijn Volck te Peerdt ende te Voet hout te houden / sulcks dat daer door geen overdaedt ofte foule tot last van de Landtsaten en soude te vreesen zijn: maer dat sy echter met ordre most gaen / ende niet wepniger persoonen mede en konde brengen / als de besettingh van de Wachten ende Advenuen waeren verepschende.

Nopende de cessatie van Wapenen, daer van is wel een Opheft gemaeckt / maer niet goet ghevonden / door dat op de voorgaende poincten was gereselveert naeder instantie te doen / ende is den Secretaris Winter gelast het gheene voorsz is / ende insonderheydt soo veel de inspectie der plaetse aenginck / den Secretaris Sawatsky te communiceeren.

Den twee en twintighsten zijn de voorsz Heeren gesamentlijck upt-ghereden / ende bevonden dat de plaetsen daer van mentie was gemaeckt: namentlijck / Rodau ende Dackau soo naer by Rysenborgh waren ghelegen / dat den Heer Cancelier van Sweden van sijn zijde apparentelijck soude difficulteeren / sich met de andere Heeren Commissarisen aldaer te verboegen: doch alsoo daer ontrent geen ander gelegenthepdt en was / ende dat hy van de situatie ende andere commoditepten van een Kercke ende bequaeme Hupsen zijnde onderricht / par avontuyr daer in soude mogen consenteeren; is den Secretaris Sadler versocht den gemelden Heer Cancelier daer op te sondeeren: daer na is wederom gesproken met Sadler op het poinct van de suspensie der Waepenen, de welcke (naer dat hem de Propositie van den Secretaris Sawatsky was voorgehouden) verklaerde dat den Heer Cancelier van Sweden daer op de meeste zwarighepdt soude vinden / in de difficultept van de Dourage voor de Cavallerye / de welcke wel zijnde in getal van ses duysent niet en konde ingehouden werden / ten ware daer toe sulcke provisie beraemt ende ghestelt werden / dat die bequaemelijck konde werden onderhouden / dat midts dien daer op eerst order soude moeten gestelt zijn: ende op dat de selve suspensie een voorsmaeck soude geben tot meerder rust / dat de gevangenen ten wederzijden / den Oversten Streef daerinne begrepen / midtsgaders het doode Lighaem van den Admirael Sternschilt, 't welck by de Commissarisen van den Coning van Polen tot Dantsigh wierdt gedetineert / souden mogen werden gedimitteert; onder welcke conditien ende midts dat de Stadt ende naergelegen plaetsen ontrent Dantsigh buyten dese suspensie soude gelaten werden / den Heer Cancelier ende andere Commissarisen in de selve mogelijck wel souden consenteeren tot ultima Martp toekomende / Stylo Novo. Belanghende de conditien van den Heer Sawatsky geproponeert / seyde niet te konnen toestaen dat middelertijdt ghenn nieuwe Forten souden mogen werden gemaeckt: maer belanghende de interdictie van Commertien / in de selve generalijck te consenteeren: behalven dat die in het Forstendom Pyrpssen soude moghen ghereserveert ende gecontinueert werden. Dit by de Ambassadeurs zijnde gehoort / resolveerden ghesamentlijck instantie te doen op een provisioneele cessatie tot den sevenden Februarp / zijnde den beraemden dagh tot de principale by-eenkomste: ende alhoewel sy geen apparentie en sagen op de conditien ende exceptien by den Heer Secretaris Sadler voor-ghehouden / eenighe voordere suspensie van Wapenen te konnen mopenneren / ende dat de Heeren Cheur-Vorstelijcke Commissarisen daer toe echter waeren gheinclineert / op hoop dat eens de Waepenen voor eenighe tijdt komende te cesseeren / de selve cessatie wel ghecontinueert soude werden: soo hebben sy daer mede toe ghearbeydt. Te meer / overmidts de voorsz Heeren Commissarisen meenden dat tot den sevenden Februarp gheen zwarighept in het poinct van de Doragie vallen soude. Naer dat de voorsz Secretaris Sadler was ghedimitteert / ende Sawatsky binnen ghebracht / is hem den voorslagh (noopende de voorsz suspensie van Waepenen tot den sevenden Februarp) voorgehouden; de welcke hem niet onaenghenaem en scheen te wesen: heeft midts dien haer van het ghedaen devoir (om daer toe te gheraecken) bedanckt / ende aenghenomen het selve te sullen overschrijven / ende daer by gheboeght niet te twijffelen oft die soude wel gheaccepteert werden: dat ock de principale Heeren Commissarisen van Polen al voor den sevenden voorsz alhier sich souden instellen / ende als dan van continuatie der selver wijder konnen handelen. Sawatsky gehoort ende gedimitteert zijnde / is den Secretaris Winter gelast hem te verboegen by den Secretaris Sadler, ende hem aen te segghen / dat gemerckt het wepnigh apparentie hadde tot een suspensie van Waepenen, tot den laetsten Martp / op de Conditien die hy hadde gheproponeert / voor als nu geconcludeert soude konnen werden / dat het nader examineren van dien voor dese reys soude mogen geremitteert werden / tot de solemneele by-eenkomste / en dat sy dienstigh vonden / dat in plaetse van dien in een suspensie van Waepenen, tot den sevenden Februarp moght werden geconsenteert simpliciter, en sonder van eenige conditien vermaen te doen / en hem te versoecken het selve aen den Heer Cancelier van Sweden te adviseren / die hy hoopten dat daer in geen zwarighepdt maken / maer ten aensien van het respect van haere Mo: Mog: ende sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt haer dit eerste versoeck soude toestaen. Den Secretaris Winter heeft den Heer Sadler daer over begroet: de Ambassadeurs hebben mede haeren Secretaris aen den voorschreven Sadler ghesonden / ten selven fine / ende verstaen dat in het schrijven gen den Heer Cancelier gheen zwarighept en maeckte: maer upt des selfs ghegheven antwoordt bemerckende / dat den Secretaris Winter al wat breedt most gegaen hebben / quasi of de meeninge vande Heeren Commissarisen ware / daer in met eenighe authoritept ende als Sequesters ofte Arbiters by forme van Ordonnantie te disponeeren: hebben den selven van haerent weghen doen

1628. aenseggen sulcks haer meninge niet te zijn/ maer alleenlijck by forme van een voorslagh gheproponeert te hebben/ het geene van den voorsz suspensie der Wapenen tot den sevenden February was voorgedragen/sonder dat hare meeninge hadde geweest haer voorder te engageeren.

Den vier en twintighsten naer den middagh heeft den Heer Secretaris Sadler aen haer ghesaementlijck openinge ghedaen van de rescriptie van den Heer Cancelier van Sweden, ende alsoo hy verklaerde dat de plaetse van Dackau (als te verre van Stum gelegen) den selven Heer Cancelier niet aengenaem was/ ende ghenoemt zijnde een ander Dorp (ghenaemt Honichvelt) ongheveerlijck in Meditullio van Ryssenborgh, Stum ende Marienwerder, is gerefolveert dat het selve by de Heeren (die te vooren tot Dackauw hadden gheweest) mede souden werden gevisiteert/ ende van de gelegenthepdt van dien rapport ghedaen. Ende alsoo voorende de voorsz Poincten/ de cessatie van Wapenen daer onder begrepen tot den sevenden February partyen soo nae scheenen gheslaght te werden/ is aengheverdert dat den Secretaris Sadler daer van selfs een Acte van reces soude mogen instellen: doch is dese resolutie gesuspendeert tot den volgenden dagh: Als wanneer de selve Heeren ter voorsz plaetse gheweest/ bevonden die te zijn van de Inwoonders/ de Hupsen ende Scoben ontrampeert te zijn verlaten/ zijn evenwel partyen gesubdelegeerde verdragen dat de by-eenkomste aldaer gehouden soude werden. Ende alsoo sy merckten dat de Cheur-Vorstelijcke Commissarisen de praeseantie ende directie in de handelinghe scheenen aen haer te nemen/ hebben sy den Secretaris Winter by haer ontboden/ ende haer belangen dien-aengaende hem geopenbaert/ begeerende hy soude het selve de voorsz Heeren Commissarisen voor houden; het welck hy hem zijnde ghedaen/ is op de by-eenkomste ten selven dagh tusschen haer daer over discours ghevallen/ ende by haer verklaert/dat sy hen-luyden haer praetentie niet toe en konden staen/ overmidts sy seyden te zijn onderrecht dat haer Ho: Mog: in andere handelinghen ten overstaen van Cheur-Vorstelijcke Gesanten altyt de praeseantie hadden ghehadt/ ende daer in by haer niet en behoorde gepraejudiceert te werden: dat tot noch toe in Preparatoriis, daer in satis confuse ende tumultuaire was ghebesoigneert/ op de formaliteyt ghеen disputte hadden ghemaeckt: maer siende nu de concepte van de Acte van reces/ in de welcke sy-luyden sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt ende haer selven voor haer Ho: Mog: ende haer hadden ghestelt/ dat sy het selve niet langer hadden konnen dissimuleeren: ende hoewel haer meeninghe niet en was sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt sijn waerde ende plaetse te disputeeren/ dat sy evenwel aen haer Ho: Mog: hare omissie souden moeten verantwoorden/ ende geerne bupten reprehensie blijven. By antwoorden daer op: dat sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt expres daer op gelet/ ende haer gelast hadde in het besoigne de praeseantie ende directie aen haer te behouden: het selve fondeerende op de practijcke die sy seyden notoire daer van te zijn/ allegeerende het Tractaet tot Dusseldorp Anno sestien hondert en thien, ende noch een ander over vijf ofte ses jaeren/ tusschen hare Ho: Mog: ende sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheyt: het voorstaen in den Text ende voor-tepckenen souden hebben ingheweilight; infereerende daer upt/ ende van haer versoeckende dat sy desen difficultept wilden laten loopen/ ende met hen-luyden ghesamentlijck besoigneeren: ende alsoo sy haer daer in bezwaert vonden/ seyden daer van met den Heere Grave van Swartsenburgh, de welcke dien dagh (komende van de Legatie van Mulhausen) aldaer was gearriveert/ te hebben ghesprooken/ ende dat den selven hen-luyden de geallegeerde practijcke hadde gheconfirmeert: als selfs in beyde de voorschreven Tractaten zijnde geweest/ daer van den voorsz haer naerder onderrichtinge soude komen ende ock meenden te geven; daer op zijn sy dien avondt van den anderen gescheyden/ sonder in de extensie (hier vooren ghemelt) te willen consenteeren.

Den ses en twintighsten is den wel-ghemelden Grave in haer Logement ghekomen/ haer solemnelijck begroetende/ende verklarende verblijdt te zijn/ dat sy aldaer aengekomen waren/ etc. Ende naer verscheyden ghehadden discoursen noopende den Staet van het Rijck/ het Af-scheydt van de Forsten-dagh/ ende de ghelegenthepdt van den Coninghe van Denemarcken/ is eyndelijck ghevallen op de controversie hier vooren aengerdert: ende heeft met hooghe assertie ock onder praesentie van te willen geven sijn Handt ende Segel/ dat sulcks waerachtigh was verklaert: eerst dat hy wel wiste de observantie sulcks te zijn: dat hare Ho: Mog: de Rijcks-Cheur-Vorsten gewoon zijn te cedeeren; daer toe allegeerende het voorsz Tractaet van Dusseldorp, alwaer hy seyde sulcks te hebben ghesien practiseeren by de Heeren Brionen ende Berck, de welcke aldaer verklaert hadden de praesentie den Heer Cheur-Vorst ofte der selver Afghesanten niet te willen disputeeren: maer alsoo daer Afgesanten waeren van andere Duytsche Vorsten: als van Baden, Hessen, ende ock Lotteringen, dat sy teghens de selve hebben gedisputeert de praesentien/ ende ock gesien te hebben dat de Ambassadeurs van haere Ho: Mog: ende der voorsz Duytsche Vorsten difficulteerden by den anderen te komen. Ende belangende het aengeroerde Tractaet in den Haghe: verklaerde in waere vooren dat haere Ho: Mog: naer het slupten van het selve op de extensie ende teptchenunghe van dien de praecedentie wel hadden ghesustineert/ daer over ock particuliere discoursen waeren tusschen hem ende den Heere van Somelsdijck als doen voorghevallen: maer dat echter alles rypelijck zijnde overwoghen/ self met goedtvinden van sijn Excellentie (hoogh-loffelijcker Memorie) haere Ho: Mog: hem het voorstaen ende teptchenen van wegen sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt hadde toegestaen; ghelijck hy ock seyde metter daedt voor-ghetepckent te hebben; als mede daer naer sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt ende haere Ho: Mog: in de Acten van approbatie (ten weder-zijden in originali uptghegeven zijnde) ghedaen hebben: dat het selve upt de voorschreve Originale Instrumenten (daer van het eene tot Berlin in Archivis Electoris Brandenburgh wert bewaert/ prompteliick soude konnen blijcken; haer midts dien biddende hier in tot retardement van dit werck geen voorder difficultept te maecken. Ende daer op hebbende gherepliceert naer ghelegenthepdt/ ende naer de Middagh weder op het Raedt-huys zijnde vergaedert/ om de Acte van Reces te arresteeren/ hebben haer eyndelijck laten beweghen, om de voorschreve stilstandt van Waepenen niet te retardeeren/ ende presupponeerende het geallegeerde van de voorschreve Heere Grave waerachtigh te zijn/ sonder praejuditie van haere Ho: Mog: ende de ordre ock in dit besoigne voorts te houden/ dat de selve Acte zijnde geredresseert het Hooft upt-ghelaeten/ ende ghestelt in sulcker voeghen als die doen was/ ghetecknet soude werden in conformité van de voorschreve voorslagh alternativen/ gelijck het selve ock gedaen/ ende daer naer de voorschreve Acte aen de Heeren Subdelegaten by de selve mede ghetecknet uptgegeven is/ de welcke die aenghenomen hebben met belofte van Ratificatie ende Publicatie.

1628.

Ende alsoo de Heeren Poolsche Commissarisen (soo sy voorgaeven om te verder van hare Guarnisoenen te wesen/ en met des te meer yvyhepdt in dese saken mogh-ten handelen/ sijn Cheur-Vorstelijcke Doorluchtighepdt daer toe versocht/ ende de selve hen daer in gelieft hadde dat de voorsz Poolsche Commissarisen haer residentie souden nemen tot Rysenborgh, ende sy versocht werden tot Marienwerder, zijnde soo goeden ende naer by de besolgne plaets gelegen Stedeken als Rysenborgh, haer te willen begeven/ hebben sy daer inne gheen swarighepdt gemaeckt/ ende haer den acht en twintigsten getransporteert na Marienwerder.

Den derden February/ hebben voor een Edelman by den Heere Cancelier van Sweden af-gesonden/ ontfanghen twee Missiven/ beyde ghedateert den drie en twintighsten January laetstleden/ Stilo Veteri, d'een inhou-

1628. luyoudende dat hy hadde t'oegeſtaen den ſtilſtant by haer tot Ryſenborgh, tuſſchen de geſubdelegeerde van beyde de parthyen gheprocureert: met klachten nochtans dat de Polen dien niet tegenſtaende ontrent Braunsberg ende in den Marienburgſchen Warder eenige excurſien hadden gedaen.

De tweede beſtaende in het verhael van het miſcontentement / 't welck den gemelden Heer Cancelier was nemende / door dien de Acte van Securiteyt in andere termen / ſin / ende forme by den Biſſchop van Culm was gepleeght / als tuſſchen de voorſz geſubdelegeerde tot Ryſenborg was verdragen; ende dat midtſdien ſynen Af-geſonden tot het wiſſelen der voorſz Acten / daer mede gheen contentement nemende re infecta van Ryſenborgh was vertrocken; verſoeckende op haer om redenen in de voorſz Miſſive verhat / dat ſy in abſentie van de Cheur-Vorſtelijcke Commiſſarisen hier van / ende van het gheene de voorſz Miſſive voorder was mede-brengende / den Heer Biſſchop van Culm met den eerſten ſouden adverteeren / ende vermanen ſulcke Acte van Securiteyt over te ſenden / als tuſſchen de voorſz geſubdelegeerde was beraemt.

Den vijfden tegens den avondt hebben sy met eenen expreſſen af-geſonden by den Heer Biſſchop van Culm ontfangen een Miſſive ende het formulier van de Acte van Securiteyt, de welcke hy ſeyde aen den Heer Cancelier / in plaetſe van de eerſte die des ſelfs dienaer tot Ryſenborgh niet en hadde willen accepteeren / overgeſonden te hebben: inhoudende beloſte / met alleen van wegen den Coningh / maer oock van weghen de Republijck: 't welck den Heer Cancelier van Sweden meeſt daerinne (ſoo het ſcheen) was deſidereerende. Hebben oock ten ſelven dage des avondts nae den eeten ontfangen een tweede Miſſive / ende een andere Acte van Securiteyt, met een Pacquet / daerinne was de Acte van Approbatie van de ſuſpenſie van Wapenen / tot den ſevenden Februarp.

Den ſevenden ontrent ten thien ueren voor den middagh / hebben ſy ontfangen een Miſſive van den Heer Biſſchop van Culm, ende daer uyt verſtaen dat hy met noch drie ſyner Collegien tot Ryſenborgh al was gheарriveert / ende ſich gereedt hiel ter gepreſigeerde plaetſe te verhoegen. Als hem de Acte van Securiteyt van de Heer Cancelier van Sweden ſoude zijn gelevert / ende sy te weeten waeren de voorſchreve by-eenkomſte te aſſiſteeren; hebben terſtont daer op geantwoordt / ende oock aen den Heer Cancelier van Sweden, door eenen Expreſſen op Stum af-gheveerdight / des Heeren Biſſchops meeninge ende haer goet-binden over-gheſchreven.

Den achtſten naer de middagh is by haer ghekomen den Secretaris Winter, haer relaterende dat hy tſedert ſijn vertreck van Ryſenborgh was af-geſonden geweeſt by den Cheur-Vorſt van Brandenburgh, met den Heer van Knieſenborgh, aen den Cancelier van Sweden, omme wegh te nemen de difficulteyt die ſijne Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt hadde verſtaen dat by den Heer Cancelier wierde gemoveert op de by-eenkomſte tot Honighveldt, ten waere den Heere Biſſchop van Culm hem de Acte van Securiteyt in ſulcker forme toe-ſchickte / als die tuſſchen de geſubdelegeerde was verdragen: ſonder de welcke hy verklaerde niet te ſullen movееren van Elbing, daer op hy te meer ſtont / overmidts hy ſeyde wel te konnen voorſien: dat de ſelve diſpupte terſtont op de by-eenkomſte ſoude vallen / meenende overſulcks dat het beter ſoude zijn die voorſts te decideeren ende wegh te nemen / dan tot de by-eenkomſte te reſerveeren. Ten anderen, om te ſpreecken van de continuatie van ſuſpenſie van Waepenen / tot den vier en twintighſten Februarp inclups; ende dat hy daer op tot antwoordt ghegheven hadde daer in gheen zwarigheydt te maecken / ende midts dat terſtondt aen de zijde van Polen van ghelijcken ſoude gheſchieden: dat hy te weeten was datelijck de Publicatie daer van te doen / ſonder daer van voordere Acte ofte Conditien te verſoecken / ſich verbindende mondeling de voorſchreve ſuſpenſie te ſullen houden: ende midts dat ghedurende den ſelven tijdt van de continuatie ende accommodatie van toeverlinghe voor de Peerden ſoude moghen werden gheſproocken; verſoeckende den voorſchreven Secretaris Winter het ſelve met haer te communiceeren / ende by haer te procureeren / dat ſy zijn meeninge aen de Heeren Poolſche Commiſſariſen / die meeſt al tot Ryſenborgh zijnde gheарriveert / met den eerſten wilden overſchrijven / het welcke by haer ſonder uytſtel gedaen is. 1628.

Den voorſz Winter heeft haer noch gerefereert / dat op giſteren tot Ryſenborgh mede was gheарriveert den Heere Samoisky, Palatinus, Kiovienſis, ende dat den Heere Wieſolusky Maerſchalck van Lithauwie binnen een dagh of twee aldaer mede wierde verwacht.

Naer het overleveren van de voorſchreve laetſt geinſereerde Miſſive / wierden haer noch laet in den avont over-antwoordt twee Miſſiven van den Heer Cancelier van Sweden, beyde gedateert tot Elbinghen, den acht en twintighſten January / Stylo Veteri: behelſende het gheene tuſſchen hem ende den Heer Cheur-Vorſtelijcke Geſanten tot Elbingh, noopende de continuatie van de ſuſpenſie der Wapenen / tot den dertienden der ſelver maendt / Stylo novo inclups / was verhandelt: in de welcke geſlooten was de Acte van Ratificatie van de voorſchreve ſuſpenſie tot den ſevenden, die doen al was gepaſſeert / ende op den laetſten der ſelver / eerſt in handen van de Heer Cancelier is ghekomen / ende ſulcks als inutyl, ende doen geheneſeert zijnde / by hem wederom overgheſonden: De andere ſpreeckende van de Acte van Securiteyt aen hem mede gheſonden / de welcke hy mede (als zijnde verſcheelende van het gheene tot Ryſenborgh dien-aengaende was verdraeghen) te rugghe ſondt; met begheerte: dat ſy beyde de voorſchreve Acten aen de Heeren Poolſche Commiſſariſen op Ryſenborgh wilde over beſtellen / daer by voeghende dat hy de veranderde Acte van Securiteyt, ende oock ſijn Ed. toegheſonden / onder hem was houdende / omme hem daer mede te behelpen; Verſochte oock op haer dat ſy ſeeckere Acte die hy ten behoeve van de Heeren Poolſche Commiſſariſen naer het Formulier tot Ryſenborgh ingheſtelt ſoude hebben / aen de ſelve ſouden over-antwoorden: maer en hebben die in het Pacquet noch by de voorſchreve ſijne Brieven niet ghevonden / ſulcks dat ſy vermoeden dat de voorſchreve Acte by abuys daer buyten ſoude ghebleven weſen; daer van ſy hem terſtondt met den Trompetter (die de voorſz Miſſiven hadde ghebracht) hebben geadverteert / ende daer by gevoeght het geene ſy alreets aen de Heeren Poolſche Commiſſariſen op het rapport van den Secretaris Winter; noopende de continuatie der ſuſpenſie van Wapenen hadde geſchreven.

Hebben oock des morgens vroegh op den negenden Februarp haren Secretaris naer Ryſenborgh aen den Heer Biſſchop / ende de andere Heeren Commiſſariſen af-gheſonden / hem belaſtende by de ſelve van haerent weghen te doen de complimenten tot de verwillekomſte der voorſz Heeren noodigh / met preſentatie van harent wegen: dat ſy haer gereet ſouden houden tot de aenſtaende beſoigne tot ſulcken tijdt / als tuſſchen partyen ten weder-zijden goet-ghevonden ſoude werden / hem mede-ghevende een Miſſive met de twee hier voor aengheroerde ende weder te rugghe gheſonden Acten / daer in gheſlooten / ſchrijvende voorts als in de by-gevoeghde Miſſive aen den gemelden Heer Biſſchop van Culm.

Ontrent ten een uere na den middagh hebben ſy ontfanghen de Acte die hier voor is verſuymt by den Heer Cancelier in ſijn Miſſive te ſluyten / daer van den Heer Cancelier gantſch niet ſoude wijcken / ende niet te twijffelen of ſy ſouden de ſelve aen den Heer Biſſchop van Culm beſtellen / gelijck ſy op de ſelve uer gedaen hebben / met een Expreſſen.

Twee uren daer naer (namentlijck ontrent drie uren naer de middagh) bequaemen ſy antwoordt van de Heere Biſſchop ende andere Poolſche Commiſſariſen / dien dagh tot Ryſenborgh geſchreven op den haren van daeghs te vooren / by de welcke ſy haer beklaegden dat den Heer Cancelier van Sweden den dagh, die op den ſevenden was gelepdt niet waer en nam / met commu-

1628. niatie soo den selven sich ter bestende plaetse niet den eersten niet in en stelde / dat sy ooch van Ryssenborgh om haer eer ende dignitepts wille souden ghenootsaeckt zijn te vertrecken; boegh den daer by dat de suspensie van Wapenen by hen-luyden is genomen / ende gedaen publiceeren / ende de meeninge te zijn dat die soude werden geobserveert; eyndelijck geen ander Acte van securitept te komen admitteeren / als by den Heer Bisschop van Culm anlangs was overghesonden / om redenen als doen by des selfs Missive verhaet.

Den tienden 's morgens / recht voor acht uyren / ontfingen voor eene expresse van Ryssenborgh af-gesonden antwoordt op den haren / daer by sy de acte van securitept by den Heere Cancelier daeghs te voren aen haer geschickt hadden besteld / geteeckent by den Heere Vice-Cancelier alleen; beklaeghde hem in de selve den voorschreven Heere Vice-Cancelier over het traineeren van de Heere Cancelier van Sweden, het welck de Poolsche Heeren niet wel en duyden: als of het selve à dessein gheschiet ware / accepteerden evenwel de voorsz Acte van securitept / hoewel sy daer in gheen volkomen contentement verklaerden te nemen.

Naermiddagh alsoo haren Secretaris daegs te voren na Ryssenborgh was vertrocken / ende by haer van uer tot uer verwaelst wierden / nae dat den selven was gecomen ende sotberinghs niet mede en brachte / hebben sy op des Heeren Cancelier's van Sweden schryvens daeghs te voren ende op dat van den Heere Vice-Cancelier van Polen dien dagh ontfangen / geantwoort.

Den elfden ontrent den middagh / is by haer gecomen den Secretaris Winter, haer aendienende dat den Heer Landt-Hoffmeester Andries Kreyts tot Marienburgh was gheleden / ende tot Ryssenborgh daeghs te voren met de Heeren Poolsche Commissarisen hadde gesproocken / ende uyt de selve verstaen haer mis-contentement / het welck sy seyden te hebben / door dien den Heer Cancelier van Sweden ten gheseten dage niet en was gheco mpareert. De Ambassadeurs ooch door in trocken de / of sy daer in niet en hadden gebruyckt alle de diligentie by den voorsz Heer Cancelier / als sy hen-selven inbeelden dat wel hadde behoort.

Den twaelfden zijn de Heeren Bicker, ende de Heer Steyn, zijnde de derde Brandenburgsche Commissaris / ende Consiliarius Judicii Aulici tot Honighveldt geweest; alwaer sy gevonden hebben de gesubdeleerde van beyder zijden Commissarisen / volgens 't goetvinden der Poolsche Heeren / om te visiteeren de plaets van sessie / ende het stellen van de Taeffelen / ende eenen voetboom voet te beramen op het sitten selfs / daer in de selve gesubdeleerde eyndelijck zijn verdraeghen: met af-schepe dat de principale Heeren Commissarisen met de Heeren Mediateurs tegens Maendagh als doen eerst-kommende / zijnde den veertienden Februarij sich alhaer tegheus elf uyren voor den middagh sonden vervoegen / om als dan te beginnen.

Den dertienden voor den middagh is by haer gecomen den Heer Berghaan, gesonde Cheur-Vorstelijcke Raedt van haer by de Heeren Cheur-Vorstelijcke Commissarisen (soo hy seyde) gesonden / om te vorderen neerende de ordre in 't sitten ende besoigneeren / tusschen haer te houden / daer van tusschen den selven ende haer in het particulier verschevden communicatien waren gheweest / (waer het doenlijck) te vergelijcken: het welck hy seyde dat de gemelde Heeren Commissarisen seer geerne sagen af-gehandelt / ghelijck de selve ooch seer ongeerne in die dispute waren gecomen / alsoo de meeninghe van den Heer Cheur-Vorst niet en was hare Ho: Mog: in haer dignitept eenighe lesie te doen / maer het daer voor was houdende / dat de selve het voorstaen van de preeden tie aen sijn Voorluchtigheyt haer niet qualijck soude af-nemen / mits dien aengesien Cheur-Vorstelijcke Voorluchtigheydt by de selve het voorteeckenen in verschevden handelingen was inghewilligt / daer van sijn Voorluchtigheydt onder sijn handt te bryeven was sijn verklaringe te geven / met belofte / dat indien het anders wierde bevonden / haer Ho: Mog: door dese accommodatie niet souden worden geprejudiceert.

Op de gedestineerde plaets tot Honighvelt, een open ende verlaten Dorp / zijn aller-zijdts Heeren Commissarisen gheco mpareert: De Rijcks-Cancelier Oxenstiern, Heer Johan Banier van Mulhamer, ende Erich Reyningh waeren de Sweedtsche / geaccompaigneert met wel drie hondert Soldaeten / soo te Voet als te Paert. Van wegh den Polen was de opghemelde Heer Bisschop van Culm des Rijchs-Polen Vice-Cancelier. De Heeren Zamoisky, Wresolowsky, Lowicky, Zoblesky, ende Denhof; van wegen den Cheur-Vorst waeren tot de Mediatie ghesubdelegeert de Heeren Kreyts, Groot-Maerschalck van het Voorstendom Pruyssen, Konigseck, ende Steyn: alle mede Cheur-Pruyssensche Raden. De Heeren Ambassadeurs hebben eerst de Poolsche / daer naer de Sweedtsche gecongratuleert. Men heeft voor eerst den doen expirerende stilstant noch door veertien dagen gecontinueert / ende weder-zijns procuratien overgenomen. Tot meerder facilitatie is de Cheur-Vorst self gheko men tot Pruymarck, sich aldaer ophoudende: Gelijck de Poolsche tot Ryssenborgh, ende de Sweedtsche tot Stum, ende de Mediateurs tot Marienwerder. In de weder-zijds Volmachten zijn soo veel defecten gheobserveert / dat men de principalen niet en konde voorzen. De Sweedtsche wilden vertrecken / maer de Mediateurs hebben geimpetreert / dat de selve noch eenige dagen zijn ghebleven. Doch heeft niet konnen werden in de saeche geavanceert: dewijl de partyen elckander geen contentement wilden of konden geven: soo in het laetste van dese maent de Handelingh wierdt opgeseyd ende af-gebroken: ende zijn de volgende dagen met complimenten van af-schept / ende weder-zijdts doleancen / d'een de schult op d'ander leggende / gepasseert; Ende de Ambassadeurs siende datter geen apparentie en was / hebben haer begeert te preparceren tot het vertrecken. In het laetste van Maert toogh de Graef van Togn met eenighe duysent Man te Voet en te Paert uyt Elbing naer Marienborgh, om pets onrent Graudents te attenteeren: aldaer kommende / heeft ontrent twintigh Dorpen af-gebrandt / ende onder andere mede seecker Hoff / toebehoorende den Vice-Generael van het Poolsche Leger.

De Heeren Ambassadeurs hebben eyndelijck den vijf en twintighsten April haer finael af-schept ghenomen tot Elbing van den Rijchs-Cancelier Oxenstiern; die haer uyt des Conings naem heeft ghedefraeyert / ende hoff-by ghehouden alle den tijdt die sy tot Elbing zijn geweest: met hem ter Maeltijdt ghe weest zijnde / wierden door de Heeren Erich Reyning Gouverneur van Elbingh, ende Gustaef Oxenstiern, des Rijchs-Cancelier's Soon ende andere door de Compagnien in Wapenen / En Haie, staende tot aen de Haven begeleydet / alwaer sy in 's Conings Jacht embarqueerde / met noch twee andere Schepen tot haer Bagagie ende trein zijn gevaren / ende des anderendaeghs gekomen in de Pillauw; doende door haer Secretaris den Gouverneur Alexander Lesle groeten. In het af-varen van Elbing wierden met veertigh Kanon-schoten ghesalueert. In de Pillauw was te deser tijdt aengekomen de Rijchs-Admirael Karel Karelsz Guldenhelm, met thien Oorlogs-Schepen; behalven eenige door Dantzigh geaccordeert. Den tweeden, derden, vierden, ende vijfden May / quam de Hollandtsche Koopvaerdy-Vloote (ontrent tseftigh Schepen sterck) op de Rede voor de Pillauw: het welck door de Tollen / aen Sweden verstout groot profijt gaf: ende daerom was lichtelijck af te nemen / dat Sweden niet genegen en was om door Mediatie van desen Staet te handelen: Als voorsiende / dat Hollandt aen Sweden wepnigh voordeel ofte advantagie in dat stuck soude tot willen staen: en Sweden wilde ende moeste gelt hebben / om desen Oorlogh te voeren. Het welck sonder notabele bezwaernis niet konde geschieden / ende daerom wierdt by Sweden de Hollandtsche Mediatie gedeclineert: ende dienaengaende in het volgende jaer negen en twintigh, een Tractaet met Polen gemaeckt / sonder Mediatie van desen Staet.

Den tienden May onder 't zeyl raeckende / streecken twee dagen daer naer het Eylandt Bornholm in het ge-

De Ko[illegible] hasse[illegible] ken by[illegible] sicht:

1628. ſicht: Den volgheuden dagh de Eylanden van Rugen ende Meun, met het vaſte Lande aen Valſterborn. Den veertienden paſſeerden op den middagh de Straet Koppenhagen, ende quamen des avondts den Archier voor Elſeneur. Des anderen daeghs gingen aen Land logeeren by den Commiſſaris Crakaw. De Coningh hielt ſich op tot Frodericxborgh, vier mijlen van daer. Sy verſtonden hier dat veel Duynkerckers de Zee onveplich maeckten: wanden daerom goet eenige daghen te wachten / om met ſtercker Convoy te gaen. Den vier en twinghſten 's avondts heeft de Koningh haer laten nodighen teghens 's anderendaegs het Middagmael met ſijn Majeſteyt op het Slot Kronenborgh te houden. Sy wierden door twee Coninghs Edellieden in een Conings Karoſſe te Hove gedeert / ende aldaer voor de Saele by den Duytſchen Hoff-Maerſchalck ontfangen / ende by den Coningh gebracht: dis haer na eenighe diſcourſſen aen de Taeffel geſet doen ſitten: aen de eene zijde recht teghen haer over / ſaeten de oude Grave van Toorn, de Graef van Solms, en de Rhijn-Graef. Sy zijn den ſeven en twintighſten te Scheep gegaen / ende nae eenighe daghen zeylens / den thienden Jump in het Vlie gekomen.

men weder in Dennemarck.

De Keyſerſche ende Spaenſche hebben een groot deſſein ghehadt op het ſtuck van de Commercie: naer dat ſy veele ſchoone Steden hadden in bekomen op de Ooſt-Zee, ſchepten moedt ende hoop / om haer te ſtabilieeren in de Navigatie / tot nadeel van de Vereenighde Provintien / ende inſonderheyt van Hollandt. Om het werck te meer aenſien te gheven / nam de Hertogh van Friedlandt aen den Titel van Keyſerlijcke Admirael: ende om de noch by zijnde Steden te beter aen haer handt te krijghen / ſoo wierdt een aenſienlijcke Keyſerlijcke Legatie gheſonden tot Lubeck. In Hollandt wierdt ſulcx gemerckt: dies voorgeſlagen wiert den Heer Laurens Reael te ſenden in Dennemarck: hy was gelaſt om aen den Coning te verthoonen: dat haer Ho: Mog: ende ſijn Excellentie hertelijck bedroeft ende bekommert zijnde over de jegenwoordighe toeſtandt van ſaecken ende progreſſen van zijn Majeſteyts Landen / nu meer als opt gemeten ende gereſolveert waren met ſijne Majeſteyt te correſponderen op de onderlinge verſeckeringe / ſoo van ſijne Majeſteyts Koninckrijcken ende Landen / als van den Staet der Vereenigde Nederlanden: ende dat ſy tot dien eynde niet alleen gedaen hadden de voorſienighe in de Geluckſtadt, ende daer ontrent in minderinge van de beloofde aſſiſtentie / maer oock ghereſolveert bleven aen ſijne Majeſteyt te continueeren haer voordere ſecourſen / ende daer en boven voor hare Extraordinariſſe Ambaſſadeurs die ſy naer Vranckrijck ende Engelandt waren ſendende / alle Offitien ten dienſte van ſijne Majeſteyt ſouden helpen doen.

Laurens Reael na Dennemarck geſonden.

Dat voorders haer Ho: Mog: op de advertentien ende Brieven / die van verſcheyden oorden geſchreven ende in handen gekomen waren / vernomen hebbende dat de Oostenrijckſche ende Spaenſche machten met een gemeen deſſeyn voor hadden / de Steden / Habenen ende Revieren / op de Ooſt ende Noort-Zee leggende / onder haer gewelt te krijghen / om alſoo deſe Landen van Denemarcken ende de Oosterſche Landen af te ſnijden; ende dat voornamentlijck het ooge ſoude ghewoyen werden / omme de paſſagien tuſſchen de voorſz twee Zeen te vermeeſteren ende te ſluyten / het ſy van d' eene ofte d' andere / ofte oock van beyden zijden: over ſulcks noodigh hadden ghehouden ſijne Majeſteyt door eene expreſſe Gecommitteerde het ſelve te kennen te geven / ende te vertoonen de irreparabele zwarigheden / die by eenigh ſucces daer uyt voor ſijne Majeſteyts Kroonen ende deſe Landen ſouden zijn te verwachten.

Sijn laſt.

Ende hoewel haer Ho: Mog: gantſchelijs vertrouden / dat ſijne Majeſteyt naer ſijne Conincklijcke wijſheydt ende courage daer tegens gendegſaeme ordre ſouden ſtellen / dat ſy nochtans uyt ghetrouwe affectie tot des ſelfs dienſt in deſen geerne ſoude contribueeren / het geene in haer vermogen / ende ſijne Majeſteyt aengenaem weſen ſoude.

Hier op verſtaen hebbende des Conings aenbroght / ende of de ſelve eenige begeerte ofte genegenheyt toonde / omme hulpe ofte aſſiſtentie van deſen Staet / tot beſeteninghe van eenige importante plaetſen / ofte oock anderſins te hebben / ofte het ghene ſijne Majeſteyt dien aengaende ſoude mogen voorſtaen.

1628.

Soo was hy geſint nae de gelegenheyt / in de eerſte / ofte in de volghende audientie / ſijne Majeſteyt te verthoonen / dat haer Ho: Mog: (onaengheſien de zwarigheden die de ſelve te Winter van haren Brandt hadden te verwachten) eerder liever een goede parthije Volcks van duyſentz vijfthien hondert, tot twee duyſent goede Soldaten / tot verſeckeringe ende beſettinge van de Zee-plaetſen: Namentlijck / Kronenburg ende Elſenburgh, ſijne Majeſteyt in aller diligentie ſouden toe-ſchicken: als toelaten / dat de ſelve ſouden reſiſteeren / voor dien aen de verſeeckerheyt van deſelve / ſijne Majeſteyt ende deſen Staet ten hoogſten gelegen was.

Indien hy met ſins dat den Koningh daer toe ghenegen was / ſoude hy op de voorſz voet ende toeſeggingе van ſijne Majeſteyt / dat het voorſz Krijghs-volck tot beſettinghe van de voorſz plaetſen gebruyckt ſoude worden / van wegen haer Ho: Mog: beboden / dat de ſelve ſoo veel ghedeſſent Krijghs volck in diligentie met ſchepen derwaerts ſouden doen ſenden / als hy tot / ofte beneden 't voorſz ghetal bevinden ſoude ſijne Majeſteyt aenghenaem te weſen: en daer by verklaren / dat haer Ho: Mo: de voorſz troupen ſoude onderhouden in minderinghe van de ſubſidien, 't welck aen ſijn Majeſteyt was ghearcoordeert; ende dat haer Ho: Mo: wel te vreden waren / dat dis mede aen ſijne Majeſteyt ſouden doen den eedt van getrouwigheyt van de voorſz plaetſen tot ſijnen dienſt te ſullen bewaren ende defenderen.

Maer indien ſijne Majeſteyt de offre van 't Krijghs volck ſoude accepteren ofte begeeren op conditie / ofte met intentie om het ſelve tot de defenſie van ſijn Landt elders te gebruycken / ofte hem niet ſoude willen verklaren / omme de ſelve ſpecialijck in de Zondt te leggen; ſoo was hy gelaſt hem dienaengaende niet verders te engageren / maer verklaren dat haer Ho: Mog: ſonder evidente noodt ende perikel van ſijne Majeſteyt het Krijgs volck in beſettinge van haer Frontieren ſelfs ten hoogſten van nooden hadden; ende in ghevalle de voorſz noodt en zwarighеyt aen ſijne Majeſteyt altijts geerne hare willighеyt ſouden betoonen.

Hy was wijders ghelaſt ondertuſſchen te ſonderen wat ordre / beſettinghe ende Krijghs volck den Koning alomme in zijn Rijck / ende ſpecialijck in 't Eylant van Zeelandt hadde: wat ſterckten daer waren / ende wat ghetal van oorlogh ſchepen; item te letten op de gelegentheyt van Cronenburgh, Elſeneur, Coppenhagen, Amach, ende andere importante plaetſen: als mede 't onderſtaen of tuſſchen zijne Majeſteyt ende de Rijcks raden volkomen eenigheyt / ende oprechte miſſinteligentie was; ende wat inclinatien in 't Rijck waren tot dis goureuſe defenſie / onderhandelinge / of anderſins / ende van de middelen en contributien die daer aengewent ende opgeſeyden wierden: mitſgaders hoe de ſaken tuſſchen Denemarcken ende de Sweden waren ghelegen / ende of eenigh offitie tuſſchen beyden nodigh ſoude zijn.

Indien de Heeren Geſanten van haer Ho: Mog: uyt Pruyſſen aldaer waren ghekomen / ſoo was hy ghelaſt aen haer deſe zijne inſtructie te communiceren / en met haer geſamentlijck den inneholden van de ſelve by zijne Majeſteyt te verrichten.

Den Commiſſaris Carel van Cracaw ſoude hy zijnen laſt met trappen mogen openen / en den ſelven emploieren / om alles te vernemen / 't ghene in 't Rijck / in het Hof ende daer ontrent / om ginck.

Voorts zijne qualitept / ſoo veel doenlijck ſoude hy diſſimuleren ſoo te ſchepe als te lande / ende oock in alle ſtilligheyt ſijne aenbevolene ſaecken te negotieren; ende verſtaen hebbende zijne Majeſteyts intentie / ende de gelegentheden aldaer / met het ſelve Krijgh van voorſige in diligentie weder te keeren / om haer Ho: Mo: ende zijn Excellentie van alles rapport te doen; doch indien hy met zijn preſentie en verblijven aldaer / ſoude meenen beter dienſt te konnen doen / ſoo mocht hy by aſſen-

1628. dinge van een expres persoon / ofte ooch van den Commissaris Cracaw, indien het d'importantie van saecken soude vereyschen / aen haer Ho: Mo: ende zijne Excellentie in aller spoet te verwittighen / 't geene hem was wedervaren / ende daer op naerder last afwachten: adviserende daer en tusschen by alle gheleghentheden van schepen / alle 't gheene sich aldaer wyders toedraeghen soude.

Hy wiert met dese last alrede vooz den uytganck van 't verleden jaer afgesonden in het oozlog-schip van Capitain Moons. Hy heeft volgens dien by den Koning zijne Vzopositie ghedaen; Waer de selve gaf vooz antwoozt / dat hy niet wepnigh gehouden was in de groote ghenegenthept / die dese Staet tot zijne Majesteyts saecken was toonende: beliende ooch wel dat hy wat hupten postuyz was gheraeckt / deur dien de Koningh van Enghelandt soo qualijck betaelde wat hy hadde belooft: ende dat Vranckrijck desgelijcks by de ghemeene sake niet dede. Waer niet te min / hy gaf te kennen / dat hy de Sont, ende wat daer van dependeerde / tegen de Keyserschе / als geen schepen hebbende / wel soude beschermen. Dat hy van zijn eygen / en wel vertrout volck genoegh hadde ende konde krijghen / om soo naer ghelegen ende lieven pandt te bewaren. Recommandeerde ende begeerde / dat veel meer dese Staet mochte vyant voldoen de maentlijckе subsidien aen hem belooft: en continueren in haer sozge tot conservatie van de Luckstad, ende tot ontset van Crempe, 't welck nu al eenen gheruymen tijdt was belegert of ghebloccheert geweest: Ende tot welcken eynde verschepden Denemarckтsche officieren in den Hage waren / om daer ober te conferen. En soude zijn Majesteyt van Denemarcken niet ongeern gesien hebben / dat men een goet aental troupen derwaerts had gesonden / ghedupzende het winter saisoen als wanneer men deselve hier niet schoen van nooden te hebben.

Maer de Heer Vzins van Orangie hadde de maxime / dat hy de Militie van desen Staet (soo veel mogelijck was) by een / sterck / ende compleet hielt: insonderheyt na dat hy mercкte / dat de Spaensche macht begost wat in difozdre ende declin te komen: waer dooz hy de hoop schepte / van in toekomende te sullen komen zijn meester in 't velt: dienvolgende conquest te komen doen. Maer aengaende 't besetten van de Sondt met Krijghsvolck / dat was een extraozdinaris ende seer important gebal: daer aen de Vzovintie van Hollandt sich ongelooflijck veel liet gelegen zijn. Ende Hollandt soude self ende alleen die kosten hebben ghedzaghen: lieber als te sien dat het soude perijckel loopen van in haer der vyanden handen te sullen geraken.

De Koninck van Denemarck wist dat ooch wel: als mede / dat vrienden dickwils vyanden, ende vyanden vrienden wierden: ghelijck van alreede van dien tijdt af secrete onderhandelaers waren / die van wegen den Keyser aen Denemarck niet alleen dzeede: maer andze satisfactie vzesenteerden: waer op in 't naeste jaer van negen en twintigh, de dzeede volghde tusschen de Keyser ende Denemarck, ende van die tijdt af begost de confidentie ende vzientschap tusschen Denemarck en desen Staet te verhoelen: ende eyntlijck in 't jaer vieren vijf en veertigh upt te breecken tot een soozte van rupture. Derhalven Denemarck in dese tijdt wijslijck declineerde de Hollantsche besettingh in de Sont. De Heer Reael wiert nochtans met civilitept bejegent ende ghedimitteert: sich weder embarquerende in het ghemelde Oozlogh schip / om te vaeren na Hollandt; maer komende ontrent het Schager-rif of Iutlantsche kust, ontstack sulcken wint / dat 't schip geen Zee hoste houden: Uytdt Schip-breuck. werdende ghedzeven op de Iutsche strant: alsoo dat wel 't schip strande / maer Reael en 't volck gesalveert wierde. Gevangen. Men landt komende / bevonden dat daer allenthalven Keyserlijcke besettinghen waeren: dies Reael belent wozdende / en dat hy quam van den Coninck van Denemarck, wiert aenghehouden / ende ghesonden naer Weenen: Hoewel van wegen desen Staet verschepden hzieven ende andere officien zijn geemployeert geweest / om sulck te beletten / ende ooch naderhandt om syn relaratie te vzocureren. Om dat de Heer Reael was ge- Na Weenen ghevoert.

weest Generael in Indien, ende een Gesante aen Denemarck, soo dachten de Keyserschе / datmen deur hem een groot dessein vooz hadde tot haer afzeuck: ende maeckten staet / datse deur 't aenhouden van zijn persoon / dat exploict souden doen achterblijven; ende om een eerlijck pzetext te hebben van hem te langher op te houden / vonden goet hem tot in Oostenrijck te senden: ende alsoo syne relaratie te langer te vertoeden / en zijn intentien te doen verdwijnen: of ondertusschen te vernemen wat het subject zijner besendinghe was gheweest. 1628.

Ter selver tijt als hy na Denemarck ginck / om vooz de Sondt sozge te dzaghen: soo wiert aen den Heer Aitzema tot Hamborgh eenighe naerder last ghesonden tot bewaringh ende bewaeckinghe van de ridieren der Elve ende Weeser. Aitzema rakende de Weser en Elve.

Alwaer het perijckel van weghende Keyserschе / grooter was / als in de Sont: om dat de Keyserschе noch wijdt van daer waeren / jae noch niet eens in 't Eylandt Funen hadden komen gheraecken. Maer op de Elve ende Weeser lagen de Keyserschе aen alle kanten: hebbende ooch Staden ende andze plaetsen in: en komende allenthalven soo veel Schantsen bouwen als 't hun beliefde. Waer op verschepden conferentien gehouden ende voozslagen gedaen zijnde / wiert aen welghemelden Aitzema (die dat perijckel met veel omstandigheden hadde ober ghescheven en aenghewesen) vooz instructie toegesonden; dat hy de dzie Vziesche schepen / by hem opgehouden / ghedupzich de Ridiere van de Elve soude laten op ende afvaren; met last watter op / aen / of omtrent de Rebiere passeerde / in gode achtinge te nemen / ende de schepen deser Landen / deselve Rebiere frequenterende / te beschermen / tegens een yeder / die haer soude willen aenhalen / behinderen / of molesteren; houdende goede correspondentie met de Engelsche ende Deensche schepen / en geen oozsaeck van hostilitept aen de selve ghebende: dat hy by die van Hamborgh ende Bremen bevoiren soude doen / ten eynde sy luyden het pericul mede mochten appzehenderen / ende pemant herwaerts senden / om met haer Ho: Mo: te consulteren / wat tot bezijdinge vande stroomen conjunctim soude dienen by de handt ghenomen te wozden: dat sy ooch aende Coninck van Denemarck in 't secreet ende alleen soude openbaren / dat in de mont van de Elve ghelegen was een Eylandt ghenaemt Cruyssant, ghehoozende onder Stormarn, ende consequentelijck onder de Kroon van Denemarck, 't welck bequaem soude zijn tot beseeckeringe van de Elve: stellende ober sulck zijne Majesteyt in bedencken of hy niet goedt soude vinden 't selve te besetten / of gedoogen / dat op zijne Majesteyts name de besettinge wierde ghedaen; informerende sich mede op de ghelegenthept van 't selve Eylant / ende of men daer bequamelijck af ende aen konde komen / ende een goede Reede of Haven vooz de schepen was; boven welcke mede goet ghevonden is te schzijven aende Collegien ter Admiralitept tot Amsterdam ende in 't Noorderquartier, dat hare Convoyers steets na de Elve ende Weeser af ende aen wilden laten gaen / om een ooge in 't zeyl te hebben op alle occurrentien.

Sulcks met de Koningh verspzoocken zijnde / is echter niet goetgevonden 't gemelde Eylant te fortificeren: 't was niet van sulcker importantie / 't behoozde ooch niet onder Stormarn, maer onder 't Stift Bremen; ende al hadden 't de Keyserschе willen fortificeren / 't soude haer daer mede hebben gegaen als met den Denholm by Straelsont. Want een oozloghschip had bequaem ende genoegh geweest om de vivres aen 't Keysers volck af te snijden: ende 't was den Keyserschen onmoghelijck Meester te wozden van 't water / als ende so langh sy geen schepen hadden: sy wisten dat ooch wel: ende daerom waeren sy soo dapper arbeydende tot Lubeck om de Hanse-Steden / insonderheydt Lubeck ende Hamborgh op haer syde te krijghen: ende de Spaensche of Keyserlijcke Admiralitept op te richten. Hoe ende in wat maniere 't selve is in syn werck gegaen / kan upt het volgende werden gesien. Spanjaerts Desseyn tot accommodatie op d'Oostzee.

De Koningh van Spangien had alrede eenige jaren te vooren een Opper-raedt van Commercie, en tot dien eynde een Admiraliteyt of Compagnie in de Stadt Sevilien

1628. vilien opgherecht: in de welcke toeganck hebben souden/die van Andalusia ende 't Koninckrijck Granada, en oock die van de ghehoorsame Nederlanden; als insgelijcks d'Onderdanen van den Keyser/den Koninck van Polen, ende van andere/ de welcke hen daer toe souden komen te verstaen.

In 't eerste articul van de voorsz Admiralitept wiert gheseyt: dat die 't thelept daer van hadden/ souden zijn wel gequalificeerde Luyden ende rijck van Erf goederen in Spangien, ende in getale seven, by d'Admiralitept te verkiesen. Ende in 't seste articul dat de voornoemde Admiralitept haer soude verobligheren/ vier en twintigh oorlogh schepen gedurigh te onderhouden.

In het jaer seven en twintigh om dese intentie te meer voort te setten/ heeft hy te weeghe ghebracht dat den Keyser sich met hem tot 't selve voornemen heeft gevoeght ende vereenight: invoegen dat inden daer naer komende Maendt November, sy ghesamentlijck eene Ambassade aen de Stadt Lubeck (de eerste en uytschrijvende onder de Hanse-steden) ende ter selver tijdt eene andere aen de Stadt Dantsich de rijckste en voornaemste in Pruyssen, hoewel Toorn in rangh voor gaet/ is ghesonden: Om de selve/ ghelijck alle andere Hansesteden van Duytslandt ende Poolen/ tot de voornoemde Compagnie te noden; met presentatie van hunne patexie/ ende veel andere privilegien ende vryheden.

Senden na Lubeck en Dantsig.

De Propositie aen de Stadt Lubeck bracht mede/ dat de Keyser de saeck by zijne Raden had rijpelijck gedaen examineren; dat hy behoorlijck was ghenoodsaeckt/ dat de navigatie ende de trafijcq van Spangien tot allen tijden ghewees't was 't voornaemste middel/ daer door de Hansesteden haer onderhouden ende grootelijcks vermeerdert hadden; hoewel sedert eenighe jaren het haer by verscheyden vreemde Potentaten was verhindert: om 't welck te remedieren/ noodsaeckelijck was dat de voornoemde Steden haer begaven in dese Compagnie/ aen de welcke alleen soude blijven de commertie ende 't trafijcq van de koop-waeren uyt Spangien ende Duytslandt komende/ ende dat dit het eenighe middel was (gelijck 't scheen) om Duytslandt wederom in haer eerste fleur ende macht te herstellen/ 't geen den oorlogh ende troubles hadden vernietight.

Ende Stadt Dantsigh, wiert ghepropooneert dat de voorsz Compagnie soude komen aen haer te brengen/ de directie van de Commertie op alle plaetsen/ ende by haer selfs behouden d'invoselinghe van alderley koopmanschappen/ van Spangien ende de Koninckrijcken ende Landen daer van dependerende; Ende wanneer de Compagnie soude opgherecht ende bevestight zijn/ dat zijne Keyserlijcke Majestept soude senden een aensienelijcke Ambassade/ in alle de Coninckrijcken ende Provintien van Europa, om aen hen te doen weten dit werck ende ghenomene resolutie. Ende om een yder te ghelijck te waerschouwen van ghen hinder of schade te doen tegen de gheringhste van de gheene die hem in dese negotie ende handel souden komen te begheven; maer hun sonder beletsel haer vrye commertie te laten ghenieten. Ende by aldien naer soodanighe waerschouwinghe pemandt de selve quaemen te perturberen/ dat zijne Keyserlijcke Majestept/ als oock den Koninck van Spangien in al hare Landen aen den ghecffenseerde deel toestaen/ ende ghebeden soude vrieden van repressailles/ teghens de Stadt ofte Natie de welcke de schade bygebracht soude hebben.

In 't ghemeen om dese saecke smaeckelijck te maecken/ wiert gepropooneert van weghen den Keyser ende Spangien: Dat de ses Wendische Steden alleen immediatelijck de trafijcq op Spangien souden hebben; en dat alles wat Sweeden/ Denemarck/ Enghelandt/ Vranckrijck/ ende de Vereenighde Provintien produceerden/ ende te koop hadden/ soude moeten in ende deur de ghemelte Wendische Steden werden verkocht/ om na Spangien te werden gevoert. Ende wederom alle wat de Koninckrijcken van Spangien produceerden/ soude desgelijcks in de voorschreve Wendische Steden werden ghebracht. Sulcx dat sy een soorte van Stapelrecht souden bekomen. 1628.

Om sulcks in 't werck te stellen/ hadde de Keyser alreede bemachticht eenighe aen d'Oost ende Noort-Zee ghelegene plaetsen: daer van Wismar aen d'Oost/ ende Staden aen de Noort-Zee of op d'Elve gheleghen: behalven verscheydene andere van minder consideratie: ende hy hadde 't oogh seer op de Sont, als ghesept is.

De persuasien ende argumenten der Keyserscbe ende Spaensche zijn particulierlijck te sien uyt het gheene sy aen de Heeren van Lubeck en van Dantsick hebben ghepropooneert.

Haer persuasien.

Als dat zijne Keyserlijcke Majestept niet twijffelde/ of de ghemelde Hanse steden mercken overlogelijck/ dat de selve ghedurende zijne Keyserlijcke regeeringh/ geen grooter sorge hadde gedragen/ als zijne Wapenen te employeeren tot het ghemeyne beste/ tot de conservatie van de getrouwe Onderdanen/ ende tot hun prosperitept ende tijdelijcke aenwassinghe/ de selve voor sachte ende rechtveerdighe middelen beschermende; Hoe wel oock ghenoodt dronghe ghewelt te ghebruycken teghen de rebellen (die haeren eedt ende plicht hadden te rugh ghestelt) ende oock teghens zijne andere vyanden. Dat al de weereld bekent was ende d'erbaringhe 't klaerlijck bewees/ dat tot verscheyde mael aen zijne Voorsaten de Keysers Adolph ende Mathias van hoogste ghedachtenisse/ klachten waeren ghekomen/ van groote schaden/ aende eerbaere Duytsche Hanse Steden gedaen: niet alleen door onbehoorlijcke monopolien van vreemde natien tegen des Rijcx wetten ende ordonnantien: maer oock dat duytsche Potentaten haer navigatie hadden belet/ haer schepen met gewelt aenghetast/ de selve ghedondert/ ofte te ghronde doen stucken/en anderssins op verscheyde manieren verhindert ende opgehouden. Waer deur de Commertie in vreemde handen was ghecaeckt: Tot profijt van eenighe weynige particuliere: en tot onbillijcke schade van de Hanse Steden ende van 't ghemeene Roomsche Rijck. Als zijnde daer door ghefrustreert van haere neeringhe ende ghewoonlijcken trafijcq. Soo dat niet sonder merckelijcke verachtinghe ende bespottinghe van de Duytsche natie/ de Compagnien by vreemden op gherecht/ deur haer monopolien hadden als afgesneden/ ende aen haer ghetrocken 't groot dat voorschreve Hanse Steden in de handt hadden/ ende selfs ghepoocht sommighe Steden van het Rijck af te scheuren.

Dit alsoo zijnde/ ende op dat de voorghemelde Hanse steden in der daedt mochten ghewaer worden/ dat de Keyser geen occasie dacht te versuymen/ waer door de selve in haer eerste vermooghen konde herstelt/ ende als te vooren florissant ghemaeckt ende consequentelijck de edele Duytsche natie in haer eerste credijt/ reputatie/ ende groothept herstelt ende daer by t'allertijdt geconserveert mochte worden; verklaerde dat hy met allen mooghelijcken yver ende affectie wilde de handt bieden/ op dat de Steden/ om tot haer voornemen te ghecaecken/ haer voortaen niet meer mochten begheven in de protexie ende de bewaringhe van vreemden/ maer alleenlijck onder hem: als zijnde haeren Keyser/ waerachtighen Over-Heer/ ende wettigh hooft/ ende dat onder hem sy haer mochten verbinden in een oprechte ende nutte societept/ om daer door wederom te verkrijghen haer volkomen vryheyt/ in alle haer trafijcq ende negotie/ te Water ende te Lande/ ende vastelijck sonder beletsel daer by te maintineren.

Dat aen zijne Keyserlijcke Majestept was ghecpresenteert/ dat de navigatie ende trafijcq van Spangien/ door desen was gheweest/ ende daer door altijt gehouden/ 't voornaemste middel door het welck de loffelijcke Stadt Lubeck, ende sommighe andere Hanse steden haer gheneert ende grootelijcks vermeerdert hadden.

Dat oock voor eenigen tijdt aen zijne Majestept van wegen den Coningh van Spangien was voorgheslaghen: hoe dat hy was ghedacht te stabileren een t'samen-

1628. menvoeginge ende correspondentie in 't koopen en verkopen met al de Onderdanen van sijn Keyserlijcke Majestept ende 't Roomsche Rijck / om alle waeren ende Coopmanschappen / upt ofte in de Coninckrijcken van Spangien gheboert worden / alleenlijck te doen verblijven in handen van de Duytsche Natie / het Rijck onderworpen / en van de Onderdanen van de Coningh van Spangien / ende om onderlingh ende immediate uyt 't een in 't ander Landt ghebracht / ofte naer 't behagen van d'eene ofte andere partye verkocht ofte verder verboert te worden. Ende alhoewel dese propositie by sijne Keyserlijcke Majestept niet en was terstont gheaccepteert / was echter ock niet gantsch verworpen: maer naer rijpe deliberatie ende examinatie deur personen wel erbaren in de statupten ende costumen van het rijck / ende in den Coophandel / trafijcq ende navigatie / als ock in de Raden van de Justitie ende andere / ende naer exacte ondersoeckinghe eyndelijck bevonden dat soodanighe communicatie / ende in specie 't transport in Duytslandt / van de Coopmanschappen van Spangien ende de Indien strecckte tot sonderlingh voordeel ende vermeerderingh / niet alleen van de loffelijcke Hanse steden / maer ock van alle Vorstendommen / Landen ende Staten van 't Roomsche Rijck / ende selfs dat het was 't eenige middel om te herstellen / 't geen den oorlogh en soo veele groote beroerten hadden vernielt.

Dat dienvolgens sijne Keyserlijcke Majestept voor goet vont d'ondersaten van 't rijck / Duytscher natie te vermanen / geen difficultept te maecken / van in te treden in sulck een correspondentie als hem wiert aenghepresenteert / ende datse geensints behoorden te versuymen of voor by te laeten gaen soo schoonen occasie / dewelcke t'eenemael tot hunnen profijt strecckte: aen de gantsche werelt te kennen gevende de Vaderlijcke voorsorghe die hy droegh voor haer: Geensints twijffelende (terwijl hier in niets als 't geen tot het ghemeyne beste / ende d'aenwassinghe ende prosperitept van 't selve strecckte) of de loffelijcke Hanse steden / ende specialijck de Rijcks-stadt Lubeck, souden aennemen ende treeden in de voorschreve conjunctie ende correspondentie / over de trafijcq met de Spaensche Natie: ende ter harten nemen het gheen soo wel aen haer / als aen alle Onderdaenen van 't Rijck / dewelcke / tot op de tegenwoordige upt / soo veel uptgestaen hadden / soo nudt ende profijtelijck soude zijn.

Maer om sulck werck op vaste gronden te stellen / dat het zijne Koninclijcke Majestept belieft hadde zijne Gesanten aen den Raedt ende Leeden der Stadt Lubeck, (als het hooft zijnde ende de directie van 't oude Hanzeatische Verbont hebbende) te senden / ende dies halven voor ende in naeme van voorschreve zijne Keyserlijcke Majestept te begeeren ende te versoecken / dat niet alleen onder hun selfs / maer ock met Cooplieden daer teghen woordigh / en in de Navigatie en Commertie wel gheexperimenteert / wilden blijtigh beraetslaghen / ende ten nauwsten overweghen / 't gheen soude dienen tot voortsettinghe / oprechtinghe ende continuatie van dit werck; ende datse eerst daeghs hunne meeninghe sonder difficultept wilden communiceren. Ende indien 't ghebiel datter verschepden opinie of ('t welck sy niet ghelooden) sulcke zwarigheden waeren / die van nooden hadden gheconsidereert te worden / versochten haer 't selve t'ontdecken ende vertrouwelijck te communiceeren / om te bewijsen datse daer aen met ernst wilden arbeyden / ende waernemen het gheen tot welbaren ende prosperitept van het ghemeyn strecckte: alles tot beste van het Roomsche Rijck / ende spetiaelijcken van de Hanse-Steden / op dat sy (Keyserlijcke Gesanten) te beter mochten orsake geven ende voortsetten / het gheen sijn Majestept met soo groote goedertierentheydt / tot het welbaeren van sijn Onderdaenen op sich ghenomen hadde. Ende dewijle de Keyser ghespeurt / ende altijdt in der daedt erbaren hadde / in dese moeyelijcke beroerten een sonderlingen respect / eerbiedinghe / ende eene waerachtighe Duytsche oprechtigheydt van de loffelijcke Stadt Lubeck, ende haere Leden tot sijne Keyserlijcke Majestept / ende altijdt ten groot contentement ende vergenoeginghe hadde ontfangen: soo en twijffelde hy niet ofte de selve Stadt soude haer in dese Negotiatie desgelijcks bewijsen ende verklaren / ende volharden in de devotie ende ghehoorsaemheydt teghens de selve ende het Roomsche Rijck: gelijck sy met groot lof ende reputatie altoos bewesen hadde: zijnde insgelijcks sijne Keyserlijcke Majestept versekert / dat dit alleen strecckte tot het aenwas / voordeel ende welbaren / soo van de voornoemde stadt / als van de andere loffelijcke Hanse-steden / ende alle ghetrouwe Onderdanen van het Rijck. 1628.

Ende dienvolghens versochten op het nieuw van de Heeren Burghermeesters ende Raedt / datse op dese Propositie rijpelijck delibereeren / niet alleen onder hen selfs / maer ock met andere Hanse-steden / met hen in het Verbondt staende / ende met alle andere by de Zee gelegene Steden / ende haer desgelijcks in de Navigatie ende handel ter Zee behelpende / ende namelijck aen de Stadt Dantsigh openinghe doen van de intentie van sijne Keyserlijcke Majestept / begeerende van elck van de voornoemde Steden haer resolutie by Geschrift / met Volmacht / om met de Keyserlijcke Gesanten de selve ende ghelijcke correspondentie te houden / de saecke met haer omstandigheden wel te beraetslagen / ende die te helpen tot effect brenghen op dat men op de beste form als konde geschieden / tot een verdraeghelijck Tractaet mocht geraecken.

Op dese wijse hadde de Keyser sich aenghebooden: ende boodt sich als noch aen voor de gemelde Gesanten / tot des Rijcks welbaeren / ende sonderlingh om de Hanse-steden te vermeerderen / ende in haere voorighe heerlijckheydt ende vermoghen te herstellen / niet alleen de selve onder haere bewaeringhe ende Keyserlijcke Protectie / by dese correspondentie / ende bestandigen Trafijcq te onderhouden / ende ock de selve op het nieuw (ghelijck haer andere ghetrouwe ende oprechte Onderdanen) daer in te ontfanghen; maer ten overvloet haer te verleenen / ende te geven seer groote vryheden ende immunitepten: benessens volle macht om de selve teghens alle Nabuerlijcke Potentaeten te conserveeren; beloovende dat dese saecke ghesloten zijnde / van hem dit Tractaet (soo verre als sijne macht ende Keyserlijcke authoritept haer extendeerde) sonde gheratificeert ende bevestight worden; ende specialijck te sullen sorghe draeghen dat het ghemelde Tractaet (alreede ock tusschen den Keyser ende Spangien geadjusteert) in Spangien desgelijcks soude werden met de verepschte solemnitepten gepubliceert: op vertrouwen dat het de Hanse-steden desgelijcks soude doen. Om alsoo vastelijck ende onverbreeckelijck ghe observeert / ende altijdt onderhouden te worden / sonder het gheringhste beletsel. Maer alsoo sijne Keyserlijcke Majestept van den Coning van Spangien te voren had willen weten / waer van eygentlijck de Kooplieden ende de Negotianten van de voorsz met malkanderen geconfedereerde Anzee-Steden ende haere Gemeynten konden verseeckert zijn / raeckende de Navigatie ende Trafijcq: het zy in preeminentien / vryheden / profijten ende verseeckeringen / ofte concerneerende de Administratie van de Justitie, ende de conservatie van haer oude immunitepten in de voorsz Coninckrijcken ende Landen; soo had hy het ock soo verre ghebracht / dat den Coningh van Spangien herwaerts ghesonden hadde sijn Procureur ende Agent Gabriel de Roy, een van sijn Ministers ende Raden, met genoeghsame Instructie ende Volmacht / de welcke daer op soude komen te openbaren de intentie van sijn Coningh: hoe de correspondentie met sijne Coninckrijcken ende Landen soude komen onderhouden worden / ende van weghen ende in namen van de voorsz Coningh van Spangien, ende sijne ghehoorsame Onderdaenen / ofte die hem in den Trafijcq souden vereenight hebben / met de selve soodanighe satisfactie te gheven / ende te nemen als het de voorvallende occurrentien souden verepschen. Ende wanneer welgemelde Heeren van Lubeck (over 't geen hier boven gesepdt is) naer epsch van saecken haer souden verklaert hebben / soo souden sy (Keyserlijcke Gesanten)

1628. ſanten) alſoo haer metter daet betoonen dat de Heeren van de Hanſeſteden daer af ghеſamentlijck ſouden contentt ende vernoecht ſijn; niet wijdere verſeeckering dat ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt upt ſonderlinge genade ende goedertierenthеyt haer met goeden willen toegedaen bleef aende Heeren Burghemeeſters ende Raedt / ende de gantſche Ghemeynte der loffelijcke Stadt Lubeck. Ende ten reguard van de hoochgemelde Geſanten / dat ſy t'eenemael gediſponeert en gereet waeren om haer te dienen by al de ghelegentheden die haer quamen te preſenteren. Dit wiert in ſulcker manieren by monde geſeyt en in geſchrifte oock ghegeven; by Lodowich Grave van Swartzenborgh, ende Ian Mentzel der rechten Doctor.

Aende Stadt van Dantſigh is deſghelijcks voorghedragen / ſo van wegen den Keyſer als van wegen Spangien deur den Heyſheer van Auſſi: dat haer door hoogſtgemelde beyde Majeſteyten / verſochten ende begeerden dat het ware een vryen en onmiddelbaeren trafijcq ende Commertie / tuſſchen hare ghetrouwe Onderdaenen ende oock haere vrienden Bontghenooten / ende dat het ſonder eenigh beletſel worde onderhouden / alles te ſunderen ende vaſt te ſtellen op een ghewiſſe Raedt van voorname Koopluden en Negotianten / ende op Compagnien te diſſeren ende op te richten in hare Koninckrijcken / Provintien / Heerlijckheden ende Landen / ende namelijck inde Hanſeſteden van Duytſlandt / ende andere plaetſen ende Steden van het Roomſe Rijck / ende in 't Noorden / die daer toe de bequaemſte ſouden gevonden worden. Edoch alvorens verkregen te hebben 't conſent / protectie / ende authoriteyt van ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt / als ooch van ſijn Koninclijcke Majeſteyt van Poolen, na dat de ghemelde plaetſen ſigh in haere Heerſchappye ende Frontieren bevinden ſouden.

Dat een Raedt (ſeyden ſe) ſoude ghеſonneert worden van perſonen die erbaren waeren in de negotien / ende dier gelijcke affaires van alderley Natien / 't ghemeene beſt lief-hebbende / ende niet ſoeckende ofte begerende haeren eygen profijt; ende achtelijck eene beſtandige ende ongehoudelijcke correſpondentie houdende / ende naer rijpe deliberatie ordonnerende 't gheen nuttelijckſt ende doenlijckſt was: om tot haer te trecken en te brengen de directie van de Commertie op alle plaetſen / ende by haer alleen te behouden. De diſtributie van alle waren en Koopmanſchappen van Spangien, ende de Koninckrijcken daer van dependerende: mits gheen waeren van Contrebande ſijnde / 't ſy dat de ghemelde waeren ende Koopmanſchappen upt de ſelve Koninckrijcken waren komende / ofte datſe upt andere plaetſen vande Kroon Spangien dependerende ghebracht wierden. Ende datmen daer nae ſoude bedacht ſijn op de plaetſe ende manier van in 't toekomende de voorſchrevе Compagnien vaſt te ſtellen / ende door wat middel men altijt de diſpoſitie ende diſtributie vande Commertie inde verre ghеleghen Provintien ende plaetſen ſoude verſeeckeren.

Dat de Coningh van Spangien na lange deliberatie in ſijnen opperſten Raedt van State / ende in ſijne andere Raden had opgerecht in ſijn Hof te Madrid een Raedt van Commertie, en in de Stadt Seville eene Admiraliteyt, ofte Compagnie van Duytſche ende Nederlanders / met groote prerogativen / vryheden ende genaden / verbat in 't Coninclijcke privilegie / ghegeven den vierden Octobris in 't Jaer vier en twintigh, met beloften van in 't toekomende noch meer ghenaden ende vryheden aen deſe directie te gheven ende genieten laten. Deſignerende alleen die van Vlaenderen, Onderdanen van ſijne Majeſteyt / ende daer na die vande Steden van 't Roomſche rijck / dat tot dien eynde de Keyſer met goetvindinge van ſijn geheymen Raet / ende deſghelijcks vanden Rijcxraet in ſijn Hof reſiderende / gefonden had den Grave van Swartzenbergh, ende andere Ghedeputeerde tot Lubeck, om te diſponeren en tot effect te brengen d'oprechtinghe vande voornoemde Compagnien in het Roomſche Rijck ende inde Noortſche Landen / ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt onderworpen.

Dat zijn Koningh om de ſonderlinghe affectie / en ten aenſien vande Maeghſchap tuſſchen hem ende de 1628.
Koninclijcke Majeſteyt van Poolen en Sweden haer tegenwoordigh ſaluer notificeerde / ten eynde dat zijne ghetrouwe Onderdanen / ende ſpecialijcken de Stadt Dantſigh, ende d'andere onder deſelve jurisdictie / ende aen de Baltiſche Zee gelegeye Steden / dewelcke mede daer in ſouden willen treden / deelachtigh ghemaeckt wierden vande groote vryheden ende prerogativen van ſulcke beſtandighe correſpondentie ende trafijcq / met d'Onderdanen van 't Roomſche Rijck / ende van ſijne Koninclijcke Majeſteyt van Spangien: ende dat onder de Protectie / onderlinghe communicatie ende correſpondentie tuſſchen de voorſz haere Majeſteyten: Der welcker intentie ſimpelijck was / ende ſtrecktе ten eynde de trafijcq / als voordeſen / ſijnen vryen ende onverhinderden loop mocht hebben; ende beter wierde dat niet een Stadt ofte Provintie alleen met ghewelt de winſt aen haer trock: gelijck althans geſchiede / waer upt ontſtont dat het broodt genomen wiert upt de mont van andere / met deſtructie van haer vry ende gherechtigheden. Het oogmerck van haere Majeſteyten ſijnde / dat een yeder na ſijn welbehaghen ſeeckerlijck ende ſonder beletſel immediate upt d'Ooſtzee in Vlaenderen, Vranckrijck, Spangien ende andere Landen inſcheepen ende navigeeren mocht.

Met wyдere preſentatie van te ſenden Keyſerlijcke Ambaſſaden in alle Landen van Europa, om dit werck bekent te maecken. Ende te gelijck haer te waerſchouwen dat niemant ſich onder name eenige ſchade te doen ofte ghewelt daer teghen te ghebruycken. Maer dat men hem ſonder eenighe verhinderinge ſoude laeten genieten deſe vryе Commertie / ghelijck 't haer by zijne Keyſerlijcke Majeſteyt en van den Coninck van Spangien, verwillight was. Indien 't gebeurde dat naer ſulcken waerſchouwinghe d'een of d'andere hen onder namen een of meer van de voorſz negotianten te perturberen: ſo beloofden hare Majeſteyten in al hare Lande aen den ghеoffenceerden deel vryheden van repreſailles te gheven / tegens de Stadt ofte natie die de ſchade ſoude gedaen hebben.

Op deſe wijſe (ſeyden de Geſanten) ſaghen de Heeren van Dantſick dat hen 't geringhſte niet wiert benomen van de vryheyt dewelcke ſy teghenwoordich in de commercien hadden; maer ter contrarie dat ſy door deſe hen ghepropooneerde middelen conden ghеraecken tot een hoogher trap van profijt ende baerblijcklijcken aenwas van haer Stadt; als immediatelijck naer Spangien, ende andere onder den Koninck van Spangien, ende den Keyſer ghеleghene Landen / ſullende ſeeckerende vry komen trafiqueren. En indien d'een of d'ander onderſtonden de ſelve in de Spaenſche Zeehavens of elders ſchaden aen te doen / dat ſulcx met vryeden van repreſailles (als ghеſeyt is) ſoude werden ghebindicteert / om 't hare ſoo in 't Roomſche Rijck als elders wederomme te krijghen; Dat boven dien zijne Koninclijcke Majeſteyt te vreden was / de Hollanders te laten ghenieten de vryheyt dieſe tegenwoordich hadden met de Stadt Danſich te trafiqueeren. Verſoeckende de voornoemde Heeren en voornaemſte negotianten van Danſich eerſt daeghs te reſolveren watſe hier in ghemeent waren te doen.

Die van Lubeck ſoo wel als Danſich, ſiende groote ſwarichеyt in dit important werck: ende dat die van Ooſtenrijck wel ſochten haer aen te boeren: maer wepnich of geen ſcheeps macht hadden / om haer t'aſſiſteren / ſoo 't van nooden was; hebben met reſpect ende danckſeggинghe ghеaemvoort: ende (ghelijck men alleh 't halden ghewoon is te doen in ſaken / daer in men perpley ende ongereſolveert is) de ſaecke verſchoven tot op de naeſte ende ghenerale vergaderingh.

Die vergaderingh gekomen zijnde / is de ghemelde Heer Mentzel weder verſchenen: een langhe Harangue maeckende: repeteerde wat te voor was ghepaſſeert: Verſeeckerde wederom dat de Keyſer aen zijne zijde niet meer ter harten nam / als na vermoghen upt te voeren / alles waer toe hem ſijn eedt ende officie was verbindende. Om volghens Rijcks Wetten en Conſtitutien de vrede ende ruſte / oock alles wat tot des Rijcx beſte

1628. beste was als een oprecht beder van het Vaderlandt te besorgen.

Dat sijne Keyserlijcke Majestept onder andere wist hoe veel 't Roomsche Rijck daer aen geleghen was/ dat de loffelijcke Anseaten (der welcke gemeenschap ende oudt verbondt hy roemde) soo wel in 't ghemeyn als in 't besonder gheconserveert wierden: Ende dat door dese de Steden door 't meestendeel hare neringhe/ vermeerderinge ende prosperitept verkreghen hadden door 't middel vande Commertie en Navigatie/ en dat naer billickheyt sy noch daer by behoorden gheconserveert te worden/ wanneer 't haer door hare Naburen en andere Koninckrijcken en Landen niet en was so openbaerlijck ontnomen: gelijck sijn Keyserlijcke Majestept terstont na den aenvanck sijner regeeringh/ daer af veele klachten/ by hans in al de Cancelerpen hadden gevonden. Maer gelijck sijn Keyserlijcke Majestept de Keyserlijcke dignitept aengenomen hebbende/ geerne ghewilt hadde/ dese inconvenienten/ door d'iniquitept des tijts ingeslopen/ ende veele jaren gecontinueert te ghemoet gaen; alsoo was 't hem wel seer verdrietigh ghewest: dat op desen tijt tegens sijn wille 't selve niet had konnen belet worden/ en dat hy sijne wapenen wijdts en sijts hadde emploperen moeten/ daer toe ghedwonghen synde door d'ongetrouwigheydt van des Rijcx eyghene Onderdanen/ dewelcke sonder eenige billijcke oorsaecke uyt pure boosheyt/ en om datse al te wel waren/ ende datse de soete Regeeringhe van het loffelijcke Huys van Oostenrijck niet langer verdragen en konden/ eene oproer verwecht/ ende daer na d'andere tot haer complot getrocken hadden. Dat de Keyser te krachtiger wederstant had moeten doen/ om dat niet alleen de Duytsche/ maer ook andere Natien daer in getrocken/ ende daer door het gantsche Christendom in compromis ghestelt waren.

Maer also God selfs sijne saken teghen de quade raetslagen had uytgeboert/ ende sijne Vyanden verslaghen/ soo hadde (seyde hy) de Keyser nu een meerder rust/ en bequamer gelegenheyt om de desordres te remedieren ende te verbeteren 't gheen tot verminderinghe van het Rijck ondernomen was. Dat de Keyser dit loffelijck werck niet langer uytstellen: maer ordre hadt willen geven tot noodige reparatie van 't verballene/ ende om te herstellen wat tot op dese ure/ tot prejuditie vande rechten van het Rijck geusurpeert was. Edoch tot dien eynde moest de voeghlijckste middel soecken om alle dese onordeninge wech te doen; 't welck een bestandig Establissement soude te weghe brengen/ en dat de saken niet meer so lichtelijck soude konnen omgestooten worden.

Dat alle billicke menschen hoogh souden achten/ ende nopt quade gedachten hebben konden van den bysonderen yver/ den welcken sijne Keyserlijcke Majestept betuyghde hier toe te willen toonen.

Want tot verminderinge/ bespottinge en verachtinge vande Duytse Natie/ so considerabel/ volck-rijck/ strijtbaer en machtigh zijnde/ het seer was strechende/ dat men leed dat andere volckeren by hem in geen vergelijckinge komende/ haer soude voorschrijven de Rechten en Wetten in hun eygene Zeen en stroomen/ en datse willende of niet willende/ die souden moeten gehoorsamen.

Hy klaeghde specialijck seer over Engelandt: dat de Engelsche den Hanse-Steden hadden benomen de groote Negotie/ die de Oosterlingen aldaer plegen te hebben: self de Laecken-handelingh: die nu aen de Marchands Avonturiers was getrocken. Taxeerende de geene die de selve hadden ingenomen.

Hy spraeck daer nae ook veel tot nadeel van den Tol in den Oresunt. Seyde dat die niet anders was gheweest/ en niet anders als noch was als een schandelijck en schadelijck Tribupt over gantsch Duytslant. Dat ter persoonen wierden ghevonden/ die openlijck dorsten seggen: dat het was den rechten toom/ waer door men de Hanse-Steden kost doen komen waer men wilde/ en datse dien noodsakelijck ('t sy willens ofte met ghewelt) moesten betalen: te zwijghen de andere inconvenienten die men soude konnen aenwijsen.

Dat de Keyser (nu door soo veel Victorien gezegent) niet langher konde daer op stil sitten of zwijghen: sonder merckelijcke krenckinghe sijner reputatie ende aensien. 1628.

Hy vernieuwde haer ook de ghedachtenis van de groote Privilegien/ die aen de Hanse-Steden waeren door desen gegeven in Spangien: ende die haer althans weder wierden vernieuwt ende vermeerdert: zijnde hier door aengetogen.

Ende hy braght verder by al wat de gemelde Steden mocht bewegen tot aenneminge ende oprechtinge van de ghemelde Keyserlijcke ofte Spaensche Admiralitept.

De saecke was niet onsmaeckelijck: maer men konde niet bevinden dat het practicabel was. Sweden, den, Dennemarck, de Vereenighde Nederlanden, Engelandt ende Vranckrijck, waren machtigh en rijck van Schepen ende Scheep-varent Volck. Maer teghen de Keyser niet/ ende de Spaensche wepnigh vermoghten.

De Hanse-Steden te willen daer teghen aen boeren/ was de Castanien met haer pooten uyt het vyer te willen trecken. Het perijckel was seecker; de vrucht onseecker. Ende wat van de odieuseyt der Oresuntsche Tol wierdt gheseydt/ was soo wepnigh gemeent: dat in het volghende jaer de Keyser met den Koninck van Dennemarck Vrede maeckende/ hem noch gaf een nieuwen Tol op de Elve, directelijck met de Rijcksconstitutien strijdende/ ende teghen de Privilegien der Stadt Hamborgh, die de Keyser wepnigh te voor hadde gheconfirmeert ende vermeerdert. Derhalven de Steden groot gheluck hadden/ dat alle dese pompeuse aenbiedinghen in de windt sloegen: als geen apparentie van vastigheydt siende.

Derhalven zijn alle de ghemelde Propositien met generale ende dilatoire antwoorden bejegent/ ende metter tijdt verdweenen.

Dit jaer is ook seer gesignaleert gheweest door de Victorie van de Spaensche Silver-Vloot, bekomen by die van de West-Indische Compagnie/ onder het beleydt van Pieter Pietersz Heyn, ghemeynelijck ghenaemt Piet Heyn: Een Matroos van Vorwyn van Delffs-Haven: gheklommen tot de trap van Generael van een machtighe Vloote: tot de welcke by de Kamer van Amsterdam wierden ghereedt ghemaeckt de volghende Schepen ende Jachten. Het Schip Amsterdam, groot vijf hondert lasten/ voorsien met twee en twintigh Metale Stucken/ ende acht en twintigh Gotelingen/ ghemant met hondert ses en tsestigh Boots-gesellen/ ende vier en tachtigh Soldaten/ daer de Generael op ging: sijn Schipper ende Capitepn was Witte Cornelisz de Wit. Den Hollandschen Thuyn, groot vier hondert lasten/ voorsien met twaelf Metale/ vier en twintigh Ysere Stucken/ hondert en dertigh Boots-ghesellen/ seven en tsestigh Soldaten; Daer op voer Hendrick Cornelisz Lonck als Admirael/ ende als Capitepn Allert Ianse. Het Schip Hollandia, groot drie hondert lasten/ voorsien met vier Metale/ ende ses en twintigh Ysere Stucken/ hondert vijf en twintigh Matroosen/ vijftigh Soldaten: Capitepn Thomas Sickens. Het Schip Geldria, groot drie hondert lasten/ voorsien met vier Metale/ ende acht en twintigh Ysere Stucken/ hondert vijf en twintigh Matroosen/ ende twee en vijftigh Soldaten: Capitepn Pieter Gerritsz Root. De Provintie van Uytrecht, groot drie hondert lasten/ voorsien met ses Metale/ ende vier en twintigh Ysere Stucken/ hondert een en dertigh Matroosen/ drie en vijftigh Soldaten/ Capitepn Hendrick Iacobsz Kat. De Witte Leeuw, groot twee hondert en vijftigh lasten/ voorsien met twee Metale/ en vier en twintig ysere stucken/ Capitepn Ian Iansz van Hoorn. De Swarte Leeuw, groot hondert en tachtigh lasten/ voorsien met twee Metale/ ende twee en twintigh Ysere Stucken/ vijf en tseventigh Matroosen/ twee en dertigh Soldaten/ Capitepn Pieter Fransz. De Valck, groot hondert en vijftigh lasten/ voorsien met vier Metale/ ende twee en twintigh Ysere Stucken/ vijf en tachtigh Matroosen/ twee en veertigh Soldaten/ Capitepn Albert Hendrickse. Het Schip Haerlem, groot twee hondert en twintigh lasten/ voor-

Piet Heyn.

Sijn Vlaer vermaert.

Digitized by Google

1628. laſten met twee metale ende twintigh pſere Stucken/ hondert en twintigh Matroſen/ twee en veertig Soldaten/ Capitepn Frans Klaeſz. De Pinas groot hondert laſten/ met acht gotelinghen/ 't ſeſtigh Matrooſen/ ſes en twintigh Soldaten/ Capitepn Klaes Franſz de Vries. Muyden, groot ſeſtigh laſten/ met ſeſthien gotelinghen/ acht en veertigh man/ Capitepn Cornelis Leendertſen, Naerden, groot ſeſtigh laſten/ met veertien gotelingen/ vijftien man/ Capitepn Hans Cools. Den Eenhooren, groot 't ſeſtigh laſten/ met thien gotelingen/ ſeven en veertigh man/ Capitepn Hendrick Ianſz Langh. Den Swarten Ruyter, groot 't ſeſtigh laſten/ met veertien gotelingen/ vijftigh man/ Capitepn Michiel Gysbrechtſz. Ende de lange Barcke, groot twintigh laſten/ met twee gotelingen/ en twintig man/ Schipper Iacob Barentſz. Upt de Kamer van Zeelant: 't Schip de Neptunus, groot twee hondert laſten/ voorſien met acht metale/ ende ſeſtien pſere Stucken/ hondert Matroſen/ ende vijf en vyftigh Soldaten/ daer de Vice-Admirael op ginck/ Iooſt van Trappen, geſeght Banckert. 't Schip den Tyger, groot hondert en twintigh laſten/ met acht metale/ ende ſeſtien pſere Stucken/ hondert en ſes Matroſen/ vijf en veertigh Soldaten/ Capitepn Lucas Pol. De Goude Sonne, groot hondert en ſeſtigh laſten/ met vier metale ende veertien pſere Stucken/ hondert en negen man/ Capitepn Willeboort Danen. Het Poſtpaert, groot 't ſeventigh laſten/ met twee metale en thien pſere Stucken/ ſes ende tſeſtigh Matroſen/ twaelf Soldaten/ Capitepn Willem Corneliſſen Domburgh. Oudt Vliſſingen, groot vyftigh laſten/ met twaelf gotelinghen/ vijf en veertigh man/ Capitepn Willem Willemſz. Upt de Kamer vande Maſe: 't Schip Uytrecht groot drie hondert laſten/ met ſeven metale ende acht en twintigh pſere Stucken/ hondert negen en vyftigh Matroſen/ vijftigh Soldaten/ Capitepn ende Schout bp Nacht vande Vloote Cornelis Klaes Melckmeyt. Het Schip Dordrecht, groot twee hondert en vyftigh laſten/ voorſien met twee metale/ ende twee en twintigh pſere ſtucken/ hondert en ſes Matroſen/ een en veertigh Soldaten/ Capitepn Willem Gerritſz Ruyter. De Neptunus groot twee hondert ende dertigh laſten/ met ſes metale ende twintigh pſere Stucken/ hondert en twee Matroſen/ drie en vyftigh Soldaten/ Capitepn Baſtiaen Iacobſz. Den Tyger groot ſeven en vyftigh laſten/ met twee metale en twaelf pſere Stucken/ tſeventig Matroſen/ twintig Soldaten/ Capitepn Cornelis Iacobſz Kleynbeet. Upt de Kamer van het Noorderquartier: 't Schip Munnickendam, groot drie hondert laſten/ voorſien met ſes metale ende vier en twintig pſere Stucken/ hondert acht en ſeſtig man/ Capitepn Cornelis Symonſz Groen. De Griffioen groot twee hondert ende vyftigh laſten/ met acht metale ende vier ende twintigh pſere Stucken/ hondert een ende veertigh Matroſen/ drie en vyftigh Soldaten/ Capitepn Ian Corneliſſz Keert de Koe. Den Oyevaer, groot 't neghentigh laſten/ met twee metale ende twaelf pſere Stucken/ vyf en vyftigh Matroſen/ twee en twintigh Soldaten/ Capitepn Samuel Willemſz. Upt de Kamer van Stadt en Landen: De Goude Leeuw, groot twee hondert ende vyftigh laſten/ met acht metale ende twintigh pſere Stucken/ hondert drie en veertigh Matroſen/ ſeven en veertigh Soldaten/ Capitepn Pieter Walighſz. Den Dolphijn, groot hondert ende vyftigh laſten/ met vier metale ende ſeſtien pſere Stucken/ acht en negentigh Matroſen/ vier en dertigh Soldaten/ Capitepn Hendrick Corneliſſz Dreven. De Vos, groot 't ſeventigh laſten/ met twee Metale ende thien pſere Stucken/ vier en 't ſeventigh mannen/ Capitepn Ian de Braems. Sulcx datter in deſe Vloote waren gheſchickt een ende dertigh meeſt groote Schepen/ ende van ſwaer geſchut ende Volck/ ten volle wel voorſien. Alle deſe wierden beerdigh in 't begin van de maent Mey: Soo dat den twintighſten upt Texel t' zepl ginghen de Schepen Amſterdam, den Hollantſchen Thuyn, Hollandia, de Witte Leeuw, Haerlem, Geldria, de Provintie van Uytrecht, de Swarte Leeuw, de Vergulde Valck,

de Griffoen, den Oyevaer, den Eenhooren, 1628.
Naerden, Muyden, ende de lange Barcke. De Roode Leeuw, ende de Pinas waren te voozen den derden Mey uptgeloopen: Ende de Vos den negentienden upt de Eemſe. Den een en twintighſten liepen upt Zeelant de Nepthunis ende het Poſt-Paert, den twee en twintigſten quam den Generael in Zee bp de Schepen/ die upt de Maſe waren gheloopen/ Uytrecht, de Sphæramundi ofte Dordrecht, den Tyger, de Nepthunis, de Swarte Ruyter. Het Schip de Goude Leeuw ende den Dolphijn vande Kamer van Stadt en Landen, liepen eerſt den vijf en twintighſten upt: ende den Tyger van Zeelandt/ neffens Oudt Vliſſinghen den dertighſten: waer booz geſchiede dat de gantſche Vloote wat trager bp een quam; oock d' een ende d' ander Schip nopt bp de Vloote quam. Den negentienden Iuny quam de Vloote bp Porto Santo en Madera; verbozderden haer repſe ſonder vertouben. Den Swarten Ruyter, den Eenhoorn ende de Vos, werden belaſt booz upt te zeplen/ ende het ſoo aen te leggen/ datſe des mozgens al weder bp de Vloote waeren. Ende alſoo haer den thienden Iuly bevonden op de hooghte van veerthien Gzaden/ ende ſes en twintigh Minuten: ende des anderendaegs op de derthien Gzaden ende vier en vijftigh Minuten: ſoo belaſte den Generael aen het Jacht de Vos, naer het ondergaen van de Mane booz upt te zeplen/ om de Vloote met een ſcheut te waerſchouwen/ wanneer ſy Landt ſouden moghen ghewaer wozden: Gelijck dan het ſelve dien nacht bernam/ dede een ſcheut/ ende den Admirael anckwozde met gelijcke/ op dat de Schepen moghten weten dat ontrent de Carabiſche Eylanden waren ghekomen. Soo dat den twaelfden tuſſchen het Eylandt Sainct Vincent in Sainct Antonis Bape ten Ancker quamen. De Generael ſtelde terſtont wzde op het reuplen van Verberſchinghe/ ende Waeter/ ende Bzandt-houdt te haelen. Soo dat den achtienden weder t' zepl gingen naer Iſla Blanca, daer wepnigh tyts vertoefden/ ende liepen voozts den ſeven en twintighſten booz bp de Cabo de Tiburon, ende kregghen in het begin van Auguſtus Illa de Pinos in het geſichte. Ende alſoo de Vloote van Terra Firma hier was waer te nemen: ſoo vergaederde den Generael ſynen Secreten Raedt/ ende gaf peder Schip zyn laſt/ waer na ſy ſich ſoude hebben te dragen. Den derden Auguſti tuſſchen Cabo de Corrientes ende Sainct Anton, ſaeghen twee Zeplen niet verre van de Wal/ de welcke voyts daer naer bp haer quamen/ ende waeren de Roode Leeuw, ende de Pinas, deſe waeren (als vooren verhaelt is) wepnigh dagen booz de Vloote upt Texel t' zepl gegaen/ ende waren den ſeven en twintighſten Iuny ghekomen aen het Eylandt Granada. In het begin van Iuly waren daer aen Landt gheweeſt/ ende eenighe kuylen gegraben om haer van Water te voozſien/ hadden mede te Landt-waerdt in gheweeſt bp twee Dozpen/ daer veel Wilden woonden/ de welcke haer vziendelijck bejegenden; doch waerſchouden haer dat aen de andere zijde van het Eylandt/ in het Geberghte/ veel quade Wilden ſich onthielden/ die de vzeemde/ ende oock haer ſeer vpandigh waren/ de welcke lichtelijck ſouden af-komen/ ende d' een ofte d' andere ſchelmerye aenrichten. Den tweeden Iuly voeren ſy weder aen Landt/ ende vervaemen daer veel meer Volcks/ die met twee Canoen van de andere zijde van het Eylandt waren gekomen: ende hoewel de Wilden de Hollandtſche hadden gewaerſchout/ ſoo en wierdt het ſelve niet in acht ghenomen: Soo dat deſe Wilden haer ſlagh waer nemende/ dewijl de eene Boot met water aen de Schepen roepde/ het Hollandts Volck ('t welck noch aen Landt was) onverſiens overvielen/ ſloeghen van het een Schip ſeſtien, ende van het ander achtien man doodt/ vraetten wel dertigh Water-Vaten: ende de Boot/ de welcke noch aen de Schepen werdt ghehaelt/ nevens vijf Man die van deſe Slachters in het Bosch waren ontkomen. Soo dat men ſich wel voozdachtelijck van deſe ende dierghelijcke Wilden heeft te wachten/ ende altyts wel op ſyn hoede te weſen. Hadden daer naer ververſcht aen het Eylant Sainct Chriſtoffel, ende quamen als vooren bp de Vloote.

1628. Den vijfden Auguſty / laeghen al ontrent de Cabo Sint Anton, ende wierden de Schepen ſchoon ghemaeckt / ende een Jacht op de Wacht gehouden / wat buyten de Wal. Den ſevenden hadden een zwaere Stozm. Den thienden bevonden haer op de hooghte van drie en twintigh Gzaden ende een half ontrent Rio de Porcos. Den derthienden geraeckten weder boven de Cabo Sint Anton. De Generael belaſte het Jacht de Vos ende de Barcke voor de Vlootе te zeylen / om de ſelve te waerſchouwen voor de hooghten die van de voorſeyde Cabo ende de Organos af-ſteecken; twee Glaſen in de nacht geraeckten de Barcke aen de grondt / niet ſonder gevaer / ſoo datſe een ſcheut dede / waer op de Vloot af-wende. Des anderendaeghs (dewijl daer ſoo harden Stroom om de Weſt ginghe / dat de Vloot haer niet wel by Landt konde houden) wierdt goet ghevonden te verzeylen naer de gronden van de Tortugas. Vernaemen de ſelve den twintighſten, ende wierpen grondt op tſeventigh Vademen grof graeuw Sandt met Coraël / ende hadden de hooghte van vier en twintigh Gzaden ende vier Minuten. Des anderendaegs wierden twee Sepltjens gewaer / de welcke aen wierden ghehaelt: Het waeren twee Barckskens die ober veertien daghen upt de Havana waeren ghekomen / om aen deſe gronden te Viſſchen. Vernaemen upt het Volck dat de Spaenſche in de Havana gantſch gheen kondtſchap van onſe Vlootе en hadden / doen ſy t'ſepl ginghen datter mede noch gheen Vlootе van Terra Firma ofte Nova Hiſpannia was ingheкomen / dan dat de ſelve daegheliјcks wierden verwacht. Den twee en twintighſten ſaeghen weder het Eylandt Cuba, ende quaemen de Havana ſoo naer / dat men het Caſteel (ghenaemt Morro) beſchepelijck konde ſien. Daeghs daer aen hadden Meſa de Maria in het ghеſichte / miſten vier van haer Schepen: Hollandia, de Roode Leeuw, Dordrecht ende de Valck, nevens de Jachten Muyden ende de Swarten Ruyter. De Windt Ooſt zijnde / lieten het langhs het Landt voor de windt voor ſtaen / om niet te verre by Ooſten de Havana te geraecken / alſoo ſy bevonden dat de ſtroom haer ſeer om de Ooſt hadden verboert. Den vier en twintighſten hadden de Havana ſeven mijlen van haer Zuyden ten Ooſten. Kreghen daer een gheweldighe travade met Blixem / Reghen / ende harde Donder-ſlaeghen / ſoo dat het Schip Dordrecht zijn groote Stenghe gemorſelt ende af-gheſlaghen wierdt: een man doodt / ende eenighe ſeer beſchaedight. Ginghen al Weſt aen / met hoelte upt den Ooſten: des niet teghenſtaende bevonden des anderendaeghs datſe wel ſeven ofte acht mijlen om de Ooſt waeren ghetrocken / ſoo dat El Pan de Mantaza ſaeghen: het welck haer ſeer verwonderde ende beducht maeckte / hoewel het ſelve door ſonderlinghe ſchickinghe Godes tot haer voordeel is uytghevallen / alſoo de Vlootе van Nova Hiſpannia door de ſelve Stroom haer ghelijck in de mondt is komen te vallen. De Jachten wierden belaſt ſich wat te verſpeyden / ende allenthalben upt te ſien oft ſich nieuwers geen Vyandts Schepen en openbaerden; doch quaemen den acht en twintighſten weder by de Vlootе / ſonder een eenigh Zepl vernomen te hebben. Des weghen dan den Generael met den Secreeten Raedt in bedencken namen / waer ſy des vyants Schepen beſt ſouden verwachten / ende alſoo onder de Wal door de Stroom ſoo verboert wierden / vonden gheraeden wat verder af / ende de Cabo van Florida naerder te houden / ende daer te krupſſen / ſoo dat zy het des avondts Noordt ober leyden: doch de hoelte was ſoo ſlap / dat ſy weynigh voorderden. Den negen en twintighſten vernamen weder een Zepl / het welck ſy aenhaelden; het was een Barcke met vijftigh Man / by de Gouverneur van de Havana Don Laurenzo de Cabrera upt-geſonden / om de Vlooten van Nova Hiſpannia ende Terra Firma te ghemoeten / ende te waerſchouwen / dat daer ontrent drie en twintigh Hollandſche Schepen haer waeren houdende. Hadden doen ſes daghen in Zee gheweeſt / ende en hadden gheen van de Vlooten vernomen / ende waeren verwondert waer de ſelve ſoo langhe vertoef den. Verklaerden dat in de Haven van de Havana gheen Schepen en laghen / als een Galepe nieuwelijcks gheмaeckt / ende noch een / daer van het Hol ten naeſten by voltrocken was. Dat 'er vier ofte vijf hondert Soldaten op de Foyten laeghen: ende in de Stadt by de ſes en twintigh hondert Borgheren ofte Inwoonderen waeren: op het Caſteel Morro ligghende tſeventigh Metale ſtucken / ende op het ander twintigh, ende het derde acht en twintigh: openbaerlijck dat onſe Vlootе ſeer onlanghs daer was onderkt / ende eerſt van 't Caſteel Morro geſien. De ſtroom ging noch al om de Ooſt / ende was ſtille: teghen den abondt wierdt men weder een Barck gewaer / de welcke wiert naer gheſpeurt / vonden die op Ancker ligghen / niet boven een Muſquet-ſchoot van de Wal / op twee Vademen waeters: de Spanjaerden ſiende de onſe aenkomen kapten haer touw af / ende liepen ſoo hooch teghen de wal als ſy konden / ende naemen de vlucht aen lande. Soo dat de onſe daer niets in en vonden als eenige vzuchten ende een Pijpe waeters; ſtaecken den vzandt daer in. Hielden noch al voorts by de wal ende ontrent een mijle daer af; doende haer beſt om wederom de Weſt te winnen. Soo dat den eerſten September haer weder bevonden ontrent drie ofte vier mijlen by Weſten de Havana; ende by na vier mijlen van Landt: keerden van daer weder voor de Havana, om te deghe af te ſien / wat ſchepen daer mochten liggen; dan daer tot by naer op een Gotelingh ſcheut by komende / bevonden daer geen andere ſchepen te ligghen / als de voornoemde ghevanghens hadden verklaert / benevens twee kleyne barchen: ſoo datſe wel ſaghen datter noch geen Vlootе en was ingekomen. 's Anderdaegs wiert het Jacht de Vos weder geſonden naer de gronden van de Tortugas, ten deele om de advijs Barchen te onderſcheppen / die noch upt mochten weſen om de Vlootе te waerſchouwen / ende ten deele om de Vice-Admirael / die tot noch toe by de Vlootе niet en was gheweeſt / te ſoecken ende te belaſten met ſijn ſeven by hebbende ſchepen op deſelve Gronden te blijven ligghen / ende daer te wachten op de komſte van d'een of d'ander Vlootе; den derden hadden de windt upt de Weſtelijcker handt / ſoo dat ſy by hielden om ontrent de Havana te blijven. Des niet tegenſtaende bevonden den vijfden dat de ſtroom haer al dapper om de Ooſt hadde wegh gevoert / ſoo dat ſy alreede de Havana wel acht mijlen Zuyden ten Weſten van haer hadden / ende kreghen des anderendaeghs El Pan de Matanſa in het ghеſichte / ende met eenen een Zepl / daer de voorſte Schepen Jacht op maeckten; doch de Generael een ſcheut ſchietende / ten eynde men met jaghen ſoude naerlaten / quaemen alle weder by den anderen / upt-ghenomen de Lange Barcke, die het ſelfde Zepl noch een wijl volghde; ende alſoo twee groote Schepen ghewaer wierdt / van welcke het eene naer hem een ſcheut dede / ſoo keerde het 's nachts oock weder by de Vlootе. De windt had nu eenige dagen zuydelijck geweeſt / waer door niet alleen de Generael met ſijn by hebbende Schepen: maer oock de Vijce-Admirael die mede hier ontrent nu was ghekomen / ende inſonderheydt oock de Spaenſche Vlootе al naer het Noordt-ooſten / ende van de Havana af waren gedreven. De Hollantſche Vlootе quam haer Vice-Admirael met ſijn by-hebbende ſchepen: de Nepthunis, 't Poſt-Paert, de Vergulde Sonne, Munnickendam, de Goude Leeuw, ende den Dolphijn eerſtelijck te ſien / ende quaemen ter goeder uyre by den anderen. Waren doen by giffinghe van Pan de Matanza (het welck is een hooghen Bergh / by naer van de gedaente van een Broodt / ligghende op een taemelijcke leege ende ſlechte Kuſte) tuſſchen de acht en negen mijlen. Den achtſten hoorde de Generael ſchieten / ende ſondt de Barcke derwaerts / de welcke (weder ghekomen zijnde) voodtſchapte: dat de Witte Leeuw een Schip hadde ghenomen / komende van Nova Hiſpannia, ende dat de Gevangens bekenden / dat de gantſche Vlootе van Nova Hiſpannia by der handt was. In het opgaen van de Sonne wierden tien Zeylen geſien / daer de Generael dateliјck ſijn cours na toe ſette; eenige van die waren te Loef-waert / ende eenige te Ly-waert / en haddeden gantſchen nacht op 't vier van de Nederlantſe

Vlootе

1628 Vloote onwetende gezeylt: de Ly-waertſte negen waren terſtont by de Hollandtſche met de Boots en Chaloupen/ door dien het kalm was ghekomen. Deſe waren een gedeelte van de Vloote van Nova Hiſpannia, ende hadden elck by de veertigh Man op/ ende waeren geladen met Huyden, Meel, Broot, Campeche-Hout, eenige met Cochenille, Indigo, ende anders. Ontrent de middagh (de windt zijnde Zuyden ten Oosten/ met een ſtijve koelte) wierden noch acht ofte negen Schepen te Loef-waert geſien/ drie ofte vier mijlen daer af/ die haer ſeer groot opdeden: ſoo dat men vermoeden het de Galleoens moeſten weſen/ die ſoo langh in de Haven van Nova Hiſpannia hadden vertoeft/ om dat het eene geſtooten hebbende/ hadde moeten werden ontlaeden. De Hollantſche deden daer terſtont Jacht op/ſoo dat de Spaenſchen naer de Wal wenden/ ende de Hollandtſche deden haer uytterſte beſte om die van de Wal af te ſnijden; Veel tijdts te wege gebracht hebbende met het nemen van de voorſeyde Schepen: de Spaenſe Vloot kreegh eerſt de Wal/ doen wenden de Hollandtſche Vloote haer naer. De Generael liep voor de windt ruym ſchoots/ ſoo dat de andere Schepen in twijffel ſtonden: of hy dit dede om de Loef-waerſte Schepen te volgen/ die ſes in het getal waeren: te weten/ vier Galeoens ende twee andere Schepen/ dies ſy mede haer Cours naer de Wal ſtelden met het natten van de Zeylen/ om de Vyandt de Wal af te ſnijden: maer de Spaenſche geraecken voor haer in de Baye van Matanza. De Generael ſulcks ſiende/ hiel op van jaghen/ ende ſondt andere derwaerts/ ende ſtack by de wint na ſijn Vloote: in den avondt by de twee licht liepen de Spaenſche in de voorſeyde Baye, ſagende aen de gront; de voornaemſte/ ende by naer alle die konden/ begaven haer ſtracks te Lande: mede nemende ſoo veele koſtelijckheydt/ als ſy konde: De Chaloupen in aller haeſt af ende aengaende. Des anderen daeghs ontrent ten negben ueren quamen den Dolphin, den Oyevaer, de Valck, ende de Pinas in de Baye: ende korts daer op den Vice-Admirael ende Geldria, den Admirael ende daer na de Generael met de reſte van de Vloote/ ende bevonden dat de Galleoens aen de gront ſaten. Een wepnigh daer naer ſchoot de Generael om ghelijckelijck meerder inwaerts te zeylen. Den Admirael Lonck raechte met ſijn Schip op een drooghte/het welcke in 't midden van de Baye light/ ende liet ſijn Ancker vallen/ ſchietende met eenen ſijn laegh aen Back-boords zijde op de Spaenſche los/ waer door hy weder vlot gheraechte. Doen ſettede de Generael hem mede ontrent de Spaenſche/ die ſeven ofte acht ſchooten deden: ondertuſſchen noch al naer Lant vluchtende. Daer op quamen deſelfde de Booten van den Admirael/ de Schout by Nacht/ ende het Schip Haerlem met Musquettiers aen het Schip van de Generael/ die ſelfs in een van de Boots ginghen/ ende belaſte ſtracks naer de Spaenſche te trecken. Daer waren by hem in de Boots/ den Admirael/ de Schout by Nacht Cornelis Klaeſz, van de Roode Leeuw Capiteyn Albert Hendrickſz; van het Schip Haerlem Capiteyn Frans Klaeſz, met eenighe Sergeanten/ ende andere. Als hy op de Spaenſche aenquam/ wilden ſy haer te weer ſtellen: maer nae datter een Charge ofte twee Musquetten op haer was gedaen/ vielen haren moet in de ſchoenen. Aen Boort komende/ was 'er geen middel om boven te komen ende te Enteren: alleenlijck hinghen daer een Touw buyten/ by de welcke een Matroos op-klom/ ende boven zijnde/ ſochte rondtom Touwen om die vaſt te maecken/ ende de andere (die in de Boots waeren) toe te werpen/ het welck hy met gemack dede/daer de Spaenſche by ſtonden/ ende op het werck ſonder tegenweer ſagen. In het Enteren van de andere Schepen/ wierdt bonne guerre geroepen/ de welcke de Spaenſche hoorende/liepen alle beneden. De Generael hadde mede een Spangiaert (die over-boort was geſprongen) bekomen/ de welcke hy ſondt aen den Spaenſchen Admirael/ die al ſonder Geweer boven quamen/ ende wierden met de Nederlandtſche Booten (eenighe van haer met Gout en Silver wel geladen) ongeſchent aen Landt gebracht. Door deſe voorſichtigheydt van de Generael wert alle onheyl van brandt ende anders voorgekomen. Hier op wierdt 1628
belaſt dat alle de Booten en Chaloupen van de veroverde Schepen ſouden af-leggen. Het maeckte dien nacht ſeer onſtuymigh weder/ ſoo dat des middernachts de ongeanckerde Gallioens van de gront los raechten/ende dicht by de Vloote quamen te dryven/ en doen wierden de Anckers in de gront ghevorpen. Daeghs daer aen voeren de Generael ende Admirael aen de veroverde Schepen/ om op alles goede ordre te ſtellen/ en 't plunderen van het Volck te ſtaecke. Den Admirael van de Spaenſche Vloot was 't Galeon St. Anna, zijnde voorſien met twee en twintigh Metale Stucken/ onder het beleyt van Don Franciſco de Buenavida, ende Don Franciſco Denneboa was Overſte over de Soldaten. De Vijſe-Admirael was 't Galeon Sint Gertrudis, voorſien met twintigh Metale Stucken. De Schout by Nacht (genaemt Montague) was voorſien met twintigh Yſere Stucken: daer by waren eenige Coopvaerdy-Schepen ſonder Geſchut: Dus wiert deſe koſtelijcke Vloote genoeghſaem (door ſonderlinge beſtellinghe Godts) in de handen van de Hollandtſche te gelijck gevorpen/ſonder groot weer daer op te doen. De Generael voorder (als een wijs en voorſichtigh Overſte) wel in acht nemende den tijdt des jaers/ en de plaetſe daer hy ſich in bevondt/ en te ghemoet ſiende in wat ongelegentheydt de Vyandt hem ſoude komen brengen/ indien de Vloote van Terra Firma (die alle ueren mede verwacht wierde) hem op den hals hadde ghekomen/ ende hoe ongherecdt hy ſich ſoude hebben bevonden om te ſlaen. Heeft dateljck belaſt dat alle de Schepen ſouden worden opgeruymt/ ende geloſt voor ſoo veel noodigh ende doenlijck was: bevondt dat in de Spaenſche Galleoens de meeſte Stucken onweerbaer waren gemaeckt/ met het beſtouwen van de Koopmanſchappen. Een van de veroverde Coopvaerdy-Schepen met Huyden ghelaeden/ ginck te gronde: de voordere loſſinge van de Spaenſche Schepen hielt haer vijf dagen beſich; wat in de Hollandtſe wierdt overgenomen/ ſal ick hier naer ſeggen: de Wijnen ende andere Cedt-waren uyt een Schip by 't Jacht den Swarten Ruyter verovert/ wierden over de Vloote verdeelt. De vier Galleoens, ende een nieuw Coopvaerdy-Schip wierden tot de Vlieſe naer huys gheredt ghemaeckt: de andere van alles ontbloot zijnde/ verbrandt ofte in de gront gehackt. Den ſeventienden des morgens (de wind komende van het Zuyden) lichten al te ſamen haer Anckers/ naer dat ſy haer lange Barcke als onmut zijnde mede hadden verbrandt. Tegen den avondt/ ſagen de Martyres by de Cabo van Florida op de hooghte van vier en twintigh graden ende een half. Den een en twintighſten waren ſy de Straete van Bahama ten eynde/ ende op de hoogte van acht en twintigh Graden en vier en vijftigh Minuten. Den ſes en twintighſten heeft de Generael op de hoochte van negen en twintigh Graden/ ende ſes en vijftigh Minuten/ het Jacht de Vos van Groeningen, den Oyevaer van Munnickendam, af-gedeerdight naer het Vaderlandt/ om deſe goede tijdinghe te boodtſchappen. Den vijfden October waeren met de gantſche Vloote op de hooghte van dertigh Graden ende een half; ende daegs daer aen ſetten noch over aen het Schip Munnickendam drie en tſeſtigh Kaſtens Silver/ en aen de Goude Leeuw vier en twintigh: hadden de volgende dagen veel reghens en wint. Den elfden hebbe 't Galeon St. Ian zeyn om hulpe/ om dattet ſeer leck was/des het geloſt wiert op de hoogte van drie en dertigh Graeden ende vier Minuten/ ſleepten het naer tot den dertienden, ende naer dat alles gheloſt was/ ſtaeckender den brandt in. Den ſeſtienden ſchoot Klaes Hendrickſz Schipper/ gheſtelt op het Galleoen Sint Anna, door dien hy oock lecken ghewaer wierdt/ doch de ſelve wierden ghevonden en geſtoopt/ ſo dat door mede zeylde tot op de hoogte van drie en dertig graden ende vier en vijftigh minuten. Den een en dertigſten wiert 't ſelve uyt de Vloote ghemiſt op de hooghte van ſeven en dertigh Graeden en vijftig minuten. Hadden vier dagen hart en ongeſtadigh weder; den vierden November quam 't Galleon St. Anna weder by de Vloote/ hebbende door de ſtorm ſijn groote ſtengen verlooren. Den vijftienden (op dat die

1628. dit hier tusschen beyden segghe) quam het Jacht den Oyevaer voor Rotterdam ten Ancker / ende brachte het aengenaem nieuws van de Veroveringhe der Spaensche Vloote in het Vaderlandt. Den twee en twintigsten vondt sich den Admirael alleen; hadden voorgaens seer hard weder / twaey gronden op negentigh Vadem (zynde Sandt-gronden /) hebbende de hooghte van negen en veertigh graeden / ende vijfthien minuten: daeghs daer aen quamen weder sesthien Zeylen by den anderen / den dertighsten maer weder veertien by een. In de maent November quamen in het Vaderlandt (den seven en twintighsten ende acht en twintighsten;) het Schip Hollandia ende den Eenhoorn van de Kamer van Amsterdam: Uytrecht van de Maes: het Schip de Goude Leeuw ende den Dolphijn van de Kamer van de Stadt en Landen. Den 1sten December gheraeckten in Vaelmuyen tot elf Schepen toe. Den dertienden quammender noch acht binnen / ende daeghs daer aen quam het Galeon Sint Anna daer mede in / seer lech zijnde: ende alsoo de Generael voornigh raedt sach om het selve in 't Vaderlandt te brenghen: soo dede hy de Huyden daer uyt lossen / ende voorts alles afnemen dat dienen conde / ende verbrocht den romp. Den achtiende December quamen in Texel de Witte Leeu, Geldria ende Naerden. De Generael bleef in de Haven van Vaelmuyen, tot den eersten Januarij des volgheuden jaers / in welcke meest alle gelucksalijck te huys quamen / soo in Zeelandt, als het Goereesche-Gat, ende in Texel, uytgenomen een van de Spaensche Galjoenen / het welck by quade gissinghe in 't verheert Canael gheraeckt zijnde / op de Kuste van Yrlandt strande. Op dese gantschen tocht / en van soo veel Volcks / zijn maer ontrent hondert en vijftigh dooden ghevveest in alles; Hoewel daer veel sieckten waeren over alle de Schepen / doense in Engelandt quamen / om dat se soo langh waren gheweest sonder Verversching / ende water by schaers hebben ghehadt / om dat de tijdt niet wilde lijden om yeswers aen te loopen. Wat Rijckdom met de Vloote de Spaensche is ontnomen / sal uyt de volgende Lijste afgenomen konnen werden / by de welcke sullen aenteeckenen wat by yeder Schip is overgenomen: Wat daer by het Volck is verswoort / is wel te gissen / en is daer na by eenige noch achterhaelt: behalven dat in sommige Kassen Silver ende veel Gouts is gevonden.

In 't Schip van de Generael (ghenaemt Amsterdam.)

Cargo van de genomen Schepen.

Silver in Kassen ende Barren / vier en twintig duysent acht hondert tseventigh en een half pont. Seven en vijftigh Kassen Cochenille Misteca. Hondert en dertigh (soo Kassen als Balen) Cochenilla Silvestre, ende Indigo Guatemalo. Een en dertig pont tien oncen gout. Een Kasken daer in Ketens en Platen / drie en tsestigh pont acht oncen gout. Een Kasken daer in twee Ketens seven ofte acht pondt gout. Seven pondt veertien oncen Ambregris. Duysent Peerlen. Seven en dertigh pont Muscus. Twaelf pont Bezoar Occidentael. Voorts veele kleynigheden van Gout ende Gesteenten.

In het Schip van den Admirael den Hollandtschen Thuyn.

Silver in Kassen ende Barren / achtien duysent negen hondert drie en vijftigh pont. Gemaeckt Silver hondert en dertigh pont. Sestien Packen Cochenille Misteca. Drie hondert negentien Kassen Indigo, ofte Cochenille Silvestre. Een Kasken met twaelf hondert ende vijf en vijftig Realen van Achten. Eenige Kassen met gemaeckt Silver-werck. Eenige met gemaeckte Stoffen van Sijde / ende veel andere kostelijckheden. Drie duysent vijf hondert twee en tnegentigh Huyden uyt het Galeon.

In 't Schip Haerlem.

Seven en dertigh Kassen Cochenilla Misteca. Hondert twee en vijftigh Kassen Indigo Guatemalo, Twee duysent ende ses en veertigh stucks West-Indische Huyden.

In 't Schip Gelderlandt.

Silver in Kassen ende Barren / wegende ses duysent negen hondert twee en twintig pont. Twee Balen Cochenille Misteca. Negen en tachtig Kassen Indigo Guatemalo. Twee duysent een hondert ses en tnegentigh stucks West-Indische Huyden. Ses hondert twee en twintigh stucken Campeche-Hout. 1628.

In 't Schip Hollandia.

Silver in Kassen en Barren / seven duysent drie hondert seven en tnegentig pont. Vier Packen Cochenille Misteca. Hondert ses en twintig Kassen Indigo Guatemalo. Negenthien hondert negen en tnegentigh stucks West-Indische Huyden. Vier en dertigh stucks Campeche-Hout. Seven Yserne Stucken.

In 't Schip de Swarte Leeuw.

Silver in drie en veertig Kassen / wegende twee duysent acht hondert vier en tsestigh ende een half pondt. Vier en twintigh Kassen Cochenilla Misteca. Acht en tsestigh Kassen Indigo Guatemalo.

In 't Schip de Roode Leeuw.

Veertigh Balen Cochenilla Misteca. Negen en tseventigh Kassen Indigo Guatemalo.

In 't Schip de Provintie van Uytrecht.

Silver in Kassen ende Barren / wegende tien duysent drie hondert twee en twintigh pondt. Achthien Kassen Cochenille Misteca. Hondert seven en dertigh Kassen Indigo Guatemalo. Seventhien hondert ses en tnegentigh stucks West-Indische Huyden.

In 't Schip de Gulden Valck.

Vijf en tnegentigh Kassen Cochenille Misteca. Twee en tseventich Kassen Indigo Guatemalo.

In 't Schip de Witte Leeuw.

Silver in Kassen en Barren / wegende thien duysent vier hondert ses en dertigh pont. Drie en veertig Kassen Cochenilla Misteca. Hondert vier en twintig Kassen Indigo Guatemalo. Negen hondert en sestien stucks West-Indische Huyden.

Alle dese schepen quamen aen de Kamer t' Amsterdam.

In 't Schip de Nepthunis van de Vice-Admirael.

Silver in Kassen en Barren / wegende vijf en twintigh duysent seven hondert seven en dertigh pont. Vier en veertig Balen Cochenilla Misteca. Hondert vijftien Kassen Indigo Guatemalo. Seven en vertigh Kisten Suyckeren Blancos Mascavados, ende Panneeten. Vijftien pont acht oncen gout.

In 't Schip de Goude Sonne.

Silver in Kassen ende Barren / wegende veerthien duysent seven hondert vijf en tsestigh ende een half pont. Hondert vier en twintigh Kassen Cochenille Misteca. Hondert en negen Kassen Indigo Guatemalo. Vijf hondert stucks West-Indische Huyden. Noch uyt het Galeon vijftien hondert ende vijftigh Huyden.

In 't Jacht den Tyger.

Veertigh Kisten Suyckeren.

In 't Jacht het Post-Paert.

Neghen Balen Cochenille Mestica. Twee hondert negen en twintig Kassen Indigo Guatemalo. Elf hondert en tnegentigh stucks Campeche-hout.

In 't Jacht Oudt Vlissingen.

Sestien Kisten Suyckeren.

Dese Schepen quamen voor de Kamer in Zeelandt.

In 't Schip voor Rotterdam genaemt Uytrecht.

Silver in Kassen ende Barren / wegende ses duysent ses hondert vijf en dertigh pont. Gout twee pont acht oncen. Seventhien Kassen Cochenilla Misteca. Hondert negen en veertigh Kassen Indigo Guatemalo.

In den Tyger van Rotterdam.

Vier hondert dertig stucks West-Indische Huyden. Vijf hondert twee en tachtigh stucks Campeche-Hout.

In 't Schip Dordrecht.

Gout twee pont seven oncen. Silver in Kassen ende Barren / seven duysent twee hondert drie en twintigh ende een half pont. Vier en dertigh Kassen Cochenille Misteca. Dertigh Kassen Indigo Guatemalo. Seventhien hondert ende veertigh stucks Campeche-Hout. Twaelf hondert vijf en dertigh Huyden uyt 't Galeoen.

In 't Schip de Nepthunis van Delft.

Gout twee pont twaelf oncen. Silver in Kassen en Barren. Ses duysent vier hondert drie en twintigh pont. Drie en dertigh Kassen Cochenilla Misteca. Acht en dertigh Kassen Indigo Guatemalo. Drie duysent twee hondert en tachtigh stucks West-Indische Huy-

1628. Huyden. Vier hondert acht en tſeſtigh ſtucks Campeche-Hout.

Deſe Schepen quaemen voor de Kamer op de Maſe.

In 't Schip de Griffioen van Hoorn.

Silver in Kaſſen ende Barren / wegende negen duyſent acht hondert drie en tſeſtigh pont. Twee en veertigh Balen Cochenille Miſteca. Hondert vijftig Kaſſen Indigo Guatemalo. Vijftien hondert vijf en twintigh ſtucks Campeche-Hout. Gout vier pondt.

In 't Schip Munnickendam.

Silver in Kaſſen ende Barren / wegende thien duyſent vijf hondert vijftigh ende een half pont. Gout drie pont vijftien oncen. Negen en vijftigh Balen Cochenille Miſteca. Twee en dertigh Kaſſen Indigo Guatemalo. Achtien hondert ſtucks Campeche-Hout. Seven en tſeſtig ſtuck Weſt-Indiſche Huyden. Noch upt het Galjoen negen hondert vier en tſeſtigh Huyden.

Deſe Schepen quamen voor het Noorder-Quartier.

In 't Schip de Goude Leeuw.

Silver in Kaſſen ende Barren / wegende acht duyſent vier hondert ende tſeſtigh pont. Seven en dertigh Balen Cochenille Miſteca. Hondert twee en twintigh Kaſſen Indigo Guatemalo. Ses hondert vijf en tſeventigh ſtucks Weſt-Indiſche Huyden. Hondert Kiſten Suyckeren.

In 't Schip de Dolphijn.

Silver in Kaſſen ende Barren / wegende ſes duyſent vier en vijftigh pont. Vier hondert ſtucks Weſt-Indiſche Huyden. Vijftigh Kiſten Suyckeren.

Deſe Schepen quaemen voor de Kamer van Stadt en Landen.

Dit is de Ladinge van deſe Schepen / volghens de welcke de verdeelinge over de Kameren was ghedaen: dan wierdt de eſtimatie maer by giſſinge genomen / en quam de ſomme totalis te beloopen / elf Millioenen vijf hondert negen duyſent vijf hondert vier en twintig guldens; Doch en is hier in niet begrepen de Muſcus, Ambergries, Bezoar, Zijde Waren, ende een groote meenighte van veelderhande koſtelijckheden: noch de Ladinge van twee Galioenen ende een Prijsken.

Het meeſte quam binnen Amſterdam: om welcke Schat ende Karitepten te ſien / veel menſchen van binnen ende buyten 's Lands aldaer zijn gekomen. Self de Coningh / ende de Prins van Beemen upt den Hage: die daer over een deerlijcke Schip-breucke leden / tuſſchen Haerlem ende Amſterdam.

De Victorie ende Bempt bracht groote vreughde in het Lant: en wierde een ſolemneele dagh van Danckſeggingе daer over gehouden: met gewoontelijcke brandingh van Pick-tonnen ofte Vreughde-buyr. Men begoſt oock datelijck groote deſſeyns daer op te formeeren: maer de meeſte ende ſenſibelſte blijdtſchap was by de Participanten: die terſtont riepen om groote Uytdeelingh. Hoewel de Bewinthebbers ende verſtandigſte rieden men ſoude moderate Uytdeelingh doen / ende het meeſte laten aen de Compagnie: Maer het ginck (als gemeenlijck geſeydt wordt:) De gierigheydt brack de Sack. Men reſolveerde tot een Uytdeeling van vijftigh ten hondert; In plaets dat die van de Ooſt-Indiſche Compagnie in haer beginſelen in langhe jaeren geen ofte weynigh Uytdeelingh deden. Waer door ſy ghecklommen zijn tot die macht / die ſy noch hebben: Ende de Weſt-Indiſche is naermaels in de gront geraeckt.

Upt het voorighe is te ſien / dat van weghen deſen Staet in Vranckrijck ghеſonden waren de Heeren van Somerſdijck ende Vosberghen, eenſdeels om te redreſſeeren ofte te corrigeeren het Concept-Tractaet met den Heer van Langerack gemaeckt: anderdeels om een Vrede te procureeren voor die van Rochelle. De ſelve Stadt hadde in Enghelandt ghedurigh eenighe Gedeputeerde: de ſelve als oock de Heer van Soubiſe hebben den Coningh ſeer gheſolliciteert om ſecours / by proviſie van Vivres: te meer / alſoo Buckingam van Sint Martins Eylandt af-zeylende / niet weder in de Stadt hadt ghеſonden het Kooren / ende andere behoeften / die hem upt de Stadt waeren ghеſonden tot ſubſiſtentie op het ſelve Eylandt: Hy gaf de ſchult aen de Capiteyns ende Schippers der Schepen / daer het ſelve Kooren in was. Aengaende het ſecours ofte Revictuailleeren van de Stadt / gaf hy groote hoop: Hoewel men aen ſijn reden ghenoegh verſtont / dat hy des Oorloghs moede was: dat hy wel wilde met eeren daer upt zijn. Hy ſelf diſſimuleerde / maer eenen Dolbier, zijn confident ſprack met de Gedeputeerde / ende modeerde haer zwaerighеydt: dat de Coningh ondraegelijcke koſten alreede hadden ghedaen; dat Buckingam wel een Millioen van het ſijne daer by hadde ghеſchooten: ende als men nu alles wederom by de Stadt ſoude hebben gedaen / dat men niet en wiſt wat de Stadt weder ſoude doen: dat veel licht die van de Stadt haer Accoordt tot haer voordeel apart maecken / ende den Coningh in het Slijck ſouden laeten: Hy begeerde te weten / oft de Stadt het Kooren ende andere noodtwendigheden / het welck de Coningh ſoude ſenden / geſint was weder te betalen; oft wel dat ſy het als een gegheven ſubſidie begeerden. De Gedeputeerden vreeſden de ſaecke ſoude in langhſaemheydt werden getrocken / indien ſy hier op ſcrupel maeckten: Derhalven verſochten dat het alleen moght werden ghеſonden tot Chef de Baye: ende dat het die van Rochelle van daer ſouden halen ende betalen.

Met den Hartogh waren oock in Enghelandt ghekomen de Franſchе / die hem op het Eylandt Sint Martin hadden geaſſiſteert: vindende haer in een arm ende deſolaten ſtaet: tot dat eyndelijck de Coningh haer eenige ſoldye gaf / namentlijck ſes ſtuyvers daeghs: ende om dan dat onderhoudt bevrijdt te zijn / ſoo maeckten de Engelſchе te meer ſpoet om by proviſie eenig Kooren na Rochelle te ſenden: ſullende de Franſchе op het ſelve Schip overgaen.

Even op dien tijdt waeren oock Denemarckiſche Ambaſſadeurs / preſenteerende den Coningh om met Vranckrijck Vrede te maecken: preſenteerende haer Mediatie: Verſochten promptе betalingh van de beloofde ſubſidien: oock eenighe Oorlogh-Schepen teghen de machtighe deſſeyns van de Kepſerſchе; die ſich op de Ooſt-Zee ſochten te ſterckien. De Gedeputeerde van Rochelle ſorghden wel dat ſulck den Coningh ſeer ſoude diſtraheeren van haer: hielden daerom te vreriger aen. De Coning gaf de Denemarckiſchе Generael antwoordt / aengaende de Mediatie: beloofde de betaelinghe der ſubſidien: Aengaende de Schepen wees haer aen Sweden, ende de Vereenighde Provintien. Toonden alſoo dat hy aen die van Rochelle, als miſerabel zijnde / ende meer compaſſie metteeerende / alle ſijn macht wilde employeeren. Om het Kooren te ſenden was veel moeyte / men hoſt gheen Schepen krijghen om redelijcke Vracht: hoewel men goet Convoy daer by preſenteerde. De windt was oock gedurigh contrarie. Eyndelijck wierdt het gereedt: Dehinſſe (een van de Gedeputeerde van Rochelle) ging met dat Kooren ende Franſchе Soldaten / oock vijf hondert Engelſchе over. Als hy ſijn Af-ſcheyt nam / ſeyde de Coningh: Neemt dit niet voor een ſecours; het is maer een kleyn ververſchinghe, om aen de Stadt couragie te gheven: tot dat een krachtighe aſſiſtentie volghe, ſoo haeſt het Sayſoen van 't voor-jaer het toelate. Zijt verſeeckert: ick ſal u ſoo machtigh ſecoureeren, dat ick u een goede Vrede van u Coningh ſal verwerven; ofte ick ſal de Belegeringh doen op-breecken: jae verſeeckert u Stadt dat ickſe niet ſal verlaeten. *Buckingham ſeyde daer op:* ſiet mijn Heeren, ghy hebt het Coninghs Woordt. Willende ſeggen: *nu zijt ghy wel bewaert.*

In 't begin van het jaer quam de Heer van Meaux in Enghelandt / met ſich mede-brenghende de Mylord Montjoy, ende andere Enghelſchе / op Sint Martins Eylandt gevangen: de ſelve preſenteerende aen de Coninginne van Engelandt, ſonder eenigh Randtſoen: zijnde in Vranckrijck ghedefraveert / ende met groote beleefthеydt getractteert. Dit alles was om de ſaecke te brenghen tot een Tractaet / ende de preparaten van het ſecours te verlengen: daer van alreede de Deenſchе Ambaſſadeurs hadden eenige openingh gedaen. De

1628. Gedeputeerde yverden te meer / om dit alles te diſſipeeren / ende het ſecours te verderen / ende quamen het te boven. De Coningh (om de ghemelde Franſche Courtoiſie te vergelden) ſchickten oock weder de Franſche Gevangens / die Buckingam mede gebracht hadde / voor Dolbier desghelijcks gedefrayeert / ende ſonder Rantſoen. Maer als nu het ſecours begoſt ghereedt te worden / verghdemen de Gedeputeerden / dat de Coningh (die de Stadt niet wilde verlaten) oock moeſt verſeeckert zijn / dat hem de Stadt niet ſoude verlaten door een particulier Tractaet: voorſtaende dat de Stadt ſoude ſenden ſeecker getal van Kinderen / gekooſen uyt de aenſienelijckſte huyſen / ſullende op des Konings koſten ende eerlijck werden onderhouden / om te dienen als Oſtagiers van het geene de Gedeputeerde ſouden belooven.

Sy toonden daer op niet te zijn ghelnſtrueert: immers niet gereſolveert; niet te min verklaerden in het generaet dat Rochelle nopt ſoude vreemt zijn van aen ſijn Majeſteyt te geven alle mogelijck en redelijck contentement: ende om een acydtanck te maecken van de handelingh / gaven aen de Coningh over het volgende Geſchrift: het welck hy terſtont weder gaf in handen van de Gedeputeerde / om aldaer voor ſijn Majeſteyt in preſentie van den Raedt geleſen te worden; ghelijck met een klaere ſtem ende diſtinctelijck geſchiede / ende luyde als volght.

Preſentatie van ſecours aen Rochelle weghen Enghelandt.

LEs Deputez de la Ville de la *Rochelle* vers ſa Sereniſſime Majeſté, ayans eu dés cy devant quelques advis qu'il ſe faiſoit une ſourde pratique pour nouer un pourparler d'accommodement entre les deux Couronnes, à quoy les Ambaſſadeurs du Roy de *Dennemarcq* travailloyent, & ſe trouvans confirmez en cette creance par l'envoy du Gentilhomme venu de France ſous prexte de la conduite des priſonniers, qui en a tenu propos à divers des Seigneurs du Conſeil, & a eu d'eſtroites conferances avec les Ambaſſadeurs de *Dennemarcq*, en ſuite deſquelles ils ſont promptement partis pour Paris: Ils ont creu eſtre de leur devoir de ſupplier treshumblement S. M. de leur donner audiẽce, afin qu'ils peuſſent luy faire attendre, & aux Seigneurs de ſon Conſeil, ce qu'ils croyent leur devoir eſtre neceſſairement repreſenté ſur cette occurrance.

Rochel antwoort

Au prealable ils ſe ſentent obligez de coucher icy, & referer leurs treshumbles actions de graces, qu'ils ont dés-ja eu l'honneur de rendre à S. M. de ce qu'il luy a pleu, de ſon bon & ſimple mouvement, ſe mettre en devoir de leur faire bonne ſa parole Royale, au regard des conditions de la paix laquelle le Roy leur ſouverain avoit eu agreable qu'il leur moyennaſt, en l'an *mil ſix cent vingts & ſix*, & veu l'inexecution d'icelles, avoit envoyé la puiſſante armée conduite en leurs coſtes par Monſieur ſon grand *Admiral* au mois de *Juillet* dernier.

Comme S. M. en cette aſsiſtance à fait paroiſtre à tout le monde ſa pieté & ſa generoſité, & la confiance entiere que peuvent prendre en ſa parole Royale tous ceux auſquels il la donne; auſsi tenons nous pour indubitable qu'il luy plaira faire voir en nous combien ſont heureuſement protegez ceux qu'il entreprend de defendre par ſes armes, & que comme elles ſont invincibles, auſsi ſa prudence ne ſçauroit eſtre circonvenüe par nul artifice.

La deſſus ils la ſupplient en toute humilité de vouloir conſiderer, ſi ce n'eſt pas pourtant le vray but que ſe propoſent ceux, qui meſnagent ces ouvertures, & mettent ſur le tapis les propoſitions d'un traitté.

Il eſt vray que la paix eſt deſirable par deſſus toutes choſes; de ſorte que la Ville pour laquelle ils agiſſent, la ſouhaite avec une paſsion ardante, ſur tout, ne faiſant quaſi que ſortir des miſeres de deux guerres conſecutives.

Mais la queſtion eſt, ſi en la conjoncture preſente, ce qui s'en propoſe eſt le vray moyen d'y parvenir, & ſi au contraire il n'y a point ſubjet de craindre que ce ſoit un piege tendu à leur ruine, laquelle (ſi il ne plaiſt a S. M. d'y pourvoir) ils y voyent treſ inevitable? ne faiſans nul doute que cette negotiation ne tire avec elle ces neceſſaires conſequences. 1628.

Premierement elle pourra ralentir, non pas de vray, les bonnes affections de S. M. dont-ils ont une confiance entiere: Mais au moins la diligence de Meſsieurs ſes Miniſtres, pour les preparatifs de leurs ſecours, conſiderans que le traité venant a ſe conclurre, comme ſans doute les entremetteurs d'iceluy ne mancqueroyent d'abord d'en donner toutes les aſſurances imaginables, ce ſeroit avoir ſurchargé ſon eſpargne de grandes deſpenſes, ſans aucune utilité. Or le moindre dilay entraine leur ruine, veu l'Eſtat auquel ils ſe trouvent.

II.

Les nouvelles qu'on traitte eſtant eſpandues, retiendroyent en leur maiſons ceux qui ſe preparent a monter a cheval deſauſsi toſt que le Printemps ſera venu, n'y ayant aucun ſi imprudent d'endoſſer le harnois lors qu'on eſt preſt de faire la paix.

III.

Ce meſme bruit de traiter mettra en danger de diſſipation les troupes de Monſieur de *Roban*, l'experience ayant touſjours fait voir, que celles de la nature de ſiennes compoſées de *volontairés* & non ſoldoyes, s'eſcartent aiſement, des qu'on parle d'accommodement, chacun ayant de l'impatience pour regagner ſa maiſon.

IV.

Le pis eſt que durant ce delay ceux qui aſsiegent leur ville baſtiront a leur aiſe tous leurs forts, & paracheveront leurs lignes du coſté de la terre: aſſembleront leur armée Navale, qui n'eſt encore un Eſtat: travailleront ſans y perdre un tout ſeul moment à la *Digue* qu'ils ont commencée, & à fermer le paſſage par la Mer de tant d'embarras que leur havre ſera entierement inacceſsible: Ce peu de proviſions qui reſtent en la Ville, apres celles dont ils ont ſecouru l'armée de S. Majeſté ſera tout auſsi toſt conſommé: Bref les affaires ſe trouveront en tel Eſtat que l'oportunité, du ſecours eſtant paſſée, toutes les forces de l'Europe n'y pourroyent plus rien; Puis en ſuitte le traitte qu'on propoſe à cette heure allant en fumée, S. Majeſté demeureroit mocquée, & la Ville qu'elle a engagée en ſes armes, forcée neceſſairement à ſe rendre, & ſubir le courroux d'un *Maiſtre irrité* & victorieux.

Comme S. Majeſté ſçaura bien juger de la validité de ces raiſonnemens & conſequences, auſsi ils le ſupplient en toute humilité, que non obſtant toutes les pratiques qui pourroient eſtre faites, au contraire il pourvoye a ce qu'on ne ralentiſſe en maniere aucune la diligence neceſſaire pour les preparatifs du ſecours qu'il leur a fait promettre, & veu que le convoy d'hommes & de vivres s'en va quaſi preſt par le bon ſoin qu'en a pris Monſieur le Duc de *Buckingam* ſond grand Admiral, il luy plaiſe de commander que le tout face voile au pluſtoſt, en attendant que S. Majeſté puiſſe mettre en Eſtat les forces qu'elle ſe propoſe d'aſſembler pour faire quelque execution digne de la puiſſance d'un ſi grand Monarque, & qu'il l'oblige a penſer ſerieuſement a un bon accord, ceux qui de preſent n'en auront pas l'intention.

DE Gedeputeerden van de Stadt *Rochelle* aen Sijne Doorluchtighſte Majeſteyt, hebbende van te vooren ghehadt eenighe advijs datter ghemaeckt was eene doove practijcque, om t'ſamen te hechten een voorſpraeck van over-een-kominghe tuſſchen de twee Croonen, aen 't welck de Ambaſſadeurs van den Koningh van Denemarcken arbeydede, ende haer aen deſe belofte beveſtight vindende, door de beſendinghe van een Edelman ghekomen uyt Vranckrijck, onder deckmantel van 't geleyde der ghevangens, die aen verſcheyde Heeren van den Raedt voorghehouden heeft, ende naeuwe Conferentie gehadt met de Ambaſſadeurs van Denemarcken, op welckers vervolgh ſy veerdigh henen getrocken zijn naer Parijs: ſy hebben haer ſchuldighen plicht gheacht ſyne Majeſteyt oodtmoedigh te bidden om audientie te hebben, op datſe hem mochten te verſtaen gheven, ende aen de Heeren van ſynen Raedt, 't geene ſy gelooven haer te zijn noodtſaeckelijck vertoont op deſe toevallen.

Voor

Digitized by Google

1628. Voor eerſt vinden ſy haer verbonden hier neder te legghen ende op nieuw te verhalen hare oodtmoedighe danckſeggingen: datſe al over langh d'eer ghehadt hebben van aen ſyn Majeſteyt te doen bedancken, van dat hem belieft heeft door ſyne goede ende enckelde beweginghe, ſich te verplichten om haer goedt te doen ſyn Koninclijck woordt, ten aenſien van de conditien der Vrede, welcke de Koninck haer Souveraine Heer hadde goet gheacht haer deur N. N. te bemiddelen; in't jaer *duyſent ſes hondert ſes en twintich*, ende ſiende d'inexecutie van dien, hadde gheſonden 't ſtercke Leger, gheleydet op hare Landtpalen door mijn Heer ſyn grooten Admirael, in de maendt van Iulio leſtleden.

Ghelijck als ſyn Majeſteyt in deſe aſſiſtentie heeft doen blijcken aen al de wereldt ſyne Godtvruchtigheyt ende ſyne genereusheyt, ende het geheele vertrouwen die de gheene hebben kunnen in ſyn Koninclijck woordt, dien hyſe belieft te vergunnen: wy houden 't oock voorſeecker dat hem ſal believen te doen ſien aen ons hoe ſeer dat die bewaert zijn, die hy voornoemt te beſchermen deur ſyne wapenen, ende gelijck als ſy onwinbaer zijn, dat oock ſyne voorſichtigheyt niet ſoude konnen bedrogen worden door eenige liſtigheyt.

Daer op ſo bidden ſy in aller ootmoedigheyt ſyne Majeſteyt ghelieve t' overweghen, dat niet en is het ware ooghmerck, dat haer voorſtellen die geene die deſe openingen meſnageren, ende te berde brengen de propoſitie van eene handelinge.

't Is waer dat de Vrede is boven alle dinghen te wenſchen; in voeghen dat de Stadt, voor de welcke ſy ageren, de ſelve begheert met eene brandende paſſie; te meer, alſoo ſy naeuwelijcx uyt de ellenden van twee aen een volgende Oorlogen, is uytkomende.

Maer de Vraghe is, of in deſe jeghenwoordige conjuncture, 't gheene daer voorgheſtelt werdt, het waere middel zy om daer toe te geraecken? ende of in tegendeel dan gheen oorſaecken en zijn om te vreeſen, dat ſulcx zy een ſtrick geſpreyt tot haren verderve: welck (ſoo ſyne Majeſteyt daer in niet ghelieft te verſien) ſy daer inne ſien ſeer onvermydelijck; niet twijffelende of deſe handelinghe ſal met haer trecken deſe noodſaeckelijcke gevolgen.

Ten eerſten: Sy ſal kunnen vertragen, niet waerſchijnelijck de goede ghenegentheden van ſyne Majeſteyt, waer op ſy een vaſt vertrouwen hebben: Maer ten minſten de neerſtigheyt van mijne Heeren hare Miniſters, raeckende de ghereedtſchappen van hare ſecours, conſidererende dat de handelinghe komende ghesloten te worden (gelijck de ondernemers van dien niet manqueren ſullen, in 't begin alle bedenckelijcke verſekertheyt te gheven) ſulcx ſoude zijn t' overladen ſyne ſpaeringhe, met groote onkoſten ſonder eenige nuttigheyt. De minſte uytſtel dan, ſleept nae ſich haer verderf, reguard nemende op den ſtaet daer ſy inne zijn.

II.

De tijdingen, van dat men handelt, verbreyt zijnde, ſouden in haer huys houden de geene die haer bereyden te Paerdt te ſitten, ſoo ras als de Lente gekomen ſal zijn, daer niet een ſoo onvoorſichtigh is die 't harnas ſoude aentrecken als men thoont ghereedt te zijn Vrede te maecken.

III.

Dit ſelfde gherucht van te handelen ſal in perijckel ſtellen van verſtroyinghe der troupen van mijn Heer *de Roban*: d'ervarentheyt altijdt hebbende doen ſien, dat die van de natuyr van de ſyne, ghecompoſeert uyt Volontairen ende onbetaelde, haer ſeer licht ſcheyden, ſoo haeſt als men ſpreeckt van accommodement, een yegelijck hem ſchickende door ongeduld, naer ſyn huys.

IV.

Het ſlimſt is gheduyrende dit uytſtel, dat die gheene die hare Stadt belegheren, ſullen op haer ghemack alle hare Sterckten vaſt maecken, ende hare Linien voltrecken aen de zijde van 't Landt: ſollen by een brenghen hare Vloote ter Zee, die noch niet in Staet en is: ſullen arbeyden ſonder daer een eenigh oogenblick te verlieſen aen den Dijck, dieſe begonnen hebben; ende den pas ter Zee met ſoo groote bekommeringhe te ſluyten, dat hare Haven gheheelijcken ontoeganckelijck ſal zijn. De kleyne proviſien die in de Stadt noch overigh is, nae die ſelve waer mede ſy den Oorlogh van ſyne Majeſteyt te hulpe ghekomen waren, ſullen met den eerſten verteert zijn. Kortom, de ſaecken ſullen haer in ſulcken ſtaet vinden, dat de bequaemheyt van byſtandt te doen voorby zijnde, alle de machten van *Europa* daer niet toe helpen en kunnen: Daer nae volgens het Tractaet dat men nu voorſtelt, in roock verdwijnende, ſal ſyne Majeſteyt beſpot werden, ende de Stadt die haer in de wapenen geengageert heeft, overweldight, noodſaeckelijck haer over te geven, ende onder de gramſchap te raecken van een getergden ende victorieuſen Meeſter. 1628.

Gelijck als ſyne Majeſteyt wel ſal weten te oordeelen van de waerde van deſe redenen ende gevolgen, ſoo bidden hem ook ootmoedighlijck, dat niet tegenſtaende alle de liſtigheden dieder ghepleeght mochten werden, ter contrarie hy voorſie darmen in gheene maniere en vertrage de noodige vlytigheyt voor de toeſtellingen van 't ſecours die hy haer heeft doen belooven: ende gemerckt het Convoy der *Monnen* ende *Vivres* by nae veerdigh is, door de goede ſorghe die den Heere Hertogh van *Buckingam* ſyn grooten Admirael ghenomen heeft, dat hem believe te ghebieden dat alles onder ſeyl gae; terwijle ſyne Majeſteyt mochte in ſtaete ſtellen de macht, die ſy voorneemt te vergaderen tot uytvoeringh van yets dat waerdigh is de macht van een ſoo grooten Monarch, ende dwinghe ernſtelijck te dencken aen een goet accoordt, die geene die althans geene gedachten daer toe en hebben.

De Coningh hoorde aen met aendacht / ende als de paſſagie van het accommodement wierde gheleeſen: doen toonden hy (aenſiende zijn naeſt-byſittende Raeden) dat hy verre van daer was: ſchepende / gaven het Geſchrift aen den Secretaris; ende de Coning beloofde haer dziendelijck alles goets. Buckingam met twee a drie andere uyt den Raedt / wierden Gecommitteert om met haer te handelen ober een Tractaet / om te weten wat verſeecherings hy aen den Coningh ſouden geven. Sy ſeyden: dat in de onendelijcke propozitie / die daer was tuſſchen haer ende een ſoo machtighen Monarch / ſy niet genoegh tenderdept hadden om te presumeren dat ſy hadden eenigh dingh dat weerdigh was hem op-geoffert te wozden; ofte dat eenighſins ſoude mogen geſtelt wozden in gelijckheyt tegen de glozie van haer te hebben geſeconceert. Dat de groote Coningen in dat ſtuck zijn Gebeurteniſſen van Godt: doende goet aen de geene daer van ſy niet konnen weder ontfangen: maer was 'er yet daer mede ſy hem konden verſeecheren van niet apart te handelen / dat ſy de openingh bereydt waren te aenhoozen met alle reſpect.

Daer op antwoozde den Hartogh van Buckingam, niet ſonder eenige verplerteept het geene te vooz alreede gheſeydt is van de Kinderen: Ende ten tweeden, dat in cas dan neceſſiteept de Stad ſoude verbonden zijn des Coninghs Armee (ſoo te Water als te Lande) in te nemen tot retraite. Sy vonden in alle beyde groote zwaerigheden: byſonder in het tweede, als zijnde een middel om te vallen in handen vande Engelſche: een vreemde dominatie / ſullende dan zijn de Stoel van een eeuwige Oozlogh. Nochtans hebbende van nooden ſpoedelijck gerevictualleert te wozden / accommodeerden haer ſoo veel moghelijck was: ende wierde het Tractaet by haer geſtelt op volgende manier.

Traitté entre le tres-glorieux Prince Charles, par la grace de Dieu Roy de la Grande Bretagne, & les Maire, Eſchevins, Pairs, Bourgeois & habitans de la Ville de Rochelle, faiſans pour eux leurs Deputez ſoubs-ſignez.

Tractaet met Rochelle.

LEs Deputez de la Ville de la Rochelle, munis de bons & amples pouvoirs, s'eſtans preſentez à ſa Sereniſſime Majeſté & l'ayant treshumblement ſuppliée de vouloir

Digitized by Google

1628. vouloir prendre & recevoir ceux de la Ville de la Rochelle, ſous ſa protection & ſauvegarde & leur en faire ſentir les effects, par une aſſiſtence digne de ſa Majeſté au moyen de laquelle ils puiſſent eſtre delivres de l'oppreſſion laquelle ils ſouffrent maintenant, & eſtre remis en la bonne grace de leur Prince, le Roy tres-Chreſtien pour joüir d'une bonne & aſſeurée paix: Sa Majeſté enclinant favorablement à cette Requeſte, leur a accordé ſa protection, & en ont eſté reciproquement ſtipulés les articles qui s'enſuivent.

Premierement quant auſdits de la Rochelle, il preſteront toute l'ayde & faveur a eux poſſible pour l'advancement & hereux ſucces des armes de ſa Sereniſſime Majeſté: en équippant, le plus de vaiſeaux de guerre, qu'il leur ſera poſſible, pour favoriſer les executions de l'armée de Mer de ſa Majeſté en luy fourniſſant de pilottes experimentes, pour ce qui eſt des coſtés qui leur ſont voiſines, & les emboucheures des Rivieres, & pourvoyant a ce que ceux auſquels ſa Majeſté en pourra donner l'ordre trouvent en leur Ville, des Magaſins & lieux propres, pour faire une Eſtape de toutes ſortes de proviſions, ſi il eſt jugé a propos; en recevant les vaiſſeaux, que le mauvais temps contraindroit de relaſcher vers eux, ou qui y ſeroyent pouſſez par quelqu'autre neceſſité; en cas meſme que toute l'armée de ſa Majeſté ſe trouvant preſſée luy donnant retraite & abry; & pourvoyant a ſa ſeureté.

II.

Leſdits de la Rochelle ne preſteront l'oreille a aucun accommodement particulier, & n'entendront a traitté quelconque de paix, ſi non du gré & entier conſentement de ſa Majeſté.

III.

S'Il avenoit cy apres, qu'il ſe fiſt quelque entrepriſe de la part de la France, ſur les Eſtats de ſa Majeſté au ſujet de laditte aſſiſtance, laquelle maintenant il leur offre; ils ſe declareront en ſa faveur, & divertiront de tout leur pouvoir les deſſeins qu'on auroit à ſon prejudice.

IV.

Pour foy & aſſeurance de cela, des à preſent, leſdits Deputez, le promettront au nom deſdits de la *Rochelle*, & s'obligeront de leur faire ratifier, & en faire un ſerment ſolemnel, tant aux *Maires*, *Eſchevins*, & *Pairs* de la *Maiſon Commune*, qu'auſi à tous les Bourgeois & habitant extraordinairement aſſembles pour cet effect.

V.

Quant à ſa Sereniſſime Majeſté, il leur promet en parole de Roy, de les ſecourir à ſes propres frais & deſpans, & par Mer & par Terre, ſelon ſa puiſſance Royale, juſques à ce qu'il les ait liberez des forts qui ſont tant en l'Iſle de Ré, qu'és environs de leur Ville, & leur ait moyenné la paix. Pour cét effect que dés à preſent il fera armer puiſſamment pour à ce prin-temps, executer quelque choſe digne de ſa Majeſté. Moyennant quoy les deſſeins qu'on à contre laditte Ville puiſſent eſtre divertis & les Troupes qui la preſſent ſoyent obligez de luy donner du relaſche, juſques à ce que enfin par l'heureux ſucces qu'il plaira a Dieu de donner à ſes armes, elle en ſoit entierement delivré.

VI.

Sa Majeſté durant tout le temps que la guerre continuera, aſſiſtera laditte Ville d'un tel nombre des ſoldats d'entre des ſujets, qu'elle jugera en avoir beſoing pour ſe garder, leſdits ſoldats ſoldoyez par ſa Majeſté.

VII.

Sa Majeſté permettra, tant à ſes ſujets, qu'aux habitans de laditte Ville de charger en touts les Eſtats, toutes les proviſions, deſquelles elle à beſoing, & en fera expedier, des Pattentes authentiques, qui ſeront envoyez en touts les Ports & Havres; afin qu'en vertu d'icelles, ſans autre plus particulier Paſſeport, les marchans puiſſent faire librement leurs Achapts & Cargaiſons, ſans eſtre troubles au tranſport.

VIII.

Dés a preſent ſa Majeſté fera partir avec un ſuffiſant convoy les bleds & autres proviſions, qui par ſon commandement ſe trouvent chargez, pour au pluſtoſt eſtre portez en ladite ville, & y eſtre debitez a prix honneſte.

IX.

Pour ſoulager la pauvreté de la Ville, & ſubvenir a ſes plus preſſantez neceſſitez ſa Majeſté permettra une Collecte en tous ſes Eſtats; & dés a preſent eſtablira l'ordre qui eſt neceſſaire pour cela.

1628.

X.

Ayant eſté cy devant compilé certains Articles, de traitté, entre le Seigneur Duc de *Buckingam* ſon Grand Admiral, & leſdits de la *Rochelle*, dont ledit Sieur Admiral auroit accordé les uns, ſoubs le bon plaiſir de ſa Majeſté & remis les autres à une plus particuliere Conference, Des a preſent ſa Majeſté a agreé & tient pour bons & valables ceux que ledit Sieur Admiral en a paſsé, & quant aux autres les fera examiner au pluſtoſt, pour, ſur iceux donner auſdits de la *Rochelle*, tout le juſte contentement qu'ils peuvent attendre.

XI.

Enfin en cas advenant que ſa Majeſté vienne, cy apres à quelque pour parlé de paix avec de Roy tres-Chreſtien, leſdits de la *Rochelle* y ſeront appelles par ſa Majeſté, & nul traitté ne ſe conclurra, ſans ſtipuler bien expreſſement leurs Privileges & immunitez, ſelon les memoires qu'ils en fourniront; ſa Majeſté s'obligeant en outre de leur garantir ledit Traitté.

David Vincent Debimſſe.

D' Engelſche vonden pets te ſeggen op het vijfde Artijckel / als wat te preciis: begheerden 't op volghende wijſe.

Quant à ſa Majeſté, eſtant meüe de bonne affection qu'elle a touſjours eüe pour les Egliſes; & particulierement pour laditte Ville de la *Rochelle*: Elle promet en foy & parole de Roy, de leur donner toute l'aſſiſtance convenable, juſques a une bonne & ferme paix.

Tractaet tuſſchen den Doorluchtighſten Prince Carel, *by der gratie Gods, Koningh van* Groot-Brittannien, *ende den Conneſtabel, Schepens, Pairs, Burgers ende Inwoonders der Stadt* Rochel, *ofte in haer naem de ondergheteeckende haer Ghedeputeerde.*

DE Gedeputeerden van de Stadt *Rochelle*, geſterckt met goede ende breede machten, haer hebbende vertoont aen ſyne hooghſte Majeſteyt, ende haer hebbende ſeer oodtmoedigh ghebeden dat ſy die van de Stadt *Rochel* wilde nemen onder haere protectie ende Sauvegarde, ende die haer doen ghevoelen door een aſſiſtentie waerdich ſyne Majeſteyt, door welckers middel ſy van de verdruckinghe mochten bevrijdt zijn, die ſy jegenwoordigh zijn lijdende, ende weder mochten gheſtelt worden in de goede gratie van haren Prins den ſeer Chriſtelijcken Koningh, om te genieten eene goede ende verſeeckerde vrede: Sijne Majeſteyt tot deſe Requeſte goetgunſtichlijck genegen zijnde, heeft haer ſyne protectie veraccordeert, ende zijn over beyde zijden gheſtipuleert de volgende Articulen.

Eerſtelijck, Belanghende die van *Rochel*, ſy ſullen alle hulpe ende gunſte aenwenden die haer mogelijck is tot vorderinge ende geluckige voortgangh vande wapenen van ſyne Doorluchtighſte Majeſteyt, in't equiperen de meeſte Oorlogh ſchepen, die haer mogelijck is om gunſte te bewijſen tot uytvoeringe van de wapenen ter Zee van ſyne Majeſteyt, hen beſorgende van ervare Piloten, wat aengaet de zijden die haer aldernaeſt zijn, ende de ingangen van de Rivieren, in 't ſchaffen tot het gheene dat die aen de welcke ſyne Majeſteyt ſal moghen ordre geven, in hare Stadt ſouden moghen vinden, Magazijnen ende bequame plaetſen om te maecken een ſtaepel van alle ſoorte van proviſien, ſoo het van noode geacht wordt, in 't ontfangen van de ſchepen, die het quaede weer ſoude dwingen tot harent in te loopen, oft die daer door eenigh ander noodt ſouden gedreven zijn; oock ſelf by aldien het geheele Leger van ſyne Majeſteyt ſich genoodtdruckt vondt; 't ſelve ghevende vertreck ende ſchuylplaetſe, ende verſiende tot ſeeckerheyt van dien.

De

1628. II.

De voornoemde van *Rochel* en ſullen gheen ghehoor geven tot eenigh accommodement in 't byſonder, ende ſullen torgeenen handel van Vrede verſtaen, ten ware met believen ende geheele toeſtemminge van ſyn Majeſteyt.

III.

Soo 't hier nae geſchiede, datter eenigh voornemen was van wegen Vranckrijck, op de Staten van ſyne Majeſteyt, ter oorſaecken van de voorſz aſſiſtentie, de welcke ſy haer jeghenwoordigh is biedende; ſy ſullen haer verklaren tot ſyn faveur, ende ſullen met alle macht afkeeren de deſſeynen die men ſoude mogen hebben tot ſyne nadeel.

IV.

Tot geloove ende verſeeckeringh van dit, ſullen van nu aen de voornoemde Ghedeputeerden belooven in den naeme van de voorſz van *Rochelle*, ende ſullen haer verbinden van haer te doen ratificeren, ende eenen ſolemnelen eedt te doen de *Maire*, *Schepenen*, ende *Pairs* van 't Huys der *Ghemeente*, als oock alle de Burgers ende Inwoonders extraordinaris vergadert tot deſe ſaecke.

V.

Voor ſoo veel ſyne Doorluchtighſte Majeſteyt aengaet, hy belooft haer met Koninckſlijcken woorde, haer te hulp te komen op ſyne eyghene verſchot ende onkoſten ſoo te water als te lande, nae ſyne Koninckſlijcke macht, ſoo lange tot dat hy haer bewijds ſal hebben van 't gheweldt dat daer is ſoo wel in 't Eylandt van *Ree*, als ontrent haer Stadt, ende haer de Vrede ſal bemiddelt hebben. Tot dien effecte ſal hy van nu af ſterck doen wapenen om in deſe *Lente* yets uyt te voeren dat ſyne Majeſteyt waerdigh zy; waer door de deſſeynen die men heeft teghen de voorſz Stadt, mochten werden afghetrocken, ende de Troupen die haer gheweldt doen, verobligeert zijn haer te retireren, ter tijdt toe dat ten laetſten door 't geluckigh ſucces die Godt ſyne wapenen ſal gelieven te geven, ſy geheelijck verloſt zy.

VI.

Syne Majeſteyt geduyrende al den tijdt dat den Oorlogh ſal continueren, ſal de voornoemde Stadt byſtaen met ſoodanigen ghetal van ſoldaten ſyne Onderdanen, als ſy ſal oordeelen van nooden te hebben tot haerer beſcherminge, de voorſz ſoldaten door ſyne Majeſteyt betaelt worden.

VII.

Syne Majeſteyt ſal toelaten, ſoo aen ſyne Onderdanen, als aen d' inwoonders van de voorſz Stadt te laden in alle ſyne Staten, alle proviſien die ſy van doen ſal hebben, en ſal laten veerdigh maecken authentijcque Brieven, die aen alle Kaeyen ende Havenen gehouden ſullen werden; op dat uyt krachte van dien ſonder eenige andere particuliere Paſſepoorten, de Koopluyden vryelijck mogen doen haeren koophandel ende Cargaſoen, ſonder in haer vaert getroubleert te werden.

VIII.

Van nu voortaen ſal ſyne Majeſteyt uyt doen gaen met een ſuffiſant Convoy, 't koorn ende andere proviſien, de welcke nu geladen worden door ſyn bevel, om ten eerſten gebracht te worden in de voorſz Stadt, ende om aldaer nae behoorlijcken prijs verkocht te werden.

IX.

Om de armoede van de Stadt te verlichten, ende om haer dringhende noodt te hulpe te komen, ſoo ſal ſyne Majeſteyt toe laten dat een Collecte ghedaen werde in alle ſyne Staten; ende ſal van nu voortaen ordre ſtellen die daer toe noodigh is.

X.

Zijnde hier te vooren ſeeckere Articulen geſtelt van Tractaet tuſſchen den Heere Hertogh van *Buckingam* ſyn grooten Admirael, ende die van *Rochelle* voornoemt, waer van de voorſz Heere Admirael d'eene ſoude toegheſtaen hebben, onder 't goede welbehagen van ſyne Majeſteyt, ende d' andere uytgheſtelt tot een meer byſondere Conferentie. Van nu af heeft ſyne Majeſteyt verſtaen ende goet gevonden, als mede van waerde gehouden die de welcke den Heer Admirael heeft uyt laten gaen: ende ſoo veel d' andere aengaet, ſal die met den eerſten onderſoecken, om op die ſelve aen die van *Rochel* voornoemt, de beſte vergenoegen te geven die ſy mochten hebben te verwachten. 1628.

Ten *laetſten*, by gheval dat ſyne Majeſteyt quaeme, hier namaels, tot eenighe voorſtellingh van Vrede met den Chriſtelijckſten Koningh; die voornoemde van *Rochel* ſullen daer toe door ſyne Majeſteyt geroepen werden, ende daer ſal geen Tractaet geſloten werden, ſonder te ſtipuleren wel expreſſelijck hare Privilegien ende Voor-rechten, nae de Memorien die ſy ſullen beſtellen: Sijne Majeſteyt ſich verobligerende daer en boven haer het voorſz Tractaet te guaranderen. Was onderteeckent, *David Vincent Debinſſe*.

Verbeteringh van 't vijfde Artijckel.

Aengaende ſyne Majeſteyt, beweeght zijnde uyt goede genegentheyt die ſy altijdt ghehadt heeft voor de *Kercken*, ende byſonder voor de voorgemelde Stadt *Rochelle*; Zy belooft op goeder trouwe ende op Koninckſlijcke woordt, haer te geven alle behoorlijcke aſſiſtentie tot eene goede ende beſtendige Vrede.

Sulcks bedroefde de Ghedeputeerde: vreeſende dat ſulchs een teycken was van de hielpe hoop die d' Engelſchen hadden om haer een goede Vrede te bemiddelen: Niet te min daer was gheen tijdt om veel te bedinghen. Alles in het net gheſtelt zijnde, wierdt by den Coninck geapprobeert ſonder meer mentie noch van de gheſelingh der Kinders, noch van retraite der Armee. Debinſſe een de Ghedeputeerde, ginck met den Graef van Dembigh commanderende een Convoy naer Rochelle: Ende een ander Ghedeputeerde Vincent ginck nae Hollandt, allwaer hy deſgelijcx eenigh voorn hoochte, ende onder de handt met geldt geaſſiſteert wierdt.

Den elfden Mey verſcheen d' Engelſche Armade onder de ghemelden Graef Dembigh, ſterck elf groote Coninghs ſchepen, dertich tot veertich ghemeene ſchepen ten Oorlogh toegheruſt, ende ſoo veel met Victuyen, munitie, ende dierghelijcke. De Franſche ſchepen op de Reede leggende, retireerden haer ter ſtont onder de beſcherminghe van het Canon op den Dijck, Chef de Baye, ende Coreille, welcke Batterijen expreſſelijck geſtelt waren, om te beletten de ſchepen met Victuyen die nae Rochelle ſouden willen paſſeren. d' Engelſche bleven alſoo leggen tot op den veerthienden. De Gedeputeerde van Rochelle, ooch de Franſche Capiteyns in de Vloot, urgeerden ende ſloeghen voor, datmen ſoude de Franſche Barquen (daer de Victuyen ingheladen waren) willen met ghenoegh ſaem ghetal ſoldaten, om de ſelve te beſchermen teghen de Galioten, die de Belegheraers daer hadden liggen, om de Paliſſade te bewaren.

II.

Yeder Brandeſchip behalven ſijn Chaloupe, te verghеſelſchappen met een goet groot ſchip, wel gewapent ende ghemant, om teghen te ſtaen die d' executie ſouden beletten.

III.

Alle d' Engelſche Oorlogh-ſchepen te doen advanceren naer de Paliſſade, om met de Franſche Oorlogh-ſchepen te doen retireren, de gheene die de Belegeraers daer hadden; om onder dat ſabeur nae de Stadt te doen paſſeeren de Barquen met proviſie ende victuyen. De ghemelde Ghedeputeerde van Rochelle beloofden ſoo voor haer particulier als in kracht van haer Commiſſie van weghen de Stadt, te ſullen betalen de ſchepen die in deſe executie mochten komen te blijven; oft deur komende, ende niet komende weder uptraecken, datſe ſouden tot koſte van de Stadt werden onderhouden.

Dit aen den Graef en ſijn Raedt hebbende vertoont, kreghen tot antwoordt: Sy waren ghekonden niet om te beſtijen, maer om te convoyeren, tot daer aen toe. Daer by doende dat ſy de aenkomende Donderdagh van daer meenden weder zeyl te gaen; verſtaen hebbende datter een Spaenſche Vloote op handen was, niet willende des Coninghs Vloot in harand ſtellen.

De Ghedeputeerde dat ſiende, ſchickten in de Stadt eenen ghenaemt Vidaut, die met een Bootjen 't gheluck

hadde.

Digitized by Google

1628. hadde van des nachts ten elf uren te komen inde stadt/ ghepasseert hebbende door de Oorloghs-Schepen ende Palissade van de Belegeraers: Hy verbuldе de Stadt met blydschap/ ende seyde alles goets aen de Gemeente: Maer aen de Maire van de Stadt seyde hy soo het was: en dat de gemelde Gedeputeerde rieden te trachten naer een goede Vrede. Dit wierdt onder groote Eedt van secretesse op t Raedt-huys gheproponeert: om te sien of men door yemandt den handel konde doen aengaen: waer toe wierdt versocht een la Leu, die eenige dagen te voor had permissie bekomen van den Coning/ om te mogen uytgaen.

Sulcks gheschiede den sestienden onder de Predicatie/ maer als daer op een Trompetter ende Tambour gesonden wierden uyt des Conings Leger aen de stadt/ soo wilden de Capiteyns van de Wacht die niet laeten passeeren ofte aenkomen: eens deels niet wetende van het secreet: anderdeels gestoort zijnde/ dat men haer daer niet van hadt gheseydt. Ende de Maire ende de Magistraet liepen perijckel van qualijck getracteert te worden: soo dat men eyndelijck haer pets seyde van het secreet/ maer doen was het te laet: Want de Engelsche Vloot ginck t' zeyl den achtienden *May*: sonder eenigh effort gedaen te hebben/ het zy om de Belegeraers te slaen/ ofte om de Palissade te forceeren/ ofte om Vivres in de Stadt te doen passeeren. Sulcks bedroefde de Stadt: die niet te min nieuwe resolutie nam om te volharden. Gobert een van de Stadts Gedeputeerde siende dat de Engelsche Vloot niet en was te houden/ sette sich in een Jacht: ende met goede wint quam den twee en twintighsten in 't Eylandt Wight: Van daer ginck hy te post den Coning vinden met Soubise ende Buckingham: die alle haer ten hooghsten verwondert ende bedroeft thoonden. De Coningh hadde met de tranen in de ooghen gheseydt: Wat reden magh mijn Volck hebben gehadt om te retireeren, ende die arme Stadt te verlaten? Gobert seyde: Niet als een ingebeelde vreese van de Spaensche. Doen seyde de Coningh: Hoe? Sijn mijn Schepen ghemaeckt alleen om vreese te ontfangen, niet om te vechten? Nae gehouden Raedt wierdt Gobert met een Edelman gheseonden om de Engelsche Vloot te rescontreeren/ ende weder te doen gaen nae de Rede van Rochelle, ende wachten het resultaet dat de Coningh soude senden. Sy rencontreerden den Admirael op de Kust van Cornual; hebbende noch vier Schepen by hem/ de reste was hier en daer ingeloopen. Hy seyde: het was hem onmogelijck langher in Zee te blijven/ sijn Victuaille zijnde meest geconsumeert.

Engelse Vloot vertrecht van Rochel.

Drie dagen nae 't vertrecken van de Engelsche Vloote/ schryven die van Rochelle desen Brief aen den Coning van Engelandt.

SIRE.

Rochelle schrijft aenden Koningh van Engelandt.

NOus sommes asseurez, que l'image de nos malheurs aura prevenu nos plaintes & que vostre Serenissime Majesté, se l'estant portraite effroyable en la force de son esprit, celle cy ne sçauroit, faillir à trouver une audience favorable d'un cœur si genereux & si grand que le vostre. SIRE, vous nous avez avoüez de vostre grace, & nous avez promis la delivrance; mesme vous avez pris les armes pour faire entretenir la foy publicque des traittez que l'on vous avoit proposez. Mais vos gens, SIRE, nous ont abandonnez contre vos Magnanimes & tres fidelles Instructions, & celle de leur General, n'ayant pas osé seulement *balancer de* prés, ny enviſager le peril d'une si glorieuse execution, de vostre parole sacrée. Quel le sorte d'excez ou de prodige peut avoir ainsi conjuré contre la dignité de vostre nom, & l'Estat de nostre patrie. SIRE, Nous vous parlons les larmes aux yeux, les mains jointes, & le cœur desia tarnspercé de plusieurs coups, pour demeurer en l'honneur, & aux conditions de vostre protection. Les choses estant en leur entier, nous avons mespriſé le Conseil de nos amis; & s'il faut l'exprimer ainsi, *Les respect de nostre naissance.* A ce coup, que tout est perdu, que nous trouvions au moins s'il vous plaist, SIRE, en vostre justice, ce que nous n'avons plus moyen de recouvrer en la clemence du Roy nostre Souverain. Dieu nous fournit encore assez de vie & de vigueur en ces blessures toutes fraisches, pour attendre vostre renfort plus d'un bon mois. Que vostre Majesté seconde ce miracle, & vous nous verrez ressucitez a sa gloire immortelle & a la restauration des Eglises de ce Royaume, qui ne peuvent attendre que les revers du mesme couteau qu'on nous tient si prés de la gorge. Voila, SIRE, nos treshumbles & tresardantes supplications ou pour mieux dire en un mot; c'est nostre Testament, que nons laissons escrit sur vostre Thrône, devant le Ciel & la Terre, pour un memorial a la posterité de la plus estrange & memorable desolation, qu'un peuple *innocent* ait jamais soufferte, & dont l'occasion incomparable puisse, jamais sommer la puissance d'un grand Roy, comme vous: Pardonnez, SIRE, a des femmes, des petits enfans, des *Meres* & des Peres, trainez ensemble a mesme supplice, s'ils ne peuvent parler aujourd'huy qu'avec des mots trenchans. La face des mourants est tousjours affreuse: mais l'angoisse de la mort ne nous fera jamais des dire d'estre pour tout cela de vostre Serenissime Majesté. SIRE. Treshumbles & tres-obeïssants Serviteurs, *Les Maires, Eschevins, Conseillers, Pairs, Bourgeois, & habitans de la* Rochelle & *pour tous.* De la Rochelle 18 *May*, 1628.

GUITTON.

HEER,

WY zijn verseeckert, dat het beeldt van onse ongelucken sal voorghekomen hebben, ende dat uwe Doorluchtighste Majesteyt, het sich soo schrickelijck heeft afgheschildert door de kracht van syn Gheest, dat wy niet kunnen missen te vinden eene favorabele verhooringhe van een soo genereus hert ende soo groot als de uwe. *Heer*, ghy hebt ons toe-ghestaen ende ons belooft de verlossinghe; jae selfs hebt ghy de Wapenen in de handt ghenomen, om het ghemeene gheloof te doen houden diemen u hadde voorgheschelt. Maer u volck Heere, heeft ons verlaten teghen uwe Manhaftighe ende ghetrouwe Instructien ende teghen die van haer Generael, alsoo sy niet dorsten beaesemen van dichte by nochte aenschouwen het perijckel van een soo heerlicke uytvoeringhe gheheylicht door uwe woort, wat soorte van exces, wat gespook mach alsoo geswooren hebben teghen de waerdicheyt van uwen naem, ende teghen den Staet van ons Vaderlandt. *Heer*, wy spreken u aen met de traenen in de ooghen, met ghevouwen handen, en het herte alreede deurboort met veele steecken, om te verblijven in de eere ende in de conditien van uwe bescherminge. De saecken synde in haer gheheel, hebben wy veracht den Raedt van onse vrunden, ende soo men het soo mach uytlegghen, de aensienlickheydt van onse gheboorte. Voor dimael, alles verlooren synde; och dat wy ten minsten vonden soo 't u behaecht, *Heer* in uwe gerechtigheydt, 't gene daer wy geen middel toe hebben om weder te verkrijghen in de goedertierenheydt des Koninghs onsen oppersten Heer. Godt geeft ons noch levens ende krachts ghenoech in dese verschе wonden, om uyt te wachten uwe versterckinghe ofte naerder hulp meer dan een goede maent. Dat uwe Majesteyt vervolghe dese mirakele, ende ghy sult ons bevinden weder op gheweckt tot zijnder onsterffelijcker Memorie, ende tot herstellinge van de Kercken van dat Rijck, die niet anders en kunnen verwachten dan den tweeden steeck van 't selve mes dat men ons soo dicht aen de keel houdt. Siet daer *Heer* Coningh, onse seer demoedige ende brandende ghebeden, oft om beter te segghen met een woort, 't is ons Testament dat wy gheschreven laten op uwen Throon, voor den Hemel ende voor de Aerde tot een gheheugeniſse aen de nakomelingen, van de vreemste ende ghedenckweerdichste verwoestinge, die oyt een onnoosel volck gheleden heeft, ende welckers onverghelijckelijcke gheleghentheydt soude oyt konnen aenroepen de macht van een groot Coning als ghy; Vergheeft *Heer*, aen Vrouwen, kleyne Kinderen, aende Moeders ende Vaders, al te samen ghesleypt tot de selfde straffe, soo

sy niet

Digitized by Google

1628. ſy niet heden en ſpreecken als met ſnijdende woorden. Het aengeſichte van de ſtervende is altijdt afgrijſſelijck, maer de angſt des doodts en ſal ons noyt doen afhouden, van des alles niet teghenſtaende te zijn van uwe Doorluchtichſte Majeſteyt, Heere, ſeer ootmoedighe ende ſeer gehoorſame Dienaers, de *Meyer*, *Schepen ende Raden*, *Payers*, *Burghers* en inwoonders van *Rochelle*, ende boven alle *Guitten*.

Uyt *Rochelle* den 18. May 1628. 1628.

In het laetſte van Iunius ende in het begin van Iulius, begoſten de Belegerde Paerden / Eſels / Honden ende Katten te eeten. Het Vleeſch wiert verkocht van thien tot twaelf ſtuyvers het pont. Het Paerde-vleeſch was het ſmaechelijchſte: niet veel verſchillende van 't Oſſevleeſch. Het gemeene Volck liep in de Moeraſſen om Palinghen ende ander kleyn Viſch-tuygh Cocquilles ofte Schelpen te vanghen: daer naer alderley Kruyt / Gras ende diergelijcke / doende het zieden twee / drie-mael met verſch water / om de bitterheyt te verdrijven. Eyndelijck aten Leer ende Vellen / de ſelve kleyn kappende. Deſe quade voedtſelen genereerden quaet verrottende Cant-vleeſch / hooſten Aeſſem / zwarte Beenen / ende dede veel ſterven.

Van het Voet-evel / Gravеel / ende diergelijcke ſiecktens hoordemen in deſe tijdt niet.

Den achtſten Iuly quam een Brief van de Cardinael Richelieu aen de Mayre van de Stadt / haer noodighende de Stadt over te gheven. De Mayre las de Brief in preſentie van den Raedt / ende van de Ouderlanders aen de Poort / ende ſeyde: daer op konde niet voorden geantwoordt: als dat de Stadt noch niet was gekomen tot die extremiteyten.

Den vier en twintighſten Iuly bede de Heer Vincent (ſiende de langhſaemheydt aen den Coninghvan Engelandt, ſittende in den Raedt) deſe Propoſitie.

SIRE.

LA douleur qui nous oblige a remplir de nos cris les oreilles de V. M. & à les reiterer ſi ſouvent, doibt bien eſtre du tout extréme. Nous voicy encore à vos pieds pour les moüiller de nos l'armes : Et Dieu vueille que bien toſt nous n'y venions point jetter les derniers ſouſpirs, aux nouvelles de la deſolation de noſtre pauvre Ville. Nous ne ſçaurions vous le celer, SIRE, la cognoiſſance que nous avons qu'elle eſt aux derniers abois nous met dans le deſeſpoir, voyans differer de jour à autre le ſecours que V. M. nous avoit fait eſperer devoir eſtre perſt il y a plusieurs ſemaines, SIRE ; La Ville de la *Rochelle* vous ayant ſupplié treshumblement par nos bouches qu'il vous pleuſt la recevoir en voſtre protection, vous la luy avez ſolemnellement accordé. Depuis elle a eu a diverſes fois toutes les aſſeurances poſſibles, tant de la bouche que de la main propre de V. M. qu'elle n'en ſeroit point abandonnée. En ſuite, par un miracle de conſtance, elle a tenu bon juſques icy, un an entier, combattant les horreurs les plus eſpouventables de la famine, pour donner tout loiſir a V. M. de luy envoyer le ſecours qu'il luy a pleu luy promettre. Voire lors que toute l'Europe a creu qu'elle en devoit deſeſperer, puis que l'ayant en a ſa veue pluſieurs jours, il s'en eſtoit retourné, ſans avoir rien effectué, non pas meſme tenté. Cela ne l'a point eſtranlée : & combien qu'on en ait pris l'occaſion pour luy ouvrir diverſes propoſitions d'accommodement, auxquelles ſon extréme neceſſité ſembloit luy devoir conſeiller d'entendre, elle a mieux aymé riſquer ſa derniere perte, que de manquer aux promeſſes que nous avions jurées pour elle à V. M. ou de teſmoigner qu'elle euſt quelque defiance de la certitude des voſtres. Apres tout cela, SIRE, ſera il leu en l'Hiſtoire de voſtre regne, qu'elle ſoit perie entre vos mains, & n'ait tiré autre fruit de la bonne volonté que V. M. a teſmoigné avoir pour elle, & de l'aſſurance qu'elle y a miſe, ſi non de l'eſtre rendu irrecenciliable ſon Roy, par devers lequel, autrement, elle euſt eſperé de trouver grace ? Pardonnez, SIRE, à des gens qui ſe voyent ſur le ſueil du tombeau, s'il leur eſchape des gemiſſements. C'eſt l'ordinaire de ceux qui ſont proches de leur fin d'achever leur vie par des ſouſpirs. Or c'eſt là que nous en ſommes, ſi apres les remiſes precedentes, il ſuit le moindre delay. AUNOM de DIEU! SIRE, tandis qu'il nous reſte encore quelque haleine, & avant que tout a fait nous ſoyons expirez, Commandez que voſtre ſecours ſe haſte de courir a noſtre ayde. Pourveu qu'il y uſe de diligence, nous demeurons pour cautions a V. M. & ſur le peril de noſtreſtes, qu'il arrivera aſſez a temps pour nous ſauver. Quant aux impoſſibilites, que quelques uns y veulent faire trouver, permettez que nous vous le diſions librement, SIRE, elles ne ſont ſinon en leur crainte, en leur peu d'affection. Outre le raport que des gens non ſuſpects en ont fait a V. M. elle jugera, ſi noſtre Ville, qui a la Digue & la Paliſſade a la portée de ſa veue, & de ſon canon, envoyeroit coup ſur coup vous demander une aſſiſtance qu'elle recognoiſtroit luy devoir eſtre inutile, & ſi ayant tous le jours en main les occaſions de capituler a des conditions advantageuſes, ſi elle le vouloit faire pour elle ſeule elle ſeroit ſi imprudente de les negliger. De fait nous ſommes preſts s'il plaiſt a V. M. le premettre, de prendre ſur nous les premieres riſques de l'execution afin qu'il demeure juſtifié a tout le monde de la ſincerité avec laquelle nous y procedons, & qu'on ne nous impute pas de prodiguer mal a propos, le ſang des ſujets de V. M. la ou nous eſpargnerions le noſtre. Non, SIRE, il n'y a point d'impoſſibilité que celle qu'on s'y veut feindre l'unique ſujet de nos apprehenſions vient de la lenteur, & des continuelles remiſes, qui font reculer nos eſperances d'un jour a l'aute, & d'une ſemaine a la ſuivante. Apres le retour de voſtre Flotte ; nous nous conſolions ſur la promeſſe qu'on faiſoit a V. M. qu'elle partiroit dans *quinſe* jours : il en eſtoit coulé plus de *vingt*, qu'on y en adjouſta *quatorſe* ; apres cela diverſes autres remiſes, de ſorte que voicy le *deuxieſme* mois tout complet. Bon Dieu, SIRE, quel long temps a des gens qui n'ont point de pain. Nous ſçavons les bonnes inclinations que V. M. a pour noſtre bien. Auſſy avons nous des preuves tres certaines de la paſſion avec laquelle Monſieur le Duc de *Buckingam* voſtre grand Admiral s'y employe, & pareillement Meſſieurs de voſtre Conſeil, mais ne ſerons nous point excuſables, ſi voyans que les effects en ſont traverſés par tous ces delais, nous entrons en apprehenſion que V. M. ne ſoit pas bien ſervie & qu'il y ait quelque main cachée, qui arreſte clandeſtinement ce que le zele des autres taſche d'avancer ? C'eſt l'ordinaire de la miſere d'eſtre ſoupçonneuſe, & peut eſtre que nous le ſommes icy a tort : De fait il n'y a aucun ſur qui nous entendions determiner noſtre defiance, & n'avons point d'intention de rien remuer de tout le paſſé, Ajamais, SIRE, puiſſe t'il demeurer enſevely en une derniere oubliance, Et qu'a l'advenir au mains, ceux auſquels V. M. addreſſera ſes Commandemens, correſpondent ſi bien a ſa bonne volonté, par leur affection & diligence, que ſans plus de longueur voſtre Flotte ſe puiſſe mettre a la voile, & nous aille tirer des bras de la mort. Que ſi en cette occaſion, SIRE, vous voulez bien diſcerner ceux qui vous y ſerviront fidelement d'avec les autres (ſi aucuns y en avoit) que V. M. tienne s'il luy plaiſt pour indubitable, que tous ceux qui ſoubs quelque pretexte que ſe puiſſe eſtre, conſeilleroyent la moindre remiſe, ont une tres-mauvaiſe intention, n'y ayant celuy qui ne ſçache les horribles neceſſitéz ou eſt noſtre ville, & qu'un ſeul jour de dilayement peut eſtre cauſe de ſa ruine. Ayes y donc eſgard, SIRE, nous vous en conjurons, par les l'armes & cris pitoyables de plus de douze mille pauvres languiſſans, que la faim devore & qui ſont tous preſts de perir: Par l'intereſt de plus d'un million d'autres, qui ſans doute ſe verront eſcraſez deſſoubs nos ruynes, & ſe trouveront le couſteau a la gorge des le lendemain de noſtre perte : par la gloire de voſtre ſceptre à l'abry duquel nous nous ſommes venus mettre, & lequel il vous a pleu nous tendre pour nous aſſurer par ce tiltre magnifique de *Defenſeur de la Foy*, qui oblige V. M. de ſubvenir a ceux qu'on opprime en haine d'icelle : en fin par la foy & parole Royale laquelle il vous a pleu de voſtre grace nous engager. Ne permettrez pas, SIRE, que *noſtre ſang innocent rejail-liſſe*

Digitized by Google

1628. *liſſe ſur voſtre Couronne, pour la ternir aux ſiecles qui viendront apres nous* & dés à preſent crier contre V. M. devant Dieu & devant les hommes. C'eſt la, SIRE, ce que nos conſciences, & les devoirs dont nous ſommes tenus à nos afligéz concitoyens, nous ont obligé de venir repreſenter de nouveau a V. M. & avons telle confiance de ſa charité, magnanimité, pieté & inviolable fidelité, que nous nous aſſurons qu'elle le prendra de bonne part, & en fera la conſideration convenable, & puis que toutes nos ſupplications aboutiſſent, a ce qu'il luy plaiſe faire a cheminer avec toute diligence le partement de ſa Flotte, & que pour cela *ſa preſence* a Portſmud eſt ſi abſolument neceſſaire, qu'à peine, autrement ſçauroit on eſperer aucun ſucces, Nous l'oſons ſupplier en toute humilité de vouloir mettre bien toſt en execution la reſolution qu'elle a priſe *de s'y rendre*, Et icy SIRE, nous ployerons le genouil devant V. Majeſté avec de tres ardantes prieres a Dieu, a ce qu'il luy plaiſe nous faire trouver de plus en plus grace devant vous, tellement que nous meſmes, qui maintenant vous ſupplions, vous venions rendre nos treshumbles recognoiſſances, comme a noſtre grand liberateur, duquel, apres Dieu, nous tiendrons le bien, l'honneur, & la vie, & en recommanderons la memoire a nos enfans, afin qu'ils la celebrent apres nous.

HEER,

DE ſmerte die ons verbligeert de ooren van uwe *Majeſteyt* te vervullen met ons ghekrijt, ende die ſoo dickwils te herdoen, moet wel groot zijn. Siet ons hier zijn wy noch aen uwe Voeten om die nat te maken met onſe tranen: En gave Godt, dat wy niet haeſt en quamen de laetſte ſuchtingen te doen tot de tijdingen van de verwoeſtinge van onſe arme Stadt. Wy ſouden u niet kunnen verheelen, Heer, de kenniſſe die wy hebben datſe in de laetſte termen is van ons te ſetten in wanhoope, ſiende van dagh tot dagh uytſtellen het ſecours dat uwe *Majeſteyt* ons hadt doen hoopen veerdigh te zijn, al voor verſcheyde weecken; Heer, dat de Stadt *Rochelle* u hebbende ſeer ootmoedigh gebeden met onſe mondt, dat het u beliefde die te ontfangen in uwe beſcherminge: ghy hebt het haer ſolemneelijcken toegeſtaen. Daer naer heeft zy tot diverſche reyſen gehadt alle de mogelijcke verſeeckeringh: ſoo met de mondt, als met eygen handt van uwe *Majeſteyt*, datſe niet ſouden verlaten werden. Daer naer door een miraeckel van ſtantvaſtigheydt, heeft ſy haer goet ghehouden tot hier toe, een geheel jaer, beſtrijdende de alder-afgrijſelijckſte vreeſe van den *Honger*, om alle tijdt aen uwe *Majeſteyt* te geven van te ſenden den byſtant die hy hen belieft hadde te belooven. Ja doen geheel Europa gelooft heeft datſe moeſte wanhoopen dewijl datſe die in het geſichte gehad hebbende eenige dagen langh ſy was te rugge ghegaen, ſonder yets te hebben te weegh ghebracht, jae ſelfs niet ghetracht. Dat en heeft hen niet beweeght; Ende alhoewel dat men gelegentheydt ghenomen hadde om hen te openen verſcheyde voorſtellingen van Accoordt, aen het welcke zijn uyterſte benaeutheyt hen ſcheen te moeten raden om te verſtaen; ſoo heeft ſy liever haer laetſte verlies in perijckel willen ſtellen, als te manqueeren aen haer beloften die wy geſwooren hadden voor haer aen uwe *Majeſteyt*: ofte getuygen datſe eenigh miſvertrouwen van de ſeeckerheyt van de uwe. Naer dat alles, Heere, ſalder gheleeſen worden in de Hiſtorie van u Rijck, datſe vergaen is onder uwe handen, ende gheen andere vrucht van uwe goetheydt getrocken en heeft, de welcke uwe *Majeſteyt* voor haer betuyght heeft, ende de ſeeckerheydt die ſy daer in gheſtelt heeft, als datſe haren Coningh onverſoenlijck ghemaeckt heeft, by de welcke ſy anderſints gehoopt hadde genade te vinden. Vergheeft, Heere, het Volck dat haer bevint op den Dreppel van 't Gracht, ſoo haer de ſuchten ontglippen. 't Is ordinaris met die geene die na by haer eynde zijn, haer leven te eyndigen door weenen. 't Is dan tot daer toe wy ghekomen zijn, ſoo na de voorgaende herſtellinge de minſte uytſtellinghe volget. In Godts Name, Heer, ſoo langh als ons noch eenigen adem overigh is, ende eer dat wy gheheelijck vergaen, ghebiedt dat uwe byſtandt ons haeſt toekome tot onſer hulpe. Als'er maer neerſtigheydt aengewent werde, wy zijn uwe *Majeſteyts* borghe, ende op perijckel van het gheene ons reſteert: dat het noch tijdts genoegh by komen ſal tot onſer behoudeniſſe. Soo veel de onmogelijckheydt aengaet dat ſommighe daer willen doen vinden, laet ons toe vryelijck te ſegghen: Heere, ſy en zijn niet als in hare vreeſe ofte in haer kleyne genegentheydt. Boven het aenbrengen dat luyden die niet ſuſpect zijn, aen uwe *Majeſteyt* ghedaen hebben, ſy ſal oordeelen, of ſoo onſe Stadt, die Dijck ende Paliſſade heeft naer de macht van zijn aenſien ende Canon, ſoude elcke reys uwe hulpe eyſchen, die ſy achten ſouden haer onmoodigh te zijn, ende ſoo ſy alle daeghs de gelegentheydt in handen hadde van te accoordeeren door voordeelighe conditien, ſoo ſy die woude doen voor haer alleen, ſy ſoude wel onwijs zijn die te verſuymen. Wy zijn in der daedt ghereedt, ſoo het uwe *Majeſteyt* behaeght ſulcks toe te laeten, op ons te nemen d' eerſte ſchade van de uytvoeringe, op dat ſy verſchoont werde voor alle de wereldt van de oprechtigheydt, met de welcke wy daer in procedeeren, ende dat men ons niet toe en reeckene t' onrechter tijdt te verquiſten het bloedt van d' Onderdanen van uwe *Majeſteyt*, alwaer wy d' onſe ſouden ſparen. Neen, Heere, daer en is geen onmogelijckheydt als deſe, dat men daer in wil veynſen; de eenighe oorſaeck van onſe vreeſe komt door traegheydt ende geſtadige uytſtellinge, die onſe hoope van den eenen dagh tot op den anderen, ende van de eene weecke tot op den naeſt-volghende verſchuyven. Naer de weder-komſte van uwe Vloote, vertroofteden wy ons op de beloften die men dede aen uwe *Majeſteyt*, datſe binnen vijfthien daeghen ſoude vertrecken; daer warender meer als *twintigh* verſtreecken, dat men daer noch *veertbien* dagen by dede, naer dat noch verſcheyde verlenginghe; ſoo dat de *tweede* maendt compleet is. Goede Godt, Heer, wat eenen langhen tijdt voor luyden die gheen Broodt en hebben. Wy weten wel wat goede genegentheyt uwe *Majeſteyt* heeft tot onſen beſte. Wy hebben oock ſeeckere preuve van het medelijden, welcke mijn Heer den Hartog van *Buckingam*, uwen grooten Admirael daer toe heeft, als mede mijne Heeren van uwen Raedt: maer ſullen wy niet van alle ſchult vry zijn, wanneer ſiende dat de ſaecken over dwers gaen door alle deſe uytſtellinge, wy komen tot vreeſe dat uwe *Majeſteyt* niet wel gedient en is, ende datter eenige verborgene handt zy, die heymelijcken ophoud het geene den yver van andere tracht voort te ſetten. Het gaet gemeenlijck ſoo met de ellende, dat ſoo quaet achterdencken geeft, ende mogelijck zijn wy het te onrecht. In der daedt daer is niemandt op welck wy verwachten te ſtellen ons miſvertrouwen, ende hebben de meyninge niet van te roeren yets van het gepaſſeerde. Voor altijdt, Heere, blijve het begraeven in een laetſte vergetenheydt: ende dat in het toekomende ten minſten die geene aen de welcke uwe *Majeſteyt* belaſten ſal, ſoo wel moghen over een komen met ſijne goede wille, door haere genegentheydt ende neerſtigheydt: dat ſonder meer uytſtel uwe Vloote moge t'zeyl gaen, ende ons trecken uyt de armen van de doodt. Dat, indien in deſe occaſie, Heer, ghy wel wilt onderſcheyden die geene die u daer in trouwelijck ſullen dienen van de andere (ſoo daer yemandt ware) dat dan uwe *Majeſteyt* houde voor ongetwijffelt ſoo het hen belieft, dat al die onder eenigh pretext hoedanigh die ſoude mogen weſen, ſoude raden de minſte uytſtellinghe, hebben een ſeer quade intentie: Sijnde niemandt onwetende van de ſchrickelijcke noot daer onſe Stadt in is, ende dat eenen dagh van verlengingh kan weſen de oorſaecke van haer verderf; Hebt dan daer op acht, Heere, wy verſeeckeren u, door de tranen ende grouwelijck gheroep van meer als *twaelf duyſent* Arme quijnende, die de hongher verſlindt, ende die alle gereedt zijn te vergaen: Door d' Intereſt van meer dan een *Millioen* van andere, die ſonder twijffel ſich ſullen ſien verplettert onder onſe ruijne, ende haer ſullen bevinden het mes aen de keele daegs daer aen door ons verlies: by de eere

van

Digitized by Google

1628. van uwen Staff, onder welcker ſchuyl-plaetſe wy ons zijn komen ſtellen; ende de welcke het u belieft heeft toe te reycken, om ons te verſeeckeren door deſen magnifijcquen tijtel van *Beſchermer des Geloofs*, die uwe Majeſteyt verbindt te hulpe te komen, de geene die men uyt nijdt van dien verdruckt. Ten laetſten, door het Geloof ende Coninclijck Woordt, de welcke u belieft heeft ons uyt uwe Genaede te verpanden. Gedooght niet, Heere, *dat ons onnoofel bloedt ſpringe op uwe Kroon, en die te beſmetten in de eeuwen die naer ons ſonde komen*, ende van nu afroepen teghen uwe Majeſteyt voor Godt en voor de Menſchen: Daer toe is't, Heere, dat onſe conſcientien, ende ſchuldige plicht, met welcke wy gehouden zijn aen onſe verſlaegene Medeburgers, ons verobligeert hebben om op nieuws te komen verthoonen aen uwe Majeſteyt, ende hebben ſulcken vertrouwen op zijne liefde, kloeckmoedigheyt, vromicheyt ende onſchennelicke ghetrouwicheyt, dat wy ons verſeeckeren datſe dat ſal ten beſten nemen, ende een bequame overweginghe ſal doen; ende de wijle dat alle onſe ootmoedighe ghebeden daer toe ſtrecke dat hen believe te doen gaen met aller haeſt, 't vertreck van zijne Vloote, ende dat daerom zijne preſentie tot Portſmud ſo abſoluyt nodigh is, datmen nauwelijcks anders ſoude kunnen hoopen eenigh ſucces: wy durven het in alle ootmoet bidden van haeſtelicken de reſolutie te willen uytvoeren, die ſy ghenoomen heeft haer daer te begheven, en hier toe Heere, ſullen wy onſe knien buygen voor uwe Majeſteyt met ſeer vierighe ghebeden tot Godt, dat hy ons believe meer ende meer ghenaede te doen vinden, ſoo dat wy ſelfs, die u nu bidden, u konnen gheven onſe ſeer ootmoedighe erkenteniſſe ende danckſeggingе als aen onſen grooten Verloſſer, van dewelcke, naeſt Godt, wy ſullen behouden ons goet, eer, ende het leven, ende ſullen beveelen de gheheugeniſſe aen onſe kinderen, op datſe die na ons moghen vieren.

In het laetſte van Julius begoſt de Hongers-noodt ſchrickelijck te worden: veel van het ghemeene Volck poogſden haer over de Linien van de Belegeraers te ſalveren: veel lieten tot de Wijngaerden om eenige ontrijpe Druyven te krijgen. Doch dat ceſſeerde als in het Leger wierdt geputliceert geen Overloopers ofte Gevanghens van de Belegerde meer aen te nemen; maer met hanwen, ſlaen, en ſchieten de ſelve te rugh te jagen. Veel lieten haer doodt ſchieten, lieber als weder in haer miſerie te keeren. Veel vrouwen in de Wijngaerden geattrappeert, wierden naeckt uptgekleet, mishandelt, geſpolieert, ende ſoo te rugghe ghejaeght. De Heer Feuquieres gevangen binnen Rochelle, heeft eens ofte tweemael ghetracht de Stadt tot het Tractaet te brenghen. Maer de Magiſtraet vreeſde, als dat gerucht quam ſich te verſpreyden: dat het den pher tot ſecoers in Enghelandt ſoude doen verſlappen. Oock was onlanghs binnen Rochelle een gevangen, hebbende intelligentie gehadt met de Belegeraers: die ſepde ſtervende, wel te weten, dat de Belegeraers ſouden trachten de Stadt te verlocken, ende goede Conditien geven: maer dat het alles niet als gepremediteert bedrogh was: ende dat haer geen woordt ſoude worden gehouden. Dit was de oorſaecke dat de Stadt te meer optimaſtreerden, ende op het ontſet ſteunden; conſequentelijck cauſeerde de doodt ende ellende van veele.

Den twee en twintighſten Augusti ſchreven die van de Stadt aen haer Gedeputeerde in Engelant deſen Brief:

Mijn Heeren,

Aen haer Gedeputeerde in Engelant.

WY bidden u, verlieſt geen tijdt: den honger perſt ons: ghy weet in hoe langen tijdt wy geen Vivres hebben ontfangen: de Dijck is lichtſt op het midden: alwaer niet liggen als drijvende Schepen ende eenighe *Machines*. Des Vyandts Vloot beſtaet in derthien groote ſchepen, de reſte zijn kleen. Sy hebben oock een Galley ende dertigh Sloepen qualijck gheequipeert; zijnde in alles geen ſes hondert Matroſen. Om de paſſage te faciliteren, ſullen goet zijn branders: maer ſchepen vol vuyr-werck ſullen beter zijn. Daer zijn oock noodigh mannen met haecken; naeſt Godt ſtaet al ons hoop op u. Sijdt verſeeckert aen onſe zijde ſal geſchieden wat ons plicht is. Vier dagen daer na ſchreven weder: Onſe ſoldaten konnen niet meer: onſe Inwoonders ſterven van honger, langhs de ſtraeten: alle onſe familien zijn afſchouwelijck van ſuchten, van armoede ende van vertwijffelingh. Om Godes wil: toeft niet wy vergaen.

1628

In het begin van September / begoſt een ſoorte van mutmatie: doch wierdt gheſtilt; De Magiſtraet gebruyckten tot haer voordeel een onderhandelingh door het middel van de Heer Feuquieres haer ghebanghen / ende Arnoudt zijn Swaeger / hebbende Charge in het Legher. De Coningh quam erpres in het Legher: zijnde een maendt abſent gheweeſt: ende gaende beſien den Dijck / ſoo quaemen alwaer de Gedeputeerde van de Stadt: haer werpende voor ſijn voeten: biddende om pardon ende goede Conditien. Dit was den thienden; men meenden ſy ſouden des anderendaeghs weder komen: maer het was een kunſt; ſy dachten ghedurende deſe tijdt ſoude ſlappe wacht zijn: ende poogſden met een Brander vol Vuyr-werck een openingh te maecken / ofte groote ſchaede in den Dijck te doen. Maer de Brander wierdt af-gheleert / ende het was voor de Stadt ſoo bet tijdt ghewonnen.

Engelſe Vloot in Zee.

Eyndelijck raechte de Enghelſche Vloot ghereet / ende lieп uyt Pleymuyth den ſeventhienden September: beſtaende in hondert en veertigh Zeylen / groot ende kleyn: ende in ſes duyſent Soldaten / behalven de Matroſen; onder de Schepen waerender drie bemuert / ende eenighe met Mast gheduit: om onder ſaveur van den roock haer werck te doen. Donderdagh den acht en twintighſten verſcheen de Vloote ontrent Olone. Des anderendaeghs quam ten Anckier recht teghen over Sint Martin. Alle volgende daghen wierden toe-gebracht / om te ſien of men de Vloote der Franſchy honde ſlaen / ofte een openinghe maecken in de Paliſſaden / ofte wel voet aen Landt te ſetten. Gelijck de Belegherde aen haer zijde met meer lieten ghelijche debuit te doen. Den twaelfden, derthienden ende veerthienden Octobris was het Spranck-vloedt, ende men meenden dat doen de Engelſche noch pets ſouden hebben ghecontert: maer alles te verghees zijnde; ofte ſoo geoordeelt voordende / volghde een ſtilſtandt van Waepenen tuſſchen de Engheliſche ende de Franſche. De Ridder Montaigu quam met Credentialen van den Coningh van Enghelandt: om openinghe te doen van Vrede; badt den Koning van Vranckrijck die van Rochelle aen te nemen tot de gehoorſaemheydt / die ſy beliefde, dat ſy ſchuldigh waren: haer te laten de vryheydt van Conſcientie: te pardonneeren aen de Heeren van Soubiſe ende Laval: quartier te geven aen het Engelſch Guarniſoen in Rochelle. De Entremiſe hoop die van Rochelle wilde de Coningh niet aennemen: de reſte ſoude wel ghedenden voorden.

Buckingham vermoort.

Eer ick verder gaen moet worden gheſepdt: dat den Hartogh van Buckingam ſtaet maeckte / om in perſoon mede te gaen op deſe Vloot. Begaf hem na de Kuſt / alwaer de Vloote gereet gemaeckt wierdt: de Coning ſelf oock was niet verre van daer / om alles te ſpoedighen. Maer wat was 't? het gemeen Volck (ſoo Matroſen als Soldaten) waeren ſeer ontmoeght. Buckingham was gehaet: het ontbrack den Koningh ſeer aen gelt: ende het Parlement (uyt ontſtille teghen Buckingham) wilde niet geven. Of nu oock de Coningh van Vranckrijck ſijn Creanturen in de Engelſche Raedt hadde: dat moghtemen dencken. Eenen ander hadde alreede Buckingham geinſulteert / ende met inſolentie aengeſproocken / hem dreyghende. Eyndelijck des daeghs voor Sint Bartholomeus-dagh, gebeurdet dat den Hartogh in preſentie van Soubiſe, de Gedeputeerde van Rochelle, ende een groote meenighte van Officieren ende Hovelingen, ſepde tijdinge te hebben dat Rochelle Provisie had ingekregen / ende nu tot ſes maenden verſien was. Soubiſe ende de Gedeputeerde ſepden / 't konde niet zijn.

1628. Hy seyde te willen wedden dat het waer was / ende dat hy ginck om aen den Coning die goede tydinge te brengen: de andere baden dat hy daerom niet wilde laten verslappen sijn goeden yver ende resolutie / om de Vloot in Zee te doen gaen. Hy seyde: het sal de saecke niet een oogenblick vertoeven. Een weynigh ontbeten hebbende / stont op van de Tafel: om te gaen naer de deur van de Sael / alwaer de Capijten voor hem ghelicht ende opgehouden wierden. Opgestaen zijnde / wierdt hem (door seecker Capiteyn van Klepne statuere) gegeven een Papier / daer op een Plan was gheteeckent: het selve considereerende / ende mimerende / ginck hy naer de deur: alwaer komende / ontsingh een steeck met een mes in sijn mage. Buckingham dat voelende / riep: O hondt! ghy doodt my. Ende sijn Kapier trecklende / volghde met het Kapier in de handt den moordenaer / die sich begaf onder de meenighte van het Volck. Buckingham voelende sijn onmacht / liet het Kapier vallen / ende toogh self het mes (datter de moordenaer hadde in laten steecken) uyt de wonde: waer naer hy ter aerden viel: en weder opgerecht zijnde / wierdt gelepdt op een Tafel / om te sien of het bloedt ('t welck hem te monde uyt quam) soude willen loopen uyt de wonde; maer hy gaf weynigh teecken van leven. Dit ginck al te samen soo ras in zijn werck / dat men het qualijck konde begrijpen. Ende de Gedeputeerde van Rochelle daer present zijnde / liepen perijckel van gedoodt te worden / op het gherucht dat het de Fransche hadden ghedaen. Maer de moordenaer sulcks vernemende / openbaerde sich self: zijnde genaemt Felton, geweesen Lieutenant op de Vloot naer Calis Malis: zijnde qualijck betaelt. Gevraeght waerom hy het hadde gedaen? seyde: men soudet vinden in de boedem van sijn hoedt: Alwaer hy in een Papier gheschreven had: dat Buckingham by Acte van het Parlement / daer van een Coppe was geinsereert in sijn Geschrift / verklaert zijnde Vyandt van den Staet: sijn leven was gegeven ten prye / ende gemaeckt (als men seyght) Vogelvry. Daer by doende: dat Buckingham om sijn favoriten te favoriseeren / hem tweemael verby had gegaen / ende de Charge van Capiteyn gegeven aen andere. Ende by dese discoursen bleef hy totter doodt toe: dat hy hadde omgebracht een publijck Vyandt: daer toe gheanimeriseert zijnde by de Wetten van het Rijck. Soo ras als den Hartogh van Buckingham was gheruft / sagh men metter tijdt retireeren de groote meenighte van Opwachteers: soo dat binnen twee uren tijdts hy lagh in een hoeck van de Sael / op een slechte Matte: bewaert met een Kamer-dienaer. Het welck ghestelt teghen de spiendeur / in de welcke men hem gesien had des morgens: om sich hebbende alle de schoonsten Adel van het Rijck / ende soo grooten ghetal Officieren / gaf een droevigh document van de ydelheydt ende onseeckerheydt der menschelijcke dinghen. De tijdingh wierdt terstont ghebracht tot den Coningh / zijnde in sijn Capelle / assisteerende den dienst / die daer wierdt ghedaen. Als men 't hem in het oor seyde / hy beweeghde sich niet van de plaets / ende vraeghde naer gheen particulariteyt. Het welck wierdt ghenomen voor een groot teecken van eerbiedighheydt die hy droegh tot de Actie ende plaets daer in hy was. Maer tot een teecken van de groote vervaertenis / die hy daer van ontsingh: men merckte hem het bloedt sodanig te klimmen in sijn aensicht / dat het soo zwart wierdt als sijn Hoedt. Het Gebedt ghedaen zijnde / insonderheyt sich / liet de Weduwe troosten / ende verseckeren dat hy des Vaders Officien gaf aen sijn Soon: liet oock de Gedeputeerde verseckeren / dat het selve accident de saecke gantsch niet soude verachteren. Weder-heerende tot de Belegeringh van Rochelle: den honger wierdt hoe langher hoe schrickelijcker / zijnde niet meer overigh om te eeten. Het was over de drie maenden / dat het meeste Volck van Broodt ende ghemeene spijse niet meer en wist te spreecken. De Paerden / Esels / Muylen / Honden / Katten / ja tot de Ratten ende Muysen toe aten sy: daer en bleef noch Krupt / noch Gras / noch Bleeken over op het Veldt. Haer toevlucht namen sy tot het Leer / ende de Vellen van Ossen ende Schapen / Honger's noot in Rochelle

neel / Kasse / Soet-hout / Gescreupte Vlaemsche Lijm / Broot van Stroo met wat Suycker gemenght / Iris / verbrooste vellen van Ossen / Schapen / ende Hershoornen gepolveriseert / oude Wambapsen van Buffels Leer / Schoenen / Leersen / Leere Broosschoten / Kiemen / Hengsels / Sacken / Veters / Francijn / ghestoote Hout / Plapster / Aerde / Dreck / doode Krengen / ende Beenen die de Honden te vooren al hadden afgheknaegt / ja tot al wat haer voor quam: dat veel eer haer het leven nam / als eenigh voedtsel gaf / oft tot onderhoudinghe van het leven; waer door datter oock niet een dagh passeerde datter geen twee ofte drie hondert menschen storven / ende meer: sulcks dat niet alleenlijck de Kerck-hoven / maer selfs de Kuysen / Straten / en achtersten ghelegen plaetsen der Stadt in korten tijdt met doode Lighamen verbult waren / geen ander begraefenis hebbende / als de plaetsen daer sy stierven; de levendighen niet hebbende de kracht om haer Graven te maken / en daer in te liggen: selfs veel gingen op de Kerckhoven sterven.

Gedurende dese ellendighheydt ende miserie / en ghebraeckender geen die heymelijck eenige provisie hadden verborgen / ende onder de handt verkochten: maer tot een seer hoogen prijs: te weten / een Kopken Carruwe (wesende het achtste part van een Mudde) voor twee hondert guldens: een Biscuyt die naeuwelijcks seven ofte acht oncen woegh / tot tien en twaelf Kroonen; een Koe voor duysent guldens / met noch eenige reserve voor den Verkooper; een Hamel voor drie, vier en vijf hondert guldens: ende soo al de rest naer advenant; ende noch gheluckigh waren die / die door tusschen-spreecken van eenighe noch yets konde krijghen. Ondertusschen was 't een saeck om te verwonderen: dat den noot (wesende soodanigh / ende het getal van die daer stierven soo groot) geen t' samen-rottinge inde stadt en veroorsaeckte / noch by het gemeene Volck / noch de andere om den Mayer, en die van sijn Raed te doen capituleeren: maer ter contrarie lieten haer leyden / ende stierven sonder klachten ofte murmuratien / jae betuyghden dat sy wel te vreden waren. Aengaende die van buyten / 't is oock wonder / dat de selve (hebbende dagheliicks tijdinge van dese verschrickelijcke noot / ende upterste zwackheydt / daer in sy de Stadt hadden ghebracht) geen ghelweld en deden / om haer te vermeesteren / als die haer niet en konde resisteeren: hebbende gantsch gheen krachten meer / sulcks dat men het Canon niet konde verroeren / ende ophielt van de groote Klock te luyden voor de Predicatie. Daer en boven ter wijle dat men de Compagnien op de Wacht bracht / soo vondt men des morgens de eene helft wel doodt / ende eenige daer van ter plaetse daerse op Sentinel ghestelt waren: sulcks datter veel nachten verliepen datter in de meeste Corps de Guarde niemant en was: soo dat het minste gheweld haer hadde konnen overrompelen. Maer Godt sach haer aen met genade / en verreyde den Koninghy stof en materie om sijn wonderlijcke barmhertighheydt aen haer te oeffenen.

Gedurende dese grouwelijcken honger / gelijckerhy eenige groote weerthepen geschiede: soo waren daer oock die groote Aelmoessen deden hier en daer / van het geene sy te veel hadden / hoewel dat sy / als de anderen deden / haer daer mede hadden konnen verrijcken: als namentlijck de Heere Thimault ende Duprat, de welcke hebbende t' haren huyse groote quantitept van Carruwe ende ander Kooren: nochtans niet een grain en verkochten / maer het selve uytdeelden aen alsulcke die sy oordeelden dat dan doen hadden / midts het selve allernelijck haer wederom leverende / naer dat Godt haer weder de Paps sal hebben verleent.

Daer waerender oock die secretelijck groote Charitaten deden / van de welcke men nopt heeft konnen de Autheuren weten wie dat die waren: Onder andere / de Heer de la Goute, Advocaet Honoraire van den Coning / hadde een Suster dat een Weduwe was van een Coopman (ghenaemt Prosui,) ende een seer eerlijcke Vrouw ende Charitatief; soo wanneer nu den hongers-noot grooter wierdt als te vooren / soo assisteerde sy liberalijck den Armen; haer Schoon-Suster / de Huys-vrouw van de voorseyde Heer de la Goute, die van

1628. van een ander humeur was / beſtrafte haer daer over ende wraeghden haer op ſeeckeren tijdt in gramſchap / wat het was dat ſy ſoude doen / als ſy 't alles hadde weech ghegheven ; dewelcke ſy antwoorde : Suſter Godt ſal 't voorſien.

De Hongherſnoodt vergroot zijnde en 't Leger daer voor continuerende / deſe arme Weduwe beladen met vier Kinderen bevont haer in noot / en hebbende ganſch geen proviſie meer / gingh ſy na haer ſchoonſuſter ende badt haer dat ſy haer wat wilde aſſiſteren : maer in plaetſe van ſulcks ſoo reprocheerde die haer geweldigh ende ſeyde : dat ſy ſulcks wel hadde ſien komen met alle haer ſrape hope en ſchoone woorden: Godt ſal 't voorſien. Ende dat die ter goeder ure ſulcks nu wilde doen : Deſe arme Vrou verſloegh haer hier over heel ſeer / en gingh na huys met een voornemen om de doodt gewilligh aen te nemen ; 't huys gekomen zijnde ſach ſy haer Kinderen aen / die haer tegen quamen loopen ende haer ſeyden / datter een man was ghekomen / die ſy niet en hadde konnen kennen / door dien dat het ſoo laet was / die aen haer deur hadde ghecklopt / dewelcke ſoo haeſt hem die geopent wiert / een ſack taruw in huys gevorpen hadde / dan ontrent een mudde groot ; en dat hy ſoo terſtont was weech ghegaen / ſonder haer yet anders te ſeggen : Deſe arme Vrouw nauwelycks haer ooghen gheloovende / ginck dadelijck ten huyſen uyt / ſoo haeſt als ſy kon / hoe zwack dat ſy haer bevont / na haer ſchoon ſuſters toe / haer ſeghende met een ſtercke ſtem ſo haeſt ſy haer ſagh : Suſter de Heer heeft het voorſien ; ende daer mede gingh ſy wederom / ſonder eenighe woorden meer met haer te willen houden : Door 't middel van dit onverwacht ſecours / dat ſoo wel te pas quam / onderhielt ſy haer met haer kinderen tot dat den Koningh in de Stadt quam / en heeft nopt geweten wie ſy daer over hadde te bedancken.

Saterdach den een en twintighſten ſavonts ontrent ten ſeven of acht uyren / ſont het Leger van den Koning vier branders onder d'Engelſche Vloot / waer door eenige ſchepen genoodſaeckt wierden haer Cabels te kerven / maer d'andere voorſagen haer en deden haer terughe keeren door 't middel van haer Vragontynen ende Chaloupen.

Op Maendach den drie en twintighſten 's morghens met het getye gingh d'Engelſche Vloot onder Zeyl / en quam na de paliſſade en achter den hoeck van Coureille, maer ſonder pets anders te doen / haer contenterende met veel ſchoten te ſchieten met het Canon.

Op Dijnghſdagh 's nachts door Woenſdach den vijf en twintigſten, wiert het vier gelept in 't huys van den Mayer met heel drooge wijngaert ranken en Riſ doſch / wel beſtreken met ſolpher en dierghelijcke tot branden / maer men wiert ſulcx gewaer en wiert ooch ſtracx ghebluſt : Daer en boven op de ſelve nacht twee uren voor dach / lepden vijf en twintigh of dartigh ſoldaten het vier aen de poort de Coigne, maer die aldaer op de wacht waren liepen derwaerts en bluſten van gelijcke terſtont den brant.

Den 26. quam te lande binnen Rochel een Edelman komende uyt d'Engelſche Vloot / die drie Brieven mede bracht / d'eene van Monſieur de Soubiſe aen Madame de Rohan zijn Moeder / ende de twee andere van d'Heer Vincent, d'een aen den Mayer in 't particulier / en d'ander aen 't heele lichaem der Stadt in 't generael: by dewelcke ſy te verſtaen gaven alle 't ghene watter in d'Enghelſche Vloot omgingh / en boven al dat Milort Montaigu hebbende ghepraoctken met den Cardinael Richelieu aengaende een Tractaet van Peys / was te poſt ghegaen naer Enghelandt, van waer men hem met den eerſten wederom was verwachtende. Terwijle datmen beſich was over een paſpoort voor twee uyt de haren / Ghedeputeert om in 't Legher van den Koningh te gaen en van daer by haer te komen. Ten eynde dat op de wederkomſte van de voorſeyde Montaigu alles ghediſponeert mocht ſijn tot een goede peys. Dat den Generael haer hadde belaſt haer ſulcx te laeten weeten / ondertuſſchen betuyghende ghereſolveert te ſijn op den Dijck te attenteren / ſoo den tijt ſulcx verliet.

Ten ſelven daghe op den avondt / wiert de voorſeyde 1628.
Edelman wederom met brieven in cijffer te rugh na de Engelſche Vloot geſonden / dewelcke te kennen gaven d'uptterſte noot vande Stadt / haer beſweerende / dat ſo ſy haer wilden ſecoureren : dat ſy ſulcx ten langhſten van die weeck moſten doen / anderſints dat ſy ghenoodſaeckt waren haer op te geven op ſoodanige conditien / als het ſoude mogen ſijn.

Na dat de voorſeyde Edelman was vertrocken / ſoo liet terſtont de Mayer op 't Stadthuys den Raedt vergaderen / om te beraetſlagen wat noodich mas te doen ; en wel overgelept hebbende den inhout vande voorſeyde brieven / 't rapport vanden Edelman / de miſerable ſtaet vande Stad / de groote en extreme neceſſitepten / die haer perſten / haer groote zwackheyt die ſoodanigh was / datſe niet machtigh waren de minſte force te reſiſteren die men op haer dede / ende hoe wepnigh of gantſch gheen apparentie datter waer / van d'Engelſche Vloot geſecoureert te werden ; ſoo beſlooten ſy van niet langer op 't pdel ſecoers van d'Engelſche te wachten / noch ooch op haer Tractaet / aengeſien ſy alle wel doodt ſouden zijn / eer dat haer handelaer wederomt ſoude ſijn ghekomen ; maer ter contrarie reſolveerden ſy de gratie en miſericorde van den Coningh te ſoecken.

Tot dien eynde namen ſy d'occaſie van een brief / die d'Heer Arnault dien dagh had geſchreven aen d'Heer de Feuquiere, by den Tamboer die hem ſijn Bevels bragt / die hem de ſterckte van den Dijck verhaelde / ende de kleyne hoope die der was van het ſecoers der Enghelſchen / en dat een goede vrede alderbeſt ſoude ſijn : en dat ſo die van Rochel pemant aen den Coningh ſonden / dat hy haer in genade ſoude aennemen. Den ſelven Heer hebbende ſijn brief den Mayer gecommuniceert ; badmen dat hy antwoordende den Heer Arnault hem ſoude ſchrijven dat hy des anderendaeghs 's morghens in de Stad ſoude komen / datmen met hem ſoude in 't ghe ſpreck treden.

De voorſeyde Heer de Feuquiere nam blijdelijck die commiſſie aen / en ſchreef noch ter ſelver ure.

De Cardinael de Richelieu hier uyt verſtaende / dat die van Rochel paſpoorten verſochten / om de gratie vanden Coning te komen verſoecken / liet dadelijck ſijn Majeſteyt dat weten : die daer over ſeer verblijt was / en den Cardinael daer over die eer wilde doen / van ſigh dadelijck derwaerts op 't Caſteel de la Sauſaye te verfoegen / en aldaer den Raedt te doen vergaderen om over de Conditien te delibereren / waer op men die Stad ſoude aennemen / die tot die tijdt toe ſo opiniaſtre was geweeſt in haer rebellie.

Al te ſamen waeren ſy daer in eens / dat ſy verdient een ſeer rigoureuſe ſtraffe / en datmen een exempel behoorden te ſtatueeren voor die van 't heele Coninckrijck / die in toekomende haer tegen den Coningh ſoude willen ſtellen / ende den Staet door revoltes als anderſints ontroeren.

Maer als men ſoude determineren / ſoo bevondtmen driederhande meeningen : eenighe rieden tot een rigoureuſe ſtraffe ; andere : dat den Coningh deſe occaſie ſoude waernemen / en ſich ſignaleren door goedertierentheyt. De derde gingen tuſſchen beyde / en adviſeerden datmen eenighe ſoude ſtraffen die meeſt ſchuldigh waeren / en de reſt pardonneren.

De Cardinael gaf gheen beſonder advijs / maer repreſenteerde alle 't ſelde aen ſijn Majeſteyt / op dat die daer van ſoude decideren / temperende niet te min ſodanich ſijn diſcoers / dat hy genoechſaem te kennen gaf waer toe hy inclineerde.

Hy prees het eerſte advijs / en vertoonde met veel redenen de noodſaeckelijckheyt van dien ; ghelijck hy ooch dede het tweede advijs. Maer als hy quam tot het derde : datmen ſoude t'eenemael gratie ghebruycken / daer ſtont hy langer op / en vertoonde met veel ſchoone en treffelijcke redenen de noodſaeckelijckheyt / nutticheyt / en loffelijckheyt van dien ; waer op ſijn Majeſteyt ſigh terſtont verklaerde / dat hy alles wel hebbende overlept / die van Rochel wilde bedriegen / namentlijck ſodanig / datſe ſijn inkomſte daer binnen ſoude gebenedyen ; en-

1628. de beval datmen haer alle verseeckeringh soude gheven aengaende haer leven/haer goederen en haer Religie/en dat hy vergetende alle haer fauten/haer soude tracteren als sijn andre Onderdanen/mits dat sy hem in toekomende getrouw souden sijn. Doch dat hy verstont datmen haer Wallen soude doen sprijnghen/om haer 't middel te benemen van op een ander tijt haer miserabel te maecken/ende datmen van haer Privilegien niet meer en soude spreken/die haer tot die tijt toe so opgherocheert hadden.

Den 27. den Raedt van de Mayer vergadert sijnde/rapporteerden dat die uytgheseonden waeren aen d'Heer De Feuquiere, dat deselve Heer oordeelde noodich te sijn/om eenige vrucht van sijn tusschen-spreken te treckken/datmen hem eenige persoonen noemde/met dewelke hy mochte spreken voor de komste van sijn Swager/die so hy vertroude niet lange soude vertoeven/het welke voor goet sijnde bevonden/so wierden daer toe gedeputeert de Heeren Viete, Riffaut, Moquay, ende Charles de la Coste.

Ten selven dage des morgens ten tien uren/soo presenteerde sich de Heer Arnault met de Paspoorten voor de Gedeputeerden soo men die wilde senden/en wierden de voorseyde vier persoonen verkosen/die met hem na den Cardinael de Richelieu gingen: die haer/na dat hy gheen last van den Coningh en hadde/om met sijn Onderdanen van de Stadt van Rochel te handelen/maer wel om haer te hooren op haer Propositien/ende 't geene sy versochten. Doch des niet te min/dat hy niet laten soude sich voor haer by sijn Majestept t'employeren/dat haer soude werden toegestaen haer leven/haer Religie en haer goederen. Maer aengaende haer Privilegien en forme van Regieringe/dat sijn Majestept daer inne soude ordineren na sijn goetduncken: niet dat hy guarnisoen in de Stadt soude leggen/noch een Casteel daer maecken/maer veel eer dat hy haer fortification soude raseren/en dat sy dien selven dach/of ten langhsten 's anderendaeghs/deselve of anderen aen hem mosten senden/om die conditien aen te nemen: en behalven dat hy haer sulcx mondelingh seyde/soo gaf hy het haer ooch in geschrift.

De voornoemde Gedeputeerden wederom gekomen sijnde/ordonneerde de Mayer ende sijn Raedt/datmen 's anderendaegs den 28. 's morgens ten seven uren/de kloch van 't Stadhups soude luyen/om op de voorseyde presentatien te resolveeren; alwaer vergadert sijnde/en gehoort 't rapport der Gedeputeerden/ghelijck ooch den inhout van 't gheschrift: wiert besloten datmen de beste conditien van vrede soude aennemen die men konde maecken; en tot dien eynde wierden ghenomineert de Heeren d'Angoulius en de la Goute, om met de voornoemde Ghedeputeerden d'Articulen te beramen.

Deselve sijnde ingheset en aen den Raedt vertoont/vertrocken sy na den middag ontrent drie of vier uren/en quamen by den Cardinael de Richelieu, op het Casteel de la Sausaye, die haer tot 's anderendaegh 's morgens uytstelde/doende haer wel tracteren en logeren.

's Anderendaegh 's morgens den 29. voor hem sijnde ontboden/vonden sy by hem de Heeren. De bewaerder van 't groot Zegel/de Mareschal van Schomberg en eenighe andere van den Raedt/en vertoonden hem haer Propositien en 't geene sy versochten; waer op hy haer antwoorde: dat de wille des Koninghs was van haer uyt enckele gratie toe te staen haer leven/haer goederen en vryheyt van conscientie: Maer belangende een van haer principaelste pointen/die mede bracht: datse begeerigh waren te handelen in 't generael/voor alle die van haer parthy waren: dat sy daer van niet en mosten spreecken/maer voor haer selven alleen/gelijck ooch de Francoisen/die in d'Engelsche Vloot waeren/van gelijcke voor haer apart soude doen; waer op/om haer te beter te persuaderen/hy haer Ghedeputeerden liet sien/sonder nochtans te ghedogen dat sy haer spraken: eyntelijck naer veel debatten/en voornamentlijck belangende de vryheyt vande exercitie van Religie binnen de Stadt/accordeerden sy over d'Articulen van de Vrede/in maniere als volght:

DE Mayer, Schepens, Pairs, Burgers en Inwoonders der Stadt van Rochel gherepresenteert by *Jan Beine* Schiltknecht, d'Heer *Dangeulin*, *Piere Viette* Schiltknecht, Schepen, *Daniel de la Goutte*, *Iaques de Riffaut*, Pairs, *Elie Mocquay* en *Charles de la Coste* Borgers, hebbende last en gedeputeert by 't lichaem van de voorseyde Stadt, bekennende de groote faute die sy hebben begaen, niet alleenlijck in 't resisteren der Koninclijcke rechtveerdighe begeerten, gelijck van over langhen tijdt hebben gedaen, in plaetse van haer te submitteren en hem haer poorten te openen ghelijck sy schuldig waren: maer daer en boven oock dat sy haer vervoegt hebben en aengehangen eenige vreemdelingen die de wapenen aenghenomen hebben tegen desen staet; biddende met alle ootmoedigheyt zijn Majesteyt van haer te vergeven de crimen die sy hebben begaen, en tot voldoeninge van dien t'ontfangen de tegenwoordige ghehoorsaemheyt die sy begerich zijn hem te toonen; Met hem haer poorten te openen, haer Stad actuelijck in sijn handen te stellen, om daer van te disponeren soo hem sal believen, en haer voor te schrijven sodanige ordre van leven als hem best sal duncken voor 't toekomende, sonder eenighe andre Conditien als die zijn Majesteyt sal believen haer naer syn goetheyt te doen, dewelcke sy versoecken in alderootmoedigheyt, hem biddende dat hy met haer wil handelen, als met zijn Onderdaenen, die in toekomende willen leven ende sterven in de volmaeckste gehoorsaemheyt die oyt aen een Souverain is gepresteert. 1628. Artijckelen by de.

Den Koningh acht slaende op het berouw van zijn Onderdanen d'Inwoonders van zijn Stadt van *Rochel*, en de protestatien van in toekomende te leven, ghelijck sy by haer geboorte schuldig zijn (dat sy van morgen maendag af wesende den 30. Octobris sullen betoonen, open doende de poorten van de voorsz Stadt van *Rochel*, aen zijn Majesteyt, om daer van te disponeren na zijn goetduncken) heeft belast en belast, mits desen, de Heeren de *Marillac* en *du Halien* Maerschalcken, om haer in sijnen naem te beloven 't gene volgt.

Eerstelijck: het pardon van haer fauten en rebellien die sy hebben begaen sedert dese laetste troublen, met alle verseckeringe voor haer leven, en exercitie van Religie *p. Ref.* in de Stadt van *Rochelle*.

II.

Dat sy gherestabilieert sullen werden in alle haer goederen roerende en onroerende van wat nature die zijn, onaenghesien wat condemnatien, giften en confiscatien daer van soude moghen syn gedaen, ter saecke van crimen of rebellie Uytgenomen en behalven de besittinge en inkomste van haer Landen, de meubles, geslagen hout ende schulden die actuelijck en sonder bedroch tot nu toe soude mogen syn ontfangen.

III.

Dat alle het Volck van Oorloghe, Onderdanen van syn Majesteyt, die nu in de Stadt sullen bevonden werden, gheen Burgers noch Inwoonders zijnde, de gratien hier boven ghenoemt sullen ghenieten; ende de Hoofden, Capiteynen ende Edelluyden, sullen uyt trecken met het Rapier aen haer zijde, ende de Soldaten met een witte Stock in haer handt; ende boven al sullen haer Naemen ende toe-Naemen aengheteeckent werden, ende sullen sy Eedt doen van nimmermeer de Waepenen te draeghen tegen syn Majesteyt, op pœne van versteecken te zijn van dese gratie: Ende belanghende de Engelsche Capiteynen ende Soldaten, die in de voorsz Stadt sullen bevonden werden, de selve sullen (soo 't syn Majesteyt belieft) te Zee na Engelandt geleydt werden, sonder haer eenigh onlust aen te doen.

IV.

De voorseyde van *Rochel*, soo wel Inwoonders als luyden van oorloge, sullen syn ontlast van alle acten van hostiliteyt, generalijck alle buytenlantsche handelinghen en alle anderen, sonder datse sullen moghen gherecrcheert werden: behalven in grouwelijcke saecken by de edicten uytgesondert, en van die die de persoon van syn Majesteyt raken.

V.

Gelijck desgelijcks die van *Rochel* vry sullen blijven

ca

1628. en ontlaſt van 't gieten van geſchut, het munte van gelt aenſlaginghe en neminge van penningen ſoo Koninckſlijcke, Geeſtelijcke, als anderſints in de voorſeyde Stadt: te ghelijcke mede van de contributien geordonneert tot d'onderhoudinghe van 't volck van Oorloghe, de geordonneerde contrainte tegen de abſenten, ende ſelfs by de molitie van haer huyſen, ende van alle andere employen de voornoemde ſaken belangende. 1628.

VI.

Alle Inwoonders ende Luyden van oorloghe ſullen deſgelijcks ontlaſt blijven van alle Iugementen, Sententien en Arreſten die tegen haer ſoude mogen ſyn gegeven ter ſaecke van haer Rebellie ghedurende deſe troublen.

VII.

Dat alle oordeelen ſoo wel civile als criminele die gegeven zijn by de Raetſlagen extraordinaris gehouden in de voorſz Stadt, de Rechters, Raedtſluyden en Commiſſariſen die daer in ſoude mogen hebben geaſſiſteert, niet en ſullen moghen werden aengeſproken, noch oock ſelfs de particulieren, tot profyt van welcke die zijn gegeven, om dat die den roof en beuyt aengaen, en boven al ſal den Procureur Generael en zyn ſubſiſtuyten belaſt werden op te houden en te ſwijgen.

VIII.

Dat alle Iugementen, amenden, condemnatien, ſuſpenſien en interdictien ghegheven by de preſiderende Rechters, ſoo wel tegen de Majers der voorſz ſtad, als die de ſelve hebben geaſſiſteert, ſullen blijven van nul ende geender waerde als niet gegeven. Gelijck deſghelijcks oock de procedueren die daer uyt ghehouden zijn tegen eenige der ſelver Rechters, ſullen blijven geanulleert, ſonder datter ymant die daer in is geemployeert, ſoo van d'een als d'andere zijde daer van ſal mogen werden aengeſproken.

IX.

Het oordeel van de doot van *Iourvert* en die daer mede zyn belaſt by 't ſelve oordeel, en ſullen niet moghen werden aengeſproocken.

X.

Alle het welcke geratificeert ſal werden by de Mayer, Schepenen, Pairs, Burghers ende Inwoonders van de voorſeyde Stadt, en ſal de ſelve ratificatie van dage ten twee ueren na den middach in goede ende authentique forme overgelevert werden. Waer naer den Koninck ſal believen aen de voorſeyde Gedeputeerden te leveren zijn brieven van Declaratien, die alle 't gunt voorſz approberen en ratificeren ſullen.

XI.

Ende de voorſeyde ratificatien ghelevert zijnde, ſullen de Poorten van de Stadt geopent werden, ende in de poſſeſſie gheſtelt van die zyn Majeſteyt ſal believen t'ordonneren; ten eynde om voorts daer binnen in perſoon zyn intre te doen, wanneer en alſoo het hem ſal believen: Belovende zijn Majeſteyt door zyn goetheyt ſodanige ordre te doen ſtellen op 't inkomen en logheren van 't volck van oorloge in de voorſz Stadt, dat geen Inwoonder van dien, noch Vrouwen noch Kinderen eenigh onluſt ſal werden aengedaen, noch aen haer perſonen noch in haer goet.

Gedaen en gearreſteert op 't Caſteel *De la Sauſaye* den 29. October 1628. Aldus getekent *Louys de Marillas, Iean Berne, Piere Viette, Riffault, De la Goute, De la Coſte, en Mocquay.*

Deſe Ghedeputeerden dien ſelven dach noch naer de Stadt vertrocken zijnde, quaemen 'ſanderendaeghs wederom, en accoordeerden d'overleveringhe op ſoodanighe Artículen als het haer goet docht, of om beter te ſeggen als ſy beſt konden verwerven.

Na dat de voorſeyde artículen ter weder zyde geteeckent waren, keerden de Gedeputeerden wederom na de Stadt om de ſelve te doen approberen. Tot welcken eynde den Raedt terſtont op 't Stadthuys wiert vergadert, en wierden daer ontboden alle die van den Adel en de hooſden van 't volck van Oorloge, met de Burgers en Inwoonders; en gaven de Gedeputeerden aldaer reeckenſchap van haer handelinghe, en ſeyden dat al het gheene wat ſy hadden konnen optineeren, begrepen was in d'artículen dewelcke ſy oplaſen: Dat ſy in der waerheyt haer beſte gedaen hadden om Madame de Rohan mede in 't tractaet te begrijpen; maer dat de Heeren Miniſters daer teghen waren ende ſeyden: dat zijn Majeſteyt, ſonder dat ſy haer daer mede bemoeyden, behoorlijck daer in ſoude voorſien, dewijle dat hy haer erkende, als die d'eer hadde, van zijn maegſchap te zijn. Dat ſy op 't leſte poinct gheinſiſteert hadden om daer in te begrijpen de Heer de la Groſſetiere, maer dat ſy daer over waren deriſpt, met ronde verklaringe: dat ſoo ſy hart daer op wilden blijven ſtaen, dat ſy wel mochten wederom henen gaen; ende dat zijn Majeſteyt die haer gratie dede, hem ſoude bedencken op 't gheene men hem ſoude accoorderen: Dat ſy mede onderſtaen hadden te tracteren voor de Ghedeputeerden in Enghelant, ende de Franſoiſen die in d'Enghelſche Schepen waren; maer datmen haer daer van de mont hadde gheſlooten, ende te verſtaen gheghéven dat zijn Majeſteyt niet goet en vondt, naer haer ſauten ende in den ſtaet daer in ſy waren, datſe yet meer verſochten boven 't gheene haer uyt ſijn pure gratie was toegheſtaen. Dat ſy ghedwonghen zijnde de Conditien aen te nemen die ſy haer brachten, daer onder eene was die 't alles ſcheen om te ſtooten: gemerckt dat d'exercitie van de Religie haer zijnde toegheſtaen, was geſtelt ſonder verklaringe dat het in de Stadt moſte zijn. Waer op verſocht zijnde naerder verklaringe, men haer ſulcx hadde ghewepghert, maer dat ſy van haerder ſijde ront uyt haer hadden verklaert, dat ſy niets konden beſluyten noch oock wederom keeren in de Stad ſonder dat Artícul, en alſo daer op vaſt ſtaende hadden ſy 't eyntelijck verkregen.

Na 't verhael van 't gene voorſz wiert met een gemene ſtemme alle haer handelinge geapprobeert, alleenelijk wilden eenige ſeggen, dat de voorrede van d'Artículen ſcheen hert te zijn, booden al in 't gheene daer ſtont van crime gheinſereert: Maer eenighe andere ſeyden daer op dat het geen tijdt en was om de woorden te ſiften, ende dat in der daedt alle militaire reſiſtentien den Souverain hout voor crimen; ende oock wel nagheſien zijnde de woorden van de voorſz voorreden, ſcheen ſy eenige verſoetinghe te geven, in 't regart datter verſchepde graden van crimen zijnde, zijn Majeſteyt haer niet de laetſte hadde opghelept, maer alleen dat ſy zyn wille hadden wederſtaen, hem haer poorten niet open ghedaen, en daer by datſe vreemden hadden aengehangen: Nu dat deſe reſiſtentie minder was als te hebben ghecomploteert van haer zijne Regering t'ontrecken; waer van verſcheyde ghepaſſioneerden haer wilden beſchulgen; en van gelijcke van eenige vreemde aengehangen te hebben, dat van haerder ſijde een prebentie was gheſept te zijn, en minder als de ſelve te hebben nagheloopen om haer daer onder te begheven, waer van haer baſteraers haer wilden diffameren; ſulcks dat zijn Majeſteyt in die termen daer mede hy ſich hadde verklaert, haer van die vlecken had ghewaſſchen, en haer ſubject ghegheven van alles goets van haer te hoopen, en te beloven dat hy haer ſoude conſidereren als zijn Onderdanen, die alhoewel dat ſy gefailleert hadden, in der daedt nochtans haer hert hem bewaert hadden, en over ſulcks haer wel tracteren ſoude; Dat derhalven om haer ſulcks waerdigh te maken, van noode was goetwillich aen te nemen ſonder langer daer op te ſtaen, het gheene wat hem haer beliefde t'offereren.

Deſen wijſen raedt wel rijpelijck overgelept hebbende, wier denalle d'artículen ſoodanigh de Gedeputeerde hadden gebracht, eenſtemmich voor goet gekeurt; ende voegden by de voorgaende Gedeputeerden noch de Heeren André, Trouppet, Prou, Beaupreau, Huet, Godefroy en Provoſt le Ieune, om ghеſamentlijck de Ratificatie aen den Koninck te brengen; by dewelcke ſy quaemen ontrent ten twee of drie uren nae den middagh, en leggende voor hem op haer linien, de Heere de la Goute ſprack uyt den naem van de Stadt en de voorſz Gedeputeerden aldus.

1628. *Heer Koningh.*

Aenspraeck der Gedeputeerde aen de Koning.

DE soodaenighe die langhen tijdt in donckere ghevanckenissen beslooten zijn gheweest, en konnen sonder sprietooghen het licht der Sonne niet aenschouwen. Desgelijcks wy die soo langen tijdt gevanghen zijn gheweest binnen de mueren van onse Stadt, komende nu te verschijnen voor d'oogen van zijn Majesteyt en konnen het schijnsel daer van niet verdragen, sonder onstellinghe en schrick van onse begane fauten, die onse confusie vermeerdert: niet te min de goetheyt van u Majesteyt, daer van wy soo dickmaels het effect hebben geproeft, en die ons noch vers voor komt, geeft ons de vrymoedigheyt van ons voor zijn voeten neder te werpen, om te verwerven het pardon het welcke onse menighvuldighe criminele actien ons ontraden te hopen: als alleen door de eenighe consideratie van het grootste berou daer mede wy nu zijn bevanghen; onse extreme passie die wy hebben om uwe Majesteyt betuygen dat sy voortaen geen onderdanen en sullen hebben die getrouwer ende ghehoorsamer sullen sijn als wy. 'tIs de protestatie die tegenwoordig u Stadt van *Rochel* doet, in de welcke den Koninck Henderick de Groote u Vader (waer van de memorie nimmermeer de ghedachtenisse kan verliesen, noch de goethertigheyt) altijdt ghevonden heeft een seer groote affectie tot zijnen dienst, ende die hem wel eer tot zijn retraite en verblijft heeft ghedient: sy protesteert ende belooft u Majesteyt een soodanighe ghetrouwicheyt ende gehoorsaemheyt, van de welcke d'executie wech nemende, de gedachtenisse van haer ondanckbaerheden ende Rebellien vertrouwt dat u goetheyt, na dat ghy haer het pardon sult hebben toegestaen, ons die gratie sal doen, daer aen te gedencken. Dewijle dat wy voortaen willen leven en sterven in de ghehoorsaemheyt, die wy bekennen hem toe te komen, en zijn Majesteyt te doen belijden dat sy hier na geen getrouwer noch geaffectioneerder Onderdanen en dienaers en heeft tot zijnen dienst, als die van de Stad van *Rochel*.

De Koninck antwoorden in dese woorden: Ick bidde Godt dat het van herte sy 't gheene ghy seght, en niet door noodt, daer toe ghy sijt ghebracht: Ick weet seer wel dat ghy altijdt seer malitieux en mutineux gheweest sijt, en waerdich dat ick u swaerlijck strafte: Maer ick wil beter zijn als ghy niet quaet zijt gheweest: Ick vergeve u uwe Rebellie: weest my in 't toekomende goede ende getrouwe onderdanen, ick sal u een goet Prins zijn: en so verre u actien sijn conform u protestatien die ghy my doet, soo sal Ick u houden wat ick u heb belooft.

Sy deden haer excusen van dat de Mayer niet met haer ghekomen was om personeliick sijn humble submissie en hommages hem te betoonen: seggende dat na de gewoonte hy inde Stad ghebleven was om sijn Majesteyt daer in t'ontfangen, en te doen afwerpen een gheheelte vande wal, of een poort af te hangen, na dat sijn Majesteyt sal gelieven sijn Intree t'ordonneren. Dat den Coning wel gheviel, en sondt haer werth seer wel gecontenteert. Inde Stad sijnde wederom ghekomen, leverden sy van dien selven advondt aen den Mayer en Raed noch ober, d'Articulen gheseghelt met het groot Zegel, en seyden haer: dat den Coningh haer versekert had, dat alle 't geene wat haer was toegestaen, haer gehouden soude werden en ghepresteert, en dat niemant eenich onghelijck soude ghedaen werden, noch eenighe Vrouwe noch jonge dochters aen haer eer getoucheert: en dat hy soo goede ordre onder de Soldaten soude doen houden, dat sy wel te vreden soude sijn. Voorts dat hy beval datmen heel vroegh 's morgens de Noblesse soude doen vergaderen met de Capitepnen, Officieren en Soldaten, soo wel Francoisen als Engelschen: ten eynde om gereet te sijn 's morgens ten acht uren uyt de Stad te trecken volghens de capitulatie, overmits dat ten negen uren het Regiment van de Gardes, ende die vande Switsers daer binnen soude trecken; daer en boven dat hy verstont dat een yeder sijn wapenen op het Stadhuys van de Stad moste brengen.

Alle 't selve wiert volkomentlijck na gekomen 's anderendaegs den 30. Maer 't was een groote verwonderinge voor des Coninghs troupen, wanneer als sy van alle de vreemde troupen maer sestig Francoisen sagen, de rest van twaelf Compagnien die sy in 't eerste vande belegeringe hadden opgherecht, en twee en sestigh Engelschen van ontrent vijf of ses hondert, die den Hartog van Buckingham daer gelaten hadde. Dese eerste namen party daer sy wilden, sonder dat haer yet misdaen wiert, d'andere wierden eerlijck na d'Engelsche Vloot gevoert.

Op den selven dagh den 30. 's morghens ten neghen uren, so trocken d'Heeren den Hertoch d'Angoulesme, de Mareschal de Schombergh, en d'Heer van Marillac, met de helft van 't Regiment des Gardes en Switsers daer binnen voor de poorte de Coigne, die sy innamen, gelijck oock alle d'andere poorten, plaetsen van wapenen, torens, bolwerchen, ghesschut, Magasyns en Ammonitien, hoeckhuysen en principaelste straten, alwaer voors de gardes stellende en sentinellen. En ter selver tijt wiert door de heele Stad (gelijck in 't Leger gedaen was) een proclamatie gedaen upt den naem des Coninckx en Hertogs van Despernon, Colonel van de Infanterye: inhoudende verbodt aen alle luyden van Oorloge van haer rang, posten en voors de gardes niet te verlaten, van in gheen huysen te gaen, noch eenigh oneer te doen aen eenige vrouwe of jonge dochters, noch yets te nemen op de boete van te werden ghehangen en ghestranguleert: sy besetten oock het Fort van Tadon, alwaer twee Regimenten ghelept wierden tot bewaringe.

Ten selven dage alle de logementen zijnde gemaeckt, en aengetekent inde Stad, vede de Cardinael de Richelieu, vergeselschapt met veel Heeren en Noblesse daer binnen zijn intree, op de na middagh ten twee uren: en hebbende doen brengen quantitevt van Vivres en Ammonitie vroden, liet die liberalijck uytdelen, ende liet met trommelslach langs de straten uytroepen, dat een yeghelijck die noot hadde dit soude komen halen: selfs wiert hy veel Soldaten alsulcke compassie bevonden, siende d'Inwoonders uytgehongert ende half doot, dat sy haer in passant langs de straten, en in haer wapenen haer Ammonitie-vroden toe wierpen, in plaetse van dat sy daeghs te vooren haer hadden willen de keel afsnijden; In 't korte 't was soo wel gheschelt, datter niet quaets wiert begaen, noch aen niemant het minste ontlust niet gegeven.

Cardinael sijn intree.

In 't inkomen van de voorsepde Cardinael, wilde de Mayer sijn devoir doen en hem gaen salueren, maer hy en wilde sulex niet gedoogen, en beval hem dat hy die gelepden soude, die voor hem ginghen met de hellebaerden, en van alle dinge des Mayers hem onthouden.

Dijnsdag den 31. de voorsz Cardinael liet Pioniers upt het Leger komen om de dooden te begraven, die in de huysen, en op andere plaetsen in de Stad lagen.

Woensdagh den eersten November wesende de Feest van alle de Heyligen. 's Middags ten twee of drie uren, vede den Coningh sijn intree in de Stad, langs de poorte de Coigne, op een schoon paert sittende, vergeselschapt van de voorsz Cardinael, ende menichte van Heeren en noblesse, met het volck van Oorloghe, ende musquettiers van sijn Garde, en met 't restant van de Compagnien van 't Regiment des Gardes, en die vande Switsers.

Buyten de Poort bevonden haer vyftigh of sestig van de principaelste vande Stadt, volgende d'ordre die haer was gheghéven van Monsieur de Maerschalck, de Schombergh, die op haer knien neder vielen als hy voor hy reedt, roepende: Vive le Roy & misericorde; het volck dede van gelijcke inde Stadt, terwijle dat alle het ghesschut vande Forten en Schepen, ende oock vande Stadt haer lieten hooren. De Coning trat af voor de Kercke van St. Margueriet, alwaer, nae dat hy de Vespere had gehoort, en het Sermoen van Vader Soufran, vertrock hy op den abont na Leu. Maer sijnde 's anderendaeghs wederom ghekomen, sliep hy inde Stad.

Het wiert genoteert op sijn Intree, dat siende de arme

1628. nae Inwoonders ghelijck als doode Lighamen / ende die ter naeuwer noodt menſchelijcke aenghesichten hadden / dat hy ſulcke medelijden met haer nam / dat hy ſelfs tranen ſtorten.

Vrydagh den derden wierdt de proteſſie ghehouden in de Stadt: den Koningh die mede aſſisteerende met het heele Hoff / en waeren de Venſters vol Volcks / ende boven al van de Rochelloyſen, begeerigh om den Coningh te ſien: van de welcke hebbende ghebreeft ſijn inkomſte / ſy nu anders bevonden dan ſy hadden ghevreeſt; ende conſidereerde hem als een goeden Enghel die haer quam verloſſen uyt een diepe afgrondt / ende de armen des doodts.

Den Coningh naer ſijn Intree in de Stadt liet den laetſten Mayer bevelen / gelijck oock de Heeren Salbert ende Palinier Predicanten / ende thien anderen / ſoo uyt het lighaem van de Stadt / als Burgerye van uyt de Stadt te trecken / ende haer te abſenteeren voor den tijt van ſes maenden / het welcke geſchiede voor een ſimpel mondelingh Gebodt.

De Saterdagh ende Sondag, den vierden ende vijfden ſtedemen op de rye op de plaetſe van het Caſteel / al het Geſchut van de Stadt / ende daer en boven oock alle de Forten / den Dijck ende de Quartieren van het Leger / om van daer vervoert te werden nae Brouage en elders: gelijck het eenige dagen daer na geſchiede.

Op den ſelven dagh ten vier uren naer de middagh maechte de Enghelſche Vloot zeyl / ende vertrock naer Engelandt / naer dat ſy een maent en thien dagen daer op de Ree had gelegen / ende van daer geſien de reduttie van Rochel in de gehoorſaemheydt van den Koningh / met haer mede nemende een groote meenighte van Franchoyſen.

Den ſeſten, ſevenſten, en achtſten der ſelver maent / waeyde het heel ſterck uyt den Suyt-ooſten / ende met ſulcken gewelt: dat den Dijck op veel plaetſen / ende voornamentlijck aen de zijde van Port-neuf aen ſtucken ſcheurde / ende haer houten en banden braecken / ende van haer plaetſe ſchoven: ſulcks dat een Duyts Schip van hondert laſten / geladen met Victyes voor de Stadt / ende dat gebleven was op het Hooft van de Baye, zijnde voort-ghevaren door de onſtuymigheydt van het tempeeſt / op de Vaten aen quam / ende dat met weynigh zwarigheydt boven over den Dijck; het welcke (zijnde ghemerckt) te kennen gaf de beſondere protectie van Godt / van des Coninghs affairen / ghemerckt dat by aldien ſulcks acht dagen te voren waer geſchiet / de Stadt hadde gerevictailleert geweeſt.

Eenige dagen daer naer ginghen Coningh naer de Poort de Coigne, om een Mijne te ſien ſpringen / die men daer hadde ghemaeckt / waer door ſoo wel d' oude als nieuwe Mueren van de Stadt ſouden ſpringhen: het welcke oock geſchiede.

Donderdagh den ſeſtienden de Heer bewaerder des Seaux, liet hem brengen het Regiſter van de Raedts-plegingh / ende onderſocht neerſtelijck naer de memorien ende inſtructien / die men de Gedeputeerden hadde gegeven / die de Stadt aen den Koningh van Engeland hadde ghe ſonden / ende van de Tractaten met de ſelve Prince ghemaeckt: ende wierdt daer bevonden dat de ghenoemde Inſtructien ende Tractaten altijdt ghe weeſt waren met de reſerve van de ghetrouwigheydt die men ſchuldigh was aen de Kroon. Men ſeght dat hy dat dede terwijle men beſich was met het ſtellen van des Coninghs Declaratie / ende dat eenige van den Raedt ſuſtineerden dat den Koningh in de Inlepdinghe ſoude allegeeren / tot deſentie van ſijn procedueren dat Rochel niet alleenelijck de Engelſche geroepen hadde / maer aen de ſelve haer oock overghegheven; het welcke de voornoemde Heer niet raedtſaem en vondt / ſonder dat ſulcks klaerlijck bleeck: maer nu vindende het contrarie van dien by alle ſijn onderſoecktingen / ende ſelfs by deſe publijcke Geſchriften: ſoo en wierdt in de Declaratie geen vermaen daer van gemaeckt. Voorts ordonneerde hy: dat ſoo wel de voorſeyde Regiſters / als alle andere Titulen ende Documenten van de Stadt na Parijs ſouden gebracht werden in de Reecken-kamer / alwaer ſy tegenwoordigh zijn.

Saterdagh den achtienden wierdt op de ordinaire hoecken van de ſtraten des Coninghs Declaratie ghepubliceert / belanghende de ordre die hy wilde dat men daer ſoude ſtellen: by welcke hy caſſeerde ende te niet dede het lighaem van de Stadt / ende al haer Privilegien: gelijck de dignitept van den Mayer, ende ordonneerde dat de Prevoſt, ende de ordinaire Juriſdictie van de Stadt geruineert ſoude werden tot de Seneſchauſſée. Dat een Intendant van Juſtitie ſoude werden geſtelt: Dat de vijf Parochien der Stadt tot drie gereduceert / eick Paſtoor drie hondert ponden gheaſſigneert ſoude werden op de inkomſten van het Stadthuys: dat het voorſz huys / gelijck oock alle andere Gebouwen ende ghemeene plaetſen met haer inkomſten aen haer Domainen gheuniert ſoude werden: Dat hy die van de Stadt ontſloegh van alle Acten van hoſtiliteyt / generalijck ſoodanige Buytenlandtſche handelinghen / als het ſoude mogen zijn / ende van alle andere Acten / ſonder datſe daer over moghten aenghe ſproocken werden / behalven van grouwelijcke ſaecken / by de Edicten uyt-geſondert: ende ſoodanighe die den Koningh moghte raecken; gelijck hy deſgelijcks haer ontſloegh van het gieten van het Geſchut / het ſlaen van Gelt / ſapſeeringe ende het aenſlaen van Penningen / ſoo wel Eccleſiaſtijcke als Coninckliycke; te ſamen van de oplichtinge ende contributien tot de onderhoudinge van 't Volck van Oorloge groſdonneert / ende van de contraintes teghen de abſenten gedecerneert / ſelfs by demolitie van haer Huyſen: voorts dat hy wil dat de Executie van de Religie by ſal gelaten werden aen de Inwoonders die profeſſie maecken in het begrijp van de Stad: met verbodt niet te min aen alle andere van de geſeyde Religie / van daer op nieuw te komen woonen / by aldien ſy daer niet ghewoont hadden voor het vertreck van de Engelſche. Dat de Stadt ſubject gheworden zijnde Schattinge te geven / geſtelt ſoude werden op vier duyſent ponden in het faveur van de Commertie: Dat de Fortificatien ſoo wel oude als nieuwe ſouden ghedemolieert werden effen met Aerde gelijck: behalven van de Poort van St. Nicolaes, tot aen de Toren van de Lanteerne / te ſamen voegende de Poort van de twee Molens / dat de Zee-zijde is: ende dat de Policie geadminiſtreert ſoude werden by twee Raedts-heeren ende vier Burgers / na de nominatie die hy alle jaer ſoude doen.

Deſe ordre geſtelt / ginghe de Coningh te Paert met al zijn Hoff / ende groote meenighte van Heeren ende Edellupden / ontrent ten ſeven ofte acht uren 's morgens / om naer Parijs te keeren / ende liet daer de Heer de Vignolles met vier Regimenten: als te weten / die van Chappes, du Pleſſis Praſlin, Caſtelbayard, ende la Meilleraye, om daer te blijven tot dat de demolitie van de oude ende nieuwe Fortificatie was volepnt. De verdoninge des Konings op deſe tweede Voyage was van ſes maenden ende vijf en twintigh dagen / ende hielt de Stadt Belegert: te reecknen van den veertienden Auguſti duyſent ſes hondert ſeven en twintigh, als wanneer de Heer den Hertogh van Angouleſme zijn Logement quam nemen tot Eſtré, tot den dertighſten October / het jaer daer aen: als wanneer de ſelve daer binnen quam / met de Heeren Maerſchalcken van Schombergh ende Marillac, een jaer twee maenden en ſeſtien dagen: het is alſoo dat geeyndight is de Belegeringe van dit ſoo vermaerde Rochel, dat in den tijt van ontrent tſeſtigh en thien jaren Vranckrijck ſoo ghewelddigh hadt geoeffent ende werck gegeven / ende de oogen op haer te doen ſlaen / ende ſtil houden van een groot gedeelte van Europa.

Op het ſtuck van de Finantie der Admiraliteyten is in deſen tijdt oock met opmerckinge gheſocht meert: namentlijck alſo / dat men alreede in het verleden jaer had bevonden / dat der ſelver achterſtal monteerde ter ſomma van ſes millioenen, vier hondert een en dertigh duyſent drie hondert ende thien guldens: daer van op Intereſt was loopende de ſomma van twee millioenen vijf hondert en acht duyſent vijfthien guldens: zijnde de reſteer ende ſomma: namelijck / drie millioenen, neghen hondert drie en twintigh duyſent, twee hondert vijf en tnegentigh guldens, niet als loopende ſchulden. Admiraliteyt. Haer Finantie.

1628. Sulcks is voor een groot deel gecauseert ghewees doo de stuytinghe der Licenten: Item/ voor de zwaere Equipagie/ die men hadt ghedaen soo onder den Admirael l'Hermite in de Zuyt-zee/ den Admirael Hautin (eerst ghedestineert naer de Middelandtsche Zee/ daer naer geemployeert tegen Rochelle) als onder den Heer van de Leck, op den tocht naer Cadix in Spangien. Om nu eens deels uyt desen achterstal te geraecken/ anderdeels in tockomende soodanigh verloop te verhinderen; soo is goet gevonden: dat soo veel den voorsz achterstal aengingh/ de Penninghen (die op Interest liepen) souden werden gecontinueert/ tot dat by beter gelegentheydt op der selver af-lossinge soude konnen ghedisponeert worden; ende om de andere af te lossen/ dat een staet soude worden gemaeckt by den Ontfanger Generael Doublet, van de defecten der Provintien ende subsidien tot den Oorlogh te Water/ sedert den jaere sestien hondert twee en twintigh, tot dier tijdt toe versocht/, ende dat by de selve Provintien serieuse instantien souden worden gedaen/ soo voor Brieven van hare Ho: Mog: als der selver respective Gedeputeerden te deser Vergaederinge: ten eynde de selve defecten promptelijck opgebracht ende gefurneert moghten werden. Synde de selve Gedeputeerde mede versocht: dat sy om het selve des te beter te bevorderen/ yemandt van den haeren naer de Provintien wilden doen gaen: het welck die van Gelderlandt, Uytrecht ende Vrieslandt aenghenomen hebben te doen/ zijnde by de andere verklaert sulcks by Brieven ghenoeghsaem te sullen verrichten.

Ende alsoo door het oplyenghen van der selver defecten/ midtsgaders door de penninghen die uyt Vranckrijck verwacht wierden/ voor den dienst der Schepen/ die onder den Luytenant Admirael Haultin aldaer geemployeert waren gheweest/ een goede summe van de voorsz achterstal/ soude af-ghelost konnen werden: sulcks dat ontrent noch veerthien mael hondert duysent guldens soude onbetaelt blijven: is goet gevonden dat om die mede te voldoen/ den Raedt van State de selve soude brengen in de petitie op het jaer acht en twintigh te doen/ ten eynde tot der selver betaelinghe by de Provintien mede consent ghedraeghen/ ende order gestelt moght worden op soodaenighe terminis, als den voorschreven Raedt dienstelijck soude vinden te proponeeren.

Dan alsoo by die van de Collegien ter Admiraliteyt tot Rotterdam ende in Zeelandt ghededuceert wierdt/ dat sy (om haere saecken buyten apparente confusie te houden) noodtwendigh ghesubsidieert moesten werden met prompte penningen: te weten/ die van Rotterdam met negentigh duysent guldens/ daer op alreede veertigh duysent guldens te Negotieeren order was gestelt; ende die van Zeelandt met hondert en negentigh duysent guldens/ daer op heeft niet finaelijck konnen werden gereselveert/ dewijl den Ontfanger Generael Doublet verklaerde hem niet mogelijck te zijn eenighe penningen daer toe te Negotieeren.

Aengaende het tweede poinct: te weten/ hoe ende in wat voegen order souden dienen ghestelt te worden/ om voor het toekomende de Collegien ter Admiraliteyt van beyder verloop te conserveeren/ ende in state buyten confusie te houden: is verstaen ende gereselveert/ dewijl sy naer den overslagh ende balance van haer inkomen ende lasten/ die sy daer tegens hadden te draghen/ jaerlijcks te kort quamen ongeveerlijck seventien mael hondert duysent guldens; ende dat men meende dat door de openinghe der Licenten gepro fiteert soude worden seven hondert duysent guldens/ sulcks dat noch soude resteeren thien hondert duysent guldens; dat den Raedt van Staten jaerlijcks tot subsidie van den Oorlogh te Water by hare Propositie mede soude brenghen een Petitie van een Millioen guldens/ ofte soo veel min of meer/ als geoordeelt soude worden het selve kort t'elckens te beloopen.

Ende om het inkomen der Convoyen ende Licenten meer ende meer te beneficeeren: wierdt ernstige besoigne aengestelt met de Generaels van de Convoyen/ en de Pachters van het vierde part.

Ende alsoo de gemelde Equipagie/ soo van de Vloot van l'Hermite, als onder Hautin: midtsgaders van de Schepen by de Engelsche Vloote ghevoeght/ grootelijcks veroorsaeckt hadden het ghemelde verloop ende schulden: is verstaen om nae desen in gheljcke schulden niet te vervallen/ voortaen gheen extraordinaris Equipagien te doen/ ten sy dat te gelijcke oock de Petitie tot de kosten/ daer toe noodigh wierden gedaen. 1628.

Voorts alsoo onder pretext van mancquement van betalinghe den dienst van het Landt somwijlen wierdt verachtert/ ofte niet waerghenomen naer behoren/ ende een overslach was ghemaeckt: dat de betalinghe van de dertigh Schepen/ vijf Jachten/ ende vijf Fregatten/ tot besettinghe van de Kusten van Vlaenderen ghedestineert/ wel konde vervallen uyt de subsidie van het Millioen van de Provintien voor den Oorlogh te Water versocht/ is overigh ghedreven om het Eerbarent Volck voor goede betalinge willigh te maecken: ende om voor te komen de zwaerigheden die uyt quaede betalinge gemeenelijck volghden: midtsgaders om de Provintien te verseecheren van goede order op den Oorlogh te Water: dat de selve Subsidie tot de voorsz betalinghe wierde gheemployeert/ ende daer toe alleenlijck geappropriceert/ sonder tot eenighe andere saecken ghediverteert te moghen worden: daer over goet gevonden is/ by de Provincien te bevorderen/ dat de selve willen aennemen van drie maenden tot drie maenden de voorsz Subsidie in handen van den Ontfanghet Doublet, prejselijck te doen furneeren/ om by den selve voorts gelevert te worden aen die van de Admiraliteyt/ ende by de selve tot betalinghe van de voorsz Schepen/ sonder eenige andere diversie.

Gelijck alreede in het voorleden jaer was begost/ alsoo is dit jaer gecontinueert de perplexiteyt/ waer in desen Staet sich vondt tusschen de twee Nageburen: de Coningen van Vranckrijck ende Engelandt. Die onder elckander in Oorlogh verwallende/ elck meer als ander de Vereenighde Provintien sochten te trecken aen haer zijde. Om welcke handelingh met te meer verstant dit jaer te stellen/ oock in den teneur sullen komen eenighe Acten van het voorleden jaer.

Men was hier niet wel te vreden dat Vranckrijck het Tractaet van Compiegne niet voldeedt: oock niet de Penninghen tot de Vloot van Hautin verschooten: ende nochtans men konde de gunst van Vranckrijck qualijck ontbeeren: soo hadt men tot het maecken van een nieuw Tractaet (als oock elders alreede is gheseyt) last gheghe ven aen den Ambassadeur Langerack, die alreede in het voorleden jaer aen de Prins overschickte eenighe Artijckelen. Tot examinatie van de welcke eenighe Heeren uyt het midden van haer Ho: Mog: Gecommitteert zijnde/ wierdt goet gevonden door de Heeren Essen, Duyck ende Beaumont, te vernemen by den Franschen Ambassadeur d'Espesses: sijne ofte des Coninghs intentie/ sonder te kennen te geven/ dat sy eenighe Artijckelen hadden ontfanghen; ende by aldien de Ambassadeur van het selve Concept (het welck desen Staet niet aenstont) eenighe openingh quam te doen; dat de Gecommitteerde haer souden wachten van daer over te komen in Contestatie ofte Disputye: maer simpelijck te eyschen Copie; de welcke by aldien de Heer Ambassadeur moghte weygheren/ ende daer van alleen presenteeren Lecture, ofte dat de voorschreve Heeren selfs daer van Copie soude moghen schrijven tot haer believen: dat het selve mede soude worden geexcuseert/ ende verklaert in desen Staet niet moghelijck te zijn yets te handelen/ sonder de woorden ende distinctien te sien/ ende die te communiceeren in de respective Provincien/ om daer op de Gedeputeerden ter Vergaederingh van haer Ho: Mog: te lasten; ofte by aldien den Heer Ambassadeur moghte urgeeren/ dat wel Tractaten waren gemaeckt sonder communicatie van de Provintien: Item/ soo by moghte spreecken van het Tractaet van Compaigne: waeren gelast te verklaren een ander te zijn nieuwe handelinge te maecken/ ofte het Tractaet van Compiegne te continueeren: dewijl op nieuwe handelinghe nieuwe consent van de Provintien moet wesen/ komende op oude

Trac-

1628. Tractaten met minder geruchte ende difficultept continuatie vallen.

De voorſz ſaecke daer naer weder met ſijn Excellentie gecommuniceert / ende de ſelve van advijs weſende / dewijl den Staet van den Lande daer aen gheleghen was / ſoo om de reputatie als om het profijt 't welck daer van ghetrocken wierdt / datmen in Alliantie bleef met de Kroone van Vranckrijck, ende dat het niet en diende daer over te treden in eenighe nieuwe Conferentie / om niet te verwachten ſoodanighe nieuwe Conditien / die al te bezwaerlijck ſouden vallen: ſoo wierdt goet ghevonden / dat daerom de Heer Ambaſſadeur van Vranckrijck ſoude dienen verſocht te worden / om by ſijne Majeſteyt goede Officien te doen / ten eynde het Tractaet van Compiegne ſimpelijck moghte werden gecontinueert / het ſy voor drie, ofte het ſy voor vier jaren: ende dat voorts de Heer van Langerack gelaſt ſoude werden / om daer toe alle devoiren aen te wenden / ende daer op aen te houden. Het welck de Heeren van Gelderlandt, Uytrecht, Vrieſlandt ende Over-Yſſel verklaert hebben te doen / op behaeghen van haer Heeren Principalen.

De Ambaſſadeurs d'Eſpeſſes heeft aengenomen de begeerte van deſen Staet aen ſijn Coning over te ſchrijven; Edoch alſoo hy het verſochte in geſchrifte / is hem gegeven het volgende.

Tractaet van Compiegne niet voldaen.

OP het rapport ghedaen door de Heeren van *Eſſen*, *Noortwijck* ende *Beaumont*, van de Conferentie die ſy hebben gehouden met den Heer van *Eſpeſſes* Ambaſſadeur vanden Alder-Chriſtelijckſten Koning, raeckende het Tractaet van *Compiegne*, is goet ghevonden te recommandeeren aen de voorſz Heer Ambaſſadeur te willen bemiddelen de eenvoudighe continuatie van het voorſz Tractaet van *Compiegne*, voor *drie, vier*, ofte ſoo veel jaren als het ſijn Majeſteyt ſal believen aen de Heeren Staten te verwillighen: omme te mijden de lanckheydt van den tijdt, de welcke de conſtitutie van de Regeeringh van haere ſaecken nootſaeckelijck ſou komen te vereyſchen: Ende oock omme te min te doen blincken de goede ghenegentheydt van ſyn Majeſteyt, ende de ſelve niet te exponeeren het teghen-mineeren van de ghene, de welcke haren Staet niet toeghedaen zijn, by aldien men quam genootſaeckt te zijn een nieu Tractaet te hervatten. Actum in de Vergaderinge van de voorſz Heeren de Staten Generael, den *negentienden* January 1627.

Concept Tractaet met Vranckrijck.

Onſmaekelijck.

Het gemelde Concept van handelinghe met Vranckrijck by den Heer van Langerack gemaeckt / eerſt alleen aen den Prins ende weynige Heeren bekent / ende daer naer ock in de Vergaderinge komende / is meer ende meer onſmaechelijck bevonden; ock honorabelder ende profitabelder gheacht hier in den Haegh te handelen van een nieuw Tractaet van Alliantie als in Vranckrijck, ende dienvolgende eenige te Committeeren / om den Ambaſſadeur van Vranckrijck aen te ſeghghen: dat men in handen van ſijn Excellentie gheſien had seecker ontwerp van een Tractaet: maer dat het ſelve ſulcks was dat by de Gedeputeerde van haer Ho: Mog: daer op niet en konde ghetracteert worden: verſoeckende over ſulcks openinghe te willen doen / of hy generael laſt hadde met haer Ho: Mog: te tracteeren; in welcken gheval met hem in handelinghe ſoude werden ghetreden: maer by aldien hy verklaerde alleenlijck gelaſt te weſen op het overgeſonden Tractaet te ſlupten / ſoude geexcuſeert worden daer op in handelinghe te treden / ende geexcipieert: eenſ deels op de abſentie van de Provintien / anderdeels op de non voldoeninghe van het Tractaet van Compiegnie.

Ende alſoo de tuſſchen Vranckrijck ende Enghelandt opgereſene gheſchillen voor een groot deel oorſaecki waren van deſes Staets irreſolutheydt / noopende het gemelde Tractaet: ſoo heeft men voor een goet ghetal Gedeputeerde beyde de Ambaſſadeurs laten begroeten / ende vermanen tot Vrede tuſſchen hare reſpective Coninghen. Beyde de Ambaſſadeurs hebben niet min kommen doen als te prijſen de vermaninghe / ende datſe het ſoude aen haer Meeſters over ſchrijven: ſonder van ſelfs middelen voor te ſlaen. Elck ſprack ſijn ſchoonſte / ende wierp de ſchuit op den ander. 1628.

In wat manier ſich den Coninghe van Vranckrijck heeft verklaert / is te ſien uyt volghende Brief aen haer Ho: Mog: geſchreven.

Vranckrijcks Verklaringh.

TReſchers grands amis, alliés & confœderes, Nous avons reçeu en bonne part les teſmoignagnes que vous rendres de voſtre affection vers cette couronne & au bien public par voſtre lettre de *l'unſieſme* du mois paſſé ſur le ſubject des differents & alterations qui ſe paſſent entre nous, & l'Angleterre, & encores que le Anglois nous ayent de gayeté de cœur declaré la guerre apres qu'ils ont violé touts les Contracts qu'ils ont faicts avec nous, de predé noz ſubjects & par ce moyen interrompu le Commerce accouſtumé entre ces deux Couronnes, Neantmoins nous ne nous eſlognerions pas d'une bonne reconciliation par voſtre entremiſe, qui nous eſt treſagreable, ſi les choſes eſtoient en Eſtat d'eſtre miſes en Negotiation; Mais la reputation eſtant plus cheraux Roys que leur propre domaine, vous jugeres bien par vos prudences que l'Eſtat preſent de cette affaire ne nous le peut permettre, veu qu'il n'eſt pas queſtion ſeulement de violement de Contracts, de Saiſies, Arreſts, & priſes de Navires, & Marchandiſes; Mais d'une *deſcente* que les Anglois ſans nulle cauſe ny pretexte ont faite en noſtre Eſtat, Ce qui faict qu'avant que de pouvoir traitter d'accommodement. Il eſt neceſſaire que la Flotte d'Angleterre ſoit retirée de gré, ou de force dans ſes ports; ce qui arrivera, s'il plaiſt a Dieu, dans peu de temps. Cependant, nous avons plus de deſplaiſir du mal, que peuvent reçevoir les anciens Alliés de cette Couronne, par l'entrepriſe des Anglois, que de celuy qui nous en peut arriver; nous aſſeurants que vous cognoiſtres par l'evenement, que nous nous guarantirons fort bien de ceux qui nous teſmoignent tant de mauvaiſe volonté. D'une choſe pouves vous eſtre certains, que ces troubles & differents ne nous empeſcheront point de contribuer tousjours a voſtre conſervation; qui nous eſt infiniment chere, & qu'une ſi injuſte entrepriſe, ny aulcune autre qui puiſſe eſtre faite contre nos Eſtats, ne nous portera jamais a aulcune reſolution, qui vous puiſſe, en quelque façon que ſe ſoit, detacher d'avec nous; Nous ſçavons bien auſſi que vous ne manqueres d'obſerver la teneur des Traites & Alliances Contractées entre nous. Et qu'en conſequence d'iceux, puis que nous ſommes *Aſſailis* en nos Eſtats, vous aurés ſoin, comme nous vous en prions, de nous faire fournir des vaiſſeaux, qui vous ſeront demandés en noſtre nom par noſtre Ambaſſadeur. Au ſurplus nous ſçavons bien que les plaintes, que vous faites d'eſtre empeſchés en voſtre Navigation, juſques la que les navires & biens de vos ſubjects vous ayent eſté ſaiſis, ne tombent pas ſur la France. Auſſi vous pouvons nous dire que nous avons beaucoup plus de ſentiment du tort que vous receves en cela de ceux qui nous en veuſſent faire, que de l'entrepriſe qu'ils ont faité ſur nos Eſtats & ſur nos propres ſubjects; laquelle, Dieu aydant, tournera en fin a leur honte & confuſion. C'eſt la reſponce que nous ferons a voſtre dite lettre priants Dieu, Treſchers, grands amis, Alliés & Confœderes qu'il vous ait en ſa ſadite & digné garde. Eſcrit à *Villeroy* ce *quatre* Aouſt 1627. Eſtoit ſigné voſtre bon Amy & Confœdere. LOUIS & plus Bas *Peliſſeaux*.

Luydende in het Nederlandts als volght.

Seer waerde ende groote Vrienden, Bondtgenooten, en Confœdereerde.

HEt is ons aengenaem geweeſt te ſien de getuygeniſſe, de welcke ghy doet van uwe affectie teghens deſe Kroon ende het gemeene beſte, door uwen Brief van den *elfſten* van de voorgaende maent, ter oorſaecke vande verſchillen ende alteratien, tuſſchen ons ende Engelandt voorgevallen; Ende al hoewel de Engelſche uyt pure

1628. pure moetwil ons den Oorlogh verklaert hebben, nae datſe alle de Contracten met ons gemaeckt, gebroocken, onſe Onderdanen gerooft, ende daer door hebben doen ophouden de ghewoonlijcke Commertie: ſoo iſt nochtans dat wy niet en ſouden vreemt ſyn van eene goede verſoeninge, door uwe middelinghe, die ons ſeer aenghenaem is, wanneer de ſaecken in ſtaet waeren van in handelinge geſtelt te worden. Maer alſoo den Koningen de reputatie liever is als haer eyghen Koninckrijck, ſult ghy na uwe voorſienigheydt lichtelijck konnen oordeelen: dat den tegenwoordighen Staet van deſe ſaecke ons niet kan toelaten; overmits de queſtie niet alleenlijck is van Contract-breeckinghe, aenveerdinge, aenhoudinge, en neminghe van ſchepen en Koopwaren, maer van eenen inval door d'Engelſchen, ſonder eenige oorſake ofte pretext daer toe te hebben, in ons rijck ghedaen; 't gheen oorſaeck is datter tot geen accommodement kan worden getreden, ten ſy d'Engelſche Vlote, ofte van ſelfs, ofte daer toe ghedwongen, haer wederom in hare havens begeven hebbe: 't welcke met de hulpe Godts binnen korten tijt ſal komen te geſchieden. Ondertuſſchen hebben wy meer mishaeghen van die ſchaeden: dewelcke konnen komen te lijden, de oude Bontghenoten van deſe Kroon, by deſe entrepriſe van d'Engelſche, als van de geene die ons ſelfs daer uyt kan overkomen; niet twijffelende of ghy ſult door de uytkomſte bemercken dat wy ons ſeer wel konnen beſchermen teghens de gheene, dewelcke betuyghen ſoo quaet met ons in den ſin te hebben. Van een ſaeck kont ghy verſeeckert ſyn: te weten, dat deſe beroerten ende twiſten ons niet en ſullen verhinderen, tot uwe conſervatie, dewelcke ons ten hooghſten weert is, altijdt te contribueren, ende dat duſdanige onrechtvaerdige entrepriſe, noch eenige andere, die teghens onſe Staet gemaeckt kan worden, ons nimmermeer ſal doen nemen reſolutie: dewelcke, op wat wijſe 't oock zijn mach, u van ons konnen vervreemden. Wy weten oock wel dat ghy niet en ſult naelaeten te onderhouden den inhout vande Tractaten, ende verbonteniſſe met malkander ghemaeckt; ende dat in vervolch van de ſelve; aengemerckt wy in onſen Staet aengetaſt worden. Ghy ſult ſorge dragen, gelijck wy hier mede van u verſoecken, van ons te verſien met de ſchepen, die van u door onſen Ambaſſadeur in onſen name ſullen gheeyſcht worden. In het overighe weten wy dat de klachten die ghy doet van te zijn belet in uwe Navigatie, jae oock van aenghehouden te hebben de Schepen ende goederen van uwe Onderdanen, op Vranckrijck niet en komen te vallen. Oock konnen wy u ſegghen: dat wy meer ghevoelinghen hebben van 't onrecht, het welck u overkomt, van de gheene die ons 't ſelve poghen aen te doen, als van d'Entrepriſe van hen ghedaen teghens ons eyghen Staet ende Onderſaten: dewelcke metter hulpe Godts, eyndelijck ſal uytſlaen tot hun eygen ſchande ende Confuſie. Dit is het antwoort die wy ſullen doen aen uwen voorſchreven brief: Godt biddende, ſeer waerde groote vrienden, dat hy u hebbe in zijn heylige ende weerde bewaringe. Gheſchreven te *Villeroy*, den *vierden Auguſty*, *ſeſtien hondert ſeven en twintigh*. Was onderteeckent LOUIS, ende daer onder *Philippeaux*.

Waer na hadde d'Ambaſſadeur Carleton audientie/ trachtende deſen Staet te trecken aende zijde van Engelant, daer toe gebruyckende het argument van Religie, ende andere diepende redenen, te ſien in ſijne volgende wijtloopige Propoſitie.

Mijn Heeren.

Engelandt wil deſen Staet af trecken van Vranckrijck.

NA dat ick te ſamen met alle andere getrouwe Liefhebbers, van het welvaren, grootheyt ende voorſpoet van deſen Staet, eene waerachtige en hertelijcke blijdtſchap over de goede voortganck van uwe wapenen betuycht had, hebbe ick my volghens in u Leger voor *Grol* begeven, om my oock te verblijden met mijn Heere de Prins van *Orangien*: dat de waerſegginghe niet en is ydel geweeſt, dewelcke ick hem deed op deſe plaetſe, als hy gereet was om te paerdeſe gaen ſitten, en te velde te gaen: alwaer d'ontmoetinge, d'ontfanginge, het tractement ende d'eere my door zijn Excellentie, door mijne Heeren uwe Gedeputeerden, ende alle het geene by d'armée aenſienlijck is beweſen, ſulcx geweeſt is, dat ick my geobligeert gevoele het ſelve alhier in deſe vergaderinghe t'erkennen; als oock in 't byſonder daer van advis te gheven aende Koningh mijnen Meeſter, dewelcke op ſyne reeckeninge ſal ſetten d'Obligatie van zijnen dienaer, ende ſonder twijffel een groot genoeghen ſcheppen van te vernemen hoe dat u Heerlijckheden volkomen hebben in deſen voldaen, aen alles wat behoorlijck ende noodich was tot ſoo wichtighen ſaeck: hoewel in een behoeftigen tijt: Hoe dat zijn Excelentie in 't beleyt van uwe Armée, met ſulcken voorſienigheyt, ordre, ſorgh vuldigheydt, vlijt, ſtantvaſtigheyt, ende dapperheydt, ſigh heeft ghequeten van zijn ampt, hoe dat uwe troupe alhoewel van alderley natien, en niet tegenſtaende hun geduerigh waecken en arbeyden (die in ſulcken gheleghentheydt ſeer extraordinaris ſyn, ſonder eenichſints te murmureren, om ſtrijdt ghepoocht hebben hun devoir te doen; Ten laetſten: hoe Godt 't werck met een geluckigh eynde heeft geſegent, ſelfs in 't geſichte van dus een machtigh Heyrleger, beleyt door een hooftman, de faem van een groot Entrepræneur hebbende, ende in een conjuncture, dewelcke al te ſeer tot hun voordeel is: mits de reputatie van hare noch verſche victorien. Van dit al konnen u Heerlijckheden haer verſeeckeren, dat den Coningh mijn Meeſter een ſeer groote vernoeginge ſal verkryghen; want men oordeelt ghemeenlijck vande inwendighe affectie vande Vorſten naer 't comportement, ende de openbare verklaringe aen hunne Miniſters ghedaen; Maer ick en kan niet onderlaten u te ſeggen twee dinghen dewelcke ick bevonden hebbe: ('t eene heenen gaende, ende 't ander wederom komende) met dewelcke zijn Majeſteyt niet wel te vreden ſyn ſal.

Het eerſte: is de tijdinghe dewelcke ick op de reyſe heb gekregen, van het licentieren van ſommige Engelſche Capitains, na *twintigh* of *dertigh* jaeren de Koningh hunnen Souverain gedient te hebben; niet tegenſtaende ick ſoo inſtantelijck by u aengehouden had, ſoo in 't publicq alhier in deſe Vergaderinge, als in 't particulier by uwe Gedeputeerden, met dewelcke ick ghetracteert hebbe, over de continuatie van hare Licentie; 't welck van u my gheweyghert zijnde, verſocht ick maer alleen tijt om haer van uwe wille te konnen verwittigen; maer ghy hebt hen geprocedeert, eer dat het mogelijck is geweeſt antwoort van hen te verkrygen: 't welck wat ſtraf ſal komen te ſchynen, tegens een Natie dewelcke met ſoo groote affectie en dapperheydt haer in uwen dienſt laet ghebruycken: Deſe laetſte victorie hebbende meer door haer als yemant anders bloet geſignaleert geweeſt. Te ſeggen dat diergelijcken aende andere Natien gheſchiet, kan eenighſints tot een antwoort dienen; ingheval geen inegaliteyt en ſy in 't getal ende inde dienſten: ingeval oock ſy hun eygen Princen hebben gedient; en ingeval haer Princen ſoo groote inſtantie hebben ghedaen voor haer continuatie.

Het tweede is my voorghekomen: wederkeerende door uwe goede Stadt *Amſterdam*, alwaer ick hebbe bevonden Equipagie ter Zee, in 't gheſichte vande gantſche werelt, tegens de Coningh mijnen Meeſter; uwe Cooplieden hem vergaderende, dan hier dan daer, omme te raetſlagen over de wegen ende middelen, om aen de Franſen vorderlijck te ſyn: dewelcke in druck hebben laten uytgaen eene openbare Verklaringe, ghedateert den *twaelfſten Auguſty*, tegens d'Engelſche en andere hunne adherenten, in voeghen dat 't geene te voren door onwetentheyt hadde konnen geexcuſeert worden, nu geheel openbaer is door d'equipagie, welke inde name vanden Alder-Chriſtelijcken Coning t' *Amſterdam* en ſommige andere plaetſen van Noort-Hollant gedaen wort, tegens de Coning mijnen Meeſter: tegen hem, die alleen uwe toevlucht is, wanneer inder daet van u afgeweken ſyn alle andere Princen en Potentaten, dewelcke hen voor uwe Bontgenoten plachten uyt te geven. Voor te wenden dat ſulcx ſonder uwe orde gheſchiet (ſeggende dat

1628. de dat het ſyn de Onderdanen, en niet de Overheyt die ſoodanige preparatorien maecken, dat het is de knecht ende niet de Heer die 't mes wet, om daer mede zijn Nabuer de keel af te ſteecken) is een al te ſubtijle onderſcheydinge; want in duſdanigen geval, *qui non vetat peccare, cum poteſt jubet*: die niet verbiedt, die ghebiet.

Alhier weer ghekomen zijnde heb ick de gantſche Stadt vol ghevonden van een diſcoers van een Offitie, 't welck alhier in uwe vergaderinge om geloopen heeft, om u te doen treden uyt uwe Neutraliteyt, ende aſſiſtentie te verleenen aenden Alder-Chriſtelijckſten Koninck, tegens de Koninck mijn Meeſter, ter oorſake van een inval gedaen door d'Engelſche by *Rochelle*, ſonder te hebben (gelijck uytgeſtroyt wort) eenighe oorſake, gront ofte pretext, ende ſonder *Declaratie* gedaen te hebben; den Ambaſſadeur van welcke dit Offitie ghedaen is, in verwachtinghe van uwe antwoorde, heeft hem naer Amſterdam begeven, om aldaer de ghemelde Equipagie te vorderen.

Dit treckt my als by den hayren tot eene nootſaeckelijckheyt van u te remonſtreren, de oorſaecken ende gelegentheden vande verſchillen tuſſchen Engelant en Vranckrijck voorgevallen.

Eerſtelijck: om dat Vranckrijck in 't Iaer *vier ende twintigh* heeft geweygert de paſſagie ende deurtocht van een Engels Legher, onder den Graef van *Mansfelt*, om te gaen na Duytſlant; geweygert, ſeg ick, even op dien tijdt als het gereet ſtont om t'ambarqueren: niet tegenſtaende Vranckrijck ſulcx by expres Tractaet had belooft. Waer door de vryheyt van Duytſlandt verraden wiert, ende groote miſerien aende voornoemde Armée over quamen, ſulcx dat alhier op uwe revieren ghy veel hondert doode lichamen daer af hebt ſien drijven.

Ten *tweeden*: het misbruyck vande Schepen, ſoo van de geene die de Vereenichde Provintien aen Vranckrijck hadden als van d'Engelſche, dewelcke onder verſcheyde pretexten ende artificien teghens de ghemeene Vrienden: te weten, die van de Religie in Vranckrijck gebruyckt wierden.

Ten *derden*: 't aenhouden, ende de generale confiſcatie van alle goederen vande Enghelſche in Vranckrijck woonende, teghen de uytdruckelijcke Articulen vande oude Tractaten tuſſchen bey de Kroonen, op verſcheyden malen gerenoveert, en onlangs geconfirmeert door den Alder-Chriſtelijckſten Koningh; ter occaſie van de meeninghe van ſommighe weynighe importeerende ſchepen, uyt *Spangien* gekomen, ende van ſuſpecte, en de vyanden van Engelant toebehoorende waren, geladen te hebben, overtuycht zijnde; van welcke goederen der Enghelſchen, op 't aenhouden van de Ambaſſadeurs van zijn Majeſteyt, doen in Vranckrijck hen bevindende, 't wel waer is, dat mainlevee toegeſtaen wiert, maer men is nochtans ten volle executie noyt gekomen.

Ten *vierden* 't misbruyck van de bemiddelinghe gheeyſcht van de ſijde van Vranckrijck tuſſchen de Koninck ende ſyne Onderdanen van de Religie, naer gemaeckte vrede geconverteert tot hun verderf, alwaer de Koninck mijn Meeſter ſyn Coninclijcke *parole* gheengageert hadde, om de voorſz vrede te doen onderhouden, met uytdruckelijcke conſenteringe van den Alder Chriſtelijckſten Coninck; maeckende de voornoemde van de Religie op die wyſe te ſeckerder, om hem te voegen naer de Voorwaerden, dewelke anderſints van haer ſelfs te ſtraf waren om gheaccepteert te konnen worden; ten ware gheweeſt de hoope dat door ſoodanich middel den Alder-Chriſtelijckſte Coninck hem ſoude koomen op te maecken teghen 't huys van Ooſtenrijck, ende de ghemeene Vyanden in Italien; volghens de veele verſeeckeringen door Vranckrijck gedaen om tot gemelde pacificatie te gheraecken, de ſelve zijn u meer als bekent; als desghelijcks aen uwe Ambaſſadeurs ghedaen ſynde; waer af nochtans ter contrary gevolcht is, hebbende Vranckrijck door een ſchandelijck Accoordt ſtracks daer na zijn Bontgenooten in Italien, tot nadeel van de gemeene vryheyt verlaten, ende ſyne Wapenen wederom afghetrocken, om door 't middel van de ſelve de Stadt Rochelle, en andere Guarniſoenen en ſterckten van die van de Religie het onderhouden van 't tractaet gheheel achterſtellende, te belegeren, om de ſelve tot uyterſte armoet in elende te brengen. 1628.

Ten *vijfden* het beſondere aenhouden van eene Vloot van meer als hondert Engelſche ſcheepen op de rivier van Bourdeaux, het ſcheeps-volck ende boots-ghеſellen tot drie a vier duyſent in 't ghetal door hongher en ander elent verniet en gheconſumeert hebbende; welcke ſchepen daer na meeſt tegen die van de Religie toegheruſt wierden; ſommighe tot den krygh ende ſommige ghedeſtineert zijnde, om 't Canael van Rochelle toe te ſtoppen.

Ten *ſeſten* het deſadveu van den *Mareſchal de Baſſompierre*, Ambaſſadeur van den Alder-Chriſtelijckſten Coninck, aen den Coninck mijnen meeſter, na dat om voor te komen alle wydere quaede Conſequentien, ſyn Majeſteyt volghens de Commiſſie ende Inſtructie van den voorſz Ambaſſadeur, alle 't geen 't welck eenigſins op 't recht ghefundeert was, geconſenteert hadde. Ende ſulcks om te gheraecken tot een minnelijck Accommodement, zijnde alles openbaerlijck onderteeckent, ſoo van den voorſz Ambaſſadeur, als van de Commiſſariſen van de voornoemde zijne Majeſteyt.

Eyndlijck om dat Vranckrijck weygerde t'ontfangen den Ambaſſadeur die den Coninck mijn meeſter wilde ſenden, om van een volkomen en finael Accommodement van alle verſchillen te handelen.

Siet hier, mijne Heeren, een kort verhael van de oorſaecken ende 't fondament van den voorſz inval, om die van de Religie te herſtellen in de ſelve Staet daer in ſe waren, eer datmen heeft misbruyckt d'Engelſche ende uwe ſchepen, om hen uyt hunne goederen te verdrijven. Wat aengaet de voornoemde declaratie die kan men eyſchen van den Heer van *Soubiſe* ende die van de Religie, dewelcke ſyn Majeſteyt hebben gheſommeert van te voldoen ſyne ghedaene beloften: als hebbende ſich geſtelt *gerand* van haer vrede, ende alſoo ghy geperſt wort om uyt de Neutraliteyt te ſpringen, en partie te kieſen: ſoo behoort ghy veel meer te hangen aen Engelant als aen Vranckrijck. En dat om naevolgende oorſaken.

I.

De Protectie der Vereenigde Nederlanden, doen ſy ten eerſtemael 't jock der Spanjaerts afwierpen, wiert by Vranckrijck geweygert, en daer na aenghenomen by Engelandt; welck rijck in diepe Vrede ſittende, ſich in een openbaren Krijgh tegen de Vyanden van deſe Provintien ingewickelt heeft.

II.

De Souveraniteyt der gheunieerde Provintien, aen Engelant ghepreſenteert, wiert gheexcuſeert, ende in handen van de Staten gheremitteert, daer en teghen Vranckrijck door eerſuchtige practijcken en onbehoorlijcke middelen de ſelve heeft aen ſich ghеſocht te brenghen.

III.

De verſette Steden, zynde de ſleutels vande geunieerde Provintien, zijn nochtans ghetrouwelijck door Engelant op hun begeren gherеſtitueert: daer en tegens is het noch onvergeten wat de Franſchen voor deſen teghens de voornaemſte Stadt van deſe Provintien, ende alwaer doen ter tijdt de Vader van zijn Excelencie den jegenwoordigen Prins van Orangien, als oock de Staten reſideerden, hebben geattenteert.

IV.

De Kroon van Engelandt is tot allen tijden beſich geweeſt, om te beveſtighen de eenicheyt van de Provintien, door 't ſteunſel van een publicque belijdeniſſe van *Orthodoxe* Religie; daer en tegens hebben de Miniſters van Vranckrijck voor deſen in de Vergaderinghe van de Staten openbare Propoſitien ghedaen, om de Papiſtery wederom in te voeren; Ende onlangs tot 't ſelve eynde vele heymelijcke practijcquen gebruyckt.

V.

De Croon van Engelandt ſelf in Vrede ſittende, heeft op 't nieuwe de querelle der Vereenigde Provintien die in haer extremiteyt deur een offenſive en defenſive verbontenis gheembraſſeert was; op haere ſchouderen laden-

1628. laedende de grootſte laſt van de Krijg van de ſelve Provintien; daer en teghens Vranckrijck, tot ruptuire met de Spanjaerts gekomen ſynde, heeft onder 't ſchilt van Engelandt en van de Geunieerde Provintien een ſchandelijcke vrede met Spangien gemaeckt; na dat ſich Engelandt uyt haer vreede, en de Vereenichde Provintien uyt haer Treves weder in den oorlogh hadden geembarqueert, door de perſuaſien ende beloften van Vranckrijck. Niet alleen 't Koninckrijck Enghelandt, maer oock de twee andere, ſyn Majeſteyt onderworpen, (*Schotlandt ende Yrlandt*) ſluytende de vyanden van de gemelde Provintien buyten hare Havens; daer in tegendeel die van Vranckrijck hen worden aengepreſenteert, waer door hen de poorten wordt opgemaeckt om in deſe Provintien te komen.

Maer, Mijn Heeren, verſtaende dat ghy ghereſolveert ſydt in Neutraliteyt te blijven, ſoo vermaen ick, belet de Equipagie, de welcke rechtevoorts in uwe Haevens teghen de Koninck mijnen Meeſter toegheruſt worden: alte ſeer naer partialiteyt ſmaeckende.

Te ſeggen, dat de ſelfde vryheyt van ſchepen te koopen of te huyren, aen de Engelſche toegelaten wort, en de datmen hen heeft toeghelaeten pulver uyt 't landt te voeren: dat is geen courtoiſie: uw Tractaet met zijn Majeſteyt ghemaeckt, brenght mede: datſe malkanderens Landen met alderley munitien en wapenen ſullen verſien.

Maer ick en vinde niet dat door eenigh Tractaet ofte Contract ghy ghehouden ſijt toe te laten t'huyren ende koopen van ſchepen van deſe Staet teghens zijn Majeſteyt, nochtans indien gy daer in verhart, kont ghy insgelijcken deſelve vryheyt aen zijn Majeſteyt niet weygeren, ende 't gheen toeghelaten wort om ghelt, moet oock vergunt worden uyt vrientſchap, ingeval ſommighe van uwe Onderdanen, uyt hun eyghen beweginge d'een ofte d'ander van beyde Kroonen dienen willen; waer uyt ſoodaenigh inconvenient by komen kan, dat uwe Capers ende avonturiers, dewelcke hen ſullen ſoecken rijck te maecken, nemende commiſſie of brieven van *marque* van d'een of d'ander Croon, eenen Nabuyr teghen d'ander, een broeder tegen d'ander alhier ſal komen krijgh te voeren; kort gheſeyt: uwe dappere krijghslieden ter Zee, ſoo wel ſchippers als bootgheſellen, ſullen uwe oorloghs ſchepen ende de dienſt van uwe Kooplieden quiteeren, ende loopen daerſe dusdaenighen ſeeckeren ende prompten beſyt ſullen vinden.

Een ander artijckel van onſen Tractaet obligeert u de Havens van Vlaenderen toe, en de Zee ſoo veel u moghelijck is van Roovers vry te houden. Ter contrary ſynde *Hannibal Adportas*, voor Duynckercken, voor Texel, laet ghy toe het koopen ende 't huyren van uwe ſchepen, den de gheene dewelcke rechtevoorts in Tractaet ſtaen om hen met uwe vyanden te conjongeren, ſoo openbaerlijck, datſe oock aen u Ambaſſadeur in Vranckrijck een verklaringh daer over hebben ghedaen: ſoo danals de Franſche *Kroonis* ophouden, de Spaenſche *Doubions* u ſullen konnen ontblooten van alle u ſchepen ende matroſen, wanneer ghy die meeſt ſult van noden hebben; ghy ſiet daghelijcks van alle kanten Courriers paſſeeren ende weder paſſeeren, om eene Vlote van twee natien Spaenſche ende Franſche te vergaderen. In dien ghy niet raetſaem en vint de nootwendige kloeckheyt ende voorſienigheyt te ghebruycken, ende ſoodanighe ſchepen als in u Havens ghevonden worden tot u dienſt ('t welck in dusdanigen tijdt van noodt volghens aller volckeren recht en ufantie is geoorloft) te nemen, oock niet te beletten het uytloopen van de Franſche ſchepen, als voor deſe rupture in uwe havens ghebouwt zijnde; ten minſten uyt kracht vande oude ende nieuwe Verbonteniſſen tuſſchen zijn Majeſteyt en uwe Provintien, verſoeke ick u van niet toe te laten dat uwe Onderdanen inde voornoemde ſchepen dienen, noch datter permiſſie gegeven wort door middel van oochluyckinge of anders, dat haer getal deur 't kooper ofte huyren vermeerdert worde; overmits deſe Equipagie toegheruſt wort door de geene dewelcke ſigh tegens d'Engelſche u beſte vrienden, Nagebueren en Bontgenooten verkla- 1628.
ren; en voor al de Werelt Conjunctie met uwe vyanden de Spangiaerts tracteeren.

Indien ghy te rugh ſtelt het contentement van een groot Coninck (aende welcke ghelijck aen zyne voorgangers ghy ſoo ſeer verobligeert zijt) het welvaren van zijne Onderdanen (dewelcke by alle ghelegentheden u ende u Prædeceſſeurs ſoo ghetrouwelijck hebben ghedient) de ſake vande *Religie* van dewelcke de Coninckrijcken van ſyn Majeſteyt ende uwe Provintien belijdenis doen (tegen dewelcke voor eenigen tijd een groote conjuratie is gemaeckt, ende dewelcke rechte voorts groote noot lijd met *Rochelle*, al voor langs geblocqueert, ende nu haeſt tot het uytterſte ghekomen) hoe kunt ghy deſe oochluyckinghe verantwoorden by d'Inwoonders van dit landt, dewelcke u de ſorgh van hunne conſervatie betrouwt? Wanneer gy toe laet (ſelfs in hun grootſte gevaer ende verlies ter zee) een ſoodanige huyringh ende koopingh van uwe ſchepen: latende ondertuſſchen u Viſſchers ende Kooplieden tot eenen roof van uwe Vyanden? Hoe ſal 't de Capiteyns van de Oorloghſchepen vande Coninghin (mijnen Meeſter) inde vryheyt vande Commertie, dewelcke ghy begeert, ende zijn Majeſteyt uw verwillicht, moghelijck ſyn te onderſcheyden, tuſſchen de ſchepen van uw Landt ende van andere? ten ſy men in zee invoere de practijcque van viſitatie ende recherche, (welckers inconvenienten u bekent zijn) indien de Francen hier te lande hun Equipages met deſelfde vryheyt als in hun eygen havens komen te doen?

Mijn Heeren, ick hoope dat ghy de dinghen die ick *ex plenitudine cordis* heb voor gebracht, in ſodanige conſideratie als 't behoort, nemen ſult; maer indien ghy gereſolveert zijt, tllet teghenſtaende mijn *billicke* ende noodtwendighe remonſtrantie, opſettelijck in u verblindinge voort te varen; waer uyt ſoo aende Coninckrijcken van ſyn Majeſteyt als deſe Provintien ghedurighe ongelucken van ſeer gevaerlijcke conſequentie ſtaen te vreeſen, ſoo ſal ten minſten in u Regiſters opgheſchreven ſtaen: dat ghy daer af ter rechter tijd gewaerſchout zijt doot een publijcque Miniſter, dewelcke al voor lange jaeren onder u zijn affectie ende yver tot het ghemeene beſte betoont heeft, ende de vernoeginghe ſal hebben, watter oock uyt ontſtaet, dat hy dit debvoir heeft gedaen. Verwachtende wat my de Coninghparticulierder in deſe ſaecke ſal bevelen. Was gheteeckent uwen ſeer nederigen Dienaer

D. Carleton.

Op deſe manier / ende met ſoo groote yver heeft deſe Staet aengeſocht: maer men gaf aen Engelant de maſte ſchuit; ghelijck oock ſelf aen die vande Religie in Vranckrijck, datſe op ſeer ongelegen tijt deſen Oorlog aenbringen teghen den Koninghin; die op een ſeer quaden weech was om ſigh tegen Spangien te ſtarken, ghelijck nochmaels is ghebleken.

Den 19 dachten hier nae compareerde d'Ambaſſadeur Carleton weder inde Vergaderinghe; overleverde de naevolghende brief vanden Koninghin ſijnen Meeſter.

Hoogh ende Mogende Heeren onſe Vrienden ende Bontgenooten.

WY hebben door de handen van u Ambaſſadeur ontfangen uwe brieven, gheſeconderet door motiven vol van het oordeel ende dexteriteyt daer mede hy gewoon is u verſoecken aen ons aengenaem te maken: dewelcke wy altijdt hebben aenghenomen, als komende van onſe, ende by ons veel geachte Bontgenoten; ende tot antwoort vande ſelve ſullen wy aenvancklijck ſeghen, dat indien u ghelieft te repreſenteren onſe actien vanden verledenen tijdt, ghy daer door lichtelijck ſult konnen oordeelen: dat de affectie ende begeerte die wy hebben gehadt om te ſtutten den loop der Victorien van de Koninck van Spangien, in Duytſlant geen anderooghmerck heeft gehadt, als de Herſtellinghe van

Engelt ſchrijft aen haer ge-

een

1628. een goede *Vrede* ende de ſecuriteyt van 't gantſche Chriſtendom; ende 't en kan niet zijn dat ghy in Vranckrijck eenen Ambaſſadeur, ende over al een waeckent oogh hebbende, ende de actien vande Chriſtelijcke Vorſten door u oordeel beſchouwende, niet ſoude geinformeert ſyn, ende waerghenomen hebben, dat wy tot eene rupture met Vranckrijck zijn genootſaeckt, en gedwongen; een ſake ſeer contrarie aen onſe begeerte en wenſch. En wy verſoecken u: aenmerckt hoe grootelijx het ons ſoude ſchadelijk weſen: indien wy quamen toe te ſtemmen het voornemen van onſe Broeder, den Alder-Chriſtelijckſte Koningh, dat hy: namelijck ſig ſoude ſtrecken met Schepen en preparatorien ter Zee, om deſelve daer na tot onſen nadeel in ſyn ghewelt te brengen; ende te verdelgen zijn goede ende ghetrouwe Onderdanen van de Gereformeerde Religie; tot wiens beſchermingh wy gheroepen, ende ſelfs door onſen voornoemden Broeder ghedwongen worden. 't Is wijders alſoo dat d'inobſervantie van ſyne beloften, ſo wel aen ons als aende gemelde Gereformeerde ghedaen, en het haeſtige Tractaet, by hem (onder de hant met den Spanjaert) gemaeckt, mitsgaders ſommige heymelijcke articulen, wel meriteren u aenmerckinghe, om u te doen oordeelen, of niet eenen Oorlogh, tot voorkomingh en af keeringe van deſe ſyne intentien ſtreckende, beter en is voor de gemeyne ſake, als 't toelaten; dat hy uytvoerde zijn aenſlagen, beleyt, en gedirigeert door die Raedt, door dewelcke ghy weet, dat hy hem laet regeeren.

Rakende 't nemen en ophouden vande ſchepen, den onderdanen vande voornoemde onſen Broeder toebehoorende; 't is meer als openbaer, dat wy daer toe zyn opgeweckt ende aengeprickelt door d'oorſake dieſe ons daer toe gegeven hebben, den onſen eerſt aenhoudende, tegens de vryheyt van de Commertie, tegens de publijcke trouw, ende teghen de Tractaten ſolemnelijck gemaeckt tuſſchen deſe Kroonen, beveſtight door zijnen Vader, en noch ſo verſchelijck door de voornoemden onſen Broeder; alſoo dat ſelfs op eenen tijdt, als de Acten daer over gemaeckt wierden, ende alſmen wederſijts alle geconſenteert ende geſloten hadde, men echter ſonder eenighe oorſaecke, en buyten alle billickheydt, vyantſchappen en hoſtiliteyten aenvingh.

By aldien (na dat wy om onſe reputatie te behouden, en onſe Onderdanen te beſchermen, gedwongen ſyn geweeſt te nemen, ende door wege van Repreſailles aen te taſten de ſchepen ende goederen vande Franſchen) het ſigh bevint datter oock goederen van uwe Onderdanen, onder die vande Franſchen vermenght, ofte dat uwe goederen inde Franſche ſchepen gevonden, na behoorlijcke onderſoeckinge in rechte zijn adjudiceert, ende geconfiſqueert; ſoo verſoecken wy u: ghy wilt deſe procedueren niet als een tractement van eenen vyandt uytleggen, overmits ghy niet onwetende zijn en kont, dat om reden van Staet, ende om onſe onderlinge conſervatie, ende noch veel meer om 't offenſive ende defenſive verbont tuſſchen ons gemaeckt, wy behooren outſchuldicht te worden vande jalouſie van u over dit point gheſchept; want hoewel ghy de geringhſte interruptien en nadeelen wilt vergelijcken by de argſte effecten van den Oorloch, ſoo iſt nochtans: dat ghy ſult onthouden hebben, dat ghy door den Oorlogh veel grooter ſchaeden zijt onderworpen gheweeſt, ende dat wanneer ghy deſelve ſult moeten continueren, u noch grooter ende erger daer af konnen overkomen, maer deſe ſaecke niet langer willende balanceren, ſal 't ons ghenoegh weſen u te verſeeckeren, dat wy aen niets min ghedencken, als aen uwen Staet 't geringhſte naedeel by te brenghen, of aen uwe Onderdanen ſchadelick ofte overlaſtigh te ſyn, toe te laten dat hen van andere eenige toegevoeght werde, maer dat wy ſullen door allerley middel pogen ſulcx t'eviteeren, ende ingheval dat door onſe Onderdanen eenige diſordres ghemaeckt wierden, dat door behoorlijcke ſtrafheyt ende recht te redreſſeeren.

Wat aengaet 't geene u heeft ghelieft ons voor te ſtellen, dat ghy goet vint, dat de verſchillen tuſſchen ons en onſen Broeder, den Alder-Chriſtelijckſten Koningh, zijnde bygelecht gewerden, ende om daer toe te lichter te geraken, u gelieft ons uwe middelingh aen te bieden, bidden wy u te willen overwegen al 't geen tot voordeel van 't welvaren van uwen Staet; ende 't gemeene beſte ſou komen te ſtrecken; maer niet konnende met eere aennemen eenige Propoſitien, dewelcke van u, met dewelcke wy ſoo ſterck verbonden ſyn, komen; by alſoo verre onſen voornoemden Broeder, door u ofte yemant anders, op tijdt ende plaets ons vertoont, dat hy vredelijcken geſint is, wy ſullen oock altoos gereet zijn, om ons tot de billicheyt te verſtaen, ende te betuyghen hoedanigh wy geneycht ſyn, om te doen al 't geene tot voordeel van het ghemeene beſte, en de ſecuriteyt van Duytſlant ſtreckt, ende dienvolghens u te vertoonen in wat achtinge wy uwe middelinghe hebben, ende hoedanich vermogen die gehadt heeft, om by ons te prevaleren. Waer mede wy verblijven Hoogh ende Mog: Heeren. 1628.

Uwe goede Vrient, onderteeckent

Charles R.

Uyt onſe huys te *Woodſtock* den 6. *Auguſty* 1628.

De Propoſitie die d'Ambaſſadeur Carleton daer neffens dede, luyde als volght:

Mijn Heeren.

NIet langh nae mijne aenkomſt alhier, heeft u belieft my door uwe Gedeputeerden te betuygen de droefheyt die ghy hebt ontfangen van het ophouden van de goede correſpondentie tuſſchen den Koning mijnen Meeſter, en den Alder-Chriſtelijckſten Koning; ſo ten regard van 't ghemeene intereſt, als van 't uwe in 't byſonder, u preſenterende tot middelaers, om de goede eendracht, vrientſchap en correſpondentie tuſſchen de twee Coninghen te herſtellen; ende te dien eynde aen ſyn Majeſteyt geſchreven hebbende eenen brief onder dato van den 11. *Iuly*, dewelcke ick op u verſoeck, ghetrouwelijck hebbe doen beſtellen aen uwen Ambaſſadeur mijn Heer *Ioachimi*, om aen zijne Majeſteyt gheprefenteert te worden; daer by voegende redenen ende argumenten, tuſſchen uwe Gedeputeerden ende my in diſcoers voorgevallen, tot het ſelfde eynde, ſtreckende van weghen ſyn Majeſteyts abſentie van Londen, gheduerende zijne progreſſie ('t welck is oorſaecke gheweeſt dat uwen Ambaſſadeur ſoo haeſt niet heeft ter audientie gheraken konnen) ende door de faute van uwen Bode (de welcke te laet quam als het Schip van Capiteyn *Emmekens* was 't ſeyl gegaen) is d'antwoordt wat langh uytgebleven; maer eyndelijck heb ickſe hier om die aen u te preſenteeren; de welcke geleſen hebbende, ſal ick daer by voegen het geene my verder opgeleydt is.

Carletons Propoſitie op het ſelfde ſubject.

Als hy dit hadde geſeyt, wiert de voorgaende Brief geleeſen, ende nae gedane Lecture verbolghde d'Ambaſſadeur ſijn reden, ſeggende:

Mijn Heeren,

GHy hebt uyt den Brief van den Coningh mijnen Meeſter verſtaen, hoe dat ſyn Majeſteyt aengenaem geweeſt is het devoir 't welcke ghy gedaen hebt, ſoo door uwe Brieven, als 't geene van uwen Ambaſſadeur na ſyn gewoonelijcke voorſienigheyt ende d'exteriteyt daer by is gevoeght, hoe dat na Allegatie van de redenen van de tegenwoordige verſchillen, ſyn Majeſteyt u verſekert ſorge te draghen van te verhinderen datſe van ſyn zijde niet tot naedeel van uwen Staet moghen ſtrecken, ende by aldien door manquement van ſyne lieden eenig ongheluck ghebeurde dat het promptelijck ſal geremedieert worden.

Eyndelijck gelijck zijne Majeſteyt zijnde gantſch geneycht om te doen, 't geen ſal komen tot voordeel van 't gemeene beſte, ende om u te toonen hoe grootelijckx hy eſtimeert uwe middelinge, niet kan (behoudens eere) noch in zijnen name, noch door uwe heerlijckheden (met hem ſo vaſt verbonden) eerſt geoffenſeert ſynde, geen voorſlage doen; ſoo verklaert hy nochtans van d'ander ſyde den Alder-Chriſtelijckſten Coningh hem door

1628. door u ofte yemandt anders, op tijdt ende plaets wilde te kennen gheven, dat hy tot de vreede gheneyght is, dat zijne Majesteyt dan oock altijdt sou gedisponeert wesen om hem daer toe te verstaen.

Hier siet ghy dan de Staet van de saecke; den Koninck mijnen Meester aen d'eene syde is den eersten geoffenseert, aen d'ander syde heeft plaets het Italiaens spreeck-woort *chy Offende, non Perdona*, die offenseert, is altijdt meest van de versoeninghe vervreemt, sulcks dat de saecken in dien Staet moeten opghenomen worden daer inse haer zijn bevindende, ende niet ghelijck alsmense wenscht; sonder den tijdt onnuttelijck toe te brenghen over d'oorsaecken ende redenen der ongelucken, tot dat de effecten ons in een totale ruin storten. Nochtans by aldien wy willen onderscoecken de waerachtighe oorsaecken, dewelcke beyde Croonen tot dese extremiteyt doen komen, soo sullen wy klaerlijck sien dat van de syde van Vranckrijck alles opsettelijck, van Enghelandt by gheval, ende daer toe door de noodt aen gedreven geproccedeert is. 't Voornemen van Vranckrijck zijnde geweest (door ghepassioneerde Raedt ghetransporteert) dan door ghewelt dan met listigheden de Reformeerde Religie gheheel uyt te roeyen, en te dien eynde haer hebbende by ghebracht eene doodelijcke wonde door de schepen van Enghelandt ende van dese Provintien, na dat onse schepen waeren gherevoceert, hebben sy door andere wege ghesocht haer voornemen uyt te voeren, aenhoudende een gantsche Vloote van meer als hondert Enghelsche seylen op de riviere van Bourdeaux, ende maeckende in uwe havens equipagien ter zee, om 't werck datse alreets aengevangen en door hulpe van de schepen van onse beyde natien soo wijt gebracht hebben, vollents uyt te voeren; voegende nu ten overvloet daer by een hulpe van haer by de Spanjaert, met de welcke dieshalven getractaet wort versocht.

Dit den tegenwoordighen Staet van de saecke zynde, so ist dat ick van den Koninck mynen meester drie dingen u te ghemoet te voeren hebbe.

't *Eerst* is dat zijn Majesteyt gheinformeert zijnde, hoe datter eenen Tractaet tusschen Vranckrijck ende dese Vereenichde Provintien op de been is, van den selven inhout als dat van Compigne, 't welk geheel geexpireert is; wetende dat het voornemen of ooghmerck van 't voorsz. Tractaet van de syde van Vranckrijck anders niet en is als van te gebruycken uwe schepen, om haer eensdeels teghens zyn Majesteyt te verstercken, ende ten anderen om het belech van Rochelle voort te stellen, bid u te willen overwegen den onderscheyt tusschen eenen Vorst, dewelcke hem alreets voor uwe Bontgenoot in uwen oorloch soo defensijf als offensijf verklaert heeft; en eenen anderen, dewelcke uwen Vrientschap niet en soeckt als om hem schaden by te voegen; ende desgelijck niet te vergeten, hoe dat uwe laetste twintigh schepen, van dese Staet te voren verkregen om teghens de Vyanden van dese Staet den oorloch te voeren, Naderhandt tegens mijn Heer van *Soubise*, als eenen oproerigen; Eyndelijck oock teghens die van de Religie den naem van Rebellen hen ghevende, ghebruyckt wierden. Datmen sich wil inbeelden voor te konnen komen door Voorwaerden ende andere præcautien gelijck engagement is een opsettelijcken bedroch; Ende de gene die tweemael naer malkander op de selfde Klippe Schipbreeckinge lijdt *Frustra nepturnum accusat.*

Het *tweede* is dat zyn Majesteyt vernemende datter alhier in dese Provintien op de kosten van den Alder-Christelijcksten Koninck sterck ter zee gearmeert wort, soo door 't bouwen van eenighe schepen (in een groote toerustinge van metale stucken) als door 't koopen ende huyren van andere; ende wetende dat dese gantsche Equipagie tegens zyn Majesteyt ende de Stadt *Rochelle* ghemaeckt wort; bid u te overdencken ende aen te mercken dat het een onrechtvaerdige vergeldinghe is, hunne Provintien dienen te laten tot een Arsenael van schepen ende gheschut om teghen zyne Majesteyt den oorloch te voeren, terwylen dat Engelandt uwe saecke tot het uyterste verdedigende, u verschaft al 't gheene u nootwendich is ende het Landt voortbrenght, ende in 't bysonder voorraet van Ysere gheschut tot uwen dienste; Ende wat aengaet Rochelle; dese Stadt hebbende tot allen tijden alhier in dit Landt gheweest een voedtsel van de ghereformeerde Religie, heeft niet verdient om desen Staet tot eene stiefmoeder te hebben. 1628.

Het *derde* dat zijn Majesteyt zynde verseeckert (gelijck u niet onbekent kan zyn) dat Vranckrijck met Spangien sich althans soeckt te associeren; (om door 't middel van de zeehavens van 't Koninckrijck Vranckrijck de Spaensche Vloote sonder ghevaer in onse zee te brenghen) zyn Majesteyt uyt kracht van 't verbontenis tusschen de selve ende u ghemaeckt, u sommeert uwe schepen gereet te houden, om die met de Engelse te conjungeren om voor te komen 't ongeluck 't welck soo wel zyne Koninckrijcken als uwe Provintien dreycht.

Hier siet ghy myn Heeren kortelijck 't geene my opgheleyt is; waer over ick niet wijtloopich zyn en sal in redenen ende persuaderinghen om u te doen ter harten nemen 't geen zyn Majesteyt u recommandeert; my refererende tot de verklaringh u onlanghs alhier in dese Vergaderinge gedaen op de selfde matery en my tot u genegentheydt ende voorsienicheydt verlaetende.

Was geteeckent *D. Carleton*

De Fransche Ambassadeur ter contrarie heeft groot devoir tot verdere permissie vande Fransche Equipagie / bestaende in sonderheydt inden aenbouw van vier groote schepen van Oorlogh / 't welck was 't geene Engelant socht te beletten. Dit point gaf aen de Staet veel perplexiteyt / want daer op in consideratie quam: dat den Coningh van Vranckrijck van langer hande de vier schepen hier hadt doen equiperen / met wel weten van haer Ho: Mog: ende sonder der selver contradictie / dat daer toe gheit ende volck om die wegh te brenghen / ende alles hier was ghesonden / ende oversulcke niet en konden op-ghehouden werden / of haer Ho: Mog: souden alle kosten hebben moeten betaelen; dat daer en boven den Koningh van Vranckrijck (komende Sint Martin te verliesen) soude de schult gheven aen haer: als hebbende opgehouden sijne Schepen / die se tot ontset van die plaetse meenden te ghebruycken / ende ter contrarie de Koningh van Groot Brittannien deselve plaets niet winnende / het selve den selven onghelijcks soude imputeeren: als hebbende de Schepen tot ontset laten uytloopen; sulcks alles overwoogen / wierdt ghevoordeelt beter te zijn aen de Heeren Ambassadeurs gheen finaele resolutie te gheven / ende de ontwoordt te dilapeeren met de ghevoegelijckste middelen: ende ondertusschen een confident persoon te senden ter plaetse daer de Schepen waeren / om pertinentelijck op alles te konnen informeeren / ende vernemen wanneer eygentlijck de Schepen gereedt souden konnen zijn omme in Zee te loopen. Ghelijck daer op volghde / als in het voorgaende gesepdt is: dat namelijck de Schepen ghereedt zijnde / een van de selve tsp de Engelsche tusschen Enckhuysen ende Tessel wierdt geenlevert / ontrent de selve tijdt dede de Ambassadeur Carleton de volgende Propositie / namentlijck in October des voorleden jaers.

Mijn Heeren,

Propositie.

HOewel de tijdt van *vier* maenden, de welcke by den uytganck van dese weeck verloopen is, nu schijnt wat langh te zijn sonder te konnen, na verscheyden audientien, conferentien, ende memorialen verkrijgen eenige antwoort ofte resolutie, op een eenig poinct van mijne Negotiatie; nochtans wat aengaet de saken van meerder importantie, heb ick my gepatienteert op het geene my laetst geseyt wierdt by den President van uwe Vergaderinge, dat ghy alhier beroepen had mijn Heere den *Prins van Orangien*, om de selve daer over te consuleeren: tot dat de dringende noot, ende een nieuw bevel van den Coning mijnen Meester: dat ick gister avondt by eenen Courier expres ontfangen hebbe, my genoodsaeckt heeft te komen, noch eens; voor al in uwe Vergaderinge, sonder te verwachten het dilayement van de wederkomste van syn Excellencie.

De last (mijne Heeren) die ick hebbe, is: om u te doen

1628. doen gedencken *drie* poincten die ick u hebbe voorgheſtelt, op bevel vande Coningh mijnen Meeſter, den *vijftienden* vande voorgaende maent; zijnde doen ter tijt van groot gewicht (gelijck ghy kunt oordeelen) en van niet min apparentie, zijn nu, ſedert de conjunctie van de Franſche en Spaenſche Vloot geworden ſodanig, datter niet meer is aen te twijffelen.

Eerſtelijck: aengaende een nieuw verbont, onderteeckent by uwen Ambaſſadeur in Vranckrijck reſiderende, en ſommighe Miniſters van deſelve Kroon, ende hier geſonden, om van u *Heerlijckheden* beveſtight, ende gratificeert te worden; 't welck geſchiedende, kan zijne Majeſteyt daer uyt niet anders ſluyten, als eene openbare breeckinge van het Tractaet van *Southampton*; om dies wille dat daer door, met de Franſen verbindende, ghy u met een conjungeert met de Spaenſche.

Ten *tweeden*: wat aengaet de Equipagie ter Zee, dewelcke alhier in uwe Havens opentlijck toegeruſt worden tegens den Koning mijn Meeſter: 't ſelve wort van zijn Majeſteyt opgenomen voor eene openbare *partialiteyt*, als 't welck geenſints over een komt met de *Neutraliteyt*, waer van ghy profeſſie doet.

Ten *derden*: ten aenſien vande preparatorien ter zee, dewelcke de Spaenſche althans maken, ſo inde Vlaemſche als Spaenſche Havens, in gevolgh van het tuſſchen Vranckrijck ende Spangien gemaeckt Tractaet: door het welcke haere machten ende Havens gemeen worden; zijnde Spangien een gemeen Vyandt, ſo van zijne Majeſteyt als van u *Heerlijckheden*: ſo volght, dat het offenſive verbont met Hooghſtgedachte zijn Majeſteyt vereyſcht een prompte ende krachtighe conjunctie van machten.

Dit zijn de poincten, mijn Heeren: op de welcke ick belaſt ben van uw te eyſſchen eene klaere ende Categoriſche antwoort. Ende alhoewel het niet van nooden en is wijtloopiger diſcoerſen ende Argumenten by te brengen, om u te perſuaderen 't geen daer toe ghy van ſelfs billijck ſult geneyght zijn, niet te min met uw conſent, ſal ick uw te kennen gheven de conſideratien op elck van de ſelve, vervat in depeſche die ick ontfangen, ende alhier nu gepreſenteert hebbe.

Het nieuw verbont, mijn Heeren, 't welck uw wort aengeboden, en is niet anders als eene belofte van gelt; daer van ghy een kleyn gedeelte ſult krygen op de hant, als een prick van u affectie, gelijck men in *Vranckrijck* ordinaris te doen pleecht, om te *debaucheeren een Gouverneur van een vaſte plaets*: Ende hoe onſeecker d'effecten vande vordere betalingen zijn; dat weet ghy by experientie; want hoe kondt ghy ſeeckerder zijn vande vervullingh vande beloften door de Miniſters van ſyne Alderchriſtelijckſte Majeſteyt aen uwen Ordinaris Ambaſſadeur ghedaen, als van het Verbont getracteert ende geſlooten tuſſchen ſyne Majeſteyt ſelfs (mitſgaders de Heeren van ſyne Raedt) te *Compiegne*, ende uwe Extraordinaris Ambaſſadeurs, dewelcke alhier tegenwoordich ſyn in uwe Vergaederinge. Ende al waſt dat het u t'eenemael preciſelijck gefurneert wiert volgens de voorwaerden van dit nieuwe verbont; lecht inde waegſchael het verlies en die ſchaden, dewelcke deſen Staet komt te lijden by d'interruptie der vryheydt, vande Commertie (dewelcke althans deur de goedertierentheyt van zijn Majeſteyt, vrywillighlijck toegheſtaen wort aen alle uwe Onderdanen in Vranckrijck, niet tegenſtaende de tegenwoordighe rupture) ende ghy ſult bevinden datter weynigh ſal te winnen zijn; Ende tot deſe interruptie ſal zijne Majeſteyt ghenootſaeckt ſyn, het zy hem lief ofte leedt, door eene onvermydelijcke nootwendigheydt, aengeſien de t'ſamenſmedinge van deſe nieuwe verbinteniſſe van Vranckrijck ende Spangien, ende van deſe Provintie met Vranckrijck, is directelijck tegens uw offenſive ende defenſive Alliantie met zijn Majeſteyt, in het welcke de publijcke trouwe geengageert is, ende het welck door uwe Ambaſſadeurs daer toe expreſſelijck afgeveerdicht, verſocht, en geſloten, ende naderhant by al de Provintien gheratificeert is.

De queſtie is dan, aengemerckt de gemelde Tractaten alle beyde niet en konnen ſtaende blijven, of ghy wilt verlaten het gewiſſe voor het ongewiſſe; en 't geen nootwendigh en voorderlijck, ende alreets geconfirmeert is deur eenen ſolemneelen ende onderlingen Contract, voor het geene noch niet geſlooten is, ende gheſlooten zijnde, alle oogenblicken u lichtelijck ontgaen kan; derhalven ick u wijſe op de verſche ervaeringhe die ghy daer van gehadt hebt; de vervullingh van uwen laetſten Tractaet van Compeigne niet zijnde geeffectueert; en de vernieuwingh van het ſelve te voor geweygert, opgehouden tot een conjunctuere van tijdt, in de welcke het te accepteeren, u ſal komen ſchaedelijcker te zijn als het weygeren: daer in teghendeel van de zijde van Engelandt, de ervaringe ſoo oude als dagelijckſche (van den aenbegin van deſen Staet, tot op den tegenwoordigen tijdt) u toont het geen daer op ghy u kondt ſeeckerlijck betrouwen, ſonder eenige wanckelbaerheydt ofte veranderinge, anders als van aenwas van vriendtſchap ende benificientie. De Alliantie die ghy altans met mijn Coningh hebt, zijnde volkomender als eenige die oyt u ofte uwe Anteceſſeurs met ſyne Majeſteyt is gemaeckt: ende ghy kontſe tot lange jaeren, jae oock eeuwighlijck behouden; by alſoo verre ghy u comporteert, als ten aenſien van ſulck een Verbondt behoort; de Coninckrijcken van ſyn Majeſteyt, ende deſe Provintien door gemeen Intereſt aen elckander onderlingh verbonden zijnde, het welck het beſtandigſte ende ſeeckerſte goet is dat 'er tuſſchen Staten ſyn kan; ende ſyne Majeſteyt bemindt ende omhelſt u vriendtſchap van harten ende genegentheydt. Ende ſoo langh Godt hem geen andere Erfgenamen en geeft, hebt ghy alhier onder u de naeſten tot de Kroon, namentlijck ſyn ſeer beminde ende eenige *Suſter*, met veele Kinderen, welcker rechtevoorts vijf onder u zijn; invoeghen dat indien de ghemeene ſwackheyt van de menſchen, de welcke maeckt dat men verſuymt ende veracht het gheen tegenwoordigh ende gewis is, voor het geen ongewis ende twijffelachtigh is, uw niet en drijft tot eene reſolutie, ofte eerder irreſolutie tegens uwen voordeel, ſoo en miſtrouwe ick geenſints aen uwe procedueren in dit geval.

De Equipagien, de welcke alhier in uwe Haevens openbaerlijck gedaen worden tegen den Coningh mijn Meeſter, ende tegen *Rochelle*, heymelijck in het begin, maer nu oock geheel opentlijck, beſtaen niet alleenlijck in Schepen ende Geſchut, ende alle andere Krijghs-Munitie ende Proviant: maer (niet tegenſtaende het geene my alhier in deſe Vergaederinge geſeydt is) in u Onderdaenen in dit Landt gebooren; zijnde een derdendeel van het Volck van elck Schip Hollanders, ſonderlingh de Officieren: als *Schippers, Canoniers, Stiermans*, ende andere, *tot Trompetters toe.*

Om deſe oorſaeck contempleere ick (mijne Heeren) deſen Staet: als de Vrucht van een langen ende waeren Oorlogh; welcker Wortel heeft twee Tacken: De *Religie* ende de *Vryheydt* (welcke in der daedt zijn de grondt-leggende oorſaecken van de voorſchreven Oorlogh:) d'een zijn oorſpronck treckende uyt *Vranckrijck*, d'ander natuerlijck ende natijf aen deſe Provintien zijnde; alle beyde geduerigh gebouwt ende bemindt, ende gevordert door de Engelſchen, ende belet door de Franſchen; naer de paſſien ende neyginge van de voornaemſte Miniſters van de ſelve *Kroon*, de welcke te gelijck aen andere machten gehangen hebben. Nu de Goddelijcke zegeninge werckende gelijckſe altoos gedaen heeft, door menſchelijcke middelen hebbende gebragt deſen Staet van duſdanigen kleyn beginſel af, tot ſulck en trap van *Rijckdom* ende *Overvloedigheydt*, dat die niet alleenlijck is verſien met alderley Oorlogs-Materialen tot haer eygen verdeediging, maer ten overvloet, noch aen andere kan doen gevoelen de effecten van haer vriendtſchap, volgens haere reſpective plichten; indien te deſen tijdt de Religie, dewelcke in gevaer ſtaet met *Rochelle*; ende die van *Rochelle* (die van niemandt anders als van Engelandt geaſſiſteert werden) haer vinden geattacqueert door uwe Schepen uyt uwe Havens, gelijk uyt eenen *Arſenal*, uytloopende; So is 't: dat deſen ſpreuck uyt de *Kerckelijcke Hiſtory* ghenomen, met recht in uwe Bannieren kan ingheprent

1628. worden. *Religio peperit divitias, & filia devoravit matrem.*

Godt wilt verhoeden; wy sien hoe dat een Koningh, dewelcke is een geswooren vyant van onse Religie, aengedreven wort door ghepassioneerde, ende aen Romen ende Spangien hanghende instrumenten, tot de conjunctie met elckander, dewelcke eenen onversoenlijcken verdrucker is van uwe *Vryheyt*; ende Godt heeft ons oock gethoont, wat faute wy deden: doen wy met schepen assisteerden den geenen, diese tegen die van *Rochelle* misbruyckten. Naedemael dan den Koningh mijnen Meester alderley devoir doet, ghelijck hy verobligeert is: om te restitueren aende *Rochelloisen*, 't geen hem van Rechtswegen toekomt; hoe kont ghy met een goede Conscientie procederen, om te doen dat het volck op nieuw beweecht wort, sigh aende selve steen te stooten, ende wederom te vervallen in 't onheyl, welcks gedachteniſſe noch soo versch is? Te seggen dat het geschiet sonder uwe ordre: dat hadde men te vooren konnen seggen van d'actie die u t'eenemael onbekent was; maer alsoo nu 't voornemen oock aenden dagh ghekomen, en de voorbereytselen om't selve in't werck te stellen, noch in uwe Havens staen. Gy die zijt de Leyders en Regeerders van desen Staet, sult het voor God en de werelt moeten verantwoorden: by aldien ghy toelaet dat de schepen sonderlingh, dewijl sy van uwe Lieden beleyt worden, inde tegenwoordige gelegentheyt uytloopen. Op het *derde* poinct: raeckende de gemeene plicht, om ons t'opposeren tegens de gemeene vyant, dewelcke seer groote voorbereytselen ter Zee maeckt, soo inde Spaensche als Vlaemsche Zee-havens, (waer af ick uw menichmael gewaerschouwt, maer noyt geloof gevonden heb) en behoeft men niet te sien als de Voorwaerden van ons Verbondt, om ons te doen blijcken, waer toe wy onderlingh geobligeert syn, maer by aldien het Tractaet in onse Cabinets verslooten blijft, sonder het selve te considereeren, ende malkander taet te vraegen, hoe wy promptelijck teghen staen sullen het ghewelt dat ons dreyght? sonder twijffel, wy sullen onvoorsiens overvallen worden; waerom 't dan oock ons veel meer nu als oyt te doen, betaemt: om dat den Spangiaert, voor desen gehadt hebbende een groot Lichaem, t'eenemael onnut ende onbequaem, om dat de leden van 't selve met malkanderen niet correspondeeren en konden; althans door dese Vrede met Vranckrijck ghemaeckt de vrye passagie door de *Valtoline*, voor zijne troupes, ende oock deur dit verbont, deselve vryheydt voor syne vlooten, inde Fransche Zeehavens verkreghen hebbende; Soo ist: dat hem dit voordeel soo ter Zee als te Lande dient, ghelijck bloedt, 't welck een vryen loop heeft door d'aderen van dit groote ende stercke lichaem, sonder eenighe obstructie ofte ophoudinge; 't selve stercker ende krachtiger als 't oyt geweest is maeckende. Ende rechtevoorts en verbergt hy geensints syn voornemen; maer sonder eenigh bedeckſel ofte ooghluyckinge gepubliceert zijn meeninghe door eene Propositie, gedruckt te *Brussel*, inde voorgaende maendt van *September*, aen alle de Provintien zijner Heerschappye onderworpen: van hen te conjungeeren met alle zijne andere Coninckrijcken ende Provintien, tot het gemeene welvaren van zijne Monarchie, ende om hunne gemeene vyanden te dempen. (Dit is de stijl vande voornoemde Propositie) uytdruckende dat hy wil, naer 't exempel vande Roomsche Legioenen (na proportie van elck van syne verscheyde Koninckrijcken ende Provintien) formeeren verscheyde *Armeen*, op verscheyde plaetsen, te samen *hondert en veertigh duysent* beloopende; voor argument nemende de vereeninge by dese Vereenigde Provintien met hare Borgenooten gemaeckt.

By mijne laetste audientie, communiceerde ick uw een advis vanden *achtienden* uyt *Brussel* ghedaen, over de oorsake: waerom men niet konde voortvaren met een gepretendeert Tractaet van Vredehandelingh? om dat d'aenkomst van *Don Diego van Mexia* (gelijck de brief melt) ons openbaerde de t'samenspanninge van de Koningen van *Spangien* en van *Vranckrijck*, tot beschermınge van hunne Koninckrijcken. Door de voornoemde Propositie en dit advis, siet gy dan waer genoech 't geen door den titul vande beschermınge van hare Koninck- 1628.
rijcken moet verstaen worden; ende ten is oock niet swaer te oordeelen op wien sy 't soecken onder de naem van Bontgenooten, van dese Provintien. 't Is mijne Heeren den Koningh mijnen Meester, dewelcke synde versocht van in 't bysonder vrede te maecken, ende ten aensien van u stantvastich blijvende (het welck d'eenige beswaernis voor hem geweest is) hem nu mits dese vermenginge van verbonteniſſen, in periculbevint van alleen in 't spel gelaeten te worden, sonder dat ghy (gedenckende aen 't geen het ghemeyn geloof en Interesse soo van Religie als van Staet van u vordert) wilt op houden van te favoriseeren de vyanden van zijn Majesteyt, toestaende aen haer de poincten die ick u op zijne verscheyden beveelen voorgestelt hebbe: dewijl alle deselve poincten van elckander dependeeren. Ende wat aengaet de sake in 't generael, soo gelooft niet, mijne Heeren, dat syn Majesteyt sal in betalinge nemen eene *excusinge*, als of het een saeck, sonder uwe ordre geschiet was: dat onse Broeders van Religie in Vranckrijck hen sullen laeten vergenoeghen met uytvluchten, als of uwe beurs ende authoriteyt daer toe niet en hadde gheemployeert geweest, maer dat alles op d'onkosten van anderen is geschiet, sonder u toedoen; noch dat uwe Onderdanen sullen vergenoegt zijn, wanneerse sullen sien in der daet, dat in plaets van sorge te dragen, als het behoort, voor het welvaren van de vrienden en Bontghenooten van desen Staet; ghy hebt toegelaten aen u Onderdanen, rijcke Kooplieden, meters van uwe Equipagien, ende uwe gedienstighste ende ervarenste lieden ter zee te employeren, d'een zijn credijt, d'ander zijn arbeyt, en veele hun persoonen tot de destructie van d'eene en d'andere. Eyndelijck (segh ick) ghelooft niet dat aen God sal aengenaem wesen sodanige oogluyckinge en onachtsaemheyt, alsset questie is van Gods sake te verdedigen.

Maer daer is noch remedie tot alles, by aldien ghy met delibereren niet en verslijt de tijdt, die tot een prompte actie vereyscht wort, dewelcke ick aen uw Godvruchtigheden en voorsienigheden recommandere. Was onderteeckent

Dudley Carleton.

De Heeren Randtwijck, Gelder, Pauw ende Vosbergen, op dat stuck by den Ambassadeur Carleton gaende / met een versoeckende by-latinghe van drie Oost-Indische in Engelandt aengehoudene Schepen: soo heeft Carleton haer weder ter handt gestelt het naervolgende / inhoudende wat tusschen hun gepasseert was / luydende als volgt:

DE Ghedeputeerden van mijne Heeren de Staten Generael, rencontreerde den Ambassadeur van zijne Majesteyt van *Groot Brittannien*, den namiddag van zijn audientie op Woensdagh den *sesden Octobris*, ende hem verklarende de staet, in dewelcke mijn Heeren de Staten hadden gelaten alle puncten van zijn negotiatie, ten laetsten syne bemiddelinge, versoeckende in een particuliere saeck, tot vrylatinghe van *drie* aen de Oost-Indische Compagnie van dit landt toebehoorende, en in Engelant (op bevel van zijn Majesteyt) aengehoudene scheepen; den Ambassadeur hem ontdeckt hebbende 't geen hy noodich acht tot expeditie van alle puncten van zijne negotiatie, en in 't particulier hen vertoonende de middel van te volbrengen hun begeerte rakende de *vrylatinge* vande voornoemde schepen, kan tot syne ontlastinghe niet onderlaten als noch te recommandeeren de *drie* puncten, in syne voorige Propositie vervat: dien volgens te willen excuseeren de aenneminghe van het nieuwe Concept-Verbondt by Vranckrijck aen desen Staet gepresenteert: daer naer aen te houden en niet uyt te laten loopen de Schepen hier te Lande teghens den Koningh van Groot Brittannien toegheruſt; met verbiedinghe van dierghelijcke Equipagien, in toekomende tijdt meer te doen: Ende eyndelijck hunne Vloote te conjungeeren, met die van syn Majesteyt, om aen de Spaensche Schepen, waerse oock moghen ghevonden worden, afbreuck te doen, tot voldoe-

Marche verjaet.

1628. doeninge van het verbondt te *Southampton*, tuſſchen zyn Majeſteyt ende deſen Staet ghecontracteert; tot antwoordt van welcke poincten, alſoo mijne Heeren de Staten gheſeyt hebben, datſe de wederkomſte van zijn Excellentie verwachten, om hem raet te vraeghen; ſoo heeft den Ambaſſadeur het *eerſte* van deſe *drie* poincten voor dat mael tot hunne diſcretie gheſtelt; al hoewel hy inder daet by zijne verklaringhe verbleven is, volghens de uytdruckelijcke laſt die hy had vande Coningh zijnen Meeſter: *dat ſoo langh Vranckrijck in rupture ſtaet met Engelant, en Spangien met Vranckrijck vereenicht is, het voorſz verbont noyt en kan gemaeckt worden, ſonder voornoemde offenſive ende defenſive confederatie, tuſſchen zijn Majeſteyt ende deſen Staet om te ſlooten.* Ende wat aengaet de *twee* andere, dat noch d'een noch d'ander geen uytſtel konde lijden, ſynde het voornaemſte vande Schepen tot *Enckhuyſen* ghebout, uyt haer Haven geloopen, ende nae *Texel* geavanceert; ende dit Schip, mitsgaders d'andere in deſe Provintien ghebouwt, terwijl dat het hier-lantſche lieden ſyn, die 't meeſte gheſagh daer op hebben (als zijnde de voornaemſte Officiers, en op elck ſchip den derdendeel van het getal der zeelieden) niet in zee konnende loopen, ſonder de neutraliteyt, daer van deſen Staet ſeyt profeſſie te maken, te breecken. Om dieshalven iſt: dat den Ambaſſadeur proteſteerde teghens de permiſſie van deſe Schepen te laeten uytloopen, als tegens een openbaere *rupture* vande voorſz *Neutraliteyt*; ende eyndelijck ſommeerde de voorſz Heeren Staten tot een prompte en klaere antwoort, ſoo wel op dit poinct als op het laetſte: raeckende de conjunctie van haere Vloote, met die van ſyn Majeſteyt tegens de Spaenſche, om dat (ſo inde havens van Spangien als Vlaenderen, men alle ooghenblicken confirmatie vande tijdingh kreegh: dat de ſchepen door de Spaenſche toegeruſt in zee ginge (of alrede uytgeloopen waeren) om Engelandt, deſen Staet, en de Kercken van Vranckrijck, welcker ondergangh men gelooven moet, datſe gheſwooren hebben te beſchadigen; dewelcke hunne aenſlaege geen ooghluyckinghe noch aſſiſtentie der geener, die contrarie profeſſie doen behoort te favoriſeeren.

Van deſe *drie* poincten heeft den Ambaſſadeur, ſchoon hy ſich op het rapport van mijne Heeren Gedeputeerden wel betrouwt, niet onderlaeten willen mijn Heeren de Staten ſchriftelijck te doen gedencken, om te dienen tot een getuygenis, watter oock uyt ontſtaet, dat hy zijn plicht niet achterlaten heeft. Voldoende het uytdruckelijck bevel vanden Coningh zijnen Meeſter: wiens Majeſteyt niet kan nemen eenighe excuſe van haeren 't wegen, by aldien (niet teghenſtaende alle deſe waerſchouwinghen en inſtantien) men laet toeruſten en uytloopen uyt de Havens van deſen Staet: ſchepen, teghens hem ende de Kercken van Vranckrijck; naedemael het althans in haer macht ſtaet deſelve aen te houden, en dat hy ſal oorſaeck hebben te gelooven, dat indien men ſulcx niet en verhindert: *datſe met conſent ende ordre van deſen Staet ſullen uytgeloopen zijn*; ende dat het ongeluck, dat daer uyt ſal komen te ontſtaen, aen het gemeene beſt, ende de *Religie*, hem ſal geimputeert, ende ſyn Majeſteyt daer van by Godt ende de Werelt ontlaſt blijven.

Was onderteeckent

D. Carleton.

Den derden January deſes Jaers / deedt de Franſche Ambaſſadeur d'Eſpeſſes (al noch continuerende in ſijn klachten) de volgende Propoſitie.

Meſſieurs.

Propoſitie van de Franſche Ambaſſadeur.

J'AY receu de la part du Roy mon maiſtre ce premier jour de l'an une lettre ſuivie de ſon duplicata qui teſmoigne combien le contenu luy en eſt a cœur: par icelle ſa Majeſté m'enjoint de repreſenter a vos Seigneuries qu'eſtant bien adverty de votre conduitte & de ce qui ſe paſſe en voſtre aſſemblée, & que par l'induction des Anglois, on fait naiſtre de la difficulté & oppoſition a la ratification du dernier Traitté fait avecq le Seigneur de *Langerack*, & que les choſes ſe portent juſques a ce point que de mettre en deliberation de revoquer ledit Ambaſſadeur pour l'avoir negotié, je vous face entendre en ſon nom que ſadite Majeſté trouve ce procedé fort eſtrange apres tant de preuves particulieres que V. S. S. ont receves de ſa bonne volonté meſme en ſuitte des ſucces avantageux que Dieu a donné a ſes armes, ſur les Ennemis, & de vous declarer que ſa Majeſté ne pourra voir de bon oeil vos Ambaſſadeurs extraordinaires ſi avant toutes choſes il n'aportent a ſa Majeſté ſatisfaction ſur les juſtes ſubjects que V. S. S. ſcavent bien que mondit ſouverain Seigneur a de s'en plaindre & ne ſouffrira qu'ils luy facent aucunes nouvelles propoſitions contraires audit Traitté. 1628.

Or Meſſieurs, vous ſçaves entr' autres quels offices j'ay fait depuis peu & en vain tant pour empeſcher l'accident arrivé au naviré de Mr. de *Toiras* que pour vous porter a en faire la raiſon au Roy & a vous meſmes, ayant tousjours crainte pour V. S. que par des connivances indignes & qui equipollent a un adveu non ſeulement vos ennemis, mais vos meilleurs amis n'euſſent ſubject de dire, & tous les ſiecles a venir de vous reprocher que voſtre Republicque ayant l'Empire de la mer les navires fabriqués en voſtre Pays pour le premier Roy de la Chreſtienté & a qui vous devez la plus part de ce que vous eſtes, n'ayent non plus trouvé de ſeureté dans vos ports, V. S. S. eſtant competamment adverties du deſſeing des les y ſurprendre: que la famille de ſon Ambaſſadeur par trois jours conſecutifs, non ſeulement dans la ſalle de voſtre Gouverneur, ou eſtoyent tant de perſonnes de qualité pour honnorer les rejouiſſances de ſa maiſon, mais auſſi ches voſtre Præſident du Conſeil d'Eſtat, & ce qui paſſe tout, a la veüe des corps de garde de la Cour d'Hollande & des feneſtres de voſtre aſſemblée allant traitter des affaires publiques de ſon Prince & de ſa nation, a eſté affronté. La derniere reſponſe, que j'ay receüe de cette Compagnie, & non encore veüe au conſeil du Roy mon Maiſtre, lors que ſa derniere lettre du 8. du paſſé, m'a eſté Envoyée, ne donnera que trop de meſcontement en France, & vous entendez bien les chefs, ſans que je les deduiſe tous, dont la ſatisfaction doibt eſtre preallable a l'envoy de vos Ambaſſadeurs, ſi tant eſt que vous les ayez deſtinez, comme il eſt a croire, pour rendre au Roy mon maiſtre ce qu'il doit attendre de V. S. S. & non pour faire effect contraire; mais affin de ne rendre ce commencement d'année aigre par multiplicité de plaintes bien que forcees & neceſſaires, je me reſtaindray, vous priant que je puiſſe avoir reſponſe au pluſtoſt pour advertir le Roy mon maiſtre ainſi que ſa Majeſté m'ordonne, & finiray vous aſſeurant que je ſouhaite cet an proſpere aux Provinces Unies.

Luydende in 't Nederlants als volght.

Mijn Heeren.

ICk hebbe van weghen den Koningh mijn Meeſter ontfangen deſen eerſten dagh van 't jaer eenen Brief, gevolght van ſyn *duplicata*; die getuyght, hoe ſeer het inhouden hem ter herten gaet; ſyne Majeſteyt belaſt my door deſelve u Heerlijckheden te repreſenteren, dat weſende wel verwittight van u beleyt, ende van 't geene in uw Vergaderinge paſſeert, ende dat door aenraedinghe van de Engelſche, men doet waſſen de difficulteyt ende oppoſitie teghens de ratificatie van 't laetſte Tractaet, ghemaeckt met de Heer van *Langerack*, ende dat de ſaecke ſoo verre gaet, datmen in deliberatie leght, om de ghemelte Heer Ambaſſadeur te revoceren, om dat hy 't ſelve alſoo heeft genegotieert. Ick doe u in ſyn naem verſtaen dat zijn hoochghemelte Majeſteyt die procedueren heel vreemt vint, nae ſoo veel particuliere proeven die uw Heerlijckheden van zijn goede wille ontfanghen hebben; oock ſedert d'avantagieuſe ſucceſſen, die Godt aen zijn wapenen heeft ghegeven op de vyanden; en verklaer u, dat zijn Majeſteyt niet ſal konnen met goede oogen ſien uwe Ambaſſadeurs, ſoo voor alle dingen ſy geen ſatisfactie breſghen aen zijn Majeſteyt op ſyn rechtveerdighe klachten, u Heerlijckheden wel bekent; ende dat mijn hooghſtgedachte Heer ende

1628. Souverain, reden heeft hem te beklagen, en niet lijden ſal dat ſy hens eenige nieuwe propoſitien doen contrarie 't voorſz Tractaet.

Nu mijn Heeren, ghy weet onder anderen wat officien ick ſedert eenigen tijt ende te vergeefs hebbe ghedaen, ſoo om te beletten 't accident, overgekomen aen 't ſchip van d'Heer van *Teiras*, alsom reden te gheven aen den Koningh, en aen u ſelfs; hebbende altijt vreeſe voor uw heerlijckheden, dat door eenige onweerdige ooghluyckingen, die ſoo veel zijn als een toeſtemminge, niet alleen u vyanden, maer u beſte vrienden ſullen veroorſaeckt worden te ſeggen, ende alle de toekomende eeuwen u te verwijten, dat uwe Republijcque, *hebbende de heerſchappye vande Zee*, de Schepen getimmert in u Landt voor d'eerſte Koningh van 't Chriſtenheydt, en aen wien ghy ſchuldigh zijt, 't meeſtendeel van het geene ghy zijt, niet meer ſeeckerheydt in uw Havens hebben gevonden (u Heerlijckheden behooſlijck geadverteert weſende van 't deſſeyn, dattes was om deſelve daer t'overvallen) dat de Familie van zijn Ambaſſadeur drie daeghen nae den anderen is geaffronteert geweeſt, niet alleenlijck inde zael van uw Gouverneur, alwaer veel perſoonen van qualiteyt waren, om te eeren de verheuginghen van zijn huys, maer oock ten huyſe vande Præſident van u Raedt van State, ende 't gheene alles te boven gaet in 't geſichte vande *Corps de Gardes* van 't Hof van Hollant, ende vande venſters van u Vergaderinge, gaende publijckelijck tracteren vande ſaecken van zijn Coninck ende van zijn Natie. De laetſte antwoort die ick hebbe ontfangen van deſe Compagnie; ende 't welck noch niet geſien is inden Raedt vande Coningh mijn Meeſter, nae dat zijn laetſte miſſive vanden *achtſten* der verleden maent, mijn geſonden is geweeſt, ende ſal niet als te veel miſnoegen geven in Vranckrijck. De pointen van dien zijn u wel bekent ſonder dat ickſe altemael verhael, daer van de ſatisfactie behoort te gaen voor het ſenden van u Ambaſſadeurs (Iſt ſoo, dat ghyſe hebt gedeſtineert, gelijck het te ghelooven ſtaet) om te geven aen de Coningh mijn Meeſter, 't gheene hy behoort te verwachten van u Heerlijckheden, en niet om contrarie effecte te doen. Maer om dit begin van't jaer niet bitter te maken door menigvuldigheyt van klachten, hoe wel geforceert, ende nootſakelijck ſal ick my bedwingen, u biddende dat ick ten allerſpoedighſten antwoort mach hebben om t'adverteeren de Coningh mijn Meeſter, gelijck als ſyn Majeſteyt my ordonneert, ende ſal eyndigen, u verſeeckerende, dat ick wenſche dit jaer proſperiteyt aende Vereenigde Provintien.

Op deſe Propoſitie hebben haer Hoogh Mogende gegeven deſe navolgende antwoort:

Antwoordt aen hem. SUr la Propoſition faite par le Sieur *d'Eſpeſſes* Ambaſſadeur ordinaire du Roy Treſchreſtien le *troiſieme* de ce mois en l'aſſemblee des Seigneurs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas contenant divers ſubjects de plainte, ſur la rencontre de pluſieurs matieres de tresimportante conſideration au publicq; leurs Seigneuries deſirans donner audit Sieur Ambaſſadeur meilleure information, & ſatisfaction de leurs bonnes intentions au ſervice & contentement de ſa Majeſté declarent (qu'ayans une tresjuſte & vive apprehenſion, de l'evidente & prochaine ruine, dont l'Eſtat de la Chreſtienté en general, & de leur Republicq principalement & en particulier eſt menaſſé, par la *prodigieuſe* proſperité des armes de leurs ennemis d'une, & par la malheureuſe mes intelligence & rupture ſurvenue, comme de ſurcroiſt, entre les couronnes de France, & de grand Bretagne, produiſant journellement de treſpernicieux effects, d'autre part ils avoient eſtimé convenable & digne de leur ſoin, & devoir d'aller promptement, autant qu'en eux ſeroit au devant de ce mal, premier qu'il fuſt precipité plus avant, dans l'extremité, ou les ennemis communs tachent de le porter, pour mettre laquelle deliberation en execution, ils avoient pieça arreſté d'envoier au pluſtoſt des Ambaſſadeurs vers leurs Majeſtez reſpectivez, pleinement inſtruicts & de l'Eſtat de leurs affaires & intentions, avec charge de contribuer diligemment, leurs ſollicitudes & devoirs a fin de 1628.
de moyenner a leur poſſible, & devant toutes choſes une parfaite reconciliation & reunion entre leurs Majeſtez au moyen de laquelle leurs jalouſies & offences venans a ceſſer, les affaires en peuſſent eſtre reſtablies en meilleur ordre, & leurs alliez y trouver leur appuy en ſurete neceſſaire en quoy pluſieurs incidens ont ſouvent traverſé, & retardé leur deſſein, toutefois comme ils ſont maintenant au point de faire partir leurs Ambaſſadeurs avec le premier vent propice, pour s'aller ſur les lieux acquitter de cette commiſſion, leſdits Seigneurs Eſtats s'oſent promettre, que ſa Majeſté leur continuant l'honneur de ſa Royale bienveuillance les daignera acceuillir & veoir de bon oeil, ſans deferer aucune creance aux impreſſions peu favorables, dont il ſemble qu'on ait taſché de la prevenir de leur conduitte, qu'ils ſçauront touſjours bien regler ſelon le devoir de leurs convenances, n'ayant point accouſtumé de ſe laiſſer mener a la fuaſion d'autruy aux affaires, que pour leur intereſts communs ils ont a negotier avec ſa Majeſté. Mais ſi d'avanture ils eſtoit arrivé que le Sieur de *Langerak* leur Ambaſſadeur, traitant une nouvelle alliance, avec ſa Majeſté ſoubs leur bon plaiſir, ſe fuſt en aucuns points oublié de ſe regler preciſement ſelon ſes inſtructions, comme il en eſt obligé par le devoir de ſa charge, & que par ainſi il peut avoir laſché des choſes contraires a la condition de ceſt Eſtat, & aux conventions contractées auparavant avec d'autres Roys & Princes, leſquels il ne ſeroit en leur pouvoir de tenir, leurs Seigneurs n'eſtiment pas, que ſa Majeſté voudra imputer a meſconnoiſſance & manquement de reſpect, ſi en cela tout ſeulement, & pour rendre les conventions plus ſortables & reuſſibles, ils deſirent qu'il ſoit faict quelque legere reformation & moderation, ſoubz cette proteſtation neantmoins, que l'honneur de l'alliance de ſa Majeſté leur eſt ſi fort a cœur que pour l'obtenir *ils* ont donné expreſſe charge & pouvoir a leurs dits Ambaſſadeurs de s'eſlargir & accommoder au deſir, deſſein, & contentement de ſa Majeſté en cet affaire, & tous autres qu'ils auront a traicter, ſi avant que la condition de la liberté de l'Eſtat avec les traictez precedens leur promettront aucunement, de quoy ils s'acquitteront avec la fidelité & reſpect qu'ils ſont tenus, & rendront pareillement bon conte a ſa Majeſté de tous les autres chefs & griefs contenus en ladite propoſition afin qu'elle en ait occaſion de demeurer ſatisfaicte autant qu'il ſera poſſible de leur gratitude & reſpect a quoy leſdits Seigneurs Eſtats prient ledit Sieur Ambaſſadeur vouiloir contribuer ſes bons offices, ſecondant leur ſincere declaration d'un favorable rapport, comme teſmoin, s'il luy plaiſt de leurs bonnes intentions; Faict en l'aſſemblee deſdits Seigneurs Eſtats Generaux, a la Haye le 10. de Ianuir, mille ſix cent vingt & huict.

Luyde in 't Nederlants aldus:

OP de Propoſitie gedaen door de Heer *d'Eſpeſſes* Ordinaris Ambaſſadeur vanden Alder-Chriſtelijckſten Koningh, van den derden van deſe maent, in de Vergaderinghe vande Heeren Staten Ghenerael der Vereenighde Nederlantſche Provintien, inhoudende verſcheyden klachtige ſaecken, op de ontmoetinghe van veel materien, van ſeer importante conſideratie in 't publijcq, haer Ho: Mog: begeerende aende gemelte Heer Ambaſſadeur beter informatie te geven, ende ſatisfactie van haer goede intentien, ten dienſte ende contentement van zijn Majeſteyt verklaeren, dat hebben de eene ſeer rechtveerdige ende levendige apprehenſie vande evidente ende naeckende ruine, met het welcke den Staet van 't Chriſtendom in 't gheneral, ende van haer Republijcq principalijck, ende in 't particulier is gedreyght, door de *prodigieuſe* proſperiteyt der Wapenen van haer Vyanden, van d'eene, ende door de ongeluckighe overghekomene miſverſtanden ende rupture, gelijck als ten overvloet, tuſſchen de Kroonen van Vranckrijck ende van Groot Brittannien, daghelijckx voortbrengende ſeer ſchadelijcke effecten, van d'ander zijde; hebben behoorlijck ende van haer ſorge ende devoir

Digitized by Google

1628. voir geacht promtelijck, voor ſoo veel in haer ſal weſen, dit quaet tegen te gaen, eer 't verder mocht precipiteren tot extremiteyt: waer toe de gemeene Vyanden 't ſoecken te brenghen; om welcke deliberatie in executie te leggen, hadden ſy nae eenighen tijdt herwaerts ghearreſteert ten alderſpoedighſten haer Ambaſſadeurs te ſenden naer haere Majeſteyten reſpective, volkomentlijck geinſtrueert vande Staet van haer ſaecken ende intentien: met laſt neerſtelijck te contribueren, haer ſorghvuldigheydt ende devoiren, om 't ſelve nae haer vermogen te bemiddelen, ende voor alle dinghen eene volkoomen reconciliatie ende vereeninge tuſſchen haer Majeſteyten: deur welck middel, haer jalouſien ende offenſien komende te ceſſeeren, de ſaecken mogen werden gereſtabilieert in beter ordre, ende haere geallieerden haer ſteunſel ende nootſaeckelijcke ſeeckerheydt daer in vinden; in 't welck veel incidenten hebben ghetraverſeert, en haer deſſeyn verachtert; niet te min dewijl ſy daer toe ghekomen zijn om haer Ambaſſadeurs met den eerſten bequamen wint te doen vertrecken, en te gaen ter plaetſe daerſe deſe Commiſſie ſullen volbrengen: de hoogh-ghemelte Heeren Staten dorven haer beloven, dat ſyn Majeſteyt continueerende, haer d'eer van zijn Koninclijcke goede wille, haer ſal verweerdigen te onthaelen, ende met goede ooge te ſien, ſonder eenigh geloof te defereren, ende wangunſtighe impreſſien, daer mede het ſchijnt datmen ghetracht heeft deſelve te prevenieeren van haer conduite, die ſy altijdt wel ſullen konnen reguleeren, na den eyſch van 't gheen haer betaemt; niet gewent zijnde haer te laeten leyden naer de perſuaſie van andere, inde ſaecken die ſy raeckende haer ghemeene Intereſten, hebben te negotieeren met zijn Majeſteyt; maer ingevalle het geſchiet ware, dat de Heer van *Langerack* haer Ambaſſadeur, tracteerende eene nieuwe Alliantie met zijn Majeſteyt, (onder 't welbehaghen van zijne Heeren Principaelen) ſich in eenige poincten vergeeten had preciſelijck te reguleeren nae zijn inſtructien, ghelijck ſulcx oock zijn ampt vereyſcht, ende dat hy hier door mocht hebben na gegeven ſaecken, contrarie de conditie van deſen Staet, ende verdraghen, alvoorens beſlooten met andere Koningen ende Princen, 't welck niet in haer macht ſoude zijn om te houden; haer Heerlijckheden en dencken niet, dat zijn Majeſteyt ſal willen aentijghen tot onverſtant ende manquement van reſpect, ſoo daer in alleenlijck ende om te verdragen, tot beter ende gewenſte effecten te brengen, ſy begeeren datter werde ghemaeckt eenighe *lichte veranderinge* ende moderatie; niet te min onder deſe proteſtatie dat d'eer van d'Alliantie van zijn Majeſteyt haer ſoo ſeer ter herte is, dat om deſelve te verkrygen, ſy expreſſe laſt ende macht hebben gegeven aen haer Ambaſſadeurs van haer 't eſſargeeren ende accommodeeren inde begeerte, deſſeyn, ende contentement van zijn Majeſteyt in deſe ſaecke, ende in alle andere die ſy te tracteeren ſullen hebben, ſoo verre, als de *natuere vande vryheydt vanden Staet*, met de voorgaende Tractaten haer eenighſints ſullen toelaten; van 't welck ſy haer ſullen quyten met de getrouwigheydt die zy gehouden zijn, ende ſullen deſghelijckx goede reeckenſchap geven aen zijn Majeſteyt van alle d'andere pointen ende grieven, inde voorſz Propoſitie ghemelt: op dat hy oorſaecke mach hebben voldaen te blijven, ſoo veel als 't van Danckbaerheyt en reſpect moghelijck ſal zijn, tot het welcke de hooghgemelte Heeren Staten de welghemelte Heer Ambaſſadeur bidden te willen contribueren ſyne goede Officien, ſecondeeren hare ſincere declaratie met een favorabel rapport, als getuyge, ſoo 't hem belieft van haer goede meeninghen ende intentien. Gedaen inde Vergaderinge van Hooghghedachte Heeren Staten Generael, inden Haghe den 10. Ianuary 1628.

Den 13. heeft hy weder gedaen de volgende Propoſitie.

Meſſieurs.

Zyn naerder Propoſitie.

AYant depeſché avant hier un courier pour porter la reſponſe de vos Seigneuries au Roy mon Maiſtre que de Meſſieurs *Nordwick* & *Ploos*, m'avoyent rendüe de voſtre part, deux heures apres ſon departement en arriva un qui m'apporta des Lettres de ſa Majeſté, ſur leſquelles je communiquay des hier avec Monſieur le *Prince d'Orangie* qui portent en ſubſtance. 1628.

Que ſa Majeſté auroit deſagreable, que vos Ambaſſadeurs deſignez propoſaſſent autres conditions que celles qui ſont contenues au Traicté arreſté avec Monſieur de *Langerack*, & qu'en cas que vos Seigneuries pretendiſſent en quelque maniere d'innouer audit Traicté ſa Majeſté, deſireroit plutoſt que leſdits Ambaſſadeurs ne prinſſent point la peine de s'acheminer que de ſe trouver obligée a ne leur faire ſi bon accueil qu'elle voudroit, & different, des favorables receptions dont elle a touſjours uſé envers les Miniſtres de ces Provinces, qu'elle cherit ſingulierement, ainſi qu'elle a fait paroiſtre par toutes ſortes d'effects, auſquels c'eſt a vos Seigneuries de correſpondre, comme il appartient, & ſe garder par un zeele peut eſtre moins concerte, au bien publicq & a vouloir balancer divers intereſts de ne pas eſloigner des voſtre l'affection d'un ſi puiſſant Prince, tant neceſſaire a ceſt Eſtat, je ſuis charge ſur tout de tirer prompte reſponſe, ce qui me faict prier vos Seigneuries de me donner moyen de renvoyer au plutoſt ledit Courier. Faict à la Haye le *vingt* Ianuier *mille ſix cent vingt huict*.

Luydende op het Nederlandts als volgt:

Mijn Heeren.

HEbbende eergiſteren een Poſt gedepeſcheert, om te brengen het antwoort van u Heerlijckheden aen den Coningh mijn Meeſter, die mijn Heeren van *Noortwijck* ende *Ploos*, mijn hadden van uwent weghen behandight, twee ueren naer ſyn vertreck arriveerdender een die Brieven van ſyn Majeſteyt braghte, op de welcke ick giſteren communiceerde met mijn Heer den *Prince van Orange*, die in ſubſtantie mede braght.

Dat ſyn Majeſteyt onaengenaem ſoude hebben dat u gedeſigneerde Ambaſſadeurs proponeerde andere conditien, als de gheene die zijn ghementioneert in het Tractaet, ghearreſteert met mijn Heere van *Langerack*; ende in ghevalle dat u Heerlijckheden pretendeeren de ſelve in eenighe maniere in het voorſz Tractaet te vernieuwen, ſyn Majeſteyt veel eer ſoude begeeren, dat de welghemelde Heeren Ambaſſadeurs de moeyte niet en namen van haer op wegh te begeven, als hem geobligeert te vinden haer ſulck goet onthael niet te doen, als ſy ſoude willen, ende different aen de favorable ontfanginge, de welcke ſy altijdt heeft gedaen aen de Miniſters van deſe Provintien, die ſy ſonderlingh bemint, gelijck ſy heeft doen betoonen in alle manier van doen: verwachtende van u Heerlijckheden gelijcke bejegeningh: uw wachtende van al te yverich te doen, 't geene min over een komt met het ghemeen beſt; wilt wel balanceeren verſcheyden intereſten: ende d'uwe niet te ſeer vervreemden van d'affectie van een ſoo machtigen Prince, ſoo noodigh aen deſen Staet; ick ben belaſt boven alles te trecken een prompte antwoort, 't welck my doet bidden uw Heerlijckheden mijn middel te geven, om ten alderſpoedighſten de voorſchreve poſt wederom te ſenden.

Gedaen inden Hage, den *darthienden Ianuary*, 1628.

Op ſulcks hebben haer Ho: Mog: wederom geantwoort op volghende maniere.

Haerder ant woort.

AYant les Seigneurs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas prins en meure conſideration la declaration laquelle le Sieurs *d'Eſpeſſes*, Ambaſſadeur du Roy Treſchreſtien renouvella en leur aſſemblée au nom de ſa Majeſté le 13. de ce mois, ſur les conditions de l'envoy & reception des Ambaſſadeurs qu'ils ont de ſignez vers France & Angleterre, leurs Signeuries voulans gratifier audit Sieur Ambaſſadeur d'une prompte reſponſe, ſans le laiſſer en aucun doute de leurs deli-

1628. deliberations & bonnes intentions, dont ils desirent qu'il soit pleinement esclaircy, demeurent entirement persuadez, que venant sa Majesté d'estre mieux informée par les raisons portées en leur escrit *deuxiesme* des occasions qui les ont obligez de former ses Ambassades, & des pouvoirs dont elles sont chargées elle en prendra subject de se contenter du respect & satisfaction qu'elle y trouvera, loüera, & approuvera sans doubte le conseil & party qu'en cette pressante & malheureuse condition du temps ils ont prins contribuant autant qu'en eux est, au moyen de cette voye, leur talent a la reunion de leurs Majestés & en suitte au restablissement des affaires Generales a fin d'ytrouver aussi avec l'advantage de leurs Amis & Alliez leur appuy & seureté particuliere, & ayants tousjours recerché les occasions de servir sa Majesté & de bien meriter de ses couronnes, en quoy ils ne varieront jamais, leurs Seigneuries n'esperent pas, que sa Majesté voudra prendre autre impression d'eux ny de leur Gouvernement que de *bons Alliez & Treſaſſidez Serviteurs*, à raison de quoy leurs Seigneuries continuent au premier dessein d'envoyer avec le premier vent leurs desdits Ambassadeur pour ne point de faillir plus longuement en ce devoir au publicq, supplians treshumblement sa Majesté d'en approuver le conseil & leur faire l'honneur de les reçevoir & veoir de bon l'œil, comme personnes discretes & envoyées de la part d'un Estat, qui ne cede a nul autre de ses Alliez, à la honorer, & en desirer la gloire & grandeur.

Faict à l'assemblée desdits Seigneurs Estats Generaux, à la Haye le *quinze* de Janvier *mille six cens vingt huict*.

Luydende in het Nederlandts als volght.

DE Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlandtsche Provintien, hebbende in rijpe consideratie genomen de Declaratie, dewelcke de Heer *d'Eſpeſſes*, Ambassadeur van den Alder-Christelijckſten Koning, vernieude in haer Vergaderinge, in den naem van syn Majesteyt, den 13. van dese maent, op de conditien van 't senden, ende receptie vande Ambassade, die sy hebben gedesigneert nae Vranckrijck ende Engelant, haer Heerlijckheden willende den welghemelten Heer Ambassadeur gratificeren met een prompte antwoort, sonder hem te laten in eenighe twijffel van haer deliberatien, ende goede intentie, daer mede zy begeeren dat hy volkomentlijck sy verlicht, blijvende geheelijck gepersuadeert, dat zijn Majesteyt beter gheinformeert wordende, door de redenen in haer geschrift, van den *thiende* vande occasien, die haer hebben geobligeert te formeeren haer Ambassadeur, ende vande instructie daer mede sy ghelast syn, oorsaecke sal vinden om sigh te contenteren in 't respect ende satisfactie, syne Majesteyt bewesen; ende dat deselve sal prijsen ende approbeeren, sonder twijffel de Raedt ende party die in dese teghenwoordige ende ongeluckige gelegentheydt van tijt sy hebben genomen, contribuerende soo veel in haer is, tot de middel van dese weg, haer *talent* tot de vereeninghe van haer Majesteyten, ende vervolghens tot restablissement van de saecken in het ghenerael, om daer in oock te vinden, met d'avantage van haer vrienden ende ghealliеerden, haere particuliere steunsel ende seeckerheydt; ende hebbende altijt ghesocht de occasien van syn Majesteyt te dienen, ende wel te meriteeren van sijn Kroonen, (in het welck sy noyt en sullen veranderen.) Haer Heerlijckheden en verhoopen niet, dat sijn Majesteyt soude willen andere impressie van haer, noch van haer Gouvernement nemen, als van goede Geallieerde ende seer getrouwe Dienaren: om welcke redenen haer Heerlijckheden continueeren in 'teerſte voornemen, van met de eerſte goede windt haer Ambassadeurs te senden, om niet langer te mancqueren in dat devoir in 't publijcq; sijn Majest. seer ootmoedelijck biddende, dien Raedt goet te vinden, en haer d'eere te doen van haer te ontfangen, en met goede oogen aen te sien, als discreete persoonen, ende gesonden van wegen een Staet, die niet en wijckt aen gheen andere van syn Ghealliеerden om syne Majesteyt te eeren, oock syne glorie ende grootheyt te wenschen. Gedaen in de Vergaderinghe van de hoochghemelte Heeren Staten Generael in den Haghe den 15. van Ianuary 1628. 1628.

d'Ambaſſadeur Carleton vernemende wat van weghen Vranckrijck t'elcken wiert aenghebracht / mancqueerde niet oock 't intereſt van ſyn Koninck te recommanderen / gelijck hy dan den neghentienden Ianuary proponeerde 't geen volght. Raeckende d'Ambaſſade die desen Staet ſchickte na Engelant.

Mijn Heeren,

HEt verbeyden van u Ambassadeurs præsenteert my de gelegentheyt u Heerlijckheden te spreecken van de verlenginge van een saecke die dient te wesen geavanceert, voor soo veel als ghy lief hebt de correspondentie tusschen de Onderdanen van den Koningh myn Meester ende d'uwen, dat is de saecke van de Oost-Indien: alwaer de twee Natien den tijdt van *seven ofte acht* jaeren hebben ghehadt haer twee Compagnien te saemen geassocieert in een defensive vigoreuse Tractaet: De Engelsche Compagnie continueert haer klachten, te hebben geleden sedert 't eynde ende beginsel van de voorsz *assosiatie* tot op desen dach, een harde *offensie* door de uwe in *drie* verscheyden manieren van Procedueren. Carl. tous Propoſ. ite.

d' Eerſte door een vyantlijcke invasie op de plaetsen die haer eyghentlijck en bysonder waren gheassigneert door het voorsz Tractaet, en d'uytroeyinge der natuyrlijcke inwoonderen der voorsz plaetsen door *wreede ende bloedige moorderyen*.

De *tweede* door de belegeringe van seeckere plaetsen, alwaer d'Enghelsche hadden haer beste goederen ende Coopmanschappen: dienvolgens groot beletsel gevoelden in haer principale Commercie.

De *derde* door een souveraine jurisdictie ghepleecht by d'uwen op haer goederen: daer van tegenwoordich nieuwe klachten syn ghekomen door een schip onlanghs in Engelant gearriveert. Van het welcke men sich niet en behoeft te verwonderen: want in sulcken kas, het dilay van de nootsaecklijcke remedien altijt 't quaet augmenteert ende vermeerdert.

Dit is niet d'eerste reys, mijn Heeren, dat ick daer over in u Vergaederinghe gheklaecht hebbe: want soo het u belieft u Registers naer te sien, ghy sult door myn propositien ende Memorien van het jaer *vier en twintigh* bevinden, sulcks geweest te syn het principaelste subject van mijne negotiatie. Ick heb niet naghelaten, sedert myn laetste komste alhier, daer van dickwils te spreecken verscheyden particuliere personen van dese Vergaderinge, ende meer als eenmael aen uwe Ghedeputeerden. Dewelcke myn voor antwoort hebben geallegeert de saeck van *Amboina* gestelt te zyn in handen van Rechters; door ordre van u Heerlijckheden in *contemplatie* van zijn Majesteyt, 't welck anders niet en is als een tack alleen, of veel eer de bittere vrucht van de drie tacken die ick u ghenoemt hebbe, ende die om haere *exorbitantie* alle te saemen vereyschen gheredresseert te wesen.

Maer op dat ghy moocht sien in wat Staet de saecke van *Amboina* blijft, brengh ick u hier de stucken die tot nu toe de handen van u Rechters en Fiscael hebben gepasseert, by dewelcke ghy sult sien, hoe na verloop van *vier* maenden onnuttelijck ghepasseert sedert myn aenkomste alhier, ende *vier* andere maenden sedert date van u Commissie, sy nu eerst in besoigne treden: ende in wat maniere in besoigne getreden synde, *haerent in limine*: door een inpracticable begeerte der Rechters aen u Fiscael, van hier te doen persoonelijcke comparitie van getuyghen: het welck niet wesende in de macht van de voorschreve Fiscael, om wettelijcke redenen die hy allegeert, hy presenteert boven de autentijcke attestaetien die alreede voor de Rechters onder het zeghel van d'Admiraliteyt van Enghelandt (die ghenomen is gheweest, na de gewoonlijcke maniere in sulcken kas, *in perpetuam rei Memoriam*) op sulcke interrogatoiren, als de Rechters goet

1628. goet ſullen vinden; de geene van de voorſz getuyghen die noch in het leven zijn: *te weten twee* van de *ſes*, ſullen wederom in preſentie van u Excellencies Ambaſſadeur, Reſident, oft ſulck een ander, als men bequaemſt ſal oordeelen, werden geexamineert: 't welck de Rechters, blijvende op haer eerſte begeerte, refuſeeren; haer excuſeerende op het inhouden van de Commiſſie van u Heerlijckheden, de welcke mede brenght dat ſy behooren te procedeeren naer de gebruyckelijcke ſtijl van de ordinaris cours in die plaets; ende de ordinaris practijcque in crimineele ſaecken zijnde, *teſtibus uti, non teſtimoniis*, ſy weygheren voort te vaeren; ſonder haer te dienen van de behoorlijcke interpretatie der voorſz maxime, die verſtaen werdt van getuygen, woonende in de ſelve *Territorie*; anderſints in kas van ſterven ofte van weygeringe, (het welck vry ſtaet aen een yegelijck die niet wil uyt zijn Landt vertrecken,) hoe ſou het konnen weſen dat de waerheydt kan werden geconfirmeert ende geautentiſeert door getuygen?

Dit is de tegenwoordighen ſtaet van de particuliere ſaecke van *Amboyna*; daer van de onnoodighe dilaeyen ſullen vermeerderen de klachten der Engelſche in het generael, die ſeer wel ſouden konnen werden bygeleydt, door wege van eenige juſtificatie ende ſatisfactie, ondertuſſchen (de tijdt die *remedie* brenght in andere qualen, maeckende een contrarie effect; queſtie zijnde van de Intereſſe van de Koopluyden) vermeerderen de miſverſtanden tuſſchen de twee Compagnien meer ende meer.

Het is heden *drie* volkomen jaren, ſedert dat u Heerlijckheden tot verſcheyden malen ſeer vriendelijck zijn verſocht, van een beſendinge van Gedeputeerden van u Compagnie te doen in Engelandt, om te remedieeren alle inconvenienten: ende niet teghenſtaende datter in deſe Vergaderinghe altijdt goede *inclinatie is*; ſoo hebben echter de Geintereſſeerde parthyen haer met alle macht daer tegen geſtelt; de welcke altijt continueeren in haer difficulteyten; voor excuſe allegeerende, dat als ſy de laetſte mael daer zijn geweeſt, ſy niet getracteert zijn, naer het reſpect die ſy eſtimeeren haer perſoonen toe te behooren, ende dat ſy zijn bejegent geweeſt met ſtraffe woorden; de ſelve klachten heb ick gehoort van de Gedeputeerden, die uyt Engelandt hier gheſonden zijn gheweeſt: dat menſe langhen tijdt ſtil heeft laeten leggen in haer Herberghe tot *Amſterdam*, ſonder in haer reguard te ghebruycken de Ordinaris civiliteyten ende courtoiſien aen de vreemde ghebruyckelijck. Ick wil ghelooven dat de een ende de ander haer te onrecht beklagen; maer watter van is: men en moet niet toelaten dat de naeſmaecken ende onvergenoeginge van de particuliere perſoonen beletten het Progres der publijcke ſaecken.

Nu, ſoo u Heerlijckheden van mijn verwachten eenige openingh vande voortganck in die dingen, hoewel ick geen laſt hebbe u het ſelve te propoſeeren, evenwel met mijn vrymoedigheyt en gewoonelijcke heusheyt, ſal ick u mijn opinie ſegghen: dat de beſte expedient ſal weſen *Gedeputeerden te ſenden in Engelandt*, ſoo niet in Compagnie van u Ambaſſadeurs ten alderminſten, terwijlen dat ſy daer ter plaetſe ſullen weſen, volkomentlijck geauthoriſeert, om te tracteren van de reconciliatie der *twee* Compagnien in het generael, ende van de voorſchreve Commercie in ſijn geheel te herſtellen: op dat ſulcks aen die zijde geeffent werde, terwijlen het Proces van *Amboyna* hier gedeſmeleert werde: ende wat het voorſz Proces belanght: Dat ghy eerſtelijck verandert den ſtijl van u Commiſſie, op dat de Rechters oock veranderen den ſtijl van haer Proceduren: anderſints naer de ordinaris cours van Procedueren, al is 't dat eenighe van de Rechters van *Amboyna*, gelijck oock van de getuygen alreede doodt zijn: de reſteerende ſullen metter tijdt ſterven, in voegen datter niemant en ſal overleven die kenniſſe hebben van de voorſz ſake, ende alleenlijck de Proceſſen ſullen onſterffelijck blijven.

Ende daer en boven dat het u believe te deputeeren *twee* ofte *drie* van u Vergaderinghe, met expreſſe laſt continueele inſpectie te hebben in de Procedueren der Rechters, in dewelcke hy alreede heeft ontfangen, ende verwacht het geene dat hy begeerde van meerder informatie, moghten hebben geen occaſie van toevlucht. 1628.

Wat my aengaet, ick en heb geen Commiſſie te vervolghen het voorſz Proces; Dan ben gehouden van dit alles ghetrouw advijs in Engelandt te geven, ende het ſelve ghevende in Staet als het is. Ick en kan niet naerlaten u te ſeggen: dat u Ambaſſadeurs ſullen inder daedt bevinden, dat alle generalijck (ſoo wel groote als kleyne) ghevoelijck van de continueele vervolginghe ende violentien door de uwen gebruyckt tegens de Engelſche in de *Indien*, ende van de weynighe reparatie die men van hier aldaer doet, *ſeer groote miſcontentement* ſullen ontfangen.

Daerom wil ick ghelooven, dat Godt (die alles ſiet, ende door ſijn Goddelijcke voorſichtigheydt gouverneert) heeft belet het vertreck van u Ambaſſadeurs, door ſoo veel ende veranderlijcke *Accidenten*, ter tijdt toe dat deſen *Steen des aenſtoots* wegh ghenoomen zy: ſoo dat ick heb groote reden, om te gelooven de oude Heydenſche opinie: dat 'er is een Godt; onder andere, van dewelcke de eygen Staet ende Officie is: *van niet te lijden dat eyt wreedtheydt ende tyrannije ongeſtraft blijft*, onder wat pretext ende occaſie menſe begaen heeft.

Latet u dan believen (mijn Heeren) te gebruycken in deſe ſaeck de ſorge ende voorſichtigheydt, als de Goddelijcke ende menſchelijcke Wetten, ende de correſpondentie der *twee* Natien vereyſchende.

Was onderteyckent

D. Carleton.

Den achtienden January heeft d' Ambaſſadeur d' Eſpeſſes weder gedaen de volgende Propoſitie.

Mijn Heeren.

Propoſitie van d' Eſpeſſes.

ICk hebbe aen u Heerlijckheden verklaert de intentie van den Coningh mijn Meeſter, den *derthienden* van deſe maendt, op het ſubject van u gedeſigneerde Ambaſſade, in woorden die convenabel waren aen de grootheydt van ſyn Majeſteyt, aen ſyn goede wille tot deſen Staet, ende betamelijck op mijn conditie, ende nochtans ſoo klaer: dat ick niet gheloof dat daer in ſubject is van te vacilleeren op de intelligentie van de ſelve: ende verwondere my, ſoo de beleeftheydt van mijn diſcours heeft konnen pretext geven aen wie het zy, om te veynſen dat 'er archwaen ſy dat de reſolutie van den Coning mijn Meeſter om u Ambaſſadeurs uyt te ſluyten, in cas dat ſy hem ſaecken proponeerden verſcheyden van het Tractaet, gepaſſeert met de Heer van *Langerack*, ſy in eenige maniere verſacht ofte gemodifieert; ghemerckt by mijn laetſte Brieven de ſelve reſolutie noch veel klaerder ende duydelijcker blijckt, als by de voorgaende: de welcke boven het gheene dat ick hebbe verklaert by geſchrift ende by monde aen mijn Heer de *Prins vande Orangie*, ende deſe Vergaderinghe ick hebbe doen ſien, met dat van mijn Heer *d'Herbault* aen u twee Ambaſſadeurs; ſoo wel om te gebruycken de termen van confidentie ende vriendtſchap, ſulcks dat ick altijdt hebbe getracht te onderhouden met haer van de tijdt af dat ick in deſe plaetſe hebbe gereſideert, als om wegh te nemen alle pretext van onwetenheydt.

Ende hoewel (mijn Heeren) een Ambaſſadeur regulierlijck niet gehouden is, ſijn Inſtructien te communiqueeren; niet te min is 't hem geoorloft, als het raeckt den dienſt van ſijn Meeſter, de welvaert van ſijn Geallieerden, ſijn eer ende ſijn ſeeckerheydt: het is daerom (mijn Heeren) dat ghy leſen ſult, ſoo het u believt, de Brieven ſoo wel van ſijn Majeſteyt als van de Secretaris van ſyn beveelen: ende daer naer ſoo u Heerlijckheden noch perſiſteeren *in een diliberatie*, die tot miſnoeghen van ſijn Majeſteyt, ende tot ſchade van deſen Staet: proteſteere ick tegen de *Calomnie*, die gemeenlijck meeſt blaeſt tegen de eerlijckſte lieden, ende van de welcke ick wonderlijck ben vervolght, ſedert dat ick dien gheſonden aen u Heerlijckheden: maer boven al met wreedtheydt in deſe occaſie. Niet wetende dat ick ſoude hebben gemancqueert in eenigh devoir.

Haet

1628. Haer Ho: Mog: hebben niet nagelaten op dese scherpe Propositie te antwoorden: in sulcke hante termen dat de Ambassadeur wel merckte haer Ho: Mog: sijn stijl niet seer aengenaem / ende nochtans oock niet formibabel te sijn.

Op het gheene desen dach gheproposeert is gheweest door de Heer d'Espesses, Ambassadeur vande alder Chrijstelijckste Koninc / in de vergaderinge der Heeren Staten Generael der Vereenighde Provintien / verklaren de selve Heeren Staten: dat de voornoemde Heer Ambassadeur in sijn voorgaende Propositie vanden dertienden van deser maent ghenoechsaemelijck ende klaerlijck heeft geexposeert d'intentie vanden Koning sijn meester op het subject van d' Ambassade / en dat evenwel in consideratie van haer Staet en de nabuyrige Staten / hebben sy goetgevonden ende gheresolveert niet langher op te houden de voornoemde Ambassade naer de twee Croonen.

d'Ambassadeur Carleton vernemende dat d'Ambassadeur d'Espesses sich soo hatich en swart maeckte deur sijn bitsighe manier van proponeren; heeft sijn profijt daer mede ghedaen; ende sachter ghesproocken: oock niet donckerlijk / een goede attaque gevende aen d'Espesses. Carleton proponeerde den twintichsten January als volcht:

Myn Heeren.

Carleton. IN het extraordinaris employ dat ick hier hebbe ghehadt by u Heerlijckheden den tijdt van veel maenden hebbe gebruyckt, na de occurrentien, myn ordinaris vryheyt, daer van ghy de hoop hebt gehadt voor langhe Iaeren, met het respect, ondertusschen die ick u schuldigh ben.

Siet hier het nieuwe Iaer inghetreden, dewelcke ick wensche soo aen u persoonen, als aen dese Provintien, seer gelucksaligh: ende om de selve sulcks te doen sien, is het nootsaeckelijck te verdubbelen also wel onse neerstigheyt ende diligentien, als onse wenschen ende ghebeden, door dien dat ons ghemeen gevaer sich verdubbelt, ten deel door de openbare machten, ten deel door de heymelijcke konste ende bedryf van onse ghemeene Vyanden.

Tot dien eynde, hoewel het langhen tydt gheleeden is, dat ick u in ruste hebbe gelaten sonder u moeyelijckheyt te geven, door onnoodige Audientien, verwachtende het vertreck van u Ambassadeurs ende van de bevelen van den Koninck myn Meester op haer *Negotiatie*, nu ick u sie, gheduyrende haer vertoeft door contrarie wint gepresseert door gereitereerde daeghelijcksche officien, met bygevoegde dreygementen om te doen ratificeren een seecker tractaet gemaeckt op het welbehagen van u Heerlijckheden door u Ambassadeur residerende in Vranckrijck. Dit onghewoon effort heeft my ghedwongen des te meer te gebruycken de ondersoeckinge ende curieusheyt om te sien ende te verstaen of daer niet en is in 't voorsz Tractaet præjudiciabel aen uwe Alliantie alreede ghecontracteert ende gheratificeert met den Koninck mijn meester, ende naer 't advis dat ick hebbe konnen bekomen, het een ende het ander, en kan niet in eenige maniere te samen subsisteren: d'Alliantie die tusschen zijn Majesteyt ende u heerlijckheden is, wesende defensyf ende offensyf namentlijck teghen de Spaensche, ende 't Tractaet dat u Ambassadeur in Vranckrijck geteeckent heeft, met seeckere *reversalen*, wesende tegen allen ende een yegelijck daer onder mede verstaende de Spaensche (in de *reversalen* die dienen ghelijck eene verklaringhe op den text van het voorsz Tractaet) soo wel als de andere Natien onder den tytel van helpers.

Ick en wil niet treden in het examen van d'andere particulariteyten van het voorsz Tractaet my betrouwende op de publijcke trouw van desen Staet, ende de particuliere verseckeringhe die ghy my by geschrift hebt ghegeven, van niet te tracteren dat contrarie sy de obligatie van u Alliantie met den Coninck mijn Meester; boven de declaratie, die ghy my dese verleden dagen hebt ghedaen door uwe Ghedeputeerden, dat ghy gheresolveert sijt punctuelijck te onderhouden de voorsz Alliantie met zyn Majesteyt ende vigoreuselijck de Spaensche te bespringen so te water als te lant, in alle plaetsen daerse haer laten sien. 1628.

Maer nademael dat d'importuniteyt dickwils de personen buyten de palen van debvoir ende van haer eygen resolutie brenght, niet teghenstaende dat u voorsichtigheyt ende stant vasticheydt myn ghenoechsaem bekent is, evenwel heb ick niet konnen laten u de wete te doen, dat terwijl men u hier in de vergaderinge annuseert door publijcke Propositien, u ophoudende met deliberatien; So sietmen dat effectivelijck werden voltrocken d'Equipagien van scheepen teghen den Koninck mijn Meester, deur particuliere personen in u Havens, met uytvoer van scheepen ende artillerie soo groot dat (om te verswyghen dat u Neutraliteyt tusschen de twee Kroonen is onghevoelijck ghebracht tot een partyschap, in faveur van de eene ende naer deel van de andere) als ghy ghesummeert sult worden (naer de expresse obligatie van u Alliantie met den Koninck myn Meester) om in Zee te komen met eenighe extraordinaris macht teghen onse ghemeene Vyanden ghy niet meer voor u self sult hebben, jae niet wat noodich tot u ordinaris wacht: als de schepen die ghy tegenwoordich hebt, sullen gheconsumeert wesen of door oorlochsaccidenten, of door storm ende ongelucken van de zee, ofte door de tijt, die alles consumeert; de materie manquerende om andere te maecken (van welcker ghebreck ende defect meer ghevaer is als oyt, door d'incommoditeyt die den Vyandt aen de Navigatie gheeft) ghy sult niet ghenoech vinden voor u eygen defensie. Behalven dat ghy sult verliesen al u bootsgesellen; de welcke de schepen hebbende voor hare natuyrlijcke wooninghe even ghelijck als de *Tartaren haer Tenten* ende *Pavilloenen* sullen het employeren van de voorsz scheepen volghen: ende vervolghens d'avantagie *die ghy hebt* van alle d'andere Natien in ghetal van schepen en bootsgheselle sullen overghedragen worden aen *andere selfs* aen u openbare Vyanden door de conjunctie die sy hebben met de gheene die door dit nieuw Tractaet u soecken te verkoopen haer *vrientschap ten prijs van ruyne* ende de destructie van u beste Vrienden; 't welck ick my ghedrage tot het eyghen oordeel van u Ambassadeur die het voorschreve Tractaet ghenegotieert heeft, die u (na dat ick gheinformeert ben) heeft ontboden dat de Principael Minister in 't Hof van Vranckrijck hem wil dienen van 't prætext van den oorloch teghen d'Enghelsche om de schepen te hebben en hem te verstercken 't sy om *Rochelle* te nemen, of om de negotie van de Zee t' ondernemen.

Nademael *drie* dingen te betrachten zijn in dit eenich point van de vervoeringhe van u schepen, naemelijck de *Religie* (die pericul loopt met *Rochelle*) van de Negotie ter zee, (die het principael onderhoudt van u Inwoonders is) ende van 't ghetal van u schepen en bootsgesellen (die zyn als de wallen ende het Guarnisoen van desen Staet) hebbe ick niet langer kunnen excuseren dit Officie in ghevolghe van mijn voorgaende op d'occasie van de rupture tusschen de twee *Kroonen*: daer van het eene is gheweest op 't selve subject, de Franssche u hebbende openbaerlijck ghevercht een assistentie van schepen tegen den Coningh mijn Meester; en ick ter contrarie heb u gheleyt in *balance* de redenen waerom, willende party neemen, ghy behoort veel eer t'adhereren aen zyn Majesteyt.

Wyders; op het advijs van de *conjunctie*, ghenegotieert ende geconcludeert tusschen de Franssche en Spaensche heb ick u aengewesen, dat ghy, om sulcks te contraballanceren behoort te hellen naer d'Engelsche party: Op het een hebt ghy ghe allegeert uwe Neutraliteyt; op 't ander u *engheloove*: of dat de selve conjunctie niet apparent of waerschijnlijck was.

Maer dewijl nu sulcx klaerlijck blijckt, en datter niet meer is te twijffelen aen de *Conjunctie*, van haer Vlooten (want ghy de lijsten hebt van de schepen met de namen ende toenamen der Spaensche Capiteyns, ende der Havenen daer sy woonen) soo ghy des niet tegenstaende als noch blijft by u Neutraliteyt; het debvoir dat ick schuldigh ben ten dienste van den Coningh mijn Meester

Digitized by Google

1628. Meeſter, obligeert my u wederom te vermanen in conformiteyt van mijn voorgaende Remonſtrantien, dat ghy dan deſe *Neutraliteyt* wilt ghebruycken, ſoo wel in *effect* als in *woorde*; doende verbodt effectijf, teghen het koopen ofte hueren van Schepen: het welck geduerighlijck in u Havenen gedaen wordt door de Franſchen: anderſints laet my toe dat ick u ſegge: te desadvoueeren een Tractaet, ende nochtans toe te laten: dat alles gheſchiede wat by dat Tractaet was belooft: te proteſteeren van te onderhouden uwer Confœderatie, alreede ghemaeckt met den Koning mijn Meeſter; ende nochtans u Havenen te maecken als Magaſijnen aen de geene die haer Equipagien doen openbaerlijck tegen u Geconfœdereerde; te belooven *conjunctis viribus* met den Coning mijn Meeſter de Spaenſche te beſpringhen in alle plaetſen, ſoo te Waeter als te Lande; ende nochtans toe te ſtaen aen u Schepen ende Boots-gheſellen, te gaen in den dienſt van de gheene die effectivelijck ſyn ghevoeght met de Spaenſche: dat deſe dinghen (ſegh ick) ſullen in Engelandt geoordeelt worden al te groote contrarieteyten, om over een te komen met de oude oprechtigheydt van deſen Staet, ende met de ſinceriteyt van de Neutraliteyt, daer van ghy Profeſſie maeckt in het ſenden van u Ambaſſadeurs, de welcke anders daer ſeer wel gheſien ende favorabelijck onthaelt ſullen worden, als repreſenteerende Provintien, de welcke ſyn Majeſteyt met een groote affectie, naer het exempel van ſyn Predeceſſeurs eſtimeert ſyn beſte Vrienden, Nagebueren, ende Geallieerde.

Was onderteeckent

D. Carleton.

Alle deſe Propoſitien wierden by Carleton ghedaen in het Franſch: de welcke ſpraecke de Engheiſche gebruyckten ſoo wel als het Engelſch: om dat de Koningh oock de Tijtel voert van Vranckrijck: maer het geen den Ambaſſadeur Carleton ſpraeck/ en ſtelde/ was ſoo quaet Franſch: dat het genoegh ſal zijn het ſelve in het Nederlandts te ſtellen.

De antwoorden daer op wierden ghedaet in netter Franſch: ende daerom dient het oock in die Tael geſtelt: Gelijck dan de antwoort op de voorgaende Propoſitien was: Luydende als volght.

Antwoordt aen Carleton.

SUr les Propoſitions faictes en l'aſſemblée des Seigneurs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas par le Baron *Carleton d'Imbarcourt*, Ambaſſadeur Extraordinaire du Roy de la *Grande Bretaigne*, le *vingt* & *vingt neuf* de Ianuier leurs Seigneurs deſirants par une promte reſponce ſatisfaire audit Sieur Ambaſſadeur, declarent qu'ils ont cy devant avec meure deliberation reſolu, & perſiſtent encore, de maintenir & faire obſerver la *Neutralité* entre les deux Couronnes ſans avoir faict, traicté ou advoüe aucune choſe, par laquelle on leur pourroit imputer des effect contraires a leurs Declarations publicques & particulieres. Comme auſſi leurs Seigneuries en toutes occaſions ſe ſont monſtres, & monſtreront tousjours, & treſpromts & tresreſolus de continuer tous actes d'hoſtilité par *Mer* & par *Terre* contre les Eſpagnols en conformité de l'Alliance offenſive & defenſive qu'ils ont l'honneur d'avoir contractée avec ſadite Majeſté, & à fin de ſe rendre plus capables pour l'accompliſſement dudit & autres traictes, qu'ils ont avec les Roys & Princes leurs Alliez & pour vigoureuſe defenſe de leur Pays contre toutes les machinations hoſtilitez & efforts, deſquels ils ſont maintenant menaces de pluſieurs coſtes, leurs Seigneuries ont deliberé (quelque temps paſſé) de faire renouveller les anciens Placcats & Ordonnances, portans defenſe à tous leurs ſubjects de ſe mettre au ſervice des Princes eſtrangers ny à ces fins tranſporter ou employer leurs navires & munitions de guerre hors c'eſt Eſtat.

Quant aux points dont la Compagnie Angloiſe des *Indes Orientales* ſe plaint contre celle de ces Pays: leurs Seigneuries ſe ſouviennent que de la part de leur Compagnie on aye faict auſſi des grandes plaintes des pluſieurs violences & attentats commis par les Anglois de leurs correſpondence & connivences, avec les Ennemis communs d'une oppoſition ordinaire & formelle au fait de la Police & Juſtice ou les noſtres ont le gouvernement, & generalement de l'inobſervation ou pluſtoſt contravention & rupture du Traicte ſolemnellement accordé entre les deux Compagnies, par l'authorité du Roy defunct de treſheureuſe memoire & de leurs Seigneuries & qu'outre tout cela leurs navires retournants dernierement vers ces Pays ayent eſte arreſtez en Angleterre, & detenus juſques à ceſte heure. A leur treſgrande prejudice & dommage, & combien que leurs Seigneuries laiſſeront tres volontiers les differents qui ſont entre les deux Compagnies à ulterieure examination: ſi eſt ce neantmoins qu'ils ne peuvent comprendre le ſubject ſur lequel les navires de ladite Compagnie (non obſtant tous les devoirs & ſollicitations) ſoient encore detenus. 1628.

Puis que leurs Seigneuries ſur le faict de *Amboyna*, ont auparavant de legue de Iuges & donne des inſtructions & commiſſions neceſſaires pour faire droit & juſtice ainſi qu'il convient: ayant de temps en temps communiqué audit Seigneurs Ambaſſadeurs tout ce qu'en ceſt affaire a eſté decreté & que d'autre part ſur les plaintes & doleances de deux Compagnies leurs Seigneuries ont taché tousjours de mettre la main pour avec ledit Seigneur Ambaſſadeur, ou ceux que ſa Majeſté aura aggreable d'y commettre chercher & procurer un mutuel accommodement & contentement entre lesdites Compagnies; Mais leurs Seigneuries voyant la continuation dudit arreſt, ne peuvent perſuader a ceux de la Compagnie de leurs Provinces, ny s'imaginer eux meſmes qu'on pourra traiter avec raiſon & ſeureté tandis que leſdits navires demeurent arreſtez d'autant que par le contract d'Alliance faict, avec ſa Majeſté eſt convenu: que nul arreſt de part & d'autre ſeroit faite, ce qu'auſſi les conventions ſolemnelles entre les deux Compagnies expreſſement portent.

Par quoy ils veulent eſperer de la bonté & equité de ſadite Majeſte qu'elle fera a leur prierre, mettre leſdits navires en liberté: a fin qu'ils puiſſent mieux penſer aux moyens d'accommodement ſi neceſſaires pour l'une & l'autre Compagnie: & en apres aviſer ſur le temps & le lieu convenable a ceſt effect a quoy leurs Seigneuries apporteront tel ſoing que merite un affaire de ſi grande importance.

Pour l'affaire *d'Amboyna* leurs Seigneuries ſont tresmarris d'entendre qu'il n'eſt pluſt avancé & en eſt le retardement a leur jugement pluſtoſt arrivé de ce que le Fiſcal n'eſt paſſé avant ſelon ſes informations & les appointements diſpoſitifs de juges de leguez: auſquels leurs Seigneuries ne trouvent des exorbitances, veu le ſtile d'oüye & confrontation des teſmoins, duquel on parle n'eſt par particulier de ces Provinces, mais univerſel & comme *Juris Gentium*. Et qu'en cas criminel ou il s'agit de la vie & biens des accuſez il eſt treſjuſte & neceſſaire que les juges ſoient bien informes, parmy tant de contradictions qui ſe trouvent audit proces, comme ſur tout il eſt requis que les accuſateurs ſe reiglent ſelon la maniere de proceder, ou ſe trouvent les accuſez & que la production des teſmoins eſt une partie eſſentielle des informations & probations requiſez. Et d'autant qu'en la delegation & commiſſions ſur le faict d'Amboyna & ce qui en depend eſt ce proced e, en la forme que leurs Seigneuries ſont accouſtumez de donner aux differents de tres-grande importance qu'arrivement quelquefois entre les Provinces Unies ou les principaux membres d'icelles. Comme auſſi aux autres grand affaires qui ſont cy devant arrivez entre les ſujets de leurs Provinces & des Roys & Princes, Amis ou Alliez de ceſt Eſtat, ſans qu'on a jamais pretendu changement des commiſſions & procedures legitimes & par tout uſitées. Auſquelles leurs Seigneuries pourront mal aiſement donner autre ordre & reglement que celui qui deſia eſt donne.

Par tant leurs Seigneuries ſe confiants entierement en l'experience & prœbite deſdits juges deleguez, ne trouvent meilleur expedient ny plus propre pour accourcir ledit

Digitized by Google

1628. ledit proces ſi non que le Fiſcal paſſe plus outre aux fins & concluſions qu'il doibt prendre. Et prient ledit Seigneur Ambaſſadeur de vouloir avoir la meſme confiance: que Juſtice ſera rendue telle comme il convient aux gens de bien, & en un eſtant qui a faict tousjours profeſſion de droicte & ſincere Juſtice comme eſtant une de ſes principaux piliers & fondements: de puis qu'il luy plaiſe faira a ſa Majeſté favorable rapport de cette Declaration & Reſponce, & y contribuer ſes meilleurs offices, a fin que la negotiation des Ambaſſadeurs Extraordinaires de leurs Seigneuries tant pour le bien & ſervice de ſa Majeſté que de ceſt Eſtat a elle ſoit aggreable. Faict en l'aſſemblée deſdits Seigneurs Eſtats Generaux. A la Haye le *quatorze* de Februier *mille ſix cent vingt huict*.

Ende in het Nederduytſch aldus.

OP de Propoſitien gedaen in de Vergaderinge van de *Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlandtſche Provintien*, door de Baron *Carleton d'Imbercourt*, Ambaſſadeur Extraordinaire van den Coningh van *Groot Brittannien* den *twintighſten* ende *neghen en twintighſten* van Ianuarius; haer Heerlijckheden begeerende door een prompte antwoordt te voldoen aen den wel-ghemelde Heer Ambaſſadeur: verklaeren dat ſy hier voorens met rijpe deliberatie gereſolveert hebben, ende perſiſteeren als noch te mainteneeren, ende te doen obſerveeren de Neutraliteyt tuſſchen de twee Kroonen, ſonder te hebben gedaen, getracteert ofte toegheſtaen eenighe dingen door de welcke men haer ſoude konnen betijgen van effecten contrarie aen haer publijcque ende particuliere *Declaratien*, gelijck oock haer Heerlijckheden haer in alle occaſien hebben gethoont, ende thoonen altijdt ſeer prompt ende ſeer ghereſolveert te continueeren alle Acten van hoſtiliteyt te Water ende te Lande, teghen de Spaenſche, in conformiteyt van de Alliantie offenſijf ende defenſijf, die ſy de eer hebben gecontracteert te hebben met ſyn Hoogſt-ghedachte Majeſteyt: ende om haer des te meer bequaem te maecken tot het accompliſſement van het voorſz ende andere Tractaten, die ſy hebben met de Coninghen ende Princen haer Geallieerden, ende om krachtiger defenſie van haer Landt te doen tegen alle *machinatien, hoſtiliteyten* ende *efforts*, met de welcke ſy tegenwoordigh aen alle zijden ghedreyght zijn. Hebben haer Heerlijckheden (eenighe tijdt verleden) ghedelibereert om te doen vernieuwen de oude Placcaren ende Ordonnantien: mede-brengende verbodt aen alle hare Onderdaenen van haer te begeven in dienſt van de vreemde Princen, ofte tot dien eynde te tranſporteeren, ofte employeeren haer Schepen ende Munitien van Oorlogh buyten deſen Staet.

Wat aengaet de poincten daer van die van de Engelſche Ooſt-Indiſche Compagnie haer beklaghen teghen die van deſe Landen: haer Heerlijckheden gedencken wel dat van weghen haer Compagnie men oock groote klachten heeft gedaen van verſcheyde *violentien* ende *attentaten*, begaen by de Engelſchen door haer correſpondentien ende conniventien, met den gemeenen vyant; van eene ordinaris ende formelle oppoſitie in de ſaecke van de Politie en Juſtitie, alwaer de onſen 't Gouvernement hebben; en generalijck van d'inobſervantie ofte veel eer contraventie ende rupture van het Tractaet ſolemneelijck geaccordeert tuſſchen de twee Compagnie, door de authoriteyt van de overleden Coningh (Hoogloffelijcker Memorie) ende van haer Heerlijckheden; ende dat daer en boven haer Schepen laetſtelijck wederkeerende na deſe Landen, zijn in Enghelandt ghearreſteert ende gedetineert tot op deſe uere, tot haer groote præjuditie ende ſchade. Ende hoewel haer Heerlijckheden ſeer geerne de differenten (die tuſſchen de twee Compagnien zijn) laten tot naerder examinatie. Soo is het niet te min: dat ſy niet konnen begrijpen het ſubject op de welcke de Schepen van de voorſz Compagnie (niet tegenſtaende alle gedane debvoiren ende ſollicitatien) noch gedetineert zijn: naedemael haer Heerlijckheden op de ſake van *Amboina* alvoorens Rechters hebben gedelegeert, ende gegeven nootſaeckelijcke Inſtructien ende Commiſſien om recht ende Juſtitie te doen ghelijck het behoort: hebbende van tijdt tot tijdt aen de ghemelde Heer Ambaſſadeur ghecommuniceert alle het gheene in deſe ſaecke is ghedecreteert geweeſt; ende van de andere zijde op de klachten ende doleantien van twee Compagnien haer Heerlijckheden altijdt hebben getracht de handt daer aen te ſtellen, om met den voornoemden Heer Ambaſſadeur, ofte met de gheene die ſyn Majeſteyt believen ſal daer toe te committeeren, te ſoecken ende te procureeren een mutuel accommodement tuſſchen de voornoemde Compagnie. Maer haer Heerlijckheden ſiende de continuatie van 't voorſchreven Arreſt, en konnen aen die van de Compagnie van haer Provintien niet perſuadeeren, nochte haer ſelf imagineeren, dat men met reden ende ſeeckerheyt kan tracteeren, ſoo lange als de voorſz Schepen gearreſteert blijven, naerdemael by het Contract van Alliantie met ſyn Majeſteyt gemaeckt, is geconvenieert: *dat* van wederzijden geen Arreſt ghedaen ſoude worden; 't welck oock de ſolemneele Conventien tuſſchen de twee Compagnien mede brengen. Daerom willen ſy verhoopen van de goetheydt ende rechtmatigheydt van ſyn Majeſteyt, dat ſy op haer verſoeck de voorſz Schepen ſal doen ſtellen in liberteyt: op dat ſy des te beter moghen dencken aen de middelen van ſoo nootſaeckelijck accommodement voor de eene ende de andere Compagnie: ende daer naer het adviſeeren op de tijdt ende de plaets tot *dit effect* bequaem, tot het welcke haer Heerlijckheden ſulcke ſorgh ſullen by brengen, als een ſaeck van ſoo groote importantie vereyſcht. 1628.

Raeckende de ſaeck van *Amboyna* haer Heerlijckheden ſyn ſeer moeyelijck te verſtaen, dat daer in niet meer gheavanceert en is; ende *is* het retardement naer haer oordeel veel eer gearriveert van dat de *Fiſcael niet* voortgevaren *is* na ſyn informatien, ende de appointementen diſpoſitifs der ghedelegeerde Rechters: in de welcke haer Heerlijckheden geen exorbitantien en vinden, aenghеſien dat de ſtijle van het verhooren ende confrontatie der getuygen, van de welcke men ſpreeckt niet particulier ofte in deſe Provintien alleen gebruyckelijck, maer Univerſeel ende gelijck *Juris gentium* is. Ende dat in crimineele ſaken alwaer queſtie is over het leven ende goederen der geaccuſeerde, het ſeer recht ende noorſaeckelijck is: dat de Rechters wel gheinformeert ſyn, onder ſoo veel contradictien, die haer in 't voorſz Proces bevinden, gelijck boven al het gerequireert is: dat de Accuſateurs haer reguleeren naer de maniere van Procedeeren, waer de geaccuſeerden haer bevinden, ende dat de productie van ghetuyghen is eene eſſentieele parthye de gherequireerde informatien ende probatien. Ende naerdemael dat in de Delegatie ende Commiſſien op de ſaeck van *Amboyna*, ende het gheene dat daer aen ghehoort, is gheprocedeert in de forme als haer Heerlijckheden gewent zijn te gheven in differenten van ſeer groote importantie, het welck al te mets arriveert tuſſchen de Geunieerde Provintien, ofte de principaelſte Leden van dien. Gelijck oock in andere groote ſaken die hier voorens ghearriveert zijn tuſſchen de Onderdanen van hare Provintien, ende der Coningen ende Princen, Vrienden ofte Geallieerden van deſen Staet, ſonder dat men oyt gepretendeert heeft veranderingen der Commiſſien ende Legitime Procedueren, over al gebruyckelijck. In het welcke haer Heerlijckheden qualijck andere Ordre ende Reglement ſullen konnen maecken, dan de geene die alreede is ghegeven. Daerom haer Heerlijckheden vertrouwen haer gheheelijck in de experientie ende probiteyt der voorſz gedelegeerde Rechters: ende vinden geen beter expedient, noch meer bequaemer om het voorſz Proces te verkorten, dan dat de Fiſcael voortvaert tot de concluſien die hy behoort te nemen, ende bidden den voornoemden Ambaſſadeur te willen hebben het ſelve vertrouwen: dat Juſtitie ſal gedaen worden, ſulcks als het betaemt aen eerlijcke Luyden, ende in een Staet die altijdt Profeſſie heeft ghemaeckt van *oprechte ende ſincere Juſtitie*, als zijnde een van haer principaelſte Pylaren ende Fundamenten: dat hy des te meer favorabel rapport ghelieve te doen aen ſyn Majeſteyt van deſe Declaratie

Digitized by Google

1628. claratie ende antwoort, ende zijn beſte Offitien daer by te brenghen, op dat de Negotiatie der extraordinaris Ambaſſadeurs van haer Heerlijckheden, ſoo wel voor 't welvaeren ende dienſt van zijn Majeſteyt, als van deſen Staet aen haer aengenaem ſy. Gedaen inde Vergaderinge vande voornoemde Heeren Staten Generael, inden *Hage* den veertienden van *February ſeſtien bondert acht en twintigh.* 1628.

Deſe antwoort wiert den Ambaſſadeur Carleton gebracht / door de Heeren Eck van Herſloo, ende den Heer Schaffer; hp deſelve wel geconſidereert hebbende / heeft daer op geſtelt ende gedaen ingeven / het volgende Memorie in 't Frans / luydende in 't Nederduyts als volght:

Memorie van Carleton daer tegen.

DE Ambaſſadeur vindende in een antwoordt, die de Heeren *Eck* ende *Schaffer*, d'eere hebben ghedaen, hem t' overleveren van weghen mijn Heeren de Staten: onder date van den *veertienden February*, 't Offitie dat hy dede in haer Vergaderinge, den *negen en twintighſten Ianuary*: raeckende 't generael accommodement der differenten, tuſſchen de Compagnye van de twee Natien, traffiquerende inde Ooſt-Indien, ende de particuliere ſaecke van Amboyna, gerembarreert door de wederklachte van het Arreſt van drie ſchepen in Engelant, (het welck een effect weſende van dilay) obſerveert in het voornoemde antwoort twee poincten: in d'een, van welcke d'eer vande Koningh zijn Meeſter grootelijcks is geintereſſeert; in 't ander: het devoir van zijn Charge; latende de reſt vande voornoemde Antwoordt aen 't goetvinden van mijn Heeren de Staten Generael, om daer by te perſiſteren: of, na 't ſelve rijpelijck ghe-examineert te hebben, ſulcke reſolutie te nemen: die nae haer wijsheyt ſy beter ſullen achten: heeft niet nae konnen laten te repliceeren, raeckende de voornoemde twee poincten.

Aengaende 't eerſte (hoewel het laetſte in ordre) wat gheallegeert wort in 't voorſchreve Antwoort: dat de voornoemde ſchepen blijven gearreſteert tegen de *Tractaten* tuſſchen ſyne Majeſteyt ende deſen Staet, om te thoonen hoe ſeer religieuſelijck zijn Majeſteyt heeft geobſerveert zijn Tractaten, ſelfs in deſe plaets. Mijn Heeren de Staten konnen op 't nieuw gedencken, zoo 't haer belieft, hoe inde maent *Iunius*, *ſeſthien bondert ſes en twintigh*, drie gelijcke Schepen, toebehoorende aen de Compagnye van deſe Landen, hier wederom komende van Ooſt-Indien, rijckelijck geladen, ende inkoomende in de haven van *Pleymouth*; zijn Majeſteyt heeft geenſints willen condeſcenderen inde requeſten vande Engelſche Compagnye, verſoeckende *Arreſt* op de voornoemde ſcheepen; of ten minſten op ſeeckere perſoonen, Rechters gheweeſt zijnde in Amboina, die daer in waeren, ende dat uyt oorſaecke vande nochloopende achtien maenden, gheoctroyeert aen mijn Heeren de Staten, om ſatisfactie te gheven in de ſaeck van Amboyna; de voorſchreve tijdt is volkomentlijck geexpireert inde maent van *Maert* laeſtleden, ende het arreſt is niet gedaen, als ſes maenden daer nae; voor dat hier eenighe reſolutie was ghenoomen, raeckende de ſaeck van Amboyna. Het proteſt het welck geaccompaigneert heeft 't laetſte Tractaet, tuſſchen zijn Majeſteyt, ende mijn Heeren de Staten: te ſien achter het Tractaet, in 't Iaer *vijf en twintigh* gemaeckt, ende ghenaemt het Tractaet van *Southampton*) ſal klaer doen ſien dat 't arreſt der voornoemde Schepen niet tegen 't voorſchreve Tractaet is: want ter contrarie 't voorſz Proteſt, is geminuteert voor de Commiſſariſſen van zijn Majeſteyt, ende de Ambaſſadeurs van mijn Heeren de Staten (de Heeren *Herſens*, *Ioachimi* ende *Burmania*) gheſamentlijck, ende geteeckent door deſelve Ambaſſadeurs inde ſelve uyre, als ſy het voorſchreve Tractaet geconcludeert hebben; ende d'Ambaſſadeur van ſyn Majeſteyt, weſende doen hier in qualiteyt van ordinaris Ambaſſadeur, heeft daer van ghepreſenteert Copye inde Vergaderinghe van mijn Heeren de Staten, den *ſeven en twintighſten* vande maendt *October*, *ſeſtien bondert vijf en twintigh*, ende het ſelve is ontfangen by de Preſident van de voorſchreve Vergaderinge, met veel danckſeggin- 1628.
ghe ende danckbaerheydt, ende de Heer *Cats* laeſtelijck gedeputeert van mijn Heeren de Staten, by zijn Majeſteyt heeft begeert prolongatien vande voorſchreve tijt, 't welck ſyne Majeſteyt niet heeft konnen conſenteeren, vaſt blijvende by 't voorſchreve Proteſt: ende d'Ambaſſadeur van zijn Majeſteyt heeft deſelve *Declaratie*, ſo by monde, als by geſchrift, gedaen inde Vergaderinge van mijn Heeren de Staten, den veerthienden ouden ſtijl, ende den vier en twintighſten nieuwen ſtijl, van Iuny laeſtleden. 't Is ſoo verre van daer, dat 't voorſz arreſt tegen 't Tractaet ſoude ſyn, dat met meerder reden 't ſelve behoorde geeſtimeert ende gehouden te ſyn voor een ghecontracteerde ende gheſtipuleerde ſaecke.

Ten *tweeden*: mijn Heeren de Staten, ſegghende in 't voorſz Antwoort: dat inde ſaeck van Amboyna zy Rechters hebben ghedelegeert, op 't verſoeck vande voornoemde Ambaſſadeur, en met zijn weten en toeſtaen, nootſaeckelijcke Inſtructien ende Commiſſien ghegeven; de voornoemde Ambaſſadeur ghedraecht hem tot ſyn Propoſitien, dien hy by geſchrift heeft gepreſenteert, ende aen de trouwe ofte conſcientie van ſulcke Ghedeputeerden der Vergaderinghe van mijn Heeren de Staten, met dewelcke hy d'eer heeft gehadt te confereeren, of hy oyt ſulcke particuliere inſtantien heeft gedaen, of ſulcken conſent gegeven met woorden ofte wercken; proteſteerende wederom, gelijck hy altijt heeft gedaen, dat hy geen laſt heeft gehad: belijdende evenwel dickwils de delayen in 't gheneraal gheblameert, ende gheſproocken, ſelfs importuniteyt ghebruyckt te hebben by de Gedeputeerden van mijn Heeren de Staten, om niet meer te veronachtſamen eene ſaecke van ſoo groote importantie, ende dat de voornoemde Gedeputeerden ontrent vier maenden nae ſyn aenkomſte, in deſe quartieren hem ghecommuniceert hebben de reſolutie van mijn Heeren de Staten, met de namen van hare Rechters, ende 't inhouden van haere Commiſſie; teghen dewelcke hy noch macht noch wil heeft ghehadt eenighe exceptie te nemen: vry weſende aen mijn Heeren de Staten nae haer maniere te procederen, ende d'Ambaſſadeur geen ander laſt hebbende: als daer van advis te gheven in Enghelandt; dewelcke ghevende met de ghetrouwigheydt, die hy geobligeert is te doen, is hy ſeer bedroeft, dat niet teghenſtaende alle 't geene dat hy heeft konnen doen of remonſtreren, in het publijck ofte in het particulier (in het welck hy heeft de ſatisfactie in zijn ziele, niet te hebben vergeten eenigh devoir) raeckende de ſaecken van de Ooſt-Indien in het gheneraal, ofte de Procedueren in het particulier, inde ſaecken van Amboyna, het niet ſulcx en is, als de voornoemde Ambaſſadeur oordeelt eenigh contentement te konnen gheven aende Koningh zijn Meeſter.

Was onderteeckent

D. Carleton.

Daer nae heeft de ſelve Ambaſſadeur weder in het begin van Maert aen / ende inde Vergaderinghe ghe-ſept het nabolgende:

Mijn Heeren.

Maerte Propoſitie van Carleton.

HIer voorens hebbende my ghequeten van 't devoir van mijn Charge, ſoo by publijcke Audientie in deſe Vergaderinge, als by particuliere Conferentie met mijn Heeren u Gedeputeerden, volgens d'Inſtructien daer met ick ghelaſt ben gekomen van weghen den Koningh mijn Meeſter, ende nae de occurentien. Soo koom ick nu tegenwoordig door expreſſe ordre van ſyn Majeſteyt uw vinden, om u ſyn intentien te doen verſtaen, na dat de veranderingen van tijd en van occaſien, oock een nootſaeckelijcke veranderinge ſal hebben gebracht in ſyne raetſlagingen.

In welck ick ſal beginnen met de ſeer gratieuſe antwoort die ſyn Majeſteyt dede aen u Excellenties Gedeputeerde, mijn Heer *Cats*, raeckende de affectie van zijn Majeſteyt tot deſe Provintien, ende principalijck in

1628. in 't poinct van de Trafijcq van uw Onderdanen in Vranckrijck, waer op volgde een Declaratie: gemaeckt ten verſoeck van uw Ambaſſadeur mijn Heer *Ioachimi*; die hem is gegeven gheweeſt in gheſchrift, conform de affectie van zijn Majeſteyt, ende de reden van Staet, om t'accommoderen uw voornoemde Onderdanen, in ſoo een importanten poinct, als is haer Commertie.

Maer d'experientie heeft bethoont ſeer groote inconvenienten daer uyt ontſtaende aen zijn Majeſteyt, door de menginghe die uw Onderdanen doen vande vrye Koopmanſchappen, met de verbodene, in tijde van Oorloch: 't welck men niet konde voorſien, ter tijdt als noch geen apparentie was, dat den Alder-Chriſtelijckſten Koningh ſoo verre ſoude hebben willen gaen van den Oorlogh te verklaeren, ofte ('t welck hem noch minder voechde) met de Spaenſche, onſen ghemeenen verklaerden vyant ſich te conjungeeren.

Welck niet tegenſtaende u Ambaſſadeur heerſtelijck ſolliciteerde (ghelijck een goeden Dienaer behoort te doen nae d'Inſtructien van zijn Meeſters) de reſtitutie van alle Schepen ende goederen, van wat conditie of qualiteyt zy waeren, ende eene meerder particuliere verklaringe van permiſſie van vrye trafijcq.

Wat aengaet 't verſoeck van u Ambaſſadeur, om de relaxatie der particuliere ſchepen en goederen alrede genomen; Mijn Heeren van den Raed, met approbatie van zijn Majeſteyt, hebben daer in geconſenteert, ghelijck u Heerlijckheden gheſien ſullen hebben by zijn verſoecken ende haer antwoorden, dewelcke hy u ſal gheſonden hebben.

Maer raeckende de continuatie vande ſelve *Declaratie*, ende meer liberteyt die uw Ambaſſadeur verſoeckt daer in te werden gegeven, met notificatie van 't ſelve aende Officiers der havenen. Sijn Majeſteyt heeft goet ghevonden 't Progres te ſuſpenderen, hebbende my ghelaſt u te vertoonen, dat dit niet voortkomt uyt eenigh manquement van goede wille, ende affectie tot uwen Staet (gelijck of hy geen ſorghe en hadde voor de ſubſiſtentien ende proſperiteyt vande ſelve) maer om dat de conſervatie van 't mutuele beſte van zijn Kroonen en van deſe Provintien hem daer toe noodſaeckelijck dwingt.

Tot prouve van 't welcke ick laſt hebbe u te vermaenen, hoe zijn Majeſteyt meeſt om die oorſaecke, vryelijck ende goetwilliglijck is ingetreden in een offenſive ende defenſive ligue met u Heerlijckheden, ende hoe in contemplatie vande publijcque vrede ende welſtant vande Chriſtenheydt, hy heeft ghеſocht de naeuwe Alliantie van Vranckrijck: hebbende noyt in eenige manieren ghebroocken d'oude vrientſchap, die hy hadde met de voorſchreve Kroone, ende hebbende altijd zijn intentien gheſtelt gehadt op de publijcke welſtandt, ende tot ſoodanige oochmercken, inde welcke uw Staet egalijck is geintereſſeert met zijn Majeſteyt, daer van de waerheydt my obligeert trouwe ghetuyghenis te gheven, om de particuliere kenniſſe die ick hebbe.

Ende raeckende de forces die zijn Majeſteyt gebracht heeft in 't Eylant van *Ré*, hy en konde met eere niet anders doen, als zijnde door de requiſitien van den Aller-Chriſtelijckſten Koningh ſelf gheinduceert gheweeſt, om door zijn Ambaſſadeurs, ſoo wel by die van *Rochelle*, als by 't gheheel Lichaem van die vande Religie, ſigh t'employeren, om haer te doen aengenaem zijn de vrede (daer van zijn Majeſteyt geobligeert is deur zijn Ambaſſadeurs Conſervateur te zijn) in 't alderheetſte van haer laetſte Oorlogen, ende tot dien eynde haer Gedeputeerden te perſuadeeren (weſende tot *Paryſ*, ende haer addreſſeerende aende voornoemde Ambaſſadeurs van Majeſteyt, door expreſſe ordre der principale Miniſters van den Alder-Chriſtelijckſten Koningh) om te relaſcheren ende nae te geven veel dingen die ſeer important waeren tot haer ſeeckerheden: alles conform d'Edicten ende bevels, tot voordeel van die vande gemelde Religie ghegeven: ende om dewelcke ſy ſtandtvaſtelijck den Oorloch ſouden hebben gecontinueert, in een tijdt als den Aller-Chriſtelijckſten Koningh ſigh vondt geengageert in een buytenlantſche Oorlogh aende andere zijde der gebergthen, ende in ſeer groot ghebreck 1628.
van middelen, om in zijn rijck quaet te doen aen die van de gemelde Religie: hebbende noch conſiderable macht, noch penningen van hem ſelven, ende weſende onverſien van alle andere vreemde hulpe, alleenlijck vande geene die dependeerde van zijn Majeſteyt, ende van u Heerlijckheden: maeckende profeſſie vande ſelve Religie, met die gheene, dewelcke zijn Majeſteyt vermaende ende raede van te condeſcenderen inde conditie geoffereert ende ghegheven tot de gemelde vrede, tot welvaeren vanden Alder-Chriſtelijckſten Koningh, ende ſijn Koninckrijck, ende tot ſecoers vande Chriſtenheyt in 't generael,

Maer ſoo verre iſſet van daer, dat de termen ende woorden, op dewelcke men het eens was gebleven met de Ambaſſadeurs van zijn Majeſteyt, om 't accompliſſement van het voornoemde Tractaet, ende dewelcke wierden gepronuncieert in preſentie, ende door commandement vanden Alder-Chriſtelijckſten Koningh, door zijn Cancelier ten tijde vande acceptatie vande vrede, ende klaerder geinterpreteert vande zijde van de voornoemde Koningh, door zijn Miniſters aen de Ambaſſadeurs van zijne Majeſteyt (dat naementlijck men uytdruckelijck verſtondt, dat de *demolitie* van het Fort Sint *Louis* moeſt werden ghedaen, als mede andere dinghen gheſtipuleert, tot ſoulagement der klachten die gheallegeert wierden, van weghen die vande ghemelde Religie, als ſtreckende tot naedeel vande liberteyt vande Stadt van *Rochelle*; ſonder welcke *demolitie* ende *ſoulagement* de Ghedeputeerden van de Religie in het ghenerael, ende die van *Rochelle* in het particulier, hebben geproteſteert: dat ſy noyt en hadden gheconſenteert in de ſubſiſtentie van het voorſchreve Fort: als zijnde ghelaſt ende ghereſolveert te conſerveeren het recht vande *demolitie*, gheaccordeert door expreſſe woorden van haer *voorighe Tractaet*) ſoo ver ſegh ick, iſt van daer, dat de woorden van het ſelve accoordt ſouden ſyn volbracht gheweeſt; dat ter contrarie men het voorſchreve Fort Sint *Louis* met nieuwe *munitien* van Oorloghe geprovideert, ende het guarniſoen van het ſelve vermeerdert, ende de naeſt gelegene Eylanden vervult heeft met volck, die alle manieren van violentien, ſo op de Inwoonders van de voorſchreve Stadt, als op de vreemdelingen gebruyckt hebben; belettende door dit middel aen de *Rochelloiſen* de *vaulte* van haer vruchten te Lande; en arreſteerende de Schepen die haer Kooren ende andere nootſaeckelijcke dinghen voor haer proviſie brachten: boven verſcheyden andere expreſſien, ſoo binnen als buyten de voorſchreve Stadt, die ſy haer deden gevoelen: onder de naem van vrede, haer ſtellende in ſlimmer conditien als zy ſouden konnen lijden, geduerende de ellenden van den Oorlogh.

Waer van haer te ſeer beſwaert gevoelende, ende implorerende door haere expreſſe perſoonen, ende door ghereitereerde Offitien ende noodighe aſſiſtentie van zijn Majeſteyt, om haer te beſchermen van een openbaere ende onvermydelijcke ruine: zijn Majeſteyt voorſiende, dat d'extirpatie vande Religie in Vranckrijck niet ſoude ophouden, maer dat den Raedt aldaer, weſende gebonden aen die van *Spangien*, de gheheele Gereformeerde Relige ſoude opprimeren: het welck oock ſoude ſappeeren de liberteyt van uwen Staet; met dewelcke zijn Majeſteyt zoo naeuw verbonden weſende, heeft getuyght alleenlijck bemint te hebben de conſervatie; ondерſteunende die vande Religie in Vranckrijck: ſoo dat zijn Majeſteyt niet konde als een goet Tractaet voort brengen tot haer reſtabliſſement: openende de ooghen van den Alder-Chriſtelijckſten Koningh, in ſulcker maniere; dat hy zijn deſſeyns tot de gemeene defenſie mocht wenden.

Maer, door andere accidenten, ſulcks geen ghewenſcht ſucces hebbende ghehadt, ende den voornoemde Coningh ſigh verſterckende tegen alle goede ende ſalutaire raedingen, ende hem voeghende met den Coningh van *Spangien*, de ſchepen van de welcke hy op zijn zijde ende havenen ghetrocken heeft

Digitized by Google

1628. heeft tot perijckel vande ghemeene liberteyt, daer door verklaerende openbaerlijck zijn pernicieuſe deſſeynen, teghen de Vrede vande Chriſtenheydt; Soo kan zijn Majeſteyt niet vinden, dat men hem raden kan toe te laeten: dat een verklaerde, ende ſoo ſchadelijcke vyandt ſigh ſoude dienen vande commoditeyten der Commertien, om ſigh te prævaleren teghen zijn Majeſteyt, ende teghen zijn Vrienden ende Gheallieerden.

Oordeelt ter contrarie, dat hem wechnemende alle Traffijck met de Vrienden ende Geallieerden van zijn Majeſteyt, ende belettende alle Commertien met hem in zijn eyge Schepen, ofte die vande andere Natien, hy te eerder ſal gebracht worden tot een rechte kenniſſe en apprehenſie van zijn Staet, ende lichtelijcker geinduceert, om hem te voegen tot de publijcke defenſie: inde welcke zijn Majeſteyt altijt gereet ſal weſen met hem te concurreren, behoudens zijn eer ende d'obligatie inde welcke hy geengageert is geweeſt, door expreſſe Sollicitatie vanden Alder-Chriſtelijckſten Coningh, voor die vande gemelde Religie.

Om welcke redenen zijn Majeſteyt niet en twijffelt, of u Heerlijckheden ſullen ophouden van dien Koning t'aſſiſteeren met eenigherhande Ammunitie van Oorlogh ofte *contrebandes*. Noopende 't welck zijn Majeſteyt geerne ſoude geruſt zijn; om d'affectie ende ſorge die hy draecht voor 't voordeel van deſen Staet, door eene Neutraliteyt die eenichſints beſtaen kan met zijne en uwe welvaert.

Maer zijne Majeſteyt bemerckende de dangereuſe inconvenienten alrede geſchiet, ende van andere noch meer, die hem dreyghende door uw partialiteyt tot Vranckrijck, bid u te dencken op de beſte ende amiabelſte weghen, om u daer van te ſcheyden; zijn Majeſteyt conſidererende door een wel ghefondeert oordeel, dat om Vranckrijck te accommodeeren, hy op ſigh ghetrocken heeft deſe periculen: die men t'ſamender hand moet tegen gaen.

D'advantagie die zijn Majeſteyt ende deſen Staet hebben boven de machten van onſe t'ſamen gevoeghde vyanden, beſtaet in ſchepen. Den Alder-Chriſtelijckſten Koning heeft verklaert zijn intentie ende reſolutie te weſen hem ſterck te maecken, tot op de alderhooghſte trap van macht ter zee; dinghen die Vranckrijck noyt heeft konnen, oock noch niet en kan hoopen, als door de middelen der ſchepen van deſe Landen; waer toe zy misbruycken de Neutraliteyt: tot welcken eynde de Franſche groote efforten hebben gedaen, ende de ſelve continueren, tot eene conſiderable quantiteyt; daer van 't ooghmerck voorſien weſende, en ſoude niet konnen weſen ghenomen voor eene eſgaliteyt, of neutraliteyt tuſſchen de twee Kroonen, nademael het alles keert tot deſadvantagie van Vranckrijck, ende deſadvantagie vande Koninckrijcken van zijn Majeſteyt, ende by conſequentie van deſen Staet.

Daer en boven remarqueert zijn Majeſteyt een quade vrucht, ende dangereus effect van uwe *inclinatie* tot Vranckrijck, in 't maniement vande tractaten daer van de Franſche ſigh geprevaleert hebben: juducerende de Spaenſche om haer ſchepen te voegen met de hare, ende in onſe Zeen te komen: op de verſeeckeringhe die men haer heeft gegeven, dat de ſchepen van deſe Provintien difficulteren ſouden, haer met de Schepen van zijn Majeſteyt te voegen, in wat entrepriſe dat het was; ſo lange als ſy ſouden weſen in Compagnie van de Franſche.

Sijn Majeſteyt ghelooft dat de Franſche haer hebben ghedient van haer Tractaet, op deſe manier uytſpreydende d'intentie vande ſelve, veel verder als ghy wel niet en meynt t'extenderen u conniventie, ende en ontdecken u niet meer van haer deſſeyn, in 't conjungeren met de Spaenſche ſchepen; als alleen dat het is tot haer defenſie, en tot vorderingh van haer *Entrepriſe op Rochelle*.

In d'aſſiſtentie ende defenſie, vande welcke ick ghenoeghſamelijck hebbe verklaert, hoe ſeer zijn Majeſteyt is gheengageert ende gheobligeert door eer, reden van Staet ende van Religie, u biddende: dat ghy de Franſche niet wilt helpen in dat reguart; maer u voeghen by zijn Majeſteyt, met u navale machten, om die Stad en 1628. de gheheele Kuſte van die Zeen te verloſſen vande infeſtatie der Spaenſche Schepen, hoewel onderſteunt, gheaſſiſteert, ende gheaccompagneert deur de Franſchen.

Tot welcken eynde ick expreſſe ordre hebbe van uw Heerlijckheden te verſoecken, eene geproportioneerde adjunctie van u ſchepen, tot *ſeſtich* van die van zijn Majeſteyt, de welcken ghereet ſullen weſen tot *Plymouth*, om haer den *twintighſten* vanden tegenwoordigen maent in Zee te begeven.

Syne Majeſteyt oordeelt daer en boven, dat de dartelheyt ende ſtoutigheyt van zijn Vrienden, tot ſoodanigen trap geklommen, ende ſoo openbaerlijck ghedeclareert, is dat ſy niet beter ſoude konnen ghearreſteert worde als door een ronde verklaringe van *Conjunctie* met zijne Geallieerden, dat hy verwacht en begeert van uw Heerlijckheden, dat ghy daer toe wilt reſolveren.

Tot ſulcks zijt ghy te meer gheobligeert: om dat ghy aen alle de werelt, ſoo wel met woorden als inder daedt behoort te thoonen, dat d'Actie van u Ambaſſadeur in Vranckrijck, maeckende een Tractaet door dewelcke hy u geengageert heeft parthy te nemen tegen zijn Majeſteyt, die van ſulcks (om de groote eſtime die hy heeft van uwe Vrientſchap, ſeer ſenſibel ende gevoeligh is) niet alleen ſonder ordre ende commandement, maer oock geheel contrarie uw reſolutie ende wille zy gheweeſt. Want anders ſoude alle de werelt qualijck oordeelen van u intentien, ende gelooven dat ghy d'Ambaſſade advoüeert ende ratificeert: hoewel dat gy d'Ambaſſadeur deſadvoüeert; principalijck als men conſidereert hoe ſeer de Princen, ende noch meer de Republijcken van alle tijdt ſeer rigoureuſelijck hebben gecaſtijt de Ambaſſadeurs als *reos dimmuti Imperii*, wanneer ſy eenige dingen, principalijck in materie van Tractaten, *mandati fines* excedeerden. Soo dat niet gedaen wort, of ſooder gheen reele ende effectuele declaratie op en volght, contrarie aen d'Actie vande voornoemde Ambaſſadeur, ſoo ſalder materie zijn gegeven van ſeer groote apprehenſie ende jalouſie, aen die geene die noch in verſche gedencken hebbende *ſupercherie* van het Tractaet van *Argis*, Ambaſſadeur van Vranckrijck in *Spangien*, ende de pernicieuſe conſequentien van de ſelve, van dewelcke men het eynde noch niet en ſiet.

Boven dien, ſonder uw yets te reprocheren, bid zijn Majeſteyt uw ghelieve eens op een nieuw te gedencken: dat in *contemplatie* van uwen Staet, het welvaeren vande welcke hy altijdt ghehadt heeft, ende heeft in ſingulliere recommandatie) hy is in Oorloghe ghetreden met *Spangien*, den Keyſer ende alle uw verklaerde Vyanden, met vaſte reſolutie, ſoo lange als ghy ſtandtvaſtelijck ſult mainteneren de ſaeck van Godt, de publijcke liberteyt, ende uw eygene gerechtigheden, hy inviolabelijck ſal onderhouden de conjunctie ende Alliantie die hy met uw Heerlijckheden heeft; geenſints twijffelende ſoo ghy maer ſtercke ende vigoureuſe reſolutien daer by voeght, of ghy ſult t'ſamen hebben een goede ende vruchtbare voorſpoet voor u ſelfs, ende voor de welvaert vande Chriſtenheyt.

Tot welcken eynde niet beter ſoude konnen dienen, als den Alder-Chriſtelijckſten Koningh te deſabuſeren, vande opinie die hy heeft van te konnen uw Heerlijckheden ſcheyden van zijn Majeſteyt, door de artificien van te temporiſeeren, dan met hoope, dan met vreeſe, die ſy van uyr tot uyr voor u ooghen werpen, u ophoudende.

In het welck (ſoo hy hem eens bedrooghen vindt) hy wel haeſt van meeninghe ſal veranderen: by der handt nemende de publijcke *defenſie*: het welcke grootelijcks te wenſchen ende te conſidereeren is: dat men niet kan effectueeren als hem dwinghende zijn ooghen te keeren tot de waernemingh van zijn eygen Staet.

Syn Majeſteyt heeft my eyndelijck gelaſt u de wete te doen, dat hy heeft genomen onder andere dinghen reſolutie om in Zee te brenghen eene Vloote van, *hon-*

1628. *dert* ſeylen, om te reſiſteeren teghen de groote toeruſtinghen ende deſſeynen die de gheconfœdereerde Vyanden van de publijcke Vrede hebben ghemaeckt, om te geven een ſwaren ſlach tot de ruyne van de liberteyt van alle de Chriſtenheyt: tot defenſie van 't welcke zyn Majeſteyt gheresolveert is te verſchijnen in zijn glorieuſe Tytel, ende bid u Heerlijckheden te voeghen by zijn Vlooten (na d'Articulen van 't Tractaet) haer vierenrendeel: Op 't welck ick expreſſe laſt hebbe mijn Heeren u te ſolliciteren tot een promte reſolutie, en tot mijn ontlaſtinge, my de ſelve by geſchrift te geven, was onderteeckent. 1628.

D. Carleton.

Antwoort van haer Ho: Mo: **Op deſe propoſitie hebben haer Ho: Mo: deur de Heeren de Bye ende van Noortwijck, den ſelven Ambaſſadeur toegeſonden een Antwoort in 't Frans / luydende in 't Neerdupts als volcht.**

DE Staten Generael van de Vereenigde Nederlanden, hebbende geexamineert de propoſitie, gedaen in haer Vergaderingh den *derden Marty* leſtleden, deur den Heer Baron *Carleton van Imbercourt*, Extraordinaris Ambaſſadeur van zyn Majeſteyt van Groot Brittannien, ende de ſelve bevindende principalijck te conſiſteren in drie poincten.

I.

Dat zyn Majeſteyt ſiende dat door de menginghe, die de Onderdaenen van deſen Staet doen van de vrye Coopmanſchappen, met de geene die verboden zyn in tijde van oorloch, hem ſeer groote *inconvenienten* arriveren, goetghevonden ſouden hebben te ſuſpenderen het Progres van zijn gracieuſe Declaratie, raeckende de liberteyt van de Commercie met Vranckrijck, oordeelende dat wechnemende van den Koninck van Vranckrijck alle Trafyck met de Vrienden ende Gheallieerden van Groot Brittannien, ende de ſelve belettende alle Commercie met hem in zyn eyghen Scheepen of die van de andere Natien, hy eerder ghebracht ſal worden tot eene rechte kenniſſe en apprehenſie van zyn Staet, ende lichtelijcker gebracht om hem te voegen tot de publijcke defenſie.

II.

Dat zijne Majeſteyt begeert een adjunctie der ſcheepen van deſen Staet, geproportioneert tot ſeſtigh van die van zyn Majeſteyt, om haer t'oppoſeeren tegen de Spaenſche ſchepen, geconjungeert met die van Vranckrijck, ende datmen een openbaere *declaratie van Vnie ende conjunctie* maken, ende reelijck diſadvoueren het Tractaet, gemaeckt door de Heer van *Langerack in Vranckrijck*.

III.

Dat zyn Majeſteyt weſende gheresolveert in zee te brengen een vlote van hondert zeylen, om te reſiſteren tegen de groote toeruſtinghen ende deſſeynen van een vyandt, begeert dat (volgens de articulen van het Tractaet) daer by ſy gevoecht het vierde deel van deſen Staet.

Verklaren de ſelve Heeren Staten op 't eerſte point: dat teghen de menginghe van de Coopmanſchappen, nieuwelijcks is voorſien door 't Placcaet dat verbiet het tranſport van Munitien van Oorloge ende andere verbooden Koopmanſchappen uyt deſe Landen, daer met ſy verhoopen dat zyn Majeſteyt contentement ſal nemen, ſonder ander beletſel te geven in de Trafycq van gheoorlofde dinghen, naedemael dat die Commercie met Vranckrijck niet verboden kan weſen, ſonder evident ende notable ruyne van deſen Staet, die conſiſteert in Schepen, Navigatie ende Trafyck, ghelijck zijn Majeſteyt weet, de welcke daer af-geſneden weſende, geen middelen ſal hebben om te ſubſiſteren, nochte de groote koſten die ſy genootſaeckt is te doen, ſoo te Water als te Lande. 't Welck de Koningh van *Spangien* weetende, heeft naer eenighen tijdt herwaerts begoſt te ghebruycken groote naevale machten uyt zyn Vlaemſche Haevenen, om de *Navigatie* te beletten met Vranckrijck, ende de Koninckrijcken van zyn Majeſteyt ende is aen alle de Werelt kennelijck: dat de Commercie (die gheweeſt is met de Hanſe-Steden ende andere op de Ooſtzee gelegen) is niet alleenlijck geheel geruyneert door den Oorloch van den Keyſer, en de Koninghen van *Sweeden ende Poolen*: maer dat oock de Koningh van *Spangien* hem grootelijcks ſal dienen van de commoditeyten die hy verkregen heeft op de *Elve*, *Weeſer*, ende andere Rivieren in die quartieren, om deſen Staet t'infeſteren. Ende indien hier noch by quame dit ongheluck dat zijn Majeſteyt ſoude willen verbieden de Commercie met Vranckrijck, ende den Aller-Chriſtelijckſten Koning, door retorſie met Groot Brittannien (welcke Commercie alleen reſteert) dat ſoude ſekerlijck een doodelijcke ſlach geven aen deſen Staet, ende aen deſelve wechnemen de nootſaeckelijcke middelen, om de koſten van haer Equipagien te dragen, die van de Trafycq moeten komen, ende te openen de Havenen aenne Vyantſche ſchepen.

Daerom is 't, dat de hoochgemelde Heeren Staten gelaſt hebben haer Ambaſſadeur, om 't ſelve klaerlijck te repreſenteren aen de Koninck, hebbende ſoo goet vertrouwen van zijn Majeſteyt dat hy niet ſal willen advoueeren de Projecten die niet en dienen als om deſen Staet te verſwacken, den wech tot zyn ruyn te wijſen, ende dienvolgens oock tot de zyne, ende te ſecunderen de deſſeynen van den Koninck van Spangien, die niet en ſoeckt als door het beledt van de Commercie de verdeſtrueringhe van deſen Staet, de welcke inſeparabelijck daer van dependeert; ende alſoo hem Meeſter te maecken van geheel Chriſtenheydt; hoopende dat zijn Majeſteyt veel eer ſal omhelſen de middelen van accommodement der differenten, ſoo ſeer ruyneus voor de twee ſoo naeuw aen een verbondene Croonen, ende voor haer Geallieerden, dienvolghens dat zyn Majeſteyt ſal luyſteren naer de Propoſitie die by de voornoemde Ambaſſadeurs ghedaen ſullen worden.

Rakende het tweede point, daer op is tegenwoordich niet noodich te reſolveren: uyt oorſaecke van de retraite der Spaenſche ſchepen; ende wat aengaet de openbare Declaratie van de Unie ende Conjunctie van deſen Staet voor den Koninck van Groot Brittannien verſocht in zyn tweede point, verklaren haer Heerlijckheden: dat zyn Majeſteyt in alle conferentien door zyn Commiſſariſen ende andere Miniſters altijdt ſeer wyſſelijck verklaert heeft dat het goet ſoude weſen, ja noodich dat deſen Staet tuſſchen de twee Croonen haer Neutrael mainteneerden, ende Vrient van alle beyde, om des te beter te doen de vereyſchte Officien ende devoiren, om t'accommoderen de differenten tuſſchen de ſelve ſoo ſchaedelijck aen gheheel de Chriſtenheyt, ende profytaebel aen den ghemeenen Vyandt, ende beloven haer Heerlijckheden ſich dat zyn Majeſteyt ten goeden ſal nemen na zijn onvergelijckelijcke voorſichticheyt, d'excuſe diemen doet van weghen deſen Staet van niet t'exceederen de limiten van Neutraliteyt.

Oock en vinden haer Heerlijckheden niet noodich te doen andere *Declaratie*, op 't Tractaet gemaeckt door de Heer van *Langherack*, als alreede ghedaen is, gelijck aen alle de Weereldt kennelijck ende ghegheven is aen de Extraordinaris Ambaſſadeurs, nu teghenwoordigh in Vranckrijck ſynde van wegen deſen Staet.

Maer aengaende 'tderde poinct, verklaerende Hooghedachte Heeren Staeten: dat ſy ghereſolveert ende ghereedt zyn gheweeſt haer ghedeelte te voeghen met de Vlooten van zyn Majeſteyt van Groot Brittannien, midts haer niet werdende afgeſneden de middelen door verbodt van de Commercie, die haer moeten ſuppediteeren de middelen om haer Equipagie te doen; Sy ſullen oock poogen te continueeren het debvoir van oprechte Geallieerden, gelijck het in reeden beſtaet; Maer nademael dat de voornoemde twee voorige Vlooten in Zee gebracht zyn geweeſt, ſonder voorgaende Communicatie ende vaſt-ſtellinge der deſſeyns, die behoorden ghereſolveert te worden, waer uyt de eerſte oock niet heeft voortghebracht eenighe effecten diemen verhoopt hadde, ende de tweede weſende ghearriveert tot *Plymouth* daer niet heeft gevonden

1628. vonden de ſchepen van zyn Majeſteyt, ſulcks dat ſy haer (naer een lang vertoeven ende tydt verlies) heeft moeten alleen in Zee begeven op de Spaenſche kuſten, in een ſeer danghereuſe tijdt. De Hooch-gemelte Heeren Staten begheeren: dat men eerſtelijck mach in Communicatie treeden op wat ſubject, om geſaementlijck te delibereeren wat dat door de voorſchreve Vloote in tijdt ende plaetſe ſal konnen gheexecuteert werden, tot præjuditie van den Vyand. 1628.

Gedaen in de Vergaderinge van de Hoogh-gemelde Heeren Staten, den *eerſten April ſeſthien hondert acht en twi tich.*

Met dit antwoordt is d'Ambaſſadeur Carleton al noch niet te vreeden gheweeſt: compareerde weder in de Vergaderingh/ verſocht dat de ſelve gheresumeert ende alſoo verandert mocht worden/ dat ſijn Koninck contentement ende het publick meer dienſt daer upt mocht ſcheppen/ ſeggende op't eerſte point van de voorſchreven antwoort: dat wel goet was het verbodt van uytvoer van ſchepen ende goederen van contrebande by 't Placcaet aen particulieren ghedaen: maer dat by hare Hoogh Mooghende aende Franſoiſen gheen permiſſie wierde gegeven Schepen ende Munitie van oorloghe upt te brenghen; op't tweede point/ dat wel de Spaenſche ſchepen/ hun voor deſe reyſe hadden gheretireert: maer dat evenwel reſolutie ghenomen diende te werden/ wat te doen ſoude zijn/ in cas ſy wederom mochten koomen/ ende hun met de Franſche ſcheepen conjungeerden; op't derde, datter categorique reſolutie diende ghenomen te werden op de Equipagie van de ſchepen in't ſelve derde articul ghementioneert/ op alle 't welcke ghеantwoort is: dat het gheproponeerde in deliberatie ſoude werden gelept/ 't welck oock volgens gheſchiet zynde/ is verſtaen: dat de antwoort/ſoo die in geſtelt was/ ende by den voorſchreven Heer Carleton wederom ter Vergaderinghe overghelevert/ſoude ghelaten werden ghelijck die was/ ende den voorſchreven Heer Carleton ghecreſtitueert: maer ſoo hy pet daer teghen hadde/ dat het ſelve by ghelchrifte overgelevert zynde/ daer opgedisponeert ſoude werden/ ſoo als den dienſt van 't Lant ſoude komen te vereyſchen. Synde daer toe Gecommitteert de Heeren de Bye ende Brouwer.

d'Ambaſſadeur Carleton nam ſulcx alwoch voor geen ſatisfactie: maer repreſenteerde een en ander daer tegen. Sijn gerepreſenteerde (om kortheyts wille) en hoe't ſelde wiert beantwoort is beyde te vernemen upt het volgende.

Naerder antwoort

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlandtſche Provintien*, gheexamineert hebbende de Memorie van de Heer *Baron Carleton van Imbercourt*, Extraordinaris Ambaſſadeur van zyne Koninclijcke Majeſteyt van Groot Brittannien, raeckende de poincten die hy oordeelt te moeten werden gheconſidereert op haer Hoogh Mogende antwoort van den *vijſden* deſes: verklaeren oppet eerſte: dat by haer onlanghſche Placcaet ſy expreſſelijck aen particuliere hebben verbooden den uytvoer van verbooden waeren: vertrouwende dat zyn Majeſteyt daer aen ſal vernoeginghnemen: Maer alſoo de Heer Ambaſſadeur verſoeckt verklaeringh over de macht die haer Hoogh Mooghende ſich ſelf hebben ghereſerveert, om nochtans aen yemandt dien uytvoer vry toe te laeten, of dat conſent ſich extendeert tot den uytvoer van ſeecker getal Scheepen met *Canon*, Scheeps-materiaelen, Ammunitie van Oorlogh, ende andere Contrebanden, haere Hoog Mooghende verklaeren datſe ſulcks om ſyne importantheydt hebben gheleydt in rype deliberatie, ende wel gheexamineert ende ghecompaſſeert op de limyten ende natuyr van neutraliteydt; die haer Staet niet toe laet t'excedeeren: maer hebben geen wettelijcke redenen ghevonden, om te excuſeren of verweygeren den uytvoer van het gheene haer Landt niet van nooden hadde te behouden: naerdemael de neutraeliteyt niet alleen beſtaet in *Negando* of verweygheren: maer oock in *Permittando* of toelaetinghe: aen d'een ende d'ander vrienden, hoewel ſy onder elckander twiſten, van 't geene ſy noodich hebben. 't Welck men oock ſiet practiſeeren by de Koningen ende andere Potentaten, die aen haer vrienden niet weygeren den uytvoer van ſulcke *Contrabanden*, die aen andere ſchadelijck ſyn.

Haer Hoogh Mooghende twijffelen niet, indien de ghemelde Heer Ambaſſadeur dat hebbende wel gheexamineert de lichtinge van Ruyterie, ende gheballanceert teghen den uytvoer, die de Franſche hebben verſocht, ſal veel onderſcheyt vinden. Want de ſelve wervinge ſoude ghedient hebben om te debaucheren de gheheele Militie van deſen Staet, ende konde niet werden toeghelaeten in een tydt, ſoo periculeus dat haer Ho: Mog: ſyn ghenootdronghen gheweeſt ſelf een nieuwe lichtinge te doen van *thien duyſent* man. Maer wat aengaet d'uytvoer van contrebandes, die de Franſche hebben bekoomen, die en is van gheen conſideratie want men hier de ſchepen, kooper, tin, loodt ende touwerck houdt onder de waren die men van elders genoech kan hebben. 't Kanon oock is gegooten met des Koninckx Wapen, al voor twee jaer, ende hem toekoomende als eygen, kan niet werden wederhouden. De maſten zyn ghekocht in Noorweghen, ende deur zyn ordre hier gebracht, ende hadden konnen recht van daer ghepaſſeert hebben op Vranckrijck. De Lonten ſyn allenthalven in ſoo groote overvloet, dat haer Ho: *Mo:* ſelden den uytvoer weygeren.

Soo dat haer Ho: *Mog:* om gewichtige reden hebben belet de wervinge, en toegeſtaen den uytvoer, haer gouvernerende na de gelegentheyt van haer Staet; om ſich van binnen te conſerveren, ſonder van buyten te quetſen de neutraliteyt.

Het tweede ſtuck aenlanghende hoemen ſich ſal dragen tegen de conjunctie der Franſche ende Spaenſche ſchepen, die in aenkomende maent geſeght wort te ſullen gebeuren. Haer Ho: Mo: weten niet hoe't mogelijck ſoude ſyn te reſolveren in een ſaecke die ſo onſeecker is; daer van men de forme ignoreert, ende die alle oogenblijcken kan veranderen. In alle geval indien de Spaenſche ſchepen zyn Majeſteyt quaemen te attacqueren: de ſchepen van haer Hoogh Mog: ſullen niet mancqueren hem't aſſiſteren naer uytwyſen der alliancie: maer men hoopt dat beyde Koninghen haer ſullen laten diſponeeren tot eenicheyt: tot welcken eynde haer Hoogh Mooghende hebben gheſonden, haer Ambaſſadeurs, 't welck oock deſe ſwaerigheyt ſal wech nemen.

't Laeſte aengaende: *de intentie* is niet geweeſt, oock noch niet ſich't excuſeren van het debvoir waer toe d'alliancie haer obligeert: maer alſoo de ſelven houdt dat de Vloot ſal dienen teghen *Spangien*, op een deſſein geregleert onder veraccordeert tuſſchen zyn *Majeſteyt* en de haer Hoogh Moogende: ſoo't ſyn Majeſteyt belieft openinghe te laeten doen, om wederſijdts geexamineert ende ghereſolveert te worden, oock te noemen den tijdt teghen de welcke de ſcheepen moeten ghereet zyn: haer Ho: Mo: ſullen haer debvoir doen om haer deel tot de ſelve Vloote te contribueeren. Ghedaen ter Vergaderingh van haer Ho: Mog: in den *Hagbe* den 28. *April* 1628.

In Mey quam hier oock van wegen Enghelandt de Graef van Carlile: met hem wiert gheconjungeert d'Ambaſſadeur Carleton. Haer negotiatie beſtont in de navolgende poincten: die ſy na gedane publijcke audientie/ by nader particuliere conferentie overgaven. Ambaſſadeurs Carlille dier.

1. Dat haer Koninck/ ſich verſeeckerende dat haer Hoogh Mogende geen intentie hadden/ om te doen arreſteren de ſchepen ende goederen van de Engelſche Cooplupden genaemt Adventuriers trafiquerende inde Landen van haer Hoogh Mooghende begeerde van de ſelve een ampler ende particulier der verſeeckering ende Verklaringh van haer meeningh neffens de ghemelde Engelſche Coopliedeu/ volghens derſelver verſoeck: want ſy vreeſden datmen/ tot retorſie van d'aenhouding der Hollantſe Oſtindiſche ſchepen in Engelant/ oock haer ſchepen ende goederen mocht alhier arreſteeren. Sijn gepropoſeerde.

1628. 2. Dat haer Hoogh Mogende ghelieſde laſt ende inſtructie te ſenden aen haer Ambaſſadeurs doen in Engelant zijnde / om te handelen ende te ſlupten eene verbintenisſe tuſſchen haer Koningh / de Koninghen van Dennemarck / Sweeden ende haer Hoog Moghende / tot conſervatie der libertept van de Sont, Ooſt-zee, revieren van de Elve, Weſer, ende Eems : ende ondertuſſchen provisionelijck ende ten ſpoedighſten t' ſamenderhant t' adviſeren ende reſolveren / op een ghetal ſchepen van oorlogh en wat meer daer toe behoort / om voor te komen d'aenſtaende perijckelen tot dat 't ſelve Tractaet voltrocken mocht werden.

3. Sp inſteerden om prompte ende dreeder ſatisfactie van haer Hoogh Mogende voor haer Koninck / tot revocatie van den Generael Ian Pieterſz Coene, over de Juſtitie tot Amboina ghedaen ; ende over de ſendinge van Gedeputeerde na Engelandt om aldaer te tracteren van reconſiliatie ende bylegginghe der gepaſſeerde differenten; ende een Reglement van Traficq ende goede correſpondentie in 't toekomende tuſſchen beyde Compagnien.

4. Deden weder klachte van dat haer Ho: Mo: permitteerden aen de vyanden van haer Koningh / ſich hier te verſien van ſchepen / Canon / en alle ſoorte van Munitie van oorloghe : haer ghevende expres convoy deur haer ſchepen van oorloge ; onaengheſien de particuliere kennis die haer Ho: Mo: hadden van dat de ſelve ſchepen ende ammunitien ſouden ghebruyckt werden teghen haer Koningh / ende die van de Gereformeerde Religie in Vranckrijck / deur eene conjunctie der Spaenſche met de Franſche. Ende alſoo haer Hoogh Mogende allegeerden dat deſelve vryheyt openſtont aen haer Koningh : repreſenteerden datter groot onderſcheyt was tuſſchen haer Koningh offenſive ende defenſivelijck met deſen Staet ghealliееrt (aende welcke ſulcks vryſtont deur een expres artikel van 't verbondt) ende den Koninck van Vranckrijck / die niet alleen was buyten alliantie / maer oock gheconjungeert met haer doodt vyandt : die oock vyandt was van haer beſt ghealliееrde.

5 Sp deden oock inſtantie om te hebben particuliere verklaeringe / hoe ſich haer Hoogh Moghende ſouden draeghen by deſe conjunctie van Waepenen tuſſchen Vranckrijck ende Spangien : voornemelijck ſoo ſp quamen eenighe van zijn Majeſteyts Landen t' invaderen : het ſp op de Franſche of de Spaenſche naem.

Antwoordt. Waer op hebben haer Ho: Mo: weder in ghevolghe geantwoort: dat aengaende 't eerſte by haer acte vanden acht en twintighſten April ſp haer oberbloedelijck hadden verklaert : meenende dienaengaende niet klaerder te konnen ſpreecken. Indien nochtans de Engelſche Cooplupden naerder inſtantie deden men ſoudet in nader deliberatie leggen.

Aengaende het tweede : haer Ho: Mog: ſeyden wel te weten d'importantie van de Conſervatie van de Zont, Ooſt-zee, d'Elve, Weſer, ende Eems : maer alſoo de ghеſtaltenis van haer Staet niet toeliet te treeden in nieuwe Alliancie ſonder voorgaende reſolutie haerder Provintien / dat daerom haer Hoogh Mogende in dat ſtuck nu anders niet konden doen. Dat niet te min haer altans / in Engelant zijnde Ambaſſadeurs / ſouden aenhooren d'openingh die men haer op dat ſtuck ſoude doen van weghen Engelant / Denemarck en Sweeden : dat oock haer Hoogh Moghende alreede eenighe ſchepen op d'Eems ende Elve hadden geſonden om wijder perijckel voor te komen: continueerde ondertuſſchen haer beloofde ſubſidie aen Denemarck : hoopende dat ſijne Majeſteyt deſgelijcks ſoude doen.

Aengaende de revocatie van Ian Pieterſz Coene, de ſaecke van Amboina, het ſenden van Gedeputeerden na Engelant / om aldaer te tracteren van eene reconciliatie der differenten / en beter correſpondentie tuſſchen de beyde Compagnien / dat men ſich refereerde tot de verklaringhe ghegheven den ſeſtienden December jonghſt verleden / raeckende ſoo wel de ghemelde Coene als de ſaecke van Amboina, en nademael zijn Majeſteyt contentement ſoude nemen in de juſtitie : verſochten dat de Heeren Ambaſſadeurs wilden procureren de ſpoedighe overkomſt van de ghene die in Enghelandt hadden ghetuyght teghen de richters in Amboina om ghecontrolleert te worden : dat ſonder ſulcks niet mogelijck was t' obſerveren de regel : quod teſtibus non teſtimoniis ſit credendum. Dat haer Hoogh Moghende wel ghenegheu waren haer Gedeputeerde in Engelant te ſenden : maer alſoo deur 't aenhouden der drie Oostindiſche ſchepen in Enghelant veel lieden alhier waren geintereſſeert (op dat alles mocht gaen met contentement) verſochten eerſt relaxatie.

Op 't 4. Nademael de neutralitept niet alleen beſtont in negando ; maer in permittando aen een en ander tytent den uytvoer van commoditeyten, ende ſulcks ook by de naeghebuyren wiert gepractiſeert / niet te konnen ſien / hoe men aen vrienden ſoude konnen weygeren den uytvoer van 't gheene men ſelf niet van noode hadde / ontkenden nochtans daer toe convoy expres te hebben ghegheven om ſulcks na Vranckrijck te voeren.

Aengaende 't laetſte point : ſp ſeyden te hoopen dat beyde Koninghen / acht nemende op het groot periculi / in 't welck de continuatie van haer twiſt ſoude ſtellen / niet alleen haer vrienden / maer oock gheheel Chriſtenrijck en haer eyghen Rijcken / haer ſouden laeten inducеren tot vreede / ende voorige vrientſchap : waer deur men terſtont ſoude ſien diſtinctie tuſſchen de Koningh van Vranckrijck en die van Spangien. Indien nochtans Spangien de Rijcken van ſijne Majeſteyt ſoude willen invaderen, dat ſp niet ſouden manqueren religieuſelijck t' obſerveren d'alliancien en Tractaten in alle hare pointen / als redelijck is : en ſp haer desgelijcks waren belovende van zijne Majeſteyt in cas van gelijcke invaſie. Dit lieten ſp d' Ambaſſadeurs toekomen den dertighſten Mey, deur den Heer Feyt ende andere: die rapporteerden dat de ſelve Ambaſſadeurs nae Lecture hadden gerepliceert op 't eerſte lit / dat ſp verhoopt hadden van haer Ho: Mog: een vreeder verklaeringhe / op de Marchands avanturiers verſocht over 't afſtouden der ghevreesde arreſten op de laeckenen ; doch dat ſp daer op niet en hadden ghenſiſteert : als deſen Staet alles goets toe vertrouwende ; daer over oock de ſaecke daer by was ghelaten : voegende daer by dat ſp hadden verſocht op het tweede lit / dat de Heeren Geſanten van weghen deſen Staet in Enghelandt ſijnde / mochten werden ghelaſt / niet alleen om openinghe te hooren / van de nieuwe alliantie die by de Koningen van Groot Vrittangien / Denemarcken ende Sweden aldaer ſouden werden gedaen : maer oock om daer inne te helpen delibereren ende adviſeren / ende dat ondertuſſchen aende reſpective Provintien berorende de nieuwe Alliantie mochte werden ghеſchreven ; ende wijders een vaſte ordre ghеſtelt op de Correſpondentie tuſſchen de ſchepen van oorloghe van zijne Majeſteyt van Groot Vrittangien / ende die van deſen Staet / in cas dat de Spangiaerden d'Ooſt-zee, de Rivieren van de Elve, Weſer ofte Eems ſouden willen infeſteren. Waer op de Gecommitteerden d'Ambaſſadeurs by monde hebben verklaert dat haer Ho: Mo: d'aen weſende Geſanten in Enghelandt ſouden laſten over de voorſchreve Alliantie met de Heeren Commiſſariſen ende Ambaſſadeurs van hare reſpective Majeſteyten te mogen confereren / diſcoureren en van alles aen haer Ho: Mog: adviſeren. En aengaende de verſochte ordre op de correſpondentie: van des wederſijts ſchepen / in 't voorgeſtelde cas ; daer over verklaerden / dat deſen Staet egeen ſchepen van oorloge op d'Ooſtzee continuelijck was houdende / ende dat de Schepen op d'Elve haere Commiſſie hadden van zijne Majeſteyt van Denemarcken. Maer wat d'Eems aengingh / dat tot beveyligh van dien eenige ſchepen van weghen deſen Staet derwaerts waren afgevaerdigt. Ende ingevalle zijne Majeſteyt van Groot Vrittangien goet ſoude vinden eenighe ſcheepen daer by te voeghen dat haere Ho: Mog: d'Officieren van hare ſchepen ſouden laſten / om met die van zijne Majeſteyt in alle occurrentie van ſaecken te correſponderen.

d'Engelſche waren ſoo wepnich te vreeden met d'ſen Staet / inſonderheyt raeckende 't werck van Amboina, dat

Vervolgt aen 't leven.

1628. dat d'Ambaſſadeur Carleton in gaf 't volgende Proteſt.

NAdemael de Baron *Carleton d'Imbercourt* extraordinaris Ambaſſadeur van zijn Majeſteyt van Groot Brittannien by mijn Heeren de Staten Generael van de Vereenichde Provintien, volghens laſt, van begin aen heeft verklaert by monde ende by gheſchrift: Aengaende het bloedighe feyt van Amboina, zynde een *violatie* in den hoogſten graed van het Tractaet van *aſſociatie* van 't Iaer *negentien*, ende van d'explicatie van dien, op het bloet ende goet van zijne Majeſteyts Onderdanen gheperpreteert, by die van de Ooſtindiſche Compagnie deſes Staets. Dat zyn Majeſteyt vaſt bleef by 't proteſt, ghedaen by de ſtuytinge van 't *offenſyf ende defenſyf* Tractaet, gelijck oock te voor verklaert was door de Heeren van zijn Majeſteyts Raedt aen den Heer *Cats*, die van wegen de Heeren Staten verſocht een langher dilay van den tijdt, die *Anno ſeven en twintigh* expireerde. Naer welcken tijdt zijn Majeſteyt ſich reſerveerde de macht van ſelf ſig recht te doen, tegen de ſelve Ooſt-Indiſche Compagnie alhier, over 't ſelve exces, deur de middelen die zijn Majeſteyt ſoude goet oordeelen, in cas voor dien termijn, aen zijn Majeſteyt gheen contentement wiert ghedaen.

De ſelve Ambaſſadeur ſeyde geen laſt te hebben om vorder in deſe ſaecke te gaen, als om zijne Majeſteyt te adverteren van de Proceduyren der Heeren Staten op dat ſubject; ende hoe weynich effecten op ſoo dick gedane beloften volgden: haer oock te kennen gevende de meeninghe der Heeren van zijn Majeſteyts Raedt: als dat, indien men geen korte ende goede Iuſtitie dede, zyn Majeſteyt al noch bleef by d'intentie van ſich te dienen van 't ſelve Proteſt, ende zijn rechtvaerdige wrake te nemen.

Ende na demael onaenghеſien d'Ambaſſadeur ſulcks ſodickwils, ſoo by publijcke Propoſitie als by particuliere conferentie heeft gheſeyt, geduyrende d'elf Maenden die hy nu alhier is gheweeſt, hy merckt dat eenige van de Heeren Staten t'onrechte pooghen de ghemelde declaratie aende Heer *Cats* ghegheven in Enghelandt, ende hier gherepeteert, te trecken tot een ander ſin: als of ſyn Majeſteyt 't feyt van Amboina hadde gheſubmitteert ter deciſie om te werden getermineert alhier op de wyſe als men altans ſiet: daer nochtans zijn Majeſteyt verwacht een volkomen ſatisfactie.

d'Ambaſſadeur ſtaende nu op ſyn vertreck, om aen zyn Majeſteyt reeckenſchap te geven, van ſyne Negotiatie, om dat hy in de Conferentie ghehouden met de Ghedeputeerde der ghemelde Staten den *dertienden* deſes heeft ghemerckt, hoe wel hy meende volkomentlijck voldaen te hebben aen haer Hoogh Mog: deur zijn Memorie van den *ſeventienden February*, dat de quade opinie die ſy in haer Antwoort van den *voertienden dito* toonden te hebben van dit ſtuck ('t welck nochtans wiert gecorrigeert) al noch blijft in haer ghemoedt; Om die en andere reden, raeckende niet alleen den dienſt van zynen Koninck, maer oock de gemeene Correſpondentie, hy heeft niet konnen nalaten haer Ho: Mo: te denunceren ſolemnelijck: ſulcks doende mits deſen, dat noch zyne gemelde Majeſteyt deur de Heeren van zijn Raet aen de Heer *Cats* in Enghelandt, noch deur hem zyn Ambaſſadeur alhier, heeft noyt verklaert 't ſelve bloedigh feyt geſubmitteert te hebben, of noch te ſubmitteaen haer Iurisdictie, om geoordeelt ende ghedecideert te worden in de gemelde Forme, of anders ſoodanighe die ſy alhier, maer ter contrarie dat zijn Majeſteyt ſich altijdt heeft vaſt gehouden by 't ghemelde Proteſt, ſulcx noch doende, naedemael haer Ho: Mog: ongheacht de groote ende ſoo veel jarighe patientie, verwachtende de vervullinghe van de ſoo dick ghedaene beloften van Iuſtitie ende ſatisfactie ſich ghedraegende tot verſcheyden Remonſtrantien ende Propoſitien, by monde en gheſchrifte ghedaen, tot *verificatie van deſe denunciatie*, die hy begeert geinſereert te hebben in de Regiſters van deſen Staet, om te dienen van getuygenis voor het toekomende, hoe hy ſich heeft ghequeten van zyn Ampt in dit ſtuck. Ghedaen den *twintighſten May ſeſthien hondert acht ende twintigh*, geteeckent *Carleton*.

Haer Ho: Mog: ſijn hem niet langh ſchuldigh gebleven: maer voort dien ſelden dagh hebben weder gegeven deſe naevolgende Antwoordt / ofte Contre Proteſt: dat ſy namelijck geexamineert hebbende ſijn Proteſt, by het welck hy hun denunceerde: dat ſijn Koninghy nopt verklaert had gheſubmitteert te hebben het feyt van Amboyna, *tot deciſie in eenige forme alhier* / niet ten propoſt bonden t'examineeren het gheene op deſe ſaecke ten principalen aldaer wiert geſeydt: maer alleen te verklaren op de denunciatie door hem gedaen. 1628. Contra-Proteſt.

Dat de Heer Ambaſſadeur ſich wel ſoude konnen erinneren / dat de overleden Koninghy van gelucksaligе gedachtenis / hebbende begeert Iuſtitie ende reparatie over de ſaecke van Amboyna, haer Ho: Mog: meer reguard nemende op het contentement van ſijn Koninckljjcke Majeſteyt / als op het recht / waren getreden over alle formen ende andere conſideratien van Staet ende Recht / revocerende alle die de handt hadden ghehadt aen het Proces / oordeel ende executie van Amboyna, om te antwoorden van hare Procedueren / en daer op te verwachten hun voordeel. Dat ſijn Majeſteyt tegenwoordigh oock verſcheyde mael hadde doen preſſeeren de Iuſtitie. De ſelve Rechters van Amboyna geliomen zijnde / dat haer Ho: Mo: hadden gedelegueert tot Rechters / niet eenige van de Ordinaris Collegien van de Iuſtitie van Hollandt / om datter de Heer Ambaſſadeur Carleton niet goet vondt / maer eenighe particuliere Rechters van de ſelve Collegien / gelijck hy ſeyde beter te zijn; hadden oock gecommitteert haer Fiſcael om teghen de ſelve Rechters van Amboyna te procedeeren: midts tot ſich aſſumeerende een ſoodanigh Advocaet, als de Heer Miſſelden ende andere Engelſche daer van laſt hebbende / ſouden noemen; ende ontfangende Inſtructie van den gemelden Miſſelden, om des te beter het Proces te formeeren: gheliјck ſy oock aen den Heer Ambaſſadeur hadden ghedaen communiceeren de naemen der Rechters van den Fiſcael / ende van de Commiſſien aen haer ghegheven; om te thoonen haer vaſte ende ſinceere reſolutie te zijn / te procedeeren ter goeder trouwen in het termineeren van deſe ſaecke.

Sulcks alles ghepaſſeert / het Proces vogoſt / die van Amboyna door de gedelegeerde Rechters geexamineert: d'Advocaet Perſijn by den Heer Miſſelden ſelf genomineert tot Fiſcael, ende de informatien door hem Miſſelden oock geſubmitteert zijnde / alſoo datter niet reſteerde als de confrontatie ende recollement der geene die getuyght hadden tegen de beklaeghde van Amboyna: de gemelde Heeren Staten lieten tot de wijſe conſideratie van hem Baron Carleton ſelfs / of 'er gerechtighe voorſaecke was tot de nunciatie van een Proteſt / van dat ſijn Majeſteyt niet ſoude hebben geſubmitteert deſe ſaecke / om alhier te werden geoordeelt.

Want verſtaen moet werden: dat die Iuſtitie begeerde de Rechter van de geene daer van hy Iuſtitie begeerde nootſaeckelijck recognoſceerde: ſonder datter andere ſubmiſſie van nooden was: dat haer Ho: Mo: vertrouden dat de Heer Ambaſſadeur niet ſoude willen defereeren het oordeel over Onderdanen van deſen Staet aen andere als aen haer Overighеydt / ofte te willen pretendeeren datſe ſouden werden gedoemt / eerſe waren gehoort / geexamineert / ofte geconfronteert / ofte ſonder eenighe forme van Iuſtitie in deſe Provintien gewoonlijck: die men aen niemant hon wepgeren.

Verſochten daerom den Heer Ambaſſadeur ſijn Proteſt te willen weder in trecken / ende te laſten aen den gemelden Heer Miſſelden, ofte andere te willen continueeren in de ſubminiſtratie der nootwendighe ſtucken: als oock om de goede handt te houden / ten eynde de geene die ghetuyght hadden tegen de beklaeghde mochten werden herwaerts ghevonden / om teghen haer te worden geconfronteert / om alſoo het werck nae recht te termineeren.

Anders / dat hy wel konde dencken dat de Heeren Staten hebbende gerevoceert een gheheel Collegie van Richters (om reeckenſchap te gheven van haer Actien aen haer Overighеydt: een ſaecke die nopt voor deſen was gehoort noch ghepractiſeert / de ſelve Richters de Zee gepaſſeert / haer Ampt verlaten: eenige oock hun

1628. Vrouwen ende Kinderen achter ghelaeten hebbende) Rechters gedelegueert / het Proces ghemstrueert / de expeditie geurgeert: ende alles wat in haer was ghecontribueert / meer oorsaecke hadden om te protesteeren / ende rondelijck te verklaeren: dat het aen haer niet haperde: dat sijn Majestept ghеen contentement kregen / door de Administratie van een goede ende hoste Justitie.

In wat manier het met de overhandinghe van dit Proteſt ende Contre-Proteſt toeginghe / voerdt een weynigh hier nae geseyt. Door sijn vertreck heeft d' Ambassadeur Carleton oock ghеprotesteert / ende versocht dat haer Ho: Mog: willen resumeeren de saecke van de Sessie in den Raedt van State door de Ambassadeurs / ofte Ministers die van weghen sijnen Coningh hier sal komen resideeren / hebbende tot dien eynde overgegeven de redenen hier volgende.

Carleton eyst wedet de Sessie in den Raet. Dat Coninchlijcke Engelsche Ministers altijt hadden Sessie gehadt in den Raedt van State van de Verenighde Provintien / sedert de eerste aenstellinghe van dien Raedt in het jaer vijftien hondert vijf en tachtigh, tot het jaer sestien hondert ses en twintigh. Dat de Heeren Staten althans sulcks difficulteerden in allen schijn / of de Sessie was alleen toeghestaen tot een seeckier tijdt: pretendeerende dat de selve behoort te cesseeren / ofte terstont nae de restitutie van de Verpande Steden / ofte met het eynde der Treves. Ende hoewel veel meenden dat sulcks fundament hadde: dat men dochtans contrarie hadt gesien in den persoon van den Baron Carleton, Ambassadeur van sijn Majestept van Groot Brittannien, die de rangh ende Sessie in den Raedt hadt ghecontinueert / niet alleen nae de restitutie van de plaetsen / maer oock nae den Treves / tot het jaer ses en twintigh. Dat men oock het contrarie houde waer maecken / soo upt de Tractaeten van de Jaeren acht ende neghen, als upt andere reden.

Sijn reden. Eerstelijck, dat het Tractaet van het jaer acht, by sijn Majestept ingegaen / om de Heeren Staten te inducceren tot den Vrede met den Ertz-Hertogh / niet stont gelimiteert tot op seeckeren tijdt: maer voor eeuwigh ende altoos: blijckende by het negende Artijckel. Ende het eerste Artijckel draeght mede eene onderlinge verbandt / tot onderhoudinge van alle voorgaende conventien, gepasseert in alle voorgaende handelinghe / uytgenomen alleen wat in dat Tractaet mocht sijn veranderт. Dienvolgens wierdt oock daer door vast ghestelt de Sessie in den Raedt: niet alleen voor Coning Iacob, maer oock voor sijn naevolgers / dat derhalven de selve waer voor altijdt.

Ten tweeden, dat het Tractaet van het jaer negen (genaemt Ligue Guarantie) eygentlijck niet sagh als op de conventien, langer ghedebuceert in dat van 't jaer acht: om de Heeren Staten te verseckeren van het effect dat dien / soo langh als de Treves soude dueren: restringeerende de defensive op seeckier getal van jaren / in plaets dat sulcks anders was voor altijdt. Dat echter het eerste Tractaet geen veranderinghe ontsingh / nochende het eerste Artijckel: die niet en toucheerde aen het poinct van de mutueele defensie: maer wel expresselijck sprack van het onderhoudt van alle andere poincten van de voorgaende Tractaten: die niet waeren veranderт door dat van de mutueele defensie. Ende onder die poincten was oock 't stuck van de Sessie in den Raet.

Ten derden, dat sedert geen Tractaet was ghepasseert: by welck het daer in soude moghen zijn veranderт van dit ghemelde eerste Artijckel van het jaer acht. Dienvolghens bleef in vigeur dat poinct / rens vast gestelt in het jaer vijf en tachtigh, ende ghеconfirmeert in het jaer acht: immers tot dat anders soude zijn gestipuleert.

Ten vierden, tot volkomene proeve van sulcks diende / dat dese Staet in het selve jaer acht hebbende met Vranckrijck gemaeckt desgelijcke Tractaet van eeuwighe Alliancie: haer Ho: Mog: dickwils in Vranckrijck haer hadden ghefondeert op dat Tractaet / ende versocht het effect van dien: altijdt sustineerende dat Vranckrijck in kracht van sulcks was verbonden / ende sy wederom aen Vranckrijck. Dienvolgens moest van 1628.
de Alliance met Engelandt het selve worden verstaen.

Ten vijfden, ende of schoon in de jonghste Tractaten het stuck van de Sessie niet was vernieuwt: daer upt volghde (seyde hy) geen annullatie: dewijl anders sijn Majestept oock houde seggben dat alle voorgaende Tractaten van het entrecours, ende andere waeren vernietight; ende sijn Majestept soude komen doen ophouden alle effecten van sijne affectie ende vriendschap: gelijck oock de libertept van te moghen Vischen op sijne Kusten: Item / de Vryheyt van soo veel sijne goede Onderdanen ten Oorlogh dienen aen desen Staet: werdende jaerlijcks getrocken duysende tot recreutes, die meest om quamen in den Oorlogh / oft getransporteert wierden in dienst van de Oost ofte West-Indische Compagnien / sonder opt weder te komen: het welck consumeerde een groot ghetal van sijn Majestepts beste Volck / om te gesswijgen veel andere voordeelen die dese Staet genoot van Engelandt.

Ten sesten, wat hier teghen in het ghemeen wierdt geseydt: dat Vranckrijck de selfde Sessie desghelijcks soude pretendeeren. Daer op seyde hy: dat het de Engelsche altijdt hadden ghehadt: soo by Tractaet / als by practijcque: de Fransche nopt. Dat Engelandt in seer naeuwe Alliancie waeren met desen Staet: Vranckrijck in gheene althans. Dat de Enghelsche mede den Eedt in den Raedt deden van te maintenieren de Gereformeerde Religie: dat de Fransche geensints sulcks souden willen doen.

Dit gaf hy over den twintighsten Mey: maer men heeft 'er weynigh reguard op ghenomen / ende sich gecontenteert: door dien effectivelijck men voortaen den Raedt van de Enghelsche Sessie heeft suyver ghehouden. Hoewel alreede sedert langhen tijdt men alle ghewichtighe ende secreete deliberatien ende resolutien hadden van den Raedt af-ghenomen / ende ghedraght inde Vergaderinghe van de Staten Generael: die in den beginne niet pleghen ghedueright by een te zijn: maer beschreven te worden / als het den Raedt nodigh vondt. Maer sedert de Liceſterſche Factie, was dienstigh gevonden meest door Directie des Heeren van Oldenbarnevelt, (die meer Nassauws als Engelsch was) dat upt alle Provintien ordinaris eenige Gecommitteerden in den Hage waren / op de naem van Staten Generael, compareerende op simpele Brieven van Credentie der Staten van de Provintien / sonder eenighe Commissie ofte Instructie.

Soo dat oock de Engelsche eyndelijck wel sagen dat 'er aen de Sessie in den Raedt niet veel vast was: ende hebben het stillekens laten glijden.

Met de Ambassadeur Carleton zijn oock tot sijn vertreck toe gepasseert eenige stribbelige particulariteyten / die ick hoortelijck sal verhalen. In 't laetste van Maert notificeerde hy van den Coninghe geroepen te zijn / om een keer te doen na Engelandt. In het laetst van April nam hy sijn af-scheydt: ende dat sijn Neve (oock ghenaemt Dudley Carleton) hier soude blijven met Titel van Agent; den Ambassadeur wierdt een Present toegelept van drie duysent gulden / ofte drie hondert dubbele Rijders in specie. Sulcks wiert heen met den antwoordt door den Heere de Bye, Noortwijck ende Ploos overhandight / (het antwoordt is hier voor ghestelt) hy seyde daer op: het present voor my is te groot: maer voor den Coningh te kleyn. Tot Delft komende, sal ick 'er een Kamer Tapyten voor koopen, ende in Engelant komende, sal ick seggen datse my verceert zijn. Carleton vertrect.

Aen sijn Secretaris wierdt verceert een Medaillie van hondert gulden: de selve weygerde de Secretaris oock aen te nemen: seggbende wel te weten wat de Secretaris van de Ambassadeur Maurier hadde gekregen. Sulcks alles aen haer Ho: Mog: gerapporteert zijnde / lieten het ongemerckt door gaen. Ende de gheweygerde Medaille wiert aen den Ontfanger Generael weder ter handt ghestelt. Den achtsten Mey ontboodt hy den Agent Verburgh, seggbende: dat den Graef van Carlisle in den Briel was gekomen, met den welcken hy ghevoeght zets op een nieuw by haer Ho: Mog: had aen te brengen / gelijck hier voor sulcks is gestelt; dienvolgens

1628. gens als noch niet vertrock: begeerende daerom dat hy het preſent wilde weder mede nemen: te meer/ om dat hy tot Delft geen Capijnen (die hy gheſeyde had voor dat gelt te willen hoopen) hadde gevonden. Het welck Verburgh weygerde te doen; ende daer hy is het ghebleven. Aen Carlile die hier wepnigh daeghen was/ ende van wiens aenbrengen hier voor is geſeydt: wierdt gegeven een preſent/ ofte een Goude Keeten van vijftien hondert guldens. Hy toogh over Brabandt nae Savoyen: want Engelandt alreede doen meer gheneeghen was tot Vrede met Spangien, als met Vranckrijck.

Hier voor is geſtelt het Proteſt 't welck Carleton inſchickte: voor Gecommitteerde wierdt hy verſocht het ſelve weder in te trecken: ende als hy ſulcks weygerde te doen: ſoo wierdt hem voor Gecommitteerden een Contre-Proteſt in handen ghegheven: ende alſoo hy het weygerde aen te nemen: ſoo lieten het de Heeren Gecommitteerden by hem leggen. Sy beden oock ernſtige aenmaninghe tot betalinge der ſes mael hondert ende vijftigh duyſent guldens. Nae dat ſy waeren weghgegaen; ſoo ginck d' Agent Carleton, weſt van den Ambaſſadeur: ende preſenteerde aen den Heer Feyt, premier van de gemelde Gecommitteerde/ het ſelve Contre Proteſt weder in handen: ende als hy het ſelve niet wilde aennemen; ſoo liet hy het by den Heer Feyt leggen. De Heer Feyt ſulcks rapporteerende ter Vergaderinge: ſoo wierdt het voor den Agent Verburgh desgelijcks weder gebracht aen de Agent Carleton, ende by weygering aldaer gelaten. Carleton ſchickten het weder by beſloten Miſſive. Eyndelijck hebben haer Ho: Mog: by beſlooten Miſſive weder gheſonden aen den Ambaſſadeur Carleton; doen in den Briefe zijnde/ om te vertrecken/ met verklaeringh: indien hy het niet hielde/ dat men ſijn Proteſt hielt voor niet gedaen.

Carleton moeſt ſich met het Heere-lijck.

De gemelde Ambaſſadeur hadt oock geduerende zijn verblijf altijdt ſich ghenoeght met het Heerelijck; immers ſoo veel het de Engheliſche Natie hier te Lande raechte ende aenginck: De Clerge ofte Geeſtelijckheyt in Engelandt verſtondt ende hoeft ſeer een conformiteyt ende eenigheydt in de Ceremonien ende Liturgie: alle het welcke/ ende waer de Engelſche ende Schotſche Predicanten daer op hebben geantwoordt: is te ſien uyt het volgende. Haer Ho: Mog: om verſcheyden redenen/ vonden goet de ſelve Predicanten te belaſten/ om haer te reguleeren volgens ordre van het Landt.

ARTICULEN.

Aen de Synode van de Engelſche ende Schotſche Predicanten in de Nederlanden geexhibeert, ende overgegeven van wegen ſijne Majeſteyt van Groot Brittannien, door de ſeer Eerwaerdighe ende Edele Heere Dudley Carleton, Baron d' Imbercourt, *ſijne Majeſteyts Extraordinaris Ambaſſadeur aen de Staten Generael der Vereenighde Provintien, den* negenthienden *Mey Anno* ſeſtien hondert acht en twintigh.

I.

Carleton aen 't Engelſch Synode in Neerlandt.

HEt is ſyn Majeſteyts believen: dat de voorſeyde Predicanten hun niet en ſullen bemoeyen met het maken ofte inſtellen: veel min het publiceeren ofte uytgeven van eenige nieuwe Leturgie, ofte geſette forme van Gebeden voor hare Gemeynten.

II.

Dat ſy gheenſints en ſullen onderſtaen te oeffenen de macht van ordineeringhe der Predicanten: maer dat ſy beyde (ſoo Enghelſche als Schotſche Predicanten) haer heylighe Orden alleen ſullen laten ontfanghen van haer eyghen Moeder Kercken, beveſtight in deſe twee Coninckrijcken, ende gheen andere in eenighe Paſtorale bedieninge ontfangen, dan alleen die gheene de welcke alſoo geordineert zijn.

III. 1628.

Dat ſy luyden gheen nieuwigheden in eenighe Ritus ofte Ceremonien invoeren ſullen, aengaende ofte de actueele admiſſie van wettige Predicanten tot haere Paſtorale Ampten, ofte de welcke ſouden moghen ghebruyckt worden in eenige andere heylige Actien, hoedanigh die oock zijn.

IV.

Dat ſy luyden haer ſelven niet ſullen aennemen de macht, om hun te bemoeyen met eenige Leer-poincten: maer dat ſy in de Leer-poincten ſullen blijven, by het gheene alreede door de Engelſche ende Duytſche Kercken is geſtatueert.

V.

Sijne Majeſteyt is wel te vreden, dat ſy hun oock ſullen houden by de macht die Coning *Jacobus* ſyn Coninckliycke Vader hun te voorens heeft toegedacht: Namentlijck, 1. Dat ſy ſullen ſupprimeeren die geene welcke op haer nemen Predick-Ampten te bedienen, ſonder eenige wettige beroepinge ofte toelatinge tot den Kercken-dienſt: Ende ten tweeden, dat ſy ſullen examineeren, in toom houden, ende ſtraffen de quaede ſeden van ſoodanige, die door haer boos leven eenige ergerniſſe geven, ende daer en boven ſyn Majeſteyt recommandeert haer, dat ſy neerſtelijck onderſoecken naer die geene, welcke Boecken ofte Chartabellen ſchrijven, eenighſints naedeeligh zijnde de Kercke, ofte den Staet van Engelandt, ende dat ſy die ſullen intrecken ſoo veel doenlijck is.

VI.

In cas van twijffelinge ofte ſwarigheydt, welcke ſoude mogen ontſtaen aengaende de rechtſinnige meyninge, ofte behoorlijcke uytvoeringe deſer particulariteyten: dat ſy als dan haer ſelven ſullen addreſſeeren aen den Ambaſſadeur ofte Agent van ſyne Majeſteyt in dier tijdt, welcke altoos ſal hebben, ofte ſal konnen bekomen ſulcke Ordre van ſyne Majeſteyt, waer door ſoo Godtſaligen werck recht ende behoorlijck mogen bevordert worden. Was onderteeckent

D. Carleton.

ANTWOORT,

Van de Synode van de Engelſche ende Schotſche Predicanten op ſijn Majeſteyts ſes Artijckelen.

Haer antwoort.

HEt ſal uwe Majeſteyt gelieven genadelijck aen te nemen, ende te conſidereeren deſe ootmoedige verklaringe van ons uwe ſeer getrouwe ende gehoorſame Onderdaenen (de Engelſche ende Schotſche Bedienaers des Euangeliums in de Nederlanden,) nu teghenwoordigh levende onder de macht ende authoriteyt van een Uytlandtſche Staet, belangende deſe Artijckelen van wegen uwe Majeſteyt ons voorgeſtelt.

Ten eerſten, in het gemeyn ſoo verſoecken wy ſeer ootmoedighlijck aen uwe Coninckliycke Majeſteyt te willen conſidereeren, hoe onrechtveerdighlijck (ſonder dat wy eenige oorſaeck hebben gegeven aen de Kercken van Engelandt ende Schotlandt) een onnoodige moeyte tegens ons ontſtaen is: *Eerſtelijck*, ten tijde van Coning *Jacobus* (Hooghloffelijcker gedachtenisſe) ende nu wederom in uwe Majeſteyts tijdt door een ſlim ingeven, als of onſe Procedueren in onſe *Synodale* Vergaderinge ſoude weſen naedeelijck de Kercken van de voorſz Coninckrijcke, hoewel ons genoeghſaem van deſe ſchantvlecke bevrijden kan onſe ſolemneele Proteſtatie, die wy ter contrarien hebben gedaen onſe eerſte omhelſinge, ende aennemingh van de authoriteyt, ons gegeven door de Doorluchtige Heeren Staten Generael, op de vorderinge ende aenhoudinge van ſyn Majeſteyts Ambaſſadeur, waer van wy den inhoudt alhier ootmoedelijck aen uwe Majeſteyt verthoonen.

De voorſz Dienaeren (om alle jalouſie van nieuwigheydt, ſeparatie, ofte ſcheuringe wegh te nemen) proteſteerden geſamentlijck, ende elck een voor ſyn hooft: dat

Digitized by Google

1628. dat ghelijckerwijs als sy luyden aennaemen den vrydom ende weldaet van de voorseyde ordre ende Kerckelijcke Regeringe, om die te practiseren ende te administreren alleenlijck na de ordre van de Fransche Kercken, ende naer den inhoudt van het *octroy* der Ho: Mog: Heeren Staten Generael, sonder eenige intentie ofte meninghe yets wes te doen op eenige andere wyse of maniere, tot de minste ergerniſſe van de Kerken binnen dese Provintien, ofte eenichsints tot verkortinghe ofte verminderinge van eenige hunluyden wettighe privilegien, dewelcke tot noch toe ghenooten zyn gheweest van eenighe der Enghelsche Kercke binnen dese Provintien, als die slechts niet en syn uyt der nature ende qualiteyt ofte ergerlijck ofte strijdende teghen d'ordren van de Duytsche ende Fransche Kercken, onder dewelcke wy resideren noch eenichsints strydich tegen de macht ons in het voorsz. *octroy* vergunt; alsoo oock protesteerden sy die aenneminghe van de voorschreve forme ende ordre (niet teghenstaende den bandt van onse eenparige ghehoorsaemheyt tot de macht in het *octroy* der voorghemelde Heeren, geduyrende onse residentie hier te Lande) vry te zyn in haere sielen ende conscientien: van eenighe verachtinghe, censure, prejudicie, ofte condemnatie der Kercken onder zyn Majesteyts ghebiedt, houdende de selve in weerde, ende alle behoorlijck respect als de ware Kercken *Christi* nevens ons even kostelijck voor het aengesicht Godts (door 't selve seer dierbare gelove) resolverende steets te blijven in gemeynschap met haer, niet teghenstaende eenich verschil in de uytterlijcke ordre, en altoos voor haer te bidden, ende te procureren haer welvaert ende ghelijck met onse eygene.

Ten *tweeden* soo versoecken wy in alle demoedicheyt aen uwe Koninclijcke Majesteyt, om acht te hebben op de seer Godtsalige, wyse en rechtveerdige resolutie van uwe Majesteyts Vader, (gelukſaligher Memorie) niet alleen van sijne Majesteyt gepractiseert, maer ook gepubliceert, namentlijck om sich te bemoeyen met jemant van de gheene die binnen de palen syner heerschappye syn, ende over sulcks laet het absolutelijck vry voor een yegelijck Christelijcke Koninck, Vorst ofte Republijcke om de haeren voor te schrijven de uytterlijcke forme van Kerckelijcke Regeringe: welck Godtsalich Patroon soo het ghelieve uwe Majesteyt naer te volghen, in reguard van ons (die al ist dat wy door onse gheboorte ons selven erkennen uwe Majesteyts Onderſaeten nochtans door onsen teghenwoordigen Staet of wesen Onderdanen te syn van de authoriteyt der Ho Mog: Heeren Staten Generael) uwe Majesteyt en sal niet alleen uwe Godvruchticheyt ende rechtveerdicheyt voor de gheheele werelt openbaeren, maer sal ons oock uwe Majesteyts ootmoedighe Onderdaenen van veel moeytens bevryden, ende besonderlijck van het ghevaer, ende perplexiteydt tusschen twee danghereuse extremiteyten, waer in wy gheworpen syn, als die daer sijn in een ende de selve saecke, subjecten van twee besondere onderscheydene ende opperste authoriteyten, waer uyt noodtsaeckelijck volghen moet dat wy somtijdts nu ofte dan onvermijdelijck ons selven op den hals haelen sullen de ongunſt van den eenen of den anderen, onmoghelijck zijnde voor ons twee meesters te dienen ende geen van beyden t' offenderen.

I.

Beneffens dese ghemeyne consideratie, soo bidden wy uwe Majesteyt 't accepteren onse antwoordt op yeder artikel in 't bysonder. Ende ten eersten noopende het maecken ende publiceren van eenighe nieuwe *Leiturgie*: het is ons leedt dat onse goede intentie soo misduydet wort, zynde noyt in onse sinnen gekomen om eenige nieuwe *Leiturgie* te maecken, of uyt te gheven, noch dat wy sonder bestrijden ofte veroordeelen de *Leiturgie* van eenige andere Kercken, maer alleen t' extenderen de teghenwoordighe (welcke door authoriteyt van de Staten ons is belast t' onderhouden; daer byvoeghende uyt andere *Leiturgie*; ende onder andere uyt de *Leiturgie* van Engelant soo veel als sonder schandael ende ergerniſſe in dese Kercken kan ghepractiseert worden: dewelcke voorschreve *Leiturgie* is gheweest in gheduyrigh ghebruyck in alle d'Enghelsche Kercken hier te 1628. Landen van den tijdt der Coninginne *Elisabeth*, hoogloffelijcker ghedachteniſſe af; ende terwylen den Graef van *Leicester* in dese Provintien gegouverneert heeft; ende is oock met gemeyne bewilliginghe aengenomen ende ghepractiseert in de Kercken van den *Brid* ende *Vlissingen*, doen ter tijt absoluytelijck aen de authoriteyt van de Coningen van Engelandt dependeerende, ende by haere Majesteyt gemainteneert: soodanigh was de sorge van uwe Majesteyts Voorsaten, dat alle dinghen by haer Onderdanen hier woonende, in conformiteyt met de Kercken van de Nederlanden mosten ghedaen worden, om alle ergerniſſe voor te komen, ende om de Vrede ende eenigheyt van de Kercke te hant-haven. Het is uwe Majesteyts meeninghe (gelijck wy seeckerlijck vertrouwen) dat wy sulcken cours noch sullen volgen: maer dat wy souden practiseeren eenige *Leiturgie*, die tot noch toe in dese Kercke noyt en is geauthoriseert geweest, ofte dat wy eenen yegelijcken souden vry laten tot sijnen keur te gebruycken soodanighe *Leiturgie* als hem belieft. Aengesien daer door soo groote, jae grooter verwerringe ende disordre soude komen te ontstaen, na onse bevestighde ordre, als te vooren eer onse *Synode* was ingeset.

II.

Aengaende de practijcke van de *ordineringhe* der Predicanten, ons in het *tweede* Artijckel verbooden: wy bidden uwe Majesteyt ootmoedelijck te willen overwegen de natuere van de *Ordinantie*: zijnde een *wesentlijck* punct van het Ampt onser bedieninge; tot welstant van het *Huys Godts*, over het welcke wy zijn gestelt, alsoo wel als in het verkondigen van het Euangelium, ofte de Bedieninge der *Sacramenten*: soo dat wy die niet en konnen overgeven met goeder conscientien, noch die aen andere geheelijck laten, sonder schuldigh te zijn aen het *verſuym* van het Ampt dat *Christus* ons heeft gegeven: ende wy zijn verseeckert dat uwe Majesteyt sulcks behertigende, ons nimmermeer verbieden en sal de oeffeninge van yetwes waer van ons de *macht door Christum* gegeven is; nadien (gelijck wy hieden vertrouwen) geen rechtveerdige oorsaeck en is in onse persoonen ofte ommegangh, die sulcks soude verdienen.

Ten *tweeden*, *de ordineeringe* van Predicanten is van soodanigen aert: dat de oeffeninge der selver eenmael van ons geruckt zijnde: oock met eenen de oeffeninge van alle andere puncten der *Kerckelijcke disciplina* over anderen in dienst zijnde, van ons wegh genomen is; aengesien niemandt kan af-setten, die geen macht en heeft in te setten; noch oock wegh nemen een authoriteyt, daer hy die niet geven en kan; de ordineerders konnen die geene welcke door haer zijn geordonneert, mainteneeren tegens andere, zijnde de ordre van alle Kercken: dat de Bedienaers in haer-lieder bedieninge haere ordineerders onderworpen zijn; dit punct is door des Paus eygen Wet bevestight.

Causa 9. *quæst.* 2. Alwaer geseydt wordt: *Qui ordinare non poterit, quomodo judicabitur, nulla tenus procul dubio judicabitur, aut judicare poterit.*

Ten *derden*, by aldien wy dese practijck souden laeten by de Kercken van Engelandt, ende Schotlandt: ende consequentelijck alle andere deelen van Kerckelijcke Regieringhe: soo souden wy haer volghens dien een baene bereyden tot een *Uytlandtsche Kerckelijcke Macht*, over de Kercken onder de Regeeringhe van desen Staet, ende alsoo souden wy niet alleenlijck ons selven seer ondanckbaere menschen bethoonen: maer ook desen Staet verongelijcken, overdraeghende den vrydom ende macht die sy ons gegeven hebben, aen vreemde, ende haer alsoo onder een Uytheemsche authoriteyt brengende.

Ten *vierden*, Uwe Majesteyt kan bedencken, wat een quaet gerucht ende schande door desen cours op ons uwe Majesteyts Onderdanen vallen soude, als de eenige menschen in dese Kercken, die onweerdigh zijn te genieten den vrydom, die andere vreemde hebben: ende namentlijck die de Francoysen met vrede besitten; wy bidden uwe Majesteyt genaedighlijck, om acht te hebben op het credijt van uwe Onderſaeten: dat sy in geen

1628. geen mindere eſtimatie ende achtinge hier door en geraken, als andere vreemdelingen, nochte alſoo tot een ſpot ende verachtinghe van alle menſchen werden ghemaeckt.

Ten vijfden, ſoo bidden wy uwe Majeſteyt te overleggen, wat een dangereus exempel ende voortganck dit ſoude zijn, dat de practijcque van eenige Kerckelijcke ſaecken ſouden hanghen aen een Uytlandtſche macht, buyten de limiten van dat Coninckrijck ofte dien Staet, alwaer ſy geoeffent werdt. Wat een confuſie ende verwerringe ſoude dit veroorſaecken onder de Staten ende Vorſten, indien deſe practijcque ſoude in het werck geſtelt worden: want waerom ſal niet een Uytheemſche wereldtlijcke macht ordre mogen ſtellen in de affairen van een ander Staet, by ſoo verre een Uytlantſche Kerckelijcke macht eens plaetſe hebben ſal, om te ordineeren over Kerckelijcke ſaken in een anderen Staet: was dit niet een byſondere reden, die uwe Majeſteyts Vader (Hooghloffelijcker Memorie) beweeghde, om ſoo veel arbeydts te doen in het ſchrijven van die overtreffelijcke Apologie *pro juramento fidelitatis*, tegen ſoodanige geuſurpeerde macht van de Paus? Wy bidden uwe Majeſteyt te conſidereeren, oft wel eenige Staet onder den Hemel (uytgenomen die Paeps is) ſoude gewillichlijck lijden, dat ſulck een practijcke (die ſoo periculeus is) ſoude inkruypen binnen de Palen van hare heerſchappye. Nademael nu dit punct van *ordineeringe* der Paſtooren, ſelfs des Paus eygen Wet, geen Biſſchop toelaet, om eenige buyten de limiten van ſijn eygen Biſdom te ordineeren, veel min in een Uytlandtſche Staet: gelijck hier uyt blijckt. *Cauſa nona, queſt. 2. Nullus primus, nullus metropolitanus, nullus reliquorum Epiſcoporum ulterius adeat civitatem, aut ad eam non pertinet; Item, Epiſcopum non debere in alienam irruere civitatem, quæ ad poſſeſſionem accedat, quæ illi probatur non eſſe ſubjecta; neque in regionem quæ ad ejus curam minime noſcitur pertinere. Item, nullum Epiſcopum audere debere ex alia Provincia ad aliam tranſitum facere, & ordinare aliquos in Eccleſia, aut preferre ad ſacrum miniſterium. Item, Epiſcopi qui extra ſuam diœceſim ſunt, ad Eccleſias, quæ extra terminos eorum ſunt non accedant neque confundant aut permiſceant Eccleſias: ſecundum regulas ſtatutas. Item, non invitati Epiſcopi, ultra diœceſim accedere non debent, ſuper ordinandis, aliquibus vel quibuſcunque diſponendis Eccleſiaſticis cauſis: ſervata regula quæ ſupra ſcripta eſt manifeſtum namque eſt quod per ſingulas quaſque Provincias, Provincialis Synodus adminiſtrare & gubernare omnia debeat.*

Ten ſeſten, wy bidden uwe Majeſteyt die te bevorderen, by aldien wy ſouden blijven een Synodael lighaem, ſonder oeffeninghe van de ordineeringhe der Predicanten: dat wy dan ſouden weſen ſulck een Kerckelijck Lighaem, diergelijcken niet gevonden en werdt in eenighe der Gereformeerde Kercken door de geheele Wereldt; ende daerom beveelen wy dit uwe Majeſteyts wijs oordeel: ſoo wy deſe oeffeninge ſouden laeten gheheelijck aen de Kercken van Engelandt ende Schotlandt, of het niet en ſoude wercken buyten deſe Coninckrijcken een grooten onluſt teghen de ghemelde Kercken van Engelandt ende Schotlandt, ende teghen de Biſſchoppelijcke Regeeringhe in de ſelve: indien ſy eenmael beginnen haer authoriteyt uyt te ſtrecken buyten de palen van uwe Majeſteyts Heerſchappye, tot de Uytlandtſche Natien; ten dien eynde om te onderdrucken in haer Broeders buytens Lants, het gheene dat de ordinaris practijcque is van alle andere Gereformeerde Kercken; moghen dan niet alle andere Kercken dencken? Iae beſluyten ſy niet alreede hier uyt: dat by aldien de voorſz Biſſchoppen koſten, ſy ſouden veroordeelen, ende te gelijck om verre werpen alle haer Kerckelijck Gouvernement: daer ſy anderſints alle andere Kercken ſoude konnen te vriendt hebben, ende in ghemeenſchap met haer blijven, indien ſy niet op ſoo vreemden wijſe hun ſelven meeſter maeckten over haer ende haer practijcque in onſe perſoonen.

Ten ſevenſten: ſoo bidden wy uwe Majeſteyt te conſidereeren, of de Kercken van Engelandt ende Schotlandt op haer willen nemen te ordineeren Paſtooren voor Kercken in andere Landen, daer ſy luyden geen authoriteyt en hebben, ende waer in de Kercken geenſints dependeeren van haer lieden: als zijnde onder een anders Staet, waer van ſy geen leden en zijn: wy vertrouwen dat ſy ſulcks niet doen en ſullen, ende dat om deſe redenen: 1628.

Ten eerſten, om dat (ons oordeels) ſy luyden vermijden ſullen in haer perſoonen die ſonder welcke in de Heylige Schriftuere ſoo hooghlijck verdoemt wordt, aengeſien oock ſelfs de Pauſelijcke Canones ſulcks verdoemen, gelijck wy te vooren beweſen hebben.

Ten tweeden, om dat wy preſupponeeren, dat ſy niet en ſullen willen practiſeeren het gheene dat ſy lieden, ende alle Gereformeerde Kercken verdoemen in den Biſſchop van *Romen*, in den welcken onder anderen dit niet het minſte deel en is van de merckteeckenen ſijner *Antechriſtianiſmi*: dat hy alle andere Kercken hem onderwerpen wil, alle uſurpatie van authoriteyt over andere Kercken in een Uytlandtſchen Staet, zijnde louter Paeps: gelijck het openbaerlijck blijckt. *Cauſa nona quæſt. 3. nunc verò.* Alwaer geſeyt wordt: *Licet Apoſtolica prærogativa poſſimus de qualibet Eccleſiaſticum ordinare. Item, per principalem*, alwaer oock gheſeydt wordt: *poteſtatem & jus habemus non ſolum in monachos verùm etiam in quoſlibet clericos de quacunque diœceſi.*

Ten achtſten, bidden wy uwe Majeſteyt aen te mercken, ſchoon genomen ſy ſulcks wilden aennemen, of de Kercken hier te Lande ſulcken practijcque onder haer ſouden willen lijden ende toelaten: niet alleen om de redenen boven verhaelt: maer oock om de ſchaede ende het gevaer, dat dit verſchil tuſſchen haer ende ons moghte veroorſaecken in haeren Staet, dewelcke alreede onder haer ſelven door Inlandtſche queſtien ende verſchillen van deſe natuere te veel zijn gekrenckt ende verſwackt; waer door haer eenigheydt ende gheneynſchap niet weynigh geſcheurt en is. Boven dien, by ſoo verre wy door deſe occaſie veroorſaeckten eenighe vervreemdinge tuſſchen haer ende ons, ghelijck ontwijffelijck door deſe practijcq ſoude geſchieden: aengheſien de vreeſe hier van te weghe brenght, niet alleen datſe weynigh wercks van ons maecken: maer oock haer ſelven opponeeren ende ſtellen teghen onſe Synodale authoriteyt; wat konnen wy dan anders van haer verwachten, dan dat ſy ons t'eenemael berooven ſouden van de weldaet van onſe vrydom, in materie van Religie ons dwingen, ofte om geen Kercken met allen te zijn, ofte om te weſen Leden van haer Lighaem haer lieden onderworpen; het welck tot noch toe hebben geattenteert, ende noch attenteeren; wy beveelen dit dan uwe Majeſteyts wijſe conſideratie: ofte het niet meer en dient voor uwe Majeſteyts eere, het welvaeren van de Kercken van Engelandt ende Schotlandt, ende het credijt van ons uwe Majeſteyts arme Onderdanen: dat wy mogen ſubſiſteeren ende beſtaen als een vry Lighaem by ons ſelven, dan dat wy ſouden vernielt worden door incorporatie met vreemden.

Aengaende de laetſte clauſul van het *tweede* Artijckel, van geene andere te ontfangen in eenighe Paſtorale bedieninge, dan alleen die alſoo geordineert zijn.

Ten eerſten: uwe Majeſteyt ſal gelieven van ons te verſtaen: dat wy lieden noch hebben in queſtie getrocken, noch trecken die ordonnantie: maer zijn altijdt gheneegen geweeſt, gelijck wy noch zijn, om te ontfanghen ende toe te laten die gheene die alſoo geordineert zijn, ten zy dat wy rechtveerdige oorſaecke hebben ter contarie.

Ten tweeden: ſoo bidden wy uwe Majeſteyt te overwegen, wat ongelijck wy ſouden doen aen alle andere Gereformeerde Kercken, ende byſonderlijck aen de Kercken van deſen Staet, waer in wy nu leven: indien wy haer alſoo verachteden in haer eyghen Landt (daer wy maer vreemdelingen zijn) dat wy verwierpen ſoodanige die by haer zijn geordonneert, ofte noch ſullen worden; wat ſoude dit anders zijn, dan in queſtie te trecken de macht ende wettelijckheydt van *ordineeringhe* der Predicanten in andere Gereformeerde Kercken, ende gheen andere te approbeeren, dan de gheene die van de Kercken van Engelant ende Schotlandt komen. Niets kan ons opgeleydt worden dat ons haetelijcker ende onſmaeckelijcker ſoude maecken aen alle Gereformeerde Kerc-

1628. Kercken, dan dit: het welck kennelijck uytwijſt een openbare af-ſonderinge van haer.

Nu, wat aengaet het inconvenient, dat men vreeſt te ſullen vloeyen uyt onſe vryheyt van ordineeringe. Uwe Majeſteyt magh verſeeckert blijven, dat ſulcks niet volghen en kan uyt onſe practijcquen: overmidts wy noyt geſocht hebben, noch en ſoecken yemandt te *ordineeren* onder ons: dan ſoodanige die actueelijck geemployeert worden in een particuliere bedieninge, in ſulcker voeghen: dat ſy die bedieninghe niet laten komen, ten zy dat zy-luyden ordentelijck ontſlagen zijn; maer indien deſe vrydom van ordineeringhe ons wordt ontnomen, als dan ſal en moet die nootſaeckelijck vallen in de handen van de Duytſche Predicanten; ende alſoo ſal het inconvenient (dat men van ons vreeſt) apparentelijck wel grooter volgen van haer.

Belangende den *derden* Artijckel: wy zijn hertelijck bedroeft, dat onſe wettelijcke ende ordentelijcke procedueren in gelijckformigheydt met alle andere Gereformeerde Kercken, beyde in de admiſſie van de Predicanten tot haer plaetſen, ende in andere heylighe Actien: ofte uyt onwetenheydt, ofte uyt quaetwilligheydt, alſoo by uwe Majeſteyt met den naem van *nieuwigheydt*, ende andere verſmaedelijcke termen ghetraduceert worden; daer wy nochtans niet en hebben gepractiſeert; dan het gheene dat wy konnen bewijſen te zijn prijſelijck, betamelijck ende gelijckformigh met de oude ende tegenwoordige practijcque van andere Kercken: met de toeſtemminge van de Kercken, onder de welcke wy woonachtigh zijn; daer beneffens uwe Majeſteyt en behoeft niet te vreeſen de invoeringe van eenige *nieuwigheden*, *Ritus*, ofte *Ceremonien*, onſent halven; noyt gedacht hebbende, noch dencken ſulcks te doen: te meer, aengeſien dat nu alle nieuwe *Liturgien* ons niet alleen van u Majeſteyts weghen verboden zijn: maer oock door de authoriteyt van de Staten, ſonder dewelcke geen nieuwe ghewoonten ofte *Ceremonien*-konnen ingevoert werden.

Noopende den *vierden* Artijckel: hoewel wy rechtveerdighe oorſaeck hebben om uyt grondt onſes herten Godt te dancken voor uwe Majeſteyts Godtſdienſtighe ſorge, dat de waerheyt moghten werden bewaert, ende de dwalinghe vermijdet; nochtans wy en konnen niet naerlaeten, of wy moeten ons een weynigh verwonderen, door wat gront ofte oorſake uwe Majeſteyt magh bewogen zijn, om ſulcken quaet vermoeden van ons te hebben, onder de welcke niemant en is die eenighſints met het minſte naedencken bevleckt is van *Paperyen* ofte *Arminianerye*, ofte van eenighe andere dwalende Secte in eenige Leer-puncten: maer hebben altijts geſtaen, en ſtaen noch, ende ſullen altijdt (door de genade Godts) vaſtelijck blijven ſtaen voor de waerheyt, die by de Engelſche ende Duytſche Kercke is beveſtight.

Wat aengaet den *vijfden* Artijckel: wy en hebben nimmermeer gedacht noch verſtaen, dat uwe Majeſteyts Vader (gelucksſaligher gedachteniſſe) voorghehadt ſoude hebben ons eenige minder macht toe te ſtaen, dan aen de Franſche Kercken in deſe Provintien vergunt is; hoewel dat men nu u Majeſteyt (niet wetende tot wat eynde) het contrarie tracht te doen gelooven: ende gelijckerwijs wy in onſe voorgaende verklaringe beweſen hebben, min en konnen wy niet genieten, ſoo wy yetwes ſullen hebben, ſelfs in de practijcque van deſe ſaecken die u Majeſteyt in dit Artijckel onſe ſorge beveelt; wy en hoopen oock niet dat uwe Majeſteyt ſoecken ſal onſe macht te verminderen; maer dit is ons vertrouwen: dat uwe Majeſteyt veel liever ſal zijn een gelucksſaligh Inſtrument, om voor ons te procureeren de continuatie ende ratificatie van dien; het welck (indien het uwe Majeſteyt alſoo belieft) wy belooven al te mael voor ons deel, als uwe Majeſteyts getrouwe ende gehoorſame Onderſaeten, dat wy ons uyterſte beſt ſullen doen om ons te quijten in alle onſe procedueren, tot contentement van de H. Staten, van alle Kercken, ende van uwe Majeſteyt: noopende alle de particulariteyten by dit Artijckel ons gerecommandeert. Ende aldus werpen wy ons ſelven neder in alle demoedigheyt, voor de voeten uwer Majeſteyt, biddende uwe Majeſteyt om ons te houden in uwe Coninclijcke gunſt ende faveur: ende niet het minſte vermoeden te hebben van ons, dat wy yets anders ſouden doen, als het geen wy ſchuldigh zijn, ofte tegen uwe Majeſteyt ſelfs, ofte teghen de Kercken van Engelant ende Schotlant, op eenigh rapport ofte informatie, door ſulcke, die liever ſoecken te voldoen het humeur van particuliere menſchen: dan dat ſy haer oogen ſoude ſlaen op Gods Glorie, oft op uwe Majeſteyts eere, in de Vrede ende het welvaren van de Kercke. 1628.

Bp deſe deductie iſt gebleven. En deſe pot van twiſt tuſſchen de Biſſchoppelijcke ende Puritains heeft ſoo langh gehoockt/ tot datſe naemaels wel dapper is obergheloopen.

In 't laetſte van September is de Heer Ambaſſadeur Ioachimi upt Engelant ſelf oberghekomen; ende heeft aengebracht dat de Heeren Extraordinaris Ambaſſadeurs van deſen Staet hadden belooft aen den Coning/ doen hy de drie Oost-indiſche ſchepen op het verſoeck vande Hoog-gemelde Heeren Ambaſſadeurs ontſloegh/ dat van wegen deſen Staet/ ſoude in Engelant werden geſonden/ een deputatie van Bewinthebbers der Oostindiſche Compagnie/ om in Engelant af te maken ende entlijck by te leggen/ de klachten van d'Engelſche Oostindiſche Compagnie. Sulcks is goetgevonden; doch op koſten van de Compagnie. Hy rapporteerde oock/ dat de Capiteyn van de ſchepen van oorloghen deſer Landen/ komende in de Havenen ofte op de reede van Engelant tot groote diſreputatie van deſen Staet/ permitteerden en toelieten dat d' Engelſche hun ſchepen viſiteerden/ oock ſom wijlen eenige matroſen van de Engelſe Natie daer upt lichten/ ende mitſdien van volck verzwackten. Ten derden dat de voorſz oorloch ſchepen doende convoy van eenighe Coopvaerdye ſchepen deſer Landen/ en ſomwijlen reſcontrerende Engelſche oorloch ofte bypbupt ſchepen/ gedooghden dat ſy de Coopvaerdye ſchepen voornoemt aenhaelden en in Engelant opbrachten/ om aldaer geviſiteert te worden/ al iſt ſchoon dat ſy ſulcks konden beletten: recommanderende haer Ho: Mog: dat deſelfde op het een ende het ander ſouden willen letten. Waer op hy haer Ho: Mog: is goetgevonden dat aen alle de Collegien ter Admiraliteyt gheſchreven ſoude worden den Scheeps Capiteynen/ ſtaende tot haer reſpective directie/ ſtrictelijck te belaſten en te bevelen komende in de Havenen/ ofte op de reeden van Engelant/ niet te gedogen dat haere onderhebbende ſchepen by de Engelſe gevisiteert heert/ ofte dat de Coopvaerdye ſchepen deſer Landen in zee by yemandt/ van wat natie het oock ſoude mooghen ſijn aenghetaſt wierden/ maer ter contrarie ghehouden te ſijn de voorſz ſchepen/ naer haer uperſte vermogen jegens alle ghewelt en ongelijck te protegeren.

Hier voor is alreede aengeroert de moeyelijckheyt die men had om neutraal ytient te blijven tuſſchen Vranckrijck en Engelant: ende men wert by hans ypant van beyde: van de bittere klachten der Franſche is ock pets te voor geſtelt: Waer liep mede wat particuliers onder. De Koninclijcke Franſche Ambaſſadeur d'Eſpeſſes hadde ſich wat te familiaer aengeſtelt met eenige ſijne Lantslupden: upt welcke gemeenſaemheyt dickwils volcht verachtinge. Den ſeventienden Februarij audientie hebbende/ klaegde dat den verleden nacht ontrent zijn huys was een gevecht voorghevallen tuſſchen eenige Hooghduytſche ende zijne Domeſtijcken: ſo dat er een van de Hooghduytſche doodt bleef; dat ſijne Domeſtijcke als noch de ſtraet niet dorſten ghebruycken. Verſocht dat informatie werde genomen: en ſoo men ſijne domeſtijcken ſchuldig vont/ dat hy die met d'informatie ſoude ſtieren nae Vranckrijck/ om aldaer of hier naemaels geſtraft te worden. Waer na dede deſe propoſitie.

Franſe Ambaſſadeur ſijne klachten.

Myn Heeren.

EErgiſteren naer dat ick u had inſtantie ghedaen, om het ſoo dickmaels verſocht Paſpoort, ſchickte ick de Memorie, ghelijck ick aen u Heerlijckheden en aen mijn Heer de Prince van Orangien hadt geſeyt: die

Digitized by Google

1628. die my beloofde de interpoſitie van ſijn authoriteyt, tot prompte expeditie van ſulcks: ende korts daer na ginck hy in u Vergaderingh. Niet te min des avonds ſeyde u Griffier aen mijn Dienaer, datter niet in was ghedaen: om dat de Vergaderingh te ſwack van getal was geweeſt. Giſteren was het een dagh van ruſt. Deſen morgen begin ick met de weeck mijne pourſuite. Onſe Coopmanſchappen ſijn geladen. Ick ben gelaſt om deſe in Vranckrijck te doen paſſeren voor den *feſtienden* van deſe maent. Het was licht geweeſt om doen, ſonder de difficulteeringh van het Paſpoort. De Ooſtelijcke winden hebben extraordinaris favorabelijck ghewaeyt: zijnde anders raer op deſe Kuſten: gelijck gebleecken is door de *Baye de Todos los Santos*, ende het langh tardeeren van u Ambaſſadeurs: ſonder te melden wat de *Overwinner van de Gouloiſen*, ende van de wereldt in ſijne Commentairen daer van heeft aengemerckt. Doen het Schip van *Mr. de Toiras* qualijck ghenomen wierdt van de Engelſche; daer van ghy noch reeckenſchap ſchuldigh zijt aen den Coningh mijn Meeſter. De windt was goet als het Paſpoort wierdt geaccordeert: maer men traineerde de expeditie ſoo langh, tot dat de windt keerde: jaegende alle Schepen in *Texel*, ende aldaer doende verblijven de Engelſche. Ick laet aen u H. geſtelt, om u Ambaſſadeurs te exempteeren van de nootwendigheyt van ſulcks te excuſeeren. My aengaende: ick ſal niet ophouden te preſſeeren, tot dat ick ſal zijn verklaert van u reſolutien. Ondertuſſchen kan ick niet ſwijgen hoe dat Saterdagh (terwijl ick in u Vergaderingh was) Krijghs-raedt gehouden wierdt, om te procedeeren tegen twee Franſche; daer van de een is geweeſt mijn Domeſtijck: om dat hy zijn devoir hadt gedaen; doch vijf van u Officieren onderleyden om mijn Koetſier te vermoorden, in het geſichte van u Venſters; ende heeft ſich ſedert oock gedragen als een eerlijck man, by gelijcke occaſie. Ick heb de verklaringh van deſe ſaecke gheſonden aen den Coningh mijn Meeſter: ende ick ſal my wel wachten van toe te laten, dat haer werde miſdaen, tot dat ick laſt ontfange van ſijn Majeſteyt; en U.H. ſo dickwils als het maer hun gelieft, dilayeerende dingen, die ſeer rechtveerdigh ende noodigh zijn: ſouden oock wel konnen ophouden deſe procedueren, tot datter verklaringh quam van de wille des Coninghs: aen de welcken u H. ſchuldigh zijn Recht ende Iuſtitie te doen in ſeer veel dingen van meerder gewicht. Want doch oock ſoo wel op dat als andere accidenten die my raecken (hoedanige machinatien men maeckt, ende hoedanige kunſten ende verbloeminge men daer onder vermenget) ſal anders niet geſchieden, als wat ſijn Majeſteyt belieft. 'tIs vreemt dat over een faict op de ſtraet van den Hage geſchiet, na dat het ordinaris Hoff van Iuſtitie daer de handt heeft in geſlagen, ende zijnde een ſake waerdigh getracteert te werden by de Alder-ſouverainſte machten, men eerſt heeft gemaeckt een diſtractie, deylende de connexie oft continentie van de ſaecke, daer naer de geheele ſaecke treckt aen de Krijghs-raet; alwaer by faute van yver tot de Iuſtitie tot dempinge van het quaet, en van de laſtering, men niet ſiet volgen, als een ydele roock en damp. Ick weet dat men hier op alle dinghen leght de playſter van *onwetenheyt*; maer wiſten u H. niet dat in den gemelden Krijghs-raedt wierdt onder anderen tot byſitter mede genomen *Mr. de Fouilloux*, die minſt excuſabelſte van de *vijf*, die mijn Coetſier poogden om te brengen. Hy retireerde ſich ontrent den tijdt als ick hier quam, om geſalveert te worden van een condemnatie tot *Montpillier*, over een *rapt* oft ontſchaeckinge, alſoo bloohartighlijck geexecuteert, als ontrouwelijck onderleyt, ende door mijn recommandatie kreeg hy een Compagnie. Ghy weet wat hy deught: ende wat moeyte hy had om ſich te excuſeeren van wandevoir in de laetſte entrepriſe op *Sluys*. Niet is'er dat hem hier weder aenghenaem heeft gemaeckt, by die geene die hem te vooren niet konde lijden, als deſe laetſte actie. De andere (die men tot de gemelden Krijghs-raedt heeft ghekooſen, waren van vyandtlijcke Natien, ofte geintereſſeert in de ſaecke, ofte jonge lieden, bedroogen door de geene die looſer waeren. Mijn Heer van *Hauterive* die ſich van den ſelven Raedt abſenteerde, alſoo wel als mijn Heer *d'Eſtiaux*, vindende een van mijn Domeſtijcquen, 1628. ſoo hy ginck naer ſijn Neef de *Lenſville*, ſeyde hem al lacchende: *hy ſoude hem niet vinden*: als zijnde inde Krijgsraedt. Sedert heeft de gemelde Heer van *Lenſville* my laten ſeggen: niet geweten te hebben dat ick geintereſſeert was by het geene aldaer ſoude worden verhandelt; ſulcks beſweerende, ende met veel beleeftheydt. De Heeren *Mallaquel*, aen de welcke ick van het accident had geſproocken des anderendaegs dat het geſchiet was, quam my ſeggen naer het ſcheyden van den Krijghsraedt: datter niet was geſproocken als van een queſtie, ſonder te noemen noch de *perſoon*, noch de *circumſtantien*: als of'er geen militaire wetten waren, ende dat men van nooden hadde ſoodanige byeenkomſte, om te decideeren diergelijcke queſtie van Rechten, by maniere van *Theſis* oft *puere voorſtellingh*; alle die eerlijcke lieden geſurpreneert door dien Krijgs-raet, zijn my komen vinden, ende hebben haer excuſe gedaen: ende ick heb de gewichte van het faict te verſtaen gegeven aen mijn Heer van *Hauterive*, ende aen het Lighaem van de Franſche Officieren, die hy mede tot my had gebracht, hun doende begrijpen, dat daer een exces van *Animoſiteyt* ende *ſurprinſe*, oft door een qualijck gereguleerde *ambitie*, men alleen door dien Krijghs-raedt hadde willen te kennen geven: dat een *Franſchman* geen grooter *Crimen* konde begaen, als te aſſiſteeren een Franſche Ambaſſadeur, ende deſſelfs volck, in een occaſie daer *leven* ende *eer* aenhing: ende dat noch door een oordeel het welck *illuſoir* en niet *executabel* is; dienende alleen tot een fackel van een factie, tegen den dienſt van den Coning mijn Meeſter, ende tegen de *beyligheydt van het recht der Volckeren*, het welck wy hier alle dagen ſien met voeten treden. *Soodanige oordeelen van mijn leven: die haer leven behooren te wagen voor mijn ſeeckerheydt*: ſelf eenige die ſubject zijn aen de Iuſticie van de Coningh mijn Meeſter, om verſcheyden miſdaden: ſpecialijck in het welck ſyne Coninclijcke weerdigheydt is gequetſt met mijn Intereſt. Indien men pretendeere de twee Soldaten uyt mijn Huys te halen; alle goede Dienaers van den Coningh behoorden ſulcks te komen beletten, ſoo langh ick adem had, moeſt ick beſchermen het recht dat mijn aenbevolen was. Iae al ſchoon ick was alleen oft verlaten: ghelijck de Heer *Maiſon Neufve*, zijnde anders een Officier van goede reputatie, den welcken ick aenſprack: ſagh (by my zijnde) dat mijn Coetſier ghewelt aenghedaen ofte geoutrageert wierdt, ſonder ſyn Rappier te trecken: Het Lighaem van de Officieren heeft my betuyght niet te konnen gelooven, dat men yet ſoude willen ondernemen tegen de vryheydt van mijn Huys: ende datſe my daer van verſeeckeren. Ick heb geoordeelt dat ſy niet ſprekende van 't geen ginck boven haer macht: Nochtans niet ſoude manqueeren in het gheene was in haer macht: ende daerom verklaer ick U H. dat alle eerlijcke lieden der Franſche Natie ſullen ſterven met my, eer datter quaet geſchiede aen de ghemelde twee Soldaten, die beter hebben verdient gerecompenſeert te worden van zijn Majeſteyt, als de gheene aen de welcke men gratie heeft gegeven van het *outragie* dieſe gedaen hadden aen mijn Volck, hoewel Iuſtitie verſocht was volgens de intentie van ſyn Majeſteyt.

Mijn Heeren, wat gelooft ghy dat alle Natien ſullen ſeggen? op de ſelve tijdt ſiet men hier procedeeren tot interrogatorien incluys, tegen een *Miniſter van Engelant*: wreedelijck dreygen die van *Sweden*, om dat hy aen ſyn Coningh de waerheydt heeft geſchreven; Ende ick heb niet als al te veel te ſeggen van het geen my is bejegent, ſwijgende wat den Ambaſſadeur van Venetien is wedervaren. Derhalven moet men bekennen: dat ſedert eenige tijt hier niet geweeſt is *eenigh Chriſten Ambaſſadeur noch Reſident*, die niet is *gevioleert geweeſt*. Ende in der waerheyt niemant is met reſpect, ende tot ons groot nadeel, hier getracteert geweeſt als een *Mahumetain*, hoewel van den zijnen gedeſadvoüeert. Ende ghy weet waerom. Maer yemandt ſal ſeggen: wat Intereſt ick heb om te ſpreecken van andere publijcke Miniſters, ſelfs van die van onſe Vyanden? ick kan dit licht beantwoorden: de Coningh mijn Meeſter haer hebbende overwonnen door Waepenen ende door beleeftheydt: het is te

1628. geloven datſe wel haeſt wederom ſullen zijn onſe vrienden: gelijck het te wenſchen is om het gemeene beſt, ende meer om uwen Staets wille, als om yemant anders, wie het zy. De *Hooghduytſche*, die alle nachten deſe plaets vullen met bloedt, ende dooden ſomtijdts onbekende voor de mijne: konnen nochtans gheen draegelijcke conditie ofte ruſt hoopen, als door de grootheydt ende goetwilligheyt van den Coning mijn Meeſter: imiteerende de ſchoone exempelen van zijn voorganger: Ick heb de eer van te zijn Ambaſſadeur van de eerſten voornaemſte Coning van de werelt, ende den Machtigſten van u Geallieerden; Is'er eenigh licht in my: daer ſal niet werden geſeydt dat ick het heb bedeckt in duyſterheydt. Alle Vrienden hebben Intereſt in de conſervatie van u Juſticie, ende het Recht aller Volckeren in dit Landt, het welck is de gemeene ſtapel van alle Natien. Ghy weet dat'er veel'avantagien werde verlooren, om datmenſe qualijck gebruyckt. Denckt niet, ſoo lang de ſaecken haer rechten wegh niet gaen, dat om eenigh dingh ter Werelt ick ſal laten aen den Coning ofte aen u H. te ſeggen wat de waerheydt, ende noodigh *is* om te werden geſeydt. Het is noodigh dat my werde gedaen wat redelijck is, ofte feytelijck te breecken, oft ſuſpendeeren alle handelingh. Eer het daer toe komt, wilt overdencken de ongelegentheydt: ende ick ſal het overige verwachten van den Coning mijn Meeſter. Ende hem wel dienende, ſal my niet buygen noch uyt liefde, noch uyt vreeſe van yemandt. Gedaen in den Hage den *dertienden* Marty *ſeſtien hondert acht en twintigh.*

Geteeckent *d'Eſpeſſes.*

Antwoordt daer te ghen.

Dit Memoriael ende de ſtijl van dien/ ſtont haer Ho: Mog: gantſch niet aen/ als taxeerende der ſelver Regeeringh openlijck/ ende den Heer Prince bedeckte-lijck: dies men goet vondt Copie daer van te ſenden aen de Ambaſſadeurs van deſen Staet in Vranckrijck/ (de Heeren van Somerſdijck ende Vosbergen) die hem doch niet goet waren: om dat hy der ſelver beſendinghe ſeer hadde tegen geſproocken/ ende voorſepdt datſe niet ſouden uptrichten: ghelijck ſy ook inder daet niet hebben uytgericht; want de Coningh eenſ deels niet konnende van haer trecken een Tractaet nae ſijn ſin/ ende anderdeels victorieus wordende over Rochelle, ende over de Engelſche/ negligeerde deſen Staet/ tot datſe eerſt door het winnen van de Spaenſche Silver Vloot/ noch dit jaer ende het volgende jaer/ door het innemen van den Boſch ende Weſel conſiderabel wierdt. De opgemelde Copie (volghens reſolutie van den ſesthienden Marty) wierdt geſonden met expreſſe Brieven van Credentie aen de ſelve Ambaſſadeurs/ om aen den Coning te verthoonen d'ineptie ende incongruiteyt van de ſelve Memorie; met verſoeck dat ſijn Majeſteyt ghelieſde hier aen ſijn Ambaſſadeur te belaſten: haer Ho: Mog: te bejegenen met jvriendtſchap (daer mede haer de Coning ſelf vereerde) ende met reſpect als onder Geallieerde gebruyckelijck is; op dat haer Ho: Mog: niet meer met ſoodanige injurieuſe ende inſolente Propoſitien moghten werden gemoeyt. Ende wierden Gecommitteert de Heer Graef van Culenborgh, Boreel ende Hartevelt, om den Ambaſſadeur ſelfs op dat ſtuck te ſpreecken; by hem komende: ſepden dat haer Ho: Mog: ſijn opgemelde Memorie niet verwonderingh ende ergerniſſe hadde gheleeſen: als vindende het ſelve vol bitterheydt ende verwijtinge, niet alleen ten reſpect van Vranckrijck: maer ook van andere Geallieerden; daer over ſy miſcontentement hadden genomen/ ende voorſaecke om te verſoecken/ dat hy haer met behoorlijcke termen van civiliteyt ende modeſtie wilde bejegenen: om te konnen ghetuyghenis geven/ dat hy ſijne charge was bedienende conform de vrientſchap en goede correſpondentie/ die tuſſchen Vranckrijck ende deſen Staet was/ ende behoorde te weſen. Daer op hadt hy een langh verhael gedaen van het ghepaſſeerde/ tot Iuſtificatie van ſijn actien ende ſchrijven; eyndelijck verklarende: indien de Penne wat te verre was geloopen door impatientie/ om dat hy gheen antwoordt en kreegh op ſijn Propoſitien/ ende noch min contentement; dat evenwel ſijn meeningh ende intentie niet anders was gheweeſt als om ſijn Coningh ende deſen Staet te dienen: hun voorts beleefdelijck begegenende/ ende bedanckende: waer by de ſake is gebleven. Maer ſijn miſgunſtighe ſtiepen niet: het welck waren eenige van ſijn eyghen Natie alhier; onder andere ſommighe Officieren/ met de welcke hy ſich te ſeer hadde ghefamiliariſeert: ende ghevonden by Vrouwen op plaetſen/ die niet al te eerlijck waeren. Immers het ghebeurde ſeer kort daer naer dat hy wierdt gherevoceert: ghelijck hy ſelfs by audientie den thienden April ter Vergaderingh van haer Ho: Mog: te kennen gaf: op Brieven van Credentie van den laetſten Marty. Soo dat tuſſchen ſijn gemelde Memorie/ ende ſijn deſgratie niet veel tijdts liep. Hy ſepde ter Vergadering: dat de Coningh hem ontboodt/ om preſent te zijn by de communicatien ende conferentien, die in Vranckrijck ſouden werden gehouden, met die van weghen deſen Staet aldaer aenweſende Ambaſſadeurs: recommandeerde ende authoriſeerde ſijn Secretaris Boutard, om in ſijn abſentie des Coninghs ſaecken hier waer te nemen: hy wierdt met compliment geantwoordt/ ende verſocht de Staet van deſen Landen ten beſten by den Coningh te willen gedencken. Hy vertroogh in het begin van May. Voor hem wierdt tot een preſent gereſolveert een goude Kettingh van neghen en tachtigh oncen thien Engelſche: maeckende drie duyſent drie hondert guldens. Het ſelve aen hem ghepreſenteert wordende/ weygherde het aen te nemen: voor dat hy ſoude weten of hy wederom quam; doch alſoo hy niet wederom quam/ is die aen ſijn Huyſvrouw gegeven. Een notabel ſpiegel ende exempel voor publijcke Miniſters van groote Princen/ datſe niet al te ſeer ſtreuven op de macht ende grootheydt van haer principalen: ende daerom te ſtouter ſpreecken/ ende ageren by de gheene daer ſy aen gheſonden zijn: want een Prins ſal weynigh zwarighedt maecken/ om ſijn Miniſter te herroepen/ hoe bequaem ende capabel/ ook hoe lief hy hem zy: als hy ſiet dat ghemelde ſijn Miniſter onaenghenaem is by de gheene welckers vrientſchap hy van nooden heeft/ ofte ghebruycken wil. Het ghebeurde terſtont naer het overgheven van ſijn Memorie/ dat de Capiteyn Fouilloux verſocht/ om te moghen in de Vergaderingh van haer Ho: Mog: komen ſtaen: het welck hem gegunt zijnde: ſepde gheboort te hebben/ dat de Heer Ambaſſadeur hem in het ghemelde Memorie hadde ghepersſtringeert; dat hy daer de waerheydt hadde ghedaen: juſtificerende de Actien/ daer mede hy in de ſelve Memorie was bekladdet: 't welck hem niet zwaer was: want het een ginck deſen Staet niet aen: ende het ander mocht wel zijn ghelijck den Ambaſſadeur ſepden: dat hy hier aengenaem wierdt/ om dat hy met den Ambaſſadeur qualijck ſtondt: echter alles ghereſerveert hebbende: wierdt vermaent/ dat hy aen den Ambaſſadeur van den Coningh ſijn Souverain ſoude hebben behoorlijck reſpect te dragen. Het welck hy beloofde te ſullen doen; ende daer mede ſijn reverentie maeckende om wegh te gaen/ keerden terſtont wederom; ſeggende: dat ſomtijts den Ambaſſadeur met hem ende dierghelijcke ſich vondt in het bordeel; ja dat hy wel des Conings Packet ofte Brieven opende/ ende las in het bordeel: of hy ook gehouden was aen den Ambaſſadeur reſpect te draghen/ als hy in het bordeel was? daer op wierdt niet ghedaen als lachen: ende ſoo ginck hy wegh. De Coningh nochtans dede het reſſenteeren: ende om hem contentement te geven: wierdt goet gevonden de Capiteyns te ſuſpendeeren: maer 't was pro forma: want ſy korts daer na (onder pretext dattet Officieren waren/ ende dat men te Velde moeſt gaen) wierden gereſtitueert. Hoewel met den gemelden Ambaſſadeur meeſt niet was ghepaſſeert als bydagie/ diſputen/ en hacketten: ſoo is nochtans ook ten principalen rakende de Alliantie en Neutraliteyt niet gepaſſeert: zijnde by hem geurgeert drie poincten: daer op is gegeven de nabolgende Verklaringh: waer uyt te mercken is/ wat die poincten waren.

Het eerſte was: dat deſe Neutraliteyt niet en ſoude zijn geaccordeert/ als voor deſe reyſe. Ende daer en tegens waeren mijn Heeren de Staten ghereſolveert die t'obſer-

1628. t'obſerveeren ſoo dickwils als de Kroonen in misverſtant ſouden vallen.

d'Eſpeſſes urgeert dese punten.

Het tweede gebot: dat het den Engelſchen niet gheoorlooft ſoude ſijn ſchepen ende munitien van Oorlog te koopen in de Vereenighde Provintien / 't welck men nochtans geobligeert was hun toe te ſtaen / by 't 24. articul van 't Tractaet van Suythamton, repugnerende oock ſonder dat teghen de natuer van een Neutraliteyt.

Ten derden: mijn Heeren de Staten weſende gheobligeert door 't voorſz Tractaet van Suythampton, de Vlaemſche Havenen te ſtoppen ende te bewaeren / ende te conjungeeren seecker getal van ſchepen tot de bloote / die den Koningh van Groot Brittannie ſoude armeeren ende emploperen / om over al den Koningh van Spangien te beſpringen; hoe ſouden dan haer Ho: Mo: konnen obſerveren de Neutraliteyt, ende contenteren ſijn Majeſteyt van Groot Brittannie / ſoo ſy hyre paſſagie gaven aen Duynkerckſche en Spaenſche ſchepen / onder pretext van te gaen dienen ſijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt: wat meer is: dat ſoude weſen de Zee gepartageert met haer vyanden / haer daer quartier en libertept ghevende: 't welck ſy nopt ghedacht en hebben te doen / ende dienvolghens ſoude doen hanghen haer libertept aende diſcretie van andere: ſulcx haer voorſichtighepdt / ſubſiſtentie / niet ſoude konnen verdraghen: want gaende tot het een of het ander deſſeyn / de Spaenſche ſouden haer altijdt bedecken met het pretext van intentie te hebben om haer te conjungeeren met de Wapenen van Vranckrijck; ende die van deſen Staet ſouden ondertuſſchen blijven bupten defenſie / ende onderwoppen om gheſurpreneert te worden vande Spaenſche: die te machtigh ſijn / om ghedwonghen te worden tot reparatie van haer ontrouwe, ende uſurpatien: daer van niet als al te veel exempelen ſijn.

Handelende het Tractaet met Vranckrijck.

Eenighe tijdt daer nae wiert oock in preſentie van den Heer Prins / ende van Graef Ernſt ghedelibereert over eenighe pointen / reſulterende upt de brieven van d'Ambaſſadeurs in Vranckrijck ſijnde. Als eerſt: of men in het Tractaet met ſijn hoogſt-ghedachte Majeſteyt te maecken / ſoude laeten ingredieren dat van wegen deſen Staet met heur Vyanden niet ſoude moghen werden ghehandelt ſonder ſyne aggreatie; daer op is verſtaen: dat men om niet te prejudicieeren de Souverainiteyt van deſen Staet niet en konde toeſtaen: dat tet voort aggreatie / of eenigh dierghelijcke daerinne ſoude worden ghebracht; niet te min beſt te ſijn dat de Heeren Geſanten in Vranckrijck weſende / op dit ende de navolghende pointen ſouden trachten langhſaem te gaen; de beſoignes te traineeren / ende den tijde te winnen: op hoope dat eenighe occaſie ſigh mochte openen omme tot de principale beſoigne van de accommodatie van de twee Coninghen te konnen komen. Op het tweede point: of men blijven ende perſiſteren ſoude by d'exceptien des amis & Alliez, is verſtaen: dat men de Heeren Geſanten ſoude laſten / traineerende de beſoignes als vooren: van die exceptie niet te wijcken / nochte verklaeringhe te doen: wie men daer onder begreep / om niet te doen teghens het Tractaet datmen met Engelant / ofte met andere Heeren ende Potentaten hadde; mette welcke deſen Staet in goede vrunſchap ende de Neutraliteyt was ſtaende; oock mede om niet verbonden te worden te moeten hulpe doen teghen Rochelle, of tot extirpatie van de Religie ende Kercken in Vranckrijck. Op een derde point: is verſtaen dat of wel ſeer bedencklijck was: dat by het Tractaet ſouden worden overghegeven hier te Lande / Schepen / Geſchut / Ammunitie van Oorloghe ende anders te moghen koopen / dat nochtans de ſaecke ten uytterſten daer op aenkomende / ende nae dat men alles ghedaen ſoude hebben om tijdt te winnen / als vooren geſeyt is / de Heeren Geſanten dat ſoude moghen toe ſtaen: mits expreſſelijck daer by voeghende de ſalutaire clauſule / ſoo veel als den Staet deſer Lande ſoude konnen lijden ofte toe laeten. Op een vierde: noopende de beloſte van niet t'offendeeren de auxiliaire Spaenſche ende Franſche Vlooten by de Franſche ſchepen gevoegt. Is verſtaen dat de Geſanten in Vranckrijck / volgens den voorſlach by ſijne Hooghſt gedachte Majeſteyts Commiſſariſſen / ende henluyden gheſamentlijck beraemt / de limiten ſoude moghen nemen in generalibus terminis. Ende is voorders goet ghevonden de Geſanten te laſten / in eghenne maniere deſe handelingh of negotiatie / tot ruptuere ofte breeckinghe te laten komen: ofte dat by haer eenigherley voorſaeck daer toe ſoude moghen werden ghegheven; maer dat ſy als vooren / ſouden trachten de beſoigens met diſputeeren te traineeren / tijdt te winnen / ende een goede occaſie af te wachten ende waer te nemen; ende indien de ſaecke ſonder breecken niet ſoude weſen op te houden / ende te traineeren / dat de Heeren Gheſanten dan in ſulcken ghevalle noch alvooren aende Heeren Staten Generael ſoude moeten ſchrijven om nader laſt / als wanneer naer conjunctuere van tijt en ſaken daer op gedaen ſoude worden / wat ten meeſten dienſte ſtrecken ſoude.

1628.

De Heer d'Eſpeſſes wech ſijnde / quam in ſijn plaets den Heer van Baugy; hebbende bekleet het Reſidentiael tot Bruſſel. Ghelijck hy ende ſijn Oom oock te voor hadden ghedaen tot Prage, aen 't Hof vanden Keyſer. Hy was een man van jaeren / ende wat hoelſinniger als d'ander. Niet te min is te ſien upt de volghende Propoſitie (die hy dede nae ontfangene gewoonlijcke receptie / ceremonien / ende complimenteuſe aenſpraken) dat de materie van miſnoegen ſelf quam van den Coningh / ende van 't Hof: hoewel d'Ambaſſadeur d'Eſpeſſes in de ſorme had geexcedeert. De Propoſitie van d'Ambaſſadeur Baugy luyde als volght.

Propoſitie van Baugy.

Mijn Heeren.

HEbbende u Heerlijckheden by mijne 'eerſte audientie verſeeckert van de goede intentie vanden Coningh mijn Meeſter, d'eerſte proef die ick u daer af ſal doen, ſal ſyn, uw te doen verſtaen, in conformiteyt van d'expreſſe laſt die ick heb, dat deſelve intentien ſyn vergeſelſchapt met een groote vryhertigheyt ende candeur, u vryelijck ende waerachtiglijck vertrouwende de rechtveerdige oorſaecke die ſyn Majeſteyt heeft van te klagen over verſcheyden dingen, gepaſſeert ſedert eenigen tijt herwaerts, die niet over een komen met de *weldaden ende aſſiſtentie*, die de overleden Coningh, van ſeer glorieuſe Memorie, en den tegenwoordigen, tot zijne mitatie, hebben gegeven aen deſen Staet: op dat, na ontdeckinge van 't quaet ('t welck ick ſal doen met ſoo veel ſoetheyt ende moderatie als my mogelijck is) gy daer in mocht remedieren, gelijck de proteſtatien die u H. my hebben gedaen van haer reſpect tot ſyn Majeſteyt, ende van de begeerte die ſy hebben om hem te behagen, my doen hoopen.

't *Eerſte* ſubject van klachte beſtaet inde ſwarigheyt die ghy gemaeckt hebt, mijn Heeren, inde ratificatie van het laetſte Tractaet, gemaeckt met u Ambaſſadeur mijn Heer van *Langerack*, gefundeert op een *pouvoir*, hoewel ghy in gevolge ende op de verſeeckerheyt van dien had ontfangen *vijf maal honderd duyſent guldens*.

Het *t weede* is: dat u H. hebben gedooght het weghnemen van 't ſchip van mijn Heer van *Toiras*, deur d'Engelſche in u haven; ſonder dat u Oorlogſchepen daer by liggende, haer ſtelden in eenigh devoir van te beſchermen, gelijck zy ſchuldigh waren aen u Souveraine authoriteyt, en gelijck haer licht om doen was ſonder perykel: niet zijnde ghedaen eenighe ſtraffe over d'auteurs, ſauteurs ende complicen van dit attentaet.

Het *derde*: datmen belet het uytkomen der ſchepen van de Coning ende der Coninginne Moeder uyt u havens: ende het weygheren van Convoy, tot het overbrengen van dien.

Ten vierden; dat ghy toegheſtaen hebbende op de Coninghs inſtantie, den *koop ende conſtructie* van een ſeecker aental ſchepen deur neerſticheyt van den Heer de *Lopes*, naer ghegheven hoop van te ſullen verleenen een paſſepoort tot den uytvoer, oock naer verſcheyde dilayen ende retardementen eyntlijck hebt het plat uyt gheweyghert. Ende hoe wel u H. naer veel dringende ſolliciterens hebben verleent *paſpoort* voor een ghedeelte

Digitized by Google

1628. deelte van 't Canon, metael, ende andere equipagien, der ſelver ſchepen by hem *de Lopes* ghekocht; ſoo iſt nochtans dat d'expeditien werdende ghetraineert drie maenden langh, men heeft ondertuſſchen tydt ghegeven aen ſeeckere particulieren, daer van oock eenighe waren Franſche, om op qualijck ghefondeerde ende verſierde pretexten 't ſelve Kanon ende andere dinghen te doen arreſteren: 't welck niet konde noch behoorde alſoo te zyn; want het u Richters niet toe en komt kennis te nemen, van queſtien der Onderdaenen met haer Souverain.

Eyntlijck is 't een groote beſwarenis van ſyn Majeſteyt datter gevonden ſyn eenige ſchepen van u Onderdanen tot *Amſterdam* geladen met koorn ende andere proviſien, om onder pretext van elders in Vranckrijck te gaen, die te brengen in Rochelle. 't Welck nochtans niet belet heeft de goetheyt van de Koningh van favorabelijck te tracteren, een van u Capiteyns, die binnen ſyn Schip geretireert had een Engels Capitain, wiens ſchip was gekregen op de Ree van St. Maertens Eylandt.

Van alle deſe dinghen verwacht ende beloove ick my contentement voor zyn Majeſteyt, 't welck met een ſal zyn avantage voor u Republique, als hebbende groote relatie d'een op d'ander, u H. konnen dencken hoe levendigh ghevoelen het geeft in een recht Koninclijck en genereuſe ziele, als die van ſijn Majeſteyt: en met wat termen ſoude konnen uytghedruckt werden zyn dignite yt, ende wat de reden eyſt. Maer om niet af te gaen van mijn ooghmerck, ick ſal alleen ſeggen, gelijck ſodanige proceduren ende Raedtſlagen niet over een komen met de *danckbaerheyt*, die ſyn Majeſteyt ſich altijdt heeft belooft van u myn Heeren, die hy hout voor zyn goede vrienden en gheallieerden: ſoo wil hy oock niet ghelooven dat het generael van u Lichaem daer deel in heeft ghehadt, of ſulcks approbere: maer dat ghy ſult correſponderen aen betuyginge vande goede genegentheyt ende protectie die zyn *Majeſteyt* wil contribueren tot u: en dat ghy u ſult ſtellen in devoir om hem te gheven de ſatiſfactie die ſyn Majeſteyt my wel expreſſelijck ghelaſt heeft van u te eyſchen: ſoo deur effective reſtitutie van 't ſchip van Mr. de *Toiras*: Als door de prompte expeditie van de *Paſſepoorten* ende noot wendighe ordre, om te laeten gaen uyt u Havenen ende in ſeeckerheyt convoyeren tot in die van zyn Majeſteyt, alle de ſchepen hem toekomende, oock al het Canon, metael, ende equipagien, die voor hem ghekocht ſyn in u Provintie; tot welcken eynde ſyn Majeſteyt herwaerts weder ghefonden hebbende den Heer de *Lopes* met brieven aen u H. ſoo ſal ick my daer toe refereren, ende tot het gheene hy u ſal ſeggen, als ghy hem ſult willen audientie gheven; ſonder van 't myne daer yet by te doen: als alleen dat ick particuliere laſt heb, om het te recommandeeren, ghelijck ick doe met alle genegentheyt, op dat hy weerdichlijck mach uytvoeren zyne Commiſſie.

Vorder reſteert my niet, myn Heeren, als dat ick u bid te willen conſidereren wat ick u vertoon met een gemoet dat niet is gepreoccupeert; en wanneer ghy daer op ſult ghenoomen hebben een prompte ende goede reſolutie, my ſulcks te notificeeren by gheſchrift: op dat ick middel hebbe van te beginnen by ſyne Majeſteyt voor u te doen d'officien, die ghy ſelfs ſult oordeelen betamelijck te zyn, tot onderhoudinge van de goede wille, die ſyne Majeſteyt u altijdt heeft ghedraghen.

Waer toe alſoo ick ſeer ben gediſponeert aen mijn ſyde, ſoo twyffel ick niet of ghy ſult van uwe ſyde oock daer toe brenghen 't gheene betaemt aen u voorſichtigheyt tot u eygen voordeel, ende conform u affectie tot den dienſt ende contentement van zyn Majeſteyt. Geſchreven ende gepreſenteert in den Haeghe den *achtſten* November 1628. Geteeckent *De Baugy*.

Twee dagen daer na compareerde ter Vergaderingh de Heer de Lopes, een gheweeſen Iood, nu Chriſten, ende een Rijck Koopman: overleverende Brieven van Credentie van den negen en twintighſten Junij / van den Coningh ghedateert in het Legher voor Rochelle, by Miſſive van haer Ho: Mog: Ambaſſadeur in Vranckrijck zijnde van den twaelfden September. Hy ſeyde by monde / ende gaf in Geſchrifte over het geene volght. 1628.

Mijn Heeren,

HEt heeft den Coningh mijn Meeſter belieft my aen u Heerlijckheden wederom te ſenden, om haer te overhandigen deſen Brief, ende te doen weten, gelijck mijn Heer den Ambaſſadeur aen u H. heeft verthoont, het mishagen, dat ſyn Majeſteyt geſchept heeft uyt het retardement het welck u H. hebben gegeven aen het accordeeren het gheene men haer verſocht van wegen ſijn Majeſteyt: raeckende de *Paſſepoorten* voor ſijne *Schepen, Metalen, Anckers*, ende andere *Equipagien*, ghemaeckt ende gekocht in deſe Provintie, met permiſſie van u H. ende waer deur een groot profijt is geredundeert aen deſen Staet, om de merckelijcke ſommen die hier zijn gebleven. Ende nae een lange ſollicitatie hebben niet toegeſtaen als voor *een part bye* van de Metalen en Ankeren: ende dat mits betalende het Recht van Convoy: een ſaecke die niet gewoonlijck is, dat men betale licent van Oorlogs-Ammunitien, daer voor men Paſſepoort van noode heeft. Ende aengaende de Schepen: hebben ſulcks abſolutelijck geweygert, in plaets van die te convoyeeren: gelijck men ſchuldigh ende redelijck was, aen een Coning, de voornaemſte Vriendt, Geallieerde, ende Benefacteur van deſen Staet. Ten Hove van Koningh.

Ick gheloof dat u H. wel ſullen hebben overgeleyt het gewicht, en dat zyn *Majeſteyt* ſeer beſwaerlijck ſal konnen ſien de continuatie van deſe weygheringhe ſonder miſcontentement, my verſeeckerende dat u H. ſullen doen ophouden alles wat ſulcks ſoude konnen veroorſaken: te meer alſoo nu wederom van weghen den Coningh ſoo ernſtige inſtantie wert ghedaen; *en dat daerom* u H. in prompte ſatisfactie ſullen geven: toeſtaende de paſſepoorten vry ende vranck van licenten voor de goederen hier na geſpecificeert; laſtende d'officieren van de convoyen om weder te geven wat ſy alreede daer van hebben ontfanghen voor de *Ammunitien, Anckers*, en andere equipagien die geſonden ſyn voor den dienſt van zyne Majeſteyt.

Ende na demael hier arreſten zyn ghedaen op valſch aengeven, ter inſtantie van particuliere, op de gemelde Scheepen, Kanon ende andere dinghen zyne Majeſteyt toebehoorende, dat u H. gelieve d' Arreſten af te laten doen, met verbodt in toekomende deſgelijck niet meer te doen.

Vorders dat belaſt werde informatie te nemen teghen de geene die aengenomen hadden een getal Canon van goet ende oprechte Spijſe te gieten, deſelve hebben vervalſcht, tot groot naedeel van des Conings dienſt, ende de ſelve doen ſtraffen naer behooren; gelijck oock alle andere perſoonen om de differentien die ſy moghten hebben ter ſaecke van Contracte, raeckende den dienſt van ſijne Majeſteyt.

Hier nae volght de Memorie van de dingen daer van hy verſocht ſijnen Paſſepoort.

Eerſtelijck, voor het groote Coninghs Schip den *Sint Louys*; voor dat van de Koninginne Moeder. Noch ſes andere met een Jacht, in alles *negen* Schepen, van *hondert vijftigh tot drie hondert* Laſten, Gewapent ende geequipeert, met alle haer Ammunitie ende Anckers, met verſeeckeringh ende vryheydt van de Haven:

Hondert vijftigh Metale Stucken.
Twee hondert Yſere Stucken.
Twee hondert duyſent Kogels.
Twee hondert duyſent pont Koper.
Ses hondert duyſent pont Loot.
Vijf hondert duyſent pont Tin.
Twee hondert duyſent pont Lonten.
Drie Schepen geladen met Maſten.
Vijftigh Anckers.
Vier duyſent Muſquetten.
Vier duyſent Curaſſen of Conceletten.
Vijf hondert Hellebaerden.
Vijf hondert Pertuyſans.

Ordre,

Digitized by Google

1628. Ordre aen de Officieren van de Convoyen, om weder te geven het ontfangen gelt.

Relaxatie ofte *Mainlove* Generale van de Schepen ende andere dingen, den Coning toekomende, met Verbodt aen de Ordinaris Richters hier te Lande, van niet meer ſulcke Arreſten toe te ſtaen.

Een Commiſſie om te informeeren tegen de gheene die het Canon hadden gefalſiteert, ende die den dienſt des Conings hebben belet. Was onderteeckent

De Lopes.

Op alle het ſelve zijn wel de noodige Paſſepoorten toegeſtaen / hoewel langhſaem ende bezwaerlijck: maer met de verſochte informatien heeft men gediſſimuleert / als oock met het reſtitueren van de betaelde Convoyen. Upt alle welcke te ſien is: hoe bezwaerlijcken ſaecke is de Neutraliteyt; ende hoe qualijck men beyde de partyen van te dancke maecken. Engelandt was alſoo wepnigh te vreden als Vranckrijck; ghelijck te voor is aengeweſen. Maer d'een ſoo wel als d'ander heeft ſich metter tijdt gheappaiſeert. Ende alſoo Vranckrijck vernam dat deſen Staet onder de handt handelde van Treves met Spangien: heeft de voiren daer teghen lacten doen: ende deſen Staet wierdt meer ende meer conſiderabel: ende aen Vranckrijck noodwendigh. Gelijck hier nae te ſiner tijdt ſal volgen.

Hebbende geſproocken van verſchepde dingen / raeckende het Intereſt van den Staet buytens Landts: ſoo ſal ick nu pet mede ſtellen / raeckende het Binnelandtſche.

Binnelantſche ſaken.

Ende alſoo de ſaecke van den Oorlogh te Water ſeer bezwaerlijck viel: ſoo is tot beneficieeringh van het innekomen gemaeckt het volgende Concept van

Poincten voor-gheſtelt, tot vermeerderingh van het innekomen der Convoyen *ende* Licenten.

I.

't Beneficieren van de Convoyen en Licenten.

EErſt, dat alle Collegien van de Admiraliteyten, de eene ſoo wel als de andere worde aengeſchreven: dat ſy de Placcaten op het ſtuck van *Convoyen* ende *Licenten* geëmaneert, ſtrictelijck ſullen hebben naer te komen, ende ſpecialijcken het Placcaet van anno *vijfthien hondert acht en tnegentigh*, ende in het byſonder den *ſeſtienden* Artijckel, ende ſulcks by pœne van nulliteyt, als in den *achtienden* Artijckel, ende jaer ter contrarien gheſchiet: dat den Advocaet Fiſcael, Commis Generael, ende die Pachter, ſampt ende byſonder ſullen gehouden zijn op haeren Eedt het ſelve aen haer Ho: Mog: datelijck te verthoonen, ofte over te ſchrijven: te weten, of ende wat Sententien, niet ſtrictelijck ende in conformité van het voorſz Placcaet ſullen zijn geweeſen ende gepronuncieert, om de ſelve gheſien zijnde, appel daer over te verleenen, ofte te weygeren naer vereyſch van ſaecken: ende in cas van voortganck des appels, de ſaecke te doen vuideeren, door Rechters by haer Ho: Mog: daer toe te delegeeren, ende dat by deſelve daer op magh worden gelettet: dat de ſuccumbeerende Parthyen de koſten draghen: dient oock wel de Collegien van de Admiraliteyten aengeſchreven, dat ſy hare Inſtructien precijſe naerkomen, ende recht doen naer vereyſch van ſaecken, ſonder dat haer toegelaten worde *Grati* voor recht te prefereeren.

II.

Alſoo door het verſuym van het *ſuyveren der Binnelandſche Paſpoorten*, merckelijcke Frauden worden gepleegt, daer door het ghemeene Landt ſoo grooten ſchade heeft geleden, ende noch is lijdende, ten reguarde de vyandt beſonder de Licenten geſlooten zijnde, daer door middel werdt gegeven om alles te bekomen, ende dat oock ſonder gelt: immers ſonder ſulck gelt: als by hare Ho: Mog: daer op geſtelt is; werdt niet alleen dienſtigh geacht: dat ghelijck voor deſen is gereſolveert, de Pachters de Binnelandtſche Paſpoorten mede ſullen moeten eyckenen, viſiteeren ende ſuyveren, conform het Placcaet op het *ſuyveren* van de Binnelandtſche Paſpoorten geëmaneert: maer principalijck dat het verſuym van het ſuyveren der ſelver geſtraft worde met de confiſcatie van de Goederen, ofte een gedeelte van dien; want by ſoo verre het blijft by de pœne in het jaer *drie en twintigh* daer op gheſtelt: als dat ſy het volle recht ſullen moeten betalen, ende niet hooger: ſullen die Lorrendrayers het lichtelijck avontueren, alſoo ſy dan niet meer en betaelen, als wanneer ſy ter goeder trouwen gaen; maer de pœne vermeerdert zijnde, gelijck hier vooren verhaelt is, ſullen ſy vreeſe krijgen om ſulcks ſoo lichtelijck te doen. 1628.

III.

Dat oock de Collegien gelaſt werden ſtrictelijk op haren Eedt, in het Sententieeren over de Goederen, die ſonder Inlandtſche *Paſpoorten* werden vervoert ende aengehaelt, hun te reguleeren naer het Placcaet van anno *drie en twintigh*, ende daer ſy anders deden, dat de Officiers ende Pachters gehouden ſullen zijn daer in te doen ende voor te nemen, als hier boven in het eerſte Artijckel geſeydt is.

IV.

Soude oock niet ondienſtigh zijn, dat het Placcaet van anno *drie en twintigh* op het ſtuck van de *Binnelandtſche Paſpoorten* geëmaneert, gerenoveert werde, ende in alles ſtrictelijck onderhouden, ende dat de Convoymeeſters alomme ſtrictelijck worde belaſt, op de Inlandtſche *Paſpoorten* te ſtellen de qualiteyt, ende quantiteyt van de Goederen, ende die Mercken van dien, gelijck in de Uytlandtſche *Paſpoorten* werdt geobſerveert: ende dat ſulcks ghedaen zijnde, op de ſuyveringhe wel worde gelettet.

V.

Ende alſoo eenige Collegien ſich vervorderen nu ende dan vrye *Paſpoorten* te verleenen van Goederen, die des Landts gerechtigheydt ſchuldigh zijn: niet teghenſtaende ſulcks voor deſen by ordre van haer Ho: Mog: is verboden; ofte niet dienelijck en zy, de Secretariſen van de reſpective Collegien te laſten, alſulcke niet uyt te geven, ofte depeſcheeren: alwaer het ſchoon dat hun ſulcks by den Raedt wierde gelaſtet, ende daer ſy ter contrarien deden, dat ſy vervallen ſullen, omme aen het Landt ende de Pachters, elcks naer ſijn proportie, die dubbelde gerechtigheydt by het Landt daer op geſtelt te betalen.

VI.

Soude oock dienſtigh voor het Landt zijn, dat in plaetſe van de vierde part, de helfte werden verpachtet.

VII.

Of niet vorderlijck en ſoude zijn, dat de Goederen den *Rhijn* ende *Maes* opgaende, tot *Weſel*, *Borck*, *Orſey*, ende van daer op *Geldor*, *Venlo*, *Stralen* ende *Wachtendonck*, ende de *Maes* opgaende tot *Venlo*, *Roermonde*, *Maeſtricht*, ende andere Vyandtlijcke plaetſen loſſen, oft men niet het geene beyde die Rivieren opgaet, met hooger *Licent* ſoude konnen beſwaren: immersten minſten *Vyants Licent* doen betalen, die geene die men weet dat op ſoodanige Vyandts Plaetſen laſt breecken.

VIII.

Soude oock noodigh zijn dat de Goederen (gaende op de Stadt *Raveſteyn*) betalen *Maes-Licent*, ende van daer op het platte Landt, *Boſch* ofte Vyandts Landt, alſoo de ſelve Stadt van gheen beter conditie hoort te weſen: als *Rhees*, ende tegens de heffinge der middelen betaelt werden de Servicien.

IX.

Soude oock tot merckelijcken dienſt van het Landt, ende beneficie van de voorſz Comptoiren, dienen dat men alle de Plaetſen (ſoo wel onder het gebiedt van haer Ho: Mog: als neutrale ende andere, onder den Vyandt geleghen, ende ten wederſijden contributie gevende, over de *Maeſe* ghelegen; ende aen des Vyandts Bodem raeckende, deden betaelen *Vyandts* ofte *Boſch-Licent*, van alles wat ſy met den *Lijne*, ofte over *Aſſe* derwaerts brengen, ende in allerley maniere *Boſch-Licent* van het geen met Schepen derwaerts werdt ghebracht: want by ſoo verre *Boſch* ende *Breda* alleenlijck *Boſch-Licent*, ende de andere omleggende Plaetſen, ſelfs oock daer men

1618. men met ſchepen kan ontrent komen, geen of minder Licent betale, als de voorſz Steden, ſoo ſullen de ſelve Steden van d'omleggende plaetſen konnen werden geprovideert, en geen ofte immers weynigh *Beſch Licent* betaelt werden.

X.

Dewijl oock 't Rijck van *Nimmegen*, *Maes ende Wael*, *ende Bommelerweert*, het Landt van *Altena*, ende de thien neder Dorpen des Landts van *Heuſden*, groote commoditeyt hebben, om den Vyandt, ende byſonder die van den *Beſch* groote toevoer te doen; ſoude wel ſeer vorderlijck zyn, datmen die *Beſch Licent* dede betalen: doch alſoo 't ſelve ſeer hart ſoude weſen, ten reſpecte dat ſy de middelen van de Landen mede dragen, datmen hun dede continueren de lyſten van 't gheene ſy maentlijck ofte weeckelijck gheduyrende de ſluytinghe hebben ghehadt: waer mede men hun luyden ſoude benemen het middel, om den Vyandt eenighen toevoer te doen, ende de Comptoiren ſouden gevoelen den meerder treck des Vyants, die met ſwaer Licent moeten haelen 't gheene deſe Dorpen hun ſonder eenich Licent toevoeren.

XI.

Voorts alſoo *Maes ende Wael*, *Bommelerweert* ende andere bovenghenoemde plaetſen de beſte commoditeyt hebben in 't *Lorrendrayen*, met de Paerden, ende de ſelve naer te ſien, is onmogelijck, jae dat de Paerden ter ſelver plaetſen ghekomen ghereecken moeten worden, als of ſy in *Brabandt* waeren: dat oock de ſelve Landen van haer eygen gefock meer of ſo veel krygen als ſy van doen hebben, ſoude niet ondienſtich zyn, dat de Paerden over de *Wael* derwaerts gaende betaelde behoorlijck Licent.

XII.

Dat oock om frauden voor te komen gheene Paerden op eenige Veeren mogen over gevoert worden, als daer Comptoiren zyn van de *Convoyen en Licenten*, by verbeurte van de ſelve.

XIII.

Dat oock geen Paerden gebracht worden, naer Vyants ofte neutraele Landen als paſſerende door de laetſte Frontier Steden daer Comptoiren zyn van de Convoyen ende Licenten, als tot *Deventer*, *Zutphen*, *Doesburch*, *Nimmegen*, *de Grave*, *Heuſden ende Gorcum*, by verbeurte van de ſelve: waer door de Lorrendrayers, een groot diſcommoditeyt ſouden gevoelen en ghedwongen worden de Comptoiren aen te ſpreecken, ende 's Lants gerechticheyt te betalen.

XIV.

Ende alſoo ſedert de laetſte verklaringe van hare Ho: Mog: als dat de paerden van een ofte twe Iaeren mede moeten betalen den hoochſten taux, weynige ten comptoiren zyn ghekomen om aen te gheven, conſequentelijck ofte uytgelort worden, of onverkocht blyven: wort in bedencken gheſtelt, oftmen niet de ſelve, als oock Merrien, Veulens, Sooch Heinghſten, ende minder in differenter, op Vyanden ofte Neutraelen Landen, gheſtelt worden op ſeven of uytterlijck op acht gulden.

XV.

Dewyle oock Iaerlijcks een groote quantiteyt vette Oſſen te Landen uytgebracht worden, onder betalinge van drie gulden, oock op eenighe Comptoiren van een Rijcksdaler: ofte het niet en dient verhoocht tot vijf ofte ſes gulden; want na den prijs vande Paerden die nochtans bequamelijcker als vette Oſſen uytgheleyt konnen worden, behoort het van de Oſſen ten minſten wel ſoo verhoocht te worden, te meer dewyle wy ſelve binnen 's Landts voor onſe conſumtie daer van moeten betalen den twaelfſten, oock op eenighe Plaetſen den ſevenſten Penninck.

XVI.

Finalijck om een goede ſomme contant te krijghen, of het niet dienelijck en ſy datmen alle de cautien vande *binnelantſche Paſpoorten*, binnen ſeeckeren tijdt ſoude koomen doen ſuyveren, ende daer van den tydt lange verlopen is, ende de ſuyveringe tot noch toe ongedaen, datmen ingevolge van 't Placcaet van den Iare *drie entwintich* de ſelve dede betaelen het uytgaende recht van Licent, 't welck ſedert het voorſz Iaer over alle de ongheſuyverde paſpoorten een merckelijcke ſomme ſoude bedragen. 1618

XVII.

Dat oock een voet beraemt ende ghehoudē worden over de goederen gaende op *Calis* tot de Riviere de *Somme* toe, om de ſelve te doen betaelen vyants Licent, gelijck ſy gedaen hebben, geduyrende het ſluyten der Licenten; want inghevalle de goederen nu aldaer volghens de Lijſte ſullen mogen worden gebracht, ſullen die doch alle op *Brabant en Vlaenderen* gaen: en ſal de vyant nu veel beter koop geſpijſt konnen worden als te vooren, ende te minder beweecht worden de Licenten aen haer zyde te openen.

Middelen die ghepractiſeert ſullen konnen worden om daer uyt voor een ghedeelte te vervallen die verhooginghe der petitien, die by den Raedt ghedaen zyn, ende noch werden, tot ſubſidie der Admiraliteyten.

I.

Men ſoude in treyn konnen brengen *laſtgelt* te geven op de ſchepen ſoo groot als kleyn, doch kleyne ſchuyten ofte pramen ſoude men op een laſt konnen taxeren, ende op dat het met minder beſwaerniſſe geſchiede van de Schipperen, ſoo ſoude men naer proportie van 't gheene daer op de binnenlantſche Scheepen gheſet worden, moghen verhoghen de vrachten van de reyſende man.

II.

Inſghelijcken ſo ſoude men het *Noortſche hout* als *Greynen*, *Vuyren*, *Balcken*, *Deelen*, en ander Noortſche hout, doen geven den tienden of twaelfden penning van zyn waerdye.

III.

Oock ſoo ſoude men alderley Viſch, der welcker vanck, met des Landts Convoyen bevrijt werden, met een redelijcke prijs konnen beſwaren.

Wat voorſlagh oock ghemaeckt is / tot beter beduydinghe der ſelver / is te ſien upt het volgende Memorie ende Poincten.

MEMORIE en VOORSLAGH

Van de Poincten die naer communicatie met ſijn Excellentie door Gecommitteerde van haer Ho: Mog: geoordeelt zijn noodigh ende dienſtigh de Provintien voor te houden, tot beter defenſie ende bewaringe van den Krijgh ter Zee, ende omme de Admiraliteyten in ordre te onderhouden.

ALſoo men dagelijcks ondervindt: dat de Provintien de ſubſidien voor de Admiraliteyten geconſenteert, niet en voldoen op den tijdt ende termijnen daer toe geſtelt: daer uyt dan moeten volghen groote inconvenienten. Ad interim betaelt by Zee.

Wert de ſelve Provintien in bedencken gegeven, oft niet geraden ware over de Provintien naer elck quote te repartieren, de Soldye ende mondt-koſten, gherequireert tot de monture van de *vijf en dartigh* Oorlog-Schepen, *vijf Iachten*, ende *vijf Fregatten*, gedeſtineert tot de beſettinge vande kuſten van *Vlaenderen* ende bewaringe van de *Enge ende Noortzee*, van bootsvolck op de ſelve ſchepen noodig; als mede van de montkoſten alleen van de muſquettiers 't ſelve bootsvolck by te voegen tantgetalle van *dartigh* op elck ſchip, blijvende de equipagie van de voorſchreve ſchepen, Iachten ende Fregatten, ende de voorſieninghe van de ſelve van alle behoeften ende ammunitien mitsgaders de Monſteringhe, ofte judicature van 't volck by de Collegien ter Admirali-

Digitized by Google

1628. raliteyt gelijck 't ſelve tot noch toe is geweeſt; invoege dat alleen de betalinghe van de ſoldie der boots-geſellen ende mondt-koſten van de ſelve, ende der Muſquettiers op de Rollen ende Ordonnantien van de Admiraliteyten voldaen ſoude weſen: namelijck by de Provintien, op dat elck Capiteyn moghte weten, waer ſyne betalinge te vinden, ende daer toe perſoonen te moghen houden, tot laſte van het Landt: om die te vorderen, ende ſuleks t' elcken middel te hebben om ſyne Vivres naer Vliſſingen, ofte daer het gheordonneert ſal worden, te doen komen.

Ende alſoo men geweon is de mondt-koſten aen den Capiteyn alleen, ende de Soldye, ſoo van de Officiers als Matroſen, aen de ſelve Officiers ende Matroſen, elck hooft voor hooft apart te betalen, ſoude het Landt de perſoonen die de Capiteyns gebruycken, om de penningen te vorderen, daer toe conſtringeeren, dat ſy de betalinge van maent tot maent gereet krijgen, ende die tegens het inkomen der Schepen precijſelijck ter plaetſe van de reſidentie des Collegie moghen hebben, om als dan door de ſelve perſoonen (by aldien men haer daer toe ſoude willen authoriſeeren,) ofte door den Gedeputeerden die uyt de Provintie (daer uyt de penninghen komen) het Collegie helpt bekleeden, ten overſtaen van de andere Raden de betalinge gedaen te worden: te weten, van de mondt-koſten aen den Capiteyn, ende van de Soldye aen de reſpective Officiers ende Matroſen, elcks *hooft voor hooft*.

Ende ſoude van de ſelve betalinghe (ſoo aen de Provintie, als aen het Collegie) reeckeninghe ghedaen werden.

Ende dat het gheene de Provintien (boven de voorſz. mondt-koſten ende ſoldye) conſenteeren ſullen tot ſubſidie van de Admiraliteyten, onder de Collegien van dien verdeelt ſal worden, naer proportie van elcks laſte ende Equipagie, daer af getoghen het geene elcks dien jare inkomen ſal hebben gehadt.

Ende om het ſelve t' elcken jare bequamelijck te mogen weten: dat de Collegie ter Admiraliteyt daer toe ſullen werden gehouden: dat zy van drie tot drie maenden aen de Heeren Staten Generael over-ſenden een partinenten, oprechten ende waerachtigen ſtaet, van alle het geene ſy in drie maenden *Inkomens* hebben ghehadt: van *Convoyen*, *Licenten*, *Confiſcatien*, *Boeten*, ofte anders, ſonder daer uyt yet te mogen verſwijghen, dat profijtelijck ingekomen is.

Dat de Provintien inwilligen ende aennemen willen elcks de helft, contant te betalen van haere defecten by den Raedt van State, op de ſubſidien voor de Admiraliteyten, in den jaere *twee en twintigh*, ende volgens tot den jaere *ſeven en twintigh* (beyde incluys) gedaen, aen den Ontfanger Generael, om by den ſelven aen de Admiraliteyten bekeert te werden, ende de verdere helft binnen tweemael *ſes* maenden.

Dat daer en boven mede de Provintien naer elcks quote willen op haer nemen de betalinge van alle verdere deughdelijcke ſchulden van de voorſz. Collegien ter Admiraliteyt niet op Intereſt gereguleert weſende, bedragende ontrent de ſomme van *vijf en twintigh hondert duyſent* gulden: welcke betalinge op ſeeckere termijnen (by de Generaliteyt te ſtellen) betaelt ſoude moeten werden, op dat de Collegien op vrye voeten geſtelt weſende, met beter ſorge ſoude moeten beſoigneeren op het geene tot defenſie van de Zee in toekomende van noode ſal weſen.

Dat van weghen haer Ho: Mog: Extraordinaris devoir ghedaen ſal worden aen de reſpective Provintien, tot voldoeninge van de verſochte *Subſidien* voor de Admiraliteyten, ende die naer de noodt noch verder verſocht ſullen moeten werden.

Staten van Vrieſlandt getraduceert/ van dat ſe de Kercken

De Regeeringh in Vrieſlandt by deſe tijdt met pets bekladt zijnde/ is daer in verſien: alſoo dat de Gedeputeerde van die Provintie in Februario hebben ter Vergaederingh van haer Ho: Mog: verthoont een Miſſive van de Heeren Staten der ſelver Provintie: verſoeckende dat de ſelve niet en moght geopent ende geleſen worden/ als in preſentie van ſijn Excellentie/ ende den Raedt van State/ als tot ſulcks by de voorſz. Heeren Staten expres belaſt zijnde; Maer alſoo ſijn Excellentie tegenwoordigh ſijn Kamer was houdende/ ſonder uyt te gaen/ wierdt by de andere Provintien verſtaen: dat de voorſz Miſſive ſoude worden gheopent; ende by aldien ſulcks noodigh was bevonden/ dat de ſelve daer na ſijn Excellentie ende den Raedt van State ſoude gecommuniceert worden: dienvolgens is de ſelve Miſſive gheleſen/ ende daer uyt verſtaen: dat de Heeren Staten van Vrieſlandt vernomen hebbende/ dat eenige factieuſe menſchen haer forchten verdacht te maecken: als of ſy het gearreſteerde des Synodi Nationalis niet en hadden geaggreert; hadden goet gevonden haer Ho: Mog: te verſeecheren het contrarie: als dat ſy by reſolutie van den derden July ſeſtien hondert en negentien geapprobeert hadden: alle het gheene by het voorſz Synode (noopende de Leere) was beſlooten: (zijnde alleen de Kerckelijcke Ordre voor dien tijdt niet practicabel bevonden.) Voort verklaerende dat ſy haer Gedeputeerde in deſe Vergaderingh/ ende in den Raedt van State gelaſt hadden/ by alle occaſien daer aen de goede handt te houden/ ende daer toe te helpen arbeyden: dat de Gereformeerde Leere (ſoo die in het voorſz Synode was verklaert) onveranderd werde ghemaintineert; de Kercken daer by in goede ruſte gehouden/ ende wat daer tegens voorgenomen wierdt/ geweert moghte werden; waer op ghedelibereert zijnde/ is verklaert: dat van de voorſeyde calumnien ter Vergaderingh van haere Ho: Mog: nopt was voorgekomen; dan wierden niet te min de Heeren Staten van Vrieſlandt bedanckt voor de communicatie van haere Ed: Mog: goeden yver ende reſolutie/ tot maintinement van de Leere ende ruſte, ſoo van de Kercke/ als van het gemeene Vaderlandt; verſoeckende daer by te willen blijven: de voorſz Miſſive wierdt ſijn Excellentie ende den Raedt van State daer naer ooch ghecommuniceert.

Ordre van het Synodus verwierpen.

Deſe alhier genoteerde Vrieſche Reſolutie, is in het jaer ſeſtien hondert twee en tſeſtigh ende drie en tſeſtigh te vinden/ onder de Geſchillen die Hollandt hadt over het Formulier van 't Gebedt.

De ſaecken (de Zee aengaende) is voor twee van de Admiralitept tot Rotterdam ter Vergaderinghe gerepreſenteert: dat de Matroſen weygherden in Zee te gaen/ met laſt om de voeten van den Vyandt te ſpoelen: ſtellende daerom in bedenchen/ of haer Ho: Mog: niet en ſouden goet vinden eenighe moderatie daerinne te doen; waer op ghedelibereert zijnde/ is by eenighe verſtaen: dat het ſelve den wegh ſoude weſen gheopent tot het quartier ter Zee: niet te min is met ooghluyckinge met ter tijdt de Voet-ſpoelinge te niet gegaen.

Matroſen tegen het recht van voet ſpoelinge.

De Matroſen hadden groot gheluck: Want de Dupnherchers niet alleen de Oorlogs-gaſten/ maer ooch de Koopvaerders daer teghen over voort ſmeeten.

De Raden van State hadden in April een Miſſive laten af-gaen aen de Provintien: houdende beklagh over de confuſien in het ſtuck van de Finantien/ cauſeerende achterheydt van het Krijghs-volck/ te Water ende te Lande: Item/ van de Leger-laſten ende Fortificatien: ende dat het inkomen ende de Laſten van het Landt tegen den anderen niet behoorlijck overwooghen en wierden: dat niet geexamineert en wierdt eenpaerlijck ende met gheluckter handt de ſtaet ende ghelegentheydt van het Landt alvoorens tot nieuwe laſten ende onkoſten te procedeeren: dat in de Regeeringhe van het Landt quade correſpondentie gehouden wiert: dat de gewichtighſte ſaecken van het Landt belept/ ende meeſt alle groote reſolutie ghenomen wierden/ ſonder communicatie ende kenniſſe van den Raedt: dat alle diſordre meer ende meer toenam: dat het credijt van't Landt meer ende meer falleerde: dat de publijcke authoriteyt ghetrooghen wierdt: dat het diſreſpect ende ongehoorſaemheydt van het Krijghs-volck de overhandt nam: ende dat de diſcipline militaire ende Juſtitie onder de voet gheraeckte: verſoeckende over ſulcks dewijl ſy aen de Provintien gheſchreven hadden/ dat hun als weſende het eenige Collegie/ dat in ſulcke perſoonen beſtondt die Raedt beden om voor de Generaliteyt te zijn/

Klachte van den Raet van State.

1628. te ſyn / de handt gebooden / ende ſulcke Inſtructie ghegeven mocht werden / in het naerkomen van de welcke ſy haeren eedt betrachten / ende 's Landts dienſt ſoude moghen voorderen ; dat hare Ho: Mog: beliefde hare debvoiren by de Provintien daer inne te ſecondeeren / op dat ſy alſoo door het wijs belept van haer Ho: Mog: te beter moghen komen tot het eynde van haere goede intentie.

Staten Generael daer te ghen. Dit wiert by haer Ho: Mog: niet wel genomen. De Raedt ſeyde ſulcks met den Prins te hebben gecommuniceert. De ſelve verklaerde dat den Raedt van Staten hem wel ghecommuniceert had door de Heeren van der Linghen ende Gruys, omtrent een maent gheleden het concept van de voorſz missive / maer dat by haer het affenden van de ſelve had ghediſſuadeert ende naerder overdacht hebbende / hoe ondienſtig het voor den Lande ſoude ſyn ſoodanigen brief in de Provintie te ſenden / dat hy 's anderendaegs haer wederom hadde ontbooden / en nochmaels afgeraden het affenden van de ſelve ; begeerende dat daer in niet voorder en mochte werden ghepro-cedeert / ſonder ſijne nader communicatie / 't welck ſy oock belooft hadden te ſullen gheſchieden : ende ſijnde daerom ter Vergaederingh ontbooden de Heeren Raeden van Staete / is hun af ghebraecht : waeromme ſy de vergaederinghe van hare Hoogh Moghende niet en hadden ghecommuniceert de poincten in de ſelve miſſive verbat ? ten eynde met ghemeen advijs daer op ghedelibereert ende ghevonden hadde mogen werden de middelen / tot redres van de ſelve noodigh : 't welck den rechten wegh ſoude ſijn ghweeſt tot wechneminge van de zwaricheden / dewelcke by den Raedt ſouden weſen gheremarqueert : daer ter contrarie de ſelve door 't affenden van de voorſchreve miſſive nu in de Provintien ſoude werden vermeerdert / de conſenten gheretardeert / ende het Landt in onruſte gheſtelt ; ghelijck hun mede ten tweeden afghebraecht is : of de ſelve miſſive met eenparighe ſtemmen : ghelijck ſy inhiel / was ingeſtelt ? ende ten derden, waeromme ſy den ſelven hadden afgeſonden ſonder naerder communicatie met ſijn Excelentie ? Waer op by haer gheantwoort is op 't eerſte ende tweede point / dat ſy van langher handt ghelien hebbende de zwaerigheden / daerinne de Staet van 't Landt quam te verballen / noodich hadden ghevonden met eenpaerighe ſtemmen van alle de Raeden den Provintien 't ſaemen / als haere Principalen van de ſelve zwaerigheden te adverteren : niet om yemandt t' offenſeeren / maer ten eynde daerinne ordre mochte werden gheſtelt ten beſten doenlijck. Ende aengaende het derde, dat hun gheen rappoort ghedaen was ghweeſt van dat zijn Excellentie naerder communicatie hadde begeert : waer op hun geerimeert is / dat hare Principalen wel ſijn de Provintien te ſamen / maer dat de ſelve Provintien werden gherepreſenteert door de Vergaderinghe van haer Ho: Mo: ſulcks / dat ſy willende hare principalen pets te kennen geven / ſich aen de ſelve Vergaderinghe hadden moeten addreſſeren ; ende voorts maent ſijnde tot een / twee of drie maelen dat ſy ſouden willen openen de redenen op elcker point van haere klachten / ten eynde men de ſelve ſoude moghen weeten / by aldien men debvoiren by de Provintien ſoude doen / ende hare Intentie / gelijck ſy verſochten te ſeconderen ; ende 't ſelve t'elckens by hun gheexcuſeert zijnde / dermidts de abſentie van eenige van hun medebroeders / preſenterende de ſelve te verſchrijven ende als dan hare Hoogh Mogende begeeren naer te komen ; hebben ſy eyntelijck op de vermaeninghe dat het Collegie van den Raedt by abſentie van d'een of d'ander evenwel 't Collegie bleef / ende op alle voorvallende ſaecke moeſt diſponeeren ; dat oock de ſaecke geen uytſtel konde lijden / vermidts de Vergaederingh van de Heeren Staten van Hollandt op 't ſcheyden ſtont / aenghenomen hare redenen tegens morgen by geſchrifte in te ſtellen / voor ſoo veele hare Memorie ſoude gedragen / ſonder prejuditie van de redenen der gheener die abſent waren.

Contentie over ſulcks. De ſelve Raeden daer na ter vergaderingh comparerende / hebben geſept de reeden van de voorſz poincten ; dewelcke in preſentie van ſijn Excelentie overwoghen ſijnde : is haer aenghezept dat wel haere intentie goet hon ſijn geweeſt / maer dat ſy evenwel in forma & materia hadden ghepecteert : in forma om dat ſy de brieven hadden gheſchreven tegens het advijs van zijn Excellentie ; ende ten tweede, dat ſy niet alvoorens de ſake ghebracht hadden aen de vergaederinghe van haere Ho: Mog: aende welcke ſy haer hadden behooren t'addreſſeeren in materia : dewijl ſy eenige poincten verhaelden / daer op haer goet bericht hadde konnen gegeven werden / oock van anderen poincten vermaen deden / diemen niet ghehouden was haer te communiceren : dewijl de Heeren Staten Generael by het twee en dertighſte Articul van de Inſtructie des Raedts van Staten expreſſelijck ghereſerveert hadden / ſelfs in tas van noodt / of als de ſaecken van den Landen ſulex ſoude vereyſchen / ordre te ſtellen in de ſaecke der diſpoſitie van den Raedt gheſtelt ; ende ſijnde misdien hun advijs gebraecht / met wat middel ſy ſouden oordeelen dat het retardement van de conſenten ende ongeruſtheyt in de Provintien die door haer brief verauſeert ſoude weſen / te repareren ? By hebben gheantwoort niet in forma & materia ghepecteert te hebben : niet in forma om dat ſy by het twintighſte Articul van hare Inſtructie ghelaſt waeren te concludeeren by de naeſte ſtemmen / ende over ſulcks oock niet en hadden kunnen regard nemen op 't contrarie advijs van ſijn Excellencie ; ende voorby gaende ſonder t' antwoorden op 't tweede defect in de forma, naementlijck waerom ſy de ſaecke niet en hadden gheremonſtreert aen de vergaederinghe van hare Hoogh Mogende ? hebben geſept : mede niet in materia ghepecteert te hebben : om dat ſy de poincten niet gheſtelt en hadden om yemants of oock de vergaederingh van haere Hoogh Moghende t'offenſeeren / maer alleen om te procureeren / dat de conſenten ghevoordert ende de Provintien bewoecht mochten werden door hare Gedeputeerde / 't ſy ordinaris of extraordinaris ſoodanighe ordre te beramen / ende helpen ſtellen / daer mede de dreyghende zwaericheden voorghekomen mochten werden : Adviſeerende voorts dat ſy by hun-ben hare intentie ende eygentlijcke meeninghe de Provintien wel ſoude konnen aenſchrijven.

Den Brief (daer van hier ghemelt is) is hier naer te ſien.

In April verſcheenen ter vergadering van haer Ho: Mog: de Heere Sakema ende Bouritius, beyde Raden in 't Hof Provinciael alhaer / verhoonende / dewijle de Kepſerſche / in Oſtfrieſlandt ende Weſt-falen haer ſo na quamen / dat de verſeeckertheyt van hare Frontieren meer fortificatie ende beſettinge van noode hadde : verſoeckende met eenighe Ghecommitteerde ende den Raedt van State daer over te komen in Conferentie. Alwaer ſy aenghewieſen hebben dat Lieroort behoorde verſterckt te worden met een hoornwerck van hondert dartigh tot hondert veertigh roeden. 2. Noch een ſchans te bouwen tuſſchen de oude Bonneſchans en de Bellinghwolde : ſullende koſten ontrent vijf ende vijftigh duyſent vier hondert gulden. 3. Aen Bellinghwolderſchants te doen eenighe reparatie by het ſlupsluen / tot drie a vier duyſent gulden. 4. By de Bourtange een hoornwerck van hondert dartigh tot hondert veertigh roeden : voor drie a vier duyſent guldens. 5. De Schans t' Overeeſt, zijnde in effect eene redoubte / met vier Bolwercken te verſterckten / de penninghen van twee hondert duyſent gulden / by provijſie te negotieren tegen ſes en een quaert, ende by petitie des Raets weder af te leggen.

Saken van Duitſchlandt.

Lier verſterckt.

Deſe ſake (oock van wegen Stadt ende Landen gedreven worende) ghelepdt zijnde in Advijs by ſijne Excellentie / ende den Raedt van State : is goet ghevonden te verklaren : Eerſtelijck aengaende Lieroort, dat men die plaetſe ſouden mogen laten blijven ſoo die lagh : alleenlijck reparerende het oude Werck na Lier, dat het wey van de ſchooten van Kanon moghte weſen / ende achter het Caſteel twee halve Bolwercken inſnijdende : dan by aldien haer Ho: Mog: moghten goet vinden meer te doen / dat men dan een ghemeen Hoornwerck ſoude doen maecken van hondert dartigh, ofte hondert veer-

1628. veertig Roeden ende ſes voeten hoogh / met een Borſtweer daer op / ende een Contreſcherpe buyten om. Ten tweeden, dat men een nieuwe Schans dienſte te leggen / ende ter diſcretie van de Heer Stadt-houder Graef Ernſt, (ende de Heeren die in loco ſouden gaen) ſtellen / oft de ſelve bequaemer ſoude konnen geleght worden tuſſchen de oude Boonenſchans ende Bellinghwolderſchans, ofte ter plaetſen daer ontrent / daer de oude Boonenſchans lept; dan als de Heeren van Vrieſlandt ende Stadt en Landen die geerne ſoo groot hadden / als haer memorie was mede brengende: dat dan de ſelve ſouden behoozen de Schanſen met de Contreſcharpen / Poorten / Sluyſen / Putten / ende Corps de Guarden aen te nemen te maecken voor vijf en vijftigh duyſent vier hondert gulden / daer toe ſy de ſelve hadden beraemt. Ten derden, dat men aen Bellingwolder-zijl eenige reparatie ſoude mogen doen: te weten / aen het Sluyſken / ende eenigh Aerde-werck / voor een duyſent gulden drie ofte vier. Ten vierden, dat men aen de Bourtange de verſochte nieuwe wercken als noch ſoude over 't hooft ſien: maer d' oude repareeren; doch als men immers pets nieuws ſoude begeeren te maecken / dat men dan een Hoornwerck van hondert en dartigh, of hondert veertig Roeden ſoude mogen maken: te weten / een ghemeen Hoornwerck van drie ofte vier duyſent gulden. Ende ten vijfden, dat men de Schanſe t' Overeeſt (weſende maer een vierkante Rupte) ſoude moghen vergrooten met vier Bolwercken naer den epſch / ende met twee Vleugels / des noodt zijnde; dat men oock den wegh van Haſſelt ſoude dienen te maecken / om met Waeghens ende Peerden ghebruyckt te worden; het welck voorgheſlaeghen wierdt: met drie duyſent guldens te ſullen gheſchieden; doch dat by de Gedeputeerde naeder geexamineert ſoude konnen worden: oft oock gheraden was; ende dat om hier toe de penningen te binden / gelijckſen voet ſoude mogen ghenomen werden / als gheraemt was in het binden van penningen tot de Fortificatie-wercken van Bergen ende d'Yſſel: te weten / dat men Petitie aen de Provintien ſoude doen van hondert vijftigh, ofte twee hondert duyſent gulden, (ende in alles voor de wercken van Bergen en d'Yſſel, ende deſe van vijf hondert duyſent guldens.) Ende dewijle het gelt by de handt ſal moeten weſen / om de Wercken ras op-ghemaeckt te werden: dat de ſelve ſoude moghen werden genegotieert teghens den penninck ſeſtien, tot laſte van het Landt / ende wederom af-gelepdt met de penninghen uyt de Petitien komende / daer toe de Heeren van Vrieſland ende Stadt en Lande verſocht ſouden werden de ſelve van tijdt tot tijdt te lichten op Intereſſe / tot laſte van 't Landt.

Stadt en Landen contentieux. Wat queſtien in deſe tijdt zijn geweeſt in de Provintie van Stadt en Lande, ende in wat manniere de ſelve zijn by haer Ho: Mog: uytgheſproken / is te ſien uyt het volgende.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / hebben voor hare Gecommitteerden doen hooren de onderlinghe differenten tuſſchen de Stadt Groeninghen ende Ommelanden, voor beyder-zijdts Gecommitteerden gheventileert / over het verhooghen ende invoeren van de middelen / tot verſtallinge der Conſenten te Water ende te Lande: oock der laſten ende achterweſen der ſelver Provintie noodigh: over de welcke de voorſz Leden / ofte hare reſpective Gecommitteerden / niet tegenſtaende veele ſerieuſe vermaningen haer onderlinge niet hadden konnen vergelijcken: maer alles dienaengaende ſoo wel die ten wederzijden gheappointeerde ende gecontracteerde verhooginge van middelen in zwanck zijnde: als obſtellinghe van nieuwe, gheſtelt ende geſubmitteert ter deciſie ofte goetvinden van hare Ho: Mog: hebben de ſelve hare Ho: Mog: nae rapport ende inghenomen advijs van de voorſz haere Gecommitteerden / tot voeghneminge der differenten tuſſchen de voorſz Leden / voor equitabelſt ende minſt quetſende voor beyde geoordeelt ende uytgheſproocken: het geene is volgende.

Uytſpraeck. *Erſtelijck*, dat de Verpondingen op de Landen, ſoo vry als beklent ſullen blijven, ſoo die tegenwoordig zijn, midts dat de Landen, ſoo binnen als buyten verpondinghe gheweeſt zijnde, daer onder ſullen worden gebracht, ende op yder gres geſtelt na de goetheydt der ſelver in gelijckheydt van andere. 1628.

Dat oock de Landen daer van apparentie ſal zijn, dat in voortijden op minder Graes-tal aengeſchreven zijn, dan die inder daedt ſoude moghen bevonden werden, van nieuws ſullen genieten, ende in de Verpondinghe naer meerder getal van Graeſen verhooght werden.

Ende by aldien in eenighe Quartieren de Landen op grooter mate moghte legghen, dan de ghemeene: ſoo ſullen de ſelve naer de gemeene mate gereduceert worden: van welcke meerderheydt der mate als van andere Landen nieuws onder de Verpondingen te brenghen, boven het loopende jaer noch ſullen betaelt werden *twee* voorige jaren: namentlijck *ſeſtien hondert ſes en twintigh*, ende *ſeſtien hondert ſeven en twintigh*, tot ſubſidie van de achterſtant.

Dat mede alle *Huyſen* in de Stadt ende Ommelanden op Verpondingen ſullen geſtelt werden tegens een *achtſte part* van de huere in een gheheel jaer, ten welcken eynde (ſoo wel de Pachter, als den Eygenaer) by Eede ſullen verklaren moeten de rechte prijs van huere, met de vereeringhe ofte andere voordeelen daer by bevonden, de welcke daer by ſullen gereeckent werden.

En daer de *Huyſen* die van den Eygenaer ſelfs bewoont werden, ofte ledigh ſtaen: ſal de eſtimatie door onpartijdige Gecommitteerden in ghelijckheydt van andere die verhuyrt zijn, gemaeckt werden.

Ende dewijle men ſal beſigh zijn om het ſelve middel in train te brenghen: ſal in plaets van dien betaelt werden van yder *Haertſtede veertigh* ſtuyvers in 't jaer, ingaende met den *eerſten* January *ſeſtien hondert acht en twintigh*, op den voet van de Ordonnantie by *Stadt en Landen* daer van zijnde: daer aen voor af-ſlagh ſtrecken ſal, wat ſedert den *eerſten* January laetſtleden op den ouden voet daer van betaelt ſal mogen zijn, midts dat de Huyſen wederom ſullen ghenieten het geene naer het ſtellen van de Verpondinghen bevonden ſal worden met het voorſz middel boven den *achtſten* penningh betaelt te hebben.

De *Meubelen* ſullen oock in de Verpondinghe werden gebracht, ende met de Landen in elcke Verpondingen betalen *twee* gulden.

Aengaende den Impoſt op de Wijnen, verſtaen dat de ſelve van een *Aem* Rijnſche ofte Spaenſche Wijn van *achtien* gulden tot op *ſeven en twintig* gulden ſal verhooght worden: Ende een *Oxhoofs* Franſche Wijn van *vijfthien* gulden *thien* ſtuyvers, tot op *een en twintigh* gulden: werdende daer beneven *Stadt en Landen* in bedencken gheſtelt, oft niet de Wijnen (ten tap gaende) noch yets aenſienlijcks boven de Wijnen (by Burgeren ingeleght) behooren verſwaert te werden.

Ende hoewel de *Brandewijn* gelaten ſoo die alreede geſtelt is, ſoo werdt tot beneficie van den ſelven Impoſt, ende weeringe van Frauden, noodigh geacht te ordonneeren: dat geene *Groſſiers* in *Stadt en Landen* minder als met *halve Amen* de Brandewijn ſullen moghen uytſetten: ende dat de Tappers van Brandewijn de minder mate, (die ten dien eynde in vier verſcheyden van het Landt) gehouden ſal zijn Wijnkelders, ende goede Brandewijn te houden, ende *compoſitie* ſal niet toegelaten werden.

Den Impoſt op de *Ingebrouwen Bieren* ten Tap, werdt verhooght tot *drie* gulden de Tonne: ende de *Uytheemſche Bieren* naer advenant: ende ſullen voortaen gheene Tappers Brouwers mogen zijn, ofte Brouw-gereetſchap hebben. Werdt oock *Stadt en Landen* in bedencken geſtelt, oft tot voorkominge van Frauden niet alle Tonnen, daer Tappers Ingebrouwen Bieren mede in doen met byſondere publijcke Mercken behooren ghetekent te worden, ende dat andere Tonnen ledigh ofte vol in haer huyſen bevonden werdende, ſy daer voor als *Fraudeurs* te ſtraffen zijn.

Den Impoſt op het *Gemael* werdt verhooght van *Witte* ende *Maſtelwyn*, het *Mudde* van *twintigh* tot *vier en twintigh* ſtuyvers: De *Rogge* het *Mudde* van *acht* tot *tien* ſtuyvers. De *Garſte* ofte *Boonen* om te Backen, van *vijf* ſtuyvers, ende *een half* tot *ſeven* ſtuyvers: Ende van het *Broot*

van

1628. van buyten inkomende van de *twaelfden* tot den *thienden penningh*; ende aengaende *greine ende molt* om te verbrouwen, wert het *middle gerſten molt* verhooght van *vyfthien tot twee en twintigh ſtuyvers*, *van rogge*, *gerſte*, *haver of boeckweite*, die ghemalen ſullen werden om te verbrouwen, ſal betaelt werden als van *molt* voorſz, inſgelijcken van coorn dat ghebroocken ſal worden tot beeſten ofte ſwijn eten, uytgeſondert haver ende bonen.

Tot beneficie van deſen impoſt wert verſtaen, dat de *Meulenaers* niet ſullen mogen den ſelven pachten, ofte daer aen part of deel, noch oock te gelijck *backers* ſyn. Item dat een yder een cedulle van den Pachter ſal hebben moeten, eer hy ſyn coorn uyt ſyn huys na de meulen ſal brengen mogen.

En wyders wert tot *weeringe van frauden* verſtaen niet alleen dat geen nieuwe moolens op 't platte Landt ſullen gheſet worden, maer oock de teghenwoordich ſynde voor een vol derde part vermindert, tot laſt van de Provintie.

Den *Impoſt op 't beſtiael* wert verhoocht van den *achſten tot den tienden* penningh, ende van een *overjarigh ſchaep* ſal in plaets van eſtimatie betaelt worden *twaelf* ſtuyvers.

Den *Impoſt op de hoornde Beeſten*, wert verhoocht op yeder *out beeſt* des ſomers met een *halve ſtuyver ter maent*, de Jongen ende in den winter naer advenant.

Het *oorgelt van de paerden*, wert verhoocht van *twee tot drie*.

De *wage* wert verhoocht een *vijfde part*, namentlijck 't *hondert* pont van *vier tot vyf* ſtuyvers, alle andere na advenant.

De *Impoſt* op de *Zeep ende Azijn* werden verhooght van *twee tot drie*.

Den *Impoſt van 't Solt* wert niet goetghevonden, overmits, de frauden ghelijck te vooren te verpachten, maer in plaets van dien de Capitaelen ſchattinge te verdubbelen, dat van yder menſche in plaets van *eenen ſtuyver*, *twee* ende van de *beeſten* in plaets van *een halve een gheheele* ſtuyver betaelt werden.

Gelde, ſilveren ende wolle lakenen ende allerley manifacturen, werden verhooght van *twee tot drie*.

Taback wert verhooght van den *tienden tot den twintighſten* penninck.

Alle andere middelen in de Provintie van *Stadt Groeningen ende Ommelanden* in ſwanck ſynde ende hier vooren niet gementioneert ofte verhooght, werden gelaten ſo die tegenwoordigh ſyn.

Ende wert van nieuws opgheſtelt een *Impoſt op den turf* die in de Provintie ghegraven of van buyten ingebracht ſal werden, ende ſal van yeder *dachwerck*, makende *ſes* goede voederen, ſynde ſwarten gemende Turf betaelt werden *achtien* ſtuyvers, en ſynde grauwe ofte witte turf negen ſtuyvers.

Van alle waren van de *ronde* mate ſal betaelt werden, ſo dickwils die verkocht, en gemeten of gelevert werden als volcht.

Van het *Laſt Tarwe twee en twintigh* ſtuyvers, van *Rogge*, *Gerſte*, *Haver*, *Boeckweite*, *Spelt*, *Wicken*, van het *Laſt vyfthien* ſtuyvers; van *Mout*, van het *Laſt elf* ſtuyvers; van *Erweten*, *Wit*, *Graeuw ofte Groen*, *twee en twintigh* ſtuyvers; van alle *Rone* ende *Plat Zaet* van het *Laſt ſes en dartigh* ſtuyvers: welverſtaende dat alle *Rons* ende *Plat Zaet* van over Zee in Tonnen komende, ende by de Tonnen ongemeten verkocht werdende, van de voorſz *Impoſt vry ende exempt* ſal weſen: van *Kennip-Zaet* van het *Laſt twee en twintigh* ſtuyvers: van *Hoppe* die ghemeeten werdt van 't *Hoedt vier* ſtuyvers; van het hondert *Souts ſeven en dartigh* ſtuyvers: welverſtaende dat de *Panneman* ſal mogen volſtaen, betalende aen de Pachter naer advenant van den Impoſt van de *veerthien* ponden, die het *hondert Souts* van de Denne gaende, by de Generaliteyt werdt Verpacht: daer mede den *Panneman*, ende den Kooper van den ſelven voor de eerſte koop ſal volſtaen; ende ſal den *Panneman* hier in optie hebben; *Taras* van 't *Hoedt ſes* ſtuyvers; van *Kalck* van 't *Hoedt drie* ſtuyvers, van *Smee-koolen* van 't *Hoedt vier* ſtuyvers; van *Schoenmaeckers Ronne* van 't *Hoedt ſes* ſtuyvers, van het *Aenſchors* ende *Ronne* daer van ghemaelen van 't *Hoedt drie* ſtuyvers, ende van meerdere ende mindere maete naer advenant. 1628.

Met welcke middelen hare Ho: Mog: achten dat niet alleen de *quote* van *Stadt en Landen*, in de loopende laſten des Landts ſal gevonden worden; maer oock een groot deel van achterweſen van de Provintie, ende het geene tot reddinghe der *Admiraliteyten*, ende anders Extraordinaris in het tegenwoordige jaer verſocht werdt.

Ende het geene daer aen ſal gebreecken mogen, vinden goet dat ſulcks van goetwillighen genegotieert werde, midts dat den Intereſt daer van by den Ontfanger, ſonder Ordonnantie betaelt werden, ofte ſouden de penningen van de Pachters der *Geeſtelijcke Goederen* kunnen geſurneert werden, die den *Intereſt* aen haer Pacht ſouden korten mogen, kunnende de Capitalen uyt de *premien* ofte *propinen* der Geeſtelijcke Goederen van tijdt tot tijdt weder af-gelecht worden.

Aengaende *de overige differenten* tuſſchen parthyen, verſtaen hare Ho: Mog: dat van *ſes weecken* tot *ſes weecken*, *hinc inde* by eyſch, antwoordt, replicq ofte duplicq, elck met behoorlijck advijs bekledet, geſchreven ende dubbelt (om het geene tuſſchen parthyen te wiſſelen) aen de Griffier ingedient ſal werden, daer mede de ſaecke in ſtaet van wijſen ſal ghebracht zijn, ende by advijs van eenige *Raden* uyt de Hoven van Juſtitie der Vereenigde Nederlanden gevuideert ende gedecideert werden naer behooren; ende indien eene der parthyen in gebreecke bleven op den gheſtelden termijn in te dienen, dat als dan op het ingediende van de eene zijde alleen ſal gedaen werden.

Aldus gedaen ter Vergaderinge van de Hoog-gemelte Heeren Staten Generael, ende gepronuncieert op den *ſeventienden* Iuny *ſeſtien hondert acht en twintigh*.

Alſoo de Provintie van Vrieſlandt traegh was in haer contributien tot den Oorloch te water; ſoo is de Heer Tinko Oenema derwaerts geſonden, om de Staten ſoo wel van die als van de Provintie van Stadt ende Landen, te vermanen tot betalingh van haer quote in de ſubſidie tot den oorloch te waeter voor de Collegie ter Admiralitept, welcker achterweſen ſedert den jare twee ende twintigh tot ſeven en twintigh bedroech vijf hondert dartigh duyſent ſes hondert ende dartig guldens veertien ſtuyvers.

Den Achterhept van Stadt ende Landen was ontrent half ſoo veel. Ten tweeden wiert Vrieſlandt vermaent tot betalingh haerder quote in de verſochte derde half millioen, tot afdoeninghe van de ſchulden der voorſz Admiralitepten.

De Staten van Vrieſlandt gaben voor antwoort, zwaerlijck te kunnen gheloven dat ſy in de reſtante ſubſidien der Collegien van de Admiraliteyten gheëxtendeert over den jaere 1622. tot den jaere 1627. beyde inclupſ ter ſomme van vyf en twintighmael hondert duyſent guldens ſoo veel ſchuldich ſoude ſijn: dannen daer over eenighe traeghept in de ruſtinghe terzee hadde te cauſeren; ende of al ſchoon de voorſz Provintien van Vrieſlandt in het eene of in het andere der voorſz ſubſidien ſeer defectueus moeſt ſijn, ſoo ſouden haer Edele Mooghende niet manequeren om ter gheleghener tijde ilaerlijck aen te wijſen, dat ſy in de betalinghe der conſenten, inſonderheyt extraordinaris ghedraeghen, tot ſtuyr van de oorloch te Lande, ende wat daer van dependeerde, niet alleen andere Provintien ghelijck maer oock wel eenighen derſelver te boven gingen: ſulcks ſy vertrouwen by goede computatie ende vergheliickinghe der onderlinghe defecten, ſullen bevonden werden dat de voorſchreve Provintie van uytdere furniſſement voor de voorſz jaeren behoorden gheëxtendeert te worden.

Ende ſoo veel aengaende de voorgheſtelde Petitie van de quote der vijf en twintigh mael hondert duyſent guldens, tot betalinghe der loopende ſchulden der voorſz Admiralitepten. Hare Ed: Mog: konden niet verſtaen dat alſulcken notabele achterheden opgelepdt waren boven veel liberale furniſſementen van jaerlijckſche Subſidien: ende boven het inkomen van de dagelijckſche Conboyen ende Licenten; komende midtſ dien in den.

1628. den voorſz verſochten quote niet conſenteeren ter tijdt hun Ed: Mog: ter handen gebracht werden pertinente ſtaet ende reeckeninge/ daer by blijckende tot wat ghebruycken die opgebrachte ſubſidien ghecouverteert waren; item wanneer/ by wien/ ende upt wat voorſaecken de voorſz gepretendeerde ſchulden waren opgelecht/ ende wien de ſelve te laſte quamen/ten eynde d'eene Provintie door mesnaghe van d'andere niet wierde ghecontreert/ ghelijckerwijs hun Edele Mogende ock ſedert eenighe jaren herwaerts by hunne ghebraegene conſenten op de ſelve ſubſidien ter zee de verhoogingen der ſelver in de jaerlijckſe petitie wel aenghemerckt hadden/ 't elcken d'aenwijſinghe van de employen verſocht hebben/ verſochten daer af voor dit mael verexcuſeert te mogen worden; anderſints de Ho: Mog: Heeren Staten Generael verſekerende van den goeden yver derſelve hae Edele Mogende tot bevorderinghe van de ghemeene ſaecken waeren draegende/ ende dat haer Edele Mogende tot geenen tijdt ſouden naerlaten te doen 't geen oprechte Bontghenooten ende ghealliëerden toeſtont te doen.

't Is te noteren/ dat de gemelde merckelijcke ſubſidien wierden verſocht/ ende op Vriesland ende Stadt ende Landen mede voor haer quote gherepartitieert: hoewel aen d'ingeſetene aldaer geen equipage wiert toegeſtaen: 't welck was een groote onachtſaemheyt van de Heeren/ die van wegen die Provintien doen ter Generalitept ſaten/ gelijck ock vande Staten ſelfs: dat ſe haer conſent daer mede niet conditioneerden; want moeſten die ſubſidien by de Ingeſetenen aldaer ſoo ſupr worden op gebracht/ 't was billijck dat het gelt weder tot equipagie in de ſelve Provintie wiert aengelept.

In deſe tijdt is ock hreeſe gheweeſt ober 't berlanden/ verſtoppen of merckelijcke vermindering van de neder Rhyn. Neder Rijn. De geintereſſeerde vonden goet ſulcks ter Generalitept te remonſtreeren: daer toe ghebruyckende de mont van den Advocaet Vyanen: ſegghende dat volghens de Reſolutie van hare Ho: Mog: ghenomen den twee en twintigſten Decembris 1626. ter preſentie ende met goetvinden van zijn Excel. de Heeren Raden van Staten waren geauthoriſeert/ om met communicatie van ſijn Excellentie te effectueeren of te doen effectueren de Reſolutien op 't beneficieeren banden Rhijn ende Yſſelſtroom: ſoo wel aen 's Gravenweert als beneden aen Yſſeloort, beſorghende pari paſſu, dat meer waters boven in den Rhyn, ende inſghelijcks beneden na d'Yſſel gedirigeert/ ende dat beneden aen Yſſeloort, aen de ſijde van Malborgh, een drijvent Hooft gelept/ de Santbergen ende hooghe Santſchooren in de voorſz ſtroomen bekramt/ ende de Ritſingen ende Cribben op d'andere ſijde daer teghens ghemaeckt/ weeck genomen/ ofte na den epſch verhoot ſoude worden.

Met welcke Reſolutie de Heeren Staeten 't Landt van Utrecht haer hadden geconformeert/ mits datmen ten eerſten de Cribben jeghens de Sandtberghen in den Neder Rhyn uptſteeckende/ effectuelijcken ende naer behooren ſoude af werpen/ conſenteerende op ſoodanige Conditien/ ende anders niet/ haer quote tot de ſake te furneeren.

Waer naer anderen tot het voltreckien van de voorſz wercken buyten conſent van de Provintie van Utrecht ende Provintie van Holland/ de voorghemelde Heeren Raden van Staten waren by ghevoecht/ ende by hare Ho: Mog: mede gheauthoriſeert; de welcke de Heeren Staten van Utrecht ſuſpect waren: als hebbende het oogh merck tot avancement van de Negotiatie haerder Steden/ ſonder te letten of den Neder Rhijn deur de Wercken (die ſy na haer vermuft/ ende eygen concept aenlepden) gheſtopt ofte verlandt ſoude worden ofte niet.

Aengeſien ſe voor eerſt haer wercken hadden begonnen met het leggen van een Hooft aende Malborghſche ſijde/ met in de lenghte van drie ofte vier Roeden (ghelijck henluyden gheadviſeert ende met ghemeene ſtemmen van de Ghecommitteerden van de Heeren Raden van Staten goet gevonden was) maer in de lengte van ontrent acht roeden/ met meeninge om 't ſelve te leggen tot twaelf roeden toe.

Daer mede ſy ſtoppen ſouden de principaelſte Canael ende diepte/ daer deur den Neder Rhyn haer water ontfanght/ ende dryven 't ſelve/ ghelijck alreede ghe-ſchiede aen d'ander ſijde na de Canael ofte openinge die van de leſtleden Winter gekomen was tot in de Yſſele/ en berſetten het ſant beneden waerts af in de mondt van de Neder-Rhijn, die tuſſchen het Schip, Hooft, ende de packinghe daer teghens overlecht/ niet wyder en was als ſcherp twee en dartich roeden/ hebbende binnen noch een groot Sandt. 1628

Soo dat/ ſonderlinghe by ſtoppinghe van yſch/ het een Sandt by het ander ſchietende/ voorſaecke ſoude geven dat den Neder Rhyn gheheelijck ſoude worden geſtopt.

Sonder dat de voorſchreve gheauthoriſeerden/ ommme de Waelſtroom gheen ofte weynich Waeters te ontrecken/ wilden toeſtaen: dat naer behooren tot in 't diepſte toe wiert verlenght die nieuwe Cribbe op 's Gravenweert, niet teghenſtaende dat ſonder ſoodanighe extenſie/ de ſelve Cribbinge geen of weynich operatie kon doen tot watergevinge in de Middel Rhijn, die 't ſelve niet min als d'Yſſel hoochnoodigh van doen hadde.

Ock onaengheſien/ als de voorſz nieuwe Cribbinge alſoo naer behooren ſoude weſen verlenght/ tot in de diepte van den Rhyn, de Waelſtroom noch behouden ſoude de wijte van twee hondert roeden/ tuſſchen de voorſz nieuwe Cribbinghe/ ende het Schip Hooft aen Schenckeſchans, ende daer toe de Principaele diepte/ ofte Canael in de breete van de dertigh roeden/ voor van de hop van de voorſz nieuwe cribbinghe/ daer deur het water in de Wael meer als te veel haer ſcheut ſoude hebben.

Daer ſy nochtans met het Malborghſche hooft tot op twee roeden na de gheheele Canael ofte Diepte naer de Neder Rhijn wilde ſtoppen/ ghebruyckende gants geen proportie.

Weſende een ſaecke voor de voorſz Provintie/ Steeden/ ende Landen ſoo onderdraechlijcken dat ſy 't ſelve niet en konden ofte mochten gedoogen/ deur de ſchaden die de Geunieerde Provintien in 't Generael/ ende het beſonder en ruine dat ſy in haer particulier daer deur ſouden lijden.

Ock ſulcks dat ſy niet machtigh en ſoude weſen haer quote tot ſtuer van den oorloghe te furneeren.

Waer beneffens de voorſz gheauthoriſeerden lieten verſtaen de bekramminge van de Santbergen en hooghe Santſchooren, met annotie ofte verhoginge van de Cribben in de Neder Rhijn, daer toe de voorſz reſolutie van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael mede was ghenomen/ mit het conſent van de Provintie van Uytrecht, tot conſervatie van haren Neder Rhijnſchen ſtroom gedragen.

Inſicht nemende (ſoo 't ſcheen) dat haere Steeden ende ſtroomen daer mede niet en ſoude worden ghebeneficieert.

Het welcke alſoo niet en behoorde/ ofte en kon paſſeren/ maer behoorden de werckten uptgheleyt ende ghemaeckt te worden/ dat ſonder verderf van d'een ofte d'ander de ſtroom van d'Yſſele wierden ghebeneficieert/ daer toe de Provintie van Uytrecht haer conſent ghedraeghen hadde/ ende als noch alle middelen (buyten haer verderf) wilden voorkomen dat ſulcks geſchiede.

Voende een dien ſine voorſtellen de naervolghende Middelen.

Eerſt: datmen de nieuwe Cribbinghe of het nieuwe hooft by 's Gravenweert verlenghde/ tot te diepte ofte canael van den Rhyn om meerder waters in den Middel Rhyn te hebben: dat ſonder leſte van de Waelſtroom kon gheſchieden/ ten minſten datmen de ſelve uptleyde in het waeter veertich Roeden lanck/ conform het eerſte goetvinden van de ſaementlijcke Ghecommitteerden/ die daer toe de materiaelen al hadden doen koopen.

Ende ten tweeden: dat men volghens het ſelve ghemeen goetvinden het hooft aen de ſijde van Malborch niet

1628. niet verder uytleyde als vier roeden: en daer van de operatie te verwachten.

Ende dat ten minsten by provisie voor eenighen tijdt / omme de operatie te sien / ende daer na gedaen te worden / als tot 's Landts dienste / ende verhoedinghe van yeders beverf bevonden wiert te behooren.

Daer mede men seckerlijcken vermeende dat alle onpartijdighe dijckmeesters / schippers ende anderen die hen op soodanighe saecken verstonden haer souden conformeren.

Sonder t' ampletteren de resolutie by eenighe van de Heeren Gecommitteerden teghens haer t' samentlijck goet vinden / ghenomen / van dat de voorsz nieuwe Cribbinge tot verschooninge van de Waelstroom tien roeden minder / ende het hooft aende Malborghsche sijde tot stoppingh van de Neder Rhijn acht Roeden langher uytghelept souden werden / alleer naer het eerste goedt vinden eenighe operaetie verwacht was.

Insonderheyt soo in soodanige en diergelijcke saecken daer soo merckelijcke prejuditie voor de Provintien / Steden en Landen aengelegen was / geen oberstemminge plaets kan hebben.

Ooch mede geconsidereert dat alreede de stroom hem gheset hadde aen de Noortsche sijde naer de Yssele, in plaets dat die haer Cours plach te hebben aen de Suytsijde / en dat deur de wercken die alreede gemaeckt waren de stroom voorts den Neder Rhijn sulcks bestont te verlaeten / ende haeren cours naer het gadt van de Yssele te nemen; dat seeckere Woot houts / aldaer nu onlanghs van boven koomende / d' Yssele soude hebben ingheschooten deur aendringende stroom / ten ware met beneficiele van anckers en anders 't selve badwonghen waere gheweest sijn baert in den Neder Rhyn te nemen.

Welck exempel voor de eerste proeve genoech behoorde te sijn omme met patientie d'operatie (mette wercken voorens aengeroert) aen te sien / ende advys te gheven / ten eynde de interesseerde Provintie / Steden ende Landen / sonder behoorlijcke kennisse van saecken deur particuliere insichten / ende ooch blinde persuasien van de voorschreve geauthoriseerde niet en wierden gheruineert / tot groot naerdeel van de ghemeene saecke.

Op dit voorstel is niet ghedaen als dattet de Provintien ende insonderheyt Hollandt hebben by coppe overghenomen / hebbende in dese plaets het spreeckwoort: Dat een yder het water treckt naer synen Moolen; die van Nimmegen, Bommel, Gorkom, Dorth langhs de Wael: die van Utrecht langhs de Neder Rhyn: die van Doesburgh, Zutphen, Campen langs den Yssel.

Op dier ghelijck subject sijn ooch versonden gheweest de Heeren van Soelen, Teresteyn, Overlander en van der Lingen, hare Ho: Mog: Gedeputeerden tottet verdiepen ende beneficieren van den Rhijn en Yssel-stroom, die den achtienden September wederom gekomen zijnde / verklaerden dat sy in conformite van der selver resolutie in dato den derden January 1627. ende 't gheene daer op naderhandt was ghevolcht / pari passu ghepoocht met het legghen van de Vosselsche Cribbe aen 't Cleefsche Landt aentrent Schenckeschans, ende het slaen van het hooft aen de Walburghsche sijde meer waters boven in den Rhijn / ende insgelijcks beneden aen Ysseloort te doen derriveeren / dan dat sy alle de voorsz poincten in de voorsz resolutie respective begrepen / bermidts 't groote water en wepnich lebent weert-rijs niet en hadden kunnen volbrenghen / alwaer het schoon dat hare Ho: Mog: daer aen een millioen guldens hadden willen doen te hoop leggen. Seggende voorders dat hare Ho: Mog: resolutie van den vijf en twintighsten Augusty lestleden op verlanghen van de Vosselsche Cribbe met noch tien of twaelf roeden hem in den Rhijn / boven de hondert ende vijf alberepts gevorderde roeden / en het aenhalen van de oude Cribbe aen 't Cleefsche Landt by de Spoye, hun was ter handt ghekomen / na dat sy van 't werck gheschepden ende naer hups gheretireert waren: dat ooch de Heeren van Soelen, Teresteyn, ende Overlander (synde meest by de Wael geinteresseert) van advijs waren: dat men voor alsnoch de voorsz Vosselsche Cribbe niet behoorde te verlenghen / maer af te wachten de operatie die de selve soude mogen doen / om niet met al te grooten spoet te procedeeren / en daer door perijckel te loopen vande stroomen / so wel op de rivieren vande Wael als op de Neder Rhijn respective te verderven / zijnde de Heer van der Lingen (synde van wegen Utrecht) in contrarie opinie: sustinerende dat de voorsz Vosselsche Cribbe ter voorsz lenghte behoorde gemaeckt te worden / alsoo de selve anderssints egeen operatie soude kommen doen / als leggende in een doode stroom: versterckende sijne sustenue met bezwooren verklaringhe en onderrichtinge van Meester Pieter / een oudt ende expert wercks Meester; ende wat belanght de aenhalinge van de voorsz oude kribbe / al hoe wel ter contrarie verschepden consideratien gemobeert soude kommen worden / soo konden sy nochtans des niet te min ghesamentlijck hun conformeren met de voorschreve Resolutie van haere Ho: Mog: alleenlijck versoecke / dat ordre gestelt mocht worden tot furnissement der penninghen daer toe noodich / die sy hadden begroot ter somme van vijf duysent guldens; ooch mede ghesurrogeert in haer plaetse eenighe andere Heeren tot het voltrecken van de resterende Wercken 't sijner ghelegentheyt; de Heeren van Utrecht verklaerden dit werck te sullen senden aen hun Principaelen; insisteerden ende begeerden als noch dat de voorschreve Vosselsche Cribbe met tien ofte twaelf roeden als noch verlenght mocht worden / ende de oude Cribbe aen 't Cleefsche Landt verheelt / protesterende van onghelijck dat haere Provintie was aengedaen / door de non prestatie van alle de Poincten in de resolutien van den twee en twintigsten Decembris 1626. den vierden Ianuary 1627. begrepen: over sulcks verklarende dat van haere Principaelen egeen subsidien tot het voorsz werck en waren te verwachten; ende dat sy genoodsaeckt soude sijn haer selven te helpen; hare Ho: Mog: hebben de ghemelde Heeren Gedeputeerden voor hare goede debvoiren bedanckt; ooch verstaen dat met het verlengen van de Vosselsche Cribbe dese aenstaende Winter ingesien soude worden / ende de aenhalinge van d'oude Cribbe op 't spoedichste by de handt ghenomen / derselcken de Heeren Gedeputeerden in 't werck te willen stellen / met verseckeringe van penningen daer toe noodich.

1628.

Te Velde is dese Somer wepnich ghepasseert: De Spaensche hadden een secreten aenslach op Berghen op Zoom, synde niet meer als een desseyn: om te debantcheren eenighe van 't Garnisoen albaer: 't welck ontdeckt wiert deur een Fransman Louys de Saulgere, St. d'Ormais: aen den welcken tot vereeringh van d'aenwenginghe wiert ghegheven eens ses hondert gulden, een plaets onder de Compaignie Paerden van den Mareschal de Castillon, ende twaelf gulden ter Maent. Ende ons dat men alreede terstont na 't uytgaen van den Treves had ghesien dat de Spaensche het oogh seer hadden op de ghemelde Stadt: soo is meerte oude ghewoorden deur nieuwe wercken van fortificatie de selve onwinnelijck te maecken: tot dien eynde sijn op het aenghheven van seecker Landtmeeter namaels Ingenieur ghenaemt Vleugels, tusschen de gemelde Stadt ende Steenbergen ghelept drie Forten: om welckers ophoudinge te favoriseeren tegen de incursien der Koningsche / sijn ghefonden acht en dartigh Compagnien te voet / onder het beleydt van den Colonel Pinsen: die daer upt een Campvolant heeft geformeert / ende de meeste Somer ghehouden; ende alsoo tot 't opsteyt van dien van weghen Hollandt ende Zeelandt (als meest daer aen ghelegen) waren Gecommitteert de Heeren de Rovere ende van Mourmont; gelijck Pinsen het volck was commanderende: soo zijn de drie Forten naer haer naemen ghenoemt ghebleven. De Prins self was dit jaer niet te Velde: hy dede alleen in April de Reyse na Amsterdam, geaccompaigneert deur de Heeren Bleyswijck ende de Broockhoven upt het Collegie van de Gheconmitteerde Raden van Hollandt. Den negenden van de selve Maent debe hy deur den Griffier aen haer Ho: Mog: sulcks

Spaensche aenslagh op Berghen op Zoom.

Drie Forten tot Vleugels gheleyt.

Prins tot Amsterdam.

1628. ſulcks notificeeren: of ſy hem yets belief den te beheelen: ſy hebben hem gedaen bedancken / ende geluck op de Reyſe gewenſcht: gelijck hy dan de aldaer doen zweevende differentien tuſſchen de Magiſtraet en eenige der Borgerye / met voorſichtige moderatie heeft bygelept.

Hier voor is geſproocken van ſeekeren Brief van den Raedt, geſchreven aen de Provintien: d' Inhoudt ende voordere particularitepten ſijn te ſien upt het volgende.

Edele Moghende Heeren beſondere goede Vrienden.

Raet van State, klacht over haer Ho: Mo: WY wenſchten wel dat wy geen oorſaecke en hadden om U. E. Mog: ende alle de andere Vereenighde Provintien te bemoeyen met den inhouden van deſen Brief: maer naedemael ons by onſe Inſtructie de gemeene Landts ſaecken mede bevolen zijn: ſoo en hebben wy in conſcientie niet kunnen vinden, dat wy Eedt ende Ampshalven langer hier van kunnen ofte behooren ledigh te ſtaen. U Ed: Mog: is bekent dat van de beginſel af tot noch toe deſe Landen (naeſt Godes hulpe) deur het onderhouden vande *Unie* met eendracht ende goede correſpondentie, ſoo van Provintien in het gemeen, als van die geene aen de welcke de Regeeringe bevolen is, meeſt hebben beſtaen, ende meer en meer toegenomen; wy verhoopen oock de continuatie, ende den geluckigen voortganck van dien, ende wenſchen daer na, als naer ons algemeen welwaren ende behoudeniſſe van gantſcher herten; maer terwijlen wy daer toe alles bybrengen wat in ons is: ſoo ſien wy dagelijcks met leetweſen ende verdriet, niet alleen hoe weynigh de gemeene ſaecke vordert: maer het geene jammerlijck is, hoe veel de ſelve ten achteren gaet. Wy ſien de groote confuſien in het ſtuck van de *Finantien*: daer uyt volght niet alleen de groote t' achterheydt van het Krijghs-volck: maer oock van de Admiraliteyten, ende daer deur het verlies van de geheele Zee; ſonder de welcke nochtans buyten twijffel is, dattet voor deſe Landen onmogelijck is te kunnen beſtaen: Voorts de groote t' achterheden van de laſten van het *Leger*, ende van de *Fortificatie-wercken* der Frontieren, waer van de oorſaecke is (wy ſwijgen nu van de wan-betalinge der Provintien) dat het inkomen ende de laſten van 't Landt tegen den anderen niet behoorlijck overwogen en worden, ende dat eenpaerlijck, gelijckerhandt, ende met ordere niet geexamineert en werdt den Staet ende gelegentheydt van het Landt, alvoorens tot nieuwe laſten ende onkoſten te procedeeren; ende gelijck de *Eendracht* ende goede correſpondentie den eenigen grondt is van onſen voorſpoet: ſoo en kunnen wy oock anders niet oordeelen, dan dat van alle dit quaet de meeſte ende principaelſten oorſaecke is, de *quade correſpondentien* die wy ſien dat in de Regeeringe van het Landt gehouden werdt; waer uyt metter tijdt niet anders als in effect eene totale diſſolutie van den bandt der *Unie* te verwachten is, daer mede de Provintien aen den anderen ghebonden zijn; wy ſien oock dat dagelijx de gewichtigſte ſaecken van het Landt beleydt werden, ende meeſt alle groote reſolutien genomen werden, ſonder eenige voorgaende communicatie, ende *buyten kenniſſe van deſen Raedt*; dat alſoo alle diſordre meer ende meer toeneemt, dat het credijt van het Land ſoo langs ſoo meer failjeert; dat de publijcque authoriteyt gebroocken werdt, dat het diſreſpect ende ongehoorſaemheydt van het *Krijghs-volck* de overhandt neemt, dat de *diſciplina militaire* ende Iuſtitie onder de voet komt; waer tegens als wy onſe Inſtructie overwegen, ende den Eedt die wy gedaen hebben: ſoo moeten wy bekennen, dat wy in dier voeghen, noch de ſelve, noch onſe conſcientien niet en kunnen voldoen; ende hier deur zijn wy genootſaeckt U. Ed. Mog: neffens alle de andere Provintien te waerſchouwen, dat het tijdt is hierinne te verſien, by ſoodanige middelen als de ſelve voor den dienſt van 't Land beſt ſullen bevinden te behooren: maer dewijle den *Raedt van State* het eenige Collegie van 't Landt is, dat in ſulcke perſoonen beſtaet, die heure eygene Provintien moeten af-ſweeren, om voor de Generaliteyt te zijn: ſoo wenſchen wy wel dat ons daer by de t' ſamentlijck Provintien de handt geboden wierde, ofte anders van ſulcken Inſtructie verſien te zijn, in het naerkomen van de welcke wy onſen Eedt betrachten, ende 's Lands dienſt vorderen konden: 't welck alle het geene is, dat wy by deſen zijn verſoeckende, met proteſtatie van onſchult, tot onſer aller ontlaſtinge: ende van een yder van ons in het particulier, over alle vordere confuſien die by gebreke van beter ordre in de Regeeringhe te verwachten ſtaen, en die Godt verhoeden wil, den welcken wy

Ed: Mog: Heeren beſondere goede Vrienden U. Ed: Mog: hier mede zijn bevelende. In 's Gravenhage den 18. Meert 1628.

Ende dewijle hare Ho: Mog: belieft hadde van den Raedt van State te vorderen redenen ende naerder verklaringe op den Brief by den Raedt aen hare Ho: Mo: ende de Provintien geſonden / al hoewel den Raedt het ſelve geerne eenige weynige dagen hadde uptgeſtelt gheſien / om niet anders dan met vollen Rade verklaringe te doen in een ſaecke van importantie / ende daer van de Reſolutie met vollen Rade was genomen geweeſt: ſoo heeft nochtans den Raedt om hare Ho: Mog: daer in contentement te doen / geproduceert deſe nader verklaeringe van hare goede intentie.

VAnde *confuſie* in het ſtuck vande *finantien*, is oorſake de traegheydt en verſcheydenheydt vande Provintien in het conſenteren, ende ſonderling in het opbrengen van haere *Conſenten*, hoewel de *Petitien* by zijn Excellentie ende den Raedt van State ſoo ſchaers genomen worden, als eenighſints moghelijck is; ende daer beneffens, dat de penninghen niet gheemployeert worden, daer toe deſelve gedeſtineert ſyn: als namentlijck in het verleden Iaer met de *Waertgelders* is geſchiet: want als voor deſelve geen *petitie* was gedaen, ſo ſyn nochtans de penningen, die elders toe verſocht en geconſenteert waren, tot betalinge vande voorſz *Waertgelders* gediverteert; en ſoo wanneer ſyn Excellentie met den Raedt in de leſte Propoſitie, voor dit Iaer *acht en twintigh* eene petitie van *drie hondert ſeſtigh duyſent* guldens hebben gedaen, tot remplacement vande penningen, aende *Waertgelders* van het Iaer *ſeven en twintig* by de Provintien van Vrieslant ende *Stadt en Landen* verſterckt, dewelcke daer tegens de betaelinge van andere nodige poſten hebben ingehouden: gelijck den *Raed* by declaratie vande Provintien van *Stadt ende Landen* gebleken is, ſoo is de ſelve *petitie* by hare Ho: Mo: uytte Propoſitie geroyeert, de welcke alſoo aende Provintien is geſonden geweeſt, het geene noyt voor deſen, geduerende de Oorloghen is gebeurt; uyt welcke boven geſchreve oorſaecken van onghelijckheyt in 't conſenteren ende opbrengen, de t'achterheden van het *ongerepartieerde Krijgsvolck* nootſaeckelijck is gevolght, ende van andere menighvuldige onbetaelde laſten. Reden van d'inhout deſ brieffs.

De *achterheyt* vande *Admiraliteyten*, ende het groot verloop vande ſaken vande Zee ſyn veroorſaeckt, ten deele deur het langſaem opbrengen, als mede het weygheren van eenige der Provintien heurder Conſenten, inde ſubſidien daer toe verſocht: als mede deur de groote toeruſtinge vande Vloote van *l'Hermite*, die van de ſchepen nae de Middelantſche zee, dewelcke daer nae voor Rochelle geemployeert ſyn geweeſt; ende hoewel den Raet by haere Inſtructie gelaſt is: mede behoorlijck regard te nemen op het inkomen der Convoyen ende Licenten, ende 't geene daer van dependeert, dat nochtans de geheele kenniſſe van dien, aenden Raet t'eenemael ontrocken is.

De groote t' achterheden vande *laſten van 't Leger*, ende vande *Fortificatie-wercken* der Frontieren ſyn genoegh bekent, dewijle daghelijckx bevonden wort, dat de beſtedingen vande wercken, deurgaens meer als een derde part hooger moeten beſteet worden, als ſy wel ſouden met gereet gelt, ende wort den *Raet* dagelijcx nageloopen met ſchreyende oogen, vande arme luyden, die over Legerdienſten noch aen 't Landt ten achteren zijn van het Iaer *vijf en twintigh* af.

Dat het *Inkomen* ende de *Laſten* van 't Landt tegen den anderen niet behoorlijck overwogen werden, blijckt daer

Digitized by Google

1628. daer uyt dat dickmaels buyten voorgaende kenniſſe ofte overſlagh van de *Raedt*, het Landt met nieuwe Laſten beſwaert werdt, daer nochtans naer behooren ende ouder gewoonte de *Petitien* daer toe behooren gedaen te werden by ſijn Excellentie met den Raedt van State: als namentlijck de groote koſten gedaen ten tijde van de *Graef van Mansveldt*, de penningen daer toe op Intereſt gelicht, daer van de Intereſſen noch loopen tot laſte van het Landt, niet tegenſtaende den Ambaſſadeur *Carleton* voor een groot deel daer van ſyn Obligatie heeft gegeven, ende niet en voldoet: en van gelijcken de Genegotieerde *hondert duyſent Rijcksdaelders* voor den Cheur-Vorſt van *Brandenburgh*, daer van nu den Intereſt by na exceedeert het Capitael, waer van de Obligatie gereſtitueert is aen den Grave van *Swartſenburgh*, ende daer tegens in betalinge aengenomen de *Contributie* van het Landt van *Gulich*, van de welcke tot noch toe niet en is te krijgen geweeſt, niet tegenſtaende de executie over de arme onnoosele Onderdanen, met halen ende vangen, ende dreygement van brandt: in dier voegen dat aen de Capiteynen der welcke betalinge uyt de voorſz contributien moeten gevonden werden, van haere t' achterheydt Obligatie heeft moeten gegeven werden op den Ontfanger Generael: als *Viry*, *Mangelman*, ende *Kniphuyſen*, zijnde noyt te voorens geſchiet geweeſt, dat aen Capiteynen Obligatie gegeven is over hare af-reeckeninge: dat deſe mael, ende dat directelijck tegens verſcheyden Advijſen van de Raedt, ende andere exempelen meer: waer uyt genoegh blijckt de quade correſpondentien in de Regeeringe van het Landt, ende van de Provintien onder den anderen: als de welcke d' een den anderen in het conſenteeren ende opbrengen van de *Petitien* van de *Raedt* niet na behooren te gemoete komen, het welck veroorſaeckt de beſwaerlijcke Negotiatien van de Penningen van de welcke de Intereſten by proviſie gebracht werden tot laſte van de Generaliteyt, ende van de Provintien die hare quote hebben betaelt.

Dat de gewichtighſte ſaecken van het Landt beleydt werden, ende meeſt alle groote reſolutien genomen werden *buyten kenniſſe van den Raedt*, blijckt daer uyt: dat meeſt alle *Alliantien* ende *Tractaten* met Uytheemſche Princen geſlooten werden buyten kenniſſe van de Raet, ende eenige ſaecken alleenlijck gecommuniceert, naer dat de ſelve gedaen zijn, oft als daer uyt ſwarigheydt komt: als by exempel, het *revoceeren van de Vloote voor Rochelle*: *de Inſtructie van het laetſte Tractaet van Langerack*, daer van den Raedt geen kenniſſe en heeft gehadt, noch oock van de Inſtructie van de laetſten *Ambaſſadeur nae Venetien*, noch oock waerom de penningen volgens de Alliancie van *Venetien* niet in en komen, daer op nochtans de betalinge van verſcheyden Compagnien geaſſigneert is, de welcke daer over nu onbetaelt blijven: den Raet en heeft oock geen kenniſſe van de ſaecke, concerneerende de verſeeckeringh van de *Elve*, en de Quartieren daer ontrent gelegen, de ſaecken van de Oorloge de welcke den Raedt ſpecialijck bevolen zijn, en werden meerendeels niet gecommuniceert dan naer genomene Reſolutie.

Ende hoewel den Raedt voor deſen altijdt *Collegialiter* met ſyn Excellentie plachte *in het Legher te gaen*, tot aſſiſtentie van ſyn Excellentie, ende het beleydt van des Landts ſaecken: ſoo werdt nochtans nu deſe ſaecke anders beleydt, alſoo den Raedt in eenige jaren *Collegialiter* niet in 't Leger geweeſt en is.

Het ſtuck van de *Monſteringhe*, ende het *ſluyten van de Rollen*, ende de betalinge van *Servicien*, werdt by den Raet maer ſtucks-gewijſe gedaen, daer deur tot ondienſt van het Landt verſcheyden Inconvenienten volgen aen haere Ho: Mog: by Brieven van den *twintighſten* Iuny, ende den *een en twintighſten* Iuly *ſeſtien hondert ſes en twintigh*, daer van Copien hier beneffens gaen, klaerlijck genoegh is verthoont, ſonder dat daer in tot noch toe behoorlijck is verſien.

Dat het *credijt* van 't Land ſoo langs ſoo meer failjeert, is (Godt betert) meer als notoir, deur de groote ſommen van penningen op Intereſt gelicht, daer van aen haere Ho: Mog: ende de Provintien kenniſſe is gedaen by de laetſte ende voorgaende Propoſitien; ſoo dat niet alleen 1628. *de Ordonnantien* van de *Raeds* met merckelijck verlies werden verkocht, tot groot diſreſpect van het Landt: maer ook de *Obligatien* ſelfs van den Ontfanger Generael, *tegen acht ende negen ten hondert*: ende des niet tegenſtaende blyven *Schepen*, *Wagens*, *Treck-Paerden*, *Conducteurs*, *Pont-gaſten*, *Timmerluyden*, en diergelijcke, onbetaelt; ja ſelfs de penningen die by de *Commiſſen* van de *Magazijnen* verſchooten werden; geſwegen nu het *jammerlijck waerloopen* van de arme Burgers van *Breda*, die nae ſoo expreſſe gedane belofte, ende naer ſoo lange ſollicitatien mede noch niet en werden voldaen, waer deur namentlijck by gebreck van gelt ende credijt de publijcque authoriteyt gebrooken werdt: gelijck doen in het jaer *vier en twintigh* een nieuw Placcaet gemaeckt ende gepubliceert is geweeſt op het ſtuck van de *Monſteringe*, het ſelve *tacite* is moeten ingetrocken werden, ende aen alle Commiſſariſen van *Monſteringen* belaſt hun na het *oude* en niet naer het *nieuw* te reguleeren, onder belofte *met Eede van* het ſelve aen niemant te reveleeren, om de publijcque authoriteyt eeniger maten ſtaende te houden.

Ende dit geeft mede oorſaecke (namentlijck het gebreck van *gelt* ende *credijt*) dat het *Krijghs-volck* opgegeten werdt deur de groote Intereſten die de Capiteynen aen de Solliciteurs geven moeten, om by avance betaelt te werden, waer deur de Frauden in het ſtuck van de *Monſteringe*, ende alderhande *Faulten*, *Foulen* ende *Exactien* van de Soldaten ten platten Lande niet behoorlijcke gerechercheert en kunnen werden, noch by den *Raedt* Iuſtitie gedaen, ende de *diſcipline militaire* behoorlijck kan onderhouden werden, ſoo langh het Krijgs-volck ſoo grooten oorſaecke heeft van klagen over de ordre van de betalinge; zijnde van het *diſreſpect* ende *ongehoorſaemheydt* van het Krijgs-volck gebleken in verſcheyden occaſien, ende namelijck oock in het Leger tot *Waelwijck in 't jaer* 1626. alwaer openbaerlijck de *generale Monſteringhe* is geweygert geworden: en daerom mede dat by *Huyſvrouwen van Commandeurs Paſpoorten* gegeven zijn tegen het Placcaet van retorſie, ende exactien gepleecht, tot naerdeel van des Landts *Contributien*; dat mede eenige *Commandeurs* van de *Frontieren* weygeren te betalen de *Impoſten* en *middelen van het Lant*, na dat hun 't ſelve by appointementen van den *Raedt* is belaſt geweeſt: ende dat mede de Gecommitteerde van den Raedt onweerdichlijck bejegent zijn, ende gedreyght met ſteenen te werpen binnen *Steenbergen*, by faute van betalinge der *Servicien*, behalven dat het geſagh van het Collegie van den *Raedt* in ſaecken van *Juſticie* noch ſeer vermindert werdt, deur dien hare Ho: Mog: ſedert eenige jaren herwaerts belieft heeft de verſoecken van appel aen te nemen van Sententien van den Raedt, het welck tegen alle oudt gebruyck is, ende aen uwe Ho: Mog: mede geremonſtreert by ſchrijvens van den *derden* February.

Uyt alle het welcke voorſchreve is den *Raedt* vertrout, dat haere Ho: Mog: ende de Provintien wel ſullen afnemen de goede intentie van den Raedt, de welcke niet anders en is ſtreckende dan tot des Landts dienſte, ende de gemeene behoudeniſſe, ende geenſints niet tot verachteringhe van het opbrengen der *Conſenten* van de reſpective Provintien, waer toe by den Raedt alle mogelijck devoir ter contrarie altijdt gedaen is geweeſt, ende dagelijcks gedaen werdt.

Ende wat belanght de remedien van alle de voorſchreve ſwarigheden, daer op den Raedt oock is gevraeght: Is de meeninge van den Raedt geweeſt, ſoo die oock noch is, dat te ſamen ende gelijcker handt ſoude gedelibereert werden op ſoodanige middelen, als tot voorkominge van vordere onheylen die uyt het verloop van de Financien meer ende meer te verwachten ſtaet, beſt ende oorbaerlijckſt ſoude mogen bevonden werden.

Ende alſoo oock hier voor is gemelt van eene Deputatie van wegen de Generaliteyt in Vrieſlandt, op het ſtuck van der ſelver achterheden / tot de ſaecke van de Zee ofte Admiraliteyt; ende van eenige nieuwe Fortificatie / die Vrieſlandt weder begeerde teghen de ghevreeſde Naegebuerſchap der Keyſerſche: ſoo dient hier

1628. Hier gheſtelt de Reſolutie op die van Vrieſlandt ghenomen.

Reſolutie van Vrieſlant.

DE Staten van *Vrieſlandt*, op de Petitien by den Ed. Heeren *Hendrick van Eſſen*, Raedt Extraordinaris van Gelderlandt, ende Richter tot *Arnhem* ende *Veluenzoom*: *Ewoudt van der Duſſen*, Ridder, oudt Burgermeeſter der Stadt Delff: ende *Johan van Goch*, Ridder, Raedt ende Threſorier Generael der Vereenighde Nederlanden, als Gecommitteerden der Ho: Mog: Heeren Staten Generael, tot bevorderinghe van de *Conferen* te Water in hunne Vergaederinge ingebracht: verklaren op de eerſte Petitie *van vijf en twintigh hondert duyſent gulden*, dat of met hen Mogende, om merckelijke redenen ſich beſwaerlijck valt ſich te ingagieeren in de achterheden van alſulcke notabelen ſomma, dien zy vertrouwen immers voor het meerendeel gecontraheert te zijn by de Admiraliteyten buyten hen reſorte. Nochtans om te bethoonen, dat de Oorloge te Waeter, en de bevrydinge vande Zee-vaert hen Mogende volkomentlijck ter harte gaet: Soo ſullen ſy voor ditmael noch den gerecommandeerden noodt de handt bieden, en hen quota in de voorſz *vijf en twintigh hondert duyſent gulden*, op hen voorſz Provintie aennemen; Edoch onder reſtrictie, dat hen ter eerſter gelegentheyt worde toegeſonden perfecte Staet der voorſz achterheden, met overroepinge van de Gecommitteerde van wegen hunne Provintie ter Vergaederinge van hen Ho: Mog: Seſſie hebbende, ingeſtelt: waer in mogen geexprimeert werden de namen der Crediteurs, beneffens de quantiteyt ende qualiteyt der voorſchreve achterheden; ende dat de ſelve ſchulden over de reſpective Provintien naer advenant van yeders quota mogen werden gerepartieert; ende dat hen moge vry gelaten worden om over de betaelinge der ſchulden den Provintie by den ſelven repartitie te laſte komende, met de Crediteurs te handelen op alſulcken voet ende termijnen, als ſy met den ſelven over een ſullen konnen komen; waer beneffens ſy Staten wel ſerieuſelijck willen verſocht hebben, dat by hare Ho: Mog: met den eerſten in de reſpective Collegien der Admiraliteyten ordre van *betere meſuage* beraemt werde, ten eynde alle vordere diſordre in de voorſz Collegien mogen werden voorgekomen: welcke ſy Staten nochtans alſoo verwilligen, op conditie dat de ſaecke in de ſecrete Propoſitie van den Heer *Timo van Oenema* vervatet, mede ſeeckerlijck zijn voortganck neme, ten ware by een notoire ongelegentheydt, ſulcks voor den tegenwoordigen jaere worde verhindert, anderſints verſtaende noopende het voorſchreve conſent inſgelijcks te willen blijven in hun geheel: ende aengaende de verſochte betalinge van de effecten voor de ſubſidien der Admiraliteyten van de voorgaende jaren, daer inne ſullen ſy Staten hare Ho: Mog: van tijt tot tijdt ſoo veel contentements geven, als de conſtitutie van hunne Provintien eenighſints ſal konnen lijden.

Aldus gedaen ende gereſolveert by de Heeren Staten voorſchreve, op het Landtſchappe-Huys binnen Leeuwaerden, deſen *ſeſtienden* Auguſti *ſeſtien hondert acht en twintigh*. Onder de Principale deſen ſtonden *Oeſtergo* abſent: voor *Weſtergoo*, *Tjaert van Aitzma*, *Felle Bennema*: voor de *ſeven Wolden*, *H. v. Boert*, *T. v. Oenema*: voor de Steden *Cornelis Heerman*, *Feye Tjercks*.

In Vrieſlandt (ghelijck elders) wierdt men door het Oorloghen niet weynigh ghehruckt. Sulcks was oorſaecke: dat men ſoo veel moghelijck de Finantien ſocht te beneficieeren: tot welcken eynde men oock de Bilmeyers in de huer poogde op te haelen; waer teghen ſy haer hebben ghecompoſeert: pretendeerende het recht van Erff-pacht: alſoo in voortijden haer Voor-ouders het Bildt hadden Bedijckt; het Proces nochtans verliesende/ deden ſeperelijcke teghenſtandt/ ooch klachten aen haer Ho: Mog: die aen de Heeren van Vrieſlandt op dat ſtuck geſchreven hebbende/ kregen dit volgende antwoordt:

Hoog-Mog: Heeren, 1628.

Vrieſlant ſchrijft rakende de Bilmeyers.

WY konnen voor u Ho: Mog: niet diſſimuleeren de alteratie, die onſe Vergaderinghe is voorgevallen over de Lectuere, van V. H. M. Miſſive van den *dertienden* Auguſti jongſtleden, ende van den bygevoeghden Remonſtrantie; die op den Name van de Gecommitteerde van de Ingeſetenen van der *Bildt* aen U. H. Mog: ſoude zijn gepreſenteert. Want behalven dat ons vreemd is geweeſt te verſtaen: dat u Ho: Mog: een ſupplicatie hebben aengenomen, die ingeſtelt is by perſoonen (ſoo wy bericht werden) de welcke door ons Landtſchaps Procureur Generael voor 't Hoff van Vrieſlandt als *ſeditieuſen Criminaliter* gedefereert, ende in *Reatu* geſtelt zijnde, uyt vreeſe van de ſelve Juſtitie gevlucht, ende van onſe Provintie gebannen zijn, ende dat op eenen Generael ende Name van Gecommitteerden van een *Communiteyt*, ſonder dat de ſelve eenige geblijck hebben konnen doen van de Namen der *Committenten*: ja een ſupplicatie die vervullet is met verſcheyde calumnieuſe verhalen: daer van ſelf onſe conditie ende Staet ſonder eenige verantwoordinge ons by U Ho: Mog: behoorde genoeghſaem vry gekent te hebben. Soo heeft ons noch vreemder gedacht uyt de contenu van de Miſſive te vernemen; als ofte U Ho: Mog: gelieft ſoude hebben, alſulcke onwaere verhael geloof te geven, ſonder onſe ofte onſe advijſe, daer over eens te requireeren. Wy ſouden goet gevonden hebben Uwe Ho: Mog: bericht te doen, dat onſe Procureur Generael tegens die *Bil-Meyers* naer expiratie van de *Meyer-Jaeren*, voor het Hoff van Vrieſlandt, in cas van opſeggínge, denunciatie *in Juditio contradictoria* heeft geprocedeert: ende dat het voorſz Hoff parthyen, procedueren als die nu wederzijdts waeren geconcludeert, ende ten vollen geinſtrueert, ter Kaemere gevordert hebbende, daer over tegen die voornoemde *Meyers* op den *vijftienden* Iuly *ſeſtien hondert vier en twintigh* gepronuncieert hebben een diffinitive Sententie condemnatoire van *relaxatie der Landen*, met de ſchaeden ende Intereſſen: midts genietende het gheene hen naer rechte ende couſtume van den Lande bevonden ſoude werden te compe[illegible]ren.

Souden mede bericht hebben konnen doen, dat wy in plaetſe van het uyterſte recht van de voorſz Sententie gebruycken den *Bil-Meyers* in competenten getaele verſcheydentlijck voor ons hebben beſcheyden, ende de ſelve aen-gepreſenteert die handelinge van een nieuwe Inhueringe op redelijcke conditien: ende dat de compareerende perſoonen tot verſcheyde maelen de voorſchreve onſe preſentatie af-geſlagen hebbende: wy (om alle goedertierentheyt te gebruycken) den ſamentlijcke *Bil-Meyers*, door een gedruckten *Proclama* ofte *Billet*, opentlijck hebben doen inviteeren: ende dat wy oock daer van geen andere defecten ſiende, als een extreme pertinacie, eyndelijck genoodtdrongen zijn naer gedane rechtelijcke oblatie, ofte reſpective conſignatie der ſelver Melioratien penningen, invoegen de ſelve by Sententie van het voorſz Hoff getauxeert waren: Commiſſien excutorialen van het voorſz Hoff te doen verſoecken op eenige Deurwaerders, ende *acht Bil-Meyers*, van de gebruyckte Landen ende Huyſinge te doen depoſſideeren, de welcke executie door des voorſz Hoffs Deurwaerders te wercke geleght zijnde: zijn de ſelve met hunne Aſſiſtenten, oock niet tegenſtaende des voorſz Hoffs uytgegevene bevelen, tot maintien van de Iuſtitie, met alſulcken onſtuymigheyt bejegent, dattet voorſz Hoff deur hunne Gecommitteerden in onſe Vergaderinge, ende mede ter preſentie van de Hoogh ende Wel-gebooren Heere Graef *Ernſt Caſimier* onſen Stadt-Houder opentlijck heeft doen verklaeren: dat ſy gheen middel ſagen om hunne voorſz Sententie ter executie te ſtellen, ten waere dat wy door Inquartieringe van onſe Militie in de voorſz Dorpen op den *Bilt* op behoorlijck *Servijs-gelt* den *locum Executoris* eerſt veylich hadden gemaeckt; waer op dan by Hoog-gedachte Heeren Stadt-Houder ende onſe Gedeputeerden ordre geſtelt zijnde, zijn voorts op de voorſz Commiſſien, die de voorſz perſoonen met hunne *Familien* ende mobile Goederen door

1628. des voorſz Hofs Deurwaerders, uyt hen huyſen ende gebruyckte Landen ghedepoſſideert, meer als men vertrouden het ſelve *difficuciter* te zijn verricht; ſoo hebben die ghedepoſſideerde *in contemptum* van ons ende van onſe hooghe *Iuſtitie* buyten onſe kenniſſe den voorſchreven ontledighde huyſen (die nu door die ghedane betalinghe ofte *quod idem eſt* conſignatie van de ghetauxeerde prijs ons als eyghen toebehoorden) gheopent, ende de ſelve wederomme met hunne familien ende goederen in ghenomen, den *Saedlande* geploecht ende beſaeydt, ende den *Graslande* met hen Beeſten beſlaghen, ende hen daer inne alſoo gevordert, dat wy veroorſaeckt zyn geworden om in het point vande poſſeſſie van onſe huyſen ende Landen niet bekort te worden, daerinne by nader diſpoſitio van het voorſchreve Hof door iterative ontledinghe te doen verſien, ende oock die Vruchten in de voorſchreve Landen ghesaeydt, ende ghewaſſen waren, dewyle geen arbeyders uyt vreeſe der *Bilmeyers* te bekoomen waeren, door eenighe Soldaeten, ſich dies verſtaende ende dien wy uyt verſchey den Compagnien tot dien eynde hebben te ſamen geſocht, te doen affichten ende in ſchuyren te voeren; ende het voorſchreve Hof veroorſaeckt is gheworden om te verſoecke ende op den criminelen aenklachte van den welghedachten onſen *Procureur Generael*, teghen alſulcke perſoonen tot *ſes* in 't ghetal (die twee andere tot ghehoor ghekomen ſynde) als ſeditieuſen ende perturbateurs van de ghemeyne ruſte in te gheven Citatie, om voor hen in perſoone te compareren ende te doen aenklacht te hooren, ende te beantwoorden. In ſomma wy ſouden paravontuyre, om alſoo alle umbragie van ongherechtigheyt van ons te amoveren, goedt ghevonden hebben u Ho: Mog: bericht te doen, dat by ons teghen die voornoemde Claghers niet was ghedaen, als het gheene rechtmaetigh is gheweeſt; ende eylieve wat redenen van querele konnen teghens ons by ghebracht worden: wy ſyn sonder diſpute *eyghenaers* van de *Billanden ende verhuyrders*, die Claghers ende hunne predeceſſeurs zijn *Meyers*, *of huyrluyden* zijn gheweeſt van *ſeven tot ſeven* Iare; wy hebben naer verloop van de laetſte *ſeven Iaren*, ende naer gheobtineerde Sententie van *vry-latinghe* de voorighe Meyers den nieuwe Inhuyringe wederom ghepreſenteert op de voorgaende conditien ende articulen, dien wy gheaugumenteert hebben met eenighe weynighe Nieuwe: Soo wy verſtaen hebben tot 's Landts profyt te ſtrecken. *Et quid in eo peccatum?* De Rechten conſenteren een eygenaer, *ut legem rei ſuæ elicat quam velit*, ende conſenteren die huyrders om de conditien ende den gheoffereerde contracte van nieuwe Inhuyringhe, in dien de ſelve hen niet ghevallich zijn af te ſtaen. Ende het ghebruyck der Landen te verlaeten, ende naer een ander Conditie elders om te ſien, ſonder dat d'eene den ander te preſſen heeft, om anders te contraheren als het hem belieft, dewyle *contractus* zyn *libera voluntatis*. Nu laten wy uwe Ho: Mog: oordeelen ofte die boven gheſchreve acten betuyght konnen worden van *onrecht*, *overlaſt*, en van *ghewelt*, om daer deur den klagers hen *Eygendom* ofte recht af te dwingen, gelijck haer Requeſten fabuleren. En ofte het Ho: Mo: Collegie, 't welcke beſtaet alleen uyt Gecommitteerden van *ſeven* vrye Provincien, die elcks beſonder in den Unie van den Iare *ſes en 't ſeventich* haer ghereſerveert hebben den *Souverainiteyt*, ſich ghequalificeert heeft te vinden, om tot hen diſpoſitie aen te nemen den Supplicatie van alſulcke *Rebellighe ende uytgewekene* perſonen, tegen ons ende den Heeren Raeden van den Hogen Iuſtitie: niet anders ofte binnen onſe Provincie, ende inſonderheyt by het voorſz Hof ('t welcke altoos een *Souverain* Hof is geweeſt) ende onder 't welcke de Staet van onſe Landen, (ja ſelfs de Keyſer *Carolus Quintus ende Coningh van Hiſpangien*, geduerende alhier den *Hiſpaenſche Hoocheyt ende Tyranny* by de huldinge ſich hebben moeten ſubmitteren) geen recht ofte Iuſtitie ghepleecht wort; ende ofte niet een totale confuſie in den Staet vande Nederlantſche Republijcke ſoude ontſtaen, ſoo wanneer dat particuliere perſoonen, ja alle Ingeſetenen van Dorpen, die by Sententie van hun Competente Rechter binnen die Provincie in het een of in het ander ghecondemneert waeren, tot Ghecommitteerden van andere Provintien, aende welcke geen *Appel* noch *Reviſen*, van de ſelve Sententie ghebracht worden, ende diemen met recht hadden te obicieren, *quod par in parem non habet imperium*, ende dat hen niet toeſtonde *falſem ſuam alienam meſſam* te immitteeren, hun uytvlucht ſoude moghen nemen om de executie te eluderen; Ende ofte daerom niet ghevoeghelijcker hadde gheweeſt voor de Reputatie des Lands, den voornoemde klaeghers te doen accompaigneren met dienaers van de Iuſtitie, tot in de handt van hare Overicheyt, dien ſy ontloope zijn, als met alſulck een Miſſive, waer by u Ho: Mog: verſoecken, dat hen moghen ghelieven de effecten van alſulcken calumnieuſe Remonſtrantie, niet anders ofte de ſelve *in Terminis veritatis* beſtaende ende geloofwaerdich was; wy konnen gedencken dat u Ho: Mog: het afſenden van de miſſive niet anders ſullen begeren te interpreteeren, als voor een acte van *Interceſſie*, ghelijckerwijs wy het ſelve oock niet anders ſouden kunnen aennemen, op dat onſe Provintie daer deur geen prejudicie geſchiede, maer *cui bono*, te intercederen voor perſoonen, de welcke by de hooghe Iuſtitie tot relaxatie van de ghebruyckte Landen ghecondemneert ſynde, ende evenwel noch van ons met alle vruntſchap tot nieuwe inhueringhe gheinviteert, niet alleene met pertinacie het uyterſte daer tegen ghewaecht hebben, maer haeren luſt noch gheſchept om ons aende Collegie van u Ho: Mog: met Callumnien af te maelen, en de welcke ſoo vroech den *dubbelt*, als wy den *Principaelen* Miſſive van u Ho: Mog: Secretarye ontfangen hebbende, om den voorſz interceſſie ſelfs vruchteloos te maecken, ende om den ghemeynte tot *oproer* te conciteren, die het ſelve dubbelt voor de meenichte der *Bilmeyers* openthlijcken hebben doen verkondigen, ende *in een per verſum ſonſum*, als waere het een bevel van u Ho: Mog: trecken, ende pooghen daer door ſoo veel te weghe te brenghen, dat veel der ſelver *Bilmeyers*, de welcke willich waren om een nieuwen contracte van hueringe met ons in te gaen, ſulckx nu weygeren, geperſuadeert zijnde *de facto* ende ſonder nieuwe in hueringe door u Ho: Mog: in onſe Lande te ſullen gheſtelt worden; ſulcks dat u Ho: Mog: daer deur ooghenſchijnlijck konnen beſpeuren dat het aennemen van al ſulcke *ſupplicatien* ende het *intercederen* voor ſoodaenighe klaghers, alſchoon u Ho: Mog: intentie goet mach zijn, als wy wel vertrouwen niet anders in der daedt is, als henluyden te ſuppediteren materie van verachtinghe van den publicque authoriteyt, en van nieuwe op ſtandt teghens ons en de Iuſtitie, ende als men ſeyt, *alle in 't vier* te werpen. Deſe verhaelen hebben wy goet gevonden u Ho: Mog: in het langhe te deduceren, op dat u Ho: Mog: eens wel geinformeert ſynde van de voorſz *Bil* ſaecken, namaels alſulcke klaeghers met hunne ſupplicatien de audientie ſoude mogen ontſeggen, ende den ſelven wyſen aen ons als hen *competente Overheden*, de welcke ſy naer den *Goddelijcken en Civile ordonnantien* in gehoorſaemheyt, ende reſpect verplicht ſyn; ende voorts aen u Hoogh Mog: te doen ghelooven, dat wy die gheene ſyn, die welcke recht ende Iuſtitie lief hebben, ende die alle hunne Ingheſetenen niet minder als andere Provincien naer den regul van recht ende acquiteyt ſoecken te bejeghenen.

1628.

Hoe het in deſen tijdt ſtont met de Deenſche oorlogſhe Vrientſchap is te ſien upt het volgende: in April quam de Heer Maerten van der Meden, ende dede deſe propoſitie. Deenſche ghevaende.

Ho: Mog: Heeren Staten Generael.

GEnadighe ende grootgunſtighe Heeren, zijnen Conincklijcke Majeſteyts tot *Dennemarcken*, *Noorwegen* &c. Mynes ghenaedichſten Koninckx ende Heeres in *Hamborgh* gheſtelde Generael Commiſſariſen ende Krijghs-raden, laten u Ho: Mog: hare *Onderdanighe* ende ghewillighe dienſt vermelden; ende als ſy moghen vernemen, dat u Ho: Mog: en deſe hoogloffelijcke Republijk van God in hoogen fleur geconſerveert werden, ſulcks ſullen ſy geern verſtaen, gelijck ſy dan van harten wen- propoſitie.

1628. wenſchen: dat ſyne Goddelijcke Almachtigheydt u Ho: Mog: daer by voortaen Vaderlijck wilde behouden, ende hun in het toekomende verder oock proſpereeren laten.

1. Dienvolghens hebben welgemelde Heeren Commiſſariſen en Krijgs-raden ten hooghſten geacht nootſaeckelijck te zijn, my uyt haren midden te Committeeren, ende ſpoedelijck af te ſenden, om het ghevaer der plaetſe oprechtelijck te ontdecken: aengeſien u Ho: Mog: hooge Intereſſe, ende een groot perijckel deſer Hoogloffelijcke Provintien, welvaert daer van dependeert: ende is't nu alſoo, dat de Veſtingen *Crempe ende Geluck-ſtadt*, voornamentlijck van nootwendige Proviſie zijn onblootet, zijnde de *Geluck-ſtadt* door de watervloeden ten hooghſten beſchadight, de Bolwercken inghevallen, en groote reparatie van nooden hebbende; gelijck men dat oock tot noch toe geene reformatie heeft konnen aenſtellen, oock met het onnoodighe ende niet bediende volck ende overige Peerden uyt de Veſtingen wegh ſchaffen, de ſwacke Compagnien onderſteecken, de Fortificatie repareeren, ende andere noodighe vervattingen voortſetten; het welcke alles dan eyndelijck ende alleen is veroorſaeckt, om dat de *ſubſidien-gelden*, ongeacht ſyne Coninckliicke Majeſteyts veelvoudighe vertrooſtingen meerendeels achter gebleven, ofte oock nimmermeer ter rechter tijdt ingekomen zijn, ende by ſoo verre der ſelver behoorlijcke voldoeninge noch langer geretardeert werden ſoude, is niet ſeeckerder te beſorgen, dan dat alle Veſtingen, midtſgaders den *Elve-ſtroom* in des Vyandts handen gheraecken, ende tot der Croone Dennemarcken, u Ho: Mog: Provintien ende Landen, ja des gantſchen Euangeliſche Chriſtenheydts hooghſte ſchade ende verderf verlooren werden ſullen; ende dewijl den Vyant tot ruijne van deſe hoogloffelijcke Provintien ſyn principaelſte oogmerck heeft, hebben u Ho: Mog: als hooghſtverſtandighe Heeren Hooghwijſſelijck af te meten: wat een irreparabel ende notabel verlies ſulcks ſal zijn.

Om nu deſen onheyl, ende voor ooghen ſwevende hooghſte gevaer te remedieeren, ende de Soldateſque by deſe beſchapenheydt te courageeren, en ſal geen ander middel konnen zijn, dan u Ho: Mog: *ſubſidie-gelden*; aengeſien hoogh-gedachte ſyn Coninckliicke Majeſteyt tot uytruſtinghe van des ſelfs Coninckliicke Armée te Water ende te Lande hooge onkoſten van nooden heeft, ende by ons aen u Ho: Mog: *ſubſidie-gelden* tot veelmalen verweeſen, oock daer op vaſtelijck ende Coninckliick vertrooſtet heeft: daer toe de Coninckliicke Heeren Commiſſariſen en Krijgs-raden ſich volkomentlijck hebben verlaeten, ſich alſoo ſy op het uytterſte aengegrepen zijnde, uytgeſettet, ende naer alle hare hooghſte vermogen bearbeydet, op dat de Veſtinghe tot ſoo verre naer nootwendigheydt verſien werden moghte; inſonderheydt ſoo hebben ſy de Veſtinghe *Crempe* geprovideert, ende dat met hooge onkoſten: ſoo dat (als het van de *Geluck-ſtadt* af-gheſneden wierde) het ſich dan noch beſtant teghen den Vyandt vermoghte te houden: en of wel uyt deſe Provintien eenigh gelt par Wiſſel in ghekomen was: ſoo is het doch te voor al gheconſumeert geweeſt, oock ſtucks-gewijſe: waer mede het gemeene weſen, ende ſoo hooge ſtercke *Guarniſoenen* weynigh gedient konden zijn; hieromme gelanget aen u Ho: Mog: in name der Coninckl. Heeren Generael Commiſſariſen ende Krijgs-raden, mijn onderdanige hoogvlijtige bede, ſy willen in conſideratie van ſulcke uytterſte noot, gevaer ende onwederbrengelijcke ſchaden, ſoodanige ordre ſtellen, dat die tot in February reſteerende *ſubſidien-gelden* ten eerſten bygebragt ende voldaen mogen werden; Ende op dat u Ho: Mog: in aenvangh niet te hoogh gegraveert, deſe hoog nootwendige ſecours oock niet geremoveert, maer voor allen dingen bevordert en gematureert mogen werden.

Soo bidden aenvanckelijck alleen de Heeren Generael Commiſſariſen ende Krijgs-raden hooghlijck, ſoodanige voorſieninge alleen te doen; dat voort datelijck alle ſulcke reſtante twee maenden: namentlijck, *vierligh duyſent* Rijcksdaelders: ofte ten ſpoedighſten bygebraght ende afgedaen werden mogen, ofte ten minſten eyndelijck, ingeval ſulcks ſoo ſpoedelijck niet ſoude konnen geſchieden, nochtans *extremum in mora periculum* is, ende dit werck oock gantſch geen vertoef lijden kan, in overwegingh dat den Vyandt op beyde de Veſtinge merckelijck in volle aentocht is: ſoo is der Heeren Generael Commiſſariſen ende Krijghs-raden eyndelijcke hoogvlytigen verſoeck; ſy willen tot meerder matureering *een ordre op deſe veertigh duyſent Rijcksdaelders nu genadigh en grootgunſtigh behandighen laten*: ſo preſenteere ick mijnen onderdanigen dienſt, om my ten dien eynde *tot Amſterdam in continenti* te bemoeyen, dat alſulcke gereede Penningen ſtracks over gemaeckt werden: wegens die overige reſtanten tot in *Februario* willen u Ho: Mog: rechtmatige rekeninghe genadig ende grootgunſtelijck innemen laten; daer by ick my om alle behoorlijcke beſcheydentheydt te betuygen, onderdanigh ende dienſtelijck ſal inlaten. 1628.

2. Dewijle dan *ten anderen* de Veſtingen in het toekomende ſonder verdere *ſubſidie-gelden* niet konnen geconſerveert werden: Soo is dienvolgens der Heeren Generael Commiſſariſen ende Krijghs-raden hoogvlytige bede, dat men niet alleen de noch overige reſtanten tot in *Februarium* tot repareeringh der Veſtingh wil beveelen af te doen: maer oock ſoodanige ſeeckere onfeylbare voorſieninge doen, dat de aenkomende maenden van *prima* April af te reeckenen, deur ſeeckere daer toe verordineerde *Koopluyden* promptelijck volgen, ende overgemaeckt mogen werden.

3. Ende op dat nu u Ho: Mog: ſich dien aengaende des te weyniger te beſwaren hebben konnen: ſoo heeft ſyn Majeſteyt genadighſt verordineert, dat den Krijgsraedt ende Adminiſtratie der *ſubſidie-gelden*, u Ho: Mo: *tot Hambergh* geſtelden Reſident, de Heer *Foppius van Aitzema*, welcke het gemeene weſen getrouwelijck meynt, ende noch nieuwelijcks hoogh-roemelijcke Coninckliicke getuygenis, wegen ſyne vlytige dexteriteyt bekomen heeft, mede by-woone: ende ſonder des ſelven conſent ende des gantſchen Krijghs-raedts beſluyt niets *niſi neceſſitatem publicam*, ende hoedanigh het oock zijn magh, geſpendeert te werden; daerom ick my ſoo veel weyniger eenige difficulteyten kan maken, maer alle genadighe ende grootgunſtighe bevorderingh getrooſten doe: aengeſien u Ho: Mog: hooghe Intereſſe, mede daer onder verſeert ende perichteert.

Gelijck nu ſulcke hooghroemelijcke beſtandige naerkomingh met u Ho: Mog: hoogen ende dueren *parele* conform is: alſoo ſtreckt het oock tot der ſelver onterfelijcken roem, ſyne Coninckliicke Majeſteyt van *Dennemarcken*, *Noorwegben*, &c. tot byſonderen aengenaemen vriendtſchap, deſe Hoogloffelijcke Provintien tot verdere ghewenſchten welſtant en de gantſche Chriſtenheydt tot hooghſte opnemen. Ende ſullen ſyn Coninckliicke Majeſteyt om u Ho: Mog: ſulcks met alle Naebuerlijcke bejegeninghen te verſchuldighen ſich hoogelijck aengelegen zijn laten; de Heeren Coninckliicke Generael Commiſſariſen ende Krijghs-raeden doen ſich daer tegen tot alle onderdaenige ende vlytighe dienſten, oock tot ſorchvuldige Adminiſtratie hooghlijck gebieden: ende ick doe my tot u Ho: Mog: gendigen ende grootgunſtigen faveur onderdanig ende gedienſtelijck recommandeeren. *Datum* in den Haeghe den 17. Aprillis 1628.

Onderſtont u Ho: Mog: Onderdanigen ende dienſtwilligen, Geteeckent

Maerten van der Meeden.

Daer op hebben haer Ho: Mo: geantwoort, als volgt:

Antwoort. DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, gehoort de Propoſitie in haer Ho: Mog: Vergaderinge, gedaen by den Heer *Maerten van der Meeden*, der Coninckliicke Majeſteyts tot Denemarck, Krijghs-raedt ende Biſſchoppelijcke Verdenſche Cantzeler, ende daer beneffens uyt het rapport van de Conferentie, met ſijn L. door Gedeputeerde ghehouden: verſtaen hebbende de conſtitutie van de Steden op de *Elve*, voor Hooghſt-gedachte ſijne Majeſteyt noch houden-

1628. houdende: midtsgaeders de devoiren, die by sijn L. ende andere syne Majesteyts Krijghs-Commissarisen aenghewent zijn, ende noch werden: om de saecken aldaer in goeden staet, ende de plaetsen tot dienste van syne Majesteyt, ten besten van het gemeene Religions wesen te houden: bedancken den voorschreven Heere Commissaris, dat de selve de moeyten op-ghenomen heeft herwaerts over te komen, om haer eyghentlijck van de gelegentheydt van de saecken te onderrichten; zijnde hun ock aengenaem daer uyt te verstaen de goede voorsorghe, die by Hooghst-gedachte syne Majesteyts generaele Commissarisen ende Krijghs-Raden, aldaer tot weerstant van de plaetsen ghedraeghen werdt, vertrouwende dat daer in sal werden gecontinueert, ende alle middelen tot behoudenisse ende conservatie van de selve plaetsen aenghewent; daer toe ock haere Ho: Mog: genegen zijn de voorsz. Heeren Commissarisen te secundeeren; ende sullen tot sulcken eynde, niet tegenstaende sy een groote merckelijcke sommen betaelt hebben: als blijcken kan uyt den Staet syn L. behandight, ordre stellen dat sy versien mogen werden met een somme van *bondert duysent* gulden, by den Commissaris *Haygenbouck* mede genomen: of in cas die moghten geemployeert werden tot eenighe voorgenomene Fortificatie-wercken, met soo veel andere Penningen, als de selve somme is bedragende, omme geemployeert te werden tot providering van *Gelanckstadt* ende *Crempen*, reparatie van de Wercken, ende aenstellinge van een goede Reformatie, door af-schaffinge van het onnutte gesin, daer van geen dienst getrocken werdt, ende van de Peerden die daer niet noodigh zijn.

Door verstreckinghe van welcke Penningen, ende den voorschreven Staet, de Heeren Commissarisen sullen konnen speuren, datter gheene ofte weynighe subsidie gelden resteren: daer van de betalinge by het *tweede* poinct van de Propositie werdt gevordert; edoch by aldien noch eenige restanten souden moghen zijn: sullen haer Ho: Mog: niet leedigh staen, de selve, als ock de volgende Maenden, t' eickens, ende van tijdt tot tijdt derwaerts te doen over-maecken, om daer uyt alle noodtwendigheden van Provisie, van Vivres ende Munitie van Oorloge, voorts onderhoudt van noodige Fortificatien, ende betalinghe van Krijghs-volck te konnen vervallen; zijnde haere Ho: Mog: te vreden, dat de voorseyde restanten ende vordere subsidie-gelderen geadministreert werden, by des Conings Commissarisen daer toe ghedestineert, neffens haere Ho: Mog: Resident *Aitzema*, ende sulcke andere Commissarisen van haere Ho: Mog: die aldaer sullen wesen, ofte noch komen: midts dat de selve Penningen geemployeert worden ten fine als boven verhaelt, sonder ergens anders gediverteert te worden.

Ende alsoo by een aparte Memorie is te kennen gegeven: dat de Heeren Commissarisen de Stadt *Crempen* geprovisioneert hebben voor de tijt van een geheel jaer, versoeckende dat haer Ho: Mog: uyt de resteerende subsidien de betalinge van *dertigh duysent* Rijcksdaelders, die de selve Provisien gekost hebben, wilden doen. Hebben haer Ho: Mog: aengenomen de voorsz somme van *dertigh duysent* Rijcxdaelders, op den *eersten October* toekomende, te betalen aen de geene die hun aengewesen sal worden, ende sulcks in minderinge van de verscheenen ende noch te verschijnen subsidien.

Wat aenguet de *Fortificatie* van eenighe plaetsen op de *Elve*: daer op sal de rescriptie van de Commissaris *Haygenbouck* afgewachtet werden: ende is op het geene van de Oorlogh-Schepen derwaerts te senden versocht wert alreede gedisponeert, ende het selve gedaen: gelijck de Heer Cantzeler uyt de Communicatie vande Instructie die syn L. sal gedaen werden, 't selve sal konnen sien.

Aldus gedaen &c. in *'s Gravenhage op den* 8. *May* 1628.

Deensche Secretaris Gunther sijner.

De Koninclijcke Deensche Secretaris Gunther was in dese tijdt ooth hier: versocht eerst communicatie van de ordre die haere Ho: Mog: ghenomen hadden, tegens den uythoer op Iuddlandt, waer op goetghevonden is, de respective Collegien aen te schrijven, dat sy ordre wilden stellen op de respective comptoiren, dat de luyden werden ghewaerschout, die naer Iutlandt, Holsteyn, of daer ontrent haer goederen wilden conveyeren, dat de Koning van Denemarken de schepen en goederen daer komende prijs maeckte. Ten tweeden versocht hy restitutie van twee schepen by de Oorlogh-schepen deser Landen in de Lange Sont genomen, en straffe over de violatie des Territory; daer op goet gevonden is te schrijven aen het Collegie ter Admiraliteyt in 't Noorder-quartier, om de gelegentheyt van de saecke over te schrijven met de Sententie ende stucken daer toe dienende, ende ghexamineert te worden. Ten derden, dat hem een staet mochte werden ghegheven van de betalinge op de Subsidien gedaen, met specificatie van de tijde, ende aen wien de betalinge was ghedaen; daer op den Ontfanghet soodanighe Staet ghelast is t' overgeven. Ten vierden, dat hem vergunt mocht worden het quijt het welck de Hooplijden, die metten Koninck gecontracteert hebbende van Hamborgh hadden hier ghebracht, wederom upt te voeren na Dennemarck: het welck niet goetghevonden is t' accordeeren. Ten vijfden datter Ordonnantie van vijftigh duysent gulden mocht worden ghepasseert, die haer Ho: Mog: ghe-consenteert hadden te furneeren, in minderinge van 't secours daer-inne gecondescendeert: was met dien verstande datter Ordonnantie soude worden gepasseert alleen van een en dartich duysent neghen hondert achte en 't seventig gulden twee stuyvers acht deniers, en dat de reste van achtien duysent een en twintich gulden seventhien stuyvers acht deniers by Iooft Brasser soudden worden betaelt ende de selve Brasser wiert verschreven om van sijne ghelde penningen te liquideren metten voorsz Heer Secretaris Gunther.

Ende alsoo in desen tijdt Staden oberginck aende Ingersche zijn verschepte Raedtslaginge op dat ruch ghehouden met de aenwesende Engelsche Ministers: der selver Koningh hadt derwaerts ghesonden subsidy voor de somme van twee en twintigh duysent gulden: sy versochten dat desen Staet de selve subsidy wilde aennemen ter goeder rechteninghe. De Troupen onder Morgan quamen over Meppen naer dese Provintien. Graef Ernst adviseerde sulcks upt Groningen. Men seyde aen de Koninclijcke Engelsche Ministers: dat ordre mochte werden ghestelt om het onderhout van die troupes: of tot prompte betalingh van het Logijs ghelt deur 't bestellen van een expres Cooman: of anders dat ghem Stadt de selve soude willen innemen. En men socht ock voor: of het niet beter was de selve troupen te doen debanderen, ende casseren. d' Engelsche Ministers seyden daer van geen ordre te hebben, ende in alle haest te sullen schrijven; men hordе hier upt afnemen, dat noch by Dennemarck noch by Engelandt veel gelt was: nademael sy beyde in swaren oorloch sijnde geen prompte ordre stellen om dit Volck (want in tijdt van oorlogh geen noot saecklijcker dinck is als Soldaten: ende die Soldaten heeft, heeft of krijcht alles) te doen aenhouden. De Engelsche Ministers deden haer best: maer het credijt was ooth kleen. Soo dat al dat schoon Volck verliep ende debandeerde.

Daer na heeft wederom de Heer van der Meeden ingegeven dit nabolgende.

Ho: Mog: Heeren Staten Generael, Genadige ende Groot-gunstige Heeren.

Naerder propositie.

Erstelijck: hebben u Ho: Mog: uyt de Capitulatie genadigh ende groot-gunstelijcken te sien: dat de Soldaten van *Staden* belooft hebben, in *ses* maenden syne Coninclijcke Majesteyt van Dennemarcken niet te dienen: daeromme versoecken die Heeren Coninglijcke Commissarisen: dat u Ho: Mog: de *vier hondert vijftien* Duytsche wel versochte Soldaten in haren dienst gelieve te nemen, ende daer teghens soo veel Soldaten van desen Staet naer de *Gelanck-stadt* weder te laeten volghen; daer door kondemen veel recruten-gelderen, d' Armée ten goede sparen.

Den Admirael van syn Majesteyt heeft Commissie de toegeseyde ses Schepen van u Ho: Mog: als ock d' Engelsche Schepen tot syne Majesteyts besten, op *d' Elve* te ge-

1628. te ghebruycken; daer toe en hebben u Ho: Mog: Schepen niet willen verſtaen, maer eene Neutraliteyt ghepretendeert, daer mede en is ſyn Majeſteyt niet ghedient; hier om bidden de Ghedeputeerde Commiſſariſen ende Krygsraet hun te beveelen, datſe moghen zijn Majeſteyt ten beſten, als ſyne Majeſteyts Schepen gheemployeert werden: anders ſo en zijn ſy niet nut, en is te vergeefs.

Uwe Hoogh Mogende Reſolutie hebbe ick deur den Heere Commiſſaris van *Denep*, ſyne Majeſteyt *ad ratificandum* toegeſonden, die ſelve ſal oock de ratificatie met brengen, bidde derhalven daer by te blijven, ende ſubſidien van tijt tot tijt, op de *Elve*, door *Paul de Willem* te laten gaen, ſoo verhopen wy met Godes hulpe die quartieren te mainteneeren.

De veſtingh *Crempen*, is naer des Commiſſaris *Buchwalden* ſchrijvens verſien, ende noch daer en boven voor *dertigh duyſent gulden* Proviande, die de Heer Engelſche Ambaſſadeur op Staden overgemaeckt heeft, oock inde Crempe gebracht, ſoo dat gheen misvertrouwen te vermoeden is.

Bidde gantſch onderdanich ende dienſtelijck om een genadige ende grootgunſtige Reſolutie, of ick huyden wederom mach te ruch reyſen. *Signatum* Hage, den 20. May 1628. Onderſtont uwe Ho: Mog: onderdanighe dienſtwillige Dienaer, Geteeckent

Martin vander Meden.

Koninglijcke Deenſche Ambaſſadeur Roſencrants.

De Coninchlijcke Denemarckiſche Ambaſſadeur Roſencrants heeft mede voor ſijn Koninck hier ghenegotieert ende den achtienden July in het Frans geproponeert / dat de ſelve Coningh als daer toe verbonden deur alliantie ende vrintſchap haer Ho: Mog: niet konde verbergen / dat ſijn Majeſteyt weder deur eenighe Groote Heeren wiert verſocht tot Tractaten / om een eynde te maecken van zijn oorloch: ende hoe wel hy verſeeckert was dat ſulcks quam van zijn Vyandt / om alleen zijn Coninghs intentie te ſonderen ende in de geallieerde een miſtrouwen te planten / dat hy nochtans hadde belaſt aen eenighe ſijne Raeden om te vernemen ende hooren de redelijcke conditien / daer van de Vyandt ſulcken gherucht maeckte / om ſijn Majeſteyt odieus ende in 't ongheluck te ſtellen: als of de ſelve geen vreede wilde. Welcke conditien / ſo haeſt de tijdt ende plaets ſoude ſijn geaſſigneert / en de Coningh vernam / ſoude niet manqueeren te communiceeren aen haer Ho: Mog: om te ſamen te conſulteeren over haer ghemeen Intereſt.

Zijn geproponeerde.

2. Dat ſijn Majeſteyt haer Hoogh Mog: verſocht te willen indachtigh ſijn de ghegeven hoope: van tot ſijn ſecours te ſenden eenighe duyſent Muſquettiers, voorſien van Wapenen ende ammunitie (ſonder nochtans daerom yet in te houden van 't ordinaris ſubſidie) de ſelve ſendende op de Elve om die 't emploieren tot de deſſeins die zijn Majeſteyt met Godes hulp ſoude aenſtellen.

3. Dat ſijn Majeſteyt had gereſolveert te doen tranſporteren die uyt Staden gekomene Schotten tot ſecours van de Luckſtadt. Maer datſe teghen ſijne Majeſteyts hoop waren gedebandeert: deur faute van onderhout; 't welck men hadde gehoopt en verwacht van haer Ho: Mog: ghelijck de Secretaris Gunther ſulcks aen haer Ho: Mog: ſeer verſocht hadt.

4. Nademael oock d'Engelſe uyt Staden ghekomen niet ſoo haeſt / volghens accoort / konden wederkeeren in dienſt des Conincghs / bad dat deſen Staet ondertuſſchen de ſelve wilde onderhouden ende in dienſt nemen: ſendende in der ſelver plaets gelijcke veel andere; ende dat met conſent van zijn Majeſteyt van Groot Brittannien.

5. Alſoo zijn Majeſteyts meeſte ſchepen ſich vonden in de Ooſt / Noort en Weſt zee op verſchepde ſubjecten: ſoo verſocht hy dat haer Ho: Mog: ghelieſden te ſenden vier oorloch ſchepen (volgens deur Reael gedane preſentatie) tot bewaringh van den Oreſunt; met en neffens eenige Deenſche; om te beletten de deſſeins van de Vyanden te Water.

6. Wijders verſocht prompte betaling van de reſterende Subſidien / als te betalen d'aſſignatien gegeven aen de gheene die eenighe Wapenen ende amunitie hadden gelevert / om 't welck de Secretaris Gunther nu ſo menichmael hadt aengehouden. 1628.

7. Dat de ſelve oock gelieſde de handt te houden om aen de gemelden Secretaris te doen hebben recht tegen ſchere particuliere: deſignerende den Coopman Iooſt Braſſer.

8. Verſocht oock uyt voer van Polver: van 't welck hier ſchaers hept was; maer hy ſeyde neen: of datter ten minſten was genoegh Salpeter.

9. Oock dattet ſelve uyt voer mocht geſchieden ſonder daer van te betalen conboy ende Licent.

10 Dat oock d'Ambaſſadeurs van deſen Staet in Engelant mocht werden gelaſt / om de Deenſche Ambaſſadeur aldaer te ſecundeeren in 't Solliciteeren van 't beloofde Subſidien.

11. Onder preſentatie van reciproque aſſiſtentie / ende officien / in Engelant tot d'intentien van deſen Staet.

Op dit hy den Heere Roſekrants in ſcriptis overgegeven / hebben haer Ho: Mog: hem weder laeten toecommen het navolgende Antwoort:

Antwoort.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, geſien ende gheexamineert hebbende de Propoſitie, uyt den naem ende van wegen den Doorluchtighſten Grootmachtigen Koningh van Denemarcken, in haer Ho: Mo: Vergaderinge eerſt by monde gedaen, ende daer nae by geſchrifte over gelevert, by den Heere *Palle Roſekrans*, Amptman op *Wardinghborgh*, *Gelinge* ende *Krenckerop*, volghens deſſelfs brief van Credentie, gedateert te *Kroonenborgh*, op den *veertienden* May leſtleden: verklaren op *'t eerſte* poinct van deſelve Propoſitie, dat het haer Ho: Mog: lief ende aengenaem is geweeſt, dattet zijne Majeſteyt belieft heeft, volgens den teneur vande Alliantie, haer te doen communiceeren, de devoiren, dewelcke by eenighe groote Princen ghedaen werden, omme ſyne Majeſteyt te diſponeren, dat het deſelve mochte gelieven in eenige Vredehandelinghen te treden: deſelve ſyne Majeſteyt voor de voorſchreve communicatie bedanckende, ende dienſtelijck verſoekende daer inne te willen continueeren; ende al iſt dat haer Ho: Mo: niet en twijffelen, of ſyn Majeſteyt ſal by de voortganck vande handelinge, inder daet genoeghſaem ſpeuren, ende klaerlijck bemercken, dat deſelve tot gheenen anderen eynde is voorgenomen: als om te ſondeeren ſyne Intentie, ende om eenich achterdencken ende miſtrouwen by de geallieerden te cauſeeren, gelijck ſulcx by de voorſeyde Propoſitie wert verhaelt; ende dat daeromme ſyn Majeſteyt met ghenoeghſaeme voorſichtigheyt daerinne ſal weten te gaen, omme niet in een accoordt te vallen, 't welck ſyne Majeſteyt ende deſſelfs nakomelingen mochte al te ſchadelijck ſyn; ſoo hebben haer Ho: Mog: evenwel niet konnen naerlaeten hooghſtgedachte ſyne Majeſteyt dienſtelijck te verſoecken: daer op verdacht te willen ſyn, dat geduerende deſe handelinge van ſyne gewoonlijcke ſorchvuldigheyt niet en werden geremitteert, op dat daer door ſyn Majeſteyt niet geſtelt en werde buyten poſtuyre van behoorlijcke defenſie, die anderſints door ſoodanige handelinge wel ſoude konnen of mogen gepractiſeert worden; ende ſoo wanneer het ſyne Majeſteyt believen ſal haere Ho: Mog: te doen hebben communicatie van de voortganck vande voorſchreve by eenkomſte, ende 't geene daer op ſal voorvallen ende getracteert worden, ſullen deſelve niet naelaten, haere goede advijſen daer op mede te deylen, ende ſoo veel in hun is te helpen beraetſlagen, wat tot welſtant van 't ghemeene Religions weſen ende duytſche vryheyt van noden ſoude moghen weſen.

Op 't *tweede* poinct, verklaren haere Ho: Mog: dat ſy wel voor deſen goede toeſeggynghe hebben gedaen, van ſyn Majeſteyt des noot ſynde, met eenige muſquettiers by te ſpringhen op een particuliere ſaecke; maer ſynde de tijden ende conſtitutie van ſaecken ſedert ſulcx verandert, dat haer Ho: Mog: tot haer eyghen defenſie noch extraordinarie hebben moeten aennemen *tien duyſent* man, onder *vijftigh* Compagnyen, twijffelen

1628. ſy niet of zijn Majeſteyt ſal haer daer van by deſe conſtiturie van tijden geexcuſeert houden.

Op't *vierde* point: verklaren hare Ho: Mog: dewijl den Koningh van Groot Brittannien de *vier* Regimenten Engelſche gereduceert heeft, tot een Regiment, en daer by gheſolveert, ghelijck men daer van d'adviſen heeft, een notable troupe Volcks op de *Elve* te ſenden, dat ſy niet en twijffelen of de voorſz plaetſen op de *Elve* ſullen daer door ghenoechſaem verſien worden, behalven dat het voor haeren Staet ſeer bedenckelijck ſoude zijn, oude Soldaten met nieuwe te wiſſelen, daer de nieuwe op andere plaetſen ſo goede dienſten als d'oude ſullen konnen doen.

Aengaende *'t vijfde* poinct, verſoecken hare Ho: Mo: dat zijn Majeſteyt believe te conſidereren, dat ſy alle hare forces employeren om de Duynkerckers ende andere Vyantlijcke ſchepen uyt de Zee te houden hebben, boven de *vijfen dartigh* ſchepen, *vijf* Iachten, *vijf* Fregatten, daer toe boven alle andere Convoyers ghedeſtineert noch ten ſelven eynde extraordinaris doen equiperen *thien* ſchepen van Oorloge, waer door zijne Majeſteyt by diverſie meerder aſſiſtentie geniet, als de *vier* ſchepen ſoude konnen by brenghen, doch ſullen haer Ho: Mog: dies niet te min de voorſchreve ſaecke in naerder deliberatie legghen, omme te ſien wat by hun daerinne ghedaen ſal konnen werden, alhoewel ſy ſoo ſterck ter Zee werden aenghetaſt, dat ſy ſelfs wel goede aſſiſtentie van doen ſoude moghen hebben.

Belangende *'t ſeſte* poinct: hare Ho Mog: ſullen ſoo veel eenighſints doenlijck ſal zijn, ſoo goede ordre ſtellen, datte maendtlijcke ſubſidie naer behooren mach worden betaelt, en geemployeert tot conſervatie vande plaetſe op de *Elve*, ghelijck ſyne Majeſteyt voor deſen verklaert heeft zijne meeninge te weſen.

Op *'t ſevenſte*: ſullen hare Ho: Mo: geerne de hant bieden, dat van 't gheene hier betaelt is, met het employ van dien, blijck en beſcheyt werde ghegeven, ende dat oock voldaen werde 't geen onder particuliere noch ſoude mogen reſteeren.

Raeckende den uytvoer van *Pulver*, daer van *'t achtſte* Articul ſpreeckt: daerinne ſouden hare Ho: Mog: wel geerne condeſcenderen, by aldien de volheyt ſulcx ware: datmen 't pulver ſoude konnen miſſen, maer de ſchaerſheyt althans noch ſo groot zijnde; datmen 't ſelve ſelfs ten hooghſten van doen heeft, daer over datmen oock niet meer als *ſeſthien duyſent* pont naer *Geluck-ſtadt* heeft konnen ſenden, verſoecken hare Ho: Mog: daer van voor alsnoch geexcuſeert te moge zijn.

Ende ſo veel aengaet de *vryheyt vande Licenten*, op den uytvoer der wapenen, daerinne is voor deſen by haere Ho: Mo: wel gedifficulteert uyt dier oorſaecke: datmen ſpeurde dat ſulcx tot profijt vande Koopluyden quam te redundeeren, maer ſo wanneer ſal blijcken: dat zijne Majeſteyt immediatelijck door zijne Miniſters eenighe wapenen hier te Lande ſal hebben doen koopen, ſonder dat daer mede vermenght ſal zijn het profijt van eenige particuliere Koopluyden, ſullen hare Ho: Mog: geen ſwarigheyt maecken inden vryen uytvoer der wapenen te conſenteeren.

Eyntelijck ſullen haer Ho: Mog: niet naerlaten by de Koning van Groot Brittannien met alle middelen door hare Ambaſſadeurs te doen ſecunderen de goede intentie van hoogſtgedachte zijne Majeſteyt, deſelve dienſtelijck bedanckende voor de reciproque offre, by de voorſchreve Propoſitie ghedaen, ende verſoeckende den Heere Geſante van deſe hare Ho: Mo: antwoort en ſincere intentie, goet en favorabel rapport te willen doen.

Gedaen ter Vergaderinghe vande Hooghgemelde Heeren Staten Generael, in 's Gravenhage op den *ſes en twintigſten July*, 1628.

Replijcke van d'Ambaſſadeur.

De gemelde Ambaſſadeur was met deſen antwoort niet wel te vreden/ verſocht audientie/ ende met een afſcheyt/ als ſtaende op ſijn vertrech na Engelandt: van waer aen Dennemarck waren belooft groote ſubſidien. Ende ſulcks was den Coninck van Enghelandt onmogelijck te preſteren: om dattet Parlement niet willig/ ende de Koningh ſeer in ſchulde verdiept was: oock 1628.
gheembaraſſeert in den Franſche ende Rochelſche Oorloge. Opghemelde Ambaſſadeur ter Vergaederingh comparerende: ſeyde dat hy hadde verwacht eene favorabeler Reſolutie/ niet ſoo ſeer om ſijn particulier als om het ghemeen intereſt. Hy refereerde ſich tot het achte ende negende articul van de confederatie/ alwaer geſeyt wiert: indien yemant vande Ghealliceerde voortaen directelijck of indirectelijck wiert ghemoleſteert, geturbeert of verdruckt in zijn Rijcken, Landen, Provintien, Digniteyten, Steden te Water of te Lande, ter ſake van deſe Alliantie; d'andere zijn gehouden hem te hulpe te komen te Water ende te Lande, met ſodane macht ende Volck, als by deſe Alliantie is belooft, of ſo veel ſy konnen preſteren, om hem van verſoeckinge te verloſſen.

Item: alle welcke beloften en accoorden oock plaets en kracht van verbintenis hebben, in reguard van den Koningh van *Denemarck* op die conditie: nochtans dat genoechſame byſtant aen ſyne Majeſteyt werde gedaen.

By welcke articulen/ hy ſeyde expreſſelijcke te blijcken dat haer Ho: Mog: aen den gemelden Coninck mede waren verbonden hulpe te doen ſoo wel als hy in ſijn eygen Landt oorlogh hadde/ als wanneer hy daer buyten of in Duytſlandt oorloghde.

Want hy om oorſaecke van de ſelve Alliance geattacqueert wiert in ſijn eygen Lant. Dat oock deſe alliance niet alleen ſpraeck van d'ordinaris ſubſidie: maer van hulpe ſoo veel mogelijck ende ſonder faute ſuffiſant was.

Dat een ſecours van eenige duyſenden *musquetiers* niet was buyten de macht van haer Ho: Mog: maer licht te doen: want ſy ſelf allegeerden/ extraordinaris gelicht te hebben thien duyſent man; die ſy niet dan doen hadden/ alſo ſy niet aenghetaſt wierden: want deſe ſomer hadde Spangien hier geen Leger in het velt. Ende de ſelve troupen ſoo deſe Staet die van doen hadden in het tochomende/ konden uyt Dennemarck ſeer haeſt weder by der handt ſijn. Ende dat immers deſe Staet onlanghs aengheboden had aende Koninck noch meer byſtant in berder gheleghen plaetſen (deſignerende den ſont) als zijn Koninck die niet ſonderlingh van doen hadde. Dat de ſelve troupen deſen Staet niet meer ſouden koſten/ ſijnde daer als hier/ ja dat 't ſelve ſecours aen den Coninck (die het wilde employeren aen deſe ſijde d'Elve) te ſenden/ vermoedelijck ſodanich diverſie ſouden maecken/ dat de Keyſerſche nu op deſe frontieren ligghende haer ſouden moeten retireren. Dat dit ſecours ſullende verſeeckeren de Luckſtadt ende de navigatie op de Elve, tot ſingulier profijt ſoude ſijn van deſen Staet.

Wildemen teghen werpen de Neutraliteyt: die deſen Staet hiel met den Keyſer dat men niet moeſt twijffelen of de Keyſer ſocht alle quaet ende afbreuck te doen aen deſen Staet: ghelijckmen voor Breda hadde ghe-ſien ende elders; ende hoe men hem meer vreeſde/ hoe hy meer quaet ſoude doen dat ooch de Neutraliteyt groen laſt leedt: als 't volck gingh in eedt ende dienſt van ſijn Koninck: dat tot dien eynde hier by de handt waeren Conincks Commiſſien. Dattet ooch gevoorloſt was: ſecours aen ſijne Ghealliceerden te ſenden/ ſonder rupture/ gelijck deſe Staet te voor hab gedaen aen die van de Unie in Duytſlandt.

Dat de Koninck hoe wel ongehouden ende om het publijck intereſt deſgelijck aſſiſteerde de Stadt Straelſunt, by weltiers conſervatie, ſeyde hy/ deſe Staet ſoo dapper was gheintereſſeert/ om de Navigatie op Dantſich: die niet konde blijven ſonder turbe; wanneer Straelſunt was in vyandes handen.

Raeckende 't geen ſy ſeyden en wegh gheerden oude Engelſche troupen te geven in plaets van de uyt Staden gekomen nieuwe: ſeyde dat dit mede oude Soldaten waren/ alreede ſoo hier als elders gedient hebbende: ende dat de gemelde tien duyſent man immers was nieu geworven volck.

Dat aengaende andere Engelſche by Enghelandt aen Dennemarck belooſde troupen/ ſijn Koning die elders van

1628. van doen had in plaets van de gene / die ſy in Straelſunt hadde geſonden.

Aengaende d'inclinatie diemen toonde van te ſenden eenige oorloch ſchepen; verſocht dattet mochte geſchieden ſoo haeſt mogelijck: ſullende anders te laet komen: want de ſomer verre gegaen was.

Dat haer Ho: Mo: ſepden haer ſubſidie te ſullen employeren tot bewaringh der plaetſen op de Elve. Sulck ſepde hy / eygentlijck niet verſocht te zijn. Badt dat des ongeacht betaelt mochten werden de alreede geghiven aſſignatien: ende datmen aen de Koninck niet wilde benemen de diſpoſitie over de ſelve ſubſidien nae eyſch van ſaken: dat ooch al het ſubſidie niet van noden was tot de plaetſen op d'Elve; en datter genoech overſchoot van de voorgaende maenden: ooch daer upt de geaſſigneerde honden betaelt worden.

Hy repeteerde het groot gebreck van pulver ſoo in des Koninchs Leger / als in Straelſunt. Dat in 't een ende 't ander dienden voorſien. Hy bad ſeer datmen deſe pointen wilde wel betrachten: ſonder tijdt verlies. Ende bewijſen hare goede affectien aen den Koninck: ſulck ſy honden doen ſonder haer ſchade: waer deur de Coninck genoech verlaten van ſijn andere geallieerde ſoude worden aengeport ende geencourageert.

Hy vermaenden ooch datmen d'ingheſetenen hier mocht waerſchouwen van niet te trafiqueren op plaetſen daer ſijn Coninghs vranden waren. Hy tooch daer mede naer Enghelandt: onlanghs daer naer quam de Heer Schultetus, beſtelt tot Reſident alhier in plaets van Vosberghen. De ſelve heeft ghedaen de volgende propoſitie.

Denemarckſche Reſident Schultetus.

Sijne Propoſitie.

DE Koninclijcke Majeſteyt van *Denemarcken* ende *Noorwegen*, laten u Ho: Mog: der ſelver vruntnabuerlijcken groet, beſtendighe vruntſchap ende alles goets voor al aen melden, ende en twijffelen niet, of uwe Ho: Mo: ſullen door den Secretaris *Fredrich Gunther* al voor langh, ende door giſteren overgheleverde *Credentie-brieven*, van nieuws weder verſchelijck bericht zijn geworden: hoe dat zijn Koninclijcke Majeſteyt veroorſaeckt is geworden met der ſelver geweſene Reſident *Sofia van Vosbergen*, een veranderinghe voor te nemen, ende hem om erheeflijcke hooghwichtige oorſaken zijnes dienſts te ontſetten; ende op dat deſelve plaetſe weder beſet, ende die tuſſchen zijn Koninclijcke Majeſteyt, ende uwe Ho: Mog: uythergebrachte, naebuerlijcke correſpondentie, daghelijckx voorvallende Negotiatie, met ſonderbaeren vlijt ende trouw mochten aengebracht ende verrichtet werden, ſoo hebbe zijne Koninclijcke Majeſteyt voor goet aengeſien: de af-ſendinge mijner geringer perſoon, alhier in 's *Gravenhage* voor te nemen: op dat ick in 't toekomende, by u Ho: Mog: in den name van hooghſtgedachte ſyne Koninclijcke Majeſteyt *reſideeren*, ende alle 't gheene dat tot erbouwinge ende onderhoudinge van goede nabuerlijcke correſpondentie, onverbreeckelijcke obſervantie tot der algemeyne vryheyt, getroffene hoochbindende Alliantie dienſtigh, ende oock naer voorvallende alderhande occurentien ſal van nooden zijn, met ghehoorſaemſter trouwe, ende uytterſten vlijdt effectueren ende verrichten helpen ſal; des vaſtelijck vertrouwens ende toeverlatinge, dat uw Ho: Mo: ſodanigen ſyn Koninclijck Majeſteyts ghenadichſte welmeynende intentie, deſelve niet en ſullen tegen zijn.

Ende nademael onlangs door zijne Majeſteyts afgheſonden Heer *Roſenkrants*, uwe Ho: Mog: eenige poincten zijn geproponeert gheworden, dewelcke om haere gewichtigheyt, weghen zijner voorſtaende reyſe naer Enghelandt, niet en hebben konnen gheexpedieert ende tot ghewenſchter verhoopter Reſolutie gebracht worden, ende my overſulck deſelve te reaſſumeeren ghenadighſt aenbevoolen, ſoo heb ick deſelve met weynighe repeteeren, ende uwe Ho: Mog: welvarighe bevorderlijcke Reſolutie recommandeeren willen.

Eerſtelijck: laeten ſyne Koninclijcke Majeſteyt uwe Ho: Mog: te gemoet voeren, ende inde ghedachteniſſe ververſchen, hoe dat van deſelve onlanghs zijne Koninclijcke Majeſteyt met een aenſienlijcke hulpe van eenige duyſenden Muſquettiers, te ſecoureren ende by te ſtaen, vertrooſtinge gedaen is, als alleen zijne Majeſteyt der ſelver authoriteyt ende name daer toe leenen wilden: ſulck dan terſtont de begeerde Patenten, tot beſtellinge der Officieren, door *Frederick Gunther* overgeſonden geworden zijn; naedien dan zijne Majeſteyt die alſnu ten hooghſten van doen heeft, door dien den Vyant boven voorige in *Nordtzudtlandt*, ende Vorſtendom *Sleyswich* en *Holſteyn*, inlegghende Soldaten, noch een groote meenichte uyt de naebuerlijcke Landen daer by voert, oock eenighe nieuwe regimenten te Peerde ende te voete werven, ende by een brenghen liete; ſoo is nochmaels ſyne Majeſteyts Vruntnabuerlijck verſoecken, dat uw Ho: Mo: op 't ſpoedighſte daer op wilden bedacht zijn: dat voorgedachte toegheſeyde ſecoers met Wapenen ende munitien wel verſien, ſo haeſt moghelijck, doch ſonder afganck, ſoo wel vande alreets verſcheenenen, als in 't toekomende verſchijnende ſubſidien, op *d'Elve* gebracht, en den hier voorens voor zijne Koninclijcke Majeſteyt van u Ho: Mog: wel meynende gedanen voorſlagh, door Godes hulpe in 't werck geſtelt ende volbracht werden moghe; hier tegen ingevalle, volgens zijne Majeſteyts gantſchelijck vertrouwen, den vyant uyt die aen der Elve geleghene ende andere marſch Landen, door Goddelijcker byſtant ghedreven werde, ſo konnen ende willen deſelve laten geſchieden, dat u Ho: Mog: deſelve, tot de reſtitutie der aengewende Krijgs-koſten in hunne *bewaringe* ende gewelt behouden.

Ten *anderen*: ſullen u Ho: Mog: noch indachtigh ſyn: 't geene zijn Majeſteyt wegen voorghemelte by deſelve verſchenen ſubſidien-gelderen, dickmael aen deſelve hebben laeten voordraghen, hoewel nu zijn Majeſteyt buyten allen twijffel ſtellen, deſelve ſullen aende volkomene ende rechte opbrenginge of betalinge, geen faulte laeten vermercken: maer naedemael ſyne Majeſteyt aende haeſtige leveringe des in deſe Vereenighde Landen, ingekochten geweers grootelijcx gelegen, ende de betalinge uyt voorſz uytſtaende ſubſidien, de verkopers geaſſigneert geworden zijn, ſo is nochmaels ſyn Majeſteyts vrundelijck begeeren, u Ho: Mog: wilden ſulckx niet langer retardeeren, maer die gerede betalinge voorgedachte gelderen, ernſtelijck beſtellen, en wat daer en boven noch ten achteren is, onverwijle verrichten en betalen laten.

Ten *derden*: verſtaen ſyne Koninclijcke Majeſteyt geloofweerdelijcken, dat den Vyant hem ten hoogſten bemoeyet, ſo wel in die aende Ooſtzee, als der Elve ende andere ſtroomen, ghelegene Steden ende Havenen, eenighe Schepen in ſyn ghewelt te brengen, ende daer mede ſyne Majeſteyts Koninckrijcken ende Landen, noch vorder te infeſteeren, maer dewijle ſyne Majeſteyt ſyne Zee-Armaede, naer loop der teghenwoordige gelegentheyt, ſoo wel inde Noort, als oock in de Ooſt ende Weſt-Zee, tot verhoedinghe van alle vyantlijcke dreygende invallen te ghebruycken, ende onvermydelijck van nooden heeft; ſoo verſoecken ſyne Majeſteyt u Ho: Mog: vrundt-nabuerlijck den ſelven: ſoo haeſt mogelijck eenige, ende ten weynigſten *vier* wel toegeruſte Oorloghſchepen te ſchicken; ende dan daer op de commandeerende Officieren belaſten, dat ſy in de *Oreſunt* het Ancker werpen, van zijne Majeſteyt naeder ordre ontfanghen, ende den ſelven onverweygherlijck naerkomen: daer door konde met Godtlijcker byſtant des Vyandts voornemen verhindert, den ſelven allen toevoer geſlooten, ende afgeſneden, mede oock in der ſelver inhebbende quartieren, noch ſoo veel bedenckens tot de verhoopte gantſchelijcke verlaetinge overgebracht of opgheleyt worden.

Ten *vierden*: hebben ſyne Koninclijcke Majeſteyt in goeden vertrouwen u Ho: Mog: noodich gheacht te ontdecken, hoe dat ſyne Majeſteyt van voorneme hooghe oorden ofte plaetſen, verſcheyde malen, ſoo wel door afgheſondene, als ſchriftelijck, om aenneminghe ende bewilliginghe van goede Tractaten, ende handelinghe tot onverwijtlijcke by ende weghlegginge

der

1628. der tegenwoordige Kryghsberoerten, gantſch ernſtigh verſocht ende aengeſonden is geworden; of nu wel ſyne Majeſteyt die ghedachten hebben, ſulcx ſal uyt des Vyants aendrijven hergekomen, ende van deſelve tot ſonderlinghe of ondertaſtinghe van zijne Majeſteyts intentie, ende voorts daer heenen aengeſien, of gemeynt zijn om zijne Majeſteyt by den Geallieerden alderhande ombrage ende diffidentie te verwecken, ſoo niet om deſelve daer van gantſch te abalieneren. So dat hy ſulcx onlanghs, doch onſchuldigh hooren moſten, daer beneffens ſigh erinneren, wat ſoodanigen Vrede-Tractaten halven, naer inhout van die in Anno 1625. opgherichte vereeninginge gediſponeert is; ſoo hebben evenwel zijne Koninclijcke Majeſteyt zijne daer toe verordineerde Rijcxraden, op der ſelver wel meynen den getrouwen Raedt genadighſt bewillicht, die ſoo hoochgeroemde Chriſtelijcke eerbare ende billijcke conditien te vernemen, op dat deſelve u Ho: Mog: na behooren, ende de getroffene verſpreeckinge ten gevolge, voor eerſt ſchriftelijck gecommuniceert, ende na bevondene gelegentheydt, met den ſamentlijcken Intereſſenten, daer over rijpe conſultatie genomen konde worden, het welck zijn Majeſteyt, dan ſoo de ſelve conditien tot hare handen ſullen ghekomen zijn, niet vegeten willen.

Ten *vijſden:* dewijle oock zijn Coninclijcke Majeſteyt van verſcheyden plaetſen gelooflijck bericht wert, hoe dat door eyghen baet-ſoeckende Koopluyden ende Schippers, inde Vereenichde Nederlanden gheſeten, den vyant alderhande proviande ende munitie naer *Iuſtant*, ſoo wel oock nae het Vorſtendom *Sleyswich*, *Holſteyn*, &c. toegevoert wert, en zijne Majeſteyts Onderdanen, tot betalinge van dien, door grouwelijcke dwangmiddelen gedreven werden, waer door ſy van 't weynige hun noch overich is gantſchelijck ontbloot, ende den vyant meer en meer geholpen en machtigh geſtijft worr: ſo late ſyn Koninclijcke Majeſteyt u Ho: Mog: nochmalen om ernſtige inhibitie ofte verbodt van ſodanighe toevoer te doen, doot verkundiginge van opene patenten en ſtraffe der overtreders ſonder verſchooninghe, verſoecken: ſulcx dat ſyne Majeſteyt niet en ſal konnen nalaten tegen die onverhoopte Saetelaers met behoorlijcke ſtraffe ende *confiſcatie der Schepen ende ingeladene waren* te procedeeren.

Ten *ſeſten*: ſoo hebben ſyne Koninghlijcke Majeſteyt uwe Ho: Mog: indachtigh te maecken, hoochnoodich geacht: hoe dat der ſelve naer *Hamburgh* verordineerde Commiſſariſen, de diſpenſatie der *ſubſidie* gelderen, ſoo wel ſyn Majeſteyt, als oock der ſelve beſtelde Commiſſariſen ende Officieren, tot derſelve grooten ſchimp en diſreputatie, gantſch ende t'eenemael t'ontrecken, hun ondernemen: of nu zijne Majeſteyt het gantſchelijck daer voor houden, dat ſoodanighen voornemen, geenſints uyt uw Ho: Mog: bevel, maer alleen uyt voorſchreve Commiſſariſen eyghene *Caprecie* is ſpruytende: nademael ſyn Majeſteyts meyninghe noyt geweeſt is, die ſubſidie-gelderen alte mael, het welck onnodigh, maer alleen wat de nootwendige onderhoudinghe vereyſcht, daer aen te wenden; Soo hebben evenwel zyn Majeſteyt deste meer niet laeten konnen, ſulcken eygenſinnich voorhebben, u Ho: Mog: te laeten aendienen, inſtandich verſoeckende: dat u Ho: Mog: de voorſchreve Commiſſariſen ernſtelijck daer toe houden ende belaſten willen: dat de voorſchreve gelderen naer zijne Koninclijcke Majeſteyts goet achten, ende der zijnen, moghen ghefurneert ende aengheweſen werden, inſonderheydt doch de Soldaten, mitsgaders hunne voorgeſtelde Officieren, ende tot der Artillerye gehoorige, met weeckelijcke leeninge verſien; oock die veſtinge *Kempen* ende *Geluck-ſtadt*, met onverwijlde reparatien: daer door ongewoonlijcke waterſtortingen, vervallene wercken, behoorlijck mochten verſien ſyn; want daer aen en mach gheen vertreck noch gebreck zijn, naer dien d'onderhoudinghe der Soldaten weynigh nut, ofte jae gantſch te vergeefs ſyn ſoude, indien de Fortreſſen niet en waere in behoorlijcken welſtant, ende met nootwendige defenſie ende tegenweer verſien.

Ten *ſevende*: hebbe ick oock op het punct vande wiſſelinge der Engelſchen van *Staden* aengekomene Soldaten, laſt. 1628.

Ten *achſten*, op die uytleveringe ofte uytvoeringe van 't beſtelde Pulver, ende dan

Ten *negenden*: op die goede vertrooſtinghe van zijne Majeſteyts Secretaris *Fredrich Gunther*, in zijner aenbevoolener handelinge, de behulpſame hant te bieden, op dat deſelve naer wel verrichter ſaken, hem met den eerſten in zijne Majeſteyts dienſt weder inſtellen moge.

Op dat nu deſelve om tijt te winnen, des te ſpoediger verrichtet werden, ende de tegenwoordige occaſie *pro rerum gerendarum maximum eſt momentum*, wel in acht ghenomen, zijne Majeſteyt in der ſelve wel meynende, het gemeyne weſen voor al ten beſten genomene intentie, op 't ſpoedigſte geſuccenturieert mochte werden; Soo is aen u Ho: Mog: van wegen zijne Koninclijcke Majeſteyt, mijn inſtandigh begeeren: deſelve gelieven my eenige Commiſſariſen uyt de haren te deputeeren: die der ſaecken nootdruft omſtandelijck ende rijpelijck hielpen overwegen, ende nae bevondene gelegentheyt u Ho: Mo: eygentlijcke relatie tot ſpoedige expeditie voor brengen mogen: die zijne Majeſteyt altijt met vrientnabuerlijcke goede genegentheyt en wilvarigheydt wel by ghedaen ſal blijven. Den *dertienden* Iuly, gheteeckent *Joh. Scholtetus Eques.* Koninghlijcke Majeſteyts Raedt, ende verordineerde *Reſident.*

De ghe weeſen Deenſche Reſident Vosberghen pretendeerde dat hy niet alleen verſchepden ſecreten / maer oock ontwederroepelijcke laſt hadde van den Koningh: oppoſeert de ſich ſeer / teghen deſe nieuwe beſtellingh van Schultetus. Hy was rijck van woorden ende van aenſlaeghen: hadde den Koningh veel wijs ghemaeckt: van groote dinghen / die hy deur de gunſt ende directie van zijn broeder (ſittende in de Staten Generael) konde ende ſoude te weeghe brenghen. Ghelijck hy daer naer, ooch noch ghedaen heeft den Koningh Guſtavus van Sweden. In wat manier hy d'andere alhier aenweſende Deenſche Miniſters brouilleerde / is te ſien uyt het volghende. Want verſocht hebbende eenighe Gecommitteerde van haer Hoogh Mogende / heeft aen de ſelve by monde ghededuceert ende by ghe ſchrifte overghegheven / dat hy commiſſie hadde van zijne Majeſteyt van Groot Brittannien / om de ſchepen van Oſtindien te ontſlaen door een breedt ſaem / proffitabel ende wettigh middel: midts dat de ghemelde haer Ho: Mog: Ghedeputeerde daer toe wierden ghe authoriſeert. Dat voorders ooch ſijne voorſchreve Majeſteyt alle jaeweelen / daer onder was het groot Collier van Enghelandt / hem Vosbergen in handen hadde geſtelt / met noch ettelijcke millioenen aen effecten / om daer op te contracteren: tot directie van de welcke hy verſocht twee uyt haer Ho: Mog: vergaderinge: verſeeckerende dat ſy daer door honde verſchoont worden / om gheen gelden in een jaer te verſtrecken / ende eventuel de Elve te verſien.

Dat den voorſz Koninch oock met hem hadde gecontracteert irrevocabiliter over alle de ſubſidien / ſoo van Groot Brittannien, als van deſen Staet en andere parten / al eer hy in zijn Reſidentſchap getroubleert wiert; uyt kracht van ſijne volmacht aen haer Ho: Mo: over lange geexhibeert.

Ende dewijle contractus Legem facit ende dat ſijne Majeſteyt voorſz onder ſijn handt ende zeghel / in date den twaelfden May 1626. hadde ghelaſt dat niemandt onder pretert van nieuwe Commiſſie in de contracten het ſouden varieren / ſoo en honden ſeeckere achtien duyſent gulden van Sr. Braſſer, noch haer Ho: Mog: ſubſidien elders gedivertert worden / ſonder ſchade van ettelijcke millioenen / die zijne Majeſteyt van Dennemarcken daer by ſoude lijden: boven het verlies van het Collier, ende by na van alle ſijne Majeſteyts ſecrete te voordeelen: daer van hy Vosberghen protesteerde te ghen de andere miniſters van ſijne Majeſteyt ende andere / die de voorſz ſubſidien ſouden willen diverteren / van alle ſchaede ende intereſten / ſoo van wegen den voorſz

1628. booꝛſz Coninck van Groot Brittannien als van wegen den Coninck ſijn Meeſter/op wiens volle macht gecontracteert was/ en die hem Vosbergen bp miſſive in date den 22. Juny 1628. ſtilo vetri erkiende booꝛ ſijnen Reſident.

Doch dat om vredes wille/en haer Ho: Mog: te verloſſen van diſputen/ andere achthien duyſent guldens konden ghevonden werden op den voet booꝛſz/ ende dat eben veel was/ van waer het gelt quame als het maer daer was.

Bp verſocht coppen van alle het ghepaſſeerde dat zijn Reſidentſchap ende ſijne reecheninghe aenginck/ die hp/ alles hier voltrocken ſijnde/ ſijne Majeſteyt gunſt doen/ dien oock alleene de ſecreete ſaecken bekent waeren/ daer van hp volkomen approbatie van ſijne Majeſteyt nu leſt verkreghen hadde/ hebbende oock macht buyten tytel van Reſidentſchap ober de ſubſidien ende het gheene booꝛſchreve veel grooter dan upt kracht te van het ſelve; ſulcks dat hp nerghens in konde ghetroubleert worden dan met ghewelt; ende al hoe wel de Heeren Donep ende Buckwaldt het ſelve hadden gheſocht te doen in November verleden/ dat nochtans haer Ho: Mog: ghebleecken was bp miſſive van den eerſten December dat ſijne Majeſteyt op alles verſien hadde/ ende hem Vosberghen van nieuws gheauthoꝛiſeert/ ſulcks dat die de welcke van nieuws de protesten van de Heer Buckwalt ſoude willen ophaelen ofte niet wiſten van haer Meeſters ſaecken/ ofte ter quader trouwen ginghen: waer teghen de Commiſſariſen van haer Ho: Mog: met onderlinghe Communicatie konden verſien ofte laten verſien; en dat zijne Majeſteyt met ſijne Dienaers tot allen tijden 't ſelve erkennen ſoude; dit alles/ ſoo als hp ſeyde: Maer ſo wel de andere Deenſche miniſters als haer Ho: Mo: achteden dat niet meer als fantaſien; waer toe hp Vosbergen ſeer genegen was.

In October comparerende de Reſident Schultetus weder in de Vergaederingh; doende de volgende Propoſitie.

Ho: Mog: Heeren Staten Generael, Grootgunſtige, Hoochge-eerde Heeren.

Schultetus naerder verſoeck.

OFick wel met mijnen met-Gecommitteerden, in ontwiſſelbare hoope gheſtaen hebbe, dat uwe Ho: Mog: het inſtandigh gheſochte ſecoers, in name van ſyne Koninckliycke Majeſteyt, tot ontſettinge der Stadt *Krempen*, dewijle het ſoo hoochnoodich oock gheneyn, ende uwe Ho: Mog: eyghen intereſſe concernerende werck is, niet ſouden afgeſlagen hebben, ſo vernemen wy nochtans, tegens hoope, als of gisteren een gantſche contrarie reſolutie ghevallen was, ende alleen daer op ſtaet, dat die ſchriftelijck ghedepeſcheert ende behandicht werde; maer dewijle uwe Ho: Mog: hun daer beneffens gunſtelijck verklaert hebben, dat deſelve hare Majeſteyt boven het overlaten des begeerden Volckx, in anderen, tot ſoodanigen behoef, bequame middelen, geern de hant bieden, ende aſſiſtentie doen willen, ende dat tot opneminge der gelderen op de ghewaerdeerde *Kleynodien*, den tijdt my te kort is, ende dat daer en boven ſeeckere adviſen komen: dat het volck vande Vyant troupswijſe ontloopt, ende ſulcx een goede occaſie ſoude geven, om een groot gedeelte van dien weder aen te nemen, ende alſoo den vyant te verſwacken; Soo is hier op in name ſyner Koninckliycke Majeſteyt aen uw Hoog: Mog: mijn, ende mijnes met-Gecommitteerdens, nochmaels hooghvlijtigh bidden, dat hun gelieven doch tot bevorderinge van ſoodanigen wervinge een maent ſubſidie te erleggen, of haeren te Hamborgh weſende Reſident, als oock haren verordineerden Commiſſaris *Hoogenboeck* laſt ende ordre te gheven, dat ſy, van die alrede gheaſſigneerde, ende nae de *Geluck-ſtadt* Gedeputeerde gelderen, *vijftigh*, ofte ten minſten *dertigh duyſent* guldens, ende dan voor *twee duyſent* man wapenen, met den eerſten erleggen ende leveren doen wilden: doch daer en teghen, ende op dat die verſorginge in de *Geluck-ſtad* daer door ten minſten niet ontrocken werde, ſoo erbiet ſich *Ditloff van Buchwalt*, dat hy beneffens den tot *Hamborg* en *Geluck-ſtad* aenweſenden Koninckliycke Commiſſaris, haere voornoemde Reſidenten genoegſame cautie en tegen-verſekeringe doen of ſtellen willen; 't voorſz Guarniſoen inder *Geluck ſtadt* voor een maent met proviande en vivres, in afflagh van ſodane ſomme, onfeylbaer te verſorgen, hier door konde d'ontſettinge der Stad *Krempen*, met Godes hulpe bevordert, en zijne Majeſteyt ſo wel, als met overlatinge van 't begeerde volck, aengename welvaringe bethoont werden. Uwe Ho: Mo: om ſpoedige verwachte reſolutie, (dewijle *ſummum periculum in mora*) nochmaels inſtandigh verſoecken en bidden; *Signatum's* Gravenhaghe, den *ſevenden* October *ſeſthien hondert acht en twintigh*. Was onderteeckent

Johan Schultetus.

1628.

Antwoort.

Daer op is hem den veerthienden October gheantwoordt/ dat aengaende de verſochte maendt ſubſidie tot employ van de werbinge van het krijghsvolck gedeſtineert tot het voorghenomen ontſet van Crempen, ofte ten minſten dertigh duyſent gulden aen gelt/ ende voor twee duyſent man waepenen: met preſentatie dat de Heer Ditloff van Buchwald beneffens d'aenweſende Koninckliycke Commiſſariſen tot Hamborg ende Gluckſtad, het garniſoen in de ſelve Gluckſtad voor een maent met proviande ende victuyes/ in afflach van gelijcke ſomme onfeylbare verſorghen ſouden; dat haer Ho: Mog: geerne ſagen de goede intententie ende meeninghe van ſijn Koninck bevordert; maer nacr dien de ſubſidien bp d'alliantie beloſt op voorgaende begeerte van de ſelve zijne Majeſteyt waren ordonneert tot het onderhoudt van het aenweſende garniſoen binnen Gluckſtadt, het welck in den tijdt van ontrent acht weecken egeen ofte wepnich gelt hadde genooten/ ende ſich moeſten contenteeren met victuyes ende proviande/ daer ober het ſelve ghemiſcontenteert ſijnde te beduchten ſtont/ dat bp vordere continuatie van dien/ de goede ordre ende diſcipline militaire onder het voorſz garniſoen voor de precise betalinge van de weeckentlijcke leeninge geſtabilieert/ weder ſoude komen te verballen/ ende miſſchien tot erger upt vorſten: ghelijck haer Ho: Mog: daer van bp miſſive van een der principaelſte Koninckx Officieren in Glukſtadt waeren bericht; dat oock ſijne Hooghſt ghedachte Majeſteyt in ſulcken regard bp brieven van den dertighſten Auguſty leſtleden/ op Sondagh ontfanghen/ ſpecialijck ende ſerieuſelijck recommandeerde de betalinghe van het voorſchreve garniſoen: ſoo vertrouwden hare Hoogh Mog: dat de Heer Reſident gunſtelijck ſoude weeten te oordeelen/ dat de penninghen van 't ſubſidie tot egeen andere eynde als tot betaelinghe van het voorſz Garniſoen ghedivierteert mochten worden; verſoechende haere Hoogh Moghende den Heere Reſident deſe haere antwoordt aen zijn Majeſteyt favorabelijck te willen ober ſchrijven.

Koninglijcke Dennemarckſe Vredehandeling met den Keyſer.

In December ſijn eenighe Heeren/ als oock d'Ambaſſadeur Ioachimi bp den Heer Prince in conferentie geweeſt/ ober het Dennemarckſche weeſen; ſeer apprehenderende de ontijdige (ſoo ſy het noemden) Vrede handelingh bp den Koninck van Dennemarcken ende deſſelfs Rijcx-raden/ met hare bpanden binnen Hamburgh hadden voorgenomen: daer toe van des hooghſtghedachten Kouncks zijde alderepts Commiſſariſen ghedeputeert/ derwaerts waeren vertrocken; meenende ober zijn Excellentie/ datmen deſelve Vredehandelinge met alle gevoeghlijcke middelen behoorden te ſtupten; en daer op is goetgevonden: dat den hoogſtgedachte Coning van Denemarcken/ bp Miſſive van hare Hoog: Mog: ſoude verſocht worden: dat zijne Majeſteyt volghens den teneur van d'Alliantie/ ghemaeckt tuſſchen de Kroonen van Engelant/ hem ende hare Ho: Mo: gelieſde indachtigh te ſijn: dat niemant vande Geconfedereerde vermocht te ontfangen van ſijn party openinge vande Vrede/ dan bp geſchrifte/ en daer op egeen eſſentieele verklaringen geven/ tot dat deſelve openingen gecommuniceert ſouden ſijn/ aen die Miniſters van alle de drie Geconfedereerde/ reſiderende alhier in 's Gravenhage; dat oock hare Ho: Mog: ſigh verſeec-

1628. verſeeckert hielden / dat de aengheboden Vrede-handelinghe nerghens anders toe en ſtrecktе / als om te ſondeeren ſijne Majeſteyts intentie / ende om eenich achterdencken ende miſ vertrouwen by ſijne vrienden ende Geallieerden te cauſeeren; ende dat over ſulcx ſijne Majeſteyt verdacht wilde zijn / dat gedurende deſe Handelinge van ſijn gewoonlijcke ſorgvuldigheyt niet en wierde geremitteert / op dat daer door zijne Majeſteyt niet geſtelt en wierde buyten poſture van behoorlijcke defenſie / die anderſints door ſoodaenighe handelinghe wel ſoude kunnen of mogen gepractiſeert werden ; dat den Reſident Aitzema tot Hamborgh hier van geadverteert ende ghelaſt ſoude werden / alle 't ſelfde de ghemelte Koninclijcke Commiſſariſen voor te houden / ende wijders op hare actien ende handelinghe een wakent ooghe te ſlaen ; dat oock aen hare Ho: Mog: Ambaſſadeurs in Vranckrijck van deſe Vrede handelinghe advertentie ghedaen ſoude worden ; ende ghelaſt by zijne Majeſteyt aldaer aen te houden / om een liberale ſubſidie voor den hooghſtghedachte Coninck van Dennemarcken, om van de voorſchreve Vrede handelinghe des te beter geadverteert te worden / oock mede hare Ho: Mog: Ghelanten in Enghelandt hier van te verwittighen ende gelaſten om alle goede officien ende debvoiren te doen aen den Coninck van Groot Brittannien / ten eynde dat de drie hondert duyſent gulden ter Maent / by de voorſz alliantie belooft / met alle d'achterſtallen van dien promptelijck op ghevracht mochten werden / om den hooghſtghedachte Coninck van Dennemarcken deſe te beter in de wapenen te houden / ende alle bedrieghlijcke conditien af te ſlaen ; dat mede den Koninck van Sweden by miſſive van haere Ho: Mog: verſocht ende ghebeden ſoude worden / den hooghſtghedachte Koninck van Dennemarcken te helpen perſuaderen tot continuatie van den Oorlogh, ende den ſelven met gelt ende volck te hulp te komen / volghens de verklaringhe hier voorens ghedaen.

Wat oock op eenighe ſaecken het Roomſche Rijck / Duytſchlant natie / betreffende paſſeerde / is te ſien uyt het volgende. De Keurbrandenborghſche regeeringh in 't Landt van Cleef, ſchreef aen haer Ho: Mo: deſen brief: waer uyt te verſtaen is / hoe de ſaecken daer mede ſtonden.

Ho: Mog: Heeren.

Keurbrandenborgſche Regeering tot Cleef.

DE Keurbrandenborgſche regeeringe tot *Emmerick*, heeft onlanghs van uwe Ho: Mog: twee Miſſiven op eenen dagh, ende binnen een uyre ontfangen, ende wert de regeeringe by d'een verſocht: dat *ſy over de inneminge ende adminiſtratie van zijner Cheurvorſtelijcker Doorluchtigheyts Contributien ander, ende beter ordre als volghens de meeninge van u Ho: Mog: tot daer en toe geſchiet was, ſtellen wilde, ofte dat u Ho: Mo: by faute van dien veroorſaeckt zijn ſouden: aen den Vry-heere van Gent laſt ende bevel te geven, dat deſelve de voornoemde Contributien by brengen ende innen ſouden; 't welck u Ho: Mog: nochtans houden, dat de Cheurvorſtelijcke Regeeringhe tot zijner Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyts dienſt ende reputatie beter ſelf doen ſouden, als door vreemde doen laten.*

Inde andere Miſſive aende Cheurvorſtelijcke Regeringe, notificeren u Ho: Mog: dat deſelve alrede den Vryheer van *Gent*, in qualiteyt als Overſte over zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyts troupen, gecommitteert hebben, om zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyts Contributien in het Vorſtendom *Berge*, en de Graefſchappen *Marck* en *Ravensbergh* by te blijven ende te innen.

So is oock daer en boven de gedachte regeeringe geinformeert geweeſt, alrede eer ſy de voorſz Miſſiven van u Ho: Mo: ontfangen hadde, hoe dat tot grooten *deſpect en achterſtel* van ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt, onder der ſelver Krijgsvolck en Onderdanen ſeeckere patenten ofte acten geſpargeert worden, daer in u Ho: Mo: aende gemelte Heere van *Gent*, de voorſz commiſſie opgedragen ſouden hebben.

Meergemelte regeeringhe heeft ſich voor eerſt niet bedencken konnen: hoe ſy dat verſtaen ſouden, dat u Ho: Mog: van haer begeeren: dat ſy ordre ſtellen wilden, over de adminiſtratie vande Contributien, en dat u Ho: Mo: wilden verwachten: dat het ſelve ſonder verſuymeniſſe geeffectueert werde, en ter ſelver tijt aen de regeeringe oock te verſtaen gegeven: dat deſe adminiſtratie uyt hare handen ſoude ghenoomen, ende aen andere bevoolen zijn. 1628.

Maer ſy willen het om de meeſte redenen, ende naer billigheyt alſoo verſtaen: dat u Ho: Mog: verwachten, wat deſelve hier by te doen of te ſeggen mach nodich vinden, ende niet gemeynt te zijn, daer bevooren deſe prejudiciable reſolutie te precipiteren.

Wat aengaet de Commiſſie van den Heere van *Gent*, als uyt u Ho: Mo: Miſſive ſelfs te vernemen is, dat het tot ſyner Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyts dienſt en reputatie niet ſtrecken ſoude, wanneer dit werck, het welck zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt raeckt, door andere gedaen wert: alſo en kan het de regeeringe by haer oock anders niet verſtaen: als dat een ſoodanige acte ofte commiſſie tot niet anders, als tot zijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyts hooghſten *deſpect en prejuditie* ſtrecken konde.

Want nadien buyten twijffel, en u Ho: Mog: wel bekent is, dat het ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt als Lantheere alleen toeſtaet: alle hare Officiers aen en af te ſetten, en dat het t'allen tijden, ſonder tegenſpreken van yemant, alſo is geobſerveert en gepractiſeert.

Insgelijcken dat oock buyten twijffel is, gelijck het Vorſtendom *Berge*, ende de Graefſchappen *Marck* en *Ravensbergh*, ſyner C. D. Landen ende Onderſaten, ende die daer uyt komende Contributien haere contributien ſyn, dat alſoo oock der ſelven d'adminiſtratie daer van toebehoort, volgens den inhout van *d' Alliantie*, waer toe ſijn Cheurv: Doorl: altijt eerbiedig is geweeſt, en noch, daerom oock als in Anno *drie en twintig* en *vier en twintig* hier over eenige diſputen verweckt werden wilden, ſoo is deshalven doen ter tijdt een klaer vergelijck ende accoort opgerecht, en by deſelve zijne C. D. haer competerende recht tot de adminiſtratie van hare contributien geheel en beindrachtight gelaten.

Hieromme ſo konnen u Ho: Mo: by haer ſelfs wel bevinden, en is openbaer, by aldien door deſe ordre de Heere van *Gent*, welcken ſyne C. D. *gelicentieert* heeft, tegens den ſelven wille, als *Overſte* over haer Krygsvolck wederom gheinſtalleert, en dat ten anderen ſyne C. D. de adminiſtratie van haere Contributien benomen werden ſoude, dat het ſelve ſulcke infractien in ſyn C. D. gerechtigheyt en Lants Hoogheydt ſyn ſouden, welcke deſelve geenſints en nimmermeer tollereren ofte toelaten, oock van niemant met eenige redenen ghedefendeert werden konnen.

Die regeeringhe kan oock geen oorſaecke beſinnen, welcke uwe Ho: Mog: tot ſoodanige reſolutie moveren mochte; deſelve gedencken wel in haer ſchrijven ende beſwaren ſigh: *dat eenige nalatinghe aen de Contributien zijn geſchiet, dat groote reſtanten ſyn blijven ſtaen, dat de Heerngelden van 't Land van Cleve, ende de Licenten van Soeſt en Lauen, niet tot den Krijgs-ſtaet, maer tot andere dingen geadverteert, ende dat Heuſſen, Nieuſtadt ende Grimborn, vande Contributien ſonden geeximeert ſyn*; maer de regeeringhe en kan evenwel niet begrypen, in wat manieren deſe poſten oorſaeck ſouden zijn van ſodanige reſolutie, in aenmerckinge. Ten *erſten*: dat over deſelve aen u Ho: Mo: voor deſen brede en volkomene informatie is ghedaen, alſo dat ſy daer over met redenen niet te beſwaren hebben, ende dan, by ſo verre u Ho: Mo: door den ontfangenen bericht ofte informatie niet gecontenteert, en alſoo hier in van diverſche opinien waren, ſo en kan de regeeringh doch niet gelooven: dat u Ho: Mo: van meeninge zijn, dat daerom den Keurvorſt van ſyn recht aen de Contributien gepriveert worden, ofte oock niet meer als Lant-heere zijne Officieren *aen ende af te ſetten hebben ſonde*.

Wanneer tuſſchen Geallieerden eenigh misverſtant ofte abuys komt te rijſen, gelijck wel gebeuren kan, en u Ho: Mog: oock onverborghen is: dat zijn C. D. menighmael ende veele oorſaeck gegeven ſy ſigh te beklagen, ſo ſtaet het ſelve in billickheyt te vergelijcken, en heeft daeromme geene parthye haer recht verloren.

So zijn oock verder d'aenghegevene beſwaert, ende alſoo

Digitized by Google

1628. alſoo geſtelt, dat de regeringe niet twijffelt, oft u Ho: Mo: ſullen ſelf bekennen moeten, dat de ſelve ſo wijt van deſe commiſſie gheſepareert ſyn. dat de weder inſtellinghe van den vry-Heere van *Gent* in ſyne Churvorſtelijcke Doorluchtigheyts dienſt, teghens der ſelven wille, ten minſten niet en kan importeren, het ſy tot de reſtanten van de *contributien*, ofte tot *boorn* ende *licentgelden*, noch oock tot de contributien van *Huſſen*, *Nieuſtadt*, *ende Gunborn*.

Dat anders oock door deſe commiſſie de reſterende ende loopende contributien in *Berge*, *Marck* ende *Ravensbergh*, by ghebracht ende alſo de krijghſtaet beter onderhouden werden ſouden, daer en twijffelt de regeringe gantſchelijck niet aen, wanneer uwe Ho: Mog: alle hier toe noodige circumſtantien conſidereeren, ſy ſullen alsdan ſelfs bevinden, dat hierinne verre gefailleert is, ende in ſtede vande Gereformeerde verbeteringhe, eene geheele ruine van ſyne C. D. Krygsraet ſal volgen moeten.

Maer de Keurvorſtelijcke regeeringe laet u Ho: Mo: hier mede te weten doen: dat ſy over d'adminiſtratie van ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyts Contributien nu op 't nieuw, volghens den inhout vande Alliantie en naerder Tractaten, ſulcken ordre geſtelt heeft: dat dat ſy het daer voor houden: dat *rebus ſic ſtantibus* niet beter ſoude konnen gedaen worden, en u Ho: Mo: oock niet meer van haer te eyſſchen hebben: van 't welcke, ende wat meer tot dit werck dienſtelijck is, ſal u Ho: Mo: alle particulier bericht gegeven worden, indien 't ſelve gelieven wil yemant daer toe te deputeeren, dewijle het u Ho: Mo: nu in de volle vergaderinge te langh ophouden, ende andere ſaecken van meerder importantie beletten mochte.

By ſoo verre u Ho: Mog: oock het een ofte ander tot verbeteringe vande voorſz ordre by de regeeringe gheſtelt, te vermanen hebben, dat ſelve wil de regeeringhe geerne vernemen.

Ende alſoo dan uw Ho: Mog: hier uyt verhopentlijck mercken ſullen; dat de regeeringe hier by geen andere intentie heeft, als alleen daer toe wat redelijck, ende ſo wel tot zijner C. D. als uw Ho: Mog: reputatie ende profijt ſtrecken mach.

Daer en tegens u Ho: Mog: te oordeelen hebben, hoe vreemt het by vrienden en vyanden ſoude gheinterpreteert worden, wanneer men zijne C. D. met uw Ho: Mog: benabuert en geallieert) in hare onſchuldige Landen (die alle jaeren door uw Ho: Mog: logeeren, door tochten ende parthyen; Item haere Placcaten ende der ſelver rigoureuſe executiën ſo grooten verderſlijcken laſt dragen, en nochtans u Ho: Mo: al 't goet toe betrouwen) op ſulcke manieren deſpectueren en beindrachtigen wilde?

Derhalven heeft de regeeringe niet onderlaeten konnen, ſo wel ten aenſien van haeren genadighſten Keurvorſt ende Heere, als oock d'affectie, welcke ſy draegt tot onderhoudinghe van eenigheydt ende goet betrouwen tuſſchen ſyne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt ende uw Mo: Mog: ende dat om 't gemeene beſte wille, dit ſelve aen u Ho: Mog: te laeten repreſenteeren.

Ende is daer beneffens haer dienſt-nabuerlijck begeeren, dat uw Ho: Mog: in deſen mogelijck, door onghelijcke ende quade informatie ghecauſeerde ordre, behoorlijck willen remedieren, ende de veelghemelte aen den Heere van *Gent* gheghevene acte wederom caſſeren.

Uwe Ho: Mo: willen oock gelieven het ſelve ſonder eenige dilatie te doen, dewijle *periculum in mora* is, aengeſien dit alrede over al in 't Landt, als voorſz gheſpargeert, ende daer door ſyner C. D. deſpect meer ende meer veroorſaeckt, haer Krygsvolck ende Onderdanen verwert ghemaeckt, ende het gheheele werck in confuſie gebracht wort, tot allerzijts ſchaede ende naedeel.

Daer aen doen uw Ho: Mog: wat aen hen ſelfs billick, ende met d'opgherichte Alliantie conform is, als tot onderhoudinghe van haer goede betrouwinge, ende alſoo tot het gemeene beſte ſtrecken doet, waer over de regeeringhe u Ho: Mog: goede reſolutie is verwachtende. 1628.

Aenmerckt hoe qualijck men 't den menſchen kan te paſſe maken. De Graef van Swartſenbergh was oorſake/ en den Directeur van dat afdanckenvande Gentſche troupen/ tot ontlaſtingh vande Landen; Swartſenbergh was ghehaet als de Peſt: om dat hy de Landen wilde verſchoonen. Namaels is men alſoo ſeer te onbeede geweeſt: om dat men volck in 't Lant tegen der Staten danck aenmaem en onderhielt.

Daer nae hebben door den Heer vander Aer laeten doen de volgende Propoſitie.

Ho: Mog: Heeren,

SYne C. D. van Brandenborgh, mijn genadighſten Cheurvorſt ende Heeren, heeft uyt *Coninghsbergen*, *ſub date den* 13. *May* leſtleden, aen der ſelver regieringe tot *Emmerick* genadighſt te kennen gegeven: den beſwaerlijcken Staet, daer in ſyner C. D. ſaecken ſigh tewoordigh, door ſoo veele ende tot verſcheydene malen aen den Keyſerlijcken Hove van *Gulick*, en de *Bergſche* Ridderſchap ende Steden, ende de *Kleefſche* Geeſtelijcke gedane klachten bevinden; als mede wat deſelve ſyn C. D. voor een onmiddelijcke nootſaeckelijckheydt gheacht heeft in dit periculeuſe werck, tot haer conſervatie te verordineeren, ende aen de handt te nemen; ende dewijle vande Keurvorſtelijcke regeeringe nodich ende goetgevonden heeft, ſulcke ſyner C. D. dangereuſe extremiteyten, u Ho: Mo: als der ſelver Bontgenooten, Nabueren ende vrienden, vertrouwelijck door my openbaeren ende notificeeren te laeten; vaſtelijck betrouwende: dat uwe Ho: Mog: ſoodanigen ſyner C. D. ende haeren huyſe toenakenden ende dreygenden perijckel, naer alle vermogen ghediverteert, ende daer en tegens der ſelver conſervatie geerne gevordert ſien ſouden. Maer der Propoſitie.

Soo laet de regeeringe u Ho: Mog: hier mede weten: nademael gelijck voorſchreve, nu een tijt langh teghens ſyn C. D. ſoo veele beſwaerlijcke klachten, vande Stenden in 't Landt van *Gulick* ende *Bergh*, inſgelijckx van de *Kleefſche Geeſtelijcken*, ende weynigher niet van den Paltsgrave van *Nieuborgh*, ſelfs aen 't Keyſerlijcke Hof aengebracht ſyn, ende daer door de Keyſerlijcke Majeſteyt oorſaeck genomen heeft tegens ſyne C. D. ende der ſelver regieringhe door diverſche mandaten, daer onder eenige oock, op de pœen vande *acht* of Keyſerlijcke *Ban*, gedirigeert waren te procederen; waer van de proceſſen oock ſoo precijs ende rigoureuſlijck gedreven werden, dat daer uyt ende anderſte te bevreeſen dat ſyne C. D. weynigh recht te genieten hebben, maer veel eer oorſake ende occaſie geſocht werden ſal, deſelve onder pretext ende ſchijn van rechten, niet alleen in perijckel van deſe *Gulickſche*, maer oock van haere andere Landen te ſetten.

Om deſen nu ſoo veel als mogelijck te bejegenen ende voor te komen, heeft ſyne C. D. geen naeder middel vinden konnen, als dat ſy eenen extraordinaris Ambaſſadeur aende Keyſerlijcke Majeſteyt geſchickt, ende door deſelve heeft verſoecken laeten, of deſe dangereuſe Proceſſen aldaer ſouden afgheſtelt worden.

Ten *anderen*: dat ſyne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt in 't werck is, ſigh met den Paltsgrave van *Nieuborgh* te vergelijcken.

Maer op dat deſe twee aende hant genomene middelen, niet belet of omgeſtooten, maer geavanceert werden mochten, ſoo heeft ſyne C. D. bevoolen, met de executie op de *Nieuwborghſche* quartieren, als mede teghens de *Geeſtelijcken* een weynig, tot op nader ordre in te houden, op dat alſoo de klachten aen den Keyſerlijcken Hove wat ceſſeeren, en men oock dies te beter met den Paltsgrave voortkomen moge; en gelijck de Keurvorſtelijcke regeeringe, die met u Ho: Mo: op 't voorſz goede en nabuerlijck betrouwe te communiceren, heeft goet gevonden: alſo wil deſelve oock gantſchelijck hoopen, dat u Ho: Mog: (die de regeeringe hier mede oock dienſt-

1628. dienſt-naebuerlijckerr daerom verſoeckt) by haer ſelfs bevinden ſullen, dat zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt hier in ghedaen heeft, 't geene wat d' uytterſte noot vereyſchte, ende dat u Ho: Mo: aen hare zijde het ſelve, ende wat anders meer tot ſyn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydts voorſz goede intentie nuttelijcken ſtrecken mach, geerne ſullen geavanceert ſien, ende in ſoodanigher voeghen oock het gheene: wat uw Ho: Mog: met den Heere van *Gent*, ende deſſelfs Dienaer *Jan Retzer*, van weghen d'executie der Contributien voor ghehadt hebben, te rugge ende afgheſtelt zijn laeten: als ſtrijdende 't ſelve alles niet alleen t'eenemael teghens de voorſchreve zijner Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyts genootſaeckte ordinantie, maer oock alſoo geſchapen zijnde, dat daer door eenen ghemeenen teghenwille, opſtant, ende vervreemdinghe by allen Landtſtanden, ende wel het gheheele verlies vande Neutraliteyt der *Kleefſche* Landen, als oock veele andere ſwaere inconvenienten ſullen gecauſeert worden.

Het welck dan uw Ho: Mog: daerom te meer conſidereren, ende haer niet tegen zijn laeten ſullen, dewijle deſelve dit alrede van te voren, op 't gedaene verſoecken van den Paltz-Grave van Nieuwborgh, &c. ſelfs goetgevonden, ende alle executien op 't Lant van Gulick ende Bergh hares deels verboden ende uytgheſtelt hebben.

Was onderteeckent

Johan Diderich vander Aer.

Geeſtelijckheyt tot Emmerick/ Rees.

Eenige tijdt daer naer heeft den Raedt van Staete/ haer Ho: Mog: voor ghedraeghen/ dat de laetſte drie weecken/ de Roomſche Geeſtelijckheyt tot Emmerick, Rhees ende Ravesteyn voor gheſtelt/ om binnen dien tijdt te procureren dat gherepareert mocht worden het gheene die van de Gereformeerde Religie binnen Weſel was gheſchiet/ ſonde komen te exprimeren; 's anderendaeghs voor de Geeſtelijckheyt tot Emmerick ende voor die van Rhees ende Ravesteyn binnen veerthien daghen daer aen: midts dien vernemende of ſy alſdan met retorſie ſouden procederen: waer op gheresumeert ſijnde de reſolutien van haer Ho: Mog: den achtienden ende negentienden Auguſty lepden leſtleden in deſe ſaecke ghenomen: is met advijs van den ghemelten Raedt goetgevonden dat by retorſie ende in ghelijckheyt van het gheene die van de Gereformeerde Religie tot Weſel was wederbaren/ binnen Emmerick ende Rhees alle de publique Cloosters ende Jeſuite Kercken daer in de Pauſelijcke Religie wiert gheoeffent/ by proviſie ſoude toeghesloten ende ghehouden werden voor den tijdt van acht daghen/ op vertrouwen dat de voornoemde Geeſtelijckheyt aen die van de Gereformeerde Religie binnen Weſel ſatisfactie ſouden doen hebben: maer den ſelven tijdt oberſtreken ende de verſochte reparatie niet geſchiet ſijnde/ dat de voorſz Roomſche Geeſtelijckheyt belaſt wierde hare reſpective ornamenten ende meublen uyt de voorſz Kercken te lichten; welcke Kercke alſdan ten dienſten ende ghebruyck van die van de Gereformeerde Religie binnen de voorſz Steden gehouden ſouden worden; dan wat belanghde de Kercke binnen Ravesteyn, en elders in 't Lant van Cleef; dat daer mede noch eenigen tijdt in gheſien ſoude worden; ende is den Raedt van State verſocht deſe reſolutie in 't werck te doen ſtellen/ ghelijck ſy gheſtelt is/ lettende alzoos datter geen foulen quamen te geſchieden.

Op de propoſitie van de Heer Aer is gegeven volgende antwoort.

Antwoort op de Propoſitie van Aer.

SYnde gehoort en geleſen de Propoſitie vande Heer *Johan Diederick vander Aer*, Amptman inde Vergaderinge van hare Ho: Mog: den *negenthienden* deſes eerſt by monde gedaen, ende daer na in geſchrifte overgelevert, oock gelettet op de redenen van conſideratien, by de gedachte Amptman gemoveert, ende die uyt de ſaecke ſelfs komen te reſulteren; mitsgaders verſtaen het rapport van haere Ho: Mog: Ghedeputeerden, die met den voornoemden Amptman in conferentie ſyn gheweeſt, is nae voorgaende deliberatie goet gevonden ende gereſolveert: dat de gevorderde ſurcheantie van executie op de *Nieuwborghſche* quartieren, als mede tegen de Geeſtelijckheyt in 't Landt van *Kleef*, oock 't geene den Vry-Heer van *Gent*, ende deſſelfs dienaer *Retzer*, van wegen d'executie ende bevorderinge der Contributien, ende 't opheffen vande *Licenten* ende *Heurgelden* reſpective belaſt, ſullen alle te ſamen verblijven by de reſpective reſolutien, die met advijs des Raets van State, nae voorgaende communicatie met zijn Excellentie van tijt tot tijt daer op ſyn genomen; dat oock inde voorſeyde executie, ingevolch van het Tractaet van Alliantie, niemant en ſal mogen werden verſchoont. Vorders aengaende de bevelen by den Droſſart *Nieuhof*, van wegen de *Kleefſche* regieringe, in krachte van hare Miſſive, in dato den *negenthienden* Mey leſtleden, het Guarniſoen tot *Soeſt* voorgehouden: te weten dat ſy niemant, wie het ſy, bekent of onbekent, eenighe patenten vertoonende, tot commendement van dat Guarniſoen, nochte over het regiment ſoude hebben t'admitteren ofte eenighſints te erkennen; ende gelettet op d'antwoort by gedachten Amptman aen haer Ho: Mog: Gecommitteerde daer over ghegheven: als dat hy voor ſyn perſoon daer toe niet en was geinſtrueert, oock meende dat ſulcx eer by faute van die dienaren was geſchiet, als by ordre van die Regieringe (niet tegenſtaende hy daer nae bekent heeft by ſigh te hebben de copie van haer Ho: Mo: Miſſive daer over aende gemelte Regeeringe geſchreven) is goet gevonden 't ſelve voor dit mael daer by te laten, met verklaringe: dat indien vorders gelijcke contraventien quamen te geſchieden, 't ſelfde niet anders verſtaen ſoude konnen worden als *infractien vande ghemaeckte Alliantie.*

1628.

Hans Sigiſmund Wyheer van Ketteler heeft in 't begin van December aen de Heeren *Eſſen*, Noortwijck ende Beaumont Gecommitteerde van haer Ho: Mog: vertoont/ dat hy eenige jaeren herwaerts met alle beleefthept aen ſijne Churforſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenborg/ ſo door ſchrijftelijcke interceſſie van haer Ho: Mog: ende ſerieuſe Officien der ſelver Heeren Geſanten gaende naer Pooten/ als door meer andere goede vrienden/ ende oock ſelfs in perſoon in Pruyſſen ende elders tot ſijne groote exceſſive koſten hadde aenghehouden ende gheſolliciteert/ om voldoeninghe te hebben van ſijne deughdelijcke pretenſien ende verlepde penninghen/ achterſtalligh ſoldien ende beloofde recompenſen/ hem competerende over ſijne langhduyrighen dienſt/ ter ſaecke van het regiment van vijfthien hondert man te voedt/ tot defenſie ende beſettinghe van des hooghſtghedachten Churfurſten ongheforſtificeerde plaetſen ende Steeden in den Landen van Cleve, Gulick, Bergh Marck, ende Raevesteyn in den Jaere een en twintigh gheliebt: dan dat hy niet wes hadde konnen obtineren/ al hoe wel hy te vreeden was gheweeſt by ſijne Hooghſtghedachte Churforſtelijcke Doorluchtigheyts eyghen Raden als neutrale/ zijne voorſchreve rechtmaetighe pretenſien te laten decideren; maer ter contrarie in plaetſe van hem contentement te gheven was in diſpute getrocken/ ende ghewepghert het gheene bevoorens gheliquideert ende voor goedt gheaccepteert was; oock in ghetrocken de penninghen den ghemelten Wyheer van Ketteler alreets gheconſenteert ende toegheſept/ in allen ſchijn of door de voorſz lichtinge ende continuatie van het voorſz Regiment/ pretwes tot naerdeel ende klepn achtinge van de hooghſtghedachten Churfurſt ſoude zijn gheſchiet/ daer nochtans het ſelve hadde geſtrecht tot ſijnen merckelijcken dienſt; gheljck het oock altoos daer voor aenghenomen was gheweeſt/ ende gheſundeert op de ſerieuſe recommandatie van de hooghſtghedachten Cheurforſt/ volghens ſijne brieven van dato den 16. Martij/ 16. Auguſty 1619. ende 7. Aprilis 1621. Waer op ghedelibereert ſijnde ende naer gheſien hare Ho: Mog: reſolutie van den thienden Juny 1622. ende den vijftienden January 1623. als oock de brieven van ſijn Excelentie hooghloflijcker Memorie onder dato 9. April/ 28. Juny/ ende 21. July 1621. aengemelten Wyheer van Ketteler geſchreven: is naer com-

Digitized by Google

1628. communicatie met zijn Excelentie door de ghemelte Heeren Ghedeputeerden ghehouden / goet ghevonden dat men den ſelven ſoude redelijck contenteren doen ghe-den / ende hem ten dien fine / in minderinghe van zijn achterweſen over de lichtinghe ende aenhoudinghe van het voorſchreve regiment / noch bedragende tuſſchen de ſeſtigh ende seventigh duyſent gulden by provi-ſie met twee en dartigh duyſent gulden / ſoude aſſigne-ren op de reſtanten van de contributie van de Landen van Cleve &c, die tot betaelinghe van het voorſchreve Kruyghs-volck waren ghedeſtineert; ende wiert hem be-langhende zijn voorder achterſtal ende andere ghepreten-deerde ſchade / daer in hy door het werven ende aenhou-den van het voorſz Kruyghs-volck was gheraeckt / ge-pent den weeg van Juſtitie om te procederen voor den Raedt van Brabandt, Vlaenderen, of andere Heden of Gerichtbanchen / om de welcke de hooghſtghedachte Churfoorſt / ten regarde van goederen ofte leenſplicht ſonderbel ſoude mogen zijn: met laſt ende authoriſatie op de voornoemde reſpective Raeden ende allen anderen Juſticieren / om den voornoemde Heere van Ketteler te laten gheworden goet / hoet ende onbertogen recht; ende wiert van deſe reſolutie notificatie ghedaen aende Cheurvorſtelijcke Brandenborghſche Regeeringe tot Emmerick; met verſoeck ende vermaen: dat ſy aenden ghemelten Heer van Ketteler, binnen den tijt van ſes weecken willen contentement doen / of datmen anderſins / volghens deſe nu ghenomen ende ghear-reſteerde reſolutie hem ſoude laeten ghenieten het ef-fect vande voorſchreve Aſſignatie; ende dat by Ket-teler ghenoorſaeckt ſoude zijn de voorverhaelde borgere Procedueren by de handt te nemen / met verklaeringe: datmen den ſelven / in cas dat het recht voor hem mocht uytvallen / de behulpſame handt ſoude bieden / nae behooren / een ende dat hy tot het gewijsde mocht gheraecken: letten de nochtans / dat voor het verleenen vande voorſchreve aſſignatie / de betaelinghe van het Regiment niet en werde gheretardeert / ghelijck oock by de ghemelte Heeren Ghedeputeerden / metten Treſorier Generael Goch, een pertinente lijſte ghecon-cipieert wiert / om in het innen vande voorſchreve reſtan-ten der achterſtalligher Contributien ghevolght te voor-den.

Freytag wegen Hare Edele hier. In Iulio is Idocus Freytagh tot Loringhoven, Ade-lijcken Landeſaet van 't Veſt Reckelinghuyſen, in het Sticht Keulen ghelegen / ende vande gemeene Ridder-ſchap van 't ſelve Veſt afgeſonden en gedeputeert / aen-de Ho: Mog: Heeren Staten Generael / volgens by-ſchrift van Credentie van ſijne Doorluchtigheydt van Keulen / in hare Ho: Mo: Vergaderinghe ghecompa-reert / en heeft gedaen de volgende Propoſitie:

Ho: Mog: Heeren.

SYne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt heeft my belaſt voor eerſt deſelve te verſeeckeren van zijne goede wille ende genegentheydt, tot continuatie en onderhoudinge van goede oprechte Neutraliteyt, met deſelve ende haere Onderdanen; daer benevens doen mede de *gemeene Ridderſchap* van 't ſelve Veſt u Ho: Mog: aenmelden en preſenteren haren bereyt willighe dienſt, ende daer beneffens voordraeghende: dat of wel u Ho: Mog: tot onderhoudinghe van de Neutraliteyt, en mo-gelijcke protectie van het *Veſt* voorſz, ende d'Ingeſete-nen van dien, ſo voor als naer veelvoudige Placcaten, Sauvegarden hebben doen publiceren, ende aende Gouverneurs ende Commandeurs van hare Guarniſoe-nen bevolen, ſich daer nae te reguleeren: namentlijck by haere Placcaten, uytgheghéven Anno 1607. 1616. 1626. ende andere, hebbende ſyne Princelijcke Excel-lentie van Orangien noch in het voorleden Iaer *ſeven en twintigh*, die van 't Veſt voorſz genomen in zijne pro-tectie ende particuliere Sauvegarde.

Evenwel dien ongeachtet ende directelijck daer ye-gens die Soldaten van deſe Provintien, ſonderlings uyt de naeſt grenſende Guarniſoenen onordentlijck laeten uytloopen, plunderen, roven, knevelen ende rantſoe-neren, van dagh tot dagh, meer ende meer; 't welck in dier gheſtalt toeneemt: dat voortaen geen wandels of handels, Man, Edel of Boer, den wech niet kan ghe-bruycken; jae niemant ten platten Lande in ſyn eygen huys of bedde verſeeckert is, ſonder vreeſe van elck oo-genblick van ſyn Peerden, Meubelen ende goederen berooft, ende perſoonelijck in heggen ende ſtruycken gevanckelijck weg gheſleept, ende door onmenſchelijck knevelen ende tormenteren op exceſſive ſomme van gelt gerantſoeneert te worden, volgens de dagelijckſche exempelen ende klachten, tot hoogſten ſchade ende na-deel der arme Ingeſetenen. 1628.

Daer benevens oock wanneer eenighe groote ofte kleyne parthyen ofte troupen door haere reſpective Overigheyt voor ſeeckeren tijdt gelicentieert werden, op haren vyant te gaen, ofte affairen te verrichten, zy dan geduerende den tijt haerder licentie ende paſpoorte den Vyant op plaetſen daer hy te vinden is niet ſoecken, maer veel meer uyt verſcheydene Guarniſoenen ſigh te ſamen rotten ende vergaderen veel eerloos geſelſchap, dewijle immermeer ofte ſelden het getal, veel weyniger de namen ende toenamen der gelicentieerde Soldaten, ofte den tijt van haer verlof, in de paſcedel gedeſigneert wert.

Treckende alſoo van Dorp tot Dorp, ende ſig logee-rende ende biletterende naer haer eygen welghevallen, onder pretext van *voeder* ende *mael*, door tormenten en-de anders, een onverdraghlijke ſomme gelts ſchattende.

Waer toe d'arme Luyden in hare Huyſen, ſomwijlen inde Kercken gevlucht, ende met gewelt geopent zijn-de, van hare meubelen berooft ende geplundert werden.

Andere omliggende Dorpen, tot afkoopinge harer In-quartieringe beſchrijven en dwingende.

Ofte ſigh op den wech begevende, om den reyſende man, ende Ingheſetenen ſelfs van haere Paerden, Bee-ſtialen, gelt ende by-hebbende goederen te beroven, vangen, ſpannen, ende wech te voeren, ende op groot gelt te rantſoeneren, ja vermoorden.

Daer en boven de goede Ingeſetenen met diverſche opgeraepte Actien te dreyghen ende vexeren, en meer gelts afdwingen als ſy bybrengen konnen.

En als ſy ſulcke af-geperſte geloofde groote gelt ſom-men inder yle, ofte terſtont niet konnen opbrenghen, ſo doen ſy hun kerfſtocken geven, ende ſeeckeren tijd ſtellen tot de betalinghe, welck overſtrecken, dwin-gen ſy d'arme Huyſluyden met ſwaere tormenten van rooven, ja oock met af-brandinghe van haere Huy-ſen.

Waer over als ſy naer date vande tijdt haerder Licen-tie ofte anders *in flagranti crimine* van Lant-dwingerye en openbare ſtraet-roverye, betreden ende gevangen wor-den, ſo werden die geene die ſulcx door Commiſſie van hare Prince ende Overigheyt gedaen hebben, gedwon-gen haer te relaxeeren door dreygementen van militai-re executien ende repreſſalien.

Dewijl men dagelijcx inder daet ſpeurt, ende noch in klagelijck vervolgh ſtaet, weghen een huyſman uyt het voorſchreve *Veſt vi & via militari* tot *Rhees* geſleept (onder pretext dat in 't voorſz *Veſt* eertijts eenighe executie van een Soldaet *in flagranti delicto* bevonden, *idque ordinaria Juris via* ſoude gheſchiet zijn, ende dat ten tijde dat al-omme geobſerveert wert, dat Soldaten van beyde zij-de over delicten by haer begaen, *in loco delicti* mochten geſtraft worden) die aldaer nu over de *twintigh* weec-ken geſeten heeft; waer van by zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt diverſche brieven aen u Ho: Mog: zijn geſchreven, en by deſelve gheſonden aen den Raet van Staten, dewelcke oock overlangh de Gouverneur van *Rhees* bevoolen heeft, den ſelven ghevanghen te re-laxeeren, ofte zijne redenen ter contrarie den Raet aen te dienen; waer op nu entlijck naer den tijdt van *twintigh* weecken, dat den armen man daer gevangen heeft ge-ſeten, is geantwoort: ſoeckende niet anders als door lang-duerige bederffelijcke detentie, den armen man tot ex-orbitante compoſitie te brengen.

Werdende die geene, die in dier voegen over haer notoire miſdaet ghevangen ſitten, door een Tamboer afgehaelt, vanden welcken ſy ſigh altoos kunnen ontrec-ken ende uytryten.

1628. Behalven dat als ſy al ſchoon in het Guarniſoen gebracht werden, ende den doodt en lijfſtraffe meer als dubbelt weerdich zijn, dickwils gheene demonſtratie van behoorende ſtraffe ende Iuſtitie teghen haer geſchiet.

Waer door ſodanige exceſſen, meer als te vooren gepleecht werden door ſoodanige impuniteyt ende Licenten gefoveert, groeyen en vermenichvuldigen ſo ſeer, dat ſy onlydelijck ſyn.

Behalven dat eenighe Officiers verſcheyden dienſtlooſe ſtraetſchenders voor haere Soldaten reclameeren, hoewel ſy hun alleenlijck toeſeggen gedaen hebben, van hun in haer dienſt te begeven, ofte dat ſy oock *pro forma* hun doen aenteeckenen, ſonder eenigh effectuelen dienſt te doen, maer hun nieuwers mede ghenerende, als met rooven ende ſtraetſchenden.

Sonder dat (onpartydich geſproken) de Soldaten der Spaenſche Guarniſoenen, ſelden ofte nimmermeer in 't velt ſigh laten ſien; ende met de waerheyt kan gheſeyt worden: dat dickwils inden gantſchen Iare daer niet in komen.

Daer de Soldaten deſer Provintie ſigh geſtadigh ſonder ophouden, in 't ſelve Veldt onthouden, ende als vooren graſſeeren.

Derhalven werden u Ho: Mo: verſocht: dat de Placcaten teghen ſoodanighe exceſſen moghen werden vernieuwt, ghepubliceert ende ſtrictelijck onderhouden.

Ende voorts aende Gouverneurs en Commandeurs vande naeſtgelegen Guarniſoenen, als *Emmerich*, *Rees*, *Brevoort*, *Zutphen*, *Lunen* ende andere, ernſtelijck belaſt: dat ſy de voorſz van nieuwsgepubliceerde ende gedemandeerde Placcaten, ſtrictelijcken ende beter als vooren, ende met der daet ſullen onderhouden.

Daer beneffens te bevelen aende Gouverneurs ofte Commandeurs tot *Rhees*, den gevangenen ter ſaecke als vooren, met naeme *Jorien Cortelinck*, te relaxeeren.

Inſgelijckx t'ordonneren: dat die Soldaten, die over hare miſdaden ghevangen ſullen werden, niet van haer Capiteynen door eenighen Tamboer, maer door expreſſe laſt van uwe Ho: Mog: ofte ſyn Princelijcke Excellentie, met genoegſame verſeeckeringe ſullen afgehaelt, en niet in wijt gelegene Guarniſoenen, maer tot *Lunen* naeſtgelegen gebracht, alwaer op de executie van Iuſtitie met behoorlijcke vervolginghe der klachten, met weynigher ghevaer kan ghedronghen worden.

Ende dat de Iuſtitie aldaer van 's Landts Overigheydt met Communicatie vande Kryghs-Officieren nae ghelegentheyt van ſaecken geadminiſtreert, ende de ſchuldige naer haer verdienſten geſtraft mogen werden. Was ondertekent

Jooſt Freytagh tzu Loringhoven.

Campagnie van commertie tot Lubeck.

De Heeren Gedeputeerde van 't Nimweeghſe quartier hebben haer Ho: Mo: gecommuniceert dat Borghemeeſters ende Raet der Stadt Collen by Miſſive van den 29. July leſtleden hare principalen hadden toegeſonden eenige Bylaghen, daer op tot Lubeck jeghens den eerſten deſes ouden ſtijls een by een-komſte der reſpective Hanſe ſteden was uytgheſchreven: om aldaer te delibereren ende reſolveeren tot oprechtinghe van een ghenerale Compagnie van Commercie ende vare navigatie der voorſz ſteden op Hiſpaignen, ook op de immuniteyten ende Privilegien daer mede de Coninck van Hiſpangien de voorſchreve Compagnie van Commercien alberepts hadde ghebenificeert: verſoeckende dat de Heere van Nimmegen daer toe penninghe wilde contribueeren, en haer Commiſſariſſen derwaerts ſchicken; waer op gedelibereert ſynde, is aende Vergaderinge der Hanſe Steden ghеſchreven dat ſy nopende de voornoemde poincten met voorſichtigheyt wilden procedeeren, ook niet wes beſluyten dat tot Nadeel van eenige Steden van deſen Staet ende de gemeene Hanſeverbont ſoude mogen ſtrecken; wijders dubbelt van den ſelven Brief is aen den Reſident Aitſma geſonden, ende ghelaſt een wacker oogh te laten gaen op alle het gene dat tot Lubeck op d' aenſtaende bycomſte der Hanſe ſteden verhandelt ſoude mogen worden. 1628.

Tot advijs des Raets van Staete ghеſommeert op de propoſitie van weghen den Cheur vorſt van Ceulen aen hare Hoog: Moog: door Iodocus Frytach Aſſeſſaris van 't Veſt Reckelinghuyſen den 11. Auguſty leſtleden gedaen was; wel nodich te ſijn dat het placcaet tegens de foulen der ſoldaten inden jare 1622. geemaneert van nieus herdruckt wierden op den ſelven voet ghelijck het laeſt gedruckt was geweeſt, om 't ſelve alomme aende Gouverneurs ende Commandeurs van de Reſpective Garniſoenen ende frontieren gefonden te worden; dat oock inde brieven aende ſelve Gouverneurs ende Commandeurs te ſchrijven ſouden ghеexprimeert dienende te worden de principaelſte poincten van 't Placcaet, met ſeherpen laſt ende vermaninghe om deſelve ſonderlingh ende voor al preciſelijck ende wel te onderhouden: als namentelijck geene Soldaten te laten uytgaen, als om den Vyant afbreuck te doen, met competente troupen van vyf en twintich, dertich ende veertigh in 't ghetal ende minder, partien onder de vyfthien in 't ghetal te doen beſeyden met een bequaem officier die voor ſijn lijf hebbende ghehouden ſoude ſijn te verantwoorden: dat oock van ſulcke uytgaende Soldaten de namen ende toenaemen, als mede de tydt van haer vertrek inde paſſedels uytghedruckt ſouden worden; dat voorts oock om die Neutrale Habiteren deſer Landen, ende die gene die onder contributie ſaten buyten oorſake dien volgen te ſtellen, ſoo veel moghelijck was, ſoude mogen toegeſtaen werden, dat ſy de Soldaten die ſpooyter daer in ſouden bevinden achter haelden ende bringen, ſelfs ſoude mogen in verſcherhept ſenden met de ghenomen informatien in deſer landen naeſtgelegen Garniſoenen: om van daer dan voorts gehaelt ende in haere eyge Garniſoen, daer inne ſy leyden, ofte daer ſijn Excellentie ofte den Raet van Staten goedt vinden ſouden, geſtraft te worden na behooren, ſonder alſulcke ghevangene Soldaten voor haer Capiteynen by een Tamboer meer te laten ontvlieden: gelijck wel voor deſe was geſchiet. Ende langende de verſochte relaxatie van Iurgen Cortelinck; nademael alle gevanghen ende ghearreſteerde perſonen omtrendt ſaken na rechten notoirlijck onder cautie moeſten ontſlaghen worden; dat 't ſelve verſoeck ſoude behooren toeghеſtaen te worden. Dan bovendien meer als reden was ghelijck van deſer ſyde alles wat moghelijck was ghedaen wiert tot contentement vande voorſz neutralen ende die onder contributie ſaten: dat van gelijcken ſy vermaent dienden te worden dan haerder ſyde hun ſulcks aen te ſtellen, dat 's Lants Kryghsvolck ofte hare actien ſelfs niet te klagen, ook haere Onderdanen te beletten ende daer toe te houden dat ſy voor haer onder hebbende Kryghsvolck ende ſchutten aen Soldaten van deſen Staet, deur haer Landen paſſerende, al redelijck Contentement mede lieten ghеworden, ſonder deſelve in 't ſoecken ende verbolghen van hare byanden ofte in 't uytvoeren van eenige anderen haren laſt verhinderen ofte qualijck te behegenen, op peene van te verlieſen de voordeelen die hun van deſer ſyde toegeſtaen wierden: waermede haer Hoo: Mo: ſich gecontenteert ende den Raet van Staete hebben verſocht de voorſz aenſchrijvinghe aende Gouverneurs ende Commandeurs te doen.

Raekende de ſake van den Oozloch te water ſijn dit jaer ook verſcheyden beſeylingen gevallen, by occaſie dat die van d' Ooſtindiſche Compagnie na gewoonte eenige Scheepen ſoude ſenden tot de ſeghelinghe ende in Salvo-bringinghe van haer retour Scheepen: ſoo is daer op met advijs van ſijn Excellentie goetgevonden de Bewinthebberen 't authoriſeeren, ten laſte van 't Lant te mogen huyren tien goede Schepen, en de ſelve verſorgen van victualie, munture ende manninghe voor vier maenden in te gaen half Iuny of ſo veel later als de monſteringe ſoude ſijn ghеſchiedt, om ghebruyckende den ſelven tydt, tot opſoeckinge ende bewaringhe vande verwachte Scheepen uyt Ooſtindien, mitſgaders tot bevoeghlinge vande Zee geemployeert te worden; alwaer het ſchoon dat deſelve Scheepen voor d'expiratie vande vier maenden in Salvo mochten ſijn gekomen, wel verſtaende dat

Cadoy van de Ooſtindiſche retour ſche

1628. dat de penningen die ter ſaecke van deſe voorſz ſuperinghe / equipagie / monture ende manninghe by hunluyden wierden ghedebourſeert / ghelicht ſouden worden aen 't conboy van haere goederen die ſy alreede ſchuldig waren ofte noch ſchuldich ſouden werden. Ende wat aenginck de commiſſien voor de Bewindhebberen der reſpectibe ſchepen / daerinne ſoude ghebolcht worden d'onde ordre: ende noopende de commandementen ende inſtructien der ſelver / daer over ſoude haer Ho: Mog: en ſijn hooghſtghedachte Excelentie met de Bewinthebberen naerder ſpreecken; doch hebben de Heeren van Zeelandt, Vrieſlandt, Overyſel, Groeninghen ende Ommelanden verklaert hier inne te conſenteren op 't behaghen van haare reſpectibe Principalen; ende de Heeren van Utrecht den laſt van haare Principalen hier toe binnen drie daeghen in te ſullen bringhen / ofte in caſ van langher uytſtel / alſdan mede op 't behaeghen als vooren te ſullen conſenteren. Synde by de Heeren van Zeelandt daer noch by gevoecht / dat in alle ghevalle ghelet ſoude moeten worden op de gagie ende Tractementen van de Officieren en Matroſen. De ſake wiert in volgende maniere by geſchrift geſtelt.

1628.

Eerſtelijck: dat de voorſz Ooſt-Indiſche Compagnie tot koſten van het Landt voor den tijt van *drie* maenden, ingaende *primo* Iuny naeſtkomende, ſal vermogen op te ſoecken, ende ten meeſten profijte van 't Lant te hueren *thien* kloecke Schepen, bequaem ten Oorlogh, groot *hondert vijfstigh* a *twee hondert*, ofte *twee hondert en vijfstig* Laſten, verſien van alle Scheeps-gereetſchappen, ſwaer Canon ende Ammunitie van Oorloghe, ſoo veel daer by te bekomen ſal zijn.

Ende dat het Landt daer en boven de voorſz Compagnie ter handt ſal doen ſtellen ſoodanigen ſwaer Canon ende Ammunitie van Oorloge, als naer gelegentheydt van het Lant, tot bequame uytruſtinge der voorſz Scheepen meer noodigh ſal zijn.

Ende het geene daer aen noch te kort moghte komen, al by de Compagnie daer toe verder ghefurneert werden, tot koſten van 't Landt als vooren.

Den Commandeur, Vice-Commandeur, Capiteyns, Officieren, Boots-geſellen, ende Soldaten tot deſe Vloote, in ghetal te ſaemen *twaelf hondert*, ſullen by de Cmpagnie verkooren, geſtelt ende aengenomen worden, behoudens dat zy-luyden aen haer Ho: Mog: ofte den ſy daer toe Committeeren ſullen, den behoorlijcken Eedt doen: gelijck ſy de ſelve mede ſullen verſien met hare Brieven van Commiſſien ende authoriſatien, ſo als aen alle andere Landts Oorlogh-Schepen vergunt ende gegeven werden.

Des ſal de voorſz Compagnie aennemen de betalinge de maendt-gelden ende mondt-koſten voor het ſelve Volck, ende alle andere verdere ongelden te verſchiete, die binnen de voorſz *drie* maenden tot deſe Vloote nodigh ſullen zijn.

nde ſal van d'Equipagie deſer Vloote, ende van alles wdaer toe (het zy eens ofte anders) by de Compagnie gerneert is, pertinente Lijſto en Inventaris gemaeckt weden: ghelijck mede de Taxatie ghedaen ſal werden vade Schepen, haer gevolgh ende toebehoorten, ſoo alsie by de Eygenaers aen de Compagnie verhuert ſullerijn, daer van het Landt 't perijckel ende riſick ſal loen geduerende dit exploict.

en Commandeur ende andere Officieren van deſe Vlte, ſullen hare Inſtructien ende Directien gegeven ween, ende bekomen van de Bewinthebberen der Oo Indiſche Compagnie, ſoo als de ſelve tot bevey lingran de Zee, ende de meeſte verſeeckertheyt voor hare verwachte Ooſt-Indiſche Schepen, die beſt geraeden ſien vinden te formeeren.

Dvelcke de voorſz Commandeur ende andere Officier ſullen gehouden zijn te executeeren ſtricte ende prieſelijck, ende vermogen te volgen ſonder eenige anderlaſt ofte commandementen in Zee onderworpen of ſubject te weſen, contrarie ofte buyten haere Inſtruie.

By roveren ofte in de grondt ſchieten van eenighe Vyand Schepen, ofte by ontjaghinghe aen den Vyandt van eenighe deſer Landen, Ingheſeetenen, Vrienden, ofte Geallieerde Schepen, die in handen van de Vyanden waeren: ſullen de Officiers ende het Volck deſer Vloote ſoodanighen Præmien ghedeelte ofte vereeringhen reſpectivelijck ghenieten, ſoo als de Commandeurs, Officieren, ende het Zee-volck (op 's Lants Oorlogh-Schepen varende) toegeſtaen en de vergunt zijn.

1628.

Het reſteerende dat verovert ofte by deſe Vloote verkregen werdt, ſal weſen tot voordeel ende profijt van het Landt. Midts dat naer voorgaende verklaringhe van de Heeren Raden ter Admiraliteyt, ende met communicatie van de ſelve, de voorſz veroverde Goederen ofte Prinſen ſullen gebeneficieert werden by de Bewinthebberen der Ooſt-Indiſche Compagnie, die het provenu van dien in de eerſte Reeckeninge ende Liquidatie aen het Landt ſullen goet doen.

Gelijck de voorſz Bewinthebberen aen de andere zijde daer tegens tot laſte van het Landt ſullen vermoghen te ſtellen, ende in te brengen alle de verſchooten penninghen, die ſy voor het Landt tot uytruſtinghe der voorſz Vloote uyt-gheleydt ſullen hebben, ſoo aen huere van Schepen, maendt-gelden ende mondt-koſten van het Volck, als anderſints, ende ſoo als by goet beſcheyt ende deughdelijcke Reeckeninge ſal blijcken.

Op de ghedurighe klachten by de ghemeene Coopluyden ende handelaers binnen de Stadt Amſterdam woonachtich / aen de Heere Borghemeeſteren aldaer ghedaen over de exceſſive groote ſchaeden / die ſy door daghelijckſche roverien ter zee aen goet en bloet waerden lijdende / ende de wepnighe ordre die daer tegens effectuelijck in 't werck geſtelt wiert: hebben gemelte Heeren Borghemeeſteren ende Raden tot remedie aen haer Ho: Mog: ende zijne Princelijcke Excelentie / doen voorſtellen ende preſenteren / dat inſiende de hooghe neceſſiteyt van het Landt en de wepnighe voorraedt van gelden ſy (onder wel behaeghen) ſouden equiperen ende uyt reeden thien ofte twaelf wel ghemonteerde Oorlochſchepen. Om door de ſelve de zee te helpen bevrijen / op d'Inſtructie by haer Ho: Mog: te approberen ende te authoriſeeren / ende de Commiſſien van zijne Princelijcke Excelentie / ende de penninghen daer toe noodich te ſullen negotieren voor het Lant / op het credijt van de Stad / midts dat ſy haer weder daer van rembourſeeren ſouden by inhoudinghe der Conſenten by haer alreede ghedraeghen / ende noch naermaels gedragen te werden: ende dat ooch niemant anders (buyten de ghemelte Heeren Borgemeeſteren of die ſy ſouden committeren) in de voorſz Equipagie en 't maniement der penningen van dien / eenich bewint ofte geſach hebben ſoude. Klachten der koopluyden over ſchade te ſee.

Geleſen zijnde ter preſentie van zijn Excelentie de gemelde preſentatien by de Heeren Gedeputeerde der ſtede Amſterdam gedaen / ende ghelet op 't gheene ſy noch verder daer by hebben gevoecht / mitſgaders daer op ghehoort de conſideratien van de aenweſende Gedeputeerden der reſpective Collegien ter Admiraliteyt / die de ſelve preſentatie bedenckelijck hebben gevonden / ſoo wel noopende de directie van de ſchepen als de penninghen tot de ſelve noodich; is by haer Ho: Mo: verſtaen dat de directie van de voorſz ſchepen aen haer behoort te blijven / niet te min te vreeden zijnde de voorſlaeghen en conſideratien van die van Amſterdam in goede achtinge te nemen: ende aengaende de penninghen / dewijle daer over diſparitept van advijſen viel / heeft Hoogh ghedachte ſijn Excelentie tot voortganck van die ſaecke voorgheſlaghen / dat die van Amſterdam de penningen tot de equipagie der verſochte Scheepen ghe requireert op Intereſt ſoude willen negotieren / ende dat de ſelve van de Provintien wederom ſouden werden ghe repeteert binnen twee ofte drie Jaren; ende ſijnde middelen op die ſaecke naerder ghedeliberert / is goet ghevonden de voorſchreve Ghedeputeerden van Amſterdam te verſoecken / dat ſy alle 't geene voorſchreve is naerder met haer Committenten wilden communiceeren / ten eynde by haer luyden naerder preſentatie ghedaen ſijnde / daer op alhier ofte by de Daer tegen voorſien.

1628. respective principalen/ een vruchtbarige resolutie mogt werden uytgebracht.

Wepnigh daer naer was wederom Vergaderingh van de Gedeputeerde ter Admiraliteyt / ende besoignerde eerstelijck: noopende de Schepen deser Landen op Engelandt trasijcqueerende / die by de Franschoysen in Zee wierden ghenomen / aengehaelt / ende verklaert voor goede Prinsen. Ten anderen, het schoonmaecken ende revictualieeren van de respective Schepen / tot defensie van de naeuwe Zee gheordonneert. Op het eerste is goet ghevonden: dat men de Heeren haer Ho: Mog: Gesanten in Vranckrijck soude aenschrijven aen syn Majesteyt van Vranckrijck daer over te doleeren / ende versoecken daer jegens orde in toecommende / oock reparatie over het gepasseerde; ende om het selve wel te fondeeren / wierdt den Agent Wibaissen ghelast volkomen informatien / schijn ende blijck van de voorsz aenhalinghe ende confiscatie te recouvreren / ende het selve in aller pl aen de gemelde Heeren Gesanten over te senden. Ende op het tweede is beraemt de orde hier nae volgende: Dat alle de Schepen (gedestineert tot het Kruysse ende Besettinge vande Custe van Vlaenderen) voor vier ofte vijf maenden van alles dienende ghevictualieert ende voorsien: ende voortaen gheene Schepen in het bysonder van de respective vier Kruysende Esquadres, om te revictualieeren ende schoon te maecken / soude worden ghesonden: maer dat een Esquadre tesens / ende in het gheheel soude opkomen / ueffens den Vice-Admirael, om hy den selven goede sorge gedraghen te worden: dat het selve Esquadre naer behoore ghevictualieert / ende op het spoedighste in Zee geraeckte: en dat in maniere als volght / te weten:

Dat het Esquadre van Zeelandt (kruysende van de Hoofden, tot de Riviere van de Seyne, synde het beerste) op de drie maenden op sal komen / omme te revictualieeren: niet langer aen Landt blijvende als den tijt van acht, ofte ten langhsten thien dagen: ende als dan sich weder soude laten vinden op haere ghedestineerde plaetse ende Daer-water / (ten waere sulcks by storm / ontweder / ende harde contrarie winden / ofte anderssints wierde belet) staende het selve ter discretie ende oordeel van de respective Collegien / ofte haer Weerommitteerden: op pene dat de Capiteynen (blijvende langher aen Landt leggende) daer over arbitralijck soude werden gestraft / ende voorsichtigh tijts ghenoch gelt genieten: dat de respective Vice-Admirael goede sorge draghen soude / dat de Esquadres op den voorsz gheseten tijdt in Zee loopen. Dat hier nae volghende het tweede Esquadre van Rotterdam (kruysende van de Hoofden tot den Mase) op soude komen / omme te revictualieeren / als vooren op den tijdt van drie maenden ende een half, niet langher uytblijvende als voorseydt is. Het derde Esquadre van het Noorder-Quartier, (kruysende van de Mase tot het Texel ende Flamborsche-Hooft) op komen soude op den tijdt van vier maenden / revictualieerende / ende uytblijvende als voorseydt is. Ende dat het vierde Esquadre van Amsterdam, (kruysende van het Texel, het Vlie, ende soo voorts naer het Rif van Schagen ende Noortweghen) op soude komen / uyt redenen voorsz / op den tijdt van vier maenden ende een half, ende alsoo gerevictualieert ende gereedt synde / na behooren wederom Zee kiesen / op pene ende conditien als voorsen verhaelt.

Wat belanghde het revictualieeren ende schoon maecken van de negentien Schepen / vijf Fregatten / ende twee Jachten / leggende tot besettinghe van de Custe van Vlaenderen: sullen haer moeten reguleeren volghens de orde ende instructie / tot de behoeflinge van de Zee / den eersten Novembr 1627. gearresteert. Ende op dat de voorsz Schepen niet en behoef hen op te nemen / uyt consideratien het Scheeps-volck een Landt zijnde / mochten komen te verlooren / dat het goetkoopste soude zijn: dat tot hoste van het Landt wierden gehuert eenighe Schepen / omme met de selve de Victualie aen Boordt van de Schepen op den Custe te stueren; ende is oock goet gevonden den Luytenant Admirael Dorp aen te segghen / hem na de Custe van Vlaenderen te begeven / om aldaer op alles te letten.

Die van 't Collegie van de Admiraliteyt in 't Noorderquartier, hebben oock eenige poincten aen haer Ho: Mog: vertoont / om daer op te werden ghedisponeert / ende dat een Scheeps-Capiteyn (by de Heeren van Enckhuysen uytgheweert / tot convoy vande groote Visscherye) hadde uyt Zee opgebracht een Engels Vyhuyter met vrienen van reyzesalien / op d'Engelsteynen vande Custe van Zeeuwen / tot Bristol in Engheland synde uytgheloopen; welcke Vyhuyter hem verboordert hadde / in voeghen haben van Noorweghen / ofte loopen: een Hollants Schip ofte Fluyte / op Vlielandt thuys hoorende / komende van Bergen in Noorwegen, gheladen met goederen / tot Amsterdam toe komende; welcke Fluyte / na dat deselve wel veertien dagen in 't gewelt vande voorsz Vyhuyter was geweest / weder by de ghemelde Capiteyn was uyt gemaeckt ende opgebracht. 1628. Ordre tot de beyslinge.

De Schipper / als mede de eygenaers vande ingheladen goederen / versochte deselve weder te mogen aenvaerden / ende een redelijcke vereeringe naer haer discretie aen de Capiteyn ende Matroosen te doen. Den Capiteyn sustineerde hem een derde van 't by ghemaeckte Schip ende goederen toe te komen / achtervolgende de placcaten van haer Ho: Mog: De Raden hadden in bedencken ghenomen: of het selve placcaet oock plaetse hadde / soo wanneer een openbaer Piraet ofte Zee-roover / als in desen eenige Schepen mede werden ontnomen.

Als mede ofte den Capitain ofte Matroosen / het by hunt opgebracht Schepken / achtervolgende 't Placcaet / geheel was toekomende.

Wat gedeelte den Commandeur van den selven prijs was toekomende / alsoo 't selve in 't Placcaet niet was uytgedruckt.

Ofte het eenige verminderinge was mede toeghehandt / soo wanneer den Vice-Admirael ofte Commandeur selfs op 't Schip was / dewelcke de prijs was verobserende / ghelijck 't selfde voorgehalen was in 't verobveren van 't jongst Vyphoofdt Schepken / den Vice-Admirael Quast, op 't Schepken hadden Capiteyn Codde gheweest synde; waer by 't selve Schepken was verobvert.

Item / dat die vande Oostindische Compagnie uyt tegenstaende 't aenschrijven van haer Ho: Mog: soude alls uytvluchtt om te beletten de waerde van 't Schip den Griffioen, by 't Collegie oberde Maese van de Admirael l'Hermite uytgestreet / by haer in Oost-Indien gebruyckt wordende; sonder apparentie dat selve weder komen: verschtan dat de Bewinthebbers vande selve Compagnye / daer toe soude moghen ghecontringeert worden.

Dat de Convoymeesters van Hoorn en Enckhuysen hadden aen 't Collegie versocht: dat sy daegeert te mogen worden in haer reeckeninge / van 't gene de Oost-Indische Compagnie aen haer ten achteren was in inkomende Convoyen; wepnigh apparentie zijnde / dat daer van eenige betaelinge te bekomen soude wesen / derhalven der Raden verstelt was: dat eens een finale afreeckeninge met de voorsz Compagnye mochte gedaen werden.

Het hadde mede haer Ho: Mog: ghelieft hun te gelasten van voortaen de schepen gedestineert op de kust van Vlaenderen / met toesendinge op de kust te revictualieren: de Raden voorghende: dselve na te komen / daer veel ende menichfuldige difficultepten daer in verbonden / ende derhalven goet gevacht daer van voor te Gecommitteerde te verstaen / of dies niet tegenstaende de voorsz difficultepten haer Ho: Mog: by 't selfde sijn gelieft gelieven te persisteren.

Op dit eerste point is by placcaet voorsien / Engelsche reyzesalien Vlaender bonde voor goede Vyhuyters worden gehouden: om dat sy ordinarie den sijn als anders soudien uyt Hollandt oock veel Vyhuyte zijn gevaeren. Wat de Oostindische Compagnie aenruckt; omdat meest alle Regenten van Hollandt waer ghe-interesseert / soo is dat stuck na als voor wat ongeregu-leert ghebleven: ende de Pachters van het vier part der convoyen hebben daer over dickwils geklaet.

De rebic-

1628. rebictualleeringh in Zee is oock niet altijdt gheobſerveert gheweeſt. Op de beveſtinghe der Zee vielen in October naerder beſoignes: zijnde op dat ſubject geſtatueert/ dat by experientie bevonden wiert dat de negenthien ſchepen/ vijf Fregatten ende een Jacht gedeſtineert tot beſettinghe van de kuſte van Vlaenderen den gewenſten dienſt niet en konde doen/ en dat over ſulcks oorbaerlijck ſoude ſijn dat het voorſchreve getal met vier ſchepen verminderd/ ende de ſelve de reſpective Eſquadres van de kruyſſers by gevoecht mochte worden. Ten tweede dat oock bevonden wiert dat de reſpective ſcheeps Capiteynen/ overmits de ſobere gagie der Matroſen haer gheordonneert ghetal van koppen dickwils met jonghens moeſten ſuppleren/ meynende daerom dat de gagie der Matroſen in redelijckheyt behoorde verhooght te werden. Ten derden dat de vier Compagnien ſoldaten van die gheene die jeghenwoordich in haer Ho: Mo: dienſt waren continuelijck op de ſchepen ter zee ſouden behoren gebruyckt te worden/ om zee hart ende bevaren te mogen worden. Ten vierden dat de reſpective Collegien ter Admiralitept alſnoch dienden vermaent alle oorlogh ſchepen ter zee indifferentlijcken van haer repartitie te verſien met riemen. Ten vijfden dat in plaets van Vliſſinghen op Hellevoet Sluis, om verſchepdene redenen behoorden gherebictualieert te worden. Ten ſeſten dat het niet van nooden was dat de ſchepen ſoo dickwils in de haevenen van Enghelandt ende elders lieppen: om ſchoon te maecken: alſoo de ſelve alle acht of veerthien dagen in zee ſchoon ghemaeckt konden worden: te weten met Verckenen van de kiel af tot de kinne van 't ſchip/ en aldaer mede te laeten tot boven water. Ten ſevenden, dat de Capiteynen van de ſchepen van oorlogh vaerende bupten Duyns, ende inkomende om te rebictualieren/ daer toe gheghéven ſoude moghen werden den tijdt van acht ofte thien daeghen: op peene dat die gheene die den ſelven tijdt overſtreken ſijnde/ aen Lant ofte op de Reede bupten noot komende/ ſouden moeten blijven leggen/ ende gheen Gagie voor ſijn perſoon/ nochte koſt-gelt van de Matroſen (gheduerende de voorſz tijdt aen Landt/ ofte op de Reede) ſoude komen te trecken; ende nochtans dien onder mindert gehouden zijn te doen ſchaffen. Ten achtſten: Dat het Eſquadre van het Noordér-Quartier (kruyſſende van Texel naer de Maſe,) ende het Eſquadre van Amſterdam, (kruyſſende van het Vlie naer het Rif van Schaghen) des Winters (volghens voorgaende ordre) ſich niet en ſouden hebben te verboeghen onder de Vlagge op de kuſte van Vlaenderen: maer gehouden zijn ſich te retireeren naer haer reſpective Collegien ter Admiralitept/ om van de ſelve af te wachten haer bevelen.

Eenige nieuwe Placcaten.

Tot beter ordre voor 't publijck ſijn oock dit Jaer gemaeckt eenighe nieuwe wetten of Placcaten: als in Januario: wanneer gepubliceert wiert het vyze gebruyck/ op ende af vaeren van de Maeſe: 't welck men noemde openingh van de Licenten: ſtellende de ſelve Riviere wederom by gheljck te voor het placcaet van retorſie was gheweeſt.

In Maert wiert gheſtatueert dat geen ingheſetenen van deſe Vereenighde Nederlanden/ bupten den dienſt van 't Landt weſende/ nochte oock eenighe Ingheſetenen ofte anderen in dienſt weſende/ als Kupteren/ Soldaten/ ende Boots-gheſellen/ hen in dienſt ter oorloghe/ te Water ofte te Lande/ aen eenige Koningen/ Vorſten ofte Potentaten ſouden moghen begheven/ in wat manieren/ ende onder wat pretext het was/ ſonder daer toe te hebben expres Conſent/ van haer Ho: Mog: zijn Excellentie of van den Raedt van State: dat oock de gheene die hun alreede in ſulcken dienſt hadden laeten aennemen/ ſoo verre als die als noch niet en waeren vertrocken/ den ſelven dienſt ſoude verlaten ende daer van af ſtaen: op peene dat de Contrabenteurs van dien aen lijf ende goet/ of anderſints naer exigentie van ſaecken gheſtraft ſouden werden. Verbiedende voorts meer allen Cooplupden/ Schipperen ende anderen/ 't ſy dat ſy Ingheſetenen ende Onderdaenen van deſe Landen waeren/ of vreemden/ upt de ſelve Landen te transporteeren/ voeren/ ofte brenghen/ ſonder expres conſent van haer Ho: Mog: eenighe Scheepen/ Seylaghe/ gheſlaeghen-want/ Geſchut/ Wapenen/ munitie van oorloghe/ ende andere oorloghs Commoditepten/ hoe die ſouden mogen ſijn/ ſoo wel na Neutrale als vyandlijcke Landen. 1628.

In October is uytgheghéven een Placcaet op de Wapeningh ende manninge der ſchepen ſoo ter Coopvaerdye/ als Viſſcherye upt de Vereenichde Nederlanden over Zee varende; mitſgaders op d'ordre van d'Admiraelſchappen ende 't bekent van dien metter gheene daer aen dependeerde/ 't welck te lanck is om hier te ſtellen: oock in de Ghedruckte Placcaet Boecken te vinden is; ende om de ſelve ordre tot Wapeningh en manningh te beter te onderhouden/ is aende Commiſſarien ſoo in de Sont als in 't Vlie ghewiſſe inſtructie geſonden om d'Admiraelſchappen te ordonneeren; maer alſoo een groote menichte der Schippers/ ja by hans de beghijckſte waren Doops-geſinden ofte Miniſten: andere oock ſochten den meeſten profijt: ſoo heeft dat Placcaet niet eractelijck konnen worden onderhouden.

In November, vermidts de oorloghe in Ooſtlant ende de Quartieren daer omtrent/ van daer Eepenigh Grepen herwaerts quaemen/ ende dat dies niet teghenſtaende daeghelijcks upt de Geunieerde Nederlanden perle Tarwe ende Rogge uytert verveert/ ende ghetranſporteert naer andere Landen ende Rijcken: daer door gheſchaepen was/ in deſe Landen ghebreck van dien te ſullen volghen/ ende groote diverte in de ſelve ſpecien ghecauſeert worden/ tot benaeuwtheydt van de goede Ingheſetenen: ſoo wiert daerinne verſien ende ordre gheſtelt/ verboden ende gheinterdiceert dat van doen voortaen/ niemant van wat Natie/ Staete/ qualitept/ of conditie hy ware/ ſoude moghen boeren ende tranſporteren bupten de voorſz Geunieerde Provintien/ te ſchepe of te wagé/ Peerden/ Karren ofte anders in 't heymelijck ofte openbaer/ in geender hande maniere eenighe Tarruw ofte Rogghe ghemaelen ofte onghemaelen/ hoe die ghenaemt/ ofte waer de ſelve gheteelt/ gegroept/ ende ghewaſſen ſoude mogen weſen: op verbeurte van de ſelve/ of het meel daer van gemalen; mitſgaders van de ſchepen/ ende ſchupten/ Wagens/ Karren/ ende Paerden/ ofte anders daer de ſelve in ende op gheladen waren/ ofte de waerde van dien: alwaert ſchoon/ dat die op ter daedt niet bevonden/ of achterhaelt/ maer naer verloop van tijdt/ daer van aenghe-ſproocken/ ghecalangeert/ ende ghecondinceert mochte worden/ ende daer en boven noch arbitralijck gecorrigeert na ghelegenthept van ſaecken: waer van de actie bupten ſoude den tijdt van een jaer na de overtredinghe van deſen.

De Heer Theſorier Generael de Bye overleden ſijnde: wierdt den ſeven en twintighſten Apzil in ſijn plaets gekooſen de Heer Goch, Griffier van haer Ho: Mog: ende in ſijn plaets weder tot Griffier genomen Mr. Cornelis Muſch, Secretaris van Rotterdam. Den Heer Goch obſteerde ſeer/ dat hy was een Gelderſchman: Doch om dat te verſachten/ wierdt weder tot Griffier gekooſen een Hollander; Ende hoewel ghereſolveert was een inſtructie voor hem te maecken: ſoo heeft hy niet gekreeghen als een Commiſſie: blijvende het recht van Salaris op expeditie arbitrair: het welck metter tijdt alſoo excedeerde/ dat in het jaer vijfen veertigh hem gegeven wierdt een ſcherpe inſtructie/ als aldaer te ſien is.

Commiſſie voor den Griffier Cornelis Muſch.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, alle den geene die de vegenwoordige ſullen ſien, ofte hooren leſen, Saluyt. Doen te weten: alſoo wy goet gevonden hebben onſen Griffier *Iohan van Goch* te Committeeren tot *Threſorier Generael* der voorſz Vereenighde Nederlanden: ende dat midtſdien een ander bequaem perſoon wederom tot *Griffier* in deſſelfs plaetſe dient geſtelt te worden. Soo is 't: dat wy ons vertrouwende op de getrouwigheydt, neerſtigheyt, ende ervarent-

1628. varentheydt van *Mr. Cornelis Musch*, Secretaris van *Rotterdam*, den selve *Mr. Cornelis Musch* gestelt, ende Gecommitteert hebben; Stellen ende Committeeren midtdesen tot *Griffier* van onse Vergaederinghe: hem gevende volkomen macht, authoriteyt, ende sonderlingh bevel, den voorschreven Staet te bedienen ende exerceeren: alle Resolutien, beslootene Brieven, Papieren, Instructien, Commissien, ende alle andere Provisien ende Depeschen, die hem by onse Vergaederinge sullen worden te laste geleydt, ende bevoolen te expedieeren, ende van de selve, middegaders van alle *Propositien*, Deliberatien, Advijsen, ende Resolutien, die in onse voorschreve Vergaederinge ghedaen ende ghenoomen sullen werden van importantie: raeckende den dienst van den Lande te houden goede ende pertinente Notitie ende Register; Ende voorts wel ende getrouwelijck te doen alle het gheene wat een goet ende getrouw Officier toestaet, kan, ende behoort te doen: volgende de Instructie daer op gemaeckt, ofte noch te maecken: op de Gagie ende Tractement daer toe behoorende: daer van de betalinge sal worden ghedaen door handen van den Ontfanger Generael: gelijck tot noch toe is geschiet; ende wordt op alsulcke Rechten, Digniteyten, Preëminentien, Prerogativen, Profijten, ende Emolumenten, als tot den voorschreven Staet behooren. Welck Tractement ende Gagie ingaen sullen op huyden dato van desen: ende soo voorts, soo lange hy den voorschreven Staet bedienen sal; waer van ende omme hem wel ende getrouwelijck in den voorschreven te quijten: Den voorschreven *Cornelis Musch* gehouden is in onse handen te doen den behoorlijcken Eedt: het welck gedaen zijnde, beveelen wy oen yegelijck, dat sy den voorschreven *Cornelis Musch* in den voorschreven Staet van Griffier ontfangen, kennen, ende respecteeren naer behooren: hem laetende volkomentlijck genieten de voorschreve Rechten, Eeren, Digniteyten, Preëminentien, Profijten, ende Emolumenten daer toe behoorende: doende cesseeren alle Contradictien ende Empeschementen ter contrarie. 1628.

Gegeven onder onsen Contra-Zegel, Paraphure, ende Signature van onsen Griffier. In 's Graven-Hage den *eoghen en twintighsten* April *sesthien honderd acht en twintigh*.

Was Geparaphreert

A. Ploos. vr.

Onderstont ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelde Heeren Staten Generael, Ende was

Geteeckent

J. van Goch.

In het Commissie-Boeck op de hant haelt de selve Griffier naemaels gheteelt met sijn eyghen handt.

Nota. Is geen Instructie voor den Griffier: maer streckt dese voor 't een ende 't ander.

Eynde van het Achtste Boeck.

SA-

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

NEGENDE BOECK.

KORT BEGRYP.

PEtitie voor het Jaer negen en twintigh. Onluſt tot Amſterdam. Vragen op de Schutters Eedt. Antwoordt van de Theologiſche Faculteyt tot Leyden. Piet-Heyns rapport. Fridlandt ſoeckt de Commercie. Aitzma op dat ſubject. Laſt aen hem. Staet van Oorlogh te Water. Mandemaecker. Propoſitie van Zeelandt. Concept-Compagnie van Aſſurance. Bericht van de Koop-lieden daer op. Eedt by die van d' Admiraliteyten te doen. Piet-Heyn Luytenant Admirael. Poincten by hem voor-geſtelt. Piet-Heyn doodt. Begraeffenis. Tombe. Prins van Beemen verdroncken. Cheur-Brandenborghſche ſaecken. Graef van Swartſenbergh hier. Sijne Propoſitie. Accoordt tuſſchen Brandenborgh en Nyborgh. Sijn naerder Memorie. Spieringh Furſtl: Nyborghſche Geſante. Sijne Propoſitie. Antwoordt van haer Ho: Mog. Verdreven Predicanten uyt Berghs-landt. Advijs van den Raedt daer op. Antwoordt aen den Graef van Swartſenborgh. Furſtelijcke Nyborghſche Verklaeringh daer op. Cheur-Colens Placcaet. Spieringhs naerder inſtantie. Klachte van Swartzenborgh. Antwoordt aen de Graef van Swartzenborgh. Antwoordt aen de Ambaſſadeur Beaugy. Antwoordt aen Lopes. Duc de Rohan tracteert met Spangien. Engelſche Ooſt-Indiſche ſaecken. Artijckelen van Vrede tuſſchen Spangien ende Engelandt. Dennemarck, Elve. Sorge van haer Ho: Mog: voor de Luckſtadt. Hoogenhoeck. Gabriel Marcelis. Paul de Willem. Hartman. Aitzma. Vrede tuſſchen den Keyſer ende Dennemarck. Hertogen van Mecklenborgh geſecludeert. Elve Previſegie. Binnelandtſche. Uytſpraeck tuſſchen Stadt ende Landen. Quotes van Gelderlandt ende Over-Yſſel. Vrieſlandts achterheden. Ambaſſade naer Muſcovien. Inſtructie voor den Ontfanger Doubleth. Prins treckt te Velde. Den Boſch berendt. Trencheen geopent. Van Voort. Graef Hendrick tot Turnhoudt. Vander Duſſen, Goch, Eiſinga. Stenckte van het Spaenſch Leger. Spaenſche tot Vlymen. Famars geſchooten. Spaenſche Alarmen aen het Leger. Vereycken geſchooten. d'Ouchants. Keyſerſche tot ſecours van de Spaenſche. Nobel, Haerſolte. Eiſinga ende Jenſma. Spaenſche naer Vechel ende Erp. Heer van Dijden. Spaenſche tot Moock. Paſſeeren den Yſſel. Spaenſche op de Veluwe. Schaffer. Ploos. Raesveldt. Maerſchalck. Valckenborgh. Leger by Uytrecht. Huygens. Kien. Hauterive. George Hays. Eyſinga, Jenſema. Graef Ernſt tot Arnhem. Waerdenborgh. Grenu geſchooten. Spaenſche tot Dieren. Dorp. Montecuculu. Amersfoort. Amersfoort over. Vergaderingh van haer Ho: Mog: tot Uytrecht. Hattum. Weſel geſurpreneert.

De

1629. De Heer van Dieden. Block. Eck van Herſloo. Olphert Barents. Collonel Veer geſchooten. Courtaumer geſchooten. L. G. Stakenbrouck. Den Boſch capituleert. Voor de Stadt. Voor de Militie. Guarniſoen treckt uyt. Spaenſche verlaten den Yſſel. Straf aen die van Amersfoort. Meyerye van den Boſch. Buyrick over. Tollen in Pruyſſen. Moſcovien. Falckenborgh audientie. Sijn Loop-plaets als noch geexcuſeert. Naerder Antwoordt. Sijn naerder klachte. Coningh van Sweden. Tractaet tuſſchen Sweden ende Polen. Treves-handelingh alhier door Berckel. Beaumont. Marquette. Duyck. Bas. Cats. Weſt-Indiſche Compagnie teghen den Treves. De Predicanten daer teghen. Chaſteauneuf wegen Vranckrijck in Engelandt. Sr. Thomas Roë Engelſch Ambaſſadeur. Reſident Carleton. Morgan. Antwoordt aen Roë. Ambaſſadeur Vane hier. Conferentie met hem. Sijn Memorie, raeckende Amboine. Tweede Memorie. Tranſlaet van beyde. Conferentie met de Engelſche. Carleton wil vertrecken. Burlimachi. Calandrini. Antwoordt aen Vane. Noch raeckende de Belegeringh van den Boſch. Berchem. Aitzma. Alderhande ſorghvuldigheydt, geduerende d' invaſie in de Veluwe. De Bye ende Barentz. Ferents. Glimmer. Raesveldt. Hardebergh Borgermeeſter van Campen. Borgermeeſter Overlander. Lochteren. Bemmel, Welderen. Meerman. Diſpuyt over de Fortificatien van Uytrecht. Hollandt tegens Uytrecht. Uytrechts Replijcque. Inquartieringh in het Landt van den Berge. Capelle Oenema. B. Spieringh wegen H. van Nyborgh. Sijne Propoſitie. Accoord ende Verklaringh voor de ſtadt Weſel ofte Capitulatie. Haer klachten over het Guarniſoen. Twee uyt den Raedt derwaerts. Kercken aen haer gereſtitueert. Naerder Capitulatie. Capitulatie van Embrick. Van Rhees. Preyſwerck wegen Bremen hier. Tilly. Zijn brief aen haer Ho: Mog. Antwoordt. Amama weghen Ooſt-Vrieſlandt hier. Accoord aengaende het commandement in Delf-Zijl ende Lieroort. Tilly. Embden tegen Mulert. Kniphuyſen ende Hiskens hier. Wiarda ende Amama. Advijs des Raedts daer op. Zeelandt tegens Contractie van de Ooſt-Indiſche Compagnie. Die van den Boſch klagen. Reſolutie ende Reglement op de Doleancien van den Boſch. 1629.

In wat manieren voor dit loopende Jaer alreede in November laetſtleden was by den Raedt gepetitioneert/ is te ſien uyt het volgende.

Hoog ende Mog: Heeren,

Petitie naer het Jaer negen en tſeventig.

SYn Excellentie ende den Raedt van State ſiende, dat het tegenwoordige jaer *ſeſtien hondert acht en twintigh* begint nae het eynde te loopen, met het welcke oock de conſenten van de Provintien tot onderſtant van den ſwaren ende bloedigen Oorloge ingewillicht, komen te expireeren; ende conſidereerende dat in tijdts dient bedacht te worden, omme met gelijcke conſtantie ende couragie de Tyrannye van onſen ſoo machtigen ende onverſoenelijcken Vyandt als voor deſen af te weeren, omme niet weder te vervallen in des ſelfs wreede ſlavernye: met beroovinge van de waere Chriſtelijcke Religie; daer mede Godt Almachtigh deſe Landen ſoo genaedelijck heeft gezegent, ende onderdruckinghe van der ſelver Rechten, Vryheden ende Privilegien, die den Coningh van Spangien altoos ſeer haetelijck, ende ter contrarie onſe Voor-ouderen ſoo recommandabel zijn geweeſt: dat ſy tot conſervatie van de ſelve niet geſpaert en hebben, met gheduerighe ende continueelen yver, alles by te ſetten, wat in hun vermogen eenighſints is geweeſt.

Hebben (volgende haer Ampt) noodigh gevonden in ſerieuſe deliberatie te leggen, wat tot Handt-houdinge van des Landts ſaecken teghen den Vyandts oppreſſien ende ghewelt voorts aen in het toekomende jaer 1629. ſal dienen gedaen te werden.

Ende tot dien eynde overwogen hebbende de conſtitutie der Landen van binnen, ende de gelegentheydt van den macht des Vyands van buyten: daer mede zijn geſtadelijck ende ſonder ophouden is aenpreſſende: bevinden aen de eene zijde de Generaliteyt in een groot verloop van ſchulden vervallen te zijn, door de meenighvuldige ſwaere laſten van den Oorloge, de welcke in den voorleden jaere hebben moeten gedragen werden, ende de conſenten niet alleen geconſumeert, maer van jaer tot jaer de beraemde *Petitien* geexcedeert, ende te boven hebben ghegaen: zijnde daer by gekomen, dat eenige Provintien in veel parthyen van de ſelve *Petitien* defectueux zijn ghebleven, ende al geconſenteert hebbende hare penningen, oft gediverteert ofte niet te berde gebracht en hebben: gelijck dan oock gemiſt hebben moeten werden verſcheydene beloofde notabele Subſidie van deſer Landen Geconfoedereerde, dewelcke (alhoewel vaſten ſtaet daer op gemaeckt zijnde) onder verſcheyden pretexten ende excuſen eenſdeels zijn opgehouden, ende eenige ſoo gedilayeert, dat de ſelve voor een groot deel (ſoo van de onkoſten die men om die te bekomen door de beſeyndinghe ende anderſints heeft moeten doen, als van de Intereſten zijn opgegeten: ende dewijl evenwel den dienſt ende noodige defentie van de Landen in alle voorvallende occaſien niet en heeft mogen verſuymt en achterwegen gelaten werden: ſoo heeft ſulcks niet konnen geſchieden, als daer door in groote ſchulden te vervallen: de welcke in plaets van af-geloſt te werden, door de opkomende laſten van tijdt tot tijdt ſulcks geaccreſſeert zijn: dat zy althans tot een groote ſomme zijn geklommen; ende noch verder ſullen loopen, ten zy daer in by tijdts verſien werde.

Aen de andere zijde werdt oock de macht van den Vyandt niet vermindert, ofte min redoutabel gevonden als voor deſen: maer veel eer vermeerdert, ende door de groote veranderinghe in korte jaren in Europa ghevallen, ſulcks verſterckt: dat hy de ſelve tot ſijnen voordeel konnende gebruycken, machtigh is op het alderonverſienſte, ende als men weynighs vermoeden daer van ſoude hebben, deſe Landen met een formeel Leger van *geoeffent Krijghs-volck* op het lijf te vallen: daer toe het naerderen van het Volck van de Papiſte Ligue van Duytſlandt op deſer Landen Frontieren: eerſt in

Ooſt-

1629. Ooſt-Vrieſlandt, ende nu oock in den Lande van Gulick ende Elve, ſelfs tot binnen de beſettinge van deſe Landen Krijghs-volck, niet dan volkomene oorſaecke van continueel achterdencken kan geven: ſonderlingh ſoo wanneer geconſidereert werdt, dat de commoditeyt van de Rhijn-ſtroom, die den Vyandt althans in ſyn macht is hebbende, het ſelve Volck ſoo haeſt tot een Leger verſterckt kan werden, als de tijdingen daer van hier konnen overkomen; ende dat de lichtinghe van nieuw Volck (die men daer tegens in ſubiten noot ſoude mogen doen) ſulcks bepaelt werden ſal dat men van buyten geen Volck, gelijck voor deſen kan bekomen, hebbende die van het Stift van *Munſter* noch deſen voorleden Somer de lichtinge in haer Landt by een rigoureus Placcaet wel derven verbieden: daer by komende, dat de continuatie van het malheureus miſverſtant tuſſchen de *Kroonen van Vranckrijck* ende *Engelandt*: den Oorlogh tuſſchen *Sweden* ende *Poolen*, ende het onverhoopte ſucces van de Wapenen des Coninghs van *Denemarcken* wel ingeſien, ende met alle haere Leden ende Seeckelen rijpelijck overwogen weſende, ſullen bevonden werden, daer toe uyt te vallen, dat ſy te ſamen konnen redimdeeren tot verſterckinge van de macht des Conings *van Spangien*, ende verſwackinge van deſe Landen: invoegen dat ſijn Excellentie ende den Raedt van Staten deſe ghelegentheydt van binnen ende buyten ſulcks vindende, noodigh hebben gheoordeelt in u Ho: Mog: Vergaederinghe te verſchijnen, ende de ſelve voor te dragen de middelen, de welcke ſy achten dienſtigh ende noodigh te zijn, tot redres van de voorſz ſchulden. Ende omme deſe Landen met de genaedighe hulpe des Almogenden tegens de voorſeyde macht des Coninghs *van Hiſpannien* ſtaende te houden ende te mainteneeren: omme waer toe te komen, ſal u Ho: Mog: believen te conſidereeren de voorſeyde ſchulden tweederley te zijn, ende te beſtaen, oft in betaelde Ordonnantien van Fortificatien, Scheeps ende Wagen-vrachten, en andere Leger-laſten, dewelcke meenighvuldigh ende veelderley zijn; oft in Penningen op interſt loopende tot laſte van 't Comptoir van den Ontfangher Generael: met d'eerſte ſoorte is ſulcks ghelegen dat de klachten ende het *gekrijt* van de arme Luyden dewelcke de penninghen ten deele met pericule van haer leven ſuyrlijck moeten verdienen, ſoo groot ſyn, om hunne wanbetalinghe, dat men de publijcke Vergaederinghe niet kan frequenteren, jae ſelfs de Huyſen qualijck houden, ſonder van de ſelve aengheſpronghen ende ſomwijlen met deſperate woorden oock injureuſelick tot deſpect van de Regeringe, ende verkleyninghe van der ſelver authoriteyt bejegent te werden, daerinne by tijdts dient ordre gheſtelt eer de ſwaricheden grooter werden, daeromme u Ho:Mo: ſerieuſelijck verſocht de ſaecke in ſonderlinghe achtinghe te willen nemen, ende omme de goede luyde voor het ghepaſſeerde contentement ende voorts aen in toekomende goede wille ende ghelegentheyt te doen hebben, om 't Landt met yver ende affectie te blijven dienen: ſoodanighe ernſtige bevorderinghe te doen, dat de ſelve van haer achterweſen mogen werden voldaen, ende dat tot ſulcken eynde de reſpective Provintien ſoo veel als 't ſelve elck een is raeckende op de ſuyveringhe van hare defecten, daer uyt de ſelve ſchulden voor't meeſtendeel ſyn ſpruytende, met goeden ernſt willen letten ende de ſelve ſuppleren, ten minſten van het jaer veerthien af, ſonder het ſelve langher uyt te ſtellen: dewyl doch de petitien altijdt op het ſchaerſt gheraemt ſyn gheweeſt, ende meer als het over in s'Landts ghemeenen dienſt gheconſumeert ſyn, ende daeromme aen allen kanten veel te kort komen; behalven datter gheene redenen ſyn waeromme de een Provincie daer van meer ſoude excuſeren als d'andere, de welcke daer in gheconſenteert, ende hare penninghen ten deele ghefurneert hebben, om in ſoodanighe ende billicke ſaecke met een goet exempel voorgaende andere tot ghelijcke debvoiren te verwecken: ſonder het welcke geen ghelijckheydt onder de Provincien gehouden, maer oorſaecke wert ghegheven aen de goetwillighe, de welcke alreede in de petitien gheconſenteert of de defecten gheſuyvert ende gheſuppleert hebben, daer van wederom te reſilieren: daer mede het geheel conſent illuſoir ende weder te niette gebracht wort, tot groote confuſie ende onſekerheyt in den Staet van de Lande; het welck dan om voor te komen, de voorſeyde ſuyveringhe der defecten ſerieuſelijck verſocht wort, ende ten eynde onder pretext van 't een oft ander verſchot daer in geen vorder extardement komen te vallen; verſoeckende ſyn Excelencie ende den Raedt van State mede dat de Provincien eenmael tot liquidatie willen treden, te minſten van 't Iaer *veerthien* af, immers ende in allen ghevalle voor eerſt van de extraordinaris *petitien* die boven den Staet van oorloghe ſyn ghedaen: mitſgaders van ſoodaenighe poſten die op den Staet van Oorloghe ſulcks gherepartieert ſyn, dat de penninghen daer van alle maent aen den Ontfanger Generael behoren betaelt te worden, of dat voor eenighe proviſie van vivres ende munitie van oorloge in de Mageſynen moeten werden ghelevert, op dat den Raedt van State mach weten wat Provintien eygentlijck daer in defectueux gebleven, ende by wien de vordere debvoiren ſoude dienen ghedaen te worden; ten eynde by deſe maniere van doen den wech tot de eygentlijcke liquidatie ghebaent, oock daer toe geprocedeert, ende alſoo 's Landts ſaken in ordre gebracht mach werden, daer mede oock het geklach van de arme Luyden geſtilt, den ſelven contentement gegeven, ende des Lants Credyt eenichſints gereſtaureert ſoude konnen werden. 1629.

Aengaende de ſchulden daer mede het Comptoir van den Ontfangher Generael by negotiatie heeft moeten beſwaert worden, uyt oorſaecke dat tot noch toe de laſten van den Oorloge (dewelcke nimmermeer binnen preciſe limiten konnen bepaelt werden) maer naer occurentie van ſaecken haer vermeerderen ende verminderen, van jaer tot jaer beraempt de petitie hebben gheexedeert omme andere redenen hier boven verhaelt, de ſelve zyn van tijdt tot tydt ſulcks gheaccreſſeert, dat ſy 't ſedert den jaere *vyftien hondert ſes en negentigh* totten Iare *ſeſthien hondert en ſeventien* incluys, geklommen ſyn ter ſomme van *vier millioenen acht hondert drie en 't negbentigh duyſent negben hondert 't ſeſtigh pont twaelf ſtuyvers vijf Penningen*, daer van de Intereſten geſtelt ſyn op den Staet van Oorloghe tot laſte van de Provintie van Hollant; ende de Partyen genegotieert, 't ſedert den jare *achtien*, tot den jegenwoordigen jare *acht en twintigh* beyde incluys: bedraegende ter ſomme van *drie Millioenen ſeven hondert negben duyſent vijftigh pont ſes ſtuyvers elf penningen*, de welcke tot nu toe by Memorie geſtelt zijn: komende alſoo de geheele Capitaelen t' ſaemen te bedraeghen ter ſomme van *acht Millioenen ſes hondert vijf duyſent negben hondert thien pont, achtien ſtuyvers vier penningben*, daer van den Ontfanger Generael niet ſonder groote ſwarigheydt ſyn credijt kan ſtaende houden: niet alleen ten reguarde van de grootheydt der ſelver Capitalen: maer dat hem gheene middelen werden gheſuppediteert, omme de Intereſten van de voorſchreve Capitaelen 't ſedert den jaere *achtien* incluys gelicht, te betaelen. Ende dewijle op voorgaende Propoſitie by ſijn Excellentie ende den Raedt van State, tot af-loſſinge van de ſelve Capitaelen ghedaen: eenighe Provintien hebben daer toe conſent gedragen, ſelfs oock voorgeſlagen eenige middelen, daer uyt de ſelve ſouden konnen vervallen: als daer zijn den *Impoſt op de Gouda*, *Silvere ende Syde Lasckenen*: op de *Brandewijnen*, *Taback*, *kleyn Zegel*, ende op alderhande *Suyckeren*, ſonder dat nochtans by alle de Leden van de Unie daer op eenparige verklaeringhe is gevolght: ſoo werden u Ho: Mog: ten aenſien van deſer ſaecke nootwendigh verſocht, als noch op de ſelve naer behooren te letten, ende eenen vaſten voet ende reſolutie te nemen op de af-loſſinge van de voorſchreve Capitaelen: ten zy dat de gemeene Provintien by gelijcke verdeelinghe ende proportie de ſelve laſten aennemen te betaelen, ende af te loſſen op ſeeckere lijdelijcke termijnen, ofte dat de voorſchreve Provintien daer toe willen inwillighen eenighe middelen over alle de Geunieerde Landen, met eenparicheydt te heffen, gedeſtineert ſpeciaelijck om de voorſchreve afloſſinge daer uyt te vinden, ende middelerwijl tot dat den ſelven voet ſal zijn beraempt ende inghewilliget, con-

1629. conſent te dragen in de ſomme van *twee hondert vijftigh duyſent vijf hondert ſes en vijftigh pont, dartien ſtuyvers een Penningh*, daer toe de Intereſten met de maeckelerdye van de voorſz *drie Millioenen ſeven hondert elf duyſent negen hondert vijftigh pont vijf ſtuyvers elf Penningen* voor den tijdt van een Iaer ſyn loopende.

Ende omme nu voorts te komen totte middelen door de welcke mette genadige ſegeninge van Godt Almachtigh de voorverhaelde groote macht van den Coningh van Spangien wederſtant gheboden, ende deſe Landen teghens deſſelfs wreede ghewelt en tyrannie ghemainteneert ſoude moghen worden, ſoo ſal u Ho: Mog: believen te overlegghen het groot circuit van deſer Landen Frontieren ende menichte van Steden, Forten en plaetſen, dewelcke met noodich Krijghs volck beſet en met allerley noodtdruft van munitie van oorloge, Vivres, brant ende licht, voor de Corps de Gardes ende diergelijcke verſien moeten worden, ende dat daer beneffens een tamelijck Leger by noot ende tot ſecoers van de ſelve Frontieren niet wel konnen verſeeckert ſyn; en ſullen u Ho: Mog: klaerlijcken daer uyt bevinden, dat de ſaecken voor alſnoch ſoo niet en ſyn ingheſtelt, dat op eenighe verminderinghe van 't Krijghs volck ghedacht ofte dien aengaende eenighe veranderinghe met dienſt van den Lande voorgenomen ſal konnen werden, ſonderlingh dewyle noch deſen Soomer de voorſz Frontieren met *ſeventhien ofte achthien*, ſo groote als kleyne nieuwe Forten binnen *Lille*, *Berghen op Zoom*, *Steenberghen*, op ter *Iſelkant* ende op de Frontieren van *Vrieſlandt ende Stadt ende Landen* zyn vergroot, dewelcke haere beſettinghen mede requireren; ende datten Vyant boven de groote voordeelen hier vooren verhaelt, ſyne militie niet en is veranderende, maer even ſterck is opiniatrerende, niet alleen in het aenhouden van oudt Crijghs volck te voet ende te paerde, maer oock het ſelve noch teghenwoordich augmenterende met nieuwe lichtinghe van *twaelf duyſent* man, gelijck men daer van d'adviſen heeft bekomen, daer over dan uwe Ho: Mo: worden verſocht ende gebeden, al 't ſelve wel rypelijck ende met eenen goeden yver ende couragie te willen pondereren, na dat de noodt ende s'Landts conſervatie is requirerende, ende tot dien eynde voor dit Iaer *negben en twintigh* alſnoch te willen continueren de aenhoudinghe ende betalinghe van de Compagnien *Ruyteren ende Voetknechten*, mitſgaders de Tractementen, behoeften ende andere laſten vervattet niet alleenlijck in de twee ſtaten van oorloge en repartitie: als naemelijck de eene van den Iaere *een en twintigh* beloopende ter maent *ſeven hondert ſes en tachtich duyſent ſeven hondert vijftigh pont ſeventhien ſtuyvers acht penningen*; ende de andere van den Iaere *ſes en twintig*, ter ſomme van *een en 't negentigh duyſent vier hondert twee en twintigh pont vijf ſtuyvers negen penninghen*, maer oock in den derden Staet van repartitie in November Anno *ſeven en twintigh* overgelevert: monterende ter maent *drie en vijftigh duyſent, twee hondert vijftigh pont, ſeventien ſtuyvers drie een vierendeel Penningen*, ende te ſamen ter loopende Maent over de *ſeven* Provincien ter ſomme van *negben hondert een en dertigh duyſent vier en twintigh pont acht ſtuyvers twee vierendeel*, ende dat naer de verdeelinghe ende repartitie daer in tot laſte van elcke Provintie gheſtelt.

Ende alſoo de laſten in de ſelve ſtaten gherepartitieert principalijck beſtaen in *driederley* Poſten: eerſt in de betalinghe van de *Soldaten*, Tractementen, Penſioenen ende diergelijcke, die t'elckens ghevolcht moeten werden, aen de gheene daer op ſy geſtelt zijn. Ten *tweeden* in de *logijsgelden*, *Fortificatien ende defroyementen*, die in baren gelde aen den Ontfanger Ghenerael ghefurneert moeten werden. Ende ten *derden* in *Cruyt*, *Loot*, *Lonten* ende diergelijcke Munitie van oorloge, die in de reſpective Magazynen ghelevert moeten worden; ſoo ſal het mede van nooden zyn, dat niet alleen de prompte betalinghe werde ghedaen, voor ſoo veel d'eerſte poſt aengaet, aen de gene die op de reſpective Provincien geaſſigneert zyn, om alſoo het volck van oorloge in goede ordre te houden, maer dat oock raeckende de tweede ende derde poſten, alle maents in baeren ghelde aen den Ontfangher Ghenerael werde gefurneert, ende in de Magaſynen gelevert, alle het gheene daer mede de Reſpective Provintien belaſt ſyn, om by haer in Penningen ghefurneert ende tot behoef van de Magaſynen ghelevert te werden; ende dat oock daer en boven elcke Provintie gehouden werden, tot betooninghe van het goet debvoir alle *drie* Maenden over te leveren aenden Raet van State, Pertinenten ſtaet van haere datelijcke, betaelinge ende leverantie, tot behoef van de Magaſynen, ende voorts het eynde 's Iaers ten langhſten binnen ſes weken naer expiratie van dien, volkome rekeninge met overleveringe van de bewijſen ende behoorlijcke verificatie daer toe dienende, op dat alſoo contentement mach werden ghegheven aen andere Provintien haere Bontgenoten, ende ceſſeren moghen de Ialouſien en achterdencken van voorleden, die by yemants gheſchept ſoude mogen weſen. 1629.

Boven de voorſz *drie* Repartitien hebben u Ho: Mog: in den Iare *ſeven en twintigh*, goetghevonden de Compagnien binnen Embden Garniſoen houdende by augmentatie te verſtercken met *vijf hondert* man, beloopende der ſelver beſoldinghe voor het gheheele jaer ontrent *twee en ſeſtigh duyſent* gulden, ende oock noch in dienſt te houden de *twee* Compagnien Curaſſiers van den Marquis de *Rouillacq*, ende *Tomas Lukas*, dewelder ſoldye beloopt in het jaer mette Veranderinghe van de Ritmeeſter *Eckeren* in Curaſſiers, *vier en tachtigh duyſent drie hondert ſeven gulden thien ſtuyvers ſes penninghen*, waer in u Ho: Mo: verſocht worden noch voor het aenſtaende jaer *negen en twintigh* te willen continueeren, immers voor ſo langhen tijt, dat de Stadt van *Embden* beter ſal ſyn verſeeckert, en gheſien ſal konnen worden of den Vyandt ſyne force van Ruyteren althans noch grooter weſende als die van u Ho: Mog: ſal komen te verminderen, ſonder 't welck niet gheraden is, ſich van Ruyteren te ontblooten.

Ende alſoo de Logysgelden over het verleden jaer bedraghen ter ſomme van *elf hondert ſeſtigh duyſent drie hondert twee en ſeventigh gulden*, ende gheſchapen is de ſelve niet weynigher in dit jaer te ſullen beloopen, ſonderling ſoo wanneer men tot lichtinghe van eenighe waertgelders ſoude mogen komen, daer voor nochtans op den ſtaet van oorloghe niet meer en is uytgetrocken, als ter loopende Maent *drie en veertigh duyſent vijf hondert ende tachtigh gulden elf ſtuyvers*: doende voor een geheel jaer *vijf hondert twee en twintigh duyſent negben hondert ſes gulden twaelf ſtuyvers*, ſulcks dat daer aen te kort is komende (afghetrocken *hondert Compagnien* die in de Forten ſonder Logijs-ghelt te ghenieten zijn legghende) de ſomme van *vier hondert negben duyſent acht hondert ſes en twintig gulden*; het welcke groote diſordre in de Finantie is cauſerende, door dien de Provintien die meeſt met Garniſoen beſwaert ſyn, tot betaelinghe van hunne Logyſgelden haer Penninghen van de andere Conſenten inghehouden, ende de gene die ſoo veel Garniſoens niet en hebben als haere quote in de Logijs-ghelden is bedraeghende, evenwel haer overſchot niet te berde en brengen. So worden uw Ho: Mog: verſocht niet alleen conſent te willen dragen in 't kort vande voorſz *Logijsgelden*, ter ſomme van ten minſten *vier hondert duyſent gulden*, ende deſelve van maent tot maent, by egale portie aen den Ontfangher Ghenerael, op deſſelfs decharge te furneeren, maer oock dat de Steden, daer in het volck van Oorloge is leggende, deſen aengaende in geen vorder verloop kome te geraken, daer in eenige van deſelve alreede ſyn vervallen, ende dat oock de Penningen van de andere Conſenten, niet vorder ingehouden, ende daer toe gediverteert en werden. Dat u Ho: Mo: deſe ordre believe te doen houden, datte Steden daer inne eenigh Volck van Oorloge is legghende, ghehouden werden alle twee maenden aen den Raet van State over te leveren eenen ſtaet van hunluyden Guarniſoenen, omme mette rollen van de monſteringe geconfereert, ende dan voorts Ordonnantie daer op gedepeſcheert te worden, naer behooren, waer door, ende door de preciſe betalingen aen den Ontfanger Generael te doen alle pretexten ende excuſen, om dewelcke d'andere conſenten nu werden inghehouden ende ghediverteert, wegh ghenomen, ende deſen aengaende alzoos oock

Digitized by Google

1619. oock goede ordre gelijcken voet over al de Provintie in 't ſtuck van de *Logyſgelden* gheobſerveert ſoude konnen werden tot grooten dienſt ende meſnage van den Lande.

Voorts dewyl hun de ſaeken ſulcx laten aenſien, datmen tot noodighe defenſie en dienſt van den Lande met een goet geformeert leger te Velde ſal moeten komen, en mits dien ghenootſaeckt weſen te vervallen in de onkoſten van de nodige *Wagens, Scheepen, Treck peerden, Lagerwercken extraordinaris Officieren* ende andere gevolch van dien, werden u Ho: Mo: verſocht daer toe te willen inwilligen eens de ſomme van *tien hondert duyſent gulden* en deſelve augmenteren naer advenant ons den vyant ſoude mogen preſſen, langer als den tijt van *vier* maenden in 't Velt te blyven.

En daer beneffens te verſtaen tot lichtinge van *ſes duyſent Waertgelders* of Guarniſoenhouders, om deſelve by noodt te mogen aennemen voor den tijt dat het leger te Velde ſal weſen 't welck niet minder als tot vier maenden kan gheraemt worden, in ſulcken ghevalle ſal komen te koſten de ſomme van eens *drie hondert duyſent gulden.*

Ende alſoo tot onderhout van de fortificatien op den Staet van oorloge gerepartieert ſyn *hondert vyftich duyſent gulden*, ende boven dien by u Ho: Mog: noch Iaerlijcx gheconſenteert ſyn *drie hondert duyſent* gulden tot het maken van de nieuwe wercken, dewelcke op de Frontieren deurgaens gherequireert worden (ſonder dat daer in begrepen ſyn de wercken die altans by *Bergen op Zoom*, op den *Yſel* ende de Frontieren van Vrieſlandt ende Stadt ende Landen by verſouck van de reſpective Provincien gemaeckt werde, daer van hier na de Staten overghelevert ſynde verdelinge over al de Provintie gemaeckt) en dat de koſten van de onderhoudinghe deur de nieuwe wercken, die daghelijcx beſteet werden, namentlijck oock voorde voorſz *achtien* of *negentien* Forten grootelijcx beſwaert worden; dat mede de voorſz *drie hondert duyſent gulden* op verre na niet en konnen egaleren de laſten de welcke aen de voorſz fortificatien op de Frontieren moeten aengewent worden, ſo worden u Ho: Mog: verſocht de voorſz *drie hondert duyſent gulden* te willen vergrooten met noch *hondert duyſent gulden*, en voor dit Iaer *negen en twintigh* totte fortificatie extraordinaris conſenteren de ſomme van *vier hondert duyſent gulden*, en de penninghen van maent tot maent ſonder diverſie aen den Ontfanger Ghenerael in bare ghelden laten komen, ten eynde hy middel mach hebben de werckluyden promptelijck te betalen, ende alſulcks mogen komen te ceſſeren alle ſodane klachten van wanbetalinghe als ſy daghelijcx ſyn doende, die doch in 't eynde tot quade meſnage ende laſten van 't Landt komen uyt te vallen, wetende de werckluyden ten aenſien van de verkopinge haer der *Ordonnantie*, ofte langh wachten hunne loon ſulcx te verhogen, dat niet ſy luyden, maer alleen 't Lant de ſchade daer van in effect moet dragen.

Inſgelijcx te willen conſenteren *vyftich duyſent* gulden eens, tot het gieten van 't *geſchut* voor de Frontieren.

Voorts is u Ho: Mog: ende een yder kennelijck wat liſtige practijcken den vyant is gebruyckende omme deſe Landen van hare macht ter zee te beroven, ende hem ſelven daer van abſoluyt meeſter te maken, hebbende eerſt onderſtaen 't ſelve in 't werck te ſtellen door puer gewelt, ende ſeer extraordinary wreede ongehoorde en onmenſchelijcke maniere van doen, die hy teghens de arme zeeluyde en onnoſele *Viſſcher* geen wapenen of haer konnende verweren: met haer in de zee te ſmyten, hare ſchepen inde gront te boren, en diergelijcke ſoorten van wreetheyt heeft ghebruyct; en ſiende daer door niet te konnen komen tot ſyn intentie, een ander weg ingegaen, om met loosheyt te geraken daer toe hy den weg met gewelt niet vonde gebaent, hebbende tot dien eynde de *licenten* ghelloten om daer door af te ſnyden de middelen met dewelcke de equipagie ter zee moet werden gedaen, ende de ſchepen van Oorloghe deſer Landen quartier aengeboden ende ghegeven, om de Matroſen van haer devoir ende courage te divertereu, in voughen dat om tegens deſe liſtighe Practycken naer behoren te verſien niet en dient verſlapt, maer met volle couragie ghegaen om ſo veel is gelegen, weſende ghenouchſaem de ziele 1619.
van 't Lichaem van deſen Staet, door hulpe van Godt Almachtich te mainteneren; ende werden u Hoog Mog: ten ſerieuſten verſocht, niet alleen voor als noch te willen continueren den ontfanck ende opheven der convoyen ende licenten van de inkomende ende uytgaende goederen ende Coopmanſchappen tot ſulcken taux, lyſten ende verhooginge als deſelve eenichſints ſullen konnen dragen, beneffens de verpachtinge van de helft van deſelve tot beneficie van 't inkomen van dien, ende beter verhoedinghe van alle frauden, maer oock nadien 't ſelve inkomen op verre na niet en kan ſtrecken, tegens de ſware laſten van dien, niet jegenſtaende wat devoiren daer toe ghedaen worden, ende dat het achterweſen van de Collegien ter Admiraliteyt ſoo exceſſif wort bevonden, dat het onmoghelijck is, dien ſtaende te houden: ten ſy dat deſelve met een notabel ſubſidie de hant werde geboden; dat u Ho: Mo: voor dit Iaer *negben en twintigh* oock willen continueren in de aſſiſtentie van *twee millioenen*, ende volgens dien continueren inde betalinge van den ſtaet van oorloge te water mettet gene daer van ſal dependeren in minderinge van 't eerſte millioen, ende voorts in handen van den Ontfanger Generael te laten komen in baren gelde het tweede millioen, omme by hem gedeſtribueert te worden nae ordre die u Ho: Mo: ſal believen daer toe te geven.

Ingelijcx te willen ordre ſtellen totte maentelijcke betalinghe van de *vyftich duyſent* gulden tot ſecours van ſyn Koninckljcke Majeſteyt van *Denemarcken*, dewijl ſulcx by de alliantie is belooft, ende met gene redenen geexcuſeert kan worden, ſo lange ſyne Majeſteyt in actuelen Oorloge is blyvende: behalven dat de voordeelen van employ van deſelve penningen genoechſaem komen te redunderen ten dienſte van deſe Landen, dewelcke by verlies van de Revieren in de *Ooſt* ende *Noortzee* exornorerende 't meeſte onghemaeck ſoude komen te lyden, ſulcx dat de ſake wel dient beherticht ende in 't opbrenghen van 't voorſz ſecours gheen retardementen mach vallen, als metten hoochſten ondienſt van den Landen.

Beneffens deſen mede te willen inwillighen den Impoſt van *veertbien* gulden op 't *hondert wit Sout*, ende *tien* gulden op de Klynen, by den *Panneman* op te *Denne* te betalen, ende de penningen daer van procederende te laten komen in 't comptoir van de Generaliteyt.

Dat mede u Ho: Mog: gelieven van wegen ende by veranderinge van de Lantſchap *Drente* te continueeren de quote, middelen ende Contributien derſelver Lantſchap tegens *een* in 't *hondert*, van 't geene hier vooren aen de ſeven Stemmende Provintien is verſocht, om daer uyt te vervallen niet alleen de betalinghe van Ruyteren ende knechten, mitſgaders andere onkoſten by den Staet van Oorloghe tot laſte van deſelve Lantſchap gheſtelt, maer oock 't geene dat uytte Proportie van de andere Petitien tot haren laſten te reſulteren, en dat boven dien oock uytte middelen van *Coeverden* alle maents werden ghefurneert de ſomme van *vyf hondert* gulden, tot onderhoudt van de Fortificatien van deſelve Plaetſe, volgens voorgaende Reſolutie.

Mitſgaders voor deſen tydt te willen continueeren de Impoſten, Contributien, ende verdinghen in de *Steden*, *Forten*, *Dorpen* ende platte Landen van *Brabant*, *Overquartier van*, *Gelderlandt*, *Vlaenderen*, *Lingen*, *Wedde ende Weſterwoldingherlant*, ſonder de quartieren reſorterende onder 't gebiedt van u Ho: Mog: voor ſoo veel men deſelve bequamelijcken ſal konnen beneficieeren, als mede van de quartieren onder 't geſach van den Vyandt gelegen, ſoo verre deſelve by het Krychvolck van deſe Landen ſullen konnen gheextendeert ende inghevoert worden, om daer uyt te vinden ende betalen de laſten van de Steden ende Forten der ſelver quartieren, daer toe deſelve Contributien altijt ſyn gereſerveert geweeſt.

Ende ten eynde de Provincien al deſe voorſz laſten te bequamelijcker ende mette minſte quetſe van de ghemeente mogen vinden, ende op brenghen tot meeſten dienſt van 't gemeene beſte, ſoo werden deſelve ten ſerieuſten verſocht ende ghebeden te willen alſnoch met ernſt

1629. ernſt by der handt nemen de opſtellinge van de gemeene middelen de Conſumptien, mitſgaders over de onroerende goederen, gelijck deſelve nu veel Iaren herwaerts by eenighe Provincien van d' Unie uyt eenen goeden yver voor 't gemeene beſte, Conform d' Unie ſyn geheven ende gepractiſeert geweeſt, daer mede deſelve haer ten beſten ſoo voor haer ſelven als voor 't ghemeene ſyn bevindende, aenghefien dat de laſt van dien over veel ſchijven is gaende, midtſdien in 't gheneral lichter om dragen is ende minder ſwaricheyt heeft.

Ende ſonderlinghe dat deſelve voor al willen aennemen de verantwoordinge van de vyf ſpecien van *wynen, bieren, ſout, Seep ende Laeckenen*, dienende tot merckelijcke beneficie van het inkomen der ghemeene middelen ſoo wel in d' eene als d' andere Provintie, ſonder beſwaerniſſe van de gheene dewelcke als goede Patriotten van 't gemeene Vaderlant gheneghen ſyn hun niet 't onthouden van de laſten die tot behoudeniſſe van 't ſelve ſyn.

Ten laeſten alſoo men Iaer op Iaer is ſiende dat de verſochte conſenten ſeer traegh oock by eenige Provintien nawelijcx in 't eynde van 't Iaer werden inne gebracht, daer ſulcx in den aenvangh behoorde te geſchieden, dat men daer nae oock noch ghewaer wort dat het meeren deel van deſelve daerinne grootelijcx deficieren ſonder daer eenige formele redenen te allegeren: waerom ſulcx geſchiet, ofte dat ten minſten vertoont wert d' onnodicheyt van de onkoſten derſelver *petitien*, in welcken gevalle daer op naerder verſocht, ende nae occurrentie van ſaken noch verder te verſoucken.

Van gelijcken te willen continueren de impoſten, contributien ende verdingen in de Steden, Forten, Dorpen ende platte landen van *Brabandt, Overquartier van Gelderlant, Vlaenderen, Linghen, Wedde ende Weſterwoldingerlant*, ſo over de quartieren reſorterende onder 't ghebiet van u Ho: Mo: voor ſo veel men deſelve bequaemlijck ſal konnen beneficieren, als mede van de quartieren onder 't geſach van den vyant gelegen, ſo verre deſelve by het Crygs-volck van de Lande ſullen konnen gheextendeert ende inghevordert worden, omme daer uyt te vinden ende betaelen de *Legyſgelden*, verſcheydene *Fortification, Officieren*, ende andere dagelijckſche voorvallende Laſten van de Steden ende Forten des ſelver quartieren, daer toe deſelve altijdt ſyn gereſerveert gheweeſt.

Ende op dat de Provintien alle deſe Laſten mette meeſte bequaemheydt ende minſte queſtie van de Gemeente mogen vinden ende opbrenghen, tot meeſten dienſt van 't gemeene beſte, ſoo werden deſelve ten ſerieuſten verſocht ende gebeden, te willen alſnoch met ernſt by der handt nemen ende opſtellen de ghemeene middelen van Conſumptie, mitſgaders over d' onroerende goederen, ghelijck deſelve nu vele Iaren herwaerts by eenige Provintien van d' Unie uyt eenen goeden yver voor 't gemeene beſte conform de Unie ſyn geheven ende ghepractiſeert gheweeſt, daer mede oock deſelve haer beſt ſyn bevindende, ſoo voor haer ſelven als voor 't gemeen, aenghefien datte laſt van dien over veele ſchijven is gaende, ende mitſdien minder ſwaricheyt geeft ende lichter om dragen is. Synde niet billycker dan dat by de andere Provintien 't ſelve ghevolght ende mede gepractiſeert werde, op dat ſoo wel in de laſte eenparicheydt werde gehouden, als in de goede Vruchten vanden Oorloghe die elck een is ghenietende.

En ſonderlinge dat deſelve voor al willen aennemen de verantwoordinge van de vyf ſpecien: als Wynen, Bier, Sout, Seep, ende Laeckenen, volghens den voorſlach by u Ho: Mo: Miſſive van den 15. September ende 17. October des voorleden Iaer *acht en twintigh* aen de Reſpective Provintien overgheſonden, en wederom Copyelijck hier by gaende, dienen detot merckelijcke beneficie van 't inkomen der gemeene middelen, ſonder beſwaerniſſe van de gheene dewelcke als goede Patriotten geneghen ſyn hun niet te eximeeren van de laſten die tot behoudeniſſe van het Vaderlant ſyn ſtreckende.

Eyndelijck konnen ſyn Excellentie, ſyn Genade ende den Raedt van Staete niet voorby gaen u Ho: Mog: te rememorieren 't geen by voorgaende propoſitien ſoo menichmael is geremonſtreert geweeſt tegens 't langhſaem ende ſpade inbrenghen van de conſenten, ſtreckende tot merckelijcke prejuditie ende ſchade van de ghemeene ſaecken, dewelcke by ghebreecke van deſelve ſomwylen in goede occaſien niet gevordert maer met naedeel te rugghe moet werden gheſtelt, behalven dat men daer nae in 't midden of op den uytgangh van het Iaer noch eerſt ghewaer wort dat eenighe Provincien in verſcheyde conſenten deficieren, ſonder daer toe eenige formeelen te allegeren, of ten minſten te vertoonen de onnodicheyt van de onkoſten der ſelver petitien; in welcken gevalle daer op naerder onderrichtinghe ſoude konnen gedaen worden, ſelfs op 't onderhout van eenige ſoldaten, wert in 't eynde van 't Iaer, als ſy by na 't geheele jaer hebben geallegeert in hunluyden continuatie geen conſent gedragen te hebben, weshalven Hoochg: ſyne Excellencie, ſyn Genade en den Raet van Staeten ſiende mede altans de quade effecten van ſoodanich retardement over het verleeden Iaer 1628. in 't welcke de conſenten tot noch toe niet en ſyn inghebracht ten hoochſten noodich vinden, dat voortaen de Provintien elck andere naerder Contentement geven, ſoo wel aengaende de Conſenten ſelfs, als raeckende den tydt van 't inbrenghen der ſelver, midtſgaeders vande executie van dien; ende dat dienvolgende ſeeckeren tydt werde beraempt, te weten den *eerſten April* om teghens deſelve de verſochte Conſenten inne te brenghen, ofte te proponeeren de redenen tegens d' een ende d' ander verſoeck dienende: ofte dat de conſenten voorgedraegen, gehouden ende gedechargeert, daer op gedepeſcheert ſullen werden naer behooren. Ende werden midtſdien u Ho: Mog: op het ſerieuſte verſocht, der ſelver conſent over het verleden jaer als noch op 't ſpoedighſte, ende over het *jaer ſeſtien honders en dertigh*, tegens den *eerſten* April toekomende, te willen inbrengen, ofte anderſints verſtaen, dat de ſelve ſullen voorgedragen werde gehouden, ende dat de ſaecken van 't Landt daer naer gedirigeert ende aengeſtelt ſullen mogen worden, gelijck ſulcks de behoudeniſſe ende welſtant van het gemeene beſte ſal komen te vereyſchen.

1629.

Van den onluſt onder die van de Schutterye **tot Amſterdam, is alreede voorgemelt. Sy bezwaerden haer over den Eedt oft Explicatie van dien: ende allegeerden den Text van Malachias in het tweede Capittel:** Dat des Prieſters lippen ſullen de Leere bewaren: Dat men uyt ſynen monde de Wet ſoecke: Dat hy is een Engel des Heeren Zebaoth. **Dienvolghens verſochten een Conſultatie, ſoo van het** Synode van Hollandt, **als van de Theologiſche Faculteyt tot Leyden, op de naervolgende Vragen.** Ordinat tot Amſterdam.

De eerſte Vrage.

Oſte een Lidmaat der Gereformeerde Kercke vermag eenen Eedt te doen, ſtreckende tot naedeel van de Waere Gereformeerde Religie, daer by Profeſſie van doet. Vragen op den Schutterseed.

Antwoordt.

Wy deſe Vraege verſtaende van ſulck eene, die ter dege bericht ende onderweſen zijnde ſulcks ſeeckerlijck weet, ſeggen: dat hy ſoodaenighen Eedt niet en kan, noch behoort te doen; Want ſulcken Eedt ſoude gheſchieden in een quade ende onbillijcke ſaecke tegens de eere Godts, welvaren van ſyne Kercke, ende de ruſte van de Huys-genooten des waeren Geloofs: ende derhalven tegens alle recht ende redenen, die den Geloovigen in de Heylighe Schriftuere voor geſchreven werden: in de welcke deſe conditie eens wettelijcken Eedts vereyſcht werdt: dat de ſelve gheſchiede in gerechtigheydt ende rechtvaerdigheydt voor het aenghefichte Godes, de welcke (dewijle dat hy is de rechtvaerdigheydt ſelve) niet toelaten kan dat yemandt van een Eedt ſoude maecken een Inſtrument der ongerechtigheydt. Ierem. 4. 2. Eſai. 48 1. Antwoordt van de Theologiſche Facultept tot Leyden.

II. Vrage.

Digitized by Google

1629. **II. Vrage.** 1629.

Oft een Lidtmaet der Gereformeerde Kercke vermagh eenen Eedt te doen, die soo duyster ende intricaet is, dat by uyt kracht van dien naderhandt sonde konnen misbruycke werden, om sijne Wapenen te ghebruycken, oft yets anders te doen, dat tot nadeel sonde strecken van die Religie, daer van hy Professie doet, ofte tot voordeel van de Vyanden der selve Religie.

Antwoordt.

Wy seggen hier op mede neen: Vermidts niemandt eenen Eedt behoort te doen van dingen die duyster, twijffelachtigh, ende intricaet zijn: maer alleen van seeckere, klare, ende ongetwijffelde saecken; want het is lichtvaerdigh Godt den Heere deur den Eedt aen te roepen, als een waerachtige getuyge ende voorstander der waerheydt, over een verklaeringe ofte belofte van saecken, die ons onseecker zijn, die wy niet ter degen en weten, nochte recht overdacht ofte overwogen en hebben. Derhalven die sweert in woorden die hem duyster zijn, ofte dobbel-sinnigh: die misbruyct den Heyligen Naeme Godts ydelijck, ende violeert de tweede conditie van den wettelijcken Eedt; welcke is, dat die geschiede in Oordeel, dat is: met oordeel naer voorgaende overlegginge, oft dien Eedt met waerheyt van hem kan uytgesproocken, ende met gerechtigheydt gehouden werden. Ierem. 4. 2.

Hier by komt dat soodanigen Eedt sonder simulatie oft dissimulatie, de welcke strijt tegens de oprechtigheyt die Godt van den sweerenden vereyscht, noch oock sonder godtloosheydt tegens Godt, ende onrechtveerdigheydt tegens syne Huys-genooten kan gedaen werden: noch hy en kan daer naer van dien Eedt niet afwijcken, sonder schandelijcken schijn van lichtvaerdigheydt ende specie van valscheydt in de Wet des Heeren verboden. Exod. 20. 7.

Want alhoewel een (Eedt die tegens de goede seden afgeeyscht werdt) niet en verbindt, soo begaet doch de geene *Crimen Falsi*, die sulcken Eedt met twijffelachtige ende dobbelsinnige woorden doet, ende dat niet alleen voor Godt ende syne oprechte Dienaren: maer oock by den Vyanden der waerheydt selve: niet sonder swaere ergerniße synes Naesten: gelijck blijckt uyt dit dreygement Godts; als hy seydt: ick sal desen vloeck voorts brengen, dat hy come over het huys der geener, die by mijnen Name valschelijck sweeren, ende sal in haeren huyse blijven, ende verteeren. Zachar. 5. 4. Item, ick sal een snelle getuyge wesen, tegens die geene die valschelijck sweeren by mijnen Naeme: onder welcke oock die geene te reeckenen zijn, die (het geene dat sy sweeren) niet en willen, noch met goede conscientie en konnen onderhouden.

III. Vrage.

Oft een Lidtmaet van de Gereformeerde Kercke hebbende het recht van naekeure in de Verkiesinge van een Borger-Capiteyn, met vryer conscientie magh voor hem selven verkiesen eenen Capiteyn, die men notoirlijcken kan doen blijcken, ende hy weet dat een ghesworen Vyandt is van de waere Gereformeerde Religie.

Antwoordt.

Nademael volgens de Privilegien ende oude Costuymen het soodanigen Borger altijdt vry gestaen heeft yemandt uyt sijn Mede-borgheren tot een Capiteyn voorgestelt, oft te stemmen oft niet te stemmen: soo houden wy dat hy de selve Vryheydt met gelijcke recht nu magh ende behoort te behouden, volghens het seggen ende de daedt des Apostels, 1. Cor. 7. 20. 21. Actor. 22. 25. maer dat hy die Vryheydt met een goede conscientie niet en magh ghebruycken in het stemmen van een Capiteyn, die een geswooren Vyandt is vande Gereformeerde Religie, daer die Borger Professie van doet: ende die deur authoriteyt van de geheele Republijcke aengenomen ende goet gekent is: ende van welcke notoire vreese is, dat hy sijn publijcke macht sal misbruycken, om de ruste der Gereformeerde Kercken, oft te beroeren, oft ten minsten te verhinderen. Want het is billick, ende het komt met de belijdenisse des Geloofs van sulcken Borger beft over een, dat hy voor bygaende, soodanigh een gemeyn Vyandt van de ware Gereformeerde Religie, een ander bequaem persoon tot sijn Capiteyn soeckt te stemmen, doch op een wettelijcke maniere ende wijsen.

IV. Vrage.

Oft een Lidtmaet der Gemeynte, wanneer hy van de Subalterne Magistraet geperst werdt, soodanigben Capiteyn (die by uyt voorschreve oorsaecken niet hadden konnen verkiesen) Eedt te doen, om hem te volgben, ende te gehoorsamen in alles wat hy sal commandeeren, dien Eedt magh doen in goeder conscientie, emme te ontgaen sijne Ontschutteringhe, Ontpoorteringhe, ofte andere swaerigheden, daer by mede ghedreyght werde.

Antwoordt.

Wy houden het daer voor, dat een Borger (die een Lidtmaet der Gereformeerde Kercke vande Subalterne Magistraet) niet en behoort geperst te werden, tegen zijn conscientie aen soodaenigen Capiteyn (die hy uyt voorverhaelde redenen ongeoorloft geacht heeft te stemmen) den Eedt van getrouwigheydt ende gehoorsaemheyt te doen: Ende soo dien Borger het bevel van sijn Subalterne Magistraet, uyt bekommeringe sijner conscientie, niet en kan nakomen: dat als dan de Predicanten ende Ouderlingen der Gemeynte, daer hy een Lidtmaet van is, (soo hy sulcks versoeckt) met behoorlijcke eerbiedinge by de Magistraet mogen intercedeeren, ende onderstaen of sy hem op die wijse van soodanigen Eedt konnen vryhouden; Maer soo sy sulcks te vergeefs hebben besocht, ende hy ofte uyt eygen beweginge, oft deur raedt van anderen ongeraeden vindt de begeerte van sijn Magistraet (hem tot dien eynde perssende) tegen te staen: Soo oordeelen wy, dat hy dien Eedt niet doen en magh, noch generaelijck noch absolutelijck, sonder bepalinge ende uytdruckinge van dese conditie: namentlijck, is dat hy bevindt dat onse Gereformeerde Kercken deur de uytvoeringe van soodanigen Eedt geen schaede en konnen lijden, ende dat hy dese oft die bysondere beveelen ofte verboden sijnes Capiteyns gehoorsaemende, niet verminderen en sal van het gemeene Recht ende Vryheydt der Gereformeerde Burgeren, die haer in dese Vereenighde Provintien tot noch toe is vergunt ende toegelaeten: staet dat hy sulcks doen sal als hy verstaen sal over een te komen: soo met de Regulen ofte Wetten des Geloofs dat hy belijdt, als mede met de Placcaten der Ed: Ho: Mo: Heeren Staten Generael, oft der Ed: Mog: Heeren Staten van de Provintie, tot voorstant van de ware Gereformeerde Religie, in den Synodo Nationali tot Dordrecht bevestight: ende tot verhinderinge van allen die desen contrarie zijn meermaelen gepubliceert ende verhaelt. Soo yemandt meynt dat den generalen Eedt (die huydensdaeghs van de Christenen geschiet) uyt haere natuere soo werdt bepaelt, dat dese clausule daer onder verstaen werdt: namentlijck dat de Borger sijn Capiteyn allerwegen sal volgen, ende hem in alles gehoorsamen dat hy beveelen sal; welverstaende, behoudens sijne gehoorsaemheydt, die hy Godt boven al, ende sijne Hooge Overigheyt onder Godt schuldigh is: Daer op antwoorden wy, dat het Ampt van goede Borgers is (als sy genootsaeckt werden te sweeren in yemandts anders woorden, die dobbelsinnigh, oft by haer bedenckelijck zijn) naer hare Godtvruchtigheydt ende Christelijcke voorsichtigheydt met uytgedruckte woorden te betuygen, dat sy dat alles willen houden ende naerkomen, dat haer van haeren Capiteyn bevolen werdt, ten sy saecke dat sy in sijne beveelen ofte verboden yetwes vernemen, dat strijdigh ware oft met de Belijdenisse haeres Geloofs, oft met haere Vryheydt ende beroepinge, ofte met het welvaren der Kercke en haeres Vaderlandts. Ende dit is de heylsame clausule

1629. ofte cautele, welcke Godt gebiet, dat wy by onſen eedt ſullen byvoegen. Ierem. 4. 2. Ende dewelcke de Godtvruchtige ende getrouwe dienſtknecht Abrahams, van ſyn Heere in 't ghemeen beſwooren zijnde, door een ſpeciale bepalinge daer by ghedaen heeft ſoo wy leſen, Gen. 24. vers. 5.

V. Vrage.

Hoe een Lidtmaet der Gemeynte, wanneer by over weygheringhe van ſoodanigen Eedt, als voorſz. Ontſchuttert ofte Ontpoortert, oft anderſints gemoleſteert werdt, hem ſal hebben te dragen, tot behoudeniſſe van de goede conſcientie?

Antwoordt.

Indien hy alle ordinaire middelen, die in deſe Landen na de rechten ende coſtuymen van onſe Republijcke geoorlooft ende gebruyckelijck ſyn, tot beſcherminge van ſyn ſaecken aengewent heeft, ende evenwel daer door niet en vordert; Soo verſtaen wy dat hy ſulcx met lijtſaemheyt verdragen moet, ende God de uytkomſte van de ſaecken bevelen: gelijck gedaen heeft den Apoſtel Paulus, Act. 23. vers 17. ende 25. vers 11.

't Origineele was Onderteyckent.

Dit onſe oordeel, het welck de Gedeputeerden van beyde de Synoden van Hollandt, ſo door hare afgeſondene, als door Miſſive van ons verſocht hebben, hebben wy onderghenoemde Doctooren ende Profeſſooren der H. Theologie tot Leyden onſes ampts halven in deſe ſaecke van conſcientie met eendrachtighe toeſtemminge geſchreven, ende onderſchreven *Joannes Polyander*, *Andreas Revetus*, *Anthonius Walæus*, *Anthonius Thyſius*. Datum *ſeſten* December, 1628.

Noch lagerſtont

De Gedeputeerden van beyde de Synoden van Hollant, betuygen met deſe hare onderteeckeninge, dat ſy approberen deſe antwoorde vande Eerwaerdige Theologiſche Faculteyt, ende was onderteyckent: *Henricus Arnoldi vander Linden*, *Petrus Nyenrode*, *Hugo Beyerus*, *Gisbertus Voetius*, *Henricus Swalmius*, *Johannes Cloppenburgh.*

De Heeren van Amſterdam, door eenighe Compagnien Soldaten / ende door gunſt van Prins Hendrick geſtercht / hebben ſeer qualijck ghenoomen de voorſz Conſultatie; als ſtreckende om haer authoriteyt te verminderen / tot handthaevinghe van dien hebben genomen de volgende Reſolutie.

Extract uyt de Reſolutien der Stadt Amſterdam.

MYn Heeren Burghemeeſteren ende xxxvj. Raden deſer Stede Amſtelredamme, niets meer ter herten nemende: als de goede ruſte, eenigheyt ende welſtant vande ſelve, ende der goede Burgheren en Ingeſetenen van dien: conſidererende, hoe dat ſedert eenighe tijdt herwaerts door weynighe ongheruſte ende quaet willige menſchen; oock wel door die gheene die van buyten inghekomen, alhier minnelijck ontfanghen ende vrundelijck bejegent zijn geworden, ter hant ghenomen zijn diverſche *Complotten* ende verkeert beleydt, waer door, ende door verſcheyden Miſduydingen ende Calumnien, onder pretext van Religie ghetracht is, niet alleen veele goede eenvoudighe luyden quaede Impreſſie te geven, van de wettige Comportementen ende goede meyninghe der Heeren Burghermeeſteren ende Regeerders deſer Stede, hare Overheyt (die niets meer ter herten nemen als de hanthavinghe der Waere Chriſtelijcke Religie, ſoo als die alhier in de Publique Kercken gheleert wort) Maer oock om by volkomen ongebondentheyt van alle Eedt ende Burgherlijcke plicht, de ſelve van alle reſpect, Wettelijcke Authoriteyt ende macht te ontblooten, daer uyt dan niet anders ſtondt te verwachten, als een generale confuſie, tot quetſinghe ende verminderinghe van deſer Steede Privilegien ende gherechtigheden, ende der goeder Ingheſetenen, Ruſt, ende welſtant van dien, dat tot dien eynde krachtelijck ghebruyckt, ende by openbare Druck uytghegeven ende gheſtroyt zyn onder de goede Gemeente verſcheyden *Paſquillen ende Libellen* directelijck aengaende teghen de Regeeringhe deſer Steede, ende de Heeren Regenten van dien. Ende onder anderen een *Libel*, daer by den *Eedt der Schutteren* teghens de inhouden ende meeninghe van dien ſoo malicieuſelijck gheinterpreteert, gheſiſt, ende gheſubtiliſeert wert, dat vele eenvoudighen daer door ghebracht mochten werden, omme te ghelooven dat ſy aen den ſelven *Eedt* in Borgerlijcke plicht weynich ghehouden ſouden zijn: omme alſoo door de voorſchreve ongheruſte ende quaetwilligheyt, haere ſiniſtre ende perverſe intentien ghebracht te worden tot het eynde, als in een naerder Libel, ghenaemt de *Schutters Kroon*, klaerlijcken voor ooghen geſtelt, ende aengheraeden wordt, dat daer en boven by eenighe ten ſelven fine noch ghetracht is, de voorſchreven Schutterye, niet alleen in 't Burgherlijcke plicht, maer oock in het ghemoedt ende conſcientie te ontbinden ende te ontſlaen van de ghehoorſaemheydt, die de ſelve op den Eedt ſchuldich waeren, *daer toe by den ghenen die het minſte het aemde bevordert is ſeecker advijs in cas van conſcientie*, tot ſeer ſchadelijcken exempel ende pernitieuſe conſequentie in ſoodaenige ongheruſte ende dangherenſe tijden ende conſtitutie, daer inne deſe Stadt door voorighe Comploit ende verkeert beleyt was ghebracht, ende noch vorder ghebracht ſoude gheweeſt ſyn, ten waere met goet duncken van zijne Vorſtelijcke Doorluchticheydt mijn Heere den Prince van Orangie, als Stadthouder ende Gouverneur deſer Provincien, by mijne Heeren Burgermeeſteren ende Regeerders deſer Steede, tot voorkominghe van eenich ſchadelijck ongheval by proviſie daer inne dus verde waere voorſien.

1629.

Ende alſoo deſe *Calumnien*, miſduydinghen, Libellen ende adviſen, als Waerachtigh ende Rechtmatich aenghenoomen werdende, in het ghevoelen van eerlijcke ghehoorſame ende vreedt-lief-hebbende Burgheren ende Schutteren niet en konnen werden ghedoocht nochte ghetolereert: ende dat eenighe van dien (ſoo beſpeurt wert) in ſommighe de overhandt, ende plaetſe ghewonnen hebben, *Soo iſt*, dat myne ghemelte Heeren Burghemeeſteren ende *ſes en dartigh* Raeden met advijs van zijne Hoogh gemelte Furſtelijcke Doorluchticheyt, tot vorder gheruſtheydt deſer Steede, ende der goede Ingheſetenen van dien, dienſtich ende noodich ghevonden hebben de gantſche Schutterye te laeten vernieuwen haren ouden Eedt, achtervolgende de reſolutie van de voorſz Heeren Burgemeeſters ende *ſes en dartigh* Raden, laſtende en bevelende dat yeder een van dien ſal hebben te compareren ten tijde en plaetſe, daer ende wanneer zy by den Krijghs Raedt ontboden ſullen werden, met verbodt dat niemant van henluyden, zijn ſelven als Schutter ſal hebben te dragen, voor ende al eer hy den Eedt als vooren ſal hebben ghedaen.

Gepubliceert ten Overſtaen van de Heeren Burgemeeſteren ende ſes en dertigh Raden der Stadt Amſtelredamme, den *ſeventhienden* February *ſeſtien hondert negen en twintigh*. By my der ſelver Stede Secretaris

D. Moſtart.

Eed der Schutteren der Stede Amſtelredam

GHy ſweert de Poincten ende Artijckelen in de Ordonnantie vervaet, te onderhouden ende naer te komen, op de pœne in deſelve Ordonnantie begrepen: Ende voorts de Hooge Overigheydt, ende Regeeringe des Landts van Hollandt: *Deſe goede Stede, de Magiſtraet ende Regeerders der ſelver, gebouw ende getrouw te zijn*, waer de ſelve, ofte eenige uyt de Raden voor-trecken, volghen ſult, conform de oude Privilegie deſer Stede: deſe goede Stede voor alle verraet ende quaet, dat ghy verneemt, terſtondt ghetrouwelijck waerſchouwen, de Bur-

Digitized by Google

1629. de Burghers ende Inwoonders van dien met goedt ende bloet teghens alle Vyanden des ghemeene Landts, als Spangiaerden, Malcontenten, ende haren aenhangers, na alle u vermoghen helpen voorstaen, en beschermen sult, soo waerlijck, &c.

Tot onderrechtinghe van de meyninghe deses Eedts, hebben mijne Heeren willen verklaeren, dat onder de woorden, *Dese goede Stede, de Magistraten ende Regierders der selver ghebouw ende ghetrouw te zijn*, verstaen moet worden de maintenue van deser Stede Privilegien, en Gerechtigheden onder uwe Capiteyn, mitsgaders de beschermingе der Burgeren en Inwoonders, teghens alle gewelt ende overlast.

Piet Heyn rapport.

Haechende de Zee sijn van het begin deses Jaers tot Iulius ghepasseert volghende saecken: de Generael van de West-Indische Compagnie Piet Heyn, den veerthienden Ianuary comparerende ter vergaderingh van haer Ho: Mog: gheassisteert met vier Bewinthebberen van de selve Compagnie ende Lonck sijnen Admirael, doende rapport van het succes van sijn Vopagie ende het veroberen van de Spaensche Silbervloot, daer van in het voorgaende jaer is ghesproocken: oock onder anderen dat hy op zijne onderhebbende Vloote gevanckelijck ober bracht thien Geestelijcke persoonen, ende eenen Capiteyn; dat oock het Schip van de Spaensche Admirael vermist wiert, ende datter noch acht schepen van zijne Vloote achter waren: daer onder gereeckent den Spaensche Vice-Admirael. Waer op hy verwillekomt ende bedancht wiert, met verklaringe dat haer Ho: Mog: over de Victozie verblijt waren, ende dat de selve op zijne vereeringhe ende recompense soude delibereren.

Feldlant soeckt de commertie.

De Hartoch van Fridlandt hadde alreede in desen tijt zijne particuliere speculatien om sich te stellen in goede Postuy, besittende het Vorstendom Meckelenborgh: het welck hy wel sagh sonder vrientschap van zijn naer ghebuyren niet te konnen behouden. Daerom hy vrede bemiddelde met Dennemarck, ende om oock wel te staen met desen Staet, versocht den Heer Aitzema om

Aitzema op dat subject.

een Keyse te doen naer den Hage: alwaer hy met Prins Hendrick, op het stuck van de Neutraliteyt in 't Generael te water ende te Lande tusschen desen Staet ende het Roomsche Rijck, ende met haer Ho: Mog: speciaelijck op het stuck der navigatie ende Commertie heeft ghesproocken: sulcks stellende by volghende memorie: Als dat neffens het stuck van de vrye Commercie, diende mede in consideratie ghenoomen te worden, hoe dat den Hartoch van Fridlant seer onlangs aen de Hansesteden hadde doen voorstellen, dat hy wel ghereselveert was de alghemeene trasquen op d'Oost en West Zee, geensints te beletten: maer dat hy nochtans verstonde, dat oock die geenige Steden dewelcke het Garnisoen van den Keyser hadden ingenomen, niet minder als andere Steden of Landen die libertey van de Commertie ober al behoorden te genieten: ende alsoo Hoochghedachte Hertogh aen de Steden Lubeck, Bremen, ende Hamborch wel serieuselijck versocht hadde, sulcks by alle gheinteresseerden, ende by haer Ho: Mog: te bemiddelen, hebbende hun tot dien eynde een seecren korten termijn ghesprefigeert, sich nevens den Keyser te voeghen: om sulcks in train te brengen dat hy Aitzema daerom by zijn vertreck by d'Heeren van de Stadt Hamborgh versocht was om dit poinct aen haer Ho: Mog: secretelijck te communiceeren: by wat maniere de voorsz Steden resorterende, onder den Prince van Fridlandt soude konnen tot partipatie van de alghemeene navigatien en trafijcquen toegelaten en geadmitteert worden, ende of den Staet van haer Ho: Mog: souden daer in swarichept vinden om die voorsz Steeden ende plaetsen mede in de Commercie te favoriseeren, en tot meerder bevorderinge van de gemeene ruste dit poinct aen Sweeden ende Dennemarcken te recommanderen.

Ten anderen proponeerde mede alsoo tegenwoordigh apparentie was dat de Hanseesteden, de welcke sich nu teghenwoordich tot onderlinghe conservatie van haere Staet waeren verbindende, hier naest tot sijne wederkomste sich by hem souden soecken t' informeeren, of en met wat conditien sy op alle voorval van desen Staet souden konnen gheassisteert worden; in wat voeghen hy haerluyden daer op soude bejeghenen: ende alsoo sy het eenemael tot geen openlijcke Alliantie sich souden derven bekennen: by wat maniere en op wat Artículen met de voorsz Hanseesteden souden moghen te handelen zijn?

1629.

Last aen hem.

Hem is ghelast soo wel by den Hartoch van Fridlandt als Graef van Tilly respectibe Keyserlijcke ende Ligische Generalen, te arbeyden tot herstellingh ende hanthavinge van de Neutraliteydt: want Prins Hendrick alles sins van die maxime was, datmen in geen rupture moest komen met het Roomsche Rijck: hoe wel eerst ende te voor Dennemarck ende nu ooch hier na Sweeden hart aenghedronghen hebben, datmen het masque of mom-aensight af doen, ende Aperto marte moeste de Keyserlsche soo wel als de Ligische souden willen aentasten. In de Neutraliteyt te water heeftmen geen swarichept gebonden: aengaende de alliantien met de Hanseesteden, nu gheexpireert sijnde, is hy Heer Aitzema gelast om de Hanse-steden te versoecken tot vernieuwinghe.

Staet van oorloch te Water.

Op den Staet van oorloch te waeter is besoigne gheweest, ende by de Heeren Essen en andere gerapporteert: dat daer aen niet en manqueerde als de repartitie bande lasten die in 't voorgaende jaer noch niet en waren, ende nu in ghevolghe van voorighe resolutien, goet ghevonden daer by te voeghen, resolverende den voorsz Staet aen te nemen ende te arresteren, soo alse lach: lastende den Tresozier Generael Goch, om ingevolghe van de voet van repartitie van het Jaer acht en twintigh de nu nieuws opgekomene ende ghearresteerde lasten neffens de voorighe op de Provintien te repartitieren: te weten voor soo veel als upt het eerste Millioen souden konnen werden betaelt, reguard nemende, dat voor al de betalinghe van de vier hondert koppen wierden gherepartitieert: ende belangende, de jachten, Scheepen, ende andere ynnassen nu op nieuws t' equiperen, soude upt het overschot van het eerste Millioen soo daer upt overschoot ('t welck in handen van den Ontfanghер Generael soude werden ghetelt) ende verbolghens upt het tweede Millioen by de Collegien betaelt worden, sonder datmen de Provintien daer voorder mede souden hebben te bemoeyen.

Ende belanghende het repartitieeren van het tweede Millioen voor het jaer acht en twintigh onder de Collegien van de Admiralitepten, waer van beyde voorschreve Gecommitteerden mede was gerapporteert; wiert goet ghevonden dat het Collegie van de Maes tot Rotterdam residerende, ende belastet met de uytgeve van elf hondert vier en twintigh duysent ende tachtigh guldens, ende hebbende daer en teghens ghenooten, wegen het inkomen van convoyen ende Licenten niet meer als drie hondert een en dertigh duysent seven hondert ende seven en dartigh guldens, ende upt het eerste Millioen op de Provintien, gherepartieert sijnde, t' ontfangen hondert drie en tachtigh duysent, drie hondert vier en tachtigh guldens, aen het gesepde Collegie upt het tweede Millioen, voor den Ontfanghер Generael souden werden ghevoicht, ende toe ghetelt de somme van ses hondert acht duysent neghen hondert negen en vijftigh guldens.

Ende alsoo het Collegie van het Suyder quartier tot Amsterdam residerende, belastet was mette uytgave van derthien hondert tachtich duysent een hondert en vier ende veertigh guldens; ende daer en tegens aen inkomen van Convoyen ende Licenten hadde ghehad in dit jaer acht en twintigh: acht hondert drie duysent ses hondert negen en vijftigh gulden, en daer en boven upt de Provintien weghen hunne gherepartitieerde Scheepen upt het eerste Millioen de somme van drie hondert drie en 't negentigh duysent, ses hondert en vier en 't sestigh gulden; dat den Ontfanger Generael aen het gesepde Collegie tot Amsterdam, uyt het tweede millioen soude gheven hondert twee en tachtigh duysent, acht hondert een en twintigh guldens.

Ende aengaende het Collegie in Zeelandt residerende,

1629. de / 't welck belast was en dit Jaer ban acht en twintig met de uytgeve van seven hondert vijf en seventig duysent, ses hondert negen en sestigh gulden regard ghenomen / dat hun inkomen van Conboyen ende Licenten monterende ter somme van drie hondert negen en twintigh duysent drie hondert seven en sestigh guldens ende dat sy daer en boven weeghen hunne gherepartitieerde schepen upt het eerste Millioen trocken hondert drie en tneghentigh duysent een hondert, vyf en tachtich gulden, wiert den Ontfanghet Generael ghelastet upt de penninghen van het tweede Millioen hun toe te tellen de somme van twee hondert drie en vyftigh duysent een hondert seventhien guldens.

Voorts alsoo het Collegie in 't Noorder quartier residerende aen lasten had in't Jaer 1628. seven hondert vier en twintich duysent vijf hondert acht en tachtich guldens, ende daer teghens aen inkomen van conboyen ende Licenten gheprofiteert / hondert vijf en twintigh duysent guldens / ende wegen de gherepartitieerde schepen upt het eerste Millioen toeghekomen de somme van hondert acht en seventigh duysent vyf hondert ende sestich guldens: dat den Ontfanger Generael aen de selve noch soude toe tellen de somme van vier hondert een en twintich duysent, ende acht en twintich guldens.

Doch dewijle de partyen die de respectiue Collegien wierden toegelept upt het tweede millioen, daer upt niet en konden werden ghebonden / maer 't samentlijck te voort quamen de somme van vier hondert vijf en sestich duysent neghen hondert vijf en twintich gulden; bonden haere Ho: Mog: goet / dat elck van de boven ghesepde Collegien souden missen / ende dan den Ontfangher Generael laeten in houden een vierde part van het voorschreve voort / 't welck beliep voor elck ter somme van een hondert sestien duysent vier hondert een en tachtich gulden vyf stuyvers.

Ende wat belanghde het Collegie tot Doccum residerende / also 't selver te voort quam de somme van twaelf duysent gulden, sonden sy upt het rest van de defecten in de consenten der Admiralitepten der Provintie van Vriesland van 't jaer twee en twintig tot seven en twintigh, daer hier onder van wert ghesproocken moghen trecken / ende dat alsulcke betalinge der Staeten van de selve Provintie tegens den Ontfanger Generael daer sulcx behoort in hunne reeckeninghe soude worden goet gedaen.

Ende alsoo by de ghesepde Ghecommitteerden mede was gerapporteert dat hunne besoi[illegible] wegen de repartitie van de lopende schulden van de Collegien van de Admiralitepten / tot den Jaere van seven en twintich inclups herkomende van achterstandige hoftgelden / soldien en equipagien / monterende ter somme van ses en dertich hondert, vyf en twintich duysent, vier hondert drie en dertich gulden, een stuyver en acht penningen / als reste van meerder somme; welcke meerder somme by eenige Collegien soo upt haere Prinsen / als oock de subsidien van Provintien waeren afgedaen / ende betaelt / ende dat sy de gesepde reste hadden gherepartitieert ende verdeylt / op de Provincien een peder na sijne quote in de gedraghene consenten van de vyf en twintich hondert duysent gulden, ende daer en boven nae dat peder Provintie defectueus was ghebleven in de petitien ende consenten tot subsidie van de Admiralitepten ghedraeght van de Jaeren 1622. tot 1627. inclups: van welcke defecten haer Ho: Mog: ooch was ghebleecken upt den staet by den Ontfanger Generael aen de voorsz Gedeputeerden behandight / hebben haere Ho: Mog: regard nemende dat hunne voorsz Ghecommitteerden gelet hadden op hunne voorighe resolutien / ende upt de schulden de penningen op Interest ghereguleert hadden geropeert / ende ooch die van eene nature waeren by een ghevoeght / sonder dat sy de schulden van 't eene Collegie onder 't andere hadden gemengt / ten bollen de gesepde repartitie aengenomen / ende gearresteert in voegen als volgt: te weten die van Rotterdam hebbende aen lopende schulden / ghelijck daer van in een gedresseerde staet is ghebleecken / vijfthien hondert seven en veertich duysent negen hondert acht en 't negentich gulden vier stuyver en ses deniers: daer teghens ontfanghen souden upt de defecten van het Quartier van Nimmegen een en tseventigh duysent vier hondert twee en veertigh gulden, twee stuyvers en ses penningen: Ende van de Provintie van Hollandt, upt haer Ed: Mog: quota, in de derde half Millioen, negen hondert duysent gulden: Ende upt de defecten van Uytrecht hondert negen en tsestigh duysent vier en veertigh gulden sesthien stuyvers ende seven penninghen: Ende upt de Heeren Staten van Uytrechts quota in de derde half Millioenen, hondert vijf en veertigh duysent, seven hondert twee en tseventigh gulden twaelf stuyvers ende een denier: Ende upt de defecten vande Provintie van Vrieslandt, hondert en elf duysent en vier en tseventigh guldens elf stuyvers ende vier d'halve denier: Ende upt de quote van de Provintie van Over-Yssel in de darde half Millioenen, ses en vijftigh duysent twee hondert vijftigh gulden: Ende upt de defecten van de Provintie van Stadt ende Ommelanden, drie en tnegentigh duysent twee hondert ses en tsestigh gulden twee stuyvers acht penningen. 1629.

Ende alsoo het Collegie tot Amsterdam een gelijcks schulden ten achteren was: elf hondert negen en veertigh duysent drie hondert een en tachtigh gulden negentien stuyvers en een denier; Soude de selve trecken upt de quota van de Provintie van Hollandt in de darde half Millioenen, vijf hondert seven en vijftigh duysent seven hondert vijf en twintigh gulden achtien stuyvers, ende negen deniers: Ende upt de defecten van de Provintie van Vrieslandt: een hondert vier en vijftig duysent, drie hondert acht en dertigh gulden vier stuyvers, ende een denier: Ende upt de quota van Vrieslandt in de vijf en twintigh hondert duysent gulden, twee hondert een en tnegentigh duysent, vijf hondert vijf en veertigh gulden vier stuyvers, ende twee deniers: Ende noch upt de quota van Stadt ende Ommelanden, in de derde half Millioen een hondert vijf en veertigh duysent seven hondert twee en tseventigh guldens twaelf stuyvers, ende een denier.

Voorts soo veel aengaende het Collegie in Zeelandt, alsoo der selver loopende schulden beliepen seven hondert drie en tachtigh duysent vijf hondert drie en veertigh guldens twaelf stuyvers, ende drie deniers; souden die ontfangen upt de Provintie van Zeelandt, tot voldoeninge van hunne defecten: twee hondert neghen en tseventigh duysent drie hondert drie en vijftigh gulden ende tien stuyvers: Ende upt haer Ed: Mog: quota in de darde half Millioen, twee hondert negen en twintig duysent vijf hondert een en tnegentig gulden sestien stuyvers, ses d'half denier; Ende daer en boven upt de quota van Gelderlandt in de voorsz darde half Millioen, een hondert acht duysent vier hondert en achtien gulden ses stuyvers, ende acht deniers: Ende noch upt de defecten van Vrieslandt: hondert ses en tsestigh duysent een hondert negen en tseventig gulden negentien stuyvers, ende ander half denier.

Ooch alsoo het Collegie in het Noorder-Quartier tot betalinghe van hunne loopende schulden moest hebben een hondert twee en dertigh duysent ses hondert twintig gulden vijf stuyvers, ende thien deniers: souden sy de selve hebben te ontfangen upt de defecten van de Heeren Staten van Vriesland.

Gelijck ooch eyndelijck upt der voorsz hebbende Heeren Staten van Vrieslandts defecten / die van het Collegie tot Doccum hunne loopende schulden souden hebben t'ontfangen / ter somme van elff duysent acht hondert ende tachtigh gulden.

Ende alsoo van de defecten van Vriesland noch ongerepartitieert bleven de somme van achtien duysent ses hondert en seventigh gulden seventhien stuyvers ende vyf deniers, ende daer van twaelf duysent aen het Collegie tot Doccum souden tellen / wegen haer rate in hun inkomsten des Jaers 1628. gelijck hier voorens in de repartitie van 't tweede millioen blijckt / wierden haer Ed: Mo: versocht de resterende ses duysent ses hondert ende seventigh gulden seventhien stuyvers vyf deniers te willen doen tellen aenden Ontfanghet Ghenerael.

Ende wierden de respectiue Collegien van de Admirali-

1629. miraliteyt gelast / en geauthoriseert / om de crediteuren met name ende toename tot hunne concurente sommen op de Provintien te repartitieeren / deselve Crediteuren belastende / dat sy van hunne schult / behoorlijck souden doen blijcken ende 't bewijs van dien teghens de betalinge overleveren / op dat 't sijner tijdt de Generaliteyts Reeckenkamer in 't hooren van de Reeckeningen van de gesepde Collegien ter Admiraliteyten / als anders daer op regard mochten nemen / ende die alsdan na behooren mochten dienen; tot welcken eynde oock goetgevonden wierdt datmen het dubbelt van dese repartitie aen de gesepde Reeckenkamer soude oversenden / lastende oock alle de Admiraliteyten dat sy in 't repartitieren van de Crediteuren wel Regard souden nemen / dat de Crediteuren voor soo veel doenlijck een yder in sijne Provintie wierde betaelt / ende boven al dat de kleynste ende geringste Partijen aldaer betaelt werden / en dat sy oock daer op souden letten / dat de outste eerst contentement inwegen ende hier in gheprotecteert wierde / tot den meesten dienst van 't Landt ende van de Collegien / sonder eenich Respect te draeghen van de Persoonen; vonden oock goet dat dese achterheden by de Provintien betaelt wierden in drie termijnen: d' eerste termijn van doen over vier maenden / als tegen den eersten Iuny, den tweeden termijn een Jaer daer naer / ende den derden termijn wederom een Jaer naer den tweeden termijn / latende de vryheydt aen de Provintien om met de Crediteuren eenich met hemlieden te willen ende believen nader te mogen handelen.

Mandemaecker. Den 14. February is inde Vergaderinghe gecomparceert de Heer Mandemaecker Gedeputeerden van 't Collegie ter Admiraliteyt in Zeelandt, ende heeft in kracht van sijne brieven van Credentie in date den elfden deses tot Middelburgh / eerst by monde gedaen ende daer na in gheschrifte overgelevert de propositie hier na geinsereert / waer op voor al sooch eghevaen resolutie is gevallen.

Hooge ende Mogende Heeren,

Propositie van Zeelant. MYn Heeren die van 't Collegie ter Admiraliteyt residerende in *Zeelant*, verstaen hebbende uyt het Rapport van haeren mede Raet den Heere van *Thienhoven*, hoe dat het hare Ho: Mo: niet gelieft en heeft haer te laten valideren onder d' oude schulden het equivalent van 't gene by haer daer op betaelt is uyt het inkomen van den Iare *acht en twintigh*, ende heeft haer niet alleenlijck ten hooghsten bedroeft, maer oock so verstelt, dat sy niet en weten hoe het haer mogelijck syn zal, de beveelen van haer Hoo: Mog: d' Equipagie van desen loopenden Iaere aengaende, naer te konnen komen: aengesien sy niet een stuyver en hebben om d'onkosten van den Iaere *acht en twintich* te vervallen, als geheelijcken geabsorbeert synde, in de betalinghe van eenighe oude schulden: als daer sijn *seven en veertigh duysent acht hondert vier en seshich pont* aen soldie van bootsvolck, *seven en twintigh duysent vier hondert 't negentich pont* aen *elf* maenden mont-kosten, *seventhien duysent vier hondert een en seventich pont* aen leverantie van equipagie, ende *ses duysent negen hondert neghen en seventich pont* aen buskruyt: bedragende t' saemen *neghen en 't negentich duysent acht hondert ende vier pont vlaems*; alle welcke betaelinge sy gedrongen zyn geweest te doen, om voor te komen eene gheneraele mutinatie onder het boots-volck van *Zeelandt* ende eene totale onwilligheydt der Leveraers, waer van sy tot haeren leet-wesen niet dan te veel de beginselen en saghen, soo van de Backers, Brouwers als andere leveraers van mont-kosten aen de Capiteyns ende behoeften noodich tot d' Equipagie.

Wat apparentie heeft het oock datmen het bootsvolck te vreden hadden konnen stellen met beloften, als men haer, die *vyfthich* ende meer maenden ten achteren waeren, voorby gegaen hadde, ende die betaelt die maer *thien ofte twaelf* maenden den Landen gedient en hadden, jae die volgens de gewoonlijcke betalinge in Zeelant geobserveert, en de Matroosen aen Landt te meer te verplichten, boven het geene sy ontfangen hebben, noch meer aen het Landt staende te houden, als de andere verdient; Van gelijcken gaet het oock met de *Mondt-kosten* ende *Leveraers*, die alle in de *dertigh* maenden verachtert zijn: den inkoop van Kruyt, ende oock alle andere Leverancien, geschieden alle op dagh: soo dat sy naer de outheydt van haere schult betaelt moeten werden, om een yeder te williger te maecken in het continueeren van haere Leverantien: ende derhalven bidden ende versoecken dat hier naerder consideratien opgenomen moghte werden: als mede op de beschermingе deur haere Schepen van Oorloge van de groote ende kleyne Visscherye van Zeelandt, ende dat de selve nae proportie geconvoyeert moghten werden, als die van Hollandt. 1629.

Haer Ho: Mo: hadde aende Admiraliteyten vermaninghe laeten doen tot observantie vande Placcaten van de Monture: daer op hebben die van Amsterdam gheantwoort / dat sy de voorsz missive met eenige Gedeputeerden van 't Collegie in 't Noorderquartier / hebbende gecommuniceert / bevonden dat het voor dien tijdt niet wel mogelijck was het Placcaet op de monture ende manninge ter Zee in train te brengen: alsoo den tijdt te cort / ende alle het gheschut daer toe noodich niet wel te bekomen was; doch dat de Scheepen genaunt hebbende na Oosten-ende Noorwegen daer toe wel te houden souden syn / om ander Admiraelschappen derwaerts te gaen / ende dat die van 't Noorderquartier oock hadden aengenomen alsso te doen. Ten tweede dat sy in plaets van vijf ofte ses Oorlochscheepen de Oostwaerders by te voegen / daer toe alreenijck ghedestineert hadden twee Schepen ende die van 't Noorderquartier een, voorsiende dit-maal suffisant ghenoech te sullen wesen om het voorsz Convoy te doen. Waer op de Collegien ter Admiraliteyt tot Amsterdam en in 't Noorderquartier is aengeschreven / dat sy het placcaet vande monture ende manninge vande schepen ter Zee souden in train brengen / na sijn forme en inhout / sonder in eenige maniere daer van te dispensere / of eenige excusen vande schippers of kooplieden aen te nemen / ook de schepen in Admiraelschappen na behooren te doen weren / op pene als in het Placcaet: alsso haere Ho: Mo: vastelijck vertrouwden datter egeen ghelegentheyt soude manqueren om de Scheepen te monteren / vermits het voorsz Placcaet 't sedert 't expireren vande Treves viermael was gerenoveert: ende te meerder om dat d' aenwesende Gedeputeerden vande respective Collegien ter Admiraliteyt / als oock de Gecommitteerde vande respective Steden van Hollant ende Westvrieslandt den 20. Octobris lestleden / solemnelijck hadden belooft voor haer selven / en van wegen hare respective Committenten het voorsz Placcaet punctelijck te sullen achtervolghen ende doen achtervolgen / onder de modificatie ten contemplatie van eenige Leeden van Hollandt in 't selve Placcaet voenmaels gedaen; ende dat sy overluter seghens den overtreders souden procederen ende doen procederen / in conformite van dien. Ende op dat haere Ho: Mo: mocht blijcken vande beloften hier in by de ghemelte Collegien te doen / dat sy voor de Commissarissen hier toe gestelt / ofte andere des noot synde specialijck te deputeeren / souden doen annoteren de Schippers die niet haere Schepen jegens 't voornoemde Placcaet souden komen uyt te loopen en de Zee te nemen / of 't selve niet volkomentlijck 't achtervolghen: oock daer van een pertinente lyste aen haere Ho: Mo: over te senden om te dienen daer 't behoorde. Oock is de voorschreve Collegie ter Admiraliteyt aengeschreven de Scheepen gaende naer Oosten te versien met vijf of ses Conboyers; ende ingevalle sy niet mogelijck soude sijn 't selfde 't effectueren / ten minsten met vier, daer van de helft de Scheepen in d' Oost-Zee tot Dansick en Coningsbergen respective soude by blijve / om deselve met de meeste securiteyt te geleyden. Voorders sijn de Heeren ordinaris en extraordinaris Gedeputeerden van Hollant der sacht haer te willen verklaren op 't concept van den nader Eedt voor de Raden inde respective Collegien ter Admiraliteyt / om deselve des te beter te doen onderhouden de resolutie van haere Ho: Mo: na voorgaende advijs van sijn Excelentie met hemlieden van saechen genomen / en voorts te nee-

1629. nen op 't ſtuck vande beveylinghe ende defentie ter Zee met den aenkleven ende gevolge van dien / als oock het voorſz Placcaet op de monture ende manninge ter Zee / mitsgaders de Placcaten mette ampliatie der Covopen ende Licenten; ten anderen, ſijn de gemelte Heeren Gedeputeerden van Hollandt vermaent by haere Principalen te bevorderen / om het Concept van de Compagnie van aſſeurantie voor Gecommitteerde van deſe bergaederinge in beſoignes te laten brengen / ende te onderſtaen de zwaricheden die by de Heeren van Hollandt / op het inwilligen van dien ſouden moghen ghemaeckt worden / ende daer over redenen gheven / ende weder redenen te ontfanghen / gheloovende de Heeren Gedeputeerden van d'andere Provintien daſtelijck / dat de voorſz Compagnie eenmael in train gebracht ſijnde / de Cooplupden deſer Landen in meerder verſeeckerthept op Zee als jegenwoordich ſouden mogen negotieren / ende de Provintien daer en boven ontheven worden van de groote extraordinaris ſubſidien te waeter / daer inne deſelve verklaerden niet te ſullen komen continueeren.

Het concept van een Compagnie van aſſeurantie daer van in 't voorgaende wert mentie gemaeckt / lupde als volght.

Concept Compagnie van Aſſeurantie.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, Allen den geenen die deſen yegenwoordigen ſullen ſien, ofte hooren leſen, Saluyt. *Doen te weten:* Dat alſoo verſcheyden gequalificeerde perſoonen ons te kennen hebben gegeven: Dat tot verſeeckeringe van de Zeevaert, ende welvaren van de Ingeſetenen, ten hooghſten dienſtigh ſoude weſen in deſe Landen, op te rechten, eene Compagnie van Aſſeurantie. *Soo is 't:* Dat wy ons genegen vindende om by alle middelen de Schip-vaert, Koop-handel, ende Hanteeringe deſer Landen, met de meeſte ſorge te verſorgen, ende daer by de ſelve te doen toenemen, ende te continueeren, in conformiteyt van de Tractaten, Alliantien, Verbonden, Entre-courſen: op de Traffijcquen ende Zeevaert met andere Princen, Republijcquen, ende Volckeren, eertijts gemaeckt: die wy in allen deelen puncttueelijck verſtaen, onderhouden, ende achtervolght te moeten werden.

Ende wy naergenoomen kenniſſe der ſaecken, bevinden dat met gemeene hulpe, aſſiſtentie, ende middelen van ſoodaenige Compagnie, naerder beſchermt ende gemainteneert ſullen werden, de gemeene Koopluyden ende hare Goederen, tegen alle de Rooveryen, Extorſien, ende andere overlaſten, die haere Perſoonen, Schepen ofte Goederen, in het vervolgen van hare reyſen by de Duynkerckers, ende andere Vyanden van deſe Landen aengedaen werden: ſoo hebben wy door verſcheyden pregnante redenen ende conſideratien (ons daer toe moveerende) met rijpe deliberatien van den Raede, ende uyt hoogh-dringende oorſaecke, goet gevonden eene generaele Compagnie van Aſſeurantie op te rechten, ende te authoriſeeren: die wy uyt ſonderlinge affectie, tot den gemeynen welſtant, ende om de Ingeſetenen van deſer Landen, voor alle ſchade (ſoo veel mogelijck is) te bewaren, ende te conſerveeren, in goede Neeringe ende Welvaert ſullen mainteneeren, ende verſtercken met onſe hulpe, faveur, ende aſſiſtentie, voor ſoo veele den tegenwoordigen ſtaet, ende geſtalteniſſe der Landen eenighſints kan verdraegen, ende daer toe verſien met behoorlijck Octroy, en met de Privilegien ende Exemptie hier navolgende.

Te weten: Dat binnen den tijdt *van vier en twintigh* jaeren, alle ende een yeder (het zy Ingeſetenen, ofte vreemde) die eenige Goederen, oft Koopmanſchappen, oft Schepen om den Ooſt ofte den Weſt ſal willen afſenden, ofte doen af-ſenden, gehouden ſal weſen ten Comptoire van de ſelvige Compagnie, pertinentelijck aen te geven, alle contante Penningen: midtſgaeders de quantiteyt, qualiteyt, ende de rechte waerde van zijne Goederen, ſoo hy uyt deſe Landen over Zee, na andere Plaetſen ende Koninckrijcken ſal willen verſenden: als mede de rechte namen van 't Schip ende Schipper, daerinne de ſelve gelaeden werden: ende voorts de plaetſe werwaerts dat men die meent te verſenden; om alſoo op de Boecken van de Compagnie aengeteeckent ende geregiſtreert te werden. Des ſoo ſal den Aengever de *Præmie*, ofte de *Recognitie* van dien, in contant moeten betaelen, op den voet ende conditie hier naer volgende. 1629.

Welcke Aſſeurantie gedaen ſal werden op de *negben* en *thiende-parten* der ingeſcheepte Goederen, ende het reſteerende *thiende-part*, ſal de verſeeckerde gehouden weſen, tot zijnen prijckel te reſiqueeren, ſonder die oock buyten deſe Compagnie, door andere te doen verſeeckeren: ten ware het ſelfde *thiende-part* hooger moghte Monteeren, als *twee hondert ponds Vlaems eens:* in welcken cas ſijnen keure ſal ſtaen: om het overige, oft mede te doen verſeeckeren, ofte het ſelfde te reſiqueeren, ſoo ſijnen goeden raedt gedragen ſal.

Als mede alle Schippers gehouden ſullen weſen in het vertreck uyt deſe Landen, ende ſoo dickwils als het ſelvige geſchiet, pertinent ten Comptoire als voören aen te geven: den naem, groote, ende waerdye van hare Schepen, om mede geregiſtreert te werden: ten eynde ſy in gereede Penningen betalen de *Præmie van de tweede derde-parten* der ſelver: ende daer voor verſeeckeringe genieten, blijvende het reſteerende *derde-part* tot laſte van de Schippers ende Reerders ongeaſſeureert.

In welcke verſeeckeringhe mede niet ghereeckent ſal werden het conſumabel, 't welcke met ſoodanige Schepen af-geſonden ſal werden.

Ende by aldien hem yemandt ſoude vervorderen te Varen, oft Negotieren uyt eenige Havenen, en Plaetſen deſer Landen, ſonder de ſelvige Waren en Schepen, in manieren als vooren, ten Comptoire van de Compagnie aen te geven: dat ſal zijn op de verbeurte van de verſwegen Schepen en Goederen, die bevonden ſullen werden alſoo in Zee te gaen, ofte verſonden te weſen, die datelijck ende alomme van wegen de voorſz Compagnie aengetaſt, genomen, ende alles verbeurt, ten behoeve van de ſelve, aengehouden ſullen mogen werden; ende in cas ſoodanige Schepen oft Goederen verkocht moghten weſen, ofte in andere Landen ofte Havenen ingeloopen: ſullen de Reeders, Participanten, ende Verſenders, voor de waerde van de ſelve Schepen ende Goederen mogen werden geexecuteert.

De Goederen ende Schepen (in manieren als vooren) aengegeven, ſullen ten beſten van de Geaſſeureerden deur de Compagnie verſeeckert werden, voor ſoodaenige *Præmie*, als hier onder neffens yder plaetſe gheſpecificeert ſtaet: welverſtaende dat onder de ſelve de circunjacente plaetſen van dien, mede werden begrepen: Als namentlijck alle die geene, die uyt eenige Havenen van deſe Geunieerde Provintien ſullen vertrecken, ofte yets verſenden.

Naer de *Sondt ende Noorwegen*, ſal voor het Somer-ſayſoen betaelt werden: Namentlijck *van den eerſten* April, tot den *eerſten* Novembris, *twee ende een half per Cento.*

Ende voor het Winter-ſayſoen, *van den eerſten* November, *tot den eerſten* April toe, *drie ende een half per Cento.*

Naer *Bergen in Noorwegen, Drenten, Stavanger*, voor het Somer-ſayſoen, *drie per Cento.*

Voor het Winter-ſayſoen *drie en een half per Cento.*

Naer *Moſcovien*, in het derwaerts gaen *drie ende een half per Cento.*

In het wederkeeren naer deſe Landen, *vier per Cento.*

Naer *Groenlandt* ende *Spitsbergen*, *drie per Cento.*

Naer *Hamborgh*, *twee per cento.*

Naer *Embden* ende *Bremen*, *een ende een half per Cento.*

Naer *Schotlandt, Nieuw-Caſtel* ende *Hul*, ende daer ontrent, *twee ende een half per Cento.*

Naer *de Riviere van Londen*, *twee ende een half per Cento.*

Naer *Plymouth* tot *Engelands-Eynde* incluys, *drie per Cento.*

Naer *Irlandt*, *Beſtau*, ende daer ontrent, *vijf per Cento.*

Naer *Nantes*, *Rochelle*, ende *Circunjacentien*, *vier ende een half per Cento.*

Naer *Bordeaux vijf per Cento.*

Naer *Bayonen de France*, ende *St. Jean de Luz*, *vijf ende een half per Cento.*

Naer *St. Malo*, *drie ende een half per Cento.*

Naer

1629. Naer *Caen*, *Hable en Roaen*, *drie per Cento.*
Naer *Diepen en Calis twee en een half per Cento.*

Van welcke Plaetſen na deſe Landen, ſoo de goederen en ſchepen tijdelijck gegeven worden, ſalmen gehouden weſen de ſelve premie te betalen, ende de aſſeurantie in manieren als vooren genieten. Voorts ſal de Compagnie alle Schepen ende Goederen, nae *Marſeille*, *Thoelon*, *Genua*, *ende Livorna* verſekeren tegen *tien per Cento.*

Ende die na *Venetien gaen dertien per Cento.*

Welverſtaende dat onder de voorverhaelde plaetſen, in de Strate gene circumjacentien en werden begrepen, en de Compagnie deſe aſſeurantie te doen, niet verder verbonden en is, als aen de gene, die uyt gedruckt ende genomineert ſtaen, van de welcke voor de wederom reys betaelt ſullen worden de ſelve premie in maenieren als vooren op andere plaetſen genoteert is.

Alle andere ſchepen ende waren, ſo op andere verder gelegen quartieren ende plaetſen verſonden werden, by aldien de ſelve na den Weſt gaen, ſullen verſekert moeten weſen, tot Engelants-eynde incluys, en verder niet.

Waer voor men betalen ſal voor *præmie drie per Cento.*

Ende die verder om den *Ooſt* gaen, ſullen verſeeckeringe hebben tot aen de *Sont* incluys, ende *præmie* betaelen *twee* ende een *half per Cento.*

Van gelijcken ſullen de ſchepen en goederen (varende by *Noorden* om, verſekert moeten weſen tot op de hooghte van *Hitlant*, ende voor *præmie* betalen *drie per Cento.*

En ten aenſien de *Compagnie* in haer eerſte beginſelen, deur de over groote periculen, en tegenwoordige macht der *vyanden*, ſeer groote *laſten* en ſware *Equipagien* ſal moeten doen, en vele ſchade van genomen goederen en ſchepen waernemen, ſal *voor de eerſte drie Jaren een half per Cento* meer voor *præmie* genieten, als die hier boven voor ordinaris geſtelt ſijn. En aengaende de goederen en ſchepen, ſoo na de gedeſigneerde plaetſen in de *Straete* verſonden werden, ſal men voor de ſelvighe tijdt een *per Cento* meer (als de ordinaris *præmie* is) betalen.

By aldien yemant om de *Weſt* ofte de *Ooſt* gaende, op plaetſen *Neutrale* of *Geallieerde* van deſe Landen toebehoorende, eenige vordere *aſſeurantie* begeerde, ofte oock op andere geoorlofde conditien, als in deſen *Octroye* uytgedruct ſtaen: werden de reſpective *Bewinthebberen* by deſen geauthoriſeert, om 't ſelve tot bate, en ſchade van deſen *Compagnie* te mogen doen, op al ſoodanige *præmie* en voorwaerden, als ſy metten geene die ſulcx begeeren, in 't minnelijck ſullen konnen over een komen. En gelijck de *Bewinthebberen* alle *Waren*, *Schepen* en *Goederen* d'Ingeſetenen deſer Landen toekomende, ofte die by ordre van andere *Uytheemſche* verſonden mogen werden, gehouden zijn onder hare *aſſeurantie* t' ontfangen: ſo ſullen de ſelve oock vermogen allerhande *Contracten* van *aſſeurantie* op te rechten, en te maken met alle Ingeſetenen van alle *Neutrale*, of *Geallieerde Princen*, *Potentaten*, en *Republijcquen* van deſen Staet, 't zy dan de ſelve hare *Schepen* en *Goederen*, na deſe Landen af-ſenden, oft naer andere quartieren (niet zijnde onder de ſubjectie van onſe *vyanden*) welverſtaende dat ſodanige te bedingene *præmie*, ten minſten ſo hoog ſal zijn als d'Ingeſetenen deſer Landen, op deſelve plaetſen aen de *Compagnie* betalen moeten. Alle welcke voorverhaelde verſekeringen en *præmien*, alleenlijcken te verſtaen zijn van ſodanige Schepen en Iachten: mitſgaders van de goederen in deſelve geladen, die gemonteert ſijn na onſen *Placcate*, op de *Wapeninge* en *Manninge* vande ſchepen, in den jare *acht en twintigh* geëmaneert, ende indien eenige van dien ſulcx niet verſien mogte weſen, ſal men voor gantſch ongemonteerde ſchepen en goederen (daer inne geladen) *twee per Cento* meerder voor *præmie* betalen, ende van half gemonteerde een *per Cento* meer als de ordinaire *præmie.*

Ende op dat de *Bewinthebberen* verſekert mogen weſen, dat ſy in 't aengeven van de monture der Schepen, niet miſleyt werden, ſullen ſy by haer ſelven vermogen, ofte by hare Gecommitteerde, alle Schepen in Zee gaende, te beſichtigen, en te viſiteeren, om op de Monture ende Wapeninge van dien informatie te nemen.

Ende werden alle Schepen belaſt, ſoo haeſt als ſy ofte hare Reders, eenige *certe part bye* gemaeckt hebben, ofte in de laedinge komen te liggen, om eenige Goederen in te nemen, ten Comptoire van de *Compagnie* aen te geven, de Montuere haerder Schepen, ten eynde de *Compagnie* in 't aenteyckenen van de *aſſeurantie*, en invorderen van de *præmie*, ſich daer na mogen reguleeren, op pœne ſoo de Schippers van ſulcx te doen in gebreecke blijven, dat ſy ten behoeve van de *Compagnie* verbeuren ſullen, *vier mael* ſo veel als de *præmie* vande *aſſeurantie* over Schip ende Goet ſal bedraeghen: waer voor het Schip verbonden, ende executabel ſal zijn. 1629.

De *Juweelen*, en 't geene onder de *Kleynodie* gereeckent wert, ſo in ende uyt deſe Landen geſcheept werden, ſullen met onderlinge verdrag, tuſſchen de *Compagnie* en die ſulcx verſoecken, verſekert werden: ende by aldien men ſich dies aengaende niet konde verdragen, ſal van de ſelve het recht van veylinge, daer van hier naer geſtatueert ſal werden, naer de rechte waerde betaelt worden.

Ende dat op de *Compagnie* (ſoo veel doenlijk is) geniete de *præmie* van alle de uyt te ſendene Waren en Schepen, en ſullen gheen Paſpoorten ter *Convoye* aen yemandt verleent werden, ten ſy hy alvooren doet blijcken met een Biljet van de *Bewinthebberen*, ofte haeren *Commijs*, dat de *aſſeurantie* van ſoodanige Goederen en Schepen, behoorelijck aengegeven, en de *præmie* van dien voldaen is; en tot dien eynde ſullen de *Bewinthebberen* op de Reſpective Comptoiren van *Convoyen* ſetten een geſwooren *Commijs*, die de voorverhaelde Biljetten in trecken, ende aen de *Bewinthebberen* over brengen ſal, om die met hare Boecken te confereeren.

Alle de ſchaede op eenige geaſſeureerde Schepen ofte Goederen vallende, ſullen aen de beſchadighde goet gedaen werden, ter plaetſe daer de *præmie* van dien betaelt is, naer den prijs als de ſelfde ten tijde van de gedane verſekeringe, aengegeven zijn, *drie* maenden na dat de *Bewinthebberen* van de geledene ſchaden, volkomentlijcken ſal zijn gebleecken.

Wel verſtaende dat deſe *Compagnie* niet verbonden ſal zijn aen de verſekerde goet te doen, eenige haverye, die niet *tien per Cento* en daer boven bedraegt, ende mede niet inſtaen voor eenige detenſien, ofte arreſten van eenige *Neutrale* ofte *Geallieerde* Potentaten: ſo wanneer die op eenige Reeden, Havenen oft Rivieren komen te geſchieden, als oock niet voor eenige ſchade, die de Goederen (na datſe aen 't Lant gebroght zijn) ſoude overkomen, en voorts geenige verſekeringe doen, op ſodanige plaetſen, die onder de gehoorſaemheyt van den Vyandt ſtaen, noch mede op alſulcke die by yemant ('t zy vrient ofte vyandt, met Oorloghs-macht met 'er daedt beſet ofte beſlooten zijn.

Voorts ten eynde de *Compagnie* met ſo weynige cavillatie, en ſiniſtere practijcquen gequelt worde, als mogelijk is, ſal de ſelve niet gehouden weſen eenige reſtorne aen yemandt (onder hoedanigh pretext dat het ſoude weſen) te vergunnen: maer ſullen in allen gevalle de betaelde *præmie* behouden.

De goederen die van buyten in deſe Landen geſonden werden, ſullen in cas die ſelve ter Kamere aengegeven, en verſekert zijn, gerekent werden, volgens den inkoop ter plaetſen, daer van men die *eerſt* afgeſcheept heeft, verhoogt met d' onkoſten tot de ſchepinge toe, ende voorts volgens den ſtijl van de *aſſeurantie*, tot noch toe geobſerveert, om waer van pertinente kenniſſe te hebben, ſullen alle de geene die hare goederen begeeren verſeekert te hebben, aen de *Bewinthebberen* belooven, ſo haeſt hare rekeninge oft Factueren over krijghen, de ſelfde ter Kamer ſullen verthoonen; en by aldien als dan bevonden werden, dat hare Waere meerder quamen te bedragen, als de ſelve aengegeven waren: ſullen van 't overige alleen 't recht van de veylinge betalen, en in cas van ſchade vergoedinge genieten na de ſomme, ſoo die ter eerſter inſtantie aengebroght ende opgegeven zijn.

En by aldien yemant met ſijn eygen Schepen, eenige Goederen onverſeekert quame in te brengen, ſal als dan in 't minnelijck over de vracht naer advenant dat andere betalen, geaccordeert werden: ende by aldien men daer over den anderen niet konde verſtaen: ſal de ſelve deur goede mannen, by die van de Gerechte daer toe te ſtellen, gearbitreert worden, ende parthyen gehouden zijn de uytſpraeck van de ſelve naer te komen.

Aen-

1629. Aengaende de waeren, die ter plaetſe van hare ladinghe geene ſonderlinghe valeur en hebben, ende meeſt door den arbeyt van het Scheeps-volck verkregen worden, als Sout, Hout ende diergelijcke, ſullen de Bewinthebberen, ende die geene, ſoo daer over aſſeurantie begeeren, den anderen in het reeckenen van hare priſe, om de premie daer naer te betaelen, verſtaen, ende by aldien ſy lieden daer over niet en konnen accorderen, ſal den lader vry ſtaen, door andere buyten de Compagnie te doen verſeeckeren, mits als dan aende voorſz Compagnie het recht vande veylinghe, in manieren voorſz te betalen.

Vande inkomende ſchepen, het zy vreemde of hierlantſche, ſo dickmaels als die uytter Zee, in eenige havenen deſer Provintien inne komen, ende niet ter Comptoire vande Compagnie aengegeven zijn om verſeeckert te weſen, ſal betaelt worden voor yder laſt van de gemonteerde Schepen, *vijfthien* ſtuyvers, voor half gemonteerde *twee en twintigh* ende eenen halven ſtuyver par laſt, en voor gantſch ongemonteerde Schepen, *dertigh* ſtuyvers par laſt, alles naer den voet van onſen voorſz reglemente. Ende ſullen de laſten in deſen geroert, eenpaerlijck ghereeckent worden, op Rogge laſten, uytgeſondert die vande Ooſt ende Weſt-Indiſche Compagnie Buyſſen, ende diemen ter vryer neeringen alleenlijck uytſeyt, waer van hier naer ſal gheſproocken worden.

De ſchepen uyt deſe Landen naer Vranckrijck om een Soutladinge, ofte andere te bekomen, varende, het zy ledigh ofte volladen, ſullen in het uytgaen als vooren ſtaet, gehouden zijn te betalen aſſeurantie, ende by aldien ſy met haere ladinghe, die ſy buytens Lants bekomen, de Enghe ofte Noortzee wederomme paſſeerde, ofte aendede, ſullen ghehouden weſen aen de Compagnie te betalen 't voorſz laſt-gelt, ende dat aen ſodanige Gecommitteerdens, als de Compagnie buytens Landts, daer toe ſpecialijck mochte committeeren. Doch by aldien de Bewinthebberen aldaer geen Gecommitteerden tot den ontfanck en hadden gheſtelt, ſal het ſelfde recht op haere wederkomſte in deſe Landen aen de Compagnie, ter plaetſe daerſe ſullen arriveren, betaelt worden, ende ſullen de Reders voor het ſelfde recht aende Compagnie mede verbonden zijn, tot ſoodanige ſomme van penningen, als ſy uyt de ſelfde bevrachtinge ofte reyſen, ontfangen ende genooten mogen hebben.

Van gelijcken, indien eenighe Schippers deſer Landen met hare ſchepen, buyten Lants eenighe vrachten ofte reyſen aenvanghen, om van de eene plaetſe naer d'ander te varen, ſonder deſe Landen aen te doen, ſullen ſy ſo menighmael ſy de Enge ende Noortzee bevaeren, en gebruycken, gehouden zijn 't recht van de veylinge te betaelen, en dat ſoo menichmael, als ſy laſt breken, en een nieuwe voyage doen, waer voor de Reeders, als in 't voorgaende articule, mede verbonde en executabel ſullen weſen.

Van alle Waeren ende Koopmanſchappen, van wat natuere die ſyn, ſo van buyten over Zee yemant toegeſonden worden, ofte ſelfs ſouden moghen inbrenghen, 't zy dan de ſelfde de Convoyen deſer Landen ſubject zijn ofte niet, ſoo die als vooren niet tijdelijck op eenige Comptoiren van de Compagnie aenghegheven, ende dienvolgende veraſſeureert zijn, ſal betaelt worden voor de veylinghe van de Zee, een en een halt ten hondert naer de waerde, als de ſelfde hier te Lande ſullen hebben, aftreckende de Scheeps vrachten, ſonder meer, doch ſullen de Waren ende Goederen van Embden ende Bremen komende, alleen een per cento voor veylinge betalen.

Ghelijck mede alle Ingeſetenen deſer Landen, die eenige waren in andere plaetſen ende Koninckrijcken doen inneladen, om op andere quartieren buyten deſe Provintien ghevoert te werden, ende daer mede paſſeren, ofte aendoen de Enge of Noortzee, ſo die niet tijdelijcken veraſſeureert zijn, ſullen gehouden weſen, ſoo haeſt de ſelve ter gedeſtineerde plaetſen ghekomen zijn aende Compagnie te betalen het recht vande veylinghe als vooren. En by aldien yemant van des te doen in gebreecke bleve, als oock de Schippers over hare ſchepen, ten behoeve vande Compagnie verbeuren, viermael ſo veel als het recht vande veylinge ſal bedragen. 1629.

Dat alle Policien van aſſeurantie, daer inne naer rechte vereyſcht wort, de clauſule van hem op goede ende quade tijdinge te doen verſeeckeren, de Bewinthebberen gepreſenteert ſullen worden, om by mutuele conventie, over de premie van dien te accorderen, ſonder dat de Compagnie in ſulcken ghevalle, ſich ſal hebben te contenteren met de ordinaire premie, ende by aldien geen Accoort hier over getroffen wort, ſullen alſdan de Schepen ende Goederen op d'aenkomſte van haere ghedaene reyſe, betalen het voorverhaelde recht van veylinge.

Alle de geene, ſoo naer de voorgeſtelde ordre aende Compagnie betalen 't recht van de veylinge, ſullen niet verbonden weſen om hen preciſelijck door de Compagnie te doen verſeeckeren, maer ſullen vermogen met andere, hy ſy buyten ende binnens Landts, wegen hare aſſeurantie te tracteeren, als haren goeden Raedt ſal gedragen.

Die vande Ooſt ende Weſt-Indiſche Compagnie, mitſgaders de Vrye-neringhvaerders, ſullen met haere Schepen vry weſen, als mede met de Cargaſoenen, die naer de limiten van haeren Octroye, afgeſonden worden, ende alleenlijck van hare retouren, inkomende waren ende Prinſen, betalen een *per Cento*, ten aenſien datſe nevens andere, de veylinghe der Enge ende Noort-Zee genieten.

Inſgelijcken ſullen de Buyſſen, Doggers, Ventjagers ende alle andere, die onder de groote en kleyne Viſſcherye begrepen zijn, voor haer uytreyſe vry weſen, ende alleen ten reguarde vande veylinge van haren gevangenen harinck ende viſch, par laſt betalen *dertigh* ſtuyvers.

Ende by aldien hem yemant door de Compagnie hadde doen verſeeckeren, ende ſich vervorderde tegens d'ordre vande generale vergaderinge, met onſe approbatie op het convoyeren, ende het uytſeylen vande Schepen genomen, in Zee te gaen, ſal zijne betaelde premie quyt weſen, ende in cas van ſchade, geenige vergoedinge, uyt wat oorſaecke dat het oock ſoude mogen weſen, genieten.

De Bewinthebberen ſullen in hare dagelijckſe vergaderinge examineren, de ghelegentheydt vande aenghebrachte ſchaede, ende d'abandonnementen, die by yemant mochte geſchieden, dewelcke ſoo ſy deuchdelijcken ende geverifieert vinden, ſullen de ſelfde als dan mogen betaelen, ſonder daer over eenigh vonniſſe van de Rechter te verwachten, ende met de genomen Reſolutie tegens haere Participanten in reeckeninghe volſtaen; doch in cas van diſpute, ende dat de twee derde parten vande preſente Bewinthebberen, de ſchaede niet genoechſaem geverifieert en vonden, noch de ſelfde gediſponeert om door goede mannen af te doen handelen, ſal den Inſinuant zijn verſoeck van vergoedinge afgeſlagen worden, die zijn recht ſal mogen vervolghen, voor de ordinaire Iuſtitie, het ſy Kamer van aſſeurantie ofte andere Collegien, ſulcx als de conſtitutie vande plaetſe is mede brengende.

Tot verſeeckeringhe vande Gheaſſeureerden, ſullen verbonden weſen alleen de middelen, ende effecte van de Compagnie, ſonder dat de Bewinthebberen ende Participanten daer vooren in hun privé verbonden ſullen weſen.

Ende op dat deſe Compagnie ſtaende mach blijven, noch met ſiniſtre practijcken in haer recht verkort worden, ſullen Bewinthebberen vermogen alle waren ende Schepen, die notoirlijck beneden de rechte waerde aengegeven worden, te viſiteren, ende deſelvige met kenniſſe van ſaecken, ten behoeve vande ſelve Compagnie naer haer nemen, mits aende geaſſeureerde betaelende den ſeſten penninck meer, als d'aenghebrachte ſomme bedraeght.

Maer by aldien yemant, ſoo voor deſen geſtelt is, de Compagnie quame voor by te gaen, ſonder zijne ſchepen, ofte goederen in 't geheel ofte deel ter Comptoire vande Compagnie aen te gheven, om gheaſſeureert te worden, ofte oock in eenighe deſer Landen ineneko-

1629. nekomende, om het recht van de veylinghe te betalen, ſal ſoodanighe de ſelve verſwegen Goederen ende ſchepen ten behouve van de Compagnie metter daedt verbeuren, by aldien de ſelfde fraude, door de goede toeſicht der Bewinthebberen ofte hare dienaers, eerſt ontdeckt wert: ende waere het ſoo dat de ſelve, nevens het verſwijghen aende Compaignie oock 's Landts ghe rechtigheyt ghe ſloecken mochte hebben, ende daer over door de Generaele Chercers, ofte andere Miniſters van der Admiraliteyten eerſt achterhaelt werden, ſal het verbeuren der ſelver koomen ten behoeve van de ghemeene ſaecke, ende de gebreeckighe daer en boven ten beſten van de Compagnie verbeuren, tienmael ſo veel als de premie van de aſſeurantie bedraeghen ſouden hebben.

Welcke aenbrenginge en opgevinghe aende Compagnie om geaſſeureert te worden, gedaen ſal moeten werden op ſoodaenighen tijdt ende gelegentheydt van de goederen, als men tegenwoordigh gewoon is het recht van de Convoyen aen te geven, ſoo dat by langher uytſtel, ofte verder uytſlach van de goederen om geſcheept te worden, men verſtaen ſal dat de ghebreeckighe in de voorſtaende peyne ende boete vervallen ſal weſen, als oock van ghelijcken ſullen de ſcheepen om geaſſeureert te zijn, aenghedient moeten werden, ſoo haeſt ſy in de leedinghe gaen legghen, om eenighe goederen in te nemen, voor ende al eer men begint die te ſcheepen, ende voor die geenige die leedich ende ballaſt Scheeps uytgaen, voor ende al eer ſy haer Scheepen ballaſten.

Ende belanghende de inkoomende ſcheepen, die het recht van de veylinghe ſchuldich zijn, ſullen aengheghe ven moeten worden binnen vier en twintigh uyren, naer dat het ſelfde ſchip ſyne Ancker gheworpen heeft, ofte ghearriveert is, ter plaetſe daer hy zijne laſt eerſt meent te breken, alles op peyne als boven.

Ende alſoo de aſſeurantie veel fraude ende boosheyt ſubject is, ten ſy daer inne met behoorlijck wetten werde verſorght, ſullen alle de gheene die fraudeleuſelijck haere waeren de Compagnie aengheven, met op ſet om die in Zee koomende, ofte by andere ghelegentheydt haer ſelven die moetwillighlijck quijt te maecken, om by dat middel, van de Compagnie de aenghegheven prijs te bekoomen, als wel voor deſe in *privo* Contracten ghepractiſeert is, ſullen de ſelve ten behoeve van de Compagnie verbeuren niet alleenlijcken de betaelde premie: maer oock ſoo veele als de waerde van dien in het aengheven ghetaxeert is, ende daer en boven naer ghelegentheyt van ſaecken, door den Rechter gheſtraft worden na de geſchreven Rechten ende Placcaten deſer Landen.

Alle ſaecken die aengevangen worden tegen eenighe Contraventeurs van des Compagnie gerechtigheyt, het ſy in cas van arreſt, aenhalinge van Waren ofte ſchepen, ſullen ter aenklachte van dan Advocaet van de Reſpective Kameren, als Fiſcael, voor de eerſte inſtantie berecht werden, by den ordinaris Rechter van de plaetſe daer de Kameren Reſpective gheſtelt ſyn, achtervolgende het reſort, ſoo by de Collegien ter Admiraliteyten gehouden wort, ende by aldien de Compagnie eenige breucken, ofte boeten toegheweſen werden, ſullen die by proviſie betaelt, ofte geexecuteert werden, niet tegenſtaende eenighe provocatie, appellatie, ende verleende inhibitie.

En alſoo in deſen ſonderlinge dient waer genomen de gelegentheyt van de goede Ingeſetenen, die van tijt tot tijt hare waren en ſchepen, op eenige Comptoiren van de Compagnie om verſeeckert te worden, ſullen aengeven, ſo ſullen de Reſpective Kameren gehouden weſen, den anderen te provideren, en te verſien, van gelden, ſo wanneer het gebeuren mochte, dat de ſchaden en verlieſen, in eenige van dien ſo groot wierden, dat ſy niet beſtant en waren de ſelve uyt hare Capitalen datelijck op te brengen. En indien van deſe te doen yemant onwillig en in gebreke was, worden de Reſpective kameren geautoriſeert, ſoo vele Penninghen als ſy tot betalinghe van de ghevallene ſchaede, ſullen van doene hebben, ten laſte van de Generale Compaignie te negotieeren.

Hebben voorts belooft, dat wy deſe Compaignie teghens eenen yeghelijcken ſullen mainteneeren, ende defenderen in de vrye Zee vaert ende Traffijcke, ende ten dien eynde de ſelve te hulpe komen, met veertigh hondert duyſent guldens, te betalen d' eene helft daer van binnen drie Maenden, naer dat de Bewindthebberen in de Kaemeren gheſtelt ſullen weſen, ende de reſterende helfte drie Maenden naer de voorverhaelde tijdt, preciſelijck ende achtervolghende de Acte, daer van by ons aen de Compagnie te verleenen: Welverſtaende dat wy met de twee derde parten van dien, ſullen genieten, en dragen winſte en *Riſico*, gelijck alle andere Participanten in de Compagnie genieten en dragen ſullen, ende het reſterende derde part, ſal by ons tot ſubſidie van de Compagnie, ten behouve van de gemeene Participanten, liberalijcken gequiteert en geſchoncken worden. 1629.

Ende ſullen alle Ingheſetenen deſer Landen, ende oock andere Landen, by openbaere affixie ende billetten binnen den tijdt van een Maent naer daete van deſen, te affigeeren, ghewaerſchouwt worden, datſe binnen den tijdt van drie eerſt komende Maenden, Innegaende den deſes Iaers 1629. in deſe Compaignie ſullen worden gheadmitteert, ende datſe hare Penninghen, dieſe ſullen willen inlegghen, ſullen moeten opbrengen in twee termijnen, te weten, de eerſte helfte van dien ter expiratie van de voorſz drie Maenden, ende de weder helfte ſes Maenden daer na.

Wt welcke Penningen voor eerſt vervallen ſullen worden, de nodige equipagien, die de Generaele Vergaderinge van de Negenthien, dienſtigh ſal oordeelen tot veylinghe van de Zee, ende tot eſtabliſſement van de negotie in de gheoctroyeerde limiten hier naer uytghedruckt, mits dat de overige ter diſpoſitie van de reſpective Bewinthebberen, alvooren daer op ghenomen het advijs van de voorſchreve Generaele Vergaederinghe, gheleyt ſullen worden op vaſte Comptoiren, of andere ſuffiſante Beurſen, tot redelijcke intereſſe, met expreſſe conditie, dat de ſelvige tot aller tijdt van den Iaere, op de aenmaeninghe van Bewinthebberen, met den verloopen intereſſe, na advenant van den tijdt, wederom afgeloſt ende uytghekeert ſullen worden, ten eynde de Compaignie altijt ghereet, mach zijn om aen de Geaſſeureerde de te lijdene ſchaede ende verlieſen te voldoen.

Ende op dat deſe Compagnien ſoude moghen beſtaen by eene goede Regieringhe, tot meeſten proffijte ende contentement van alle de Participanten, ſoo hebben wy gheordonneert, dat de ſelve Regieringe ſal beſtaen in vyf Kaemeren van Bewinthebberen: als een binnen Amſterdam, die hebben ſal de adminiſtratie van de vier negende parten, eene Kamer in Zeelant voor twee neghende parten, eene kamer op de Maſe, voor een neghende part, eene Kaemer in het Noorder quartier voor een neghende part, ende de reſterende Kaemer in Vrieſlandt, ende Stadt ende Landen, meede voor een neghende part. Over welcke Kaemeren alle de in gheteyckende Capitalen proportionelijck ſullen verdeelt worden, volghens de voorverhaelde parten in de Cameren, ſoo haeſt de eerſte alghemeyne Vergaderinghe van Bewinthebberen ſal gehouden worden, ende dat ten overſtaen van onſe Gecommitteerdens, die wy daer toe ſpecialijck ſullen authoriſeeren ende laſten.

Ende ſullen de Provintien ende Steeden in de welcke geen Kameren ſyn, inleggende uyt hare gemeente hondert duyſent gulden ofte meer, op behoorlijcke nominatie van de Hooft participanten, ende over elcke hondert duyſent gulden moghen ſtellen een Bewinthebber, in ſulcken Kamer, daer ſy goet vinden ſullen hare penningen te brengen.

En ſal de verdeelinge alleen in deſen te verſtaen zijn, noopende de Equipagie en de Directie van de gemeene Compagnie ſaecken, ende des onvermindert, ſullen alle Kooplieden ende Ingeſetenen deſer Landen vermogen (ſonder eenigh onderſcheyt) haer te doen aſſeurantie te begeren, in al ſodanigen Kamer, als hem beſt gelegen ſal weſen, ſonder dat ten aenſien van deſe verdelinge 't minſte van de vryigheyt van die ſal weſen gepræjudiceert.

Onder

1629. Onder de voorverhaelde Participanten, ſullen ghereeckent worden Hooft participanten te weſen, die inde Kaemer van Amſterdam, voor hare eyghene reeckeninghe participeeren de ſomme van ſes duyſent guldens, ende in de andere Kameren, ter ſomme van vier duyſent gulden.

Welcke Hooft participanten, ſoo haeſt deſe Compagnie ſal gheſlooten weſen, deur de Magiſtraten van de plaetſen, daer de Kameren reſideren, by een geroepen ſullen werden, omme uyttet middel van haer ende by hare nominaetie ghekooren te worden, een dubbel ghetal, om daer uyt by de Staten van de reſpective Provintien, ofte door de Magiſtraten van de Steeden, daer de Kaemeren ſyn, gekoren te worden tot Bewinthebberen, die de directie van de Compagnie van den eerſten aenvangen, en vervolgen ſullen.

Dat de eerſte Bewinthebbers ſullen dienen den tijdt van ſes Iaeren, ende datmen de ſelve overſtreken ſynde, eerſt by lotinge ſal veranderen, een derde part van het ghetal van de Bewindthebbers, ende twee Iaren daer nae ghelijcke derde part, ende de andere twee volgende Iaeren het leſte derde part, ende voorts ſucceſſivelijck de outſte in dienſt zijnde laeten afgaen, ende dat in plaetſe van de afgaende, ofte van den genen die voor ofte naer ſoude mogen aflyvich, ofte om andere redenen verlaeten worden, by de Bewinthebberen, ſoo blijvende, als afgaende, mitſgaders by de Hooft participanten, die in perſoone ende op hare koſten daer by ſullen willen komen, dubbel ghetal ſullen worden ghenomineert, uyt welcke de voorſchreve reſpective Provintien, Gedeputeerdens, ofte Magiſtraten, nieuwe Electie van de Bewinthebber ſullen doen, ende de vacante plaetſen ſucceſſivelijck ſuppleren: ende ſullen voor Hooft participanten gehouden werden, die voor hun eygen ſo veel participeren als de reſpective Bewinthebberen zijn doende.

Dat de Kaemer van Amſterdam ſal beſtaen van twintich Bewinthebberen, ende de Kaemer van Vrieſlandt ende Stad ende Lande te ſamen oock negen Bewinthebberen.

Welcke Bewindt-hebberen in plaetſe van proviſie tot laſt van de Compagnie, genieten ſullen ter Camer *van Amſterdam* Iaerlijcx de ſomme *van twaelf hondert gulden*, ende in andere Kaemeren *duyſent guldens*, ende ſullen de ſubalterne dienaers ter diſcretie van de reſpective Bewinthebberen gheſtelt worden tot laſte van de Compagnie.

Dat ſoo dickwils van node ſal zijn, een Generale vergaderinghe van de voorſz Kaemeren te houden, om op het Convoyeren van de ſchepen, equipagien van dien, veylinge van de Zee, ofte eenige ſaecken, de Compagnie in 't gemeen betreffende, ordre te ſtellen, het ſelve ſal geſchieden in negentien perſoonen, daer inne uyt de Kamer van Amſterdam ſullen compareren acht, uyt Zeelant vier, van de Maſe twee, uyt het Noorderquartier twee, uyt Vrieſlant, mitſgaders Stadt en Landen twee, wel verſtaende dat den negentienden perſoon, ofte ſoo veel meer als wy t'elckens ſullen goet vinden, by ons ſal worden gedeputeert, om in de voorſz Vergaderinge de ſaecken van de Compaignie, ten beſten te helpen dirigeren.

Van welcke Generale Vergaederinghe van de voorſz Kameren, alle ſaken deſe Compagnie aengaende, verhandelt en beſloten ſullen worden, wel verſtaende dat in ſaken van oorloge, op de genomen reſolutie, verſocht ſal werden onſe approbatie.

De voorſz Generale Vergaderinge beſchreven zijnde ſal te ſamen komen om te reſolveeren, wanneer men ſal equiperen, hoe veele ſcheepen men op elck quartier ſal ſenden, de Compagnie in het ghemeen betreffende, ſonder dat de een of de ander Kamer yet ſal mogen aenrichten buyten de voorſz ghemeene reſolutien, maer ſullen gehouden zijn de ſelve te effectueren ende in het werck te ſtellen. Ende indien eenige Kamer bevonden werde in gebreecke te zijn de gemeene reſolutien te achtervolgen, ofte te contravenieren, hebben wy de ſelve Vergaderinge geauthoriſeert, ende authoriſeren by deſen, om ſoodanich ghebreck ende contraventie metten eerſten te doen repareeren, waerinne wy (des verſocht zijnde) haer ſullen aſſiſteeren. 1629.

De ſelve generaele Vergaderinge ſal gehouden werden: de eerſte ſes jaeren binnen de Stadt Amſterdam, ende twee jaren daer naer in Zeelandt: ende ſoo voorts van tijdt tot tijdt in de voorſz twee plaetſen.

De Bewinthebbers, die van wegen de Compagnie gecommitteert zijnde, van huys ſullen reyſen, het ſy op de voorſz Vergaderinge, ofte elders, ſullen voor haer teerkoſten en dag-gelden hebben *vier* gulden 's daegs, boven de Schuyt en Wagen-vrachten: welverſtaende dat die geene die van de eene Stadt na de andere reyſen, om die Kameren als Bewinthebberen ende Regeerders te frequenteeren, egeen dagh-gelden ofte reys-koſten en ſullen ontfangen, tot laſte van de Compagnie.

Ende of het gebeurde dat in de voorſz generale Vergaderinge eenige wichtige ſaken voor vielen, daerinne ſy niet wel en konden verdragen, oft dat ſy ſelfs hun ſouden moghen beſwaert vinden, om elckanderen te overſtemmen, dat het ſelve gelaten ſal worden tot onſe deciſie: ende 't geene dienaengaende goedt ghevonden ſal worden, ſal achtervolght ende naer gekomen worden.

De Schepen van de Reyſe weder-komende, ſullen wederom aenkomen ter plaetſen daer ſy af-geſeylt zijn, ende of deur fortune van weder en windt, de Schepen van 't eene quartier uytgeſeylt, aenquamen in het ande[r] als die van Amſterdam, ofte van het Noorder-quartier [i]n Zeelandt, ofte in de Maſe, ofte die van Zeelandt, ofte die van Vrieſlandt: midtſgaders Stadt ende Landen in een ander quartier. Dat niet te min elcke Kamer de adminiſtratie ende bewint van hare uytgeſonden Schepen ende Koopmanſchappen ſal behouden, ende dat ſy de ſelve ſullen moghen verſenden ende vervoeren naer de quartieren daer de Schepen waren uytgeſeylt, 't ſy met de ſelve, ofte andere Schepen: midts dat de Bewinthebberen der ſelver Kamer gehouden ſullen zijn haer ſelfs in Perſoon te laten vinden, ter plaetſe daer de Schepen ofte Goederen aenghekomen zijn, ende geen Facteurs daer over ſullen vermogen te ſtellen. Maer in gevalle haer ſelfs niet geleghen en ware te reyſen: dat ſy als dan de Bewinthebberen van de Kamer (daer de Schepen gearriveert zijn) tot de adminiſtratie ſullen Committeeren.

Ende indien eenighe Provintien goet vonden eenen Agent te ſtellen, om die Penningen uyt haere Ingeſetenen te verſamelen, ende in Maſſe in eenighe Kamers te leggen. Ende van de uytdeelinge betalinge te vorderen, ſal de Kamer gehouden zijn al ſulcken Agent toe te laten acces in de ſelve Kamer, om aldaer geinformeert te werden van den ſtaet van den uyt-geve ende in-komen, uyt ende in-ſchulden: behoudens dat de Penninghen by al ſulcken Agent ingebracht, ſullen bedragen *vijftigh duyſent* gulden, ende daer boven.

Ende of het gebeurde dat ondet d'een of d'ander Kamer yemandt van de Bewinthebberen in ſulcken ſtaet geraeckten, dat hy niet en konde voldoen 't geene hem (zijnder adminiſtratie aengaende) betrouwt ware, ende daer door eenighe ſchade moghte komen: ſal weſen tot laſte van de Penningen, die al ſulcke Bewinthebberen hebben in de Compagnie, de welcke oock voor haere adminiſtratie ſpecialijcken zijn verbonden; het welcke oock plaetſe ſal hebben ten reſpecte van alle de Participanten, die uyt ſaecke van koop van Goederen, ofte anderſints Debiteurs van de Compagnie ſoude mogen weſen: ende ſal gereeckent worden in allen ſchijn, of haer ingeleyde Penningen tegens 't geene ſy de Compagnie ſchuldigh zijn, van aen beginne waer gecompenſeert, ende by reſcontre gedoodet.

De Bewinthebberen van de reſpective Kamers ſullen reſpondeeren voor hare Caſſiers ende Boeck-houders.

Dat alle de Waeren van deſe Compagnie (die by den ghewichte verhandelt ſullen worden) verkocht ſullen werden op eenderley gewichte, te weten: op de ſwaerte van 't gewichte van Amſterdam, en datmen alſulcke waren ſal mogen overſlaen binnen Scheeps-boort, ofte in de Pack-huyſen, ſonder daer van eenigen Accijs, Impoſt ofte Waegh-gelt te betalen: midts dat de ſelve verkocht zijnde, niet anders ſullen mogen worden gelevert,

dan

Digitized by Google

1629. dan ter Wage, en mits betalende den Impoſt en Waegh gelt, ſoo dickwils als ſy worden gealieneert, gelijck andere goederen, de Wage ſubject zijnde.

Datmen de Perſoonen ofte goederen der Bewinthebberen niet ſal mogen arreſteren, beſetten, ofte bekommeren, om van hen te hebben reeckeninghe van adminiſtratie van de Compagnie, noch oock om de betalinge van de gagien, ofte loon van de gene die ſy in dienſte van de Compagnie gebruyckt hebben, maer de gheene die ſulcx yet op hen-luyden ſal willen pretenderen, ſullen ghehouden ſyn de ſelve te betrecken voor hare ordinaris Rechters.

So wanneer eenige ſchepen van de reyſe ſullen weder keeren, ſullen de Generaels of Commandeurs over de Vloote, Schip ofte ſchepen gehouden ſyn binnen thien dagen daer naer hare aenkomſte, aen ons te komen doen rapport van het ſucces van hare reyſe, en daer van ſchriftelijck rapport over geven, ende leveren, indien de ſake ſulcks vereyſcht.

Ende oft gebeurde (dat wy geenſints en verwachten) dat yemant de Scheepvaert, Negotie, handelinge ofte trafficque van deſe Compaignie, contrarie het algemeene recht, ofte oock jeghens het inhouden van de voorſz Tractaten, verbonden ende entrecourſen in eeniger manieren wilde beſchadigen ofte hinderlijck weſen, ſullen hun daer tegens mogen defenderen, ende reguleren in conformiteyt van de Inſtructie by ons daer van te geven.

Ende ten eynde de Participanten in de reſpective kameren te geruſter mogen weſen, over het beleyt ende adminiſtratie van Bewindthebberen, ſullen de Hooft-Participanten in yder Kamer by meerderheyt van ſtemmen uyt het middel van haer abſolutelijck moghen verkieſen, eenighe Opſienders ende Opnemers van reeckeninge: namentlijck inde Kamer van Amſterdam vier, ende in de andere Kameren drie Perſoonen, die gehouden ſullen zijn alle twee dagen ter weecke alle de Boucken ende reeckeningen van de Compagnie naer te ſien, als mede tot eſclairciſſemen van dien te viſiteren de Facturen en Documenten, die daer toe by de Bewinthebberen in handen ſullen worden geſtelt; mits dat ſy lieden onder *Eede* verklaren, ſecreet te ſullen houden, 't gene de Bewinthebberen ſecreet bevolen wert, ende tot hare kenniſſe ſouden mogen komen; als oock van gelijcken gene rekeninge te advoyeren, van die naer ſyne nature behoorlijcken verantwoort wert, ofte met Documenten beweſen zijn, ende ſullen de ſelve Rekenmeeſters jaerlijcks voor haer tractement hebben in de Kaemer van Amſterdam *drie hondert* gulden des jaers, en in de andere kameren *twee hondert* gulden.

Welcke Bewinthebberen en Reeckenmeeſters gene ſchepen, Waren ofte Goederen, haer in 't geheel ofte deel toekomende, aen deſe Compagnie ſullen mogen leveren, ofte verkoopen, noch van de ſelve Compaignie eenige Koopmanſchappen ofte Waren koopen, ofte doen koopen, directelijck ofte indirectelijck, nochte oock portie ofte gedeelte daer inne hebben, op de verbeurte van een jaer van hare proviſie, die contrarie van deſen bevonden wert gedaen te hebben, tot profyte van den armen, ten waere de Generaele Vergaederinge van de *Negbenthiene*, in de reſpective Kameren goet vonden eenige Goederen publijckquelijck met op, ofte af ſlagh te verkoopen: welcke Goederen by Bewindt-hebberen, ende Reeckenmeeſters ſoo wel als by andere mogen ingekocht ende gemijnt worden.

Voorts dat binnen den tijdt van de voornoemde *vier en twintigh* jaren, niemant van de ingeboornen, ofte de Ingeſetenen deſer Landen, anders dan alleen uyt den name van deſe Compagnie uyt deſe Vereenigde Nederlanden, noch oock van buyten de ſelve Landen, niet en ſal mogen varen, noch negotieren, op de Kuſten ende Landen van *Africa*, beginnende van de *Tropicus Cancri*, langs de geheele Kuſte *van Barbarien* Noortwaerts aen, door de ſtrate *van Ghibralter*, Ooſtwaerts langs de ſelve Kuſte *van Barbarien* ſtreckende, voortaen langs de geheele Kuſte *van Alexandria*, ende het vaſte Landt *van Sorya aen Smirne* incluys: daer inne begreepen de Eylanden *van Cyprus*, *de Archipelagos*, en andere onder den grooten Heer ſorterende; ende ſo wie ſonder conſent van deſe Compagnie hem ſal vervorderen te varen, ofte te negotieren op eenige plaetſen binnen de voorſcheve limiten, deſe Compagnie geaccordeert, dat ſal zijn op de verbeurte van de ſchepen ende Goederen, die bevonden ſullen werden op de voorſz Kuſten ende Geweſten te handelen, de welcke datelijck ende alomme van weegen de voorſz Compagnie aengetaſt, ghenomen, ende alles verbeurt, ten behoeve van de ſelve gehouden ſullen mogen werden: ende in cas ſodanige Schepen ofte Goederen verkocht moghten weſen, ofte in andere Landen ofte Havenen ingeloopen: ſullen de *Reeders* ende *Participanten* voor de waerde van de ſelve Schepen ende Goederen mogen werden geexecuteert: uytgeſondert alleen, dat de geene die *voor date van dit Octroy*, uyt deſe ofte andere Landen op eenige der *voorſz Kuſten* uytgeloopen ofte uytgeſonden zijn, hunne handelinge tot den *uytkoop* haerder Goederen, ende wederkomen in deſe Landen, ofte anderſints ter expiratie van haer *Octroy* (ſoo ſy voor deſen eenige hebben verkregen) ſullen vermogen te continueeren, ende langer niet: behoudelijck dat na den *eerſten* (Anno *ſeſtien hondert negben en twintigh* dagen ende tijden des ingancx van deſen *Octroye*) niemandt eenige Schepen ofte Goederen en ſal vermogen uyt te ſenden naer de *Quartieren* in deſen *Octroye* begrepen, alwaer 't dat *voor date* van dien deſe *Compagnie* noch niet eyndelijken ware geſlooten: maer ſullen daer in voorſien ſulcx als behoort, tegens den geenen die wetens in *Fraude* van deſe onſe goede meyninge, 't gemeene beſte ſoecken te fruſtreeren.

1629.

Dat *voorts de voorſz Compagnie*, op onſen name ende authoriteyt (binnen de limiten hier vooren geſtelt) ſal mogen maecken *Contracten*, *Verbinteniſſen*, ende *Alliantien* met de Princen, ende Naturelen van de Landen daerinne begrepen; Midtſgaeders aldaer eenige *Fortreſſen* ende *Verſeeckertheden Bouwen*: *Gouverneurs*, *Volck van Oorlogbe*, ende *Officiers* van *Juſtitie*, ende tot andere noodelijcke dienſten, tot conſervatie van de Plaetſen, onderhoudinge van goede *Ordre*, *Policie* ende *Juſtitie* (een-ſamentlijck tot vorderinge vande Neeringe) ſtellen, deporteeren ende afſtellen, ende wederom andere in hare plaetſe ſurrogeeren, ſoo ſy-luyden naer gelegentheydt van ſaecken ſullen bevinden te behooren. *Voorts populatie* van *vruchtbaere* ende *onbewoonde* Quartieren mogen bevorderen, ende alles doen dat den dienſt der Landen proffijt, ende vermeerderinge van den handel ſal vereyſchen. Ende ſullen die van de Compagnie ons ſucceſſivelijck communiceeren, ende overleveren ſoodaenige *Contracten* ende *Alliantien*, als ſy met de *voorſchreve Princen* ende *Natien* ſullen hebben ghemaeckt: Midtſgaeders de gelegentheyt van de *Fortreſſen*, *Verſeeckertheden* ende *Populatien* by hen-luyden ter handen ghenomen.

Behoudelijck dat ſy-luyden eenen *Gouverneur Generael verkoren*, ende voor hem Inſtructie geconcipieert hebbende, de ſelve daer na by ons geapprobeert, en Commiſſie gegeven ſal werden: Ende dat voorts ſoodanigen *Gouverneur Generael*, ſoo wel als andere *Vice-Gouverneurs*, *Commandeurs* ende *Officieren*, gehouden ſullen weſen den Eedt van getrouwigheyt aen ons te doen, ende oock aen de Compagnie.

Ende indien de *voorſz Compagnie*, op eenige der *voorſz Plaetſen*, in ſchijn van vrundtſchap bedroogen, oft qualijck getracteert moghte werden, oft dat in het vertrouwen van eenige *Penninghen ofte Coopmanſchappen*, de ſelve ſonder reſtitutie, ofte betalinge daer van te genieten, gehouden werden, dat ſy de ſchade na gelegentheydt der ſaecken, en nae dat ſy beſt ſullen vermogen, ſullen doen repareeren, deur alſulcke middelen, als men gevoeglijck ſal konnen doen.

Ende alſoo tot *Plantinge*, *Verſeeckeringe* ende *Defenſie* van deſen handel, oock noodig ſal zijn eenigh Krijgs-volck mede te nemen, ſullen wy naer de conſtitie van 't Lant, ende gelegentheyt van ſaecken, de voorſz Compagnie voorſien met ſoodanigh *Volck* van *Oorloge*, van *Commandement*, ende van *Fortificatien*, als noodig weſen ſal: midts dat die by de Compagnie ſullen werden betaelt ende onderhouden.

1629. De welcke boven den Eedt die sy aen ons ende zijn Excellentie hebben ghedaen, oock sweeren sullen, het commandement vande voorsz Compagnie te volghen, ende hare saecken te helpen vorderen, naer haer beste vermogen.

Dat de Provoosten vande Compagnie, aen Lant sullen mogen apprehenderen het Krijgsvolck, ende ander Volck van Oorloghe, dat hen in dienste vande voorsz Compagnie begeven heeft, ende de geapprehendeerde te scheep brengen, 't sy in wat Steden, Plaetsen ofte jurisdictien van dese Landen, deselve bevonden mochten werden, mits dat de Provoosten te vooren sullen aenspreken d'Officiers en Magistraten vande Steden ende plaetsen daer sulcx valt.

Dat wy geen schepen, geschut ofte Ammunitie van dese Compagnie, tot dienste deser Landen en sullen nemen, dan met consent van de selve Compagnie.

Hebben voorts dese Compagnye gheoctroyeert, geprivilegeert en ghegunt, octroyeeren, privilegeeren en gunnen mits desen, dat sy met alle hare schepen en goederen vry sullen moghen passeeren voor by alle Tollen, eenige der Vereenighde Provintien toekomende, ende dat sy de selve vryheyt fullen gebruycken, in sulcker voeghen als de vrye Ingheseetenen vande Steden deser Landen, daerinne hare vrydommen zijn ghenietende, oock niettegenstaende eenige onvrye persoonen in dese Compagnie zijn participerende.

Dat alle de Goederen ende Waeren, die dese Compaignie, geduerende den geheelen tijt van haer Octroy, sullen uyt dese Landen voeren, naer de quartieren van *Barbaryen*, *Sorya*, ende andere binnen de voorsz limiten begrepen, ende die sy van daer in dese Landen sullen brengen, sullen vry zijn van uytgaende ende inkomende Convoy.

Datmen de reeckeninge vande Equipagie, ende uytrustinghe vande Schepen, met de dependentien van dien, sal doen *drie* maenden naer 't vertreck vande schepen, ende een maent daer na Copyen aen ons, ende aen de respective kameren senden; ende vande Retouren, mitsgaders vande verkoopinge der selver, sullen de Kameren (soo dickwils wy dat goet sullen vinden of sy van de kameren daer toe versocht werden) staet aen ons, en malkanderen overschicken.

De Bewinthebberen sullen gehouden wesen, alle *twee* jaeren te doen generale reeckeninge, van alle uytredinge ende Retouren, mitsgaders van winste, ende verliesen vande Compagnie: te weten, eene vande Negotie, ende ghedaene asseurantien, met de appendentien van dien, ende de andere vande offensive Oorloghe, yeder apart, welcke reeckeninge in 't openbaer sullen werden gehouden, naer voorgaende affixie van Biljetten; dewelcke gedaen zijnde, de Boecken van de Compaigne geslooten sullen worden, en *vier* maenden daer naer aende Participanten nae rate van hare reeckeninghen, uytdeelinge geschieden, van alle het geene bevonden wort, boven het Capitael geavanceert te zijn, ende sullen de verliesen naer het voorgaende sluyten vallende, ghebrocht worden op de volgende reeckeningen, als mede de onverdiende premie van den *Rifico* noch tot laste van de Compagnie loopende.

Niemant sal geduerende den tijt van desen Octroye, zijn Capitael ofte ingeleyde penningen uyt dese Compagnie mogen trecken, gelijckmen oock geen nieuwe Participanten sal moghen innemen, dan indien ter expiratie van *vier en wintigh* jaeren mocht goet gevonden werden dese Compaignie te continueren, ofte een nieuwe op te rechten; sal finale reeckeninge ende estimatie by de *Negenthiene* met onse kenniſse gedaen worden, van alle 't geene dese Compagnie is toebehoorende, als oock vande nootelijcke kosten die by de selve sijn gedaen, ende yder een vermogen na de voorsz afrekeninghe ende ghedane estimatien, zijne penninghen te lichten, ofte in de volgende Compagnie nae advenant van dien, in 't geheel ofte deel, te continueren ofte participeren; Ende sal in sulcken ghevalle de volghende Compagnie de restanten, die volgens de reeckeninghe ende estimatie bevonden sullen worden, tot haren laste moeten nemen, en de Participanten die inde Compagnie niet sullen goet vinden te continueren, haer contingent betalen, op alsulcke termijnen als de *Negenthiene* met onse kenniſse ende goetvinden, sullen bevinden te behooren. 1629.

Ende ingevalle het soude moghen ghebeuren: dat de Landen in hare lasten merckelijck souden mogen werden verlicht, ende dat dese Compagnie in swaere lasten van Oorloge soude komen te vervallen: So hebben wy belooft, ende belooven mits desen: de voorsz subsidie sulcx te vermeerderen, als den Staet vande Landen sal mogen lijden, ende die saecken van de Compagnie sullen komen te vereyschen.

Hebben voorts gheordonneert, dat in ghevalle van Oorloge, alle *Prinsen* die op de Vyanden, ofte oock op de *Zeeroovers*, binnen de voorsz limiten, by de Compagnie, ofte by den geenen die den selven te harer assistentie sullen worden bygevoeght, souden mogen werden verovert. Oock de Goederen die uyt krachte van onse *Placcaten* sullen worden aengehaelt, na afreeckeninge van alle notelijcke kosten, als oock vande schade die de Compagnie in het veroveren van elcke *Prinse* soude mogen hebben geleden, mitsgaders de gerechtigheydt van zijn *Excellentie* als *Admirael*, in *conformite* van onse resolutie, dient-halven op den *eersten April* 1602. ghenomen, ende het *thiende part* vande Officiers, Bootsvolck, ende Soldaten, die de *Prinsen* gedaen sullen hebben, sullen blijven ter dispositie vande Bewinthebbers vande voorsz Compagnie, mits dat daer van ghehouden sal worden reeckeninge apart, ende verscheyde vande rekeninghe vande *Negotien* ende *Commertien*; ende dat het *provenu* van de selve *Prinsen* sal worden gheemployeert tot de Equipagie vande Schepen, ende betalinghe van het Volck van Oorloge, *Fortificatien*, *besettingen* en diergelijcke saecken van Oorloge, ende defensie te Water ende te Lande dependeerende: sonder datmen daer van sal doen eenige distributie, ten ware dat het selve *provenu* so groot werde bevonden: datmen sonder swackinghe van de selve defensie, ende nae dat d'onkosten vande Oorloge soude zijn betaelt, eenige merckelijcke partye soude mogen uytdeelen; dewelcke geschieden sal apart, ende gescheyden vande distributie vande *Commertien*, en sal de verdeelinghe ghedaen worden aen de *Participanten* van dese Compagnie, elcx pont ponts gelijcke, nae *rate* van zijn ingheleyde *Capitael*, sonder dat wy van weghen het recht van 't Landt, yetwes daer uyt sullen profiteeren.

Sullen oock de Bewinthebberen van dese Compagnie, door haer Schepen, in *Zee* mogen aentasten ende veroveren alle *Lorrendraeyers*, ende die eenige goederen van *Contrebanden* uyt dese Landen, naer Vyanden Landen, ofte andere quartieren poogen te verwoeren, die alle ten behoeve vande Compagnie, mette daet geconfisqueert en verbeurt sullen wesen, in maniere als voren, vande *Prinsen* van den Vyant te veroveren, is ghedisponeert.

Behoudelijck nochtans, dat alle *Prinsen* ende goederen uyt krachte vande *Placcaten* aengehaelt, ingebracht, ende te rechte gestelt sullen moeten worden, ter *judicature* vande Raden ter *Admiraliteyt*, vande quartieren daer die ingebracht sullen zijn, om by deselve kenniſse ghenomen en gesententieert te werden, op de deughdelijckheyt ofte ondeughdelijckheyt vande selve *Prinsen*; Blyvende niet te min (hanghende den Processe) d'administratie van de ingebrachte goederen by de Compagnie, ende dat onder behoorlijcken *Inventaris*, ende behoudens de *Revisie* vande geene die by *Sententie* vande *Admiraliteyt* gegraveert soude mogen zijn, in conformiteyt vande *Instructie* aen die vande *Admiraliteyt* ghegheven; Welverstaende: dat de *Venda-Meesters* ende andere Officiers vande *Admiraliteyten*, geen recht sullen ghenieten, ofte moghen pretenderen vande *Prinsen* die by dese Compagnie sullen worden *gheneficeert*, ende daer in sy niet en syn *geemployeert*.

Ende sullen wy dese Compagnie van aenbegin tot hare assistentie by voeghen, *twintigh* Schepen van Oorloge, het minste van *hondert en vijfsigh* Lasten groot, ende *vier* goede wel-bezeylde Iachten, het minste groot *tsestigh* Lasten: zijnde behoorelijck gemonteert, ende ver-

1629. verſien van alles: oock van Metale ende ander Geſchut, ende behoorlijcke quantiteyt van Ammunitie: midtſgaders van dubbelt, loopent ende ſtaende Wandt, Seylagie, Touwen, Anckers, ende andere toebehoorten: ſulcks op ſoodanighe dangereuſe expeditien behooren verſien ende ghebruyckt te zijn: behoudens die voorts ſullen werden ghemant, gevictualieert ende onderhouden, tot koſten van de Compagnie.

Voorts ſal de Compagnie gehouden weſen geduerighlijck in Zee te houden *tſeſtigh* wel gemonteerde Oorlog-Schepen, wel meerder, ende niet minder: ende ſullen wy d' *Admiraliteyten* daer toe houden: dat ſy ten minſten oock in Zee ſullen houden ſoo veel Schepen van Oorloge, als de ſecrete reſolutie, dies aengaende genomen is, medebrengende, waer van wy aen de Compagnie, tot haer verſeeckeringhe, *Acte* in forma ſullen doen expedieeren.

Hebben voorts deſe Compagnie geauthoriſeert ende gelaſt: dat ſy alle de Schepen by henluyden geaſſeureert, door hare Convoyers, ende andere Schepen ſullen defendeeren, teghens een yder wie het ſoude mogen weſen, die de ſelve in hare reyſe eenigh belet, hinder, oft ſchade moghte poogen te doen, ende ſoo daer over eenig miſverſtant quame te ontrijſen: Belooven de Compagnie, midtſgaeders de Bewindthebberen ende Participanten, van alle pretenſien te ontlaſten, ende vry te houden, die yemandt ter Wereldt daer over ſoude willen ſuſtineeren; En indien de Officieren van de Compagnie teghens haeren laſt ende inſtructie in deſen haer notoirlijck miſgaen moghte, ſullen de ſelve daer voor in hare eygen Perſoonen verbonden, aenſpraeckelijck ende ſtraf baer zijn: ſonder dat de Compagnie ofte Bewinthebberen over de ſelve *Miſuſen* ende *Forfaiten* eenigſints gehouden ſullen weſen.

Ende alſoo de Compagnie uyt de ghemeene Beurſe van veele Ingeſetenen deſer Lande werde geformeert, ſoo en ſullen de Penningen daerinne geteekent, geenige Arreſt ſubject weſen, om by dat middel tegens de Eygenaers van dien Iuriſdictie fondeeren.

De Bewinthebbers van deſe Compagnie ſullen ſolemneelijck belooven ende ſweeren: dat ſy hun in hare Adminiſtratie wel ende getrouwelijck ſullen dragen, goede ende deughdelijcke Reeckeninge doen van haere Handelinghe: dat ſy in alles ſullen bevorderen het meeſte proffijt van de Compagnie, ende der ſelver ſchaede beſchutten, ſoo veel moghelijck ſal zijn: dat ſy den meeſten van de Participanten in 't opbrengen ende uytdeelinghe van Penninghen, niet meer voordeel en ſullen doen, als den minſten: dat ſy in het innen ende ontfanghen van de uytſtaende ſchulden, den eenen niet meer als den anderen ſullen verſchoonen: dat ſy voor haer eygen reeckeninge participeeren, ende geduerende haer Bewinthebberſchap, ſullen blijven participeeren, alſulcke ſomme van Penningen, als by deſen Octroye zijn geordonneert: midtſgaeders dat ſy alle ende een yeder van de Poincten en Artijckelen in deſen vermelt ende verhaelt, voor ſoo veel haer aengaet, ſullen naerkomen ende onderhouden, doen naerkomen ende onderhouden, naer haer uytterſte vermogen.

Alle welcke Privilegien, Vryheden ende Exemptien: midtſgaeders de aſſiſtentie hier vooren verhaelt, in alle hare voorſz Poincten ende Artijckelen, wy de voorſz Compagnie, met goede kenniſſe van ſaeken hebben gegunt, verleent, belooft ende toegeſeydt; gunnen, verleenen, en toeſeggen hen midtſdeſen: Belooven de henluyden de ſelve te doen ende laeten ghenieten ruſtelijck ende vredelijck. Ordonneeren oock, dat de ſelve ſullen werden onderhouden ende achtervolgt, by alle Overigheden, Officieren, ende Onderſaten van deſe Vereenighde Nederlanden, ſonder daer jegens te doen, directelijck ofte indirectelijck, ſoo weynigh binnen, als buyten de ſelve Vereenighde Nederlanden, op peyne van daer over als Beletters van het gemeene welvaeren der ſelver Landen, ende Overtreders van onſe Ordonnantie geſtraft te worden, aen lijf ende goet: Belooven de daer en boven, dat wy de Compagnie in het innehouden van deſen onſen Octroye ſullen maintineeren, ende ſtaende houden, by alle Tractaten van Payſe, Allian-

tien, ende Entre-courſen: met de Naegebueren, Princen, Rijcken ende Landen, ſonder yet gedaen ofte gehandelt te worden, dat tot verminderinghe van deſen ſoude mogen ſtrecken. Ontbieden daerom, ende beveelen wel expreſſelijck aen alle Gouverneurs, Iuſtificieren, Officieren, Magiſtraten, ende Inwoonders der voorſz Vereenighde Nederlanden: dat ſy de voorſz Compagnie ende Bewinthebbers van dien, ruſtelijck ende vredelijck laten ghebruycken het volkomen effect van deſen Octroye, conſent ende Privilegie: ceſſeerende alle Contradictien ende Empeſchementen ter contrarien. Ende op dat niemant hier van ignorantie pretendeere: Soo hebben wy belaſt, dat het ſommier inhouden van deſen Octroye, by Publicatie ofte affixie van Biljetten ſal worden genotificeert, daer het, ende ſoo het behooren ſal: want wy het ſelve ten dienſte van den Lande bevonden hebben te behooren. 1629.

Van dit Concept is naermaels meer ghеſproocken: Jae ſoo dickwils / als men hoorde van groote ſchaede ter Zee. Want de Provintien niet aen de Zee leggende / ende weynigh by de Navigatie geintereſſeert: viel het zwaer de groote ſubſidien op te brenghen; Beyden t' eichens: Laet de Compagnie van aſſeurantie voort gaen: Dat is genoegh om de Zee te beveyligen. **Maer die van Hollandt (ſelf niet naermaels in den zwaeren Oorlogh teghen Engelandt / in den jaere twee ende drie en vijſtigh) hebben nopt daer toe willen verſtaen. Seggende: dat de Commercie beſtaet by Induſtrie, Wackerheydt, ende Naerſtigheydt: Ende dat by ende door de Compagnie van Aſſeurantie, de ſloffe ende plompe Hooplieden alſoo veel advantagie hadden / als de vlijtige ende kloecke.**

Het Concept van een Compagnie van Aſſeurantie, is hier voor geſtelt: Maer wat advijs daer op ghegheven wierdt by de Hooplieden / is te ſien by het volgende: het welck ſy voor bericht overgaven.

Hooge ende Mogende Heeren,

Bericht van de Hooplieden daer op.

DE Kooplyden door Uwe Ho: Mog: Miſſive beſchreven, omme van advijs en onderrechtinge te dienen, of 't bewerp van eene *Compagnie van Aſſeurantie* onlanghs in geſtelt, met dienſt der Landen, ende der goeder Ingeſetenen van dien in train gebracht, ende uytgegeven ſoude moghen werden, hebben mondeling de Heeren Commiſſariſen (onder verbeteringe) de redenen geſeyt waeromme ſulcx in deſe ghelegentheyt van tijdt niet en behoort te geſchieden, ende dat de gewenſte veylinge ter Zee by andere middelen alleen van de *publijcque ſorge ende gebiedt te verwachten ſtont*; Echter alſo de Heeren Commiſſariſen voornoemt, met deſe Communicatie niet en verſtonden, de intentie van uwe Ho: Mo: voldaen te ſyn, hebben ſy goetgevonden den beſchreven Perſoonen te belaſten, het voorverhaelde Concept articulatim te overwegen, ende over dat gheheele ſtuck een ghеſamentlijck advys te ſtellen, om het ſelve ghеſien in tyden ende wylen ſulcx daer over te ſtatueren als men 't geraden ſoude vinden, voldoende het ſelve Appointement, hebben wy naderhandt tot verſcheyden tyden by den anderen geweeſt, naer ons vermoghen pondererende de redenen ſoo aen beyde zyden voorgebracht ſyn, ende doorgeleſen de ingeſtelde Articulen, maer en hebben eenſtemmig niet anders konnen oordeelen, of het oprechten van ſoodanighe *Compagnie* ſoude de *ghemeene negotie* deſer Landen ſchadelijck, ende voor de *Commercien* ende gemeene *Rederye*, niet draeglijck weſen; want aengaende de *Schepen*: Het is kennelijck dat die in grooten getale ende treffelijckheyt geduyrende onſe Oorloges in deſe Landen ſyn *aengebout*, ende ook dagelijcx aengebout worden, ende niet tegenſtaende de onkoſten van dien van tijdt tot tijdt, ſoo om de dierte der materialen, arbeyts-loon, ende anderstoe neemt, is men echter ghenoodſaeckt, alle Vaerten voor kleyne Vrachten te bedienen, alſoo men meer ende meer beſpeurt, dat de ſelve Reede meer als te veel op andere Plaetſen ende Rijcken werden getranſporteert,

1629. ende dat de *Fransche*, *Engelsche ende Schotten*, niet alleen haer eygen Waren herwaerts over brengen, maer oock de onse op het eyghen loon, ja veel tijdts beter koop als by de Schepen van dese Landen ghedaen kan werden, de welcke met de gestelde *premie van Asseurantie* beswaert, uyt het vaer waeter souden moeten blijven; Principael de *gementeerde ende welgebouwde* schepen; ende souden in plaets van dien niet als *Fleuyten ende Boyers*, *ende ende slechte* scheepen in het Landt te vinden syn, wordende de *Reeders* van dien verlicht van *monture van Ammunitie ende Volck*: want d'*Asseurantie* moet soo wel over d'een als d'ander stant grypen.

Wat reeden sal daer konnen bedacht worden om het *Noorder ende Oosters vaer water* soo hoogh te beswaren, daer men weet datse jeghenwoordigh de helft niet uyt en dolen, van het ghene sy over verseckeringe van dese *Compagnie* souden moeten betaelen, ende nu met d'assistentie van 's Lants oorloch-schepen ende de provisionele directie by uwe Ho: Mog: goet ghevonden, ghenoechsaem haere reyse veyligh ende buyten perijckel der Vyanden doen.

Wesende oock de *Reederye* van die natuyre, dat die in vele kleyne portien verdeelt is, daer van een yder syne *Risico* principael op de kleyne Vaerten geern draeght, en de schade van dien sich liever getroosten sal, als met dese belastinge beswaert te zyn, ofte te sien dat hier door zyne schepen aen Lant blijvende, den *Vreemdelingen het vaer Water* ingeruymt soude worden,

Wat onlusten ende moeyten over de *taxatie* der selve (om tot genieten van *premie* te komen, dagelijcks soude vallen, is onmogelijck te bedencken) ende wat *egaliteyt* sal te verwachten wesen: daer die om verscheyden respecten menighvuldige consideratien sullen meriteren: sommige synde nieuw, ende andere oudt; dese wel gemonteerde, d'andere qualick, ende *dusdanige* sulcke voorvallen meer, die yder na syne intentie en meesto profijt sal pondereren: ja sullen veel licht so veel jalousien onder de Steden ende Provincien, die doch genegen zyn een yder in de hare de *Neeringe* en Schip vaert te avanceren, veroorsaken, dat de klachten van dien niet alleen de respective rechtbancken, maer selfs de Vergaderinge van uwe Ho: Mog: sullen vervallen: ja Godt geve, dat sulcken twist niet uyt en berste, datmen wenschen soude dat noyt begonnen te hebben.

Aengaende de *Koopmanschappen*, is niemant veel ghewent, principael in dese sobere tijden van negotie, syne goederen op ofte van de nabuerighe Landen en Rijcken te asseureren, ten sy men een *notabel cargasoen* affenden, ende meer alsmen gewent is, te resiqueren, gheene bequame gelegentheyt en vint, het selve over veel schepen te verdeelen, maer in een Schip moet overseynden: als wanneer veel tijdts ghebeurt dat een Koopman om syne *Risico* te verlichten, laet toyckenen.

Uyt haer eygen natuyr konnen oock alle *Koopmanschappen* dese belastinge niet lijden; want vele van dien dese Landen maer en passeren als een *Canael*, daer door men die van hier elders transporteert, en dese Landen voor by gaende, als lichtelijck geschieden kan: sal desen Staet moeten missen, de uyt ende inkomende *Convoyen*, ende de Ingheseetenen de commercie. Het *Sous ende Fransche Wijnen* worden alreets veel Oostwaerts ghevoert, sonder in dese Landen te komen; van ghelijcken gaen veel *Moscovische* Waeren *adresseure* naer *Italien* ende *Vranckrijck*. De *zijde Laeckenen* ende andere aensienlijcke Waeren uyt *Italien*, *Smierna*, ende andere plaetsen nu herwaerts komende, sullen om de selve redenen oock het *in-komen* alhier excuseren.

Alleen om divertie van *neeringe* te vermijden, hebben u Ho: Mog: voor desen wijsselijck verscheyden Waeren in het *in-komen* ofte *uytgaen verlicht*, als *Fransche*, *Talgh*, *Pelteryen*, *Wollen* ende andere; Soo dat het seecker gaet, dat alle *Waeren*, soo om de plaetsen daerse van daen komen, als om haer *eygen wesen*, en konnen dese belastinge niet dragen; ende alwaer het schoon dat de gene soo hier te Lande geconsumeert worden, yetwes souden mogen lyden, soo en konnen die in desen van de anderen niet afgesondert of verdeelt worden.

De *Manufacturen*, daer soo meenigen Stadt ende Ingesetenen van desen Staet wel af vaert, worden alreets in andere Rijcken ende Landen aengequeeckt, tot *droefheyt van veele duysenden*, die haer broot daer aen voor desen verdient hebben; ende wat sal te verhoopen staen, soo men dese al met ghelijcke belastinge bestaet te cargeren: anders niet als het *vertrock van veele Werckmeesteren ende Kunstenaers*; Mitsgaders d'armoede van de gheene die met haer arbeyt hun dagelijcksche kost moeten winnen. Dese en meer andere redenen laten niet toe, Ho: en Mog: Heeren:

1629.

Dat wy (onder verbeteringhe van wyser oordeel) eenigsints souden konnen raeden het geprojecteerde Concept van *Asseurantie* in train te brenghen: maer veel eer onderdanighst te versoecken, te willen continueren met de Zee, door *publicque middelen*, *ende heure authoriteyte te veyligen*, daer toe voor desen soo veel goede resolutien ghenomen syn, ende met het vervolghen van de selve, sal dese Staet ende goede Ingheseetenen vinden, by Godes zegen, de ruste en sekerheyt, soo te Water als te Lande.

Hier voor is oock mentie ghemaeckt van een Eedt te presteeren by die van d' Admiraliteyt: Tot dien eynde syn den 27. April in de Vergaderinge ontboden d'aenwesende Gedeputeerden van de respective Collegien ter Admiraliteyt, en is hun voorgehouden den Eedt hier na gemeldt / ende versocht dat sy den selven voorsichtelijck souden willen doen; Waer over sy met den anderen gedelibereert ende gecommuniceert hebbende / verklaerden desen Eedt te bestaen in drie Pointen / ende dat sy sich beswaert vonden den selven te presteeren: Doch wat belanghde het eerste Point aengaende de resolutien op de beveylinge van de Zee / 't selfde meynden sy dat eenen swarichept sonde hebben / indien de beloofde subsidien van haere Ho: Mo: van tijt tot tijt precise by de respective Provintien opgebracht wierden; maer na dien dickwils daer in manquement was gebleken / dat over sulcks de Collegien soo tot soo van de voorsz. resolutien niet ghelegentheyt des tijdts hadden moeten practiseeren: ende om te stillen de groote klachten van de Koopluyden de Schepen ghedestineert tot besettinghe van de Kusten / als het krimpen van de Noort-Zee tot Convoy te diverteeren. Ende wat het tweede Point concerneerde / bestaende in de observantie van 't Placcaet op de monture ende manninge, seyden in eenige Quartieren van 't Lande niet mogelijck te zijn in practijcq te brengen: eensdeels om d'ongheslupmighept van de Schippers ende Zeevarende luyden / die met hare quade compotement en d'executie van 't selfde Placcaet beletten; ende anderdeels om dat veele Luyden op 't fundament van haer conscientie swarighept maeckten sich naer 't voorsz. Placcaet te reguleeren / ende dienvolgens haere onder-hebbende Schepen t'armeeren. Op 't derde Point / belangende 't sententieeren na de Placcaten: verklaerden dat dickwils in de practijcque casus quamen te ontstaen / waer inne de Placcaten van de Convoyen niet precise nae de letter achterhalgh konden worden / sonder d' Ingheseetenen van 't Landt notoirlijck t' verongelijcken: versoeckende mits-dien dat hare Ho: Mo: de judicature van dese saecke voorballende haere conscientie ende discretie wilden vertrouwen: deselve verseeckerende dat sy daer inne met circumspectie ende maintinement van 's Landts gherechtigheyt souden procedeeren; ende dat sy Luyden mits-dien geexcuseert mochten blijven van 't presteeren van de voorstaende Eedt: ofte in gevalle haere Ho: Mog: daer by souden willen persisteeren / dat sy in sulcken gevalle denselven Eedt met haere respective Collegien souden moeten communiceeren. Waer op goedtgh bonden wierdt den voorschreven Eedt aen de respective Collegien ter Admiraliteyt op 't spoedighste te over-stueren / met vermaen van binnen drie Weecken na de receptie van dien hare verklaeringe te doen.

Ende by die van d' Admiraliteyt te doen.

DE Raden van de respective Collegien ter Admiraliteyt, sullen belooven ende sweeren in handen van de Heeren Staten Generael, ofte van den geenen die sy daer toe sullen authoriseeren: oock onderteeckenen, dat sy de resolutien van hare Ho: Mog:

met

1629. met kenniſſe van ſaecken, ende naer voorgaende communicatie met ſijn Excellentie ghenoomen, ende als noch te nemen, op het ſtuck van de beveylinge van de Zee, met den aenkleven ende gevolge van dien: als oock het Placcaet ende Ordonnantie op de Wapeninge ende Manninghe van de Koopvaerdy-Schepen, ende Viſſchers ſtrictelijck ſullen achtervolghen, ſonder op yemandts inſtantie daer tegens te moghen doen, ofte laten geſchieden: nochte ſich ſelven daer van directelijck ofte indirectelijck onder het een ofte ander pretext te diſpenſeeren: dat ſy oock in het ſententieeren, in materie der *Convoyen* ende *Licenten* ſich preciſe ſullen reguleeren naer de *Placaten* ende *Ampliatien* van dien daer op geëmaneert. 1629.

Over de ſchade / in Zee gebeurende was in deſe tijdt veel klagens / inſonderheyt in Zeelandt: ende ſpecialijck wierdt de ſchuldt gelept op de Lieutenant Admirael Dorp, gheſuccedeert hebbende aen Hautain. De Staten van Zeelandt hebben hem ſonder veel formaliteyt ontſlagen van ſijn dienſt / ende tractement: Hem ſpecialijck te laſt leggende / dat hy bupten noot-langh in Enghelandt hadde gheleghen / ende ruym-baen voor Duynkerckers ghelaten. Hy heeft nochtans aen ſijn Excellentie (van wien hy gheſtelt was / ende ſonder wiens kennis hy niet vermocht ghedimitteert te worden) gherepreſenteert ende aengewieſen ſijn onſchult / ende deur ſijn Journael / rekeninghe van ſijn actien gegheven / daer op haer Ho: Mo: hem (gelijck wel aen andere Admiralen meer is geſchiet) gelaſt hebben ſich in't Leger te belde te laten gebruycken.

De plaets van Admirael van Hollandt was ſedert den doodt des Heeren van der Leck vacant geweeſt / ende dewijl nu oock Dorp (die anders de Vlooten op de Kuſt van Vlaenderen ghenoralijck hadde ghecommandeert) in't Leger te belde gebruyckt wierde / ende daerom noodtwendigh een Admirael in Zee moſt gaen: Soo heeft ſijn Excellentie daer toe gheſtelt den Perſoon van Piet Heyn: die ſich deur 't nemen van de Spaenſche Vloote genoech geſignaleert hadde.

Piet Heyn Lt. Admirael.

Hy heeft den 19. Aprilis in de Vergaderinghe van haer Ho: Mo: ſijne commiſſie vertoont ende den Eedt gedaen: Daer by overghevende ende verſoechende tot redreſſe der ſaecken ter Zee / deſe naevolghende Pointen. Ten eerſten om te hebben abſolute authoriteyt / de Capitains in Zee ſynde ende ſulex meriterende / af ende de bequamer in haer plaets aen te ſetten: Doch met overroepinge van de Krijgsraet / ſoo't hem goet dacht. Ten tweede prompte betalinghe / om goede Scheepen ende willigh oock bequaem Volck te maecken. Ten derden de gagien aen de Matroſen tot thien-a-twaelf guldens te verhooghen: Oock in plaets van hondert koppen niet meer als tachtigh te begeren. Ten vierden een Pardon ghenerael te laten uyt-gaen voor alle overloopers. Ten vyfden dat de koſt niet meer deur de Capitains mocht werden verſorght / maer deur andere van 's Landts weghen. Ende dat de koſt-gelden ſouden ſtille ſtaen alſſe aen Landt waren: Uytghenomen vyf-en-twintigh Man om het Schip te bewaren. Anderſints dat de Capitains in Zee ſynde mochten ſeven ſtuyvers daeghs aen koſt gelt genieten / ende aen Lant niet. Ten ſeſden dat hy alle ordre voor deſen ter Zee beraemt / mocht herſtellen nae epſch. Ten ſevenden andere ordre te ſtellen op de Proviandering der Schepen / op datſe niet t'effens mochten inkomen. Ten achſten verſocht een Fiſcael, Secretaris ende Raets-Perſoon, hem op 't ſtuck ter Zee verſtaende. Ten negenden eenige roey-Chaloupen, donderbuſſen ende andere inventien van den Schotſen Capiteyn Douglas, &c. Aengaende alle't welcke hem meeſt is contentement gedaen / ende meer macht ende authoriteyt gegeven als oyt aen eenig Luytenant Admirael van Hollant geſchiet was. Tot Fiſcael wierde d'Advocaet Caſtricom, tot Secretaris Aleman geſtelt.

Poincten by hem voorgeſtelt.

Voor Duynkercken liggende ſchreef van den 17. Iuny dat in de Braken voor Duynkerken was gearriveert een Hominchs Schip van Engelant / met hem brengende een Ghedeputeerde die tot Duynkercken aen Lant wiert geſet; ende dat eenige Perſoonen van 't ſelf de ontrent vier-en-twintigh uyren aen Landt bleven. Ten tweeden dat ſeker Schotsman ſich qualificerende Aghent van den Koninck van Groot-Bretaegne binnen Duynkercken verſocht had / dat ſijn Chaloupen om ſijn ghevangenen uyt Duynkercken over te brengen / na Enghelandt voor by ſijn Luytenant Admiraels onderhebbende ſchepen dry ende onbekommert ſoude mogen paſſeren ende repaſſeren. Ten derden dat hy op het ſchrijven van den Agent Mibaiſen hadde gherestitueert twee Winnelanders die voor het na jaghen vande voorſchreve ſchepen gheſtrant ware. Ten vierden dat hy tot beter ghelegenthey van het Scheurtje als daer van om de koyt hey des tijdt egeene rechte kennisſe ghenomen hebbende.

Hem wiert gheſcribeert dat hare Ho: Mog: die van de voorſz Collegien ſerieuſelijck hadden aengeſchreven / hare ghedeficieerde Scheepen op de Kuſte te ſupplieren. Ten tweeden dat hy alle uyt ende inbaren van de Havenen van Vlaenderen / met Koopvaerders ſoude hebben te beletten / ſonder het overbrenghen van de ghevanghenen te permitteren. Ten derden dat hy eenighe Binne-landers bekomen hebbende / ſoude op ſenden aende Collegien ter Admiralitey / daer het ſelve best te paſſe quam: om gheexamineert te worden / ofte de ſelve waren van goeden Prinſe / ofte niet: alſoo de meeſte part van de ſelve van Calis op de Haevenen van Vlaenderen, met Koopmanſchappen Lorrendrayen handelden. Ten vierden dat hy ſoude letten ende ordre ſtellen dat de Sinckers derwaerts ghehaelt wierden om in het Scheurtjen te ſincken / zijnde daer toe in dien tijdt het bequaemſte ſaiſoen ende beſte ghelegenthey / vermidts in het ſelfde Scheurtjen egeen Vyants ſchepen lagen.

Piet Heyn doodt.

In wat achtinghe Piet Heyn was bleeck daer uyt / dat deur twee expreſſe Ghedeputeerden: Namelijck / van Eck Raedt / ende van den Brouck Fiſcael van de Admiralitey tot Rotterdam / ghelijck mede voor een Miſſive van de Vice Admirael Lief-hebber gheſchreven voor de Maſe den twintighſten deſes / wierden verſtendight / dat de Luytenant Admirael Heyn met ſijn onderhebbende ſchepen drie van des Vyants ſchepen bechtenderhandt veroverende / in het beginſel van het ghevecht met een groſ Yſer was doodt gheſchooten; ghelijck oock doodt gheſchooten was Capitepn Blom, op een van d'aenweſende oorlogh ſchepen; By welcke occaſie ſy oock klaeghden dat veele Officiers / ende het Volck van den overleden Capitepn Blom, des Vice Admiraels Commandementen naer deſſelfs doodt niet en hadde willen obedieren / maer ſeghens ſpoen wil met het ſchip / ſijnde niet beſchaedight / upt der Zee binnen 's Landts gheloopen; Als oock dat het Schip het Zee kalf daer de voornoemde Vice Admirael op was gheſalveert; doch dat hy dies niet teghenſtaende daer mede Zee was houdende tot nader ordre; dat oock het ſchip den Groenen Draeck ſchadeloos was / ende dat het ſelfde met de ghevanghenen van den Vyandt het Goereeſche Gadt was ingheloopen / om de ſelve te leveren in handen van de Admiralitey / oock om aen Landt te brenghen het doode Lichaem van den welghemelten Luytenant Admirael. Men heeft ſijn Excellentie in het Legher van het verlies van den ghemelten Admirael geadverteert / ende verſocht ordre te ſtellen op het Commandement over de Scheepen op de Kuſte / ende men verſocht de conſideratien van het Collegie ter Admiralitey: wat men behoorde te doen / belanghende de Begraeffenisſe met den aenkleven van dien / van den ghemelten Luytenant Admirael Zaliger: Om hier inne te gaen met de beſte ordre ende meeſte eere ende reputatie van hem / en ſyne Vrienden. Verder wiert die van het voornoemde Collegie ghelaſt / om de principaelſte weder hoorighe vande Officieren ende Matroſen van den voornoemden Capitepn Blom by den kop te doen neemen / ende daer jeghens procederen ende doen procederen na behooren; oock laſt ende ordre te ſtellen dat het voorſz Schip dadelijck Zee name onder een bequaem Commandeur / om nevens de andere onbeſchadighde ſchepen dienſt te doen / ende den voornoemden Lief-hebber aen te ſchrijven / het Schip het Zee-kalf op te ſtuy-

1629. te stupren / om nevens het Schip den Groenen Draeck in aller yle gherepateert te worden / en dat hy met sijn persoon soude oder gaen op een ander Schip en krupssen in sijn district.

Begraefnis. De Begraeffenis van Piet Heyn gheschiede den vierden July tot Delf met grooten toeloop van Menschen. Voor het Lijck ginghen twee Compagnien Burgheren ghewaepent in den rouwe: dat is / haer Holders met swarte linten / het Waendel met zwart op ghebonden / ende de Trommelen met zwarte laekenen overtrocken / de Musquetten onder de armen / de Pycken ghesleept / daer naer die het Wapentuygh ende de Krijghs-gereetschappen droeghen / alle Capiteynen ter Zee uyt de Vereenighde Nederlanden. Capiteyn Liedekercken droegh het Wapen. Capiteyn Bornon, de outste van de Zee Capiteynen van het Landt / wiert het Kussuet ghepresenteert / om dicht voor 't Lijck te gaen; maer onmachtigh sijnde dat te doen / midts hy sijn gelederen in 's Landts dienst verlooren hadde / trat in sijn plaets Evert Antonis van Amsterdam. Daer op volghde het Lijck onder een kleet / ghedraghen door alle Zee Capiteynen der Vereenigde Nederlanden die aen Landt waren: Doen volghde sijn Susters Soontje / jonck van jaeren / met een langhe rouw sleep sijns Mantels / (op de Hoofsche wijse) daer naer sijn Bloet verwanten van Delfshaven ende Rotterdam: Doen de Bewinthebberen van de West Indische Compagnie: De H. H. Gedeputeerden ter Admiraliteyten: Oock eenighe vande Staten Generael: De Gedeputeerden der H. H. Staten der Provintien. Die van de Raedt van Staten / alle met haere Dienaren / in den rouwe ghekleet. Daer na de Magistraet van de Stadt Delft, Ende daer naer twee Compagnien Burgeren sonder gheweer / al in den Rouwe: Soo dat het ghevolgh bestont in vijf hondert vijf en tachtich Paeren; inde Kercke het Lijck gebracht sijnde / wiert het in een Tombe gheset / ende de Wapenen ter eeuwiger Memorie op gehangen.

De Tombe is van wit Albastert steen / met dit naervolgende Opschrift t'sijner eere.

Tombe. DEO OPT. MAX. ET ÆTERNÆ MEMORIÆ SACRUM.

Lugete Fœderati mortuum, quem præclara in Remp. hanc merita non sinunt mortalem.

PETRUS HEYNSIUS, Architalassus Brasiliæ, Mari Mexicano, Lusitanis, Morinis fatale nomen hic jacet; cui fortitudo mortem mors vitam dedit.

DElphorum Portu sub Septentrione editus, Navalis soli famam, reportatis è Portu Matancæ *ad Occidentem opimis spoliis, gemino Orbi intulit; Parentum humilem sortem animi magnitudine & rerum gestarum gloria transcendens*, non nasci semper Heroes docuit, sed audendo fieri; *per ineluctabiles fortunæ Terra marique casus Numinis favore eluctatus Indiam, Hispaniam, Flandriam captivitatis suæ mox libertatis ac victoriæ testes habuit; sine temeritate intrepidus, sine fastu magnanimus, disciplinæ Navalis tenax, non sine severitate, ut obsequii primum omnis patiens, sic imperii postmodum omnis capax.*

Anno cIↃ IↃc xxiv. *Præfecti vicem gerens* Urbem Salvatoris *in Brasilia inter primos exscendens, Lusitanis ereptum vit.*

Anno cIↃ IↃc xxvii. *Classe præfectus Naves hostium* sex & viginti *sub ejusdem Urbis* 1629.
mœnibus stupendo facinore expugnavit, diripuit, exussit: alias insuper tres, *incredibili ausu ad* Maream *Insulam aggressus, præmia belli spectante hoste, abduxit.*

Anno cIↃ IↃc xxxviii. *Classem Navium* viginti, auro, argento, mercibusque pretiosissimis *gravem ad* cubæ *litora felici occursu offendens & litora marte superavit & novus Argonauta, è nova novi Orbis Colchide aureum Hispaniarum Regis vellus, Principibus Europæis formidabile, non in Græciam sed Fœderatorum Terras, nullo hactenus exemplo transvexit & Societati suæ robur, sibi immortale decus paravit: tandem Maris Præfecturam quam foris meruerat domi adeptus, dum Navali Prælio cum* Morinis *decernit Navium hostiumque post cruentam pugnam victor ipse machina majore ictus fatalem metam, sine metu, glorioso adivit, ejus famæ virtutisque ergo, Ex Ill. & Præp. Ordinum decreto, rei Maritimæ Præfecti Senatores Mon. hoc posuerunt. Vixit Annos LI. Menses VI. Dies XXIII.*

τὸ μὲν θανεῖν οὐκ αἰσχρόν, ἀλλ' αἰσχρᾶς θανεῖν.

Mori non est turpe, sed turpiter mori.

't Welck in het Duytsch luydet als volght:

Tot Godes eere, ende eeuwighe gedachtenis.

Beweent (ô Vereenighde Nederlanders) den gestorvenen, den welcken sijne verdiensten by u onsterffelyck maecken.

PIET HEYN, *Admirael van Brasil, wiens Naem aen die van Mexico, Portugael ende Vlaenderen doodelyck was, leydt hier: Sijn dapperheyt veroorsaeckte sijn doodt: Sijn doodt gaf hem een leven.*

TOt *Delfs-Haven* in het *Noorden gheboren*, heeft de Faem van een Scheep-rijck Lant, deur het veroveren van een rijcke Beuyt uyt de *Haven van Matança* in het *Westen*, ghebracht in beyde de Werelden. Sijner Ouderen slechte af-komst deur grootmoedigheyt ende roem van sijne daden over-klimmende, heeft bewesen dat de *Helden* niet altijt door geboorte, maer oock door de wercken in de Wereldt komen. Onoverkomelijcke avontueren te Water ende te Lande, door Godes gunst overgekomen zijnde: heeft Indien, Spangien, Vlaenderen tot getuygen gehadt: eerst van sijne slavernye, daer na van sijne Vryheydt ende Victorien. Onvertsaeght sonder roeckeloosheydt, sonder opgheblasentheydt groothartigh; Een gestrengh onderhouder van de Scheeps-discipline: gelijck te voor lijdtsaem van alle gehoorsaemheydt, alsoo naermaels bequaem om alleste regeeren.

In het jaer *vier en twintigh* Vice-Admirael, heeft de Stadt *St. Salvador* in Brasijl, self onder d' eerste aen Lant

spring-

1628. ſpringende, den Portugeeſen afgenomen.

In het jaer *ſeven en twintig* Admirael, heeft onder de Wallen van de ſelve Stadt *ſes en twintigh* Schepen, door een wonder-daedt bevochten, berooft, ende verbrant: Andere *drie* door een ongelooflijck beſtaen, in het gheſicht van de Vyandt aen het Eylandt *Maros*, wegh ghenomen.

In 't jaer *acht en twintig* een Vloot van *twintigh* Schepen, met Gout, Silver, ende koſtelijcke Koopmanſchappen geladen, geluckelijck aen den Oever van *Cuba* ontmoetende: heeft den Oever ſtrijdtbaerlijck overwonnen, ende als een nieuw Argonauta uyt het nieuw *Colchis* van de Nieuwe Wereldt, het Gulden Vlies van Spangien, by den Europiſchen Princen ſoo ſeer ghevreeſt: niet in Griecken, maer in het Vereenigde Nederlandt, tot een noyt voor deſen gehoort exempel gevoert; Aen de Compagnie een kracht, ende aen hem ſelf een onſterffelijcke eere aenbrengende. Eyndelijck het opperſte gebiedt van de Zee, het welck hy buyten hadt verdient, binnen 's Landts verkrijgende, in een Scheeps-gevecht met den Vlamingen bloedigh ſtrijdende, victorieux over de Vyanden ende Schepen, is deur een Kogel van een groot Canon tot ſijn fatael eynde gekomen: tot bewijs van ſijn lof ende deughdt: Uyt laſt van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael by de Raeden van d'Admiraliteyt gheſtelt. Heeft gheleeft *een en vijftigh* jaer, *ſes* maenden, *drie en twintigh* dagen.

Het ſterven is niet leelijck: Maer het leelijck ſterven.

Den 17. Januarii toogh den Koninck van Beemen met ſyn outſte Soon Hendrick, gedeſigneerde Prins van Bemen nae Amſterdam, om aldaer te ſien de Raritepten ende Schat by den Ghenerael Heyn van de Spaenſche Silver-Vloote ingebracht. 's Morgheus uyt den Hage met ſyn Caroſſe rydende/ quaem goet tijt nae-middagh tot Haerlem: ende wapende een Storm/ de Wint oock ſcherp ſpnde/wiert hem geraden aldaer te verblijben: Maer des onaenghesien huyrde een Beerſchuyt; willende lieber by avont t' Amſterdam komen/ om Ceremonien ende receptie t' eviteren: Komende in de Holle-ſloot omtrent vier uyren/ ende om den ſneeujacht ende invallenden avont wepnigh gheſicht ſynde/ wierde van een Dryver overſeylt: ſoo dat des Koninghs Beer-ſchuyt berſtende/ vol Water liep: De Koning/ Prins/ ende ſyn Edellieden saghen elck om een goedt heen-komen: De Schippers-knecht dede ſoo veel arbeyt dat hy den Koningh over kreegh in den Dryver. De Prince vatte den maſt in ſyn armen: Ende is alſoo om de Maſt beſtorben/ eerſt 's anderen daegs ghevonden. Twee van ſyn Edellieden ſyn drie dagen daer na aen den Dijck gedreven/ te weten Odiova ende Beerensdorf; Maer Villernouw eerſt daer nae den 9. April, ſynde tien Weecken doot geweeſt: wiert by hem noch gevonden een Medaille of Schilderye van ſyn overleden Huysvrou: als hem ſulcx afgenomen wiert/ liep hem noch een goet Glas vol Bloedt uyt ſyn Neus. Prydagh den 19. wierde 't Lichaem van den Prins in den Hage gebracht. 's Anderen daeghs wierde de Heeren Nortwijck ende Beaumont van weghen hare Hoog: Mo: geſonden om de Condoleance aen de Koningh ende Koninginne te doen: Ende wierde het Lichaem van den Prince op een Bedde leggende ghevoert: hadde eenige roode placken in 't aenſicht; 't welck was van het ſtooten teghen de Maſt: anders was 't niet verandert/ ende lagh als ſlapende. Den 20. Martii wierde by hare Ho: Mog: op recommandatie van ſijn Excellentie aen den naeſten Prince Carel Ludowig gheyeben het Lijf-penſioen van vier duyſent gulden 's jaers/ gelijck het Anno ſeſtien hondert veertien, den eerſte May gegeben was aen deſen overleden ende verdroncken Prins. Een Prins van groote hoopeningh/ ſprekende ſyn Hooghduyts/ Beems/ Enghels/ Frans/ Nederlandts ende Latijn. Van een prematuyr verſtant/ ende ſeer goet naturel.

Prins van Beemen verdroncken.

Hare Hoog: Mog: ſchreven aen de Heere Staeten van Hollandt/ dat ſy binnen haer Provincie oyre wilden ſtellen/ dat op de toe-komſte van 't ſept alomme daer 't van nooden ſoude weſen informatie ghenomen wierde/ oock voyders jegens den delinquant ofte delinquanten geprocedeert nae behooren. 't Lijck is daer na ſtillekens in een van de Capellen in de Klooſter Kerck heengeſet. 1629.

Aengaende Keurbrandenborgh was oock pet alreede in December laeſt-leden ghepaſſeert: Namelijck alſoo dat de Heeren Eſſen, Nortwijck, Veltdriel, ende den Treſorier Generael Goch, hebbende op-geſocht de retroacten tuſſchen haer Hoogh: Mo: ende de Brandenborghſche Regeeringe gevallen/ oock deſelve na geſien ende gheexamineert jeghens de Pointen by d'Heer van Dieden ende de Contrerolleur Iohannes Retzer, den 12. November laeſt-leden by hare reſpective Miſſiven verſocht; was belanghende 't eerſte Point/ van d' authoriſatie, om te mogen lichten de Penninghen ghekomen van de Licenten ende Hoornghelden in het Landt van Cleef, uyt handen van de Churfurſtelijcke Ontfanghers/ tot onderhoudt van de Compaignie Kupteren van den Heer van Soppenbroeck, deſelve authoriſatie geconſenteert ende gheaccordeert aen den voornoemden Heer van Dieden, mits alvoorens de voorſchreve Penningen van de Brandenborghſche Regeeringhe afvorderende. Op 't tweede Point nopende d' executie op de geeſtelijcke Goederen/ in de voorſ. Landen van Cleef ende elders gelegen/ by den voornoemden Retzer aengevangen/ wiert goet-ghevonden dat hy daer in ſoude continueren/ voor ſoo veel als de loopende contributien aenginck: dan ten reguarde van de reſtanten derſelver Contributien/ dat hy Retzer in krachte van hare Ho: Mog: reſolutie van den 4. September laeſt-leden ſoude inhouden ende ſupersedeeren tot den 7. Ianuarii 1629. Op 't derde Point van dat de Ontfanger Onckel veele Penninghen ontfingh/ maer dat hy deſelve buyten de Militie diverteerde. Ende op 't vierde dat de Churfurſtelijcke Regeringe des voorſchreven Ontfangers reeckeninge hadde gepaſſeert/ niet tegenſtaende de Rekenmeeſters van den Cheurvorſt deſelve ſeer ongefundeert hadden bevonden: wiert aen de gemelte Regeeringe geſchreven de reckeninghe van den voornoemden Ontfanger Onckel over te ſenden/om te ſien wat daer van was; ende in allen gevalle wiert hem ghelaſt de Penninghen buyten de Militie ghediverteert weder in te brenghen/ ende voorts aen geen Penningen daer buyten te diverteeren; oock wiert gheſchreven aen de Ampts-camer over te ſenden den ſtaet van de Domeynen van Berch, Marck, &c. Ten eynde de halve op-komſte van dien ſedert het nader gemaekte accoort geemploceert mocht worden/tot af-doeninge vande Capitalen ende Intereſſen die de Cheur-Vorſt aen deſen Staet ſchuldigh was. Op het vyfde Point/ inhoudende dat de Heere van Gent, om Krupt/ Tonten/ ende andere Munitie van voorlogh hadde gheſchreven om in de Graeffſchap ghevuert te worden: is goet ghevonden dat de Churfurſtelijcke Brandenborghſche Regeeringhe uyt de Licentgelden ofte verſcheenen Contributien ſoude lichten drie duyſent gulden/ ende de ſelve beſteden tot de verſochte Proviſie van Munitien van Oorlog/ om aen de Heer van Gent in de Graeffſchap voornoemt te ſenden.

Op het ſeſte Point om tot Emmerick, Rhees, Gennep, ende Ravelteyn, de gemeene middelen te heffen: is verſtaen de ghemeene Regeeringe te verſoecken herwaerts met den eerſten hare Gedeputeerden te ſenden/ om met hare Ho: Mo: te beramen de middelen dis men binnen de voorſz. Steden van Emmerick, Rhees, Gennep ende Ravelteyn ſoude invoeren/ om des te beter te verhallen de betalinge van het Regiment en de Krupterpe.

Van wegen den Keurvorſt van Brandenborgh quam in den Hage den Heer Adam Graef van Swartſenborgh: Hadde den tweeden April audientie: doende ter Vergaderingh van haer Ho: Mo: eerſt by monde/ daer na in gheſchrifte deſe volghende Propoſitie: Waer uyt te verſtaen is wat doenmaels tuſſchen Brandenburgh ende Nyborgh meeſt op het Tapijt was: Nebens dien oock

Keurvorſt Brandenburgſche ſaecken.

Graef van Swartzenburgh hier.

Digitized by Google

1629. ook overleverende het provisioneel accoort van vijf en twintigh Jaeren gemaeckt tusschen den hoogstgedachten Churfurst ende sijne Furstelijcke Doorluchtigheyt. Belangende de Administratie ende genietinghe van de Gulick, Cleef ende Berghsche Hertoghdommen / als ook van de daer toe gehoorighe Graefschappen/ Heerlickheden ende andere Leenen daer van ende aen dependerende.

Hooge Mogende Heeren,

Sijn Propositie.

UWe Ho: Mog: is bekent het geheele succes van sijne Cheurv: Doorl: tot Brandenburghs, &c. saken in de *Gulick* ende *Cleefsche* Landen: als zijnde daer in altijdt met uwe Ho: Mog: Raedt geprocedeert: ende ontsinnen de selve haer daer uyt, in hoedanighe manieren Hoogst-gedachte sijne Cheurv: Doorl: door de selve Vrunden ende Geallieerde: met naemen ende sonderlingh door de Coninecklijcke W. W. in *Vranckrijck* ende *Groot Brittannien*, de Euangelische Cheur-Fursten ende Standen des Roomschen Rijcks: ende oock uwe Ho: Mog: van den aenvanck continueelijck ende getrouwelijck geraeden is: dat hy sich met des Paltz-Graven tot Nieuwborghs Doorluchtigheydt, ende over de differentien deser Landen vereenigen ende accorderen souden: waer op oock (midts u Ho: Mog: assistentie) diversche t' samen-komsten ende Tractaten, ende sonderlijck het aensienelijcke Tractaet van *Xanten* in 't jaer *veerthien* gevolght zijn.

Daer toe sijn Cheurv: Doorl: sich altijdt door goeden Raedt van sijne Vrunden ende Geallieerden geerne geaccommodeert: oock het vredelijck Accoordt wel voor langen tijdt tot eenen ghewenschten effect soude ghekomen zijn, wanneer het der selver weder-weerdighe niet en hadden verhindert.

Uwe Ho: Mog: ontsinnen sich insgelijcken, ende verder hoe dat sijne Cheurv: Doorl: van anno *een en twintigh* af: als den *Twaelf-jaerigen Treves* tusschen u Ho: Mo: ende den Coningh van *Spangien* geexpireert ende uytgegaen is, door de Spaensche Macht ende Assistentie bykans van alle de *Gulick* ende *Cleefsche* Landen is afgedrongen, ende tot dato afgedrongen gebleven.

Ende al hoewel oock sijne Cheurv: Doorl: sich met u Ho: Mog: Raedt in staet van defensie begeven hebben; waer door in het jaer *twee en twintigh* een naerdere Alliantie is opgericht: in hoope, sy souden midts deselve wederom tot het haere konnen komen: soo en heeft doch het selve in die manieren in de laetst-verscheenen *seven* jaeren niet willen vervangen ofte aengaen.

Ende dat dienvolgens u Ho: Mog: sijner Cheurv: Doorl: op het nieuw een Accoord met Hoogst-gedachte Heere Paltz-Grave geraeden hebben: gelijck hy het selve in anno *vier en twintigh*, *ses en twintigh* ende *seven en twintigh* schrijft, ende mondelingh hebben te verstaen gegeven.

Dergelijcken dan, ende oock sonderlijck den Doorl: ende Hoogh-geboorne Furst, Heere *Henrick Fredrick*, Prince van Orangien, in de naest-verschenen Soomer sich alhier met Assistentie ende Raedt van u Ho: Mog: met der daet bemoeyt heeft: het Accoort tusschen hare Cheur-ende-Furstel. Doorl. ten effecte te brengen; voor welcke goede affectie, getrouwen Raedt, ende gedaene moeyte sijne Cheurv. Doorl. u Ho: Mog: noch hoogen danck weten: ende gelijck de selve niet alleen soodaenigen goeden raedt van u Ho: Mog: t' aller tijden veel by haer hebben gelden laeten; maer oock by sich selfs ende in effect gevonden, dat tot de reddinge van dese arme bedorvene Landen, ende ontschuldige Onderdaenen, ende tot conservatie van haer recht tot den selven geen naerder middel te vinden is, als een goedtlijck Accoordt; dat oock by de tegenwoordige beswaerlijcke conjunctueren in het Roomsche Rijck, door langer continuatie van de differenten, ende daer uyt gevolghde hostiliteyten sijne Cheurv. Doorl. niet alleen in dese *Gulick* ende *Cleefsche*, maer oock wel heel in haere andere Cheur-Furstendommen ende Landen hoogelijck graveert, ende in perijckel sullen gestelt worden.

Soo zijn de selve verder bedacht ende bemoeyt geweest, het veel-gemelte Accoordt, met des Heeren Paltz-Graven Doorl. eyndelijck af te handelen, ende het selve (soo veel als immers mogelijck geweest is) op dien voet te laten verrichten: gelijck den Hoog-gedachten Heere *Prince van Orangien* met u Ho: Mog: Raedt ende goet achten, den voorslagh in laetst verscheenen Mayo gedaen heeft. 1629.

Ende hebben sijne Cheurv. Doorl. my tot dien eynde voor eenige weecken in dese Landen ende naer *Dusseldorp* afgesonden: aldaer ick dan in haren naeme, ende met meer Hoogst-gedachte Heere Paltz-Graefs Doorl. een provisioneel Accoordt ende afdeylinge der *Gulick* ende *Cleefsche* Landen, voor een seecker getal van jaren heb getroffen ende geslooten: gelijck uwe Ho: Mog: uyt de bygaende Copye van het selve breeder sien konnen.

Ende is daer beneffens hoogst-gedachte sijner Cheurv. Doorl. Vrundt-nabuerlijck ende gantsch vlytigh begeeren: dat haer u Ho: Mog: in dit met haren Raedt aengevangen, ende soo wijdt volbraghte werck, verder met haeren goeden raedt ende daedt assisteeren willen, op dat het tot de eyndelijcke voltreckinge ende effect gebracht, ende aldus tegenwoordigh ende hier naest dese onschuldige Landen ende Luyden, noch naeckende grooter ellende in soo veel geremedieert, ende besonderlijck sijner Cheurv. Doorl. saecken, soo veel in dese, als haere Landen, van het dreygement swaerder perijckel bevrijdt ende gepreserveert blyven mogen.

Daer op doen sijne Cheurv. Doorl. &c. sich van wegens de met uwe Ho: Mog: geobserveerde vrundtschap, ende goet betrouwen t' eenemael verlaten, ende zijn daer en tegens willigh: ende sullen haer beneerstigen, het selve met verdere onderhoudinge van vertrouwelijck vrundt ende goede naebuerschap, oock naer al haer vermogen danckbaerlijck te erkennen.

Het accoort tusschen Keur-Brandenborgh ende Nyborgh, luydet als volght.

ALsoo tusschen de Doorluchtighste Keur ende Furstен, Heere *Georg Wilhelm*, Marckgrave tot Brandenborgh, des Heylighen Roomschen Rijckx, Erts-Kamerer, ende Keur-Furst in *Pruyssen*, tot *Gulick*, *Cleve*, *Bergen*, *Stettin*, *Pommeren*, der *Cassuben* ende *Wenden*; oock in *Silesien* tot *Crossen* ende *Jegerendorp Hartog*; *Burg-Grave* tot *Neurenburgh*, ende *Furst* tot *Ruge*; *Grave* tot der *Marck* ende *Ravensbergh*; *Heere* tot *Ravesteyn* &c. Ende Heere *Wolfgang Wilhelm*, Paltz-Grave aen den *Rhijn*, in *Beyeren*, tot *Gulick*, *Cleve* ende *Berge* Hertogh; Grave tot *Veldentz*, *Spanheim*, der *Marck*, *Ravensbergh* ende *Morsz*; Heere tot *Ravensteyn*, &c. Alderhande strijdigheyt ende misverstant geweest zijn, over de administratie ende genietinge van de *Gulick*, *Cleef* ende *Berghsche* Hartoghdommen, als oock van daer toe gehoorige Graefschappen ende Heerlijckheden, ende andere Leenen, ende daer van dependeerende appertinentien; gelijck de selve den Doorl. ende Hoog-geboornen Furst ende Heere, Heere *Johan Wilhelm* (Hoogloffelijcker Memorie) Hartogh tot *Gulick*, *Cleve*, *Berge*; Grave tot der *Marck*, *Ravensbergh* ende *Morsz*; Heere tot *Ravensteyn* &c. by tijdt sijnes levens gepossideert heeft. Accoort tusschen Brandenburgh ende Neuburgh.

Waeromme beyde haere Cheur-ende- Furstelijcke Doorl. D. rijpelijck ten gemoede getrocken hebben, by aldien soodaenige verre uytsiende periculeuse differenten, noch langer gecontinueert werden souden: dat niet alleenlijck hare Cheur ende F. F. D. D. selfs in gestadige dangereuse onrusten sitten: maer oock beyder-zijdts onschuldige Landt-stenden ende Onderdaenen, in het hoogste verderf gebragt, de Landen gantschelijck gedestrueert; ende eyndelijck van de rechtmatige Erfgenamen, jae wel heel van het Roomsche Rijck afgetrocken werden moghten.

Om dit alles nu voor te komen, ende in consideratie van de Verwandtschap ende Bloedt-vrundtschap, waer mede haere Cheur ende F. F. D. D. malkanderen soo naer bestaen, ende uyt schuldige liefde tot de Onderdaenen; Soo hebben haere Cheur ende F. F. D. D. met

1629. met malkanderen een *provisioneel Accoordt* van *vijf en twintigh* jaer lang (by so verre voor den uytganck van deselve, desen strijdt van succeſſie niet in 't goede, ofte door recht behoorlijck vergeleecken ofte gedecideert werdt) opgerecht in manieren als hier nae volgt.

Ten *eersten* precaveren beyderſyts haere Chur ende F. F. D. D. dat dit *Accoordt* noch haer ſelfs, noch andere die op deſe Landen pretenderen, niet en ſal naedeeligh ofte hinderlijck ſijn, aen 't gene wat een yegelijcken van rechts weghen toebehoordt, ofte by ordentlijcke declaratie van rechten toegekent werden mochte, ende derhalven oock van gheenen *derden*, teghens hare Chur ende F. F. D. D. ſelf, ofte anders tot prejuditie aengetrocken werden.

Daeromme willen haer Chur ende F. F. D. D. t' ſamenderhant aende Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt, als ſijnde haren aller ghenadighſten Leen-Heere ende hoogſte Over Hooft ſchuldig reſpect dragen, ende derſelven dit *Proviſioneel Accoort* aller onderdanigſt notificeren: met het aller onderdanigſt betrouwen, dewijle daer door niemant aen ſijnen rechte geprejudiceert en wort, maer daer en teghens door dit middel de Landen by het Rijck behouden, oock de Onderdanen in vrede ende ruſte geſtelt worden: dat haere Keyſerlijcke Majeſteyt het ſelve aller genadigſt ende geerne werden vernemen.

Ten *anderen*, willen haere Chur ende F. F. D. D. dit *Accoort* communiceeren aen ſijn Koninclijcke Majeſteyt tot *Hiſpanien*: ende de *Sereniſſime Infante*: als mede aen de Ho: Mog: Heeren Staten Generael; ende verſoecken, dat ſy allerſyts haer Volck, dewijle hare Chur ende F. F. D. D. nu met malkanderen veraccordeert ſyn, uyt alle plaetſen deſer Vorſtendommen ende Landen af voeren, ofte elck deel boven *eene* plaetſe niet beſet houden: ende in deſelve de Soldateſque ſich binnen de Steden, ende anders allerſints neutrael houden laten willen: dat ſy oock alle hoſtiliteyten, repreſalien ende dadelijckheden, hoe 't ſelve namen hebben moge, van deſe *Gulick ſche* Vorſtendommen, Graefſchappen ende Landen, ende allen derſelven Ingeſetenen ende Onderdanen diverteren ende afſtellen; ende by aldien noch eenige uyt deſe Landen inde Guarniſoenen gearreſteert waren, dat deſelve ſonder ontgeldinge gherelaxeert ende los ghelaten werden. Dat ſy oock door Chriſtelijcke *reſolutiones*, ſoo wel hare Chur ende F. F. D. D. oock haer onder malkanderen ſelfs verſeeckeren willen, deſe Landen met nieuwe inlegheringhen ende ſtil legghen gantſchelijck oock met door tochten ſoo veel als mogelijck te verſchoonen, ende ſoo diergelijcken nootſaeckelijck geſchieden moſte, ſich alſdan in 't Landt niet op te houden: ofte ſoo immers een nacht-Legher daer in te nemen noodigh ſy, ſich met onderhoudinghe van goede Krijghs diſciplijne, ende ſonder beſwaerniſſe ofte laſt van de Onderdanen, volgens des Heyligen Rijcks conſtitutien ende de pas ordeninghe, met de voorgaende Furſten opghericht, te dragen: ende die ghenigen ſoo daer tegen handelen, exemplaerlijck te ſtraffen ende tot behoorlijcke reſtitutie ofte af draght aen te houden: de Onderdanen nochtans onder geen pretext, hoe het ſelve namen hebben mochte, met exactien ofte in andere manieren te beſwaren, maer haer by alle occaſie, rechte neutraliteyt genieten te laeten; ende by aldien eenen ofte meer, ſich tegen des eenen ofte anderen deyls Soldateſque, ofte teghens de Neutraliteyt verloopen ende ſtrafbaer gemaeckt te hebben bevonden wierde, de animadverſie ende ſatisfactie daer over, by haere Wettighe Overigheyt, waer onder ſy geſeten zijn, behoorlijck te ſoecken.

Vorders ſal by beyderſyts aſſiſtenten met ſonderbaere diligentie geſocht werden, dat ſy haer niet onder nemen willen, eenighe Plaetſen in deſe Landen met Guarniſoen te beſetten, ofte te occuperen, ofte eenighen aenſlach daer op, ofte op de perſoonen van hare Chur ende F. F. D. D. Ridderſchap ende Steden, Landen ende Luyden, Raden, Officiers ende Dienaers te maecken, ofte diergelijcken hare toebehoorige toe te laten: maer ſoo verre ſy ſelfs, ofte eenige van hare Bedienaers ende Ingeſetenen in *publico ofte private* tegens deſe Landen, ofte derſelver Beſitters, Onderdanen ende Ingheſetenen, ofte teghens de Landt-Stenden in het Generael ofte particulier yets te pretenderen hebben mochten, dat het ſelve met af ſtellinge van alle datelijckheden, repreſalien, ende anders niet, als door goetheyt ofte ordentelijck recht, volghens de oude *Paſta* ende Concordaeten behoorlijck geſocht, gedetermineert, ende uyt gevoert werde. 1629.

Ghelijck ſy dan oock niet en werden difficulteren te reſolveren dat ſy gheenen van de poſſiderende Chur ende Furſten, in ſyne, naer het uytwijſen des accoordts, hebbende Landt Furſtelijcke Juriſdictie, Regeeringhe, ende verordeninghe, ofte oock aen ghenietende ſyner Renten ende inkomſten, onder wat ſchijn ende pretext het oock gheſchieden mochte, geen indracht ofte verhinderinge doen, ofte door hare toebehorighe het ſelve doen laten ſullen.

Daer en teghens hare Chur ende F. F. D. D. de beyde Oorloghende parthyen ſinceerlijck ſullen verſeeckeren, onaengeſien dat een deyl deſen, het ander den anderen Chur ende Furſten aſſiſteert, dat ſy ſich doch jegens beyde deylen in het gemeen ende afſonderlijck, beneffens haere Landen ende Luyden willen bethoonen, ghelijck trouwe Naebuyren toeſtaet, tot oprechte Neutraliteyt bevlijtighen, ende in voorvallende differentien ſich naer Inhout van de oude *Paſta* ontſcheyden laeten, ende van alle contrarieteyten abſtineeren.

Het ſal oock allerſijts alle het gheene, wat tot hier toe tuſſchen beyde Chur en Furſten, en der ſelven toebehorige gepaſſeert is, en tot onwille oorſaeck gegeven heeft, een yegelijck *vergeven zijn*, en op niemant verhaelt worden.

Maer daer en tegens willen beyde nu proviſionaliter veraccordeerde Chur ende Furſten, een ende den anderen tot der uyt dracht van de ſaecke trouwelijck en Furſtelijck meynen, ende geduyrende den tijdt van dit *Interim*, ſonderlijck tot conſervatie van beyderſijts poſſeſſie ſterck te ſamen houden, ende tegens andere met den rechte ſtrydende vyantlijcke ende datelijcke pretentien een den anderen met conjunctie van hare Standen ghetrouwelijck aſſiſteren.

Soo wanneer tuſſchen haer Chur ende F. F. D. D. ofte der ſelver Raeden, Officiers, Dienaers ende Onderſaten, eenigh miſverſtandt komen mochte, waer voor men ſich doch allerſijts met hooghſten vlijt en yver ghetrouwelijck wachten ſal: ſoo ſalmen tegens malkanderen niet de *facto* procedeeren, maer naer ghelegentheyt van de ſake, eerſt de Officiers ende Raeden by den anderen doen komen, ende naer billickheyt de gereſene abuſen ontſcheyden laeten; maer ſouden daer immers ſoo groote difficulteyten voorvallen, dewelcke by de Officiers ende Raeden niet ontſcheyden werden mochten; ſoo ſullen onpartydighe ende ghenoechſame ghequalificeerde Luyden, in ghelijcken ghetal van beyde ſyden ghekooſen, die daer tuſſchen handelen, ende in der goetheyt de ſaecken af doen: ofte anders by faute van dien, door een expedijt onpartijdigh ende kort proces (waer in yegelijcken deyl meer niet als *twee*, ende alſoo te ſamen maer *vier* ſchriften toe te laten) ende het ſelve ten langhſten binnen den tijd van een jaer af helpen: tot dien eynde dan die geene, ſoo men beyderſijts hier toe kieſt, in afſonderlinghe be-eedinghe, om onpartydigh in de ſaecke te ſpreecken, ghenomen werden ſullen; en ſal het by het gene wat hier in *per majora* geſtatueert wort, tot de rechtmatige deciſie toe van de Hooft ſaecke, verblijven: maer hadden ſy *paria vota*, als dan ſal yegelijck deyl eenen onpartydigen *arbiter* nomineren, ende uyt de ſelve eenen door het lot ghekooſen, ende alſulcken inſgelijck als voorſz daer toe behoorlijck be-eedigt worden.

By aldien oock den eenen ofte den anderen van de tegenwoordige traſigenten, ofte hare Erfgenamen door den wille Godes voor d'expiratie van de *vijf en twintigh* jaeren, ofte eer dat de Hooft ſaecke eyndelijck in het goede ofte door recht ontſcheyden is, met de doodt af gaen mochten, ende deſelven Succeſſeur ofte Erfghenaem de Regeeringhe deſer Landen voor ſyn deyl aenveerden, en de huldinge van de Standen ende Onderda-

nen

1629. nen nemen wilde, ſoo ſal het de ſelve elcke reyſe den anderen noch levenden Chur ofte Furſten, ofte deſſelven nakomelingh *drie* Maenden van te vooren te weten doen, op dat den ſelven ſyne Gheſanten ſchicken ende toeſien mach, dat daer by niet alleen niet en gheſchiede, 't welck dit Accoort teghen ofte ſynen Heere prejudicabel ſy, maer deſſelven oock behoorlijck ghedacht werde; ende de Standen ende Onderdaenen ſich aen den ſelve by alſulcken huldinghe te gelijck verbinden, gelijck alſdan de huldinghe, volghens de hier by aengevoeghde form, gheſchieden ſal, ende ſal den Geſant by de Furſt die de huldinghe ontfangt behoorlijck verplicht worden.

Beyde haere Chur ende F. F. D. D. ende haere Succeſſeurs ſal tot de deciſie der ſaecken toe, ofte tot een ander principael ende perpetuel Accoort, ofte tot den uytganck van de *vijf en twintigh* jaeren, den geheelen tytel, ende de Wapens, van de Hartogen tot *Gulick*, *Cleve*, *Bergh*, mitſgaders van de toe behoorige Graefſchappen ende Heerlijckheyden ghelaten worden, en ſy ſelf willen d'een den anderen, het ſelve ſoo in het ſpreecken, als in het ſchrijven gheven, ende belaſten dat de Onderdanen, ende de Cantſeleryen diergelijcken doen ſullen.

Wat dan de proviſionele deylinghe, adminiſtratie, regeeringe ende ghenietinghe der Landen aengaet, ſoo ſal aen ſyne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt &c. blyven, ende der ſelven toe gheeyghent werden, dat Furſtendom *Cleve*, ende de beyde Graefſchappen *Marck* ende *Ravensbergh*, met alle ende yegelijck hare regalien, juriſdictien, recht ende gerechtigheyt.

Inſghelijcken ſullen aen ſyne Furſtelijcke Doorluchtigheyt &c. blijven ende der ſelven toe gheeygent worden, de Furſtendommen *Gulick ende Berge*, oock de Heerlijckheyt *Raveſteyn en Breskeſant*, met alle en yegelijke regalien, juriſdictien, recht ende gherechtigheden.

Ghelijck oock ſyne Furſtelijcke Doorluchtigheyt ſich voor behouden doet, de uytvoeringhe van de Actie, op alle reſterende Landen, Heerlijckheden ende Leen-Goederen, die Hartogh *Iohan Wilhelm*, *tot Gulick* &c. Hoogh-loffelijcker Memorie, naer ghelaeten of oyt ghehadt heeft, maer nu ter tijdt by andere gepoſſideert worden.

De ordinarie Inkomſten ofte Renten, als oock d'extraordinarie, de welcke aen Vruchten, Contributien, ofte in andere manieren in de beyde Furſtendommen *Cleve* ende *Bergh*, na dato des *eerſten May* toekomende vallen werden, ſullen in een gemeene Caſſa gelevert, ende het daer mede als hier nae volght ghehouden worden.

Want alhoewel ſijne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt tot Brandenborgh &c. Het Furſtendom *Cleve* met de Landts-Furſtelijcke Overigheyt, ende andere recht: gerechtigheden ende regalien, by dit Accoordt is gheaſſigneert, ende op gelijcke maet ende wijſe, het Furſtendom *Berge* aen des Heeren Paltzgraven Furſtelijcke Doorl. verblijf, ſoo ſullen doch in beyden Furſtendommen *Cleve* ende *Berge* de ordinarien ende extraordinarien Inkomſten aen Contributien ende der Lantſchap verwilligen, oock aen Breucken ende andere intraden, hoe die genoemt ſijn ofte inghebracht werden konnen, tuſſchen beyde hare Chur ende F. F. D. D. gelijck gedeylt worden.

Maer dewijle ſijne Churf. Doorl. tot *Brandenborgh* &c. Uyt ſekeren reſpect, even ſoo geerne het Furſtendom *Berge* als het Furſtendom *Cleve* ſouden hebben willen, ende het doch tot ſijne Furſtelijcke Doorlts. Electie geſtelt is, ende deſelve ſich ſoo haeſt niet en heeft reſolveren konnen. Soo is aen ſijne Furſtelijcke Doorl. a dato deſes haer noch een jaer tijdts te bedencken toegelaeten ende inghewillight, alſoo en in deſe maniere; Dat wanneer ſijne Furſtelijcke Doorl. ſich voor uytganck van 't jaer reſolveeren, ende het Furſtendom *Cleve* begeeren, ende daerentegens het Furſtendom *Berge*, ſijner Churfurſtelijcke Doorl. afſtaen werden, ſoo ſal de voorſchreve ghemeynſchap van de Kamer-Renten, aen Ordinarien ende Extraordinarien Inkomſten, ende toekomende Contributien ceſſeeren, ende ſullen blootelijck de beyde Furſtendommen teghen den anderen omgewiſſelt, ende *hinc inde* malkanderen *pari paſſu* ingeruymt worden, ſonder eenige verdere tractatie ofte conferentie, daer dan ſyner C. D. het Furſtendom *Berghe* ende ſyner Furſtelijcke Doorluchtigheyt het Furſtendom *Cleve*, ende alſoo op ſulcken val, ſyner Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt, het Furſtenden *Berghe*, ende beyde de Graefſchappen *Marck* ende *Ravensberg*, ende ſyner Furſtelijcke Doorluchtigheydt: behalven de reſervatie vande actie, op de reſteerende by andere ghepoſſideerde Landen ende goederen, de beyde Furſtendommen *Gulick* ende *Kleve*, met de Heerlijckheyt *Raveſteyn* ende *Breskeſant*, met alle Overigheydt, nuttinghe ende intraden, te adminiſtreren ende te genieten, gheaſſigneert, ghelaeten ende ingeruymt worden. 1629.

Ende dewijle de collatie vande *Proſtdyen* ende andere *Geeſtelijcke benefitien* op de Collegiael-Kercken, oock van de Vicarien in andere Kercken, niet even de Landts-Furſtelijcke Overigheydt aenhanght, ſoo ſullen de ſelve in alle de voorſchreve Furſtendommen ende Graefſchappen, by de Maenden van beyde Furſten vergeven worden, in ſoodaeniger voegen, dat op de geene Stichten, daer alle *Collatien* den Furſt volkomelijck toebehooren, ſyner Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt te vergeven, toeſtaen de geene *benefitien*, die in *Januario*, *Martio*, *Majo*, *Julio*, *Septembri* & *Novembri* vallen, ende *ad manus Principum* gheresigneert werden; Inſghelijcken oock ſyner Furſtelijcke Doorluchtigheydt de geene, die in *Februario*, *April*, *Auguſto*, *Octobri* & *Decembri* vallen; maer op de geene Stiften, daer de overledene Furſten maer ſes Maenden ghehadt hebben, worden voor yegelijcken Chur ofte Furſten *drie* maenden gereſerveert, ſoo dat ſyner Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt tot *Brandenburgh*, op de ſelve plaetſen in *Januario*, *Majo*, & *Septembri*, ende ſyner Furſtelijcke Doorluchtigheydt tot *Nieuwborgh* in *Martio*, *Junio* ende *Novembri*, de *Collatien* toekomt, ende ſullen de *Decani*, ende *Capitularen*, over al van 't geene wat deſes Pointshalven veraccordeert is, bericht ende vermaent worden, dat ſy ſoo dickwils als eenighe plaetſen vaceeren, het ſelve terſtont aen beyde Chur ende Furſten, ofte haere verordineerde Raden omſtandelijck notificeeren, ende haeres deels naekomen, het geene wat hier over vergeleecken is.

De Regeeringe van deſe proviſionaliter afghedeelde Landen, ſal een yegelijck vande beyde Keur ende Furſten, t'ſyner plaetſe aenſtellen, dat het Furſtelijck loffelijck, oock de Privilegien ende Immuniteyten vanden Landen conform, ende voor Godt, by de Keyſerlijcke Majeſteyt ende de poſteriteyt te verantwoorden ſtaet.

Maer als de *vijf en twintigh* jaeren gheexpireert, ende daer en tuſſchen geene rechtmatige deciſie gevolcht, ofte andere naerdere vereeninge getroffen en waere, ſoo ſtaet yeghelijck deyl t'eenemael wederom in ſyn volkomen rechte.

De *Archiven*, *Regiſtraturen*, ende *Oorkonden*, ſullen nae gelegentheydt vande Furſtendommen, Graefſchappen ende Heerlijckheden die eenen yegelijcken ingeruymt ſyn, getrouwelijck over gelevert worden.

Maer ſoo dickwils als den eenen ofte den anderen Chur ende Furſten eenighe Documenten uyt des anderen Cantſelerye ofte Regiſtrature noodich ſyn, ende daerom verſoeck gedaen wort, ſoo ſal een deyl den anderen deſelve, gelijck het de noodruft vereyſcht *in Originali* ofte in autentijcque Copie volgen laten, ende daer in ſonder fraude gegaen werden.

Den *Pas*, oock de *Commertien*, handel ende wandel, te water en te Lande, ſal niemant geſlooten, maer over al vry gelaten worden, in alle manieren, gelijck het inden tijt vande voorgaende Hooghloffelijcke Hartogen gheobſerveert wierde.

Wat de ghemeene Rijcks ende Creyts-*enera* aengaet, daer draeght een yeghelijck Furſtendom ende Landtſchap ſyn aen-part, niet tegenſtaende deſe proviſionale repartitie.

Ten oirconde van dien, ende tot des ſelven vaſte, geſtadige, ende onverbreeckelijcke onderhoudinghe, heb-

Digitized by Google

1629. hebben Hoogſt-gedachte Heeren Paltz-Graven Furſtel. Doorl. voor ſich, in plaetſe ende uyt den name van zijne Cheurv. Doorl. tot *Brandenburgh*, der ſelven hoog-aenſienelijcke Geſanter, den Hoogweerdige Hoogh ende Wel-gebooren Heere *Adam*, Grave tot *Swartzenbergh*, des Ridderlijcken *St. Johans Orden* in de *Marck*, *Saxen*, *Pommeren* ende *Wentlandt Meeſter*, Heere tot *Hohenlantsbergh* ende *Gimbern*, &c. (in krachte van gepreſenteerde *Creditive* ende *Conſtitutie*: oock van de beyde Originale by zijne Cheurv. Doorl. gedepeſcheerde, ende hier by-gevoeghde Commiſſien) dit Accoordt met eyghen handen onderſchreven, ende haere Zegels hier onder opgedruckt.

Gedateert ende geſchiet tot *Duſſeldorp*, op den *negenden* Marty, Anno *ſeſtien hondert negen en twintigh.*

Was onderteeckent

Wolfganck Wilhelm. Adam Graef tzu Swartzenbergh.

Eenige daegen daer naer deur Gecommitteerde van haer Ho: Mog: beſocht zijnde/ ende geen volkomen beſchept op ſijne Propoſitie ontfangende: Heeft den een en twintighſten April aen haer Ho: Mog: naerder ſich geexpliceert/ door dees Memorie.

Zijn naerder Memorie.

AEn de Heeren Generaele Staten is op den *tweeden* deſes, van wegen zijne Cheurv. Doorl. tot *Brandenburg*, door der ſelver Geſante den *Heer Meeſter* Grave tot *Swartzenbergh*, te verſtaen ghegheven: hoe dat zijn Cheurv. Doorl. ſich der *Gulick* ende *Cleefſcher* Landen halven, met den Heere Paltz-Grave tot *Nieuwburgh* proviſionaliter vereenight heeft: ende zijn haer Ho: Mog: mondeling verſocht, zijne Cheurv. Doorl. te aſſiſteeren, op dat het gedachte Accoordt ten effect ghebracht werden moghte.

Dat hare Ho: Mog: ſich nu geneyght ende willig gepreſenteert hebben: oock hare deyls het ſelve Accoordt effectueeren te helpen: daer voor doet ſich den Heere Geſanter in den naeme van zijne Cheurv. Doorl. ten hooghſten ende vlijtighſten bedancken; ende alſoo hare Ho: Mog: begeert ende goet gevonden hebben, dat by den Heere Geſanter het gheene 't welck tot voltreckinge van het voorſz Accoordt, in deliberatie en communicatie te trecken is, ſchriftelijck gheſtelt werden moghte, ende dan alle het geene wat ten reguarde, ende tot perfectie van ſoodanigh Accoordt, van weghens Hooghſt-gedachte zijne Cheurv. Doorl. by hare Ho: Mog: te Negotieeren, is goedt gevonden in het ſelve Accoordt van de clauſule. *Ten anderen*, tot aen den clauſule, *het ſal oock aller-zijts*, begrepen ende naer den anderen gemelt is.

Soo werden tot dien voorſz eynde *extractus* ende *clauſulæ concernentes* uyt het Accoordt hier bygevoeght, waer uyt hare Ho: Mog: te ſien hebben, wat zijne Cheurv. Doorl. aen de ſelve is verſoeckende, met dit wederhaelde begeeren, dat hare Ho: Mog: willen gelieven, volgens hare tot den Vrede ende Accoord geneyghde ende aengepreſenteerde affectie, ſich daer over te reſolveeren, op dat men den gewenſchten effect daer van magh obtineeren.

Onder anderen ſullen haer Ho: Mog: uyt het gedachte Accoordt, ende bygevoughde Extract vernemen, dat daer in is belooft: dat alle hoſtiliteyten, repreſſalien, ende daedelijckheden, hoe de ſelve oock genoemt zijn mogen, in deſe *Gulick* ende *Cleefſche* Landen ſullen afgeſtelt, ende by aldien oock eenighe Onderdaenen gearreſteert waeren, de ſelve gerelaxeert ende losgelaten werden.

Ende werdt derhalven ſonderlijck begeert, dat hare Ho: Mog: voor alle dingen commandeeren willen den Heere van *Gent*, des ſelven Dienaer *Johan Reyzer*, ofte die ſy anders eenighe Executien op de ſelve *Gulick* ende *Cleefſche* Landen te doen bevoolen hebben, dat met alle Executien tegens de Onderſaeten van de gedachte Landen hier naermaels werde ingehouden: ende werdt alſoo van wegens zijne Cheurv. Doorl. dit voor eerſt begeert, waer toe de ſelve door volgende oorſaecke ghemoveert werdt.

Aenvancks ſoo is het Accoort geſlooten, gelijck hare Ho: Mog: uyt de gecommuniceerde Copye van deſelve, waer van oock het Originael by der handt is, geſien hebben, ende dienvolgens ceſſeert de oorſaecke van de Executien. 1629.

Verder heeft zijne Cheurv. Doorl. het ſelve in 't Accoort belooft, ende is oock buyten allen twijffel in ſoodaniger manieren machtigh geweeſt, dat ſy derhalven in haer woordt is gehouden.

Inſgelijcken ſoo is in het Accoordt gecaveert, dat het ſelve *à prima Mey* zijnen aenvanck, ende zijne Cheurv. Doorl. van dien tijdt af, de Landen die haer toegedeylt zijn, wederom volkomentlijck genieten; derhalven oock billick is, dat ſy haerer zijdts deſe Executien afſtellen, op dat geen oorſaecke genomen en werde aen de andere zijde, zijner Cheurv. Doorl. den voornomden effect van het Accoordt te difficulteeren.

Boven al dit: Soo is hare Ho: Mog: veel maels gerepreſenteert, in wat groote ongelegentheden zijne Cheurv. Doorlts. ſaecken, niet alleen in de *Gulick* ende *Cleefſche* Landen, maer oock heel in haer Cheurfurſtendom, deur deſe Executien aen het Keyſerlijcke Hoff gebracht zijn, ende ſy genoodight is oock liever dit Accoordt (al hoewel het haer ſchadelijck valt in te gaen) als langer in het perijckel, daer in zy (gelijck voorſz) deur ſoodanige Executien gekomen zijn te ſtaen.

Dat alſoo van wegens zijne Cheurv. Doorl. ende Hoogh-gedachte Heere Geſanter ſich gantſchelijck daer op wil verlaeten, dat u Ho: Mog: niet ſullen van meeninge zijn, noch geerne ſien, dat zijn Cheurv. Doorl. deur continuatie van deſe Executien in perijckel van alle haere Landen ende Luyden geſtelt: dat oock de ſelve van den effect deſes noodigen Accoordts gefraudeert, ende inſgelijcken behindert werden ſoude, haer beloften in 't geene wat hier toe behoort, ende dat ſy machtigh geweeſt is te houden.

Gelijck zijne Cheurv. Doorl. oock aen haere zijde eerbiedigh *is*, ſich in alle billigheydt te bethoonen, ende vinden te laten, tot het geene wat haer Ho: Mog: ter occaſien van dit Accoordt wederom aen de ſelve te begeeren hebben.

De ſelve Heeren hebben noch gherapporteert dat ſy aen de Heer Graef van Swartzenborgh hadden gerepreſenteert de meenighvuldighe devoiren en inſtantien die den Heere Oberſten Keteler, ſoo door ſchriftelijcke interceſſie van haere Ho: Mo: als der ſelver Heeren Geſanten gaende naer Sweden ende Polen, mitſgaders andere goede vrunden/ ende ſelfs in Perſoon had ghedaen ende aengewent aen ſyne Cheurfurſtelijcke Doorluchtighept in Pruyſſen/ ende elders/ om te bekomen voldoeninghe van ſyne deughdelijcke pretenſien/ ende verlepde Penningen/ achterſtallige Soldien en beloofde recompenſien hem Keteler competerende over ſijne langh-duyrighe dienſt: ter ſaecke van het Regiment van vyftien-hondert Man te voet/ tot de ſenſie ende beſettinge van des hooghſt-ghedachten Churfurſt onghefortificeerde Plaetſen ende Steden in de Landen van Cleve, Gulick, Bergh, Marck ende Ravesteyn, inden Jaere een en twintigh ghelicht: bedragende noch behalven de acht en twintigh duyſent drie hondert vyf en tſeventig gulden/ by haere Ho: Mog: Ordonnantie van den vyf en twintighſten Ianuarii ſeſtien hondert drie en twintigh aen hem verſtrecht/ tuſſchen de ſeſtig en ſeventigh duyſent guldens/ dat ſy ooch achtervolgens haere Ho: Mog: reſolutie van den achtienden deſes/ den welgemelte Graef daer nevens hadden aengedient ende verſocht/ dat ſyn L. de ſake daer henen wilde helpen beleyden/ dat den Heer Oberſten Keteler op 't ſpoedighſte mocht bekomen voldoeninge van ſijn voorſchreven pretenſien, ende achterweſen/ ter ſake van 't Regiment; met verklaeringe dat anderſints haer Ho: Mog: niet ſouden konnen leedigh ſtaen/ te letten op middelen waer mede ſy den voornomden Heer Keteler meynen ſouden te konnen verhelpen aen ſijn gherechtighept; ende dat hier op de wel-gemelte Graef onder anderen had geantwoordt/ dat hy geloofde dat de voornomde Heer Keteler deſes aengaende was betaelt; ende in gevalle ſulcks niet en was gheſchiet/ dat hy daer in niet

Digitized by Google

1629. in niet konde toe doen / maer dat de voornoemde Keteler aengaende syne pretensien soude moeten liquideeren ende vereffenen met die van de Reecken-kamer tot Embrick, jeghen het ghene dat den hooghst-ghedachten Churfurst ter saecke van beleeninghe van 't Tolhuys, als anderssints van den voornoemden Keteler was competerende; ende in gevalle daer upt eenige merckelijcke somme soude te boven komen / dat hy Keteler 't een ende het ander aen hoogst-gedachte Churfurst soude hebben te verbolgen. Waer op gelet synde dat op de Missive van haer Ho: Mog: in krachte van de resolutie van den eersten Decembris sestien-hondert acht en twintigh, aen de Churfurstelijcke Brandenburghsche regeeringe tot Embrick geschreven / egeen effecten waren gevolght; ende dat haer Ho: Mog: nu twee-mael achter den anderen successivelijck hadden gereselveert / dat de voorschreve resolutie van den eerste Decembris staende gehouden worden soude; is goet gevonden dat men hem soude laeten genieten het effect van de selve resolutie / ende dien-volgens assigneeren / gelijck hy geassigneert wiert met twee en dertigh duysent gulden op de restanten van de Contributien van de Landen van Gleve, als die tot betalinge van 't voorschreven krijgsvolck waren gedestineert / met authorisatie op den Contrerolleur Retzer om de selve somme / als ook de voorberhaelde acht en twintigh duysent drie hondert vyf en tseventigh gulden by haer Ho: Mog: verstreckt / upt deselve restanten der Contributien te innen ende te ontfangen na behooren: Blijvende hy Retzer daer van gehouden aen haer Ho: Mo: ende de Heer Over Keteler respective te verantwoorden.

Spieringh Furstl. Nyborgsche Gesanten.

De Hartogh van Nyborgh heeft op dit stuck der Gulick, Cleef ende Berghsche deplingh gesonden den Baron Spieringh, die den vyf en twintighsten April, eerst by monde gedaen / ende daer na by geschrifte overgegeven heeft / dese navolgende Propositie.

Hoog-Mog: Heeren,

Syne Propositie.

INden name ende van weghen des Doorluchtighen Furst ende Heere, Heere *Wolfganck Wilhelm*, Paltzgrave by *Rhijn* ende *Beyeren*, tot *Gulick*, *Cleve* ende *Berge* Hertoge, ende mijne genadichste Furste ende Heere, doe ick my voor eerst behoorlijck bedancken van die favorable audientie, die u Ho: Mog: my belieft hebben te verleenen.

Ende dienvolgens naer aenbiedinge van hooghloffelijcke syne Doorluchtigheyts vrient nabuerlijcken groet en genegentheyt, sullen sich u Ho: Mo: noch ontwijffelijck wel erinneren, in wat voegen Anno *vijf en twintigh*, als hoogloffelijcke syne Doorluchtigheyt by u Ho: Mo: instantelijck ende beweegelijck versochten, omme te bevorderen de voltreckinge des Accoorts een jaer te vooren tusschen zijne Furstelijcke Doorluchtigheyt en den Afgesante van syne C. D. van *Brandenburgh*, Heere Grave van *Swartsenburgh* aengegaen, deselve sig yder tijt tot onderhouwinge van goede vergelijckinge ende eenigheyt tusschen zijne Chur en F.F. D.D. erboden hebben, in gevalle het alleenlijck mede van zijne C. D. van *Brandenburgh* gesocht werde.

Aengesien dan syne Doorluchtigheydt mijne genadigste Heere, ondertusschen (niet tegenstaende den gevolgden schaedelijcken vertoef ende uytstel) tot accomplissement van 't verdrach voorsz, niet en heeft nagelaeten op alle voechlijcke middelen te gedencken, om het goede vertrouwen tusschen hun beyden te renoveren.

Soo heeft sich den Heere Grave van *Swartsenburgh* des Ridderlijcken Sint Iohannes Ordens inde *Marck*, *Saxen*, *Pomeren* ende *Wentlant Meester*, als Afgesante van zijne C. D. van *Brandenburgh*, met nieuwe volkomene macht ende speciale gedetermineerde commissie in persoon tot zijne Doorluchtigheyt begeven, daer op deselve nae veele ende lange Tractaten, tot betooninge haer vreedlievenden gemoets, finalijck eenen sulcken provisionalen verdrach met den anderen hebben geslooten, gelijck uw Ho: Mog: vande Heere Grave ende Meestere sonder twijffel sal gecommuniceert syn, in forma ende sulcker gedaente als 't vergeleecken is, waer op ick my 1629. om geen oorsaeck tot eenig lang verhael te geven, sal beroepen en refereren.

Dewijle nu onder anderen ook vergeleken ende geaccordeert is, dat by u Ho: Mog: even so wel als aen de Spaensche zijde souden versocht werden, omme haer Krijgsvolck uyt alle plaetsen van de *Gulicksche*, *Clevische* ende toegehoorende Furstendommen, Graefschappen ende Landen, af te voeren, ofte doch boven een Oort niet beset, ende in dat selvige Soldatesque allerdings Neutrael te houden, mede alle hostiliteyten, represalien, ende datelijckheden, impressien ende aenslagen, hoe die namen hebben mogen, tegens hoogloffelijcke syne Keurfurstelijcke ende F. F. D. D. der selver Raeden, Beampten, ende in 't gemeen vande Landen voorsz der selver samptlijcke Ingesetenen ende Onderdaenen af stellen, ook in gevalle eenige uyt alsulcke Landen inde Guarnisoenen gearresteert ofte gevangen waren, dat deselve (onontgeltelijck) kosteloos mogen gerelaxeert ende los gelaten worden.

Insgelijcken dat u Ho: Mog: wilde gelieven, door schriftelijcke resolutien, so wel syne Keur ende F. F. D. D. als beyde mede krijgende deelen, sig onder een anderen selfsten te verseeckeren: dat de Landen voorschreve met nieuwe inlegering ende stil liggen, t'eenemael ook met doortrecken ende marcheren, in so veel mogelijck souden mogen verschoont blijven, ende by aldien desgelijcx nootsaeckelijck geschien mosse, dat de passeerende Troupen sig alsdan in 't Lant niet soude ophouden, ofte in so verre immers een Nachtleger daer in te nemen, noodich waere sig met onderhoudinge van goede discipline, ende sonder beswaernis vande Onderdanen in sulcke manieren sullen hebben te betoonen, als de constitutien van 't Rijck, ende de *Pas-ordeninghen* by de voorige Fursten vergeleecken, met sig brengen; dat ook die geene die daer jegens handelen, exemplariter gestraft, ende tot behoorlijcke restitutie ende afdragt sullen aengehouden werden, die Onderdanen evenwel onder genen pretext hoe meu 't soude noemen, met de exactien, ofte in andere wegen te beswaren, sonder by alle occasien den selven de rechte Neutraliteyt genieten te laten; ende by so verre een ofte meer tegen den eenen ofte des anderen deels Soldatesque, ofte tegens de Neutraliteyt sig vergrijpen ende gevonden werden, strafweerdig te zijn, dat de animadverfien ende satisfactien van dien, sullen geschieden by de ordentlijcke Overigheydt vande plaetsen daer sy delinqueren; mitsgaders dat uw Ho: Mog: sig sullen laten gevallen (gelijck zijne Doorluchtigheydt mijn genadigste Heere van meeninge is, desgelijcken tot *Brussel* te onderbouwen) geen oort inde Landen voor met Guarnisoen te besetten, in te nemen ofte eenigen aenslag daer op, ofte op den Heeren Transigenten, Personen, Ridderschap, ende Steden, Landen ende Luyden, Raden, Beampten en Dienaren, daer onder resorterende te maken, ofte desgelijken haer ondergehoorigen toe te laten: maer ware het sake dat u Ho: Mo: den selfsten, ofte eenige van haer bedienaten en ondergesetenen in *publico* ofte *private* tegens de Landen voorsz der selver Possessoren, Onderdanen ende Ingesetenen, ofte tegen de Lantstenden samentlijck, ofte insonderheydt yet te pretenderen hadden, dat de selve sonder eenige proceduyren van datelijckheden, represalien, ende anders niet dan door goedelijcke ofte ordentlijcke rechtlijcke middelen, na den inhout vande oude Pacten en Concordanten behoorlijck gesocht, getermineert ende uytgevoert sal werden.

In voegen ook u Ho: Mog: ontwijffelijck niet sullen difficulteeren hare resolutien te verleenen, dat de selve niemant vande possiderende Keur ende Fursten in conformité vande vergelijckinge van haer geassigneerde, ook hebbende Lantsfurstelijcke jurisdictien, regalien en verordeningen, ofte ook aen genietinge der selver *geval* ende *intraden*, onder wat schijn en pretext het ook geschieden mochte, geen belet ofte verhindernis te doen, ofte haer onder gehoorige sulcx te doen toe laten sullen.

Daer tegens willen sich Hoogl. syne Doorl. by beyde krij-

Digitized by Google

1619. krijgende deelen alſoo verholden ende ſincereeren, dat ongeacht een deel van de krijgende parthyen eenen, ende een deel den anderen van de Cheur ende Furſten geaſſiſteert hebben, ſullen ſich de ſelve ſijne Doorl. evenwel tegen beyde deelen ſamentlijck ende inſonderheydt als getrouwe Nabueren gebeurt, nevens de ſelve Landen ende Luyden, omme de oprechte Neutraliteyt te onderhouden, beneerſtigen, ende in voorvallende differentien, de ſelve in conformité van de oude Pacten, ontſcheyden laeten: oock ſich onthouden van het geen daer jegens ſtrijden ſoude.

Twijffelen dieſwegen ſijne Doorl. niet, maer hebben tot u Ho: Mog: dat vriendt ende nabuerlijck goet vertrouwen, dat de ſelve niet ſullen difficulteeren, het verſoeck van ſijne Cheurv. Doorl. het welck ick niet alleenlijck deſe nieuwe welgemeynde vergelijckinge tuſſchen ſijne Cheur ende Furſtel. Doorl. geerne ſullen vernemen: maer oock tot onderhoudinge der ſelver, in ſulcker voegen, als voorſz op ſyne Doorl. mijne genadigſte Heeren: als oock de Heeren Meeſter ende Graef van *Swartzenburgh* gelijckmatighe Wervinge, ſich alſoo genegen te zijn, verklaren ſullen: daer mede het ſelve verdragh merckelijck tot het effect gebracht en voltrocken worden; immers dewijle de Hoogl. Cheur ende F. F. D. D. nu met den anderen (als vooren) zijn verdragen: dat u Ho: Mog: de beſwaerlijcke ende bederffelijcke Executien aen de Miniſters van dien ſullen verbieden, ende doen ophouden, op dat de onſchuldige Onderdanen, van den ſwaren laſt by den ſelven ſoo langduerigh uytgheſtaen, eenmael bevrijdt zijn, ende reſpireeren mogen. Aengeſien ſyne Furſtel. Doorl. ſich ſelfs in perſoon tot *Bruſſel* heeft begeven; met meeninge ende intentie om het ſelve ſoo wel tot *Bruſſel*, als aen ſyne Koninclijcke Majeſteyt van *Hiſpangien* (is't noot) ſelfs door ſchrijvens oft ſchickinge ſulcke onderhouwinge te doen, daer mede ſoo veel de ſelve concerneert ende aengaet, door deſen verdragh behoorlijck geexequeert, ende tot gewenſchten effect gebracht moghte werden.

Hierinne ſullen u Ho: Mog: ſyne Doorl. een ſonderling nabuerlijck gevallen bewijſen, 't welck de ſelve oock wederom vriendt ende nabuerlijck te verſchuldigen genegen is.

Oock ſullen u Ho: Mog: in dit doen ende betoonen, een ſulcken lof ende roemweerdigh werck, daer aen oock ſonder twijffel oock andere benaegebuerde Potentaten, beſonderlijck *Vranckrijck* ende *Engeland*, een groot gevallen ſcheppen ſullen.

Tot antwoort op zijn Propoſitie is hem terſtant daer na ghegheven het volgende / ſynde mutatis mutandis over het ſelve wat aenden Graef van Swartſenborg was ghegheven; ende alſoo de Hartogh van Nyborgh uyt Bruyſſel hadde ghenotificeert genepght te zijn hier te komen / ſoo heeft men aen zijn Agent van der Veecken laten ſeggen / dat ſijn komſte ſoude aenghenaem ſijn / indien hy niet was in dienſt van Spangien. De opgenomelte antwoorden luyden als volght:

Antwoort van haer Ho: Mo:

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, geſien ende geexamineert hebbende, de Propoſitie uyt de naem ende van weghen den Doorl. Hoog-booren Furſt ende Heere, Heere *Wolfgangh Wilhelm*, Paltz-Graef by den Rhijn, &c. den *vijfen twintighſten* deſes in haer Ho: Mog: Vergaderinge eerſt by monde ghedaen, ende daer naer in gheſchrifte overghelevert, by den Edelen Heer *Frans*, Vry-Heer van *Spierinck* tot *Sevener*, Heer tot *Tuſchenburgh*: ſecreeten Raedt, Kamenier van de Hoogh-ged. Furſt, *Gulickſchen* Maerſchalck, Gouverneur tot *Duſſeldorp*, Amptman tot *Sintzigh*, *Remagen*, ende der Graefſchap *Nievenar*; volgens des ſelfs Brief van Credentie: gedateert tot *Duſſeldorp* den *dertienden* deſes: verklaren dat haer Ho: Mog: ſeer geerne hebben verſtaen, dat beyde de Cheur ende F. F. D. D. van *Brandenburgh* ende *Nyburgh* reſpectivelijck tot naerder *Eenigheydt*, onderlinghe vriendtſchap en correſpondentie beginnen haer te bequaemen, hoopende dat het ſelve ſal konnen ſtrecken tot der ſelver Onderdanen ende Luyden welvaren, op dat de ſelve immers van alle moeyelijckheden bevrijdt mogen worden: dan dewijle by de voorſz. Propoſitie verſcheyden Poincten voorgedragen zijn, daer op haer Ho: Mog: Reſolutien verſocht worden: ſoo hebben de ſelve goet gevonden, daer op by deſen te verklaren: dat ſy voor deſen geſien hebbende de onwilligheydt aen 's Vyandts zijde, in het executeeren van het Tractaet van *Xanten*: niet teghenſtaende ſy aen haerder zijde daer toe gereet waeren, niet en ſouden achten dienſtigh te weſen, als alvoorens verder te gaen, uyt te brengen de meeninghe ende intentie van den Koning van *Spangien* ende de *Infante*, op de vergelijckinge tuſſchen den Hoogſt-ged. Cheurv. van *Brandenburgh*, ende Furſt van *Nieuwburgh* getroffen, ofte ende hoe verre de ſelve gheneghen ſouden weſen tot Executie van dien te treden, om ſulcks gedaen, als dan haer goede meeninge ende intentie vorder te openbaren, vertrouwende haer Ho: Mog: dat de Heer Afgeſante gunſtelijck ſal weten te oordeelen, dat hierinne naer behooren werdt geprocedeert. Gedaen ter Vergaderinghe van de Hoog-gem. Heeren Staten Generael in 's Graven-hage, den *ſes en twintighſten* April, *ſeſtien honderd neghen en twintigh*.

1619.

De Raedt van Staet heeft in deſen tijdt haer advijs ghecommeert ende ingheſlagen / op de klachten van de verſcheyden Predicanten uyt de Lande van Berge: verſoeckende dat ſy volghens de reverſalen / by den Churfurſt van Brandenburg ende Paltzgrave van Nieuburg ende Staeten van 't ſelve Furſtendom gegeven / by de gemelde Gherefourmeerde Religie gemainteneert moghten worden. Waer op ſy volgens haer Ho: Mo: oordre na geſien en geexamineert hadde / de ſelve reverſalen en voordere Tractaten / die ſoo op 't aenbeerden van de poſſeſſie der Gulickſe, Bergſe, ende daer aen dependerende Landen / als daer na te Xanten waren gehouden; ende konden aen d'eene ſyde wel conſidereren / dat het bycans ſoude ſijn oock met de maximen van deſen Staet niet overeen te komen / ſich te bemoeyen met de Regeringe van andere Landen / ſoo wel in 't ſtuck van de Religie als Policie: ſonderlijck teghens wille ende danck van de wettighe Overigheyt / ofte oock by de Overighept van de ſelve Landen daer toe niet verſocht weſende; maer aen de ander ſyde by examinatie van de ſelve Reverſalen bevonden hebbende / dat de hooghſtgedachte Churen de Furſten aen de Landen belooft hadde de Religie / ſoo die in 't ghebruyck was / te continueren / maintineren ende toe te laten / ende daer over niemant in Conſcientie / nochte Exercitie te turberen / moleſteren ende te bedroeven; dat oock by het Tractaet van Xanten expreſſelijck bedongen was / dat beyde Churende Furſten / ſui; ſoude reguleeren / conform de Placcaten van Dormont ende Hal, mitſgaders de Reverſalen ende Privilegien der Landen / ende het gene daer tegens gedaen / in conformité van de ſelve redreſſeren / tot dat de ſaecke ten principalen ſoude ſijn gedecideert; ende dat haer Ho: Mog: neffens beyde Koninghen en Gheunieerde Furſten van Duytſlandt / op ſoodanige ende andere Tractaten den Churende Furſten in haer Poſſeſſie hadde belooft te mainteneren; ſijnde by deſelve Churende Furſten 't ſelve Tractaet geapprobeert: maer de Executie alleenlijck door de Spaenſche verhindert: ſoo dachte den Raet dat haer Ho: Mog: wel behoeghte ſoude weſen tot maintinement van de voorſchreven Tractaten / ende conſequentelijck van de Religie / ende in faveur van den ſelven hooghſt ghedachten Furſt van Nieuburgh by Brieven te vermaenen / dat ſy 't. van de voorgenomene procedueren af ſtant wilde doen: ofte dat men genoot ſaeckt ſoude werden by Retorſie daer tegens te gaen / ende by behoorlijcke middelen daer inne te verſien; dat oock niet ſoude ondienſtigh weſen den Heere Graef van Swartſenburgh het ſelve te communiceren / ende te verſoecken / by ſijn Brieven de hooghſtgedachte Churfurſt daer van te willen af maenen / op dat d'eene ende d'ander mocht ſien / dat haer Ho: Mog: niet ghe ſint waeren de protectie van Religie teghens deſelve Tractaten te abandonneeren: ofte te verſtaen dat by ſeparate regieringhe / de reverſalen ſouden ſijn opgeheven: maer veel eer dat deſelve behoorden te blijven

Verſoeck van de Predicanten uyt Bergelandt.

Advijs van den Raedt daer op.

1629. den tot uptdracht van de saecken ten principaelen; hoewel nu sulcks was het advijs van den Raedt: soo hebben haer Ho: Mog: niet goedt-ghevonden daer in te percipiteeren: maer de saecke ghehouden in bedenchen/ ende de aenwesende Predicanten upt 't Landt van den Bergh, tot een Viaticum toe-gelepdt drie honderd gulden/ waer van hun Ordonnantie gedepescheert wiert.

Antwoordt aen den Graef van Swartzenburg.

Wenn eenige Heeren Gecommitteerden van haer Ho: Mog: is den vierden May aen den Graef van Swartsenburg tot antwoordt op seeckere sijn ingegeven Pointen overgelevert: Op 't eerste belangende de procedueren van den Oversten Gent, jegens die van Paderborn: dat hem serieuselijck belast was/ daer mede op te houden/ ende dat hare Ho: Mog: vastelijck vertrouwden dat hy 't selfde sonder achterbolgen. Op 't tweede Point noopende de klachten ende beschuldinge van Caspar Simonides Rits, aen't Hof van de Kepser/ over 't verleenen van de authorisatie tot d' Executie/ende 't openen van de Tractaten tusschen syne Churfurstelijcke Doorluchtigheyt ende desen Staet gemaeckt/ dat hare Ho: Mo: daer van egeen kennisse waeren hebbende/ nochte dat der selver sept was't overleveren van de voorsz Tractaten/ ofte van de voorsz authorisatie. Op het derde Point aengaende d' Huysssensche Munte/ ende het halen van de Muntmeester van daer: dat hare Ho: Mo: gewaer gewordden sijnde dat deselve Muntmeester veele ende verscheyden Penninghen verre beneden den voet van de Rijcx-munte/ oock quaet van allop dede slaen; ende dat deselve binnen dese Landen in quantitept wierden ghebracht: tot groote schade van de Ingesetenen van dien/ vermits de nabuyrighept van de voorsz. plaetse/ als met het district van dese Provintien geinclaveert leggende; ghenoot saeckt waren ghewordden jeghens alsulcke onbehoorlijcke ende fraudulense Munterye te versien/ met het ophalen van den voorsz Muntmeester,ende't removeren van syne instrumenten; houdende hare Ho: Mog: het daer voor/ dat daer mede sijne Churf. Dorl. wiens titulen op eenige van de voorsz. Penninghen misbruyckt wierden/ soo goeden dienst als desen Staet was gheschiet: sonder dat hare Ho: Mog: voor hadden ghehadt daer door indracht te willen doen in de hoogheyt ende gerechtigheyt van sijne Churf. Dorl. noch dat hare Ho: Mog: dies aengaende pets pretendeerden. Op 't vierde Point concernerende d' Executie van de Geestelijcke Contributien/ is den gemelte Heer Graef voorgehouden/dat sonder die Executie der Contributien niet mogelijck was geweest de Compagnie Ruyteren van den Heer van Soppenbroeck t' onderhouden/ maer dat deselve soude moeten hebben t' eenemael debandeeren/ tot grooten ondienst ende distespect van sijne Cheurv. Doorl. versoeckende dat sy-lupden tot het onderhoudt van dese Compagnie: als oock van het ander Krijghs-volck van de selve sijne Cheurv. Doorl. als oock tot restitutie van de verstrecte hondert duysent Rijcksdaelders: met het verloop van dien eenighe vaste middelen wilde aenwijsen: ende dat hare Ho: Mog: de selve seer geerne souden aennemen/ ende als dan doen cesseeren alle Executien van de Contributien.

Men heeft oock aen den Graef van Swartsenbergh en den Baron Spieringh, voorghedraeghen de klachten van de verdreven Predicanten upt den Lande van den Berck, oock deselve daer nevens te ghemoedt ghevoert haer Ho: Mog: consideratien ende naebuyrlijcke vermaninghe: ten eynde dat de saecke voor den voorgemelte Heer Graef/ by den Churfurst van Brandenburgh, ende voor den ghemelde Spieringh, den Palts Graef van Nieuborgh belept ende ghedirigeert mochten worden/ dat de voorsz verdreven Predicanten ende d'andere Religions verwanten/in haren jegenwoordigheyt bedroefden toestant goede vertroostinghe mochten bekomen.

't Welck sy aengenomen hebben te refereren. Wepnigh daer na heeft de Graef van Swartsenburgh weder gedaen de volgende Propositie.

Hoog-Mog: Heeren, 1629.

Ander Propositie van den Graef van Swartzenburg.

U Ho: Mog: is voor *ses* weecken, ende namentlijck den *twesden* Aprillis, van wegen den Doorl. Cheurv. tot *Brandenborgh*, mijnen Genadighsten Heer, door my te verstaen gegeven: hoe dat syne Cheurv. Doorl. over die strijdigheden in den *Gulick* ende *Clevisschen* Landen, sich met den Heeren Paltz-Graeve tot *Nienborgh* Doorl. provisioneelijck ende op seeckere jaeren vergeleecken heeft; ende daer by hoe dat noch hier naemaels soo wel schriftelijck in u Ho: Mog: Vergaderinge, als mondelingh by haren Heeren Gedeputeerden instantelijck begeert is: dat u Ho: Mog: de hostiliteyten ende executien etteliicke hare luyden, en met namen den Oversten *Gent* ende *Johan Retzer*, ofte hare substituten in haro Cheurv. Doorlts. Landen tegen der selver wille dagelijcks met gewelt voornemen, mogten afgestelt werden; daer by zijn oock u Ho: Mog: ende haeren Gedeputeerden schrift ende mondelingh verscheyden wichtige oorsaecken gepresenteert gheworden: als naementlijck, dat de Contributien ende der selver Executien alleen daer heenen aengesien zijn: op dat daer uyt betaelt werden moghte, het geene syne Cheurv. Doorl. tot noch toe naer den Inhoudt der Alliantie te onderhouden gehadt heeft: maer naerdemael syne Cheurv. Doorl. ende Hoogh-gedachte Heer Paltz-Grave althans vergeleecken zijn, ende daer van die oorsaeck, waerom dit Krijgs-volck gehouden wierdt: namentlijck de defensie van syne Cheurv. Doorl. cesseert: als oock de Alliantie in haeren gantschen Concept ende intentie klaer uytwijst, voornamentlijck in den *derden* Artijckel: soo heeft syne Cheurv. Doorl. oock dit Krijgs-volck niet meer te onderhouden; maer het is gemeynt de selve af te dancken, ende te casseeren: daerom oock billick is, dat de Contributien ende Executien moeten ophouden.

U Ho: Mog: ende haer Gedeputeerden, is ten anderen oock gerepresenteert, het groote gevaer ende ongelegentheydt, in welcke u Ho: Mog: door dese Executien syne Cheurv. Doorl. niet alleen in desen *Clevisschen*, maer in syne overige Landen setten: alsoo deur die Keyserl. *Mandata* ende *Processen* ten scharpsten tegen syne Cheurv. Doorl. gedreven, ende nu meer oock soo wijdt gebracht zijn: dat alreede etteliicke decreeten ende *sententia paritória* uytgegaen zijn. Waer uyt te sien is, dat zijne Cheurv. Doorl. alleen *ses* weecken *peremptoire* bestemt zijn, in de welcke aen 't Keyserlijcke Hoff moet werden bewesen: dat dese door u Ho: Mog: voorgenomene Executien gantschelijck afgestelt zijn.

Desgelijcks ten *derden:* is het u Ho: Mog: gerepresenteert, in wat groote ongelegentheydt ende schaeden syner Cheurv. Doorl. soude geset worden, als u Ho: Mo: deur continuatie deser Executie den effect deser *verghelijckinghe* (soo tusschen syne Cheurv. Doorl. ende den Heere Paltz-Graef getroffen) verhinderen souden; om welcker oorsaeken ick dan verhoopt had, uwe Ho: Mo: souden my al langh eene favorabele resolutie hebben laten toekomen.

Maer ick heb in soo gheruyme tijdt, op deses syne Cheurv. Doorlts. soo billicke begeeren gantsch gheene resolutie ontfangen: heb oock niet vernemen konnen, of u Ho: Mog: daer tegen eenige reden ofte verhinderinge in te brengen hadden; maer by my heb ick sulcks niet gedencken konnen.

Uwe Ho: Mog: Gedeputeerden hebben (het is waer) *per discursum* my te verstaen gegeven: dat syn Cheurv. Doorlts. begeeren, de cassatie der Executien betreffende, soude ghefaliciteert worden, als u Ho: Mog: andere middelen aengewesen wierden: waer uyt sy haere verschooten penningen van *hondert duysent* Rijcxdaelders machtigh werden konden. *Ten anderen*, als van wegen syne Cheurv. Doorl. men sich verklaren wilde, hoe het met 't-selve in het toekomende te houden was, als die Alliantie vermelden soude: dat syne Cheurv. Doorl. noch *twintigh* jaren langh eenigh Krijghs-volck, in recompens daer van u Ho: Mog: ontfangene assistentie, onderhouden soude.

Maer ick heb in de Naemen syner Cheurv. Doorlts. voorgemelten Heeren Gedeputeerden wijdtloopigh te ken-

1629. kennen gegeven: niet alleen hoe dat van weghen deſer beyder Poſten die Executie billick niet te continueeren ware, als by de continuatie een ſoo groote *periculum in mora*, aen de zijde van ſyne Cheurv. Doorl. ware; Edoch gemelte beyde Poſten noch altijdt af-gehandelt werden konden, daer by geen *periculum in mora* ware: maer ick heb my oock wegen de *hondert duyſent* Rijcxdaelders aengeboden, my daer over in de namen van ſyne Cheurv. Doorl. met u Ho: Mog: in billicke af-handelinge in te laten, om billickmatige gerechtigheydt ende ſatisfactie te geven.

Maer belangende de *twintigh jarige aſſiſtentie*: daer op heb ick gemeke Heeren Gedeputeerden oock de oorſaken aengeweſen, waerom het niet mogelijck ware, oock in geval ſyne C. D. deſwegen yetwes te doen, ſchuldigh was, althans daer op yets te determineeren, ſoo langh, namentlijck eenſdeels noch onſeker is, of ſyn Cheurv. Doorl. dat Furſtendom *Cleve* ende *Bergh* behouden ſal; gelijck u Ho: Mog: uyt het Accoordt ſien konnen; Ende dan ten *anderen*: ſoo langh u Ho: Mog: ende de Koningh van *Hiſpangien* ſich noch niet gereſolveert hebben hoe wijdt ſy allerzijdts die *Cleviſche* Landen t'ontruymen, ende in ſyn Cheurv. Doorlts. handen weder vry ſtellen willen. Maer ſyn Cheurv. Doorl. heeft dat vertrouwen tot uwe Ho: Mog: als ſy die Alliantie rechtſinnigh ſouden by ſich ſelfs, ende volgens alle æquiteyt in ſien: dat eene ſulcke *twintig jarige* aſſiſtentie van ſyne Cheurv. Doorl. niet te vorderen zy.

Noch heb ick billick gehoopt u Ho: Mog: ſouden op ſulcke gedane preſentatie ende grondighe Remonſtrantien veroorſaeckt geworden zijn, my voor langh eene gewenſchte reſolutie wedervaren hebben laten.

Edoch nadien ſulcks niet is gheſchiet, ende doch die Executien door den Overſten *Gent* ende *Retzer* eenen wegh als den anderen continueeren, ja met meer rigeur als oyt te voor geſchiet is.

Ende dan uwe Ho: Mog: uyt het gheene haer ſoo veelvoudigh is te verſtaen gegeven, nu meer niet alleen wel weten ſullen in wat ongelegentheydt ende ghevaer ſy door deſe *Executien* ſyne Cheurv. Doorl. ſetten, maer by ſich ſelfs te achten hebben, hoe ſenſibel het ſyne C. D. oock andere Potentaten: ende naementlijck welcke ſyne Cheurv. Doorl. ende uwe Ho: Mog: voor vertrouwde Vrienden ende Geallieerde houden, ende die wel weten wat verderffelijcken laſt ſyne C. D. uyt u Ho: Mog: Krijgh meeſt alle jaer gevoele, het vreemt voorkomen moet, dat in plaets van verhoopten vrundtſchap ende aſſiſtentie tot ſyn conſervatie in de *Cleviſche* Landen, u Ho: Mog: op deſe wijſe oorſaeck geven, dat ſyne C. D. niet alleen in gevaer van verlies der *Cleviſche* Landen, maer uyt haere eygen Landen geſet werden: inſonderheydt oock dat ſyne C. D. vernemen moghten hoe verkleyneerlijck ende deſpecteerlijck van u Ho: Mog: Dienaren gheprocedeert, ende opentlijck in het gantſche Landt uytgeſchreven wordt: als of die verordeningh die ſyn Cheurv. Doorl. 't ſy door ſich ſelfs, oft door ſyn Regeeringh op welbevoegde wijſe heeft gegeven, ſchimpelijck caſſeert, ende die Onderdanen van haer Overigheydt af, ende herwaerts in den Hage geweſen ſullen werden: als of ſyne C. D. niet meer *Heer in het Landt*, maer dattet u Ho: Mog: toegehoorigh was: de ſelve oock niet zijne C. D. Geallieerde ende Aſſiſtenten: maer ſelfs principael ende des Landts-Heeren waren; gelijck daer van u Ho: Mog: Gedeputeerden hier bevoorens meerder bericht ende af-ſchriften van ettelijck ſoodanige in het Landt van den Overſten *Gent* uytgelatene ſchrijven, gegeven zijn.

Waer aen u Ho: Mog: (ſoo men hoopt) geen gevallen hebben ſullen, maer ſouden buyten allen twijffel oock wel achten ende af-nemen konnen, hoe deſe procedueren niet alleen by de Landt-Stenden ende Onderdanen, maer oock by der Keyſerl. Majeſt. ende Rijcx-Stenden opgenoomen, ende wat voor gevaerlijcke reſolutien ende effecten de ſelve tegen zijne Cheurv. Doorl. veroorſaecken ende baren ſullen.

Hierom heb ick niet naerlaten konnen u Ho: Mog: andermael dienſtvriendelijck te verſoecken: dat ſy willen, als *Geallieerden* ende *Vrunden*, dit werck na behooren conſidereeren, ende gelijck het de uytterſte nootdruft 1629. eyſcht: alſoo op het ſpoedighſte haere Dienaeren den Overſten *Gent* ende *Johan Retzer*, eyndelijck beveelen, midtſdeſen de Executien alleſints in te houden, ende my daer over hare ſchriftelijcke reſolutie toekomen laeten: waer naer ſich zijne Cheurv. Doorl. in dit gheval ſoo wel de klaegende Landt-Stenden, als oock voornementlijck tegen die Keyſerl. Majeſt. verder tot zijn conſervatie ende verhoedingh van eyndelijcke ruijne ſal mogen reguleeren.

Ende u Ho: Mog: konnen ſich wel verſeeckeren, dat zijn Cheurv. Doorl. niet lievers ſien ſal, als in goede vriend ende na-gebuerſchap met deſelve te continueren.

Alſoo wil ick in den naeme van zijne Cheurv. Doorl. oock dat vertrouwen tot u Ho: Mog: hebben, ſy ſullen niet gemeynt zijn door de ſelve procedueren harer Dienaren te verſtaen geven: dat haer aen zijne C. Doorlts. conſervatie ende vriendtſchap wederom niet gheleghen zy, op dat hy de ſelve op deſe maniere wilden dwinghen laten, over ſulcken gewelt die u Ho: Mog: Dienaren in zijne Cheurv. Doorlts. Landen tot der ſelver uytterſten gevaer over haer opentlijck te klaegen; ende nadien ſy boven alle hoop van u Ho: Mog: alſoo verlaeten wierden, op andere wegen zijne conſervatie in ſulcken zijnen teghen u Ho: Mog: ende een yder onverdienden toeſtant te ſoecken.

Edoch voor mijne Perſoon doe ick my tot u Ho: Mo: groot-gunſtigen faveur recommandeeren, welcke ick oock bidde dat ſy my niet verdencken willen, dat ick haer den toeſtant ende perijckel mijnes genadighſten Heere, waer in zijne Cheurv. Doorl. door deſe Executien gebraght werdt, u Ho: Mog: als zijnen vertrouwden Vrienden *propter periculum, quod in mora eſt*, niet verſwijgen konnen, maer ontdecken moet. Onderſtondt u Ho: Mog: ende onder-dienſtwillige Geteeckent

Adam Graef zu Swartzenburgh.

Als ondertuſſchen den Hartogh van Nyborgh deed aenhouden/ om te mogen komen in Hollandt/ ende in perſoon de ſaeken helpen bp-leggen: is hem gemoeert de ſcrupel/ dat hy in Spaenſche dienſt was. Daer op verklaert als volght:

Hooge Mogende Heeren,

Furſtelijcke Nyborgſche verklaringh daer op.

NAdemael u Ho: Mo: op de voorgevende overkomſte van den *Doorluchtighſten Furſt* ende *Heere*, Heere *Wolfganck Wilhelm*, Patlz-Grave by den *Rhijn*, in *Beyeren*, tot *Gulick*, *Cleve* ende *Bergh* Hartoge, mijnen genadighſten Heere, herwaerts over verſocht hebben verklaringe, ofte zijne Doorl. *in Eedt ende Soldye des Konings van Spangien* ſoude zijn, om ſoodanige qualiteyt by hare Ordonnantien dieshalven te infereeren: ſoo ſal uyt bevel van zijne Hoog-gem. Doorl. niet verhouden, dat by des ſelfs aenweſen in *Spangien*, de ſelve Koninckl. Majeſteyt zijne Doorl. heeft laten aenbieden den *toegangk tot des ſelfs Raedt van State*, den welcken zijne Doorl. oock heeft geaccepteert; doch onder expreſſe reſerve (dewelcke zijne Kon. Maj. oock alſo belieft heeft) dat ſulcx niet ſtrecken ſoude jegens zijne Keyſerl. Maj. noch het H. Roomſche Rijck, veel weyniger tot af-breuck van 't Verdragh anno *vier en twintig*, tuſſchen zijne Doorl. ende Cheurv. Doorl. van *Brandenburgh* aengegaen, ende by zijne Kon. Majeſt. van *Spangien* al te vooren geaggreert; daerinne expreſſelijck is geconditioneert: dat den Cheurv. van *Brandenburgh* met zijne Maj. van *Spangien*, en zijne Doorl. met de Heeren Staten goede Nabuerſchap en Neutraliteyt houden ſullen, gelijck ſich oock zijne Doorl. wederom in dit Accoordt haer daer toe geobligeert hebben.

Overſulcx en ſien deſelve niet waeromme u Ho: Mog: haer reſolutien dieſaengaende in dier voeghen hebben genomen ende conditioneert: dat by ſoo verre zijne Doorl. niet in *Spaenſche Eedt en beſoldinge* ware, dat de ſelve als dan in *Hollandt* ſich begeven moghte, aengeſien nochtans de ſelve nimmermeer eenighe *Raedts-tijtel* gevoert, (den welcken oock den *Koning* zijn *Doorl.* niet geeft) noch daer van ofte in andere weghen die geringhſte Penſioen ontfanghen heeft; zijnde mede zijne Doorl. niet van

Digitized by Google

1629. meeninghe als een Coninclijcke Raedt, maer als een Duytsch Neutrael Furst, in dese Quartieren te komen, sulcks dat syne Doorluchtigheydt onnoodich acht desen Tytel in de Ordonnantie voorschreven t'infereeren.

Versoucke over sulcx dat u Ho: Mo: believen te verklaren by schriftelijck antwoort op syne Doorlts. voorgaende Missive, ofte denselven aenghenaem soude syn dat syne Doorl. overkome, ende in sulcken gevalle te verleenen soodanige ordre, daer mede syne Doorluchtigheyt met byhebbende Comitat, soo Geest als Wereltlijcke sich herwaerts over begeven, ende in 't herwaerts ende derwaerts te reysen, niet alleenlijck geen verhindernis vinden, maer veel eer alle goede bevordeninge.

Nademael mede u Ho: Mog: goet vinden, al voren sy op het gemaeckte Verdrach haere meeninge verklaeren, te verstaen de resolutie van den Koninck van Spangien, so kan ick niet onderlacten in den naem ende uyt bevel als vooren u Ho: Mo: aen te dienen, dat albereyts syne Majesteyt van Spangien absolute anno *vijf en twintig* sich heeft verklaert, by so verre 't selfde oock gevolght wiert by u Ho: Mo: ende deselve sich sekerlijck souden obligeren haer Volck af te dancken, oock niet te doen jegens 't Verdrach, soo veel 't selve u Ho: Mog: concerneerde, dat in sulcken gevallen de *Serenissime Infante* van Spangien onwederroepelijck mocht opgedragen wesen, omme het Volck af te voeren, ende sich met de Garnisoenen inden Verdrag gementioneert, te behelpen: mits welcken werdt van wegen syne Doorl. versocht, dat u Ho: believe dies-aengaende hare meeninge te verklaeren, ende bysonder ordre te stellen, dat terwyle op de maniere van de voorsz. afvoeringe des Volcx, ende versekeringe van dien wert getracteert, alle verderffelijcke en hoogh-schadelijcke attentaten en executiones mogen ingestelt, ende opgehouden werden, tot voorkominge van veele inconvenientien, mitsgaders bevorderinghe des effects vande voorsz. vergelijckinge ende vredelijcken wesen aen alle syden, &c.

Heur Coleng Placcaet.

By den Churfurst van Ceulen was een Placcaet upt ghegheven / volghens het welcke aen alle syne Onderdanen wiert belast geen ghelt te gheven onder pretext van logement, convoy ofte anders wat het was / aende soldaeten ten wedersyden; ende in ghevalle van gheweld de naeste Krijgs Officieren van 's Keysers Trouppen / die de Churfurst in syne Landen ghelaten hadde / daer van d'adverteren / de Wapenen te nemen / ende te samen hun te defenderen / oock d'advenues van de Doorpen te slupten ende Barricaderen / Sentinellen te setten op de Toorens ende verheven plaetsen / de Klocken te lupden / ende malkanderen te helpen; dit wiert hier ghenomen voor eene nieuwighepdt / de welcke ter contemplatie van Spangien scheen in het werck ghestelt te worden; al hoe wel by dit Placcaet het Krijghs volck van dese Landen / ende dat van de Spaensche zijde beyde gheexcludeert scheen te worden; soo wiert nochtans hier ghesept / dat het Spaensche Krijghs-volck in die Neutrale Landen wel ghetracteert / jae selfs om State Volck daer upt te slupten / ghebruyckt wiert: het welck als strijdende teghens de Neutralitept / soo ist selve aenden Churfurst vertoont / ende dat noch onlangs de Placcaten teghens de ongeregeltheden van het State Krijghs Volck niet alleen waeren vernieuwt gheweest / nu meer oock daeghelijcks onderhouden / ende over de contraventien / soo in de Garnisoenen als hier in den Haghe exemplarie straffen ghestatueert op de klachten die van weghen syne Chur ende Furstelijcke Doorluchtighepdt / van tijdt tot tijdt daer van ghedaen waeren: Met vermaen om van soodanighe procedupren te willen desisteeren / ofte dat andersints van weghen haere Hoogh Mog: daer in soude moeten versien worden / soo als tot conservatie van de Neutraelitept / ende tot defensie van deses Staets Krijghs-Volck / daer over niemandt buyten dese Regheringhe te segghen hadde, bevonden soude worden te behooren.

Spieringhs naerder instantie.

De Baron Spieringh hiel instantelijck aen / om te hebben finale resolutie op syne propositie / belanghende het Verdrach ghemaeckt tusschen syne Churfurstelijcke Doorluchtichept van Brandenburgh, ende den hoogh gedachten Furst van Nieuborgh, over de provisionele verdeelinge der Landen van Gulick, Cleve, Marck, Bergh, Ravensbergh en Ravesteyn. Ten tweeden: dat hare Ho: Mog: ghelieften te verklaren by schriftelijck antwoort / op syn hooghst-gedachte Furstelijcke Doorluchtighepts Missive: of syn overkomst aenghenaem soude syn? Ten derden: dat haere Ho: Mog: souden willen doen surcheeren d'executie vande Contributien der voorverhaelde Landen / om by dien wech t'ontgaen de sequestratie van syne Keyserlijcke Majestept / daer inne de voornoemde Landen andersints by continuatie der voors. Executien onvermijdelijck souden komen te vallen. Haere Ho: Mog: in herexende haer voorgaende antwoort: verklaerden hare meeninge voyder niet te komen openbaren op 't voors. Verdrach: voor en aleer uytgebragt soude syn de meeninge ende intentie van den Coning van Spangien en d'Infante op 't selve Accoordt / of en hoe verre de selve genegen waren tot Executie van dien te treden: Op 't tweede Point is syne Furstelijcke Doorl. gerescribeert / dat / al waer 't schoon dat hare Ho: Mog: wel geerne souden sien / vermits d' absentie van syn Excellentie de Heer Prince van Orangien in 't Leger / ende oock van veele gequalificeerde Heeren die de Regeeringe alhier ordinaire bywoonden: sonder wiers communicatie / men in saecken van gewichte niet gewoon was te treden / behalven dat syne Doorluchtigheyt gelieft hadde openinghe te doen van eenighe andere saecken die hare Ho: Mogh: voordeelen te moeten syn van grooter importantie / ende nochtans van sulcke gelegenthepdt / dat de Heeren Ghedeputeerden van de respective Provintien haer beswaerde souden vinden daer inne te treden; sonder hier op al-voorens van haere Principaelen specialijck gelast te syn: vertroutden over sulcks dat syne Furstelijcke Doorluchtighepdt / na syne ghewoonlijcke hooghe wijshept ende discretie / wel soude weten t' oordeelen dat syne Doorluchtighepdts komste voor weynigh tijdts / ende tot beter gelegenthept diende uptgestelt.

Klachte van Swartsenburg.

In 't laetst van Mey heede de Graef van Swartsenburgh weder klachte / van dat Jan Retzer in 't Oorstendom Cleve, tegens alle Onderdanen / Geest ende Wereltlijcke / oock jegens syne Churf. Doorluchtighepts Dienaers ende Officieren selfs met de sterckhe hant / als oock met gevanckelijcke detentie van hare Persoonen / executeerde de Contributien / eensdeels tot onderhoudt van de Compagnie Ruyteren / jegenwoordigh in 't Leger voor 's Hertoghenbosch / die de Heer van Soppenbroeck onder den hooghstgedachten Churfurst gevoert hadt; ende anderdeels onder pretext / dat daer upt aen de Heer Obersten Ketteler een aensienlijcke somme ghelts soude betaelt worden / die de Graef sepde syn Churf. Doorluchtighepdt niet schuldich te syn. Ten tweeden dat de Heere Obersten Gent insgelijcx continueerde de militaire executien inde andere Landen van syne Churfurstelijcke Doorluchtigheyt / met aenmeldinge / dat hy onlangh's seecker excess ghepleeght soude hebben in 't Oorstendom Berge, ende dat hy het gheele Landt met dierghelijcke Executien noch daghelijcks overghde; versoeckende dat hare Ho: Mog: hem hare soo dickwils begheerde goede resolutie hier op wilden laeten toekomen: waer op hy is versocht op het Papier te brenghen / ende te wijsen eenighe vaste middelen / waer upt de hondert duysent Rijcxdaelders met het verloop van dien / by haere Ho: Mog: aen syne Churfurstelijke Doorluchtighepdt verstreckt / gevonden konden worden: als oock 't onderhoudt van de Militie / volgens d' Alliantie tusschen den hooghstgedachten Churfurst ende desen Staet gemaeckt / ende opgerecht / om 't selve gesien synde by haer Ho: Mog: naerder verklaeringe ghedaen te worden; edoch wierdt den Obersten Ghent ghelast syne Executien ende procedueren sulcx te matighen / dat daer over met fundament niet ghelaeght wierde / ende de voorschreven Retzer is ontbooden / om herwaerts te komen / oock te doen bewijs ende reliqua van synen ontfangh.

De

1629. De Graef heeft daer op verklaert: om te vinden de hondert duysent Rijcksdaelders, met het verloop van dien / te vreden te zijn / sulcke satisfactie te gheven: soo als hare Ho: Mog: ende den Heere Prince van Orangien behoorden selfs voor-geslaeghen ende begeert hadden / te weten: dat voor dese schuldt previa liquidatione die Landen (de welcke sijne Churf. Doorl. door het ghetroffen Accoordt toe quamen) verbonden bliven soude / tot de effectueelen betaelinghe toe: ende dat hy met haere Ho: Mog: op seeckere betaels-termijnen wilde accorderen / ende daer van noodtdurftighe ende schriftelijckie schijn gheven. Ende belanghende het onderhoudt van 't Krijghs-volck (volghens de Alliantie/) repeteerde sijn voorighe sustenue / wanneer haere Ho: Mog: de Alliantie / ende der selver scopum ende intentie recht in saeghen: dat sy selfs bevinden souden / dat sijne Churf. Doorl. daer mede billick te verschoonen was; ghelijck het dan oock voornamentlijck in desen tijdt / ende jeghenwoordighen Staet niet mogelijck / noch oock sijn Staet: als mede veel weynigher den Staet van haere Ho: Mog: eenighsints sonderlingh profitabel konde zijn. Versoeckende dien volghens / dat haere Ho: Mog: ghelief den eenighe uyt het midden van haer te Deputeeren / met de welcke hy soo wel over den eersten als den tweeden Post in mondelinghe conferentie moght treden; Haer Ho: Mog: hebben daer op verklaert: dat hier mede haer Ho: Mog: meninghe ende intentie niet en was voldaen: ende dat haere Ho: Mo: persisteerden by der selver voorgaende welghefundeerde resolutie / van den lesten May laetstleden.

Daer tegen heeft hy aen den Heer Raedt Pensionaris Duyck veel ende formeele klachten gedaen / van diverschie saecken van wegen desen Staet (soo hy seyde) voorghenoomen: niet dienende tot continuatie / maer veel tot alienatie van alle vruntschap met den Heer Cheurv. van Brandenburgh: teghens de welcke op den naem van den selven Cheurfurst / om niet te vallen in den Ban ofte Achts-verklaringe van den Keyser / uytgegeven souden moeten worden Manifesten / omme sijne innocentie in de voornoemde procedueren te verklaren: ten eynde sy ende de hooghstgedachte Churfurst / om Lant ende Luyden niet en mocht werden ghebracht / dat hy daer toe vanden selven Churfurst by Brieven onder dato den dertienden Aprilis lestleden was vermaent / ende daer van teghens maendagh toekomende soude moeten vertrecken: 't sy hem antwoordt op sijne verginghe gheghéven soude sijn / ofte niet: dat hy tien Weecken hier was opgehouden / wachtende op antwoordt / maer egeen en hadde weten te bekomen; dat hy wel sach dat uyt alle die saecken egeen vruntschap voor den Churfurst soude wesen te verwachten / maer wel ter contrarie; ende sulcke verfochte affschept / goet of quaet / op dat hy langhduerighe uytstel sijne Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt niet en verliel in irreparable schaede; te meer: vermits eenige vande Staten vande Ridderschap ende de Steden des Berghsland, al weder voor af gheconden waeren: om over de jonghste Executie in het Berghslandt ghedaen / aen sijne Roomsche Keyserlijcke Majestept te klaeghen / ende remedien te verscoecken / in de welcke sijne Cheurf. Doorl. soude moeten prevenieeren de Keyserlijcke Verklaeringhe / om niet in het voorschreven gevaer te vallen.

De Baron Spieringh heeft den elfsten Juny ter Vergadering overgegeven Coppe van seeckere Procuratie / by den Coningh van Spangien den achtsten May sestien hondert vijf en twintigh op haer Hooghepdt van Brabandt gepasseert: om te mogen approbeeren de Accoorden by den Cheurfurst van Brandenburgh, ende de Furst van Nieuburgh ghemaeckt. Als ooch mede Coppe van seeckere Acte van approbatie van haere Hooghepdt van Brabandt, van den tweeden May laetst-leden / in kracht van de voorschreven Procuratie / slaende op het jeghenwoordighe Tractaet / den tweeden April laetstleden overgegeven.

Ende heeft de voorghedachte Baron daer naer hy monde ghedaen / ooch in ghescrifte over-ghelevert / de Propositie hier naer ghe-insereert. 1629.

Hooge Mogende Heeren,

OVermidts op die Propositie, welcke soo schrift als mondelingh, uyt den naeme ende van wegen des Doorluchtighen Furſten ende Heere, Heere *Wolfganck Wilhelm*, Paltz-Graeve by den Rhijn, in Beyeren, tot Gulick, Cleve, ende Bergh Hertoghe, &c. mijnen Genadighsten Heere; U Hoog Mog: den *vijf en twintighsten* Aprillis laetstleden, hebbe voor-gedraeghen: raeckende die provisioneele verghelijckinghe tusschen beyde de Cheur ende Furstelijcke Doorluchtigheydt u Hoog Mog: by haere resolutie daer op den *ses en twintighsten* der selver maendt gegeven, difficulteeren, tot accomplissement van de voorschreve vergelijckinge (so veel 't haer aengaen moghte) verder te gaen: alvoorens sy de meeninge ende intentie des Coninghs van *Spangien*, ende de *Serenissima Infante*, &c. Dieshalven bericht zijn souden: omme als dan haere goede meeninghe ende intentie desghelijcken te openbaeren. Soo is't: dat, aenghesien my ondertusschen is toeghekomen soodaenighe Resolutie van Hooghstghedachte *Serenissima Infante*, dewelcke sijne Koninckelijcke Majesteyt van *Hispangien* Anno *sestien hondert vijf en twintigh* hier toe onwederroepelijck ghewelt ende volle macht heeft ghegheven: hebbe ick niet konnen onderlaeten, uyt ghenadighsten bevel van sijne Doorluchtigheydt mijnen Genaedighsten Heere, u Hoog *Mog*: hier by te communiceeren de selve Resolutie: als mede gheen Volmacht des Coninghs Copieelijck, nevens sijner Doorluchtigheydts schriftelijcke antwoordt, op die *Missive* by u Ho: *Mog*: aen die selve in dato den *drie en twintighsten* May laetstleden ghesonden.

Dewijle nu sijne Coninckelijcke Majesteyt, ende de *Serenissima Infante*, soo u Hoog *Mog*: daer uyt sien konnen, sich soo goedtwilligh verklaeren, dat daer by meer niet is te desidereeren: soo vertrouwen sijne Doorluchtigheydt vastelijck, dat u Hoog *Mog*: niet langher uytstellen sullen: insghelijcks haere Resolutie in conformité van de verghelijckinghe te verleenen, voor al over de hooghst-beswaerlijcke Executien, ende alle andere verderlijcke Vyandtlijcke attentaeten, het gheen die onschuldighe Onderdaenen af te stellen, aenghesien u Hoog *Mog*: naer haere discretie ende voorsichtigheydt wel af-meten kunnen: dat sulcke procedueren niet alleenlijck desen Verdragh te aenveerden: maer oock groote inconvenienten aen allen kanten veroorsaecken moghte. Sijne Doorluchtigheydt kan evenwel niet ghedencken dat u Hoog *Mog*: sulcx begeeren sullen: naedemael de selve u Hoog *Mog*: soo dickwils te ghemoet voeren laet, hoe instantelijck ende sinceerlijck hy tot ruſt ende eenigheydt, insghelijcken tot onderhoudinghe van goede Naebuerschap, yeder tijdt is gheneghen geweest: als oock, waerom hy sich by desen Accoordt met sijne Cheur vorstelijcke Doorluchtigheydt heeft soo wijdt ingelaeten, insonderheyt dewijle u Hoog *Mog*: de selve daer toe soo dickwils hebben vermaendt ende geërinneert: oock daer door het Accoordt seer gefaciliteert, ende sich aengebooden hebben, haeres deels daer by met alle Vrundt-naebuerlijcke affectie te coopereeren; Ende daerom willen Hooghst-gedachte sijne Doorluchtigheydt hoopen, dat u Hoogh *Mog*: alle gewelt-daedige attentaeten, aenslaegen, surprinsen, hostiliteyten ende krijghs-beswaernisse, in den *Gulickschen*, *Berghschen*, ende andere toegehoorige Landen, sonder eenigh langer uytstel, werden af-gedaen; Oock verordineeren, dat die onschuldige Onderdaenen (de welcke naer den geslootenen Accoordt, ende anderſints ghevangen) kosteloos mogen los werden gelaeten, die *Spolia* ende *Damna* gerestitueert ende ghesteuytet; oock diergelijcke verder attenteeren, by hooge straf verbooden werden. Aengemerckt sijne Doorluchtigheydt, met sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheydt van *Brandenburgh*, wegen provisioneele deylinghe van de Contributien al-

1629. reede met den anderen vergheleecken zijn.

In voegen oock u Hoog Mog: noch-maelen, uyt den naeme (als vooren) verſocht werden, dat de ſelve believen tot inwilligingh der Poincten, ſoo vermidts des Verdraghs van den ſelven begeert werden, ſich alſoo haeſt als mogelijck op ſulcke manieren te bequaemen: gelijck ſyne Doorluchtigheydt, u Hoog Mog: 't ſelve (wegen goede Naebuerſchap) toe-betrouwt. Ende aengeſien aen de Spaenſche zijde men ſich alreede ſo wilvarig heeft gereſolveert: verhoopen ſyne Doorluchtigheydt u Ho: Mog: ſullen oock haeres deels hier in langher niet difficulteeren. Ende al hoewel u Ho: Mog: in haere Miſſive aen ſijne Doorluchtigheydt *pro impedimento* verhaelen: dat de abſentie van ſijne Excellentie den Heere *Prince van Orangien*, als oock van veele gequalificeerde Heeren, die de Regeeringe alhier ordinaire bywoonde, de bevorderinge des effects van de voorſchreve vergelijckinge eenighſints ſoude beletten; Soo houden ſijne Doorluchtigheydt daer voor, dat ſulcks oock niet hinderen kan, indien alleenlijck het *compliment* van *Accoordt* geſocht wierdt, ende voor deſen geen bedencken geweſen, deur interventie van Wylen *Prins Maurits*, &c. tot *Xanten*, buyten des *Hags* eene gantſche nieuwe handelinge aen te gaen: konden alſo u Ho. Mog: by deſe tijden een ofte anderzijdts noodigh gewelt tot deſe handelinge verleenen: daer mede ſijne Doorluchtigheydt niet langer opgehouden werden, dewijle de ſelve met ſoo veele andere hooge aengelegene geſcheften belaeden zijn, ende des ſelfs te rugh-reys (ſo veel mogelijck) geerne manureeren.

Dat anderſints u Ho: Mog: ſich nochmaels tegens ſijne Doorluchtigheydt in voorſchreve hare Miſſive de dato den *drie en twintighſten Mey*, tot onderhoudinge van goede ende Naebuerlijcke correſpondentie geboden hebben; Daer van doen ſich ſyne Doorluchtigheydt oock Vrundt-naebuerlijck bedancken: ende ſal u Hoog Mog: verſeeckeren, dat de overkomſt van de ſelve oock tot geenen anderen eynde aengeſien, dan u Hoog Mog: hare ſinceere, ende oprecht gemoet, ende goede intentie te confirmeeren, &c. Ende doe my in de hooge faveur van u Hoog Mog: beter geſtalt recommandeeren. Verblijve u Ho: Mog: dienſtwilliger

Geteeckent *Frans Vryheer van Spieringh.*

De Graef van Swartzenburgh heeft eyndelijck ghelicgen de nabolgende Antwoordt.

Antwoordt aen den Graef van Swartzenburg.

DE Staeten Generael der Vereenighde Nederlanden, gheſumeert ende geexamineert hebbende verſcheyden Memorien by den Heere Graef van *Swartſenburgh*, Geſante van ſyne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt van *Brandenburg*, tot verſcheyden tijden overgelevert: houdende in effecte klachten, van dat *Ian Retzer* in het Vorſtendom *Cleve*, tegens alle Onderdaenen Geeſt ende Wereltlijcke, oock jegens ſijne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyts Dienaers ende Officieren, ſelfs met de ſtercke handt, als oock met gevanckelijcke detentie van haere Perſoonen executeert de Contributien: ende dat eenſdeels tot onderhoudt van de Compagnie Ruyters, jegenwoordigh in het Leger voor *'s Hertogenboſch*, die den Heere van *Soppenbroeck* onder den hoogſtgedachten Cheurfurſt gevoert heeft, als anderdeels onder pretext: dat daer uyt aen den Overſten *Ketteler* een aenſienlijcke ſomme gelts ſoude betaelt werden, die de welgedachte Heer Geſanter overboodigh is voor Gedeputeerden van haere Ho: Mog: volkomentlijck te bewyſen, dat ſijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt in het mainſte niet ſchuldig is.

Ten *tweeden*: dat den Heer Overſten *Gent* inſgelijcx continueert de militaire Executien in de andere Landen van ſyne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt, met aenwyſinge van d' exceſſen die ſy daerinne ſouden hebben gepleeght, ende Communicatie van vordere dierghelijcke Executien ende Exceſſen: verklaeren haere Ho: Mog: dat ſy van herten niet liever en wenſchen dan te continueeren de oude ende vertrouwde Nabuyrlijcke vrundſchap, ende correſpondentie met hoogſt-gedachte ſyne Cheurv. Doorl. Ende dat ſy oock dienvolgens gemeynt ende gereſolveert zijn, om te doen ſurcheeren de geheele Executie van den voornoemden *Ian Retzer*: als oock die van den Heer Overſten *Gent*, voor ſoo veel in haer is, ende daer en boven te vreden te zijn de voornoemde Compagnie Ruyteren uyt het Leger voor den *Boſch* te doen delogeeren, gelijck de ſelve oock albereyts daer van vertrocken is: midts dat de wel-gedachte Heer Geſante van de ſyde van de Hoogſt-gedachte Cheurv. te gelijck gelieve ordre te ſtellen op 't onderhoudt vande Militie, volgens *het ſelfbiende* Artijckel van de Alliantie tuſſchen den ſelven Cheur-vorſt ende haere Ho: Mog: gemaeckt ende opgerecht: ende dat ſyn L. oock doe betaelen de *hondert duyſent Rijckxdaelders*, van wegen deſen Staet, aen ſijne Cheurv. Doorl. verſtreckt, met het verloop van dien: ende vertrouwen hare Ho: Mog: dat de Heer Geſante hier mede ſal nemen contentement: als procedeerende na den klaren Text: oock rechten ſin en meeninge van de voornoemde Alliantie, ende tot voorkominge van ſchaede, die ſy anderſints door het miſſen van haer verſtreckte Capitael, ende verloop van dien, ſouden konnen lyden. Gedaen ter Vergaderinge van de Hoog-gemelte Heeren Staten Generael, in 's Graven-Hage den *twintighſten* Iunii, Anno *ſeſtien hondert negen en twintigh*. 1629.

In het begin van dit Jaer hebben haer Ho: Mog: gedaen overleveren aen den Koninchlijcken Franſchen Ambaſſadeur Beaugy, een Antwoort op ſyne den achtſten November gedane Propoſitien.

Antwoordt aen den Ambaſſadeur Beaugy.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, hebbende gheſien ende rijpelijck overwoghen, wat van wegen zijne Alder-Chriſtelijckſte Majeſteyt, der ſelver ordinaris Ambaſſadeur de Heer van *Beaugy* in haer Ho: Mog: vergaederinghe heeft gheproponeert, verklaeren tot in haer ſiele te zijn ontroert, ſiende by de ſelve Propoſitie, dat ſyne Majeſteyt oorſaecke neemt: haer Ho: Mog: te ſuſpecteeren van ondanckbaerheydt in *vijf* poincten: Nopende de welcke zy niet konnen bevroeden gedaen te hebben, anders als wat betaemt goede ende getrouwe vrienden ende Geallieerde van zijne Majeſteyt.

Want belangende het *eerſte* point: Sy hebben ghelaſt haer Ambaſſadeurs in Vranckrijck openthijck te ſeggen: dat de Heer van *Langerack* gheen macht ghehadt heeft om te tracteeren, gelijck men wil doen gelooven; Gelijck oock hy ſelf heeft bekent aen de Heeren Commiſſariſen van zijne Majeſteyt, ende kan werden beweſen deur zijn eygen teeckeningh, gedaen op het ſelve Tractaet: Namelijck *als ghedaen op ratificatie* van haer Ho: Mog:; het welck ſy nochtans niet konnen ratificeren, ſoo als het leyt, om verſcheyden gewichtige redenen, raeckende haer Staet: Ende voornamentlijck om haer niet te vergrijpen teghen de Neutraliteyt, die ſy hebben met den Coningh van *Groot-Brittannien*; volgens breder Inſtructien daer van gegeven aen ghemelde Ambaſſadeurs, op dewelcke ſy alrede zijn ghetreden in verſcheyden conferentien; Soo dattet niet als miſverſtant ſoude baeren, ſoo men dat ſtuck wilde tracteeren in Vranckrijck ende hier te ghelijck; daerom ſoo veel dat Tractaet belanght, refereren ſigh op 't geen haer gemelde Ambaſſadeurs ſullen hebben gedaen in Vranckrijck, niet konnende begrijpen deur wat reden men haer Ho: Mog: voorwerpt: dat ſy ontfanghen hebben *vijf mael hondert duyſent gulden* op dat Tractaet: zijnde notoir dat de ſelve ſomme haer is betaelt in minderinghe van het geene dat zijne Majeſteyt noch ſchuldigh is aen haer Ho: Mog: volgens 't voorgaende Tractaet, gemaeckt tot *Compeigne*.

Aengaende het *tweede* poinct: hebben haer Ho: Mo: deſgelijckx geinſtrueert haer Ho: Mog: Ambaſſadeurs in Vranckrijck, om aen te wijſen de onſchuldt van deſen Staet, zijnde gheweeſt de faute ende onvorſichtigheydt van de geene, die in bewaringe hadden het Schip van *Toiras*: Want ſy ſonder te ſpreecken aen haer Ho: Mog: ſonder te verſoecken ordre tot beſchermingh van dien,

1629. dien, ſonder het nodigh volck tot defenſie van dien beſtelt te hebben, 't ſelve Schip hadden gebracht op een plaets, alwaer 't deur geen Fort konde werden bewaert; als onder eenige Koopvaerders leggende noch eene goede diſtantie daer van; ende al ſchoon ſy het hadden konnen beſchermen, ſy hadden gheen laſt om haer te oppoſeren tegen d'Engelſche, zijnde Vrienden ende Geallieerden van deſen Staet: Gelijck oock eenige Oorloghſchepen, leggende tamelijck ver van daer, niet wiſten wat te doen: Sijnde te ver om ordre te haelen van haer Overigheydt; haer Ho: Mog: op het eerſte gerucht, ſchickten terſtont haer Gedeputeerde, om ordre te ſtellen, ende het ſchip te doen weder gheven. Maer d' Engelſche hadden het alrede in Zee gevoert, eer ſy daer by quamen. Ende d'andere Engelſche Schepen (die men poogde deur arreſt te doen aenhouden, voor de reſtitutie van het wech ghevoerde) hebben haer geretireert met gewelt, niet tegenſtaende het debvoir, het welck eenige haerder Ho: Mog: ſchepen van Oorloge deden om het te beletten: Soo datter geen oorſaecke is aen haer Ho: Mog: de ſchuldt te geven van dat verlies, om haer te verklaren verbonden tot de reſtitutie: Gelijck ſulckx d'Ambaſſadeurs van deſen Staet in Vranckrijck breder gelaſt zijn te ſeggen.

Op het *derde*: haer Ho: Mog: hebben noyt belet het uytgaen der Schepen vande Coningh ende Koninginne: Ter contrarie, de bewaerders der ſelve, ſiende haer beganghene faute in reguard van dat van *Toiras*, baden dat haer Ho: Mog: de ſelve mochten bewaeren tegen d'Engelſche: tot welcken eynde de ſelve zijn gehaelt tot onder het Canon van *Enck-huyſen*: So langh, tot dat de bewaerders ſelf die hebben geretireert tot binnen *Amſterdam*. Maer haer Ho: Mog: hebben haer geexcuſeert van de ſelve te convoyeeren in ſeeckerheyt tot in Vranckrijck: Om dat ſulckx niet konde geſchieden als gewapender hant, ende met rupture der *Neutraliteyt*, die haer Ho: Mog: houden met beyde Koningen.

Op het *vierde*: verklaren haer Ho: Mog: dat 't paſpoort om uyt te voeren de gemelde Schepen niet is geretardeert, als om niet te doen tegen de *Neutraliteyt* die ſy hebben met *Engbelandt*. Daer nae ghebeurende dat haer Vyandt ſoo ſterck in Zee quam dat haer Ordinaris macht niet genoech was; ſo wierden haer Ho: Mog: benodicht om in haeſt ten Oorlog te Equiperen een groot aental Schepen: dienende ſich oock van de gemelde Scheepen, volgens het recht ende couſtume onder alle Souverains gebruyckelijck: daer van contenterende de Eygenaers: niet meer doende als wat ſyne Majeſteyt ghedaen heeft met de ſchepen deſer Landen, gheduyrende de gheheele belegeringe van *Rochel*, de ſelve ten deele ſinckende aldaer in het Canael, ten deele ghebruyckende ten oorlogh teghen haer danck, ſonder haer te betalen, als met bloote belofte, aende Schippers ende Eygenaers, die daer naer in plaets van gelt te krijgen, haer ſelf met ſolliciteren hebben gheconſumeert. Het *Paſpoort* aen den Heer *Lopes*, op het kanon, metael, ende andere equipagien, is alſoo ghegheven geweeſt op zijn eyghen inſtantie. Van de arreſten gedaen by particuliere, haer Ho: Mog: verklaeren geen kenniſſe te hebben, ende noch min van de Franſche. Ende die arreſten konden 't uyt loopen van de ſchepen niet weder houden: Want men hadde mogen borghe ſtellen: het welck arreſt doet ophouden; ende d'actien werden daer naer bepleyt voor d'Ordinaris Iuſtitie: Welcken loop haer Ho: Mog: niet konnen beletten noch diverteeren, volghens fundamentele Wetten ende hare Unie, ende het gewoonelijck recht van de Landen: die niet toelaet eenighe Exemtie; ſelf niet in reguard van den Princen ende Souverains.

Op het *laeſte*: Verklaren oprechtelijck geen kennis te hebben dat eenige Ingeſetenen van *Amſterdam* ſouden gheſonden hebben Koorn, ofte andere Proviſie om te helpen die *van Rochelle*: maer wel ſyn aen haer Ho: Mo: gekomen klachten van haer Onderdanen, die men onder dien pretext in Vranckrijck hadde aenghedaen veel moleſtatie: hebbende oock geen kennis van de gemelde Capiteyn: maer gedaen hebbende als daer geſeyt wort; Wat heeft hy miſdaen? Hy heeft by 't leven behouden een menſch, in zijn reguard Neutrael: Gelijck het oock hadde konnen gebeuren aen een Franſman, eſchappeerende de handen van een Engelſman. 1629.

Om alle welcke reden haer Hoogh Mog: niet konnen bedencken dat eenich van de ſelve voor gheworpene Pointen ſy conſiderabel, om haer te beriſpen van *ondanckbaerheyt*, ofte haer te verbinden tot *reparatie*: maer bidden ſeer nedrichlijck ſyne Majeſteyt te willen aenſien de gheſtaltenis van haer Staet: als *Neutrael* tuſſchen zijne Majeſteyt, ende den Koninck van Groor Brittannien, ende andere ghemelde redenen; ende te ghelooven, in gheval een accommodement tuſſchen haer beyde Majeſteyten wert ghevonden, ende wech genomen de ſteen des aenſtoots (*het miſdoen teghen de Neutraliteyt*) dat haere Hoogh Mog: haer alſoo ſouden draeghen dat zijne Majeſteyt geen oorſaecke van klachte ſoude hebben, ghelijck ſy altoos ghetoont hebben, gheduyrende deſe ongeluckigen Oorlog tuſſchen beyde de Kroonen, ſo ten tijden van *Hendrick de Groote* als van zijne Majeſteyt tegenwoordig. Maer om weder te komen ten propooſte, ſy bidden ſyne Majeſteyt ſich te willen neyghen tot het ghemelte accommodement, om wech te nemen de reflexie der *Neutraliteyt*, ende eyntelijck dat ſyne Majeſteyt kome tot de reſolutie van te voldoen aen haer Ho: Ho: (welcker Staet is geaccableert deur ſoo harden oorlog, ende deur uyt-giften die haer macht te boven gaen) het gheene wat haer noch competeert uyt kracht van het Tractaet *van Compiegne*; oock van het verſchot van het gheene ghekoſt heeft de Vloot *van Hautijn*, het tranſport van de *Manſveltſche* Troupen, *van d' Artillerye tot Calis* op gheſonden, ende van het gheene zijne Majeſteyt ſchuldigh is aen de arme Schippers ende Eyghenaers der ſchepen, gheſoncken of ghedient hebbende voor *Rochelle*: alle het welck haer Hoogh Mog: ſoodaenigh ſtelt buyten poſtuyr in haer defenſie, dat ſy niet weten hoe ſy haer ſullen konnen herſtellen: Ende dit zijn de reden die haer Hoogh Mog: hebben om haer te ſuyveren teghen de klachten van zijne Majeſteyt, en in ſumme het geene ſy de ſelve hebben te bidden, is: dat ſyne Majeſteyt wil bedencken in haer regard: verſoeckende den Heer Ambaſſadeur de ſelve te willen ſecunderen by ſyne Majeſteyt met goede Officien volgens zijn aenbiedinge: hebbende aen d' Heer *Lopes* toegeſtaen al wat hun mogelijck was, gelijck hy ſoude konnen ſien by de Copie des antwoorts aen hem gegeven, ende deur deſſelfs rapport. *Hage* gedaen den 2. *Ianuary ſeſtbien hondert negen en twintigh.* 1629.

De antwoort aen Lopes gegeben / was gearreſteert met eenige contradictie van Stadt ende Landen.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlantſche Provintien, geſien ende rijpelijck geexamineert hebbende, wat d'aller Chriſtelijckſte Koninck belieft heeft te ſchrijven, den *negen en-twintighſten Iany*, laeſtleden, ende de Heer *Alfonſe de Lopes* Schiltknaep, heeft geproponeert in kracht van dien, verklaeren niet meer te behartighen als ſyne Majeſteyt te behaghen, ende ſoo veel mogelijck te doen hebben de partyen by hem Heer *Lopes* verſocht; ſullende doen vervaerdighen Paſpoort, om te doen uyt gaen van hier naer Vranckrijck het groot Schip genaemt *Sint Louys*, ende oock dat van de Coninginne, ſyn Majeſteyts Moeder, oock de *Patache*, oock al het *Geſchut*, met haer Ho: Mog: permiſſie alhier ghegoten, ende gheteeckent met de Waepenen van zijne Majeſteyt, ende van den Heer Cardinael *Richelieu*: gelijck oock haer Ho: Mog: te vreeden ſyn de ſelve te verſekeren in haer Havens, indien men haer præaviſeert in tijdts van haer uytloopen, om daer toe te ſtellen de behoorlijcke ordre; als oock de *twee mael hondert duyſent pont loot*, *vijf hondert duyſent pont tin*, en alles wat onder naem van koopmanſchap kan werden getranſporteert; midts betaelende het recht van Convoyen als andere Waeren. Maer alſoo haer Ho: Mog: in Alliantie zijn met zijne Majeſteyt van Groot Brittangien, gelijck oock met ſyn Aller Chriſtelijckſte Majeſteyt, ende datſe met beyde moeten onderhouden perfecte *Neutraliteyt*: ende dat niet tegenſtaende al haer debvoir aengewent, ſelfs deur 't ſenden van Ambaſſaden in beyde Rijcken tot haer

Antwoort aen Lopes.

Digitized by Google

1629. groote onkosten, sy tot noch toe geen Vreede tusschen beyden hebben konnen maecken: Bidden syne Majesteyt haer te willen excuseeren dat de selve Neutraliteyt haer althans belet syne Majesteyt te laeten volghen, alles wat soude moghen werden ghenomen voor *assistentie* teghen den Coninck van Groot Brittannien, ende tegen het recht van ware *Neutraliteyt*, die haer Hoogh Mog: professeren: gelijck daer zijn alle andere parthyen deur ghemelden Heer *Lopes* versocht. Alle het welck nochtans wel soude konnen gaen; indien het accommodement tusschen hare Majesteyten was gemaeckt. Haer Hoogh Mog: zijn oock te vreeden dat commissie werde ghegheven, om het informeren op de gheene die het Geschut hebben ghestoffeert, oock toe te laten de versochte ontslaginghe soo veel den Staet raeckt, van de ghemelde Schepen ende Canon. Entlijck versoecken den Heer *Lopes* te willen aen zijne Majesteyt rapporteeren de begeerte, ende volkomen ghenegentheyt van haer Hoogh Mog: om aen zijne Majesteyt te doen *seer nedrighen dienst*, in alles wat haer mogelijck is, ende niet kan werden ghetrocken tot inbreucke der *Neutraliteyt*.

De Heeren haer Ho: Mog: Ghedeputeerde by het overleveren van de ghemelde antwoort hebben ghetracht het selve by woorde oock aengenaem ende smaeckelijck te maecken: ende besonderlijck belangende het Schip van Toiras, allegerende alle het geene uyt de waerachtighe ghelegenthey der saecken tot ontlastinghe van het Landt / ende de Regeeringe heeft konnen dienen; maer sy bemerckten dat sijn E. daer inne egeen contentement en hadde ghenomen: stellende hem over sulcks in bedencken om naerder Deductie van redenen / tot meerder justificatie van sijne voorgaende Propositie aen hare Ho: Mog: te willen doen; dan hy hadde daer op geantwoort dat sulcks sijne meninge niet en was / ten ware hem hoope gegeven wierde by yemant van haer Ho: Mog: Gedeputeerden / van te sullen bekomen favorabelder antwoort: alsoo anderssints by voorder weygeringe / den dienst van sijnen Koninck / nochte van hare Ho: Mog: niet ghevorderd soude worden / ende datter selfde in sulcken ghevalle tot naedeel van sijne reputatie soude strecken; voeghende daer by dat hy de voorsz antwoort alberepts aen sijne hooghstgedachte Majesteyt had overgesonden / ende de selve gheaccompagneert met de beste interpretatie.

De opghemelde klachten ende doleancien sijn effectivelijck ghekomen te cesseren deur het hoofts daer na ghevolghde accommodement: Want den sesden Junij heeft de welghemelde Ambassadeur ter Vergaderingh van haer Ho: Mog: neffens de notificatie van de ghetekende Vreede met Enghelandt / oock ghesept dat sijne Majesteyt tot naerder confirmatie van dien in Ambassade hadde gesonden den Heer Chasteauneuf, met ample last om in Engelandt te handelen / met interventie van haer Ho: Mog: Ambassadeur / op 't secours van de Koninck van Dennemarcken / ende d'assistentie van de Princen van Duytschlandt; versoeckende dat hare Ho: Mog: derwaerts besendinghe wilden doen / ofte haeren Ordinaris Ambassadeur aldaer residerende op de bevorderinge van het selfde secoers ende assistentie specialijck te lasten: Ten anderen heeft hare Ho: Mog: bekent ghemaeckt / dat sijne Majesteyt van Vranckrijck in meeninghe was die van de Religie in Languedocq den oorlogh aen te doen; ende dat de Mareschal d'Estre, omtrent Courcou-moys de Rohan, met sijn by hebbende Volck sulcks hadde gheslaghen / dat hy ter naeuwer noodt sich binnen Nimes hadde gheslalveert; versoetende dat haere Ho: Mog: sijn E. oock souden willen communiceren de tijdinghe die sy uyt het Legher souden moghen hebben bekomen. Voorders heeft de welgemelte Heer Ambassadeur ghekiaecht / dat die van de Admiraliteyt tot Rotterdam het Schip de Duyve, daer voor hy den ses en twintighsten Mey lestleden hadde gesproocken / ende gheinterpedeert / hebben verhocht op het selfde uyt dat hun wiert gelevert hare Ho: Mo: missive / sonder nochtans de selve te openen; waer op den welgemelten Heer Ambassadeur is gheantwoort / dat hare Ho: Mo: seer geerne hadden verstaen de behoedinghe tusschen beyde de Croonen / als van hare beste ende ghetrouwste Vrienden; met verklaeringe dat hare Ho: Mog: Ordinaris Ambassadeur residerende by den Koninck van Groot Brittannien alberepts was ghelast / tot de bevorderinghe van het secours van den Koninck van Dennemarcken, en andere Princen van Duytslandt / ende danckseggingе van de voorsz communicatie / ende voorder complimenten daer toe dienende. 1629.

Terwijl Vranckrijck aen de Vereenighde Nederlanden alle moghelijcke faveur dede; soo pooghde Spangien het selve te doen in Vranckrijck: Tracterende met den Hartogh van Rohan, op de volgende maniere.

Duc de Rohan tracteert met Spangien.

Estant venu en ceste Cour le Sieur de *Clausel* de la part du Sieur Duc de *Rohan*: pour representer à sa Majesté *Catholique*, l'estat de ses affaires & de ceux de son party & adherens, & le desir qu'ils ont de servir sa Majesté *Catholique*, ledit Sieur de *Clausel*, a faict les demandes & offres suivantes.

I.

Que le *Sieur de Rohan*, supplie tres-humblement sa Majesté *Catholique*, supposant que la raison d'Estat le luy permet, de le secourir & assister de quelque somme d'Argent, pour conserver la Guerre, qu'il fait en France de quelques années en ça: moyennant quoy il offre tres-humble service a sa Majesté *Catholique*, laquelle pourra l'employer quand & comme luy semblera.

II.

Ledit *Sieur de Rohan*, offre d'entretenir la Guerre & icelle conserverpour tout le temps qu'il plaira a sa Majesté *Catholique*, moyennant qu'il luy paise luy ayder de *six cents mille Ducats d'or*, payables en argent contant en *deux* payes, la premiere par advance; moyennant lequel secours il sera oblige d'entretenir d'ordinaire *douze mille hommes de Pied*, & *mille deux cents Chevaux*, pour faire telle diversion qu'il plaira a sa Majesté *Catholique* soit au bas & haut *Languedocq*, *Provence*, *Dauphiné*, au choix de sa Majesté.

III.

Offrant en outre ledit *Sieur de Rohan*, a sa Majesté *Catholique* de tenir la main & favoriser tous les desseins de sadite Majesté en quelque temps que ce soit de tout son pouvoir.

IV.

Promet en outre ledit *Sieur de Rohan*, de maintinir & donner pleine & entiere *liberté de conscience*, tant dans les Villes, que luy & ceux de son Party tiennent: comme aussi en toutes celles qu'il pourroit acquerir pour l'advenir, & en tous Bourgs, Villes & Villages, & autres lieux possedez a present, & que luy ou ceux de son Party, pourront posseder a l'advenir.

V.

Promet en outre ledit *Sieur de Rohan*, de conserver les Convents des *Religieuses* en l'Estat qu'ils sont les faisans joüir paisiblement de leurs Eglises, biens fonciers, rentes & fruicts, le mesme aussi a tous autres Ecclesiastiques, sans iceux inquieter en aucune chose.

VI.

Et cas advenant que ledit *Sieur de Rohan*, & ceux de son Party se puissent rendre si forts, qu'ils puissent *canonner* & faire un Estat à part: audit cas ils promettent pareillement la *liberté de conscience*, & le libre exercice de la Religion aux Catholiques: & a cet effect l'on pourra faire ledit exercice, par toutes les Villes, Villages & autres lieux qu'ils tiennent, comme en ceux qu'ils acquerront à l'advenir.

VII.

Les *Catholiques* joüiront de tous leurs biens presens & advenir, & seront Traicté en toutes charges & impositions esgalement comme les autres, & seront tenus ceux dudit Party de conserver tous les *Religieux* & *Religieuses* en leurs biens, honneurs & dignité.

VIII.

Les *Catholiques* entreront en toutes charges de Villes, & seront a icelles admis comme les autres, sera estably esgalite de justice & seront reçeus en tous les Presidiaux, Seneschaussées, Parlements, Chambres des Comptes & en tous autres Offices de Iustice: Finalement les *Catholiques*

Digitized by Google

1629. *tholiques* feront maintenus en tous leurs biens, honneurs, & dignités, comme ceux de l'autre Party; sauf en ce qui regardera l'asseurance de ceux dudit Party.

IX.

Offrant en outre ledit *Sr. de Roban*, de rendre tous services a luy possibles avec tres-grande affection a sa Majesté *Catholique*.

X.

Et cas advenant que ledit *Sr.* de *Roban* vient a traicter de Paix, du sçeu & consentement de sa Majesté *Catholique*, il sera obligé de la rompre quand il plaira a sadite Majesté & de conserver la Guerre, moyennant les mesmes faveurs & aides de *six cents mille Ducats d'Or annuels*, tant qu'il plaira a sa Majesté *Catholique*.

XI.

Et a ces fins il supplie tres-humblement sa Majesté *Catholique*, luy vouloir accorder les graces & faveurs qu'on luy avoit offertes les Guerres precedentes, de luy donner *Pension*, pour avoir de quoy entretenir les Officiers, la Noblesse, & les Gouverneurs des places, & les maintenir à sa devotion, & leur faire jouer le jeu qu'il voudra, en ce qui regarde le service de sa Majesté *Catholique*.

XII.

Et d'autant que lesdites Pensions, Estats, & Benefices, sont pour se rendre a jamais fidelles Serviteurs à gage d'un si grand Roy, & Prince estranger & qu'iceluy *Sr. de Roban* court hazard (si cela estoit de couvert) d'estre declaré criminel de leze Majesté, & de perdre ses biens; ledit *Sr. Clausel* supplie humblement sa Majesté *Catholique* au nom dudit *Sr. de Roban*, qu'il luy plaise augmenter la Pension d'iceluy, qui estoit de *quarante huict mille Ducats*, & celle du *Sr. de Soubise*, qu'estoit de *huict mille*, l'augmenter aussi jusques a *dix*, & celle qui estoit de *huict mille* pour les Officiers, Noblesse, & Gouverneurs, l'augmenter aussi jusques a *dix mille*: mesmement en ce temps qu'ils vont servir sa Majesté d'autre sorte qu'ils n'auront pas possible fait par le passé.

XIII.

Pour toutes lesquelles offres suscriptes, ledit *Sr. de Clausel* engage la parolle d'un Prince d'honneur & tres Religieux, signé du nom d'un Gentil-homme envoye de la part dudit *Sr. de Roban*, qui supplie tres-humblement sa Majesté *Catholique* de croire que tout ce Traicté sera observé de point en point dudit *Sr. Duc de Roban*, qui se dira eternellement humble & obeissant Serviteur de sa Majesté *Catholique*. Signé *Clausel*.

Waer op soude de Coningh van Spangien hebben gegeven dit naervolgende antwoordt / ofte resolutie: houdende alsoo niet werden gheroomen voor een formeel Tractaet.

SA Majesté *Catholique* ayant veu les Propositions & offres suscriptes faites de la part dudit *Sr. de Roban*, par ledit *Sr. de Clausel*; estant, comme il est tres certain, sa Majesté *Catholique* estroitement obligée de procurer la conservation des Estats & Royaumes qu'il a pleu a Dieu luy donner, & a cet effect de se servir de tous les moyens propres, licites, & necessaires qui se presentent, considerant pareillement les grandes pertes & dommages que ses Estats ont reçeu, & reçoivent journellement par le moyen de la faveur & assistence que *les Rois de France* des plusieurs années en ça ont donnez, & donnent *aux Vassaux de sa Majesté en Hollande*, contre leur naturel & legitime Seigneur: Considerant de plus que lesdits Roys semblent n'avoir autre but que de proteger en tout temps & en tous lieux contre sa Majesté, ceux contre lesquels elle est contrainte par raison & justice d'employer son authorité & sa puissance pour faire rendre a un chacun ce qui luy appartient: Sans autre interest que celuy *de la plus grande gloire de Dieu*, le tout sans que sa Majesté *Catholique* ait donnez aucun sujet a la France d'en user ainsi, ny quelle ait pretexte apparent de le pretendre, comme si on luy retenoit quelque chose qui luy appartient legitimement (ce qui n'est pas) où sa Majesté eut intention de faire tort a ses Alliez, ce que Dieu ne permette pas; & par ce ayant fait sa Mejesté, le tout voir en son conseil de conscience, composé de gens de grande integritez, il a jugé estre convenable de pourvoir à la juste deffence de ses Estats, contre une si injuste action, comme celle que le Roy de France faict contre tout droict & justice. En cette consideration ayant resolu d'accepter & establir un Traicté avec ledit *Duc de Roban*, & ceux de son Party, à leur requeste leur a accordez les Capitulations suivantes. 1629.

I.

Sçavoir est que sa Majesté *Catholique* accepte l'offre dudit *Sr. Duc de Roban*, de conserver la Guerre, qu'il fait a present en France, pour tout le temps qu'il plaira a sa Majesté *Catholique*, laquelle annuellement payera a cet effect audit *Sr. Duc de Roban trois cents mille Ducats de unze reaux de Castille* chacun, payable en deux termes de *six* en *six* mois.

II.

Sa Majesté *Catholique* accepte pareillement l'offre dudit *Sr. Duc de Roban* d'entretenir, moyennant les *trois cents mils Ducats*, des gens, a proportion d'iceux, sçavoir est *six mille hommes* de Pied & *six cent* de Cheval, que ceux dudit Party du *Sr. Duc de Roban*, entretiennent pour le mesme effect de la Guerre: Laquelle, pour faire diversion, ils feront en *Provence*, *Languedocq*, ou *Dauphiné*, ou autre lieu qu'il sera jugé plus opportun & convenable, pour les justes desseins & defenses des Estats de sa Majesté *Catholique*, & comme elle ordonnera: a la charge neantmoins & conditions tres expresses que sa Majesté *Catholique* n'entend, & ne veut que les *Catholiques* soient inquietez n'y alterez en chose que ce soit, par ceux du Party dudit *Sr. Duc de Roban*, en leur Religion.

III.

Et cas advenant que ceux du Party se puissent *Cantonner* & establir un Estat; audit cas sadite Majesté *Catholique* veut & entend que ceux dudit Party seront tenus de garder tout ce que dessus, pour le regard des susdits *Catholiques*.

IV.

Ne pourra ledit *Sr. de Roban*, n'y ceux de son Party, *traicter* ny *conclure* la Paix sans le gré & consentement de sa Majesté *Catholique*. Et cas advenant qu'il vient a la faire, quoy que ce fust du consentement de sadite Majesté, ledit *Sr. de Roban*, & ceux de son Party seront obligez, nonobstant cela de rompte tous lesdits Traictez & tourner faire la Guerre toutefois & quantes qu'il plaira a sa Majesté *Catholique*, moyennant le payement de *trois cents mille Ducats* susdits & des autres cy dessus accordez; moyennant lesquelles choses ledit *Sr. Duc*, & ceux de son Party conserveront & entretiendront la Guerre tant qu'il plaira à sadite Majestez, durant les justes causes qu'il a de ce faire.

V.

Sa Majesté *Catholique* accorde & fera payer audit *Sr. Duc quarante mille Ducats*, de pension annuellement & au *Sr. de Soubise son* Frere, *huict mille Ducats* semblables, de *unze reaux* Castillans le piece: & en outre *dix mille deux cents Ducats* semblables annuels, que ledit *Sr. de Roban*, pourra departir entre ses Capitaines & Officiers, comme bon luy semblera.

VI.

A bon compte desquels *trois cents mille Ducats*, sa Majesté *Catholique* fera payer audit *Sr. Duc de Roban*, *cent cinquante mille Ducats*, au lieu qu'il les demandera soit en argent comptant ou en lettres dechange, en mesme temps que ledit *Duc de Roban* fera mettre le present Traicté par luy juré, signé de sa main, & seelé du seau de ses armoiries, à la Personne qu'on envoyera vers luy.

VII.

Ledit *Sr. de Roban* procurera de tout son possible & de bonne foy que les Deputez de ses Villes *jurent* & *approuvent* le present Traicté, & se soufmettent à l'obeissance de sa Majesté *Catholique*, en sorte que nul autre respect, ne les en puisse destourner, avant qu'on luy paye le second terme.

VIII.

Declaré sa Majesté *Catholique*, que le present Traicté soit gardé & observé inviolablement d'une part & d'autre, & qu'iceluy commençera a sortir son effect, des

Digitized by Google

1629. des le jour que ledit Sieur de *Roban* le ſignera: auquel Sieur Duc ſadite Majeſté promet de ſatisfaire, & de reçevoir pour l'execution de tout le contenu ce preſent Traicté: & pource, que pourroit arriver cy apres, un ſien confident; à la charge neantmoins qu'il ſera *Catholique Romain*: & pourra ſemblablement ſa Majeſté Catholiques, ſi bon luy ſemble, envoyer un des ſiens reſider aupres dudit Sieur de *Roban*, audit effect que deſſus.

Tout ce que deſſus a eſté conclu & arreſtez par ordre de ſa Majeſté avec ledit Sieur de *Clauſel*, & je *Don Jean de Billela*, du Conſeil d'Eſtat de ſa Majeſté Catholique, & ſon premier Secretaire en toutes les Chancelleries, ay ſignez le preſent Traitté au nom de ſadite Majeſté comme auſſi ledit Sieur de *Clauſel*, au nom dudit Sieur de *Roban*: Lequel ledit Duc ratifiera, jurera, & ſignera le ſuſdit Traitté comme deſſus a eſté dit. Faict a *Madrid ce* 3. *jour de May* 1629. Signez *Don Jean de Billela* pour ſa Majeſté Catholiques, & de *Clauſel* pour Monſieur le Duc de *Roban*.

Luydende in 't Nederduyts als volght.

SYnde in dit Hof gekomen de Heer van *Clauſel*, van wegen den Hartogh van *Roban*, om aen ſyne *Catholique* Majeſteyt te vertoonen de ſtaet van ſyne ſaken, ende van die van ſyn parthy ende aenhangh, en de begeerte die ſy hebben, om ſyne *Catholique* Majeſteyt te dienen; de gemelde Heer van *Clauſel* heeft ghedaen de navolgende eyſſchen ende aenbiedingen.

I.

Dat de Heer Hartogh van *Roban*, bidt ſeer nedriglijck ſyne *Catholijcke* Majeſteyt, vaſt ſtellende dat het de reden van Staet hem toelaet, hem t'aſſiſteeren met een ſomme gelts, tot onderhout vanden Oorlogh, die hy ſedert eenigen tijt in Vranckrijck voert: daer voor hy aenbiedt ſyn nedrighſte dienſt aen ſyne *Catholique* Majeſteyt, die hem ſal konnen gebruycken, daer ende ſoo 't deſelve ſal believen.

II.

De gemelde Hartogh van *Roban* aenbiet t'onderhouden den Oorlogh, ſoo langh het ſyne *Catholique* Majeſteyt ſal believen: mits 't believe hem te helpen met *ſes hondert duyſent gouden Ducaten*, te betaelen in twee paeyen: 't eerſte contant: voor welck ſecoers hy ſal verbonden ſyn ordinaris t'onderhouden *twaelf duyſent Man te voet*, en *twaelf hondert paerden*, om te maecken ſoodanige diverſie, als 't ſyne Catholijcke Majeſteyt ſal believen, 't ſy in hoogh ofte laegh *Languedoc*, *Provence* of *Dauphine*, ter keure van ſyne *Catholique* Majeſteyt.

III.

Daerenboven aenbiet de Hartogh van *Roban* de handt te houden ende te favoriſeren met alle ſyn macht, alle deſſeyns van ſyne Catholique Majeſteyt, ten welcken tijde het ſy.

IV.

De gemelde Hartogh van *Roban*, beloofde oock te geven volle vryheyt van Conſcientie, ſoo inde Steden die hy, ende ſyn aenhangh in hebben: als die ſy ſouden in 't toekomende mogen in krygen, 't ſy Steden, Vryheden ofte Dorpen.

V.

Belooft oock hy Hartogh van *Roban*, te conſerveren de Conventen vande Religieuſen in haeren Staet: haer doende gauderen van haer Kercken, vaſte Goederen, Renten, ende Vruchten: Deſghelijcks beloovende aen alle andere Kerckelijcke Perſoonen, ſonder haer in eenigerley wijſe t'ontruſten.

VI.

Ende ſoo de gemelde Hartogh ende ſyn parthy, wierden ſoo ſterck, dat ſy quamen haer te *Cantonneeren*, ende een Staet apart te maecken: ſoo belooven ſy deſgelijcks te geven vryheyt van Conſcientie, ende de vrye exercitie vande *Catholijcke* Religie: ende tot dien eynde ſalmen deſelve Exercitie mogen doen in alle Steden, Dorpen, ende andere plaetſen die ſy in hebben ofte krijgen ſullen.

VII.

De *Catholijcken* ſullen beſitten ende genieten, alle haer tegenwoordige ende toekomende Goederen, ghetracteert wordende in alle laſten ende oplaghen evendrachtig met d'andere: ende ſullen alle Religieuſen bewaren in haer goederen, eere ende waerdigheden. 1629.

VIII.

De *Catholijcke* ſullen geadmitteert worden tot alle Ampten in de Steden, alſoo wel als andere, met æqualiteyt van juſtitie; ende ſullen aengenomen worden in alle *Preſidialen*, *Senechauſſees*, *Parlementen*, *Reecken-kamers*, ende in alle andere Ampten van juſtitie. Entelijcke de *Catholijcken* ſullen werden gemaintineert in alle hun goederen, eere, digniteyten, als die van d'ander Party: Behalven in 't geene wat raeckt de verſeeckertheyt van dien.

IX.

Belovende daerenboven hy Hartog van *Roban* te doen aen ſyne *Catholique* Majeſteyt alle dienſten, hem mogelijck, met ſeer groote affectie.

X.

Indien 't gebeurde dat hy Hartogh van *Roban* quame te handelen van vreede, met weten ende conſent van ſyne *Catholique* Majeſteyt, hy ſal gehouden ſyn die te breecken, als 't ſyn *Catholique* Majeſteyt ſal believen, ende d'Oorlogh te continueren van voor de gemelde *ſesmael hondert duyſent gouden Ducaten* 's jaers: ſoo lang het ſyn Majeſteyt ſal gelieven.

XI.

Tot dien eynde bidt ſeer nedriglijck ſyne Catholique Majeſteyt hem te willen accordeeren de gratien ende faveuren, die hem in de voorgaende Oorlogen waren beweſen: namelijck de *Penſioenen*, om te konnen onderhouden de Officieren ende Edellieden, oock de Gouverneurs vande plaetſen, ende die te maintineren in ſyne devotie, ende haer te doen ſpeelen ſulcken ſpeel, als hy wil, ten dienſte van ſyne Catholique Majeſteyt.

XII.

Ende alſoo de gemelde *Penſioenen*, *Staeten*, en *weldaden* ſtrecken om ſigh tot alle tijden ghetrouwe Dienaers te maecken, ten dienſte van ſoo grooten Coningh ende vreemde Prins; en hy Hartogh van *Roban* perijckel loopen (ſoo 't uyt quam) van verklaert te worden, criminel van gequetſte Majeſteyt, ende van zijn goet te verlieſen; de gemelde Heer van *Clauſel* bidt ſeer nedrighlijck zijne Catholique Majeſteyt uyt des Hartoghs van *Robans* naem, hem gelieve zijn Penſioen (zijnde van *voertigh duyſent ducaten*) te vermeeren, tot de ſomme van *acht en voertigh duyſent ducaten*; ende dat van den Heer van *Soubiſe* van *acht* tot *thien duyſent*, als oock de *acht duyſent* voor de Officiers, Edellieden ende Gouverneurs tot op *tien duyſent*, inſonderheyt in deſen tijt, daer men zijn Majeſteyt ſoude gaen dienen beter als voor deſen.

XIII.

Voor alle welcke voorſchreve aenbiedinge, de ghemelde Heer van *Clauſel* verpant het woort van een eerlijck ende religieux Prins, getekent by den naem, ende een Edelman geſonden vanden gemelden Hartogh van *Roban*: biddende ſeer nedriglijck, ſijne Majeſteyt gelieve te gelooven van dit Tractaet, ſal heyliglijck van ſtuck tot ſtuck van hem Hartogh van *Roban* werden onderhouden; die ſich eeuwighlijck ſal noemen: ootmoedighſte en onderdanighſte Dienaer van zijn Catholijcke Majeſteyt. Geteeckent *Clauſel*.

Daer op ſoude den Koningh van Spangien ſigh hebben verklaert / by wege van antwoort ofte reſolutie / in volghende maniere: Het welck nochtans niet en kan kan worden ghenoomen voor een formeel Tractaet.

SYne Catholijcke Majeſteyt geſien hebbende de bovengeſchreven Propoſitien ende aenbiedingen, gedaen van wegen den Heer Hartogh van *Roban*, deur den gemelden Heer van *Clauſel*, zijnde ſyne Catholique Majeſteyt, gelijck het ſeker is, ſeer naeuw verbonden te beſorgen de conſervatie der Staten ende Rijcken, die God hem heeft ghegheven, ende tot dien eynde ſich te dienen van alle bequame, geoorloofde, en noodige middelen die ſich preſenteren; oock inſiende de groote verlieſen

1629. lieſen ende ſchaden, die ſyn Staten hebben ontfangen, ende dagelijcx ontfangen, deur d' aſſiſtentie die de Coningen van *Vranckrijck* van lange jaeren hebben gheghe-ven, ende noch gheven aen d' Onderdaenen van ſijne Catholique Majeſteyt in Hollant, tegen haer natuyrlijke ende wettighen Heere: Oock in acht nemende dat de gemelde Koningen ſchijnen geen ander ooghmerck te hebben, als om in alle plaetſen ende tijden tegen zijne Catholique Majeſteyt te beſchermen, de gene tegen de welcke ſy is ghedwonghen deur reden-juſtitie te em-ployeeren, haer authoriteyt en macht, om aen een yeder te doen weder geven het zijne; ſonder ander Intereſt, als die van de grooter eere Godes; alles ſonder dat ſijne Majeſteyt hebbe gegeven eenich oorſaecke om alſoo te doen, noch dat deſelve hebbe eenich ſchijn van pre-text om dat te pretenderen, als ofmen haer onthieldt yets dat haer wettelijck toe quaeme (het welck niet en is) of dat ſyne Catholique Majeſteyt intentie ſoude hebben om te doen eenich ongelijck van haer Geallieerde: het welck Godt verhoede. Ende daerom, ſijne Majeſteyt hebbende alles gedaen, ſien in ſyn Raedt van conſcien-tie, gecomponeert deur Volck van groote vromigheyt, heeft geoordeelt betaemelijck, te verſien op de recht-veerdige verdediginge van ſyne Staten, tegen eene ſoo onrechtveerdige actie: als is, wat *Vranckrijck* doet tegen alle recht ende juſtitie: Ten aenſien van het welck hebbende voorgenoomen aen te nemen, ende te beve-ſtighen een Tractaet met denſelven Hartogh, ende die van ſyn Party, op haer begeerte heeft geaccordeert en-de toegeſtaen, de volgende Capitularien.

I.

Is te weten dat ſyne Catholique Majeſteyt accepteert d' aenbiedinge van den ghemelden Hartogh van *Roban*, van te continueren den Oorlogh, die hy altans voerdt in *Vranckrijck*, ſoo langh het ſyne Catholique Majeſteyt ſal believen, die tot dien eynde jaerlijckx aen gemelden Hartogh ſal betaelen *drie bondert duyſent Ducaten*, tot *elf Realen* van Caſtilien het ſtuck, te betalen in *twee Termynen* van *ſes tot ſes maenden*.

II.

Syne Catholique Majeſteyt accepteert deſgelijcx de aenbiedinge van hem Heer Hartog van na raete, Krijgs-volck t' onderhouden, voor deſelve ſomme; te weten, *ſes duyſent* Man te voet, ende *ſes bondert* Paerden, vande gene die hy, ende die van ſyn Party onderhouden tot derſelver Oorlogh, daer mede ſy by diverſie ſullen Oor-logh voeren in *Provence*, *Languedoc*, of *Dauphine*, ofte eenige andere plaets, bequaem tot de gerechtighe deſ-ſeins, ende bewaringe van ſyne Majeſteyts Staten: En-de gelijck hy ſal ordonneeren: onder expreſſe conditie dat ſyn Majeſteyt niet verſtaet, noch wil dat de *Catho-lijcken* ſouden werden ontruſt of verſtoort in eenigher-hande ſaecken, deur die van de partye van de Heer Her-togh.

III.

Ghebeurende dat die van zyn party ſich contonneer-den ende een Staet apart maeckten: ſoo verſtaet ſyne Catholijcke Majeſteyt, dat die van de gemelte party ſul-len gehouden ſyn te houden alles wat hier voor geſeyt is in regard vande gemelde Catolijcken.

IV.

De gemelde Hartogh van *Roban* ende ſyn party ſullen niet mogen handelen noch ſluyten vreede ſonder be-lieven van ſyn *Catholique* Majeſteyt, en oft gebeurde dat hy Vrede maeckte, hoewel met conſent van ſyn *Catholi-que* Majeſteyt, de gemelde Hartoch van *Roban* ende die van zijn party ſullen gehouden ſyn, des niet tegen-ſtaende *alles te breucken*, ende weder Oorlogh voeren ſoo dick het de *Catholique* Majeſt. ſal believen; mits betalen-de de gemelde *drienael bondert duyſent ducaten*, ende 't an-der hier voor geaccordeert: mits welcke de ghemelde Hertogh van *Roban* ende die van ſyn party den Oorlogh ſullen onderhouden, ſoo langh het ſyn *Catholique* Maje-ſteyt ſal believen; geduyrende de rechtvaerdige oorſa-ken die hy heeft om ſulcx te doen,

V.

Sijn *Catholique* Majeſteyt belooft ende ſal doen betaelen aen den ghemelden Hartogh van *Roban veertigh* 1629.
duyſent ducaten als jaerlijckx penſioen; ende aen den Heer van *Soubiſe* ſyn Broeder *acht duyſent ducaten* tot *elf realen* het ſtuck; daer en boven *thien duyſent twee bondert ducaten*, die de gemelde Hartogh van *Roban* ſal moghen verdeelen onder ſyn Capiteyns ende Officiers ſoo als hem beſt ſal gevallen.

VI.

Op goede reeckeningh, van welcke *drie mael bondert duyſent* ducaten ſyn *Catolijcke* Majeſteyt ſal doen betaelen aenden gemelden Hartogh van *Roban bondert vijftigh duy-ſent ducaten*, ter plaetſe, daer hy die ſal begeeren, in gelt of wiſſelbrieven; ter ſelver tijdt als de gemelde Hartogh van *Roban* het tegenwoordigh Tractaet by hem beſwoo-ren, ende by zijn hant geteeckent, ende met ſyn wapen beſegelt, ſal leveren in handen van de gheene die men hem ſal ſenden.

VII.

De gemelde Hartogh van *Roban* ſal ter goeder trouwe met al ſyn macht verſorgen: dat de Gedeputeerde zijne Steden ſweeren dit Tractaet: ende ſigh onderwerpen onder de gehoorſaemheyt van ſyn *Catholijcke Majeſteyt* (ſo dat geen ander reſpect haer daer van ſal konnen afwen-den) voor dat hem betaelt werde het tweede termijn.

VIII.

Syn *Catholijcke Majeſteyt* verklaert: dat het tegenwoor-dich tractaet wederſijts ſal werden onverbreeckelijck gehouden. Ende ſal aenvanck nemen vande dach af, dat den Hartogh van *Roban* het ſal teeckenen. Aen welc-ken Heer Hartogh ſyn Catholijcke Majeſteyt belooft te voldoen. En aengaende de executie van al het voorſz, en wat wijders ſoude mogen gebeuren, ſal ontfanghen een van ſyne confidenten: mits nochtans dat hy zy *Roms Catholijck*; ende van gelijcken ſal ſyn *Catholijcke Ma-jeſteyt* vermogen te ſenden een vande ſyne, om te reſide-ren by den gemelden Heer Hartog van *Roban*, ten eyn-de als vooren.

Alle 't geene voorſz is beſlooten en vaſt geſtelt met den gemelde Heer van *Clauſel*, ende ick *Don Iuan de Bil-lon* van den Rade van State van ſijn Catholijcke Maje-ſteyt, ende ſyn eerſte Secretaris in alle ſyne Cancele-ryen: heb geteeckent het tegenwoordigh Tractaet van wegen ſyn *Catholijcke Majeſteyt*, gelijck oock de gemelde Heer van *Clauſel*, van wegen den gemelden Heer Har-togh: 't welck de gemelde Heer Hartogh ſal ratificeren, ſweeren, ende teeckenen het gemelde Tractaet, als bo-ven geſeyt is; gedaen tot *Madrid*: deſen *derden Mayſeſtien bondert negen en twintigh*.

Geteeckent

Don Iuan de Billon.

Voor ſyne *Catholijcke Majeſteyt*; ende de *Clauſel* voor mijn Heer den Hartogh van *Roban*.

't Selve Tractaet geratificeert of niet / hadde wey-nigh effect; de Koningh van Vranckrijck ginghmet ſijn macht in 't Lant gheheten Sevenes, 't welck bam meer als ſeſtigh Jaren bang d'eerſte troublen was ghe-weeſt een voetſel en ſteunſel voor die van de Religie: dwongh de Steden Privas ende Alaix: daer na oock re-duceerde Nimes ende Montauban. Soo dat de Koning die partijp geheel t' onderbracht hebbende / ſijn handen vrp ende los kreegh / om tegben Spangien t' ageeren / gelijck hp dede: eerſt ontrent Italien, daer na oock om-trent Duytſlandt, Nederlandt ende in Spangien ſelfs.

De Ambaſſadeur Joachimi in het laetſte van verle- Engel-
den jaer in het Landt zijnde / wierdt door eenighe Ge- ſche /
committeerde met hem ter preſentie van ſijn Excellen- Oost-
tie / geſproken van de ſaken van de Oost-Indiſche Com- Indi-
pagnie, ende van de voldoeninge van de conditien / be- ſche ſaec-
ſprooken op de ontſlaginghe van de drie Oost-Indiſche ken.
Schepen / die gearreſteert waren geweeſt in Engelant: ende dat verſocht was dat Commiſſie ghedepeſcheert wierde voor die geene / die van wegen haer Mo: Mog: in Engelandt ſouden staen over de af-handelinge ende miſverſtanden / die open ſtonden tuſſchen de twee Oost-Indiſche Compagnien van Engelandt ende van Neder-
landt;

1629. landt; dat ooch gemaeckt wierden Brieven van Credentie aen den Coningh/ op die materie dienende. Ten tweeden, van de saecken van Amboyna. Ten derden, dat Joachimi vertoont hadde te vertrouwen/ dat haer Ho: Mog: tot vergoedinghe van sijn gheleden schaede door den Brandt geschiet in sijn Woninge tot Londen, hem niet souden willen af-senden/ sonder hy provisie ordre gestelt te hebben/ dat hy soude wederom moghen aenstellen sijn huys-houdinge met eeren/ ende tot reputatie van haer Ho: Mog. Ten vierden, wierdt ghesproocken van het Vyer-Baecken op Lezaert, ter cause van het welcke van de Schepen (die tot Pleymouth op de Reede quaemen van 't Westen) Baecken-gelt wierdt af-genomen. Ten vijfden, van de Capiteyns/ vaerende op Commissie ten Vryheupt; die met hare Prinsen liepen in Yerlandt, ende in de Haevenen van Engelandt: aldaer verkoopende de veroverde Goederen/ tot Fraudatie van haer Ho: Mog: sijn Excellentie ende haere Reeders. Ten sesden, van de devoiren die ghedaen souden komen worden/ om te bekomen de ses hondert vijftigh duysent gulden/ verstreckt aen de Graeve van Mansvelt: insgelijcks om te verkrijghen de resteerende penningen/ verschooten tot onderhoudt van vier Regimenten van assistentie/ upt krachte van Alliantie defensive, ghemaeckt anno vier en twintigh met de Kroone van Groot Brittannien. Ten sevenden, wierden aengeroert de presenten door de Commissarisen van het Tractaet van Zouthampton, ende de twaelf ofte veertien Valcken/ ghesonden in Vranckrijck: midtsgaeders de insolentien die de Nederlandtsche Visschers deden/ komende in Schotlant. Ten achtsten, hy versochte acte van authorisatie/ om te furneeren aen Wilhelm Engelbert Ingenieur acht hondert gulden/ om herwaerts over te komen: ende hem te doen over brengen in een Schip van Oorloghe met sijne Instrumenten/ sonder sijnen kosten. Ten negenden, werdt gedискoureert hoe hoogh het imporreerde voor de behoudenisse van den Staet der Vereenigde Nederlanden/ ende de Coningen van Vranckrijck ende Engelandt: dat de Sunt, Eider, Elve, Weser, Iade ende Eems moghten niet komen in de macht van de Spangiaerden/ ofte in het gebiedt van de geene die het ghebruyck van de voorsz stroomen soude komen ofte willen verbieden: ende op de devoiren die daer tegens soude moghen ghedaen worden by de Geallieerde Coninghen van Vranckrijck, Groot Brittannien, Dennemarcken ende Sweden: midtsgaeders de Hanse-Steden. Ten tienden, werdt ooch gesproken van het accommodement tusschen de Hooghst-ghedachte Coningh van Vranckrijck, ende Groot Brittannien. Ten elfden, versocht Ioachimi te weten/ hoe hy (zijnde in Engelandt) sich soude hebben te dragen/ aengaende de handelinge/ die eenighe meenden datter was tusschen de Coningh van Groot Brittannien ende Spangien. Op het welcke hy anders niet ghelast wierdt als ad referendum.

Het verhael van 't nemen der Silvere Vloote, is alreede in 't voorgaende Boeck verhaelt: maer alsoo den Admiracl Heyn eerst in dese maendt in quam: soo wierdt hier noch 't een en 'tander (op die materie staende) gestelt.

In 't begin van January deses jaers quam Notificatie: dat het groote Galleoen by den Admiracl Pieter Heyn (van de Spaensche verovert) seer leck zijnde/ in Vaelmouth had moeten ontladen worden: ende dat daer over de Officieren van de Coningh pretendeerden Tol/ ter saecke van 't Last breecken. Ten tweeden, dat ontrent Vaelmuyden laeghen seventien Duynkerckers dubbelt gemant/ wachtende op 't vertreck van de Vloote van den wel-ghemelden Admiracl: leggende gesepareert ten deele in Pleymuyden, ende ten deele in Vaelmouth. Op 't eerste poinct/ is verstaen dat men de Heeren haer Ho: Mog: Gesanten tot Londen souden aenschrijven/ dat sy 't gesustineerde van de Officieren van de Coningh (noopende den Tol) souden hebben te confereeren jeghens het Tractaet van Southampton: ende dienvolghens alle mogheliicke middelen aenwenden by den Coning ende elders; Ten eynde/ dat de West-Indische Compagnie/ van de betalinge van den gepreteendeerden Tol bevrijdt moght blijven; en wijders de selve in alle andere saecken aldaer voorvallende/ behulpsaem te zijn: in allen schijn/ ofte de self de den Landen directelijck waren concerneerende; Ende op 't tweede Poinct/ is aen den Luytenant Admiracl Dorp, als ooch aen de Vyce-Admiracls Liefhebber, Berchum, ende die van Zeeland geschreven/ met hare respective onder-hebbende Schepen te kruysen de naeuwe Zee/ tot in de Hoofden toe: om aldaer tegens het gewelt van de Vpandt te protegeeren ende te beschermen de Vindtse-baerders: mitsgaders de Vloote van den Admiracl Pieter Heyn; doch ingevalle sy verstonden dat den Vpant verder westwaerts in 't Canael was ingetogen/ hem als dan te achtervolgen en bemeiden: hun altoos in alle occurrentien met onderlinge correspondentie regulerende na 't ghesein en voornemen van de Vpandt/ om 't selve te breecken.

d'Ambassadeur Ioachimi was eenigen tijdt hier ghebleeft/ terwijle de Heeren Rantwijck ende Hoemstede in Engelandt waren: gedurende welck verblijf het ongeluck gebeurde: dat het huys (waer in sy logeerden/ hoewel tot laste van d' Ambassadeur Ioachimi gehuert) afbrande. Hy (willende weder vertrecken) wierdt op sijne memorien gedisponeert: alsoo dat de Heeren haer Ho: Mog: refereerden/ dat hy niet geerne soude abergeven een specificatie sijner onkosten ghevallen/ ter saecke van sijn overkomste/ ende ghedurende sijn verblijf alhier: mitsgaders van de raminge van die ghene die hy hem noch souden moeten gedaen worden: ende dat sy de selve ghefundeert vonden hem daer boven sijne reyskosten toe te leggen vijf en twintigh gulden daegs/ 't sedert sijn vertreck upt Londen, tot dat hy aldaer weder soude zijn gearriveert; met dien voorslagh/ upt sonderlinge redenen en consideratien: ende sonder hy persoonlijck nu ofte opt in consequentie getrocken te mogen worden/ hebben haer Ho: Mog: sich gheconformeert.

Doen is ooch voorgedragen door den Heer Essen, ende andere/ dat met den Ambassadeur Ioachimi sy hadden overgenomen van de Heer Brouwer, ende Hans de Hase, Bewinthebbers vande Oost-Indische Compagie, d'Originele stucken naergelaten by Speult, ende dat van alle de selve by Copie onder de Heeren gedelegeerde Rechters in de saecke van Amboina was gedient: upt ghesondert van twee missiven/ beyde onder dato den 22. February 1622. Stilo Angliæ by Grabriel Toursen in sijne ghebanchenisse aen Samuel Colson ende anders compliceu ghesschreven: ten anderen dat de voornoemde Bewinthebbers als noch hadden gherepeteert haer versoeck/ beborens ter Vergaderinge gedaen/ van dat de Acte van securitept voor hare Collegien na Enghelant gedepescert mochte inghebracht werden/ met expressie van de namen der selder/ sonder 't welcke sy meenden niet seecker te komen sijn: ofte soo haer Ho: Mog: de overghesonden acte voor suffisant hielden/ dat hen luyden daer van gegeven worde acte ende beloste van de selve te stellen garanderen. Ten derden, dat de Heere Ioachimi aengeroert hadde dat haer Ho: Mo: souden gelieben wat klaerder te stellen der selver resolutie/ belangende de devoiren die in Enghelandt ghedaen souden kunnen worden/ om te bekomen ses hondert vijftig duysent gulden verstreckt aen de Grave van Mansvelt; insgelijck om te verkrijgen de resterende penningen verschoten tot onderhout van de vier regimenten van adsistentie/ upt krachte van de alliantie defensive gemaeckt/ anno vier en twintigh met de Croone van Groot Brittannie. Ten vierden dat ooch vermaen was gedaen van de presenten door de Commissarisen van het Tractaet van Zuythampton, en de twaelf ofte veertien Valcken gefonden in Vranckrijck; en dat nieuwe acte van authorisatie op de Heer Ioachimi verleent mocht worden/ om te furneeren aen Willem Engelbert Ingenieur acht hondert guldens/ om herwaerts over te komen ende met hem buyten sijne kosten te brengen sijne instrumenten. Op het eerste point is goetgevonden dat de overgenomen stucken van Speult onder behoorlijcke Inventaris en recipisse/ gelevert soude worden in handen van de Procureur der gheaccuseerde Richters van Amboina: om daer van 't sijner tijt te dienen onder d'Heeren gedelegeerde Rechters. Op het tweede point, verklaerden hare Ho: Mo: dat d'acte van securitept van de Coninck van Groot Brittannien

1629.

was

1629. waerverleent / ten behoeve van alle de gheene die by de Oost-Indische Compagnie / tot de handelinge met de Engelsche Compagnie naer Engelandt waeren Gedeputeert: met verstaet / dat de selve daer op derwaerts wilden vertrecken. Het derde poinct / is ghehouden in bedenchen. Op het vierde, is naer gesien het geene den Graef van Hollandt was vereert / ende dat men ter aenkomste van de West-Indische Vloote souden letten / wat rapigheyt ofte raritept daer mede overgebracht wierde / om in plaets van de Valcken in Engelant te vereeren. De saecke van Willem Engelbrecht is geexcuseert.

Aengaende de Graef van Carlile, wiert goet gevonden hem te vereeren met een somme van acht duysent guldens / te employeeren in het geene hem aenghenaem soude zijn: ten respecte / dat hy als Commissaris van wegen sijn Majestept van Groot Brittannien hadt helpen bevorderen / ende sluyten het Tractaet van Suythampton, in den jare vijf en twintigh.

In 't laetst van Januario / d' Ambassadeur Ioachimi op sijn vertreck staende / ende ter Vergaderinge compareerende: verstoncht dat in de Credentie-Brief voor de Gedeputeerden van de Oost-Indische Compagnie (gaende naer Engelandt) vermaen moghte worden ghedaen van de intentie van haer Ho: Mog: Extraordinaris ende Ordinaris Ambassadeurs; Ende dat ooch in de Credentie-Brief ende Procuratie / respectivelijck voor de Heeren (die volgens de belofte van haer Ho: Mog:) van weghen desen Staet souden intervenieeren / ende helpen bemiddelen de differenten / ontstaen tusschen de voorsz Compagnie / ende die van de Oost-Indische Compagnie in Engelandt: nevens hem mede gheselt moghten worden de Heeren Rantwijck ende Pauw: ten minsten voor den tijdt dat sy tot het uytvoeren van hare voorgaende Commissie aldaer in Engelandt souden verblijven. Ten anderen, dat hare Ho: Mog: hem souden willen doen pertinentelijck instrueren van de gheleghenthept van de saecke van Amboina: alsoo hy uyt de Instructie van de voornoemde Gedeputeerden van de Oost-Indische Compagnie bemerckte / dat sy de verantwoordinghe van die saecke op het publijck lieten aenkomen. Op 't eerste poinct wierden gedepescheert dobbele Brieven van Credentie / ende dobbele Procuratie: d' eene staende op haer Ho: Mog: Heeren Extraordinaris ende Ordinaris Ambassadeurs in Engelandt, ende d' andere op hem Ioachimi alleen / om te dienen nae behooren.

Ooch wiert de Heeren Rantwijck ende Pauw aengheschreven / de meeninge van haer Ho: Mog: niet te zijn / dat sy hun verblijf aldaer (ten opsichte van dese Commissie) souden hebben te verlenghen: maer dat sy volgens voorgaende resolutie / op het aenschrijven van hare Collegien / in Vranckrijck mede herwaerts souden komen. Op 't tweede poinct / is d' Heer Ioachimi aengeseyt: dat hare Ho: Mog: alberepts daer toe ordre hadden gestelt: werdende hem behandight hare Ho: Mo: Resolutie / op 't stuck van Amboina genomen / voor dato dat het selve gestelt was gheweest aen de Heeren gedelegeerde Rechters.

In 't eynde van Iunio, is de Engelsche Resident Carleton in de Vergaderinge gecompareert / gesecundeert by Missive van de Coningh van Groot Brittannien, in dato den negenden May laetstleden; Ende heeft haere Ho: Mog: in krachte van de selve Missive genotificeert het beslupt van den Peys tusschen de Croonen van Vranckrijck, ende sijn Hoogst-ghedachte Majestept: leverende ten dien eynde over dubbelde Articulen (daer op den selven Peys was geslooten) hier naer gestelt: als ooch vande Proclamatie daer over in Engelant gedaen: verhalende daer nevens / dat den Hoogst-ghedachte Koningh naer Vranckrijck in Ambassade hadde gesonden den Ridder Edmondts, om den voornoemde Peys in Vranckrijck upt sijne Majestepts Naem te bezweeren. Ten anderen, dat sijne Majestept na Dennemarcken hadde gesonden den Colonel Macquay, ende den Admirael Pennigton, met een Esquadre van sijn onder-hebbende Schepen naer de Elve, om den Koningh van Dennemarcken te encourageeren / ende met de Wapenen in de handt op de been te houden: versoeckende dat hare Ho: Mog: den selven Koning ooch souden willen by zijn; waer over de wel-ghemelde Heer Resident is bedanckt / ende daer nevens gecommuniceert de advertentie die haere Ho: Mo: op hupden hadden bekomen: belangende de gemaeckte Vrede tusschen den Hooghst-gedachte Coningh van Dennemarcken, ende den Keyser; waer over hy Resident hare Ho: Mog: ooch heeft bedanckt / ende in 't laetste gerecommandeert / de saecke van eenighe Koop-lupden / wiens Goederen komende upt Duynkerken, tot Rotterdam waren geconfisqueert. 1629.

Hier naer volghen de Articulen van Vrede tusschen Engelandt ende Vranckrijck.

I.

Artijckelen van Vrede tusschen Spangien ende Engelandt.

DE twee Koningen souden blyven by 't Accoort van 't vernieuwen der twee oude alliantien tusschen de twee Croonen ende deselfde onverbreeckelijck onderhouden met openingh van *seeckere en vryc Commercie* ende handelingh, en in 't respect vande voorsz Commercie, by aldien daer iets toe, of af te doen zy, soude sulckx ter weder zyden met onderlinge aggreatie, ende believinge gedaen worden, so als 't selve bequaemelijck geoordeelt soude werden.

II.

Also de restitutie ter weder zyden swaer vallen soude van diverse *Prinsen*, die geduyrende d' Oorloge gedaen syn: so is geaccordeert, dat van 't geene ter Zee, noch in hoedaniger maniere genomen, niet sal werden gedaen *restitutie* tusschen de Onderdaenen van beyde de Kroonen.

III.

Wat belangt d' Articulen, ende 't *Contract des Huwelijcx* des Coninginne van Groot Britannien, die souden ter goeder trouwe weder bevesticht worden; ende over 't gene 't Huys van de Coninginne was concernerende, by aldien daer yets af, of toe te doen is, sal sulcx ter wederzyden met bewillinge werden gedaen, so als 't selfde bequaemst sal gheacht werden, ten dienste van deselve Koninginne.

IV.

Alle de oude *Alliantien* souden in haer *vigeur en kracht blyven*, sonder dat mits dit *Tractaet* eenige alteratie daer in sy.

V.

De Koningen herstelt synde in goede affectie, ende d'intellighentie daer in sy te vooren waeren, souden respectivelijck aenleggen en besteden, om *Assistentie te doen* aen haere bontgenoten, als de gelegentheyt soude vereyschen, om alles in 't werck te stellen, dat de Christenheyt een volkome rust bekome: waer op d' Ambassadeuren beyder Kroonen propositien en openingen ghelastet souden zyn.

VI.

De voorschreve conditien ter wederzyden ghestabileert ende aengenomen synde, souden d' extraordinarische Ambassadeuren, ende persoonen van qualiteyt afgesonden werden met de *ratificatie* van dit accoort: souden ooch met haer brenghen *de nuntiatie* der ordinarische Ambassadeuren, om in d' een en d' ander Hove te residerende, ten eynde om van nieuws dese goede *Vnie* te bevestigen, ende te verhinderen alles dat die soude mogen verstooren.

VII.

Vele schepen in Zee met brieven van *Marque*, ende macht om de Vyanden te bevechten, die dese *vrede* niet konde weten, ende geen last konden krijghen om haer van hostiliteyt t' onthouden, soude by dat Artijckel verdraghen syn, dat alles wat geduyrende de tydt van *twee* maenden, na dit accoort, passeren soude, de vreede, noch de goede wille van beyder Croonen soude verhinderen: met conditie nochtans, dat binnen de tijt van *twee* maenden genomen soude syn, gerestitueert soude werden.

VIII.

De beyde Koninghen souden dit Contract teeckenen op den *vier en twintighsten April*, 't welcke ten selfden tyt, door haer last gheghcven sal werden in handen van de Heeren Gesanten van *Venetien Socxy Kochy*, en *Lauys Contenin*, by haer persoonen residerende, om deselfde re-

1629. ciproquelijck van beyde de voorſeyde Coninghen ten gheſtelde dage te leveren, ſo haeſt als elck een van haer, d'een van d'ander articulen ſoude hebben verſtaen: en van den daghe der Onderteeckeninghe ſouden alle *actens van Hoſtiliteyt*, ſoo wel te Waeter als te Lande, op houden, ende ſouden de proclamatien tot dit effect nodich, gedaen werden op den *twintighſten* dach van *May* binnen de beyde Coninckrijcken, ende binnen den *eerſten* dach *Iuny* naeſtkomende, ſouden de twee Koninghen haer Ambaſſadeurs doen vinden, den eenen tot *Calais*, ende den anderen tot *Douveren*, om ten ſelfden tyde te paſſeren d'een na *Engelandt* ende d'ander na *Vranckrijck*. Gedaen tot *Suſa* den 24. *Aprilis* 1629.

Denne-marck/ Elve. Aengaende Denemarcken hebben haer Ho: Mog: als noch dit Jaer ghecontinueert in haer ſorghe voor de Elve ende Luckſtadt, daer voor aen den Koninghe procureerde des te ſpoediger en beter vrede. De Commiſſaris Hoogenhouck vertoonde den ſes en twintighſten January de gheleghenthept van de ghemelte veſtingh deur volgende memorie: als dat by vriesende winter tijdt te ſcheep in de Luckſtadt niet hon werden ghebracht / ende dat het aldaer te Landtwaerts alomme was bedorven / ofte met Kepſerſche ſoldaten beſet / ſulcks dat van daer niet eetbaers de voornoemde Stadt hon toekomen.

Zorge van haer Ho: Mo: over de Luckſtadt.

Dat binnen de voornoemde Stadt waeren ſoo wepnich Borgers dat de ſelve in geen conſideratie en quaemen / by ſonder van eenige voorraet te hebben om de ſoldaten voor gelt petwes te verkoopen / ofte te kunnen gerijven.

Dienvolgende in dien des Conings magaſijn niet beſtant was het Garniſoen dit vriesende weder gedurende te onderhouden / ſoude het gelt / dat teghenwoordich binnen de voornoemde Stadt / wierde uptgegeven wepnich te profijt komen.

Hoogenhouck. Maer des Commiſſaris Hoogenhoucks mepninge ſoude de voornoemde Stadt / voor den voornoemde tijdt genoechſaem met victuyen verſien weſen / ten aenſien den ſelven ſeeckeren tijdt voor ſijn laetſte vertreck hadde ſien arriveeren upt Dennemarcken twee hondert laſten mouts / ende dat doenmaels geſept wiert dat ſyne Majeſteyt met ſeeckere twee Cooplupden hadde ghehandelt wegen een tamelijcken grooten voorraedt van allerhande victuyen.

Gabriel Marcelis. Dat ſich de voorſz Commiſſaris in ſijne mepninghe te meerder verſterckt vont / om dat een bande voornoemde Cooplupden / genaemt Gabriel Marcelis hem drie ofte vier daeghen voor zijn vertreck / in preſentie van de Heere Morgan verklaerde / dat hy alrede een groote partye victuyen / ſoo van Haringh, Speck, Stockvis, Coren, &c. Binnen de voornoemde Stadt hadde ghevonden / met vaſte ende ſeeckere hope van binnen wepnich dagen daer na ſijn contract voldaen en in alles naer ghekomen te hebben.

Paul de Wilhelm. De voornoemde Commiſſaris hadde mede upt Paul de Wilhem nu laeſt tot Amſterdam ſijnde / verſtaen dat voor laſt van Hooghſtgedachte ſijne Majeſteyt een goede quantiteyt kleederen wierden gemaeckt / en gehandelt wiert op dartigh duyſent pont pulver / om na Gluckſtad geſonden te werden.

Gelijck hy oock aldaer upt den mont van twee Capiteynen die binnen de Gluckſtadt Garniſoen houdende / ende tuſſchen twee en drie weecken van daer waeren gekomen / hadde vernomen dat het ſedert ſijn afweſen een goede quantiteyt victuyen / ende veel hrant houts binnen de voornoemde Stadt was ghekomen. Sulcks dat men dit voorverhaelde vaſt geſtelt ſijnde / ſoude moeten beſlupten dat Hooghſtghedachte zijne Majeſteyt ongelijck meerder voorſorge droegh als deſſelfs Commiſſariſen lieten verlupden.

Ende ſoude verbolgens kunnen ghepreſumeert worden dat deſe Commiſſariſen haer profijt hier upt ſochten te trecken / het welcke henlupden naer wenſch ſoude gelucken / indien hy deſe vriesende tijden de leeninghen aende Soldaten precijs wierden gegeven / ende dat deſelve haer gelt weder in 't voornoemde Magaſijn nootwendich moeſten beſteden.

Indien het gelt dat in deſer manieren in het Magaſijn inquam / te recht wierde aengewent / ware te wenſchen dat de leeninghe precijs mochten werden betaelt / maer vermits upt de handen der voorſz Koninckliicke Deenſche Commiſſariſen niet en was te krijgen / ende dat nochtans de ſamentlijcke ſoldaten ſeer armelijck gekleet noodtwendigh met hemden / hooſen / ende ſchoenen behoorden gheaſſiſteert te worden / wiert in bedencken ghegheven of niet dienſtiger ende beter ware deſen vriesenden tijt de voornoemde Commiſſariſen met het uptdeplen van henlupder victuyen de ſoldaeten te laten onderhouden / en dat hen de ſelve daer na redelijcks hoop aengereeknet / en het overſchot van de leeninghen tot de voornoemde noodtwendichept geemploeert wierde / en de ſoldaten te goede quame.

De voornoemde Deenſche Commiſſariſen hadden ſich oock t' allen tijden beſwaert ghebonden eenige penningen te gheven totte fortificatien / ſijnde nu ſoo dat de hooghe wateren extraordinaris ſchade hadden ghedaen aen de wercken / en dat de ſelve een groote ſomme ſoude koſten / om weder in haer gheheel gebracht te worden / ſulcks dat binnen de voornoemde Stad tegens het open weder een goede ſpaer penninck wel hooghnoodich ſoude weſen.

Daer na quam oock de Franſche Colonel du Meny, afgeſonden van de Gouverneur en Koninckliicke Commiſſariſen van Gluckſtad, vertoonende de ſobere gheleghenthept van die plaets ende het Garniſoen. Op alle voorſz als oock op vrieden van de Generael Morgan gereſolveert.

De Poincten waren als volght:

I.

DAt ſoo haeſt mogelijck (als zijnde een ſeer noodige ſaecke) ſeeckere Wiſſel op *Hamborg* moght werden overgemaeckt: en dat den Reſident *Aitzema*, ofte yemandt anders moght worden geauthoriſeert, aen die van de *Gluckſtadt* te ſchrijven, indien by yemandt aldaer gelt voor handen was, het ſelve aen de Soldaten te willen verſtrecken, met verſeeckeringhe (ſoo haeſt het openweder ſoude weſen) ſoodanige penningen promptelijck te reſtitueeren.

II.

Datmen deur het voorſz ſchrijvens, de Soldaten oock ſoude verſeeckeren met den alder-eerſten haer luyden te ſullen betaelen, 't geene men de ſelve ſchuldigh was: niet op de maniere vande Commiſſaris *Hoogenhouck*, maer volgens de ordinaris gewoonte van haer Ho: Mog: het welcke de Soldaten uytermaeten ſoude encourageeren, als zijnde hare eenige hoopeninge, om met ſoodanigh gelt hen-luyden een weynighsken te konnen herſtellen.

III.

Dat oock het geleende gelt aen de Commiſſaris *Hartman* moghte werden gereſtitueert, inſgelijcks ſoo veel gelts als de Vivres bedroegen, die de Soldaeten uyt ſyn Majeſteyts Magazijn hadden genooten, ende by *liquidatie* was af-gekort, of ten minſten dat het Magazijn weder moght werden geprovideert.

IV.

Dat ten hoogſten noodig was een goet *Ingenieur*, oock eenige perſoonen die ſich op het Dijck-werck verſtonden, derwaerts geſonden werden: dat meeſt alle 't geene den verleden Somer gemaeckt, deur het water was wegh geſpoelt, ende dat geen ſpijſe binnen de Stadt meer voor handen was, maer dat de ſelve tamelijck verre buyten gehaelt, ende dienvolgens tijdelijck met de Wercken moeſt werden aengevangen.

V.

Dat 'er oock Revenuë moght gedaen werden over de Artillerye, Perſoonen, Pioniers, ende Conducteurs over de Wagens: dat de onbequame afgedanckt, ende weder andere van hier derwaerts moghten werden geſonden, alſoo de bequaemſte (deur dien de ſelve noyt een ſtuyver hadden ontfangen) waren wegh getrocken, ende dat als dan alle de ſoodanige, nevens andere van het Guarniſoen moghten betaelt werden.

VI.

Dat de Hooghe Officieren (weſende in ſeer kleynen getalle

1619. getalle, na proportie van 't gene den Soldaten wiert gegeven, mede mochten betaelt werden; dat aldaer niet meer als een Colonel was: dat den Graef van *Tourn* was Lt. Colonel van de Gouverneur, die over *twee* maenden syne charge eerst had bekomen; dat den Major sijne plaetse niet langer als *drie* weecken had bedient, maer dat den Onder-Major *du Mony* daer waer gheweest van het begin. Men geloofde dat haer Ho: Mo: souden hebben gehoort van 't geene sy *seven* maenden geduyrende, dat de Vyanden voor de Stadt waren geweest, op deselve hadden gheattenteert: de Capiteynen souden haren last niet soo wel achtervolcht ende geexecuteert hebben, ten ware de authoriteyt en conduite vande hooge Officieren aldaer geweest hadde; ende al hoewel Brieven van sijn Majesteyt hadden mede gebracht, dat hem yeder weeck *ses en vyrtig* Rijcxdaelders als Colonel soude werden betaelt, soo hadt den Commissaris *Hogenhouck* nochtans hem het selve niet willen laten volgen: seggende gheen ordre van haer Ho: Mog: daer van te hebben.

Op dese Poincten heeft de Commissaris Hoghenhouck gestelt de volgende considerationen: als op 't eerste. Dat haer Ho: Mog: met seekere Compluyden tot Amsterdam gecontracteert hadde, de somme van hondert duysent guilden, per Wissel op Hamburg over te maecken: naementlijck, alle dertien daegen vyf en twintich duysent guilden, van welcke den eersten termijn alreede was geremitteert, ende aldaer daerdich lagh: maer alsoo het voornoemde Contract mede brachte, dat de restitutie niet en soude geschieden, ten sy de betalinge gedoceert werde onder de hant vande Commissaris Hoogenhouck: ende dat de selven (vermits het wiesende weder ende contrarie wint) tot noch toe hadt moeten verblijven; dat het voornoemde Contract niet had konnen effect nemen, maer tot des voorsz Commissaris vertreck staende, hadde moeten blijven. Niet te min doch (onder correctie) soude voor den Resident Airzema, aen die van de Gluckstad konnen werden gesept, ende verseheringe gedaen: dat de Wissel binnen Hamborg voor handen was, ende soo haest het open weder was, dat men met een goede somme van penninghen binnen de Gluckstad soude komen, ende de saecke met alle mogelijckheydt by woonen, sonder den Gouverneur, ofte sijne Majesteyts Commissarisen aldaer te versoecken eenigh gelt aen de Soldaten te willen verstrecken: voor voorsaecke, indien de selve desen voedt hadden, souden het meestendeel vande Victyes, die sy den Soldaten hadden gegeven, den Commissaris Hoogenhouck als contant gelt vereecknen, ende hem om de restitutie van dien aensprecken; ende naer dien (gheljck den Commissaris by memorie had aenghewesen) binnen de Gluckstad by wiesendt weder, niet te hoop ghevonden werdt, maer yder een uyt het Magazijn moest gespijst worden, soude het gheit den Soldaten oock wepnich te profijt komen.

Op het tweede seyde dat hy met goetvinden van den Gouverneur ende sijne Majesteyts Commissaris, de afreeckeninge met de Soldaten hadde gemaeckt, volgens de monsteringe ende Reveüe, die hy op sijne aenkomste dede, ende hadden elf Capitainen sonder eenich tegenseggen haer gelt daer op ontfangen: gelijck onder andere mede den Gouverneur op sijne lijf Compagnie, en Compagnie dragons: maer had den voorsz Commissaris gedificulteert den Gouverneur gheljcke afreckeninge te geven, op sijne derde Compagnie vierroers, die hy in des Commissaris afwesen nieuwelijcx had opgerecht; en hadde de Francoysen, die haer eerst voor dese afreckeninge hadden gemiscontenteert gehouden, en de andere so veel mogelijck opgehist, het gelt van heurluyden afreckeninge, en noch voor eene Compagnie Schotten binnen wepnich dagen tot Amsterdam in banco ontfangen; sulcx dat niet meer als ses Compagnie resteerden te betalen: welckers gelt mede in banco beerdig lagh, die t'haren woelgeballen 't selve hadden konnen bekomen; d'afreckeninge daer tegens die by de Compagnien overgelevert was ghemaeckt compleet, soo den voorschreve Commissaris Hogenhouck de Compagnien had gelaten, en als of niet een mensch in de heerdige pestilentie waere gestorven; dat de aenstaende afreeckeninge die gegeven soude mogen werden, so veel difficulteyts niet soude in hebben, vermits naer apparentie geen groote veranderinge soude werden ghevonden, welcke afreeckeninge (indien de Victyes voor een redelijcke prijs waren aengereeckent) den soldaten dagelijcx soude soulageren, en met hemden, hoosen, ende schoenen konnen geaccommodeert werden. 1619.

Dat de Commissaris Hartman het gheit dat hy van de Gouverneur hadde geleent, wel souden hebben gerestitueert indien hem de twintich duysent Rijcxdaelders (by den Resident Airzema ghetrocken) waeren behandicht; maer alhoewel den last ende schrijvens van haer Ho: Mo: strickte was medebrengende, dat deselve penningen nergens toe souden werden geemployeert, als tot betaelinge van het Garnisoen vande Gluckstad, ende dat de voorsz Resident de voornoemde twintigh duysent Rijcxdaelders volkomen soude leveren in handen vande voornoemde Hartman: soo had den selben Hartman nochtans meerder niet bekomen, als seventien duysent Rijcxdaelders; sulcx dat hy den Gouverneur de resterende drie duysent Rijcxdaelders niet hadt konnen restitueeren; ende zijn dese drie duysent Rijcxdaelders sijne Majesteyts Commissarisen gegeven, tot verballinghe van alderhande ghoetkoop, voor het ontset van Crempen: doch nae des Commissaris Hartmans referereen, soude de voorsz Resident alsnoch belooft te willen versorghen: dat de voornoemde drie duysent Rijcxdaelders in contante penningen gherestitueert, ofte ten minsten dat den Gouverneur by sijne Majesteyt soude werden te vreden gestelt, en den voornoemden Hartman gedechargeert. De Victyes die de Soldaeten uyt sijne Majesteyts Magazijn hadden genooten, ende weder by liquidatie waren af-gekort, bedroegen vijf duysent drie hondert ses en vijftigh Rijcxdaelders, ende had alsoo den Commissaris Hogenhouck, met sijne toe-vertrouwde penningen te wijder konnen reycken, ende hem dies te langher daer mede behelpen; ten welcken aensien (niet teghenstaende de ernstige iterative aenmaninghe sijner Majesteyts Commissarisen) de selve niet had willen restitueeren, maer hen-luyden aengheseyde: dat de voornoemde Victyes waeren aenghewent, ende bestelt ten fine ende propooste de selve by hooghst-gedachte sijne Majesteyt binnen Gluckstadt waeren ghesonden: als namentlijck, tot onderhoudt van de Soldaten: dat sy henluyden niet te beklaeghen, maer de consumptie bereecknen, ende daer mede bestaen hadden konnen. Hartman.

Op 't vierde point seyde dat voor des Commissaris Hogenhoucx vertreck was den Elfdijck dicht aen de Stadt doorghebroocken, ende hadde het waeter doemaels soo groote schade gedaen, ende had lichtelijck afghenomen konnen werden dat naderhant met de groote Suyt-weste winden die recht op de Stad hadde gestaen, de schaede ende het verderf ongelijck grooter was ghewordeu, so dat seer beswaerlijcken, ende met groote onkosten hier inne konde werden versien; te meer alsoo geen rys noch bouwhout voor handen, ende dat oock de aerde van buyten de Stadt, ende van verre hadt moeten werden aengebracht, welcken volgende voor al uyt Norwegen een goede quantitept masten ende bouwhout afghesonden, ende de wercken goet tyds ende met goet belept hadden behooren by der handt ghenomen te werden.

Dat op des Commissaris Hogenhoucx eerste aenkomste binnen Gluckstad, had aldaer gevonden alle Officieren van sijne Majesteyts samentlijcke trein, die yder een eben hardt om betaelinge hadde aenghehouden; maer vermits den voornoemden Commissaris het contrarium was belast, had deselve niet gegeven, ende waren alsoo meerendeels geconsumeert, ende werd genomen; maer in 't begin van de Somer de vyanden hen voor de stadt vertoonende en apparentie sijnde van aengetast te sullen werden, had doemaels noodich geacht met leeninge te onderhouden vyf Officieren van de artillerye, mitsgaders twintigh Constapels, ende een en dertigh Matroosen; nu den voornoemden Commissaris den voorleden Herfs-tijdt weder in de Gluckstadt

1629. gekomen sijnde/en verstaen hebbende vande groote buyten ende Prinsen te water/ die den Gouverneur ende sijn Majesteyts Commissarisen ten profijte waeren inghevracht/ had de voornoemde persoonen niet langher betaelen willen/ maer deselve aen sijne Majesteyts Officieren gewesen.

Op het seste: dat de hooge Officieren ware doen in soodanigen getalle als alhier was voorgheschacht/ ende hadden deselve nopt gelt van de Commissaris Hogenhouck op hare hooge ampten ontfangen/ maer simpelijck als Capiteynen/ ende op hare Compagnien/ alsoo haere Ho: Mo: den voornoemden Commissaris hadden gheinjungeert allerenstijck op de betaelinge van de Capiteynen/ ende Soldaten te letten/ ende de noodige fortificatie te versorgen.

Den Raet van Staten gelet hebbende op den inhouden van dese voorsz poincten/ ende op het bericht by den Commissaris Hogenhouck, op yeder een van deselve in margine deses gedaen/ soude sich (onder correctie) daer mede conformeeren/ uytgenomen die poincten: voor de welcke by den Raedt anders was geapposteert/ als te sien is by 't geene volcht.

Op 't tweede: dat van dese drie duysent Rijrdaelders soude den Residente Aitzema dienen aengheschoocken te worden/ om de restitutie deser van te procureeren: gelijck gedaen ende aengeteyckent is/ daer in niet anders ghegaen te sijn.

Dat op 't derden, den Residente van de Coninck van Denemarcken dienste aengheschoocken te worden/ ten eynde dat by den Coninck ordre gestelt wierde/ om het noodige hout tot Noorwegen te doen brengen/ volgens 't geene hier by Hogenhouck voorgestelt wiert; ende soude ooch den Raet wel noodich vinden/ dat een bequaem persoon/ de materie van Dijchage ende Fortificatien verstaende/ derwaerts gesonden wierdt.

Op 't vierde: dat als de Commissaris Hogenhouk weder na Gluckstad soude gesonden worden/ hy belast wierde/ daer komende/ alle mogelijck devoir te doen: ten eynde dese Officieren by des Coninckis Commissarisen betaelt wierden; waer van soo sy nocht ans in gheberaette bleven/ so soude evenwel Hogenhouck mede dese betalinghe noch moghe doen/ gheljck hy te voren gedaen had.

Op 't vyfde: dewijle de meeninge van hare Ho: Mo: altijt geweest was dat geen hooghер Officieren by Hogenhouck soude betaelt worden/ als tot de Capitainen toe/ dat daer by gebleven soude worden.

In Februario wiert aengebracht: dat by die van de Gluckstadt op de Wadden ende daer omtrent/ als ooch de rebiere van de Elve, dagelijcx gepleeght wierden verscheyde excessen jegens d' Ingesetenen deser Lande/ trasfiquerende op Hamburgh ende andere Neutrale plaetsen/ daer omtrent: nemende pretext dat deselve ingesetenen aen de Keyserschе eenigen toedoet deden/ soo van victuyen/ als munitie van Oorloge; dat die vande Gluckstad ooch eenigen tijt geleden/ een Schip deser Landen hadden afgeloopen/ beroost/ ende daer na 't volck buyten boort geworpen/ salverende alleen den jongen van 't schip. Dat ooch den Raed van advijs was/ daermen daer jegens behoorde ordre te stellen/ gevende daer nevens in bedencken/ of het niet dienstich soude sijn te verbieden aen d' ingheseetenen deser Landen den toedoet na de Keyserschе: daer op is goet gevonden aen den Gouverneur in Gluckstad te schrijven: dat hare Ho: Mog: de pirateryen/ plunderinghen ende fouten by sijn onder hebbende Guarnisoen gepleeght/ jegens d' Ingesetenen deser Landen waren ter oorsaecken: niet verstaende daer van op te houden ende abstineren; ofte dat here Ho: Mog: daer tegens ordre souden stellen/ met behoorlijke middelen/ gelijck men tot preventie vande Ingesetenen deser landen gehouden was te doen. Ooch wiert gheschreven aen 't Collegie ter Admiraliteyt tot Doccum: dat sy met de schepen van hare repartitie te water/ plunderinghen/ fouten en boosslaen van die van Gluckstad souden hebben te beletten; ende die selve somtijts te achterhalen ende opbrenghen/ om jegens hun gheprocedeert te worden na behooren. Dan wat aengingh het verbieden aen de Ingesetenen deser Landen den toevoer naa de Keyserscho, daer mede de- 1629.
demen supercederen tot dat men soude gheslen hebben wat voortgang de geconcipieerde Vrede handelinge tusschen den Coninck van Denemarcken ende den Keyser soude erlangen; voorders is goetgevonden by desen te versoucken den Residente Aitzema een wacker oogh te laten Aitzema.
gaen over de procedueren van die van de Gluckstad, ooch sich pertinentelijck te informeeren/ ende hare Ho: Mo: advertееren 't gene dat by die van Gluckstad, jegens de ingheseetenen van dese Landen gheschaen ende gheplecht wiert/ ende voorder gedaen ofte voorgenomen soude mogen worden/ ende op haer naem 't selfde by andere niet mede gedaen wiert.

Voorts daer na quam klachte dat die van de Gluckstad ten haegh van Hamburgh na Amsterdam varende genomen/ ende verscheyden mans/ vrouwen ende kinderen geplundert/ ende over boort geworpen hadden: waer over scherpelijck is geschreven.

In Martio, sijn de Heeren Pau ende Beaumont gheschonden aen den Heer Schultetus, Residente van sijne Majesteyt van Denemarcken/ als ooch den Residente Camerarius, ende den Marschalck Falkenburgh, van wegen sijn Majesteyt van Sweeden aen weerside: om uyt deselve te verstaen: of sy niet en waren gelast om met anderen ende dese Landen respectivelijck te handelen op de ghemeene defensie van de Oost-Zee; sy verklaerden geen last te hebben/ dan dat sy luyden respectivelijck wel genoghen waeren om op dit stuck met hare Ho: Mog: Gedeputeerden te treden in deliberatie/ ende voorslagen te hooren; niet twijffelende of sy souden verder van sijnen Coninck last bekomen om te handelen.

In Mayo wiert by die van d' Admiraliteyt tot Doccum opgheschaght een Capitein ghenaemt Du Mortier met sijn volck/ de welcke op den throen van de Coninck van Denemarcken met Commissie vande Commissaris Tipotius tot onderhoorlijcke visitatie/ aenhoudinge/ foulen ende conciussien van deser Landen schepen hem had laeten gebruycken; dan 't voorsz Collegie is ghereschaeert/ dat soodanighe verdicts over de schepen deser Landen niet alleen seer schadelijck was/ maer ooch strijdende teghens de voorheyt dan de regeeringe verselker/ en dat sy niets dien over den voornoemde Capiteyn Du Mortier ter saecke van sijn bedraghen streven ter Zee/ recht ende Justitie souden hebben te administreren: ende sijn die van Emden vermaendt dat sy binnen hare Stadt het huyren ende voermaecken van schepen tot dese en dergelijcke stroopperien/ ende den opslag en verhoginge van genomene goederen niet en willen toestaen/ maer voortaen beletten. Ooch is den Coninck van Denemarcken versocht dat sijne Majesteyt den voornoemde Tipotius en allen assisteren van het ghebeden van soodanige Commissien willen doen desisteren/ ooch doen opheffen de voorsz onbehoorlijcke visitatie, aenhoudinge, foulen, en conciussien van deser Landen Schepen/ alsoo de selve alhier niet en soude connen met goede oogen aengesien worden.

De Weensche Residente heeft noch den 28. Junij aenghehouden om subsidie tot employ van 's Conincx armade op d' Oost-Zee; ende andere saken buyten Gluckstadt; men heeft sulcx met bedeerentinge aengehoort: ende goetgevonden den Heere Residente inde Vergaderinge van hare Ho: Mog: t' embieden/ ende gelieven sijnde/ aen te seggen ende te gemoet te voeren: dat hare Ho: Mog: op saterdach laestleden ten naesten by gereselveert waeren om wissel te doen stellen van hondert duysent guilden/ tot subsidie van de Coninck van Denemarcken; maer dat hare Ho: Mo: sedert dan de Heer Aitzema advijs hadden bekomen/ belangende den ghemaechten vrede tusschen sijn Coninck ende den Keyser/ sy dat alreeds tot Lubeck het Canon daer over was gesloot ende andere vreughde teeckenen gedaen by de wedersijts Commissarisen over die saecke: alwaer gehandelt ende gesloten hebbende/ seer discreet de dan 't gheene hy inde voorleden weeck hare Ho: Mog: hadde te kennen gegeven: overstulcx in de gheeyste twee maenden subsidie niet voorder te konden gecontinueren. Waer op de ghemelte Heer Residente doen heeft vermaert: voor alsnoch eyghen advertentie van de voorsz

vroede

1629. Vrede te hebben: bedanckende hare Ho: Mog: voor de communicatie van dien.
De Vredens Artijckelen waren luydende als volght.

Vrede tusschen den Keyser ende Dennemarck.

KEnnelijck sy, nadien tusschen de Alder-doorluchtighste, Groot-machtigste Vorsten ende Heeren, Heere *Ferdinandus de tweede*, Roomsche Keyser: tot allen tijden vermeerder des Rijcks, in *Germanien*, tot *Hongarien*, *Bohemen*, *Dalmatien*, *Croatien* ende *Sclavonien* Koningh, &c. Ertz-Hertogh tot *Oestenrijck*, Hartogh tot *Burgundien*, tot *Steyr*, tot *Karndren*, tot *Crayn*, tot *Wurtenburgh*, tot *Lutzenburgh*, *Over* ende *Neder-Silesien*, Vorst tot *Swaben*, Marck-Graeve des *Heyligben Roomschen Rijcks*, tot *Burgaw*, tot *Meren*, *Over* ende *Neder-Lusenitz*, Gevorstede Graef tot *Habsburgh*, tot *Pirst*, tot *Tirol*, *Kyburgh* ende *Gartz*, Landt-Grave tot *Elsas*, Heer op der *Wendischen Marck* tot *Portenauw* ende *Salins*, ter eender.

Ende tusschen de Doorluchtighste, Groot-machtigste Vorst ende Heere, Heere *Christiaen de vierde*, tot *Dennemarcken*, *Noorwegen*, der *Wenden* ende *Gothen* Koning, Hertogh tot *Sleeswigh*, *Holsteyn*, *Stormarn* ende der *Ditmarschen*, Grave tot *Oldenburgh* ende *Delmenhorst*, &c. ter anderen zijde, in verscheyden jaren allerhande misverstandt is geweest, daer uyt eyndelijck groote swaere Krijgh ende Vyandtschap is ontstaen.: dat (om sulcks wegh te nemen) oock wijder ruijn ende ongemack, inde soo veel Edele Landen, Vorstendommen ende Provintien te verhoeden, tusschen beyde de deelen de Roomsche Keyserlijcke Majesteyt, ende de Koninclijcke waerdigheydt ende Majesteyt tot *Dennemarck*, &c. tot wederbrengingh des Edelen weerden Vredens, ende herplanting van een vast duytsch vertrouwen. Een Handelingh in de Stadt *Lubeck* was aen-gheselt op den *sestienden* January deses jaers *sestien hondert negen en twintig*: daer toe van wegen sijn Roomsche Keyserlijcke Majesteyt waren verordineert de Doorluchtige, Hoogh-geboorne Vorst en Heer, Heer *Albrecht* Vorst tot *Friedland* ende *Sagen*, &c. ende den Hoog-welgeboore Graeve ende Heer, Heer *Johan Tserclaes*, Grave van *Tilly*, Vry-Heer van *Marbeis*, Heere tot *Balastre*, *Montigni* ende *Breytaneck*, der Roomsche Keyserlijcke Majesteyt, ende Cheur-vorst Beyersche Raedt, Camerier ende Luytenant Generael; ende van wegen de Coninghlijcke Waerde ende Majesteyt tot *Dennemarcken*, *Noorweghen*, &c. die wel Edele, Gestrenghen, der selver Respective Rijcks-Raden, Cantzelieren, Rijcks-Cantzelier, Duytsche Cantzelier, Raden, Ampt-luyden tot *Nieuburgh*, *Rypen*, *Steinburgh* ende *Redesburgh*, Heer *Christiaen Vriesen*, Ridder tot *Kragenrup*, Heer *Jacob Ulevelt* tot *Urup*, Heer *Albrecht Sibiel*, Ridder tot *Fusin*, Heer *Lieven*, Maerschalck tot *Huetlo*, Heer *Dietlof Rantzouw*, Ridder ten *Pancker*, ende Heer *Henrick Rantzouw*, tot *Schmole* Erf-gheseeten, Gedeputeert, Verordineert ende Gevolmachtight waren, de welcke ten deele deur hare gelubdelegeerde der Roomsche Keyserlijcke Majesteyts Krijghs-Raeden, Oversten Generael Wachtmeester te Paerde ende te Voet, den Wel-ghebooren Heere, Heere *Johan van Altringen*, Vryheer tot *Roschitz* ende groot *Lipner*, der Roomsche Keyserlijcke Majesteyt ende Cheurv. Beyersche respective Oversten ende Camerier, den Hoogh ende Wel-gebooren Heer *Ioost Maximilian*, Grave tot *Gronsvelt* ende *Bronckhorst*, Vryheer tot *Batenburgh* ende *Bimburgh*, Heer tot *Alphen* ende *Honoppel*; oock der Roomsche Keyserlijcke Majesteyts Camerier ende Overste Luytenant, den oock Wel-gebooren Heer *Johan Balthasar*, Vryheer van *Dieterichsteyn*, *Rowen* ende *Vryensteyn*, Erf-schenck in *Karendten*; ende den Wel-Edelen Gestrengen *Johan Christoffel Ruspon*, tot *Buch-huysen* ende *Morlbach* Cheur-vorst, Beyersche Hoff-Camerier ende Krijghs-Raedt, Generael Commissaris ende Amptman tot *Naterenburgh*: oock aller-Hooghstgedachte Roomsche Keyserlijcke Majesteyts Hoff-Kamer-Raedt, den Wel-Edelen, Gestrengen *Reynier van Walmerode*, in kracht van opgedragene Commissie, om te subsstitueeren, ten deele in eygene persoon ter voorsz plaetsen waren aengekomen, hare Procuratien teghens malkander geexhibeert, het *punctum legitimationis* tot haer aller goede believen gedecideert ende geslechtet, sich de saecke ende handelinge voorders onderstaen; der selver wichtigheyt en vereyschende nootdruft rijpelijck nagedacht hebbende, en nae genoegsamer betrachtinge van alle 't geene daer op te letten was, tot alle mogelijckste weghneminge van alle voorgekomene ende ingevallene verhinderingen, en also na veele gepasseerde sorghlijcke en moeyelijcke handelinge, deur *Godes genade*, ter eeren *Godes*, en tot proffijte *om 't gemeene beste*, een oprechte, bestandige, sekere en altijt geduerende *Vrede*, in dese navolgende *Peinten* en *Articulen* met malkanderen vergeleken, afgesproken, afgehandelt en besloten hebben. 1629.

Eerstelijck: sullen ende willen hare Roomsch Keyserlijcke Majesteyt ende tot *Denemarcken*, *Noorwegen*, Coninclijcke Waerde ende Majesteyt nu ende voortaen ten eeuwighe tijden, onder malkanderen houden een oprechte, ongeveynsde vrientschap, te Water ende te Lande, sulcx dat alle 't geene hier te vooren ende tot nu toe, vyantlijck is gepasseert, ofte daer toe mochte aengesien ende verstaen worden, voortaen in *gheener manieren meer sal worden gedacht*; *maer weeh gedaen*, *opheuden*, *ghedoent*, *uytgevaecht*, *doodt ende af zijn*, daer tegens tusschen hare Roomsche Keyserlijcke en Coninclijcke Waerde ende Majesteyt, oock der selver wederzijts Successeurs, Erven ende Nakomelinghen, Inwoonders ende Onderdanen, eene bestandige oprechte Vrede, alle tijt geduerende eenigheyt, en een onwechneemlijck goet betrouwen, gestijft ende gheconserveert syn ende blijven: tot welckers meerderlijcke effectueringe, haere Coninclijcke Waerde ende Majesteyt sigh des Heyligben Roomschen Rijcks saecken, in geene andere maniere, als een *Vorst ende Standt des Heyligen Roomschen Rijcks*, wegen het Hartogendom *Holsteyn* betaemt, oock de Ertz en stiften voor sigh, en der gelieften Heer Soon, onder wat schijn en pretext 't selve oock sijn ende gheschieden mochte, aentrecken, noch de Roomsche Keyserlijcke Majesteyt in hare Keyserlijcke Regieringhe inbreuck doen sal: daer tegens sigh hare Roomsche Keyserlijcke Majesteyt, der selver hare Coninclijcke Waerde ende Majesteyts Coninckrijcken ende Souveraine Landen voorvallende saken niet aentrecken, noch de Coninclijcke Regieringen inbreuck doen wil. Ende ingevalle (alsmen niet verhoopt) tusschen hare Roomsche Keyserlijcke Majesteyt en Coninglijcke Waerde en Majesteyt, oft der selver Successeurs, Erven en Nakomelingen, eenigh misverstant oft differentie ontstaen moghte: sullen die selve (buyten des een of d' anders feytlijckheeden) in vriendtschap by-geleyt, ofte by gebreeke van sulcx, deur beyder-zijdts Arbiters gescheyden worden.

Ten tweeden, so veele de vergoedinge der Krijgs-kosten en schade belangt, dewijle by dese Vrede-handelinge na alle billickheyt gesien, en met uytterstèn altijdt getracht wert: dat tusschen de Roomsche Keyserlijcke Majesteyt en tot *Denemarcken*, *Noorwegen*, Coninglijcke Waerde en Majesteyt een vast fundament tot een bestandig alle tijd geduerende goede voornemen geleyt, op die posteriteyt voort-geplant, en alle in den wegh-leggende verhinderingen heen wegh geruymt mogen werden, en niet achter blijven, dat verbitteringe in brengen magh: Soo is 't belieft, dat sulcken Eysch sal overseydt ende af-gheselt werden, en dieshalven van niemant in 't Heylige Roomsche Rijck aen haere Coninckl. Waerde ende Majesteyt daer tegens oock van de selve, aen niemandt dieshalven vorders niet sal gepretendeert werden; waer by dan hare Coninglijcke Waerde en Majesteyt uytdruckelijck gereserveert en voor behouden blijven, alle ende yegelijcken rechtvaerdige vorderingen, weghen het ontstaene Krijghs-wesen in dese *Neder-Saxischen Creytz*: oock deselve hare Coninglijcke Waerde en Majesteyt, der selver geoccupeerde Provintien, Vorstendommen ende Landen, *Wendsussel*, *Justandt*, *Sleeswigh*, *Holsteyn*, *Stormarn* ende *Ditmarschen*: midtsgaders allen anderen *Hoogheyden*, *Regalien*, *Casteelen*, *Ampten*, *Huysen*, *Forten*, *Steden*, *Passagien*, *Poorten*, *Vlecken*, *Dorpen*, en *Gerechtigheden*, in allen schijn haere Coninglijcke Waerde en Majesteyt de selve voor heenen gehadt ende beseten heeft; doch met voor-behoudt hare Roomsche Keyserlijcke Majesteyt, en der Heyligh Roomsche Rijcks in 't Hartogdom *Holsteyn*, *Stormarn* en *Ditmarschen*, hebbende *Hoogheyde* ende *Leens-gerechtigheydt* midtsi-

1629. mitsgaders die ſtucken die noch in weſen zijn, ſonder ontgeldeniſſe of vergoedinghe te reſtitueren, ende het Keyſerlijcke volck, 't welck in deſe Provintien, Vorſtendommen, ende Landen voorhanden is, uyt alle quartieren terſtont, ſonder eenige beſwaerniſſen, met goede ordre ende diſcipline af ende wech te voeren; oock die in 't Vorſtendom *Holſteyn*, ende deſſelfs aenghehoorige Landen, aenghеſtelde of noch voor hebbende proces van confiſcatie, ende andere exactien tegens perſoonen ende goederen, ſonder eenige voordere pretenſie ofte vergeldinge gantſchelijck af te doen, te aboleren ende het aldaer by de Religions ende promhan-vrede te laten, daer en teghens niemant aldaer in generley maniere te turberen.

Gelijck dan *ten derden*, de gevangens aen wederzijden ſonder ophouden ende eenige voorder beſwaerniſſe te relaxeren.

Ende ſullen ten *vierden* in dit Accoort ende Vrede aen de zijde van de Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt, de Kroon *Spangien* ende *Poolen*, de *Sereniſſime Infante* tot *Bruſſel*, mettet tamentlijcke Hooghloffelijcke Huys van *Oſtenrijck*, mitſgaders *Keur Beyeren*, ende allen anderen aſſiſterende ende ghehoorſame Keurvorſten ende Standen des Heyligen Roomſchen Rijcks, ende oock der ſelver Onderdanen en Ingeſetenen; inſgelijcx aen de zijde van de Coninckliycke Waerde ende Majeſteyt tot Denemarcken, Noorwegen &c. de Kroon *Vranckrijck*, *Groot Britannien* ende *Sweden*, ſo wel de *Staten vande Vereenigde Nederlanden*, indien 't haer alle belieft, mede inghetrocken ende begrepen ſyn.

Ende of wel ten *vijſden*, aende zijde van hare Coninckliycke Waerde ende Majeſteyt tot *Denemarcken*, *Noorwegen*, &c. by deſen gheheel inſtantelijck ende beweechlijcke vermaningen zijn geſchiet, ende hart ende ernſtigh is gedrongen, in deſe vergelijckinge expreſſelijck te inſereren, dat Vorſten ende Standen boven ordentlijck recht niet moghen werden beſwaert; doch dewijle daer tegens beſtandighlijck is inghevoert, dat de Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt, behalven dat, ende voor ſigh niemant teghens recht ende billickheydt van ſints is te beſwaren; ſo willen hare Coninckliycke Waerde ende Majeſteyt daer by volkomentlijck acquieſceren, oock het Vorſtelijcke Huys *Sleeswijck*, *Holſteyn*, *Gottorpſche Diel*, het Eylant *Femeren*, *Noordſtrant*, oock der ſelver aenpart op 't Eylant *Vorde* ende *Suld*, (doch voorbehoudelijck haere Coninckliycke Majeſteyt, ende der ſelver Kroon Dennemarcken &c. aenghemelde Landen toeſtaende Hoogh ende Leens gherechticheden) met die aldaer noch voorhandene ſtucken, ſonder eenige ongelteniſſe der Onderdanen, terſtont weder inruymen, oock het volck het welck in de Eylanden voorhanden is, met goede ordre ende Diſcipline af ende wech voeren, ende vorder tegens d'een ofte d'ander Vorſten oft Standen des Roomſchen Rijck, wegen 't geene, ſoo by deſen oorloch mach voorghevallen ſyn, ſich niet revengeren noch wreecken, noch oock die ſelve dieshalven yets ongelden laten.

Alle en yegelijcke overige poincten ſullen de Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt oock tot Dennemarcken, Noorwegen &c. Coninckliycke Majeſteyt onvertooghlijck toegebracht, en d'aller onderdanichſte bemoeyinge aengewent worden, dat hare Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt ende Coninckliycke Majeſteyt hier over hare beſondere *ratificatien*, in de welcken deſe *Capita van weert te weerde* ſullen ſtaen geinſereert) onder hare Keyſerlijke ende Koninckliycke handt-teycken ende Zeghels, dat daerinne haere Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt voor ſich, hare Succeſſeurs, Erven en Nakomelingen, en dan hare Koninckliycke Majeſteyt tot Denemarcken, Noorwegen &c. voor ſich ſijnen Heeren Soonen, Succeſſeurs Erven ende nakomelingen, by Keyſerlijcke en Koninklijcke Hoogheyt, Waerde ende woorde toegeſeyt en belooft werden, alle en yegelijcke der ſelver inhoudt, vaſt en onverbrekelijck te houden, 't ſelve in generleye maniere, directelijck noch indirecteijck te contrarieeren, noch yemant wie die oock ware, onder wat pretext en ſchijn 't eenigſints geſchieden konde oft mogte, te gedogen of te conſenteren; waer by dan de Croon Dennemarckens ſaementlijcke Heeren Rijcks Raeden op Koninckliycke Ratificatie met haere handt hebben onderſchreven, ende met hare aengheboorne Signature beveſticht. 1629.

Gedaen tot Lubeck den 12. May 1629. alwaer het Canon op de wallen twee mael gheloſt / ende van de ſoldaten de muſquetten drie mael afghеſchooten wierden / op het goet ſuccès van de voorgevallen Vredehandeling.

Hertogh van Meckelenborgh geſeclaveert.

Beyde Hartoghen van Meckelenborgh, ſoo wel die tot Wuſtrouw als die tot Sweryn, beklaeghden ſich ſeer dat ſy buyten deſe Vreede wierden gheſlooten: hoe wel ſy deur den Koningh van Dennemarcken waeren in het Kryghs weeſen ingewickelt. Soo dat beyde Hartoghen uyt haer Landt hebben moeten exuleeren: haer tot Lubeck ophoudende: van welcke Stadt ſy veel beleeſthept / ooch op ſtandt / ende proterie hebben ghenooten. Voor Dennemarck wiert gheallegeert / dat de Koninck ghenoech te doen hadde om ſich ſelfs te redderen. Maer andere ſeyden / dat hy ſeer innerlijcke vrientſchap maechte met Walſteyn, doen ſittende in de poſſeſſie van beyde Vorſtendommen van Meckelenborgh: alſo dat aen ſijne Majeſteyt niet alleen wiert gquyt gheſcholden ende weder ghegheven den af ſtant die ſijne Majeſteyt ghedaen hadde van ſijne / op het Vorſtendom Brunſwijck verſchootene penninghen: maer daer en boven vracht Walſteyn te weeghe dat aen den Koninck wiert van den Keyſer geconcedeert een Col op de Elve, voor eenighe Jaren: niet alleen teghen oude privilegien der Stadt Hamburgh: maer oock teghen het privilegie het welck de Keyſer ſelfs noch in het naeſt voorgaende Jaer hadde aen de Stadt Hamborgh gegeven. Sijnde een groote wiſpeturicheyt van de Keyſerlijcke Regeeringh: het een alſoo teghen het ander te doen. Maer de Koninck van Sweeden quam ende herſtelde de opghemelde Hartoghen weder in haer Landt. Ghelijck oock de Keyſerlijcke partije deur gheheel Duytſlandt veel quam te lijden. En Dennemarck gebeelde naemaels oock de ſelve hant. De gemelde Elve Privilegie, als hebbende veel relatie op de Nederlanſche commercien / en ſullende in het toekomende meer ſtoffe geven tot deſe Hiſtorien / vinde goet hier by te ſetten.

Elve privilegie.

WY *Ferdinand de tweede*, door Godes Genade verkooren Rooms Keyſer, ten allen tijden Vermeerder des Rijcx, Coning van Germanien, Hongaryen, Bohemen, Dalmatien, Croatien, ende Slavonien, &c. Erts Hartoghe van Ooſtenrijck, Hartogh van Bourgondien, van Brabandt, van Steyer van Karnten, van Wurtenburgh, het Over, ende Neder-Sleſien, Prince van Swaven, Marckgrave des Heyligen Roomſchen Rijcks tot Burgau, tot Maeren, het Over, ende Nederlausnits, Princelijcke Graeve van Habſburgh, van Tyrol, van Phird, van Kyburgh, en van Görts, Lantgraef in Elzas, Heer van de Windiſche Marck, van Portenau, ende Salins &c.

Bekennen opentlijck met deſen brieve, en doen kont aen eenen yeghelijcken, dat ons de Eerſaeme onſe ende des Rijcks Lieve ghetrouwe N. Burghemeeſter ende Raedt, onſe, ende des Heylighen Rijcks Stadt *Hamborgh* ghehoorſaemſt heeft te kennen ghegheven: Nademael wy by den tegenwoordigen in den Heylighe Rijcke, ende in ſonderheyt in den Nederſachſiſchen Cirkel hoochgaende ſwaere Oorlochs tijden, aende ghedachte Stadt *Hamborgh*, in onſen van die oock Eerſaeme onſe, en des Rijcks Lieve ghetrouwe N. Burgermeeſter, ende Raet der Stadt *Lubeck*, aen hen geinſinueerden Keyſerlijcken *mandate*, ghenadichſt hebben aenbevolen de ſluytinghe van de *Elve* af te ſchaffen, en den ſelven Stroom weder te openen: hoe dat ſy ſich hier op tot alle mogelijckheyt gehoorſamelijck hebben gepreſenteert, oock ſulcks naer gekomen, dat ſy met eenighe Oorloch ſchepen dat Iaer den ſtroom van alle piraterye bevrijdt: oock den vryen loop der *Commercien* geconſerveert hadden, ende het ſelve ingewillight te continueeren; dan dat hoognoodige Aſſecuratie des ſelven *Elve-ſtroms*, ende de conſervatie der *Commercien* op den ſelven, daer aen Ons, den Heyligen Rijcke: oock onſen Erff-Coninghrijcke, Vorſten-

dom-

1629. dommen, ende Landen *Ratione ſitus*: als oock diverſche aen de *Elve* geſetene Cheur-Vorſten, Stenden, Steden, ende der ſelver Onderdaenen niet weynigh gelegen is: niet voor het toekomende gevoegelijck aen te gaen, ofte ſeeckerlijck te practiſeeren ſoude zijn: ten ware wegen die in der *Elve* gelegene Eylanden, oock die naer by aengrenſende Landeryen: ende oock des *Stroems* aen hem ſelven ſoodanigh verſeeckert wierden: dat op, ende in den ſelven Eylanden, ende de voornoemde Landen die nederwaerts *Hamborgh* naer de Zee zijn gelegen: *gheene Forten, Schanſſen*, ofte *Veſtinghen geleght*: dat oock op den ſelven *Elve-ſtroom* geen *Oorlogs-ſchip*, uytgeſondert 't gene die van *Hamburgh*, tot defenſie van de ſelve *Stroom*, daer op t' elckens moeten ordineeren, mogen gelegt werden; met onderdanigſte bede: overmidts ſy de voornoemde Stadt *Hamburg* van wijlen onſen Hooghge-eerden Voorſaten des Rijcks, Keyſer *Karel de vierde*, in den jare 1359. ende van Keyſer *Fredrick de derde*, anno 1468. ſoodanigh waren geprivilegeert: *Dat ſy die ſelve die de Commercien ſchade toevoeghden, de Elve af tot in de Zee ſouden mogen vervolghen, captiveeren, ende in de Stadt voeren*: dat wy hen-lieden tot meerder faciliteeringe ſoodaniger hoog nootſaecker defenſie des *Elve-ſtrooms*, ende conſervatie der *Commercien*, het voorgemelde *Privilegium* wilden ghelieven ſoo verre te extendeeren ende eſlargeeren: *Dat geene Veſtingen, Forten*, ofte *Schanſſen op de Eylanden in de Elve, noch op de Landen aen de Elve, van die Stadt Hamburg af tot in de Zee, ende opwaerts vijf mijlen van Hamburgh geleght ofte gemaeckt, noch eenigh Oorlogh-ſchip op den Elve-ſtroom gheleegert ſal worden, daer door de meer-genoemde Stadt Hamburgh geincommodeert mogh ten worden, ende daer door de Traffiquanten eenige moleſtatien konden hebben.*

Ende voor het *tweede*, dewijle uyt de experientie geleert wierde, met welcke groote Impoſten de *Commercien* allenthalven belaſt ende gegraveert, ende die *pretia rerum* machtigh verhooght, ende noch dagelijcks ghefteyghert wierden, het welcke niet weynigh deur de veelvoudige Tollen, ende die van tijdt tot tijdt verkregen verhoogingen was veroorſaeckt, dewijle de Koop, ende Handels-luyden naer haere ghevallen Impoſten op de Waren hebben geſtelt: ende hoe meer ſy voor Tollen uytgeven, hoe hooger de Victualie en andere Coopmanſchappen wierden getaxeert: ende dan hier aen de alghemeyne *Commercie*, en der ſelver conſervatie: ja de welvaert van 't geheele Roomſche Rijck, ende des ſelfs Onderdaenen was ghelegen: oock daer deur de *Caritas annonæ* wierde geprecaveert; dat wy oock overſulcks die *Commercie*, ende den *Elve-ſtroom*, met eenen ſulcks gheliefden te Privilegeeren ende bevrijden: dat voortaen geen Tol op de *Elve*, van *Hamburgh* af, tot in de Zee, yemandt meer gheoorloft, ofte toegheſtaen ſal werden; deshalven wy in conſideratie de voorſchreve onderdaenighſte gehoorſaemſte Beden de voornoemde Stadt *Hamborgh*, principaelijck ende voornaemelijck tot verſeeckerheyt der hoognoodige Commercien, tot onderhoudinghe van goede beſtendighe ſeeckerheydt: oock tot verhoedinge van groote dierte: naerdemael tot des menſchen onderhoudt gehoorende Victualien, ende andere nootwendigheyt is aengeſien zijn ſtreckende, met wel bedachten ghemoede, goeden tijdigen Raedt, ende rechte wetenſchap, het voorgenoemde *Privilegium* op naervolgende maniere genadighſt hebben Inghewilligt, doen het ſelve oock hier mede uyt krachte deſes briefs, ende meynen, ordonneren, ende willen, dat voortaen niet alleen *gantſch gheene Veſtinghen, Forten, ofte Schanſſen* op de Eylanden in de *Elve*, noch op het Landt aen de Elve van de veelghenoemde Stadt Hamburgh af, tot in de Zee, ende *opwaerts vijf mijl weghs* van de Stadt Hamburgh voortaen gelecht, ofte gemaeckt, noch oock gene Oorlogh ſchepen, op de Elve ſtroom, ghelogeert ſullen werden, daer door die Stadt gheincommodeert, ende de traffiquanten eenighe Moleſtatien aenghedaen mochten werden: maer dat oock niet weynigher voortaen *noch van ons noch van onſe Naerkomelingen* yemanden geoorloft ofte toegeſtaen ſal werden *eenighe tollen op de Elve van Hamborgh af tot in de Zee*, te vorderen: want ſo d'een, of d'ander in het toekomende eenige *Privilegium* deſen ter contrarie mochte obtineren ofte verkrijghen, ſal het ſelve deſe niet hinderlijck, maer *gantſch krachteloos*, ende van gener waerde ſyn, gelijck wy dan het ſelve oock 1629. hier mede nu voor alſdan, ende dan voor als nu het eenemael *Caſſeren, Opheven, Annulleren*, ende allen handels, ende Coopluyden daer van ganſchelijck bevryden; Edoch ſoo veel aengaet de *Veſtingen, Forten, Schanſſen, ende Oorlogh ſchepen* hier vooren geroert, ons ſelven, ende onſe naervolghers van het Rijck, ghelijck ſulcks boven dien naer rechten behoort, uyt beſcheyden, wanneer weghen Oorlochs voorvallen, ofte tot afweeringhe van Vyantlijcke inbreucke de noot ſoude mogen vereyſchen yetwes aldaer te bouwen, ende te beveſtighen het ſelve oock ons, ende het Heylige Rijck aen ſynen Rechten, gherechtigheden onſchadelijck, ende ſonder Prejuditie ſal zijn, daer en teghen ſullen meer-gemelde die van *Hamburgh* ſchuldigh, ende ghehouden zijn den voornoemden *Elveſtroom* van de Stadt Hamburgh tot in de opene Zee van alle piratis, oock onſe, ende des Rijcks Vyanden, ende Wederwaerdighe Scheepen, ſoo veel ſy vermoghen *klaer te houden, te beſchermen ende te defenderen.*

Ende ontbieden daer op allen, ende yeghelijcken Cheur-Vorſten, Vorſten, Geeſtelijcke ende Wereltlijcke Prelaten, Graven, Baronnen, Heeren, Ridderen, Knaepen, Landt-vooghden, Hooft-lieden, Droſſaerden, Vooghden, Stadt-Houderen, Amptlieden, Landt-richters, Scholteſen, Burgermeeſteren, Richteren, Raeden, Burgeren, Gemeenten: ende voorts allen onſen, ende des Rijcks Onderdanen, ende getrouwe: van wat conditie, ſtaet ende weerdigheydt die mogen zijn, ernſtelijck ende vaſt midtſdeſen Brieve, ende willen dat ſy de meer-ghenoemde Stadt *Hamborgh*, ende die aldaer Commercie doen, in deſe onſe Keyſerlijcke Privilegie, ende gegevene Vryheyd niet beletten ofte ſtooren: hen-lieden des ſelven gheheel, ende ruſtelijck laten genieten ende gebruycken, in geenderley maniere de ſelve beſwaren, ofte bedroeven: noch gedoogen dat ſulcks deur de haere gheſchiede, alſoo lief eenen yeghelijcken ſy onſe, ende des Rijcks ſwaere ongenaede; en daer en boven een pœne van *vijftigh* Marck gewichten Goudt te verbeuren, die een yeghelijck (ſoo dickwils hy hier teghen wrevelmoedigh doet) Ons half in onſe, ende des Rijcks-Camer, ende de andere helft aen de wel-gemelte Stadt *Hamburgh* ſal ſchuldigh zijn te betalen: In oirkonde deſen Brief bezegelt met onſen Keyſerlijcken aenhangenden Zegel. Gegeven op onſen Coninclijcken Palleys tot Praege, den *derden* dagh van de maendt Iuny, naer Chriſti onſes Lieven Heere ende Salighmaeckers Gheboorte, *ſeſtien hondert acht en twintigh*, jaeren van onſe Rijcken, in het *negende* van het Roomſche, in het *thiende* van het Hongerſche, ende het *elfde* van het Boheemſche.

FERDINANDT.

P. H. van Stralendorf. vt.

Ad Mandatum Sacræ Cæſar Majeſtatis proprium.

M. Arnoldin von Clarſtein.

Sullende hier ſtellen eenighe dinghen die de Binnelandtſche Regeeringh raechten; dient gheſeydt: wat alreede in December des voorleden Jaers is upt-gheſproken over de differenten tuſſchen Stadt ende Landen. Binnelantſche

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, hebbende door haere Gecommitteerde doen hooren ende mede ſchriftelijck overgeven, de onderlinghe differenten tuſſchen de Stadt *Groeninghen* ende *Ommelanden* door beyderſyts Gecommitteerden ghedisputeert, verreſen uyt de practijcque van de deciſie by haer Hoogh Mog: gedaen, over het vinden van de middelen in de Provintie van Stadt Groeningen ende Ommelanden voorſchreven in *Iunio* leſtleden, over de welcke de Tuſſchen Stadt en Landen.

Digitized by Google

1629. ke de voorſchreve leeden ofte haere reſpective Gedeputeerden ſich onderlinghe niet hadden konnen vergelijcken, niet tegenſtaende de debvoiren die by hunne voorſchreve Gecommitteerden tot dien eynde in verſcheyden conferentien daer toe waren by gebracht, maer ter contrarie perſiſteerden by hunne ſuſtenuen, de ſelve uyt krachte van hunne procuratien in dato den 8. ende 10. *November* deſes Iaers gheſtelt ende gheſubmitteert ter deciſie van hare Hoogh Mog: hebben de ſelve naer rapport ende ghehoort advijs van de voorſchreve haere Gecommitteerden, edoch ongeprejudiceert hunne boven verhaelde deciſie in alle ſyne poincten over de welcke alhier geen naerder verklaeringhe en valt, verklaert, gelijck ſy verklaren by deſen, tot elucidaetie ende explicatie van dien, ende voor eerſt op den *eerſten* ende *tweeden* articul by die van de ſtad van *Groeningen* overgegeven.

Als dat de Staeten van Stadt ende Ommelanden met voorgaende publicatie ſullen laſten ende waerſchouwen, ſoo wel de Meyeren als de Eyghenaers binnen ſeeckeren tijdt daer toe te prefigeren, alle hunne Landen buyten de *verpondinghe* ſijnde ende buyten of binnen dijcks geleghen aen te geven, ende dat in een yder Carſpel onder de welcke hunne Landen gheleghen ſyn, aen de Gecommitteerden by haer Edele Mogende te nomineren, de welcke ſich op de ſelve tijdt in de reſpective Carſpelen ſullen laten vinden, by ſich nemende de Officieren van de gheſeyde Carſpelen met eenige van den Gerechte ſoo der ſyn, als oock de Schatbeurders ofte *drie* ofte *vier* eygen-erfden, ofte andere principaelſte, weſende te ſamen beedicht in conformite van het *eerſte* articul van de *inſtructie* by de Staten voorſchreve tot dien eynde ingeſtelt: doch met deſen aenhanck ende pœne, dat die gheene die eenighe parthyen van Landen apart ofte ſeparaet legghende buyten de verpondinghen komen te verſwijgen, ſullen verbeuren vier Rijcxdaelders voor yeder graſe die ſy niet aen en brenghen, ende dat jaerlijcks en ſoo langhe als de verſwegene partyen uyt de verpondinghen ſoude komen te verblijven, te betaelen de helft by den eygenaer, en de helfte by den Meyer, ende te profiteren *een derde deel* voor het Landt, *een derde deel* voor den Officier en *een derde deel* voor den aenbrenger.

Dat oock daer in eenighe Quartieren de Landen op grooter mate leggen, dan die gemeene, gereduceert ſullen worden in gevolge van de voorſz deciſie na de gemene mate, te verſtaen met de Generale van de gheheele Provintie, maer na de gemene mate dewelcke in yder Carſpel gebruyckelijck is.

Wat vorder belangen doet de naeder verſochte interpretatie op de *verpondingen der huyſen*, ſoo in de Stadt als Ommelanden, ende particulierlick op de Edelluyden en huyſluyden huyſen ten platten Landen, verklaren haer Ho: Mog: inhereerende hunne vorige verklaringhe van den 17. Iuny, de ſaecke ſoo niet gediſponeert te vinden, om die tegenwoordich te decideren, vinden derhalven goet en Ordonneren, dat de Gedeputeerden Staten van Stad en Ommelanden ſullen doen met den eerſten dreſſeren, en maecken de cohieren van de huyſen, ſoo in de Stadt als Ommelanden: met byvoeginge van de huyren der gener die verhuyrt ſyn; midts dat ſy wel regard nemen dat yder Straete ende buyrte vervolchlijck op hare ordre worden gheſtelt, ende het ſelve ghedaen te leveren in handen van hare Gecommitteerden, om na pertinente examinatie ende ghenoomen informatie ende gedaen rapport, by haer Ho: Mog: ten Principaelen ghedecideert te worden: ende alſoo het effectueeren van ſulcx tijdt vereyſt, ſalmen middelerwijſe, dat men daer mede doende is, continueeren het *Hier ſteede ghelt* in conformite van den *ſeſten* articul van de deciſie van den 17. Iuny, doch met deſe modificatie dat de kamers, huyſen, ofte koters ſoo in de Stadt als Ommelanden die maer eene heertſtede en hebbe, betaelen ende beſtheen ſullen mogen met *half gelt*.

En aengaende dat de Chercher by de molens ſal dienen bevrediget by ſeckere boete, vinden hare Ho: Mog: ſulcx ten hoogſten nodich, taxeerende de ſelve op *twee honderd* gulden, en vordere arbitrale ſtraffe te verbeuren by den delinquant, ſoo die te vinden is: ofte oock by de geene die hem kennende aende Officier, ofte ter plaetſen daer 't behoort, niet en openbaert, en ſulcx voor een proeve van *ſes maenden*: om by ſoo verre alſdan de bevredinge niet ſuffiſant ſoude mogen werden gevonden, op het vordere verſoeck by haere Ho: Mog: naerder mach worden gelet, en ten meeſten dienſte vande Provintien gediſponeert. 1629.

Afflaende voorts 't verſoeck, gedaen in den *vijſden en ſesden* articul by die van de Stadt, weghen het afſchaffen van meerder Molens, en het geeyſchte reglement op de ſelve: verklaren haer Ho: Mo: op den ſeſten Articul by die vande Ommelanden over gegeven, die vande Stadt in hun gedaen verſoeck, op de verantwoordinge vande *ronde mate*, in tweederley voorſlagen beſtaende, niet ontfanckelijck: laſtende niet te min, dat de geene, die hun Koorn te merckt brengen, aende Poorten van de Stadt daer ſy het invoeren een billiet ſullen eyſchen van 't inkomen, als oock een ygelijck billiet in 't uytvoeren van't geene ſy weder t'huys mochten komen te voeren, edoch met deſe ordre: dat de Pachters gehouden ſullen ſyn aen elcke Poorte een perſoon te ſtellen, aen de welcke ſy de komende ende uytgaende waeren voerende, een billet ſullen haelen ende leveren, inhoudende de quantiteyt ende qualiteyt van d'ingebrachte ende uytgebrachte waren, met dien verſtande: dat het billiet *Gratis* ende ſoo promptelijck ſal ghelevert worden, dat haer reyſe daer door geenſints en worde verachtert; ordonnerende dat deſen Impoſt mede ſal betaelt worden van alſulck *Mout*, daer van op de *Gerſte* inde Provintie niet en is betaelt, edoch een derde part minder, als op de *Gerſte* geſtelt is.

Vorders afflaende het *achtſte* Articul by die vande Stad overgegheven als onghefundeert, verklaeren hare Ho: Mog: die van d'Onderdanen in hun, in hunnen *derden*, *vierden* ende *vijfden* Articul ghedaen, wegen de verantwoordinge des *Biers* inde *Cuypen* ende *Ketels*, het provenu vande Bieren, ende aenſtellen vande Keurmeeſters van de ſelve niet ontfanckelijck.

Ende wat belangen doet de by de Ommelanden geeyſchte verantwoordinghe vande *Wijnen*, *Brandewijnen*, *Sijde en alle andere Laeckenen*, *Manufacturen*, *de Zeep*, *ſoo van Zeepſieders als Zeep verkoopers*, in conformite van hunne *ſeſte*, *ſevenſte* en *achtſte* Articul, en gelettet op de verklaeringe by die vande Stadt gedaen, ende hun conſent tot inwillinge van dien, ordonneren dat inde Stad en Ommelanden gepractiſeert, ende te meeſten dienſte vande Provintie in train gebracht ſullen werden, verby gaende den eyſch by die vande Ommelanden in hun negende Articul gedaen, als ſynde alrede &c. hier boven gedecideert.

Aldus gedaen ter Vergaderinge vande hoochgemelte Heeren Staten Generael &c. ghepronuncieert den 19. *December* 1628.

Quotes van Gelderlant en Overyſſel.

De Provintie van Gelderlandt ende Overyſel waeren by uytſpraecke van Prins Maurits, Graef Ernſt ende den Raedt van Staet, den eerſten Iuly ſeſthien hondert twee en twintig gedaen in haer reſpective quote verlicht: edoch voor een korten tijdt: die nu al langh was geexpireert: alſoo dat ſedert het gemelde Jaer buyten nieuw conſent of reſolutie deſelve Provintien, volgens de voorſz uytſpraecke, onder hun beyde ſchuldigh waren gebleven ontrent twee en twintig Tonnen gouts; en alſo 't ſelve beſwaerlijck van de Provintien voorſz reſpective ſoude kunnen verkregen worden, en mitsdien om alle voordere verloop te ſtuyten, ſijn Excellentie ende den Raet verſocht ſoude konnen worden, om de redenen van de voorſz uytſpraeck naerder te examineeren, en dienvolgens te letten of men niet en behoorde te reformeeren de quota vande voorſz Provintien op den ouden voet, mits dat haer Edele Mogende aen haere reſpective quota af ſlach ſoude ſtrecken, 't gene dat ſy ter ſaecke van contributie over haere platte Landen aen den wandt moeſten betalen: ſo is ſulcx den negenden February deſes Jaers voorgeſtelt, ende dapper geurgeert deur de Heer Eiſſinga ter vergaderingh van weghen Vrieſlandt preſiderende, maer de Heer Harſolte heeft daer teghens ghefuſtineert van wegen de Provintie van Overyſel, ſynde de Gedeputeerden van Gelderlandt abſent ten Landt-daeghe van hare Provintie, dat men hier in niet behoorde verder

1629. verder te treden / sonder voorgaende kennisse van saecken: als sijnde hier in niet goede kennisse gedaen en verre anders gelegen / ende dat die saecke hier inde Vergaderinghe niet / maer voor Ghedeputeerden van hare Hoo: Mog: in de Provintie van Gelderlandt, ten Landt daghe sijnde / behoorde verhandelt te worden; verklarende daer beneffens hier toe van weghen sijne Principalen niet ghelast noch gheinstrueert te sijn / ende dat hy by voorgaende van des Heer Presidents propositie / de selve desoignes niet en soude konnen assisteren. Waer op / hoe wel men met reden hadde konnen voorgaen: is echter noch eerst gheschreven aen de voorschreve twee Provintien respectivelijck / dat sy op het spoedichste hare Gedeputeerde herrewaerts beschicken souden gheinstrueert / om belangende het redres van hare respective quota ter presentie van sijn Excellentie redenen te ghe-ven / en redenen t'ontfangen / ende hare Ho: Mog: nader geinformeert sijnde / te doen na behooren.

Vriesland achterhaelt. De Heer Veldtdriel hadde sich alreede in December laestleden laten Committeren na Vriesland, om de Staten aldaer te beweghen tot consent van haere quota in de verlochte drie mael hondert duysent guldens, in plaetse van de legherlasten van de Jare acht en twintigh boven de twee hondert duysent guldens, daer van de decharges waeren uytgheven tot betalinghe van de schepen ende train van de Artillerie / die in den selven Jaere hooghder aen waeren gheweest / maechende te samen vijf mael hondert duysent guldens. Ten tweeden hadde hy ooch de ghemelde Heeren Staten versocht om te willen aennemen de repartitie van de loopende schulden der respective Collegien ter Admiraliteyt ghemaeckt / ende noch onbetaelt sijnde sedert den Jaere twee en twintigh tot den Jaere seven en twintigh inclusys; dan hy hadde op het een noch het ander point eenich favorable resolutie konnen uytbrenghen / uytwijsende de selve resolutie hier na gheinstereert; ende men heeft goet ghevonden de andere Heeren Gedeputeerden in Vriesland sijnde te vermittighen van sijn wederwaren / ooch de selve te belasten om op de voorsz poincten naerder instantie te doen. Ooch is ghe-schreven aen de ghemelde Heeren Staten van Vriesland een serieusen ende ghetaisonneerde brief / om de selve tot consent van dien als noch te beweghen / ende inghevalle dat haer Edele Mogh. sonden blijven difficulteerende / dat men alsdan met sijn Excellentie ende den Raedt van Staete soude deliberee-ren wat hierinne voorder soude behooren ghedaen te worden.

DE *Staten van Vrieslandt*, wel gheexamineert hebbende de propositie by de Heer *Iohannes Veldtdriel*, hun Gecommitteerde ter Vergaderinge der Ho: Mog: Heeren Staten Generael, soo by monde als by geschrifte van weghen hunne Ho: Mog: in hun Vergaderinghe voorghestelt, verklaren op het eerste point van de selve propositie, dat sy, considererende de oorsaecken, waer uyt de verhaelde schulden in den Iaere vijf, ses ende seven en twintich souden zijn geprocedeert, ende verlochte betalinghe van hunne quota der gheeyschte drie hondert duysent guldens niet konnen consenteren; want dewyle sy Staten in den jaere seven en twintigh volgens de resolutie der Ho: Mog: Heeren Staten Generael van weghen hunne voorsz Provintie in ghelde hebben overghesonden, tot betalinghe der aenghenomen waerghelders van de Provintien in het Generael, de somme van hondert en tachtigh duysent Caroli guldens, onder conditie van de selve wederom te sullen moghen korten in hun consente van de Velt legers kosten der voorgeroerde Iaeren, ende hare E. E. Mogende oock voor de selve ende voorgaende Iaeren geen consent tot eenige fortificatie hebbe ghedraghen, anders als met restrictie dat sy den selvighen na het exempel van andere Provintien soude moghen converteren tot defensie van hun Frontier plaetsen, ghelijckerwijs sy dien volghens sedert menighe Iaren aen de selve hunne Frontier Plaetsen excessive onkosten hebben aenghewent, die anderssints uyt den Comptoire van de Generaliteyt hadden moeten getrocken worden; soo willen sy niet twijffelen of hare Ho: Mog: sullen onbeswaert konnen apprehenderen, dat hunne ghedraghene consenten in de Velt leghers lasten voor de voorsz jaere door het fournissement der voorsz een hondert en tachtig duysent guldens, beneffens andere notable sommen al betaelt moeten zijn; ende vorders haer versecker houden by goede liquidatie der gheexpendeerde onkosten aende voorsz fortificatie van hun Frontieren te sullen ghebluycken: dat haere E. E. Mo: in het stuck van fortificatie pointingen, hen sulcks hebben ghequeten, dat dies aengaende niet reden teghens hun niet ghequerelleert sal konnen worden. Ende aengaende het tweede poinct van de voorschreve propositie, bevonden de repartitie van de achterhieden der respective Admiraliteyten, die sedert den Iare twee en twintigh tot den Iaere seven en twintigh inclusys vervallen souden zijn, begroot in hun Ho: Mog: resolutie van den seventhiendeu November acht en twintigh ter somme van ontrent een en twintigh hondert duysent guldens, konnen haer E. E. Mog: sich niet erinneren dat sy tot den beraclinghe van hun quota der selver achterhieden consent ghedraeghen hebben, anders als met verscheydene restrictien; waer mede sy hun ghereformeerde resolutie van de sestiende Augusty acht en twintich hebben ghecasseert: waer van alsoo tot noch toe de verwachte effecten niet zijn gevolcht, soo sullen haer E. E. Mog: nochtans voorsz tweede point alsnoch inhereren de contenue van de selve hunne resolutie, ende wel dienstelijck versoecken dat haer Ho: Mog: in goede discretie de motiven daerinne ghecxpliceert behartighende, daer door de voorsz hunne Provintie van Vriesland in desen beswaerlijcke constitutie, een groote behoeftigheyt van middelen van de verlochte repartitie ende beswaerlijcke gelieven te houden voor gheexcuseert, met vertrouwen dat haer E. E. Mog: na het dragen van hun consenten op hare Hoo: Mog: overghesondene petitien voor desen tegenwoordige Iare negen en twintich, ende het beraemen der vereyschte middelen, die doch het meerendeel der Ingesetenen van de voorsz Provintie sal en het harte sullen benauwen, ofte by andere betere ghelegenthoyt hare Ho: Mog: versoeck in nader bedencken sullen nemen, ende sich daer in als in andere saken, ten besten van het gemeen sulcks betonen als goede ynerzaets ende op rechte Bondegenoten sal toebehoren.

Aldus gedaen op 't Lantschaps huys binnen *Leeuwarden* desen 13. *Februarij* 1629. Onderstont voor Oostergoo *V. Buttinga*, voor Westergoo, *Iulius van Eysinga*, *Diurry Gosens*, voor de Zevenwolven, *Sake Fockens*, *Hessel van Smitsta* met hun streecken, voor de Steden. . . .

Voort om d'oorlogh in Pruyssen als om het quade ghewas is het hoogh hier in het Landt seer diet ghewest: dies dit Jaer is ghedetreteert ghewest een Ambassade na Moscovien, tot bevorderinghe van den wijden hoo-renhandel in dese oosten ende Landen / ende dat op Commissie ende instrument van het Landt: mits dat de penninghen tot het uytreetten van de selve Ambassade opgebracht souden worden by de negotianten; men heeft daer op ghenomen het advijs van Elias Trip ende Ioost Willems Nykercke, ende voornaemste Koopliedien; welcker advijs was: dat hier ongheleghen was de voorsz penninghen te verschieten op een onseecker en niet wettende of sy uyt Moscovien eenighen tijt over van hoon souden bekomen / ende dat sy groote onkosten souden moeten doen / in het huyren van schepen; doch dat sy dien onderhandt te vreeden waren / dat de penninghen totet tijt toe van de voorsz Ambassade noodich Extraordinaire ghebonden worden op de inhoudende graenen uyt Moscovien; dat men doch dit mael soude moghen toestaen ende opsetten voor alle d'Ingesetenen van het Landt om uyt Moscovien, herwaerts te halen / verklarende daer nevens de voorschreve negotianten / dat de schaerschept van Tarwe ende Roggie binnen dese Landen soo groot was / dat daer uyt wel licht groote inconvenienten soude konnen ontstaen: staende tot meerder ende seecker der remedie van dien voor / of haer Ho: Mog: boven d'Ambassade naer Moscovien niet goet en soude vinden een persoon te Committeren na Vranckrijck, en een ander na Sweeden, om by de Respective Koningen / of in absentie van de Co-

Ambassade na Muscovien.

Digitized by Google

1629. de Coninck in Vranckrijck by de Coninginne Moeder op den naem van desen Staet te bevorderen den uytvoer van een goede quantitept van allerley specie van graenen herwaerts/ alsoo in beyde de Hooghstghedachte Koninckrijcken den uytvoer van graenen was verboden; nae deliberatie is goetghevonden datmen de Ambassaede naer *Moscovien* sijn voortganck soude laeten ghewinnen op Commissie/ instructie ende kosten van het Lant: mits dat de selve kosten Extraordinaire ghehouden sullen worden op de inkomende grepnen uyt *Moscovien*; ende sal met de eerste ghelegenthept ghedispicieert worden op een bequaem persoon/ totten uytboeren van de voorsz Ambassade; voorders is ock ghe-resolveert/ een persoon naer Vranckrijck, ende een ander naer Sweden op Commissie ende instructie van het Landt: ende op kosten van de Negocianten te committeren/ om by de Coningime Moeder in Vranckrijck ende den Hooghstghedachte Coninck van Sweeden, in den naem/ ende van wegben desen Staet aen te houden/ om van daer uyt te mogen voeren herwaerts een goede quantitept van allerley specien van graenen; ende is de voorsz Trip versocht te willen nomineeren een persoon om naer Vranckrijck ende de voorschreeve Nieuwkercke een persoon om naer Sweeden Gecommitteert te worden; deur de Heeren Noortwijck ende Vosbergen sijn d'Ambassadeur van Vranckrijck ende de Resident van Sweden versocht/ om by haere Coningen ende Meesters het versoeck van haere Ho: Mog: belanghende den uytvoer van graenen te willen secunderen.

De Fransche Ambassadeur heeft sich daer toe seer willig getoont/ en belooft by den Koninck sijn Meester goede Officien en debvoiren te doen/ om voor desen staet te faciliteren den uytvoer van de graenen uyt Vranckrijck herwaerts: stellende in bedencken of hare Ho: Mo: niet goet en soude vinden daerom een expres persoon te depescheren aende hooghstghedachte Coninck ende den Heer Cardinael de Richelieu, als presiderende ober alle de saecken van de marine in Vranckrijck.

Tot de Commissie na Vranckrijck hebben de gemelde negotianten voor ghestelt de Advocaet Ian de Groot: maer aengaende Sweeden, sepden daer in niet te voorben treden; alsoo sy uyt de Marschalck Valckenburgh hadden verstaen/ dat sijne Majestept alle de rogghe in Lijflandt ende aenghelegben Quartieren onder sijn ghebiedt hadde opghekocht voor ses ende dartigh Rijcxdaelders het last; dat ock de selve zijne Majestept ghere-solveert was in zijne voorsz Landen/ nochte tot Dansick niet toe te laen eenigen uytvoer van granen/ voor en aleer dat hy gebeut soude hebben sijne opghekochte rogge/ die hy Valckenburgh hun aengheboden hadde voor hondert Rijcxdaelders 't last/ in sijne voorsz Landen te ontfanghen; dat hy Valckenburgh hun ock hadde ghebeplt/ eerst om tachtigh ende daer naer om hondert Rijcxdaelders het last Rogge/ die sijne Hoogstgedachte Majestept in Moscovien hadde doen op hoopen: mits dat sy negotianten met hare schepen de selve aldaer souden moeten haelen; dat sy ock hadden verstaen dat de selve Moscovitischen rogge tot Hamborgh was gebeilt. Waer op den Heer van Langerack gelast is om te bevorderen by de Koninginne Moeder in Vranckrijck den uytvoer van allerley specien van granen herwaerts/ met authorisatie om sijnen Secretaris aen den Koning van Vranckrijck ende den Cardinael de Richelieu, tot naerder bevorderinge des noots synde/ af te veerdigen. Verder is ock goet ghevonden Ian Heuft te Committeeren om den inhoop van allerley specien van graenen die gheconsenteert souden werden upt Vranckrijck upt te voeren op den naem van het Lant te doen/ ende de selve herwaerts ober te stueren/ volghens de ordre en op Risico van Elias Trip, Iooft Willemsz Nieukercke in Compaignie/ sonder dat het Landt in eeniger manieren daer voor soude instaen; doch souden haer Ho: Mo: upt de ober te komen granen alhier te Lande/ voor een redelijcke prijs gerieft moghen worden. Ende wat belanghde de Commissie naer Sweeden alvoorens hier op te disponeeren/ is diesaengaende met den Heer Camerarius gesproocken/ ende de gheallegeerde proposten van den Heer Valckenburgh hem te gemoet te voeren/ 1629. ock daer nevens te versoecken dat hy by sijne Hooghstghedachte Majestept wil bevorderen den uytvoer van granen upt sijne Landen herwaerts: ende in allen ghevalle dat egeen belet gedaen en werde aen de scheepen deser Landen die van Dantsick herwaerts eenigh hoorn soude willen voeren/ met verklaringe dat hare Ho: Mo: anders sints ghenoot saeckt souden worden by de handt te nemen gebouchelijcke middelen/ om den voorsz uytvoer van hoorn upt Dantsick te faciliteren.

De Heer Philips Doublet succederende sijn Broeder Iohan Doublet in den Generaelen ontfangh ober dese Provintie/ kreegh voor Instructie als volght.

Instructie, voor Philips Doublet *Ontfanger Generael van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, waer na hy hem sal hebben te reguleeren in het bedienen van 't selve zijn Ampt en Officie.*

I.

Instructie voor den Ontfanger Doublet

DEn Ontfanger Generael voorn: sal universeelijck over alle de Geunieerde Provintien, Geassocieerde Lantschappen, Leden ende dependentien van dien, innevorderen, ontfangen, en verantwoorden alle de penningen, dewelke by de Staten der voorsz Landen totten oorloge ingewillicht, geconsenteert ende gedestineert zijn: ende noch ingewillicht geconsenteert en gedestineert sullen worden, procederende, niet alleen van de *Consenten* van de Provincien ordinaris ende extraordinaris in conformiteyt van de *Petitien*, die by syn Excellentie ende den Raedt van Staete van tijdt tot tijdt, tot dien eynde ghedaen sullen worden: maer ock van de *Middelen*, *Contributien*, ende *Verdingen*, ock buyten de Geunieerde Landen op des Vyands bodem ende elders vallende, door handen van de Ontfanghers ofte Collecteurs daer af particulier bewindt hebbende, gelijck mede van de penningen procederende vande *Conveyen* ende *Licenten*, voor so veel de selve aen zijn Comptoir gedestineert zijn, *Sauvegwarden*, *Paspoorten*, *Subside*, en behulpen, die aen dese Landen gedaen sullen mogen worden.

II.

Sal mede van alle onbedachte en opkomende profyten van gelde, door *ryssinge*, *affsettinge*, ofte ongelijcke waerde en loop van dien, ofte van wisselen in de eene ofte andere plaetse ofte Provincie vallende, als voren behoorlijck en rechtveerdichlijck in rekeninge verantwoorden ten profijte van 't Lant.

III.

Gelijck hy mede verantwoorden sal den *hondersten penninck*, die op de betalinge van de soldye der Ruyteren en voetknechten af getrocken sal worden, leverende daer by eenen pertinenten Staet, om na gesien te worden, ofte den selven *honderstem penninck* wel is gekort.

IV.

Sal ock in den Ontfanck verantwoorden alle penninghen die tot laste van de Gheneraliteyt op der selver ordre werden *genegotieert*, ende voorts alle andere penninghen d'Unie concerneerende, daer van hem alrede last ende bevel is ghegheven, ofte als noch ghegeven sal worden.

V.

De inninge van de voorsz penninghen sal hy met alle vlijt, neerstigheyt ende sonder eenich versuym ofte nalatigheyt, soo door hem selven, als door zijne Commysen ende Clercquen bevorderen ende doen bevorderen, *sonder aensien* ofte respect van eenige Provincien, Steden, ofte Leeden van dien, ofte ock van eenige particuliere ontfangers ofte andere debiteurs, wie het sy, en sonder mede aende eene Provintie meer faveur toe te draegen als aen de andere.

VI.

Ende sal den voornoemden Ontfangher gheene penninghen moghen ontfangen van eenige Provincien ofte particuliere persoonen, dan op behoorlijcke *descharge* ghe-

1629. geteeckent ten minſten by twee van de Heeren van den Raedt van State weſende van verſcheyden Provincien, ende den Treſorier Ghenerael ende gheregiſtreert in 't Regiſter van de Deſchargien.

VII.

Doch by aldien tot gerief van de Provintien ofte parthyen eenige *aſſignatien* by den Ontfanger ſoude dienen gegeven te worden, in minderinge van eenige deſchargien, ſal 't ſelve moghen gheſchieden, ende by aldien oock die Provincien op die ghedepeſcheerde *deſchargien* eenighe betaelinghe ſoude willen doen, ſal d' Ontfanger Generael de ſelve deſchargien doen teeckenen, ende in ſyn recepiſſe, die de Provincien daer en boven by proviſie van hem ſullen eyſſchen, daer van mentie maecken.

VIII.

Ende wanneer d'Ontfanger Generael eenige penningen ſal hebben t' ontfangen op *Acte*, *recognitie*, ofte *Obligatie* van de Heeren Staeten Ghenerael, als te wete van Uytheemſche *Subſidien*, ofte andere caſuele ofte extraordinaris parthyen, ſoo en ſal hy deſelve penninghen niet mogen roeren, voor ende aleer, datte ſelve *acten*, *reſolutien*, *recognitien*, ofte *Obligatien*, in 't voorſz Regiſter van de deſchargien ſullen ſyn gheregiſtreert, ten waere dat omme redenen niet goedt worde ghevonden alſulcke acten, reſolutien recognitien ofte Obligatien in de publycque Regiſteren te brenghen, in welcken ghevalle de ſecrete notule daer af gehouden, 't eynde 's jaers genotificeert ende ghelevert ſal worden aen den Raedt van Staete, ende die van des Generaliteyts Reecken-Camer, omme den Ontfanger Generael daer mede in ontfangh te belaſten.

IX.

D' ontfanger Generael ſal ghehouden weſen van alle *deſchargien acten*, ende *reſolutien* hier vooren verhaelt, die binnen een Iaer van ſyne Reeckeninge gedepeſcheert ſyn, ontfangh te maecken, nae ende in conformiteyt van 't regiſter daer van in den Raedt van Staete ghehouden, daer op lettende voor ſo veel hem eenichſints mogelijck ſyn ſal, dat parthyen van verſcheyden natuyre niet gecombineert, maer diſtinctelijck een yder op ſijn capittel geſtelt worde, met ſo veel ſpatie, datte reſpective ſommetten ende ſommen van dien daer onder geſtelt konnen worden.

X.

Ende ſal de ſelve *deſchargien acten* ende *reſolutien* hebben te verantwoorden, al hoe wel de penninghe van dien niet en mochten ſyn ontfanghen, ofte oock by de Provintien ofte andere comptable Officieren ſouden mogen worden gedifficulteert: in welcken ghevalle ende ſulcx blijckende hy nochtans ghehouden ſal ſyn tot ſyner ontlaſtinge de orginele onbetaelde deſchargien aen de Ghecommitteerde in des Generaliteyts Reecken-Camer op yder reeckeninge 't exhiberen, omme by de ſelve ghe-examineert, ende Staet daer van ghemaeckt ſynde, in handen van den Raedt van State gelevert te worden, op dat by de ſelve daer in ſulcke ordre mach worden geſtelt, 't ſy voldoeninge van de ſelve deſchargien, ofte tot caſſeringe van dien, als totten meeſten dienſt van het Lant by haer bevonden ſal worden te behooren.

XI.

Ende in gevalle 't gebeurde dat eenighe Provincien, *Ontfangers*, *Collecteurs*, ofte andere *Comptable* Officieren, haer ſouden weten voor de Heeren Staeten Ghenerael, nopende de Provinciale deſchargien, ofte voor den Raedt van Staete, nopende de particuliere *deſchargien* van *Comptabelen*, daer van met goede redenen ſulcks te verexecuſeren, dat verſtaen ſoude worden, dat ſy daer van in 't geheel ofte deel ſoude behooren ontlaſt te blyven, ſo ſal alſulcke ſomme ofte ſommen den voornoemden Generael by verhael in uytgheven ſyner nae volghende Reeckeninge geleden worden, mits overleverende de ſelve deſchargien met behoorlijcke acte van ontlaſtinge van den Raet van Staete op deſelve deſchargie gheteeckent, met brieven van bekentenis ofte recognitie van den gheenen daer op de *deſchargien* ſyn ſlaende, van dat daer op geen betalinge en is gedaen, mits dat oock in allen gevalle gedaen werde aenwyſinge van de Rekeninge ende folium, alwaer daer van ontfangh is gemaeckt om de behoorlijcke correctie daer van nae ſtyle te moghen doen, gelijck ooch notitie daer van ſal worden gehouden in 't Regiſter vande deſchargien. 1629.

XII.

Doch ſal *d' Ontfanger Generael* d' onbetaelde *Deſchargien* of ten minſten voor ſo veel daer van t' elcken tyde noch onbetaelt ſal weſen, in den maentlijcken Staet moghen brenghen by Memorie, met dien verſtande nochtans, dat ſo wanneer eenige deſchargien ofte eenich gedeelte van dien naemaels ſullen betaelt worden, datte ſomme van alſulcke betaelinge als dan ſal uytgetoghen worden in de maent Staet van den tijdt van de ſelve betalinge in een capittel apart; op peene van 't ſelve omitterende of verſuymende, dat den intereſt van dien hem naemaels tot laſte ſal ghereeckent worden: wel verſtaende datte correctie van dien mede ſal geſchieden op den Staet van de maendt, alwaer de voorſz deſcharghe te vooren *by Memorie* is gebracht, ende ſal niet te min van ſodanigen proviſionelen ontfangh houden een Memoriael regiſter apart, omme 't ſelve te vertoonen ten allen tyden, als 't nodich ſal weſen ende geeyſcht worden.

XIII.

Sullen geene *deſchargen* voor gheroeyeert houden, als de gene dewelcke by ſpeciale reſolutie van den Raet van Staete ghecaſſeert ſullen weſen op 't regiſter van de deſchargen, ſonder dat hy van ſelfs ſulcx ſal mogen doen, ofte eenige deſchargen laeten veranderen, ſonder voorgaende kennis ofte reſolutie des voorſchreven Raet van State.

XIV.

Alle welcke uytgeven van 's Lands penningen ſal geſchieden alleenlijck tot dienſte ende profyte van 't Lant, ſulcx datten *Ontfangher* ofte ſyne *Commijſen* niet en ſullen vermoghen eenighen daer van aen ſich ofte yemants anders te lenen, op intereſt doen ofte anderſints tot haer eygen profyt en voordeel t' employeren, oock niet eenige negotiatie ofte wiſſelinge daer mede te drijven, 't ſy met ofte ſonder profyt, maer de ſelve alle tot dienſte ende behoef van de Generaliteyt gereet te houden.

XV.

Ende ſal *d' Ontfanger* ofte zijne Commijſen geene penningen mogen uytgheven, ofte oock van Provintien, particuliere Ontfangers ofte Collecteurs eenige partyen van verſchot mogen aennemen, ofte in betalinge ontfangen, dan die gedaen zijn met wille ende voorweten van den Raedt van State, ende dat by den ſelven Raedt al voorens ordonnantie daer op ſy gedepeſcheert; welcke Ordonnantien gheteeckent ſullen moeten weſen by *drie* Heeren van *'t Collegie*, zijnde elck van een verſcheyden Provintie, ende den *Treſorier Generael*, mitsgaders den *Secretaris* van het ſelve Collegie onderteeckent, weſende de ſelve *Ordonnantien* oock geregiſtreert in het Regiſter van de Ordonnantien, ende dat daer op de notule van regiſtrator ſy geſtelt, ſonder dat den Ontfanger Generael ofte zijne Commijſen anderſints eenige betalinge ſullen mogen doen, ofte dat de Ordonnantien niet hebbende volkomentlijck alſulcke formaliteyt, benevens de exhibitie vande acquiten, ende andere behoeften daer by gerequireert, hem in 't uytgeven zijner rekeninge niet ſullen mogen geleden worden.

XVI.

Dan aengaende de betaelinge, dewelcke by de *Commijſen* ofte *Klercken* in de Legers, belegeringhe van Steden ende Forten, optochten, ofte in langhduerighe wercken by proviſie ghedaen ſullen werden, op reeckeninge ofte tot Leeninge, de ſelve ſullen dien aengaende haer reguleeren na de laſten, die hem t' elcken daer toe ſal gegeven worden, omme namaels Ordonnantien daer op te depeſcheeren.

XVII.

Oock ſullen *d' Intereſten* van genegotieerde penningen betaelt moghen worden ſonder *Ordonnantie*, ende ſal de ſelve betalinge alle halve jaer preciſe ghedaen worden, om 's Lants Credijt niet te ſwacken.

XVIII.

So wanneer eenige *Wiſſelen by de Ambaſſadeurs ofte Agenten* van het Landt ghetrocken werden, ende daer op reſolutie

1629. solutie (van die te accepteeren) ghenoomen sal zijn, sal de betaelinge van de selve mede mogen gedaen werden sonder Ordonnantie, dan sal den Ontfanger gehouden wesen te besorgen, dat voorts na de wederkomste van de selve *Ambassadeurs ofte Agenten*, ofte so sy buyten 's Landts Logeeren, ten minsten alle Iaer op de getrockene wisselen mette opgelden van dien, Ordonnantie werden gedepescheert, ende tot dien eynde bevorderen dat so haest eenichsints doenlijck is met hem daer van werde geliquideert.

XVIIII.

Op de *Ordonnantien*, dewelcke betaelt sullen worden, sal gheteeckent worden *quitantie* by den geenen, daer de Ordonnantie op staen, ofte by yemandt anders daer toe last ende procuratie hebbende, met expressie van den dach ende datum van de gedaene betaelinge, ofte sullen by gebreck ofte mancquement van dien hem niet geleden worden.

XX.

Ende by aldien de persoon niet schrijven en kan, sal hy met het stellen van zijn *merck* mogen volstaen, mits dat een ofte meer andere persoonen van goeden naem en fame, ofte een Notaris met haer eygen hant ter syden van het selve merck attesteeren, dat soodaenigen merck het rechte merck is van alsulcken persoon, met naem en toenaem, ofte dat in henluyder presentie 't selve merck by den voorsz is gestelt.

XXI.

De *Ontfanger Generael sijne Commissen ende Klercken* sullen alle *Ordonnantien* betalen met gereet gelt, ofte met *assignatien*, sonder teghens ghequiteerde Ordonnantien, eenige *restcedullen* ofte renversaelen te mogen geven buyten consent van den Raedt van State.

XXII.

Ende sullen aen alle persoonen hebbende Ordonnantie so korte ende spoedige expeditie van betalinge doen, als eenichsints de gelegentheyt van het Comptoir sal mogen lyden, sonder ter oorsaecke van dien eenige giften ofte presenten te mogen ontfangen, ende in allen gevalle en sullen niet vermogen eenige *Ordonnantie* te betalen, als de geene die van die oudtste date syn, ten waere hun by haer Ho: Mog: ende den Raedt van Staete anders belast werde.

XXIII.

Den Ontfanger Generael syne *Commyssen ofte Klercken* sullen geene *Ordonnantien, Schuldbrieven, Actien, ofte Obligatien*, hoedaenich die mochten syn, die de Landen schuldigh sullen mogen werden, vermogen inne te koopen, ofte by mangelinge van Goederen ende Coopmanschappen, met *contre Obligatie* ofte anderssints in eeniger maniere, het sy door haer selven, oft door anderen directelijck oft indirectelijck tot haer mogen nemen ofte gekrijgen, ofte part ofte deel daer inne hebben; ghelijck sy mede geen part ofte deel sullen mogen hebben in den koop *van Polver, Loods, Lonten*, ofte andere *Munitien* van Oorloghe, nochte oock aen eenighe andere waeren ofte wercken, die aen de Generaeliteyt gelevert ofte van wegens de selve besteedet worden, ende meede niet aen eenich bewindt ofte administratie van Compagnien.

XXIV.

Ende by soo verre bevonden werde contrarie geschiet te zijn, so sal het Landt van sulcke *Ordonnantien*, schuldbrieven, obligatien ofte actien onghehouden syn, immermeer eenige betaelinghe te doen, maer sal daer van hen ten eeuwigen daege voor ontlast houden, ende boven dien op privatie van zijn Officie ende staet, ende by aldien de selve betaelt souden moghen zijn, sullen daer van de penningen ten allen tyden mogen werden gherepeteert.

XXV.

En op dat men ten allen tyden mach weten den staet ende gelegentheyt van des *Generaliteyts Comptoir*, sal den Ontfanger gehouden syn, soo wanneer hy eenige penningen ontfanght, aenstonts den Raedt van Staete ofte den Tresorier Generael te kennen geven, ende van alle syne administratie, soo wel den ontfangh als uytgeef betreffende, pertinenten *Blasfaert ende Register* te houden, ende daer uyt alle Maendts ofte immers binnen den tijdt van acht dagen naer expiratie van yder Maendt, by verbeurte van het twaefde deel syns Tractements, en voorts ten allen tijden, des vermaent zijnde, te maecken ende overleveren aen den Raedt van Staete een autentyque Staet, soo wel van het gheene by hem in de selve maent te ontfangen stont, ende ontfangen is van de Provintien, by Negotiatie op *Interest*, *Subsidie*, ofte anderssints het gheene by hem uyt-gegeven is, van wat naetuere ofte qualiteyt de penningen oock souden moghen zijn, sonder daer inne yets te verswijghen, ofte achter te houden; welcke maendtlijcke Staeten ghevisiteert zijnde, voorts sullen bewaert worden in den Raedt van Staete, omme daer na die van des *Generaliteyts Reeckenkamer* overghelevert, ende by de selve geconfronteert te worden tegens syne Reeckeninge. 1629.

XXVI.

Boven den voorsz *Blasfaert* sal hy oock houden een Register ofte Manuael apart van de specificatie van alle de penningen, dewelcke hy ofte syne Commijsen sullen ontfangen ofte uytgheven, mede inhoudende verklaeringe van de assignatien, die sy van dage tot dage tegens het innetrecken ende over nemen van eenige *Ordonnantie* hebben gedaen: ende sal hem voorts van tijdt tot tijt reguleren na de Placcaten van de munte, sonder eenige penningen hooger ofte leger uyt te geven, als by de selve is toegelaten, om in den cours van de selve geen steygeringe te veroorsaecken.

XXVII.

Ende het eynde des Iaers, ofte ten langhsten binnen den tijdt van ses Maenden na expiratie van yder Iaer, sal hy ghehouden wesen van syn gheheel bewindt ende administratie volkomentlijck ende ten principalen *reeckeninge* te doen, ende de selve reeckeninghe over leveren in handen van des Generaliteyts Reecken Kaemer, wel ende na stijle gedistingueert, inne gestelt ende geextendeert naer de naetuyre van de saecke, conform de Ordonnantien, acquiten ende behoeften, tot bewijs ende verificatie van de selve dienende ende noodich synde, de welcke daer by sullen werden ghevoecht, met expressie van der selver date, stellende de betaelinghe ghebracht in de declaratien der Provintien, daer op by den Raedt van State Ordonnantie is ghepasseert in syne reeckeninge, elck op de capitalen van ghelijcken natuyre, nevens aenwijsinge van het folium van de selve declaratie, ende het document aldaer gerequireert, en voorts generalijck in alles syne rekeninge also formerende en in stellende, gelijck den stijl ende forme van Reeckeninghe is vereyschende.

XXVIII.

Nevens de voorsz Reeckeninghe sal hy mede overleveren een Bordreel geformeert op de ordre van de selve Reeckeninge, ende daer in staet maecken van den geheelen ontfangh ende uytgheven, omme de reeckeninghe ghehoort ende ghesloten synde, het slot van dien daer teghens by die van de Reeckeninghe geconfereert, ende als dan in den Raedt overghelevert te worden, op dat de selve daer van kennis hebbende, de saecke van het Landt ende Finantie van dien te beter daer na mach dirigeren.

XXIX.

In het overleveren van de voorsz maent-staten ende Reekeningen, sal den voornoemden Ontfanger Generael t'elcken verklaren by *een Eedt* by hem in 't stuck van zijn Officie gedaen, dat hy in den staet oft Reeckeninge oprechtelijck en ter goeder trouwen volkomen ontfangh heeft ghemaeckt, van alle 't ghene wat by hem aen baeren gelde, op *Assignatie*, *Overwysinge*, ofte anderssints ontfanghen is, ende daer af hy binnen tijde van de selve maendt staet ofte Reeckeninghe gheen *Ordonnantien*, *Acquiten*, ofte eenigherhande betalinge heeft gebracht als gerealiseerde, en de welcke hy datelijck in baren en goeden ganckbaren gelde, ofte meer wettige overwijsinge ende andere pennincks waerde in plaets van gelt ten vollen heeft betaelt, het welck in 't korte op 't hooft van de voorsz *Maendt Staet* ende Reeckeninghe benevens den dach ende overleveringhe sal aengheteeckent worden.

Ende

1629. XXX.

Ende by aldien by inadvertentie yets in den ontfanck mochte sy uytgelaeten, ofte oock in den uytgeven gebracht ofte te brengen gepretendeert wierde, 't welck te voren in uytgeven gebracht mochte wesen, ofte dat oock by den Ontfanger versocht mochte worden Ordonnantie op het gene, daer op te voren Ordonnantie gepasseert is, sal hy daer mede vervallen wesen in de boete van *twee vont* van dien, ten ware hy selfs de faulte repareerde, eer en alvorens de selve werden aengewesen, en sal den Ontfanger voor syne Commysen en Clercken in desen moeten inneslaen, en syne schade op haer wederom moghen verhalen.

XXXI.

Den Ontfangher sal tot bewijs van syn uytgheven niet mogen inne brenghen eenighe ordonnantien, welckers *Daten en Quitantien* syn van *navolgende jaren*, maer alleenlijck die gedateert syn binnen den tijdt syner reeckeninghe.

XXXII.

By aldien hy brenght eenighe partyen *by verbael* sal hy moeten expresseren en aenwijsinge doen, waer de selve partyen tot zijnen laste syn gebracht.

XXXIII.

Ende op het stuck van de Munitien van oorloge ende Vivres sal hy in den Text mentioneren, wie van de distributie van dien sal verantwoorden, op dat in het suyveren van de Comptablen de selve partyen niet en worden gepreterieert.

XXXIV.

d' Ontfanger sal na publicatie van eenige *Placcaten van de Munte* in syn uytgeven niet mogen genieten eenighe vergoedinge van verlies van gelt, ten sy by twee Gecommitteerden van den Raedt van Staete ter goeder tijdt die specie, waer aen het verlies geleden is, oversien en gheteIt zijnde, hy daer en boven verklaert heeft, datte selve penningen 't gemene Lant syn toebehorende, en daer op Ordonnantie van den Raedt van Staete sal hebben bekomen.

XXXV.

Wanneer 't sal mogen gebeuren datte Landen verleghen en benodicht sullen wesen, omme promptelijck te hebben een goede somme van contante penninghen boven de penningen van syn ontfanck ten Comptoire wesende, soo sal den Ontfanger daer toe met syn geloof alle bevorderinge doen, ende oversulcks niet mogen ledigh staen, ofte hem achterhouden ter vermaninge ende bevel van haer Ho: Mog: ofte van den Raedt van State alle uyterlijcke debvoir ende getrouwe neerstigheyt te doen, omme tot behoef van het Lant op zijn prive naem ende credijt te lichten alsulcke somme, als noodich bevonden sal worden, op soo *kleyne ende redelicke Interest*, als in zijne acte geexpresseert sal syn, midts verseeckert zijnde van syn indemniteyt, ende bevrydinge, op synen geheelen ontfangh, dewelcke hem daer voren sal verbonden blijven.

XXXVI.

Welcken voorsz Interest hem in uytgeven syne reeckeninge sal gheleden worden op behoorlijcke Acte van authorisatie ende rembourssement, ende dat daer benevens pertinente aenwijsinge werde gedaen, van de reeckeninghen ende plaetsen mette *solum*, alwaer het Capitael van dien tot proffijte van het Landt is verantwoort, ende daer by verklaert wort by den Eedt in 't stuck van zijn Officie gedaen, dat hy directelijck noch indirectelijck uyt de Interesten, noch voor hem noch voor syne Commijsen yetwes genooten heeft.

XXXVII.

Ende sal van alsulcke oplichtinge ende negotiatie ghenieten een half van *een ten hondert* van het Capitael tot *maeckelaerdye*.

XXXVIII.

Ende op dat men van de gelichte penningen mette aflossinge van dien altoos perfecte kennisse mach hebben, soo sal den Ontfanger ghehouden wesen, soo wanneer hy om eenige negotiatie te doen, last ofte resolutie van haer Ho: Mog: sal hebben bekomen, de selve resolutie in den Raedt van State presenteeren om in een Register apart, daer toe te ordonneren, geregistreert te worden: 1629.
ghelijck hy oock in cas van aflossinghe den Raedt van Staete te kennen sal gheven, de selve by hem ghedaen te worden, ten eynde daer van op 't voorschreve Register notitie werde ghehouden; ende speciaelijck sal hy sorge dragen, soo wanneer op eenich Consent ofte subsidie de selve penningen wederom wierden afgelost, ofte sullen by mancquement van dien hem de interesten daer van niet werden gepasseert ten ware hy by speciale Resolutie totte vordere continuatie van de gelichte penningen op het nieuwe gheauthoriseert ware, welcke authorisatie hy nevens het uytgheven van de interesten sal over leveren.

XXXIX.

d'Ontfanger Generael sal syne residentie hebben ontrent het Collegie van den Raedt van State, by welck hy hem ten allen tijden, des vermaendt zijnde, sal laeten vinden, om aen de selve ofte haer Ho: Mog: behoorlijcke onderrichtinghe te doen van het gheene de selve van hem sullen begeeren te weten, ende om het selve te beter te konnen doen, hem met geen ander Officie mogen bemoeyen.

XXXX.

Ende yets hebbende te verthoonen aen de Heeren Staten Generael, sal het selve aenghe ven, ende sal hem alsdan *accès* gegeven worden, om te moghen remonstreren, het gene hem nodich duncken sal, en sal t' elcke *comparitie* van den Raedt van Staete, hem in 't Collegie laten vinden, om te vertoonen 't geene dat den selven Raedt hem t' eleken sal hebben aen te seggen, ende mede om te mogen aen den selven Raedt aen dienen; 't gene hy sal nodich vinden, waer nae hy t'elcken hem sal vertrecken.

XXXXI.

Sal voorts in alles hem ghetrouwelijck dragen, als een vlijtich ende getrouw Ontfanger in saecken syns Ampts, tot bevorderinge van der Landen dienst en het gemeene beste schuldigh is ende behoort te doen.

XXXXII.

Ende op dat desen Ontfanck te bequamer sal moghen gevordert ende de penningen van dien geinnet worden, soo sal den Ontfangher moghen aennemen ende houden alsulck getal van Commysen en Klercken tot synen periculende rifico, als hy selver bevinden sal tot uytvoeringe van zijn voorsz Ampt nodich te syn, wesende alle personen, ghetrouw ende ervaren, in materie van Reeckeninge ende hare Ho: Mog: ende den Raet van Staete aengenaem; ende sullen deselve Commisen ende Klercquen so wanneer sy door last ende met kennisse van haer Ho: Mog: of des Raedts van State, sonder dewelcke sy niet en sullen mogen reysen 't sy in de Provintien of om eenige penningen te haelen, ofte in de Legers en Frontieren omme te doen eenige betalingen, genieten voor haer teringhen en vacatien de somme van twee ponden tien schellingen van veertigh grooten 's daeghs, boven de noodige onkosten van vrachten ende Convoyen, daer van sy luyden hare declaratie sinceerlijck ende behoorlijck ingestelt sullen hebben over te leveren binnen acht dagen naer hare wederkomste.

XXXXIII.

Den Ontfangher sal voor syn ontfangh ende administratie goede ende suffisante cautie stellen, ten welgenougen van de Heeren Staten Generael, ofte van den Raet van Staete, daer mede 't Landt wel bewaert sy, dewelcke met hem sullen staen elck een voor al, ende als principael voort geene hy bevonden sal moghen worden aen het Landt schuldigh te blyven, ende sal dese *Cautie* syn ten minsten ter somme van *hondert en vyftich duysent ponden*.

XXXXIV.

En sal voor syne Iaerlijckse Gagien ende Wedden, mitsgaders voor alle syne Commijsen ende Clerquen diensten, die hy sal gebruycken, 't sy op syn Comptoir, ofte tot invorderinge van de penninghen in de Respective Provintien, boven *Wagen huyr, Schip en Schuyt Vrachten*, mitsgaders *Convoyen*, genieten ende proffiteeren uyt de penningen van syn ontfangh, de somme van *vier duysent ponden* van veertigh grooten, ende dat in vier

1629. termynen, als elcke drie maenden een gerechte vierde part, die hem sulcx in syne Rekeninge als ordinaris sullen geleden worden, midts verthoonende voor eens en d' eerste reyse van desen, beneffens d' exhibitie en overleveringe van de Copye of Extract Autentijcq van dien.

XXXXV.

Voorts hebben haer Ho: Mog: aen hun gereserveert omme dese tegenwoordige Instructie t' elckens ende soo dickmael als haer goetduncken sal te mogen amplieren, diminueeren, veranderen, sulcx sy naer gelegentheyt van tyde ende saecke tot 's Lands dienste in redene ende equiteyt sullen bevinde, te behooren.

XXXXVI.

Ende sal den voornoemden Ontfanger Generael voor de Ho: Mo: Heeren Staten Generael den behoorlijcken Eedt doen van syne Commissie, mitsgaders dese Instructie in alle hare pointen te sullen nakomen, en hem precise na inhouden van de selve reguleeren. Aldus gedaen ende gearresteert in 's Gravenhage den 1. Ianuary 1629.

Dessepn van Campaigne.

De afbreuck diemen deur 't nemen vande Silverbloot aen de Spaensche had gegeven/ animeerde den Prins soodanich/ dat hy besloot pets groots ende offensivelijck tegen de somer voor te nemen/ dies hy den thienden February deur den President liet voorstellen; te overdeelen dat het hoogh tijdt was de respective Provintien aen te schrijven/ dat de vijftigh nieuwe gelichte Compagnien op 't spoedichste van hondert tot twee hondert koppen weder versterckt mochten worden; oock daer nevens de Capitainen op 't voorsz ghetal compleet te krijghen; de Heeren Ghedeputeerden van de Respective Provintien hebben op 't behagen van haere Principaelen goetgevonden/ den Raedt van Staete by desen te authoriseeren/ om met Communicatie van sijn Excellentie d' uytschrijvinge ter fine voorschreven aen de respective Provintien te doen/ oock daer nevens de Capitainen van voorschreve Compaignien te belasten alle devoiren aen te wenden om hare onder hebbende Compagnien tottet voorsz getalle compleet te krijghen/ op den ouden voet ende orde/ sonder loop-gelt te trecken op de aentenemen soldaeten; maer in plaets van dien te ghenieten voor yder soldaet tot onderhoudt vyf stuyvers daegs/ ingangh te nemen/ sedert den tijdt af dat de aen te nemen soldaten/ voor den Commissaris vande Monsteringe of daer eghеen Commissaris en residеerde voor de Magistraet van de plaetse ghepresenteert souden syn/ tot den dage vande Monsteringe toe.

In Hollandt waeren de meeste lieden onwilligh tot offensive preparaten ten Oorlogh: eenige uyt begeerte van menage/ andere om datse meenden den Prins wat te seer ghesint te zijn tot moderatie ontrent de Remonstranten: contrarieerende daerom oock wat de Prins in het stuck van Campaigne voor sloegh: waer by oock quam de secreete handelingh van Crevecq/ het welck eenighe dede verslappen: daer naer wierdt den eersten Martij goedt ghevonden te Committeeren de Heeren Beaumont, Eysinga ende Harsolte, om ter Vergaederinghe der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt voor te draegen: dat de Heeren Staten Generael hadden in bedencken genomen/ hoe dat den voorleden nae-Somer/ eer de vier maenden (voor de welcke de vijftig nieuwe Compagnien wierden gelicht) quamen te expireeren/ op advijs van sijn Excellentie by alle de Provintien toegestaen was/ de voorsz Compagnien te reduceeren op hondert koppen/ ende soo den Winter over aen te houden; met presuppositie/ dat tegen het aldereerste van 't voor-jaer deselve weder souden werden gerenforceert/ om als dan (nevens andere Kuypteren en Knechten) gebruyckt te worden/ op eenig notabel dessepn: dat sijn Excellentie tot der Landen dienst en af-breuck van den Vyandt voornemen soude: dienvolgens (dat onlanghs gheleden) sijn Excellentie hebbende voorgedragen/ dat de voorsz Compagnien weder mochten werden gesuppleert tot twee hondert koppen/ alsoo den tijt voor handen was/ dat men gebruyckende d' advantagien die dese Landen van Godt, en de natuere hadden om den Vyant te prevenieeren/ ende de ongelegentheyt daer in de selve door schaersheydt sijner finantie tegenwoordigh was/ een groot ende important dessepn aen te 1629.
vangen daer in was geconsenteert/ soo wel van weghen de Heeren Staten van Hollant en West-Vriesland/ als alle de andere Provintien/ meest absolutelijk en by weynige op welbehagen van hare Heeren Principalen/ die daer in niet en waren gedesadvoueert geworden.

Dat hare Ho: Mo: siende dat den tijt vast verre was gaende sonder dattet pets effectivelijck by de hant genomen wiert/ nodich hadden gevonden tot hare descharge/ alsoo de Heeren Staten der respective Provintien ontwijfelijk soude verlangen/ niet wetende waer aen het schorten mocht/ door Gedeputeerden uyt elcke der aenwesende Provintien sijn Excellentie daer over te begroeten/ ende te versoecken openinge vande gelegentheyt deser sake/ 't welck den volgenden dach was geschiet.

Waer op sijn Excellentie aen de gemelde Geputeerden had verhaelt (so als doch ten deele bekent was geweest) dat de selve omtrent half Ianuario/ nu over ses weecken geleden/ aengevangen hadde ernstelijck een notabel dessepn te prepareeren/ en om 't selve wel te verepden/ ende (met Godes hulpe uyt te voeren) aen eenige Provintien/ en daer onder aen Hollant versocht een vorder assistentie van geit/ waertime by de voorsz andere Provintien was bewilligt: als oock by de Heeren Edelen, en verscheyden van de notabelste Steden van Hollant: maer dat eenige oock notable steden van Hollant, 't selve hadden gedifficulteert/ die oock niet tegenstaende seer ernstige devoiren daer over gedaen/ waeren difficulteerende gebleven/ tot dat de Heeren Staten van Holland ende West-Vriesland vergaderden.

Dat weynig dagen geleden een merckelijk getal Gedeputeerden van verscheyden leden van haer Ed: Mo: Vergaderinge sijn Excellentie hadden aengebracht/ dat de voorsz difficulteerende Steden om 't voorsz versochte subsidie te consenteeren/ en 't dessepn van sijn Excellentie voort te laten gaen/ niet en konden consenteeren/ ten ware sy alvooren had bekomen conentement op eenige particuliere differenten in de Provintie ontstaen. Waer op sijn Excellentie hadde onder anderen verklaringe gedaen van sijn aengewende devoir/ tot dienst van de Lande ende afbreuck van den Vyant/ doch dat na de voorverhaelde traineringen ende difficultepten in de Principaelsten ende bequaemsten tijdt tot het uytvoeren van 't gemeynde dessepn/ was verre gegaen: waer van sijn Excellentie begeerde gedechargeert ende onschuldig gehouden te worden/ ende versocht hadde/ dat de voorsz Heeren Gedeputeerden daer van aenmeldinge ter Vergaderinge vande Staten van Hollant ende West-Vriesland wilden doen: 't welck Excellentie oock sepde bericht te sijn/ dat also was geschiet. Welcke verklaringe van decharghe ende onschult/ ende dattet achterblijven van so loffelijk voornemen niet sijn Excellentie maer diegene op d' voorsz difficultepten waren gebleven/ persisterende te imputeren was; sijn Excellentie ook hadde van nieus gedaen/ aende gemelde Gedeputeerden van haer Ho: Mo: met vorder affirmatie/ dat door 't verloop van tijt/ de saken so waren verandert/ dat sijn Excellentie geensints geraden dont den voortgang van het meergedachte voornemen te pousseren/ doch soude evenwel berept sijn/ wanneer de Heeren Staten sulcx goetvonden/ op dien wege ofte andere/ die best geraden/ het Lant alle mogelijck dienst te doen.

Dat mitsdien haer Ho: Mo: haer ghеobligeert hadden gevonden tot haer descharge/ en tot ontlastinge der aenwesende Gedeputeerden tegens hare Heeren Principalen/ door hare Gedeputeerden aen haer Ed: Mog: te vertoonen: dat sy haer van gelijcken onschuldig hielden van dat door dien tijt verlies/ en by gebrek van resolutie als vooren/ den dienst van 't Lant/ ende den vyant afbruck te doen (conform het voornemen ende de in-gewilligde preparatien) achterwege gebleven was.

Doch naedien sijn Excellentie verklaerde als noch sijn belept ende alle blijt (het sy tot het eerst-ghedachte/ ofte eenigh ander exploict/ dat dienstigh ende doenlijck geoordeelt wierde) den Landen niet te weygeren/ wierden haer Ed: Mog: van wegen de Heeren Staten Generael als noch met aller ernst versocht hare resolutie niet langer uyt te stellen/ nochte de selve te verachteren/

om

1629. om eenige particuliere disputen ofte difficultepten/ daer van haer Ho: Mog: niet begeerden eenigh gewagh te maecken/ noch de selve verder op soecken/ op dat door ghebreck van dien ende achterhouden van den Vyandt afbreuck te doen/ het geheele Landt/ ende alle ryanden hupten 't selve niet hooghlijck wierden bedroeft/ ende de vyanden ter contrarie haer verheugden/ dat de courageuse resolutien ende het wijse belepdt van sijn Excellentie/ om te mesnageeren soo schoone ende gewenschte occasien/ als hy Godt Almachtigh verleent waren/ door onderlinge oneenigheydt van de handt geslaeghen/ ende vruchteloos werden verloopen: het welck haere Ho: Mog: ende de Heeren Staten van de Provintien ten hooghsten leet zijn soude/ ende de aenwesende Gedeputeerden genootsaecht/ de verklaeringe van hare decharge ende onschuit daer over op Registers te laeten brengen.

Aengaende de voor desen gemelde versterckinge van de vijftigh Compagnie/ sijn Excellentie bericht zijnde/ dat de Capiteynen van de voornoemde Compagnien/ haer Volck niet en konden bekomen/ sonder loop-gelt, alsoo het selfde hupten haere Respective Guarnisoenen gevorderen moest worden/ ende dat hun overs sulcks soude behooren toegeleght te worden eenigh loop-gelt; is verstaen dat den Raedt van State de voornoemde Capiteynen soude aenschrijven/ dat sy boven het onderhoudt van yder Soldaet/ volgens hare Ho: Mog: voorgaende Resolutie/ tot loop-gelt soude genieten vijftigh stuyvers: Maer de Heer Eysinga van weghen de Provintie van Vriesland, verklaerde in 't aenhouden van de voornoemde vyftigh Compaignyen niet langer te consenteeren/ dan voor den tijdt dat sijn Excellentie te velde soude sijn/ also tot het uytvoeren van het voorgenoemde dessein van sijn Excellentie van nieuw ghelicht soude worden twaelf duysent man te voet. Na voorgaende deliberatie is goedtghevonden te stellen ter directie van sijn Hoochgedachte Excellentie en des Raets van State/ de nodige order en preparaten tot de voorsz lichtinghe gerequireert.

Prins trecht te velde. Alles entlijck tot den Velt-tocht gereet/ de patenten uytgesonden/ ende 't rendevous tot ontrent Schenckeschans gheordineert sijnde: soo is sijn Excellentie den vier en twintighsten April's morghens vroech uyt den Haghe ghetrocken naer Wtrecht, komende den vyf en twintighsten tot Aernhem: alwaer niet vindende d'infanterye t' samen aengekomen/ insonderheyt die d'Yssel moste opkomen/ oorde gestelt heeft/ dat alle de Compagnien die den seven en twintighsten niet en konden de Yssel-oort 't Scheep sijn/ soude te lande gaen/ om te Aernhem ter selver tijt te wesen/ gelijck geschiede. Den seven en twintighsten April sijn de Wagens en Cochtpaerden toe Nimweghen aenghekomen. Den acht en twintighsten 's morgens vroech sijn tot Nimwegen aen Landt geset drie en sestigh stucken geschuts/ soo groot als kleyn/ yder stuck versien met hondert en dertigh schooten; de reste van het Gheschut bleef te Scheepe; ende sijn des middaghs naer de aenkomste des Printen/ gevoert nae de Moockerheyde: Het volck dat tot Arnhem ende Yssel-oort was ghekomen/ marcheerde door de Betuwe over Nimmegen ooch daer heen. Desgelijcks de Ruyterye trocken van de Veluwe door de Betuwe over de Vzugge/ die geslagen was over de Wael beneden Nimmeghen ooch derwaers: De reste van 't Voet-volck hadde de Prins doen op-zeylen tot boven Gravenweert aen de Peppelen ontrent Eltenbergh; alwaer deselve in de Schepen bleven tot dat hy die met de stroom-dede af sacken/ ende na Nimmegen komen/ alwaer deselve boven de Stadt te Lande gingen/ ende soo ooch naer de Moockerheyde. Hy ordonneer de den Colonel Pinsen met eenighe Compagnien voor eerst noch aen de Schans te blijven/ omme op alle occasien daer mede op den dienst van het Landt te passen: Hy stelde dien dach/ naementlijck den acht en twintighsten April/ noch al sijn Volck op de Moockerheyde in Batalie/ en dede al 't selve dien nacht op de Moockerheyde onder den blaeuwen Hemel logeren/ ende 's anderen daegs smorghens met den trieken van den dach over de Vzugge by de Grave marcheren/ om 's nachts tot Vellep te wesen/ sendende den Heer Stakenbroeck met veertigh Compagnien Ruyteren voor uyt naer den Bosch, daer dien selven nacht een partye Ruyteren voorgekomen sijn/ ende hebben des anderen daegs de Stadt berent/ sijnde den dertighsten dito/ ende is hy met de geheele Armee des namiddaegs ontrent drie uyren daer mede voorgekomen. 1629. Den Bosch berent.

De Spaensche/ voorende dat de Prins met al het Volck/ en de Schepen nae boven getrocken was/ vreesden voort over 't Quartier van Gelderlandt, ende dien volghens sonden terstont binnen Venlo sestien Compagnien Spangiaerden/ ende binnen Ruremonde seven Compagnien Italiaenen: Graef Hendrick van den Bergh quam selfs binnen Gelder, om op alles daer vrede te stellen/ maer verbleef daer niet lange: Grobbendonck eenighsints twijffelende dat het hem ghelden soude/ hadde de Vorpen rontom de Stadt doen sommeren/ een seecker quantitept Rys daer binnen te brengen/ ende ooch met eenige Kooplupden geaccorderrt/ om op 't spoedigste een goede quantitept eetwaren daer te brenghen; Doch den Commandeur op Creveceur hadde last deselve niet te laeten passeren.

Omme nu voort te gaen tot de voorsz begonnen Belegeringh/ soo lagen daer binnen als de Prins daer voor quam vier Compagnien te Paerdt/ ende achtien te Voet/ soo Waelen als Duytschen/ waer van een gedeelte in de Forten lach/ ende de reste in de Stadt: De Prins quam des naemiddaegs ontrent drie uyren daer voor met sijn gantsche Legher/ nemende sijn Quartier met hondert vier en dertigh Compagnien tot Vucht, logerende op het Huys genaemt Heyms huys, hebbende de andere Hooft-quartieren voorts verdeelt als volght: Namentlijck Graef Ernst met vyftigh Compagnien tot Hintem; Graef Willem van Nassauw Gouverneur van Heusden, met twee en dertig Compagnien tot Orthen, en de Heer van Bredenrode ontrent de Petler met ses en twintigh Compagnien: van Solms tot Engelen, na Creveceur toe daer de Schepen met Ammunitie ende Victyes laeghen: Den Obersten Pinsen in het Legher komende/ is den elfsten May quartier gheghéven te Deuteren: Voorts zijn de Quartieren af-ghesteecken/ ende met een ongelooflijck ghetal van Boeren/ uyt de Betuwe, Tieler ende Bommelerwaert, op-ghevorpen. In het aenkomen naer den Bosch, heeft de Prins het Huys te Heeswijck, twee uyren van den Bosch gelegen/ ende met ontrent tsestigh Man beset/ ingenomen.

Die van de Stad saten ondertusschen niet stil/ maer arbeyden ooch sterck boven en beneden de Stadt/ ende verhooghden/ ende soncken haer Vaterpen/ naer gelegenthept van de plaetsen/ komende schieten in en over alle de drie Quartieren. Sy stelden ooch orde op het verkoopen van alle eet waren/ en schreven na Brussel om secours.

De Prins heeft den eersten Mey toegelaten datter veel Vrouwen/ Kinderen/ Vagijnen en dienstmaegden uyt de Stad sijn getrocken; dat de Ruyterye ooch meende te doen/ maer wierden met gewelt wederom daer binnen gedreven.

Tusschen den vierden en vijfden dito sijn daer binnen ghekomen ontrent acht hondert Man; die langs Vlymen, dicht voor by Deuteren, by de Koesschans heenen tot Sint Ians Poort in quaemen/ gaende op eenighe plaetsen tot haer midden in het Waeter. Waer over de Prins ooch heeft doen maecken een breede Rijsweeh met een Vorst weer/ strecktende van de Vuchterheyde door het verdroncken Landt/ beneffens de Vogelkoy van Grobbendonck heenen tot Pinsens Quartier/ beset met verschepden Redouten van houdt ghemaeckt/ en wiert ghenaemt den Hollantschen Dijck: Welcke Rijs weeh is voort ghemaeckt langhs de Bosse sloot op het Dorp Engelen; en is also het gantsche Leger daer mede besloten ghebleeft in ontrent acht of thien dagen tijdts.

Daer na heeft de Prins de voorsz Dijck allencxkens met het sacken van het Water doen verbreeden/ verhoghen ende verzwaeren/ ghelijck ooch de Redouten ende andere Wercken/ ende die soo versteeckert ende bewaert/

1629. waert / ende aen den anderen ghehecht / dat hy getrooft was al des Vyandts macht aldaer te verwachten.

Tusschen den elfsten ende twaelfsten May is uyt het Quartier van Graef Ernst begost t' approcheren / ende onder wegen een corps de garde begrepen / daer in oock besteet is een Baterye te maken van ses Stucken. Ende heeftmen door het water niet verder konnen komen / also die vande Stadt de Cadijck gaende na de Ortensche Dijck / hadde doorgesteken.

Den twaelfsten heeft de Prins den Dommel besteedt te stoppen ende toe te dammen / met eenen Dam van twee hondert Roeden. 't Welck den acht en twintighsten dito ghedaen sijnde / begonnen het Waeter buyten om het Legher te leyden: Desghelijcks wiert oock de Rivier de Aa ghestopt / ende het Waeter mede buyten de Wercken om ghelept. Die van de Stadt sonden soo nu ende dan eenighe Persoonen uyt met Brieven aen de Infante tot Brussel, daer inne sy haer noodt ende ghebreck te kennen gaeven, ende seer instantelijck hulp ende secours versochten; Ghelijck oock de Infante haer debe / haer vermaenende van couragieus, patientich ende ghetrouw te zijn ende te blyven, met vaste beloften ende vertroostinghen van ontset; Maer hare Brieven quaemen niet altijdt over of deur / somtijdts verdroncken de Booden / somtijts keerden sy wederom / datse niet deur en wisten te komen / ende somtijdts raechten sy in handen van de Prins; evenwel snapten altemets noch een deur / waer uyt die van de Stadt van haer ontset verwittight wierden / ende de Infante van des Stadts ghelegenthept ende noot. Den vijftienden May hebben die van de Stadt een uytval ghedaen op den Heer van Brederodens Quartier / doch sijn met ghewelt te rugghe ghedreven. Den sestienden dito sijn die van binnen wederom met eenighe Chaloupen uytghekomen op het Quartier van Graef Ernst, doch mosten sonder pets uyt te rechten retireren. Ontrent den twintighsten dito heeftmen begonnen te maecken een Trenchee tusschen Enghelen ende Crevecoeur, tot bevrijdinghe van de Paerden / ende alle andere Trenchementen / met dobbele Banquetten of Voetbancken / wesende den voet van de gemeene Trencheen sesthien voeten / ende den kruyn wel ses voeten dick. Voorts is by de Vlymer Brugghe, teghen den wech gelept / een by na onwinnelijck Fort tegen de Lopers van Breda.

Den twee en twintighsten heeft zijne ghenade Graef Willem seven Kanon-schooten gedaen met twee kleyne Stucken naer eenige Visschers / die uyt de Stadt met een Schuyt quamen vischen / die daer op terstont weder na de Stadt voeren. Ende een weynich daer na de Baterye volmaeckt sijnde / heeft hy gecontinueert met twee stucken / elck van vier en twintigh pont Yserts / ende een van ses pont te schieten.

Den seven en twintighsten sijn begost de Trenchеen / te weten die na de groote Schans genaemt Isabella van de Frantoisen onder Perseval, en die na de kleyne schans genaemt Sint Antonio door d'Engelschen onder banden Bosch.

Trenchеen geopent. Den negen en twintighsten maechte Perseval een linie / welcke hy die van binnen wiert verwart / daerom men de selve verliet. Den selven dito heeft Graef Willem van een tweede Baterye doen schieten van drie Stucken van vier en twintigh pondt / ende noch van drie van twaelf pont; sijn eerste Baterye bijbende staen. Den acht en twintigsten ende dertighsten deden die van het Fort Isabella een uytval sonder pets besonders uyt te rechten. Den dertighsten deden die van Sint Anthonio het selve / ende dooden een Enghelsche Luytenant ende sijn Knecht / ende retireerden daer mede. Op den lesten May heeft de Heer van Brederode op de Peter Schans met twee Kamer Stucken van ses pont beginnen te schieten; ende wierden desen dach uyt andere Quartieren wel hondert ende thien schooten met halve Kanons ghedaen; waer van eenighe Borgers huysen ende des Bisschops huys beschaedight wierden; oock wasser een schoot door den Tooren van Sint Ians Kerck ghekomen.

In de selve Maent May hebben die van de Stad oock eenighe uytvallen ghedaen / als namentlijck den twaelfden 's nachts met twee Chaloupen op het Quartier van Graef Ernst. Den vijftienden wederom op het selve quartier. Ende den achtienden met vier Chaloupen op 't Quartier van de Heer van Brederode, maer wierden t'elckens soo ontfanghen / datse met verlies van eenige mosten te rugge keeren: Ende schoten die van de Stad altemets op het Leger / maer deden daer mede niet veel schade. 1629.

Den lesten May waren d'Approches op de Schans Isabella soo verre gheavanceert / datmen op hondert en vijftigh passen na gekomen was aen de buyten Wercken van de selve / en mostmen doen voorts Sapperen. d'Approches na de kleyne Schans Sint Antonio waeren noch soo verde niet gekomen.

Tusschen beyde d'Approches was een Baterye van ses Stucken besteedt / om daer mede de verdere Approches te avanceren. Uyt het Quartier van de Heer van Brederode, wiert oock geapprocheert naer de Peter Schans met goet succes: In de Quartieren van Graef Ernst en Graef Willem van Nassouw, konden men geen verder Approches doen / vermits het hooge Water.

Den eersten Juny des nachts / hebben die van de Stadt op haer Kerck toren driemael gevuyrt / het vuyr teickens driemael op ende neder haelende. De Franschen sijn hier op den Vyandt aenghevallen / hem uyt sijn Wercken drijvende / bequamen veel ghereetschap van Schoppen / Spaeden / Deghens ende Waepenen. Die van der Vuchter-Schans sijn oock met twee hondert Man uytghevallen op de Franschе Baterye; waer over vijf of ses Man met een Capiteyn van de Waelen doodt ghebleven sijn; maer sy hebben de Belegheraers uyt haer Werck niet konnen slaen / en sleepten veel dooden met haer in het retiren: Ende alsoo het Water begon te vallen is in het Quartier van Graef Ernst weders begonnen t'Approcheren / ende aen de Hintemerwech een corps de garde ghemaeckt / bevrijt sijnde tegen het Kanon / ende met stoyn paelen ingeheyt: Ende wonnen de Francoysen die Linie van het Fort Isabella, welcke onse Linie had verwart / en bleef daer doodt den Luytenant van Douchant, een vrywilligh / ende Mr. de Maison neufve de Vitre.

Den tweeden dito hebben die van de Stadt een Boode met Brieven van Brussel landts den Peter binnen ghekreghen; dat groote blijtschap veroorsaeckte: Ende wierdt des nachts op den Tooren daer over gevuyrt. Des nachts isser in het Quartier van Graef Ernst voorts gheapprocheert / tot aen een seecker kleyn Meulen berghsken, ende daer een Corps de Guarde gemaeckt / waer van naerderhandt een Batterye is ghemaeckt van twee halve Kanons.

Den derden wesende Pinxterdach / schoot de Vicomte de Turaine de eerste ses schooten met groff Geschut van vier en twintigh pondt / van een Batterye van ses Stucken / ende wiert dien dach ende de volghende uyt des Prinsen Quartier sterck geschooten.

Den Ingenieur Perseval was niet sijn Linie den sevenden Iuny ghekomen op het Contrescharp van de groote Schanse / ende Ian van den Bosch met de sijne naer by de kleyne Schanse: Daer wierden noch twee Baterven ghemaeckt: Ende wiert bevonden dat de Prins voor dese Stadt hadde hondert ende tien Metale Stucken behalven de Mortiers.

Den achtsten dito wiert ghequest Mr. de Vittenval Frans Capiteyn waer van hy gestorven is. Ende begonnen de Francoysen te schieten op het Hoornwerck van het Fort Isabella. De Prins kreegh dien dach oock tijdinge / dat Graef Hendrick van den Bergh, die van de Spaensche stot Veltheer verkooren was / een groot Leger by malkanderen hadde / ende dat hy van meeninge was daer mede in de Langhe straet te komen / om de Hemersche en Bommelerwaerden sien t' invaderen; waer op hy in tijdts het noodige versorgde / en de Heeren Staten de nieuwe lichtinge van Waertgelders recommandeerde.

Den negenden quamen die vande Stadt met twee Chaloupen op Pinsens quartier aen / meenende eenige paerden

Digitized by Google

1629. paerden ende Arbeyders te haelen / dat haer gemist is. Ende naedemael Graef Ernst by den Ingenieur Matthys van Voort wiert aengedient / datmen met seecker groote galderye recht na de Stad houde gaen / tusschen het Hintemeer eynde, ende het Ortensche Bolwerck / ende deselve daer op by de Prins / Graef Ernst, ende de Gecommitteerde vande Heeren Staten naerder gehoort sijnde / wiert het selve geapprobeert / ende ghelast in 't werck te stellen. Tot welcken eynde op den veerthienden twee Batterpen / elck van acht stucken besteet sijn / achter met bleugels gesloten / ende ter zijden met Corps de garde beset / om 't voorschreve werck onder 't faveur van dien aen te vanghen: ende alsoo sulcx al door 't water moste gemaeckt werden / op eenige plaetsen soo diep sijnde / als tot den hals van een man / soo heeftmen daer toe moeten employeren menichte van duysenden Bosschen gehouwen rijs / ende op die plaets geen Aerde te bekomen sijnde / heeftmen het selve met stort-karren van achteren wel tot hondert en vijftigh roeden verre moeten aenhalen / op welcken voet het gemelte werck ghecontinueert is / zijnde noch daer en boven aen de voorsz groote galderye noch een Batterye gemaeckt. Den selven des 's nachts / sijn ses mannen gaen besichtighen het Contrescharp van het Hoornwerck van het Fort Isabella, sonder dat die van binnen eens schooten / ende uyt deselve is verstaen dat het was geruineert.

Den thienden des nachts / sijn de Trenchee van de Francoysen geadvanceert / tot aen het Contrescharp van het Hoorn-werck van 't Fort Isabelle, in het welcke is ghemijnt ghewoorden / maer terstont weder ghestopt. Den selven dito hebben d'Enghelsche het Fort Sint Anthonio begonnen te beschieten met twee stucken van vier en twintigh pondt. Den selven dito hebben de Francoysen het Fort Isabella beschoten / ende een Baterye ghemaeckt op de Contrescharp van het Hoornwerck.

Den derthienden dito hebben die van 't voorseyde Fort een uytval ghedaen met vier Man / dewelcke gequetst hebbende een Sappeur weder te rugh sijn gheleert.

Den veerthienden dito heeftmen begost inde Trencheen van d'Enghelschen met Granaden te werpen / met twee Mortieren op 't Fort Isabelle, ende 't Fort Sint Anthonio, van welcken een gevallen sijnde / in het Fort Isabella heeft verbrandt d'Ammunitie / ende een wonderlijcke kracht betoont. Den selven dito is de Prins met de Heeren Gecommitteerde Staten op de Baterye gegaen / ende heeft een Mortier (alsdaer zijnde gestelt) doen lossen op de groote Schants / die ten tweedemael soo veel operatie dede / datmen de Schansse door 't stof ende den damp naeuw konde sien; want die viel in des Commandeurs Huys / dat daer deur verbrande / ende laghen daer in vier tonnen kruyt met ontrent hondert Granaten. Den kleynen wiert van gelijcken gegroet; ende is tusschen den derthienden ende veerthienden weder driemael op den Toorn ghevuert; tot een teycken dat twee Boden met de Brieven vande Hertoginne wel binnen waren gekomen. Den ginghen in 't quartier van Graef Ernst oock dapper voort met de groote Galderye.

Graef Hendrick tot Turnhout. Den vijfthienden heeftmen het opgeschutte Water van den Dommel in de buyten-gracht om 't Prinsen Quartier ghelaeten / met het voorstercken van den Dijck. Ende heeftmen weder ses Granaten inde Schansen ghevorpen / waer van twee goede operatie deden. Den verstont oock dat Graef Hendrick vanden Bergh den dertienden van Brussel was geschepden / hebbende sijn rendevous gheordonneert tot Turnhout; en tot Breda wiert voor hem broodt gebacken: Waer over de Prins de Heeren Staten de acceleratie vande lichtinghe vande Waertgelders seer recommandeerde / ende datmen hem die naemen van de Capiteynen soude overschrijven / om haer sijn patenten in tijdts te senden. Den selven dito des nachts / zijn de Belegherde de Hintemer-poort uytgheballen inde loop-graven van Graef Ernst, de wachten van dien bijbende tot aende Baterye / doch moesten wederom retireren. Den selven dito hebben die van 't Fort Isabelle een uytval gedaen met vijftigh of sestigh man / gewapent met spitzinghstocken ende Pistolen / ende hebben de Sappeurs verjaeght / twee doodt ghesla eghen ende eenige ghequetst. Alsdoen wierden wederom twee of drie Granaten inde kleyne Schants gevorpen; oock waeren d'Enghelsche doende om de Gracht voor de Contrescharp vande kleyne Schants te vullen / dan die van binnen belette dat / haelende het rijs daer uyt / ende doende daer op een uytval: waer mede sy wel dertigh man doodt sloeghen / ende onder andere wiert de Capiteyn van des Prinsen Garde in 't hooft gheschooten / maer boven alle hoope daer wederom van genesen. De Francen waeren mede vijftigh doende / stellende die nacht drie Vinten van haer Galderye aen de groote Schants. 1629.

Den sestienden Monsieur de Candale de wacht hebbende inde Fransche Trencheen / tot negen uyren inder nacht / begost te sapperen om de Galderye over te brengen / om in het Hoornwerck te logeeren. Ende kreeg de Prins tijdinge / dat de Keyserlsche mede af quamen / tot secours vande Spaensche / ende al ghekomen waeren in het Landt vander Marck; waer over hy de Heer vander Dussen ende den Tresorier Goch aen de Heeren Staten sont / om d'acceleratie vande Waertgelders te doen vorderen. De Heer Eisinga wiert oock na Vriesslandt, Stadt ende Ommelanden ghesonden / om te versoecken: dat vijf Compagnyen uyt Vriesslandt na Swol mosthen ghesonden werden / ende noch in plaetse van Waertgelders vier Compagnyen uyt Vriesland en twee uyt Stadt en Ommelanden. Vander Dussen. Goch. Eisinga.

Den achtienden dito bequam de Prins seechere tijdinge / dat het geheele Leger van Graef Hendrick van den Bergh, den seventhienden tot oudt Turnhout ghekomen was / sterck vier en vijftigh Cornet Paerden / daer by haer noch soude voeghen twaelf Cornetten uyt Breda; van het Voetvolck en was noch geen seecker bericht. Ende hebben de Fransschen een Galderye begost op het midden vande vleugel van het Hoornwerck. De belegerde wierpen altemet met handgranaten / ende anders.

Tusschen den achtienden en negentienden hebben de Engelschen de gracht vande kleyne Schansse meer dan de helft gebult / ende op de kant Schanskorven ghebracht / en met Aerde gebult / tot bescherminge vande Werckluyden: daer op de belegerde den geheelen nacht dapper schooten / vuer en handtgranaten ghevorpen / maer te vergeefs.

Den seventienden hebben d'Engelsche een Galderye begost na de gracht vande halve mane van St Antonio.

Den twintighsten wert by schoone dage met de Galderye voort gevaren / ende inde kleyne Schansse wederom acht Granaten ghevorpen / die alles inde Lucht smeten waer sy ontrent quamen / het volck vluchte in haer Contrescharpen / om haer lijf te bergen; ende hebben de Francoysen een tweede Galderye begost aen de rechterhant vande eerste, ende oock een Mijne begonnen in 't Hoornwerck.

Den een en twintighsten sijn wederom acht Granaten inde kleyne Schants gevorpen / ende oock is daer gestadig op geschoten. Sy hebben oock een Mijne begost inde halve Maene van het Fort Sint Antonio, ende op de selve tijdt noch een andere Galderye begost aen de rechterhandt vande eerste. Den nacht quam oock een Bode binnen de Stadt met Brieven / waer by haer te kennen wiert gegeven de komste van Graef Hendrick vanden Berch, en des Keysers Troepen.

Den twee en twintigsten des nachts / sijn de Engelsche weder op nieu met haer Galderye voort gevaren / dan wiert voor de derdemael dan die vande Schants in hant gestreecken / maer d'Engelschen vielen dies niet tegenstaende dapper aen / en dreven die van binnen tot haer Contrescharpen inde gracht / daer der veel in verdronchen. Den selven nacht deden sy oock een Mijne springhen / welcke op de Galderye viel aen de rechterhant / en doode so wel de Mineurs als de Mousquettiers dan binnen vijftien man; sonder dat sy pedts konnen winnen.

1629. Den drie en twintighsten dito vielen d' Engelschen weder dapper aen haer Galderpen / als van gelijckx de Franschen / die een Mijne aen de groote Schans deden springhen. Den selven dito des namiddaeghs ten vier uyren / hebben de Francoysen twee Mijnen doen springen / die misluckten; daer na noch een ander doen springen / dewelcke wel een goede Breesse maeckte / meer stopte haer Galderpe / dat haer belettede te stormen: De Breesse was soodanigh datmen die van binnen konden sien van den Hoofde tot de Voeten toe.

In het Quartier van Graef Ernst, is men ondertusschen voort-ghevaeren met de Sapperinghe langhs den smallen leegen wegh naer het Hintemer-eynde.

Sterckte van het Spaens Leger. Den vier ende vijf en twintichsten isser wepnigh anders voor gevallen / als het ordinaris schieten van beyde zyden. Maer verstondtmen dat Graef Hendrick van den Berch sijn Leger hadde gemonstert / ende dat hy daer mede quam tot Loon op 't Sant, ende tot Spranghen ende daer ontrent / daer hy 't selve oock eenigh gheldt gaf. Men seyde dat hy sterck was ontrendt seven duysent Ruyters / ende tusschen de twintigh ende vijf en twintigh duysent Man te voet / met sestien Stucken Geschuts. Den selven daege quam den Koninck van Bohemen in 't Leger / die de Prins alle de Wercken toonden / gaende met hem oock inde Loopgraben.

Den ses en twintighsten dito isser op drie verschepden plaetsen in 't Leger brandt geweest. Den selven dach ende des daeghs daer naer was men doende met de Galderpe te besteden / die tegen het Kanon-scheut bysouden syn; waer op eyntelijck wiert ghereselveert deselve by dach-gelden te laten maken.

Den seven en twintighsten dito hebben de Francoysen van haer derde Baterye af de Gracht van 't Contrescharp van 't Fort Isabella gepasseert / ende geschoten met een Stuck van twaelf pondt / van een Baterye dicht by de Galderpe aen de rechterhant.

Spaensche tot Vlijmen. Den selven dito quam Graef Hendrick vanden Berge Ruyterye tot Vlymen, ende heeft haer aen verschepden plaetsen om 't Legher vertoont / van Vlymen af tot Cromvoort toe.

In 't Quartier van Graef Ernst was men ondertusschen dapper voortgegaen met de groote Galderpe; sulcx datmen den negentienden een corps de garde, ende den acht en twintighsten noch een ander daer gemaeckt heeft; met noch twee Baterpen / elck van een Stuck.

Den acht en twintigsten dito snachts vertoonden hem den Brandt by de drie Schanssen de drie Susters genaemt / by den Hollandeschen Dijck / ende wierden tien of twaelf schoten met Kanon daer op gedaen / waer op sy terstont retireerden / ende stondt het Legher den gantschen nacht in Batalie: De Prins met den Koninck van Bohemen ontsielden haer oock in de buytenwercken / daer ontrent om het oogh op den Brandt te houden.

De Spaenschen hadden ingenomen het Huys te Boxtel, dat met vyf en twintigh Man beset was / die in 't Legher quamen / ende lepden daer sestigh Man op: Voorts hadden sy de Brugge alder ober den Dommel leggende / die de Prins hadde doen afsneecken / weder doen repareren / als mede de Brugghe tot Heeswijck, daer ober sy naer Hintem konden komen.

Den dertigsten dito hebben de Spaensche te voet en te paert / tot Vlymen sich in 't geboomte verborgen gehouden achter de Iuffer-Schans, ende eenige Huys-wagens van 't Leger bekomen / met ontrent veertigh gevangenen / ende hondert Paerden: Sijn daer enboven met twee Chaloupen inden Morgenstont van Vlijmen gekomen / nae de drie Susters ende Hollantschen Dijck / om de diepte van 't Waeter te peylen; Waer ober 't gantsche Leger in Batalie raeckte: Ende verklaerden eenige Overloopers / in 't Spaensch Leger een pondt Raes twaelf stuyvers / ende een kanne Biers ses stuyvers hoste / ende alles naer advenant.

Famars geschoten. Den eersten Iuly de Colonel Louys de Lervin, Heere van Fama, hebbende de Wacht gehadt / des avonts verlost werdende / wierdt met een Loot in de rugghe geschoten by de schouder in / dat behelijck daer upt wiert gesneden / doch stierf noch dien nacht daer van; ende wierdt den achtsten tot Heusden begraben by sijn Vader ende Broeder. 1629.

Den tweeden syn de Spaensche te Voet ende te Paerdt voor 't Quartier te Vucht geweest / scheermutserende met de Wacht / doch naer eenighe Kanonaden trocken weder af. Des na middaghs ontrent drie uyren hebben haer deselve wederom vertoont by de Susters-Schanssen, maer nae datter twaelf schueten met halve Kanons / ende seven met langhe Pelt-Stucken naer hun gedaen waren / syn sy wederom gereti reert.

Spaensche alarmen aen 't Leger. Den derden dito snachts hebben de Spaensche op verschepde plaetsen balsche Alarmen gemaeckt / ende op het Leger twee essentiale assauten ghedaen / d' eene op 't Quartier tot Vucht, daer sy met een groote Brabandse ende Alarm aen quamen / ende meenende door te breecken / ende d' ander tusschen 't Quartier van Graef Ernst ende des Heeren van Brederode. Tot Vucht gaf de Prins last aen den Hertogh van Bouillon, die met een gros van Ruyteren op de Heyde stont / dat wanneer de Vyant eenighe Ruyters van achter de Duynen upt sondt / dat hy deselver doen soude / om daer mede te schermutseren: Graef Hendrick tien of twaelf Ruyters upt sendende / wierden van des Princen Ruyters ghecharghceert: Graef Hendrick sondt daer op meer Ruyters upt / gelijck den Hertogh oock dede / upt sendende Monsieur de Maude, Fransche Kitmeester / die met groote courage de Spaensschen chargeerde / ende wierdt syn Paert onder hem doodt geschoten / upt de Embuscade / die de Spaensche achter een Hegge ende Boomen gelept hadden; Den Hertogh siende dat Monsieur de Maude gebangen wierdt / chargeerde selfs met sijn Ruyters / ende dede des Vyands Ruyters retireren: de welcke siende datse Maude te Voet niet houden mech brengen / hebben hem gepistoleert; waer van den Hertogh het doode Lichaem mede nam / ende in 't Leger bracht; Monsieur de Turliere bleef daer oock doot; aen de Spaensche zijde bleef daer den Kitmeester Vereycken met een Kanon-schoot. Daer en tusschen wiert dapper met Kanon upt het Legher geschoten: ende Graef Hendrick siende dat hy gheen voordeel en konde doen / vertrock ende toogh wech. Op d' ander ghenoemde plaets wierden de Spaensche oock soo ontfangen / datse met groote disordre reireerden / met verlies van veel Volck ende Wapenen. Daer en tusschen was Graef Hendrick van den Berch met eenighe Boeren oock besich om den Dam van den Dommel heur te strecken: De Guides dat Boeren waeren / brachtense langhs de Cadijck, die van Boxtel na het Leger liep; ende alsoo het klare Maneschijn was / saeghen sy des Generaels Cicels Tenten / die eenige daegen te voren / upt oorsaecke van den Brandt die in sijn Quartier was geweest / alhaer waren op geset; De Boeren hier deur geabuseert synde / meenden datse verheert waren ende reireerden haer; dan wieter sestien gebangen. Beyde hen ghe schoten

Dit was de tiendemael dat sy haer advontuyr op 't Leger van de Prins hadden versocht / ende alle nachten 't selve in Batalie gehouden. Desen nacht hebben die van de Stadt weberom driemael van den Toren gebuyst: Oock sijnder eenige van de Boeren ghebangen / die de Waeteren voor de Spaensschen hadden gepeylt ende haer daer mede meende door te brengen; waer van twee in 't Quartier van de Prins syn opgehangen / d' eene synde een Burgemeester van Boeckhoven, ende d' andere een Boer van Vucht.

Den vijfden dito snachts eenighe van des Princen Ruyters veertigh schoone Paerden in 't Leger. Ende wierden eenige Granaten in de kleyne Schans gheworpen; oock was men sterck doende om de Gracht van de groote Schans te vullen: d' Engelschen abanteerden oock haer wercken heel seer.

Den sesten dito syn de Francoysen en de Engelschen met haer Galderpen / met beyde de Schanssen overgekomen.

De Heeren Staten Generael verabherteert synde / dat de Prins hem over al hasardeerde: hebben hem daer over desen Brief geschreven.

Doorl-

1629. *Doorluchtige Hoogh-geboore Vorst ende Heere,*

WY hebben niet sonder groote bekommerniſſe verſtaen, dat uwe Excellentie naer ſijnen gewoonelijcken yver, couragie ende ſorghvuldigheyt, ſich aen ende aen verthoont in d' Aproches, ter plaetſen daer het meeſte perijckel ende gevaer is, tot viſitatie ende bevorderinghe van de Wercken. Derhalven hebben wy voor den meeſten dienſt van het Landt hoognoodig geacht u Excellentie by deſen te verſoecken, ende recommandeeren: dat de ſelve ſyn Perſoon wil meſnageeren, ende op de conſervatie van dien letten: wel wetende hoe veel voor deſen Staet daer aen is gelegen. Stellen uwe Excellentie in bedencken, oft de ſelve niet goet en ſoude gelieven te vinden, de viſitatie der voorſz periculeuſe Wercken te laten doen, deur een vertrouwt ende ervaeren militair Officier, die van ſyn bevinden levendigh ende naer de waerheydt rapport ſoude doen, &c. Ghinde gedateert den tweeden Iuly ſeſtien hondert negen en twintigh. De Gecommitteerden der Heeren Staten by de Prins in het Legher, hebben hem het ſelve van gelijcke gerecommandeert: daer by voegende alle redenen ende motiven die ſy wiſten daer toe te dienen. Waer op de Prins antwoorde: Dat hy haer Ho: Mog: en haer lieden, voor de goede affectie (die ſy hem toedroegen) hertelijck bedanckte; Seggende daer by, gheljck als hy meermaels daer te voren ghedaen hadde: Dat hy het alles op rapport van anderen niet en konde laten ſtaen, ende ſich ſelven oock ſo ſeer niet hazardeerden, als 'er wel geſeydt wierdt.

D' Ouchants. Den ſevenden dito ſnachts als Monſieur d'Ouchants Luytenant Colonel van Monſieur de Chaſtillon de wachten commandeerde in de Trenchee van de Franſchen, vielen die van het Contreſcharp van het groote Fort uyt met hondert Man, ende wierpen haer met ghewelt aende rechterhandt in twee kleyne corps de garden, ende behielden die ontrent een uyr, ten leſten wierdenſe ghekeert, ende te rugghe ghedreven, met elf dooden ende twee ghebangens; maer daer wiert luſtich gevochten hant aen hant, ende wast een Vaendraegher dieſe commandeerde, en die oock een van de gebangens was.

Den achtſten lieten die van de kleyne Schants een Myne op de Engelſche ſpringen, maer ſonder ſchaede. Den ſelven dito ſijn de Spaenſche van Cromvoort ende de plaetſen daer ontrent op Boxtel ghemarcheert, alwaer ſy haer op de Heyde hebben ghelogeert met haer gantſche Leger.

Keyſerſche tot ſecours van de Spaenſche. Den negheńden kreegh de Prins van verſcheyden plaetſen tijdinghe van datter eenighe duyſenden Keyſerſche in aentocht waren tot aſſiſtentie van de Spaenſche: ende alſoo hy wel dachte dat die tegen hem of ſijn Leger, of anderſints by diverſe op andere plaetſen der Vereenighde Landen ſouden ghebruyckt worden, ſoo heeft hy noodich gheacht dat deſe Heeren Gecommitteerden by hem in 't Leger, aen haer Ho: Mo: de Staten Generael ſouden laten weten den grooten noot, daer in men ſonde kommen komen te ballen, by aldien men geen meerder Volck by een ſach te krijghen, ende daer mede een Leger ſoumteerde teghen de ſelve. Met verklaringe: dat het lichten vande Waertgelders niet genoeghſaem was, ende dat men by ſulcken noodt gheen Volck uyt het Legher ſonde kommen miſſen: ende hielt tot twee oft drie repſen ſterck daer op aen, datſe ſulcks ſouden gelieven te doen: Ten eynde, dat de ſelve daer op ſoude mogen reſolveeren, ſoo haeſt mogelijck waer: op dat by faute van goede ende haeſtighe reſolutie de Landen in gheen ongeval en geraeckte. Het welck de voorſz Heeren oock dadelijck deden, ende ſulcks oock ſeer ſerieus recommandeerden; daer by voorts voegende, dat des Prandts Legher noch op Boxtelheyde ſtil lagh: dat d' Aproches op beyde de Schanſſen wel voort gingen, ende dat men nu wat meer ſoude haeſten.

Den ſelven dito, Monſieur de Candale commandeerende de Wacht, ende hebbende het Hoogtwerck van het groote Fort doen beſichtighen: waer dat niet meer als ſeven oft acht Mannen in waren: nam het in, ende logeerde daer binnen. 1629.

Den elfden dito is begonnen een binnen-Trenchee, van het Quartier van Pinſen, tot aen de drie Suſters: als mede van des Princen Quartier, tot aen Brederoos Schants: ende van daer voor by het Clooſter te Eyckendonck, aen het Quartier van Graef Ernſt, ende met Redouten wel voorſien tegen die van binnen.

Den twaelfden dito hebben de boven-genoemde Gecommitteerde Heeren (tenende als boven) twee Heeren van de haren naer den Hage geſonden: namentlijck, de Heeren Nobel ende Harſolt. Daer by aen den Raedt van Staten ſeggende: dat den Prandt op Boxtelheyde hem begoſt te retrencheeren: dat hy een Brugge tot Eeſt ghemaeckt hadde over een Waterken dat in de Dommel loopt, waer door hy in een half uyr op het Quartier van de Prins komen konde, ende datſe ſoo naer lagen, datſe hare Centen konden ſien. Nobel / Harſolt.

Den vijftienden dito wierden beſtaet de oude Water Molens aen de Dieſe te repareren, ende daer beneffens noch een en twintigh andere, om met Paerden te maelen, om daer mede het laegſte Landt droogh te maecken.

De Galderp in 't Quartier van Graef Ernſt is den achtſten beſtaet, ende door ghebreck van aerde den veertienden begonnen; waer op die van de Stadt ghedaegdigh met Vanen ſpeelende van twee Bolwercken, de arbeyders van dien groot getal deede. De ſelve overghebracht ſijnde, hebben die van binnen haer in de afſtijdinghe gheretireert: maer alſoo men ghedaegdigh met de Sappering voort ginghe langs de Hoogſt-weer van het Hoogtwerck, hebben ſy die oock moeten verlaten.

Den ſelven dito, naer het vertreck van de twee voornoemde Heeren, hadde de Prins verſtaen uyt Vrieſlandt, dat op de abdijſen aldaer gekomen, van de aenkomſte der Keyſerſchen, die van de Stadt ende Landen haer Compagnien, naer de Yſſel ghezonden, hadden ghereboceert: Ende dat die van Vrieſlandt verſochten dat haer Compagnien van gelijcke wederom mochten keeren naer Vrieſlant; bindende het ſelve ſeer bedenckelijck, dewijle ander Volck ter ſelver plaetſe ſoude dienen beſtelt te werden, om een groſ van een Legher te ſammeren, tot defentie van alſulcken plaets daer de Keyſerſche ſouden moghen op aen komen: Waer over de Gecommitteerden voorſchreve met goet vinden vanden Prins, de Heeren Eyſſinga ende Ienſema hebben verſocht ſulcks de Heeren Staten Generael te willen gaen voordragen, ten eynde de ſelve daer op ſouden mogen reſolveren wat noodigh was. Eyſſinga en Ienſema.

Hier en tuſſchen ginghen de Aproches uyt alle de Quartieren gheſtaedigh voort: ende kreegh de Prins tijdinghe, dat den Prandt een aenſlagh hadde ghehadt op het Huys te Gennip, leggende boven de Grave, dan was ghefalleert, ende was met verlies van eenighe perſoonen af gheſlaeghen ende weder getrocken.

Den ſeſtienden 't ſaments is de groote Galderye door de gracht van het groote Fort ghedraeght, aen de baren van de Faucebray, ſulcks dat de Sappeurs ende Mijneurs in het Werck wierden gheſtelt; De Galderye over de Gracht van het kleyne Fort avanceerde mede hart, door dien dat daeghs te voren een Traverſ op het Contreſcharp van het ſelve Fort ghemaeckt, was ingenomen, het welck den overgangh van de voorſz Galderye te lichter maeckte. Men verſtont uyt eenige overloopers, dat ter een grooten brandt geweeſt was in het Logement van den Grave van den Bergh, niet ſonder perijckel van zijn perſoon, ende verbranden daer ſinne veel van ſijn Meubelen, ja het Pavillon boven zijn hooft. Men hoorde mede meer ende meer van de aenkomſte der Keyſerſche: inſonderheyt by ſeeckere ghe-interceptieerden brief van Bremt Vroſt van Gelder aen de voorſeyde Graef Hendrick ghe ſchreven: houdende dat de Wagens ende Barques van zijn Quartier, die hem waren op geleyt den ſes en twintigſten dito gereet ſoude zijn. Waer uyt te preſumeren ſtondt dat den Prandt uyt die boven Quartieren pet notabels voor hadde, ſonder-

1629. derlinghe als de Keyserschе daer sonden zijn aenghekomen: Waer over de Prins de Heeren Gecommitteerden vraeghde: of de Heeren Staten noch geen resolutie ghenomen hadden op de lichtinghe van de versochte ses duysent Man? recommandeerende als noch sulcks heel serieuselijck.

Den seventienden dito naer middagh / Monsieur de Candale in de Trencheen commandeerende / heeft tegen den wille van d' Ingenieur Perseval, gelogeert in de Faucebray van het groote Fort.

Den selven dito wierdt een Boer gevangen / die een Brief in de Stadt meende te brenghen van den Graef van den Bergh, aen den Gouverneur Grobbendonck, luydende als volght:

Mijn Heer,

SIende dat het onmogelijck is den Vyandt in syn wercken te overweldighen, met het Volck dat ick by der handt hebbe: om dat hy sonderlingen boven maten vast versterckt leydt; Soo vinde ick goet ende geraden van hier op te breecken, ende my te vervoegen by het Keysers Volck, die nu alreede in Wapenen zijn, ende in groote meenighte naer Wesel trecken, soo Ruyters als Voet-volck: hoopende soo een merckelijck stuck voor te nemen, dat den Vyandt ghedwonghen sal zijn met ons te slaen: ende dat Godt ons in dat geval de overwinninge sal doen behouden, ende de Stadt daer mede sal komen ontset te werden, midts dat ghy de selve noch voor een tijdt kondt houden: het welcke ick u midtsdesen wel heb willen bekent maken: Biddende soo wanneer ghy desen sult ontfangen hebben, dat ghy dan terstont in den nacht een groot vyer op den Toorn van St. Jans Kercke wilt maecken: het selve dickmael bewegende ende roerende, ende des anderen daeghs een grooten roock op den Toorn; waer uyt ick sal bekennen, dat desen Brief u behandight is. Ende wanneer dese Bode wederom met antwoordt sal vertrecken: sult ghy den volgende nacht het selvige teycken met vyer geven, ende des daegs wederom met roock eenen langen tijdt. Ondertusschen blyve ick mijn Heer u seer toegedaen ende vertrouwden Vriendt, *Hendrick, Graef van den Bergh*, uyt het Leger van Boxtel, den sestienden July 1629.

De Prins sondt desen Brief aen de Heeren Staten Generael / met sijn advijs: wat ordre men teghen des Vyandts dessein soude mogen stellen.

Graef Hendrick van den Bergh heeft daer op des avondts ten vijf uren de Avant-Guarde (bestaende in twee Regimenten) doen marcheeren: staende het Canon beerdigh / om de selve te volghen: maer alsoo de Tenten noch bleven staen / meendemen in het Prinsen Leger / dat een andere Partije opgetrocken ende ghevolght was; maer den seventiende 's morgens is het geheele Leger voort getogen / nemende den wegh naer Vechel ende Erp, daer het selve dien nacht logeerde; latende het Fuys te Boxtel met eenigh Volck beset.

Vyandtsche naer Vechel en Erp.

De Prins hadt opinie dat hy het op de Graeve ghemunt hadde / hoewel dien wegh den Vyandt op Gennip, Ravesteyn, ende noch hooger konde lepden: ende sulcks was oock niet sonder bedencken / om dat hy de Schupten met hem nam / die hy elders hadde doen gereedt maecken / ende hem dienen konden / om de Revière te passeeren: waer over hy dateljck vijf Compagnien naer Ravesteyn sondt: Middsgaders een naer Gennip, ende een naer Tiel, ende op andere Plaetsen ordre stelde.

Hy hadde al te vooren Graef Wilhelm van Nassauw met twintig Compagnien in de Hemertsche ende Bommelsche Weerden gesonden / om aldaer op den Vyant te passen. Vermaenende de Gecommitteerden / om noch eenmael de Heeren Staten Generael te vermanen als voor desen / tot de nieuwe lichtinge.

De Heeren Staten van Hollandt vermoedende van gelijcke: dat den Vyandt sijn dessein op de Grave hadden / hebben in der haest ordre gestelt / om daer binnen te brengen duysent tonnen Meel in twee Schepen; het eerste geconvoyeert wesende met eenige Soldaten / met een State Bode: raeckten onder weghen vast / ende nistemen terstont een van de Soldaten; waer door de Schipper met de Bode terstont suspitie kreghen / dan dat den selven wel naer den Vyandt mocht gheloopen zijn / om dat daer aen te brengen; waerom sy geraden vonden hun te haesten / ende het Schip te lichten met kleyne Schuytjes / om soo het selve vlot te krijghen / het welck sy tot groot gheluck volbraghten: want den Vyandt geen twee uren daer naer met een deel Volcks daer verscheen / om het selve Meel te halen: maer al te laet. 1629.

Den seventienden als boven / hebben de Engelschen haer Galderye teghen 't effort van die van binnen oock over gebracht / met verlies maer van twee man; hebbende goet gevonden de Gracht niet met Planchen ende Gebinten / maer met simpel Rijs ende Aerde aen het eynde over te gaen / om datse merckten datmense met schieten wepnigh beschadighden / ende met Steenen alleen van boven meest gheworpen wierdt.

Den achtienden dito / de Heer van Dieden (Gouverneur van Embrick) hebbende 's nachts de Wacht: Heer van Dieden.
bede des morgens vroegh ten drie uren een man klimmen op het groote Fort / om te vernemen of den Vyant sterck van Volck daer in was / ofte zwack. Die van binnen hem vernemende / vermeynden dat een gantsche Troup daer was / beden dateljck haer Mijne onder het Bolwerck springhen / die een van de Mineurs ontbraght: ende een ander soo bedolf / dat hy langhen tijdt bedeckt bleef: doch eyndelijck upt-gehaelt zijnde / wederom bequam. Door het springen van dese Mijne / is niemant van des Prinsen Volck beschadight: maer de passagie voor de selve geopent wesende / heeft de Heer van Dieden daer op een Assaut met sestien Musquetiers ghedaen: daer teghens die van binnen maer een salve gaeven / ende liepen soo vroyts wegh upt het Fort / sonder dat 'er pemandt van sijn Volck beschadight wierdt; Ende wierdt bevonden / dat het voorsepde Bolwerck sulcks afgesneden was / dat sy de reste noch wel een tijt langh souden hebben konnen defendeeren. Daer wierden in bevonden sestien Orhoofden Wijns / vier en twintigh Tonnen Bier / Vroot ende Speck / ende veel Geweers.

Den negentienden dito / smorghens vroegh ten drie uren / hebben die van het kleyne Fort een Mijne laten springhen / ende daer op het selve verlaten / weesende van die van buyten overballen te werden: en retireerden sy haer in een halve Maene / vier hondert en vijftigh treden van het voorsepde Fort naer de Stadt toe: de Engelschen namen terstont het Fort in / ende zijn die van buyten een wepnigh daer na getrocken naer het Travers / voor het selve Fort (onlanghs gemaeckt) het welck die van binnen siende / het selve mede verlaeten hebben; sulcks dat die van de Stadt nu haer beyde Forten quijt waren.

Naer het veroberen van beyde de Forten / heeft de Prins d' Approches voorts doen continueeren naer de andere Wercken by den Vyand / tusschen de Vuchter-Poort / ende de genomen Forten gemaeckt: daer van den een en twintigsten dito drie Redouten besteet wierden. Hy liet oock Batterpen op beyde de Schantsen maecken / om daer mede op de Tenaille / aen de Vuchter-poort / ende de halve Maene daer buyten te speelen.

Graef Hendrick van den Bergh sloegh by Mooick een Brugge over de Mase / daer over hy met sijn Volck is getrocken. Vyandtsche tot Mooick.

Den drie en twintighsten dito / 's morgens heeft hy Dulcken (ghelweesen Gouverneur van Grol) met den Gouverneur van Lingen, Lucas Cairo, met eenighe Troupen voor upt-gesonden / soo Vier-roers als Pacquetten / naer d' Yssel-kant toe. Dese zijn door hulpe van een Heermans Soone / te Westervoort / beneden Yssseloort, met Sloepen (die sy mede ghebracht hadden) ende andere Schuytjens de Yssel gepasseert / ende op de Veluwe ghekomen / ende hebben haer daer dateljck op een bequame plaets begraeben. De tijdinghe daer van tot Aernem gekomen zijnde / zijn een Engels ende Schots Capiteyn met eenighe Soldaten (die sy by der handt Passeren van den Yssel.

Digitized by Google

1629. handt hadden upt-gheloopen/ om d' over komste te beletten/ maer sy quamen te laet/ want den Vyandt op haer komste was al over: Dies niet tegenstaende hebben sy tegen deselve gheschermutseert/ ende is de voorsepde Engelsche Capiteyn genaemt Dablis met eenighe anderen aldaer gebleven.

De Spaensche hebben voorders alle mogheliick devoir gedaen om haer daer te mainteneren/ tot dat meerder Machts by haer gekomen soude zijn: Graef Hendrick van den Berch hier van de tijdinge ontfanghende/ als hy den Rhijn by Wesel was ghepasseert/ ende by hem aldaer ghekomen waeren des Keysers Croupen/ die hem tot hulpe gesonden waeren/ sondt dadelijck een deel van 't Keysers Volck/ met eenighe van sijn Soldaeten te Voet ende te Paerdt daer nae toe: Het Oorlogh-Schip van de Staeten dede eenighe scheuten op haer/ maer de Spaenschen hadden aen de over zijde twee of drie Valconetten/ daer mede sy haer over-baert/ ontrent den Dorck beneden Yssel-oort favoriseerden/ en schoot daer mede het selve in de grondt: Dese overkomste hadde wel te beletten geweest/ soo de waerschouwinge ende oorde van de Prins van Orangien wel aengenomen ende gevolght waer geweest; maer men konde die soo haest niet aennemen noch volgen/ niet tegenstaende dat het by Prins Maurits altijdt gepractiseert was geweest/ datmen ontrent Schenckeschans een Croupe Volck liet leggen/ als hy met sijn Leger in Brabant of Vlaenderen lach.

Dit maeckte soo groote verslaghenheyt door alle de Vereenighde Nederlanden/ datmen met waerheyt wel seggen mach dat elck een daer schrickte ende beefde/ ende waerender met duysenden die den Prins van den Bosch wilden hebben/ dat hy de Belegeringe diende te verlaeten/ om door den inval van de Spaenschen ende Keysersschen/ die nu het Lant open hadden tot voor Amsterdam, te weeren.

Spaensche op de Veluwe. Den selven avondt quam de tijdinghe aen de Prins van Orangien in 't Leger voor den Bosch, van dat den Vyant op de Veluwe met twaelf duysent Man was gekomen.

De Prins sondt daer op daedelijck den Ritmeester Randtwijck, met seven Compagnien Paerden derwaerts/ ende den Heer van Dieden met twintigh Compagnien te Voet/ om neffens 't Volck onder Graef Otto Harman van Stirum, die te voozen daer heen was gesonden/ alles daer tegens te doen wat mogelijck soude wesen; sijnde den Capiteyn ende den Ingenieur Ian van den Bosch oock mede daer heenen.

De voorsepde Graef hadde alle naerstighevt gedaen/ om den Vyandt upt de Betuwe te houden: maer verstaende/ dat de selve op de Veluwe gekomen was/ soo is hy met drie en twintigh Compagnien te Voet/ ende eenighe te Paerde daer heen ghetrocken/ om de selve te slaen/ of haer ghewonnen voordeel wederom te benemen. Maer de selve achter een Rijswaert leggende/ dede groote schade/ ende konde niet uptrechten.

De Heeren Staeten Generael ontfinghen den vyf en twintighsten July hier van oock de tijdinghe/ soo van den Cancelier ende Raeden van Gelderlandt; de Gedeputeerde Staeten van Uytrecht, als van de Ghecommitteerden in 't Legher/ waer op by resolutie verstaen is datmen daer tegen met alle vigeur ende courage soude gaen.

Den vier en twintigsten dito schreven de Heeren Gecommitteerden in 't Leger/ aen die van Vriesiant ende Stadt en Landen: Dat den Vyandt daeghs te voozen met eenigh Volck op de Veluwe was ghekomen/ ende apparentelijck met sijn gheheele Macht daer op soude volghen/ ende dan sal soecken haere Provintien van de anderen te separeren/ door de occupatie van d' een of de andere plaets/ ten waere sulcks door Godts ghenade wierdt verhindert; ende verfochten met eenen/ als mede den Prins op den Heer Schaffer, om hem in der haest by haer te verboegen/ de selve de noot ende gewichtighevdt van de saecke voor te draegen/ ende beneffens de Heeren Eyssinga ende Iensema te bevorderen/ dat niet alleen de resterende Compagnien van haer repartitie/ maer oock het Volck van den Koninck van Sweden, op

Schaffer.

't alderspoedighste by dage ende nacht naer Swol mochte gesonden werden/ ende datmen tot dien eynde daedelijck 't voorsepde Volck in dienst soude aennemen/ soo sulcks noch niet en waer geschiet. 1629.

De Prins bedacht sijnde dat den Vyandt voorder innewaerts mochte trecken/ vondt goedt den vyf en twintighsten dito/ dat de Heer Adriaen Ploos Heere van Oudegeyn ende Tienhoven, met sijne Brieven van Credentie eens naer Utrecht soude gaen/ om sijn intentie haer te communiceren/ dat hy dede/ ende quam den seven en twintighsten dito wederom: Van daer wiert hy andermael daer heenen ende naer den Haege gheschonden/ om op eenige dienstige importante saecken resolutien te procureren/ dat hy in alder haest dede. Ploos.

Ende is op sijne Propositie by de Heeren Staeten Generael op den een en dertighsten dito goetgevonden: Datmen volgens d' ordre van sijn Excellencie een goede aental van Volck, die jonghst gheliebt waeren, ende noch onder de handt souden mogen aenkomen, souden doen versaemelen binnen *Wtrecht*, ende aldaer een Gros formeeren, omme de selve op de *Veluwe*, ende elders, daer den noot soude vereyschen, te employeren, ende daer mede het vorder intrecken van den Vyant te beletten: Waer op den Heere Raetsveldt, tot Enckhuysen synde/ aengheschreven is/ dat hy de Croupes aldaer aengekomen/ wesende een ghedeelte van de Croupes van den Overste Morgan, in alder ple naer Utrecht soude senden. Raetsveldt.

Daer sijn oock eenige naer Embden gecommitteert/ om te bevorderen/ dat de Croupen van de Hoff-Marschal Valckenburgh, oock derwaerts gebracht mochten werden: Daer en boven zijn vyf duysent Soldaten upt de Guarnisoenen gelicht/ en oock derwaerts gheschonden/ ende wierden die Guarnisoenen met gelijck getal van Borgers gecomplateert/ upt de respective Steden van Hollant. Marschalck Valckenburg.

Oock is op verscheyde plaetsen veel Volck op nieuws gelevdt/ in voeghen dat binnen korten tijdt tot Utrecht gevormeert is geweest/ een Gros van derthien oft veerthien duysent Man/ waer over by den Prins het commandement ghegeben is aen den Heere van Brederode. Leger by Uytrecht

Den selven vyf en twintighsten schreven de Gecommitteerden by sijn Excellentie/ aen haer Ho: Mog: datse dien Morghen met groot leedtwesen verstaen hadden/ upt het Rapport van de Heer Huyghens, die van Aernhem aldaer haestelijck over ghekomen was/ om alle de gelegenthevdt van daer boven te kennen te geven/ ende dat ons volck den Vyant niet hadde konnen repousseren/ sulck dat sy de plaets gehouden had/ ende apparent was/ dat hy met sijn geheel Legher d' Yssel soude passeren/ ende wel licht d' een of d' ander plaets aentasten; ende alsoo sy wisten dat de Steden op d' Yssel leggende/ op dit onverwacht accident niet ghedacht hebbende/ van alles onversien waren/ sonderling van Vivres/ daer door sy groot perijckel soude komen te loopen: soo hadden sy naer communicatie met sijn Excellentie goedt gevonden directelijck van daer te senden/ om geen tijdt te verliesen/ naer Amsterdam den Commis Kien om aldaer te koopen voor de voorsz Steden een quantiteyt van twee hondert dertich lasten Rogge. Ende van deselve te senden naer Swol, Campen, Deventer, Zutphen ende Doesburg, elck veertigh Last/ ende naer Hasselt twintich ende Hattum tien Last/ by aldien haer Ho: Mog: op 't gheproponeerde van den Raedtsheer Climmer daer op geen ander oorde gheselt hadden: Schrijvende dat de Prins noch dien nacht Graef Ernst nae Aernhem met acht Compagnien Peerden ende vyf en vijftigh Compagnien te Voet gheschonden hadde: Versoeckende voorders datse by Leger tot Aernhem wilde doen publiceren; oock datmen van 't kleyne Fort af met de Approches ghecomen was in de Gracht van de eerste daer aen komende halve Mane; Datmen in 't Quartier van Graef Ernst soo veel voortgingh als men konde: Datmen in de Quartieren van Graef Willem ende Pinsen oock hadde begonnen te Approcheeren; dan dat het te besorghen stondt dat men voor eenigen tijdt daer mede souden moeten ophouden/ door de swackheyt van 't Volck. Kien.

Daer

1629. Daer wiert by een van de Heeren in 't particulier geschreven/ van dato den ses en twintighsten Julij dat Graef Ernst van Nassauw t'samen by een hadde hondert en vijf en dertigh Compagnien te Voet, met het meerendeel van de Cavallerye, ende dat hy ongelimiteerde last hadde, om te doen alles wat hem moghelijck en doenlijck soude syn, tot dienst der Landen, ende afbreuck des Vyandts.

Den vyf en twintigsten voorschreven/ als de Spaensche haer Brugghe tot Westervoort over d'Yssel begonnen te slaen/ soo deden die van de Staten een retrenchement aen Yssel-oort maecken/ sonden tien Vaendelen binnen Doesburgh, boven de drie die daer noch laghen/ ende bestelden rondtom de Granen in te haelen; ende om dat de Spaensche soo sterck waeren/ so en konden sy tegen deselve niet retrencheren.

Den selben dito wiert ordre gegeven/ dat d' Engelschen ende Franschen by beurten de Approches souden continueren na de Stadt.

Hauterive. Den ses en twintighsten des snachts/ als den Sergeant Major van Monsieur de Hauterive de Wacht commandeerde in sijn plaetse/ na dat hy de Gracht van de halve Maene met Bies-brugghen hadde doen passeren/ ende hebbende een Mijne doen maecken in het Rempart van dien/ soo verlieten die van binnen het selve ende retireerden haer in een Tenaille na de Stadt toe.

Desen dach passeerde Graef Hendrick van den Berg tot Ysselburgh, ende verliep veel van sijn Volck door honger. De Prins heeft oock ordre gegeven/ om van 't Volck by de Westindische Compagnie gelicht twaelf hondert Man te gebruycken/ gelijck oock vier hondert en veertigh Maetroosen van d' Oostindische Compagnie: Ende waeren den twee en twintighsten dito in't Leger voor den Bosch gekomen sesthien nieuwe Schotse Compagnien/ onder den Colonel George Hey gheGeorge Hay. licht/ sterck een duysent acht hondert ses en tachentigh Koppen/ die voor vyf Maenden aenghenomen waeren.

Ontrent desen tijdt heeft de Prins een geinterceipieerden Brief van den Gouverneur Grobbendonck aen Graef Hendrick van den Bergh geschreven/ in handen ghekreghen/ ende noch eenen aen de Ertshertoginne/ beyde van eenen inhoudt wesende/ in dato den ses en twintighsten Julij. Klagende daer in dat den Vyandt haer op ses plaetsen aentastede/ ende op de sevende door de Weyden haer oock dreyghde aen te tasten: Dat die veel Molens gestelt hadden om 't Water uyt te malen: Dat hy drie retrenchementen had aen de Antwerpsche Poort/ waer van het verste verloozen ginghe: Dat syn Soldaten seer verminderden; seggende wijders: Dat des Vyandts Legher aen Volck seer vermindert was/ door 't vertrecken van veel Compagnien/ ende dat daer door de Stadt nu licht was t'ontsetten: Versoeckende daer op dat men alle noodighe remedien by der handt wilde nemen om sulcks in 't werck te stellen. Onderstondt.

Na dato den ick gedwongen geweest/ het verste Retrenchement te verlaten.

Eyssinga/ Iensema. De Heeren Eyssinga ende Iensema, die uyt gesonden waeren/ om waer 't moghelijck met het Sweedtsche Volck t'accorderen/ en dat voor eenige Maenden/ syn met den Heer Diederick van Valckenburgh daer over gheaccordeert; Welck Accoort/ al hoe wel wat hardt ende beswaerlijck van de Heeren Staeten Generael is geapprobeert: ende wiert dat Volck oock naer Utrecht gheSonden: Graef Ernst alle de Steden op d' Yssel met Guarnisoen beset hebbende/ hadde nu noch negentigh Compagnien te Voet ende dertich Cornetten Paerden by den anderen.

Graef Ernst tot Aernem. Tot Aernhem was groote verslagenthept/ eer Graef Ernst daer quam/ want de Spaensche quamen dicht voor de Stadt/ alles afbrandende: Daer was sonderlingh geen Gheschut op de Wallen; verschepte van de principaelste Borgers vluchteden uyt de Stadt; waer deur d' anderen seer gedisconrageert wierden: sulcx dat daer deur wel een groote disordre soude ontstaen hebben/ soo daerinne in tijdts niet voorsien en ware gevoorden: dan mette komste vande voorseyde Graef ging dat over. 1629.

Den seven en twintighsten vermaende de Prins de Heeren Staeten van Utrecht, datse den Commandeur Weerderburgh met sijn Volck/ in dienst van de West- Waerindische Compagnie synde/ sterck duysent ofte twaelf Deuburg. hondert Man/ in haer Stadt souden logeren/ ende Amersfoort wel te besetten; oock datse met hoogh Waeter in den Rhijn/ noch een Sluys aen de Gijst soude openen/ op dat het Water by Amersfoort mochte komen/ ende den Vyant daer deur den pas benomen wierden/ van daer in 't Landt te komen.

Den Raedt van Staten hebben oock goedtgevonden naerder ordre te stellen op 't leggen van de Posten/ tusschen den Hage ende Aernhem, van daer op 't Leger/ als van den Hage op 't Leger.

Den seven en twintighsten dito quamen uyt Hollant in 't Leger vyf Heeren Gecommitteerden by de Heeren Staten Generael/ om te vernemen wat ordre by den Prins gestelt was op d' overkomste van den Vyandt op de Veluwe, en vorder gestelt soude werden; Mitsgaders sijn Excellentie aen te seggen d' intentie ende resolutie van de Heeren Staten Generael/ van de Belegeringe van den Bosch te continueren en niet te verlaeten/ ende een gros by Aernhem te houden.

Ondertusschen dat de Spaensche vast besich waeren met het leggen van haer Brugghe over d' Yssel, en die aen beyde syden wel te verseckeren/ datmen haer niet en konde beletten/ soo en liet den Prins niet de Wercken ende Approches voor den Bosch te vorderen soo veel doenelijck was: De Traversche aen de Vuchterdijck, by die van de Stadt verlaeten synde/ hebben die van dupten inghenomen: door dien de Waeter-Moolens noch alle niet gaende waeren/ ging 't Werck in 't quartier van Graef Ernst soo heet niet voort.

Den acht en twintighsten dito begaeven de Spaensche op de Veluwe haer in 't Velt soo te Voet als te Peert: verbrandende alles voors voet af: ten lesten quamen sy savondts dicht voor Aernhem: dan alsoo daer uyt vyf of ses scheuten met Canon op haer wierden gedaen/ retireerden sy daer deur op den Mussenberch, en bleven daer tot over acht uren toe: Des snachts quam tydinghe datse met acht of thien Chaloupen/ die sy by haer hadden/ in de Betuwe meenden te komen/ dan vernemende over al Volck/ en dorste niet aenkomen: Tot Wesel mosten alle Backers voor de Keyserschen Batlien/ die daer ontrent mede twintigh duysent sterck waren; daegs te voozen hadde den Graef van den Beag met appointement Yendoorn inghenomen: De Heer van Grolsteyn schreef dat de voorseyde Graef alle de Schouten van de Veluwe by hem ontboden hadde/ om den Brant af te komen koopen; daer voozen hy eyschte tsestig duysent guldens/ of soo eenige seyden ses hondert duysent guldens: gevende daer op haer beraedt acht dagen/ om daer op te antwoorden; hy verseckerde sijn Brugge met veel Trenchcen/ Geschut/ als anders.

De Heeren Staeten van Uytrecht, hadden op 't schrijven van den Prins den Heer van Ameronghen naer Reenen en Wageningen gesonden/ om te sien of men met het openen van seeckere Sluys den Vyandt den pas in 't Landt van Uytrecht en Amersfoort soude konnen beletten: De selve heeft daer op upt Reenen geantwoort/ dat Graef Ernst daer geschreven had/ dat de Vyant aen 't marcheren was op de Veluwe, haer vermanende op haer hoede te zijn; dat hy voozts dede wat hy konde in de Grebbe, maer dat het hem aen Volck ghebrack om die Plaets te defenderen/ daerom hy een Compagnie of twee aldaer versocht gesonden te werden/ daer mede hy het Werck soude laeten defenderen/ ende dan in de Stadt, die gansch ondersien was van Volck/ doen retireren; anders was het geschapen dat die souden werden geabandonneert.

Den acht en twintighsten dito hebben die van den Bosch met Chaloupen verschepde Ghevanghenen in de Stadt gebracht: ende is den jonghen Prins van Denemarcken in 't Leger ghekomen/ om hem daer een wyle t'onthouden.

De Heer Paulus Grenu Gouverneur van Isendijck, Grenu wierdt dan achteren met een Musquet kogel doodelijck geschoten. gewont/

1629. gewont / hoe wel dat hy noch te Paert nae zijn logement reed: want niet tegenstaende de Kogel door was uytgestreden / is hy met groote pijne ende smerte wepnigh daeghen daer nae ghestorven. Hy was een goede Soldaet / die binnen Oostende de Ho: Mog: Heeren Staeten acht en twintigh Maenden hadde gedient / ende sijn Compagnie twee mael daer uyt gebracht met thien ende elf Man: Hy bediende in 't Legher 't Ghenerael-schap van de Artillerye by d' indispositie van de Heer van Loqueren, ende hadde in veele nachten niet uyt sijn kleederen geweest. 1629.

Den dertighsten dito snachts liet Graef Hendrick van den Bergh al sijn Volck dat noch op de andere zijde van de Yssel was / over de Brugghe marcheren / ende heeft ooch twaelf halve Kartouwen met Ponten doen overhaelen; Daer naer nae liet hy sijn Brugghe daetelijck af-breecken / om die weder op een ander te leggen.

Den lesten Julij nae de middagh wierden drie goede Compagnien naer Zutphen gesonden / also het Guarnisoen daer seer swach was / met orde soo sy daer binnen niet en konden komen / dat se dan nae Deventer souden gaen / benessens een Ingenieur.

Men verstondt ooch datter seven Keyserschе Regimenten tot Hengel ende 't Zelem in 't Graefschap Zutphen logeerden.

Men heeft ooch een gheintercipieerden Brief van Graef Hendrick van den Berg bekomen / mentie maekende van dat hy met alle sijn Volck / ende de Grave Montecuculi op de Veluwe was / ende dat hy het ooghe hadde op Doesburgh, Deventer ende Uytrecht, ende met een ander Leger op Embden ende Groeningen; ende met een ander Leger den Bosch meende t' ontsetten: Seggende nu in eenen seer korten tijdt een eynde van de Oorloghe te sullen maecken; want sy meenden alsdan het gheheele Landt te overrompelen ende te vermeesteren.

De Belegherden van den Bosch sijn ten selven daghe met Schupten ende Sloepen op het Quartier van Pinsen uyt ghekomen / maer gherepoucheert: des naer middaghs zijnse met drie Schupten ende vijftigh mannen wederom uytgekomen / maer voeren als vooren.

Den eersten Augusti hebben de Ho: Mo: Heeren Staten Generael een Biddach in gestelt / over alle de Vereenigde Nederlanden / ten eynde om Godt Almachtigh yverigh te bidden / hare wapenen tegenwoordig te willen segenen / en de Vereenigde Nederlanden voorder gheliefve te beschermen.

Spaensche tot Dieren. Graef Hendrick van den Bergh legerde hem ontrent Dieren, tusschen Zutphen ende Deventer: ende deede sijn Brugge wederom slaen ontrent Spanckeren tegen het hooge.

De Heeren Raede van Staete schreven aen haer Ho: Mog: de Heeren Staten Generael: In dato den tweeden Augusty / de selve onder andere vermanende tot het lichten van ses mael hondert duysent guldens / om gheemployeert te sullen werden / tot de betalinghe ende onderhoudinge van het nieuw gelicht ende aengenomen Krijghsvolck / en hoe noodich dat sulck ten eersten diende te geschieden.

Men kreeg ooch tijdinge dat de Spaense en Keyserse met twaelf Stucken de Veluwe nederwaerts waren getrocken: dat sy haer Brugge op Waegens hadden gelaeden om op een ander te leggen. Daer op Graef Ernst nа Doesburg sont drie Compagnien soldaten / acht duysent ponden Krupdt / vijfthien duysent ponden Lonten / met noch eenigh ghelt dat al te saemen daer wel binnen quam.

De Ritmeester Staeckenbroeck kreegh een en veertigh Man van de Spaenschen op de Veluwe gevangen / daer upt men verstondt datter groote dierte in haer Leger was / en dat daer deur veel volcks verliep.

Den derden Augusty wiert voor den Bosch de Biesbrugge aen de Tenaille over gebracht.

Den vierden dito Monsieur Doüchant commanderende de Approches / dede op de middach een Mijne springen in de Tenaille: den Prince daer tegenwoordigh synde / storme hondert Man door de Breesse / meest Volontarisen / maer wierden lustigh gerepduseert / ende bleven daer veel personen van qualitept / M. Exmine, en Mr. Gentillott wiert sodanigh gequest / dat hy twee dagen daer na stierf. Dien selven dagh wierden weder twee andere Mijnen begost. 1629.

Den sesden dito dedemen de twee voorsz Mijnen springen / waer van d'eene niet en geluckte / en d'andere spronck soo danig datmen daer in niet en konde logeren / sulcks dat d'Engelsche daer mede een vergeefsche assaut op deden.

Den selven dach heeft de Heer Pinsen dicht onder de Stadt / een Batterye upt het Water op gemaeckt / ende wierden daegs daer na eenige Granaten in de Stadt geworpen.

Den selven dito quam Monsieur de Candale op de Wacht in de Trencheen / en incommodeerde seer sterck die van binnen met een Sapperinge / die hy dede maken aen de rechterhandt van de Tenaille, en daer na dede hy een corps de garde maken / om de Belegerden van ter sijde te beschieten / ende 's anderdaeghs dede hy menichte van Granaden werpen.

De Spaensche lepde haer Brugghe als ghesecht / te Spanckeren over de Yssel, ende maechte daer een sterck hoot / met een groote Schans / met een groot en kleyn Hoornwerck aen beyde de sijden / en aen het eynde van de Brugge maechte sy een Retrenchement met acht kleyne puncten: waer in dat gequartiert werde / het Volck dat Dulken commandeerde / en versach alles wel met Kanon. Daer na deden sy seven Vanen Crabaten daer over komen / die op de Veluwe veel guaets deeden met branden en blaken / dat veel met de doodt behochten / alsoo de Staetsche met kleyne partyen daer dapper achter waren.

De Spaenschen scheenen een ooghe op de Betuwe te houden / om daer in te breecken / ende van die sijde den Bosch te ontsetten: maer en saghen daer gheen kans toe de wijle de Betuwe met vier en veertigh Compagnien te Voet ende veel Ruyteren beset was. De selve was soo van de Boeren als Soldaten gheretrencheert / van Schenckeschans af tot tegen over Waegheninghen, ende met Volck beset: Daer en boven lach noch tot Aernhem een taemelijck Gros soo te voet als te paerde: Den Admirael Dorp hadde daer ooch eenige Sloepen gebracht / daer van datter vyf tusschen de voorseyde Schans ende Aernhem, ende vier van daer af tot Waegheninghen haer hielden / ende de Stroom op en neder voeren om die te bewaken: Op de Wael was mede gelijcke ordre: daer toe lagen langs den Rhijn en Wael hier en daer ooch eenige oorlog schepen / om te waechen ende den Vyandt alle toevoer te beletten: De Brugge die voor Aernhem hadde gelegen / wiert voor Schenckeschans ghelepdt / om daer over te beter aldaer op de Convoyen te passen / die van Weesel naer de Spaenschen op de Veeluwe ginghen.

Den sevenden dito snachts / als de nieuwe Mijne onder de Tenaille gherect was om te doen springhen / als Graef Maurits de Wacht commandeerden / soo verlieten die van de Stadt de selve / ende wiert daer voorts een Batterye van ghemaeckt van acht Stucken / om daer mede op de Stadts muren ende Stadt te speelen.

Dese Tenaille was een sterck Werck / opgemaeckt van groote Boomen in malkanderen ghevlochten / soo datmen daer onder met seer groote moepte hadde moeten Mijneren.

Den achtsten dito / quam een Soldaet overgeloopen upt de Stadt / verklaerende datter wepnigh Bus-poeder meer in de Stadt overigh was / ende veel Volcks ghesschooten: ooch dat de Granaten een groote schricke onder de Burghers maeckten / ende veel schade deden. Den Gouverneur Grobbendonck siende den Vyandt van buyten soo naderen / liet de Burgerye vergaderen / haer voorhoudende van de Vuchterschen Dijck / binnen de Stadt af te graeven / ende de Huysen aldaer te neder te werpen / daer de selve ghehеel onwilligh tot waeren.

Eenige dagen daer na dede hy ende de Magistraet de Bur-

1629. Burghers wederom vergaederen / haer voorslaende Commissarisen te kiesen / soo upt de Geestelickheydt / Krijghs raedt / als Voorgerye / om t'overdommeren watmen soude maecken ende af breecken / tot beschermingh van de Stadt ; ende de Burgers dat wegerende / versochten sy schrifteliicke Acte / datse het af graeven van den Vuchterschen Dijck wegerden / sonder meer / upt vreese van commotie. 1629.

Den thienden dito / des nachts schreven de Gecommitteerden upt het Legher / aen haer Mo: Mog: onder anderen : Datmen met de Sappe gekomen was aen de Gracht van de halve Maene / die de Belegerde noch overigh hadden van alle haer bupten Wercken aen die zijde : dat men de selve meenden te laeten leggen aen de slincker handt / om te logeren ter rechter syde na een van de Bol-wercken der Stadt ; Ende dat het selve soo verre was gheluckt / datmen noch eenige Schans voorden tot op de Gracht van de Stadt mede gestelt hadde : ende datse groote provisie van Kijs deden / om de sijden van de Approches naer de Stadt schoot vry te maecken.

Des snaechts bequam de Prins drie Brieven upt den Bosch gheschreven : die van den Gouverneur aen de Infante hielt / onder anderen den soberen Staet van de Stadt / hoe na den Vyant was / ende soo in weynigh dagen niet eenigh Quartier desselfs wert op gheslagen / dat de Stadt sal verloren gaen : met ootmoedige beede daer op te letten / ende haer soo het mogheliick is te salveren.

Den tweeden Brief was gheschreven by den Bisschop van den Bosch, den Abt van Berne ende den Deken / mede aen de selfde Infante. Inhoudende genoechsaem het selfde / ende datse het ghewelt des Vyants niet meer en konden wederstaen / midts het gebreck van veel behoeften / haer smeltende daer in te doen versien met aller spoet.

Den derden Brief was van de schepenen ende den Raedt van den Bosch aen de voornoemde Infante. Inhoudende onder anderen haer bede / dat het haer beliefde het secours te doen voorderen sonder langer uytstel / ende datse sonder dien sijn verloren.

Ondertusschen Graef Hendrick van den Bergh als Generael Welt Heer op de Veluwe ; bekomen hebbende syn Convoy van Wesel, verdeelde hem in drie Partyen: de eene bestaende in vijf Regimenten Voet volck / sterck tusschen elf ende twaelf duysent man / ende dertigh Coornet Paerden met thien of elf Stucken Gheschuts / onder het commandement van Ernst Grave van Montecuculy. De tweede Parthye daer over dat commandeerde de Grave van Salasart ende Dulken, was sterck ontrent thien duysent Man / soo te Voet als te Paert / ende hadde by haer neghen Stucken Gheschuts : De derde Parthye is ghebleven tot bewaeringhe van de Brugge. Montecuculi.

De tweede Parthy is op ordre van den Grave van den Bergh getrocken naer Hattum, in meninghe sijnde de selve Stadt / als wepnich gheforticeert te vermeesteren.

Op de overkomste der Spaensche op de Veluwe, soo waren de Regeerders van Amersfoort seer beducht / dat het haer gelden soude / door de swackheyt van dien / eenighe van haer Poorten geen Walbrugghen hebbende / de Wallen seer onsterck / de Mueren op veel plaetsen over hanghende / ende op houte ende vsere Anckers rustende / sonder flanckeringe / ende by merckelicke backen om gheswor / ende ongherepareert leggende: zijnde de Cingelen beneden de Wallen geapprochieert tot Boven : Waer over de selve Regeerders groote alteratie onder haer Burgherye bevindende / gecommitteert hebben Pieter de Goyer ende Adriaen Westrenen, om te gaen na Utrecht by d'Heeren Gedeputeerde Staten aldaer / om de gelegenthept van haer Stadt te kennen te gheven / ende assistentie te versoecken.

De selve versochten twaelf of veertien Compagnien soldaten met eenigh Geschut en Ammunitie van oorloge / daer mede sy verklaerden gheresolveert te zijn het uyterste te wagen en upt te staen.

Sy versochten daer by datter twee Compagnien gesonden moghten werden op het huys ter Eem : Waer op gheresolveert wiert datmen haer soude geven Credentie brieven aen den Prins om het selfde by hem te versoecken.

De voorseyde twee personen beducht zijnde / dat haer het selve by de Prins geweygert soude werden / als sy die wel wisten dat geen Volck meer missen kost / resolveerden eerst na Amsterdam te gaen / en daer by provisie eenig Volck te versoecken / tegen een subijten overval : Op welck versoeck de Ed: Mog: Heeren aldaer dadelijck derwaerts ghesonden hebben het Vendel van Capitepn de Vries, waer van te voren vijftigh Man naer Elburgh gesonden waren. Waer op wederom na Amersfoort vertreckende / zijn op nieuws Gecommitteert de Burgermeester van Dam, ende den voorsz de Goyer, om naer den Prins te gaen ten eynde voorsz. Maer wat groote instantien ende beloften sy deden / soo en konden sy niets verwerven: maer wierden aen de Staten van Uyrecht gerenvoyeert; schrijvende daer over aen de Staten van Hollandt, dat hy gheen Volck upt het Legher kon missen : eens deels om dat den Vyandt bergaderinge maeckte by Herentals, ongetwijffelt omme pets op sijn Legher te attenteeren; anderdeels dat hy het selve tot de Approches van doen hadt : Hy vermaende daerom de Heeren Staten van Uytrecht sorghe te draegen / de Stadt van Amersfoort wel te besetten met Krijghs-volck voor een Surprinse. De voorsz Gecommitteerden daer mede henen gaende / kreghen noch ter instantie van de Heeren Gecommitteerden Staten van Uytrecht een van de West-Indische Compagnie van Amsterdam, die daer naer weder van daer vertrock. Ende op het naerder versoeck ende recommandatie van de Prins / zijn de Heeren Overlander ende Baersdorp Gecommitteert gheworden / om te gaen aen Grift by Rheenen, ten eynde als hier voren verhaelt : aldaer ter plaetse veel personen verstonden dat men den Vyandt daer wel konden steupten. Daer zijn oock ghesonden gheweest twee Ingenieurs : als Capitepn van den Bosch ende van Tye, die (van den Rhijn af tot aen de Zee) de gheleghenthept dat van de Landen ende Passagien gevisiteert hebbende / refereerden dat het heel noodigh was ende wel te doen : oock soodanigh in korten tijdt / dat men daer niet veel quaets van den Vyandt en hadde te verwachten / by aldien maer veel Volcks van Huys-luyden als anders te wege gebracht konde werden : maer het selve heeft geen effect genomen / door dien de resolutie te laet wierdt ghenomen.

Middelertijdt is goet gevonden langhs de Vecht van de Hinderdam af / ende den Vaertschen Rhijn tot de Vaert toe / eenighe Wercken van Fortificatie ende Retrenchementen / tot defentie van het Neder-Sticht ende Hollandt te maecken.

Maer die van Amersfoort sustineerden daer teghen / dat van haer Stadt nae de Grebbe behoorde gemaeckt te werden / ende dat dat Werck bequamelijcker ende dienstelijcker soude zijn ; seer te onvreden zijnde dat sy lieden bupten de ghemeene Wercken tot defentie afgheesneden ofte upt-gheslooten wierden / ende noch daer en boven van Volck ende andere dinghen onversien bleven.

Protesteerende de voorsz van Dam gheneghen te zijn het uytterste te willen waeghen / met het opsetten van Goedt ende Bloedt : maer haer oock onschuldigh te houden van al 't geene men aldaer naer constitutie van tijdt ende saecken / upt hoogh-dringhende noodt souden mogen doen.

Eyndelijck zijn noch binnen Amersfoort ghekomen drie Sweedtsche ende twee Duytsche ofte Sweedtsche Compagnien : waer van twee hondert man gesonden wierden op de Schanse te Woudenburgh, die oock gerepareert soude werden : de Vaene Ruyteren van de Ridtmeester Thomas Chiese quam daer mede binnen. Ende de voorsz twee hondert man verlaetende haer Schans / quamen al te mael wederom binnen Amersfoort ; ende over al het Volck (daer binnen leggende) commandeerde de Capitepn Tertulianus van Dorp. Amersfoort.

Den.

Digitized by Google

1629. Den Commandeur ende Krijghs-raedt binnen Amersfoort, vonden by haer resolutie van den laesten Julij goedt / tot noodighe defentie van de Stadt / dat eenighe saecken gheeffectueert dienden te werden: Ende sonden daer van de Coppe aen de Heeghheerders der Stadt.

Den eersten Augusti ouden stijl sijn seecker Gecommitteerden van de Staeten van Hollandt ende Utrecht daer binnen ghekomen / versoeckende: nae dien de Stadt niet te defenderen was / dat het Kooren ende de Goederen daer binnen wesende / naer Amsterdam mochte ghebracht werden / op dat den Vpandt het selfde tot naerdeel van den Lande niet en soude ghebruycken.

Ende of wel die van de Stad in het eerste groote swarighedt daer in maeckte / ende wederom insisteerden op haer voorighe versoeck / soo stonden sy dat eyntelijck toe / alsmen haer voor hiel / ende seyde: Datmen haer Stadt met gheen vier ofte vyf duysent Man en konden defenderen: Versoeckende dat pemandt by de Staeten tot dien eynde Ghecommitteerdt mochte werden / op dat het sonder confusie ghedaen wierdt.

's Anderen daeghs de Heeren Berck ende Bemmel, daer toe Gecommitteert sijnde / quamen te laet / alsoo sy verstonden dat den Vpandt al tot Barnevelt gekomen was / ende bleef het selve daer om achter.

Haer Ho: Mo: verstaen hebbende / dat Graef Ian van Nassauw, mede op de Veluwe by de Keyserschе met duysent Paerden ghekomen was / hebben gheresolveert den Oversten Morgan met een goede partye Volck binnen Amersfoort te senden / om den Vpandt te resisteren / ende sonden denselven daerom nae Utrecht, met Brieven aen de Heeren Staten aldaer.

Deselve hoorende dat den Vpandt Amersfoort al berent hadde / ende sterck daer voor was / hielden de voorschreven Morgan op / en liet sulck aen haer Ho: Mog: weten / ende dat sy derhalven gheen raedt en wisten om deselve te konnen helpen: Dat daer binnen laeghen ses Compagnien te Voet / met een Cornet Paerden / ende datse hadden vyf hondert duysent pont Krupt / Loot ende Lonten naer advenant: Oock datse de Prins van de aenkomste van Morgan hadden veradverteert / ende denselven om voorseyde redenen daer opgehouden.

De Graeve van Montecuculi is den derden Augusti / ouden stijl / met sijne by hebbende Troupen ontrent Amersfoort ghekomen / heeft hem des morghens ontrent ses uyren aen het hanghen van den Bergh laeten sien / ontrent de Galge / ende soo voorts nae den Birckt: De Kuyterp van de Stadt viel uyt / ende schermutseerende daer teghens; daer en tusschen quam het Voetvolck allenckens aen rontom de Stadt / de Graeve sijn Logijs nemende op Rambroeck ende den Wittenbergh.

Teghen den middach sont hy een Trompetter aen de Magistraet / dan en kreegh geen gehoor. Na den middach heeft de Graef het Geschut op sommighe plaetsen doen planten / ende de Stadt doen beschieten / met Kogels van twaelf pont en grooter / oock van vier en twintigh pondt; de Borghers ende Soldaeten schooten wederom naer de vpandt. Naer de middach ontrent drie uren is wederom een Trompetter aen de Magistraet ghekomen met een Brief van Graef Hendrick van den Bergh. Deselve daer by vermanende haer onthepl voor te komen / ende de Stadt aen de Heer Graef van Montecuculi over te gheven / onder beloften van goet tractament / etc.

Den Trompetter wiert op't Raethuys gebracht / ende een wijle tijts opgehouden / daer na een Dilatoir antwoort gegheven / vermeldende: also dat het een saecke was van seer groote gewichte / datse daer op vergaderden ende met de Krijghs-Raedt delibereren en metten eersten antwoorden souden.

Middelertijt ginghen den Vpandt al voort en quam tot op de Grachten aen de Berchs zijde / ende selfs in een Huys staende aende Hamepe vande Uytrechtsche Poort: van waer sy van de Soldaten der Stadt weder uytghedreven wierden. Die 't voorsz huys daer na verbranden / met een Kunt-Molen / en een Schuyt vol Kim: waer van de schade wel veerthien duysent gulden bedroech. Evenwel bleven sy noch dicht op de Grachten / die van binnen seer disordelijck daer op schietende: sulcks dat het Krupt dien Avont wel ghemindert was tot ontrent op seven ofacht en dertich hondert pont. De Buytenwal tusschen de Uytrechtsche ende Coppel-Poort / was met Burgers beset / die gheheel ongherepareert was / sulcx datmen daer wel met Paerden tegen op konde rijden / behalven datter ock een groot Kack / eenige Roeden langh gantsch geen Wal en was: daer de Burgers maer een Borst-weeringh van Crup-waghens en anders gemaeckt hadden. Daer en boven konde ock den Vpandt de Gracht aen de Berchs-zijde ghenoechsaem droogh doen loopen / en daer door de voorseyde Buytenwal licht vermeesteren / ende alsoo onder de Mueren zijnde / van die van binnen niet hebben konnen beschadicht werden. Alwaer ock eenige Roeden geen Aerde tegen lach.

De Borghers bestonden in drie Compagnien / die Nacht en Dach in de Wapenen waren geweest / sedert den Vpandt op de Veluwe ghekomen was. Waeren wel ghecourageert om den Vpandt te resisteren / soo sy behoorlijck Garnisoen en ander noodtsurft hadden ghehadt: daer waeren in de Stad maer vier Metale stucxkens / waer van het eene geborsten was: sy en hadden ock niet eenen Constapel daer binnen. Den Vpant was op sommige plaetsen heel dicht onder de Wal.

Den Commandeur en de Officieren gevraegt zijnde of de Stadt te houden was: dewelcke / alle de defecten geconsidereert hebbende verklaerden / Neen, ja wilden haer dat gheen vier en twintigh uyren / noch selfs dien nacht niet verseeckeren: den Commandeur Dorp daer na andermael ghevraecht zijnde / ofmen dan de Stadt soo soude overgheven / seyde daer op Ja; want (seyde hy) ghy hebt oude verrotte Muyren / die met Anckers ghehitst zijn / daer en is gheen middel om de Stadt te houden: waer op by de volle Magistraet en sesthien den voornaemste Burghers ghеresolveert is sulcx te doen. Gevende daer van Acte aen het Garnisoen / in dato den derden Augusty ouden stijl.

Den vierden Augusty ouden stijl / heeft de voornoemde Graef ten derden repse een Trompetter aen den Commandeur alleen gesonden / vragende: dat alsoo hy nu niet meer met de Stadt te doen en hadde / of hy deselve wilde overgeven of niet?

Ten selven dage heeft de Magistraet gecommitteert Meester Willem van Dam Burghemeester / om als Gijselaer van wegen de Stadt in't Leger te gaen / en aldaer met de Graef het Accoort te maken volghens zijn instructie: by de welcke ghevoecht is Thomas Chiese van wegen het Garnisoen. Daer tegen zijn daer binnen aengekomen den Heer van Werckendam met noch een ander. Ende is eyntelijck het Accoort besloten / tusschen de voorschreve Graef in den name en van weghen de Coninckelijcke Majestedt van Spangien / ende de Infante ter eender / ende de voorsz Van Dam ter andere zijde / in manieren als volcht.

I.

Dat niemant, Geestelijck of Wereltlijck, van wat Religie hy sy, aen goedt ofte bloet beschadicht sal worden.

II.

Dat een yegelijck vry staen sal, te mogen blijven ofte vertrecken uyttter Stadt, ter plaetsen daer het hem sal believen, ende een half Iaer respijt hebben om hem dies te beraden.

III.

Dat de gene die uyttter Stadt vertrecken willen, sullen een Iaer langh tijdt hebben, om haer goederen in ende buyten de Iurisdictie deser Stede te verkoopen, ende anderssints daer van te disponeeren, niet teghenstaende hy woonachtigh sy in de Geunieerde Provintien, ende dat het hem dies niet teghenstaende vry sal staen 't syner believen middelertijt tot Amersfoort ofte daer ontrent, het sy alleen ofte met zijn Familie te komen, ende weder vertrecken sonder eenich beletsel ofte verhinderinghe, mits dat hy zijn name sal doen aengeven aende Gouver-

1629. neur van de Stadt drie ofte vier dagen te voren, in welck hy sonder consent te verwachten sal mogen in komen.

IV.

Dat niemant die in bedieninge zijn gheweest, sullen geaccuseert worden van eenige hare voorgaende Actien, tenderende de Regieringe.

V.

Dat vryheyt van Conscientie ende Oeffeninge van de Gereformeerde Religie in een publicque Kerke sal werden vergunt, en dienvolgens, dat niemant ter sake van Religie sal worden gemolesteert.

VI.

Dat alle Contracten by de Regierders ghemaeckt, in waerde blijven sullen.

VII.

Dat alle personen in dese Stadt gevlucht, ofte te vooren gekomen wesende, met haer goet ofte Vee, van wat qualiteyt die zijn, in dit Accoort mede sullen begrepen wesen, als oock Commandeurs, Officieren, Soldaten, hare Vrouwen en kinderen van het Garnisoen hier vooren in de Stadt gelegen hebbende, met hare goederen.

VIII.

Dat de Stadt niet meer sal beswaert worden met Garnisoen dan van duysent mannen, van 't beste gedisciplineerde volck, 't welck geen overlast aen de Burghers sal doen, en alles buyten kosten en lasten van de Gemeente, en op haer eygen Service.

IX.

Dat de scheepen hier leggende, mede sullen moghen uytvaren met haer goet en Burgers, die oock tot dien eynde noch andere schepen sullen mogen senden gins ende weder, tot verbrenginge van het goet.

X.

Ende dat hy tot behoefte van de Burghers sal doen bestellen soo veele Wagens als van noode sullen sijn, met behoorlijck Convoy tot Amsterdam ofte Uytrecht toe.

XI.

Dat syn Ghenade desen avont sal zijn meester van de Poorten met de sleutels, mits dater geen Soldaten inde Stadt sullen mogen komen voor morgen avont.

XII.

Dat alle Privilegien, Coustumen ende herkomsten, sullen blijven, sonder dat die in 't minste ghevioleert sullen worden.

XIII.

Dat alle de Boecken, Registers, Lant-Rechten, Raet en Iurisdictie, Costumen, Domeynen, en andere inkomsten, sullen blijven by de Officiers daer sy by zijn, midts overgevinge van dadelijcke specificatie en aenwijsinghe der selver, om die selve te geven die zijne Majesteyt daer toe committeeren sal.

XIV.

Dat van dit alles is de Intentie van zijn Excellentie van den Berge, als Generael van de Armade van zijne Majesteyt van Spangien, gelijck als zijn Genade hier van de Ratificatie sal bevorderen.

XV.

De Huysluyden in de Iurisdictie van Amersfoort en daer ontrent leggende Dorpen wonende, sullen hebben Sauvegarde, om met haer goederen ende Vee by haer huysen vry en ongemolesteert te mogen komen en blijven, mits haer stellende onder de ghehoorsaemheyt van zijne Majesteyt.

Was onderteyckent

Ernst Grave van Montecuculi.

De Burgemeester hier mede op het Raedt huys komende, en merckende datter by eenige zwarichept gemaeckt wiert op het elfde Artijckel, inhoudende dat zijn Genade noch dien Avont soude wesen Meester van de Poorten en Sleutelen, dewijl het laet op den Avont viel, en dat daer deur wel eenige confusie of zwarichept mochte ontstaen, soo is hy wederom na binnen gegaen, om den Graef sulcks te hemmen te geven: en wiert Iohan Carremans Hopman van de Burgerye daer neffens gesonden; dan hebben niet anders konnen verkrijgen, dan datter geen Volck binnen komen soude dan alleen maer in de Poort. De voorsz Carremans weder binnen komende, is hem een groote troup Volck van den Wpant gevolght, die tot de Poortier sepde, datse de Poorte openen souden ofte souden het selfs doen, en soo quamen sy dien Avont in de Stad tegen het Accoort, te weten vijftien hondert man. 1629.

Des anderendaeghs is het Staeten Garnisoen daer upt getrocken, en na Uytrecht geconvoyeert: daer mede zijn veel Burgers oock upt getrocken; en wiert het Accoort gepubliceert. Amersfoort over.

Des selven daeghs wiert by Publicatie de Burgers belast haer geweer op 't Stadts-Huys te brengen, dat by vele maer half gedaen wiert, behoudende haer Sijde gheweer, het welcke sy 's anderendaeghs op een tweede Gebodt oock boven brachten.

De Burgers die met haer Goederen wilden vertrecken, dwongmen daer van een Pas-cedul te nemen, ende daer voren te betalen tien en twaelf Rijcksdaelders.

Dit overgaen of inmemen van Amersfoort maeckte voor alle de Vereenighde Nederlanden op 't nieu wederom so grooten schrick ende verbaesthept, dat de meeste menichte meende dat het heele Landt verloren was, en souden veel Luyden van Uytrecht na Hollandt gevlucht hebben, soo daer soo veel Krijgs-volck niet en had gelegen: en speeiden de Paus gesinden daer dapper onder, om de gemeente klepmoedich te maken.

De Heeren Staten Generael hoorende wat groote moetwillicheden van Branden, Blaecken, Roovinge ende Plonderinghen, dat het Volck van Graef Hendrick van den Berg over al en besonderlijck in 't Graefschap Zurphen bedreven, oock tegen die genen die onder Saubegarde van haer Hooghept en onder Contributie saten, hebben daer over aen hem geschreven: dat sulcks was tegen het publijck Accoort: dat sy wel licht daer uyt oorsaecke soude scheppen, om tot zijnder tijdt van ghelijcke te laten doen, ende dat sy by continuatie van dien van sin waren by Retorsie tegen zyn particuliere goederen te laten procederen.

De Graave van Montecuculi binnen Amersfoort met sijn Supte gekomen zijnde, begeerde dat de Magistraet het Garnisoen soude Wilcteren, en op alles order stellen: dat de selfde wepgerde, sustinerende dat sy nu van haren Eedt ontslagen waren, en sulcks niet en konden doen; en dat hy daerom een nieuwe Magistraet moste stellen: de Graef nam dat niet wel, konde dien dach daer toe niet resolveeren, wilde eerst reeckeninge hebben en weten wat gelt in voorraet was; hem wiert vertoont dat de Magistraet dat niet ghehouden was, dan wildet voor dien dach niet verstaen. Hy toonde noch anderssints zijn misnoeghen teghen de selve, om datse hem met eenich present niet en hadden verwillekomt, sulcks dat men vreesde dat hy oorsaecke socht tot een Plonderinghe.

Den selven dage hebben de Krijgs Oversten een groote quantitept broots versocht meer als te becomen was, sulcks dat de Magistraet bede om roepen, dat elck huysgesin een broot op het Stadthuys most brengen tot spijsinge van het Krijghs volck.

De Graef noch sijnde op het Stadthuys Commandeerde de Magistraet datse alle daeghen twaelf duysent Brooden van ies pont soude bestellen. Waer op de selve alle de Backers bede vergaderen, een yder af vraghende hoe veel sy backen konden, hebbende Meel tot haer contentement: Men bevondt datse te saemen een weynigh meer als drie duysent brooden konden backen, soo voor de Borghers als soldaten: De Graef was daer mede niet te vreeden, wilde het hebben, dat geen klepne benauthept causeerde: daer wiert oock geen order gestelt aen de Meulens om de Backers haer Kooren daer te brengen en haer af te voeren; even wel riepmen het moeter zijn.

Den sestienden is de Graef weder in de Stadt gekomen, afdanckende de Magistraten maeckte een nieuwe.

Den selven dito is hy na het huys ter Eems getoghen en nam dat in.

Op den wegh ghelijck oock op de Veluwe ende om Amersfoort heeft zijn Volck, de Dorpen geplondert, de Hups-

1629. Hupsluyden ghevanghen / gheslaghen / gestooten / gelt afgheperst ende andere Barbarische wreetheyt ghepleecht: als van sommige over spijckers te doen gaen / sommighe op te hanghen om veel te doen belooven: Sy hebben ook eenighe ghedoodt ende eenige Neusen ende Ooren afghesneden. Haer quartieren saeten vol ghevangens / diemen nauwelijcks te eten gaf / ende als de Pastoor daer voor spraeck / so gaf hem den Graef tot antwoort: dat hy hem met sijn Rebier soude bemoeyen. Sy roofde al het Vee waer dat sy het konde krijghen: ende vernielde het Coren / het branden vergaten sy ook niet: Het Dorp Heversum waer veel Volck woonden dat meest Rooms gesint was / daer heeftmen de Kercke met veel hupsen afghebrandt: gelijck sy ook deden op andere plaetsen.

Naer het stellen van de nieuwe Magistraet begeerde de Graef datmen sijn volck soude billetteren tot vijftien hondert toe, en dertig Officieren; waer op hem gesept wiert dat sulcks was teghen de ghedaene belofte / ende teghen het Accoort / ende dat den Graef van den Berch dat niet aengenaem soude zijn; hem bragende naer sijn Patent van soo veel volcks. De Graef antwoorde in toorne daer op: Mijn Patent leyt daer op de Merckt en aende Poorten / sult ghy my naer mijn Patent draeghen: tastende so naer sijn Rapier; hy hadde sepde hy metten Graef van den Bergh niet te schaften. Sy waren Keysers Soldaten: hy wist wat hy doen most: begeerende daerom datmen sijn Soldaeten alle onder helpen souden / of hy soude maken datse onder quaemen: sulcks datmen den heelen nacht by na daer mede besigh was.

Den seventienden wasmen met de uyt deelinghe der Billetten besich / die somtijdts verandert mosten werden / en ging daer mede toe / ghelijckmen wel dencken kan / alsoo men soo veel Volck quaelijck konde onderbringhen / soo dat veel van de ghemene Burgers vier, vijf of ses personen most Logeren / en spraken die niet als van essen en fressen / stotende en slaende de Burgers die dat wepgerden; en watmen klaegde daer was geen gehoor.

Ten selven daghe is de generael Quartiermeester op het Raedt huys gekomen / eyfschende met groote herdichept en drepghementen broot voor het Legher: De Magistraet soechende alle onheyl voor te komen / hebben alle de Backers ontboden en de selve belast den heelen nacht te backen: maer daer quam een Proviantmeester van Graef Hendrick die broot versogde / belovende het Coorn te betalen / maer is niet gheschiet / gelijck ook het boort aen het Leger en het Garnisoen gelevert mede niet en is betaelt.

Den achtienden, de Magistraet siende d'eene swaerichept voor ende d'andere na / en geen apparentie van remedie / vonden goet by de Graef in 't Leger eenighen te senden / om de selve met eenige gheschencken daer toe te brengen / dat die wat beter ordre stelde: dat soo veel te weegh bracht dat die belooste 's anderdaegs in de Stadt te komen / om nader daer van te spreken.

Inder nacht quamen daer eenighe Gecommitteerde van Graef Hendrick van den Bergh, als ook met haer Pater Tempel, belovende de Capitulatie te onderhouden: dit gaf wel eenighe verquickinge / maer daer volghden niet op: de voorseyde Paeter deede des Sondaegs den neghentienden in onser Vrouwen Kerck Solemnelen dienst op de Roomsche wijse / ende Predickte daer in presentie van den Grave: daer nae wierden de klachten vernieuwt / dan bleef als vooren; en vertrock de selve wederom na het Leger.

Daer naer wiert aen Pater Tempel alle de swaericheden verthoont / ende hoemen met haer teghen het Accoort handelden / tot disreputatie van den Coninck: hy nam de klachten aen / belovende alles goets by Graef Hendrick te doen / ja die te bewegen daer te komen / en vertrock daer soo mede weeck.

Wy sullen hier by voegen het notabelste van 't gene by verschepden personen upt des Vyants Leger was gheschreven: waer van de Originele brieven by den Commandeur Hessels tot Emrick bekomen / aen de Prins van Orangien zijn gesonden. Als namentlijck:

UYt dese Neutrale Landen hebben wy geen Vivres te verwachten, mits de extraordinaire neersticheyt, die den Vyant alle dagen doet, breeckende de Brouketels, ende met Vuyr en Swaert dreyghende den gene die ons het minste bystant doen. Hier is so weynich Krijsch-amunitie dat Graef *Hendrick* klaeght soo veel niet te hebben, dat hy acht daghen soude konnen schieten, soo hy eenige Stadt wilde Belegeren; daer voor dit Iaer geen apparentie en is. Indien men op de Vivres niet en voorsiet, vreese ick dat ons eenige onsalighe toeval ons gantsch confuys sal maecken: Ende om te voorkomen so veel andere inconvenienten, behoordemen van deser ure af een goede quantiteyt Krijghs-munitie tot *Wesel* te doen brengen: Dit Leger alhier, en 't volck 't welck de Prince van *Barbanson* voert, sijn t' samen sterck *twintigh duysent* Soldaten te Voet, ende *vier duysent* effective Paerden. De Keyserlsche syn sterck *thien duysent* Man te Voet ende *drie duysent* effective Paerden: Aengaende het Secours van den *Bosch*, soude ick *Diesdorf* met *vyf duysendt* Voet-knechten ende *vier duysent* Paerden de Royale Forten ende de Passagie op *d' Yssel* laten bewaren, ende met de reste van 't Volck soude ick my legeren by den *Bosch*, de helft te *Vlemen* logerende, ende d' ander helft te *Hintem*, en houden alsoo des Vyândts Legher dach en nacht in Allarm, en soude dat in sulcker voegen matteren, dat wy middels genoegh soude hebben om de Mase te passeren, ende op *Bommelerwaert* te geraecken, waer deur de Stadt ontset soude sijn: want sy konnent niet alles bewaren. *Amersfoort* ende *Hattum* te willen voor ons houden, dat is onmogelijck: wy moeten den pas over *d' Yssel* bewaren ende den *Bosch* ook ontsetten: Soo haer Hooghheyt den Grave niet meer en perst om de Stadt t' ontsetten, houde ick die voor verlooren: De diversie die wy doen is niet bestant om 't Belegh vanden *Bosch* te doen opbreken: u versekerende dat al maeckten wy ons Meester van geheel Hollandt ende verlooren den *Bosch*, wy onse reputatie door de geheele Werelt sullen verliesen; en dat des Coninghs Leghers in kleynachtinghe komen souden: *Don d' Estrada* schreef uyt *Brussel*: dat in Holland *twee* Capiteynen waren, de Vaders *Philips* ende *Hopolitus* om van een Pais ofte Treves met de Staten te handelen. 1629.

Den 20. Augusty versocht Montecuculy datmen sijn Volck verleggen en daer over nieuwe Billetten maecken souden / de soldaten van een Compagnie by en omtrent den anderen leggende / om te beter daer deur haer personagie te spelen. Waer toe sy die van de Stadt genoeghsaem dwongen tot bezwaernis van de Burgery.

Hier over en om veel andere zwaricheden wierdender wederom eenige van de Stad by de Graef met een vereeringhe van gelt ghesonden / met belofte van hem daer na de voordere penninghen te bestellen: met ootmoedige bede / dat hy doch op alles goede ordre soude gelieven te stellen: de Grave nam de gifte aen en dede groote beloften: in 't Leger was tijdinge van te sullen op breecken / maer waer henen wistmen niet: in de Stadt komende / was daer tijdinge dat de Stadt Wesel by verrassinghe van de Staten was inghenomen / dat een groote verslagenheyt onder t Krijsch Volck veroorsaeckte: in't eerste wildemen dat niet geloven maer daer na wel.

Op den selsden dito hebben de Heeren Staten Generael by Placcaet verboden alle Commertie ende correspondentie met die van Amersfoort, 't welcke niet gepubliceert wiert / also de tijdinge quam dat den Vyant Amersfoort wederom verlaten hadde.

So haest Amersfoort inghenomen was / wierde met der haest twee Compagnien te voet binnen Naerden gesonden / ende ook Volck binnen Wyck; voorts ook op alle andere saecken goede ordre gheselt / om des Vyants voordere dessepnen en inval te beletten.

Den een en twintigsten schreef Graef Hendrick van den Bergh aen die van Amersfoort: Dat hy verstaen hadde haerlieder swaricheyt. Dat hy daer moende te komen, om daer in te versien, maer dat hy door de inneminghe van Wesel daer in belet was: Maer soude Graef *Ian van Nassauw* tot dien eynde daer senden, die op alles soude letten, dat de Articulen onderhouden wierden; Maer daer is niet op gevolcht.

1629. Ten selven dage hebben sommighe uyt mede lijden en liefde verschepde ghevangenen / die in drie en vier daeghen niet ghegheten en hadden / gheloft en vry gekocht: en hebben die daer over groote zwaricheyt gehadt / door de onbeleefdheyt van de Capiteynen / om datse soo in der haest de beloofde penninghen niet op en brachten: ende mocht dien dach noch volgende nacht niemant vertrecken. Den Gouverneur heeft zijn Bagagie oock meede weech ghesonden / voorts door vreese zijn Logement verandert. Men most hem dageliicks een groote somme gelts geven: en is desen dach Rambroeck verbrant / daer den Graef Montecuculi Logeerde.

Des anderendaeghs hebben de Foriers de Billetten weder verandert willen hebben / dat de Magistraet voor dien dach afsloeht: Maer ten lesten heeftmense moeten believen / tot groote Confusie onder de Borgers. En begon Wijn, Bier, Zout, Kaes, Abberdaen, Stock-Vis, als veel andere dingen in de Stadt te ontbreken. Den drie en twintighsten synder veel Burghers met Pas Cedels vertrocken.

Den vier en twintigsten smorgens begonnen te mompelen van te vertrecken ende de Stadt te verlaeten. De Pastoor is daer over by den Gouverneur gegaen / om hem te bidden dat de Gemeynte in 't uyt trecken niet beschadicht mochte worden: dat hem wiert belooft: ontrent seven uyren is de Magistraet aengesept / datse ten negen uyren synn veertich Wagens met Peerden soude doen verschaffen / om de siechen te voeren: dit wiert de Schouten van Gelderlant en 't Sticht op gheleyt / ende voltrocken: dies niet tegenstaende heeftmen alle Paerden uyt de Hoven / Stallen ende waermensе wist te bekomen / gerooft: daer waren twee Compagnien Harquebusiers met een Compagnie Crabaten uyt het Legher te Luchteren binnen gekomen: men heeft de Magistraet doen aensegghen / dat soo sy de Plonderinghe wilde verhorden / datmen den Gouverneur een vereeringe most geven: datmen oock most opvoeden al 't Meel dat in de stadt was / ooch eenighe Vaten Wijns / om mede te nemen: het welck geschiedde aengaende het Meel; van Wijn beeden soo veel te krijgen was; op het gelt lepdemen met eenige Heeren en de sestienen Raedt / om alle onheyl voor te komen / wesende de Stadt in het uyterste gevaer / en datter noch drie ofte vier Vanen Crabaten in ghekomen waren: (dat een Barbarisch ende godloos volck is) sulcx datmen voor een generale Plonderinge / Massatre en Brant bevreest was. Om al het welcke voor te komen meen voor best voordeelden een somme gelts op te brengen / hoe wel die qualijck te bekomen was.

Middelertijt begonden de Crabaten hier en daer inde huysen te vallen ende die te Plonderen. Daer wierden twee uyt de Magistraet aen den Gouverneur gesonden / die hem een somme gelts toegesept hebben / hem biddende met schreyende oogen voor de gemeynte: hy belooffde alle neerstichеyt te sullen doen: maer de selve hem willende stellen tegen de Crabaten / brack sijn been. Hier na op den middach / begon ooch het Garnisoen / bestaende meest van Godloose menschen / haer eyghen Logiementen aen te tasten / ende in andere huysen te vallen / Kisten ende Kassen met ghewelt open te slaen: sommighe dwonghen de Borghers haer Kleederen uyt te trecken: De Huysluyden die daer binnen gebleven waren / wierden van al het haere beroofft: het gheschreyt ende het ghelerm wiert over al ghehoort. De Crabaten ende Soldaten liepen door de Stadt ghelijck oft het al vpant ghewees waer. Men sont wederom aen den Gouverneur / die de Capiteyns belaste het plonderen te beletten; waer van eenighe haer debvoir wel deden: Den Gouverneur na het ontfangen van zijn beloofde giften / begaf hem buyten de Stad: hier door vielen de Soldaten weder aen het Plonderen; slaende ende stootende de Borgers sonder onderscheyt: De klachten quamen daer van aen de Magistraet / maer konden het niet remedieren: sommighe van haer selfs niet vry gaende. De Geestelijcke personen noch de Gods huysen gingen niet vry: Vrouwen kracht gheschiedender niet: de schade van de Plonderinge beliep ontrent tseventich duysent guldens; aen Capiteynen ende Officiers was verert seven duysent drie hondert vijf en tachtig gulden, en aen 't Krijgsvolck gelevert voor drie duysent vijf hondert twee en sestigh gulden / soo Vrooc als anders. 1629.

De Soldaten uytgetrocken synde / hebben twee Gecommitteerden / die aen de Camp poort stonden de Sleutelen wederom ontfangen / en op het Stadthuys gebracht: in 't overlanghen wiert haer ghesept datse de Stadt voor den krontack wel souden bewaren / endat sy die in noode soude komen ontsetten.

De Poorten geslooten zijnde / is de oude en de nieuwe Magistraet op 't Raedthuys ghekomen / om t'samen te beramen wat hun te doen stont / ende is goet gevonden haer wederom te stellen onder de ghehoorsaemheyt der Heeren Staten / en schreven daer over aen de Heeren Staten van Uytrecht als volght.

Edele Mogende Heeren.

DEwijle op huyden naer de middagh het Keyserlijcke Guarnisoen dese stad inde naem des Coninglijcke Majesteyts van *Hispannien* hebbende verheert: daer uyt is vertogen, sonder eenighe besettinghe te laeten, ende dat onse Burgerye (zijade gedisarmeert geweest van het voorsz Guarnisoen) derhalven niet sufsisant is, dese Stadt te bewaren voor eenige hostile invasie, de welcke weder voorghenomen souden moghen werden.

Soo is midtsdesen het vrundt en dienstigh versoeck, soo van de voorgaende Magistraet, voor soo veel niet uytgeweecken zijn, als de welcke geduerende dese troubels verkooren is geweest: midtsgaders van de geheele Gemeente: Dat u Ed: Mog: met advijs ende communicatie van sijn Genade van *Bredenrode*, believen ordre te stellen op het spoedighste: dat dese Stadt met eenighe besettinghe van Guarnisoen voor nieuwe hostile invasien, met toedoen ende behulp der geblevene Burgerye magh werden, verseeckert: alsoo noch eenige Keyserlijcke Troupes tot *Lunteren* ende daer ontrent legghende zijn. Ende dese tot gheenen anderen sijne dienende, bidden Godt. Edele, &c. Uyt *Amersfoort* desen *voorsthienden* Augusti ouden stijl, *seshien hondert negen en twintig*.

Onderstont, U Ed: Mog: goede Vrienden d'Oude ende Nieuwe Magistraet: Midtsgaders, de Gemeente der Stadt *Amersfoort*. In den name van de selfde,

Geteyckent *Johan Hamel.*

De Borgers wierden daer naer haer geweer wederom ghelevert: Den Vpandt hadde de drie Metaele Stucken mede genomen met al de Ammunitie van oorloge / ooch eenigh gheweer van de Burgers / ghelijck mede al het Loodt dat ghedestineert was om de Kerck te decken en het Raedt Huys. Daer werde gesept dat den vpandt vertrocken synde wel een uyre of langer ghereet stont / om wederom te keeren en een generale plondering of Rantsoeninge voor mede neminge vande principaelste Burgeren te doen / dat Graef Ian van Nassou op hielt.

De soldaten op het Huys te Eems leggende verlieten oock het selfde.

Op de middach quam binnen Amersfoort een Regiment Sweedtsche soldaten / sterck twaelf hondert Man / komende daer mede de Heer Berck, Gecommitteert by de Heeren Staten Generael.

Ende alsoo de Contschappen alle daer op liepen dat Graef Hendrick van den Bergh met al des Konincks en Keysers macht de Stad Wesel wederom wilde Belegeren / soo wierden de Revieren tot den thienden September geslooten.

Op den middach is de oude ende nieuwe Magistraet op zware pene belast te vergaederen / en wiert haer aengesept datse naer Utrecht soude werden ghevoert / om aldaer ghehoort ende ghexamineert te worden: men liet niemandt toe eens naer Huys te gaen: eeghen den avondt sijn sy op ses Waeghens gheset / elck met vier Musquettiers ende twee Ruyters ter sijden rijdende: buyten de poort komende hebben de Soldaten haer verlaten en zijn sy met de Ruyters alleen tot Wtrecht gebracht; daer binnen koomende / wierdense van sommighe

1629. ghe met schelt woorden verwelcomt / en zijn voort na 't stadhuys gelept/en aldaer in een kamer by malkanderen bewaert eermen haer heeft geexamineert. De Burgemeesteren Willem van Hardenvelt ende Mr. Willem van Dam, mitsgaders Pieter de Goyer out Burgemeester en doen ter tijt Schepen/waren eenige dage te voren uyt Amersfoort vertrocken na Amsterdam, en sonder in de Stad te komen/ vermits 't groot rumoer van 't ghemeene volck / sijn in een ander schip over gegaen ende te Uytrecht gekomen in de Herberge genaemt het Poortje, van daer sy wierden ghehaelt / voor de Schout van der Goude als Fiscael in dese sake verhoren/en in de Stads gevanckenus gebracht: den Raet van Staten had last haer te doen examineren / als ock den Commandeur en Krijsch Capiternen en Officieren/ door wiens last en oorde de overgevinge geschiet was.

Veranderingh van haer Ho: Mo: tot Uytrecht.

Als de Heeren Staten Generael verstonden het innemen van Amersfoort, hebben sy goet ghevonden haer Collegie en dat van den Raet van Staten tot Uytrecht te leggen/ om te nader by der hant te sijn / om promptelick op alle voorvallende saecken en zwaricheden oorde te stellen: nemende also op den vijfthienden Augusty alhaer haer sessie. Sy sonden den Oversten Morgan na de Stad Naerden om die te beschermen.

De Prins stelden daer na tot Amersfoort een nieuwe Magistraet op den dertighsten. Eer dat wy tot het verhael van de inneminghe van Wesel komen / sullen wy verhalen wat het Leger onder de Graave van Salasar, en den Oversten Dulcken op de Veluwe heeft bedreven.

Graef Hendrick van den Bergh, schreef ten selven tijde aen die van Amersfoort ock een Brief van gelijcken inhout aen de Stad van Harderwijck.

Daer op de selve geantwoort heeft: Dat sy niet gesint waren haer Stad hem over te leveren, maer de selve voor de Heeren Staten Generael en syn Excellentie ten uyterste te houden ende bewaren.

De voorsz Raedt schreven het selve over aen Graef Ernst daer neffens Coppe sendende van 't een en 'tander. Versoeckende daer by noch eenige Compagnien soldaten te hebben, mitsgaders een goet Commandeur en Ingenieur, om te beter haer te konnen defenderen.

Op dit schrijven is alhaer ghesonden de Compagnien van de Vries, en van Reynier Golsteyn om daer te commanderen.

Den veertienden schreven die van Elburg aende Burgemeesteren van Enckhuysen ofte Hoorn, daer de schipper eerst aenkomen sonde / dat sy niet alleen door hontschap/ maer ock door het continueel schieten van groff Geschut en musquetten vernomen hadden/ dat Hatrum van den Brandt hart aenghetast wiert: versoeckende alsoo sy maer een Compagnie binnen hadden/ met meer Volck voorsien te werden/ ock eenighe lichte stucken Geschuts/ met vijftich Musquetten en hondert vijftigh Spietsen. Waer op de Gecommitteerde Raden van het Noorder Quartier haer sonden ontrent seventich Westindische soldaten/met drie of vier lichte Stucken.

Als Graef Hendrick van den Berg eerst op de Veluwe was gekomen/ so hebben de Furstelijke Pals Nieuburgse Raden hem by hare Missive in dato den acht en twintigsten July daer over gecongratuleert/ met toewensinge van voorder Progres: maer over naderhant den Baron Spiering by de Heere State Generael is gerepatcheert.

De Prins van Orangien verstaende dat de Inghesetenen ten platte landen van Goylant haer Kooren niet en durfteden/ schreef daer over in dato den veerthienden Augusty aen de Heeren Staten van Hollandt, ten eynde dat die daer in oorde sonde willen stellen: den Spaensthen om dat te weeren/ bede daer tegen Publiceren/ dat alle huyslieden op haer goederen sonde moghen blijven sonder beschadicht te werden; dan sy stelde soodanige oorde niet dat se onbeschadicht bleven. Het Retrenchement van de Vecht wierde goet ghevonden / datmen het met duysent man besetten sonde: de Heeren van Amsterdam, die haer in dese gheleghentheyt seer wel queten / sonden ock op den Hinderdam twee Ysere stucken met een Constapel en veertich soldaten / tot bewaringe van het Fort alhaer op getroppen.

De Heer Burgemeester Warmont van Leyden was gedeputeert na Amsterdam te gaen/ en te versorgen dat op de Eem en voor Bunschoten een schip van Oorloghe mochte gelept werden: ock dat de Chaloupen tot vijftien ofte sesthien op de Vecht promptelijck mochten versorghe werden met Boots Volck/ om die te bewaren. 1629.

Daer wiert ock oorde gestelt/ dat de Slupsen so van de Vecht als van de Vaert geopent wierden om de Landen aende Oost zijde/ so veel als moghelijck was / onder water te setten.

De Grave van Salasar oorde hebbende om met zijne Croupen na Hatrum te gaen/ kreegh Graef Ernst daer van by geinterciperde Brieven kontschap. Die daer over der selver Magistraet by sijn brief van den twaelfden Augusti nieuwe stijl waerschoude, haer daer by vermanende op haer voedo te zyn; en vorder seggende dat hy daer neffens aen den Commandeur en Magistraet der Stadt *Swolle* geschreven had, en de selve serieuselijck versocht om haer met eenich Volck te willen assisteren.

De Magistraet van Hatrum bestaende doen ter tijt in seven personen/dese advertentie gekregen hebbende/vergaderden op het Raet huys / ende namen met een goede Couragie eenparige Resolutie/ haer Stadt hoe wel niet sterck en van wepnich Canon en Ammunitie voorsien / als eerlijcke Patriotten ten uytterste te houden tegen alle het gewelt des Spaens: belobende malkanderen getrou te zijn tot in der doodt; Lijf goet en bloet daer by te willen op setten: en op dat die daer binnen zijnde / te meerder machten geamineert werden / soo hebben de Magistraets personen haer vermenght onder de diensten ende wachten van haer Burghers en Krijghs Luyden / die haer ock Couragieuselijck betoonden; vermanende de selve hoe wel sy wepnig / maer evenwel voor die kleyne plaets genoeg waren/dat sy maken sonden dat haer vromicheyt en dapperheyt by de Heeren Staten Generael en sijn Excellentie en alle Liefhebbers des Vaderlants in eere mochte gehouden werden/ en also achter volgens het loffelijck exempel haerder voor ouderen / daer van den seer geleerden Historys schrijver Lambertus Hortensius van *Montfoort* in zijn Historie van de Uytrechtsche oorloge en geschiedenisse in zyn sesto boeck verhaelt. Hatrum.

En op dat sy sodanige genomen resolutie des te beter mochten in 't werck stellen/ so hebben sy terstont bedacht geweest ock soodanighe middelen / als sy om haer selfs mitsgaders om hare goede Nabuyren en Bontgenoten voor haer Brande over al te preserveren / noodich waren aenstende: Sy hebben ock haer Nabuyr-Steden gewaerschout, van mede op haer hoeden te zyn en aen de Steden *van Harderwijck, Elburgh en Campen* geschreven, wat sy van Graef *Ernst* hadden verstaen, en dat sy wel gemoet en ghereselveert waeren, haer Stadt tot den lesten toe te bewaren; datse haer tot dien eynde in postuyr stelden, om den Vyant het hooft te bieden, verhopende de selve met een mannelijcke Couragie te repouseren.

Voorts hebben sy elck haer last gegeven / eenighe om Garnisoen en Krijgs Volck by de Magistraet van Swol te solliciteeren / die naer meenichvouldighe Instantien eyndelijck Capitepn Sintler een Compagnie hebbende van drie hondert Schotten met hondert en veertigh gheccommandeerde Musquettiers boven de Vriesche Compagnie van hondert vier en seventigh koppen/daer binnen sonden/eenige gingen om Bier/Broot/ Kooren en Dingen daer binnen te halen/eenige om Peck/ Teer / Manden / Schoppen / Picken / Schanskorven ende alle Ammunitie van Oorloge / eenighe om de Borstweeringhen ende Fortificatie van de Stadt / beneffens d'Ingenieurs alhaer ghesonden te helpen beoorderen / ende de Stadt deur het opwerpen van een Tenaille voor de Houverse, een halve Maene voor de Dorp, en een aende Kiebupt voor de Dijck Poorte, so veel eenichsins doenelijck was in defentie te doen brengen. Sy hebben ock haere mede Raedts Hendrick Schrassert inder haeste na Amsterdam gesonden met eenige oude brieven van recommandatie van sijn Excellentie / versoeckende haer hulp ende assistentie.

De Magistraet de importantie van het selve considererende / hebben deselve niet alleen eenighe stucken Canon / hondert Musquetten / voorts Volck en Canoniers volgens zijn versoeck laten volgen / maer daer en boven

1629. boven noch meenichte van Hoghels / Tonten / en alle andere Ammunitie van Oorloge / tot een gheheel Schip vol toe / 't welck daer binnen quam even te vooren dat den Vyandt sich daer voor campeerde / sulcks dat dit een van de Principaelste oorsaecke was van haer behoudenisse / ende dat des Vyandts aenslagh gheen effect en nam.

De Magistraet van de Stadt ordonneerde oock dat een yeghelijck sijn Lust-hoff / Boomgaert / voorts Hupsen en Bergen / rontom de Stadt staende / soude doen afhouwen / afbreecken en t' Hups halen: daer toe de Borgers haer goetwillig toonden: doch also de Vyant subjtelijck aenquam / soo en heeftmen gheen tijdts genoech ghehadt / om het selve alles in't werck te stellen. Sulcks dat de Krijsch-raedt resolveerden alle de Hupsen en Bergen met Coorn in de Nieuwe Stadt staende af te vranden: dat oock wiert ghedaen tot groote schade van de Eyghenaers van dien / doch tot Conservatie van de Stadt / en was sulcks seer vreesselijck om aen te sien.

De Graeve van Salasar, met den Overste Dulcken naer Hattum trecklende / heeft den Heer van Ysendoorn, by hem gevangen zijnde / over de ghelegenthept van de Stadt Hattum gheexamineert; vraeghende hem onder andere / of die van Hattum de couragie wel souden hebben / om haer teghen soo machtigen Leger / als by daer by hem hadde / in postuer van defentie te stellen? daer op de voorsz Ysendoorn antwoorde; dat jy meende jae: ten waere sy t'eenemael degenereerden. Soo zijn sy seyde de Graef van Salasar alle om hals: doch hy bevont in wepnich anders daer na het contrarie van dien. Want als hy den derthienden Augusty des nae middaghs ontrent vier uyren met sijn gheheel Legher sterck ontrent tien duysent man soo te Voedt als te Paert / met menichte van overdeckte Waeghens ende Karren komende aen marcheeren / soo deden die van de Stadt verschepde grove Stucken op hun lossen: waer deur de Rupterpe / hebbende de Avantgarde / terstont ter zijde uptweeck / met verlies van eenige die daer doot bleven: ende het Voet-volck campeerde sich achter den langen Berg / om vyy van het Canon te zijn: maer konden sich voor het furieus schieten van die van binnen duyrende tot in den duysteren nacht toe / nauwelijcx schemtvyy verbergen.

De Magistraet hebbende datelijck orvre gestelt / soo op de Vresen als vrant / die daer binnen door de meenichte van onghevorst Coorn en Hoy / geschoten mochte werden: lastende de Burgerpe alle de af ghehouwen Willighen in de Stadt te haelen / om ter noot de Vresen daer mede te bullen / ende dat een yeghelijck drie Lanteernen ende twee Emmeren waters voor de deur / voorts Leeren-emmers mosten ghereedt stellen: ende wiert by elcke Put een Vrouw ketel vol waters geput / met ettelijcke Leeren-emmers gereet gheset / ende vol Waters geput: de Vrouwen wierden mede belast om waeter en alle andere behoeften aen te vrenghen / ende eenighe duysenden Pick-kransen te maecken: daer toe sy seer willich waren: de Hupslupden daer binnen ghevlucht / werden aenghesepdt / dat sy beneffens de Burgherpe sich tot het bluschen van den Vrandt souden ghereedt houden: De Jufferen ende Kinderen wierden toe ghelaeten upt de Stadt te moghen vertrecken.

Teghen den Avondt deede de Graefve alle de Passagie rontom de Stadt besetten: ende Approchieeren op de Advenuen sonder meer. Den veerthienden quaemen den Yssselstroom af twee Turf ponten met vijf hondert Musquettiers bemandt / om den Uytlegghen van Hattum te overvallen / of ten minsten van daer te vrijven: maer de selve / gheassisteert met ettelijcke honderden Musquettiers van Swol, gaf dapper vuer: ende die van Hattum siende dat eenigh Volck soo te Voet als te Paert van de principaelste Armee onder haer Canon quamen marcheeren / om de Turf-ponten te seconderen / resolveerden seechiere Vrugghe in Vrant te steecken / die de selve mosten passeren / ende dat door eenighe ghecommandeerde Soldaten ende Burgers / ende daer deur de Musquettiers van de Ponten alle 1629. secours af te snijden: dat niet wel gheluckte / door dien men de selve niet en kon soo ras in vrandt krijghen of den Vyandt quam op haer aen: evenwel wierden de Ponten verovert / ende den Vyandt daer upt verdreven.

Des Middaeghs quamen eenighe honderden Viercoers onder het gheboomte / menende de halve Maene voor de Dorp-poorte met een furpsinse te vermeesteren / dan wierden door het continueel schieten van die van de Stadt / en 't lossen van haer Canon gerepouseert: des Avonts dede den Graefve alle preparatie maken om te stormen / het Geschut en Mortiers planten / het Krijschvolck achter het gheboomte approcheren / ende eenighe van de Vupten-wachten van die van binnen / (die haer Stadt rontomme hadden beset / en met een sonderlinghe couragie en lust den gantschen nacht van ooghenblick tot ooghenblick een assaut verwachtende / in continueel allarm) overvallen en ghevanckelijck nemen. Waer by onder anderen mede was een seecker Schots Edelman / ghenaemt N. Grun: welcke by den Graefve gebracht zijnde / op alle de ghelegenthedt van de Stadt scherpelijck gheexamineert wierdt: ende onder andere ghevraecht zijnde / hoe veel Volcks daer essens te vooren ontrent thien of elf uyren 's avonts / was inghekomen: daer op hy / om den Graef te abuseeren seyde / in plaets van tachtigh deur de Burghemeester Greve inghebracht / datter ses hondert Musquettiers binnen ghekomen waren: ende de Graefve tot hem seggende / dat hy geluckigh was / dat hy zijn ghevangen was gevorden: want ick seyde hy / de Stadt van Hattum met gewelt aentasten en vermeesteren sal; daer op Grun wederom seyde / dat zijn Genade sich daer in soude abuseren: seggende voorder / ende ick achte my t'eenemael ongeluckig / dat ick die eere niet mag hebben / om de couragie van die van binnen by te woonen / en met hulp van deselve eenige van de uwe den beck te breken: waer op die Graefve toornich wiert / ende hem dreychde te doen hangen. De andere gevangens en zijn kondschappers gheexamineert hebbende / en verstaende dat daer een Schip vol Canons en Ammunitie van Oorloge van Amsterdam binnen was ghekomen; dat alle de Hupsen wel waren beset / ende die van binnen wel ghereselveert Lijf / Goet ende Bloet te hasarderen / en totten uptersten Man toe te houden / en niet achtende dat sy by naer op de Gracht te was ghekomen: siende daer by dat sy hy Dach en Nacht gedurighlijck arbeyden / en uptvielen en seer furieux van hare Wallen en Choornen schooten / en dat die rontom met vlieghende Vaendels verciert waren: soo heeft hy den moet verlooren ghegeven / ende bupten alle hoope en apparentie van voordeel te sullen doen / met schande zijn Volck / dat alreede op de Voet van de Gracht om een assaut te doen ghereet lach / doen retireren; achterlatende veel Dooden / Gequetsten en gevangens / als oock de voorsz twee geroofde Turf-ponten.

Den sesthienden dito / trock de voornoemde Graefve met de Rupterpe na Oldenbroeck, vrandende aldaer de Kercke / met het meestendeel van het selve Ampt / en quaemen ontrent den Avondt wederom voor Hattum, alwaer die van binnen haer even courageus thoonden: de Graefve siende dat hy gheen voordeel met Entrepsinse en konde doen / dan alleen een deel Volcx onmoodich verspillen / zijnde zijn Leger niet voorsien om eenige Belegeringe te doen / is hy eyntelijck met zijn meeste Leger vertrocken: waer op die van binnen seer heftigh van haer Wallen en Coornen schooten. De Graef trock opwaerts naer Heerde, ende van daer na Appeldoren: alwaer sijn volck schrickelijck Vrandt-stichtede / ende eenighen tijdt stil ghelegen hebbende / ende Graef Hendrick van den Bergh, die eenighe honderden van Waghens met Vivres / voorts eenigh Gheschut en alderhande Ammunitie van Oorloghe by hem had / gheconvoyeert tot Veesen; die selfs de Schans by de Graef van Salafart daer inne ghenomen / provianteerde: niet van meeninge zijnde / soo het scheen / Hattum so te verlaten; maer de Schansen en Forten daer rontom leggende eerst van alles te voorsien / als haer Pachhupsen / om daer upt zijn Leger te spijsen / en daer naer

't sel-

1629. 't ſelve aen te taſten met Kepſerlijcke en Coninckelijcke macht te gelijck.

Op den ſesthienden hebben de Heeren Staten Generael / van het ghepasſeerde tot Hattum noch geen kenniſſe hebbende / en daer voor bedacht zijnde / aen de Provintie van Vrieſlant, en Stadt en Landen geſchreven / ende op de ſelve verſocht / datſe *drie of vier* Compagnien van de Sweenſche lichtinghe boven de gheene, daerom zijn Excellentie te vooren hadde geſchreven, in de Stadt *Kampen* in alder yle wilde ſtueren, op dat die Stadt buyten gevaer gehouden mochte werden: deſgelijcks verſochten de ſelve aen de Stadt van Amſterdam, datſe daer oock noch *een* Compagnie Soldaeten ſoude willen ſenden.

Ten ſelven dage hebben de Gedeputeerde vanden Hove des Voorſtendoms Geldre en 't Graefſchap Zutphen aen de Heeren Staten Generael verſocht: dat ſy de ſtadt *van Wijck te Duerſtede* gunſtelijck in conſideratie willen nemen, en ſodanich met volck van oorloge beſetten, datſe voor eenen ſubijten harden aenloop mocht verſekert zijn: dat oock eenige Retrenchementen of af ſnijdinge voor de *Uytrechtſche Poort* aldaer mocht gemaeckt werden: als mede een af ſnijdinghe van den Dijck van boven *Amerongen* af komende. Stellende de ſelve mede in bedencken, of niet ten hooghſte noodich was, een Retrencement gemaeckt te werden op het *Veer* tegen over de ſelve Stadt, aen de *Betuſche ſyde*, om ingheval van noodt met Muſquetten de ſyde van de Stadt op het Waeter reſponderende, van dier ſyde te defenderen en te ſeconderen met Canon en Muſquetten.

Verſoeckende daer by als ten hooghſten noodich: datſe den *Rhijnſtroom aen de Betuſche zijde, van Wijck* nederwaerts af tot aen de Vaert of *Vyanen*, met Volck van oorloge willen voorſien, of ten minſten de principaelſte Advenuen, of ſulcke plaetſen daer den Vyant met weynich moeyten ſyne Chaloupen ſoude konnen te water ſetten, en in der haeſte zijn Volck overbrengen. Daer neffens vertonende dat alle de Troupen die voor en naer tot *Aernhem* ghekomen waren, gheemployeert waren tot beſettinge van de Steden op *d'Iſſel* gelegen, en van *Wageningen en Rheenen:* dat daer van mede beſet was, de *Waelſtroom* opwaerts tot aen *Schenckenſchans*, en wederom van daer den *Rhijn* nederwaerts tot de Stadt van *Wijck* toe: en dat daerom uyt de ſelve geen Compagnien ſouden konnen gelicht werden, dan met het uyterſte gevaer van eenighe plaetſen te ontblooten, waer door de *Betuwe* geinvadeert ſoude konnen werden: te meer dat verſcheyde Compagnien boven aen de ſtroom alreede wijt van den anderen laghen. Waer toe haer moveerde, ſoo ſy ſeyden, dat de Edele Heeren van den Hove voorſekerlijck bericht waren, dat den Vyandt principalijck het ooge hadden om met ghewelt den *Rhijn* te paſſeren, en ſich Meeſter te maken van de *Betuwe*.

Hier en tuſſchen bleef de Graeve van Salaſar noch tot Apeldoorn, Veeſen, Verwyſe, Helde en ontrent de Bzugge legghen: en 't ſcheen of hy daer een Magaſijn wilde maken: 't welck de Magiſtraet tot Hattum verſtaende / hebben op nieuw wederom alle goede ordre geſtelt / om den Vyant / ſoo hy wederom mocht komen / alle teghenweer te doen: en is te verwonderen met wat blijdt / Couragie en yver de Vrouwen aldaer doende zijn geweeſt; om meenighte van Peck-liranſſen te maken / en den Vyandt by aldien die haer aenboort quam / daer mede te Kroonen.

Ter wijle nu de ſaecken ſoo ſtonden / en dat de Spaenſchen haer Troupen alleenskens beden nederſacken / en haer aenſtelden als of ſy 't alles wilde afbranden / en met ghewelt afloopen / ock dat ſy een groot Exploit voor handen hadden: Graef Jan van Naſſau met duyſent Paerden ock by haer gekomen zijnde / ſo is ſeer ſubijtelijck de tijdinge gekomen van 't verlies der Stadt Weſel: Dit met verraſſinge door de Heeren Staten Ghenerael was ingenomen: dit heeft niet alleen haer voorderen aenſlagh op Hattum te niet gemaeckt / maer ock alle haer voordere deſſeynen.

Weſel geſurpreert.

En maeckte deſe tijdinge de Spaenſche ſeer verbaeſt / ghelijck ock de Kepſerſchen die haer principaelſte Bagagie en Schat daer binnen hadden gelaten / doen ſy van daer na de Veluwe trocken.

Hoe deſe inmeminghe is toeghegaen / ſal ick in 't kort te ſeggen: De Heer Otto van Gendt, Heer tot Dieden heeft twee Jaren herwaerts / dat hy Gouverneur binnen Emrick is gheweest / de Stadt van Weſel by ſurpryinſe ſoecken te emporteren: daer toe Hendrick van Meſchede, Subſtituyt Majoor aldaer / ende Anthony Tendel Luytenant onder Capiteyn Ian Heſſels en ſeeckere andere ſecrete perſoonen ghebruyckende / eyntelijck als de Prins van Orangien den Boſch ginghbeleggen / is ock Pieter Muller gebruyckt een Ingheboren Burger binnen Weſel, die zijn Broeder en Swager daer binnen hadde / ſeggende dat die hem ock ſouden aſſisteren: en alſo verſcheyde middelen by de voorſeyde Heer van Dieden tot dien eynden wierden voorgenomen / zijn de ſelve by de Prins altijt gedilajeert: tot dat eyntelijck gebeurde / dat de Spaenſche Gouverneur aldaer Franciſco Lozano ſeeckere ſtenen Toren heeft doen af breken / ſtaende aen de Wal tuſſchen de Deenſche ende de Bruynſche Poort / den Koelinckswertstooren genaemt / in plaetſe van de welcke hy begon te leggen een nieu Bollewerck; waer aen ſlappelijck wiert gewrocht.

De Heer van Dieden.

De Heer van Dieden in het Legher voor den Boſch ſijnde / wiert gecommandeert met eenige Troupen na de Betuwe te gaen / om de overkomſte der Spaenſche aldaer te beletten. Alwaer de voorſz Pieter Muller by hem ghekomen is / hem ſeggende dattet nieu Bolwerck ongemaeckt en open bleef leggen: waer op hy wederom een reys of twee te rugge ghereden is / om alles pertinentelijck te beſien: dat hy gedaen heeft; verhaelende op zijn wederkomſte alle ghelegenthept / ock van de wachten.

De Heer van Dieden, niet willende pets dien aengaende aenvangen / ſonder ſpeciael bevel van zijn Excellentie / Communiceerde ſulcx aen twee Gecommitteerde Heeren tot Aernhem, verſoeckende dat deſelve daer over by hem in 't Legher wilden gaen / en conſent verſoecken: dat ſy beeden: daer op maeckte hy zijn overſlagh / waermen het Volck dacht toe noodich ſoude bekomen: komende de Prins geen Volck daer toe uyt het Leger miſſen: daerom nam hy 't ſelve uyt de Troupen die in de Betuwe onder zijn Cammando ſtonden: ende voorts uyt d'omleggende Garniſoenen:

Den ſeventhienden Auguſti vertrock hy met ſijn volck uyt de Betuwe, en quam 's avonts aen Schencken-ſchans, met hem nemende eenighe Capiteynen en Luytenants / ende ontrent twee hondert Man te voet / die ſonder Roers waren / en aldaer met halve Piecken gearmeert wierden: blijvende aldaer tot 's anderdaegs 's middaechs: 't welck noodich was / om bedechter des nachts te marcheeren: ſich voegende by eenige Troupen komende uyt de Garniſoenen van Nimmeghen, Grave, Gennip en Ravenſteyn.

Den achthienden 's middaeghs marcheerde hy over den Rhijn, en trock langs Emrick en Rhees: nemende van daer ock mede de ſoldaten / die daer toe ock gecommandeert waren: als ock de Cavaillerye / zijnde acht Cornetten / daer over den Colonel Quadt van Wichrait commandeerde / met ordre datſe over een uyr of twee volgen ſouden / en dat tot ſeekere plaets toe / en daer nader ordre verwachten.

Deſe Troupen des avondts boven het Dorp van Millingen komende / wierden ſy in vijf deelen verdeelt / elck van hondert en vijftigh Man / elck by een Capiteyn gecommandeert: daer by zijnde een Avant-Guarde van Pont-gaſten / Matroſen / ende uyt-gheleſene Soldaten / ſterck ontrent t'negentigh mannen / ghecommandeert by den Luytenant Tendel, om by den eerſten inval de Palliſaden te breken / en de Poorten te openen voor de Ruyterye.

's Nachts voor dien het ſeer donckter was / zijn de Troupen eenige reyſen van een ghedwaelt / waer door veel tijdts verlooren wiert; ſulcks dat het vier uyren 's morgens was als ſy aen de Stadt quamen.

Den Majoor Hendrick Meſcheden, den Luytenant Tendel, en de voorſz Pont-gaſten en Soldaten zijn eerſt aenghevallen / de Paliſſaden / ſtaende boven op de Wal aen de

1629. aen de Voorst-weeringhe/ weegh-breeckende: maer die moesten retireeren/ alsoo die van binnen daer een Corps de Guarde hadden/ en goede resistentie deden. Maer de selve gesecondeert zijnde van de andere Troupen/ hebbense wegh geslagen/ en daer op invallende in de Deemsche Poorte/ aldaer ook de Corps de Guarde overvallende: ende bleef de Luytenant van Capitepn Lauyck daer doodt; een ander Troup ginghnaer de Bruynsche Poort/de Corps de Guarde daer mede overvallende; alwaer een Capitepn van 't Guarnisoen bleef/ zijnde een Spangiaert. 1629.

De Heer van Dieden, aen de Wallen orde gegeven hebbende/ is met eenig volck in de stadt gegaen; ondertusschen wierden de Poorten geopent/en quam de Ruyterye binnen.

De Colonel Quad by den Heer van Dieden komende/ wiert versocht by hem te blijven/ gaende te saemen soo dwers door de stadt/ na den Steen-wegh/ dat de Voorstadt is: ende komende aen de steene Poort/ vonden aldaer den Spaenschen Gouverneur/sich aldaer houdende met eenighe Soldaten/ die hy gechargeert heeft; en wierdt den Gouverneur aldaer ghevangen/en eenige doodt geslagen.

Van daer voorts na den Rhijn-poort marcheerende/ is daer ook eenighe resistentie geschiet: maer gaeven eyndelijck haer gevangen.

In de stadt wierdt aen de twee Middel-poorten resistentie gedaen/ alwaer twee Capitepnen (zijnde Spangiaerts) doodt bleven.

Ende was de stadt een weynigh na vijf weken t' eenemael verovert: ende alsoo de tijdinghe quam dat de Spaensche van buyten secours kregen/ soo trocken de Val-brugge van de Deemsche Poort op: maer wierd bevonden dat/ dat het Volck was van den Commandeur van Brevoort, Wolf Misslich, zijnde ontrent ses hondert man/ uyt de omleggende Guarnisoenen gelicht: dewelcke ter bestender tijdt ontrent de stadt hebbende gewacht/ende niet vernemende de aenkomste van den Heer van Dieden, ende den dagh aenbreeckende/ een kilepn half uertje waren afgeweecken: maer het Alarm hoorende/ na de stadt quamen.

De Soldaeten op de twee buyten-Forten leggende/ hebben die van het kilepne (op de Lippe geleghen) 't selve verlaten/ en zijn te samen geweecken op het groote/ dat opgeeyscht wiert: sy versochten met haer Geweer af te trecken: ende als daer op verwacht wierdt de orde van de Heer van Dieden, is den Colonel Quad, met den Commandeur Wolf, met eenige weynighe Soldaeten daer gekomen/ de welcke haer sulcks weygerden; ende wierdt daer op uyt de stadt eenige Canon-schooten op haer gedaen: waer op sy haer gevangen gaven.

Den Capitepn (die op het Schip van Oorloge voor de stadt lagh/ heeft het selve in de grondt geboort; de Brugh-Gasten hebben een Wack van de Schip-brugge (die aber den Rhijn lagh) afgeworpen/ ende zijn soo ontvlucht.

Van des Heeren van Diedens Volck zijnder doodt gebleven een Luytenant met achtien Soldaeten: van die van het Guarnisoen drie Capitepnen/ met hondert ende acht Soldaten.

De gevangenen waeren den Gouverneur Franciſco Lozano, drie Ridtmeesters/ veertien Capitepnen te Voet/ eenige laghe Officieren/ ende ontrent derthien hondert Soldaten: het Guarnisoen was sterck geweest ses Compagnien te Voet/ souder eenighe Ruyterye. Daer neffens zijn daer vervovert veertien Vaendelen/ twee en dertigh Stucken Geschuts/ met veel Ammunitien van Oorlogh van alle soorte: Middstaeders by de drie duysent Malderen Koorn.

Den buyt die de Soldaeten daer kregen was seer groot: want alhoewel haer alleen maer pryis gegeven wierden/ alle de Ruysen aen des Koninghs Volck verhuert en bewoont: soo zijn daer en boven alle de Winckels (aen de Merckt staende) gheplondert/ met noch veel anderen/ ende alle de Kloosters: de Kepserschen ende de Spaenschen die op de Veluwe waren/ hadden al haer Bagagie daer leggen.

De Heer van Dieden liet op den negentienden dito/ met een expresse dit aen den Prins voor den Bosch in het Leger weten. Ende wat blijdtschap dit daer ende alomme voor alle Vereenighde Landen maeckte/ is met gheen tongen uyt te spreecken; ghelijck ook de verslagenthepdt der Spaenschen/ geconsidereert de gelegenthepdt van die tijdt.

De Heeren Staeten Generael schreven daer op een generale Biddagh ende Danck-seggingе uyt/ voor alle de Vereenighde Nederlanden/ ende der selver Geaffecteerden; met ghebodt: dat men alomme ook teghenen van blijdtschap soude maecken: soo met Canon (daer sulcks ghebruyckelijck was) als anderssints. Het welck ook soo gebeurde: gelijck men sulcks ook dede in het Leger voor den Bosch.

Hier op sondt de Prins naer Wesel drie Canoniers/ met den Ingenieur Block: met Acte aen Schencken-Schans, Emmerick ende Rhees, van soodanige Materialen van Schoppen/ Spaeden/ Rorde-Wagens/ ende dierghelijcke te lichten/ als hy noodigh soude vinden: Ook thien Compagnien/ om de plaetsen van Emmerick ende Rhees te bullen/ ende de andere binnen Wesel te brenghen. Den Ontfanghер Ommeren wierdt daer ook heenen gesonden/ om op het stuck van Bivres aldaer orde te stellen. Block

Tot welcken eynde mede op den drie en twintighsten dito eenige Gedeputeerden der waerts wierden gesonden: besonderlijck dewijle sy verstonden/ dat de Graven van den Berg ende Yssenburgh op de tijdinge van 't verlies van Wesel, met twee groote Machten derwaerts aen togen. De selve besteede daer eenige nieuwe Wercken van Fortificatie: souden het gecommandeert volck weder nae haer Guarnisoen: ende maeckten dat daer negen en twintigh Compagnien te Voet/ ende twee te Paerde binnen quamen: daer by waren de Burgers alle nachten ook op de Wacht/ vreesende voor een Surprinse, om dat de Graghten op veel plaetsen droogh lagen/ de Poorten onsterck/ ende de Wercken seer verfallen laeghen: die men al dede repareeren/ boven eenige nieuwe Wercken/ die sy besteeden: het welcke ontrent twintigh duysent guldens heeft gheloost. De Burgheрs ende Inwoonders thoonden hun seer tot de Staetsche zijde gheneghen te zijn: maer hielden haer voor eerst noch wat binnen.

De Burgheрs van Wesel (die den aenslagh hadden helpen beleyden) zijn elckis toegeleydt duysent guldens/ ende een Medaille: ende elck een Pensioen van ses hondert gulden 's jaerlijcks.

Dit innemen van Wesel heeft de Spaenschen seer perplex gemaeckt/ ende de selve in soodanigen posture gestelt/ dat die niet en wisten wat se aenvanghen souden: want alle haer voorghenomen dessepnen waeren daer mede uyt: men kreegh tijdinghe datter noch meer Volcks van de Kepserschе af quamen/ en alreede in het Landt van den Bergh waeren/ maer sonder gelt: sy wisten ook niet hoe men dat van Bivres soude voorsien: De roep ginghwel datse met gheweldt op Wesel souden aentasten/ oft in de Betuwe in-breecken/ tot ontset van den Bosch, wesende dat haer principaelste intentie: maer niet komende eenigh Beleegh voor Wesel maecken/ door ghebreck van toe-doer van Victuaille/ ende dat de Stadt soo sterck Gefortifieert/en met Volck ende alle Ammunitie versien was/ bleef dat achter.

Van ghelijcke was de Betuwe van boven tot beneden over al soo beset ende voorsien/ dat de Spaenschen niet en wisten waer sy het beginnen souden/ om deur te breechen: Ook verliep haer Volck seer/ deur ghebreck van Victuyes: sy trocken dan herwaerts ende derwaerts/ om de Staeten te abuseeren/ om daer door eenighe ghelegenthepdt te vinden/ tot ontset van den Bosch.

De Prins van Orangien (die nu voor den Bosch seer Approcheerden) kreegh wisse tijdinge: dat de Spaenschen van meeninge waren haer Leger in tween te deylen: het eene daer van te laten op de Veluwe, ende daer ontrent/ ende het ander in Brabandt tegen het Leger van de Staten te gebruycken: waer op de Prins aen de Heeren Staeten schreef: datse souden willen overleggen/

hoe

1629. hoe veel Compagnien men hem in ſulcken geval uyt het Guarniſoen van Uytrecht ſoude komen laeten volgen: het welcke hy niet doen ſoude als hy noodt; Hy verſtont oock dat de Spaenſchen een aenſlagh op de Clundert ende Willemſtadt hadden/ ende verſocht daerom dat de Staten dadelijck hondert man derwaerts ſoude ſenden/ gelijck geſchiet was.

Den ſes en twintighſten dito/ wierdt aen de Heeren Staeten tot Uytrecht gheſchreven: dat de Kepſerſche Troupen noch tot Lunteren ende Bernevelt lagen/ ende daer ontrent rontomme alles af-brandende: voornaementlijck in de Rheenenſche Veenen: ſy hadden haer verthoont voor Wageningen, ende aldaer eenige Berghen ende Bouw-huyſen (den Heer Eck van Arſelo toekomende) in brandt gheſteecken: maer ſijn principael Huys Arſelo, hebben ſy niet komen behomen/ door de defentie die men daer uyt dede; Hy commandeerde binnen Wageningen. En niet tegenſtaende de Spaenſchen ende de Kepſerſchen op de Veluwe ſoo ſterck waeren: ſoo en hebben ſy de Dorpen op gheen contributie komen brengen: die ſulcks hoogelijck verboden was.

Eck van Verſloo.

Den Oberſten Ferens is ontrent deſe tijdt met drie duyſent goede Soldaten in dienſt van de Heeren Staeten Generael getreden.

Die van Vrieſlandt Stadt ende Landen hebben noch drie duyſent man aenghenomen. Noch handelde de Heeren Staten met den Oberſten Solck, om twee duyſent man te Voet met den eerſten te ſenden.

Olphert Barentſz wierdt Gecommitteert om naer Amſterdam te gaen/ om aldaer proviſie van Kooren voor het Leger te doen maelen/ ende naer het Legher te ſenden.

Olphert Barentſz.

Den ſes en twintighſten Auguſti kreeghmen tijdinge dat Graef Hendrick van den Bergh, met gewelt hadde ghetracht in de Betuwe te breecken: waer over eenighe Compagnie daer na toe wierden geſonden: waer mede zijn voornemen geſtelpt bleef. Ten ſelben dage waren uyt de Betuwe ghemarcheert ſeſtien Compagnien te Voet/ ende acht te Paerde: Graef Hendrick was met ſijn Krijghs-Volck oock over de Brugge gemarcheert/ nemende ſijn wegh naer beneden langs d'Yſſele. Graef Jan van Naſſau met het Kepſers-Volck in ende ontrent Amersfoort gekomen/ heeft gheleghen by den Empel-Brugghe onder Zutphen. Die van Lochum moeſten voor het Leger van Graef Hendrick van den Bergh op brengen twee hondert malder Meel: gheljck andere plaetſen naer advenant oock moeſten doen: en wierdt onder den Kepſerſchen grooten honger geleden.

Den acht en twintigſten dito/ wierdt aen de Heeren Staten geſchreven: dat Graef Hendrick van den Berg wederom op de Veluwe was ghekomen/ ende voort ginghy met de Fortificatie van de Bruggen aldaer/ en dat men daer twee Kopaele Forten maeckten: ſijn deſſepn al houdende om den Boſch te ontſetten. Waerom hy noch een tocht daer heenen meende te doen/ ende op twee plaetſen eenen geduerigen alarm maecken/ ende het Leger ſoo te matteeren/ dat hy daer en tuſſchen op een ander een hoop Volck in de Stadt konde brenghen. Maer de Prins was over al op ſijn hoeden/ ende ging niet te min met ſijn Approches ſterck voort.

De geruchten liepen oock dat de Graeve van Yſſenburgh wederom naer den Rhijn was met drie en twegentigh Compagnien te Voet/ ende vijf en dertig Cornetten Paerden/ met acht Stucken Gheſchuts: als mede den Graeve van Montecuculi, laetende drie duyſent man aen de Brugghe: de welcke ſiende dat Graef Hendrick van den Bergh de Scheeps-Brugghe van de Veluwe met hem nam; liet hem weten: datſe van gelijcken mede wilde volgen/ ende d'Yſſele verlaeten; waerſomme de ſelve Brugghe wederom naer d'Yſſele wierdt ghevoert. d'Advijſen hielden dat Graef Hendrick met ſijn Volck den dertighſten Auguſti was ghekomen tot Silvolde, ende voor ſijn perſoon op ſijn huys tot Ulft, dat noch al den wegh naer Emmerick was.

Den laetſten dito is gerelateert/ dat het Volck van de Graeve van Yſſenburgh opwaerts marcheerde/ ſterck vijf en dertigh Cornetten Paerden: maer ſommighe van acht en twintigh ende dertigh man/ dat het Voetvolck was drie en twegentig Compagnien/ maer qualijck drie duyſent man ſterck: hebbende vijf en twintig ofte dertigh Paendelen by malkanderen/ doende het Volck in Troupen loopen/ om niet ghetelt te werden. Dat Graef Hendrick van den Bergh den dertighſten dito van Hummel was op-ghehoocken met hondert en ſes Compagnien te Voet/ verdeelt in acht Regimenten/ ſterck vier duyſent drie hondert twintigh man/ en dertien Cornetten Paerden: te ſamen ſterck vier hondert vijftigh Kupters. Daeter by ghemeeſt zijn twee duyſent Waeghenen/ ende eenige Karren: daer onder hondert vijftien met kramchen: dat hy mede genomen hadde achthien groote ende vier kleyne Stucken: mede de Graeve van Yſſenburgh acht Stucken. Zulcks dat men daer uyt calculeerde/ daeter niet meer als ſes op de Veluwe waren gebleven: Den meeſten roep ging darſe naer Brabandt wilden.

Den negen en twintighſten dito des nachts/ was Graef Hendrick van den Berg, Graef Jan van Naſſau, ende Montecuculi by d'Yſſel-Brugge wederom by den anderen.

De Heeren Staten meenden den negen en twintighſten Burick (tegen over Weſel) te bermeeſteren: maer miſluckten voor die tijdt.

Graef Hendrick van den Bergh quam voor dit treffen ende zwermen in groote opſpraeck by de Spaenſchen: ſoo onder het ghemeene volck/ als de grooten: als mede door het verlies van Weſel, ende het verlaten van Amersfoort; ſulcks dat men vreeſde voor een generale mutinatie: De Spaenſche-ghe ſinden ende andere/ (die hem de eer miſgunde van het generael commandement/ ende altijdt daer teghen waeren geweeſt) ſpraechen nu van hem ſeer qualijck/ leggheſde alle de ſchult op hem. Andere verdeedighden hem wederom: Daer wierden Paſquillen ende fameuſe Libellen teghen hem uytgeſtroopt: andere leyden de ſchult op de Gouverneur van Weſel, ſuſtineerende dat door het verlies van die Stadt alles verloozen was gegaen.

Graef Hendrick van den Bergh wel wetende/ dat hy veel benijders hadde/ ende dat den gemeene man meeſt oordeelt naer de uytcomſte der ſaecken: heeft goet ghevonden in het korte te doen beſchrijven het ghepaſſeerde van ſijn Veldt-Legher voor dit jaer/ tot Juſtificatie van ſijn Acten/ ende wederleggnighe van de laſteringen/ daer mede dat men hem beſchuldighde.

1629.

Korte beſchrijvinge van de Spaenſe Veldtocht voorgevallen in den Jare 1629.

DEn Graeve van den *Bergh*, Generael van des Coninghs Leger, den *dertienden* Iuny 's avonds ten *ſes* ueren, ſijn oorlof genomen hebbende van hare Hoogheydt tot *Bruſſel*, ende aldaer ontfanghende ſyn laetſte beveelen, om te gaen naer het Legher, om daer mede te marcheeren naer *'s Hertogenboſch*, ende proeve te doen van het ſelve te ontſetten, gingh hem daer by voeghen tot *Lichtaert*, ende daer mede by voegende het Voet-volck van *Lyere*, ende logeerde nae by *Turnhout* op het Veldt; doende met de ſelfde gelegentheyt Convoy van geldt, tot betalinghe van het Leger geordonneert. Den *drie en twintighſten* werde een generale Monſteringe gedaen van het geheele Leger, en werde ſterck bevonden ontrent *dertigh duyſent* vechtende mannen, ende wel verſien van alle behoeften ende noodtlijckheden: ſoo van Geſchut, Vivres, ende genoeghſame meenighte van Ammunitie, tot alſulcken Leger, ſoo heerlijck gefourneert, van noode zijnde; behalven een genoeghſame meenighte van Ammunitie, om eenighe Belegeringe by de handt te nemen, ofte eenige aenvallen ofte ſlagh te doen, daer lanckheydt van tijdt toe van noode ſoude zijn. Naer dat de Monſteringe gedaen was, geſchiede de betalinge, ende werde ordre gegeven om te marcheeren recht op naer de *Sprangh*, ſonder tijdt te verlieſen. Alwaer op den *ſes en twintighſten* oock aenghekomen zijn de Troupen van Breda. Den *ſeven en twintighſten* vertrock het Legher, ende quam tot *Horen*, alwaer men heeft ghetracteert van diverſche manieren tot het ſecours, oock controverſe ſlagen, om dat men niet gelogeert en hadde tot *Dreyten*, gelijck als de ordre gegeven was, om voorts tot *Vlymen* plaetſe te begrijpen: d'Eene ſuſtineerde het voordeel van dit hier, ende de andere

1629. andere de gelegentheydt van dit daer. Maer alſoo de Heere Graef *Hendrick*, die met advijs van veelen ſuſtineerde *Haren* te weſen de beſte gelegentheydt, hadde verandert de eerſte ordre op *Druynen*, ende reſolveerde niet te veranderen van ſijn plaetſe, ende van daer een proeve te doen naer bequaemheydt diemen hem daer voorſtelde. Ordonneerde tot dien eynde den Colonel ofte *Maiſtre del Campo* (ſoo ſy aen de Spaenſche zijde ghenoemt werden) *Diſdorf* genaemt, om een aenval te doen met *drie duyſent* Mannen uytgeleſen Volck, ende eenige Petardiers van den Grave van *Hoorne*, toe-gheruſt met Granaden: ende om die te beſchermen, gingh Graef *Hendrick* in perſoon met den meeſten hoop van het Leger. Den voorſz *Maiſtre del Campo* marcheerende deur het waeter naer *Vucht*, alwaer het Quartier was van den Prince van *Oraugien*, om te konnen paſſeeren deur het water, in het geſichte van den Prince van *Oraugien*, en te breecken ofte te ſlaen de parthye die haer meeſt hinderlijck ſoude zijn: ten eynde om het kleyne Fort te bekomen, het welcke die van *'s Hertogenboſch* noch inhielden: Maer alſoo deur luttel advijs *drie* dagen paſſeerden ſonder yet te doen, en dat ondertuſſchen de Spyen van d'eene zijde, als d'andere liepen (d'onſe de Coninghſche) om de Wegen te bekennen, ende ſommighe om haer te begeven binnen de Stadt, om aen den Heer *Grobbendonck* te adviſeeren van het deſſeyn van den Prince van *Orangien*, van welcke eenige gevangen zijn geworden van den Vyand (de Statiſche) ſoo dat niet een in de Stadt konde komen. Van de andere zijde die van den Prince van *Orangien* beſpieden in onſen (Conings) Leger, om te verhooren het vertreck van ons Legher. In ſomma komende ten effecte, de Vyand (Prince van *Orangien*) bevondt ſich in volkomene geregelde defenſie, ende hadde den wegh afgheſneden in verſcheyden deelen; in voeghen dat in plaetſe van *drie* voet waeters (ſoo men ſeyde het diepſte te zijn) is bevonden, dat komende naer by het Quartier van *Vucht*, naer dat ſy deur het water gemarcheert hadden, van *thien* ueren des avondts tot *drie* ueren in den morgen, de diepte meerder als een mans lenghte te weſen; ende is ſoo het Leger, deur de voorſz af-ſnijdinghen, als deur een Dijck, de welcke deur onwetenheydt van den Raedt deur-geſneden was, op hoope van het water te doen vallen, heeft ter contrarie de Dijcken gebroocken, die het waeter plaghten te houden, alſoo dat het meer als *drie* voeten was gehoogt: waer door is bevonden deur deſen wegh niet te konnen aenkomen. Den ſelfden Heere *Diſdorf*, met advijs van de andere Capiteynen, die hem volghden, (alreede deur den dagh overvallen) is gedwongen geweeſt te vertrecken, onder de genade van den Prince van *Orangien*, dieſe al hadde konnen af-ſnijden ende ſlaen. Maer hy haeſte hem ſeer om te bekomen de paſſagie, van dewelcke hy was verwittight, die hy doch niet en meende te bekomen, maer hieltſe onfeecker: Ende de Heere Graef *Hendrick* ſiende den dagh ſoo hoogh, ende dat hy niet langer konde blijven in het geſichte van des Vyands Retrenchementen, de welcke hy op hoope van diverſie hadde aengevallen, den gantſchen nacht geduerende, met veel ſchermutſingen ende andere veynſinghen in ſulcks noodigh, om de macht die haer tegen ſtont te verkeeren; doch hem vindende ſeer gequelt ende ghediſcommodeert deur meenighte van Canonades, die hy niet konde beletten, reſolveerde (denckende dat alles wel was geluckt, noch hoorende geen tijdinge contrarie) om te vertrecken in ſyn Quartier, in het welcke hy alleen hadde ghelaeten *twee* ofte *drie duyſent* mannen; ende ten ſelven ſtonde *Monſieur Vereycken*, Capiteyn van een Compagnie Curaſſiers, die voor datmael hadde de Avantguarde, geſonden zijnde (geſecondeert daer nae van den Baron de *Silly*) om te doen retireeren eenighe nombre Ruyters, die op de ſchermutſinge waeren met den Vyandt, geſecondeert met *drie* Troupen van haere Ruyteren, die hy ſeer couragieuſelijck te rugge dreef, tot *tweemael* toe, den ſijnen daer van ontlaſtende, kreegh laſt om te doen blaſen den af-tocht ende te marcheeren; het welcke doende, wilde met af-trecken ſijn Volck ſtellen in goede ordre, ſettende het hooft aen de zijde naer den Vyandt, om een volkomen af-tocht te doen met ſijn geheele Compagnie, alwaer hy worde geraeckt van een Canon-ſchoot, die hem het hooft wegh-nam, tot groot herten-leedt van het gantſche Leger, en groot intereſt van den dienſt des Koninghs, die daer verloor een van de vailjantſte, yverighſte ende den aldervoorſichtighſten Soldaet van ſijn Leger. Boven hem waren oock noch gebleven alleenelijck eenighe Ruyters, met *vijfthien* ofte *twintigh* Soldaten te Voet, ende den Vyant verloor een Francoys Capiteyn te Paerde, een man van qualiteyt, geheeten de Heere *Move*, ende eenige Soldaten. Als nu het Leger hem hadde geretireert, ghelijck als geſeydt is, een yegelijck was verwondert te ſien den voorſz *Diſdorf* wederom te zijn ghekomen, ſonder eenigh menſche verlooren te hebben, ende principaelijck de Heere Graef *Hendrick*, de welcke naer dat hy hadde den af-tocht geordonneert, verſtaen heeft dat hy geluckelijck gepaſſeert was. Naer dat een yegelijck na ſijn Logijs was gegaen, heeftmen beginnen te raedtſlagen op nieuwe Advijſen, ende ſien ofmen den ſlagh op een andermael ſoude konnen hervatten; nochtans niet tegenſtaende alle andere redenen ter contrarie, is ordre gegeven aen den Heer *Grobbendonck*, om hem te doen uytkomen met ſulcke meenighte van Chaloupen als hy moghte, ende hem laten vinden ter plaetſe noodigh zijnde; oock om te doen een teecken van den ontfangh deſer tijdinge, het welcke niet en geluckte; ſoo dat alle deſe handelinghe ter ſelver tijdt in advijs-quam, van het gheene daer noch te doen ſtonde. De Heere Graef *Hendrick* advijs vragende den geenen die het meeſt aengingh, hebben niet ſeeckers konnen beſluyten. Den Baron de *Beauvoys*, Colonel of *Maiſtre del Campo*, (naederhandt geſtorven door ſieckte in het Legher by Ringelbergh) nam vooren te gaen ter plaetſe, om te ſien watter geſchieden moghte, ende vertrock den *derden* Iuly met *drie duyſent* Mannen, om te komen ter plaetſe daer de Chaloupen verwacht werden, om daer mede te doen overbrengen ſoo veel Volcks, als mogelijck ſoude zijn, onder den vleughel van het Legher van mijn Heere Graef *Hendrick van den Bergh*, die perſoonlijck met een goet deel van het Legher by alle middelen ſulcks favoriſeerde, behalven het behulp, 't welck hem ſoude doen den Grave van *Salazar*: Maer die van den *Boſch* niet komende (want ſy niet geadverteert waeren, ſoo men meende) ende het deſſeyn gantſch onmogelijck bevonden zijnde, ſonder deſe correſpondentie, verging den gantſchen dagh ſonder gevecht, ende genoegſaem ſonder alarm: alſoo dat alle dingen van deſer zijde ghevonden worde ſonder hoope van eenigh goedt ſucces. Het Leger is vertrocken naer *Boxtel*, alwaer Graef *Hendrick*, vol begeerte om ſijn Majeſteyt te doen deſen dienſt, en de eere te verkrijgen, die hy verwachte, was dagh ende nacht in het werck: hoorde en ghebruyckte alle ſoorte van perſoonen, die hy tot ſulcks bequaem achte: oock deur *Spyen* (aen de welcke hy gheen gelt en ſpaerde) aen perſoonen aen hem getrou, van de welcke hy vertroude te ſullen trecken een goet advijs ende raedt, om deur de ſorge van ſijne meenighvuldige vergaderinghen van ſijne Colonels ende Luyden van den Krijgs-Rade, haer bequaem te maecken tot ſijn voornemen, ende haere ghevoelen te hooren: Boven dien en falgeerde hy niet nacht ende dagh te Paerde te ſitten, het ſy om op alles te letten, ofte ſorge te dragen op de Quartieren van ſijn Legher, om die wel te verſeeckeren: heeft ondertuſſchen doen innemen het Kaſteel van *Boxtel*, het welcke overgegheven zijnde ſonder ſchoot daer op te verwachten, ordonneerde hy terſtont tot maeckinge van Ovens voor Broodt ende Munitie, het welcke daer bleef tot groot gerijf van het Leger; dewijl dat dit ſecours duerde, ende men nieuwe middelen ſocht om de Stadt te ſecoureeren. Tot welcke ſaecke gheen voor-gevers ofte Raedts-luyden (ghelijck het ghemeenlijck gheſchiet) en manqueerden, die haer advijs daer toe voorwenden, om het ontſet te doen deur Swemmers, waer over notitie gedaen is van alle Swemmers van het Legher, ende eyndelijck dit voornemen gevonden zijnde, ydel ende ſonder fondament, is de ſaecke blijven hangen: maer men heeft beraedtſlaeght van de *Veluwe*, ende zijn ghelijckelijck vertrocken. Eenige Troupen onder het be-

leydt

1629. leydt van den Heere N. Luytenant Colonel van *Foucar*, geaccompagneert van de Capiteyn *Pleuren*, ende den Luytenant van de Curaſſiers van de Graeve van *Hornes*, met ſijn Volck, ende eenige Wagenen met Ammunitie ende Wercken van Oorloge, om ſich te voegen by *Lucas Cayro*, die haer verwachte op geene zijde des *Rhijns*. Ten eynde ſy ſoude moghen *d' Yſſel* paſſeeren, om in het Eylandt van de *Veluwe* te komen; ende de *Vedor* Generael vertrock met deſe ſelve Troupen: ſoo om haer te doen ghelooven, dat ſy alleenlijck waeren toegheruſt tot zijn Convoy, als ſonder pretext te komen in de bequaemſte plaetſe, om te komen tot *Bruyſſel*, daer hy van noode was, om te helpen in de ordre van Penninghen te fourneeren, tot continuatie van het onderhoud van het Leger: van daer hy de ſelve Troupen den wegh voorts dede nemen, met ſommige Commiſſariſen, die gingen ontrent *Rhijnberck*: over de Reviere van den *Rhijn*, by het Volck: het welck de ſelve *Lucas Cayro* by een hadde, tot het voorgeſeyde effect. Ondertuſſchen paſſeerde den tijt tot *Boxtel* tot den *ſeventienden* des ſelven maents Iuly, alwaer elck zijn tijdt-verdrijf ſoeckende, ſpraecken na haer verſtant, van de oorſaecken die het ſecours hadden belet. De meeſten hoop ende parthye beſchuldighden mijn Heere Graef *Hendrick*, dat hy die faute gedaen hadde, om dat hy niet en hadde behouden zijn eerſte reſolutie, van recht te gaen logeeren, terſtont ſonder vertreck tot *Vlymen*, alwaer de Vyandt ſich gefortificeert hadde, maer en waren de Wercken noch niet voltrocken, noch in ſtate om te konnen beletten, of men hadde lichtelijck een Fort konnen winnen op den Ommeloop, genaemt *Groenendael*, ende konnen ſetten op den *Weert* tot *Hedickhuyſen*, *vijf* ofte *ſes* Stucken Geſchuts, om te beletten die Vivres, die in des Vyandts Leger komen deur de *Maſe* van de zijde af, alwaer men (naer haer ſeggen) ſoude hebben konnen doen maecken een Brugge, om te komen in *Bommelerweert*, ende van daer te komen op de *Wael*; het welcke van *Vlymen* alle wel ſoude hebben geſecoureert geworden, ende geholpen van alle behoeften in allen gelegentheden: ſoo deur den ouden wegh de Boſſche-ſloot, als de Vlymens-veen, ende deur de Dijck van Vlymen, ende ſoo te komen ontrent *Crevekeur*, niet teghenſtaende de *drie* Oorloghs-Schepen op de *Dieſe* leggende, de welcke ſoude konnen belet worden met weder te keeren in de *Maſe*; ende dat daer en tegen den Vyandt alſoo aengetaſt zijnde, inſonderheyt van de zijde van *Cromvoort* ende de halve Galge, zijnen Legher niet ſoude konnen geſecoureert worden, dan alleenelijck deur den Hollandtſchen Dijck, onlangs gemaeckt van Rijn: ofte hy ſoude moeten ſijnen wegh nemen onder het Geſchut van *'s Hertogenboſch*. Alle deſe redenen ſchijnen te hebben eenigh fondament, om te worpen het quaet op den geenen die ſy meenden te hebben misdaen: Maer uyt deſen is te mercken, dat mijn Heere Graef *Hendrick*, is vertrocken van *Bruyſſel*, aengeſien de bereydinge van ſijne toeruſtinghe, niet alleen om te gaen ontſetten *'s Hertogenboſch*, maer naer gedaen hebbende, zijn uytterſte macht om te volbrengen zijne Voyagie op de *Veluwe*; ende dat haer Hoogheydt, ſiende dat den Prince van *Orangie* doe als gelaten was in ruſt, den tijdt van *ſes* weecken, om hem te Fortificeeren, en voorſien van alle behoeften tot zijn Belegh: Hielt voor onmoghelijck de Stadt te ſecoureeren ofte te ontſetten, deur het wagen van haer Legher, met eenen geheelen Velt-ſlagh: Maer ſy dachte dat het eenigſte middel was de Stadt te ontſetten, deur eenige gevoegelijcke diverſie des Vyandts: van de welcke deſe wierdt geoordeelt te weſen eene die minſt faelgeeren koſt, ende van ſulcken importantie, dat deur dien middel den Prince van *Orangien* ſoude gedwongen zijn om te laeten zijne proye die hy nae-jaeghde, (van welcke uytkomſte hem tot den uyt-eynde toe onſeecker was) om te gaen bewaeren het gheene hem van te vooren alreede toequam, ende het welck men hem konde afnemen met meerder voordeel van den Coningh, ende meerder ſchade voor hem, als alle het proffijt het welck hy verwachte van ſijne Belegeringe. Het welcke ontwijffelijck ſoude gheſchiet hebben, ten ware om eenige redenen, de welcke hier naer ſullen verhaelt werden, hem niet meer hadden in de wegh geweeſt: Soo dat het genoeg was, dat mijn Heere Graef *Hendrick* zijn uytterſte vermogen dede, om deſe plaetſe te ſecoureeren, ſonder nochtans eenighe onmogelijckheydt by der handt te nemen: het welcke de andere middelen ſoude hebben te niet ghemaeckt, ende particulierlijck deſe: daeromme het logeeren tot *Drunen* ende *Vlymen*, gelegen zijnde recht tuſſchen de Stadt van *Heuſden*, ende het Retrenchement des Beleghs, was gantſch contrarie om de Stadt op die maniere te ontſetten. Want genomen het Fort van *Groenendael* hadde geweeſt by gewelt ingenomen, ende dat men Canon geplant hadde op de *Maeſe*, om te beletten de Victualie, ſoude ons genootſaeckt hebben van daer eenighe vaſtigheydt te maecken, ende den Vyandt van hem te defendeeren, die hem onghetwijffelt ſoude gelogeert hebben recht teghen ons over, ende daer hem die van de Compagnie niet ſoude konnen gheweert hebben; ende dat voor *thien* ſtucken, die wy aldaer hadden mogen ſetten, hy ſoude daer hebben konnen ſtellen *twintigh* met betere gelegentheydt. Met gelijcke redenen de Brugge, om te paſſeeren in de *Bommelerweert*, ſoude gevonden hebben de ſelve tegenwerpinghe, als oock den wegh tot de *Waele*, ende dat om aen te vallen van de zijde van *Cromvoort* naer de halve Galge: men moeſte paſſeeren deur de Boſſcher-ſloot, het welck niet konde geſchieden ſonder groote ſwarigheyt, ende dat men daer nae het hooft ſoude bieden tegens *Crevekeur*, ende paſſeeren over een ontallicke meenigte afgeſneden Aerde ende Moeraſſen, alwaer de Oorlogh-Schepen des Vyandts op de Reviere de *Dieſe* leggende, niet ſoude geſlapen nochte vergeeten hebben den kop te breecken, die daer meenden plaetſe te nemen: maer van daer te jaeghen ter plaetſe daer ſy moghten blijven, onder het faveur van de Schants van *Crevekeur*, alwaer noodtwendigh van doen ſoude zijn geweeſt het gantſche Leger, Ammunitie ende Artillerye, daer mede het voorſien was: de welcke met voorſichtigheyt niet moghte uytghedeelt werden, tot dat werck alleen, ende ſonder proffijt om die te bewaeren: alſoo dat het noodigh was te trecken tot divertie voorſz. Boven dien dat de uytkomſte der Oorloghen gemeenelijck ordinaris zijn twijffelachtigh, ende dat niet jegenſtaende de eenige avantagie, die wy daer ſouden moghen hebben: Niet te min het hooft van deſen Legher conſiderende wel dat hy te doen hadde met een Legher van den Vyandt, ſterck ende machtigh Getrencheert aen ſijn rechter zijde, en eene Stadt aen ſijn ſlincker zijde, de welcke plaetſe konde geven tot *duyſens* middelen, om zijn Legher te incommodeeren: hebbende voor hem het Eylant van *Bommelerweert*, het Fort van *Crevekeur* ter zijden, ende in ſomma het gantſche Landt tegen: ſoo dat ſonder beletſel deſe aenval niet ſoude hebben konnen geſchieden, ſonder het geheele te veel te hazardeeren, ende hem ſelven te ſtellen in perijckel van culpabel te zijn van Reprochée. Soo dat het wel ſtaet te diſputeeren, oft de Legeringe tot *Haren* ende *Boxtel* op de doenelijckheydt van de voorgeſlaegene ſaecken niet apparenter was als de andere, het welcke meer voor onmoghelijck ſoude konnen ghehouden worden, als deſe twijffelachtigh.

1629.

Ondertuſſchen dat die tijdt ſoo paſſeerde tot *Boxtel*, ende dat de Vyand vaſt acht nam op onſe contenantien: ſoo maeckte *Lucas Cayro* ſich gereed met groote neerſtigheydt, om te volbrenghen het gheene hem was belaſt: Ende de Heere Graef *Hendrick*, die de ordre wiſte die hem daer toe gegeven was, niet vergeetende ſijne ordinaire diligentie. Ende aengeſien hy niets en konde yets aldaer vorderen, naer het oordeel van alle de Colonellen ende luyden van den Krijghs-Rade, de welcke het voor onmogelijck hielden, de Stadt op die maniere te ontſetten, maer te volgen het exempel van *Hanibal*, de welcke geſocht hebbende door alle middelen *Capua* (belegert door de *Romeynen*) te ontſetten, tegens de welcke hy Oorlogh voerde, ende niet konnende komen tot zijn voornemen, is met zijn gantſche Leger getrocken op een mijl ende half naer *Romen*, om alſoo de *Romeynen* door verſchrickinghe te dwingen van daer te doen vertrecken haren Leger, gelijck geſchiede. Tot welcken inſicht is hy met ſijn Leger van *Boxtel* vertrocken den *ſe-*

ven-

1629. *ventienden* Iuly, om ſich te vinden op de paſſagie, ſoo wel de gelegentheydt van den tijdt waernemende, als het van noode gedaen was: ende quam ten ſelven dage logeeren tot *Vechel*, den *achtienden* in het Dorp op *Zeeland*, den *negenthienden* op het Veldt, een uere gaens van de Stadt *Grave*, op het Dorp genaemt de *Wyel*: Hy ordonneerde de Prince van *Barbanzon*, om hem langs de *Maſe* een wijle tijdts te onthouden met *ſes duyſent* man, om den Vyandt te houden in twijffel van ſijn voornemen, ende daer naer hem te begeven ter plaetſe daer hy ſoude moghen tegenſtandt doen, het gheene den Prince van *Orangien*, op nieuws ſoude willen attenteeren, alles achtervolgende de ordre hem van hare Hoogheydt ghegeven.

Ondertuſſchen heeft men gearbeydt aen de Brugghe om de *Maſe* te paſſeeren ontrent *Moeck*, alwaer wy ghebleven zijn den *twintighſten*, ende den *twee en twintighſten* gekomen, ende gelogeert op het Veldt, ontrent *Craenenburgh*: ende den ſelven nacht heeft den Graeve van *Iſenburgh* alarm gemaeckt voor *Nimmegen*, ende wy quamen den *drie en twintighſten* ontrent het Klooſter *Mariendoom*, alwaer in den nacht alſulcken extraordinaris onweder op quam, het welck ontrent een uere duerde, dat het ſcheen de Wereldt ſoude hebben vergaen. Aldaer heeft de Heere Graef *Hendrick* tijdinghe bekomen van het ſucces van de paſſagie, het welck hem uyttermaten goet genoegen gaf, alſoo hy verklaerde aen den geenen die hy dit advijs mede deylde. Ende continueerende ſijnen yver: ſoo paſſeerde hy den ſelven dagh den *vier en twintighſten* de Stadt *Zanthen*, ende ten deele den *Rhijn* over de Brugge, die gheleydt was tuſſchen *Burick* ende *Weſel*, met ſijn gantſche Leger ende toebehooren van dien, ende gingh logeeren in een Dorp aen gheen zijde de Reviere, ghenaemt *Minckel*, een uere van het Caſteel *Ringelsbergh*, alwaer gepaſſeert was de Grave van *Hennyn*, die (om den wegh te openen) gheſonden was met een parthye Voet-volcks, om den *Rhijn* te traverſeeren: van waer hy ſijn wegh genomen heeft den *vijf en twintighſten* op *Boeckholt*: het geheele gros *Weſel* gepaſſeert zijnde, ende ter zijden *Boeckholt* gelaten hebbende, gingh logeeren op het Veldt, van waer wy des avondts vertrocken, ende bleven den gantſchen nacht op de been, tot in den morgenſtondt, tuſſchen *drie* ende *vier* ueren, doe begonſten wy te marcheeren: wederom keerende by het Volck dat te *Boeckholdt* lagh, door dien bevonden worde, dat dit gheraedtſaemer was, als het geene wy hadden begonnen te doen. Den *ſes en twintighſten* waren wy na by het Dorp genaemt te *Borgh*, ende den *ſeven en twintighſten* op den Dijck van *d'Yſſel*, dicht by *Zevenaer*, ende een mijle van den wegh die op den *drie en twintighſten* was ingenomen by *Lucas Cayro*, ende ten naeſten by geſterckt zijnde om eenige defenſie te konnen doen: alwaer hy hem ſeer vromelijck heeft gequeten, tot dat hy daer werde ghequetſt: ghelijck oock de Heere *Starets*, Luytenant van Colonel van *Foucar*, den Luytenant van wijlen de Heere *Vereycken*, *Jan van Weerd*, tegenwoordigh Capiteyn, die ſijnen tijdt waernemende in dit ghevecht, aentaſten een gros van de Ruyterye des Vyands, ontrent tuſſchen *twee* ofte *drie hondert* Paerden, met *vijfftigh* Paerden die gepaſſeert waeren, ende heeftſe verſlaegen. Ende het gantſche Voet-volck van de Vyandt verſchrickt zijnde van de reſiſtentie die haer ontmoetende, ende van dat gevecht teghens de Ruyterye, is vertrocken in groote diſordre, met verlies van een merckelijcke parthye Volcks. Ende de Heere Graef *Hendrick* heeft hem bevonden op den *acht en twintighſten* over *Aernhem* ende *Doesburgh*, ghenaemt zijnde de ſelve plaetſen in eygener naem *Tunck*, naer by *Lanten*, een Dorp gelegen op *d'Yſſel*, op de andere zijde van het water, tegen over *Weſter-voorde*, alwaer hy de Brugge gereedt gemaeckt hebbende tot de paſſagie, is de *Avandt-Guarde* gepaſſeert den *dertighſten* in de *Veluwe*, ende den *een en dertighſten* volghde den *Hinder-tocht*, waerom hy de ſelve Brugghe af-brack, om de ſelve te brenghen ontrent een half uere van de Stadt *Doesburgh*, beneden een Dorp genaemt *Dieren*, alwaer hy hem vond met alle ſijn Leger, ende legerde hem den *tweeden* Auguſti onder den blaeuwen Hemel: voort-treckende tot recht over daer de Brugghe herleydt was, hebbende van te vooren ingekregen het Huys te *Middachten*, ende den *erſten* der ſelver maendt trock hy perſoonelijck naer een Fort op de Reviere ſtreckende naer *Deventer*, een halve mijle van de ſelve Brugge, ſeer bequamelijck gelegen. Ende niet tegenſtaende het ſelve Fort ſeer goet was, ende ordentelijck geſterckt in het vierkant, met een ſeer welgevoeghde Contreſcharpe, heeft ſich overgegeven, ſonder een ſchoot te ſchieten, anders niet begeerende dan te ſien den perſoon van den Grave, dewelcke op die tijt daer meeſter van is gheworden, ende heeft 'er Guarniſoen in geleydt. 1629.

Hebbende dan Grave *Hendrick* (gelijck geſeyt is, den *tweeden*) ſijn Logement in het ſelve Dorp van *Dieren*, in het gheſichte van de Stadt van *Doesburgh* genomen, alwaer hy ſijn Leger ordonneerde ſoo het behoorde; doe werden voort gehaelt veele ontallijcke dinghen, ende begonden veele te murmureeren op den handel van den Leydtsman des Leghers, die dicht paſſeerde by de Stadt *Aernhem*, om te ſien of men die ſoude konnen innemen: Waer deur *Rhees* ende *Emmerick* moghten onbequaem gemaeckt worden voor den Vyandt, ende de paſſagien van dit Eylandt verſeeckert, om terſtont daer naer de Troupen te doen marcheeren naer de Steden *Wageningen* ende *Rheenen*, licht om in te nemen, gelegen *twee* ofte *drie* mijlen beneden de Stadt van *Aernhem*, op een Arm van den *Rhijn*, die haer ſcheyt van de Reviere de *Waele*, aen de punct van *Schencken-Schans*, aldernaeſt gelegen het Eylandt de *Betuwe*, in het welcke hy hadde konnen komen, hadde hy genomen de boven-geſchreven Logementen, die nu achtergelaten zijn, tot ſeer groot naerdeel des dienſts van den Coningh, als zijnde den eenigen middel om te ontſetten die van *'s Hertogenboſch*, ende daer te paſſeeren in het Eylandt van *Bommelerweert*. d' Ander ſuſtineerden dat men behoorde *Doesburgh* te beleggen, *Deventer* ofte *Zutphen*; in plaetſe van dat men nu niet ſonderlinghs en doet, om de Vyandt te ruyneeren: Dat oock het weynigh Volck datter was (principalijck binnen de Stadt *Doesburg*) de verbaeſtheyt van de Burgerye, ende het ghebreck van Ammunitie, ons de ſelve ſoude hebben doen winnen in weynigh dagen, ende dat daer aen gelegen was de gantſche behoudeniſſe van deſe Conqueſte, tot welcke ſake de uytſtellinghe van den tijdt niet anders konde ſtrecken dan tot groot achterdeel: veele andere concludeerden tot branden ende rooven: hielden voorſeecker, dat deur dit branden ende rooven, men in het Landt ſoo ſeer ſoude krijten voor de Staten van *Hollandt*, om geholpen te weſen, datſe niet ſouden konnen laten den Prince van *Orangien* te rugge te ontbieden, ende doen verlaeten het Belegh, daerom men doende was: de andere die verder wilden ſien, ende met dieper redenen ſeyden: men moſte gaen aentaſten de Steden, gelegen aen de Zuyder-Zee, ende beginnen van *Amersfoort* ende *Harderwijck*, ende van daer naer *Naerden* ende *Uytrecht*, ende dat daer deur *Amſterdam* ſoude gebracht worden in ſulcken verſchricken: datſe genade ſouden verſoecken, om dat deur *Harderwijck*, ende het water, komende uyt de Zuyder-zee tot *Amersfoort*, men konde ſecours bekomen, ende Communicatie houden met die van *Duynkercken*, ende waret van noode (om te maecken dit voornemen volkomen) te hebben over *d'Yſſel*, ende aengeleghen plaetſe, een paſſagie naer *Vrieſlandt*: waer deur groote dingen ſoude konnen gheſchieden, ſoo wel om de Vivres van die plaetſen komende, als om daer oock een voet te hebben. Ende daeromme moſte men aentaſten de Stadt *Harem* (ende die innemen) om alſoo te komen tot het Hooft van dit groot werck. Voorwaer bequaem om te doen een wonderlijck gedruyſch, om een notabele Kerck te vervullen: Maer om dit in practijcke te ſtellen, is men onderworpen veele gebreecken, ende onmogelijckheden, die hier na geſeydt ſullen worden.

De Heere Grave *Hendrick*, (doende gelijck *Alexander Antiochenus*, *Pirus* Coningh van *Epiroten*, ende veele andere Doorluchtige Mannen, dewelcke hoorende onrecht van haer ſpreecken, verdroegen de ſommige met ſachtmoedigheydt, de andere deur conſideratie) adviſeerde daer en tuſſchen van de ſaecken die hem dochten noodig-

1629. noodighſte te zijn, ende byſonder om te voorkomen het gebreck van Vivres, ende den honger, die hy ſach in ſijn Leger, 't ſedert den *negenden* ofte *thienden* dagh van ſijne komſte in dit Quartier: oock ſoo groot, dat het niet meer en moghte weſen: denckende oock om het gerief van ſijn paſſagie, tot het welcke 't Fort hier vooren genoemt, ſeer wel te paſſe quam: recht tegen welck over hy dede maecken een Brugghe van houte Balcken: maer by faute van gelegentheydt, (ſoo is te gelooven) veel te leegh om te dienen by tijde van hoog-water, ende om de Brugghe te verſeeckeren, dede ſijne Fortificatie van dit Fort vergrooten, waer by was gelogeert de Heere *Tourlandt*, Luytenant Colonel van de Prince van *Chimay* (Hoogloffelijker Memorie) die ſtorf vande Loop-ſiecke te in het Leger by *Deutecom*, in de maendt van Auguſto, nalatende een ſeer groote bedroefheydt over den gantſchen Leger) ende aen d'andere zijde dede hy maecken een Trenchement, daer hy oock logeerden den *Maiſtre del Campo Diſdorf* met eenige Troupen, hoewel de wateren komende tot haere volkomene hooghte, hy daer niet konde gedueren om de leegte der plaetſe genomen, deur noodtſaeckelijckheydt van de gelegentheyt op den Oever van de Reviere, onderworpen alle jaerlijckſche inundatie des waters, dewelcke behoorde (ſoo de gelegentheydt ſulcks hadde geweeſt om te doen) geheydt te zijn, ten eynde ſy vry ſouden mogen gheweeſt hebben van de accidenten, die nu niet en konden geremedieert werden ſonder dat middel: niet te min en was 'er ghemaeckt voor de Vivres een kleyne ſterckte, raeckende het voorſz Retrenchement: maer veel hooger ende buyten perijckel van de overloop des waeters. Gelijck oock binnen in het Landt was hy oock geheel ſorghvuldigh, om te doen ſetten ſeeckere meenigten van Wintmolens ende Ros-molens, conform het advijs van d'Ingenieurs, dewelcke (om de waerheydt te ſegghen) niet wel en waren ervaren in die konſte, gelijck aen 't werck bleeck, hoewel de quantiteyt van de kleyne die verdeelt waren onder de Ruyters ende haer: ondertuſſchen dienden den tijdt dat ſy Kooren vonden, ende het Ammunitie-broodt dede hy partinent uytdeelen, elck wat: daer inne de Grave van *Fentilli* (die doen ter tijdt was Generael van de Vivres) hem ſeer wel queet in ſijn devoir. De eerſte *acht* ofte *thien* dagen, alſoo de ſaecken noch alles niet wel gheſchickt en waeren, ende de Convoyen noch niet gingen, ende het Broodt ontbrack, ſoo bleef het Leger geheel ontbloot, van Broodt alſoo wel als van alle andere dingen, het welcke hy daer naer hier zijnde, met goede ordre bequam. De Grave van *Hornes*, boven alle het geene boven verhaelt is, was gecommandeert te dienen onder het bevel van Graef *Hendrick van den Bergh*, en alſoo hy ſterck van Volck, Equipagie ende Vivres was, ſuffiſant om d'een of d'ander *Entrepriſe* te doen, importuneerde hy Graef *Hendrick* ſeer, om eenighen dienſt te mogen doen, ende tot yetwes geemployeert te werden: daer toe voor den dagh brengende den Intereſte van des Coninghs dienſt, ende oock ſijne particuliere, alſooſe ſijn eere betrefte. Ondertuſſchen quam aen den Grave van *Montecuculi* met *veertien duyſent* Man te Voet, ende tuſſchen de *twee* ende *drie duyſent* Paerden, die eenige dagen noch over *d'Yſſel* niet en quamen; maer bleven gelogeert ter ſijden de Reviere, recht tegen over de Schipbrugge, treckende voorts ontrent *Doesburgh*, de welcke geinformeert zijnde van de Voorſlagh des deſſeyns, hier te vooren geroert, drongh ſeer hart ſonder ophouden, om daer toe gebruyckt te worden, ende te nemen ſijnen wegh na de Zuyder-zee, naer dat hy alvooren gepreſenteert hadde, met gewelt ende openbaere macht, met ſijn Volck alleen de Stadt van *Doesburgh* te overvallen: midts daer vooren te ghenieten de Pilleringe ende proffijt van den Beuyt; ſoo dat de Heere Graef *Hendrick*, beſlommert met ſoo veele Propoſitien, en ſiende dat ſijn Affairen anders gingen dan hy wel begeerde, heeft den voorſz Grave *Montecuculi* met het Volck in ſijnen dienſt zijnde, met eenige Stucken Geſchuts hem mede geven, onder het beleydt van *Sr. de Herze*, een van de Luytenants van de Artillerye des Conings ende ſijne Staten, van herwaerts over toegelaten, om te trecken in het Landt, en te marcheeren recht op *Amersfoort*, gelijck hy dede: aen de andere zijde heeft hy gheſonden den Graeve van *Salazar*; 1629.
met de Spaenſche ende Walſche Troupen, ende eenige ſtucken Geſchuts, onder het beleyt van *Paſcuael de Arenas*, oock Luytenant van d'Artillerye, om te ſoecken de ſtadt *Hattem* in te nemen, tot ſulcken eynde als boven geſeydt is; niet te min gereſolveert zijnde, voorſagh hy veel ongelegentheden (al hoewel hy oordeelde op een ander maniere beter gedaen te weſen) dewelcke ſo van d'eene ofte d'andere zijde ſoude konnen wedervaren, waer van het ſucces hier na geſeyt ſal werden.

Ten deſen tijde quam daer mede aen Graef *Jan van Naſſauw*, op den *ſeventienden* Auguſti, met ontrent *acht* oft *thien duyſent* Man van des Keyſers Troupen, met hem brengende Patente, om te Commandeeren als Generael vanden Keyſer over de ſelve Troupen, het welcke heeft gegeven een weynigh jaelouſie: maer nochtans altijdts met groote diſcretie ende eerbiedinge, ſonder dat men konde ſeggen, dat van wegen de Heere Grave *Hendrick*, noch van den ſijnen heeft gebleecken de minſte ſaecke, die præjuditie ſoude doen tot den dienſt daer d'een oft d'ander in geobligeert was; den *achtienden* verreyſde de Heere Grave *Hendrick*, om te beſichtighen wat men in het Landt dede, tot executie van dit deſſeyn, ende nemende ſijnen weg na de zijde vanden Grave van *Salazar*, ende weder-keerende langhs *d'Yſſel*, paſſeerende naer by *Deventer*, worde aengegrepen van een uytval van *drie* oft *vier hondert* Mannen, den *negentienden* des avondts, alwaer hy ſich in perijckel ſtelde met dienſtelijcke couragie, als een ſimpel Soldaet ſoude konnen doen; alwaer hy ſoo wel geſecondeert werde, datſe deſen uytval geſlaeghen hebben, blijvende veele dooden op de plaetſe, ende was dit ſelve gevecht ſoo heet, dat den ſelven avondt twijffelachtige tijdinge in het Legher quam: dat Graef *Hendrick* doodt oft gevanghen was, ende des naermiddaeghs ontrent *vier* ueren waren de tijdingen gekomen van het innemen van *Weſel*. Maer Godt wilde dat van deſe *twee* quade tijdingen maer eene waer was, dewelcke niet te min beſtandt genoegh was, om in het Leger te gheven een groote verſlagentheydt, ende in der daedt een mes was, het welck af-ſneedt den draet van alderhande middelen, om te volbrengen met proffijt alle voor-bedochte deſſeynen, ten dienſte van den Coningh, ende tot afbreuck van den Vyandt, dewelcke hier deur getrocken waren uyt alle ſchrick ende verbaeſtheydt, daer mede ſy deur deſen intocht in de *Veluwe* benaeuwt waren, ende noch meer ſouden bekommert geweeſt hebben, ſoo de ſaecken gegaen hadden gheweeſt op een aenſienlijcker voet.

Waeromme (ſoo my dunckt) alle de boven-gheſchreven poincten genomen nae hare ordre, ende beginnende van het eerſte: als te beleggen *Aernhem*, het was onmogelijck ſonder te doen een merckelijcke faute, deur oorſaecke dat het Canon niet en konde komen deur den wegh, alreede inghenomen, dan onder de genaede van den Vyandt, die in diverſche plaetſen konde af-ſnijden den wegh naer ſijn goet-duncken, ende met alle ſoorten van avantagie: boven dien waeren ſy ghenoodſaeckt te komen ontrent *Sevenaer* op den *Dijck*, onder de genade van de Muſquetten, ende het Geſchut van den Vyandt, het welck bewaert was met het uytbreyden van haer Retrenchementen, ghelijck als by de experientie het ſelve naderhandt heeft doen blijcken, als wy daer paſſeerden, ende daer menſchen ende Paerden werden doods geſlagen. Ende noch is te bemercken, dat Graef *Ernſt van Naſſauw* daer was gekomen met *vijf duyſent* Mannen, ende alreede begonſte hem (ſoo binnen zijn Retrenchementen, als daer buyten) aen te ſtellen, dat deſe plaetſe niet en was te verwinnen dan met een Belegh, ende waginge des geheelen Legers, 't welck op een ander plaetſe oock te doen hadde, ſoo tot haerder als des Landts conſervatie, ten eynde van diverſie, het welck men pretendeerde, ende conſequentelijck ſoude daer veel minder apparentie geweeſt zijn, om te paſſeeren naer *Wageninghe* ende *Rhenen*.

Belangende het *tweede* poinct: het is waer dat *Doesburg* was ſeer weynig voorſien van Volck ende Ammunitie, ende dat de Burgerye in een groote verſchrickinge waeren: gelijck alsoock de Steden hier boven ghenoemt;

1629. Maer hier aen is te ſien, dat tot dit werck men tijdt van doen hadde, die in deſe gelegentheydt merckelijck verliep, ja met *duyſent* accidenten, daer men niet op ſoude gedacht hebben: boven dien moſt het Leger geretrencheert hebben geweeſt ende gelegert, gelijck een Belegeringe vereyſcht: ende het Canon moſt oock bequaemelijck geſtelt weſen, 't ſy om ons te defendeeren, ofte om een formeele Baterye te ſchieten, tot het welcke veel Ammunitie van Oorloghe van doen was, waer van het Leger ſo ſchaers voorſien was, dat de Muſquettiers, daer in begrepen d'Artillerye, gheen *drie* weecken ofte een maent ſoude hebben konnen voorſien ſyn geweeſt, en het Leger ſoude ſoo gebleven hebben, ontbloot van alle middelen van defenſie, tot ſchande van de geene die het ſelve ſoude commandeeren, ende groot achterdeel van den dienſt des Conings. Ende boven al is te bemercken, dat de Brugge moeſte bewaert worden ſeecker ende vry, om de Poorten te openen, om uyt ende in de *Velauwe* te mogen trecken, daer toe hy dan moſte in dien tijdt volherden in ſijn werck, ende daer toe ghebruycken een groot deel van ſijn Leger, ende alle de gereede penninghen niet ſuffiſant zijnde om d' een ofte d' andere te voldoen, die nootwendigh moeſten vetſorgt zijn by eſguale portien: deur dien dat Graef *Ernſt van Naſſauw*, daer by de handt zijnde, niet anders en ſoude geſocht hebben als te ſecoureeren die Belegerde plaetſen, ende ſich te herſtellen in geruſtige poſſeſſie van dit Eylandt, het welck alleen te doen was van ſich meeſter te maecken van de paſſagie der Reviere, ende ſoude het lichtelijck hebben konnen doen tegen een Leger dus geempeſcheert zijnde, met *acht* ofte *thien duyſent* Mannen, die hy konde by den anderen brengen, ſonder genootſaeckt te zijn uyt 't Leger te lichten voor *'s Hertogenboſch*. Ick ſegge, als de noodtwendighe behoeften aldaer hadden ontbroocken: gelijck ſonder twijffel ſoude geſchiet hebben, noch geen middelen by der handt hebbende, om te vervallen de onkoſten van een Belegh, principalijck ſoo als dit ſoude moeten weſen; dat meer is, de behoeften ofte gebreck van Vivres, ende het gelt ('t welck aen het Voet-volck ontbrack) waren eenen wegh om alles te brengen tot een onverwinlijcken val. Maer waer deur deſe gebreeckelijckheden zijn toegekomen, en weet ick niet, noch en gaet my oock niet aen, om daer af te ſpreecken: ende ick en twijffel niet oft alle de Werelt weet het, wie oorſaecke zijn geweeſt van deſe ſoo ſchandelijcke faute.

Op het *derde*, 't is ſeer qualijck te ghelooven dat deſe diverſie ſoude hebben konnen geſchieden deur brandtſtichterye ende roovinghe, ghelijck ſeer wel konde bemercken Graef *Hendrick van den Berge*, die ſulcks wel ſoude belet hebben, ſoo hy ſoo punctueelijck gehoorſaemt ware geweeſt, gelijck zijn laſt ende authoriteyt wel vereyſchte. Want oock den Vyandt niet en konde alſoo genootdruckt worden, om op te breecken van zijn Belegeringe voor *'s Hertogenboſch*, door ſulck een roovinghe, die in *een* ofte *twee* jaren tijdts konde gebetert ende gerepareert worden; daerom het ſpreeck-woort waer is, het welck ſeydt: *Dat een geruyneert Landt veel beter is, dan een verlooren Landt.*

Men moeſte in alle manieren doen blijcken te willen voor altijdts bewaren het geene men verkreghen heeft, ende arbeyden alzoos ten beſten, het welck niet kan geſchieden met branden ende rooven; want het gheene men bewaren wil, ſal men altijdt ſoecken geheel te conſerveeren, ende het gheene men bevindt niet te konnen bewaert werden, ordinairlijck daer geen andere remedie toe ghebruyckt werde, dan de extremiteyt van het verderf, waer toe men deur Krijgs-inſichten kan gedrongen worden, om de handt moede te maecken aen 't gewelt. *Ageſilaus* om *Phanabaſus* uyt *Phrigie* te verdrijven, verdurf het gantſche Landt, hem benemende de gelegentheydt om daer te mogen blijven; maer ſijne Conqueſten van *Aſia*, die hy wilde bewaren, dat dede hy met ſoetigheydt ende ſonder bloedt-ſtortinghe noch banniſſement, jae ſelfs niet tot eene van de Officiers van het Landt die dat verſocht. Alſoo dan om wel te doen in deſe actie, zijn van noode *twee* principale dingen: *Eerſtelijck*, het getuygeniſſe van een groote goedertierentheydt tegens de Inwoonders van het Landt van allerleye ſoorte van qualité, ende een liberale toelatinge van alle den geenen die in haer Domicilie wilden blijven, datſe dat ſeeckerlijck moghten doen, ghelijck Graef *Hendrick* verklaerde daer toe gantſch begeerigh te zijn, op dat deur deſen wegh den Vyandt niet moghte hoopen eenighe verloſſinghe, maer ter contrarie indien wy furieuſelijck gebrant hadden, het welcke naer gewoonte niet langher kan dueren als de moedigheyt ofte het deſſeyn dat toelaet: dat oock het Leger niet en hadde konnen krijgen eenigh ſecours van Vivres, ende andere ontbreeckende noodtlijckheden, het welck niet was te bekomen, alſoo het vluchtende Volck met hen neemt het geene hem behulpelijck is, ende niet achter en laet dan dingen die hem onnut zijn, ende niet wegh kan voeren. 1629.

Ten tweeden, dat veynſende te willen ontladen het Lant van groote overlaſt, moeſte binnen houden alleen de Troupen daer toe noodigh, tot bewaringhe van de paſſagie, houdende de reſte buyten ende by der handt, arbeydende neerſtelijck tot verſeeckertheydt der wegen, ſonder verder te trecken, om de Vivres ende andere behoeften met beſcheydenheydt te krijgen, ende ſoo veel het doenlijck was van den bodem des Vyandts daer ontrent, die hem koſten ſchaede doen in ſulcks, als mede die van *Weſel*, daer de ſtapel van alle nootwendige dinghen was, ten behoeve van het Legher, ende daer de Conqueſte konde bewaert worden: Ende dat ten eynde de Prince van *Orangien* opgeweckt zijnde deur deſe maniere van procedeeren, (dewelcke hem voor die tijd meer te vreeſen dan te remedieeren ſtont) de Heere Staten van *Hollandt* van dit Landt, waer deur haer ruijne ſoude mogen toekomen metter tijdt, ende is niet te gelooven, dat om een machtigh Leger (dat verde is te ſlaen) ſoude gelight hebben, om te voorkomen het quaet, 't welck al evenwel dan niet geheel gerepareert ſoude weſen. Hier in ſtaet oock te remarqueeren, dat het ſonder reden was hem te dringen, om te verlaten zijn Belegh, om hem te ſetten tegens ſoo grooten gewelt, het welck hy wel konnende ghelooven hem onmogelijck te weſen om te boven te komen, om dat dit geloove van onmogelijckheyt hem moght brengen in conſideratie, dat van *twee* quaeden men hem voor het quaetſte moet wachten, ende gelooven dat in alle manieren *'s Hertogenboſch* overwonnen, ende de *Velauwe* verlooren, veel beter is te verlaeten 't geene in het eynde verkrijgelijck is, dan te loopen tot een daer niet aen te komen is: gedenckende aen *Ageſilaus*, die naer ſijn gekregen queſtuere in den ſlagh die hy gewan tegens die van *Theben* ende *Argiens*, hy viel in een groote ſieckte, tot groot achterdeel vande *Lacedemoniamen*. De *Thebanen* wederom couragie nemende, hebben gheſonden *Epiminundas* in *Licenie*, om dat te verderven, met ſoo groot gewelt, dat *Ageſilaus* niet en dorſte trecken van *Sparta*, om hem het hooft te bieden, als hem gevoelende te ſwack. Met de ſelve reden is het wel contrarie te willen ſijnen Vyandt locken uyt een plaetſe daer men hem kan hebben, (veynſende hem te vreeſen) ofte denckende hem van daer te locken, hem latende ſien een macht die deur de zijne niet konde geſlagen worden, ende capabel om hem vreeſe aen te jagen, gelijck als over al op de *Velauwe* te ſien is; ſoo heeft hem oock deſe groote meenighte van Krijghs-volck genoodight te blijven daer hy was gelogeert ghelijck *Ageſilaus*, om te blijven in *Sparta*. De maniere van doen in dit Eylant, dede hem klaerlijck ſien, dat dit quaet veele te heftigh was om te mogen dueren, ende dat den tijdt ende patientie alleenlijck remedie konde zijn, ſonder dat van noode was eenigh groot gewelt. Maer dit alles is van ſoo grooten effecte niet geweeſt, om dat hy de voorgaende maximen gevolgt heeft, het welck hy anders niet en ſoude gedaen hebben.

Ten vierden, het is waer, dat alles was wel gediſcoureert, ſoo de uytkomſte ſoo licht geweeſt ware als de woorden, ende hadden wel bedocht het gunt men uytrechten ſoude hebben konnen; maer vergaeten te dencken dat een Armée ofte Legher niet leven en kan by de lucht, noch de Soldaten vechten ſonder eten, ende dat de gelegentheydt niet werdt gevonden in een Landt, uytghegeven ten roove, ende daer het Volck den tijdt hadde meer als te veel, om te vertrecken met alle hare gelegentheden, in een plaets van verſeeckerheydt, ende uyt de handen

der

Digitized by Google

1629. der geener die haer overliepen; het is even wel waer, dat men noch eenighe dinghen moght bekomen: maer het welck op het *hondertſte* deel niet konde genoegh zijn voor ſoo grooten getal, die niet voor *acht* ofte *thien* dagen moeten leven: maer altijdt, ende principalijck als men yet groots by der handt grijpt; want anders ſouden niet bequaem zijn om te dienen, noch eenigh ongemack te lijden: ende daer en boven, wat fondament ſouden ſy konnen nemen om redenen te vinden, te trecken in het binnenſte van een Landt, daer de Poorten naeuwelijcks open zijnde, men hem begaf tot een Belegh oft bloedige ſlagen, zijnde *twaelf* ofte *dertbien* Mijlen in het Landt, ende ſoo verre van haer paſſagie, deur welcke nootwendelijck moeſten komen de behoeften van Vivres ende andere dingen, ordinairlijck in ſulcke ſaecke noodigh, ten waere alles deur inbeeldinghe daer konde ghebraght worden ſonder eenige tegenſtandt, ende dat alle de Werelt haer ſoude komen buygen de knyen, ende alles ghebraght worden in den mont. Wat apparentie is'er oock dat men in deſe conjectuere ſich gaet imagineeren de haeſte inneminge van ſoo veel plaetſen van importantie, ende byſonder van *Uytrecht*, ſoo naer by de handt, ende van ſoo grooten conſequentie in deſe gelegentheyt: ſonder acht te nemen dat de Staten veel eer, eer haer deſen Bril op den neuſe ſouden laten ſetten, ſoo de ſaken voort hadden gegaen, ſulcke groote reſiſtentie ſouden doen, dat wyſe niet en ſouden hebben konnen vermeeſteren, noch den Vyandt daer deur genootſaeckt zijn ſijne Belegeringe van *'s Hertogenboſch* op te breeken: de verbaeſtheydt die men ſeyde die van *Amſterdam* te ſullen hebben, als wy daer ontrent ſouden komen, was ſuffiſant daer toe, om dat ſy haer alſoo geparſt, ende ſoo naer by hare Stadt ſiende, men van haer Coopluyden onder dat pretext ſoude getoogen hebben, ſoo veel gelts als ſy ſouden ghewenſcht hebben, ende deur deſen middel ſulcken ſucces als men ghewildt ſoude hebben: maer ondertuſſchen, waer ſoude men van gheleeft hebben? waer ſoude men Munitie van Oorloghe ghehaelt hebben om te vechten? ſonder voor het Koninghs Leger (in 't welck alle dingen ſoo ſchaers was, dat naeuwelijcks het geene daer was genoegh koſte weſen) een goede parthye Volcks af te nemen, om Vivres ende Munitie van Oorlogh te gaen halen, gelijck het ſonder twijffel noodſaeckelijck ſoude geweeſt zijn: hoe ſoude men acht genomen hebben op de paſſagie van de Brugge, die voor al moeſt bewaert zijn; ende wat middel om te leven, in deſen gevolge naer een geheel verderf van de meenighte van Troupen die voor uyt waren? ende dat 't archſte is, alles te ſamen gevoegt zijnde, wat ſoude men konnen doen om te onderhouden eene ſoo groote meenighte, zijnde ſoo verre verſcheyden van alle gelegentheydt, dependeerende alleenlijck in hulpe van een Brugge, die ſeer lichtelijck konde verbrandt werden: zijnde ontbloot van haere behoorlijcke machten. Ende hier naer vrage ick, oft den gantſchen Leger niet ſoude konnen verlooren gaen, ſonder dat de Vyandt anders ſoude van doen hebben, dan hem te houden op ſijne defenſie, ende laeten toe den honger dieſe alle ſoude hebben verſlonden. Graef *Jan van Naſſauw*, die hier na marcheerde met de reſte van ſijne Troupen, heeft dat alles wel beproeft, ende dit voornemen, noch het innemen van *Amersfoort*, heeft nergens toe gedient, dan alleenlijck toe te laten de roovinge van eenige Soldaten, die in præjuditie ende contrarie ſekere gemaeckte Capitulatie, willende verlaten deſe plaetſe, om dat ſy die niet houden konnen, hebben haer begeven tot Pilleringe, tot grooten intereſt van den dienſt van den Coningh: want hoewel het waeren de Troupen van den Keyſer, niet te min den Vyandt leydt op den rugge van het Volck van den Koning van *Spangien*, om dewelcke te aſſiſteeren datſe hier ghekomen waeren: Ende dat men ſoude ſeggen dat om alſulcken gewelt (als het ſelfde was) den Prince van *Orangien*, *'s Hertogenboſch* ſoude verlaeten hebben, dat is geheel abuſijf: want de Staten wijs weſende in hare affairen, ende hy de Prince, geexperimenteert in ſijne Profeſſie, konden klaerlijck ſien de onvoorſichtigheydt van deſen aenſlagh, ende dat alle het geene Graef *Hendrick* konde doen tot ſijnen meeſten voordeel, ende verbaeſtheydt van den Vyandt, nu te niet was, alſomen uyt 't progres van deſer ſaken men wel van 't eynde konde jugeeren, gelijck aen 't quaet eynde van deſen impertinenten aenſlag genoeg te mercken is: waer deur dat Graef *Jan* met alle ſijn macht genootſaeckt is geweeſt ſich te rugge te keeren ſonder yet uyt te rechten; ende de Grave van *Salazart* te laten *Hattem* met vreden. 1629.

Van te allegeeren, dat, ſoo men vorders hadde getrocken in het Landt, volgens de ordre die den Graeve van *Montecuculy* hadde bekomen van Graef *Hendrick*, men ſoude gevonden hebben ſoo veel Vivres tot genoegen: 't welck (onder correctie) is impertinent: want genoomen met de Stadt *Amersfoort*, alle de kleyne plaetskens, ſtreckende naer *Uytrecht* (van de ſterckſte men niet en moet ſpreecken) ende dat 't geheele Landt waere gebleven, bewoont met ſijne Inwoonders met hare gelegentheden, men ſoude niet konnen gehadt hebben proviſie voor *vijfthien* daeghen tot onderhoudt van deſen Leger: hebbende geen ordre geſtelt gelijck het behoorde, om te hebben waer van te leven; daer naer, want om te konnen geholpen worden van buyten, was weynigh apparentie, want veele werden bevonden uytgeput, ende onmachtigh de Oorloge te onderhouden. Den Prince van *Orangien* overleden, de welcke by naer deur gelijcke werck als dit van de *Veluwe* quam logeeren ontrent *Firlemont*, in het jaer *ſeſtien hondert en twee*, ſeggende te willen intrecken in 't hertje van het Landt, om ſijn Doorluchtige Hoogheydt te dwingen; het Belegh van *Ooſtende* te verlaten, om hem tegen te trecken, is genootſaeckt geworden deur ghebreck van Vivres (al hoewel hy was in een Landt daer hy eenige Steden qualijck Gefortificeert konde verkrijgen, ja de Stadt van *Firlemont*, groot ende breedt, ende dat hy oock konde genieten verſcheyden commoditeyten, die hy daer konde ghevinden met de hulpe die hy konde ghetrecken uyt het Landt van *Luyck*) te verlaten ſijn voornemen, ende wederom te gaen nemen ſijnen wegh na de Revieren, alwaer hy konde bekomen alles tot ſijnen behoeve: 't welck was de oorſaeck (als mis-trouwende van ſyn deſſeynen, ende te bedecken ſyn faulte) dat hem heeft l begeven voor de Graeve, aenſiende den tijdt dat den Admirant van *Arragon*, ſonder daer op te dencken, hem geabuſeert hadde.

(No:a) Deſen naem moght in de kaerte niet ghevonden: ſo dat ick niet en weet of ſe in gebruyk is of niet.

Belangende de *Entrepriſen*, voorgeſlaegen met alle manieren van inſtantien by den Heere Grave van *Hoorn*, die inder daedt moghten (komende tot wel overwegen) geſuppleert werden tot de principaele gebreecken, hier vooren geſeydt: Grave *Hendrick* qualijck bericht zijnde van de handelinge, die als ſchoone ſaecken werden voorgeſtelt; ende verſcheydelijck geraden zijnde van ſommighe die het alles naer haeren ſin wilden hebben; hy Vyandt zijnde van alſulcke heete danſſen, daer andere hem aenrieden; voelde wel die onmogelijck te weſen, ende anders niet dan ydelheydt, ſoo, het zy hier deur achtergehouden zijnde, om niet by de handt, als yet met goede gheleghentheydt; ende wel denckende dat de vyandtlijcke plaetſen, ſiende den Leger voor haer Poorten, haer ſoo niet ſouden opgeven, ſoo heeft hy in alles groote difficulteyt ende de aenvallen onmoghelijck ghevonden. Ende alſoo het waer is dat ſoodanige aenſlaegen veroyſchen eene verraſſinge, ende dat het onmogelijck was voor den Graeve van *Hoorn* te vertrecken met eenigh Volck, ende Gereetſchap uyt het Leger (alwaer gemeenelijck een hoope Spions ghevonden worden) oft dat de plaetſen die hy ſoude verraſſchen, ſouden al veradverteert zijn, het zy deur de Spions, ofte den gemeenen alarm, die daer dicht by het geheele Landt deur was; hy proponeerde daer, naer dat weſende ghefonden met *vijftien hondert* Mannen te Voet, ende *drie hondert* Paerden met zijn toebehoorte, in een plaetſe verre van daer, ende alwaer vry wat notabels uyt te rechten waere, de plaetſe zijnde ontbloot van Soldaten, repreſenteerde (ſo hy het Leger verſwackte) van ſo veel Volcks als hy begeerde, dat hy het ſelve wederom ſoude ſtercken, het ware deur de executie van een plaetſe van importantie, ofte deur beletſel van te doen eenighe toeſendinghe van des Vyandts Volck, om hem daer teghens te ſetten, op dat de plaetſen niet wel en ſouden konnen beſet worden met Krijgs-volck, het welck diverſie ſoude veroorſaeckt hebben, tot profijt van den dienſt van den Coning, ende

Digitized by Google

1629. voordeel van de aenslagen van sijnen Leger. Waer op hy oock niet heeft konnen obtineeren, om redenen gereserveert aen Grave *Hendrick*.

Alles wel geconsidereert zijnde, soo is dat het verlies van *Wesel* dede terstont senden den Grave van *Ysenburgh*, met verswackinghe des Leghers van *vijf* ofte *ses duysent* Mannen, alreede seer gemindert deur de sieckte, ende het wegh-loopen der Soldaten, (soo naer den Vyandt, als andere wegen) om te logeeren naer by *Rhijnberck*, om den Vyandt te houden in den dwang, ende de ervarentheydt van alle voorverhaelde gebreecken, geven genoeg te oordeelen, dat het beter waer geweest dat men anders daer in gehandelt hadde, ende in plaetse van te willen de vruchten plucken voor haeren tijdt, ende sich begeven verre in het Landt, sonder omme te sien, gelijck als het wel behoorde: ende soo het noot waere gheweest te gebruycken den gantschen Legher, (aengemerckt de importantheydt van de verkregen saecke, ende het verlies 't welck ons soude moghen komen van de Rebellen) om die inkomsten die men daer hadde, soo verseeckert te maecken, dat het onmogelijck soude gheweest hebben voor den Hóllanders die te niete te doen; gelijck het in der daedt konde geschieden, indien men gedacht hadde, dat, om te doen een Conqueste van importantie, gelijck als dese: dat men most voor al eerst ende voor al vooren sich verseeckeren van den inganck, ten eynde hier deur tot proffijt soude mogen gebragt worden, soo veel moeyten, kosten ende arbeyt, die men daer toe hadde gedaen, *'s Hertogenbosch* ontset, ende *Wesel* bewaert, het welck ghenoegh soude geweest hebben voor dat saysoen: ende soo my dunckt soude veel eerlijcker ende profijtabelder geweest zijn dese conservatie, (ja al hadde den *Bosch* verlooren geweest, ghelijck hy al evenwel is) als te quiteeren, dat men van te vooren besat, deur faute van daer in niet te hebben voorsien, soo als het behoorde, ende verquist den tijt ende Ammunitie, het welck niet en behoefden; ende geen tijdt meer en was te seggen, van te willen genieten de Vruchten van het Landt, eer dat men het gheheelijck heeft verkreegen, ende hem daer meester van gemaeckt heeft.

Maer ter contrarie most men hem veynsen het Volck te willen gelt geven, om hem daer mede te gewinnen, eer als van haer te eyschen, sonder daer toe verobligeert te zijn om te geven: ende soude oock van noode gheweest zijn, naer den tijdt te seggen: dat men haer daer voor souden in de toekomende Lenten een erkenteniss doen; als dan souden wy treffelijcker ende heerlijcker daedt by de handt genomen hebben, indien wy het Volck op dese maniere ghewonnen hadden. Souden oock dies te beter den Vyandt aengevallen hebben; die ondertusschen tweedrachtigh zijnde, scheuringhen souden gemaeckt hebben, als hy ons voornemen (zijnde soo avantagieus voor ons, ende schadelijck voor sich selven) ghesien hadde: sy souden sich oock machteloos bevonden hebben, om ons te resisteeren ende wederom te winnen het geene sy alreede verlooren hadden; ende dat van wegen de generaele schrick, die het geheele Landt deur soude zijn, ende deur het verliesen van den goeden wil van het meeste van haer Volck, die rondtom, jae ontrent de *Veluwe* woonen: ende dan vol vreese, bevende, ende half ghewonnen zijnde, souden (eer als door eenigh gheweldt sich te laeten onderbrengen) sich tot eenighe Pays begeeven hebben, ofte Pardon versoecken, als te contribueeren voor de Staeten, ofte op den Oorlogh te dencken, ten eynde sy geen perijckel soude loopen van haere Vryheydt te verliesen, voor de welcke sy segghen te vechten. Maer het gheene verre hier van daen is: soo is Graef *Hendrick* (den welcken met zijn by-hebbende Volck men van doen hadde in *Brabandt*, om sich te voegen by de Troupen, daer al gereedt zijnde, onder het Commandement van den Baron van *Balanson*, om yetwes voor te nemen teghen den Vyandt, ende zijn voornemen te stutten) te rugge geroepen, ende zijnde buyten hoope van yet daer uyt te rechten, is ghenoodtsaeckt geweest tegens syne hoope ende meeninghe de *Veluwe* te verlaeten, ende dat sonder profijt, ende te sien *Wesel* ende *'s Hertogenbosch* verlooren, ende syn Volck soo afghement, ende gantsch van anderen sin zijnde (het welck 1629. geen gelt 't sedert in de Heyde by *Turnhoudt* ontfangen hadde) dat het niet hooger en koste. Soo is hy dan (nae dat hy op alles soo goeden ordre gheschelt hadde als hy koste, hebbende de Brugge gesterckt, ende met Anckers vast gemaeckt, ende de Fortificatien diese bewaerden, versien: naer dat de tijdt ende plaetse het toeliet) vertrocken met de Troupen, die hem noch resteerden. Den laetsten Augusti, hebbende (om redenen van de welcke my niet aengaet te spreecken) gelaten Graef *Jan van Nassauw* met de syne ende de Keyserssche Troupen, over de welcke hy commandeerde, alleenlijck tot bewaeringhe van de Brugge: ende willende de syne voorsien van Vivres, voor soo veel als het menschelijck koste gheschieden, heeft sich met syn Legher bevonden den *tweeden* September dicht by *Bouckholdt*, alwaer hy bleef tot den *negenden* toe. Ondertusschen sondt hy wegh met Convoy alle het geene hy daer hadde konnen bekomen: soo van Ammunitie-Broodt, als andere noodtsaeckelijckheeden, streckende tot vertroostinghe van de Soldaeten die by de Brugghe gebleven waeren: niet tegenstaende het soo weynigh te beduyden hadde, datse daer van haer niet langh kosten onderhouden; daer naer is hy daer van daen ghetrocken, ende bevondt sich den *thienden* op een mijl naer by *Rhijnberck*, dicht by 't Quartier van den Graef van *Ysenburgh*, alwaer hy sich hieldt tot den *drie en twintighsten*. Ondertusschen arriveerde den *Vchedor* Generael met gelt, tot betalinghe van het Krijghs-volck, de welcke Monsteringe doen doen hebbende, ende ordre gestelt, dat het gelt den Soldaeten moght uytgereyckt werden, is vertrocken met de Munitie ende andere gereetschap, dat tot de *Veluwe* gedestineert was, alwaer syn uytterste beste, volgens syn Charge doende; en het gelt overgelevert hebbende, heeft sich komen voegen by mijn Heer Graef *Hendrick* op dees zijde van den *Rhijn*, die te *Rhijnberck* met syn Leger gepasseert was, alsoo hier vooren geseydt is: ende is komen logeeren in de Heyde, dicht by *Sint Anna* Cappelleken: waer van daen hy vertrocken is den *vijf en twintighsten*, ende passeerende dicht by *Sonsbeeck*, is komen logeeren te *Wimmekedonck*, waer van daen hy vertrock den *twaelfden*, ende toogh over de Brugghe die over de *Mase* gemaeckt was naer *Arsen*, ende den *acht en twintigsten* quam hy het Legher slaen te *Lebetum*, een half uer van de voorgeschreven Brugge, ende bleef daer tot den *derden* October, vast acht nemende op het gheene de Vyandt noch moghte in den sin hebben, of hy nae het winnen van *'s Hertogenbosch* niet verder in *Brabandt*, ofte yet anders soude soecken te attenteeren. De tijdt ende eenighe redenen, hebben hem doen veranderen zijn eerste desseyns, streckende tot een notaebele af-breuck des Vyandts, ende alsoo niet hadde willen ghelucken, wilde ten minsten in dese gelegentheydt van tijdt, eene verdere inval des Vyandts soecken te weeren; ende om dese oorsaecke heeft hy sich begeven wat dieper in het Landt, ten eynde alsoo voorsz. is: alwaer geinformeert zijnde van de retraicte van den Vyandt, heeft syn Leger geheelijck gesepareert, het Volck op verscheyden oorden in Guarnisoen leggende: ende hy, naer dat hy heeft wesen vinden haere Hoogheydt, ende hare reeckeninge gedaen van 't geene hy uytgerecht hadde, is wederom gekeert in syn Gouvernement van het Hertoghdom van *Geldre*.

Ende belangende dat de *Veluwe* gantsch verlaten is, en spreecke ick niet, om dieswil dat ick daer niet en was, als oock my rapporteerende, aen 't geene ick te vooren geseyt hebbe, 't welck klaerlijck genoegh bewijst, dat om dieswil men aldaer op sulcken voet heeft voortgegaen, het onmogelijck was die te mainteneeren: ghelijck ick het oock voorseyde aen de Heer Graef *Jan van Nassauw*, ende aen de Colonel ofte *Maistre del Campo Disdorf* voor mijn vertreck: ende dat al even eens gelijck het geschiet is, met klare reeckeninge des tijdts, diese daer noch souden hebben konnen blijven, naer het vertreck van de Heer Graef *Hendrick*, dewelcke my (dit is de schrijver van dese Apologie) commandeerde van hem te volgen.

Het is niet dan al te waer, als dat, dewijl wy daer noch waren, wy niet eer Broodt kosten krijgen (gelijck men seydt)

Digitized by Google

1629. seydt) ofte het moeste een Canon-schoot gelden. Ick soude veele exempelen tot getuygenisse van diergelijcke saecken konnen voortbrengen, ende veele Legers konnen voorstellen, die men heeft sien te niet raecken door noodt van Vivres, alhoewel sy dickwils in een Landt waren dat vruchtbaer genoegh was, ende daer anders genoegh te bekomen soude zijn: want de vluchtende Luyden al dat sy konnen mede nemen, ende niet en laeten, dan het gheen van geender waerde, ende niet te beduyden heeft.

Wy willen nu wederom keeren tot de Belegeringhe van den Bosch, daer van wy een lange wijle gezweghen hebben. Ondertusschen dan dat het voorverhaelde op de Veluwe, en tot Wesel passeerde: soo continueerde de Prins van Orangien dapt zijn Belegeringe/ sterck voortgaende met sijn Approches: Hy dede oock veel Granaten in de stadt schieten/ als oock met sijn Canon op de Fortificatien van dien; sulcks dat hy daer mede eenige Kupsen geheel/ ende eenige grootelijcks ruijneerde/ ende de menschen naeuwelijcks wisten waer dat sy haer bergen souden: De Water-molens deden oock goeden dienst/ sulcks dat het water binnen 't Leger den veertienden Augusti wel veertien duymen ghevallen was: dat grootelijcks diende om d' Approches te voorderen: en haestede de Prins hem in alle het selve te meer/ om haest meester van de stadt te zijn/ en sijn handen dan vry te hebben/ om den Vyandt met de gantsche macht van 't Landt tegen te trecken/ ende sijn dessepnen te beletten: Hy ginghy tot dien eynde alle dagen ende nachten selfs in de Approches/ ende animeerde de Officieren/ Soldaten en Werck-lupden ghestaedigh/ datse niet en soude verslaeuwen. Den sestienden Augusti waren in de Loopgraven aen de Vuchter-poort thien Gebinten/ gerecht van de Galderpe: De groote Galderpe van Graef Ernst was noch thien Roeden uytghebraght/ de kleyne aen het Hoorn-werck was over de groote Batterpe/ op de Tenaille was gereedt/ en soude des anderendaeghs met acht halve Cartouwen speelen; ende om de macht van de Stadt te diverteeren/ wierden meer Wercken en Approchens gemaeckt. Den seventienden dede Graef Willem een Mijne springen onder het Hoorn-werck/ in het quartier van Graef Ernst, ende dede daer tweemael op stormen/ maer wierdt t' elckens af-geslagen: doch men begost dateljck wederom twee andere Mijnen.

Colonel Veer geschoten. Den negentienden dito wierdt den Luytenant Colonel Eduwart Veer in 't hooft ghescshooten/ daer hy den vierden dagh daer nae van gestorven is. En wierdt tot Bommel seer eerlijck begraven.

Den twee en twintighsten dito wierdt op het voornoemde Hoorn-werck aen de Hintemer-Poort wederom een aenval gedaen/en bleven de Belegeraers daer in/ maeckende daer een Batterpe tegen de af-snijdinge van binnen.

Den vijf en twintigsten dito/ sabonts ten thien uren/ vielen die van de Stadt op de Galderpe van Graef Ernst, ende verbranden ontrent twintigh Binten.

Die van de Stadt schooten daer by seer furieus op haer Vyanden/ soo wel by dagh als by nacht/ disputeerende elck voet Lands/ ende het hoonende datse Canon/ Krupt ende Couragie hadden: sulcks dat men genoot-saeckt was de Galderpe à la Preuve te doen maecken/ ende een Batterpe om onder 't sabeur van dien/ die over te brengen.

In het Hoorn-werck aen de Hintemer-Poort/ logeerden beyde de Partyen/ wesende gheen vier voet aerde tusschen beyde daer men om disputeerde.

Van gheljcke krabbelde men oock voor de Vuchter-Poort/ in 't Traders/ dat buyten de halve maene lagh: gelijck oock in de groote Galderpe van Graef Ernst, die met Traversen recht op de Stadt aengingh: daer die van binnen seer schrickelijck in schooten; waer deur die te langhsamer voortgingh.

En wierdt 'er groot gelt gheconsumeert/ om het perjckels wille/ sulcks dat men alle Waegh-halsen daer toe hueren most/ die men ses, acht ende thien dubbelt gelt most gheven; jae sy bedonghen hondert ende twintigh guldens van elcke Roede Sapperinge: Pinsens Approches en ginghen soo wel niet voort/ soo by gheyerck van Volck/ als voor sieckte onder het selve. 1629.

Den acht en twintighsten dito stonden al acht en vijftigh Gebinten/ ende was het resteerende van de Gracht noch acht Roeden wijt: daer van vier Roeden ontrent een lange diep/ ende de andere vier Roeden/ naest de Wallen/ noch drie ende vier d'halve voet diep waeren; het welck men sonder merckelijck ongheluck in vijf ofte ses dagen verhoopte over te gaen.

De Galderpe van correspondentie ginghy nu oock voort/ ende om het groot perjckels wil/ wierdt 'er een Batterpe gemaeckt/ om onder het sabeur van dien die te maecken.

Den dertighsten dito ginghen de Approches naer gelegenthepdt noch wel voort/ niet teghenstaende die van de Stadt schrickelijck daer op schooten: maeckende doorgaens van de Galderpe eenighe Binten los. De Batterpe die tot beschermynghe van de Galderpe ghemaeckt was/ daer schooten die van binnen met groogh Krupt soo glat deur/ als of die van Boter was ghemaeckt gheweest. Waer door de selve vier voet verzwaert wierdt/ en schoot men doen daer van met drie halve Cartouwen op de Batterpe op het Bolwerck staende/ om de Stucken van dien te demonteeren/ ende het wercken daer te beletten.

De Prins dit ordinaris gaen te langh vallende/ dede de Gracht pepen/ die daer noch resteerde om daer door te gaen: hy hadde oock het Bolwerck van de stadt ende haer andere Wercken door twee Soldaten doen beklimmen ende besichtigen; sulcks bevonden/ dat hy order stelde/ om de naeste nacht soo veel Sausijsen ende Kijs upt te brenghen als het moghelijck was/ om de Gracht daer mede te vullen/ ende met een Blinde van Tepldoeck over te gaen/ de Mineurs over te brenghen/ ende de selve in het werck te stellen: waghende hem selven dach ende nacht van alomme selfs daer by te zijn als een ghemeen Soldaet; ende als de Gecommitteerden hem daer van sochten te diverteeren: antwoorde hy dat hy hem in de beschermynghe ende bewaringe van Godt Almachtigh bevolen hadde. Voorders al werckende met den overgangh/ ginckmen evenwel met de bedeckte Galderpe voort/ daer dien morghen een en tsestigh Gebinten af staen souden/ ende in de nieuwe correspondeerende ses. Het voorseyden Dammen met Kijs was wel begonnen/ maer door het schrickelijck schieten van die van binnen/ daer deur dat 'er oock veel Volcks bleef/ wierdt den voorganck belet; Doch by acht aenghenomen Avonturiers wierdt des nachts dat voltrocken.

Courtaumier geschoten. En onder andere wierdt dien Nacht den Baron van Cortumere Colonel van een Regiment Francoysen/ met een Musquet door zijn Lincker arm en 't buytenste deel van zijn bette Buyck ghoschoten/ waer van hy den tweeden September is gestorven. Die vande Stad hebben dese twee Nachten lange gevliert.

Luytenant Generael Stakenbroeck. Den eerste September heeft de Prins den Luytenant Generael van de Krupterpe Stakenbroeck, en den Hertogh van Bouillon met een goet ghetal Krupters en Vuyrroers naer Eynthoven gesonden/ om t' attaqueren eenige keurlingen haer daer onthoudende/ ende in 't Clooster: die op het Kups laghen/ sterck by de seventich Mannen gaven haer op/ en soo lieten sy die gaen/ en het Kups met sestich Man van's Prinsen Volck beset: de resterende twee hondert en vyfsich Mannen/ die haer op den wech hadden begheven/ om na Breda te gaen wierden geattaqueert: waer van datter sesthien doot bleven/ en gaven de reste haer ghevanghen/ haer Kanssoen nobel stellende en de selve haer Gheweer afnemende.

Een selven dage verlieten die van binnen het Contrescharp van de halve maene die voor de Vuchter poort lagh. Men heeft oock gesocht te mijneren in het Bolwerck van het Vuchter eynde/ maer die van binnen hebben dat belet met een stuck ghescshuts/ daer sy de graevers mede doot schoten.

Den tweeden Septembris des 's Nachts hebben de Mijneurs in't Bolwerck aen de Mijne begonnen te wercken/ daertime continueerende. Aen de Halve Ma-

1629. ne voorт Bolwerck was de Vies-brugge over gebracht/ soo dat men in de selve mede Mijneerde: de Galderije was gebraght tot ses en tseventigh Gebinten/ soo datter noch resteerde ontrent twaelf: de Mijneurs continueerende in de Mijne/ twee en drie malkanderen verposende. De siecktе vermeerderde heel seer in het Legher; sulcks datter dagelijcks veel na de Gast-huysen gesonden wierden: De Galderije in het Quartier van Graef Ernst wierden met kracht van geit ghevorдert/ niet teghenstaende die van de Stadt geweldich daer op schooten.

Den derden dito heeft men begimen te Mijneeren onder de halve Mane voor de Vuchter-Poort.

Den vierden dito naer de middernacht heeftmen een Mijne in de halve Mane laeten springhen/ maer men konde daer noch niet in logeeren.

Den selven dito hebben de Schotten gewonnen in Graef Ernst Quartier/ het Kabelijn dat tusschen het Voornwerck ende de Stadt was/ ende dat sonder groote resistentie.

Den vyfden dito was men 's Nachts in de wercken voor de Hintemer-Poort soo geavanceert/ dat de Belegeraers de halve mane (voor dat Bolwerck gelegen) hebben ingenomen. Aen de Vuchter Poort hadmen mede dien Nacht doen springhen de Mijne in de halve mane/ maer was van kleyne operatie/ waer over datmen wederom een nieuwe heeft begonnen.

Den sesden dito was d'eerste Galderye gebracht tot seven en tachtich gebinten/ en dien volgens ten naesten by daerdigh. De nieuwe Galderije en was tot die tijt toe niet seer gheavanceert/ overmidts die voor de halve mane te seer gequelt en geinfesteert wiert/ en dat de spijse soo moerassich was/ dat men voor de dickte van achtien voeten Aerde konde penetreeren: wesende daer inne als doen noch maer twaelf Gebinten gherecht/ ende verhooptemen (naer het veroveren van de halve Mane) dat het beteren soude. De Mijne in het Bolwerck was by die van binnen dese nacht ontdeckt/ sulcks dat de Mijneurs malkanderen ontmoeteden/ ende den hoet van het hooft naemen; soo dat die van buyten ghenoot-saecht waeren voorder upt te loopen/ om wat meerder dichte van het Bolwerck te hebben.

Den negenden dito 's nachts ontrent een vere/ liet de Prins de Mijne in de halve mane springhen/ die heel wel gheluckte: springhende tot aen de Vuchter-Poort. De Engelschen hadden de Wacht/ die daer op aen vielen met een groote couragie/ en die van binnen daer upt sloegen: sulcks dat de Prins daer mede alle des stadts buyten-wercken nu in hadde: ende stelde hy dateliick voorт dat van het Traves een Corps de Guarde wierdt ghemaeckt voor twee hondert Man. De Galderyen in het Quartier van Graef Ernst ginghen nu ook dapper voort.

Den elfden dito smorgens vroegh sprong in 't groote Bolwerck aen de Vuchter-poort een Mijne van goede operatie/ opwerpende veel Aerde/ Steenen ende Sparren in de Lucht: ontramponeerde ook de Galderye meer dan een Roede: sy maeckten ook soodanighe Bresse/ dat men gemackelijck daer op klimmen konde: waer op die van buyten een stercken aenval deden: ende het Canon donderde van alle de Batterpen; soo dat die van binnen haer retireerden van het Bolwerck over de Trenche/ daer het afgheseneden was: langhs de Borstweeringh retireerden die van buyten op voorт haer wederom tot binnen haer Galderye: het welcke die van binnen siende/ wederom daer op quamen/ makende een kleyn Borstweeringshens tot haer defentie: daer op de twee halve Cartouwen (die aen het rechter eynde van de Galderye stonden) soo schooten/ dat haer Aerde ende Kijgs in de Lucht vloghen: ende causeerde dat sulcken schrickelijcken alarm ende verslaegenthеydt in de Stadt onder de Burgerye/ datse riepen om te parlementeeren.

Die van de stadt sonden eerst een Tamboer upt/ versoeckende eenighe van qualitept/ die hy sepde onder de Mijne gheholden laghen/ door de slagh van de Aerde: waer naer de Prins door sijne Sappeerders liet delven/ maer het was daerom niet te doen/ maer om met fatsoen tot het Tractaet te komen. Want Capitepn Roset by die occasie die van binnen aenspreeckende/ van dat het nu voor haer den rechten tijdt was/ om een eerelijck Accoordt te krijghen: soo antwoordde daer op de Heer Oppermont de Swager van Grobbendonck: soo verre de Prins gesint soude zijn de Geestelijckheyt ende Burgerye redelijcke conditien te geven/ dat sy dan twee Capitepnen in de stadt soude senden om te handelen: waer op de Prins sepde Jae: maer datse eerst moesten twee Capitepnen in het Leger senden/ het welcke geschiede: ende quamen alsoo upt de Stadt in het Leger den voornoemde Heer Oppermont, Capitepn van een Compagnie Paerden/ met Capitepn Appelman; daer op sond de Prins naer de Stadt den Ritmeester Brochum ende den Sergiant Major Carey: die van binnen versochten vijfthien dagen respijt/ om middelerwijlen aen de Infante van Brussel te senden/ ende hare wille te verstaen/ oft sy raedt wist binnen die tijdt haer te ontsetten: dat haer plat afgeslagen ende gewepgert wierdt; waer op sy wederom naer de stadt gingen/ onder belofte van des middaeghs wederom te komen om het Accoort te slupten: ondertusschen bleven alle Acten van hostilitept opgheschort: des naermiddaeghs en konden de Gedeputeerden van de Stadt niet gherecdt werden/ dan souden des anderendaeghs ten seven ueren komen: daer op Brochum ende Carey op haer woordt in de Stadt zijn ghebleven.

Ondertusschen kreeg de Prins tijdinge dat de Spaenschen met alle haer macht vande Veluwe marcheerden: en het Leger van den Graef van den Bergh na Dorsten, en dat tot Rijnberck een Brugge over den Rijn geslagen wiert/ om so na zijn Leger te komen: waeromme hy van Advijs was/ datmen 't met de Commissarisen van de Stad kort en goet soude maken. Hy ontboodt ondertusschen ook so veel Volcks in zijn Leger als'smen over al missen konde/ omme op alles op zijn hoede te zijn.

Des anderendaeghs voor den middach zijn upt de Stadt gekomen twee van weghen de Geestelijckheydt/ twee van weghen de Militie/ ende ses van weghen de Stadt/ exhiberende hare pointen/ waer op sy ghesint waren hare Stadt aen de Heeren Staten Generael en de Prins over te leveren: de pointen raekende de Militie waren sodanigh dat daer op haest gedisponeert konde werden. Maer de andere ter contrarie sulcks datmen by na alle de selve tot drie en veertich in het ghetal aen hun-lieden simpelijck soude hebben gherestituеert: ende dat om t' ontgaen d'appрehentie diemen hadde/ van dat het die van de Stad nergens anders om te doen was als om tijdt te winnen/ hopende ondertusschen noch ontset te werden. Dan om te toonen datmen eerlick wilde handelen/ soo zijn eenighe pointen toeghestaen/ eenige afgeslagen/ ende eenige verandert; met dien verstande dat sy daer op den derthienden voor middaechs haer goetbinden souden moeten seggen.

Den veerthienden September isмen soo verre ghekomen/ datmen met de Militie/ Magistraet en Geestelijckheyt geconcludeert heeft. In forme en maniere als volght.

Den Basch Capitulert.

I.

Inden eersten; Dat alle Offentien, injuerien ende alle feytelijcke Acten tusschen dese Stadt ende die vande Gheunieerde Provintien ghedaen, gheschiet ende volbracht, soo van het begin deser Inlandtscher Troublen, en beroerten ofte Oorlogen, als oock geduyrende dese belegeringe, op wat plaetsen, en in wat manieren het sy, in 't ghenerael ende particulier, so binnen als buyten, sullen wesen, sijn ende blyven vergheven ende vergeten, ende gehouden als niet gheschiet, sulcx dat tot gheenen tijde eenigh vermaen, mentie, molestatie, Actie, ofte ondersoeck, in Recht ofte daer buyten ter cause voorsz tegens de Levenden, ofte den Erfghenaemen der Dooden, noch der selver respective goederе, gedaen, gemaeckt noch ten last geleyt en sal mogen worden. Voor de Stadt.

II.

Dat d' Ingesetenen van dese Stadt hun sullen moeten draegen volgens de Placcaten van den Lande, midts

genie-

1629. genietende de vryheyt van Conſcientie, ghelijckſulcks alomme wert gedaen, en dat alle Geeſtelijcke ende Religieuſe Mans perſoonen, ſullen uytte Stadt vertrecken binnen den tijdt van twee Maenden, midts middelertijdt haer ghedraeghende naer de Placcaten van den Landen, ende ſullen met haer mogen nemen hare Meubelen, Beelden, Schilderyen, en andere Kerckelijcke Ornamenten. 1629.

III.

De ſelve Geeſtelijcke ende Religieuſe perſoonen, ſullen ghenieten haer leven langh ghenduerende, alle den inkomen ende vruchten van haerluyder goederen ghelegen op plaetſen al waer men contributie betaelt. Welverſtaende dat de Kerckelijcke ende Paſtorye-goederen ſullen volgen aende Ho: Mog: Heeren Staten Generael, om daer van, ſoo ten behoeve vande Stadt, als anderſte diſponeren.

IV.

Alle Nonnen ende andere Geeſtelijcke Vrouw Perſoonen, ſullen binnen de Stadt mogen blijven en haer leven lanck gealimenteert worden uytten inkomen van hare reſpective Convents-goederen, blijvende ter diſpoſitie van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael, of de ſelve in de Conventen, ofte met andere wooningen ſullen worden geaccommodeert.

V.

Item dat aen alle de ingeſetenen deſer Stadt, ſo Geeſtelijcke, Religieuſe als Wereltlijcke Perſonen, ghevluchte ende andere, wie dat het ſy, in Officie, dienſt, eedt ende regieringe van ſijne Majeſteyts Militair, of anderſints, Staten van Brabandt, ofte deſer Stadt reſpectivelijck zijnde, ofte niet, ſal worden gheconſerveert lijf ende goet, ſoo in het Generael als particulier, voor ſoo veel het ſelve niet en contrarieert 't voorgaende articul.

VI.

Item dat deſe Stadt met haer Borgers en ingeſetenen voorſchreve ſo Geeſtelijcke als Wereltlijcke, by de Ho: Mog: Heeren Staten Generael der Geunieerde Provintien, ende zijn Princelijcke Excellentie ontfangen ende getracteert ſal, en ſullen worden in alle ſoeticheyt ende goedertierentheyt, om voorts aen in alle vruntſchappe ende eendrachticheyt met de andere Geunieerde Provintien ende Steden te leven, te ſamen te handelen en de te Koopmanſchappen, op haren ouden vrydom naer behooren.

VII.

Dat de voorſz Ho: Mog: Heeren Staten Generael ende zijne Princelijcke Excelentie in de voorſchreve Stad, vrydom, ende Meyerye voor ſoo veel die aende Stadt annex ſullen gebruycken ende exerceren, ſoodanige Iuriſdictie en gerechticheyt als de Hartogen en Hartoginnen van Brabant daer inne tot noch toe hebben gehadt, ende deſe Stadt in alles daer in tracteren, ſoo ende ghelijck de Hooft Steden van Brabant zijn gehouden en getracteert.

VIII.

Item dat deſe Stadt, Borgers, ende Ingeſetenen van dien, en van het vrydom der ſelver Stadt, ſullen behouden alle hare rechten, ende heerkomen, couſtumen, vryheden, exemptien en alle andere privilegien, ſoo generael als particulier, die ſy van outs en voor het begin deſer oorlogen genooten ende ghehadt hebben, te Water en te Lande, in de Stadt en daer buyten, in Brabant, Gelderlant, Hollant, Zeelant, op ten Rijn en andere Provintien, plaetſen ende ſtroomen, ſoo aengaende de tollen, houtſchat, ingebodt, ſtapel van d'Oſſen en andere egeen uytgeſcheyden, voor ſo veel als ſy in deuchdelijcke poſſeſſie zijn geweeſt.

IX.

Item dat de Regieringe van de Stadt ſoo in rechtsvorderinge, als politicque ſaecken ſal blijven aen de Magiſtraet ende de drie Leeden der ſelver Stadt reſpective, ende dat daer toe geen andere perſonen en ſullen gepromoveert noch geaſſumeert worden, als die gheene in de voorſz Stadt ghebooren, of het Heylich Doopſel aldaer ontfangen hebbende, ofte ſoodanige andere die de Ho: Mog: Heeren Staten Generael daer toe goet ſullen vinden te naturaliſeeren, ende qualificeren; midts dat voor deſe reyſe abſolutelijck by ſyn Excellentie en de Gedeputeerde van haer Ho: Mo: de Regieringe in Iuſtitie en Policie, ſoo in Hooge als Subalterne Magiſtraten, Officieren, Regenten, en andere Miniſters ſullen werden geconſtitueert. 1629.

X.

Item dat deſe Stadt ſal behouden, tot hare diſpoſitie en Regieringe, alle hare gemeene Erfgoederen, recht van Impoſitie, Viſſcheryen, Wech ende Craen-maet, ende Maent gelden, ende alle andere heure rechten ende Inkomen, ſoo ende ghelijck ſy daer van tot noch toe de diſpoſitie ende regeringhe heeft ghehad, doch voor ſoo veel de ſelve daer toe is gerechticht, ende midts niet prejudiceerende andere Leden van de Geunieerde Provintien.

XI.

Item dat deſe Stad oock ſal behouden, hare eygen reſteerende proviſie van Vivres, Materialen, en alle andere hare gemeyne gereede ende ongereede goederen, om tot profijte ende ontlaſtinge deſer Stadt geadminiſtreert, verkogt en behouden te worden, ter diſpoſitie der voorſz drie Leden: uytgeſondert van 't Geſchut, Wapenen en andere Munitien die ten behoeve van de Stad onverkoft gelaten ſullen moeten worden.

XII.

Item dat alle Confraterniteyten, Schutteryen, Ambachten, ende Gilden tegenwoordelick binnen de voorſchreve Stadt weſende, ſullen blijven in eſſe, ende behouden hare reſpective Caerten, Ordonnantien ende Privilegien, mitſgaders alle hare goederen, ſoo ghereede als onghereede, tot wat eynde die oock aen de ſelve Confraterniteyten, Ambachten ende Gilden, mochten zijn beſet, ofte by de ſelve ghekocht, ofte verkregen, om by de Proovooſten, Overſten, en Regierders van dien, ten gemeynen proffite der ſelver gheregiert, ende daer van gediſponeert te worden naer hunnen gelieffte.

XIII.

Dat in den Lande van Hollandt ende andere Gheunieerde Provintien, by niemanden meer na geſlaegen noch gecontrefeyt ſullen worden deſer Stadt Boomwapenen, noch teeckenen van de Ambachten, ofte Ambachtsluyden deſer Stadt, als van Meſſe-maeckers, Neſtel-maeckers, ende andere Manufactueren: maer dat elck ſal zijn eyghen, ende zijner Stadts Teycken, daer de wercken gemaeckt worden moeten houden, en ghebruycken, ende dat alle diergelijcke Ambachten en Manufactueren, mitſgaders de Verwerye ende nieuwe Iaer marckten, geduyrende deſe Troubelen, verkregen in de Meyerye deſer Stadt, ſullen ceſſeeren: ten ware die van de Meyerye daer op ghehoort by haere Ho: Mog: in rechtmaeticheyt anders op 't ſtuck van de Iaer marckten werde gediſponeert.

XIV.

Sullen de Ingeſetenen van 's Hertogenboſſche, en die ten platten Lande onder contributie ſitten, worden getracteert als andere goede Ingeſetenen van de Vereenigde Provintien, ſo in de Steden als ten platten Lande wonende.

XV.

En wat aengaet alle de Renten en wettige ſchulden by de drie Leden deſer Stadt ofte haere Gecommitteerde, mitsgaders by de Magiſtraet geconſtitueert of gemaeckt, ofte aengenomen te betalen, ſo geduerende deſe belegeringe als te vorens, weder die zijn bebrieft en beſegelt of niet, daer van ſal de Magiſtraet van 's Hertogen-boſſe leveren pertinente ſtaet, om daer op namaels by hare Ho: Mo: in alle billicheyt gediſponeert te worden.

XVI.

En tot betalinge van dien en alle andere toekomende Stads Laſten, ſullen de tegenwoordige Axcijnſen, Impoſten en middelen van de Stadt haren ghewoonlijcken loop houden: en by de voorſz drie Ledenen, volgende hare Privilegien en herkomen, mogen verhoocht, vermeerdert en vermindert worden: mits dat het ſelve niet en prejudicere de middelen die men tot proffite van de gemene ſake ſal moeten heffen.

1629. XVII.

Det alle Acten, Reſolutien, Decreten of Ordonnantien by de voorſz drie Leden ofte Magiſtraten ghemaeckt, voor ſoo veel de ſelve den Staet ofte welſtandt der Vereenichde Provintien niet en contrarieren, mitsgaders de ſententien die gegaen ſyn in krachte van ghewijſde by de Schepenen ghegheven, eenſamelijck alle evictien van goederen, 't zy binnen of buyten deſer Stad gelegen, behoorlijck gheſolemniſeert, ſullen blijven in haren kracht ende vigeur, onvermindert partye geintereſſeerde, nochtans heur recht van appel ofte reformatie, ingevalle hen ſulcx competeert.

XVIII.

Item dat die geene die van de Magiſtraet nu zijn, ofte eertijts ſyn geweeſt, over d'acten ofte ordonnantien by hen tot het uytreycken ofte tellen van eenige der Stadts penningen, ofte proviſie gegeven, noch de Rentmeeſteren over het tellen ofte betalen der ſelver penningen, ende proviſien, noch over 't gheene daer van ſy hebben ghereeckent ende verantwoort, niet en ſullen bekommert, ofte geinquieteert worden, ende dat de ghedaene reeckeningen der voorſz. Rentmeeſteren ende anderen deſer Stadts Ghecommitteerden, gheen reviſie ofte recherche en ſullen ſubject ſijn, gelijck oock alle gedaene reeckeninghen, vande Rentmeeſteren vande Domeynen, Staten van Brabant, Ontfangers vande Licenten, Contributien ende Fortificatien ſullen blijven geſlooten ſonder recherche.

XIX.

Item dat de Regieringe der Taefel van den Heyligen Geeſt grooten Gaſt-huys, Fabrijcke der Kercken, Weeshuyſen, Leproosen, Vondeling-huyſen, Sinneloose-Huyſen, ende alle andere particuliere Fondatien van Mannen ofte Vrouwen-Gaſthuyſen, ende het ſtellen vande Proviſoors ende Rectoors van dien, ſullen by de drie Leden gedaen en geconfereert worden, ſo ende gelijck tot noch toe in ghevolch vande oude Privilegien der ſelver Stad is gepleegt.

XX.

Item dat oock de Eygenaren van alle Wint, Ros ende Oly-molens binnen deſe Stadt ende 't vrydom van dien, geduerende dit belegh, ende by voorgaende Oorlogen afgebroocken, ommegheſchooten, of anderſints ghedemolieert, ſullen vermoghen de ſelve op hun oude Werven ofte Gronden wederom te erigeeren, ſonder dat van noode ſal weſen daer toe eenige nieuwe acte ofte conſenten te verwerven, ofte eenige andere gerechtigheden te betalen, dan daer in deſelve Meulens voor het af-breecken ofte demolitie voorſz ſyn ghehouden gheweeſt, ten ware die tot dienſt vanden Lande waeren geemployeert.

XXI.

Dat oock een yegelijck Wereltlijcke, van wat conditien hy zy, in eedt ende dienſt van ſyne Majeſteyt van Spangien ofte deſer Stadt weſende ofte niet, vry ende geoorlooft ſal weſen uyt deſe Stadt met ſyne familie en goederen terſtont na het overgaen te vertrecken, ende daer toe Wagens ende Karren, Schepen of Schuyten te ontbieden, 't zy uyt Brabantſche, Hollantſche of Neutrale Steden ofte plaetſen, ſonder dat haer perſoonen of goederen, ofte de Voerders van dien, in 't gaen ende wederkeeren by de Soldaten, Fiſcalen, ofte yemanden anders ſullen belet, ghemoeyt, beſchadicht ofte gheturbeert mogen worden, ſonder daer toe oock ander conſent ofte Paſpoort te derven verwerven.

XXII.

Dat voorts de Burgers uyt de Stadt vertrocken ſynde, mitsgaders ook die gene binnen de voorſz. Stadt als noch begeeren te blijven, weder die in Eedt ofte in dienſt van zijn Majeſteyt militair ofte anderſints ſyn geweeſt, ofte niet, ende heure reſpective Erfgenamen, ſullen hebben den tijdt van drie eerſtkomende Iaeren, om daer en tuſſchen haere goederen alomme, ſoo binnen de Stadt vrydom ende Meyerye der ſelver gheleghen, te mogen verkoopen, verwiſſelen ende anderſints verhandlichten, gelijck zy goet ſullen vinden, of deſelve te doen ontfanghen ende adminiſtreren, door ſoodanighe als ſy ſullen goet vinden, ende komende te ſterven buyten of binnen de Stadt, gheduerende den voorſz tijdt, met Teſtament of ſonder gheteſteert te hebben, in ſulcken ghevalle ſullen haere goederen volgen haere gheinſtitueerde Erfghenaemen ofte naeſte Vrunden reſpective. 1629.

XXIII.

Ende die geene die middelertijt ende geduerende de voorſz drie Jaeren, ſullen willen gaen inde Provintien ende Steden, onder de ghehoorſaemheydt van zijne Majeſteyt behoorende, om haere particuliere affairen, ſullen 't ſelve vryelijck moghen doen vier 's Iaers, met voorgaende kenniſſe vanden Gouverneur, vanden welcken zy ghehouden ſullen zijn te nemen Paſpoort, de welcke hy haer gehouden ſal ſyn te geven, ten waere hy eenige wettelijcke redenen hadde ter contrarie, ende 't eynde de voorſz drie jaeren haere Woonplaetſen nemen binnen deſe Stadt, ofte in Neutrale, ofte andere plaetſen, daermen contributien is betaelende, alwaer ſy ſullen ghenieten de voorſchreve vryheydt, om te moghen gaen, paſſeeren ende trafficqueren alomme, mitsgaders het vorder effect vanden teghenwoordighen Tractaet.

XXIV.

Item dat over deſe Stadt geenen anderen Gouverneur noch Subſtituyt van dien en ſal worden gheſtelt, dan eenen vanden huyſe van Naſſau, ofte andere Nederlandtſche Heeren ofte Lantſaten.

XXV.

Dat de Guarniſoenen geen exemptien in eenige vande Stadts middelen ende impoſitien en ſullen hebben noch genieten, maer alle laſten mede helpen dragen als andere Ingeſetenen.

XXVI.

Item dat onder dit Tractaet mede ſullen ghecomprehendeert ende begrepen weſen alle abſente Poorteren, Borgeren ende Inwoonderen, oock Huysvrouwen ende Kinderen, mitsgaders alle andere Geeſtelijcke ende Wereltlijcke Perſoonen gevlucht zijnde.

XXVII.

Dat alle Siecken ofte Gequetſten, tegenwoordigh in 't groot Gaſt-huys ofte andere Huyſen weſende, 't zy Soldaten ofte andere, daer inne ſullen blijven tot dat ſy volkomentlijck ſyn gecureert, ende daer naer moghen vertrecken ofte blijven daer heenen believen ſal, ende dat men de ſelve alsdan oock ſal aſſiſteren met Waghens ofte Karren, om hare Bagagie te vervoeren, ſonder beletſel van yemant.

Alle welcke Articulen by ſyne Princelijcke Excellentie ende de Heeren Ghedeputeerden vande Ho: Mog: Heeren Staten Generael, aende Geeſtelijckheydt, Magiſtraet ende Borgerye der voorſz Stede ſyn toegeſtaen ende gheaccordeert, ende by de ſelve gheaccepteert in krachte van haere reſpective Procuratien. Desten oorkonde deſen gheteeckent tot Vucht in 't Legher voor 's Hertogenboſch, den veerthienden September 1629.

Ende was onderteeckent:

F. Henri de Naſſau.
Fr. Michael Epiſcopus Buſcoducq.
F. Ioannes Moors, Abbas Bernenſis.
Ioannes Hermans Decanus Buſcoducq.
R. van Voorn. I. van Velde.
R. van Grineven.
B. Loef vanden Sloot.
Hendrick Somers.
Pieter Huyberts Herialthuvel.

Volcht d'approbatie vande Heeren Staten Generael / op 't voorſz accoort / luydende als volght:

DE Staeten Generael der Vereenighde Nederlanden, gehoort het rapport van hare Gecommitteerden, hebben naer viſie, lectuere ende examinatie van de boven-gheſchreven Poincten ende Artijckelen, de ſelve met rijpe deliberatie van Raede, geapprobeert ende geadvoueert, gelijck hare Ho: Mog: die approbeeren ende advoueeren midtſdeſen, beloovende deſelve naer haer forme ende inhouden te achtervolghen, ende

1629. ende doen achtervolghen. Gedaen in het Legher voor *'s Hertogenbosch*, den *veerthienden* September *sestien hondert negen en twintigh*, Stylo novo. Was Geparapheert

Hen.

Ter Cuylen vt. *Onderstont*:
Ter Ordonnantie van de Hoog-gemelte Heeren Staten Generael, Geteeckent

Cornelis Musch.

Ende Gecachetteert met het Cachet van hare Ho: Mo:

De Artijckelen by sijn Excellentie mijn Heere den Prince van Orangien geaccordeert / aen den Gouverneur der Stadt 's Hertogenbosch, ende aen de Capiteynen ende Volck van Oorloghe daer binnen wesende / waren luydende als volght:

I.

Doet de Militie. DAt den Gouverneur van *'s Hartogenbosch*, met alle Officieren van Oorlóghe ende Soldaten, van wat qualiteyt ende conditien de selve zijn, soo te Paert als te Voet, geene uytgesondert, alwaer het schoon datse hadden verlaten den dienst van de Heeren Staten, ende hun begeven aen de selve van den Koning van *Spangien*, sullen uyt de Stadt trecken sonder eenige verhinderinge ofte empeschement, met Wapenen ende Bagagie: De Ruyterye met blasende Trompetten, vliegende Vlagge, met volle Wapenen, het Geweer in de handt: 't Voetvolck met slaende Trommelen, vlieghende Vendels, brandende Lonten aen beyde de eynden, met Kogels in de mondt, in sulcken ordre ende forme als sy ghewoon zijn te marcheeren in Batailje, met behoudenisse van hun goet ende leven, tot de Stadt van *Dieft* toe.

II.

Sullen mede voeren daetelijck *ses* Stucken Geschuts, ende *twee* Mortieren, tot keure van den Gouverneur, met alle haer ghevolgh ende toe-rustinghe: mede Munitie van Oorloghe, suffisant om met elck *twaelf* schooten te doen.

III.

Sullen werden bestelt Paerden ende Waeghens met Conducteurs, bequaem omme 't voornoemde Geschut, Mortiers, met alle 't gevolgh ende Ammunitie te voeren naer de Stadt van *Dieft*.

IV.

Alle Ammunitie van Oorloghe ende van Lijftocht, toebehoorende den Coningh van *Spangien*, sullen ghelevert werden sonder eenigh bedrogh, aen soodaenighen die syn Excellentie ordonneeren sal tot dien eynde, uytgesondert het geene van de voornoemde Lijftocht verkocht is voor den *twaelfden* van dese Maendt, wanneermen heeft beginnen te tracteeren, het welck wel verkocht sal blijven, sonder dat te dier oorsaecke yemandt daer over sal mogen werden ondersocht, ofte hinder aen gedaen, die 't selve gekocht hebben.

V.

Alle Officieren ende Soldaeten, soo siecken als ghequetsten, sullen in het Gast-huys ofte elders mogen verblijven, ter tijdt ende wijlen toe haer gesontheydt toelaten sal hun op de wegh te begeven, hun als dan gevende vry geleydt ende gelegentheydt, omme hare Wapenen ende Bagagie te voeren tot *Dieft* ofte *Breda*.

VI.

Een volkomen getal van Paerden ende Waegens, als den Gouverneur sal versoecken, soo voor syn eyghen dienst, als voor alle andere Officieren ende Soldaeten, sal hem toe-ghestaen worden, omme te voeren alle het Tuych ende Bagagie tot *Dieft* toe, daerinne begreepen alle Waepenen, selver van de Soldaeten van dese Stadt, absent, doodt, sieck, gequetst, ofte wegh-geloopen zijnde, ende dat in geender manieren de selve Wagens sullen mogen werden besocht.

VII.

Aen den geenen die begeeren sullen haer Tuych ende Bagagie te voeren naer Antwerpen, sullen buyten hun-lieder kosten Schepen bestelt worden, om hun derwaerts te geleyden deur Hollandt, vry van alle Tollen ende andere Impositien, hun toelaetende dat sy daer by volck sullen moghen stellen, tot bewaeringe van de voorsz Bagagie, de welcke niet en sullen mogen werden gevisiteert ofte gearresteert in eenighe plaetsen, onder wat deckscl oft schijn 't selve soude mogen wesen: maer sullen varen tot *Antwerpen*, sonder te verschepen. 1629.

VIII.

De Gouverneur, Hoofden, Officieren, Krijghs-Raden, Soldaten, ende alle andere, genietende de Soldye van den Coningh van *Spangien*, soo wel Kerckelijcke als Wereldtlijcke, geene uytgesondert: gelijck mede de Weduwen ende Kinders van de selve, die hebben ofte besitten in de selve Stadt eenige Huysen, Erffenissen, ofte Renten op de Staten van Brabandt in dat Quartier, ofte Stadt, ofte op particuliere Huysen ende Erven, oock roerende ende onroerende Goederen, sullen hebben den tijdt ende loop van *twee* jaren, naer het teyckenen van dit Tractaet, om naer haer wille te transporteeren, verkoopen, verpanden, ofte andersints disponeeren van hare geseyde Goederen: ende geduerende den selven tijdt, sullen genieten de selve Renten, Hueren van Huysen, Vruchten ende Goederen, verkregen ofte te verkrijgen, van soodanigen natuere ende conditie, als die souden mogen wesen.

IX.

Dat d'Officieren en Soldaeten, van wat qualiteyt ofte conditie die sijn, sullen vermogen in de stad te laten hare Vrouwen en Kinderen, ende dat sy geduerende den tijd van *twee* jaren, sullen mogen disponeeren van hunne roerende ende onroerende Goederen, gelegen in de voorsz Stadt, oft elders, egeene uytgesondert, sonder dat confiscatie ofte aentastinge plaets hebben sal.

X.

Dat de voornoemde Officieren en Soldaten, verlatende hunlieder last en dienst binnen den geseyden tijt van *twee* jaren, vryelijk sullen mogen wederkeeren in deselve stadt, en genieten 't Tractaet gelijck andere Burgeren en Inwoonderen, midts dat sy alvooren hun sullen bekent maken aen sijn Excel. oft die *Gouverneur* van de stadt wesen sal.

XI.

Men sal alhier niet moghen vast houden oft bekommeren eenig Officier oft Soldaet, hochte haer Bagagie, om eenigerhande schulden, 't zy dat hy uyt-treckt met het Guarnisoen, ofte sieck ofte gequetst zijnde, uyt-treckende als hy sal zijn genesen.

XII.

De gevangenen ten wederzijden, van wat conditie de selve soude mogen wesen, sullen in vrydom ghestelt werden, sonder rantsoen te betalen, maer alleenlijck heur verteerde kosten, volgende den taux daer op gestelt.

XIII.

Dat alle den beuyt die gemaeckt is geweest by die van de Stadt, so voor als naer de belegeringe, van hunlieden niet en sal mogen werden geeyscht, maer aen hun verblijven.

XIV.

Naer dat de Artijckelen vande Compositie sullen wesen gheteyckent, sal 't den Gouverneur van den Bosch vry staen te senden een expressen aen de Sereniissime Infante van Spangien, met vry geley ende verseeckerheyt, omme haer t'advisceren van't gepasseerde, 't welck men verstaet dat den Gouverneur sal moghen doen den selven dach als 't Tractaet sal syn geteyckent.

XV.

De voornoemde conditien gearresteert zijnde, sal tijd gegeven werden ten minsten van *twee* daeghen aen den Gouverneur, ende alle het Volck van Oorloge, omme hun tot het vertreck gereedt te maecken.

XVI.

Welcken gesetten tijdt geexpireert zijnde, den voornoemden Gouverneur ende Officieren van den Guarnisoenen belooven te sullen vertrecken: te weten, op Maendagh toekomende, des morgens vroegh, dat wesen sal den *seventienden* van dese maent September.

XVII.

Welverstaende dat geduerende de gheseyde tijdt van twee dagen geene persoonen uyt de Stad sullen moghen komen in 't Legher, noch die van het Leger inde voorseyde Stadt, ende dat om ongheregeltheydt te schouwen,

1629. wen, maer dat ondertuſchen yeder een hem ſal houden binnen ſyn geweſte ende ſterckten, ſonder dat toegelaten wert eenige naerderinghe te doen, noch te thoonen eenich werck van Vyandtſchap; tot verſeeckerheyt van 't welcke Oſtagiers of Pantlieden van wederzijden ſullen werden gegeven.

XVIII.

Dat alvooren 't Guarniſoen vertreckt, ghegeven ſullen werden by zijn Excellentie twee ſuffiſante Oſtagiers ofte Pantlieden, dewelcke ſullen trecken met het voornoemde Guarniſoen, Wapenen ende Bagagie tot Dieſt toe, gelijck in mangelinghe twee by den Gouverneur, die welcke ſullen verblijven ter tijdt toe de voornoemde Oſtagiers van ſijn Excellentie ende Wagens weder ſullen gekeert zijn, als wanneer alsdan oock zijn Excellentie wederomme ſal ſenden de gheſeyde Oſtagiers, met vry geley ende verſeeckertheyt tot Dieſt.

XIX.

d'Officieren, Capiteynen ende andere, begrepen in 't eerſte Artijckel van dit tegenwoordige Tractaet, hebbende eenige Wapenen, Booten, Schuyten ofte eenige gereetſchappen van Oorloge, hun eygen toebehorende, ſullen deſelve mogen verkoopen en overdragen, ſonder dat daer over ſullen moghen werden achterhaelt die geene, die de koop hebben aengegaen, ofte overgedragen hebben.

XX.

Daer en ſal geen reſtitutie ofte wederghevinghe gheſchieden van eenighe Paerden, Wapenen, Koopmanſchappen, Waren, verkocht en gehouden voor beuyt; oock en ſullen geenighe perſoonen daer over werden achterhaelt.

XXI.

Die vanden Guarniſoene van Breda, weſende inde voornoemde Stad, ſo Officieren als particuliere Soldaten, ſullen moghen met Lijf en goet vry wederkeeren tot Breda: gelijck aen hunlieden oock ſal gegeven werden bequaem ende noodich getal van Wagens en Paerden, omme hunne goederen en Bagagie te voeren, beneffens een Oſtagier ende Convoy, om hunlieden tot daer toe te geleyden in alle ſeeckerheyt, op de maniere van 't eerſte Artijckel, als daer inne begrepen ſynde.

Gedaen in 't Legher voor *'s Hertogenboſch*, deſen *voortienden* September, 1629. Was geteeckent

F. Henri de Naſſou. *A. Grobbendoncq.*

Lager ſtont geſchreven, ter ordonnantie van ſyn Excellentie, Geteyckent

J. Junius.

Ende geſegelt met het Zegel of Cachet van zijn Excellentie.

Garniſoen treckt uyt.

Middeler tijdt dat de uyt tocht van het Krijghs volck verwacht wiert, dede de Pzins uyt de nabuerige Garniſoenen, ſoo veel volcks in het Legher komen, als die konde miſſen, het ſelve doende logeeren op de noodwendichſte aenkomſten: Inſgelijcks dede hy ook verdubbelen alle de wachten, tot dat die van binnen daer uyt waren: hy ſondt mede twaelf hondert Wagens binnen de Stadt omme de Bagagie der ſoldaten ende Officieren te voeren volghens het Accoort, ghelijck oock een goet ghetal Paerden om de ſes ſtucken gheſchuts te trecken.

En quamen op de tijdinge hier van, uyt de naeſt gelegene Pzovintien ſo veel Volcks in 't Leger, ſo om te ſien het uyttrecken van het Garniſoen der Stadt als 't Leger, datmen ſoude ſeggen datter niemant t' huys gebleven was.

Den ſeventienden dito ſeer vroegh begonnen die van binnen daer uyt te trecken: ende hadde de Pzins belaſt datmen een goet deel volcks in Waepenen ſoude ſtellen, langhs het Retrenchement, om te beletten datter geen ongeluck en gheſchiede: Sijn Kupterye ſtelde haer op de Heyde buyten de Trenchee: De Capitepn van zijn Guarde, had laſt om met ſes Colonels Compagnien ende ſes Walſche, die van de wacht waren in d'Approches, in de Stadt te trecken, door de Breſſe, op ghelijcke tijdt als die van binnen daer ſouden uyt trecken, ende voorts ſorghe te dragen datter geen diſordre en ontſtonde in de Stadt. De Koninck van Bohemen, de Pzinceſſe van Orangien met een meenichte van Juffrouwen, vonden haer daer oock, om het Garniſoen te ſien uyttrecken: die gefourriert wierden in een groote Tente, exprefelijck daer toe gheſtelt op een hooghe Baterye, voor hy de welcke ſy alle moſten paſſeren. De Pzins van Ozangie was daer ontrent oock in een ander Tente gheloyeert ende vergheſelſchapt met de voornoemde Koninck van Bohemen, den Pzins van Denemarcken neffens in de veertigh ſoo Hertogen, Graven, Barommen, Ridderen ende Edelen, daer van ſeer veel van buyten ghekomen waren, om het Legher te beſien alſoo daer ſoo veel van geſproken en geſchreven wiert.

1629.

Eerſtelijck, quam uyt de Stadt een Compagnie Kupters Harquebuſiers, ſterck ontrent ſeſtich Man, ende eenighe ghecommandeerde Soldaten te voet: voor dezen de Compagnie van de Pzins reedt haer de weeg wijſende: hier op volchde een groote menichte van wagenen met Bagagie gheladen, ende voorts met ſiecken ende ghequetſte Soldaten, vrouwen ende kinderen, ook eenighe gheſonden, mitsgaders ook veel Geeſtelijckheydt: tuſſchen de Wagens gingen hier ende daer ook eenighe Soldaten, ſommighe met gheweer ende ſommighe ſonder. De Gouverneur Grobbendoncks Hups vrouw, maer die weecken oudt in het kinder bedt, ſat in een Koetswaghen met de Hups vrouw van de Heer Oppermont, ende de Minne met het kindeken op haer ſchoot. Den Generael Morgan ende andere Franſche ende Duytſche Heeren hielden haer voor des Pzince Tente een wepnich tijdts op: alwaer hy haer quam begroeten, ende reden ſy voen voort: achter haer volgde alle het Voetvolck, verdeelt in drie hopen, fraep volck en wel in ordre, met ontwondene Vaendels en ſlaende Trommelen: ſy waren ontrent vijftien honderd ſoldaten.

De Gouverneur Grobbendonck marcheerde in het midden tuſſchen de eerſte ende tweede Bataljo, ſittende op een wit Paert: hy ſalueerde de Pzins met de andere Heeren, ende die hem wederom: naer eenigh vriendelijck gheſpreck preeſ de Pzins zijn comportement gedurende de Belegeringe, en daer mede ſcheyden ſy met veel complimenten van malkanderen: opten achtertocht van het Voetvolck ſoo volchden de drie andere Compagnien Kupteren, hebbende de Helmetten op het hooft ende de Piſtoolen in de handt. De ſes Stucken Geſchuts en Mortieren waren buyten ghevoert, maer en konden niet voort, voor haer zwaerte, moſten op het Velt blijven ſtaen, en werden 'ſanderdaeghs, de weeg vermaeckt zijnde, wederom na de Stadt gevaert, en van daer te ſcheep na Antwerpen, en trock al dit Volck na Dieſt: hebbende twee van des Pzinces Capitepnen tot lepſtieden, waer tegen twee Capitepnen in 's Pzinces Leger bleven, tot dat de Wagens wederom ſouden zijn ghekomen. Het volck datter uyt trock mocht in alles ſterck zijn ontrent twee duyſent geſonde Soldaten met de Kupterye, en aen ſieckten en gequetſten ontrent acht hondert: daer binnen zijn gebleven in de Belegeringe tuſſchen tien en twaelf hondert man.

Na het vertrecken van het Garniſoen hebben de Heeren Staten Generael een ſtaet doen maecken van het Geſchut dat daer binnen ghebleven was: en wiert bevonden in alles acht en twintigh Metale Stucken.

De Pzins heeft by proviſie tot Commandeur over het Garniſoen binnen den Boſch gheſtelt Philips van Thienen, Luytenant Colonel van het Regiment van de Heer van Brederode, die by gedruckte Billetten wel expreſſelijck liet verbieden: dat gheen Soldaten, van wat conditie die waeren, haer ſouden vervorderen om aen eenige Kloſters, Kercken ofte Geeſtelijcke goederen, ofte aen haer perſoonen, als mede aende Burgerye van de Stad eenighe ſchade of ſchimp te doen, op peene van aen den lijve, een ander tot exempel, geſtraft te werden.

Waer naer oock by de Heeren Staten Generael de Hooch Schout en Schepenen aldaer geſtelt zijn, mitsgaders de eerſte ende tweede Penſionaris, de Raeden, Griffier ende Secretariſen.

Daer

1629. Daer by wierter oock ordre gheſtelt op de demolitie van de wercken / het opmaecken en repareeren van de Schanſen / 't weghnemen van de Galderpen / en het repareren van des Stads Wallen / gelijck oock de Vleſſe in het Stads Bolwerck.

En hebben de Heeren Staten Generael over de groote Victorien die Godt haer deſen Somer had verleent als anderſints / een algemeene vaſten en Biddach over alle de Gheunieerde Provintien Gheaſſocieerde Landen en Steden uytgeſchreven: die oock ſeer devotelijck gehouden wiert.

Oudertuſſchen wiert oock de Stadt geprovideert / en ſont de Prins van alle kanten ſoo veel Volcx naer Aernhem by Graef Ernſt als mogelijck is was. Waer heenen hy oock groote quantiteyt van Geſchut en Ammunitie te voorens hadt geſonden.

En hoordemen wepnigh vande Spaenſchen / als alleen dat de Brugge ontrent Rhijnberck gelept was; dat Graef Hendrick van den Bergh tot Gelder en daer ontrent hem ophielt: dat Graef Ian van Naſſou met een deel van de Keyſerſche Troupen ſich noch bevondt in de Schanſen aen de Brugghe op d' Yſſel, ende d' andere Troupen tuſſchen Sutphen en deſelve.

En nam de ſieckte in des Princen Leger meer en meer toe / ſulcx datmen dagelijcx veel Soldaten na de Gaſthuyſen moſt ſenden. Dies niet teghenſtaende ſont de Prins laſt aen Graef Ernſt, dat hy met het Volck dat hy hem toegeſonden hadde / en noch ſoude crijgen eerder hem verſchrijven / makende te ſamen ontrent tien duyſent Man te Voet en drie en dertigh Cornet Paerden / ſich ſoude gaen logheren tuſſchen Doesburgh en Cappel, op een uyr gaens van den wegh de Stendare gheplant / daer het Keyſers-Volck gheloogheert was gheweeſt.

Graef Ernſt dan volghende de voorſz. Ordre / trock met dat Volck van Aernhem op / paſſerende de Yſſele by Yſſeloort, 's anderdaeghs marcheerde hy langhs Doesburch en quam ter plaetſe daer hy begeerde te zijn. Oudertuſſchen dat hy beſich was om de quartieren te maecken / quam Graef Ian van Naſſou met het meeſten deel van zijn Cupiterye en een deel Voet-volck hem aldaer preſenteren: alwaer een kleyne Schermuſinghe ontſtont / in de welcke aen beyde ſijden weynige bleven: en vertrock hy daer mede weder na 't quartier.

De Heeren Staten van Holland hadden aende Prins op den negen en twintighſten Septembris geſchreven / en daer by verſocht: Dat hy ſoude gelieven ordre te ſtellen, dat het Nieuwe aenghenomen Crijſchvolck ſoude mogen afgedanckt worden, om de Provintien te ſubleveren van de ſeer groote laſten van dien. Dit ſchrijven en behaegde hem niet wel / om dat hy van meeninge was / vertrecheude van den Boſch, met zijn Legher te gaen logheren tuſſchen Zutphen en 't Legher van Graef Jan, om dat ſelve alſoo daer teur tuſſchen hem en Graef Ernſt te beſluyten / en alle toevoer af te ſnijden / en occaſie te crijghen om 't ſelve met voordeel aen te taſten.

Waer over hy de Heeren Gecommitteerden by hem zijnde dit ſchrijvens heeft ghecommuniceert / en ſijn voornemen ontdeckt: deſelve voorhoudende / dat hy aldien men met het voorſchreven afdanckeu ſoude willen voortgaen / dat hy geen raet en ſagh om een beſtendigh Leger in 't velt te brengen / om den Brandt op de Veluwe t' attaqueren en van daer te ſtaen; want vermidts de groote menichte van ſieche Soldaeten ſoude men het Leger moeten op brengen en in Garniſoen brengen / en alſoo de Spaenſche ſelfs occaſie geben om op de Veluwe te blijven: Die haer dan aldaer ſoo ſouden verſtercken en op haer ſaecken voorder alſulcken ordre ſtellen / datmen haer daer na qualijck van daer ſoude konnen crijghen: haer daer by voorhoudende de periculen en zwaricheden dienen hadde te verwachten / ſoo op de Veluwe, in 't Stricht van Wtrecht de Betuwe, Hemert, Bommel, ende Tilderweert, als op andere plaetſen; en verſtont hy datmen den Brandt met alle mogheliſtie middelen behoorde vande Veluwe te verdrijven / ende dienvolghens dat de Heere Staten oock daer toe alles diende te contribueren wat ſy konden. De voorſchreve Gecommitteerden verſtonden dat alles oock ſoo met hem / ende ſonden daeromme vier perſoonen uyt haer Collegie aen de Heeren Staten van Hollandt en Weſtvrieſlant, om de ſelve alle 't voorverhaelde voor te houden / en in bedencken te gheven: of 't niet beſt waer om 't Vaderlandt van ſoo groote periculen te bevrijden / het vreemt Crijgsvolck voor noch twee maenden in dienſt te houden; hebbende niet als al te veel geleert hoe ſchadelijck ſoodanige meſnage was. 1629.

Graef Jan van Naſſau aen de ander zijde overwegende het perijckel daerinne hy mocſte komen te gheraecken / by aldien de Prins van Orangie met zijn Legher oock verwaerts quam / quam alſulcken vreeſ aen / dat hy reſolveerde alles te verlaeten / ende van daer te trecken: Dat op den derthienden Octobris was geſchiet / verlaetende met eene 't quartier van Diesdorf, met de Brugge en het Fort daer over ghelegen / zijn tocht nemende voeger aen nae Rhijnbergh: alwaer ghecomen zijnde / paſſeerde een parthye van zijn Troupen den Rhijn, dat ſigh ginghlogeeren in 't Landt van Gulick, en 't ander bleef logeeren in 't Landt vanden Bergh, en Capiteyn Wijnbergen is van Zutphen met een parthye volcks inde gemelte Spaenſche Forten en wercken op d' Yſſel getrocken / tot voerder ordre. Spaenſche verlaten den Yſſel.

En wierden de Vereenigde Nederlanden daer voor alſo bupten hoope van de vreeſe der Spaenſchen op de Veluwe verlaſt; Dat voor alle deſelve Landen geen kleyne vreucht in groote en kleynen en verooriaeckte: en wiert daer op het nieuwe gheliefte Crijghsvolck op haer behoorlijcken tijdt afgedanckt / en uyt het Landt verſonden.

Ick hebbe hier vooren verhaelt hoe dat meeſt d'oude en d'heele nieuwe Magiſtraet van Amersfoort gedanckelijck naer Uytrecht waeren ghevoert / ende aldaer in herſtruſſe geſtelt; Dat de Burghemeeſteren Willem van Herdenvelt, Meeſter Willem van Dam, en Pieter de Goyer, uyt haer ſelven tot Uytrecht gekomen zijnde / uyt haer Herberge gehaelt / ende mede in des Stads ghevanckenuſſe ghebracht zijn: ende dat den Raedt van State ghelaſt was om alle deſelve / mitsgaders den Commandeur / Crijghs-Capiteynen ende Officieren / voor wiens laſt d'obergevinghe gheſchiet was / te examineren en haer proces te maecken. Deſelve hebben op den vyfden Octobris daer aen / den Capiteyn Tertuliaen van Dorp, daer over by ſententie geraſſeert van ſijn Compagnie / en zijn leven lang uyt het Landt gebannen; den Burgemeeſter Willem van Herdevelt verklaert incapabel om voortaen eenigh Magiſtraets ampt te bedienen inde Vereenighde Provintie. De Burgermeeſter Willem van Dam van gheluckte te zijn inhabil, om voortaen eenigen Staet ofte Officie te mogen bedienen: de ſelve daer by bannende uyt de Vereenighde Provintien / Geaſſocieerde Landtſchappen en Steden, van dien ſijn leven langh ghedurende. Den Oudt Burgermeeſter Pieter de Goyer deſgelijcks inhabil, om voortaen eenigen Staet ofte Officie te moghen bedienen / den ſelven daer by bannende uyt de voorſz Provintien / Landen ende Steden / den tijdt van ſes eerſtkomende jaren. Iohan Carremans, Schepen ende Burger-Hopman / wiert verklaert incapabel / om voortaen eenige Magiſtraets-ampt / ofte commandement over de Schutterye te bedienen. Ian Wouterſz Clouck, Sergiant van de Compagnie van Capiteyn de Vries, die op het Huys ter Eem hadt gelegen / wiert ghecaſſeert van ſijn Sergiantſchap / ende daer by verklaert inhabil te zijn / om eenigh Militair-ampt te bedienen. De Schout Walraven van Arkel, was verklaert verballen te zijn van ſijn Officie. De nieuwe Magiſtraet (zijnde een en twintigh Perſoonen / die hun in den Eedt van de Spaenſchen hadden laeten gebruycken) wierden gecondemneert te ſaemen op te brenghen het geene ſy de Burgerye hadden afgeperſt / ende aen de Spaenſche Officieren vereert / om aen de voorſz geſtitueert te worden: Voorts datſe gehouden ſullen zijn den behoorlijcken Eedt van getrouwicheyt aen de Magiſtraet van Amersfoort te doen; ende by weygeringhe van dien / dat haer de Vereenighde Provintien wierden ontſeydt. Straf aen die van Amersfoort.

Tho-

1629. Thomas Chiese Ritmeester die met zijn Compagnie binnen Amersfoort ghelegen hadde / wiert by sententie gesuspendeert van sijn Ritmeester-ampt / den tijdt van twaelf Heeren Maenden.

Iaques van Gershoven ende Arnout de Vries Capiteynen / wierden vier Heeren Maenden gesuspendeert. En Gillis Cabelliau Luytenant / een Heere maent.

Sijnde tegen alle de voorverhaelde ghecondemneerde persoonen / by den Raedt van Staten extraordinaris geprocedeert / ende de selve als boven ghecondemneert / simpelijck op d' Informatie die sy kregen. Behelsende alle derselver sententie: Alsoo den Rade van Staten der Vereenichde Nederlanden gebleken is &c.

Op de Sententie uytghesprooken ten laste van Willem van Dam, en Pieter de Goyer, is by hunlieden eerst voor Notaris en getuygen den thienden Octobris / en daer na aen de Heeren Staten Generael geappelleert / en tot dien eynde Requeste aen deselve met veel Passagien van rechten behleet; welck Request door de Heere Gedeputeerde van de Staten van Utrecht op haer versoeck aen de Heeren Staten Generael is gesonden; recommanderende hare saecke daer by aende Gecommitteerden van de Heeren Staeten van Utrecht in de Vergaderinge van de Heeren Staten Generael / dat sy die ten besten souden helpen dirigheren / dat op der Supplianten Request favorabelijck mocht werden gedisponeert na behooren / op dat alle redenen van klachten mogen tesseren. By dersochten daer toe oock de voorschrijvinge van de Heere Prince van Orangien: en opt neerende middelertijt van de Heeren Staten van Utrecht: Dat se by provisie haer in de Provintien wy ende ongemoeyt mochten op houden.

Uyt het welcke dan klaerlijck blijckt: Dat de Heeren Staten van Utrecht verstonden / dat die twee voornoemde persoonen / en consequentelijck oock alle die van d' Oude en Nieuwe Magistraet / groot ongelijck waeren gedaen / hebbende in effecte haer Stadt en Burgerp / voor haer actien / voor Moort / Brant / Plonderingh / en Schoffieringe alleen soecken te conserveren / siende datse geen behoorlijcke hulpe van de Staten konden krijgen / en van haer Garnisoen geen troost te verwachten hadden.

Doch men siet gemenelijck dat de Rechters in sulcke onghesteltenisse van tijden / om de rasende en kryttende Ghemeente te stillen / veeltijts doen dat haer namaels leet is.

't Verlies van Amersfoort, ende schrick daer uyt ontstaende over alle de Vereenigde Nederlanden / en derselver Geassocieerde Landen en Steden / was eygentlijck en voornamentlijck te wijten / de onbequaemheyde en kleyne courage van den Commandeur: waer uyt dan alle Militaire Princen ende Republiquen hebbende te leeren / wel sorghe te draghen / dan hare Steden en Plaetsen voor den Vyandt leggende / met bequaeme Commandeurs te voorsien.

Meyerye van den Bosch. De Gecommitteerden der Heeren Staten Generael binnen den Bosch, hebben op den twintighsten Octobris seshere acte doen insinueren / aen alle de Pastoren en Capellaenen van de respective Dorpen / van de Meyerye van den Bosch: daer by dat sy alle de selve belasten / dat sy de Publijcque Kercken van de Meyerye sullen hebben te ruymen ende quiteren, sonder daer inne voortaen eenigen dienst te moghen doen, en dat sy binnen *acht* dagen sullen hebben over te brengen eenen pertinenten staet van alle de Goederen en toekomen tot een yder Kerck behoorende.

Teghen welcke Acte en Insinuatie is op den naem van den Coningh in forme van Placcate binnen Brussel een ander Placcaet uytghegaen / het welck alomme in de Dorpen van de voorsz Meyerye gesonden is / wesende van date den vyf en twintigsten Octobris 1629. By 't welck hy alle deselve Pastoren en Capellanen beveelt / dat sy de voorsz Ordonnantie der Heeren Staten niet en sullen hebben te obedieeren, en dat op poene van Saisissement van hare Temporele Goederen: bevelende daer by alle zijne en zijner Vassalen Officieren / onder de voorseyde vier Quartieren gheseten / dat sy de voorsz Pastoors, Capellanen en andere tot den Geestelijcken Dienst geemployeert, sullen hebben voor te staen en te beletten, dat hun in 't doen van hunnen Dienst na de Catholicque Roomsche Religie geen stoot of hinder en worde gedaen, noch gedwongen tot 't overbrengen van de Geestelijcke Goederen. Met bevel aen alle de Ingesetenen der voorsz vier Quartieren: Dat sy aen de voorsz Staten (ten eynde voorsz) geen hulpe noch bystandt en doen, noch en gedogen d' Executie derselver, op poene van sijn indignatie, privatie van Offitien en arbitrale correctie. Ordonnerende daer by zijn Procureur Generael van Brabant, en der selver substituyten te procederen tot vervolg en straffe van de Contraventeurs, sonder eenige dissimulatie of faveur. Oock met bevel aen alle Schouten van de voorsz vier quartieren / sulcx terstont sonder eenich vertrock te Publiceren t' allen plaetsen daermen gewoon is sulcx te doen, &c. 1629.

De Prins van Orangie resolveerde zijn Leger voor den Bosch op te breken en zijn Volck in Garnisoen te senden; Dat hy den sesthienden en seventhienden Octobris dede / latende binnen den Bosch veertich Compagnien te Voet en seven te Paerde. Den Dam in de Diese gelept / was eenige daghen te voren op ghenomen / waer door het water met sulcken kracht upt de Mase quam loopen / dat het rontsomme de Stadt weder als een Zee gworden was. Hy vertrock voor zijn persoon naer Aernhem om de Frontier-Plaetsen te besichtighen / van waer hy naer Wesel ginck / op alles daer ordre stellende: Ghedurende welcke reyse hy den Colonel Haukerive met ontrent vier duysent Man te Voet twaelf Cornet Paerden / en vier halve Hartouwen ghesonden heeft om de Casteelen van Ysselburgh ende Ringelberch in te nemen. De welcke voor Ringelberg gekomen zijnde / heeft hy daer voor twee Stucken geplant / ende des anderendaeghs doen beschieten: ende naer datse eenige schoten verwacht hadden / hebben sy het selve by Accoordt overgegeven / ende zijn sy met sack ende pack / en volle gewoer af-gheroghen: gelijck oock wepnigh tijdts daer naer / oock die van Ysselburch ghedaen hebben: waer na hy zijn Croupen oock naer haer Guarnisoenen heeft gesonden.

De Prins heeft oock den Oversten Stakenbroeck, met eenighe Compagnien Ruyters / ende ontrent duysent Man te Voet / naer Burick gesonden / een Stedeken leggende teghen over Wesel, aen d' ander zyde van den Rhijn: met ordre om dat selve in te nemen / in het welcke twee Compagnien lagen: de welcke (naer dat 'er eenige schooten met grof Geschut op geschooten waeren) haer overgegeven hebben / upt-trecklende met haer volle Gewoer ende Bagagie / ende het selve met eenigh Volck besettende / is weder vertrocken. Burick over.

De Prins van Orangien is van Wesel naer den Hage op den derden Novembris oock selfs in Persoon vertrocken.

De eerste presideerende ende andere Raeden van den Leen-Hove van Brabandt, onder de Vereenighde Provintien: hebben op den ses en twintichsten Octobris sestien hondert negen en twintigh, een Placcaet laeten uytgaen ende doen publiceren. Waer by dat sy eenen yegelijcken al sulcke Goederen besittende: ordonneeren ende bevelen in den naem / ende van weghen de Heeren Staeten Generael der Vereenighde Nederlandtsche Provintien: Dat sy daer van binnen den tijdt van ses weecken, ingaende den thienden Novembris, deselve van nieuws souden komen verheffen in de voorsz Leen-Hove, ende aen hare handen, aen de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, daer van Eedt ende Manschap doen soude: midtsgaders Brieven van Investiture ende verlijdt ontfangen naer des Leen-Hoffs stijl, op poene dat tegen de gebreeckelijcke soude geprocedeert werden naer stijl ende usantie van den Leen-rechte, &c.

Hier teghen is op den naem van den Coningh op den vijfthienden Novembris des selven jaers / uytgegeven een ander Placcaet / inhoudende in effecte: Dat de vier Quartieren, als *Oosterwijck*, *Kempelandt*, *Maeslandt* ende *Peelant*, niet gemeens en hebben met de Stadt van *'s Hertogenbosch*: maer daer van gantsch zijn verscheyden: dat oock alle Vassalen, Leenen besittende, moeten volghen het Hoff, daer onder sy van oudts hebben geresorteert, daer

1629. daer van die van 's Hertogenbosch noyt hebben ghehadt de minste kenniſſe oft Juriſdictie, oft dat aldaer eenigh verhef is gedaen: met oꝛdre en bevel aen allen den ghenen die eenige Heerlijckheden/ Tienden/ Landen/ ende andere Leen-goederen ende Rechten tot hier toe in ſijne Leenhove van Brabandt tot Bruſſel verheven beſitten: dat ſy de ſelve aldaer continueeren te verheffen, ende het ſelve Leen-hof in alles des ten Leen-rechte van oudts heeft behoort als hun Overhooft te bekennen, ende niet die van den gepretendeerde Leen-hove in *'s Gravenhage*: op pœne van ſyn indignatie en van t' eeuwigen dage van hunnen Leenen te zijn en blijven vervallen, t' ſynen behoeve, als van wederſpanninge teghens hunnen Souvereynen Heer.

De booꝛſz eerſte Preſideerende/ ende andere van den Rade ende Leenhove van Brabant, onder de Vereenighde Nederlanden/ hebben daer tegens wederom een tweede Placcaet op den vijfden Febꝛuary 1630. uptgegheven. Oꝛdonneerende by 't ſelve andermael/ 't gheene ſy by haer eerſte Placcaet hadden ghedaen, noch andere ſes eerſtkomende weecken gevende om ſulcks te doen, op pene van *honderd* goude Realen te verbeuren aen de Heeren Staten Generael, ende dat by de Fiſcalen van haer Rade ende Leenhove geprocedeert ſal worden, tot commis ofte vervallen van den Leenen.

Die van den booꝛſz Leenhove hebben noch een Placcaet op den ſevenden Novembꝛis 1629. laeten uptgaen tegen de Notariſſen/ Lantmeeters ende Deurwaerders in de Meyerye van 's Hertogenbosch woonende: Verbiedende daer by alle de ſelve in de Stadt van den *Bosch* ende *Meyerye* woonende, eenighe vordere functie van hunne reſpective Ampten te doen, voor ende aleer dat ſy, naer voorgaende Atteſtatie van de Regeerders van de plaetſe, daer onder ſy woonachtigh zijn: van haerlieder Legaliteyt, van haer nieuwe Commiſſie ſullen hebben verkreeghen, ende ghedaen den Eedt daer toe ſtaende: op pœne van *honderd* goude Realen te verbeuren aen de Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael, ende nulliteyt van alle 't geene ſy lieden tegens deſe interdictie ſullen hebben gedaen.

Ende alſoo hier tegens op den naem van de Coningh een contrarie Placcaet ſchijnt uptgegeven te zijn/ ende dat daer booꝛ niemandt van alle de ſelve nieuwe Commiſſien hebben verſocht aen den booꝛſz Leenhove in den Hage; ſoo hebben de booꝛſz Raeden een tweede Placcaet uptgegeven op den vijfden Febꝛuary 1630. Verbiedende het ſelve andermael, wat ſy by haer eerſte Placcaet hadden verboden, ende dat op pœne als by haer eerſte geſtelt, ende daer en boven noch arbitralijck gecorrigeert te worden.

Ick ſal dan de Oꝛlooghſche geſchiedeniſſen van dit beſluyten met de Lijſte van 't Krijgs-volck/ dat de Vereenighde Nederlanden dit jaer in dienſt hebben gehadt: Als namentlijck:

	Kupters.	Vibets.	Voetvolck.
Gelderlandt	200	81	2990.
Hollandt	3295	2195	30705.
Zeelandt	100	....	6900.
Uytrecht	550	405	2825.
Vrieſlandt	700	243	8340.
Over-Yſſel	500	81	1760.
Stad en Landen	400	162	3830.
Drente	200	81	300.

Som. t'ſamen 5545 Kupt. 3248 Vib. 57650 Voet-volck.

Hier en boven noch de vijftigh Compagnien Voetvolck/ die over de Pꝛovintien waeren ghereparttieert/ oꝛer van twee hondert Koppen/ maecken het ghetal van — — — 10000

Noch binnen Embden — — 500

Op de Redouten tuſſen Gorcum en Dordrecht 250

Noch zijn in haeren dienſt voor eenighe maenden gheweeſt.

De Waert-gelders booꝛ vijf maenden 6000.

't Regiment van Morgan booꝛ drie maenden 2030 1629.

Valckenburgh booꝛ drie maenden 3600

Vier Compagnien van Jarnſey booꝛ drie maend. 580

Vier Schotſche ende twee Franſche Compagnien booꝛ drie maenden 1600

Ferens booꝛ drie maenden 2073

Solck booꝛ drie maenden 2161

Rooſekrans booꝛ drie maenden 1100

De Troupes by Aitzema gelicht 800

Duyꝛ-roers van Soeſt gekomen 500

Duyꝛ-roers van de Heer van Vuers booꝛ twee maenden 200

Het Volck van de Weſt-Indiſche Compagnie booꝛ twee maenden 1200

Matrooſen van de Ooſt-Indiſche Compagnie 440

Haeghſche Compagnie booꝛ drie maenden 200

't Volck van Vrieſlandt ende Groeningen booꝛ drie maenden 3000

Borgers booꝛ twee maenden 5000

Drie Amſterdamſche Compagnien booꝛ twee maenden 600

Veertigh Compagnien verſterckt van hondert vijftigh tot drie hondert man/ booꝛ drie maenden 6000

Een en twintigh Duytſche Compagnien booꝛ vijf maenden 4200

Seſtien Schotſe Compagnien booꝛ vijf maend. 2000

Kupteren van Ingenieurlant booꝛ drie maend. 100

Som. Kupt. 6015. Vib. 3248. Voet-volck 111584.
En alſoo t'ſamen Kupteren en Voet-volck 120877.

Behalven de meenighte van ſchepen/ ſchupten/ waegens/ treck-paerden en andere. d'Officiers by den trein van d'Artillerye/ Munitie van Oꝛloge: als Edel-lieden van 't Geſchut/ Canoniers oꝛdinaris en extraoꝛdinaris/ Conducteurs/ Batery-meeſters/ Timmer-gaſten/ Smits/ Rademakers/ Kuppers/ Haring-keurs/ Schans-koꝛfmaeckers/ Contreroleurs/ Ingenieurs oꝛdinaris en extraoꝛdinaris/ Pioniers en Mineurs/ en meer andere/ bedꝛoegen oock een groote meenighte.

De Sweedtſche Oꝛlog als noch duerende in Pꝛuyſſen: continueerden oock de klachten oꝛer de bezwaerniſſen der Commercien. Alſoo dat in Martio daer oꝛer verſcheyden Kooplieden handelende op Dantſigh, Coningsbergen, en andere plaetſen aen d'Ooſt-zee gelegen/ klaeghden dat de Negotie op de booꝛſz plaetſen booꝛ den Koningh van Sweden met ſeer extreme zwaere Tollen/ ſoo wel in het in-komen als oock in 't uptgaen bezwaert wierden: behalven noch dat verleden Herfſt/ booꝛ laſt van ſijne Majeſteyt/ upt diverſche Schepen met Sout en Haring, gemunt hebbende na Coningsbergen en Dantſigh reſpective/ na dat den Tol betaelt was. Ontrent een vijfde part van de Ladinghe was gelicht/ onder belofte van op het aenſtaende booꝛ-jaer te betalen: dat oock upt de Schepen deſer Landen een merckelijcke ſomme was gelicht/ en by den Coningh behouden; ende dat de booꝛſz zwarigheden nu noch vermeerdert wierden/ booꝛ dien den Koningh van Denemarcken, die nu onlanghs drie ſchepen (komende van Dantſig herwaerts) hadde genomen/ de Oꝛanen en andere Waeren daer upt geloſt: ter booꝛſaeke dat die van Dantſig aen den Keyſer hadden laeten volgen tien ſchepen van Oꝛloge by den Koning van Polen aldaer gedaen Equipeeren/ die ongheꝛwijffelt de Weſt-zee ſouden ſoecken te infeſteeren: alles tot groot nadeel/ en by continuatie van totale ruijne van de Traffijck deſer Landen Ooſt-waerts; Verſoeckende midtſdien dat het booꝛgaende gerepareert/ en jeghens toekomende goede oꝛdre geſtelt moght woꝛden. Colku in Pꝛuyſſen.

Deſe en andere diergelijcke klachten der Kooplieden/ (die de Ambaſſade na Moſcovien, en 't ſtabilieeren van de Kooꝛn-handel aldaer dꝛeven) zijn geexamineert/ en bevonden dat die genoegſaem alle eens waren; dat den Kooꝛn-handel in Compagnie ſoude beſtooꝛen ghedꝛeven te woꝛden/ vermidts men ſoꝛge moſt dꝛagen/ om de Negotianten te verſeeckeren booꝛ overlaſt van de Ruſſen, dat op de Zee-kuſten en in de Zee-ſteden (daer ontrent egeen Kooꝛn en viel: maer ſelfs der waerts diep upt het Moſcovien.

1629. Landt gehaelt moſt werden ;) egeen dierte of gebreck en quame te ontſtaen ; ſulcks dat om het ſelfde te voorkomen / op diergelijcke plaetſen een goet Magaſijn ghemaecht / ende met quantiteyt van Rooyn gedurighlijck voorſien ghelaten ſoude moeten werden : Dat oock de ſelve Compagnie ſoo groot niet en ſoude dienen ghemaeckt te worden / als eenige der voorſz Kooplupden in het eerſte voorgheſlaeghen hadden / vermidts die alleene verbatten ſoude den handel van Ghepnen / daer aen nauwelijcks meer als twee a drie hondert duyſent gulden ordinaire jaerlijcks beſtelt ſoude konnen worden : ende in tijde van groote dierte vijf ofte ſes mael hondert duyſent gulden upterlijck ; dat tot de Legatie ghebruyckt ſoude behooren te worden / een ghequalificeert Perſoon upt de regeeringh van het Landt / ende de ſelve te verſien met eenighe publijcken laſt / om met den Groot Vorſt van Moſcovien te tracteeren / over naerder Correſpondentie of Alliantie met deſen Staet / ſonder ſich nochtans met de voorſz handel van Ghepnen / anders als alleen ex obliquo te menghen / het ſy met recommandatie ofte anderſints ; maer dat die van de Compagnie in het ghefelſchap van den Ambaſſadeur derwaerts ſouden ſenden / een Commiſſaris in de Moſcoviſche ſpraecke ervaeren / ende aen het Hof aldaer bekent / die ſpecialijcken den Rooyn-handel ſoude bevorderen ; dat de koſten tot deſe Legatie noodigh by het Landt dienden verſtreckt / ende wederom gherembourſeert ſoude konnen worden / upt eenige extraordinaris Impoſitien / te ordineren of te ſtellen op alle de in komende Ghepnen van daer herwaerts over komende.

Falkenburg audientie. De Heer Falckenburgh, Hoff Maerſchalck van zijn Koninclijcke Majeſteyt van Sweden Audientie hebbende den derden Apzil / heeft haer Ho: Mog: verſocht hem te willen adſigneeren een loop plaetſe om te mogen Werven / ten dienſte van de Hooghſtgedachte Koninck drie duyſent Man / onder drie Regimenten / belovende dat hy egeen Officieren in des Lants dienſte zijnde / ſouden aen nemen / nochte oock eenigh Soldaet daer upt ſoude debaucheeren volghens de Propoſitie hier naer gheinſereert.

SIjn Koninclijcke Majeſteyts mijnes ghenadighſten Konincks en Heeren verſoeck, ofte begeeren aen haer Ho: Mog: de Heeren Staten Generael &c. *Actum* 's Gravenhage den vierden *Aprilis* anno ſeſthien hondert negen en twintigh.

Nae voorgaende behoorlijcken groet, gheven haere Koninclijcke Majeſteyt haere Ho: Mog: te kennen het alghemeyne perijckel, daer in nu door die ſucceſſen der Catholijcque Ligue de gantſche Chriſtenheyt ghekomen is, ende voorts te vervallen in hoochſter ſorge ſtaet ; aenghe ſien dat voorghedachte Ligue geenſints met die tot noch toe ghekreghene Victorien te vreeden is, maer noch voorts haer gheluck ghebruycken wil, ende die noch reſterende Potentaeten ende Republijcken, door allerhande onbehoorlijck hun bekende middelen te ruineren gantſchelijck beſlooten heeft : 't welck dan ghenoeghſaem die veelvuldige exempelen ende nu voorgaende preparatien in de Ooſt Zee en allenthalven betuygen ende bewijſen ; dewijle nu inſonderheyt ſyne Koninclijcke Majeſteyt in *Sweden*, de periculen ſeer na by ſtaen, den Vyant oock ſtoutelijck hem verluyden laet, hoe hy de ſelve ſoo wel in *Sweden* als *Pruyſſen*, het huys ſoecken, en met zijn groote macht over vallen wil. So konnen haer Koninclijke Majeſteyt niet laten, hem daer tegens by tijts behoorlijken met nootwendig volck, ſchepen, en Ammunitie te verſorgen of verſien, en wat ſy eenigſints in der ſelver eygene Landen in ſodanighen haeſt niet hebben konnen, by andere derſelver Nabuyrlijcke Potentaten, Republijcken ende goede Vrienden, te wege te brengen, hun bemoeyen : verſoecken derhalven hier mede aen haer Hoogh Mog : naervolgende Poincten.

I.

Dat ſijne Koninclijcke Majeſteyt vergunt werden moghen, op de Frontieren der Heeren Staten Generael drie duyſent Man te Voet te mogen aennemen.

II. 1629.

Begeren ſyn Koninclijcke Majeſteyt een bequamen Loop plaets, om het voorſz Voet volck te vergaderen, en daer na te ſchepen.

III.

Ten derden ſoecken haere Koninclijcke Majeſteyt *vier ofte vijf* oorlogh ſchepen in der Heeren Staeten Generaels Landen te kopen, en ſo veel zee volck als van noden de ſelve over te brenge aen te nemen, begeren oock ghelijck als dat de Heeren Staten Generael willen ſulcks vergunnen en toelaten.

IV.

Dat zijn Koninclijcke Majeſteyt mochte vergunt werden totte voorſchreve Trouppe Volcks den noodruft van *Wapenen*, *Kruyt ende Loot* te koopen, ende uyt te voeren.

Hier tegens ſullen ſyne Coninclijcke Majeſteyts Officieren die deſe wervinghe vertrouwt werden ſal, hun verobligeren, dat ſy in't minſte niet verhinderen ſullen, hare Ho: Mog: *Leveus*, die nu gedaen werden, veel weyniger aen die Plaetſen Werven, die hare Ho: Mo: voor hun beſcheyden hebben mochten, maer alleen ſoecken den Vyandt zijn Troupen te desbaucheeren, ende uyt Duytſlant, wat reſteren mochte te Werven, hun hoogſte vlijt laten aengelegen zijn : gelijck ſulcks wyders met mondelinge communicatie genoeghſaem ende met eenen ſal konnen gedemonſtreert werden, dat dit ſyn Coninclijcke Majeſteyts in *Sweden* begeren ende intentie, niet alleene het gemeene nootlijdende weſen ten goede, maer oock der Heeren Staten en zijn Excellentie loffelijcken deſſeyn tot voordeel ſtrecken ſal. Onderſtont uwe Ho: Mog: dienſtwillighe ; geteeckent *Diderick van Falkenburgh*.

Sijnde ghetreden tot examinatie van de opghemelde Propoſitie ; is op het eerſte ende tweede point verſtaen / dat de jegenwoordighe ghelegenthepdt van deſen Staet niet en kan toelaeten eenighe Werbinghe van Krijghs Volck aen de hooghſtgedachten Koninck : vermits hare Ho: Mog: ſelfs tot des Landts defenſie ende af breuck van den ghemeenen Vyant / ghenoot ſaeckt waren op hare Frontieren al omme ende binnen des Landts te laten werben een merckelijcke aental van Krijgs Volck / meer als in voorgaende Jaren was geſchiet / ende datmen oock / om het ſelfde te behoomen beſigh was / daer toe lichtinge te doen in de omleggende Landtſchappen ende Plaetſen / als oock over Zee in Schotlandt met groote moeyten / perijckelen / ende koſten.

Daer na is hem deur de Heeren Brunings en Vosbergen de volgende antwoort over gelevert ; en nevens dien op het gevoeghlijckſte aengeſept dat hare Ho: Mo: hem vereert hadden met een Paer Aemen Rinſchen Wijn, ofte in plaets van dien met twee hondert guldens aen gelt / daer van hem Ordonnantie ghedepeſcheert ſoude worden.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, ghehen ende gheexamineert hebbende de propoſitie uyt den naem ende van wegen den Doorluchtigſten ende Groot machtigen Coninck van Sweden, in hare Ho: Mog: Vergaderinge, eerſt by monde ghedaen, en daer na in geſchrifte overgelevert by den Heere *Diderick van Valckenburgh*, Hof Maerſchalck van ſyne Hoogſtgedachte Majeſteyt ende Erf gheſeten in *Blanckennauw*, *Coninghbergh*, *ende Tyenhoff*, Ridder volgens deſſelfs brief van Credentie, gedateert tot *Stockholm* den ſeventienden Ianuary leſtleden, bedancken hare Ho: Mog: ſyne Majeſteyt voor de Vrientlijcke ſalutatie, de ſelve wederom by deſen toe wenſchende alle Coninclijcke welſtant, Hooghſte proſperiteyt ende in zijn voorghenoomen Koninclijcke deſſeins een glorieuſe ende honeraeble uytkomſte : verklaerde op de twee eerſte Poincten van de voornoemde Propoſitie dat de jeghenwoordighe ghelegentheyt van haeren Staet niet en kan toe laeten eenighe Wervinghe van Krijgs volck op der ſelver Frontieren nochte daer ontrent, vermidts haer Ho : Mog : ſelfs tot des Landts defenſie ende af breuck van de Coning van Spangien genoot ſaekt zijn

Antwoort.

1629. zijn gheworden op haere Frontieren alomme ende binnen 's Landts te laten Werven een merckelijcke aental van Krijgs-volck, meer als in voorgaende Iaeren is gheschiet; ende darmen oock om het selfde te bekomen besich is daer toe lichtinghe te doen in d' omleggende Landtschappen ende Plaetsen, als oock over Zee in *Schotlandt* met haere moeyten, perijckel, ende kosten, ende dat nietteghenstaende alle moghelijcke devoiren, de Compaignien voor alsnoch op verre nae niet hebben bekomen haer geordonneert getal, soo dat by toelatinge van eenige nieuwe lichtinge het volck niet alleen en soude gheinterverteerdt worden, om sich in haere Hoogh Mog: dienst te begeven, maer selfs oock de Garnisoenen daer door verswackt ende het aenstaende Velt-Legher van Volck ontbloodt worden, tot gheheele afseydinghe van haere Hoogh Mog: goet dessyn: ghelijck d' ervarentheydt by voorgaende Exempelen sulcks gheleerdt heeft, het welck men oock niet met d' ordinaris, nochte met extreme middelen niet en soude weten te beletten ofte voor te komen: nae dien de Soldaten doorgaens ghenegen zijn om nieuwe dienst te soecken, op hoope van daer door haer Fortune te sullen verbeteren; doch ingevalle Syne Majesteydts goede gelieffte mochte zyn eenige lichtinge van Volck buytens 's Landts in afghelegene Plaetsen te laten doen, syn haer Hoogh Mog: bereydt, tot bevorderinghe van dien alles te contribueren wat haer moghelijck sal zijn, gelijck zy in verscheyden occurrentien bevoorens hunnen dienst ende affectie aen syn hoochstghedachten Majesteydt hebben bethoont, oock daer in seer geerne sullen continueren; niet twijffelende ofte Syne Majesteydt gheexamineert hebbende den jeghenwoordighen toestant der saecken van haer Ho: Mo: sal haer selfs van dese versochte lichtinge houden geexcuseert.

Op de *derde* ende *vierde* Poincten, verklaeren haere Ho: Mog: dat al hoe wel dese Landen soer ontbloot syn van Schepen door de menighvuldige ende swaere ongelucken daer in ter Zee ghevallen, ende dat in plaetse van de verlooren Scheepen egheen ofte seer weynigh weder ghebouwt wierden: vermits binnen dese Landen het hout tot den bouw van Scheepen noodigh niet so grooten quantiteyt, als bevoorens niet gebracht wordt, sulcx dat daerom als oock om andere consideration, den uytvoer van schepen en scheeps-gereetschappen by Placcaet is verboden: *dat* oock het *Boots volck* tot regeeringe der Scheepen noodigh binnen deser Landen seer schaers is, vermidts d' aenstaende Equipagien van de Westindische ende andere Compagnien, als oock d'uytredinghe van de groote Visscherye, ende andere Schepen die Oost ende West respectivelijck haere Negotie moeten drijven: soo sullen haer Ho: Mog: nochtans dese difficulteyten overwinnende, aen syne hooghstghedachte Majesteyt toestaen ende accordeeren den *verschoten inkoop ende* uytvoer van *vier* ofte *vijf* Schepen, met den aenkleven ende ghevolge van dien, als oock de aennemige van soo veel Boots-volck als tot regeeringe ende bewaeringhe derselver Schepen, noodigh om door Zee te brengen, gerequireert wert; vertrouwende dat het Boodts-volck t' eynde de Voyagie herwaerts aen weder gheseonden sal worden, ende dat syn Majesteydt den Ingheseetenen deser Provintien in syne Koninckrijcken ende Landen sal openen ende toelaeten den uytvoer van alle houdtwaeren herwaerdts, om in plaetse van de uyt te voeren, ende andere Scheepen met veel beter commoditeyt nieuwe te konnen bouwen, tot defensie ende beveyllinge van de Zee ende gherijf van de Negotianten, daer van het Interest voor desen Staet soo groot ende considerabel is, dat het wel ofte qualijck vaeren van deselve daer aen is ghelegen: ende oversulcx van syne Majesteyt reciproque demonstratie van goede wille verwachten; Versoeckende den Heere Marschalck van dese haer Ho: Mog: antwoordt ende sincere intentie goedt ende favorabel rapport te willen doen: Gedaen ter Vergaederinghe van de hooghghemelte Heeren Staeten Generael in 's Gravenhaeghe den *derthiensten* April 1629.

In het begin van Junius heeft hy sich seer beklaeght/ dat het Volck/ 't welck by syne Officieren buyten het district van haer Ho: Mog: Staet was geticht in het 1629.
booyt trecken ende booy-brengen/ was vruchteloos ghemaeckt/ daer van hy de schaede op seventigh duysent Rijcksdaelders estimeerde; Versoeckende als noch een verscheerde loop-plaetse contrent de Frontieren van dese Landen/ ende admissie om Volck door te moghen steecken/ tot het werven van twee Regimenten te voet: te beyden zijnde dat d' Officieren des eenig Volck zijnde in dienst van desen Staet/ souden aennemen/ dat die daer over werven geordrigeert: met verklaringe dat by faute van deselve twee Regimenten/ het goet booznemen van de hoogst-gedachte Koning/ ende de beloofde hulpe aen de Stadt van Straelsunde soude moeten onder blijven. Hem is door haer Ho: Mog: Commissarissen gerepresenteert de onmogelijckheyt ende ondermijdelijcke ongelegenheyt/ die door alsulcke toelatinghe in dese conjuncture van tijden soude ontstaen/ soo wel ten opsichte van 't Leger jegenwoordigh voor den Bosch, als ten reguarde van de Guarnisoenen van desen Staet/ daer jeghens egeen oozy soude kommen beraemt oft gestelt wozden/ ende haer Ho: Mog: hebben ghepersisteert by haer voorgaende resolutie ende antwoordt van den dertienden Aprilis laetstleden gegeven/ op de Propositie van den voorgedachten Marschalck/ 't welck hem door Gedeputeerden wierdt voorgedragen.

Naderhandt nieuwe instantie by hem ghedaen zijnde om permissie/ heeft eyndelijck den Raedt den negentienden Junij niet goet gevonden een rendevous te gheven door sijn voorgenomene Werbinghen soo nu op de Frontieren deser Landen/ noch oock dat dienstigh soude zijn de selve door dese Landen te laeten passeeren: als waer mede niet tegenstaende alle goede oozye die daer op soude mogen ghestelt wozden/ 's Landts krijghs-volck al te seer souden kommen gedebaucheert wozden/ 't welck sonderlingh in dien tijdt soo veel eenighsints moghelijck diende belet te wozden; aengaende de Persoonen die ter saecke van alsulcke lichtinghe hier te Lande ghedaen/ ghevanghen waeren: stelden ter believte van haer Ho: Mog: deselve haere begaene faute te remitteeren/ ofte niet/ maer gaben haer Ho: Mog: in bedencken: oft het niet beter waer/ de selve door eenigh middel te laten evadeeren/ om anderssins by remissie oft relaxatie egeen oorsaeck te geven dat andere van diergelijcke Werbinghen te doen/ niet ghenoegh en souden gedetereert wozden/ soo wanneer de delinquanten ongestraft bleven.

Met dit advijs hebben haer Ho: Mog: sich geconformeert/ ende dienvolghens met beleefde Termen de verscheyde lichtinghe ende loop-plaetse ghexcuseert: oock het een ofte het ander expedient door den Raedt van Staet laeten voornemen om de voorsz ghevanghen sich quijt te maecken/ niet oochluchtinge.

Stille loop-plaetse is noch geexcuseert.

Ende dis is hem te hemen gegeven door de nabolgende antwoorde:

Maerder Antwoort.

DE Staten Generael der Verenighde Nederlanden gesien ende geexamineert hebbende, de remonstrantie by den Heer *Didrick van Valckenburg*, Hoff-Marschalck vanden Doorluchtighsten Grootmachtigen Koninck van *Sweden*, den *twaelfden* deses aen hare Ho: Mog: overghegheven, noopende de *Wervinge* die ten dienste van deselve syne Majesteydt nu gedaen worden, ende het *rendevous* daer voor op de Frontieren van dese Landen versocht: ende ten *anderen* belangende de Personen die ter saecke van alsulcke lichtinghe hier te Lande gedaen, gevangen sitten, verklaeren dat de gelegentheydt des tijdts geduyrende de jegenwoordighe Belegeringhe van *'s Hertogenbosch*, niet en kan toelaten eenighe Wervinghe van Krijghs-volck voor de Vrunden ende Gheallieerde op de Frontieren van dese Landen: alsoo hare Hoogh Mog: genoodsaeckt syn boven een groote extraordinaris lichtinghe van *een en twintich duysent* Man, soo in ordinaris Soldaeten als in Waert-gelders tot renforcement van de Compagnien in het Leghet, die ten deele door ongelucken ende verderf seer verswackt syn, ende aen te laeten doen recreuten van Volck niet alleen binnen 's Landts, maer oock in d' omliggende Landtschappen ende Plaetsen, als oock over Zee in de naeburighe Coninckrijcken, sulcks dat by toelatinghe van

1629. van de verſochte *Wervinge*, het Volck niet alleen en ſoude gediverteert worden, om ſich in dienſt van deſen Staet te begeven, maer oock de Guarniſoenen verſwackt, ende de Soldaten occaſie ghegeven om uyt 't Leger te verloopen, het welck oock niet en ſoude konnen voorghekomen worden, niet teghenſtaende alle goede ordre daer jeghens te beraemen, alſo deſelve ſijne ſwarigheyt inde practijcque ſoude vinden, ghelijck albereyts daer van de preuves ſigh hebben vertoont, verre buyten de meeninghe vanden welghedachten *Marſchalck*, ende wille van haere Ho: Mog: Ende wat het *tweede* poinct concerneert, alhoewel de perſoonen in rigeur van verſcheyden Placcaten deſer Landen ſouden moghen ghеſtraft worden, ſoo ſullen haere Ho: Mog: nochtans ten reſpecte van zijne hooghſtgedachte Majeſteyt, ende de ſerieuſe interceſſie vande Heer Marſchalck, vande voornoemde Placcaten ſo veel diſpenſeren, als de gelegentheyt van ſaken eenighſints ſal konnen lijden; vertrouwende hare Ho: Mog: vaſtelijck dat de Heer Maerſchalck na zijne gewoonlijcke wijsheydt ende diſcretie, ſelfs wel ſal weten te oordeelen, dat hier inne anders by haere Ho: Mog: by deſen tijdt niet en kan nochte mach gediſponeert worden, verſeeckerende haere Ho: Mog: dat ſy by alle ghelegentheydt ende occaſie, niet en ſullen nalaten hare ſincere en oprechte affectie aenden hoogſtgedachten Koningh te demonſtreren, ghelijck ſy oock ten dien inſichte egeen ſwarigheydt en hebben ghemaeckt; den *negentienden* vry van 's Lants gerechtigheydt te verklaren, de Wapenen ende Munitie van Oorloge; den *drie en twintigſten* Mey leſtleden gheconſenteert, ten behoeve van zijne Majeſteyt uyt te voeren, die nochtans van ſulcke natuere zijn, datſe niet uytghevoert mogen worden, alwaer 't ſchoon daer van gepreſenteert worde, de betaelinghe van des Landts gherechtigheyt.

Gedaen ter vergaderinge vande hoog-gemelte Heeren Staten Generael in 's *Gravenhage* den *twee en twintigſten* Iuny 1629.

Sijn naerder klaeghte.

In wat maniere noghtans deſe drie Sweetſche Regimenten, wierden noch niet alleen op de been gebracht: maer oock in dienſt vanden Staet gebruyckt; is te ſien onder de ſaecken vande Campagnie deſes Jaers. De Campagnie gedaen zijnde, heeft al weder ghеklaeght, ende ſpecialijck in het laetſte van October; als dat de ſchepen noodigh tot het transport van zijne Troupes niet ghereet en waeren, ende dat hy met de afreeckeninge vanden ghedanen dienſt wiert opgehouden. Ten tweeden dat de voorſchreve Troupes in veele plaetſen egeen ſerbijs en hadden genooten. Ten derden, dat de koſten vande kranche Soldaten hem te hoogh in reeckeninghe wierden ghebracht. Ten vierden, dat hy tot noch toe egeen reſolutie, veel wepuiger ſatisfactie hadde bekomen, oder het gheweer, het welck de voorſchreve Troupes in 's Landts dienſt hadden verlooren, of gebroocken. Ten vijfden, dat eenige tonnen Bier ende Broot by de Heeren van Groeninghen, aen ſijn onderhebbende Soldaten ghegheven, op dat ſy geene wagens ofte ander voer hebbende, des te beter marcheren konden, werden gebracht ſo hoogh, dat het onbillick te weſen, handt-grijpelijck was. Ten ſeſden, dat eenigh Volck vanden Oberſten Hal gheworven, ende eteliicke daghen onderhouden, niet en wierden goet ghedaen; maer oock ſeeckere hondert guldens, ende wat meer ter Ordonnantie vanden Raedt van State ontfanghen, afgheſtrocken, als oock ſeeckere hondert guldens by den Ontfanger Doublet, apart buyten de ghenerale afreeckeninghe. Ten ſevenden, datmen het Regiment van hem Maerſchalck ende vier Compagnyen van den Oberſten Hal, op den voet vande eerſte monſteringe by alle drie maenden ghereeckent en betaelt, daer doch in 't Accoort begrepen was, dat de recreute die ghedaen wierden, ſo wel wegen de Maent-gagie, als acht gulden op elck hooft voor transport-gelt ſoude werden goet gedaen. Ten achtſten alſoo het Volck deur faute van Schepen (dewelcke het Landt daer te beſtellen, vermogens het accoort ghehouden was) eteliicke daghen tardeeren moeſten; ſoo verſocht den hoogh-ghedachten Maerſchalck dat de Soldaten eenighe recompens daer tegens geſchieden mochte, als oock dat haere Ho: Mo: gelieven wilde hem tot ſluptinge ende goede expeditie te verhelpen. 1629.

Deſe Memorie wiert ghеſtelt in handen van den Raedt van State, ende de poincten daer inne verhaelt, wierden volghens het Contract met den Heer Maerſchalck ghemaeckt, ende daer 't Contract niet van en ſpreeckt, volghens d'ordre van het Lant in alle redelijckheyt af te doen, met recommandatie dat haer Ed. willen letten, ende den ghemelten Maerſchalck daer toe houden, dat hy by zijn vertreck ordre laete, tot onderhout van ſijne kranche ende ſieckе Soldaten, leggende inde Gaſthuyſen in de reſpective Steden, die hy ſoude moghen achter laeten. Op welcke reſolutie den Heer Secretaris Huygens binnen gheordert zijnde, is aengeſept, om aen den wel-gemelten Raedt voor te dragen.

De Coningh van Sweden dan, op deſe manier, ruſtede ſich dapper ten Oorlogh in Duytſchlant: ende om ſulcks te bruchtbaeriger te doen, heeft met den Koning van Poolen gemaeckt het volghende Tractaet van ſtilſtant. Verdrag van Sweden.

Conditionis Pacis,

Cum Ratificatione ſuæ Regiæ Majeſtatis.

Tractaet tuſſchen Sweden en Polen.

NOs Sigiſmundus III. D.G. Rex Poloniæ Magnus, Dux Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſoviæ, Samogitiæ, Livoniæque; nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque hæreditarius Rex: Notum facimus Univerſis quorum intereſt, dediſſe nos Menſe præterito Iulii Commiſſarios noſtros cum plena poteſtate & mandatis inſtructos ad tractandum, interveniente mediatione Chriſtianiſſimi atque Sereniſsime Ludovici XIII. Galliarum & Navarræ, ac Sereniſsimi Caroli Magnæ Brittaniæ Regum, de Pace aut Iudiciis cum Sereniſsimo Principe, Domino, Dn. Guſtavo Adolpho, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rege, Magno Principe Finlandiæ, (cui hos titulos abſque præjudicio juris noſtri hæreditarii tribuimus) Conſanguineo noſtro Regnoque Sueciæ: Qui congreſſi cum ſerenitatis ejus Commiſſariis ſequentia Pacta, uti verbotenus infra ſunt expreſſa & inſerta, inierunt.

Nos Commiſſarii Sereniſsimi ac Potentiſsimi Principis, Domini, Dn. Sigiſmundi III. Regis Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, Ruſsiæ, Pruſsiæ, Maſoviæ, Samogitiæ, Livonieque; nec non Suecorum, Gothorum Vandalorumque hæreditari Regis ac Regni Poloniæ, & Magni Ducatus Lithuæ: *Jacobus Zadzick*, Epiſcopus Culmenſi & Pomeſaniæ, Regni Poloniæ ſupremus Cancellarius, *Jacobus Sobieski*, Inciſor Regni Craſnoſtavienſis, *Georgius Oſolinski de Teczin*, Dapifer Regni, Anſelenſis, *Magnus Erneſtus Denhoff*, Derpatenſis Capitanei: Notum teſtatumque facimus Univerſis quorum intereſt, quod cum ad ſopiendum hoc funeſtum bellum cum Sereniſsimo & Potentiſsimo Principe ac Domino, Dn. Guſtavo Adolpho, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rege, Magno Principe Finlandiæ, Duce Cariliæ, Domino Ingermanniæ, Regnoque Sueciæ; Sereniſsimus & Potentiſsimus Princeps, Dominus, Dn. Ludovicus XIII. Franciæ ac Navarræ Rex. Legatum ſuum Dominum *Herculum*, Baronem de Carneſia; ac Sereniſsimus & Potentiſsimus Princeps, Dominus, Dn. Carolus, Magnæ Brittaniæ Rex, Legatum ſuum Illuſtriſsimum Dominum *Thomam Roe*, Equitem auratum miſiſſent: Hi adjunctis ſibi Sereniſsimi Principis Domini Georgi Guilhelmi, Marchionis Brandenburgici, Sacræ Romani Imperii Electoris & Archi-Camerarii, in Pruſsia Ducis; Commiſſariis Magnificis ac Generoſiſsimis Dominis *Andrea à Kreitzen*, ſupremo Conſiliario & Capitaneo Provinciali, *Bernhardo à Kinſing*, Conſiliario Provinciæ, *Georgio Rauſcheo*, Conſiliario Iudicii Aulici Ducis Pruſsiæ; poſtquam conſilio ſumma fide ac dexteritate reducendæ tranquillitati incubuiſſent, ſe poſito in

præſens

1629. præsens ad tempus certum Pacis perpetuæ negotio, quo interim pacatius de hoc ageretur, eo rem divinâ adjuvante bonitate deduxerunt; ut congressi hisce diebus cum Illustrissimis, *Axelio Oxensternio*, Regis Sueciæ Senatore & Cancellario, Libero Barone in Kimitho, Domino in *Vicholmen* & *Tidoen*, Equite Aurato; *Hermanno Wrangelio*, Exercituum Serenissimi Regis Sueciæ Campi Marschalco hæreditario in Halac & Skosibestern; *Johanne Banneritio*, Tribuno & Gubernatore Hoftensi, hæreditario in Mulhamer, Equite Aurato, Ejusdem Regis Regnique Sueciæ Commissariis; de Induciis ad modum sequentem convenerimus, statuerimus & concluserimus.

I.

Sint ex hac die Induciæ inter suam Regiam Majest. Poloniæ & Sueciæ &c. Et magnum Ducem Lithuaniæ, Dominum nostrum Clementissimum, suæ Majestatis Successores, Reges Poloniæ, & magnos Duces Lituaniæ, ex una parte; & Serenissimum Sueciæ Regem, suæque Majestatis Posteros ac Successores Reges Suecorum, Regnumque Sueciæ; ex alterâ parte, annis sequentibus sex, à data presentium computando, usque ad diem *undecimum* Julii *stilo novo*.

II.

Sua Regia Majestas, Regnumque Poloniæ, & magnus Ducatus Lithuaniæ, durantibus Induciis; abstineat omni hostilitate adversus Serenissimum Regem, Regnum Sueciæ, eisque subjectas Provincias, Castra, Civitates & Territoria, neque quicquam per se vel per alios moliatur aut tentet, tentarive faciat in eorum detrimentum aut præjudicium. Ad eundem modum Serenissimus Rex & Regnum Sueciæ abstineant durantibus Induciis omni hostilitate, adversus Serenissimum Regem Regnumque Poloniæ, & magnum Ducatum Lithuaniæ, ejusque subjectas Provincias, Castra, Civitates & Territoria, neque quicquam vel per se vel per alios moliantur, aut tentent, tentarivè faciant in eorum detrimentum aut præjudicium.

III.

Serenissimus Rex Sueciæ, reddat Serenissimo Regi, Reique Publicæ Poloniæ Strasburgum in Culmensi tractatu cum suo territorio, Dirsgoiam in Pomerellià cum suo territorio, Insulam minorem Gedanensem, Gudstadt, Wormit, & Melsacum cum suis territoriis in Episcopatu Warmiensi: Item Ecclesiam Frauenburgensem cum suo adjecto Oppidulo & Pagis, tum Mittaviam in semigallia cum suo territorio Duci Curlandiæ, hoc observato, ut nova *Munda* & *Spilten*, cum iis quæ cohærent, ut in prioribus induciis factum est, *Rigam* sequantur. Et *Frauenburgum* his legibus reddetur, ut portus *Frauenburgensis* cum tota *Habi* ripa ac littore maneat in possessione Regis Sueciæ, reservato *Frauenburgensibus* suo piscandi jure. Deinde ne *Frauenburgum*, aut quis alius locus ejus territorii stantibus Induciis muniatur, & ut iter Regis Sueciæ subditis ac militibus semper sit liberum per *Frauenburgense* territorium.

IV.

In Livonia utraque pars uti nunc possidet, ita possideat durantibus Induciis, excepta Mittavia uti in superiori articulo. In Prussia verò Rex Regnumque Sueciæ retineat & Possideat, uti possidet, Braunsbergam & Tolkemitam cum suis territoriis: Elbingam quoque cum suo territorio, tam in continente, quàm in utraque Insulâ, & Insulam Fisollaviensem integram.

In majori Insula ripam omnem Habbi incipiendo à territorio Elbingensi, usque ad ostium Vistulæ cum adjacentibus & propinquis Pagis, Stobendorff & Artendorff, cum ad Vistulam Tigenorth, atque inde ducta linea ad aggerem Insularem cum ipso aggere & Kuckeskrug, usque ad Janikendorff, & quicquid agri vulgò Bausseneig Insularum aut Paludum cum inædificatis ædibus, tabernis structuris quæ Insulam majorem & Neringam usque procurrunt, unà cum Kobbelgruba, Groselkenkrug, Stuthoff, Stegen, atque hinc ducta linea, in mare, quicquid in Neringa, Stegen ad Pilaviam interjacet, cum ipso portu Pilaviensi Sylvis, oppidulis & excubiis, circa reficiendos & conservandos aggeres, quos Coloni earundem Villarum statis temporibus præstare tenebuntur more consueto.

V. 1629.

Mariæburgum cum Insula majori (excepto Elbingensi territorio & ripa Pagisque supra dictis) Stuma, caput Vistulæ in Neringa, manentibus Induciis collocentur & sequestrentur in manu Serenissimi Principis, Domini *Georgi Wilhelmi* Marchionis Brandenburgensis in Prussia &c. Ducis, hâc lege, ut mense uno ante exitum Induciarum (si interea de principali negotio non convenerit.) Mariæburgum cum capite seu fortalitio Vistulæ, Stuma, ac major Insula, non aliter ac non tenentur ac possidentur, Regi Regnoque Sueciæ reddantur & restituantur sine fraude doloque.

VI.

Pro majori securitate Regis Regnique *Sueciæ*, ratione recuperationis *Mariæburgi*, *Capitis Vistulæ* & *Stumæ*, Serenissimus Elector relinquat in manu *Sueciæ* Regis *Frischhausiam* & *Lachstetum* cum suis territoriis, Lachensis partem, quæ Neringam ac Lacum *Curonicum* spectat, *Fischhausæque* territorium cum Neringa, prout inter Regis *Sueciæ* & Electoris Commissarios convenerit, tum ipsam *Neringam Curonicam* ac demum *Memeliam*, Castra & Civitatem cum suo territorio retineat, ac possideat Rex Regnumque *Sueciæ* eodem jure, quo nunc Mariæburgum habet, donec hoc cum Insula, *Vistulæ Capite* seu Fortalitio, cæterisque uti dictum est, redditum fuerit, (quo casu illa Serenissimo Electori sine fraude doloque restituentur) nisi per nova diuturnioris Pacis pacta aliter convenerit.

VII.

In sequestrandis aut tradendis hisce, quæ restituentur vel cautionis loco dabuntur, hic ordo observetur, ut tradita Regis Polonorum ratificatione, *Strasburgum*, *Gutstadium*, *Wormditum*, *Melsacum*, *Fravenburgum* & *Dirsevia* deductis præsidiis tradantur Commissariis Regis Regnique Poloniæ intra dies ad summum sex. Tradatur quoque *Mariæburgum* & *Stuma*, deductis præsidiis *Regis Sueciæ*, Serenissimo Electori intra diesduodecim, quo recepto *Memelia*, Commissariis *Regis Sueciæ*, intra dies octo consignabitur, ac demum *Caput Vistulæ*, eidem Electori deductis præsidiis intra dies octo reddetur ac tradetur; idque omne quicquid sit, sine dolo & fraude à singulis & Universis fiat ac præstetur, bonâ ac principali fide; justitiaque præsidiariis, si quam injuriam civibus & incolis, ante & in abitu, sive & in transitu intulerint, vel pecunias exegerint, administretur.

VIII.

Sacra Regia Majestas Polon. & Respubl. Polona nihil durantibus Induciis moliatur aut tentet, adversus *Mariæburgum*, *Caput Vistulæ* aut *Stumam*, vel Insulam majorem, nec vi, nec alia quavis actione, sed Serenissimum Electorem, toto hoc tempore ab omni periculo immunem præstet, locaque supra dicta pacificè possidere patiatur.

IX.

Sit omnium contractorum Amnistia & *Rex* & *Respubl.* Poloniæ, receptas in suam fidem, Civitates & territoria, singulosque Cives & Incolas omni meliori modo indemnes præstet, juribus & privilegiis, quibus ante hoc bellum gavisi sunt, singuli aut tota communitas non minus in posterum libere, sine cujusquam impedimento fruantur. Cunctæ actiones adversus illos, qui partes *Regis Sueciæ* hoc bello secuti sunt, aut secuti esse insimulantur, quibuscunque in locis sint, restitutis sive sequestrandis habitent, vel institutæ vel instituendæ cessent, & si quæ intentatæ sunt, tollantur, omnique careant executione tempore Induciarum.

X.

In locis sequestratis Ecclesiæ ac bona sacerdotum maneant, ad eundem modum tempore Induciarum, quo erant ante occupationem: cum *Braunsberga*, pro libero *Catholicæ Religionis*, usu templum *Neostadiense*, & in districtu eodem jure tres Ecclesiæ concedantur; neque vis aut injuria illis inferatur, justitiaque debita conquerentibus administretur, salvo quoque manente, & libero in locis sequestratis restituto, ubi ante viguit, publico Augustanæ Confessionis exercitio, sine ullo impedimento ac molestia. Parochi etiam concessæ *Catholicis* Ecclesiæ supra nominatæ suis antiquis proventibus gaudebunt.

XI.

Si qui aut quibus non placuerit, in restitutis civitatibus

Digitized by Google

1629. ac territoriis manere, sed potius mutato domicilio se vel *Elbingam*, vel etiam ad exteros conferre, liberum sit cuilibet sua divendere, aliis elocare, aut pro lubitu suo distrahere, sine ullo impedimento aut onere, sub quocunque prætextu inponendo. Idem quoque liberum erit in illis locis, quæ in potestate *Regis*, *Regnique Suecia* remanebunt.

XII.

In locis restituendis & sequestrandis relinquantur bonâ fide omnia mobilia Ecclesiarum, quæ in præsens reperiuntur, uti sunt vasa, vestes sacræ, campanæ, aliaque ad usum Ecclesiarum pertinentia, tùm Libri Cancellariæ, Privilegia, & acta publica. Si quæ tamen temporum injuria à milite sunt direpta, aut reliquorum negligentia corrupta, ulterior in id inquisitio non instituatur, nec quisquam ad restitutionem teneatur.

XIII.

Tormenta itidem Bellica & Bombardæ Majores, quæ tempore occupationis invectæ fuerunt, & adhuc in Civitatibus restitutis sunt, restituantur; tormenta verò & alia instrumenta Bellica tot in quantitate & qualitate remaneant *Mariæburgi* & in *Capite Vistulæ*, quo ab Electore in *Memelia* tradita fuerint, sicut de hisce inter *Regum Suecia* & Electorem conventum fuerit.

XIV.

Si Sereniſſimus *Rex Suecia* aliqua bona mobilia, jure caduco vel communitatibus vel privatis & singulis largitus fuerit, ea serventur iis, quibus collata sunt.

XV.

Exercitus, exceptis præsidiariis, ab utrâque parte è Provinciâ deducantur, nec in posterum utrinque reducantur, stantibus Induciis, multò minus in terram Prussiæ & Ducatum præsidia sub qualicunque prætextu mittantur.

XVI.

Commercia, itinera, in terra in fluminibus ac in portubus utrinque libera ac minimè impedita sint; *nullusque vectigalia aut exactiones in terra aut fluminibus alterutra pars imponat, sed omnia maneant in hoc statu, prout ante hoc bellum fuerunt, tàm in Regno Poloniæ, quàm magno Ducatus Lithuæ.* Deportatio mercium ex magno Ducatu Lithuaniæ *Regiomontum* versus, nullâ ratione in Lacu *Curoniſi* & portu *Memelenſi* impediatur, *nullaque vectigalia in prædicto Lacu exigantur.* Eadem libertate fruantur Incolæ magni Ducatus *Lithuaniæ*, in Commerciis per *Dunam* exercendis.

XVII.

Omnes captivi utrinque dedendi, cujuscunque sint conditionis & status, nemine excepto, liberi & sine pretio, ii qui in Prussia & vicinioribus palatinatibus intra *quindecim* dies, qui in majori & minori Polonia, intra menses *duos*, qui in Russia & Livonia remotioribusque Provinciis detinentur, intra *tres* menses dimittantur. Idem servandum ex parte *Regis Suecia*, & ii qui in hisce locis detinentur, intra *quindecim* dies, qui verò in *Sueciam* abducti, vel in Livonia detinentur, intra *tres* menses dimittantur.

XVIII.

Præsidia utrisque partis ex locis Ducatus Prussiæ, ubi fuerint, deducantur, observata militari disciplina, nec miles ab utrinque Ducatum hybernis aliquibus gravet.

XIX.

Si quæ actiones cuipiam cujuscunque status & conditionis, in Ducatu Prussiæ occasione hujus belli intentatæ sunt, aut intentari possint, eæ durantibus Induciis cessent & desinant.

XX.

Si quis, quicunque is futurus sit, aut sub quocunque prætextu hisce pactis contravenire, effectum pactorum & restitutionem dictorum locorum impedire; aut si *tertius* quis sub quocunque prætextu Sereniſſ. *Regem, Remquepubl.* Polonam hic in Prussia infestare & armis aggredi voluerit, *Rex* & *Regnum Suecia* spondeant ac promittant, se arma cum *Rege Regnoque* Poloniæ conjuncturos, & id pro virili aversuros, neque hæc pacta ullo modo violari passuros. Idem spondeat ac promittat Sereniſſ. *Rex Regnumque* Poloniæ, Dux Prussiæ, Ordines Regalis Prussiæ, & urbs *Dantiſcana*, se nullo modo passuros pacta hæc violari, sed arma cum Sereniſſ. *Rege, Regnoque Suecia* conjuncturos adversus quemcunque qui hisce pactis contravenire, effectum pactorum & restitutionem dictorum locorum impedire, aut sub quocunque prætextu *Regem, Regnumque Suecia* armis in Prussia infestare, aut huc penetrare aggressus fuerit, cunctaque imminentia mala pro virili aversuros. Injurias tàm personales quàm reales sub istas inducias incidentes una pars de alterâ non vindicabit, salvâ jurisdictione utriusque partis ordinaria, sed justitiam ab *Officio* & *Magistratibus* compellent, requirant, ac eadem indilata ab utrinque administretur. Severæ pœnæ in violatores Pacis, fide publica roborata exerceantur, nullaque repressalia aut arresta tam terra quam mari ratione cujusquam injuriæ (nisi justitia pluribus vicibus petita non administretur) admittantur, & si quæ ante hoc Bellum concessa sint, cassentur, ita tamen, ut iis, quibus concessa sunt, justitia administretur. Quod si quid gravius inciderit, quod violationem pactorum concernere videretur, dentur utrinque bini Commissarii qui loco aliquo inter *Mariæburgum* & *Elbingam* assignato, conveniant, controversiasque exortas sopiant & decidant. Idem in Livonia constituatur. 1629.

XXI.

Cum Induciæ præsentes eô fine conclusæ sint, ut tantò facilius sive de Pace perpetuâ, sive longioribus Induciis inter partes interventu Christianorum Principum tractari possit, assignentur Commissarii utrinque cum plenissimis mandatis intra spatium *unius* anni à data computandum, loco & tempore, de quibus inter partes per sereniſſ. *Electorem Brandeb.* conventum fuerit, conveniant, ac de principali negotio, firmaque ac stabili Pace, mediantibus amicis tractent, qui si rebus infectis (quod Deus avertat) discesserint, firmæ tamen maneant induciæ, neque occasiones reducendæ in perpetuum Pacis ulteriores omittantur.

Si hisce pactis ex parte *Regis*, ac *Reipubl.* Poloniæ; sereniſſimus ac Potentiſſimus *Romanorum Imperator*, *Hiſpaniarum Rex*, *Belgii Princeps*, *Dux* & *Elector Bavariæ*, comprehendi & inseri velint, sit ipsis ejus facultas, modo se adista *quinque* abhinc mensibus declaraverint. Similiter ex parte *Regis*, *Regnique Suecia*, si hisce pactis *Rex Daniæ*, tum *Ordines Generales Confœderati Belgii*, & *Princeps Tranſilvaniæ* comprehendi & inseri velint, sit ipsis ejus facultas, modo se ad ista *quinque* abhinc mensibus declaraverint.

Ut pactis hisce firmius insistatur, certoque constet, bona fide utrumque servatum iri, ita convenit, ut primum redditis utrinque Procuratoriis Commissariorum pacta hæc manu & sigillo eorundem firmarentur & vicissim redderentur, tum ut Sereniſſ. *Rex Poloniæ* quantocius secundum præscriptam formulam, hæc pacta confirmaret, & antequam ullius loci fiat restitutio, suam confirmationem traderet. Deinde ut Sereniſſ. *Rex Suecia*, solenni instrumento nomine suo & *Regni Suecia* ratihaberet, & *Reſpub. Polona*, eadem in Comitiis primo quoque tempore celebrandis solemniter approbaret, atque confectis instrumentis ratificaret, quæ instrumenta solemnia ad formulam præscriptam nulla voce aut sillaba mutata, per utriusque Partis Deputatos Commissarios, quantocius poterit fieri, ad limites territoriales in *Elbingam* & *Mariæburgum*, sine mora aut excusatione reddi utrinque & recipi debebunt. Ad eundem modum Sereniſſimus *Elector Brandenb.* promittat, se *Mariæburgum* & *Caput Vistulæ* cum Insula majori & *Stuma* jure sequestrationis retenta, & mense *uno* ante exitum Induciarum deductis suis præsidiis, sereniſſimo *Regi*, & *Regno Suecia* in manus redditurum, recepturus vicissim *Memeliam*, *Fiſchhauſen* & *Lochſtetum*, uti ante convenit, & hæc speciali instrumento spondeant ac promittant. Actum in *Campo ad Villam Altemark* vulgò *Staritarg* 26 *Septembris*, *Anno* 1629.

Nos itaque *Sigiſmundus* III. Rex Poloniæ. &c. Promittimus & recipimus Nostro, & Successorum Nostrorum Regum Poloniæ, & Magnorum Ducum Lithuaniæ, Nos singula & Universa Capita, pactis suprascriptis inserta & comprehensa bona & Regali fide approbare, laudare, & ratihabere, sicut hisce approbamus, laudamus, & ratihabemus, nec passuros à Nostratibus aut aliis, ullo modo violari.

In quorum Majorem fidem ac certitudinem, hasce manu Nostra subscripsimus, & Sigillum Nostrum apponi jussimus. Datum *Varſaviæ* VIII. Mens. Octobr.

Anno

Digitized by Google

1629. Anno MDCXXIX. Regnorum Noſtrorum Poloniæ XLII. Sueciæ verò XXXVII. Anno.

Sigiſmund Rex.

Petrus Serouski.
Cancellaria ſuæ Regiæ Majeſtatis Regens.

Luydende in 't Nederlants als volght.

Ratificatie des Koninghs van Polen, over de Artijckelen van 't beſtant by deſelve met Sweden gemaeckt, den 26. Septemb. 1629.

WY *Sigiſmundus de derde*, van Godes ghenade, Koningh van *Polen*, Grootvorſt van *Littauwen*, *Ruſſen*, *Pruyſſen*, *Maſovien*, *Sagomitien*, *Lijflant*, ende oock der *Sweden*, *Gotthen* en *Wenden* Erf-koninck, gheven te kennen (allen die daer aen ghelegen is) dat wy in de verlede maent *Julio* geſonden hebben onſe Commiſſartſen, met volle macht en bevel geinſtrueert, om te handelen (deur bemiddelinge des Alderchriſtelijckſten en Doorluchtigen *Ludovici* de *dertiende*, Koning van *Vranckrijck* en *Navarre*; oock des Doorluchtighen *Caroli* Koningh van *Groot Brittannien*) van Vrede of beſtant: met den Doorluchtigen Vorſt en Heere, Heere *Guſtavo Adolpho*, der *Sweden*, *Gotthen* en *Wenden* Koning, Grootvorſt van *Finlant* (welcken wy deſe tijtelen, ſonder naedeel van onſe Erfrechten, geven) onſen Bloetverwant, en 't Sweediſche Rijck: welcke (als ſy met den Commiſſariſen van ſyn Doorluchtigheyt t'ſamen gekomen waren) hebben deſe volgende verbinteniſſe, gelijk hier onder van woort tot woort uytgedruckt ende geinſereert ſtaet) ingegaen.

Wy Commiſſariſen des Doorluchtighſten en Grootmachtigſten Vorſt en Heere, Heere *Sigiſmundi de derde*, Coning van *Polen*, Grootvorſt van *Littauwen*, *Ruſſen*, *Pruſſen*, *Maſovien*, *Sagomitien*, *Lijflant*, ende oock der *Sweden*, *Gotthen* en *Wenden* Erf-Koninck, ende des Rijcx *Polen*, en Grootvorſtendoms van *Littauwen*, *Jacobus Zaddijck*, Biſſchop tot *Culmen* ende *Pomeſanien*, des Rijcx *Polen*, Groot Canceler; *Jacobus Sobieski*, voorſnyder des Rijcx, *Georgius Oſolinski* van *Teeſin*, Spijsdrager des Rijcx, *Magnus Erneſtus Denhof*, Hooftman tot *Derpt*: doen te weten allen die daer aen ghelegen is, ende bekennen, dat, als om te bevredigen deſen ſchadelijcken Oorlog met den Doorluchtigſten en Grootmachtigſten Vorſt en Heere, Heere *Guſtavo Aldolpho*, der *Sweden*, *Gotthen* en *Wenden* Koning, Grootvorſt van *Finlant*, Vorſt tot *Carelien*, Heer van *Ingermanlant*, en des Rijcx *Sweden*, de Doorluchtighſte ende Grootmachtigſte Vorſt, Heer *Ludovicus de dertiende*, Koning van *Vranckrijck* en *Navarre*, ſynen Afgeſanten Heeren *Herculem*, Baron van *Charnaſſe*; ende de Doorluchtigſte en Grootmachtigſte Vorſt ende Heer, Heer *Carolus*, Coning van *Groot Brittannien* ſyn Afgeſanten; den Doorluchtigen Heere *Thomam Roe* Ridder, geſonden hadden, deſe, met byvoeginge vande Commiſſariſen vanden Doorluchtigſten Prins, Heere *Georgi Guilhelmi*, Marckgraef van *Brandenborgh*, des H. R. Rijcx Keurvorſt ende Ertzkammeraer, Vorſt in *Pruyſſen*, de magnifique en genereuſe Heeren, *Andrea van Kreizen*, opperſte Raet ende Capiteyn Provintiael, *Bernardo van Kinſing* Raet Provintiael, *Georgio Rauſoshoe* Hofraden in *Pruyſſen*, na dat ſy met raet, groote getrouwigheydt en dexteriteyt, tot wederbrenging vande ruſt hadden gearbeyt, ſeponerende voor althans tot op een ander ſeker tijt de handelinge van een eeuwighe Vrede, op dat ondertuſſchen des te gheruſter daer van mocht werden ghehandelt, hebben ſy de ſaeck met Goddelijcker hulp ſo verre gebracht, dat ſy deſe dagen vergadert zijnde, met de Doorluchtighe *Axel Oxenſtern*, des Koninghs van *Sweden* Raet en Canceler, Vryheer tot *Kimitho*, Heer in *Vieholmen* en *Tideen* Ridder; *Herman Wrangel*, Veltmaerſchalck van 't Koninglijcke Sweetſche Leger, Erfgeſeten tot *Halnek*, en *Skoſtliſtern*, *Iohan Banner*, Colonel en Gouverneur tot *Hoſten*, Erfgheſeten in *Mulhamer*, Ridder des ſelven Koninck en Rijcx *Sweden*, Commiſſariſen over een gekomen, hebben gheſtatueert en geſloten, op deſe volghende wijſe, tot 't maken van een beſtant.

I. 1629.

Van deſen dach aen ſal beſtant zijn tuſſchen zijne Koninckliicke Majeſteyt van *Poolen*, *Sweeden* ende Groot-Vorſten tot *Littauwen* onſe ghenadichſte Heer zyne Majeſteyts naevolgende Coningen van *Poolen*, ende Grootvorſten tot *Littauwen* van d'eene zyde, ende tuſſchen den Coninck van *Sweden*, ende zijne Majeſteyts nakomelingen, ende Succeſſeuren de Coningen van *Sweden* ende 't Rijck *Sweeden*, aen de andere ſyde, *ſes* toekomende Iaeren, van deſen dagh af te reeckenen, ende tot den *elſden* dach Iuly nieuwen ſtyl.

II.

Sal ſijn Koninghlijcke Majeſteydt ende 't Rijck *Poolen*, ende 't Groot Vorſtendom *Littauwen* (ſoo langh beſtandt is) afhouden van alle vyandtſchap teghen de Coninck en 't Rijck *Sweeden*, en de onderworpene Provincien, Caſteelen, Steeden en Iurisdictien: Ende hy ſal noch door hem, noch door andere niet ondernemen, attenteren of doen attenteren tot haren ſchade of nadeel. Op deſelve wyſe de Doorluchtighe Coninck en het Rijck Sweeden ſullen afhouden van alle vyandtſchap, ſoo langh het beſtandt duyrt teghens den Doorluchtighſten Coninck ende het Rijck *Poolen*, ende Groot Vorſtendom *Littauwen*, ende zyne onderworpene Provincien, Caſteelen, Steeden, ende Iurisdictien, ende ſy ſullen niet noch door haer, noch door andere molieeren, tenteeren, of doen tenteren tot haren ſchade of nadeel.

III.

De Coninck van Sweeden ſal wederom geven aen de Coninck ende de Republique van *Polen*, *Strasburgh* in 't diſtrict van *Culm*, met haer Iuriſdictie en gebiet, *Dirſauw* in *Pomerellen* met haer Iuriſdicte en gebiet, het kleen Dantzicker *Warder*, *Budſtadt*, *Worms*, ende *Melſack* met haren Landen in het Biſchdom *Warmelandt*. Item de kerck tot *Frauwenborgh*, met het byliggent Stedeken ende Dorpen: Item *Mittau* in *Semigallien* met het Lant aen den Vorſt van *Curlandt*: midts dat in *Nieuwmunde* ende *Spilten*, met 't geene dat daer van dependeert (ghelijck in den eerſten ſtilſtandt gheſchiet is) ſullen Rigam volgen. Ende *Frauwenborgh* ſal wederom ghegheven worden, op conditie, dat de Haven van *Frauwenborgh* met de gheheele oever offtrandt van 't *Haf*, blyve in poſſeſſie van de Coninck van *Sweeden*, voor behouden de gherechticheyt te Fiſchuien voor die van *Frauwenburg*. Ten anderen dat *Frauwenburgh* of eenighe andere plaets van dat territory (ſo langh de ſtilſtandt deurt) niet ſterck gemaeckt ſal worden, en dat de doortocht des Coninckx van Swedens onderdanen, en Soldaeten alle tyt ſal vry zyn door 't *Frauwenburger* gebiet.

IV.

In *Lyflant* ſullen beyde deelen ghelijck in beſit blyven gelijck ſy nu beſitten ſou langh de ſtilſtant duyrt, uytgenomen *Mittauw*, gelijck in den vorighen articul. Maer in *Pruyſſen* ſal de Koninck in 't Rijck *Sweeden* behouden en beſitten ghelijck hy beſit *Braunsbergh* ende *Tſolkemitam* met zijn Lant, maer *Elbingh* (met zyn territorie of Iurisdictie, ſo wel in 't vaſte Lant als in beyde Werders en 't Eylant van *Fiſchauſen*) in 't geheel.

In het groote *Werder* ſal den Oever van het Haf beginnen van het Territorie van *Elbingen*, tot den Mont van de *Wyſſel* met de bylegghende en naeſte Dorpen, *Stobendorf* ende *Artendorf* tot aende *Weyxel Tigenort* ende van daer af een rechte linie ghetrocken tot aen den Dijck van het *Werder* met den Dijck ſelf en *Kuckeskrug* tot *Fanckendorf*, ende al wat Landeryen (ghenaemt *Buytendyck*) Werders of Eylanden, *Moeraſſen* met d'opgeboude Huyſen, Hutten, ende Gebouwen tot aen het groote *Werder* ende de Neeringh loopende met ſambt *Kobbdlgruba*, *Groſchkenkrugh*, *Stuthof*, *Steeghen* ende van daer af in rechte linie tot aen de Zee wat van de *Neeringh*, *Steegen* tot aen de *Pillauw* tuſſchen beyden light, met deſelve Havens vande *Pillauw*, Boſch, Wercken, ende Wacht, tegens de gebeterde ende geconſerveerde Dijcken, dewelcke de Boeren derſelven hoeven op ſeecker tyt nae gewoonte te doen gehouden zyn.

V.

Marienborgh met de groote *Werder* (uytghenomen het

1629. territorie van *Elbingen* ende d' Opghemelde Oever ende Dorpen) *Stum*, het *Hooft* van de *Weyssel* in de Neeringh, geduyrende den Treves sullen ghesteldt ende ghesequestreert worden in de handen des Doorluchtichsten Vorsten, Heeren *Georgie Guilhelmi*, Marckgraef tot *Brandenburgh*, Vorst in Pruyssen &c. Op conditie, dat een maent voor 't endt desistilstants (indien ten principale niet wort gheaccordeert) *Marienburgh* met het *Hooft in de Neeringh*, *Stuma* ende de groote *Werder*, even ghelijck sy nu onderhouden en beseten worden, den Coninck ende den Rijcke *Sweden* wederom gherestitueerdt sullen worden sonder bedroch.

VI.

Tot grooter verseeckertheyt des Coninghs ende des Rijckx *Sweden*, raeckende de recuparatie van *Marienburg*, de Schants *het Hooft* ende *Stume*, sal de Doorluchstighste Keurvorst in handen des Conincks van Sweeden laten, *Fischausen* ende *Lochstet* met haer Landen, het ghedeelte van *Lachens* dat na de *Neering* ende het *Curis Half* gehoort, ende 't Landt van *Fischausen* met de *Neeringe*, ghelijck tusschen de Commissarisen des Koninghs van *Sweeden*, ende des Keurvorsten sal worden vergeleken; Item de *Curissche Neeringhen Memel*, de Casteelen ende Stadt met haer Lant sal de Coninck ende het Rijck *Sweeden* behouden ende besitten met deselve gerechticheyt, gelijck hy nu *Marienburgh* heeft, tot dat het met de *Werder*, met het Fort *'t Hooft*, ende de rest sal zyn weder gegeven (als wanneer 't opgemelde oock sonder faute aen den Doorluchtighsten Keurvorst sal werden weder ghegeven) ten waere deur nieuwe Tractaten van langher Vrede anders wiert bedongen.

VII.

In 't sequestreren, ende overgeven der plaetsen, welcke wederom of tot verseeckeringh ghegeven sullen worden, salmen dese ordre houden: dat na overleveringh vande ratificatie des Coninghs van Poolen; *Straesburgh*, *Gutstadt*, *Worms Melsac*, *Frauwenburgh*, ende *Dirsauw* na afvoeringh van 't Garnisoen aen de Commissarisen van den Koninck ende des Rijcks Poolen, ten hoochsten binnen *ses* dagen overgelevert sullen worden *Marienburg* ende *Stum* na afvoeringh van 't Garnisoen des Coninghs van Sweeden, sal aen den Doorluchtighsten Keurvorst in *twaelf* dagen over gegeven worden; na welcke overleveringhe *Memel* aen den Commissarisen des Conincks van *Sweeden* binnen *acht* dagen geconsigneert sal worden; Ende entlijck de Fortresse 't Hooft sal aen dee Keurvorst in handen gestelt worden binnen *acht* dagen; met afvoeringh der Garnisoens.

Alle het welck van alle ende een yder sal werden volbragt sonder arg of list op Princelijck woort ende trouw. Ende sal oock goede Iustitie geadministreert worden over de Soldaten, soo sy aende Burgers ende Inwoonders voor, of inden uyttocht, of in 't passeren, ongelijck of knevelerye sullen gedaen hebben.

VIII.

Zyn Coninclijcke Majesteyt ende Republijcke van *Poolen*, sal niet attenteren soo langh de stilstant duert, tegens *Marienburgh*, de Schans *'t Hooft* of *Stum* of 't groote *Werder*, 't sy met gewelt of op andere wyse, maer hy sal den Doorl. Keurv. dese geheele tijt van alle perijckelen vry laten, en de boven genoemde plaetsen vredelijck laten besitten.

IX.

Alles wat te voor geschiet is, sal *vergeten* zyn, Ende de Coninck ende Poolsche Republijcque sal de Steeden en Landen, ende alle Burgeren en Inwoonders op d' aller beste wyse onbeschadighet laten, inde rechten ende Privilegien, welcke sy voor den Oorloch ghehadt hebben. Een yder of de geheele gemeente sal voortaen oock sonder eenige beletsel deselve vry genieten. Alle actien teghen de geene, die welcke den Coninck van *Sweeden* hebben ghevolcht in desen Oorloch, of beticht worden van sulcx, op wat plaetsen 't sy gerestitueert 't sy gesequestreert sy oock mogen woonen, of het sy deselve actien geinstitueert zyn, ofte sullen worden, sullen cesseren: ende geintenteert synde sullen worden opgehouden, ende blyven sonder executie geduyrende den stilstant.

X.

In de gesequestreerde plaetsen sullen de Kercken en-

goederen der Priesteren, soo langh de stilstant is, blyven in den Staet, in de welcke sy waren voor het innemen. Met *Braunsbergh* sal de Nieustadtsche Kerck tot het ghebruyck van de Catholijcke Religie, ende in het selve Distrct sullen *drie* Kercken op deselve wyse werden geconcedeert: sonder hun gheweldt of ongelijck te doen: maer den klagenden sal behoorlijcke Justitie geadministreerdt worden: mits dat oock aen die van de Augsborghsche Confessie blyve ende vry gelaeten werde, soo inde gerestitueerde als ghesequesteerde plaetsen d'exercitie van haer Religie, daer het te vooren geweest is; maer de Pastoren vande Kercken die de Catholijcken werden toegestaen, als voor geseyt is, sullen genieten haer vorige opkomsten. 1629.

XI.

Soo 't den eenen of den anderen niet aenstaet te woonen in de wederom gegevene Steden of Landen, maer liever zyn Huys veranderen, en hem of na *Elbingen* of oock naer buyten begeven wil: so sal een yder vry wesen zyn goet te verkoopen, ofte verhuyren, of nae zyn welghevallen verhandelen sonder beletsel of last (onder wat pretext het oock mocht zyn) op te stellen: Sulckx sal oock vry staen die in handen van den Coninck of Croon *Sweden* blyven.

XII.

In de plaetsen welcke gherestitueert of gesequestreert sullen worden, sullen alle Kerckelijcke mobilien (als noch voor handen synde) als vaten, gesegende klederen, Klocken, ende andere saecke (welcke tot gebruyck der Kercken gehoren) gelijck oock de boecken van de Cancellary, privilegien, ende publijcque acten; maer soo der yets by Oorloghs-tyden van de soldaeten af is genomen, of door ander versuymenis bedorven, daer over sal geen nieuwe inquisitie aengesteldt worden, ende sal oock niemant gehouden syn yets wederom te geven.

XIII.

Het grof gheschut ende groote Mortieren welcke by tyt der inneminghe ingebroght ende tot dato in den wedergegevene Steden voor handen, sullen wederom ghegeven worden: Tot *Marienburgh* ende in de Schants het *Hooft* sullen blyven so veel stucken geschuts ende andere krijghs instrumenten in quantiteydt ende qualiteydt als van den Keurvorst inder *Memel* sullen zyn overgelevert: gelijck daer over tusschen den Koninck van Sweden ende den Keurvorst vergeleken worden sal.

XIV.

So de Coning van Sweden eenige roerende goederen *Iure caduco* aen gemeenten, particulieren, of anderen in 't besonder gegeven heeft, deselve welcken 't gegeven is, sullen 't behouden.

XV.

De Heyrlegers (uytgenomen de besettinghen) sullen van beyder syden uyt de provincie ghevoert worden, sonder daer nae (soo langh stilstant is oyt wederom daer ingevoert te worden.

XVI.

Alle handel en wandel te waeter of te Lande ende in de havens sullen wedersyts vry ende onbelet syn. Ende niemandt van beyder syde sal eenighe *Tollen* of andere lasten, noch te water noch te Lande insetten, maer alles laten blyven in staet, ghelijck het was voor desen Oorloch, ende dat soo wel in het *Poolsche* rijck, als oock in het groot Vorstendom *Littauwen*; den *uytvoer* van goederen uyt het groot Vorstendom *Littauwen* naer *Koninghsberg*, salmen gheen sindts in het Curisch haf ende in de Haven vande *Memel* houden; men sal oock geene Tollen in het gemelde haf begeren: deselve vryheyt sullen oock de inwoonders des Groot Vorstendoms *Littauwen* in haere Koophandel langhs de *Dune* te doen genieten.

XVII.

Alle *gevangenen* van wat staet of Conditie sy oock zyn, niemant uytgenomen, sullen vrygaen sonder rantsoen; in *Pruyssen* of in de naeste *Weywodschappen* binnen *vyfthien* daeghen, in groot en kleen *Poolen*, binnen *twee* maenden; *Russen* ende *Lyflandt* of in de afgelegene Provincie binnen *drie* maenden. Het selve sal oock op des Coninckx van *Sweden* zyde onderhouden worden. Ende die in dese plaetsen alhier gevangen zyn, binnen *vyftien* dagen,

Digitized by Google

1629. gen, maer die in *Sweden* ghebracht, of in *Lyflandt* opgehouden worden, ſullen in *drie* maenden los gelaeten worden.

XVIII.

Wederzydts Guarniſoenen, ſullen onder krijghs diſcipline of ordre uyt de plaetſen des Vorſtendoms *Pruyſſen*, of waer ſy oock zyn, wederzyts uytgevoert worden, en gheen Soldaet van beyde Vorſtendommen, ſal yemant met winterquartier beſwaren.

XIX.

Soo eenighe *action* den eenen of den anderen (van wat ſtaet of Conditie ſy oock ſyn) in 't Vorſtendom *Pruyſſen* mochten geintenteert ſyn ter occaſie van deſen Oorlog, of geintenteert konnen worden, ſullen daer af vry weſen ſoo langh de ſtilſtant duyrt.

XX.

Soo yemant wie het oock ſyn mochte, of onder wat pretext, yet teghen dit verbont ſoude willen doen, of de reſtitutien ende effect van dit verbont breecken in de gemelde plaetſen, of ſoo yemant anders (onder wat pretext het oock is) den Coninck, ende republijcque van Poolen hier in *Pruyſſen* overvallen, of met waepen ſoude willen aentaſten: Soo ſal de Koninck ende het Rijck Sweeden verſpreecken den Coninck en het Rijck van Poolen met waepen te hulp te komen, ende den ſelven met aller macht afhouden, ende geenſints toelaten dit Tractaet te breecken. Het ſelve ſal oock verſprooken ſyn Coninckſlijcke Majeſteydt en het Rijck Poolen, de Hartogh van Pruyſſen, de Stenden van het Coninckrijck Pruyſſen, ende de Stadt *Danſigh*, dat ſy geenſints het verbondt ſullen laeten breecken; maer ſooder yemant is die teghen dit verbondt of den effect van dit verbont, ende wederom ghevinge der ghenoemde plaetſe ſouden willen verhinderen, ſoo ſullen ſy haer met ſyn Coninckſlijke Majeſteyt en't Rijck *Sweden* te ſamen conjungeren teghen allen een yder die deſen accoort, 't effect van dien, ende de reſtitutie der ghemelde plaetſen ſouden willen beletten, of onder eenigherhande pretext ſoude willen moeyen af aentaſten; ende de Coning en 't Sweetſche Rijck, ſullen met malkander al het toekomende quaet (ſo veel haer mogelijck is) afkeeren. De injurien ſoo wel in 't particulier als in't Generael geduyrende deſen ſtilſtandt ghebeurende, ſullen niet werden gewroocken, maer aen de ordinaris Iuſtitie werden verweſen: om goet ende onvertogen recht ghedaen te werden. Geſtrenge ſtraffe ſal werden gedaen over die geene die deſe vrede breecken. Oock ſullen gheen repreſalien werden ghegeven, ten ware recht was verſocht en geweygert tot verſcheyden tyden. Maer die ſoodaene arreſten hebben: hun ſal recht werden gedaen: Gevalter yets ſwaerder ſmakende na Vrede breuck: ſoo ſullen wederzyts twee Commiſſarien werden gegeven, ende tuſſchen *Marienburgh* ende *Elbingh* by een komen en het geſchil by leggen: deſghelijcks ſal in *Lyflant* werden onderhouden.

XXI.

Alſoo deſe ſtilſtant is tot dien eynde ghemaeckt, datmen des te lichter of van eene *eeuwige Vrede* of *langher ſtilſtandt* wederzyts deur tuſſchen van Chriſtelijcke Vorſten ghehandelt mochte worden, ſoo ſullen Commiſſariſen van beyden ſyden gheſet worden, welcke binnens Iaers (van deſen *datum* af te reeckenen) met volle macht op een ſeeckeren tijdt en plaets (over het welck wederzyds deur ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt ſal werden gheconvenieert by een komen, ende van de ſaecke ten principale ende van een vaſte Vrede deur mediatie van vrienden handelen: en indien ſy onghedaner ſaeken ('t welck Godt verhoede) ſcheyden, ſo ſal de Treves nochtans vaſt blyven: ſonder oock te verſuymen nader occaſie tot het maecken van een eeuwige Vrede.

Soo in deſe verbinteniſſen (ſoo veel het den Coninck ende de Poolſche republique aengaet) de Doorluchtighſte en machtichſte Roomſche Keyſer, Coninck van *Spaignien*, de *Infante* van Spaignen Princeſſe van *Nederlant*, den Keurvorſt van *Beyeren* ſouden willen begrepen ſyn, dat ſal haer vryſtaen: mits haer binnen *vyf* maenden verklarende; deſghelijcx van de ſyde des Coninckx ende Rijcks *Sweden*; indien de Coninck van *Denemarcken*, de *Staten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden* ondet 1629. dit Tractaet willen geincludeert ſyn, 't ſal hun vryſtaen: mits haer binnen *vyf* maenden verklarende.

Op dat dit verbont te ſtercker gehouden werde; ende ſeeckerlijck gheblijcke dat het op goede gheloof van beyde ſyde moet gehouden worden, is verdraghen dat eerſtelijck dit verbont met hant en Seghel van de Commiſſariſen, van beyde ſyde beveſtight ende overghelevert ſal werden; ende dat dan de Doorluchtigſte Coning van *Poolen* op 't ſpoedichſte dit verbont na voorgeſchreve form Confirmere, ende ſal ſyn Confirmatie overgheve eer dat eenige reſtitutie van plaetſe ſal geſchiede. Ten anderen ſal't de Doorluchtigſte Coning van *Sweden* deur een ſolemneel inſtrument in ſyn en 't Rijck Sweedens naem beveſtigen; ende de Poolſche republicque ſal het ſelve op den Rijcxdagh, die met den eerſten gehouden ſal worden, openbaerlijck approberen. Ende met publijcque inſtrumenten beveſtighen; welcke ſolemnele Inſtrumenten (naer voorgeſchreven form en ſonder veranderinghen van eenich ſyllabe of woort) door beyderſyts Gedeputeerde Commiſſariſen tot dit Tractaet (ſoo haeſt 't gheſchieden kan) op de Frontieren tuſſchen *Elbingh* ende *Marienburgh* ſullen datelick ſonder verledt of excuſe wederſyts gelevert en ontfangen worden. Op deſelve wyſe ſal de Doorluchtichſte Keurvorſt van *Brandenborgh* beloven *Marienborgh*, *en 't Hooft van de Weyxel* met de groote *Werder ende Stum*, welcke hy deur recht van *Sequeſtratie* ſal behouden, een maent voor het eynde des ſtilſtants ſyn Guarniſoen daer uytnemende aenden Coning en 't Rijck *Sweden* wederom te geven. Ende hy ſal in de plaets hebben *Memel*, *Fiſchauſen*, *en Lochſtet*, ghelijck veraccordeert is, ende dit ſullen ſy met een beſonder inſtrument malkander verſpreecken, en aengeloven.

Actum in het velt by 't Dorp *Altemarcks* genaemt *Stuhmitzdorp den ſes en twintichſten September ſeſtien hondert negben en twintigh*.

Soo iſt dat wy *Sigiſmundus* de *derde* Coninck van *Poolen* verſpreecken en nemen aen voor ons ende onſe navolgende Coningen van *Poolen*, ende Grootvorſten van *Litauwen*, dat wy alle puncten in het voorgenoemde verbont begrepen, ende alles op goeden Coninckſlijcken gelove, geapprobeert, gelaudeert, ende beveſtighet hebben, gelijck wy mits deſe approberen lauderen ende beveſtigen, niet ſullende toeſtaen dat 't ſelve van onſe nakomelinge, of andere in eenigher maniere ghevioleert werde. Tot grooter ghelove ende ſeeckerheyt hebben wy deſe met onſe eyghen handt onderſchreven, ende ons eygen Segel daer aenhanghen. Datum *Warſaw* den *achſten* October *anno duyſent ſes hondert negben ende twintig*, onſer Regeringhe van *Poolen twee en veertighſte* van *Zweden* het *ſeven en dertighſte*.

Onderſtont *Sigiſmundus Coninck*.
Petrus Zerowski Regent der Koninckſlijke Cancelerie.

Dit Jaer is ooch deur notable Treves Handelinge ſeer gheſignaleert geweeſt / daer van het verhael is als volght.

Ghedurende het Tractaet van Compiegne met Vranckrijck voor eenighe Jaren gemaeckt / is het van Vredehandelingh gantſch ſtil geweeſt: hoewel men alhier klaeghde dattet ſubſidie daer in belooft niet wel en wiert betaelt.

Daer na / als geſept is / ſagh men ooch dat Vranckrijck ende Engelant om haer particuliere querellen den Spangiaert ghemeen het eenemael met vrede lieten. Ja Vranckrijck tractteerde met Spangien ende kreegh een auxiliaire Vloote van daer. Ende tuſſchen Enghelant ende Spangien was meer tolerantie ende colluſie / als oorlogh. De Koningh van Denemarck dede wel ſijn beſte: maer wiert deur Engelant niet geſecundeert.

Deſe Staet alleen toonde een goet Nabuyr / ende ghetrouw Bontgenoot te zijn: zijnde / naeſt Godt / oorſaecke van de behoudenis van Luckſtadt. Des ontgeſien maeckte de Koningh Anno 1629. ſijne particuliere Vrede met den Keyſer: ſonder eenigh advijs of communicatie daer van te laten doen aen hare Ho: Mo: alſo dat alhier noch drie maende ſubſidie ter ſomme van ſeſtich duyſent Rijckxdaelders gereet ſtonden / en ſouden over-

1629. ober gemaeckt zijn geweest; ware niet even op dien tijdt advijs gheko-men dat de Vrede tot Lubeck geslooten / gheteeckent / ende met afbranden van het Canon was ghesolemniseert. Ende wiert by de selve Vrede niet alleen stil zwijgens verby gegaen de Chur Paltz, en wat daer aen vast was: maer oock selfs de Hartoghen van Meckelenborgh: die daerom dan haer Erflanden wierden ghespolieert / ende eenighe Jaeren kommerlijck tot Lubeck hebben geleeft: tot dat de Koningh van Zweden haer eerlijck herstelde. Alsoo zijn Denemarck in het Jaer 1629. ende een weynigh daer na oock Engelant geschepden upt het oorloghen sonder veel regard te nemen op de geallieerde ende geinteresseerde.

Vreuerg handelingh alhier door Berckel.

Dese Provintien ter contrarie: die hoewel Anno 1629. (als upt het volgende sal blijcken) sy hadden konnen eerlijck upt den oorlogh komen / nochtans / meest ten aensien van de onderdruckte ende vryheyt soeckende party in Duytslandt, niet hebben willen daer na lupsteren: maer de handelingh af ghebrooken / ende de novo Anno 1630. met Vranckrijck (als hier naer sal volgen) haer verbonden tot oorlogh. Het verhael van die Vrede handelinge is als volght.

Anno 1626. woordende tot Middelburgh in Vlaenderen ober eenige generale los latinge van Gebanghens te water gehandelt by Wisselinge / is by de Burgemeester Berckel ende de Fiscael Slachmuller, gecommitteerde tot de voorsz Wisselinge aen sijn Excellentie gherapporteert: dat Kesselaer, Heer van Marquette ghecommitteert van de Infante, veel discoursen had gemaeckt van de oorloge met een Vrede te eyndigen: hoe seer de Infante daer toe ware genegen, ende dat d'occasie gheduyrende hare Hoogheyts leven waer ghenoomen most werden: De voorsz Berckel ende Slachmuller zijn by sijn Excellentie geauthorizeert / dat sy de discoursen ende voorslagen van Kesselaer souden mogen horen / doch niet anders dan als particulier / sonder haer verder in te laten oft Contenante te tonen het selve te doen met kennis van pemant van de Regeringh.

Dese discoursen met eenige voorstellingen (die buyten alle apparentie waren / van in consideratie genomen te kunnen worden) sijn nu ende dan gecontinueert / soo op verbolgh van de handelingh tot Middelburgh, als daer na tot Rosendael: wanneer na het overlijden van den Fiscael Slachmuller in gelijcke besoigne van wisselingh van gebangens neffens Berckel Gecommitteert is / de Burgemeester van der Hooge. De voorslagen die by den Heere van Marquette werden gedaen (alsoo die voorsz Gecommitteerden aen sijn Excellentie rapporteerden) waren in effecte dat de Koningh van Spangien eenighe recognitie uyt de Domeynen van de Provincien jaerlijcks souden volgen; dat sy soude werden geassisteert met eenige schepen; dat den Catholiquen of Rooms-gesinden soude werden toegelaten exercitie van hun Religie ten minsten in eene Kercke in de groote of principaelste Steden, de Riviere van de Schelde tot Navigarie ende Commercien geopent.

Welcke voorslagen de voorsz Gecommitteerde precijselijck en absolutelijck verklaert hebben buyten alle apparentie te zijn / ende hoewel de Heere van Marquette daer op eenige moderatie socht by te brenghen / is daer op soo blijven staen / tot dat de handelingh van de Wisselingh voltrocken was: alsoo nochtans dat by hem verstrepden Brieven sijn ghescheyden van tijdt tot tijdt aen den Burghemeester Berckel om dit werck levendich te houden: altijts presenterende onder ghedeguiseerde termen / dat van het swaermoedich Proces van de wedue ende Erfgenamen van Slachmulder, waer mede de oorloge worde verstaen / by Verdrach een eynde mochte werden ghemaeckt / ende de occasie van de goede wille in het leven van de Infante (die sy noemde de Wedyve ofte groote Vrouwe) waergenomen.

Op het welcke by de Burgemeester Berckel nu ende dan na goetvinden van sijn Excellentie hoet ende precijs geantwoort is / altijt in de gedeguiseerde bolige termen van op soodaenighe voorslaeghen niet te konnen worden gheset.

Woordende upt de voorsz discoursen ende Brieven onderlinghen ooch verstaen / dat dit werck neffens de Infante belept / seer behartigt was by den Marquis Spinola, soo hier als na dat hy in Spangien was geweest by den Koningh / ende dat geene andere van de Spaensche Regierders kennis daer van hadden als den Secretaris Don Pedro de S. Iuan. 1629.

Tot dat eyndelijck in dit jaer 1629. de Heere van Marquette geschreben heeft / datter absolutie macht en procuratie op de Infante van den Koning was gekomen / ende dat soodanige ouverture soude werden gedaen / die hy niet en twijffelde of soude werden geaccepteert / gebende klaerlijck genoech te kennen dat vande recognitie uyt de Domeynen, assistentie van schepen en exercitie van Religie wierde ghedesisteert / ponsserende voort om eenige antwoort of occasie van by een konnte: waer op by de Burgemeester Berckel dickwils niet / en eyndlijck een of twee mael by sorme van excuse en dilap tot beter gelegenthept geantwoort is.

Maer alsoo sich desen verleden Sommer wieder occasie van by eenkomste tot Rosendael op het subject als voren presenteerde: soo heeft de Heer van Marquette aldaer dese materie weder op gestelen ende Burgemeester Berckel, vertoonende ende te lesen ghevende de Procuratie van den Koning van Spangien op de Infante / gedateert den 12. January 1629. mitsgaders een acta van substitutie van d'Infante op hem Marquette; bernde seer ernstich ende effectuense Instant te tot den voorgank ende vesumtie van het oude Tractaet van Treves als vooren: alleen presererende de opening van de Schelde; om met dat point de reputatie van den Koningh te salveren: het welck alsoo het by Berckel gestelt wierde buyten alle apparentie; heeft eyndlijck met groote alteratie gesept / als het anders niet mochte wesen dat sy dan te vrede waren den voorgaenden Treves te vernieuwen simpelijck: heeft dienvolgende aen den Burgemeester Berckel getoont een Concept / bestaende in twee Articulen: de eerste inhoudende renovatie vanden voorgaenden Treves voor den tijdt van vier en dartigh Iaren, en het ander spreckende van eenigh naeder Communicatie roerende de openinghe van de Schelde, als hier na breder sal werden geseyt.

Sonder dat hy daer van Coppe wilde geven / seggende dat hy sulcks niet en vermochte te doen / maer liet de Burgemeester Berckel toe dat hy de substitutie der woorden van bepde extraheerde in sijn tablette; exponerende voort / ebermits hy alvoos in dese saecke gegaen hadde met oprechte pver / en oock getoont met exhibitie van de voorsz Procuratie sijn qualiteyt en macht.

Dat de Heere Berckel ter contrarie niet anders dan als particulier hebbende gesproken / sonder eenige autorisatie te thoonen / hy ten naesten soude komen met beschept of Acte van authorisatie ende qualificatie / daer mede hy mochte aen sijne Princesse sulcks verseekeren / datter ter goeder trouwe wierde geprocedeert.

De Burgemeester Berckel heeft van allen desen ghedaen rapport aen sijn Excellentie / doen wesende met zijn Leger voor 's Hertogenbosch, dewelcke hem ghesonden heeft na den Hage, en met een Missive van sijn eygen hant geaddresseert aen de Heere Duyck Raet Pensionaris van Hollant / begerende dat sijn E. en eenige andere Gedeputeerde van de Provintien in de voorsz Missive gementioneert / willden horen het gene de voorsz Berckel soude refereren; het selve examineren / en haer goetdunken sijn Excellentie toekomen laten.

Dienvolgens by den Heere Duyck een by eenkomste van de Gedeputeerde belept / ende by den Burgemeester Berckel verhael van het geene voorsz is / gedaen synde / is by een van de Gedeputeerde van Hollant genoteert / na dien de Heeren Staten haere Principale Vergadert waren / ofte aen deselve niet en behoorde te werden gherapporteert.

Beaumont. De Heere Beaumont wesende onder de voorsz Gedeputeerde heeft daer op gesept: als sulcks soude geschieden / dat hy een aensien van de Staten van Zeelant sijne principale Meesters moste gaen pari passu neffens de Heeren van Hollant / en hem verstont gen haer Ed: Mo: soude verbreghen. Waerdts welcke / ende ghenchsideert datter geen deliberatien en dienen / maer alleen aenbrengingh van een ouverture, ende maer bestaende in voor-

1629. woorden ende sonder geschrifte; die slibberigh/ onvast/ ende veranderingh ofte misduydinge subject waren/ is by de gesamentlijcke Gedeputeerde voor best geoordeelt: dat voor als noch gheen rapport voorder en soude werden gedaen/ ende op de Missive van ter soeck van sijn Excellentie goedt ghevonden te antwoorden by forme van bedenckinghe/ dat om de selve consideratie Berckel weder tot Roosendael komende/ wel moghte van Marquette afscheyen Coppe van de Procuratie/ ende de twee geconcipieerde Artijckelen/ en dat sijn Excellentie hem daer toe gave een Acte van Credentie ofte authorisatie.

Marquette.

Duyck. Dit is alsoo geschiet/ ende de Heere Berckel weder van Roosendael komende/ eerst aen sijn Excellentie/ ende daer naer met een ander Missive van sijn Excellentie aen de Heer Duyck in forme ende ten fijne als de voorgaende/ heeft aen de voorsz Gedeputeerde overgebracht Coppen van de voorsz Procuratie/ geauthenticeert by de handt ende Signature van Marquette, daer by verhaelende dat hy hadde belooft by sijn handt als man met eeren/ dat geen Coppe daer van soude werden gemaeckt noch gehouden/ ende deselve Geschriften tot den bestemden dagh aen den Heer van Marquette gerestitueert. De Procuratie van den Koningh van Spangien was geschreven in Spaensche Tale/ houdende in substantie:

Dat de Coning reguard nemende op het verderf ende schade die syn Coninglijcke Landen ende Onderdanen overkomen, tot naerdeel van het geheele Christenrijck, deur de continuatie van de Oorloge, met de Geunieerde Provintien, ende willende de selve doen ophouden ende remedieeren, machtigh maeckt de Serenissime Infante, om met de Staten Generael te tracteeren, ende sluyten een Treves van lange jaren, met macht van substitutie ende extensie van alle clausulen van Ratificatie, observatie, ende voorts in forma, dat de voorsz Procuratie gheoordeelt soude worden goet en valabel te zijn, gedateert den 12. January 1629. De Acte van de substitutie by de Infante gegeven aen d' Heere van Marquette, in Fransche Tale relatif tot de voorsz Procuratie was soo solemneel niet/ authorijseerde alleen om met de Gecommitteerde van de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, en d'Onderdanen van wederzijden een Treves van *vier en twintigh* jaren, op alsulcken voet ende Artijckelen als den Treves gheslooten hadde gheweest tusschen de Ertz-Hertogen ende de Staten Generael 1609. te maecken.

Ten tweeden, alsoo de Koning van Spangien gaerne sach dat de Navigatie ende Commercie op de Schelde weder haren trepn ende cours hebben moghte; Dat om daer over te handelen, ende (ware het mogelijck) te accordeeren, tot seeckere plaetse ende dage daer toe te bestemmen, Gedeputeerde van beyde zijden by den anderen souden komen; met dien verstande ende verklaring dat by soo verre daer over geen Accoordt wierde getroffen, dien onvermindert het gemaeckte Bestant subsisteren soude.

De gesamentlijcke Gedeputeerden hebben geconsidereert dat by haer niet verder en konde werden ghedaen/ dan dat deser saecke gelegentheyt moghte werden voorgebracht aen de Heeren Staten Generael/ en aen de respective Provintien/ die de deliberatie daer over is competeerende/ ende hebben oversulcks aen sijn Excellentie by Missive in bedencken ghestelt/ of de selve niet soude believen de Staten Generael te versoecken voor een korte tijdt tot Bommel te komen/ om aen hare Ho: Mog: de ouverture te werden gedaen.

Sijn Excellentie heeft desen voorslagh ten aensien van de Belegeringe van den Bosch bedenckelijck gevonden/ ende beter geoordeelt dat het niet al te ruchtbaer en wierde gemaeckt: maer eerst door de Gedeputeerde gesondeert de inclinatie inde Provintien, waer op de Gedeputeerde van Hollandt het voorgehouden hebben aen eenige van de Regeeringe van haer Provintie: ende de Heer van Beaumont heeft hem met goetvinden van sijn Excellentie ten selven eynde getransporteert in Zeelant/ en gecommuniceert met eenighe Heeren van de Regieringe tot dien eynde/ dat haer Ed. Mog: het oordeel van sijn Excellentie beliefde te informeeren met hare consideratien over de inclinatie van de ghemoederen in Zeelandt; ende of het in deliberatie van de Heeren Staten soo Generael als Provinciael moght werden gebracht: van welcke de voorsz Beaumont wel importante consideratien gehoort/ maer niet seeckers aen sijne Excellentie ter eenre of andere zijden heeft konnen refereeren. 1629.

Middelertijdt was de Vyandt d'Yssel komen te passeeren/ ende sich op de Veluwe gelogeert/ ende Amersfoort ingenomen.

Den 19. oft 20. Augusti/ wanneer de tijdinghe van Wesel was ghekomen/ is de Staten van Holandt openingh van alle het geene voorsz voorgedragen: ende oock aen die van Zeelandt/ ende kortz daer na deur den Pensionaris Duyck aen de Staten Generael/ wesende als doen tot Uytrecht.

Eenighen tijdt daer naer is de Vergaderingh van de Staten Generael tot Bommel, ende van daer in het Leger gekomen; wesende den Bosch nu in Staet van appoinctement.

De Borgermeester Berckel doen daer mede gekomen zijnde/ communiceerde de Vergadering-Brieven/ ontfangen van de Heere van Marquette, van den veertienden ende seventhienden Februarij/ houdende noch de voorige ernstighe inclinatie/ tot de af-doeninge van dit swaermoedigh Proces, ende dat alle het geene was ghe-offereert/ soude werden gepresteert.

Het welck in deliberatie genomen/ ende met sijn Excellentie in communicatie gelegt/ is met advijs van de selve eenpaerlijck by de Vergaderingh van de Heeren Staten Generael goet gevonden/ dat de Borgermeester Berckel tot Rosendael resolutelijck af-bragen soude: of de meeninge van de Infante niet en was dat de Vyandt van de Veluwe af-trecken, d'Yssel repasseeren, ende de pas quiteeren soude, dat anders in geen deliberatie konde worden getreden.

Den 29. Septembris was in de Vergaderingh gheco[m]pareert gemelde Heer Berckel, en heeft gherapporteert/ dat hy volgens haer Ho: Mog: resolutie van den 21. eergisteren hadde ghesproocken met den Heer van Marquette tot Roosendael, en dat hy hem voorgehouden hadde/ haer Ho: Mo: meeninge over 't af-wijcken van den Vyant van de Veluwe, en het verlaten van den pas over d'Yssel, by voortgang van den handel vande bekende saecke; ende dat de voornoemde Marquette in 't eerste sich daer over heel qualijck hiel; en naderhandt vraegde of hy Berckel niet gelast en was yetwes daer jeghens (ten behoeve van de andere zijde) in te ruymen: als sijnde de Veluwe en d' Yssel met groote kosten ende arbeydt opgeworpen/ ende de pas verseeckert/ vragende in specie of haer Ho: Mog: in sulcken geballe de Stadt Wesel in handen van den Hartogh van Nyborgh souden willen stellen/ ende dat hy Berckel t'elckemael hadde gheantwoort dat hy geen last en hadde om daer jeghens yetwes te beloven; verklarende dat sonder de selve conditie geen hoop en was tot succes van de bekende saecke; meynende haer Ho: Mog: andere middelen te hebben/ om den Vyandt van de Veluwe te dryven/ ende den voorsz pas te doen verlaeten; ende dat de voornoemde Marquette daer op tijdt genomen hadde van een half uer om sich te bedencken; de welcke hy hem wederkomende/ seyde: niet ghelast te zijn op de voorsz ghepraponeerde saecke/ maer dat hy in alder yl na Brussel soude vertrecken/ ende hem de meeninghe van haer Hooghepdt op maendagh eerst-komende hier over laten toekomen: dan dat hy meende ende hoopte dat hy de begeerde saeck daer heen soude belepden/ dat haer Ho: Mog: dies aengaende souden hebben contentement; voegende daer by dat hy Berckel de saecke soude mogen houden als voor gedaen.

Den 2. Octob. proponeerde de Heer Bas ter Vergadering/ presiderende dat de Heer Berckel des voorighen daegs hadde ontfangen antwoort van d' Heer van Marquette; houdende in effect dat aen 's Vyants zijde gereselbeert was dat men soude quiteeren de Veluwe, en den pas aen d'Yssel, soo haest de hooft-questie soude besloten ende geteeckent wesen: ende datse oock datelijck alle dat vreemt en ander Volck van die quartieren souden doen vertrecken/ ende alles op sijnen voorigen voet stellen: advijseerende daer nevens dat hy Berckel sich seeckerlijck ende vastelijck mocht verlaeten/ ende sulcks Bas.

aen

1629. aen haer Ho: Mog: asseureeren; ende dat de meeningh van haer Hooghept was datmen dit alles met den eersten ende sonder verder uytstel soude arresteeren ende beslupten / ende dat de gemelde Marquette en Berckel tot dien eynde op Sondag toekomende/den sevenden deses wederom tot Rosendael haer souden laten vinden / om de saecke ten principale alsoo te concipieeren ende te stellen / dat men 't daer na door solemnele deputatie ten wederzijden soude komen onderteecknen ende volbrengen. Waer op gedelibereert zijnde / zijn de Heeren Pensionaris Cats ende Burgemeester Berckel ghecommitteert ende gesonden na 't Leger / om aldaer met zijn Excellentie de gheheele saecke te communiceeren / ende der selver goede meeninge te verstaen.

De Heer Cats ende eenighe Gedeputeerde in den Hage uyt het Leger gekomen sijnde / hebben gerapporteert dat sijn Excellentie discoers-wijse hadde geseght in substantie: dat soo de Heeren Staten by Tractaet een eynde van Oorloge goet vonden te maecken, dat het selve met geen meerder of grooter reputatie ende avantage en konde geschieden als nu. Soo niet, dat men moste gheresolveert zijn tot de Oorloge en de tot het dragen vande consenten, ende dat d'Oorloghe niet moste wesen Defensyf maer Offensyf: alsoo de defensive de ruine van 't Land was. Sijn Excellentie met naerder instantie versocht sijnde zijn advijs klaerder ende resolupt te seggen / hadde het selve andermael verhaelt; daer by ghevoeght vraeghs-wijse: wat de Heeren begeerden dat hy meerder soude af konnen seggen.

Op dit rapport is by de Heeren Staten Generael ten selven dage gheresolveert / dat de uytschrijvinghe aen de Provintien soude gedaen worden / om op een saecke van groote importantie / ende den Staet van den Landen ten hoogsten importeerende / so als haer Ed. Mo. uyt hare Gedeputeerde tot dien eynde te huys komende souden vernemen / haer vergadering van Staten te willen leggen / ende haere resolutien insenden tegen den vijf en twintighsten vande maent Februarp. Ten selven dage / na dat de Heere van Marquette soo seer presteerde / wiert de Burgemeester Berckel belast t'excuseeren het nodigh dilap op de Constitutie van de Regeeringe / aen welcke de deliberatie moste werden ghevracht / ende dat hy schrijvende als particulier hoopte dat het wel ten goede uytvallen soude.

West-Indische Compagnie tegen den Vreed. Tegen deselve Vrede-handelingh / hebben haer ooch gheopenbaert die vande West-Indische Compagnye: ingevende de volgende Remonstrantie.

Hooge Mogende Heeren.

HOewel wy voorseeker houden ende vertrouwen, dat uwe Ho: Mog: naer haere ghewoonlijcke wysheyt konnen, ende naer haere sonderlinge genegentheyt inde gunste t' onswaerts, willen considereren, dat aen de conservatie ende vermeerderinghe van onse Compaignie de verseekeeringh ende welvaeren van ons lieve Vaderlant, op 't aldernaeuste verbonden is, hebben nochtans geacht schuldigh te wesen uwe Ho: Mog: in aller onderdanigheydt sommierlijck te verthoonen, de voornaemste saeken die in desen deele in acht behooren genomen te worden.

Eerst dient in bedencken te komen, met wat groot verlangen, nu veele Iaren by alle goede Patriotten binnen 's Landts ende alle goedwillers van onsen staet buyten 's Landts, dese Compagnie is verwacht geweest, ende hoe langhsaem deselve door de menichvuldighe contradictien, ende 't contramineren van eenige, is tot effecte gebracht.

Ten tweeden dat uwe Ho: Mog: uyt eyghen motiven, ende onversocht het Octroy aen uwe Onderdaenen, hebben verleent, ende by forme van mutuel contract, en onderlinge verbinteniſſe deselve alle hulpe in cas van Oorloge belooft toe te stellen, en by alle contracten met Uytheemsche in haer gheheel te mainteneren.

Ten derden dat daer op het Capitael van dese Compagnie door de verscheyden inductien van de Directeurs by uwe Ho: Mo: daer toe gestelt, genoechsaem al ende geheel is getekent ende gefourneert gheweest, by sulcke als uwe Ho: Mo: selfs oordeelen, de maintenue vande ware Ghereformeerde Religie, ende vryheden van ons Lieve Vaderlant, meest ter herten te gaen, soo dat oock vele daer toe ghenoechsaem van hare armoede hebben gecontribueert. 1629.

Ten vierden dat door dese Compagnie van den eersten beginne aen, een groot aental van Schepen, die anders door de schaersheydt van Commercien hadden stil moeten leggen, ten deele ghekocht, ende ten deele by huere syn geemployeert.

Ten vyfden dat door deselve veele groote ende mindere Schepen tot merckelijcke aenwas van de scheepsvaert syn aengetimmert, ende insonderheyt seer schoone ende seylbare Iachten.

Ten sesten dat het getal onser schepen van tyt tot tydt soo is vermeerdert, dat wy tegenwoordigh over de *hondert* wel ghemonteerde schepen in zee hebben, voor den meesten ten Oorlogh uytgerust, ende van verscheyden grooten.

Ten sevenden dat wy op deselve schepen van tydt tot tyt hebben geemployeert een groot getal Matroosen ende soldaten: soo dat wy voorleden jaer in onsen dienste hebben gehad by de neghen duysent mannen, ende nu jegenwoordigh wel vyfthien duysent; waer door dan 't volck wonderlicken wert aengequeeckt, veel ervaeren stierluyden gemaeckt, ende vele soo geoeffent, dat het Lant altyts kan vinden bequame lieden om sich te dienen voor hooft, en minder Officieren op hare schepen.

Ten achtsten dat wy de voorseyde schepen gevictalieert hebben, sommige voor twaelf, sommige voor vyfthien, en oock veele voor achthien, en meer maenden.

Ten negenden, dat wy onse schepen so hebben voorsien van swaer geschut, dat wy het voorleden jaer op onse schepen wel hebben ghehadt *twee honderdt vier en sestigh* Metaele stucken, waer onder veele halve Kartouwen, ende by de *veerthien hondert* swaere Gotelinghen, welck getal dit Iaer noch merckelijck is vermeerdert, so dat wy teghenwoordigh over de *vier hondert* Metaele stucken op onse schepen hebben, ende over de *twee duysent* Gotelingen, behalven de Steen-stucken, die verre over de *ses hondert* syn.

Ende eyndelijcken dat wy de selve met groote quantiteyt Polver meest hier te Lande ghemaeckt, hebben voorsien, soo dat wy dit Iaer over de hondert duysent Ponden Pulver op onse scheepen hebben bestedicht; Wt welcke alles dan voor eerst blyckt wat neeringhe onse Equipagie hier te Lande hebben ghecauseerdt, hoe veel volckx wy besich hebben gehouden, ende met wat aensienelijcke macht wy uwe Ho: Mo: scheepsvaert hebben verryckt, daer uwe Ho: Mo: by tyt van noot sich soude konnen dienen: gelijck dan sonder roem gesproken des Compagnies hulpe inde laetste onghelegentheden des Landts sonderlinge wel te passe is gekomen.

Staet nu vorder in acht te nemen wat Rijckdom dese onse Schepen in dese landen hebben gebracht.

Ten *eersten* (op dat wy verswygen 't geen by forme van commercien in Goudt, Oliphants-tanden, Greynen, Huyden, Pelteryen, Hout, ende Sout, ende diergelijcken, is dese voorgaende jaeren ingekomen) 't Silver gemunt als ongemunt in 't begin deses jaers, door veroveringe vande Vlote van *Nova Hispania* bekomen, bedraecht soo grooten schat, dat noyt sulcken buyt by eenige Vlooten hier te Lande ofte elders is ingebracht.

Ten *tweeden* soo hebben wy nu eenige jaeren vervolgende de Vyanden ontbloot, ende dese Landen verryckt met seer groote partye *Indigo*, soo dat alleen in't eynde van't voorleden ende beginne deses Iaers over de *vier duysent* cassen syn ingekomen.

Ten *derden* een seer groote quantiteyt *Suyckeren*, so dat wy dit jaer alleen by de drie duysent kisten hebben aengebracht.

Ten *vierden* een wonderlijck groot aental *rouwe Huyden*, ende voornamentlijck dit jaer, over de ses en dertigh duysent vande Vyanden verovert.

Ten *vyfden* een soo treffelijcke partye *Cochenillie*, als oyt voor desen in dese landen is gekomen.

Ten *sesten* een overgroote partye *Touback*, dewelcke nu mede een voornemen Coopmanschap is geworden.

Ende

1629. Ende eyndelijck een groote Rijckdom in allerhande *Geſtenten, Ziſa*, ende *Zijde Waren*, *Muskes*, *Amber*, allerhande *droogh Bruſſilien ende Campecie-hout*, en voorts andere Waren, hier te lange om te verhalen: ſoo dat wy alreede veele millioenen deſe Landen hebben toegebracht: alle welcke Waren hier te Lande onder de goede Ingeſetenen verkocht ende uytgedeelt, hier verbeſicht, ende elders vervoert zijn gheweeſt, ende overſulcks uwe Ho: Mog: ſubjecten verrijckt, de conſumptie vermeerdert, ende de Convoyen verſterckt hebben.

De ſchaede die wy daer door aen onſe Vyanden hebben gedaen, is licht af te meten: daer en boven ſoo hebben wy den Coningh van *Hiſpangien*, ſelfs eenighe ſijner Gallioenen, tot nu toe ghelijck onwinbaer geoordeelt, afgenomen, beneffens noch andere ſijne Oorlog-Schepen, op dat wy verſwijgen over de *twee hondert*, ſoo Schepen als Barcken, die wy ſijne ſubjecten hebben af-handigh gemaeckt, ende ten deele tot onſen gebruycke geapproprieert, ende ten deele verdeſtrueert.

Deſelve onſe Schepen ende Vlooten hebben in *Braſil* de rijcke ende machtige Stadt *St. Salvador* verovert, ende een tijdt ingehouden: *Porterico* geſachageert, ende de wegh geweſen, om ſyn alderbeſtoenſte Havenen te bemachtigen, het Caſteel van *Margarita* verdeſtrueert.

Met alle welck doen wy den Coning van *Spangien*, niet alleen ſyn kaſſe hebben ontbloot, maer hem oock vorders gejaeght op exceſſive onkoſten.

Segge ſyn kaſſe ontbloot.

Eerſt met het ontrecken van ſoo veel *Silvers*, gelijck als het bloedt uyt eene van ſyn hart-aders.

Ten tweeden, met verſmallen van ſyne *Tollen*, ſoo in *Portugael* als in *Spangien*, doch tot noch toe meeſt in *Portugael*: alſoo de *Suyckeren* voor 't inkomen ende weder uytgaen, aldaer over de *derrigh per Cento* zijn betalende.

Ten derden, mede in 't reguard van de voorſeyde *Tollen*, door dien zijn ſubjecten gheen Retouren bekomende uyt die Landen gediſanimeert worden, om Goederen ende Schepen te ſenden, ſoo dat de Commercie van *Portugael* ende *Spangien* dagelijcks verminderen, ende de Suyckeren in exceſſive quantiteyt in *Braſil* blijven leggen, per manquement van Schepen, ende ſchrick voor onſe Vlooten, op exceſſive koſten gejaeght.

Ten vierden, door dien wy verhinderen het overbrengen van *Swarten*, daer hy niet alleen groote Tollen van geniet, maer oock alle dingen door gevordert worden, op exceſſive onkoſten gejaeght.

Ten eerſten, door dien hy ſijn Vlooten moet verſtercken, ende daer hy ſijn Schatten met *ſes*, *ſeven* ofte *acht* Gallioens plaght te laten komen, nu meer dan drymael ſoo veel moet ſenden, ende durven noch qualijck (van vreeſe onſer Schepen) voort-komen.

Ten tweeden, door dien hy met een groote Vloote wel van *tſeſtigh* Schepen, waer op waeren wel *vijftien duyſent* Mannen, de Stadt *St. Salvador* weder heeft moeten veroveren, welck hem (naer aller verſtandigen giſſingh) wel *hondert in vijftigh* Tonnen Gouts heeft gekoſt, ende daer niet by bekomen als een ydel neſt.

Ten derden, door dien hy op alle ſijn Kuſten ende Haevenen de Fortificatien moet verſtercken, (dewijl hy niet weet waer ons te wachten) de Guarniſoenen vermeerderen, continueelijck Ammunitie toeſenden: ende in plaetſe daer hy gelt placht van te trecken, nu toegeven, waer door dan ſijn Inkomſten in die Landen dagelijcks te ſoberder uytvallen, ende wel licht ſoo veel te doen mochten krijghen, datter niet veel over en ſouden komen; waer dan noch by komen: dat wy deur onſe Vlooten verhinderen ſijne Vlooten van *Terra Firma*, *Honduras*, ende *Nova Hiſpannia*, op hare behoorlijcke tijdt t' huys komen, ende in haere Poorten te hiberneeren, (als nu nieuwelijcks by onſe laetſte Vloote onder den Admirael *Adriaen Janſz. Pater* is geſchiet) tot onuytſpreeckelijcke onkoſten, ende groot perijckel in het overkomen, op ongewoon ſayſoen, wy hem het herſtellen van ſijne Finantie gantſch beletten.

Uyt welcke alles dan volght dat des Coninghs kaſſe ydel is, ende blijft: ſijn credijt hem manqueert, ende meeſt alle de Contractanten ghenootſaeckt werden te breecken, ſijn Oorlogh-volck hier te Lande onbetaelt blijft, ſoo dat wy vertrouwen, dat een yder licht ſal konnen mercken dat deſe Compagnie den Coningh van Spangien een irreparabele ſchade heeft ghedaen, ende noch grooter doen kan, ſoo ſy als vooren magh in haer voornemen continueeren, ende behoorlijck geſeconderrt worden. 1629.

Waer toe dan oock grootelijckx dienen de teghenwoordige occaſien, die noyt diergelijcken zijn voorgevallen, ofte hier naer niet licht voorvallen en ſullen: te weten, dat in verſcheyden, oock ſijn importantſte Landen, aldaer veele en ſware oneenigheden zijn tuſſchen de Spangiaerden ſelfs, ende geen kleyne jalouſien by de overheerde Wilden, dewelcke hy nu ſoo niet kan remedieeren, dewijle hy benoodight is van gelt, ende de benevolentie van een yder daer van doen heeft, ende wy nu op het beſte konnen waernemen, ende hem met ſijn eygen houdt ſlaen.

Wy hebben nu oock met onſe koſten ende ſchaeden, de rechte greepen beginnen te leeren, jae meeſt alreede geleert, om hem aen te taſten daer hy ſwackſt is, ſoo de kours van dit ons werck nu ſoude worden geſteuyt, ſal hy zijn ſwackheyt konnen reſtaureeren, ende alles weder ſetten in een nieuw ende ons onbekent ſayſoen.

Wy en willen niet verhoopen dat uwe Ho: Mog: den dienſte van deſe Compagnie aen het Landt gedaen, ſullen kleyn achten ofte vergeeten, anders gelijck wy uwe Ho: Mog: hebben voorgedraegen; de emolumenten die het Landt heeft genooten, ende noch vorder heeft te genieten, van de goede voortgangh van deſe Compagnie: ſoo ſouden wy inſgelijcks uwe Ho: Mog: te gemoet draegen, de evidente ſchaden die het Landt heeft te verwachten, van het ontdoen van dit werck, met ſoo grooten moeyten begonnen, ende met ſoo exceſſive koſten ende haſart tot deſe perfectie gebracht; alle de wereldt is daer alreede voor beducht: dat de Compagnie ceſſeerende, ofte hare principale kracht gebonden zijnde, inevidentelijck heeft te volgen, gantſch het contrarie van het geene wy tot voordeel van deſe Landen hebben gededuceert, als namentlijck: Voor eerſt, dat wy onſe Schepen niet ſullen noch konnen imployeeren, ende deshalven een goet deel, ja het meeſten tot civile prijſen moeten verkoopen, geen meer maecken, geen meer hueren, deſwegen dan daer nu by valſche luyden altemet hier oft daer, d'een oft d'ander ſcheeps-behoeften, ofte wel d'een of d'ander Schip, den Vyandt wordt toegevoert, ſullen voor een yders oogen, ſonder ommeſien, onſe beſte ende bevarentſte Schepen aen de ſelve geraecken.

Ten tweeden, dat wy het Boots-volck geen werck ſullen konnen geven, die overſulcks verloopen, ende haer in dienſte van de Vyandt begeven ſullen.

Ten derden, dat het ſelve Boots-volck (verleckert zijnde aen de Beuyten op onſe Vyanden gehaelt) hun ſullen begeven tot Zee-roverye, ende alle Navigatien onvruchtbaer maecken.

Ten vierden, dat men (als by den voorgaenden Treves) ſal practiſeeren, om op het onkoſtelijckſte te varen, ende deshalven ſal men het Geſchut voor 't meeſtendeel afleggen, ende ſparige Ammunitie verſorgen, waer-deur de kracht des Landts gheſwackt zijnde, men in val des noots, niet en ſal hebben om aen te taſten.

Wy en ſullen niet meer ſulcken abondantie van koſtelijcke Waren in ons Landt inkrijghen, ten minſten niet ſoo onkoſtelijck, door dien dat alles eerſt deur de ſware Tollen van onſe Vyanden ſal moeten paſſeeren, ende derhalven ſalder den room af zijn, eer ſy tot onſen handen komen, waer uyt dan nootſaeckelijck heeft te volghen verminderingh van handel, ende alderhande Neeringe.

Daer en tegen den Coning van *Hiſpangien* ſal ſijn *gouden en ſilvere Spring-aders* weder vry en liber krijgen, ſal ſijn achterheden afdoen, ſijn diſordre ginder te lande ſonder omſien redreſſeeren, ſijn vervallen Fortreſſen weder op maken en nieuwe leggen, ter plaetſen daer hy nu bevonden heeft open te leggen, ſal de Wilden die noch eenigſints tot ons inclineeren, nae ſich trecken, ofte extirpeeren, en alles in ſulcken gelegentheyt herſtellen, datter voor ons in toekomende niet ſal zijn naer te trachten.

Digitized by Google

1629. Dat verre het meeſtendeel, van uwe Ho: Mog: onderdaenen, met eenparighe effectie erkennen, dat ſy altijt van dat gevoelen ſyn gheweeſt, datter niet oorbaerlijcker tegen onſen erf Vyant, en konde voorghenomen worden als hem aen te taſten in dat geweſte, daer hy van daen krijcht alles daer hy de gantſche Chriſtenheyt mede in roer hout, ende nu veele jaeren naer de Monarchye heeft geſteken, en dat ſy naer de beginſelen die ſy daer van geſien hebben, wel konnen ſpeuren in haer opinie niet bedrogen te weſen.

Wy beroepen ons op onſe Vyanden ſelfs, die niet en verholen dat haer niet ſo ſeer en perſt, om den Treves te begeren als de wapenen van onſe Compagnie, en dat ſy deſen doren uyt de voet hebben, ons dan, wel voorts alles ſullen toe geven.

Deſweghen dan den intereſt van het gemeyn onghelijck veel groter is, als van de particuliere participanten (dewelcke gelijckſe ſpreecken van den meeſtendeel) haer penninghen meer uyt liefde als uyt ghewin-ſuchte hebben ingelecht, ſoo ſoudenſe licht konnen verdraeghen de ſchaede die haer door deſolutie ofte krenckinge van de Compagnie ſoude moghen toekomen, als maer het ghemeyn daer meede waere gheholpen: door dien dat door deſe middel, de partye zijn aſem ſal verhaelen, en nieuw bloet maecken, daer ter contrarie deſe Landen ſullen verflauwen ende een van haer beſte ſenuwen vermincken, ende (ſoo het ons toeſtont te ſeggen) een van haer armen verlammen.

Oock ſoo ſoude de ſaecke by andere ter handt konnen werden ghenoomen, ende wy daer opſien, ende noyt hier naer weder op onſe ſlach, dan met competentie ende omſien naer andere konnen gheraecken.

Des wegen wy dan concluderende ſeer onderdanichlijcken verſoecken, dat uwe Ho: Mog: naer haere groote wijsheyt de voorgaende inconvenienten, ende ſchaeden gheliefden te verhoeden, ende niet ghedooghen, dat de Compagnie (als wy voor deſen hebben ghededuceert) *door den Treves werde gerruineert*, ende dat de Spanjaert, in deſen ſyn ongelegentheyt komt te reſpireren, ende ſyne finantien redderen; maer dat uwe Ho: Mog: ghelieven de Compagnie als voor deſen, in haer octroy te mainteneeren, in haer goet voornemen te encourageeren, ende te ſtijven, ende te laeten ghenieten de vruchten van ſoo veele haſarden, ende moeyten, als hare Capitaelen, ende dienſten hebben uytgheſtaen, ende het reſpect welck ſy aen deſen ſtaet hebben gemeriteert: niet afwijſende de ſeeghen die Godt de Landen, door deſe Compagnie heeft beginnen te gheven, ende vaſtelijck vertrouwende, dat de ſelve ſegen ſal continueeren, tot voortplantinge van ſyns naems eere, ende verlichtinge van ons lieve Vaderlandt, waer toe wy naer ons gheringhe vermoghen, alles willichlijck ſullen contribueren, ende ons altijdt bereyt houden uwe Ho: Mog: van onſe ſuſtenue naeder onderrichtinghe, ende nadere redenen te gheven, ende ſullen altijdts blijven

Uwe Ho: Mog: onderdanige Dienaers, de Gedeputeerden van de Geoctroyeerde Weſt-Indiſche Compagnie, ter Vergaderinge der XIXen.

Was onderteeckent

Reynier Reael, Antoni Godin, I. de Laet, Marcus van Valckenburgh, A. Pietersſons, Gerrit van Nyburgh, Symon Verdoes, Iohan de Moor, Didrich Scherf, Abraham Oyens, ende Albert Wyfferinck.

Daer naer heeft de Koningh van Beemen deur ſijne Raeden de Heeren van Pleſſen en van Ruſdorf aen haer Ho: Mo: laten doen en over geven de volgende Memorie op het ſelve ſubject.

AEnghenen het Godt belieft heeft, den Oorlogh der Ho: Mo: Heeren Staten Generael deſer Vereenighde Nederlantſche Provincien, ſoo goeden voortgangh, ende ſucces, ſoo wel te Water als te Lande, te verleenen, dat de Vyandt, hem in de uytterſte noodt vindende, ghenoodt-dronghen is, een Treves of ſtilſtandt van Wapenen te verſoecken, om daer door 1629.
wederom aſem te mogen ſcheppen. Sijne Majeſteyt van Bohemen (dewelcke dit groot geluck mede deelachtigh is, ende hare Ho: Mog: daer over hertelijcken begroetet) en heeft niet konnen na-laten, door de onverbreeckelijcke vriendtſchap, die van alle tijden ſoo ernſtelijck tuſſchen ſijn Majeſteyts Huys ende deſen Staet is onderhouden: als mede door de gemeene Intereſſen, haere Ho: Mog: ſeer inſtantelijcken te bidden ende te verſoecken: ingevalle ſy tot het gemeene beſte van haere Provintien moghten bevinden noodigh ende profijtelijck te zijn, tot eenigh Tractaet van Treves te bewilligen: dat het haer doch gelieve niets te beſluyten, ten zy dat de reſtitutie van ſijne Majeſteyt daerinne expreſſelijcken werde geſtipuleert, geaccordeert ende begrepen. Conſidereerende ten *eerſten*, dat deſe Geunieerde Provintien ſich niet te konnen belooven, veel weyniger hebben te verwachten eenige verſeeckerde ruſte ofte Vrede, ſoo lange als Duytſlandt ende ſpecialijcken den Paltz ſal blyven onder de verdruckinghe van het Huys van Ooſtenrijck ende van Spangien: aengemerckt dat hoe meerder het voornoemde Huys hare fortuyne ende hoogheydt ſal komen op te bouwen ende te verheffen in het verderf, ruyne, ende onderganck der Alder-Doorl. ende oudtſte Huyſen ofte Geſlachten van Duytslandt, ende boven al des Cheur-Vorſtelijcken Huyſes van de Paltz: hoe meerder middel ende gelegentheydt ſy hebben ſal, om het geheele Lighaem des Keyſerrijcks te doen verſaemelen, ende alle hare machten te wenden tegen deſen Staet en deſe Landen, in alle voorvallende occaſien, die ſich daer toe ſoude mogen preſenteeren, ſonder acht te nemen op eenigh Tractaet ofte Accoordt. Daer ten *tweeden*, ter contrarie 't voornoemde Huys van Ooſtenrijck ende Spangien, met haer Adherenten (die tot noch toe door hare onrechtvaerdige en overlaſtige Procedueren teghens haer hebben opgehitſt, ende verweckt, de afgunſt ende quaerwilligheyt van alle Euangeliſche Standen des Keyſer-rijcks) ſich nu beginnen te bevreeſen voor eenighe gevaerlijcke veranderinge, verwerringe ende ommekeeringe in haere ſaecken: welcke vreeſe ſeer is aengewaſſen, door de merckelijcke geluckige Victorien van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael deſer Landen. Weſende ten *derden* ſeer notoir en kennelijck, dat de principale oorſake van den haet, die 't voornoemde Huys van *Ooſtenrijck ende Spangien* aen 't Cheur-vorſtelijcke *Paltziſche* Huys is toedragende, principalijck hier uyt is ſpruytende: om dat het voorſz *Paltziſche* Huys altoos oprechtelijcken heeft geaffectioneert, gefavoriſeert, en gevordert, ſoo veel haer mogelijck is geweeſt, alles wat 't welvaren, profijt en aenwaſſinge van deſen Nederlandtſchen Staet eenighſints aen gingh. Om welcker redenen den Keyſer voor deſen aen den Coningh van Spangien heeft verthoont ende voorgehouden, door Brieven van den *veertienden* Octob. 1621. (beruſtende in handen van ſijn Majeſteyt van Bohemen, ende zijnde de waerachtige Originale Brief) dat deſen Staet der Vereenighde Provintien nimmermeer en ſal konnen werden gebracht onder de macht ende gehoorſaemheydt van Spangien, ſoo lange als 't Huys van de Paltz niet t' eenemael van het Keyſer-rijck en zy afgeſneden ende uytgeroeyt. *Ten vierden*, ſal het de Ho: Mog: Heeren Staten gelieven gedachtigh te zijn, dat de Artijckelen van 't Verdragh (die ſy gemaeckt hebben met den Coning van *Groot Brittannien*, den *ſevenden* September 1625.) in haer begrijpen den Paltz, en alles watter aen hangt, met ſeer krachtige en ſeer exgreſſe woorden en termen, tegens het Huys van Spangien ende ſijnder adherenten. Sijne Majeſteyt vaſtelijck vertrouwende, dat hare Ho: Mog: op dit alles ſorgvuldighlijck ſullen letten, en in gunſtige conſideratie nemen, de goede ende getrouwe dienſten, die ſijn Majeſteyts Voorlaten, ende namentlijck ſijn Vader ende Groot-Vaders, deſen Staet hebben ghedaen. Oock moet men ten *vijfden* dit voor ſeecker houden: dat indien de Paltz eenmael werde uytgeſlooten in dit Tractaet van Treves, die nu hare Ho: Mog: werdt voorgeſtelt ende aengeboden, ſulcks ſoude een onrepareerlijcke ſchade en hinder aenbrengen, tot de reſtitutie van ſijn Majeſteyt, en dienvolgens mede

Digitized by Google

1629. mede in de saecken van geheel Duytschlandt, die haere reflexie oft weerschyn hebben, op die van dese Geunieerde Provintien. Maer boven al, ende tot besluyt, wert in desen niet gehandelt, alleene het particulier van zijne voorsz Majesteyt, maer de wederopbouwinghe, als meede de Vryheyt ende behoudenisse van soo veele *Gereformeerde Kercken*, die hedensdaegs so swaerlijck suchten onder 't jock des *Antichrists*, ende die sonder op houden den Heere vierichlijck bidden voor 't welvaeren van dese Geunieerde Provintien. In voeghen dat alles wat de Ho: Mog: Heeren Staten Generael, desen aengaenden sullen doen, grootelijcks sal strecken tot vorderinge ende grootmaeckinge van Godes eere, ('t welck het eenichste doel wit van alle onse handelingen behoort te zijn) ende tot verlichtinge van der bedruckter herten: daer door over hare Provintien den Goddelijcken segen aenhaelen ende ghenieten, haere Ho: Mog: eenen onsterffelijcken lof doen verkrijgen, ende hoe langs hoe meer de Verbintenissen ende Obligatien van zijn Majesteyt ende aller syner naerkomelingen t' hunwaerts vermeerderen. Ende sy mogen haer wel verseeckert houden, dat zijn Majesteyt ende den synen, wederom in haer Vaders erf goet gerestitueert ende herstelt synde, seer sorchvuldig sullen wesen, hare Ho: Mo: alle schuldige plichten en diensten van een oprechte vrientschap, en eeuwige danckbaerlijcke erkenteniſſe te betoonen, soo dick en meenichmael als de tijdt haer daer toe middel en gelegentheyt sal verleenen.

Niet alleen onder die van de Regeeringh / maer oock onder de ghemeente wiert veel ghediscoureert van dese Treves Handelingh. By alle yverige Contraremonstranten of Heerlisgesinde/ wiertse gestimpveert in den hooghsten graet. In Vrieslandt raechte seher lidt van de Regeeringh in groot perijckel: om dat hy ghesept hadde dat wy geen actie hadden teghen de Koninck van Spangien: maer hy tegen ons. Dat Spangien vreede begeerende, desen staet niet met goede conscientie konde in oorlog blijven. **In Zeelant, daer de Predicanten veel te seggen hadden/ ginck het niet beter. Aldaer wiert by de Predicanten deur een expresse Deductie getracteert dese questie: ofmen in goede conscientie mocht Treves maken met den Koning van Spangien? en dat op volgende manier.**

De Predicanten daer teghen.

Wanneermen yet by der handt sal nemen, so is voor al nodich te onderscoecken of het met Godes Heylighe wille over een komt, ende met eene goede conscientie mach gheschieden. De Prince van Orangien Hoog Loffelijcker Memorie, heeft in het begin van zijn Gouvernement, als men te *Bourborgh* in Vlaenderen van Vrede met den Koninck van Spangien, soo van wegen de Koninginne van Engelant, als van wegen dese landen soude handelen, daer op insonderheyt gelet, en tot dien eynde de Classen ofte de Kerckelijcke Vergaderingen, daer op geconsuleert. Het soude goet wesen, dat onse Hooge Overheyden, als noch dien wegh in ginghen en hier op van de Leeraers der Kercke Christi uyt den woorde Gods advijs naemen, om alvooren in haere Conscientie wel onderrecht te syn; doch alsoo niet aparent en is, dat dit sal geschieden, soo sullen evenwel dese bedenckingen konnen dienen, tot onderricht van de Conscientien der genen diese komen te lesen. Biddende datse oprechtelijck in de vreese des Heeren met een ongeveynsde liefde tot Godt, en tot syne heylige waerheyt overleyt werden.

De Vrage en is hier niet: of men met een goede *Conscientie* oorloch mach voeren teghen den Koningh van Spangien, en in den oorloch wanneer hy continueert, tegen hem continueeren? dit stellen wy als vast, en bekent by alle Gereformeerde Christenen, en by alle Overicheden deser Landen, ghefondeert in dese Schriftuerlijke maxime: *dat de Overicheyt het swaert niet te vergeefs en draeght*, maer tot straffe der boosen, en beschermínghe der goeden, ende ten goeden harer onderdaenen, ende volgens niet alleen teghen particuliere quaetdoenders, die desen, ende geenen in 't particulier beschaedigen, maer oock tegen de gemeene, die den gemeenen staet soecken te verstooren. De Vraege is: of men met een goede conscientie uyt den oorlog soude mogen scheyden: ofte om beter te seggen den oorlog voor eenige tijdt ofte voor eenige jaren staken? 1629.

De Vrage aldus in *Thesi* in het gemeen voorgestelt synde, wijst haer selven; want wie sal daer aen twijffelen, of men uyt den oorlogh soude mooghen scheyden, verstaet als de partye tegen de welcke men oorlocht, dat verseeckt, of immers mede gesint is het selve te doen; derhalven de Vrage in *Thesi* voor gestelt en heeft gene swaericheyt, ten ware by luyden die of bloetgierig of wraeckgierigh sijn, of die door den oorloch haer selven meenen groot te maken, ofte van den roof te verrijcken, die dan in desen niet en soude handelen naer conscientie, maer na hare boose vleeschelijcke passien.

Het komt hier op de *Hypothesis* aen, ofte soo dese Vrage geampliceert wort op onsen gemeynen Vyandt ende zijne conditie: of het met een goede conscientie kan bestaen, datmen Treves maeckt met den Koningh van Spangien?

Hier staen twee saecken aen te mercken, ten *eersten de Conditie* van den Coninck van Spangien, ten *tweeden en sijn staet*, en gelegentheyt.

Aengaende het *eerste*, het is seecker ende buyten allen twijffel, dat onsen Vyandt den Koninck van Spangien met ons van *Treves* doet handelen, niet uyt liefde tot de Vreede, noch uyt liefde tot ons. Dit bewijsen alle de oorloghen die hy oyt van tijdt tot tijdt, oock met ons in oorloch synde ghevoert heeft, om syne geimagineerde *Heerschappye* ende Monarchie op te richten: De oorlogen dien hy den Keyser in Duytslandt heeft helpen voeren, om onse Religions verwanten te verdrucken, dewijl hy met ons in Treves was: den oorlogh die hy nu noch soo aenvanght in Italien teghen den Koninck van Vranckrijck, ende in andere gewesten van de werelt; ende dat hy met ons niet van Vrede, maer van Treves doet spreken: hy houdt ons voor syne rebellen, ende hy haet ons als soodaenighe, daerom hy ons oock noyt voor Vrye Landen ghekent en heeft, noch in der eeuwicheyt kennen en sal; hy dissimuleert alleen zynen haet, voor eenen tijdt, tot beter gelegentheyt. Hoe hy in zynen haet tegens ons heeft gecontinueert, heeft na het uytgaen van den voorgaenden Treves wel ghebleecken. Wat is het dan dat hem hier toe beweecht? niet anders dan de liefde tot zijn eygenen staet, ende geimagineerde Monarchie, siende dat hy daer toe door den oorloch tegens ons niet en kan gheraecken, dat Godt de Heere ons in den oorloch middelen heeft gegeven, om onsen staet te verstercken, ende den synen te verswacken: soo soeckt hy door den Treves ons de middelen uyt de hant te nemen, ende alsoo zynen staet ende macht tegen den onsen vast ende sterck te maecken, ten eynde hy met zijn meerder profyt ende onse meerder schade den oorlog mocht hervatten.

Seghtmen *men sal immers gheduyrende den tijdt van den Treves in ruste sitten, sonder Oorloch*; so staet hier op te bedencken; of men dit wel met verseeckeringe mach seggen: want waer toe salmen Soldaeten in dienst, ende Guarnisoenen over al op de Frontieren houden, soo men daer van kan verseeckert zijn? waer toe die onkosten niet gespaert, ende eenige lasten vermindert? Soo is het dan bekent datmen sich van des Vyandts getrouwigheyt ende de ruste van den Oorloch oock onder den Treves niet en derf verseeckeren; het is oock recht: want wy hebben met eenen Vyandt te doen, die *noch woort noch beloften en houd*, oock met handt, Zeghel ende Eedt bevesticht zijnde. De maximen van de Pausselijcke Concilien van dat men de *Ketters geen geloof* en sal houden, zijn de gantsche werelt bekent, de practijcke daer van is in allen Landen ghebleecken, de *Spaensche ontrouwigheden* hebben oock dese Landen gheexperimenteert, men overdencke de voorige geschiedenissen, men leese de Nederlantsche Historien, die sullen het ons overvloedig getuygen.

Wilmen seggen *dat den Spangiaert, door de experientie van de voorgaende tijden gheleert synde, nu van een ander conditie ende verstant is*; wie sal ons dat verseeckeren? Het kan soo licht ontkent als gheseydt worden, ende

1629. het neen is beter te bewijſen als het ja, immers blijft hy in zijn Conſcientie verbonden aen den Paus van Roomen: deſe ſchrijft hem ſelven toe de macht om de Conſcientien der menſchen vande verplichtinge des eedts te ontſlaen, de Onderdanen te ontſlaen van den eed der getrouwigheyt gedaen aen hare Overheden, de Onderdanen te de wapenen teghen hare Coninghen ende Overſten, de Coningen af ende aen te ſetten, ende ſoo voorts. Als het de bevorderinghe van de Roomſche Kercke ſoo vereyſcht, ſal hy niet veel meer de macht hebben om den Coningh van Spangien te ontſlaen van de belofte: het ſy by onderteeckeninge, het ſy by eede ghedaen aen den geenen die hy voor Ketters ende des Coninghs rebellighe Onderdanen houdt, jae den Coning te ordonneeren dat hy den ſelven tot voordeel van de Roomſche Kercke onverſiens op het lijf valle.

Wil men ſeggen: *dat men daer teghen kan voorſien, midts de Wapenen in handen te houden, de Frontieren wel te beſetten, ende gauw toe te ſien, dat hy ons niet en overvalle*: Wat ſal dan den Treves beduyden, de welcke men in forme van eene defenſive Oorloge ſal moeten onderhouden, ende ondertuſſchen hem ſelven benomen hebben alle ghelegentheydt, om eenigh voordeel op den Vyandt te doen.

Aengaende het *tweede*, namentlijck onſen ſtaet ende gelegentheydt. De Heeren Staten deſer Landen maecken Profeſſie van te mainteneeren de waere Gereformeerde Chriſtelijcke Religie: ſy ſchrijven dat uyt inde Ordonnantien van de Bede-dagen, ſy ſtellen het in hare Verklaringen aen Coningen, Princen ende Republijcken, ſy ſegghen het in hare Placcaten ende Ordonnantien, ende ſy doen wel: ſo dat't een van de voornaemſte maximen van onſen Staet is, de handt-havinge van de ware Chriſtelijcke Religie. 't Staet te beſien of den Treves daer toe is ſtreckende; 't is ſeecker dat den Spangiaert om geen oorſaecke ons meer en haet als om deſelve Religie, dat hy oock deſelve gebruyckt als een pretext, om te meer ſijnen Oorlogh tegen ons te juſtificeeren, ende te verklaeren dat wy onſe Privilegien verbeurt hebben; hy ſiet dat hy daer toe door den Oorlogh niet en kan gheraecken, ſoo meent hy het te bekomen door den Treves; ende voorwaer hy en heeft geen bequamer middel daer toe: want hy weet hoe veel Sectariſen hier te Lande zijn, Vyanden van deſelve Religie: hoe veel Inwoonderen deſer Landen noch aen het Pauſdom hangen, hoe veel Papen ende Ieſuijten hier door het Landt loopen, om de herten der Onderdaenen tegen de Religie ende den Staet deſer Landen te verbitteren; ja om de herten van de Regeerders ſelven in te nemen: hoe dat twee ſoorten van menſchen voornaemelijck haer teghen de Religie ende den Staet der Landen bandeeren: de Papiſten ende de Remonſtranten: de Papiſten ſuſtineerende dat den Staet deſer Landen een geuſurpeerden Staet, ende den Coningh van Spangien den Wettelijcken Erff-heer deſer Landen is: De Remonſtranten om dat haer deſſein ghebroocken, ende haere Factie gereprimeert is, uyt bitteren haet der Religie, ende de Regeeringe der Landen op het hatelijckſte afmalende, jae ſomtijdts in particuliere propooſten haer latende verluyden: datſe den Coningh van Spangien kennen voor den *natuerlijcken Heer* deſer Landen. Hy weet hoe dat deſe twee ſoorten van de andere Sectariſen gevoet ende gheſtijft worden: ende dat derhalven de voorſz waere Religie ſoo veel Vyanden heeft binnen des Landts als daer buyten: hoe dat alle deſe gaſten haer eenighſints moeten ſtil houden; immers het hooft ſoo ſeer niet by den Oorlogh konnen opſteecken, als by den Treves. De ervarentheydt heeft het onder den voorgaenden Treves wel geleert, hoe ſeer men getracht heeft die Religie wegh te nemen hier binnen 's Landts, wat macht ende liſtigheydt daer toe is ghebruyckt gheweeſt, ende hoe dat die Factieuſe menſchen ende vyanden van deſelve Religie alle te gelijck hare hoofden opſtaecken, ende haeren haet teghen de Religie ſochten uyt te wercken: ende ſoo het Godt de Heere niet wonderlijck en hadde voorſien, waer ſouden wy malkanderen gevonden hebben: daer by komt het dat onder den voorgaenden Treves onſe Religions-verwanten in Duytſlandt ende daer ontrent ſoo dapper vervolgt, ende ſoo deerlijck zijn t' onder gebracht. Dit is eene ſeeckere ſaecke: de Religie verlooren, het Landt verlooren: ende hoe na dat het in den voorgaenden Treves met de Religie is gekomen geweeſt, en kan niemant onbekent zijn die van eenigh verſtant ende oordeel is. 1629.

Wie ſal twijffelen of deſe aenbiedinghe van Treves ſiet op het ſelve oogemerck: Dat den Spangiaert de Religie hatet, ende alle ſijne actien daer naer aenſtdt om die uyt te roeyen is buyten diſpuyt: Dat alle Sectariſen binnen 's Landts de Religie haten, ende maer naer gelegentheydt ſien om die wegh te drijven, behoeft geen bewijs. De Spangiaert biedt den Treves aen, alle de Sectariſen hier te Lande: *Papiſten*, *Remonſtranten*, *Baſtaert Lutherſchen*, *Mennoniten*, ende Luyden ſonder Religie, ofte *Lybertynen*, prijſen die ende roepen daerom: Bedenckt nu ofſe kan dienen tot handt-havinghe ende voorſtandt van de waere Religie. De Spangiaert hoopt ende verwacht, dat onder den Treves de Sectariſen het hooft ſullen opſteecken, ende gelegentheydt vinden om de Religie te verdrucken: De Sectariſen verlanghen daer naer om de gelegentheydt te bekomen: inſonderheydt de bekende Factie, die met eenen bitteren haet ſwangher gaet, om by die gelegentheydt haer te revengeeren: dit doet alle ghetrouwe Patriotten ende Liefhebbers van de voorſz Religie ſoo ſwaerén apprehenſie hebben van den Treves.

Laet nu bedacht worden in de vreeſe Godts, of het met een goede conſcientie kan beſtaen, de Landen in perijckel te ſtellen, van de vyanden bedroogen, en onverſiens overvallen te worden. De Vyanden in handen te geven ſoodanige middelen, die ſy ſelfs oordeelen tot herſtellinge van haren Staet, en krenckinge van den onſen te moeten dienen: de vyanden van de Religie binnen en buyten 's Landts te geven die gelegentheyt daer ſy na verlangen ende roepen, om de ware Religie te verdrucken: onſe Religions-verwanten in *Duytſlandt* ende elders te verlaten, en wegh werpen de middelen die ons God geeft tot hare reſtitutie: de vrienden te bedroeven, en de vyanden te verblijden, en dat te doen in ſulcke gelegentheyt als Godt de Heere ons merckelijck zegent, onſen Staet beveſtight, en de vyanden confondeert: en alſoo de groote weldaden en zegeningen Gods ondankbaerlijck als met voeten te verſtooten. Deſe bedenckingen behooren wel ter herten genomen te worden, ende en konnen hier tegen geen redenen met eenigh fondament yet gelden, ten ſy men alvooren weet te verſeekeren, dat den Treves verſocht werde uyt liefde tot der Lande welſtant: dat den Spangiaert ſijn woort onverbrekelijck ſal houden: dat in een algemeyn *Concilie* met toeſtemminge en approbatie van den Paus, ſy gerevoceert 't bekende decreet: van *dat men den Ketters ghen gheloof ſal houden*: dat de *Paus* hebbe geſigneert de macht van over den Eed te mogen diſpenſeren: dat de *Sectariſen* haer hier te lande ſullen ſtil houden, ſonder eenigſints te trachten tot verdruckinge vande ware Religie, en dat alle Regenten deſer Landen (ſoo in 't gemeyn als in 't particulier, en ſoo in 't particulier, als in 't ghemeyn) alle te ghelijck met alle ſorgvuldigheyt ende in oprechtigheydt ſullen trachten de *Gereformeerde Religie* te handhaven. Want ſoo lange de verſeeckertheyt van deſe dinghen daer niet en is, ſoo blijven de voorgaende bedenckingen.

Vraeght men *wat verſeeckeringe hier tegen zy by den Oorlog*? de antwoorde is veerdigh: uyt de ervarentheyt: de Wapenen maghmen ſeggen die wy onder Gods zegeninge, tegen onſen vyandt in de handen hebben, ende die men ſelfs bekent in handen te moeten houden, om onder den Treves verſeeckert te zijn, ende dat wy door de Oorlogen, gelijck als in een gebonden ende geſlooten werden, niet als ongebonden Beeſemen van een te vallen, waer door de geene die de Religie heymelijck vyand zijn, de bequame gelegentheydt niet en hebben, om haer partijdigh gemoet in 't werck te ſtellen.

Het ſpecieuſte datmen hier tegen in cas van conſcientie weet voor te brengen: is, dat *de Oorloge een quade beeſte is*, dewelcke ten minſten in tijdt van Treves ſal ruſten: maer bedenckt hier op hoe veel fuerieuſer ſy ſal zijn, als ſy wederom uyt haeren ſlaep ſal ontwaecken, ende hoe

ghy

1629. ghy dit hebt bevonden in de groote Heyrkrachten die den Vyandt na den voorgaenden Treves heeft uytghebracht, ende ſijne macht ter Zee, dat het verdrietigh is, ende een werck van conſcientie datter ſoo veel menſchen bloedt vergooten wordt: maer wat ſal het zijn als den Spangiaert door den Treves ſijne krachten hernomen hebbende, ons te ſeeckerder ende te harder ſal aenvallen, ende ons met onſe kinderen vernielen ende verworgen nae ſijnen ouden tyrannighen aerdt; ſalder dan gheen menſchen bloedt vergooten werden? Ende waer toe is den Treves dienſtigh als tot ſijn deſſeyn, als de Vyanden van Religie binnens Landts haer teghen de Voorſtanders van de Religie ſullen opmaecken: ende deſe meenende recht te hebben om haer te beſchermen, wy *binnen's Landts over hoop ſullen leggen*: ſal dat niet een droevigh ſpectakel voor ons, ende vermaeckelijck voor onſen Vyandt weſen: ende waer toe is het gebracht geweeſt by den voorgaenden Treves, ſoo het Godt niet wonderlijck hadt verſien, was het niet op 't tipken van ſoo een ſpectakel aengekomen.

Maer wie zijnſe die dit ſeggen? zijn het niet de *Papiſten*, welcker aerdt ons niet en kan onbekent weſen, die (ſoo lange als de Wapenen van deſe Landen voorſpoedigh gaen) ſamblant maecken van het met de Landen wel te nemen: maer ſoo haeſt als 'er eenighe rencontre komt, haren bitteren haet niet en konnen verbergen. Heeft het niet ghebleecken als de Vyandt in de Veluwe was, ende Amersfoort overgegaen?

Sijn het niet de Remonſtranten, welcker partydigh gemoet ſich in alle hare propooſten, ſchriften, ende actien verthoonen; zijn het niet de andere Sectariſen, die te gelijck t' ſamen ſpannen, om de ware Religie, het rechte *Paladium* van onſen Staet te ſubverteeren: ſchoon ſamblant van Vrede, ende van menſchen bloedt te ſparen, om de Vyanden te verſchoonen, ende de getrouwde Patriotten te verdrucken. *Sauls barmhertigheyd* aen *Agag* den Coningh der *Amalekijten*, die ondertuſſchen alle vlijdt aenwendende om den vroomen *David* te verworghen. *Achab* de Coningh *Iſraels* verſchoonde *Benhadad* den Coningh van *Syrien*, als hy in de uytterſte extremiteyt zijnde, hem daer op verliet dat de Coninghen Iſraels barmhertige Coningen waeren. Sulcke barmhertigheydt beweſen de Coningen Iſraels aen de *Afgodiſche Coningen*, de Vyanden Iſraels: ende ondertuſſchen vervolgden ſy de Heylige Propheten des Heeren, om dat die niet en ſpraken na haren appetijt. Dit is den aert van alle Hypocrijten en Vyanden van de waere Religie: dat ſy al roepen van barmhertigheydt als men te doen heeft met de Afgoden-dienaers, de Vyanden Gods, en ſijner Heylighe Kercke; maer als ſy met de getrouwe Dienaren Godts, ende Voorſtanders van de ware Religie te doen hebben, hebben ſy alle liefde ende barmhertigheydt t'eenemael wtgetrocken; leght af deſe verkeerde barmhertigheydt op dat de ſtraffe die den barmhertigen Coningen Iſraels gedreycht ende overgekomen is, u niet en treffe: toont uwe Barmhertigheydt aen het Iſraels Godts, dat van de Afgoden Dienaers vervolght wert, ſiet op God ende onſe Gerechtige ſaeke: Soeckt Godts eere te bevorderen, de ware Religie voor te ſtaen, ons Vaderlant tegen den alghemeynen ende gheſwooren Vyandt te beſchermen, doet dit in eenen heylighen yver, in Godts vreeſe, in een ghelovige kloeckmoedigheyt, ende Godt die Heere der Heyrſcharen ſal met u weſen, Amen.

Dat in deſe deductie / gelijck dickwils / den Vroomsgeſinde wert voorgeworpen / haer ſuſtenu: datmen de ketters gheen woort behouft te houden: Item / dat de Paus pemant van ſyn Eedt kan ontſlaen, of diſpenſeren: ſchijnt wat te zijn. Doch ſy ſullen segghen: dat ſulcx op het ſoodanighe Concilie van Conſtants wiert goet gevonden op het cas doen ſubject: Namelijck om voor te komen aenwas van 't greene ſy geloofden ketteryen te zijn. Item / dat aende Geeſtelijckheyt is niet te vergeefs gheghéven die macht van binden ende ontbinden: ende dat een Wereltlijck Prins deſgelijckx in Wereltlijcke ſaken Previlegien ende Pardons gheeft. Hoe wel ſy ſulcken text niet voor haer hebben. Ock seggen de Vroomsgeſinde / dat Hus geen Paſpoort van 't Concilie hadt. Maer / ſeggende Vroomsgeſinde; de Proteſtanten Gereformeerde / of Evangheliſche houden ſy / ick segh niet aen ketters / maer aen haer eygen Geloofs-genooten altijt woort / trouwe of belofte? De Proteſtanten / of Evangheliſche ſelfs (men behoefde geen Paepſche ghetuychenis te halen) ſullen bekennen neen. d' Exempelen zijn odieux: ende nochtans ſoo overbloedigh / dattet onmoodigh is deſelve te produceren. Dat de Koningh van Spagnien aen ons gheen Woort ſoude houden / wanneer hy met breecken / beter konde doen: daer aen moet niemandt twijfelen. het Is geen manier onder Potentaten. Sanctitas, Pietas, fides, privata ſunt: de Koninghen ende Potentaten doen wat hun ghelieft. Maer de preſumtie was dat de Koninck van Spagnien met het breecken van zijn woort geen voordeel ſoude doen: gelijck hy dan ſeer wel hadt onderhouden de voorgaende Treves: hoewel / het welck te noteren is / hy noyt deſelve had gheratificeert. Maer welck is nu beter ghedaen: den ketters geen woort te houden / of den Geloofs ghenooten gheen woort te houden? Dat de Paus pemandt diſpenſeert dat van zijn woort / of dattet een peder ſich ſelfs doet? Oock het Stuck van trouwe-wooſheyt / bedzoch / ende perfidie voorzeinen alſoo veel klagen onder de Proteſtanten / d' een tot nadeel van de ander; als tot nadeel vande Papiſten. Weſelve ſoo wel als d' Arminianen ſullen seggen: hoe d' Unie van Wtrecht in het ſtuck van de Religie is onder de Bontghenooten onderhouden / is te ſien in het derthiende Artijckel.

1629.

So dat deſe Deductie in dat regard tamelijck manck ſcheen te gaen: als renderſeerende / kommers tarerende ock alle Tractaeten die de Staet hadt ghemaeckt met Vranckrijck. 't Komt op de Religie / Woort / Eedt / of belofte niet eens aen. Als men voordeel treckt uyt de Vroomicheydt: dan is men Vroom. De conſervatie van deſen Staedt conſiſteerde in de Jalouſie van de naburige Koninghen: honden ſoo veel kleyne Republijcken in Duydts-landt ende Italien ſich maintenee-ren deur de ſelve jalouſie / gelijck ſy haer geconſeerdt hebben: hoe ende waerom dan ſoude niet deſe machtige Republijcke konnen beſtaen ende ſich conſerveeren? ja al waſt maer alleen deur de jalouſie / tuſſchen Spagnien, Vranckrijck, ende Engelant.

Wat aengaet de ghebreeſde oneenichept / het is seeker / dat die meer ſpruyt by tijt van Vzede als by Oorlogh. De diſputen tuſſchen de Remonſtranten ende Contra-Remonſtranten waren veel ouder als den Treves. By Oorloghs tijt hadmen d' Oneenichept van de Engelſche of Liceſterſche factie. Te voor met de Franſche: gedurende den Oorloch ſtreegh de Koningh van Spagnien, de Binnelantſche onruſt in Cataloigne ende Portugael: die hy inden Treves in ruſt hielde; Vzede wert Godt / d' Oorlog den Duyvel toegheſchreven. Die een Fontaine van alle goet: deſe van alle quaet is. Komter upt den Vzede eenich quaet het is Accidenteel: niet upter natuyr. 't Is waer: d' Overicheyt en draeght het Swaerdt niet te vergheefs. Maer daer upt volght niet / dat hy het altijt moet bloot dzagen / of altijt daer mede dooden of quetſen. Ten ware men wilde inboeren een ander Leere / als van de geene die geſeydt heeft ſteeckt u Swaert inde ſchede.

In 't laeſt van Junius hebben de Heeren Rantwijck, Noortwijck ende Vosberghen ghedaen rapport van de Communicatie by haer ende den Heer van Sommersdijck gehouden van het gheene conſiderabel was / ende te doen ſtonde ten aenſien van dat den Ambaſſadeur van Vranckrijck hadde aen ghediendt van de ſendinghe van den Heer van Chaſteau-neuf aenden Coninck van Groot Britagnien / ende den laſt aen den ſelven by den Coninck van Vranckrijck ghegeven / en is aenden Heer Ioachimi geſchreven / dat hy goet regart ſoude hebben te nemen / ende neerſtelijck ſien te penetreren / het geene by ghemelde Heer van Chaſteau-neuf ſoude worden aengebracht ende ghehandelt; ende by ſoo verre hy totte ſelve beſoigne ende handelinge wiert verſocht / oft hem communicatie gedaen / dat hy ſoude mogen verklaren / inghevalle de Coninck van Denemarcken hon werden gediſponeert de handelinghe met de Keyſerſche

Chaſteau-neuf wegen Vranckrijck in Engelant.

1629. niet te ſlupten / maer in de oorloge te continueeren / dat hare Ho: Mog: hare ſubſidien van vijftich duyſent gulden ſouden continueeren midts dat de Koninghen van Vranckrijck en groot Brittannien mede den ſelven Koninck effectuelijck aſſiſtentie deden ; dat mede gemelte Heer Ioachimi andermael den Koninck van Groot Brittangien ſoude aenſpreecken / ende verſoecken / dat zijne Majeſteyt de Troupen die onder den Colonel Morgan en Holſteyn waren / herwaerts liete komen / ende tot dienſt van deſen Staet / voor eenige tijdt onderhouden ende gebruycken : wijders is mede goet ghevonden den Coninghen van Vranckrijck en groot Brittannien reſpective te bedancken over de notificatie van den ghemaeckten onderlinge Vrede met Engelant met behoorlijcke Geluckwenſinge.

Hoe wel deſe Staet niet ongeern ſach de bevredinghe en goede correſpondentie tuſſchen Vranckrijck ende Engelant : ſoo lietmen echter niet Jalour te zijn van haer actien : maer de beſendinge van Chaſteau-neuf was eygentlijck niet anders / als om de ghemaeckte Vrede te beveſtigen : ende onder dat decxſel Engelant te diſponeren tot hanthavinghe van de Franſche intereſten / ende van Spangien te verbreemden. Maer d'Engelſche Miniſters ſochten geen nieuwe moeyten : alleen deur beſendingen hebben getracht elders de Vrede te vorderen : ende daer deur haer intereſt te verſorgen. Gelijck dan in Iulio alhier quam Sir Tomas Roe : die den twaelfden audientie hebbende verthoonde dat hy by zijne Majeſteyt was gelaſt te communiceren af ghevonden te zijn na de Koningen van Sweden ende Poolen, om de ſelve te bevredigen over hare onderlinge differenten / verſoetende eenighe Heeren Commiſſariſen upt het midden van hare Ho: Mo: om te verſtaen der ſelver Advijs op den voet by hem hier inne te houden / als oock op de ſaecken ſelfs ; bedanckende hare Ho: Mog: voor de receptie / en goet tractement met verklaringe dat hy in meninge was hem upt hare Ho: Mo: Logijs te transporteeren by den Heer Reſident Carleton, niet tegenſtaende hy den tijdt / volgens de ordre van het Lant daer in niet en was verbleven.

Sr. Tomas Roe Engelſch Ambaſſadeur.

Reſident Carleton.

Waer op de Gemelte Heer Ambaſſadeur weder is bedanckt met complimenten daer toe dienende / ende het veranderen van het Logijs gheſtelt tot zijn diſpoſitie : voorders zijn gecommitteert eenige Heeren / tot particuliere conferentie in de welke vertoonden de noodtwendigheyt van datmen behoorde de gemeene ſaken tegen Oſtenrijck te behartigen : ende de handt te bieden aen den Koningh van Sweden : den ſelven tegenwoordich weder beſendende / ende van de Poolſche oorloch deſgageerende : op dat hy te krachtiger mocht de ſake in Duytſlant onder nemen. Hy verſocht oock een oorloch ſchip tot zijn transport na Denemarck ; aengaende dit tweede is terſtont geſchreven aen de Admiralitept tot Amſterdam en in het Noorder Quartier. Belangende het eerſte soo was Enghelandt den rechten man niet om die ſake hier aen te preecken : als doende so ſlappelijck zijn debvoir van het gunt by het Tractaet van Southamton was belooft : dies heeftmen aen den Ambaſſadeur Roe ghegeven een generael antwoort : als hier ſal volghen. Niet te min de Koningh heeft in Julio toeghelaten dat vijf hondert Laſt Hoorn upt Suſſex en Southamton ſouden werden herwaerts / alwaer het Hoorn grooteliycks gebreck was / gevoert ; ten anderen hadt zijn Majeſteyt toegeſeyt / ten behoeve van deſen ſtaet een aſſiſtentie van twee duyſent man / ſonder de Officieren voor den tijdt van drie ofte vier Maenden op zijne koſten / onder twintig Compagnien / te weten twaelf die onder den Colonel Morgan upt deſe Landen na Holſteyn waren ghetrocken : vier die in den dienſt van den Koninck van Dennemarcken waren / en vier die ghemaeckt ſouden worden van het Volck van Iarſey en Gerneſay, waer op den Sergeant Major van den voornoemden Morgan den ſelven te gemoet is geſchickt met een Miſſive na de Noort ſtrant, oock dupplicata van dien met een expreſſe Bode af gheveerdight ende hem Morgan geadverteert van de goede meeninghe en intentie van de Hooghſtghedachte Koninck met vermaen ſich met zijn onderhebbende Volck in aller diligentie herwaerts na het Vlie te begeven ende aldaer ordre te vinden waer de ſelve Troupes ſoude ghelept worden. Van gheliycken is geſchreven aen den Reſident Aitzema ; ingheval de de ghemelde Morgan ontrent Hamborch quam dat hy op het ſpoedichſte herwaerts mocht werden ghedepeſcheert / voorders is gereſolveert den Commiſſaris die dien morgen was af geveerdigt na 't Vlie, om op de voorſz Troupes te wachten / te laſten de ſelve aldaer ghearriveert zijnde aen te ſeggen dat den Hoogſtgedachten Koninck belieft had dat ſy ghemployeert ſoude worden op ſijne Majeſteyts koſten in dienſt van hare Ho: Mog: voor eenighe maenden / en dat Sr. Butlamachi op haer onderhout ordre ſoude ſtellen.

Morgan.

1629.

De antwoort aen den Ambaſſadeur Roe gegheven: volgt hier.

Antwoort aen Roe.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pais-Bas, Ayant veu les Lettres du Sereniſſime Roy de la *Grande Bretangie* du 22. de Juin & ouy la Propoſition faicte ſuivant icelles, & en vertu de la creance y contenue, par le Seigneur Chevalier *Roe*, Ambaſſadeur Extraordinaire de ſa Majeſté le 13. de Juillet, & le tout mis en meure deliberation, remercient bien humblement ſa Majeſté de ce qu'il luy a pleu leur faire ouverture & communication de ſes Royales & tres louables intentions d'employer ſa mediation envers les Roys de *Poleigne* & de *Swede*, pour pacifier les troubles & differents qui ſont entreux, afin que le Commerce ſoit reſtabli, dont le cours & liberté, par les guerres en *Pruſſe* & ailleurs a eſté longuement & eſt encores grandement intreſſé & incommodé : pour a quoy parvenir les Seigneurs Eſtats ayans cy devant fait travailler avec ſincere affection & grand ſoin par des Ambaſſadeurs envoyés aux ſuſdicts Roys ſans toutefois en obtenir la fin deſirée ils eſperent & ſouhaittent que les Offices qui ſe feront de par ſa Majeſté reu ſçiront plus heureuſement au bien des affaires communes : Ce queſtant, la Navigation de la Mer Baltique, en ſera, ſelon toute apparence, plus libre, ou pour le moins pourra eſtre defendue & conſervée contre ceux qui la voudroient empeſcher ou nuire au Sereniſſime Roy de Suede, qui ayant nagueres faict faire ouverture de ſes intentions aux Seigneurs Eſtats, ils ſe ſont pieça declarés en General comme ils declarent encores eſtre bien enclins & reſolus d'y joindre non ſeulement leurs voeux & volontes, Mais le Roy de la *Grande Bretangie* y mettant auſſi la main ne feront difficulté d'y concourrir avec ſa Majeſté d'une telle maniere, que les neceſſités de leurs affaires, conſiderée la longue & grande guerre, que pour la conſervation de leur Eſtat & Libertes, ils ont avec le Roy d'*Eſpaigne*, leur pourra aucunement permettre, faict le 26. de Juillet 1629.

Luydende in 't Nederlandts:

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, geſien hebbende de Brieven van des Doorluchtigſten Coning van *Groot Brittannien*, van den *twee en twintighſten* Juny, ende gehoort de Propoſitie in gevolge van dien gedaen by den Heer Ridder *Roe*, Ambaſſadeur Extraordinaris van ſijne Majeſteyt gedaen den *derthienden* Iuly, ende alles geleydt in rijpe deliberatie, dancken ſeer nedrighlijck ſijne Majeſteyt, van dat deſelve belieft haer Ho: Mog: te doen opening van ſijne Koninckliycke ende loffelijcke intentien van het employeeren ſijne middelingh, tot beſliſſinghe der differenten tuſſchen de Koningen van Polen ende Sweden : om te herſtellen de Commercien, welcke cours deur de langduerige Oorlogen in Pruyſſen ſeer zijn verhindert geweeſt ; ſulcks als noch zijnde. Om waer toe te komen haer Ho: Mog: alreede voor deſen hebben laeten arbeyden met oprechte genegentheyt deur haer Ambaſſadeurs geſonden aen de Hoogſt-gemelde Coning : hoewel ſonder geobtineert te hebben het gewenſchte, wenſchende dat de goede Officien, die van wegen ſijne Majeſteyt daer toe ſullen werden geemployeert, mogen beter ſucces hebben. Waer na de bewaringe van d'Ooſt-zee ſal zijn vryer ende veyliger : ende ten minſten ſal konnen lichter werden beſchermt teghen de geene die deſelve ſouden willen verhin-

Digitized by Google

1629. hinderen, ofte eenigh nadeel doen aen sijne Majesteyt van Sweden. Die hebbende onlanghs laeten doen openingh van sijne intentien aen haere Ho: Mog: soo hebben deselve sich verklaert, gelijck sy verklaren midtsdesen, te willen voegen niet alleen haer wensch, ende goede wille: maer oock met ende neffens sijn Majesteyt van *Groot Brittannien* alles by brenghen wat de noodt van haer saecken sal konnen toelaten: acht nemende op den langen ende swaren Oorlogh, die de Coning van Spangien tegen haer Staet en Vryheydt is doende. Actum den *ses en twintighsten* Iuly 1629.

De Ridder Roe is daer mede voort getogen na Pruysen: alwaer de salue tot een tractact of stilstant van Wapenen is gebracht; als hier voor is geseyt.

In October wiert deur eenighe van haer Ho: Mog: Gecommitteerden met den Resident Carleton ende den Coopman Burlamachi getreden tot liquidatie over het geene tusschen de Kroone van Groot Brittannien en desen Staet ter saecken van verschepden Posten was uytstaende / ende wiert bevonden dat in reeckeninge wierden gebracht verschepden Posten diemen difficulteerde / dan dat de voornoemde Burlamachi eyntelijck had verklaert dese liquidatie egeen voortganck te sullen hebben / nochte effect soorteren / ten ware dat hare Ho: Mog: aen namen by Contractatie vijfthien hondert Vaeten Engels Geschut / ofter hondert jegens vijftien guldens / te ontfanghen binnen twee eerstkomende jaeren / ten tweeden, dat hare Ho: Mo: op het selfde Geschut souden advanceeren seven hondert en vijftigh duysent guldens; ten derden, dat se oock in reeckeninge tot haeren laste souden laten passeren het geene sijne Majesteyt van groot Brittannien over het onderhout van vier Regimenten Engelsche / in krachte van de Ligue defensive anno vier en twintigh had ghedebourseert; waer op deur den Raedt van Staete den Resident Carleton ende Seigneur Burlamachi is voor gedragen dat de gelegenthept van desen Staet niet toe en liet eenige penningen te verstrecken / nochte oock de Contractatie van het voorss Geschut aen te gaen / noch te betalen het gene desen staet na eenen gesloten Treves eerst soude komen schuldig te worden.

Alsoo men in Engelandt vernam alhier met Spangien eenighe handelingh en apparentie te zijn van Treves, soo heeft de Koning herwaerts gesonden den Heer Vane die den twintigsten November de Vergaderingh van haer Ho: Mog: congratuleerde over de Victorien daer mede Godt Almachtigh desen voorleden Somer den Staet deser Landen hadde gesegent / verseeckerende hare Ho: Mog: van zijn Hoochstgedachte Coninckx goede wille ende genegenthept tot desen Staet so om de Religie als om het gemeen Interest ende alliantie daer voor d'een ende d'ander aen malkanderen was verobligeert / verklaerende dat zijne Majesteyt ghenegen was hare Ho: Mog: by te staen ende te assisteeren; Ten anderen, dat hy in zijn gevolch hadde mede overgebracht de Engelsche ghetuygen in de saecke van Amboina, die noch in levende lijve waeren / om het different dat daer over was ontstaen by accommodatie te binden / wast mogelijck: bedanckende hare Ho: Mog: voor der selver goede receptie ende Tractement aen sijn persoon bewesen / versoeckende Commissarisen uyt de vergaderinge van hare Ho: Mog: om aen de selve eenighe saecken te communiceeren ende voor te dragen / die beter in particuliere conferentie / dan in publicque audientie / dienden gheopent / waer over de ghemelde Heer Ambassadeur wederom is bedanckt / met de complimenten daer toe dienende: ende wierden versocht de Heeren Rantwijck, Noortwijck, vander Dussen, Beaumont, Ploos, Eysinga, Haersolte, ende Schaffer, om de openinghe van den meerghemelde Ambassadeur te hooren.

Ambassadeur Vane gaet hier.

Conferentie met hem.

De gemelde Heeren met den Ambassadeur Vane in conferentie geweest zijnde / rapporteerden wat hy hadt geseyt te zijn. Eerstelijck, belangende de handelinge en leverantie van 't Engelsch Geschut by Burlamachi aengeboden / ende dat sy daer op hadden geantwoordt / dat die aenbiedinge voor desen Staet niet en was aennemelijck: doch dat aen hare Ho: Mog: op gisteren was verthoont gheweest seeckere nadere Propositie by den voornoemde Burlamachi gedaen / ende dat daer op versocht was advijs van de wel-ghemelten Raedt. Ten tweeden, noopende de saeck van Amboyna, gheexpresseert in seeckere memorie hier na geinsereert. Ten derden, aengaende het beginsel van de Vrede-handelingh tusschen sijne Majesteyt van Groot Brittannien, ende den Coninghe van Spangien, ende de Procedueren daer in gehouden: met verklaringe wat sijne hoogst-gedachte Majest. diesaengaende verders gemeent was te doen / volgens een tweede Memorie hier mede volgende. 1629.

Memoire pour Messieurs les Estats Generaux de Provinces Unies, Livré aux Deputés de leurs S. Seigneuries le 28. *de Novembre* 1629. *par le Chevalier* Vane, *Ambassadeur Extraordinaire de sa Majesté de la Grande* Bretaigne, *sur l'affaire* d'Amboina, *afin de leur faire entendre,*

Sijn Memorie raerkende Amboina.

QU'ayant sadite Majesté attendu par plusieurs années de suitte, la satisfaction & reparation tant de fois promise & asseurée de la part desdits S. Seigneurs Estats pour la perte des vies & biens de ses subjects en la *cruelle & injuste* procedure tenue par les leurs, à *Amboyne*, aux Indes Orientales, & condescendu a leurs demandes, pour pacienter & contribuer de sa part tout ce qui a peu servir & aider a la satisfaction des consciences des juges, lesquels en ont esté cause (selon qu'il est bien connu a leur S. Seigneuries elle ne sçauroit qu'avec estonnement considerer que jusques icy il ne se voye aucun effect qui responde aux dites promesses & asseurances si souvent reiterées par leurs S. Seigneuries en cest endroit. Mais d'autant que lesdits Estats, ont par plusieurs fois pressé sa Majesté de l'envoy personnel des tesmoins Anglois qui estants eschappez de ceste *sanglante execution* demeurent encores en vie, pour estre examinéz & confrontés pardeça en presence de juges susdits & qué pour les difficultés qui se sont rencontrées en cest endroit jusques icy on pretend de s'excuser aucunemét des longeurs & delays apportez sur ce faict, sa Majesté pour les desnuer de toute sorte d'excuse, & aimant mieux avoir plustost la satisfaction & reparation estre faite & accomplie par mesdits Seigneurs les Estats, que de se servir des moyens necessaires pour faire raison elle mesmes: nonobstant qu'elle sçache tresbien qu'il n'y aye ny droict ny pratique qui oblige des tesmoings d'autre jurisdiction a comparition personelle, mais que les tesmoignages legitimement pris doibvent servir & estre de pareille efficace, comme si les tesmoings estoient ouis par deça: mais devant que venir a l'examination ou confrontation sa Majesté desire que Messieurs les Estats s'esclaircissent sur les trois points qui ensuivent (comme autant des conditions de l'envoy desdits tesmoings) lesquels estants approuvez & consentis par leurs Seigneuries comme la raison & la justice demandent, sa Majesté s'asseure d'autant plus de leur sinceres intentions, & l'issue en cest important affaire sera tant plus facile a trouver.

Premierement, que Messieurs les Estats se declarent d'estre d'un commun entendement avec sa Majesté en ce qui touche la supreme & absolute jurisdiction en ceste cause; laquelle sa Majesté n'a jamais submise ni voudra soufmettre a la judicature de leurs juges quoy qu'elle aimeroit mieux, comme dict est, reçevoir la reparation necessaire des mains de leurs Seigneuries que d'user d'autre moyen, soi tenant au reste ferme sur sa protestation faicte sur la conclusion de l'Alliance defensive & offensive avec leurs Seigneuries le *septieme* de Septembre en l'an *vingt cinq*, laquelle Protestation demeure es mains de leur Seigneuries secondée de diverses declarations de sa Majesté mesmes, & de ses Ministres par son commandement estants de mesme substance.

Secondement, il plaira aux Seigneurs Estats ou juges par eux designez a decider ceste cause avant qu'entrer en l'examen des subdits tesmoings, declarer

1629. qu'ils les avouent & cognoiſſent pour teſmoins bons & completens en ceſt en droit; leſquels teſmoings ne ſeront examinez ſur autres points & d'Articles outre ceux ſur leſquels ils ont auparavant eſte examinez en la cour d'Admirauté de ſa Majeſté, eſtants ces examinations entre les mains des Eſtats ou juges ſuſdits & finalement qu'il plaiſe a Meſſieurs les Eſtats permettre, que l'Ambaſſadeur de ſa Majeſté ou aucun autre par luy deputé ſoit preſent a l'examination afin qu'il en puiſſe rendre teſmoignage des procedures.

Tiercement que lors que les juges es Pais Bas, ſeront ſur le point de proferer leur ſentence, ils s'endeporteront juſqu'a ce que premier ils ayent adverti ſa Majeſté de la ſentence prononcée afin qué par ce Moyen ſa Majeſté la puiſſe peſer & conſiderer avant que d'eſtre prononce.

Faict a la Haye le 28. de Novembre 1629. Eſtoit ſoubz ſigné

H. Vane.

De tweede Memorie luyden als volgt.

Tweede Memorie.

MEſſieurs, il ne vous eſt pas incogneu que le Roy eſtant en guerre avec deux grands Roys; le Traicté d'Eſpagne fut commence devant que ſa Majeſté avoit eu ouverture aucune d'Accommodement de la part de la France: toutefois ſa Majeſté s'eſt laiſſée gouverner par les conſeils & intereſt des ſes amis & alliez (entre leſquels il ny a nul que ſa Majeſté reſpecte plus que Meſſieurs les Eſtats) a donner preference a celle la: & neantmoins le Roy de France ſe tient encores ferme à maintenir ſon amitie avec l'Eſpagne, ſurquoy ſa Majeſté m'a commandé avous dire, que la meſme raiſon qui l'a induitte a eſcouter les premieres ouvertures du coſté d'Eſpagne l'oblige en ſon honneur d'une attendre pour quelque temps l'iſſue: deſquelles depuis le commencement juſques a preſent Meſſieurs les Eſtats ont eu par ſes Miniſtres la particuliere cognoiſſance: en ſuitte dequoy ſa Majeſté a envoye ſon Ambaſſadeur en Eſpagne, pour tirer de la une reſponce categorique a toutes les ouvertures de la part du Roy d'Eſpagne a ſa Majeſté deſia Propoſées, & correſpondre a Don *Carlo* de *Colona* qui eſt deſigné, pour venir en Angleterre, ſa Majeſté eſtant reſolve de n'es couter les Offres de la paix, ſi non entant que ce ſera pour ſon honneur le bien de la Chreſtienté la reſtitution de ſon beau Frere, ſa Treſchere ſoeur, ſes nepheus & ne rien faire contre la confederation faicte avec Meſdits Seigneurs les Eſtats.

Voicy a peu pres les parolles proferées par Monſieur l'Ambaſſadeur de ſa Majeſté de la grande Bretaigne aus deputes des S. Eſtats Generaux en une conference, le 28. de Novembre 1629. ſur le ſubject du Traicte d'Eſpagne, dont leſdits deputez ayans deſiré d'avoir un memoire pour s'en aider en leur rapport a leurs S. S. & non point de le tirer a autre conſequence Mondt. Seigneur l'Ambaſſadeur l'a conſenti, ſous leur promeſſe de procurer tout promtement une reſponce de leurs Seigneuries auſſi par eſcrit pour exprimer le ſentiment d'icelles ſur ceſt important afaire.

De Eerſte Memorie luyde in 't Nederlants als volgt:

Translaet van beyde.

DAt namelijck ſyne Majeſteyt veel jaren aen malkander verwacht hebbende voldoeninge en reparatie, ſo dickwils by haer Ho: Mog: belooft, over 't verlies van lijf en goet, van ſyne Onderdanen in de wreede en onrechtmatige Proceduren gepleeght, by de Hollantſche tot *Amboyna* in Ooſt-Indien, ende op haer Ho: Mo: verſoeck ghepatienteert ende ghecontribueert hebbende, alles wat konde dienen tot voldoeninghe der gemoederen vande Rechters (die oorſaeck ſyn van alles, gelijck haer Ho: Mo: wel bekent is) ſyne Majeſteyt verwondert was te ſien geen de minſte effect op alle die belofte ende verſeeckeringhen ſoo dickmael wederhaelt. Ende om dat haer Ho: Mo: ſo ſeer hadden gheinſiſteert de perſoonelijcke overſendinge der Engelſche ghetuygen geeſchappeert uyt die *Bloedige* executie, ende noch in leven ſynde, om te werden geexamineert ende gheconfronteert in preſentie der voornoemde Richters; dat ſy tot dien eynde nu alhier waeren: om haer t'ontblooten van alle de excuſen ende wijdtluchtigheden, die men daer op had gefundeert. Dat zijn Majeſteyt liever ſach dat de reparatie gheſchiede door haer Ho: Mog: als dat zijn *Majeſteyt* ſich ſoude moeten dienen van middelen om ſulcx ſelf te doen: hoewel ſijn Majeſteyt wel wiſt datter noch recht noch practijck was die yemant obligeerde om getuygen te ſende buyten ſijne juriſdictie, tot perſonele comparitie, ende dat depoſitien van getuygen gekomen voor haer wettige Overigheyt, ſyn van de ſelve efficatie; als of ſy waeren genomen van de Rechters daer het Proces hangt. Edoch voor alle dingen begeerde ſijn Majeſteyt dat haer Ho: Mo: ſouden verklaren op de drie volghende poincten (als conditien op dewelcke de ſendinge der getuygen was geſchiet) waer in ſoo haer Ho: *Mo:* verklaren van zijn Majeſteyts meeninge te ſyn, gelijck ſy conform de Iuſtitie waren: ſo ſouden ſyn Majeſteyt ſich verſeeckeren van harer Ho: Mo: oprechte intentien: en dan moeſtmen niet twijffelen aen een goet eynde vande ſake.

Eerſtelijck: ſouden haer Ho: Mog: met ſyn *Majeſteyt* toeſtaen dat d'opperſte juriſdictie over deſe ſaecke behoorde aen ſyn *Majeſteyt*, die ſich des noyt hadde noch ſoude begeeren; of ſulcx ſubmitteeren aen anderen, hoewel als geſeyt is, ſyn *Majeſteyt* lieſt ſach dattet ghedaen wiert door haer Ho: *Mog:* anderſints ſich houdende aen het Tractaet van 't jaer *vijf en twintigh*, ende 't proteſt daer by gedaen: ſynde in handen van haer Ho: *Mo:* geſecondeert deur veelmalige Coninckljke verklaringen, ſo by ſyn *Majeſteyt* ſelfs als by ſyn Miniſters gedaen.

Ten *tweeden*: dat haer Ho: *Mog:* of de gedelegueerde Rechters ſouden bekennen en aennemen de ſelve ghetuyghen voor goet en competent, en ſonder reproche: niet ſullende werden gheexamineert, op andere poincten; als waer op ſy alrede waren gehoort in het Hof van d'Admiraliteyt van ſyn *Majeſteyt*, ſijnde de ſelve examinatie in handen van haer Ho: *Mo:* of van haer Richters: Item dat d'Ambaſſadeur van ſijn *Majeſteyt* of die hy daer toe ſoude deputeren, by 't examen mocht preſent zijn.

Ten *derden*: als de Rechters ſouden gereet zijn met het prononceren der Sententie; dat ſulcx ſoude werden opghehouden ter tijdt toe men daer van eerſt kennis ſoude hebben gegeven aen zijn *Majeſteyt*, van 't inhouden van dien.

d'Ander memorie hielt in; hoe dat zijn Coningh in oorlog zijnde met twee groote Coningen ſyn handeling van vrede nochtans was aenghevanghen met Spangien: eer zijn *Majeſteyt* eenige openingh van accommodement had met Vranckrijck; dat nochtans zijn *Majeſteyt* hadde willen volgen den raet, ende 't intereſt van zijne Bontgenooten (onder alle deſelve meeſt regard nemende op haer Ho: *Mo:*) om te prefereren de vrede met den Coning van Vranckrijck. Klagende dat des onaengeſien Vranckrijck al noch bleef in vrientſchap met Spangien. Dat zijn *Majeſteyt* hem Ambaſſadeur hadde gelaſt te ſeggen: dat de ſelve reden die zijn *Majeſteyt* hadde bewogen om te luyſteren nae d'eerſte openingh van vrede met Spangien, des Conings eere obligeerden om daer vaſt te verwachten d'uytkomſte: hebbende voor ena aen haer Ho: *Mo:* kennis ghegeven van die Negotiatie. Dat in gevolge van ſulcx zijn *Majeſteyt* hadde ghe-ſonden zijn Ambaſſadeur in Spangien: om van daer te trecken eene Categorijcke antwoort op de openinge van wegen Spangien aen ſyn *Majeſteyt* ghedaen: om te correſpendeeren met *Don Carlos Colona*: die van weghen Spangien verwacht wiert in Engelant. Sijn *Majeſteyt* gereſolveert zijnde niet te hooren na eenigen vrede, als die ſoude ſijn eerlijck, tot voordeel vande Chriſtenheyt, tot reſtitutie van zijn Schoonbroeder, ſeer beminde Sufter en Neven: en niet te ſullen doen tegen den text van de met haer Ho: *Mo:* hebbende Alliantie.

Dit was, ſeyde hy ongheveert, wat hy Ambaſſadeur den *acht en twintigſten* November hadde geſproocken aen de opgemelde Heeren Gecommitteerden van haer Ho: *Mo:* waer van alſo ſy hadden verſocht ſijne ſchriftelijcke memorien, ſo had hy haer ſulcx gegeven: ſonder 't ſelve te trecken in ghevolgh, met belofte van dat men hem daer

Digitized by Google

1629. daer op ſoude gheven een promt antwoort ende reſolutie, tot uytdruckinge van haer Ho: Mog: gevoelen en meeninge op deſe ghewichtighe ſaecke.

's Anderendaeghs wierdt ter Vergaederingh van haer Ho: Mog: gerapporteert dat de Reſident Carleton klaeghde, dat de Raedt van Staeten de Officiers van het Regimendt van den Colonel Morgan upt Denemarcken gekomen, ſpreeckende om haer Soldien, over den dienſt binnen deſe Landen ghedaen, hadt afgheweſen aen den Heer Ambaſſadeur Vane, ende hem Carleton, om de voorſz Soldien te betaelen, volgens de ghedaene beloften van zijne Majeſteydt van Groot Brittannien, allegerende hy Carleton daer jeghens dat haer Ho: Mog: gelieſde ſich t' erinneren, dat de betalinge van de voorſz Soldien zijne reflexie hadde op het ſuccas van het Contract, dat Burlamachi met haere Ho: Mog: ſoude maecken, belanghende de leverantie van het Enghels Yſer Gheſchut, het welck haere Ho: Mog: niet believde t' accepteeren, exhibeerende tot bewijs van dien Coppe van de voorſz propoſitie hy den Heer Ambaſſadeur Ioachimi, van weghen deſen Staet aen zijne Majeſteyt om het ſecours van 't voorſz volck gedaen, als ock dubbelt van d'ant wooxt met de naeder verklaeringe van dien by zijne Majeſteyt op deſelve propoſitie genomen.

Eenige dagen daer na verſocht de Reſident Carleton dat eenige Heeren Ghedeputeerden upt het midden van haer Ho: Mog: mochten worden ghecommitteerdt, om deſen voormiddagh met den Heer Ambaſſadeur Vane te ſpreecken, ſoo het haer ghelegenthevdt toeliet; ende dat deſelve Heeren mochten zijn gelaſt, om van wegen haer Ho: Mog: te brenghen antwoort op de Memorien by den welghemelten Heer Ambaſſadeur overgegeven, d'eene raekende de handelinge met Spagnien, en d'ander 't ſtuck van Amboina. Waer op by hare Ho: Mog: voorgenoemde Commiſſariſen verſocht zijn om by hem te gaen: edoch ſonder laſt om eenigh antwoordt te geven op de gemelde zijn Memorie.

Conferentie met de Engelſche. Met hem in Conferentie komende is't effect geweeſt eene ludificatie: vermits de welgemelde Heer Ambaſſadeur van opinie was dat hare Ho: Mo: hem verweys hadden voor te dragen, ende ſy het ſelve van hem waeren verwachtende, volgens d'Memorie by de Reſident Carleton op de naem van de meerghemelde Heer Ambaſſadeur overgegeven aenden Heer Eyſinga ter Vergaderinge preſiderende.

Carleton will vertrecken. Den ſeſthienden Octobris compareerde de genoemde Reſident Carleton inde Vergaderinge, notificerende dat hy verlof hadt bekomen van zijn Majeſteyt om een keer na Engelandt te moghen doen, tot verrichtinghe van zijn particuliere affairen, ende dat hy meende zijn reys over Zeelandt Maendagh naeſtkomende aen te vanghen; verſoecken dat haer Ho: Mog: oxze willen ſtellen aen het Collegie ter Admiralitept aldaer, dat hy van een goet Schip van Oorlogh mocht werden geaccommodeert. Ten tweeden, dat hare Ho: Mo: ſouden gelieven te reſolveren op de Memoire by den Heer Vane Extraordinaris Ambaſſadeur van zijn Hoogſtgedachte Majeſteyt overgegeven, ten eynde dat hy Carleton haer Ho: Mo: reſolutien ſoude mogen overbragen.

Op het eerſte point is de voorſz Carleton gewenſt gelucx op zijn voorgenomen repſe, met de complimenten daer toe behoorende; en voorders goetgehonden te ſchrijven aen 't Collegie ter Admiralitept in Zeelant, datſe een bequaem Schip van Oorloch tot transport van de voorſz Carleton wilden doen gereet maken.

Op het tweede point, is hem aengeſeyt: dat haer Ho: Mo: beſich waren in het examineeren vande Memorien, ende dat de beſoignes daer op ſo verre noch niet en waeren geadvanceert, dat daer op een reſolutie hadde konnen ghefourneert worden, doch dat haer Ho: Mo: alle moghelijcke debvoiren ſouden doen, ten eynde dat de Heer Ambaſſadeur Vane op't ſpoedighſte antwoordt mocht bekomen.

Burlimachi. Twee dagen daer na quam Burlimachi klaghen dat hy tot Rotterdam in zijn repſe wiert getardeert door het leggen arreſt, van weghen haer Ho: Mog: door den Raet van Staete aen hem in Perſoon ghedaen: ſuſtineerende dat hy niet en was arreſtabel: als gekomen zijnde binnen deſe Landen met Brieven van Credentie van de Coninck van Groot Brittannien; doch dat hy des niet teghenſtaende willende letten op zijn credijt, te vreden was te gheven een aſſignatie van honderdt en twintich duyſent gulden op Sr. Calandrini cum ſocio tot Amſterdam te betalen upt het provenu van't Gheſchut: het welck hy Burlimachi den voorſwoende Calandrini cum ſocio in drie jaren ſoude overſenden, volgens het Contract met hun gemaeckt; ofte dat haer Ho: Mog: ter concurrentie van de voorſz ſomme ſouden moghen aennemen eenige ſtucken van het voorſz Geſchut; verſoechende de gemelte Heeren te verſtaen ofte haer Ho: Mog: met het geven van de voorſz aſſignatie namen contentement. De Heeren van Hollant hebben de ſaecke gecommuniceert aen haer principalen, ende is middelertijdt goet ghevonden den Raedt van Staete te authoriſeren om by de hant te nemen alſulcke middelen, die ſy dienſtigh ſouden oordelen om met de minſte offenſie te bekomen nader verſeeckeringe van de voorſz ſchult van hondert een en tachtigh duyſent guldens: affiaende ſolutum, doende van alles communicatie aen de Heer Vaene Ambaſſadeur Extraordinaris van zijn Majeſteyt van Groot Brittannien. 1629. Calandrini.

Men was niet te vreden mettet aſſigneeren op de verkoopinge van 't Geſchut, het welck van tijt tot tijt upt Engelandt ſoude gefonden worden, als daerinne geen volkomen verſeeckertheyt voor haer Ho: Mog: konnende vinden: maer naer eenige naerder communicatien wiertet eyndelijck ſoo verre ghebracht, dat haer Ho: Mog: ofte in Geſchut ofte upt de eerſte penningen die van't verkoopen van't Geſchut ſoude procederen, betaelt ſoude worden by preferentie op dierghelijcke termijn ende forme, ghelijck aen de Coninginne van Bohemen ſtont te geſchieden: dat ock het Gheſchut ſeeckerlijck hier te Lande ſoude moeten overkomen, om de Juweelen des Conincks van Groot Brittannien te loſſen, volgens ſeeckere Contracte tuſſchen hem Burlimachi, Latfeur, en Calandrin binnen Amſterdam gemaeckt, het welck is geexamineert ende in originali overgenomen: ſulcx dat deſe ſaecke met hem ten aenſien van zijne Qualiteyt niet verder en was te brenghen: dan alleenlijck zijn aſſignatie by Latfeur ende Calandrin te doen accepteeren, ghelijck deſelve alvereydts in hun Contract ten profijt van Burlimachi voor gheaccepteert geſtelt was; ende dat haer Ho: Mog: nopende de partye van vyf en twintigh duyſent, hondert vijf en tachtig gulden, die by de Coninck van Groot Brittannien op haere Ho: Mo: worde gehoxt, als by de Commiſſaris Hoghenhouck buyten zijne Majeſteyts oxdre ten dienſte vande Coninck van Denemarcken gheimployeerdt zijnde, aende Heer Ioachimi ſouden dienen te ſchrijven om aldaer debvoir te doen, op dat zijne Majeſteyt deſe pretentie gelieſde te laten vallen, als haer Ho: Mog: niet aengaende: het welck ock obtineerende, ſo preſenteerde Burlimachi die met noch een ander ſomme van neghen duyſent ſes en ſeſtigh gulden in handen van de Heer Ioachimi te doen betaelen: waer mede de voorghenoemde ſomme van hondert een en tachtigh duyſent ſes hondert ſes en twintigh gulden acht ſtuyvers finaliick ſouden blijven geliquideert, ende voldaen: alſoo den Raet niet en konde bedencken by wat inductien ofte middel, haer Ho: Mo: tot promptper ende verſeerder betalingh ſoude konnen geraecken.

Eyndelijck is ock aenden Coninckliycke Engelſchen Ambaſſadeur Vane gegeven de navolgende antwoort. Antwoort aen Vane.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pais Bas, ayant ouy le rapport de leurs Commiſſaires qui ont eſté en conference avec le Sieur Chevalier *Vane* Ambaſſadeur Extraordinaire Coffrier de la maiſon de ſa Majeſté de la grande Bretaigne & examiné le memoire a eux propoſé & mis par eſcrit par le dict Seigneur Ambaſſadeur conſiſtants principalement en ces trois poincts.

Que Meſſieurs les Eſtats ſe declarent d'eſtre d'un commun entendement avec ſa Majeſté en ce qui touche

la ſu-

1629. la ſupreme & abſolue juriſdiction en la cauſe *d' Amboina*, laquelle ſa Majeſté na jamais ſubmiſe ny voudra ſoubmettre a la judicature de leurs juges quoy qu'elle aimeroit mieux recevoir la reparation neceſſaire des mains de leurs Seigneuries que d'uſer d'autre moyen, ſe tenant au reſte ferme ſur ſon proteſte faict ſur la concluſion de l'Alliance defenſive & offenſive avec leurs Seigneuries le *ſixieme* Septembre en l'An 1625. lequel proteſte demeure es mains de leurs Seigneuries ſecondé de diverſes declarations de ſa Majeſté meſmes, & de ſes Miniſtres par ſon commandement eſtants de meſme ſubſtance.

Secondement il plaira aux Eſtats ou juges par eux deſignés a decider ceſte cauſe, avant qu'entrer en l'examen des teſmoings *Anglois*, declarer qu'ils les avouent & recognoiſſent pour teſmoings bons & competens en droict, leſquels teſmoins ne ſeront examinés ſur autres points & *Articles*, outre ceux ſur leſquels ils ont auparavant eſté examines en la court d'Amirauté de ſa Majeſté eſtants ces examinations entre les mains des Eſtats ou juges ſubdicts, & finalement qu'il plaiſſe a Meſſieurs les Eſtats permettre que l'Ambaſſadeur de ſa Majeſté ou aucun autre par luy deputé ſoit preſent a l'examination afin qu'il en puiſſe rendre teſmoignage des procedures.

Tiercement que lors que les juges es Pais-Bas ſeront ſur le point de proferer leur ſentence, ils s'endeporteront juſques a ce que premierement ils ayent adverti ſa Majeſté de la ſentence qu'il entendent prononcer, afin que par ce moyen ſa Majeſté la puiſſe peſer & conſiderer avant que d'eſtre prononcée.

Declarent ſeſdits Seigneurs Eſtats ſur le *premier* point que la juriſdiction Souveraine des Provinces Unies & ſujects d'icelles leur appartient privativement, en conformité de tous autres Eſtats & *Princes Souverains*, en ſuitte de quoy eſtant faicte la recherche aux *Indes Orientalis* ſur les procedures & executions au faict *d' Amboina*, deſquelles le Roy de la *Grande Bretaigne* s'eſt plaint pluſieurs fois, ſe ſont accommodés pour complaire a ſa Majeſté & luy donner toute ſatisfaction poſſible. Ayants faits rappeller un College entier des juges, & ſe tranſporter par Mer de *trois mille* lieues de loing par deça, quitter leurs Charges, biens & commoditez, meſmes aucuns leurs femmes & enfans a leur grand regret & totale ruine, choſe inouie, & cy devant non practiquée pour rendre conte de leurs actions a leurs ſuperieurs, & leſdicts juges eſtans venus en ces Pays, leſdits Srs. Eſtats pour monſtrer leur candeur & bonne correſpondence qu'ils diſirent entretenir avecque ſadite Maj. ont delegue avecque ſceu & adveu des Miniſtres d'icelle *ſept Conſeilliers* neutres & non reprochables des *deux Cours d Hollande, Zeelande*, & *Weſt-Friſe*: qui apres prealable communication par leſdicts Miniſtres ont eſté declarez perſonnes contre leſquels ils n'a voient rien a redire, pour au nom deſdits Srs. Eſtats prendre cognoiſſance de ladite cauſe *d' Amboina*, & la faire inſtruer ſelon le ſtyle accouſtumé deſdites cours, par le Fiſcal de la Generalité a ce commis expreſſement, & luy faire auſſi proceder contre leſdicts juges accuſez ſur les inſtructions & verifications déja priſes & ſubminiſtrées par le Sr. *Miſſelden*, Gouverneur de la Compagnie des *Marchands Aventuriers*, Reſident en la ville de *Delf*, avecque qui ledit Fiſcal eſt tenu de correſpondre ſuivant ſa commiſſion, ou ſur telles informations qui en outre encore par ledict Seigr. *Miſſelden* ou par autre Miniſtre de ſa Majeſté pourroyent eſtre produictes, comme auſſi le Sr. Reſident *Carleton* en apres a faict delivrer aux juges delegues dans une boiſte cloſe & ſellée, les informations priſes en *Angleterre* & diverſes autres pieces & verifications ſervantes pour aggraver les juges accuſez du fait *d' Amboina*, afin d'en prendre en la judicature dudit fait tel regard comme ils trouveront en bonne conſcience appartenir. Mais leſdicts juges deleguez ont tousjours deſires comme ils deſirent encore qu'ils puiſſent examiner & confronter les teſmoings *Anglois* contre les juges accuſez pour mieux decouvrir la verité du fait, de quoy ſa Maj. eſtant ſupplié avoit fait donner bonne *Eſperance* audits Seigneurs Eſtats

Quant aut *deuxjeſme* point, il plaira au Sr. Ambaſſadeur d'entendre que un juge ſelon le droict commun, & ſuivant la couſtume de ces Pays & de touts autres, ne pourra declarer devant l'examination des teſmoings qui ſoient produicts de part ou d'autre qu'ils les advouent & recognoiſſent pour teſmoings bons & competents en droit, comme repugnant contre toute raiſon & droict de parties qui par la ſeroient deſtituées des moyens de reproche & defence, ce qu'en ceſte cauſe eſtant d'une treſgrande importance ou il s'agit de la vie & biens des accuſez, ne peut pas eſtre permis, ny auſſi acceptée la ſouſtenue du Sr. Ambaſſadeur de ce que les teſmoings *Anglois* ne pourroient eſtre interroguez par les *juges deleguez* ſur autres points & Articles ſi non ſur iceux deſquels ils ont eſté examinez par la Cour de l'Admirauté de ſa Majeſt. d'autant que leſdits juges par examination des accuſes au faict *d' Amboina* ſur les interrogatoires & Articles delivrez contre eux par le Fiſcal ont apperceu, que leur declarations portées devant leſdicts juges deleguez, & celles que les accuſes cy devant ont fait aux *Indes en Batavie* & en ce pais reiterées devant les Commiſſaires de leur Seigneuries, repugnent directement contre les depoſitions & atteſtations des ſubjects de ſa Majeſt. arrivez maintenant en ces Provinces, leſquelles par le Fiſcal ont eſté ſub miniſtrées auxdits juges deleguez contre les juges *d' Amboina*, parquoy ils ont eſte tant plus eſmeus par cy devant d'admoneſter le Fiſcal, afin qu'il vouluſt procurer, que les teſmoings *Anglois* comparuſſent devant eux en propre perſonne, pour eſtre ouy, examinés & recherchés d'un coſté & les accuſes de l'autre, & puis apres confronter l'un contre l'autre, & pour cela ſeroit trop prejudiciable a l'un & autre des parties en cas qu'aux juges deleguez ſeroit oſté le moyen de pouvoir interroguer les teſmoings *Anglois*, ſur tels autres faicts & circumſtances que la Nature & la ſuite de la cauſe requera. Au reſte leſdits Seigrs. Eſtats ſe promettent que ſa *Maj.* de la *Grande Bretaigne* prendra en bonne part, que l'examination deſdits teſmoings *Anglois* ſe face ſans aſſiſtence de perſonne que des juges deleguez a ceſte fin: cela eſtant conforme tant aux droits & uſance de ceſt Eſtat que des touts autres.

Touchant le *troisjeſme* point, il plaira audit Sr. Ambaſſadeur de conſiderer, d'autant qu'en la delegation ſur ledit fait *d' Amboina*, & ce qu'en depend eſt donné tel ordre & forme de proceder que leſdits Seigneurs Eſtats ſont accouſtumez de donner aux differents de tres grande importance qui arrivent quelque fois entre les Provinces Unies ou les principaux Membres d'icelles, comme auſſi aux autres grands affaires qui ſont cy devât arrivées entre les ſubjects de leurs Provinces & des Roys & Princes Amis, & Alliez de ceſt Eſtats, ſans qu'on ayt jamais pretendu communication des ſentences conceues avant la prononciation d'icelles, leurs Seigneuries y pourroyent malaiſement donner autre Ordre & Reglement aux dites procedures que celuy, ja donné: partant leurs Seigneuries ſe cofiants entierrement en l'experience & probité deſdicts juges delegués ne trouvent meilleurs expediants ny plus propre pour accourcir ladicte cauſe, ſi non qu'il plaiſe a ſa M. de laiſſer examiner & confronter les teſmoings *Anglois* par leſdits juges deleguéz, afin que le Fiſcal paſſe plus outre aux fins & concluſions qu'il doit prendre, en ſuite de quoy ledit Seigr. Ambaſſadeur ſe pourra pleinement aſſeurer que droite & ſincere juſtice ſera rendue comme il convient auxdits Seigrs. Eſtats, tant en regard de leur obligation envers ſa Majeſté qu'en vers la juſtice meſme, de laquelle ils ont tousjours fait Profeſſion comme eſtant une des principaux pilliers & fondements de leur Eſtat, requerrants de plus qu'il plaiſſe audict Seigr. Ambaſſadeur en faire a ſa Majeſté favorable rapport de ceſte declaration en reſponce & y contribuer ſes millieurs Offices. Faict en l'Aſſemblé deſdicts Seigneurs Eſtats le 31. Decembre 1629.

1629. LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pais-bas, ayants entendu par le rapport de leurs Commiſſaires, ce que le Sr. *Chevalier Vane*, Ambaſſadeur Extraordinaire & Coffrier de la maiſon de ſa M. de la *Grande Bretaigne* en conference particulier leur avoit propoſé & communique par eſcrit, ſçavoir que ſa *Maj.* eſtant en guerre avec *deux* grands Roys, le traitté *d' Eſpaigne* fut commencé: que ſa *Maj.* n'avoit eu ouverture aucune d'accommodement de la part de la France leſdicts Seigrs. Eſtats ont meurement conſideré ce que deſſus, remerciants treshumblement ſa *Majeſté* pour l'honneur a eux

demon-

Digitized by Google

1629. demonſtrée par ceſte Communication, s'aſſeurants que ſa Majeſté, ſelon la declaration y adjouſtée & ſelon ſa Singuliere prudence voudra faire conduire ceſte Negotiation de telle maniere, que ſes amis & alliés, & notamment le Roy de Boheme, par la reſtitution de ſon Electorat palatin en puiſſent eſtre ſoulagez & que le progres, & entreprinſe ambitieuſe du party advers loyent arreſtées pour prevenir l'entiere ruine des plusieurs Princes & Eſtats oppreſſez, les Provinces Unies ont a ceſte fin par beaucoup d'années contribuez toutes leurs forces, & inclineront pour l'advenir d'y continuer autant que la conſtitution d'icelles pourra permettre ſans negliger aucune occaſion, la quelle ils jugeront convenir a la cauſe commune & au ſervice de ſa Majeſté priants qu'il plaiſe audit Sieur Ambaſſadeur d'en rapporter favolablement. Faict en l'aſſemblée des dicts Seigneurs Eſtats le 31. de December 1629.

Deſe twecde Antwoort in 't Dupts continueerden als volght.

NAmelijck, (na wederhalinge vande *drie* poincten) op het *eerſte* poinct: dat de Souveraine juriſdictie over de Vereenigde Nederlanden, en d'Ingeſetenen van dien behoorde aen haer Ho: Mo: privativelijck, gelijck aen andere Souveraine Princen. Dienvolgens na gedaen ondersoeck vande Proceduren en executie ghedaen in *Amboina* in Ooſt-Indien, daer over ſyn Majeſteyt van Groot Brittannien meermael had ghenaeght; hadmen, alleen om te complaceeren aen zijn Majeſteyt en deſelve te geven alle ſatisfactie, gedaen herwaerts komen een gheheel Collegie van Rechters, doende een voyagie van *drie duyſent* mijle weeghs: quiteerende hun Ampten, goederen, commoditeyten; eenige oock haer Vrouwen en Kinderen, tot haer groote ſchade en onderganck: (een ongehoorde ſake) om aen haer Overigheyt reken ſchap te geven van haer Actien; dat deſelve Rechters ghekomen zijnde hier in 't Lant, haer Ho: Mo: om te toonen haer oprechtigheyt en goede correſpondentie tot zijn Majeſteyt met kennis ende goetvinden zijner Miniſters hadden gedelegueert *ſeven* Raden, Neutrael, en daer op niet te ſegghen viel, uyt beyde de Hoven van Hollant, Zeelant en Weſt-Vrieſlant: die na voorgaende Communicatie, met de gemelde Miniſters ſyn verklaert perſoonen, ſonder reproche: om uyt de naem van haer Ho: Mo: *kennis te nemen vande gemelde ſake van Amboina.* En deſelve te doen inſtrueren volgens ſtijl vanden gemelden Hove, deur de Gheneraliteyts Fiſcael: daer toe expreſſelijck gelaſt: hem oock doende procedeeren tegen deſelve Rechters, beſchuldigt op de inſtructien en verificatien alrede genomen en geſubminiſtreert deur den Heer *Miſſelden*, Courtmeeſter of Gouverneur van de Compagnie der Kooplieden *Avanturiers* woonende tot *Delft*: met den welcken de Fiſcael ghehouden was te correſpondeeren volgens zijn Commiſſie: of op ſodane andere informatie, als deur den ghemelden *Miſſelden* of eenige andere Miniſters van ſijne Majeſteyt ſouden mogen werden ghepreduceert: ghelijck dan oock de Heer Reſident *Carleton* in een beſloten ende beſeghelde dooſe hadde gedaen overleveren d'informatien, die in *Engelant* waren genomen, en verſcheyden andere ſtucken, ende verificatien dienende tot beſwaringe der Rechters, beſchuldicht over de ſake van *Amboina*, om in de judicature daer op te nemen ſoodanich regard, *als ſy* in goede Conſcientie bevinden ſouden. Maer dat de ghedelegueerde Rechters altijdt hadden begeert, ghelijck ſy als noch deſireerden om d'Engelſche getuygen te moghen examineren en confronteeren teghen de beſchuldichde Rechters, om te beter t'ondecken de waerheyt.

Aengaende het *twee de*, verſochten de Heer Ambaſſadeur te willen conſidereren, dat na Rechte ende na Couſtumen ſo wel hier te Landen als elders, geen Rechter gehouden was voor goet ende competent te verklaeren eenige getuygen, voor ende aleer ſy waren geexamineerdt: als ſtrijdende tegen de reeden, ende tegen het Recht van partyen, die daer door ſouden werden gedeſtituëert van haer middel van reproche, ende defenſie. 't Welck in deſe ſake, ſijnde van groote gewichte, ende waer in gehandelt wiert van 't Leven ende goedt der beſchuldighde, niet konde werden toegelaten. Konnende oock niet werden toegelaeten de begeerte van d'Ambaſſadeur: dat de getuygen niet ſouden mogen werden ondervraeght, als op de pointen, op welcke ſy waeren gehoort in ſijne Majeſteyts Hof van Admiraliteyt: om dat de Gemelde Rechters deur 't examineren vande beſchuldighde over de ſaeck van *Amboina*, op d'Interrogatorien ende Artijckelen tegen hun by de Fiſcael overgegeven, hadden bemerckt, dat haer verklaringen gedaen voor de gedelegueerde Rechters en die de beſchuldigde hier te voor hadden gedaen op *Batavia* in Ooſt-Indien, ende alhier ghereitereerdt voor de Commiſſariſen van haer Ho: Mo: ſtrijdende directelijck tegen de depoſitien ende atteſtatien der Onderdanen van ſijn Majeſteyt, nu alhier overgekomen: die deur de Fiſcael waren overgegeven aen de gedelegueerde Rechters teghen de Rechters van *Amboina*. Dat ſy daerom te meer waren bewogen geweeſt om den Fiſcael te vermanen, dat hy wilde beſorgen d' overkomſt van d'Engelſche getuygen, om te compareren in eygener Perſoon: om te werden gehoort ende geexamineert aen d'eene; ende de beſchuldighde aen d'andere ſijde; confronterende d'een tegen d'ander: ſullende daerom al te ſchadelijck ſyn voor d'een ende d'ander partijen: indien de gedelegueerde Richters benomen wiert 't middel van 't ondervragen der Engelſche getuygen, op ſodanighe andre ſaken ende circomſtantien, als de natuer ende gevolgh vande ſaecke ſoude vereyſchen. Dat wyders haer Ho: Mo: hoopten ſijne Majeſteydt ſoude goet vinden dat het examen van d'Engelſche getuygen ſoude gheſchieden ſonder by ſyn van yemant, *als* van de Rechters: tot dien eynde ghedelegueert, ſulck conform ſijnde de Rechten, ende Uſantien ſo van deſen Staet als van andere Landen. Belangende het *darde* poindt, verſochten den Heer Ambaſſadeur te willen conſidereren, aengaende inde delegatie over het feyt van *Amboina* ende wat daer van dependeerde, ſijnde geſtelt ſoodanighe ordre ende form van procederen, als men gewoon was te doen in ſake van ſeer groot gewicht, gebeurende tuſſchen de vereenigde Provintien of leden van dien: gelijck oock in defferenten die gereſen waren tuſſchen haer Onderdaenen, ende de Coninghen ende de Princen haer Naebueren ende Gheconfœdereerde: ſonder oyt ghepretendeert te ſijn gheweeſt viſie vande geconcipieerde Sententien, voor dat ſy waren gepronuncieert, dat haer Ho: Mo: qualijck andere ordre op die proceduren konden ſtellen als die alrede geſtelt was.

Derhalven haer verlatende op de vroomigheydt ende ervarentheyt vande gemelde gedelegeerde Rechters, dat ſy gheen bequamer noch korter expedient konden vinden in die ſake, als dat ſyn Majeſteyt geliefde te laten geſchieden de examinatie en contractatie van d'Engelſche getuygen deur deſelve gedelegueerde Rechters, op dat de Fiſcael mochte voortgaen tot de concluſien die hy ſoude moeten nemen. Volghens welcke hy Heer Ambaſſadeur ſich mocht verſeeckeren, dat oprechte en ſincere juſtitie ſoude werden geadmitteert; ſoo ten aenſien van d'Obligatie die haer Ho: Mo: hadden aen ſijn Majeſteyt, als ten aenſien van de rechtmatigheydt; daer van ſy altijt hadden Profeſſie gemaeckt; als weſende een van de voornaemſte pilaren en fondamenten van haer ſtaet.

Verſoeckende dat hy Heer Ambaſſadeur hier van aen ſijn Majeſteyt wilde doen favorabel rapport, en daer toe contribueren ſijne beſte Officien. Gedaen ter vergadering van haer Ho: Mo: den laetſten December. Op het poinct vande vredehandelingh, hebben hem ghegeven een afſonderlijck antwoort: alſoo namelijck dat zy deur de Heeren haer Gecommitteerden met hem Heer Ambaſſadeur geweeſt zijnde in conferentie, by rapport verſtaen hebbende, dat ſyne Majeſteyt op eenen tijt ſigh in Oorlog vindende tegen *twee* groote Coningen, 't Tractaet met Spangien was begoſt, eer ſyn Majeſteyt eenige openingh had ontfanghen van accommodement met Vranckrijck: dat nochtans ſyn Majeſteyt om te complaceren aen ſyn vrienden en geallieerden (onder dewelcken hy meeſt ſach op deſen Staet) had prætereritie gegeven aen't Tractaet met Vranckrijck: en ſo voort, gelijck in de memorie hier voor te ſien is. Dat haer Ho: Mog: hadden rijpelijck gelet op 't geene voorſchreve; ſeer nedrichlijck dankende ſyn Majeſteyt voor d'eere haer beweſen

1629. weſen deur deſe communicatie: vertrouwende dat ſijn Majeſteyt volgens bygevoegde verklaringe ende ſyne ſonderlinge voorſichtigheydt ſoude willen doen beleyden deſe handelingh in ſulcker manieren; dat ſyne Vrienden ende geallieerden, inſonderheydt de Koning van Beemen deur de wedergevingh van ſyn Keur-Furſtendom den Palts daer deur mochten werden geſoulaegeert, ende dat de Progreſſen ende Ambitieuſe Deſſeyns van de wederpartydige daer deur mochten geſtudt ende voorgekomen werden de geheele onderganck van veel verdruckte Princen ende Staten dat de Vereenigde Provintien tot dien eynde nu veel jaeren langh hadden gecontribueerdt al haer macht: ende ſoude genegen ſijn voor 't toekomende daer by te continueren; ſo verre conſtitutie van dien ſoude toe laten: ſonder eenige occaſie te verſuymen; die ſy ſouden oordeelen dienſtigh tot de gemeene ſaecke ende ten dienſte van ſijn Majeſteydt verſoeckende daer van te doen gunſtigh rapport. Dit wiert alſo gedaen den leſten December deſes Iaers.

Noch raecken de belegeringh van den Boſch.

De Belegeringh vanden Boſch is hier voor gheſtelt: ſoo veel de Militaire actien aengaet: des onachgheſien ſal hier verſcheyden particularitepten aengaende het Politijck beleydt / ende de groote bekommernis ja perijckelen die dat groot deſſeyn heeft gebaert. Al terſtont in Junius ſachmen wel dat de Spaenſchen een groot effort daer tegen ſouden doen: ende datmen meer Volck van noode hadde: ende het verſlondt grouſaem veel ghelt. Den drie en twintichſten Juny wierdt de Heer Berchem upt het Leger gheſonden om meer gelt: ende by monde ſeyde hy upt den mondt van ſijn Excellentie dat het goedt ſoude zijn den Colonel Morgan met ſijn onderhebbende Volck upt Denemarcken herwaerts t'ontbieden / ende deſelve te doen betalen upt de Penninghen by de Provincien tot ſubſidie van den Coninck van Denemarcken geconſenteert / alſoo het furniſſement van dien / vermits den ghetroffen Peys tuſſchen den Hooghſt-ghedachte Koninck ende Keyſer quam te ceſſeeren. Dem wiert ghet oondt dat alreede hare Ho: Mog: op het ſpoedichſte na het Leger hadden af gheſonden acht en 't negentigh duyſent gulden te weten vijftigh duyſent gulden van die van Hollandt, ende acht en veertigh duyſent vande Provintie van Vrieſlandt ende de Heeren vande reſpective Provintien wierden verſocht aen hare Principaelen devoiren te willen doen / datter meerder ſomme van penningen na het Leger geſonden mochten worden.

Berchem.

Aengaende de Troupen van Morgan is aen de Heer Aitzema Ordinaris Afghevaerdigde ende Miniſter van deſen Staet by den Coningh / ende de Leden van de Nederlandtſchen Kreytz gheſchreven op het Licentieeren van den voorſchreven Morgan te letten om ſoo haeſt het voorſz Regiment afgedanckt ſoude worden / het ſelfde in aller yle aen hare Ho: Mo: t'adverteren / ende oock dat hy by gelegenthept ende daer het behoorde van deſen laſt openinge ſoude mogen doen.

Aitzema.

Korts daer na wiert vernomen dat veel Keyſers Volck / als oock Graef Hendrick vanden Bergh met ſijn geheel Leger van haben aen quam / dies zijn Excellentie gheen Volck konnende miſſen ſchickten een Commiſſaris na Embden, om daer upt te lichten ſes hondert gecommandeerde Soldaeten onder drie Capiteyns ſes Luytenants / ende ſes Vendrichs.

Aller-hande ſorgvuldigheyt gebruerende de invaſie ende Rebuke.

Hierom wiert te vreemder ghenomen de Sweetſche Werdinghe tot Embden, waer mede heele Soldaeten upt dienſt van 't Lant wierden gedebaucheert / Item d' inquartieringhe van 't ſelve Volck in de Doppen aldaer / ende de conſequentie die het ſelve na ſich ſoude mogen trecken / waer over den Raet van Staete dachte niet geraden te zijn / upt Embden eenigh Volck van het Garniſoen aldaer leggende te lichten: derhalven is geſchreven aen den Graef van Ooſt-Vrieſlant, dat deſe inquartieringhe der Sweetſchen gheſchieden buyten kennisſe / ende t' eenemael ſonder directie van haere Ho: Mog: ende tot grooten ondienſt van deſen Staet / werdende veele Soldaeten in deſe beſwaerlijcke conſtitutie / upt den dienſt van haer Ho: Mog: gedebaucheert / ende dat hare Ho: Mo: gemeynt waren op alles wel te doen inſonderheeren / om daer op na behooren voorſien te worden / dat geen ſchadelijcke nieuwigheydt toegelaten wierden / oock wiert geſchreven aen den Commandeur Erentreiter goede opſicht te hebben / ende aen den Heer Valckenborgh, Maerſchalck van den Koning van Sweden: dat haere Ho: Mog: ſeerkerlijck ende hoe langer hoe meer bevonden / dat mits de werdinghe / die by hem voor den Coningh van Sweden ghedaen wiert / deur de Officieren ſeer veele Soldaten upt den dienſt vanden Lande wierden getrocken / tot merckelijcke nadeel van deſen Staet in deſe gelegenthept / met verſoeck dat by hem daer teghens wierde voorſien / of dat haere Ho: Mo: genoot ſaeckt ſouden zijn op competente middelen te dencken / om 't ſelve te beletten.

Den derden Iuly wierden na den Hage upt het Leger de Heeren de Bye ende Barents met bzieven van Credentie van zijn Excellentie gheſonden / ende hebben den leſten ter vergaderinge aengebzacht het groot ghebzeck van penningen / daertime de Ghecommitteerden in het Leger waren / dat verſcheyden Ordonnantien waeren upt gegeven / over 't opmaecken vande wercken aldaer / die noch niet betaelt en waren / dat oock dagelijcx wierden aengehouden tot openinge van andere nieuwe wercken daer van de Ordonnantien mede ſouden moeten werden verleent / dat de galderyen inde Approches / als mede in 't quartier vande Heer Graef Ernſt van Naſſou ende andere extraordinariſe middelen van Oorloghe oock dienden ghecontinueert / dat de leeningen voor den Train vande Ammunitie / als oock voor de Legerwagens niet en konden worden opghehouden / behalven de koſten diemen ſoude moeten aenwenden tot het ſtellen van Meulens / het ſtoppen vanden Dieſe, ende droochmaecken vande Polder / om de Stadt van 's Hertogenboſch; tot alle welcke voorverhaelde noodtwendigheden egeene proviſie van penninghen by de Gecommitteerden by de handt en was / daer door ghecauſeert ſoude werden een irreparable ondienſt ende inconvenient voor het Landt / dan ſoo teghenwoordigh eenighe penninghen derwaerts op weeh waeren / wilden haere Ho: Mog: hebben verſocht: ſulcx van tijdt tot tijdt in het toekomende te willen continueren / hebben mede ghe-proponeert dat zijn Excellentie apprehenderende de oberkomſte van des Keyſers macht hier te Lande / daer van hy by verſcheyden advijſen upt alle hoecken wiert verſeeckert / haere Ho: Mog: in bedencken wilde gheſtelt hebben / terwijle gheen Voetvolck upt het Legher ſouden konnen worden ghemiſt / ende dat de Wael ende Yſſelſtroom neffens de Moeraſſen ende andere periculeuſe Frontierplaetſen / met de Waerdgelders / ende 't Volck in Guarniſoen zijnde / qualijck teghens een Uytheems Legher ghevoeght / met de Troupes van den Vyandt ſouden konnen worden verdedicht / of men daer over met den eerſten niet een Commiſſaris behoort af te beerdighen / omme den Colonel Morgan, neffens twee andere Duytſche Colonels / by hem ſynde / in dienſt van het Landt aen te nemen / met dien verſtande / dat haere Troupes ſouden blijven binnen het ghetal van ſes duyſent Koppen / daer onder ghereeckent vier hondert Engheliſchen / die in Engelandt ghereet laeghen / ende daer af by den Ambaſſadeur Joachimi voor heen is gheſchreven / ende dat haeren dienſt alleen ſoude dueren den tijd van drie lange maenden / ende eyntelijck hebben ghereſereert / dat raeckende het ſtuck vande Recreues zijn Excellentie hadde geremarqueert / dat de reſolutie daer over ghenomen / te weten van op particuliere Acte de Capiteynen / wiens Compagnyen by functie van Oorlage ofte ſterfte waren vermindert / toe te ſtaen tot hoofte van 't Landt haer Compagnie complcet te maecken / trecktende voor peder hoop ſoo veel als van outs daer op had geſtaen / onder aſſtag van 't vierde part, ende dienvolghens diſtinctie / als tot noch toe onder de Natien was gheobſerveert / niet en ſoude weſen van ſulcke efficatie / dat den dienſt vanden Lande / daer mede ten volle ſouden weſen ghevoordert / maer dede een voorſlach / dat ten regarde van d'aenkomende waermede daghelijckx by naerderinghe tot den Vyandt meer ende meer Volcks ſouden conſumeeren /

De Bye ende Barents

Digitized by Google

1629. meeren / ende dat de macht van den Keyser soo naer by was / dat hare Ho: Mog: mochte ghelieven een Commissaris in Engelandt, ende aldaer te laeten lichten het ghetal van twee duysent Mannen / diemen hier ghecommen zijnde / soude verdeylen onder de ghebeerlijcke Compagnien; te meer / om dat apparentie was dat het Volck in Engelant om kleyn gelt souden wesen te becommen / ende dat de Colonels van de Franse Regimenten mochte werden aengesept / duysent mannen tot laste van 't Lant / en op acht guldens voor yder hoop / als gewoonlijck is voor hare Officieren te laten lichten; sulcx is alsoo in 't werck gestelt.

Deur besendinghe der Heeren Eysinga en Iensma upt het Leger / desghelijcks op Brieven van Credentie van zijn Excelentie ende de Heeren Gedeputeerden / hebben ter presentie van den Raedt van Staete hare Ho: Mo: voorghedraeghen dat zijn Excelentie hoe langhs hoe meer by tijdinghe van verscheyde Landen ende Oorden verseckert wiert van den machtigen aentocht der Keyserlsche, als ook van het Volck van de Papistische Ligue / naer dese Provintien: dat ook de Heeren Staten van Stadt ende Landen daer voor ghemobeert waeren / de acht Compagnien te voet op hare Provintie gerepartieert / ende bevoorens in de Steeden van Over Yssel, neffens het ghecommandeert volck upt Embden ghesonden / te rugge te ontbieden: ook aen te maenen de Provintie van Vrieslandt, om van gheliycken haere Compagnie van daer te willen revoceeren. Ten anderen, dat zijn Excellentie hoogh ende dier verklaerden ende Protesteerden / dat hy sonder de Assistentie van de Troupes van den Marschalck Valckenborgh voor den Koninck van Sweden gelicht / en het Regiment van den Oversten Ferents, mitsgaders de Troupes van den Oversten Morgan, die eerstdaegs upt Holsteyn in het Vlie wierden verwacht / synde alle te saemen sterck ontrent ses duysent Man / de jegenwoordige Belegeringe van 's Hertogenbosch niet en soude kunnen gecontinueert: maer ghenootsaeckt worden, om egeen affront te lijden, daer van op te breken, tot groote schaede ende desreputatie van desen Staet: ten ware saecke datmen anders doende verscheyde notable Frontier plaetsen van dese Provintien soude willen in gevaer laten komen, en het grootste perijckel, van geinvadeert te werden, onderwerpen. Versoeckende dat hare Ho: Mo: in aller yle souden willen resolveeren op de aenmeninghe van de voorsz ses duysent man, ghelijck het selfde by de Heeren Nobel en Haersolte 's voorigen daegs in bedencken was gestelt / om daer upt en upt eenighe andere Compagnien jegenwoordich in haer Ho: Mo: dienst zijnde te formeeren een Gros en den Vyant 't hooft te bieden / en by dien wech met Godes hulpe de Frontieren deser Landen jegens allen onheyl des Vyants ende zijne Adherenten te verseecheren.

Ten derden, hebben de voornoemde Heeren hare Ho: Mo: in bedencken gestelt of niet dienstich soude sijn den Agent vander Veecken onder de hant te laten aensegge / by aldien het Volck van de Papistige Ligue op dese landen soude komen af te sacken / dat sulcks op sijn meesters Landen soude werden verhaelt.

Ten vierden, hebben vermaent of niet de Compagnien Waertgelders staende op den Staet van voorlogh tot laste van de Generalitept voor de Steede van Dordrecht, Amsterdam, Gorcum en anderen / behoorden geemployeert te worden ten dienste van 't gemene Lant in dese gevaerlijcke Constitutie van saecken.

Ten vijfden, hebben te kennen gheghéven dat op het stuck van de Recrute soo verre geprocedeert was / dat men soude moeten gheven acht guldens op yder hooft.

Ten sesten, datmen in het Legher ghekocht hadde veertien Corne-Meulens boven de twee die tot Bergen op Zoom waren: om binnen drie weken gestelt te worden. Waer op verstaen synde het Advijs des Raets van Staet / hebben hare Ho: Mo: na voorgaende deliberatien verklaert dat de voorsz Revocatie van Volck by de Provintien van Stad ende Lande gedaen / seer bedencklijck was: daer jegens geallegeert synde dat de ghemelde Provintie het voorschreve volck hadden laten volgen, mits dat sy de selve van noden hebbende souden mogen revoceren, is dese saecke daer by gelaeten. Op het tweede point is den Raedt van Staete versocht middelertijdt te willen maecken een Staet van het Volck van de nieuwe lichtinghe / als ook van de Waertgelders / om te kunnen weten wat defecten daer inne waren; doch niet te min goet ghevonden dat den selven Raedt van Staten den Sergiant Majoor van de Troupes van Morgan neffens een bequaem Commissaris soude afveerdighen na het Vlie, om de selve Troupes aldaer te verwachten / ende deselve by den anderen te houden tot naeder ordre / ende in ghevalle sy eenighe Vivres van noode mochten hebben de selve te versorghen. Op het vierde point is den Agent van der Veecken, in de Vergaderinge om boden synde / aengesept: al hoe wel hare Ho: Mo: van tijdt tot tijdt Regieuselijck hadden onderhouden de Neutraliteyt met den Keur-Furst van *Keulen* zijnen Meester, ende van meeninge waren als noch daer inne te continueren, ende sy ook het selfde van de sijde van sijne Keur-Furstelijcke Doorluchticheyt waeren verwachtende, dat sy nochtans van verscheyden handen ende uyt diversche hoecken in het seeckerlijck bericht wierden, dat het Volck van de Papistige Ligue daer van de Hooghst-gedachte Keur-Furst het hooft was, na dese Landen quam af sacken: waer jegens hare Ho: Mo: genootsaeckt waren sich te stellen in posture van defensie ten beste mogelijck, begeerende dat hy van der *Veecken* zyne Keur-Furstelijcke Doorluchticheyt wilde adverteren, dat inghevalle het voorsz volck van de Ligue het sy ten deel ofte in het geheel by leeninghe, overdoeninge, ofte anderssints in dienst van den Coningh van Spangien, ofte daer buyten den Staet deser Landen eenighen af breuck quame te doen, dat hare Ho: Mo: sich daer van op zijne Keur-Furstelijcke Doorluchtigheyts Landen ende Luyden souden soecken te revengeren.

1629.

's Anderendaeghs is gevisiteert de State van de drie laetste nieuwe lichtingen / en dien volgens geresumeert het tweede point van de Propositie by de Heeren Eysinga ende Jensma hare Ho: Mog: Gedeputeerden upt het Leger weder gekeert / 's voorigen daegs voor de middach ter Vergaderinghe gedaen / noopende de aenneminghe van de Troupes van den Marchschalck Valckenborgh voor den Coninck van Sweden, binnen ende ontrent Emden gelicht / ende het Regiment van den Oversten Ferents bevoorens in dienst van den Koninck van Dennemarcken geweest: mitsgaders van de Troupes van den Generael Morgan, als ook dat haere Ho: Mog: van den Ambassadeur Ioachimi beradverteert zijnde / dat de Koninck van Groot Brittannien de Troupes van den selven Morgan neffens meer andere Engelschen ten dienst van haere Ho: Mog: voor drie Maenden op zijne Majestepts kosten hadde gheconsenteert ende toegestaen: is by de aenwesende Provintien / op het behaghen van hare Principalen goet ghevonden te Committeeren de ghemelde Heeren Eysinga ende Iensma om met de voorghedaghte Maerschalck Valckenborgh, op den besten voet ende meeste menaeghe van het Landt te handelen / ende zijn onder hebbende Volck voor den Hooghst-ghedachte Koninck van Sweeden gelicht / in Dienst van den Landen aen te trecken voor den tijdt van drie Heere Maenden / met macht om te gheven Generael Pardon aen alle de Soldaeten die haer jeghens het bevel van haere Hoogh Mog: in den dienst van den Hoogstgedachte Coninck souden mogen hebben begeven / en beloften te doen aen de Colonellen / Capitepnen en andere Officieren / dat sy ter saecke van het aennemen der selver Soldaeten of anderssints / onder egeen pretext en souden worden gherechtheert; de ghemelde Heeren hebben de penninghen tot het aen neemen van dese Troupen noodich gelicht upt handen van de Heeren Staten van Vrieslandt ende Stadt ende Landen, die de selve weder souden binden aen haere defecten van de drie laetste nieuwe lichtinge; ende inghevalle sy daer in naermaels niet defectueus mochten bevonden worden / soude de selve hoeten aen de Legherlasten by beyde de petitien van den Raedt van Staten voor desen jare versocht; aende Heer Aitzema is geschreven om te handelen met den Oversten Ferents op een Regiment soldaeten van twee duysent Coppen /

1629. in manieren ende voeghen als boven / des souden sy de Troupen vande selven Oversten in 't gheheel / ofte ten deel in aller diligentie herwaerts aen over stueren; voorders wiert gelast dat den Raet van State / in alle stilte / ende soo secretelijck als eenichsints mogelijck was / soude doen monsteren / alle de Compagnien doen in Garnisoen zijnde ende speciaelijck de Waert-Gelders daer van de Capiteynen na de ghedane Monsteringe door de Commissaris aengesepdt is dat sy souden blijven op al sulcken ghetal van Koppen / als sy by deselve Monsteringe alsdan bevonden wierden.

Ferents. By naerder overleg is gelast in gevalle de voornoemde Ferents in dienst van den Coninck van Denemarcken soude mogen ghecontinueert worden / ofte hy bupten vermoeden niet en soude te bekomen zijn / dat sy het ghetal van twee duysent Koppen met andere Compagnien soude suplereren als presupponerende dat noch meer andere Deensche Troupen wierden afghedanckt: of andere daer of daer ontrent te bekomen waren.

Van Morgans Troupen waren den een en twintighsten Iuly een groot ghedeelte aenghekomen: werdende de rest van tijt tot tijt verwacht: maer alsoo sy waeren seer onversien van Vivres ende Provisie / ende meest alle hunne Piecken ghebroocken / ende door ongheval van vier in hun quartier wepnigh tijdts voor hun vertreck van Husum verbrant / als mede hunne Tassetten ontramponeert / oock de vier Compagnyen die behoorens bupten 't Regiment van Morgan, in dienst vanden Coninck van Denemarcken waeren ghebweest / gheen rustinghen althoos en hadden / ofte opt ghehadt / so wiert den Raedt van State gheauthoriseert / om de voorschreve Troupes van Vivres ende wapenen nae behooren te doen versien; oock oordre te stellen dat de selve in aller diligentie nae Kampen mochten gheconduiseert worden / ende vande Vivres / Wapenen / ende transportgelt / wiert gelast pertinente notitie te houden / om de selve te repeteeren vanden Coning van Groot Brittannien / die de voorsz Troupes toegesept hadt in dienst van hare Ho: Mog: te onderhouden den tijdt van drie Maenden / geduerende 't beleegh van 's Hertogenbosch.

Den vyfen twintighsten Iuly, op Sint Jacobs dagh, quamen te gheliick Missiven van de Heeren haere Ho: Mog: Ghedeputeerden in het Legher / onder dato den drie en twintigsten Iuly, als oock twee Brieven vande Heeren Cantzelier ende Raden van Gelderlant, in dato den derthienden ouden stijl / mitsgaders een Missive vande Heeren Staten van Uytrecht, in dato den veerthienden Iuly mede ouden stijl / houdende in effecte dat de Vyant d'Yssel had gepasseert / ende dat hy sich begon te retrencheeren op de Veluwe kant / 't welck een groote alarm ende consternatie maeckte / niet alleen inde vergaderingh: maer oock in het gantsche Lant. Mogende met recht werden ghesept / dat Annibal was ad portas.

Ick deselve tijdinge by gebal op het Hof gehoort hebbende / sepdet aen een persoon van Staet / ende lange ervarenthept; hy antwoorde met groote beweginge: is de Vyant op de Veluwe, so ist Lant verlooren. Willende seggen: in dese tijts gelegenthept: daer de macht van 't Lant soo gantschelijck was gheengageert / ende belemmert voor den Bosch. En na menschen gissingh 't was waer. Want naedemael / datmen alhter sich met Deensche Troupen versterckte / kondent de Spaensche doen met Keyserssche. Maer het innemen van Wesel salveerde alles.

Echter is gheresolveert daer teghens met vigeur ende couragie te gaen; de Waertgelders inden Haghe ghewoorden / wierden over Uytrecht na Aernem geconduiseert / desgelijcks de Troupes van Morgan na Uytrecht, om aldaer hare wapenen en geweer te nemen / en wierden de Heeren van Hollandt versocht een goede somme van penninghen te willen furneeren / om het voorsz volck aen 't marcheeren te helpen; de Heeren Staten van Uytrecht wierden versocht de wapenen ende gheweeren tottet selfde Volck te versorgen / op dattet sonder retardement voorts na Aernhem beschickt mocht worden / des soude die te verschieten penninghen by de Heeren Staten van Hollandt, als oock de wapenen by de Heeren Staten van Uytrecht gheoort en ghebonden voorden aen hare ordinaris en Extraordinaris Consenten: wijders is by haer Ho: Mo: ghescheven aen de Stadt Dordrecht, twee Compagnien Borghers / als mede aen de Stadt Gorcum volgens de ordre van het Landt een Compagnie Borgers ghereet te doen houden om te same jeghens drie Compagnien Soldaten in de naeste Garnisoenen aldaer ontrent op de aenschrijvinghe van den Raedt van State verwisselt te worden / welcke soldaten alsdan mede upt hare Garnisoenen naer Arnhem souden trecken om op den dienst van het Lant te passen / oock is noch ghereselveert te schrijven aen den Heer Albertus Coenradus Burgh, ende hem met Brieven van Credentie af te sende aen de Heeren Burgemeesteren en Regierders der Steede Amsterdam, de selve te beweeghen om vijf ofses hondert man gecommandeert Volck upt hare Stad derwaerts te doen marcheren / oock om debvoiren te doen aen de Caemer van de West Indische Compagnie aldaer / gelijck oock aen de Kaemer van Dordrecht ende Delf by schrijvens van haer Ho: Mog: debvoiren zijn gedaen om gesamentlijck de thien hondert Koppen ten dienste van de voornoemde Compagnie gheliicht in corps naer het voorsz Rendevous op het spoedichste te laeten gaen / met dien verstaende dat de voorsz Compagnien over desen tocht ende employ van haer volck in redelijckhept souden worden gherecompenseert / ende is zijn Excellentie van alle het gheene voorsz is spoedich by haer Ho: Mog: geadverteert / oock versocht den Colonel Weerdenburgh te belasten sich upt het Legher te begeven na het voorsz Volck van de West Indische Compagnie om de selve te commandeeren; voorders hebben de Heeren Lochteren ende Ter Cuylen Gedeputeerden van de respective Provintien van Gelderlandt ende Over Yssel versocht ende instantelijck aenghehouden dat by dese gheleghenthept ende constitutie van saecken hare Ho: Mog: van ghenoechsaem Garnisoen souden willen versien de Steeden leggende op de Yssel ende insonderhept het Retrenchement leggende tusschen Swol ende de Yssel, het welck goet ghevonden is aen zijn Hoogstgedachte Excellentie over te schrijven. 1629.

De Heer Iohan Glimmer Raet in het Hof van Gelre / heeft ten selven daeghe in kracht van zijne opene Brieven van Credentie van den selven Raedts-Ampt Gedeputeerden des Quartiers van de Veluwe haer Hoogh Mog: naerder advertentie ghedaen van des Vyandts overkomste over de Yssel op de Veluwe, oock daer neffens versocht dat de Stad van Aernhem in dese conjuncture van tijden mochten worden versien van Lonten, Polver, Affuiten voor ses halve Canons als oock met een goede quantitept Rogge, om geemployeert te worden tot dienst van den Landen in dese occurrentie van saken. Glimmer.

Waer op den Raet van State is geauthoriseert om te disponeren sulks als sy na gelegenthept van saken voor den dienst van den Landen bevinden soude te behoozen.

Canceler en Raeden eensamentlijck die van des Furstendoms Gelre ende Graefschap Zutphen, mitsgaders de Ghedeputeerden des Veluwschen Quartiers / adverteerden haer Ho: Mog: den ses en twintighsten July dat sy met den Graef van Stierum voor de meeste verseeckerhept van desen Staet voorbaerlijckst hadden ghevonden die Frontieren ende de Betuwe met Krijschs Volck aldaer by der handt zijnde / te verseeckeren: welcke Resolutie haere Hoogh Mog: seer vreemt hebben ghevonden ende geoordeelt op presuppositie dat het gros van het Volck in de Frontier Steden aldaer / als oock de Betuwe soude zijn ghequartiert / ende dienvolghens / hebben ghecommitteert de Heeren Rantwijck, de Rover, van der Kaemer, Overlander, ende Baesdorp om in aller yele met Brieven van Credentie sich te verwoegen by zijn Excellentie in het Leger ende de selve Missive met hem communiceren / ende reselveren. Voorders zijn de ghemelte Gedeputeerden oock versocht om te samen ofte eenige van haer Ed: upt het Leger te gaen na Arnhem ingheballe sulcks aldaer dienstich ghevonden mochte worden / ende also het repsen binnen 's Lants onveplich was) is de selve ter sake van

1629. van dese Commissie ghepresenteert alsulcke secretitept als men volgens de ordre van het Lant aen haer Ho: Mo: Gedeputeerden gewoon was te doen.

Raetsvelt. Tot Enckhuysen was ondertusschen aengekomen het Volck uyt Denemarcken: de Heer Raedtsvelt Raedt van State te dergeest ghepooght hebbende met de Capitains te accorderen / heeft de selve in den Haegh beschepden: doende middelertijdt het Volck naer Wtrecht conduiseeren / onder belofte / in ghevalle men met haer Capitepnen niet en souden over een komen / dat sp als dan op des Landts kosten weder te rugh naer Enckhuysen ghebracht souden worden / hp rapporteerde ook dat de Burghemeester Hardenbergh van Kampen sich hadde laten vinden tot Enckhuysen ende aldaer te kennen ghegheven dat de voorschreve Stadt alleenlijck was versien met twee Compagnien ende dat hp aldaer seer instantelijck hadde aenghehouden / ten epnde dat eenighe Compagnien van het voorschreve Volck naer Kampen mochten worden ghebracht / dan dat hp Raetsvelt daerinne niet hadde begeert te treden / latende het selfde ter dispositie van haer Ho: Mog: Den Raedt van Staete wiert gheauthorisseert / om met de voorsz Capitepnen te handelen / om sich in des Landts dienst te begeben voor den tijdt van drie Maenden / op al sulcken Voet / als den Welghemelde Raedt met de selve sal konnen verdragen / het senden van meerder Garnisoen naer Kampen wiert ghestelt ter dispositie van sijn Excellentie.

Hardenbergh/ Burgemeester van Kampen

Gemelde Burgemeester Hardenbergh is daer na in persoon ghecompareert ende heeft hare Ho: Mo: gepresenteert de swaerichept der selver Stede / als ook van de omleggende plaetsen / versoeckende mitsdien dat hare Ho: Mog: tusschen Swol ende Kampen souden willen doen logeren een gros van volck om de selve Stad / ende andere plaetsen daer ontrent te decken / ook binnen de voorsz Stede Kampen twee of drie Compagnien soldaten / boven de twee die aldaer binnen waren te stueren / ook den Raedt van State te authorisseren aen de een sijde van Campen te doen maecken een Retrenchement / ook de selve Stadt te doen versien van een Ingenieur / Canoniers ende Kordre wagens; waer op hp is verwesen aen sijn Excellentie: haer Ho: Mo: hebben serieuselijck geschreven aen Canteler ende Raeden van Gelderlandt ende de selve vermaent / ten epnde ghelast wiert aen de Schouten en andere op gesetenen ten platten Lande van de Veluwe, beoosten de Gebbe, sich niet wederom Lant-waerts te begheben veel min met den Vpant te handelen of hem spijs in sijn Leger toe te voeren / op swaere straffen te verbeuren / en dan dese Missive is Coppe ghesonden aen den Heer Graef Ernst Casimier van Nassouw ende hare Ho: Mog: Gedeputeerden tot Aernhem, met versoek dat sp de goede hant daer aen wilden houden / ook de saeck daer henen helpen derigeren / dat hare Ho: Mog: goede meeninghe en intentie genoeg gedaen wierden / ook is gheschreven aen de Collegien ter Admiralitept / dat sp allen den genen die de Leck en Rhijn opwaerts met Eedt ofte Dzinck waeren wilden baeren / om het Volck in dienst van haer Ho: Mo: daer ontrent ingequartiert te spijsen / dat de selve haer Eedt ende Dzinck waeren op Binnenlantsche Paspoorten / herwaerts souden moeten voeren / ook de selve Paspoorten volghens het Placcaet prechijs te suyveren / op verbeurte van lijf en goet / ende op dat dit bequamelijck geeffectueert ende in Practicque ghestelt soude moghen worden / is den Commijs Generael Eck aengeschreven hem te begeven aen de brugge tot Wageninge, en daer omtrent / gelijck ook geschreven wiert aen de Commijs Generael Goutswaert hem te verboegen op de Leck ende aende Comptoiren daer omtrent / ook elders om te letten op de suyveringe der voorsz paspoorten / en daer over met den voornoemde Eck onderlingh te corresponderen / tot Arnhem is mede gheschreven al noch ordre te willen stellen / dat de schepen den Rijn en Leck op en afvarende aen de sijde van de Veluwe niet aen mochten leggen / en datse des nachts ghehouden souden sijn sich onder de Wachten van haer Ho: Mo: Volck in de Betuwe te verboegen.

In het Leger wierde deur de Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerde seer yverich met sijn Excellentie geract- 1629.
slaeght op middelen tot conservatie van den Staet. De Heer Overlander quam den dertienden Augusty ter ver- Burgemeesters Overlanders.
gaederingh van haer Hoogh Mog: verhaelen / hoe dat aengaende het oberkomen van de Vpandt in de Veluwe sijn Excellentie sich hadde gheexcuseert / ende aenghewesen ghenoechsaeme ordre te sijn ghestelt geweest teghens des Vpants overkomste / sulcks dat die saeche egeen swaerichept soude hebben ghehadt / soo elck sijn debvoir hadde ghedaen, doch nu het selfde niet en was geschiet / dat om den Vpant op de Veluwe niet voorder in te rupmen / een gros volck tot Arnhem, en een tweede gros tot Wtrecht soude dienen ghelept / ook de Betuwe bewaert ende de Steden op de Veluwe, als ook aen d'Yssel end: daer omtrent ghelegen met Garnisoen versiecken / sulcks ook dienvolgens in het werck was gestelt / ende dat de ghemelte Heeren hare Hoogh Mog: Gedeputeerde daer op na Arnhem waeren vertrocken / doch dat hp naderhandt hp de selve Heere nae Wtrecht, als ook Amersfoort Respective was gecommitteert geweest tot verrichtinge van eenige affairen / en dat hp aldaer sijnde / verstaen had hp eenige vande Regeringe des Lants van Wtrecht in bedencken te sijn ghestelt of niet dienstig soude sijn de overige Divzes uyt de stad Amersfoort te lichten ende de selve elders te verbrenghen / om in tas van ongeval der voorschreve Stede van den Vpandt / denselden de commoditept van onderhout te verhorten: na bedanckinghe aenden Heer Overlander is niet goetghevonden de overighe Vivres uyt de Stadt te nemen; maer deselve met de macht van het Lant soecken te maintineren / ende den Colonel Morgan binnen gevordert sijnde / wiert aengesept sich in aller ple te begeven na Amersfoort, om aldaer te commanderen over het Garnisoen te Voet ende te Paert / ende 't gene daer meer binnen ghesonden soude worden / op behoorlijcke Commissie / daer toe hp provisie te depescheren / ter tijdt ende wijlen toe dat hp sijn Excellentie anders soude sijn ghedisponeert / met last om inspectie te nemen van het gene aldaer van noode soude mogen sijn / ende daer van de gelegenthept in aller ple aen hare Ho: Mo: over te schrijven / ook hier over met sijn Hooch-ghedachte Excellentie den Raet van State / de Heeren Gedeputeerde de Staten van Wtrecht ende den Heere van Brederode te correspondeeren / ende hare Ho: Mog: van tijt tot tijdt alle behoeften derwaerts te doen gaen; dienvolghens wiert hp provisie den welghemelten Raet van State gheauthorisseert / om nae de voorschreve Stadt Amersfoort af te beerdigen een goede quantitept Lonten ende Looth; De Burgemeesters ende Regeerders van Amsterdam wierden versocht derwaerdts te doen senden thien duysent ponden Bospolver / gheliick ook mede versocht wierden de Heeren Gedeputeerde Staeten 's Landts van Wtrecht, ende den Heer van Brederode wiert aengheschreven de saecken daer henen te helpen belepden dat uyt het Garnisoen binnen Wtrecht de voorschreve Stadt Amersfoort macht worden voorsien met drie of vier sterke Compagnien soldaten die met de Compagnien daer binnen sijnde / souden kunnen maeten het ghetal van duysent Koppen / om tot Conservatie der selver Stede geemplopeert te worden / ende vertrouden haer Ho: Mog: dat de gemelte Heeren Gedeputeerden daerinne egheen swarichepdt en souden hebben te maecken / gheconsidereert dat den Oversten Ferents op sijne aenkomste was met twee duysent welghewapende Soldaeten ofte wat meer / behalven dat de Heeren Staeten van Hollandt op eergisteren aen sijn Hoogh-gedachte Excellentie hadden gheconsenteert de weder helft van vyf duysent Burghers uyt haere Provintie te moghen verwisselen jeghens eenighe Compagnien Soldaten in de Garnisoenen / waer uyt de voorsz drie ofte vier Compagnien geremplaceert soude worden / hier van is notificatie ghedaen aen sijn Excellentie ende den Heer Graef Ernst Casimir van Nassauw, Mitsgaders hare Ho: Mog: Ghedeputeerden tot Aernhem, ook is de Magistraet binnen Amersfoordt van de komste vanden Colonel Morgan derwaerts ende de versterckinghe van 't Garnisoen binnen hare Stadt gepreadverteert / om des te beter gemoet te sijn.

1629. Die van Zutphen hebben doꝛ den Heer Lochteren den seventienden Augusty gherepꝛesenteert / dat de vpandt de Steden van Zutphen en Doesburgh soo sterck gesloten hielt / dat daer binnen egeen secoers ofte behoeften konden gebꝛacht woꝛden als met groote Convoyen; versoeckende dat ter bequaemer plaetse / tusschen de voꝛsz Steden een Foꝛt gelept mochte woꝛden / om tot conservatie van deselve Steden te dienen: waer op met een beleefden Bꝛief aende Magistraet tot Zutphen is geschꝛeven / en 't leggen van 't voꝛsz Foꝛt by dese Conjuncture van tijden geexcuseert.

Lochteren.

's Anderendaeghs wiert gheraetslaeght hoemen best soude komen defendeeren de Betuwe, van Wijck af / tot aen de Uytrechse Hoofden toe / ende hoe men de Klundert ende Roovaert by Willemstadt, teghens d'invasie des vpandts soude komen beschermen / als oock wat middel men by der handt soude nemen / om den Vpandt in dese quartieren afbꝛeuck te doen; men vont goet te beschꝛijven upt de Graefschappen Buyren, Kuylenborgh, ende de Heerlickheydt Vyanen, den derden Man woonende binnen de Steden / ende de vierde Man van d'Opgheseetenen ten platten Lande / van deselve Graefschappen ende Heerlickheyt respectivelijck / out boven de twintigh ende beneden de sestigh Jaren / om binnen haere respective districten des daeghs / en des nachts met goede oꝛde en wapenen te bewaeren / en wachten aen te stellen op de passagien daer oder den Vpandt soude meenen in de Betuwe te komen. Van gheliicken te beschꝛijven den derden ende vierden man / als vooren upt de Steden Leerdam, Heuckelum, Asperen, Yfselsteyn, Beeft ende Renoy, om ghewapent met een Musquet of Bierroer / ende daer en boven versien met een Spade ofte Schop / als oock met Vivres voꝛ den tijdt van ses daegen / sigh te verboeghen nae Ravesway, ende aldaer van de Heer Colonel Haulterive op haer Employ ende wachte oꝛde te ontfanghen; oock te schꝛijven aen den Heer Graef Ernst Casimier van Nassauw, de Compagnyen van de Colonellen / Haulterive, Harwod ende Dyden, op het spoedighste / ende soo haest doenmelijck te verdeelen / ende sulcks strecken / dat daer mede beseth mocht woꝛden / nessens de voꝛschꝛeve Burghers ende Hupslupden de Neder-Betuwe van Ravesway voꝛnoemt af / tot d'Uytrechtse Hoofden toe. Voꝛders is aen de Heeren Staten van Zeelandt gheschꝛeven / dat sy in alle ple nae de Clundert ende Roovaert wilde laeten afsacken die vier hondert ende tachtigh Bootsghesellen / by de Bewinthebberen vande West-Indische Compagnie aenghenomen / oock deselve verstercken met soo veel Matroosen / als sy souden weten te bekomen; oock is gheschꝛeven aenden Heer Graef Ernst Casimier herwaerts aen te senden twee Compagnyen Kupters Harquebusiers / om op den dienst van het Landt te passen; ende hebben de Heeren Gedeputeerden van Hollandt, upt het midden van haer ghecommitteert de Heeren Meerman en Herberts, om de Heeren Staten van Hollandt haere pꝛincipalen te disponeren / dat se wilden uptschicken den derden Man / so wel upt de Steden als vande platte Landen / ende deselve alle te samen wel ghewapent / herwaerts aen nae Uytrecht te doen komen: ende sijn d'andere Pꝛovintien versocht sigh op 't exempel van Hollant in dese beswaerlijcke constitutie van saecken / oock van gheliicken te willen evertueren.

Voꝛts daer nae hebben de Heeren Diederick van Bemmel ende Bernard van Welderen Burgh-Graef gheꝛpoponeert: dat vermits het obergaen van Amersfoort haere Ho: Mog: de Stadt van Wijck te Duerstede in consideratie wilden nemen / ende derhalven met volck van Oꝛloghe besetten / dat voꝛ een subijten harden aenloop mocht verseeckert blijven: oock eenighe retrenchementen of afsnijdinghen voꝛ de Uytrechtse Poꝛt der selver Stede / als mede een afsnijdinghe vande Dijck boven Ameronghen afkomende: ende dat op sulcken groote ende soꝛme / als haer Ho: Mog: souden raedtsaem achten; stellende mede in bedencken ofte niet ten hooghsten in alle voꝛvallende saecken een Retrenchement diende gemaeckt op het Veer teghen over de Stadt van Wijck aende Betusche zijde / om in tijt van noot met Musquetten de zijde van de Stadt op het Waeter resonderende van dier zijde te defenderen / en te secoureren met Canon en Musquetten / na den noot en gelegenthept soude verepschen.

Bemmel. Welderen.

1629.

Eermen daer op koste resolveren / quam een Missive van zijn Excellentie / gheschꝛeven in het Legher voꝛ den Bosch den sesthienden Augusty / houdende dat de Voltreckeninghe ende voꝛder besoꝛginghe ende bewaeringhe van het nieuwe Retrenchement / strecken de van de Vaert af tot aen den Hinderdam, met de beste oꝛdre ende minste confusie op het spoedichste soude maghen op ghemaeckt ende gheeffectueert werden / te weten in maniere als volght: Dat de Heer van Brederode, de Heer van Hauthain, ende den Colonel Morgan eenmael te saemen by den anderen gheroepen soude woꝛden / ende aen yder een der selver seeckere districten van het voꝛsz Retrenchement gheassigneert / als te weten: dat de Heer van Hauthain het opsicht bevolen soude blijven van Wijck af verby de Vaert tot aen de Stadt Wtrecht, den Heer van Brederode behalven het Commandement van de Stadt / noch daer toe seecker ghedeelte van het selve Retrenchement / strecken de naer den Hinderdam, ende de reste voꝛts tot aen den Hinderdam selfs / onder het beleyt van den Colonel Morgan, behalven de Stadt Naerden gestelt woꝛden: dat oock yder een van de drie voꝛnoemde Hoofden gheassigneert wierden seeckere Compagnien daer mede sy de voꝛschꝛeve hunne districten soude konnen ende hebben te bewaren. Waer op ter pꝛesentie van de Raedt van Staete / ende den Heer van Brederode als oock van den Heer Hauthain ghedelibereert zijnde / zijn eenighe upt het midden van den Raedt gecommitteert / om oculaire inspectie te nemen van de authoꝛisatie / om te doen ontblooten ende af te kappen / sonder eenighe rugghe-spꝛaecke alle Gꝛienden ende Rijs weꝛcken / weder sijts van de Leck gheleghen / die avantagieus soude mogen wesen / tot des Vpants voꝛ bꝛeecken / ofte de defensie daer jeghens beletten; gheliick oock den Welghemelde Raedt eenighen upt den haeren heeft ghecommitteert / om te visiteren / het nieuwe Retrenchement strecken de van de Vaert tot aen den Hinderdam, ende daer het selve niet en soude bevonden woꝛden seven of acht voeten hoogh / ende ses voeten dick op den Cruyn / ende soo na op den kant van het Waeter als mogheliick soude zijn; dat de selve Heeren Gecommitteerden sonder eenighe rugghe spꝛaeck het voꝛschꝛeve Retrenchement pꝛomptelijck souden hebben te besteden: oock wech te doen nemen alle geboomte ende andere empeschementen om daer naer op de besettinghe van de Quartieren ende beelhept van de Compagnien daer toe ghedisponeert te weꝛden.

Den twintichsten Augusty wiert ontfanghen de blijde tijding / doꝛ Gꝛaef Ernst Casimier van Nassau Stadhouder ende hare Ho: Mo: Gedeputeerden tot Arnhem geschꝛeven aldaer den negentienden deses / houdende de advertentie van het beroberen van Wesel.

Meerman.

Gedupꝛende dese groote Krijghs expeditien wierden allerhande voꝛslaeghen / naer den epsch van de Extremitepten ghedaen. De Heer Meerman wiert van weghen de Vergaederinghe van haer Hoogh Mog: tot Uytrecht op dat stuck expꝛesselijck aen de Vergaderinghe der Staten van Hollandt gesonden / die den drie en twintichsten Augusty weder gekomen zijnde tot Wtrecht, rappoꝛteerde dat de Heeren Staten van Hollandt om alle zwaericheden in den Staet van het Landt voꝛ te komen / in plaets van den voꝛslach van den derden Burgher ende Hups Man upt te schicken / te vꝛeeden waeren op te lichten voꝛ een Maent / of soo veel langher als men het soude goet vinden / vijf duysent weerbare Mannen / op de Soldie van de Schutters / teghens tien stupvers 'sdaeghs: midts dat de andere Pꝛovintien elck naer raete van hare Quota van gheliicke souden ghehouden zijn te doen / ofte die bupten vermoeden in ghebꝛeecken soude blijven / het Equivalent van dien in baren Gelde ten pꝛofijte

1629. te van de Generalitept op te vrenghen; de Respective Provintien hebben verklaert hier in op het behagen van hare Principaele te consenteeren/ ende souden de op te lichte soldaten geredigeert werden in Compagnien/daer over de Respective Provintien/ Leeden ende Steden van dien elcks in zijn regard Officiers souden stellen, te tracteren op gelijcke Voet als die Capiteynen ende Officiers van de Waert-gelders; ende dat de voorschreve Compagnien gewapent souden worden voor de eene helft met Musquetten ende Morrilioens/ ende voor de wederhelft met Picken ende Rustingen met zijn toe behooren: volgens d'ordre van het Lant; en op dat aen de voorschreve Wapenen van de te lichte soldaten egeen manquement soude vallen/ wierden de Heeren Raeden van State geauthoriseert/ om de Heeren Gecommitteerde Raden van Hollant en West Vriesland te versoecken/so spoedig als mogelijck te willen versorgen en doen inkoopen de gemelde Wapenen.

Den vijf en twintigsten April quam een Missive van d'oude en nieuwe Magistraet/ mitsgaders de gemeente van Amersfoort, geschreven aen de Heeren Staten des Lants van Wtrecht, houdende in effecte dat het Kepserlijcke Volck hebbende de voorsz Stadt in den naem des Koninchs van Spangien verheert/ daer uyt was vertrocken sonder eenige besettinge te laeten: versoechende mitsdien dat haer Edele Moghende eenich Volck derwaerts wilden senden tot defensie jegens nieuwe Hostile invasie; ook verstaen wiert uyt het rapport van de Portier der voorsz stadt Amersfoort, vrenger van de voorsz Missive/ dat de Vyant het huys ter Eem ook had verlaten; soo hebben haer Ho: Mog: dateliick derwaerts gheſonden een gheheel Sweetsch Regiment van Claes Diederyck, sterck omtrent elf hondert koppen/ om tot besettinge van de voorsz Stadt/ als ook het Huys ter Eem geemployeert te worden/ ook vp provisie versien met eenighe Munitie van oorloch ende Lonten; ende is voor den Overſten Erentreiter Commissie in debita Forma gedepeschreert om binnen de voorsz Stadt ende Huys over het voorsz Garnisoen te commandeeren/ ende daer en boven vp Acte apart/ specialijck ghelast ende geauthoriseert/om op alles te letten ende een lijste van de behoufften over te senden/ ook de Personen van de nieuwe Magistraet vp den Vyant gestelt te saiseren/ en den gewesene Borghemeester Hartevelt te appzehendeeren/ ende alle te samen herwaerts te doen vrengen; ook hebben de Heeren Staten des Lants van Wtrecht gheauthoriseert den Heer Berck, om voor eenige dagen de saecken concerneerende de Politie in ordre te gaen houden/ ende dat alles vp provisie ter tijdt ende wijle toe dat hare Ho: Mog: souden hebben bekomen rescriptie/ ende goet vinden van zijn Excellentie op d'advertentie diese hier van aen de selve zijn Excellentie waren doende/ en van 't geene voorsz is notificatie gedaen aen de Heere Graef Ernst Casimier van Nassouw Stadthouder ende haere Ho: Mo: Gedeputeerden tot Arnhem; mitsgaders dat de Vyant geruchte liet gaen niet sonder apparentie van Wesel te willen gaen belegeren/ ende mitsdien hem stellen in bedencken: of men vp dese ghelegenthepdt yet wes soude kunnen voornemen op de vrugghe over d' Yssel. Voorder is geordonneert dat den Agent Verburgh aen de gemelte Portier tot een vereeringe soude betalen vijf en twintigh guldens/ en aen seecker Sergeant die de mondelinge Tydinge van het verlaten van Amersfoort heeft ghebracht vijf en dartigh guldens. Op het rapport van de Heere Butter Kooper den twee en twintighsten deses ghedaen/ ende die twee Patenten vp hem ende de Heer Hertevelt Gecommitteerde van hare Ho: Mog: aen de Heer Graef Ernst Casimier van Nassouw Stadt houder van zijn Luptenant in een beslooten Missive/ houdende aen den Magistraet ende Commandeur tot Swolle over ghebracht/ dat uptte selve Stadt twee Compagnien Soldaten/ d'eene tot Muyden ende de ander tot Vrelant souden werden gelecht/ heeft de Heer ter Cuylen doen ter tijdt voorts mondelijck verthoont/ daer na schriftelijck overgelevert/ dat hare Ho: Mog: hadden ghesien uptte lijste vp den gemelten Grave voor vrepnich dagen gesonden/ hoe vrepnich Compagnien binnen de voorsz Stadt Swolle waren/ dat daer mede niet alleen het Retrenchement met de vier Schantsen aldaer/ maer principalijck ook den Ysseldijck van Swol tot Campen, ende swarte Waters-Dijck van Swol tot Hasselt (wesende een distantie van omtrent ses uyren langh) nootsaeckelijck moesten werden beset/om te beletten des Vyants overkomste over d'Yssel ende het zwarte Water aldaer: want daer in niet alleen de behoudenis van de voorsz Stadt Swol, maer ook de Steden Campen, Hasselt ende de Forten Swartesluys, Blocksijl ende Clunder, mitsgaders die conservatie van Vriesland ende Stadt ende Landen, ook het Noorder-Quartier van Hollandt met Amsterdam ende de Zuyder Zee merckelijck gelegen/ ende die van Vriesland ende Stadt ende Landen van de Generalitept te Lande heel ghesepareert soude zijn: dat ook de Magistraet van Swol uyt haer Garnisoen (niet suffisant tot de voorsz groote besettinge zijnde) siende het pericul van de Stadt Hattum, derwaerts vp de vijf hondert soldaten met Ammunitie ghesonden hadden/ die anders verlooren hadden geweest; sulcks dat de Stadt Swolle, vermits de voorsz groote besettinge wepnige ofte geen soldaten in haer Stadt konde hebben. Uyt alle welcke ende meer andere prægnante redenen vp den Heer Ter Cuylen tot meermalen ende nu weder verhaelt/ vp versocht/ dat de voorsz Patente vp hare Ho: Mog: ingehouden/ ende het selve aen den Hooch Gemelten Heer Graef Ernst geschreven ende geeretuseert soude mogen worden; ook dat hare Ho: Mog: de groote importantie van dese saecken ende de versoeckelijckheyt ende ghenoechsame besettinghe van de Overysselsche Steden ghelieften te nemen in achtinghe/ op dat door een versuym van de selve Generalitept niet en bequam een onvoorsienlijcken ende inreparale slach/ die daer naer niet soude te rechten/ ende daer van de Provincie van Overyssel ontschuldicht wilde zijn.

1629.

Het perijckel van de gemeenen Vyant wat over zijnde quam een notabel disput tusschen de Generalitept ende de Provintie van Wtrecht: noopende het maken van de Fortificatien in ende omtrent Wtrecht, haer Ho: Mog: verklaerden ende seyden dat de Heeren des Lants van Wtrecht puerlijck niet en wilden letten op haer eygen defentie/ als goede Bontgenoten betaemde; protesteerende over sulcks onschuldig te willen zijn van alle ongemacken en onheplen die den Staet deser Landen in het generael ende de Provintie van Wtrecht in het particulier door de selve nalatichept soude mogen over komen; ende wierden de Heeren Warmont, Brunings ende Clant Gecommitteert/ om een heer te doen na zijn Excellentie in 't Leger/ ende den selven te representeeren de tergiversatie van de Heeren van Wtrecht; waer op de Heeren Gedeputeerden van de Provintie van Wtrecht hebben verklaert vp monde en in geschrifte: dat de Heeren Staten Generael hare Provintie vp dese conjuncture (als ghewordē zijnde Frontier) hadden behooren te tracteeren/ in materie van fortificatie/ volgens d'Unie en het exempel der Provintie van Gelderlant ende Overyssel; protesterende vp desen over het ongelijck dat haer Provintie daer in gedaen wiert/ ook over het ongelijck en indracht die de Heeren Staten van Hollant gedurende dese hare Calamitept gepoocht had te doen.

De reden en Contra reden zijn te sien in 't volgende:

DE Heeren Gecommitteerden vande Provintie van *Hollandt ende West Vrieslandt* gheexamineert hebbende de verklaringe van de Heeren Gedeputeerden van de Staten van *Wtrecht*, noopende de Fortificatie der Stadt *Wtrecht* selve, verklaren haer Ed: seer vreemt voor te komen, dat de devoiren van hare Principalen op diversche versoecken van de Heeren *van Wtrecht* ghedaen, van soo veel Burgers uyt haere Steden te senden; om de Stadt ende Landen *van Wtrecht*, te defendeeren, ende soo veel Huysluyden van Hollandt uyt haer bouw te nemen ende dwinghen te gaen wercken, aen diverse oorden van de voorsz Provintien van *Wtrecht*, ende van soo veel Krijsch Volck alomme te doen lichten, om de selve Provintie te beschermen, daerinne sy contribueeren moeten tegen *acht en vijftigh in 't hondert*, ende de Provintie van *Hollandt met Millioenen* te beswaren, mitsgaders

Disputt over de Fortificatien van Wtrecht.

Hollant tegen Wtrecht.

1619. van ſoo veel Gedeputeerden mette Heeren Staten Generael hier te ſenden, om die van *Uytrecht* beter te ſtijven ende animeeren, by de voornoemde Heeren Gedeputeerden van de Staeten van *Uytrecht* ten archſten opghenomen werden, ende niet gheduydet, naer de reden ende meriten van dien: ghelijck mede dat de voornoemde Heeren Ghedeputeerden van *Uytrecht* de andere Provintien met groot onrecht willen imputeren, dat ſy met diſpuyten de Fortificatie-wercken aen de Stad *Uytrecht* ſouden hebben ghetraineert, ende ghesocht occaſie tot verwaerloſinge van dien te geven: daer ſy in haer ghemoet wel weten, dat deſelve by de andere Provintien, ende voornaementlijck by *Hollandt* altoos ten uytterſten van haer zijn gevordert, ende daeromme men oock heeft moeten klachtigh vallen aen ſyn Excellentie, ende ter contrarie die in der waerheydt by niemant en zijn getraineert geweeſt, als by die van *Uytrecht* ſelve; datſe mede buyten reden vinden, dat die van *Uytrecht*, om eens dat de Vyant hem vertoont heeft in hare Provintie ſouden willen ſuſtineren, Frontier te weſen; als *Gelderlandt* ende *Over-Yſſel*, die den Vyant dagelijckx ende alle uyren voor haer Steden hebben: ende dat ſulcx met onrecht geproteſteert wort van ongelijck, datmen haer tegen de Unie ſoude voorlegghen, ende inſonderheyt in regart van *Hollandt*, die als Frontier teghen den Vyandt moeten fortificeeren, meer plaetſen als 't geheel *Sticht* groot is, ende niet daer den vyant hem eens heeft vertoont, maer dagelijckx komt, ende laren achter een is gekomen geweeſt, ende oock naerder aenden Vyant leggen, als eenige plaetſen van *'t Stichts*: die ſy nochtans alleen maecken, ſonder behulp van eenighe Provintie, ofte uyt avantagie van *'t Stichts*; haer daer in verwonderende, dat 't geene haer principalen voor de ghemeene ſaecke doen, ſoo verkeerdelijck wert uytghebreyt, die niet en pretendeeren, noch van *Uytrecht*, nochte van andere Provintien, dat teghen der ſelver Souveraineyt ſoude ſtrecken, ofte deſelve in eenige belaſtinge te trecken meer als haer eygen Provintie; ende alſoo men der ſelver devoiren ſulcken uytlegh ſoude willen geven, dat ſy wel te vreden zijn die van *Uytrecht* mette Fortificatie van haer Stadt te laeten begaen, alleen ende met advijs ende contentement van zijne Hoog-gemelte Excellentie, ende ſulcx deſelve verklaringhen in dien deele konnende ſoo veel haer aengaet aennemen: mits dat deſe haere ſchriftelijcke antwoort tot luſtificatie vande devoiren van hare Principalen ten regiſtre werde ghebracht, om te bewijſen gedaen te hebben, dat men van oude ende vertrouwde Bontgenoten heeft konnen verghen, ofte verwachten. Actum *Uytrecht* den *ſeſden* Septembris 1619.

Den ſevenden September zijn ter vergaderinge gecompareert de Raden van State/ ende hebben verſocht te verſtaen haere Ho: Mog: meeninghe ende intentie/ op den vooꝛtganck der wercken die goet ghevonden waeren ghemaeckt te wooꝛden van de Vaert af tot aen den Hinderdam toe; ende ingheval dat haere Ho: Mog: alſnoch ſouden meenen/ dat die wercken by de handt ghenomen ſouden wooꝛden/ dat deſelve als dan daer toe gelt ſouden willen verſchaffen. Men merckten oock dat het Water dooꝛ de Sluys aende Vaert ingheslaeten/ by diverſe manieren van doen de Vecht wiert ontroecken/ oock de andere Sluyſen ende Verlaten geſtopt: waer dooꝛ 't inminderen van het Landt aen de Oostzijde vande Vecht wiert belet; verſoeckende oock te verſtaen ofmen dat daer ſoude laten. Sy hebben desgelijck verſocht dat de nieuwe gelichte twaelf duyſent Man wierde betaelt/ daer toe de Pꝛovintie van Gelderlant hondert vyftigh, Hollandt vier hondert, ende de Pꝛovintie van Uytrecht twee hondert duyſent guldens extraoꝛdinarie belooft hadden te contribueeren. Den Raedt wierdt gheauthoriſeert de wercken in alder ple by de handt te nemen/ ende tot perfectie te bꝛenghen/ om beſtant te zijn jeghens Vyandts ghewelt/ ten laſte van die gheene die hier na verſtaen ſouden wooꝛden daerinne ghehouden te zijn; ende dat ſy by pꝛoviſie eenighe noodige penningen: doch ſoo wepnigh als mogheliick was/ ſouden lichten upt de oberige twee hondert vijftigh duyſent gulden van de vier hondert duyſent gulden van de West-Indiſche Compagnie op Intereſt gheliclit. Op het tweede poinct was hare Ho: Mo: meeninge: dat de Landen aen d'Oost-zijde van de Vecht, ende alle anderen/ volgens vooꝛgaende reſolutie wooꝛden bebloꝛt/ ende gehouden nae behooren/ om daer dooꝛ des Vyandts invaſie te ſteupten; Werdende eenige Perſoonen ſpecialijcken ghelaſt om hier op goet reguard te nemen: oock ſoꝛge te dꝛagen dat de Sluyſen ende Verlaten geopent/ oock naer gelegenthepdt van Water geſloten wierden. Op het derde poinct wierdt verſtaen dat den Raedt van State de Pꝛovintie van Gelderlandt ende Hollandt bp Miſſiven/ ende de Heeren Gedeputeerden Staten 's Landts van Uytrecht mondelingh ſoude aenmanen/ tot betalinge van hare reſpectibe reſterende ſommen/ tot onderhoudt van de vooꝛſz twaelf duyſent Man extraoꝛdinaire belooſt.

Die van Uytrecht hebben wederom tegen opgemelde Hollandtſche verklaringh geſepdt/ het geene volght:

Gehoꝛt het rappoꝛt dan 't geene de Heeren Gecommitteerden deſer Pꝛovintie ter Vergaederinghe van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael hupden moꝛghen was bejegent/ noopende d'antwoꝛt bp de Heeren Gecommitteerden der Pꝛovintie van Hollant gegeven/ op de verklaringe ende pꝛoteſtatie van haer Ho: Mog: wegen de Pꝛovintie van Uytrecht geexhibeert/ aengaende het maecken der Foꝛtificatie-wercken om deſer Stadt Uytrecht. Ende gelet op de iterative inſtantien bp deſer Stadts Gecommitteerden gedaen/ ten epnde volgens den laſt ende reſolutie van hare pꝛincipalen/ met exꝛpꝛeſſe termen/ bp de vooꝛſchꝛeve acte van verklaringe/ ende pꝛoteſtatie van weghen de Pꝛovintie van Uytrecht ſal wooꝛden uptgedꝛuckt/ ſoo de meeninge is geweeſt bp het inſtellen van dien: datmen d'onkoſten vande Foꝛtificatien daerinne verbat/ ſal doen betalen ende reſcoutreren/ in minderinge vande conſenten volgens d'Unie: mitsgaders dat ſulcx van wegen de Pꝛovintie van Uytrecht den hoogh gemelten Heeren Staten Generael genotificeert/ ende ten regiſtre van hare Ho: Mo: reſolutien geannoteert ſal wooꝛden na behooren: ſoo wooꝛt ſulcx alhier goet ghevonden met laſt ende authoriſatie op de Heeren Ghecommitteerden deſer Pꝛovintie te pꝛocureren dat het mooꝛgen geeffectueert mach wooꝛden: rappoꝛteerende haer weder daeren hier ter vergaderinge.

Bytreding Religie.

Die van Gelderlant, die 't ghevaer merckten/ lieten deur haer Gecommitteerden vertoonen: dat de Stadt Huyſſen, Kleefs ende Neutrael zijnde/ en oock Hulhuyſen bupten de juriſdictie van hare Ho: Mog: of d'exercitie vande Miſſe ende Roomſche Religie inde vooꝛſz plaetſen met fondament bp haere Ho: Mog: niet en ſouden konnen verboden wooꝛden: en of 't ſelve oorſake ſoude gheven konnen aen den Keyſer ende andere Roomſche Catholijcke Vooꝛſten/ om onder pꝛetext van dien daer tegen te doen/ te meer vpantlijck deſe Landen te tracteeren: het welck haere Ho: Mog: wiſten dat in alle maniere bp dien tijdt ſoo veel doenelijck diende ghemijt te wooꝛden. Edoch wiert niet ondienſtich ghevonden/ dat aende Ingheſetenen van deſe Landen/ ende ſpecialijck aen die van Nimmeghen, Aernem ende andere plaetſen vande Betuwe ende Veluwe/ ſoude mogen ſcherpelijck verboden wooꝛden van bupten de Juriſdictie van haere Ho: Mog: ende ſpecialijck niet tot Huyſſen ende Hulhuyſen ter Miſſe ofte inde Paepſche Pꝛedicatie te gaen/ noch hare Kinderen de Paepſche Scholen aldaer te laeten frequenteeren: vernieuwende tot dien epnde de oude Placcaten/ of doende van nieuws daer teghen Placcaten maecken/ met verbeurte van groote boeten/ ende 't wel ſpecialijck verbieden aen d'Ingheſetenen van Nimmeghen, Aernem ende andere plaetſe vande Betuwe ende Veluwe van tot Huyſſen ende Hulhuyſen ter Miſſe/ of inde Paepſche Pꝛedicatie te gaen. Het Advijs vanden Raedt van State was oock dat de verſeckerthepdt vande Stadt van Emmerick, alle andere conſideratien oberweghen moeſt/ bp ſoo verre eenighe conbentie/ noopende de tolerantie vande Paepſche Geeſtelijckhepdt aldaer in het beginſel was ghemaeckt gheweeſt/ dat de ſelbe had haere reflexie op Weſel ghehadt: het welck nu quam te ceſſeeren/ en of het ſel-

1619. het selde schoon anders ware / dewijle nochtans die van de Paepsche Geestelijckheyt en Jesuwijten haer verwoerden met de Vyandt corrispondentie te houden tegen den Staet van het Landt: dat ten dien aensien wel alle conventie buyten consideratie behoorde te blijven / ende sy niet alleen uyt de Stadt gheset worden / soo eer soo lieber / maer oock den persoon van eenen Overcamp, tegen het bevel van de Commandeur nae 's Heerenberge gegaen / in verseeckeringe gebracht worden / om nader informatie daer op te nemen. Sijnde oock questie om Soldaten tot Emmerick te logeeren: wiert goet ghedacht dat het Klooster van de Jesuwijten groot ende spacieux ghenoech was om een goet ghetal volck in te verbergen / ende het getal van de Geestelijckheyt mede groot / beyde niet sonder merckelijcke perijckel / ende voorsaecke ghenoech / mede brenghende / om spoedelijck eene goede resolutie hier op te nemen. Hare Ho: Mog: hebben verklaert datmen voor alsnoch de ghemaeckte conventie (by d'eerste capitulatie gemaeckt met Emmerick) Edoch dien onvermindert goet te sijn te versoecken Graef Ernst Casimier van Nassouw Stadthouder, en de hare Ho: Mog: Gedeputeerde tot Arnhem de principaelste Belhameren der Papen ende Iesuwijten uyt Emmerick by provisie te doen vertrecken voor eenighen korten tijdt: oock de kinderen van de ingesetenen deser Landen, die aldaer waren om ghedoceert te worden, de selve afnemen, ende aen haer Ouders ende vrienden t' huys stieren. Voorts een wakent Oogh te willen slaen op de correspondentie die de voorsz Paepen ende Iesuwijten met den Vyandt onderhielden; oock ordre stellen dat nu ende dan, hare brieven mochten afgeworpen worden, om te sien wat naerder kennisse men daer uyt soude moghen bekoomen. Men vont oock goet den voornoemden Overcamp te appreheuderen om gheexamineert te worden / ende sentinellen voor de deuren der Iesuwijten te stellen / oock een Compagnie Soldaeten in het Klooster te logeeren / om daer door te voorkomen het ghevreese perijckel. Men hadde oock groote suspitie op den Marquis van Bergen (sittende in Neutraeliteyt) dat hy was in dienst en Eedt van de Koninck van Spangien; dienvolgens urgeeren de ghemelde Gecommitteerden dat hy daer op soude mogen aenghetast ende geranconneert worden; maer alsoo men nochtans hem niet konde bewijsen yets gedaen te hebben tegen de Neutraliteyt: soo wiert hy verschoont: edoch wiert gelast op sijne comportementen / en die van sijn gevolch te letten.

Men hadde aende Provintie van Gelderlandt gheschreven om te hebben furnissement van het restant aen de hondert vijftig duysent gulden / by haer extraordinaris belooft tot onderhout van de twaelf duysent man in het voor jaer gelicht; dan die van de Veluwe en Graefschap Zutphen hebben sich geexcuseert op haer ondermogenthept: vermits het verderf van hare platte Landen door des Vyants overkomste op de Veluwe / ooch invasie in 't voornoemde Graefschap. Die van 't quartier van Nimmegen hadden aenghenoomen devoiren te doen tot furnissement van haere resterende quota in de voorsz hondert vijftigh duysent gulden. De Heeren Gedeputeerden Staten des Lants van Utrecht desgelijcks mondelingh vermaent om hare resteerende quota in de twee hondert duysent gulden als vooren belooft / promptelijck te willen doen furneeren / hadden toe ghesept eenige penningen op te brengen; maer waren noch niet te berde gebracht / komende middeler wijle de Soldaten daer na niet wachten. De Heeren van Hollandt hadden verklaert te sullen abanceeren een goede somme van penninghen tot betalinghe van de vier hondert duysent gulden by haer belooft / soo wanneer gemelte twee Provintien / naer advenant van hun respective belooffte sommen mede in gelijckheyt souden zijn gebracht; versoeckende mits dien de gemelde Heeren dat op het onderhout van de voorsz twaelf duysent man voorz mocht werden gheset; de Raedt van State de opgemelde pointen representerende / klaeghde met een dat de Magistraet van Deventer hadde op eyghener authoritept den Commis Schas aldaer komende om eenige Compagnien van 't nieuw gelichte volck te betalen / afgenomen hadden acht duysent gulden / vermits gelijcke om d'Heer van Capelle, sijnde tot Zutphen was toegesonden / om op voorz van de Raed van State geemploieert te werden / ende dat de voorsz Magistraet naderhandt aengemaent zijnde / by denselven raet om de voorsz somme te stuyren / nae Swol tot betalinge van de Sweertsche Compagnien aldaer in Guarnisoen leggende / het selfde te doen hadden gewepgert; stellende mits dien hare Ho: Mo: in bedenken of men de Magistraet van Deventer daer over niet en behoorde serieuselijck aen te schrijven / dat sy de voorsz vyf duysent gulden op de naerder aenmaninghe van de welgemelte Raedt souden hebben te laten volgen; ooch hebben versocht dat voorz gheselt mocht worden op het onderhout vande dertien Compagnien te voet / die egeen fons en hadden / als ooch van de vaenen Kupteren van Rouillacq, ende Thomas Lucas, mits gaders op het senden van het gelt na Arnhem ende Wesel respective / by de Heeren Gedeputeerden aldaer tot verschepden repsen versocht. Sy hebben ooch hare Ho: Mo: gherecommandeert Resolutie te willen nemen op het senden van het Volck na 't Leger by sijn Excellentie versocht / soo wanneer den Vyant over Rijn met sijn Leger soude sijn ghepasseert / volgens de lijste by sijn Hoochgemelde Excelentie den eersten deses overgesonden / ende naederhandt by den Thesorier uyt het Leger weder gheheert / vernieuwt. Daer op is ghelast devoiren te doen aen de Heeren Gedeputeerden des Landts van Utrecht, op de belofte tweemael hondert duysent gulden / soo veel penningen promptelijck op te brengen / datse mede werden gheset in ghelijckheyt van betalinghe by de Provintien van Gelderlandt ende Hollandt, respectivelijck ghedaen op 't furnissement van hare somme / tot onderhoudt van de voorsz twaelf duysent man belooft. Voorts de Magistraet van Deventer ernstelijck aen te schrijven de voorsz vijf duysent gulden te laeten ter dispositie van de Raedt van State / ofte dat hare Ho: Mo: genootsaeckt souden worden deses aengaende scherper resolutie te nemen. Ooch is den Raedt van Staeten versocht ende geauthoriseert om van de presiderende kamer in de Provintie van Zeelant, voor den Ontfanger Generael af te voorderen de somme van hondert duysent gulden / in minderinge van de overige twee hondert en vijftigh duysent gulden / die by de Westindische Compagnien gefurneert souden worden / tot volkomen betalinge van de versochte vier hondert duysent gulden op Interest / om daer uyt aen de voornoemde derthien Compagnien / als ooch de twee vanen Kupteren een maents solts te furneren / ook penningen na Arnhem en de Wesel te stueren / ende het voorder t'employeren volgens voorgaende Resolutie; ende by haer Ho: Mog: wiert aen de voorsz Kaemer gheschreven / de voorsz somme van hondert duysent gulden te laten volgen. De versochte Compagnien aengaende / is de respective Steden en Garnisoenen aengeschreven volghens de lijste van sijn Excelentie / de selve Compagnien daer inne gheset gereet te houden / om op Patente van sijn Excelentie te vertrecken ter plaetse daer de selve soude goet vinden: des wierdt den Raet van State gerecommandeert goet regard te willen nemen en te letten op de Stadt Hattum, als ooch op de Steden daer de vier Engelsche Compagnien lagen / die den Koninck van groot Brittangien begeerde dat gereduceert souden worden / ende onder het Regiment van de Colonel Morgan gesteken / eben verre verstaen soude moghen werden dat de reductie in dese conjuncture van tijden soude kunnen plaets grijpen. 1619.

De Geestelijckheyt van 's Hertoghenbosch yets hebbende geremonstreert aengaende haer particulier; is by haer Ho: Mo: verstaen dat alle Geestelijcke personen / soo mannen als Vrouwen uyt de voorsz Stadt ghehouden souden sijn te vertrecken / ooch dat alle Geestelijcke ende Clooster goederen binnen de Stadt gheleghen soude komen aen de Generaliteyt / als ooch de Kerchen ende Pastoyen goederen binnen ende buyten de Stadt gelegen; maer de voorder Klooster ende Geestelijcke goederen in Neutrale plaetsen / of ten platten Landen / daer men contributie betaelde gelegen souden sijn / voor de eene helft by de Generaliteyt / ende voor de wederhelft by de Geestelijckheyt ghetrocken worden / ende tot den ont-

1629. ontfang van dien wiert gheſtelt een Rentmeeſter om de helft van de opkomſte aen de voornoemde Geeſtelijckheyt upt te trecken.

Den veertienden Octobris quam advijs van Graef Ernſt dat de Spaenſche den dertienden de ſchans op de Veluwe ende wat ſy daer meer beſaten hadden verlaten: men ſepde dat het de Infante expreſſelijck had belaſt/ om te meer te tonen haer ſinceriteyt nopende de Treves handelingh nu op het Capijt ſijnde; haer Ho: Mo: vonden goet tot teecken van blijdtſchap de Magiſtraet van den Haghe te doen aenſeggen deſen avondt de klocken in alle kercken drie pooſen te doen lupden.

Inquartiering in het Lant van den Berge.

Het getal van het extraordinar is krijghs volck dapper aengewaſſen ſijnde/ende niet goet gevonden het ſelve af te dancken/ om niet terſtont te loopen na de Keyſerſche of Spaenſe/ is den een en twintigſten gereſolveert het ſelve te doen in quartieren in 't Landt van Berge; tot welcken eynde de Colonels wierden beſchreven in den Hage, om te beſpreecken de Conditien waer op ſy volgens ſelter reglement ende onder het belept van een aenſienlijck hooft (die voor alle exceſſen reſponſabel ſoude zijn) in den Eedt van deſen Staet ende nochtans buyten koſten ende betaelinghe van dien ſonder eenich dilay quartier ſouden willen nemen in de voorſz Landen/ om aldaer haer onderhout te bekomen; in middels is met hun Reſpectivelijck afgereeckent ook betaelt/ na verloop des tijts dat ſy in 's Landts dienſt waren geweeſt/ ende is pder Compagnie te voet/ ſo wel onder de voorſz Regimenten/ als daer buyten gereduceert op hondert koppen/ ende de voorſz betalinge voor ſoo veel mogelijck was/ wiert verhalen upt de ſes hondert duyſent guldenen by de reſpective Provincien tot onderhout van het nieuw gelicht volck gheconſenteert: als ook upt de reſterende penninghen by de Weſtindiſche Compagnie aen het Landt op intereſt geſurneert; mitſgaders upt de penninghen by de Provintien van Gelderlandt, Hollant ende Uytrecht, tot lichtinge van de twaelf duyſent man extraordinaris belooft/ ende dat voor ſoo veel belangde de Compagnien van deſelve twaelf duyſent man/ die onder het voorſz volck ſouden worden begrepen; ende aengaende de voordere penninghen die bevonden ſouden worden het voorſz volck meerder te competeeren/ de ſelve wierden by den Raedt over de Reſpective Provintien gerepartitieert/ om in aller pele by de ſelve gheſurneert en op gebracht te worden ten Comptoire van den Ontfanger Generael/ tot volkomen betaelinge van het voorſz volck: dan hebben de Gecommitteerde van de Provintie van Uytrecht op de ghepreponeerde inquartieringe niet anders konnen optineren/ dan datſe de ſaken ſtelden ter abſolute diſpoſitie van ſijn Excelentie ende des Raets van State/ om by de ſelve in deſen ghereſolveert ende ghedaen te worden ſulcks bevonden ſoude werden te behoren: welverſtaende in cas de inquartieringe by de krijgs Overſten mocht werden aengenomen/ dat gelet ſoude werden dat ſulcks geſchiede met de meeſte ordre ende minſte quetſinge: verklarende mede van weghen de voorſz Provincien geen voordere laſt ofte conſent te draghen/ ter ſaecken van de lichtinghe voor het belech van den Boſch ende de overkomſte van de Pfant op de Veluwe geoccaſioneert/ als voor den tijt dat de ſelve waren aengenomen geweeſt.

Op het ſelve ſtuck heeft den Raedt den negende December te kennen gegheven/ dat ſijn Excelentie ende ſy bedenckelijck vonden dit geheele ſtuck ſeer openlijck op den naem van haer Ho: Mo: te doen belepden: als naementlijck/ dat by haer Ho: Mo: Officiers ſouden gheſtelt werden om de penninghen te collecteren ende ontfangen/ daer upt het volck ſoude betaelt worden/ en daer van aen haer Ho Mo: comptabel te weſen: de wijle haer Ho: Mog: daer mede ſich het gantſche belept van ſaken t' eenemael oorſaecke ſouden gheven aen alle de Neutrale nabueren/ om daer tegen openlijck hare groote klachten te doen tegens deſen Staet/ ende daer benevens ſich de partyſchap van de Keyſer op den hals haelen: daer anderſints de ſaecke wat anders ende meer ſecreteljck belept worden/ mogheljck eenigh middel ſoude konnen bedocht worden om altijdt een achterdeur open te houden/ tot ontlaſtinghe van haer Hoogh Mog: om welcke redenen ſy van advijs ſoude ſijn/ dat haer Ho: Mog: ſoude mogen believen eenige upt den haeren te deputeeren/ om met ſijn Excellentie rijpelijck te overleggen in wat voegen beſt een goede ordre ſoude konnen beraemt worden/ daer op deſe inquartieringe met de ſecreetſte maniere van doen ſoude mogen in 't werck geſtelt worden/ ende niet te min alle exceſſen ende onbehoorlijcke exactien der Neutrale naebueren/ ſoo veel eenigh ſints mogelijck gheweert ſoude konnen worden. Haer Ho: Mog: 't alles gehoort hebbende 't geheele belept van deſe inquartieringe/ geſtelt ter directie van ſijn Excellentie/ ende vande Raedt van State ſonder eenige ruggeſpraeck: mits dat het ſelve gheſchiede/ met de bequaemſte ordre/ ende ten meeſten dienſt van 't Lant/ en de minſte quetſinghe der Ingheſetenen der voorgheroemde/ ende dat ſo ſecreteljck en ſpoedelijck als mogelijck ſoude zijn. 1629.

Capelle. Oenema.

By occaſie van deſe inquartieringh/ is ter vergaderinge gecompareert d'Ontfangher Generael Doublet, ende heeft haere Ho: Mo: gerepreſenteert dat den Raedt van State met ſijn Excellentie hadden gediſponeert op den inhout vande Miſſive vande Heeren Capelle ende Oenema, ende dat den welghemelten Raedt/ achtervolgens 't appointement van hare Ho: Mo: den negenthienden deſes op de voorſz Miſſive geſtelt/ hem hadde gheordonneert te negotieren op intereſt/ de ſomme van ſes en dartigh duyſent twee hondert ſes en tachtigh guldenen/ tot een halve maent ſolts/ voor de Trouppes die ingequartiert ſouden worden in de Landen van Kleef, Marck ende Bergh: dan dat hy deſelve penninghen niet ſoude weten te vinden by negotiatie/ vermits dagelijcx veele Capitalen wierden opgeſept/ die wederom ghereplaceert moeſte worden; ende ten anderen dat hy ook wepnigh dagen geleden hadde genegotieert drie en veertigh duyſent gulden, voor de ongerepartitieerde Compagnyen/ ſeſtien duyſent gulden/ tot de fortificatien van Weſel, ende thien duyſent gulden tot afdanckinghe van 't nieuw gelicht volck: verſoeckende dat een vande Provintien bewoghen mocht werden om ſijn credijt te verſtercken. Waerop ghedelibereert/ ende de Provintie van Hollandt verſocht zijnde/ om de voornoemde Ontfangers credijt te willen verſtercken ter voorſz ſomme/ die ſich daer van met goede redenen hebben geexcuſeert; is goetgevonden den meergemelte Raedt te verſoecken alle moghelijcke devoiren aen te wenden/ om de voorſz ſomme voor de voorſz Ontfanger/ ofte op een ander bequaem middel by negotiatie te vinden; ten eynde dat de voorſz inquartieringhe in haere beginſelen met de meeſte ordre in trein mocht worden ghebracht: ende zijn de Heeren Capelle ende Oenema gheadverteert/ dat de voorſz penningen tot betaelinghe als vooren in allerple volgen ſouden.

Vande Negotiatie vande Baron Spieringh is alrede inde voorgaende maenden gheſproocken: ende alnoch geen contentement nae ſijn ſin krijgende/ heeft den negenden July gedaen de volgende Propoſitie: 26. July Spieringh wegens M. van Rijbergh.

Hoogh Mogende Heeren.

Sijne Propoſitie.

UHo: Mog: dragen ongetwijffelt goede kenniſſe, in wat voeghen ick my nu by de drie maenden alhier met groote ongelegentheyt hebbe opghehouden, hopende van dage tot dage dat deſelve ſouden overlegghen ende ſigh te ghemoet voeren mijne onderſcheydelijcke pregnante redenen ende motiven, dewelcke ondertuſſchen u Ho: Mog: ſoo in geſchrifte als mondeling hebbe verhaelt, omme te verwerven haere goede reſolutie ende gheneghentheydt tot de voltreckinghe van het accoort, het welcke proviſionaliter van nieuw aen is opgherecht, ende ghesloten tuſſchen zijne Doorluchtigheyt Paltz *Nieuwborgh*, mijnen genadigen Heere, ende ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt van *Brandenborgh*; mitsgaders verſoeckende dat uwe Ho: Mog: wilde believen, voor allen afte ſtellen die onbillicke ende hooghbeſwaerlijcke executie, ende alle hoſtiliteyten in de Gulickſche ende toebehoorende Landen, tot ſoulagement van de onnoſele verdruckte Onderdaenen, ende ten eynde dat het verdrach voorſz ſoude moghen komen

1629. komen tot den gewenſten effecte, maer ick ben tot noch toe in mijne hoope bedroghen, en hebbe dien tijdt vergeefs moeten verlieſen, ſonder yet vruchtbaerlijcx dieſaengaende uyt te richten.

U Ho: Mo: hebben onlangs op mijne Propoſitie verklaert, dat deſelve geerne eerſtelijck ſouden verſekert zijn, of en hoe verre die Spaenſche genegen waren haeres deels tot die *evacuatien* ende accompliſſement van deſe vergelijkinge te treden, omme alſdan dieshalven hare goede meeninge en intentie inſgelijcken t'openbaren.

Alhoewel nu volghens u Ho: Mog: door my by copie is gecommuniceert, hoe favorabelijck ſig hier toe die *Sereniſſime Infante* tot Bruſſel heeft gereſolveert, en ſulcx uyt krackte van ongelimiteerde volmacht, by zijn Koninckliicke Majeſteyt van Spangien Anno *vijf en twintig* gegheven, vaſtelijck betrouwende u Ho: Mog: ſouden alſo langer niet difficulteren, oock hares deels ſigh ende in conformite van 't Accoort ſpoediglijck te bequamen: ſoo moet ick nochtans ſpeuren dat deſelve dit heylſaeme werck trainneren, ende zijne Doorluchtigheyt mijnen genadichſten Heere alleenlijck met goede vertrooſtinge ſonder eenich effect op houden, ſoo wel tot haer ſelfs eyghen prejuditie, als ruine ende grondelijcke verderf van d'arme Onderdanen.

U Ho: Mo: bevinden evenwel uyt de voorgenoemde volmacht des Koninckx van Spaignen, in wat gedaente ſyn Majeſteyt expreſſelijck inſereren ende ſetten, dat deſelve anders niet wenſchen dan de reſtauratie van de goede eenigheyt tuſſchen beyde Churvorſtelijcke ende Furſtelijcke Doorluchtigheyt van *Brandenborgh* &c. ende Pakz *Nieuburgh*, oock de ruſte, Vrede en Welvaeren, van de Gulickſche ende toebehorende Landen ende Onderdaenen, ſonder dieſhalven op eenich Intereſſe te letten: alſoo dat deſelve de Sereniſſime Infante niet alleenlijck ſuffiſante onwederroepentlijcke authoriteydt ende commiſſie hebben opghedragen, maer oock ſeer vrient ende beweeghlijck vermaent al het gene in deſer materien ſoude mogen voorvallen ende voorſz intentie eenighſints bevorderen, het accordeeren, te handelen ende te ſluyten, ſonder deſhalven eenige andere ordre te verwachten: aengeſien ſy gaerne ſoude ſien dat ſyne Doorluchtigheyt in alles volkomentlijck ſatiſfactie werde gegheven, oock alle dierghelijcke ſaken billijck door handen vande *Sereniſſime Infante* hadde te paſſeeren.

Dewyle nu Spagnien in dier voegen ſich tegens ſyne Doorluchtigheyt ende deſſelfs Landen geaffectionneert bewijſt, ſoo betrouwen deſelve dat u Ho: Mog: immers weyniger niet doen ſullen; nademael ſonderlingh ſyne Doorluchtigheyt uyt Inſtructie van u Ho: Mog: ſich by deſen Accoort ſoo verre heeft in gelaeten, aenmerckende dat deſelve daer toe ſoo dickwils hebben geraeden, inſghelijcken ſich erboden daer by te preſteren alle goede *offitien*, ende te betoonen haeren vrient-naebuyrlijcken wille, gelijck mede ſyne Doorluchtigheydt omme u Ho: Mog: een anders niet heeft verſchult, ende deſſelfs goede ſincere ende Vreedtlievende Intentie uyt den voorgedaghten Handelinghe ghenoechſaem ſal bekent ſijn.

Nochtans, ende dit niet teghenſtaende, hebbe van weghen ſyner Doorluchtigheyt ick dat compliment van de vergelijckinge voorſz aen deſer zyden tot nu toe niet alleenlijck niet kunnen impetreren, maer oock moeten, van zyne Doorluchticheyt noch daer en boven hooren ende vernemen, dat door de verderffelijcke executie met vangen, ſpannen, ofperſinge der contributieren- de andere vyandtlijcke attentaten deſſelfs armé, ende alvoorens t' eenemael uytgeputte Onderdanen rigoureuſer als oyt te vooren werden geoppreſſeert ende overvallen: gelijck u Ho: Mog: ſich noch wel ſullen erinneren, dat ick den ſelven voor ongevaer viet weecken hebbe verthoont, hoe onchriſtelijck deſweghen in het Vorſtendom *Bergh* tot *Houf* ende andere omleggende plaetſen ware vervaren, ende die ſchamele Onderdanen tot de Contributien gedwongen, daer doch billick ſulcke vyandtlijcke preſſueren ende extorſien ſouden ceſſeeren, alſoo men ſoeckt door goedtlijcke onderhandelinge ſich te vereenigen; oock ſoo is met ſijne Cheurv. Doorl. van *Brandenburgh* expreſſe vergeleecken, dat ſulcks ſoude geſchieden; ende heeft deſſelfs Afgeſanter den Heer Meyſter Graef van *Swartzenburgh* op ſich genomen, inſghelijcks ſijne Doorl. verſeeckert het ſelve by u Ho: Mog: te obtineeren, dat by den ſelven geene difficulteyt ſoude zijn, haer volck uyt de Landen af te voeren, ende van de Krijgs-beſwaerniſſen te verlichten, ſoo haeſt alleenlijck beyde Cheur ende Vorſten, met den anderen veraccordeert waren; vertoonende tot beveſtinghe van dien die pacten dieshalven tuſſchen ſijn Cheurv. Doorl. van *Brandenburgh*, ende u Ho: Mog: opgerecht ende getroffen. Soo zijn oock die Contributien in 't Vorſtendom *Bergh*, dewelcke van de Landt-ſtenden ſouden mogen ingewilligt werden, ſijnen Doorl. ſoo wel als die ghevallen ende inkomſten tot op *prima Mey*, na luyt des Accoords, alleenlijck gereſerveert: en ſullen dan vorders proviſionaliter gedeylt werden in ſulcker maniere als in 't Vorſtendom *Cleve*, tot dat ſich ſijn Doorlts. wegen de electie verklare.

1629.

Deſweghen ſoo hadde verhoopt u Ho: Mog: ſouden deſe vyandtlijcke attentaten ende executien op 't verſoek (by my ſoo ſinceerlijck ſchrift en mondeling gedaen) ten minſten afgeſtelt, en ſulcke ordre gegeven hebben, daer mede die wech-geſleepte gevanghen uyt het Landt van den Bergh terſtont hadden moghen werden gerelaxeert, die veroorſaeckte ſchaden en geroofde Goederen reſtitueert, oock die geene die deſe dadelijckheden bedreven geſtraft, ende ſulcke exorbitantien voortaen ernſtelijck verboden; ſonderling dewijle u Ho: Mo: ſelfs genoeghſaem bevinden, dat van de *contributien* by den armen onſchuldigen Onderdanen in dier voegen geextorqueert, den *vyftighſte* penning aende gedeſtineerde plaetſen van dien niet oprecht wiert gelevert, maer wel over al verſleept en verdeelt: ondertuſſchen ſo beloopt nochtans tot groote overmatige ſommen, het geene dat den onnoſelen Onderdanen wert afgeperſt, ende het welcke ſy met bloedigh ſweet by deſe bedroefde tyden moeten gewinnen, om ſich ſelfs daer mede te generen, alſoo dat den ſelven het voetſel ende onderſtant hares Levens wert benomen, daer van men doch weynigh af gebetert is: oorſaeck onder anderen, waer om ick billijck achte dat u Ho: Mog: des te eer ſouden verſtaen ende ſich bewegen laten tot die afdoeninge van deſe dickwils verhaelde hoſtiliteyten, contributien, ende executien.

Dit is evenwel boven alle toeverſicht, niet alleenlijck tot noch toe achter gebleven: maer wil men oock vorder onderſtaen gelijckmatige enormiteyten te exerceeren, ende de contributien aen te leggen in 't Furſtendom *Gulick*, niet tegenſtaende in 't ſelve ſijne Doorl. alle contributien ende gefallen alleenlijck toekomen ende gereſerveert zijn, naer den inhoudt van 't opgerechte verdragh: in voegen u Ho: Mog: uyt mede komende bylagen breder kunnen vernemen, wat die Regeeringhe van ſyne Doorl. tot *Duſſeldorp* dieſaengaende my gheadverteert hebben, overſendende inſgelijcks Copye van 't geene eenen (*Martyn van Fuchen* genoemt) op dit punct ſeer dreyghelijck heeft gheſchreven aen de Ingeſetenen van het Ampt *Berchem*.

Nu ſullen nochtans u Ho: Mog: ongetwijffelt wel gedachtigh zijn, hoedanigh den ſelven uytvoerlijck ende omſtandighlijck hebbe geremonſtreert by mijnen voorgaenden *Commiſsien* en teghenwoordigh alhier, dat ſyne Doorl. ofte des ſelfs Onderdanen in den quartieren die de ſelve beſitten, U Ho: Mog: in 't geringſte niet ſchuldigh zijn, en dat men alſoo van den ſelven met recht ende redenen in geender manieren yet koſte exigeeren oft executeeren, aenghezien ſyne Doorl. haere ſchult voor langs uyt haer eyghen Kamer-geſellen, volkomentlijck hebben betaelt, ſonder die Landen dieshalven eenighſints te beſwaeren, nevens andere meer motiven, welcke alhier onnoodigh achte te repeteeren.

Ick hebbe wel verſtaen uyt die verklaringhe by u Ho: Mog: aen de Heeren Meeſteren Graven van *Swartzenborgh* in date den *twintighſten* luny laetſtleden ghegeven, dat u Ho: Mog: ſich eerbieden geneyght ende gherefolveert te zijn tot de ſurceance ende af-ſtellinge van de geheele executie; midts dat de wel-gedachte Graef van de zijde van Hooghſt-ghedachte Cheur-vorſt ghelijcke ordre ſtellen op het onderhoudt van de Militie, volgens het *ſeſtiende* Artijckel van de Alliantie tuſſchen de ſelve

Cheur-

1629. Cheur-vorſt ende u Ho: Mog: opgherecht, ende oock doen betalen de *hondert duyſent* Rijcxdaelders van wegen deſen Staet aen zyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburgh voor-geſtreckt, met het verloop van dien.

Hoewel ick dan het gheene u Hoogh Moghende dies-weghen ofte anderſints aen zyne Keur-vorſtelijcke Doorluchtigheydt ſoude moghen pretendeeren, by zynen weerde laete beruſten: Soo heeft doch hier mede zyne Doorluchtigheydt Paltz *Nieuwburgh* mynen genaedighſten Heere in het gheringhſte niet te doen, hebbende haere ſchuldt als boven voor langhs betaeldt; insghelijcken ende even ſoo weynigh concerneert het de Landen, de welcke ſyne Doorluchtigheydt poſſedeeren, ende den ſelven in conformiteydt van het Accoordt ſyn gheaſſigneert; ſonderlijck dewyle ſy die Neutraliteyt van u Hoogh Moghende voor deſen ſoo dier ghekoft hebben, naer luydt van de Acten over-ſulckx uytgheveerdight, ende kunnen daeromme u Hoogh Moghende naer haer eyghen diſcretie af-meeten, hoe onbetamelijck ende buyten alle redenen het is, dat men aen ſyn Doorluchtigheydt ofte des ſelfs Landen ende Onderdaenen ſoude ſoecken ende exigeeren willen die voldoeninghe van de pretenſien, de welcke U Hoogh Mooghende aen andere hebben.

Ick kan niet ſien ofte ghedencken, met welcken pretext ofte ſchijn ſoude moghen beſtaen ſulcke groote beſwaerniſſen, de welcke in dier voeghen teghens die onſchuldighe Onderdaenen ende Neutraliteyt, oock teghens die goede Naebuyrſchap ende den Accoordt, jae teghens allen Godt ende Wereldtlijcken Rechten werden gheexerceert: ſonderlijck aen-ghemerckt ick onderricht werde van de Heere Meeſter Graeve van *Swartſenburgh*, dat deſe Hoſtiliteyten ende Exactien aen de zyde van ſyne Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheydt van Brandenburgh, volghens den Accoordt niet ſullen ſyn gheaggreerdt, maer veel meer haeren onderhoorighen verbooden, ende dat over-ſulckx die Executorien te onrecht ghebruyckten de naem van Hooghſt-ghedachte Cheur-vorſt, gevende wel-ghedachte Heere Graef mede te verſtaen: dat oock ſyne Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheydt ſich hadde erbieden laeten u Ho: Mo: op haere pretenſien voorſchreven, alle behoorlijck ſatisfactie te doen, alſoo dat u Ho: Mog: alleen die gheene ſouden ſyn, welcke oorſaeck gaven ende foveerden deſe vyandlijcke proceduren.

Inghevalle het nu hier mede ſoude hebben deſe qualiteyt ende gelegentheydt, ſoo ſouden u Hoogh Moghende nochtans lichtelijck kunnen ghevoelen, ofte het oock ſyne Doorluchtigheydt moghe verdrieten ende ſmerten, dat de ſelve moeten vernemen dat tot recompens van haere vriendt-nabuyrlijcke ſinceriteyt, ende wel meynende ghemoedt, U Ho: Mog: deur deſe verklaerde daedelijckheden ſoecken te beletten den gewenſchten effect van de vergelijckinghe tuſſchen ſyne Doorluchtigheyt ende Cheur-vorſt van Brandenburg getroffen, ende alſoo meerder onheyl aen allen kanten te verwecken: niet tegenſtaende ſy al-vooren tot deſe vergelijckinge meenig-werf ſelf hebben geraden, ende met haer vriendt-naebuyrlijck erbieden in ſyn Doorluchtigheyt het vertrouwen geſtelt, dat de ſelve by u Ho: Mog: dieshalven ſouden vinden alle goede coperatien.

By aldien men evenwel ſoude van meninghe ſyn deſe vyandtlijcke proceduyren voort te ſetten, ende te continueren, is ſeecker ende gewis, dat ſy niet alleenlijck ſullen onvruchtbaer maecken deſen nochmalighen verdrach maer oock cauſeren groote inconvenientien aen allen ſyden: ghelijck ick dan bericht ben dat alreede eenighe van die Landt-ſtenden hun hebben begheven ende verreyſt ſyn tot die Keyſerlijcke Majeſteydt omme by de ſelve noch-maels te ſoecken die remedien van deſe Hoſtiliteyten ende Exactien, alſoo dat nu wederom ſoo ſterck als eyt werdt geſproken van de ſequeſtratie; ende ſtaet te beſorgen dat wel kortelijck ſoude moghen volghen de executie tegens ſyne Cheur-furſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburgh aengeſien, die ſelve ſyn beſchuldicht oorſaeck te weſen van deſe onbillijcke beſwaerniſſen, waer by nochtans ontwijffelijck ſonder hare ſchult niet ſullen moeten lyden ſyner Doorluchtigheyt mynes Genadichſten Heeren in hebbende Landen. 1629.

Wat anderſints voor exacerbatien, Lant verderven, ende andere ongelegentheden meer hier uyt ſullen kunnen ſpruyten, ende of evenwel u Ho: Mog: by allen toeval, weghen haere pretenſien ofte anderſints ghenoech ſullen moghen verſeekert ſyn, ſonder diſhalven eenich naedeel of ſchaeden niet te ghevoelen, kunnen deſelve naer haere voorſichtigheydt lichtelijck conſidereeren.

Ick twijfele nochtans niet u Ho: Mog: ſouden ongheerne den namen hebben dat die ſelven haren benaebuyren, den welcken ſy billijck alle goeden wille ende haer vriendelijcken erbieden met der daet ſouden betonen, al ruine ende onheyl deden ſonder eenige redenen toevoegen ende veroorſaecken.

So kunnen oock ſyne Doorluchtigheyt het niet daer voor houden, dat u Ho: Mog: ſouden van meeninghe ſyn ſich ſelfs die Landen 't approprieren, ende ſyne Doorluchtigheyt uyt derſelven ſucceſſien, recht, ende poſſeſſien te verdringen, teghens aller volckeren rechten, maer ſyne Doorluchtigheyt willen veel meer ende nae als voor vertrouwen u Ho: Mo: ſullen dieſelve blyven, ende ruſtichlijck ghenieten laten het gheene ſyne Doorluchtigheyt uyt bevel van ſyne Churfurſtelijcke Doorluchtigheyt de Heer Graef van Swartzenbergh heeft geaccordeert, ſonder deſelve daer aen in eenighe manieren te beletten, ofte in adminiſtratien der Landt-furſtelijcke Regiments te beindrachtigen.

Verſoecke dieshalven van weghen ſyner Doorluchtigheydt mynen ghenadighſten Heer uw Ho: Mog: hier mede nochmaelen met allen yver dat den ſelven moghe believen my te verleenen ſonder eenich langher uytſtel ofte vertoef, haere Cathegoriſche goetwillighe reſolutie, tot compliment van het voorverhaelde verdrach, ende inſgelijcken te ſtellen op noodige plaetſen ſulcke ernſtelijcke ende ſchriftelijcke ordres daer mede die Executien, Contributien, aenſlagen, ſurprinſen, hoſtiliteyten ende alle verdere gheweldadigher attentaten ende Krijghsbeſwaerniſſen in den Gulickſchen ende toebehoorende Landen, ſonder eenich langher uytſtel alſoo haeſt gantſchelijck, ende ten eenemael moghen afgedaen, oock voortaen by hoogher ſtraf verboden, insghelijcken die ghevanghenen om en geldelijck relaxeert, ende die *Damna* ende *ſpolia*, dewelcke alreede gheſchiet wederom erſtattet, oock die delinquanten diesweghen naer behooren geſtraft worden.

Ende overmidts niet alleenelijck ſyne Doorluchtigheydt ende des ſelfs Landen, maer oock ſyne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt van Brandenburgh ende U Hoogh Moghende ſelfs ſeer veel ende hooghelijck is aen gheleghen, dat zich die ſelve volghens mijn verſoeck ſpoedighlijck gheneghen ende goedtwilligh verklaeren, naerdemael uyt de Motiven hier by ghededuceert, lichtelijck te ſpeuren is: hoedanige groote ongelegentheden ſouden ontſtaen kunnen aen allen zijden; ingeval U Hoogh Mogende ſulcks langher difficulteeren: ſoo hoope ende betrouwe die ſelve ſullen dit wel overweghen, oock daer by bemercken dat ick my nu ſoo langhe vergheefs alhier hebbe opgehouden, ende alſoo niet langher vertrecken my op een ende ander haere welvarighe ſpoedighe Reſolution niet te doylen, omme die ſelve zijne Doorluchtigheydt op allen val tot naerichtinghe onderdaenighſt te berichten.

Onderſtont u Ho: Mog: dienſtwillige,

Geteyckent

Frans Vryheer van Spieringh.

De

1629. De Graef van Swartſenburgh bykans op deſelve ſaecken hier ſijnde / heeft oock wepnigh tijdt daer nae / aen den Heer van Noortwijck haer Ho: Mog: Ghedeputeerde ghelepdt / dat hy ſeer appzehendeerde d' executie van de acht des Kepſers jeghens den Cheurvozſt van Brandenbozgh alberepts gedecreteert ter ſaecke van de executie der contributien / in den Lande van Gulick, Cleef, Marck waer dooz de Hooghſtghedachte Cheurvozſt wel licht om Landen ende Luyden ſoude wozden gebzacht / verſoeckende mitsdien dat deſelve executien mochten geſurcheert wozden / pzeſenterende te gheven handt ende Teeghel van de gheleende hondert duyſent Rijxdaelders met het verloop van dien / alberepts verballen / te betaelen op vyf termijnen of wel eerder by egacle pozrien t' elcken met den vozderen Intereſt van dien nae advenant den tijdt ende blijvende ſomme te reeckenen / oock tot verſeeckeringhe van het ſelfde / te affecteeren ende ſpecialijcken te verbinden het inkomen der Landen / die by accoozt ende verdzach tuſſchen den Hoochſtgedachten Cheur ende Furſt van Brandenborg ende Nieuwborgh gemaeckt hem ten deele waeren ghevallen. Ten tweeden dat hy oock hadde ghepzeſenteert dooz den tijdt van eenige maenden by pzovisie t' onderhouden acht of negen hondert man te voet / hondert onbegreepen / en dat ter tijt ende wijlen toe dat hare Ho: Mo: Leger uyt het velt opgebzoocken ſoude ſijn / om alſdan de geheele ſaeck met gemack af te doen / welverſtaende / dat de Compagnien Kupteren in ſulcken gheval ſouden moeten wozden ghecaſſeert / ſuſtinerende de Heer Graef de Hooghſtghedachte Cheurvozſt nae pzopozrie van boozſz Landen / die hem ten deele gevallen waeren / niet hooger / in kzachte d' alliantie gehouden te ſijn.

't Advijs van den Kaet van State op deſelve pzeſentatie des Graven van Swartſenburgh, ende vande Baron Spieringh was; dat daerinne wel voozſichtichlijck sozge diende te wozden gedzaegen / dat dooz al het Lant in ſijne gherechticheydt niet en wierde vercozdt / het welck of ſy dooz deſen wel mede ghenoech behartight hadden / dat echter ſy doch niet mochten laten te conſidereren dat in ſaecken van Staet niet ſoo ſeer pzecijs op het uyterſte recht en kon gheſtaen wozden / moetende dickwils doen het gene wat mogelijck is; op welck fundament / alſoo haere voozgaende advijſen daer op gheloopen hadden / dat d' executie over de contributien van den Landen van Gulick ende Cleve ſoude behoozen in ſurcheantie ghehouden te wozden / ſoo en ſouden ſy al noch in deſen haere meninghe niet kunnen veranderen / want conſidererende / dat upt deſe executie tot noch toe voozt Landt geen of wepnich pzofijt gekomen was / jae dat de wepnige penninghen die daer mede in ghevozdert waren / meeſt alle tot betalinge van de Officieren waren geconſumeert geweeſt / ſoo dat indien deele d'executie meer tot beneficie van eenige particulieren ſcheen geſtreckt te hebben / als tot dienſt van het Landt / ende aende andere ſijde wel bedacht ſijnde / dat daer deur meenige goede luyden onſchuldich waeren in ruine ghebzacht / ſoo en konden ſy niet oozdeelen dat pemant van meeninge ſijn kon / dat de continuatie van deſe executie ſoo veel weerdich was / dat daerom haere Ho: Mog: d' ongunſte ende ongenegenthepdt van heure naebupren ende naementlijck van de Cheurvozſt ſich ſouden willen op den hals halen / haerenthalven als ſy boven het geene voozſchzeve is / in conſideratie naemen dat deur het ontſeggen vande ſurcheantie der executie de Cheurvozſt ſoude mogen genootſaeckt wozden hem te werpen inden arm van den Kepſer / die dan by deſen tijdt niet lieber en ſoude ſien dan op het fundament van ſulcken pzetert te meer oozſaeck te nemen van ſich in deſe Landen in partijſchap te ſtellen / ende oock deſelve teffens in ſequeſtratie te nemen / ſoo en ſoude den Kaet tot continuatie vande executie niet advijſeeren konnen / maer dewijle daer dooz ſoodanighen grooten ondienſt vooz het Landt te verwachten ſtont / ende dat daer beneffens de Cheurvozſt ſelve gheſchaepen ſoude ſijn om Landt ende Luyden te komen / ſoo wanneer deſe executie op ſijnen naem tegens de expzeſſe mandaten des Kepſers quaeme ghecontinueert te wozden / ſonder dat nochtans daer deur haere Ho: Mog: tot eenigh; ghenut ſoude komen van de Gepzetendeerde contributien / maer dat daer en boven ſijne Cheurvozſtelijcke Doozluchtichepdt ghenoechſaem in onmogelijckhepdt geſtelt wiert / van te kunnen pzeſteren het geene by de Alliantie geſpzoocken was / ſo ſoude haer duncken (onder correctie) dat in alle maenieren beter was ende dienſtigher vooz het Landt de ſurceantie van de executie te Accozderen / ende daer te ghens wederom met den Grave van Swartſenburg in handelinge te komen / op het onderhout van ſo veel volcks als ſoude kunnen beſpzoocken wozden / ende ſien met vzintſchap van hem te bekoomen ſoo veel als eenighſints doenlijck ſoude ſijn / doch epntelijck niet verders kunnende komen / ſoo ſoude men ſich konnen contenteeren met het onderhouden van de duyſent man / daer van genoechſaem pzeſentatie ghedaen wiert / het welck beter ſoude ſijn met vzintſchap te ghenieten / dan met rigeur pzocedeerende d' Alliantie met de beloofde aſſiſtentie vzuchteloos te maecken / die ghenoechſaem ghepzopozrioneert ſoude weſen met het gedeelte van de Landen die aen de Cheurvozſt by de pzovisioneele verdeelinghe waeren blijdende / daer en boven ſoude de Grave van Swartſenburgh moeten ſeeckerthepdt gheven vooz de betaelinghe vande hondert duyſent Rijckxdaelders met de verſcheenen ende te verſchijnen Intereſten op ſoo redelijcke termijnen / als bedonghen ſoude mogen wozden ende tegens gereet gelt / blijvende nochtans in weſen / de Conditien van het ſes en twintichſte Artickel der Alliantie, ſonder daer van eenichſints af te wijcken; Belanghende d' appzobatie die verſocht wiert vande pzovisioneele Handelinghe tuſſchen den Cheurvozſt / ende Furſt van Nieuborgh deſelve mepnden de Kaedt alnoch dat uptgeſtelt ſoude konnen wozden op de verklaeringe vande vpant / dewelcke om redenen in haer voozgaende advijs gheſtelt / vooz eene ronde ende perempтoire verklaringe by haer Ho: Mog: niet en ſoude konnen aenghenomen wozden / in conformitepdt van haere Ho: Mog: voozgaende reſolutie; de Heeren van Hollandt oock d' andere Pzovintien hebben op het behaeghen van haere Pzincipaelen / belangende het eerſte lidt van het boven ſtaende advijs goedtghevonden / te committeren de Heeren Lochteren, Noortwijck, Bas, en Clant, om den Heer Graef van Swartſenbergh te verklaeren / dat om te betoonen dat haere Ho: Mog: genegen waeren den Hooghſtgedachte Churfurſt ſoo veel te ghemoet te gaen / als eenighſints doenlijck / dat men te bzeden was by pzovisie in ſtate te houden d' executie der contributien inde Landen van Gulick, Cleef, Marck, ende Ravenſbergh &c. Vooz den tijdt van drie lange maenden / om middeler tijdt af te wachten de wederkomſte van ſijn Excelencie athier in den Haege, ende de ſaecke ten Pzincipaelen als dan af te doen / midts dat de welghedachte Heer Graef in den naem en van weghen den Hooghſtgedachte Churfurſt te gelijck ſoude geven hant ende Zegel van de geleende hondert duyſent Rijxdaelders met het verloop van dien alberepdts verballen / te betalen op vyf Jaer termijnen of wel eer by equale pozrien / het elcken met den verderen te verballen Intereſt van dien nae advenant den tijdt / ende blijvende ſomme te reeckenen / oock tot verſeeckeringhe van het ſelve te affecteren ende ſpecialijcken te verbinden het inkomen der Landen Marck ende Ravenſbergh, ende het geene den Hooghſtgedachte Churfurſt vozder aengedeelt ſoude mogen wozden / ende dat hy oock vooz gelijcken tijdt ende by pzovisie als vooren ſoude onderhouden twee Compagnien Kupteren ende duyſent Man te voet / ende vooz het ſelfde onderhoudt tot contentement van deſen Staet verſeeckeringe doen vooz den voozſz tijdt / wel verſtaende / dat ſoo haeſt het epnde / of gedupрende den ſelven tijdt het voozſz onderhoudt ten deele of in het gheheel ſoude moghen komen te ceſſeren / dat in ſulcken ghevalle de Heer Oberſte Gent ende Iohannes Retzer mitſgaeders allen anderen bevoozens tot d' executie der contributien ghecommitteert / nu alſdan / ende alſdan vooz als nu by deſen ſpecialijcken wierden gheauthoziſeert de voozſz executie te continueeren / ſonder dat daer tae eenige nieuwe deliberatie of laſt / op de voozroemde perſoonen / om d' executie te doen / van node ſoude ſijn.

1629.

Sulcx

1629. Sulcks deur de Heeren Noordtwijck, Bas en Clant aenden Graef gheseyt sijnde / heeft deselve verklaert te weeden te sijn de voorsz hondert duysent Rijxdaelders met het verloop van dien te betaelen op vijf jaer termijnen / of wel eerder by egaele portie / het eicken met den vorderen te verhalen interest van dien / naer advenant de blijvende onbetaelde somme / te reeckenen / ende daer van upt te brengen een obligatie vande Churfurst van Brandenborgh met verbandt vande inkomsten vande Landen Marck ende Ravensbergh, mitsgaders die deselve noch souden moge worden omgedeelt / tot verseckeringe van de betalinge der voorsz hooft somme met den verhallen interest van dien / ende alnoch vorder te verhallen / hy presenteert oock te onderhouden duysent man te voet / onder vier Compagnien elcks van twee hondert vijftig coppen, by provisie voor den tijdt van drie Heeren maenden / om middelertijdt af te wachten de wederkomste van sijn Excelentie upt het Legher alhier in den Hage, ende de saecken ten principalen alsdan af te doen / en tot verseeckeringhe van het selve onderhoudt specialijcken te verbinden en affecteren het inkomen van de Landen van Cleef; dan wat belanght de twee vaenen Ruyteren Harquebusiers / verklaerde dat hy daer in niet en kon treden / als by sijn Instructie van den hoogstgedachten Churfurst ter contrarie ghelast sijnde; doch alvoorens met haer Ho: Mog: hier op te weecken / presenteerde tien of twaelf duysent gulden aen haer handen te erleggen / om by de selve tot onderhout van de voorsz Ruyters voor gelijcken tijdt als boven gheemplojeert te mogen worden / oock de selve Ruyters middelertijdt te ghebruycken / daer ende sulcks sy souden goet binden; des souden haer Ho: Mog: voor gelijcken tijdt van drie Heeren maenden in State houden ende doen houden / de executie der contributien / in de Landen van Gulick, Cleef, Marck ende Ravensberg, ende de gemelde Heeren zijn daer op van wegen haer Ho: Mog: gheauthorisseert om te slupten. Midts dat hy tot onderhout van de voornoemde Vaenen Ruyteren soude aen handen van haer Ho: Mog: erlegghen sesthien duysent acht hondert gulden / sijnde de gheele soldijen voor drie Heeren maenden van twee Compagnien Harquebusiers / ende in zijn particulier verbinden het ampt Huyssen, ter tijdt ende wijlen toe / dat hy uptghebracht soude hebben de voornoemde obligatie van de Hoochstgedachte Cheurvorst; ende dat oock soo haest 't eynde of gedurende den voorsz tijt van drie maenden het voorsz onderhout van 't Volck als oock de te erleggen penninghen van sesthien duysent acht hondert gulden / te deele of in het geheel soude mogen komen te cesseren / dat in sulcken gheballe de Heer Overste Gent, ende Iohannes Retzer, mitsgaeders allen anderen bevorens tot executie der contributien Gecommitteert nu als dan / als dan voor als nu specialijken geauthorisseert bleven de voorsz executie te continueeren / sonder dat daer toe eenighe nieuwe deliberatien ofte last van noode was: ende dit alles met dien verstaende / dat hier door egeen novatie / veranderinge ofte prejuditie soude geschieden in het Tractaet tusschen den Hoogstgedachte Cheurvorst ende desen Staet in den Jare twee en twintig gesloten / noch oock in de verklaringhe in den Jaere vier en twintigh daer op gevolcht; mitsgaders het provisioneel accoort tusschen de Hooghstgedachte Cheur en Vorsten van Brandenborgh ende Nieuwborgh aenghegaen.

Op de voorgaende manier is gehandelt met den Heer Graef / en alles geredigeert in forme van een Tractaet. Waer by oock in gelevert wiert de Heurvorstelijcke beloofde nieuwe obligatie: beyde hier na volgende.

ALsoo syne Cheurv. Doorl. van *Brandenburgh*, door des selfs Gesante den Heere Meester ende Graeve van *Swartzenborgh*, aen de Ho: Mog: Heeren Generale Staten der Vereenighde Nederlanden heeft te kennen geven laten, hoe dat sich met den Heere Paltz-Grave van *Nieuwborgh*, Vorstel. Doorl. over die *Administratie* ende *genietinge* van de *Gulickſche* ende *Cleefſche* Landen provisionaliter ende op eenen tijdt van *vijf en twintig* jaren vergeleecken hadde, naer het uytwijsen van een schriftelijck Accoord, daer over opgerecht, onder dato *Dusseldorp*, den *negenden Marty sestien houdert neghen en twintigh*, ende volghens het selve Accoordt haer Ho: Mog: versocht, dat de selve gelleven wilden, oock aen haere zijde soodanigh een Accoordt ten effecte helpen te brengen, ende specialijck dewijle den selven effect, insonderheydt daer door belet, ende oock syn Cheurv. Doorl. in groote ongelegentheydt gestelt soude worden, indien haer Ho: Mog: door haer aenghestelde Dienaers met militaire executie, de contributien ende Domainen in de *Gulickſche* ende *Cleefſche* Landen by te drijven ende te innen, souden continueeren laten, dat hare Ho: Mo: sulcke executien wilden af-stellen ende casseeren. 1629.

Waer op haer Ho: Mog: sich verklaert hebben den *twintighsten Juny* laetstleden, datse gemeent ende gesolveert waren alsulcke geheele executien te doen *suspendeeren*, midts dat van de zijde van syne Cheurv. Doorl. ordre gestelt worde op het *onderhoudt van de Militie*, volgens het *sestiende* Artijckel van de Alliantie tusschen syne Cheurv. Doorl. ende haer Ho: Mog: opgericht: Ende dan oock datse dede betalen de *houdert duysent Rijxdaelders*, van haren Staet aen syne Cheurv. Doorl. verstrecke met het verloop van dien.

Soo is't: dat op hier voorgepleeghde schriftelijcke, ende volgens oock mondelinge Communicatie tusschen de Hoogh-gedachte Heeren Gesanten aen syne Cheurv. Doorl. ende de Heeren Gedeputeerdens van hare Ho: Mog: afgesproocken ende veraccordeert is, als volght:

Ten eersten, sullen haer Ho: Mog: alle voorgemelde *executien* ende inninghen in de *Gulickſche*, *Cleefſche*, ende toebehoorighe Landen, op de Contributien ende Domainen, onder wat name die selve aengestelt zijn mogen, terstont weder *af-stellen* ende doen cesseeren. Ende syne Cheurv. Doorl. in hare voorsz Landen, als mede oock des Heeren Paltz-Graeve van *Nieuwborgh* Vorstel. Doorl. in der selver quartieren in alle harer Landen gherechtigheden, oock allen ordinaris ende extraordinaris inkomsten, der selver inninge en genietinge t'eenemael onbeindragt laten. Oock deshalven aen hare Dienaers, Officieren, ende Krijghs-volck ernstelijck belasten, datse dit alsoo naerkomen; Ende namentlijck oock by aldien sy noch eenighe Goederen ofte Persoonen aengehouden, ofte gevangen hadden, de selve terstont sonder ontgeldinghe relaxeeren sullen.

Daer tegens ende ten *anderen*, sullen aen de zijde van syn Cheurv. Doorl. de voorsz *houdert duysent Rijxdaelders*, neffens de Interest vande Domainen ende Contributien van de Vorstendommen *Gulick* ende *Bergh* afgenomen, ende op de Domainen in de gheene Landen die syne Cheurv. Doorl. door het voorgemelde Tractaet met den Heere Paltz-Graef van *Nieuwborgh* geslooten, sal te behouden ende te ghenieten hebben, wederomme verschreven, ende dan de eyndelijcke betalinge *naer voorgaende liquidatie* ende *defalcatie* van het geene sal bevonden worden, dat betaelt ende gedefalceert sal zijn binnen *vijf* jaren tijdts, ende op *vijf* termijnen geschieden ende voldaen worden; elcke reyse met den verloopen Interest totter tijdt van de betalinghe; ende sal hier van een *Obligatie* onder de handt ende zeghel van syne Cheurv. Doorl. hare Ho: Mog: toebestelt worden, ende wanneer het selve geschiet, daer teghens aen syne Cheurv. Doorl. deser schults-halven, op de Domainen ende Contributien van *Gulick*, *Bergh*, ende *Ravensbergh* uyt gheghegheven, ende nevens de oude andere Obligatien, welcke dienaengaende noch in handen van haer Ho: Mog: soude moghen zijn, in originael wederom gerestitueert worden.

Vorder ende ten *derde*, aengaende het verder *onderhoudt van de Militie*; nadien hier over diverse meningen zijn geweest, ende dan daer voor ghehouden worden, dat dit aengaende niet soo bequamelijck by den yeghenwoordige tijdt, daer haer Ho: *Mog*: Legher te Velde is, ende oock de Heeren Gedeputeerdens in kleynen getalle alhier te plaetse waeren: maer beter hier naest, ende tegens de Winter ghetracteert, ende afgehandelt konde worden: Soo is dit aengaende over een gekomen dat syne Cheurv. Doorl. aen hare Ho: *Mog*: sal betalen *vijftien duysent* guldens, in reguard van de twee Compagnien Harquebusiers, die den *Oversten Gent* ende den Heere

1629. Heere van *Soppenbergh* ghevoert hebben, ende welcke den Heere Gesante verklaert heeft niet te mogen in syn Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydts dienst nemen; als wesende desel-ve tegens der selver beveelen, ende tegens syne instructie: ende daer en boven noch ghedurende den tijdt van *drie langhe* maenden: van den *eersten Augusti* naest-komende aen te reecken, onderhouden een *duysent* Man te Voet, onder *vier* Compagnien in der selver dienst, ghelijck sy tegenwoordigh staen; ende sullen dese *een duysent* Man tot bewaringe ende besettinge van die geenige plaetsen gebruyckt worden, daer syne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydts Krijgs-volck tegenwoordigh leydt; de betalinge voor den voorsz tijdt van *drie* maenden sal van wegen syne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydt alsoo besorght ende ghedaen worden, dat daer over gheen klachte sal vallen, ende daer voor der selver Domainen in de voorsz hare quartieren verobligeert zijn: ende sal syne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheyts tegenwoordige Krijghs-volck tot het getal van *duysent* Mannen te Voet gereduceert, ende het overige Krijgs-volck, soo aen Officiers als Soldaten, uyt syne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydts dienst ende betalinge ontslagen ende afgedanckt worden.

Binnen de voorsz tijdt van de *drie* langhe maenden sal men van wederzijdts wederomme by den anderen komen, ende als dan finalijck af-handelen het gheene wat van wegen de voorsz Alliancie d'eene deel van den anderen te pretendeeren mach hebben, sonder dat door dit provisioneel Accoord den eenen of den anderen aen syn Recht sal geprejudicieert zijn.

Eyndelijck is oock goetgevonden dat hare Ho: Mog: alle haere Dienaers, welcke de Executie ende den ontfangh van de Contributien ende Domainen in de ghemelde *Gulickſche* ende *Kleefſche* Landen gehadt hebben, tot de inleveringe van hare reeckeningen sonder dilatie aenhouden, ende deselve reeckeningen aen syn Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydts Regeeringhe overleveren sullen.

Ten eynde, op dat men daer over van wegen de *hondert duysent* Rijcksdaelders behoorlijck liquideeren, gelijck oock met het overige Krijgs-volck ende Officiers, dewelcke (als vooren verhaelt is) sullen afgedanckt worden, de reeckeninge maecken, ende dan oock op dat men sich daer op noodtruftigh informeeren mooghen; Dieshalven dan de gemelde *Executeurs* ende *Ontfangheers* aleer dat deselve informatie genoomen ende gestatueert sal zijn wat recht is, niet gequiteert, ofte hare reeckeninge gepasseert worden sullen. Alle welcke poincten ende Artijckelen hier vooren verhaelt, wederzijdts ter goeder trouwe ende onverbreeckelijk sullen onderhouden worden; ende tot meerder verseeckertheydt van dese, zijn hier van ghemaeckt twee alleens-luydende Acten, daer van de eene door syn Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydt Heer Gesanter gehandelt by de Heeren Staten Generael onder het Cachet ende Signature, ende een ander voor deselve Heeren Staten onder hand ende zegel van syne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydt Heer Afgesante geexpedieert ende vervaerdight is. 's Gravenhage den *een en dertighsten July sestien hondert negen en twintigh.*

Nieuwe Obligatie van syn Cheur-vorstelijke Doorluchtigheydt / aen haer Ho: Mog: gepasseert in dato den achtsten October 1629.

Translaet.

VAn Godes genade wy *Georg Willem*, Marck-Grave van *Brandenborgh*, des Heyligen Roomschen Rijcx eerst Camerer, en Cheur-vorst in Pruyssen, tot Gulick, Kleve, Berg, Stetin, Pommeren, der Casuben, Wenden, oock in Silesien, tot Crossen en Jagerdorff Hertogh, Burgh-Grave tot Neurenborg, Vorst tot Rugen, Grave van der Marck ende Ravensbergh, Heere tot Ravesteyn, &c. Doen kondt, ende bekennen midtsdesen: Alsoo in onsen name den wel-waerdigen, wel-gebooren, onsen secreten Raedt, Opper-Kamerer, &c. *Adam* Grave tot *Swartzenbergh*, &c. met de Ho: Mog:

1629. Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, over verderinge van een *hondert duysent* Rijckxdaelders Capitaels, die ons anno 1616. op haer credijt verstreckt zijn gheworden; ende waer over volgende anno 1624. naerder, ende alsoo getranssigneert ende over een gekomen is geweest, dat wy hun daer over een *Assignatie* op onse in den Vorstendomme *Gulick* achterstellige ende loopende Contributien, middegaeders op de helft van onse *Domainen* in de Vorstendomme *Gulick* ende *Bergh* ende 't Graefschap *Ravensbergh*, *insolutum* gegeven hadden, sicht onder dató den *een en dertighsten* July laetstleden, uyt beweegelijcke oorsaecken ende anderssints, ende alsoo eyndelijcken vergeleecken ende afgevonden heeft, dat de voorsz *een hondert duysent* Rijcksdaelders, middegaders den gedachten Interest van de voorgedachte Contributien ende *Domaynen* der Vorstendommen *Gulick* en *Bergh*, ende der Graefschaps *Ravensbergh*, waer op die (als voorsz is) anno *sestien hondert vier en twintigh* geassigneert zijn geweest, afgenomen, ende op de *Domaynen* in de geenighe Landen, die wy uyt dat met den Palts-Grave *subsistit* den *negenden* Marty laetstleden tot *Dusseldorp* ghetroffene verdragh te behouden, ende te genieten soude hebben, wederomme verschreven, ende dan die eyndelijcke betalinghe des ganschen achterstals aen Capitael ende Interesten haer behoorlijcke *liquidatie* ende afgang, van 't geene dat betaelt ende af-getrocken zy, binnen den tijdt van *vijf* jaren, ende in *vijf* termijnen, t' elcken male met dem tot der tijdt toe der betalinghe verscheenen *Interesse* gheschieden ende betaelt worden soude, Ende dan daer by vorder af-ghesproocken, dat wy hier over eene bysondere Ratificatie, blijck, ofte schriftelijcke Obligatie uytgeven soude: Dat wy oversulcks wel verstandelijcke, ende met rijpen voorbedacht de voorsz *vergelijckinge* gantschelijcken ende in allen deele voor aengenaem houden, ende approbeeren; Doen oock dat selve in krachte deses, ende belooven hier mede, dat wy die veelbedachte *een hondert duysent* Rijcksdaelders Capitael, met den verscheenen Interesse, naer behoorlijcke liquidatie ende af-tocht van 't geene dat betaelt ende af te trecken is, binnen den tijdt van *vijf* jaren, ende op *vijf* termijnen t' elcken male, met die tot der tijdt van de betalinghe verscheenen Interesse, veel hoogh-gedachte Heeren Staten Generael, sonder faute weder geven ende betalen willen: onder *Verpandinge* van de voorgedachte onse *Domaynen*, soo veel de selve daer toe noodigh zijn sullen; ende hebben tot meerder verseeckerheydt ende oorkonde van dit alles, desen teghenwoordighen schijn met ons voorgedruckte Zegel laten bekrachtigen, oock met eygener handt onderschreven.

Aldus gedaen ende gegeven tot *Coningsbergen in Pruyssen*, den *achtsten* October in 't jaer 1629.

Onderstont

Georg Wilhelm.

Des daeghs daer naer wierdt de Baron Spieringh gedimitteert met volgende antwoordt.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

GEsien ende geexamineert hebbende de Propositie uyt den naem ende van wegen den Doorluchtigen Hoog-gebooren Furst ende Heer, Heer *Wolfgang Wilhelm* Palts-Graef by Rhijn, &c. in haere Ho: Mog: Vergaderinge gisteren by monde gedaen, ende daer nae in geschrifte overgelevert by den Edelen Heer *Frans Vryheer van Spieringh* tot *Sevenaer*, Heer tot *Tusschenbergh*, Secreeren Raedt Camerer van de Hoogh-gedachte Furstelijcke Doorluchtigheydt Gulickschen Maerschalck, Gouverneur tot Dusseldorp, Amptman tot Sinrzigh, Rhemagen, ende der Graefschap Nevenaer; bevinden hare Ho: Mog: dat deselve bestaet in *drie* Poincten: *Eerstelijck*, raeckende het complement van het provisioneel Accoordt tusschen syn Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydt *van Brandenborgh*, ende syne Hoog-gedachte Furstelijcke Doorluchtigheyt den *negenden* Marty lestleden getroffen: waer op hare Ho: Mog: den gemelten

1629. Heer Afghesanter haere resolutie den *ses en twintighsten* Aprillis hebben laten toekomen, ende hadden verwacht, dat de ronde ende sincere meeninghe ende intentie des Konincks van Spangien ende die van de Infante dienvolgens soude syn uytgebracht geweest, dan is haer Ho: Mog: in plaetse van dien den *elfden* Iuny lestleden by Copie Gecommuniceert een brief van den Coninck van Spangien van de Iaere 1625. slaende op een saecke die doen ter tijdt gemoveert wierde ende niet specialijck op de voornoemde vergelijckinge, welcken brief nochtans by syne Hoochghedachte Furstelijcke Doorluchtigheyt schijnt geduydet te werden tot volle procuratie voor de *Infante*, belangende het compliment van haere syde op de selve vergelijckinge, die vermidts haere *verjaertheyt* niet en mach voor valide gehouden werden; Behalven dat in alle procuratien uytgedruckt behoort te worden specialijcken die saecke ende actie, tot dewelcke de selve zijn dienende, ende dat de *Infante* daer op oock heeft verklaert by haere resolutie dat sy over de voorschreve saecke heeft gheschreven aen den Hooghstgedachten Koninck van Spangien, dat daerom desselfs versochte verklaeringhe sal dienen afgewacht.

Nopende het *tweede* Poinct, om antwoort te hebben op de missive onder dato den *derthighsten* May lestleeden by syne Furstelijcke Doorluchtigheyt gheschreven, bevinden hare Ho: Mo: dat de selve onder anderen vervat verscheyden poincten daerinne om de ghewichtigheydt van dien by absentie van syn Excellentie, ende vele gequalificeerde Heeren van de regieringe. In het Leger, als oock om verscheyden swaerwichtighe occupatien als nu met vrucht niet en kan getreden worden, niet te min zijn hare Ho: Mog: gemeynt te syner tijdt syne Furstelijcke Doorluchtigheyt toe te laten komen alsulcken antwoort, daer mede sy verhopen dat de selve sal contentement nemen.

Aengaende het *derde* Poinct om te remedieren de klachten over de excessen die de Ingesetenen van de *Gulick sche ende Cleefsche* met de aengehoorige Landen souden mogen syn gedaen, verklaren haere Ho: Mog: geen reden te zijn om over haere regeeringhe diesaengaende te doen doleren, nae dien hare Ho: Mog: jegens alle foulen ende excessen der Soldaeten in haeren dienst hebben doen maecken ende emaneeren verscheyden placcaten, die sy strictelijck altoos hebben doen onderhouden, ende gheresolveert blyven daerinne te continueeren, oock alle deliquanten daer jeghens op de aenwyslinghe ende behoorlijcke informatien tot voldoeninghe van de justitie in rigeur te doen straffen, ghelijck daer van bevoorens verscheyden exempelen zijn ghestatueert. Ende wat belanght de afdoeninghe in specie van de executie der Contributien in de voornoemde Landen, diesaengaende is naerder den Heer Graef van *Swartsenburgh* Afgesanter van syne Keurvorstelijcke Doorluchticheyt afscheyt ghegeven daer op de selve niet sondet contentement is vertrocken, ende meenen haere Ho: Mog: dat daer meede het versoeck van zijne Vorstelijcke Doorluchtigheyt, noopende de afstellinghe van de selve executien is voldaen, verklaerende vorders hare Ho: Mo: uyt een sincer ende oprecht gemoet, dat sy met zijne Vorstelijcke Doorluchtigheyt in alle goede Vriendt ende Naebuyrschap van hare zijde volveerdicht te zyn te correspondeeren, ende versoecken oock den ghemelten Heer Afghesante hier van favoraebelijck aen zyne Hooghgedachte Vorstelijcke Doorluchtigheyt te willen rapport doen; Gedaen in 's Gravenhage den *eersten* Augusty 1629.

Hem wort met een ghecommuniceert seecker gheinterrupeerde missive van den acht en twintighsten Iuly gheschreven by de Palts Archiducsche achtergheblaetene Raeden aen Graef Hendrick van den Bergh, den selven congratuleerende over sijn overcomste in de Veluwe met wenschingh van goet Succes; Hy verklaerde de selve missive niet te connen billijcken: en dat oock de selve gheschreven was by eenige weynige Raden.

Als daer naer de Stadt Wesel wort ingenomen, hebben die van de Magistraet aen haer Ho: Mog: ghesonden eenige Gecommitteerden, den Heer Iohan van Knippenburgh der Rechten Doctor, ende Iustin de Beyer, in de Registers van haer Ho: Mog: ghequalificeert Afghesanten, die den een en twintigsten September ter Vergaederingh van haer Hoogh Mog: audientie hebbende, voordraeghen de naervolghende poincten. 1629.

I.

Dat door d'occupatie ende inleggende Guarnisoen, de Stadt ende Borgherschap aen competeerenden Rechten ende Gerechtigheden; soo wel in het stuck van de Religie, als prophan saecken niets benomen, maer by den vryen openlijcke exercitie der ware Euangelischer, ende reyne Gereformeerde Religie: als oock bestellinge des *Ministerii, Presbyterii, Diaconis*, ende wat daer aen kleeft, indien van ondenckelijcke jaeren continueelijck in gehadt, ende nu weder geoccupeerde beyde prochial, in de Stadt ende op de Matena gelegene, als oock *alsins* de armen Maeghden ofte Susteren Convents, *jure fundationis & devolutionis*, den Magistraet toebehooren, voor de Fransche oft Walsche in deser Stadt uyt Walsch-Brabandt verjaegde, ende tot noch toe, door Godes genaede alhier geconserveerde Gemeente, dienende Kercken, midtsgaeders de Schoolen, soo dan oock de Hospitalen, ende daer by tot yderen gehoorighen *adificien, habitatien*, Hoven, Gardens, met haren pertinentien: oock allen ende yederen opkomsten, Renten, ende Emolumenten, niets daer aen af, noch uytghesondert, allermaten in den standt, als voor de gewaltsame occupatie des Hispanischen Conings Krijgsvolck, die selve Anno 1614. was gheweest, rustelijck ongeturbeert ende ongemolesteert gelaten werden moghe. Verstaen van de Stadt Wesel.

II.

Dat de Stadt ende Borgers, by hebbende Privileglen, Vryheden, Jurisdictien, recht en gerechtigheden, coustumen, wel-hergebraghte gewoonte, soo wel in crimineele saecken met apprehensie, incarceratie, coercitie der quaetdoenders, soo de militaire Jurisdictien niet onderworden, als in civijle ende politique saecken in het minste niet ghemindert, maer van yeder man door sich selfs, ofte door andere, wie die oock zijn mogen, onbeindrachtight gecontinueert, gemaintineert, en beschut werden mogen.

III.

Dat de Stadt ende Gemeente gesampt, ofte de Borgers in het particulier, van wegen d'een of d'ander vorderinghe, actie, ofte pretensie, hoedanigh die zijn ofte namen hebben mogen, met eenighe extraordinarie ofte militarische aenvorderinghe, molestatie ofte executie niet te beswaeren, maer anders niet dan ordentelijck bespreecken, ende voor eerst gerechtelijcke decisie, ende als dan de Executie daer over gaen te laten.

IV.

Ingevalle de Borgerye tegens Officiers ofte Soldaten, in yets sich vergrijpen ofte delinqueeren, ende deswegen te straffen ofte straf baer zijn souden: dat alsdan die selve niet door den Provoost ofte Krijghs-luyden noch den Krijghs-raedt, maer door Gerichts en Raedts-Dienaren geapprehendeert, ende op de klachten ende antwoort van wegens de overtredinge, nabevindinghe, exemplariter gestraft werden mogen.

V.

Dat oock de Soldaten na haerder aen de Borgers gedane excessen en delinqueringe, van hun-luyder Krijghs-Raedt na behooren gestraft: ghelijck oock in civile saecken, de Borgers tot hunnen rechten ende aenvoeringe, dewelcke sy teghens de Soldaten, ende ter contrarien de Soldaten tegens de Borgerye voegelijcken te pretendeeren hebben, van beyderzijdts Overheydt respectivelijcken geholpen worden mogen.

VI.

Dat de besettinge ende Inlegeringe der Ruyteren ende Soldaten, by de Borgers in leedige huysen, ofte elders by de Magistraet ende der selver Gedeputeerde alleenelijck verblijven ende ghedaen, ende het gheene wat die selve

Digitized by Google

1629. ſelve met redenen ende billickheydt, na behooren geordonneert, oock geeffectueert, van de Krijgs-Overheydt ende Soldaten, *de facto* niet gecontravenieert, maer wel ingevolght werden moge.

VII.

Doch dat die Capiteyns, Officiers, en andere Krijgs-luyden, ſelfs Huyſen ende Logementen van de Proprietariſen, buyten ende ſonder der Stadts beſwaerniſſe, belaſt werden moge te verhueren.

VIII.

Dat de Stadt ende der ſelver Borghers, by dewelcke Capiteyns, Officiers, Ruyters, ofte Soldaten, gelogeert ende geaccommodeert werden, daer over, gelijck oock voor die hunluyden geaſſigneerde Huyſen ende Logementen, in conformiteyt ende ordre als in andere Steden, waerinne Guarniſoen van de Ho: Mog: Heeren Staten *is* leggende, geobſerveert wort, haer Service ſonder toedoen ofte belaſtinghe der Stadt betaelt werden moghe.

IX.

Dat het *Brandt-hout*, *Turf* ende *Keerſſen*, ofte *Licht* inde *Corps de Guarden*, tot behoef der Ruyters ende de Soldaeten, buyten laſten, beſwaerniſſe deſer Stadt en Borgherſchap verſchaft werden moge: gemerckt dat niet alleenlijck de Stadt ende Gemeente uytgeput ende verarmt is; maer dattet noch al veel te ſwaer vallen ſal, voor de Borger-wachten in hun-luyden *Corps de Guarden het Brandthout*, *Turf*, *Keerſen*, ende anders by te brenghen ende te verſchaffen.

X.

Overmits de Stadt ende Borgerye by de Coning van Hiſpanjens *vijfthien* jarige Inlegeringhe, van allen ende yder te Water en te Lande inkomende Waren, Coopmanſchappen, ende alderhande Vivres ende Victualien, ſonderlingh oock wat tot noodigh behoefte ten dienſte van de Stadt ende Guarniſoen, van *Haut*, *Kolen*, *Kalck*, *Meul* ende andere Steenen, *Eycken* ende *Dennen Plancken*, ende andere Materialen, dewelcke in de Stadt gebraght, gebruyckt, ende geconſumeert worden, van alle *Licenten*, *Convoyen*, ende diergelijcken, ſonder yets daer af te eyſſchen ofte te vorderen, altijdt vry geweeſt ende gelaten zijn; dat hare Princelijcke Excellentie ende Ho: Mog: gelieve ons by ſulcke vryheydt te continueeren, ende daer en boven met eenige Impoſitien niet te beſwaren.

XI.

Maer nadien de inkomende Waren, Wijnen en Bieren de behoorlijcke daer op geſtelde *Acciſen*, *Brug*, *Kraen*, *Waegh*, en andere gelden en Impoſitien aen de Stadt, nae luyt haerder Privilegien en hebbende gerechtigheyt, te betalen ſchuldigh, ende by der tijdt dat Spaenſche Guarniſoen de Stadt ende de Magiſtraet daer by gelaten: ſoo twijffelt men niet, haer Princelijcke Excellentie, ende Ho: Mog: ſullen by ſulcke gerechtigheyt, tot conſervatie van de Stadt mainteneeren, ende geenſints gedogen, daer aen yets gedeminueert ofte verhindert te worden, veel minder eenigh *ſuper plus*, ofte verdere Impoſitie daer op te ſtellen.

XII.

Ende ofte wel haere Ho: Mog: vermeynen, dat de *Service* uyt de gemeene middelen ſouden moeten gheſineert worden: want dan noch ſulcks van wegen den miſerabelen toeſtant ende verarminge der Stadt ende Borgerye, oock kaſſeeringhe der Commercien niet wel mogelijck is te wege te brengen: Soo gelieve haer Princelijcke Excellentie ende Ho: Mog: in conſideratie deſe ende meer andere Motiven, deſe Stadt daer mede te verſchoonen.

XIII.

Alſoo deſe Stadt ende Gemeente deur langhduerighe uytputtinge van 't Spaenſche overmachtig Guarniſoen, ende onuytſpreeckelijcke extorſien ende preſſuren van 't Krijgs-volck, als oock deur die continueelijcke na den Veluwe op ende af-paſſeerende der Keyſer ende Coning Hiſpaniſcher Armeen ende Convoyen der Stadt: ſoo dat oock der private Borger ende Hoſpitalen, om deſe Stadt gelegene Hoven ende Landt-goederen, Kooren-Vruchten, gedevaſteert ende geruineert der maten geheel in armoedt ende onder de voeten gebraght, 1629.
dat de Huys-armen, Siecken ende Krancken, verarmde oude Vrouwen ende *Mans*-perſoonen en Borgers niet na behooren konnen oft mogen onderhouden worden, te geſwijghen dat het onmoghelijck is, de Soldaten ſoo verwondt ende kranck zijn, ende noch dagelijcks ſieck ende kranck worden, daerinne onder te brenghen, ende naer hertelijcken wenſch behoorlijck te onderhouden. Soo word gantſch onderdanigh begeert dat haer Princelijcke Excelentie ende Ho: Mog: gelieve alſulcke goede ordre daerinne te ſtellen, met den krancken, gequetſte, ende verwonde Soldaten, op andere plaetſen getransfereert, ofte met noodruftige onderhoudinge verſorght mogen worden.

XIV.

Dat de Stadt ende Borgerye by der ten beyder zijden Geoctroyeerde Neutrale deſer geſtalt gehten, ende ſy tot eenige ſaeken ende handelingen ſoo tegens de Neutraliteyt te zijn van de tegen-partye verſtaen, ende hare Goederen voor Vyandt ende Prijs erkent werden, niet geconſtringeert werden mogen.

XV.

Ende overmidts andere Cleefſche Steden deſer gheſtalt Neutrael geſtelt, dat ſy van 't Guarniſoen t' eenemael ontlaſt, ende van Inlegeringe genaedigh bevrijdt geworden zijn, dat haere Princelijcke Excellentie ende Ho: Mog: tot ſoulagement ende verquickinghe der ſoo langh onderdruckter ende benouwder Borgherſchap in ſulcker voeghen als de Stadt *Goch* in Neutraliteyt geſtelt, zy oock te herſtellen genadigh gheliefven wille.

Haer klachte over het Guarniſoen.

Sy hebben voorts daer nae den neghenden Octobris ter Vergaderingh comparerende / eerſt by monde verhaelt / ende daer nae in geſchrifte overgegeven / ſeeckere copie van eenen brief aen hun upt Weſel geaddreſſeert / onder data derden deſes; houdende in effecte onder anderen dat de Gouverneur aldaer met toedoen des Crijgſraets / jegens wil ende danck van de Magiſtraet hadt doen beramen / oock publiceren laten ſeeckere articulen / mede brengende dat die geenighe van de Burghers die pandts goet in haere huyſinghe hadden ofte oock daer van wetenſchap droegen / ſulcks by de plunderinghen ende verlies harer particuliere eygene goederen aen te brengen ſchuldigh ſoude ſijn; ende dat dateliick na de publicatie onder alſulcken pretext ende ſchijn vande pandtlijhe goederen te ſoecken / de ſoldaten onderſchepdelijcke huyſen geviſiteert en de Burgers en haer Vrouwen met ſchelden / ſtooten / ende ſlaeghen ghedwonghen hadden Kiſten ende Caſſen te openen / ende alles wat den pandt toebehoorde daer upt te nemen: het welck echter ſonder groote ſchade der Burgers ende verlies harer eygene goederen niet was afgeloopen: tot groote opſpraeche vande gemeente / ende verweckinge van alderhande onwille ende verbitteringe tuſſchen den Burghers ende Soldaten: jae dat deſelve ſoo upt ghevorſten was / dat etteliicke Borgers ſich verſpraocken hadden by den anderen te houden / om met gewapender handt / ſulcken overval te weeren / ende op de Soldaeten te ſlaen. Verſoeckende overſulck de gemelte Heeren Afgeſanten, dat hare Ho: Mog: de voorſz procedueren in aller pele ſouden willen affſchaffen ende remedieren / om alle voorder onheyplen ende inconvenienten te voorkomen. Haer Ho: Mog: hebben terſtont twee upt den Raedt van State verſocht om in aller pele nae de voornoemde Stadt Weſel een heer te doen / de gealtereerde gemoederen vande Burgerije aldaer te bevredighen / ende de Magiſtraet te verſeeckeren van de goede meeninge ende affectie van deſen Staet: met verklaeringe dat hare Ho: Mog: gemeynt waren hun te conſerveeren by hare Rechten ende Privilegien / met authoriſatie op de gemelte Heeren Gedeputeerden / om ſig van alle het ghepaſſeerde binnen Weſel t' informeren / oock te repareren alle het gheene jegens de Privilegien der voorſchreve Stadt ſoude mogen zijn gedaen; mitſgaeders doen reſtitueren alle het geene den Borgers / ende Ingeſetenen t' onrecht was afgenomen / ende voorts den Gouverneur aen te ſeggen ende vermanen / dat hy

Twee upt den Raedt derwaerts.

1629. sulcker ofte dergelijcke proceduren niet meer soude onderstaen aen te wenden / sonder voorgaende kennisse ende ordre vanden Welgemelden Raedt; welcke resolutie de voornoemde Afgesanten binnen gevoordert sijnde / is bekent gemaeckt / die daer over hare Ho: Mog: hebben bedanckt.

Hier voor sijn te sien de poincten by die van Weesel geproponeert; het advijs van den Raet van State daer op ghenomen was: dat sy het versoeck bevonden te sijn tweederley / namentlijck / dat de Stadt ende Borgerye by heure Rechten ende gherechtigheden, soo in het Geestelijcke als in het Wereltlijcke gemainteneert ende gelaten mochte worden. Op het eerste versoeck soo veel het Gheestelijcke aengaet / Dewijle hun by tijden dat sy onder het Spaensche ghewelt geseten hebbende / Vryheyt van Conscientie gelaeten was geweest: Dat het veel te meer redelijck was dat hun jegenwoordelijck inde Exercitie vande Religie geen belet gedaen en wierde / ende dat sy in het vrye ende vol besit van hare Kercken ende Kerckelijcke goederen gelaeten wierden: dat sy ook in het politijck by die Rechten ende gerechtigheden gelaten wierden die sy voor desen altijdt hadden gehadt: Begheerende hare Ho: Mog: niet meer dan de bewaeringe van heure poorten, Wallen ende muyren / tot verseeckeringe van desen Staet; Welcken volgens ook niet anders als redelijcken kon verstaen werden / dat de Stadt ofte Ghemeente over eenighe Actien ofte pretensien deur extraordinarise of militaire aenvorderinge ende executie niet gequelt / maer voor heure competente Rechteren aengesprooken werden; dat mede hun den Vrydom gelaeten werde die hun by de Spaensche ghelaten was gheweest van Tollen ende Licenten over alle inkomende Waren en Materialen / dewelcke binnen de Stadt geconsumeert wierden en anders niet. Op het ander versoeck / belanghende de belastinge van den opheven der ghemeene middelen ende vande Servicien, met versorginge van Brandt ende Licht voor het Guarnisoen / hadden sy met de voorsz Gedeputeerden in den Raedt ghesprooken. Sy verlepen hun seer op de onvermogenthept van hare Stadt / dat deselve deur de Spanjaerden uytgheput / ende bedorven was; ende versochten in desen eersten aenhangh niet compassie gratieuselijck getractreert te moggen worden / presenterende niet te min eyntelijck de somme van duysent gulden ter maendt; den Raet docht dat dit niet ghenoechsaem was / maer datmen hier op naerder soude behooren met deselve soo op het stuck der middelen, als van Servicen, brant en licht voor de corps de gardes in handelinghen te komen: niet redelijck sijnde / dewijle sy nu aen deser syde waren / ende genieten soude de consumptien van het groote Garnisoen / waer mede haer inkomen grootelijcks soude vermeerderen / dat sy naer advenant meer vryheyt souden genieten als andere Steden van geijcke Conditten / sijnde onder het gebiet van haere Ho: Mog: ende dat het Guarnisoen in haere Stadt leggende tot haere defensie ende verseeckeringe / sy daer van gheene lasten hebben souden. Onder anderen deden een versoeck om vande Kranche Soldaten ontlast te mogen sijn. De Raet seyde billijck te syn dat sy dien t' halven gheljck andere Steden behoorden getractreert te worden / ende nae d' ordre van het Landt op te krancke Soldaten inde Gasthuysen gemaeckt: 't gheene sy by het veertiende Artijchel versochten / daer tegen en hadde den Raedt van State niet: namentlijck dat sy tot geene saecken geconstringeert en wierden / die verstaen souden mogen werden tegens haere Neutraliteyt te sijn: maer het versoeck van het ieste point om ontlediginge van Guarnisoen: 't selve deden sy alleenlijck om des noots sijnde tot haerder ontlastinge te doen blijcken van haer devoir. Voorders is ook gedelibereert / ende daer neffens in bedencken gestelt / ofmen van nu voorts in toekomende aende Magistraet der Stadt Wesel schrijvende den Tijtel van hare Ho: Mog: in de Missive soude boven aenstellen: Item of men Bededagen die uytgeschreven wierden aen deselve ook soude oversturen.

Herckenaen haer gerestitueert.

Den ses en twintigsten November is entlijck aen die van Wesel gegeven de volghende resolutie: die hun in effect dient voor Capitulatie: Want sy anders niet soudon konnen pretenderen: als wesende niet sur poincte de Spaensche daer uyt gejaegt. 1629.

Haerder Capitulatie met de Stadt Wesel.

SYnde ter presentie van syn Excelentie, ende des Raets van State gerestumeert 't Advijs vanden selven Raet, geformeert den *achtienden* October lestleden, op de Poincten ende Articulen by de Ghedeputeerden der stadt *Wesel*, den *een en twintigsten* September daer te voren aen haer Ho: Mog: overghegeven: Als ook het Advys van syn Hoogh ghemelte Excellentie ende den Heere Graef *Ernst Casimir* Stadhouder van Vrieslandt, mitsgaders vanden welgemelden Raet gheformeert den *sesthienden* deses lopenden Maents November, op de vordere Poincten by de voorsz Gedeputeerden, den *sevenden* van deselve Maent gepresenteert; Is na voorgaende deliberatie, en nader Advijs van syne meer-ghemelde Excelentie en des Raets van State goetgevonden en verstaen, dat dewijle die van *Wesel*, by tijden dat sy onder het Spaensche gewelt geseten hebben, de vryheyt van conscientie ghenieten is; dat hun des te meerder nu *inde exercitie van Religie* gheen belet ghedaen sal worden, en dienvolgens gelaeten in het vrye en volle besit van hare Kercken, en kerckelijcke goederen, met de vruchten van dien: Ende oock in het Politijck by de *rechten ende gerechtigheden*, die sy voor desen altijdt ghehadt hebben: begerende haer Ho: Mog: *niet meer dan de bewaringe van hare Poorten, Wallen ende Mueren, tot verseeckeringe van desen Staet.* Ende overstulcks, sal de voorschreve Stadt, ende Gemeente van dien, over eenige Actien ofte Pretensien, door extraordinarische ofte militaire aenvorderinge en executie niet gequelt, maer voor haer *competente Rechteren* aengesproken, moeten worden; Ende sullen oock daer en boven blyven genieten den *Vrydom* die hun by de Spaensche ghelaten is gheweest, van *Tollen en Licenten, over alle Inkomende* Waeren ende Materialen, dewelcke binnen de voorschreve stadt gheconsumeert worden, en anders niet; Doch also tot bewaringe vande voorschreve Stadt, en conservatie vande Ingheseetenen van dien, tegens de oppressien der Spanjaerden in deselve Stadt continuelijck een sterck Guarnisoen sal moeten onderhouden worden, daer toe over de maentlijcke soldyen van nooden sal wesen, een merckelijcke Somme, tot betalinghe van *Servicien* om de Soldaeten onder te brenghen, als oock tot *brandt en licht* voor de *Corps des guardes*, mitsgaders 't onderhoudt van Poorten, Brugghen en Sentinelhuysjens: Welcke lasten haere Ho: Mog: oordeelen, dat voor een groot ghedeelte soude konnen vervallen worden uyt de ghemeene middelen van consumptie, die mitsdien oock dienstigh souden zijn, dat aldaer wierden ingevoert. Maer geconsidereert, dat de voorige Gedeputeerden daer jeghens allegeerden, dat de voorsz Stadt, door de Spanjaerden is uytgeput en bedorven, mitsgaders de Ingheseetenen van dien onmachtigh om de voorsz middelen te konnen draghen: Verstaen haer Ho: Mog: dat die van *Wesel* boven het onderhoudt van hare Poorten, Brugghen en sentinelhuysjens, mitsgaders versorginge van brant ende licht voor de *Corps de Guardes*, tot redemptie der voorschreve middelen van consumptien, sullen treden in handelinghe, ende Accoordt maecken *voor een Iaer*, met den Raedt van Staete (die by desen daer toe specialijck wordt geauthoriseert) op alsulcke somme als sy met den anderen sullen konnen convenieren tot subsidie vande voorsz *Servicien*: met dien verstaende nochtans, dat voor het expireren van het selve jaer hier op in de Vergaderinge van hare Ho: Mog: *nader sal worden gedelibereert.* Ende wat aengaet de krancke soldaeten, (binnen vallende) dienthalven sullen die van *Wesel* ghetracteert worden ghelijck andere steden, nae d'ordere van het Landt, op de krancke soldaeten inde Gasthuysen ghemaeckt. Wyders verstaen haere Ho: Mog: dat de Borgerye ende Ingheseetenen der voorschreve Stadt niet en sullen geconstringeert worden, tot saecken daer over sy met reden by den Vyant ghetaxeert souden konnen worden tegen hare Neutraliteyt gedaen te hebben; ende zijn hare Ho: Mo: dienvolgens te vreden, dat sy vande wachten, op de Wallen, ende aen de Poorten

Digitized by Google

1629. te doen, worden verſchoont, ende alleen gelaeten by hare Burgher-wacht. Maer wat belanght de verſochte *ontledinghe van Guarniſoen*, daer in en kan niet getreden worden: vertrouwende haer Ho: Mog: dat de Heeren Magiſtraten vande voorſz ſtadt *Weeſel* ſelfs wel ſullen *weten te oordeelen, dattet ſelve voor deſen Staet niet dienſtigh*, noch oock voor hare Burgers ende Ingeſetenen geraedtſaem ſoude ſyn, die haer Ho: Mog: met diſcretie in alle occaſien ſulcx verhopen te bejegenen, dat ſy egeen gefundeerde redenen van klachten ſullen hebben: ghelijck haer Ho: Mog: oock by gelegentheyt ſullen letten op derſelver avancement, tot bedieninge van 's Landts Officien aldaer vacant vallende, ſonder dat haer Ho: Mog: ſich hier aen, of diergelijck, volgens den voet van deſe Regieringe konnen verbinden. Vorders wat belanght de penninghen, die de ghemelde Magiſtraet heeft verſchoten, verſtaen haere Ho: Mog: dattet meer dan billick is, dat hun deſelve ghereſtitueert worden: midts van yder Somme behoorlijcke ſpecificatie overleverende, op dat de kortinge daer op moghe ghedaen worden daer het behooren ſal. Dan wat aengaet, de *vier hondert* gulden aen Capiteyn *Haſten* verſtrecket, alſoo hy by de Provincie van Gelderlandt betaelt wordt, ſoo ſullen ſy hun om haer rembourſement aldaer moeten addreſſeeren. Verbieden haer Ho: Mog: expreſſelijck by deſen, volgens de ordre en Placcaeten van het Landt, dat egeene Ruyteren noch Soldaten, ofte yemant in krijghs-dienſt zynde, binnen *Weeſel* tot Burgerlijcke Ambachten ende neeringe ſullen moghen toegelaten worden. Dan hebben de Heeren Gedeputeerde van Stadt ende Landen verklaert voor haer Advijs, dat men de gemeene middelen, binnen de voorſz Stadt *Weeſel* behoorde in treyn te brengen, ende dat mitſdien van wegen de Staet van het Landt de Servicien voor de Soldaten, brant en licht voor de *Corps de Guardes*, ſouden worden verſorgt.

Articulen die ſyne Excellentie met de Magiſtraet der Stad Emrick gemaeckt heeft.

Capitulatie van Emrick. EErſtelijck dat de Stad by de gedane hant beloften ende renverſalen die hare beyde Furſtelijcke Genaede van Brandenburgh ende Palts Nieuburgh gedaen is, gedencken te verblyven, ende dat by inneminghe des Garniſoens daer deur geene veranderinghe ſal ghedaen worden.

Dat geene veranderinghe in de *Religie* noch derſelver exercitien, noch der ſcholen, noch oock der Politien voorgenomen, ofte yetwes geattenteert, ofte vernieuwt ſal worden, gelijck oock deſelve die tot Regeeringhe der Scholen geſtelt ſyn, in tegenwoordige ſtant daer by gelaten ſullen worden.

Item dat het *Capittel* ende de *Gheeſtelijckheyt*, als oock die Stadt by haere vryheden ghelaeten ende den ſelven met inneminge des Garniſoens geene afbreuck gedaen ſal worden.

Dat de Stadt niet hoogher met Garniſoen beſwaert ſal worden, als met *acht hondert man*, ende de Stadt met *geene Ruyterye* te beſwaren.

Item de Soldaten met goede *beſoldinghe* verſien, ende vervolghens alſulcke *diſcipline* daer onder ghehouden ſal worden, dat de Borgherye noch met *onderhout* noch met *Servicien* beſwaert ſal worden.

Dat de Soldaeten met *brant* ende *licht* in haere *Corps de guardes*, ſonder laſt van de Borgheren verſien ſullen worden.

Item dat het *getal der Soldaten* ſonder toelatinge des Magiſtraets ofte Borgerye niet verhoocht ſal worden.

Dat de *Sleutelen* van de Stadt by het Garniſoen ende de Magiſtraet *half* ende *half* ſullen bewaert worden, ende dat het *woordt* by het Garniſoen ſal gegeven worden.

Item dat het Garniſoen aldaer ſoo lange ſal verblyven tot dat 't Garniſoen vande Marquis *Spinola* uyt d' andere *Cleviſche* Steden ſal getrocken weſen, ofte eer, naer dat de gelegentheyt 't ſelve ſal toelaten.

Aldus gedaen ende gearreſteert in 't leger by *Emmerick* den achtſten September 1657.

Articulen die ſyne Excelentie met de Magiſtraet der Stadt Rhees *gemaeckt heeft.* 1629.

Capitulatie van Rhees. EErſtelijck dat de Stadt by de gedane handt beloften, ende de renverſalen die hare beyde Furſtelijcke Genade van *Brandenburgh* ende *Palts Nieuwburgh* gedaen is, gedencken te verblyven, ende dat by inneminge des Garniſoens daer deur geene veranderinghe ſal ghedaen worden.

Dat geene veranderinge inde *Religie*, noch derſelver exercitien noch der *Scholen*, ghelijck oock der *Policien* voorgenomen ofte yetwes gheattenteert ofte vernieuwt ſal worden, gelijck oock deſelve die tot Regieringhe der Scholen geſtelt zijn, in tegenwoordigen ſtandt daer by gelaten ſullen worden.

Item, dat het Capittel ende de Geeſtelijckheydt, als oock die Stadt by hare Vryheden gelaten, ende deſelve met innemen des Guarniſoens geen af-breuck ghedaen ſal worden.

Item, dat de Stadt niet hoogher met Guarniſoen beſwaert ſal worden als met *vier hondert* Soldaten, ende de Stadt met geene Ruyteren te beſwaren.

Item, dat de Soldaten met goede beſoldingen verſien ende vervolghens alſulcke diſcipline daer onder gehouden ſal worden: dat de Borgeren noch met onderhoud, noch met ſervicien ſal beſwaert worden.

Item, het ghetal der Soldaten (ſonder toelatinghe des Magiſtraets ofte Borgerye) niet verhooght ſal worden.

Item, dat de Sleutelen van de Stadt by het Guarniſoen ende de Magiſtraet half ende half ſullen bewaert worden, ende dat het *Woordt* by het Guarniſoen ſal gegeven worden.

Dat het Guarniſoen aldaer ſoo langhe ſal blijven, tot dat het Guarniſoen van den Marquis *Spinola*, ende *Furſt van Nieuburgh* uyt de andere Cleefſche Steden ſal getrocken weſen, ofte dat die van de Stadt uyt ſullen brenghen Acte van den Marquis *Spinola*, ende van den *Paltz-Graef Nieuwburgh*, daer by deſelve ſullen verklaren te vreden te zijn: dat de ſelve Stadt ſal Neutrael blijven, ende belooven niet teghens de ſelve te attenteeren, op wiens naem dat het zy.

Alle welcke Articulen ſijne Excellentie belooft heeft, en belooft midtſdeſen ſtrictelijck te doen onderhouden, ende ſullen oock de ſelve by den Marquis van *Brandenburgh* geratificeert worden, ende ſal deſe die van de Stad voor Acte dienen. Actum in het Legher by *Rhees* den *elſden* September 1614.

Van weeghen Bremen quam hier in December de Syndicus Preyſwerck; **heeft den een en twintighſten gedaen de volgende propoſitie.** Preyſwerck wegen Bremen hier.

Hoogh Mogende Heeren.

DAt u Ho: Mo: niet alleen het van den Erentfeſten hoogh ende wel wijſen Raedt der loffelijcke ende Nabuerlijcke Stadt *Bremen*, mijn goetgunſtighe en gebiedende Heeren Committenten, my gegeven ende alhier met ſchuldighe reſpecte aen behoorlijcken plaetſe ingeleverden Credents-ſchrijvens, groot-gunſtelijcken aengenomen hebben: maer oock des ſelfs inhoudende dienſt vlijtigh verſoeckende, bidden mijne geringe perſoon deſe tegenwoordighe audientie, in deſelve hoogh aenſienelijcke Vergaderinghe, ongeachtet deſelve anderſints, inſonderheydt by deſen tijdt, met veelvoudige hooghwichtige Conſultatien ende andere bemoeyeniſſen, als overhoopt ende beladen, grootgunſtelijcken toelaten, ende daer beneffens mijn onderdienſtelijck voordragen, met gedult ende vermerckte groote welgenegentheydt, aenhoorende ende verſtaen willen; ſulcks ſal voor eerſt eerder gedachte mijne principalen tot ſonderlijck dienſtelijck welgevallen ſtrecken; deſweghen oock by uwe Ho: Mog: ick in den name der ſelve, ende voor mijne geringheyt my gantſch dienſtelijck bedancken, ende hier mede met ſchuldigh ende behoorlijckheydt eerbiede, ſoodanigen grootgunſtigen goetwilligheydt ende bejegeningh meer welgedachten Raedt der

1629. loffelijcke Stadt *Bremen* hoochſtweerdighen vlijts te roemen, ende ſullen aen uwe Ho: Mog: ſamentlijcke ende in 't byſonder, haere Erentveſte hooch ende wijsheden by alle occaſien naer vermoghen, dienſtelijck te erkennen gedachtigh blijven: ſoo hebben ſy ons grootgunſtelijck bevolen, uwe Ho: Mog: voor eerſt hare bereytwillige en naebuerlijcke gantſch ghewillige dienſten te vermelden, ende daer beneffens voor te draeghen, dat niet alleen over der ſelver hooch aenſienlijcke perſoonen, beſtendige jeghenwoordighen lijfs gheſontheydt, ende deſer Vereenighde Provintien, teghenwoordigen grooten welſtant, ſy hun ten hooghſten verblijden, maer oock van herten wenſchen dat den Almoghenden goedigen Godt uwe Ho: Mog: te ſaemen ende in het byſonder, noch voorts langen tijdt daer by gheſtadigh ſtercke ende behoude, ende deſe Vereenichde Landen met vorderen geluckighen ſucces ende hoochſten welſtant ſegenen, ende hoe langer hoe meer in goede eenigheydt verbinden ende verſtercken wille; wijders ende hooghſtſaeckelijck uwe Ho: Mog: deſe nu volghende weynighe puncten voor ditmael ondienſtelijck aen te brengen, ende behoorlijcke voor te draegen, als *eerſt ende voornementlyck*: Mijne Heeren Committenten achten voor gants onnodich uwe Ho: Mog: met verdrietigher wijdloopigheydt nu voor te laeten draegen ende te vertellen, hoe dat by die in het Roomſche Rijck, ende de aengrenſende Landen al voor eenighe jaeren ontſtaende, en noch Godt betert ende vaſt weder toenemende hooch verderffelijcke Krijgs onruſten, die goede Stadt *Bremen* met haer hanteerende Borgherſchap voor ende neffens andere der ſelver naebueren in ſoodanighe beſwaerniſſe geraeckt is, dat die eenen ruymen tijdt herwaerts ghenoeghſaem niet ofte ſeer weynigh te Water ofte te Lande ſonder uytterſten gevaer, ende dickmaels geledene groote ſchaede Commertie drijven, handelen ende wandelen, ende alſoo hun onderhout, ſoo wel in *publico* als *privato*, inſonderheydt dewijle hun welvaert ende inkomſten vaſt eenich ende alleen in Commercien beſtaen, verkrijgen konnen: ongheacht zy evenwel met een ſterck Guarniſoen oock andere niet geringe laſten ende noodige uytgaven tot beter verſeeckeringe des paſſes ende aengrenſende plaetſen, nu ſeer lanck belaſt zijn geweeſt ende noch zijn; naedien ſulcks alles ende een yeghelijcks, uwe Ho: Mog: oock ſonder haer erinneringhe ende dienſtelijck te gemoet voeringe, genoechſaem weten ende omſtandelijcken bekent is, ofte nu wel ten aenſien van dien welgedachten Raet en ſamentlijcke Borgerye der Stede *Bremen*, des gantſchelijcken vertrouwen geſtaen heeft. Uwe Ho: Mog: ſouden alles haer grootgunſtighe naebuerlijcke Vrienden ende Religions-Verwanten, wel meer de voornoemde Stadt *Bremen* nut ende ten beſten, naer derſelver hooghe wel vermoghentheydt bevorderen, ende der ſelver noch overblevene Commertien grootgunſtelijcken behouden, ende der ſelver des oorts aenleggende Vereenichde Provintien mede ten beſten mainteneeren ende verſeeckeren: als deſelve, ſonder eeghe van die van *Bremen* gegevene rechtmaetige oorſaeck met gewelt tot hun overgrooten ſchaede ende genoechſaem uytterſten verderve verhinderen ofte verminderen. Soo iſt doch openbaer ende bekent: hoe dat niet alleen voor eenige weynigh jaeren door die op de Stadt *Bremen* uyt Keyſerlijcke Privilegien toebehoorigen *Weſerſtroom* gantſch onverſiens geleyde Oorloch-ſchepen, dewelcke alle Vivres ende andere Waeren naer *Bremen* ſouden gevoert worden, ſoo langh aen ende opgehouden hebben, tot dat het meeſte deel door overgekomen quaet weder ende andere ontſtaende accidenten, gantſchelijck verdorven, ofte merckelijck verargert zijn gheweeſt: waer door ſoo wel den *erario publico*, als den Coop ende Borgerluyden eene ſeer groote ſchaede ende verhinderinge inde vrye Commertie toegevoeght ende veroorſaeckt geworden is; maer het heeft ſigh oock dit Iaer wederomme juyſt omtrent den Herfſt, ende de beſten tijdt, als die Bremenſche Schepen in vreemde Koninckrijcken ende Landen den gantſchen Somer over hare Ladinge aen nutte Waeren gheſocht hebben de ſelve met alle gheoorloofde middelen verhandelt, ende ſoodaenighe door Godes Zeeghen, ende met koſtelijcke Vlijt, moeyte ende arbeyt ſoo verre ghebracht, dat ſy ſonder meer perijckel van de *Weeſerſtroom* tot in de Stadt *Bremen*, tot hooghſtnoodighe proviandieren der ſelver ende haere eerlievende Burgerye, ten deele oock voor ghewoonlijcke oprechtighe weder verhandelinghe aen neutraele plaetſen ghebracht werden konnen toedraeghen: dat die Heeren Gecommitteerde Raeden ter Admiraliteyt tot *Doccum* uyt uwe Ho: Mog: ſoo men ſeyt, uytdruckelijck ſpeciael bevel, eerſt twee kleyne, daer naer als de ſelve uyt ſonderlinghe hooghdringhende motijven vruntlijck verſocht ende vermaent werden hun wederomme van de Weeſerſtroom af te begheven, neffens de ſelve noch een ander groot oorloch ſchip, ende het waer ſonder eenige voorgaende adviſeeringhe of goedighe waerſchouwinghe, het welck nochtans oock by openbaere Krijghen ende Vyantſchappen ghebruyckelijck is, op den voornoemden Weſerſtroom gheſonden: die ſich met niet weynige trotſe ende veel eer roerige woorden, met gewelt beſtaen ende ondernomen hebben, alle Scheepen, die oock buyten deſe Vereenighde Provintien, met allerhande tot ſpijs ende dranck ghehoorige Coopmanſchappen, verſien ende ghelaeden zyn, ofte oock uyt deſe Landen op verkregene ende betaelde Licenten vry gelaeten waren, met der daedt aen te houden, ende naer Doccum, als *in commiſſum* gevallene goederen waren, te ſchicken, ende aldaer ſoo langh in Arreſt te neemen, tot dat den rechten ende beſten tijdt om een yeder zyn huyshoudinge ende die Stadt ſelfs met noodruftighe proviande ende voorraedt te verſorghen verre verloopen ſy gheweeſt; maer nademael daer door ghelijck uwe Ho: Mog: lichtelijcken trachten, beyde der gemeyne Stadts intraden, ende oock een yegelijck ſonder des by dit langhduyrige Krijghs ongheleghentheydt vaſt noodt lydende Coop ende Burgherluyden, allerhande groote beſwaerniſſen ende ſchaden, onſchuldich overkomen, ende men niet anders gheloven kan, als dat uwe Ho: Mog:, in dien ſy boven vermoeden deſe verordeninghe hebben laeten uyt gaen, daer toe door quaeden bericht, by avontuere van miſgunſtighe menſchen verleydt ofte bewooghen gheworden zyn. Soo hebben mijne Heeren Principaelen meer welghedachte Raedt der Stadt *Breemen*, voor nodigh gheacht, my te committeeren, hun by uwe Hoogh Mog: over ſoodaenighe onnaebuyrlijcke onwedervaerene bedragheniſſe in beſcheydenheydt te beſwaeren, ende daer beneffens dienſtvlijtelijcken te laeten bidden ende begeeren: dat uwe Hoogh Mog: die goede Stadt ende Burgherſchap, ghelijck als andere verbondene Hanſe Steeden, met hoochſchaede ijcke fluytinge, grootgunſtelijcken willen verſchoonen; of in dien uwe Ho: Mog: yets eens of anders, het welck hun tot ſulcken ende diergelijcke aenſtellinghen veel licht meynen mochten te beweegen, in het toekomende voor koomen mochte, dat ſelvige voor al den voornoemden Raedt van Breemen grootgunſtelijck te kennen geeven, ende hun daer van ter goeder meyninge willen af maenen: op datmen ſich of behoorlijcken verantwoorden, of by tijdts voor ſchade moogen hebben te wachten. Ten anderen konnen van ghelijcken myne Heeren Committenten, uwe Ho: Mog: Dienſtelijcke te klaegen niet naerlaeten, hoe dat, of ſy, wel is waer, met alle die op die grenſen en de andere plaetſen liggende Krijgh Officieren ende Soldaten, die tot hier toe geobſerveerde Neutraeliteyt ende vruntſchap, alle tijdt behoorlijck onderhouden hebben: oock noyt tot eenige Hoſtiliteyt of onwillige billicke aenleydinge ofte oorſaecke ghegeven, ende over ſulcks hun in het minſte niet verdacht, dat hun ofte de haerighen, wederom in eeniger maenieren of weege yet Vyantlijcks ſoude toeghevoecht worden: nochtans in der daedt waerachtigh is dat voorleeden Soomer ende noch onlanghs, die op de *Burtangh* ende daerom her leggende Soldaeten, hun ſoo verre verloopen hebben, dat ſy niet alleen tot voor de Stadts Poorten, gheſtroopt ende niet verre daer van de Burge-

1629.

1629. Burgheren het haere ghenomen hebben, maer oock op de vrye Heere ſtracte, die onverbodene ende tot neutrale plaetſen ghedeſtineerde Crameryen, de ghelaedene waegenen vyantlijcke aen ghevallen, deſelve geſpolieert, ende voorts oock eenige reyſende Burgeren gevangen genomen, met hun wech gheſleept ende geranſonneert. Nu en kan eenen Erentveſten Raedt, het is waer, by ſich ſelven niet afnemen, dat ſoodanighen daden, met uwe Ho: Mog: voorweten, veel min bevel gheſchieden ſouden, maer op dat het ſelve voortaen gantſchelijck afgeſchaft ende verhoedet werden moghen, ſoo verſoecken uwe Ho: Mog: voorſchreven Raet hier met ganſch dienſtvlytelijcken deſelve ghelieven grootgunſtelijcken ſoodane vyandtlijcken aen en overvallen, met ſcherpe ende ernſtige placcaten te verbieden ende te doen ophouden. *Ten dreden* naedemael gedachten Raet der Stad *Bremen*, in geenen twijffel ſtellen ofte uwe Ho: Mog: konnen by hun ſelven Hoochverſtandelijcken afnemen ende beſluyten, dat naedemael niet alleen alle de boven en om de Stad liggende Landtſchappen, door den langhduyrige krych of gantſch verergert ende verdorven ſyn, of indien noch yets aen vruchten ghewaſſen, of overigh ſy, dat ſulck vande ſoldaeten ſelfs verteert ende gheconſumeeert ſy, maer datmen oock nu eenighen tijdt herwaers, vande Ooſtzee of andere Coninckrijcken ende Landen, uyt bekende oorſaecke wille, het noodtdruftigen Broot, Cooren ende andere Granen vaſt niet hebben noch krygen konde, als inſgelijckx van weghen die voorſchreve jonghſt op de *Weeſer* ghedaene ſluytinge, ten leſten geene ghenoechſaeme proviſie heeft konnen doen: ende alſoo die goede Stadt ende Burgherye van *Bremen*, lichtelijck door toekomende apparenten mangel of gebreck van dien, in andere ſwaere ongheleghentheden ende perijckel wel licht geraecken mochte, het welcke uwe Ho: Mog: hun verhopentlijck hoochvlytige bede, Naedemael deſe Landen door Godes ſegen met ghenoechſaeme voorraet verſien ſyn, ofte veelſints den afganck overvloedigh wederom gereſtitueert of geſuppleert werden kan: deſelve gelieven grootgunſtelijcke toe te laeten, dat tegen den naeſt aenſtaende Lenten tijdt in deſe Provintien, omtrent *vier* ofte *drie hondert laſten* Rogge in gekocht ende naer *Bremen*, alleen tot der Stadt ende gemeyne Burgerye nootwendich onderhout ghevoert werden moghe: ſulckx alles, ghelijck by uwe Ho: Mog: veelgedachten Raet en Burgerye der Stad *Bremen* dienſtelijcken te verkrijghen, vertrouwen ende vaſtelijck verhoopen, ſo ſyn ſy luyden ſoodanen grootgunſtigen ghenegentheydt ende naebuyrlijcke hooghe weldaden, aen deſelve ende Hoochloffelijcke Provintien, te allen tijden nae uyterſte vermoghen, eerbiedich ende gantſch bereytwillich te verſchulden, ſoo dat aen uwe Ho: Mog: tot noch toe gheſpeurde groote affectie ende naebuyrlijcke wel genegentheydt, ſy hun en haere gantſche Stad ende Gemeynte hier mede trouwelijck recommanderen, ende nochmaels neffens onſe gheringheydt dienſtvlijtigh ende onderdienſtelijck bidden uwe Ho: Mog: hunne ende myne grootgunſtighe Heeren willen ſyn en blyven, *Signatum*: 's Gravenhage den *een en twintighſten* December *ſeſtien hondert negben en twintigh.*

Was Geteeckent

Iohan Preiſwerck D. Syndicus.

De Heer Schaffer ter Vergaederinghe preſiderende/ heeft ghepoponeert dat ſijn Excelentie by miſſive van den Heer Aitzema (mijn Oom) was geadverteert: dat veel afgunſtighe van deſen Staet den Hartogh van Friedlandt onderſtonden te doen openen verſchepden quaede impreſſien jeghens den ſelven Staet; dat oock de Graef van Tilly by de hoofden vande Papiſtige Ligue debvoiren deden/ om met hare Ho: Mog: de Neutraliteyt te verbreecken: dat oock ſyne Hooghghemelte Excelentie van andere plaetſen van goeder hant bericht wierdt/ dat d' actien van hare Ho: Mog: by de Prinſen ende Vorſten in Duytſlandt ſoude werden getraduceert: ſtellende de ghemelte Heer Schaffer haere Ho: Mo: in bedencken/ ofmen egheen contrarie debvoiren daer jegens van wegen deſen Staet en behoorde te laten geſchieden. Waer op ghedelibereert ſijnde/ is goedtghevonden dat ſijn Excelentie met advijs ende communicatie vande Heeren uyt haere Ho: Mog: Vergaederinge/ aen de welcke hy behoorens van deſe ſaecke openinghe hadde gedaen/ den voornoemden Heer Aitzema ſoude reſcriberen ſulckx ſijn Excelentie tot den meeſten dienſt vande Landen bevinden ſoude te behooren; ook denſelven Aitzema laſten om in perſoon den Hertogh van Friedland ende den Grave van Tilly reſpective te gaen vinden/ ende by deſelve ſoecken te delueren alle ſiniſtre impreſſien/ ende ter contrarie bericht doen van de ſincere intentie ende goede meninghe van haere Ho: Mog: voorders voor ſijn Weergemelte Excelentie verſocht ende geauthoriſeert/ om te diſpicieeren een bequaem perſoon dewelcke gheſonden ſoude worden aen de Churfurſt van Ceulen, om aenden ſelven uyt den naem ende van wegen haere Ho: Mog: gelijcke goede officien al voorzen te gaen doen: waer toe hem by ſijn Excelentie met communicatie ende advijs vande ghemelte Heeren uyt haere Ho: Mog: Vergaederinghe met gegeven ſoude worden een brief van Credentie ende Inſtructie/ dewelcke by den Heer Schaffer gheparapheert/ ende by den Griffier van hare Ho: Mo: ſonder voorder communicatie ghetecheent wierden/ waer toe deſelve reſpectivelijck ſpecialijck mitsdien wierden verſocht ende gecommitteert. 1629.

In wat manier de Graef van Tilly des tijdts ſijne beklachte dede/ is te ſien uyt volghende ſijne miſſive. Tilly.

Onſe vriendelijcke dienſt ende groet te voor, Ho: Mo: beſondere, gunſtige, lieve Heeren ende Vrienden.

OF wy wel tot noch toe met alle vlijdt hebben ghepooght de Neutraliteyt binnen haer paelen onverbreeckelijck te conſerveeren, met hoope, de Heeren ſoude aen haer zijde den ſelven deſgelijcks haer bevlijtight hebben die te obſerveeren: ſoo moeten wy nochtans in der daedt bevinden, ende is allenthalven bekent, hoe dat ſedert een geruymen tijdt, verſcheyden Heeren toegehoorige parthyen te Paerde ende te Voet haer hebben laten geluſten, onſe inhebbende Garniſoenen hier ende daer met aenſlagen, invallen, ſtroopen ende plunderen, hooglijck te beſchadigen, turbeeren, ende te beſwaren: oock de ſtraeten onſeecker te maecken, onſe aengehoorige, waer ſy komen, doodt te ſlaen, ende anderſints ſchaedelijck te zyn; gelijck ſpeciaelijck tot tweemael is geſchiet, ende noch jonghſt in September in 't Graefſchap van der Marck, in onſe onderhebbende Regimenten van den Overſte *Erwit*, ende den Overſten van der *Horſt*, in het Quartier van de Ridtmeeſter *Horch* by nacht, ſonder gegeven oorſaeck invallende, plunderende *ſes en tſeventigh* Paerden, ende Zadel-getuygh wegh-nemende, ende veel moetwil bedrijvende. Sijn brief aen haer Ho: Mo:

Daer en boven is gebeurt, dat door vermetenheydt der Stadt *Embden* gepooght werdt, dat in het Graefſchap Ooſt-Vrieſtandt, als een van het Heylighe Roomſche Rijck dependeerende, onmiddelbaere pertinentie, vreemt Krijghs-volck te verſaemelen, ende quartier te nemen, zijnde nu oock notoir ende Landtkundigh, dat ettelijcke der Heeren toebehoorende Schepen, op de *Weeſer-ſtroom* aenghekomen, ende by *Bremen* geanckert zijn, met meeninghe de Paſſagie aldaer te beletten; Maer naerdemael dit alles den beroemde Neutraliteyt contrarieert, ende derhalven ons niet verandtwoordelijck ſoude vallen, langher daer toe te ſwijghen: ſoo hebben wy niet kunnen naerlaeten den Heeren ſulcx naer behooren te ghemoet te voeren, ende van haer te verſtaen, wat wy van ſulcke onveroorſaeckte procedueren te verwachten ſullen hebben; den ſelven hier op in vriendelijcke welmeyning te ver-

1629. verſoecken, alle ſulcke *Vyantlijcke ende ſuſpecte* handelinghen ernſtelijck te verbieden, ende de ſaecke daer heen te richten, dat meergedachte *Neutraliteyt* tot beyderſijts heyl ende nut moghe gheconſerveert worden; Wy ſullen aen onſe zijde, naer als voor ons bevlijtighen de ſelve voortaen ſtijf ende onverbreeckelijcke te onderhouden, ende teghen de ſelve het gheringhſte niet laeten voorneemen; Edoch inghevalle die Heeren, ofte derſelver aenghehoorighe op het een ofte ander wyſe met excurſien, ſtroopen, plunderen, nedermaecken, aenſlaghen, ende dierghelijcke attentaeten haer niet ſouden inhouden, ſoo ſullen wy niet te verdencken zyn, alle teghenweer voor te neemen, ende onſe quartieren door wettighe middelen te beſchermen; het welck wy den Heeren nootſakelijck hebben moeten aenvoegen, ende blijven der ſelver ſchriftelijck antwoort ende verklaeringh ten naeſten verwachtende; zyn haer daer beneven tot vriendelijcken dienſt en behaechelijcke wille te bewyſen, verders wel gheneycht ende oorboodich.

Datum Staden den derden October 1639. Onderſtont *Iohan Graef Tſerclaes van Tilly*, Vryheer van *Marbeis*, Heer tot *Balaſtre*, *Montigny, ende Bredebend.* Noch lager ſtont der Heeren dienſtwillige, dienſtwillige

Iohan, Graef van Tilly.

Op deſe brief hebben haer Ho: Mog: geantwoort op volgende maniere.

Welgebooren Graef.

Antwoort. WY hebben al over eenighe dagen eenen brief van U L. ontfangen van dato den *derden* October, ende daer by gheſien dat U L. ſich is beklaghende als of van onſer ſyde de Neutraliteyt nae behoren niet en wierde onderhouden; maer dat teghen de ſelve by ons Krijghs Volck eenighe invaſien ſouden voorghen omen zyn, dat by de Stadt *Emden* vreemt volck aengenomen is, ende dat onſe ſchepen op de *Weſer Stroom* gekomen zyn ende aldaer de paſſagie beſetten: waer op by ons gelet zynde, alhoewel wy ons wel bewuſt zyn dat wy ons in alle ghelegentheyt tegen ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt ende de ſyne ſulcks gedraegen hebben, dattet onnodich ſy ons over eenige infractie van *Neutraliteyt*, te verantwoorden. Om nochtans U.L. ſchryvens niet onbeantwoort te laten, ſo en hebben wy niet willen laten U. L. te verſeeckeren, by ſoo verre eenighe particuliere plonderingen ofte Stroperyen by onſe ſoldaten geſchiet mogen zyn (dienwelcke doch ſo in het generael voor infractie van *Neutraliteyt* niet en kunnen ofte behoren gheduydet ende ghehouden te worden) dat de ſelve geſchiet zyn t' eenemael buyten onſe kennis ende laſt. So veel aengaet het geene U. L. ſeght van het vreemt volck dat by de Stadt van *Emden* ſoude aengenomen zijn, de wijl het ſelve particulierlijck ons niet en raeckt, ſo en ſtaet het aen ons niet te verantwoorden; en belangende de ſchepen op den *Weſterſtroom*: onſe intentie en is geenſints geweeſt deur het leggen van de ſelve yet te doen teghens de *Neutraliteyt*, dan alleen den toevoer van vivres aen des Vyants Leger te beletten; terwylen ſy op onſen bodem waren ingebroken om deſe Landen te beſchadigen: maer wy kunnen niet laten ons te verwonderen, datmen met duſdanige pointen van weynich importantie, ſoeckt oorſaeck te nemen van tegen ons te klagen, ſonder Fundament: Terwylen wy ſelf dit ſtuck aengeroert laten, en niet eerſt voort en brenghen de goede wettelijcke reden die wy hebben om boven alle andere ons wel ſeer te beklagen, dat ſonder eenige oorſaecke van onſer ſyde daer toe gegeven te zyn, geheele Legers in onſe Landen gevoert geweeſt zyn, deur welcken met roven, branden, Steden in te nemen, plonderen, ende dierghelijcke onſen Vyandt aſſiſtentie gedaen is, om ons te verdrucken ende deur den welcken men ghepoocht heeft deſer Landen Ingeſetenen of van den Keyſer, of van den Koninck van Spangien in contributie te brengen; waer van of wy voor deſe mael niet meer en ſeggen, ſoo begheeren wy doch wel, datmen daer op verdacht ſy, by ſoo verre de meeninghe ſoude zijn daer in te continueeren, dat wy dan ſouden gedwongen zijn de *de noodighe middelen tot onſe defenſie daer teghen by der handt te nemen*, &c. Actum den *derthienden* December Anno *ſeſtien hondert negen en twintigh.* 1629.

Wat van wegen de Stad Bremen onlangs was verſocht / is hier voor te ſien ende te verwonderen / dat onder de pointen van die propoſitie niet mede was de ſaeck van de Weſer-tol. Schijnende wel datſe dienaengaende al wat te ſeer waren.

Op de voorgemelde Propoſitie is gegeven de naervolgende Antwoordt.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, geſien ende geexamineert hebbende de Propoſitie uyt den naem en van wegen de Erentfeſte, Achtbare, Hoog-geleerde, ende wel wijſe Burgermeeſteren ende Raedt der loffelijcke ende Nabuerlijcke Stadt *Bremen*, in haer Ho: Mog: Vergaderinge eerſt by monde ghedaen, ende daer naer in gheſchrifte overgelevert by den Heer Syndici, *Johan Preyſwerck*, Doctor in de Rechten, volghens Brief van Credentie, onder dato *Bremen* den *een en twintighſten* October laetſtleden: bedancken haer Ho: Mog: deſelve Heeren Burgermeeſteren ende Raedt voor hare vriendelijcke ſalutatie, den ſelven wederom by deſen allen goeden voorſpoet ende gheluck toe-wenſchende: met verklaeringhe op het *eerſte* Poinct van de voorſchreve Propoſitie, belangende de verhinderingh van des voorſz Stadts Commercien deur het leggen van deſer Landen Oorlog-Schepen op de Weeſer-Stroom: dat het ſelve niet en is geſchiet deur eenig quaet bericht van miſgunſtige menſchen, om de goede Stadt *Bremen*, ende de Ingeſetenen van dien in eeniger maten te incommodeeren; maer dat de intentie daer van alleenlijck is gheweeſt den toevoer van Vivres aen des Vyandts Legher te beletten, terwijlen ſy op onſen bodem waren inghetrocken, om deſe Landen ende de Ingeſetenen van dien te beſchadigen ende overrompelen; het welck indien het naer haer boos voornemen waere geſchiet, ſoude ſelfs by conſequentie gheſtreckt hebben tot naerdeel van de goede Stadt *Bremen*, ende andere onſe goede Vrunden ende Bontgenooten; het welck wy vertrouwen dat de wel-gemelte Heeren Borgermeeſteren ende Raedt, naer haer ghewoonelijcke wijsheydt wel ſullen weten te oordeelen; ende zijn oock te vreden in toekomende ten opſichte van de voorſchreve *Weſer-ſtroom* ons Vrundt ende Naebuerlijck te draegen, de ſluytinghe van dien te excuſeeren, ſoo veel als de gheleghentheydt van deſen Staet ſal kunnen toelaten; Waer mede wy vertrouwen dat de meer welgemelte Heeren Borgermeeſteren ende Raedt ſullen nemen contentement.

Op *'t weede* Poinct, noopende de *Stroperyen* ende *Rouverjen* van Soldaten van de *Buertange*, tot voor de Poorte der voorſchreve Stadt *Bremen*, betuyghen haere Ho: Mogende ſinceerlijck ende oprechtelijck, dat de ſelve gheſchiet zijn t' eenemael buyten haere kennis ende laſt, ende ſal dienvolghens daer op konnen informatie ghenomen, ende behoorlijcke ordre gheſtelt werden. Gelijck oock albereyts ſijne Excellentie de Heere Prince van Orangien by occaſie van ſulcke ende dierghelijcke klachten aen den Commandeur van de voorſchreve *Buertange*, ende alle de andere omleggende Guarniſoenen in Novembri ende Decembri laetſtleden ſcherpelijck heeft geſchreven, ende vermaent ordre te houden in hunne Guarniſoenen, en de Neutrale Nabueren buyten overlaſt en klachten; Ende ſullen hare Ho: Mo: tot meerder geruſtheyt van de meer welgemelte Heeren Burgermeeſteren en Raedt, de voorſz ſcherpe beveelen retireeren en vernieuwen; ende of buyten diergelijcke exceſſen in toekomende by eenighe Soldaten van deſen Staet moghten worden gepleeght, ſoo ſoude deſelve gevanckelijck in de naeſte Guarniſoenen met d' informatien tot haren laſte overgeſonden dienen te worden, verſekerende hare Ho: Mog: dat daer aen (by den geenen die 't behoort) exempel ſal worden geſtatueert.

Op

1629. Op het *derde* point nopende de verſochten uytvoer van *drie oft vier hondert* laſten Rogghe uyt deſe Provintien na *Bremen*, tot der ſtadts ende ghemeyne Burgherye noodtwendich onderhoudt: verklaeren haere Ho: Mog: dat al hoe wel nu eenen gheruymen tijdt herwaerts van de Ooſt zee ofte andere Koninckrijcken ende Landen uyt bekende oorſaecken het Coorn ende andere ſoorte van graenen binnen deſe Landen niet hebben kunnen ghebracht werden; dat oock deur de invaſie des vyandts deſe voorleden Zomer de platte Landen van deſe Geunieerde Provincien voor een groot ghedeelte ſyn bedorven, ende de vruchten daer van verniele; ſulcks dat hare Ho: Mog: op verſcheyden expedienten hebben moeten dencken, ende in 't werck doen ſtellen om het noodruftige Broot Coorn van de Ingheſetenen deſer Landen te verſorghen. Soo conſenteeren hare Hoogh Mog: dies niet teghenſtaende midts deſen, aen de meerghemelte Heeren Borghemeeſteren ende Raet, den uytvoer van *honderd* laſten Rogghe teeghens den aenſtaenden Lenten tijdt, onder cautie der Schippers, dat de ſelve rogghe nerghens anders als naer hare Stadt *Bremen* ſal worden vervoert; ende op vertrouwen dat deſelve aldaer ſal worden gheconſumeert; vorders verſekerende haere Ho: Mog: den meerghemelten Burgheneeſteren ende Raedt, dat ſy hare ſaken wel ſyn bewoghen, ende dat ſy yegens deſelve naer vermooghen ende voor ſoo veel de gelegentheyt van deſen ſtaet ſal konnen lyden, haere affectie by alle occaſie gunſtelijck ſullen betoonen; verſoeckende hare Ho: Mog: den Heeren Afgeſanten deſe hare antwoort aen de Heeren ſyne Principalen favorabelijck te willen voordragen en interpreteren. Gedaen ter Vergaderinge van de hoogh gemelte Heeren Staten Generael. 'Gravenhaghe op den *vijfthienden* Ianuary 1630.

Onderſtont *Adr. van Maanwker*, en noch lager, Ter Ordonnantie van de hooch gemelte Heeren Staten Generael, Geteyckent

Cornelis Muyſch.

In deſe tijdt laghen alnoch Keyſerlijcke Troupen in Oost Vrieſlandt: ende ſoo wel die van Embden als andere Leden van dat Landſchap ſochten ghedurtighlijck by haer Ho: Mog: hulp ende troost: ende na dat derſelver Gedeputeerden eenigen tijdt hier hadden aengehouden / voorſlagen gedaen / ende ghehoort: ſoo hebben haer Ho: Mog: den 16den April deur hunne Gedeputeerden aen die vande Staenden gedaen verklaeren / ende van weghen haer Ho: Mog: verſeecheren / dat deſelve hunne Welvaert / behoudeniſſe ende manitien alſoo seer ter harten naemen / als van eenighe andere Plaetſen / behoorende onder de Geunieerde Provintien ende het Diſtrict van dien; Ende dat dienvolgens haer Ho: Mog: ghneerne de behulpelijcke hant ſouden bieden / daer mede dat ſy mochten bekomen het effect van haer verſoeck. Dan alſoo men ieghenwoordigh was in den inganck vanden Somer / ock besich om alles te preparceren tot een Velt-Leger / Middtsgaders in meeninge om pets by de handt te nemen / daer door de Staenden ende Stadt Emden voornoemt ſouden konnen werden verlicht / Jae mogelijck by indirecte ende haer Ho: Mog: Staet geen nabeeldinghe ofte prejudiciable middelen bekomen / het geene nu verſocht wiert; derhalven wilden haer Ho: Mog: vertrouwen dat de voornoemde Gecommitteerde wel ſouden weten te oordeelen; dat de ſegenwoordighe Conſtitutie van deſen Staet niet toe en liet / om als nu op derſelver verſoeck pet ſitualijck te reſolveren / begheerende daerom vriendelijck dat ſy met dit hun verſoeck voor een tijdt langh wilden inhouden ende afwachten / om te ſien of ſy door de bovenverhaelde middelen niet en ſouden konnen tot haer intentie ende meeninge / ende daer het ſelve ſchoon quame t'ontſtaen / by beter gelegentheyt de voorſz ſake te reſumeren.

Den derthienden April heeft de Heer Amama van weeghen den Graef ter vergaederinghe van haer Hoogh Mogende ghedaen de volghende Propoſitie.

Hoogh Mogende Heeren. 1629.

DE Hoogh Geboren Heere ende Grave, Heer *Ulrich* Grave ende Heere in Ooſt Vrieſlant, Heere tot *Eſens*, *Stedesdorp ende Witmunt*, mijn ghenaediger Heer ontbiet u Ho: Mo: ſyne dienſt Vruntlijcken Nabuyrlijcken groet, en wat ſyn Genade meer liefs ende goets tot u Ho: Mo: dienſt vermach. Amama weeghen Ooſt-vrieſlant hier.

U Ho: Mo: kan niet onbekent zijn hoe dat ſyne Genade Graefſchap met de inquartieringhe der Keyſerſche Soldateſca een gheruymen tijdt, als van den *eerſten* December Anno 1627. tot noch toe ſeer erbarmelijck beſwaert is, ende noch beſwaert verblijft, om waer van ontlediget te worden, of wel zyn Genade niet weyniger by Keyſerlijcke Majeſteyt ſelven, als Princen ende Potentaten met Keyſerlijcke Majeſteyt gheconfereerde, alle vlijt, moeyte, ende arbeyt, met bidden en ſmeecken heeft aengehouden, oock als noch om ſulcks t'erlangen aen zijne ſyde niet laet manqueren.

Soo heeft zijne Genade met alle ſyn aengewende vlyt weynich trooſt *cum effectu* konnen erhalden, als alleenlijck dat ſyne Genaede nu ſchoon langher als voor *ſes* maenden die verhietinghe ende vertroostinghe is gedaen:

Dat het Keyſerlijcke Volck voor eerſt voor een groot deel ſoude uytghevoert ende ſyn Genade Onderdaenen een groote verlichtinghe hebben te verwachten; in ſulcke hoopeninghe ſtaende, is alle het gheene ſyn Genade met groote ende ſwaere onkoſten te weeghe hadden ghebracht, gantſch in den roock gheſlaeghen: uyt oorſaecke als ghepretendeert wert, dat de Colonel *Rouſſel* tot behoef van de Koninclijcke Majeſteyt van Denemarck eenige Soldaten heeft aenghenomen ende geworven, ende daer mede in *Reyderlandt* ingevallen, met voorgheven de Keyſerſche daer uyt te ſlaen; nemende tot dien eynde in het huys *Petkum* over de *Eems* geleghen.

Ende of wel de Colonel *Rouſſel*, met zijn Volck van de Keyſerſche wederom uyt Reyderlant is verjaecht, ſo kan ſijn Genade tot de beloofde verlichtinghe ende uytvoeringh der Keyſerlijcke Krijghs Volck niet ghetraecken, dewijle Colonel *Rouſſel* niet alleen naeſt aen zijn Genade Landt ende Grenſen hem op hout, daer Krijgs Volck wervet, oock allerley laet verluyden, maer oock geruchten gheſtrooyt, als ſouden in u Ho: Mog: Provintien noch andere *Levées* van Krijghs Volck onder hooge hoofden tot dienſt van den Koninck van Dennemarcken geſchieden, om daer mede in 't Rijck en ſonderlingh in ſyn Genade Quartier in te vallen, en met de Keyſerſche een nieuwe Krijgh aenvangen.

De ſaecken ſoo mogende beſchapen zijn, is ſyn Genade niet weynigh bekommert: want iſt by aldien dat de afvoeringhe van het Keyſerlijcke Krijghs Volck, ofte ten weynichſten een merckelijck aental van dien niet in effect ghebracht wert, ſal onmogelijck zijn dat ſyn genade Onderdanen, ja zijn Genade ſelve in het Lant ſal konnen leven, maer genootſaeckt het Lant van Vee en menſchen t'ontblooten, voorts de reſte de Woeſte Zee laten verheeren.

Hierom dan is zyn Genaede veroorſaeckt geworden zyn recours tot u Hoogh Mog: te neemen, de ſelve u Hoogh Mog: dienſt vruntlijck ende Nabuyrlijck te verſoecken ende te bidden, die voorſiennige grootgunſtigh te willen doen, ende ordre gheven, dat uyt U Hoogh Mog: Provintien geen Volck in zyn Ghenaede Landt moghe werden ghebracht ofte gheinquartiert.

Want by ſo verre ſyn Genade de Keyſerſche daer van konde verſekeren.

Staet ſijn Genade in ghewiſſe hoope ende toeverſicht de verhietene en toegheſeyde verlichtinge en uytvoeringe des Krijgs Volcks ſoude in der daedt volgen, Conſequentelijck die voor oogen ſwevende totale Lants verdervinghe voorgekomen werden. Waer toe zyn Genade verhoopt, oock vaſtelijck ghelooft dat u Ho: Mog: gheneghen ſullen zyn ende de conſervatie van zyn Genade Lant ende Luyden haer ten hoochſten gherecommandeert zyn.

Als

1629. Als nu mede gedachte Colonel door den gedanen inval sijne Genade Onderdanen merckelijcke groote schade heeft ghedaen, op *hondert duysent* gulden niet te estimeren.

En daer en boven geen schouw draegt, noch sich ontsiet zijne Genade Onderdanen in *Reyderlant* voorsz dagelijcks te dreygen, dat hy niet alleen haest weder wil komen, maer oock eenige sekere personen voor Gyselaers wech te halen, onder pretext, als waere hem voor zijn verloop uyt *Reyderlant* voornoemt eenig gelt toegesecht, so gestelt wert op *twee duysent* Rijcksdaelders.

Is te weten ende wert daer voor ghehouden dat meergemelte *Rossil* het Volck op zijn eygen hant gheworven heeft, niemant ter Werelt oyt blijck gedaen hebbende sulcke lichtinghe by hem uyt bevel ende last van de Coninclijcke Majesteyt van Dennemarcken, andere Potentaten ofte u Ho: Mog: geschiet te zyn, ja u Ho: Mo: genoechsaem sich daer van gheexcuseert, daer mede in sijn Genade Landt gevallen, en daerom na recht de veroorsaeckte schade billich behoort te boeten, en betalen, late staen, dat hy sich noch soude ondernemen *quasi re bene gesta* zyn Genade Onderdaenen, daer sy doch uytghemergelt zijn, soo een stuck gelts af te persen:

Als is zyn Genade versoeck ende begeren het moge u Ho: Mog: gunstich te believen gedachte Colonel *Rossil* tot wat plaetse het in u Ho: Mo: Quartieren mochte zyn, in arrest te nemen, daerinne te laten verblijven, so lange hy zyn Genade Onderdanen van hare gheleden schaede hebbe gerepareert en vergoet.

Benevens dien daer toe te houden dat hy Cautie stelle, zyn Genade Onderdanen niet meer te beschadigen, ofte oock Gijselaers uyt het Lant te halen.

Maer ingevalle hy vermeent hem eenige Actie wegen eenige beloofde penningen te Competeren, dat hy sulcx by forme van Iustitie aenstelle en niet met Landt-Recht voorneme en vervare: voor 't eens.

Ten anderen weten u Ho: Mo: sich te erinneren hoe dat wijlen de Hoog geboorne Grave en Heere, Heere *Enno* Loffelijcker Memorie, gelijck mede de hoogh geborene Graef en Heere, Heere *Rudolf Christiaen* Christ Zaliger gedenckens, tot verscheyden malen by u Ho: Mo: instendig hebben laten aenhouden, en versocht het mochte u Ho: Mo: sich laten believen haer ingequartierden Krijgs Volck in Oost Vrieslant wederom te revoceren, insonderheyt van zijn Genade huys den *Oort*, daer van wel expresselijck is gecapituleert:

Dat u Ho: Mo: hare besettinge daer op niet langer souden houden als voor den tijt van *vijf jaren van Anno sesthien hondert elf* af te rekenen, en dat na verloop van *vijf* jaren u Ho: Mog: souden gehouden en verbonden zijn, 't selve huys sonder eenige exceptie, tergiversatie ofte eenighe andere uytvlucht, wederom verlaten en restitueren.

Soo hebben noch zyn Genade Hoogh gedachte Heere Vader, Broeder, noch zyn Genade selver sulcks by u Ho: Mog: niet alleen niet konnen verwerven, maer daer en boven noch moeten ghedulden ende toesien, dat een andere stercke Fortresse op zijn Genade *Bandernieuland*, welcke jegenwoordigh *novo & in audito nomine de langhe Acker-Schans* ghenoemt wort, opgerichtet, als mede het huys den *Oort* met stercke Bol-en-Buyten wercken versien.

Soo ist dat door het continueeren van u Ho: Mo: Garnisoen in zyn Genaede Graefschap aen de andere zijde oorsake gegeven wort, dat ongeacht alles voorbrenghens ende remonstreerens zyne Genade Landt ende Luyden voor Vyant en goede Prinsen verklaert worden, en moet zijn Genade lyden dat zyne Genade noch de schult toegeschreven wert, niet anders als of sijn Genade met u Ho: Mog: colludeerde ende stonde met de selve in verbinteniss, tot naerdeel ende offensie van de Keyserlijcke Majesteyt ofte Coningh in Spangien

Waer over sijn Genade te verwachten heeft dat voorgedachte Vyantlijcke verklaringe, soo haest het Keyserlijck Krijsch Volck uyt het Landt vertrocken sal sijn, tegens sijne Genade ende zyn Genade Onderdanen, ghelijck bereyt te Water geschiet oock op het Lant geeffectueert ende in het werck ghestelt sal worden, sulcker ghestalt dat niemandt seecker in het Landt sal konnen wonen, of vervallen moeten onder 's vyants contributie. 1629.

Om desen nu so veel mogelijck voor te komen, heeft syn Ghenade niet konnen onderlaten sijne toevlucht tot U Ho: Mo: te nemen, ende te beraetslagen of gheene middel konde gevonden worden, waer door d' Infante ende Coning van Spagnien tot een andere Resolutie te nemen mochten bewogen worden.

Sijne Genade is genoegsame belofte geschiet so wanneer syne Genade by U Ho: Mog: d'uytvoeringe van derselver Garnisoenen konde obtineren, dat alsdan syn Genade oock aen d'ander sijde vande Neutraliteyt soude verseeckert wesen;

Ende sijn Genaede Onderdaenen te Waeter ende te Lande volkomen Vryheyt hebben ende ghenieten, als verst sijn Genade kan uyt alle het gene tot noch toe voorgeloopen is, ghenoechsaem afnemen hoe beswaerlijck sulcke afvorderinge der Garnisoenen, ongeachtet de opgerichte Capitulaetie van sijne Genade Huys den *Oort*, by U Ho: Mog: sal t' obtineren staen; daer dan noch U Ho: Mog: tot geen ander Resolutie soude sijn te brengen, maer beducht haer Garnisoen in Oost-Vrieslant te continueeren.

So versoeckt syn Ghenaede gantsch dienstelijck ende Nabuyrlijck, het gelieve U Ho: Mo: in sulcken valen u beswaert te syn, syn Genade een schriftelijck beschevde ofte bestendige Resolutie met te deelen.

Waer uyt het eynde klaer kan blijcken, dat wylen syn Ghenaede Heeren, Vader ende Broeder ende oock syn Genade selver, dit poinct belangende aen vlitige Sollicitatie by U Ho: Mo: niet hebben laten ontbreecken, doch niets konnen erholden.

Ende dat middeler tijdt U Ho: Mo: meeninge ende intentie niet sy, deur voorsz continuatie der Garnisoenen (welcke U Ho: Mog: tot haere groote kosten, sonder toedoen van syn Genade ofte syne Onderdaenen onderholden) het Rijck ofte oock syne Ghenade als een regierende Grave ende Landes Heeren in Oost-Vrieslant, aen Hoocheyt, Superioriteyt, Rechten ende Gerechticheyt in t'aldergeringste te prejudicieren ofte yet ontrocken worden.

Waer by seer noodich diende gevoecht eene verklaringe, gelijck u Ho: Mo: bereydts voor desen hebben van sich gegeven, dan door dese u Ho: Mo: toegehoorige Garnisoenen, niemants van d'andere sijde sal gheoffenseert, gemolesteert ofte belediet worden.

Alsdan wil syn Genade versoecken of syn Genade aen d'ander sijde eenige minderinge ofte veranderinge van de Vyandtlijcke Resolutie konde te weeghe brenghen. Waerinne sijne Genade wil verhoopen dat u Ho: Mog: sich niet sullen difficulteeren, dewijle u Ho: Mog: in haere intenti alleene daer heen gerichtet is, om de Stadt Embden inverwaersaem te houden, ende 's Lants gherechticheydt te mainteneeren niets afgaen, maer strecken kan tot besten ende voordeel van syn Genade Landt ende Luyden.

Inghevalle nu U Ho: Mog: haer Garnisoen op syn Genade Huys den *Oort* believen mochten langer te continueren, kan syn Genade niet nalaten U Ho: Mog: aen te melden, ende kan U Ho: Mo: niet verborghen syn, dat in meerghedane Capitulatie van Anno *Sesthien hondert elf* wel expresselijck bedongen ende versien is, *dat den Commandeur den Regierenden Grave in Oost-Vrieslandt met Lede verbonden sal syn, alle Capitulatiens pointen strickt t' onderhouden ende naer te komen*, Ghelijck Commandeur *Wilt beim Coenders* sulcken Eedt gepresteert heeft, waer op hy dan allen voorraet des Huyses ende Ammunitie onder Inventaris Ontfangen heeft.

Nu soo komt syn Ghenade in ervaringhe als of u Ho: *Mog*: ghesolveert waren in het Commandement een veranderinghe te maecken, ende dat alle *twee* jaeren het Commandement tusschen de Provintien van *Vriesland* ende *Groeningen* soude verwisselt worden.

Waer by syn Genade sich ten hoochsten bevint geinteresseert, dewijle u Ho: *Mo*: syn Genade Hoochghe-Eerde Heer Vader Zaliger aendenckens, inden eersten aenvanck die Courtoisie hebben bewesen:

Dat u Ho: Mo: geen Commandeur op sijn Genadens huys hebben verordineert, als met sijn Genadens believen,

1629. ven, ende hebben sich doen ter tijdt beyder zijden op de Persoon van *Willem Coenders* vergelaecken; soo sagh sijne Genade geerne dat hooals noch daer by mochte verblijven, met begeeren u Ho: Mog: believe de saecke daer heen te richten, dat teghenwoordighe Commandeur, dien sijn Genade nu ghewoon is, voortaen mochte continueeren.

Dewijle u Ho: Mo: grootgunstigh konnen afnemen, hoe beswaerlijck sijne Genade vallen soude, wanneer sijn Genade huys een onbekende, ende wel licht sijne Genade te *wedder* zijnde, soude toevertrouwt worden.

Dit is Ho: *Mog*: Heeren het geene de Hoog-geboore Grave voor gemelt, u Ho: *Mog*: voor te dragen, in genaden bevoolen heeft.

Waer op u Ho: *Mog*: versocht worden rijpelijck te letten, ende sijn Genade, insonderheydt in dese sijne Genadens beswaerlijcken toestant met een favorabiele ende toeverlatige resolutie te bejegenen. In *'s Graven-Hage den twaelfden Aprillis sestien honderd negen en vijntigh.*

Accoort aengaende de het Commandement in Delf-zijl ende Lieroort.

Aengaende het commandement van Lieroort is den eersten Augusti goet ghevonden den Capitepn Willem Coenders van Helpen, hoe wel men met sijne goede diensten wel waer verwacht, te dimitteeren; ende op het hart aenhouden van die van Vriesland ende Stadt en Landen in sijn plaets te stellen den Capitepn Hommo van Hettinga een Vries: werdende in Delf-Zijl, Bourtange ende dierghelijcke plaetsen desghelijcks verandering ghemaeckt, van drie tot drie Jaren, Capitepn Coenders wiert nochtans ghelast, te continueeren in het commandement ter tijdt ende wijlen toe dat sijn Missive van haer Ho: Mog: naerder soude aenghecshreven werden dat de voorsz Hettinga Acte hadde uytghevaerdight, dat de Heere Graef van Oost-Vriesland sijn Hettinga Persoon aengenomen was op Lieroort te commandeeren, waer naer sijn Coenders aen den voornoemden Hettinga soude overleveren onder behoorlijcken Inventaris het Cooren, Wapenen, Munitie van oorloch, ende alles, anders aenbehoorende den welgemelten Heere Graef dat in sijnder bewaringe bevonden soude worden, het welck gedaen zijnde, sijn Coenders daerelijck uyttet voorsz Garnisoen van Lieroort op behoorlijcke Patente met sijn onderhebbende Compagnie soude mogen vertrecken.

Het selve stuck van de Verwisselinghe der commandementen op Lieroort den derden Augusti gerefumeert voorsz, is goet ghevonden den Capitepn Hommo van Hettinga in de Vergaderinghe binnen ghevoordert, aen te seggen dat haer Ho: Mog: voor hem soude doen depescheren Commissie ende Instructie: diemen ordineerde te stellen in handen van de Heeren Eysinga, Schaffer ende Iensema haere Gedeputeerde tot Emden te samen ofte elcks van hun in het bysonder ofte by hare absentie in handen van de Heeren Gedeputeerde Staeten van Vriesland, als ooch die van Stadt ende Landen, om by de selve opghehouden te worden ter tijdt ende wijlen toe dat van de Heere Graef van Oost-Vriesland uytghevaerdight soude zijn Acte, verklaerende dat hem de Persoon van den voornoemden Hettinga als Commandeur op Lieroort aenghenaem was, ten welcken eynde aen den welghedachten Heer Graefe by haer Ho: Mog: serieuselijck wiert geschreven ende den selven Hettinga favorabelijck ghere commandeert, het welck ooch de Heeren Gedeputeerde Staten van de Gemelte Provintien versocht wierden te willen secundeeren, welcke verklaringe van den welgemelten Graef by geschrifte uytghevaerdight zijnde, wiert verstaen dat hem Hettinga den Eedt op sijne voorsz Commissie ende Instructie in den Naem ende van wegen haere Ho: Mo: soude werden af ghenomen by de Gemelte Heeren Eysinga, Schaffer ende Iensema als hier toe specialijck geauthoriseert ofte by haer absentie onder ghelijcke authorisatie door de Gemelte Heeren Gedeputeerde Staten van de Provintie van Vrieslandt: als ooch van Stadt ende Landen, alle het welcke in maniere als booren ghedaen zijnde, soude Capitepn Coenders jegenwoordich op Lieroort Commanderende gehouden sijn, gelijck hem belast wiert aen den voornoemde Hettinga over te leveren onder behoorlijcke Inventaris ende rechtsse respective, het Canon, Wapenen, Munitie van Oorloch, ende alle andere aenbehoorende den welgemelde Graefe, ende soude ooch het Commandement van den voorsz Hettinga voor den tijt van drie jaren, eerst ingaende nemende naer dat de voornoemde Coenders overghelevert hebbende de voorsz goederen op behoorlijcke Patente uyt het voorsz Fort van Lieroort soude zijn vertrocken. Voorders hebben haer Ho: Mo: voorslaen van de Acte van aengenaemheyt van de welgemelte Heere Graefe uyt te vaerdigen, in haer Griffie soude worden overghelevert, om aldaer bewaert te worden na behooren.

1629.

De Heer Graef schreef dat salvis juribus hem de persoon van Hettinga aengenaem was. Hy versocht ooch dat haer Ho: Mog: die van Embden daer heen willen houden, dat sy willen na laten die Ridderschap als andere Ingesetenen van Oost Vriesland te executeeren om de oplaghen daer mede sy het platte Landt hadden beswaert, bedragende 's weechs tusschen vijf en ses duysent gulden.

1629.

De Graef van Tilly schreef op het selve subject uyt Staden, niet een oversendende seecker dubbelt van een Placcaet by die van Embden ghedaen Emaneeren den derthichsten July lestelijck waer by sy de Platte Landen bezwaerden met de gemelde Weerchentlijcke Contributie, houdende de voorsz Missive dat hy in den naem van de Chatholijcke Ligue niet en soude konnen toestaen de voorsz bezwarentisse, vertrouwende ende versoeckende dat haer Hoogh Mog: die van Embden in het executeeren van het voorschreve Placcaet niet en wilden secunderen.

Embden tegen Mulert.

Die van Emden hebben in dese tijdt ooch uyt het Graefschap Lingen gebangen ghehaelt den Heer Ernst Mulart toe Gromismolen: by retorsie om dat die van Lingen de Borgers van Embden Spantlijck tracteerden. Den tienden September wiert met advijs van de Raedt verstaen datmen die van Emden soude vermanen den voorsz Mulart uyt de detentie te willen ontslaen, onder cautie, ofte haere rebenen ter contrarie over te schrijven, ende wierden daer beneffens die van 't Ampt Linghen voor haer Ho: Mog: verschreven jeghens den eersten October, jegens welcken tijdt die van Embden op andere oorsaecke ooch beschreven waren, om als dan partijen tegens den anderen te hooren, ende te sien de saecke questieus, tusschen de selve te vinden. Van heeft de Heer Eysinga verklaert hier in niet te konnen consenteren, verstaende dat haer Ho: Mog: niet behoecht en waren om die van Emden op dese ofte diergelijcke saken te beschrijven.

Kuipuysen ende Hisken hier.

Den twintigsten September zijn in de Vergaderinge gecompareert de Heeren Carel Fredrich van Inde Kniphuysen, ende Ciriacus Hisken, Gedeputeerde van de Ridderschap, Steden Noorden ende Aurick, mitsgaders den Huys-Manne Stant der Graefschap Oost-Vriesland hersamelde Stende, ende hebben in kracht van haer Brieven van Credentie, verschepden klachten ghedaen over de Proceduyren van die van de Stadt Embden, referrerende sich, belangende de particulariteyten, ontfeltere Articulen by hun overgelevert, als ooch tot een dubbelt van seechere Missive by de Heeren hare Committenten den 13. Aug. lestleden aen die van Embden geschreven, mitsgaders een verklaringe by den Heere Ulrich Graefe tot Oost-Vriesland den 22. Augusti daer aen volgende gedaen: alles breeder aengetoogen, en hier naer op sijn plaets gestelde Propositie van de Heeren Wiarda Amama.

Twee dagen daer na wiert ghereselveert datmen de Heeren Borgemeesters ende Regeerders der Stad Emden brunt ende Nabuyrlijck (dit waren de formalia van de resolutie soo seer wierden sy gecaresseert) soude versoecken dat sy de harde Proceduyren aenghewent jegens de Opgesetene ten platte Landen van Oost Vriesland wilden doen surcheeren, ende de ghevangens by hun ghehaen op haelen, by provisie ontslaen, ter tijdt ende wijlen toe dat de saecke ten Principaelen by ghelept ende gevonden mocht worden, waer toe hare Gedeputeerde als ooch die van de Heer Graef van Oost-

Vries-

1629. Vrieſlant jegens den eerſten October toecommende voor haer Ho: Mog: waren beſchreven; ende is oock ghereſolveert dat de ſelve Heere Graef meede ſoude verſocht worden dan zijner ſijde af te doen/ het geene zijn Lieutenant jeghens die van Embden hadt aengheweent: ghelijck oock ghenotificeert wierdt aen die van de Ridderſchap/ Steden Noorden, Aurick, ende Hups-Manſtant/ om ten voorſz dage haer Intereſt ende bezwaernisſe te moghen deduceeren ende bewijſen/ die ſy aen haer Hoogh Mog: ghelaeght hadden dat hun oberquaeme voor de Procedueren van de voorſz Stadt Embden.

Van wegen Embden Compareerden den eerſten October de Borghemeeſter Swaelwen ende de Secretaris Witteveldt, ende hebben haer Ho: Mog: gheroongraveert over de Victorien daer met Godt Almachtich deſen Staet in het loopende Jaer merckelijck hadden gheſegent. En wijders verſocht/ dat gereſumeert mochten worden de Retroacta/ waer op de ſonderlinghe Gedeputeerden des uytſchots der voorſz Stadt ende van den Hupsmanſtant den negen en twintigſten October in den voorleden Jaere ſeſtien hondert achten twintigh dan hier waren geſchreven. Waer op de Gemelte Heeren Gedeputeerden ghereciteert/ ende ghedelibereert zijnde/ is hun weder in de Vergaederinghe kommende/ aengheſept/ dat haer Ho: Mog: jegenwoordich op haere ſake ten Principalen niet en konden diſponeren/ en dat ſy partentie wilden nemen ter tijdt ende wijle toe/ dat men ſoude hebben ghelien wat Cours ſijn Excellentie met het Legher ſetten: ende dat ſy daer nae haere Propoſitie ſoude mogen vernieuwen/ ende dannen middertijdt by de handt ſoude kommen nemen de particuliere queſtie en differentie tuſſchen den Heer Graef van Ooſt-Vrieſlandt, ende de Gemelte Stadt ontſtaen/ over het invorderen van de Contributien ten platten Lande van het ſelve Graefſchap/ tot onderhout van het particuliet Garniſoen der ſelver Stadt. Vier dagen daerna hebben de Heeren D. Dothias Wiarda ende Sixtus van Aruama, Gedeputeerden van de Heere Graef Ulrich van Ooſt-Vrieſlandt, eerſt by monde ghedaen ende daer na in Geſchrifte over gheleverd de Propoſitie hier nae volgende.

Hooge Mogende Heeren,

Wiarda ende Aruama hier.

DEn Wel-gebooren Gruve ende Heere *Ulrich*, Grave tot Ooſt-Vrieſlandt, onſen genadigen Heere, doet aen u Ho: Mog: ſijne gedienſtige gebiedenisſe, ende u Ho: Mog: wenſchen alle proſperiteyt ende welvarentheyt.

Voorts is u Ho: Mog: buyten twijffel wel indachtigh, hoe dat voor deſen ſijn Genade aen de ſelve is klachtigh gevallen over de exorbitante procedueren uyt der Stadt *Embden*, onlangs voorgenomen, met vangen ende ſpannen van eenige Ingeſetenen van 't Landt, ſoo uyt den Adel als andere, ende principalijck ſijn Genade Pachters ende Huer-luyden.

Waer op alſoo u Ho: Mog: belieft heeft, ſoo wel ſijn Genaede, als die van ſijne Genaede Stadt *Embden* aen te ſchrijven, ten wederzijden eenige Gedeputeerden aen u Ho: Mog: Vergaderinge te ſenden, tegen den *eerſten* Octobris.

Soo heeft ſijn Genade hem willen comporteeren nae u Ho: Mog: goede meeninge, verhoopende dat u Ho: Mog: beliefte weſen ſal den verloop van onſen Staet te redreſſeeren naer redelijckheydt ende gerechtigheydt, in conformiteyt van onſe Accoorden ende Affcheyden, om eens den Staet van Ooſt-Vrieſland te ſtellen in ruſte ende vaſte Vrede.

Wy hebben tot onſe aenkomſte alhier verſtaen, dat u Ho: Mog: eenige dagen voorleden op het verſoeck van de Gecommitteerde van de Landt-ſtenden hebben doen ſchrijven aen die van *Embden*, de Gevangene te ſullen relaxeeren, ende op vrye voeten te ſtellen.

Wy willen verhoopen dat daer onder mede ſullen verſtaen worden ſijne Genade Pachters ende Huer-luyden: Midtsgaeders Dienaeren ende Officieren van het Gerichte binnen der Stadt ende Ampt, welcke ſy-luyden ſijne Genadens Huys tot een gevanckeniſſe hebben gegeven, ayſchende van hun groote ſommen gelts, ende dreygende deſelve door Soldaten te executeren, gelijck alreede met den Ampt-man de aenvangh ghemaeckt is. 1629.

In wiens Huys jegenwoordigh Soldaten geleght zijn, niet tegenſtaende ſijn perſoon op 't Huys van ſijn Genade beſlooten ende bewaert werdt.

Wy hoopen mede dat u Ho: Mog: oock ſullen verſtaen: dat die *van Embden contra omnia jura diſpoſiti. Quod Sacre Sanctum eſſe debet*, alle Goederen van 't Landt in de Stadt voor de Keyſerſche gevlucht zijnde, ſonder onderſcheyt laten aenteyckenen ende Zegelen, deſelve ſullen ontſlaen ende vry laten, ende voorts de Schepen, waer mede ſy-luyden alle Havenen ende Stroomen beſet hebben, weder te roepen.

Soo dan oock gehouden zijn te reſtitueeren alle die Goederen, die ſy-luyden van de Ingeſetenen van het Landt hebben geroofft ende genomen.

Waer by ſoo afgrijſſelijck gehandelt is, dat het geene Vyandt qualijcker kan maecken.

Want ſy-luyden hebben onlanga na dat ſy u Ho: Mo; ſchrijvens (om eenige Gedeputeerden herwaerts te ſenden) al hadden ontfangen, noch eenige Troupen van hunne Soldaten in de *twee hondert* Man ſterck by nacht met Schepen uytgeſonden, met intentie meer Gevangenis te halen.

Maer de Huys-luyden meeſt onweecken zijnde, de welcke ſich 's nachts in hun Huyſen niet dorven vertrouwen, hebben ſy een mede genomen.

Ende voorts alle de Ingeſetenen van *Schaen-Gen; Aluis* ende *Wirdumer-Nieuwlandt* geheel uytgeplundert.

Jader Kinderen ende Vrouwen Kleederen mede genomen, ende wat hun niet gedient, of ſy niet wegh brengen konden, in ſtucken geſneden, het Koorn ofte Granen, het welcke af-gedorſſen was in Sacken, dieſy met groote quantiteyt mede gebraght, geſlagen, ende naer de Stadt gevoert.

Waer onder den Burgermeeſter *Hendrick Herbers* ſijn ſacken mede gehadt heeft, van dewelcke een in ſeecker Huys-mans huys achter gelaeten, daer ſijn naem ende merck (ſoo daer op geſtaende) noch te kennen is.

Dat nu deſe Luyden van hunne Goederen geſtruſtreert blijven, was een deerelijcke ſaecke, ende niemp hoopen dat u Ho: Mog: ſullen toeſtaen. Waer by wy noch te klagen hebben:

Dat den Commandeur over deſe Troupes wel expreſſelijck heeft dorven verklaeren, Commiſſie te hebben alle ſijne Genaedens Hoff-ſteden in brandt te ſteecken.

Maer dat hem dat ſchoone Koorn (het welck noch in 't Stroo ende noch niet uytgedorſcht en was) jammerde.

Tegens alle deſe foulen ende exorbitantien is geen andere remedie, als dat men het Regiment in deſe Stadt *Embden* reguleere naer de Accoorden, ende hun luyden het middel uyt de handt neme:

Waer mede ſy gewoon zijn van ſoo veel jaeren herwaerts het Landt te houden in perpetueele commotie, ende hunnen Landts-heer in onſeeckertheyt.

Aengaende ten *eerſten* het Regiment binnen de Stadt: dat deſelve is in conformiteyt van onſe Accoorden, betrouwt aen Burgermeeſters ende Raedt, beſtaende in *twaelf* Perſoonen, dewelcke by de *Veertigben* geëligeert, ende van ſijn Genade als Landts-Heer moeten geconfirmeert ende beëdight worden.

Wanneer men nu eenige nieuwigheydt ende exorbitantien wil voor de handt nemen, ſoo gaen ſy-luyden eenen ſeeckeren Achter-raedt Deputeeren uyt het Collegie van Burgermeeſters, Raden, ende de *Veertigen*, gelijck tegenwoordigh geſchiet is.

Welcke Gedeputeerden alle macht ende gewelt opghedraeghen werdt te doen ende te laeten wat hun goet dunckt, ſonder d' ander van den Raedt eens te vraegen, de welcke daer en tuſſchen hun alleen bemoeyen met ſaecken van Juſtitie ende Gerechte. Deſe maniere van Regeeringe moet noodwendigh geredreſſeert, ende *ad terminus* van onſe Accoorden gebraght worden: konnende onderſints de Regeerders van de Stadt niet gehouden

worden

1629. worden, konnende anderſints de Regeerders van de ſtad niet gehouden worden *pro legitimo Magiſtratu, qui nomen quidem habent ab eligentibus, ſed imperium & poteſtatem a ſuo principe confirmant*, waer af in het *veertighſte* Artijckel van het *Ooſter-huyſiſche* Accoord de anno *ſeſtien hondert elf*, mitſgaders in d' Appoſtillen *ad Gravamina contra Emdanos* de anno *ſeſtien hondert twintigh*, Artijckel *negen* werdt eenige mentie gemaeckt, maer wel van nooden waer het ſelve wat naerder te expliceeren.

Het *tweede* middel waer door alle deſe exorbitantie in effect gebragt werden, is 't Guarniſoen van de *ſes hondert* Soldaten, dewelcke by het *Hagiſche* Accoord de anno *ſeſthien hondert drie*, van wijlen ſijne Genade Grave *Enno* zijn geconſenteert gheweeſt, tot koſten van 't Landt binnen te Stad te leggen, om die ſelve te bewaren tegens inwendigh oproer, ende uytwendigh aſſault ofte overval.

Het welcke by de Land-ſtenden naederhant (hoewel niet ſonder groote ſwarigheyt) is geaggreert.

Ende al is 't dat ſijne Genade ende de Landt-ſtenden noyt en hebben konnen verſtaen, dat het onderhouden van dit Guarniſoen ſal een eeuwighe plicht zijn voor het Landtſchap, gelijck u Ho: Mog: door hunne Gecommitteerde in den jare *ſeſtien hondert negentien* den *twaelfden* Iuny expreſſelijck hebben laten verklaren.

De Landt-Stenden gheſien ende oock geproeft hebbende de groote exorbitantien ende misbruycken, tegens den inhoudt ende meeninghe van de eerſte inſtellinge, dickwils hebben verſocht van 't onderhoud van dit Guarniſoen ontſlaegen te weſen, ſoo hebben ſyluyden doch ſulcks niet konnen obtineeren.

Maer anno *ſeſtien hondert twintigh* ſoo veele te wege gebraght, dat alle des ſelfs Guarniſoens, Commandeur, Capiteynen, Bevel-hebberen, ende gemeene Soldaten, hebben moeten Eedt doen, buyten de Stadt hun in geener manieren gebruycken te laten, ſonder conſent van ſijn Genade, des ſelven Land-ſtenden, ende U Ho: Mo: waer over die van *Embden* hun revers hebben uytgegeven, by peene, dat het voorſz Guarniſoen datelijck ſal worden gehouden voor gecaſſeert.

Alſoo nu die van *Embden* boven alle andere faulten wederom tegens d'Eedt van die Soldaten, ende haeren overgegeven revers hun hebben verſtout dit Guarniſoen ſoo ſchendelijck te misbruycken, als tegenwoordig voor oogen is.

Soo vertrouwt ſijn Genade en de Landt-Stenden vaſtelijck, dat u Ho: Mog: ſy-luyden met deſe laſt voortaen niet ſullen beſwaert houden.

Mede geconſidereert dat het voor 't Landt niet alleen onmogelijck is, de koſten langer te dragen.

Maer dat oock de oorſaecken ende intentie waerom dit Guarniſoen alder eerſt ingeſtelt is, lange zijn komen te ceſſeeren.

Want het was by de eerſte inſtellinge die meyninge: dat een Neutrael Guarniſoen in *Embden* voor een tijd tot koſten van Stadt en Landen ſouden onderhouden worden, tot verſeeckerheydt van die Vrede handelinghe alhier in den *Hage* getroffen, in den jare *ſeſtien hondert drie*: waer van men afgetreden is, nae dat u Ho: Mog: Guarniſoen in den jare *ſeſtien hondert ſeven* wederom op nieuw in de Stadt is gebraght, ende tot noch toe daerinne onderhouden, weſende Interim de Vrede tuſſchen ſijn Genade ende die van de Stadt *Embden* ſoo dickwils deur dit Guarniſoen labefacteert ende verſtoort, ſulcks dat ſijne Genade ende de Landt-Stenden hun meer verſeeckert houden van ruſt ende vrede:

Soo wanneer u Ho: *Mog:* Guarniſoen alleene daer binnen is, als dat die van *Embden* apart een aental Soldaeten aen de handt hebben:

Waer mede ſy-luyden dat Landt foulleeren, ende ondertuſſchen de Stadt door u Ho: *Mog:* Guarniſoen ghenoegh bewaert blijft.

Deſe beyde poincten dan geredreſſeert zijnde, en dat u Ho: Mog: believen moghte die van *Embden* tot ſtricte onderhoudinge van onſe Accoorden te conſtringeeren, ſullen konnen reeckeninghe ende ſtaet maecken op de ruſte van 't geheele Landt; daer ter contrarie de voorſeyde ongeregelde Regeeringe continueerende, ende ſyluyden met Soldaten gearmeert blijvende, niet anders als meerder confuſie met verwoeſtinge en onderganck van Heere ende Ingeſetenen te verwachten ſtaet. 1629.

Ende ſoo veel aengaet het onderhouden van de Accoorden, ſoo magh u Ho: Mog: gelieven te verſtaen, dat die van *Embden* niet een poinct ofte Artijckel ſullen by brengen:

Waerinne ſijn Genade hem te buyten ghegaen, ofte hun-luyden te kort gedaen heeft.

Maer ter contrarie is daer niet een poinct ofte Artikel waerinne ſyluyden ſich comporteeren na de Accoorden.

Willende ſijn Genaede geheel niet voor Heer kennen, het welcke de oorſake is, dat ſyluyden geen confirmatie ſoecken van hunne geëligeerde Magiſtraten, gelijck ſy *extra eminem controverſiam*, naer de Letter van onſe Accoorden gehouden zijn te doen, ende voorts in weygeringe blijven ſijne Genaede als Erf-Heer de behoorlijcke Huldinghe te preſteeren, het welcke 't fondament is van die Superioriteyt, ſijn Genade in *'t derde* Artijckel van 't *Ooſter-Huyſiſche* Accoordt gereſerveert.

Soo is dan noch buyten alle diſpuyten en in den Accoorden expreſſelijck geprecaveert, wat die van *Embden* jaerlijcks ſchuldigh zijn aen ſijn Genade te betalen.

Het welcke nu eenige jaren opgeloopen ende gecunnuleert zijnde, voor allen dingen behoort goet gemaeckt, ghelijck mede alle die Boeten ende Keuren in die Stadt gevallen, gereeckent, ende de helfte aen ſijne Genaede betaelt te worden.

Ende alſoo die van *Embden* eenige tijdt verleden, hebben ingetrocken ſekere Wijn ende Bier-Accijſen, ofte Tol, ſijne Genade toebehoorende, onder pretext dat de ſelve ſijn Genaede ſoude by Sententie van den *Hoogben Raedt* af-gekent zijn

U Ho: Mog: nochtans met Advijs van den *Hooghen Raedt* hebben verklaert, dat ſijn Genade noch ſoude mogen bewijſen, dat ſulcken Tol niet nieuws, maer oudt ende voor het decreet van den Keyſer anno *negen en tachtigh* den *thienden* February, ſpreeckende van nieuwe Tollen ende Accijſen, ſchoon lange jaren in *uſu & obſervantie* geweeſt zijn.

Soo verſoecken wy uyt den Name van onſen Genaedigen Heere van Ooſt-Vrieſlandt: dat u Ho: Mog: believen yemandt te Committeeren, dewelcke uyt d'oude Regiſters en Documenten, dewelcke wy by der handt hebben ende verthoonen konnen, mogen van die Oudheydt van deſen Tol werden geinformeert.

Ende na dat de ſelve bevonden ſal ſyn die van *Embden* werden geconſtringeert, tot reſtitutie van het gebruyck derſelver, ende vergeldinghe van d'achterheden ende vruchten.

Daer ſyn wel eenighe meer Poincten *in queſtie* dewelcke u Ho: *Mog:* belieft heeft by d' Apoſtille van den Iare *ſeſthien hondert twintigh* te remitteeren aen het Recht ofte in Proces te wijſen, ghelijck mede voor het Hoff-Gherichte, daer over ten deele Proces is aenghevanghen, waer over men Deciſie ende Sententie mach verwachten, al hoe wel ſyne Genade Heer Vader ende Broeder Loffelijcker Memorie liever gheſien hadden, dat deſe queſtien in 't minnelijck hadden moghen worden gevonden, tot welcken eynde eenige voorſlaeghen geſchiet ſyn, maer te vergeefs.

U Ho: Mo: dan gelieven de ſaken na hun gewichte wel over te leggen, ende ons op 't gheene verhaelt is te verleenen een goede Reſolutie, beſtaende in Recht, Reden ende Accoorden, ten overſtaen van u Ho: Mo: tuſſchen ſyne Genade ende de Stadt *Emden* gemaeckt.

Waermede u Ho: *Mog:* niet anders als Eer ende Reputatie konnen behalen.

Sullen ſyne Genade ende 't geheele Lant ten hooghſten obligeren tot alle danckbaerheyt. Dit doende &c. Onderſtont U Ho: *Mo:* Onderdanige Dienaren, Gedeputeerden, *Dotias Wiarda, Sixtus van Amama.*

De Raet van State adviſeerden daer op / dat in deſelve Propoſitie ende Memorie gheſtelt wierden verſcheyden particuliere pointen in feyten beſtaende / op dewelcke niet te diſponeeren was / ſonder alvoorens parthyen daer op te hebben gehoort / waeromme den meergemelten Raedt opmeerde / dewijle Gheconmit- Advijs des Raets daer op.

Digitized by Google

1629. teerden der Stadt Embden mede inden Haghe waeren/ dat haer Ho: Mog: soude moghen believen Commissarisen te deputeeren/ om de Ghedeputeerden vanden Grave/ ende die vande Stadt/ d'een tegen d'ander te hooren/ examineeren ende partyen te verghelijcken/ soo doenlijck; of anders aen haer Ho: Mog: rapport te doen; doch souden sulcke Commissarisen van haer Ho: Mog: daer op mede dienen verdacht te zijn/ dat die van de Stadt deur interventie van de Kepser ofte de zijne/ de middelen niet en worde besneden/ noch heure gerechtigheden verkort/ upt dese welcke sy de noodighe provisie bekomen moesten/ om haere besittinghe te verballen: het welck voorbehouden/ waren sy oock schuldigh hun te reguleeren na de Accoorden ende Concordaten/ ende deselve niet te hupten te gaen; haer Ho: Mog: hebben sich hier mede geconformeert/ versoeckende ende autoriseerende den meerghemelten Raedt/ om partyen wederzijdts voor haer te beschepden/ ende d'uptstaende questie ende differenten te accordeeren ende assopieren.

De Heeren vanden Raedt parthyen ghehoort hebbende/ rapporteerden den vier en twintigsten October: dat de Gedeputeerden van Embden nerghens toe hadden willen verstaen: verklaerende iterativelijck hier toe niet gelast te zijn/ maer wel ter contrarie/ ende dat sy alhier waeren ghekomen/ alleenlijck om te bevorderen de groote principale saeck/ haere Ho: Mog: bekent/ dewelcke succederende/ dat daer mede de particuliere misverstanden tusschen den meergemelte Graef/ ende die vande Stadt sich selfs souden vinden: seggende klaerlijck sy Gedeputeerden dat sy niet na huys en souden dorven wederkeeren/ sonder favorable resolutie mede te brengen/ op de voorsz principale saecke. Waer op ghedelibereert ende verstaen zijnde de consideratien vanden weleghemelden Raet/ meynende datmen alnoch behoorde te doen aen die van Embden, om deselve te bedegen in communicatie te komen/ nopende d'ontlastinge van de ghevangene Graefflijcke Officieren ende Onderdanen/ is des niet te min goet gevonden te versoecken/ ende committeeren de Heeren Essen, Bas, Vosbergen, Roode, Eyssinga ende Ter Cuylen, om de ghemelde principale saecke te resumeeren/ ende daer op te formeeren haer advijs: mits datmen by absentie van de een of d'andere van de ghemelte Heeren Gecommitteerden soude besoignieren met de presenten.

De Gedeputeerden des Graven van Oostvrieslandt, hebben noch in 't laest van November versocht: dat die van Embden mocht werden opgelecht de ghevanghenen vande Opgesetene ten platten Lande van Oostvrieslandt/ sonder cautie by hoft ende schadeloos te relaxeren; den Amptman vanden weleghemelden Graef upt de Stadt gelept/ als mede zijn Rentmeester ontanghs upt de Stadt ghebannen/ wederomme haer dienst te laeten waer nemen: oock restitueeren de Protocollen ende andere Brieven upt het Huys ende Ampt-ghereeht op het Raethuys ghevoert: met verbodt van den selven Amptman/ als zijn Rentmeester/ van eenigh gelt op te brenghen te molesteeren/ ende voorts de ghepluderde goederen van Schoonoort, Wijrdunner, Nieuwlant ende Alant, ende die ontfangene hueren van den meergemelten Heer Graef te restitueeren: als oock mede om sich van alle voordere datelickheden te onthouden; maer men heeft het ghedifferreert ende uptgestelt: willende die van Embden te seer voor het hooft stooten.

Upt de vijf hondert man/ die tot versterckinghe van het Guarnisoen in Embden waeren bestelt/ hadden een Compagnie tot twee hondert man ghesormeert. Den twee en twintighsten December is met advijs van zijn Excellentie goet ghevonden den Raedt van Staete te authoriseeren/ om boven de voorsz Compagnie van Capitepn Erentreiter, op de beste ende bequaemste voet/ ende met de meeste menage van 't Landt te formeeren twee Compagnyen upt de reste van het voorschreve Volck/ sonder nochtans het Landt te beswaeren/ boven de twee en sestigh duysent gulden/ ghelijck deselve tot betaelinge vande voorsz vijf hondert Man/ bevoorens successivelijck versocht ende geconsenteert waeren; ende wiert aen zijne meer hoochgemelte Excellentie gedefereert het stellen vande Officieren over de voorschreve Compagnien: als van wegen de Generaliteyt hupten repartitie onderhouden werdende. Voorders is aende Provintie van Vriesland geschreven te willen continueren in het verschot van 't vijfde part inde voorsz somme van twee en sestigh duysent gulden, ende aende Stadt en Lande te willen continueeren in 't verschot van drie vijfde parten, ende aen die van Dronthe van een gelijcke vijfde part: beloovende haer Ho: Mog: dat hun het voorsz verschot respectivelijck soude validieren/ volgens voorgaende resolutie op haer Ho: Mog: ordinaris ende extraordinaris consenten/ in allen schijn/ ofte het selve in baren gelden aen handen vanden Ontfanghcr Generael Doubleth ware gelelt/ ghelijck het oock in effect wiert gehouden. 1629.

Wat ick van Binnelantsche saecken in dit half Jaer heb ghemarqueert/ is/ dat die van Zeelandt hebben gedooleert/ noopende de Contractatie die ter Vergaderinghe der Seventhien Bewinthebbers wiert ghedaen/ van meestendeel alle Oost-Indische waren/ uytgenomen de Moluckische specerijen/ op prijs ghestelt zijnde/ dat de selve Provintie daer by dese Interest leet: als dat eerstelijck by middelen vande selve Contractatie de voorsz Waren quamen in handen van weynige personen/ meestendeel t' Amsterdam woonende/ die deselve daer na op sulcken mercht ende prijs stelden/ als het hun gelieste; daer mede alle andere Kooplupden dwinghende sulke Waren upt heuren handen te komen halen/ ende het haerder Contractanten beliefte te betalen. Zeeland tegen Contractatie van de Oost-Indise Compagnie.

Ten tweeden, dat in de voorsz Contractatie mede participeerden de Hollantsche Bewint-hebberen, jae selfs de gene die ter Vergaderinghe vande Seventhiene wierden gecommitteert: dewelcke/ als hebbende mede gestaen over d'advijsen ende deliberatien ghevallen over het innestellen vande Pointen vande beschrivinge, soo over de verhandelinge vande goederen/ als andere/ mits dien lichtelijck konden bewust wesen/ vande intentie ende meeninge hunner Kameren/ over de Waren/ dismen verkoopen wilde of moest; ende welcke Bewinthebberen ende Contractanten daer naer mede waerende over de Brieven ende oorde die den Ghenerael ende Raden inde Indien wierden ghegeven/ over de Retouren/ die van daer souden werden ghesonden/ quamen daer upt als mede vanden prijs/ rabadt, refactie, Tara præsumtie te ontstaen/ dat der participanten proffijt/ noch den dienst vande Compagnie/ inde welcke de Inwoonderen van Zeelandt boven hun vierde part noch verschepdene groote partijen/ by koop van Actien inde Hollantsche Kameren herideerden/ niet betracht en wiert soo wel behoorde.

Ten derden, dat by het oude Oost-Indische Octroy, Articul twaelf en derthien geordonneert/ zijnde dat yder Camer soude hebben het Bewindt ende Administratie van hare uptgesonden Schepen ende Coopmanschappen/ ende soo wanneer d'een of d'ander Kamer Specerien ofte andere Coopmanschappen van Indien aengebracht hadden/ ende andere Cameren geen en hadden/ in sulcken gebal de Camer die ghepropvideert was/ de andere Cameren op haer verzoeck naer ghelegentheyt van saecken soude provideren/ ende eickemael meer senden/ als sy upt verkoft souden hebben: nu by middel van dese Contractatie, het bewint ende Administratie van het vierde part, de Camer van Zeelant competerende/ wiert benomen: jae in plaetse van dat men deselve Camer/ soo wanneer sy onversien mochte wesen van specerien ofte andere Waren/ daer van toesendinghe soude doen/ soo wiert in tegendeel door de voornoemde Contractatie de voorsz Camer van Zeelandt onthaelt het gene sy aengebracht hadde/ directelijck reghens de intentie van den voorsz twaelfden ende derthienden Articul van het Octroy.

Daer upt ten vierden volcht/ dat de Provintie van Zeelandt grootelijcks wierdt verkort/ in het recht/ dat aber alle uytgaende Goederen ten Comptoire vande Convoyen ende Licenten wiert betaelt.

't Welck alles geconsidereert/ ende mede dat de Ingesetenen van Zeelant voor hunne Capitalen liepen den risico

Digitized by Google

1629. ristigende perijckel / soo wel in het senden vande Con-
tanten naer Oost-Indien als de Retouren die van daer
herwaerdts quamen / ende midtsdien gansch redelijck
ende billijck wesende / dat de monumenten / die den voorsz
Oost-Indischen Handel gaf voor het gedeelte van Zee-
landt, mede by de Inwoonderen van deselve Provintie
wierde ghenooten / is op het ernstelijck ende Alteratijf
versoeck soo van de Hooft Partypanten van Zeelandt,
als de ghemeene Cooplieden van de Borse van Middel-
burgh, daer by sy deduceren / het grief / groote scha-
de / ende achterdeel / die sluypden / ja de geheele Com-
pagnien deur de voorsz Contractatie quamen te lijden /
het welck by de voornoemde participanten mede was
vertoont / soo aen de Bewint-hebberen van Zeelandt,
als de Vergaderinge vande Seventhiene: daer toe exhi-
berende verscheyden Documenten / ende onder andere
mede seeckere Appostille by hare Ho: Mog: gege-
ven op derselver Participanten versoeck / tot naerder
interpretatie op de Articulen van Reglement over het
Nieuwe Octroy aende Oost-Indische Compagnie ver-
leent ende onder andere mede over het selde Artijckel
van het selve reglement / by welcke Appostille / zijn-
de van dato den derden Ianuary 1623. Hare Ho: Mo:
verklaerden / indien naermaels by de practicque be-
vonden wierdt in eenighe der Articulen dupsterheydt te
wesen / die omme te voorkomen de schade vande Par-
ticipanten soude dienen naeder verklaert: dat hare Ho:
Mog: alsdan sulcks daer op souden versien / dat de
Participanten geen reden souden hebben van klaeghen /
volgens deselven Appostille / die benevens verscheyden
andere stucken / by de Participanten van Zeelandt aen
dese Vergaederinge als nu versochten afdoeninghe ende
verbodt vande voorsz Contractatie, is overgelecht / by
de Heeren Staeten van Zeelandt den neghenthienden
Iulio laestleden gereselveert / ende de Bewinthebberen
vande Camer van Zeelandt gecorsonneert / dat sy voor-
taen de verkoopinghe van de Oost-Indische Waeren
metten Stocke aende meestbiedende souden hebben te
doen / ende niet by Contractatie, als voor desen: noch
eenighs toestaen / dat de goederen by de Camer zijnde
sonderlinge metter twee laeste Schepen ingekomen / el-
ders waeren verhandelt ofte buyten de Provintie ghe-
sanden / omme aldaer te werden verkocht: het welck
by de voorsz Bewinthebberen van Zeelandt alsoo ter
voorsz Vergaderinghe van de Seventhiene zijnde ghe-
sustineert / hadt deselve Vergaderinge echter ende oock
niet teghenstaende de notificatie die hun van weghen de
Heeren Staete van Zeelandt hier van was gedaen / de
voorsz laetste aengekomen Goederen weder Gecontrac-
teert, daer upt alsoo niet anders dan disputen / ende
ondienst voor de Compagnie stonden te verwachten /
soude yet selve met alle ghevoeghelijcke middelen dienen
verhoet; Overgegeven ter Vergaderinge by de Gede-
puteerde van Zeelant den dertighsten October sesthien
hondert negen en twintigh.

Die van de Seventhiene hebbende daer op weder het
hare gesept: is deur haer Ho: Mog: Gedeputeerden
den derden Novembris gerapporteert / dat de Gemel-
de seventhiene sustineerden met goede oorde by Contrac-
tatie tot meesten dienst ende proffijt vande voorsz Com-
pagnien ende der Participanten van dien / verkocht te
zijn de Goederen ende Cooplmanschappen upt Indien
gekomen / ende dat de verkoopinge by de Stock, sulck
die by de dolerende Participanten upt Zeelandt was
voorgestelt / voor de voorsz Compagnien Impractica-
bel ende schadelijck soude wesen; dat sy hadden van ge-
lijcken geexamineert het bericht by de Gecommitteer-
den vande voorsz dolerende Participanten / soo by
Monden als in Geschrifte oock ghedaen / poghende te
verifieren dat de voorgeroerde verkoopinge by de Stock
proffitabelder voor de Compagnie soude zijn / dan de
Contractatie: om de menichvuldighe schaden / die by
de practicque van dien bevonden wierden / die de voorsz
Compagnie daer door was lijdende; ende voorders dat
de jongste Contractatie op de Seventhiene tot Amster-
dam, was ghesloten buyten de oorde ende Voet in het
Octroy ende Ampliatie gheprescribeert / sustinerende
dien volgens / dat de Goederen ende Cooplmanschap-
pen upt Oost-Indien in Zeelandt ghearriveert met de 1629.
Schepen Campveere ende Vlissingen upt de voorsz
Contractatie behoorden te blijven / ende de Bewinthebberen vande Geoctropeerde Oost-Indische Compagnie gheinterdiceert / de Goederen in toekomende by eghteen Contractatie, maer gelast by de Stocke ofte Priseringe te verkoopen. Waer op gedelibereert / oock reguard genomen zijnde op het Interest van wegen de Provintie van Zeelandt, in het stuck vande Contractatie ghealleageert / is des niet te min verstaen / dat de voorsz jongste Contractatie soude sorteren effect / ende dat de Bewinthebberen in de Camer van Zeelant dienvolgens souden hebben te leveren / aen de Contractanten de gecontracteerde Goederen en Cooplmanschappen onder haer berustende: des souden de Bewinthebberen / die ter Vergaderinge van de Seventhiene actueelijck wierden Gecommitteert / van doen voortaen directelijck / noch indirectelijck onder egeen pretext mogen participeeren in de Contractatien, die gedurende de selve Vergaederinghe souden worden gesloten; noch oock vermogen daer upt op te staen ofte schepen / om sich te qualificeeren en bequaem te maecken tot de Contractatie. Op dese resolutie hebben de Gedeputeerden van Zeelandt verklaert: dat sy sulcks gesints en konden toestaen / sustineerende notoir te zijn / datte Contractatie daer op de voorsz leveringe souden moeten geschieden / gantsch vitieuselijck ende tegens het Octroy aende Oost-Indische Compagnie verleent / ende gevolghde Artijckelen van Reglement op het selve gedaen was: vermidts verscheydene Bewinthebbers die vande Seventhiene waren / in deselve Contractatie notoirlijck hadden geparticipeert; ende dat sy daer van rapport souden doen aen hare Heeren Principalen / om by deselve daer tegens geseght of gedaen te worden / het gene ende sulcks hunne Ed: Mo: souden bevinden te behoren.

Die van den Bosch klagen.

Al niet langh na de reductie vanden Bosch, hebben sy begonnen te klagen over de al te hooge bezwaeringhe: sendende aen haer Ho: Mog: de Schepens Hendrick Cuysten, ende Meester Iohan Pelgrom, Licentiaet in de Rechten / die in krachte van hare opene Brieven van Credentie / in dato vyfden Octobris hare Ho: Mog: ernstelijck versochten: dat de Hollantsche Impositien mochten werden gemodereert ende ghereduceert op den Gelderschen of Brabantsche voet, ten minsten voor een ofte twee Jaren.

Ten tweeden, dat ingehetrocken of opghehouden mocht worden het Placcaet ende Ordonnantie vande veertighsten penningh / op de transporten ende verkoopinge van gronden vande Erve ende Renten.

Ten derden, dat aen de voornoemde Stadt van 's Hartogen-Bosch Remplacement het sy upt s' Landts middelen ofte andersints mocht werden gedaen / van alsulcke veertigh duysent guldens Jaerlijcks / ofte daer ontrent / als de Heeren Ghecommitteerden van den Raet van State deser Gheunieerde Provintien deselve Stadt van hare Wijn ende Bier-Accijs hadden afghenomen.

Ten vierden, dat haer Ho: Mog: aende voorsz Stadt ghelieften te vergunnen eenen redelijcke byslagh upt de ghemeene middelen / tot verhallinge vande onkosten der nieuwe aenbestede wercken / Want der Corps de Guardens / ende andere diergelijcke noodtwendighe saecken.

Ten vyfden dat het different / aenlangende d' inrumminge der Parochiale Kerken in de Meyerije / by interventie van eenige Ghedeputeerden met alle soeticheydt mocht werden ghesticht / op dat by misverstandt van dien / d'Ingesetenen der voorschreve Stadt voor eenige foulen ten Platten Lande niet en quaemen te vallen in d' uytterste ruine. Dese pointen zijn gheweest een materie; over welcke noch veele Jaren daer na is gedelibereert: ende soo veel de moderatie vande Hollantsche middelen aengingh; of het gesagh over de Meyerie: dat heeftmen nopt willen na geven.

Dat de Gemelde Ghedeputeerden van 's Hartoghen Bosch op sodane manier zijn gheadmitteert ter audientie / op Brieven van Credentie / meen ick gheweest te zijn d' eerste ende laetstemael: want haer Ho: Mog:

1629. den stijl hebben by geschrifte te hoozen alle Gedeputeerde van plaetsen by haer gheincozporeert / ende geen Stem in Staet hebbende. Ghelijck dan oock kozts daer naer by weghen van Request van weghen de Regenten / soo wel Geestelijck als Weereldtlijck / ende ooch van de ghemelde Ingheseetenen van de Meyerye van 's Hertoghen-Bosch is gepræsenteert: tendeerende dat haere Ho: Mog: gelief de in eene conferentie met de Gedeputeerden van de Ertz-Hertoginne van Brabant te verstaen / by de welcke soude moghen werden gheraemt ende gheslooten een middel ende voet / waer naer de Supplianten (soo Wereltlijck als Geestelijck) hen souden hebben te reguleeren: om ten platten Lande te blijven woonen / ende van beyden zijden haere lasten te betaelen: het welck hun onmoghelijck soude zijn dooz de contrarie Placcaten / die ten weder-zyden waren ghedaen publiceeren / op het invoeren van de Predikanten / van het Beedighen van de Officiers / het Verheffen van de Leenen. Het Verpachten ofte Rendeeren van de middelen / ende diergheliicke Souveraine Regalia ende Rechten. Het welck gheslelt zijnde in handen van den Raedt / was by de selve geadviseert / dat sy met sijn Excellentie de voorschreve Requeste hadden ghecommuniceert / ende dat sy des selfs meeninge sulcks hadden begrepen: dat sy niet vreemt en soude vinden de voor-gheslaghene Conferentie toe te staen / om alle confusie ende meerder verloop ten platten Lande: dat anders upt de loopende Procedueren apparent was te sullen ontstaen / vooz te komen; doch met sulcken reserve / dat van het recht van hare Ho: Mog: Souveraniteyt niet en wierde geweecken. Maer by haer dese saecke naer haer ghewicht noch rijper ende naerder overleydt zijnde / soo en konden sy niet anders als ondienst vooz de Landen upt de selve Conferentie appzehendeeren / dooz dien hier dooz het recht van haere Ho: Mog: Souverainitept genoeghsaem in Compromis soude gestelt wozden: even of men in de drie distincte wel expzesseerde Resolutien (by de welcke sy versocht waren gheweest 's Landts Gerechtighept ende hare Ho: Mog: authozitept in de ghecon-questeerde Meyerye vast te stellen) op 's Vpandes dzep-gementen begosten te vacilleeren.

Ten anderen, docht haer onredelijck / dat den Vpand over al in zijne geconquesteerde Hof-steden en Landen daer onder geinquartiert / vzeylijck het Souverain recht soude exerceeren; ende dat aen haere Hoog: Mog: de gheliickheydt wierde ghequerelleert: daer nochtans het recht van de Wapenen gheen onderschept van conditien tusschen Parthyen en behoozde te lijden: Notoir zijnde dat den Coninck van Spangien met het veroberen van Antwerpen (alle het platte Landt daer onder verdeelt) onder sich hadde ghetrocken / ende aldaer de Misse, zijne Officieren, ende Middelen absolupt ende sonder verhinderinge in-gevoert; ghelijck ooch op het selve exempel daer naer ghedaen hadde de Vzinte Maurits van Orangien tot Linghen, ende den Coninck van Spangien wederom aldaer: als by Lingen de jonghste maal hadde ingheuomen; zijnde vooz een oude observantie Tacité aenghenomen: dat de Leden ende Landen aen de Corpora (onder de welcke sy gehooren) blijven ende volgen moeten: gelijck Kesselaer dat ooch in de saecke van Oldenseel teghens haere Ho: Mog: Gedeputeerden laetstmael tot Rosendael hart hadde ghesustineert ende ghedzeven: Ooch seyden / niet te kunnen sien wat succes upt dese Conferentie kan vallen: want wilden haere Ho: Mo: haere Souveraniteyt ende Authoriteyt staende houden / soo moesten nu nootsaeckelijcken ende sonder Hesitatie de Predicanten in de Meyerye in-gevoert / de Misse upt-geset / de Schouten Beedicht, de Leenen vooz hare Ho: Mog: verheven, ende de Middelen by redemptie gecomposeert ofte Verpacht wozden; Dat sulcks de Spaensche sochten te beletten: ingheualle van voozt-ganck / dzepgende alles liever in confusie ende disozdze te sullen werpen / verhoopende daer dooz hare Ho: Mo: gerechtighept ende resolutie te verbzeecken / dat nochtans haere Ho: Mog: t' alder-geringste hier in niet konden laten vallen / sonder een groote quetse in haer Regalia te lijden; dooz dien getracht wiert de Meyerie van de Stadt te schepden / ende alsnoch onder den Coninck van Spagnien te behouden / die dienvolgens alreets zijne Officieren ende Paepsche Geestelijcke Exercitie aldaer (verwerpende ende verbiedende de Placcaten / by hare Ho: Mog: ghedaen Publiceeren) pooghde te mainteneren: hebbende daer en boven ooch aldaer de Novo noch doen verpachten de gemeene Middelen; dat daer upt dan klaerlijck blijckt / dat met dese Conferentie niet anders en wiert gesocht / dan om hare Ho: Mog: gherechtigheden dooz belept ende losse ongefondeerde dzepgementen t' empieteren; dat derhalben hun in alle manieren duncken soude dat haere Ho: Mog: (onder cozrectie) daer toe niet behoozden te verstaen: ende daer men haer Ho: Mog: het vast-stellen van haer recht ende Regalia inde Meyerie septelijck soude poogen te beletten: daer jeghens soude haer Ho: Mog: by Retorsie over het Quartier van Brabant ende elders genoegh kunnen versien; ende al schoon ten arghsten gekomen / datter niet anders upt ontstaen konde / als dat vooz een kozten tijdt het platte Landt generalijck sonder Godts-dienst soude ghelaten wozden / het welck by de Geestelijckheyt aen de ander zyde / alse hare Ho: Mog: vaste Resolutie souden speuren om van hare gerechtighept niet te willen wijcken / wel haestelijck sonde werden ghereparceert; om datse anderssins verre de meeste schade daer upt souden komen te lijden: dat boven alle het selve ooch bedenckelijck was in dese gheleghenthept des tijts / een publicque Conferentie met den Vpant toe te staen / daer dan bupten ende binnen de Landen seer vreemt ende verre bupten de meeninge / en tegen den dienst van hare Ho: Mog: gelooft ende gesprooken soude werden: ebooch indien hare Ho: Mog: des niet teghenstaende eenighe inclinatie mochten hebben / om de versochte Conferentie t' accozderen / soo souden sy mepnen dat die met de minste quetse vooz de reputatie ende den welstant van de Staet soude geschieden / by soo verre de by een komste alleenlijck ende niet anders en wierde gedoocht / als om over de onwettelijcke Turbatie van de Vpant te doleren: ooch de voorige exempelen / 't recht / ende gheneen gebzuyck ter contrarie te verthoonen; het welck ebenwel bequamelijck by Missive soude kunnen gheschieden: ende des onvermindert / dat men behoozde de Possessie mettet upt voeren van de Placcaten aldaer te mainteneren. Dit was het Advijs vanden Raet: niet te min is goet gevonden dat een Conferentie mette Gedeputeerden vande Ertz-Hertoginne soude aengestelt wozden / om deselve met goede redenen ende voorgaende exempelen te berichten van de Gerechticheyt ende Authoriteyt van hare Ho: Mog: over de geconquesteerde Meyerie, sonder in eenige maniere te lijden / dat deselve gherechtighept soude wozden ghekrenckt; ende zijn hier toe versocht ende gecommitteert den Heer van Goch, Thzesorier Generael / ende een ofte twee andere Heeren upt den Raet van State / by hare Ho: Mo: te nomineeren.

1629.

De questie: of de Meyerie onder de Stadt gehoozigh was / hadt onder de Spaensche een langh / zwaer / ende groot Pzoces gegeven: ende was eyndelijck gedecideert dooz de Stadt. Ick heb voornaemelijcke Brabanders hooren discoureren: dat de Stadt deur kunsten by de Justitie sich hadden weten faveur te maken: ende dat de Spaensche dat werck nopt soo diep hadden inghesien / niet komende pzesumeeren dat opt den Bosch soude werden by de Staeten verovert. Werdende by haer dooz een onmogelijcke Conditie / als in een spreeckwoozt gheconverteert: op den Bosch geux: willende seggen: ad calendas grecas. Anders souden sy haer wel hebben ghewacht d' opghemelde questie te decideren tot vooz-deel van de Stadt.

Resolutie ende Reglement op de Solen ancien van den Bosch.

Alsoo hier boozen is gespzooken vanden opheve der Middelen in de Meyerie / den eersten November is op dat stuck goet gevonden / 't geene volght:

I.

Eerstelijck soo verorderen hun de Licent-meesters ofte hare Commijsen, de Huysluyden vande Meyerye vanden Bosch af te eyschen Li-sijnde cent van de Granen, Vruyten, Boter ende ander hun

De Huysluyden vande Meyerye, als Onderseten van den Staet,

Digitized by Google

ſullen haer ghewas ende gewin, misgaders haer verhandelde Gewas-Licent vry inde Stede van deſer ſijde mogen brengen.

hun *eygen gewas ende gewin*, het welck ſy binnen de voorſz Stad ofte aen hare Heerſchappen komen leveren, ofte oock ter vente ſtellen, al effen eens of ſy de voorſz goederen uyt vyande Landen waren brengende.

d'Ingheſetenen vande Meyerye en ſullen niet anders getracteert worden als d'Ingheſetenen van't Lant Heuſden, *de* Zuyt-Hollantſche *Dorpen aen't veſte Lant van Brabant gelegen, ende dierghelijcke Lantſchappen meer, die van alle haere neot druftem* Licent *betalen; dan aengheſien de groote extraordinaris ſchade, die de voorſz Ingheſetenen door Inlegeringhe van beyder ſijts Legers hebben gheleden, ſullen de voorſz Ingheſetenen vande Meyerye uyt gratie, ende ten eynde ſy des te beter met die van deſen Staet mogen beginnen te correſpondeeren, ende oock om metter tijt des te bequamer te worden om hare beboorlijcke laſten op te brengen, vande* betalinge des Licents verſchoont *worden over hare noodighe proviſien ende materialen, die zyluyden tot onderhout van hare Familien, als oock tot reparatie van hare verdeſtrueerde Huyſen ende Ghebouwen van doen ſullen hebben, ende dat ter tijdt ende wijlen toe, dat ſy't naeſt volghende Saiſoen haer Somer-Koorn te Veld ſullen hebben gebracht, des ſullen ſy de voorſz Proviſie, ende Materialen halen op Lijſten by ons daer toe te beramen ende arreſteeren.*

2.

Van ghelijcken en vermijden hun de voorſz Licentmeeſters of hunne Commijſſen oock niet, d'Ingheſetenen vande voorſz *Meyerye* af te eyſchen, het *Licent* van eenige kleyne quantiteyten van *Oly, Sout, Seep, Stockvis, Haringh, Deelen, Sparren, ende diergelijcke*, 't geene ſy mede nemen tot hunne eyghen proviſie ende reparatie van hunne afgebroocken huyſen, ſonder 't ſelve in eenighe Vyantlijcke Steden of plaetſen te vervoeren.

De Borgers ende Coopluyden binnen

3.

Van gelijcken vervorderen hun oock de Ghemelde Licentmeeſters, de Borghers en Kooplluyden der voorſz Stadt Licent af te dringhen *eygben Coopmanſchappen* ende *Inlantſche* goederen, die ſy uyt de voorſz Stadt vervoeren na deſe Geunieerde Provintie, al directelijck tegens de voorſz Capitulatie, ende ongetwijfelijck oock tegens de goede meeninge, wille ende conſente van hare Ho: Mog.

's Hertogenboſch ſullen hare Coopmanſchappen ende goederen vry en vranck na deſe Landen mogben vervoeren, alwaer 't oock ſchoon, dat deſelve goederen ende Koopmanſchappen voor date vande Belegheringhe uyt Vyanden of Neutrale Landen binnen de voorſz Stad waren ghebracht, mits haer dien aengaende alleenlijck reguleerende naer 't Placcaet op de Binnenlantſche Paſpoorten by haer Ho: Mog: voor deſen gedaen maecken.

4.

Daer en boven ſoo is oock waerachtich dat niet tegenſtaende by de gemelde *Capitulatie* in het *achtſte* Articul klaerlijck is uytgedruckt, *dat de Borgers der voorſz Stadt ſouden blijven by hare ende Vryheyt ende exemptie vande Tollen; evenwel* ſo en ontſien hun de Tollenaers niet, ſoo tot *Gorcum Schoonhoven* en elders, in deſe Geunieerde Provintien de Koopluyden der ſelver Stadt den *Tol* feytelijck af te vorderen, ſonder acht te willen nemen op de *Tolbrieven*, die hun by deſelve werden getoont, of op de Borge die haer wort gheſenteert, maer houden ter contrarie hunne goederen aen tot dat ſy de gepretendeerde gherechtigheyt vande Tol hebben betaelt. Welcke *exemptie ende vryheyde* van Tol hun nochtans by diverſche *blijde Inkomſten* vande Hertoghen van Brabant ende andere Tractaten is vergonnen, ende geconfirmeert, daer van ſy oock tot heden op den dach ſyn in goede deuchdelijcke ende immemoriale Poſſeſſie.

Deſelve Borgers ende Coopluyden van 's Hertogenboſch, ſullen de Borgers der voorſz Stadt gehouden zijn te betalen de Tollen *hier bezijden vermelt, ſoo lange tot dat zy beboorlijck ſullen hebben doen blijcken van het* Privilegie *daer op de Gedeputeerden der ſelver Steden hun beroepen, mits dat hun de gedane betalinge ſal gereſtitueert worden ſoo haeſt ſy hun ſelve blijcke beboorlijck ſullen hebben gedaen.*

Eynde van het Negende Boeck.

Digitized by Google

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

THIENDE BOECK.

KORT BEGRYP.

OOstvrieſche ſaecken. Amama. Sijne Propoſitie. Herberts, Wittefelt, Covorden. Affcheyt. Amama. Antwoort. Ætzma. Graef Chriſtofer Dhona. Vosbergen nae Colen. Aitzma by Tilly. Aitzma aen den Hartoch van Fridlant. Negotiatie van Vosbergen by Cheur-Colen. Treveshandeling. Miſſive aen Haerlem, raeckende de Treveshandelingh. Advijs van Haerlem op de Treveshandelingh. Prelinimair vande Treves. Franſche ſaecken. Coninghs brief aen haer Ho: Mog. Tractaet met Vranckrijck des Jaers ſeven en twintigh. Secrete Articulen van dien. Waerom niet geratificeert. Aenleydingh tot een nieuw Tractaet met Vranckrijck. Inclinatie van Vranckrijck, tot rupture teghen Spangien. Handelingh met d'Ambaſſadeur Baugy. Articulen by hem voorgheſtelt. Antwoort van haer Ho. Mog. Nieuw Tractaet met Vranckrijck. Pouvoir voor Baugy. Huygens, Bouckhorſt, Bas, Beaumont, Ploos, Veltdriel, Haerſolte, Schaffer. Achterſtal vande Vloot van Hautin. Ooſtvrieſche ſaecken. Inſtructie van Erentreiter, Commandeur tot Embden. Petitie voor het loopende Iaer. Onbetaelde Compagnien. Logijsgelden. Fortificatien. Vivres, Ammunitie. Suyveringh van defecten. Afloſſingh van Capitalen. Impoſt op de Goude en Silver Laeckenen, &c. Aenhoudingh van Militie. Vijf hondert Man binnen Embden. Vijftig Compagnyen Logijsgelden. Legerlaſten. Ses duyſent Waertgelders. Verſcheyde Fortificatien. Gheſchut. Ambaſſaden. Convoy ende Licenten. Zout. Drenthe. Enghelſche Ambaſſadeur Vane. Sijn voorſtel. Raeckende de Vredehandelingh met Spangien. Antwoort van haer Ho: Mog. Des Ambaſſadeurs replijcque. Saecke van Amboine. Doop vanden Prins van Wales. Deenſche ſaecken: Ambaſſadeur Arnefelt: Luckſtadtſche Tol. Orezundſche Tol. Clachte daer over. Oorlochsſaecken. Prins Willem wort Generael vande Cavaillery. De vijftigh Compagnyen elck op twee hondert koppen. Wiſſelingh van Ghevanghens. Veltocht. Weſt-Indiſche Compagnye. Vloot nae Pernambuco. Ghenerael Loncke loopt uyt Goeree. Spaenſche Vloot onder Don Franciſco de Toledo. Verlaet de Hollandtſche. Waerdenborghſche komt by Pernambuco. Ordre in't Landen. Slachordre geſtelt. Olinda gewonnen. Albuquerque Gouverneur van Olinda. Steyncallefelts. Barette. Vander Elſt. 't Fort Sint George over. Eylandt Antonio Vaaz over. Binnelantſche ſaken. Ordre inden Boſch ende Meyerye. Seeuſche ſaecken. Contractatie vande Ooſt-Indiſche waeren. Reſſort vande Meyerye. Placcaet op dat ſtuck. Weſel. Verſoeck van die van den Boſch. Reglement inden Boſch. Eſſen ende vander Duſſen naer Vrieſlandt. 's Hertoghenboſch.

Digitized by Google

1630. bosch. Raeckende Sweden ende Polen. Ambassadeur Camerarius. Dantzigh. 1630. Zeesaecken. Camer van Asseurantie. Zeelant klaecht over de Spaensche Paspoorten by eenige Cooplieden geimpetreert, Hollandt klaecht weder over 't achterheyt vande Admiraliteyten. Casus van een genoomen Schip. Casus positien. Jan van Hasselt syn Propositie weghens Persia. Venetiaensche saecken. Propositie vande Ambassadeur van Venetien. Wervingh ende schepingh toegestaen. Contradictie van Stad ende Landen. Oock van Vriesslant. Reglement voor de werving. Graef Ian van Nassau geslagen. D. Smoutius uyt Amsterdam gheweesen. Oock D. Cloppenburgh. Switzersche brief tegens d'aenwas der Arminianen. Hamborch sendt de Heer Paridum van Campe. Raeckende de Luckstadtsche Tol. Deensche tegen Hamborch op d'Elve. Onrust tot Maegdeborch. d'Administrator komt daer binnen. Valckenborch. Sweetsche Progressen. Keyserssche slaen de Venetianen. Nemen Mantua in. Walsteyn afgedanckt. Sweedsche handelingh met desen Staet. Luchteren ende andere met den Ambassadeur in Conferentie. Orangie ghereduceert aen den Prins. Tractaet des Coninex met de Gouverneur van Orangie. Verdoes ende Montens naer Orangie. De Gouverneur geschoten. Cheur-Colnsche klachten. Antwoort aen Cheur-Coln. Graef Oldenborghs verfoeck. Ordre op d'inlegeringh der Troupen van Graef Willem in Berghslandt. Baron van Gent. Komst vande Hertoch van Nyborch weder hier. Versoeck van Graef Willem door Ferents. Neutraliteyt van Dusseldorp. Graef Willems Troupen worden weder in dienst ghenoomen. Versterckinghe syner Compagnye tot twee hondert koppen. Maerschalck Wispenning aen haer Ho: Mo: gesonden. Naerder ordre tot onderhout van Graef Willems Troupen. Ambassade na Muscovien. Discoers rakende d'Oosterssche Negotie. Instructie naer Muscovien. Binnelantsche saecken. Rakende den Bosch. Meyerye vanden Bosch. Schaffer in Vriesslandt. Brasielsche Regeringh. Vriesslandt casseert afsonderlijck acht Compagnyen. De With klaeght wegen Hollandt over verbodt van Koorn. Rijcxsaecken. Hertoch van Nieuborch heeft audientie. Coningh van Beemen versoeckt syn Interest nopende de Leenen in Gulickerlandt. Wonsheim ende Wispenningh proponeeren wijders aengaende de deylingh. Haer Mog: antwoort daer op. Saecken van Wesel. Wat haer Ho: Mo: hebben verklaert raeckende de Wael of Optie. Verklaringh vande Rijckx-Cheurvorsten. Keyserlijcke verklaringh. Fransche saecken. Coningh van Vranckrijck tot Lions. Marquis Spinola sterft. Ambassadeur Vane weder hier. Zijn Antwoort. Zijn handelingh. Zijne naerder Propositie. Vertreckt. Vrede tusschen Spangien ende Engelant. Coningh van Engelandt schrijft aen haer Ho: Mog: over dese Vrede.

Oost-vriesche saken.

OMtrent Oost-vrieslandt is dit jaer gepasseert: dat die van Stadt ende Landen al goet tijdts schreven/ dat sy niet gemeent en waren te continueeren in het verschot/ tot het onderhoudt van drie hondert Man/ in de vijf hondert Extraordinaris binnen Embden gelevdt/ ende dat haer Ho: Mo: met ingangh deses jaers oydre gelieffde te stellen/ tot de betalinge van de voorsz drie hondert Man upt het consent/ specialijck tot geheel onderhoudt van de voorsz vijf hondert Man/ by de respective Provintien ghedraghen.

In Martio hebben de Gedeputeerde vande Provintie van Hollandt ter Vergaderinghe genotificeert: dat de Heeren van Amsterdam aen haer ten principalen hadden op-gesendt tsestigh duysent Rijcksdaelders/ mindsgaders noch vijftigh duysent gulden/ ten verseeke van de Generaliteyt/ met interpositie van credijt van de Provintie van Hollandt in het particulier opgeleght/ ende respectivelijck verstreckt aen den Graeve van Oost-vrieslandt ende de Stadt Embden. Versoeckende dat by haer Ho: Mog: tot betalinghe van de voorsz sommen oydre mocht worden gestelt.

Amama. In April is van wegen den Graef gekomen de Heer Amama, ende heeft gedaen de volgende Propositie.

Hoogh Mogende Heeren,

Zijn Propositie.

UHo: Mog: sullen noch in frisscher memorie hebben, wat klachten u Ho: Mog: weghen den Hooghgebooren Heere, Grave ende Heere *Ulrich* Grave ende Heere in *Oost-vriesslandt*, Heere tot *Esens, Stadendorp*, ende *Wittmunde*, by sijn Genadens Afgesante in October laetstleden des verloopene jaers 1629. ende de exorbitante procedueren van die van sijn Genade Stadt *Embden* zijn aen ende voort-gebracht, met dienst, vrundt ende nabuerlijck verfoeck de selve rijpelijck te examineeren, ende volgens de selve naer rechte ende in conformiteyt van de opgerechte Accoorden, by overslaen van u Ho: Mog: gemaeckt.

Waer by u Ho: Mog: behoeft hebben sijne Genade te mainteneeren, ende de verbreeckers ende overtreders door u Ho: Mog: authoriteyt, tot de onderhoudinge ende nakomen van dien te constringeren. Sijne Genade hadde sich gantsch daer toe versien, naer dat sijne Gecommitteerde drie maenden op een rechtmatige Resolutie hadde gewacht, u Ho: Mog: goede gelieffte soude geweest zijn een eyndelijcke Resolutie daer op gegeven te hebben; dan alsoo die van sijn Genade Stadt *Embden* boven alle redenen voorgaven, geen last te hebben om haer met sijne Genade Afgesante op voorsz klaegh-poincten in te laten, ende daeromme dilay versochten, om sich met hare principalen te bespreecken.

Is haer sulckx boven vermoeden van sijn Genade Afgesanten geaccordeert ende tijdt gepræfigeert, om op alles volkomen gheslaft tegens den *eersten* February 1630. alhier voor u Ho: Mog: wederomme te verschijnen, by faute van dien dat u Ho: Mog: souden genootsaeckt worden naer rechte ende in conformiteyt van de opge-

1629. ſichte Accoorden een eyndelijcke deciſie te geven.

Nu ſoude ſijne Genade niet gefaillieert hebben den dagh in acht te nemen.

Dan alſoo ſijn Genade veele beletſelen zijn voorghevallen, oock by winter tijdt, ende dat ſijne Genade niet vernemen konde dat die van *Embden* ſich op den gepræfigeerden dagh te compareeren, prepareerden.

Soo heeft nochtans ſijne Genade het vertreck naer *'s Graven-Hage* van die van *Embden* vernemende, niet willen noch ſullen onderlaten ſijn Gecommitteerde herrewaerts te ſenden, omme ſijne gedane klachten ten uyterſten te vervolgen, ende een eyndelijcke reſolutie ofte deciſie uyt te wercken, dewijle die van *Embden* op u Ho: Mog: goede vermaningen niet alleen geen acht nemen, maer meer ende meer in haer onbetamelijcke proceduren volharden, als by examinatie van de beſoignes bevonden ſal worden.

Dienvolgens heeft ſijne Genadige wille gheweeſt aen u Ho: Mog: mijn weynighe perſoon af te ſenden, de ſelve voor eerſt in laſt gegeven u Ho: Mog: aen te melden ſijne Genade dienſtvrundelijcke nabuerlijcke groet ende dienſt, ende wel-geneyghde wille tot alle goede nabuerlijcke correſpondentie, ende wat ſijne Genade meer goets ſoude vermogen.

Daer benevens dat u Hoogh Mogende grootgunſtigh moge believen die van zijn Genaede Stadt *Embden* ghenoechſaem ghehoort zijnde, die geintameerde aen ende voorghebrachte klaechpointen by der handt te neemen ende te reaſſumeeren, ende voorts naer rechte ende inconformiteyt van de voorſz opgherichte accoorden daer inne een eyntelijcke deciſie te geven.

Vertrouwende zijne Ghenaede vaſtelijck, dat niet bevonden ſal worden dat zijne Genaede yets verſocht ofte begeert, als het gene in rechte en de opgherechte accoorden gefondert is.

Waer toe dan zijne Genade hem verlaetende, wil ick met ghedult verwachten wat u Ho: Mog: voor ordre willen nemen, om de klachten weeghen zijne Ghenaede voorgebracht, eenmael eyntelijck af te doen; ende wil zijne Genaede aen een goede uytkompſt geen twijffel draeghen, ſullende u Ho: Mog: daer van niet behalen als eere ende reputatie, ende zijne Genaede ſampt het gantſche Landt ten hooghſten herwaerts vergoligeeren.

Herberts Witterelt Covorden.

De Gecommitteerde van Embden Herberts, Wittefelt, ende Covorden hebben den ſeſten April ter Vergaderinge gerepreſenteert, datſe in erbaringhe waeren ghekomen dat de Heere Amama, weeghen den Graef was aenghelanghet. Ende dat hy inſtantie dede, ten eynde dat ghediſponeert mocht worden op de klachten van wegen den Graef in November leſtleden gedaen, ober de proceduren die 't ſedert eenigen tijdt herwaerts by de Heeren hare principalen waren aengewent jegens ſijne Officieren, goederen, ende opgheſetenen ten platten Lande: verſoechende dat haer Ho: Mog: daer in niet en wilden treeden, alſoo ſy by haere Principaelen hier op niet en waeren ghelaſt, noch gelaſt ſouden worden, voor ende aleer ſy ſouden hebben bekomen contentement op de bewuſte ſaeche, voende des niet te min openinge en bericht van de principaele pointen, als te weeten het verbod van de ſecreete Commiſſie. Ten tweede Huldinge van de meergemelte Heere Graef. Ten derde heffinge van de Bier accijns binnen Embden. Ten vierde betalinge van den naſtant ober het ghene den ſelben Heere Graef van hun was pretenderende, excuſeerende hier van eenige ſchriftelijcke Memorie ober te geven, niet tegenſtaende hun ſulcx by den Heere Rantwijck ter Vergaderinge preſiderende was afge-epſcht. En hebben midts dien haer afſchept genomen in meeninge om na Embden te keeren ſoo haeſt ſy ſouden hebben bekomen haer Ho: Mog: reſolutie op hare gedane mondelinge propoſitie.

De ſecreete commiſſie daer van hier is gheſproken: was om de Kepſerſche, alsdaer in het Landt geinquartiert, op te ſlaen.

Ooch is daer na in de Vergaderinghe gecompareert de Heer Amama, ende heeft voorgedraghen, dat hy in erbaringe was gekomen dat de Heeren Gedeputeerden van Embden in meeninghe waren, ende ſich lieten verlupden datſe wilden vertrecken, ſonder alvooren te antwoorden op de klachten van den Heere Graef in November leſtleden, aen haer Ho: Mog: gedaen, voegende hier noch by het gene den Amptman als oock de Heer Cantzelaer Wiarda, mitſgaders ſeecker Schipper die hem Amama herrewaerts meende te voeren, was wederbaren. Verſoechende dat haer Ho: Mog: in krachte, ende achterbolgens de onderlinghe Tractaten op de voorſz klachten wilden diſponeeren, in conformité van deſelve Tractaten, te vreden zijnde hem in den naem van ſijnen Heer het ſelfde te onderwerpen. 1629.

Den tienden Aprill ſijn weder ter Vergaderinge gecompareert de Gedeputeerden der Stadt Embden, ende nochmael verſocht af-ſchepdt, excuſeerende andermael datſe op de particuliere klachten van den Heere Graef niet en waren gelaſt by hare Principalen. Daer op is goet gevonden de voorſz Gedeputeerde als oock de Heere Amama's anderendaeghs in de Vergaderinge te beſchepden, en de ſelve reſpectivelijck te vermaenen tot goede en onderlinge correſpondentie, en datſe beyder ſijts ſich wilden onthouden van feytelijckheden; ende hun daer mede dimitteren ende præfigeren den eerſten Octobris naeſtkomende, om als dan voorder in haere wederſijts klachten te treeden: op hoope dat middelertijdt de Heere Graef ſoo veel ſoude hebben te weech ghebracht, dat ſijne Landen van de Inlegeringe der Ligiſten ofte Kepſerſche ſouden ſijn bevrijt, recommanderende particulierlijck aen de voornoemde Gedeputeerden van Emden, datſe by hare Principalen wilden bearbeyden, dat den Amptman binnen hare Stad metter woon ruſtelijck en vredelijck mocht worden geadmitteert, volgens 't voorſchrijvens hem by haere Ho: Mog: hier beforens met gedeelt.

Aen den Huysmansſtant wiert gheſchreven dat haere Ho Mo: den Heer Amama, Gedeputeerde van den Heere Graef, als oock de Gecommitteerde van de Stadt Emden hadden beſchepden, om jegens den eerſten Octobris naeſtkomende, weder te keeren, ende alsdan te treeden in wederſijts klachten ende onderlinge differenten, en datmen de Gecommitteerde van Emden had vermaent, en datmen derſelver Heeren Principalen verder ſoude verſoecken ende vermaenen: dat ſy haer wilden onthouden van de onbruntlijcke en harde Proceduyren, by hun jeghens den Huysmans Standt hier bevoorens voorgenomen ende in 't werck geſtelt, ende dat ſy oock haer Gedeputeerden jegens den voorſz ghepræfigeerden dach herwaerts wilden ſchicken, om derſelver Intereſt ober de onderlinghe misberſtanden tuſſchen de voorſz partyen ontſtaen, te deduceren ſulcx ſy te raden ſouden bevinden.

Het afſchept hun gegeven, luyde als volgt.

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden.

DOorgeſien ende overwogen hebbende de propoſitie by de Heere *Amama*, Afgeſante van den Heere Grave van *Ooſt Vrieſlandt*, eerſt by monde gedaen, ende daer na in geſchrifte overgelevert, in krachte van zijne Brieven van Credentie onder dato *Aurich* den 21. nieuwe, ofte den 31. Ianuary ouden ſtijl leſtleeden, bedancken zijn L. voor zijn Nabuyrlijcke groet en dienſt, mitſgaders wel geneychden wille tot alle goede Nabuyrlijcke Correſpondentie, de ſelve wederom by deſen alle goede voorſpoet ende geluck toewenſchende, met verklaringe dat het aende goede devoiren van haer Ho: Mo: niet en heeft ontbroken, om de Heeren Gecommitteerden der Stadt *Embden* te beweegen tot antwoort ende bericht, op de klaeg-pointen in den naem en van weeghen zijn L. hier bevoorens eenighen tijdt geleden overgegeven: datſe alnoch voorwenden geen laſt te hebben om ſich met zijn L. Geſante op de voorſz klaeg-pointen in te laeten; waer over hare Ho: Mog: goetgevonden hebben den Heere Afgheſante als oock de Heeren Gecommitteerden der voorſz Stadt *Embden* te remitteeren tot den *eerſten Octobris* naeſtkomende, om alsdan hier in den

Digitized by Google

1630. den *Hagbe* weder te keeren, ende in wederſijts klachten en voortbrengen vorder te treeden, volgens de onderlinge Tractaten ende Submiſſien: op vertrouwen dat de meer Welghedachte Heer Graef middelertijdt daer het behoort, ſoo veel ſal hebben te weghe gebracht, dat zijne Landen van de inlegheringhe der Troupen ſullen zijn bevryt, verſoeckende ende vermaenende zijn L. Vrunt ende Nabuyrlijk, dat hy wille onderhouden goede Correſpondentie met de Heeren Burghemeeſters en Regeerders der voorſz Stadt *Emden*, oock ſich onthouden van alle feytelijckheden jegens de ſelve voor te neemen, waer toe wy oock hun neffens deſen van haere zijde zijn vermanende, ende ſal de Heer Afgeſante gelieven de moeyte te nemen, om aen den Heere Graef van *Ooſt Vrieſlandt* hier van te doen favorabel rapport, en den ſelven verſekeren van hare Ho: Mog: goede Vruntſchap en affectie. Actum den *dertienden April* 1630.

Het affchept aen die van Embden ghegheven luyde als volght.

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden.

Affchept GEhoort hebbende het rapport van de Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden tot de ſaecken van Ooſtvrieſlant, volgens derſelver reſolutie van den *negen en twintighſte* Marty leſtleden, in communicatie geweeſt zijnde met zijn Excellentie over het verſoeck van de Heeren Gecommitteerden der Stadt *Embden*, gelijck ſy voor deſen Iterativelijck hebben gedaen, hebben naer deliberatie ende reſumptie van voorgaende Reſolutien op gelijck verſoeck genomen, goetgevonden en verſtaen midts deſen te verklaren, ende de Gemelte Heeren Gecommitteerde te verſeeckeren, dat haere Ho: Mog: de welvaert, behoudeniſſe ende maintien der voorſz Stadt *Emden*, en de goede ingeſetenen van dien, alſoo ſeer ter herten nemen als eenige andere plaetſe, behoorende onder de Geunieerde Provintien, geaſſocieerde Lantſchappen en Steden van dien: en dat dienvolgende hare Ho: Mo: na gelegentheyt van deſe Staet geerne de goede hant daer aen ſullen houden, ten eynde dat die van *Emden* mogen bekomen de gewenſchte effecten van hare Ho: Mo: voorgaende Reſolutien. Vertrouwende haer Ho: Mo: dat de meergemelte Gecommitteerden in goeder diſcretie wel ſullen weten te oordeelen en te conſidereren, dat de jegenwoordige conſtitutie van deſen Staet niet toe en laet, om als nu op der ſelver verſoeck finalijck te Concluderen: begherende daerom Vruntlijck, dat ſy alnoch voor een tijdt lang met haer verſoeck willen op houden, en van deſe Verklaringe aen de Heeren hare Principaelen, en elders daer het behoort, goet rapport doen: met volkomen verſekeringe van haer Ho: Mo: oprechte gunſte en affectie tot de meergenoemde Stadt *Emden* en de Ingeſetenen van dien. Wyders verſoecken en vermanen haer Ho: Mo: ernſtelijck mits deſen de Heeren Burgemeeſteren en Regeerders der voorſz Stad, datſe willen onderhouden goede correſpondentie met den Heere Graef van Ooſt Vrieſlandt, en ſich onthouden van Vangen ende ſpannen der opgheſetenen ten platten Lande, ende andere onderdanen van den Heere Graef buyten de Stadt *Emden*, ende voorts van alle andere feytelijckheden, en oock den Graeffelijcken Officieren binnen de voornoemde Stadt ruſtelijck en Vredelijck metter woon admitteren: mitſgaders de ordinaris Iuſtitie cours te laeten houden, ende alhier in den Hage weder keeren, jeghen den *eerſten Octobris* naeſtkomende, om als dan in de klachten van den welgemelte Heere Graef, ende die van de meergenoemde Stadt *Emden* Reſpective verder te treden, op hope dat zijn L. middelertijt ſoo veel ſal hebben te wege gebracht daer het behoort, dat zijne Landen van de inlegheringhe der Ligiſten, als oock de Keyſerſche ſullen zijn bevrijt. Actum den *derthienden* Aprilis 1630.

Amama. De Heer Amama heeft daer na weder gedaen de volgende propoſitie.

Hoogh Mogende Heeren. 1630.

WEghen myne indiſpoſitie tot myn groot verdriet, hebben u Ho: Mo: in het generael, noch de Heeren in 't particulier niet mogen komen begroeten, en mijns Genadigen Heeren ſaken, my volghens myne Inſtructie voor deſen, oock nu noch gheduyrende mijn verblijven alhier myn toe geſchreven en aenbevolen, na behoren niet konnen vervorderen, ſoo werde ick ghenootdrongen u Ho: Mog: ſulcks by geſchrifte te remonſtreren.

Ten ware die principale ſaecke weghen ſyne Genade klagen over de contraventien by die van zijne Genaede Stad *Emden*, tegens inhouden van de opgerechte Accoorden, by overſtaen van u Ho: Mo: tuſſchen zijne Genade ende Stadt *Emden* gemaeckt, voorgenomen, is ſoo wyt af gedaen, dat die ſelve boven ſyne Genade vermoeden wederom uytgheſtelt is tot den *eerſten Octobris* naeſtkomende.

Soo dat het laer en dach ſal ſyn eer en bevoor ſyn Genade in ſulcke exorbitantien notoire en ſonne klare contraventien, jae inſolentien kan geholpen worden, wijdt verſchillende van het inhouden van de *negentigſte* Articul van het *Ooſterhuyſche* verdrach, als meede van u Ho: Mog: reſolutie by de ſelve Heeren Gecommitteerde anno 1614. den *twaelfden Iuly tot Marienhoven* ghepubliceert.

Waer by belooft is den klager voor eenige contraventie datelijck *& de facto* de hant te bieden, en by de accoorden te mainteneren.

Nu ſyn Genade ſich ſulcks moet laten gevallen, Godt en de tijdt de uytkomſte bevelen, hadde maer u Ho: Mo: groot gunſtig gelieven mogen die van zijn Genade Stad *Emden* door haer authoriteyt ſcherpelijck in te binden, om lopende den voorſz geprefigeerden tijdt haer tegens ſyn Genade te comporteren, als Onderdanen wel aenſtaet, en van alle wydere Attentaeten te abſtineren, *vide Articul negentichſte van het Ooſterhuyſche Accoort.* U Ho: Mo: ſchijnen in de laetſte reſolutie die van *Emden* daer toe vruntlijck ende naerbuerlijck vermaendt te hebben.

Dan het laet ſich aenſien die van *Emden* eenmael den verkeerden wech inghegaen zijnde, konnen van ſelfs niet weder op den rechten wech komen, als blijckt dat ſy uyt grooten yver haer voornemen vervolgende, noch onlangs als haer Gecommitteerde bereyts weder te huys waren gekomen, ſy een Bode van *Aurich*, die der Procuratoren beſcheydene parthyen inſinueren, in den dieven kelder gheſmeeten hebben: meenende het waere een Hofghenchts Boode gheweeſt: maer anders vernemende, hebben hem ſonder eens te reden te ſtellen, weder gedimitteert, ende daetelijck daer naer de Heeren Hofrichter ende Aſſeſſooren een proteſtatie in geſchickt, des inhoudens dat ſy den Heeren Hof-richter ende Aſſeſſoren niet willen pareren, ſoo lange ſy ſyn Genade niet Gehuldiget hebben, en de beſwaerlijcke pointen niet af gedaen zijn.

En ſo ymant hier over in ſchaden mochte komen, wilden die aen de Heeren Hofrichters en Aſſeſſoren perſonen en goederen verhalen.

Hebben mede van zijn Genade Rentemeeſter laeten vorderen den Sleutel van zijn Genade wijn kelder op de Borcht, tot wat eynde ſal noch wel aen den dach komen. Noch meer, als ſyn Genade door ſyn Borg-grave als gebruyckelijck in de voeghdye een Huerman hadde laten panden, om ſyn huyr te betalen, de ſelve hem addreſſerende aen die van *Emden*, hebben zy den Borg-grave de gepande goederen wederom laten af nemen: waer uyt alſo te bemercken is, hoe ſy u Ho: Mo: vruntlijcke vermaninge in acht nemen; ſoude zyn Genade geerne ſien, dat u Ho: Mog: om meerdere inconvenienten voor te komen, door andere middelen, die van *Emden* daer toe conſtringeerden.

U Ho: Mo: melden mede inde laeſte reſolutie, by my, wegen myn indiſpoſitie hier noch blijvende, ſyn Genade toegeſonden, dat u Ho: Mo: verhoopten zyn Genade ſoude tuſſchen dit en *prima October* helpen bevorderen en bemiddelen, dat den Keyſer *Ooſtvrieſlant* mocht verlaten.

Soo

1630. Soo kan ſijne Genade u Ho: Mog: niet veronthouden, hoe dat ſijne Genade Heer Broeder (Hoogh-loffelijcker Memorie) ende nu ſijne Genade gheen koſten, moeyten, noch vlijt gheſpaert hebben, omme deſelve quijt te worden: ſoo met ſchrijven aen Keyſerlijcke Majeſteyt, met ſendinghe aen deſelve ſijne Majeſteyt, met beſendinge ende ſchrijvens aen den Heer Generael *Tilly*, Cheur-Vorſten, ende andere: jae ſijne Genade ſelven onlangs in perſoon daer op by den Heer Generael *Tilly* ſeer inſtandigh heeft aengehouden: ghevende ſyn eygen, ende ſyne Genadens Onderdanen hooge noodt met weemoet ſyns herten klaerlijck te kennen: immers ſoo de Keyſerſche daer langher ſouden verblijven, dat ſyne Genadens Onderdaenen alle ſouden ghedronghen worden te verloopen, ende aen den Bedel-ſtaf geraecken, heeft nochtans niet als bloote woorden van vertrooſtinghe bekomen: maer geen effect: welcke als ſyn Genade vermeent daer heer komt, dat die van *Embden*, dan *Engelſche*, dan *Rochelſche*, dan *Sweedtſche* Wervinge aldaer toelaten.

Waer door geerne oorſaecke genomen wert om daer te verblijven, op dat gheen ander ſulck 't Rijcks-Graefſchap weder moghten incorporeeren, wanneer dan noch u Ho: Mog: ſyne Genade andere ende bequamer middelen kunnen aen de handt geven: *Modo ne Medecina Gravior ſit ipſo morbo* ſal ſyne Genade ſulcken u Ho: Mo: Raedt in grooten danck op ende aennemen, ende ſich daer toe na alle gelegentheyt ſeer geneycht laten vinden.

Wijders hebbe u Ho: Mog: wegen ſyne Genade oock in onderdanigheyt aengehouden, dat by u Ho: Mog: ſyn Genade gegeven moght werden een *Acte van Neutraliteyt*: te weten, of wel ſyne Genade Hoog-geeerde Vader, Heer Graef *Enno*, ende ſyne Genade Broeder Graef *Rudolfs Chriſtiaen* tot Ooſt-Vrieſlandt, beyde Chriſt-ſaliger aendenckens by u Ho: Mog: aengehouden, ende op verſcheyde tijden laten ſolliciteeren. Het moghte u Ho: Mog: goetgunſtigh believen haere Guarniſoenen uyt ſyne Genade Stadt *Embden*, ende van 't Huys *Lieroort* wederomme wegh te nemen: averſt dat u Ho: Mog: daer by alderhande bedencken hebben ghehadt, ende tot noch toe daerinne niet konnen bewilligen; dat dan noch uwe Ho: Mog: wille ende meeninge niet zy deur continuatie van meer-gedachte Guarniſoen, ſich eenige recht ende gerechtigheyt over ſyne Genade Stadt *Embden* ende 't Huys *Lieroort*, den Heyligen Rijcke ofte ſyne Genade Succeſſoren ende Nakomelinghen tot ſchaede ende nadeel aen te matigen.

Maer overbodigh ende gheneyght zijn vermelte ſyne Genade Stadt ende Huys, ſampt gantſche Landt ſyn Genade ſonder eenighe ontgelteniſſe ofte verhinderinghe, om vryelijck te mogen ghenieten ende gebruycken wederomme in te ruymen: wanneer maer u Ho: Mog: verſeeckert moghten zijn, dat na haer uyttrecken ende ontruyminge van de Stadt, 't Huys *Lieroort*, ofte eenige andere plaetſen in ſyn Genade Graefſchap van wegen zijn Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt, oock Koninclijke Majeſteyt van *Hiſpangien directe vel per indirectum* niet wederomme moghte worden geoccupeert ende inghenomen.

Maer den Regeerenden Graven en Heeren in Ooſt-Vrieſlandt vry gelaten worden.

Dit ſyne Genade verſoeck hebben u Ho: Mog: gheſtelt in handen van de Ed. *Mog*: Heeren Raden van State, om u Ho: Mog: daer op te dienen van advijs.

Welcker Heeren advijs u Ho: Mog: ick beſloten hier by overlevere, met bede u Ho: Mo: gelieve grootgunſtigh ſyne Genade hierinne te voldoen.

Waer mede ſyne Genade verhoopt voor te komen de dreygementen van d'andere zijde ſyne Genade gedaen: ende ſullen de Keyſerſche meer ende meer bewoghen konnen worden het Landt te verlaten, ſiende dat ſy ſich niets quaets u Ho: Mog: hebben te verſien.

Noch hebbe u ick Ho: Mo: wegen ſyne Genade onderdienſtelijk verſocht u Ho: Mo: mogten ſich gevallen laten eenige uyt hares middels te Committeeren, om te perluſtreeren d' oude Regiſteren van ſyn Genade Tollen ende Accijſen, by ſyne Genade loffelijcke Voor-vaderen voor anno 1589. binnen *Embden* ontfangen.

Waer op ick verſtae dat u Ho: *Mog*: my hebben gerenvoyeert aen de Ed. Heeren van den *Hoogen Raedt*: ſo is te weten, als ick u Ho: Mog: anno 1627. hebbe verſocht gehadt, u Ho: Mog: moghten van de Ed. Heeren van den *Hoogen Raedt* verſtaen wat Tollen ende Accijſen by ſyne Genade hadden afgeſproocken u Ho: *Mog*: my mede aen deſelve Heeren (om ſulcx te vernemen) hebben geaddreſſeert. 1630.

Maer om redenen des tijdts voor gebracht, dat ſulcks ſonder præjuditie van ſyne Genade niet wel konde gheſchieden, hebben u Ho: *Mog*: ſich groot-gunſtigh ghevallen laten aen de Heeren van den *Hoogen Raed* te ſchrijven, die daer op haer advijs hebben geformeert, ende u Ho: Mog: ingehandight.

Waer op dan de Reſolutie van den eerſten .... 1627. is gevolght.

Is derweghen noch ſijn Genade verſoeck en dienſtvrundelijck begeeren, u Ho: *Mo*: ghelieve nochmaels yemandt uyt hares middels te Committeeren.

Soo averſt ſulcx niet kan vallen, dat u Ho: Mog: yemandt uyt den *Hoogen Raedt* gelieven Commiſſie te gheven om de oude Regiſteren te helpen perluſtreeren, en u Ho: *Mog*: daer van rapport te doen.

Leſtelijck heeft ſyne Genade my in genade belaſtet u Ho: Mog: te erinneren, wat by de Heeren van *Groeningen* onlanghs in ſyn Genade Landt *Bonder-Nieulandt* ghenaemt, ten overſtaen van eene van de Heeren Raeden van Staten, met het leggen van een Fort, ende eenighe afdeelinghe van Landen over de limiten, daer *Weſterwolderlandt* van *Ooſt-Vrieſlandt* geſcheyden is, voorgenomen.

Waerinne alſoo ſyne Genaede verſtaen grootelijcks bekort te worden, heeft wel verſocht om met de Heeren van *Groeningen* hier over in vrundelijcke Conferentie te komen: maer heeft tot noch toe niet konnen vallen, dewijle averſt ſyne Genade dat werck ſtil-ſwijgende niet kan laten paſſeeren.

Soo verſoeckt ſyne Genaede u Ho: Mog: ghelieven ſich gevallen te laten, wanneer uyt u Ho: Mog: middel yemandt naer *Groeninghen* ofte na der plaetſen aen *Ooſt-Vrieſlandt* moghte Gecommitteert worden, dat den ſelven laſt opgedrongen werde, omme ſyne Genade neffens Gecommitteerde van de Heeren van *Groeninghen*, ter plaetſe daer het Fort ghelecht ende afdeelinghe gheſchieden, te beſcheyden, ende in 't vrundelijck te verſtaen, ende van het gebeſoigneerde aen u Ho: *Mog*: rapport te doen.

Ende wanneer ſulcke beſendinghe niet moghte voorvallen, dat de Heeren van *Groeningen* dan tegens den *eerſten* Octobris hier moghten beſchreven worden, ofte yemandt hier laſt geven ten fine voorſz.

Verhoopende ſijne Genade de ſaecke in billickheydt ingeſien zijnde, ſal lichtelijck konnen geredreſſeert ende bygeleght worden.

Op ſulcks is hem gewordẽ 't volgende Antwoort.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

NA voorgaende advijs des Raedts van State rijpelijck geexamineert hebbende de ſchriftelijcke Remonſtrantie by de Heere *Sixtus van Amama*, Af-ghеſante van de Heere Graef van *Ooſt-Vrieſlant* aen haer Ho: Mo: den *achtienden* Mey laetſtleden overgegeven. Verklaren op het *eerſte* poinct: dat haer buyten vermoeden te vooren komt de procedueren by de Heeren Burgemeeſters ende Raden der Stadt *Embden* aengevangen, na date van het jongſte af-ſcheyt den *achtienden* April laetſtleden aen der ſelver Gecommitteerden alhier gegeven: ende ſullen haer Ho: Mog: niet onderlaten hun nochmalen ſerieuſelijcken te vermanen, datſe ſich willen laten ghelegen zijn, om tuſſchen dit, ende *prima* Octobris naeſtkomende, van alle feytelijcke procedueren te deſiſteeren, ende de Graeffelijcke Officieren binnen de Stadt *Embden* metter woon ende anderſints te admitteeren, midtſgaders de Ordinaris Iuſtitie cours te laten houden, ende van alles van hunne zijde daer toe te prepareeren ende beleyden, dat de verbittertheydt die door voorgaende harde

Digitized by Google

1630. harde ende onvrundelijcke procedueren in weder-zijdts harten zijn gevallen, mogen werden verſacht, vermindert, ende is het mogelijck wegh ghenomen, ende in plaets van dien gereſtabileert goede onderlinge vrundtſchap ende confidentie.

Op het *tweede* poinct verklaren haer Ho: *Mog*: dat ſy by het jonghſte af-ſcheydt aen den wel-gemelten Heere Afgeſante den *dertienden* April laeſtleden mede gegeven, hadden ghelaeten ter directie van de Heere Graef van *Ooſt-Vrieſland*, om te wege te brengen daer het behoort, dat zijne Landen van d' Inlegeringen der Keyſerſche, als oock van de Troupen van de Catholique Ligue ſouden mogen bevrijdt worden, om daer door aen die van *Embden* te benemen alle ombragie die ſy door de voorſz Inlegeringe hebben gheſchept; ende op dat de devoiren van den wel-ghemelten Heere Graef te beter moghten ſuccedeeren: hebben haer Ho: *Mog*: tot haere groote onkoſten door ſolemneele Ambaſſade ende Commiſſie, aen bewuſten oorden doen aenhouden op rijpelijcke en wel-gefundeerde preſentatien: dat de Keyſerſche Troupen, ende die van de Catholique Ligue uyt de Landen grenſende aen de Frontieren van deſen Staet moghten worden wegh genomen, ende voortaen uytgehouden: maer datſe ſulcks als noch niet hebben geobtineert: ende over ſulcks niet konnen aennemen dat de voorſz Inlegeringe alleen, oft principalijck ten reguarde van de gedane nieuwe Wervinge van Krijgs-volck in *Ooſtvrieſlant* ſoude zijn gecontinueert, blyvende haer Ho: *Mog*: des niet te min genegen ende bereydt, om by alle occaſien te continueeren in hare devoiren, ten eynde de Landen van *Ooſt-Vrieſlandt* voornoemt, van de Inlegeringe mogen werden geſolageert.

Op het *derde* poinct verklaeren haer Ho: Mog: datſe albereydts den *achtienden* Mey laetſtleden *Acte van Neutraliteyt* hebben gedaen depeſcheeren, daer aen ſy vertrouwen dat de wel-gemelte Heer Graef van *Ooſt-Vrieſlandt* ſal nemen contentement, waer toe (om kortsheyt wille) gerefereert werdt.

Op het *vierde* poinct zijn haer Ho: Mog; te vrede by ſpeciale Acte te verſoecken, ende te authoriſeeren de Heeren van den *Haeuert*, *Schote*, ende *Aſperen*, Raden in den *Hooghen Raedt* van Hollandt, om ten overſtaen van die van *Embden* de oude Regiſters van den wel-gemelten Heere ende Grave Tollen ende Acciſen voor den jare 1589. geheven, te doorſien, ende daer van aen haer Ho: Mog: rapport te doen.

Gelijck oock haer Ho: Mog: ſich laten bevallen dat van nu af vaſt geſtelt worde: dat de geene die uyt haere Vergaderinge, ofte uyt het midden van den Raedt van Staten, op d'alder-eerſte gelegentheydt naer de Provintie van *Stadt ende Landen*, ofte naer *Ooſt-Vrieſlandt* ſal komen geſonden te worden, dat deſelve ſal worden gelaſt ende geauthoriſeert, omme de wel-gemelten Heere Graef van *Ooſt-Vrieſlandt*, neffens Gecommitteerde uyt de voorſz Provintie te beſcheyden, ter plaetſe daer 't Fort *Bendersvieulandt* genaemt, geleyt is: omme parthyen wederzijdts op de gemoveerde klachten van afdeelinge ende limijt-ſcheydinge in 't vrundelijck te verſtaen, ende daer van aen haer Ho: Mog: rapport te doen. Actum den *eerſten* Iuny 1630.

October gekomen zijnde, heeft de Graef weder gheſonden den Heer Amama, die den twaelfden ghedaen heeft de volgende Propoſitie.

Hoogh Mogende Heeren.

DE Hoogh-ghebooren Grave ende Heere, Heere *Ulrich*, Grave ende Heere in *Ooſt-Vrieſlandt*, Heere tot *Eſens*, *Stedesdorp*, ende *Wittmundt*, mijn Genadige Heer, ontbiedt u Ho: Mog: ſijn groet ende dienſt tot alle vertrouwelijcke naebuerlijcke vrundtſchap ende goede correſpondentie, wenſchet mede u Ho: Mog: gedeylijcke proſperiteyt en welvaren in der ſelver Regeeringe.

U Ho: Mog: ſullen buyten alle twijffel noch wel in goede gedachtenis hebben wat klagen u Ho: Mog: zijn Genade boven ghemelt in *October* Anno 1629. dieſelve deur zijne Afgeſanten heeft laten voorbrenghen, over 1630. de exorbitante procedueren van Burgemeeſteren ende Raet zijner Genade Stadt *Emden*, ſonder reden ende boven recht tegens ſyn Genade en d' opgherechte Tractaten ende accoorden by Interventie van u Ho: Mog: aenſienlijcke Heeren Ghecommitteerden ghemaeckt, voorgenomen.

Verſoeckende in conformiteyt van u Ho: Mog: ſolemnele gedaene beloften onder handt ende zegel, om de contraventeurs vande Accoorden tot onderhoudinge van deſelve op d' eerſte klaghten die daer mochten ghedaen worden, te conſtringeren ende de ſtercke handt te bieden.

Al iſt nu dat het u Ho: *Mog*: den tydt grootgunſtigh belieft heeft, deur de tergiverſatie van die van zijne Genade Stadt *Embden*, deſelve uyt te ſtellen tot den *eerſten February* laeſtleden, belaſtende die van *Emden* tegens gedachten dach welgemachtighde alhier wederom voor u Ho: Mog: te compareren, om u Ho: Mo: eyntelijcke Reſolutie waer te nemen.

Heeft zijne Genade wel den dach ofte weynigh, deur voorvallende affairen, daer naer, waergenomen, maer die van ſyn Ghenade Stadt *Embden* hebben wederomme geſocht zijn Genade t' illuderen, ende den aenbeſtemden dagh vruchteloos te maeken: doch niet wyder dan dat u Ho: *Mog*: haer eyntelijck een terminum hebben geſtelt op den *eerſten October* nu verleden, om alſdan met volkomen laſt alhier te verſchynen, met aenghehechten getrouwe vermaninge, dat ſy in middels met zijn Ghenaden willen onderhouden goede Correſpondentie, ende ſich onthouden van vanghen ende ſpannen, voorts van alle feytelijcke attentaten &c.

Nu hadden zijne Genaden wel verhoopt die van *Emden* ſouden ſulcke u Ho: Mo: getrouwe vermaninghe in goede acht genomen hebben:

Maer ſy hebben nergens weyniger opghedacht, ſoo oock dat eenmael ſyne Genade advijs beroerende, als of ſy die van *Emden* tot redenen wilden verſtaen.

Heeft zijn Ghenaede den *een entwintighſten Iuny* een ſchryven aen Burgemeeſteren ende Raet laten afgaen.

Waer in zijne Genade haer verklaert hoe gheneghen zijne Genaden ſy met zyn Onderdaenen in Vrede ende Eenicheyt te leven, ende wilde daer op haerder harten meeninge vernemen.

Maer daer op is ſoo weynige gevolcht, dat ſulcke ſyne Genade genadigh gheſinnen eenighe plaets ghevonden heeft, darter contrarie de Boode van zijn Genade maer een Recipiſſe in een onbehoorlijcke forme ende diſpect is met gedeelt.

Als nu ſyne Genade om in onderlinghe onderhandelinge te komen, de hoope verlooren gaf, iſt gebeurt.

Dat ſyne Genade andermaels yets aen de hantgeheven wiert, om noch eenmael de ſaecke te hervatten.

Waer toe ſyne Genade ſich heeft laten bewegen, om te betoonen ſyn wil veerdicheydt tot eene vertrouwelijcke vereeninge.

Nu hebben Borgemeeſters ende Raet ſich eyntelijck bedacht, ende haer ſo wyt inghelaten, dat ſy haer verklaerden, ſo ſyne Genaeden ſich in ghenaeden mochte laeten gevallen yemant van ſyne Genaden Raeden binnen *Embden* te ſenden; ſy wilden uyt haer middel van gelijcken doen, om te beſien of de differenten onderlinge konden gevonden ende bygelecht werden.

Syne Ghenade ſulcx verſtaende, heeft datelijck daer op zijn Gecommitteerde wel geinſtrueert geſonden, die dan in preſentie van Burghemeeſteren ende Raet, ſampt *Veertigen*, hebben geproponeert. Nae gedaene Propoſitie ſijne Genade Gecommitteerde afgetreden zijnde, Burgermeeſteren ende Raedt ſampt *Veertighen*, 't geproponeerde examineerende, zijn half eenigh geworden.

Sijn Genade daer van rapport gedaen zijnde, konde ſijne Genade lichtelijck af-nemen, dat Burgermeeſteren ende Raedt ſampt *Veertigen*, niet minder bedacht waeren als om met ſijne Genade in goede vertrouwelijcke vereeninge ende goede correſpondentie, ghelijck ſulcks onder Heeren ende Onderdaenen wel betaemde te treden, en daer over te raede gheworden, een ſchrijven aen Burgermeeſteren ende Raedt afgaen te laten.

Uyt

1630. Uyt alle welcke u Ho: Mog: konnen oordeelen hoe ongeerne die van syne Genade Stadt *Emden* van haer onrechtmatige procedueren af stant sullen doen, soo verre sy van u Hoogh Mog: daer toe niet gheconstringeert werden.

De bestemde dach van den *eersten* October naerderende, ende syne Genaede niet konnende vernemen dat die van *Embden* sich tot de besendinghe prepareerden.

Is ghesolveert geworden aen u Ho: Mog: myn weynighe persoon te Committeeren, om u Ho: Mog: het gheene vooren verhaelt te remonstreren, ende daer by dienst vruntlijck ende naerbuyrlijck te versoecken, het moghe u Ho: Mog: grootgunstich ghelieven de klachten over de contraventien by die van *Emden* tegens de opgherechte accoorden begaen, so die in October anno 1629. in u Ho: Mog: Vergaederinge syn schriftelijck overgheven, als mede in Martio lestleden, te reassumeren, die rijpelijck t' examineeren tegens d'opgherichte Accoorden, confereren: ende daer u Ho: Mog: dan bevinden als syne Genaede niet wil twijffelen, ofte sullen bevonden worden, dat alle haer voor-neemen reghel recht stryden teghens recht, billickheyt ende gedachte Accoorden.

Dat u Ho: Mog: sulcks by een solemnele Resolutie believen te verklaren, ende voorts zijne Genade de stercke hant bieden, dat syne Genade by syn Hoogheyt, recht en gerechtigheyt, sampt opgerichte Accoorden werde gemaintineert, alles in conformite van die by u Ho: Mo: soo statelijcke toe sagen en beloften, zijn Genade onder hant en Zegel met gedeelt.

Waer op ick dan u Ho: Mog: eyntelijcke resolutie op het spoedighste met gedult wil verwachten, kunnende sulcks u Ho: Mog: tot geen ander eynde strecken, als tot der selver eere ende groote resolutie, tot Land ende luyden beste, ende syne Genade verobligeren om alles by voorvallende occasien danckbaerlijck te erkennen. Actum den *elfden* October 1630. Gheteeckent *Sixtus Amama.*

Daer op is den negentienden October goet ghevonden/ dat men de Heeren Burghemeesteren ende Raedt der Stad Embden **soude aen schrijven/ om binnen den tijdt** van veerthien **daghen naer den ontfanch des briefs haer Gecommitteerde alhier in den** Hage **te laten vinden/ met volkomen last op de voorsz klachten des meergemelten Heer Graefs/ die aen de Heeren haere Gecommitteerden hier bevorens gecommuniceert waren: met verklaringhe dat inghevalle de Gecommitteerde der Stadt** Emden **binnen den ghestelden tijdt alhier inden Haghe** niet en compareerden, **ofte komende niet behoorlick gelast en werden bevonden, om de saechen in questie te binden/ dat hare Ho: Mog: in allen gevalle gheresolveert waren in krachte ende achtervolgens de onderlinge Tractaten tusschen den meergemelten Heer Graef ende de voorsz Stadt wederssits beslooten/ op de voorsz klachten te disponeren in conformite van de selve Tractaten/ reguard genomen op de dolcantien die van weghen de voorschreve Stadt over het doen van selben Heere Graef haer Hoogh Mog: hier bevoorens van weghen de voorsz Stadt oock waeren gherepresenteert. Die** van Embden **hebben gheschreven desen volgenden brief.**

Illustre Hoogh Mogende Heeren.

UWe Ho: Mog: weten sich te besinnen uyt de veelvoudich ghedane Remonstrantien ende klachten, datter tweederley swaericheden by ons te verslichten zijn, d'eene Generaelijck raeckende den welstandt van 't gheheele Graefschap van *Oost Vrieslandt*, de ander aengaende de Stadt *Embden* in het particulier; de gemene swaricheden en syn noyt grooter geweest als voor dese tijdt.

Want voor by gaende de *Mansfeldische* verwoestinge, van de welcke wy de pressueren noch zijn ghevoelende.

Oock niet aenroerende de inbreeckinghe van *Dijcken ende Dammen*, door de welcke het beste Landt voor als noch blanck gehouden ende met Zee water over swomme wort. 1630.

Soo is de Inquartieringhe der *Ligisten* het alderswaerste ongheval, als dewelcke nu drie gantsche Iaeren gheduert heeft, ende het gheheele Landt met een gemaeckte ordre *quasi lenta tabe & morte*, geconsumeert en uyt geputtet.

Door de selve wort de Stadt *Embden* tot voor de poorten toe beleght, ende van hare goederen in het Landt, ende alle Commercien aldaer t' eenemael berovet ende ontblotet.

Welcke tijdelijcke goederen nochtans de arme Burghers ende Inwoonders het leeven selfs ghelijck achten.

In somma legghen door desen overval overhoop, de Iustitie in het Landt, de consumptien ende ghemeene middelen, de Privilegien, Accoorden, Verdrage, ende alle *Leges patriæ fundamentales*, meede oock de beloften ende acten van manutenentie, soo dickmaels by u Hoogh Mog: onder handt ende Zeghel uytgheghe-ven.

Aengaende nu de propositie ofte klachten by de Gedeputeerde van syn Ghenaede van *Oost Vrieslandt* den *vijsden* September anno 1629. schriftelijck tegens ons overghegheven, zijn de selve particulier, ende en kan het debadt over sulcke poincten voor yemandt ten principaelen geen sonderlinghe profijt te weghe brenghen.

Het eene stuck van het arresteeren ende aenhouden der op gesetenen ten platten Lande, al hoe wel het op reeden staet, ende de acten van u Ho: Mog: in desen ghevalle selfs consenteeren, dat men zijn betaelinghe van den onwillighen schuldenaer in alle manieren haelen mach.

Soo hebben wy doch naerderhandt sulcke Resolutie laeten vallen, ende al over een jaer de besproockene persoonen ghewillichlijck wederom ontslaeghen.

Het *tweede* point by ghebreck van andere maeterie is den Wijn ende Bier-accijs, al in anno 1621. solemnelijck by den Hoogen Raet gedecideert: het aldervoornaemste stuck schijnt te wesen de versochte huldinge van zijn Genade.

Daer op sal u Hoogh Mog: goede ghelieste wesen, sich grootgunstichlijcken te erinneren, dat alle *Gravamina* niet alleene voor de Stadt *Embden*, maer van alle Stenden in het ghemeen, niet met woorden ende beloften, maer met eenen alghemeenen Landt dach ende binnen *Embden* effectivelijck ende in der daedt moet afghedaen werden, voor ende al eer de huldinghe gheschieden kan: ghelijck sich Graef *Enno* Hoochloffelijcke Memorie in anno 1599. selfs daer toe heeft gepresenteert *Concordat. 1. & art. 116.* ende sulcks de decisie van anno 626. noch klaerder uytgedrucket, *art. 1. & art. 33.*

Daer op volget eyntelijck dat u Ho: Mog: ons totte betalingen des *naestants* aen zijn Genade souden willen constringeren.

Ons gheeft wonder dat de Graeffelijcke Raeden niet eens en hebben gedacht, juist op onse boven gementioneerde *Gravamina*, ende het ghene wy met groote reden wederom daer tegens syn pretenderende.

Uwe Ho: Mog: betrouwen wy sullen ons niet af staen behoorlijcke vergoedinge voor den schimp ons aen ghedaen: mettet opentlijck aen placken van onse Mandaten aen *infame* plaetsen:

Daer beneffens hebben wy u Ho: Mog: dickwils ghe-klaecht, ende is noch dese uyre de waerheyt, dat sijn Genade der Onderdanen goederen ende het gheheele Lant den Keyserschen tot quartieren uyt ghedeelt, het selve doorgaens ghequotiseert ende op contributie ghestelt heeft.

Sulcke contributien door syne dienaers met scherpe executie inmanende van den eenen, maer den anderen naer syn believen daer van bevrijdende, ende middelertijdt, soo de Keyserssche daer van weeckelijck daer van betalende als syn volck, nae syn Genade eygen goet duncken. U Ho: Mog: dan sien uyt dese opgheslelde klaegh pointen ende proceduyren selfs, dat sulcke particu-

Digitized by Google

1630. ticulariteyten in comparatie van de gemeene dinghen, van geener weerde syn, ende dat de saecke altijt wederom op de gemene *Gravamina* en miserie deser Graefschap als den eenighen oorspronck en voetsel van alle onse bekommernisse komt te vervallen.

Alsoo nu u Ho: Mog: belieft heeft ons onder date den *negentiende* deser maent van weghen de voorsz particulariteyten serieuselijck aen te schrijven, om tegens den Heere *Amama in 's Gravenhage* te compareeren met volkomen last ende instructie, ofte anderssints dat u Ho: Mog: niet te min in conformiteyt van onse Tractaten daer op souden moeten disponeren.

So versoecken wy u Ho: Mog: seer dienst ende vrundelijcke selfs te willen oordeelen, of het dienelijck ende oirbaer sy, sich met particuliere dingen van geender ofte geringer gewichte, vele te bemoeyen, so lange syne Genade sich steunende op des Keysers macht niet en behoeft te pareren, en u Ho: Mog: oock over het Accoort ofte decisie na behoren de manutenentie niet presteeren konnen.

Uwe Ho: Mog: konnen vastelijck ghelooven dat de gemene Borgerye nimmermeer sal willen toestaen, sich te vergeefs veele met particuliere dingen ende ontijdige disputen te bekommeren, daer de arme lieden ondertusschen gebreck lyden, en het broot uyt de mont moeten missen.

Soo en sal daer oock niemant te vinden wesen, die in dese sake met sulcken last en volkomen instructie sal durven of willen verschijnen.

Boven dat en kan van genen *Gravaminibus* ofte huldinge gevoechelijck getracteert werden, als onderlinghe in 't Lant selve, so wel ten aensiene van de saeck aen sich, als van den tijdt ende de onkosten, so daer toe vereyscht worden.

Wy konnen hier neffens niet onderlaten uwe Hoogh Mog: vorders te berichten, hoe dat tegenwoordig noch eenen Lantdagh uytgeschreven is teghens den tweeden Novembris naestkomende: onder anderen mede daeromme, dat hier ter plaetse ende onder ons selfs diergelijcke questien mochten voorghenomen ende ghesliffet worden.

Over sulcks is ons seer dienst en vrundelijck versoeck, dat u Ho: Mog: believen wille, onsen bekommerlijcken Staet met Christelijcke mededogentheyt aen te sien, so als deselve in der daet en waerheyt beschapen is, en dien volgens datse by dese tijdt de oorsake tot so een kostbare reyse af snijden, ende den Heere *Amama* met zijn vergheeffelijcke questien naer *Oost-Vriestandt* willen remitteren.

Wel is waer, dat wy althans ghehoopt hebben, u Ho: Mog: naest God onse beste vrienden en Patroonen, souden sich door onse veelvoudighe Remonstrantien ende haer by gheschrifte ende mondelinghe alle halve Iaeren daer op ghevolchde speciaele Resolutien ende vertroostingen, eyndelijck hebben laeten beweghen, de saecke met ernst by het rechte eynde te vatten, ende ons hare naerghebuyren en *geloofs genooten*, die om harent wille benijdet ende van alle kanten ghepresset worden, deur het eene ofte ander middel, voor eerst van de algemeene Miserie te verlossen, het welcke *Salva Neutralitate cum imperio* wel gheschieden koste; maer alsoo wy noch ter tijdt weynich apparentie speuren tot sulcken effecte:

Soo bidden wy ten hooghsten dat u Ho: Mo: ons oock niet willen verdencken, soo wanneer wy ons beswaert bevinden, ons in het particulier *propositie* in te laeten, ten sy dat ons eenighe verlichtinghe vande generaele last deur den eenen of den anderen wech van te voren worde aengewesen.

In sulcken gevalle dan soude ons liever niet wesen, als te gelijck, oock het privaet verschil ghecomponeert ofte geeyndiget te hebben, en also onderlinge ten vollen tot de lange gewenstede rustе en eenicheyt te geraken; biddende:

Illustre Hoogh Mogende Heeren, dit langhe klaeghen ende remonstreren, met eenighe kleynachtinghe van u Hoogh Mog: maer onsen langhduyrighen smerte ende uyterste benaeutheyt toe te schrijven, ende u Hoogh Mog: daer mede beveelende in de protectie des Alder-

hoogsten. Uyt *Embden* den *ses en twintigsten* October 1630.
anno 1630. Ondersteunt u Ho: Mog: dienstwillighe Borgermeesteren ende Raedt der Stadt *Embden*.

Daer op heeft de Heer Amama weder gedaen de volgende Propositie.

Hoogh Mogende Heeren,

ALs ick in ongetwijffelde toeversicht stonde, het soude u Ho: Mo: grootgunstigh believet hebben die van syne Ghenade Stadt *Embden*, nu ten *derden mael* alhier voor u Ho: *Mog:* te verschijnen gheadjourneert synde, maer t' elkens uytgebleven, ofte compareerende, haer nergens toe hebben willen verstaen, u Ho: Mog: souden eyntelijck toeghetreden syn om op de klaech pointen by de Hoochgheboorne Grave ende Heere van *Oostvriestant in October* verleden een Iaer u Ho: Mog: ende volgens successivelijck overghegeven ordre te stellen, ende in conformiteyt vande Accoorden ende eyntelijcke resolutie te nemen.

So heeft het nochtans u Ho: Mog: goede gheliefde geweest te resolveren die van syne Genade Stadt *Embden* noch ten *vierden mael* aen te schrijven, om alhier voor u Ho: *Mog:* binnen *veertien* daeghen nae receptie van u Ho: Mog: missive te compareren met comminatie, sy verschenen dan of niet, sy quaemen dan ghelast, of ongelast, dat u Ho: *Mog:* evenwel op de klaech pointen van gemelte syne Genaede souden disponeren in reguard van deselve Tractaten.

Nu is 't, Ho: Mog: Heeren, dat het schrijven van u Ho: Mog: geëmaneert, Burgermeesters ende Raed den 19. October ouden, ofte den 29. nieuwen stijl, is over antwoort worden.

Luyt de recipisse, de Bode tot dien fine expresse afgesonden, onder de hant van den Burgemeester *Witsels* mede gedeelt.

Welcken dach van Comparitie verleden *Dinsdag* al is geexpireert, sonder dat ick alsnoch van haer aenkomste yets hebbe kunnen vernemen.

Soo resteert daer dan nu niet meer, dan dat u Ho: Mog: in conformiteyt van u Ho: Mog: solemnele beloften, ende ghedaene schrijven te Procederen tot examinatie van zyne Genaede Klaechpointen, ende daer u Ho: *Mog:* dat bevinden dat deselve nae in houden der opgherichte Accoorden, recht ende redenen behoren geremedieert te worden, zyne Genade daer by te mainteneren ende de Contraventeurs deur u Ho: Mog: authoriteyt tot voldoeninge van deselve te constringheren.

Onder des heeft mijn genadige Heer mijn noch in genaden gelast u Ho: Mog: voor te dragen, hoe dat die van *Embden* voorschreve, haer onderstaen met hare Schepen de *Wateren* als mede alle *Zylen* om 't Lant te besetten, ende wat Scheepen om hare Commercie te exerceren, naer *Hamburgh*, *Breemen*, als oock na dese quartieren afvaren, nemen die alle die sy maer bekomen konnen, ende brenghense naer *Embden*: waer deur de Commercien, die vry behooren te syn, werden belet, tot groote schade ende naedeel van zyne Genade Onderdaenen, ende dewyle sulck ondernemen die van *Embden* gantsch niet en betaemt.

Dat u Ho: Mog: grootgunstigh believen mochte die van *Emden* deur een serieus schrijven daer van af te maenen, om meerder inconvenienten te vermyden ende voor te komen.

Dit is het geene ick u Ho: Mog: voor ditmael hebbe te proponeren, wil op alles van u Ho: *Mog:* een vertrouwelijke ende toeverlatige Resolutie met gedult verwachten.

Sullen u Ho: Mog: so doende zyne Genade sonderlinge t' haerwaerts verobligeren, die niet sal naerlaeten sulckx by alle occasien met vertrouwelijcke nabuyrlijcke Correspondentie ende Vruntschap te verschulden. Actum den *achtienden November sestien hondert dartich.*

Was Geteeckent *Sixtus van Amama.*

De Graef alsoo niet komende met de Stadt te rechte te ko-

1630. te komen; heeft deur den Heer Amama weder láten doen de volgende langhe propositie / op de voorstaende brief van Emden.

Hoogh Mogende Heeren,

WEgen de Hoogh gebooren Heere ende Grave, Heere *Ulrich*, Grave ende Heere in *Oost-Vrieslant*, Heere tot *Esens*, *Stedesdorp ende Witmunt*, myner genadiger Heere: Verneeme ick, dat als het uwe Ho: Mog: grootgunstigh gelieft heeft gehad, die van zyne Genade Stad *Embden*, om alhier in den *Haegh* voor uwe Ho: Mogt te compareren, ten *vier demael* te adjourneren, met comminatie sy verschijnen dan ofte niet, sy komen gelast oft ongelast, dat u Ho: Mo: evenwel souden procederen tot remedieringe van de klaech pointen by zyne Genade voorsz u Ho: Mog: in October anno 1629. al overgegeven.

Sy die van *Embden* in plaetse van te compareren, met een schijn van een specieus schrijven, u Ho: Mo: van hare goede intentie soecken af te leyden. Ten eynde sy in haer onverantwoordelijcke proceduren mochten continueren, en zyne Genade alle outrage doen, die sy droomen ofte bedencken konnen.

Ware dit haer schrijven gheaddresseert aen yemandt die de staet ende gelegentheyt van *Oost-Vrieslandt* onbekent was, die souden mogen oordeelen dat het op eenige reden ware gefondeert.

Maer u Ho: Mo: daer mede soecken te Blintdoecken, die nu so menige jaren met de saken van *Oost-Vrieslant* bemoeyt zyn geweest, is het ydel dorheyt, ende onbeschaemde Malitie.

In wat een beswaerlijcken droevigen toestant, de goede Graefschap van *Oost-Vrieslandt* voor eenighe Iaeren herrewaerts vervallen is, sulcks is de gantsche weerelt bekent; datmen oock mede de pressuren van de *Mansfeltsche* verwoestinghe, wilde Godt die van *Embden* daer toe geen oorsake hadden gegeven noch gevoelen.

Dat van gelijcken Dijcken ende Dammen noch niet ten vollen gerepareert zijn, kan niet vernieuwt werden, de Keyserlsche ofte Ligisten inquartieringhe gheduert noch, wel tot groot verdriet ende herten leet van zyne Genade.

Maer wat willen die van *Emden* daer uyt besluyten, de goede Graefschap in sulcken desolaten staet vervallen synde, om waer uyt te komen zijne Genade geen kosten, arbeyt noch moeyte spaert, als die van *Emden* in conscientie niet konnen ontkennen.

Sullen dan die van *Embden* met hare quade procedueren, syne Genade noch meer bedroeven? sal haer als Onderdanen daerom goet geheeten werden, dat sy haren aengebooren ongetwijffelden Erf-heer voor haere Hooge Overigheydt niet willen erkennen, ja, welcke hoogh-straffelijck is, *d' Erf-huldinge* verweygeren?

Sullen sy daerom sijne Genadens jaerlijcksche *Opkomsten* niet betalen, die haer boeten ende breucken (in de Stadt vallende) niet bereeckenen en voldoen?

Staet 't haer daerom vry sijne Genadens *Ampt-huys* op te breecken, de *Protocollen* en *Brieven* daer uyt te nemen, ende op het *Raedt-huys* te doen brengen?

Sijn Genadens *Amptman*, *Accijs* ende *Rentmeester* eerst met *Musquettiers* te laten bewaren, daer nae sijne Genaedens saecken en Kameren de Sloten af te slaen, daer van Gevanckenissen maecken, en de voorsz sijne Genadens Dienaren daer in te werpen, ende als misdaders te tracteren: eyndelijcken sulcke persoonen, daer over sy niet hebben te seggen, de Stadt te verwijsen?

Waer deur de Justitie in het selfde Ampt t' eenemael is opgehouden geworden: soo oock, dat deur het klagen van de Burgerye selver, die (vermidts de absentie van den Amptman) geen recht geadministreert konde werden, Burgermeester ende Raedt gedrongen zijn geworden die wederom in haren dienst te laten treden.

Is dat niet de Justitie gevioleert: dat sy oock het *Hofgerichts* niet willen erkennen? niet willen gedoogen dat de *Hofgerichts*-boden Partyen, Processen, insinueeren, ofte dreygense in den dieven-kelder te werpen? als sy oock eens gedaen hebben.

Wert oock van yemant uyttet Landt geklaeght dat de Ampten geen recht doen? willen die van *Emden* der Onderdanen voorwonderen zijn? werden sy niet gekeert sy sullen haer handen noch wyder uytstrecken. 1630.

Bestaet het in redenen dat sy daerom syne Genade sullen verweygeren de *Raetswael* over te senden? ten eynde zijne Genade de geelegeerde personen behoorlijk in eet mach nemen, voor en aleer welcke geschien sy de *Raetsstoel* met recht niet konnen bekleden; zijnde t' eenighe dat zijne Genade in 't Hagische accoort *art.* 7. gereserveert is, daer voor Anno 95. zijn Genade Voorvaderen *absoluyt* hebben geregeert, alle Ampten bestelt, ja tot een *Poortwachter* toe.

Kan het daerom met eenigen schijn van rechr verdedigt worden, dat die *van Emden* haer durven ondernemen de handen te slaen in zijne Genade intraden op 't platte Lant, en deur u Ho: Mog: authoriteyt niet tot restitutie ende weder op brengen souden mogen geconstringeert werden, zyne Genaede gronden ende Landen teghens alle Dijckrecht met groote onbillickheyt te vergraeven, ende andere te incorporeren, sonder eenige ontgeltenisse?

Sullen sy daeromme niet gheconstringeert mooghen werden, als sy tegens het inhouden van het negentighste Articul van het Oosterhuysische Accoort, daer ghegestatueert is, dat men abstineren sal van alle wegen van faicten, dat sy de Gevangenen uyt het Landt, ende zijne Genaede Dienaers vry kost ende schadeloos stellen, sonder eenige restrictia ofte obligatie, van hun tot Burgemeester en Raets believen weder te sitteren? wesende doch *omni jure prohibitum*, dat yemant zijn eygen Rechter mach wesen.

Wyders dat sy de Ingesetenen van *Schoonoort*, *Alandt*, ende *Wirdumer Nieuwlandt* weygeren te restitueren, ofte tot taxatie van 't Hofgerichte te betalen, alle de geplunderde, ende deur Soldaeten van *ses hondert* Man haer af geroofde goederen.

Als mede dat sy de goederen, uyt het Lant inde Stad *Emden* zijn gevlucht, welcke sy hebben doen arresteren, beschryven en versegelen, relaxeren.

De Schepen van Oorloge, waer mede sy luyden alle Havens ende Sluysen om 't Lant beset houden, datter niet uyt ofte in 't Landt mach komen, weder in te roepen, volgens de Commercien vry te laten, als sy noch onlangs hebben belet, ende alle schepen, om hare neeringe varende, na *Emden* doen brengen.

Sullen sy daeromme niet mogen geconstringeert werden het Collegie des Troubles te casseren, die daer het gesach binnen ende buyten de Stadt aennemen, sonder yemant van haer doen reden te geven, maer de Regieringe van de Stadt te laten aende Burghemeesteren ende Raet wanneer sy van zijne Genade geconfirmeert ende beedight sullen zijn, sonder welcke sy gheen wettighe Magistraeten konnen wesen, als d'accoorden mede brengen?

Sullen sy om dese oorsaecke het Guarnisoen van *ses hondert man* teghens ghedaene eedt ende ghegevene revers, naer haer believen mogen misbruycken tot naedeel van zijne Ghenade ende het arme Landt, ende soude men om cassatie niet moghen aenhouden? daer de oorsaecken

(Waeromme het voorschreve Guarnisoen Anno 1603. in *Emden* gelecht is) langhe zijn komen te cesseeren. U Ho: Mog: oock sullen voor eenige Iaren verstaen hebben dat het voor die van het Lant gheen perpetuele plicht sal zijn. Van alle het geene aldus sommaire verhaelt u Ho: Mog: wijtloopiger bericht kunnen lesen in de propositie Anno 1629. in u Ho: Mo: Vergaederinge gedaen ende in scriptis overgegeven.

Syn dit nu poincten naer het oordeel ende jugement van die van *Embden*, van egeene ofte gheringe importantien; Soo weet zyn Genade niet wat die van *Embden* wel meer souden mogen inbeelden, daer sy, ende niet syne Genade alle opgerichte accoorden ende verdragen als met voeten treden, ende alle *Leges patriæ fundamentales* renverseren, sich verweygerende de Iustitie te submitteren, welcke doch zyne Ghenaede moet doen, ende doet.

Dat

1630. Dat sy stucks-wijse treden tot wederlegginge van sijne Genade klachten, sonder op alle antwoordt te geven, is wel op te letten: want sulcks doende, soude veel swarigheyts vinden om haer contraventien tegens de Accoorden staende te houden.

Ende of sy ten eersten seggen: dat sy de ghevangene persoonen al voor een jaer vrywillig hebben gerelaxeert, is daer mede de faute die sy dienaengaende begaen hebben geremedieert, hebben sy daer mede de geruineerde persoonen haer schade geboet, ende de aengedane injurien gerepareert, daer sich t'allen tijden, als het Burgermeesteren ende Raet belieft, sich wederomme te sisteeren hebben verbonden?

Dat sy mede voorwenden de middelen van consumptien cesseeren, is sijne Genade daer oorsaecke van, of zy-luyden, ofte die van het Collegie? heeft zijn Genade haer niet doen presenteeren de handt daer aen te willen houden, maer is plotselijck afgeslaghen. Wat noch komstigh de Stenden sullen hebben te seggen, van dat sy in 't particulier in 't Landt voor Imposten opstellen, mogen sy waernemen.

Wat de *Tol van Wijn ende Bier-Accijs* belanghen doet, staet daer op: dat, nadien de Heeren van den *Hoogen Raet* op u Ho: Mog: aenschrijvens hebben verklaert, dat sy deur de Sententie by haer E. E. uytgesproocken sijn Genade niet hebben afghekent de Tollen ende Accijnsen die syn Genadens Voorvaderen voor anno *negheu en tachtigh* hebben ontfanghen, ende waer uyt syne Genaede Graef *Johan* (Loffelijcker Memorie) *twee duysent Rijcksdaelders* 's jaers soude hebben te ghenieten: als te sien in het *Keyserscbe Embderscbe Executon reces de anno* 1590. *Art.* 6.

Soo hebben u Ho: Mog: op syn Genaedens aenhouden goet-gevonden eenige uyt den *Hoogen Raedt* te committeeren, om de oude Registeren die hier voor handen zijnde ten overstaen van die van *Embden* te perlustreren, ende van haer wedervaren aen u Ho: Mog: rapport te doen.

Dewijle nu die van *Embden* niet willen compareren, sal nochtans by de Ed. Gecommitteerde uyt den *Hoogen Raet* aenhouden, om de perlustratie van gemelde Registeren te doen, uyt dewelcke sal blijcken: wat *Tollen* en *Accijns* syne Genade Loffelijcke Voorvaderen wel over *hondert* jaren hebben ontfangen, ende als dan u Ho: Mog: welmeninge naerder vernemen.

Dat sy haer soo seer bemoeyen de *Erf-huldinghe* die syne Genade schuldigh zijn te doen, tegens te spreeken, ende alle Stenden daer geerne souden ondertrecken, is gantsch buyten propooste, en een malitieux voornemen.

Want die van *Embden*, als syne Genade Onderdanen, ende maer een lidt van den selven stant, die daer *drie* zijn, staet wel aen syn Genade voor te schrijven, wat voor de *Huldinge* moet voor heen gaen, ende is groot onderscheyt tusschen den tijdt van anno 1599. ende dese jegenwoordige, doen waeren daer misverstanden; dan hebben die van *Embden* sich over syn Genaede te beklaegen, die niemandt van haer yetwes ter Werelt misdaen heeft, waer zijn haer klachten?

Heeft syne Genade in de laetste Conferentie sich niet verklaert, soo sy (die van *Embden*) yets hadden te pretendeeren, dat voor de *Huldinge* moeste afgedaen zijn: dat syn Genaede Gecommitteerde daer van volkomen last hadden?

Wat hebben sy daer geantwoordt? midts *dan schaft de Keyserscbe uyt het Landt, ende laet de Huysen met ons Guarnisoen besetten*; stonde het aen syn Genade, de Keyserscbe souden in 't Landt niet lange blyven.

Maer waer sijn de middelen als met solliciteeren, daer aen het syne Genade niet laet mangelen.

Wat hebben sy haer met andere Stenden te bemoeyen, ende haer *falcem in alienam messem* te werpen, die van de *Ridderschap* soo wel, als die van de Steden ende *Huysmansstant Embden* zijn exempt.

Hebben alle syne Genade de *Erf-huldinge* gedaen, en zijn in alles wel gecontenteert: soo dat syne Genade den 116. *Art.* der Concordaten by haer geallegeert, al heeft voldaen, uytgenomen mede *Emder* ende *Grietmer-Ampt*; welcke verbleven is, deur het afsterven van syne Genade Landt-richter *Gerardo Geerdes*, &c. die daer toe Gecommitteert is geweest: 't laet sich aensien dat sy *'t magnificat* alleen willen corrigeeren. 1630.

Het geeft haer wonder dat syn Genade aenhoudt, dat sy om syn Genade te betalen 't geene sy jaerlijcks schuldigh zijn, daer sy 't haere wel voor hebben ontfanghen, geconstringeert mogen worden, hebben sy eenige rechtmatige contra-reeckeninge, waeromme en brenghen sy die niet voor den dagh?

Van haer onmacht en kunnen sy niet segghen, want konnen sy *Heerlijckheden* koopen, en noch onlancx in onderhandelinge heeben gestaen de *Heerlijckheyt Oldersum*, al om zijne Genade t'incommoderen, aen sich te brengen, so mangelt het haer niet aen gelt, insonderlinghe betrachtinge dat sy op alle waeren, so uyt *Emden* gevoert worden tegens alle redenen *Imposten* stellen hares ghevallen, jae moet een yder Huysman, die zijn waren inde Stadt ghevluchtet heeft, niet wederomme uytvoeren, sonder alvooren van *'t Koorn 't gemael* te betalen: en d'andere naer advedant.

Dat sy haer averst laeten voorstaen: als of sy daer mede kunnen betaelen, dat haer Placcaet aen een *infame plaetse* soude aengeslagen zijn, sullen haer wijt bedrogen vinden, wanneer de saecke naer zijn aert en natuer van Iustitie sal gedisputeert werden.

By uyttinge van welcke wel sal uytvundich gemaeckt worden, wat straffe die Onderdanen meriteren, die sonder redenen, sonder oorsaecken met hare Placcaten, haren aengebooren Erf-heer ende hooghe Landts Overigheyt defieren, syne Iurisdictien violeeren, Edel ende Onedel gevanckelijck uyt het Landt naer *Embden* slepen, ende in groote onheyl, kosten ende swarigheydt brengen.

Te bedroeven ist: dat die van *Embden* haer niet en ontfermen syne Genade Actien weghen de Keyserscbe Inquartieringe soo odieux te calumnieeren, hoe de Keyserscbe tot gheen gheringhe leetwesen van syn Genaede Graef *Rudolph Christiaen* (Loffelijcker Memorie) in het Landt syn gekomen, ende wat syn Genade voor debvoir heeft gedaen, om die daer uyt te houden, ende sulcx niet konnende wederstaen, als zijnde in syn macht niet Keyserlijcke macht met Waepenen te bejegenen, wilde hy niet om Landt ende Luyden ghebraght zijn, dat is een yder bekent.

Wat quotisatie daer gemaeckt magh zijn, is voor syne Genade Regeeringe geschiet, dan dat syne Genade deur syne Dienaers eenige Contributie met scherpe executie soude doen vorderen: den eenen bevryen, den anderen beswaren, is onder correctie eene groote onbeschaemde onwaerheyt, en sal inder eeuwigheydt niet daer gedaen ofte bewesen konnen werden.

Wel is waer als syne Genaede syner Onderdanen onvermogentheydt aen alle eynden ende oorden, daer het plaets hebben konde, heeft geremonstreert:

Dat eyndelijck syn Genade met syn klachten heeft te wege gebracht, dat van wegen syne Keyserlijcke Majesteyt ofte die van de *Ligue* goet is gevonden, alle maenden tot onderhoudinge van 't voorsz Krijgs-volck, *vijf duysent Rijcksdaelders tot Staden* uyt te keeren, welcke syne Genade ter handen werden gestelt, die dan alle weecken van syne Genade over Rentmeester aen die gheene die daeromme werden gesonden, werden uytgetelt: niet dat syne Genade daer van eenigh voordeel treckt, maer om de Officieren (soo sy haer te buyten gaen) in *Bride* te houden, kan dat met reden berispingh onderworpen zijn, staet u Ho: Mog: te oordeelen.

Dat sy, die van *Embden*, eyndelijck allegeeren de bescherminge van u Ho: Mog: *ex super abundanti* geschien, ende u in Ho: Mo: arbitrage stellen, oft het niet dienstelickst zy, sich met particuliere dinghen van geener ofte geringer gewichte, veele te bemoeyen, soo langhe syn Genade sich steunende op des Keysers macht, niet behoeft te pareeren.

Ende u Ho: Mog: oock over het Accoordt ofte decisie na behooren de manutenentie niet konnen presteeren, dat siet verre.

Op wat macht van Keyserlijcke Majesteyt steunt sich zijn Genade, doet zyne Genade niet alle debvoir om dat

1630. volck quijt te worden, waer toe alle beſendinghen, tot groote en ſware koſten van zyne Genade aen Keyſerlijke Majeſteyt ſelve, Chur en Furſten oock de Overſten van het Chriſtſchvolck.

Twijffelen ſy daer aen dat u Ho: Mo: de manutenentie niet kunnen preſteren, wanneer het u Hoogh Mog: grootgunſtich believen mach zijn, zijn Genade klaech pointen in conformiteyt van de Accoorden te remedieren, ick meene ſy ſullen wijt buyten den weert haere rekeninge maecken: om ſyne Genade elders toe te conſtringeren, is niet van doen: want die van zyne Genade Stadt geen gevoechlijcke klachten tegens zyne Genade konnen voortbrengen; ofte daer ſyne Genade elders in kunnen beſchuldigen, des neen.

Sal ſyn Genade hem van u Ho: Mo: ſulcks vermaent zijnde van ſelfs wel weten te remedieren.

Dat ſy in haren Brief allegeren dat de ghemeene Burgerye niet ſal willen toeſtaen, ſich te vergeefs met vele particuliere dingen en ontydighe diſputen te becommeren, en dat daer niemant te vinden ſal zyn, die in deſe ſake met ſulcken laſt en volkomen inſtructie ſal durven of willen verſchijnen, antwoorde ick dat de goede Burgerye ſich weynigh mogen bemoeyen met de Regieringe van de Stadt.

Want ſo ſy haer meeninge opentlijck ſouden verklaeren, niet over een ſtemmende met de opinie van de Regeerders van de Stadt, hebben niet anders te verwachten als muſquettiers, tot groote koſten in haer huys gelecht, ofte de Stadt verweſen te worden.

Dat niemandt hier geern ſoude durven of willen verſchijnen, 't welck aen haer dan noch niet ſtaet, ſoo bekenne ick wel, dat hy wel een onbeſchaemt aenſicht ſoude moeten hebben, die ſulcke exorbitante procedueren in de Vergaederinghe van haer Ho: Mog: ſoude durven verdedigen ende ſtaende houden.

Wat toucheren mach, dat een Lansdach teghens den *tweeden November* uytgeſchreven ſy, daer van kan ick niet ſeggen, dan vermeyne ick wel vaſtelijck dat die om ſyn Genade klachten te remedieren, niet ſal uytgeſchreven worden, als hebbende ſyn Genade in de laeſte conferentie de intentie van die van *Emden* genoeghſaem verſtaen, dat ſy by haer inghebeelde abſolute commando willen verblijven.

Doch ſal ick u Ho: Mog: daer van met de eerſte brieven naerder kunnen verſtendigen, als mede wat wyder Deductie zyn Genade op dit ſpecieux ſchrijven ſal believen te doen.

Uyt de concluſie konnen u Ho: Mog: grootgunſtigh vernemen hoe geringe die van *Embden* zijne Ghenaede klachten achten, die nochtans ſoodaenigh zyn, dat ſy raecken de geruſtheyt van ſyn Ghenaede ſelven, als mede van zyn Genaede Landt ende Luyden, myn weynige perſoon naer *Oeſt Vrieſlandt* te remitteren, konnen u Ho: Mog: wel doen: dan dat daer mede de ſaecke genoech gedaen ſoude weſen, daer u Ho: Mog: in de Accoorden ſoo ſolemnelijck belooft hebben de contraventeurs der Accoorden, tot onderhoudinge van de ſelve, oock op het eerſte klagen te conſtringeren, als meermalen aengeweſen.

Dat oock u Ho: Mo: laeſte aen die van *Emden* afgegangen ſchrijven daer mede genoeg gedaen ſoude zyn: ick vertrouwe vaſtelijck u Ho: Mo: ſullen het ſelve nimmermeer ſo verſtaen.

D'excuſe van ſoo een koſtbaere reyſe niet te konnen vervallen, komt ſo kael, dat ick daer op niet wil antwoorden, maer in zyn weſen ende onweſen laten beruſten; is het niet den ſpot daer mede te drijven ſo verſta ick het niet.

Dat nu die van *Emden* hare onbehoorlijcke en onverantwoordelijcke procedueren tegens zyne Genade, ſamt het gantſche Lant willen bemantelen met de Keyſerſche of Ligiſche inquartieringhen: als of ſy anderſints hare Hooghe Overigheyt geerne ſouden ghehoorſamen, dat machmen uyt voorgaende haer begangene acten oordelen. Dit ick niet uyt verwijt, maer om dat de ſaeke ſulcks vereyſcht, voordrage, daer af proteſtere.

Wat Inquartieringhe van jemants was in het Landt als die van *Embden* met haer Guarniſoen, zyn Genade huys tot *Aurick* t' eenemael hebben uyt-gheplundert? huys ende Stadt ſoo lange ingehouden, tot dat zy deur u Ho: Mog: authoriteyt 't Huys ende Stad wederomme hebben moeten verlaten? 1630.

Wat Inquartieringhe was daer, als zy ſijne Genaede Graef *Enno* (Hooghloffelijcker Memorie) gevanckelijck aenhielden: als men hier beſich was alle differenten by te leggen, oock op eygener authoriteyt de Burgeren te doen ſweeren, om ſijn Genade voor haer Heer niet te kennen?

Van gelijcken mede, dat zy anno 1624. naer dat ſijn Genaede Graef *Enno* (Hooghloffelijcker Memorie) voor *acht* daeghen, deſer wereldt was overleden, de Stadt *Aurick* laeten innemen, daer dan noch ſijne Genaede Graef *Rudolph Chriſtiaen* haer met gewapender hant wederomme uytdreef.

Daer uyt ende uyt ſulcke procedueren kunnen u Ho: Mog: jegenwoordigh lichtelijck oordeelen:

Wat reſpect ende goede affectie zy, die van *Embden*, ſijn Genade toedragen, kunnen u Ho: Mo: uyt dit kleyne (welcke ick hier by voegen ſal) lichtelijck oordeelen.

Van outs heer is een gewoonheydt geweeſt: dat wanneer Viſchers op *d' Eems-ſtroom* een Salm vanghen, dat zy die ſijn Genade Rentmeeſter te verkoopen aen-preſenteeren, om (ſo het hem goet dunckt, ende gelegentheydt heeft) naer *Aurick* in ſijn Genaedens Keucken te ſeynden: dat willen zy niet langher laeten goet zijn, maer heeft nu ettelijcke mael, ende noch onder des ick hier geweeſt ben, de preſideerende Burgemeeſter deur de Schouts Dienaer den Viſſcher de Salm laten af-halen, ende niet willen gedoogen dat die den Rentmeeſter van ſijn Genaede ghepreſenteert werde. Is dat niet een klaer teycken van haere groote genegentheydt: als ick verſtae dat zy in haere nu beantwoorde ſchrijven, ſoo wel my daer van gecommuniceert is, *ſpecieſe* voorgheven?

Concludeerende dan, ſoo verſoeckt ſijn Genade ſeer dienſtelijck ende Nabuerlijck: u Ho: Mog: ghelieve wel grootgunſtigh alles rijpelijck te examineeren, ende voor allen dingen niet te gedoogen, dat die van *Embden* u Ho: Mog: vilipendeeren, ende niet toelaten, dat zy haeres gevallens ſijne Genade outrageeren, ende alles met voeten treden.

Maer in conformiteyt van u Ho: Mog: beloften, ſoo in 't *Oſterbuyſiſche* Accoordt *articule tnegentigh*, als der ſelver voortreffelijcker Heeren Gecommitteerden anno 1619. den *twaelfden* Juny, ſijn Genade Graef *Enno* (Loffelijcker Memorie) gedaen, ſonder mede toe te laeten dat u Ho: Mog: laetſte ſerieus ſchrijven, met ſulcke frivoole beuſelingen als die van *Embden* voortbrengen, werde te niet, ende tot water gemaeckt.

Maer ter contrarie met yver procedeeren tot eyndelijcke examinatie van ſijn Genade klaeg-poincten, ende die in conformité van de Accoorden te remedieeren, en de Contraventeurs deur ſtercke handt, tot onderhoudt van dien te conſtringeeren.

Welcke doende, ſullen u Ho: Mog: recht ende wel doen, ende ſijne Genade ſampt Landt ende Luyden ten hoogſten t' haerwaerts verobligeeren.

Sullen ſijn Genaede niet naerlaten ſulcx alles by voorvallende occaſie met alle danckbaerheydt te verſchuldigen. Onderſtont u Ho: Mog: Onderdanige

Geteeckent

Sixtus van Amama.

De Keyſer ende Catholijcke Ligue bleven dit jaer alnoch machtigh ende ſterck in Wapenen: ende de merckelijcke aſſiſtentie die de Spaenſche hadden ontfangen op de Veluwe, lach de Regeringh alhier in verſche gedachtenis. Sweden nu oock in Wapenen zijnde, hadde geern geſien, dat men alhier reſolveerde om teghen het Roomſche Rijck te breecken. Veel vande Regeringh waren van gelijcke opinie; ecchter eenige van dien wilden nochtans men ſoude diſtingueren tuſſchen Keyſerſche ende Ligiſche. Dat de Keyſerſche onder haer Spaens waeren: ende niet te betrouwen als die vande Ligue; van de welcke de Beyer-Vorſt het hooft was: dienen wiſt niet ſonder jalouſie te zijn tegen d' Ooſtenrijckſche macht

1630. macht. Daerom oock de Troupen namaels op de Veluwe in Spaensche dienst geweest synde / gequalificeert ende ghenoemt wierden Keyserſche. Het quam veel lieden vreemt voor / dat de Keyserſche of Rijckx troupen op die manier vpantlick in het lichaem van desen staet vallende / het lichaem van het Roomsche Rijck noch soude werden gehouden voor Neutrael: niet tenchende dat oock dese Staet verscheyden mael / ja bykans alle jaren op Rijcxbodem was gaen logeren: ende naementlijck in het Lant van Gulick, Cleve, Oostvrieslant: naemaels oock tot in het Landt te Brunswijck ende Palts. Waer tegen men niet hon segghen de Keyserſche opt andere invasie inden boesem van desen Staedt gedaen te hebben als verleden Jaer. De rechte waerheyt is: dat de willende genegenthept wedersijts quaet genoech was. Soo de Keyserſche om Spaignien als de Ligiſche om Beyeren teghen het Huys Palts, ende beyde om de saecke der Religie waren bitter ende vinnig ghenoech tegen desen Staet: die haer oock niet schuldigh bleef: van recht of ouretyt behoeft niet veel te vverden gheſproken. Koningen ende Potentaten hebben altijdt recht na de mate van haer Fortuyn: ende het Krijghsvolck soeckt et by de meeste bupte / ende het geraetste ghelt: ibi fas ubi maxima merces. Hadden de Keyserſche ende Ligiſche meer voordeel ghesien by de openbaere rupture: sy souden geen oogenblick hebben gewacht: hier desghelijckx; maer de Keyserſche kregen nu oock een nieuw Vyant aen Sweden. Ende hier bontmen best te continueren by de Neutraliteyt: hoe wel onder de hant geen occasie wiert versuymt: om aen de Sweden hulp ende aen d'ander afbreuck te doen. Ende om eensdeels den Keyserſche ende Ligiſchen te secureer te maecken: dat hun van dese zyde niets quaets genaechte / ende anderdeels oock om voor te komen / dat ghen dergheljcke notable assistentie vande Keyserſche of Ligiſche mocht geſchieden aen Spangien; soo wiert goetgevonden besendingen te doen soo aende Keyserſche als aende Ligiſche. Wat den Keyser selfs aengingh: men had nopt te voor aen hem gesonden: ende men distrepeerde in d'opschriften / Titulen / ende Ceremonien: gelijck dan oock sulckx te sien is upt het gepasseerde met Gramay terstondt na het uptgaen van den Treves. Oock soudet al te veel vyaets hebben ghegheven. Want alreede het seer veel discours verwechte: dat haer Ho: Mog: een besendinge deden aen de gheene / diemen vergangen Somer om d'invasie op de Veluwe, hielt voor openbaere Vyanden; Gelijckmen dan oock niet anders meende als een openbaere rupture te sullen volgen op d'inlegeringh / die haer Ho: Mog: deden in het Landt van den Berge, deur d'inlegheringh van haer Troupes onder Graef Willem van Nassau. Ende daerom quam 't den menschen des te vreember voor de besendinge aende Keyserſche ende Ligiſche. Maer om voorsz reden bondtmen gheraetsaem dat de besendinghe soude werden gedaen aen den Hartoch van Walsteyn, of Friedlant, ooch Hartoch van Mecklenburgh, als Keyserſlijke Generael Velt-Obersten / en aenden Graef van Tilly als Commanderende inde selve qualiteydt de Troupen vande Ligue. De Heer Foppius van Aitzema of Ætzema (want alsoo wert ons naem in het Latijn met den Latijnſchen Diphthongus / Æ of A E geschreven: als inde Historie van Ubbo Emmius te sien is / omrent het Jaer veertien hondert seventich) wierdt tot dese besendinghe ghenomineert: hy was tsedert twaelf Jaer herwaerts veel by den Coninck van Denemarcken ende de Vuytsche Vorsten ende Steden ghebruyckt. Was oock alreede eens by den Hartogh van Walsteyn, op desselfs versoeck / gewest. Want deselve Hartogh / nu in Mecklenburgh geinvesticert / ende met Dennemarcken welstaende / begheerde oock in goede Correspondentie te leven met de Vereenighde Provintien: soo als hy seyde; op welcke materie Walsteyn met Aitzema veel discoursen gehadt hadde; seggende: dat hy nu oock was een Furst des Rijcks: dat hy de rechten, Vryheden, ende Privilegien des Rijckx niet alleen ghehouden, maer oock gheinteresseert was voor te staen: dienvolghens dat hy also veel als andere wel soude en wilde sorge draghen, dat de Keyser of het Huys *Oostenrijck* niet quame tot het absoluyt ghesach of Dominatie in 't Rijck, om de Keyserlijcke Kroon aen het Huys *Oostenrijck* erffelijck te maecken. Dat hy also jaloux was ende soude syn vande *Duytsche Vryheyt*, als yemant: ende tot dien eynde, alle goede Correspondentie met de Vereenighde Provintien, ten minsten met de Prins van *Oraigne* wilde houden. Spreeckende oock eenige woorden tot verhoogninge van het Huys Orange of Nassauw in het particulier. Aengaende de Catholijcke Ligue: wiert noch daer en boven goet gevonden aenden Keur vorst van Kolen een besendinghe te doen. Waer toe eerst versocht wierdt de Heer Graef Christofer van Dhona, Heer van Visbach ende Stockeveldts. Graef Christofer Dhona. Maer alsoo men verstont dat eenighe scrupuleusitepten soo by den Keur vorst als by d'Infante tot Brussel in het verleenen der Paspoorten wiert gemoveert; om dat hy Heer Graef van Dhona hadde veel directie ghehadt by ende onder den Koningh van Beemen, almoch in d'Acht synde: soo is derselve Commissie opgedragen den Heere Caspar van Vosbergen, mede Staet Generael.

Het rechte ooghmerck / ende intentie dese besendinghen syn te sien upt volghende Instructien: aen beyden *Mutatis Mutandis* gegeven. Tuydende als volght / als eerstelijck: Vosbergen naer Colen.

I.

DAt de Gesanten sich soude hebben ten spoedighsten te begeven na de Residentie van opgemelde Keur en Vorsten: ende na behoorlijcke Complimenten deselve verseeckeren van hare Ho: Mog: *oprechte affectie*, met aenbiedingh van goede Correspondentie, ende onderhoudinge van oprechte Neutraliteyt; klagende daer na over het geene by de Keyser daer jegens was gedaen, ende daer by voegen:

II.

Dat hare Ho: Mog: niet onbewust en waren de becommerniſſen ende beswaringen, de welcke gheduyrende de Nederlantsche beroerten ende Oorloghen ontrent de naest gheleghene Westphaelsche ende andere Kreytsen waren ontstaen.

III.

Daer uyt dan voorgekomen waren van deser syde die klachten, dat inde quartieren van het Heylighe Roomsche Rijck naest aen dese Landen gheleghen, ende naementlijck mede in het Stift van *Keulen* ende andere daer toe ghehoorende Landen ende stichten in plaetse van goede Neutraliteydt te houden, de Spaensche troupen ende tochten altijts ghefavoriseert, door tochten verleendt, met vivres ende allerley toevoer ende gereetschap van Oorloghe versien waeren; ende datmen den naem van *Neutraliteyt* als voor een deckmantel maer ghebruyckt en hadde, om over kleyne ende geringe disordren van deser syde, teghen den wille van haere Ho: Mo: gepleecht, alleen te konnen in het Rijck klagen: terwylen men toeliet immers ghedoochde dat gantsche Troupen ende Legers vanden Vyant op Neutrale bodemen met expresse ordre destinate van derselver Ghenerals gelogeert, ende onderhouden waren geweest.

IV.

Synde niet van noden het bewijs van dien van verre te haelen, als wesende wereltkundich, dat inde Vorstendomme *Bergh* en *Marck*, also f deselve voor een ordinaris Guarnisoen ende winterleger voor de Spaensche syde gehouden ende ghedistineert waeren tot *tien*, *twintigh*, ende meer *duysent*, soo Ruyteren als Voetknechten dese voorlede *tien* of *twaelf* Iaeren haer sonder kosten van den Coninck van *Spaignen* onderhouden, en soo verversicht hebben, dat sy altijdts hadden konnen ghereedt wesen om daer uyt, op den hals van hare Ho: Mo: te vallen.

V.

Dat doch noyt voor desen met meerder reden hadt konnen ghenaecht werden over de partydigheyt in het Roomsche Rijck teghens haere Ho: Mog: Staet ghebruyckt, als over het geene desen voorleden somer sich hadde toegedragen: als wanneer men ongehoorder wyse, sonder datmen tegens eenighe verbreeckinghe van *Neutraliteyt* hadt ghenaecht, veel min met redene konnen klagen, sonder eenige voorige denuntiatie teghens

1630. aller Volckeren recht de Keyſerſche Troupen en *Corps d'Armée* onder het commandement van Grave *Jan van Naſſauw*, in het binnenſte ende herte van hare Landen ingevoert, met Vyer en Sweert alles aengetaſt, ende met ſulcken verderf ende verwoetheydt aldaer gegraſſeert hadt, als de alderbitterſte Vyanden ſouden hebben konnen doen: ende noch verder ſoude gedaen hebben, ten ware den goeden God, die ſy de beginſelen van hare verloſſinge uyt de *Spaenſche Tyrannye*, ende de bewaringhe van haren Staet alleen toeſchreven, daer in deur de veroveringhe van de Stadt *Weſel* op den Spangiaerts gedaen, goedertierentlijck hadde verſien.

VI.

Dat hare Ho: Mog: mede niet onbewuſt waeren, dat aen d'ander zijde klachten ende Doleantien tegens deſer Landen Krijgs-volck mede gedaen waren.

VII.

Ende namentlijck dat men jegenwoordigh een groot velt-geſchrey maeckte, om dat deſe winter eenige Troupen in de voorſz. *Berghſche* ende *Marckſche* Landen geinquartiert waren.

VIII.

Maer dat ſulcx alles viel, als met onpartydigh oordeel geconſidereert ſoude werden, dat het voorſz volck nergens elders en logeerde dan in Plaetſen ende Stedekens, die te voorens met 't Spaenſche Volck beſet waren gheweeſt, ofte deur ſulcke Troupes, die onder beleydt van Graef *Jan van Naſſauw*, ſoo haeſtelijcken in 't binnenſte van haer Ho: Mog: Landtpalen waren gevallen.

IX.

Ende dat tegens andere foulen en klachten by rigeur van Placcaten verſien, d'obſervantie ende executie van dien den Raedt van State precijſelijck aenbevolen, ende de ſtraffen daer op gevolght waren: ſoo wanneer de Delinquanten geattrapeert ofte met goede informatie overgeſonden waren geweeſt.

X.

Al is 't dan ſchoon dat hare Ho: Mog: haer billijcken hadden te beklagen, dat de Neutrale haer veel ſenſibelder thoonden ten reguarde van eenighe foulen van deſer zijde tegens laſt ende ordre gepleeght, als over de gheduerige overlaſten, Inlegeringen ende Teringhen van de ander zijde by laſt ende conniventie van haere Overheden gedaen, ende hare Ho: Mog: voor al te reſſenteeren hadden over den voorſchreven inval in haere Lantpalen: dat ſy doch des niet teghenſtaende om eens aller der ſelver klachten een eynde te maecken, en metter daedt te bethoonen, dat haer de ruſte ende vrede van hare Nagebueren, ende de oprechte onderhoudinge van Neutraliteyt met den Heyligen Roomſchen Rijcke, ſoo wel als met de Catholijcke Ligue ernſt was:

XI.

Aen de Opgedachte hooghe Perſonagien hadden geſonden, omme daer op te vernemen hun oprechte ende ongeveynſde intentie.

XII.

Ende om met deſelve te handelen op de forme, middelen, ſeekerheyt ende beſtendigheyt van een ſinceere, onverbreeckelijcke ende perdurable Neutraliteyt.

XIII.

Ende ſoude tot dien eynde (ſoo wanneer ſy Geſanten in communicatie ſouden ghekomen weſen) voorſlaen: dat eerſt ende voor al van noode was, dat de *Keyſerſche* en der Catholijcke Ligue Troupen, uyt alle der voorſchreve *Berghſche* ende *Marckſche*, ſampt andere Landen, grenſende aen de Frontieren van deſen Staet, wegh ghenomen werden, met laſt om daer op ten uytterſten te inſiſteeren.

XIV.

Dilueerende de inſtantien, die daer tegens ſoude mogen gedaen werden: van dat men den *Keyſer* niet en kon verbieden ſijne eygen Troupen op Rijcks-bodem te logeeren, met de inſichten van het gepaſſeerde, ende aller Volckeren gebruyck, die genootſaeckt ende gewent waren haer te armeeren, als men Troupen en Wapenen ontrent hare Lantpalen brengt, en op-eetingen, verteeringen, en verwoeſtingen, die de Landen (daer op ſodanige Troupen logeeren moeten) te verwachten hebben.

XV.

Edoch by ſoo verre ſulcx niet en ſoude konnen geobtineert werden, dat ten minſten acte ende verſeeckerheydt uytgebracht, ende den Geſanten gelevert moght worden, dat de voorſz Troupen geen hoſtiliteyt, verhinderingen ofte af-breuck in geenerhande manieren, onder wat pretext het ſoude moghen weſen, en ſoude doen aen het Volck van Oorloge ofte Ingeſetenen deſer Landen.

XVI.

En dat voor al de *Spaenſche* Troupen van aldaer mede delogeeren, en voortaen ſouden uytgehouden werden: in welcken geval ſy laſt hadden te belooven, en te verſekeren, dat het volck, dat oock van deſer ſijde onder Graef *Willem van Naſſauw* in de *Berghſche* ende aenleggende Landen aen de Ooſt-zijde van den Rhijn geinquartiert was, van daer wegh genomen, ende alle de voorſz Plaetskens geruymt ſouden werden.

XVII.

Dat overſulcx ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende ſijne Cheurv. Doorl. te overwegen ſtont, wat heyl aen d'eene, ende onheyl aen d'ander zijde hare Landen ende Luyden uyt het ſucces van deſe handelinghe te verwachten hadden:

XVIII.

Als dat namentlijck by wegen als vooren de waerachtighe *Neutraliteyt* werdende opgerecht, de pretexten van alle rooveryen ende ſtrooperyen ſoude komen te ceſſeeren, de Neutrale Landen onder culture gebraght, de Commercien gereſtabilieert, en alle goede Ordre, Politie, ende welvarentheyt ingevoert ſoude worden.

XIX.

Daer ter contrarie by continuatie van de voorſz miſverſtanden ende Inlegeringen, de geinquartierde 't zy of deſelve Vrunden ofte Vyanden, Inlantſche ofte Uytheemſche ghenaemt wierden, voor eerſt met teeringen ende foulen, de Neutrale Landen op eeten, tegen-parthye tot haer trecken: ende alſoo een algemeyn verderf cauſeeren ſouden.

XX.

Hebbende de experientie boven dien in alle Landen ende Coninckrijcken geleert; by ſoo verre eenige Legers over de Neutralen bodem werden gebraght, om daer met eenige Princen ofte Republijcquen te invaderen, dat deſelve niet uyt eenige haet ofte wraeckgierigheydt, maer tot haer eygen bewaerniſſe om de ſelve en der ſelver verſaemelinge verre van haer Frontieren te houden, gewent ende genootſaeckt zijn, haer te benemen den middel van hare ſubſiſtentie ende onderhoudt, ende dat daer dickwils uyt volgen ſeer beklaegelijcke effecten, daer deur Landen ende Luyden verwoeſt ende onbewoont gemaeckt, ende alle die plaetſen, van waer deſe Vyandtlijcke Legers op haer aenkomen, ofte hare commoditeyten krijghen ſoude konnen, verdorven werden.

XXI.

Ende terwijlen by voorgaende Remonſtrantien ende Propoſitien by den Agent *vander Veecken*, van weghen ſijne Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt overgheghéven, diſtinctie wierdt ghemaeckt ende verklaeringhe verſocht, ten reguarde van der *Keyſerſche* ende *Catholijcker Ligue* hoſtiliteyten, als dat namentlijk de Catholijcke Ligue haer in goede Neutraliteyt houden, tegens deſe Landen gepleegt, ſijne Cheurv. Doorlts. Neutraliteyt niet en ſoude in compromis ofte onſeeckerheydt brengen.

XXII.

Indien ſulcks ofte diergelijcke van wegen ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt, of by ſijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt eerſt wierdt gemoveert, ſoo ſouden de gemelde Geſanten daer op te gemoet voeren; doch met gevoegelijckheyt ende ſachtigheyt, ſijne Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheydt te verſtaen geven: dat ſoodanighe diſtinctien in ſaecken van Oorloghe niet konden werden gemaeckt.

XXIII.

Dat het hooft van 't Rijck met de Onderſaten van het ſelfde haer t' ſamen armerende ende vyantlijcke aggreſſerende

Digitized by Google

1630. ſerende deſen Staedt, den ſelven de Onderſaeten des Rijcx die naeſt gelegen waren, niet en kon verſchoonen, om door ſodanigen tegenweer het voorſz hooft ende de andere onder het ſelfde gheſeten zynde van hare hoſtiliteyt te doen ophouden.

XXIV.

Dat daerom de ſecuriteyt ende vaſte vruntſchap ende *Neutraliteyt* van Keyſerlijcke ende Rijckx Landen ende luyden niet anders en kon werden verſocht, dan door een verſeeckerde *Neutraliteyt* met het geheele Roomſche Rijck, ende de leeden van dien.

XXV.

Doch evenverre van weghen den *Keyſer* of de *Ligue* wiert ghepoocht ſich het excuſeren van te preſteren de obſervantie van *Neutraliteyt* van weghen het Roomſche Rijck, ſoude de Heeren Gheſanten eyntelijck moghen verklaren, dat haer Ho: Mog: te vreden waeren met die vande *Ligue* inviolabelijck te continueren ende obſerveren de *Neutraliteyt*: mits dat de ſelve *Ligue* belove ende vaſt ſtelle, dat gelijcke *Neutraliteyt* met deſen Staet ſoude worden onderhouden, ende voorts toeſeggynghe werde gedaen, alle mogelijcke devoiren aen te wenden ende laten aenwenden by den *Keyſer* ende elders van node ſynde, ten eynde dat oock van wegen het Heylighe Roomſche Rijck de *Neutraliteyt* met deſen Staet oprechtelijck mocht werden onderhouden.

XXVI.

Eyntelijck de ſaeken van het Lant verricht hebbende, ſouden alſdan met goede gelegentheydt mogen moveren, dat haer Ho: Mog: ſeer geerne hadden verſtaen dat ſijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt over veele tyden, ende nu oock onlangs door zijnen voorſz reſiderende *Agent* hadt doen aenbieden alle goede Officien tegens deſen aenſtaenden Cheurvorſtendach, tot de Accommodatie ende reſtitutie vande ſaeken vande Cheurvorſtelijcken *Palts*, dat die voorſorghe behalven dat ſy Broederlijck ende Chriſtelijck was teghens een Prince, in ſoo grooten ongheleghentheden vervallen, oock gantſch dienſtigh ende noodigh was om de ruſte in het Heylige Roomſche Rijck te verſorghen: gemerckt dat mits de groote alliantie daermede het Hoochloffelijcke Huys vande *Palts* aen machtige Coningen, ende Vorſten verwant was, het niet wel moghelijck kon ſyn dat niet t'eenigher tijde, ſoo het met ghevoechlijckheydt niet en kon gheſchieden, de waepenen daer toe ghebruyckt, ende groote onheylen ende Oorloghe in het Duytſche Rijck daer over verweckt werden ſoude, ende terwijlen haere Ho: Mog: bericht waeren; dat tot deſe reconſiliatie ende accommodatie alle redelijcke conditien, ſubmiſſien ende ſatisfactien vande ſyde van den Hooghſtgedachte Prince aengeboden wierden, dat het tot eeuwighen lof ende onverſterfelijcke reputatie van ſyne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt by alle vrede lievende Coningen, Vorſten, ende Republijcquen ſoude ſtrecken, ingevalle ſyne goede gelieſte ſy, in ſoo goeden voornemen voort te vaeren, ende tot deſe ruſte in het Rijck vereeninge, ende reconciliatie vande Palſiſche ende Beyerſche, ſo naer verwante huyſen te arbeyden: daer toe dan haere Ho: Mog: den ſelven vrunt ende nabuyrlijck wilden ghebeden ende verſocht hebben, preſenterende van hare ſyde, alles daer toe te brengen, dat in haer vermogen was.

XXVII.

Souden voorts tot uytvoeringhe van deſe Ambaſſade moghen voorſlaen, hooren ende amplecteren alſulcke expedienten in conformite van deſe ſyne inſtructie, als tot de voorſz *Neutraliteyt* ten meeſten dienſte vande Lande, ende de ingheſetenen van dien, bevinden ſouden te behooren; ende ſullen hen tot dien eynde de nodige brieven van Credentie mede ghegheven werden: wel verſtaende nochtans dat ingevalle eenige voorſlaeghen mochten worden gedaen buyten d'intentie van deſe inſtructie, dat alvooren daer op eſſentielijck het antwoorden, de ſelve ſouden overſchrijven.

Aldus gedaen ende gearreſteert ter Vergaederinghe van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, in *'s Graven-Hage* den *drie en twintichſten Marty ſeſtien honderd dertigh.*

De Graef van Tilly gaf op het gene hem wiert deur de Heer Aitzema booꝛt gebꝛacht booꝛ beſchept: dat de Neutraliteyt meer was beſtaende in woorden; dat de exoꝛbitantien van de troupen van haer Ho: Mog: ſeer groot waren/ zijnde gelogeert buyten de palen van het lant/ op des Rijcks bodem/ doende exceſſive ſchaden ende overlaſt aen de ingeſetenen/ en verſchepden acten van hoſtiliteyt: niet alleen aen het Volck van de Keyſer, maer oock van de Catholique Ligue, hebbende verſchepden repſen zijn Volck aengetaſt/ verſchepde plaetſen geattacqueert ende gemoleſteert/ ende continueerden noch dagheljcks met dꝛepgementen ende effecten. 1630. Aitzema by Tilly.

Liet ſich onder andere mede verluyden datter oock in het Rijk bevonden wiert/ dat alle miſcontenteerde op de macht van haer Ho: Mog: haer ooghemerck hadden/ datter groote patientie by die Catholique Staten gebꝛuyckt wiert/ datmen nochtans die ſelve niet ſoo geheel miſpꝛijſen moſte/ om die tot geen extremitepten te perſſen.

Aitzema heeft hem volghens teneur van de inſtructie ende het gheene hier op diende geantwoort: ende als hy de inquartieringe met die booꝛgaende exempelen van de Spaenſche onderſtont te excuſeren/ ende datmen aen de Staet van haer Ho: Mog: niet moeſte tulperen het gene aen de Spaenſchen geconſenteert wiert: ſo repliceerde hy dat Spangien aen de hoofden van het Roomſche Rijck ghealliëert ende bꝛiendet was/ ende over ſulcks tuſſchen die ſelve ende haer Ho: Mog: geen equiparatie moeſte gemaeckt booꝛden. Aitzema gaf hem weder tot antwoort: dat de effecten van ſodanigen verwanteniſſen miſſchien grooter waren als eenighe hupſen van het Roomſche Rijck noodich was; dat hy van veele jaren indachtigh was/ dat de ambitie van Spangien oock den booꝛgaende Keyſer ſelfs ſeer ondꝛaeglijck was geweeſt/ ende moeſte geloben dat de oude maximen dienaengaende noch niet verandert waeren: doch verſocht hem/ te willen gheloben dat de Geunieerde Provintien, nopende de competentien van het recht van den oorloch (quis juſtius induat arma) ſich niet lichtelijck pet ſouden willen verſchuyven laten.

Deſe en dierghelijcke diſcourſen zijn tuſſchen hun diverſche repſen booꝛgevallen. Aitzema heeft hem met reden gheſocht te contenteeren/ ende het beſte booꝛgeſept/ maer heeft ſeer luttel ghelooft: hebbende by hem gevonden een ſeer bꝛeemde impꝛeſſie/ ende ongefondeerde diffidentie tegens den Staet ende conditie van de Affairen van het Lant; beſtaende hier in: datter tuſſchen Vrankrijck ende haer Ho: Mog: coꝛreſpondentie was/ om van beyde kanten een armee in de Phalts te bꝛengen/ en tuſſchen Sweden ende haer Ho: Mog: om die Landen aen de Ooſt Zee aen te taſten; datter tot dien eynde aen Sweden die exceſſive tollen waren geconſenteert: datter met de Hanſeſteden machinatien waren om het Sticht Bremen ende die contrepen van de Elve en Iaede te bermeeſteren. Aitzema heeft hem deſe dinghen geenſints komen upt den ſin ſpꝛeken/ pꝛeſumerende dat den goeden Heere booꝛ gazetten ſchꝛijvers ſeer lelick geabuſeert was/ of dat het artificien waren van de Geeſtelijcke, de welcke ſijn naeſte Raden en Miniſters zijnde/ miſſchien a deſſeyn deſe gheruchten fomenteerden/ om den Staet van haer Ho: Mo: daer booꝛ des te meer by den Keyſer ende de Ligue te grabeeren. Eyntelijck ſoo iſt hier by gebleven/ dat hoe wel de exoꝛbitantien van de troupen niet ceſſeerden/ daer van hy noch ghedupꝛende de tegenwoordighept van Aitzema tijdinghe ontfingh/ ſoo wilde hy verwachten de effecten van de Neutraliteyt, ende van haer Ho: Mog: verklaringhe/ ende ſoude aen zijn zijde geen faute bevonden booꝛden/ ende wilde tot dien epnde hier van aen de Catholique Staten rapꝛoꝛt doen.

De receptie was ſeer beleeft/ en dimiſſe honoꝛabel; hebbende tot reſpect van het Lant met diverſche Heeren en hooghe Officiers hem laeten begelepden ontrent een halve mijle buyten de Stadt.

By ghemeen diſcourſen thoonde men luſt te hebben tot den Oꝛlogh/ dat de pꝛincipaele Hoofden van het Hoff van de Keyſer daer toe meede proponeerden/ datter

1630. datter op den toekomenden Convent tot Reghensburgh dienaengaende resolutie soude ghenomen worden.

Dese reyse afgelept hebbende is getogen na den Hartogh van Fridlant in Bohemen, uyt Hamborgh met een middelmatige suite / en met twee Cupters den twee en twintighsten February.

Die vreemde Ministers / aldaer residerende / als ooch de Magistraeten der Steeden hadden verschepden opinie van haer Ho: Mog: intentie / ende sulcks ter oorsaecken / dat den teneur van zijn commissie teghens de ordinaris gewoonheyt (so men seyde) seer secreet wiert ghehouden. Maer also hy daer soo wel als elders daer het te propoost quam / een eygelijck verseeckerde / datter by haer Ho: Mog: geen ander ooghmerck was / als de welvaert van de ghemeene saecke: soo heeft een yegelick daer aen beter contentement genomen / dan by alle steden ende Stenden / de welcke in benaeuthevt staecken / een generael en gemeen ghevoelen was: dat haer Ho: Mo: behoorden met alle upterste macht die verdallene saecke van Duytslandt tegens het huys van Oostenrijck te amplecteren. Den seven en twintighsten is hy tot Halverstadt gekomen / alwaer den Gouverneur / genaemt den Colonel Picker, als mede den Canceliet van de Hertogh hem met alle beleefthevt ontfanghen / ende ooch gedefroyeert hebben. Hy verstont daer van confidente vrienden / dat daer by den Hartogh voor syn vertreck geweest was den Heere Graef Iohan van Nassow, dewelcke eenige vry judiciable rapporten hadde gedaen van eenighe by hem geimagineerde desseinen van haer Ho: Mog: regeringhe / om die saken van de Keyser en van Catholiquie Ligue te renverseren: het welcke by den Heer Generael Tilly ende den Bisschop van Osenbrugge mede daer ter plaetsen geweest zijnde / was geconfirmeert: ooch by den Hartogh des te lichtelijcker ghelooft wierden / in betrachtinge dat de inlogeringhe van de Trouppen van haer Ho: Mo: in het stichi Essen ende daer omtrent / onder het commando van de Heere Graef Willem van Nassouw op dien tijt was geschiet: den voorsz Graave Iohan hadde in name van de Infante die periculen seer hoogh geexaggreert: soo ten regnarde van het Roomsche Rijck / dat dese Trouppen aparentelijck opwaerts na de Phalts souden gaen / en elders met eenich volck van Vranckrijck sich voeghen / als ten respecte van Hispangien; en hadde versocht eenige notable assistentie.

Den Hartogh hadde gedifficulteert de Neutraliteydt met haer Ho: Mog: soo subitelijck te breecken / ende alsoo dese inquartieringhe principaelijck die leeden van de Catholijcke Ligue was raechende / so had hy dit werck op den Graef van Tilly ghe schoven; dewelcke ooch seer subitelijck doen ter tijdt naer Hamelen vertrocken was.

Den Hartogh had ooch op de instantie vanden voorsz Graave Iohan hem patenten gegeven / om tot dienst van Spangien te mogen lichten in den name van den Keyser, acht Regimenten.

Gedurende dat de Gesante tot Halverstadt was / heeft de Magistraet aldaer twee uyt haer middel aen hem ghesonden / ende met seer beweeghelijcke woorden vertoont den bedroefden toestant van hare Stadt: hoe datse van alle haere tijdtlijcke middelen / ende onlancks ooch van haere Kercken waren ontsettet: dat haere armoede / bedroefenissen / ende benauwthevt groot was / datse sulcks met woorden niet hosten uyt spreken. Ende alsoo sy wisten dat hy van een Republijcke ghesonden was / de welcke by den Hertogh van Fridlandt grooten respect hadde / baden hy wilde by syn overkomste aen den Hertogh hare miserien indachtigh zijn / op dat hare lasten eenighsints moghten gemitigeert worden: of datse genootsaeckt waren (neffens hare Vrouwen ende Kinderen) die Stadt te quiteeren / ende hare host elders te gaen bedelen. Van Halverstadt heeft den Gouverneur den Gesante selfs / neffens een Compagnie Croaten / gheconvoyeert op den wegh nae een Stadt genaemt Alchersleven; alwaer hy mede een seer miserabele toestant heeft gevonden: hebbende verstaen van de Ingesetenen / dat na het verlies van alle haer middelen / ende naer dat de Magistraet hadde moeten overleveren alle vreemde daer in gebluchte Goederen / beneffens veel Gout ende Silver / het welcke by d' Edeldom van de platte Landen voor eenighe quantiteyt penninghen by haer verpandet was; eyndelijck de selve Magistraet by den Commandeur op het Raedt-huys was ghevordert / en in Kamers beslooten / ende over de drie maenden gevanckelijck gehouden / om van haer te extorqueren het gheene sy op credijt noch elders hosten te weghe vrenghen. 1630.

Hy was gelogeert by een Raedts-Heer / dewelcke soo arm was / dat hy hem gelt moeste fourneeren om pet t'eeten te hoopen. Hy is van daer gerepst voor 't Landt te Saxen, en gearriveert tot Dresden den sevenden Marty: alwaer ghevonden hebbende een Vergaderinge van veel Prince en de Heeren op de Bruyloft van den Hartogh van Holsteyn, heeft best ghevonden gheheel onbekent en onder de naeme van een Gesante van Hamborg voor te passeren. Nochtans alsoo daer eenighe gerucht liepen / van datter seeretelijck by soodanighe occasie tusschen die aldaer versamelde Heeren een Alliantie soude ghemaeckt worden tot defensie van de Ausborghsche confessie, so heeft hy in de Voorstad tot hem in de Herberge ghenoodight seecker confident Vrient / eenen van de outste Raden van de Cheurvorst; dese heeft hem bericht / dat den Cheurvorst soo wepnich den Hartogh van Beyeren als den Keyser was vertrouwende: dat hy sig seer geabuseert was vindende / dat hem veel van het gepasseerde leet was / dat hy tegenwoordich de Geunieerde Provintien alles goets gunde; dat hy sich over t'innemen van den Bosch seer verblijt hadde / maer dat hy noch ter tijdt niet dienstich vont sich t'openbaren / nochtans gestadich op de revolutie van saechen / ende datter hy die na ghelupven pet solide soude voorghenomen worden / was wachtende. Den selven dach is de ghesante voor ghepasseert / ende den Avont gearriveert tot Birn: dat Stedeken vindende vol van verdrevve Barons / Edelen / ende andere Ingesetenen van Bohemen, die daer ghereeckent wierden over twee duysent sterck te zijn; de selve thoonden haer seer verheught van weeghen die besendinghe van haer Ho: Mog: naer Bohemen, de welcke sy meenden te zijn een voorboode van een oorloch / ende van haer verlossinge / ofte restitutie.

Komende van daer in Bohemen, en voorts na Prage, heeft over al een groote veranderinghe gevonden; die Landtgoederen meest by vreemde natien als Francoisen, Brabanders, Italianen bewoont / die Religie verandert / de Ingesetenen arm / en de gemoederen vol van misscontentement.

Den twaelfden Marty quam hy tot Gitschijn, alwaer den Hartogh soo daetelijck aen hem ghesonden heeft zijn Oversten Stalmeester den Graave van Taxis, neffens een van zijne Raden / om hem te verwillekomen ende met zijn Carosse op zijn Palleys te halen / alwaer hy hem den selven Avondt seer treffelijck heeft ghedaen logeren.

Den volgenden morgen heeft voor een van de Vorstelijcke Raden genaemt Niman, aen hem doen overleveren sijne Vrieven van Credentie; naer ontfangh / heeft aen hem soo datelijck gheen beschept laten weten van de Credentie: maer hy sach hem upt syn Kamer rijdende naer de Kercke van de Jesuijten / aenghedaen met de Spaensche ordre van het gouden Vlies / 't welcke voor desen nopt gesien hebbende / hem eenigh achterdencken van veranderinge gaf.

Naer ge-endighde devotie / heeft den Hertogh den voorsz Raedt Niman weder aen hem ghesonden / dewelcke de Credentiaten in de handt hebbende / hem seyde: dat den Hartogh die Vrieven wel hadde gheleesen / maer met bevreemdinge ghevonden / dat hem zijn competeerende Tijtel van Meklenborgh, die hem by de Roomsche Keyser was gheconfereert / ende by alle Stenden van het Rijck gegeven wierdt / noch by haer Ho: Mog: noch by den Prins van Orangien gegeven was: dat hy dier gelijcke schrijvens hier naest niet soude aennemen: ende dit was estimeerende voor een mesprijs ende vilipendentie / daer van hy hoopte occasie te krijgen / om hier naest op de Frontieren van de Provintien

1630. ſtuten ſich te reſſenteeren; onder des ſoo dede den Hertogh aen de Geſante weten: dat hy naer middagh ten drie uren ter Audientie ſoude gehaelt worden. Hy gaf tot Antwoordt/ dat hem deſe alteratie van den Hertogh leet was/ datter in de Republijcke van haer Ho: Mo: geen pertinente kennisſe was van 't gheene by de Rijx-Steden ende Potentaten/dien aengaende geobſerveert wierdt; ende daer beneffens de Regeeringhe van haer Ho: Mog: Ordinaris met militaire ſaecken ſoo ſeer geoccupeert was/ datter min achtinge wierdt gegeven op duſ danighe Ceremoniaelen: ende dat den Hertogh (ſijnde een wijs Prince) oorſaeck hadde meer te letten op de ſaecke ſelfs/ ende goede intentie van deſe beſendinge/ als op de verſuymenisſe van deſe formalitept.

Geduerende deſe excuſen/ quam daer tuſſchen de Neve van den Hartogh/ Graef Maximiliaen van Wallesteyn, een ſeer habijl ende diſcreet perſoon/ mitigeerende ende extenueerende het gheene hy den Raedt was voorgebracht: dat hy laſt hadde neffens eenige andere Heeren den Geſante opte wachten; Aitzema wederhaelde tegens hem/ dat den Hertogh altoos voor deſen ſeer geeſtimeert hadde die goede Nagebuerſchap van de Geunieerde Provintien, ende ſeeker groot ſubject hadde meer te trachten naer de conſervatie van ſijne Landen/ als op die Ceremonien van den Tijtel; dat dit leſte was lichtelijck te obtineeren: maer dat het eerſte dependeerde van goede Vrienden.

Naer den middagh als den Hertogh voor een honorable comitat van eenige Heeren den Geſante had doen halen ter Audientie: ſoo is hy hem bejegent in ſijn Ordinaris militaire habijt/ ſonder de Spaenſche Ordre/ ende heeft hem beleefdelijck ontfangen.

Naer ordinaris Complimenten/ heeft de Geſante met hem gheſproocken in conformitept van haer Ho: Mog: Inſtructie/ hem verthoont het geene geduerende deſen Oorlogh tot prejuditie van de Provintien/ ende inſonderheydt verleden jaer by ſijn Armee gedaen was; aen hem verſocht het af-voorderen van ſijne Troupen van de Frontieren/ neffens de goede Verklaringhe van haere Ho: Mog.

Den Hartog heeft naer complimenten met ſeer weynigh woorden hier op gheantwoordt: dat hy niet ſijn/ maer den Oorlogh van den Keyſer voerde/ ende dat dit een ſaecke was die den Keyſer (niet hem) raeckte: ende heeft daer op met tamelijcken accent ghemodeert/ het geene by de Troupen van haer Ho: Mog: onlangs gedaen was; exaggeerende dat ſy tot openlijcke hoſtilitepten tegens hem waren getreden/recht in dien tijt als hy hoorts te voor upt Halverſtadt haer Ho: Mog: voor hem Geſante hadde doen informeren van ſijne vreedſame intentien: ende dat hy tot den Heere Prince van Orangien, ende haer Ho: Mog: goede confidentie gheha dt hadde; hy maeckte digreſſie op verſchepden Proceduren/ die (naer ſijn ſeggen) tot naedeel van 't Rijck van lange jaren herwaerts by ende van wegen haer Ho: Mog: gepleeght waren. Komende ſoo verre/ dat hy ſepde hem bekent te ſijn: hoe dat de gheheele Wereldt haer begoſte te haten/ de Bondtgenooten ſoo wel als de vreemde. Hier op heeft hy Geſante (ſoo veel als ſijne klachten van de Troupen onder den Heere Graef Wilhelm van Naſſouw concerneerde) ſoodanige excuſen geimplopeert/ als by haer Ho: Mog: in ſijne Inſtructie gementioneert waren: van 't ſijne daer by voegende 't gheene diende; ende heeft op de reſte van ſijn diſcourſen geantwoordt/ 't gheene hy hadde geoordeelt te zijn raiſonabel/ ende te ſtrecken tot reſpect van de Republijque. Komende op Dennemarcken, ſepde: datter by haer Ho: Mog: gereſolveert was gheweeſt den Koningh de Sondt te nemen. Komende op Sweden, gheloofde dat den Coningh by haer Ho: Mog: geinſtigeert wierdt tot den Oorlogh teghens den Keyſer, dat die zwaere Tollen gheconſenteert/ ten minſten geconnibeert wierden/ om des te bedeckteliſcher de middelen tot den Oorlogh den Coningh te ſubminiſtreeren.

Hy vraeghde/ of de Geſante tot Dreſden ſich hadden opgehouden? hy ſepde/ neen: maer dat hy wel in paſſant gheboort hadde/ datter van eenighe Alliancie tot handthavinge van de Augsborgſche Confeſſie ſoude gedelibereert worden; Hy repliceerde dat die gerucht en al oudt waren/ maer dat den Heere Cheur-vorſt ſich wel anders verklaert hadde tegens den Keyſer. Het eynde van deſe Audientie was paiſibel ende courtois; ende alſoo de onderlinghe diſcourſen wel twee uren waeren duerende/ ſtaende die ſaementlijcke Heeren ende Officiers van ſijn Hoff bupten in de Antichambre, ſoo hoſte hy mercken dat die gherucht en van ſijn alteratie ende gramſchap/ dewelcke in 't Hoff niet alleen/ maer in de geheele Stadt geſpargeert waren/ daer voor ſeer waren vermindert. 1630.

By ſijn opſtaen excuſeerde hy de inſcriptie van de Brieven/ verſeeckerde hem van de cordiale affectie van haer Ho: Mog: ende van ſijn Vorſtelijcke Voorluchtighepdt van Orangie: hy antwoorde/ dat ſijn Raedt meer hadde geſproocken/ als hen gelaſtet was.

Den volgenden dagh den veertienden Martp/ heeft den Hertogh aen de Geſante ſelfs de viſite gedaen: ſijn beginſel was van het Gebouw van ſijn Paleys: van ſijn Gebouw tot Prage en tot Sagan: voorts ſo quamen ſy op den Krijgh in Italien/ ſepde; dat hy den voorgaenden dagh niet alleen van de Keyſer ſelf eenige projecten hadde bekomen van de toekomende Vrede/ maer ooch van de Colonel Aldringer upt Italien: hy thoonde groot mishagen te hebben aen dien Oorlog. Item/ dat hy ſelfs na boven in 't Landt wilde/ en ſijn hooft niet ſacht wilde leggen/ hy hadde dan daer die Vrede gepracureert. Komende weder te ſpreken van des Geſantens aenbrengen/ toonde ſich noch hardt/ dat hy twijfelde/ wat den Keyſer doen wilde/ die troupen hoſte hy niet contramanderen ſonder exprès conſent van de Keyſer: doch de Gheſante mocht ghelooven, ſepde hy/ dat of ſchoon ſyne Meeſters habyl ende verſtandich waren, dat nochtans hy wel koſte mercken waer heenen dat ſy tenderen met haer verſoeck; prees de Regeeringhe van Wijſhept ende goede conduite/ ende begoſt weder te klagen: datmen ſijne goede intentien hadde getraverſeert: datmen behoorde oprechtelijck te procederen/ datmen hem daer mede hadde oorſaecke gegeven deſen tijd noch vyftich duyſent man te lichten: dat den Keyſer nu over de hondert en ſeventich duyſent man ſterck was: datter wel middel was om de Provincien tot raiſon te brengen: datmen verleden Jaer geleert hadde aen wat kante men hoſte tot haer komen. De Gheſante ſtelde hem voor ooghen het exempel vande voorgaende Keyſers/ dewelcke de goede nagebuerſchap ende correſpondentie met haer Ho: Mog: hadden profitabel ende dienſtich geoordeelt. Hy antwoorde/ dat den Keyſer Maximiliaen, in wiens tijdt den Nederlantſen Oorlogh begoſt hadde/was Luthers gheweeſt/ ende dat Rudolfus hadde gheen Religie ghehadt/ en ten tijde vande Keyſer Matthias was het Trevers gheweeſt/ ende deſen Keyſer was wel een vreedſaem Heere ende hadde goede inclinatie ghehadt/ maer dat haer Ho: Mog: hem hadden gedeſpecteert. Komende op Spaignen, ſprack met hooge woorden/ datmen niet gelooven ſoude/ dat Spangien voortaen abject ende kleynhartig ſoude ſyn/ om in het toekomende met haer Ho: Mog: tot eenige Trevers te willen verſtaen: ende om rondelijck daer van te ſpreecken: dat den Comte d' Olivares ende Spinola ende andere Miniſters alberepts andere projecten ende aenſlaghen voorhadden. De Geſante gaf hy alle manier te verſtaen/ dat de Gheunieerde Provintien machtigh waeren/ dat hem in ſijn particulier met goede correſpondentie vande Provintien meeſt ghedient was: dat die vande Catholique Ligue ſelfs ſich ten hoochſten bemoepden/ om die Neutralitept by haere Ho: Mog: te mogen genieten: dat hem wilde ghelieven nae te dencken in wat concept dat hy ſtonde met eenige vande Ligue: dat hem Geſante bekent was die deliberatien/ dienen op den jonghſten conbent vande Ligue, nopende ſijn perſoon gehadt hadde; onder andere/ hoe dat het by die Ligue, gepractiſeert wierdt/ om den Prince/ Soon vanden Keyſer met hem te committeren: hebbende weten te bemiddelen/ datter een adminiſtrateur in het Sticht Meideburgh ende Halverſtadt ſouden geſonden worden/ om by deſen weeh indi-

recte-

1630. rectelijck hem te ontrecken sijne beste contributien: dewelcke hy Gesante wiste sijn eenige Magasijn ende noot penningen te sijn/ om sijn armee te provideren met biders/ munitie/ artillerie ende andere behoufsten; hy gaf hem mede te considereren/ of de Geestelijckheydt met hem content was; dit leste veroorsaeckte eenighe veranderinge van couleur in zijn gesichte/ ende repliceerde/ dat dit waren tijdinghe van Hugenooten/ dat d' hoofden vande Ligue ende insonderheydt den Cheurvorst van Bavarien een waerachtigh vrient was van den Keyser/ ende van des Keysers getrouwe dienaers: dat den toekomenden convent tot Regensberch daer van soude goede getuygenisse konnen geven. De reste passeerde hy sonder antwoort; dan de Gesante wiste dat hy onlanghs op den degen hadde getastet/ als men hem hadde voorgedragen/ om een Administrateur te senden inde Stichten. Onder de maeltijden zijn veel propoosten geweest van sijn Majesteyt van Dennemarcken, en heeft men seer honorabel gesproocken van zijne Majesteyts experientie van Oorloge/ ballianthept/ en dapperheyt.

Den sesthienden Marty soo heeft de Hertogh op het nieuw aen den Gesant een visite gedaen; seggende: soo datelijck dat hy confidentelijck met hem wilde spreken/ verhaelde van verscheyden instantien/ die Spangien dede/ om de armeen van de Keyser teghens de Provintien te wenden/ presenterende aen hem eene van de selve Provintie/en het Coninckrijck Napels, en noch een partie van de Palts dewelcke noch tegenwoordich in handen van Spangien was. Hier over maeckte hy selfs een raillerie; segghende het eerste niet te zijn in handen van Spangien/ ende het ander al te ver afgheleghen/ ende het leste hem niet te dienen van wegen de groote naeghburschap van Bavarien; niet te min/ dat hy op 't versoeck van de Infante hadde ghegheven aen Graef Iohan van Nassouw patenten/ om in naeme van de Keyser en tot dienst van Spangien acht Regimenten te mogen lichten/ maer sonder gelt en sonder Monsterplaets; en na dat hy op het lest seer respectueus hadde ghesproken van den Staet van haer Ho: Mog: en van zijne Vorstelijcke Doorluchticheyt van Orangien: soo seyde de Hertog dat hy op het gheproponeerde van den Ghesante dese repse geen andere als dese volghende resolutie kost geven.

DAt hy wel seer geneycht was, om hare Ho: Mog: ende syn Vorstelijcke Doorluchtigheyt van *Orangien* te gratificeren, maer dat hy die Troupes niet koste contramande eren sonder ordre van de Keyserlijcke Majesteyt; deswegen so was hy willens dienaengaende, ende op de gheheele saecke op het favorabelste te schrijven aen de deselve, ende alsoo naer alle apparentie den Keyser sich niet soude willen resolveeren sonder gecommuniceert te hebben met den Cheurvorsten tot *Regensborgh*, ende hy selfs neffens den Generael *Tilly* daer komen soude, soo wilde hy alsdan tot faveur ende facilitatie van dese saecke alle goede officien presteren; ende gaf dienvolgens den *Gesante* te bedencken, of hy aen syn Hof of ontrent den convent wilde wachten, of dat by haer Ho: Mo: hier nae ander ordre koste beraemt worden.

Versoeckende so wel mijn Heer den Prince van *Orangien*, als oock haer Ho: Mo: van syn goede wille en affectie het gheene syn devoir en plichten kosten toelaten, te willen verseeckeren.

Hy heeft aen de Gesante alle eer ten regard vande Republijcke bewesen/ en hy wiert ordinaris door sijn Neve den Graave van Walsteyn, een Graef van Harrach broeder van zijn huysvrou/ en een Graef van Tartsky vergeselschapt.

By den Keurvorst van Ceulen heeft de Heer Vosbergen desgelijcks volgens instructie gheproponeert. De selve hadde gheantwoort dat het te beklagen was dat de Neutraliteyt niet en wierde geobserveert/ verklaerende dat de selve door Godt konde getuygen/ en dat niemant met waerheyt/ ghedurzende de dertigh jaren/ dat hy de administratie van de Landen had gehad/ hem konde na seggen/ dat hy daer toe oorsake van sijner sijde had gegeven: dat alle voorgaende foulen/ die men wel met placcaten verboot maer over al ongestraft liet/ getuygden dat sulcke Neutraliteyt hare Ho: Mo: selfs niet ernst en was: dat de foulen in syne Landen daghelijcks tot grooter extremiteyten klommen/ dat de Catholique Ligue daer in toonde haer goede ghenegenthept/ dat sy des niet tegenstaende sich stille ghehouden had/ hoe wel so seer heftigh tot ressentiment ende voeginghe met de Spaensche zijde gesolliciteert was geweest/ ten tijde der belegeringh van den Bosch, in welcke conjuncture men geloben most dat sy aen de Vereenigde Provintien veel quaets hadde konnen doen/ dat men nu noch meer als te voren daer mede in het werck was/ en dat haer de patientie/ als men dus voort ginge/ wel soude komen te eschapperen; wat de Keysersche Troupen aenginck/ dat de selve haer sonderlinghen op vorige exempelen/ ende dat hun by stont secours te doen aen den Coninck van Spangien soo wel als Vranckrijck ende Enghelant dede aen dese Staet/ ende soo daer ghespecteert mocht zijn in modo, het welck niet hem/ maer den Keyser/ zijn overhooft toe en stont te examineren/ dat men daer niet en kon goet binden dat men de eene Stadt voor ende de ander nae in nam; Graef Willem van Nassouw in qualitept van Gouverneur van de boven quartieren/ voerde ende de saecke sulcks liet aensien/ als of men gemeent ware door dese Sweetsche ende vreemde gheinquartierde Troupen/ noch dieper in ende op den Rijksbodem te trecken/ ende soo de fame was/ zijne Vetter den Paltsgrave in sijne Landen te stellen; dat de inlegeringen/ die de Spanjaerts in debite, en daer gewoelt over geklaeght was/ op den bodem van 't Rijck hadden gedaen/ was geweest voor eenige wepnigh maenden in het Jaer/ dat sy dan wederom daer upt trocken/ latende de plaetsen/ soo sy die ghevonden hadden. Maer dat het Staetsen volck met fortificatien haer hier ende daer vast maecksten om allenthens alsoo opwaerts te klimmen; dat Graef Ian van Nassauw alle de schult van vranden ende blaken in de Veluwe op de Spaensche Troupes lepde: doch wat van dese was dat zijne Cheur-vorstelijcke Doorluchtighepdt het selve niet aen en nam/ maer was beducht/ dat den Keyser eyntlijck geirriteert sijnde door de procedueren/ die van deser sijde ghehouden wierden/ niet alleen zijn eygen/ maer ooch des Rijcks macht tegens deselve soude komen te weghe vrenghen: dat haer Ho: Mo: ooch moesten gedencken dat vele hare beste Vrienden ook niet geerne sagen dat een Republijck haer soo wijt verspreyde/ ende dat de prosperitept ende saecken van Oorloge onseecker waren ende wel een keer soude komen nemen. Dat den Coninck van Spangien een machtigh Potentaet was/ ende die van zijner ende zijner Vrunden sijde soude poogen alles by te vrengen tot reparatie van het gepasseerde: dat daerom het seeckerste was/ datmen tot een Vrede ofte Treves konde verstaen. Dat sijne Cheurvorstelijcke Doorluchtigheyt dit alles niet by forme van een antwoorde/ maer extempore ende Discours ghewijse verhaelde/ datmen wel wiste dat niet hy/ maer zijn Heer Broeder den Cheurvorst van Beyeren ende van Ments de Directeurs waeren vande Catholique Ligue, dat hy over sulcx niet en konde upt zijn hoofde presteren/ niet te min dat hy versochte dat de Gesante onbeswaert wilde zijn/ het geene hy gheproponeert hadde by geschrifte te geven/ om als op een saecke van seer groote gewichte met meerder aendacht ende rijpelijck te mogen delibereren: tot welcken antwoorde om redden te schuwen/ de klachten ende redressen die over de eensydighepdt van sijner Cheurvorstelijcke Doorluchtighept gedaen/ en de solutien/ die nopende het gebruyck vande Sweetsche Troupen/ de restitutie van de Palts, de defentie van de Keysersche Procedueren ende de Dessynen van Graave Willem van Nassauw, ende op het voorsere gegeven waren (alsoo dese Audientie wel ander half uyr duyrde) uptgestelt wierde.

Des naermiddachs quamen by hem door last vande Cheurvorst de Heeren Guiliaume de Bavieres Baron van Hullinchoven, ende Doctor Altenhoven gheheyme Raden/ repeterende meest het selve.

Seggende ten reguarde van de Neutraliteyt met de Catholijcke Ligue: dat dese (een Corps apart maecktten) opgherecht/ eerst tot defentie van de Geestelijcke Vorsten

Negotiatie van Vosbergen by Cheur-Ceulen.

1630.

1630. ſten ende haere Stiften / om dat men vernam dat de Proteſtanten de verdeelinge van dien alreede onder haer hadden gemaeckt: ook tot defentie van de authoriteyt van den Keyſer / ende van des Rijcks-gerechtigheden: want geſien zijnde op Cheur-Vorſtelijcke Vergaderingen / dat de diverſien ende complotten die over al ghemaeckt wierden / ook tegens den Keyſer: dat de ghehoorſame Cheur-Vorſten ende Eccleſiaſtiquen haer te ſamen met hem ende onder den anderen verbonden hadden / om malkanderen te mainteneeren: dat de Troupen van deſe Ligue in dienſte ghehouden wierden: ſoo wel om eenighe nieuwe op te rijſen commotien ende armeeringen van haer Vyanden / als ook van de Keyſerſche ſelver: dewelcke door Wallenſteyn de Cheur-Vorſten ook onder den arm ſoude pogen te doen paſſeeren / ghelijck ſy de principale hare militaire Officieren alreede gedebaucheert hadde: dat over dit Corpus geſtelt waren Directoren / zijnde de Cheur-Vorſten van Beyeren ende Mentz; dat de Ligue haer altijdts in Neutraliteyt had gehouden / dat geen unicus actus ter contrarie ſoude konnen werden verthoont / als wel ſoude ghedaen worden van hare zijden teghens de attentaten van de Overſten Gent: die onder andere een geheele Compagnie Peerden van den Overſten Erwitten overvallen ende vernielt hadde: dat hoewel ſijne Alteſſe was een van de hooghſt contribueerende ende gelande Hoof den / ende ſijn Heer Broeder ook tot ſijn beſten genegen ſoude zijn: dat de ſelve echter daer over niet te diſponeeren hadde / dat het genoeg behoorde te weſen dat de Ligue bleef in terminis / daer ſy tot noch toe haer ghehouden hadde / ten tijden ſelfs als ſy tot aen de Vereenigde Nederlanden (daer toe men haer ſeer porde) veel onheyl en ſchade konde toevoegen: dat deſe Ligue in allen deele in groote ombrage gebracht wierdt door de intochten / die men met de Troupen van Grave Willem van Naſſouw dede in het Rijck: dat deſe Troupen haer ſoo veel te meer ſuſpect waren / op dat daer onder zijn ſouden twee Regimenten Sweedſche van de Overſten Ferents ende Rouſſel: dat hier by noch ander Volck van Sweden kon gevoegt werden / ende dat men ook al dit Volck in dienſte van Sweden kon laeten overgaen: ſoo dat den Coningh van Sweden in het midden van Duytſlandt een gepreparеert Legher ſoude kunnen vinden / ende den ſtrick alreede gereedt hebben / omme die over het hooft eerſt van ſijne Alteſſe, ende ook van 't Biſdom van Mentz ende Trier te werpen: dat de advijſen die men van alle oorden / ſelfs van ghewiſſe perſoonen upt Hollandt hadt / ſulcke deſſeynen confirmeerden: ende dat den Hoog-gemelden Coningh met ſijn Volck tot Embden Landen / ende van daer op een ander oort in Duytslant mede trecken ſoude: dat men alſoo den Paltz-Grave ook gemeent was te reſtitueeren / ende het baſt maecken van de plaetſen die men in nam / en voordere Entrepriſe die men aen ende aen voornam / ſulcks ook waerſchijnelijck maeckten: dat daerom ſoo wel de Ligue als den Keyſer / deſe impreſſien in het Rijck en op haer naeſte Frontieren gedaen / niet en konde (ſtille ſittende) aenſchouwen.

Dat ſy ook gelijck rechtmatige umbragie hadden / ten reguarde van den Overſten Gent, dat van den ſelven geſeght ende gelooft wierd / dat hy getracteert had met den Coningh van Sweden, om in des ſelfs dienſt over te gaen. Wat het punct van de Neutraliteyt met de Keyſerſche aenginck / dat de ſelve ſtondt onder haer Over-hooft den Keyſer / (repeteerende dieſaengaende het gheene den Cheur-vorſt hem in ſijn audientie hadde geſeydt) verklarende dit alles diſcours-gewijſe / ende in rondigheydt ende ongeveynſtheydt voorgebracht te hebben / om te beter te verſtaen den gront ende intentie van ſijne overgeleverde Propoſitie / ende om alle achterdencken te doen ceſſeeren.

Wat de particuliere foulen aengingh / heeft de Geſante geantwoordt: dat men daer over ſenſibelder was tegens die van deſen Staet / als aen de Spaenſche zijde: dat men dickwils klaeghde daer geen ſchult was: dat noch onlanghs van ſes Soldaten (die tot Nimmegen naergeſchreven ende beklaeght waren) niet een en was gevonden die over vier jaren ghedient / ende daer in Guarniſoen gheweeſt was: dat men by Placcate (die- 1630.
men vernieuwt hadt ende verſtondt te onderhouden) teghens alle foulen hadt verſien: dat hare Ho: Mog: die in horeur hadden / ende het verre van daer was / dat ſy die met ooghluyckinghe (om haere Compagnien ſoo veel te beter te maecken) ſouden toeſtaen: dat ſy wel wiſten dat deſe foulen geen goede Soldaten / maer een ongediſciplineert ende onnut Volck maeckten: dat ſy doch niet en ſouden konnen goedt-vinden de Judicature van dien onder Neutrale te ſtellen / om dat men al te veel partydigheydt tegens haer gebruyckte: ghebleecken zijnde dat men op ſimpele ſuſpitie de Staetſche ter doodt gheweſen hadde / ende dat men informatie nam van de geene die niet lieber ſagen / dan dat de vreeſe in de partyen (die uptgeſonden wierden / 't ſy met gelijck ofte ongelijck) gebracht wierde: dat men over haer niet en hoorde dan Huys-luyden / ofte haere Vrienden / Kinderen ende Domeſtijcken / die pretendeerden geſpolieert te zijn / en dan op een ſtrenge gebolghde toetueren de condemnatie liet gaen; en of ſchoon wierde geſeght dat dit ſelve aen de zijde van de Spaenſche mede kon gealleegeert werden: ende dat de Infante des niet te min / om ſoo groote gruwelen te weeren / ende om op der Neutrale Princen gericht-bancken niet te min impieteeren / de judicature van deſen aen de ſelve hadde gelaeten: ſoo wierde daer tegens ghereparteert / dat ſulcks van deſe ſijde toeghelaeten werdende / men om de voorſz partijdicheyts wille / de Staetſche daer deur verre aen de quaeſten koop ſouden komen: om datmen wel bewuſt was dat de Infante dit niet en practiſeerde als tot avantage van de hare: datmen ook kennиſſe hadde dat haer Volck noch onlanghs met ghewelt ende drepgementen hadde doen eenige gevangen ſoldaten relaxeren: dat men ook haer Volck ſeer ſpaerde ghelijck ghebeurt was in het leſte van het jaer acht en twintigh, ten regarde van ſeecker Luytenant / de welcke in het midden van de ſtad Luyck, ende in het geſichte van een yder doodt geſchooten wiert. Dat op de klachten ſoo by de Staten Generael, als noch onlanghs by ſijn Excelentie verſien was / dat de recherchen op die gheene die den Koningh van Spangien ghedient hadden / ende van dier zijde eerſt aenghevangen waeren / nu de Spaenſche mede op hielden / mede afgedaen ende geſurcheert waren: datmen de geene die in gheenen dienſt waren / deſadvojeerde ende aen haer juſtitie liet / dat om teghens de andere loopers te verſien / die daer dickwils voor ghehouden wierden ende doch in dienſt en kontſchappen uptgheſonden waren / men ſich geelargeert hadde: dat de informatien neffens haer overgeſonden werdende / deſelve niet in haer Garniſoenen daermen pretendeert dat ſy faveur vonden / maer in den Hage ſenden ende daer executeeren laten ende ſtraffen ſoude. En ſoo het tot exempel dienen konde / ſelfs om in loco delicti gheſtraft te werden / wederom ſenden ſouden konnen: daer toe zijn Excelentie aen nam de behoorlijcke paſpoorten / ook ſelfs van de Spaenſche zijde: als ſy over die bodem ſonden moeten geboert werden / ende de voordere ſeecherheyt van hare tranſport te verſorgen: datmen ook misſchien in atrocibus delictis, ſouden konnen goet vinden / dat ſonder de delinquanten over te ſenden / men naer de informatien geexamineert te hebben / den auditeur van de naeſtgeleghen frontierplaetſe ſoude konnen ſenden / om te informeren of die wettigh ende behoorlijck was: om ſulcks bevonden zijnde de executie dan te laeten aldaer voort gaen. Op het geobiecteerde tegens de Neutraliteyt met den Keurvorſt / heeft gheſecht / ghebruyckelijck te zijn dat toevoer aen Vyantlijcke Leghers verboden ende derwaerts gaende of komende / geattrapeert worden de / voor goede prinſe waren: dat de verzwaringe van poenen in deſen by Grave Ernſt van Naſſouw gedaen wiert / doe den Vyant op de Veluwe was / ende doemen de granen en gewaſſen van deſes Staets eygen Ingeſetenen af-brande / ende de Meulens meede demonteerde / om den Vyandt met de keele ende honghers noot daer upt te trecken / en dat deſe periculen ceſſerende den toevoer den Neutralen aen weder ſijden wederom gepermiteert was.

Nopende het punt / dat van haere Ho: Mog: ſijde de Neutraliteyt altijt was onderhouden / ſeyde de Geſan-

te

1630. te dat exempelen ſoude konnen brenghen van veele ghebanghenen Kuyteren ende Peerden / die ſelfs van de Anholtiſche doen ſy den Vyandt voor Breda tot ſecoers quamen / tot Bergen op Zoom ende elders waeren ghereſtitueert: ſulcks dat wel gheweten wiert dat niet met redenen maer met partijdicheyt petwoes by de Catolijcque Ligue ſoude teghens haren Staet konnen voorghenomen werden. Ende ſo veel belanghde de occaſie / die de Ligue / ſoo wel als het Rijck ſouden konnen neemen uyt de inquartieringe by Graef Willem van Naſſouw ghedaen ontrent haere Landtpalen met eenige Sweetſche Regimenten, was hun daer op geſeyt / dat den Oberſten Ferents ende Rouſſel in dienſte van Sweden nopt ghewerft noch als noch waren / ende haer diſaengaende ghedeſabuſeert: ooch noopende de complotten ende deſſeinen / die ſy hun inbeelden / ende die om den Staet van hare Ho: Mog: odieux te maecken by de Vyanden verſiert wierden / datmen ghetoont hadde dat men de Sweetſche werdingh ongeern ſach: dat ooch den Palts-Graef ſeer onſchuldigh hier in ghetrocken wierde / gelijck ooch het deſſein van hare Ho: Mog: niet en was in het Rijck in te taſten / maer dat hy met redenen hadden moghen occuperen het gheene dat de Spaenſche detineerden ofte te vooren ingehad hadden / ende daer ſy niet ghepreventieert ſijnde wederom ſouden hebben konnen logeeren: dat de voorſz Spaenſche om de gunſte / die hy teghens de regulen van de Neutralitept in het Rijck vonden ongefortificeert in die Landen ſo veel jaren hadden blijven graſſeren / maer om dat de Staetſche deſen Winter daer waren ghekomen / men terſtont een grooten alarm ende veltgheſchrey daer over in geheel Duytſlant maechte: dat het daerom niet vreemt was dat ſy tegens een loop / diemen lichtelijck op hun doen ſoude en nopt teghens de Spanjaerts ghetemeert hadde / haer verſekerden ſoo ſy ſulcks als hem onbewuſt was deden / ende terwijlen ooch de ſpraecke over al ginck dat gheheel Duytſlant tegens hare Ho: Mog: Staet ſich armeerde / dat het niet vreemt was dat ſy de avenuen in behielden tot datmen haer Ho: Mo: verſeeckerde van goede Neutraliteyt: het welck gedaen / en als dan ooch de Spaenſche en andere des Rijcks troupen mede ruymende / uyt de quartieren / daer ſy deſen Staet ſoo naer op den hals lage / en verſekeringe gegeven zijnde / dat ſy in beyde niet en ſouden weder keeren: dat hy van hare Ho: Mo: wegen konde verklaren / dat men alle die plaetſen en quarteren by Graef Willem geoccupeert / quiteren en verlaten ſoude / ende dat daer mede dan ſoude komen te ceſſeren / alle die vreemde Chimeren die men ſich wilde inbeelden.

Dat dan ooch ſijne Alteſſe de Keurvorſten van Ments en Trier van deſe Panique vreeſe bevrijden / ende niet alleen de Catholique Ligue, maer ooch het gheheele Rijck tot oprechte Neutraliteyt ende volkomen verſeeckerheyt van dien konde en mochte diſponeeren; waer mede dan ooch ſolutie gheheben wierde op het point / van dat het in de macht niet en ſtont van ſijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt de Neutralitept met de Keyſerſche te weeghen te brenghen / om dat die onder het ghebiedt waren van de Keyſer haer oberhooft: ter wijlen naer de conſtitutien van het Rijck het in de macht van de Keyſer niet en was / ſonder wille van de Keurvorſten Oorloghe ofte Neutralitepten aen te banghen / die in het Rijck met deſe Landen ghedecreteert waren / te breecken: dat ſonder deſe majora ſijne Alteſſe als een Vorſt des Rijcks ende voorneem Keurvorſt / ſo grootelijcks in het verbreecken van de Neutralitept verongelijckt ende gheintereſſeert werdende; alle de voorghenomen reſolutie als ſijnde Conditio Prohibentis prevalerende ſoude konnen ophouden: dat geſeght wiert dat de Keurvorſten niet en ſoude konnen beletten dat den Hartog van Ooſtenrijck die van zijn hupſe niet en moghen ſecoers toe ſenden. Dat daer tegens gheſeght wiert / dat deſe Troupen gelicht / met recipreque beſpreecken in het rijck geinquartiert / tot laſte van de ingheſetenen van het rijck ende ſonder koſten van den Hertoch van Ooſtenrijck onderhouden / uyt het Rijck op den hals van hare Ho: Mog: geboert ende wederom als Rijcks Troupen daer in ontfangen werden / en dat het dan in de macht was van de Keyſer / al ſchoon deſe 1630.
Troupen in het Rijck op andere pretexten ghelicht ende onderhouden waren / de ſelve te doen veranderen haren Eedt aen den Hartogh van Ooſtenrijck, ofte die te laten overgaen en verwandelen op den naem van de Koninghe van Spangien: dat ſy wel conſidereren konden dat om ſoodaenighe Troupen van haeren hals te weeren haere Ho: Mog: met gebonden handen niet en mochten blyven ſitten, om te verwachten dat ſy op haer ghemack tot op haer Frontieren ſouden komen door de Landen van haere Neutraele Vrunden / maer dat omnis ratio belli vereyſchte / datmen ſoodaenighe quaede ende ſuſpecte troupen te gemoet gaen ſoude / eer ſy op haer rendevous ende by hare ghepreparеerde Magaſijnen komen konden: dat in allen ghevallen den Keyſer als Ferdinant gheen tochten ende oorloghen in ende deur het Rijck vermochte te doen / daer door hy de Neutraele vrienden ende vreemden ſoude konnen in zwarigheyt brengen. Dat hun ooch gelieſde te gedencken / of het voor alle de Vorſten ende Staten des Rijcks / ende in het particulier voor zijne Keurvorſtelijcke Doorluchticheyts Landen ende Onderdaenen / ſo naer aen de Landen van de Koninck van Spangien a ſa bienſeance liggende / en daer al van tijden Keyſer Carel deſſepnen op gheloopen hebben / geraeden was de macht van Ooſtenrijck / die alreede ſoo hooch was gheklommen / noch door deſe Conniventien grooter te maecken; dat haere Ho: Mog: wel wiſten ende meer als te veel ghewaer wierden / dat de verwantſchappen ende ſonderlinge het pretext van de Catholique Religie te defendeeren veel vermocht; maer dat ſy wilden gedencken / dat gelijck Romani ſociis defendendis, ſo ooch Spangien onder den heylighen ſchijn Catholicæ Religionis defendendæ de gheheele werelt ſocht onder ſich te brengen. Allegerende het verſch exempel van Mantua.

Wat het point betreſte: Dat ſyn Alteſſe niet en kon ghedencken wat dat voor een Neutraliteyt kon weſen, daer men de Princen de Juſtitie, die haer van Godts recht, ende 's Landts gebruyck weghen toequam, gingh ontnemen, ende de kenniſſe van de Delicten en ſtraffen van dien buyten 's Landts trock; wat het oock voor een af-koer op den toekomenden Keur-vorſten dag ſoude geven, vernemende dat van de Spaenſche zijde, de ſtraffe van ſoo enorme Delicten de Neutrale Rijcx-vorſten toegeſtaen was, ende dat de Heeren Staten Generael, die haer op den Vyandt altijdt gheexcuſeert hadden, den Princen die ſouden ontrecken: of het ſelve in het Rijck wel te lijden ſtont, ende als andere Vorſten ſulcks haer niet aentrocken, ende den Keyſer tot ſijnen grooten voordeel nemen ſoude: dat hun noch geheughde dat Prince *Mauris* (Hoogh loffelijcker Memorie) hunnen Geſanten dickwils geſeydt hadde, waerom men altijdt quam klagen? ende waerom ſy de Delinquanten ſelfs niet en ſtraften? ende ſoo het by gebreck van Stroppen was, dat hy die voor haer wilde koopen: dat den naem (van dat ſy de Delinquanten niet ſtraffen moghten) de Soldaten ſtout ende koen maeckte, dat deur ſteelen ende rooven uytgemergelt te werden, langer ende onverduldiger pijne mede bracht, dan teffens eens te waghen om uyt de miſerie te geraecken; ende dat ſulcks dickwils ſoude veroorſaecken, dat de lijdende Vorſten haer ſouden voegen by den geenen die haer minſte quaet deden, dat de objectie van dat de Spaenſche de voorſchreve ſtraffen niet in de haren gedulden, waerachtigh was: maer dat ſulcks gheſchiede, om dat van deſe zijde het ſelve noch niet en was ingewilligt, dat ſy oock miſſchien dit ingewillight hadden om te complaceeren, verwachtende dat de Staten ſulcks niet en ſouden moghen doen, ende dat den haet van *Neutrale* op haer alleen ſoude derivееren; dat men alhier ſprack van eenzijdigheyt en pertialiteyt in de Vonniſſen, &c. dat zy met waerheydt verklaeren, dat tot *Bruſſel* veel meer daer over ghe-klaeght wierdt: verhaelende in paſſant de blijdtſchap die tot *Ludich* gheweeſt was, ende de Inſultatien die over de Spangiaerts ghedaen waeren ten tijde van het Overgaen van den *Boſch*, als dat *St. Lambert* haer Patroon hem van haer foulen ende inſolentien wel ghewroocken hadde, zijnde de Stadt op ſyn geboort berent,

Digitized by Google

1630. rent, ende op syn *Translatie-dagh* in-ghenomen gheweest, dat sy in der waerheydt soo sy Vyanden van Spangien waren, ende syn parthye in het Rijck hatelijck wilden maecken: dat sy haer Hoog Mogende om haer saecken in het Rijck ende over al goedt te maecken, souden raeden den Vorsten immers haere Iustitie vry te laeten, ende ten minsten preuve te nemen hoe het hem schicken soude: dat hare intentie niet en was, de Boeren ofte leghe Bancken deselve te Committeeren, veel min sonder Wettighe ende volkomen preuve ende informatien de beklaeghde te veroordeelen: maer aen onpartydighe Rechtsgheleerde ofte andere hooghe Bancken, daer *twaelf* ofte *veerthien* in rechten geversceerde eerlijcke Mannen de judicature bevolen soude werden, ofte aen de Cheur-vorst selfs ofte synen Raedt: dat een Auditeur derwaerts te senden, te kostelijck ende præjudicabel soude wesen: het eerste om dat sy met Convoy over ende weder soude moeten gheleydt werden, het andere om dat hy soude kenniſſe ende Jurisdictie daer aen vanghen, om ghetuyghen te recoleeren, informatien te nemen, &c. over de Iustitie van een ander: dat oock dese Luyden ghemeenelijck by Striffers profiteeren, deselve voorstaen, ende daer in haer personagie speelen souden: dat het best was te laeten ghelijck het Godt ende 's Landts Privilegien geschapen hadden, dat voor de Treves men somwijlen wel van deur-tochten, maer van sulcke Rooveryen, als men nu deur de impuniteyt invoerde, noyt geweten hadt: dat het waer was dat den Marquis *Spinola* dese exemptie van het Krijghs-volck uyt de judicatuere van de Neutrale Princen eerst gepractiseert hadt, noemende de Soldaten synen *Clerum*, die onder niemant als haer militaire Hoofden, ende hem te rechte gebragt moghte werden: maer dat de wraecke, die over dese indracht (daer deur soo veel onnoosele menschen bedorven waeren ende wierden) over hem dienthalven noch komen soude, Godt de Heere bekent was.

Hoopende de Neutraliteyt met de Catholique Ligue, hebben gerepeteert dat dit een Corpus was/ dat voor sijne Alteſſe alleen niet en konde interveniëeren/ dat de verseeckertheyt/ die men van de Luytenant Generael Tilly, spreckende in naem van de geheele Ligue hadde/ in desen genoegh was/ en volkomer dan van de Hoogstgedachte sijne Alteſſe soude konnen verspreken: dat den selven aen den Heer Foppius van Aitzema immers dupdelijck hadde verklaert by monde/ ende aen de Heeren Staten geschreven: dat hem soodanigen bevel (om met de Staten goede Neutraliteyt te houden) was gegeven/ ende dat hy de selve oock soude onderhouden/ ten waere dat het Krijghs-volck van hare Ho: Mog: andere oorsaecke daer toe geven soude: dat sy oock wel wisten dat soodanigen Resolutie genomen waren tot Morgenheim, ende dat men sich daer mede behoorden te contenteeren/ te meer/ alsoo men gesien hadt ten tijde van 't intrecken in de Veluwe, hoe de Ligue haer gecontineert hadt/ dat doch alderbest deser Neutraliteyt verseeckert soude zijn/ als haer Ho: Mog: haer de saecken van 't Rijck niet bemoeyden/ ende voornamentlijck des Paltz-Grave saecken sich niet aenmamen/ ende soodanigher wijse haer Actien aenrichten souden/ dat de Catholique Ligue noch directe noch indirecte daer over niet te klaeghen souden hebben/ ende dat men hem diesaengaende goede verseeckertheydt moghte doen: dat men oock haere Landen in door-tochten ende anderssints soo veel sparen soude/ als doenlijck was. Aengaende de Neutraliteyt met het geheele Heylige Roomsche Rijck, sonder de welcke sy toestonden/ dat der Leden ofte Ligue in Neutraliteyt niet konde staen: sepden (als vooren) dat sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheydt daer over niet handelen kon/ ofte yetwes te disponeeren had: dat het Rijck voor desen sich de Nederlandtsche Oorloge nopt aengenomen had/ ende tot nu toe het selve soo gepractiseert/ dat sijne Cheur-Vorstelijcke Doorluchtigheydt oock niet en wiste datter eenige veranderinge in het Rijck gevallen/ ofte yetwes hier tegens geresolveert was: dat den Keyser als een van 't Hups van Oostenrijck, ende om sijner Hups-particuliere Interesse den Coning van Spangien eenighe secoursen sendende/ het selve haer niet aenginck: diesaengaende blijvende in Termes/ daer den Cheur-vorst hem op onderhouden hadde: dat sijne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydt (doch het geene op de eene ende de andere Neutraliteyt gesecht ende ghediscoureert was) geerne soude op desen aenstaenden Cheur-vorsten-dagh (daer het behoorde) voor te brengen/ ende alles wat tot bestendigheydt van dien soude dienen/ helpen vorderen soude. 1630.

De Cheur-vorst heeft den Gesante een schriftelijck Antwoordt gegeven: de substantie van dien is te sien upt het volghende: ende hoe de Gesante daer op heeft gerepliceert.

GEsien by de ondergeschreven Gesante 't Geschrifte, dat naer eenighe mondelinghe Conferentien met de Heeren Baron van *Hillinghoven*, ende Doctor *Altenhoven*, syne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydts geheyme Raden gehouden, tot antwoorde op syn *Memoriael*, ende op het gheene in de voorsz Conferentien voorgevallen was; is ingegeven.

Bedanckt den voorschreven Gesante syne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheyd alvoorens voor des selven soo goede ende gratieuse bejegeninghen ende weder-aenbiedinghe, die hy niet sal laeten aen hare Ho: Mog: ende syne Furstelijcke Genade den Prince van *Orangien* t' syner wederkomste naer behooren te refereeren: ende verklaert dat de Vrundt-nabuerlijcke correspondentie, ende het onderhouden van goede oprechte Neutraliteyt met de naest-gelegene Landen: ende namentlijck mede met die van syne Cheur-vorstelijcke Doorluchtigheydt, den Heeren Staten ernst is, ende dat de selve een sonderlingh misnoeghen ende medelijden hebben met het verderf van dien, het welcke sy oprechtelijck konnen seggen van haere zyde noyt gecauseert gheweest te zyn: maer dat sy met de erbarminge hebben aenghesien, dat het onbetaelde *Spaensch* Krijghs-volck, soo als by syn *Memoriael* was gheseght, soo veele jaren in de Naebuerige Landen gestaedelijck soo onchristelijck gehuyst heeft: ende dat sy daerom oock naer aller Volckeren recht ende ghebruyck (terwijlen men tot haerer Ho: *Mog:* groote Interesse met goeden ooghen sulcks aengesien heeft, gevoeght waren, om tot naerder order haer Krijgs-volck mede te Inquartieren, dat sy doch tot verschooninge van de selve hare Naegebueren sulcks niet en hebben gedaen, by syne Cheurvorstelijke Doorluchtigheydt oock (ghelijck niet gheschieden kan) daer over niet en werdt geklaeght: maer wel, soo 't schijnt over eenige mishandelinghe, die de uytgesonden parthyen, ende eenighe striefende rotten hier ende daer souden mogen hebben gepleeght, waer tegens (soo gheschiet is) met Placcaten was versien, de welcke dickwils vernieuwt ende rigoureuselijck te executeeren op nieus aenbevolen, de selve oock tot meer maelen ende nu noch onlanghs met seer exemplare straffen tot *Bergben op Zoom* ende *Breevoort* te werck geleght zyn, ende t'elckens geleght sullen werden, als van rechtveerdige klachten blijcken sal: ende dat te verhoopen is, dat met de onlanghs genomen Resolutien van niet te supporteeren die geene, die patrocineeren Soldaten, die haer reclameeren *Staetsch* Volck te wesen, ende geen Eed gedaen, Monsteringhe gepasseert, ende op de Rollen van dien niet sullen bekent zyn: Midtsgaeders van het Verbodt van voortaen geenighe recerche te doen (die by forme van retorsie tegens des Vyandts gepractiseerde was ghedult) van de Neutralen, die aen de Spaensche zijde gedient hebben, het meerendeel van de Loopers inghehouden, ende van de ghedaene klachten gebetert werden sullen: dat voorts ten respecte van de grieven die men op de remissien van de Delinquanten soo mondelingh als schriftelijck hebben geallugeert, in sulcker voegen versien sal werden, dat die voortaen niet in de Guarnisoenen, maer in den *Hage* gesonden ende gestraft, en niet met perijkel van onderwegen te eschapperen, maer met goede verseeckertheyt ende Paspoort van de Spaensche selfs, daer sy den Spaenschen bodem moeten passeeren, overgebracht sullen werden, daer vooren syne

1630. Furſtelijcke Genade den Prince *van Orangien* ſigh ſterck maeckt.

Dat oock ſoude mogen bedacht worden op ſodanigen middel, dat de atrociteyt vande delicten notoire ſtraffe vereyſcht, datmen de informatien alleenlijck ſonden, ende geſien zijnde, ofte ſimpelijck de ſtraffe den *Neutralen* toeſtaen ofte daer ſuſpitien waren van ſubornatien ofte anderſints, deſelve informatien ſouden overſchicken aenden *Auditeur* ofte yemant anders van het naeſte Garniſoen, die vande gevangenen ſoude mogen vernemen of oock haere beſchuldingen ende Confeſſien ſoodanich zijn als de informatien mede brengen, waer toe hy verhoopt de ſaecken te ſullen konnen brenghen, ende dat oock tegens de allegeerde onkoſten van het Convoy dat de voorſz *Auditeur* ſoude moeten overbrengen, verſien ſal konnen werden door paſſepoorten, die den ſelven om vry te gaen, ſoude mogen van doen hebben, dat om de notoire ongelijckheyt ende partijdigheydt die men aende zijde vande Neutrale tegens haere Ho: Mog: Krygsvolck ghebruyckt ende mondelingh aengheroert is, ende verſcheyden andere conſideratien hy vaſtelijck meent dat haere Ho: Mog: haer niet en ſouden konnen verder in deſe inlaeten, niettemin terwijlen andere voorſlaegen van beter en onpartijdiger judicature by het voorſz geſchrifte werden gedaen, ende met een groote meenichte van klachten, die hem ter handen zijn geſtelt, beweert wert dat de Placcaten en deſe remedien, niet beſtant ſullen zijn tot voorkominge van ſoodanighe jammerlijcke mishandelinghen, concuſſien ende extorſien die op de Neutrale werden gedaen, dat hy te vreden is al 't ſelve *ad referendum* te nemen, ende ſoo veel doenlijck te recommandeeren, hoewel alle deſe klachten beter gheweert ſullen konnen werden als op de volghende puncten vruchtbaerlijck ghehandelt ende verdraeghen wert.

Seght derhalven op het *tweede* poinct vande Neutraliteyt mette Catholique *Ligue*: dat haere Ho: Mog: zijne Heeren Principalen goede kenniſſe hebben vande Antwoorde die den Heere Generael Luytenant, Grave van *Tilly* gegeven heeft aende Heer *Foppius van Aitzema*, ende ſoo ſy deſelve antwoort ſuffiſant ghevonden hadden dat zy de koſten ende moeyten van deſe beſendinge niet en ſouden hebben aenghewent, dat den ſelven een Krijghs-Overſten ende Miniſter vande Catholijcke *Ligue*, ende niet een der ſelfder hoofden by de Oorloge ghebatet, ende niet als zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt daer by grootelijcks geintereſſeert, wat hem *pro tempore* aenbevolen ende zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt, wat voor vaſt ende beſtendigh beſlooten was: weten kan, dat haere Ho: Mog: daeromme haer niet en hebben konnen arreſteeren, op des ſelfs Heeren Grave van *Tillijs* ſimpele *parole*, maer op 't geene door hem met een naeſt gelegen voornaemſte Keur ende Landt-Vorſt, die naeſt aende brandt gheſeten, ende door de Nabuyrſchap beter als den welghemelten Grave van *Tilly* van haere Ho: Mog: Actien geinformeert zijnde ſoude ten regarde van eenen *vaſte ende verſeeckerde Neutraliteyt* gehandelt konnen werden: zijnde haere Ho: Mog: vreemt voorghekomen: dat den meergemelten Grave van *Tilly* het daer voor hout: om dat den Coningh van *Spangien* aen veele Vorſten van het Rijck *verwant was*, dat het Spaenſche Kryghsvolck ghevoeght ſoude zijn op des Rijcx bodem te logeeren; ende dat het den anderen niet gheoorloft was *haer aldaer te prevenieren*, gelijck inde *Marckſche* ende *Bergſche* Landen geſchiet was.

Dat haere Ho: Mog: doch de voorſz communicatie met den welghemelte Grave, om veele particuliere reſpecten, ende namentlijck mede om dat den ſelven aengenomen heeft: daer van aende Catholijcke *Ligue* rapport te doen, dienſtigh hebben ghevonden, preſuppooneerende dat alſnu volkomen Reſolutie by den Buntſtenden genomen, ende op de verſeeckeringhe vande voornoemde *Neutraliteyt* met effecte gehandelt ſoude konnen werden.

Sijnde ſonder des zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt ghenoegh ghequalificeert om te verklaeren de ſincere ende ongheveynsde, zijne ende zijner Buntſtenden meeninghe, en op wat forme, middelen ende ſeeckerheydt deſelve Neutraliteyt ſoude konnen ghebouwt, ende dieſaengaende als zijnde een werck dat zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt meer als ymant vande ſelve concerneert, met hem gehandelt werden. 1630.

Want voor ſoo veel als by forme van raetgevinge hare Ho: Mog: by het voorſchreve gheſchrifte aengheduydet wert: dat de beſte verſeeckeringhe vande ſelve *Neutraliteyt* ſoude zijn: als haer Ho: Mog: haer in ſaecken de Keyſerlijcke authoriteyt, ende het geene 't Rijck raecken ſoude, niet en ſouden inmiſceren, de *Paltsgraviſche* ſaecken niet aennemen, ende de *Ligue* noch directe noch indirecte occaſie gheven van miſcontentement, dat 't ſelve ſoude (onder correctie) van zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt ghereciproceert, ende van haere Ho: Mog: zijde gheregereert moghen werden, als namelijck, ofte den *Keyſer*, ofte het Rijck, ofte de Ligue haer de ſaecken van de Nederlanden, om haer met intochten ende andere vyantlijcke deſſeynen, als gedaen was te beledighen, directe ofte indirecte ſouden willen aennemen, ende van het contrarie geen verſeeckertheydt geven, dat haere Ho: Mog: alſdan omme te ſien, ende op haer eyghen verſeeckertheydt by alle wegen te letten genoot ſaeckt ſouden zijn: Dat de umbragien die in de Conferentien ghemoveert zijn over haere Ho: Mog: Actien, ende ſonderlijck over de Inlegeringe van Grave *Wilhelm*, ende ſyn onderhebbende Krijgsvolck in de *Bergſche* ende *Marckſche* Landen, als of men gemeent ware niet alleen in 't Rijck in te taſten: maer den Coning van *Sweden*, die daer onder twee Regimenten ſoude hebben, ſoodanighe Troupen over te geven, ofte den *Paltz-Grave* daer mede in ſyne Landen te reſtitueeren, by den geenen veerdicht zijn, die het Rijck en de Leden van dien, en hare Ho: Mog: tegens den anderen geerne Gecommitteert, ende den wegh tot hare onverſadelijcke Ambitie tegens d' eene ſoo wel als teghens d'andere gerepareert ſagen.

Dat hy overſulcks wil de voorſz Heeren, om hier niet te langh te zijn, verſocht hebben te willen aen ſyne Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheydt, ende daer het behoort rememoreeren ende verſeeckeren het gheene ghefecht is: noopende deſe Inlegeringhe, ende dat ter niet een Sweedtſche Compagnie onder is: als oock noopende de deſcente van de Coningh van *Sweden* tot *Embden*, de deſſeynen tuſſchen Vranckrijck ende haere Ho: Mog: om Duytſlandt van beyde zijden te invadeeren, om den Hoogh-gemelden *Paltz-Grave* te reſtitueeren, ende van dierghelijcke andere chimeren meer, ende dat haere Ho: Mog: intentie niet en is de voorſchreve Landen te blyven occupeeren, ſoo wanneer men de Spaenſche tot ghelijcke ontruyminghe mede ſouden, ende de ſuſpecte andere Troupen die ſoo naer op de Frontieren van haeren Staet liggen, mede weghghenomen: midtſgaders verſieninghe ende verſeeckeringe gedaen ſal werden van oprechte Neutraliteyt, en dat de voorſz Spaenſche ende ſuſpecte Troupen voortaen daer uyt ſullen blyven.

Belangende nu de Neutraliteyt met *het gantſche Roomſche Rijck*, ſeght: dat haere Ho: Mog: geerne vernemen ſullen, gelijck de ſaecken van defentie ende Oorloghe niet anders ingeſien ende geimagineert konnen werden, dat ſyne Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheydt oock begrijpt, ende verſtaet dat de Neutraliteyt met de particuliere Leden van het Rijck niet en kan onderhouden werden, ten zy het geheele Rijck tot gelijcke ruſte ende Vrede ſich gereſolveert hebbe, ende dat ſyne *Alteſſe* daerom voor vaſt ſtelt: dat tot nu toe haere Ho: Mog: ſtaet in goede Neutraliteyt met den ſelven Rijcke ghe-ſtaen heeft, ende ſyne Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheyt oock niet voorgekomen is, dat van des Heylighen Rijcks wegen dieſaengaende eenighe andere Reſolutien genomen zijn ſouden, ende dat men ſich tot nu toe van het Rijcke niet gement ofte ingelaten en heeft, dat hare Ho: Mog: oock geen andere verklaeringhe verwacht, ende daer toe geenige occaſie gegeven hebben, dat hy doch niet en kan laten ſyn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt in bedencken te gheven, wat recht hy gehadt

ende

Digitized by Google

1630. ende wat Troupes het konnen gheweeſt hebbe die deſen voorleden Somer in het binnenſte van haere Ho: Mog: landt paelen ghevallen ende ſo vyantlijck als voor deſen gheſecht is daer ghegraſſeert hebben; of het niet en zijn gheweeſt ſoodaenighe, die op den naem van het Rijck ende van het hooft deſſelfs binnen het Rijck ghelicht op den bodem van het ſelve ghelegen ende met onderlinghe beſpreck van ghewiſſe quartieren met de Ligue opgherecht alleſints in het Rijck gelogeert ende uyt de ſubſtantie ende contributien van het Rijck jaren ende daeghen onderhouden, ende daer uyt op den hals van haere Ho: Mog: ſoo vyandtlijck ghevallen zijn door het Rijcks ofte des hoofdes deſſelfs hooghe Officieren geleyt ende gecommandeert met deſſelfs Artillerye en Corps ende op den naem van eene Keyſerlijcke Armee gemarcheert ende ſonder eenige infractie van Neutraliteyt hare verwoetheyt gepleecht ende tot noch toe geen Verklaeringe ofte ſy gemeent zyn de Neutraliteyt, met haere Hoogh Mog: te onderhouden, van hun willen ghegheven hebben? dat hy wel vermerckt dat in het voorſz gheſchrifte dit werck den Keyſer, als Hartoch van Ooſtenrijck ende deſſelfs Huys particuliere intereſſe raeckende wert toegheſchreve, ende dat oock haere Hoogh Mo; noyt en hebben konnen ghelooven dat het Rijck ſulcke extremiteyten ſoude ingegaen hebben, maer terwijlen het met de voorſchreve intochten ende Troupes ſoo beſchapen is geweeſt, ghelijck hier voren by hem is gheſecht, dat deſe veranderlijckheyt van naem haere Ho: Hog: haer rechtmatige doleancien ende tegenweer niet en kan benemen, dat boven de voor aengeroerde conſideratien de experientie in alle Landen ende Koninckrijcken geleert heeft, en noch dagelijcks leert, by ſoo verre maer ſimpelijck eenige legers over den Neutralen bodem oock ſelfs met gewelt ende niet, als in deſen, met conſent immers met conniventie werden gebracht, om daer mede eenige Princen ofte Republijcquen te invaderen, dat de ſelve niet uyt wraeckgiericheyt maer tot haer eygen bewaerniſſe om de ſelve ende haere verſaemelinghe verre van haere Frontieren te houden, gewent ende genootſaeckt zijn haer te benemen den middel van hare ſubſiſtentie, logeringe ende onderhout, ende dat daer dickwils uyt volgen ſeer beklaechlijcke effecten, daer door Landen ende Luyden verwoeſt ende onbewoont gemaeckt ende die Oorden van waer de ſelve vyantlijcke legers op haer aenkomen ofte hare Commoditeyten krijgen, ſouden konnen verdorven werden.

Dat doch hare Ho: Mog: gereſolveert ſyn haer in goede Neutraliteyt, ghelijck voor deſen ghedaen is, by ſoo verre men haer daer uyt op wat pretext dat het zy de oorloge niet en is ghemeent aen te doen, en het Spaenſche volck geen voordeel te geven, zijnde haer ongelegen en onmogelijck, ſoo wanner het Huys van *Ooſtenrijck* uyt het Ryck en met het Rijcks onderdanen haer de Oorloge aen doet, de ſelve in haer Landen van *Ooſtenrijck* te gaen ſoecken, om haer van haer voornemen by diverſie te doen deſiſteren; ende hoe wel zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt gelieft te ſeggen, dat de ſelve maer een lidt is van 't Rijck en daerom haer in het beſonder in name des Rijcks in een beſonder Tractaet, gelijck by het voorſz geſchrifte geſecht wert niet en ſoude konnen inlaten, ſecht, dat hy doch meent, terwylen zyne hoog wytberoemde wysheyt ende ſyne en ſyner hoogſtgedachte Verwanten en met geintereſſeerden aenſienelijck credijt ſoo groot de intentie van het Rijck, van in Neutraliteyt met haere Ho: Mog: te leven haer, gelijck gheſecht is, ſoo bekent, de onbillijckheydt van ſoodaenighen des Huys Ooſtenrijck voorſtel ſoo notoir, ende de periculen die zijne *Alteſſe* ende de geene, die naeſtgelegen zyn daer uyt te vreeſen heeft, ſoo gevaerlijck, ende de oude maximen van het Rijck, gelijck verhoopt wert, noch niet vergeten zijn, oock in ſaecken die van des Rijcks *Conſtitution* af wijcken, *Conditio unius prohibentis potior* is, dat zyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt haer onbeſwaert kan vinden ſyne oprechte ende ongeveynſde intentie op deſen mede te verklaren, en hare Ho: Mo: deſent halven mede buyten achterdencken te ſtellen.

Dat het ſelve ſyne Cheur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt meer aenleydinge ende fondament ſal geven, om in het Heylige Roomſche Rijck, als oock op deſen aenſtaenden Cheur-vorſtelijcke Collegiael-dagh, gelijck ſyne Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheydt deur het voorſz geſchrifte aenbiet, daer voor de ſelve ten hoogſten bedanckt werdt tot alle het geene dat tot vorder ende beſtendiger opbouwinge van Vrede ende goede *Neutraliteyt* dienen ſal de handt te bieden ende te arbeyden, inſonderheydt als ſyne Alteſſe ſal konnen doen blijcken, dat de ſelve oock van wegen haer Ho: Mog: ſoodaenige verklaeringe ende verſeeckeringen, daer van hier vooren geſproocken is het geenige, dat hy Geſante tot breeder Elucidatie van ſijn voorich Memoriael ende bericht op het geſchrifte den *thienden* deſes hem overgelevert, den *derthienden* April, naer voorige conferentie als boven, heeft goetgevonden by geſchrifte mede te ſtellen ende over te geven, ende verſoeckende ſyne Cheurv. Doorl. ootmoedelijk ſyne welgemeynde meeninge gunſtelijck te verſtaen ende te willen opnemen. 1630.

Op 't ſelve geſchrift / als oock op 't geene by mondtlijcke naerder Conferentie was geſept / heeft den Keurvorſt den Geſante weder laten toe komen het volghende geſchrift.

HAre Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt van *Coln*, Hertog *Ferdinant in Beyeren &c.* Hebbende nochmaels geerne verſtaen, dat wel gedachte Heeren Staten, zyn volgens der Heeren Geſants aengeven, met hare Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt ende derſelver Landen ende aengehoorige, voor al goede vrunt ende nabuyrſchap te onderhouden gheneycht, waer toe dan zyne Cheurvorſtelijcke Doorluchticheydt haeres 'deels oock niet alleen erbieden, maer mynen gantſchelijcke de Heeren Staeten ſullen aen Syn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt nu over de *dertigh* Iaeren langh behoudene nabuyrlijcke bywooningh ende in der daet betuygen de vreede veerdigheyt geen oorſaeck hebben te twijffelen, daer by het dan ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt oock alnoch laeten blijven, ende hebben geerne vernomen, dat welghemelde Heeren Staeten aen die van de ſelve Soldateſca, in zijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydts Landen tot daer toe veelvoudige aengerechte vreedtbrekigh exorbiteren, geen welgevallen draegen. Die in naemen hoochghedachte zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt tot beter ende meer beſtendigher obſervantie der Heeren Staeten uytgegaene placcaten ende Edicten ende afſtellingh der Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydts arme onderdaenen aengaende bedranghniſſen voor geſlaegen remedien belangende den welgedachte Heeren te refereren ende dat haere Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt des vals anders niet begeeren, als wat met der rechten aller billickheydt ende rijcx conſtitutien over een compt ende op derſelver verſoeck tot *Bruſſel* alreede bewillicht is, ſoo willen ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyd ſich gantſchelijck getrooſten die Heeren Staeten ſullen op den Heere Ambaſſadeurs rapport ende goede onderrichtinge hun niet tegen laeten ſtaen, tot volbrenginge van haer vrunt nabuyrlijck Erbieden niet alleen aen haere gepubliceerde Edicten, ende Placcaeten ſteet ende vaſtelijck houden, maer oock zijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt onderdaenen gantſch niet verdencken noch tegens deſelve eenige wraecke, Repreſalien, vangen, ſpannen, rantſonneren wyders gelijck als tot daer toe, opentlijck ende menighvuldich geſchiet is, voornemen, ſo wanneer deſelve berovinge van het hare ende andere overvallingen, tot natuyrlijcke defenſie, ende ontſettinge ofte behoudinge hares levens ende goederen, ſchenden, ende verderven, voornemen, en dat tegens dergelijcke Lant vreedbrekeren, als die inde handen van de Overicheyt gelevert ſy, ende de Juſtitie behoorlijck ende onpartijdich geexerceert. Ende of de Heer Ambaſſadeur ſich over de maniere, hoe en in wat voegen de Juſtitie tegens ſoodanige miſdaders, voor te nemen, tegenwoordichlijck hem niet ſoo eygentlijck ſoude knnnen reſolveren

Digitized by Google

1630. ſoo en ſoude het ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchticheyt oock niet teghen ſyn, in dien de Heer Ambaſſadeur deſvals eenige eyndelijcke reſolutien te nemen bedenken hadden, haren *Agenten* die vordere ſollicitatie op te leggen; op dat wegen die nodige onvermijdelijcke defenſie als oock adminiſtratie der Iuſtitie, teghens den roveren, ſtropers, en Landt vredebrekeren, in ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt ende des heylighe Rijcks aengehorige Landen gewiſſe verordeninghen geſchieden, en tot yders onderrecht en wetenſchap gepubliceert werden mogen.

De *Neutraliteyt met de Catholique gheconfedereerde Keur ende Vorſten betreffende*: de wijle den Heer Generael Luytenant *Tilly*, niet uyt hem ſelven maer ghegheven bevel van zijne Overheeden, uytdruckelijck en ſoo wel ſchrift als mondelingh verklaert, *met den Heeren Staten die Neutraliteyt oprechtelijck te onderhouden*: ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt mede als een Keurvorſt en deſelven bunts voorneemen meede ghelidtmaet *conſteſtiert*, ende betuyght dat deſelve goede kenniſſe hebben dat hem Generael Luytenant dierghelijcken bevel op gedraeghen, hy Graeve van *Tilly* oock niet anders in effecte betuyght. Soo konnen zyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt niet afnemen, waeromme men ſoodanighe rondelijcke van ſijne Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheydts geconfirmeerde verklaringhe in twijffel trecken, ende daer over eenigh miſvertrouwen ſcheppen ſoude: ende naedemael op die jongſt tot *Morgenheim* in de maendt Decembri des verleden jaers gehoudene Bunts by eenkomſte van wegen der Heeren Staten, van eenige conditien, hoe en op wat maniere ſulcken *Neutraliteyt* met deſelve te onderhouden oft te verſeeckeren, geen verſoeck zy gedaen: veel weyniger doen ter tijt de relatie die haren Geſante *Foppius van Aitzema* by den Grave van *Tilly* verkregen heeft, ingebragt ware: ſoo ſal het den Heere Geſante oock ſoo vreemt niet voorkomen, ſoo wanneer onder ſoodanige of diergelijcke particulariteyten voor gedachte Generael *Tilly*, of oock eenige andere Buntsſtenden den Heeren Staten yets in ſpecieaen te kundigen, geenen laſt gegeven zy, maer aller dinghs voorgenoemde Grave van *Tilly* zijner, van wegen beſte onderhoudinge der *Neutraliteyt* gedane verklaringhe uyt en buyten twijffel hebbende laſt, die vermanige by geſtelt, dat van de Heeren Staten ende haere Armee deur eenige partylijcke bethooninge den eenen den anderen geen oorſaeck gegeven werden moghte: ſoo hebben haere Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheyt mede in oprechte meyninghe van dien meerder vermaninghe ofte verhaelinge gedaen, ſich noch maelen daer heenen beroepende.

Maer 't geene den Heere Geſante ſijn Cheurv. Doorl. wyders tot de ſinceriteyts verſeeckeringe der Heere Generale Staten oprechte intentie tegens 't Heylige Rijck aengeduydet heeft: ſoo ſullen naer ſijn Cheurv. Doorl. erachtens, veel nadenckens, dat den Geconfoedereerden Catholijcken Stenden anders continueerende voorkomen, benemen die tot verſeeckeringe der verklaerde Neutraliteyt ſeer vorderlijck ende dienſtelijck zijn: gelijck dan ſijn Cheurv. Doorl. niet naerlaten willen, aen behoorlijcke plaetſen te remonſtreeren, het geene den Heer Geſante tot bejegeninge der welgemeinde gecommuniceerde naerdenckelijcke Advijſen, ende daer uyt eenige genomene impreſſien gerefereert ende voorgedragen heeft.

Maer anders ſal de Heer Geſante naer ſyne by hebbende diſcretie ghenoechſaem onderrecht zyn, dewyle der Catholique Keurvorſten confœderatie, van een gantſchen lichaeme beſtaet, dat het alſoo een particulier met-gelit des ſelven lichaems, hoe wel hy een Keurvorſt ende aen Landt ende Luyden yets machtiger, als andere, niet wel voeghen ſoude, hem ſonder commiſſie in eenighe particuliere handelinghe in te laten: maer daer over lichtelijcken groot verwijt ende reprocheringhe op hem laden, ende evenwel niet beſtendichs, daer in de andere mede geconfereerde ghehouden zijn, beſluyten konnen; is oock by den *Catholycken Bunt* alſoo daer toe gheobſerveert, dat of wel aen des Bunts Overſten yets aenghebracht ſy, het gheene tot der ſaementlijcke Stenden reſolutie gehoort, oock daer henen gerenvojeert moet werden, ſal alſoo de Heer Ambaſſadeur ſyn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt veronſchuldight houden, dat deſelve in naeme der *Catholique unien*, wegen der begeerde verſeeckeringe, wyder als alreede gedaen is, hem niet reſolveren, wel weynigher wil deſelve hoopen, dat ſulckx qualijck van hem konde geduydet werden; maer ſoude de Ambaſſadeur ſyn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt wegens verſeeckeringhe der *Neutraliteyt* van wegen ſyne principalen yets wyders aen de handt geven, ſulcx willen ſy van hem geerne vernemen tot behoorlijcke plaetſe voorbrengen, ende wat tot bevorderinge der gemeyne ruſte ende vreedelijckenabuyrlijcke bywooninge, altijdt ſoucken naer moghelijckheyt geerne bevorderen. 1630.

De *Neutraliteyt met het gantſche Rijck* betreffende, ſal de Heer Gheſante naer ſyne diſcretie ſelfs bekennen, dat haer Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt ſich deſſals voor andere ſyne mede Cheur ende Vorſten in dierghelijcke het alghemeyne Rijck betreffende ſaecken, geen beſluyt vermogen te maecken, maer dat ſulcke des gantſchen Rijcke concerneerden ſaecken, tot toekomende Collegiael-dach even alſoo voor ſich moeten renvojeren.

Maer dewyle ſyne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyts Landen, als des Heyligen Rijckx grenſen, nimmermeer gheduyrende den Nederlandtſchen Krijgh in beſtendige ſeeckerheyt heeft konnen blyven, ſo dat alle deſe onheylen met geen beter beſtendigheyt noch ſekertheyt te helpen ſyn, als dat inden Nederlanden, nu ſo langh gheduyrende Krijgh, eenmael vermits eene beſtendige Vrede, of ſo deſelve niet ſoo haeſt te betreffen ſy, door eenen ſtilſtant neergheleyt werde: waer door dan niet alleen, die hier door ſo hooch bedroefde ende verdruckte naebuyren eens *hares ſoo erbarmelijcken ellendes* bevrijt, maer oock die Nederlanden ſo wel als het Heylige Rijcke tot ruſte gheſtelt ſy: ſoo ſullen daer door die Heeren Staeten, alle voorſz. ſorghelijckheden ende bedenckelijcken aenſtellinghen ten beſten ende inden gront afhelpen, ſoo wanneer ſy haeres deels, haere tot de wederbrenginge des Vreedighen weſens draegende begheerte inder daet bevinden laeten, ende niet als op ſpitſen der waepenen ende daer in ditmael bevondene onſeeckerheydt van het onſeeckere gheluck ſullen ſtellen: daer toe dan die Ceurvorſten, Vorſten ende Stenden des Rijcx in het gemeyn, nu ter tijdt niet weynigher als voor deſes geſchiet is verhopentlijck gheerne raeden ende helpen werden. Het welcke Hooch-ghedachte ſyn Cheur-vorſtelijcke Doorluchtigheydt den Heere Ambaſſadeur alſo tot vordere verrichtinge voor te draegen niet en heeft willen nalaeten. *Signatum Bon*, onder ſyne Ceurvorſtelijcke Doorluchtigheydts hant ende Segel den *vyfthienden April* 1630.

Geteeckent

Ferdinant Cheurfurſt.

Ende tot eyntelijcke afſcheyt het volgende ſonder verder te konnen komen.

DE Ceurvorſtelijcke Doorluchtigheydt van *Colen*, Hertogh *Ferdinant* in *Beyeren* &c. hebben nochmalen uyt der Heeren Staten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden Ambaſſadeur Heer Gheſantes overgegeven ſchrift vernomen, dat de ſelve in naemen ſyner Heeren Principalen voorder begheert, ende bevinden ſulckx het geenighe dat Wel-ghedaghte Heer Ambaſſadeur in *twee* voorige ſchriften gheremonſtreert heeft, ende van ſyne Ceurvorſtelijcke Doorluchtigheyt in der Heeren Generale Staeten naeme begeert ghelijck formigh. Nu hadden ſyn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt wel wenſchen mogen, dat de ſaecken alſo ſtonden dat deſelve ſich anders als alreets gheſchiet is konden verklaren; maer dewyle, indien ſyne Ceurvorſtelijcke Doorluchtigheydt ſich wyders verobligeren ſoude, het welcke doch ten aenſien, dat deſelve van ſyne mede geconfœdereerde Ceur ende Vorſten niet gecommitteert noch gevolmachtiget, veel weyniger met voegen, aen te

moeden

Digitized by Google

1630. moeden syn kan, so en souden de Heeren Ghenerale Staten, uyt voorverhaelde oorsaecken daer door niet met allen verseeckert syn, so willen syne Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt hun vertrouwen, men sal op hem, desen *maal niet wijders dringen.* Sijne Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt hebben sich alrede erboden, erbieden sich nochmaelen hiermede ende in kracht deses, niet alleen voor sich selven, maer oock van synen Heeren Broederen, syne Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt in *Beyeren* even so wel, als oock andere Ceur ende Vorsten ende aen andere gehoorighe Plaetsen alle goede officien te doen, op dat allersyts oprechtighe Neutraliteyt bestendiget ende onderhouden werden mogen: het welcke dan ten besten kan geschieden, als de Heeren Staeten Generael het gene inderdaet doen sullen het geene sy door haeren Ambassadeur omstandigh verklaert hebben. Ende sal dese Ambassade niet voor onvruchtbaer konnen geacht werden, dewijle boven die so veelvoudige inghekomene en over een stemmende Advijsen, betere verklaeringhe door welghedachte Ambassadeur geschiet ware, ende daer door veel opghenomene naedencken cesseren, ende de *Neutraliteyt* allersyt oprechtig gestabilieert ende geconserveert werden kan, het welcke haere Ceurvorstelijcke Doorluchtigheydt den Heere Gesante alsoo tot eyntelijck verklaeringe hebben willen aenduyden, ghelijck de Heeren Staeten en de Heeren Prince van Orangien, zyne Keurvorstelijcke Doorluchtigheydts oprechtige intentie gemeynt is te versekeren; ende blyven den Heeren Ambassadeur daer beneffens met ordinaris toegeneychde wille, voorders wel toe en by gedaen. *Signatum Bon.* Onder syne Ceurvorstelijcke Doorluchtigheydts hant teeckeninge ende voorghedruckte Segel, den *seventienden April, sestien hondert dartig.*

Geteeckent

Ferdinant Keurfurst.

In het Jaer ses en dartigh is de Heer Airzema aen den Roomschen Keyser selfs so tot Weenen als tot Regensburgh gesonden op het selve subject: als te syner tijt sal werden gesept.

Treves handelingh.

In het voorgaende Jaer is gesept watter omtrent de Treves handelingh was ghepasseert: het afbreecken of doodt van die handelinghe was de Ghevoorte van een Tractaet met Vranckrijck. De Vereenighde Provintien ende Ingheseetenen van dien waeren deur de Victorien van 's Hertogenbosch ende Wesel soo geanimeert, ende deur den inval vande Keyserschen op de Veluwe soo verbittert; dat de Gecommitteerde van haer Ho: Mo: na de respective Provinten ghesonden werdende om het Werck vanden Treves voor te stellen, aldaer weynigh gehoor of genegenthept vonden.

In Hollant, waren de Leden ende Steden van dien van verschepdene humeuren en inclinatien: de partijschap van Remonstranten en Contraremonstranten was noch niet uytgestorven. In eenige Steden waeren d'eerste noch de meeste of de voornaemste. Ende de Heer Prins van Orangien hadde veel ende verschepden van die ghesinthepdt hier ende daer weder inde Magistraet gebracht; ende daer deur verkreghen de reputatie, by d'eene, dat hy sochte d'onderlinghe liefde ende vertrouwelijckheyt onder d' Ingesetenen te herstellen; by d'andere dat hy sochte de Remonstrantse party wederom Meester te maecken: (synde seer beswaerlijck alsoo te doen, dattet alle menschen behaegt;) die daer in te meer wierden geconfirmeert, om dat hy dese secrete Handelingh, sonder kennis van het Lichaem van den Staet, hadde gevoedet, ende daer nae uythomende, meer voor, als teghen spraeck: ghelijck ooch deden alle Steden, daer in de Remonstranten eenich ghesach hadden.

De Publijcke Kercken nochtans over al met Contraremonstrantsche Predicanten, ende de Raedt-Hupsen in de meeste Steden met soodanighe Magistraeten beset ende bekleedet zynde; soo hoorde men over al seer tegen dese Handelingh Predicken, ende spreecken: soo seer dat de Resolutien ende advijsen van eenighe Steden, ende Specialijck van Haerlem scherp teghen dese Handelingh ende wat sy meenden daer aen te kleven, ingheschacht wierd. De Aenschrijvinghe ende daer op gevolghde resolutie, sal licht geven aen de gelegenthept van saken in dien tijt. De Staten van Hollant schreven aen die van Haerlem de volgende Missive. 1630.

Eersame, Wijse, Voorsienige seer Discrete Heeren.

Missive aen Haerlem rakende de Treveshandelinge.

NA dat eenigen tijt te vooren tusschen de Heere van *Marquette* van de syde van de Ertshartoginne, en den Heer Burghemeester *Bercksel met voorweten en Communicatie van zijn Excellentie den Prince van Orangien ende eenighe van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael*, was gesproken van een Treves of Stilstant van Wapenen voor lange jaren; is eyntelijck in de Maent van September daer van gedaen ouverture in onse vergaderinge, ende de saecke ghebracht in de respective Vroetschappen, om gheexamineert ende sulcks daer op gelet te werden, als voor den dienst van den Lande soude werden bevonden te behoren. De saecke gepondereert synde, gelijck die in der waerheyt is, als eene van de Importantste die soude mogen voortghebracht werden, zyn ter eener ende andere syde daer op gevallen verscheyden consideratien: doch by de meeste Leden verstaen, dat als men den anderen contentement konde doen op de *Regeeringe* binnen ende buyten de Provintie, en op de Religie, dat sy niet vreemt van de voornoemde Treves ofte stilstant van Wapenen souden zyn, behalven *Uwer Ed: Stadts Gedeputeerden ende eenige andere Leden, wesende verre de minste*, die den voorsz Treves ofte stilstant van Waepenen om de reedenen by haer gheallegeert, plat uyt gedifficulteert, ende af gheseyt hebben. Ende dewijle als nu een gheruymen tijdt op de voorsz saecke is ghedelibereert, ende dat de voorschreve uwe Edele Stadts Gedeputeerden verklaren gheenen anderen last te hebben, ende nochtans de saecke ter eener ofte ter anderer syden dient ten eynde ghebracht te werden, dewyle langhe deliberatien op dese saecke niet anders als prejudiciabel voor den Staet konnen wesen: soo hebben wy niet konnen naerlaeten U. E. vrientlijck te versoecken, dat de selve naer haere wijsheydt rijpelijck willen examineren het gunt in dese importante saecke in consideratie komt; ende voor eerst dat midts de langhduerighe Oorloghe, *de Finantie van het Landt is ghebracht in die pointen, dat niet mogheliick en is op den vorigen voet den oorlogh langer te continueren, sonder te vallen in de uytterste confusie.* Hoe het te verantwoorden soude zijn, dat wy, moghende uyt het langhduyrige bloedich ende beswaerlijcke Oorloghe gheraecken, met conditien die *Goddelijck ende Eerlijck* zyn, daer inne souden blijven continueeren; ende sonderlinghe als wy in confusie ofte andere calamiteyten, die den oorloch meede brenght, souden komen te gheraecken: wy uwe Edele naer hare wijsheyt te bedencken gheven. *Goddelijck* konnen wy uyt de oorloghe gheraecken: behoudende de waere Christelijcke Gereformeerde *Religie*, ende niet in het minste toelatende dat soude dienen tot voorstant van de Roomsche *Afgodische* Superstitien. *Eerlijck*: midts in het minste niet toestaende jegens het Decreet van de Ho: Mogt Heeren Staeten Generael; daer by sy haer verklaert hebben *ontslaghen van de Heerschappye van de Koninghe van Spangien*, ende in dier quaeliteyt haeren Staet ghemainteneert, ende daer voor sy by de Coninghen ende Potentaten, haere Nabuyren gherecognosceert werden. Wy meynen niet dat uwe E. nochte eenighe van de goede Ingheseetenen meyninghe is, in de oorloge te blijven als men daer uyt als voorren gheseyt is *Goddelijck ende Eerlijck*, kan gheraecken. Ende sulcks de meyninghe niet wesende, soo en kan het selve niet beter geschieden, dan als men sulcks kan doen met eere ende reputatie. Ende dewijle Godt Almachtig desen Staet met de Victorien ons den voorleden jaer gegeven, sulcks heeft gheredresseert, dat onsen Vyant ons *redoubteert*, ende onse Vrienden ons *respecteren*, soo en kan het selve niet beter nochte vorderlijcker gheschieden als jeghenwoordich: dewijle wy als nu tegens onsen Vyandt de conditien sullen bedingen, daer hy te vooren niet van soude hebben willen hooren, ofte naemaels soude willen hooren. Wy weeten wel

1630. dat deſe ſaecke aenkomt op de *verſeeckeringhe*, ende dat den Vyandt ons ter goeder trouwen houde dat hy ons belooft. De *verſeeckeringhe* moet weſen in de *macht van het Lant en onſe Wapenen*, die men ſulcks kan reguleeren, dat het *meerendeel* van de laſten van den Oorlogh te Waeter, ende *by naer de helft* van de laſten van den Oorlog te Lande konnen vermindert worden: ende eyndelijck de ſaecken met goet beleydt in die poincten geſtelt: dat wy onſe groote t'achterheydt, ende de laſten daerinne wy zijn vervallen, ſulcks konnen redreſſeeren, dat wy tot allen tijden bequaem ſullen zijn, ons yegens onſe Vyanden in poſtuere te ſtellen, ende te defendeeren. Uwe Ed. derhalven verſoeckende haer met de meeſte Leden te willen conformeeren, immers met de gheene die den voorſz handel zijn toeſtaende, als de ſelve met *ſeeckerheydt ende vaſtigheydt van Regeeringe ende Religie* ſal bethoont werden te konnen geſchieden, ende U.E. Gedeputeerden te laſten met ons te helpen beſoigneeren, op de poincten diemen d'Ertz-Hertoginne ſoude moghen voorſtellen, ende daer op men den anderen binnen ende buyten de Provintien contentement ſoude moghen doen, waer toe wy ons verlatende, ende hier mede,

Eerſame, Wijſe, Voorſienige, ſeer Diſcrete Heeren, U.E. in de Genaede Godts bevelende. Hage den *twaelfden* January 1630.

Ter Ordonnantie van de Staten,

C. *vander Wolff.*

De Superſcriptie was:

Eerſame, Wijſe, Voorſienige, ſeer Diſcrete Heeren, den Burgermeeſteren ende Vroedtſchappen der Stadt *Haerlem.*

Daer op is by de E. Heeren Raden en Vroedtſchappen der Stadt Haerlem genomen op de voorſz Miſſive volgende Reſolutie.

Advijs van Haerlem op de Treves-handelingh.

DE Raden ende Vroedtſchappen der Stadt *Haerlem*, in haere Vergaderinghe gheleſen zijnde ſeeckere Miſſive aen haer-luyden gheſonden, van de Ed. Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlant: tendeerende, *omme haer mede te willen conformeeren met die Leden die den Handel van den Treves zijn toeſtaende, als deſelve met ſeeckerheydt ende vaſtigheydt van de Religie ende Regeeringhe ſonde konnen gheſchieden; ende dat ſy hare Gedeputeerden mede ſouden willen belaſten, om te helpen beſoigneeren op de poincten die men de Ertz-Hertoginne ſoude mogen voorſtellen, daer op men den anderen binnen ende buyten de Provintien ſoude moghen gheven contentement*, ende by deſelve Raden ende Vroedtſchappen ghelet zijnde op de redenen ende Motiven in de ſelve Miſſive verhaelt: ſoo hebben ſy-luyden over de eene zijde ſeer wel konnen verſtaen, dat den Vrede alderley zegen ende voorſpoet in de Kercke, ende de Politie, ende de tijdelijcke Hanteeringhe is toebrengende; daer ter contrarie den *Oorlogh* in de ſelve Kerckelijcke ende Wereldtſche ſaecken alderley jammer, ellendigheden ende ſwarigheden cauſeert: ſulcx dat in alder manieren den *Vrede* ofte *Treves* voor den *Oorlogh* behoort geprefereert te worden, ende ſy-luyden oock niet lievers ſagen, dan dat deſe langhduerighe bloedigen Oorlogh met een goeden verſeeckerden Vrede ofte Treves ſoude mogen werden vol-eyndt.

Maer als ſy-luyden over de andere zijde wederom conſidereeren, dat den Coningh van Spangien (met den welcken wy te doen hebben) *is een trouloſen meyn-eedigen Tyran, die noch woordt, noch beloften, noch Eedt houdt, langher als hy ſijn profijt daer mede weet te doen: die ons al te ſaemen voor Rebellen heeft verklaert, ende te Vyer ende te Swaerde heeft gecondemneert*: *die de Ketters* (voor welcke hy ons houdt) *gheen gheloove ſchuldigh is te houden, noch oock kan houden: die in alle Onderhandelinghen van Pays ofte Treves met ons ghehouden, zijn trouwloosheydt, valscheydt ende bedrogh heeft beweſen, als nu twiſten ende oneenigheden zaeyende, als dan heele Provintien af-valligh maeckende*: ſoo dat de ervaerentheydt ons heeft geleert, dat als dan onſen Staet het ſeeckerſte is bevonden, als wy in *openbaren Oorlogh* yegens den ſelven Coningh van Spangien zijn gheweeſt. Dat's *eens*:

Ten anderen, ſoo is 't waerachtig: dat als doen de Landen in het meeſte fleur ende welvaeren zijn gheweeſt, de Kercke in de meeſte ruſte ende Vrede, ende de Regenten des Landts, met de Magiſtraten der Steden in de meeſte *Eendraght*, als de ſelve Landen in de ſwaerſte Oorloghen teghens den Coning van Spangien zijn geweeſt: maer ſoo haeſt en is den *Treves niet uyt-ghebroedt* gheweeſt, oft terſtont heeft men de vruchten daer van vernomen; De Neringhen zijn vermindert, *Zeelandt* is in d'aſſche gheraeckt, verſcheyden *Arreſten* zijn in Spangien ghedaen van onſe Schepen, ende der Koopluyden Goederen, tot groote onwaerdeerlijcke ſchaede der ſelver, ende gheen kleyne krack der Commercie: vermidts het verloop van de Oorloghs-gaſten te Water, heeft de Zee-rooverye in de Straet toe-ghenomen, ende heeft oneyndelijcke ſchade onder de Koopluyden gecauſeert. *Weſel is onderdruckt*, *Cleef* ende den *Paltz* geincorporeert, ende onſe goede Bondtgenooten verdorven. Binnen 's Landts is deur het paſſeeren ende repaſſeeren van de *Jeſuyten* ende *Papen* uyt Brabandt ende Vlaenderen het Landt hier vol *Papiſten* ghebroedt, veel gelt uyt het Landt derwaerts ghevoert, ende met haere oproerighe Predicatien het Volck tot onwilligheydt opgereuyt, ende van haer ſchuldige gehoorſaemheydt af-keerigh gemaeckt; *de Weſt-Indiſche Compagnie* is verhindert gheweeſt, die ſoo veel ſchoone voordeelen ende profijten het Landt, ende de Inwoonders van dien ſoude hebben gegeven, ende de Coningh ſulcken merckelijcken af-breuck ſoude hebben gedaen, ſoo nu heden aen den dagh blijckt; ende dat het principaelſte is: ſoo is de Kercke ende de Landt-verderffelijcke en ſchadelijcke *Arminiaenſche Factie* in den Treves uyt-ghebroeyt, die de Kercken ſoo jammerlijck verwoeſt, ende de Politie ſoo ſchandelijck bedorven hadde, datter *Bedieninghen in Bedieninghen*, *Regeeringhen in Regeeringhen*, *ende Staten in Staten* waren geſtelt, ende ſoo verre gekomen was: dat het op het poinct ſtont, om den geheelen Staet ghenen verſeert, ende het Landt in een bloedt-badt geſtelt te worden, ten ware deur de genade Godes, ende de voorſichtigheydt van de Heeren Staten Generael, en 't kloeckmoedigh beleyt van ſijn Excellentie (Hooghloffelijcker Memorie) 't ſelve ware voor komen geweeſt.

Dit zijn de ſchaedelijcke vruchten van de voorgaende *Treves* geweeſt, ende behooren ons alleen ghenoegh te zijn, om alle Handelingh met den Vyandt af te ſlaen, ende een af-keer te hebben om wederom van Treves te handelen.

Te meer, dewijle den Vyandt onſe *Sieckten* kent, ende *Paſſien* weet die onder ons in ſwange gaen, ende dat het hem aen geen *Creatueren* ontbreecken ſal, om deſelve te voeden, ende alle vordere twiſten ende oneenigheden onder ons te zaeyen, om van tijdt tot tijdt onſen Staet in meerder confuſie ende verwarringhen te brenghen: ſijn *Sprinckhanen*, de *Jeſuyten*, ſullen gints ende weder vlieghen als Arenden, om de Papiſten ende andere quaet-geſinde van den Staet op te hitſen, ende tot oproerigheydt te verwecken, ende dan by gelegentheydt (als wy over hoop ſouden mogen legghen, ofte dat wy deur ſorgeloosheydt ende naelatigheydt niet bequaemelijck op onſe defentie ſouden mogen zijn, als dan onſen Vyandt van buyten, ende ſijne Creatueren van binnen ons onverſiens op het lijf vallen, ende alſoo een eynde met ons maecken, ſoo ſy maer konden: waer van wy den voorleden Somer (als den Vyand in de Veluwe was) een merckelijcke preuve in ons lieve Vaderland hebben beſpeurt: hoe dat onſe Papiſten ende andere quaetwillige *het hooft opſtaecken*, ende vry uyt met dreygende propoſten dorſten ſeggen: *Dat nu den tijdt was gekomen, dat den Coningh meeſter van ſijn Landt ſoude werden, ende ſijn Rebellen ſtraffen.* Het welck ons wel een waerſchouwinghe behoort te zijn: dat wy niet alleen een waeckent ooghe yegens onſe Vyanden van buyten, maer oock yegens die van binnen behooren te houden.

Dat men hier yegens ſeydt: *Dat men de Religie ende Regeeringe ſal vaſt ſetten*, ende in de Miſſive van haer Ed. Groot-Mog: *dat men in 't minſte niet ſal toelaten dat ſoude dienen tot voorſtant van de Roomſche Superſtitien*, dient tot antwoort:

Digitized by Google

1630. woordt: dat de *Religie ende Regeringhe* voor de *twee* principaelſte fondamenten van den Staet altijdt zijn gehouden ende beſchermt, ende noch moeten gehouden ende beſchermt worden, ende dat het wat nieuws ſoude ſchijnen te zijn, datmen de ſelve nu eerſt ſoude vaſt ſtellen: maer dattet daer voor moet gehouden worden, gelijck het ook in der waerheyt is, *dat de ſelve Religie ende Regeeringe alreede vaſt geſtelt zijn*, ende oock vaſt gheſtelt moeten blijven. Ende dat alle de macht van het Landt bereyt moet zijn, omme deſelve te Conſerveren, ghelijck ſulcks by verſcheyden reſolutien, ſoo van de Heeren Staten Generael, als oock van de Heeren Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt kan blijcken, ende inſonderheyt wel uytdruckelijck in den *Eed ende Commiſſie van zijn Excellentie Hoochloffelijcker Memorie, als oock mede in den Eedt ende Commiſſie van zijne Vorſtelijcke Genade den Prince van Orangien, nu Gouverneur ende Capiteyn Generael, verhaelt ſtaet.* Doch datmen eenige bequame middelen voorſlaet ende pointen vaſt ſtelt, en deſelve heylichlijck den ander belooft te onderhouden, om niet alleen de Religie ende Regieringen in goeden Vrede te onderhouden, maer oock om dat de Leeraers ende Predicanten, mitsgaders de Regenten ende de Magiſtraten onverhindert ende veylichlijck hen bedieninghen ende Ampten ſouden moghen uytvoeren, dat is ſeer goet, ſoo wel nu als by tijde van Treves.

Maer wat apparentie is hier toe om daer toe te geraecken, dewijle men het contrarie in eenighe Steeden ſiet practiſeren? want *als men de Predicanten ende andere eerlijcke luyden, begint uyt de Steeden te doen ſetten, de Arminianen in de Regieringhe te trocken, de Papiſten in Ampten ende Officien van de Schutterye ende andere Bedieninghen te vorderen, de Arminianſche Predicatien, waer door veel enluſten ontſtaen, niet en weert, maer veel eer beſchermt, ende datmen daegelijcks de enluſten ende onruſten ſiet toenemen, ende datmen na voorſlaeghen van bevredingen niet wil luyſteren, maer met reſolutien hen daer tegen kanten. Item, alſmen de uytgeſette ende ghebannen Predikanten openlijck contrarie de Placcaten* (jeghens hun luyden ghemaeckt) *laet gaen, woonen ende Prediken, ja ſelfs Predikanten ſalleert, die in cas van delict zijn ghebannen, ende die de Principaelſte Autheurs ende beleyders van de ſchadelijcke Arminianſche factie zijn gheweeſt. Item, als men Papiſten in de Regieringhe neemt, ende ſeeckerlijck weet dat de Ieſuiten ende Papen het Landt door vitſen, rotſen, ende draven, ende de inwoonderen byſonder by die ſy gheloof hebben, alle quaet van harre wettelijcke Magiſtraten indrucken, ende jeghens de ſelve ophitſen*: (dit weetmen dat al te ſamen waerachtigh is, hier wort niet tegen ghedaen, *even of daer geen Koningh in Iſrael en ware*, ende dat elck toeghelaten ware te doen wat hy wilde) wat apparentie is dan daer toe, datmen den Staet van binnen ſoude konnen vaſt ende verſeeckert ſtellen? de Raden ende Vroetſchappen deſer Steede en konnen dat niet bemercken, of de ſaecken moſten hem anders toedraeghen.

Veel weyniger konnen ſy luyden de verſeeckertheyt van buyten apprehenderen: want behalven dat onſe parthye is *een trouwlooſe meyneedighen Tyran, die op zijn woort, beloften, noch ſegbel gheen Staet te maecken is, maer by alle ghelegentheyt ons ſal ſoecken te bedieghen daer hy kan en mach*, ſoo hier booven is aengheweeſen: ſoo en ſullen wy oock gheen verſeeckertheyt konnen bekomen met de Acten van den Keyſer, ende de *Chatholique Ligue, dat ſy ons gheduyrende den Treves geen oorlogh ſouden aen doen*: want men moet dat vaſt houden, dat den Keyſer ende Coningh van Spangien zyn *twee Hoofden in een Caproen*, dat den eenen ons niet meer ſal ſpaeren als den anderen, alſſe maer eenich voordeel ofte proffijt op ons ſullen ſien te doen: datſe een Biecht-Vader hebben, ende dat die den eenen toeſtaet, *de Ketters gheen gheloove te houden, den anderen wel abſolveeren ſal, als hy ſulcks ſoude hebben ghedaen.* Viel het dan noch ſoo uyt (het welck onſeecker ſoude gaen) dat de Keyſer ſoude moghen woordt houden: den Coningh ſtaet het altijdt vry, te breecken als hy wil: *want hy is niet gehouden*, ſoo zijn Spaenſche Schrijvers ons ghetrouwelijck ghewaerſchout hebben, *ſyn Gewapende Onderdanen, Woordt, Eedt, ofte belofte te houden.* De Coningh breeckt dan als hy zyn adem ſal hebben herſchept ende voordeel op ons ſiet: de Keyſer aſſiſteert hem met groote macht, het welck wy hem niet konnen beletten; wat ſal dan *d'actie vande Keyſer* ende *Catholique Ligue* ons helpen, als hy onder den naem vanden Coningh van Spagnien ons mede op 't lijf valt, ſoo wy inden voorleden Iare inde *Veluwe* hebben geſien? 1630.

Dat de Staeten vande Verheerde Provintien beneffens den Coningh ende d'Infante het Contract van den Treves mede tot verſeeckertheyt ſouden teyckenen, dat ſullen ſy gaerne doen: want ſy baecken ende verlangen na den Treves als een Viſch naer het Waeter. Maer wat verſeeckertheydt kan ons dat gheven, als den Coningh ſoude willen breecken? wat ſouden ſy daer teghen konnen doen, zynde verheert ende met Garniſoen beſet? ende als den Coningh ſulckx in het zin ſoude hebben te doen, ſoude hy haer ſo wel weten te breydelen, datſe hen niet ſouden konnen reppen noch roeren.

Het demanteleren van *Linghen, Santvliet, Hegewerf*, &c. kan mede geen verſekertheyt geven: want is 't, dat wy van onſe zijde eenige ſterckten van den Vyandt bedingen, die ons in de wege zijn: de Vyandt ſal oock van gelijcken ſoecken te bedingen, Sterckten ende Fortreſſen, die ons nadeeligh ende hem vorderlijck ſullen zijn, ende derhalven ter expiratie van de Treves, met groote ende exceſſive koſten, wederom by ons ſoude moeten werden hermaeckt, of andere bequame Voorſchanſſen in plaetſe van deſelve geleyt.

Dat de *Weſt-Indiſche Compagnie* ſoude blyven in haer geheel, kan ons mede geen verſeeckertheyt voor de Compagnie geven, dewijle den Coningh alle ſijn macht die hy yegens ons te Water ende te Lande heeft gebruyckt, yeghens haer ſal aenwenden om haer te vermeeſteren: want daer leydt hem den knoop; waer deur dan gheen profijt voor de ſelve Compagnie, maer ſware Equipagie, groote toeruſtinghen, ende eyndelijck ondergangh te verwachten ſtaet.

Het welcke alles by de Raeden ende Vroedtſchappen voorſz wel geconſidereert zijnde, en konnen ſy niet bemercken dat uyt de voorſeyde poincten volkomen verſeeckertheydt voor den Staet te bekomen is: maer oordeelen dat de *verſeeckertheydt* voor den Staet is, *den Treves af te ſlaen, ende in Oorloge te blijven.*

Het is wel waer, *dat de Finantien ſulcx zijn geſtelt, dat het ons onmogelijck is op deſen Voet den Oorlogh te konnen continueeren:* maer het is oock waer, dat 't ſedert het verlies van *Breda*, den Vyandt ons tot geen Oorlogh heeft geport: *Maer dat wy hem ſelfs de marckt hebben geſet, ende tot den Oorloghe ghedrongen*, daer deur wy in het achterheyt van ettelijcke *Millioenen* zijn geraeckt. Zijn de Finantien nu daer deur ſoo ſeer verloopen, *datter gheen macht is om langher Oorlogh te voeren*? ſoo haddet veel beter geweeſt wat minder gedaen, ende den Oorloge *naer onſe inkomen ende vermoghen* gedreſſeert te hebben. In het voorleden voor-jaer waeren het geen Patriotten, die den Oorlogh (vermidts de ſchaersheydt der Finantien) difficulteerden, men ſachſe ſuer aen, ja men dreyghdenſe genoeghſaem, die daer toe niet konde verſtaen: Nu waeyt den windt uyt een ander hoeck, nu is 'er gheen gelt, nu kan men gheen Oorlogh langher voeren: nu moet men Treves maecken; maer wanneer, ende op wat tijdt? op dien tijdt als den Vyandt als in onmacht leydt, als wy hem zijn ſterckſte Steden af-handigh maecken, als wy hem de hert-aderen van zijn Schatten af-ſteecken: als zijn Finantien uyt-gheput zijn: als *Vlaenderen, Brabandt*, ende andere verheerde Provintien, op het poinct van revolteeren ſtaen: ende in ſomma, als hy een generael verloop, verderf ende veranderingh van alle zijne ſaecken, als in een Spiegel klaer voor oogen ſiet.

Waer toe ſal deſen Treves doch anders ſtrecken; *dan om dat den Vyandt ſijn adem ſal verhaelen*, zijn ſchaeden (by de Nederlandtſche Oorloghe gheleden) redreſſeeren, hem meeſter van de Naebuerige Landen, Duytſlandt ende de Ooſt-Zee maecken, ende dan voorts ons op het onverſienſte op het lijf vallen, en van kant te helpen?

Dit moeten wy ons vaſtelijck inbeelden, dat zijn oogmerck is: ende daeromme moeten wy op onſe hoede zijn, ende dat voorſeecker houden, gelijck haere Ed.

1630. Groot-Mog: in hare Miſſive ſeer wel oordeelen: *dat de beſte verſeeckertheydt van den Staet, beſtaet in de macht van 't Lant ende onſe Wapenen.*

Is de ſaecke nu ſulcks; gelijck het in der waerheydt is, dat men onſen Vyandt niet en magh betrouwen, ende dat men by tijde van *Treves* evenwel ſoo een merckelijck aental van Ruyters ende Knechten voor overval ſoude moeten houden: ſoo kan men immers wel in d' Oorlog blijven: is 't niet *a l'offenſive*, het is *defenſive*: of na gelegentheyt, als ſich de ſaecken ſouden toedragen, en dat met de meeſte meſnagen als men eenigſints ſoude konnen, ofte mogen, afſnijdende alle het geene men eenigſints ſoude konnen miſſen. By tijde van Treves ſullen onſe handen en voeten gebonden zijn, ende alle goede avantagien die wy te Water en te Lande op den Vyandt ſouden moghen ſien, moeten laten voor by gaen, ende onſe goede Bondt-genooten den Coningh van *Bohemen*, ende andere meer met onſe Waepenen niet mogen aſſiſteeren: de welcke wy (in Oorlogh zijnde) wel ſullen mogen doen. Kan het de Finantie niet toedragen? *laet ons alle de nieuwe middelen in beſchrijvinge gebracht*, ende (als noch niet ingewillight) *conſenteeren, de oude middelen wel beneficeeren*, waer toe de *verantwoordinge van de vijf ſpecien* ſeer dienſtigh ſal zijn. Laet ons extraordinariſche middelen inwilligen, de goede Ingeſetenen ſullen goetwilligh zijn te contribueeren, ſoo wy maer in *Oorlogh* blijven: maer ſoo wy tot *Treves* vervallen, men ſal de goede luyden tot geen geven konnen diſponeeren. Boven dien is 'er gelts genoegh in 't Landt; 't Landt heeft (den Heere ſy ghelooft) *noch goet credijt*, de loopende middelen zijn naeſt eenige jaren herwaerts ettelijcke Tonnen Gouts 's jaers vermeerdert, 't ſal ons aen geen gelt gebreecken: maer aen ons ſelven, dat wy niet konnen middelen inwilligen daer gelt van komt; daerom laet ons eene lijn trecken, ende geen ſwarigheyt maecken in den Oorlogh te continueeren.

Het is waer, dat de ſaeken van d' Oorlogen veranderlijcken zijn, ende dat den geenen *die boden boven leydt, morghen de Fortuyne teghen gaet*: dat oock *de Keyſer dicht op onſe Grenſen leydt, ende lichtelijck eenige invaſien kan doen*: maer daerom moeten wy niet verſlaeuwen; wy hebben een *rechtveerdighe ſaecke*, wy voeren een *Wettelijcke* wel-ghefondeerde *Oorloghe*, wy hebben een kloeckmoedighen Krijghs-Heldt tot een Veldt-Overſte, veel ervaren Colonellen, Capiteynen, Ruyteren ende Knechten, Ammunitie ende alle andere Gereetſchappen van Oorloge geen gebreck: aen middelen van gelt ſal 't ons oock niet ghebreecken, ſoo wy maer ſelfs malkanderen wel konnen verſtaen: *ja Godt ſelfs woont midden onder ons met ſijn Heyligh Woordt*, hy dreſſeert alle onſe actien, hy zegent al ons doen, ja hy Krijgt ſelfs voor ons. Is 't niet klaerlijck gebleecken aen ſoo veele heerlijcke ende ſchoone Victorien, als de goede Godt van tijdt tot tijdt ons ſoo genadelijck ſoo te Water als te Lande, jegens onſen algemeynen Vyandt den Coningh van *Spangien* heeft ghegeven: ende inſonderheyt in den voorleden jare, als ſijne Excellentie voor den *Boſch* lagh, ende dat den Vyandt *in 't herte van ons Landt* ons aentaſte, hoe onverſiens dat de goede Godt ons de Stadt *Weſel* in handen heeft gegeven, ende daer mede van alle onheylen ende ſwarigheden verloſt, die ons over 't hooft hingen? ſouden wy dan noch konnen twijffelen dat Godt ſynen genadigen zegen aen ons niet ſoude continueeren? neen: maer laet ons 't exempel van de *Switſers* ons ſelven voorſtellen, dewelcke nae een langduerigen Oorlogh, haer ſelven *vry hebben gevochten*; ende laet ons op Godt betrouwen, dat hy ons mede een goede uytkomſte geven ſal: want hy die tot noch toe ons ſoo genaedelijck ende Vaderlijck heeft by gheſtaen, ende uyt alle onſe nooden, perijckelen ende ſwarigheden geholpen heeft, die ſal ons wel voort helpen: daerom laet ons den Coningh van *Spangien* (*die ons om ſoecke te bedriegen*) geen gehoor geven, ende de *macht van den Keyſer niet vreeſen*; maer laet ons Godt vreeſen, ende alle onſe Actien naer ſynen Heylighen wille derigeeren, ſoo en ſullen geen menſchen, hoe machtigh ſy oock zijn, ons moghen krencken noch deeren: want Godt ſal onſen Beſchermer in, ende Verloſſer uyt den Oorloge bevonden werden.

Het welcke alles by de voorſz Raden en Vroetſchappen wel overwogen ende geconſidereert zijnde, en konnen zyluyden geenſints verſtaen, haere Gedeputeerden te belaſten, datſe haer ſouden conformeeren met die Leden, die den handel van den Treves eenigſints ſouden konnen toeſtaen; veel min datſe ſouden conſenteeren: dat hare Gedeputeerden mede ſouden beſogineeren op de poincten, die men de Ertshartoginne ſoude moghen voorſtellen, maer perſiſteeren by haere voorgaende Reſolutie, *ende ſlaen den Treves af.* 1630.

Aldus geadviſeert en ghereſolveert in de Vergaderinge der Heeren Raden ende Vroetſchappen voorſz. den *ſeſtienden Ianuary* 1630.

Ende ſchriftelijck vervat, geleſen ende geapprobeert in deſelve Vergaderinghe, den *laetſten Ianuary* daer aen volgende.

My preſent

H. Steyn.

PROJECT.

Preſimmatie van den Treves.

TE ſamen gevoeght uyt de Advijſen van de Leden, volgens de Reſolutie van hare Ed. Groot Mogende, van den *negentienden Ianuary*, Anno 1630.

Alſoo van wegen den Coningh *van Spangien*, ende de Erts-Hartoginne van *Oſtenrijck*, aen de Vereenigde Nederlantſche Provintien aenbiedinge is gedaen van een ſtilſtant van Wapenen, voor den tijdt van *vier en dartigh* Iaeren: op den ſelven voet ende Conditien, als in den Iare *negen* was gheaccordeert; ende dat daer over by de Ridderſchap, Edelen en Steden van de Provintien van *Hollandt* ende *Weſtvrieſlandt*, alreede eenigen tijdt langh is gedelibereert geweeſt, dat mede eenige notable Leden geduerende deſelve deliberatie: onder anderen de Vergaderinge van haere Ed. Mogende meermalen hadden voorgedraegen: als dat haere Heeren Principalen ſig ten hooghſten vonden bekommert, ende van nu af te gemoete waren ſiende: dat uyt de *kalmte ende ſtilligheydt, ſonderlinge van ſoodanigen langhduerighen ſtilſtant van Wapenen, by eenige ketelachtighe ende ongheruſte Geeſten wel oorſaecken ſonde mogen werden ghenomen, om weder om eenighe nieuwigheden ende veranderinge inde ſuyvere Religie, ende by gevolge mede in de loffelijcke Regieringhe deſer Provintie te ſoecken*: gelijck dan ſoodanige gelegentheydt van tijden, lichtelijck tot ſulcken aenbiedinge plach te geven, als de droeve ervarentheyt, voor deſen niet dan al te wel heeft geleert; waer uyt dan niet anders als oneenicheden, ſcheuringen, factien, verbitterheden, ende allerley onheylen, ſo in de politicque als Kerckelijcke ſaecken; mitsgaders tuſſchen de Leden ende Steden, als mede onder de particuliere Ingheſetenen van den Lande, ſoude zijn te verwachten, het welcke lichtelijck (de practijcquen van de Vyanden deſer Landen daer onder ſpeelende) een notable ruine ende ondergangh van ſoo floriſſanten Staet ſoude komen te veroorſaecken. SOO IST, dat de Ridderſchap, Edelen, ende Steden, repreſenteerende de Staten van den ſelven Lande, de ruſte ende eenigheydt van haere goede Ingeſetenen in de hoogſte recommandatie hebbende, ende tegens de voorſz ſwarigheden in tijdts willende voorſien, hebben goetgevonden Staetsgewijſe te arreſteeren, ende beſluyten mits deſen de poincten ende Articulen hier naer volgende.

I.

Dat alle de Leden van haer Ed. Groot Mogende Vergaderinge, van wegen hare reſpective principalen, behoorlijck daer toe gemachticht zijnde, malkanderen ſolemnelijck ende Heylighlijck, onder Eede, ſullen beloven, de Regeeringe, ſoo die tegenwoordich is geconſtitueert: mitsgaders de *Religie*, ghelijck deſelve inde publijcke Kercken te deſer tijden wert geleert, ende by de Synode Nationael tot *Dordrecht* gehouden, is beveſtight, te ſullen maintineren ende handhaven, ſonder eenighe veranderinge in d'een of d'andere te doen, ofte te laten geſchieden.

II.

Dat de Placcaten tegens *de factie der Remonſtranten*, voor deſen geëmaneert by Publicatie, ſullen werden vernieut ende effectuelijck geexecuteert.

Dat

Digitized by Google

1630. III.

Dat alle *ghebannen Predicanten* uyt de Provintie ſullen werden geweert, mitsgaders geene *Remonſtrantſche Predicanten* in deſelve ſullen werden geleden, als de geene die de Acte van *ſtilſtant* ondertekent ſullen hebben.

IV.

Dat alle de geene die jegenwoordelijck eenigh Ampt van Regeeringhe ofte van Iuſtitie zijn bedienende, hooft voor hooft, onder ſolemneele Eede ſullen beloven de *Regieringe ende Religie* als vooren te ſullen maintineren, ende de voorſchreve Placcaten ter executie te doen ſtellen.

V.

Dat niemant voortaen tot eenighe publijcque bedieninge van Regieringe ofte Iuſtitie ſal werden gevordert, als doende profeſſie van de voorſz ſuyvere Ghereformeerde Religie, ofte deſelve *toegedaen* weſende, mitsgaders ten aenvange van zijn Offitie, doende ſoodanighen Eedt, als vooréns is geſeyt.

VI.

Dat alomme in alle Kerckelijcke ſaken ſullen blijven ende ghehouden worden de ordre, die by de reſpective Leden in jegenwoordigheyt wort gebruyckt, ſonder eenige veranderingh daer in gemaeckt te werden.

VII.

Dat hier van, onder 't groote Segel van Hollant ende Weſt-Vrieſlant, voor yeder van de Leden een Acte ſal werden gedepeſcheert *in ampliſſima forma.*

Wt het gheene voorſz heeftmen konnen oberbloedelijck ſien d'argumenten ende redenen / die pro & contra wierden gevoert. Daer by noch in conſideratie quaemen meeſt deſe pointen: woudemen Treves maecken dattet moeſte ſijn / voor eerſt, of uyt noot van deſen Staet; of ten tweeden, om voor te komen dat by Continuatie van den Oorlogh Vranckrijck niet moeſte formidabel worden gelijck Spaignen was gheweeſt. Dit laetſte was noch verre te ſoucken.

Het eerſte of de noot van deſen Staet / was nu voorby / ende ghepaſſeert: den Boſch, ende Weſel, twee machtighe voorwerken ghewonnen: de Spangiaert in zijn Silver Vloote alſoo wel als in zijne reputatie geſlaegen: de Spaenſche Nederlanden door een Vrouw geregeert; de Spaenſche in Brabant ſeer gehaet; de Nederlanders verſchoben; de Koningh qualijck ghedient. In Duytſchlandt hadde wel de Keyſer een machtigh Leger / ende was alleen gewapent / ende de Koningh van Denemarck deur de Vreede aen Ooſtenrijck geobligeert: maer nochtans was aldaer een groot miſnoegen onder alle Proteſtants geſinde teghen de ondraghelijcke exactien der Contributien / die de Keyſer in Duytſlant dede; en een jalouſie ſelf onder de Rooms Catholijcken teghen d'alte ſeer Formidable grootheydt van het Huys Ooſtenrijck. Welck miſnoegen der Proteſtanten ende jalouſie der Catholijcken beyde onlanghs daer na uytbarſteden. De jalouſie der Catholijcken deur het afſtellen van Walſteyn; daer toe de Keyſer op den Rijcxdach tot Regensburgh wiert gedwongen deur Beyeren, ende de andere Leden der Catholijcke Ligue; ende het miſnoeghen der Proteſtanten deur de invaſie des Koninghs van Sweeden in Duytslant / met denwelcken meeſt alle Proteſterende Furſten ende Stenden aenſpanden: beyde tot grooten afbreuck van het Huys Ooſtenrijck.

Indien de Spaenſche eenighen tijt te voor / doen de Provintien in noot / in vreeſe / ende genoechſaem bupten Credijt waren / inſonderheyt terſtont nae het innemen van Breda, deſen Treves hadden ghepreſenteert / men ſoude beter daer nae gelupſtert hebben. Maer nu de noot oder was / ende men voorſach d'opghemelde veranderinge in Duytslandt; doen konde de Treves niet ſmakelijck zijn.

Franſche ſaecken. Wat de Franſche ſaecken aengaet: d'Ambaſſadeur Beaugy heeft van weghen den Conick den vijftienden Ianuary by erpreſſe Audientie met veele perſuaſide reden gheſocht haer Ho: Mog: te bewegen / ten eynde dat deſelve ſoude willen conſenteren aende Catholijcquen binnen de Stadt van 's Hertogenboſch hare openbaere exercitien vande Catholijcke Apoſtolique Roomſche Religie: exhibeerende ten dien eynde ſeker miſſive van ſijn Hooghstgedachte Majeſteyt. Waer op de gemelde Heer Ambaſſadeur is geantwoort: dat haere Ho: Mog: de ſaecken ſouden leggen in naerder deliberatien; dat was te ſeggen: dattet niet van ſoude vallen. Voorders heeft haere Ho: Mog: nochmaels inſtantelijck gherecommandeert d'expeditie op het Schip van Ian Piſſot en ſijne ingheladene goederen by de Scheepen van Oorloge in zee aenghehaelt / ende in het Noorderquartier opgeſonden. Item verſocht expeditie op de voorſz aengehaelde Franſche Scheepen / by hun tot Duynkercken gheloſt / daer op het caſus poſitie was uptgheſchreven. Dede oock vermaen / dat hy met een erpreſſe hadt geſonden wat aengaende d' Alliantie was ghepaſſeert: Daer op verwachtende eerſt daeghs antwoort. In het ſtuck van d'exercitie der Catholijcke Religie heeftmen niet willen treden / gelijckmen oock wel wiſt / dattet niet was als rogatus rogo; want in d' Alliantie heeftet de Coningh niet op geſtaen.

In Martio diende weder de ſaecke van d' Alliantie met Vranckrijck: het woort intervention in het derde Artijckel / wiert verandert ende in plaets van ſulcx geſtelt Advis. Ende in het vierde Artijckel wierden na het woordt donneront, bygevought de woorden aux cas ſuſdits. Eenighe daghen daer na is oock in het vyfde Artijckel het woordt nettoyer les Mers: verandert in nettoyer ſes Coſtes; want men wilde ſich niet al te generael verbinden: ende den Ambaſſadeur wierdt verklaert / ſulcx ende ſoo het Concept doen lach / te ſijn de uperſte meninge van deſen Staet.

De ſelve Ambaſſadeur hadde den 16. April weder audientie / diſcourerende van 's Coninghs intentien ende Actien omtrent Savoyen; ende dat hy ghereſolveert was den Hartog van Mantua te maintineeren tegen den Keyſer en Spangien, die de ſelde ſochten te depoſſideren. Ende den Ambaſſadeur vermaende haer Hō: Mog: darſe deſe occaſie wilden waer nemen, om den Spangiaert aen te taſten, zijnde elders in Italien gheoccupeert; ende dat het ſelve zyn Majeſteydt ten hoochſten ſoude verobligeren, ſiende dat zijn Vrienden zijn goede Intentie met haer devoiren favoriſeerden: verſoeckende dat haer Ho: Mog: particulierlijck wilden verklaren van haer voornemen, ofte ſy haeſt te Velde ſoude gaen.

Ten anderen klaechde dat haer Ho: Mog: hadden inde Reſolutie waer by ſy aen eenen Schipper Ian Piſſot pet van ſijn Schip weder gaven / laten ſtellen dattet was uyt gratie; ſegghende dat hy meerder gratie hadt verwacht / en alſnoch verſocht; en dat hy niet en ſoude konnen accepteren de acte ſo die lagh / alſo daer in gepreſupponeert wiert dat haer Ho: Mog: ſoude mogen verklaren dan goede Prinſe de Franſche Scheepen / ſeylende uyt ofte inde Havenen van Vlaenderen, die by de Oorloch Scheepen deſer Landen op Zee wierden bekomen.

De Coningh heeft oock aen haer Ho: Mog: in dien ſelven tijdt deur ſijn Ambaſſadeur laten doen Officien in faveur van het Landt te Luyck: het welck deur de ſtroopende Partyen / oock inlegerinqhen ſoo vande Keyſerſche / Spaenſche / als Hollandtſche ſeer wiert ghequelt: gelijck gemeenlijck den Neutralen gebeurt. De Coningh ſchreef aen deſen Staet:

Seer Lieve Vrienden ende Geallieerden.

Koninghs brief aen haer Ho: Mog:

OP de verſcheyden Advijſen die wy geduerigh krygen van de foulen ende verdruckingen, die gedaen worden in 't Landt van *Luyck*, ſo deur de Troupen van onſen ſeer lieven Moeye *d' Infante*, ende de looperyen, deurtochten, Convoyen ende inlogeringh die ſy doen in 't ſelve Lant; als door u Krijgslieden, die onder pretext van te ſoecken haer Vyant, beſetten de weghen ende paſſen ſoo te Water als te Lande, nemen ende exactioneeren ſonder onderſcheyt al wat ſy konnen, mishandelende een yegelijck, van wat conditie hy ſy, levende generalijck nae haer diſcretie, als of ſy waeren in Vyande Landt, en dorven roven tot inde Poorten van de

1630. de Steden van 't platte Landt; die de macht niet hebben om te beletten: oock niet dorven haer ſtellen in devoir van Juſtitie te doen, over yemandt, hoe ſlimmen boef hy oock zy: die ſich terſtont weet te exempteeren van ſtraf; ſoo haeſt hy ſecht te zijn van u Volck, ofte u Onderdaen. Soo datter geen Vryheydt noch ſeeckerheydt in het geheele Landt is voor de Commercie, vindende ſich van alle kanten ſoodanig vertreden ende bedorven, dat ſy de ellende ende verwoeſtinge niet langher kunnen draghen. Het welck zijnde contrarie alle recht ende reden, oock tegen de Neutraliteyt by het ſelve Lant verkregen deur veel Tractaten: Soo hebben wy gheresolveert te employeeren onſe voorſpraeck by de gemelde onſe Moeye *d'Infante*, om van haer zijde de ſelve overtredingen te doen ophouden, hoopende ſy ſal 't in acht nemen: ende te gelijck hebben u willen bidden, ſulcks doende by deſen u Krijghs-volck van het ſelve Lant van *Luyck* te doen retireeren, ofte te diſavoueeren de vagebonten u naem gebruyckende, als treckende deur haer bederffelijcke daden meer haet op haer Meeſters als voordeel voor haere ſaecken: ende te laeten het ſelve Landt, ſpeciaelijck de Stadt *Luyck* vryelijck gaudeeren de Neutraliteyt, exerceerende de Juſtitie ſoo als het beboort, over de miſdadighe ende crimineele, deur het ongeluck van den tijdt aldaer, zijnde in grooten getalle, ende niet toe te laten, dat haer gedaen werden eenighe Repreſalien op de Magiſtraten van de ſelve Steden, en ſpecialijck op de Kerckelijcke. Wy ſullen ſeer aenghenaem hebben de verlichtinge die ſy ontfanghen om onſent wille, om de goede Nabuerſchap en oude Vriendtſchap, die ſy altijdt gehadt hebben met ons Rijck, ende om dat wy verbonden zijn tot haer behoudeniſſe, deur de groote fondatien ende weldaden, by haer ontfangen vande Coningen onſe voorgangers tot hare Kercken, en dat by verſcheyden occaſien, in dewelcke ſy haer hebben getoont de effecten van haer goede wille, ende wy begeeren hun deſgelijcks te doen, ſo dickwils het te pas ſal kome; ſulcx hebbende aengelaſt aen d'Heer van *Beaugy*, onſen Ambaſſadeur, om u te ſeggen in onſen naem, wy ſullen ons remitteeren op hem, Godt biddende, &c. Parijs den *twee en twintighſten* February 1630.

Aen den Ambaſſadeur is door den Griffier van haer Ho: Mog: gebracht het naervolgende antwoordt.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, hebben geexamineert des Conings Brief van den *twee en twintigſten* February, ende den *achſten* deſes overgelevert, raekende d'ordre te ſtellen tegen de foulen, exceſſen, ende oppreſſien, die de Soldaten van deſen Staet doen op het Landt van *Luyck*; verklaren altijt preciſelijck, by Placcaten verboden te hebben de ſelve diſordre ten platten Lande van hare Neutrale Naegebueren: oock van tijdt tot tijdt geſtraft de overtreders, als ſy met d'informatien zijn overgeſonden geweeſt aen de Krijgs-raedt van de Guarniſoenen, ofte aen den Raedt van Staten deſer Provintien. Nochtans gelooven wel datter zijn exceſſen begaen, daer van de miſdaders niet en zijn ontdeckt, oft zijn ontloopen: maer alſoo de *Heer Vosberghen* althans in beſendinge is by den Cheur-Vorſt van *Ceulen*, Prins van *Luyck* gelaſt op dat ſtuck; haer Ho: Mo: twijffelen niet, of ſijne handelinghe ſal ſoo uytvallen, dat ſijne Aller-Chriſtelijckſte Majeſteyt daer aen ſal nemen contentement. Gedaen ter Vergaderinghe van haer Ho: Mog: den *ſeventienden* April 1630.

Om dat de Ambaſſadeur hier hoyt te voor ter Vergaderinge van Ho: Mo: mentie maeckte van de oorloch in Italien: heb goet gedacht daer van te ſeggen dit volgende. Mantoüe ende Caſal hebben ſo in het verleden als dit jaer begoſt fameus te worden/ deur de troublen om haerent wil aengevangen.

Frans, Marquis van Mantoüe ſtervende in het Jaer vyftien hondert negentien, liet na Frederick, de ouſtgeboren/ Hercules Cardinael van grooten naem en Cæſer Ferdinant vermaert door den oorloch. Welcke Ferdinant teelde Cæſar Hartoch van Guaſtalle: en van Cæſar quam Ferdinant Frederick, de eerſtgeboren Soon van Frans, ſuccedeerde aen ſijn Vader/ trouwende met Margarita Paleologue: de welcke na den doot van Iean Georgen, haer Oom/ Marquis van Montferrat ſuccedeerde in 't ſelve Montferrat: mettet welke geertgeert tot een Hartoghdom ſp/en haer man wierden beleent van Keyſer Carel de vyfde, op den laetſten December 1532. als in een oudt Adelick Vaderlijck leen: heer hoomende van haer voorouders/ en van haer Wettelijcke mannelijcke deſcendenten: by faute van dien voor haer dochters: inſulcker voegen/ dat de dochters ſijnde eens en meermaels uytgeſloten/ſp daer toe oock konnen werden geadmitteert. 1630.

Fredrick ſtierf in het jaer vyfthien hondert veertigh: nalatende Frans, Willem, en Lodewijck, Vader van Hartog Carel, en zijn Vrou bevrucht: waer van quam Fredrick, namaels Cardinael.

Frans ſuccedeerde als outſte in 't Hartochdom Mantua, alleen: om dat ſijn Moeder Marquiſe van Montferrat noch leefde. Hy ſtierf in het Jaer vyftigh: hem ſuccedeerde Willem ſijn broeder de welcke ſterbende in het jaer ſeven en tachtigh liet naer Vincent ſijn eenigen ſoon.

Van Vincent gheſtorven in het jaer ſeſthien hondert twaelf, bleven na Frans den eerſtghebooren/ die in beyde Hertochdommen ſuccedeerde/ Ferdinant (die aen Frans, binnens jaers ſterbende ſonder kinderen ſuccedeerde) en Vincent ſuccedeerde aen Ferdinand, deſgelijcks ſonder kinderen ſterbende.

Deſen Vincent Hartogh van Mantua ende Montferrat enteljck in het laetſt van het Jaer acht en twintigh ſterbende ſonder kinderen/ liet nae twee pretendenten: Carel (Soon van Lodewijck, Soon van Fredrick ende broeder van Willem Hartogh van Nevers, ende Ferdinant Hartogh van Guaſtalles. Maer nae alle apparentie was Carel de naeſte. Niet te min om dat hy was een ghebooren Franſman ende dienvolgens ſuſpect aen het Huys van Ooſtenrijck, nu ſeer groot ende machtigh om haer ſucceſſen in Duytſlant/ ſoo wegerde de Keyſer de beleeninghe aen Carel: ſchickte Graef Ian van Naſſouw, als Commiſſaris/ om de ſelve Hartochdommen in ſequeſter te nemen: Hartogh Carel (deur faveur van den overledenen Vincent, die hem oock ſijn ſucceſſeur verklaerde/ ende ſijn Soon den Hartogh van Retel dede trouwen met zijn Nichte) in poſſeſſie zijnde/ was voor 's Keyſers decreten min verdaert als voor de Spaenſche wapenen onder Don Gonçales Cordua, ende van de Hertogh van Savoyen/ die op Montferrat pretendeerde: innemende Alba, Trino, ende Montecalvo: Cordua pooghde oock Caſal te belegeren; doch namen eerſt de Stadt Nice in/ naer eenige dagen Belegeringh. De Spaenſche naemen haer tijdt wel in acht; terwijl de Coningh van Vranckrijck voor Rochelle wierdt belet: maer ſoo haeſt als de ſelve Stadt over was/ ginck de meeſte macht naer de Frontieren van Italien: derwaerts oock de Coningh volghde. En deſen Oorlogh gaf ſoo veel diſtractie aen de Spaenſche ende Ooſtenrijckſche macht: dat daer door Duytſlandt lucht kreegh: en aen den Sweedſchen Coningh Guſtavus de gelegenthepdt gaf van groote dinghen te doen.

De Keyſer hadde alreede te voor geſchickt een Leger onder den Graef Callalto, innemende de Paſſen der Griſons; daer naer gaende in het Landt van Mantua ende Montferrat: Gelijck oock deden de Spaenſche onder Don Gonçales de Cordua; de Coning van Vranckrijck deſgelijcks ſchickten een Legher onder den Mareſchal de Crequy: ſommerende den Hartogh van Savoyen om by ſich te voegen: hy verklaerde te willen neutraal blijven: doch het wierdt hem niet toe-ghelaten. Werdende voor eerſt hem geheel Savoyen afghenomen. Dit jaer liet den Coningh den Cardinael met groote macht in Italien gaen/ waer over men ſepde: dat des Conings Broeder den Hartog van Orleans (die ſich in September verleden/ malcontent had geretireert naer Nany) hadde gemaeckt deſe Rijm:

Ne craignons plus rien en Terre, Prions Dieu en devotion: Les Cardinaulx vont a la guerre, Les Princes en Proceſſion.

De

1630. De Coninck / om hem te contenteren / gaf hem een Supplement van Appennage op het Hartochdom van Valois, ter somme van hondert duysent gulden Jaerlijcks: gaf hem oock de nominatie tot de beneficien ende Officien in het selve Hartochdom: hem oock stellende Gouverneur over de Stad en Hartoghdom Orleans, Item Gouverneur en Stadthouder over de Provintie van Orleans, Landen van Blois, Vendome, en Chartres. Daer op hy in February deses Jaers weder vertrock van Nancy; vindende den Koningh den achtienden tot Troye. De Cardinael Richelieu niet tevreden den Hartogh van Savoyen krijghen op zijn zijde / nam den twee en twintighsten Marty Pignerol in: een plaets van importantie voor Vranckrijck, om altijdt te konnen passeeren in Italien: tot welcken eynde het namaels is seer sterck ghemaeckt / ende de grent met ghelt aenden Hartogh betaelt.

Den seventienden Iuny eyndlijck wiert met den Ambassadeur Beaugy getreckhent d'Alliancie, daer van het verhael is als volght:

De Coninck van Vranckrijck Meester van Rochelle, ende vande geheele Hugenotsche partij in sijn Landt synde / heerde sich t' eenemael om buytens lants den Spaenschen ende Oostenrijckschen te verkleynen. Ende siende dat hy daer in nerghens beter als deur desen Staet konde werden gesecondeert / dede met macht arbeyden om dese Trebes-Handelingh te renverseeren / ende ons in Oorlogh te houden. Ende in plaets dat Anno sesthien hondert acht en twintich desen Staet den Coningh deur expresse besendinghe niet hadde konnen beweghen tot eenige assistentie of Subsidie; soo liet hy nu in dese conjuncture de Vergaederingh / nach tot Utrecht (om de invasie in de Veluwe) synde / deur den Ambassadeur Beaugy besoucken, vande Vrede afmanen, subsidie aenbieden, ende tot Continuatie van Oorlogh nodigen. Welcke Handelingh daer na in den Hage gecontinueert worde ende eyndlijck in Iunio sesthien hondert dartigh is gheslooten voor seven naestvolghende Jaren: geduyrende welcke desen Staet beloofde niet te tracteren Payx noch Treves met hare Vyanden, directelijck noch indirectelijck sonder advijs van zijne Majesteyt gelijck oock by zijne Majesteyt niet soude moghen gemaeckt werden eenigh Tractaet tot prejuditie van desen Staet. Alsoo werdt die tot Roosendael ghedrevene Treves-Handel geeyndicht / ende als begraben deur 't Tractaet in Iunio 1630. met Vranckrijck gemaeckt.

Voort om grondelijcker te komen tot verstant van dat Tractaet: moet alhier werden verhaelt: dat terstont tegen het uytgaen van het Tractaet van Compiegne men getracht hooft om het selve te vernieuwen ofte te verlenghen / het beste men konde: ende om sulcks te doen met te min geruchten; soo heeftmen last gesonden aenden Baron van Langeraq Ambassadeur Ordinaris van desen Staet in Vranckrijck.

In dese tijdt gebeurdent eensdeels deur de picanterien tusschen de Respective groote Favoriten Richelieu in Vranckrijck, ende Buckingam in Enghelandt, anderdeels deur den Oorlogh tegen Rochelle, dat deselve Croonen in represalien, van represalien tot openbaer Oorlogh geraeckten. Ende alsoo Vranckrijck alreede deur Rochelle te Water seer was geincommodeert / ende nu deur Engelant noch meer gheincommodeert soude worden; soo maeckten de Coninghlijcke Ministers wepnigh swarichevdt in het spoedighen van een nieuw Tractaet van Subsidie / daer in Vranckrijck te voor / als gesept is / seer traegh was.

Also dat met Welgemelte Heer Ambassadeur op het Papier gebracht wiert het geene volcht.

TRAICTE'.

De Confœderation & Alliance pour neuf *ans entre* Louys XIII. *Roy de* France, *& les Estats de* Provinces Unies des Pays-Bas, *par lequel il est convenu de secours de part & d'autre, & de la Seureté pour le Commerce & Trafic de leurs subjects. A* Paris *l'an* 1627. *le* vingt & huictieme *Aoust. Mais il n'a pas esté ratifié, ains changé & redressé par celuy de l'an* 1630. 1630.

Tractaet met Vranckrijck des jaers seven en twintich.

COmme ainsi soit que le feu Roy nostre tres-honnoré Seigneur & Pere, que Dieu absolve, eut voulu faire en l'an 1608. une Ligue defensive avec les Sieurs Estats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas, pour les obliger a faire Trefve avec les Archiducs, qu'ils ne vouloient faire sans asseurance de garantie, & defence de nostre dit Seigneur & Pere: & que par ladite Ligue il soit porté, qu'elle doit estre *perpetuelle entre nous & les Provinces Unies*: Son intention ayant tousjours esté que nous la confirmassions & continuassions, Nous desirans en toutes choses de suivre l'exemple de nostre dit Seigneur & Pere, & nous conformer a ses volontés; Considerant que plus lesdits Estats auront asseurance de nostre part, moins ils se peneront pour trouver leur Seureté par d'autres voyes, & des extremités capables de troubler le repos commun, desireux aussi de conferer autant qu'il nous sera possible a la paix entre tous les Princes; sadite Majesté a nommé choisi, & deputé les Sieurs de *Bullion* & de *Chasteauneuf* Conseillers au Conseils d'Estat & des Finances & Cancelier de ses ordres pour avec le Sieur *Gedeon de Boetselaer & d'Asperen*, Baron de Langerac, de Lovigny, & du Sainct Empire; Chevalier de l'ordre St. Michel de sa Majesté au nom & en qualité d'Ambassadeur de Messieurs les Estats des Provinces Unies des Pays-Bas aviser & traicter des moyens plus convenables a ceste effect, lesquels reciproquement en vertu des pouvoirs a eux donnés (dont copie sera inserée a la fin des presentes) ont apres plusieurs conferences convenu & arresté les choses qui ensuivent.

I.

Premierement, que sa Majesté fournira auxdits Sieurs Estats Generaux *neuf* ans durant la somme d'un *Million des Livres* pajable de sis mois en sis mois par chacun an, si la guerre, qu'on leur fait a present, dure autant de temps; a commencer du premier Janvier passé.

II.

Durant lequel temps lesdits Sieurs Estats Generaux *ne traicteront Paix ny Treve avec leurs Ennemis directement, ny indirectement sans le sceu & avis de sa Majesté*, comme aussi de la part de sa Majesté ne se fera aucun Traicté au præjudice de leur Estat.

III.

En reconnoissance du Secours qu'il plaist a sa Majesté accorder aux dits Sieurs Estats par le present Traicté & les autres Grandes Faveurs qu'ils ont reçeu de la France, seront tenus, si sa Majesté est en guerre assaillie en ses Estats, d'employer apres qu'ils en auront esté requis contre tous & quelconques la moitié de la somme, que dans un an ils recevront de sa Majesté si mieux sadite Majesté n'ayme le dit Secours en hommes ou *Vaisseaux* du port de deux a six cents tonneaux, jusques a la concurrence de ladite somme. Auquel cas on conviendra de la solde des Soldats & prix des *Vaisseaux*, selon le prix ordinaire & usité audit Pays, duquel des a present sera fait Estat particulier, qui sera tenu pour Article du Traicté; comme aussi lesdits Sieurs Estats ne donneront directement ny indirectement soubs quelque couleur que ce puisse estre aucun secours & assistence contre sa Majesté.

IV.

Si en oultre il arrive que sa Majesté ait besoing des *Vaisseaux* pour nettoyer les Mers soit pour s'opposer aux attaques & entreprises qu'on pourroit faire contre ses Estats, ou quelque chose semblable: sa Majesté pourra a sa volonté faire achepter ou fretter es dictes Provinces Unies jusques a la quantité de *quinze Vaisseaux*: Auquel cas lesdits Sieurs Estats promettent de seconder l'intention de sa Majesté de bonne foy pour les luy faire avoir au plustost & au prix raisonnable & ordinaire dudict Pays.

V.

Les dits Sieurs Estats conviendront avec sa Majesté dans *six* mois pour garentir la Mer du ponent contre les incurs-

1630. incursions & depredations de ceux *d'Algier & de Tunis*. Et cependant ou il se trouvera es ports desdits Sieurs les Estats aucuns *Vaisseaux* ou Marchandises Françoises, qui auront esté deprædées, lesdits Sieurs Estats les feront restituer a la priemiere instance qu'il leur en sera faire, soit par l'Ambassadeur du Roy ou les Merchands ses subjects qui les reclament.

VI.

Ne pourront les subjects de sa Majesté ny ceux de Sieurs les Estats exercer aucun *Acte d'hostilité* l'un contre l'autre en Terre, en Mer, ou Riviere soubs quelque pretexte que ce puisse estre. Et lesdits Sieurs les Estats donneront ordre que les pleintes des subjects du Roy seront terminées dans *trois* mois au plus tard par les Conseillers de l'Admiraulté apres que l'Ambassadeur ou autre de sa part aura esté ouy: lesquels ne pourront avoir aucune *part ny profit* dans les navires de guerre ny es prises qu'ils auront a juger.

VII.

Et en cas que l'une desdites parties demandast *revision* de jugement donné par ledit conseil, lesdits Sieurs les Estats commettront des personnes qualifiées & nullement interessées pour en juger en dernier ressort avec lesdits Sieurs Conseilliers de l'Admiraulté. Et cependant les dictes prises demeureront *en bonne & seure garde*, sans qu'il en puisse estre fait aucune vente, si ce n'est apres avoir convenu avec ledit Sieur Ambassadeur du temps d'icelle. Ce que sa Majesté accorde pour les subjects desdits Sieurs les Estats pour tous les cas susdits.

VIII.

Quant a la nomination aux charges des Colonels, Capitaines, & autres Officiers des Regimens François, en sera usé a la maniere accoustumée.

IX.

Si sa Majesté estant en guerre auroit besoing des *Regiments François*, qui sont en Hollande, seront les dits Sieurs Estats tenus de les faire conduire a *Calais* ou *Diepe*, pourveu toute fois que les dits Sieurs les Estats soient en *Paix* ou en *Treve*.

X.

Le droict *d'Aubeine* cessera en suite des Traités precedents en tout point. Et sera par sa Majesté mandé a tous les Parlements d'en faire joüir lesdits Sieurs les Estats purement & simplement, sans autre forme de Iustice, & sans qu'il leur soit necessaire d'impetrer Lettres de Neutralité, comme aussi de autre part lesdits Sienrs les Estats seront tenus de donner pareil ordre au regard des subjects de sa *Majesté*.

XI.

Toutes Lettres de *Repressailes*, *Marques*, *Arrests*, & autres semblables seront nulles & de nul effect en vertu du present Traicté; mais la Iustice sera renduë & administrée a un chacun selon qu'il appartiendra.

XII.

En consequence duquel Traicté les subjects dudit Seigneur Roy & desdits Sieurs Estats vivront en bonne amitié & auront *Trafic Libre* entre eux & dans l'estenduë des Estats & Pays de l'un & de l'autre tant par Mer que par Terre, de toutes denrées & Marchandises, dont le Commerce n'est prohibé & defendu par les Ordonnances qui ont lieu es dits Estats & Pays, sans qu'ils soient tenu payer plus grands droicts pour les denrées & Marchandises qui entreront és dits Royaumes Pays & Estats, ou qui en sortiront, que ceux qui se payent par les Naturels habitans & subjects ou le Trafic & Commerce s'exercera.

XIII.

Pour eviter les *depredations* qui arrivent souvent sur les subjects tant de sa Majesté que de Sieurs les Estats pour la facilité que les Ennemis des uns & des autres ont de se Servir des ports & havres de sa Majesté, & des Sieurs les Estats: ils pourront pour-suivre les Navires de leurs Ennemis, desquels ils auront esté depredés jusques a une portée de Canon des ports & havres de l'un & de l'autre. Et si tost que les navires des Ennemis seront entrés dans lesdits ports & havres avec les Prisonniers & Marchandises depredées, on fera mettre les Prisonniers en Liberté, & les biens, Marchandises, & Navires par eux depredés seront rendus & delivrés aux proprietaires. 1630.

XIV.

Ne pourront aussi les Navires des Ennemis attacquer ou endommager lesdits subjects de sa Majesté & de Sieurs les Estats que *vingt & quatre* heures apres qu'ils seront sortis desdits ports & havres: autrement seront declarés de mauvaise prise & sera procedé a la restitution d'icelles, Qui des a present comme de lors sont tenues pour accordées au profit des interessés: & les Capitaines desdits Navires poursuivis comme infracteurs de la Paix Publique.

XV.

Tous les Traictés faits par sa Majesté & lesdits Sieurs les Estats avec autres Roys, Princes, & Republiques demeureront en leur force & vigeur; fors & excepté en ce en quoy il est derogé par le present Traicté.

XVI.

Pour l'execution & observation des presents Articles sa Majesté fera expedier toutes Lettres & declarations necessaires.

XVII.

Lesquels Articles & Traicté pour lesdites *neuf* années, si tant la guerre dure, seront ratifiés bien & duement par lesdits Sieurs les Estats Generaux dans six semaines du jour & date des presentes, Et iceux avec la Ratification presentés a sa Majesté par ledit Ambassadeur pour estre pareillement lesdits Articles & Traicté ratifiés par sadite Majesté *quinze* jours apres & delivrés aux dits Sieurs les Estats.

Quatre Articles Secrets arrestès entre les Commissaires du Roy & l'Ambassadeur de Hollande pour avoir pareille force comme s'ils estoient inserès au principal Traicté. Fait à Paris le vingt huictieme Aoust 1627.

I.

Geerret Artricke len van dien.

A Esté convenu & accordé entre Messieurs les Commissaires du Roy, & Monsieur l'Ambassadeur de Messieurs les Estats par le present art. secret (lequel aura pareille force comme s'il estoit inseré au principal Traicté & sera ratifié de part & d'autre dans *deux* mois) que non obstant qu'il ne soit porté per le second Article dudit Traicté si non, *que les Sieurs Estats ne Traicteront Paix ny Treve avec leurs Ennemis directement ou indirectement sans le sçeu & advis de sadite Majesté*: neantmoins en consideration de l'assistence qu'ils reçoivent de sadite Majesté *lesdits Sieurs les Estats ne feront aucun Traicté de Paix ou Treve sans l'aggreation & intervention de sadite Majesté*: laquelle ayant promis par le second sudit Article *de ne faire aucun Traicté qui puisse prejudicier a Messieurs* les Estats, ils ont aussi promis de leur part que *si pendant la Ligue defensive de* neuf *ans le Roy venoit a entrer en guerre contre l'Espaigne, Flandres, ou autres de la Maison d'Austriche, les dits Sieurs les Estats ne pourront faire Trefve ny Paix avec les susdits, tandis que la dite guerre durera.* Fait à Paris *le vingt & huictieme* Aoust 1627.

II.

A esté convenu & accordé entre Messieurs les Commissaires du Roy, & Monsieur l'Ambassadeur par le present Article secret (qui aura pareille force comme s'il estoit inseré au principal Traicté & sera ratifié de part & autre dans deux mois) que non obstant que l'Article *troisieme* du principal Traicté porte mots expres, que *lesdits Sieurs les Estats contre tous & quelconques sont obligés d'assister le Roy de la moitie de la somme que d'an en an ils recevront de sa Majesté, si mieux n'ayme sadite Majesté le secours en hommes & Vaisseaux de qualité portée par le susdit Traicté*, & par ce moyen & par la nature de la Ligue defensive iceux Sieurs les Estats sont obligés de secourir & assister sa Majesté en la presente occasion de l'aggression faite par les Anglois, de la dite moitié de la somme que leur accorde sa Majesté ou les hommes & Vaisseaux, neantmoins pour certains bons respects & pour la presente occa-

1630. occasion seulement & sans tirer a consequence, *le Roy descharge lesdits Sieurs les Estats du secours & assistance qu'ils sont tenus & obligés donner a sa Majesté contre les Anglois, & est accordé que lesdits Estats pendant la presente guerre demeureront en Neutralité.* Fait & arresté a Paris *vingt & huict* Aoust *mil six cent vingt set.*

III.

A esté convenu entre Messieurs les Commissaires du Roy & Monsieur l'Ambassadeur par le present Article secret (qui aura force comme s'il estoit inseré au principal Traicté & sera ratifié dans deux mois de part & d'autre) qu'outre ce qui a esté promis par l'Article *quatre* du Traicté principal, lesdicts Sieurs les Estats promettent a sadite Majesté *de luy faire donner de bonne foy & au plustost qu'ils en seront requis par eschopt ou fret, au choix de sa Majesté a ses frais & despens dix Vaisseaux de deux a six cent tonneaux, oultre les quinze accordés par lo sudit Traicté, avec toute munition necessaire, sans tirer en consequence & pour ceste fois seulement. Comme aussi d'empescher de bonne foy autant qu'il leur sera possible que les Anglois ne tirent & ne recoivent aucune assistance soit d'hommes poudres, & autres Munitions de guerre & Vivres contre sa Majesté: a laquelle ils promettent aussi de bonne foy qu'en toute la suite de ceste guerre ils ne molesteront en aucune façon les Armes dont sa Majesté se servira pour respousser l'offence qu'elle a receüe des Armes desdits Anglois.* Fait & arresté a Paris le *vingt & huictieme* Aoust 1627.

IV.

Comme ainsi soit que Messieurs les Estats ayent promis a sa Majesté de n'assister en aucune façon les Anglois durant ceste guerre ny de molester ou empecher directement ou indirectement les Armes dont elle se voudra servir pour repousser l'offence qu'elle a receüe desdits Anglois: *Sa Majesté promet aussi qu'en cas que les Flottes Auxilliaires, dont elle se servira vinssent a attenter quelque chose contre les ports & Flottes desdits Sieurs les Estats, de s'y opposer avec toutes ses Forces & qu'elle fera reparer le dommage que lesdits Sieurs les Estats pourroyent avoir reçeu par un tel attentat. Comme aussi si aucuns Vaisseaux des subjects desdits Sieurs les Estats venoyent a estre depredés par aucun Vaisseau des Flottes tant Françoises qu'auxilsiaires, sa Majesté promet de faire au plustost rendre les Vaisseaux, hommes, & Marchandises ainsi depredées.* Fait & arresté le *vingt & huictieme* Aoust l'an de grace 1627. A Paris. Lequel sera ratifié de part & d'autre dans *deux* mois.

TRACTAET.

Van Confœderatie Alliantie voor negen *jaren, tusschen Louijs de* XIII. *Koning van Vranckrijck, ende de Staten der Vereenighde Nederlanden, tot secours ende bystant van weder-zijden, ende tot seeckerheydt van de Trafijck ende Koop-handel van hun Onderſaten. Tot Parys in 't jaer* 1627. *den* acht en twintighsten *van Augustus. Doch het is niet gheratificeert, maer verandert ende gedresseert door dat van 't jaer* 1630.

ALsoo d'overlede Coning, onse eerwaerdigste Heer en Vader, (God zy hem genadigh) in 't jaer 1608. heeft willen maecken een *Ligue* defensive met de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, om hen te verplichten tot Bestant te maken met d'Ertz-Hertogen, 't welck sy niet wilden maken sonder verseekering van bescherming, en defensive van onse geseyde Heer en Vader: en also door de geseyde *Ligue* besproken is, dat sy *Eenwigh tusschen ons ende de Vereenigde Landtschappen* sal zijn, en syn intentie altijdt heeft geweest, dat wy haer confirmeeren en continueeren souden: soo is 't, dat syn geseyde Majesteyt (begeerigh om in alle dingen 't voorbeelt van onse geseyde Heer en Vader te volgen, en ons naer syn wil te conformeeren: overwegende oock dat, hoe de geseyde Heeren Staten meer verseeckering van onse zijde hebben, sy minder sullen trachten om hun sekerheydt te vinden deur andere middelen, en deur extremiteyten, die machtigh zijn om de ghemeene rust te ontrusten, en oock begeerigh, om (soo veel ons moghelijck sal zijn) de Vrede tusschen alle Vorsten te bevorderen) genoemt, verkoosen en gedeputeert heeft de Heeren van *Bullion*, en van *Chasteauneuf*, Raden in den Raedt van Staet, en der Finantien, en Cancelier van syn Orderen, om met de Heer *Gedeon de Boetselaer*, en van Asperen, Baron van Langerack, van Lovigny, ende van 't H. Rijck, Ridder van d'Order van St. Michiel van syn Majesteyt, in de naem ende qualiteyt van Ambassadeur der Heeren Staten van de Vereenighde Nederlanden te advisseeren en tracteeren vande middelen, die de bequaemsten hier toe zijn: dewelcken reciproquelijck, uyt kracht der *Pouvoirs* en machten aen hen gegeven, (daer af Copy aen 't eynde van dese tegenwoordighe by-ghevoeght sal werden) na veel Conferentien de dinghen die volgen, verdragen en gearresteert hebben. 1630.

I.

Eerstelijck, dat syn Majesteyt aen de geseyde Heeren Staten Generael, *negen* jaren langh, sal fourneeren en bestellen de somme van een *Millioen* ponden 's jaerelijcks, alle ses maenden te betalen, soo d'Oorlogh (die teghenwoordighlijck hen aengedaen word) soo langh duert: te beginnen van den *eersten* January verleden.

II.

Geduerende welcke tijdt de gheseyde Heeren Staten Generael *niet sullen handelen Vrede noch Bestant met hun Vyanden, directelijck noch indirectelijck, sonder weten en advijs van syn Majesteyt*: ghelijck oock van de zijde van syn Majesteyt geen Tractaet gemaeckt sal worden; tot prejuditie van hun Staet.

III.

Tot erkentenis van het secours, dat syn Majesteyt belieft deur dit teghenwoordigh Tractaet aen de gheseyde Heeren Staten te accordeeren, ende andere groote jonsten en faveuren, die sy van *Vranckrijck* ontfangen hebben, sullen sy gehouden zijn, soo syn Majesteyt in Oorlogh binnen syn Staten aengetast wort, te besteden, naer dat sy daer toe versocht zijn, teghen allen en een yeder, de helft van de somme die sy in een jaer van syn Majesteyt sullen ontfangen: ten sy dat syn geseyde Majesteyt de geseyde secours liever begeert in Volck ofte in Schepen, van *twee* tot *ses hondert* Vaten groot, tot de concurrentie en over-een-koming van de geseyde somme. In welcken geval men verdragen sal in de soldy der Soldaeten, en in de prijs der Schepen, nae de ordinaire prijs die in 't Landt gebruyckt wordt; van 't welck van nu af besondere staet gemaeckt sal werden, diemen voor een Artijckel van 't verdrag sal houden: gelijck oock de geseyde Heeren Staten directelijck noch indirectelijck (onder wat schijn het oock magh wesen) gheen secours en assistentie tegen syn Majesteyt sullen geven.

IV.

Wyders, indien 't gebeurt dat syn Majesteyt Schepen van nooden heeft, om de Zeen te suyveren, 't zy om sich tegen de aenvallen en aenslagen te stellen, die men tegen syn Staten souden mogen doen, of yets diergelijk: soo sal syn Majesteyt vermogen nae syn believen te doen koopen of toe te rusten in de geseyde Vereenighde Nederlanden, tot een getal van *vijfthien* Schepen: in welck gheval de geseyde Heeren Staten belooven de intentie van syn Majesteyt ter goeder trouwe te seconderen, om die op 't spoedigste, en voor een redelijcke prijs, die inde geseyde Nederlanden ordinaris is, te bestellen.

V.

De gheseyde Heeren Staten sullen met syn Majesteyt binnen *ses* maenden verdragen, om 't westerlijcke deel van de Middelandsche Zee te beschermen, tegen d'invallen en rooveryen der geener van *Algiers* en *Tunis*. En ondertusschen indien in de Havenen der geseyde Heeren Staten eenige Fransche Schepen oft Waren gevonden werden, die gerooft en wegh-gevoert zijn: soo sullen de geseyde Heeren Staten hen doen restitueeren op de eerste instantie, die aen hen gedaen sal werden, 't zy deur d'Ambassadeur van de Coning, of deur de Koop-lieden, syn Onderſaten, die hen weer-eyschen.

Digitized by Google

1630.

VI.

d'Onderſaten van zijn Majeſteyt, en dien der Heeren Staten ſullen niet vermoghen eenighe vyandelijckheyt tegen malkanderen te plegen, 't zy ter Landt, ter Zee, of in eenige Revieren, onder hoedanig een ſchyn dat het oock mach weſen. Ende de geſeyde Heeren Staten ſullen order geven dat de klachten der Onderdanen des Conings, ten langſten binnen *drie* maenden ghetermineert en beſlecht ſullen worden door de Raets-Heeren van d'Admiraliteyt, nae dat d'Ambaſſadeur of yemant van zijnen 't weghen verhoort ſal zijn: dewelcke geen deel noch winſt in de Oorlochſchepen, noch in de veroverde goederen, die ſy te vonniſſe hebben, ſullen hebben.

VII.

En in gheval dat d'een der gheſeyde parthyen reviſie van 't vonnis verſocht: het welck door de geſeyde Raed gegeven is, ſo ſullen de geſeyde Heeren Staten gequalificeerde mannen, die geenſints hier by gheintereſſeert zijn, committeren, om daer af, ſonder hooger beroep, met de gheſeyde Heeren van d'Admiraliteyt te vonniſſen. En ondertuſſchen ſullen de geſeyde prinſen en geroofde goederen in goede en ſeeckere bewaring blijven, ſonder dat men die ſal vermoghen te verkoopen, het en zy men eerſt met de geſeyde Heer Ambaſſadeur van de tijt daer af verdragen is. Het welck zijn Majeſteyt oock accordeert voor d'Onderſaten der geſeyde Heeren Staten, voor en in al de voorſeyde toevallen.

VIII.

Wat de noemingh en verkieſingh tot d'Ampten van Colonellen, Capiteynen en andere Officieren der Franſche Regimenten aengaet, men ſal de ghewoone wijſe daer in volgen.

IX.

Indien zijn Majeſteyt in Oorlogh zijnde, de Franſche Regimenten, die in Hollant zijn, van nooden had, ſoo ſullen de geſeyde Heeren Staten ghehouden zijn hen tot *Calis* of tot *Diepen* te doen brengen, doch op deſe conditie: ſoo de Heeren Staten in vrede of beſtandt zijn.

X.

Het recht *van Aubiene* ſal ophouden, in gevolgh der voorgaende Tractaten in alle deelen. En zijn Majeſteyt ſal aen alle de Parlamenten doen ontbieden: dat ſy die de geſeyde Heeren Staten ſuyverlijck en oprechtelijck ſullen doen ghenieten, ſonder andere forme van Juſtitie, en ſonder dat ſy behoeven te verkrygen brieve van Neutraliteyt; ghelijck oock de gheſeyde Heeren Staten van hun zijde ghehouden ſullen zijn ghelijcke ordre te gheven ten reguard der Onderſaten van zijn Majeſteyt.

XI.

Alle Brieven van Repreſalien, Marcken, Arreſten, en andere diergelijcken, ſullen nul en van geender waerden zijn, uyt kracht van dit teghenwoordigh Tractaet: maer de gerechtigheyt ſal aen yeder gegeven en toeghedient worden, naer dat het behooren ſal.

XII.

In conſequentie van welck verdrag d'Onderſaten van de geſeyde Heer Coning, en der geſeyde Heeren Staten ſullen leven in goede vrientſchap, en vrye handel hebben tuſſchen hen, en in de Staten en Landen van d'een en d'ander, ſoo ter Zee als te Landt, van alle waren en Koopmanſchappen, daer af de handel niet verboden is door d'Ordonnantien, die in de geſeyde Staten en Landen plaets hebben, ſonder dat ſy ghehouden ſullen zijn grooter rechten te betaelen voor de waren en koopmanſchappen, die in de gheſeyde Koninckrijcken, Landen en Staten ſullen komen, of uytgevoert worden, dan van d'eyghene Inwoonders en Onderſaten ter plaets, daer men de handel doet, betaelt wort.

XIII.

Om de roveryen te voorkomen, die dickwils ghepleecht worden, ſoo aen d'Onderſaten van zijne Majeſteyt, als aen die van de Heeren Staten, om de bequaemheyt en 't gemack, 't welck de vyanden van d'een ende d'ander hebben, in het ghebruycken der haven ende reden van ſyn Majeſteyt, ende der Heeren Staten, ſoo ſullen ſy de ſchepen van de vyanden, van dewelcke ſy gherooft ende gheplondert zijn, tot op een Canonſcheut aen de havenen van d'een ende d'ander mogen vervolgen. En ſoo haeſt de ſchepen der vyanden in de geſeyde havens, en op de reden gekomen zijn met de geroofde waren, en met de gevangenen, ſoo ſal men de gevangenen in vryheydt doen ſtellen; en de goederen, Koopmanſchappen en ſchepen, die ſy gerooft en genomen hebben, ſullen weer aen d'Eygenaers gelevert worden. 1630.

XIV.

De ſchepen der vyanden ſullen oock niet vermoghen aen te taſten of te beſchadigen de gheſeyde Onderſaten van ſyn Majeſteyt, ende der Heeren Staten, dan *vier en twintigh* uyren nae dat ſy uyt de gheſeyde Havens ende plaetſen vertrocken zijn: want anderſints ſullen ſy qualijck genomen, verklaert worden; en men ſal tot de reſtitutie daer af procederen, die ſoo wel nu als dan ghehouden zijn, voor veraccordeert en toegeſtaen, tot profijt van de geintereſſeerde. En de Capiteynen der gheſeyde ſchepen ſullen vervolght worden als Infracteurs en brekers van de gemeene en openbare vrede.

XV.

Alle Tractaten, door zijn Majeſteyt en de gheſeyde Heeren Staten, met andere Koningen, Princen, Republijcken en Gemeenten gemaeckt, ſullen in hun vigeur en kracht blijven; behalven en uytgeſondert in 't geen: in 't welck ſy voor dit tegenwoordich Tractaet gederogeert en afgeſchaft worden.

XVI.

Sijn Majeſteyt ſal alle noodige brieven en declaratien doen afvaerdigen, tot d'executie en obſervantie der tegenwoordige Artijckelen.

XVII.

Welcke Artijckelen en Tractaten *voor de gheſeyde negen* Iaren, indien d'Oorlogh ſo lang duert, door de geſeyde Heeren Staten Ghenerael wel en behoorlijck beveſtight ſullen worden binnen *ſes* weken, van de tegenwoordige dach en datum af te rekenen, en die, met de ratificatie, door de geſeyde Ambaſſadeur aen ſyn Majeſteyt te vertoonen; op dat deſgelijcks de geſeyde Articulen en Tractaten, *vyftien* dagen daer na door ſyn geſeyde Majeſteyt geratificeert, en aen de geſeyde Heeren Staten gelevert ſouden worden.

Vier *ſecrete Artijckelen, tuſſchen de Commiſſariſen des Koninghs, en d'Ambaſſadeur van Hollant, om gelijcke kracht te hebben, als of ſy in't Principael Tractaet gheinſereert en ingevoegt waren. Gedaen te* Parijs *den* acht en twintigſten *Auguſtus* 1627.

I.

TUſſchen mijn Heeren de Commiſſariſſen des Konings, en mijn Heer d'Ambaſſadeur, van mijn Heeren de Staten is verdragen en veraccordeert, door dit tegenwoordig ſecreet Artikel, 't welck gelijcke kracht ſal hebben, als of in 't principael Tractaet inghevoeght was, ende van wederzijden binnen *twee* maenden geratificeert ſal worden; dat niet tegenſtaende het *tweede* Artijckel van 't geſeyde Tractaet niet anders in heeft: dan *dat de Heeren Staten niet ſullen handelen vrede noch beſtant met hun vyanden, directelijck noch indirectelijck, ſonder wetten en advijs van zijn geſeyde Majeſteyt*; Dat echter uyt conſideratie van d'Aſſiſtentie die ſy van ſyn gheſeyde Majeſteyt ontfangen: *de geſeyde Heeren Staten gheen Tractaet van Vrede of beſtant ſullen maken, ſonder d'aggreatie en interventie, of tuſſchenkomſt van zijn geſeyde Majeſteyt*; dewelcke belooft heeft: door het tweede voorgenoemt Artikel, *gheen Tractaet te maecken: dat tot prejuditie van hun Staet kan zijn.* Daer tegen ſy oock van hun zijde hebben belooft: dat, *ſoo in de tijdt van de Ligue defenſive van neghen Jaeren.* De Koningh quam in Oorloch te treden teghen Spangien, Vlaenderen, of anderen van 't Huys van Ooſtenrijck, de gheſeyde Heeren Staten gheen Vrede noch beſtant met de Onderſaten ſullen moghen maecken, ſoo langh de geſeyde

Digitized by Google

1630. geſeyden Oorlog ſal dueren. Gedaen tot *Parys* den *acht en twintighſten* Auguſtus 1627.

II.

Tuſſchen mijn Heeren de Commiſſariſen des Conings, ende mijn Heer d'Ambaſſadeur is verdragen en veraccordeert door dit tegenwoordigh ſecreet Artijckel, het welck gelijcke kracht ſal hebben, als of het in 't principael Tractaet ingevoeght was, ende dat van weder-zijden binnen *twee* maenden Geratificeert ſal werden; dat niet tegenſtaende het *derde* Artijckel van het principael Tractaet in uytgedruckte woorden mede brenght: *Dat de gheſeyde Heeren Staten tegheu alle ende een yeder verplicht zijn de Coningh te aſſiſteeren met de helft van de ſomme, die zy jaerlijcks van ſijn Majeſteyt ſullen ontfanghen, ten zy dat ſijn geſeyde Majeſteyt het ſecoers liever begeert in Volck, ofte in Schepen van ſoodanighe qualiteyt, als in het voorghenoemt Tractaet verhaelt is*; Ende door deſe middel, ende door de natuer van de *Ligue* defenſive, ſijn de geſeyde Heeren Staten verplicht ſijn Majeſteyt te ſecoureeren ende aſſiſteeren in de tegenwoordige gelegentheydt van d' aggreſſie ende aentaſting, door de Enghelſchen ghedaen, met de helft van de ſomme, die ſijn Majeſteyt aen hen accordeert, ofte het Volck ende Schepen: Doch om ſeeckere goede reſpecten, ende alleenlijck voor de tegenwoordighe gelegentheydt, ſonder ſulcks in conſequentie te trecken, ontlaſt de Coningh de geſeyde Heeren Staten van het ſecoers, ende van de aſſiſtentie, die ſy gehouden ende verplicht zijn aen ſijn Majeſteyt tegen de Engelſchen te geven: ende is veraccordeert dat de geſeyde Staten, geduerende de tegenwoordighen Oorlogh, in Neutraliteyt ſullen blyven. Ghedaen ende gearreſteert tot *Parijs*, *den acht en twintighſten van* Auguſtus 1627.

III.

Tuſſchen mijn Heeren de Commiſſariſen des Conings, ende mijn Heer d'Ambaſſadeur is verdraeghen, door dit tegenwoordigh ſecreet Artijckel, het welck gelijcke kracht ſal hebben, als of het in 't principael Tractaet ingevoecht was, ende dat van weder-zijden binnen *twee* maenden beveſticht ſal worden, dat boven 't geen het welck door 't *vierde* Artijckel van 't principael Tractaet belooft is, *de gheſeyde Heeren Staten noch aen ſijn gheſeyde Majeſteyt belooven ter goeder trouw, om ſoo ſpoedigh als zy daer toe verſocht zijn, ſullen doen beſtellen, by koop ofte by huer, ten believen van ſijn Majeſteyt, op ſijn eyghen koſten* thien *Schepen, van* twee *tot* ſes hondert *Vaten, boven de* vijfthien *alreede door het voorgheſeyde Tractaet toeghelaten, met alle noodighe Munitie, ſonder ſulcks in conſequentie te trecken, ende alleenlijck voor deſe mael: ghelijck oock ter goeder trouw, ſoo veel als hen mogelijck ſal zijn, te beletten, dat de Engelſchen eenighe byſtant trecken ofte ontfanghen, 't zy van Volck, Bus-kruyt, ende andere voorraet van Oorlogh ende Lijf-tocht tegheu ſijn Majeſteyt, aen de welcke ſy oock ter goeder trouw belooven, dat ſy in het geheel ghevolgh van deſen Oorlogh in geenerhande wijſe ſullen moleſteeren de Wapenen die zijn Majeſteyt gebruycken ſal, om 't ongelijck af te weeren, dat hy van de Wapenen der geſeyde Engelſchen ontfanghen heeft.* Ghedaen ende ghearreſteert tot *Parijs*, den *acht en twintighſten van* Auguſtus *ſeſtien hondert ſeven en twintigh.*

IV.

Alſoo mijn Heeren de Staten aen ſijn Majeſteyt belooft hebben, in geenerhande wijſe de Engelſchen in deſen Oorloch te aſſiſteeren, noch te moleſteeren ofte te beletten, directelijck ofte indirectelijck, de Wapenen die ſijn Majeſteyt gebruycken ſal, om het ongelijck af te weeren, dat hy van de geſeyde Engelſchen ontfanghen heeft: *Soo is dat ſijn Majeſteyt oock belooft: dat, ingeval de Vlooten van ſecoers, die hy ghebruycken ſal, yets quamen te attenteeren tegheu de Havenen ende Vlooten der gheſeyde Heeren Staten, hy ſich met al ſijn krachten daer tegheu ſal ſtellen, ende dat hy de ſchade ſal doen repareeren ende vergoeden, die de gheſeyde Heeren Staten door ſoodanigh een attentaet ſouden moghen hebben ontfangen: ghelijck oock, indien eenighe Schepen der Onderdanen der gheſeyde Heeren Staten ghenomen ofte gherooft wierden door eenigh Schip van de Franſche, ofte van d' aſſiſtentie Vlooten: Soo belooft ſijn Majeſteyt de Schepen, het Volck, ende Waeren, die aldus ghenomen ende gherooft zijn, op het ſpoedighſte weder te doen geven.* Gedaen ende gearreſteert tot *Parijs*, den *acht en twintighſten Auguſtus*, In 't jaer der Genade 1627.

Het welck van weder-zijden binnen twee *maenden gheratificeert ſal worden.* 1630.

Waren niet geratificeert.

Dit Tractaet / hoe wel niet geratificeert / als gheſeyt is: heb nochtans goet ghevonden hier te ſtellen / om te beter te ſien het Intereſt ſoo van Vranckrijck als van deſen Staet in dien tijdt. De pointen waer aen men ſich alhier meeſt ſtiet / waren het eerſte ende de ſecreete Articulen: loopende teghen de Neutraliteyt dien men tuſſchen Vranckrijck ende Engelandt begeerden t' onderhouden. Alſoo wiert raetſaem ghevonden deſe Handelingh te houden in ſuſpenſie / ende ondertuſſchen te ſenden de Heeren van Somerſdijck ende Vosberghen, niet alleen om haer te interponeeren tuſſchen Vranckrijck ende Engelandt: maer oock om te redreſſeeren het geconcipieert ende hier vooren geſtelde Tractaet in het geene volght: Op het eerſte Artijckel / waer op geconſenteert waren tien mael hondert duyſent gulden / in plaetſe van vijftien hondert duyſent gulden / ende ſulcks voor negen jaren / dat geinſisteert ſouden worden om meerder ſomme ende jaren te krijgen: doch 't ſelve niet willende baten / dat daeromme de concluſie van het Tractaet niet en ſoude achter gelaten worden.

Dat wel het tweede Artijckel (ſoo het leydt) ſoude aengenomen worden: maer niet het renverſael daer by gevoeght / by het welcke bedongen wierdt dat haer Ho: Mog: niet en ſouden moghen tracteeren van Peys ofte Treves, geduerende den voorſz tijdt, ſonder aggreatie van den Coning: het welck (als ſmaerkende nae Souverainiteyt op deſe Landen) niet en kon toeghelaten worden.

Alſoo by het derde Artijckel verandert waren de woorden ſi elle eſt aſſaillie a guerre ouverte: ende dat oock daer uytgelaten zijn de woorden exceptéz les Amis & Alliéz, dat geinſisteert ſoude worden / dat by 't overgeſonden Concept mocht ghebleven worden / ende ſonderlinge daerinne gelaten de woorden exceptéz les Amis & Alliéz, al ſoude de Handelinge daer op breecken.

Op het vierde, gecontinueert zijnde in de examinatie van de voorſz Alliantie / is goet gevonden aengaende 't renverſael op het vierde Artijckel dat geinſisteert ſoude worden: dat ghebleven werde by het ghetal van vijftien Schepen / ſoo doenlijck: indien niet / ſoude men ſich mogen eſlargeeren tot noch tien Schepen: midts dat ghebleven werde by de woorden van het Tractaet / ende niet van 't renverſael oft ſecreet Artijckel: te weten / dat den Coningh de Schepen ſelfs ſal doen hueren. Op de voorſz woorden van 't renverſael: aven[illegible]outes Munitions, werdt goet gevonden niet te ſeggheu maer ſimpelijck de ſelve te præterieeren; dan aengaende het bedingh in het ſelve renverſael geſtelt: Dat aen de Engelſche gheen Ammunitie ſoude ghevolght worden, is verſtaen: dat het ſelve ſoude afgheſlaghen worden / als weſende pegens het Tractaet van Suythampton; ende by aldien pets daer van in het Tractaet ſoude moeten geſtelt worden / het ſelve in ſulcker voegen te doen: dat men aen Vranckrijck, ende andere Vrienden ſouden laeten volghen / het geene naer gelegentheydt ſoude komen gemiſt worden.

Dapende het gheene van de auxiliaire Schepen in het ſelve renverſael werdt geſtelt / was goet gevonden te inſisteeren: dat het ſelve ſoude werden uytgelaten; doch ſoude alvoorens inſtantie werden gedaen / op de vereeninge tuſſchen Vranckrijck ende Engelandt: de welcke ſuccedeerende / ſouden de Geſante haer beſegeninge op dit poinct over ſchrijven / om daer op naerder Reſolutie te verwachten.

Op het negende poinct was wel conſideratie gemoveert / ten aenſien van het voorſz Treve: hoe het verſtaen ſoude werden in cas men ware in Handelinge van Treves: maer was goet ghevonden het ſelve Artijckel te laten paſſeeren ſoo het leydt.

Op het dertiende is verſtaen / dat op de voorden deſquels ils auront eſté depredés: Item de voorden / juſques à une portée de Canon, inſtantie ſoude werden gedaen / ten eynde ſoude mogen werden uytgelaeten: ende ſoo het ſelve niet en ſoude komen gheſchieden / ſoude het ſelve by de Heeren Ambaſſadeurs mede overgeſchreven

1630. worden / om daer op naerder Resolutie te ontfanghen.

De selve Ambassadeurs in Vranckrijck in Conferentie komende: soo insisteerden de Coningsche al weder-
Aenlejdingh tot een nieu Tractaet met Vranckrijck. om op de woorden: dat desen Staet niet souden mogen tracteeren met Spangien, sonder des Conings aggreatie. Het welck men verstont niet te komen geschieden / sonder te krencken het Recht van de Hoogheydt ende Souverainiteyt van 't Land. Om welcke ende andere considieratien de handelingh quam te steupten; tot dat deur 't esclatteeren ende openbaer worden van den Trevesshandel tot Rosendael, ende de groote successen van de wapenen deses Staets in 't Jaer 1629. De Fransche wierden weder opghewecht / ende de geinterrumpeerde Tracten van Alliantie levendigh ghemaeckt / waer in hoe verde men gekomen was den ses en twintigsten December 1629. is te sien upt de volgende Propositie.

Inclinatie van Vranckrijck tot rupture teghen Spangien. LE Roy ayant consideré les *Depeches* du Sieur de *Beaugy*, son Ambassadeur en Hollande du *vingt siexjeme* & dernier de Novembre, par lesquelles il a rendu conte a sa Majesté de ce qui s'est passé en la conference d'entre luy & Monsieur de *Noordwijck*, comme encores l'inclination de Messieurs les Estats, a seconder les desseins de sa Majesté en cas qu'elle se resolvoit a *rompre* avec Espagne, & d'ailleurs les difficultés qu'ils font de ratifier le Traicté fait par Monsieur de *Langerack* en l'an 1627. sa Majesté pour eviter toutes longueurs & venir a une bonne conclusion a voulu donner audict Sieur de *Beaugy* son Ambassadeur pouvoir d'ajuster en secret les principaux poincts du Traicté qui se peut faire avec Messieurs les Estats remettant a signer en France le Traicté ouvertement & solemnellement avec les Ambassadeurs qu'ils envoyeront a cet effect a sa Majesté, auxquels ils donneront pouvoir d'adjouster au Traicté plusieurs autres Articles inserés dans les autres Traictes & sur lequels il ne peut eschoir aucune difficulté.

Sa Majesté se promet que cet affaire se maniera en sorte qu'il sera plustost resolu, s'il se doit estre, qu'esventé, & que le secret necessaire en telles occasions sera gardé; afin que l'on en puisse reçevoir les avantages que l'on doit attendre d'une telle entrepriſe : sa Majesté desire aussi d'avoir une prompte resolution, par ce que le printemps s'approchant, elle veut si bien prendre ses mesures que Messieurs les Estats ny elle n'y soient point Trompés.

De Coningh geconsidereert hebbende de *Depeschen* van de Heer van *Beaugy*, syn Ambassadeur in Hollandt, van den *sesen twingh*sten ende't laetste van November, door dewelcken hy aen syn Majesteyt reeckeningh geeft van al het geen hy ghedaen heeft, dat tusschen hem ende de Heer van *Noortwyck* gebeurt is: gelijck oock d'inclinatie ende genegentheydt van mijn Heeren de Staten, om de desseinen van syn Majesteyt te secondeeren: in gheval dat hy besloot *met Spangien te breecken*, ende wyders de swarigheden, die sy maecken in het ratificeeren van het Tractaet, door mijn Heer van *Langerack*, in het jaer 1627. ghemaeckt. Soo is't: dat syn Majesteyt (om alle lanckwyligheydt te schuwen, ende tot een goet besluyt te komen) aen de geseyde Heer van *Beaugy* (syn Ambassadeur) heeft willen macht ende vermogen geven, om in het *secreet* te vereffenen de voornaemste Poincten van het Tractaet, dat met mijn Heeren de Staten gemaeckt kan worden: remitteerende het Tractaet openlijck ende solemneelijck in *Vranckrijck* te teeckenen, met d'Ambassadeurs, die sy ten dien eynde aen syn Majesteyt sullen senden, aen dewelcke sy macht sullen geven van in het Tractaet verscheyden andere Artijckelen by te voegen, die in de andere Artijckelen ingevoeght zijn, en op dewelcken geen swarigheydt kan vallen.

Syn Majesteyt belooft aen sich dat dese saeck soodaenigh gehandelt sal worden, dat sy eer *Besloten* (soo men tot besluyt komen sal) sal wesen, dan lucht krijgen, ende dat het secreet nootwendigh in soodanighe gelegentheden bewaert sal zijn, op dat men de voordeelen daer af magh ontfangen, die men van soodanigh een Entreprinse te verwachten heeft. Sijn Majesteyt begeert oock een vaerdigh besluyt te hebben: om dat hy (dewijl de Lenten ghenaeckt) sijn reeckeningh soo wel wil maecken, dat mijn Heeren de Staten, noch hy, niet bedrogen worden. 1630.

Ende alsoo daer naer de Heer Ambassadeur versocht eenighe Gedeputeerden upt het midden van haer Ho: Mog: Vergaederingh / om met hen te komen in naeder Conferentie: zijn Gecommitteert de Heeren Graef van Culenborgh, Noortwijck, Bas, Vosbergen, Tienhoven, Eissinga, Haersolte ende Winsemius. Desselve hebben den negen en twintighsten December gerapporteert: dat de Heer Ambassadeur haer by Dictatie hadde gecommuniceert het navolgende.

Le principaux Articles sur lesquels le Sieur de Beaugy, *Ambassadeur du Roy Tres-Chrestien aupres de Messieurs les Estats, à pouvoir de Traicter & de les arrester & signer pour le renouvellement de l'Alliance.*

Handelingh met d'Ambassadeur Beaugy.

I.

QUe sa Majesté secourera ce temps durant Messieurs les Estats d'un *Million* de livres par *prest* par chascun an, s'ils demeureront en guerre avec l'*Espagne*; aux conditions du *contre secours* portées par les Traictés precedans, & qu'il ne feront ny Paix ny Treve *sans le gré & consentement de sa Majesté*. Artijckelen by hem voorgestelt.

II.

Si au lieu de ce secours d'un *Million* des livres le Roy se resoult en conformité de ce que Messieurs les Estats luy ont fait proposer, *de rompre ouvertement avec l'Espagne* (de quoy sa Majesté donnera une determinée resolution a Messieurs les Estats *six* semaines apres le Traicté d'Alliance renouvellé & signé) sa Majesté faisant entrer une puissante armée pour attaquer de son costé le Pays-Bas (ce qui ne se peut faire sans une extraordinaire & tres-grande despence pour sa Majesté & des tres-grands avantages pour Messieurs les Estats) en mesme temps ils fortifieront l'Armée du Roy *de dix mille hommes de Pied*, & *de quinze cens Chevaulx*, & feront de leur costé une puissante attaque en lieu concerté avec *trente mil hommes* de Pied & *quatre mil Chevaulx*.

III.

Que la rupture estant arrivée entre la *France* & *l'Espagne*, le Roy ne resoudra jamais a la *Paix*, ou Traitera *en mesme temps* de la *Treſve* ou *Paix* de Messieurs les Estats; & si l'une ou l'autre ne se peuvent faire, & que des bonnes considerations portent Messieurs les Estats a la continuation de la guerre, le Roy en ce cas leur donnera un plus grand secours que celuy *d'un million*, & le continuera tant que la guerre durera, conformement au Traicté de *Compiegne*.

IV.

Pour ce qui est de plusieurs autres Articles inserés dans les Traictés passés; ils seront adjustés aupres du Roy avec les *Ambassadeurs*, qui seront envoyés en *France* de la part de Messieurs les Estats pour passer solemnellement le Traicté, & le tout plus conformement, qu'il faire se pourra, aux auciens Traictés.

Declaration des Deputés de Messieurs, les Estats Generaux des Provinces Unies, sur les poincts a eux communiques le vingt huictieme de Decembre, *par le Sieur de* Beaugy, *Ambassadeur du Roy Tres-Chrestien.*

QUant a l'Alliance entre la France & l'Estat des Provinces Unies, qu'il frauda s'entendre plus particulierement, premier que de resouldre sur ceſt affaire.

Que, si le Roy de France veut rompre avec le Roy d'*Espagne*, & entrer avec une grande Armée de *quarante mil* hommes en *Artois* ou *Hainau*, qu'en ce cas la Messieurs les Estats sortiront avec l'Armée qu'ils ont en service en *Campagne*, & attacqueront le Roy d'Espaigne *puissamment*.

Que

Digitized by Google

1630. Que jusques à ce que le Roy de France soit entré en guerre ouverte avec le Roy d'Espagne, en voyant une Armée au Pais *d'Artois*, Messieurs les Estats seront *libres & pourront Traicter & Conclure la Trefve avec le Roy d'Espaigne.*

Que si le Roy & les Seigneurs Estats estants une fois entrés en guerre, le Roy vint a faire la paix aves l'Espagne, *qu'il comprendra lesdits Sieurs Estats, ou bien leur fera avoir une Trefve a leur contentement:* que si l'un ou l'autre ne se pourroit effectuer, & que Messieurs les Estats ne trouveroient à propos d'accepter ladite *Paix* ou *Trefve: Le Roy s'obligera de donner auxdits Sieurs Estats, tant qu'ils demeureront en guerre, deux Millions par an*, lesquels *deux millions* pour plus grande asseurance se pourront faire tenir soit à *Venise* ou à *Londres*, comme l'on pourra s'accorder la dessus.

Pour ce qui touche l'employ des Armées de coste de l'un & d'aultre, que cela se pourra Traicter plus particulierement quand on sera prest d'entrer en Campagne.

De voornaemste Artijckelen, op dewelcken de Heer van Beaugy, *Ambassadeur van de Christelijckste Koningh by mijn Heeren de Staten, macht heeft om te tracteeren, ende die te arresteeren, ende te teeckenen, tot vernieuwingh van het Verbondt.*

I.

DAt sijn Majesteyt geduerende dese tijdt mijn Heeren de Staten sal secoureeren met een *Millioen ponden*, by Leeningh jarelijcks, soo sy tegen *Spangien* in Oorlogh blyven: op de conditien van *contre-seeurs*, of *wegen-bystandt*, begrepen in de voorgaende Tractaten: ende dat sy noch *Vrede* noch *Treves* sullen maecken, *sonder de wil ende toestemminge van sijn Majesteyt.*

II.

Soo, in plaets van dese *bystandt* van een *Millioen ponden*, de Coningh besloot in conformiteyt van 't gheen, dat mijn Heeren de Staten aen hem hebben doen voor-stellen, *openlijck met Spangien te breecken*, (van het welck sijn Majesteyt een gedetermineerde resolutie aen mijn Heeren de Staten sal gheven, *ses* weecken naer het Tractaet van het vernieuwde ende gheteeckende Verbondt) soo sullen zy, als sijn Majesteyt een machtigh Heyr doet aentrecken, om van sijn zijde *Nederlandt* aen te tasten, (het welck niet gheschieden kan sonder extraordinare en seer swaere kosten voor sijn Majesteyt, ende seer groote voordeelen voor mijn Heeren de Staten) ter selve tijdt het Heyr van de Koningh verstercken met *thien duysent Mannen te Voet, ende vijfthien honderd Paerden*, ende sullen in een bequame ende verkoose plaets van hun zijde een machtige aenval doen met *dertigh duysent Mannen te Voet, ende vier duysent Paerden.*

III.

Indien na de rupture ende breecking tusschen *Vranckrijck* ende *Spangien*, de Coningh quam te resolveeren tot Vrede: soo salmen te gelijck oock handelen van *Vrede* of *Treves* voor mijn Heeren de Staten: ende indien men gheen van beyde kon maecken, ende dat mijn Heeren de Staten door goede consideratien tot continuatie van de Oorlogen bewoghen wierden: soo sal de Coningh in sulck een geval hen grooter bystandt geven, dan die *van een Millioen*; ende sulcks soo lang continueeren, als den Oorlogh sal dueren, conformelijck het Tractaet van *Compiegne.*

IV.

Wat veel andere Artijckelen aengaet, in de voorgaende Tractaten geinsereert; die sullen by de Coning vereffent worden met de Ambassadeurs, die van weghen mijn Heeren de Staten naer *Vranckrijck* gesonden sullen werden, om het Tractaet solemneelijck te passeeren, en alles soo conformelijck (als geschieden kan) met de oude Tractaten.

Declaratie der Gedeputeerde van mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, op de Poincten, aen haer gecommuniceert den acht en twintigsten *van December, door de* Heer van Beaugy, *Ambassadeur van den Alder-Christelijckſten Koningh.* 1630.

WAt aengaet 't Verbond tusschen *Vranckrijck*, en den Staet der Vereenighde Nederlanden: men most malkanderen particulierlijcker daer op verstaen, eer men een besluyt op dese saeck maeckte. Antwoordt van haer Ho: Mo:

Indien de Coningh van *Vranckrijck*, met de Coningh van *Spangien* wil breken, en met een groot Heyr van *vier duysent* Mannen in *Artois* ofte in *Henegouwen* treden: soo sullen (in desen gheval) mijn Heeren de Staten, met het Heyr (dat sy in dienst hebben) te Veldt komen, en de Coning van *Spangien krachtelijck* aentasten.

Mijn Heeren de Staten sullen *vry zijn, ende met den Coning van Spangien Treves mogen tracteeren en sluyten*, tot dat de Coning van *Vranckrijck* in openbaren Oorlog is getreden met de Coning van *Spangien*, sendende een Heyr in het Landt van *Artois.*

De Coning en de Heeren Staten, eenmael in Oorlog getreden zijnde: soo sal de Coningh (indien hy Vrede met *Spangien* komt te maken) *de geseyde Heeren Staten daer in begrepen, ofte ben een Treves naer hun contentement doen hebben.* Doch indien geen van beyde uytgewerckt kan worden, of indien mijn Heeren de Staten niet gheraden vonden de geseyde *Vrede* of *Treves* aen te nemen: soo *sal de Coning sich verplichten aen de geseyde Heeren Staten, soo langh sy in Oorlog sullen blyven, twee Millioenen jaerlycks te geven*; welcke *twee Milloenen*, tot meer verseeckeringh, sullen mogen gesonden worden: 't sy tot *Venetien* ofte tot *Londen*, gelijck men daer op sal verdragen.

Wat d'employ der Wapenen van weder-zijden aengaet, men sal dit particulierlijcker konnen verhandelen, als men gereet sal zijn om in 't Veldt te komen.

d'Ambassadeur hadde by de Lecture van deselve antwoort/ die den een en dartighsten December (als gesept is) door den Heer Graef van Culenburgh, ende andere/ haer Ho: Mog: Gecommitteerde aen hem geschiede/ seer instantelijck/ ende tot verscheyden malen versocht: dat haer Ho: Mog: tot naerder esclaircissement van 't eerste poinct/ van dese verklaringh naer der openingh souden willen doen: te weten/ of haer meeninghe ende intentie was, met den Coningh van *Vranckrijck* geen Alliantie te sluyten, ten sy dat de rupture van den selven Coningh van *Spangien* voor ginck; waer op sy seyden: dat sulcks de meeninge was. Dies is den Ambassadeur den Graef komen vinden/ ende heeft gedicteert/ het geene volght:

L'Ambassadeur de France, ayant consideré l'escrit à luy communique le *trentieme* de Decembre par les Sieurs Deputés, qui ont este envoyés par devres luy, prie Messieurs les Estats de luy donner esclaircissement sur le premier Article, Auquel il est parlé de l'Alliance, affin que sçachant nettement leur intention, il puisse aussi continuer à leur faire entendre celle du Roy son Maistre, en suite de ce qu'il leur en a des-jà fait voir par les *quatre* points, dont-ils ont eu communication le *vingt & huict* de ce mesme mois, ainsi qu'il en a prié de bouche lesdicts Sieurs Deputés.

d'Ambassadeur van *Vranckrijck*, geconsidereert hebbende het geschrift, aen hem gecommuniceert den *dartighsten* van December door de Heeren Gedeputeerden, die aen hem gesonden hebben geweest, bidt mijn Heeren de Staten hem verklaeringh op 't eerste Artijckel te geven, in het welck van d'Alliantie gesproken is: op dat hy (volkomentlijck hun intentie wetende) oock magh continueeren, in hen die van de Coning sijn Meester te doen verstaen, in 't gevolgh van 't geen dat hy hen daer van alreede heeft doen sien door de *vier* Poincten, daer af sy communicatie hebben gehadt op den *acht en twintighsten*

1630. *twintighſten* van deſe maent, ghelijck hy mondelingh de gheſeyde Heeren Gedeputeerden daerom ghebeden heeft.

Den vierden January deſes jaers / wierdt by Conferentie aen de Ambaſſadeur Beaugy, door den Graef van Cuylenborgh, ende andere Gecommitteerden / verklaringh gedaen / dat haer Ho: Mog: intentie was / met den Coning te treden in Alliantie, voor het breecken van ſijn Majeſteyt met den Coningh van *Spangien*: ende dat ſy Gecommitteerde, oock gelaſt waeren op den voet van de ſelve rupture met hem in Conferentie te komen.

Daer op ſeyde hy: voor als noch alleen gelaſt te zijn op de *vier* Poincten: daer van hy den *acht en twintighſten* Decembris laetſtleden had openingh gedaen; ende dat om d'eer ende reputatie des Conings hier in waer te nemen, het betamelijck en van nooden ſoude zijn: dat de vordere handeling van rupture, deur expreſſe beſendinge van Ambaſſadeurs van deſen Staet in *Vranckrijck* wierd vervolgt en voltrocken: opineerende dat op alles wat in ſijne gemelde *vier* Poincten niet begrepen was, als dan in *Vranckrijck* by den Coning ſelf geen ſonderlinghe ſwarigheyt ſoude werden gemaeckt. Ende als men hem noch meer daer op aendrongh: ſoo ſneed hy af de hoope van naerder laſt op dat ſtuck; alleen noch ſeggende: dat de Verklaeringhe van met Spangien te *breecken*, ofte *niet te breecken*, ſes weecken naer het gheſlooten Tractaet ſoude gheſchieden: preſupponeerende dat het binnen drie Maenden ſoude kommen voltrocken worden.

Naer gehoudene Deliberatie, is hem in beleefde termen geſeydt: *Dat haer Ho: Mog: altijdt tot groote eer hadden gereeckent te zijn in Alliantie met Vranckrijck*: Dat ſy tſedert het uytgaen van het Tractaet van *Compiegne* ſteets hadden gearbeydt, ende gedaen arbeyden, om het ſelve te vernieuwen ofte te verlenghen; Edoch niet geraedtſaem voor deſen Staet konden vinden: oock daerom niet gemeent te zijn ſtucks-wijſe daer in te treden; maer in het geheel ſoo wel op de *Alliantie*, als op het *Breecken* te handelen.

Verſoeckende (alſoo de Heer Ambaſſadeur verklaerde gheen laſt te hebben) dat ſijn Excellentie gheliefde te ſchrijven, om laſt op beydes te ontfangen.

Den negenden January is hem deur den Heer Rantwijck ende andere ſulcx wederom genotificeert: en verſocht dat hy ſoo wel op de rupture als op d'Alliance mocht werden gelaſt. Vraeghden hem wyders: indien op de drie eerſte poincten / by hem den acht en twintichſten November aen de Heeren Gheccommitteerde van haer Ho: Mog: ghedicteert / verdraghen wiert; of het beſluyt van dien ſoude vaſt ende bundig ſijn / al waſt dat de pointen van de vordere Alliance (in 't vierde Artijckel verhaelt) niet quam te ſuccedeeren of gheaccordeert te worden. Daer op hy precijs ſeyde: niet als op de drie eerſte pointen alhier t'adjuſteren / gelaſt te zijn: ende dat ſoo ſecreet ende ſpoedich als moghelijck was / doch dat deſelve nochtans geen effect en ſouden ſorteren; voor ende aleer in Vranckrijck d'Alliantie ſoude ſijn geſolemniſeert. Doch hoopte datter gheen zwarighedt ſoude vallen; als ſijnde in de voorighe Alliantie begrepen. Men repreſenteerde hem daer teghen de ſwarigheyt ende langſaemheyt van een Ambaſſade van hier in Vranckrijck te ſenden: ende verſoeckende alſnoch dattet alhier mochte gheſchieden; ſoo nam hy aen daerom te ſchrijven.

Den eerſten Februarp / wierdt den Heer Ambaſſadeur Beaugy door de Heeren van Noortwijck ende Eiſſinga voorgheſtelt: In geval de Coning van *Vranckrijck*, met de Coning van *Spangien* in Nederlandt, aen de zijde van *Artoys* ende *Henegouw* gheliefde te *breecken*; dat men als dan van deſer zijde de Landen van den ſelven Coningh oock machtigh ſoude aentaſten. Sulcks aen den Ambaſſadeur gedicteert zijnde / ſoo heeft hy den ſeſden Februarp daer op gheantwoordt / ende groote inſtantie gedaen: dat hare Ho: Mog: ſouden verklaren: Dat, ſoo wanneer de Coning van *Vranckrijck*, met den Coning van *Spangien* ſoude komen te *breecken*: datſe als dan de Landen van den ſelven Coninſg met een machtig Leger ſouden aentaſten: ende dat haer Ho: Mog: geduerende den Oorlogh (Nota) tuſſchen *Vranckrijck* ende *Spangien* gheen Treves ofte Vrede met Spangien ſouden maken. Maer naer dat daer op was rijpelijck ghedelibereert / is goet gevonden te perſiſteeren by het gedicteerde van den eerſten Februarp. 1630.

De langhſaemheyt van deſe Handeling met Vranckrijck, hadde haer reflexie op die van Rooſendael met Spangien: die in deſen tijdt noch ſeer trotteerde: toonende veel voornaeme Leden van Hollandt tot den Trevves groote genegentheydt: maer als eyndelijck niet alleen de meeſte Provintien / maer oock de meeſte Leden in Hollandt den Trevves-handel af-ſloegen / ende nochtans oock Vranckrijck irretolut bleef tot de rupture tegen Spangien; wiert (als een temperament) gemaeckt deſe Alliantie met Vranckrijck, die den ſeventienden Juny ſeſtien hondert dartigh geſlooten wierdt in navolgende maniere.

Renouvellement d'Alliance du Roy *Tres-Chreſtien avec Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies* 1630.

LEs Eſtats Generaux des Provinces Unies des Bas, A tous ceux qui ces preſentes verront, Salut.

Comme ainſi ſoit, que le *dix ſeptieme* jour du mois de Iuin un Traicté d'Alliance ait eſté faict & accordé icy a la *Haye* entre le Sieur de *Beaugy*, Ambaſſadeur de ſa Majeſté Tres-Chreſtienne de *France* & *Navarre*, & les Sieurs nos Deputés, a ce commis, dont la teneur enſuit.

Comme ainſi ſoit, que le feu Roy noſtre Tres-honnoré Seigneur & Pere que *Dieu abſolve* euſt voulu faire en l'année 1608. une Ligue defenſive avec les Sieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays-Bas, pour les obliger a faire la *Treſve* avec les Archiducs, qu'ils ne vouloient faire ſans l'aſſeurance de *garantie* & defenſe de noſtre dit Seigneur & Pere, & que par ladite Ligue eſtoit porté, qu'elle doit eſtre perpetuelle entre nos Eſtats & les Provinces Unies, ſon intention ayant touſjours eſté, que nous la confirmaſſions & continuaſſions: Nous deſireux en toutes choſes de ſuivre l'exemple de noſtre dit Seigneur & Pere, & nous conformer a ſes volontés: & conſiderant que plus leſdits Sieurs les Eſtats auront aſſeurance de noſtre part, moins ſe porteront ils pour trouver leur ſeureté *par d'autres voyes* capables de troubler le commun, deſireux auſſi de conſerver tant qu'il nous ſera poſſible la paix entre touts les Princes; A vous nommé, choiſi & Deputé le Sieur de *Beaugy*, Conſeiller en noſtre Conſeil d'Eſtat, & noſtre Ambaſſadeur eſdites Provinces Unies: lequel en vertu du pouvoir a luy donné, dont copie ſera tranſcrite & inſerée en fin des preſentes, a apres pluſieurs Conferences convenu & arreſté les choſes qui s'enſuivent, avec les Deputés deſdits Sieurs les Eſtats, auſſi en vertu du pouvoir a eux donné, dont copie ſera pareillement tranſcritte & inſerée en fin des preſentes. Nimto Tractaet met Vranckrijck.

I.

Premierement, Que ſa Majeſté fournira auxdits Sieurs les Eſtats en don *ſept* ans durant, la ſomme *d'un million* de livres, payable de *ſix* mois en *ſix* mois par chacun an, ſi la guerre, qu'on leur fait a preſent, dure autant de temps, a commencer du *premier jour de Janvier* paſſé.

II.

De laquelle ſomme, d'un *Million* des livres, par chacun an, que ſa Majeſté accorde auxdits Sieurs les Eſtats, ſera reſervée la ſomme de *cinquante mille livres*, pour eſtre diſtribuée aux Officiers Françoys par ledit Sieur Ambaſſadeur.

III.

Durant lequel temps de *ſept* ans, leſdits Sieurs les Eſtats

1630. ſtats ne traitteront ny Paix ny Trefve avec leurs Ennemis directement ny indirectement *ſans l'advis de ſa Majeſté*: comme auſſi de la part de ſa Majeſté ne ſe fera aucun Traicté au *prejudice de leur Eſtat*.

IV.

Outre eſt convenu, qu'en cas que ſa Majeſté ſoit en guerre aſſaillie en ſes Eſtats, il ne ſera tenu qu'a la moitié dudit ſecours, & pourra employer l'autre moitié, ſi bon luy ſemble, en hommes & Vaiſſeaux du port de *deux* a *ſix cens tonneaux*, juſques a la concurrence de ladite ſomme, auquel cas on conviendra de la ſolde de Soldats & du fret des Vaiſſeaux ſelon le pied ordinaire & uſité dudit Pays, duquel dés a preſent ſera fait Eſtat particulier, qui ſera tenu pour Article du preſent Traicté; comme auſſi leſdits Sieurs les Eſtats ne donneront aux cas ſuſdits directement ny indirectement, ſoubs quelque couleur que ce puiſſe eſtre aucun ſecours ou aſſiſtence contre ſa Majeſté.

V.

Si en outre il arrivé, que ſa Majeſté ait beſoin des Vaiſſeaux pour nettoyer les coſtes de ſon Royaume, ſoit pour s'oppoſer aux attaques & entrepriſes, qu'on pourroit faire contre ſes Eſtats, ou quelque autre cauſe ſemblable, ſa Majeſté pourra a ſa volonté acheter ou fretter dans les Provinces Unies juſques a la quantité des *quinze Vaiſſeaux*: auquel cas leſdits Sieurs les Eſtats promettent de ſeconder l'intention de ſa Majeſté de bonne foy, pour les luy faire avoir au pluſtoſt & au prix raiſonnable & ordinaire dudit pais.

VI.

Les Sieurs les Eſtats conviendront avec ſa Majeſté dans ſix mois pour garentir la Mer du *ponent* contre les incurſions & depredations de ceux *d'Alger & Tunis*: & cependant, ou il ſe trouvera es ports deſdits Sieurs les Eſtats aucuns Vaiſſeaux ou Marchandiſes Françoyſes depredées par ceux *d'Alger & Tunis*: leſdits Sieurs les Eſtats les feront reſtituer a la primiere inſtance qui leur en ſera faite, ſoit par l'Ambaſſadeur du Roy, ou par les Marchands ſes ſubjects qui les reclameront.

VII.

Ne pourront les ſubjects de ſa Majeſté ny ceux des Sieurs les Eſtats exercer aucun acte de hoſtilité l'un contre l'autre en Terre, en Mer ou Riviere, ſoubs quelque pretexte que ce puiſſe eſtre: & leſdits Sieurs Eſtats donneront ordre que les plaintes des ſubjects du Roy ſoient terminées dans trois mois, au plus tard, par les Conſeillers de l'Amiraulté, apres que l'Ambaſſadeur où autre de ſa part aura eſté ouy, leſquels ne pourront avoir aucune part ny profit dans les Navires de guerre ou autre, ny es prinſes qu'ils auront a juger.

VIII.

Et en cas l'une deſdites parties demande *reviſion* des jugemens donnés par le Conſeil deſdicts Sieurs les Eſtats, ils commettront des perſonnes qualifiées & nullement intereſſées pour en juger en dernier reſſort avec leſdits Sieurs Conſeillers de l'Admiraulté; & cependant les priſes demeureront en bonne & ſeure garde, ſans qu'ils en puiſſe eſtre faite aucune vente, ſi ce n'eſt apres avoir eſté convenu avec ledit Sieur Ambaſſadeur du temps d'icelle, Ce que pareillement ſadite Majeſté accorde pour les ſubjects deſdits Sieurs les Eſtats pour touts les cas ſuſdits.

IX.

Quant a la nomination aux charges des Colonels, Capitaines, & autres Officiers des Regiments François, il en ſera uſé en la maniere accouſtumée.

X.

Si ſa Majeſté eſtant en guerre avoit beſoin des Regiments François, qui ſont és Provinces Unies, ſeront leſdits Sieurs les Eſtats tenus de les faire conduire a *Calais* ou *Diepe*: pourveu toutefois, que leſdits Sieurs les Eſtats ſoyent en Paix ou Treve.

XI.

Le *droict d'Aubaine* ceſſera en ſuitte des Traittés precedens en tout, & ſera par ſadite Majeſté mandé a touts Parlements d'en faire joüir leſdits Sieurs les Eſtats purement & ſimplement ſans autre forme de Iuſtice & ſans qu'il leur ſoit neceſſaire d'impetrer lettres de naturalité: comme auſſi de leur part leſdits Sieurs les Eſtats ſeront tenus de donner pareil ordre au regard des ſubjects de ſa Majeſté. 1630.

XII.

Toutes lettres de Repreſailles, Marques, Arreſts & autres ſemblables ſeront nulles & de nul effect, en vertu du preſent Article, mais la Iuſtice ſera rendüe & adminiſtrée a un chacun, ainſi qu'il appartiendra.

XIII.

En conſequence du quel Traicté les ſubjects & habitans des Pays dudit Seigneur Roy & deſdicts Sieurs les Eſtats, vivront en bonne amitié & auront le *Traficq Libre* entre eux & dans l'eſtenduë des Eſtats & Pais de l'un & de l'autre, tant par mer que par terre, de toutes denrées & Marchandiſes, dont le Commerce n'eſt prohibé & defendu par les Ordonnances qui ont lieu es dits Eſtats & Pais; ſans qu'ils ſoyent tenus payer plus grand droict pour leſdites denrées & Marchandiſes, qui entreront es dits Royaumes, Pays, & Eſtats, ou qui en ſortiront, que ceux qui ſe payent par les naturels habitans & ſubjects des lieux, ou le Trafic & Commerce s'exercera.

XIV.

Touts les Traictés faits par ſa Majeſté & les Sieurs les Eſtats avec autres Roys, Princes, & Republiques, demeureront en leur force & vigeur, fors & excepté en ce en quoy il eſt derogué par le preſent Traicté.

XV.

Sera donné pouvoir a l'Ambaſſadeur du Roy reſidant es Provinces Unies & reciproquement a l'Ambaſſadeur que leſdits Sieurs les Eſtats tjendront en *France*, pour Traitter de bonne foy de toutes autres choſes, qui peuvent faciliter le Commerce, & la Navigation entre ſa Majeſté & ſes ſubjects & leſdits Sieurs les Eſtats & les leurs.

Leſquels Articles & Traicté pour les ſuſdictes *ſept* années, ſi tant la guerre dure, ſeront preſentement ratifiés, bien & deüement, par leſdits Sieurs les Eſtats & iceux avec la ratification envoyés a ſa Majeſté par ledit Sieur Ambaſſadeur pour eſtre pareillement leſdits Articles & Traicté par elle ratifiés & delivrés auxdits Sieurs les Eſtats par ledit Ambaſſadeur, *deux* mois apres la date des preſentes.

Povoir de Sieur de Beaugy *Ambaſſadeur de ſa Majeſté Tres-Chreſtienne.*

Pouvoir voor Beaugy.

LOUIS par la Grace de Dieu, Roy de *France* & de N. *varre*. A tous ceux que ces preſentes lettres verront, ſalut. Deſirans a l'exemple du feu Roy noſtre Treshonnoré Seigneur & pere, que Dieu abſolve, conſerver & entretenir la bonne Alliance & confœderation, qu'il a de ſon vivant contracté avec les Sieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies des Pays-Bas, & d'en renouveller a preſent le Traicté ſuivant, les diverſes Inſtances, qui nous en ont eſte faictes au nom deſdits Sieurs les Eſtats par leurs Ambaſſadeurs, au moyen de quoy eſtant neceſſaire, de commettre quelque perſonne de qualité qui puiſſe negotier ſur ce ſubject avec leſdits Sieurs les Eſtats, ſchachant ne pouvoir faire pour ceſt effect plus digne choix que de noſtre amé & feal Conſeiller en noſtre Conſeil d'Eſtat, & noſtre Ambaſſadeur en Hollande le Sieur de *Beaugy*, pour la particuliere confiance, que nous avons en ſa fidelité & affection au bien de noſtre ſervice, prudence, experience & bonne conduite: A ces cauſes & autres bonnes conſiderations a ce nous mouvans. Nous avons ledit Sieur de *Beaugy* commis & deputé, Commettons & deputons par ces preſentes ſignées de noſtre main, avec plein pouvoir pour conferer, negotier, & Traicter avec leſdits Sieurs les Eſtats ou ceux d'entre eux qui auront bon & vaillable pouvoir ſur ce ſubject; & de ladite Alliance & Confederation reſoudre, paſſer, & arreſter en noſtre nom avec eux touts Articles neceſſai-

Digitized by Google

1630. res pour ceſt effect, promettant en foy & parole de Roy avoir pour aggreable, tenir ferme, & ſtable tout ce que par luy ſera fait, convenu & accordé en ceſt endroit.

Car tel eſt noſtre plaiſir, Donné a *Paris* le *dixieſme* jour de Decembre, l'an de grace 1629. & de noſtre Regne le *vingtieme*. Signé *Louis*, & ſur le Reply *Philippeaux*, & Scellé ſur double queüe du grand ſeau de cire jaune.

Pouvoir des Deputez des Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies.

LEs *Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas*, A touts ceux qui ces preſentes lettres verront, Salut.

Comme ainſi ſoit que pour le bien & ſervice de noſtre Republique avons fait pluſieurs & diverſes inſtances devers le treshaut Tres-excellent & tres-puiſſant Prince *Louis*, par la grace de Dieu, Roy de *France* & *Navarre*, afin qu'il luy pleut a l'exemple du feu Roy ſon Treshonnoré Seigneur & Pere renouveller & entretenir la bonne Alliance & Confœderation qui a eſté touſjours entre ſes Royaumes, Eſtats, ſubjects, & habitans & les noſtres: ſa Majeſté a daigné commettre le Sieur de *Beaugy*, Conſeiller en ſon Conſeil d'Eſtat & Ambaſſadeur en ces Provinces pour Negotier ſur ce ſubject avec nous. Au moyen dequoy eſtant neceſſaire de deputer de noſtre part quelques perſonnages de qualité, pour a ceſte fin ſe trouver en Conference avec ledit Ambaſſadeur de *Beaugy*: & eſtans plainement informés de la ſuffiſance, prudence, fidelité, & intelligence des Sieurs *Rogier Huygens*, Bourgemaiſtre de la Ville de *Aernhem*, *Nicolaes de Bouchorſt*, Sieur de *Noortwijck* & *Wimmenum*, *Theodore Bas*, Chevalier vieil Bourgemaiſtre d'*Amſterdam*, *Symon de Beaumont*, Conſeillier & Penſionaire de la Ville de *Middelburgh*, *Adriaen Ploos*, Chevalier Sieur de *Oudegein*, *Tienhoven* & *Gein*, *Jean Veltdriel*, Docteur en droit vieil Bourgemaiſtre de la Ville de *Dockum*, *Sieur de Haerſolte*, à Haerſt & Echten, *Goeſſen Schaffer*, Sieur en *Wibmſen* & *Meden*. Nous avons faict election de leurs perſonnes & à eux donné, comme nous donnons par ces preſentes, plein pouvoir & autorité, de Traicter, convenir, & conclurre avec ledit Ambaſſadeur le Sieur de *Beaugy*, ſur le ſubject de ladite Alliance & Confœderation, promettants ſincerement & de bonne foy, avoir aggreable tenir ferme & ſtable à touſjours, tout ce que par noſdits deputés en ceſte qualité ſera fait, promis, & accordé en ceſt endroict, ſans jamais aller ny venir au contraire directement ou indirectement en quelque ſorte ou maniere que ce ſoit, mais le tout devoir ratifier ſi beſoing eſt, & en paſſer Lettres & Inſtruments en meilleure forme que faire ſe pourra. Fait à la *Haye* en noſtre Aſſemblée ſoubs noſtre grand ſéel en cire rouge Paraphé & ſoubs la Signature de noſtre Griffier *ſexieme* Febvrier 1630. Eſtoit Paraphé *S. Harſolte*, Et ſur le Reply par Ordonnance deſdits Sieurs Eſtats Generaux. Signé *Cornelis Maſch*, ſeellé du grand ſeau en cire rouge ſur double queüe.

Hugens. Bouckhorſt. Bas. Beaumont. Ploos. Veltdriel. Harſolte. Schaffer.

En foy de quoy nous ſuſdits Ambaſſadeurs & Deputés eſdits noms avons en vertu de nos pouvoirs ſigné & preſenté de noſtre ſeing ordinaire & a icelles fait appoſer le Cachet de nos armes. Fait à la *Haye* le *dixſoptieme* Iuin 1630. Eſtoit ſigné *D. Beaugy*, *R. Huygens*, *Nic. de Bouckhorſt*, *D. Bas*, *Symon de Beaumont*, *A. Ploos*, *I. Veltdriel*, *S. van Haerſolte*, *G. Schaffer*. Plus-Bas au deſſous des Signatures eſtoit Cacheté des Cachets des Armes reſpectivement deſdits Sieurs Ambaſſadeur & Deputés.

Declaration des Deputez de Meſſieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies du Pays-Bas ſur le primier Article de Traicté.

COmme il eſt porté au primier *Article* du Traicté fait ce jourd'huy entre de le Sieur de *Beaugy*, Ambaſſadeur de ſa Majeſté Tres-Chreſtienne & les Sieurs les Deputés des Sieurs les Eſtats Generaux des Provinces Unies: *que ſadite Majeſté fournira audits Sieurs les Eſtats en don, ſept ans durant, la ſomme d'un Million de livres*, leſdits Sieurs Deputés declarent leur intention avoir eſté & eſtre que les primiers *cinq cent mil* livres tiendront lieu de don de pareille ſomme *qui reſte à payer* en vertu du Traicté de *Compiegne*, en cas qui ſadite Majeſté eſtant priée par l'Ambaſſadeur deſdits Sieurs les Eſtats reſident en France, vienne a declarer, qu'elle ne ſe peut eſlargir plus avant; requerants toutefois leſdits Sieurs Deputés le Sieur Ambaſſadeur de *Beaugy*, qu'il luy plaiſe par ſes meilleurs offices ſeconder devers ſa Majeſté les devoirs de l'Ambaſſadeur des Sieurs les Eſtats, afin qu'elle puiſſe eſtre eſmüe d'accomplir le primier *Article* ſans aucune limitation comme cy deſſus. Ainſi fait à la *Haye* le *dixſept* de Iuin en l'an 1630. Eſtant Signé *R. Huygens*, *N. de Bouckhorſt*, *Direck Bas*, *Symon de Beaumont*, *A. Ploos*, *I. Veltdriel*, *S. Harſolte*, *G. Schaffer*. 1630.

Nous ayans cedit Traicté aggreable en tous & chacun de ſes points avec la Declaration particuliere donnée ſur le premier Article dudit Traicté: *Avons* iceux points avec ladite Declaration acceptés, approuvés, ratifiés, & confirmés, comme nous les acceptons, approuvons, & confirmons par ces preſentes; promettans les garder, entretenir, & obſerver inviolablement, ſans aller ny venir au contraire, directement ou indirectement en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, ſoubs l'Obligation & Hypotheque de touts les biens & revenus deſdites Provinces Unies en general & en particulier, preſens & a venir. En teſmoing de quoy nous avons fait ſeeller ces preſentes de noſtre grand ſeau, Paraphées & Signées par noſtre Griffier. A la *Haye* le *deux* Iuin 1630. Eſtoit Paraphé *S. van Harſolte*, Plus-bas, Par Ordonnance deſdits Seigneurs les Eſtats Generaux. Signé *Cornelis Maſch*. Et ſeelé du grand ſeau en cire rouge pendant a double queüe.

De aggreatie des Coninghs was ghedateert in ſijn Legher tot St. Jean Moriene, den dertienden *Iuly* 1630.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, aen allen den geenen die deſen tegenwoordigen ſullen ſien, *Saluyt*. Alſoo op den *ſeventiendon* dagh van de maendt Iunius, een Tractaet van Alliancie gemaeckt ende veraccordeert is gheweeſt, hier in den *Hage*, tuſſchen de Heer van *Beaugy*, Ambaſſadeur van ſijn Alder-Chriſtelijckſte Majeſteyt van *Vranckrijck* ende *Navarre*, ende de Heeren onſe Gedeputeerden, hier toe Gecommitteert: daer af den inhoudt volght.

Alſoo de overleden Coningh, onſe waerdſte Heer ende Vader, (Godt ſy hem genadigh) heeft willen maken, in het jaer van 1608. een Ligue defenſive met de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, om hen te verplichten tot het maecken van de Treves met d'Aertz-Hartoghen, die ſy niet wilden maecken ſonder de verſeeckeringh van garantie, ende defenſie van onſe geſeyde Heer Vader, ende dat in de ſelve begrepen was, dat ſy eeuwigh behoorde te zijn tuſſchen onſe Staten ende de Vereenighde Nederlanden, ſijn intentie altijdt gheweeſt hebbende, dat wy haer ſouden confirmeeren ende continueeren. Soo is 't: dat wy, begeerigh om in alle dinghen het voorbeeldt van onſe gheſeyde Heer en Vader naer te volgen, ende ons naer ſijn wille te conformeeren: ende conſidererende, dat (hoe de geſeyde Heeren Staten meer verſeeckering van onſe zijde hebben, hoe ſy minder bewogen ſullen zijn, om hun ſeeckerheydt *door andere middelen* te ſoecken) die bequaem ſouden zijn om de ghemeene ruſt te beroeren, ende oock begeerigh, om (ſoo veel aen ons moghelijck ſal zijn) de Vrede tuſſchen alde Vorſten te bevorderen: hebben ghenoemt, verkooſen, ende gedeputeert de Heer van *Beaugy*, Raedts-Heer in onſe Raed van Staet, ende onſe Ambaſſadeur in de geſeyde Vereenighde Nederlanden; de welcke (uyt kracht van het vermoghen) aen hem gegeven, daer af Copy over-geſchreven, ende in het eynde der tegenwoordighen in-gevoeght ſal worden, na veel Conferentien de dingen (die volgen) heeft ver-

Digitized by Google

1630. verdragen en gearreſteert met de Ghedeputeerden der geſeyde Heeren Staten, oock uyt kracht van 't vermogen, aen hen ghegeven, van 't welck oock Copye overgeſchreven, en aen 't eynde der tegenwoordighen ghevoeght ſal werden.

I.

Eerſtelijck: dat zijn Majeſteyt als een *gift* fourneren en beſchicken ſal aen de geſeyde Heeren Staten, *ſeven* jaren geduerende, de ſomme van een *millioen* ponden, alle *ſes* maenden in yder jaer te betalen, indien d'Oorlogh, die men tegenwoordiglijck tegen hen voert, ſo langhe tijdt duert, te beginnen van den *eerſten Ianuarius* leſtleden.

II.

Van welcke ſomme van *een millioen* ponden in yeder jaer, die ſyn Majeſteyt aen de gheſeyde Heeren Staten accordeert, ſal buyten ghehouden worden de ſomme van *vijfligh duyſent* ponden, om door de gheſeyde Heer Ambaſſadeur aende Franſche Officieren uytghedeelt te worden.

III.

Geduerende welcke tijdt van *ſeven* jaeren de gheſeyde Heeren Staten geen vrede noch beſtant ſullen handelen met hun vyanden, directelijck noch indirectelijck, *ſonder 't advijs van zijn Majeſteyt*; gelijck oock van de zijde van zijn Majeſteyt geen Tractaet gemaeckt ſal worden, tot prejuditie van hun Staet.

IV.

Daer by is oock verdragen: dat, ingeval ſyn Majeſteyt met Oorlogh in zijn Staten aengetaſt wort, hy niet ghehouden ſal zijn, dan in de helft van 't gheſeyde ſecoers, ende indien hy 't goet vint, ſal hy d'andere helft mogen beſteden aen volck en aen ſchepen van *twee* tot *ſes hondert* vaten groot, tot de concurrentie van de gheſeyde ſomme: in welck geval men verdraeghen ſal in de ſoldy der Soldaten, ende in de huer der ſchepen naer de gewoone en ordinare voet van 't gheſeyde Landt, van 't welck van nu af particuliere ſtaet ghemaeckt ſal worden, die men voor een Artikel van het teghenwoordigh verdragh ſal houden. Ghelijck oock de gheſeyde Heeren Staten in de voorgenoemde ſaecken, directelijck noch indirectelijck, onder hoedanigh een ſchijn het oock magh weſen, geen ſecoers of aſſiſtentie teghen ſyn Majeſteyt ſullen geven.

V.

Indien 't daer en boven ghebeurt: dat ſyn Majeſteyt chepen van nooden heeft, om de Zeekuſten van zijn Coninckrijcken te ſuyveren, of om ſigh t'oppoſeren tegen d'aenvallen en aenſlagen, die men tegen ſyn Staten ſou konnen maecken, of om eenich andere diergelijcke oorſaeck, ſo ſal zijn Majeſteyt naer zijn believen mogen koopen of huiren in de Vereenighde Nederlanden, tot een getal van *vijfthien Schepen*, in welck geval de gheſeyde Heeren Staten beloven d'intentie van zijn Majeſteyt ter goeder trouwe te ſecondeeren, om hem die op 't ſpoedighſte, ende voor een redelijcke prijs, gelijck men gewoonelijck in het geſeyde Landt geeft, te doen verkrygen.

VI.

De Heeren Staten ſullen binnen *ſes* maenden met zijn Majeſteyt verdraeghen, om het weſterlijcke deel van de Middelantſche Zee teghen het roven en ſtropen van die van *Algiers en Tunis* te garandeeren en bevrijden: en indien ondertuſſchen in de havenen der geſeyde Heeren Staten eenige Franſche ſchepen of goederen ghevonden wierden, die door die van *Algiers en Tunis* genomen waren, ſoo ſullen de gheſeyde Heeren Staten die doen reſtitueeren ende weer overleveren op d'eerſte inſtantie, die hen daer af ghedaen ſal worden, het zy door des Koninghs Ambaſſadeur, of door de Kooplieden, ſyn Onderſaten, die hen weer ſullen eyſchen.

VII.

De Onderſaten van zijn Majeſteyt, noch die van de Heeren Staten ſullen niet vermoghen eenighe vyandelijckheyt te Lant, ter Zee, noch op eenighe Revieren, d'een teghen d'ander te pleghen, onder hoedanich een ſchijn het ſou mogen weſen; en de geſeyde Heeren Staten ſullen ordre geven: dat de klachten van des Konings Onderdanen ten langhſten binnen *drie* maenden geeyndight ſullen zijn, door de Raden van d'Admiraliteyt, nae dat d'Ambaſſadeur, of een ander van zijnen 't wegen, ſal ſyn gehoort; welcke Raden van d'Admiraliteyt geen part of profijt ſullen moghen hebben in de ſchepen van Oorloch, of anders, noch in de geroofde goederen, daer af ſy vonniſſen ſullen. 1630.

VIII.

En in geval dat d'een der gheſeyde parthyen *riviſie* en overſieninge der vonniſſen verſocht, die door den Raet der geſeyde Heeren Staten gegeven ſyn, ſo ſullen ſy gequalificeerde perſoonen, die geenſints daer by gheintereſſeert ſyn, daer toe committeeren, om daer af in *dernier reſſort*, ende [illegible]er wijder beroep te vonniſſen, met de geſeyde Heeren Raden van d'Admiraliteyt; en ondertuſſchen ſullen de geroofde goederen in goede ende ſeeckere bewaringh blijven, ſonder dat men die ſal mogen verkoopen, 't en zy men eerſt met de geſeyde Heer Ambaſſadeur in de tijt daer af verdragen heeft: 't welck deſgelijck ſyn gheſeyde Majeſteyt accordeert en toeſtaet aen de Onderſaten der geſeyde Heeren Staten in alle de voorgenoemde voorvallen.

IX.

Wat aengaet de noeming en verkieſingh in d'ampten der Colonellen, Capiteynen en andere Officieren der Franſche Regimenten, men ſal daer in de gewoone wijſe volgen.

X.

Indien zijn Majeſteyt in Oorlogh zijnde, de Franſche Regimenten in de Vereenichde Nederlanden zijnde, van nooden had, ſoo ſullen de gheſeyde Heeren Staten verplicht ſijn hen tot *Calis of Diepen* te doen brenghen, doch op voorwaerde ſoo de gheſeyde Heeren Staten in Vrede of Treves zijn.

XI.

't Recht van Aubeyne ſal ophouden in gevolgh der voorgaende Tractaten in alle poincten; en zijn geſeyde Majeſteyt ſal aen alle Parlamenten doen beveelen dat zy ſulcks de geſeyde Heeren Staten doen genieten oprechtelijck en ſimpelijck, ſonder andere forme van recht, en ſonder dat ſy behoeven brieven van Naturaliteyt te impetreren; gelijck oock de geſeyde Heeren Staten van hun zijde verplicht ſullen zijn gelijcke ordre te gheven, ten opſichte der Onderſaten van zijn Majeſteyt.

XII.

Alle Brieven van Repreſalien, Marques, Arreſten, en andere diergelijcken, ſullen nul en ſonder wercking zijn, uyt kracht van dit teghenwoordigh Artikel: maer aen yeder ſal recht gegeven en toegedient worden, ghelijck behooren ſal.

XIII.

In gevolgh van welck Tractaet d'Onderſaten en Inwoonders der Landen vande geſeyde Heer Koningh, en der geſeyde Heeren Staten in goede vrientſchap ſullen leven, en *vryen Handel* hebben tuſſchen hen, en in d'omkringh der Staten en Landen van d'een en d'ander, ſoo ter Zee als te Landt, van alle waren en Koopmanſchappen, daer af de handel niet verboden is door d'ordonnantien die in de geſeyde Staten en Landen plaets hebben; ſonder dat ſy ghehouden ſullen zijn grooter tollen en rechten voor de geſeyde waren en koopmanſchap, die in de geſeyde Koninckrijcken, Staten en Landen ſullen komen, of daer uyt gevoert worden, te betalen, dan die geenen, die van d'eyge Inwoonders en Onderſaten der plaetſen, daer men de handel en koopmanſchap pleegt, betaelt worden.

XIV.

Alle Tractaten, door ſyn Majeſteyt en de Heeren Staten met andere Koninghen, Princen en Republijcken ghemaeckt, ſullen in haer vigeur en kracht blijven, behalven en uytghenomen in 't geen, daer af het door 't tegenwoordigh verdragh vernietight is.

XV.

Aen d'Ambaſſadeur des Coninghs, reſideerende in de Vereenighde Nederlanden, en reciproquelijck aen d'Ambaſſadeur, die de geſeyde Heeren State in Vranckrijck ſullen houden, ſal macht ghegeven worden om ter goeder trouwe van alle andere dinghen te handelen,

die

1630. die de handel en ſcheepvaert tuſſchen ſyn Majeſteyt en zijn Onderſaten, en de geſeyde Heeren Staten en hun Onderdanen konnen faciliteeren en bequamer maken.

Welcke Artijckelen ende Tractaten voor de voornoemde *ſeven* Iaren, indien d'Oorlogh ſoo lange duert, tegenwoordelijck wel en behoorlijck gheratificeert ſullen werden door de geſeyde Heeren Staten, en die met de Ratificatie door de gheſeyde Ambaſſadeur worden geſonden aen zijn Majeſteyt, op dat hy oock de geſeyde Artikelen en het Tractaet ſou ratificeeren, en leveren aen de geſeyde Heeren Staten, door de geſeyde Ambaſſadeur, *twee* maenden nae datum deſer teghenwoordigen.

Pouvoir en macht van de Heer van Beaugy, *Ambaſſadeur van ſyn Alder-Chriſtelijckſte Majeſteyt.*

LOüis door Gods genade, Koningh van *Vranckrijck* en *Navarre*, aen alle de geenen, die deſe tegenwoordige brieven ſullen ſien, *Salut*. Begeerende, naer het voorbeelt van d'overlede Coningh, onſe waerdſte Heer en Vader, (God ſy hem genadig) te conſerveeren ende t'onderhouden de goede Alliantie en confederatie, die hy in zijn leven ghecontracteert heeft met de Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, en teghenwoordighlijck het Tractaet daer af te vernieuwen, volghens de verſcheyde inſtantien, die aen ons daer af gedaen zijn in de naem der geſeyde Heeren Staten door hun Ambaſſadeurs, en dieshalven nodigh zijnde te committeeren eenigh perſoon van qualiteyt, die van deſe ſaeck mach negotieren ende handelen met de gheſeyde Heeren Staten, wetende tot dit effect gheen waerdigher verkieſingh te konnen doen, dan van onſe beminde en getrouwe Raets-Heer in onſen Raet van Staet, en onſe Ambaſſadeur in Hollant, de Heer van *Beaugy*, om hen particulier betrouwen, dat wy hebben in ſyn ghetrouwheyt en ghenegentheydt, ten beſten van onſen dienſt, voorſichtigheyt, ervarentheydt en goet beleyt: om deſe oorſaecken, en om andere goede conſideratien, ons hier toe bewegende: hebben wy de geſeyde Heer van *Beaugy* gecommitteert, en gedeputeert, committeren en deputeren hem door deſe tegenwoordige, met onſe hant ghetekent, met volle macht om te confereren, negotieren en tracteren met de gheſeyde Heeren Staten, of met de geenen onder hen, die goede en waerde macht over deſe ſaeck ſullen hebben, en van de gheſeyde Alliantie en confederatie te ſluyten, paſſeren en arreſteeren, in onſe naem, met hen alle Artijckelen die hier toe nodig ſyn, belovende, op de trouw en 't woort van een Coningh, voor aenghenaem te hebben, vaſt en beſtant te houden al 't geen, dat door hem ſal zijn gedaen, verdraghen, en hier in geaccordeert, want het ons alſoo belieft. Ghegeven te Parijs, de *thiende* dagh van *December*, in 't Iaer der genade 1629. ende het *twintigſte* van onſe heerſchappy. Getekent *Lovis*. Onderſtont *Philippeaux*, en op een dubbelde bant met geel Waſſche geſegelt.

Pouvoir en macht van mijn Heeren de Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, aen alle de geenen, die deſe tegenwoordige brieven ſullen ſien, *Saluyt*. Alſo wy, tot de welſtant en ten dienſt van onſe Gemeente, veel en verſcheyde inſtantien aen de hooghſte, uytmuntenſte en machtighe Vorſt: *Lovis* door Gods ghenade Coningh van *Vranckrijck* en *Navarre*, hebben ghedaen, op dat het hem ſou believen, naer het voorbeelt van d'overlede Coningh, ſyn waerdſte Heer en Vader, te vernieuwen ende t'onderhouden de goede Alliantie, en confederatie, die altijdt geweeſt heeft tuſſchen ſyn Coninckrijcken, Staten, Onderſaten ende Inwoonders, en tuſſchen d'onſen: ſo gelieft ſyn Majeſteyt te committeeren de Heer van *Beaugy*, Raets-Heer in ſyn Raet van Staet, en Ambaſſadeur in deſe Nederlanden, om over deſe ſaeck met ons te handelen. Dieshalven van nooden ſynde van onſe zijde te deputeeren eenige perſoonen van qualiteyt, om ten deſen eynde te verſchijnen in conferentie met de geſeyde Ambaſſadeur van *Beaugy*, en volkomentlijck geinformeert ſynde van de genoechſaemheyt, voorſichtigheyt, ghetrouwigheydt en kennis van de Heeren *Rogier Huygens*, Burghemeeſter der Stadt *Aernhem*, *Nicolaes van Broeckhorſt*, Heer *van Noortwijck* ende *Wimmenum*; *Dirck Bas*, Ridder, oud Burghemeeſter van *Amſterdam*; *Symon van Beaumont*, Raet en Penſionaris der Stad *Middelburgh*; *Adriaen Ploos*, Ridder, Heer van *Oudegeyn*, *Tienhoven* ende *Geyn*; *Ian Veltdriel*, Doctor inde Rechten, oudt Burgemeeſter der Stad *Buckum*; *Sweer van Haerſolte*, te Haerſt in Echten, en *Goeſſen Schaffer*, Heer in *Uythuyſen* ende *Meden*. So hebben wy verkieſing van hun perſoonen gedaen, en aen hen ghegeven, ghelijck wy door deſe tegenwoordigen gheven volle macht en authoriteyt van te handelen, verdragen en te ſluyten met de geſeyde Ambaſſadeur de Heer van *Beaugy*, op het ſubject van de geſeyde Alliantie ende confederatie, belovende ſinceerlijck en ter goeder trouwe aenghenaem te hebben, en voor altijt vaſt en beſtandigh te houden al 't geen door onſe geſeyde Gedeputeerden in deſe qualiteyt ſal ſyn gedaen, beloöft en veraccordeert, ſonder immer daer teghen te doen, directelijck noch indirectelijck, op hoedanige wijſe en maniere dat het zy, maer indien 't van nooden is alles te ratificeeren, en daer af te paſſeeren brieven en inſtrumenten in de beſte forme, die men ſal konnen maecken. Gedaen in den Hage, in onſe Vergaderingh, onder ons groot Zeghel in roode Waſſche, gheparafeert en onder de ſignature van onſe Griffier, op den *ſeſtienden* dag van Februarius 1630. Was geparafeert *S. Haerſolte*. Onderſtont door d'ordonnantie der geſeyde Heeren Staten Generael. Getekent *Cornelis Muſch*. Geſegelt met het groote Zeghel in roode Waſſche, op een dubbelde bant.

Tot beveſtigingh van 't welck wy boven-genoemde Ambaſſadeurs ende Gedeputeerden, uyt kracht van het vermogen, aen ons verleent, dit in de geſeyde namen hebben geteeckent, ende verthoont met onſe gewoone teeckeningh, ende daer aen ons Wapen-zeghel doen ſetten. Gedaen in den *Hage*, den *ſeventhienden* dagh van Iunius 1630. Was Geteeckent D. *Beaugy*, R. *Huygens*, *Nicolaes van Boeckhorſt*, D. *Bas*, *Symon van Beaumont*, *A. Ploos*, *I. Veltdriel*, *S. van Haerſolte*, *G. Schaffer*. Lager onder de Signaturen was Gezegelt met de Waepenen reſpectivelijck der gheſeyde Heeren Ambaſſadeurs ende Gedeputeerden.

Declaratie der Gedeputeerden van mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, op het eerſte *Artijckel van het Tractaet.*

ALſoo verhaelt is in 't *eerſte* Artijckel van het Tractaet, deſen dagh gemaeckt tuſſchen de Heer van *Beaugy*, Ambaſſadeur van ſijn Alder-Chriſtelijckſte Majeſteyt, en de Heeren de Gedeputeerden van de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden: *Dat ſijn geſeyde Majeſteyt aen de geſeyde Heeren Staten tot een gift fourneeren ſal* ſeven *jaren lang, de ſomme van een* Millioen *ponden*; Soo is 't: dat de geſeyde Heeren Gedeputeerden verklaren dat hun intentie gheweeſt heeft, ende is: dat de eerſte *vijf hondert duyſent* ponden in plaets van gift ſullen houden van gelijcke ſomme, *die overigh is te betalen*, uyt kracht van 't Tractaet van Compiegne: in geval dat ſijn geſeyde Majeſteyt (gebeden zijnde door d'Ambaſſadeur der geſeyde Heeren Staten, reſiderende in *Vranckrijck*) komt te verklaren, dat hy ſich niet wijder uytbreyden magh. De geſeyde Heeren Gedeputeerden nochtans verſoeckende aen de Heer Ambaſſadeur *van Beaugy*, dat het hem belieft (door ſijn beſte Officien) by ſijn Majeſteyt te ſecondeeren de debvoyren van d'Ambaſſadeur der Heeren Staten, op dat hy bewogen magh worden om d'eerſte Artijckelen te vervullen, ſonder eenige limitatie, gelijck hier boven. Aldus gedaen in den *Hage*, den *ſeventiende* van Iunius, in 't jaer 1630. Was Geteeckent *R. Huygens*, *N. van Boeckhorſt*, *Dirck Bas*, *Symon van Beaumont*, *A. Ploos*, *I. Veltdriel*, *S. van Harſolte*, *G. Schaffer*.

Wy,

Digitized by Google

1630. Wy, hebbende dit geseyde Tractaet aengenomen, in alle ende in yeder van zijn deelen en poincten, met de particuliere Declaratie, gegeven op 't eerste Artijckel van 't geseyde Tractaet: hebben dese poincten, met de geseyde Declaratie geaccepteert, geapprobeert, geratificeert ende geconfirmeert; gelijck wy hen by dese tegenwoordigen aennemen, approbeeren, ende confirmeeren: belovende hen onverbreeckelijck te bewaeren, onderhouden, ende observeeren, sonder daer tegen te doen, directelijck noch indirectelijck, in hoedanige wijse ende maniere dat het zy, onder verplichtingh ende verpandingh van alle de goederen ende inkomsten der geseyde Vereenighde Nederlanden, in 't generael ende particulier, tegenwoordige ende toekomende. Tot getuygenis van het welck wy dese teghenwoordigen hebben doen zegelen met onse groote Zegel in roode Wassche. Geparapheert ende Geteeckent deur onse Griffier. Gedaen in den Hage den *tweeden* van Iunius 1630. Was Geparapheert *S. van Harsolte.* Lager, door d' Ordonnantie der geseyde Heeren Staten Generael. Geteeckent *Cornelis Musch.* Gezegelt mettet groote Zegel in Roode Wassche, aen een dubbelde bandt hangende.

De Heer Prins van Orange liet ooch in Martio deur den Graef van Culenburgh ende andere Heeren/ met hem in conferentie geweest synde/ aen hare Ho: Mog: communiceren seeckere Missive ende Memorie van den Heer van Lagerack, houdende in effect dat aldaer persoonen waren/ die met den Coninck begheerden te Tracteren over seeckere Renten/ alberepts gestelt ende gheconstitueert ten laste van seeckere Collen: mits dat sy souden betalen aen haer Ho: Mog: het geene deselve was competerende/ ter saecke vande vloote ghedient hebbende anno vier ende twintich voor Rochelle onder het beleyt vande Admirael Haultain; doch datmen om te gheraecken tot de voorsz betalinge/ eenige persoonen van groote qualitept in Vranckrijck soude moeten interesseren ende tot mede hulpers in dese saecke intrecken. Waer op den voornoemde Langerack is aengeschreven/ om in volkomen betaelinghe vanden dienst der voorsz vloote/ volgens den gedaene voorslach/ ofte by andere expediente middelen te bekomen thien hondert duysent gulden Frans gelt, contant; ende dat hy het geene/ het welck den dienst vande voorsz Vloote meerder was bedragende/ volgens de Reeckeninge daer van in alles belopende tot twaelf mael hondert duysent guldens, soude mogen dispenderen/ sonder meer/ sulcke ende aen sodanige persoonen van qualitept/ als hy oordeelen soude tot bevorderinge van de voorschreve betalinge te behooren: doende daer van allenlijck openinge ende kennisse aen sijn Excelencie; ende de tijd van betaelinghe vande voorschreve somme van thien mael hondert duysent guldens gekomen synde/ soude hy Langerack daer van aen haer Ho: Mog: ende sijn Excelencie advertentie hebben te doen/ om op de remise van dien nader ordre gheslelt te worden/ die hy Langherack in sulcken ghevalle precise soude hebben te achtervolghen: Ende wierdt voorts den voornoemde Heer van Langerack procuratie gedepescheert. De Heer Schaffer verklaerde van weghen de Provintie vande Stadt Groeningen ende Ommelanden, gheenen last te hebben/ om twee hondert duysent gulden te remitteren volghens den voorslach vande Ambassadeur Langherack in haere Ho: Mog: Vergaderinge voorgedragen.

Op d' Oostvriesche saecken hier voorgheslelt/ moet noch werden ghesept/ dat in Majo een nieuw concept van instructie wiert ingebracht voor den Colonel Erentreiter, om te commanderen in Embden in sijn Vaders plaets: die gelesen synde wiert ghehouden voor gearresteert; met hy bouginghe op het derde Artijckel/ dat hy volghens ordre by den Krijghsraet aldaer de delinquanten soude doen straffen ende mesusen laten corrigeren/na behooren: doende op de voorschreve instructie den behoorlijcken Eet/ sonder nochtans aende voornoemde Heeren van Embden eenighe openinghe te doen van deselve instructie/ noch ooch vande gedaenen Eedt. Wyders wiert den voorschreven Erentreiter mede gegheven eenen brief aende Borgemeesteren ende Regeerders der Stadt Embden, houdende in effect dat haere Ho: Mog: hebbende ontfangen haren brief vanden dertiende Aprillis lestleden/ ende insiende den hooghen ouderdom van des voorschreve Oversten Erentreiters Vader/ ende de goede qualitepten van denselven Oversten/ aenghenaem hielden de resignatie op sijn persoon/ ende hun dienvolghens lieten gevallen dat hy tot Commandeur over het Crijghsvolck binnen haere Stadt wierde geemployeert/ ende dat ooch voorders geschreven soude worden aen de Capiteynen ende Officieren in dienst deser landen aldaer Guarnisoen houdende/ datse den voorsz Oversten als Commandeur souden erkennen en respecteren/ ooch in sijne bevelen na behooren obedieren/ dien volgens van d' alleghemeyne Soldaeten doen ghehoorsamen. 1630.

Instructie van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden voor den Oversten Erentreiter, *als Commandeur binnen de Stadt* Embden.

I.

ALsoo Burgermeesteren ende Raedt der Stadt *Embden* by hare Brieven van den *dertienden* der verleden maent Aprillis, haer Ho: Mo: hebben geadviseert, dat sy om redenen daer in verhaelt, aen den voorsz *Erentreiter* belooft hebben, hem tot Commandeur aen te nemen in sijn Vaders plaetse, vertrouwende dat haer Ho: Mog: sich 't selven souden laten gevallen. *Instructie van Erentreiter/ Commandeur tot Embden.*

II.

Soo is 't: dat hare Ho: Mog: insiende den ouderdom van sijn voorsz Vader, en de goede qualiteyten van den selven Oversten *Erentreiter*, aengenaem houdende de genegentheydt der Stadt *Embden*, op sijn persoon hun laten gevallen, dat hy tot Commandeur over 't Krijghsvolck binnen *Embden* werden gestelt ende aengenomen, op den voet ende manier hier na volgende.

III.

Dat hy goede ordre ende discipline sal houden, ende doen houden: niet alleen over het Volck van Oorloge, 't welck tot laste van de Stenden van *Oost-Vrieslandt* binnen de Stadt *Embden* werdt onderhouden; maer oock over de Compagnien ende Soldaten van hare Ho: Mo: die boven dien noch binnen de Stadt zijn gesonden, of noch gesonden souden mogen werden: ende dat hy volgens d'ordre by den Krijgs-raedt, aldaer de Delinquanten sal doen straffen, ende de mesuse laten corrigeeren naer behooren.

IV.

Dragende goede sorge dat by de selve binnen oft buyten de Stadt, geene insolentien, moetwille, ofte eenige overlast werde gepleeght: maer dat alle soodaenige swarigheden voor-gekomen, ende de Stadt geconserveert moge werde in goede ruste ende eenigheydt: midtsgaders voor inwendigh oproer en uytwendig assault gedefendeert, tegens een yeder, die 't deselve eenige overlast ofte molestatie soude willen aendoen, tot ondienst van deselve Stadt, ende van desen Staet.

V.

Hem dienaengaende reguleerende naer de Accoorden ende Verdragen, dienthalven tusschen den Grave van *Oost-Vrieslandt*, desselfs Stenden, ende de Stadt *Embden* opgericht.

VI.

Ende naer de resolutie, tsedert noch particulierlijck by haer Ho: Mog: genomen, en sijnen voorsz Vader voor ende na toegesonden, daer by hy de selve sal vinden, en die noch by haer Ho: Mog: van tijt tot tijt vorder genomen sullen mogen werden.

VII.

Sal mede nevens den behoorlijcken Eedt binnen *Embden* te doen, by Eede belovende dese *Instructie* t'achter volgen, en nae te komen, en hem voorts in alle voorvallende saecken te dragen, als een goet, vroom en getrouw *Commandeur en Capiteyn* toestaet, ende gebeurt te doen.

Aldus ghedaen ende gearresteert ter Vergaderinghe van

1630. van haer Ho: Mog: in 's *Gravenhage* op den *vijfthienden May* 1630. Ter Ordonnantie vande Hoochghemelte Heeren Staten Generael, ende was onderteeckent

Cornelis Musch.

Alrede in November des verleden Jaers/ wiert nae gewoonte ter Generaliteyt gedaen ende ingebracht de volgende Propositie.

Hooch ende Mogende Heeren.

Petitie voor het loopende Jaer.

SYne Excellentie ende den Raedt van State hebben in October des Iaers *acht en twintigh* by haere schriftelijcke Propositie u Ho: Mog: voorgedragen 't geene sy doen oordeelden voor het Iaer *negen en twintigh* nodigh ende dienstigh te wesen: omme de swaere lasten vande Oorloge, soo te Water als te Lande te konnen draghen; tot beschermighe van ons lieve Vaderlant, teghens de groote macht ende gewelt van den Vyandt, daer mede hy dese Landen continuelijck is dreygende, ende in een ghestadighe sorghe ende achterdencken doet houden; hebbende haer *petitien* ter selver tijdt ingheschelt, ende geformeert gehadt, naer d'occurentie die sigh doen binnen ende buyten openbaerde; ende deselve sulcx mette lasten gecompasseert, ende soo schaers ghenomen, dat geen van allen heeft konnen of mogen verby gegaen ofte uytgelaten worden, dies by deselve oock geen andere gedachten en zijn ghemaeckt gheweest: als dat by de Respective Provintien sulcx inghesien wesende, volkomene consenten daer op gevolcht, ende ten verlochten tijde ghebracht soude zijn gheworden, ten eynde de resolutie tot beschermige ende welstant vanden Lande daer na by tijts gedirigeert ende ghenomen hadden mogen worden.

Dan vermits sich de gelegentheyt daer nae sulcx heeft gepresenteert, dat de Stadt van *'s Hertogenbosch* met groote hoope van een goet succes soude konnen beleghert worden, ende dat oock deselve belegeringh daer na met een gemeene blijschap, ende gelijck als met eenparighe toestemminge van 't geheele Landt by de handt ghenomen, ende in 't werck gestelt is gheworden, daer mede daer nae den Vyandt versterckt zijnde met een goede Troupe van *Keysers Volck d'Yssel* gepasseert; de Stad *Amersfoort* ingenomen, ende voorts ghetracht heeft verder tot in 't binnenste van 't herte van 't Lant deur te dringhen, om ons soo t'eenemael te verdelghen, ende waer 't mogelijck geweest, te verpletteren.

Soo heeft de saecke inde limiten vande gedaene petitien geensints konnen verblijven, maer is van nooden geweest op veele meerder middelen ende penninghen, als by deselve Propositie versocht waren te dencken: so tot uytvoeringe vande voorseyde belegeringhe, die langer als *vier* maenden heeft geduert, ende oock seer kostelijck ende sumptueus syn gevallen, als om den Vyandt in zijn groot voornemen te steuyten: ghelijck dan oock een yegelijck bekent is, wat grooter *lichtinge* van Volck soo binnen als buyten 's Lants inder haeste by u Ho: Mo: hebben moeten gedaen worden; niet weyniger bedraegende als tusschen de *vijfstigh ende sestigh duysent* mannen; ende wat grooter quantiteyt van *Vivres*, *Munitie van Oorloge*, ende andere provisie by de Frontiersteden ghesonden, ende wercken van *Fortification* alomme ghemaeckt hebben moeten werden, alle 't selve een groote merckelijcke somme bedragende.

Waer door of wel u Ho: Mog: ghediverteert syn gheworden op de voorseyde Propositie tot noch toe so formelijck te resolveeren, ende de ghedragene Consenten, daer op inne te brenghen als wel ghebruyckelijck ende voor den dienst van 't Landt versocht is geweest, de menighvoudighe opgekomene swarigheden en occurentie sulcx verhindert hebbende, zijnde mede daer door veroorsaeckt dat eenige Provintie een ghedeelte van haere penningen tot betaelinghe van de opghekomen nieuwe lasten geemployeert, ende alsoo van haer natuere gediverteert hebben.

Soo konnen evenwel zijne Excellentie syne Genade Stadhouder ende den Raed van State inde teghenwoordige constitutien de saecke niet anders nemen ofte houden, als of op de voorseyde *Propositie* volkomentlijcke *consenten* by u Ho: Mog: waren gedragen; vertrouwen oock dat by u Ho: Mog: soodanige ordre sal worden ghestelt, dat deselve op het spoedichste sullen werden ingebracht, ende daer beneffens oock op het geene de voorseyde *Petitien* is excedeerende, soodanighe resolutie sal worden genomen, dat het Landt dienaengaende mede mach werden gedechargeert: alsoo het anderssints onmoghelijck sal zijn, de saecken van 't Landt in ordre ende buyten confusie te houden, gelijck u Ho: Mog: genoegsaem bekent is; want soo veel aengaet de *Interessen* by de voorschreve Propositie versocht, ter somme van *twee hondert vijfstigh duysent, vijf hondert een en tsestigh gulden derthien stuyvers*: of wel deselve by den Ontfangher Ghenerael, tot noch toe niet en hebben uytgestelt konnen werden, de Crediteuren niet langher willen, als op haere verschijndaghen wachten, ende mitsdien deselve uyt de Contributien betaelt worden, soo is evenwel sulcx voor geen betalinge te houden: dewijle daer teghens onbetaelt zijn gebleven de Compagnien van *Malaguet*, *Croismaire*, *Broisgrenier*, *Durfort*, ende andere tot *dertich* in 't getal: bedragende in 't Jaer *vier hondert tnegentigh duysent twee hondert acht en tnegentigh gulden*, die daghelijckx met groote impatientie haere betaelingh vervolghen ende ghewoon zijn, deselve uyt de voornoemde Contributien te bekomen. Ouderstaende Compagnien.

De *vijf hondert* man binnen *Embden* voor desen aengenomen, beloopende in 't Iaer *twee en sestigh duysent gulden*: zijn wel by de naest gheleghene Provintie op d'Acte van den Raet betaelt, in minderinghe van deselve ordinaris en extraordinaris consenten, daer aen sy oock sulcx, gelijck het billick is korten; dan soo wanneer deselve kortinge by de andere Provintie niet wederom wert gesuppleert, kan daer uyt niet dan confusie ontstaen, en als tot ondienst voor de Landen uytberstten.

De Compagnie van de Marquis de *Rovillacq*, en Sir *Tomas Lucas*, met de veranderinghe vande Compagnie vanden Ritmeester *Eeckeren* in Cuirassiers, bedraghende in 't Jaer *vier en tachtigh duysent, drie hondert seven gulden, thien stuyvers, twaelf penningen*: hebben mede haren dienst ghedaen, ende konnen oversulckx niet betaelt werden.

Gelijck mede niet en konnen geexcuseert werden de *vier hondert duysent* gulden voor de *Logijs-gelden* versocht: want al is 't dat het Logijs-gelt heeft gecesseert voor het Volck dat te Velde is geweest: soo hebben evenwel van het nieuwe ghelichte Volck wel soo veel in Guarnisoenen, ende zijn daerinne noch leggende, als het Logijsgelt van het Volck dat te Velde is geweest, komt te bedragen. Logijsgelden.

De *vier hondert duysent* pont tot de *Fortificatien* versocht, werden by de aennemers sulcks vervolght: dat het gheheele Landt met hunne klachten van wan-betalinghe werdt vervult; moetende sy-luyden ruym voor *vijf en twintigh* ten *hondert* haere Ordonnantie verkoopen, tot groote schaede van de Landen, daer toe sy oock noch niet en konnen geraecken. In voegen dan u Ho: Mog: sien dat de voorsz. Posten ende andere, breeder by de voorsz Propositie verhaelt, nootsaeckelijck opgebraght ende betaelt moeten werden. Fortificatien.

Ende aengaende de lasten boven de selve Posten opgekomen, tot onderhoudt soo van 't Legher als van de nieuwe lichtinghe, ende *Fortificatien*, ende diergelijcke daer toe zijn versocht boven de *seven hondert vijfstigh duysent* gulden, by de Provintien van *Gelderlandt*, *Hollandt* ende *Wtrecht* extraordinaris ingewilligt: eerst voor de Leger-lasten *thien hondert duysent*, ende daer naer op den *vierden* Iuly noch *vijf hondert duysent* gulden, ende tot onderhoudt van 't nieuwe gelichte Volck *seven hondert duysent* gulden; maer alsoo alle de selve lasten ten minsten komen te bedragen *twee en tsestigh hondert negen en tnegentigh duysent vijf hondert vier en tsestigh* gulden *veertien* stuyvers *acht* penninghen: soo en konnen deselve op verre nae uyt de voorsz Petitien niet vervallen, komende daer aen te manqueeren, ruym de somme van *vier en dertigh hondert negen en veertigh duysent vijf hondert vier en tsestigh gulden veertien stuyvers acht penninghen.*

Noch

1630. Noch weten u Ho: Mo: wel, dat noch *Voer-luyden*, noch *Schippers*, *Treck-paerden*, noch eenige andere persoonen, hebbende in den voorleden Somer in 's Landts dienst haren tijdt versleten, ende 't leven ghepricliteert, niet en behooren in hare betalingh gefrustreert, maer op het spoedighste tot haren verdienden loon geholpen te werden: sonderlinghe dewijle het Godt Almachtigh belieft heeft 't Lant met so groote Victorie te zegenen, daer toe de voorseyde persoonen als goede instrumenten haeren arbeydt mede niet en hebben ghespaert, ende midtsdien tot hare betaelinghe promptelijck behooren geholpen te werden, om hun te benemen het suchten en klagen over wan-betalingh, daer toe hun anderssints oorsaeck werdt gegeven.

Oock weten uwe Ho: Mog: dat de *Vivres*, *Munitien van Oorloge*, ende andere behoeften, ten dienste van den Landen in-gekocht, ende in de Frontieren ende 't Leger by groote meenigte gesonden, betaelt moeten werden: ende namentlijck oock 't nieuwe gelichte Krijgsvolck, ende de ghemaeckte Wercken op de Frontieren: als mede dat gerembourseert moet werden de *ses hondert duysent* gulden, ende de *Vivres by de West-Indische Compagnie*, tot behoef van 't Legher, ende onderhoudt van de Soldaten soo goetwilligh verstreckt. Proviand/ Ammunitie.

Weshalven sijn Excellentie, sijn Genade Stadt-Houder, ende den Raedt van Staten versoecken: dat u Ho: Mog: believen op alle dese soodanigh reguart te nemen, als de importantie van deselve is vereyschende: ten eynde de goede luyden (die van haer Leger-dienst noch ten achteren zijn, ende oock sonder Leeninge t'ontfangen) uyt het Legher met groote bekommernisse hebben moeten scheyden, de vruchten van haeren sueren arbeydt eenmael moghen genieten, ende sich mede verheugen over de groote Victorie deses jaers, die Godt Almachtigh belieft heeft dese Landen te geven.

Ende dat de voorsz. West-Indische Compagnye ende andere geencourageert moghen werden in tijden ende wijlen des noot zijnde, gelijcke promptitude ten dienste vande Landen te toonen.

Ende also by dilay ende uytstel van u Ho: Mog: resolutie over dese saecken, het Landt so langhs so meer in groote onkosten komt te vervallen, die sich van dach tot dach vermeerderen, so werden u Ho: Mog: versocht niet alleen inne te willighen de voorschreve somme van *vier en dertigh hondert, negben en veertigh duysent, vijf hondert vier en sestigh gulden veertien stuyvers, acht penningen*: oock te willen beforghen, dat deselve op het spoedichste opgebracht, ende aen handen van den Ontfangher Generael gelevert mach werden; ten eynde also de lasten van desen lare gesuyvert en afgedaen mogen werden na behooren: daerinne men vertrout, dat by de respective Provintien geen difficulteyt sal worden ghemaeckt, dewijle de schoone ende Heerelijcke Victorie deses Iaers gecauseert hebben by de Ingesetenen deser Landen, een groote uytnemende vreughde, ende een liberael en willigh gemoet omme te contribueeren: 't welck voorgekomen zijnde, niet dan goede effecten ende ghewenschte consenten kan voortbrengen.

Omme nu voorts te komen tot de besorginghe van dit jaer *dertigh*, in de welcke niet weynigher als in de voorgaende jaeren ghedacht moeten werden op de middelen de welcke noodigh ende dienstigh zijn tot de algemeene defensie ende verseeckertheydt deser Landen, teghens de wreede Tyrannye van de Coningh van *Spangien*. Vinden sijn Excellentie, sijn Genade ende den Raed van Staten de saecken althans soo niet gheschelt, dat op eenige verminderinghe *van Contributien* gedacht: ofte dienaengaende eenige veranderinge met dienst van de Landen voorgenomen soude konnen ofte moghen werden: maer dat naer advenant sich des Vyandts macht is vermeerderende, de selve oock vermeerdert ende verhooght moeten werden; en hebben midtsdien Amptshalven niet langher konnen uytstellen in desen u Ho: Mog: Vergaderinge te verschijnen, omme te verthoonen wat tot redres ende handt-houdinghe van 's Landts saecken dient gedaen te werden.

Ende voor *eerst*: alsoo de Generaliteyt haer ten hoogsten vindt belaeden met over-groote *schulden*, daerinne den selven van tijdt tot tijdt ghevallen is, uyt oorsaecke dat aen de eene zijde de lasten van den Oorlogh swaerder als de petitien ghevallen zijnde, evenwel den dienst van de Landen in alle voorvallende occasien niet en heeft moghen versuymt worden: ende aen de andere zijde, dat de *Consenten* daer toe versocht, ofte niet en zijn ten vollen inghewilligt, ofte hoewel ingewillight zijnde, echter in haere penninghen (*sulcks* als het behoort) niet en zijn voldaen: behalven dat by eenige jaeren staet ghemaeckt zijnde op eenigh gelt-secours van buyten het selve onder-gesochte pretexten, ofte in het geheel is uytgebleven, ofte voor een goet gedeelte aen onkosten is gheconsumeert, causeerende midtsdien de voorsz schulden voor het gheheele Landt een jammerlijck ghekrijt van meenighte van arme luyden, ten achteren zijnde van *ghedaene dienst*, *arbeydts-loonen*, *geleverde Waren*, *verstreckt credijt*, ende diergelijcke andere saecken, noch een merckelijcke somme bedragende. 1630.

Soo kan het niet anders als ten hooghsten noodigh wesen, dat aen de eene zijde de Generaliteyt van de voorsz schulden, ende aen de andere zijde de schaemele luyden van haer vervolgh (het welck sy met impatientie zijn doende) moghen werden ontlast: ende vermidts het buyten redenen soude wesen daer over een *nieuwe petitie* te doen, soo lange de voorgaende (uyt welckers defecten de schulden voor een ghedeelte sijn spruytende) niet volkomentlijcken zijn inghebraght ende voldaen: Soo konnen u Ho: Mog: naer haere wijsheydt ende discretie wel af-nemen, hoe noodigh het zy dat de defectueuse Provintien haere *Defecten* suyveren ende voldoen, waer door oock ghelijckheydt onder de Provintien ghehouden, en de goetwillighe alreede geconsenteert en betaelt hebbende, geen oorsake gegeven soude werden wederom daer van te resilieeren: versoeckende daerom sijn Excellentie, sijn Genade en den Raedt van Staten, dat u Ho: Mog: by de respective Provintien (voor so veel 't selve elck is raeckende) willen bevorderen, dat de selve 't redres en *suyveringe van hare Defecten* eenmael by de hant willen nemen: ten minsten van den jare *veerthien* af, ende de penningen van dien te borde brengen; immers ende in allen gevalle van de extraordinaris petitien, ende van het geene op den Staet van Oorloghe ordinaris gerepartieert zijnde, aen Vivres, Munitie van Oorloge, ende anderssints, in de Magazijnen ghelevert moet werden, liquideerende tot dien eynde voor den Raedt van Staten van den selven jaren af, van het gheene sy op de selve extraordinaris petitien hebben betaelt, ende voorts by pertinente Declaratie, met exhibitie van noodighe Documenten, bewijsende het geene sy ordinaris of extraordinaris ghelevert of verschooten hebben, omme naer examinatie van dien, hunlieden tegens den Ontfangher Generael betaelinghe te doen strecken: ten eynde den Raedt van Staten alsoo magh weten, by wat Provintien souden gedaen moeten werden de vordere debvoyren, die (om te bekomen volkomene suyveringe van de Defecten) souden gheoordeelt werden noch noodigh ende dienstigh te wesen. Suyvering van Defecten.

Ende alsoo boven de voorsz schulden de Generaliteyt mede beswaert is met een groote merckelijcke somme van penninghen op *Interessen* loopende, daer van de Capitalen van tijdt tot tijdt, ende noch in desen jaeren naer exigentie van saecken hebben moeten gelicht werden, deur dien de kosten van de Oorloghe binnen precijse limiten niet en konnen bepaelt werden: zijnde deselve schulden sedert den jaere *ses en tnegentigh*, tot den jaere *seventien* incluys, ghеklommen tot de somme van *vier Millioenen acht hondert drie en tnegentigh duysent negben hondert tseftigh guldens twaelf stuyvers thien penningen*, daer van de Interessen by den Staet van Oorloghe gherepartieert zijn op de Provintie van Hollandt: ende voorts van dien tijdt af tot nu toe sulcks gheaccresseert, dat sy 't sedert den jaere *achtien*, tot den tegenwoordigen jaere *negen en twintigh* beyde incluys, bedragen ter somme van *vijf millioenen seven en vijfstigh duysent drie hondert ses en veertigh guldens seventien stuyvers vier penningen*, de welcke tot noch toe by Memorie gheschelt zijn, ende by de voorige gevoeght, te saemen komen te beloopen (volghens den Staet hier nevens gaende) ter somme van *negben millioenen* Afschaffing van Capitalen.

1630. *negben hondert een en vijftigh duyſent drie hondert ſeven guldens negben ſtuyvers veertbien penningben*, invoegen dat de Intereſſen daer van een groote merckelijcke ſomme 's jaerlijcks komen te bedraeghen, daer toe nochtans (voor ſoo veel de voorſeyde *vijf millioenen ſeven en vijftigh duyſent drie hondert ſes en veertigh guldens ſeventhien ſtuyvers vier penningben* aengaet) den Ontfangher Generael om te betaelen gheen ſeeckere middelen en werden gheſuppediteert, die daer over ſijn credijt met ſeer groote moeyten moet ſtaende houden: ſoo werden u Ho: Mog: verſocht op middelen voor deſen tot afloſſinghe van de voorſchreve Capitaelen voorgheſlaeghen, ende by eenighe Provintien aenghenomen: namentlijck den Impoſt op de *Goude* ende *Silvere Laeckenen*, op de *Brandewijnen*, *Toeback*, *Kleyn Zeghel*, ende op alderhande *Suyckeren*, generaelijck over alle de Provintien te heffen: ofte op eenige andere middelen, het zy dat de voorſeyde Capitalen over alle de Provintien naer behoorlijcke proportie werden verdeelt; ofte anderſints ſulcks te willen reſolveeren, dat de voorſeyde Capitalen niet vorder accreſſeeren, gelijck dit jaer noch is gheſchiet: maer op lydelijcke Termynen af-geloſt moghen werden naer behooren: ende dewijl middelerwijle de loopende Intereſten moeten evenwel werden betaelt, te willen inwillighen ende opbrengen de ſomme van *drie hondert een en veertigh duyſent drie hondert tſeventigh gulden achtien ſtuyvers tien penningben*, daer toe de voorſz Intereſſen met de Maeckelerdye zijn beloopende, alſoo deſelve uyt de Contributien (als weſende met andere laſten beſwaert) niet en konnen vervallen.

Impoſt op de Goude en Silvere Laekenen / etc.

Verbeterbing van Militie.

En wat aengaet de *laſten van de Oorlege*, die men voorts in het aenſtaende Iaer *dertigh* totter Landen verſeeckertheydt en behoudeniſſe ſal moeten aenwenden, deſelve werden ſulcx bevonden, dat die van de voorgaende Iaeren niet minder, maer veel eerder vermeerdert ende gheaugmenteert ſullen moeten worden, ſo wel ten aenſien van den vyandt, die zijne militie t'ſamen aen de hant is houdende, ende ſubitelijck kan verſtercken, gelijck hy inden vooleden Somer ghetoont heeft inder haeſt te konnen doen, door het ſecoers van 's Keyſers volck: het welck nu heeft doen blijcken met wat ſinne ende gemoet de *Neutraliteyt* by haer wert uytgheroepen, ende noch verder ſal toonen, by aldien den *Oorloch in Italien* komt te ceſſeeren, daer toe groote apparentie ſchijnt te zijn, als ten reguarde van deſe Landen ſelfs: dewelcke in een groote circuit begrepen, ende met veele Steden ende Forten ghecircumvaleert zijnde groote beſettinghe van Krijghsvolck, ende noodighe voorſieninghe van Munitie van Oorlogh, Vivres ende diergelijcke behoeften van doen is hebbende, daer van hen oock de veroveringe vande Steden *Weſel* ende *'s Hertoghenboſch* gheene verlichtinghe gheven: dewijl deſelve wel ſeer groote verſeeckertheden aen deſe Landen zijn brenghende, maer gheen verminderinghe inde laſten, die door de groote Guarniſoenen, die inde ſelve Steden moeten ghehouden werden, veel meer vermeerderinghe zijn aenbrenghende: behalven dat dies onvermindert oock ſtaet moet werden ghemaeckt, omme tot ſecoers vande Frontieren met een goede troupe Volckx te velde te konnen komen; weshalven dan uw Ho: Mog: werden verſocht ende ghebeden, het ſelve met rijpe raede te willen inneſien, ende tot ſulcken eynde voor het aenſtaende Iaer *dertigh*, als noch te willen continueeren de aenhoudinghe ende betaelinghe vande Compagnyen Ruyteren ende Voetknechten; mitsgaders vande Tractementen, behoeften ende andere laſten, ſoo die begrepen zijn inde drie Staten van Oorloghe ende repartitie: *d'eene* vanden Iaere *een en twintigh*, beloopende ter maent *ſeven hondert ſes en tachtigh duyſent ſeven hondert vijftigh gulden, ſeventhien ſtuyvers acht penningen*; ende *d'andere* van den Iaere *ſes en twintigh*: beloopende *een en tnegbentigh duyſent, vier hondert twee en twintigh gulden, vijf ſtuyvers thien penningben* mede ter maendt; ende de *derde in November ſeven en twintigh* overghelevert: bedraeghende ter Maent *drie en vijftigh duyſent, twee hondert vijftigh gulden ſeſtien ſtuyvers ſes penningben*; ende te ſaemen ter loopende Maendt over de *ſeven* Provintien: ter ſomme van *negben hondert een en dertigh duyſent, vier hondert vier en twintigh gulden acht penningben*; ende dit nae de verdeelinghe daer inne tot laſte van elcke Provintie, ghehouden ſal weſen tot betooninghe van haer goet devoir, alle *drie* maenden over te ſenden aen den Raedt van State pertinenten ſtaet: wat by elck een in handen van den Ontfangher, aen Fortificatie, Logijsghelden ende defroyementen (die in baren ghelde moeten werden ghefurneert) is ghetelt, ende wat aen Vivres, munitie van Oorloge ende diergelijcke ghelevert is, ende dat voorts het eynde des Iersten langhſten binnen *ſes* weecken nae expiratie van die volkome reeckeningh, met overleveringhe vande bewijſen ende behoorlijcke verificatien daer toe dienende, tot contentement vande andere Provintien hare Bontghenooten, ende wechneminghe van jalouſien ende achterdencken van eenigh voordeel, die by yemant geſchept ſoude mogen weſen, overghelevert mach worden. 1630.

Buyten de voorſz *drie* Repartitien ſyn ghelaten de *vijf hondert* man binnen *Embden*, door ordre van u Ho: Mog: inde Iaeren *ſes en twintigh* aengenomen, tot verſterckinghe vande Compagnye aldaer in de Guarniſoenen leggende, beloopende der ſelver ſoldyen voor 't gheheele Iaer ontrent *twee en ſeſtigh duyſent gulden*: als oock de twee Compagnye Curaſſiers, vande Marquis de *Revillacq* ende *Sir Thomas Lucas*, mette veranderinge vande Compagnye van den Ritmeeſter *Eeckeren*; in Curaſſiers: loopende in 't Iaer *vier en tachtigh duyſent drie hondert ſeven gulden thien ſtuyvers ſes penningben*: dewelcke uw Ho: Mog: mede goet ghevonden hebben van tijdt tot tijdt te continueeren; ende vermits de ſaecken van noch in voorigen Staet zijn, ende de Ruyterye deſer Landen niet en dient vermindert, maer veel eer vermeerdert te worden: Soo worden u Ho: Mo: verſocht, noch voor 't aenſtaende Iaer *dertigh* te willen continueeren de voorſeyde *vijf hondert* man, ende de *twee* Compagnyen Ruyteren: immers ſo lange, dat de ſaecke van *Embden* in meerder ſeeckerheyt ſullen ſyn geſtelt, ende datmen ſal ſien, of den Vyant ſyne forſen van Ruyteren althans in ghetal verre noch exedeerende, die van u Ho: Mo: ſal komen te verminderen, ſonder 't welcke niet geraeden is ſich van de Ruyterye t'ontblooten.

Vijf hondert Man binnen Embden.

Ende vermits men in den voorleden Somer gheſien heeft hoe haeſt den Vyant ſigh kan verſtercken met het Keyſers volck, die oock niet verre van hier vertrocken zijnde, in den Lande van *Gulick* ſullen uytwinteren, om hun in het voor-Iaer, ſoo haeſt ſigh de occaſie ſal preſenteeren wederom met de Spaenſche te conjungeeren; ſoo werden uw Ho: Mog: verſocht de *vijftigh* Compagnyen op 't ghetal van *thien duyſent* man, ſpecialijck daer teghens voor deſen aenghenomen, ende nu gereduceert op de helft, te willen in dienſte continueeren, ende des noot zijnde wederom doen vergrooten, op dat te beter middelen mogen zijn deſe Landen teghens eenen ſubiten overval door Godes Genade te conſerveeren, beloopende tegens *twee hondert* koppen; de Compagnye voor langhe maenden, *vijf hondert*, *twee en twintigh duyſent*, *vier hondert gulden*; ende teghens *hondert* koppen *negben en twintigh* daghen, *drie hondert*, *twee en dertigh duyſent*, *twee hondert ſes en tnegentigh gulden*; te ſaemen in 't Iaer *acht hondert*, *drie en vijftigh duyſent*, *ſes hondert ſes en tnegbentigh gulden*.

Vijftigh Compagnien.

Ende alſoo naer advenant vande vergrootinge of vermeerderinge van 't Volck van Oorloge, oock vergroot ende vermeerdert moet werden de *Logijsgelden*, die tot het logeeren ende onderleggen van 't ſelve Volck ghedeſtineert zijn; ſoo verſoecken zijn Excellentie zijn Genade en den Raedt van State: dat u Ho: Mo: gelieven niet alleen daer toe te inwilligen de ſomme van *vier hondert vijftig duyſent gulden twaelf ſtuyvers*, daer toe deſelve Logijsgelden in 't Iaer beloopen boven de *vijf hondert twee en twintigh duyſent*, *negen hondert ſes gulden ſes ſtuyvers*: by den Staet van Oorloge op de Provintien gerepartieert, volgens de proviſionele beramingh hier nevens gaende, die nae occurentie van ſaecken noch wel grootelijckx kan werden vermeerdert, ghelijck in het loopende Iaer door groote ghedaene lichtinghe is geſchiet; maer oock dat u Ho: Mog: believe ſoodaenighe ordre te ſtellen: dat de ſelve penninghen van maent tot maent by egale portie

Logijs-gelden.

Digitized by Google

1630. portie op de chargen van den Ontfanger Generael mogen werden gefurneert, en by den ſelven bekeert aende Steden die van twee tot twee maenden de ſterckte van haer inlegghende guarniſoenen, by declaratie aen den Raet beweſen, ende daer op ordonnantie ſullen hebben verkregen, op dat alſoo voorgekomen moghen werden de pretexten en excuſen onder dewelcke alle andere extraordinariſe Conſenten by de Steden, dewelcke met ſware Guarniſoenen zijn belaſt geworden ingehouden, ſonder dat d'andere Steden geen of weynigh guarniſoen hebbende hare penningen te berde brengen, waer door oock d'inegaliteyt die by eenighe Provintien in 't ſtuck vande Logijſgelden gheſpeurt wert, diemen evenwel ſoeckt tot laſte vande Generaliteyt te brengen voorgekomen, en over al een eenparigen voet, gelijck ſulcx billick ende behoorlijck is, ghehouden ſoude konnen werden tot meerder contentement vande Provintien.

Legerlaſten. Tot het onderhout van een *Velt-Leger* is voor deſe by raminghe ghemaeckt op *twee hondert duyſent gulden* ter maent, ende mitsdien verſocht de ſomme van *thien hondert duyſent gulden*, voor den tijdt van *vijf* maenden, maer alſoo by experientie bevonden is, dat de koſten vande noodighe waeghens, *Treck-peerden*, *Schepen*, *Legerwercken*, ende extraordinaris Officiers, mettet vorder gevolch van dien, van Iaer tot Iaer verre komen te excedeeren de voorſz ſomme, ende dat oock de Legers aen eenen ghelimiteerden tijt niet en konnen gheconſtringeert worden, ſoo werden u Ho: Mog: verſocht by proviſie te willen inwillighen voor het toekomende jaer *dertigh*, de ſomme van *thien hondert duyſent gulden* eens, en daer beneffens den Raet van State t'authoriſeeren de ſelve ſomme ſulcx te vermeerderen, ende dechargen daer op te laeten uytgaen, als naer de gelegentheydt des Legers ende Conſtitutien van ſaecken ende tijden by u Ho: Mog: geoordeelt ſal worden noodich te weſen.

Ses duyſent Waertgelders. Ende daer beneffens te willen verſtaen de *lichtinge* van *ſes duyſent Waertgelders* ofte Guarniſoenhouders voor den tijdt dat het Leger te velde ſal weſen, 't welck niet minder als op *vier* maenden kan gheraemt worden, ende in ſulcken gevallen ſal komen te koſten de ſomme van eens *drie hondert duyſent gulden*.

Verſterckende Fortificatien. Voorts alſoo tot naerder verſeeckertheyt vande Frontieren, ende namentlijck vande Steden *Weſel* ende *'s Hertogenboſch* eenighe importante wercken van Fortificatien noodſaeckelijck dienen ghemaeckt te worden, ghelijck oock eenige van de ſelve op het conſent van u Ho: Mo: al uyt geſteecken, maer by ghebreck van penninghen noch niet beſteet en ſyn; ſo werden u Ho: Mo: verſocht daer toe alleenlijck te willen inwilligen de ſomme van *hondert duyſent gulden*, ende deſelve ten vollen te doen opbrengen aen handen van den Ontfanger Generael, ſonder daer van by de eene of d'andere Provintie onder pretext van Reſolutie of anderſints yets te laeten inhouden, of dat de ſelve t'ſamen ten voorſz eynde gheemployeert moghen werden; ende of wel in eenige andere plaetſen gelijcke voorſieninge van wercken ſouden dienen ghedaen te worden, ſoo ſouden evenwel omme de Provintien niet al te ſeer te beſwaeren met hooghe petitie, het ſelve voor dit jaer inghebeſien konnen worden, mits hebbende alleenlijck tot de nodichſte die niet en ſouden uytgeſtelt mogen werden de ſomme van *hondert duyſent gulden* eens, die daeromme u Ho: Mog: verſocht worden mede te willen inwillighen, boven de *hondert vijftigh duyſent gulden*, die tot reparatie ende onderhout vande wercken alrede ghemaeckt, op den ſtaet van Oorloge ghebracht ende uytghetrocken zijn: als oock boven 't gheene by de reſpective Provintien ſal inghebracht worden, tot laſte vande Generaliteyt ghenegotieert te zijn tottet maecken vande wercken van *Bergben op Zoom* ende *Steenbergen*, ende op de *Veluwe*, in *Vrieſlandt* ende *Stadt en Lande*; dan dewijle het conſent vande voorſchreve penninghen ſonder prompte betaelinghe niet dan groote dierte inde wercken is cauſeerende, tot quaede meſnage ende laſte van het Landt: wetende de aennemers hunne reeckeninghe daer nae te maecken: dat ſy d'ordonnantien (met verlies van een *vierde part* minder of meerder moeten verkoopen, komende het ſelve niet tot hunluyden, maer tot des Landts ſchaede te redundeeren: behalven dat het Landt wert vervult met jammerlijck geklaegh en gekerm van de geene die tot alienatie van hunne ordonnantien niet konnende geraecken, uw Ho: Mog: ende den Raedt van State daeghelijckx met haere requeſten ſulcx naeloopen: dat men naeuwelijcks met vryheydt over de ſtraeten kan gaen, of de huyſen houden; ſoo werde uw Hoog Mog: verſocht ſoodanighe verſieninghe te doen: dat de voorſchreve penninghen niet alleen gheconſenteert, maer oock ter beſtemder tijd opgebracht ende gefurneert mogen worden, waer door de voorſz diſordren gheremedieert, u Ho: Mo: van de lamenteerende luyden bevrijt, en de wercken, ſo niet ten *derden*, ten minſten een *vierde part* minder beſteet ſullen konnen werden. 1630.

Geſchut. Oock werden u Ho: Mo: verſocht te willen inwilligen de ſomme van *vijftigh duyſent gulden*, tot *gietinge van nieuw Geſchut* voor de Frontieren.

Ambaſſaden. Inſgelijcks dewijle ſedert eenighe jaren herwaerts opgekomen zijn eenige ſwaere laſten: als namentlijck de ordinaris ende extraordinaris onkoſten vande *Ambaſſade tot Venetien*, *Reſidentſchap by de Hanſeſteden*, ende d'extraordinaris onkoſten vande *Ambaſſadeurs* in *Vranckrijck* ende *Engelandt*, die ſy ten aenſien van haere reyſe buyten de plaetſen haerder Reſidentie ende anderſints zijn doende, de gagien ende onkoſten vande Generaliteyts Munitie, de laſten vallende alomme inde *Magaſynen ende Gaſthuyſen* vande Frontieren, die veele ende menighvuldigh zijn, mitsgaders miſen van de Iuſtitie, inkoop van Turf ende dierghelijcke verſcheydene penſioenen ende Tractementen, laſten vande Richters van *Amboyna*, huyshueren vande Coningh van *Beemen*, ende Ambaſſadeurs vande Coninghen ende Republijcquen van *Venetien* ende dierghelijcke andere voorvallende ſaecken, Iaerlijckx een groote ſomme bedragende, ende 't Comptoir vanden Ontfangher Ghenerael ſeer te rugghe ſettende, als daer toe gheen middelen hebbende: ſo werden u Ho: Mog: verſoght te willen inwilligen de ſomme van *hondert duyſent gulden* eens, tot verval van de voorſz ende andere laſten, die daghelijcks onverdacht zijn voorkomende, op dat deſelve mede gelijck andere laſten mogen werden betaelt.

Ende alſoo een yeder kennelijck is, dat den Vyand bemerckende de importantie van de *Zee-vaert*, eenige jaren herwaerts begonnen heeft daer van ſijn werck wat meer te maecken, als oyt te vooren, om deſelve te infeſteeren, ende (waer het mogelijk) t'eenemael af te ſnijden: daer toe gebruyckende verſcheydene middelen van wreedtheydt teghens de arme Zee-luyden ende onnooſele Viſſchers: gheen Wapenen draghende, de ſelve in de Zee werpende, ende hare Schepen oft verbrandende, oft in de gront hackende, ende teghens de Oorlogh-Schepen gaende met loosheydt hun aenbiedende quartier, om de Matrooſen van hare couragie ende devoir te diverteren, ſluytende daer beneffens de Licenten om de Collegie, te benemen de middelen tot hare Equipagie noodigh. Soo is het oock ten hooghſten noodigh, dat aen deſer zijde daer tegens met couragie werden ghegaen: als weſende een ſaecke daer aen den Staet deſer Landen is hangende: die daer van gelijck een ziele van 't lighaem, ſonder des ſelfs ondergangh niet en kan geſepareert werden; ende werden midtſdien u Ho: Mo: ten ſerieuſten verſocht en gebeden, deſe ſake na behooren te behertigen, niet alleen te willen continueeren den *ontfangh* en *opheve* der *Convoyen* en *Licenten* van de inkomende en uytgaende Goederen ende Koopmanſchappen, tot alſulcken taux ende lijſte: midtſgaders verhooginghe (alwaer 't maer van *een* of van een *half per cento*) als deſelve eenigſints ſullen konnen draghen: maer oock de ſelve door ſtricte obſervantie der Placcaten en anderſints, ſoo 't mogelijck is, te beneficeeren, en tot dien eynde deſelve oock voor de helft te doen Verpachten: maer nae dien het ſelve inkomen op verre naer niet en kan ſtrecken teghens de ſware laſten van de Equipagie, niet tegenſtaende wat devoir daer toe gedaen wordt, en dat (vermidts het groote achterweſen der Collegien) de behoorlijcke Equipage niet en konnen ghedaen werden, ſonder daer toe merckelijck geſubſidieert te worden: Soo werden u Ho: Mog: verſocht ten aenſien van de importantie deſer ſaecke, voor het jaer

Convoyen ende Licenten.

Digitized by Google

1630. *dertich* oock te willen continueeren de assistentie van *twee Millioenen*, en volgens dien aennemen de betalingen van den Staet van Oorloghe te Water, met het gheene daer van dependeeren, in minderinge van 't *eerste Milioen*, en voorts in handen van den Ontfanger Generael laten komen in baren gelden het *tweede Milioen*, om by hem aen de Respective Collegien bekeert te worden, nae d'ordre die u Ho: Mo: sal believen te geven.

Sout. Insgelijcken te willen inwilligen den Impost van *veertien* gulden op 't *hondert* Wit-Sout, ende *thien* gulden op de Kleynen by den Panneman op de Denne te betalen, ende de penningen daer van procedeerende, in 't Comptoir van den Ontfanger te laten komen.

Drenthe. Dat voorts u Ho: Mog: believe van wegens, en vervanghende de Landtschap *Drenthe* te continueeren de quote, middelen ende Contributien der selver Landtschap tegens *een* in 't *hondert*, van't geene hier vooren aen de seven stemmende Provintien is versocht, omme daer uyt niet alleen t'onderhouden ende betaelen het Krygsvolck ende andere onkosten by den Staet van Oorloghe, tot laste vande selve Lantschap gheselt, maer oock te vervallen haer contingent in de extraordinaris Petitien boven den Staet van Oorloge hier vooren onderrichtinge soude konnen ghedaen worden, ende dat kennelijck wert gespeurt dat soodanich retardement en achterhouden der Consenten geen geringh nadeel ende prejuditie in den Staet van den Landen is gevende: aengesien alle goede directie ende resolutie daerom moeten werden uytgheselt, en daer na als 't saisoen meest verloopen is, met bestendighe vreught ofte voordeel niet en konnen ghenomen werden, als wel te voorens inden aenvanck van 't Iaer soude hebben konnen gheschieden; behalven dat mede daer door groote wan-betalingh in de wercken van Fortificatien ende andere noodighe Oorlogslasten, tot groot ongherijf ende gheklaegh vande arme Luyden ghecauseert werden, dewelcke doch in 't eynde tot beswaernisse van den Landen t'samen komen te redundeeren, gelijck hier vooren verhaelt is: soo werden uw Ho: Mogt ten hooghsten vermaent en gebeden dit selve met meerder ernst te willen overleggen en behertighen, en dienvolgens den voorsz ouden voet van retardement veranderen, ende hare consenten voortaen voor den ingangh van 't toekomende jaer, of ten minsten met den inganck van 't selve, sonder langher uytstel te willen inbrengen, en tot dien eynde bevorderen, dat de Provintien, en sonderlingh den geene die ghewoon sijn haere Lantsdaghen laet in 't Iaer te houden, metten eersten in de toekomende maent van *November*, of ten uytterste *December* hare byeenkomsten moghen uytschryven, ende u Ho: Mo: vanden tijt der selver by eenkomsten adverteeren, ofte 't selve door Gedeputeerden soodanighe goede debvoiren te konnen doen, dat niet alleen inde voorsz Petitien die doch niet anders na den noot ten spoedighsten zijn beraemt, werden geconsenteert, de middelen daer toe gerequireert, aengenomen, ende tot prompte betalingh van alle deselve lasten ordre gestelt: maer dat oock de consenten daer van werden inghebracht, voorts metten aenvanck van 't Iaer, ten eynde de saecken van 't Lant daer na gheselt, ende alles ten meesten dienste gedirigeert mogen worden: ghelijck sulcx de behoudenisse ende welvaeren van ghemeen Vaderlandt is vereyschende. Actum den *dertichsten October*, *sestien hondert negen en twintigh*.

Engelsche Ambassadeur Vane. **Met Engelant heeftmen dit Jaer almoch te doen gehadt op het stuck der Vredehandelingh met Spangien. d'Ambassadeur en de Ridder Henry Vane, heeft haer Ho: Mog: bp monde / ende bp geschrifte aenghespoocken den twaelfden Ianuary op volgende manier:**

Sijn voorstel. SYne Majesteyt hebbende u Heerlijckheden tot verscheyden malen deur zijne Gesanten laten weten zijne genegentheydt tot de handelingh met *Spangien*, op de voorslagen aen zijn Majesteyt gedaen, raeckende de herstellingh van de *Paltz*, is gheresolveert tot continuatie der handelingh met den selven Coningh: doch met behouden is syner *eere*, restitutie van zijn Schoonbroeder, Suster en Neven, ende niets doende tegen het Verbont met de Vereenighde Provintien ghemaeckt: welcken gront is de restitutie vande *Paltz*; ghelijck de *Vryheyt* van desen Staet. Waer op u Heerlijckheden hebben geantwoort den *een en dartighsten December* laestleden; naest danckseggingе syn Majesteyt versoeckende: dat zy de handelingh met *Spangien* alsoo willen dirigeeren, dat syne vrienden ende ghealliеerden, ende bysonderlijck de Koningh van *Beemen*, deur de wedergevinghe van den *Keur Paltz* daer deur mogen vinden haer seeckerheyt ende soulagement. Werpende alsoo de gheheele last van de saecke, op de schouderen van zijn Majesteyt, 't welck my dunckt te zijn een tael, niet conform den inhout van de gemelde Alliance van *Southampton*.

1630.

Nochtans zijn Majesteyt gesint te volgen de voetsappen syner voorgangheren, van de welcke desen Staet heeft ontfangen veel hulp ende vrientschap: ende om de conjunctie van trafijcque, nagebuerschap, ende religie; begeert te weten hoe ghy zijt gheresolveert: of u believen aen te nemen de Conditien van *Spangien*, volgens Tractaet daer toe gy zijt verbonden, of niet? op dat syne Majesteyt soo wel als uwe Heerlijckheden door dat middel mogen doen eene mutuele verklaeringhe, nopende de gemelde Alliance, soo wel ten dienste van syn Koninckrijcken ende van u Staet, als vande publijcke Interessen. Dienvolgens syn Majesteyt versoeckt van u een spoedige, ende Categorijcke antwoort, voor ende aleer ghy in uwe deliberatien op den Treves-handelingh sout voorgaen; om 't welck te solliciteeren, ick uytdruckelijcke last heb: ende tot mijne descharge versoeck ick het by geschrifte.

Dese Propositie is ter presentie van sijn Excellentie/ ende des Raets van State/ ter vergaderingh van haer Ho: Mog: geexamineert/ ooch geconfereert jegens het Tractaet van Southampton, waer op goet gevonden is den voorghedachten Heer Ambassadeur te gheven antwoort in generale termen: dan dat haer Ho: Mo: alsoo religieuselijck hadden geobserveert het voorsz Tractaet, ende hun voorts bequaem ghemaeckt, om punctuelijck te voldoen d'Alliantien, die sy met andere Coninghen ende Republijcquen hadden: wenschende dat zijn Majesteyt van *Groot Brittannien* van zijne zijde, aen haer Ho: Mog: hadden laten ghenieten gelijcke effecten van 't voorsz Tractaet. **Voorders is dese antwoort ghelevert door eenighe Gedeputeerden van haer Ho: Mog: met last om occasie te soecken/ ende den voorghenoemden Heer Ambassadeur beleefdelijck aen te wijsen/ particulierlijck de pointen: waer inne syne Hooghsthedatijn Majesteyt meergenoemde Tractaet niet en hadde achtervolght.**

D'antwoort luyde als volcht:

OP de Propositie ter Vergaderinghe vande Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden overgegeven by den Heer Ridder *Vane*, Extraordinaris Ambassadeur van syn Majesteyt van *Groot Brittannie*, en Coffrier van zijn Huys, overgegeven den *twaelfden* der verleden maent, de gemelde Heeren Staten begeerende te voldoen aen den genoemden Heer Ambassadeur, deur een soo spoedige antwoort: als d'ordre ende gestaltenis van haer Staet heeft toegelaeten; verklaeren noyt in eenigh dingh grooter sorge gehad te hebben, als om religieuselijck t'observeeren alle de Tractaten van Alliancen, die sy gemaeckt hebben met Coningen, ende Princen haer gheconfedereerde; ende specialijck die gheene die syn Majesteyt d'eere ghedaen heeft van met haer te maecken tot *Southampton*, in kracht, ende tot vervullinge ende nakomen van 't welck sy haer hebben gedient van alle occasien; onaenghesien sy haer hebben ghesien van alle verlaeten, om 't ondernemen alle acten van Vyantschap, so te Water als te Lande tegen *Spangien*: gelijck geheel Europa sal konnen ghetuygen; ende haer exploiten self, die de goede God soo ghenadelijck heeft gesegent, als men gesien heeft. Continuerende almoch inde selve wille, om te komen tot het ooghmerck en principael fundament vande selve Alliance, wenschende de grootelijckx dat de saecken van zijne Majesteyt ende van zijn Rijcken deselve hadden ghebracht tot gelijcke

Digitized by Google

1630. ghelijcke effecten, tot voordeel ende trooſt van haer Staet, ende van derſelver geallieerde. Ende belangende de vorderingh van haer deliberatien tot handelingh vanden *Treves*, by den Heer Ambaſſadeur aengetogen: haer Heerlijckheden verklaeren, hoewel haer daer van is openingh ghedaen, dat tot noch toe daer over in haer Vergaderingh niets was getracteert of oppet Tappijt geweeſt. Gedaen ter Vergaederinghe van de ghemelde Heeren Staten Generael. Inden *Hage den vyſden February* 1630.

D' Engelſche / gelijck een yeder / konden wel mercken dat deſen Staet de moet ſeer was aengewaſſe ſedert het Tractaet van Southamton. Ende het was hoogh geſproocken: dat de Treves Handelingh wel van weghen Spaignen aengheboden maer noch noyt by haer Ho: Mog: in deliberatie was ghenomen. De goede Koningh meende: men ſoude ſonder hem niet komnen koomen tot vreede of Treves. Maer men achten dat ſoo wepnigh datmen hem genoech den wegh wees / om alleen ende affonderlijck te handelen met Spaignen. Men ſach ooch wel dattet daer toe ſoude komen. Ende haere Ho: Mog: ſaegent niet ongheern om verloſt te worden vande penible conditie van te reſtabilieeren den Keur-Palts. De Ambaſſadeur Vane willende repliceren / heeft verſocht eenige Ghecommitteerde van haer Ho: Mog: aen dewelcke / by hem komende / hy overgaf de volgende replijcque: ſonder hun pet anders voor te dragen. Haer Ho: Mog: dachte ſulcx te ſijn beneden haer dignitept: ende wiert goetghevonden den Heer Ambaſſadeur by gelegenthepdt te verſtaen te gheven / dat ſoo wanneer hy perwes haer Ho: Mo: ſoude hebben voor te dragen dat hy voor ſijn Secretaris aende Heer Preſident inder tijdt daerop ſoude audientie verſoecken: vorders is op de voorſz replicque naerghevſien ende geconfereert het Tractaet van Southamton, ende geexamineert ofte de reſtitutie van het palatinat was cauſa finalis & impulſiva van het voorſz Tractaet / ooch daer nevens gheexamineert haer Ho: Mog: antwoort vanden vijſden deſes.

De replijcke was luydende.

Mijn Heeren,

Des Ambaſſadeurs replijcque.

IN uwe antwoordt van den *vijſden* deſes op mijne Propoſitie gedaen den *twaelfden* January, verklaert ghy u goede wil tot continuatie van het Tractaet van *Southampton*, daer mede ſyn Majeſteyt u heeft vereert, om te komen tot het voornaemſte ooghmerck ende grondt van d'Alliance; het welck is de *herſtellinghe van de Cheur-Paltz, ende de Vryheydt deſes Staets*. In welck ghy niet ſoo particulierlijck antwoordt, als ick wel begeert hadt, ende ſoo als het van nooden is in deſe conjuncture van ſaecken: op het welcke om u beter te elucideeren d' intentie van ſyn Majeſteyt in ſyne tegenwoordige Vredehandelingh met *Spangien*. Hy heeft my belaſt u te ſeggen: ſyn meeninghe te zijn om het ghemelde Tractaet van *Southamton* voor te ſtellen, ende bekent te maecken aen den Coningh van *Spangien*, ende niet te ſluyten tot nadeel van het ſelve: dierghelijcke conditien verwacht ſyn Majeſteyt van uwent wegen.

Sijne Majeſteyt dan hebbende ſich net ende klaer gedeclareert: verwacht derghelijcke verklaringh van uwe Heerlijckheden. Die ick tot mijne ontlaſtinge verſoecke by Geſchrifte. Den *ſes en twintighſten* February 1630.

Was Geteeckent *H. Vane.*

Haere Ho: Mo: waeren niet ſeer ſpoedigh met deſe verklaring: ondertuſſchen quam weder op het Tapijt de ſake van Amboina ende het produceren van den Engelſche getuyghen: daer van in het voorgaende ooch is gementionneert. d' Enghelſche wilden wel haer ghetuyghen hier laeten verhooren: echter vreeſden datter hier niet veel op ſoude worden geleth; ende datmen des onaengeſien / upt affectie / ſoude bpp ſpreecken de gene die alhier waeren betrocken voor de gedelegeerde Richters: namelijck de geene die in Oost-indien d' Enghelſche hadden ter doodt geoordeelt ende laeten executeren.

Haer-ſten van Amboina.

'T welck veel quaet bloet heeft gheſet tuſſchen deſe ende d' Enghelſche Natie: ende het welck in Hollandt voor een groot deel heeft getauſeert d' afkeerighepdt teghens den Koningh van Enghelandt: om dat hy ghedupright ſeer liet dringhen tot ſatiſfactie. Gelijck dan ooch aen d' andere ſijde d' Enghelſche gheneghenthepdt tot deſe Staet verſlaende: tot dattet entlijck in het Jaer twee ende vijftich uptbrack. Terwijle men in deſe tijdt met den Ambaſſadeur Vane over dit werck van Amboina diſputeerde: ſoo was de Reſident Carleton upt eygener beweerhenis / ſoo hy ſepde / gekomen by den Heer Rantwijck, als eerſte in deſe Commiſſie / hem ſeggende ende verſoeckende dat op deſelve materie haer Ho: Mo: mocht gelieven aenden Ambaſſadeur Vane, die op ſijn vertreck ſtondt / om na Engelandt te gaen / ghelijck hy alreede den dertighſten Apzil ſijn affſchept ghenomen ende nopende de ſaecke van Amboina ghewagh ghemaeckt hadde / tot antwoordt te gheven: dat haere Ho: Mog: niet ſouden deſe ſendinghe der Engelſche ghetuyghen (gedaen op inſtantie van deſen Staet) nemen, als of daer deur de ſaecken van *Amboina* wierdt geſubmitteert tot de judicature van deſen Staet: maer dat haere Ho: Mog: ſulcks lieten in den Staet, als het was voor de voorſchreve ſendinge, ende dat ſy aen ſyne Majeſteyt lieten het recht ende macht, dat de ſelve competeerde by het Tractaet van 't jaer *negenthien*: mitſgaders het proteſt: met bpvoeginghe; dat op deſe maniere haer Ho: Mog: niet en conſenteerden of toe gaven dat haer ſoude konnen prejudicieren: alles blijvende inden Staet / als te voor; ſoo langh als men niet verklaerde noch aen d'een noch aen d'ander ſijde wat ende hoedanich die macht was: ende dat nochtans men ſatiſfactie ſoude geven aen ſijn Majeſtept. Wpders dat haere Ho: Mo: mochten verklaren / datſe ſouden d'examinatie der getuyghen doen beginnen met d'interrogatorien / gelijckſe gedaen waeren by d' Admiralitept in Enghelandt / volghens alles wat daer in was uptghedruckt: alles in preſentie vanden Ambaſſadeur: ſoo ten aenſien vande onbekenthepdt der ſpaecke / als van datter mogelijck andere materien / om daerop onderbraecht te worden / mochten voorkomen. Hopende dat ſijn Majeſtepdt niet ſoude willen onderlaten van het geene mocht dienen tot verklaringhe ende ontdeckingh der waerhept: gelijck dickwils van 's Koninghs wegen deur derſelver Miniſters hun was verſekert. Des anderendaegs was de gemelde Carleton (preſende dat de ſelve giſteren gedane verklaringh ſoude difficijl vallen) weder by hem Rantwijck gekomen; ſeggende: inghevalle haere Ho: Mog: de verklaringhe hier vooren by hem voorgeſlaghen niet goet en mochte binden / of deſelve niet en ſouden konnen verſtaen om te accoordeeren dat vande Sententie / die inde ſaeck van Amboina by de Heeren gedelegeerde Rechters ſoude worden gheweſen / d' Enghelſche daer van ſouden komen in reviſie, als die tot haer contentement niet en quame upt te vallen / voor eenige Neutrale perſoonen beſtaende upt eenige Enghelſchen / ende voor het meerendeel upt eenighe Heeren van deſe Provintien.

Haere Ho: Mog: hebben voor de Heeren Rantwijck ende andere / den Ambaſſadeur Vane daer op laten verklaeren te vreden te zijn / dat de Engelſche ghetuyghen ter preſentie van den Welghemelte Heer Ambaſſadeur Vane by de Heeren gedelegeerde Rechters wierden gehoort / geexamineert / ende geconfronteert: volgende den ſtijl van beyde de Hoven van Juſtitie in Hollandt / in crimineele ſaecken ghebruyckelijck / ende van ouden tijden geobſerveert: op de Poincten ende Artijckelen daer op ſy by 't Hoff van d' Admiralitept van den Coning van Engelandt waren gehoort: als ooch mede op de Interrogatorien, Artijckelen ende Verklaringe / en ſulcke andere ſepten ende circumſtantien / als de natuere ende gevolgh van de ſaecke ſoude verepſchen: mits dat de gemelde gedelegeerde Rechteren in de ſaecke voorts ſouden Protedeeren ſonder interruptie ende ſententieeren / ſulcks ſy in goeder conſcientie bevinden ſouden te behooren: met die conditie nochtans: dat / inghevalle parthye die ſich by de Sententie bezwaert vondt / daer van in Reviſie moghte komen / volgens den ſtijl vande

1630. voorsz Hoven / voor Neutrale ende niet gheinteresseerde persoonen / wel verstaende nochtans dat de openinghe die by den Heer Ambassadeur soude worden gedaen (die men in geschrift / ende vanden Ambassadeur geteeckent versocht) in conformite vanden voorslagh banden Resident Carleton alberepts by monde gheschiet / noch oock dese verklaringhe van haer Ho: Mog: te gheven / op de verklaringh van den Ambassadeur soude geven eenige prejuditie aende pretensie banden hooghstghedachten Coningh / noch oock aen d'ordre ende reglement ghegheven by haere Ho: Mog: met voorweten ende toestemminge bande Ministers banden hooghstgedachten Coninck gestelt inde proceduren bande saecke van Amboina, inghevalle hier nae wedersijts dese conditien niet en wierden gheaccepteert door een mutueele verklaeringe; voorders is de Heer Rantwijck ghecommitteert by hem te beschepden den Heer Resident Carleton, om upt hem te verstaen: of meerghemelte Heer Ambassadeur genegen soude zijn de voorgenoemde schriftelijcke Memorie aen haer Ho: Mog: over te geven.

Des anderendaeghs heeft de Heer Rantwijck gerapporteert: dat d'Ambassadeur Vane niet ghenegen was de bovenstaende voorslag aen haer Ho: Mo: by geschrifte over te leveren / derhalven heeft men van deser zijde oock geen verklaringh in geschrift willen geven / maer dat de Heeren haer Ho: Mo: voorgaende Gedeputeerde / gaende om aen den meergemelten Heer Ambassadeur te valediteeren / en aen sijn Ed. over te leveren haer Ho: Mog: antwoort / gesorteert op sijn Propositie van den ses en twintighsten February lestleden / souden de voorsz verklaringe aen hem repeteeren / en daer by voegen dat van wegen sijn Majestept van Groot Brittannien daer op sijn meeninge en intentie soude moeten uptghevacht worden / binnen den tijdt van drie weecken ofte een Maent / ofte datmen't eynde die tijt met de proceduren in de saecke van Amboina soude voort baeren.

d'Ambassadeur op zijn vertreck staende wiert den thienden May deur Gedeputeerde gevalideeert; ende gheantwoort op sijne gepraponeerde nopende de Vredehandelingh met Spangien: dat haer Ho: Mog: sich alsnoch refereerden tot haer voorige verklaringhen, dat sy het Tractaet van Southamton hadden punctuelijck nagheleeft: ende noch na leven souden; indien zijne Majesteyt gheliefde desghelijckx te doen. Wel verseechert sijnde dat de Coningh van Spangien de Palts by handelingh niet soude weder geven: als noch in't eynde van dit Jaer; de Vrede met Spangien gheslooten worende / ghebleeck. Oock het werck niet te sijn in Spaensche handen alleen: maer soo wel van den Keyser / als van Beyeren dependeerende: derhalven de vraage: of de restitutie vande Palts was een vande Fundamenten van dat Tractaet? niet te propoost en quam. Sijnde oock geen apparentie tot het ander point: namelijck de vryheydt deser Provintien: alsoo Spangien van een Treves, niet van absolute Vrede of affstant van sijn recht wilde handelen. Ende aengaende de saecke van Amboina: verklaerden ten hoogsten genepcht te sijn om met zijn Majestept van Groot Brittannien te blijven in alle goet vertrouwen ende vruntschap / tot conservatie van desselfs Coninghs gunst tot desen Staet / en rijpelijck gheleth hebbende op de aenbiedinge bande Engelsche getuyghen door welgedachte Heer Ambassadeur ghedaen / om met eenighe bygheboechde restricten over de saecke van Amboina, door de ghedeligeerde Rechters gehoort te worden / dat haer Ho: Mog: souden konnen toestaen: dat de gemelte getuygen in sijn teghenwoordighept wierden verhoort / ghevraecht en geconfronteert / soo over de interrogatorie daer op deselve alberepts hadden getuyght / als op allen anderen die de voorsz Rechters op aenhouden van partijen / ofte ex officio tot bericht ende onderscheydinge van de saecke naer ghelegenthept noodich souden achten / om definitive recht en uytspraeck te doen / en by soo verre d'een ofte de andere partije sigh over sodanige sententie mochten beswaert vinden / dat deselve in dat gheval souden mogen komen in revisie / op behoorlijcke forme ten nasten by / met de Hoven van Justitie / in Holland over een komende te bespreecken aen Neutrale onpartijdige persoonen te defereeren / voorbehouden sijne Hoochstgedachte Majestept en haer Ho: Mog: een yeghelijck sijn goet recht. 1630.

Korts daer na wiert Engelant seer verheucht deur de Geboorte van een jongen Prins van Wales, daer van de Koninginne gelach op den negenthienden May, deselve tijdinghe alhier komende: wiert deur de Heeren Huygens, Noortwijck ende vander Dussen, aen de Koningh en Koninginne van Beemen ghedaen de congratulatie: sulck wiert aen den Koningh van Groot Brittannien gedaen by Missive / ende tot teecken van blijtschap ende eere wierden hier de blocken ghelupt / pickstonnen ghebrant / en't Canon los geschooten. De Koningh notificeerde aen haer Ho: Mog: oock korts daer nae dese geboorte deur een expres schrijvens. De Resident Carleton quam daer nae by den Heer Schaffer ter Vergaderinge: praesideerende in sijn discoersen: verhaelende dat d'Edelman / die de Brief van de gemelde geboorte hadt gebracht / noch hier was; gevende haer Ho: Mog: in bedencken / ofte deselve niet goet souden vinden op den selven Edelman te letten / ten eynde dat hy wel ghesindt naer Engelant mochte komen te vertrecken / alsoo hy daer te Hoof wel gesien / ende in goet credijt was. Hy versocht oock dat haer Ho: Mog: soude willen communicatie geven: van't geene tusschen den Heer Ambassadeur de Beaugy, ende haer Ho: Mog: Gedeputeerden / op Saterdagh lestleden was besloten en gearresteert / op dat hy daer van publico nomine bericht sijnde: daer van des te seeckerder aende Hooghstgedachte Koningh van Groot Brittannien advertentie doen mochte / alhoewel hy vertrouwde dat daer niet anders en was besloten: als het geene dat soude strecken tot voordeel bande Contrahenten ende haere Vrunden. Op't eerste point wiert goet gevonden het selve ongemerckt te laten passeeren. Op het tweede point sijn versocht de Heeren Noortwijck, Bas ende Vosbergen, om sommierlijck te notificeeren aende Heeren Ambassadeurs van Dennenemarcken, Sweden ende Venetien, den inhout vande Alliantie met den Coningh van Vranckrijck besloten / ende datmen dubbelt van de selve Alliantie soude stueren aende Heer Ambassadeur Ioachimi, om oock sommierlijck aende Coningh van Groot Brittannien gecommuniceert te worden / gelijck oock mede dubbelt ghesonden wiert aende Heer van Oosterwijck, om by gelegenthept hem te dienen daer't behoorde / voorder is oock ghereselveert Coppe van de voorsz Alliantie te stueren aende respective Provintien / ende bande Provintie van Stad en Landen alleen versoecken ratificatie / alsoo de Heeren Gedeputeerden van deselve Provintie de voorsz Alliantie hadden geteeckent / met verklaringhe aen haer Ho: Mog: van't selve te doen / op't behagen van haer principalen.

De solemnitepten des Doops vanden Prins van Wales waren als volcht: Milord Montaigu wiert ghesonden in Vranckrijck, om de Koningh ende de Koninginne Moeder te nodigen tot Gevaders of ghetuyghen. Eer hy weder quam / was de Doop alrede gheschiet: namelijck's Maendaechs den seventienden Iuny, in't Coninckliijck huys St. Iames, alwaer hare Majestepten sich hadden geretireert om de besmettelijcke sieckte / doen in die Landen aengaende / inde presentie kamer vande voornoemde Prince wierde opgherecht een verhemelt met alle Coninckliijcke ornamenten daer toe behoorende. Doop vande Prins van Wales.

De kamers en trappen daer de ceremonie passeerde / wierden seer rijckelijck met Tapijten behanghen / den inganck vande Trap tot de voor Capelle was met een pallissade van beyde zijden. 't Voorste vande Capel was van onder ghetapisseert / ende't bovenste deel was gheciert met de alderhoostelijckste Schilderyen die souden konnen gesien worden.

In't midden vande Capel was een acht hoechig Conneel soo hooch als de plaetse lijden mochte opgherecht / met dubbelde Balustres van twee passagien rondom het eene / tegen over den ingangh vande Kercke / ende het ander om den altaer / de Trappen waeren alle met Tapijten overdeckt / ende de Balusters met gout laecken.

Daer was een verhemelt over den fons ofte Doop-

bat /

1630. dat / het welck al van bergult silver was / overdeckt met een seer fijn Lijnwaet tot dat den Doop soude geschieden. Aen het Hoogh eynde der Capelle waeren twee Traverssen / ende elck in twee geseparceert / en met trappen tot steunsel vande voet of basie van het fons ofte Doopvat / het een der voorsz Traverssen was aen het zuydt eynde van het Toneel voor den Prince ende Dame sijn Moeder / en het andere aende Noortsijde voor de Gedeputeerde van beyde Princen / alles van onder met Tapijten bedeckt.

Noch werdender ghemaeckt aen beyde sijden twee Gallerijen voor de musicanten / voor die men noemt de Ientelmen of Edelieden van des Coninghs Capelle, ende de ordinarisen Capelanen.

Omtrent ten vier uyren des selven daegs nae de middagh / wierde de Prince uyt de Camer vande Minnemoeder in sijn presentie Camer gebracht / alwaer hy opghewacht wierdt van veele groote Heeren ende Dames, vande Raetsheeren des Rijcks / vande Milord Maire ende Schepenen van Londen. Uyt die Camer begonde men te marcheren / passerende voor de presentie Camer des Conings ende de Zael vande Gardes afgaende na de groote Camer.

Van het onderste vande trap tot binnen de voor-Capelle / waren ses Barons dragende een Hemel over hem / als oock in 't wederom komen desgelijcks.

Aen de deure van de voor-Capelle waren de Bisschop van Londen, Deecken van de Capelle / de Bisschop van Winchester, Klerck van het Oratorie, ende den grooten Aelmoessenier / die hem (met hun kostelijcke Casuffels gekleet) verwachteden en sijn Hooghepdt ontfingen: daer naer passeerende / inmediatelijck voor hem gaende tot binnen in de Capelle.

Soo haest als de Prince de deur van de voor-Capelle gepasseert was / begonden de Orgelen / sonder eenige andere Musijcke te speelen / tot dat de Prince / de Gebaders ende Gebaderinnen plaets ghenomen hadden: welck waeren de Coningh van Vranckrijck, met den Prince Palatijn, gherepresenteert zijnde voor de Heeren Hertogh van Lenox, ende Marquis Hamelton, en de Reyne Mere, voor de Hertoginne van Richemont: hadden oock haer plaetsen in Gestoelten aen de rechter zijde bupten ende rondtom het Fons.

De andere Heeren waeren gheplaets aen de slincker zijde van de Capel / ende de Dames aen de ander zijde.

Soo haest die alle haer plaetsen ghenomen hadden / tradt den Deecken van de Capelle naer den Altaer, ende begon den Vesper ofte Avondt-gebedt op te singhen / de Musicanten ende Jentelmen van de Capelle songhen met hem na de gewoonte. De Confessie gedaen zijnde / spraeck de Deecken alleen de absolutie, ende wederom het Gebedt des Heeren met hun alle te gelijck / ende daer na den Cantica.

Dat ge-eyndight zijnde / wierde de Prince ten Doop gebracht / ende van de Deecken der Capelle gedoopt / geassisteert van de Klerck van de Oratorie, beyde seer rijckelijck bekleedt / dichte by ende rondtom het Doop-Fons waren niemandt meer als de Prince met sijn Gebaderin ende by de Gebaders.

De Dame die voor dien dagh tot Gouvernante was ghenomen / ende de Dame die den Prince op de armen droegh / met beyde de Heeren die haer assisteerden / en de drie Graven die de slippen droegen / bleven daer voor staen / om den Prince naer den Doop weder aen te baerden.

De Prince Charles ghenoemt zijnde / ende Gedoopt na de gewoonelijcke Ceremonien / wierde wederom gesongen yets tot die occasie gepast.

Het welck ghedaen zijnde / de Heraulten, welcke assisteerden den Coningh d'Armes, op den Tptel vande Iarriere, staende by het Balustre, 't welck het Fons besloot / keerende sich de voornoemde Coningh d'Armes nae het Westen / proclameerde des Princen Titulen met luyder stemme: namentlijck Prince van Engeland, Schotlandt ende Yerlandt, ende Hertogh van Cornvaile, &c.

Soo haest de Coningh d'Armes de Titulen ghepubliceert hadde: begosten de Trompetten van de voor-Capellen te blaesen / daer naer leesde de Capellaen van de Capelle aen den Altaer de thien Geboden, met de Collecte die voor het Gebedt van de dagh quam / als oock die voor den Coningh: midtsgaders die daer naer volghende verssetten: ende doen begon de Musijcke voor d'Offerhande: daer op wierde het Koninclijcke Kindt aen de Capelle gebracht / daer den grooten Thesorier voor hem Offerde / ende den Deecken van de Capelle ontsingh den Offer / aenhebbende sijn Casuffel. 1630.

Na dat de Prince weder in sijn plaets gebracht was / Offerden de Gebaders ende Gebaderinnen elck bysonderlijck / gelept zijnde van ende tot hare plaetse / voor den grooten Camer-Heer.

Die Offerhande ghedaen zijnde / leesde de Capellaen van de Capelle de drie Collecten, voor den Koningh / voor de Coninginne / ende voor den Prince / als oock die voor dien dach bequaem: ende aldus eyndichde den dienst met de Benedictie ofte segeninghe. Daer naer brachten de Baronnen daer toe bestelt / een Becken van binnen den Capelle om den Gebaders en Gebaderinne de handen te doen wasschen / onder het welck de Orgelen wederom speelden; hebben alsoo de handen ghewasschen / ginck een yeghelijck in de selve ordre uyt de Capelle / gelijck sy daer in gegaen waren / en keerden wederom den selven weeh als voren / tot datse quamen in der Coninginne kamer / ende in de Bed kamer wierde de Prince aen de Koningh ende Koninginne overghelevert / om van de selve haere segheninghen te ontfangen / ende van daer in de kamer van de Minne of Voester.

Eyndelijck soo bliesen de Trompetten ende sloegen de Tamboers / en hoden op het poortael van St. Iames, en van daer op de grote Zael van 't Koninclijck Paleys / van op de klock Toorn van St. Paulus, ende op den Tour van Londen wierde een signael ofte teycken gegeven / alwaer menichte van Geschut wierde los gheschooten / als oock op de schepen die ontrent de Stadt Londen lagen.

's Avonts wierden menichten van vreughde vieren in de stadt van Londen, en in 't Paleys van Westmunster gehant / met uytroepingen en teycknen van publijcque verheugingen.

Alreede in het verleden jaer is gesecht / dat de Koning van Denemarck voor de Luckstadt op de Elve alle schepen dede ophouden; van de selve / ende van de inhebbende waren opgemachtighlijck voorder eenen nieuwen Tol / tegen recht ende teghen het Hamborger Privilegie. Ende om dat de Koningh wel voorsach dat het by desen Staet soude lichte veroorsaecken: soo heeft hy hier waerts gesonden den Ambassadeur Arnefelt; die den tweeden Mey audientie hebbende / seyde hier waerts ghecommitteert te sijn / om voor eenighen tijdt by haer Ho: Mog: te residieren / verseeckerende de selve van de goede en sincere affectie van de Koning tot desen Staet / ende dat sijn Majesteyt sich ten hooghsten wilde laeten gheleghen zijn aen de goede correspondentie met de selve / presenterende daer toe te contribueeren alle goede debvoiren ende officien / waer op den Ambassadeur is bedanckt / ende van weeghen haer Ho: Mog: verklaert / dat haer sijn persoon ten hooghsten aenghenaem was / met bypoeginghe dat sy van haer sijde / sich ten reguarde van den Koningh in alles verhoonen souden als men van goede vrunden ende naerbuyren soude komen desireren / met voordere complimenten daer toe dienende. Deensche saken: Ambassadeur Arnefelt: Luckstadtsche Tol.

Den een en twintighsten Mey hadde hy een tweede audientie / waer by hy seyde dat den Koningh zijn meester / ghedurende den oorloch met den Keyser veel kleynicheyts en wederwaerdicheyts van die van Hamborgh was besegent / en dat zijn Majesteydt by retorsie hadde voorgenomen op den Elve stroom tegens die van Hamborgh te procedeeren / met invorderinghe van seeckere Impositien op de schepen ende goederen / de voorschreve Stroom op ende af varende / en die van Hamborgh toebehoorende, sonder dat nochtans de meeninge ende intentie van de hooghstgedachte Coninck in het minste was de schepen ofte goederen van de Inghesetenen deser Landen noch oock van eenige andere vrunden ende Naebuyren daer mede te bezwaren / verhalende hier nevens

1630. de ghelegenthept der Proceduren / ende datelijckheden daer op gevolcht / om voor te komen dat haer Ho: Mo: met egeen sinistre relatien van weghen die van Hamborgh, soude moghen worden ghepreoccupeert: ende heeft de Heer Rantwijck ter Vergaderinge presideerende / naer gedane complimenten upt den naem van haer Ho: Mog: verklaert / dat de selve bereyt waeren / om alle goede officien ende devoiren te doen aenwenden / ten eynde de misverstanden / die tusschen zijn Hooghstghedachte Majestept en voorgemelte stadt waren ontstaen / geassopieert mochten worden.

Wat de Ambassadeur hadde ghesept dat de Schepen van desen Staet van de Luck-Stadsche Tol souden werden verschoont / dat bleeck den dertichste Mey anders: want de Heeren Veltdriel ende Schaffer ter Vergaderinge van haer Ho: Mog: representeerden dat de Officieren van de Koninck van Dennemarcken tot Gluck-Stadt op de Elve twee en veertigh Schepen upt Vrieslandt ende twaelf uyt Stadt en Lande respectivelijck varende naer Hamborgh, hadde bezwaert met de pretense Tol, tot groot nadeel en prejuditie van de Commercie deser Landen / op de voorsz Stadt. De Heeren Bas, Veltdriel, ende Schaffer, wierden versocht om hier over met de Ambassadeur van Dennemarck te spreken / en te vertoonen dat dese procedupren directelijck contrarieerden de verklaringh te vooren ghedaen / ende dat de continuatie van dien / voor den Staet deser Landen soude zijn ondragelijck.

Oresuntsche Tol. Klachte daer over

Ondertusschen quam oock klachte van de Denemarcksche excessen in den Sont. Hy heeft ghepoocht het eerste te excuseren op den grooten noot ende onghelegenthept van den Coninck / ende ongheregelthpden van de Officieren van den Koninck in de Sont, ende op het tweede point heeft hy geantwoort / niet te konnen gheloven dat de Schipperen deser Landen sedert veerthien dagen ofte drie weken / herwaerts den voorsz Tol hadden betaelt / maer dat sulcks daer bevoorens gheschiet moest zijn / al eer den Coninck ordre hadde gestelt / ende zijn Officieren desselfs meninge ende intentie te recht begrepen / versoeckende dienvolgens Coppe van de Informatie / met presentatie van soodanighe devoiren te willen doen by schrijvens aen zijn Hoogstgedachte Majestept ten eynde dat de klagende Schippers de betaelde penninghen mochten werden gerestitueert, des onaengesien is goet ghevonden / datmen het eerste en tweede point hier vooren aengeroert / aen den meer hooghstgedachten Coninck by brief soude representeren / en daer van versoecken reparatie na behoren / en dat in het toekomende / soo wel in de Sont, als op de Elve sodanighe ordre mocht worden gestelt / dat de Ingheseetenen deser Landen bupten redenen van klachten wierden ghehouden / maer daer op is geen restitutie gevolcht.

Oorlogs saecken.

't Oorloch raeckende: haer Ho: Mog: hebben den vyf en twintighsten January deses Jaers betracht dat de Heer Prins met groote sorgvuldighept en sonderlinghe affectie den welstant deser Landen in beel ende verscheyden occasie ghelucklighlijck had bevordert / en als noch aen ende aen was doende / ende vastelijck vertrouwende dat den Hooghgebooren Jongen Heer Wilhelm zijn Hooghgemelte Excelentie soon soude dragen gelijcke affectie tot der Landen welstant / en daer in volghen de voetstappen van zijn Heeren Vader / Grootvaeder / Oom / ende Voorouders / hebben / om daer toe vaste Fundamenten te leggen / goetghevonden te authorisseeren en committeeren den welghemelten Jonghen Heer Prins Willem tot den Staet van Generael over de Cavalerye deser Vereenighde Nederlanden / en dat op het Tractement daer toe in den staet van Oorloch te Lande uptghetrocken / en by de Provintie van Hollandt tot haren last genome / en daer en boven met alsulcke preminentien en Hoochept / als zijn meergemelte Excelentie den selven Staet hier bevoorens hadde bekleet / versoekende haer Ho: Mo: de selve zijn Excelentie dat hy voor aengenaem gelieffde te houden de collatie van het voorsz Generaelschap op zijn Soon; daer van 't sijner begeerte Commissie gedepescheert wiert in behoorlijcke forme.

Prins Willem wort Generael van de Cavallerye.

Ter stont in Februario heeftmen de ghedachten laten gaen op de Campaigne. Den President den twaelfden ter Vergaderinge verhaelt hebbende dat zijn Excelentie gesept had meer en meer dagelijcks te worden geadverteert van de groote desseins ende sorloghs preparaten van den Vyandt ende sijne adherenten in het Rijck / om dese Landen met gewelt aen te tasten / ende daerom voordeelde noodich te zijn / dat de Provintien by missive van haer Ho: Mog: serieuselijck wierden versocht de Compagnien over twee Jaren / tot vijfthigh in ghetalle gheright ende nu gereduceert op hondert koppen te verstercken tot twee hondert elck / die gheene die t' haerder repartitie waren staende / is de selve aenschrijvinge ende versoeck alsoo met een geraisonneerde missive gedaen te worden / goetgevonden. 1630. De vijftich Compagnien elck op twee hondert koppen.

Belangende de verwisselingh der wedersijts gevangenen te water is in Iunio weder tot Rosendael tusschen de Heeren van Marquette en Berckel ghehandelt: van dese zijde wiert last ghegeven de selve te slupten op voorgaende voet: dan wat belanghde het gesustineerde van de Heer van Marquette Gecommitteerde van des Vyandts sijde / om in dese tegenwoordige wisselinge te begrijpen seeckere twee Iesuyten tot Rees gevanghen / en tegens beloste van Rantsoen te betaelen ter somme van ses hondert gulden los ghelaten / als oock mede seecker geestelijck persoon / tot Bergen op Zoom gevanghen / hebbende rantsoen ghemaeckt tot vijf hondert gulden / wiert de Heer Berckel ghelast alle mogelijcke debvoir te doen / om de voorsz drie personen upt de te slupten wisselingh te excludeeren / doch het selve niet komende geobtineert worden de voorsz wisselinghe met de meeste mesnage van het Landt te slupten in sulcken ghevalle / teghens de voorsz drie personen van deser sijde wederom soo veel bedingende als het mogelijck was; dan hebben de Heeren Gedeputeerden van Utrecht ende Over-Yssel, mitsgaders Stadt en Landen verklaert / niet te konnen verstaen / dat het rantsoen / het welcke van wegen de voorsz drie personen / ende andere soude mogen worden betaelt / soude komen tot laste van het Landt / wijders wiert ghereserveert te resumeeren de ordre op het bevelen van de Zee gearresteert / als oock het Placcaet hier bevoorens tot verschepdene repsen geemaneert / op de manninghe en monture der Coopvaerderp Schepen mitsgaders het maecken van Admiraelschappen / ende het selve gedaen sijnde / met alle goede officien en mogelijcke devoiren de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslandt soecke te bewegen / datse het voorsz placcaet in hare Provintie wilden doen practiseren / na zijn Inhout / met verklaringhe dat haer Ho: Mog: ghemeynt waren / dat van nu voortaen (ingheval de bupten vermoeden nochmaels wisselinge / der wedersijts ghevangenen ter Zee ofte te water gedaen soude worden) daer inne niet souden worden begrepen / de personen die by den Vyandt ghevangen souden mogen worden op schepen in conformite van het voorsz placcaet / die gemonteert ofte varende / en op de Ingesetenen deser Landen sich ter Zee ghenerende hier van egeen ignorantie en quaemen te pretendeeren / wiert goedt ghevonden daer van een waerschouwinge by placcaet te doen. Wisselingh van gevangenen.

Met de veltocht isser langhsaem gegaen. Den twee en twintighsten Iuny heeft de Heer Harsolte ter Vergaderinge presiderende haer Ho: Mog: voorgedragen / dat sijn Excelentie hadde vermaen ghedaen / haer Ho: Mog: wilden gedachtigh zijn / dat hy sedert eenige gerupmen tijdt herwaerts de Provintien hadde ghetracht te bewegen om haer saecken daer nae te belepden dat een goet Legher versien na behooren tot voordeel van desen Staet te velde ghebracht mochte worden / ende dat hy voor zijn persoon sich altoos gereet en berept hadde gehouden / om den Staet deser Landen dienst te doen / en sich daer toe alnoch berept ende ghereet was houdende / voegende daer by dat zijn E. het Leger aen het marcheren soude komen brengen binnen den tijdt van veertien daghen naestkomende / als by haer Ho: Mog: daer toe wierden ghefurneert alle de behoeften ende nootsaecklijckheden / willende over sulcks ontschuldigh gehouden zijn / dewijl het aen zijn persoon / noch aen zijn devoiren niet en hadde ghemanqueert / van de swaricheden ende onheplen / als oock Interessen ende naerdeel / Velttocht.

die

1630. die den Staet van Lande door het achterblijven van een Welt Leger alberepts abergekomen mochten zijn / ofte noch souden moghen overkomen ende lijden / en dat alle het selve geimputeert worde / aen den gheenen die in gebreck waren ghebleven van haer syde te furneren dat tot een Veltleger behoorde. Men heeft zijn Hooghgemelde Excellentie voor zijn goede voorsoorgen / aenghewende debvoiren / en aengeboden dienst ten hoogsten bedanckt / ende versocht / daerinne te willen continueeren; en is daer naer by alle de Provintien verklaert dat haer principaelen in het versochte Millioen tot een Welt Legher hadden ghetonsenteert / ende by de ses Provintien noch verklaert / datse haer gelast vonden op de lichtinghe der Waert-gelders, en gereede te zijn tot het Furnissement van haer respective quota in de eerste viermael hondert duysent guldens; maer de Heeren van Hollant sustineerden / dat het gheheele Millioen contant in baeren ghelde behoorde op ghebracht te worden: ende in der daedt hadden sy lieber den voortganck van den Treves.

West-Indische Compagnye. De West-Indische Compagnye heeft niet lichtigh gheweest: Als gheanimeert deur het veroberen van de Silver Vloot. Na rijp overlegh / wat men soude ter hand nemen / viel het oogh weder op Brasyl: ende spectaet op Pernambuc, om de gelegenthept van de plaetse / en rijcke trafijcke / die aldaer valt in suyckere ende Brasil-hout. Om dit dan uyt te voeren / wiert al terstont na het inbrenghen van den rijcken buyt / ghebreghen in de Baye van Matanca in het verleden Jaer / by de Vergaderinghe der negentienen verkooren tot Generael over de Vloote Hendrick Loncque, die het verlede Jaer als Admirael onder den Generael Pieter Pieters Heyn de Vloote van Nova Hispania hadde helpen nemen. Vloot na Pernambuco. Hy Heyn nu by den Prins ghestelt zijnde Luytenant Admirael van Hollandt / een van de honorabelste van desen Staet: ende permanent. Nu by 't Landt tot Admirael wierden gekoozen Pieter Adriaens Ita, en tot Vice-Admirael Iooft van Trappen, geseght Banckaert, ende tot een Over-hooft ofte Colonel over het Krijghs-volck wierdt verkooren de Heer Diderich van Waerdenburg, met drie Luytenants Colonels / ende een Sergeant Major. Tot dit desseyn wierden ghestichtt seer veel Schepen / die op verscheyden tijden (alle niet tevens konden gereedt vallen) uyt dese Provintien zijn uytgheloopen. Voor eerst: soo liepen uyt Zeelant den seventienden May / dese naerbolgende Schepen ende Jachten: De Princesse Amelia, daer den Vice-Admirael op voer / groot over de drie hondert Lasten / gemonteert met twintigh metale stucken: waer onder waren twee, schietende vier en twintigh pont pfers / ses schietende achtien pont / ende thien schietende twaelf pont: ende achtien gotelingen / en gemant met drie hondert vier en vijftigh mannen. De Swane, groot twee hondert en vijftigh lasten / met vier metale / ende achtien pfere stucken / hondert en veertig matroosen / ende vijf en tnegentig soldaten / Capiteyn Samuel Lucas. De Gulde Son, groot hondert en tsestigh lasten / gemonteert met vier metale stucken / ende sestien pfere / ghemant met negen en tachtig matroosen / ende twee en veertigh soldaten / Capiteyn Iacob Huygen. 't Schip Domburgh, groot hondert en dertig lasten / met vier metale / ende achtien pfere stucken / met acht en tachtig matroosen / ende acht en dertigh soldaten / Capiteyn Cornelis Loncque van Vlissingen. Het Schip de Leeuw, groot hondert en twintigh lasten / met twee metale / ende veertien pfere stucken / met negen en tsestig matroosen / ende veertigh soldaten / Capiteyn Adriaen Knaep. De Meerminne, groot veertigh lasten / met vier metale / ende vier pfere stucken / ende drie en veertig mannen / Capiteyn Martinus Dirck. Uyt Texel gingen 't sepl den drie en twintighsten Juny 't Schip Hollandia, groot drie hondert lasten / gemonteert met twaelf metale stucken / ende twee en twintigh pfere / gemant met hondert en vijf en twintigh matroosen / ende drie en tnegentigh soldaten / Capiteyn Thomas Sickes. De Salamander, groot drie hondert lasten / ghemonteert met ses metale stucken / schietende vier en twintigh pont pfers / ende twee geslagen Falconets, ende dartigh pfere stucken / met hondert vier en dartigh Boots-gesellen / ende Soldaten naer advenant / Capiteyn Pieter Fransz. De Fama, groot drie hondert lasten / met ses metale stucken / schietende vier en twintigh pont pfers / ende twee geslagen Falconetten, ende dertigh pfere stucken / met hondert en dertig Bootsgesellen / ende soldaten naer advenant / Capiteyn Oucke Douwes. Amersfoort, groot twee hondert lasten / met acht metale / ende achtien pfere stucken / met seven en tachtigh matroosen / ende Soldaten naer advenant / Capiteyn Dirck Symonsz van Medenblick. De Provintie Over-Yssel, groot hondert en tsestig lasten / met acht metale / ende achtien pfere stucken / met seven en tseventigh matroosen / ende vier en dertigh soldaten. De Bracke, groot tsestigh lasten / met ses metale / ende acht pfere stucken / ende vier en veertigh matroosen / Capiteyn Ian Vos. Ende den seven en twintighsten der selver maent / in het Goereesche-gat, het Schip Amsterdam, daer de Generael Loncque op was / groot vijf hondert lasten / gemonteert met vier en twintigh metale stucken / ende achtien pfere / gemant met honder vijf en vijftigh matroosen / ende hondert en seven soldaten / Capiteyn Pieter Willemsz. Den Hollandtschen-Thuyn, groot vier hondert lasten / met sestien metale / waer onder waren ses, schietende vier en twintigh ponden pfers / ende twee en twintig pfere stucken / met hondert en achtien matroosen / ende hondert en twee soldaten / daer den Admirael Pieter Adriaensz op ging / ende Capiteyn op was / Allert Ians van Griet. De Provintie van Uytrecht; groot drie hondert lasten / met acht metale / (daer onder waren ses, schietende vier en twintigh pont pfers) ende twee en twintig pfere stucken / met hondert en achtien matroosen / ende acht en tsestigh soldaten / Capiteyn Heyndrick Jacobsz Cats. De Swarte Leeuw, groot hondert en tachtigh lasten / met vier metale stucken / schietende achtien pont pfers / ende twintigh gotelingen / met twee en tnegentigh Boots-ghesellen / ende vijf en tnegentigh soldaten / Capiteyn Marcus Maertensz. En het Jacht den Swarten Ruyter, groot sestien lasten / met veertien gotelinghen / ende vier en veertigh matroosen / Capiteyn Hendrick Joosten: Alle van de Kamer van Amsterdam; ende het Schip Uytrecht van de Kamer van de Mase: wesende Schout by nacht Cornelis Claesz Melckmeyt, groot drie hondert lasten / gemonteert met seven metale / ende acht en twintigh pfere stucken / met hondert twee en veertigh matroosen / ende vijf en tachtigh soldaten. Den Gouden Leeuw, groot hondert en veertigh lasten / met twee metale / ende achtien pfere stucken / met acht en tseventigh matroosen / ende tsestig soldaten / Capiteyn Iacob Teunisz van Delft. Uyt de Kamer van 't Noorder-quartier, liep ten selven tijdt uyt het Schip Munnickendam, groot drie hondert lasten / gemonteert met ses metale stucken / ende vier en twintig pfere / met hondert en veertigh matroosen / ende vijf en tseventigh soldaten / Capiteyn Pieter Fredricx Nassou. Ende het Schip Enckhuysen, groot twee hondert en dertigh lasten / met acht metale / ende twintig pfere stucken / met vier en tnegentigh matroosen / ende een en vijftigh soldaten / Capiteyn Laurens Klaesz den Boer. Het Jacht den Oyevaer, groot tnegentigh lasten / met twee metale / ende achtien pfere stucken / met ses en vijftig matroosen / en negen soldaten / Capiteyn Pieter Symonsz. Wegen de Kamer van Stadt en Landen, liepen uyt den drie en twintigsten julp / 't schip Stad en Landen, groot hondert lasten / met twee metale / ende veertien pfere stucken / met twee en tsestig matroosen / ende twee en tseventigh soldaten. Het Jacht de Vos, groot tseventigh lasten / met vier metale / ende thien pfere stucken / met vier en vijftigh matroosen / ende drie en twintigh soldaten / Capiteyn Claes Hendricksz. De Swaluwe, groot dertien lasten / met vier metale / ende ses pfere stucken / met ses en dertigh matroosen / ende vijf soldaten / Capiteyn Hendrick Hendricksz. Ende den tweeden Julp / het Schip Groeningen, groot drie hondert lasten / met twaelf metale / (waer onder twee die vier en twintigh, ende vier die achtien pont pfers schooten /) ende twintigh pfere stucken / met hondert en thien matroosen / ende hondert soldaten / Capiteyn Symon Volckersen Bobbert. Den Generael Loncque, aldus den seven

1630.

Generael Loncke loopt uyt t Goereesche-gat

1630. seven en twintigsten Julp upt het Goereesche-gat vertrocken zijnde / quam den veertienden Julp daer aen volgende / in 't gesicht van de Barles, alwaer den eersten algemeenen Rendevous gheſtelt was / ende bleef daer bp houden / ende krupsten tot den seventienden: stelden als doen van daer sijn Cours naer de Canarische Eylanden, ende het Jacht den Oyevaer na St. Maria, in de Vlaemsche Eylanden, om alle de Schepen ende Jachten / ende insonderheydt de vier Zeelandtsche Schepen (die eenige tijdt voor hem uptgevaren waeren) te soecken / en bp een te brengen: haer laten weten / datse aldaer niet langher en souden hebben te vertoeven / als tot den sesten Augusti: ende dat voorts soude haer beste doen / om tegen den vijfthienden bp hem aen de Canarische Eylanden te wesen. Hp quam met sijne bp-hebbende Schepen den twee en twintighsten Julp in het gheſichte van Porto Sancto ende Madera, deden te mets op vreemde Zeplen jacht; doch bp gebreck van heel wel-bezeplde Jachten / en konden daer geen avantagie op bekomen. Den vier en twintigsten sagen sp de Eplanden de Salvages, en quamen des anderendaeghs ontrent het Eylandt Teneriffe, zijnde de tweede Rendevous-plaetse; vonden aldaer vijf Schepen van de Vloote / die den drie en twintigsten waren uptgeloopen: te weten / Hollandia, de Fama, Amersfoort, en de Jachten de Swaluwe en de Havick, die haer voordere Compagnie van de Barles, na de Vlaemsche Eylanden hadden afgesonden: waren den dertienden Iuny gekomen op de hoochte vande Barles, en souden 's anderen daeghs de Vos ende Swaluwe tusschen de Barles deur om naer de Schepen upt te sien. Over-Yssel jaegde daer een Barcke aen strant / van welcke het volck over boort springende sich met swemmen aen het Landt salveerde; den vijftienden waren dicht voor de Riviere van Lisbona gheweest / telden daer sesthien Schepen het eene heel groot / de andere van alderhande slach: ende alsoo daer niet vernaemen vande Gheneraei / en haer bestemde tijdt upt was / waeren voorts geloopen; hadden onder het Eplandt St. Michiel noch een passaet Bercke aende wal gesaecht / de welcke strackx voor haer oogen aensticken stiet / en het volck salveerde sich te naeuwer noot aen het Landt; en naer dat hier ontrent hadden bpghehouden tot den achtienden Augustp / soo is den Swarte Leeuw en den Ouwevaer weder bp hun gekomen / nevens de Scheepen de Saelmander, de Provintie Over-Yssel, het Jacht de Bracke ende de Vos, die sp ontrent de Vlaemsche Eplanden hadden gevonden / doch de vier Zeeusche Scheepen / onder de Commandeur Lonck en hadde zp daer niet vernomen: waren daer mede nu in alles sterck sestien soo Schepen als Jachten / behalven het Schip Amersfoort en het Jacht de Swaluwe, die nevens den persoon vande Admiraei aen het Eplandt groot Canaria waren gebaeren / om te besien ofte daer eenigh vars waeter soude te bekomen sijn. De Gheneraei wiert te raede / dese sijne Schepen te verdeelen in twee Esquadres / de eene helft hieldt den Generael bp sich om de Oost van Punta de Naga, en de ander helft ging met de Schout bp nacht / om de west van het selve point: doch wenden alle etmalen op een bestemde tijdt teghens den anderen over / om bp Oosten Punta de Naga, alle avonden weder bp den anderen te koomen / hielden de Jachten 's nacht dicht onder de wal / ende met de Scheepen een stuck in Zee: niet tegenstaende dese goede ordre en naeuwe wacht en deden gheen vreemde seplen op: alleenlijck op den dertienden Augustp wierdt bp de Jachten een Spaensche Barcke tegen de Wal van groot Canaria ghejaeght / die stucken stiet / sonder dat de onse daer eenigh profijt van bequamen. Den negentienden quamen beyde de esquadres weder bp den anderen / en den drie en twintichsten met 't kriecken vanden dage bevonden haer tusschen de Eplanden van groot Canaria ende Teneriffe onder de Coninckljjcke Vloot van Don Frederico de Toledo, genoeghsaem omsinghelt ende beset. De Vloote was sterck inde veertigh Seplen / den meestendeel al seer groote scheepen / ende den Generael en hadde niet meer bp hem als zijn Esquadre soo Schepen als Jachten; te weten Amsterdam, den Hollantschen Thuyn, de Fame, de Provintie van Utrecht, Over-Yssel, de Goude Leeuw, de Swarte Ruyter ende de Brack. De Hollantsche siende doen den dag ter degen boor brack / dat het een soo machtighen Vloote was / deden haer best den loef van haer te bekoomen / en wendent om den Oost / om soo het mogheljck ware bp die middel boven den hoeck van Canaria te legghen: dan koomende bp den hoeck / en konden daer niet boven seplen / suicx dat genootsaeckt wierden te wenden / en door een gedeelte van des vpants Vloote te seplen. Tegen de middag wenden zp het om de Noort / de Wint liep Oost / Noort Oost / ende wackerde op de hant. Don Frederico dede mede sijn beste / doch alleen drie van sijne Scheepen / behielden den loef vande Hollantsche, door dien de meestendeel van hare Scheepen de Hollantsche ontsiende in het door seplen ruymte gaven. Onder die drie was een Admirael die sijn winpel vande voorstengh liet wapen / een groote partie waeren voorts dicht in lp vande Hollandtsche en oock een partye achter. De drie Loefwaertse scheepen bedreven schut geweer teghens de Fame, Provintie van Utrecht, de Goude Leeuw, en den Swarten Ruyter; die ontrent een Musquet schoot boven den Hollantschen Admirael ende Vice-Admirael waren / schooten met Canon ende Musquetten gelijck ofte het gehagelt hadde / en alhoewel al met den anderen heen seplende veele schooten wierden gheschoten / soo en verlooren de Hollantsche maer in alles twee Mannen in Over-Yssel, van dewelcke den Schipper een was. Een vande drie Schepen meynde soo het scheen des Generael Lonques Schip voor den Boegh aen Boort te leggen / doch miste en geraeckte eben in lp van hem / soo dat den Generael haer de ganssche Bagh voorts Laege in het voor bp gaen in lepde / soo datter groot gheschreeuw en gekerm in het selve Schip wierde ghehoort. De Hollantsche lietent voorts al naer Noorden over staen. Den Gheneraei Don Frederico naerderde ondertusschen seer / doch waer in lp van de Hollandtsche een stuck voor upt: ende wenden 't soo vroegh tegens de Hollandtsche over / dat lp geene der selver (die dicht bp den anderen hielden) en konde bezeplen / ende liet het doen een groot stucks weeghs / jae bp naer een mijl over staen. Teghen den abondt geraeckten de Hollandtsche boven Punto de Naga; drie van des Vpants Schepen waren noch te loefwaert / ende veel recht achter in het Baer-water van de Hollandtsche: doch de meeste part en konden op die Boegh boven het voorsz poinct niet liggen: de Hollanders lieten het voort den geheelen nacht om den Noort staen: den Spaenschen Admirael (die te Loef-waert was) boerden den gheheelen nacht een Vper / daer de Schepen (die boven het Punct waren gheraeckt) haer Cours naer stelden; des anderen daeghs 's morghens / saeghen de Hollandtsche maer elf Schepen van des Coninghs Vloote; den Admirael, ende noch twee Schepen / waren te Loef-waert dicht bp / ende de andere seven waren onder den Generael / was een stuck achter de Hollandtsche / die te Loef-waert waren / en waeghden niet op de Hollandtsche aen te komen: maer siende dat de Hollandtsche in soo goede Ordre bp den anderen hielden / ende de een den ander altijdt inwachten / wendent ende hieldent draeghende naer zijn achterste Schepen toe.

1630.

Spaensse Vloot onder Don F. de Toledo.

Naer dat Don Frederico met sijn Vloote haer ontrent een half uer hadde verlaten / so kregen sp weer drie Seplen in het gesicht: dan daer naerder bp-komende / sagen te wesen: de Vice-Admirael Blanckaert, nevens het Schip Enckhuysen, ende het Jacht Stadt en Landen. Ende hadden bp het Eplandt Madera gelaten het Schip Groeningen ende de Swaen, (bp haer hebbende seecker Scheepken datse ghenomen hadden) die alreede tot den ses en twintighsten Augusti soude bphouden. De Generael Lonque beducht zijnde / dat Don Frederico met sijn Vloote naer het Eplandt St. Vincent bp Cabo Verde moghte loopen / ende aldaer de Hollandtsche Schepen verrasschen: sondt den vijf en twintighsten het Jacht den Swarten Ruyter daer naer toe / om de Hollandtsche Schepen (die aldaer moghten vinden) te waerschouwen / datse op haer hoede soude zijn. Ende vondt den seven en twintighsten geraden / met de Schepen (die lp noch bp hem hadde) mede reghel-recht daer naer

verlaet de Hollantsche.

Digitized by Google

1630. naer toe te zeplen: doch liet aldaer boven Punto de Naga 't Jacht Stad en Landen: met ordre dat hem daer soude houden tot den laetsten der selver maendt/ ende uptsien naer het Esquadre vande Schout bp nacht/ mitsgaeders alle de andere Schepen die noch achter waren/ op dat hem mochten volghen. Doch sondt eerst eenighe Schepen voor de reede St. Cruz, om te besichtigen ofte de Vloote van Don Frederico, ofte eenighe van zijne Schepen daer geset lagen; doch deselve daer komende/ vonden daer alleen drie Spaensche Scheepen/ die onder het Geschut van het Casteel geset lagen/ en keerden soo weder bp den Generael. Ten selven daghe quam ook het Jacht de Swaluwe, het welck nevens het Schip Amersfoort nevens de Esquadre vande Schout bp Nacht beneden het Eylant Canaria geraeckt waren/ en quaelijck konden op komen/ doch vonden 's anderen daeghs daer aen de selve Schepen in Ly van het voorschrevе Eylandt. Dese Schepen waeren den vier en twintighsten voorleden een Spaensche Patache gewaer ghewordeu/ die sich onder onse Vloot onversichtelijck begaf/ meynende dat het de Vloote van Don Frederico was/ daer sp des Avonts te voren bp geweest waeren: het Schip Amersfoort verbolghde het selve/ en schoot daer na/ doch en wilde niet strijcken/ maer alsoo de Wint hart waepde/ quam 't door de Vloote heenen/ ende bot op het Schip de Salmander af/ die het selve verbolghde; ende niet tegenstaende den Admirael/ welckers Schip Amerfoort, den Mast door een quaede swier af gheseplt hadde/ ende scheut dede/ op datmen soude ophouden van jagen/ soo bleef het Schip de Salmander nevens de Vos ende Ouwevaer aen het verbolghen tot des middaghs ten twaelf uyren, als wanneer de Patache wel seven en twintig scheuten kloeckelijck uptgestaen hebbende/ door die inde Lijcken van zijn Schover Zepl ghetroffen was/ als mede met een schamp scheut in zijn Mast quam te strijcken/ ende wiert alsoo genomen. Dese Patache quam van St. Lucas en was van Cadiz geschepden den dertienden deser Maent/ daer waeren wel ses en vyftich zielen op/ waer onder vyf Vrouwen/ twee Kinderen/ wilden naer Cartagena, en was geladen met Spaensche Wijnen/ Vrande wijnen/ Tince/ Azijn/ Cappers/ Olye/ Oliven/ en alderhande Sijde Waren/ Gout ende Silvere Laecken. De Salmander setten daer volck op/ en sleppte het mede naer St. Vincent; Den Ghenerael ondertusschen zijn Reys vervorderende/ sagh den derden September Isla de Sal, en quam des anderen daeghs met zijn bphebbende Schepen onder het Eylandt St. Vincent, een vande Cabo Verdse Eylanden te reede. Vondt aldaer de vier Seelandtsche Schepen/ nevens het Jacht den Swarten Ruyter, als mede de Salmander ende twee Jachten/ die daer oock eben met de veroverde Patache aldaer ghekomen; Den Generael liet de Patache aldaer vertimmeren/ om dienst daer van te kommen trecken: monteerden die met thien Ysere Stucken/ ende steide daer op tot Capitepn Claes Adriaens vander Geest. 't Volck begon al seer met het Scheurbuyck ende andere siecktеn gequelt te worden/ soo dat goede verversinge haer wel noodigh was/ doch vonden aen dat Ghewesten/ van St. Vincent seer wepnigh Vocken/ dan alleen eenighe Schild-Padden/ ende Visch/ dewelcke oock haest quam af te nemen/ soo dat den Generael seer behommert was om het Volck te helpen/ sont eenige Jachten aen het naest ghelegen Eylandt St. Antonio om eenige verversinge te ruplen/ ende diende sich vande goederen in het veroverde Scheepken ghevonden/ en bequam eenige verversinge/ daer de Sieckеn rijckelijck mede herstelt ende verquickt wierden. dede voorts de Timmerluyden op het spoedighste vallen aen het Opsetten ende Timmeren vande Chaloupen/ ende maeckte voorts alles veerdigh het gheene tot volboeringhe van zijn voornemen noodigh was; stelden twee Smitsen op/ ende deden gedupright aen het maeken van 't noodig yser-werck arbeyden. Den sesden september arribeerden aldaer het Jacht Stadt en Landen, nevens 't Schip Groeningen ende de Swaen, een Schip upt Zeelandt, de welcke onder het Eylandt Madera genomen hadden een Scheepken/ alleen met eenighe Staeven Ysers gheladen/ dewelcke daer wel te passe quamen: Soo dat nu alle de Schepen die voor het eerste upt 't Vaderlandt waren uptgheloopen/ bp den anderen waren/ tot het ghetal van seven en twintich toe/ neffens twee veroverde. De mepninghe vande Compaignie was geweest de resterende Vloote van Schepen en het overige Crijghs-volck al koxt naer den anderen te schicken/ en hadden haere Schepen en Jachten daer toe genoeghsaem gerеet/ ende de Soldaeten mede ghevorven. Dan alsoo den Prince van Oragnien met zijn ganssche leger vast leggende voor de Stadt 's Hartogenbossche, den Vyant onversiens met 's Heyers volck bp Arnhem over quam op de Veluwe, ende Stad Amersfoort ter loop bp Appointement in bequam/ (dewelcke hier te Lande/ door de onverwachtheydt een groote verslaghenheydt veroorsaeckte) soo en was het geen tijt om het Volck upt den Lande te senden/ maer wierdt het selve tot dienst van haer Ho: Mog: tot Uytrecht ende elders gebracht/ om de naest gelegene Steden ende Plaetsen te bewaeren/ ende de Compaignye contribueerde alles wat sp veerdigh hadde van Ammunitie ende anders/ tot dienste van het gemeyn: gelijck elders geseyt is.

Ende op dat de Ghenerael mocht weten d' oorsaecke van het vertoef/ wierden geschickt twee a drie Jachten; die in het laetste van October hem vonden bp St. Vincent. In 't laest van September ende verbolgens toghen noch upt Zeelandt het Schip Tertoolen, de Leeuwin, ende het Postpaert, van wegen Stadt en Landen het Schip Omlandia. In 't lest van October liepen upt Tessel de Scheepen Swol, de gulde Son, Campen, de gulde Valck, de Meereminne, den Otter, de Maene, de Fortuyn, Diemen, Geldria, de Pinas met noch vyftien a sestien kloecke Scheepen; die alle in het laste van November ende in 't begin van December bp hem quaemen. Bp vertoocht van St. Vincent (daer sp drie maenden en vier en twintigh dagen hadt gheleghen) den tweeden Kersdagh met twee en vyftigh seplen en dartien sepl Caloupe. Na veel suckelen quaemen eerst ontrent half Febzuarp bp Pernambuc. De Colonel Waerdenburgh om het dessepn te voltrecken/ het Volck het welck bp hadde te Landen in sesthien Scheepen ende Jachten; te weten een en twintigh hondert Soldaten ende bp de seven hondert Bootsgesellen. De Jachten Overyssel ende Muyden ghemant met vyf en vijftich Boots-gesellen/ werden ghelast/ 's morghens vroech/ ten tijde als het exploit soude aengaen/ te loopen onder de Stadt Olinda, ende te bespieden ofter geleghenheydt was om eenigh volck onder de Stadt aen landt te brenghen. Het resterende Krijghs-volck gheschickt tot het aentasten van 't Reciff, wert verscheept in Domburgh ende de Ionge Prins Mauritius. Ock so werden vyf en vijftigh Boots-ghesellen belast te loopen voor het gat vande Barrette, om te vernemen ofter eenige gelegenheyt was/ met Jachten ofte ander vaertuygh/ door de voorseyde openinge/ binnen het Reciffe te komen. Noch wierden inde negen volgende Jachten/ 't Spaensch Fregat, daer den Admirael Pieter Adriaensz. Ita op soude gaen/ de Swarten Ruyter, de Fortuyn, de Brack, de Phœnix, Eenhoorn, Ouwevaer, Meerminne, Frans Prijsken, peder gemant met twintigh Matroosen/ tot bestieringe der selven/ ober gheschеept twee Compagnie Soldaeten/ beyde sterck twee hondert ende drie en twintigh Coppen ende drie hondert ende vijftigh Boots-gesellen. De Leewinne, Swarte leeuw, Vergulde Valck, de Eendracht van Dordrecht, de Zwaen, ende Terthoolen, wierden geschickt om ten tijde dat het sepn soude worden gedaen van in te zeplen/ de eerste in te zeplen inde Pozo, (welck is de plaetse daer de Scheepen upter Zee komende/ haer voor eerst met haere volle ladinghe setten) tusschen beyde de Fozten/ ende aldaer haer ancкers te laten vallen/ ende met haer Canon soo veel doenlijck was desselve Fozten te dwinghen/ op dat de voorseyde Jachten onder het belept vanden Admirael ondertusschen te gheboechlijcker mochten voorder inloopen: dese Scheepen waren alleen met haer Boots-volck voorsien. De Generael met de ober gebleven groote Schepen/ en de reste van

1630.

Waerdenburgh komt bp Pernambuco.

Oydre in Vlanden.

1630. dan het Volck souden/sich setten dicht onder het uptterste Fortjen op 't Steen Reciff gelegen/ om te trachten het selve met haer swaer geschut reddeloos te schieten. Dit werdt alsoo ten selven daeghe by de Krijghsraet besloten ende gheschickt. De Vloote soude noch dien selven avont naer de wal toe geloopen hebben/ dan de tijt/ weghen het over Schepen dan het volck/ viel te kort/ soo dat de Schepen het dien nacht lieten dryven. Des anderen daeghs wiert alles voorts veerdich gemaeckt/ om daeghs daer aen het exploict volghens de voorgaende Bestecken in het werck te stellen: tegen den avont wierdt een teecken ghedaen by den Generael, ten eynde men in alle de Schepen ende Jachten een gebedt soude doen/ ende dat voorts een peder Schip sich soude voeghen onder ende by de esquadres/ daer het onder gheschickt was. Des nachts liet het de Generael om de Tupt lopen/ om des morgens boven de gaten te wesen/ ende niet te leegh te verballen: maer de sestien Schepen daer de Colonel ende het Krijghs-volck in waren/ hielden het recht nae de wal toe. Den vijftienden 's morghens bevont den Generael sich met sijn byhebbende Schepen een wepnigh by Tupden Pernambuc, ende liep met lieflijck weder ende stil waeter voor wint naer het Steen-Reciff; soo dat tegen de middagh daer voor quam: de Generael ende Admirael setten het dicht by het Fortjen op 't Steen-Reciff ghelegen/ ende schoten geweldigh op het selve/ als mede op het ander Fort op 't Landt-Reciff: ende de Vyant weder op haer. De Schepen die geschickt waeren om inde Pozo te setten/ ende de Jachten tot het in zeylen binnen de Haeven/ hielden ondertusschen onder zeyl/ om tegen drie uyren naer noen (wanneer het hoogh waeter soude wesen) in te loopen: maer de Vyandt die te voren vande komste onser Vloote was gewaerschout/ hadde het gat op sijn meeste diepte met gesoncken Schepen gheslopt/ gelijck mede de Pozo: ende inde Barette, waer door de Major Schutte sijn byhebbende volck soude aenbrengen/ hadde de Vyant mede een Bercke gheseoncken/ ende een yseren keten over het gat gheschoren; sulcks dat door alle de voornoemde plaetsen niets en konde werden verricht. 'T schijnt dat sy van onser komste tijdelijcken gewaerschout zijnde/ sich selven hadden inghebeelt dat de onse het alleen dese wegen te water souden besoecken/ ende dat sy dese gaten wel gestopt hebbende/ niet voorders vande Vloote en hadden te vreesen. De onse daer en tusschen hielden aen met schieten op de Forten tot 's avonts toe/ doch richten wepnigh daer mede uyt/ door dien de hooghels op hare Forten niet en hechten/ ende door de beweginge vande Zee wepnigh doel gheschoten konde werden: daer ter contrarie de Vyant onse Schepen seer wel konde raecken; soo dat eyndelingh met de Schepen die wat te dicht onder de wal lagen/ ghenootsaeckt waren 's nachts af te kozten. Den Colonel Diederigh van Wardenburgh, die den veertienden voorleden met sestien Schepen onder het beleyt vande Schout by nachte Claes Cornelisz Melckmeyt, ende den Commandeur Dirck Symonsz van Uytgeest, vande Generael was geschepden/ ende naer de Wal toe gheloopen den vyftienden 's morgens nevens het Landt al Noort ten westen aen: dan alsoo de Chaloupen noch niet by hem en waren gekomen/ en konden ontrent Rio Tapado (daer anders gheen quade ghelegenthepdt was) niet landen: maer de Chaloupen daer naer by hem gheko-men zijnde een wepnig by Tupden Pao amorello, heeft de Colonel zijn volck in acht groote Chaloupen ende voorts Booten ende Schupten obergeschreept/ ende is selfs eerst aen Lant gespronghen rupm twee uyren gaens by Noorden de Stadt Olinda: in het gesichte van eenige wepnige Portugesen/ soo te voet als te Peerde/ die op haer doen letteden. 't Volck wierdt al stracks in slach-orde gebracht gelijck het Lande; doch en konde niet wel al by daghe aen Landt komen; soo dat de ghelanden haer neder lepden op strant; ende wierden Wachten uptgestelt aen de zijde van de Bosschen. Ende lande voorts d'reste van het Krijghs-volck/ nevens drie hondert Boots-ghesellen tot den treyn/ sonder dat de Vyant haer eenighe verhinderingh ofte schade dede. 's Anderdaeghs 's morghens heel vroegh verdeelde de

Slach-orde gestelt.

Colonel zijn volck in drie Regimenten. De Lieutenant Colonel Eltz hadde de voortocht/ sterck neghen hondert ende vier en dartigh Coppen, waer onder waeren ontrent de hondert Vier-roers/ die onder het beleydt van Capiteyn de Vries langhs strant voor uyt teghen; de Luytenant Colonel Steyn-Callenfels leyde 't Batalion sterck duysent negen en veertig koppen: de Major Fouke Honx hadde de Arriere-Garde, met negen hondert en vijf en tsestigh Man. Met dit Volck/ ende in dese orde/ is de Colonel langhs het strandt naer de Stadt toe getrocken: ende gemoeten geen Vyandt/ voor datse quamen aen Rio Dolce, alwaer de Vyandt sich hadde geleght aen de over-zijde van het Ribierken: sterck ontrent acht hondert mannen/ achter een Retrenchement/ welck sy daer metter haest hadden opghewozpen; ende hadden daer en boven het Rebierken tot haer voordeel/ welck wel tot aen de middel van een man diep was. Hier ontstont een treffen tusschen de Vyandt ende onse Avant-Guarde, daer de Colonel sich by hadde begeven/ ende trock selfs voor aen; doch eens deels weghen de schrick voor onse twee Veldt-stuckkens/ die onder de Vyand speelden; ten anderen door het hart aendringen van onse Soldaten/ die haer niet en ontsagen met groote couragie in 't Ribierken te begeven/ heeft de Vyand dit sijn voordeel verlaten/ ende is nae het Bosch toe gevlucht/ achterlaetende veel ghequetste: van de onse en wierden hier maer drie gewondt. De onse wat voorder aen ghemarcheert zijnde/ verthoonden sich een ander Troupe van de Vyandt/ doch en hielt mede geen stant/ naer dat onse Veldt-stuckkens gheproeft hadden. De Colonel siende dat alle des Vyandts Volck (welck sich op het Landt verthoonde) soo spoedelijck voor de onse weerck/ dede zijn Volck te harder voort-dringen: ende nu dicht by de Stadt ghekomen zijnde/ taste de selve op drie verschepden plaetsen aen. De Avant-Guarde sloeg de rechter-handt op/langs een wegh door de Bosschagie gemaeckt naer het Klooster van de Jesuijten; (welcke gelegenthepdt door een gevanghen Portugees was aengewesen:) doch achter aen het selve komende/ ende het Volck met groote couragie op-klimmende/ vonden de Poorte geslooten/ soo datse die met gewelt mosten open breecken: vonden hier harder tegen-weer/ als noch bevoren was vernomen: niet te min met alle ghewelt indringende/ soo is de Vyandt ghevlucht/ naerlatende seven ofte acht dooden/ ende veele gequetsten. De Bataillon nam de middel-wegh/ ende trecktende door een enghe strate/ quamen tusschen het Franciscanen ende Jesuijten Klooster recht in de Stadt/ op een tamelijcke hooghte/ alwaer de grootste Parochie-Kerck staet; sulcks dat sy van daer met de Musquetten in het kleyne Noorder-Fort (op strant gelegen) konden schieten: vonden wel aen een enge passagie een wepnigh teghenweer: doch naer dat drie of vier Portugijsen waren neder ghemaeckt/ nam de reste de vlucht. De Major Foucke Honx met de Arrie-Garde, was daer en tusschen gekomen tot aen des Vyandts Trencheen/ ende het Noorder-Fortjen/ daer vier Stuckkens op laegen/ ende hadden daer in een Nederlandtsche Constapel. De Vyand hier seer hardt aengetast werdende/ ende insonderheydt bernemende/ dat de onse alreede in de Stadt ende boven haer waren gekomen/ wiert slaeuwhertigh/ ende verliet alle sijne Wercken die dicht onder de Stadt laghen/ ende de onse klommen daer stracks over/ ende wierden soo volkomen meester van de Stadt Olinda. Middeler-tijdt dat het Volck met de Colonel hier mede besich waren/ quam de Major Schutte (welcke de Generael afghesonden hadde/ nevens den Admirael/ ende vijf hondert Man/ soo Soldaten als Boots-gesellen) mede aen Landt/ aen de Zupt-zijde van de Stadt: doch eer dit Volck ter degen in orde was ghebracht/ was de Colonel al meester van alle de Wercken des Vyandts/ soo dat sy mede onderhindert in de Stadt trocken. Den dagh hier mede by naer ten eynde geloopen zijnde/ ende het Volck geraeckende aen 't plunderen: beele ooek soo moede ende mat wesende/ weghen den gantschen dagh te marcheeren langhs strant in de groote hitte/ gebreck van Water ende andere ongemacken/ en konde de Victorie niet verbolgt/ ofte pets verders op des Vyandts

Olinda gewonnen.

For-

1630. Fozten (die op 't Landt-Recif lagen) werden ghedaen: maer de Officieren hadden genoeg te doen om 't Volck te beſtellen op de noodige Wachten / tegen het inballen van de Vyandt / die buyten de Stadt was. De Inwoonders van Olinda hadde (niet tegenſtaende het verbodt van de Gouverneur Matthias d'Albuquerque) meeſt alle haer beſte Goederen te vooren daer uyt-ghevlucht: ſoo datter alleen wierden gevonden twee hondert Kiſten Suyckeren / eenige Wijnen / ende verſcheyden Koopmanſchappen / dieſe niet wel hadde konnen wegh krijgen / dewelcke met groote diſorde wierden by de Soldaeten verhoopt ende verſlingert / eer men daer eenighe orde op konde ſtellen. Des anderen daeghs 's morghens dede de Gouverneur Albuquerque ontrent een uere voor dagh / op 't Recif alle de Packhuyſen die vol Suyckeren ende andere Goederen lagen / in brandt ſteecken: ten deele om dat hy hem wilde wreecken over de Inwoonderen van de Stadt / die haer Goederen tegen ſijn verbodt gevlucht / ende de Stadt (naer ſijn seggen) ſoo leelijck verlaten hadden: doch meeſt om dat hy wel ſpeurde dat deſelve niet en konde beſchermen / ende dat dus doende / de onſe de merſte bucht van hare Victorie tſeffens ſoude benemen. Men houdt voor ſeecker dat door deſen brandt wel ſeventhien duyſent Kiſten Suyckeren / een groot deel Braſilie-houdt, ende andere Waren verbrandt zijn: hoewel het seggen van de Portugeeſen ſeer in deſen verſchilde / eenighe de ſchaede wat minder / andere oock grooter maeckende. Daer verbranden mede by de twintigh Schepen ende Barcken: ſoo dat een Portugees Capiteyn Gil Correa de Caſtel Blanca in ſijn Brief aen de Coningh de ſchaede badt begroot op twee Millioenen Ducaten. De Vyant hielt daer en tuſſchen ſijne Fozten op het Steen ende Landt-Recif noch beſet. Den Generael / Admirael / en Vice-Admirael / quaemen deſen morghen mede in de Stadt; en daer wiert orde geſtelt om den brandt (die de Swarten in eenige Kuyſen hadden geſticht) te bluſſchen. En alſoo de Swarten onder ſchijn van vrientſchap ſeer groote moetwil pleeghden / ende veel goets wegh ſleepten: ſoo wierdt goet gevonden alleen eenige wepnige tot noodige dienſten te behouden / ende de reſte vooruts upt de Stadt te verdrijven / ende ſich van deſen onmutten hoop te ontſlaen. Vooruts alſoo de Vyandt ſich ontrent de Stadt hier ende daer vertoonde / wierdt noodigh geacht alle de Avenuen met Voorwachten wel te verſien: doch men bevondt de ſelve ſoo veele te weſen / ende de Stadt ſoo groot ende woeſt / (want het leght al op heuvelen ende bergskens / die d'een over d'ander commandeeren) dat 't onmogelijck wierdt gevoordeelt alle de aenkomſten te beſetten / ofte de plaetſe nae den epſch te Fortificeeren; weſwegen dan geraden bevonden / 't volck op de hooghſte plaetſen van de Stadt wat by een te trecken / de wegen af te ſnijden / ofte te ſlupten / ende de beneden Stadt vooruts open te laeten ligghen. Door deſe verrichtinghen / als mede dat het Volck noch ſoo vermoept was / en wierde deſen dagh niet vorders teghen den Vyandt voorgenomen. 's Anderendaegs wierden alle de ſiecken aen Landt gebracht om te ververſchen; ende des nachts wierdt de Luytenant Colonel Steyn Callenfels, nebens den Ingenieur Commerſteyn, met eenighe Vier-Roers gheſonden / om des Vyandts Fozt (leggende op 't Landt-Recif, tuſſchen de Stadt ende het Vozp aen de Haven) te beſichtigen. Daeghs daer aen wierdt de Alfandega in de Stadt geopent / in de welcke ghevonden wierdt veel Ammunitien: als Buskrupt / Lonten / Loot / ende andere behoeften: als mede eenige Lijnwaten. Den twintighſten wierdt den Oberſten Luytenant Steyn Callenfels gelaſt het Fozt (op 't Landt-Recif gelegen) met ſes hondert Man te beſpringen; hy vertrock upt de Stadt naer het ondergaen van de Sonne / ende naderde het Fozt naer het verduyſteren van de Mane / meynende het ſelve te beklimmen: doch wierden de Ladders (die mede ghenomen waren) te kort bevonden; ende de Vyandt wacker ghewozren zijnde / ſchoot ſeer fel op de onſe met achtien Stucken: ja ſelfs onſe Granaden / door dien ſoo langhſaem aengingen / wierden by de Vyandt te rugge ghewozpen / en dede onder ons Volck groote ſchaede: ſoo dat met verlies van eenige / ende veele gequetſte weder te rugghe quaemen / dewijl ſy ſaghen dat op die voet niet en was upt te richten. Des anderendaegs is het Volck in de Stadt volgens vooruaende reſolutie van beneden gevoert / ende op de hooghte van de Stadt gelogeert; alle de ſtraten zijn geſtopt / ende geretrenchteert teghen den aenloop van de Portugeeſen / ende haer onder-hebbende Braſilianen. De Generael hadde daer en tuſſchen door de Vice-Admirael ende andere Scheeps-Capiteynen naerſtigh doen beſichtigen de gantſche gelegenthepdt van de Barrette, ende liet den twee en twintighſten aen de Colonel weten: dat / naer het oordeel dan hun alle / van deſe kant / ende door dat gat / de meeſte af-bruck aen de Vyandt was te doen / ende hem alle toeboer af te ſnijden: ende hoewel de Vyandt bast beſich was om een Batterye op te werpen / om twee ſtuckkens op te planten / tot verhinderinge van de paſſagie: dat hy oordeelde het ſelve lichtelijck ſoude konnen overrompelt werden: verſoeckende dat de Colonel hem op 't ſpoedigſte Volck ſoude ſenden / om dit upt te voeren. De Colonel ende de Krijgs-raedt des anderen daegs over deſe voorſlagh vergadert zijnde / en vonden het ſelben niet gheraden: ten deelen om datſe oordeelden 't Landen aen die plaetſen al te gebaerlijck te weſen; doch meeſt om dat ſy ondienſtigh achten hare macht ſoo verre van den anderen te verdeplen: ende vonden het veel beter te weſen des Vyandts Fozt op 't Landt-Recif met Approches te naderen / ende 't Volck upt de Stadt derwaerts aen te voeren; deſwegen dan ſtracks wierdt gevallen aen 't maeken van Schans-korven / ende het beſorgen van andere noodtwendigheden. Hier mede wierden noch twee ofte drie dagen omgebracht / ghelijck mede om eenighe aenkomſten tot de Stadt / teghen het aenloopen van de Vyandt te voorſien. Soo dat eerſt den ſeven en twintighſten 's avondts den Oberſten Luytenant Adolph van der Elſt naer het ſelve Fozt is uytghetrocken: ende wierdt by de onſe dien nacht noch een Retrenchement opghewozpen / wel by naer een mans lenghte hoogh; niet teghenſtaende de Vyandt den gantſchen nacht upt beyde de Caſteelen heftigh met Canon naer ons Volck ſchoot: doch ſonder ſchade te doen. Den volgenden dag wierdt omgebracht met Geſchut te landen en te planten / ſoo dat men den eerſten Marty op het Fozt heeft begonnen te ſchieten met drie halve Cartouwen / en drie ſtuckkens / ſchietende drie pont Yſers: die van 't Fozt ſchooten mede ſeer dapper / doch deden de onſe wepnig ſchade. Des anderendaeghs 's morghens naer dat de Colonel ſelfs in de Approches was ghekomen / ende de onſe met den dagh weder hadden aengevangen te ſchieten / hebben die van het Fozt (by de Portugijſen ghenaemt St. Jorge) een witte Vlagge opgeſteecken / ende een Capiteyn uytgeſonden om te Parlementeeren; ende de zijn eyndelijck veraccozdeert / datſe met haer Ghewer ſouden upt trecken / ſonder Vendel ofte brandende Lonten / ende naer datſe den Eedt ſouden hebben ghedaen: om in ſes maenden teghen de onſe gheen Waepenen te gebruycken / over de Ribier geſet gewozden / om vrijelijck te Landt-waert in te trecken. Op deſe conditien zijn upt het ſelve Fozt getrocken tuſſchen de tachtigh a tnegentigh Mannen: maer uytgekomen zijnde / en wilden eenige den Eedt niet doen: ſoo datter veertig wierden ontwapent / ende gebancheliick nae de Stadt Olinda gebracht; de andere zijn met haer Gewer overgheſet: de Gouverneur van dit Fozt was Capiteyn Antonio de Lima. Ondertuſſchen is 'er een Schuyt overgeſonden aen het Caſteeltjen op het Zee-Recif liggende / om het Volck af te braghen / of ſy op deſelve conditien mede wilden aftrecken; ſy verſochten drie daeghen uytſtel / om ondertuſſchen aen de Gouverneur Albuquerque te ſchrijven / het welck hun plat afgeſlagen zijnde / ende ſy gheen uytkomſt ſiende / zijn eyndelijck mede geaccozdeert / ende ontrent ten vijf uren 's avonts afgehaelt / ende aen het vaſte Landt geſet / weſende vijftigh in 't getalle: daer commandeerde Manuel Pacheco de Guyar. In het eerſte Fozt St. Jorge, wierden gevonden vier en twintigh pſere Stucken / ſchietende ſommighe thien, ſommighe vijf pont Yſers / ende een Metael Stuck / ſchietende acht pont pſer / ende

Albuquerque Gouverneur van Olinda.

Barette.

Van der Elſt.

't Fozt St. George ober.

Steyn Callenfels.

1630. ontrent vier duysent pont bus-pulver. In het tweede vyftien metaele stucken / ghemerckt met het Waepen van Portugael, ende eenighe met het Waepen van Phillippus de tweede ende de derde, zijnde meest halve cartouwen / en een metale slange / die op de sijde schadeloos was gheschooten; veerthien vaetjens pulver / elck van hondert en twintigh pont / eenich nat ende bedozben / nevens meer andere Krijghs behoeften. Den derden Marty, naer dat een publijcque Danckseggingbe was ghedaen / weghen de overwinnige / die Godt verleent hadde / soo is den Oversten Luytenant Steyn Callenfels ghelast een tocht te doen naer het Eylandt van Antonio Vaaz, ligghende dwars teghen over het Dozp van het Recif, ende alleen by een Kleviere daer van ghescheyden: alwaer een schoon Klooster lagh: dat Eylandt strecht sich Zupdt-waerts op / tot aen de Affogados, dooz de welcke het van de Vergea wert af ghesneden / ende langs zijn West-zijde van het vaste Landt by een Kleviere die van dos Affogados boozneemt / ende bozder upt het binnen-Landt af komt. Den Oversten Luytenant overkomende / ende vondt daer gheen volck / soo dat sy sonder slach ofte stoot het Klooster bemachtighde. Ten selven daeghe / naer dat men het gat van de Haeven hadde af-ghepeylt / zijn eenighe Scheepen ende Jachten binnen ghekomen / ende alle de groote Chaloupen tot binnen het Recif gheloopen / alwaer een seer bequame plaetse is / niet alleen om te setten / maer oock om de Scheepen liel te halen / ende schoon te maken. Des anderendaeghs zijn de veertigh ghebanghene Soldaeten / naer datse den eedt hadden ghedaen / mede te Landt-waert in ghesonden. Ende is ten selven daeghe ingheko omen het Jacht de Phœnix, meede bzenghende een Schip / welck verovert was / koomende upt de Bahia de todos los Sanctos, ende ghelaeden met drie hondert ende thien kisten Suyckeren / thien kisten met Toeback, ende eenighe tonnekens gheconfijte Gember. Den vyfden wierden derthien Soldaeten van des Coloncls Compagnie / die uptghegaen waeren om eenighe Beesten te haelen / by't seventigh Poztugheesen aen ghetast / ende hoe wel sy haer dapper weerden / ende wel vyfthien van de Vpandt neder maeckten / zijn maer vier van haer ter naeuwer noodt weder te rugghe ghekeert. Des avondts is Capitepn Daye upt getrocken met ontrent hondert mannen; de Pozтugeesen mepnden hem te bedzieghen / ende in te locken / met veertigh Beesten die sy booz upt stierden / doch by haer boozneemen merckende / was op sijn hoede; ende is naer een harde schermutsel / waer booz de Vpandt veerthien ofte vyfthien dooden bequam / sonder eenich verlies van de sijne weder binnen ghekomen. Des anderendaeghs is het Jacht de Brack met een en dertigh kisten Suyckeren afgebeerdicht om in't Vaderlant te boot schappen 't gene in Brasil tot die tijdt toe was verricht. Den neghenden wiert een Scheepken op gebzacht / 't welck de Vpant was ontnomen / geladen met Sout en Visch. Den tienden wiert een Biddach by ons volck gehouden / om Godt booz het boozgaende te dancken / ende zijnen segen ende hulpe in toekomende af te bidden.

't Eylant Antonio Vaaz aber.

Binnelantsche saecken.

Raerckende de Binnelantsche saecken, dient: dat de Stadt van 's Hertoghenbosche ende de Meyerye in het begin en naemaels veel moeyelijckheyts heeft gegeben.

Terstont in Ianuario hebben hare Hoogh Mogh: de ghehoozt op naervolghende Pointen het Rapport van de aenghewesene Heeren / die in den boozleeden Somer in het Legher ghecommitteert waren ghebweest / soo upt haer Hoogh Mog: Vergaderinge / als upt den Raedt van State / hebben naer boozgaende Advijs van den selven Raedt gheresolveert soo als op yeder Point van de selve is aengheteeckent / authoziseerende de Heeren Gecommitteerden doen sullende gaen naer 's Hertoghenbosche dese Resolutie te effectueeren / uptghesondert die pointen die als noch in bedencken waren ghehouden / ofte daer van haere Ho: Mog: de executie aen haer waren reserveerende.

Memorie van de Pointen, raeckende de Stadt ende de Meyerye *van's* Hertogenbosch, *daer op Resolutie dient ghenomen te werden.* 1630. Ordre in den Bosch ende de Meyerye.

1.

IN de Verpachtinge van de *generale Middelen*, is open gebleven het recht van 't *Kleyn Zegel*, om dat het selve in eene Stadt van *Brabandt* alleen niet en konde inghevoert werden, oock souden moeten ingaen met den aenvanck van 't jaer, ende soude nu staen te delibereeren, of het selve niet alleen in de Stadt van 's *Hertogenbosch*, maer oock in alle Steden ende Plaetsen van *Brabandt* souden dienen ingevoert te werden, dan vermits de invoeringhe in de Meyerye niet wel en sal konnen gedaen werden, soo langhe sich d'Officiers niet t' eenemael begeven sullen hebben tot de gehoorsaemheyt van hare Ho: Mo: soo soude met d' invoeringe van 't *Kleyn Zegel* voor het eerste jaer noch ingesien konnen werden.

Hier mede wert geconformeert.

2.

De *Hoorn-beesten* ende *Besaeyde Gemeten* zijn mede niet Verpacht, om dat in den vrydom van de Stadt gheene Landen Besaeyt, ende weynigh Hoorn-beesten waren: Oock soo is 't verderf in de vrydom soo groot, dat de Huys-lieden voor 't eerste jaer van dese specie wel soude moghen bevrijdt blijven.

Hare Ho: Mo: vinden dit twee-de point in reden gefondeert.

3.

Uyt het *thiende* Artijckel van de *Wolle Laeckenen*, zijn gelaten de *Bosschc Laeckenen*, dewijle de Laecken-koopers sustineeren dat alle Laeckenen (in de Meyerye gemaeckt) mede behoorden vry te wesen, dewijle de Laeckenen (in Hollandt ghemaeckt) in de Provintien vry zijn, daer over goet gevonden de selve Laeckenen uyt de Verpachtinghe te laeten: doch te doen opschrijven, om daer op naerder geresolveert te werden, soo soude nu om de voorsz redenen ghesolveert konnen werden, dat gelijck de Hollandsche Lakenen in *Hollandt* vry zijn, de Laeckenen (in de Meyerye gemaeckt) oock vry van Impost in de Stadt soude mogen wesen: doch by provisie tot naerder ordre.

Hare Ho. Mo: vinden goet dat de Laeckenen in de Meyerye van den Bosch gemaeckt, ende binnen dese Stadt ghebroght zijnde. al daer inde consumptie sullen vry zijn by provisie voor een jaer.

4.

Noopende de Regeeringe van de Stadt, sal in 't *weede* lidt het getal van *twee* Persoonen, te weten *Grinsveen* ende *Pieter van Gestel*, Rentmeesters van de *Clarissen*, met andere van de Religie dienen gesuppleert, ende oock geaugmenteert te werden, waer toe de Gedeputeerden (die derwaerts sullen moeten gaen) geauthoriseert souden konnen werden, met last daer op te letten, dat soo veel van de *Religie* werden ghestelt, dat sy de *Papisten* konnen overstemmen: ende vermits *Pieter van Gestel* tweemael den Eedt geweyghert heeft te doen: soo soude hy van sijn Rentmeesters-Ampt wel dienen gemoveert te werden.

De Heeren gaende op de conferentie met de Gecommitteerden van de Ertz-Hertoginne belangende 't stuck van de Meyerye: werden mits dese geauthoriseert, om sich wel te informeeren op de personen daer mede het tweede lith van de Regeeringe binnen de Stadt van den Bosch *soude mogen geaugmenteert worden, verlaetende* Pieter van Gestel *van sijne bedieninghe, ende hem ontsettende van sijn Rentmeesters-Ampt, sonder het doen van de behoorlijcken Eedt andermael te presenteeren.*

5.

De Officieren ter dispositie vande Magistraet staende, ende niet versien wesende met vertroude persoonen, dienen alnoch daer mede bekleet te werden, ende naementlijck dat Gast-huys, Wees-huys, ende andere Huys-meesteren gheste

De Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden sullen met correspondentie van de Magi-

Digitized by Google

1630. ſtelt werden vande *Religie*, waer door deſelver dienaers ende Meyskens mede ghebracht ſullen worden inde Kercke, ende alle de gene die daer van dependeren ſullen komen tot de Religie, ende dat mitſdien verlaeten werden de *Bagynen* in het Gaſthuys dienende.

ſtraet, hier op nae gelegentheyt ſulcke ordre helpen ſtellen, als ſy ten meeſten dienſte van de Stadt ende voortplantinge van de Religie bevinden ſullen te behooren, effectueerende in allen gevalle dat een Schoolmeeſter van de Religie in 't Weeshuys werde geſtelt.

6.

Het ſeſte point wert gehouden in bedencken tot de wederom-komſte vande Heeren hare Ho: Mog: Gedeputeerden, om nae ingenomen rapport op het removeeren van de oude Portiers gedisponeert te werden naer behooren.

Vande *Portiers* ende *Bewaerders* vande *Schotbalcken* ende *Hecken* ſyn eenighe gecontinueert ende nieuwe daer by gevought, daer op dient gelet, d' oude met autoriteyt ghemoveert en andere in der ſelver plaetſe geſtelt, by de Gecommitteerden, daer toe onder anderen nemende *Cornelis Danielſe van Dordrecht*, ſyn lincker hant inde galderie voor den *Boſch* verloren hebbende.

7.

Den Ingenieur hier beſijden verhandt, ſal den Eed van ghetrouwigheyt moeten doen, of in cas van weygeringe vertrocken binnen de tijt van ſes weken, na date vande weygeringe.

Den Ingenieur vande Coninck van Spangien is tot Rentmeeſter vande Stadt gemaeckt, niet teghenſtaende ſulcke perſoonen, als kennende de gelegentheyt vande diepten en ondiepten der Graften, ende op wat plaetſen de Stadt afbreuck ſoude konnen werden gedaen, voor geheel ſuſpect moeten werden gehouden, die daer om in de Stadt niet behoort geleden te worden.

8.

Op dit ende het naervolgende negende point ſal ghehandelt werden met de Magiſtraet, of ſy het ſelve goet vinden, ende in cas van jae t' effectueren.

Tot beneficie vande Stadt ſoude de Huyshuyren expirerende op *St. Ian* verandert dienen te werden op Mey, om met de tijt vande Huyshuyren in *Hollant* over een te komen.

9.

Oock ſoude dienen ghepubliceert te worden dat den dienſt vande Stadt vereyſt dat Luyden van buyten inkoomende haere hantwercken en Ambachten ſoude moghen doen, niet teghenſtaende de *Gilde* Brieven, die eenighe Gilden ſouden mogen hebben, die voor een tijdt van Iaeren, om de Stadt te peupeleren, ſouden ſtille ſtaen, ten minſten voor *drie* Iaeren.

10.

Dit point ſal by haer Ho: Mog: Gedeputeerden ſoo het leyds ghedaen werden.

In het ſtuck vande *Domeynen* wert by den gheſtelden Tollenaer ende Tolſchrijver voor de Pacht gepreſenteert *ſeventien hondert gulden*, ofte by Collectatie den dienſt te doen, andere preſenteren meer, dan vermits ſy als Officiers geſtelt ſyn, ſouden ſy voor een Iaer voor de gheprefenteerde ſomme moghen continueeren als Pachters, ende daer na ſoude men de Verpachtinge publijcquelijck mogen doen.

11.

Op de Geeſtelijcke manſperſoonen, die noch niet uyt de Stadt vertrocken ſyn, ſoude dienen gereſolveert.

12.

Het elfde, twaelfde, ende dertiende point werden geset

Dat deſelve ſouden moghen werden, gehouden voor goede prinſe, doch alvooren noch eens gewaerſchout ſynde, om binnen *vier of vijf* dagen te vertrecken.

gevonden, doch alſoo aen eenige Canonicken by de Heeren Gecommitteerden in het Leger vergunt is in de Stadt te blyven tot naerder ordre, weſende ontrent veertien ofte vijftien in het getal, ſullen deſelve als noch daer binnen ghelaten worden: midts doende den behoorlijcken Eedt van getrouwigheyt, ende hun dragende in ſtilte als goede Ingeſetenen, volghens de Placcaten deſer Landen, jegens het celebreeren van de Misſe, ende het onderhouden van de Pauſelijcke Superſtitie, met den aenkleven van dien geëmaneert.

13.

Die vertrocken ſyn ende 's anderen daeghs of eenigen tijdt daer na wederom komen hun vanteerende de Capitulatie voldaen te hebben met haer ſimpel uyt trecken, deſelve ſouden mede moeten ghehouden werden van goeden prijſe, alvoorens noch eens ghewaerſchout ſynde, om datelijck te vertrecken.

14.

Volghens het veerthiende point ſullen de Geeſtelijcke van buyten inkomende ghetracteert werden als in andere plaetſen, te weten,

Dewijle de Geeſtelijcke manſperſoonen ten platten Lande gaende woonen, dagelijckx inde Stadt komen, en alſo het volck in dwangh ende ſuperſtitie houden, ſal ſulck in ende uytgaen dienen verboden te worden, niet teghenſtaende ſy onder contributie woonen, gelijck in de vyandts Steden onſe Predicanten geſchiet.

met een ofte twee Muſquettiers geconduiſeert.

15.

Op het vijftiende point verſtaen haer Ho: Mo: dat den gheweſen Biſſchop van den Boſch aenghe-ſchreven ſal worden by Brieven van den Raet van Staten, dat by hem ſal hebben t' ontbieden van 't ghejagh over de Geeſtelijckheydt, op pœnen als in den Text.

Alſo den gheweſen *Biſſchop* vanden *Boſch* hem noch onderwint het geſach over de Geeſtelijcke, ſal hem by Brieven dienen gelaſt te worden, ſich daer van het onthouden, op pœne van te verlieſen 't effect vande Capitulatie.

16.

De executie van het ſeſtiende ende ſeventiende wert uytgeſtelt tot naer de Conferentie.

De *Paſtoors* ten platten Lande, ende de Geeſtelijcke inde Clooſters, die tegens het gedaene verbot continueren in het doen vande *Misſe* ende andere Kerckelijcke exercitien inde Kercken, ſullen dienen noch eens vermaent te worden, tot afſtant, ende niet obedierende in hechteniſſe gehaelt te worden.

17.

Ende in cas den Vyandt daer over eenige Predicanten ſoude willen gevangen nemen, ſal daer tegen by retorſie dienen gegaen te worden in het quartier van *Antwerpen* ende elders.

18.

Op het achtiende point ſullen de Conventen geopent, de Kercken geſlooten, de Misſe verboden, ende yeder tanghelaten worden in de Cellen te verblijven, ofte te gaen woonen daer het hun believen ſal.

Dewijle by *'t vierde* Articul van de capitulatie ter diſpoſitie van haere Ho: Mog: gelaeten is de *Nonnen* ende *Bagynen* te laten inde conventen, ofte met andere wooninghe te verſien, ende dat by veroveringhe van Steeden elck een in vrydom wert gheſtelt ende de dwangh vande Religie die inde conventen is, wech ghenomen, dat oock inde conventen de Pauſelijcke ſuperſtitien werden gecontinueert de Nonnen geprofeſſyt, ende weynighe hope is van bekeeringhe tot de *Religie*, als by particuliere Wooninghe, ſal dienen gereſolveert de conventen t'openen, ende yder te laeten blyven ofte gaen aldaer het haer ſal believen, op de alimentatie ende huyshuyr die haer ſal gegeven worden, met interdictie inde conventen langer *Misſe* ofte andere Kerckelijcke exercitie te doen, voor den gheenen die daer in blyven.

19.

Het neghen-

Aengaende de Geeſtelijcke Goederen, de-

1630. thiende *Articul bouden haere Ho: Mog: als noch in bedencken, ter tijt ende wijlen toe, dat de Heeren Gedeputeerden van haer aenstaende reyse na den Bosch te rugghe sullen sijn gekeert, ende werden de selve midtsdesen ghelast alle mogelijcke devoiren aen te wenden, om te bekomen pertinente informatie van de Geestelijcke Goederen, ende het inkomen van dien, met alle schijn ende blijck daer toe noodigh, ende daer van te doen informeren pertinente Inventarisen van yeder Corpus in het bysonder, dewelcke sy met hun sullen overbrengen, om by haere Ho: Mog: naer voorgaende examinatie ende advijs van de ghemelde Heeren Gedeputeerden gedisponeert te werden naer behooren.*

wijle by het *derde* Artijckel geaccordeert is, dat de Geestelijke Mans-persoonen haer leven lang geduerende, sullen ghenieten alle de inkomen ende vruchten van haer luyder Goederen, gheleghen op plaetsen daer men contributie betaelt: ende sy midtsdien sustineeren hun toe te komen de Administratie van hunne Goederen: soo sal daer op dienen gheresolveert te werden, of sy de Administratie sullen houden: soo soude evenwel dienstigh zijn hun niet toe te laeten eenighe Verpachtinge, Timmeringe, ofte yets te doen: als ten overstaen van de Rentmeester van de Geestelijcke Goederen, om alienatie ofte verduysteringe voor te komen.

20.

Op het twintighste *point sal naeexaminatie van de te over brengen Staten ende Inventaris gedispicieert worden, wat ordre ende in wat Kloosters de selve sal dienen ghenomen te werden, volghens seecker Reglement daer toe by Gedeputeerden te beraemen.*

Ende alsoo by het *vierde* Artijckel gestatueert is, dat de Vrouws-persoonen haer leven lanck sullen gealimenteert worden, sal dienen dat uyt de Staet ende inkomen van yder Convent een overslagh werde ghemaeckt, ende af-ghetrocken de lasten van Timmeringhe ende anderssints, een yeder toegheleydt werden voor alimentatie, soo veel als uyt het overschot kan vervallen.

21.

Op het een en twintigste *point verstaen haer Ho: Mog: dat soo nacm niet sal konnen gesien worden, of sy geprofessijt zijn ofte niet.*

Doch die niet geprofessyt zyn den selven soudemen gheen alimentatie schuldich wesen mitds laetende haer volghen de goederen die sy in het Convent gebracht mochten hebben.

22.

Op het twee en twintigsten *poinct wordt de verkoopinghe van eenighe plaetsen goed ghevonden, mits dat alvooren daer van een Plant ofte Projest met correspondentie van de Magistraet sal worden ghemaeckt, ende de Verkoopinge van dien daer na publijckelijck naer voorgaende affixie van Billetten gedaen, lettende voor al, datter egeen plaetsen werden verkocht die geapproprieert sullen dienen te werden, tot verbredinghe van de Haven, ofte tot het maecken van Fortificatie-wercken.*

Op het timmeren van de *gheruineerde huysen* soo in de Stadt, als ten platten Lande, sal mede dienen gheresolveert te worden ende specialijcken of niet eenige Clooſters in de Stadt soude dienen verkoft of in erfpacht uytgheghcven te worden, ghelijck sulcks by die van *Aeken* ende anderen wert versocht, ende dienstich sal zyn.

23.

Op het drie en twintigste *point verstaen haer Ho: Mog: dat men sich met de uyt en inschulden sal bemoeyen.*

Alsoo verscheyden persoonen schuldich zyn, ende de Clooſteren ontfanghen hare achterstant sonder de schulden te betalen, sal dienstich zyn dat de Rentmeester den achterstant ontfanghen ende daer uyt de schulden betaele, voor soo veel den selven achterstant daer toe kan strecken.

24.

Op het vier en twintigste *point verstaen haer Ho: Mog: dat de possessie van het* ledige *verkoopinge* by de *Iesuiten* ende andere geduyrende de Belegheringhe ghedaen, sullen dienen verklaert te worden nul ende van geender waerde, en by placcate op nieuws verbooden alle voredere verkoopingen ende beswaringen, soo binnen als buyten de Stadt in de Meyerie, *op peine* van nulliteyt ende arbitrale straffe.

Sulke Clooſter sal werden gecontinueyt in maniere als die genomen is, ende dat de Gedeputeerden sull'n tenteren viam Concordiæ yeghens alle die gheene, die de selve in het ghheel, ofte ten deele souden willen querelleeren. Ende inghevalle de pretensien (die op het voors. Kloosster worden ghemoveert) in het minnelijck niet en souden konnen gevonden worden, dat alsdan aen de pretendenten den weg van Justitie sal worden ghoopent.

25.

De huyr-cedullen by de Geestelijcken ofte oock by den gheweſen Rentmeester van de *Deminen* ghemaeckt, mogen werden ghecontinueert of nieuwe ghemaeckt, naer dat sich de gelegentheyt ende circumstantien sullen presenteeren, ende de huyrluyden voor hunne huyr sullen willen afstant doen of niet.

Het vijf en ses en twintigsten point worden gelaten als in den Test.

26.

Alsoo verscheyden persoonen pretenderen mede ghealimenteert te werden uyt de Clooſteren goederen, soude (onder correctie) desen voet daer inne ghenoomen konnen worden, dat de gene, die haer goederen daer in ghebracht hebben, en of selfs daer uyt gegaen, of om de Religie daer uyt geset zijn geworden, restitutie behooren te hebben van haer inghebrachte goeren.

27.

Om de *Predicanten* ten platten Landen met vryheyt te doen woonen, sal den Geestelijcken die uyt de Stadt ten platten Lande met consent gaen woonen, ghelast konnen worden daer toe Sauvegarden te procureeren, of selfs het platte Lant te quiteren.

Het seven en acht en twintighste point werde uytghestelt tot naer de consequentie.

28.

By aldien deselve *Geestelijke* 't selve niet en sullen konnen te wege brengen, ende daerover het Lant sullen moeten verlaeten: sal de *Pastooren* en *Kloosteren* (voor desen ten platten Lande gewoont hebbende) sulcks opgheleydt dienen te werden, om binnen seeckeren tijdt het selve te procureeren, of hun mede te retireeren.

29.

Alsoo verscheyden goede luyden advijsen geven, dat van 's Vyandts volck veele in de Stadt komen te blijven, de welcke tot naedeel van de selve yets souden konnen practiseeren, en in het werck te stellen: sal 't noodigh zijn, dat daer op na behooren werden gelet, en een yder in Eedt van gerouwigheyt werde genomen, met interdictie van de Stadt, aen alle de geene die den selven souden weygeren te doen.

Het negen en twintighste point werdt goet gevonden.

30.

Op de Remonstrantie van weghens de Stadt 's *Hertogen-Bosſche*, den *dertiende* Februarius laetstleden overgeven, soude konnen gheantwoordt werden: eerst op 't *eerste* point, daer by versocht wert, dat sy verlicht moghten werden van de *Hollandtsche middelen*, dat om goede redenen al voor de veroveringe by de Capitulatie niet goet gevonden is geweest 't selve te accordeeren.

d' Antwoordt op de Remonstrantie by de Magistraet van wegen de stad van 's Hertogen Bosch den dertienden November aen haere Ho: Mog: gedaen, gestelt in 't dertighste, een, twee en drie en dertighste points werden goet gevonden.

31.

Doch op 't *tweede* poinct gheaccordeert soude mogen werden voor den tijt van een jaer de vryheyt van de *viertigsten* penning, op 't transporteeren vande gronden, Erven en Renten, en vande *dertigsten* penningh vande Collaterale successien: met

1630. met dien verſtande nochtans: dat de verkoopers woonende althans aen des vyandts zijde, of hun ghereet maeckende om derwaerts te gaen, het ſelve beneficie niet en ſouden ghenieten, maer ghehouden weſen te betaelen den *achtighſten* penninck, als oock den *dertighſten* penninck van de Collaterale ſucceſſien.

32.

Dat op het *derde* ende *vierde* poinct de Stad belaſt ſoude moghen worden, ſigh t'onthouden van ſoodanighe propooſten, van datmen haer ſoude tracteeren tegens het *ſeſthiende* Articul van de Capitulatie, accordeeren niet te min hunluyden ten aenſien vande verminderinghe die men voor de helft in hunne *Wijn* ende *Bier-accijns* heeft ghedaen, de ſomme van *twintigh duyſent* gulden, ende ſulcx ten aenſien vande groote koſten die ſy tot reparatie van hunne Poorten ende Bruggen, licht ende brant vande Corps de Garden moeten doen, al iſt dat ſy teghenwoordigh oock wel ruym ſoo veel konnen beſpaeren; recommandeerende daer by volghens den voet by de Steden in Hollant gepleecht, eenige ſpecien te willen verhoogen, om te beter hare koſten te konnen vervallen.

33.

Ende dat ſy-luyden op het *vijſde* poinct by het welcke ſy recommandeeren dat het different belanghende de inruyminghe van de Parochiale Kercken inde Meyerye, by interventie van Gedeputeerde moghten werden beſlicht, wel ſoude dienen vermaent te werden: dat ſy volghens haeren Eedt, deſe Landen behooren gehouw ende getrouw te weſen, ende naer hun vermogen de Religie helpen voorſtaen; ſonder yets te recommandeeren, daer mede ſy ſoo wel de voortplantinge van de Religie, als de hoogheyt van het Landt ſoude mogen werden gekrenckt, gelijck by de voorgeſtaghen conferentie notoirlijck ſoude geſchieden, invoegen deſelve by hen luyden is gedaen.

34.

Op het vorder verſoeck van de Magiſtraet by een ander Remonſtrantie ghedaen, ten eynde de Rentmeeſter van de Geeſtelijcke Goederen gelaſt ſoude moghen werden te trecken van het *Bagijn-hof*, als weſende gheen Geeſtelijck goet, maer een Wereldtlijcke fundatie, altijts onder de Regeeringe van de Stadt geſtaen hebbende, komt in conſideratie dat het is een beſlooten Convent, hebbende een *Pater* ende eenighe Goederen, werdende de *Nonnen* daerinne oock geprofeſſijt, ſulcks dat het een *Geeſtelijck Convent* is, al is't dat d'opſicht daer van aen de Magiſtraet is gedefereert geweeſt, ghelijck wel in verſcheyden andere Klooſteren ende Plaetſen in de Stadt geſchiet, die daeromme niet en laeten Geeſtelijcke te weſen.

35.

Op het viif en dertighſte poinct is goet ghevonden dat den tijdt van d'inſinuatie genomen ſal worden tegens den veertiende February *naeſtkomende, volghens het Placcaet tot dien eynde huyden by den Raedt van State ingeſtelt, ende gheboden voor geerreſteert.*

Tot beter invoeringhe ende maintinement van de Predicanten in de Meyerye, ſal dienen gereſolveert: dat de Schouten, Secretariſen, ende andere Officieren, d'inſinuatie niet alleen te doen, gelijck alreede goet gevonden is, maer in cas ſy ſulcks weygeren, dat ſy dienen gheremoveert, ende andere in haer plaets geſtelt te werden.

36. 1635.

Op de Gagie van de Predicanten ſal een voet dienen gheraemt te werden, dat ſy werden ghetracteert niet weyniger als ter plaetſen daer ſy geſtaen hebben.

Op het ſes en dartighſte poinct hebben haere Ho: Mo: goet gevonden dat de Predicanten ſtaende ten platten Lande, ende wordende beroepen inde Stadt van 's Hertogenboſch, *met vryé Huyshuer ſullen werden verſien, ende met* acht *ofte* negen hondert *gulden Iaerlijcks getracteert; en die uyt andere Steden beroepen worden, ſullen niet weyniger hebben, als zy tegenwoordigh tot Tractement zijn genietende boven de vrye Huyshuer. Vorders begeeren haer Ho: Mog: dat de Heeren haere Gedeputeerden ſigh pertinentelijck ſullen informeeren, of die vande aengheſtelde Kercken-Raet binnen* 's Hertoghenboſch, *met toedoen of ſonder toedoen vande Predicanten aldaer by Leeninghe gediſcipieert eenige Perſoonen, om aldaer tot beroep verſocht te worden: ende ſoo jae, of in 't beroep van dien is geprocedeert, ende hoe verre; ende het eene of ander gewaer wordende, ſoo ſullen de Gemelte Heeren Gedeputeerden rondelijck verklaren: dat de meeninge ende Intentie van haere Ho: Mog: is: de Kercke aldaer (volgens d'Ordre van 't Landt) voor d'eerſte reyſe te verſien, gelijck ſulcx altoos van tijdt tot tijdt, in 't regart vande Gereduceerde en inghenomen Steden bevoorens gebruyckelijck is geweeſt, ſonder te willen gedooghen: dat daer jeghens directe ofte indirecte middelen worden ghedaen ofte gehandelt. Voorders hebben haere Ho: Mog: ghereſolveert, dat men by deſe Vergaderinghe uyt alle de Provintien ſal diſcipieeren, Godtſaeligh, Vrede-Lievende, welbegaefde Predicanten, om de Kercke van de Stadt* 's Hertogenboſſche *met den aldereerſten te verſien.*

37.

Dat oock School-meeſters ende Koſters ten platten Lande geſtelt, ende daer toe Tractement geordonneert werden, alles uyt de Geeſtelijcke Goederen.

Het ſeven en dertighſte poinct wert uytgeſtelt tot nader conferentie.

38.

Dewijle by de Capitulatie gheſtipuleert is, dat een yder ſich ſal reguleeren naer de Placcaten van den Lande, ende dat die onbekent zijn: ſal het noodigh weſen dat de ſelve ghepubliceert ende de Officieren bevolen werden de ſelve wel te onderhouden, ende niet toe te laeten *Pauſelijcke* Scholen ende dienſten.

Het acht en dertighſte *poinct wert goet ghevonden, ende worden de Heeren Ghedeputeerden verſocht: ghedurende haer verblijf binnen* 's Hertoghenboſſche, *haer Ho: Mog: Placcaet te laeten publiceeren.*

39.

Om in de Stadt goede Scholen te ordonneeren, ſouden dienſtigh weſen, dat 'er goede *Scholarchen* van de Religie werden gheſtelt, om daer voor ſorge te dragen.

Op het negen en dertighſte *poinct ſal de Magiſtraet vermaent worden dat ſy ſorghe willen draegben ende haer ghelegben laeten zijn: dat een goede Schoole opgherecht, ende met gequalificeerde Scholarchen vande Religie worden verſien.*

40.

Sal mede voor de *Meyskens een Maiſtreſſe* dienen gheſtelt te werden van de *Religie*, waer toe alſoo haer preſenteert *Maria Amory* (die by de Magiſtraet gerecommandeert wordt) mits hebbende voor *ſes* jaeren *drie honderd* gulden 's jaers, ende vrye Huys-huer: vermidts ſy in de eerſte jaeren niet veel School-ghelt ſal profiteeren, ende haer Domicilie van Uytrecht moet veranderen, ſal hier op dienen ghereſolveert te werden.

Op het veertighſte *poinct ſullen de Heeren Gedeputeerden met de Magiſtraet ſpreecken, en daer na met* Maria Amory, *handelen voor alſulcke tijd van Iaeren, ende op ſoodanighe tractementen, als ſy na de gelegentheyt vande tijd onderlinge met den anderen ſullen goet vinden, ſonder nochtans t'exedeeren* drie hondert gulden *Iaerlijcks.*

41.

Op de recommandatie van de Heer van *Bereſteyn* was goet ghevonden *Johan Gerritſz* aen de Magiſtraet voor te draghen, omme tot Ingebieder gheſtelt te werden: dan dewijle de diſpoſitie daer van ſchijnt te competeeren, haer Ho: Mo: dient geeffectueert dat de voorſchreve *Jan Gerritſz* by den een ofte ander daer toe werde gheſtelt,

Op't een en veertigſte poinct ſal de Magiſtraet volgens voorgaende reſolutie van haer Ho. Mog: ten hoogſten gerecommandeers worden,

1630. ſtelt, omme naer het overlijden vande jeghenwoordige inde poſſeſſie van 't ſelve ingebiederſchap geſtelt te worden.

niemant anders als Ian Gerritſz *ingebieder te willen ſorteeren.*

Alſoo haer Ho: Mog: bericht worden van verſcheyden handen, dat eenighe perſoonen de Magiſtraet binnen *'s Hertogenboſſche* jeghenwoordich bekleedende haer Ampt onder Diſpenſatie, ofte nae voorgaende Permiſſie van Pauſchelijcke Geeſtelijckheyt ſouden hebben aengenomen, ende dat een van dien aen de Pausgeſinde binnen *'s Hertogenboſſche*, ſoude reveleren al het gheene tot haer Nadeel, en profyt van het gemene beſte of van het Raedthuys aldaer ſoude zyn beſlooten. Is verſtaen dat de Heeren haer Ho: Mog: Gecommitteerden gaende na *'s Hertogenboſch*, ſich over de voorſz gheruchten ende de comportementen der perſoonen, die de ſelve wierden naer gehouden pertinentelijck te informeren.

Zeeuwſche ſaken.

Voor deſen is alreede aengetogen wat difficultept en oppoſitie by die van Zeelandt was gemaeckt in 't ſtuck vande contractatie der Ooſt-Indiſche Waren. De Staten van Zeelandt hebben in Ianuario deſes jaers laten inbrenghen datſe conſenteerden / dat voor deſe repſe de goederen in Zeelandt ſijnde voor de Compagnie van Oſtindien overghebracht met de Scheepen Vliſſingen ende Veere, voor de Bewinthebberen van Zeelandt ſouden mogen werden ghelevert aen de perſoonen die de ſelve ter laetſter Vergaderinge van de Seventiene hadden gecontracteert / op het vertrouwen dat by haer Ho: Mog: eerſt daeghs een reglement ſoude werden ghemaeckt: dat de contractatien ſouden ſijn ende blijven verboden voor het toekomende / of ten minſten gheordonneert dat geen Bewinthebberen / 't ſy van de Seventiene of daer buyten in eenigherley manieren / directelijck ofte indirectelijck eenighe goederen vande Compagnie en ſouden vermogen te koopen; ende dat het ſelve by alle de Bewinthebberen inde Reſpective Caemeren Hooft voor Hooft met eede ſoude worden beſworen. Item mede dat de Ghedeputeerden op de Seventhiene comparerende / naer overleveringhe van haere brieven van Credentien / voor alle beſoigne aen handen van de preſiderende vande vergaderinghe met eede ſoude belooven het ſelve 't obſerveeren / ende dienvolgens geenderley goederen koopen; dat mede de Hooftparticipanten van Zeelant, voor het vierde part, het welck de Provintie inde Compagnie herideerden / ſouden participeeren in alle verhandelingen die vande goederen vande Compagnie naer deſen ſouden worden ghedaen; ende by aldien dat het ſelve van hare Ho: Mog: niet en ſouden konnen geobtineert werden / ſoude voor de Ghedeputeerden ter Generalitept ter vergaderinge van haere Ho: Mo: werden verklaert ende gedaen aenteeckenen: dat in ghevalle d' Heeren Staeten van Zeelant daervan af verklaerden de goederen die naer deſen voor de Compagnien in Zeelandt ſouden komen / alhier ſoude werden aengehouden / omme voor de Bewinthebbers te laeten beneficieeren / het ſy met den ſtocke ofte anderſints / ſulcx als ten meeſte dienſte ende oirboir vande Compagnie beſt geoordeelt ſoude werden.

Contractatie van Ooſt-Indiſche waren.

Deſelve Heeren Gedeputeerden deede ter Vergaderingh van haer Ho: Mog: oock openingh van seecker conceſſie die de Weſtindiſche Compagnie aen verſcheyden particuliere was gevende / om in haer octroy te mogen varen / met aenwijſſinge vande ſchaden / die het gemene Lant daer voor was lijdende / leverende het ſelve over by geſchrifte hier na volgende.

De Heeren Gedeputeerden vande Provintie van *Zeelandt* ter Vergaderinge van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael, hebben ter ſelver Vergaderinghe voor-ghedraghen: dat men vernam dat de West-Indiſche Compagnie dagelijcks uytgaf conſent aen particuliere perſoonen, om te moghen varen binnen de limiten van haer Octroy: midts gevende aen de ſelve Compagnye *thien ten hondert*, waer mede 's Landts gerechtigheydt niet alleen wordt verkort, maer oock oorſaecke gegeven aen alle particuliere Commiſſie-vaerders, om haer te adreſſeeren aen de ſelve Compagnie, ende niet aen het Landt, overmidts dat 's Landts gerechtigheyt wat meer bedraeght als *thien ten hondert*: item, ſy (ingevalle gheen Prinſen bekomen) moghen varen na de ſoute Eylanden om ſout te laeden, 't welck altijdt ſeecker gaet, en daerom by de Vergaderinghe aengehouden, ten eynde bequame ordre hier tegens werde geſtelt, daer deur 's Lants gerechtigheydt niet verkort, maer bewaert werden. 1630.

Reſſort vande Meyerye.

Aengaende het reſſort over de Meyerye vanden Bos is veel diſpute geweeſt. D' Heeren Bruninghs, Ienſma, ende den Theſorier Goch waren op dat ſtuck geweeſt in conferentie tot Tilburgh met eenighe Ghecommitteerden der Spaenſche / die den achtiende Febvuary rapporteerden / als oock van seecker requeſt van de Schout van Peelandt ende andere Officieren van deſelve Meyerie / verſouchende dat de preſtatie vanden Eedt die hun was opghelept den veertiende Febvuary aen haer Ho: Mog: te doen / mocht werden uytgeſtelt tot dat de ſaecke ten Principaelen by naerder conferentie ſoude ſijn afghedaen. Op het eerſte point is verklaert / dat het opperſte geſach inde Meyerye haer Ho: Mog: was competerende / ende dat deſelve wel bedoucht was het ſelve gheſach / ſoo wel in Eccleſiaſtique / als politijcque ſaecken in het werck te ſtellen; doch datmen daer mede ſoude ſupercederen den tijdt van veertien daegen / omme middeler tijt te ſien / hoe aende Koninghs ſijde het rapport van ſijn Ghecommitteerden ſoude worden opghenomen; ende datmen ter expiratie vande voorſz veertien daegen evenwel / ſoo middelertijdt vande Koninghſche niet wes voor en quam / niet ſijn Excellentie ende den Raedt van State ſoude examineren ende delibereren / watmen belanghende de voorſz Meyerye van wegen deſe Staet voorders ſoude hebben te doen. Op het gemelte requeſt is geapoſtilleert / dat alhoewel haer Hö: Mog: ſouden vermoghen dartelijck ter executie te ſtellen haer effectueele ende volkomen poſſeſſie in de Meyerye / datſe nochtans om eenighe goede conſideratien daermede willen ſupercedereen den tijt van veertien dagen / mits blijvende haer Ho: Mog: Placcaet van den derden Ianuary leſtleden in andere ſaecken in ſijn volkomen vigueur / ſonder eenichſints de ſaecke ten principalen hier voor te prejudiceren; ende wierden de ſupplianten ghehouden middelertijdt ſtil t'onthouden van het wes directelijck ofte indirectelijck te doen het welck tegens haer Ho: Mo: recht ſoude ſtrijden.

Het Placcaet in't voorgaende gemelt luyde als volgt.

Placcaet op dat ſtuck.

DEn Raedt van State der Vereenighde Nederlanden alle den genen die deſe ſullen ſien ofte hooren ſaluyt. Doen te weten: alſoo wy in ervaringe komen, dat van wegens den Coninck van *Spangien* almoch eenige mandamenten ende bevelen geſonden werden in de Meyerye van *'s Hertogenboſch*, ſelfs oock teghens de Placcaten, die wy aldaer, ſoo aende Geeſtelijcke perſonen, als anderſints hebben doen infinueren, ende dat het ſelve ſtreckende is, tegens de Hoogheyt van de Geunieerde Landen, onder welckers ghehoorſaemheyt de ſelve Meyerye, ſoo wel als de Stadt van *'s Hertogenboſch*, altans is gereduceert. *Soo iſt*, dat wy alle ende een yeder ingeſetene van de voorſeyde Meyerye, ſoo Geeſtelijcke als Wereltlijcke ende een yeder die deſe ſal aengaen, van wat qualiteyt hy ſoude mogen weſen, wel ſcherpelijcken belaſten by deſen; dat hem voortaen niemant ſal onderſtaen, te haelen, ontfangen ofte gehoorſamen eenige Mandamenten, beveelen, proviſien ofte Ordonnantien van de Ertz-Hertoginne, Raden, Leen-hove, ofte yemant ande: an harent weegen, in laecken van State, Religie, Policie, Criminele, Civile, ofte andere, hoedanich die ghenoemt mooge werden; maer dat een yeder hem dien aengaende ſal addreſſeeren aen ons, of de gheene die daer toe by de Ho: Mog: Heeren Staten Generael geauthoriſeert zyn, en achtervolgende de beveelen ende Ordonnantien die alrede gedaen ende gegeven zyn: namentlijck aen de Paſtoren van de Reſpective Dorpen, om hun voortaen te onthouden van hunne Kerckelijcke dienſten, op pœne van confiſcatie van hunne particuliere goederen, en arbitrale correctie.

Laſten

1630. Laſten ende bevelen, mede den Schouten van de Meyerye, Secretariſen van de Dorpen, ende alle andere Officieren van wat qualiteyt, ende hoe die genaemt ſoude mogen weſen, dat ſy niet na en laeten te komen binnen de Stadt van *'s Hertogenboſſche*, teghens den *voertienden* des toekomenden maents *February*, om aldaer in handen van onſe Gecommitteerden te doen den Eedt van ghetrouwigheyt, by pœne daer van geprivert, ende noch daer en boven Arbitralijcken geſtraft te worden. Ordonnerende tot dien eynde aen de Fiſcael ofte Procureur Generael, te procedeeren tot vervolch ende ſtraffe van de Contraventeurs, ſonder eenige Diſſimulatie ofte faveur: en op dat niemant hier van Ignorantie en hebben te pretenderen, ſoo ſal de Publicatie van deſen gedaen worden, alomme deur de voorſz Meyerye daer het behoort. Alſo alle 't ſelve ten dienſte, van den Lande bevonden is te behoren.

Gedaen in den Raedt van State in 's *Gravenhage den derden* January 1630. *Raetſvelt* vt. Ende op het ſpatium gedruckt het Cachet van de Generaliteyt in roden Waſſche.

Ter Ordonnantie van de Raedt van State
Geteyckent
M. Huygens.

Daer na is voor de ghemelte Ghecommitteerde met zijn Excellentie gecommuniceert de Requeſte aen haer Ho: Mog: gepreſenteert by de Gecommitteerde vande Geeſtelijcke ende Wereldtlijcke ſtaet van de Meyerye van 's Hartogenboſſche, ten eynde dat haer Ho: Mo: ſouden gelieven te verſtaen / dat tot het houden van een nader Conferentie tuſſchen haer ende 's Vpandts Gedeputeerden / om te bemiddelen de miſverſtanden ontſtaen / belangende de hooghept van de voorſz Meyerye in 't Geeſtelijck ende Wereltlijck / is gheaccordeert een tweede conferentie / om met des Vpants Ghecommitteerden gehouden te worden by de Welghemelte Heeren te ſamen / oft by vertreck vande Heer Ienſma by de Heeren Bruninghs ende Goch, om te aenhooren de voorſlagen die van 's Vpandts ſijde ſoude worden gedaen / oock daer op bericht te hebben / en voorts op approbatie en ratificatie van haer Ho: Mog: ghedaen het gheene tot maintinement van voorſz hooghept en preminentie nae gelegenthept behonden ſoude worden te behooren. Edoch alles onverminderd ende ongeprejudiceert de Placcaten van deſer ſijde gepubliceert.

Weſel. In 't voorgaende Jaer is te ſien wat haer Ho: Mo: aen die van Weeſel den ſes en twintighſten November hadden toegeſtaen in het ſtuck van wayhept der licenten: van wat in haer Stadt wiert gheconſumeert. Waer tegen die vande Admiralitept tot Amſterdam haer hebben geopposeert / ſegghende dat het groote fraude ſoude veroorſaken / indien aen die van Weſel meer faveur als aende andere Neutrale Steden wierde beweſen: dienvolgens hebben haere Ho: Mo: hun met de voorſz voet ende oorze geconfirmeert als oock een komende met den dienſt van het Lant / en derhalven haer Ho: Mo: reſolutie vanden ſes en twintigſten November voornoemt ingetrocken.

Verſoeck van die van den Boſch. Wat van wegen den Boſch den tweede Maerty is verſocht / en daer op is gheſtatueert / is te ſien uyt het volgende.

Pointen by de Gecommitteerden vande Magiſtraet der Stadt 's Hertogenboſch, aen haer Ho: Mo: overgheghéven den achtienden deſer, daer op ſy verſoecken der ſelver Reſolutie.

Op't rapport by de Heeren Gecommitteerden ghedaen vande pointen by de Gedeputeerden van de Stadt van

1.

EErſt: naedemael de Stadt van *'s Hertogenboſch* is een vande *vier* Hooftſteden van *Brabant*, en dat by den *ſevenden* ende *achſten* Artickel van 't Tractaet van reductie der ſelver Stadt, is geſchiet: dat de voorſz Stadt ſoude ghetracteert worden als een Hooftſtadt van *Brabant*, en geconſerveert in alle haer rechten ende Privilegien, ſoo in 't generael, als in 't particulier, dat daerom haer Ho: Mog: gelieve de voorſz Stadt te ontlaſten vande Hollantſche Impoſitien, ende te laeten ſtaen met alſulcke Impoſitien, als in andere *Brabantſche* Steden, onder de Geunieerde Provintien weſende, worden gelicht: aengeſien een Hooft-Stadt niet behoort te weſen van arger conditie, als de ſubalterne Steden, egeen *vox* in de Staten gehad hebben.

's Hertogenboſch overgegeven, hebben haer Ho: Mog: goet gevonden ende verſtaen, om redenen voor deſen genoeghſaem geexamineert, mits deſen te verklaren op de eerſte ſev en pointen: datſe perſiſteeren by de invoeringe van de Hollantſche middelen, ghelijck ſulcx met goede kenniſſe van ſaecken voor deſen is aengevangen, behalven de pointen daer op alrede anders is gediſponeert, en noch by deſen ghediſponeert ſal worden; doch alſoo de Stadt by deſen aenvangh groote reparatie van Poorten, Bruggben, Corps de Guarden, Sentinel-huyſen, ende andere dierghelijcke, heeft moeten doen, oock brandt ende licht voor de wachten ten dierſten inkoopen, en verſcheydene andere laſten moeten dragen, gelijck den ſelven inden aenvanck van ſoodanige veranderinghe zijn vallende: ſoo wort den Magiſtraet voor deſe reyſe noch ghefubſidieert met de ſomme van ſeſtien duyſent gulden, boven de twintigh duyſent voor deſen geaccordeert; mits datſe ghehouden ſal zijn de middelen van conſumptie tot dien eynde ten dienſte vande Ghemeraliteyt met alle doenlijcke maniere te beneficieeren, en de Pachters de hant te bieden in alle voorvallende ſaecken, en om naer deſen de laſten van de Stadt te beter te kennen dragen, ſommige impoſitien te ſtellen, op eenige ſpecien, als inde Steden van Holland wort gepraciſeert.

2.

Edoch by aldien haer Ho: Mog: noch ter tijd niet en konnen reſolveeren (des men verhoopt jae) dat immers deſelve ghelieven gedient te ſyn by proviſie voor den aenſtaende verpachtinge, de voorſz Stadt niet te belaſten met andere impoſitien, als die gheene die laeſtmael zijn verpacht gheweeſt: behoudelijck nochtans redres van exceſſen, die by particuliere remonſtrantie hier mede gaende worden beweſen, de voorſz Stad meer als andere Steden van *Hollandt* opgedrongen te ſyn.

3.

Dat voorts haer Ho: Mog: ghelieven regart te nemen op de notoire armoede der Borgheren, ſoo binnen in haer huyſen, als buyten ten platten Landen, in haer goederen beſchadicht; in 't geheel bedorven weſende, boven ende behalven de ceſſatie van alle trafijcque, handtwerck en neringhe, ſedert den aenvangh van de belegeringe gheduert hebbende, ende alſnoch duerende, ende dienvolghens de voorſz middelen deſe aenſtaende verpachtinge voor de helft ofte een derdendeel te verminderen, op dat de goede Ingeſetenen haer aeſem moghen verhaelen, en niet t'eenemael en blijven verdruckt.

4.

Item alſoo by het *thiende* ende *ſeſtbiende* Artijckel van Tractaet van reductie der voorſz Stad is belooft ende toegeſtaen: dat de voorſz Stad ſoude behouden tot haer diſpoſitie en regeeringhe alle haer gemeyne *Erfgoederen*, *recht van Impoſitie*, ende dat tot vervallinge van Stadts ſchulden ende renten, ende alle andere toekomende laſten die alſdoen tegenwoordige *Accyſen*, *Impoſten*, ende middelen vande Stadt haer ghewoonlijcken loop ſouden houden; ende dat by de Heeren Ghecommitteerden de eerſte verpachtinge van 's Landts middelen, tot *'s Hertogenboſch* ghedaen hebbende, d'eene helft van des voorſz Stadts *Accijnſen* en *Impoſten* op de *Bieren* en *Wijnen* aen de ſelve Stad is benoomen, ter ſomme van . . . . . So verſoecken de Remonſtranten dat haer Ho: Mog: gelieven haerlieden te permitteeren, dat ſy voor den aenſtaenden tijdt wederom haer ghewoonlijcke *Accijſen en Impoſten* ſullen moghen lichten, alſoo het onmoghelijck is ſonder dat, des

1630.

des Stadts schulden en lasten te konnen betalen; en ook soude strijden tegens recht, den *Rentieren*, hen *Hypotheecque* ende onderpanden infructueus te maecken, ofte verminderen.

5.

Ende by aldien haer Ho: Mog: een soo redelijcke en in recht gefundeerde saecken, uyt andere consideratien, noch ter tijdt niet goet en vonden toe te staen, ten opsien dat de volle *Hollantsche Impositien*, met der Stads Accijnsen op de voorsz specien van *Wijn* ende *Bier* voor den Borger te seer swaer soude vallen op te brengen, dat in dien gevalle deselve immers ghelieven aende Remonstranten gelijcke somme van . . . . . suyver en sonder eenighe beswaernisse, te doen remplaceeren, uyt de gemeene Landts middelen, die binnen de voorsz Stadt alreede zijn ende noch sullen worden verpacht: aenghesien de Remonstranten met de *twintigh duysent gulden*, die haer Ho: Mog: heeft belieft den Remonstranten toe te voeghen, haer lasten en renten niet konnen betalen, te min, ten insien haer Ho: Mog: schijnen daer uyt de Remonstranten te hebben willen belasten, om *'t vier en 't licht* voor de *Corps* de *Guarden* te betalen.

6.

En wat den last van *vier en licht* voor de *Corps de Guarden*, soo by tijden van de Regeeringe van zijn Majesteyt van *Hispangien*, binnen de voorsz Stadt als in andere Frontiersteden van de Geunieerde Provintien heeft ghestaen, en als noch staet ten laste vande Generaliteyt: dat oversulcx haer Ho: Mog: ghelieven de Remonstranten daer van te ontlasten, ende van geen arger conditie te maecken als andere Frontier-Steden van de Geunieerde Provintien, die met diergelijcke lasten niet en werden beswaert, en dienvolgende haer te doen deschargeeren, ende indemneeren van het credijt, het welck sy ter cause voorsz hebben geinterponeert.

7.

Boven desen soo versoecken sy Remonstranten, voldoeninge ende rembourssement van de somme van *een en dartigh duysent guldens*, daer toe dat hebben ghemonteert de Bestedinghen der nieuwe *Corps de Guarden*, *Bruggen*, *Poorten*, *Wolfkuylen*, *Schort-balcken*, *Sentinel-huysen*. *Palissaden*, *Slachdeuren*, aen de *Heeckelen* ende andere nieuwe Wercken: soo deur ordre van sijn Excellentie, als van de Commandeur der voorsz Stad, by den Ingenieur *Iohan van den Besche* binnen de voorsz Stadt doen maecken, ende waer voor de Remonstranten ter goeder trouwen, ende om alles ten minsten prijse te doen aennemen, hun credijt hebben versterckt: daer diergelijcke nieuwe Wercken in de Frontier-Steden notoirlijck zijn staende ten laste van de Generaliteyt, ende voorgaende by sijn Majesteyt altijdt zijn betaelt.

8.

Op 't Bagijnhof wort geaccordeert, mits blijvende de Kercke ten dienste vande Gemeente, om daer in ghevoeffent te worden de exercitie vande Gereformeerde Religie, ghelijck begonnen is, ende verhueringe vande huysen, by den Rentmeester ge-

Item, alsoo van alle oude tijden de Regeeringe van de grooten Bagijn-Hoff tot *'s Hertogenbosch* heeft ghecompeteert de Heeren van de Magistraet der voorsz Stadt, die daer over jaerlijcks zijn gewoon te stellen een Provisoir uyt het Collegie der Schepenen: dat ook de Schepenen hebben judicature over de persoonen ende goederen der selver Bagijn-Hoff: overmits deselve werden gehouden voor wereltlijcke Persoonen, niet in 't gemeen, noch onder solemneele professie ofte obedientie te saemen levende: maer dat een yder op zijn selven met sijn middelen en handtwerck moet leven, ende dat sy haer Kamerен koopen, haer oversulcks als eygen goet behooren te volgen; ende dat dien ter contrarie de Rentmeester van de Geestelijcke Goederen eenige Kameren feytelijck heeft aengeslagen, en die aen de Krijgs-volckeren verhuert, ende andere toegemetselde Poorten van den selven Bagijn-Hoff feytelijck ende sonder ordre hebben doen openen, ende alsoo den een voor ende den ander naer, in het selve Bagijn-Hoff onbehoorelijcke authoriteyt pretendeert te usurpeeren, tot achterdeel van de Bagijnen, onveylheydt van 't Bagijn-Hoff, ende præjuditie van de Remonstranten ende jurisdictie, die deselve Bagijnen als hier mede Poortressen, zijn schuldigh te defendeeren; soo versoecken sy dat haer Ho: Mog: ghelieven den voorsz Rentmeester van de Geestelijcke Goederen: midtsgaders allen andere te interdiceeren, hen de persoonen ofte goederen van de Bagynen eenighsints te moeyen: maer die te laten in haer oude gerechtigheydt onder de Iurisdictie der Remonstranten: Volgende de requeste aen de Heeren Gecommitteerden tot *'s Hertogenbosch* geweest zijn de overgegeven.

1630.

daen, edoch ten profijte vande Stad onverandert, en sal de Magistraet voortaen daer over het opsicht hebben, ende het selve Bagijnhof administreren, sonder nochtans eenige Bagijnen ofte Geestelijcke persoonen, daerom op nieuws te moghen admitteeren; verstaende ook haer Ho: Mo: dat de gene die althans zijn niet meer en sullen staen onder 't ghesach van eenighe materssen, maer daer van vry wesen. verbiedende mits desen hun voortaen t'onthouden van eenich gesach te gebruycken over de voorschreve Bagijnen ofte Susteren, laetende een yeder gaen en staen daer het hen ghelieven sal.

9.

Item, dat haer Ho: Mog: ghelieven ordre te gheven, dat de volle Servicie gelden moghten ghelevert werden voor de Soldaten, die metter maenden op de Schansen hebben gelegen, nademael dat geduerende dien tijdt de Borgers haer Kameren hebben moeten open houden, ende de Soldaten de Beddens, Shep-lakens, ende Sargien op de Schantsen mede hebben ghenomen, ende gebruyckt.

Haer Ho: Mo: verklaren dat voor de Soldaten, die op de Schantsen hebben gelegen, betaelt sal worden half servy-gelden voor den tijdt van haer respective verblijf alldaer, vermits zijn Excellentie van meeninge is eenige Compagnie te verordineren, die continuelijk op de Schantsen de wacht sullen houden.

en dat in toekomende swarigheyt sal worden gremedieert

10.

Item, dat mede Service-gelt moght werden betaelt, voor de Canoniers, Mineurs, Vierwerckers, en andere Officieren, in de Lijste der Servicien niet begrepen.

Hier in kan om de consequentie willé niet ghetreden worden, als zijnde niet ghebruyckelijck in andere Frontierstéden vande Geunieerde Provintien.

11.

Item, dat mede de Servicie-gelden voor de Ruyters Bidets moghten werden goetghedaen, naerdemael dat de Borgeren de plaets daer voor evenwel hebben open gehouden.

Dit Articul wort afgeslagen, dewijl daer egeen Bidets syn gewest.

12.

Ende want voor het verbodt van de Licenten te Lande by sijn Majesteyt van *Hispangien* gedaen alle Neeringhe ende Trafijck binnen de voorschreve Stadt komt te cesseeren, ende dat men vastelijck vertrouwt dat de selve interdictie lichtelijck sal werden herroepen ende afgedaen, by aldien haer Ho: Mog: gelieften voor eenighen tijdt te sluyten het Licent te Water ende te Lande op *Antwerpen* ende *Breda*; soo versoecken de Remonstranten dat haer Ho: Mog: ghelieven daerinne te stellen alsulcke ordre, als de selve tot welstant van de voorsz Stadt sullen bevinden te behooren.

Dit Articul wort gehouden in bedencken. alsoo het selve naerder ende breeder examinatie requireert. Doch twijffelen haer Ho: Mo: niet: of die van den Bosch sullen dissaengaende by d'een of d'ander wederlangen contentement.

13.

Item, alsoo een *Ian Louijs*, op sijn abusijf aengheven heeft weten te bekomen Acte van haer Ho: Mog: daer by alle Ambachten voor den tijt van

Op 't dertiende poinct worden de Heeren Magi-

1630.

straet van 's Hertogenbosch vermaendt de goede beudt te willen bieden, dat de concessie in het voorsz Articul gerort met de beste gevoegelijckheyt ende gerustheyt van de Gemeente binnen 's Hertogenbosch effect sorteere, als gedaen zijnde uyt goede redenen ende considerationen.

van *drie* Iaren worden geopent ende aen de Stadt het recht van Poorteren, en aen de Ambachten het recht van d'inkomen benomen, contrarie den Tractate van reductie, dat daerom haer Ho: Mog: gelieve de selve acte te redresseeren, en aende Stadts en Ambachts gerechtigheden niet prejudiceeren.

14.

Haer Ho: Mog: persisteeren by den Impost op de Mee gheset, doch zijn by provisie te vreden dat het prevenu van dien volghen ten profijte van de Stadt in het particulier: mides dat de Magistraet de goede hands daer aen houde, dat de Ordonnantien belangende het selve middel nae sijn forme ende inhoudt worde gepractiseert.

Vorders binnen *'s Hertoghenbosch* verpacht de consumptie vande *Mee* a *acht* gulden yeder Aem tot geheele ruine vande *Meebranders* aldaer, daer ter contrarie van deselve comsumptie geheel *Hollandt* door niet een penninck wort betaelt, sulcx dat die tot *'s Hertoghenbosch* behoort afghedaen te worden.

15.

Haer Ho: Mog: verstaen op het vijftiende point dat de Seep-siedersbinnen den Bosch by provisie tsakemende, sullen worden gehouden exempt van den Impost op de Traen, voor soo veel deselve in haer Neeringe worde ghe-consumeert, blyvende voort de Impoften van drie gulden op yeder quantael van 't geene in de Lampe als anderssins sal worden geconsumeert.

Dat oock den *Traen* tot *'s Hertogenbosch* a *drie gulden* de aem is verpacht, daer men nochtans geheel *Hollant* door egeen consumptie van en betaelt.

16.

Op 't sestiende point verklaeren haer Ho: Mo: dat den Turf sonder eenigh onderscheyt van swaere ofte lichte, van nu voortaen by provisie tot Impost op yeder Stads Tonne niet meer sal betalen als acht penningen.

De Heeren van Zeelant verklaren niet tee te konnen staen, dat over de ontgrondinge ofte passagie-gelt van Turf binnen den Bosch yet sal worden betaelt.

Dat insghelijcken d'ongelden op de ontgrondinghe, en doorvaeren, van de turf in *Hollandt* eens betaelt wesende tot *'s Hertogenbosch*, niet wederom en behoort gegeven te worden, aenghesien sulckx in egheen Steden van *Hollandt* andermael en wort betaelt, dat oversulcx de verpachtinge op de Impositie vande Turf tot *'s Hertoghenbosch* gedaen behoort te cesseeren, van gelijcken soo versoecken sy, dat den selven Impost Respective van de Loonsch en Peelschen Turf mocht komen te cesseeren, nademael den selven in natuere, deuchde ofte swaerte, niet en is te gelijcken by den *Hollantschen Turf*, oock in alsulcker voege, dat den selven turf in deughden egeen *twee* ofte *drie* stuyvers de tonne waerdich en is, als den Hollandtschen *thien* ofte *twaelf* stuyvers is gheldende, die over sulckx te seer excessivelick swaer met *twee* stuyvers op de ton soude syn belast, insonder soo die vande Dorpe van *Loon* en van *Peelant* by generale redemptie 's Lants middelen en by ghevolghe desen Impost op den turf eens syn betalende.

17.

Op 't seventiende point verklaven haer Ho: Mo: dat se niet en konnen wijcken vande Verpachtinge van de twee stuyvers, ten behoeve van de Generaliteyt, ten laste vande Brouwers.

Dat oock afgedaen mocht worden de verpachtinge vande *twee* stuyvers ten lasten vande brouwers gheset op yeder tonne biers, aenghesien aende Generaliteyt uyt de domaynen voor yder tonne biers wort betaelt *twee* stuyvers van de gruyte, die in geene Steden van Holland en wort betaelt, maer in plaets van dien soo worden de voorsz *twee* stuyvers by het gemeyne Lant genoten behoorde te cesseeren.

18.

Op 't achtiende point verklaven haer Ho: Mo: dat het selve naer der onderzoeck requireert.

Dat insghelijcken de bieren die uyt de voorsz Stad ten platten Lande worden vervoert, niet en behooren bewaert te worden met het licent van *seven* stuyvers op yeder tonne, en *twee* stuyvers aen de Chercers vande visitatie, en boven dien noch *twee* stuyvers van passepoort-gelt, te samen *elf* stuyvers, gemerckt de comsumptien van bieren ten platten Lande by redemptie eens wort betaelt, daer mede sy behoorden te bestaen sonder daer en boven hun met de voorsz onghelden te bewaren, het welck anderssints veroorsaecken sal dat de neringen van het Bier brouwen binnen de voorsz Stadt ten grooten deele sal vergaen, en gebracht worden ten platten Lande.

19.

Op het negentiende point verstaen haer Ho: Mo: dat de Brouwers by provisie over hare Brouwsten van twintig Aem en daer beneden sullen betalen half gelt, ende van de gheene die grooter zijn de gehele negben en twintigh stuyvers acht penningen.

Boven desen so behooren de Brouwers te worden ontlast vande *negben en twintigh* stuyvers *acht* penninge en op yeder gebrouwt gestelt ter cause vande Impost vande gemalen mout, nademael dat de gebrouwten die tot 's Hertogenbosch worden gedaen niet en syn te esgaleren, met de gebrouten van Hollant alwaer t'effens ende eenemael worden ghebrout *seventigh tachtigh* jae *honderd* en meer Amen, daer op dese impositie luttel kan bedraghen, daer ter contrarie de hooghste ghebrouten binnen de voorsz Stadt vallende en den een door den anderen ghereekent, maer en belopen *achtien* amen, behalven dat in Hollant de Brouwers neringe alleen inde Steden wort geexcerseert, daer oock dien ter contrarie rontsomme der voorsz Stadt inde Dorpen menichte van Brouwers syn woonende, dewelcke van alle dese impositien vry wesende, veroorsaecken dat binnen de voorsz Stadt geen ofte luttel neringe van Brouwen kompt te syn, sulckx dat de voorsz Brouwers van desen voorsz Impost volghens het toeseggen der Heeren Gecommitteerden lest tot 's Hertogenbosch geweest synde wel souden behooren ontlast te worden insonderheyt so sy van yeder sack mouts te malen alnoch betaelen apart *vijf* stuyvers ende in het koopen van de garste moeten oock betaelen den Impost, op de ronde maete gheset, soo dat alle dese impositien, te seer swaer op soo kleynen ghebrouwten worden gestelt.

20.

Op het twintigste point verklaren haer Ho: Mog: de afschrijvinghe met den kleynen mate niet soo te konnen laeten, om dat daer mede een deure tot fraude soude worden geopent: doch ingevalle de Heeren Magistraten konnen bewijsen dat de afschrijvinge in eenige Steden van Hollandt wordt gepractiseert, dat men in sulcke gevallen hier op naerder sal letten.

Dat oock de Pachters van de consumptie op 't sout tot 's Hertogenbosch mochten worden ghepermitteert, tot gerief vande Meyerye het sout met de kleynen mate af te schrijven gelijck men verstaet dat tot *Heusden*, *Grave* en andere Frontier-stede is geschiedende.

21.

Op het een en twintigste point verklaeren haer Ho: Mog: dat se niet en konnen wijcken van de capitale Impositie van 't Sout gelt, ende meynen dat ten regarde van de schamele Gemeente by de Ondernemen wel is te versien, alsoo in Hollandt niemandt daer in werdt aengheslagen, dan die twee duysent guldens ende daer over begaet is.

Ende want binnen de voorsz Stadt luttel persoonen syn te vinden, die gestelt soude konnen worden onder 't ghetal vande geene die Capitale leeninghen souden ghehouden syn te doen, dat daeromme indifferenter den Borgher mochte worden vergonnen het sout te kopen inde kleyne winckels ofte ook by de Grossiers ofte schippers, mits betalende den gestatueerden Impost ofte comsumptie van het sout, sonder vorder in eenich hoofd gelt ghehouden te syn, waer mede immers de geheele Lands middelen niet en worden verkort, overmits deselve indien ghevalle by de Borghers ofte by de winckelieren moeten voldaen worden.

Dat

22.

Op het twee en twintighſte *poinct verklaeren haer Ho: Mog: te vreden te zijn den Impoſt van den Toeback uyt de Verpachtinghe te laten.*

Dat oock den Impoſt ofte accijns vande Toeback tot *drie* ſtuyvers het pont, die uyt Hollandt ofte andere plaetſen binnen der voorſz Stadt is gebragt, en daer uyt weder worden gevoert, en verſonden naer Neutraele Landen ofte elders, behoort te ceſſeeren aenghеſien den ſelven Impoſt eens is betaelt ter plaetſe daer van den ſelven binnen de voorſz Stadt is gebracht, en op dat de voorſz Impoſt in gene Steden wort betaelt, daer den Toeback alleenlijck wort door ghevoert en niet geconſumeert.

23.

Op het drie en twintigſte *Artikel wordt geperſiſteert by de Ordonnantie van de Boter ſulcks die leyt.*

Tot deſen dat de *Huyſluyden* inkoomende met boter in kleyner mate ofte gewichte mogen worden ofte blijven ontlaſt, gelijck in andere Frontier Steeden vande Geunieerde Provintien gheſchiet, alles ſonder præjuditie van den Impoſt, ſoo wanneer de Boter met potten, tonnen ofte tobben, kleyn ofte groot wort inghebracht en verkocht, gemerckt de groote quellagie, en moleſtatie die de Huyſluyden wordt aenghedaen by de Pachters die t' elcken reyſe de Huyſlieden aende Stadts poorten aenvanghen, en overmits ſy geen wage by de hant en hebben, deſelve leyden hier en daer, om de boter te wegen, ende alſo haer merckt beletten.

24.

Het vier en twintigſte *point wordt by proviſie geconſenteert, mits dat de Eygenaers van de* Granen *ter aenkomſte binnen 's Hertoghen-Boſch ſullen doceeren, datſe de Ronde Maet in een van de Geunieerde Provintien ſullen hebben betaelt.*

Item dat de Brouwers, Backer en andere Inghеſetenen haer graenen in Hollant ofte andere plaetſen vande Geunieerde Provintien gekocht, en het recht vande ronde maete aldaer in het kopen betaelt hebbende, ten reſpecte vande ſelve Graenen behooren onghemoleſteert te blijven vande Pachters van de Impoſt op de ronde mate binnen de voorſz Stadt, ſoo lange als duſdanige Graenen niet wederom en worden verkocht.

25.

Op het vijf en twintighſte *Artijckel hebben haer Ho: Mog: goet gevonden datſe van de tellinghe van 't Hout, by proviſie ſullen werde geſubleveert, maer datſe het Hout by de waerde ſullen gehouden zijn aen te geven, midts dat de Pachter gevende aen de Eygenaer een vierde part meer als 't Hout in prijſe aengegeven is, 't ſelve ſal mogen aen hem houden.*

Item alſo inde voorſz Stadt het hout ofte mutſarts, met honderde wagens ende karren ſal worden in gebracht, en verkocht, die onmogelijck ſouden ſyn met geſworen telders te gerieven, dat daeromme haer Ho: Mo: ghelieven te vergunnen, dat de Huyſluyden aengevende hunne wagens met hout het ſelve ſullen mogen verkopen, ſonder t' elcken reyſe naer gheſworen telders te moeten wachten, als een ſaeck weſende die binnen de voorſz Stadt niet en kan worden gepractiſeert.

Tot Reglement van de ſaecken in den Boſch, zijn den acht en twintigſten Maert weder vaſt geſtelt verſcheyden poincten, in gevolge van d' Advijſen op de ſelve ghеfourneert, by de Heeren Gedeputeerden alhaer laetſt geweeſt zijnde.

Reglement in den Boſch.

1.

De Heeren Bruyninghs *en* Goch *haer Ho: Mog: Gedeputeerde worden midtſdeſen geauthoriſeert, op 't eerſte point, datſe het* tweede *lith ſullen verſtercken met noch* twee *gequalificeerde perſoonen van de Religie, woonende binnen den* Boſch: *ten waere ſaecke dat ſoodanighe perſoonen aldaer niet en worden gevonden, in welckers gevalle zy ſullen vermogen tot het voorſz* tweede *lith te avanceeren* twee *perſoonen van buyten, zijnde gequalificeert als voeren.*

DAt noch *twee* perſoonen, ten minſten van de Religie Patriotten ſynde, in 't *tweede* lith dienen geſtelt in plaetſe van *Gruyseen* ende *Pieter van Geſtel*, die beyde zyn verlaten.

2.

Op het tweede *poinct worden de Heeren Gedeputeerden verſocht ende Gecommitteert, datſe by de Magiſtraet binnen 's* Hertogen boſch *ſullen aenhouden ende bevorderen, datſe tot Rentmeeſters, Klercken, Quitancie-ghevers, Portiers ende Schrijvers egeen anderen gebruycken ofte continueeren, dan gequalificeerde perſoonen, yeder naer de gelegentheydt van ſyn Charge en Bedieninge, ende daer en boven van de Religie, ofte de Religie toeghedaen: doch ingevalle egeen perſoonen van de Religie tot de voorſz Ampten ende Bedieningen reſpective ſouden konnen bekomen worden, dat de gemelte Magiſtraet alsdan daer toe ſal employeeren luyden die de gemeene ſaeck zijn toegedaen.*

Dat de Officien ter diſpoſitie vande Magiſtraet ſtaende, het ſy ofte deſelve alreede met perſonen ſyn bekleet ofte by haer Ho: Mog: wel eens dienen ge eert te worden, alſo men bevinden ſal dat ommige vande ſelve noch worden bekleet by de perſoonen, die voor de reductie vande Stadt deſelve hebben bedient, andere zijn by den Magiſtraet vergeven, en worden bedient by perſoonen diemen van weghen haer voorgaende comportementen, niet ſeer en mach betrouwen, gelijck ſulcx uyt de reſumptie vande lijſte daer van zijnde naerder ſal konnen blijcken.

3.

Op het derde *poinct worden de Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden geauthoriſeert datſe binnen 's Hertoghenboſch ſich ſullen informeeren op de comportementen van de Perſonen in dit Artijckel aengeroert, en wie van de ſelve Acte heeft ofte begeert te mogen verblijven, en wie niet: en dat die geene die bevonden ſullen worden egeen Acte te hebben, dat die gehouden ſullen worden van goede prinſe: en die Acte hebben, dat hun ſcherpelijck ſal worden aengeſeyt datſe hun ſtricktelijck ſullen hebben te reguleren naer haer Ho: Mog: Placcaten op het celebreeren van de Miſſen, ende het onderhouden van de Pauſſelijcke ſuperſtitien gemaneert, ende dat hier naer de expiratie van de tijdt in de voorſz Acte begrepen, op hunne perſoonen ende gelegentheydt naerder ſal worden gelet.*

Alſo met der daet bevonden wort dat de Geeſtelijcke Manſperſoonen ſoo Prieſters, Canonicken, als Paters van Bagynen Conventen (die al te ſamen profeſſie doen van dagelijckx de miſſe te celebreren) ſeer groote ondienſt inde Stadt zijn doende, niet alleen van een groot gedeelte van de Borgherye in de Pauſelijcke Religie te animeeren en van het ghehoor vande gherefor-meerde Religie te deterreren, maer oock ſeditieuſe propooſten, tot nadeel van onſen te ſemineeren, ende de Gemeente in te planten, ſoo diende wel vaſtelijck gereſolveert, dat ſodanige Geeſtelijcke Manſperſonen in de Stadt niet ſouden moghen blijven, ten ſy alvooren by ſolemnelen Eede belovende t' eenemael van het doen der miſſe te ſullen ſich onthouden, ofte anderſints datelijck te moeten vertrecken.

4.

Op het vierde *poinct wordt goet ghevonden dat de adminiſtratie van de Goederen hier in vervat, aen de Kloſteren ſal worden gelaten, tot dat de meeſte gegoede Conventualen op een darde deel, andere op de helft ſullen weſen verſtorven: midts dat egeen Verbueringe ofte Verpachtinge van eenige vaſte Goederen ſullen mogen gedaen worden, als ten overſtaen van den Rentmeeſter, oock geene reparatien ofte Timmeringen in de Conventen ofte Kloſters gedaen, als ten overſtaen als voeren: welverſtaende nochtans dat die geene die uyt de Kloſters ſullen willen vertrecken, 't zy om te Houwelijcken, ofte apart te gaen woonen, ſal volgen hier alimentatie naer advenant het inkomen van 't ſelve Kloſter.*

Dient oock gherefolveert dat de Canonicken, en andere Geeſtelijcke manſperſoonen noch in de Stadt ſynde en eenige huyſen bewarende, dat Geeſtelijck goet is, dat de ſelve daer uyt ſullen moeten vertrecken ofte voor de wooninge huyr betalen, ſulcx ſy in redelijckheyt met den Rentmeeſter ſullen konnen accorderen.

5.

Op het vijſde *poinct worden de wel-gemelde Heeren Gedeputeerden geauthoriſeert datſe ſich binnen den Boſch ofte aldaer daer 't behoort ſulx*

Dat

len informeeren op de natuere ende gheleghentheydt van de Goederen hier inne verhaelt, te weten of deselve mede Eccleſiaſticque, Patrimoneel ofte Vicarie Goederen zijn, ofte dat yemandt in 't particulier eygen Geeſtelijcke Perſoonen zijnde, daer over eenigh recht ofte gheſagh heeft, en daer van rapport doen, ten eynde het ſelve verſtaen zijnde, gedaen magh worden na behooren, blijvende ondertuſſchen by proviſie de voorſz. Goederen in ſtaete, gelijck de ſelve jegenwoordigh zijn.

6.

Op het ſeſde poinct wordt goet ghevonden ende verſtaen, dat men de Kercken-Raet binnen de Stadt van 's Hertogenboſch *ſal aenſchrijven, datſe ten overſtaen, ende met advijs van de meergemelde Heeren haere Ho: Mo: Gecommitteerde in pluraliteyt van ſtemmen op 't ſpoedigſte ſullen diſpicieren ende nomineren* ſeven, acht *ofte* negen *perſoonen wel geleert, goet van leven en wel begaeft, oock van virendelijcke ommegaeck, dewelcke den voorſz. Kerken-Raet aen haer Ho: Mog: ſal overſtueren, ofte door yemant uyt den hare doen preſenteren, om uyt het voorſchreve getal by hare Ho: Mog:* vier *ofte* vyf *tot Predicanten geliggeert te worden, die daer nae in haere bedieninghe ſullen worden beveſtight, des ſal den voornoemde Kerckenraet vermoghen haer Ho: Mog: bekent te maecken haer genegentheyt ende malmatie tot de perſoonen uyt het genomineerde getal, daer mede ſy ſullen meenen, dat de voorſz. Kercke beſt ſoude ſyn gedient, daer op oock in electie behoorlijck regard ſal ghenomen worden, ende ſal hier nae by vertreck ofte aflijvigheyt der te verkieſen Predicanten, inde Kercke van den* Boſch, *tot beroep van andere, by den Kercken-Raet worden geprocedeert, gelijck men in andere wel geſtelde Kercken ghewoon is te doen.*

Dat wel eerſtdaeghs diende ghereſolveert en ordre geſtelt, dat de Kercke, binnen de Stadt van *'s Hertogenboſch* met Ordinaris en vaſte dienaren aldaer te beroepen ſoude moghen worden voorſien, alſo men vande ſelve meerder vruchts ende voordeel tot opbouwinghe ende voortplantinge van Godes Heylige Woort, ſoude hebben te verwachten, als wel van de Predicanten die by leeninge voor een korten tijdt aldaer worden gebracht, alſo deſelve om de cortheydt des tijdts ſodanighe converſatie ende familiariteyt met de Ingheſetenen niet konnen maecken als wel die geene, die by vaſte beroepinghe aldaer ſouden mogen worden ghebracht, behalven dat de leeninge oock ſo vaſt niet en gaet, als wel gepreſupponeert wort, overmits de Predicanten by leeninghe aldaer ſynde, ſeer dickwils om haer eygen particuliere ſaecken moeten naer huys trecken ende met gaen ende keeren veel tijdts verſlyten, behalven dat ſoodanighe leeninghe ſeer koſtelijck voor het Lant ſyn vallende, als genieten yeder Predicant *vier gulden* daegs.

7.

Op 'tſevende poinct wort by proviſie verſtaen: dat den hooghen Schout met diſcretie ſal mogen gaen in der Borgers huyſen om delinquanten te ſoecken ofte Miſſe te ſtooren, mits alvoorens daer van kennis doende aen de preſideerende Scheepen in der tijdt, en ſullen de Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden binnen 'sHartogenboſch onderſoecken, ofte de Magiſtraet aldaer ten inſighte van eenige Privilegie, ofte wel hergebrachte coſtuymen hier mede ſouden zijn ghegraveert, ende daer van rapport doen, ten eynde dat het ſelve inghekomen zijnde, finalijck ghedisponeert mach worden nae behooren.

Alſoo den Hooge Schout heeft aenghedient, dat hy volgens de Coſtuymen van de Stadt niet ſoude vermoghen te gaen in een Borgers Huys, om een delinquant te ſoecken, ofte een Miſſe te ſtooren ſonder voorgaende vonniſſe, en in het by weſen van merendeel van ſchepenen, en dat hy overſulcks ſeer qualijck een Miſſe ſoude konnen ſtooren ofte Delinquanten achterhaelen.

8.

Op 't achtſte poinct wort de Heer Bruyn*ings verſoeht: 't ſelve met zijn Excellentee te communiceeren, en daer van rapport te doen.*

Om de Contributien over de *Demmer* te extenderen ſoude met zijn Excelentie dienen geſproken te worden gheene ſauvegarden te willen geven, anders als met de clauſule, dat van half jaer tot half jaer de ſelve ſauvegarden vernieuwt ende aen den Raedt van State de Contributien betaelt ſoude moeten worden ende dat den Ritmeeſter *Bergaigne* gelaſt ſoude mogen worden eenige van zijn Ruyters (die veel lantſaten zijn van die quartieren, ende mitſdien over den *Demmer* wel bekent) continuelijck te laeten rijden, om de Dorpen ſoo veel moghelijck is onder contributie van tijdt tot tijdt meer ende meer te brengen. 1630.

9.

Het negende poinct wert goet gevonden, en den Raet verſocht na ſyn inhout volkomen effect te doen ſorteren.

Ende overmits de Contributien aen deſer zyde van de *Demmer* oock ſoo veel niet en worden opghebracht alſt wel behoorde, klaeghende de huyſlieden datſe aen de Garniſoenen grootelicks moeten contribueren, en dies niet te min ſeer worden gefoulleert door beyderſijts Soldaeten te voet ende te paerde de eene tijdt in Trouppes de ander tijdt in weynich ghetal paſſeerende, gheljck daer van die van *Peelandt* hare klachten hebben overghelevert, ſal daer toe goede ordre dienen geſtelt, op dat by faute van dien de Huyſluyden tot ſoodanige armoede niet worden gebragt, dat ſy haer contributien niet konnen opbrengen, ſynde alreets de groote reſtanten ten deele daer door gecauſeert, en dat tot beter gherief aen de ingheſetenen van de Meyerie die de redemptie moeten betaelen aen de Ontfanger *Hamel*, ende daer van oock kennis doen aen de Contrerolleur gheordonneert ſoude mogen worden haer woonplaetſe van *Heuſden* binnen den *Boſch* te tranſporteeren alſoo den Ontfangh alleen over de Meyerye is ſtreckende, en ſal den voorſz. Contrerolleur van den ontfangh pertinente notitie houden om alle miſverſtanden te voorkomen.

10.

Op het tiende poinct wort alvoren te diſponeren verſocht het advijs des Raets van State.

Alſoo men verſtaet dat den gheweeſen Rentmeeſter *Boeck-boven* zijn reſidentie binnen *Breda* heeft genomen ende van daer heeft doen ſchrijven, dat de Rentenieren op de Beeden van de Stadt en Meyerye geveſticht by hem ſouden komen, om haer Renten te ontfangen, houdende daer mede de poſſeſſie, voor den Vyant, dient gelet te weſen, wat daer teghens nodich ſal weſen gedaen.

Eſſen/en van der Duſſen na Vrieſlandt.

Alſoo by de Provintie ſoo van Vrieſlandt als van Stad en Lande eenige zwarighept wiert ghemaeckt in haer conſenten: ſoo wierden derwaerts geſonden de Heeren Eſſen ende van der Duſſen. Die van Vrieſlandt hebben tot antwoort ghegheven belanghende de betalinghe der oude ſchulden der Admiraliteyt ſedert den Jaere twee en twintigh tot den Iaere ſeven en twintigh beyde inclups ende de ſuyveringhe van de conſenten te water als oock mede noopende de vyf mael hondert duyſent gulden in plaetſe van Legherlaſten voor den Jare acht en twintigh verſocht / dat haer Ed: Mog: in de betaelinghe van de voorſz oude ſchulden / conſenteerden / midts dat alvoorens de ſecrete ende bewuſte ſaeche in alle poincten wierden ter handt ghenomen / en realijck gheeffectueert / (het welck was de ſuyveringh van de Spaenſche plaetſen Oost-zijde-rijns ende op den Rijn) en ten anderen dat oock alvoorens tuſſchen de reſpective Provintien bemiddelt wierde een generaele reaſſumptie van de reſpective quota van haer Ed: Mog: Provintie / daer by ghereduceert ende ghebracht op den taux / ſoo ende ghelijck de ſelve beraemt was gheweeſt / by de naerder Unie tot Wtrecht in den Jaere vyfthien hondert negen en ſeventigh: en dat als dan haer Ed: Mog: perfecte ſtaet der voorſz ſchulden wierde gelevert / met expreſſie van quantitept ende naturen der ſelver / en benevens dien wy gelaeten / om met den crediteuren (die op de voorſz Provintie gheaſſingneert ſouden worden) over het point van de betaelinge te verdragen. Haer Ho: Mo: behaeghde geenſints het voornoemde antwoort van de Heeren Staten van Vrieſland. Sijn Excelentie is voor den Heer Rutenborgh verſocht om uyt de andere ſes Provintien eenighe Gedeputeerden by hem te beſcheyden en te overleggen: wat in deſe ſaeche voor den dienſt van het Lant voorder behoorde gedaen

Digitized by Google

1630. daen te woꝛden / werdende middelertijdt aen de meerghemelte Heeren Staten van Vrieslandt een gheraisonneerden briefgeschꝛeven / om haer alsnoch te beweghen tot een pueꝛ ende suyveꝛ consent op de gedane pꝛopositie; en sijn de Heeren Gedeputeerden van de Pꝛovintie van Hollandt vermaent datse ten regarde van de Heeren haꝛe pꝛincipalen (die meest in de Admiralitept geinteꝛesseert waren) dit wilden menageren. Waeꝛ op de selve hebben verklaert onschuldigh te willen zijn van de zwaricheyt en onghelegenthepte die hier upt ouer de saecke te Lande / ondermijdelijck soude ontstaen: vermits haeꝛ pꝛincipalen ghenootsaeckt wierden / haeꝛ Consenten te Lande tot betaelinghe van die te water te sullen moeten diverteren / volgens de iteratiue waerschouwinge en repꝛesentatien diesaengaende hier woꝛens tot verscheyden tijden gedaen.

Ock aen stadt en lande. Wp die van Stadt en Lande bequaemen volgende antwoꝛt: eerstelijck betreffende de betalinge van der selver Pꝛovintie quota in de tweemael hondert vyf en vyftigh duysent twee hondert drie en tnegentig gulden/ tot voldoeninge van 't geene gerequireert wiert/ tot die reſtanten van die twaelf hondert mannen berleden jaer gelicht/ in minderinge van de versochte vier en dertich hondert negen ende veertich duysent vier en tsestigh guldens, dat niet tegenstaende bp de Pꝛovintie aen de nieuwe lichtinge/ Legerlasten en anders gedaen / de welcke deser Pꝛovintie quota / in dit consent souden konnen obserueeren / deser Pꝛovintie quota / in de versochte somme tegens overleveringe van die descharges / soo haest doenelijck met contanten soude woꝛden betaelt / met vastelijck vertrouwen / dat deser Pꝛovintie wijdere verschotten in andere Posten voꝛ betalinge souden woꝛden geaccepteert.

Ten tweeden rakende de versochte quota in de interesten van de genegotieerde penningen in 't jaer neghen en twintigh vervallen. Is verstaen dat de Heeren Staten van Stadt en Lande daeꝛ aen voꝛ alsnoch niet gehouden waren/ ten sp bevoꝛens upt fundich ware gemaeckt/upt wat oꝛsake en tot welcker Pꝛovintie laste de penningen tijdelijck sijn genegotieert / soo wel voꝛ als naer den jaꝛe achthien.

Ten derden nopende het verschot te doen aen de twee nieuwe geformeerde Compagnie binnen Emden, volgens sekere overgesonden Staet is gereſolveert/ dat bp pꝛovisie en tot revocatie de gagien bp de Pꝛovintien souden woꝛden verschoten: midts dat den Commijs in alle species van Consenten/ die blijcken van gedebourseerde penningen voꝛ contante soude aen nemen / en sulcks de Heeren Staten van Stadt en Lande woꝛden ghevalideert/in allen schijn/ als ofte het selve in baren gelde den Commijs ofte den Ontfanger Generael Doublet ware aengetelt.

't Haerlemmerbos. Rakende het souverain gesach over de Meyerye was in Mayo weder te vergeefs Conferentie. Aengaende de Habitatien der Canoniken in den Bosch was ock eenige difficultept. Daeꝛ over hebben haꝛe Ho: Mog: den thienden Iuny verklaert / dat de voꝛsz Canoniken ende andere Geestelijke persoonen haeꝛ woninge besittende ex Contractu, het effect van dien souden genieten; en die haeꝛ huysen besaeten bp concessie / alwaeꝛt schoon dat sp daeꝛ voꝛ tot recognitie souden mooghen hebben uptgheheert de somme van hondert guldens of daeꝛ ontrent: dat de selve huysen dies niet tegenstaende voꝛ den Kentmeester van de Geestelijcke goederen binnen de voꝛsz Stadt ten behoeve van het Land souden woꝛden aengheslaeghen / ende aen de selve Paepsche Geestelijcke persoonen voꝛ anderen in redelijcke huyꝛe ghelaten/ met expꝛesse stipulatien in sulcken ghevalle/ dat sp ter expiratie van de huyꝛe ouer de voꝛsz recognitie petwes en soude hebben te pꝛetenderen; voꝛders dat de goederen die binnen de voꝛsz Stad Iuris Laicalis waren/ in haeꝛ natuyꝛe soude woꝛden geconserveert / mits dat de Patronus ofte Collator van dien in het confereeren sich soude hebben te reguleeren naeꝛ de oꝛdꝛe van het Landt/ ende zijn volghens de bovenstaende Reſolutie/ ten behoeve van het Land vervallen des Capittels Wijn-Kelder op Papen Huls, de huysinge van de Heer Dirck van Santvoort bp Bonifantenpoort, de Huysinghe vande Heere Tielman Craen, in de Clarenstraet, de Huysinge van de Heer Vladeracken, de Huysinghe van Pauls Hayet, Danghmeester / de woninghen vande Heeren Albert Waret, Arent van der Velde, ende Andries van Gemonden, de Huysinge vande Heer Ian van Heylbroeck, de Huysinghe vanden Heer van Leemputte inde Peperstraet, de Huysinge vande Heer Eynwert, de besondere Huysinghe van de Heer Geraert Kemp, de Huysinghe vande Capellaen in de langhe Patstraet, de Huysinghe vande Capelle van het groote Gasthuys / als ock de tweede huysinge vande Capellaen van 't groote Gasthuys/ en den Kentmeester wiert gelast sich van de andere huysen te ontslaen ende te laeten baeren. 1630.

Rakende Sweden en Poolen. In het voꝛgaende Jaeꝛ is gheweest de stilstant van Wapenen tusschen Sweden en Poolen, daeꝛ op wierdt in Februario deses Jaeꝛs tusschen Sweden en Dantzich gemaeckt een Accoꝛt nopende de Tollen. Gelijck het selve Tractaet hier naeꝛ sal woꝛden gestelt. Dese hooghe beswaernissen der Commercien gaven hier veel opspraeck ende klachten tegens Sweeden. Om waeꝛ in te versien / selfs in pꝛesentie vanden Pꝛins ende des Raets van State in Apꝛil wiert gedelibereert/ hoemen best soude konnen effectueeren/ dat den Coninck van Sweeden niet en hefte ofte continueerde sijne pretensen Tol op de goederen / gaende ende komende nae ende van Dantsigh Respectiue; ende voꝛgheslaeghen synde datmen de Schepen deser Landen derwaeꝛts gaende/ upt ende t' huys met goet Convoy soude doen ghelepden. Sulcks soude Hollandt niet ongeerne hebben gesien / maeꝛ den Pꝛins vreesde daeꝛ voꝛ den Coninck van Sweeden te descourageeren in zijn voꝛnemen tegens Oostenrijck. Dies is volghens Advijs van sijn Excellentie ende des weigemelten Raets goetgevonden dat de Heeren haeꝛ Ho: Mog: Ghedeputeerden met den Heer Ambassadeur Camerarius souden treden in conferentie / op het stuck vande resumptie ende continuatie vande oude alliantie die den Hooghstghedachten Coninck was aenbiedende; ende datmen daerinne van weghen desen Staet soude poogen klaer te stipuleeren / dat den opheff van den voꝛsz pretensen Tol soude moeten naergelaeten woꝛden; houdende echter voꝛ alsnoch den voꝛslagh van Convoy in bedencken / ter tijt toe dat met den voꝛnoemden Heer Ambassadeur soude sijn gesproocken. Ende voꝛders datmen ondertusschen aen den Coninck van Vranckrijck ende Groot Brittannien respectiue soude schꝛijven / en repꝛesenteren de beswaernisse ende schadelijcke consequentie / die upt het heffen vande voꝛsz Tol voꝛ haeꝛ Rijcken ende de Ingheseten van dien respectiue soude volgen: ende deselve ock versoecken / datse conjunctim nevens haeꝛ Ho: Mo: bp alle mogelijcke wegen ende middelen wilden doen bearbeyden / dat den voꝛsz pretensen Tol afgeschaft/ende naergelaten mochte woꝛden.

Ondertusschen ging den Koninck van Sweden voꝛt met sijn Oꝛlochs dessepn in Duytslant / om 't welcke voꝛkomen echter deur den Coninck van Denemarcken ende eenige andere hooge Staets personagien tot Dantsig wiert aengestelt een byeenkomste tegen den eersten Mey/tot welcken eynde de Commissarisen van Hooghstgedachte Coninck / met die vande Keyser binnen Dantsigh souden verschijnen / om in't vzundelijck te vinden de misverstanden wedersijts ontstaen. Sijn Majestept liet haeꝛ Ho: Mog: soo bp missive als doꝛ den Ambassadeur Camerarius verseekeren/ te sullen letten/ dat in het maecken van het Tractaet niet en wierde gestatueert / dat haeꝛ Ho: Mo: ofte andere sijne vrienden eenighe pꝛejuditie soude konden doen: stellende niet te min ter keure van haeꝛ Ho: Mo: ofte sp pmant van harent wegen/ ten voꝛsz dage bp het te maecken Tractaet souden willen senden / om des te beter op de Interest van haeꝛ Staet te komen doen letten. Men heeft de Coning daeꝛ op geantwoꝛt in beleefde Termen/ excuserende het senden van pemant van desen Staet / derwaeꝛts bp het voꝛsz Tractaet.

Ambassadeur Camerarius. Cozts hier op klaeghde de Ambassadeur Camerarius dat hem geen communicatie wiert gedaen van het geene men restribeerde aen den Coninck. Dies sijn versocht de Hee-

1630. de Heeren / Noortwijck ende Beaumont, om met den voornoemden Heer Camerarius te spreecken / ende ooch in haer discours te pas te brengen de groote beswarenissen / die de Ingesetenen deser Landen mosten lijden door het opheben vanden Tol door de Poort van Dantsigh.

Doch eer sulchs geschiede / heeft de selve Ambassadeur aen den Heer Schaffer presiderende wederom gheklaecht / ende ghetoont brieven van den Coninclijcken Secretaris / houdende in effect dat den Hooghst-ghedachten Koninck qualijck soude neemen dat haer Ho: Mog: aen zijn Majesteyt overschreven eenighe saecken daer op sy alvoorens met hem Camerarius niet hadden ghecommuniceert / ende dat sy haer brieven door anderen / als door hem aen den Koninck deden bestellen / ende dat hem daer van de Copie niet en wierde ghegeven: men heeft daer op verklaert / den voorgedachten Heer in dit stuck te sullen tracteren in gheluchte van de andere Ambassadeurs van Coninghen alhier residerende; voorders zijn ghecommitteert de Heeren Noortwijck, Bas ende Vosbergen, om met den Ambassadeur te treeden in conferentie / ende te spreecken van het stuck van de vernieuwinghe van de Alliantie: ende dat de meerghemelte Heeren Gecommitteerden souden soecken van hem te verstaen de debvoiren / die hy soude weeten aen te wenden om af te stellen de groote Tollen / by zijn Majesteyt gepretendeert op de Goederen gaende naer Dantsigh ende van daer ghebraght voorende.

Dantzig. Om nu te weeten wat den gront was van de nu dick gemelde bezwaernissen der Commercien / sal stellen het Tractaet tusschen de Sweetsche / ende die van Dantsich op dat stuck ghemaeckt.

SErenissimi, Potentissimique Principis aç Dni. Dni. *GUSTAVI ADOLPHI Sueorum, Gothorum, Vandalorumque* Regis, Magni Principis *Finlandiæ Ducis Esthoniæ & Carelia, Ingriæque Dni.* &c. Dni. Nostri Clementissimi, Regnique *Sueciæ* Senator & Cancellarius, ad exercitum in *Borussia* legatus ibidemque partium S.R.M. subjectarum Gubernator Generalis *Axilius Oxinstierna* liber Baro in *Kymitho*, Dn. in *Fyholmen* & *Tidoen*, Eques Auratus &c. Notum testatumque facimus universis quorum interest. Postquam in Publicis Serenissimorum Regum Regnorumque *Sueciæ & Poloniæ* Tractatibus die *decimo sexto Septembris* anni præteriti ad Pagum *Altemarck* concluſis, non nulla incidissent in primis de *vectigali ad portum Gedanensem* atque ex eodem securitate præstandâ S. R. M. Regnoque Sueciæ, quæ licet assensu Serenissi. Regis Reique publicæ *Poloniæ* firmata approbataque essent: tamen quod ob temporis Angustiam aliisve de causis tum pertractari non possent ad Gedanenses remissa fuerunt. Accesserunt deinde & alia quædam eam civitatem ejusque cives ac subditos in specie concernentia, quæ ad evitandas lites atque removenda alia alienandorum animorum fomenta uberiore visa sunt egere declaratione. Qua propter vi acceptæ à S. R. Majestate Domino nostro clementissimo potestatis, hortante in primis ac se interponente Serenissi. Potentissi. Principis ac Domini, Domini *CAROLI* Magnæ Brittanniæ Franciæ & Hiberniæ Regis fidei defensoris &c. Legato Illustrissimo Domino *Thoma Roë*, Equite aurato &c. Deputavimus & Constituimus commissarios nostros, Plenâ potestate ac Mandatis instructos Magnificos, Generosos & spectabiles Dominos *Johannem Hebpurnium* Tribunum Regimenti Germanici, Equitem auratum & *Johannem Nicodemi*, Regium Secretarium, qui in *Tiegenhof* præteritis Diebus Congressi cum civitatis Gedanensis Deputatis Commissariis Nobilibus Amplissimis Consultissimis Clarissimis ac Spectabilibus Dominis *Eggerto à Kempen* præconcule, *Adriano vander Linde*, *Jacobo Connart* Consulibus, *Johanne Keckerbart* Syndico, *Johanne Brandes* Scabino, *Gabriele Schuman*, & *Johanne Rossaw* Centumviris, prædicta Negotia examinarunt, ponderarunt, cunctisque perpensis statuerunt, Declareverunt ac pacti sunt ad modum sequentem.

I.

Cum tranquillitas & commerciorum libertas nunc sit Regnis Sueciæ, Poloniæque restituta, convenit, ut Induciis Regnorum publicis atque harum usu & effectu

civitas etiam Gedanensis ejusque Cives & Incolæ gaudeant ac fruantur, tam in Regno Sueciæ quam in aliis ei subjectis Provinciis: ac pariter civitas Gedanensis dictis pactis publicis teneatur; ita ut more ante bellum Sueto, Suecis dictisque Borussis liberum sit in Civitate Gedanensi commercari; & cives ac Incolæ Gedanenses Commercia sua vicissim in Suecia & partibus Borussiæ S. R. M. subjectis exerceant. Commercia quoque sint utrinque libera Terra, Mari, Fluminibus atque in portubus, neque ex una neque ex altera parte impediantur. Salvis tamen pactis hisce & cujusque loci Juribus, moribus, & privilegiis. 1630.

II.

Erit jus & facultas S. R. M. Sueciæ seu in ipso Regno seu hic in Borussiâ habitantibus subditis depositа debitaque sua, siquæ habent, apud Cives & Incolas Gedanenses repetendi ac Deposcendi, ac vice versa, siquid cives & Incolæ Gedanenses in Regno Sueciæ aut civitatibus & territoriis Borussiæ S. R. M. subjecti deposuerunt, aut sibi à quoquam in hisce deberi prætendunt, erit illis eorum repetendorum ac deposcendorum jus & facultas: Tenebiturque cujusque loci Magistratus querenti justitiam administrare: hac conditione & lege ut siquid ipso armorum tempore in fiscum publicum sit relatum aut aliis donatum & exactum ex una alterave parte id censeatur expressis verbis exceptum, neq; cuiquam in id actio juris detur.

III.

De vectigali ex omnibus mercibus, quæ mari Gedanum vel invehuntur vel inde Evehuntur, solvendo convenit, ut quinque cum demidio de singulis centenis exigantur; ita videlicet ut Serenissimus Rex Regnumque Sueciæ per Ministros proprios, Collocatis ad portum Gedanensem navibus suis (nisi forsan in posterum ad sub movendas exortas difficultates de alio modo mutuo consensu convenerit exigat) & accipiat tria cum dimidio pro centum: Reliquis binis civitati Gedanensi in urbi exigendis reservatis.

IV.

Cum vero in hoc ad portum exigendi modo, impedimentum objectum iri Civitas vereretur navigantibus diuturna ad portum detentione, & Sueci Commissarii vicissim obtenderent, quorundam navigantium commercantiumque fraudes in sub ticendis mercibus, subtrahendoque vectigali per diversas artes, ut utrinque quantum fieri potest hisce remedium adhibeatur, Convenit ut naves omnes portum ingressuræ jaciant anchoras ante portum ad navim regiam. Atque illico nauclerus designationem justam omnium omnino mercium, quas navi sua fert, exactori Regio bona fide offerat, qui accepta designatione ad evitandas fraudes omnes mittet suos visitatores qui navim merceſque inspiciat: & si ex fide actum, referant, illico navis soluto vectigali sine mora longiore expedietur.

V.

Ad eundem modum naves omnes è portu Gedanensi solventes, anchoras ad navim Regiam jaciant, atque ibidem mercium, quas referunt designatione justa oblata & soluto vectigali, postquam visitatoribus Regiis se exhibuerint inspiciendas, necquæ fraus inventa fuerit, sine omni molestia ulteriore aut mora discedent. Quod si quæ merces non notatæ in oblata designatione repertæ fuerint, eæ in usum Sereniss. Regis Sueciæ confiscabuntur.

VI.

Si quid fraudis apud Naucleros aut mercatores in ipsa civitate aut portu, postquam exactori Regio satisfecerint, & ingrediendi facultas concessa, fuerit repertum per visitatores civitatis, ea bona in usum civitatis Gedanensis confiscabuntur.

VII.

Cæterum ne vel exortæ tempestates minores naves in periculum conjiciant si stare ad portum pro anchoris cogantur, neve ingressus ad salvandas naves permissus præjudicium creet vectigali Regio, Receptum est nomine S.R.M. Sueciæ, ubi tempestas exorta fuerit signum è navi Regia dari debere, quo cognoscatur portum quærere ac ingredi, non jacta ante anchorà, licere, Promissum-

1630. que viciſſim nomine Civitatis Gedanenſis navi iſti, quæ tali permiſſione, non ſoluto vectigali Regio portum fuerit ingreſſa, non per miſſum iri ad navigare urbem, aut quicquam è navi adportare aut exportare, priuſquam oblata Regio exactori mercium juſta deſignatione, non minus quam de cæteris dictum eſt, ſatisfecerit conceſſumque a Civitate Regio exactori eſt, ut ſuum mittat miniſtrum in portum, qui una cum viſitatore civitatis navim inſpiciat, & merces cognoſcat, ſique quid de prehenderint in portu in deſignationem non illatum, id confiſcabitur, & ſecundum partem ratam vectigalis inter Reg. M. & Civitatem Gedanenſem dividetur.

VIII.

Ne vero Sereniſſimi Regis Sueciæ cauſa ſit vel ad Civitatis incommodum, tempore hye mali vel extrema autumi æſtate naves ſuas ad portum Gedanenſem ſtantes habere neve ex eo ſi quis non ſoluto vectigali vel in traverit vel exierit, enaſcatur actio in navem, bona, naucleros, aut mercatores ad multorem incommodum & detrimentum, hiſce mederi volentes promittunt Ordines Civitatis Gedanenſis Seren. Regiæ M. Sueciæ non paſſuros ſe tempore Induciarum ullam navim è portu ſuo emiſſum iri niſi docuerit nauclerus vectigal Regium S. R. M. Sueciæ tam in egreſſu quam in ingreſſu ſolutum eſſe. Quo nomine ſi ſuum miniſtrum aut procuratorem exactor Regius in Civitate Gedanenſi habere voluerit, qui naves una cum Civitatis viſitatore inſpiciat & merces notet, ac vectigal in abſentiâ navis exactoriſque Regii accipiat, erit id liberum, atque is ab omni injuria in civitate tutus ac ſecurus. Ac ſi quæ tum bona in deſignationem non illata de prehenſa fuerint, ut illa pro rata vectigalis dividantur inter S. R. M. Sueciæ & Civitatem Gedanenſem, ſaluâ juriſdictione Civitatis Gedanenſis circa ea, quæ in urbe aut portu ipſo acciderunt.

IX.

Ne unius alterius ve loci inæqualis ratio commercia contra Spontaneum naturæ ductum ducat abducatue, convenit ut vectigal Gedanenſe, Pillavienſeque par ac æquale ſibi ſit omnimodo tam quantitate quam mercium æſtimatione ſeu taxa ac monetæ valuatione. Hoc tamen obſervato, ut merces pro ratione bonitatis ſuæ æſtimentur majoris minoriſve, quæ æqualitas vera juſtaque non in quantitate tantum, ſed etiam in qualitate conſiſtat.

X.

Cum S. R. M. Sueciæ ſuæ regnique ſui ſecuritati cavere in primis voluerit è portu Gedanenſi: idque Sereniſſ. Rex ac Reſp. Polona ad Gedanenſes remiſerit, quo omnis ſuſpicandi cauſa omniſque ſcrupulus eximatur, cavent Gedanenſes hiſce S. R. M. Regnoque Sueciæ, omni quo fieri poteſt optimo modo, ſe toto hoc induciarum tempore nec publico nec privato nomine nec navim bellicam nec claſſem ullam vel extructuros vel adornaturos vel munituros per ſe vel per alios; Nec permiſſuros quenquam aliam (quisquis ille ſit nemine exempto) ædificare inſtruere, munire aut educere navim bellicam aut claſſem è ſuo portu ſub quocunque prætextu. Item nec admiſſuros aut in portum ſuum recepturos ſi aliunde advenerit, ſed impedituros omni modo, ne quid exiſtat quod ſuſpicionem non ſervatarum induciarum injicere queat.

XI.

Hoc tamen conceſſo, ſi cives Gedanenſes mercaturæ ſuæ causâ naves quaſdam Fabricent aut muniant pro ſecuritate commerciorum in Oceano exercendorum, ut id liceat, hac conditione adjecta, ne qua navis uſui bellico accommodata, extantibus vel exeuntibus Induciis venundetur, aut qua aliâ ratione mittatur in manum hoſtium S. R. M. Regnique Sueciæ: Quin potius hiſce promittunt naves iſtas privatorum mercatoribus exteris venditum iri circa exitum induciarum vel eo ablegatum, ut periculum inde Sereniſ. R. M. Regnoque Sueciæ metui non poſſit.

XII.

Pactis Regnorum publicis & hiſce utrumque bona fide ſtabitur. Quod ſi quis præter ſpem ac opinionem extiterit qui ſub quocunque prætextu hiſce & publicis pactis contravenire, effectum eorum impedire; aut quicquam quod violationem horum & reliquorum actorum cum Sereniſſimo Rege Regnoque Poloniæ initorum ſecum feret & trahat, clam palamve tentet vel adgrediatur, Promittunt Ordines Gedanenſes, ſe non modo eidem non auxilia laturos, ſed etiam in portu territoriis ſuis pro virili ſe oppoſituros, omnemque opem daturos, ut induciæ & bona fide & inviolabiliter ſerventur. 1630.

XIII.

Hæc ad modum ſupra ſcriptum per Commiſſarios noſtros conventa atque publico Ordinum Civitatis adſenſu approbata ac firmata ſunt, cunctorumque transactorum ſolemnis ratificatio ſub ſigillo Civitatis nobis tradita: Ideo nomine S. R. M. Domini noſtri clementiſ. ſincere & ingenue promittimus & ſpondemus cuncta ſuperius ſcripta ſicuti convenit, bona fide ſervatum & ratificationem S. R. M. propriam, qua pacta hæc acceptabuntur & laudabuntur & approbabuntur ad xv. May ſtili veteris proxime ſequentem civitati Gedanenſi exhibitum iri. In cujus rei Majorem finem hæc pacta inter nos & Dominos Commiſſarios Gedanenſes ita concluſa & ſancita eſſe fatemur, manus noſtræ ſubſcriptione, donec Illuſtriſs Domini Cancellarii Principalis noſtri ſubſcriptione ac ſigilli appoſitione firmata fuerint. Actum Tiegenhoff die *decimo octavo Februarii* ſtili veteris Anno 1630.

De Artijckelen van dat Tractaet in het Nederlants zijn / Luydende als volcht.

I.

SYnde nu de Ruſt ende Vryheyt vande Commercien aende Rijcken van Sweden ende Polen herſtelt, is verdragen, dat oock de Stadt Dantſig ende haer Borgers ende Inwoonders het effect en gebruyck vande publijcke Stilſtant genieten, ſoo wel in Sweden als andere deſelve onderhoorige Provintien, ende dat des gelijcks deſelve Stad deur den gemelde ſtilſtants-Artijckelen gehouden werde, Alſoo, dat op wijſe, voor den Oorlogh ghebruyckelijck, den *Sweeden* ende *Pruyſſen* vry ſy in de Stadt *Dantzigh* te handelen, en weder van dien van *Dantzigh* vry zy te handelen in *Sweeden*, ende inde deelen van *Pruyſſen*, die zijne Majeſteydt van *Sweden* onderworpen zijn. De Koophandelingh ſal oock wederſyts over al vry zijn te Lande, ter Zee, op de Revieren, ende in de Havenen, ende ſullen noch van d' een noch van d' ander ſyde niet worden belet. Edoch behoudens ende onverkort deſe Bedingingen, ende de Rechten, Coſtumen, ende Privilegien van yder plaets.

II.

Aen d' Onderdanen van zijne Majeſteyt van *Sweden*, het ſy in 't Rijck ſelfs, het ſy in *Pruyſſen* woonachtigh, ſal geoorloft zijn haere ſchulden (ſoo ſy eenighe hebben) by de Borghers ende Inwoonders van *Dantſigh* weder te eyſſchen: ende wederom de Borgheren ende Inwoonders van *Dantſigh* ſal vry ſtaen in het Rijck van *Sweden* ofte in de Steden ende Juriſdictien van *Pruyſſen* onder ſijne Majeſteyt gehoorigh, indien haer yets competeert, of ſy yets hebben te pretendeeren, ſullen het ſelve moghen invorderen. Ende ſal de Magiſtraet op yder plaets gehouden zijn recht te doen aen die het verſoecken; Edoch op deſe conditie: indien geduerende den Oorlogh yets is geconfiſqueert ofte verſchoncken, ende geexigeert van d' een ofte d' ander parthy: ſulcks werdt uytdruckelijck geexcipieert: ende niemandt ſal daer op actie hebben.

III.

Aengaende den Tol van alle Waren (die ter Zee tot *Dantſich* in of uytgevoert worden te betalen) is verdragen, dat *vijf ende een half van yeder hondert* werde ghenomen: alſoo naementlijck dat de Koninck ende 't Rijck van *Sweden* deur haer eyghen Dienaers in de Schepen voor de Haven van *Dantſigh* gheleydt, (ten waere in het toekomende tot weghneminge van opkomende ſwarigheden op een andere wijſe wierdt verdraeghen) ſullen vorderen ende ontfanghen *drie ende een half van het hondert*: blijvende de *twee* overighe voor de Stadt binnen haer Veſten t' ontfangen.

Maer

1630. IV.

Maer alſoo de Stadt vreeſt dat deſe manier vande Tol t' ontfanghen voor de haven, een beletſel ſal geven aen de Navigatie deur het langh verblijf of ophoudinghe voor de haven, ende Sweedſche Commiſſariſen aen haer ſyde oock ſouden pretendeeren dat eenige Frauden by de Koopluyden ende Schippers ſouden werden ghepleeght in het verſwijghen vande waeren ende den Tol te veronghelijcken deur verſcheydene kunſten; op dat wederſyts hier in (ſoo veel mogelijck is) werde verſien: is verdragen dat alle Scheepen ſullende de Havens in varen het Ancker werpen ſullen voor de Havens by het Koninghs Schip. Ende dat terſtont de Schipper d' oprechte aenteeckeningh van alle waren die hy voert, aen des Koninghs ontfanger te goeder trouwen toone: die d'aentekeningh ontfangen hebbende zijn beſoeckers of *Cercheurs* ſal ſenden, die tot voorkominge van frauden het Schip ende waeren ſullen beſoecken; ende gherapporteert wordende, alles klaer ende opgherecht te zijn ſal terſtont het Schip naer betalingh vanden Tol worden geexpedieert.

V.

Op ghelijcke wijſe ſullen alle de Schepen uyt *Dantſich* vaerende, het Ancker werpen by het Conincks Schip, ende aldaer ghetoont hebbende de oprechte lijſte ofte aenteeckeningh vande waeren die ſy voeren, ende van de kijckers ofte beſoeckers doorgheſien, ende geen bedroch bevonden zijnde, ſonder eenige ophoudinge ofte moeylijckheyt voort varen. Wordender gevonden eenige naemen inde Lijſte niet opgheteeckent: die ſullen tot profijt van zijn Majeſteydt worden gheconfiſqueert.

VI.

Werter eenich bedroch by de Schippers ofte Coopluyden inde Stadt ofte Havenen, naer dat den Conings Tol-Ontfanger is voldaen, bevonden door den Stadts *beſoeckers*: die goederen ſullen tot profijt van Stadt ſyn vervallen.

VII.

Maer op dat de kleyne Scheepen door opkomende Storm, niet gheraecken in pericul, als ſy het Ancker moeten werpen voor de Haeven ende op dat als op die manier de Schepen, om haer te bergen moeten inloopen, aen des Conincks Tol geen ſchade en geſcheyde, is van wegen zijn Majeſteydt aengenomen, alſſer tempeeſt is, dat uyt 's Koninckx Schip een teecken ſal worden gegeven, waer door beduyt wort, dat het voor de gemelte Coopvaerders geoorlooft ſal zijn voort te lopen ſonder Ancker te werpen, werdende daer teghen van wegen de Stadt *Dantſich* belooft dat het ſoodanich Schip niet ſal vry zijn aen de Stad te zeylen, ofte eenich laſt te breecken, voor dat aen des Koninckx Tollenaer, op wijſe als te vooren van de andere gheſeyt is, voldaen ſy; werdende van weghen den Stadt des Koninckx Tol ontfangher toegelaeten, ſyn Dienaer te ſenden in den Haven: die te ſamen met des Stads *Kycker* het Schip beſoecke; ende werter bevonden yets verſweghen te zijn, ſulcks ſal worden gheconfiſqueert, ende tuſſchen den Koninck ende den Stadt naer yeders ghedeelte ghenoten.

VIII.

Maer op dat de ſaecke des Koninckx niet en ſy tot ſyns ofte der Stadts onghemack, wanneer in winter ofte herfſt tijdt zijn Schepen voor den Haeven in Zee moeten legghen, ende op dat daer door, wanneer ſonder tols betalinge de Schepen uytgaen ofte inkomen, geen actie worde geſchapen op het Schip, goederen, Schippers, ende Coopluyden tot ongemack ende ſchade van veele; om hier in te verſien, beloven de *ordines* der Stadt *Dantſich* aen zijn Majeſteydt niet te ſullen toelaeten, dat geduyrende deſen ſtilſtant eenigh Schip uyt *Dantſich* vare; ten ſy den Schipper bewijſe dat den Koninckſlijcke tol, ſo in het inkomen als in het uytgaen ſy betaelt. Tot welcken eynde indien des Koninckx Tollenaer een Dienaer ofte Verwalter inde Stadt wil houden, die de Schete ſaemen met des Stadts *Bekijcker* wil beſoecken, de waren opteeckenen, ende den Tol in afweſen van des Koninckx Schip ende tollenaer ontfanghen, ſulcks ſal hem geoorloft, ende hy van alle onghelijck inde Stadt vry ende veyligh zijn, ende indien eenige goederen gevonden worden verſweeghen ende inde Lijſte ofte aenteeckeninge niet geſtelt, die ſullen tuſſchen ſyn Majeſteyt ende de Stadt worden gedeelt naer yders rata. 1630.

IX.

Op dat de *ongelijckheydt* vanden een ofte d' ander plaets de Commercien tegens de vry willige natuerlijken loop niet en verdrucke; is verdragen, dat de *Dantſicker* ende *Pillauſchen* Tol gelijckmatigh ende egael ſy in alle maniere ſo aengaende de quantiteyt als warderinge der waeren ofte taxe ende den valeur vande munte. Met dien beding nochtans dat de waren naer de goetheyt ende waerdije ſullen, worden geacht meer of min: welcke waerderinge ende oprechte gelickheyt niet alleen inde quantiteyt maer oock qualiteyt ſal beſtaen.

X.

Nademael zijn Majeſteydt van *Sweden* heeft voornaementlijck wille ſorge draeghen, voor de ſecuriteyt van hem ende van zijn Rijck in regart vande *Dantſicker* haeven, ende de Koninck ende de Republijcque van *Poolen* ſulcks heeft geremitteert aen die van *Dantſich*, op dat alle oorſaecke van arghwaen ende alle ſcrupulen werden wegh ghenomen, ſoo caveren ende verſeeckeren die van *Dantſich* aen zijn Coninclijcke Majeſteydt ende het Rijck *Sweden*, hier mede op de alderbeſte manier, dat ſy geduyrende den heelen tijdt van deſen ſtilſtant noch op de naem van het publiq; nochte op de naem van het particulier, geen Oorloch Schip ofte Vloote ſullen laeten bouwen, equipeeren, toeruſten, ofte monteeren door haer ofte door andere, oock niet te ſullen gedogen dat yemandt anders (wie het oock ſoude moghen zijn niemant uytgeſondert; Bouwe, Timmere, Montere ofte in Zee brengen eenich Oorloch Schip ofte Vloot uyt haer Haeven, onder eenigherhande pretext oock niet te ſullen admitteeren ofte in haer Haeven nemen, als ſy van elders aenkomen, maer in alle manier te ſullen beletten, datter niet gebeuren het welck arghwaen ſoude moghen gheven, dat den ſtilſtant niet ſy onderhouden.

XI.

Dit nochtans uytbedonghen, indien de *Dantſicker* Borgers om haer Coophandel te drijven, eenige Schepen timmeren ende monteren, tot beveylinghe van haer Navigatie in den Oceaen. Dat ſulckx ſal gheoorloft zijn, met deſe conditie, dat geen Schip ten Oorlogh toegeruſt, gheduyrende of geeyndight zijnde den Stilſtant werde verkoft, ofte op andere wyſe kome aen de Vyanden van zijn Majeſteydt ofte het Rijck *Sweden*, belovende ter contrarie dat ſoodanige Schepen van particuliere aen Vreemde Coopluyden, ſullen worden verkoft tegen het uytgaen van de ſtilſtant, ende ſo verre gheſonden, dat daer door geen pericul voor zijn Majeſteyt of zijn Rijck kan worden gevreeſt.

XII.

Men ſal wederſijts ter goeder trouwe verblijven by de publijcque Accoorden van de Rijcken: indien, buyten hoop en opinie, yemant was die onder eenigh pretext hoe het oock waere, dit accoort contravenieerde, het effect van dien verhinderde ofte yet ondernam ofte aenvingh 't welck de violatie van deſe ende andere verdragen nae ſigh trock, bedeckt ofte openbaerlijck, ſoo beloven de *Ordines* ofte Regheeringhe der Stadt *Dantſich* dat ſy niet alleen die niet ſullen helpen, maer oock ſoo in haer Havens als Iuriſdictien, naer vermoghen ſulcks ſullen beletten, ende alles bybrengen, dat het beſtant ter goeder trouwe ende onverbreeckelijck werde onderhouden.

XIII.

Deſe dinghen zijn op voorgheſeyde wijſe door onſe Commiſſariſen gheconvenieert, en door publijcque conſent van de *Ordines* beveſtight, ende de Solemnele Ratificatie onder Stadts Segel is ons daer van ghegheven. Des ſullen in den naem van zijn Majeſteydt onſe Genadichſte Heere belooven oprechtelijck alles, ſoo als het is bedongen te onderhouden, ende de eygen ratificatie van zijn Majeſteydt teghen den *vyftienden* Mey ouden ſtijl eerſt komende aen de Stadt *Dantſich* te ſullen leve-

Digitized by Google

1630. ren. Tot meerder oirconde zijn deſe Artickelen tuſſchen ons ende de Heeren *Dantſicker* Commiſſariſen ondergeſchreven: tot datſe door de onderteeckeninge van den Heere Rijckx-Cancelier onſen Heer Principael, en door zijn beſegeling ſyn beveſtight. *Actum Tiegen-hof*, den *achtienden* February ouden ſtijl, *ſeſtien hondert dartigh*.

Zee-ſaeken. De ſaecken ter Zee aengaende: is by de Reſpective Admiraliteyten alnoch gheweeſt veel achterhept: Den achtienden January quamen de Heeren van Hollandt in grooten getalle ter Vergaderingh van haer Ho: Mo: vertoonende dat ſy de ſelve bevoorens dickwils ende menighmael hadden verſocht / dat oirdre mocht werden geſtelt op de betaelinghe van de ſchulden by de Reſpective Collegien ter Admiraliteyt, voor den jare ſeſthien hondert ſeven en twintigh in cluys gemaeckt; doch dat als noch daer egeen effecten by de andere Provintien waren gepreſenteert / ſulcks dat daer voorbeele van de Ingeſetenen van Hollandt, aen de voorſz Collegien hebbende ghecrediteert / middelertijdt waeren geexcuteert / ende tot groote armoede ende ellende gebraeght: dat oock verſcheyden Steden van Hollandt in ſulcken ongheleghenheyt door deſe wanbetalinge waren geſtelt / dat ſy haere ordinaris ende extraordinaris middelen niet en wiſten te innen: dat oock de kracht / vigeur ende reputatie van deſen Staet ter zee daer door t' eenemael was verballen / ende de Navigatie dienvolghens merckelijck verminderd / de varende luyden door faute van toeverſicht en behoorlijcke protectie door een groot ghedeelte verloopen / eenige by den Vyandt op Zee ghenomen / ende in zware gevanckeniſſe gedetineert / nae voorgaende verlies van Schip ende goederen / ende daer en boven ſommige Viſſchers ende Coopvaerders wreedelijck bupten voort gevorpen / ende dat om voorder onheplen ende onvermijdelijcke zwaricheden in het ſtuck van de Zee te voorkomen / de Heeren Staten van Holland hare Principalen genoordruſt waren gevorden te reſolveren / ende als nu hier in de Vergaderinge de andere Provintien te notificeeren / dat ſy ſoo wepnich acht ſouden neemen op de betalinge van Ruyteren ende Knechten, Guarniſoen houdende in de Frontier Steeden bupten haere Provintien van Hollandt, als ſy beſpeurden ende bemerckten dat by de andere Provintien gedaen wiert / op de militie ende directie van de oorloghe te Water: protesterende hier nevens wel expreſſelijck / ende begerende datter notitie van ſouden worden ghehouden / dat ſy aen de onheplen ende zwaricheden / die hier upt voor den Staet deſer Landen ſouden moghen ontſtaen / niet en wilde deelachtigh ſijn / alſoo daer toe by de andere Provintien rechtvaerdigh ſubject wierde gegeven.

's Anderendaeghs de Prins ende den Raet van State ſelf op het voorſz ſubject verſocht zijnde ter Vergaderingh te komen / hebben die van Hollant gerepeteert in ſubſtantie de propoſitien giſteren by de ſelve aen haer Ho: Mog: gedaen / belangende de aenmaninghe en betalinge der repartitie / ghemaeckt over de oude lopende ſchulden van de reſpective Collegien ter Admiraliteyt / t' ſedert den Jaere ſeſtien hondert twee en twintigh tot den Jaere ſeſtien hondert ſeven en twintigh, als oock de reſolutie dieſaengaende by de Heeren haer principalen ghenomen: met bypoeginge dat de noodt en groote jammer van veele Ingeſetenen van haere Provintien / die door wanbetalinghe van de ſelve ſchulden ghenoechſaem in verderf waren gheraeckt en noch vorders ſtonden te verballen: de welghemelde Heeren haer principalen gheperſt hadden ſoodanighen vigoureuſe reſolutie te nemen / ende de ſelve aen haer Ho: Mo: door hun te doen notificeeren. Waer op naer voorgaende Advijs van zijn Excelentie en des welghemelten Raedts ghedelibereert zijnde / hebben alle de Provintien / uytgeſondert die van Vrieſlandt de repartitie van de ſchulden aengenomen nae ſijne forme en inhoudt te voldoen / volgens het voorgaende conſent van haer reſpective Principalen; en ſijn de Heeren van Hollandt verſocht te willen continueren inde betalinghe vande Militie te Lande op hare Provintien by de Reſpective Staten van Oorloghe gherepartiteert. Ende wat aengaende de wepgeringe van de Provintie van Vrieſlandt, dieſaengaende zijn voorſlaeghen ghedaen / datmen de Heeren Staten van de ſelve Provintien ſouden beſenden / ende de beſendinge met bylieven van zijn Excellentie laeten ſecundeeren: ofte dat naer de ſelve Heeren Staten alleen met bylieven van haere Ho: Mog: ſijne Excelentie ende des Raedts van Staete / ſoude verſoecken / ten eynde dat haer Edele Mogende ſich voorpende de voorſchreve repartitie der ſchulden / ende de betalinghe van dien met de andere Provintien wilden conformeeren. 1630.

Kamer van Aſſeurantie. In deſe tijdt / ende ſchaerspept van de finantien van de Admiraliteyten / propponeerde de heer Cooman een middel / te heffen op de aſſeurantien: datmen naemelijck alle aſſeurantien die binnen deſe Geunieerde Provintien voortaen ſouden gedaen worden / ſouden konnen belaſten met een half ten hondert, van de capitalen die verſekert ſouden worden / om betaelt te worden by de gene die aſſeurantie ſouden hebben verſocht / aende ontfanger oft ontfangers die by haer Ho: Mo: daer toe ſouden worden gecommitteert: maer ſulex gevonden aen die van Amſterdam, Rotterdam ende Middelburgh, om hier op te hooren ende te verſtaen de Commiſſariſen in de haemers op 't ſtuck van de aſſeurantie in de ſelve Steden / ofte andere Coopluyden in die materie erbaren / is bevonden ondienſtigh te ſijn.

De neerſtichept in het voorderen vande achterheden is te ſien upt het volghende: als dat den Heer Eck, Ghecommitteerde Raet in 't Collegie ter Admiraliteyt tot Rotterdam van wegen de Provintie van Utrecht, ſich achtervolgens haer Ho: Mo: Reſolutie had verboeckt naer Utrecht, om aldaer te ontfanghen de ſomme van achtien duyſent twee hondert vyf en vijftich ponden, als reſte van negen en dertig duyſent ſes honder tſeſtich ponden, die de Provintie ſchuldigh was gebleven over haer conſenten te water ſedert den Jaer twee en twintich, tot den Jaere ſeven en twintigh, beyde inclups; als oock de ſomme van dertien duyſent vyf hondert tien ponden, die de Provintie aen het voorſz Collegie ſchuldich was / over haer quota in het tweede millioen tot ſteur vanden Oorlogh te water voor den Jaere neghen en twintich geconſenteert. Dan hebben de Heeren Gedeputeerden vande Staeten 's Landts van Utrecht de voorſz betalinghe geexcuſeert op den ſwaren intocht des vyants binnen haer Provintien: doch dat ſy des niet te min het voorſz verſoeck van betalinge ſouden brenghen onder de pointen van beſchrijvinghe teghens haren aenſtaenden Landtdagh / en dat ſy het ſelve favorabelijck ſouden ſecundeeren. Hy rapporteerden noch dat hy ſich verboeght had aende Heeren Gedeputeerden van 't Nimmeeſche quartier / en van deſelve verſocht betaelinghe van negentien duyſent negen hondert twee en 't negentich ponden, ſeven ſchellinghen, over haer contingent in het voorſz tweede millioen; dan gaven voor ant woort / datſe de voorſz ſomme in baeren gheldt niet en konde voldoen / maer datſe daer van by liquidatie met de Generaliteyt die ſouden verantwoorden: Item rapporteerde dat hy ſich als vooren gevonden had by de Heeren Gedeputeerden der Graefſchap Zutphen, en aldaer verſocht te hebben betalinge van drie duyſent ſeven hondert een en vijftigh ponden ſes ſchellingen, als reſt van meerder over haer contingent in het tweede Millioen, als oock het gheene aen het eerſte Millioen ſouden moghen reſten; Doch dat de voornoemde Gedeputeerden ſich hadden gheexcuſeert op het verderf van haer platte Landt door voorgaende doortochten en Inlegeringen / en ſpecialijk die van het voorleden Jaer. Item hadde ſich gevonden aende Heeren Gedeputeerden van het quartier vande Veluwe, en aldaer aenghehouden om betalinghe van twaelf duyſent acht hondert twee en ſeventigh ponden negen ſchellingen, als reſte van meerder over haer contingent in het voorſz tweede Millioen: dan hebben haer geexcuſeert van betalinghe / vermits ſy gheliicke ſomme en meerder hadden betaelt aen de Scheeps-timmeren die Reſpectivelijck / geſlagen waeren over de Yſſel-ſtroom, als oock boven Arnhem en ontrent Wageninge. Ten laeſten had ſich ghevonden tot Swol, en aldaer hope gekregen van betalinghe ter ſomme van twee en twintich duyſent, neghen hondert neghen en vijftigh ponden twee ſchellinghen acht pen-

Digitized by Google

1630. penninghen over de quota van de Provintie van Over-Yssel in het voorsz tweede Millioen.

Waer op is goet ghevonden te schrijven aen de Provintie van Utrecht, te willen oordre stellen tot betalinge vande voorsz somme / als ock van ghelijcken aende Provintie van Over-Yssel en het quartier van Zutphen, mitsgaders aende quartieren van Nimmegen ende Veluwe te willen betalen in baren gelde/ het geene sp aen de Admiralitept schuldigh waren / alsoo de Consenten te waeter met die te Lande niet en mochten ghemenght worden / en het geene sp Respectivelijck hadden betaelt/ dat sp het selve honden rescontreren aen de Staet van Suppletie, over het gheene de lasten van het voorleden Jaer de gedaene petitien hadde geexcedeert.

Zeelant klaeght over de Spaensche paspoorten / by eenige Kooplieden ghenegotieert.

Die van Zeelant hebben deur de Heeren vander Hooge ende Nicolai haer Extraordinaris Gecommitteerde haer Ho: Mog: voorgedraghen / bericht te sijn dat verschepden Ingesetenen deser Lande hadden gheoptineert / en veel andere alnoch wacren arbeydende / om te optineeren vry paspoort van haer Hoochept de Infante van Spanghen, om daer op met haer Schеepen byp ende onbekommert inde Rijcken van Spangien / en Portugael te mogen vaeren ende Trafijcqueren: dat ock eenige Coopliteden van haer Ho: Mog: hadden bekomen permissie voor vijftien Schеepen / om op haer verkregene paspoorten / ock van deser sijde derwaerts beplicht te mogen vaeren / om te gaen haelen Sout tot gerijf vande groote Visscherije en Haringh-banck; mepnende ende sustinerende de gemelte Heeren Gecommitteerde van Zeelant, dat dit tot disreputatie vanden Lande was strechende: dat de Ingesetenen van dien bupten kennis van de Regeringe / onderstonden te nemen paspoort vanden Vyandt / en dat ock de Vaert vande Ingesetenen deser Lande op Spangien, selfs in dese conjunctuere van tijden was seer prejudiciabel voor den Staet van het Landt / en ten hoochsten schaedelijck voor de West-Indische Compagnie: alsoo bastelijck te geloven stont / dat den Vyandt de Navigatie op Spangien niet toe en liet uyt goede intentie / maer veel meer om sijn behoeffelijckheden te ghemoet te gaen / ende sich in plaetse van sijn Schepen / nu meest van de hant sijnde / byp alle occurentien daer van te dienen / en des te lichter die vande West-Indische Compagnie / eenige advijsen van successen van haere Vlooten bekomen hebbende op het onversienste op het lijf te vallen / ende afhandigh te maecken het gheene by hun met groote kosten en perijckel bekomen mochte sijn / en in dier voegen alle de dessepnen van deselve Compagnie te verbreecken; verklarende ock hier benevens met vele redenen en circumstantie / dat de schaerschept ende ghelegenthept dat van het Sout sulcks niet en was ten reguarde vande Haringhvaert, dat de Navigatie op Spangien daerom open gestelt ofte toegelaten soude behooren te worden / konnende de Haringhvaert by andere wegen gerijft worden / en dat in allen geballe de voorsz vyftien Schepen alhier te Lande niet en honden wederkeeren voor het vertreck vande Haringh Schеepen inde aenstaende teelt: waer soechende mitsdien dat de permissie aende voorsz vyftien Schepen verleent / op haer supreptijf en obreptijf te kennen geven / ingetrocken mochte worden / ende by publijcque notificatie verboden het haelen van paspoorten van den Vyant: mitsgaders het vaeren naer Spangien en andere Rijcken vanden Coninck van Spangien.

Die van Vrieslant ende Stadt en Lande, hebben sulcks ock met groot Instantie versocht. De Coopliеden van Amsterdam, gesecundeert voor bpieven vande Magistraet ter contrarie; versochten continuatie van de permissie.

Hollant klaeght weder over de achterhept van de Admiralitepten.

De Heeren van Hollandt hebben den seventienden Mey wederom seer solemnele klachte ghedaen ter Vergaderingh van haer Ho: Mo: ter presentie van sijn Excellentie in het langh ende breet / met alle bedenckelijcke redenen representeerende aen haer Ho: Mog: de groote difficultepten en swaericheden / die haer hoe langhs hoe meer openbaerden inde Provintie van Hollant ende Zeelandt, tot totael verderf van een groot ghedeelte der Ingheseten van dien / die aen de Respective Collegien ter Admiralitept residerende in de voorsz Provintien hadden ghecrediteert: als ock het verloop der saken van de Admiralitept selfs in 't stuck van den oorloch te water; mitsgaders de bezwaerlijcke consequentie die voor de geheelen Staet deser Landen / ter oorsaecke dat de andere Provintien niet en presteerden de betalinge van haer quota inde twee ende een half millioen, versocht en geconsenteert / tot betalinghe van de oude schulden der Admiralitept / noch ock en supporden niet haer consenten tot stuyr van de oorloch te waeter / by petitie van den Raedt van State versocht 't sedert den Jaere twee en twintigh, tot den jare seven en twintig incluys. Verklarende ende protesteerende de welghemelde Heere van Hollandt voor Godt Almachtigh / en dese Vergaderinge / datse onschuldich wilden zijn / van de voordere zwaricheden en onheplen die den Staet van het Landt door continuatie der voorsz wanbetalinghe / onfeylbaer souden overkomen: met versoeck dat de andere Provintien volghens den bant van de Unie / de voorsz Crediteuren van de Admiraliteyt, als ock de Admiraliteyt selfs / in haer overgroote ongeleghenthept met prompt furnissement der voorsz consenten wilden helpen ende soulageeren: ghelijck sp Provintie geern souden sien en begeeren dat de Provintie van Hollandt van haer sijde / aen en aen secundeerden de saecke te Lande daer van sp tot noch toe niet en was ghebleven in ghebreecken: het welck anderssins soude moeten gheschieden by diversie van haer consenten te Lande tot den Oorloch te waeter. Waer op by de Heeren Gedeputeerden van Gelderlandt wiert verklaert / datse aen naeme by hare principaelen debvoiren te doen en te procureren datse alnoch soo aende voorsz Crediteuren / als aen de Collegien ter Admiralitept selfs in baren gelde souden betalen / volgens de repartitie van den seven en twintighsten Ianuary negen en twintigh, het gheene de Heeren haer principalen als noch in baren ghelde niet en hadde voldaen. De Heeren van Hollandt hebben verklaert / datse aen de voorsz Crediteuren haer quota in de voorsz twee en een half millioen ten deele in ghelde / ende ten deele met Obligatie op Interest volkomentlijck hadden betaelt / ende datse op haer Consenten van den Jare twee en twintigh tot den Jare seven en twintigh te over hadden betaelt een merckelijcke somme / het welck by Acte van desen Raet van Staete t' allen tijden overboodich waeren te doceeren. De Gedeputeerden van Zeelandt naemen aen de voorsz repartitie te voldoen / soo aen de Ingesetenen van haer Provintie / als aen het Collegie ter Admiralitept / residerende tot Middelburg. De Heer Rode van Uytrecht verklaerde soo by Missive als anders bericht te zijn / dat de Heeren zijn Principalen haer Consenten ghedraghen hadden / soo te water als te lande conform de ghedaene petitie van desen Jaere dertigh, zijnde de Restrictie by consent in het tweede Millioen van den Jare negen en twintigh voor de Admiralitept gheconsenteert / als nu af gedaen. Doch op conditie dat de middelen der Convoyen ende Licenten verpacht / gebenefficeert / en geheven soude worden / volgens de Placcaten en ordonnantien daer op ghemaeckt. Doch naerder gevraeght sijnde in specie / of de Heeren zijn Principaelen aenghenoomen hadden te voldoen / volghens de meerghenoemde Repartitie haer quota in de voorsz twee en een half millioenen, als ock de suyveringe van de voorsz Consenten: heeft verklaert sich niet verder te konnen expliceeren als hier boven. Den Heer Veltdriel nam aen / dat de Provintie van Vrieslandt soude voldoen haer quota in de meergemelte twee ende een half millioenen, mits dat by de handt ghenomen / ende effectivelijck ghepresteert wierde de secreete saecke (het welck was de Belegheringh van Linghen) en in voegen verhaelt in het antwoort het welck de Heeren sijn principaelen den sestienden Augusty anno acht en twintigh oude styl hadden ghegheven aen de Heeren Essen ende van der Dussen; de Heeren Rutenborgh en Terculen verklaerden dat de Provintie van Overysel in baren gelde soude voldoen haer quota in de twee ende een half millioen. De Heeren Schaffer en Clant naemen aen te procureeren by de Heeren haer Principalen / datse de voorsz repartitie souden voldoen in baren gelde / voor soo veel de selve alberepts niet en was voldaen.

1630.

Digitized by Google

1630. Waer op by de Heeren van Hollandt geseydt / dat sy verhoopt hadden dat de Provintien op haer propositie sulcks souden hebben verklaert / als de saecke naer de gelegenthepdt en rechte beschapenthepdt was verepschende / doch sulcx niet geschiet synde / versochten / dat haer Ho: Mog: eenige Heeren uyt de Vergaderinghe van haer Provintie aen deselve voor te dragen / soude willen versien met Commissie en behoorlijcke Instructie / om inde Provintien te trecken / en aldaer te bevorderen de betalinge van pders quota inde voorsz twee ende een half millioenen, en defecten respectivelijck / versoeckende oock sijn Excellentie de voorsz te committeren met sijn Brieven van recommandatie te willen secunderen: haer Ho: Mo: hebben geactordeert / dat de Heeren van Hollant eenighe personen uyt haer Vergaederinge souden mogen voordragen / dewelcke by haer Ho: Mog: met commissie ende instructie wierden versien / om op kosten vande Generaliteyt de voorsz devoiren in de defectueuse Provintien te gaen doen / ende sijn Excellentie heeft deselve Heeren Ghecommitteerden met sijn brieven van recommandatie gesecundeert / des sijn de Heeren Gedeputeerden van Hollant ghesamentlijck van haer Ho: Mog: ernstelijck aengemaent te willen bevorderen / by de Heeren haer Principalen consent op de lichtinghe vande waertghelders en prompt furnissement van haer quota in de vier mael hondert duysent guldens in minderinghe van de legherlasten / by petitie van den Raet voor desen jare dertigh versocht / ten eynde dat alles tot een Weltleger mocht worden gepreparеert.

Casus van een genomen Schip. Den vier en twintighsten May is van wegen die van Amsterdam voorgedragen dat eenige daghen geleden by een Schip van Duynkercken ghenomen was seeckere Noortvaerder en dat uyt het selve Schip by den Duynkercker overgenomen was seecker sepl met eenich Touwerck / en vier of vijf uyren daer nae is by een vande Schepen van Oorloghe deser Landen / deselve voorts varende met den Duynkercker verovert; Draghende ofte het voorsz Touwerck inden Duynkercker ghevonden voor den Man van Oorloge in het gheheel behoorde gelaten te worden / gelijck als de Duynkercker gelaten wiert / ofte dat het voorsz overgenomen Sepl en Touwerck soude blijven van naturen / als het ghenomen Coop-vaerdy-Schip / het welck voor een achte part in dusdanige gelegenthepdt mocht worden geredimeert / volgens de Placcaten op 't stuck vande premien gemaneert? men heeft verstaen / dat het voorsz Sepl en Touwerck / midts betalende een achte part van de rechte waerde vandien soude mogen geredimeert worde.

Casus positien. Den ses en twintighsten Junij sijn uytghekomen de verklaringen van haer Ho: Mog: op seekere Casus positien vaechende de saken ter Zee gedaen: dewelcke lupden als volght.

De Staeten Generael der Vereenighde Nederlanden *doorsien en overwogen hebbende de nevenstaende* Casus Positie, *hebben nae voorgaende rijpe deliberatie, als oock Advijs van de Respective Collegien ter Admiraliteyt goet gevonden, en verstaen op het eerste point, dat Neutrale met hare Schepen bevonden wordende uyt Vyandtlijcke Havenen van Vlaenderen ghekomen, of deselve invarende, of soo nae de selve zijnde, dat het ongh etwijffelt is dat sy daer in willen loopen, dat soodanige Schepen en Goederen by Sententie van de voorsz Collegien Respective geconfisqueert sullen worden: en dat uyt redenen dat hare Ho: Mo: de voorsz Havenen met Oorlog-Schepen tot excessive kosten van 't Landt continuelijck houden beset, om den uyt ende toevoerende Commercien met den Vyandt al daer te beletten, ende de selve Havenen ende Plaetsen gehouden worden voor Belegert, 't welck van outs in langhduerigh ghebruyck is geweest, op 't exempel van alle Coningen, Princen ende Potentaten, ende andere Republijcken, die ghelijck recht in soodanighen gheval ghebruycken.*

Ten *tweeden* als de Scheepen van Neutraelen werden bevonden op de Vlaemsche Havenen ghemunt te hebben, het sy uyt bevracht brieven, cognossementen of anders, noch verre van daer zynde sulcks dat sy van cours ende Intentie noch mochten veranderen, zijnde noch niet in *conatu proximo.*

Op 't tweede poinct verklaeren hare Ho: Mo: dat de Schepen ende Goederen van Neutraelen oock sullen worden geconfisqueert, soo wanneer uyt Bevracht-Brieven, Cognossementen, of andere bescheden bevonden wordt, dat se op de Vlaemsche Havenen zijn bevracht al daer gedestineert, niet tegenstaende dat se met hare Schepen (noch verre van daer zijnde) werden aengehaelt, sulcks dat sy van cours ende intentie noch souden konnen veranderen; het welck gefundeert wordt daer op dat sy albereydts illicitum *hebben intenteert en in 't werck geleydt, hoewel niet geperpetreert, noch ad actum* perpetrationis proximum *gedevinieert, ten ware saecke dat de Schippers ende Meesters van soodanighe Schepen behoorlijck deden blijcken, dat sy van haer voorsz werck ende gedestineerde reyse* proprio motu *eer sy in 't gesichte ende gevolgh van eenige Schepen deser Landen waren geraeckt, waren verandert, ende daer van* Nota adhuc integra *pauseerden, het welck uyt conjecturen ende circumstantien der saecken gelegenthepdt* prorenata *sal konnen worden onderzocht ende geoordeelt.*

Gelijck ten *derden* mede considerabel is, als de schepen uyt de Vlaemsche Havenen ghekoomen zynde verre van daer, als by exempel in de Canael of Noort-Zee werden bevonden, sonder in het uytkomen ofte nae by ghedecouvreert ende vervolcht te zyn, welcke *Casus* redenen van twijffelinge schijnen te hebben, om dat by de eerste noch niet *aliquid illicitum* is ghetenteert, ende de *tweede in ipso actu* niet en zyn gedeprehendeert.

Op het derde poinct verklaeren hare Ho: Mo: dat de Schepen van Neutralen uyt eenighe Vlaemsche Havenen (sonder door noot ende extremiteyten daerinne gheraeckt te zijn) ghekomen, ende verre van daer in het Canael ofte Noort-zee gevonden, ende by Oorloge-Schepen deser Landen (hoewel in het uytkomen niet gesien noch gevolgt) ghenomen, mede Confiscabel sullen zijn: vermidts soodanige Schepen gehouden worden in ipso actu *gedeprehendeert te weesen, soo langhe sy niet van de reyse in salve* in een vrye Haven van haer, oft een nieuw Neutrael Prince gearriveert zijn gheweest: *maer in een vrye Haven als voren geweest, ende op een ander reyse by de Schepen van Oorloge van 't Landt ghenomen zijnde, en sullen soodanighe Schepen ende Goederen van Neutraelen niet geconfisqueert worden, ten ware saecke deselve in het uytkomen van de Vlaemsche Haven dan haer eygen, ofte daer de Reyse ghedestineert was gejaeght, ende weder uytkomende op Zee verovert ende ghenomen werden.*

Ten *vierden*, als de Schepen in de Vlaemsche Havenen geweest zijn naer eenige Interval van tijde ende op andere reyse zijnde by de Oorlochscheepen van het Landt werden ghenoomen soo als somwylen geschiet is) 't welck niet veel swaricheyt schynt te hebben, als konnende niet wel gesustineert worden, dat neutraelen *ex post facto* over het ghepasseerde straf opgheleyt werde.

Op het vierde point verklaeren hare Ho: Mo: aengaende de Schepen by den Vyandt genomen, ende in Vlaenderen ingebrocht, aldaer geconfisqueert, ende by Neutrale ghekocht: doch in het uytkomen van de Vyandtlijcke Havenen in ipso actu, *oft vervolgh van 's Landts Schepen verovert, eer dat sy in haer eygen ofte andere vrye Havenen gheweest zijn, sullen verklaert worden van goede Prinse, gelijck van outs altoos ghebruyckelijck is gheweest, in kracht van het Recht ende fundament hier voorens op het eerste point geallegueert: ghelijck oock van goede Prinse sullen wesen soodanighe ghenomen ende ghekochte Schepen, die uyt de voorschreve Vlaemsche Haevenen loopen naer Spangien, ofte in eenighe andere Havenen, onder het ghebiedt van den Coningh van Spangien gearriveert, ende van daer komende op Zee, van Schepen van dese Landen verovert ende opgebracht worden.*

Aengaende de scheepen by den Vyandt ghenomen in Vlaenderen ingebracht voor goede Prinse verklaert of ghe-

1630. geconfisqueert ende by Neutralen gekocht, daer op vallen mede verscheyden inspectien.

Eerstelijck wanneer de selve in het uytkomen van de Vyandlijcke Havenen van oorloch scheepen deser Landen werden bekomen, het sy terstont in *ipso actu*, ofte het vervolght ende verovert eer datse in haer eygen ofte andere vrye Haevenen gheweest zijn, in welcken *casus* gheen difficulteyt schijnt te wesen, om redenen vooren verhaelt.

Ten *tweeden* wanneer sulcke schepen sonder gedeprehendeert te zyn, gebracht zijn in *Vranckrijck*, *Engelandt*, of elders, ende van daer op andere vrye reysen werden gesonden, en in 't gaen ofte komen by de onse werden genomen.

Dan belangende alsulcke gekochte Schepen by Neutralen als voren, die sonder geapprehendeert te zijn, in *Vranckrijck*, *Engelandt* of andere Havenen van Neutrale Princen, ende van daer op andere vrye reysen in het gaen ofte koomen, by 'sLandts Scheepen ghenoomen, daer op sullen nagesien worden de Placcaten van de Nabuyrige Koninghen ende Rijcken om het selve gedaen zijnde op dit laetste lidt ghedisponeert te worden, ende middelertyt sullen haer H: Mo: genomen resolutien aen de Respective Collegien ter Admiraliteyt toegheschuert worden, en met eenen vermaent, datse willen optoecken, en haer Ho: Mo: toe laten komen de Sententien by hun in dit laetste *casus* gheweesen, ende datse oock willen devoiren doen, om te recouvreeren bescheyden wat deses aengaende in andere Landen Koninckrijcken en Republijcquen wert gepractiseert.

Jan van Hasselt zijn propositie voor den Persia.

Van wegen den Koningh van Persien quam hier in dit Jaer de Heer Iohan van Hasselt, doende op den ses en twintighsten Iuny de naevolghende Propositie / die goet gevonden wiert by coppe te senden aen de Vergaederinge van de Seventiene der Oost-Indische Compagnie / met vermaninghe / datse daer op soodanich goet reguart wilden nemen / en sich soo ghelatigh stellen in het accommodeeren van des Coninchs versoeck / als den dienst van het Landt / en den Oirbaer van de Compagnie eenichsints soude konnen lijden / op dat alle offensien mochten worden voorgekomen.

Propositie by Iohan van Hasselt *van weghen den Coninck van* Persien *aen de Ho: Mog: Heeren Staten Generael gedaen ende overghelevert op den* ses en twintighsten Iuny 1630.

NAdien ick lange Iaren, soo in *Italien*, *Constantinopolen*, *Egipten*, *Ierusalem*, *Aleppo*, *Babilonien*, als meer andere plaetsen geperigrineert hadde, ben ten laesten gekomen aen het Hof van den Coninck van *Persien*, alwaer van zijn Majesteyt gesien zijnde, heeft gevraegt van wat Natie dat ick was, seyde te zijn den *Hollander*, vraegde vorder wat Landen ons naest gelegen waren, en met wien wy, so in Negotie, als oorloge, te doen hadden, hebbe zijne Majesteyt geantwoort, onse nabuyrige Landen te wesen *Duytslant*, *Vranckrijck en Engelant*, en dat wy continuelijck swaren oorloch voerden, met den Coning van *Hispangien* so te Water als te Lande, ja selfs in Oost-Indien, welcken oorloch nu al 't *seshtigh* jaeren gheduyrt hadde, sulcks dat wy in Indien, hem veele Forten en plaetsen afgenomen ende de *Spangiaerden* ende Portugysen hebben uytgedreven, alwaer wy groote ende ongelooflijcke Coopmanschappen drijven, die hoe langher hoe grooter worden, bestaende in *Nagelen*, *Notemuscaten*, *Foelie*, *Peper*, als andere, daer mede wy geheel Europa versien, sulcks dat geen Natien in Coopmanschappen de onse te boven gaen, waer over zijn Majesteyt seer verwondert zijnde, dat hy de Hollantsche noyt en had horen noemen, die tegens soo een machtigen Koning van *Hispangien* in oorloch waren (de welcke hy noemde te zyn den grootsten Conick van gheheel Christenrijck) versocht dat ick by zijne Majesteyt aen het Hof soude blijven, ende noemde my *Hosta*, ofte *Gasts*, welcke name ick by syn Majesteyt altijt behouden hebbe, vorders het discoers continueerende, seyde niet vreemt te wesen dat zijn Majesteyt geen Hollander hadde hooren noemen, vermits daer geen andere Natien uyt Europa gheweest waren, als *Spangiaerden*, *Portugysen en Italiaenen*, die meest ons Vyanden zijn, ende als nu *Engelschen*, die om de Negotie aldaer alleen te behouden, geen *Hollanders* hebben willen bekent maecken, niet tegenstaende wy met den Coninck van *Engelandt* in Vrede, verbont ende alliantie zijn, seyde vorders naer dien de *Hollanders* de gheheele werelt door soo groote Negotie dreven, verwondert te zijn, datse hem soo onbekent bleven, en niet in *Persien*, soo veel als andere Natien quamen Negotieren, die aldaer met groote eere ende Respect onthaelt worden; gave voor antwoort, dat de *Engelsche* by ons hadden laeten verluyden, soodaenigh verbont met den Coninck van *Persien* gemaeckt te hebben, dat geen andere Natien uyt *Europa* aldaer mochten komen Negotieeren, waer over syn Majesteyt my belast heeft aldaer te blijven, en brieven te schrijven na mijn Vaderlant, dat in dien de Hollanders gesint waren aldaer te komen om te Negotieren, dat zijn Majesteydt deselve in alle eere ende Respect (neffens andere) ontfangen ende bejegenen soude, daer over ick verscheydene Brieven over *Aleppo* hebbe gheschreven, ende afgesonden, ick gelove niet ter handt gekomen te zijn, vermits de groote lalousie vande *Portugysen*, *Engelschen* ende *Italianen* die alle weehgen beset hielden om des oene des anderen brieven te intercipieeren, ende alsoo ick nu lange op antwoort gewacht hadde, ende egeen bekomen, heeft zijn Majesteydt goetgevonden mijn persoon met Brieven van credentie af te veerdigen, om onse Natie syn goede affectie ende ghenegentheydt (die ick altijdt aen zijn Majesteyt bespeurt hadde) te verkondigen, en soo veel te wege te brengen, dat ick selfs met eenighe Schepen van Negotie mijn wederom aldaer soude Transporteeren. Dit aldus ghepasseert synde, ben van zijn Majesteyt afghevaerdicht van *Masandran* naer *Spaham*, omme zijn Majesteydt aldaer te verwachten (die al jaghende) cort soude volghen, om mijn vorder expeditie te doen hebben; weynigh dagen hier naer komt tijdinghe datter een *Hollandts* ende een *Engels* Schip in *Gamerou* ghearriveert waeren, en datter eenighe Nederlandtsche Coopluyden na *Spaham* souden komen, daer over seer verblijt zijnde, hebbe datelijck een Bode afghevaerdicht, en hun luyden laten verwittigen, dat ick haer soude komen verwillekomen, ende van alle molestatie bevryen, ende maecken datse van zijn Majesteydt met alle eere en Respect ontfangen souden worden, *twee* ofte *drie* dagen hier nae heeft den Secretaris van zyn Majesteydt geschreven, verstaen te hebben, datter van mijn vrunden in *Gamerou* waren gearriveert, ende dat ick datelijck zijn Majesteydt soude adviseeren in wat qualiteyt datse ghekomen waeren, het sy als Gesanten ofte particuliere Coopluyden, omme met behoorlijcke eere hun luyden te bejeghenen; daer op zyne Majesteydts Secretaris gheantwoort heeft, geen particuliere tijdinge te hebben, als alleenlijck uyt *Engelsche* te verstaen, datter in *Gamerou* een *Hollandts* Schip was aengekomen, waer over ick een Bode afgevaerdicht hadde, omme alle particulariteyten te verstaen, en soude alsdan zyn Majesteydt van alles advisseeren, het welck verstaen hebbende, hebben mondelingh zyn Majesteydt alles verhaelt, ende versocht dat onse Natie ende Coopluyden, (nevens de andere aldaer) mochten worden ghetracteert ende gerespecteert; syn Majesteydt hoorende datse geene Brieven en brachten van haere Heeren ende Meesters, was verwondert, ende heeft my belast dat ick my op alles wel soude Informeeren, syn Majesteydt wilde de Vrienden aldaer aenghekomen, om mynent wille seer wel tracteeren, seggende mijn ghetrouwicheydt hem bekent te syn, verseeckert zijnde dat ick niet anders als de suyvere waerheydt verklaren soude, waer op ick aen zijn Majesteydt versocht hebbe, datse nevens de *Portughesen*, *Engelschen*, ende *Italianen*, met ghelijcke eere ende Respect mochten worden ghetracteert ende onthaelt, ende dat syn Majesteydt ghelieffden hun luyden met een bequame huysinghe te verssien, daer toe

1630. toe, ick alle mijn faveur by den Coninck ende zyn Mignons hebbe gecontribueert, alſo alle andere Natien hun luyden afgunſtigh waeren, ende middelen ſochten het ſelve te beletten; zyn Majeſteyt heeft my dadelijck alles toegheſtaen, ende doen aenwyſen een ſchoon Paleys, om ons aenghekomen vrienden daer inne te logeeren, ende alle vrydom ſonder eenige koſten te genieten, het welck gheſchiet is, ende logheeren alſnoch aldaer tot op huyden dage. Verſochte vorders datſe mochten audientie hebben, het welck toegeſtaen is, ende zyn ſolemnelijck ontfanghen, ende volkomentlijck het verſoeck in alles gheconſenteert, hebbende vorder t' ſaemen de Capitulatien gemaeckt, daer alles klaerlijck uyt blijckt, ende te ſien is. Hebben wyders ghecontracteert op den prys van alle ſoorten van Coopmanſchappen, het welck tot deſen daeghe toe ghetrouwelijck wort onderhouden. Dit alles ghedaen, ende het Comptoir van onſe Natie nu wel gheſtabilieert ſynde, is zyn Majeſteyt in den Oorloch naer *Bagadat* ofte *Babilonien* vertrocken, ende met groote Victorie wederom in *Spaham* ghekeert zynde, heeft zyn Majeſteyt goet ghevonden mijn perſoon, nevens *Muſabeck* aen de Hoogh Mog: Heeren de Staten Generael ende zyn Princelijcke Excellentie met behoorlijcke brieven van credentie af te vaerdigen, om goede correſpondentie te houden. Dan alſo tuſſchen *Muſabeck* ende mijn queſtie was ontſtaen, over onſer beyde beſendinge, daer in ick my ten hooghſten in mijn eere ghequeſt ende ghegraveert vonde, hebbe gereſolveert mijn wederom in *Perſien* by den Coninck te laten vinden, om over de onbehoorlijcke ende onwaerachtighe proceduyren van *Muſabeck* te klaeghen, en zyn Majeſteyt te kennen te geven wat vorders in Nederlant ghepaſſeert was: daer toe de Edele Heeren Bewinthebbers van de Ooſt-Indiſche Compagnie my laſt ende Inſtructie hebben gegeven, om de ongerymde proceduyren van *Muſabeck*, ſoo in het verkoopen van de zijde, over boort werpen van Paerden (als men met de *Portugeſen* een ſwaren ſlach ſoude aenvanghen) als anders, by zyn Majeſteyt ſoude willen excuſeeren: het welck getrouwelijck hebbe gedaen, ſulcks dat zyn Majeſteyt daer in goet contentement heeft ghenoomen, ende ſoo *Muſabeck* preſent ware gheweeſt, twijffel niet, ofte ſoude hy behoorlijcke ſtraffe hebben gheleeden, alſoo den Coninck in grammen moede, teghens my in effecte deſe woorden was ſpreeckende: *mach dien Heere-Soon my in handen komen, ick ſal hem in riemen ſnijden, en ſal ick u allen ſenden, op dat ghy van ſulcke Beeſten niet meer ghequelt en wort.* Ende heeft dienvolghende zijn Majeſteyt myn Credentie Brieven doen expedieeren ende ghereedt maecken, om met de Ho: Mog: Heeren Staeten Generael te communiceeren, ende onderlinge Correſpondentie houden, dienvolgende ick mijn Brieven van Credentie aen u Hoogh Mog: op den *vijfſtienden* deſer hebbe overghelevert: daer uyt het voorverhaelde kan blijcken. Syn Majeſteyt my vorder belaſtende, dat ick mijn Reſidentie alhier by u Hoogh Mog: ſoude houden, om het gheene zijn Majeſteyt my naerder mochte belaſten, het ſy in het overſenden van eenighe Zyde ofte anders ghetrouwelijck ſoude benificeeren, ende ſommighe fraeyicheden wederom van hier aen zijn Majeſteyt tot retour te ſenden, en dat het ſelfde met de ſchepen van de gheoctrojeerde Weſt-Indiſche Compagnie (tot redelijcke koſten van den Coninck) mochte gheſchieden; waer toe u Ho: Mog: ſoude gelieven de Edele Heeren Bewinthebbers van de ſelve Compagnien te vermanen, ende te indiceeren, ende vorder die geene die van de Konick alhier komen, in gelijcke manieren getracteert worden, gelijck onſe natie aldaer ontfangen ende getracteert is, het welck den Coninck ſeer aengenaem ſal zijn, ende den geenen die in *Perſien* wegens de Ooſt-Indiſche Compagnye negotieren, gantſch dienſtich ende tot meerder verſeeckeringhe, om geen beletſelen, t' eenighen tijde in haer Negotie ende Vrydommen te lijden, als meede tot proffyt ende goede Correſpondentie van de Geunieerde Nederlanden. Dit is Ho: Mog: Heeren, de goede meeninghe ende Intentie van de Koninck: verſoeckende dat u Ho: Mog: het ſelve ter herten ghelieven te nemen, ende vruchtbaerlijck daer op te reſolveeren, omme de aenghevangene Correſpondentie ende vrientſchap met den Coninck, ende de Negotie met zijn onderſaten te onderhouden. 1630.

Dit is het geene hy aenbracht in kracht van zijn credentiael / waer op echter niet veel is ghevolcht: ende die van de Oſtindiſche Compagnie hebben wepnich werckx daer van ghemaeckt: als ſijnde / bupten dat / in haer Negotie ſeer beveſtight. Hy hielt ſich oock niet als met eenen Dienaer: ende voeghde ſich daer na by den Prince: die hem gaf een Compagnie te voet van de nieuwe lichtingh. Soo datter niet veel meer is vernomen van deſe Perſiaenſche correſpondentie.

Die van Venetien in 't oorlogh in Italien om de ſucceſſie van Mantua mede gheintereſſeert / hebben alhier oock werdingh van Volck aengheſtelt. Hier was voor Ambaſſadeur een van het Huys Guzzoni: in Februario notificeerde deur een brief van de Republicque van den negenden January / dat overleden was Johannes Cornelius, of Cornari, in zyn leven Hertogh van de Signorie, als ooch dat in ſijn plaets verkooren was Nicolaus Contareno. Voorders verhaelde de beginſelen ende voortganck / mitsgaders den jegenwoordigen toeſtant van de Oorloghe in Italien: daer by vertoonende dat de Heer van Oosterwijck in deſe conjuncture van tijden ſeer hart hadde aenghehouden om Furniſſement van het ſubſidie van de Signorie voor deſen Staet; het welck dochte te ſijn bupten propoost / mepnende dat de ſelve voor het jeghenwoordighe / vermidts de openbare oorloch in Italien behoorde gheexecuteert te blijven van de preſtatie van het beloofde gelt ſecours; niet twijfelende ofte de ſelve ſoude naer gheleghenthept in tockomende betalen / gelijckſe hier bevorens wel hadden gedaen. Haer Ho: Mog: deden aen den Ambaſſadeur de condoleantie over het aſſterven van Cornelio, ooch daer naer ghecongratuleert over de electie van Contareno tot Hertoch / met de complimenten daer toe dienende: voorders hem bedanckende over het overleveren van den brief / als ooch de communicatie van den toeſtant der ſaechen in Italien; dan wat aenginck de pverighe inſtantie van den Ambaſſadeur van deſen ſtaet / om te hebben furniſſement van penninghen: daer op is tot antwoort ghegheven / dat het ſelve was gheſchiet met fundament ende redenen / ten inſichte dat deſen Staet voor den zwaren oorloch in den voorleden jaere ſeer was belaſt ghewoorden; ende dat de Hooghghedachte Signorie van veel jaren haer achterſtalighe ſubſidien ſchuldich was gebleven / daer nochtans haer Ho: Mo: voor de gemene ſaken alles hadden opgeſet / dat haer mogelijck ware geweeſt / en noch pzompt waren daerinne te continueren; niet te min dat haer Ho: Mog: het furniſſement van ſubſidien / die nu van maent tot maent waren verballende / wat anders conſidereerden ten inſichte van de jegenwoordige gelegenthept van de Republijcque van Venetien. Veneti-aenſche ſaken.

Niet te min / om dat Gozzoni ſcheen den Heer van Oosterwijck wat te tareren van al te grooten pver in het voorderen van het ſubſidie ghetoont; ſoo heeftmen Gozzoni aengewesen / dat d'inſtantie ware geſchiet met fundament ende goede redenen / conform den dienſt van het Landt: ten inſichte dat deſen Staet voor verſchepden Delt Legers ende belegeringen in voorleeden Jaer ghevallen / en inſonderhept door het zwaer beleeg van 's Hartoghenbosch, ende den onverwachten intocht des Pyandts grootelijcks was belaſt gewoorden: ende dat Venetien daer jegens ſchuldich was gebleven haer beloofde gelt ſecours / directelijck jeghens de ghemaechte Alliantie / ſelfs by tijde dat de Republijcque egeen meerder Volck in dienſt en hadde / als haer ordinaris Guarniſoen / ende dat in Italien aen gheen oorden Oorlogh was; doch dat haer Ho: Mog: upt afgeworpene brieven van den Ambaſſadeur van Spangien, in der tijdt tot Venetien reſiderende / klaer was gebleecken dat hy ſodanighe deboiren / aldaer hadde weten te doen / dat ten tijde als men ballotteerde / of men ſoude continueren in het voorſz ſecours ofte niet / door de continuatie allenlijck waren gheweeſt ſes en dartigh ballen, en de voorder

ballen

Digitized by Google

1630. hallen ter contrarie: ende aende voornoemde Heer van Oosterwijck is gheschreven/dat sijn devoiren haer Ho: Mog: aenghenaem waren/ met last om daer in te continueeren.

Aen den Heer Beaumont die aen Guzzoni 't boven gheschreven aenbracht/ hadde hy gheantwoort/ upt den Heer Rantwijck, by zijn Jonghste Audientie ter Vergaderinge presiderende/te hebben verstaen dat haer Ho: Mog: de Republijcque, van Venetien in dese conjuncture van tijden hielden voor geexcuseert van de prestatie van het gelt secours/ ende dat oversulcks het ghemelde aenbrengen met den Heer Rantwijck soude contrarieren/ ende dat hy/ als oock beyde sijn Secretarissen ten tijde van zijn audientie present geweest zijnde/ de voorsz antwoort van den Heer Rantwijck aen haer principalen in dier voeghen alreeds hadden overgheschreven; excuserende dienvolgens het rapporteren van den aenbreng van den Heer Beaumont, ende het doen vande Officien daer by versocht; met bivoeginge dat het selve quade effecten soude causeeren/ en dat het hart aenbringen van haer Ho: Mog: om gelt secours soude occasioneeren/ dat de voorg-ghemelde Republijcque in Italien Vrede soude moeten maken; deduceerende wijders den tegenwoordigen en verleden toestant der saecken in Italien, daer op hy fundeerde de interruptie van het voorsz ghelt secours; seggende daer nebens dat hy niet en twijffelde ofte de Republijcque/ als sy weder in volkomen Vreede quam / soude wederom continueren in subsidie.

Hem is des onaenghesien wederom by monde deur Gedeputeerde ende by geschrifte gesept: dat de Republijcque van Venetien, volgens den klaren Text van de Alliantie/ sonder eenighe aenmerckelijcke excuse ter contrarie ghehouden was in de betaelinghe van de achterstalligh subsidien/ en dat over sulcks de meergenoemde Heer Ambassadeur te Utherael scheen inghenomen te hebben/ het geene de Heer Rantwijck by monde van wegen haer Ho: Mog: hadde ghesept; versoeckende over sulcks naelmaels dat zijn Excellentie ghelieffde de verschulde Instantie tot betaelingh der Subsidien te doen/ volgheus de goede meeninghe ende intentie van desen Staet.

Den vierden Mey heeft de Ambassadeur haer Ho: Mog: ghecongratuleert over de Victorie van de Stadt Olinda ende Fernambuco, oock daer naer verhaelt den toestant van de oorloghe in het Marquisaet van Saluzze tusschen den Koninck van Vranckrijck ende den Hertog van Mantua, als oock de Progressen des Heere Cardinaels: voegende hier by dat den Generael met het Legher van de Venetianen was gemarcheert nae het Mantuaen, om het hooft te bieden aen den gheenen die het self de soude willen inbaderen; vermaenende hare Ho: Mog: om in dese conjuncture van tijden/ ende by dese gelegenthept petwes notabels voor te nemen teghens de Coninck van Spangien alhier in Nederlant; Wijders heeft ghenotificeert/ dat de Republijcque ghereselveert hadde om in het Landt van Oost-Vrieslandt te lichten twee Regimenten/ elcks van twee duysent Coppen: versoeckende dat hare Ho: Mog: de selve Troupes ghedurende het werven souden willen laten genieten de bescherminge van desen Staet/ en toe te laeten dat se daer na geembarqueert souden mogen worden in de Havenen en Revieren van dese Provintien; de Heer Eysinga ter Vergaderinghe presiderende/ wiert versocht den Ambassadeur te bedancken van de voorschreve congratulatie/ als oock mede over de goede affectie van de Republijcque.

De propositie luyde als volcht.

Messieurs.

Voyage d'Ambassadeur van Venedien.

AYant la Serenissime Republique pris une forte, & ferme resolution de poursuivre ses plus genereuses intentions tendants entierement au bien publique, sans regarder aucune despance, pour grande qu'elle soit, Elle a aussi resolu d'accroistre son Armée & ses forces, pour en faire resulter autant plus de profit au commun service, & entre aultres levées des-jà ordonnées ailleurs elle pareillement se dispose d'en faire une de *deux* Regiments de *deux mille* hommes par Regiment en ces Pays, comme estant lieux de plus confidants de la dicte Serenissime Republicque. Surquoy encor, afin que mieux puisse reussir ce bon desseing, qu'attirera a soy les consequences advantageuses, qui peuvent estre bien cognues de la prudence de Messieurs les Estats, on levera les Gens au Pays d'*Embden*, avec Esperance certaine que vos S. S. paireillement Soigneux au maintien de la cause Publicque secondants les vigoureuses resolutions de la Seigneurie de Venize, Seront contents de permettre, que les Troupes Surnomées, qui seront faictes audit Pays d'*Embden* pour le Service d'icelle, puissent joüir des Frontieres, & Sauvegardes de cest Estat, pour l'embarquement aux Rivieres & Ports de ces Provinces, dont moy, en faisant bien affectueuse instance au nom de la Serenissime Republique, je m'asseure que non seulement au regard du commun Interest, mais encor de l'union reciproque qui passe entre les *deux* Potentats, Messieurs les Estats se porteront volontiers & promptement a tesmoigner par effect leur bonne volonté specialement en ceste tres importante occurrence de la Liberté publique,

Messieurs

Vostre treshumble Serviteur,

Signé

Vincenzo Gussoni, Ambass. Veneto.

Mijn Heeren,

DE Serenissime Republijcke ghenomen hebbende een vaste resolutie om haere genereuse Desseynen te vervolgen, geheelijck tendeerende tot het gemeene beste, sonder aen te sien eenige onkosten, hoe groot die souden mogen wesen. Heeft oock gheresolveert haer Armé ende Macht te vermeerderen, om daer van des te meer proffijt aen den gemeenen dienst te doen resulteeren: ende onder andere Wervinghen alreede elders geordonneert, stelt haer van gelijcken om eene te doen van *twee* Regimenten, van *twee duysent* Man elck Regiment, in dese Landen, als zijnde de confidentste plaetsen van de gemelte Serenissime Republijcke: waer op noch, op dat het selve desseyn des te beter moghe revisseeren, dat aen sich sal trecken de advantagieuse consequentien, die van de voorsichtigheydt van Mijn Heeren de Staten wel bekent zijn, men de Volckeren sal Werven in het Landt van *Embden*: met sekere hoope, dat uwe Heerlijckheden van gelijcken sorghvuldig voor de behoudenis van de gemeene saecke, secondeerende de vigoureuse resolutien van de Seigneurie van *Venetien*, te vreden sullen zijn toe te laten, dat de bovengenoemde Troupes, dewelcke in het Landt van *Embden* ghemaeckt sullen worden, tot dienst van de selve moghen genieten de Frontieren en *Sauvegardes* van desen Staet, tot het embarquement op de Rivieren ende Havenen van dese Provintien, waer van ick doende ernstelijcke instantie in den naem van de Serenissime Republijcke, my verseeckere, dat niet alleen ten reguarde van het gemeen Interest, maer oock van de reciproque Unie, dewelcke daer is tusschen de *twee* Potentaten, Mijn Heeren de Staten gewillig ende promptelijck door effecten sullen betuygen haer goede wille, specialijck in dese seer importante occurrentie van de gemeene Vryheydt,

Mijn Heeren

Uwen ootmoedigen Dienaer

Geteeckent

Vincentius Gussoni, Ambass. van Venetien.

Het stuck van de Werbingh wiert met sijn Excellentie ghecommuniceert: die van opinie was/ men behoorde het versoeck te accorderen/ mids dat soo wel ten reguarde van de lichtinghe/ als het embarquement van dien alhoozens gemaeckt soude worden een vaste order en Voet/ waer na alle het selve soude worden gere-gulceert. Werving en scheping toegestaen. Contradictie van Stad en Landen.

Van hebben de Heeren Gedeputeerden van de Provintie van Stadt en Lande by expresse last van haer principalen

1630. cipalen verklaert / dat soodanige werbinghe in de benabuyrde Landen / ende op hunne Frontieren aen en aen hadden gestreckt tot ruine van vele goede nabuyren van desen Staet / en groote schaede van hunne Provintie in het Generael en veele Ingesetenen van dien in het particulier / alleguerende hier toe tot naerder ende klaerder bewijs / verscheydene exempelen / versoeckende oock sulcks dat dusdanighe werbinge en rendevous op deser Landen Frontieren niet mochte worden gedoocht / en by voortganck van dien daer jegens wel expresselijck by desen protesterende.

Oock van Vrieslandt.

Die van Vrieslant hebben dergelijcke protestatie ghedaen / des onaengesien is gestelt het volgende Reglement voor de Werbingh.

Reglement voor de Werbingh.

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, allen den gheenen die desen sullen hooren ofte lesen, saluyt, *doen te weten*, dat wy op het versoeck van weeghen de Sereniſſime Republijcque van *Venetien*, gedaen door den Heer Ambassadeur *Gussoni*, gheconsenteert en bewillight hebben, ghelijck wy consenteeren ende bewillighen midts desen, in de oplichtinghe van *vier duysent* man te voet, ten dienste van de welghedachte Republijcque, op de ordre ende conditien hier naevolgende.

Dat de voorsz lichtinge gedaen, en al het Volck aenghenomen sal worden buyten het begrijp van de Geunieerde Provintien, Landen, Steden ende Forten van de selve.

Dat inde dienst van de Republijcke niet en sullen moghen aenghenoomen worden eenighe Officieren ofte Soldaten zijnde in onse Gagie ofte Eedt, noch oock eenighe Inwoonders van dese Gheunieerde Provintien, Quartieren, ende Steeden, onder ende tot de selve ghehoorende, ten waere by speciale permissie, ghelijck mede egeen aenneminghe in dese Provintien sal mogen worden gedaen van eenige vreemde persoonen binnen de selve zynde, van wat Natie die souden mogen zyn.

Dat alle Officieren ende Soldaten aengenomen sullen worden by kennis van een *Commissaris* van Monsteringe van desen Staet, tot welcken eynde *twee* Commissarisen expresselijck sullen worden gheordonneert, die haer op de loop plaetse nevens de ghemachtighde van de welghedachte Heer Ambassadeur sullen vervoeghen ende onthouden, en naeuw reguard sullen nemen, dat geen persoonen in dienst van de Lande zynde, gelt ontfanghen, ofte haer Enrolleeren laten, ende eenige bevindende, sullen de selve daetelijck doen saiseeren, ende gevanckelijck doen brenghen onder den Krijghs Raedt van het naestgelegene Guarnisoen deser Landen, gelijck mede de Officieren, die de selve aenneminge sullen hebben gedaen.

Dat de aengenomen Soldaten terstont sullen gebracht worden in schepen tot dien eynde by de meerghedachte Heer Ambassadeur te bestellen op de Reviere van de *Eems* voor de Stadt *Embden*, daer de selve aen boort en in ordre sonder eenighe excessen ofte foulen te Lande ofte te water te doen, sullen werden ghehouden, en so haest eenige Nombre van ontrent *honderd*, ofte daer over by een sullen vervoert worden over de watten sonder Lant te raecken, na de schepen tot het Transport van de selve naer Italien te leggen op het Diep van 't Vlie ofte Texel, daer sy van ghelijcken binnen Boort, ende sonder aen Landt te moghen gaen, sullen worden ghehouden, alle welcke scheepen hebbende een Competent ghetal, naer haer Vloote terstont het seyl sullen gaen, sonder de eene naer den anderen te blijven legghen wachten.

Dat alle, soo Officieren als Soldaten in den dienst van de Sereniſſime Republijcke aenghenomen zynde, sullen syn en blijven onderworpen de ordre en judicature van den Krijghs Raedt deser Landen, soo langhe tot dat sy 't seyl ghegaen, en buyte Duyns sullen zijn en blyven, en in cas van contraventie van het geene voorsz is, ofte om andere excessen te rechte ghestelt, ende gestraft te worden naer onse Placcaten, en meriten van de saecke.

Aldus gedaen ende gearresteert in onse Vergaderinge in *'s Graven-Haghe*, op den *een en twintighsten* Mey *sestien hondert dertigh*. 1630.

Korts daer na hebben haer Ho: Mog: tot elucidatie vande ordre ende Reglement der Ghemelde lichtinghe verklaert / dat de Speciale permissie voor de Soldaten ofte Inwoonders deser Landen / die haer in den voorsz dienst souden mogen laten employeeren / versocht most worden van haer Ho: Mo: ofte vande Heeren Staten vande Respective Provintien / en dat de Scheepen die het voorsz Volck over Zee nae Venetien souden voeren / nae den anderen souden vermoghen te blijven legghen wachten / tot datse ten hoochsten vijf in getalle waren.

Graef Jan van Nassou geslaghen.

In Julio wiert Graef Ian van Nassou geslaghen ende ghevanghen / op dese manier: D'Heer van Dyden, Gouverneur van Wesel hebbende advijs dat de Spaensche op het nieu Canael tusschen Rhijnberck ende Venloo maerkten een nieuwe Fort / soo om het selve te beletten als om seecker retrenchement noch niet perfect ende omtrent seven hondert man daer in legghende te overweldigen / nam uyt de Compaignien te voet in sijn Garnisoen legghende / duysent man / vande welcke twee hondert vier roers waren beneffens de vier Compagnie paerden van sijn Guarnisoen. Versoeckende oock de Compagnie Carabiens uyt Emrick: die in plaets van te komen den vijfden July 's avonts / eerst quamen 's anderen daeghs 's morgheus. Den sesden 's avondts ten neghen uren toghen alle uyt Wesel 'Snachts sterck ghereden hebbende / ende tweemael verdwalende / sijn den sevenden met den dageraet ghekomen by seecker kleen retrencement: na het welcke de Harquebusiers advanceerende joegen eenige musquettiers daer uyt: daer na met alle haer Infanterie daer bykomende bevonden haer dessepn om het ghheele werck te bemachtigen / ondoenlijck. Graef Ian leggende sedert eenigen tijdt tot Rhijnberck, hadde secreet Advijs gekregen van desen aenslagh: ontbiedende aen die van het gemelte Retrenchement op haer hoede te zijn / wanneer sy souden hooren schieten twee Canon schooten. De Statische Cabaillerie ende Infanterie nu op haer retraicte zijnde / wierde de Ritmeester Yselsteyn (dese Croupen commandeerende) gheadverteert / dat de Spaensche (sterck twaelf hondert man te Voet / ende ses Compagnien Paerden) haer vertoonden met dessetng hem den pas te coupeeren. Dies by terstont sijne Ruyterye deylde in ses hoopen / gebende ordre dat elck de sijne soude kiesen / ende niet schieten als naer by zijnde. Hem self wierde het Paert terstont onder het lijf geschooten; doch weder op een ander geseten zijnde / socht soo dapper met de sijne / dat sy de Spaensche in disordre brachten / ende eyndelijck in route. Graef Ian (die de selbe commandeerde) onghewaepent wierdt van de Croaten geabandonneert / ontfangende een scheut door den arm / ende een in 't lijf / ende vallende sich niet gevangen gheven / hoewel gheeert ende vermaent deur den Luytenant la Brosse, soo kreegh hy noch een schoot met een Pistool (deur een Soldaet die hem niet en kende) in de rugge: Doen verklaerde hy hem / ende wierde ghevangen in Wesel gebracht met perijckel aen sijne wonden. Twee Ritmeesters van de Spaensche Ruyterye doodt / behalden de ghemeene Ruyters / ende veel ghequetste / ende tseestigh ghevanghen. De Weselsche Infanterye was al eerde verre ghereticeert / niet komende by het ghevecht / ende de Spaensche Infanterye hielt haer op de hant van een Bosch / doende niet als met twintigh a dertigh Musquettiers Schermutseeren. Graef Ian tot Wesel sijnde / wierde naer zijne qualiteyt seer eerlijck ghehouden / ende toeghelaten dat hem van Rijnberck zijn Vrient vaeder / Medicijn / ende Chirurgijn toegesonden wierden: ghelijck mede sijne Gemalin: is oock deur Graef Maurits sijn Broeder besocht. Ende liet niet na / om sijn rantsoen te maecken seer aen te houden. Doch haer Ho: Mog: ende zijn Excellentie hadden pregnante reeden / om de dispute over sulcks te traineeren; op dat hy dese soomer gheen dienst mochte doen aen den Brandt. Men nam het daer op dat hy als Kepserlijcke Generael was op de Veluwe gheweest / ende

1630. ende niet eyghentlijck als Spaensche Gouverneur der Cavallerije honde gerantsoeneert worden. Hy wierde ock bespronghen van sijne oude crediteurs over schulden boozmaelen inden Hage gemaeckt. Ock quamen die van Amersfoort over voldoeninghe van schade deur sijn toedoen op de Veluwe, anno sestien hondert neghen en twintigh gheleden. Aengaende sijne crediteuren / presenteerde binnen twee maenden een expres van Brussel te senden / tot haerder betalingh. Van wegen d' Infante Ertz-hartoginne wiert gesonden de Baron d'Auchy in den Hage, om over sijn rantsoen te tracteeren. Die onder dat pretext weder quam spreecken van Trebes: maer te vergheefs. 'T was niet meer tijdich: men hadde sich aen Vranckrijck vast gemaeckt. De Contraremonstranten vreesden veranderingh tot haer naedeel by den Trebes: ende de Prins sach by Oozloch meer eer / gesach ende voozdeel. In de gemelde rencontre van Graef Ian ghebeurdet / dat de Ritmeester Ketske wiert gecoupeert van sijn Compagnie; soo dat hy daer niet host weder by komen / als naer het ghevecht. Ysselsteyn in sijn rapport aen den Prins liet sich sulcx ontvallen: niet uyt quaden wille; want hy was een groot vrient van Ketske; ende dergheliicke affnijdinge hon wel gebeuren sonder schult. Maer Ysselsteyn verhaelde om sijn dapperheyt te meer op te proncken / gelijck het dan den Krijghslieden niet qualijck aenstaet / datse wat glorieus sijn. Sijn Excelentie nochtans nam het anders / ende liet het aen den Krijghsraet komen: Ketske, in plaets van het te verachten / sepde tegen de Richters: had ghy op de plaets geweest / ghy soutet wel niet soo goet hebben gemaeckt. Dies sy getrriteert / hem suspendeerden. Ende sijn Excelentie daer niet mede te vreden synde / heeft hem ghedeporteert.

Tot Amsterdam (als voor desen geseyt is) waren ende bleven Meester van het Raedthuys ende van de Regeeringh soodanighe / die de harde procedueren van het Jaer achtien improbeerden. Ende om dat eenige der Predicanten haer op de Preeckstoel daer teghen formaliseerden; hebben de Regheerders daer in willen voorsien: als wetende wat kracht op de gemoederen van de gemeente hebben de gheene die haer welspreechenheydt met de Religie Waepenen: ende om dat D. Smoutius was een van de principaelste / so hebben sy hem in 't begin van Februarius toe gesonden het volgende Biljet.

Domine Smoutius uyt Amsterdam ghewesen.

Burgemeesters ende Regeerders der Stadt *Amsterdam* belasten *D. Adriaen Smout*, om redenen, op morghen voor het ondergaen vande Sonne, de Stadt ende de Vryheydt van dien te ruymen, sonder daer weder in te mogen komen; op pene, indien hy voor den voorschreven tijt niet en vertreckt, van door der Heeren Officieren daer uyt geleyt te worden. Actum den *sevenden Ianuary* 1630. Onderstont ter Ordonnantie van haer E. E.

D. Mostaert.

Tot defensie ende verschooninge van hem wiert ghespargeert het volgende.

DE Hemelsche Wijsheydt belast niet alleen zijne Schapen, maer voornementlijck de Herders, datse vyerigh sullen wesen in haer Godtsdienst, nademael die geene die *laen* zijn, uyt zijn monde gespouwet worden, Apoc. 3. De aertsche dwaesheydt begeert Politijcque luyden, die predicken kennen na dat harer *Overigheyts ooren jencken*. 2. *Tim.* 4. *Blinde Wachters*, die niet en weten, *stomme honden*, die niet straffen en konnen, die leuy zijn, en garen leggen en slapen, Esa. 56. Die wacker zijn, moeten verdruckingh lijden, 2. Tim. 4. ende van den Godtloosen *Ahab*, met *Elia*, beschuldicht werden, dat sy *Israel verwarren*, 1. Reg. 18. om datse met *Micha*, niet goets en konnen Propheteren, cap. 22. Of dese oude proceduren niet ten deele vernieut en werden, geef ick den onpartijdigen te bedencken, wanneer men *vroome Leeraers* met dusdanigh vonnis veroordeelt, om datse, volghens haer beroep, Esa. 58. publijckelijck aenwijsen den *aenwas der Publijcke swarigheden*, over Godts Kercke, door het verwerpen van de Ed. Ho: Mog: H. H. Generale Staten *Placaten*, tegen de *Arminiaensche factie* ontstaende: ik beveele alles den Heere, die de zijne nimmermeer en sal verlaten, Matth. 28. ende onse Hooge Overicheyt tot den algemeenen welstant onses lieven Vaderlants. 1630.

Apocal 2. v. 10. Vreest niet wat ghy lijden moet: siet, de Duyvel sal [sommige] van u inde gevanckenisse werpen, op dat ghy beproeft wert, ende ghy sult verdruckinge hebben tien daghen: weest getrouwe tot der doot, ende ick sal u de Croone des levens geven.

Tot wederlegginge van sulcx is voor de Magistraet gestelt het navolgende: waer uyt te sien is wat hem te last wiert gelept.

DE H. Schrift is *van Godt ingegeven, tot leeringh, straffingh, verbeteringh ende onderwysingh die in de rechtvaerdigheydt is, op dat de menschе Godts gheheel zy tot alle goede wercken volmaeckt elijck onderwesen*: schrijft de H. Apostel 2. Tim. 3. 16. 17. Wanneer men dan de H. Schrift misbruyckt tot verschoningh van het quaet, gelijck ten exempel, de Epicureesche wereltsche menschen misduyden de woorden des Predickers Eccles. 2. 24. daer hy seyt: *Den menschе is niet beter dan dat hy ete ende drincke, ende syn ziel goeder dingen zy*: of, ghelijck de Dronckaerts tot verschoningh van hare dronckenschap duyden, het geen van het *drincken* geleesen wort in de Historie van de *Bruyloft tot Cana in Galileen, daer Iesus water in Wijn veranderde*: Iohan. 2. 10. ofte ock ghelijck de *Duyvel* om de *Soone Godts* ten val te brengen, misbruyckte de woorden des Psalms 91. *Hy sal syn Engelen bevelen*, &c. alsdan begaetmen groote sonde, men bedroeft den H. Geest, ende lastert.

Ick en wil *D. Smoutium* beschuldigen noch ontschuldigen: maer segge tot waerschouwingh van den Leser der Gloseu, staende onder syne ghedruckte Sententie, dattet een groote stoutigheydt, ja onverantwoordelijcke vermetentheydt is, dat, nademael Burgemeesters ende Regeerders der Stadt *Amsterdam*, in 't Biljet of Acte van uytsegginge van *D. Smoutius*, niet anders seggen dan dat haere E. E. dat doen, *om redenen*, sonder die Redenen te hebben willen in dat Biljet ofte Sententie uytdrucken; evenwel Luyden ghevonden worden, die haer onderwinden niet alleen Redenen daer van in openbaren druck te stellen; maer oock met verkeerde allegatien sommigher passagien der H. Schrift, den goeden Lieden op de mouwe te spellen, dat hy is uytgeset als een *Herder die vyerigh is in syn Godtsdienst*, ende niet en heeft *konnen predicken na dat der Overheyts ooren jeucken*: die *wacker* is: *verdruckingh moet lyden*; ende *van de Godtloose met Elia beschuldight wort, als of hy Israel hadt verwarret* &c. Den selven *Smoutium* tellende onder de *vrome Leeraers, die met dusdanigen vonnis worden veroordeelt, om datse volgens haer beroep publijckelijck aenwijsen den aenwas der publijcke swarigheden over Gods Kercke, door het verwerpen der Placaten tegen d' Arminianen entstaende.*

Indien nu dese dingen onwaerachtig zijn, ende *Smoutius*, ter contrarie, mocht bevonden werden uytgeseyt om quade handelingen, een vroom Leeraer niet betamende, alsdan worden dese Glossateurs van *Smouty* sententie, inde gheseyde verkeerde Schriftuerlijcke Allegatien (met dewelcke sy *D Smouty* mishandelingen willen verschoonen, als of hy ware een Martelaer of Confessoor, die om de gerechtigheydt lijdt) achterhaelt van *twee* grove sonden: d' eene van lasterlijck misbruyck der H. Schrift van Gode ingegeven, daer mede sy 't quaet poghen te verschoonen: d'andere van sich niet te ontsien de *Heerlijckheden te lasteren*. maer *stout ende hartneckelijck hem selven behagende, de Heerschappyen te versmaden ende te verachten*. 2. Petr. 2. 10. ende Iud. in zijn brief vers. 8. wel verstaende so lang de gemelde Commentateurs of Glossateurs niet en bewijsen, dat *Smoutius* puerlijck is uytgeset om sodanige saecken, als daer toe de aengeteyckende plaetsen der H. Schrift, staende onder *Smouty* gedruckte Sententie, werden geappliceert.

Ick hebbe gesien een Geschrift, luydende als volght:

Smoutius op den *een en twintighsten Novembris* inde nieuwe Kerck predickende uyt Matth. 7. vers. 5. *Gy ghe-*

veynsde,

Digitized by Google

1630. *veynſde, werpt eerſt den balck uyt uwe eygben oeghen, ende dan ſult ghy beſien de ſplinter uyt uws Broeders oege te werpen, &c.*

Seyde; dat de gheveynſde waren die geene, die de Burgers (geyvert hebbende om de ware Religie alhier) hadden ontſchuttert.

Dat hy voor deſen, hadde in zijne Predicatien gheſproocken *in generalibus terminis*, maer dat hy nu van meeninge was ſpeciael te gaen, al ſoude het hem noch ſoo qualijck werden afgenomen.

Dat alhier vervolght worden die geene, die yverden voor Godts Woort, als Godt betert, dit laer genoegh gebleken is: datmen hier uytgeweſen hebben die gene, die niet anders ſochten als de Religie te maintineren, ende dat onder deckſel van *machinatie en conſpiratie*, ſoo men eerſt voorgaf, als yet groots of ſwaers tegens d' authoriteyt vande Regeeringe gheſondight te hebben; ja, datmen hier arger hadde te werck gegaen met *Inquiſitie, perſecutie ende vervolginge*: als de Coninck van *Spangien* oyt in *Spangien* gedaen heeft.

Dat oock de Dienaers van Godts Woordt ſelve alhier mede vervolght wierden.

Dat hy de Perſonen niet noemde, die hy daer mede wilde te kennen gheven, maer dat den wijſen genoegh geſeyt was, ende dat yeder wel konde verſtaen, wie hy daer mede meende.

Dat hy het vry ſoude ſegghen: dat zijn gemoet hem ſulcks overtuyghde, ende zijn Conſcientie drongh; 't zy dattet by de Regeeringhe wel of qualijck ghenomen werde, dat hy daer door ſchade of bate verwachtede: eer ſchade, alſo hy nochmael daer eens aen geweeſt was, ende dat hy deſelve vervolginge mede voor deſen geleden hadt in zijn eygen perſoon.

Dat het deſelve *Moderateurs* waren, die gheene die de Treves tegenwoordigh ſochten inne te voeren, welcke Treves de Landen ſchadelijck ende ruineux ware, ende met meerder wijtloopigheyt daer tegen uytvarende.

Noch heb ick geſien een gheſchrifte ſpreeckende als volght: In September *ſeſtien hondert negen en twintigh.*

Smoutius voor Burgemeeſteren ontboden en gecompareert zijnde, om reeckenſchap te geven van de Predicatie by hem den *eerſten* Auguſty op den Biddagh inde oude Kerck gedaen: ende hem voorgeleſen zijnde eenige poincten uyt de ſelve gheteyckent, ontkende die ſoo geſeyt te hebben gelijck die geteyckent ſtonden, alſoo tuſſchen d' een en d' ander Artijckulen meer gheſproocken was: doch bekende onder andere met de woorden (*Ghy zijt de oorſaecke met u proceduren, dat Godt den Vyant op de Veluwe heeft doen komen, en noch meer ſal doen, ten zy ghy reſtitueert die ghy uytgheſet, ende herſtelt die ghy ontſchuttert hebt*) de Magiſtraten alſo wel gemeent te hebben als de Gemeente.

Vervolgende zijne woorden ſeyde: Mijn Heeren, valt Godt alſnoch te voet ende bidt hem om vergiffeniſſe, ende deſiſteert van u begonnen proceduyren: want anders doende, ſult gy u en uwe Kinderen om den hals brengen.

Ghevraecht zijnde, wat voor proceduyren hy daer mede meende, ſeyde, die geene die ſy alreede by der hant hadden genomen.

Bekende mede geſeyt te hebben, datmen onder deckſel van *Conſpiratie*, de Burgers met criminele proceduren had op 't lijf gevallen, om de ſaecke onder 't gemeene Volck een glimp te geven; ende datſe ſoo veel van hun ſelven hielden offer alleen te ſeggen *quaſi &c.*

Dat in de Sententie van de uytgeſeyde, dingen ſtonden of gheſtelt waren, *dat het Godt vergeven wilde.* Daer op gheſeyt zijnde, dat als hy ghemeent hadde de ſaecke ſulcks te zijn, dat hem dan ghenoegh toequam met de Heeren in het particulier daer over te komen in conferentie, ofte op ſchrift hadde moghen ſtellen, om hem daer op contentement te doen. Maer dat hem als Predicant niet toe en ſtont het ſelve op den Predickſtoel te brenghen, ende aldaer de Rechters ſoo Publijckelijck te *Schavotteren.* Antwoorde dat hun ſulcks gheoorloft was, overmidts de ſchandale *publijck* was ghegeven, ſoo mochtſe oock worden *publijck* beſtraft. Waer op gheurgeert werde, dat uyt dat ſyn ſeggen notoire volght het gene by hem te voren ontkent wierde: ſeyde hy dat het *de gantſche Gemeente* daer voor hielt, als mede eenighe Le- 1630.
den van Hollant.

Bekende mede gheſeyt te hebben, dat ſy luyden *Rehabeam* ſlachten, die den Ionghen Raedt voor den ouden prefereerden.

Waer op gevraecht zijnde, dat op applicatie van dat exempel ſoude moeten volghen, dat ſy luyden ſulcks doende oock ſo qualijck deden, en dat Godt hun luyden daer over mede ſoude ſtraffen. Antwoorde ſulcks ſyne intentie geweeſt te ſyn.

Vorder ghevraecht zijnde, wie hy met den ouden Raedt meende; ſeyde *Burghemeeſter Pauw* ende die het met hem hielden: de andere den nieuwen Raedt.

Waer op weer geſeyt zijnde, of men *Pauw* moſt volghen om dattet die ſeyde, en wanneer men zijn reeden niet en vont gefondeert, of men hem niet en ſoude beſondigen, met die te volgen tegen zyn eygen ghemoet en gewiſſe. Seyde daer op datſe ghekomen waren met *gecomplotteerde* ſtemmen, ende daer deur de reſolutie had geimporteert.

Gevraecht hoe dat hy dat wiſte: ſeyde, dat de ſaeck ſoo ſecreet niet en bleef, of ſy brack wel uyt.

Met de woorden, *als men den armen yets van zijne veroverde goederen mede deelen ſoude, datmen dan moet een ſpaeck in het wiel te ſtecken.* Seyde hy de H. H. Staten niet genoemt te hebben; maer ghevraecht of hy hun daer mede niet en meende, ſeyde, *Sapienti pauca.*

Gevraecht of hy eenige ſeeckerheyt hadt van dat zijn ſeggen. Antwoorde, dat haer maniere niet en was yet horende de *Hypotheſin* te examineren, dat is of het waer is, maer gewent te zijn, de ſaecke in *Theſi* op den ſtoel te brengen, op ende in dien het waer mochte zijn, dat de luyden haer daer van mochten wachten. Soo het dan niet waer mochte zijn, dat het dan ſoo heen gingh voor het geene dat het was.

Vorder by de H. H Burghemeeſteren hem gheſeyt zijnde, dat alle die dingen niet anders en konden ſtrecken als tot *ſeditie en ophitſinge van de Gemeente* tegen de Magiſtraet, hem daer over vermaenden ende beriſpende &c. Gaf voor antwoort dat hy met den Propheet mocht ſeggen, dat *niet ick, maer ghy en uws Vaders huys zijt die geene die Iſrael beroert &c.*

Indien *Smoutius* ſoodaenighe Predicatien (want men weet van meer andere, die immer ſoo grof gaen, in die, ende andere materien) gedaen heeft, ende daer op van Burghemeeſteren ontboden, ende ghevraecht ſynde, niet en heeft willen antwoorden, ofte behoorlijcke Rekeningh gheven van ſoodanighe ſyne leeringhen, maer ſich ghedragen heeft tegen hare E. E. met kleyn Reſpect ende groote wrevelmoedigheyt en onghehoorſaemheyt (ghelijck ſulcks alles gheſeyt wert by hare E. E. Gedeputeerde in de Vergaderinghe van de Heeren Staten levendich vertoont te zijn) ende hare E. E. hem daer over, oock na voorgaende waerſchouwinge, gedaen aen den Kerckenraet, om daer in ordre te ſtellen, al voren hare E. E. ghenootſaeckt ſouden zyn ſelve daer inne te voorſien, ten leſten uyt hare Stadt hebben geſet, om de ſelve in ruſt en vrede te houden; te meer, om dat een van den Kerckenraedt (een Predicant) al te voren aen haer E. E. gheſeyt wort verklaert te hebben, dat *Smoutius* de Kerckenraedt al booven het hooft ghewaſſen was: ſoo ſegh ick, dat alle de Schriftuerlijcke plaetſen, ghekladt onder ſyne Sententie, ſeer qualijck gheappliceert ende ſchandelijck miſduyt zijn, niet ſonder laſteringh tegen Godt ende d'Overheyt, ſoo gheſeyt is. Dit gae ick nu bewijſen van plaets tot plaets.

Aengaende Apoc. 3. 15. 16. het *oyrigh* of *heet zijn*, dat aldaer vereyſcht wort, op peene van als *laeu uytgeſpogen*, te worden, en is geen *yverigheyt* gelijck de Iootſche, die *ſonder wetenſchap* was Rom. 10. 2. noch gelijck der valſche Apoſtelen, die *niet ſijn* was, dienende *om uyt te ſluyten.* Galat. 4. 17. noch die als ſy de Diſcipulen Chriſti *dooden meynen Gode dienſt te doen*: Ioan. 16. 2. noch ghelijck *Paulus* (noch *Saulus* zijnde) *yverde* ende heet was, *om de Vaderlijcke inſettinghen voor te ſtaen meer als veele andere*, Galat. 1. 14. oock ſoo verre, dat hy *mede daer by ſtont als het bloet Stephani des Martelaers gheſtort wiert, hebbende een welbehagen in zijnen doodt, ende bewarende de kleederen der gheenen die hem doodden,*

Digitized by Google

1630. *doden*, Act. 22. 20. Ia soo dat hy daer na noch uyt yver, was *blasende dreygingen ende moort tegens des Heeren Discipulen*, selver commissie of *brieven versoeckende om de selve te Damascus* te moghen vanghen, *ende ghebonden tot Ierusalem te brenghen.* Act. 9. 1. 2. Van sulcke heete ofte vyerighe en spreeckt de H. Geest Apoc. 3. niet. Want sulcke *vierigheyt* of yver, is bitter, hebbende *tweedracht in het harte*, bestaende in een *wijsheyt die aertsch vleeschelijck ende Duyvelsch is, daer oproer mede vermenght is, ende alle boose wercken*, Iacob. 3. 14. 15. 16. Maer de Heere eyscht datmen *vierigh sy van Geeste dienende den Heere, seghenende die ons vervolghen, weenende met de gheene die weenen*, Rom. 12. 11. 14. 16. *altijdt vierigh zijnde in het goede*, Galat. 4 18. ende, *met groote yverigheyt strijdende in de ghebeden voor Christenen, dat sy moghen staen volmaeckt ende volkomen in alle den wille Godts*, Coloss. 4. 12. 13. *vierigh tot goede wercken*, Tit. 2. 14. welcke vierigheyt spruyt uyt een *wijsheyt* die *van boven* is, *suyver, vreedsaem, redelijck, ghesseggelijck, vol barmhertigheyt ende goede vruchten, sonder uytneminghe, niet gheveynst, saeyende vruchten van gherechtigheyt in vreede.* Iac. 3. 17. 18. Nu ist alsoo, dat de vierigheyt die men bethoont in soodanige Predicatien ende wederhoorigheyt tegen de Overheyt, als vooren verhaelt, ende bysonder sulcke daer mede men de Overheyt soeckt te beweghen tot executie van Placcaten, mede brengende strenge vervolginghe over Christenen die in stilligheyt haeren Godts dienst oeffenen (dit leste bekent de Glossateur van *Smoutio* gedaen te zijn, als hy spreeckt van de *Placcaten tegken de Arminianen*, alwaer het oock schoon dat sy doolden, niet en is die vierigheyt, die de Heere Apoc. 3. vordert, ende nu in het langhe by ons uyt de H. Schrift is beweesen. So wort dan de selve plaetse Apoc. 3. Alhier qualijck gheappliceert ende misbruyckt tot verschoninghe van een *vierigheyt* die verwerpelijck is, om datse streckt tot *oproer ende boose wercken*, Iacob. 3.

Belangende de allegatie uyt 2. Tim. 4. die plaets wort mede notoirlijck misbruyckt. De Apostel hadde te voren vermaent van de *leste tijden*, die voort brenghen souden *menschen haer selven lief hebbende, geltgierigh, vermetelt, hovaerdigh, lasteraers, den Ouderen* (daer onder men oock ghemeynlijck de Overheyden begrijpt) *ongehoorsaem, ondanckbaer, onheyligh, valsche beschuldigers, hart, sonder liefde tot de goede &c. Hebbende een gedaente der Godtsaligheyt, doch de kracht van dien verloochent.* Hier teghen wil de Apostel daer na, dat Timotheus *het Woort predickte, straffe, dreyghe, vermane, met alle lanckmoedicheyt ende leere*; te meer (seyt de Apostel) dat *sy de ghesonde leere niet en sullen verdraghen, maer sullen naer haer eyghen begeerlijckheeden Leeraers opgaderen als hen de ooren jeucken &c.* Siet 2. Tim. 3. 1. 2. 3. 4. 5. ende 2. Tim. 4. 2. 3. Al wat dan in dese Allegatien staet van *aertsche dwaesheyt, die politicque Luyden begeert, die predicken kennen na dat haer Overheyts ooren jeucken*, is geheel en al buyten den Text, in de welcke men niet een eenigh woort en vint van *Politijcke*, van *Overheyt*, of yet desgelijcks: het zyn pure glosen ende additien, nergens toe dienende dan ten deel, om sommighe andere Predicanten in nadencken ende suspicie te brenghen by den Volcke, als of die juyst Predickten soo het de Overheyt begeert; ten deel om de Overheyden te beschuldighen ende te beschimppen, als of die gepredickt wilden hebben naer dat hun de ooren jeucken. Ter contrarie toont die Text, dat niet de Overheyt, maer het ghemeyn volck Leeraers wilden hebben om hun te predicken naer dat hun de ooren jeucken: welcker ooren dan meest jeucken als sy de Overheyden, die juyst niet al en doen na haeren sin, hooren schavotteeren op den Predickstoel. Die Predicanten prijstmen als mannen die vuyrigh zijn die het dorven segghen &c. Summa: dese allegatie is om vroome Overheyden ende zeedighe Leeraers te nypen ende te steecken, niet sonder de selve te overvliegen. Is dat niet een schandelijck ende lasterlijck misbruyck der H. Schrifture?

Van gelijcke munte is 't geen den Glossateur uyt Esa. 56. verhaelt van de *blinde Wachters, die niet en weten, stomme honden die niet straffen en konnen, die leuy zijn, ende gaerne ligghen en slaepen.* Tis waer die woorden staen daer by Esaiam; Maer op wien werdense hier geappliceert? of wien werdense toegepast? Niet *Smoutio.* Want, dat is quansuys de man, die alleen siet, als d'ander blint zijn, alleen straft als d'ander stom zijn, ende alleen waeckt als d'ander slaepen. Niet den Arminianen: Want den desen om dat sy sommigen te wel ende te verre saeghen, ende te veel spraken, heeft men in de Synode den mont toegepint: eenighe van hun in banden geleyt op *Louvesteyn*, de reste soo benaut, datse niet gehoort en moghen worden, dan met vreese in hoecken en winckelen: Soo verre ist van daer dat de Glossateur hun met desen Text haer swijghen soude willen verwijten. Het is dan weder een schampscheut des Glossateurs op sommige Leeraers, het zy hier binnen Amsterdam of elders in publijcke Tempelen, die moghelijck wat zediger zijn ende niet soo luyde en roepen ofte schreeuwen als die man, ter eere van dewelcke sy dit lof schrift quansuys hebben uytgegeven; moghelijck oock met voornemen, om die andere met dit verwijt van *stomme honden* ende *leuye slaepers* &c. wacker te maken, op dat sy om 't selve verwijt te ontgaen, en niet voor sulcke aengesien te worden, haer voeten soude steken in *Smouts* schoenen, om met luyde en leelijck schreeuwen de Predickstoel warm te houden, en de Heeren nieu werk te geven. 1630.

Tegen die *stomme honden* ende *leuye slapers* wort daer nae weder ingevoert 2. Tim. 4. 5. alwaer Paulus tot Timotheum seyt: *weest wacker in alle dinghen, lijd verdruckinghe* als of *D. Smout*, verdruckingh leet om zijne wackerheyt inden dienst. Maer, beneffens dat de Heeren van Amsterdam sullen ontkennen, dat hare E. hem uytgeset hebben om zijner wackerheyt wil, in het doen van het werck eens Euangheliisten (van sulcke wackerheydt spreeckt d'Apostel in de gheallegeerde plaets) soo siet men hoe dese luyden harer geestelijcke aller geringhste disgratien en kleyne haperinghen weten te estimeren, wanneer sy op soodanigh uytseggen van soo een man als *Smoutius*, rijck van goet en tijdelijcke middelen, den welcken een mijle buyten Amsterdam geheel Hollant, ja de geheele ghereformeerde werelt soo opestaet, dat hy om soodanigh uytseggen meer geeert ende verheven wort als oyt: daer op passen de spreucken handelende van de sware *verdruckingen* ende 't bittere lijden, dat de Apostelen ende Evangeliisten hebben gheleden om het werck haers diensts inden Evangelio. Dit dient aengemerckt om te thoonen de enorme, ende bykans ongelovelijcke ongevoechlijckheyt, so met Tygrische wreetheyt van dese tedere, kleynzeerige, over den haren; zijnde voorts als keysteenen en onbeweegelijcke Rotse, ten aensien van hare arme medebroeders, die sy hebben doen van hare dienst t'eenemael ontsetten door 't geheele Lant, van hare gagien ende armoede berooven, te Lande doen uytvoeren ende bannen, met Vrou ende Kinderen langs den dijck jagen in uyterste miserien, in eeuwige gevanckenissen opsluyten ende genoech geheel Europa te engh ende te naeu maecken, alleen om haere Synodale Decreeten niet te hebben konnen aennemen, ende haer na deselve reguleeren met een goede conscientie. Tegen dewelcke *Smoutius* de Placcaten ende vervolginghen noch meer heeft ghesocht te doen wackeren, indien waer is dat dese Glossateur, opentlijck, als tot zijner eeren, verhaelt, naemelijck dat hy *de swarigheden die by vreest over Godts Kercke* toeschrijft *het verwerpen der Placcaten tegen d'Arminianen.* Godt siet ende oordeelt. In dese passagie is dan wederom een grof ende bot misbruyck der H. Schrift.

Het selve siet men oock in de Allegatie van de Exempelen van *Achab, Elias ende Micha*, uyt 1. Reg. 11. ende 22. cap. Want hoe kan men die op dit stuck van *D. Smoutio* passen, sonder de overheyt van Amsterdam met den Godtlooser *Achab*, *Smoutium* met *Elia* ende *Micha*, oock die handelingh daer, met dese hier, in eenigher manieren te verghelijcken; Nochtans en isser gantsch geen ghelijckenis. Want *Achab* was een Godtsloos Coninck, een Afgoden dienaer, een voorstander der afgoderye, die de Propheten des Heeren doode ende vervolghde, door syne Isabel. De Regeerders van Amsterdam daer teghen en zijn geen van alle, maer zijn Christenen ende Voorstanders van de Christelijcke Religie, sonder haer oyt aen eenigh Propheten of Leeraeren bloet of vervolging schuldigh gemaeckt te hebben.

Digitized by Google

1630. hebben *Smoutius* en is ook geen *Elias* om den regen op te houden, ende dieren tijdt in het Landt te brenghen, gelijck *Elias* hadde voorseyt, ende daerom ende anderints om Godts expres bevel gevolght te hebben, moet hooren van *Achab*, dat hy *Israel* verwarde. *Smoutius* is ook geen *Micha*, die geslagen ende ghevanghen wiert om dat hy propheteerde tegen den krijgh voor den Vrede; maer ter contrarie *Smoutius* predickt voor den krijgh teghen den vreede of Treves, nae den inhoudt van het verhaelde geschrift. Hoe past dan dese schrift op zijn stuck; Men sal seggen, dat *Smout* uytgeseyt is uyt *Amsterdam* als een warrevogel in die Stadt, gelijck *Elias* beschuldight wiert voor een *verwarder Israels*. Ick antwoorde, dat Burghemeesters ende Regeerders dat niet en seggen in *Smouty* Sententie. Seyde het dese Glossateur, soo beschuldicht hy zijnen *Smoutium*, buyten het seggen van de Magistraet. Wort het dan noch *Smoutio* te last geleyt, dat hy den *verwarder* is, dat moet zijn ten aensien van zijne aengheweesene Predicatien, die sprekende van saecken die ten deel buyten zijn beroep, ten deel onwaerachtigh zijn, ende daer by noch komende zijne wederhoorigheydt tegen d' Overheyt niet en konnen strecken dan tot verwarringhe des Volcks binnen *Amsterdam*. Dese allegatie ende applicatie dan, is niet voor, maer tegen *Smoutium*.

De plaetse Esa. 58. Komt immer soo qualijck te pas als eenige voorgaende: naedemael in dat heele Capittel niet een letter en is van *Aenwas der publijcke swarigheden ontstaende over Godts Kercke door 't verwerpen van eenige Placcaten van Overheyden gemaeckt tegens eenige factie*. Ter contrarie wort den Propheet in dat Capittel belast zijn *sijne stemme te verheffen als een Basuyne, ende den Huyse Iacobs hare sonde te verkondigen*. Wat sonden? Dese: Dat *haer vast ende Bede-dagen niet en deden, ende Gode niet aengenaem en waren soo langh sy twisten ende keven, soo langh sy haren moetwil bedreven, soo langh sy met een vuyst ongoddelijcken sloegen, ende den lieden sulck gewelt aen deden, dat haer geschrey gehoort wiert inder baeche*; Soo langh zy niet *los en lieten die sy met onrecht verbonden hadden, niet ledigh en lieten die sy beswaerden, niet vry en gaven die zy drongen*, niet *wegh en namen allerley beswaringen*. Siet Esa. 58. 1. 2. 3. 4. 5. 6. &c. Heeft *Smoutius* dit geroepen ende gepredickt? Gantsch niet: Ter contrarie heeft hy (soo den Glossateur ront uyt bekent) het Landt ghedreycht met *publijcke swarigheden*; indien men de Placcaten niet en executeerde. Wat Placcaten? *teghen d' Arminiaensche Factie*, seyt de Glossateur heeft *Smoutius* dat gedaen, soo heeft hy gedaen niet volgens maer teghen zijn Beroep: heeft Loghen gepredickt, heeft de boosheydt, die Godt wil ghestraft hebben, gestijft, ende zijne Broeders helpen verdrucken: al regelrecht tegen Esa. 58. hier gheallegheert. Niet *volgens zijn beroep*: Want zijn beroep en is niet *sulck* als *Esaias* beroep was. Hy heeft oock gedaen teghen zijn Beroep, het welck is waerheydt, geen Logen te Predicken, de Boosheyt te straffen, niet te stijven zijne verdruckte Broederen soo veel in hem, verquickinghe toe te brenghen, niet te helpen verdrucken. Logen heeft hy als doen gepredickt: *Eerst*, als hy die geene die hy *Arminianen* noemt (die doch gheen Arminianen, maer Christenen zijn) beschuldight van *Factie*: want onder haer en is noch en was oyt eenige factie. Ten *tweeden*, om dat hy de *Kercke Godts* dreycht met *publijcke swarigheden*, indien men de Remonstrantsche Godtsdienstige Vergaderinghen niet en verstoort, volgens de *Placcaten*. Want hy en heeft geen Woort Godts, om daer over eenige *publijcke swarigheden* te voorseggen, ende wort hier inne bevonden een valsch Propheet: Veel eer heeftmen uyt het niet verstooren soodaniger Vergaderingen, Segeninghe te verwachten over Gods Kercke, om redenen die wy hem seggen sullen, indien hy dese Gloss ghestant wil doen. Hy soude oock alsdan de boosheyt hebben gestijft: die bestaet in 't overvallen ende verstooren van de voorsz Godsdienstige Vergaderingen: mitsgaders 'tgewelt, rooven plonderen, *slaen met de vuysten ongoddelijcken*, oock moorden ende schenden, het welck soo binnen Amsterdam, als elders gheschiet is, ter occasie van de executie soodanigher Placcaten: Item in het vangen ende spannen der Predicanten dier noch seven (sommige tot in het achtste Iaer) in groote miserie op Louvesteyn ge- 1630.
vanghen ghehouden worden, als in eeuwige Gevanckenis, die erger is als de Doodt; weleker banden hy, soo predickende, heeft helpen beswaren ende vaster binden, de Heeren inciterende tot continuatie van hare hardigheyt over ende teghen de selve, in plaets dat hy behoorde te roepen met *Esaia*; *laetse los, gheefse vry, neemt weck sulcke beswaringe*, als men die Mannen een doet, die, in allen ghevalle, alschoon in het verstant sommighe Leer-poincten dolende (des Neen) evenwel met het Leeren ende Predicken, nae haer ghevoelen ende Conscientie, teghen der menschen bevelen, om Godt te dienen (dit is de eenighe oorsaeck harer banden) niet en hebben verdient soo ghetracteert te worden: neffens dat Iesus Christus onse Coninghrijck het eenighe hooft zijner Kercke, die zijn Koninckrijck is, het selve niet en wil met sulcke *Placcaten* ende de executie der selver (soo de Glossateur seyt van *Smoutius* gedreven te zijn) ghevordert hebben; maer wil daer toe alleen ghebruyckt hebben *het Swaert des Geestes, het welck is Godts woort*, Ephes. 6. 17. Ia het is soo verre van daer, dat men met sulcke Placcaten *de Publijcke swarigheden van het Landt ende Godts Kercke* af weert, darmen den Toorn Godts daer mede meer *swarigheyden* over de selve meer doet *aenwassen*. Hier van hebben wy Godts Woort, maer daer teghen *Smoutius* niet een eenigh woordt, dienende tot bewijs zijns seggens, en soude weten voort te brengen, noch uyt het nieuwe Testament, daer van hy een Dienaer wil zijn, noch uyt het oude, alles wel synde verstaen ende ingesien: Is een Kercke Godts, die te vooren een Kercke Godts was, verliest daer mede de daet en de naem van Godts Kercke, als sy vervolght, ende wort daer mede een *Synagogue des Satans*, Apocal. 2. 9. die *een logenaer ende mensch-moerder was van den beginne*, Ioan. 8. 44. Want de Kercke Godts niet en vervolght, maer eer vervolgt wort, Gal. 4. 29. ende elders. Dus is dese Allegatie uyt Esaia 58. immer soo impertinent, als eenige andere, ende toont een heel schandelijck ende lasterlijck misbruyck van Godts H. Woort in allen deelen, dienende meer tot beswaringe, als verschooninghe *Smoutii*: hoewel der Heeren Actie ofte Sententie niet en seyt dat hy hierom uytgesetter is; 't welck wy hem oock niet en gunnen.

Ick wil (besluytende met den Glossateur) *alles den Heer bevelen, die de sijne nimmermeer en sal verlaten, ende onse Hr. Mo Overigheyds tot den Algemenen welstandt des Vaderlandts*: met vermaninge aen Godtvruchtige Remonstranten, Leeraeren, ende anderen, die met haere Godtsdienstighe Vergaederinghen niet en soecken dan Waerheydt ende Vrede, tot vorderinghe der Godtsaligheydt, Godes ende Christi eere, dat of het moghte gebeuren, dat de Placcaten-drijvers noch verder tot haer voornemen quamen, (het welck wy verhoopen neen) dat sy haer vertroosten ende manlijck thoonen, volghens dese aenspraeck Jesu Christi, by den Glossateur selve (hoewel tot een ander eynde) voorgestelt.

Apoc. 2. v. 10. *Vreest niet wat ghy lijden moet: siet, de Duyvel sal [sommige] van u inde Gevanckenisse werpen, op dat ghy beproeft wert, en ghy sult verdruckinge hebben thien dagen: Weest getrou tot der doot, en ick sal u de Kroone des leevens geven.*

Op gelijcke wijse is ook de Predicant Cloppenburg uyt Amsterdam ghewesen. Dese onthielt sich een tijdt langh tot Leyden: werdende daer naer beroepen tot de Professie binnen Franeker. Smoutius heeft sich als Particulier gehouden. De meeste Leden van Hollant waren wel van ander sentiment: maer de Heer Prins favoriseerde de Regeeringh van de Stadt Amsterdam: en in dusdanige dinghen seyden sy: dat geen oberstemmingh plaets hadde: ende dat een yeder Meester was in zijn Stadt. Ick heb namaels den Burghemeester Burgh, een Man van wetenschap ende aensien aldaer, hooren seggen: sy hadden twee mael hun Predicanten uytgheset op de ghemelde manier; maer sy gheloofde niet dat men ten darde mael soude doen. Willende seghen het was seer ghevaerlijck: ende het is wel te gheloven, dat sonder de gunst ende hulp van den Prins sy het niet sonden zijn te boven ghecomen. Het is onder-

Cloppenburg.

tusschen

1630. tuſſchen te verwonderen hoe men de Heylighe Schrift misbruyckt: die het wint heeft altijdt Recht. Ende die dit geſchrift tegen Smoutius in ſtelde / was een van zijn eygen Mede-Broeders. Doch namaels heeft het Wtenbogaert voor het zijne gheeygent. Ita ſemper ad ſunt ſtudia & Miniſtri. Ende hy moeſt wel blint zijn die niet ſach / dat de Geeſtelijcke alſoo wel haer Paſſien hebben als de Politijcken.

Eer / gelt ende wraeckgierigheyt verruckt alle menſchen. In wat manier haer de Switſerſche Gereformeerde Republijcken oock formaliſeerden teghen de Amſterdamſche Proceduyren / en het oprechten van een Illuſtre School tot Amſterdam / is te ſien uyttet volgende: aen de Academie tot Leyden geſondene Geſchrift.

Reverendi, Clariſſimi, Doctiſſimi, Præſtantiſſimi Viri, Fratres in CHRISTO, *omnium dilectiſſimi, plurimum honorandi.*

Switſerſche Brief tegen den aenwas der Remonſtranten.

SUmmam nobis, veriſſimamque voluptatem ſummus ille & incredibilis Synodi veſtræ Nationalis conſenſus ſuperioribus annis attulerat, propterea quod in ſpem veneramus, propemodum omni dubitatione, ſuperiorem, fore ut Eccleſiis veſtris aliquandiu extreme periclitantibus non reſtitueretur ſemel duntaxat exoptatiſſima Pax atque tranquillitas, verùm etiam caveretur iiſdem de machinationib. Remonſtrantium reliquiis quas multos jam tumnon fruſtrà veritos eſſe, nunc non ſine animi ſummo mœrore audimus. Homines noſtri, qui mercaturam faciunt, è locis diverſis reverſi domum eodem ore nobis ſubinde referre ſolent, factionem Arminianam Heterodoxiæ, tam ab Orthodoxia univerſali, quàm etiam à nupero Concilio Nationali ex Dei verbo legitimè refutatam, convictam, atque rejectam, quæ auſpiciis Illuſtriſſimorum & Præpotentum D.D. Ord. Generalium, nec non MAURITII Principis Arauſicani, glorioſiſsimæ juxta ac benedictæ memoriæ proſtrata jacebat, ac penitùs ſopita exiſtimabatur, *undequaque caput ſuum rurſus exerere*; conventus ſuos Eccleſiaſticos in variis Hollandiæ urbibus, imò Hagæ-Comitis ſub Illuſtriſſ. D. D. Ordd. Generalium oculis agere; *ſuos ubique fere inter Magiſtratus* habere, & clanculum in omnis generis collegia ingerere; quinetiam nonuſquam Orthodoxos Miniſtros, viros de Eccleſia benè merentes, quaſi in confutandis Arminianis ſint nimii, functionibus ſuis moveri; viros bonos alios, qui ſeſe amore veritatis & Patriæ, factioni iſti opponunt, carceribus multari atque exilio. Equidem nequaquam nos fugit, non omni rumori eſſe habendam fidem. Fors etiam expectandæ erant literæ veſtræ, quibus & veſtrarum Eccleſiarum nobis ſignificaretis diſcrimina, & ad opem ferendam, ſi ea neceſſaria & gratâ foret vobis, nos invitaretis. Verùm, ea charitatis ingenuæ & fraternæ in communi Eccleſiarum Chriſti periculo ſolicitudinis vis eſt, ut periclitantium querimoniam, hortationemque ſæpè antevertere malit, quàm immines ex eo Eccleſiis Chriſtis omnibus malum nocituro cunctis ſilentio diſſimulare, nimiaque cunctatione fovere. Nonnihil quoque nos turbatos eſſe fatemur, novo quodam alio, qui ſuperveniebat, rumore, de *novo condenda Academia Amſterodami*. Nam cum unitæ Provinciæ Academiis toto orbe celeberrimis, nec non florentiſſiis Scholis propè abundent, vix aliud nobis perſuadere poſſumus quam novam Academiam; ſi tamen rumor ille non vanus ſit; non orthodoxorum, ſed primùm quidem Arminianorum, mox verò Socinianorum officinam deterrimam, proindeque monſtroſiſsimarum opinionum, quas hactenus in lucem proferre callidi homines erubuerunt, genitricem fore. Hi certe novi Remonſtrantium animi atque progreſſus non poſſunt nos non afficere vehementer. Hanc curam noſtram ampliſsimos noſtros religioſiſsimoſque Magiſtratus celare neque voluimus, neque debuimus, quos omninò compertum habemus etiam graviſsimas curas ſuas proprias, quæ intempeſta hac rerum facie ipſos exercent affatim, de incolumitate Reip. veſtræ, adverſus communia pericula, velut libertatis ejuſdem conſortes, ſolicitos eſſe quàm ſinceriſsime. Inſigni certè ipſos è Synodo Dordracena reverſi voluptate affecimus, cum intellexiſſent ex nobis, Eccleſias Belgicas Confeſsionem Helveticam, ceu Belgicæ Confeſsioni, nec non Canonibus Synodicis ex aſſe conformem, pro ſuâ quoque habere. Quæ confeſsionum harmonia, non poteſt non gignere animorum, conſiliorumque & ſolicitudinum arctiſsimam quandam conjunctionem. Nec mirum. Credere enim debetis, oculos Reformati orbis univerſi in vos unos ſecundum Deum converſos eſſe, veſtramque ſalutem inpublicâ atque privatis voris paſsim tenere primas. Ex victoriis veſtris nemo bonus haurit vel ſpem ſuæ retinendæ diutius pacis, vel exilii ſui ærumnarumque ſlevamen. Contra è diſsidiis veſtris cordatiſsimus quiſque non veſtram duntaxat, ſed Reip. Chriſtianæ univerſæ ruinam veretur. Saltem gentis veſtræ Illuſtriſsimo nomini jure metueremus, ſi, quam orthodoxiam coram toto habitabili mundo, ore & calamo profeſsi eſtis, editiſque ſcriptis authenticis publicè patrocini veſtro, armis, opibus ac ſanguine veſtro dignam judicaſtis, nunc non animis iiſdem aſſeretis. Quo utique lamentatione dignius fuerit, quod intempeſtivos illos Remonſtrantium conatus quorundam hominum veſtratium, nimiâ, atque haut dubiè illiſmetipſis & toti Reip. nocentiſsimâ, ad moderationem, neſcio quam, mali illius utique nutricem, proclivitate, impenſe foveri à multis aſſeritur. Auferunt, hi, ſaltem imprudentes, neſcientes, Reformatis Eccleſiis etiam reliquis fructum omnem celeberrimæ illius Nationalis Synodi veſtræ, quàm tot piorum millia, tot annos, tot votis atque gemitibus expetiviſſe, vix ægrè tandem obtinuiſſe, uni omnium optimè noſtis. Perituræ videntur impenſæ illæ plu quam Regiæ, quibus Præpotentes D.D. Ord. Generales tanti negotii molem, rariſsimo exemplo, æternaque memoria digniſsimo, nullam ullius impatientiæ exhibentes ſignificationem, ſpiritu divino atq; heroico cum omnium admiratione ſuſtinuerint. Fatalem igitur quandam animorum mutationem certiſſimè argueret, ſi jam nunc denuo conatus repudiatæ illius *factionis*, quam ante pauciſſimos annos, ſi toleraretur, intellexiſſis Reip. fatalem fore, non medicinali patientiâ curaretis, ſed indulgentia nociva, ut augeſceret rurſus, de facili conniveretis. Ut rationibus aliis omnino nullis factio illa vobis ſuſpecta eſſet, ſuſpectiſſimam illam certè reddere debebat recordatio non rerum tantum earum, quæ ante Synodum atrociſſimis animis geſtæ fuere; verum etiam immanis conſpirationis illius imago, qua poſt Synodi tempora, cum jam omnia inportum tranquillitatis ſubducta eſſe crediderat, *Principis Arauſicani* ſanctiſſimum caput ad necum depoſcere, parricidialique manu tandem quoque effectam dare non horruerint. Quæ quidem omnia non deteſtandæ ſolum ſectæ, quæ tolerando curari fortaſſe poſſet, ſed factionis plane capitalis judicia manifeſtiſſima præ ſe ferunt. Quod autem Deus, cujus illi contrectare pupillam non verebantur, facinoroſa conſilia illà, crudeliſſimoſque auſus detexit & irritos reddidit, quid inde etiamnum aliud colligeremus, quam clementiſſimum juxta ac juſtiſſimum Deum, cauſæ ſuæ unâ vobiſcum patrocinium commiſeratione gratioſiſſimâ arripuiſſe? Hæc vero quorſum? Non iſta à nobis dicuntur, ut in vobis, Reverendiſſimi viri, deſideremus tantillum. Pietatem veſtram religioſiſſimam eruditionem, zelum, vigilantiam, prudentiam, induſtriam, denique virtutes reliquas plane inſignes & admirabiles non ignoramus, eas facimus magni, & ad imitandum nobis ſedulò proponimus. Solicitudinem noſtram vobis patefacimus, impulſi ſenſu communis mali, tanquam unius corporis Chriſti membra, ratique ſalutem noſtram perniciemve veſtræ eſſe indiſſolubili ferè nexu conjunctam. Animum illum noſtrum, quo ſuperioribus annis per nonnullas è nobis in cauſa illa ſublimi ac piâ prompte vobis adfuimus, nequaquam exuimus, ſed eundem retinemus conſtanter, parati pro vobis Belgis, pro Rep. veſtra divinitus benedictiſſima, omnia & facere & pati. Unde nobis de magnanimitate humanitateque veſtra polliceri audemus, quicquid à nobis hic proficiſcitur, in partem non malam accepturi, vobiſq; perſuaſum fore, naſce literas noſtras Sanctorum communionis & genuinæ Charitatis genuiſſimum eſſe proventum. Os noſtrum erga vos aperimus, cor noſtrum erga vos dilatavimus,

1630. ut intelligeretis vos *Belgas* non habitare in Helvetiis *angustè*. Qui simul quoque hominibus vestris, qui à *secta* illius primipilaribus circumscripti, à veteratoria eorum versutia ad fallendum apprimé comparata, sibi cavere satis non possunt, novos oculos & Spiritus S. illuminantis præsentiam toto pectore precamur, dubitamusque nulli, esse inter seductos ipsos, viros optimos longè plurimos, qui, si *Arminianorum*, quos ita vocant, clandestinas, & adhuc dum occultatas opiniones non ignorarent illicò ad Ecclesias vestras redituri essent. Denique de vobis ipsis, quos in Academiâ celeberrima Orthodoxiæ plantatores divinitus constitutos agnoscimus, certi sumus, vos omnibus, discipulis vestris, quotquot Ecclesiis pascendis educantur, autores serió atque inculcatores esse, ut circa *sublime illud Prædestinationis* mysterium, semper versentur doceantque homines suæ fidei concreditos, cum *omni sobrietate*, humilitate, modestia, utanturque *eo sermonis genere*, quod Majestati divinæ cum primis congruum, quod ædificationi conveniens, quod denique ab absterrendis plebeiorum animis, quantum quidem id fieri sine veritatis jactura potest, longissimè absit.

Valete Domini ac Fratres, vobisque persuasissimum esse velitis, qui vos impensius, sincerius contentiusque ament, colant, venerentur, esse præter nos Helvetios orthodoxos fortasse paucos. Nisi molestum sit, gratissimum nobis omnibus foret, si hæ nostræ ad reliquas quoque Academias Ecclesiasque vestras transmitterentur, ut hac ratione apud omnes excusaremur, si quid erroris fortè circa inscriptionem commisimus. Nam cui Academiæ, sive Ecclesiæ Belgicæ potissimum literæ tales inscribi soleant, debeantvè; nos omninò fugit, cæteroquin paratissimos suo honore fraudare neminem. Valete iterum. Deus ille miserationem exuberantissimus fons, Spiritu suo sancto vestra corda gubernet, consilia vestra benè fortunet, in exantlandis laboribus vestris sanctissimis vos consoletur corroboret, præstetque invictos: Per Dn. nostrum Jesum Christum, cui cum Patre & Spiritu S. sit laus, honor, in secula. Amen.

R. R. V. V. Dignitatum omni affectu studiosissimi.

Tiguri. 23. May Anno 1630. stylo vetery.

Ecclesiarum Academiarum atque Scholarum quatuor civitatum Orthodoxarum Helveticarum, Tigurinæ, Bernensis, Basiliensis, & Schaphusianæ, nec non Genevensis Pastores ac Professores.

Desen Brief wiert terstont ghedruckt ende ghedivulgeert. De Remonstranten remarqueerden daer in / dat de Switserſche Theologanten haer selfs contrarieerden: want hebbende met groote invectiven getracteert de Remonstrantsche Leere ende ghevaerlijckheyt / slupten eyndelijck met dese vermaninghe: Datmen de hooge geheymenissen van de Prædestinatie moet soberlijck ende matighlijck handelen, ende soodanighe manier van spreecken gebruycken, die aen de Goddelijcke Majesteyt betamelijck, tot de stichtinge behoorlijck, ende van de afschricking der gemoederen van de slechte toehoorders allerwijts af zy. Hoe konde dat zijn? nae dat hemel ende Aerde beroert was van Luther ende Calvini tijden af / voornamentlijck met die poincten: als waer mede zy soo hatelijck de oude practijcke van de Christelijcke Kercke omstieren / die wel in de Schoolen hadden gheweeten wat van de Prædestinatie was: maer op de Predickstoel de Gemeenten onderwesen ende vermaenden tot het goedt te doen, ende het quaedt te laten. Dit namen Lutherus ende Calvinus ghelijck als of die van de oude Kerck het Geloof voorby gaende / niet als de goede Wercken Predickten: desselfs haetelijck noemende Werck-heyligen. Ja alsoo / dat Luther geen sonde statueerde als alleen het ongeloove. Schreef een expres Boeck de Servo Arbitrio. En Calvijn tis gestoort dat de Out vaders opt dat woordt Vrye Wil hebben in de werelt gebracht. Ja soo wel d'een als d'ander houwde sijne Reformacie meest op die hooge Poincten van de Prædestinatie ende Slaefsche Wil: van beydes de gantsche Wereldt overschrijvende tot malghsemheydt: Want terstont daer teenen upt haer eygen boesem die het tegenspraecken. Ende de Lutherſche althans ghenoegh al te saemen discrepeeren daer in van Luther self. Ende in dese Provintien souden desgelijck van de harde manier van spreecken die Calvijn ghebruyckt / alle Gereformeerde hebben ghedistrepeert / was 't daerom alleen te doen geweest: Maer het was meer om 't Raedthuys als om de Kercke; Want sedert om die Poincten niemandt van het Avondtmael is geweesen / noch geoordeelt incapabel op het Raedthuys te komen. 't Was daerom tyeerst dat de Heeren Switsers een wyer (dat by haus gheluyft was) meder quamen op te blasen. De Remonstranten waeren van de eerste ende outste Patriotten / ende nu genoegh vermindert: Ende wat Pans Hendrick deed / om de wonderze consolideeren / behoorde niet van haer te worden berispet; Ende wat het Kerckelijck aengingh / waren inder daed niet als disputen aver de manieren van spreecken: welcker Formulieren stichtelijcker ende troostelijcker waren onder de Gemeente. Ende dese Heeren Switzers self behenden / dat men soberlijck die harde manieren van spreecken most gebruycken. Dat was de meening ock van de Heeren van Hollandt altijdt geweest: ende althans ock sedert wierdt 'et geduerigh alsoo belast en geobserveert / dat men soberlijck daer van soude Predicken: in Engelandt desgelijcks. Ergo: al den dagh gevochten, ende niemandt gesien. Ende alsoo sal men bevinden dat in het Symbolum den Apostelen alleen komende: al de reste is maer woorden-strijdt / van Ceremonien ende Formulieren. Et nimium altercando tandem veritas amittitur. Men heeft de Beelden van de Drievuldigheyt, van Christus, Maria, ende de Apostelen (schrijft een Engelsman) wech gedaen; sedert werden de Drievuldigheydt, Christus, Maria, en de Apostelen veracht, verloochent ende gelastert. Het Kruys ende Knielinge zijn van het Sacrament afgenomen: sedert verloochent men 't geheel Sacrament. De Hierarchie is afgeschaft: sedert is 't een Anarchie. Men heeft de Roomsche beschuldight datse de goede werchen te seer preeckten: sedert trecht men in twijffel of de goede wercken ter saligheyt nodigh syn; men heeft gevreesen tegen de veelheyt der Papen ende Monnicken: nu komen soo veel Candidaten: datse geen beroep konnen krijgen. Doen was de Geestelijckheyt te hoogh geacht nu gants veracht. Doen Anathematiseerde een Paus eens in het Jaer alle Secten: nu stupt yder Predicant viermael in het Jaer alle andere ghesintheden upt het Rijck Christi. Doen wierden te veel Kercken ende Clooisters gebouwt: sedert synse afgebrant ende wegnigh aengebouwt. Doen was onder de Gemeente te veel onwetenheyt / nu isser te veel wijsheyt: yder man ende vrouw wil selfs Predicant zijn / Leeraer / en uytlegger van de schrift. Doen gaf een Paus Indulgentien, Aflaten, vergevinge der sonden / mids ghevende sulcke Aelmosen, doende sulcke penitentie, ghebeden met verslaeghentheyt des harten: nu verseeckert yder Predicant den Hemel aen alle die het geloven. Doen waren de Kercken te veel opgheprocht ende verciert / nu zijn het niet veel beter als Schuyren. Doen wiert de Godtsdienst gepleecht met superstitie (soo men het noemde) nu bestaet het alles in het Preecken ende discoureeren. Doen was 'er te veel heyligdom: nu schijnt alles profaen; doen ginchmen in de Kercken met te veel devotie / bloots hoofts / met knielingen ende eerbiedingen: nu zijn het wandelinghen ende klapschoolen. Doen wierden fabulen en legenden gepreeckt / nu steets nieuwe opinien / questien en seditien? Doen waren korte Ghebeden: nu maeckt mense van een uyr of twee. Doen badt een yder in de Kerck ghedurende den dienst / nu bid de Predicant alleen: synde in der daed een repetitie van de Predicatie / die eerst aen het volck gedaen zijnde / daer na noch eens gedaen wordt aen God self: ende hem ghegheven wordt als een instructie: die immers alles weet / ja eer de Predicant spreeckt: ende weet wat ons noodigh is / beter als wy self. Te voor was de Kercke ende Kerckelijcke voorsien van alles: ende een yder vondt sijn onderhoudt / door het Werckgebruyck der Kerckelijcke opkomsten zijn leven langh: latende de Goederen self aen de Kerck. Nu maeckt yder Predicant sijn fortuyn apart / door Huwelijcken / Coopman-

Digitized by Google

1630. manschap: insonderheyt in Indien: daer dan hy niet een stuyver aen de Kercke/ maer alles aen sijn Kinderen of Verwanten laet.

Men secht dat alle Ceremonien van 't Oude Testament zijn afgheschaft: ende men laetse nochtans onder de Canonijcke Boecken. Men behoordense dan oock te stellen onder de Apocriphos.

Men verwerpt de authoriteyt ende het ghetuygenis van de Oudt-vaeders ende oude Kercke/ aengaende de Tradition. Hoe kan men dan gherust zijn dan dat de Evangelische Boecken self Canonijck zijn? want dat zijn oock Tradition/ alleen steunende op het selve getuygenis van de Oude Kercke ende Oudt-vaders. Sijnse dalsche getuygenis in het eene? hoe konnen wy gherust zijn datse niet oock dalscheljck getuygen in het andere? Is onsen inwendigen Geest getuygenis ghenoegh: soo sullen de Heydenen, Jooden, ende Turcken het selve seggen van de haere: ende soo is den wegh geopent tot Atheismus oft ongeloove. Is het Concilie van Trenten faillibel gheweest: hoe komen wy verseeckert zijn dat het Synodus van Dordrecht is infaillibel geweest? Wy seggen: het onse was conform Gods Woordt: de Remonstranten, ende alle andere/ seggen neen. Seght onsen inwendighen Geest ja: haer Geest seght neen. Is oock het geschreven woordt ghenoegh: waer toe soo veel Catechismen, Confessien, ende Liturgien? seggen wy/ het is conform Gods Woort: sy seggen neen. In desen strijdt/ wat was 'er beter als te gelooven het Apostolijck Symbolum: ende voort het oordeel te laten/ aen die komen sal te rechten de levendige ende de dooden; ende niet soo voorbaerigh uyt het Rijck Christi te stupten alle andere Secten. Dyagelijcker doet de Paus/ die simpelijck gebruyckt het woordt Anathema: afsnijdende/ die haer alreede self hebben afgesueden: Want niet kan worden ontkent: of Luther, Calvijn en Menno, zijn uyt de Roomsche Kercke gegaen/ ende hebben haer selfs afgesondert. Ende d'Apostel Paulus wenscht te zijn een Anathema voor sijn Broeders. Dienvolghens is dat niet soo harden maniere van spreecken/ als dat van de Gereformeerde in 't Formulier van haer Nachtmael. In het Schip van Jonas riep peder sijn Godt aen: wy alle dienen eenen Godt: die ons aengewesen wordt in 't Symbolum: wy verschillen in de Formen/ ende Formulieren. Welcke nu Godt aengenaemst zijn: dat sal Godt oordeelen; Wy behoorden elchander niet te veroordeelen. In allen gevalle de Heeren Switzers hadden wel mogen de moeyte sparen van alsoo te bulderen op de gewoegh bedruckte Arminianen.

Hamburgh sent de Heer Paridum van Campe.

Van het different het welck de Heeren van Hamburg hadden met den Koninck van Dennemarck, is alreede voor desen gemeldt: dan wegen de selve Stadt wiert de Secretaris Paridum van Campe gheschickt/ die in Julio ter Vergaderingh voor eerst haer Ho: Mog: bedanckte van wegen de toegestane audientie; den selven/ nae presentatie van groet ende dienst vertoonende de nieuwicheden/ die sijn Majesteydt van Dennemarck voor de Tol-heffinge voor de Gluckstad, aenvingh: alle vreemde uyt ende naer den Zee varende Schepen aldaer te setten/ aen te leggen/ van haer Schepen ende inhebbende waren/ een hooghen ende swaeren Tol die sijn Majesteyt aldaer t' Gluckstadt aengeordert hadt/ te gheven dringende ende dwinghende; soo dat hy oock der selver Dienaren sonder anderschepdt/ soo wel van deses Staets aenghehoorighde ende Onderdanen/ als van den Hamborgeren/ alreets verscheydene Tol gelderen ont fanghen hadde/ neffens andere beswaerlijcke verhinderniſſen op de vrye Commercien voor ghenomen.

Nabrunde de Luckstadtsche Tol.

Dat Borghemeesteren ende Raet der Stadt Hamburg, bevonden hebbende dat sulcke alles niet alleen den algemeenen hooghnodighe Commercien tot groot prejuditie ende nadeel strecken/ maer dat oock daer door de Commercien van deselve Stadt gantsch afgheleert werden/ ende alsoo derselver totale ruine ende ondergang lichtelijck daer op soude konnen volgen/ aen sijn Conincklijcke Majesteyt haer Gedeputeerden hadden afgesonden/ ende met vertooninge aller Inconvenienten die daer van te verwachten stonden/ om afstellingh van soodanige hoogh beswaerlijcke aenstellinghe/ ende 1630.
nieuwighepdt: ende dat hy die Commercien in haere oude vryheden ende integriteyt laeten mochten versocht en aengehouden hadden: in hoope haer Majesteyt soude tot vermijdinge van anderen verdrietlijke ende schadelijcke wijlooplicheden/ sich tot eenige mildere gedachten hebben disponeeren ende beweeghen laeten; maer dat hoochghedachte sijne Conincklijcke Majesteydt de Stadts Ghedeputeerden een gantsch verwegerlijcke hooge prejudiceerlijcke Resolutie hadt laeten met gheven: daerinne deselve sodane bedrangh teghens hun te continueeren/ met expresse woorden verklaerde/ tot dien eynde oock dagelijckx met den Ontfangh van soodanige Tol gelderen voort vaerende: waer door de handeldrijvers ten hoochsten beswaert wierden. Derhalven sy by soodanigen vermercten continuatie van sijn Majesteydts Intentie verorsaeckt waeren geworden/ vermogens die in allen geschrevenen/ jae inder natuyr selfs gegronde rechten hun tot eenighe teghenstellinge te versien/ eenige Schepen uyt te rusten/ tegens het gecontinueerde gewelt/ door toeghelaetene rechtmatige defensive middelen/ de vrye Commercien in haer seeckerheydt te houden/ ende de Stad by derselver vryheyt/ ende gerechtigheydt te beschermen/ jae vande gheheele onderganck die onfeylbaerlijcken by continuatie van sodanige sluytinge ende verhinderingen der Commercien hadde moeten volghen/ ende alreede inden klepne tijdt ten deele hadde gebleecken/ naer allen vermoghen te bewaeren: verhoopende oock dat soodanighe haer voorghenomen afghedwonghene defensie/ die sy voor Keyserlijcke Majesteydt Chur ende Vorsten/ oock een yeder te justificeeren vertrouden/ van niemanden die van een ongepassioneert gemoet was/ qualijck gedupt worden soude.

Dewijle dan de Intentie van die van Hamburgh als vermelt/ nergens anders heenen gerecht was/ als dat die hooghnoodighe Commercien by haeren vryen loop mochten gehouden worden; ende even wel sich bevont/ dat sodanige troubles die uyt dierghelijcke voornemen volgen/ de Commercien niet wel draghen ofte lyden konden; derhalven oock niet lievers saghen ende wenschten/ als dat dese tusschen sijn Conincklijke Majesteyt ende hun ontstaene swaere ongelegentheden/ inder goede mochte uyt den wege gheleeht/ die hostilitepten aen beyden sijden afgestelt/ ende alles in vreedsamighen ende gerustigen Staet/ wederom gestelt worden mochte: en dat de Coninglijcke Engelsche tot Hamburch residerende Ambassadeur/ als oock de Gedeputeerde van Lubeck ende Breemen sich goetlijcker Tractaten welmeynent ondernomen hadden/ oock daerinne als noch continueerden: ende de Heeren van Hamburch het daer voor hielden/ dat indien oock haer Hoogh Mogh: de sich interponeerden/ als dan soodaenighe begonnen Tractaten/ soo veel te beter konden voort gheset worden.

Soo versochten/ Borgemeesters ende Raet dat oock haer Ho: Mog: aen sijn Conincklijcke Majesteyt een Ambassade ghelieften af te senden/ met Commissie om Conjunctim of separatim/ naer dat der saecken noodruft eyschen soude/ daer henen sich te bemoyen/ dat die Commercien aller wegen in haer seeckerheydt gestelt/ alle nieuwicheden/ ende seer verdachte molitten voorgekomen/ ende alles daer heenen gedirigeert wierde/ datmen een bestendighen en seeckeren Vreede sich hadde te getroosten: ende weghen voordere sluyten ende behinderen der Commercien hun voortaen niet en hadden te vreesen. Ende nademael dese saecke die van Hamburgh niet alleen/ maer oock haer Ho: Mog: onderhoorige Provintien ende Landen mede concernerende/ gelijck sulcks haer Ho: Mog: selfs ghenoegh bekent was/ sy oock soo om d' Alliantie als wegen derselver onderloopende hooge Intereſſen geerne sien soude/ dat die goede correspondentie/ die tusschen haer Ho: Mo: onderhoorighe Provintien en de Stadt Hamborgh ten beyden sijden ghen klepne nutrighepdt tot noch toe hadt aenghebracht/ alsoo bestendigh geconserveert/ ende den Elfstroom in sijn oude libertept ghelaeten worden mochte. Soo wilden sy Heeren van Hamburgh

1630. so veel te meer hopen/dat hun dienstelijk versoek-plaets gegeven wierden/en de gebedene hoorh aensienlijcke interpositie/ niet gheweygert soude werden.

Hoor eenige alee op het selve versoeck te disponeeren/ wiert in het laetste van Iulius ghesproocken met de Coninclijcke Deensche Ambassadeur/ als ooch met den Heer Aitzema, doen alhier zijnde; gelijck ooch met den Heer Paridum van Campe. Sulcks gedaen/ende den oorsprunck/ voortganck ende gelegenthept wel ingenomen synde/is den negenden Augusty goet ghevonden de Heer Aitzema by speciale Instructie te belasten/ alle neerstichept ende debvoiren aen te wenden/ om de strijdighe partyen over haer differenten ende questien te vergelijcken; ten welcken eynde hem Zieden van credentie aen zijn Hooghstgedachte Majesteyt/ ende de Stad Hamborgh wierden gegeven/ met oorde om haer Ho: Mo: van tijdt tot tijdt pertinentelijck te advviseeren van sijn besoigne/ ende de gheleghenthept van saecken/ om daer upt by haer Ho: Mo: geoordeelt te worden/ of 't nodich soude zijn persmant nader tot de bemiddelinge vande voorsz misverstanden te committeeren.

De Diunissie aen welgemelden Heer Campe gheghegeven/ luyde: als dat haer Ho: Mog: den Heeren Borgemeesteren ende Raedt voor haere vrientlijcke Salutatie hedanckten/ de selve wederom by desen alle goede voorspoet/ gheluck en volkomen Lijfs-gesonthept toewenschende/ met verklaringe: dat het haer Ho: Mog: ten hooghsten leedt ende verdrietigh was/ dat tusschen de Coning van Dennemarcken, ende de gemelte Stadt op de Elve waren ontstaen zwaere onghelegenheden; dat hare Ho: Mog: noch meer waren bedroeft gheworden: hoorende dat de selve alberepts tot dateliickheden waren uptgheborsten; waer upt wel licht af te nemen was/ dat over hooghstgedachte zijne Majesteyts Onderdanen/ende de Ingesetenen der voorsz Stadt Hamborg groote Desolatien/ Ellende/ ende Miserien met Brandt/ Roof/ ende bloetstortinghe waren te vreesen/ ende dat de Navigatie/ Commercien/ ende Trafick op de voorsz Riviere vallende/ by consequentie/ in haren ordinaris vryen cours/ belet ende gheincommodeert souden werden: behalven dat het niet buyten vreese ende apparentie was/dat by quade meneeg en vreemde practijcken/ ter oorsake van particuliere Interesten/ ten voorsz respecte hier inne quade Officien wierden gedaen. Waer over hare Ho: Mog: upt oprechte ende sincere affectie ende ghenegenthept tot dienste van beyde strijdende Parthyen/hare goede Vrienden ende Naebuyren bewoghen waren gheworden te Committeeren den Heer Foppe van Aitzema toe Aelsem, alle naerstichept ende debvoiren aen te wenden/ om de strijdende Parthyen te disponeeren tot accommodatie ende het binden van bequaeme Expedienten/ om met Wijshept ende moderatie te versachten de bitterhept van dese Actie/ ende te herstellen wederzijts ghealtereerde ghemoederen in hare voorighe plaetsen; de selve veranderende in goede ende mutueele Correspondentie/ gelijck de selve hier te voren waren ghewest: vertrouwende hare Ho: Mog: dat dese hare goede meninghe ende intentie den hooghstghedachten Coningh soude ghevallen/ ende den Heeren Borghemeesters ende Raedt van Hamborgh aengenaem zijn; vresenterende hier toe alle voordere goede vrient ende naebuyrlijcke Officien te contribueeren/ soo de gheleghenthept ende constitutie van saecken sulcks soude moghen vereyschen; versoeckende haere Ho: Mog: den Heere Afghesante hier van aen den Heeren zijne Committenten favorabel rapport te willen doen.

De Heer Aitzema toogh daerop ten spoedichsten van Hamburgh na Coppenhage: maer de Coningh was self te Scheep ghegaen op de Vloot by zijn Majesteydt toegerust/ om sich d' Elve weder te bemachtigen/ dies Aitzema sich voor eerst en by provisie addresseerde aen de Rijcks-Raden: den selven bevindende seer gheanimeert teghen de Stadt Hamburgh: over het weghnemen van 's Coninckx Schepen op de Elve. Ghelijck naderhandt ooch hem Aitzema tot Rensburgh by den Coninck audientie hebbende/ geen ander antwoort en satisfactie is gegeven: als dat zijn Majesteyt begeerde voor alle dinghen de restitutie der tween drie Scheepen ende Pramen, gelept voor de Luckstad, om alle passerende Scheepen te dwinghen tot strijcken/ setten ende betalinge vande Tollen/ die de Heeren van Hamburgh hadden laeten weghnemen: Sonder nochtans dat de Coninck daer tegen wilde pets, weder beloben: als alleen dat hy de passage vande Nederlandtsche Scheepen van ende nae Hamburgh weder toestont.

1630.

Gelijk in't volgende Coninglijk Antwoort te sien is.

DIe van Denemarcken, Noorwegen, Coninclijcke Majesteydt onsen Alderghenadighsten Coninck ende Heer, Is onderdanighst voorghedragen, ofte gerefereert, 't geene wegen de Hooge ende Mog: Heeren Staten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden, derselver herwaerts gesonden Gesanten, den Edelen Gestrengen Heer *Foppius van Aitzema toe Aelsem*, soo wel mont als schriftelijck geproponeert heeft, ende overgegeven, vinden sulcks naer gedaene naebuyrlijcken erbieden daer henen gerechtet, dat de Hooge ende Mog: Heeren Staeten, ongheern vernoomen hebben, dat tusschen zijne Coninclijcke Majesteyt ende de Stadt *Hamburgh* swaere misverstanden ontstaen, ende tot opene hostiliteyten uytghebroocken zijn, die door voorgestelde goedighe interpositie, geens weeghs waeren, maer allnoch aen beyden zijden de Wapenen gecontinueert worden, waer door haer Hoog ende Mog: wegen des naerbuerlijcke goede vertrouwers, daer in sy met de Croon Dennemarcken aller tijt begrepen zijn geweest, als de commercien die tusschen zijn Coninclijcke Majesteyts Landen en de Geunieerde Provintien gedreven worden, niet laeten konnen zijn Majesteydt haer daer over draghende, wel meynende sorghvuldigheyt te ontdecken; ende te versoecken in consideratie vanden tegenwoordigen toestant, *liever de moderatie* als de voortsettinghe van de extremiteyten (daer uyt allerhande Inconvenienten ontstaen *konden*) by hem te laeten gelden; derhalven hem Gesante ooch bevoolen was, indien zijne Majesteyt de bemiddeling der Hoog en Mog: Heeren Staeten niet en misviele, hem by die van *Hamburgh* te vervoegen, hun de billicheyt ende de schuldigheydt, in naemen van haer Ho: Mog: te remonstreren, en alle vlijt aen te wenden, dat dit onwesen mochte gheaccommodeert, ende herstelt worden: so stonde in zijn Majesteydts Ghenadighste bedencken, ofte hy die cessatie der hostiliteyten ende sluytinghen van Commercien bewilligen, die van Hamburg door des Heeren Ghesanten persoon, tijt ende plaets tot de Tractaten noemen, ende haer Gedeputeerde genoechsaeme *salvum conductum* gheven wilden: waer op sy Coninclijcke Majesteydt sich daer henen verklaert heeft, dat deselve der Heeren Staten Generael aenghebrachte Nabuerlijcke erbieden, ende goeden wensch tot sonderlinge believende welghevallen op en aennemen; zien ooch niet liever, als dat den Almáchtigen die Geunieerde Provintien in haer fleur en bloeyenden welstant lange tijt behouden wilde.

Het versouck ten principale aenlangende, so danckt zich sijn Majesteyt wegen der Heeren Staten Generael: over *dese by de Hamborgheren veroorsaeckte* onruste, draegende sorghvuldigheydt ende aengheboden *interpositie*, tot derselver Accommodatie, vermercken hier uyt derselver genegentheyt, tot onderhoudinge der heylsamen Vrede, ende afwendinge van alle verstoorlijcken onwesen; ende gelijck zijn Majesteyt altijt by de voorige Heeren interponenten sich tot alle bescheydentheyt (hoewel vergeeflijk) aengeboden hadde, so wilden deselve nochmalen op de interceſſie der Heeren Staten Generael sich also bethoonen, dat sy daer uyt, derselver tot ruſt ende eenigheyt, ende geensints tot extremiteyt geneyghden gemoet, genoechsaem verspeuren mogen, waren ooch soo voor als naer, des erbiedens, alwaer dat den Almachtigen zijn Majesteyts rechtmatige wapenen, soodanen succes verleenden, dat de Stadt Hamburgh moste wijcken, dat deselve evenwel tot goedige handelinge desen genadigst admitteren, en tot interpositie de Heeren Staten Ghenerael, ende deselve voorname Heeren Gesanten, toelaten willen, by soo verre de Stadt door

onder-

1630. *ontvangenisse van haer Majesteyt vorrechtmatighlijck weghgevoerde Schepen en goederen, tot ter daet*, tot een teycken dat sy eenige goedige accommodatie begerigh waren, bewysen wilden oock wanneer sulcks gheschiet waere, daer op verstont naer begheeren des Heeren Gesanten, tijdt ende plaets tot een Tractate noemen, der Stadts Gedeputeerde met volkomen geleyt ende *salvo conductu* versorghen, oock vorder by der handelinghe ende interpositie der Heeren Staten Generael tot alles wat met voeghen, ende sonder verlettinghe syner Majesteyts Hoogheyt ende regallen kan begeert worden, hem bequaemen, oock middelertijt den Inwoonderen der Vereenighde Nederlanden een *vryen op, ende afvaert* op den Elvestroom, sonder eenige turbatie ende verhinderinghe vergunstighen, 't welck zijn Majesteyt den Heeren Gesanten aen te melden versorgt heeft, blijven den selven voor zijn persoon, met alle Coninclijcke ghenaede toeghedaen. Oirconde onder zijne Coninclijcke Majesteyts hant teeckeninge ende Segel, begheven op desselfs huys *Ronsburgh*, den 25. Septembris anno 1630.

Den Heer Aitzema wiert oock nagheſonden het volgende Memorie of nader last/ raechende de klachten van de Schippers of Stier-luyden/ ende varent Volck van dese Staet.

Memorie voor den Heer Aitzema.

VErscheyden Schippers en Ingheseetenen deser Landen, komende van Oosten met hare Respective onderhebbende Schepen, hebben ons klaechlijck te kennen ghegeven: dat sy by syne Coninclijcke Majesteyt van Dennemarckens Tollenaers in de Sont aenghesproocken zijn gheweest, om uyt te maecken een goet aental van Stierluyden, die op de Elve mochten zijn bedreven, om syne Majesteyts Oorloch Scheepen derwaerts te brengen, ende datse over sulcks buyten ordre in de voornoemde Sont opghehouden zijn den tijdt van *vier a vijf* dagen, tot hare groote schade ende interest van de Koopluyden, die hare Cargasoenen in de voorsz. Schepen hadden geladen: hebbende sy Schippers middelertijdt hare Respective Stierluyden aen Landt ghestuert, om geexamineert ende ondersocht te werden, of 'er eenige onder hun moghten zijn, die op de Reviere van *d'Elve* waeren bedreven; dan sulcke onder de voorsz. Stuerluyden egheene vindende, heeft *Willem Maertensz.* sijne Majesteyts Tolschrijver de voorsz Schippers aengeseyt: dat sy tot dienst van sijn Majesteyts Oorloghs-Schepen souden verschaffen *Stuyrluyden*, die op de *Elve* bedreven waren: of dat hy *Willem Maertensz* (by faute van dien) hun Schippers met haer Stierluyden uyt de Schepen deser Landen soude nemen, ende op sijne Majesteyts Schepen werpen; Doch de begeerte van de voorsz Tolschrijver niet konnende voldoen, vermidts hun Schippers onbewust was, of hare Stierluyden in het geheel ofte deel op de voorsz Riviere van *d'Elve* bedreven waeren ofte niet: heeft de meer-ghenoemde Tolschrijver hun Schippers en hare Stuyrluyden van boort van hare Schepen gehaelt, ende alle deselve inde *Tolboede gestooten*, oock getracteert of sy *sluyen waeren*: ende hebben daer nae sijne Majesteyts Officieren *thien Stuyrluyden tegens haer wil genomen, ende op sijne* Majesteyts Schepen geworpen, sonder consideratie ofse op *d'Elve bedreven waren ofte niet*: ende hebben de selve een maent Gagie aengedrongen, om dienst te doen *tegben haere Conscientie ende Gewisse*. Alsoo sy Stuyrluyden *Mennonisten* ofte *Wederdoopers* waren, 't welck ten reguarde van desen Staet seer harde ende onvriendelijcke procedueren zijn, en dat de Schepen die haer Stuyrluyden hebben moeten missen, daer deur op hare Reyse na dese Landen in *groot perijckel ende gevaer* zijn gestelt geweest, behalven dat sijne Majesteyts Schepen by sodanige Stuyrluyden wel licht in ongeluck soude konnen gebracht werden, vermits hare onbekentheyt op *d'Elve*, als oock dat sy op het fundament van conscientie, volgens hare insettinghe van Religie, het daer voor houden: dat sy *geen wederstant tegens het gewelt* hares Vyanden vermogen te doen: gelijck oock dickwils ghebleecken is in het slecht ende licht overgeven van Schepen deser Landen aen den Vyandt, by luyden van soodanige gesintheydt gevoert. Vorders hebben ons oock verscheyden Ingesetenen deser Landen, vaerende met haere Schepen ende Coopmanschappen naer *Hamburgh*, klaechelijck verthoont: dat sijne Majesteyts Officieren tot *Gelucksstadt*, hun ter saecke van hare Goederen hebben doen betalen *seeckere merckelijcke sommen van penningen*, ter saecke van den *pretensen Tol*, die sijne Majesteyt voorhebbens soude zijn op de *Elve* te heffen in differentelijck over de Goederen ende Coopmanschappen, gaende naer *Hamburgh*, ende van daer komende: uytwijsende de schriftelijcke ende solemneele informatien, ende alsoo alle de voorsz Procedueren, soo in de *Sont* als op de *Elve* teghens de Ingesetenen deser Landen ghehouden, strijden teghen *alle vrundelijckheydt ende goede nabuerschap*, ende specialijck de Procedueren op *d'Elve*, oock teghens de solemneele verklaringe by de Heer *Axel Arenssen*, sijnen Majesteyts aenwesende Extraordinaris Ambassadeur in onse Vergaederinghe den *een en twintighsten* Mey laetstleden ghedaen, van dat de selve Procedueren op *d'Elve* alleen gemeynt waren by *retorsie of representalie* tegens die van *Hamburgh* ende der selver Goederen, in het reguard van de kleynigheydt ende wederwaerdigheydt, de welcke die van *Hamburgh* sijne Coninclijcke Majesteyt soude hebben laten wedervaren, *geduerende dat selfs Oorlogh met den Keyser*, ende dat de Ingesetenen deser Landen, als oock hare Goederen vande voorsz beswaernisse, op *d'Elve* souden zijn, ende blijven bevrijt: soo hebben wy ten dien reguarde, als oock ten insichte van de defensie, die wy den Ingesetenen deser Landen tegens alle oppressien schuldigh zijn, niet konnen onderlaten den Resident *Aitzema* hier van een Artijckel in sijne Instructie te stellen.

Aitzema op dat stuck (raechende directelijck desen Staet) kreegh voor antwoordt by hans het selve wat de Propheet Samuel sepde/ als 't Volck Israels een Coning begeerde: Hy sal u Soonen nemen: Hy sal u Dochters nemen, &c. als of de Coning recht hadde om sich van 't varent Volck (aldaer passeerende) te dienen.

De Vloot (die de Coning hadt doen toerusten teghen Hamborgh) bestont in achtien groote Schepen/ alle met zwaer Canon gewapent/ ende eenige andere mindere/ alle wel tot ofver de dartigh. De Heeren van Hamborgh om het alghemeen Interest van de Vryheydt der Commertien/ als volgens haer devoir/ zijnde haer van weghen de Keyser ende het Roomsche Rijck aenbevolen de bewaringh van d'Elve. Hebben nae vermogen oock ten Oorloge gerequipeert wat sy konden: haer Vloot bestont in twee en twintigh Schepen: maer niet bestant tegen de zware Conings Schepen: om den welcken afbreuck te doen/ sy ses ofte seven Vranders hadden toegemaeckt. Over alle 't welck van weghen de stadt als Generael gestelt was d' Heer Borgemeester Heer Aelbrecht van Eitzen. 't Krijghs-volck wiert gecommandeert door den Vryheer van Kniephuysen. Deense scheepen tegen Hamburgh op de Elve.

Donderdaegs den twaelfden September quamen seven van de Deensche Coninghs Schepen voor de Revier/ aldaer synde voor Ancker tot 's anderendaegs/ als wanneer oock de reste/ ende de Coningh self daer by quam: sterck in de dertig a veertigh Schepen/ die met haer grof en zwaer Canon veel avontage hadden op de Hamborghsche, als meest Coopvaerdy-Schepen tert Oorloge (soo veel moghelijck) toegerust: die nochtans haer best deden/ om soo niet abordeeren/ als met haere Vranders te incommodeeren de Koninclijcke Vloote; maer des Koninghs presentie/ de sterckheydt van sijn Schepen/ 't zwaer Geschut/ de wint/ ende het waernemen van 't getijde/ deden dat de Deensche groot voordeel. Saterdaegs wiert wedersijts geabanteert/ en eenige ueren Gecanonneert/ en quamen 's avonts weder tert Ancker.

Sondaegs wiert meest en voorgeens gevochten/ ende van wedersijden wel ses hondert schooten gelost: doch om dat het was op de Rivier/ niet in de ruyme Zee/ oock om dat soo wel de wint als het getijs den Hamborgers tegen was/ soo konden sy niet uytrechten/ ende hebbende oock hun bepaelde last: vonden goet het uytterste

1630. niet te waeghen; Ende de Coningh contenteerde sich de Elve tot aen de Luckstadt weder gheropent te hebben. Voorts hebben de Heeren van Hamborgh haer klachten ende recht verwolght by den Keyser en Cheurvorsten.

Oorust tot Maeghdenborgh. Ontrent de selve tijdt/ als beneden op de Elve de trouble was/ ontstont een ander tot Maeghdenborgh: alwaer de Heer Administrator Marckgraef Christiaen Willem van Brandenborgh, met Iohan Stalman een Sweetsche Minister/ onbekent den seven en twintigsten Iuly in quamen; openbarende sich den eersten Augustus in de Dom-kercke voor de Predicatie: daer naer deede hy de Borgerye vergaderen/ hun vraeghende of sy het niet wilden houden voor Sweden. Als geseyt is: soo daer als onder alle de Protestanten in Duytsland, was een grooten haet teghen de Keysersche ende Ligusche; om dat eensdeels sy haer hadden deur ghedurige exactien seer gequelt/ ende daer en boven de Geestelijcke goederen/ die sedert het Passausche verdrach waren geseculariseert/ reclameerden. Derhalven dese Maeghdenborghsche, soo Magistraet als ghemeente groote blijtschap thoonde over de komste van de Sweetsche in het Rijck/ ende van den Administrateur in dese Stadt: als verwachtende daer deur eenige verlossinge; derhalven sy seer eendrachtelijck toestemden/ ende de wapenen te samender handt aen namen: doende al terstont invasien op de Keysersche in de kleyne Steeden daer rontom liggende. Die van Hal openden de Poorten: ende men beschoot het Kasteel Mauritsborgh, alwaer sich de Keysersche hadden gheretireert/ ende wel defendeerden.

d'Administrateur komt daer binnen.

Dit werck van Maeghdenborgh scheen een Coup d'estat voor Sweeden: als zijnde een brant in het midden van Duytslant ontsteecken; om het welck te blussen de Keysersche van alle kanten moesten toeloopen: ondertusschen aen de Sweetsche omtrent de Zee kusten advantage gevende. Doch ten duyrde niet langh: want de Keysersе in alle diligentie soo veel volcks by een vrachten/ dat sy den twee en twintighsten September quamen voor Calbe, alwaer by de acht hondert man lagen van des Administrators volck: het welck sy na tamelijcke tegenstant entlijck in kreeghen deur een verhoolen gat: doodtslaende of verdelgende watter was. Daer na deden desgelijcks in Wettin: ook weder krijgende de Kupsen van Mansvelt en Querfurt. Daer naer is des Koninghs Hof-Marschalck Valckenborgh ook in de Stadt gekomen/ om onder den Administrator te commandeeren: verschepden Troupen van twintigh, dartigh, ende meer Soldaten quamen met ende nae hem: soo dat het Guarnisoen wel beliep tot op twee a drie duysent man.

Valckenborgh.

Des Koninghs Advijs was niet seer toestemmigh gheweest/ dat d'Administrator soude sich naer Maeghdenborgh begeven: voor ende aleer eenighe benaburde Vorsten sich ook souden hebben verklaert: waer toe Stalman last hadde. Ondertusschen/ en om sijn dessеyn te meer te bedecken/ riet de Koninck de Administrator soude deur Aitzema, die soo aen Walsteyn, als Tilly was gheschickt gheweest/ en met den Keysersche/ upt last van haer Ho: Mog: Correspondeerde/ laten handelen om Pardon, en om een Iaerlijcks Tractement van den Keyser, zijn leven lanck, te bekomen.

Sweetse Progressen. Maer d'Administrator had so veel patientie niet/ volgde sijn eygen Hooft tegen des Koninghs mepninghen. By dese occasie sal met wepnig woorden aenroeren wat ondertusschen de Koninck dede. Syne Majesteyt den oorlog in Duytslant gheresolveert hebbende/ liet deur Alexander Lesle het Eylandt Rugen in Martio deses Jaers aentasten met ghewenst succes: daer op het spul in Pomeren voort aenginck. De Koningh quam in persoon/ met zijne Vloot op St. Ians dach den vier en twintigsten Iuny ten Ancker voor Rugen, van daer in het Eylandt Usedom, voor Wollin landende/ bemachtighde de Schans teghen over Wolgast: voort het Eylandt ende Stadt Wollin, daer naer Cammin. Aengaende Stetijn wiert de Hertoch seer gheimportuneert Keyserlijck Guarnisoen in te neemen: maer de Koningh verbenleerde de selve: makende een Tractaet met den Hertog. Den dertienden Iuly nam de Koning van Sweden Stargard in: item Anklam, Ukermoude, Wolgast: eerst de Stadt daer na het Slot. Daer nae keerde sich de Coninck na 't Lant van Mecklenborg: quam den tienden September tot Straelsunt, alwaer hy met groote vreughde van de gemeente wiert ontfangen: van daer ginck sijn volck op Damgarten, alwaer de Rekenits het Lant van Pomeren van Mecklenborgh schept. Op de passage lach een vierkante Toorn/ daer van de Muyren twaelf voet dick waren: al eer/ somen seyde/ van Stortebeeker en Goedeke Michiel, twee fameuse Zeerovers/ gebouwt. Dese Toorn hadden de Keysersche met een redout bevestigt: ook lagen aen de Meckelenborgsche zijde tot bewaring der brugge eenige Schansen. Alle dese wierden gewonnen/ en de Keysersche neder gemaeckt; om datse tot Posewalt en elders seer qualijck gehupst hadden. Des Koninghs intentie was tot Rostock, het welck geen Guarnisoen hadde/ ingelaten te worden. Maer de Keysersche/ versoeckende simple deur-tocht/ ende onder dat pretext (hoewel Troupens wijse) de Poort ende Stadt bemachtigende/ prebenleerden den Koninck.

1630.

De Hertogh van Meckelenborgh tot Lubeck ende Hertogh Frans Carel van Saxen Lauwenborg, hebben ontrent d'Elve ook pets willen remueeren: maer het vieb qualijck upt. In October maeckte de Landt-Graef van Hessen een Tractaet met den Koninck tot Straelsundt deur Harmen Wolf. Colbergh wiert gheblocqueert. De Keysersche pooghden te ontsetten: te vergeefs. De [illegible]dagh tot Regensburgh gheprudicht synde/ schreven soo wel de Keyser als Keur-vorsten/ hem af manende en in het ongelijck stellende. Hy bleef haer niet schuldigh: Begeerde dat sijn bloetverwanten, vrienden, ende nabuyrige Princen en Steden in haer voorige staet herstelt, tot verseeckeringh van zijn eygen Staet, die ongewoonlijcke Krijghs Vlooten ende armatuer aen de Zee afgeschaft, de aengedane injurien, ende de daer op aengewende onkosten gerepareert soude werden. Daer upt wel te sien was de kleyne hoop tot Vreede. Ondertusschen wiert de Stadt Maeghdenborgh meer ende meer ghebloequeert: werdende verschepden misslaeghen ghemerckt. De Administrator hadde geen gelt; ende de Stadt was wegerich te verschieten: macht ook wel niet veel ten besten zijn. De Borgers meenden ook de Coninck soude met zijn Legher haer by ende ontrent komen: ende het mocht haer ook wel alsoo sijn wijs gemaeckt. De Borgherye was ook niet eenigh: als daer in/ dat sy geen Krijghs Volck in de Stadt wilden hebben: het selve lach in de voorsteden: namen in Ianuario des volghenden jaers eerst ses hondert man in. De Administrator self lamenteerde om secoers: hadde wepnigh aensien: ende niet een stuyver credijt. Voor dat sy gantsch beslooten wierden deden noch een goet exploit: Namelijk den negentienden Decembris: als wanneer de Overste Sneydewin met duysent man te voet ende te paerde in nam New Alvesleben: een tamelijck stercke plaets; maer de Keysersche daer weder voor ruckende met acht stucken geschuts/ hebben de selve gedwongen tot een schandelijck accoort: hun doende zweeren/ nopt meer tegen den Keyser te dienen: waer deur de macht van de Maeghdenborghsche Militie seer wiert ghesterckt. De Coninck sach wel dattet entlijck niet soude deugen/ hadde daerom geern het secours geten teert: maer de distantie was te groot: de passen waren al in vyande handen; en daerom pooghde hy deur diversie in het Landt te Mecklenborgh de Stad te doen geboelen eenige verlichtinge.

De macht des Keysers was daer upt af te neemen: dat hy ook in dese Somer de Venetianen sloeth in Italien; daer van Piccolomini de Keyser tot Regensbergh vracht twee ende twintigh Vaendels. Daer na in Iulio namen de Keysersche onder Aldringher ende Gallas de Stadt Mantua in. Om te ghezwijgen de exploicten die Tilly dede in Wittenberger Landt en elders/ tot executie van het Keyserlijck edict; tot restitutie der Geestelijcke goederen/ die sedert het Passausche verdrach waren by de Protestanten geinvadeert. Ja de jalousie

Keysersche slaen de Venetianen.

selfs

1630. selfs vande Catholijcke standen was so groot/dat sy den Keyser obligeerden/om den Hartogh van Walsteyn 't Generaelschap te benemen. 't Welk een misslach was: want daer deur verliet Walsteyn de sorghe om Mecklenborg te behouden: tot groot voordeel van Sweden.

Walstein afgedankt.

Wat die Koninck met de wapenen deed in Duytslant gesept hebbende: sal nu met wepnighe stellen; hoe hy ontrent desen Staet oock dede negotieeren. Sijn Ambassadeur heeft den ses en twintighsten July by monde ghedaen ende by gheschrifte oder ghegeven de volgende Propositie.

Sweedtsche beminghe met desen Staet.

ILlustres ac Præpotentes Domini, Meministis, postquam ex conversione rerum in Germania nimium ad crescens *Hispano Austriaca* Potentia omnium pene aliorum Regum & statuum *libertati* insidiari cæpit; quantopere de salute ac securitate publicâ, & vos soliciti fueritis (dum etiam per legatum proprium ante paucos annos S. R. Majestatem ad opem oppressis ferendam admonuistis) & quam candide ac confidenter S. R. M. cogitationes ac consilia vobiscum semper communicaverit, studia simul & operam aliquoties obtulerit. Illud etiam nunc re ipsa iterum facit, cum vobis amice indicat, quibus de causis mora, in animum Induxerit, ut cum exercitu mare trajecerit.

Non ita pridem nempe sub dato 24. Marti S. R. M. vobis significaverat, quod ad intercessionem Sereniſſimi Regis Daniæ in pacificos tractatus Dantiſci instituendos consensisset, facta vobis facultate, ut si vobis ita videretur, ad illos etiam ex vestris mitteretis, qui suis consiliis & causam publicam adjuvare, & Vestras etiam rationes ad commoda promovere possent. Nescio in quam partem optima ista Sereniſsimi Regis mei intentio hic accepta sit; quod serius aliquanto litteræ istæ vobis redditæ sint. Sed nunc ex re ipsa deprehendistis nullum fuisse in mora periculum. An vero & quid S. R. Majestati ad illas litteras responderitis, hactenus intelligere non potui. Verum cum S. R. Majestatem indignari non nihil animadvertam, quod hactenus de re tanti momenti nihil ad illam scripserim, confido vos, si non aliud præsticuros, saltem culpa me liberaturos esse, qui quæ comperta à vobis non habui etiam per-scribere ad S. R. M. non potui.

Sperat autem S. R. Majestas sua, ut quemadmodum ipsa nihil suorum consiliorum aut actionum vos celare hactenus consuevit, sic vos quoque pro amicitia quæ vobiscum ei à tot annis intercedit pari reciprocæ confidentiæ lege cum S. R. Majestate acturos, ut in tempore eo rectius ac tutius sua tam belli quam pacis consilia instituere ac prosequi possit; maximè ubi ad eundem recuperandæ *libertatis* scopum vos quoque unanimiter concurrere intellexerit.

Jacta nunc est alea: Transivit S. R. Majestas non *Rubiconem* sed vastum Mare, & quam sibi aliisque securitatem litteris & legationibus hactenus impetrare non potuit, cum bono Deo armis obtinere, aut eo saltem perducere rem conabitur, ut sub clypeo felicius succedat pacis negotium.

Cum vero non ullius privatæ utilitatis, sed tantum *afflictæ* Reip. causa, imprimis vero ut mari Baltico (cujus Dominio Hisp. Austriaci in vestram potissimum perniciem inhiant) in priorem statum vindicato, commerciorum usus reflorescat, S. R. Majestas sua tantum in se onus, in vestrum etiam bonum & commodum, susceperit, omnino sibi persuasum habet, Domini, vos non tantum favore & votis, sed consilio etiam ac ope vestra præclaros S. R. Majestatis conatus adjuvaturos, ac sublevaturos esse.

Non ignara est S. R. Majestas incertitudinis rerum humanarum, & quæ in bellis potissimum vicissitudines sæpius emergere soleant. Igitur in utranque partem, & in omnem eventum vos minime commissuros S. R. Majestas sperat, ut ab amicis suis in communi causa ac periculo prorsus neglecta & destituta, aut secunda minus alacriter prosequi velit, aut adversa (quæ Deus clementer avertat) eo difficilius restaurare & redinte grare posset.

Ea vero nunc est ex tot victoriis & emolumentis superiori anno cumulatim vobis velut è cœlo transmissis vestra felicitas, ut nec hostes vestri ullo pacto credere possint vos exoptatissimis occasionibus contra ipsos in vestram & communem causarum utilitatem nunc non usuros esse. 1630.

Non igitur permittetis ut fructus victoriarum vestrarum non ad vos, non ad amicos sed ad communes hostes perveniat. Quod S. R. Majestatis judicio aliter fieri non potest, quam cum aut ipsi res Hispanorum jam satis nutantes & dubias assidue magis magisque fregeritis, aut saltem amicis qui Hispano Austriacos à vobis animose divertant, facultatem viroſque suppeditaveritis.

Et hæc sunt quæ S. R. M. ut vobis exponerem clementissime jussit. Mihi vero severe mandavit, ut Sententiam vestram in hoc maxime arduo negocio quantocitius ad se referrem, quò suis rebus posset sive belli sive pacis artibus mature & prudenter consulere. Itaque, ut responsum vestrum, quantum fieri poterit, maturetis, enixe rogo. Quod si forte per deputatos ex collegio vestro de his accuratius mecum agere vobis placuerit, lubens volensque voluntati vestræ, Illustres ac præpotentes Domini, obsequar.

Vobis omni cultu ac observantia addictissimus.

L. CAMERARIUS.

Hagæ-Comitis 26. Iulii 1630.

De macht van Oostenrijck ende Spangien was ander daet groot: maer eensdeels was Hollant op Sweeden ongheduldich om de groote Tollen die voor Dantzick wierden gheven: anderdeels oock sochten Vranckrijck eerst t'engageren: daer by quam daermen in het voorleden Jaer groulwelijcke ontrosten te beide had gedaen: ende daerom was men voel: soo tegen Sweden, als om te Welde te gaen. 'T was notabel dat d'Ambassadeur klaeghde niet te konnen vernemen/ of ende wat haer Ho: Mo: op des Koninghs brief hadden geantwoort: want dat te vernemen was niet suaer: ende wasser gheant woort de Koningh self moeste weten. Een seecker treckien/ dat haer Ho: Mo: deur stilswijgen hun ontwoordinghe hebdt wilden te kennen geven. De Coninck nochtans deed wijslijck; self gheit verwende daer hy het konde inghaen; al wast oock met offensie van sijn Vrienden: want het oock onseecker was/ of men hier hem het soude hebben gegeven: al hadt hy den Tol niet genomen. Men sagh hier oock dat de hoop der Spaensche en Oostenrijcxe om d'Oost-Zee 't inbaderen seer verminderd/ ja gheweeh afgesneden was. Alsoo quam 't Sweetsche verseeck tot assistentie/ mits in consideratie als de klachten der Cooplieden over de Sweetsche exactien op de Commercien/ 't welck beyde te gelijck in besoigne gebracht wiert. Waer toe gecommitteert wierden de Heeren Luchteren, Noortwijck, Bas, Beaumont, Tienhoven, Eysinga, Terculen ende Clant: die met den Ambassadeur ghetreden sijn in conferentie/ ende Resumptie vande oude Alliantie den acht en twintighsten Aprilis 1629. geexpireert; ende nomende op het punct syeerchende vande byhebdt der Commercien op de Oost-Zee ende de beswaerenisse van Tollen, hebben hem gerepresenteert de Excessen/ en exorbitantien der Tollen die van weghen sijn Coninck voor poort ende Reede van Dantzick wierden geheven/ van de Schepen ende Goederen der Ingesetenen deser Landen/ derwaerts vaerende ende van daer komende/ volghens de Informatien by de Borghemeesteren der Stadt Amsterdam daer van ter requisitie van haer Ho: Mo: ober gesonden/ ter soecken de reparatie ende dat in toekomende sodanighen oorlz wierde gestelt/ dat den opheef der voorsz Tollen mochte komen te cesseren/ ende oock de Tollen in alle andere Havenen van sijn Majestept op de Oost-Zee ghereduceert op den ouden voet. Naer de eerste ofte tweede conferentie sijn de gemelde Gedeputeerden oock gegaen by den Ambassadeur van Denemarcken/ ende hebben hem in aller discretie ghecommuniceert/ dat haer Ho: Mog: goetgheachten hadden te resumeren haer voorgaende Alliantie met den Coninck van Sweden, belanghende den bysdom der Commercien op de Oost-Zee, met intentie om deselve te vernieuwen: stellende hem in bedencken/ ofte hy volghens den last van sijn Majestept van Dennemarcken alreede ghegeven ofte noch te geven/

Luchteren ende andere met den Ambass. in Conferentie.

1630. geben / op gelijcken voet met desen Staet een Alliantie soude willen maecken.

De Sweetsche Ambassadeur verklaerde verwacht te hebben / dat sy gelast souden komen om met hem te handelen over de Assistentie, die hy inden naem van sijn Majesteyt onlanghs hadt versocht; ende dat hy op het stuck vande Tollen, die contrarie den Inhout van dien gegeven wierden / niet was gelast.

Die van Dennemarck heeft verklaert desgelijck geen oorsaec daer toe te hebben; Ende hoewel hy aen nam daer over te schrijven / heeftse nopt gekregen. Ende tot assistentie van Kaet ende daet aen Sweden, waren de meeste Provintien alhier oock ongereet: gelijck oock tot vernieuwingh vande Alliantie.

Naemaels nochtans hebben dese Provintien / haer reekeningh by den Duytschen Oorloch beter vindende / van tijt tot tijts subsidien aen Sweden gegeven / doch sonder Tractaet te maken.

Oranje gereduceert aen de Prins.

Hoewel dit jaer niet veel wiert gedaen voor den Staet / so wast nochtans geluckig in't particulier aende Prins / die in Junio weder Meester wiert van't Casteel / stadt en Prinsdom van Orange, synde de Parel aende Croon van dat huys: in't welcke het gaf den Princelijcken titel in het Jaer vijftien hondert dertigh: als wanneer Philibert de Chalon int acht ende twintichste Jaer van sijn Ouderdom in d' Oorlogh van Italien doodgeschooten / het Prinsdom verliet aen René de Nassou, Soon van Henrick Graef van Nassouw, ende van Claudia van Chalon, Suster van Philibert. Maer alsoo René volghde de party vanden Keyser: soo liet François Coninck van Vranckrijk het Prinsdom satseeren / deur den President van Grenoble: die des Coninghs Wapens aldaer ophingh. Ende het bracht onder het ressort van het Parlement van Grenoble. De Weduwe van Philibert querelleerde hem oock over d'Erffenis / met dewelcke hy accorderde. In't Jaer vier ende veertich de Keyser belegerende St. Desier, wiert René de Nassauw, de Chalon getroffen van een stuck steens / affpringhende deur een Canon schoot den seventienden July: daer van hy 's anderendaeghs stierf in het ses en twintichste Jaer van sijn Ouderdom: by Testament universel Erfghenaem stellende sijn naeste bloetverwant Graef Willem van Nassouw (Soon van Graef Willem sijn Vaderlijcke Oom) geboren tot Dillenburch, den seftienden April vijftien hondert drie en dartigh. De Vader liet hem eerst Protestants opvoeden: maer om dese schoone Erffenis te bekomen / wiert Domestique van Keyser Carel; die hem Catholijckx liet opbrengen. Ende volgende des Keysers party / soo fluctueerde het Prinsdom van Orange na de loop der tijden: wast Oorlogh: soo wast Frans; met den Vrede wiertet gemeenlijck weder gegeven; inde volgende Jaren oock ontstonden in Orange groote seditien / veranderinghen / ende onluysten om de Religie. Doen was Gouverneur een Artus Prunier. In't Jaer een en sestigh liet de Prins aldaer verbieden de Protestantsche Religie. 't Volgende Jaer wiert de Stadt ingenomen deur de Catholijcken; met groote schade ende bloetvergieten van de andere. Auban was Gouverneur. Daer nae eenen Varick: die het Casteel in het Jaer acht ende tsestigh moest over geven aen een la Molle: en de Prins raeckte in ongenaede van Spangien. In't Jaer een ende tseventigh schickten de Prins den Heer van Berchon voor Gouverneur. Maer Montmeyan, 't selve besittende / wilde niet opstaen. De Koninck speelde daer onder: liet deur de Guardes sijn Stadhouder in Dauphiné den gemelden Montmeyan arresteeren: maer heerden nochtans Berchon upt: die echter deur nieuwe last des Koninghs daer in quam. In't Jaer vier ende seventigh wiert Berchon gesurpreneert deur Glandaige, hoewel vande Gereformeerde Religie: Maer hy wierdt korts daer na deur den Cardinael van Armaignack (hoewel van ander Religie synde) weder op het Kasteel geholpen. Dese kreegh in het Jaer acht en seventigh groot geschil met het Parlement. Waer in de Prins konnende remedieeren / versocht de Mareschal van Damville des Koninghs Gouverneur in Languedock, om te syn Intendant over het Prinsdom. Korts daer na wiert Berchon deur sijn eygen Lieutenant des Merles bupten't Casteel geslooten. Binnen't Jaer wierdt dese wederom uptgejaegt deur Chabert. Chabert wiert amoreux vande Suster van Hector de Mirabel, Heer van Blacons: presenteerde ende gaf het Gouvernement ende kreeg de Suster; behoudende't Lieutenantschap. Alle dese lieden waren Gereformeert; ende nochtans deden wat hun geliefde. Een Predicant Iulien seyde: 't konde ende moeste geschieden in goede conscientie. Dinghsdach den tienden July / in't Jaer vijftien hondert vier ende tachtigh wiert Prins Willem tot Delft vermoort. Also quam het Prinsdom aen Philips. Het Gouvernement bleef by Blacons; doch sonder eenighe approbatie. Niet te min toonde Blacons alle mogelijcke eer ende submisse aende Prince; in't jaer vijf en tachtig, de Ligue beginnende / heeft hy het Contract aengetast. In't Jaer acht en tachtigh schickten Prins Maurits, aennemende de Titul van Regent (terwijl Philips in Spangien was) aen Blacons Commissie. In't jaer ses en tnegentig quam Prins Philips in Nederlant, Blacons omtrent dien tijdt sterbende instituerde sijn Soon Erfghenaem / niet alleen in sijn goet / maer oock in sijn Gouvernement / onder curatele van Aramont een Dausinois Edelman. Ghedurende der selve Administratie ende bewint / was wederom ende alnoch groote contentie / divisie / ende twist met ende teghens den President ende het Parlement. Prins Maurits als Regent / schickten daer den Heer van St. Aldegonde: maer hy keerde sonder pet te doen. In het Jaer acht en tnegentigh de Paix van Vervins ghemaeckt zijnde / toogh Blacons selfs na Brussel: bequam van Prins Philips confirmatie van zijn Gouvernement / die echter metter tijdt oock gealieneert wordende van Blacons, resolveerde hem upt te jagen / quam in het Jaer sestien hondert drie op het Kasteel: maer niet soo ras: of hy hadde tijdt om zijn Guarnisoen (ordinaris niet als van ses a seven Soldaten) te verstercken. De Prins dat siende / ginck hem aen met sachtichept / seyde so veel garnisoen niet van nooden te hebben / dat zijn Domestijcquen genoech waren om het Kasteel te bewaren. Blacons dat merckende / stroopde onder de Borgerye en elders / dat de Prins wilde aldaer in doeren een Spaens Garnisoen / tot Prætuditie van de Gereformeerde. Hier deur kreegh hy grooten toeloop / ende aenhanch: soo dat de Prins was ghenoot-dronghen van het Kasteel te gaen. l'Esdiguieres Gouverneur van Dausine, hielter oock met Blacons. Prins Philips geen andere remedie siende / addresseerde sich aen den Koninck van Vranckrijck: ende om faveur te hebben versocht ende kreeg de Dochter van den Prins van Condé. Ende daer meede gheboot de Koningh aen l'Esdiguieres, dat hy Blacons sonde doen trecken upt Orange, die sulcks deede. Ende de Prince stelde tot Gouverneur zijn Hofmeester Kroeser, een Brabander / Catholijck van Religie. Sedert ist tamelijck vreedich geweest. Philips stierf in het jaer achtien. Prins Maurits sijn Successeur schickten den Heer Vosbergen ende Valck na Brussel, en Dimmer nae Orange. Kroeser wiert geconfirmeert in sijn Gouvernement; bleef ghetrouw / hoewel ghetenteert deur den Colonel Ornano. Edoch hondemen hem daer niet upt krijgen sonder recompens; pretenderde nopt pet voor zijn langhe diensten van het huys te hebben ontfangen. Men accorderde eyntlijck hem gedurende sesthien duysent gulden aen ghelt / ende de Heerlijckheyt van Zeelem, weert dartigh duysent gulden. Prins Hendrick self toogh derwaerts in het Jaer neghenthien; stellende tot Gouverneur Don Emanuel Prins van Portugael 's Princen Susters Soon / als Catholijck van Religie / ende den Heer van Valckenburgh als Lieutenant; ende volghens secreete Instructie het meeste gesach hebbende. Het Garnisoen bestont meest in Catholijcke Switsers; in haer plaets wierden met ghemack Nederlanders ende Gereformeerde Switsers ghebracht; ende het Kasteel dapper gefortificeert. Don Emanuel eensdeels te kostelijck / anderdeels suspect / om de Religie wiert in het Jaer drie ende twintigh gerevoceert. Ondertusschen waren seedert het Jaer een ende twintigh troublen in Vranckrijk met die van de Religie / ende viel zwaer

1630. swaer voor de Gouverneur sich alsoo te dragen / dattet soo wel d'een als d'ander Religie gheviel. De Gereformeerde menden / om dat de Prins oock soo was / de Gouverneur beschoorden te houden met haer : nochtans toonde Prins Maurits so wel als Prins Hendrick dat sy het meer met den Coninck hielden. Ende alle de voorighe troublen gaven ghenoegh te kennen / dat de Orangeisen selfs waren onrustighe / ambitieuse / ende twisgierighe menschen : ende die de meeste usurpatie tot nadeel van de Princen hadden gedaen waren / van de Gereformeerde Religie geweest : insonderheyt de Blacons. Ende de Historyschryver la Pize self van de Religie / noemt verscheyden Predicanten / die de selve usurpatien approbeerden ja aenstookten / seggende: datse liever haer vonden in eenige Politycke Vergadering, als by het bed van de Kranche. Ende ick heb omtrent dien tijde de Juffrou van Valckensteyn (die veel Jaren by haer Suster de Vrouw van Barchon Gouverneur van Orange hadde ghewoont) een jonghe Dochter van tachtigh jaren horen vertellen : datmen het Orange gheloofde datter eenige voose geesten woonden in het amphiteatrum of out Romains ghebouw aldaer : die gedurich de onluysten ende twisten aldaer verwerckten. Synde de Inwoonders (naer den aert van dat Landt) heet / prompt / en eergierig; hoewel neeringloos en dienvolgens arm ; ende uyt armoede begeerigh van Ampten, ende nieuwigheden. De Gouverneur hoffde niet alle voldoen : ende die haer reeckeningh niet vonden / ginghen klaghen / hierom den Prince in de ooren. In het jaer vyf ende twintigh succedeerde Prins Hendrick, die gereede te voor hadde aengevanghen / ende voortaen continueerde het gheene la Pize op dit jaer seght : dat de eer ende geltgiericheyt van eenige huysen van alle tijden van Vader tot Soon aldaer waren gheweest als fatael : geanimeert door geweldighe tochten ende passien om de een d'ander te supplanteren ; elck voor ander willende gouverneren den Gouverneur : ende alsoo zijn de selve soodanige hupsen ende familien oorsaecke / aenraeders ende voesters geweest van de volgende twisten ende tweedracht. In het Jaer ses en twintigh was alreede groote tweedracht ; het Parlement teghen den Gouverneur : ende die van het Raethuys ofte Stadts-Regeeringh teghen het Parlement : beyde schickten aen den Prins. Die de selve beyde beleefdelijck ontfingh / traeteerde / ende wederom schickte met vermaninghe tot vreede ende verdraechsaemheyt. Maer de Gouverneur suspecteerde de Gedeputeerde van het Parlement; datse hem by den Prince gesocht hebbende te supplanteren / nu ooch desgelijcks by haer wederkomste souden doen. Verboodt haer te komen in Orange. Men gaf hem na / dat hy het Prinsdom beyde aen de Paus / de Koninck van Vranckrijck, Spangien, Engelandt, aen de Princesse van Portugael 's Princen Suster / aen Savoyen, aen den Hertoch van Longueville, aen den Hertogh van Rohan en de Gereformeerde Kercken. Maer andere seyden : hoe ende waerom soo rijcke ende machtige Heuplieden sulcken Party hadden konnen afslaen? 't Is wel te gelooven dat de Gouverneur ghedurende het troubel waeter tusschen den Koninck de Gereformeerde in Vranckrijck sijn profijt heeft gesocht / ende dat de Coninck rijcker beurs heeft gehadt / om Orange te houden in Neutraliteyt immers den Gouverneur te separeeren van Duc de Rohan, als wel Duc de Rohan hadde om hem te engageren voor de party van de Gereformeerde: maer of de Coninck dat Interest soude hebben betaelt met hondert duysent Kroonen aenden Gouverneur / ende vijftich duysent aen Iulien ; als Maechelaer / gelijck la Pize secht ; dat staet te oordeelen. Dat Gouverneurs van plaetsen haer bedechte profijten soecken / meer ende boven het geen wat haer Meesters ende Souverains weten ; is niet nieus. Gelijck ooch niet vreemt was dat dese Gouverneur uyt de Compagnie ende anderssins / ooch uyt sijn eyghen middelen wel vets kost menageeren ; waer mede hy een Heerlijckheyt kochte daer omtrent. Niet te min onder onrustige ende ambitieuse lieden wast ghenoech om hem daer deur suspect te maecken by sijn Souverain / verre van daer synde ; die schickten eerst Dimmer om te wesen sijn Lieutenant / daer na van Santen, tot Vendrich van de Compagnie. Maer hy hadde afgreede de salopsie van de gene die hy mreende dat hem wilden supplanteeren / ende de ambitie van so heerlijcke plaets te commandeeren / soo diep ingesoghen / dat hy niemant begeerde die hy moest vreesen dat se quaemen met seereete last om hem te doen verhupsen. Hy beelde sich in / dat hy soo capabel was om de plaets te bewaeren voor den Prins als pemandt : dat men van hem / als gheinteresseert deur middelen ende voet-vrienden in ende onder de Vereenighde Provintien gheleeghen ende gheseeten / niet behoorde quade opinie te hebben. Derhalven wilde soo wel Dimmer als van Santen niet binnen Orange sien. 1630.

Den Prince wierdt ooch aengebraght : dat de Gouverneur hadt gehandelt met de Coningh / op de volgende wijse.

Traicté avec le Gouverneur d'Orange, *pour tenir la Ville, Chasteau & Principauté* d'Orange *pour sa Majesté seule, Faict à* Orange *le* 30. *Novembre* 1627.

Extract des Conings met den Gouverneur van Orange.

I.

LE Roy donnera à Monsieur *Jean de Hertoge d'Osual*, Sieur de *Valckenburgh* le Gouvernement des Ville, Chasteau & Principauté d'*Orange*, separé de tout autre Gouvernement, & ne dependant que de sa Majesté, & luy en sera depescher le brevet & patentes necessaires pour estre deüement verifiées ou besoin sera.

II.

Sa Majesté entretiendra au dit Sieur de *Valckenburgh* une Compaignie de *cent cinquante* hommes de guerre *Catholiques* avec des Officiers aux soldes & appointements contenus en l'Estat de sa Majesté qui en a esté dressé, laquelle faira donner bonnes assignations sur les gaballes de Provence Dauphiné & Lionnois pour le payement de ladite Guarnison, qui se faira de quartier en quartier, & sera payé effectivement de dix mois composés de *trente huict* jours chacqu'un, ainsi que les autres Guarnisons de France.

III.

Sa Majesté accordera de maintenir la survivance dudit Gouvernement pour le Fils unique dudit Sieur de *Valckenbourgh* & donnera par le mesme brevet & patentes, qui seront expediés pour le Pere, ledit Gouvernement au Fils, pour estre par luy tenu aux mesmes honneurs, appointement, & avantages que le Pere aura eu, lequel le faira cependant eslever en la *Religion Catholicque Romaine* dans le Royaume ou dans *Avignon*, si sa Majesté juge ainsi convenir.

IV.

Sa Majesté donnera audit Sieur de *Valckenbourgh* en qualité de Gouverneur *dix huict mille* livres par an par forme d'Estat & appointement, & luy en faira depescher brevet & assignations sur le *Sel* de *Provence*, *Dauphiné*, & *Lion* pour en estre payé quartier par quartier bien seurement.

V.

Et pour toute recompense & des dommagements qu'il pouvroit pretendre, le Roy luy donnera *cinq cent mille* livres, à sçavoir *deux cents mille* livres en engagement de son domaine a raison du denier *vingt & cinq* en terres situées en *Provence* ou *Dauphiné*, & luy en faira depescher les provisions necessaires, pour estre verifiées en mesme temps que celles dudit Gouvernement ; & quant aux autres *deux cent milles* livres, ils seront payés, a sçavoir *comptant cinquante mille* livres apres la ratification du presant traicté, & pour les *cent cinquante mille* restants, ils seront payés audit Sieur de *Valckenbourgh* apres la declaration, & publication d'icelluy, qui sera faite au temps, que l'ordonnera sa Majesté, ou incontinant apres qu'il aura fait acquisition d'une ou plusieurs terres du prix & valeur de ladite somme dans le Royaume, a l'achat de laquelle sa Majesté entend que ladite somme soit reellement employée. Accordant de plus sa Majesté, d'eriger ladite terre en Vicomté,

1630. comté, si dés-jà elle ne l'estoit, ou en Comté, de Gratifier ledit Sieur de *Valckenbourgh* du droict de *Lot*, qui pour raison dudit achat pouvroit estre deu a sa Majesté.

VI.

Le Roy le deschargera vers ceux qu'il appartiendra des *Canons* & *Munitions* de guerre, qui sont en la place, en cas qu'il en fust recherché, lesquels Canons & Munitions de guerre ledit Sieur de *Valckenbourgh* changera envars sa Majesté par inventaire, qui sera Signé de sa main, pour tenir, guarder, & conserver lesdits Canons & Munitions en pareil nombre & quantité qu'il les a maintenant pour le service de sa Majesté.

VII.

Sa Majesté luy accordera un brevet de *Mareschal de Camp* en ses Armées, avec les droicts, prerogatives accoustumées, & luy faira l'honneur de luy donner de l'employ aux occasions sortables a sa condition.

VIII.

Ledit Sieur de *Valckenbourgh* faira profession de la *Religion Catholicque Apostolique Romaine*, præstera serment au Roy & promettra de tenir sa place pour sa Majesté seule, & la faire reconnoistre en toutes les Villes, Chasteau du Principauté d'*Orange*, ne se servant en sa Guarnison que de Soldats & Officiers *Catholicques*.

IX.

Faira desmolir au depens du Roy dans *six mois* apres la Declaration publiée du presant traicté, toutes les *Fortifications* de la dite *Ville d'Orange*, qui consistent en *cinq grands Bastions*, & ne laissera que la ceinture vieille desmurailles de ladite Ville, en telle sorte neantmoins, que ladite Ville demeure hors de *surprinse* contre les Ennemis du Roy & commencera la dite demolition incontinant apres la declaration publicque.

X.

Demolira aussi dans ledit temps, & aux depens du Roy les *cinq grands Bastions* de la *vignasse*, laissant au Chasteau les Fortifications, qui seront necessaires pour le conserver & garder de surprise contre les Ennemis du Roy. Et devant ladite demolition se faira une porte neuve audit Chasteau, du Costé de la *Vignasse*, & auttes reparations necessaires au depens de sa Majesté, lesquelles n'arriveront qu'à *cinq mille* livres, pour une fois tant seulement, & seront employés a ladite demolition les habitants circomvoisins.

XI.

Sa Majesté accorde audit Gouverneur (comme est porté par le *cinqjesme* article cy dessus) de luy faire payer *cincante mille* livres comptant dans la Ville *d'Orange*, incontinant apres la ratification du present traicté, & de luy faire jouïr des appointements & soldes, qui luy sont accordées, ensemble a ses Officiers & Soldats, suivant ledit Estat expedie le jour de la declaration & publication d'iceluy traicté, entendant aussi qu'il jouïsse en mesme temps des *deux cent mille* livres en rentes & domaines cy dessus accordés.

XII.

Et quant aux *cent cinquante mille* livres restants, ils seront delivrés comptant au dit Gouverneur, incontinant apres, qu'il eust fait acquisition d'une ou plusieurs terres dans le Royaume du prix & valeur de ladite somme, & apres que le presant traicté sera publié & divulgé. Pour asseurance de quoy sa Majesté affectera le sel destiné au fournissement des Provinces de *Provence*, *Dauphine*, & *Lionnois*, & baillera pour caution le Sieur *Terron*, administrateur de gabelles & fermes de *Dauphiné*, qui en passera les obligations en bonne & deüe forme, immediatement apres la ratification dudit traicté, & promettra de payer au dit temps la dite somme.

XIII.

Et sa Majesté prendra en sa protection & Sauveguarde les personnes, & biens situés es *Pays-Bas* dudit Sieur de *Valckenbourgh*, & de Madame sa femme, au cas, qu'ils en fussent persecutés & molestés sans neantmoins se charger d'aucune garantie.

XIV.

Sa Majesté accorde par le presant traicté (a l'instance & priere dudit Sieur de *Valckenbourgh*,) la confirmation de touts les Privileges, Franchises, & Coustumes cy devant concedés aux subjects de la Principauté *d'Orange*, & dont ils ont bien & deüement jouïr, & leur en faira expedier toutes lettres & provisions necessaires. 1630.

XV.

Le presant traicté & tout son contenu sera ratifié s'il plaist a sa Majesté dans un mois ainsi conclu & arresté soubs le bon plaisir de sa Majesté & non autrement a *Orange* ce dernier du mois de Novembre l'an *mil six cent vingt & sept*. Estoit signé *Jean de Hertoge de Valckenbourgh*, l'Evesque *d'Orange*.

Louis &c. A tous ceux &c. Comme ainsi soit que le Sieur de *Valckenbourgh* Gouverneur de la Ville, Chasteau, & Principauté *d'Orange*, ayant esté bien & deüement informé par bons & valables tiltres qui luy ont esté representés, que la Ville, Chasteau & Principauté *d'Orange* appartient de droict a nous & a nos & succesſeurs, & que la possession, qu'en ont eu depuis quelques années ceux de la Maison de *Nassau* a esté au prejudice des droicts acquis a cette Couronne, il nous ait fait proposer, de remettre lesdits Chasteau, Ville, & Principauté en nos mains comme au Legitime Seigneurs Souverain, nous apres deüe information & cognoissance du droict que nous y avons, que nous reservons de faire voir & justifieri, quand besoin sera, aurions entendu l'offre dudit Sieur de *Valckenbourgh*, & reçeu avec beaucoup degré, le tesmoignage qu'il nous rendoit en ce subject de sa sincere affection & bonne foy, les loys divines & humaines obligeants tous hom. de bien, de rendre a chacqu'un, ce qu'il sçait luy appartenir & en suite aurions donné tout pouvoir a nostre amé & feal conseiller en nostre Conseil d'Estat Messire *l'Evesq. d'Orange*, de traicter & convenir avec ledit Sieur de *Valckenbourgh* de la remise de ladite place & Principauté aux ordres expres, de luy tesmoigner nostre gratitude par des marcques & preuves singulieres de nostre liberalité & entiere confiance, ce qne ledit Sieur *Evesque* auroit conduit, avec telle prudence & candeur suivant nostre intention & volonté, qu'il auroit conclu, arresté, & signé soubs nostre bon plaisir avec ledit Sieur de *Valckenbourgh* le traicté cy attaſché soubs le contre sel de nostre Chancelerie, lequel ayants fait lire en nostre presence de mot a mot, faisons sçavoir que nous pour les causes & autres bonnes & justes considerations a ce nous mouvans, avons aggrée, approuvé, & ratifié, aggreons, approuvons, & ratifions par ces presentes signées de nostre main tous & chacqu'uns les articles dudit traicté (comme est dit) attaſché soubs nostre contre sel, promettants en foy & parole de Roy de la garder & faire garder, observer, & entretenir exactement selon leur forme & teneur, sans cy contrevenir, ny permettre qu'il y soit contrevenu en aucune sorte. Car &c. En tesmoing &c. donné au Camp d'*Ayre* le *dix huictjesme* jour de Decembre 1627.

Tractaet met de Gouverneur van Orange, *om voor sijn Majesteyt alle en te houden de Stadt, het Casteel, ende in't Vorstendom van* Orange. *Actum in* Orange *den* 30. *November* 1627.

I.

DE Coning sal geven aen mijn Heer *Johan de Hertoge van Osmal*, Heer van *Valckenburgh*, 't Gouvernement van de Stadt, 't Casteel ende Vorstendom *Orange*, afgescheyden van alle andere Gouvernementen, ende aen niemandt dependeerende als aen sijn Majesteyt, ende sal hem doen in korten beschicken een Brevet ende Patenten noodigh, om na behooren te zijn beveſtight, daer het van nooden weſen sal.

II.

Sijn Majesteyt sal voor den voorsz Heer van *Valckenburgh* onderhouden een Compagnie van *hondert en vijfstig Catholijcke* Krijgsmannen met de Officieren, tot soldye ende verdragh na den innehouden vanden Staet van sijn Majesteyt, die opgerecht is gheweest, dewelcke sal doen geven bewijs op de Tollen van de Provincie *Dauphiné* en *Lionnois*, tot betalinghe van 't voorsz Guarnisoen: het welck

Digitized by Google

1630. welck van quartier tot quartier geſchieden, ende effectivelijck betaelt ſal werden van *thien* maenden, geſtelt tot *acht en dertigh* daghen yder maendt: gelijck als d'andere Franſche Guarniſoenen.

III.

Sijn Majeſteyt ſal toeſtaen te onderhouden het overleveren van het gemelde Gouvernement voor de eenige Soon van den gemelden Heer van *Valckenburgh*, ende ſal geven door de ſelve Commiſſie ende Patenten, die geexpedieert ſullen werden voor den Vader het voornoemde Gouvernement aen den Soone, om door hem met de ſelve eere, accoordt, ende voordeelen gehouden te werden, als de Vader ghehadt heeft: dewelcke hem ondertuſſchen ſal doen opvoeden in de *Roomſche Catholijcke* Religie binnen 't Rijck ofte *Avignon*, ſoo 't ſijn Majeſteyt oordeelt alſoo bequaemſt te voegen.

IV.

Sijn Majeſteyt ſal aen den voornoemden Heer van *Valckenburgh* gheven in qualiteyt van Gouverneur *achtien duyſent* guiden 's jaers, by forme van Staet ende apoinctement: ende ſal hem doen beſchicken Aſſignatie en Beſchrijvinge op 't Sout van *Provence*, *Dauphiné*, en *Lion*, om betaelt te werden alle vierendeel jaers ſeecker.

V.

Ende voor alle vergeldinge ende ſchade, die hy ſoude mogen pretendeeren, ſal hem de Coning ſchencken *vier hondert duyſent* gulden, te weten: *twee hondert duyſent* gulden tot Verpandinge van ſijn Domaynen, tegen de penning *vijf en twintigh*, in Landen ghelegen in *Provence* ofte *Dauphiné*, ende ſal hem doen toekomen de noodige Proviſien, om op deſelve tijdt vaſt gheſtelt te weſen, als die van 't ghemelde Gouvernement; ende belangende de *twee andere hondert duyſent* gulden, die ſullen betaelt werden, te weten: contant *vijftigh duyſent* gulden, na de Ratificatie van het tegenwoordigh Tractaet, ende voort de *hondert vijftigh duyſent* gulden reſteerende, ſullen den ſelven geſeyden Heer van *Valckenburgh* betaelt werden naer de Declaratie ende af-vercondiginghe van dien, die ten tijde gedaen ſal werden, wanneer het ſijn Majeſteyt ſal ordonneeren, ofte terſtont na dat hy ſal doen verkrijgen van eene ofte meer Landen, van den Prijs ende Waerdye van de voorghemelde ſomme binnen het Coninghrijcke. Tot koopinghe van 't ſelve, verſtaet ſijn Majeſteyt dat die gemelde ſomme ſal redelijcken beſteet werden: ſijn Majeſteyt daer en boven accordeerende, dat 't voorſz. Landt op een *Marckgraefſchap* (ſoo ſy 't alreede niet en ware) of 't *Graefſchap* van deſelfde Heer van *Valckenburgh* voornoemt, te beneficieeren met het recht van Pandtman, die uyt oorſaecke van de koop voornoemt, ſijn Majeſteyt moghte toebehooren.

VI.

De Coning ſal hem ontlaſten tegen die geene die behooren het Geſchut ende Munitie van Oorloghe, die in de plaetſe zijn, ten waer hy daer toe verſocht wiert: van welck Canon ende Munitie van Oorloghe den voornoemden Heer van *Valckenburgh* by ſijn Majeſteyts laſt ontfangen ſal by Inventaris, die van ſijn handt gheteeckent ſal zijn, om te houden, bewaren, ende te behouden de voorſz. Canons ende Munitien in gelijcken getal ende meenighte, als hy die yegenwoordigh heeft voor den dienſt van ſijn Majeſteyt.

VII.

Sijn Majeſteyt ſal hem doen hebben een Brevet van *Marſchalck van 't Velt* in ſijne Leghers met de Rechten, gewoonlijcke prerogativen: ende ſal hem de eere doen van hem by gelegentheyt employ te geven na ſijne conditie bequaem.

VIII.

Den voorgemelden Heer van *Valckenburgh* ſal profeſſie doen van de *Catholijcke Roomſche Apoſtoliſche* Religie, ſal Eedt doen aen den Coningh: ende ſal belooven te houden ſijne plaetſe voor ſijn Majeſteyt alleen, ende ſal ſijn Majeſteyt doen erkennen van alle Steden, ende 't Caſteel des Prinſdoms van *Orangien*, in ſijn Guarniſoen niet gebruyckende dan *Catholijcke* Soldaten ende Officieren.

IX.

Sal doen afbreken tot koſten vanden Coning binnen *ſes* maenden na de verklaringe van 't yegenwoordighe Gepubliceerde Tractaet, alle de Fortificatien van de voornoemde Stadt van *Orange*, dewelcke beſtaen in *vijf* groote Bolwercken, ende ſal niet laten ſtaen als d'overblijffelen van de mueren van de Stadt voornoemt: in ſulcker voegen nochtans, dat de voorgemelde Stadt blijve buyten perijckel van overrompelinge teghens de Vyanden van den Coningh: ende ſal de voornoemde af-breeckinge beginnen van ſtonden aen naer de openbaere afkondinge. 1630.

X.

Sal oock ter ſelver tijdt afwerpen, tot koſten van den Koning, de groote *vijf* Bolwercken van de *Vignaſſe*. Latende blijven aen de Caſteelen de Sterckten, die noodigh zijn om die te behouden, ende te bewaeren voor overval tegens de Vyanden des Conings. Ende voor de afwerpinge voornoemt, ſal gemaeckt werden een nieuwe Poorte aen het gemelde Caſteel van de zijde van de *Vigneſſe*, ende andere reparatien noodigh, tot koſten van ſijn Majeſteyt, dewelcke niet hooger ſullen klimmen als tot *vijf duyſent* guldens voor eenmael alleen, ende ſullen tot de geſeyde af-breeckinge de nabuerige Inwoonders werden gebruyckt.

XI.

Sijn Majeſteyt ſtaet toe aen den voorgemelden Gouverneur (gelijck het *vijfde* Artijckel boven gemelt mede brenght) aen hem te doen betalen *vijftigh duyſent* gulden contant binnen de Stadt van *Orange*, too ras als de Ratificatie van het tegenwoordigh Tractaet geſchiet zy, ende hem te laeten ghenieten 't verdragh ende de ſoldyen die hem geconſenteert zijn: desgelijcks aen ſijne Officiers ende Soldaten, volghens het gemelde ſtaet geexpedieert ten dage van de Verklaringe ende Publicatie van 't ſelve Tractaet. Verſtaende oock dat hy gheniete op den ſelfden tijdt de *twee hondert duyſent* gulden in Landen ende Domeynen hier boven toegeſtaen.

XII.

Ende wat belanght de *hondert vijftig duyſent* ponden die overigh zijn, die ſullen contant aen den Gouverneur overgelevert werden, terſtont nae dat hy verkregen ſal hebben een ofte meer Landen in het Rijck van de Prijs ende Waerdye van de gemelde ſomme gelts, ende naer dat het tegenwoordigh Tractaet ſal openbaer gemaeckt ende verbreydt zijn: tot welckers verſeeckeringhe ſijn Majeſteyt ſal afferteeren het Sout, gedeſtineert zijnde tot gerijf van de Provintien van *Provence*, *Dauphiné*, ende *Lionnois*, ende ſal tot Borge geven den Heere van *Torron*, Bedienaer van de Tollen ende Pachten van *Dauphiné*, die de Obligatien in goede ende behoorlijcke forme ſal paſſeeren, immediatelijck na de Ratificatie van 't voorſz. Tractaet: ende ſal belooven te betaelen op den beſtemden tijdt de voorgemelde ſomme.

XIII.

Ende ſijn Majeſteyt ſal in ſijne Sauveguarde ende bewaringe nemen de Perſoonen ende Goederen, gelegen in de Nederlanden van de ghemelde Heer van *Valckenburg*, ende van *Me-Vrouwe* ſijne Gemaelinne, ingeval van vervolginge ende moeyenis, ſonder ſich nochtans te beladen met eenige *guarantie*.

XIV.

Sijn Majeſteyt neemt mede aen deur dit tegenwoordig Tractaet (ter inſtantie ende verſoeck van de ghemelde Heer van *Valckenburgh*) de beveſtinge van alle de Privilegien, Vryheden, ende Coſtumen hier voorens toeghe-ſtaen aen de Onderdanen van 't Vorſtendom van *Orange*, ende welcke ſy wel ende behoorlijck genooten hebben, ende haer doen bekomen alle de Brieven ende noodige Proviſien.

XV.

Het tegenwoordigh Tractaet met al ſijn innehouden, ſo 't ſijn Majeſteyt belieft, ſal beſlooten werden binnen den tijdt van een maendt, alſoo geconcludeert ende beveſtight, onder het welbehagen van ſijn Majeſteyt, ende niet anders. In *Orange*, deſen *laetſten* dagh van de maent *November*, anno *duyſent ſeſtien hondert ſeven en twintigh* Was onderteeckent *Johan de Hertoge van Valckenburgh*, *Biſſchop van Orange*.

LOUIS &c. Aen alle de geene &c. Gelijck alſoo is dat den Heer van *Valckenburgh* Gouverneur van de Stadt,

Digitized by Google

1630. Casteel, ende 't Vorstendom van *Orangie*, wel ende behoorlijck zijnde geinformeert, dat deur goede ende waerdige Tijtelen die hem verthoont zijn geweest: dat de Stad, Casteel, ende 't Prinsdom van *Orangie* met recht toebehoort aen ons ende aen onse Nakomelingen; ende dat de besittinge (die 't sedert eenige jaren gheleden die van 't Huys van *Nassouw* gehadt hebben) is gheweest tot naedeel der Rechten, verkreegen aen dese Kroone, ons heeft doen voorstellen, om het voornoemde Casteel, Stadt, ende 't Vorstendom te herstellen in onse handen, als aen den Wettelijcken ende Souveraynen Heer. Wy, nae behoorlijcke informatien ende kenniſſe des Rechts die wy daer aen hebben: dat wy aennemen te doen sien ende waer maecken, als van nooden wesen sal: hebben verstaen de aenbiedinghe van den voorsz Heer van *Valckenbourgh*, ende met grooten danck aengenomen het getuygheniſſe dat hy ons gaf in dese saecke, van syne oprechte genegentheydt ende goet geloof, de Goddelijcke ende Menschelijcke Wetten, als eerlijcke luyden verbindende, aen yeder te gheven het geene hy weet ende erkent hem toe te behooren: ende vervolgens hebben wy gegeven alle Macht aen onsen getrouwen Raetsheer in onsen Raedt van Staten, mijn Heer den *Bisschop van Orangie*, om te handelen en te accorderen met den Heer *van Valckenborg*: van de herstellinge van de voornoemde Plaetse en Vorstendom deur expresse ordre, van hem te betuygen onse dankbaerheyt, deur tekenen en bysondere preuven van onse miltheyt, ende 't geheele vertrouwen: het welck den gemelden Heer *Bisschop* heeft beleyt met sulcken voorsichtigheyt ende oprechtigheydt, volgens onse intentie ende wille, dat hy geconcludeert, beslooten, ende geteeckent heeft op *ons* welbehaegen met den gemelden Heer *van Valckenburgh*. Het Tractaet hier aengehecht onder het Contre-Zegel van onsen Cancelerye, de welcke hebbende doen leesen in onse teghenwoordigheydt van woordt tot woordt. Wy doen te weten: dat wy om die oorsaecken ende andere goede ende rechtveerdighe insichten ons daer toe bewegende, hebben geaggreert ende bevesticht: sulcx doende by dese tegenwoordige geteeckent met onse handt, alle ende yder een de Artijckelen van dit gemelde Tractaet (als is gheseydt) aengehecht met onse Contre-Zegel, beloovende in vertrouwen ende woorden des Coninghs, van die te bewaren ende te houden, ende oprechtelijck te onderhouden na hare forme ende innehouden, sonder daer tegens te gaen, nochte toe te laten daer teghens te gaen in eeniger maniere. Want &c. Tot getuygen &c. In 't Veldt *d'Aytre*. den *achtienden* December 1627.

Verdoes en Montens nae Orange.

In het jaer seven en twintig schickten de Prins twee van synen Raden Verdoes, ende Montens: d'eerste sijn oude Vrient ende een man van groote welspreeckenthept: d'ander sijn bloet-verwant: op hoope dat deur sachte ende vriendelijcke middelen men hem mochte beweghen om te quiteeren: Hy pretendeerde recompense voor sijn diensten; dat hy in Orange hebbende ghecommandeert ende in groote aensien geweest, in Hollandt behoorde weder eenigh aensienlijck employ ende Gouvernement te hebben. 't Was hart ende vreemt, dat pemandt moest marchanderen met sijn Onderdaen en Dienaer: na dat deselve Dienaer hadde in soo veel pointen onghehoorsaem gheweest de bevelen van sijn Prins ende Meester. Doch in Vranckrijck wast niet vreemt: maer eene gemeene Practijck; dat een Gouverneur leefde na sijn fantasie, ende niet wilde quiteeren sonder satisfactie. Want oock gemeenlijck d'een of d'ander Platteur van den Koninck ende vanden Favorijt het alsoo wist te maecken: dat soodanigen Gouverneur (wiens plaets de Platteur begeerde) wiert suspect ghemaeckt. Ende wat ist dan? Menschen werdender uytgesmeeten; ende menschen werdender weder ingestelt. Selden nieuwe die d'oude verbeeteren. Montens stierf in 't Jaer negen en twintigh: daer nae quam de Heer Knuyt: met last ende dessein om extremitepten te tenteeren. Tot welcken eynde oock verschepden militaire Persoonen wierden bestelt. Hoewel ondertusschen niet wierden vergheten de middelen van deur goetlijcke inductien, persuasien, beloften ende Presentatien den Gouverneur te bewegen. De Heer Knuyt was een Persoon van grooten arbeyt, klouck, loos ende geluckigh. Hy hielt sich eerst onbekent: gelijck hy oock sonder pemants kennis was weck getoogen. Echter, wetende wat vyanden den Gouverneur hadt, openbaerde sich beyligh aen de principaelste van dien. Dese uyt natuyrlijcke liefde tot den Prince, die uyt haet van de Gouverneur (want hem was onmoghelijck alle man tot sich te verbinden: sulckx konde de Prins selfs niet doen) andere deur hoop ende belofte van recompense ende abancement, wierden licht ghewonnen. Maer deselve waren soo menighvuldigh, dattet vreemt was hoe alles soo secreet bleef. Aen den Gouverneur self gaf hy veel impressie, van dat sijn last ende dessein anders niet was als om hem deur satisfactie van andere charges of gelt te bewegen. Maer de vreese van bedrooghen te worden, aen d'een ende de soetigheydt van te domineeren aen d'ander zijden hielt hem irresolupt. Ende ondertusschen lietmen niet na alles te bespieden soo binnen als buyten het Kasteel: d'een gaf desen d'ander dien raet: dese wildet dus, d'ander soo surpreneeren. In allen gheval moeste Volck sijn: behalven de goede Ingesetenen vande Stadt: diemen vertroude van self goet te sullen sijn. De Capiteyns Beauvaiser, Itier, ende Mimet waren Officieren, op dewelcke men sich seer vertrouwde. Itier bracht sestigh Soldaten by een, Mimet dartigh. Maer de swarighept was om deselve te brenghen inde Stad, alwaer niemant konde inkomen als met billetten van ghesontheyt: met uytdruckinge van naem, toe-naem, ende van waer sy quamen: ende dese Rol wiert dagheliicks ghebracht aende Gouverneur. Derhalven den raet was acht en twintigh Soldaeten met een ladder in de Stadt te laeten: ende Knuyt soude sich houden op seecker Hof-steede by de Stadt met seven of acht *Edellieden*: om van daer een voor een inde Stadt te komen; na dat sy souden sijn verwittigt van des Gouverneurs afkomste van het Kasteel; die gemeenlijck des namidachs den tijd hier of daer ginck passeeren in de Stadt. De Heer Knuyt dan ging van Beauregard op een Maendach 's nachts ten tien uyren den Tienden Junij met drie en dartigh uytgekooſen Soldaeten, daer onder begreepen Mimet ende Itier dieſe Commandeerden: maeckten vijf Troupen: die d'eene d'andere volghden van twee hondert tot twee hondert passen. De loose was Henrijck, sy passeerden de Muyr by de Poort van den Pontneuf, ende wierden ghelogheert in een Hopschuyr by de Stadts Wal of Muyr daer toe bestelt. De gemelde Edellieden op de Hof-steede loerden op de af-komste van den Gouverneur: als wanneer Rafelis soude forceeren de Poort om de gemelde Edellieden ende andere volgende in te laeten. Autrand, ende Laurens waren in haer hupsen met eenighe Vrienden: om het werck te secundeeren. Maer het quaetste was, dat dien dagh den Gouverneur niet af quam. 't Welck de saeck eenighsints perplex maeckte. Dies de voorschreven Edellieden weder keerden na Beauregard. Mimet ende Itier leeden veel, ende dachten te smoozen in de Hopschuyr om de hitte der Sonne, oock vreesden ondecht te sijn: dies sy wierden op een ander plaets ghelept. Woensdagh quam de Heer Knuyt met sijn Edellieden weder van Beauregard op de Hofsteede: ende onbekent ginck inde Stadt om te sien ofter *alteratie* was: keerde weder na buyten, om te agheeren soo haest als den Gouverneur soude sijn van het Casteel. Ende hoewel den selve verschepden advijsen wierden ghegheven van een aenslagh op hem, ende op het Casteel, van verschepden ghewonden Volck, entlijck datter Volck verborgen inde Stadt was; soo wilde hy het niet ghelooven: niet konnende besinnen datse over de muyr waren gekomen. Hy quam vergeselschapt met vijf Carabijns van sijn Gardes, sijn Stalmeester, sijn Kamerlingh, ende eenige Lacquayen: schickten aen den Grefier la Pize, dat hy hem wilde spreecken. Ondertusschen ginck hy noch op een ander plaets; een vanden aenslag wetende, had den Laquay vanden Gouverneur sien spreken aen la Pize: hy dachte terstont dattet was om in sijn huys te komen: om de seeckerhept te weten, maeck-

Digitized by Google

1630. maeckten discours met hem: en sulcx vernomen hebbende/ginck het aen Itier ende Mimet seggen. Knuyt hadde komen sien den Gouverneur van het Casteel af-gaen: doch wierdt terstont oock daer van verseeckert/door een die de Chyrurgijn Laurens hem schickte. Knuyt by de Poort komende/wierdt belet: niet te min/men liet sijn Kamerling inrijden: ende 't was alsoo beslelt van binnen/dat deselve Poort haest wiert gesorceert. Ende soo haest als men wist dat de Gouverneur was by la Pize, die hem gebraght hadde op sijn boven Salet/soo wierdt 't huys rontom beset: een Capitein Correge met acht of tien, bewaerde den uytganck van achteren; Capitein Gouvijn stelde sich op een plaets/om 't secours (so 't van 't Casteel asquam) te beletten. De Capiteins Maurice ende Baume avanceerden eerst/'t Kapier op de zijde/met Pistoolen onder de mantel: gevolght van ses deselijcks gewapent: attaqueerden de Carabins van de Gouverneur in 't voor-huys: een Carabin bleef terstont doodt/een ander gequetst; een met den Stalmeester ende Kamerlingh geraeckten boven by den Gouverneur/die alreede 't geruchte ende schieten hoorde/nam 't Kapier in d'eene handt/d'ander met een Somer-mantel bewindende. La Pize 't hooft te Vensteren uytsteeckende/seyde: Mijn Heer/daer is groot rumoer. De Stalmeester seyde: Mijn Heer, ghy zijt verraft: Ick hebt u wel geseyt. Daer was geen tijdt van langh beraedt: sy sagen wat de block geslagen hadde. Sy poogden alle de deur te barricadeeren met Tafels/Bancken/Stoelen. De Gouverneur in dese perplexiteyt thoonde genoeg courage: alle sijn hoop was op het secours uyt het Casteel: maer hy konder niemandt senden: het huys was beset. Mimet ende Itier gevolght van achtien Soldaten/Gewapent met Pistolen/Hellebaerden/ende Musquetten/marcheerden mettet Kapier in de handt/naer het huys daer de Gouverneur was/ coepende: Siet daer de Prins, die in de Stadt komt, stelt u in devoir om hem te dienen: anders ghy sult gestraft werden. Een groote meenighte quam terstont voor de deur/die de Gouverneur hadde ghebarricadeert; hem wiert toe geroepen: geeft u over, u sal geen quaet geschieden. Maer de hoop van secours dede hem opiniastreeren: waer toe hem oock animeerde sijn Stal-meester. Ende alsoo men in plaets van opgevingh of antwoort hoorde spreken van Secoers; gheljck dan oock alreede het Kanon ende Musquetten van het Kasteel wierden gehoort: so resolveerdemen tot extremiteyt: ende men dede schieten met veel Kogels. Waer deur de Gouverneur geraeckt wiert doodtlijck/ en de andere oock. Dies de Kamerlingh (haer overwonnen siende) de deur entlijck opende/op beloste van het leven.

De Gouverneur geschoten.

Ondertusschen was in de Stadt alles in Waepenen. Die van het Kasteel deeden verscheyden uytvallen om den Gouverneur te ontsetten: maer men vont de wegh gebarricadeert. Een Sergeant ende eenighe Soldaten gevangen/wierden weder op het Kasteel gesonden/met beloften ende Instructie: om d'andere te raden tot overgeve van het Kasteel. Maer de Lieutenant ende andere Officiers wilden niet. Ende men sach wel dattet met gewelt niet was te doen: ende dat de Silvere ende Goude Wapenen de beste waren. Men schickten aen den Lieutenant alle diemen wist by hem aengenaem ende familiaer te sijn. Men dede den gequetsten Gouverneur niet te min desgelijcks/soo deur den Medecijn ende Chirurgijn/als deur sijn Vrouw persuadeeren: te willen schrijven aenden Lieutenant/om het Kasteel over te gheven. Hem konde men daer toe niet bewegen: hoewel men hem de Commissie ende last van den Prince (authoriseerende wat gheschiet was) te voor las. 't Sy dat hy sich flatteerde/met hoop van leven ende ghesecoureert te worden; of dat hy sich niet vont in staet/om de voorgheleesene last te examineeren. Entlijck schreef sijn Vrouwe aen den Lieutenant van het Kasteel/hem vermanende tot overgeven van het selve: gheljck hy deede; Edoch niet sonder goede Capitulatie ende recompense/soo voor hem selfs als voor de Soldaten: tot welcken handelingh eenighe mael gingen ende quamen de Predicant Silvius ende Doctor Perdun: het welck gheschiede den darthienden Jany 's avonts/ naer dat de Gouverneur 's morgens te vooren was overleeden: hebbende aen den Predicant Chambrun ghetoont Christelijck leet-wesen sijner sonden; edoch oock ghesept wat hy konde tot sijne ontschuldinghe. Hy wiert 'sanderendaeghs eerlijck begraven. Daer waren in dien tijdt/die dese actie beriepten: als justificeerende den doodt van Prins Willem: deur last van den Koningh van Spangien geassassineert. 't Welck nochtans op desselfs Tombe dapper wert gedetesteert; met dese woorden: Quem Philippus secundus Hisp. Rex emto percussore fraude nefandâ sustulit. Maer daer tegen wiert by andere gesept: dat in soodanige dinghen de uythomste seer distingueert de qualitept der actien. Hadde Spangien pets met zijn assassinat uytgherecht/ men soudet in Hollandt selfs hebben ghepreesen: maer het en opereerde niet: daer wiert niet met ghewonnen: het Landt is tsedert niet als te beter ghebaren: Ende Hollandt hebbende alreede aen den Prins opghedraghen de hooghe Overicheyt of Souveranitept: wiert daer deur herstelt in meerder vryheyt. Maer deur den dood van desen Gouverneur recupereerde den Prins het Kasteel/Stadt/ende het gheheele Landt: daer van hy alleen de naem ende de Gouverneur de possessie ende jouïssance hadde. Ende ten tweeden wiert seer gedisputeert/ of Prins Maurits wel ghedaen hadde; doen hy het Kasteel seer sterck ja onwinbaer maeckten. Men sepde dat Prins Hendrick selfs het imprabeerde: om redenen dat het Kasteel soo onwinbaer ende eens verlooren sijnde/ niet soo licht te recupereeren was. Oordeelende daerom beter te zijn het Kasteel te laeten als te voor: want wast niet soo sterck gheweest/ de Gouverneur soudet sich niet op hebben verlaten/ ende geopiniastreert: of de Prins soude het met wepnigh moeyte hebben gedaen in nemen. Ende dat Kasteel ende Landeken rontom gheenclaveert in Vranckrijck/ hing t' eenemael aen de faveur des Koninghs: als namaels is gebleecken.

Den Keurvorst van Ceulen hadde alreede in 't begin van dit jaer ooch aen sijn sijde laten klaghen/ deur sijn Agent Iohan van der Veecken, en soo by monde als by Geschrifte laten doen de volgende Propositie.

Keurvorst Beulsche klachten.

I.

NAest vermelding van sijne Cheurv. Doorl. toe geneychden vrundlijcken groet en goede wille tot u Ho: Mo: heeft deselve my gelast u Ho: Mo: aen te dienen, dat sijne Cheurv. Doorl. gaerne van my verstaen heeft dat u Ho: Mo: genegen sijn tot continuatie van oprechte *Neutraliteyt* met sijne Cheurv. Doorl. gelijck 't selve aen syn zijde altoos in goede achtinge genomen is, en daer toe getracht heeft, dat Neutraliteyt ende goede nabuyrschap wel ende oprechtelijck souden onderhouden worden, waerinne sijne Cheurv. Doorl. als noch te continueeren, genegen is: vermeenende en verhoopende, dat u Ho: Mo: in conformité van der selve Neutraliteyt hare uytgegevene *Edicta* en Placcaten, niet alleen vlytig sullen doen onderhouden: maer dat sy oock hare onderhebbende Soldatesca ernstelijck sullen verbieden ende ganschin houden, dat deselve d'arme Ondersaeten naer haer gevallen onder d'een en d'ander opghesochte pretexten niet benaeuwen en sullen, als (Godt betert) dagelijcx geschiet: hebbende noch onlanghs 't gantsche Hertogdom *Westphalen*, 't Stift van *Paderborn* van *Dorp* tot *Dorp* gebrant-schattet, 't Stedeken *Wydenbrugge* gantsch uytgeplundert, de Kercken berooft, de *Sacramenten* gevioleert, en arger huys gehouden, als de *Spaensche* in 't Sticht *Luyck* gedaen hebben: versoekende dat u Ho: Mo: gelieven yemandt uyt haer midden te ordonneeren, om de particuliere Documenten daer van te oversien, ende yegens de de Autheurs te Procedeeren, volghens de voorsz Placcaten.

II.

Verders heeft sijn Cheurv. Doorl. my bevolen u Ho: Mo: te erinneren: dat, in gevalle tusschen deselve en den Coning van *Spangien* eenige *Vrede* oft *Treves* mogte besloten werden, en dat echter die *Catholische* Bunt-stenden en derselver aenhorige Landē daer onder niet begrepē soude werde, en datmen onverhoptelijk sou gesint syn sich

1630. *per directum vel indirectum* in des Rijckx saecken te immiſceren, ende dat daer door jeghens Ghemelde Catholiſche geunieerde yetwes daedelijckx voorgenomen ſoude werden; daer mede de voorſz Neutraliteyt ſeer ſoude werden gekrenckt; ende tot verwerringe oorſaecke geven, daer met zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt meent dat u Ho: Mo: niet ſouden gedient zijn.

III.

Ende dewijle zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt van tijdt tot tijdt bevint dat de voorſz *Neutraliteydt* ſterck gelædert wert, door dien beyde krijgende deelen zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt die beſtraffinge der graſſerende ende in hare Landen opentlijck exerterende Soldaeten benemen, ende daer en boven die geene d'welcke d'eene of d'andere partye ghedient hebben tot verſoeninge ofte abolitie aendringhen; ſo heeft zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt tot beter obſervantie der Neutraliteyt nodigh geacht deſe *twee* pointen by beyde krijgende deelen eens richtigh te maeken, ende die *Spaenſche* tot remedieringe van dien, hare meeninge alreede aengeboden ende verklaert hebben, als u Ho: Mo: uyt die beſoignes tot *Bruſſel* gevallen, ſien ſullen, ende dat u Ho: Mo: belangende deſe *twee* pointen ſich alvorens op de *Spaenſche* beroepen ende gherefereert hebben, ſo wil zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt ſich getrooſten, dat u Ho: Mo: haeren deyls oock niet vorders ſullen difficulteeren, maer gelijckformige reſolutie verleenen.

IV.

Ende dewijle oock groote onghelegentheydt veroorſaeckt dat eenen *Ian Walran* hem noemende *Agent* van u Ho: Mog: ofte zijne Princelijcke Excellentie van *Oraengen*, tot *Luyck* onderſcheytlijcke ſtraetſchenders ende miſdoenders voor Soldaeten deſer Provincien reclaemeert, dewelcke in werckelijck dienſt noyt gheweeſt zijn, ende die beſwaerde onderdaenen inde Stadt *Luyck* ende in zijn eygen huys laet rançonneeren ende componeren, daer van hy ſelfs met participeert: ſo heeft my zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt belaſt deſe onbillickheyt mede u Ho: Mo: voor te dragen, ende te verſoecken, dat als deſelve naer hare nootdruft in de Stadt *Luyck* van yemant bedient zijn willen ende moeten, dat tot verhoedinghe van ſulcke onbillickheden in plaetſe vande voornoemde *Walran* een ander, die oprecht is in zijn wandel, mach geſtelt werden.

V.

Vorders, alſoo daghelijcks die ordinaris Marckt ende andere Schepen, ende die Coopmanſchappen van de Ingeſetenen van *Luyck* werden aengeranſt ende geplundert: onder pretext, dat 'er eenige onvrye Paſſanten oft Goederen in zijn ſouden: ſoo werdt uyt laſt ende name van ſijne Cheurv. Doorl. verſocht, dat u Ho: Mog: believen te ordonneeren, dat de voorſz *Marckt-Schepen* onder dit ende andere pretexten van hare Soldaten niet en mogen aengeranſt ofte gemoleſteert werden: maer dat ſoo wel de Schepen, als Schippers ende Waeren op de Stroomen ende Riviere vry, ſeecker, ende onverhindert ſullen mogen paſſeeren ende repaſſeeren: 't welck ſijne Cheurv. Doorl. meynt in reden ende billickheydt te beſtaen, ende dat ſonder dat alle hoſtiliteyten in ſijne Landen als een Rijcks-Furſten Landen van rechtswegen behooren ingeſtelt te blijven.

VI.

Verders heeft my ſijne Cheurv. Doorl. bevolen u Ho: Mog: hooghlijck te bedancken, dat de ſelve ſoo gewillighlijck verklaert hebben, dat als tot *Bruſſel* die reſtitutie van ſijne Stadt *Rijnberck*, ende die demolitie der Schantſen ſouden erhalden werden: dat u Ho: Mog: ſich om d'een oft d'anderen oort wijders ſich aen te nemen, niet gheſint zijn ſullen; daer uyt dan u Ho: Mo: ſouden ſpeuren, dat ſijne Cheurv. Doorl. des fals met oprechte ſinceriteyt procedeert: ſoo willen ſy u Ho: Mog: niet verbergen, dat ſy wegen voorgemelde aftredinghe van de Stadt *Rijnberck*, ende demolitie van de Schantſchen aen het Bruſſelſche Hoff, albereydts aenſoeckinghe heeft laten doen, doch tot noch toe geene eygentlijcke verklaringe bekomen: alleen dat noch d'een noch d'ander puer is af-gheſlaeghen; dan dat belangende de verſochte reſtitutie van *Rijnberck* voor eerst in Spangien moeſt geſonden werden, hoewel weghen de Schantſen yetwes beter veraenlaetinge is vermerckt geworden, ſullende zijne Cheurforſtelijcke Doorluchtigheydt niet na laeten dit werck in 't een of 't ander vorders yverigh te ver volghen, ende ſich ten uytterſten te bemoeyen, om den intendeerden effect t'erlangen; ende ofte ondertuſſchen u Ho: Mo: goetvonden haer voordeel met *Rijnberck* in acht te nemen, ende deſelve t'attacqueeren ende emporteeren: willen ſijne Cheurv. Doorl. u Ho: Mog: vertrouwen, dat ſy als dan beleefder (als de Spaenſche) ſich berhoonen, en ſijne Cheurv. Doorl. de voornoemde Stadt wederom inruymen ſullen: met die verſeeckeringhe, dat die ſelve alle Fortificatien volkomentlijck ſal raſeeren, ende verhoopentlijck by die Kroon van Spangien de Neutraliteyt daer van wel erlangen ſal. 1630.

Op alle welcke Poincten u Ho: Mog: in den naeme (als boven) verſocht werden een redenmatighe ſchriftelijcke reſolutie te verleenen. Actum den *tweeden* January *ſeſtien hondert dertigh.* Onderſtont uwer Ho: Mog: ootmoedigen Dienaer, Geteeckent

J. vander Veecken.

De Troupen van Graef Willem continueerde als noch in 't Landt van den Bergh: de Capitepn Heſſels heeft ſijnent wegen den derden January verſocht: dat de Troupes in 't Landt van Cleef, Marck ende Bergh Geinquartiert / met een geheele Maendt ſolts ſouden moghen verſien worden; dat in de voorſz Landen een Regiment Onderdanen maghten werden aengenomen met Vier-roers / om de executie van de ommeſlaeghen te doen; dat den Graef toegheſonden maghten worden twee dzielinghen / elck van twaelf pont Yſers / tot Rees ſtaende: met een half Canon uyt Weſel, en een Vuerwercker met een Mortier; dat de meergemelde Graef geauthoriſeert maghte worden / om onderweyghlijck te mogen beſchrijven de Kupterye / in Guarniſoen leghende binnen Nimmeghen, Aernem, Deventer, Zutphen ende Emmerick: ende dat de Gouverneurs ende Commandeurs van de voorſz plaetſen ghelaſt ſouden worden / hem Graef Willem oock te laten volgen eenige Vier-roers / om in voorvallende occaſien tot een Entrepryſe te gebruycken.

Den Hartogh van Nyborgh had alreede in Novembr laetſtleden verſocht permiſſie / om te mogen hier in 't Landt komen. 't Advijs des Raedts van Staten / met communicatie van den Prince gaf te kennen: dat / ſoo men geneghen was om den Hartogh hier te hebben / het verſoek wel toegeſtaen ſoude konnen worden: maer ſoo men liever ſage dat hy hier niet en quam / datter ſeer wel ſoude konnen geexcuſeert worden: ſondament te mende op de handelinghe van den Treves / ende dat den Agent van der Veecken mondeling ſoude konnen voorgedragen worden / beſt geraden te zijn voor ſijn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt hier niet te komen / ter wijlen alhier van den Treves gehandelt wiert: doch dat den weygemelden Raedt ſoude van advijſe zijn (onder correctie) nademael den Hertogh van Nieuborgh al deſen voorleden Somer ſeer inſtantelijck aenghehouden hebbende om hier te Lande te komen / opentlijck genoeg ſich had laten verluyden: dat hy van meeninghe was van Treves te ſpreecken: dat haer Ho: Mog: 't ſelve wel wetende / daeromme t' eenemael teghen de reputatie van 't Landt / ende ongeraden ſoude zijn hem hier te laeten komen: maer dat in alle manieren het verſoeck ſoude dienen gheexcuſeert te worden; waer op hebben haer Ho: Mog: goet gevonden deſe ſaecke te laten berusten.

Den ſelven Hartog heeft oock laten verſoecken Neutraliteyt voor de Stadt Duſſeldorp, voor den Agent van der Veecken, die daer neffens exhibeerde een particuliere Brief van Graef Hendrick van den Berg, dienende tot blijck dat de Infante te vreden ſoude zijn in deſe Neutraliteyt te conſenteeren / ſoo verre die van deſer zijde geaccordeert wiert: als mede eenige Conditien daer op de Neutraliteyt verſocht wiert. Het Advijs van den Raedt was: dat d'Ingeſetenen van deſen Staet alreede Neutrael waren van haer ſelfs: dat oock geene zwarigheyt

1630. richeydt en ſoude hebben de Neutraliteyt / die voor het Hofgheſin vanden Hertogh van Nieuburgh verſocht wierdt: maer wat ſijn Lijf-guarde belanghde / was bedenckelijck / ſoo lange ſy ſoo ſterck binnen Dufſeldorp ſouden blijven van ſeſtich tot ſeventigh peerden / ende vijf hondert te voet / ende dat overſulcx voor al de Lijfguarde ſoude niet hooger dienen gelaten te worden / als van twee of drie hondert Man / dewelcke oock in geenen anderen Eed ſijnde / als vanden Hartog van Nieutogh, ſich voortaen als Neutrael ſoude houden / en geenen anderen dienſt doen ſouden / als alleenlijck de plaetſ te bewaeren: maer ſy meenden oock dat generalijck dit verſoeck van Neutraliteydt by den Cheurvorſt van Brandenburgh ſoude behooren goetghehonden te worden / om hem daer mede gheen offenſie te gheven / hier mede hebben haer: Mog: haer gheconformeert.

Op de hier voorgeſtelde Propoſitie / van weghen den Cheurvorſt van Colen gedaen / hebben haer Ho: Mo: gegeven de volgende antwoort.

Antwoort van Neurkeulen.

DE Staeten Ghenerael der Vereenighde Nederlanden, geſien ende geexamineert hebbende met rijpe deliberatie de propoſitie uyt den naem ende van weghen zijne Cheurforſtelijcke Doorluchtigheydt van *Keulen* in haere Ho: Mog: Vergaderingen, eerſt by monde ende daer na in gheſchrifte overgelevert by den Heer *Iohan vander Veecken* der rechten Licentiaet ordinaris *Agent* van zijne Hooghſt-gedachte Cheurforſtelijcke Doorluchtigheydt, volghens deſſelfs ſpecialen Brief van Credentie onder dato *Bon* den *ſeventien* December leſtleden, bedancken haere Ho: Mo: deſelve zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt voor zijnen toegeneyghde vrandelijcke groet ende goeden wille; den ſelven wederom toewenſchende alle gheluck, heyl, ende voorſpoet, met verklaeringhe op het *eerſte* point van de voornoemde propoſitie, belangende d' onderhoudinghe van de *Neutraliteydt*, dat haere Ho: Mog: vertrouwen dat zijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt ſich wel ſal weten t' erinneren, dat van weghen deſen Staet met deſelve aen en aen goede Nabuyrſchap ende Neutraliteyt wel, ende oprechtelijck is onderhouden, van meeninge zijnde voort daerinne te continueeren; Ende op dat by d' Ingeſetenen deſer Landen, als oock de Militie de goede intentie van haer Ho: Mog: volkomentlijck werde achtervolcht, ſoo hebben haere Ho: Mog: hier bevoorens doen emanneeren *Placcaten*, ende deſelve dickwils laeten renoveeren, met ſtrict bevel vande ſubjecten ende Onderdaenen van ſijne Hoogh-ghemelde Cheurv. Doorl. niet te beſchadighen, ofte in eenigher manieren te bekommeren; ende oft buyten alle toeverſicht eenige foulen ende violentien by eenige moetwillige Soldaten deſer Landen ſouden moghen zijn ghepleeght, directelijck teghens de goede meeninghe ende intentie van hare Ho: Mo: ſoo zijn ſy te vreden te verſoecken den Raedt van Staeten deſer Vereenighde Nederlanden, om te examineeren de Documenten ende bewijs-ſtucken die van de ghedaene foulen geexhibeert ſoude kunnen werden, om deſelve daer naer te doen repareeren, ſulcks als men na gelegentheyt bevinden ſal te behooren.

Op het *tweede* poinct, belangende de handelinghe van *Vrede* ofte *Treves* met den Vyandt, ende 't inmiſceeren in des Rijcks-ſaecken, kunnen hare Ho: Mog: betuygen op het *eerſte*: dat by deſen Staet al noch ſoo verre niet en is geprocedeert; ende op 't ander lidt: dat ſy ghereſolveert zijn met 't Roomſche Rijck te onderhouden *Neutraliteyt*, ſoo lange als van die zijde hare Ho: Mog: egeen rechtmatige ſubject ter contrarie ſal worden gegeven.

Op het *derde* poinct, aengaende d'ordre tot *Bruſſel* beraemt, tegens de ongeregeltheden van 't Krijghs-volck: verſoecken hare Ho: Mog: ſijne Cheurv. Doorl. dat hy ſich gelieve geruſt te ſtellen in de ordre en beleyt van de Juſtitie tegens het Krijghs-volck deſer Landen by haere Ho: Mog: gearrafteert, ende tot noch toe geobſerveert: beloovende dat dienvolgens alle exceſſien geſtraft ſullen werden, tot verſchooninge der Neutrale Nabueren, en tot ſijne Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydts contentement: ſoo wanneer als eenige ſoude werden geperpetreert, ende de behoorlijcke informatien van dien daer het behoort overgeſtuert: ghelijck oock albereydts hier bevoorens verſcheyden exempelen zijn gheſtatueert; ſulcks dat in deſe Ordre (naer de tegenwoordige conſtitutie en gelegentheyt deſer Landen) egeen veranderinge ſoude kunnen geſchieden. 1630.

Op het *vierde* poinct, beroerende de comportementen van *Walrau*, ſullen hare Ho: Mog: niet onderlaeten den ſelven ſcherpelijck aen te ſchrijven, dat hy ſich naer behooren ſal hebben te gouverneeren, ende egeen redenen van klagen te gheven: oock den ſelven belaſten dat hy egeen Soldaeten ſal hebben te reclameeren, als den geenen die aen deſen Staet Eedt gedaen hebben, ende in actueelen dienſt deſer Landen zijn.

Op het *vijfde* poinct, ſpreeckende van *'t viſiteeren* der Schepen: verklaren hare Ho: Mo: datſe uyt verſcheyden redenen ende conſideratien van Staet te *viſiteeren* der voorſz Schepen niet kunnen doen ophouden oft nalaten; doch ſullen haere Ho: Mog: des niet te min ordre ſtellen, dat de violentien van het Krijgs-volck ſullen worden belet ende geweert.

Op het *laetſte* poinct, noopende de verſochte Neutraliteyt van *Rijnberck*, ende de demolitie der Forten daer ontrent, ende die van *Papenmuts*, verklaeren hare Ho: Mo: datſe deſelve Plaetſen ſullen Neutrael houden, ſoo wanneer als den Vyandt deſelve ſal willen Neutrael maken: verſoeckende haere Ho: Mog: den Heer Agent *vander Veecken* deſe hare antwoordt favorabelijck aen ſijne Cheurv. Doorl. te willen over-ſchrijven. Gedaen ter Vergaderinghe van de Hoogh-gemelde Heeren Staten Generael. In *'s Graven-Hage den negentienden Ianuary* 1630.

Van wegen den Graef van Oldenburgh, heeft des ſelfs gecommitteerde Gerard Mars, den negen en twintighſten Ianuary verſocht: dat haer Ho: Mog: aen den weleghemelde Graef ende ſijne onderhebbende Landen ende Luyden willen accoorderen acte van Neutraliteyt, met verklaeringhe: dat / inghevalle de Keyſerſche het voorſz Graefſchap quamen te quiteeren / hare Ho: Mo: der ſelver Militie daer niet en ſouden Inquartieren / oft eenige Inlegeringe doen. Ten tweeden, klaeghde over de foulen ende exactien by 't Guarniſoen binnen Steenwijck, in 't voorſz Graefſchap gepleeght / en ſijn Excellentie de Heer Prins van Orangien, had daer by gheboegt / dat de Commandeur Weſterbeeck over 't voorſz Guarniſoen by ſijn Excellentie (ter voorſaecke van ſeeckere foulen in het gemelde Graefſchap gepleeght) vermaent zijnde / in plaetſe van hem daer na te gedraghen / ter contrarie den meergemelde Heer Graef by Miſſive ſeer ſcherp hadde derven dreygen. Op het eerſte poinct is goet ghevonden: dat haer Ho: Mog: den gemelde Heer Graef voor ſijn Perſoon / die van ſijn Hups en Officieren: mitsgaders ſijn onderhebbende Landen ende Luyden ſouden houden ende doen houden / van weghen deſen Staet Neutrael: gelijck deſelve bevoorens altoos waren geweeſt / ende daer van aen hem Acte in behoorlijcke forme laten depeſcheeren / met verklaringe: dat men van deſer zijde altoos oprechtelijck had onderhouden de Neutraliteyt, in 't reguard van 't Roomſche Rijck / met meeninghe ende intentie om daerinne te willen continueeren: ende voorders / dat haer Ho: Mo: het meergemelde Graefſchap met egheen Inquartieringhe ofte Inlegeringe ſouden bezwaren / ſoo lange als den weleghedachten Graef en ſijn Onderdaenen haer Neutrael ſouden dragen / ten ware dat de Vyanden van deſen Staet buyten vermoeden het meerghemelde Graefſchap quamen te occupeeren: in welck geval haer Ho: Mog: deſelve ſouden maeten doen verbolgen en attacqueeren. Graef Oldenburghs verſoeck.

Wat Graef Willem (gelogeert in 't Bergſlandt) gebeden hadde / is hier voor geſepdt. De Heer van Capelle had daer van gedaen een ſchriftelijck rapport / belangende het furniſſement van een maendt Gagie voor ſijn Troupes / om (ghedurende het loopen van deſelve maent) een goeden voet van op-brenginghe der penninghen / tot onderhoudt van deſe Troupes gevoegelijcker te beramen: als ooch noopende de betalinge die daer op was gedaen / uyt de penninghen by den ghemelde Heer van Capelle, ende de Heer Oenema op haer particulier Ordre op d' inlegeringh der Fransen van Graef Willem in Bergsland.

Digitized by Google

1630. credijt binnen Wesel gelicht. Ten tweeden, dat sy ooch hadden gesprooken met sijn Excellentie/ raeckende des Pyandts dessepn met de Efferen-Schants. Ten derden, dat de selve sijn Excellentie hun hadden ghecommuniceert seeckere Missive van den voornoemden Graef/ bestaende in effecte: dat verbodt was gedaen van wegen den Hertogh van Nieuborgh, aen de Ingesetenen van de Steden/ ende Opgheseetenen ten platten Lande van Marck ende Bergh van geenighe Contributien op te brengen/ tot onderhoudt van de voorsz Troupes: ende dat sy de Steden ende Dorpen van 't Landt van Cleef (die met Staets Guarnisoen niet waren beset) indifferentelijck inde Contributien had aengeslagen: ende dat over de wan-betalingen van dien eenige Officieren ende Knechten van de West-sijde van den Rhijn alberedts waren opgehaelt/ sustinerende deselve inde uytgeschreven Contributien: vermidts haer verbregen Neutraliteyt wedersijts niet gehouden te zijn. Ten vierden, dat verscheyde Politijcke Officieren by den Hertog van Nieuborg, bevoorens in de voorsz Landen ende Quartieren aengestelt: midts t' incorporeeren van de Steden van dien waren af-gestelt/ ende andere in der selver plaetse gesurrogeert. Ende ten vijfden, dat de welghedachte Heer Graef geerne soude weten/ hoe sy sich soude dragen in het reguardt van 't Volck van de Papistige Ligue ende van den Keyser; waer op is volghens het Advijs van sijn Excellentie/ op het eerste poinct goet gevonden den Raedt van Staten te authoriseeren/ om voor den Ontfanghер Generael Doublet by Negotiatie te doen vinden een geheele maendt Gagie voor de voorsz Troupes/ in plaets van een halve voor desen geconsenteert: met dien verstande, dat daer aen het verschot (alberedts gedaen) soude worden gheholt/ ende dat de te Negotieeren penninghen in 't geheel weder uyt de Contributien der voorsz Landen souden worden af-gheslot: ooch voor de Heeren van Capelle ende Oenema aen de Soldaten van de selve Troupes ghedistribueert op den baet ende oirde daer in by deselve Heeren alberedts beraemt/ ende in 't werck gestelt. Op het tweede poinct: dat men 't selfde stilzwijghens soude voorby gaen. Op het derde, dat men den weleghemelde Heer Graef soude aenschrijven alle mogelijcke devoiren te doen/ ende ghevoegelijcke middelen aenwenden/ om de Ingheseetenen van den Steden ende Dorp-geseten ten platten Lande van Marck ende Bergh te doen contribueeren nae behooren/ naer den taux met haer Ho: Mog: Gedeputeerde tot Wesel te beraemen: als ooch de Steden ende Landen van Cleve, gelegen aende Oost-zijde van den Rhijn/ latende blijven uyt redenen van verbreghen wedersijdts speciale Neutraliteyt, exempt van de aengeslagene Contributien de Steden en Plaetsen/ gelegen aen de Cleefsche zijde van den Rhijn: Als daer zijn Xanten, Calcar, Cleve, Goch, Cranenborgh, Sonsbeeck, Udem, Schravelen, ende Montenbergh, ten ware saecke dat de Pyandt van deselve Steden/ Plaetsen/ ofte Landen daer onderhoorende/ pertwes bevoorens/ niet teghenstaende de Neutraliteyt onder den naem Plachillos (soo gesepdt wierde) hadde getrocken: in welcken ghevalle sy by rectorsie gelijcke somme aen ende aen soude mogen vorderen; doch alvoorens dit in het werck te stellen/ soude sy pertinente informatie doen nemen: wat/ ende wanneer den Pyandt van de voorsz Steden/ Plaetsen/ ende Landen hadt ghenooten/ ende deselve informatien aen haer Ho: Mog: oversteuren/ om (geexamineert zijnde) hem als dan naerder oirde tot de Executie van dien gegeven te worden/ ende dat sy oversulcks de opgehaelde Officieren van de voorsz Neutrale Steden ende Landen by provisie soude hebben te relaxeeren/ op dat hier door het Publicque Woordt aen dese sijde niet en wierde gelediert: ende daer en boven de Pyandt occasie gegeven/ om de voorsz Steden/ Plaetsen ende Landen weder te incorporeeren/ tot groot naedeel van desen Staet. Op het vierde poinct is verstaen: dat de Heer Graef hem niet en soude bemoeyen met het af/ of aenstellen van eenige politique Officieren/ maer daer mede te laeten ghehouden de Eheur-Vorstelijcke Brandenborghsche Raden: als ooch met de geene die sy de Heeren van Capelle ende Oenema hier hebooren uyt goeden

1630. hier waren aengestelt. Ende op het vijfde poinct: dat sy soude blijven buyten offensie met het Volck van de Ligue: als ooch met de Keyserschе, die op de Veluwe niet en waren gheweest/ ende dienvolgens eenen subject te gheven ofte te nemen/ om met hen de Neutraliteyt te breecken.

Nopende de selve Geinquartierde Troupen/ quam van weghen de Stadt Essen den twintighsten February dappere klachten/ over de exorbitante disordren ende excessen/ die sy het Geinquartierde Paet-volck ende Ruyterije binnen de voorsz Stadt hier den ghepleeght: ende heeft den Raet van Staten (ten versoecke van haer Ho: Mo:) hier op gheadviseert: dat de voorsz Stadt van eenigh Volck behoorde verlicht te worden; Ende om het selve bequaemelijck te konnen doen: dat de Steden/ Landen/ ende Plaetsen aen de Cleefsche zijde/ in gelijcken hept van die van de Oost-zijde van den Rhijn mede behoorden te contribueeren/ ende dat als dan promptelijck diende aenghebzaght de gheconsenteerde Maendt Solts aen de Troupes van Graef Willem, met verklaeringhe: dat den Ontfanghер Generael de selve by Negotiatie niet hadde konnen vinden, niet tegenstaende alle moghelijcke devoiren daerom aenghewent. Soo dat d' een ofte d' ander van de Provintien het credijt van de voornoemde Ontfanghер tot de voorschrevе Maent solts soude dienen te sterecken. Ooch heeft den Raedt aen haer Ho: Mog: gerepresenteert dat de Colonel Hayes hoe langhs soo meer hart aenliep om te hebben betalinge van sijn afreeckeninge voor hem ende sijn Officieren/ bedragende omtrent dertigh duysent guldens/ ende dat sy by langher uytsel meer ende meer pertentien soude formeeren over sijn ophouden of anderssints/ versoeckende over sulcks dat de Provintien sonder op den anderen reflectie te nemen promptelijck soude willen opbrenghen haer quota in de twee hondert vyf en vyfticb duysent twee hondert drie en veertigh guldens, daer van de Verschergues/ volgens haer Ho: Mo: Resolutie/ in mindertinghe van de versochte vier en dertigh hondert duysent guldens souden afgaen/ waer op sy de Heeren van Hollandt almach ghedifficulteert was d' interpositien van haer credijt voor de voorsz maendt Solts/ ende daer en boven ooch exaudrende de betalinge van haer quota in de voorsz twee hondert vijf en vijftigh duysent twee hondert drie en veertigh guldens, ter tijdt ende wijlen toe dat de andere Provintien nessens hun haer quota daer in mede souden opbrengen.

De Heer Baron van Gent uyt Soest klaeghde deselfder/ dat Graef Willem hem belet hebbe in sijn executie/ tot onderhoudt van sijn Regiment; met versoeck: dat/ ingheval de haer Ho: Mog: de voorseyden van den selven Graef goet mochten vinden/ als dan oirde soude willen stellen op 't onderhoudt van het voorsz Regiment. Ten tweeden, dat sy Assignatie moechte bekomen van drie Maenden soldije voor sijne onderhebbende Compagnien Ruyters Harquebusiers. Ten derden, dat sy mocht bekomen verklaringe/ oft de Troupes van Graef Jan van Nassouw (die op de Veluwe waren ghewreest) mede onder de Neutraliteyt waren begreepen ofte niet.

Op de twee eerste pointen is gheconsenteert. Op het laetste affirmativelijck geantwoort.

Komst van den Heer van Sypesteyn weder verscheyden.

In het laetst van February viert hederom versocht paspoort voor den Hertogh van Nieuborg, om uyt Italien tot, Brussel ende van daer in den Haghe te komen: sijn Excelentie was van advijs/ 't konde nu niet langer werden geweygert: maer den Raet van Staet dachte/ de wijle den Hertogh van Nieuborgh in dienst was van den Koninck van Spangien, sijnde van sijn Raedt van State/ dat het daerom bedenckelijck was hem hier te laeten komen: behalven dien sagen dat de sterckte ghecruchten van de handelinghe van Troyes loopende/ sulcken kracht hadden ghegheven in de consenten van de Provintien/ dat daer voor geen ghelt uyt de Provintien te bekomen was: welcke gerucht en alsoo voor de komste van den Hertogh apparentelijck ooch soude vermeerdert/ ende de Provintien tot meerder ongherustheyt brengen/ om gelt te ghe ven/ soo soude daer door lichtelijck het ghehele faer omtrent haer ghemaeckt worden/ waervorens sy als noch veel liever saeghen dat

1630. dat dit verſoeck van Paſpoort gereverteert ware.

Van wegen Graef Willem en ſijne Troupes quam den Overſten Feremy den veertienden Martij voorgenoemt de volgende punten.

I.

Verſoeck van Graef Willem/ door Feremy.

VOor eerſt waere noodich te weeten hoemen ſich ſal hebben te houden (de wyl konteſchap ghekomen is) dat de Keyſerſche ende Spaenſche met die van de *Ligue* ſich willen conjungheeren) indien de Ligue met ſtercke troupes ons quame te naderen.

II.

Ten *tweeden* dat haer Ho: Mog: ſouden ghelieven de langhe beloofde Maentgagie te doen betalen.

III.

Dat oock haer Ho: Mo: ſouden believen, ſo de Troupes noch langher daer boven in de quartieren mochten blijven, dat de ſelve alſdan wilden reſolveren dat de ſtad *Duysburgh*, als weſende op de noot val hunne eenighe retraicte, ſoo wel met nodige *Vivres als munitien* verſien, en die begonnen wereken die alrede met groote moeyte en arbeyt een goet beginſel gekregen hebben voorts uytgemaeckt werden mochten.

IV.

By ſoo verre oock haer Ho: Mog: ſouden believen de Compaignien wederom op *vier hondert* koppen te verſtercken, ſich alſdan te verklaren hoe het met de penningen van de roſtreuten en daghelijcks onderhout der aengenomen Soldaten gehouden worden ſal.

Haer Ho: Mog: hebben na genomen advijs van den Raedt verclaert op het eerſte point/ dat ſy ſijn Excelentie aen de Heer Graef Willem van Naſſouw ordre gegeven haddē hoe hy ſich ſoude houden/ als dat Vyants ende des Keyſers Krijghs volck de geinquartierde Troupen ſoude mogen komen te naderen. Op het tweede point dat ſijn Excelentie ende den Raedt den vyftienden deſes met den anderen vergadert weſende/ op de addertentie van de Graef aen ſijn Excelentie van de overkomſte van Graef Ian, ordre geſtelt hadden dat een quantiteyt vivres / als Meel / Haes / Mout / en dierghelijck noodich voor den tijdt van een Maent voor vier duyſent Man binnen Duysburgh ſoude beſtelt worden; ſoo het ſelve noch eenighſins mogelijck was / behalven dat by de Heeren van Capelle ende Oenoms, hier beneffens geſourneert was een ſomme van acht en twintigh duyſent guldens, boven de twaelf duyſent guldens aen Mroot/ die Maerten van Iuchen ghelevert hadde / en dit noch boven het broot dat in het beginſel in het Magaſijn van Weſel was geſurneert ghebleven / ende dat het reſtant aen de geconſenteerde Maendt ſolts/ als noch ſoude worden geſuppleert.

Op het derde point dat ſoo veel de fortificatien van Duysburgh aengingh/ dat altijd haer verſtant was ghebleven dat de onkoſten vande fortificatie wercken/ die in de boven quartieren noodighſ ſouden weſen/ uyt de contributien ſouden moeten verhaelt worden. Op het vierde point datſe voor alnoch ghen vaſte reſolutie hadden genomen om die Compaignien te verſtercken / en ſoo haeſt daer toe ordre gegeven wiert / dat in ſulcken gevalle hier op gelet ſoude worden.

De Keur vorſt van Kolen verſtaende dat beſendinghe aen hem ſoude worden gedaen/ verſocht dat de Geſante mochte werden gheinſtrueert op ſeeckere deur het volghende beant woorde pointen: het advijs vande Raedt van Staete was op 't eerſte, dat voor deſen altijt t' eenemael ongeraeden ghevonden was de judicature ofver de executie van 's Landts Crijghs-volck toe te laeten aende Neutraele Naburen van deſen Staet / als ſijnde boven verſchepden andere conſideratien te ſeer beduchtelijck dat voor partydigheydt den Soldaeten lichtelijck te voort geſchieden ſoude / en dat voornemelijck / die van deſe Landen aen den quaetſen hoop ſouden ſijn; ende alhoewel nu ſoude mogen gepreſenteert worden de genomene informatien tegens de ghevangene eerſt over te ſenden / om deſelve hier ghecxamineert ſijnde / met conſent van deſer ſijde over deſelve recht gedaen te worden: ſoo was doch wel te weeten dat lichtelijck uyt hoop en partydigheydt / informatien ſouden konnen geſourneert en over geſonden worden / daer van de arme ghevangenen altijd ſupſt de meeſte hemlis niet hebben ſouden/ om haer behoorlijcke defentie te doen: mepnende den Raet dat in deſen behoort ghebleven te worden by de ordre van 't Land die tot noch toe was gehouden / naementlijck de ghevangenen te ſende met de informatien in de naeſte Garniſoenen, ofte hier inden Hage om geſtraft te worden: te meer alſoo ſijn Excelentie ſepde wel te ſullen doen hebben de paſpoorten die daer toe ſoude noodigh ſijn. Op het tweede point berichten den Raet/ dat ſoo wanneer van 's Vyants ſijde rechterre ghedaen was geweeſt vande Neutraele die aen deſe ſijde gedient hadden / dat haer Ed: daer teghens alſoo by maniere van retorſie gelijcke rechterre hadden laeten doen / van de Neutrale die aen 's Vyants ſijde ghedient hadden: maer 't ſelve van 's Vyants ſijde ſijnde komen te ceſſeeren / dat van deſer ſijde daer van mede geceſſeert was/ gelijck alnoch gedaen wiert; Op het derde point ſepde den meergemelte Raet/ datſe voor deſe hadden ghead viſeert dat door de dyrdom vande Neutrale Schepen ongerechterceert te laten / die de Maſe opvoeren; een merckelijcke deur geopent wierde tot grooten ondienſt van 't Land / dewijle daer mede niet alleen dele Lorrendrayerien gepleeght wierden / maer oock ondyre perſonen getranſporteert waren: haer Ho: Mog: hebben ſich hier mede geconformeert.

Van 't neutrael ſtellen der Stadt Duſſeldorp, is hier voor oock geſproocken: daer op ſijn den twaelfden April goet gevonden deſe naerder Pointen.

Neutraliteyt van Duſſeldorp.

I.

DAtmen de parthyen van beyderſijts krijghende deelen, niet ſtercker ſoude willen inlaeten, als ongevaerlijck *vijfhigh* ofte *vijfentwintigh* man, dewelcke voor haer gelt ſullen teeren mogen.

II.

Die parthyen ſullen gehouden zijn haer Geweer in de Poorte af te legghen, 't welck hun in het uytgaen ſal weder gelevert werden.

III.

By ghevalle dat beyderſijts parthyen voor de voorſz Stadt ſich rencontroerden, ende in 't gevecht quaemen, ſalmen de Poorten toedoen, ende geenen deel daer van inlaeten.

IV.

Die parthyen dewelcke eerſt binnen komt, ſal oock eerſt weder (ſoo ſy het begeert) uytgelaten werden.

V.

Wanneer een parthye uytgelaten ofte over den Rhijn geſet werdt, ſal d' andere een uer ofte anderhalf, daer na opgehouden, ende alſdan oock uytgelaeten ofte overgeſcheept werden.

VI.

Geen Randtſoen ſal in de Stadt gegeven worden.

VII.

En daerom wanneer eenige Gevangenen binnen gebracht werden, die ſalmen de parthyen mogen afnemen, ende op vrye voeten ſtellen.

VIII.

Wanneer eenige Perſoonen in de Spaenſche ofte Statiſchen dienſt weſende, in de Stadt *Duſſeldorp* begeeren te zijn, ende na haer gelegentheyt ſich daer in op te houden: ſal den ſelven ſulcks vry ſtaen, midtſdien dat ſy hen behoorlijck comporteeren.

IX.

Voor gelt ſal ſoo een d' een als d' andere parthye, watmen in de Stadt aen Proviſie kan miſſen, mogen uytgevolght werden.

X.

De Guarde van ſijn Vorſtelijcke Doorluchtigheydt tot *vijf hondert* man te Voet, ende *tſeſtigh* ofte *ſeventigh* te Peerde, ſal Neutraal zijn, ende ſyeghens de Heeren Staten, ofte haer Soldaten niet Vyandelijcks attenteeren: maer alleen ſijner Doorluchtigheydts Perſoon, ende des ſelfs voorſz Stadt bewaren.

XI.

De Paſſagie deur de Stadt ende over den Rhijn met

1639. ſtercke Troupes oft gantſchen Armade, ſal niet mogen gheſchieden, noch oock onder, ofte recht over de Stadt een Schip-brugge geſlagen werden.

Graef Willems Troupen worden weder in dienſt genomen.

Belangende het verrecken der Troupen van Graef Willem, ende wanneer haer ſoldien ſouden ingaen, is den drie en twintighſten April oudt gheſtelt; alſoo dat door den Raedt van Staten aen de Heeren Gecommitteerden tot Weſel was gheſonden de ſomme van twee en dertigh duyſent vyf hondert ende twee en tſeventigh gulden, als reſte van de Maent Gagie aen de voorſz Troupes belooft: met authoriſatie op de ſelve Heeren Gecommitteerde vande voorſz Troupes jegenwoordigh beſtaende in ſeven en veertigh Compagnien te voet / behalven twee complete vaenen Kupteren; p- der Compagnie begroot op hondert Koppen / in aller ple eliclis te doen verſterecken tot twee hondert man / en te gheven upt de voorſz penninghen aen de Capitepnen van de voorſchreve Compagnie / op yder man by hem van nieuws aen te neemen vier gulden, tot loop gheit / in dien het eenighſints mogelijck was deſelve daer voor te bekomen / ſoo niet ten hoogſten vyf gulden: emploereude de verdere ende oder ſchietende ſomme van de voorſz twee en dartigh duyſent vyf hondert en twee en 't ſeventigh gulden tot onderhout van de voorſz Troupes / ende de verſterckinghe van dien met vivres tot den twintighſten Mey naeſtkomende: op welcken dagh ſy compleet moſten zijn / en naer voorgaende monſteringe aenghenomen worden is 's Landts beſoldinge / op den voet van het Lant voor den tijdt van drie Heere Maenden; ende op dat de verſterckinghe mocht worden ghe- acceleereert / ſoo wiert den Heer Schaffer verſocht en aen gemaent / dat hy wilde furneeren / ſo lief als hem was het welvaren van het ghemeene beſte / de quota van de Provintie van Stadt en Landen in de voorſz belooſde Maent ſolts / als oock mede de quota van de ſelve Provintie in de vier hondert duyſent gulden / in minderinge van de legerlaſten verſocht promptelijck op te brengen: bedragende beyde de voorſz quoten onder hem beruſtende de ſomme van ſeventien duyſent vyf hondert ſes en veertigh gulden elf ſtuyvers acht penninghen. Waer by tot ſupplement van de voorſz twee en dartig duyſent vijf hondert twee en ſeventigh gulden gelept ſoude worden upt de legerlaſten van Overyſſel, de ſomme van vyf duyſent vyf en twintigh gulden acht ſtuyvers acht penningen; beloovende haer Ho: Mog: den Heer Schaffer datſe de quota van de weighgemelte Provintien van Stad en Lande; in de voorſz vier hondert duyſent gulden ſouden doen replaceeren upt de quota vande andere Provintie in de meergenoemde maent ſolts. Verklarende daer en boven / dat in ghevalle de voorſz reſpective quote van Stadt en Lande, als oock mede die van andere Provintien bupten vermoeden niet en mochten worden geemplojeert ten fine daer toe ſy waren gedeſtineert / dat de ſelve als dan de welgemelte provintie op haer andere conſenten ſoude gevalideert worden / ſonder eenige contradictie. Wijders is den Raedt van State verſocht / de Provintie van Stadt ende Lande te willen aenſchrijven / dat haer Ed: Mog: Eppo van Gockinga, die op Commiſſie van ſijn Excelentie van nieuws was wervende een Compagnie van twee hondert Koppen / om by de voorſz Troupes gevoecht te worden / willen verſtrecken nebens de waepenen thien hondert gulden tot loop- gelt / ſijnde op yder hooft vijf gulden, en tot onderhout van yder Soldaet vyf ſtuyvers daeghs tot den twintigh- ſten May voornoemt / in te gaen ſoo haeſt als de voorſz Compagnie naer dato van de aenſchrijvinghe vyf ende tſeventigh Koppen ſterck ſoude zijn. Welverſtaende dat de Provintie het Loop-gheit / Waepenen ende on- derhout ſoude hoeten aen de penninghen tot onderhoudt van de voorſz Troupes / volgens den voorſlach extraor- dinaire belooft: voegende hier noch by dat ingevalle de Troupes van Graef Willem meerder loop gheit / als vier gulden mochte worden ghegheven / dat Eppo Goc- kinga naer advenant mede meerder loop gheit ſoude ge- nieten. Waer op den Raedt van State haer Ho: Mog: te ghemoet ghevoert hadde / dat de reſolutie daer by de maents ſolts aen de Troupes van de inquartieringhe was belooft / mede bracht / dat de ſelve Maent ſolts ge- 1639.
rembourſeert ſoude worden upt de contributien van de boven quartieren: het welck haer Ed. voordeelen / dat niet en ſoude konnen gheprattiſeert worden: verſtaende hier op te verſtaen haer Ho: Mog: naerdere meninghe / om te weten dat de voorſz Maents ſolts gevon- den ſoude worden / als oock mede de vivres die boven de ſelve Maent ſolts gelicht waren upt het Magaſijn van Weſel, ende gheſchickt naer Duysborgh tot onderhout van de voorſchreve Troupes voor een geheele Maent / in tijdt van noot / welcke Vivres by hun waren aen- ghetaſt.

Ouaengeſien de opgemelde ordre geſtelt op de Trou- pe van Graef Willem, wiert echter vernoomen haer ſoberen toeſtant / ſulcks dat de ſelve ſtonden in het point van te debanderen / met groote foulen ende diſordre / tot diſreputatie van den Staet / ten ſy dat daer inne prom- telijck ſonder eenige dilap met contant gelt wierde voor- ſien. Waer op gheſhoort de voorſlagen van zijn Excelen- tie ende den Raed van State / ende na geſien het concept van de ſecrete ſaken (het welck was om den Rhijn voor het lilaer te maecken / daer toe de Troupes in het voor- leden jaer / tot laſte van de contributien der boven quar- tieren waren aenghehouden / wiert den Heer Veldtriel Gedeputeerden van Vrieſlandt verſocht / dat hy de ſes en twintigh duyſent gulden, een ghedeelte van de quo- ta van de ſelve Provintie / in de vier hondert duyſent gulden in minderinghe van het millioen tot de Legher- laſten verſocht / en onder hem beruſtende te willen de- bourcheren tot ſoulagement vande voorſz Troupes: on- der beloſte ende toeſeggingе / dat ingevalle in het Leger niet wiert te Velde gebracht / ende de voorſz ſaecke geef- fectueert / dat de voorſz ſomme de Provintie afſlach ſou- de ſtrecken in de twee hondert duyſent gulden, by deſelve tot upboeringe der voorſz Secrete ſaecke / volgens het voorſz concept gepreſenteert; ende in gevalle de Secre- te ſake / niet en wiert geeffectueert / dat als dan de voorſz penninghen de Provintien ſoude worden gevalideert op haer ordinaris conſenten van deſen Jare dartigh: voor- ders was den Ontfanger Doublet aen geſept / dat hy by de voorſz penninghen ſoude bougen veertien duyſent gulden upt de penninghen die tot Utrecht gereet lagen / en hadde den Raedt haer Ho: Mog: verſocht / om upt het midden van hun te committeeren de Heer Wyfring, om neffens den Heer van Capelle, tot Weſel ſijnde / de voorſz penningen aen de Soldaeten van de voornoemde troupes hooft voor hooft te diſtribueeren / volghens de Inſtructie by den geme'den Raedt met communicatie van zijn Excel. daer toe te gheven; en was hier van by den Raet aende voornoemden Heer van Capelle pera- dvertentie in aller ple gedaen / om de voorſchreve Trou- pes middelertijdt met de hoope van het voorſz gheit te onderhouden: oock by den ſelven Raedt geſchreven aen de Provintie van Uytrecht om de voorſchreve veer- thien duyſent gulden, op de aſſignatie van den Ont- gher Generael Doublet te laten volghen. Van we- gen den Vorſt van Nieuborgh heeft den Maerſchalck Wiſpenninck den thienden Iuny gedaen de volgende propoſitie.

Hoogh Mogende Heeren.

Maerſchalck Wiſpenninck haer Ho: Mo: ghe- ſonden.

DE Doorluchtighſte Vorſt ende Heer, Heer *Wolf- ganck Wilhelm* Palts Graef by *Rhyn* &c. Laet u Ho: Mog: ſyne vrientſchap, nabuyrlijcke wille ende alles liefs ende goets vermelden. Naedien de uytterſte nootdruft van ſyne Doorluchtigheyt ook van zijn ghe- trouwe en lieve Lantſchappen en onderdaenen vordert op bequame middelen te gedencken, waer deur hy uyt de nu ſo lanch geduyrt hebbende beſwaernis mocht wer- den geredt; dat ook het met Keurbrandenburgh ghe- maeckte accoort ten effecte werde gebracht, ende buy- ten dat ſyne Doorluchtigheyt al lang begerich is de goe- de nabuyrſchap te renoveren ende te ſtercken, ſoo is de ſelve deſte ſpoediger uyt *Italien* geſcheyden, ende nu tot *Duſſeldorp* aen ghelant, hoopende ſulcks ſal u Ho: Mog: niet miſvallen, ende dat ſy ſullen by de ſoldateſca ende anderſints ordre ſtellen, dat niet alleen in het heen ende

weder

1630. weder reysen, maer oock in het verblijf van syne Doorluchticheyt in de vereenighde Provintien als oock in de Gulich, Cleef ende toeghehoorighe Landen, aen de selve als oock aen zijne luyden, daer onder te reeckene zyn Biechtvader ende Hof Capellaen onghemoleſteert moghen zyn. Derhalven u Ho: Mog: hier meede verſocht werden: my ſchriftelijck paſpoort daer toe te verleenen. Sulex ſyn haer Doorluchticheyt eerbiedich neffens u Ho: Mo: met alle vrient ende nabuyrlijcke weder te verdienen. Onderſtont u Ho: Mog: dienſtwillige &c. Sulck paſport is toegeſtaen.

Waerder mede tot onderhoud van Graef Willems Troupes

Aengaende het onderhout van de Troupes onder het Commando van Graef Willem in de boven quartieren / hebben de Heeren van Hollandt verklaert / dat sp te bzeeden waeren dat tot onderhout van de Troupes derwaerts wierden gheſonden de neghenthien duyſent guldens, leggende onder den Ontfanger Generael Doubler, als reſte van haer quota in de Maent ſolts aen de ſelve Troupes hier bevoozens belooft / ende den Heer Huyghens was te bzeeden daer bp te boughen de ſomme van duyſent ende dartigh guldens, over het contingent in de ſelve van het quartier van de Veluwe, mitſgaders de Heeren Gedeputeerden van de Pzovintie van Overyſſel, datſe oock te bzeeden waren daer toe te contribueeren de ſomme van ſeſtien hondert ſeſtigh guldens, ſynde de quota van haer Pzovintie in de meerghemelte Maent ſolts: des wierden de quartieren van Nimmegen ende Zutphen bp haer Ho: Mog: ſerieuſelijck aenghemaent om haer reſpectibe contingent in de Maent ſolts mede te furneren; bozders wiert den Heer Veltdriel verſocht dat bp de twintich duyſent ſeven hondert vier en tnegentigh guldens (ſynde de reſterende penninghen van Vrieſlandt in de vier hondert duyſent guldens, in minderinghe van het Millioen tot de Legher-laſten van dit loopende Jaer bp petitie verſocht/en onder hem als noch berustende/ wilde debourſeren om neebens de boozſz penninghen tot onderhout van de boozſz troupes mede gheemplopeert te wozden/ onder toeſeggninge dat de boozſz ſomme de Pzovintie van Vrieſlandt ſoude valideeren in de Legerlaſten naer addenant de ſelve Pzovintie / hier naer neffens de andere Pzovintien bevonden ſoude wozden daer in ſchuldigh te ſijn; ende bp ſoo verre de ghemelde Pzovintien in het gheheel ofte deel in de boozſz Legerlaſten hier nae niet en mochte bevonden wozden ſchuldich te weſen / ſoo ſoude in ſulcken gevalle aen de Pzovintie van Vrieſlandt de boozſz ſomme gevalideert wozden op haer ozdinaris ende extraozdinaris conſenten te Water ende te Lande/ egheen uptgheſondert.

Ambaſſadeur van Moſcouien.

Om de groote ſchaersheydt ende dierte in het Boozn hebben haer Ho: Mog: haer ghedachten laten gaen om dan elders het ſelve te doen komen. Waer toe is boozgeſlagen een handelingh met den Gzoot bozſt van Muſcovien. Tot beſendinge aen de ſelve wiert in het verleden jaer boozgeſlagen de Heer Eck van Herſlo, van wegen Gelderlant in de Vergadering van haer Ho: Mog: In het begin van dit jaer wiert geſpzoken van hem pemant te adjungeeren: hoe wel het eerſt geſept was dat bp alleen ſoude gaen.

In Februario wiert van wegen Hollandt (die deſe beſendinge aen een van Gelderlandt niet wilden laten) verhaelt / dat naer het oozdeel van de Kooplupden / de Nabigatie ende ghelegenheyt vanden handel wel erbaren/ nu den tijdt ſoo verre ghegaen was / dat met dienſt van het Landt / ende ten effecte daer toe de Ambaſſade aengelept was / niet en behoefde te werden gheattelereert; waer bp noch boozghedzagen was / dat ſeecker perſoon van wegen eenighe Cooplupden naer Moſcovien af gevaerdicht wiert / dic ſtaet maeckte daer te komen weeſen ſeven weecken booz het arribement van de Ambaſſadeur / ſo de ſelve nu ſhem op de Reyſe te Lande begave: midts welcken de ſaecke in naerder deliberatie genomen / is bp pzoviſie de Reyſe van den Heer Eck gheſtaeckt tot op het booz jaer / en wiert aen de boozſz perſoon naer der Moſcouw Reyſende een Brief aen de Gzoot-bozſt mede ghegheven / inhoudende het boozneemen van het ſenden van de Ambaſſade ende extenſen / dat die tot op het booz Jaer wiert gheduldt lajeert. 1638.

Waer naer heeft de Heer Veltdriel ſoo veel te weegh gheb3acht / dat ſijn perſoon den Heer Eck ſoude wozden gheadjungeert / waer naer in Mey van wegen Hollant oock is boozgedzagen de Heer Alberts Coenraets, Bzoetſchap en out Schepen der Stadt Amſterdam, om in de Legatie aen de Gzoobozſt van Moſcovien neffens de Heeren Eck en Veltdriel geemplopeert te wozden: met verklaringe dat de meeninghe van de Heeren van Hollandt was / dat de boozſz Legatie te waeter recht booz over Archangel naer der Moſcouw behoozde ghedaen te wozden; de Heer Eck met veele redenen ende conſideratien ſuſtineerde / dat men de weeh behoozde te nemen upt deſe Landen te waeter over de Nerva en Moſcouw, malende difficultept dan de Legatie aen te nemen over de weeh van Archangel; des onaenghezien is goet ghevonden den wel ghemelden Albert Coenraets, tot de boozſz Legatie te Committeeren/ ende dat de Heeren Geſanten haer weeh ſouden nemen volgens het boozſz addijs van de Heeren van Hollandt: ten welcken eynde men ſchreef aen het Collegie ter Admiralitept tot Amſterdam, datſe het Oozlogh-ſchip ofte ſcheepen gedeſtineert tot Convoy van de Moſcovi-vaerders deſer Landen wilden ophouden tot transpozt van de boozgnoemde Heeren Geſanten op Archangel. Bozders wiert den Gziffier Muſch gheauthoziſeert / om volgens haer Ho: Mog: boozgaende Reſolutie de pzeſenten ter ſomme van ſeſtien duyſent gulden te verſozghen / daer inne gereeckent de Wapenen / Sabelen en Muſquetten die alberepts gekocht waren.

Aengaende de wiſſelen / pzeſenten ende anderſints is in het laeſt van Iuny entlijck gereſolveert: hebbende de Heeren van Hollandt verklaert te bzeden te zijn / te furneren de ſomme van ſeſtien duyſent guldens, tot in koop van de pzeſenten / gheozdonneert booz den Gzoot bozſt van Moſcovien, deſſelfs Keyſerinne / ende Patriarch aldaer / midts dat het hun gevalideert ſoude wozden op hun ozdinaris ende extraozdinaris conſenten: doch wat belangde de Wiſſelen/ datſe ſich niet verder ſouden konnen eſlargeren / dan dat die ghetrocken ſouden mogen wozden ten laſte van den Ontfanger van 't Collegie ter Admiralitept tot Amſterdam, en dat de Pzovintien ſouden willen aennemen/ tot betalinge van deſelve wiſſelen op te bzengen.

De Ambaſſadeurs hebben haer repſe te ſcheep op Archangel booztgheſet: ondertuſſchen was tot Amſterdam van weeghen den Groot bozſt ghekomen eenen Gillis van Exel, Gout ſmit van den Groot bozſt / om eenige raritept te koopen: tot welckers bebozderingh hebbende van hem een bzief van addzeſſe / ſoo wiert ſulchs al terſtont genomen booz een publijck Miniſter: want men hadde van nooden de gunſt van dien Bozſt: immers alſoo / dat bp des weghen wiert ghedefropeert in de Keyſers Kroon, booz zijn verteeringh / en betaelt twee duyſent een hondert een en tachtigh gulden thien ſtuyvers, noch hondert vier en tachtigh gulden ellif ſtuyvers, aen verſchooten gheit ende waghen bzachten booz den ghemelden Gout ſmit: Het welck alles van weghen de Magiſtraet gheerpendeert zijnde / wiert bp haer Ho: Mog: aen hun gherembourſeert. Soo ſeer lietmen ſich gelegen zijn aen de gunſt van een natie / die anderſints bzuael wert ghehouden: maer om dat aldaer goede Coopmanſchap valt/en ſp haer aende Commertie bupten haer Landt niet laten ghelegen ſijn / ſoo hebben ſp dat pzibilegie.

In October tijdingh komende / dat de inkoop van Waren in Moſcovien booz directie van de Heeren Ambaſſadeurs van weghen deſen Staet tegenwoozdigh bp den Gzoot bozſt was gheattesteert: is goet ghevonden de reſpectibe Pzovintien aen te ſchzyven / datſe om te boozkomen het verloop van tijdt / gherrguiterert tot de advertentien/ aen de ghemelde Heeren Ambaſſadeurs: als oock om te beletten de Menees van eenige baet-ſoekende Kooplupden / in plaets van binnen de ghepreſigeerde twee maenden/ binnen drie weecken ter Vergaederinge van haer Ho: Mog: ſouden moeten inbzengen haer verklaringhe: of ſp mede begeerden te participeeren/

1630. ren/ ende hoe veel in de Gzaenen/ die men voorhebbens was in Muscovien te doen inkoopen/ ende in cas de gemelde Provintien binnen de voorsz tijdt deden verklaeren: dat sy begeerden te participeeren/ dat sy teghens den uptganck van de maendt Martius naest-komende moesten furneeren gelt/ noodigh tot inkoop ende betaelinge van haer Gzanen/ ende dat in spetie van Ducaten, Rijcks ofte Hollandtsche Daelders: aengemerckt haer Ho: Mog: onlanghs dericht waren: dat tusschen dese Landen ende Muscovien geen Wissel en liep/ noch andere bekende spetien van gelt/ als voorsz aldaer cours hadden: ende wierden ock vermaent voordacht te zijn in tijdts het Volck te senden/ ende Schepen te bevrachten/ om haer Gzaenen in Muscovien te laeten haelen: maer alsoo de Heeren van Hollandt seer insisteerden/ dat tegenwoordigh een Courier af moghte gaen aen de ghemelde Ambassadeurs/ om hun te lasten in te koopen een quantitept van tien duysent Last Granen, die sy sepden voor haer Provintie alleen noodigh te hebben/ is naer voorgaende deliberatie daerinne bewillight: met dien verstande nochtans/ dat inghevalle andere Provintien ofte eenige van dien/ binnen de voorsz tijdt van drie weken haer voorsz verklaringe quamen in te brengen/ dan in Muscovien voor de meer-gemelde Heeren Ambassadeurs/ mede eenige quantitept Gzanen/ te willen laten inkoopen: dat in sulcken ghevalle een tweede Courier soude afgaen/ met order aen de selve Heeren Ambassadeurs/ van soo veel meer Gzanen boven de voorsz thien duysent Lasten in te koopen/ als de voorsz Provintien/ ofte eenige van dien souden begeeren.

Wat/ ende hoe van wegen seckere verstandige Kooplieden aen haer Ho: Mog: is geremonstreert/ is te sien uyt het volgende.

KLAER BERICHT,

Hoe, ende op wat wijse groote disordre ende confusie in de Negotie sal geprevenieert, ende deselve merckelijck werden gebenefi cieert, tot groot voordeel van den Staet van't Landt, ende de goede Gemeente van dien.

Discoers, raecken de d'Oosterse Negotie.

TIS buyten alle qu estie, ende niet waerdigh te bewijsen, dat de meeste welvaert deser Landen in de *Koophandel* ofte *Traficque* bestaet: ghelijck het mede niet en kan teghensprooken werden, dat den *Oosterschen* Handel (die dese Landen hebben) een vande principaelste Tacken van de voorsz alghemeene Negotiatie ofte Trafijcque is, ende is het selve soo notoir, dat ick onnoodigh achte het selve in 't breede te deduceeren.

Nu, alle de geene dewelcke met een rijp oordeel den Staet ende gelegentheydt van onsen teghenwoordighen *Oosterschen Handel* wel overleydt: moet, ende sal bekennen, dat het selve nergens nae soo profijtabel voor de Ingesetenen deser Landen is, als sy wel voor desen is gheweest: behalven dat te vreesen staet, dat die van tijt tot tijdt noch slechter sal werden, ende ons t'eenemael ontvallen, by aldien tijdtlijck daerinne niet en werdt voorsien, by alsulcke middelen als hier aengewesen worden.

Want dat dien handel soo goet niet en is als voor desen, dat kan men daer uyt vatten: dat wy nu wel *twee mael meer Koopluyden op Oosten* hebben als voor desen: ende dat de selve seer *onordentelijck* ofte *passieus* om winst te doen, haer penningen derwaerts senden; waer uyt dan ontstaet: dat wy selve de Granen ende andere *Oosterschc* Waren tegen malkanderen ginder *op-jaeghen*, het Landt hier ontblooten van *een derde part* meer penningen als het behoort, ende dat de Gemeente hier te Lande altijdt *diere* Graenen ende andere Waren moet ghebruycken, het welcke dan *twee Poincten* zijn van seer groote consideratie.

Ende om het selve noch levendiger aen te wijsen, sal ick dat met een exempel vertoonen. Wanneer wy dese steygeringe in 't *Oosten* alleen in Granen nalaten, soo soumen een Last Rogge tot *Dantzick* ende *Koningsbergen* ten minsten *vijf en twintigh guldens* beter koop koopen, als tegenwoordigh: ja somwijlen wel *vijftigh gulden*, het welcke dan bedraecht op *veertig duysent* Lasten (hoewel datter jaren zyn geweest datter *seventig duysent* lasten syn gekomen) *thien hondert ende twintigh duysent* gulden, tegens *vijf en twintigh* gulden yeder Last minder ghereeckent, die deur onse eygen faute meer aen comptant alle jaren hier uyt het Landt alleen voor het Graen nae Oosten gesonden worden: hier by nu noch *half* soo veel gestelt in het regard van de andere waren: soo blijckt dat wy jaerlijcks *vijfthien* tonnen gouts onnuttelijck aen comtanten spenderen, ende andere vreemde Natien in de beurs jagen: dat alle *tien* Iaren *hondert vyftigh* tonnen gouts bedraeght, of soomen het tegen *vijftigh* gulden yeder Last minder neemt, wel *drie hondert* tonnen gouts.

Dat desen handel van tijdt tot tijdt noch slechter sal worden, blijckt daer uyt: dat syne Majesteyt van Sweden, gelijck alle de werelt bekent is, een nieuwen Tol tot *Dantsigh ende Coninghsbergben* heeft gheleyt: mitsgaders dat des Stadts oude Tol tot *Dantsick* mede vergroot is, het welcke te samen wel *thien of twaelf* per cento bedraeght, ofte na de beste gissinge, wel *veertien* gulden op elcke last Rogge; dat dan naer de bovengheschreven calculatie Iaerlijcks sal bedragen alleen op de Granen *vijf hondert ende sestigh duysent gulden*, ende op de andere waeren *twee honderd vijf en tachtig duysent gulden*, synde te samen *acht honderd vijf en veertig* gulden, belopende alle *thien* Iaren *vijf en tachtich en een half* tonnen gouts, die nu voortaen boven de voorgaende *hondert en vijftigh* of *drie hondert* tonnen gouts alle *tien* jaren uyt dese Landen in comtante penninghen meer sullen getrocken of versonden worden.

Hier uyt is nu lichtelijck te vatten, dewyle die Gemeente hier te Lande so diere granen uyt Oosten krijgt, dat de Heeren Staten het Gemael so seer niet en moeten beswaeren, als sy anders wel soude konnen doen, soo wanneer dat men uyt Oosten *goede koop* Granen bracht: als mede dat men die van wegen haer dierte na d'een ende ander plaetse niet wederom kan versenden, het welcke anders sonder twijffel soude konnen geschieden, ende alsoo den handel deser Landen vergroot worden, als die goede koop waren, waer deur ock de Convoyen etelijcke *hondert duysent guldens* meer inkomen soude hebben.

Synde dese *diere koop* Granen ock de principaelste oorsaecke dat het ghetal van de *Armen*, deur het geheele Land daghelijcks soo seer vermeerdert, ende dat *vele hantwercken* hier te Landen niet en kunnen ghemaeckt worden, om de dierte van de lijftocht; het welcke twee saecken syn van seer groote consideratie.

Dat het te vreesen staet, dat wy metter tijdt *den heelen Oosterschen handel* quijt sullen raecken, wort aldus aengewesen. Het is buyten allen twijffel, dat die van Oosten in het generael, ende de *Hanse Steeden* in het bysonder, onse Welvaert of Trafijck dapper *benijden*, en datse eyntlijck sullen resolveeren haer vrachten met haer eyghen schepen te versenden, daer die soude moghen ghetrocken worden, ghelijck sy wel eer gedaen hebben, ende wanneer sy dit resolveeren willen, soo en sie ick geenen middel hoe wy dat sullen beletten: als het middel inte gaen dat by my ten fyne als hier boven in het hooft van desen is gheseyt. Wy sien dat by zijne Majesteydt van Sweden (soo veele de Sweetse Waren oft Vruchten aen gaet) alsulcken voet alreede in Sweden is gheraemt, die eerstdaeghs in practyque sal gestelt worden.

Laet ons nu eens sien de schadelijckheyt van dese resolutie in het regart van dese Landen ende derselver onderdanen.

Voor eerst: als de *Hanse Steeden* ons de Oosterse Waren selfs brenghen met haer schepen, so sullen ons de bovengheschreve *veertigh duysent* Lasten Granen dan noch meer kosten *vijfthien gulden* per last, (niet minder sullen sy voor hare vracht reeckenen) *ses hondert duysent* gulden, en op de andere Waren wel ruym ock so veele: dat dan Iaerlijcks sal syn *twaelf tonnen* gouts, boven het gheene hier van geseyt is: ende consequentelijck sal uyt alsulcke resolutie volgen, dat meest alle de Oosterse Handelaers uyt dese Landen naer de *Hanse Steden* sullen vertrecken, omme uyt den handel niet geschopt te werden,

waer

1630. waer by da
de Scheepma
een groote
Spaensche
dat soo na
deren da
Nu, h
men wel
solutie r
gheloov
eensdee
dat wy
particu
sullen
Hie
het Ry
halen
wel d
niet a
tigh d
nen
Gem
moe
luyc
sw
de
de
is
e
c
i
l

Digitized by Google

1630. waer by dan onſen Staet ſoo veele ſal verſwacken, ende de *Scheepmaeckerye* ſal in deſe Landen, daer deur dan oock een grooten krack krijgen: ghelijck mede de Franſche, Spaenſche ende Italiaenſche Handelingen, gelijck men dat ſoo naeckt kan aenwijſen, als de Sonne op den helderen dagh.

Nu, hoe ſchadelijck dit voor 't Landt ſoude zijn, ſal men wel konnen afmeeten, dat de *Hanſe-Steden* deſe Reſolutie nimmermeer ſullen nemen, maer ter contrarie ghelooven datſe 't een of 't ander jaer dat ſullen doen: eenſdeels in 't reguard van haeren haet teghens ons: als dat wy onder ons alſulcke luyden hebben, die (om haer particulier profijts wille) haer ſulcks wel ſelfs in 't hooft ſullen hangen, ende de handt daer mede aenhouden.

Hier by dient mede verhaelt, hoe dat wy jaerlijcks uyt het *Rijck van Denemarcken vijf* tot *ſes duyſent* Laſten Garſt halen, die wy deur onſe onordentlijck opjaginge aldaer wel *dertigh* gulden elck Laſt ſteygeren, het welcke dan niet alleen bedraeght op *ſes duyſent* Laſten *hondert en tachtigh duyſent* guldens 's jaerlijcks, ofte alle jaren *achthien* tonnen Gouts: maer ſulcks is mede de oorſaecke, dat de Gemeente hier te Lande deurgaens ſoo *ſlechter Bieren* moeten drincken, 't welck voor de Soldaten ende arme luyden ſeer qualijck komt.

Om dan deſe Landen van alle de boven-ghenoemde ſwarigheden te ontlaſten ende te bevrijden: midtſgaeders de Negotie deſer Landen, ende de Welvaert van de particuliere Ingeſetenen van dien te vergrooten: Soo is 't gantſch noodig, dat men den *Ooſterſchen* Handel voor een gedeelte, naer ende in *Moſcovien* tranſporteert, ende aldaer *ſtabilieert*, het welcke ſeer bequaemelijck kan ghedaen werden: want uyt *Moſcovien* kan men meeſt alle de Waren halen die men uyt Polen brenght: ja de Muſcoviſche Granen zijn veel bequamer, om in, ende wederom *uyt het Landt te brengen* als de Ooſterſche: dat een ſaeck is van groote conſideratie.

Ende ghenomen dat men voor eerſt de ſaecke maer daer naer dirigeert, dat men 's jaerlijcks daer uyt het Landt alleen *twintigh duyſent* Laſten Granen treckt; ſoo ſal dat ſeeckerlijck dienen, tot het gheene hier boven is geſeydt: want voor deſe *twintigh duyſent* Laſten Granen ſullen hier uyt het Landt niet boven de *thien* tonnen Gouts Capitael naer Muſcovien geſonden werden, waer by dan wel *twintigh* tonnen Gouts ſal verſpaert werden: ſoo ten aenſien dat de ſelve eerſt in koops in Ooſtlandt meer ſullen koſten als de *Dantſickſche*, *Sweedtſche* en *Deenſche* Tollen, die wy moeten betalen: het welcke dan alleen op deſe *twintigh duyſent* Laſten 's jaerlijcks, alle *thien* jaren ſal beloopen *twee hondert* tonnen Gouts, die men ſal verſparen, ja mogelijck wel eens ſoo veel.

Ende wanneer dat wy deſe ſaecke ſoo verre hebben geprepareert, datmen 's jaerlijcks ſoo veel *duyſent* Laſten Graenen uyt Muſcovien krijght: ſoo ſullen de Ooſterſche Koopluyden ſoo onordentelijck op Ooſten niet meer handelen, of de Granen aldaer tegen malkanderen op-jagen: maer ter contrarie, ſy ſullen alle gelijckelijck daer mede, gelijck als aen een generalen bandt gheleydt werden, omme de andere *twee hondert* Laſten Graenen daer niet te laten koopen, als tot een redelijcke prijs, in 't reguard dat haer bekent ſal zijn, tot wat prijs dat die van *Muſcovien* haer Granen konnen geven: waer uyt dan conſequentelijck ontſtaen ſal, dat tot *ſeventigh* of *tachtigh* gulden aldaer de andere *twintigh duyſent* Laſten ſullen inkoopen, beloopende dat daer vooren tot *Dantſich* ende *Coninghsberghen* minder betaelt ſal werden als anders, ten minſten *ſes hondert duyſent* guldens alle jaeren: zijnde in *thien* jaren *t'ſeſtigh* tonnen Gouts: bedraegende deſe *twee* parthye alle *thien* jaeren (die wy deur dit middel ſullen verſparen) *twee hondert t'ſeſtigh* tonnen Gouts, oft wel eens ſoo veele.

Hier en boven ſoo moet de *Scheep-vaert* ende de *Scheepmakerye* deſer Landen, deur dit middel oock vergrooten: want om de genoemde *twintigh duyſent* Laſten Graenen uyt Muſcovien te haelen, ſoo ſullen daer toe van doen zijn *hondert ſeſthien* Schepen: yeder van *hondert twintigh* Laſten groot, ende ter contrarie ſoo men die van *Dantſick ende Coninghsberghen* blijft halen, ſullen daer maer *drie* ofte *vier en dertigh* alſulcke Schepen toe van doen zijn.

Hier en boven ſullen veele nieuwe Handt-wercken hier te Lande ghebracht konnen werden, als de Gemeente goede koop Granen heeft, ende alle de andere Ambachten, die alreede gepractiſeert werden, ſullen extraordinaris deur den goeden koop Granen geſtijft ende geaugmenteert werden; behalven dat den handel vande Granen op andere Landen hier te Lande oock grootelijcx mede ſal vergrooten, die ons nu deur de dierte op veele plaetſen, ende inſonderheyt op Portugael, t' eenemael is ontvallen, daer men wel met *twee* of *drie hondert* Schepen op een jaer is geweeſt. 1630.

De *Hanſe-Steden* ſullen oock, ſoo haeſt als ſy ſien dat wy Graenen ende andere groove Waeren uyt Muſcovien bekomen, nimmermeer durven reſolveeren om hare Waren ſelfs te tranſporteeren, ende dat uyt vreeſe datmen haer hier te Lande in ſulcken cas dan wel 't Land ſoude verbieden, ende met hare Waren laeten ſitten.

Noch ſtaet hierinne te conſidereeren, dat men deur deſen middel het Huys van *Oeſtenrijck* oock dapper ſoude contramineeren, in het reguard dat *Polens* proſperiteyt ſoude komen te ceſſeeren, en de *Moſcoviſche* macht toe te nemen, die een *doodt Vyandt* van dat Huys is, het welck mede niet weynigh en behoort geacht te werden.

Nu, hoe ende op wat wijſe dat men deſen handel voor ſoo vele naer ofte in *Moſcovien* ſal ende behoort te tranſporteeren, dient hier mede in 't korte aengeweſen: het ſelve kan mijns achtens anders met geen fondament gedaen werden, dan deur 't middel van een *Compagnie*, en dat om deſe oorſaecken:

Ten *eerſten*, om dat dit werck met den *Groot-vorſt* ſelfs ende niet met de particuliere, in *Moſcovien* moet begonnen werden, in het reguard dat die met authoriteyt daer toe ordre kan ſtellen, en oock ſal ſtellen: het welcke dan de *Grootvorſt* niet en ſal doen, oft hy ſal willen weten wie hem alſulcke quantiteyt Graenen ſekerlijck en Jaerlijcks ſal afnemen.

Ten *tweeden*, om dit werck te haeſten, en hoe eer hoe beter in 't werck te ſtellen, zynde den noot daer toe ſeer groot, als genoegſaem uyt het geene voorſz is, kan gevat werden. Behalven dat wy in ſoo een dieren tijt blijven, dat den Armen ſeer ſmert, zijnde ter contrarie daer aen niet eens te twijffelen, of den handel ſal anders langſaem derwaerts getranſporteert werden, ſo men dat op de particuliere laet aenkomen.

Ten *derden*, is ſulcks noodich om deur dat middel alle ſteygeringh in de Granen aldaer te Lande te prevenieeren: want anders ſoo ſtaet te duchten dat de particuliere Handelaers de Granen aldaer d' een tegen d' ander van tijdt tot tijdt ſullen op-jagen, gelijckmen dat over al deur de geheele wereldt ſoo heeft geſien: waer deur dan ſoo veel tonnen Gouts Jaerlijcks onnoodich tot het Landt ſal konnen gevoert te werden: gelijck het exempel van Ooſtlant ons leert.

Ten *vierden*, om dat zijne Groot-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt van *Moſcovien* op die voet oock liever dien Handel in zijn Landt wil geſtabileert hebben, dat om verſcheyden redenen diemen daer toe ſoude konnen by brengen.

Ten *vyfden*, om daer deur te prevenieeren, dat niemandt van ons dien Handel naemaels ſal konnen ontſetten, het welcke anders te bevreeſen ſtaet, dat geſchieden ſal met diergelijcke oft ſulcke Contracten, met den *Groot-vorſt* te maecken, of groote quantiteyt Graenen te doen op-koopen, oft andere ſtreecken (hier onnodich te verhalen;) behalven datter alreede blijckelijk is, dat den Coninck van *Sweden* daer nae arbeydt, om alle de *Moſcoviſche* Granen deur de nieuwe, ofte ſyne Landen eerſt in de *Ooſterſche* te brengen; ongetwijffelt daerom: om de ſelve met eenen grooten Tol te beſwaren, oft in tijdt en wylen die alle ſelfs onder hem te ſlaen, ende ten dierſten aen ons te verkoopen.

Ten *ſeſten*, is deſen Handel noodich deur een Compagnie gedreven te werden, om dat den Staet van ons Landt vereyſcht: dat dien Handel nootſaeckelijck by der handt dient genomen te werden, ſelfs alwaer 't dat de Koop-lieden ſoo veel winſt niet en konden doen op de Graenen, oft by dien Handel, als op de Graenen van Ooſten, ofte met een ander Negotie, ende dat in het reguard

Digitized by Google

1630. guard dat daer deur alle *thien* jaren over de *twee honderts en vijftig* tonnen gouts te minder aen contanten uyttet lant ſullen gaen: het welck een ſtuck is daer den Koopman niet op en let, noch en behoeft te letten: maer den Staet van het Landt, ofte de Hooge Overicheyt is ſulcks haer Officie; Van welcke nootſaeckelijckheyt men dan niet en kan verſeeckert zijn, als deur een Compagnie: dewelcke dan tot dien eynde hier te Lande metten eerſten dient opgerecht te werden.

Ten *ſevenden*, dient genoteert dat den handel van *Moſcovien*, op het ſtuck van 't Graen, op den voet als voorſeyt is, met den Muſcoviter ghedreven moet werden: want ſoo ſal wegh genomen werden, dat andere Nabuerighe Princen niet en ſullen konnen prevenieeren deur hare Onderſaten; zynde anders daer aen niet te twijffelen, by aldien dat deſe ordre niet beraemt en werdt, dat deur favorable Brieven of Geſanten van de Coning van *Sweden* of *Denemarcken* te wege ſal gebragt werden by den *Groot-vorſt*, dat dien Handel haer te gheval onder een Compagnie daer te Lande, ende op haer naem ſal gedreven werde: en alſoo ſullen wy uyt dien Handel geſchupt ende naer haer appetydt ende believen getracteert werde, waer van datmen nu *twee* Iaren de proef heeft ghehadt; want zijn Majeſteyt van *Sweeden* heeft in het Iaer *acht en twintigh* Brieven, ende oock een Ambaſſadeur geſonden aen den *Groot-vorſt*, om te hebben *drie* of *vier duyſent* Laſten Graenen voor zijn Staet, (ſoo hy voor gaf:) doch heeft daer mede eenighe van zijn Onderſaten gebenificeert: welcke Granen onſe eygen Burgers van die luyden hebben gekocht, en uyt *Moſcovien* gehaelt, ende hebben op elck Laſt Rogge *tachtigh* gulden profijt aen de Onderſaten van *Sweden* moeten geven; Soo men nu deſen Graenen-handel deur de *Sweedtſche* Onderſaeten ons laet ontrecken: ſoo en ſullen wy daer deur niet alleen in de dierte van Granen blijven ſteecken: maer wy ſullen onnoodigh ende te vergeefs alle jaeren over de *twintigh duyſent* Laſten Graenen aen die van *Sweden* ten minſten *thien* tonnen Gouts in de beurs jagen: dat dan alle jaren *thien tonnen Gouts* maeckt.

Ten *achtſten*, indien dat deſen Handel niet deur 't middel van een Compagnie werdt gedreven: ſoo heeft men 't een of 't ander jaer oock te vreeſen, dat deur den grooten treck, oft onordentlijcke opſteygeringh aldaer in de Granen, dat nootſaeckelijck deur onſe eygen Kooplieden ſal te wege gebracht werden: dat wel een Reſolutie by de *Groot-vorſt* ſal genomen werden, om geen Granen altoos meer uyt ſyn Landt te laten volgen, ende dat in 't reguard, dat deur alſulcken grooten treck, oft onordentlijcke opſteygering aldaer in de Granen, de Gemeente aldaer, oft ſelf in groot gebreck ſoude vervallen, ofte ten minſten in een groote dierte.

Ten *negheniſten*, ja alwaerder maer dit alleen, ſoo is dat reden genoegh om niet anders als deur een Compagnie deſen Handel te dirigeeren; te weten: ſoo haeſt als de Muſcovijtſche Koop-lieden ſien dat de particuliere van deſe Landen conſent ſullen hebben om Granen uyt het Lant te voeren, ſoo ſullen ſy (als zijnde een gierige Natie) eenige *duyſent* Laſten daer ſelfs inkoopen, tegens de komſte van onſe Schepen: ende die dan aen onſe Koop-lieden ſoo dier wederom verkoopen als ſy willen, in het reguard, dat onſe Schepen niet ledigh wederom t' huys ſullen moghen komen; waer deur wy dan wel *tien tonnen* Gouts voor de Granen Iaerlijckx meer ſullen moeten geven als anders: dat dan deur deſe Compagnie belet ſal werden.

Ten *tienden*, ende ten laetſten ſtaet te vreeſen, dewijle tuſſchen zijn Majeſteyt van *Poolen* en *van Sweden* maer een Treves is gemaeckt voor *ſes* Iaren: daer van alreede een Iaer bekans is gheexpireert, dat die van *Polen* ende *Dantſigh* in tijts, te weten: een Iaer of *twee* te voor, eer dien Treves komt t' expireren, reſolveeren ſullen geen Granen meer alroos te laeten volgen, om daer deur ſyn Majeſteyt van *Sweeden* ſchade te doen, tegen deſe Landen hatigh te maecken, ende dienvolgens in tijdts, ofte na dat de nieuwe Oorlogen wederom ſal aengevangen ſijn, na haren wille te diſponeren; ende ingevalle ſo ſulcx by *Polen* ende *Dantſigh* niet en wort gepractiſeert: ſoo is daer niet eens te twijfelen, of *Sweeden* ſal alſdan in plaets van *vijf* ofte *ſes ten hondert*, wel *twintigh* of *vijf en twintig ten hondert* van Tol nemen: wat ſwarigheyt dit dan voor onſen Staet ſal cauſeeren, 't ſy wat datter ghereſolveert wert, *en is met geen penne te beſchrijven.* Welcke ſwarigheden deur deſe Compagnien op *Moſcovien* in tijts ſal voorgekomen weſen ofte werden. 1630.

Niet dat ick wil ſeggen dat men ſoo een Compagnye daer van ſal oprechten, als daer is de *Ooſt* of *Weſt-Indiſche*: neen. Maer ick meen alleen datmen eenige perſoonen voor eenen kleyner tijdt van *vyf* of *ſes* jaren Octroyeert, om alleen op deſe Landen in Graenen *uyt Moſcovien* te Handelen, ende datſe (na dat de Granen hier te Lande ſullen aengekomen zijn) onder de Participanten die ſullen diſtribueeren, ende elck zijn goet laten volgen, om daer mede te doen ſoo elck ſal goet vinden: en ſal deur dat middel alle *ſteygeringh* ende *colluſie* in de Granen werden wegh-genomen: midts dat een yeder na zijn believen ſijn eygen goet ſal beneficieren; ende dat men alle *vijf* of *ſes* jaren yder een ſal vryheyt geven daer in te komen: en is de meyninge datmen met Billetten deur alle de Provintien een yeder ſal waerſchouwen van 't maecken van deſe Compagnie, op dat een yder (ſoo het hem belieft) daerinne mag herideren, welckeordre men oock na 't expireeren van 't *eerſte* Octroy (om de *tweede* Compagnie oft *tweede* inkoop op te rechten) wederom ſal houden.

Om noch een exempel aen te wijſen, tot deſen propooſte dienende, ſal ick ſegghen dat de *Ooſterſche Princen* ende Steden onſen Welvaert in der daet *benyden*, ende bewijſen het ſelve met hare harde Handelingh teghens ons, geduerende den laetſten Oorlog aldaer, die ontrent *drie* Iaeren heeft gheduert, ende voornementlijck des Koninghs van *Sweeden*: te weten, indien tijt als die van *Dantzich* ende *Koninghsbergen* reſolveerden geen Granen meer uyt te laeten. Wat is deur zijn Majeſteyt gedaen? hy deedt alle de Rogge in Lijfland (ende daer hy te gebieden hadde) op-koopen, ende dat voor *vijf en dertigh* Rijcxdaelders 't Laſt, te weten: niet voor hem ſelven, maer om zijn profijt daer mede te doen. Gelijck oock gebleecken is: want de Marſchalck *Valckenburgh* de ſelve Rogghe voor *vyf en tſeventigh* Rijcxdaelders 't Laſt aen onſe Borghers wederom heeft verkocht: ende is alſoo onſe Gemeente met *veertigh* Rijcxdaelders het Laſt beſwaert. Even alſoo hebben die van *Dantſick* ſich gedraegen: Want in die tijt als wy hier groot gebreck hadden van *Salpeter*, ſoo hebben de Staten Generael, ende de Heer Prins van Orangie, ernſtelijcke Brieven daeromme geſchreven, datſe voor onſen Staet ſouden laten volgen, die aldaer *twee* of *drie hondert duyſent ponden* gekocht, ende van onſe Natie voor *twee* Iaren betaelt waren. Men preſenteerden oock Cautie te ſtellen, datſe voor onſen Staet ſouden zijn: Maer 't heeft alles niet moghen helpen. Waer op gevolcht is, dat op die tijt als onſen Staet op het booghſte aen deſe *Salpeter* gelegen was, een goede partye uyt *Ooſt-Indien* is gekomen: doch ſonder dat, wy hadden perijckel gheloopen, by aldien de Vyandt yets groots doen hadde geattenteert. Even alſoo is 't gelegen, dat wy onſe Staet deur de Negotie vaſt moeten maecken met den *Groot-vorſt* van *Muſcovien*, ende inſonderheyt op 't ſtuck van de Graenen, die wy niet en konnen miſſen, om eenſdeels daer deur te ontgaen de ſwarigheydt ende groote *dieren tijdt*, die men ſiet dat ons (Godt betert) daegelijcks toekomen, ende die naer alle apparentie noch grooter ende grooter ſal werden.

Ende ſal deſe Compagnie in effecte niet anders zijn als een bequame ordre, om uyt eenen mondt de Granen in *Moſcovien* in te koopen. Welcke ordre te wenſchen waer, dat in Ooſten mede van aen 't begin ofte over veel jaren gehouden was geweeſt, ofte noch gehouden wiert: want dat ſoude de Onderdaenen van deſe Landen meer als *vijf duyſent tonnen Gouts* zyn waert geweeſt, die ſy nu vreemde Natien in de beurs gejaeght hebben: ghelijck het ſelve (des noodigh zijnde) ſoo klaer kan aengeweſen werden, als de Son op den helderen middagh.

Aldus geadviſeert ende geremonſtreert tot dienſte van deſe Landen, ende de goede Gemeenten van dien, op den *twintighſten* Iuny 1630. *By my J. W. N.*

Voor my ſelven, ende de Compagnie.

Hier

1630. Instructie naer Moscovien.

Hier voor is alreede gheseydt / dat de Heeren Burgh ende Veltdriel waren gedestineert in Ambassade na der Moscouw. Haer wierdt voor Instructie gegeven het naervolgende:

Instructie, naer dewelcke de Heeren Doctor Albert Coenraetsz Burgh, *Raedt ende Schepen der Stadt* Amsterdam, *ende Doctor* Iohan Veltdriel, *Oudt Burgermeester van Doccum, beyde Gedeputeerde van de Provintien van* Hollandt *ende* Vriesland, *Respective in haer Ho: Mog: Vergaederinge, Gesanten van der selver Staten Generael hen sullen hebben te reguleeren in 't Hoff van den Groot-vorst van* Moscovien, *als oock in het reysen derwaerts ende wederkeeren.*

I.

DE Heeren Gesanten sullen hen in aller diligentie gereet maecken, om met den eersten goeden wint ende weder, hunne reyse van hier te nemen, deur de bequaemste wegh naer *Texel*, ende aldaer embarqueeren in de Schepen gedestineert tot Convoy vande Moscovy-vaerders, om met de selve recht deur Zee te zeylen naer *Archangel*.

II.

Tot *Archangel* gearriveert zijnde, sullen de Heeren Gesanten deur hunnen Secretaris, oft een Edelman de wete doen van hunne aenkomste aen den Gouverneur, ende daer naer doen overleveren haeren Brief van addresse: met versoeck dat de selve ghelieve de moeyte te nemen van te besorgen ende te procureeren, volgens d'ordre en ghebruyck van het Landt, dat sy van den Groot-vorst van Muscovien moghen bekomen een vrye opene gheley-Brief voor hunne persoonen, ende hunne byhebbende Bagagie ende gevolgh, om deur de Rijcken ende Landen van de Hooghst-gedachte Keyser vry ende onbekommert te mogen passeeren ende repasseeren, ende dat te Water ende te Lande; oock de saeke daer nae beleyden, is mogelijck, dat sy onthaelt ende ghetracteert werden, als andere Ambassadeurs van de Vrunden van den Hoogst-gedachte Groot-vorst.

III.

Ende sullen de Heeren Gesanten den voorsz gheley-Brief bekomen hebbende, daer op in aller yle verreysen naer den Groot-vorst, ende ontrent het Hoff gekomen zijnde, sullen een Edelman voor uyt schicken om haere aenkomste te denuncieeren: welverstaende soo het niet van noode moghte zijn een gheley-Brief te bekomen, soo sullen de gemelte Heeren Gesanten na weynig verblijf tot *Archangel* hare reys spoedigen.

IV.

In 't Hoff gearriveert zijnde, sullen soo haest doenlijck audientie versoecken, ende daer toe geadmitteert wesende, sijne Keyserlijcke Grootheyd van wegen hare Ho: Mog: nevens de overleveringhe van hunne Credents-Brief van haer Ho: Mog: als oock die van sijn Excellentie doen behoorlijcke complimenten, den selven gevende de Tijtelen hier naer volgende:

Den Doorluchtigsten, Grootmachtighsten Vorst ende Heere *Michailo Theodorowitz*, aller Russen Keyser ende Groot-vorst, selfs Behoeder tot *Volodimir, Moscou* ende *Novogorod*, Keyser tot *Casan, Astravan* ende *Sibirien*, Heere tot *Plescou*, Groot-vorst tot *Smolensko, Tweer, Jugor, Perm, Viatzkou, Bolgarskou*, Heere ende Groot-vorst tot *Novogorod* in de *Nederighe Landen, Tcernisofsky, Rosansky, Rostoofsky, Jaroslaufsky, Beeloosersky, Lyfflantsky, Udorsky, Obdorsky, Kadinsky*, Heere van *Iverslandt, Kartalinsky, Gronsisky*, van den Lande *Cabardinsky*, ende Vorsten 't *Seroasky, Igorsky*, ende noch meer andere Rijcken Heer ende Beschermer: met congratulatie van des selfs persoons lijfs ghesontheydt, ende den goeden Staet van sijne Koninckrijcken ende Landen, ende welvaeren van sijne Onderdaenen: ende de wenschen dat Godt de Heer Almachtigh sijne Rijcken ende Onderdaenen daer by wil behouden, in alle heyl ende voorspoet gedurighlijck bewaren. 1630.

V.

Oock daer benevens sijne Keyserlijcke Majesteyt versoeckeren van hare Ho: Mog: goede intentie ende oprechte affectie, met verklaringe van bereydt te zijn daer in alroos te continueeren.

VI.

Sullen daer nae successivelijck in de selve oft naervolgende audientie, nae de beste gelegentheydt openinghe doen van de principale oorsaecke van dese besendinghe; ende daerinne proponeeren het naervolgende.

VII.

Naer dat de Hooghe ende Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, als van de Furstendommen, Graefschappen, Landtschappen van *Gelderlandt, Zutphen, Hollandt, West-Vrieslandt, Zeelandt, Utrecht, Vrieslandt, Over-Issel, Groeningen, Ommelanden, Drenthe* ende *Westingwoldinger Landt*: midtsgaders van een goede parthye van *Brabandt* ende *Vlaenderen*: besittende mede veele Coninckrijcken ende Landen in *Oost Indien*, als oock verscheyden Fortresse in *Africa* ende *Guinea*, bespeurt hadden sijne Keyserlijcke Majesteyts groot-gunstighe affectie tot den Staet van hare Ho: Mog: deur de liberale vereeringe van *drie duysent* ponden Salpeter; soo hebben de selve goet gevonden hare Gesanten aen sijne Keyserlijcke Majesteyt af te vaerdighen, om den selven geluck te wenschen over de Geboorte van des selfs Soon *'t Zarowitz, Alexis Michailowitz*, ende voor de voornoemde vereeringhe te bedancken; als oock voor de bewesene weldaden aen d' Ingesetenen deser Landen, in 't stuck van de ghemeene Trafijcque ende Commercien, met versceckeringhe van hare goede intentie ende affectie, ende tot demonstratie van dien offereeren de presenten voor sijne Majesteyt geordonneert.

VIII.

Ende sullen wyders versoecken dat sijne Keyserlijcke Majesteyt d' Ingesetenen deser Landen in haren handel wille continueeren, ende deselve geven soodanige vrydommen, als sijne eygene Ingesetenen in 't stuck vanden Handel ende Trafijcq zijn genietende, ofte ten minsten soodanigen als den Hoogst-gedachte Keysers alderbeste Vrunden ende Geallieerde zijn hebbende; ende vorders specialijck aenhouden dat voor de Ingesetenen deser Landen in sijn Keyserlijke Majesteyts Rijcken ende Landen vry ende open ghestelt werden den uytvoer van Salpeter, ende den vryen Kooren-handel, ende daer op groote instantie doen, ende hart aendringen, alsoo het tweede poinct 't principaelste ooghmerck is van dese besendinge.

IX.

Ende daer teghens offereren den uytvoer uyt dese Landen van alle Waren, Munitie van Oorlogh, Kruyt, Waepenen, Musquetten, Canon, daer van den uytvoer alhier, als oock ordinaerlijck in alle Landen ende Rijcken is verboden: met byvoeginge dat den voorsz Cooren-Handel voor sijne Majesteyt niet alleen eerlijck, maer oock hem ende sijne Onderdaenen dienstigh ende profijtelijck sal zijn; ende vorders alle bedenckelijcke redenen, die de wel-ghedachte Heeren Gesanten naer haere gewoonelijcke wijsheydt daer toe sullen weten te passen.

X.

De Heeren Gesanten sullen daer nae aen de Heer Patriarch audientie versoecken, ende neffens d'overleveringe van de Brieven van Credentie van hare Ho: Mo: ende die van sijne Excellentie aen sijne Doorluchtighste Hoogheydt doen de behoorlijcke reverentie ende complimenten; oock offereeren de Presenten voor den selven geordonneert, ende versoecken dat sijne Hoogheyt met sijne interessie ende authoriteyt de voorverhaelde Vryheydt voor d' Ingesetenen deser Landen, en specialijcken den vryen generaelen Koophandel ende uytvoer van Koorn wil helpen bevorderen.

XI.

De Heeren Gesanten sullen by den Cantzelaer Raeden ende Hooghste Officiers van den Hoogh-gedachte

1630. Keyſer, d'intentie van hare Ho: Mog: ten beſten repreſenteeren, ende alle ſiniſtere impreſſien ſoecken wegh te nemen, ende daer tegens in te beelden ende doen begrijpen, dat deur den Cooren-handel de meeſte Trafijcque uyt de Landen van ſijne Majeſteyts bedeckte Vyanden in *Moſcovien* gediverteert ſoude werden, ſulcks dat de Ingeſetenen van den ſelven Vyandt haer Koorn-vruchten van 't Landt tot ſoo hoogen prijs niet en ſouden konnen beneficieeren; ende dienvolghende's jaerlijcks niet krijgen ſoo grooten quantiteyt gelt, waer mede ſy ghe-ſterckt werden om te poghen haer teghens de macht van ſijne Keyſerlijcke Grootheydt te verſetten, 't welck al te mael in ſijne Landen ghediverteert worden: oock daer deur de Landen ſelfs komen in grooter waerdye, die nu veele ongecultiveert blyven leggen; dan ſullen de Heeren Geſanten verdacht zijn, deſe ſaecke als concerneerende een Prince ten opſichte van deſen Staet Neutraal in hare publijcke Propoſitie niet aen te roeren, nochte oock by memorie ofte anderſints by gheſchrifte over te geven.

XII.

Ingevalle buyten verhoopen den vryen Koorn-handel niet en worde geconſenteert, ſullen ten minſten aenhouden om permiſſie van eenige duyſent laſten van alle ſpecien van Greynen.

XIII.

Ende ingevalle beyde verſoecken, noopende het uytvoeren van 't Koorn in 't generael, of *ad tertam quantitatem*, of het eene van dien gedifficulteert mogte werden, ſullen naerſtelijck onderſtaen, waer op de redenen van difficulteyt ſouden mogen beruſten, ende als dan arbeyden om deſelve met alle mogelijcke debvoiren en goede Officien wegh te nemen: ende ſoo den vryen Koornhandel werdt geconſenteert, ſoo ſullen haer Ho: Mog: continueelijck een Agent ofte Conſul van wegen deſen Staet aen 't Hoff van de Hooghſt-gedachte Groot-vorſt houden, om aldaer op alle gelegentheydt goede acht te ſlaen, ende te beſorgen dat de Granen uyt *Moſcovien* vervoert wordende, recht door naer deſe Landen werden getranſporteert, ſonder in andere Landen bevoorens gediverteert te werden: ende ſal oock in deſe Landen daer op alſulcke ordre geſtelt werden, als men na gelegentheyt van ſaecken ſal bevinden te behooren: met dien verſtaende nochtans dat egeen Koopluyden ſullen vermogen te varen om Granen, ſonder daer toe te hebben ſpeciale Brieven van haere Ho: Mog: ten eynde dat de Groot-vorſt des te beter bewogen magh blijven den uytvoer van Granen te continueeren.

XIV.

De Heeren Geſanten ſullen alle moghelijcke debvoiren doen aen den Groot-vorſt van *Moſcovien*, ende elders van nooden zijnde, dat het Lijn ende Hennipſaet (toekomende *Daniel Bernart*, *Gommert Spranger*, ende *George Clenck*, ende alle andere Koopluyden deſer Landen in de *Moſcou* aengheſlaghen) werde gerelaxeert, ende geconſenteert om herwaerts getranſporteert te werden: gelijck het ſelve bevoorens van tijdt tot tijdt geoorloft is geweeſt; ende ingevalle dat het voorſz Saet voor d'aenkomſte van de Heeren Geſanten moghte zijn verkocht, ende het provenu van dien bekeert in de Schatten van ſijne Majeſteyt, dat deſelve penningen de voorſz Koopluyden moghten werden gereſtitueert.

XV.

De Heeren Geſanten ſullen by occaſie verthoonen hoe lange jaren deſe Landen met groote Macht te Water ende te Lande bevochten zijn geweeſt, ende de notabelſte ſucceſſen ſoo te Water als te Lande, ende principalijcken de Victorie van de Spaenſche Silver-Vloot, de groote Belegeringhe van 's *Hertogenboſch*, den inval en vertreck des Vyants uyt de Landt-palen van deſen Staet, excuſeerende daer op het retardement van deſe Legatie. Item, de groote ende in alle hoecken van de Werelt geextendeerde Navigatie, Handelinghe ende Trafijcque, de Alliantie met de Nabuerighe Coningen ende Potentaten, ende veele Coningen in de Indien, ende particulierlijck wat Forten deſen Staet aldaer te Lande is hebbende: oock wat Vlooten ende Equipagie dat aen de ende ſoo van wegen deſen Staet, als van wegen de Ooſt-Indiſche, Weſt-Indiſche, ende Noortſche Compagnie worden ter Zee gebraght; ende vorders dat deſen Staet haeren Orateur *Hage* continueelijck is houdende aen de Porta van den grooten Heer tot *Conſtantinopelen*. 1630.

XVI.

Ingevalle aldaer aen 't Hoff ſouden moghen weſen de Ambaſſadeurs ofte Reſidenten van de Coninghen van *Vranckrijck*, *Groot-Brittangien*, ende *Sweden*, ofte eene van dien, ſullen daer mede houden goede vrundtſchap, ſonder nochtans aen de ſelve yetwes van hunne laſt te openbaren, of deſelve tot bevorderinge van dien t'employeeren, oock in het reguard van deſelve, als oock van alle andere letten op den rangh haer Ho: Mog: competeerende.

XVII.

De Heeren Geſanten ſullen oock letten of 'er gheen andere occurrentien ſich en preſenteeren om den Lande dienſt te mogen doen, die haer E. ſullen weten waer te nemen.

XVIII.

Sullen van tijt tot tijdt oock met expreſſe Poſten (is't noot) van 't ſucces van hunne beſoignes hare Ho: Mog: adverteeren.

XIX.

De beſoignes by ſucces of anderſints afgehandelt, ſullen de voornoemde Heeren Geſanten hunne wederkomſte herwaerts te water ſpoedigen met de beſte en ſekerſte gelegentheyt, mitſgaders de meeſte meſnage van 't Landt.

XX.

De Heeren Geſanten weder ghekeert zijnde, ſullen particulier rapport doen van alle haer wedervaren, ende daer van ſchriftelijck verbael overleveren.

XXI.

De Heeren Geſanten ſullen achtervolghen en hun reguleeren volgens deſe Inſtructie, ſonder buyten de ſelve voor eenige van de Vereenigde Nederlandſche Provintien, Stadt, ofte Leden van dien, ofte particuliere perſoonen yets particuliers het ſtuck de Commercie, Trafijcque, Navigatie, ofte anderſints aengaende, met den Hoogſtgedachte Keyſer oft yemant anders te tracteren, maer hun altijts houden en continueren in terminis van de Generaliteyt; 't welck de voornoemde Geſanten aengenomen en belooft hebben, met aenvaerdinge van deſe hare Inſtructie.

Aldus gedaen ende gearreſteert ter Vergaderinge van de Hoog-gemelte Heeren Staten Generael in's *Graven-Hage* op den *vierden* Iuny *ſeſtien hondert dertigh*.

Onderſtont

S. van Beaumont.

Noch lager ſtont ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, Ende was

Geteeckent *Cornelis Maſch.*

1630. Geor
lupdu
den
hon
(To
ban
pdu
he
itc
ba
m
T
b

Op zijn den elfden Julp in Teſſel geembarqueert/in het Oorlogh Schip van den Capitein Cats, die benevens noch twee andere Oorlogh-Schepen tot Convoy van de Ambaſſadeurs ende Moſcovy-vaerders waeren gedeſtineert. Den twaelfden Auguſty paſſeerden den Noort-Caep, op de hooghte van een en tſeventigh Graden. Den achtienden quamen in de Witte Zee; ende den een en twintighſten voor de Podemsky, ofte Riviere van Archangel. Op ſchickten haer Secretaris en Capitein aen den Gouverneur/ om hem van haer aenkomſt te verwittigen/ ende om in onthaelinge ende Logement getracteert te worden/ als de Ambaſſadeurs die van andere Potentaten in deſe Poorte te vooren geariveert waren.

Den vier en twintighſten zijn die afgeſondene wederom gekomen/ rapporterende dat den Gouverneur (volgens den laſt van zijne Majeſteyt) op alles order ſoude ſtellen/ ende haer Ho: Mog: Geſanten met gelijcke reſpect doen ontfanghen/ als yemandt anders voor deſen gedaen was: alleen hadden eenige difficulteyt gemaeckt over haer Logement/ het welck ſy geaſſigneert hadden in een ſeer onbequaem duyſ Kuſſe-huys/ maer na eenige debatten conſenteerde te moghen weſen in het Hoff van

George

Digitized by Google

1630. George Everard Cleno, en de weduwe Vogelaers Kooplupden tot Amsterdam.

Den vyf en twintichsten Augusty quaemen weeghen den Gouverneur haer aen boort begroeten ende bewillekomen een Rus Capiteyn Ivan Volodimowits, ende den Colck Hans Duycker, versoeckende een pertinente wijste van haer gewolck te hebben/ dewelcke hun dateliick met yders qualitept wiert behandicht. Dien selven avondt heeft den Gouverneur noch aen boort gesonden een Rus lichter Schip/ daer mede sy een groot gedeelte van hare bagagie na Archangel lieten brenghen/ gingen oock de meeste van haer ghevolgh in het Schip van Capiteyn Troncquoys over/ het welck bequaem was om de Rebiere op te seylen.

Den ses en twintighsten syn sy in de Sloup van Capiteyn Cats ende noch een Russe schuytjen oock inwaert aengevaren/ komende tegen den avont in het schip van Troncquoys, die om haer in te wachten ontrent drie mijlen van Archangel gheset hadde: de voornoemde Capiteyn ende Colck synde somen onderganck by haer gekomen/ adviseerde alles tot haren ontfanck gereet te wesen.

Den seven en twintighsten des morgens is aen haer boort ghekomen een Dosneck ofte Rus Boeyer, op hebbende vier en twintigh Soldaeten ende vier en twintigh Matroosen/ gedestineert om haer met het gheselck van de Ambassade aen Landt te brenghen: waer in sy ontrent een half mijl van Archangel overghetreden synde/ wierden gheroept langs ent door de Koopbaerdye schepen/ die ontrent hondert van haer Ho Mog: Ingheseetenen ende eenige Engelsche/ betuyghde gheliickelijck hare gratulatie met af wapen van Waggen ende wimpels/ oock met het af schieten van haer Kanon; gelijck oock haer de Nederlantsche Kooplupden door eenighe uyt haer midden deden verwillekomen/ ende aen de opganck van het Hof van Cleme wierden aldaer in de name van synne Majestept ontfanghen/ door Pheodor Pheoderowits Drosdoskoy, Colonel van het Garnisoen/ ende den Colck Elisens Angelar; hy verhaelde in 't eerst gelijk gemeenlijck in hare publijcke aenspraake geschiet/ de titulen van synne Majestept; vragende naer hare naemen en gesontheyt/ oock aenseggende synne Majesteyts oorsake te syn dat men haer van spijs ende dranck ghedurende haer verblijf soude versien: sy hebben hem daer op behoorlijcker wijse wegen synne officie bedanckt/ ende syn alsoo door het Garnisoen/ het welck aen wedersyden van de burgh daer over sy passeerden in volle Wapenen gerangeert stont/ in haer Logement gebracht. Sedert desen dach syn sy altijdt door des Groot-vorsts Officieren van Spijs ende Dranck versien ghewordeen/ meer als genoegh in quantiteyt; maer door de quaet aerdicheyt ofte eygen baetsoeckinge vande bestelders/ meesten deel seer arch in qualitept/ waer over hoe wel sy dickwils misnoegen toonde/ als wetende sulcks teghen de liberale intentie van synne Majestept te geschieden/ hebben evenwel seer selde eenige verbeteringe daer over ontfangen.

Den acht en twintighsten ende oock de volgende dach quamen haer eenighe Gedeputeerde uyt de Nederlantsche Natie verwillekomen/ met verklaringhe dat sy al lange met groot verlangen eenighe Ambassadeurs van wegen haer Ho: Mog: verwacht hadden/ also sy hoopten veele bezwaernisse van Tollen als andersints/ met dewelcke sy teghen de intentie van synne Majestept door synne Gouverneuren ende Tollenaren in haeren handel bezwaert wierden/ door der selver bemiddelinge af gheschaft soude worden/ sonder haer daer van in Moscouw particuliere verklaringe te doen. Sy beloofden hen nae vermogen te willen assisteeren in alle billicke redelijcke saecken/ als synde gheseonden om het welvaeren van de Nederlanders in alles te bevorderen; lieten haer oock deur hen informeeren op de gelegenthept van het Rijck/ kregen nu ende dan daer van eenige openinghe/ en verstonden uyt hen gesamentlijck/ dat de beste wech om tot goede besoignen te geraken veelheyt ende aensienlijckheyt van presenten was; dat oock synne Majestept volgens synne gewoonte niet en souden laten haer Ho: Mo: daer en teghens wederom te recognosseren: soo dat sy oordeelden sulcks buyten schade van het Landt te kunnen gheschieden/ ende andersints een kleynachtinge in de besendinge soude veroorsaecken; lieten haer derhalven door desen ende diergelijcke persuasien beraeden om de mede ghenome presenten met noch vier stucken gheschuts/ boven eenige fraycheden die sy uyt haer particulier daer souden by voegen/ te augmenteeren. 1630.

Den sevenden Septembris hebben sy (op de klachten van de ghemeene Schippers/ waer by sy vertoonde dat men haer als nu niet wilde toelaten/ de gewoonlijcke vryheyt om per yder hooft van het Scheeps volck anderhalf set ford Rogghe te moghen koopen ende uyt voeren/) aen den Gouverneur gheschreven die op hare interceffie den selven contentement ghegeven heeft; ende alsoo sy op haer vertreck stonden/ hebben volghens de maniere alhier in den name van haer Ho: Mog: den Gouverneur/ als oock den Cantselaer met eenige andere/ die haer behulpsaem hadden gheweest/ een ghedachteniſſe door haren Hofmeester ende Secretaris toe gesonden.

Den achtsten syn sy ende het gantsche ghevolck als oock de bagagie met vyf Dosnecken/ ende de voorsz Pestaven ende Colck van Archangel vertrocken/ voorsz ende wederom in het door passeeren vande aenwesende Scheepen met het afwaepen van hare vlagghen ende de wimpelen/ als mede met afschieten van haer Kanon bereert.

Den thienden quaemen sy ontrent den middagh te Colmogro, een Stadt gelegen op de Rivière Duina, ontrent twaelf mijlen van Archangel, alwaer haer de Kooplupden des Winters retireeren: bleven hier de gheheelen dagh legghen/ om een bequaeme Mast in haere Dosneck te setten/ het welck eerst tegen den avont klaer was: soo dat sy den elfden daer aen eerst vertrocken/ de Duina op-varende.

Den sestienden waren sy tot Osinua van Colmogro, zijnde ontrent . . . mijlen/ ende was de eerste Jamma ofte Post-plaetse, alwaer het Russe Boots-volck (die de Booten optrocken) verandert wierden; tegen den middagh zijn sy weder van dese plaetse vertrocken/ quaemen den negentienden tot Iagris de tweede Iamme ofte Post-plaetse: scheyden hier wederom den twintighsten van daen/ ende zijn den drie en twintigsten tot Oustiuga, een oude vermaerde Koopstad/ gelegen op de Souchana, daer de principaele Handelinghe van Pelteryen in de Maenden van September ende October gedaen werd: als wanneer de Russe Kooplupden uyt Sibirien ende Permien aldaer die gewoon zijn af te brengen. Ontrent een vierendeel mijls beneden dese Stadt/ begint de Rivière Duina, de welcke haeren oorsprouck neemt uyt het samen vloeyen van de groote Rivieren Iuga ende Souchana. Den Gouverneur ende Diaeck, ofte Cantzelaer alhier/ vereerden haer boden het geene sy van des Groot-vorsten wegen moesten bestellen/ met spijs ende dranck van haer eygen Tafel.

Den vijf en twintigsten zijn wederom langs de Souchana opghevaeren/ maer hebben alhier hare Masten moeten af-houwen/ vermits men op dese Rivière (wegen hare drooghte ende steenighe gronden) geen Zeylen gebruycken/ noch oock des nachts voort repsen kan.

Den sevenden October zijn sy door de Stadt Totma gearriveert/ leggende ontrent . . . . . mijlen van Oustiuga: wiens Neeringe principael bestaet in Brandewijn/ Brandewijn ende Hout-teeten. Den Gouverneur (wesende een Lijflander en Ongedoopte) deden haer vereeringe van spijs ende dranck: ende besorghde seer neerstelijck/ het gheen haer tot de Reys mocht noodigh wesen: daeromme sy hem oock Vereeringhe lieten doen.

Den achtsten zijn van daer vertrocken/ ende quamen den elfden te Souska, een klepn Stedeken/ en een Iamma, alwaer van Boots-volck verandert hebbende/ zijn sy den dertienden tot Volgoda aengelandt/ alwaer sy zijn ontfanghen op deselve maniere/ als tot Archangel was geschiet/ ende wierden gelogeert inde Voor-straet/ ten Hupse van Heyndrick Bock, Lijflander ende Vader van haren Colck. Dese Stadt is een van de notabelste Koop-steden van Ruslandt, ghelegen aen de Souchana,

1630. ende moet men van daer naer Moscou te Lande gaen: soo dat sy van dey veertienden tot den seventienden besigh waren/ om hare mede-genomen Presenten en Bagagie te lossen.

Den achtienden liet den Gouverneur weten/ dat hy wilde haer Waegens en Paerden bestellen/ om de voorgenomen Reyse naer Moscou te voorderen: waer op hy haer deed antwoorden/ niet mogelijck te wesen met soo veel Bagagie ende Volck de af-gaende Somer wegh te ghebruycken/ maer af te moeten wachten de Winterwegh/ die alle daeghs goet soude wesen: souden haer ondertusschen dagelijcks van spijs ende dranck versien; dese excuse verstonden daer na ghebruyckt te zijn/ door dien noch geen ordre ofte consent van de Keyser was gekomen tot oplatinge.

Den tienden Novembris is tot Volgoda by haer gekomen Tomilo Andre Awitz Cotsloroof, Dwaremin ofte Hoff-Joncher: verklarende dat hy by sijne Majestept ende den Patriarch (wiens Tijtelen hy in het gheheel verhaelde) uyt der Moscou afgesonden was/ om na hare gesontheydt te vraghen/ ende met een ordre hadde mede gebracht/ om voort op te mogen komen: dat sijne Majestept ende de Patriarch hare komste ten hooghste was aengenaem/ ende in genade sijne klare oogen souden sien. Sy hebben hem daer over bedanckt/ ende sijne Majestept den Patriarch/ ende den Jonghen Prince alle gelück toegewenscht: ende dat haer Ho: Mog: ten hooghsten aenghenaem soude wesen/ indien hare goede intentie met die van sijne Majestept moghte over een komen.

Den achtsenden heeft haer den Gouverneur laeten weten/ alles tot haer vertreck gereedt te wesen: hebben hem geantwoordt de eerste uure haer de beste te wesen: dat hy maer wilde de Sleden in haer Hoff senden/ gelijck hy den volghenden dagh gedaen heeft: waren als doen besigh tot den drie en twintighsten, om de Goederen op te laden/ als wanneer sy den eenen Præstaef Ivan Wolodimowits, met de zware Bagie: als Stucken en Wapenen voor uyt stuerden/ met last haer tot Iereslaef te wachten.

Den vier en twintigsten dede sy den Gouverneur en Diaeck, met een gedachtenisse vereeren door den Hoffmeester ende Secretaris/ ende zijn den vijf en twintigsten met . . . Sleden vertrocken/ wordende ontrent drie mijlen door de Lijflandtsche ende Nederlandtsche Kooplupden uptgelepdt/ ende waren de Soldaten van 't Guarnisoen met hare Wapenen gerangeert aen beyde de zijde van de wegh.

Sijn alsoo den acht en twintighsten aen de Rivière Volga gekomen in het Dorp Ivan Sitmack, leggende teghen over Iereslaef de Volga: wordt de grootste Rebiere geacht van gantsch Ruslandt, waer langhs groote Negotie gedreven wordt naer het Coninckrijck van Casan, Astravan ende Persien: is seer Visch-rijck/ ende bequaem om groote Booten te ghebruycken/ was nu al eenige daegen bevooren geweest/ ende haer zware Bagagie daer over gepassert: sy moesten in dit Dorp soo langh blijven/ tot dat den Gouverneur van onse komste was verwittight/ die haer door twee van sijne Officieren liet bewillekomen/ ende in de Stadt opvoeren/ alwaer oock het Guarnisoen in Waepenen stont/ met groote toeloop van menschen; Haer wierdt toegelaten dat sy het Logement moghten nemen ten huyse van Bouckholsche, wesende een Lijflandtsche Weduwe.

Den laetsten November sonden sy den Capitepn Ivan Volodimorwits, met de zware Bagagie wederom voor af/ met last om haer te Troitse (twaelf mijlen van Moscou) in te wachten. Lieten voorts den vierden December aen den Gouverneur ende Diaeck de ghewoonlijcke Presenten brengen/ ende zijn den selben dach van daer vertrocken.

Den sesten quamen in het Stedeken Iereslaef, alwaer verandert hebbende van Sleden/ zijn sy den sevenden weder vertrocken/ quamen des nachts te Troitza, een seer vermaert ende machtigh Klooster/ het welck (soo ghesepdt wordt) wel een derden deel van het Russe-Landt soude besitten: is seer sterck ende kostelijck op de Russe wijse van Steen ghebouwt: hier in zijn ordinaris drie hondert Munnicken/ behalven hare Knechts/ Arbeyders en Soldaten/ die veel meerder in getale zijn. 1630.

Den achtsten Logeerden sy des avonds te Bratesina, een Dorp gelegen ses mijlen van Moscou. Alhier wierden hare Præstaven ende Tolck by expresse geadviseert: dat sy des anderen daeghs niet verder en souden reysen als vijf mijl/ ende aldaer verwachten de ordre om voort te trecken; hebben alsoo den tienden tot Rossokini, in een Dorp aen de Rivière Iausa, een mijl van Moscou, moeten blijven: alwaer den elfden 's morgens een Expresse is ghekomen: met last/ dat sy dadelijck souden voort-trecken: zijn daerom dadelijck met hare Sleden voort gereeden. Onderwegen ontmoeten haer meenigte van Posten/ om aen de Groot-vorsten/ Commissarisen te adviseeren/ hoe verre sy ghekomen waren: wesende ontrent een derden deel mijls van der Moscouw, is haer een Stalmeester ontmoet/ die haer uyt den naem van sijne Majestept presenteerde twee kromme Keysers Sleden/ ende seven en twintigh Argamacken, ofte Persiaensche Paerden voor het ghevoigh/ sijn alsoo in de selve Sleden ober gaen; sagen veel hondert menschen te Paerde/ op het cierlijckste naer haere maniere toeghemaeckt: wesende Kneesen, Bojaren, ende andere personen van qualitept/ die (volghens de ordre van sijne Majestept) hare inhalinghe assisteerde. Een wepnigh voort-rijdende/ is een Keysers Tolck (met naemen Michael Rositi) aen hare Sleden gekomen: versoeckende/ sy wilden uyt treden/ om het Keyserlijcke Woordt uyt sijne groote Commissarisen (die voor handen waren) te verstaen. Sy hebben geantwoordt: daer toe ghereet te wesen soo haest de Commissarisen (die last hadden haer te verwillekomen) uptgetreden souden zijn; het welck hy rapporteerende/ zijn daer ober verscheyden Contestatie geballen/ ende eyndelijck geaccordeert sulcx gelijck te doen/ gelijck gheschiede: zijn alsoo by den anderen gekomen. De Commissarisen waeren ghekleet met Goude Laechense Rocken/ ende hadden Mutsen van zwarte Vossen op haer Hoofden/ gaven haer in het eerste pder de handt/ en daer op dadelijck heeft de Oudtste/ met naemen Ivan Gregoriwits Shiamadanof, een Dwarenin ende ghewesen Gouverneur van Vericaturia in Sibirien, sijne aenspraecke by Vertolckinghe van de voornoemde Michael Rositi, op volgende wijse ende met ongedeckten hoofde/ gelijck sy mede/ begonnen.

GOdt in de Heylige Drievuldigheyd, loven wy van Godes Genade, de Groot-mogenste Doorluchtigste Heer, Groot-vorst ende *Michael Pheodorowits*, aller Russen selfs Erholder, van *Volodimir*, van *Moscou*, ende van *Novogorod*, Keyser tot *Casan*, Keyser tot *Affrakan*, Keyser tot *Sibirien*, Heere tot *Pleskouw*, Groot-vorst tot *Smolenske*, van *Tweer*, van *Jugor*, van *Perin*, van *Viatka*, van *Bulgarien*, ende van andere meer; Heere en Groot-vorst van *Novogord* in de nederighe Landen, van *Zaugof*, van *Resan*, van *Rostoof*, van *Jeroslaef*, van *Beleosera*, van *Lijflandt*, van *Udor*, van *Obdor*, van *Condinien*, ende van de gantsche *Seversche* Gewesten; een Gebieder ende Heer van het *Iverssche* Lant der *Carthalinsche* ende *Grusinsche Zar*: midtsgaders der *Cabardinsche* Landen, der *Circassen*, ende *Igorsche* Vorst: als mede veeler andere Heerschappyen, een Heerscher ende Beschermer.

Ende sijne Majesteyts Heer Vader, de Groote Heer, de Heylighste Patriarch *Philareth Nikititsch* van *Mesceuw*, ende aller Russen.

Hebben my *Ivan Pheodorowits Shiamadanof*, ende *Ivan Gregoriwits Perenosos* Cantzelaer van des Keysers inkomen gheordonneert tot uwe Præstaven ofte Opwachters; ende voorts belast u *Albert* ende *Johan*, groote Ambassadeurs van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael, ende den grooten Prins *Hendrick*: te vragen naer haeres *Lijfs gesontheyt*, ende of ghy in sijne Majesteyts Landen geluckelijck hebbe gereyst.

Terstont daer op heeft Ivan Gregoriwits Perenosos de voorverhaelde Tijtulen mede ghereciteert/ haer verwillekomende met hoge woorden/ ende haer van weghen sijne Majestept aenghesepdt: dat sy (gedurende haer

1630. haer verblijf) met spijs ende dranck souden begenadigt werden. Hier op hebben sy geantwoort: dat sy waren af-gheſonden by de Hooghe ende Mogende Heeren de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden: Staten van de Vorſtendommen/ Graefſchappen/ ende Landen van Gelderlandt, Zutphen, Hollandt, Weſt-Vrieſlandt, Zeelandt, Uytrecht, Vrieſlandt, Over-Yſſel, Groeningen, Ommelanden, Drenthe, Wedde ende Weſting-woldingerlandt, van een groot gedeelte van het Hartochdom van Brabant, ende van het Graefſchap Vlaenderen, Beſchermers van veele haerder Nabuyren/ Landtſchappen/ ende Beſitters van veele Geweſten/ ende Koninckrijcken in Ooſt en Weſt-Indien: als mede op de Kuſte van Africa.

Ende de Doorluchtigen Hoog-geboore Vorſt Frederick Hendrick, by der Gratie Godts/ Prince van Orangien, Graeve van Naſſou, Catzenelleboghen, Vianden, Dieſt, Meurs, Bueren, Leerdam, en van meer andere: Marquis van der Veere ende Vliſſingen, Heere ende Baron van Breda, van de Stadt Grave ende van het Landt van Kuyck, Dieſt, Grimbergen, Heerenſtal, Cranendonck, Warneſton, Arlay, Noſeroy, Santvliet, Doesburgh, Polanen, Willemſtadt, Nierveart, Yſelſteyn, St. Maertens-dyck, Geertruydenbergh, Chaſteau-Renard, van de Hooge en Lage Swaluwe, Naeltwijck, en meer andere; Erf-burgh-Graef van Antwerpen ende Beſançon, Erf-Maerſchalck van Hollandt, Ridder van de seer Hooghe ende Oude Orde van de Iartiere. Gouverneur van Gelderlandt, Zutphen, Hollandt, Weſt-Vrieſlandt, Zeelandt, Uytrecht ende Over-Yſſel; Capiteyn ende Admirael Generael der Vereenighde Nederlanden/ om syne Majeſtept groote ende goede saecken voort te brengen: ſtrecklende tot naerder Alliantie ende Vruntſchap tuſſchen soo machtige Potentaten: dat sy voor haere perſoonen gheſont/ ende by de gunſt van syne Majeſtept in syne Rijcken voorſpoedelijck waren gherepſt/ ende wel gheſtracteert gheweeſt: verhoopende het ſelve in haer reguard ſoude continueeren/ en hare beſendinge syne Majeſtept aengenaem te ſullen weſen. Deduterende het ſelve wat breeder/ heeft de eerſte Prelaet haer voor den Colck doen aenſeggen: naer dien de Tytulen van beyde de Potentaten waren verhaelt/ ende de pointen van Officie waren voldaen/ sy wilden van verder ſpreecken ophouden/ ende haer inde Sleede begeven: gelijck sy oock datelijck deden/ syn alſoo dper in een Sleede ghegaen/ gelijck oock de Prelaten deden: syn alſoo in het midden van de ſelve in de Stadt opgevoert. De voornoemde Heeren ende hare Suyte rontsom haer mede rijdende/ met een ongelooffelijcke toeloop van menſchen/ daer mede de Weghen ende Straten beſaept waeren: in de Stadt komende/ bevonden dat de Straten aen weder-ſyden beſet waeren met het Guarniſoen in haere volle Wapenen: sy wierden gheleyt voor by 't Caſteel/ daer de Keyſer reſideert/ het welck men oordeelde voor een ſingulier faveur het ſelve te moghen ſien/ voorende aleer men ter audientie gheadmitteert wierdt/ ende syn alſoo gebracht in het Perſiaenſche Hof/ daer ordinaris de Ambaſſadeurs van Gekroonde Hoofden het Logement gegeven wierdt: deſe plaetſe is ruym ende groot/ verſien met verſchepden Houte ghemacken/ maer ſonder eenig Huys-raet: Als alleen Houte Tafelen, Banckken en Kacchel-Ovens; De Prelaeten naemen datelijck haer af-ſchept/ ende quamen des naermiddachs weder alleen/ ſeggende: dat hare komſte syne Majeſtept ende den Heyligben Patriarch aenghenaem was/ ende dat sy haer van alles ſouden verſorgen.

Den twaelfden syn de voornoemde Prelaeten/ met hare bygevoeghde Colcken Elias Angelaer, ende Eleſias Meyer haer komen begroeten/ vernemende (gheljck meeſt alle de tydt van haer verblijf hunne bootſchap alleen was) naer hare gheſonthept/ ende of sy wel gerust hadden: sy hebben als dan voor deſelve aen syne Majeſtept doen verſoecken/ dat Carel de Molin, Fabian Neyſer, ende Hendrick van Ringen, Nederlantſche Koopluyden toeghelaten moghten worden/ om dageljcks by haer te komen: moſten haer ende de hare voor der ſelver behulp van Bonte Kleederen/ ende andere noodtwendigheden verſien/ hoewel ſulcx principael geſchieden/ om voor henlieden (die te Hoof by verſchepden Grooten credijt hadden) te verneemen naer de Hooffſche ghelegenthept/ daer van sy haer soo nu en als dan onderrecht deden. Den derthienden braghten haer de Prelaten het ſelve conſent/ ende braeghden haer naer de publijcke Brieven ende de Lijſte van de Preſenten. Daer op sy ſepden: Brieven van haer Ho: Mog: ende syne Vorſtelijcke Genade de Prince van Orangien te hebben/ aen syne Majeſtept ende de Heylige Patriarch: voor wien/ als oock voor de Jonghe Prince sy Preſenten mede broghten; doch moeſten eerſt geopent worden/ om na de gelegenthept van dien te ſien/ eer sy hun de Lijſt konden behandigen.

Den veertienden, vyftienden ende ſeſthienden, syn voorgebracht met Diſputen/ om de Lijſt van de Preſenten te hebben/ waer in sy difficulteerden voor ende aleer haer bericht ghedaen was/ of den Patriarch (aen dewelcke sy meede Brieven hadden) in de audientie ſoude weſen: waer van sy haer ten laetſten verſeeckerende/ hebben sy hun de Lijſte van de Preſenten in de volgende maniere ter hande geſtelt. 1630.

Lijſte van de Preſenten die weeghen de Ho: Mog: Heeren, de Heeren Staten Generael ſullen werden vereert.

Een wapen voor een Piecktenier met het ſpits ofte Peer tot de pieck.
Noch een Piekeniers Wapen.
Twee paer ſchoone piſtolen.
Een Curas ofte Curaſſiers Wapen.
Een ſchoot-vrye Curas.
Twee ſchoone Carabijn Roers.
Een ſchoone gheborduyrde Saedel met Toom en voor ende achter ſtuck/ volghens de maniere van haer Landt.
Hondert en tſeventigh ſchoot vrye ruſtinghen voor Harquebuſiers.
Twee metale ſtucken ſchietende ſes pont pfers.
Twee Metale ſtucken/ ſchietende acht pont pfers.
Twee metale ſtucken ſchietende vier en twintigh pont pfers.
Twee metale ſtucken ſchietende twaelf pont pfers/ waer af het eene leght op een affuyt en voorwaghen volgens de maniere van haer Lant.
Tot pder ſtuck hondert Kogels.

Preſenten ghedeſtineert voor den Ionghen Prince van Ruſlant.

Een groote vergulde kop.
Een ſchoone groote goude ketten.

Preſenten ghedeſtineert voor den Heyligſten Patriarch van Ruſlandt.

Twee groote vergulde kannen.
Een ſchoone ende groote ſilvere lamp.
Een seer ſchoon ende lanck Indiſch tapijt.

Preſenten die de Edele Heeren Ambaſſadeurs aen ſijne Majeſteyt uyt haren eygen naem ſullen vereeren.

Een Criſtalijne kop.
Een Criſtalijne Schale.
Een groote ende ſchoone Spieghel met peerlen gheborduyrt.

Preſenten die de Edele Heeren Ambaſſadeurs uyt haeren eyghen naem aen den Ionghen Prince van Ruſlandt ſullen preſenteren.

Een ſtuck root Damaſt.

1630. Een Cristalijne Schale /
Een gouden Keten.

Presenten die de Ed: Heeren Ambassadeurs uyt haere eyghen naem aen de Patriarch van Ruslant presenteeren sullen.

Een stuck purper Satijn /
Een Cristalijne kop met een deckſel.
Een service van Out-steen.

Den seventhienden hebben sy de Vrestaven op haer versoeck de presenten getoont / die door een van de Colcken de qualiteyt van dien opteeckende.

Den drie en twintigsten December quamen de Vrestaven haer aenseggen dat sy des anderendaeghs teghen de derde stont (ofte na hare reeckeninghe teghen elf uyren) audientie souden hebben ; ende de klare oogen van sijne Majestept ende die vande Patriarch sien. Op sy den daer op ghereedt te sullen wesen / ende beraemde voorts ghesaementlijck een ordre op wat maniere de presenten den volgenden dach souden ten Hove gebracht werden.

Den vier en twintighsten zijn de Vrestaven ghekleet in goude laekensse rocken / ende swarte bossen mutsen op het hooft hebbende / haer komen aenseggen dat alles tot hare audientie ghereet was ; voorts daer aen sijn in het logement ghebracht twee Keysers sleden ghevoert met root satijn / en sesthien Argamacken of Rypaerden voor het ghevolch : gaven als doen ordre dat de presenten op de volgende wijse ten Hove opghevoert ende ghedragen soude worden.

Lijste soo de presenten ten Hove zijn opghevoert en gepresenteert geweest.

Presenten die wegen hare Ho: Mog: aen sijne Majesteyt gepresenteert zijn.

Twee metale stucken schietende ses pont pers.
Twee metaele stucken schietende achthien pondt pers.
Twee metale stucken schietende vier en twintig pont pers.
Twee metale stucken schietende twaelf pont pers. Waer af het eene op een affuyt ende voet waeghen volghens de maeniere van haere Landen ghevoert wiert.
Volgde achter yder stuck een slede daer hondert koegels daer toe behoorende op lagen.
Hondert seventig schoot dype rustinghen. Yder rustinge gedragen by twee Russen.
Hondert tseventigh Carabijn roers met haer toe behooren : wierden twee ende twee ghedraeghen by een Rus / hebbende deselve op sijne arme leggen.
Een pieckeniers wapen na de maniere van hare landen gedragen by twee Russen.
Het scherp ofte pser tot de Pieck.
Noch een Pieckeniers Waepen met het scharp ofte pser tot de Pieck / ghedraeghen in maeniere als vooren.
Een Curas volgens de maeniere van haere Landen gedragen by vier Russen.
Noch een schoot dype Curas mede gedraegen by vier Russen.
Een paer schoone Pistoolen met Holsters ende haer toebehoorte gedragen by Iacob Focken.
Noch een paer Pistolen met hare toebehooren gedragen door Egbert Ioriaensz.
Twee schoone Carabijn Roers ghedragen door Willem Ioris, hebbende die op sijne armen leggen.
Den toom van het paert gedragen door Elias Tewinkel, het door en achter stuck tot de Sadel wiert by Reynier de Hont gedragen.
Een schoone geborduyrde Sadel wiert by een dienaer van Sr. Carel de Molin, en Hendrick van Ringen, en beyde de Boteliers gedragen.

Presenten ghedestineert voor den Ionghen Prince van Ruſ- 1630.
landt.

Een groote vergulde kop ghedraeghen by Egbert Anes.
Een seer groote en schoone goude keten / gedragen by Willem Behem.

Presenten ghedestineert voor den grooten Heer de Heylichste Patriarch aller Russen.

Een groote vergulde kan ghedragen by Gerrit Stijls.
Noch een groote vergulde kan ghedraghen by Gerrit Middelburgh.
Een groote silvere Lamp gedragen by twee dienaers van Sr. Molin en van Ringen.
Een seer lanck ende schoon Indisch Tapijt gedragen by twaelf Russen.

Presenten die de Edele Heeren Ambassadeurs uyt haere eyghen naem sullen presenteeren aen syne Majesteyt van Ruslandt.

Een Cristalijne kop ghedragen by Thyts Ianſz.
Een Cristalijne schale gedragen door Ian Piloor,
Een seer groote ende schoone spiegel met peerlen geborduyrt by ses Russen gedragen.

Presenten die de Edele Heeren Ambassadeurs aen de Ionghe Prince van Ruslandt sullen uyt haer eyghen naem presenteren.

Een stuck root Damast gedragen door Cristiaen Rodervelt.
Een Cristalijne schaele gedragen by Barent van der Goes.
Een goude keten gedragen by Iacob Reynierſz.

Presenten die de Ed: Heeren Ambassadeurs aen zyne Heyligheyt uyt haer eygen naem sullen presenteren.

Een stuck Purper Sattijn ghedraegen by Hendrick Focke.
Een Cristalijne kop met een deckſel / by Ian la Haye gedragen.
Een service van Out-steen ghedraghen by Cornelis Symonſz.

De Edellupden reden op witte Argamacken of Keysers Rijpaerden / twee en twee in ordre / en wierden de Vrieven van Credentie gedraghen by Ovitius Abbema Predicant / Capitepn Ioris van Cats, Adriaen Texel Secretaris ende Willem Craick Hofmeester : sy zijn daer naer gevolcht sittende te samen in een Keysers slede / hebbende voor in / en achter op staen twee van hare Edellupden / aen haere sijde reden de Vrestaven yder in een sleede : wierden alsoo ghevoert door de solbaeten die aen weder sijden vande straten in volle Wapenen gerangeert stonden / (met een ongheloofliycke toeloop van menschen) naer Kremlogorod ofte Keysers slot. Rijdende of ende aen verschepden Posten om booden te denuncieren hoe verre sy gheadvanceert waren / ende rapporterende weder aende Vrestaven of men hart oft sacht soude aen rijden / 't welck op die korte weg wel driemael verandert wiert : zijn alsoo tot aen de Trap van het gemack (daer men haer audientie soude geven) gebracht ; hier traden sy upt de sleden / ende door een Galerye ende ganck gekomen aen de eerste Sale die verbult was met Poosti ofte Hoofsche Russe Negotianten / bekleet met goude laeckense Rocken ende zwarte bosse Mutsen.

Aen den ingang van desse Saele wierden sy ontfangen by Knees Ivan Michailowits Boratinskoy, ende den Diaeck

1630. Diaeck Mikitof Speridonof: wederom met verhael van 's Keysers Tijtelen/ ende af-vraginghe naer hare ghesontheydt; ende uytgesprooken hebbende/ leydede haer (sonder antwoordt te verwachten) door deselve Saele/ tot in het ghemack daerinne sijne Majestept en de Patriarch waren: inkomende/ heeft Ivanowits Doematof Carpof, Stadthouder van Castrom, den Keyserlijcke Majestept en de Patriarch met luyder stemme aenghesept: dat Albert en Iohan, Groote Ambassadeurs van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael/ en den grooten Prince van Orangien voor handen waeren: sy vonden sijne Majestept sitten in den Throon/ hebbende een seer kostelijcke Kroon/ verciert met Diamanten en Peerlen ende allerhande kostelijcke Gesteenten op sijn Hooft/ een Scepter in sijn Rechter-handt/ ende met een Geborduerde goude Lakense Kock bekleet/ hebbende sijn Vader de Patriarch aen sijn rechter-haut/ sitten in een vergulde stoel/ in Geestelijcke kleederen/ met een goude werelt en krupsjen op sijn hooft; aen sijn Majesteyts slincker zijde/ stont een goude Piramide met een Kroon/ daer mede (somen daer na haer onderrechte) de presentie van de Jonghe Prince ofte Zaritza, betepchent wierdt. Nevens den Keyser stonden vier Stolnicken ofte Tafel-Joncheren/ bekleet met witte kleederen en witte mutsen/ hadden goude ketenen gekrupst om haer hals ende yder een gulden bijl op haere schouderen. De Saele rontom was voort beset met de voornaemste Knesen, Dwarenyen ende Boyaren van 't Rijck (alle in goude laken gekleet met hooge zwarte Bosse Mutsen op haere hoofden) ende voorts met vijftien Geestelijcke personen in haer Geestelijcke gewaet/ sijnde meest alle Kepoliten ofte Bisschoppen: sy hebben daer nae dickwils by hare Prestaven aengehouden/ omme de naemen vande presenten te mogen hebben/ om des te loffelijcker het onthael van hare Majestept te mogen roemen/ maer hebben het selve nopt komen bekomen.

Als sy nu geplaest waeren recht tegen over sijne Majestept/ heeft den Rijcks Cantelier Pheodor Lichaet self met verhaltinghe van des Groot-vorsts Tijtulen/ haer aengesept by vertaelinge van Hans Helmusz eerste Keysers Tolck/ die in alle Publijcke actie het woort overhoocht; Albert ende Iohan sijne Majestept begenadight V. L. aen sijne hant te mogen komen. Welcke ceremonien voldaen wesende/ hebben sy aen sijne Majestept in den naem van haer Ho: Mog: ende de Prince van Orangien de volgende Propositie gedaen/ ende dateljck daer aen schriftelijck/ nevens de brieven van Credentie in handen van hare Majestept en die vande Patriarch overgelevert.

Van Godes Genade.

DOorluchtichste Grootmachtichste Keyser en Groot-vorst, *Michael Pheodrowits* aller Russen selfs Erholder, van *Volodimir*, van *Moscou* ende van *Novogorod* Keyser, tot *Casan* Keyser, tot *Astracan* Keyser, tot *Sibirien* Heere, tot *Pleskou* Grootvorst, tot *Smolenske*, *van Tweer*, *van Ingor*, *van Perm*, *van Viatka*, *van Bulgarien* en van andere meer, Heere en Groot-vorst van *Nonogored*, inde nederighe Landen van 't *Zengof*, *van Resan*, *van Rostoof*, *van Ieroslaef*, *van Beloosera*, *van Lyflant van Vdor*, *van Obdor*, *van Condinien* en vande gantsche Seversche gewesten een gebieder, en Heer van het Iversche Landt de Cartalinsche ende der Grusinsche 't Zaren, mitgaders der Cabardinsche Landen, der *Circassen* ende *Igorsche* Vorsten, als mede veeler andere Heerschappyen een heerscher ende beschermer.

Na dat haer Ho: Mo: de Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, Staten vande Vorstendommen, Graefschappen ende Landen van *Gelderland*, *Zutphen*, *Hollandt*, *West-Vrieslant*, *Zeelant*, *Utrecht*, *Vrieslandt*, *Overyssel*, *Groeningen*, *Ommelanden*, *Drenthe*, *Wedde ende Westingbweldingerlandt*, van een grootghedeelte van het Hartogdom van *Brabant*, ende van het Graefschap *Vlaenderen*, beschermers van veele haerder Naebuyren Lantschappen, ende besitters van veele gheweslen ende Coninckrijcken in *Oost ende Westindien*, als mede op de kuste van *Africa*.

Mitsgaders de Doorluchtighe Hoogh gheboren Vorst *Frederick Henderick*, by der gratie Godes Prince van *Orangien*, Grave van *Nassou*, *Catzenellebogen*, *Vyanden*, *Diest*, *Meurs*, *Bueren*, *Leerdam* ende van meer andere; Marquis vander *Veere* ende *Vlissingen*, Heere ende Baron van *Breda*, vande Stadt Grave ende van het Landt van *Cuyck*, *Diest*, *Grimberghen*, *Heerenstal*, *Cranendonck*, *Warneston*, *Arlay*, *Nosroy*, *Santvliet*, *Daesburch*, *Polanen*, *Willemstadt*, *Nyervaert*, *Ysselsteyn*, *St. Maertensdijck*, *Geertruydenberch*, *Chasteaurenard*, *vande Hooge ende lage Swaluwe*, *Naeldwijck*, ende meer andere, Erf-burch-Graef van *Antwerpen*, ende van *Besancon*, Erfmarschalck, van *Hollandt*, Ridder vande seer hooge ende oude ordre vande *Fartiere*, Gouverneur van *Gelderlant*, *Zutphen*, *Hollant*, *Westvrieslant Zeelant*, *Uytrecht*, ende *Overyssel*, Capiteyn ende Admirael Generael der Vereenighde Nederlanden, van tijdt tot tijt bemerckt hadden de singuliere Vruntschap gunst en genade, die zijne Majesteydt vanden aenvangh zijnder Regeringhe goedertierenst beweses heeft, ende noch dagelijcx bewijst, aen haere Ingesetenen negotieerende in dese haer groote Landen ende Heerschappyen, ende dat onlangs haer Majesteyt daer en boven belieft hadde zijn weldaden te extenderen met de vereeringe van *drie duysent* ponden Salpeter aen haer Ho: Mog: sonder daer voor eenigh gelt in zijne Keyserlijcke schatten te willen ontfanghen; waer uyt hare Ho: Mog: ende zijne Vorstelijcke Genade den Prince van Orangien met een sonderlingh welgevallen, bespeuren dat zijne Keyserlijcke Majesteydt de oude vruntschap ende Correspondentie niet alleen aenghenaem is, maer oock dat hare bekommeringe sich streckte over de welstant van haren Staet, in die tijdt als den Coninck van *Hispangien* door hare Papistische aenhangh te wegen hadde gebracht, dat in *Polen* den uytvoer van Salpeter na hare quartieren was verboden, om haer Ho: Mog: alsoo onbequamer tot den Oorloch te maecken, die sy over de *sestich* Iaeren teghen hare tyrannye ende geimagineerde Universale Monarchye met groote Victorien ende gesegende successen tot verwonderinge van alle de Werelt voeren; welcke weldaden ende goet onthael haerder Ingesetenen, den Ho: Mog: Heeren Staeten Generael, ende de Heere Prince van Orangien alle tijt heeft reden ghegeven om verblijt te zijn, verstaende de welstant van zijne Keyserlijcke Majesteyts persoon, ende prosperiteyt van zijne groote Rijcken: waer over haer Ho: Mog: al over anderhalf jaer ghereselveert hadden haere Ambassadeurs tot verrichtinghe van goede saecken aen dit vermaerde Hof af te senden, maer wierden hierinne verhindert door de schielijcke inval, die den Vyandt versterckt met de Wapenen van de Papistische Ligue uyt *Duytslandt* in hare Landen dede, het welck alle de leden van de hooghe regheringhe in haer Vaderlandt soo besich hielt, dat hem niemandt voor die tydt buyten des Landts konde absenteeren, gelijck haere Majesteyt uyt de brieven van haere Ho: Mog: breeder heeft konnen verstaen; doch de Vyant by Godes gratie deur het kloeck ende mannelijck beleyt van de Prince van *Orangien* wederom uytgedreven, ende de seer machtige Steden *Wesel en 's Hertogenbosch*, mede de sterckte ende Landen daer toe behoorende onder het gebiet ende gehoorsaemheyt van de Hoogh ende Mog: Heeren Staten Generael gebracht zijnde, hebben haere Ho: Mog: ende zyne Vorstelijcke Genade de besendinghe aen hare Keyserlijcke Majesteyt wederom met alle ernst byder hant genomen, ende uyt haer midden ghelieft haer beyde daer meede te belasten, met bevel om hare sincere ende goede affectie ende correspondentie met haer Keyserlijcke Majesteyt tot welwesen van beyde de Natien eerbiedelijck voor te draghen, ende is in de leste maendt dat sy op den wech zyn geweest; ende hebben soo veele ghevordert dat sy als nu door haer Keyserlijcke Majesteyt begenadinge de eere ontfanghen van zyne klare ooghen aen te sien, den welcken sy in de namen ende van weghen de Hoogh en Mog: Heeren Staten Generael, ende zyn Vorstelijcke Genaede den Prince van *Orangien* toewenschen in haere persoon, alle Heylige en lyfs gheson theyt in syn Rijcke en Heerschappyen, alle Keyserlijcke welstant en hoogste prosperiteyt in zijne Desseyns, een seer glorieuse en-

Digitized by Google

1630. de gheluckighe uytkomste tot verwinninghe teghen alle syne Vyanden, tot onsterffelijcke lof van haere Majesteyts Hooghberoemde naem ende ten goede van alle die aen hare Majesteyts welvaeren gelegen is.

Haere Ho:Mog: ende zyne Vorstelijcke Genade den Prince van *Orangien*, hebben ons oock ghelast aen haer Keyserlijcke Majesteyt haer congratulatie ende gelückwensinge te doen, over de blyde gheboorte van haeren Sone de Prince ende Grootvorst *Alexis Michailowitz* aller Russen, die sy wenschen, altijdt te mogen zijn ende te blyven, tot vreughde ende genoeghen van haere Majesteyt, van de welcke hy by Godes segeninghen de eere heeft een soone te wesen, ende sullen sy den Almachtighen bidden dat hy haer Majesteyt in dese syne sone ende alle andere wil segenen: dat het groote Russe Rijck op de schoonste ende Heerlijckste wyse met alle aenwas ende vermeerderinge in haer Majesteyts persoon, huys ende nasaten geduerigh blijve, dat de Sonne over haere voorspoet niet onder en gae, ende dat voorts syne Hoogheyt naervolghende de voetstappen van haer Majesteyt op mach wassen in alle Princelijcke ende Keyserlijcke deughden, ende hem betoone waerdich den seer hooghe stammen daer hy uytgesprooten is.

Wy hebben oock last van haere Ho: *Mog*: ende den Prince van *Orangien* haer Keyserlijcke *Majesteyt* te bedancken, als sy doen by desen voor de liberale vereeringhe van de *drie duysent ponden* Salpeter: van welcke gifte hare Principalen altijdt een danckbaere memorie sullen behouden, ende dat in voorvallende ghelegentheyt teghen hare *Majesteyt* erkennen. Vorders also haer noch voor te draghen hebben ende aen het oordeel van haere *Majesteyt* te stellen verscheyde goede saeken, dienende om daer op te sluyte en te funderen een nader en vaster alliantie ende correspondentie tusschen haer Keyserlijcke *Majesteyt* ende hare Staet, tot een mutueel contentement ende welvaren haerder Inghesetenen, hadden om sulcks bequamer te verrichten hare Ho: Mo: ende zyne Vorstelijcke Genade haer vereert met hare brieven van credentie aen haer Keyserlijcke Majesteyt, die sy tegenwoordigh Doorluchtichste Grootmachtigste Keyser ende Grootvorst met aller eerbiedinge overleeveren: met versoeck, dat de selve mogen werden gheopent doorgesien ende gheapprobeert, ende daer naer haer te willen begenadigen met tydt ende ghelegentheyt om hare vordere last aen hare Majesteyt, volgens de seer goede affectie sinceere intentie van haere Heeren Principaelen te openbaren; ende sullen eyndelijck haer Majesteyt gebeden hebben in zyne Magesynen te willen doen ontfanghen de presenten by hare Ho:Mo: en syne Vorstelijcke Genade den Prince van *Orangien* over gesonden, volgens de lijste daer van voor desen oock aen de Rijcks Cancelier behandicht, en dat oock hare Majesteyt aengenaem mogen wesen die gheene soo sy uyt haer particulier daer hebben by gevoecht.

Dierghelijcke propositie hebben sy oock ghedaen aen den Patriarch.

Naer gedane propositie vraechde syne Majesteyt ende den Patriarch oock by sonder nae de gesonthey dt van haer Ho: Mog: ende naer die van haere Vorstelijcke Genade den Prince van Orangen. Sy hebben daer over behoorlijck gedanckt / ende verklaert dat sy haer Ho: Mo: ende den Prince van Orangien in goede voorspoet ende victorie tegen hare vyanden verlaeten hadden / verhoopende die alsnoch te continueren: wenschende dat syne Majesteyt met naerder alliantie ende Vruntschap met deselve altijt mochte corresponderen: dede haer oock afvragen naer hare gesonthey dt / en hoe het haer op de reyse gegaen was: d' Ambassadeurs hebben daer op eerbiedelijck geantwoort: en dede alsdoen syne Majesteyt een kleyn banckjen met een Tapijt bedeckt voort brengen / haer begenadighende daer op te sitten / en de principaelste van haer gevolgh met het kussen van hare handen: welcke Officien voldaen synde / wierden alle de presenten / uytgesondert het geschut voor by de oogen van syne Majesteyt gedragen (volghens de ordre als deselve gepresenteert waren) in een ander kuyp / alwaer de Officieren tot dien eynde gheappointeert deselve uyt handen vande dragers ontfingen. Syne Majesteyt sepde daer nae dat hy de Vrieden van credentie wilde doen openen / ende nevens hare propositie translateren laten / soude alsdan een gunstighe antwoort daer op laten toekomen. Begenadighende voorts haer met spijs ende dranck / van syn eygen tafel: ende hebben also na dat sy syne Majesteydt voor de goetwillighe audientie bedanckt hadden / affschey dt genomen: synde door de Vrestaven in maniere als sy opghekomen waren wederom in haer logement geconduiseert. Wesnigh tijts daer na is haer de spijs en dranck / die in kannen ghedraghen wiert / door Bochdam Michailowits Nagoy, Stocniek ofte eerste tafel Joncker van syne Majesteyt gebracht / baden hem de selve nevens haer te willen nuttighen: wiert also de tafel by een vande Russen gedeckt daer sout ende broot eerst op settende / ende wiert verbolgens de spijse voors aenden anderen op ghebracht / die mits hare vasten al bestont in Visch op haere wyse meest met knoflouck en ajuyn toebereyt; en heeft voors daer aen Bochdam Michailowits Nagoy de gesonthey dt van syne Majesteyt / ende voors daer aen die vande 't Zaritza ofte Jongen Vrince Alexis Michailowitz, omgedruncken met Mede; ende hebben sy die vande Patriarch ingestelt / waer aen hy voors die van haer Ho: Mog: ende die vande Vrince van Orangien heeft voort ghebracht / sonder eenige propoosten over tafel te gebruycken: als alleen de recommandatie van 's Keysers spijse / is voors daer aen van haer gesch ey den; synde / volghens de gewoonte aldaer / so wel hy als de gheene die de spijse hadden gebracht met bereeringe beschoncken.

Den ses en twintighsten syn haere Edellupden ende andere ghevolch op haer voorgaende aenhouden toeghestaen / om met een Strelitse oft een van de wagt achter straet en op de mart te moghen gaen / het welcke voors daer aen geextendeert wiert / dat sy oock de Nederlantsche Cooplupden ende Lijflanders in haere huysen mochten gaen besoecken.

Den dertighsten sepden haer de Prestaven sy souden wederom binnen weynigh dagen audientie hebben / wilden haer daer toe gereet houden. Sy hebben hun geantwoordt daer toe alle uyren bereyt te wesen / dan dat sy in het seecker onderrecht waren / een post van haer Ho: Mo: op de grensen te wesen / wiens komste sy gaern eerst saghen / om de bevelen van haere Heeren principalen te gelijck voor syne Majesteydt te brengen: verhoopten anders niet te sullen syn als bequaemer middelen om in vertrouder vruntschap ende alliantie met den anderen te geraecken: de Vrestaven sepden / noch van geen post gehoort te hebben / doch by aldien suicx mochte wesen hem niet te sullen ophouden.

Den een en dertighsten hebben de Vrestaven haer de audientie aengesept tegen den naest volgenden dach ten drie uren / ofte naet hare Reeckeninge tegen elf uyren: sy hebben hare ghewillichept daer op verklaert / maer wel te wenschen dat hare expressen eerst mocht opgenomen syn; de andere sepden / dat die evenwel honde afgewacht werden / ende in dien die nader last mocht brengen / souden gelegenthept hebben om naerder audientie te genieten: versochten sy wilden haer als dan ghereet houden / het welcke sy beloofden te doen.

Het verbolgh is te sien in het volgende Jaer.

Verscheyden ordren op de Binnenlantsche saecken syn dit half Jaer oock gestelt: als binnen den Bosch op de volgende

Binnenlantsche saken.

Poincten by de Gecommitteerden van de Magistraet der Stadt 's Hertogen-bosch *aen hare Ho: Mog: overgegeven den* vyf en twintighsten *Juny* 1630. *daer op sy verstaen de versoecken haer Ho: Mog: Resolutie.*

Saken van den Bosch.

I.

EErstelijck, alsoo tegenwoordigh is het recht saison, dat sorge behoort gedragen te worden voor provisie van brant voor de toekomende winter, dat haer Ho: Mo: gelieven ordre

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, hebben naer

1630.

voorgaende Advis des Raedts van Staten, onder date den vierden deſes, als ook naerder examinatie van eenige Heeren uyt het midden van haer Vergaderinge, met rijpe deliberatie goet gevonden ende verſtaen, op't eerſte poinct: dat men het verſoeck (daer in verhaelt) niet en kan aennemen:

dre te ſtellen dat uyt de middelen van haer Lant, de Stadt van *'s Hertogenboſch* behoorlijck mach worden verſien ende geprovideert van Turf en Kaerſen voor de Soldaten aldaer in Guarniſoen leggende: dat de ſtad van *'s Hertogenboſch* daer mede niet en werde belaſt, voor *eerſt*: om dattet haer onmogelijck is (als zijnde ontbloot en gepriveert voor 't meerendeel van hare middelen ende inkomſten) de ſelve laſt te konnen draeghen. Ten *anderen*, om dat by geen Frontier-ſteden van deſe Geunieerde Provintien dierghelijcke laſt wordt ghedragen, noch proviſie van Turf ende Kaerſen tot haer particuliere koſten wordt ghedaen, ende dat ſy boven andere Steden en plaetſen niet en behooren te worden beſwaert, gelijck ſy oock noyt ten tijde van de Coninck van *Spangien* met deſe laſt beſwaert zijn geweeſt.

want alle Steden ende Frontieren (behalven daer gheene Servicie ghelijck in Vlaenderen ende in die Forten getrocken worden) zijn in de verſorginghe van dien gehouden, en ſouden gelijcke onvermogentheydt weten te allegeeren, tot al te beſwaerlijcke conſequentie: Ende al is't dat de Steden eenighe ſubſidie krijgen, ſoo beloopen evenwel de Servitien (die ſy daer tegens dragen moeten) noch meer: als by exempel tot Bergen op Zoom, *alwaer de Stadt 's jaerlijcks uyt de middelen treckt ontrent* vijftien duyſent *guldens, daer teghens draeghen ſy de Servicien van* twee *Compagnye Paerden ende* ſes *te Voet, die ontrent* negentien duyſent ſes hondert *gulden is beloopende: ſulcks dat ſy daer aen jaerlijcks wel* vier duyſent ſes hondert *gulden meer moeten uytgeven als ſy trecken; ende evenwel moeten ſy brandt ende licht uyt hun andere inkomſten van Accijnſen, ende andere middelen deſgelijcks verſorghen, ſoo die van 's Hertogenboſch mede moeten doen; doch om hun niet ghebeel ontroſtelijck te ſtellen, ende in conſideratie dat den laſt van brandt ende licht naer de weelheydt der Corps de Guarden groot valt. Wort den Raedt van Staten misſdeſen gelaſt ende geauthoriſeert, om die van 's Hertogenboſch 's jaerlijcks daer voor eenighſins wat te mogen ſubſidieren, naer de gelegentheyt van de ſterkte des Guarniſoens, ſoo als den gemelden Raedt naer redene ende laſten der voorſz Stadt, ende onvermogentheydt van dien ſal bevinden te behooren: mides dat die van 's Hertogenboſch gehouden ſullen zijn (in 't uytdeelen van brandt ende licht) te volgheu den voet die in andere Frontier-plaetſen deſer Landen wordt geobſerveert.*

II.

Op het tweede *poinct verklaeren haer Ho: Mog: dat ſe om de redenen hier boven op het* eerſte *poinct gealleguieert, hier inne niet en konnen treden: ende wordt ghevonden dat de geeyſte ſomme ſeer veel is, en*

Ende alſoo by de Stadt van *'s Hertogenboſch* alrede deur ordre van de Heer Gouverneur ende Commandeur tot behoef van de Corps de Guardes aen Turf, brant, en keerſen is ghedebourſeert by de *negentien duyſent* gulden, daer van wy bereyt ſyn t'allen tijdt te doen blijcken, dat haer Ho: Mog: gelieve haer deſelve penningen wederom goet te doen en te reſtitueeren, die ſy ten hoogſten van nooden hebben, tot voldoeninge en betalinge van haer ordinaris laſten, en laerlijckſe Intereſten, daer mede ſy ſyn beſwaert.

dat die van 's Hertogenboſch al te liberael gheweeſt zijn in het geven van Turf aen de Officiers, tot een groote quantiteyt, tegens het gebruyk van andere plaetſen, dan alſoo nochtans dit het eerſte jaer is gheweeſt naer de Reductie, ende dat den Turf dier is geweeſt, wordt den Magiſtraet van 's Hertogenboſch (ten beheeve der ſelver Stadt) mid'ſdeſen toegheleydt, de ſomme van ſes duyſent *gulden eens: welcke ſomme hun op Ordonnantie vande meergemelden Raedt by den Ontfangher van de Gemeene Middelen binnen de voorſz Stadt ſal worden betaelt, ende wordt hun ten hooghſten gerecommandeert ende bevoolen, dat ſy in toekomende ſoo veel doenelijck meſnageeren.*

III.

Op het derde *poinct verklaeren haer Ho: Mo: dat tegens de laſten in dit poinct vermaelt, en het verminderen van de middelen aen die van den Boſch is geaccordeert gheweeſt de ſomme van* ſes en dartig duyſent gulden, *daer mede ſy*

Item, dat haer Ho: Mog: de Stadt van 's Hertogenboſch gelieven te reſtitueeren ende goet te doen de ſomme van *drie en veertigh duyſent acht hondert ende ſes en tſeventigh gulden*, by de voorſz Stadt ſo ghedebourſeert als afgetrocken tot de erectie ende opbouwinghe vande corps de Guardes, Wolfkuylen, bruggen Sentinelhuyſen, ſecreten en andere nodige wercken, ſo op de wallen, als binnen ende buyten de Stadt, door ordre van de Gedeputeerden van haer Ho: Mog: den Inghenieur van zijn Excelentie ende voorts vande Heer Commandeur gemaeckt: ten opſien, dat alſulcke wercken raeckende den krijgs-handel, ende Fortificatie, daer meede deſe Stadt van 's Hertogenboſch niet en behoort te worden beſwaert, ende waer van ſy in voortyden, altijdt is ontlaſt gebleven, 't welck ſy bereyt zijn by de Staten en de Beſtecken ſelfs daer van gemaeckt, u Ho: Mog: te doen blijcken.

1630.

hun wel behoorden te contenteeren; doch om dat het in 't eerſte niet in alles ten boſten meſnagen heeft konnen toegaen, ende dat ſy over haer ſwaere laſten ſoo ſeer zijn klaghende: hebben haer Ho: Mog: de voorſz dertigh duyſent *gulden goet gevonden te vermeerderen, ghelijck ſy deſelve vermeerderen midtſdeſen, ter ſomme* van twee en veertigh duyſent gulden: *welcke augmentatie hun ook op Ordonnantie van den Raedt van Staten by den Ontfangher van de Gemeene Middelen binnen haer Stadt ſal worden voldaen; des ſal de Magiſtraet van 's Hertogenboſch aen haer Ho: Mo: met den alder eerſten overleveren eenen oprechten Staet van haer ſchulden ende laſten, ende hare middelen ende inkomſten daer tegen, met verhoginge op eenige ſpecien, ghelijck deſelve binnen de Steden van Hollandt tot haer particulier behoef geheven en getrocken worden.*

IV.

Hier by gevoucht het gunt de Stad van 's Hertogenboſch is vermindert, ende tegenwoordig moet miſſen uyt haer inkompſten ende middelen, bedragende over de *ſeven en dertigh duyſent* gulden, komt dat de ſtad voor dit jaer is beſwaert geworden, boven veel andere laſten, ende onkoſten die ſy noch hier boven, in 't particulier, 't welck mede gheen kleyne ſomme bedraeght, moet ſupporteeren, met een ſomme van ontrent *hondert duyſent* gulden: waer teghens by u Ho: Mo: in *twee* diſtincte reyſen, haer niet meer en is toegeleyt als *ſes en dertigh duyſent* gulden; en indien ſy alle de reſterende penningen, die noch over de *feſtigh duyſent* gulden bedragen, 't welck ſy verhoopen dat de meeninge van u Ho: Mog: niet en ſal weſen, ſouden moeten derven, ende daer van gefruſtreert blijven, ſal het haer onmogelijck zijn, haer Intereſſen, die over de *vijf en twintigh duyſent* gulden Iaerlijcks bedraeghen, daer van ſy noch niet een ſtuyver aen haer Ingeſetenen, die daer over dagelijckx klagen, ende haer aenmaenen en hebben betaelt: haer aenbeſtede wercken, daer van hier vooren is verhaelt, ende daer op noch *twintigh duyſent* gulden, ende meer te betalen ſtaet, nochte haer andere dagelijckſe laſten konnen opbrengen, ende betalen gelijck ſy haer nodige proviſie van Coorn voor haere Stadt, ende arme gemeente, 't welck haer by u Ho: Mo: is te laſte geleyt, ende waer in ſy ongaerne in ghebreecken ſouden blyven: verſoeckende derhalven dat u Ho: Mog: dit alles nemende in equitabel regard, haer gelieven te doen alle redelijcke contentement en ſatisfactie.

Op het vierde *poinct verklaeren haer Ho: Mo: dat het ſelve genoeghſaem is dependeerende vande voorgaende poincten, ende overſulcx ſig tot de bovenſtaende Reſolution reſereeren, maer in het gheen daer in voorder werdt geſeydt van de voorſy verhoopen dat de meeninge van u Ho: Mog: raedt te verſorgen van Koorn voor de Stadt ende Arme Gemeente toeghens opkomende noot: is goet ghevonden ende verſtaen, de Magiſtraet midtſdeſen te laſten ende te ordonneeren tot de Recherge van den voorraedt die binnen den Boſch in't overgaen gheweeſt is, ende waer dat die is gebleven, of de penninghen die daer van gekomen zijn, ende tot reſtitutie der ſelver; ende dat voorts zy, ende de Borgers hun ſouden moeten verſien: gelijck zy ten tijde van de Vyandt hebben gedaen, 't welck den Gouverneur ook ſal werden aengheſchreven, om daer op te letten ende hun daer toe te houden.*

V.

Item alſoo tot noch toe eenighe Compagnien in het geheel noyt en zijn betaelt, van Logijſgelt, ende dat andere ten hoochſten niet meer en hebben ontfangen, als *twee* maenden Servitie gelt, waer door de Burgers ſeer klaeghen, ende ten hoochſten onwillich ende onluſtich worden gemaeckt om de Soldaten te logeeren, dat u Ho: Mog: gelieven te reſolveren ende goet te vinden, dat de achterſtallige ende verſcheene maenden ſervitie met den eerſte mogen worden betaelt, ende een vaſte ordre ende voet mach worden beraemt, waer nae voor 't toekomende de ſervicien ſullen worden uytgedeelt: 't welck een groote affectie en genegentheyt inde gealiëerde gemoederen tot den Staet ende regeringe van u Ho: Mo: ende groote gewillicheyt om de Soldaeten van u Ho: Mo: voortaen te logeeren veroorſaecken ſal.

Op het vijfde *poinct hebben haer Ho: Mog: goet gevonden, en verſtaen midtſdeſen te verklaren, dat het de ſchult van de Magiſtraet van den Boſch is, dat de Servicien niet uyt ghedeylt zijn, om dat de Servijsmeeſters gheen betalinghe doen konnen, ſonder alvooren een Biljeth te hebben van de Fouriers; ende aengemerkt dat in 't ſtuck van de Fouriers, eenige diſordre werdt bevonden, en de ook inconvenienten ſubject zijn, ten opſichte van deſen Staet, wordt den Raedt van Staten ver-*

Digitized by Google

verſocht de moeyten te willen nemen om te conſipieeren een Inſtructie, waer nae de Servicien by de Servicie-Meeſters ſouden werden uytgedeelt, ende het ſelve Concept aen haer Ho: Mo: overſtueren, om geſien ende gearresteert te werden.

VI.

Het ſeſte point wordt al noch in bedencken gehouden.

Item alſoo by reſolutie van u Ho: Mog: in dato den *eerſten* October 1629. is goet ghevonden de Huyſlieden vande Meyerye, als zijnde onderſaeten van deſen Staet, haer gewas ende ghewin, mitſgaders haer verhandelde ghewas, licentvry inde Steden van deſe ſyde ſullen mogen brenghen, ende dat by Ghedeputeerde van het Collegie ter Admiralſteydt zijnde tot 's Hertoghenboſch, eenighe andere ordre en laſt aende Cherges aldaer is gegeven: waer by de Huyſluyden ten hoochſten zijn beſwaert om noodſaeckelijck te ontgaen verſcheyden onkoſten, die ſy ſouden moeten ſupporteeren, haer gewas elders ſullen ter vente brengen, tot grooten ondienſt van de Ingeſetenen van *'s Hertogenboſch* ende verminderinge, jae bederf van haer neeringhe die noch reſteert, dat u Ho: Mo: gelieven het voorſchreve Collegie aen te ſchrijven, dat ſy haer Officieren belaſten haer te reguleeren, naer de reſolutie van u Ho: Mo: in dato den *eerſten November* voorſz.

VII.

Op het ſevende ende achtſte poinct hebben haer Ho: Mog: Advijs ghenomen aen het Collegie ter Admiraliteyt tot Rotterdam, dan geconſidereert, dat ſe ſich met gegeven Advijs, voor als noch niet en konnen voldoen, ſullen derhalven deſe twee poincten in reſumptie gebracht worden.

Item alſoo de Marckt ſcheepen varende op eenige Havenen ende plaetſen van de Geunieerde Provintien mogen volſtaen, midts doende den behoorlijcken Eed aen haer Magiſtraten, ſonder dat ſy ghehouden zyn te haelen paſpoorten van haer ingeladen goederen, volghens het Placcaet op de binnelantſche Paſpoorten by u Ho: Mog: geëmaneert, en dat in het regard van de Marckt Schepen varende van ende na *'s Hartogenboſch*, by de voorſz Gedeputeerde van het Collegie ter Admiraliteyt tot *Rotterdam*, is geordonneert dat ſulcke Marckt Schepen ſullen moeten halen paſpoorten van haer inghelaeden goederen: Het welck een groote beſwaerniſſe, ende genoechſaem ondoenlijcke laſt is, de Marckt ſchepen van *'s Hertogenboſch* boven alle andere opgheleyt, daer om haer oock verſcheyde Steden van Hollandt hebben aengeſchreven, dat wy willen by u Ho: Mog: aenhouden, dat het ſelve ſoude worden af gedaen; ſoo verſoecken de Gedeputeerden dat het u Ho: Mog: gelieſte ſy, de Marckt ſcheepen van *'s Hertogenboſch* hier van te ontlaſten, ende niet meer als van andere Steden en plaetſen beſwaert te laten.

VIII.

Item alſoo de Schepen varende van ende naer *'s Hertogenboſch*, door ordre van de voorſz Gedeputeerde worden geconſtringeert, tot *Crevecoeur* te moeten aenleggen, om aldaer te worden gheviſiteert, wat Volck ende waeren ſy in hebben, die alſdan moeten betalen viſitatie ghelt, aen de Cherchers, en andere onkoſten draghen, daer mede ſy dickmaels langhe moeten blijven wachten, ſonder dat ſy haer reyſe konnen vorderen, tot ongeryf van de paſſanten: waer deur ſy meenichmael van haer reyſe, Marckten ende vente van haer waren worden verſteecken, ende dat het ſelve maer is een pure vexatie, meer tot beneficie van yemant in het particulier ingheſtelt, als tot dienſt van het Landt ofte daer deur eenige fraude kan worden voorgekomen: door dien de Scheepen opkomende tot *'s Hartogenboſch*, afvaerende tot *Gorckum* worden ghevisiteert, alwaer geſtabileerde Comptoiren van Convoyen ende Licenten ende oock Cherchers zyn geſtelt, ende datmen het ſelve recht, oock die van *Enghelen* ende *Orten*, als die Forten daer ſullen zyn geleyt de viſitatie ſullen moghen pretendeeren; waer mede de Coopmanſchappen ende Eedt waeren, hoe langher hoe meer ſullen worden beſwaert, het welck wy geerne ſaghen voorgekomen: ſoo verſoecken de Gedeputeerde dat u Ho: Mog: het aenleggen op *Crevecoeur* gelieven af te doen, ende de Schippers van die moeyten en koſten te ontlaſten.

1630.

IX.

Op het negende poinct is goet gevonden en verſtaen de belaſtinghe daerinne ghemelt midtſdeſen af te ſchaffen, om de Neeringhe uyt de Stadt niet te divertieren: midts dat by de Stadt van gelijcken wort afgheſchaft drie ſtuyvers, dieſe op de uytgaende Bieren mede is beſtendigh.

Item, alſoo by Apoſtille geſtelt op het *achtiende* point vande remonſtrantie, vande Gedeputeerde van *'s Hertogenboſch* geappoſtileert den *eerſten Marty* 1630. nopende de verſochte vrydom van *ſeven* ſtuyvers van licent, *twee* ſtuyvers van viſitatie, ende *twee* ſtuyvers van paſpoorte gelt, makende te ſamen *elf* ſtuyvers op yeder tonne biers die ten platten Lande wort vervoert, was geſecht dat het ſelve naerder onderſoeck requireerde, ende dat haer Ho: Mog: niet en twijfelde ofte de Remonſtranten ſouden daer van ten deele ofte in het geheel bekomen ſoulagement, het welck tot noch toe niet en is gheſchiet; ende dewyle den Convoymeeſter, die tot noch toe heeft nagelaten de voorſz *ſeven* ſtuyvers van licent te ontfangen, nu de Huyſluyden het ſelve op nieuws afvordert, het welck veroorſaecken ſal dat de Brouwers alle haer neeringhe binnen de Stadt van *'s Hertogenboſch* nootſaeckelijck ſullen moeten verlieſen, en de dat de Huyſluyden tot *Tilburgh*, *Eyndhoven*, en op andere plaetſen in de Meyerye haer bieren ſullen haelen: ſoo verſoecken de Gedeputeerde dat u Ho: Mog: gelieven deſe laſte op yeder tonne biers ten platten Lande gaende af te doen.

Ten platten Lande dupde de groote queſtie raechende het oppergheſach ober de Meyerpe. De Spaenſche mid derwijle continueerende in de poſſeſſie: alſoo dat ſp den vierden July hadden gedaen emaneeren vier placcaten: het eene houdende verboot dat de Ingheſeteneu van de Meyerpe niet en ſouden oberhzengen op 't Stadhups van 's Hertogenboſch aen de Rentmeeſter aldaer, de verſochte Protocollen van vijftigh, tſeſtigh jae tſeventigh jaren herwaerts. Het tweede Placcaet verboot de Ingeſeteneu van de Meyerpe van de Rentmeeſter van de Heeren Staten in huyre ofte pacht te nemen Novale thienden in de Meyerpe vallende. Het derde verboot de voorſz Ingeſeteneu den Raedt van Brabant alhier/ ofte Schepenen binnen 's Hertogenboſch, in het ſtuck van de juſtitie te erkennen. Het vierde hielt verbot vanegeen redemptie van middelen/ ofte beden haer Ho: Mog: te betalen.

Regeringe van den Boſch.

De Prohintie van Vrieſlandt de fect neur zijnde in enighe dingen/ wiert de Heer Schaffer der waerts geſonden in het leſt van Iulius, rapporterende dat de Staten aldaer verklaerden bereyt te ſullen zijn te furneren haer quota in de hondert duyſent gulden ghehoordert hp den meergemelte Heer Schaffer, tot betalinge van de Troupes van Graef Willem van Naſſouw, ſoo wanneer hp haer Ho: Mog: ſoude zijn ghepzeſeert dat de Prohintien van Gelderlandt, Overyſſel ende van Stadt ende Lande (dewelcke haer mede hadden verobligeert) aende contributien tot het ſecreet beſlupt/ tot ſuyveringh van het gunt de Spaenſche noch hadden aen 't Ooſtzijde Rijns) ghelijcke verklaringhe wiert gedaen van hun reſpective quoten in de voorſz hondert duyſent gulden/ ten fine inſgelijck te furneeren: Waer op hp de Heeren Gedeputeerden van Gelderlandt ende Overyſſel verklaert zijnde/ datſe op het verſoeck van de Heer Schaffer ende Eyſinga de ſecreete ſaecken aen de Heeren hare Principaelen Staetsgewijſe niet en hadden geopent/ om de ſelve ontijdelijck niet al te ruchtbaer te maken; maer datſe alleenlijck daer van openinge hadden gedaen/ aen eenige van de Principaelſte van de Regeeringe van haer Prohintie/ om het Leger marcheerende het conſent in de bewuſte hondert duyſent gulden te obtineeren/ ſulcks dat daer toe hp hun egeen penningen in voorraet waren/ het welck anderſints ghecommuniceert zijnde aen haer principalen/ ſp als nu wepnich zwarighept ſouden maken/ hare reſpective quota in de voorſz hondert duyſent gulden te furneren/ midts van ghelijcke mogende hoyten aen alle hare conſenten/ als aen die van Vrieſlandt

Schaffer in Vrieſlandt.

wiert

1630. wiert toeghestaen. Sy wierden versocht als noch by de Heeren hare principalen alle mogelijcke debvoiren te willen doen tot het furnissement van haere quota in de voorsz hondert duysent gulden. Aen de Heer Schaffer wiert gheresc ribeert andermael instantie te doen aen de Heeren van Vrieslandt, om te furneeren twee derde parten in de voorsz hondert duysent gulden; ende aen de Heere Staten van Stadt ende Landen, om te furneeren het derde part / mits hoztende als in haere Ho: Mog: voorgaende resolutie / alsoo de penninghen tot de secrete saeche aldaer gherecdt laeghen / ende dat het furnissement van de voorsz hondert duysent gulden egeen uptstel en hon lijden / sonder de Troupes te laten debandeeren. In het laest van Augustus wiert weder naer ghewoonte verpacht het vierdepart van de convoyen en licenten. Het hooghste bodt was seven hondert vier en tnegentig duysent gulden / waer nae by afslach de voornoemde pacht gemijnt was op acht hondert ses en veertigh duysent gulden: daer upt reeckeninghe kan werden ghemaeckt hoe hooch het in het geheel wiert gegist voor een geheel jaer / ingaende met den eersten September en eyndigende met den laetsten Augusty.

Brasilsche Regeering. Aengaende de Regeeringh van het conquest in Brasijl was eenigh ghescheil: het welck ten oberstaen van de Heeren Aernem ende van der Dussen is gereguleert op de vergaederinghe der negentiene in Zeelandt: dat de Colonel Weerdenborgh sessie ende stem in de politicque Raedt soude hebben / behiedende continuelijck de tweede plaetse / te weten naer den Presidet / blijvende het Presidentschap ambulatoir / van maent tot maent onder de andere leeden van de Raedt. Ten tweeden dat de Guarnisoenen / onder des ghemelte Waerdenborghs patenten ende hande alleen soude worden verlecht; ende dat hy oock alleen ober de exploiten ofte entrepzinsen die hy de handt genomen soude mogen worden / soude kiesen ende stellen alsulcke hoofden ende belepders / als hy daer toe bequaem soude oordeelen. Ten derden dat hy Weerdenborgh by provisie ende ter tijdt ende wijlen toe den vpandt soude zijn vertrocken / de Stadt Olinda gepeupleert / ende by de Compagnie anders hier nae soude zijn versien / absolupt soude vergheeven alle vacante plaetsen van Capitains / Lieutenants / Vendzichs / sonder voorgaende nominatie der politique Raden. Ten vierden dat hy Weerdenborgh het wacht woozt soude geven / ende in zijn abfentie / die geene die in sijn plaets soude commandeeren: met dien verstaende nochtans dat het selve woozt mede oberghebzacht ende oberghegheven soude worden aen de Presidet vande politicque Raeden. Ten vyfden dat den voornoemden Weerdenborgh met den Krijghsraedt soude administreeren de militaire Justitie sonder onderschept van saeken / het sp de selve pupz militair ofte politijcq waeren. Wyders was de negotie / op en aen de Stadt Olinda, met de aengelegene plaetsen opengestelt: welverstaende dat de Compagnien aen haer behielt het hout van Fernambucq ende ander / ende dat op approbatie en reglement hier nae volgende; te weten / dat alle handelinge alleen voor scheepen van de Compagnie soude mocten ghedzeven worden: dat de goederen van hier nae Fernambucq gaende / ofte van daer herwaerts in retour komende / souden met geen hooghet Tol ofte onghelden bezwaert worden / als diergelijcke goederen tot Lisbona ende in Brasil tot date van de veroberinge der voorsz plaetse bezwaert waren: midts dat de selve Tollen ende onghelden betaelt wierden ter plaetsen daer de goederen wierden gheloft / ende naer dat de selve aldaer weerdich waren. Ende dat de goederen upt dese Landen derwaerts gaende / souden voor vzacht ende havarie betaelen van pder tonne ladinghe vyftien gulden / ende van het ghelt twee per cento: dat de goederen van Pernambuco herwaerts komende souden voor vzacht ende haverie betalen hondert en twintigh gulden / van een tonne ladinghe alle waeren te reduceeren naer addenant / genietende de Compagnie mede de Convoyen ende licenten ten regarde dat de vzacht naer dese Landen verder was als naer Spangien: dat van alle goederen van daer komende geen asseurantie sonde gevalideert worden / als by de Compagnie betalende teichen repse tien per cento, doch soude pder vzystaen te asseureren ofte niet: dat die geene die in dese Compagnie herideerden / ofte andere in haer name twee mael gaende ende komende in soo veel cargasoenen / als sy van hier derwaerts ende van ginder herrewaerts lieten komen / voor ghelijcke somme als sy in Capitael op haer eygen reeckeninghe / op de boecken van de Compagnie ses maenden te voozen bekent hadden ghestaen / aen Tollen vyf ten hondert wepniger souden geven als andere. Haer Ho: Mog: hebben de selve pointen gheapprobeert ende geboden in het werck te stellen / sulcks ende daer het behoozt / uptghesondert het heffen van de Tollen ofte onghelden binnen de Limiten dese Landen op de goederen van Brasil komende ofte derwaerts gaende: verklaerende haer Ho: Mog: dat die van de meerghemelte Compagnie daer toe niet en waeren bevoecht; interdicerende hun dienvolgende exprefselijck mits desen sulcke ofte diergelijcke regalien binnen dese Landen in 't werck te stellen / als strijdende met de Hooghept van dien. 1630.

Vrieslandt cassert afsonderlijk acht Compagnien. De Staeten van Vrieslant hadden in September niet alleen haer Waertgelders ghecasseert: maer oock aen zijn Excelentie versocht / dat de Compagnyen van haer repartitie liggende tegenwoordig buyten haer Provintien / derwaerts mochten werden ghesonden om te remplaceeren de Forten daer de voorsz Waertgelders waren uptgelicht / of uptgelicht souden mogen worden. Wepnich dagen daer na is dese saecke ter presentie van zijn Excelentie ende den Raedt van State geresumeert / zijnde vervat in een brief van de Gedeputeerden / houdende in effect dat de Heeren Staeten hun principaelen haer gheauthoriseert hadden om de acht Compagnien waertgelders / voor de quota der voorsz Provintie op oozde van haer Ho: Mog: hier beboorens aenghenomen / ende in de Frontier plaetsen geinquartiert te doen licentieren / ende van haer dienst te ontslaen; ende dat sy tot effectueeringhe van sulcks alberepts oozde hadden ghestelt: verfoeckende midts dien sijn hooghghemelte Excelentie dat hy de oude Compagnien van haer repartitie / die in andere quartieren waren ghelegert / na haer Provintie met patenten willen stuyren / om in plaets van de voorsz Waertgelders tot besettinghe van haer Frontieren gheremplaceert te worden. Sulcks wiert soo by sijn Excelentie als haer Ho: Mog: seer quaelijck genomen; dienvolgens wiert aen de ghemelte Heeren Staten van Vrieslandt te gemoet gevoert / dat de voorsz acht Compagnien egeen waertgelders waeren / maer dat het was haer aen part in de vyftigh Compagnien in den jare 1628. gelicht / ende tot noch toe gecontinueert / en hun dienvolgens met alle bedenckelijke redenen gheperfuadeert de voorsz acht Compagnien als noch te willen in dienst aenhouden / of soo sy alberepts (boven vermoeden) gecasseert souden moghen zijn / de selve te redintegreren ende redzesseren / ter tijdt ende wijlen toe / dat met gemeen advijs ende onderlinghe communicatie der respective Provintien / op de continuatie / reductie / ofte af danckinge der voorsz Compagnien soude zijn gedisponeert: met vermaen dat sy hier op in allerley haer Ho: Mog: lieten toekomen vzuchtbaerighe rescriptie / ofte dat haer Ho: Mog: by ghelzeck van dien ghenootsaeckt souden worden derwaerts besendinghe te laten afgaen / die daer toe mits dien wiert gedecreteert.

De Westklaeghtweghen Hollandt ober verbodt van Hoorn. Ter selver tijdt is deur de Heer Iacob de Wit, en andere extraordinaris Gedeputeerde vande Provintie van Hollant, deur last vande Heeren haere principaelen ter Vergaederinge van haer Ho: Mo: gedoleert / dat meest alle de Provintien elck in den hare hadden verboden de uptvoer van Graenen vande een na de andere der Geunieerde Provintie: 't welck sy oordeelden te strijden tegen de Unie en onderlinge vrphept / als ook tegen de vrphept vande binnelantse commertie; versoekende mitsdien dat sodanige Placcaten souden mogen worden ingetrocken / ende dat de aenwesende Heeren Gedeputeerden souden willen belooven / ende aennemen / 't selve by haer principalen effectueel te presteeren / ofte dat sy ook genootsaeckt souden worden op de gelegenthept van haer Ingesetenen te letten naer behooren. Ten anderen hebben de ghemelde Heeren gerepzesenteert dat de Staeten van Hol-

1630. Hollandt tot soulagement van de goede Ingesetenen deser Landen / in dese groote diertе van vroot coorn / met advijs van zijn Excellentie hadden bedacht een expedient / te weten / darmen in de omliggende Neutrale Landen voor eenige Gedeputeerden van wegen de Generaliteyt soude doen in hoopen een goede quantiteyt Granen / ende de selve by den andere laten versamelen / in een seeckere bequame plaets daer toe te dispitieeren / om van daer met sterck Convoy binnen dese Landen gehaelt / ende met de meeste verseeckerheyt gebracht te worden ; doch dat yeder van de Respective Provintien in den inkoop der voorsz Graenen / naer proportie van de selve quota soude participeeren / mids daer toe furnerende en advancerende prompte penningen : des soude de portie van de Provintien die geen penninghen soude komen te furneeren en advanceren / accresseren aen de andere Provintien die daer gheit voor souden willen uyt schieten. De respective Gedeputeerden van de Provintien die het voorsz verbot hadden ghedaen / verklaerden op het eerste point / datse de doleantie van de Heeren Staten van Hollandt souden overschrijven aen haer principaelen / niet twijffelende ofte de selve soude bewoghen worden / haer Provintiaele Placcaten in te trechen / soo wanneer by de Provintien ghesamentlijck beraemt soude sijn soodanige voet ende ordre / waer mede ghewerct konden worden / de oorsaecke die de gemelde Provintien Respective ghenoot saecke hadden soodanighe Provintiaele Placcaeten uyt te laeten gaen. Op het tweede point is aen ghestelt een seereuse besoigne.

Rijcks saken. Verscheyde saecken / het Roomsche Rijck raeckende / sijn ooch gepasseert. In Julio wiert van wegen Keur-vorst van Coolen ghepropooneert ende versocht / dat de soldaten die sich groflijck misgingen / ende de Ingheseetenen van het Landt van Luyck mishandelden / souden moghen ghestraft worden ter plaetse daer sy misdeden ; ende hoe wel het advijs des Raedts van Staete anders lach / is echter by provisie gheaccordeert / gelijck consent als de Infante van Spangien deses aengaende had verleent ; waer van acte wiert gedepescheert : met dien verstande / in dien by practijcque van het voorsz consent bevonden mochte worden / dat daer uyt eenige ondienst voor den Lande soude ontstaen / ofte dat den voorghedachte Infante haer gegheven consent soude komen in te trechten ofte altereren / dat als dan van gelijcken van deser zijde soude worden gedaen.

De Keur ende Vorstelijcke Brandenborghsche ende Nyborghsche saecken hebben in de volghende maenden ooch seer ghedient : den Hertogh van Nyborgh quam selfs in den Hage, hy bede den twee en twintigsten July de navolgende propositie ter Vergaderinge van haer Hoo Mog.

Hoogh Mogende Heeren,

Hartogh van Nyborgh heeft audientie. BEsondere Lieve Heeren, ende Vrienden, dat den Heeren belieft in soo aensienlijcke versaemelingh my in myn aenbrenghen te hooren, desswegen doe ick my vrient ende naebuyrlijck bedancken. Ende soo veel het principael belangt, houde onnodich wijtluchtigh te verhaelen hoe ick my soo wel met wylen Heeren *Iohan Sigismundus*, als den teghenwoordighen Heeren Marckgraven en Churfursten tot Brandenburgh in onderscheytlijcke Tractaten en Handelinghen ingelaeten hebben, en wat eyntlijck den *negheuden Marty* voor een provisionael vergelijck op *drie en twintigh* Iaer langh, in dien voor den uytganck derselve dese successie niet deur goede of rechtlijcke middelen vergeleken en ontscheyden wiert volgens eygen voorslag van gemelten Heeren Churv. tot Brandenburg opgerigt. Want sodane laetste vergelijck den Heeren door den Grave van *Swartzenburg* als Chur-Brandenborghsche Gevolmachtigde Afgesanten, als oock door myne Gesante den Vry Heer *Spieringh in Forma* is gecommuniceert. Dewijl dan, ghelijck deselve luyt, met klare woorden is uytgedruckt en vergeleecken, dat my de *Optie*, soo veel die Furstendommen *Cleve* ende *Bergh* betreft, een gantsch Iaer voorbehouden is, en soo voor uytganck des Iaers ick my sal verklaren, en dat Furstendom *Cleve* nevens het daer en boven my gheassigneerde Furstendom *Gulick* en anderen aengehoorigen Lant en Heerschappen begeere, en daer tegen 't Furstendom *Berg* aenden Heer Keurvorst afstrede, als dan in gemelden beyden Furstendommen gemeenschap der *Comet-gevallen* aen Ordinaris en Extraordinaris inkomen ende toekomende contributien ceseeren, en bloot de ghemelte beyde Furstendommen *Cleve* ende *Bergh* teghen elck ander omgewisselt, ende *hinc inde* elck ander *pari passu* ingeruymt werden sullen, sonder eenige wydere Tractaten en handelingh.

Hoe wel men nu tot werckelijcke voltreckingh van dit verdragh tot noch toe niet heeft konnen gelanghen, om dat de *attentaten, exactien* en *executien*, over d' onschuldige Onderdanen noyt 't sy van den Brandenburgschen Oversten *Gent*, noch van der Heeren Crijghsvolck volkomen en werckelijck afgestelt, veel weyniger men van weghen toekomende cessatie derselven is verseeckert, hoewel doch de bevorderingh en erhoudingh van de ruste, seeckerheyt, ende welstant der Onderdanen van de ghemelde Landen *principalis causa & Scopus* van deser Tractaten is gheweest. Soo heb ick doch daer met aen myn oort niets sulcx onderlaten van 't gene my door den Verdrach opgheleght wort, ende tot voltreckingh van 't gemelte verghelijck mochte dienstich zijn : niet alleen inde plaetsen der Furstendommen *Cleve* ende *Bergh*, die tot mijn beste beset waren, sulcke Ordre te stellen, dat de *gevallen* voor de helfte gereserveert, en deshalven de Heer Churfurst tot *Brandenburgh* behoorlijcke Reeckeningh en Satisfactie gegeven werden soude, als des gelijcken van weghen zijne plaetsen, hem ten besten inde gemelden Furstendommen beseth, geschiede. Maer ick heb my oock noch voor uytgangh des termijns nopende d' Optie tegen den Heeren Churfurst verklaert, en het Vorstendom *Cleve* gekooren, en ben eerbiedigh het Furstendom *Bergh* daer teghen af te treden : onder onghetwijffelde hoop, Ick sal aen den Heeren Staten der Geunieerde Nederlantsche Provintien getrouwe en goede Naebuyren hebben, als ick dan tegen den selven wederom my tot oprechte goede naebuyrschap ende Neutraliteydt ghelijck eenen Duytsch Vorst des Heyligen Roomschen Rijcx betaemt, vastelijck aengeboden hebben wil.

En op dat sulcke allerzijdts billijcke *contenta* des te bestendiger en spoediger tot beyderzijts Onderdanen Vrede, Ruste, en opnemen geredintegreert en bevesticht, oock de beloofde vergelijckingh voltogen, en sonderlijck de hooghverderlijcke Crijghs last der onschuldigen Onderdanen den selven eerst van den hals gevoert, oock des Landts verder verderf en eyntlijcke ruyne en desolatie geprecaveert werde. So is aen de Heeren myn Vrient Nabuyrlijck versoeck, haer gelieve niet weyniger, als sy voor desen voor Chur *Brandenburgh* ende my tot defenderingh onser wel bekomene possessie, soo aensienlijcke assistentie hebben ghepræsteert (sulcx Ick yeder tijt danckbaerlijck indachtich verblijve) also oock in dit stuck haer naebuyrlijcke affectie betoonen, en volghens Inhout van 't meerghemelde verdragh niet alleen haer Krijghsvolck uyt alle, van wylen, Hertoch *Iohan Wilhelm* besetenen Landt, Steeden, Sloten, en Schansen af te voeren, en diergelijcke Inlegeringh in 't toekomende af te stellen en t' onderlaeten, oock die selve, sampt ons beyderzijts ende onsen Raeden, Beampten, en Onderdanen Neutrael te laeten, oock in doortochten en andersints, die oude pacta, Accoorden, en observantien die tusschen den Geunieerden Provincien, ende mynen groot Heere Vader Hertoch *Wilhelm* tot Gulich, Cleve, ende Bergh Hoochloflijcker ghedachtenis, en desselven Landen vergeleecken ende geobserveert zijn, te onderhouden, verklaren ; oock ondertusschen, tot dat eene ghelijcke verklaringh van de Coninclijcke Majesteyt van Hispangien volght, niet alleen *Dusseldorp*, en daer in leggende Soldaten Neutrael te houden, maer oock alle hostiliteyten, exactien, en executien teghen my ende myne Raeden, Beampten, Dienaers, Onderdanen, en Ingesetenen des ghemelte Landts niet weynigher de verhinderingh ende ingrepe so van hare Soldatesca op eenige plaetsen aen den Furst-

lijcken

Digitized by Google

1630. lijcken *gevallen* ende *Domeynen*, alſo oock die geweldaden, ſo tegen etlijcke Kloosteren en Geeſtelijcke perſoonen en goederen voorgenomen zijn, af ende in ſtellen, oock eenighe, wat ſonder haer ordre en bevel gheſchiet is, ſtraffen, en alles inden ſtant, ſo het ſedert den opgerichten verdagh was, te laten dirigeren.

En in geval voor als noch, en tot dat Godt Almachtigh een goeden Vrede of Treves verleeden ſal, het niet wel anders zijn konde, als yeder van den Krijghenden deelen eenige plaetſen in ghemelten Landen, met zijnen Krijghſ-volck beſet, ſoude willen beſet houden; Soo gelieve doch de Heeren aen haer zijde, ingeval het aende Spaenſche zijde oock alſo geſchiet, ſich eventualiter te verklaeren, onbeſwaert zijn, dat *ſulcke beſettingh* ſonder mijn oock der Landt en Burgerſchaps onkoſten onderhouden, en deſelvige plaetſen wederzijts Neutrael ghehouden, oock tot verſchooning ende voorkomingh van verdere Lantverderving, ſoo die belegeringen nae haer trecken, van geenen deele belegert of vyandtlijck aengetaſt oft geoccupeert, maer ſulcx gantslijck afgeſtelt zyn en blijve, oock geduyrende ſodane beſettingh noch van 't inleggende Krijgſ-volck of haer Commandanten, noch anderſints den eenen noch den anderen Chur ende Furſten aen zijnen Landt Furſtlijcken rechten, noch oock aen zijnen inkomen, Domaynen, of *gevallen* geen indracht of hinderingh, noch den Onderdaenen eenige oppreſſie geſchiede: en in ſomma alles wat tot goede Naebuyrſchap ende ruſte dient bevordert, ende het contrarie afgeſtelt werde: op vaſte hopeningh, ſoo de Heeren deſe loffelijcke, billijcke Reſolutie vatten, ende hier overſeeckerlijck ſich verklaren, dat desgelijcken oock aende Spaenſche zijde, volgens verklaring my in Hiſpangien gedaen, onfeylbaer volgen, en weegen den dach en plaets der voltreckingh ſpoedich vergeleecken werden moge: gelijck Ick oock des te ſtercker Fundament hebben ſal, de Keyſerlijcke Majeſteyt mynen aldergenadichſten Heere, met Aſſiſtentie en interventien, der tot Regensburgh aenweſenden Chur, Furſten en Geſanten, onderdanichſt, en op het inſtandichſt te verbidden, dat ſy tot voorkomingh der eyntlijcke deſolatie, onderganck en verderfs van meergemelte Landt ende Luyden, haer Volck terſtont uyt de ghemelde Landen willen afvoeren; Op dat ſo wel ick, als den Onderdaenen ende Landen tot langh gewenſte Ruſt, Reſpiratie, ende welſtandt, naeſt Godts byſtant en ſegen verholpen werde. Gelijck ick nu aen der Heeren welgeneichde verklaringh niet en twijffele, alſoo wil ick my bevlijtigen ſulcks by den Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt oock Cheur ende Furſten des Heyligen Rijcks, ende waer het anders de gelegentheyt geeft, te roemen, oock om der Heeren ſampt en ſonders Vrient ende naebuyrlijck te verſchulden: den ſelven van den Almachtigen alle vreedlijcke welſtant, proſperiteyt, ende opneemen van herten wenſchende. Actum in 's Graven-haeghe den *twee en twintighſten July* 1630.

Hier upt is te ſien/dat den Hartog hoos 't Voꝛſtendom Kleef: aen Brandenburgh toeſtaende het Voꝛſtendom Berge. Maer men hadde hier verſcheyden reden: waerom men lieber ſach dat het Bergſlandt aen den Hartoch ende hy tot Duſſeldorp bleef: als dat hy ſoo nae quame/ gelijk verbolgens ſal werden geſeyt. Hy was een Pyns van groot begrijp ende verſtant: vol van arbeyt; fatigueerde ſeer ſijn Raeden ende Secretariſen: ſtelde veel dingen ſelfs: ende overlas alles wat by andre ſijne bedienden geſtelt was: ende tot een teecken dat hy het hadt geleſen/ corrigeerde altoos 't een of 't ander met ſijn eygen hant/ in alles wat geſtelt was. Hy was den negentienden July inden Hage gekomen: ontfanghen/ ende gelogeert in 't Huys van d' Extraoꝛdinaris Ambaſſadeurs/ ende gedefrayeert drie daghen/ waer na hy de audientie hadt op de gewoonlijcke manier van Extraoꝛdinaris Ambaſſadeurs. Hy hielt ſich ſeer prachtich; hadde een ſeer grooten treyn: upt/ ende langhs de ſtraet rydende/ ginghen ſijne Trabanten of Hellebardiers bloodts hoofts aen beyde ſyden langhs de Caroſſe. Hy hadde ſich in 't habijt gants ghefatſonneert op het Spaens: als dragende het gulden Vlies: ende deur faveur van Spangien veel voordeel gehadt hebbende; hy was boven maeten courtois/ aentrechende ende minſaem aen vreemde: ende des te meer was hy hier ſuſpect.

Een antwoort op ſijne hier te voorgeſtelde propoſitie wiert hem den acht en twintichſten July ter handt geſtelt deur den Graef van Culenburgh, de Heeren van Nortwijck, Bas, Vosbergen, Tienhoven, Eiſſinga, Haerſolte ende Clant, hier volgende.

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, geexamineert, ende in rype deliberatie van den Raede gelecht hebbende de propoſitie in haere Vergaderinge eerſt mondelinge gedaen, ende daer naer in Geſchrifte overgelevert, by ende van weegen den Doorluchtigen Vorſt ende Heere *Wolfganck Willem*, Pals-Graef by den Rhijn in Beyeren, tot Gulick, Cleeve, ende Bergh, Hertoch tot Veldents, ende Spanheims, der Marck, Ravenbergh, Heer tot Ravenſteyn &c. Hebben goet gevonden daer op aen zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt te verklaren, gelijck ſy doen by deſen: dat gelijck ſy naer doodlijcken afganck van Hartoch *Johan Willem* Hoog-lof-ſaliger gedachtenis, alle goede Vrient en Naebuyrige Officien hebben aenghewent, dat den Heer Keurvorſt van Brandenburgh ende zyn Vorſtelijcke Doorluchticheyt van Nieuborgh in de volle poſſeſſie der aengeſtorvene Vorſtendommen, Lantſchappen, ende Heerlijckheden, mochten worden verholpen; ende niet weyniger moeyten, ende aenſienlijcke koſten daer na ſoo van oorlochs tochten als Interventien van haer Gedeputeerde, ſonderlinge op de handelinge ende Tractaten tot Weſel ende Xanten aengelecht, ende alles by gebracht, wat mogelijck was, op dat hooghgemelte Keur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden, in de voorſchrevene poſſeſſie mochten werden gemainteneert. Soo hebben haer Ho: Mo: oock ſeer geerne ende met ſonderlinge welgevallen vernomen het proviſionele Accoort over de verdeylinge ende beſit der voorſchrevene Vorſtendommen, Landen, ende Heerlijckheden tuſſchen haer Keur ende Vorſtelijcke Doorluchticheyt aengegaen, en geſloten tot *Duſſeldorp den negenden Marty* 1629. niet liever wenſchende, dan dat 't ſelve gelijck het in der goede ende vriendelijck geaccordeert en bewilligt is, alſo oock datelijck tracht, en voltrocken werde, en met hoogſte welgevallen van haer Keur en Vorſtelijcke Doorluchtigheyt, tot vermeerderinge van onderlinge Vrientſchap, goede correſpondentie, en confidentie, mitsgaders alle welvaert der ſelver Landen en ſamentlijcke Onderdanen ſtrecken en gedyen mogen: waer toe dan de Heeren Staten Generael niet ſullen onderlaten harer deels alle bereytwillige goede Nabuyrlijcke, en tot den goeden welſtant meeſt doenlijke Officien te continueeren; edoch aengeſien, op den voortganck en het effectueren van 't voorſz proviſioneel verdrach, haer eenige difficulteyten openbaeren, en konnen haer Ho: Mog: des aengaende gene nader verklaringe doen, zynde niet te min bereyt haer Krijgs volck en Garniſoenen te lichten en te trecken, oock voorts aen te houden uyt de Landen, Steden, en plaetſen van *Gulick*, *Cleve*, *Bergh*, *Marck en Ravensburgh* (*Weſel* ende het Fort *Burick*, *Emmerick* ende *Rees* met haer reſpective Forten uyt beſondere reſpecten als noch uytgeſondert,) midts dat oock van gelijcken de Keyſerlijcke, Spaenſche, ende de hoofden en de Leden van de Catholijcke Ligue, de Landen, Steden en Plaetſen, in de ſelve Landen gelegen, van haer reſpective Krijgs volck ontledigen, ſonder om eenigerhande oorſaecke de ſelve weder te mogen in nemen, en occuperen; en ſo lange de voorſz intreckinge niet en is ghedaen, ſullen de Heeren Staeten Generael over haer Krijghs volck ſoodaenige ordre ſtellen, ende tegens de Delinquanten Iuſtitie met rigeur doen exerceren, dat zyn Vorſtelijcke Doorluchticheyt of Onderſaeten ende de Inwoonders van exceſſen ofte overlaſten, geen redenen ſullen hebben te klagen.

Aldus ghedaen ter Vergaederinghe van haer Ho: Mog: in 's Graeven-haeghe op den *acht en twintighſten* July 1630.

1630. De Coninck van Beemen liet by dese Handelingh haer Ho: Mog: verſoecken / dat by voortganck ende accomplissement van 't accoort tusschen den Graef van Swartsenburgh, inden naem van den Cheurvorst van Brandenburch ghemaeckt met den Hertogh van Nieuburgh, belangende de ſucceſſie in den Lande van Cleef daer aen de goede handt wilden houden / dat den hoogstgedachte Coninck van Bohemen wierde gheconſerveert sijn recht / dat hy als Paltzgraef hadt / tot de verballen Leenen gelegen in 't Hartochdom Gulick, als synde doot den doot van den Jonghsten Hartogh van Gulick, ghedevolveert aen het Cheurvorstelijcke huys van den Paltz. Daer op is verſtaen / dat by voortganck van 't voor verhaelde accoort gelet ſoude worden / ende ſo veel mogelijck sorge gedragen / dat den meerhoogstgedachte Coninck in sijn pretensien niet en wierde verkort.

Beminghe van Beemen verſoeckt sijn intereſt nopende de Leenen in Gulickerlant.

Den volgenden dach hebben de Heeren Wonsem ende Wispenningh aen haer Ho: Mog: de volgende stuckjes op 't antwoort van haer Ho: Mo: den acht en twintighsten July overgegeven.

Wonsem en Wispenning propaneren wijders aengaende de dey-lingh.

DAt de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Verenighde Nederlantſche Provintien den Doorluchtigen Vorſten ende Heeren, Heeren *Wolfganck Wilhelm* Paltzgrave by *Rhijn* in *Beyeren* tot *Gulick*, *Cleef* ende *Bergh* Hertogh, op het voorgeven van syne Doorluchtigheyt aen de ſelve gedaen, haer ſchriftelijcke verklaeringe door haer aenſienlijcke Gedeputeerden hebben laten behandigen, ende haer daer by verklaert, dat sy den proviſioneele accoort ende verdragh tot *Duſſelderp* ingegaen ende geſloten op den *negenden Marty* 1629. tuſſchen de Heeren Cheurvorſt van Brandenborgh ende syn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt, weegen de verdeelinge ende beſit der Gulickſche, Cleefſche ende Berghſche Vorſtendommen, als toegehorige Graefſchappen ende Heerlijckheden, met ſonderlinge wel gevallen vernomen, ende niet liever wenſchen, als dat het geenige wat goetlijck ende vruntlijck vergeleecken ende bewillight is, alſo oock daetelijck naer getracht, ende voltoghen wort, oock tot des Heeren Churvorſten ende syn Vorſtelijcke Doorluchtigheyts wel gevallen ende contentement, niet weyniger tot vermeerderinge van goede vruntſchap, correſpondentie ende vertrouwen onder haer beyde, als oock tot welvaren der ſelver Landen, ende te ſamentlijcke Onderdanen ſtrecken ende effect ſorteeren mach, met bygevoecht vrunt ende naebuyrlijcke ghebiedeniſſe, dat de Ho: Mog: Heeren Staeten Generael haeres deels niet ſouden ofte willen onderlaeten, daer toe alle bereytwillige goede naebuyrlijcke ende tot voorſchreve welſtant wel expreſſelijcke Officies te continueeren.

Dat sy oock ongeacht de difficulteyten, die over het effect van het voorſz proviſioneel verdrach voorvallen, nochtans bereyt zyn haer Krijgsvolck en Garniſoen van de Landen af te voeren, ende voortaen uyt ende van de Landen en plaetſen van *Gulick*, *Cleve*, *Bergh*, *Marck* ende *Ravensbergh* te houden: doch ſullen *Weſel* en dat Fort *Burick*, oock *Emrick en Rees*, met haer Reſpective Forten, om beſondere reſpecten noch ter tijt hier onder niet begrepen werden, ende daer by bedongen zijn, dat oock de Keyſerlijcke *Spaenſche* ende Catholique Ligue, oock der ſelver hoofden ende Krijghsvolck, uyt de Steden en plaetſe der ſelviger Landt gelijck als afgevoert, en 't ſelvige om geenige oorſake willen weder innemen ofte occuperen ſullen.

Dat oock de voorgedachte Heeren Staten, ſoo lange de afvoeringe des Krijghsvolck niet werckelijck ghevolcht is, over haer Soldateſca ſoo goede ordre aenſtellen ende onderhouden ſullen, oock met ſulcken rigeur van Iuſtitie jeghens de delinquanten vervaeren willen, dat noch zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt, noch zyn Onderdaenen ofte Inwoonders geen oorſaeck ſullen hebben over eenigh exces, ofte overlaſt sigh te beklagen.

Over deese naebuerlijcke aenbiedinge der gemelte Heeren Staten, doet haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt jeghens de ſelve sigh vrunt ende naebuerlijck bedancken, hebben oock de ſelve zyn Keyſerlijcke Majeſteyt en Vorſtelijcke Doorluchtigheyt naer *Bruſſel* albereyts genotificeert, als oock die tot *Regensburg* aenweſende Chur ende Vorſten van de Catholijcque Ligue communiceeren laten, levende op goede hopeninge dat gelijckmaetige afvoeringhe by ſyn Keyſerlijcke Majeſteyt oock Chur en Vorſten niet gedifficulteert worden, maer dat ſulcks tot grooten troost en verlichtinge van de hoog beſwaerde onderdanen van zyn Doorluchtigheyt ſtrecken ſal. 1630.

I.

En hoe wel wegens de *evacuatie* van de Heerlijckheyt, Slot en Stad *Raveſteyn* gene mentie geſchiet, dewyle doch van de ſelve, beneevens andere gereſerveerde plaetſen niet gedacht wort, ſo willent haer Vorſtelijke Doorluchtigheyt daer voor houden, dat het ſonder dat by de Heeren Staeten de meeninge heeft, dat oock de ſelve Heerlijckheyt, Slot, en Stadt ſullen geevacueert, en 't volck daer van afgevoert werden.

II.

Naedemael dan de gemelte haer Vorſtelijcke Doorluchticheyts Onderdanen eenige meerderen trooſt, en des te beſtendiger tot haer ruſtige welſtant, mochte bekomen, by ſo verre de Heeren Staten, haer noch voor deſe tijdt op de volle afvoeringe van haer Krijghsvolck, dan noch ſich ten minſten tot evacuatie van noch een oft twee Steden bewegen te laten willen verklaren.

Dewyle men op begeringe der twee ofte drie Guarniſoenen aen der Spaenſche ſyde, even ſo veel plaetſen en Steden, als aen deſe ſyde geſchiet, met Guarniſoen beſet ſoude gehouden worden.

Alſoo hebben zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt de Heeren Staten, om wat meer extenſie van haer verklaringe wegen de afvoeringe haers Krijgs volcks hier met en vruntlijck nabuyrlijck verſoecken willen.

Alldan haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt by die goede ende nabuyrlijcke toeverſicht verblijven, dat als den Almachtigen een Vrede ofte Trefues verlenen ſal noch aen de Spaenſche, noch aen de Statiſche zyde difficulteyt ſal gemaeckt worden, om haer Guarniſoenen gants en gaer uyt de Landen af te voeren, en beyde haer Chur en Vorſtelijcke Doorluchtigheyts Lant, Sloten, Steden, Forten voortaen gantſchelijck onbeleyt en ledig te laten.

III.

Dat oock de Heeren Staeten haer verklaeringe eventualiter daer heenen willen eſlargeeren, by ſo verre men ſich aen de Spaenſche ſyde ſoude verklaeren, dat de plaetſe in de gemelte Vorſtendommen ende Landen, volgens het te doene beſpreck, met de Heeren Staten Krijghs volck beſet blijven, het ſy met belegeringe ofte andere wegen, niet ſullen vyantlijck geattacqueert, maer neutrael gehouden werden; dat oock van haer ſyde, dat een ofte meer plaetſen, die in de voorſchreve Landen met 's Koninghs Krijghſvolck beſet ſouden blijven, niet belegert ofte daer tegens yets Vyandtlijck geattenteert ſal worden; oock dat deſelve plaetſen ende Inwoonderen ende Borgeren van dien, als mede de achterghelatene Landen ende plaetſen van den Hertogh *Iohan Willem van Gulick*, mitſgaders de Ingeſetenen ende Onderdanen ſonder onderſcheyt voor Neutrael geacht, ende daer tegens niet dadelijcks van den eenen ofte anderen krijgende deel geattenteert ſal worden, dan ghelijck haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt *in haer* eerſte propoſitie vermelt, de onſchuldige Onderdaenen even grootelijck beſwaert ſoude worden, als den een ofte andere plaetſe, die met Krijgs deelen beſet blyven, ſoude beleghert worden, van welcke beſwaerenis de Heeren Staten apparentelijck, als by de Spaenſche ſulcks niet geſchiet, die Onderdanen als benabuyren veel liever ſullen verſchonen.

IV.

Ende al hoewel sijn Vorſtel. Doorl. met den onderdanigſten toeverſicht leeft, dat den Keyſerlijcke Majeſteyt niet ſal difficulteeren ſich te verklaren, als sy vernemen dat de Heeren Staten, ſoo wel als de Spaenſche vermeynt zijn, niet alleen haer Volck uyt de voornoemde Landen af te voeren: maer oock de Steden, Slooten, ende Vlecken, die in de ſelve gelegen zijn, ver-

Digitized by Google

1630. verders in toekomende niet te belegeren ofte attacqueeren, dewijle't doch by ettelijcke daer voor gehouden moghte werden, dat men ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt als Over-hooft den beyden Krijgende deelen niet gelijk ſetten ſoude: ſoo ſullen ſich de Heeren Staten apparentelijck contenteeren, als ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt haer Volck af-voert, ende ſich verklaren ſal de Landen met meerder beſwaerniſſe ende Inlegeringe in Steden en Landen te verſchoonen. 1630.

V.

Ende op dat haer Vorſtel. Doorl. des te beter magh verſeeckert zijn, dat onder der Heeren Staten gedaene verklaringen wegen de afſtellinge ende beſtraffinge van de exceſſen, ſoo in de gemelde Landen deur haer Soldateſca gepleegt werden, oock begrepen ende het ſelve ſoo te verſtaen zy: dat niet alleen in't gedeelte, dewelcke haer Doorluchtigheyt by het verdragh verblijven ſal, maer oock doorgaens in de gemelte Gulickſche verlaetenſchap, den eenen noch den anderen Cheur en Vorſten, noch der ſelver Raden, Beampten, Hooft, ofte andere Dienaren ofte Onderdaenen haer onderhebbende Soldateſca, noch haer luyden dadelijcx nochte Vyandtlijcx toegeſet ofte beſwaert ſullen werden.

VI.

Dat oock geen indracht, ſchade, ofte naedeel ofte empeſchement ſal geſchieden aen de Lant-Furſtelijcke Regalien, Iuriſdictien, Verordeninge, Dominien, Wiltvang, Hout-gewas, Tuymen, Venden, Viſſcherye, oft in andere gevallen, hoe die genaemt ſoude mogen werden.

VII.

Dat oock noch veel weyniger, geduerende deſe Proviſioneele vergelijckinge, eenigen indracht, ſperringe, ofte verhinderniſſe ſal mogen geſchieden, den Geeſtelijcken daer't Catholiſche *exercitium*, ende Godes dienſt in aenvangh van haer Cheur en Vorſtelijcke Doorluchtigheydts Regeeringe naer aflijvigheydt van Hertogh *Johan Willem* tot Gulick is geweeſt, ofte daer ſy haer Paſtorie ofte andere Geeſtelijcke Beneficien genooten hebben.

Dat ſoo diergelijcx wat is voorgevallen, ſulcx terſtont afgeleydt, ende de Kercken gereſtitueert ſullen werden, ende daer oock die van de Ausburgſche Confeſſie ofte Gereformeerde in den aenvangh van haer Cheur en Vorſtelijcke Doorluchtigheydts Regeeringe haer *exercitium* in Kercken hebben gehadt, dat deſelvige Plaetſen oock alſoo gehouden, en alles in den ſelven ſtant geſtelt werden, als het geweeſt is in den aenvangh van de voorſz Cheur en Vorſtelijcke Regeeringe.

Ende oock by ſoo verre eenige nieuwe Fundationis, ofte ſtichtingen aen Clooſters ofte Collegien geſchieden, ſonder afganck ofte indracht der Paſtoryen, ofte andere Geeſtelijcke inkomen, ende buyten der Paſtorye-Kercken, ende der ſelver exercitien, dat ſulcks werde daer by gelaeten, ende niet verboden ſulcks op eygen koſten te doen.

Sullen de Heeren Staeten een byſonder naebuerlijck welgevallen aen haer Vorſtel. Doorl. doen, by ſoo verre haer belieft over deſe poincten haer naebuerlijcke ende gonſtigh gemoet wat naerder *ad ſpeciem* te declareeren, ende hier over aen alle Gubernatores, Guarniſoenen, en Commandanten nootwendige beveelen en Ordonnantien laten afgaen.

VIII.

Gelijck oock verhoopentlijck de Heeren Staten niet en ſal mishagen, als het by de Coninclijcke Soldateſca daer toe ſal gebracht zijn: dat wanneer volgens alberegreydts voorige gedane verklaeringe, alle Inlegeringen, Aenſlagen ende Attentaten tegens alle in gemelde Landen gelegene Steden, Slooten, Vlecken ende Wooningen, ende Ingeſetenen ende Onderdanen van dien aen beyde zijden gantſchelijck afgeſtelt ende achter gelaten, ende deſelve voor Neutrael gehouden werden; dat men van gelijcken ſich niet ſal verſuymen ofte ſtil blijven liggen in de door-tochten van Soldateſca, maer ſoo men't Land daer met niet gantſchelijck verſchoont, dat deſelve ſonder ophoudinge ende beſchaedinge ſal voort-geſet werden, op dat *ſedes Belli* niet van nieuws in deſe Landen getogen werde, maer dat het oude vergelijck wegens den doortocht ende pas (ſoo het ſelve vergeleecken ende geobſerveert is) by tijde van voorige Hertogen van Gulick ende Geldren in acht genomen ende geobſerveert magh werden.

IX.

Dat oock het exercitie van de Landt-Furſtelijcke Hoogheyt ende Iuriſdictien in beſtraffinge van ſoodanige Soldaten, den pacta ende obſervatien niet houden, niet verhindert ofte belet, maer veel meer als billick, dat de Delinquanten die op der daedt bevonden werden van de Landt-Furſts Overigheyt ſullen mogen beſtraft, ende als ſulcks geſchiet is, dat't ſelve niet ſal qualijck genomen ofte gevindiceert werden.

X.

Sal oock in allen wegen den toevoer van de Commercien, als op ende af-reyſen, ſoo wel den Ingeſetenen ende begoeteden, als die geene die in deſelve Landen begeeren te reyſen ofte te handelen, yder een vry gelaten werden.

Dewijle dan alle deſe Poincten tot voortplantinge van de nabuerlijcke correſpondentie, vrede, ende eenigheyt ſtrecken, ſoo ſullen haer Vorſtel. Doorl. aen haer zijde dat geenige getrouwelijck vervorderen, 'tgeene de oude pacta mede brengen, ende tot goede naebuerſchap ende beyderzijts welvaren kan gedyen.

Wat nu belanght de difficulteyten wegen den *Wael* by ſijn Vorſtelijcke Doorluchtigheydt gedaen van het Vorſtendom *Cleve*, ende den voortganck ende het effect van 't meergedachte Proviſioneel verdragh, daer van de Heeren Staten in haer ſchriftelijcke verklaringe mentie maecken, konnen haer Vorſtelijcke Doorluchtigheydt niet gedencken, waerinne men de ſelve eenige hinderinge aen ſulcken accompliſſement toemeten ſoude mogen, dewijle deſelve binnen den bewilligden tijt, wegens de Electie verklaeringe heeft gedaen, ende men oock met de Proviſioneele overwijſinge, aftredinge, ende inleveringe der Hartoghdommen en Graefſchappen, oock met Notificatie des vergelijcks, ende erinneringe der Landt-Stenden (als uyt den Extract des neffens af-ſcheyt te ſien is) niet en ſoude ofte heeft konnen *cum effectu* voortvaren, voor dat die afſtellinge des Krijghs-beſwaereniſſe aen beyde zijden ſoude onderbouwt werden, ende dat van beyde Krijgende deelen de behoorlijcke verklaringe gevolght ſoude zijn, dewijle in ſpecie is vergeleecken, dat als dan in beyde haer Chur ende Vorſtel. Doorl. naemen Stenden van de meergedachte Vorſtendommen en Landen gevordert, en hun des geenigen ſo vergeleecken is, voortgebragt, en ſy vermaent en gediſponeert ſoude werden, tot het geene wat hun aengaet, ſich te voegen en bequamen.

Ende op dat haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt ſoude betoonen ſoodanigen *terminis* te inhereren ende aen zyne zyde niets onderlaten, alles wat tot accompliſſement des vergelijckes dienſtig was, hebben niet alleene bevoolen in te vorderen de achterſtellingen des halven deels; alles *extra* ende *ordinaria* vervallen, die in beyde Vorſtendommen Cleeve ende Berg van den *eerſten May* tot de aenkondinge van die voorſz *Wael* ſyn in te vorderen geweeſt, maer zyn hier over behoorlijcke Reeckeninge ende *reliqua*, ſoo wel van deſe halve *vervallen*, als oock van 't geheel dat in den voorſz tijdt in beyde Graefſchappen Marck ende Ravensburgh aen boeten ende Vorſtelijcke vervallen in een ontfang gekomen zyn, voldoeninge gevordert geweeſt, ſoo wanneer aen de Brandenborgſche zijde in die quartieren die ſy ingehadt, ende daer van de opkomſten zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt ten deele ofte geheel zyn geaſſigneert, daer van aen den ſelven vermogen des afſcheyts ende nevens afſcheyt, gelijck fals ſatisfactie ſoude geſchieden, maer hebben daer en boven haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt uyt den Copye der Brandenburgſche Geſanten den Grave tot *Swartſenburgh* onder dato den *ſeven en twintighſten Novembris* 1629. ende noch langer als een maent te vooren, dat de ſelfde in *Italien* verreyſde, om ſoo veel by den Marquis *Spinola* als Grave van *Collalto* de verlichtinge des Krijgs beſwareniſſe ende afvoeringe der Soldateſca te bevorderen, beweeglijck heeft toegeſchreven, dat ſoo haeſt hy

Digitized by Google

1630. by de Heeren Staten wegens de evacuatie des Guarnisoenen ende afstellinge der hostiliteyten, schriftelijcke Resolutie soude bekomen hebben tot dese saecke dienende, maer dat den Grave sich tot haer Vorstel. Doorl. sich daer benevens heeft verklaert: dat deselve tot sulcken eynde sijn Gulickschen Marschalck, ende een van sijn Cammeraet gelijck soude afvorderen, ende verhoopen alles in sulcken gevalle in weynigh dagen richtigh te maecken; met verder aenbiedinge soo haest sulcks sijn richtigheyt soude bekomen hebben, sijn Vorstel. Doorl. sich met den voorsz Grave wederom herwaerts of in den voorsz Landen begeven soude, de Landt-stenden te beschrijven, en naer uyterste vermogen daer naer trachten wilde, dat oock dat geenige wat de Stenden betreft richtig gemaeckt soude werden.

Ofte nu haer Vorstelijke Doorluchtigheyt voor ende aleer dat men by beyde krijgende deelen yegens de noodige afstellinge der hostiliteyten de rechtige verklaringe heeft bekomen, oock eer ende bevoorens wegen de Brandenburgsche: dat het geene wat hun opgeleyt is, *pari passu* is geadimpleert geweest, volgens het geene sy albereyts selfs hebben gerepresenteert, ende volgens den neffen afscheyt tot voldoeninge des vergelijcks begeert, tot verder voldoeninge aen syn Doorluchtigheyt de *Wael* des Vorstendoms Cleve, nademael deselve voor de expiratie van de bestemden Termyn weghens zyn Vorstelijcke Doorluchtigheyt haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheyt is toegeschreven worden, verders gedisputeert ofte gedifficulteert kan worden, kan haer Doorluchtigheyt niet bevinden, dewyle den Instructie of Commissie brief tot dese handelinge met haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheyts eygen handt in dato *Woringen den drie en twintighsten Octobris* 1628. onderschreven, ende daer op het verdrach tot *Dusseldorp* geslooten, volgens de volmacht bygevoegt, die hier originaliter kan getoont worden, ende klaer te kennen geeft, dat haer Churvorstelijcke Doorluchtigheyt eygentlijck van wille ende meeninge is, deses, ingevalle het niet wyders te brengen is, dat den gemelten Graef van *Swartsenburgh* met de Vorstendommen *Bergh*, beyde Graefschappen *Marck* ende *Ravensburgh* (die zyn Churvorstelijcke Doorluchtigheyt van Brandenborgh sullen verblyven) eyntelijck ende ten laetsten te vreden syn, ende daer op van der selver weegen accordeeren, ende sluyten mogen; soo brengt van gelijcken meede het vergelijck daer op getroffen, het welck u Ho: Mog: van haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt by de eerste propositie albereyts overgegeven is, ende gelijcker gestalt alhier originaliter, soo het van haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt ende den Grave van *Swartsenborgh* ondergeschreven voorgeleyt kan worden, uytdruckelijck te kennen geeft: dat soo wanneer haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt sich voor omganck des jaers verklaren, ende het Vorstendom *Cleef* begeeren, ende daer teghens het Vorstendom *Bergh* aftreeden wilde, soo soude den gemeynschap der Kamervervallen aen ordinaris en extraordinaris inkomen ende toekomende contributie cesseren, ende souden alleenlijck de beyde Vorstendommen jeghens den andere om gewisselt ende *binc inde*, ende den anderen *pari passu* ingeruymt worden, sonder eenige, verder Tractaet ofte onderreedinge; ende ofte het wel by soo beschapene dingen geen wyder ratificatie behoeft, soo hebben doch haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt sich onder *dato den een en dartighsten May*, 1629. (die toch eerst veele weecken daer naer haer Vorstelijcke Doorluchticheyt is behandicht) jegens de selve schriftelijck verklaert, dewijle den selven Afgesante op de mate als voorengemelte hooft, ende nevens vergelijck meede brengt, met haer voorsz Doorluchtigheyt geslooten heeft, soo laeten haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt hares deels het nu oock daer by geworden, het welck oock haer Churvorstelijcke Doorluchtigheydt in zijn laetste aen sijn Vorstelijcke Doorluchtigheydt onder dato den *acht en twintighsten Iuny* 1630. af gangene schrijven *ex post facto* ongeacht de gedaene Wael des Vorstendoms *Cleef* ende Graefschap *Marck ende Ravensbergh*, met den eersten inruymen laeten soude, soo geven doch de daer op volgende woorden (gestalt wil unser Regeringe befelch gethaen da dieses U L. gefellich selbiges ahn unser Stadt zu acceptieren) klaerlijck te kennen dat sy sulcx tot haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt gevallen gestelt ende toch de Wael precise niet excuseeren, ofte haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt begeeren te onttrecken, maer sonderlinge vertrooften, dat soo wanneer op die wyse tot effectueeringe des voorgelijcx den rechten aenvangende fundament gesettet werde, alles verders zich beter sal verrichten, ende tot richtigheydt brengen laten. 1630.

En dewijle de eyntlijcke meeninge is van syn Curvorstelijcke Doorluchtigheyt dat sy effen in voorsz laste haer schryven, weynich regulen aen zijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt geschreven, luydende dat sy der ganschelijcken ende onverruckten intentien verblijven, en by 't gene wat eenmael richtigh is accordeert geworden te persisteeren, ende het selve te voltrecken, daer nochtans haer Cheurv. Doorl. de *Wael* binnen den bestemden tijdt als deselve in het verdragh *per expressum* gereserveert is, schoon gedaen heeft gehadt.

Ende van gelijcken den Graef van *Swartsenburgh* noch *twee* daegen daer naer, namentlijck den *dertighsten* Iuny haer Vorstelijcke Doorluchtigheydt met eygener handt geschreven, ende met klare woorden van nieuws bevestight, dat by sijn Genaden Cheurvorst *Bergh*, *Marck* ende *Ravensbergh* aengenaem was: doch dat het alleene by de Heeren Staten difficulteyt soude geven; en of wel haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheyt van een anderen sin was, dewijle nochtans by den selve niet meer staet, het geen sy selver hebben gedesidereert ende bevolen in te gaen ende te sluyten, 't welck oock beyderzijdts daer op gesloten, bezegelt ende onderschreven is, ende van haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt selfs, schriftelijck (als verhaelt is) geratificeert, ende haer Keyserlijcke Majesteyt ende beyderzijts krijgende deelen genotificeert, en niet alleen in 't Roomsche *Rijck, maer oock* in de Naebuerige Coninckrijcken ende Landen verspreyt, kan niet verder af-geschreven werden: jae dewijle haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt het daer gantsch voor houdt: dat soo wanneer haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt bericht sal werden, dat de Heeren Staten in desen Provincionalen vergelijck als bemelt, diesaengaende goet believen hebben, ende haeres deels daer tegens geen swarigheydt inwenden, ende hun *in different is*, ofte haer Cheurv. Doorl. het Vorstendom *Cleef* besitte, en dat haer Vorstel: Doorl: als noch over desen volbodig is, dat wegen derhalven vervallen in het Vorstendom *Cleef* ende *Bergh*, oock wegen der gantschen vervalle in de Graefschappen *Mark* ende *Ravensbergh*, met haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheyt luyden (mits conditie dat oock haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt, reciproce in de overige Ampten, dewelcke haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheyt te goede besetzijn, 't selve mede geschiet ende volge) alles ontvangs halven ordentelijcke reeckeninge gedaen sal werden, ende wat de selve vermoge, het vergelijck schuldig zijn, 't selve te laten voldoen, dat haer Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt niet gemeynt sullen wesen haer begeeren te continueeren, ende dat noch veel meer als de Heeren Staten sijnen Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydts haer believen ende welcker gestalt haer Ho: Mogende het selve in different is, ende haer Vorstelijcke Doorluchtigheydt leedigh herstellen, oock den selven beweeghlijck te gemoet voeren, de convenienten ende inconvenienten, soo op een ende anderen val te vermoeden, te hoopen ende te besorgen staen: daerom haer Vorstelijcke Doorluchtigheydt de Heeren Staten Vrundtnabuerlijck versoecken, in welcken gevalle sijn Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt alles geerne by 't geene afgehandelt is, sal laeten bewerden.

Souden doch haer Ho: Mog: desen allen ongeacht haer Vorstelijcke Doorluchtigheydt aennementlijcke ende equivalente oock des effects-halven verseeckerde middelen voor te slaen weten, ende sulcx te doen gemeynt zijn, willen haer Vorstelijcke Doorluchtigheyt (doch met expres voorbeholt, dat wanneer men sich sulcker middel niet vergelijcken, ofte wat vergeleecken

soude

Digitized by Google

1630. ſoude mogen worden, niet voltrecken konne, dat ſulcks tot geen voor min na gheven ſal ſtrecken, van het geenighe dat in voeghen als vooren ſoo krachtigh albereyts gheaccordeert is, nochte in andere wegen tot prejuditie aengetoghen ſal mogen worden, de ſelve voorſlaeghen vernemen ende overweghen, oock haer Ho: Mog: reſpect ende eere en daer met men deſer differents, ende daer deur den onderdanen toewaſſende hooge beſwaerniſſen eenmael afkomen mogen, en datmen des te eerder de ſelve tot ruſt, welſtandt, ende opkomen verhelpen mach, ſo veel immers mogelijck ende verantwoordelijck ſich wyſen laten, ende accommoderen met der ontwijffelijken toeverſicht, de Heeren Staeten ſullen als ghetrouwe nabuyren op haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt begheeren ten allen tyden de goede handt daer aen houden, dat het gheene wes vergeleecken is, wort gheobſerveert, ofte by ſo verre zyn Churvorſtelijcke Doorluchtigheyt ſich in geen nieuwe vergelijck verobligeert houden wilde, alſdan haer Churvorſtelijcke Doorluchtigheyt daer toe vermanen, en vermoghen dat de ſelve ſich tegens de gedaene Wael niet oppoſeere, maer den verghelijck ſal hebben te accompleeren, ghelijck dan haer Ho: Mog: oock haers deels apparentelijck geerne werden bevordert, dat haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt aen geruſtige ghenietinge des genighen wat de ſelve gebuyrlijck en rechtmatighe verordeningh, verders toeghekent wort geen verhinderniſſe te laeten toevoeghen.

Welckes alles haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt heeft nodich geacht den Heeren Staten, om haer nadere verklaringe, ſo haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt om des tegenwoordighen Regenburgiſchen Churvorſtendachs halven, ſo veel mogelijck te matureren geſinnet vrunt Nabuyrlijcke wel ghemeynt voor te draegen, ende gelijck als haer Ho: Mog: verhoopte, welvarighe verklaeringhe in deſe haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyts billickmatige verſoeck, de ſelve in den geſetten Nabuyrlijcke vertrouwen tot haer Ho: Mog: meer ende meer ſal beveſtighen: ſoo zyn haer Vorſtelijcke Doorluchtigheyt nochmael van ſoo een billicken ende vruntnabuyrlijcke aenbiedens, om de ſelve met ſoodanige oprechte Neutraliteyt ende nabuyrſchap, oock behagelijcke wille in dier voegen te beſegenen, ſulcks als het van een oprechten Duytſche ende neutrale Vorſten ſoude konnen ofte mogen gedeſidereert worden. Actum in den Hage den *vijſden Auguſty* 1630.

Na dat deſe replijcque oock was ghecommuniceert aen den Geſanten van Keur Brandenborgh / met vermaningh om voorſlagen te doen tot wechneminghe van het different nopende de Wael of Optie; is aen den Hertogh gegeven deſe volgende duplique.

Haer Ho: Mo: antwoort daer op.

DE Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, doorgeſien ende rypelijck overwogen hebbende het naerder vertoogh aen haer Ho: Mo: den *vyſden* deſes by geſchrifte in haer Vergaederinge overgelevert, deur de Heeren *Wonſem en Wiſpenninck* Stadhouder en Marſchalck, mitſgaders Raeden Reſpective van de Doorluchtige Vorſten ende Heeren, Heeren *Wolfganck*, *Willem* Paltz-Graef by *Rhyn in Beyeren*, *tot Gulick*, *Cleef ende Bergh* Hartogh, waer by zijn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt van haer Ho: Mog: is deſiderende te mogen bekomen naerder eſclaireiſſement op der ſelver antwoort den *acht en twintigſten* Iuly leſtleden geformeert op de propoſitie van zyn Hoog-gedachte Vorſtelijcke Doorluchtigheyt den *twee en twintighſten* daer te vooren gedaen: verklaren de Hoog-gemelte Staeten Generael nochmaels ſeer geerne te verſtaen dat zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt tegens haer Ho: Mog: ſigh vrunt ende nabuyrlijck bedanckt, waer toe ſy oock haers deels andermael erbieden; ende wat belangt het *eerſte* point van 't voornoemde vertoog, ſpreeckende van de evacuatie van de Heerlijckheyt, Slot ende Stadt *Ravenſteyn*; als oock mede 't *tweede* point, beroerende het gants en gaer afvoeren van de Guarniſoenen van deſen Staet uyt beyde haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyts Landen, Slooten, Steden ende Forten, by tyde van Vrede ofte Trefues, houden haer Hoog Mog: het daer voor, 1630. datſe ſich dieſaengaende by haer voorgaende antwoort genoegſaem hebben verklaert, ende vertrouwen dat zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt daer meede naer zyne ghewoonlijcke diſcretie ſal neemen contentement.

Op 't *derde* point aengaende de verſochte verklaeringe *in eventum*, verklaren haer Ho: Mog: dat ſoo wanneer de Keyſerlijcke Spaenſche, ende de hoofden ende leeden van de Catholijcke Ligue, de Landen, Steeden ende plaetſen in beyde haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyts aenbedeelde Landen gheleghen, van haer Reſpective ſoldateſca ſullen hebben ontdicht, ſonder uyt eenige bedenckelijcke oorſaecken de ſelve weder te infeſteeren, ende dat volkomentlijck geweeten ſal zijn, wat Steden ofte Plaetſen de *Spaenſe* voor hun ſullen hebben beſproocken, dat haer Ho: Mog: alſdan hier op zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt ſullen laten toekomen ſodanige verklaeringe, daer mede hy vertrouwelijck ſich ſal laten contenteren.

Op 't *vierde* point belangende de *verſchoninge* van beyde haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyts Landen van intochten ende inlegeringen, verklaeren haer Ho: Mog: datſe altoos ſorgvuldigh zijn geweeſt deſelve Landen van Inlegeringe, als oock van doortochten te verſchoonen: doch dat ſulcks noodshalven hebbende moeten geſchieden, overmits de Spaenſche met machtige Legers van die zyde ſeedert eenige jaren herwaerts aen hebben gepoogt den Staet deſer Landen te aggreſſeeren en beſpringen, als oock beyde haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyt te depoſſideeren, ende van alle Steden, plaetſen ende Landen te vermeeſteren, dat haer Ho: Mo: desfals alle goede ordre hebben geſtelt, en nae vermogen doen obſerveeren tot de verſchooninge van de ingeſetenen der voorſz Landen, ende noch overbodich zijn in toekomende alle mogelijcke voorſieninge te doen, dat de Ingeſetenen van haer hooghſtgedachte, Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyts Landen, egeen gefundeerde reden ſullen hebben van klagen.

Op 't *vyfde* point nopende de *ſtraffen* over de exceſſen van deſertyts Soldaten in de gemelte Landen, verklaren haer Ho: Mog: datſe daer tegens, ende alle andere foulen by rigeur van Placcaten hebben voorſien, en de executie van dien den Raedt van State preciſelijck aenbevolen, daer op oock de behoorlijcke ſtraffen ſullen volgen, ſo langh de Delinquanten in haer Guarniſoenen ofte elders geattrappeert, ofte met deugdelijke Informatien over geſonden ſullen worden; en vorders dat de oprechte meninge en intentie van haer Ho: Mo: is, dat beyde haer Chur en Vorſtelijcke Doorluchtigheyts Raden, Beamptten, hooft ofte andere dienaren, ofte onderdanen, als oock haer onderhebbende Soldateſca in haer perſoonen ofte goederen niet bedrangt oft geincommodeert ſullen werden, ſoo langh ſy hun Reſpectivelijck teegen deſen Staet neutrael dragen, en dat van wegen de Spaenſe gelijcke verklaringe ſal worden gedaen.

Op 't *ſeſde* point verklaren haer Ho: Mog: haer meeninge ende intentie noyt geweeſt te zijn eenighe ſchade ofte nadeel ofte empeſchement te laten gheſchieden aen de Lantvorſtelijcke Regalien, Iuriſdictien, Verordeningen, Dominien, Wiltvangh, Houtgewas, Bemden, Viſcheryen, te vreden ſynde naer gelegentheyt te doen ſtraffen, 't geene dat buyten alle toeverſicht, teghens de ſincere meeninge ende intentie van haer Ho: Mo: ſoude mogen ſyn gedaen.

Op 't *ſevende*, aengaende het *exercitium* vande Religie, verklaren haer Ho: Mo: dat het ſelve behoort gelaeten ende geoeffent te worden, volghens den inhout vande Renverſalen by haer Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyt aende Stenden ende Ingeſetenen der voorverhaelde Landen onderlinge verleent, verſoeckende haer Ho: Mo: ſyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt dat deſelve onbeſwaert ghelieven te zijn de exercitie vande *Gereformeerde Religie* te reſtabillieeren, ter plaetſe daer deſelve het ſedert dato van de voorſchreve renverſalen is verandert.

Op 't *achſte* point refereren haer Ho: Mog: ſich tot de verklaringe op 't *vierde* point hier bevoren gedaen.

Digitized by Google

1630. Op 't *negende* point raekende de exercitie van de Lantvorſtelijcke Hoogheydt ende juriſdictie 't in beſtraffen van ſoodanighe ſoldaten, die den pacta ende obſervatien niet houden, verklaren haer Ho: Mog: datſe hier bevorens by Placcate alle foulen ende exceſſen, ende extorſien der Soldaten in dienſt van deſen Staet in de naebuyrighe neutrale Landen iterativelijck hebben verboden, op groote ſtraffen: ende de executie daer van bevoolen aen den Raedt van State deſer Vereenighde Nederlanden, ghelijck hier te vooren is gheſeyt, waer over het van noode ſal zijn dat de gheattrappeerde Soldaeten met haer informaetien aen den welghemelte Raedt worden overgheſonden, ſonder te konnen ghedooghen dat hier inne andere voet ofte ordre werde ghehouden.

Op het *thiende* point nopende de vryheyt van de *Commercien*, verklaren haer Ho: Mog: dat ſo wel de Ingeſetenen ende begoeden van haer beyde Chur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyts Landen, als die in deſelve Landen begeren te reyſen ofte te handelen, ſullen genieten ſoodanigen liberteyt ende vrydom, als alle andere Neutrale nabuyrige Landen ſyn genietende.

Op het *elfde* point, belangende de difficulteyten weghens den *Wael*, ende den voortganck ende het effect van het proviſioneel verdrach, verhoopen haer Ho: Mog: dat dieſaengaende ſullen konnen gevonden worden, ſoodanighe voet ende middel van accommodatie, dat parthyen wederſijts ſullen neemen contentement, waer toe haer Ho: Mog: altoos ſeer geerne alle vrunt Naebuyrlijcke ende goede Officien ſullen contribueeren.

Wyders wat aengaet ſeecker extract van een brief van zyn Keyſerlijcke Majeſteyt gheſchreven *den drie en twintigſten Iuly* leſtleden aen zijn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt, ende by de ſelve aen haer Ho: Mog: ghedaen communiceren, verklaeren de ſelve haer Ho: Mog: dat ſy by alle weghen ende middelen met zijn Hooghſtgheda chte Majeſteyt ende het gheheele Roomſche Rijck altoos hebben onderhouden, een oprechte ende vertroude *Neutraliteyt*, ende als noch haeres deel bereyt zijn daer inne te continueren, in conformite van haer Ho: Mog: antwoort, van den *acht en twintigſten Iuny* leſtleeden, als oock de verklaeringhe in deſen ghedaen; mitſgaders de verklaringe door den Heer van *Vosbergen*, haer Ho: Mo: gheweſen Ambaſſadeur in *April* leſtleden aen zyn Churvorſtelijcke Doorlughtigheyt van *Keulen* voorgedragen, ſo dat haer Ho: Mo: ſig niet ſouden weten te ontſinnen, datſe aen zyn meerhooghſtgedachte Majeſteyt ofte aen het Roomſche Rijck de minſte oorſaecke ghegeven ſoude hebben, waer deur de oude vertroude neutraliteyt met de ſelve zyn Majeſteyt ende het welgedachte Rijck niet oprechtelijck ſoude worden ghecontinueert, veel min eenigh achterdencken ofte mitſvertrouwen op haer ſoude hebben ghelaeden, aenghezien haer Ho: Mog: in ſaken der Keyſerlijcke Majeſteyts, ende het Rijck, noch deſſelfs recht betreffende ſich niet en hebben vermengt; verſoeckende haer Ho: Mog: zijn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt hier van het zyner aenkomſte tot Reghensbergh aen zijn hoogſtghedachte Keyſerlijcke Majeſteyt ende den aenweſenden Chur ende Vorſten, ende den afweſende Geſanten vruntlijck ende gunſtigh te willen roemen. Gedaen ter Vergaderinge van de hoog gemelte Heeren Staten Generael in *'s Gravenhage den achtſten Auguſty* 1630.

Saken van Weſel. Wat van wegen Weſel een voornaem ſtuck ende ſtant van het Vorſtendom Cleef om deſe tijdt is te nemen ghegeven voor den Heer Antony ter Schmitten, en wat op haer Ho: Mo: daer op is gedaen / is in het volgende te ſien.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, doorgeſien en overwogen hebbende de de poincten ende articulen hier by I.

Ten *eerſten* al iſt dat haer Ho: Mog: met advys van zyn Excelentie ende der Raeden van Staete in hare den *ſes en twintigſten Novembris Anno* 1629. met gedeelde Reſolutie ſich genadigh verklaert, dat die van *Weſel* in de exercitie van de Religie egeen belet en ſal ghedaen worden, ende dienvolghens ghelaeten in het vry ende volle beſit van hare Kercken ende Kerckelijcke goederen, mitſgaders de vruchten van dien: ſoo iſt nochtans dat die van de Magiſtraet ende gemeente tot *Weeſel* by experientie (eylacy) geſpeurt, dat deur veranderinghe der Reghenten, oock veranderinghe in de ſaecken der Religie is te beſorgen: ſonderlinghe van die ſelve, daer van ſy luyden droevighe exempelen van veranderinghe gheſpeurt, ende uytſtaen moeten, ſulcks averſt op den ghevalle die proviſioneele verghelijckinghe tuſſchen beyde Chur ende Vorſten tot Brandenborgh ende Paltz Nieuburgh, onſe ghenadighe Chur Vorſten ende Heeren buyten voor weten der Landt Stenden inghegaen, tot effect koomen, ende daer op eenighe alteratie beſorglijck ſich toeghedragen mochte, ſoo is des Magiſtraets ende gantſche gemeente ootmoedig bidden, dat haer Ho: Mog: ende zijn Excelentie als Chriſtelijcke Voorſtanders ende Protecteurs der Gereformeerde Evangeliſche Religie, genadich gelieven in alſulcken Tractaet ende handelinghe ſoo by haer Ho: Mog: van den eenen ofte anderen geſocht voorgenomen oft te werck geſtelt worden mochte, niet te gedogen dat yetwes tot naerdeel van het publijcque exercitie in beyde Parochial en Franſche Kercke, ende daer by ghehoorige ſchoolen, ſo van der Geeſtelijcke goederen ende der ſelver opkomſten, als oock in het politycque by haer Privilegien, recht ende gherechticheden, coſtuymen ende oude gewoonte ghelaten, ende nu, noch in toekomende tyden ter contrarie niet gheattenteert, veel minder gheexecuteert, maer dat den Magiſtraet ende ghemeente daer by ruſtelijck ende onghemoleſteert, oock onbedroeft verblijven en ghemainteneert worden mogen.

1630. *zijden gheſtelt, en het verſoeck daer by gedaen door den Eremfeſten hoochgeleerden* Antony ter Schmitten *der rechten Doctor, Raedt en Ghecommitteerde der Stadt Weſel, volgens zyn brief van credentie ende der date den vyf en twintigſten Iuly leſtleden ter Vergaderinge van haer Ho: Mog: verſt by monde ghedaen en daer nae in ghe-ſchrifte overghelevert, hebben naer voorgaende deliberatie goetgevonden ende verſtaen, mits deſen te verklaren op't eerſte point, dat de Magiſtraet der Stadt Weſel ende tot verlaet op haer Ho: Mo: vryelijck ſal mogen ſtellen, ende dat de ſelve altoos ſorghe ſullen draegen dat de ſaecken hier ter ſyden ghevoert, verblijven in ſoodanige termen ende gelegentheyt, als die tegenwoordich ſijn, het ſy dan dat het proviſioneel verdrach ende accoort den* neghenden Marty 1629. *binnen* Duſſeldorp *gheſloten tuſſchen den Heer Graef van* Swartſenburg *in den naem van zijn Churvorſtelycke Doorluchtigheyt van Brandenborg ter eenre, ende ſijn Churvorſtelycke Doorluchtigheyt van Nieuborgh ter andere zyde effect ſomme te ſorteren, ofte niet.*

II.

Ofte wel oock haer Ho: Mo: ghelieft heeft in de voorſz Reſolutie ons te vergunnen den vrydom die ons by de Spaenſche is gelaten geweeſt, van Tollen ende Licenten over alle inkomende waren en materialen, die in de Stadt *Weeſel* ghe-conſumeert worden, ende daer op iterativelijck aen beyde Admiraliteyten tot *Amſterdam*, *Rotterdam*, gheordonneert en belaſt den effect van het ſelve vrydom ons genieten te laeten, dan noch ter hedigher daghe daer toe niet geraecken konnen, maer ter contrarie met bedroeffeniſſe verſtaen, dat ſulcke Reſolutie van den ghegheven vrydom inghetrocken, in voeghen dat oock de Admiraliteyt tot *Amſterdam* by Requeſte verſocht ende gebeden zynde te willen mede deelen binnenlantſche Paſpoorten van eenige *duyſent Noortſche* deelen, om van daer op *Weſel* vry van Tollen ende Licenten te brenghen, ende tot noodtdruftighe reparatie der van de Soldaten geruineerde huyſen, Barquen, Bruggen, Sentinel huyskens, Poorten ende diergelijcke, niet tot privaet maer veel meer gemeene behoeften des Guarniſoens te gebruycken, afgheſlagen, ende niet verkryghen konnen, daer by doch by tyden van de Spaenſche Inlegeringe, ongheacht haer rigeureuſe procedueren den voorſz vrydom van Tollen ende Licenten genoten hebben; ende alſoo wy in ghewiſſe hoope geleeft hebben, ende noch leven, dat haer Ho: Mo: niet harder als de Spaenſche Regeeringe ons tracteren ſoude, waren wy oock tot beſteur ende ſubſidie van het ſervys gelt deſes Guarniſoens, een beſwaerlijcke ſomme des

Op het tweede point verklaren haer Ho: Mog: in conformite van het Advis der Raedts van State den ſeaen beyde Admiraliteyten deſes, hier op als ons opde navolgende point ten geſonneert, dat alſoo de ghegheven vrydom aen die van Weſel van Tollen ende Licenten met goede kenniſſe van ſaecken, en om goede redenen heeft moeten afgeſchreven worden, daermen daer by is perſiſterende, ſonder daer van te konnen wijcken.

te

1630. te ghewilliger te gheven belooft, als willen haer Ho: Mog: nochmaels ootmoedigst ende onderdanigst gebeden zijn, ons ende deser Stadt borgeren het gegeven vrydom effectivelijck genieten te laeten, ende dat haer Ho: Mog: het gewis seecker vertrouwen tot ons gelieven te hebben, ende sich verseeckeren moghen dat wy alle debvoir ende naerstigheyt tot behoedinghe van besorgde fraudulentie voorstelle en voort bouwen willen.

III.

Op het derde *point verklaeren haer Ho: Mog: dat het versoeck daer by ghedaen niet alleen voor die van* Weesel *in redenen ghefundeert, maer ock dienstig voor desen Staet is, ende dat ock over sulcks geschreven sal worden aenden Commandeur ende Krijgsraet binnen devoorneemde stad dat sy volgens de ordren en Placcaten van het Lant, wel expresselijck sullen hebben te verbieden dat geen Ruyters noch Soldaten ofte yemand in Krijgs dienst synde, binnen de meergenoemde stad eenige Borgerlijcke Ambachten ende Neringe sal mogen doen exerceren, op peene als in den Placcaten.*

Ende hoewel haer Ho: Mo: in haer resolutie voorsz volgens de ordre ende Placcaeten van het Lant, wel expresselijck verboden hebben, dat gheene Ruyters noch Soldaeten ofte yemant in Crijghsdienst zijnde, binnen dese Stadt tot Burgerlijcke Ambachten ende Neeringen toegelaten worden souden, ende dier niet tegenstaende de Ruyters ende Soldaeten sich verstouten allerleye hantwercken, oock Burgerlijcke Neeringen ende traficquen te doen, onder pretext, gelijck den Crijghsraet distinctie ghemaeckt heeft, dat hun sulcx onder de Soldaten te doen vry staen soude: 't welck nochtans tot groote prejuditie van 't Burger recht, ende merckelijcke naedeel ende onderganck vande Burgerlijcke Neeringe is streckende, daer doch de Burgers den last des Guarnisoens dragen, ende daer tegens geen profyt ofte Neeringe hebben te genieten, terwijlen dieselve als voorsz vande Soldaeten hunluyden ontrocken wort, daer door dat veele Soldaeten by de Burgers ghelogeert zijnde, effen dieselve Neeringe ende Hanteringe doen, in ende voor haer Logementen dewelcke haer Patroonen ende Burgers gewoon zijn te doen, ende alsoo het broot de Burghers uyt den monde trecken; versoeckende daeromme dat haer Ho: Mog: gelieven sulcke ordre te geven, ten eynde dat de contraventie door haer Ho: Mog: ordre beleth, ende deser Stadts Burgers klachtloos gestelt worden mogen.

IV.

Op het vierde *point verstaen haer Ho: Mog: dat het selve mede redelijk is, ende dat over sulcks aende voornoemde Commandeur ende Krijgsraet geschreven sal worden, daer in te versien, dat geen Capiteynen ofte Crijghs-Officieren sich vande lasten der Impoſten en accysen en bevryden, ende hun aenbevelen, het selve neffens de Borghers ende Ingesetenen der Stadt* Wesel *oprechtelijck te helpen dragen.*

Terwijlen oock in 't vorderen ende betaelen vande Impoſten ende Accysen, so op de Bieren, Wijnen ende andere consumptien gheset, sich sommige, so wel Capiteynen als andere directelijck opponeeren, ende de facto de betalinghe verweygeren, niet aensiende dat sulcx het eenig middel is, daer uyt de groote lasten ende beswaernissen deser Stadt gevonden werden moeten; so is de Magistraet demoedich biddende, dat haer Ho: Mo: genadich gelieve hun luyden by haer gherechtigheydt vande Accys ende Impoſten te mainteneren.

V.

Op het vyfde *poinct verstaen haer Ho: Mo: dat het selve mede gefundeert is, ende sullen die van* Wesel *in haere gerechtigheyt van accysen ende Impoſten by haer Ho: Mog: ghemainteneert worden, soo wanneer sy deselve in gelijckheydt in voeren, soo binnen*

Also oock haer Ho: Mog: ghenadich ghelieft heeft den Magistraet ende de Stadt *Wesel* te belasten brandt ende licht inde Forten buyten de Stadt te verschaffen, mits genietende de middelen vanden Accys ende Impoſten, die soo buyten de Stadt en inde Forten komen te vervallen, ende nochtans de Magistraet ende desselfs Pachters inden ontfangh van sulcke Accys ende Impoſten buyten de Stadt ende Forten verhindert worden; soo ist dat de Magistraet onderdanigh versoeckt hun luyden by de eenemael den *derden* December 1629. gegevene Resolutie te hanthavenen, ende tot dien eynde alle Capiteynen, Officiers ende Soldaeten penaliter ende wel expresselijck te beveelen, dat den voorsz Accys ende Impoſten so wel binnen als buyten de Stadt ende Forten te betalen, ende de contraventien te bestraffen.

1630. *als buyten de Stad ende soo lange sy de Corps de guardes van de Forten en ontrent haer Stad aen de eene zijde van de* Rhijn *en* Lip *Respective gelegen met vier ende licht tot haren last versien.*

VI.

Overmits oock het Schip Volck, Brugh ende pontgasten ten Oorloch dienende, onder pretext dat hunluyden de vryheydt van bier ende Wijn Accynsen vergunsticht zijn soude, ghelijcke wel daer en boven voor andere onvrye persoonen te verkoopen opentlijck wijn ende bier, ende door sulcke practijcquen de pachters deser Stadts Accijsen vernadelen; so gelieven haer Ho: Mog: aende Capiteynen van Schips ende Bruggasten sulcke ordre te geven, ende haer belasten geen Bier, ofte Wijn aen onvrye Persoonen te verkopen, nochte te vertappen, indien averst syluyden sulcx willen doen, alsdan behoorlijck Accyns daer van betalen.

Op het sesde *poinct verklaeren haer Ho: Mo: dat 't selve in redenen bestaet, ende dat door den meer gemelde Commandeur ende Krygsraedt aen 't Schip volck, Brugh ende Pontgasten sal verboden worden eenigh Bier ofte Wijn te verkopen, ofte gelagen te setten, aen andere onvrye persoonen, op pene van arbitrale correctie, zynde de meeninge ende intentie van haer Ho: Mog: dat sy anders geen vrydom sullen genieten, dan van 't gene sy tot haren eygen noot druft zijn gebruyckende.*

VII.

Ende also de Magistraet met grooter verwonderinghe van den Servijsmeester *Copes* verstaen, dat op dese Stadt de adsignatie en Servijs gedaen geworden die tot assistentie van't bewijs gelt conditionaliter voor een Iaer beloofde *vier en twintich duysent* gulden t' eenemael by te schaffen, niet teghenstaende dat de Stadt (vande Spaensche ganisch uytgheput zijnde) sulckx te doen in haer vermogen niet en heeft, dat oock sulcke beswaerlijcke somme alleenlijck in Respect en reguard bock tot gheen anderen eynde bewillight gheworden, dan dat de Stadt ende Burgherye daer en tegens den vrydom van Tollen ende Licenten op binnenlantsche paspoorten (ghelijck in de benaebuyrde Provintien ende Steden toegelaeten wort) effectivelijck genieten; ende so wanneer haer Ho: Mog: de beloofde servijs penningen van drie maenden tot drie maenden betaelden, dat alsdan de Magistraet haer continghent *pro quota* schaffen, ende also te gelijck de betalinge der servitien doen wilde: so ist dat de Magistraet onderdanich is biddende sulckx alles in rypelijcke considerate te nemen, ende hun luyden boven haer belofte niet te beswaeren, maer veel meer sulcke ordre te stellen, daer met voor den geordonneerden tijdt van elcke drie maenden de bestemde servijs penninghen realijck betaelt, op dat alsoo des te gevoeglijcker de ordre tusschen de Soldaten ende Burgers onderhouden worden moge.

Op't sevende *poinct verklaeren haer Ho: Mo: dat also den* negentienden *deses komt te expireren het jaer van het Accoordt met de Heeren Borgemeesteren ende Regeerders der Stadt* Wesel *gemaeckt, om* vier en twintig duysent *gulden voor de redemtie voor hare stads middelen te furneren, so komt dan ock in het toekomende dese klachte te cesseren, van dat sy in het opbrengen der selver somme anders als die met* drie *tot* drie *maenden op te brengen gecapiteert soude mogen worden, én het loopende Iaer angekomen synde, soo sullen sy gehouden syn de gheheele somme te furneren, ende sullen haer Ho: Mog: niet naerlaten, sorge te dragen voor haer beloofde Servycie penninghen; doch also goet gevonden is het voorsz accoort te gaen alleenlijck voor een Iaer, soo sal voor de expiratie van dien een serieuse besoigne angestelt worden, om s'overleggen ende beramen den voet, waer op sy in 't toekomende noch voor een ofte meer jaren sullen worden getracteert.*

Haer Ho: Mog: hebben ock gheselt / ende aenden Hertogh van Nyburgh doen overgeven belanghende de optie, het naevolgende geschrift.

Wat haer Ho: Mog: hebben verklaert rakende de Waef of optie.

DE *Staeten Generael der Vereenichde Nederlanden*, Doorgesien ende overwogen hebbende, de poincten, die den Heer *Wolfganck Willem*, Paltzgraef by den *Rhijn* in *Beyeren* tot *Gulick*, *Cleef ende Bergh* Hartogh, den *twaelfden* deses belieft heeft aen haer Ho: Mog: by gheschrifte naerder te presenteeren, ende aen tegeven, als ock het geene zijn Vorstelijcke Doorluchtigheydt den *sestienden* en *vier en twintighsten* daer aen volghende dien-

Digitized by Google

tig

1630. stig geoordeelt heeft tot nader elucidatie van dien schriftelijck daer by te voegen, konnen niet onder laeten sich nochmaels vrunt ende naebuyrlijck aen zijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt te erbieden, nochte te verseeckeren, dat deselve op haer Ho: Mog: een goet ende naebuyrlijck vertrouwen mach setten, ende datse in alle occasien jegens zijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt ende desselfs Landen ende Luyden sullen toonen, hoe seer sy estimeren zijn goede vrunt ende naerbuyrschap, sulcx dat alle het geene zijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt den *achtsten* deses by haer Ho: Mog: antwoort ofte anderssints is toegestaen, dat het selve zijn volkomen effect sal sorteren, ende dien volghens daer aen niet te twijfelen is; verklarende wijders tot meerder contentement van zijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt, dat haer Ho: Mog: gemeynt ende gheresolveert zijn de Soldatesca van desen Staet, uyt de Landen van haer Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheyt, uytgesondert de Steden ende Forten in haer Ho: Mog: antwoort geexpresseert af te voeren *pari passu*, neffens die van zijn Keyserlijcke Majesteyt, den Coningh van *Spangien*, ende de Hoo[illegible]den ende Leden vande Catholique, so wanneer sy su[illegible]sullen in 't werck stellen, ende daer nevens naer behooren verklaeren, datse geen Forten, Steden, nochte Plaetsen weder sullen infesteren in haer Chur ende Vorstelijke Doorluchtigheyts aenbedeelde Landen; ende sullen oock in sulcken gevalle onbeswaert zijn de Gouverneurs ende Commandeurs van desen Staet, ende voorts alle andere Officieren ende bewinthebbers expresselijck te ordonneren ende beveelen dat sy de Raeden, Beampten, Dienaren ende Onderdanen van haer beyde Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheydt, als oock de door reysende Neutrale Coopluyden ende andere Neutraelen, die sich in derselver Landen sullen ophouden onghemolesteert ende ongedranckt te laeten; maer wat belanght de surprinsen, attentaten, ende aentastinghen van beyde de strijdende deelen op de respective Forten ende Steden die sy sullen blyven occuperende: daerop konnen haer Ho: Mo: sich niet verklaren, voor ende aleer dat vande syde vande Keyserssche, Spaensche, ende de Catholijcque de requireerde verklaringe sal sy uytghebracht ende het volck afghvoert; voorts wat belanght de versochte veranderinge inde ordre van desen Staet op 't straffen vande foulen ende excessen vande Soldaten, meynen haer Ho: Mo: by voorgaende antwoort syn Vorstelijcke Doorluchtigheyt contentement gegeven te hebben daer aen sy haer gedragen, en sullen haer Ho: Mo: niet ledig staen, deselve precys te doen onderhouden ende achtervolgen; aengaende het exercitium vande Religie verklaren haer Ho: Mog: dat het selve best sal syn te laeten, ende reguleeren, volghens den Inhout vande renversaelen by haer Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheyt by de Steden ende Ingesetenen den voorverhaelde Landen, met kennis van saecken soo solemneelijck onderlingh verleent: houdende haer Ho: Mo: het daer voor, dat sulcx geschiedende, vele inconvenienten gevoeghlijck sullen worden verrecht, ende in toekomende tegens diergelijcke inconvenienten voorsien; ende wat belanght de vordere poincten, houden haer Ho: Mo: deselve naer behooren verklaert, by derselver Respective antwoorden vanden *acht en twintighsten Iuly* lest leden, en *achtsten* deses, ofte vinden deselve van sodanige gestaltenis ende gelegentheyt, dat daer inne niet vorder van wegen desen Staet sal konnen gedaen worden, voor en aleermen versekert sal sijn vande ratificatie van syn Vorstelijcke Doorluchtigheyt van Brandenborg op den voorslach van haer Ho: Mo: eergisteren by syn Vorstelijcke Doorluchtigheyt aengenomen, dewelcke uytgebracht synde tusschen haer Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheyt, wedersyts alsdan bequame ende volkome ordre sal kunnen beraemt worde op de administratie ende besorginghe vande Iustitie, restablissement vande verongelijckte geestelijcke ende politique personen; het stuck van de finantie der voorsz. Landen ende die bedieninge van dien, als oock het reeckenen der comtable, mitsgaders versieninghe der vaceerende Ampten met bequame en gequalificeerde persoonen, presenterende haer Ho: Mo: hier toe alle vrunt ende naebuyrlijcke goede ende sincere officien te contribueeren, oock datelijck te restabliceeren de politycque Officieren, die by eenige van wegen desen Staet in haer Chur ende Vorstelijcke Doorluchtigheydts aenbedeelde Landen soude mogen syn afgestelt; versoeckende haer Ho: Mo: syn Vorstelijcke Doorluchtigheyt van *Nieuborgh* vrunt ende nabuerlijck dese naerdere verklaringe willen houden voor aengenaem en sich te laten bevallen. Gedaen ter Vergaderinge van haer Ho: M: in *'s Gravenhaghe* op den *acht en twintighsten Augusty* 1630. 1630.

Ende op 't gene wat de Heur Brandenborgsche Gesanten hadden voorgebracht, is gegeven het volghende antwoort.

OP de propositie van de Heeren Gesanten van zijne Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt van *Brandenburgh* den *twintighsten* luny lest leden, eerst by monde ter Vergaderinge vande Ho: Mog: Heeren Staeten Generael gedaen, en daer na in geschrifte overgelevert, als oock op het memoriael by d' selve Heeren Gesanten den *vier en twintighsten* daer aen volgende behandicht aen de Heeren Gedeputeerden vande hooghgemelde Heeren Staten Generael, mitsgaders op het schriftelijck nader vertooch by de welghemelte Heeren Ghesanten den *negen en twintighsten* deses ingegeven, verklaren haer Ho: Mo: op d' *eerste* propositie dat d' aenkomste vande meerwelgemelte Heeren Gesanten haer ten hoochsten aengenaem is gheweest, ende datse vertrouwen dat deselve sal strecken tot onderhouwinge ende vermeerderinghe van d' oude vrientschap die tusschen zijne Cheurvorstelijcke Doorluchtigheydt ende desen Staet altoos is gheweest, waer toe haer Ho: Mog: van hare zijde sich vrunt ende nabuyrlijck erbieden, ende sullen niet laeten by alle occurrentien van saeken daer toe te brengen, alle 't geene dat in haer vermogen ende tot dienst ende contentement van zijne hoochst gedachte Cheurvorstelijcke Doorluchtigheyt streckende is; ende wat belangt den inhout van 't voorsz memoriael, houden hare Ho: Mo: daer voor, dat het selfde nu egheen verklaringhe vereyscht, vermits den voorslach by haer Ho: Mo: naer verscheyden redenen ende motiven gedaen: om wegh te nemen die difficulteyten, die sich hebben gheopenbaert, uyt het *accoordt van den negenden* Marty 1629. nopende den *Wael* van 't Landt van *Cleef*, ende by den Heer Paltz-Graef gheaccepteert, daer op de ratificatie vande zijde van syne hooghst gedachte Cheurv: Doorluchtigheydt binnen den tijdt van *drie of vier* Maenden wert verwacht; vorders wat aengaet de pointen begrepen in het voorsz naerder vertoog der welgemelte Heeren Gesanten, verklaeren hare Ho: Mo: op 't *eerste*:

Dat sy altoos seer sorghvuldich syn geweest ende noch syn om religieusselijcken te onderhouden 't gheene van wegen desen Staet, met eenige Princen, Potentaeten ofte Republijcquen wert gheracteert, doch dat sy haer anders egheen oorsaeck weten t' ontsinnen dat de afstellinge vande Exactien ende executien uyt *Suest* is onder gebleven, dan datmen van wegen syne Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt de saecke met den Heere Oversten van *Gent* daer heenen heeft onderstaen te derigeren, om den selven te licentieren, ende syn onder hebbende Krijchsvolck te reduceren sonder betalinge, daer nochtans het tractaet vanden *een en dertighsten* luny 1629. nae syne rechte ende sincere meeninghe niet anders en kan verstaen worden, als dat de afdanckinge, reductie ende betaelinge te gelijck soude geschieden, waer over dienvolgens de misverstanden met den voorschreven Oversten van *Gent* syn ontstaen, dewelcke konnen wech genomen werden met de afdoeninghe van syne Reeckeninge, die hy alhier gereet hout, om daer met na *Enmerick* te vertrecken, ende ten overstaen vanden Commis *Schade* aldaer te sluyten: ghelijck dan oock d' executien van het onder hebbende volck van den selfden Oversten nu sullen komen te cesseeren, vermidts sy op gelijcken voet, ende uyt de selfde opkomsten met ende neffens 't volck van Graef *Willem* sullen worden onderhouden, daer op men besich is goede ordre te stellen, waer mede haere Ho: Mog: meynen sich ghenoechsaem verklaert

te

Digitized by Google

1630. te hebben over 't gheene aengaende den voorſchreven Overſten van *Gent* in het naerder vertooch vande Heeren Geſanten wert verhaelt; ende wat belanght d' executie van den Heere Graef *Willem van Naſſauw*, vertrouwen hare Ho: Mog: dat de Heere Geſanten wel bewuſt is, dat die ten tijde des voorſchreven Tractaets *in rerum natura* niet en zijn geweeſt, ende dat die troupes onder ſyn commande aen de hant gehouden hebben moeten worden, om te beletten dat by de Spaenſchen ende hare aſſiſtenten uyt verſcheyden plaetſen in *Cleve*, *Marck* ende *Berge* gelegen, egeen hoſtiliteyt tegen deſen Staet ende ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydts Onderdaenen ſelfs, vorder ſouden werden voorghenomen, gelijck eenen geruymen tijdt daer bevoorens waren geſchiet.

Wat aengaet de hoogheyt ende gerechtigheyt van ſyn Cheurv. Doorl. en des ſelfs inkomen in de voorſz Landen, verklaren hare Ho: Mog: deſſelver meeninge en intentie oyt of oyt niet geweeſt te zijn, daer in eenige indracht te laten geſchieden, ende zijn overſulcks overbodigh af te ſchaffen alle 't geene dat daer tegens by yemant van hare Officieren buyten vermoeden ſoude mogen ſyn gedaen, gelijck ſy oock te vreden zijn, dat ſyn Cheurv. Doorl. Dienaeren en Officieren uyt hare dienſten gedimitteert, werden herſtelt, ſoo ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchticheyt ſulcx goet vint, en dat tot bewijs, reeckeninge en reliqua geconſtringeert werde alle die geenige die eenige Adminiſtratie van ſyn Keurv. Doorluchticheyt intraden ofte domeynen ſullen gehadt hebben. Nopende de comtoiren tot *Lunen* en *Soeſt* daer van is de gelegentheyt ſulcx, dat dieſelve ſyn geregeert by retorſie, ten regarde dat de Spaenſche binnen *Ham* ende elders diergelijcke comtoiren hadden opgericht, om by dien wegh hun tot redenen te brengen; 't welck geſchiedende hare Ho: Mog: niet ſullen onderlaeten de voorſz comptoiren af te ſtellen, gelijck oock hare Ho: Mog: aennemen ſich te laten informeren aende Collegien ter Admiraliteydt daer 't behoort van den voet der Convoyen ende Licenten die tot *Emmerick* ende *Rees* worden geheven ende ghevordert; welcke informatie bekomen hebbende, ende exceſſen bevindende, ſullen niet nalaeten deſelve af te ſchaffen tot contentement van ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchticheyt.

Op 't *derde* point verhopen hare Ho: Mo: terwylen nu met den nieuwen voorſlach by ſyne Furſtelijcke Doorluchtigheyt van Nieuburgh aengenomen, nu eerſt gheweten wordt dat de Landen van *Cleef*, daer vande *Wael* by het Duſſeldorpſche Tractaet, onder dato den *negenden* Marty 1629. aen zijne Furſtelijcke Doorluchticheyt was gelaten, nu aende hoogſtgedachte Keurfurſtelijcke Doorluchticheyt ſoude blyven; dat die Heeren Geſanten nae hare wyſheydt ende diſcretie wel ſullen konnen afnemen, dat het voor deſen ſoo weynich practicabel, dienſtich ende oorbaer was, het volck van deſen Staet van den Cleefſchen bodem af te trecken, als van andere quartieren die by den vyandt hier bevorens ſyn geoccupeert geweeſt, konnende als nu mede daerinne niet worden gedaen, alſo lange den voorſz voorſlach by ſyn Keurfurſtelijcke Doorluchticheydt niet en is geapprobeert, ende men op de evacuatie van allerſyts Guarniſoenen is vergeleecken; ende alſo daer toe die behoorlijcke debvoiren by Hoogſtfurſtelijcke Doorluchtigheyt van *Nieuburgh tot Bruſſel*, *Regbensburgh* ende elders ſyn aengenomen gedaen te worden, willen haere Ho: Mog: niet twijffelen, ofte ſullen van de ſyde van zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt in 't Rijck, ende by de Catholijcke Ligue gelijcke debvoiren by de hant genomen worden, willende diesfals haer Ho: Mog: vertrouwen dat d' intentie van ſyne hoogſtgemelte Keurvorſtelijcke Doorluchticheydt egeenſints daer toe gaet, datmen voor dat geweten ſal zijn, de uytkomſten ende d' effecten van dien, deſes Lants Crijgſvolck, uyt die plaetſen daer in die ſelve tegenwoordich logeeren, ſal trecken, ende den vyandt daer toe eenen nieuwen inganck geven, ende ſullen haere Ho: Mog: middels pooghen alle goede Officien te contribueeren, ten eynde de Cleefſche Landen in eene rechte Neutraliteyt mogen geſtelt worden, oock ſoodanige ordre beraemen ende in practycque ſtellen, dat de Officieren ende Soldaeten deſelve Landen nootſaeckelijck paſſerende, de onderdanen van dien buyten redenen niet en ſullen beſwaren, en dat de Officieren en Soldaten die de voorſz Onderdanen boven alle toeverſicht ſoude komen te *beroven*, *plunderen*, *exactioneeren*, *of tyranniſeeren*, dat de ſelve in rigeur volgens de placcaeten ſullen worden geſtraft, waer van de executie den Raet van State preciſe is aenbevolen. 1630.

Ten laeſten verklaeren haere Ho: Mog: dat ſy wel geinformeert zijn, dat de *vijfthien duyſent* guldens geſtipuleert voor *drie* maenden onderhouts van *twee* Compagnye Ruyteren in 't geheel ſouden zyn betaelt, en wat aengaet die ontlaſtinge van die *vier* Compagnien te voet by voortganck van d'evacuatie, dat dieſaengaende gevolgt ſal dienen te worden, het accoort van den Iaere *vier en twintigh* volgens alſulcken voet, alſmen ondertuſſchen beſt ſal konnen beſpreecken, alſo het Tractaet van den *een en dartigſten Iuly*, 1629. niet verder en ſtreckt, als tot die reductie van *vijf en twintigh* op *tien hondert* koppen. Verſoeckende haere Ho: Mog: de meergemelte Heeren Geſanten deſe haere antwoort ende verklaringe favoraebelijck in perſoon aen zijne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt te willen rapporteeren, ende daer nevens alle goede Officien te doen, om die ratificatie op den voorſlach by ſyne Furſtelijcke Doorluchtigheyt van *Nieuburgh* geaccepteert, binnen den gepreſigeerden tijdt oft eerder van zyne Hoog-gedachte Churvorſtelijcke Doorluchtigheyt uyt te brengen. Gedaen ter Vergaderinge van de Hoog-gemelte Heeren Staten Generael, in *'s Gravenhage den dertigſten Auguſty* 1630.

Hier voor is geſproken van de evacuatie ende neutraliteyt der Landen van Gulick, Cleve, Berg. &c. Op dat werck is den vierden Novembris by den Keurvorſten des Heyligen Roomſchen Rijcks uyt ghebracht de volgende reſolutie.

Verklaring van de Rijcx Keurvorſten.

DE aenweſende Heeren Keurvorſten, als oock der abſenten Raeden Geſanten ende Bootſchappers, hebben omſtandiglijck uyt der Roomſch Keyſerlijcke oock tot *Hongrien*, *ende Bohemen*, Coninckljcke Majeſteyt onſes aldergenadigſten Heere aen het Hooglofelijcke Keurvorſtelijcke Colegie afgegaene, ende gecommuniceerde ſchrijvens, onderdanigſt vernoomen, hoe dat de *Sereniſſima Infanta tot Bruſſel* ſich ſchriftelijken aen haere Majeſteyt wegens afvoeringe der Spaenſchen Krijghsvolcks uyt der *Gulick*, *Cleve*, *ende Bergſchen* Landen heeft verklaert, ende gereſolveert, oock de Staten van Hollandt even het ſelve te doen ſich gepreſenteert hebben, en dat de Hoogſt-gedachte *Seren. Infanta* daer henen verder in hare Declaratie was gegaen, niet alleen alle 't Coninckljcke Krijgs-volck (voor behoudens der *drie* Steden, *Gulick*, *Orſſoye*, ende *Sittart*) uyt meergenoemden Landen, even ter ſelver tijt, wanneer voorgemelte Staten van Hollandt de hare ſouden laeten afvoeren, te gelijck wilden doen afvoeren, maer oock hier over noch verdere preſentatie gedaen, de gemelte *drie* Steden ofte Plaetſen mſgelijcx te willen quiteeren, wanneer ſich de Staten van Hollandt aen haeren zijden op gelijcke maniere wilden verklaren die van haer gereſerveerde Steden *Weſel*, *Embrick* ende *Rees* evenmaetig te reſtitueeren.

Ende dat daeromme Alderhoogſte hare Keyſerlijcke Majeſteyt die aenweſende Heeren Cheurvorſten, ende der afweſenden Raden-Geſanten ende Bootſchappers, Aldergenadigſt had laten verſoecken, dat ſy den meergenoemden Staten van Hollandt tot gelijcke Reſolutie, op dat ſy naementlijck niet alleen die inhebbende Plaetſen, ſoo die oock alle boven genoemde by haer geexcipieerde, tot den Heylige Rijcke gehoorende *drie* Steden, wederom onweygerlijck mogen afſtaen ende reſtitueeren, wilden bewegen ende behandelen.

Wordt overſulcx hare Keyſerlijcke Majeſteyt billick onderdanigſt gehoorſaemlijck danck geſeyt, wegen gedane Communicatie, ende dat deſelve ſich de onthevinge der Krijgs-beſwaren, ende afvoeringe der Soldateſca, met ſoo grooten Vaderlijcken ſorgvuldigheydt aldergena-

1630. genadigſt laet aengelegen zyn, ende is men indachtig, wat voor eene onderdanigſte welmeenende erinneringe aen Hoogſtgemelte haere Keyſerlijcke Majeſteyt by het Hoogloffelijcke Cheurvorſtelijcke Collegie is geſchiet, wegens de eyndelijcke ontheffinge der gemelte Vorſtendommen van *Gulick*, *Cleve*, *ende Berghe*, ende aengehoorige Landen, op dat 't gemelte Krijgs Volck afgevoert mochte werden; ende overmidts de Staeten ſich voor deſen hebben verklaert, onder ſekere conditien daer toe willig te weſen, oock de *Sereniſſime Infanta* op de voorgeroerde maniere nu tot de geſeyde afvoeringe ſich preſenteert.

Soo willen de ſelve het oock noch daer voor houden, tot gemeenen beſten te ſullen ſtrecken, dat deſe alſo ten beyden zyden gedane aenbiedinge geaccepteert, en aengenomen, oock het effect daer van bevordert werde, eer, ende bevoorens veel licht andere hoog ſchadelijcke verhinderingen, ende difficulteyten daer tuſſchen komen, ende andere onheylen veroorſaeckt werden mochten; waerom dan haere Alderhoogſtgedachte Keyſerlijcke Majeſteyt gehoorſamelijck wort verſocht, overmidts het principalijck aen de ſelve is ſtaende, oock deſſelfs Keyſerlijcke gemoet tegens bedruckte Onderdanen alſoo gediſponeert te weſen Werelt kondig is, dat ſy de ſelve liever in welſtant, ende by het Rijck geconſerveert te zijn, als in ſulcken gevaer, ende bederf langer te ſteecken, ende te gronde te laten gaen, zyn ghemeent, de ſelve willen gelieven die aldergenadigſte bevorderinge te doen, op dat die Landen als voorſz van den Spaenſchen ende Staten, ſoo als van haer beyderſyts bewillicht is, ende *pari paſſu* van hare Keyſerlijcke Majeſteyt ende het Volck van den Catholijcken bontgenoten Inlogeeringen ontſlaegen, bevryt, ende weder in welſtant gebracht werden, ende tot dien eynde den Krijgs-commandanten van allen ſyden te beveelen, dat ſoo haeſt die nochmalige verklaringe van de Spaenſche, ende van den Staten ſal volgen, ende den tijdt wanneer het ſelve ſal geſchieden, ſal beſtemt, ende hen genotificeert ſyn, ſy daer op ſonder uytſtel ende *pari paſſu* hare Keyſerlijcke Majeſteyt en der Reſpective Ligue-Volckeren, ſonder veroorſaeckinge van verdere ſchade, aen ſodanige plaetſen als hen *eventualiter* ſullen genoemt werden, oock ſullen afvoeren.

Ende deſgelijcks is by ende van weeghen ſijne Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt uytgebracht den negenden November de volgende verklaringh.

Keyſerlijcke verklaringh.

WY hebben ons op 't inſtantelijck veelvoudig voordraegen van onſe, ende des H. Rijcks Lieve getrouwe de geſamentlijcke Stenden des Hartochdoms *Gulick*, *Cleve*, *Berghe*, *Marck ende Ravensbergh*, nopende der ſelver arme ditolate Landen veele lange laren naer den anderen geledene Krijghs beſwaeren ſoodanig met onſen aſſiſterende gehoorſamen Cheurvorſten ende Stenden vergeleecken, dat ſoo haeſt de Hollantſche Staten, als oock onſes Couſins des Koninckx van *Hiſpangien* in de ſelve plaetſe liggende ſoldateſca aldaer ſal werden afgevoert, Wy ende de gemelde Cheur ende Vorſten als dan oock niet willen ſuymachtigh zijn, gemelte onſe Krijgs volck ten aldereerſten, ende *pari paſſu* van daer af naer andere plaetſen te laten logeeren, alſoo wy verſtaen, dat ſoo wel U. L. als de meergenoemde Staeten van Hollandt ſich daer toe ongenegen ſullen vinden.

Ende overmits dan hier deur ongetwijffelt het ooghmerck, daer ſoo hoogh naer verlangt wort, van een beſtendige gemeene ruſte ende reſpiratie in de gemelte Landen ſtaet te hopen, ſoo hebben wy U. L. ſoodanige onſe genadigſte intentie, ende alreets met gemelte aſſiſterende Cheur ende Vorſten gemaeckte onderhandelinge, hier mede vrient broederlijck willen notificeeren, ende daer nevens de ſelve verſoecken, dat gemelte deſlogeringe van de Koninckljcke Spaenſche Guarniſoenen, ſoo haeſt als eerſt den aenvangh by den Staeten van Hollandt tot voltreckinge deſſelven wercks ſal zyn gemaeckt, bevorderlijck wilden ordineeren ende onſen Veltmarſchal, ende lieven getrouwen *Johan* Grave van *Naſſouw*, onbeſwaert daer van verwittigen. Ten eynde hy, als oock met verſoeck dat ſoodanige deslogeringe allenthalven in het werck mogen geſtelt werden; ſonder dilay onſe gemelte Volckeren *pari paſſu* van daer afvoere, ende alſoo die langh gewenſte ruſte ende vrede in den gemelten Landen eenmael wederom herplant ende beſtendigh geſtabileert werden mochte, gelijck wy dan alreede aen hem Graeve van *Naſſouw* op ſoodanige wyſe, dienaengaende bevel hebben gegeven, en niet hebben willen onderlaeten U. L. het ſelve mitsdeſen te communiceeren. *Regbensborgh* den *negbenden* November 1630. 1630.

1630. met die ba
verklaert
gaende h
ninck,
deur de
Tilly op
aen de
Deſ
ber ter
benem
dat t
ſaeche
Tract
als be

Tra
n
F
c

S

Tot vereering van de Keurbrandenburgſe Geſanten is gegeven aen de Heer Rochaw **gekomen uyt** Pruyſſen, **een goude ketten** van acht hondert gulden, **aen de Heer** Ley **en Doctor** Heymbagh **Kleefſche Raeden elck een** van ſes hondert gulden.

In het begin van Auguſto **heeft den Ambaſſadeur** Fronſe Beaugy **by expreſſe Audientie nae de overleveringh van** ſaecken, **'s Koninghs ratificatie / op het voorgeſtelde Tractaet / haer Ho: Mog: vermaent tot den** Velt-tocht **ende petwes notabels voor te nemen / op dat zijn Majeſteyt daer door gemoveert mochte werden / des te beter te doen furneren het gelt ſecoers by de voorſz Alliantie belooft / ende dat hem communicatie mochte worden ghedaen van de te neemen reſolutie / om daer van zijn Majeſteyt te adverteeren; heeft oock haer Ho: Mog: indachtig gemaeckt dat hy op het ſlupten van de voorſz Alliantie hadde verſocht / dat haer Ho: Mo: ſoude gelieven te conſenteeren aen de Catholique binnen 'sHertogenboſch hare publijcke exercitie van de Paepſe Religie. Item dat de hooghe Officieren van de Francoiſen nae den ouden doet ſoude mogen worden getracteert; dat haer Ho: Mog: ſouden gelieven te expedieeren de Schippers die haer ſchepen zijn aenghehaelt / ter ſaecke dat ſy de ſelve ſchepen in de Havenen van Vlaenderen hadden gekoſt; dat haer Ho: Mog: wilden onderhouden goede correſpondentie met den Keurvorſt van Keulen, en die Hooſden van de Catholique Religie; voorders heeft den voorgedachten Ambaſſadeur aen haer Ho: Mo: gecommuniceert / ſeeckere memorie / houdende tijdinghe van de rencontre tuſſchen het volck van de Coninck ende auxiliares van de Keyſer ontrent** Vigliano **voorgheballen. Waer op den Ambaſſadeur ten hooghſten is bedanckt over de prompte overleveringe ende communicatie van de voorſz Tijdinge / met toeſeggingе dat haer Ho: Mo: belangende het te Velt gaen na haer Staets ghelegenthept ſodanige reſolutie ſouden nemen / als ſy ſullen meenen / dat het met haer dienſt en begeerte des Koninghs beſt over een quam.**

Maer men was deſen ſomer noch moede van de grote onkoſten des verleden jaers; ende daerom wiert beter gevoordeelt wat te ruſten. De andere pointen wierden ſtilzwijgens verby gegaen: ende het ſtuck van Religie was teeder: ende men wiſt wel dattet Vranckrijck dede pro forma; Gelijck mede het volghende het welck was dat de Ambaſſadeur den Heer van Tienhoven preſiderende / de viſite doende hadde ghereemoreert / dat hy by ſpeciale laſt van zijn Meeſter niet alleen aen deſe ſijde / maer ook by de hooſden ende leden van de Catholijcke Ligue devoiren hadde aengewent / ten eynde dat de Neutralitept tuſſchen deſen Staet ende het Roomſche Rijck mochte worden gheconſerveert; voeghende hier by dat zijn Majeſteyt / van ghelijcke goede Officien hadde laten aenwenden by den Keyſer ende Keur ende Vorſten teghenwoordigh op den Collegiael dach tot Regensborgh: **doch dat men aldaer impreſſien hadde ghenomen dat deſen Staet met** Sweeden **correſpondeerde over haer voorgenomen deſſeynen in** Duytland, **ende dat haer Ho: Mog: met der ſelve troupes het Roomſche Rijck van deſer ſijde ſoude beſpringen: gevende over ſulcks den voornoemden Ambaſſadeur haer Ho: Mog: in bedencken / ofte de ſelve niet goet en ſouden vinden hier over eenige verklaringe op den voorſz Collegiael dach te laten doen. Waer op naeghedacht is het geene by de Heer** Vosbergen **aen de Keurvorſt van** Keulen, **noopende het onderhouden van de Neutralitept /**

met

1630. met die van de Ligue ende het Roomsche Rijck was verklaert / ende oock het geene haer Ho: Mog: diesaengaende hadden verklaert aen de Marschalck Wispenninck, Vorst van Nieuborgh, mitsgaders het gheene deur de Heer Aitzema aen de Generael Walsteyn ende Tilly op dese materie was voorgedragen/ sulcks alles aen de Ambassadeur tot antwoort gebende.

Desgelijcks oock heeft den Ambassadeur in November ter Vergaderinghe van haer Ho: Mog: ghesocht te benemen de opinie of tydingh die men hier hadde / van dat tusschen den Keyser ende Vranckrijck over de saechen ende Oorloch in Italien was ghemaeckt een Tractaet. Nochtans wast waer: luydende het selve als volght.

Traicté de Paix entre l'Empereur Ferdinand second, & Louys XIII. Roy de France, touchant le different pour la succession de Duchez de Mantouë & de Montferrat, à Ratisbonne, *le trézjesme Octobre* 1630.

SA Saincteté, comme Pasteur Universel de l'Eglise, & Pere commun des Princes Chrestiens, voyant le soulevement d'armes survenu en *Italie*, à raison du different meu pour la succession des Duchez de *Mantouë* & *Montferrat*, entre le tres-Auguste Empereur d'une part, & les Roys & Princes armez sur ce sujet, d'autre, ayant interposé sur ce son authorité & fait tous les devoirs & diligences que lon pouvoit desirer de luy, pour faire cesser tous ces troubles, & les terminer à l'amiable: la Sacrée Majesté de l'Empereur & le Roy tres-Chrestien, tant en leurs noms, que comme se faisans forts des Princes & parties interessées de part & d'autre, esmeus tant du respect qu'ils portent à sa Saincteté, & de l'obligation qu'ils ont de seconder ses intentions, que du desir qu'ils ont de la Paix, attendu mesme les peines & diligences apportées par le College des Electeurs, & le grand Duc de *Toscane* pour l'affermissement de ceste Paix, d'une pareille affection & accord mutuel ils ont fait & passé les Articles de Paix en la forme qui ensuit.

I.

Premierement, le Roy *tres-Chrestien* promet qu'il n'offencera & n'interessera en rien, ny fera offencer par autruy, directement ou indirectement, en quelque façon & maniere que ce soit, l'Empereur des Romains, ny le Sacré Empire, ny ses Estats, Ordres, Royaumes, Domaines, & Provinces Hereditaires à ladicte Majesté Imperiale. Qu'il n'assistera de force, ny de Conseil, Argent, Armes, Vivres & Munitions, ou en quelque autre sorte & maniere que ce soit, les ennemis de sadite Majesté Imperiale, & du Sacré Empire, qui sont à present declarez, ou qui se declareront cy-apres; qu'au contraire il les sollicitera de se mettre à la raison, & se reduire dans le respect & l'obeïssance qu'ils sont obligez. Comme aussi de son costé l'Empereur promet qu'il n'offencera en rien, ny fera offenser par autruy, directement ou indirectement, en quelque sorte ou maniere que ce soit, le Roy tres-Chrestien, le Royaume de France, ny les Estats, Provinces & Domaines à luy appartenans; qu'il n'assistera ny de force, ny de Conseil, Argent, Armes, Vivres ou Munitions, ou en quelque autre sorte & maniere que ce soit, les ennemis dudict Roy tres-Chrestien, qui sont à present declarez ou qui se declareront cy-apres: que mesmes il taschera de les reduire à la raison, respect & submission qu'*ils* sont obligez.

II.

Que pour assoupir les Troubles d'*Italie* esmeus pour la succession des Duchez de *Mantouë* & de *Montferrat*, estant necessaire avant toutes choses de donner quelque contentement & satisfaction à ceux qui y ont pretension & interest: l'Empereur declare, & le Roy tres-Chrestien le trouve bon, que conformement au dernier Traicté fait & conclu en *Italie* (& qui jusques à ce jourd'huy n'a point este revoque) entre le Duc de *Savoye* d'une part, & le Duc de *Nevers* Charles de Gonzagues de l'autre, que l'on donne au Duc de *Savoye* pour tous les droicts & pretensions qu'il a sur le *Montferrat* & ailleurs, *Trin*, & autres places dans le *Montferrat*, dont-ils ont-ja convenu ensemble, ou conviendront par leurs Deptez, en la valeur de *dixhuict mil escus* de revenu perpetuel, selon les baux anciens: & desquelles places sera fait choix, prisée, estimation, & assignation au Duc de *Savoye* par le Comte de Colalte Commissaire, ou autres ayans plein pouvoir de la part l'Empereur, & par les Deputez du Roy tres-Chrestien; lesquels d'abondant jugeront de la valeur ou revenu desdites terres & fonds, selon lesdits baux anciens, & de la valeur & qualité desdits escus, sçavoir si ce seront escus d'or, ou d'or en or, ou autre monnoye; si ce n'est que les parties en demeurent ensemble d'accord. 1630.

III.

Quant aux pretentions de la Duchesse de *Lorraine*, afin qu'elles n'empeschent l'effect de la presente Paix, ou ne la different, sa Majesté Imperiale consent qu'elles se definissent à l'amiable, ou par compromis, ou que l'on les remette à la cognoissance & jugement de sadite Majesté; laquelle apres avoir communiquée les titres des parties aux Princes Electeurs de l'Empire, & pris sur ce leur advis, rendra sa Sentence diffinitive six mois immediatement apres qu'aura esté donnée l'Investiture. Et afin qu'il ne deperisse rien du droit des parties durant le proces, le Duc *Charles de Gonzague*, conformement aux loix & constitutions Imperiales en pareil cas observées, sera obligé, nonobstant opposition quelconque, & sans delay, d'accomplir ce qui aura esté accordé, ou par accommodement & de bon gré entre les parties, ou ordonné par les arbitres nommez, ou bien adjugé par Sentence à la Duchesse de *Lorraine*. A toutes lesquelles choses de part ny d'autre ne tera aucunement contrevenu: jusques la mesme, que si ledit Duc *Charles* faisoit autrement, l'Empereur ne laissera d'executer ses jugemens, sans que pour cela le present Traicté demeure ou cassé ou lezé.

IV.

Afin que le Duc de *Guastale* renonce a tous les droicts & pretensions qu'il a sur le Duché de *Mantouë*: en faveur du Duc *Charles*, & de ses descendans masles, sa Majesté Imperiale luy assigné *six mil* escus de rente en fond de Terre par chacun an chaque escu revenant à *deux florins* de Rhein, & chaque *florin* à : pour le payement & jouïssance desquels il aura & possedera en toute superiorité & justice, & à la façon qu'en ont cy-devant joüi & usé les Ducs de *Mantoue*, une ou plusieurs des Terres cy dessous specifiées, à sçavoir *Dosolo*, *Luttara*, *Suzara*, & *Regiolo*: & tant que leur revenu monte à ladite somme de *six mil* escus. De façon, que si une d'icelles ne suffit, il en aura *deux* ou *trois*, ou toutes les *quatre*. Et pour lever toute difficulté qui pourroit survenir au fait de l'estimation du revenu desdites Terres, chacune des parties nommera de sa part un sien confident: & sa Majesté Imperiale nomme de son costé le Duc de *Parme* Commissaire en ceste partie, lequel par quelque personnage discret & sage, & non suipect aux parties, mais plustost entant qu'il sera possible, leur aggréera, fera estimation juste & veritable du revenu & profit desdictes Terres, conformement aux us & costumes du Pays: & eu esgard à la qualité des biens & profits, des censives & biens allodiaux, & nature des autres fruicts: & en icelle estimation faite, mettrà ledit Duc de *Guastale* en possession reelle ou actuelle des Terres qui luy auront esté assignées. Et au cas que l'une ou plusieurs des Terres assignées au Duc de *Guastale* excedent le prix & revenu de *six mil* escus de rente, le surplus appartiendra audit Duc *Charles*, pour en joüir avec tous les droicts & justice au prorata de ce qui luy en appartiendra, & joüira ledit Duc de *Guastale* desdits biens a luy assignez franchement & quittement, lesquels pour cet effect luy seront delivrez quittes & nets de toute debte, Hypotheque, redevance & obligation.

V.

Ledit Duc *Charles* demandera la grace a sa Majesté Imperiale par escrit, és termes de submission & priere, tels qu'ils ont esté consertez & accordez.

VI.

Et lors a la demande honneste du Duc *Charles*, qui sera faite par *Agent* exprez ayant pource plein pouvoir & man-

Digitized by Google

1630. mandement ſpecial de ſa part, & a la priere de ſa Saincteté, & du Roy tres-Chreſtien, qui ſera faite auſſi par eſcrit en faveur dudit Duc *Charles*, ſa Majeſté Imperiale, de grace & clemence Imperiale luy donnera ſix ſepmaines apres la datte des preſentes, *l'Inveſtiture des Duchez de Mantouë* & de *Montferrat*: pendant lequel temps les aſſignations cy-deſſus ſpecifiées, qui doivent ſe faire entre les parties, & icelle, par l'entremiſe des Commiſſaires, ſe feront & acheveront: & advenant qu'il y ait quelque difficulté ſur ce ſujet, les Commiſſaires de leur authorité ſpeciale mettront en poſſeſsion les parties des biens, terres & revenus qui leur auront eſté aſsignés. Mais au cas, que par quelque accident inopiné, & empeſchement non preveu, ſurvenu en la perſonne des Commiſſaires, ou en quelque autre maniere que ce ſoit, leſdites aſsignations n'ayent peu ſe faire pendant les ſix ſepmaines ſuſdites, l'Inveſtiture ne laira d'eſtre delivrée audit Duc *Charles*; conformement aux Articles *neuf*, *dix*, & *onze* ſuivans. Et *quinze* jours apres l'Inveſtiture donnée tout au plus, les Commiſſaires de la part de l'Empereur ſeront tenus & obligez ſans aucun delay delivrer & conſigner és mains des Ducs de *Savoye* & de *Guaſtale* les biens & terres qui leur doivent eſtre delivrez & aſſignez.

VII.

En vertu de la quelle Inveſtiture ſa Majeſté Imperiale protegera en tout & par tout, envers tous, & contre tous ceux qui contre la teneur des Inveſtitures, & en ſuitte ou haine de ces troubles derniers, moleſteront & inquieteront ledit Duc *Charles de Gonzague* ſon vaſſal legitimement inveſti.

VIII.

Au meſme temps que ce Traicté de Paix ſera icy en ceſte Cour Imperiale, ſigné par les Commiſſaires Deputez de part & d'autre, & deüement notifié en *Italie* aux Generaux des Armées, tous actes d'hoſtilité ceſſeront de coſté & d'autre.

IX.

l'Inveſtiture de l'un & l'autre Duché de *Mantouë* & de *Montferrat*, ayant eſté delivrée au Duc *Charles de Gonzague*, *quinze* jours immediatement apres, ou dedans tel autre temps & terme, dont les parties demeureront reſpectivement d'accord, en *Italie*, ſa Majeſté Imperiale retirera toutes ſes Troupes d'*Italie*: elle pourra neantmoins tenir Guarniſon ſuffiſante & ordinaire dans la Ville & la Citadelle de *Mantouë*: & dedans *Canete* ſi ſe ſur le fleüe d'*Oglio*, laiſſant toutes generalement les autres places dudit Eſtat ſans aucun Soldat, & en la libre diſpoſition dudit Duc *Charles*. En meſme temps toutes les Troupes du Roy Catholique ſe retireront de la Ville & Chaſteau de *Cazal*, du Duché de *Montferrat* & Principauté de *Piedmont*. Dans ce meſme temps auſſi le Roy tres-Chreſtien ſera tenu de faire retirer toutes ſes Troupes de la Citadelle de *Cazal*, de tout le *Montferrat*, *Piedmont*, *Savoye* & generalement de toute d'*Italie*, fors & excepté de *Pignerol*, *Briqueras*, *Suze* & *Veillane*, auſquels lieux il pourra laiſſer & tenir Guarniſon ſuffiſante & ordinaire, laiſſant toutes les autres places qu'il tient en *Piedmont* & *Savoye* és mains & puiſſance du Duc de *Savoye*. Le Duc de *Savoye* pareillement retirera tous les gens de guerre qu'il a dans le *Montferrat*, excepté ceux qu'il tient dedans *Trin*, lequel luy demeurera en proprieté en l'Eſtat qu'il eſt. Et poſeront les Armes tous leſdicts Seigneurs de telle façon, qu'il ne leur puiſſe reſter dans l'Eſprit, en conſequence de ceſte guerre, aucun raiſonnable ſujet de mauvaiſe volonté les uns contre les autres.

X.

En ſuite, la Ville, Chaſteau, & Citadelle de *Cazal* & toutes les autres places du *Montferrat* (excepté celles qui ſeront aſſignées au Duc de *Savoye*) ſeront miſes és mains & poſſeſſion du Duc *Charles*, eſquelles il pourra mettre Guarniſon de ſa part, telle, & ainſi que ſes Predeceſſeurs Ducs y ont tenu, & ſans que ladite Guarniſon puiſſe donner aucune jalouſie aux Princes voiſins & limitrophos: Mais au cas qu'en Italie les Generaux des Armées euſſent conclu & reſolu quelque autre choſe ſur la demolition de la Citadelle de *Cazal*, au precedent la ſignature du preſent Traicté, cela demeurera en ſa force & vigeur, & ainſi qu'il aura eſté arreſté, nonobſtant le contenu en cet Article. 1630.

XI.

Tout ce que dit eſt eſtant fait, & toutes les Troupes retirées en la maniere que dit eſt, l'Empereur en vertu de l'Inveſtiture fera remettre és mains du Duc *Charles* la Ville de *Mantouë* & le Fort de *Porto*, avec toutes les places qu'il tient, comme auſſi *Canete* ſiſe ſur le fleüe *d'Oglio*: & en faiſant ſortir toutes ſes Troupes du Pays, en laiſſera la libre diſpoſition & jouïſſance audit Duc *Charles*. Comme auſſi en meſme temps le Roy de France retirera ſes Guarniſons de *Pignerol*, *Briqueras*, *Suze* & *Veillanne*, & remettra leſdites places és mains du Duc de *Savoye*; & ſeront toutes les Fortifications nouvellement faites en toutes leſdites places, raſées & demolies de part & d'autre.

XII.

Cela fait, ſa Majeſté Imperiale, pour & à l'effet de ceſte Paix, & en vertu de la promeſſe qu'il à des-jà faite aux *Griſons*, declare qu'elle abandonnera les pas de la *Valteline* & des *Griſons*, & tous les lieux & Forts qu'elle tient audit Pays, & ou elle à Guarniſon, & les remettra en leur ancien Eſtat, & tels qu'elles eſtoient avant ces troubles derniers, & fera demolir toutes les Fortifications nouvellement faites: à la charge que toutes leſdites places ne pourront eſtre occupées ny Fortifiées par qui que ce ſoit, ſous quelque couleur & pretexte que ce ſoit; ſauf toutesfois, quant à cet Article, les droicts, traictez & actions, d'un chacun.

XIII.

Pour aſſeurance des choſes cy-deſſus, l'Empereur & le Roy de France donneront de part & d'autre des *Oſtages* de pareille qualité, qui ſeront conſignez és mains de la *Saincteté*, ou du grand Duc de *Toſcane*, ou de quelque autre Prince Catholique d'Allemagne, lequel les tiendra ſeurement, & gardera honorablement, juſques à ce que ce que dit eſt, ait eſté accomply, & que leſdits Pas des *Suiſſes* & *Griſons* ayent eſté delaiſſez & remis, & promettra de rendre les Oſtages libres és mains de celuy qui aura ſatisfait, & retenir les Oſtages de celuy, qui, ou par briefvete de temps, ou autrement, n'aura peu ſatisfaire juſques à ce qu'il ait plainement executé ce à quoy il eſt obligé. Que ſi l'une deſdites parties de mauvaiſe foy ne veut de ſa part accomplir le Traicté, ſes Oſtages ſeront remis és mains de l'autre partie. Les Generaux des Armées d'Italie deſdites parties adviſeront enſemble des perſonnes deſdits Oſtages, & de celuy és mains deſquels ils ſeront conſignes. Que ſi meſmes pour plus grande ſeurété & facilité deſdits Oſtages leſdits Generaux d'Armées veulent arreſter entr'eux quelque autre choſe que ce que dit eſt, faire le pourront, & ſeront tenus de l'executer.

XIV.

De plus, à la tres inſtante priere du Roy tres-Chreſtien, ſa Majeſté Imperiale accorde que la Republique de *Veniſe* entre dedans cette Paix, & jouiſſe du fruict d'icelle; conſent que toutes les places que lon à priſes ſur elle depuis le commencement de cette guerre juſques à la concluſion de ce Traicté luy ſoient reſtituées, & que jamais elle ne puiſſe eſtre recherchée, troublée ou inquietée d'aucune choſe arrivée pendant ceſte guerre; à la charge auſſi que ladite Republique promettra que pour raiſon de ces Troubles elle n'attaquera ny offenſera ſa Majeſté Imperiale, le Sacré Empire, ſes Ordres & Eſtats, ny les biens & terres Patrimoniales & Hereditaires de ſa Majeſté, que la meſme Republique licentiera & retirera toutes ſes Troupes, & gardera tel ordre en la quantité de ſa Milice, que ſes Princes voiſins, en ſuite de ceſte guerre, n'en puiſſent entrer en aucun ſoupçon ou jalouſie. Que s'il eſtoit arrivé qu'en Italie les Generaux des Armées euſſent Traicté & reſolu quelque autre choſe devant la ſignature du preſent Traicté, ſur l'excuſion des Venetiens de ceſte Paix, cela demeurera arreſté nonobſtant cet Article.

XV.

Pour affermir de tant plus cette Paix entre l'Empereur & le Roy de France, les Commiſſ. de l'Empereur d'une

Digitized by Google

1630. d'une part, ayans allegué, qu'il y avoit du different & de nouvelles entrepriſes faites és terroirs des Eveſchés & Cités Imperiales de *Toul*, *Mets*, & *Verdun*, *Abbaye*, & és autres lieux, pas & fiefs de l'Empire, pour le ſujet deſquels il pourroit cy-apres naiſtre du trouble: & l'Ambaſſadeur de France d'autre part, ayant declaré qu'il n'avoit ny charge ny cognoiſſance de cela: Sur ce ſa Majeſté Imperiale a trouvé tres-expedient, que dans certain temps & a certain lieu ſoyent nommez & deputez de part & d'autre Commiſſaires, qui traittent à l'amiable de tous ces differens, & que cependant l'on n'entrepreinne rien contre les droits de l'Empire, & que ny la ny ailleurs l'on ne traitte ny compoſe rien des fiefs de l'Empire.

XVI.

Enſuite l'Ambaſſadeur de France ayant fait grande inſtance pour la demolition du fort de *Moyenvic*, & auſſi afin de faire retirer les Troupes de l'Empereur des limites de France: & les deputez de l'Empereur ayans reſpondu que ce fort ayant eſté baſty par le commandement de l'Empereur ſur un fond de l'Empire ſelon le droict & juſtice, & fortifié d'une Guarniſon ordinaire & ſuffiſante, c'eſtoit la raiſon qu'il demeuraſt ſur pied: & ayans de plus, requis que le François euſſent a demolir les Citadelles de *Mets* & de *Verdun*, & reſtituer tous ces lieux & autres ſemblables par eux occupez, uſurpez & fortifiez. Surquoy ayant eſté repliqué de la part de l'Ambaſſadeur de France qu'il perſiſtoit en la demande qu'il faiſoit de la demolition du Fort de *Moyenvic*, baſty par les Imperialiſtes contre la volonté & conſentement de l'Eveſque de *Mets*: & que pour le regard deſdites Citadelles, elles avoyent eſté baſties par les François ſelon droit & raiſon: que meſmes pour le ſurplus des plaintes des Commiſſaires de l'Empereur il n'y falloit point avoir eſgard: & de la part de l'Empereur ayant eſté reſpondu par ſes Commiſſaires qu'ils perſiſtoient en leurs demandes, & declaré que le Fort de *Moyenvic* devoit demeurer avec Guarniſon, juſques a ce qu'il en ait eſté autrement ordonné dans la Conference future: l'Ambaſſadeur de France, demenant & perſiſtant en ſes premieres demandes, adjouſté qu'il n'avoit point charge de traicter ny conſentir aucune conference, qu'il ne ſçavoit pas quelle eſtoit la volonté du Roy ſur ce ſuject, & qu'il eſcriroit diligemment pour eſtre inſtruict & tirer ordre ſur ces affaires. En fin a eſté convenu & accordé, que de part & d'autre l'on feroit retirer toutes les Troupes qui ſont ſur & proches les Frontieres; crainte que quelque different n'empeſche l'effet de ceſte Paix, ou a la longue ne la trouble. Et d'autant que le Duc de *Lorraine*, durant & a cauſe de ces troubles derniers a levé quelque gendarmerie pour garder ſes Eſtats, leurs Majeſtez Imperiale & tres-Chreſtienne ont trouvé bon qu'il ſoit compris en ceſte Paix avec ſes Pays & Eſtats, & qu'il n'en ſoit deſormais troublé ou moleſté par qui que ce ſoit; comme auſſi de ſa part qu'il n'offence & ne trouble perſonne. Et que de part & d'autre l'on ne tienne ſur les Frontieres des Troupes en telle quantité, qu'elles puiſſent donner de la jalouſie & de la meſfiance aux voiſins.

XVII.

En ſuitte, remiſe Generale & reciproque ſe fait en vertu de ce Traicté, pour tous Princes, & pour qui que ce ſoit, qui ont porté les armes pour l'un ou l'autre party, ou l'ont aſſiſté en quelque ſorte & maniere que ce ſoit: auquels ſeront rendus leurs biens immeubles en l'eſtat qu'ils ſont a preſent, & eux remis en leurs anciens droicts, honneurs, dignitez & prerogatives. Comme auſſi ſeront rendus & reſtituez aux vrays Seigneurs & proprietaires, tous & un chacun les biens a eux appartenans ou eſcheus pendant ces troubles & ſur eux envahis & occupez transferez ou confiſquez, durant le temps de cette guerre, pareillement ſeront de part & d'autre mis en liberté tous les priſonniers ſans rien payer, en rembourſant les frais & deſpens faits pendant leur priſon, a l'arbitrage des Generaux d'Armée.

XVIII.

Que ſi depuis & durant le temps que l'Ambaſſadeur de France, a reſidé en la Cour de l'Empereur, & traicté avec ſadite Majeſté, il avoit eſté fait en *Italie* quelque Traicté entre les Generaux des Armées, munis de ſuffiſant pouvoir, & accord de Paix ſigné & arreſté avant la concluſion & ſignature de ce Traicté-cy; Celuy *d'Italie* ainſi fait & ſigné demeurera ferme & en ſon entier. Mais ſi en *Italie* il ne s'eſt rien reſolu & paſſé de contraire a ce preſent Traicté, il demeurera en tout & par tout en ſa forme & vigueur. 1630.

XIX.

Tout ce que deſſus l'Empereur & le Roy de France ſe le promettent reciproquement & de tres-bonne foy en parole d'Empereur & de Roy. En ſorte que ſa Majeſté Imperiale promet pour ſoy, pour le Roy Catholique, & le Duc de *Savoye* ſes aſſiſtans, & le Roy tres-Chreſtien en ſon nom, de garder & obſerver ſincerement & inviolablement tout le contenu cy-deſſus.

XX.

Et pour faire foy du preſent Traicté; ont eſté eſcrits & dreſſez *deux* exemplaires de cedit Traicté de meſme teneur, & ſignez a *Ratisbonne* le *treſieſme d'Octobre mil ſix cens trente*; par les Deputez & Conſeillers de ſa Majeſté Imperiale ayans tout pouvoir; ſçavoir, *Antoine*, Abbé de *Crembs-Munſter*, Conſeiller ſecret de ſa Majeſté Imperiale: *Otton* libre Baron de *Noſtits* en *Flahenau*, Chambelan de ſa Majeſté Imperiale, Conſeiller de ſes Conſeils & Vice-Chancelier de Boëme: Et *Herman* libre Baron de *Queſtemberg* & *Koleſchau*, auſſi Conſeiller d'Eſtat & de la Cour Imperiale; comme auſſi par l'Ambaſſadeur & Conſeiller d'Eſtat du Roy tres-Chreſtien *Charles Brulard de Leon*, ayant de ce plein pouvoir, aſſiſté du *P. Joſeph Capucin*, & eſtoit ſigné.

Antonius Abbas in *Krembs-Munſter*, *Otton* libre Baron de *Noſtitz*. *Herman* libre Baron de *Queſtemberg*. *Charles Brulard de Leon*. *P. Joſeph Capucin.*

Tractaet van Vrede tuſſchen den Keyſer Ferdinandus II. *ende* Louys XIII. *Coning van Vranckrijck, raeckende het verſchil om de ſucceſſie van de Hertogdommen van* Mantua *ende* Montferrat *tot* Ratisbonne, *den* 13. *October* 1630.

SYne *Heyligheydt*, als algemeyne Herder van de Kercke, ende gemeyne Vader der Chriſtelijcke Princen, merckende de lichtinge der Wapenen, opgekomen in *Italie*, uyt oorſaecke des verſchils geroert, om de ſucceſsie van de Hartoghdommen van *Mantua* ende *Montferrat*, tuſſchen den ſeer *Auguſten* Keyſer ter eenre, ende den Coningen ende Princen op deſe ſaecke ghewaepent ter andere zijde: hebbende hier op ſijne authoriteyt tuſſchen gheſtelt, ende ghedaen alle de debvoiren ende neerſtigheden die men van hem ſoude moghen begeeren, om alle deſe Troubelen te doen ophouden, ende die op het minnelijckſte ter neder te ſtellen: de Geheyligde Majeſteyt van den Keyſer ende van den ſeer Chriſtelijcken Coningh, ſoo in hare Namen, ende oock als ſich ſterck maeckende voor Princen ende Parthyen aen beyde zijden daer aen gelegen, bewogen zijnde ſoo wegen eerbiedigheydt die ſy ſijn *Heyligheydt* toedragen, ende weghen de Obligatie die ſy hebben van ſijn voornemen te volgen: als van wegen de begeerte tot den Vrede, oock achtinge genomen op de moeyten ende bygebraghte neerſtigheden door het Collegie van de *Cheur-Vorſten*, ende den Grooten Hertogh van *Toſcanen*, om de beveſtinge van deſe Vrede met een ghelijcke genegentheydt ende wederzijdts Accoordt, hebben gemaeckt en gepaſſeert de Artijckelen in maniere als volght.

I.

Eerſtelijck, den ſeer Chriſtelijcken Coningh belooft dat hy niemant miſdoen nochte ſchade doen ſal, nochte door een ander ſal laeten miſdoen, directelijck ofte indirectelijck, in wat fatſoen ofte manieren dat het ſoude moghen zijn, den Roomſchen Keyſer, nochte het Heylighe Rijck, nochte ſijne Staten, Ordren, ofte Rijcken, Domeynen, ende Erf-Provintien aen de Keyſerlijcke Majeſteyt toebehoorende. Dat hy noch door gewelt, nochte door Raedt, Gelt, Waepenen, Vivres ende Munitien, ofte door eenighe andere ſoorte

Digitized by Google

1630. ofte maniere, hoe dattet ſoude mogen weſen, de Vyanden van ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt voorſz, ende van het Heylige Rijck, die teghenwoordigh verklaert zijn, ofte die haer hier naer verklaren ſullen: dat ter contrarie hy ſal ſoecken datſe haer tot redelijckheydt brengen, ende datſe haer in de eerbiedigheydt ende gehoorſaemheydt laten herſtellen daerſe aen verbonden zijn. Gelijck oock van ſijne zijde de Keyſer belooft, dat hy in geen dinck miſdoen, nochte door andere ſal laten miſdoen, directelijck ofte indirectelijck, in wat maniere ofte ſoorte dat het zy, den Chriſtelijckſten Coningh, het Rijck van Vranckrijck noch de Staten, Provintien, ende Domeynen hem toebehoorende: dat hyſe niet ſal byſtaen noch met gewelt, noch met Raet, Gelt, Wapenen, Leeft-tocht oft Munitie, oft in eenige andere ſoorte en maniere dat het zy, de Vyanden van den voorn. *Chriſtelijckſten* Coning, die tegenwoordig verklaert zijn, ofte die haer hier na verklaren ſullen: Dat ſelfs hy ſal trachten haer tot redelijckheydt te brenghen reſpect ende onderwerpinge daerſe toe verobligeert zijn.

II.

Dat om te ſtillen de troublen van *Italien* ontroert wegen 't Erff van de Hertogdommen van *Mantua* en *Montferrat*, zijnde noodig boven alle dingen om te geven eenige vergenoeginge en voldoeninge aen die geene die daer pretentie en ſchade by hebben. De Keyſer verklaert en den Chriſtelijckſten Coning vint goet, dat conform het laetſte Tractaet gemaeckt en beſlooten in *Italie* (ende die tot heden toe noch niet en is wederroepen geweeſt) tuſſchen den Hertog van *Savoye* ter eenre, en den Hertog van *Nevers Carel de Gonzagues* ter andere zijde, dat men geve aen den Hertog van *Savoye* voor alle de Rechten ende Pretenſien die hy heeft op *Montferrat* en elders, *Trin*, en andere Plaetſen in *Montferrat*, waer mede ſy alreede vereenigt zijn, of deur hare Gedeputeerden ſullen vereenigen, met de waerdye van *achtien duyſent* Kroonen van eeuwige inkomſte na den ouden Tax; en van welcke plaetſen ſal gedaen werde Hierſinge, Schattinge, Prijs en beſcheyt aen de Hertogh van *Savoyen*, door den Graef van *Colalte* Commiſſaris, ofte aen andere: hebbende volle macht wegen den *Keyſer*, en door de Gedeputeerden des *Chriſtelijcken* Coning; dewelcke daerenboven ſullen oordeelen van de waerdye oft inkomſten van de Landen en Gronden voornoemt, na de oude maete voorſz, en na de waerdye en qualiteyt der voorſz Kroonen: te weten, oft dat ſullen Franſche Kroonen zijn, oft Gout in Gout, oft andere Munte; ten waere ſaecke dat de Parthyen te ſaemen accordeerden.

III.

Wat aengaet de pretentien van het Hertoghdom van *Lotteringhen*, op datſe niet verhinderen het effect van de tegenwoordighe Vrede, ofte datſe die niet en verlengen: Sijn Keyſerlijcke Majeſteyt ſtaet toe datſe in minne bygheleght werden, ofte door Compromis, oft dat men die ſette aen de kenniſſe ende oordeel van ſijn ghemelde Majeſteyt; dewelcke nae datſe gecommuniceert ſal hebben de Titulen der Parthyen aen de Princen en Cheur-Vorſten des Rijcks, ende hier op haer advijs genomen hebbende, ſal gheven haere ſcheydelijcke Sententie, ſes maenden immediatelijcken naer dat de beſittinghe gegeven ſal zijn. Ende op dat geduerende het Proces niets van het Proces der Partyen ende verderve, den Hertogh *Carel* de *Gonzague*, conform de Wetten en Keyſerlijcke Conſtitutien in ſoodaenige ſaecken onderhouden, ſal verbonden zijn, niet tegenſtaende eenige tegenſtellinghe ende ſonder uytſtel te volbrenghen het geene veraccordeert is geweeſt, ofte door gevoegelijckheyt en uyt goeden wille tuſſchen de Partyen, ofte geordonneert door de voornoemde Rechters, ofte wel toegewеſen door Sententie aen de Hertoginne van *Lotteringen*. Alle welcke ſaken ſal geenſints tegen gekomen werden, noch van d'eene noch van d'ander zijde: ſelfs tot daer toe, dat ſoo den Hertog *Carel* anders dede, de Keyſer niet nalaten en ſal ſijne oordeelen te volbrengen, ſonder dat daerom het tegenwoordig Tractaet gebroocken ofte gequetſt blijve.

IV.

Ten eynde den Hertogh van *Guaſtalo* ontſegge alle de Rechten ende voornemen die hy heeft op 't Hertogdom van *Mantua*: tot voordeel van den Hertog *Carel* en ſijne Mannelijcke Erffgenaemen. Sijne Keyſerlijcke Majeſteyt ſchrijft hem toe *ſes duyſent* Kroonen Rentens in 's Landts Gronden van yder jaer, yder Croon komende tot *twee Rhijnſche* guldens, en yder gulden tot : tot welcker betaelinge ende genietinge hy ſal hebben en beſitten in alle overheydt ende gerechtigheydt, ende in dier voegen als hier vooren genooten en gebruyckt hebben de Hertoghen van *Mantua*, der Landen hier onder verklaert: te weten, *Dobolo, Lullara, Suſara* en *Regiolo*: en ſoo veel als hare inkomſte beloopt tot de geſeyde ſomme van *ſes duyſent* Croonen. In dier voegen, dat ſoo een van die niet genoegh en is, ſoo ſal hy *twee* of *drie* hebben, ofte alle *vier*. Ende om alle ſwarigheyt te lichten die daer op moght komen ter ſake van de *weerde* der inkomſte van de Landen voorſz, een yeder vande Partyen ſal van ſijnent wegen noemen een ſijn Confident: Ende ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt noemt van ſijne zijde den Hertogh van *Parma* Commiſſaris in deſe partye, dewelcke door eenen ſekeren diſcreten en wijſen perſoon, en de partyen niet ſuſpect, maer die veel eer ſoo veel mogelijck, ſal haer aengenaem weſen, ſal rechte en ware ſchattinge maeken vande inkomſte en profijt der Landen voornoemt, conform 't gebruyck en gewoonte des Lands: en aengeſien de hoedanigheyt der Goederen en profijten, der Grondrechten en Allodiale Goederen, en de nature van andere Vruchten, en in deſelve Schattinge gemaeckt hebbende, ſal den voorſz Hertog van *Guaſtalo* ſtellen in de reele ofte actueele beſittinge van de Landen die hem ſullen toegewеſen zijn geweeſt. Ende is't ſaecke dat een ofte meer van de beweſene Landen aen den Hertogh van *Guaſtalo* den prijs en inkomſte vande renten der *ſes duyſent* Croonen te boven gaen, het overſchot ſal den voornoemden Hertogh *Carel* toebehooren, om te genieten *met* alle de Rechten en Gerechtigheydt tot vaſtigheydt van 't geene hem ſal toebehooren, en ſal den gemelten Hertogh van *Guaſtalo* ghenieten de voorſz Goederen hem beweſen, vryelijck en ſonder belet, dewelcke om deſer voldoeninge hem ſullen vry en ſuyver van alle ſchult, onderpant, reſte en Obligatie gelevert werden.

V.

Den gemelten Hertog *Karel* ſal de gratie van ſijn Keyſerlijcke Majeſt. deur geſchrift afvragen, in de woorden van *onderwerpinge* en *bede*, ſoodanig als ſy verdragen ende veraccordeert zijn geweeſt.

VI.

En dan na den eerlijcken eyſch van den Hertog *Karel*, die gedaen ſal werden deur een expreſſe *Agent*, hier toe hebbende volle macht en ſpeciael bevel van ſijnent wegen, en op de bede van ſyn *Heyligheydt*, en van den *Chriſtelijcken* Coning, die oock deur geſchrift ſal gedaen werden tot favеur van den gemelten Hertog *Karel*, ſijne Keyſerl. Majeſt. ſal hem uyt genaede en Keyſerl. goedertierentheyt geven ſes weken na de tegenwoordigen date, 't beſit van de Hertoghdommen van *Mantua* en van *Montferrat*; ſullen ondertuſſchen de hier vorens geſpecifieerde Aſſignatien, die gedaen moeten werden onder de partyen, en aen die geene, deur tuſſchenſtellinge van Commiſſariſſen gemaeckt en afgedaen werden: en ſoo 't geſchiede datter eenige ſwarigheydt was op deſe ſaecke, ſullen de Commiſſariſſen uyt haere ſpeciale macht de deelen van de Goederen, Landen en Inkomſten die haer ſullen zijn beweſen, in beſittinge ſtellen. Maer by ſo verre, dat deur eenig onverwacht ongeval, en belet niet voorſien, in de perſoon vande Commiſſariſſen overgekomen, oft op eenighe andere maniere dat dat ſoude mogen weſen, de voorgemelte bewijſinghen niet hadden kunnen werden gedaen binnen de bovengeſchreve ſes weeken, de beſittinge en ſal niet nagelaten ſijn om overgelevert te werde aen den Hertog *Karel* voorn. gelijck formeelijk de *negen*, *thien* en *elf* volgende Articulen. En *vijftien* dagen daer na ten alderlangſten de beſittinge gegeven zijnde, ſullen de Commiſſariſſen van wegen den Keyſer gehouden ende verbonden zijn ſonder eenigh dilay te overleveren en te bewijſen in handen der Hertogen van *Savoye* en van *Guaſtalo* de Goederen en Landen die haer moeten zijn gelevert ende toegeſchickt.

In

1630.

VII.

In krachte van welcke beſittinge ſal ſijne Keyſ. Majeſt. beſchermen in 't geheel en over al by alle, en tegens alle die geene die tegen den inhoudt van de beſittingen, en in gevoelen ofte haet van deſe laetſte verwarringe ſullen moeyen en onruſtig maken, den voorgeſchreven Hertog *Carel* van *Gonſagne* ſyn Leenhouder wettelijck in het beſit geſtelt.

VIII.

Ter ſelver tijt dat deſe Vredehandeling hier in dit Keyſ. Hof ſal zijn, deur de Gedeputeerde Commiſſariſſen van d'een en d'ander ſijde getekent, en behoorlijk bekent gemaeckt zijnde in *Italie* aen de Generalen van de Legers, ſullen alle vyandtlijcke actien van d'een en d'ander zijde ophouden.

IX.

't Beſit van d'een en d'ander *Hertogd. van Mantua* en van *Montferrat*, zijnde gelevert geweeſt aen den Hertog *Carel van Gonzague, vijftien* dagen immediatelijck daer naj, ofte binnen ſodanigen anderen tijdt en termijn, waer van de partyen wederſijts ſullen blijven veraccordeert in *Italie*, ſal ſijn Keyſ. Maj. alle ſijne Troupen van *Italie* wederom trecken: ſy ſal des niet te min ſuffiſante en gewoonelijck Guarniſoen kunnen houden binnen de Stadt en Slot van *Mantua*, en binnen *Caneto* gelegen op de *Rivier van Oglio*, latende generalijck alle d'andere plaetſen van de voorſz Staet ſonder eenig Soldaet, en in de vrye diſpoſitie van den voorn. Hertogh *Carel*. In deſelve tijdt ſullen alle de Troupen van den *Catbol.* Coning haer van de Stadt ende 't Caſteel van *Caſal* aftrecken van 't *Hertogd. van Montferrat* en 't *Vorſtend. van Piedmont*. Sal oock binnen der ſelver tijt den *Chriſtel.* Coning gehouden zijn te doen vertrecken alle ſyne Troupen van 't *Caſteel van Caſal*, van 't geheele *Montf. Piemont, Savoye*, en in 't generael van geheel *Italie*, behalven, en uytgenomen van *Pignerol, Briqueras, Suſe* en *Vuillane*; in welcke plaetſen hy ſal mogen laten ende houden ſuffiſante en gewoonlijck Guarniſoen, laetende alle d'andere plaetſen die hy houdt in *Piemond* ende *Savoyen* in handen en macht van den Hertog van *Savoyen*. Van deſgelijcken ſal den Hertog van *Savoyen* weder na hem trecken alle 't Volck van Oorloge die hy heeft binnen *Montf.* uytgenomen die geene die hy houd binnen *Trin*, dewelcken hem blijven ſal in eygendom in den Staet daer hy in is. Ende ſullen alle de voorſz Heeren op ſulcker maniere de Wapens afleggen, dat in vervolg van deſen Oorlog, haer in haer gemoet niet kan overig blijven, eenige redelijke oorſake van quaden wille d' eene tegens d'anderen.

X.

Daerenboven de Stadt, Caſteel, en 't Slot van *Caſal*, en alle d'andere plaetſen van 't *Montf.* (behoudens die geene die toegeſtaen ſullen zijn den Hertog van *Savoyen*) ſullen geſtelt werden in handen en beſit van den Hertog *Carel*, in dewelke hy van ſijnent wegen ſal mogen leggen Garniſoen, ſodanige, en alſoo ſijne Voorſaten Hertogen aldaer hebben gehouden, en ſonder dattet voorſz Garniſoen kan geven eenige jalouſie aen de Naebuerige ende naeſt aengelegene Princen: Maer by geval dat in *Italie* de Generaels van 't Leger hadden beſlooten en voorgenomen eenig ander ding op het af-breken van 't Slot van *Caſal* voor de voorgaende tekeninge van het tegenwoordige Tractaet, dat ſal in ſijn kracht en vigeur blijven, en gelijck als 't beſlooten ſal geweeſt zijn, niet tegenſtaende den inhoudt deſes Artijckels.

XI.

Al 't geene geſeyt is geweeſt uytgevoert zijnde, en alle de Troupen wederom getrocken hebbende in voegen als geſeydt is, ſal de *Keyſer* uyt kracht van de beſittinge doen ſtellen in handen van den Hertog *Carel* de Stad van *Mantua*, ende 't Blockhuys *Porto*, met alle de plaetſen die hy is houdende: als ook *Caneto* gelegen op de *Reviere van Oglio*: ende doende gaen alle ſyne Troupen uyttet Land, ſal de vrye diſpoſitie en genot laten aen den gemelten Hertog *Carel*. En alſo mede ſal de Con. van *Vranckrijck* ter ſelver tijt wederroepen ſyne Guarniſoenen uyt *Pignerol, Briqueras, Suſe* en *Veillanne*, ende ſal de voorn. plaetſen herſtellen in handen vanden Hertog van *Savoyen*, en ſullen alle de Fortificatien op nieuws gemaeckt werden in alle de geſeyde plaetſen, die te gronde geſmeten ende af-gebroocken zijn geweeſt aen weder-zijden.

XII.

1630.

Dat gedaen zijnde, verklaert ſyn Keyſ. Majeſt. datſe ſal om en tot voldoeninge van deſe Vrede, en uyt kracht van belofte die hy alreede gedaen heeft aen de *Graubonders* de paſſen in de *Valteline* en van de *Graubonders*, en alle plaetſen en ſterckten die ſy in 't geſeyde Land houdt, en waer ſy Garniſoen heeft, en ſal haer ſtellen in haren ouden ſtaet, en ſodanig als ſy waren voor deſe laetſte troublen, en ſal alle de vaſtigheden op nieus gemaeckt doen af-breken: op conditie dat alle de gemelde plaetſen niet ſullen kunnen beſetten nochte verſterckt werden, deur wien het ſoude mogen zijn, onder wat couleur en pretext dattet zy; behoudens evenwel, ſo veel als dit Artijckel belanght, de Rechten, Handelingen, ende Actien van een yeder.

XIII.

Tot verſekeringe van de ſaken voorſz, de Keyſer en den Con. van *Vranckrijck* ſullen van wederzijden pand geven van gelijke geſtalteniſſe, die gegeven ſullen werden in handen van ſyn *Heyligheyt*, oft van den grooten Hertog van *Toſcane*, oft van eenig ander *Catholijck* Prins van *Duytsland*, dewelcke die ſeker houden en eerlijck bewaren ſal, tot dat 't geene geſeyt is, voldaen werde, en dat de geſeyde Landen van de *Switſers* en *Graubonders* ſullen verlaeten en herſtelt zijn, en ſal belooven de panden vry te geven in handen van die geene die voldaen ſal hebben, en van die geene de panden te houden, die, of door kortheydt des tijdts, oft anders, niet ſal kunnen voldoen tot dat hy ten vollen ſal uytgevoert hebben 't gunt daer toe hy verbonden is. Dat ſoo daer een van de parthyen voorn. van quaden geloove niet en wil van ſynent wegen de handeling vervullen, ſyne panden ſullen geſtelt werden in handen van de andere partye. De Generalen van d'*Italiaenſche* Legers der geſeyde partyen ſullen t'ſamen raedtſlaen over de perſoonen van de geſeyde panden, ende over de gene in welckers handen ſy ſullen bewaert werden. Dat indien ſelfs de Generalen voorſz vande Legers tot grooter ſeeckerheyt en lichtigheyt der panden voorn. willen onder haer yet anders beſluyten als 't gunt geſeyt is, ſullen 't mogen doen, en gehouden zijn dat uyt te voeren.

XIV.

Noch conſenteert ſijn Keyſ. Majeſt. de ernſtige bede des *Chriſtelijckſten* Con. dat de Republ. van *Venetien* in deſe Vrede intrede, en geniete van der ſelver vrucht, ſtaet toe dat alle de plaetſen die men genomen heeft op haer 't ſedert het begin van deſen Oorlog, tot het ſluyten van dit Tractaet, haer weder gegeven werde; en datſe noyt verſocht, getroubleert, oft van eenig ding geſchiet hangende deſen ontruſt werde; op conditie mede dat de geſeyde Republ. ſal belooven, dat om redenen van deſe Troublen ſy niet ſal aenranſen nochte offenſeeren ſijn Keyſ. Majeſt. 't Heyl. Rijck, ſyne Ordren en Staten, nochte de Goederen ende Patrimoniale Landen en Erf-goederen van ſyn Majeſt. dat deſelve Republ. al haer Troupen afdancken en te rugge trecken ſal, en ſodanige ordre in de meenigte van haer Militie houden ſal, dat haer Nabuerige Vorſten in gevolg van deſen Oorlog, niet en moghten komen in eenig quaet vermoeden oft jalouſie. Dat ſo 't gebeurt waere dat de Generaels van de Legers in *Italie* hadden gehandelt, en voorgenomen eenig ander dingh voor de onderteyckeninge van het tegenwoordig Tractaet, op de uytſluytinge der *Venetianen* van deſe Vrede, dat ſal niet tegenſtaende dit Articul beſlooten blijven.

XV.

Om deſe Vrede ſo veel te meer te beveſtigen tuſſchen den *Keyſer* en den Con. van *Vranckrijck*, de Commiſſariſſen van den *Keyſer* ter eenre, bygebragt hebbende datter verſchil was, en nieuwe voorſlagen gemaeckt in de Landen van de Biſdommen en Rijcx-Steden van *Toul, Mets*, en *Verdun* Abdye, en in andere plaetſen, Landſchappen, en Leenen van 't Rijck, om welckers oorſaeke hier naer verwarringe moghten oprijſen; ende d'Ambaſſadeur ter andere zijde, verklaert hebbende dat hy noch laſt noch wetenſchap daer van hadde: hier op heeft ſyn Keyſ. M. ſeer nut gevonden, dat binnen ſekeren tijt en op ſeekere plaetſen over en weder genoemt en gedeputeert werden Commiſſariſſen, die over alle deſe verſchillen minnelijcken handelen, ende datmen ondertuſſchen niet voor

Digitized by Google

1630. en neme teghen de Rechten des Rijcx, en dat men noch daer, noch elders en tracteere, nochte yets dichte op de Leenen van het Rijck.

XVI.

Vervolghens den Ambaſſadeur van *Vranckrijck*, hebbende groote lijcx verſocht om d'af-brekinge van 't Fort *Moyennuic*, en oock om te doen intrecken de Troupen van den Keyſer uyt de Palen van *Vranckrijck*: en de Gedeputeerden van den Keyſer geantwoort hebbende: dat dat Fort Gebouwt was op 't bevel van den Keyſer op 's Keyſers gront, na recht ende gerechtigheydt, en met een ordinaris en ſuffiſant Guarniſoen verſterckt, ſoo was 't redelijck dattet bleef ſtaen: ende daer benevens hebbende verſocht dat de Franſchen ſoude af-breken de Caſteelen van *Metz* en van *Verduin*, en weder geven alle die Plaetſen, en andere diergelijcke, door haer beſeten, gebruyct en verſterckt. Waer op van weghen den Ambaſſadeur van *Vranckrijck* geantwoordt zijnde, dat hy bleef by den eyſch die hy dede van het te niet doen van 't Fort *Moyennuic*, Gebouwt door de Keyſerſche tegen wil en conſent van den *Biſſchop* van *Mets*: en dat ten aenſien van de Sloten voornoemt, dat ſy door de Franſchen na recht en reden waren Gebouwt geweeſt: dat ſelfs om 't toverige van de klachten der Commiſſariſen van den Keyſer men daer op niet acht nemen en moſt: ende van wegen den Keyſer geantwoort was geweeſt deur ſijne Commiſſariſen, datſe bleven by haren eyſch, en verklaert dattet Slot *Moyennuic* met Guarniſoen moſte blijven, ter tijdt toe dat daer anders in de toekomende Conferentie waere beſloten geweeſt: den Ambaſſadeur van *Vranckrijck*, blyvende en vaſthoudende aen ſijn eerſte begeerten, voeght daer by dat hy geen laſt en hadde van te handelen, nochte toe te ſtaen eenige Conferentie, dat hy niet en wiſte hoedanig de wille was van den Coning op deſe ſake, en dat hy vlijtig ſoude ſchrijven om onderricht en op deſe ſaecken ordre te ontfangen. Ten *laetſten* is beraedtſlaegt en geaccordeert, dat men van wederſijden alle de Troepen ſoude doen inhalen die op ende by de Frontieren zijn; uyt vreeſe dat eenige oneenigheydt 't effect van deſe Vrede moghte beletten, ofte by lanckheyt van tijdt verſtooren. Ende dewijle den Hertog van *Lotteringen* geduerende en uyt oorſake van deſe laetſte troubelen eenig Krijgsvolck heeft gelicht, om ſijne Staten te bewaren. Sijn Keyſerl. en Chriſtelijckſte Majeſteyten hebben goet ghevonden dat hy begrepen ſy in deſe Vrede met ſijne Landen ende Staten, en dat ſy voortaen niet verſtoort ofte moeyelijck gevallen werde, deur wien het ſoude moghen zijn; als mede dat hy van ſijnent wegen niemandt en verſtooren noch troubleeren. En dat men van d' eene en d' andere zijde op de Frontieren gheene Troepen in ſoo groote meenighte en houde, datſe ſouden mogen geven jalouſie en miſvertrouwen aen de Nabueren.

XVII.

Daer na datter een generale ende beyderſijts remiſſie werde ghedaen uyt krachte van dit Tractaet, voor alle Princen, en voor wie het zy, die de Wapens voor d' een of d'ander partye gedragen, oft die byſtant gedaen hebben in wat ſoorte en maniere dat het zy: aen de welcke haere onroerende Goederen in den ſtaet als ſy yeghenwoordigh zijn ſullen, weder gegeven, en ſy in hare oude Rechten, Eeren, Digniteyten, en Prerogativen herſtelt werden. Gelijck oock aen de rechte Heeren en Eyghenaers ſullen weder gegeven en gereſtitueert werden alle en een yegelijck de Goederen haer toebehoorende ofte vervallen, hangende deſe troublen, en tot haer nadeel ingenomen en beſeten, overgedragen en geconfiſqueert, geduerende den tijdt van deſen Oorlog; Van deſgelijcken ſullen oock van wederzijden in vryheyt geſtelt werden alle *Gevangens* ſonder yets te betalen: verſchietende de uytgiften en onkoſten gedaen in de tijdt van haer gevangenis, na 't oordeel van de Generalen van 't Leger.

XVIII.

Dat ſoo 't ſedert en geduerende den tijdt dat den Ambaſſadeur van *Vranckrijck* blijft in 't Hoff van den *Keyſer*, en handelt met ſijn gemelde Majeſteyt in *Italie* eenighe handelinghe, gheſchiet tuſſchen de Generalen van den Oorlog, verſterckt met beſtandighe Macht en Accoorden van Vrede getekent en beſloten, de concluſie en tekeninge van dit Tractaet, die van *Italie* alſoo gedaen en getekent, ſal vaſt en in zijn geheel blijven: maer ſoo in *Italie* niets en is gereſolveert en gepaſſeert in tegendeel van dit tegenwoordig Tractaet, ſoo ſal hy blijven in geheel ende over al in ſijn form en kracht. 1630.

XIX.

De *Keyſer* en de Coning van *Vranckrijck* beloven beyde en met goeder trouwen op *Keyſerlijck* en *Coninclijck Woord* alle 't geene boven gheſchreven is; Alſoo dat ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt op trouw belove, voor den *Catholijcken* Coning, en voor den Hertogh van *Savoyen* ſijne byſtanders, en den *Chriſtelijcken* Coning in ſijn naem, ſinceerelijck en ongeſchent te houden, en nae te komen alle den inhoudt van hier boven.

XX.

En om dit tegenwoordig Tractaet te doen gelooven; zijn geſchreven en gemaeckt geweeſt twee Exemplaren van dit tegenwoordig Tractaet van eenen inhoude, en getekent tot *Regensburg* den *dertienden* October 1630. door de Gedeputeerden, en den Raedt van ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt volle macht hebbende: Te weten *Anthony*, Abt van *Crembs-Munſter*, Secreten Raet van ſijn Keyſerl. Majeſteyt: *Otto*, vrye Baron van *Noſtits* in *Flabenau*, Kamerling van ſijn Keyſerl. Majeſteyt, Raedt in ſijn Raedt en Vice-Cancelier van *Boheme*: ende *Herme*, vrye Baron van *Queſtemberg* in *Koleſchau*, oock Raedt van Staten ende van 't Keyſerlijcke Hoff: als mede deur den Ambaſſadeur en Raedt van Staten van den Chriſtelijckſten Coningh *Carel Bruſtard* van *Leon*, hier van hebbende volle macht ten byſtaen van P. *Ioſeph* Capucin, en was geteeckent *Anthonius Abt* in *Krembs-Munſter*, *Otto* vrye Baron van *Noſtits*, *Herme* vrye Baron van *Queſtembergh*, *Carel Brulard* van *Leon*, P. *Joſeph Capucijn*.

d' Ambaſſadeur ſeyde nochtans 't was niet waer: en dat den Coning had geſonden aen den Koning van Sweden een gelijche verklaringe en verſoek/ van geen geloof te geven aen ſoodanige geruchten. Dit was niet wel te begrijpen als met Equivocatie. Het Tractaet was gemaeckt/ maer d' een ſocht d' ander te abuſeeren: gelijck het dan gaet met alle Tractaten. De Coning liet ſigh dapper gelegen zijn aen de conſervatie van den Hertogh van Mantua. Tot dien eynde ſchickte een machtig Leger in Italien. De Keyſerſche ſurpreneerden Mantua: de Spaenſche poſſideerden de ſtad en 't Caſteel van Cazal: maer de Franſche defendeerden onder Toiras de Citadelle van Cazal, 't welck Spinola belegert hielt: ondertuſſchen quam gemaeckt te worden 'tgemelde Tractaet van Regensburg: niet te min marcheerde Schonberch, mettet Frans Leger tot ontſet; en als het in Batallie ſtont om de Spaenſche Retrenchementen te forceeren/ quam de Heer Mazarin, namaels Cardinael ende groot Favoryt in Vranckrijck tuſſchen beyden rijden/ verſekerende dat de Spaenſche de Vrede ſouden pareeren: ende de Citadelle laten Victualieeren.

De Koning lach tot Lions aen een zware ſiecte/ die hem aenquam den twee en twintighſten September/ hebbende een continuele hooftſe en loop met bloet/ durende tot 't eynde van de maent/ als wanneer door de ſevende mael werdende gelaeten/ een Apoſteume van binnen deurbrack/ 't welk hem met den ſtoel-gang afgaende/ terſtont den buyck dede ſlencken/ en doorts herſtelde. Coning van Vranckrijck tot Lions.

De Marquis Spinola ſtierf den vyf en twintichſten September tot Caſtello d'Inciſa, daer hy hem had laten draghen uyttet Leger voor Cazal, 't welck hy geern had geemporteert voor ſijn doodt: en was ſeer contrarie het Accoordt. Korts daer na heeft d'Ambaſſadeur Beaugy aen haer Ho: Mo: ook bekent gemaeckt de continuatie ende ſeecherheydt der tijdingh dat Cazal was ontſet: hoewel de Spaenſche ſuſtineerden / het was niet als een effect van het Tractaet van Regensburch. Marquis Spinola ſtierf.

Van wegen den Koning van Engelant, is in Auguſto weder hier ghekomen den Ridder Vane: hy hadde audientie geaſſiſteert met den Reſident Carleton: ſeyde gekomen te ſijn om te continueeren ſijn Negotiatie/ begoft voor ſijn vertrek na Engelant, betreffende twee poincten: te weten/ 't eene het Tractaet van Vrede met Spangien, daer mede den Koning zijn Meeſter doende was/ en het Ambaſſadeur Vane weder hier.

Digitized by Google

1630. ander de sake van Amboina, verklarende op het eerste: dat sijn Koninclijcke Majesteyt niet gemeent was aen den Coning van Spangien verder te antwoorden / voor dat hy soude verstaen hebben haer Ho: Mo: meeninge op seekere particuliere poincten / daer van hy gelast was aen haer Ho: Mo: openinge te doen / versoeckende daer toe eenige Heeren Commissarisen. Wat belanghde de sack van Amboina, daer van deed d'Ambassadeur egeen verder vermaen. Hem is geantwoordt met de complimenten daer toe dienende: ende sijn versocht tot Commissarisen de Heeren Rantwijck, Noortwijck, Beaumont, Tienhoven, Eyssinga, Haersolte, ende Clant.

Aen deselve Heeren heeft hy gedaen de volgende opeuingh.

Sijn antwoordt.

NAerdemael den Coningh mijn Meester gemaeckt heeft een offensive ende defensive Ligue met u Heerlijckheden den *sevenden* September 1625. tegens den Coning van *Spangien*: 't fundament van dewelcke is de herstelling van de Paltz, ende de vryheydt van u Staet. En 't sedert eenige tijt *Spangien* aen sijn Majesteyt heeft laeten weten sijne resolutie, om deselve te geven contentement, so wel op 't een als op 't ander, begeerende te komen in 't Tractaet: en de Coning u van tijdt tot tijd heeft gegeven particuliere kennis van sijn intentien, om d' uwe te weten, en ghy tot noch toe uwe meeningh niet klaer hebt geseyt; sijn Majesteyt heeft my gelast u H. te seggen dat op het eerste ('t welck meest sijn Majesteyt aengaet) *Spangien* sodanige aenbiedinge heeft ghedaen, dat hy goet vindt daer van de proeve te nemen. En aengaende 't ander poinct, heeft *Spangien* mede gethoont hare goede wille: hebbende in handen van sijne Majesteyt ghestelt een procuratie om met u H. te tracteeren, 't sy van Treves, 't sy van Vrede. Ende gelijck tot noch toe sijn Majesteyt niet heeft gedaen sonder u kennis, also begeert de selve voor en aleer hy aen de Coning van *Spangien* sal geven haer eyndtlijck af-scheyt te weten u intentie, tot aenneming of verwerping van dien handel: alsoo de saken alreede soo wel zijn geprepareert, dattet verlies van tijdt schade soude konnen aenbrengen. Sijn Majesteyt begeert uwe prompt ende Catogorijcke antwoort, en tot mijne ontlastinge versoeck ick de selve in Geschrift.

Sijn handeling.

Daer na op 't stuck van Amboina, verklaerden hy aen de Koninck te hebben gerapporteert / 't geene haer Ho: Mo: Gedeputeerden den sesten Mey lestleden hem hadden voorgehouden / belangende 't thooren vande getuygen in de voorsz sake / en 't voorder belept van dien / voor so veel zijn memorie hem daer van had gesuppediteert; doch dat hy geen ander resolutie van sijn Koninck had weten upt te brenghen / als hier bevoorens iterativelijck was verklaert / en dat zijn Majesteyt op 't geheele stuck was verwachtende een sententie / bestaende in reden en billikheyt tot volkomen contentement; en ingevalle 't bupten vermoeden anders mochte komen upt te vallen / dat sijn Majesteyt alsdan sich soude houden in zijn geheel / ende persisteren by zijn protest en verklaringe / daer by den sevenden September 1625. gedaen. Den Resident Carleton by den meergedachte Ambassadeur present sijnde / hadde oock met gepresenteert beroerende de Tarra der Engelsche Laekenen.

Daer op was niet gedaen als gepersisteert by de verklaringe in 't voorleden jaer gedaen / gelijck in 't voorgaende boeck gestelt is. Op 't stuck van de Tarra wierden eenige van de Hooftmans van de Laecken-handel tot Amsterdam ontbooden / om tegen die van de Engelsche Court gehoort te worden: gelijck daer nae in presentie van de Ambassadeur Vane en Resident Carleton geschiet was. Waer nae in September de Gecommitteerde van haer Ho: Mog: de Marchants Advanturiers hadden voor haer beschepden / en aengesepdt dat sy haer Laeckenen by provisie souden hebben te verkoopen / in conformite van het Placcaet op het stuck van de Tarra geemaneert / ter tijdt dat op de saecken ten principalen anders soude zijn gedisponeert / ofte dat haer Ho: Mog: (by faute van dien) ghenootsaeckt souden worden haer Court te slupten / en hun den Laecken-handel te interdiceeren / soo wel met de Ingesetenen deser Landen / als 1630. vreemde Kooplupden dese Landen frequenterende.

De klachte vande Hierlantsche Laecken-handelaers was / dat die van de Engelsche Court tot Delft in 't verkoopen van haer Laekenen stipuleerden / dat deselve binnen Delft, en nergens elders mosten Getarret worden / strijdende 't selve directelijk tegens d'inhout van 't eerste en 't sesde Artticul van 't Placcaet sulcx het lach / en den handel continueerden in zijn voorige staet: d'Engelsche hebben verklaert van haer pretense stipulatie niet te konnen af-wijcken / sonder voor weten en toestemminge van haer principalen in Engelant. Alhier is echter verstaen 't voorsz Placcaet te maintineren en daer by te blijven: en om 't selve effectuelijck te doen / zijn derhalven de respective Provintien versocht te willen orde stellen op haer binnelantsche Tollen en passagien / dat alle passerende Engelse Laekenen daer mochten worden gearresteert / sonder deselve onder Cautie te laten volgen / ter tijt toe dat die van de Court genoegsame redenen souden hebben gegeven / om anders te disponeeren; ende is oock geschreven aende respective Collegien ter Admiralitept soodanighe versieninghe te doen op de Comptoiren van haer resorte / dat alle Engelsche Laeckenen op het uptgaen / in voegen voorsz mochten worden gearresteert.

Den sesden November heeft d' Ambassadeur Vane vergesellschapt met Carleton ter Vergaederinghe van haer Ho: Mog: gedaen de volgende Propositie:

Myn Heeren,

Sijn tweede Propositie.

HEt is een geheel jaer geleden dat ick de eere heb gehad van by u Ho: Mog: te resideeren, welcken tijt en daer bevoorens sijn Majesteyt van *Groot Brittannien* ghedreven deur een sonderlinghe affectie tot desen Staet, en reguard genomen, so wel op sijn als u Ho: Mog: gemeene interest, deselve vryelijck heeft gedaen communiceeren den aenvang van sijn Tractaet van *Vrede met Spangien*, en den voortgang van dien, 't welck so naer gebragt sijnde, dattet geconcludeert soude konnen werden: heeft nochtans niet goet gevonden daerinne te concludeeren, sonder te hebben u Ho: Mo: versochte antwoort, om *conjunctim* met *Spangien* te tracteeren: maer deselve antwoort niet bekomende, en aen sijn Majesteyt by sijn Ambassadeur in *Spangien*, 't sedert weynigh tijts overgheslluert zijnde seekere conditien en Artijckelen van Peys, geconserteert aldaer met de Commissarisen van den Coning van *Spangien*, heeft voor syn gelegentheyt niet dienstigh gevonden dese saecke langher te traineeren: maer heeft deselve na eenige gedane veranderinge, ende augmentatien aen syn Ambassadeur te rugge gesonden, met dien verstande dat de Pays tusschen syn Majesteyt ende den Coning van *Spangien* sal blyven geconcludeert, ingevalle de voorsz overgestuerde conditien van Vrede tusschen de Coning *Iacob* (Hoogl. memorie) en den Coning van *Spangien*, in den jare *sestien hondert en vier* besloten, by dewelcke syn Hoog-gedachte Majesteyt (onsterffelijker memorie) ten dienste en voordeel van den Staet van u Ho: Mo: van de Coning van *Spangien* een Artijckel hadde gestipuleert: ghelijck oock den tegenwoordigen Coning in desen heeft gedaen, niet willende tracteeren van Vrede met den Coningh van *Spangien*, voor en aleer zijn Majesteyt in syn handen hadden bekomen Procuratie van de Coning van *Spangien*, om met u Ho: Mog: van synent wegen te tracteeren, 't sy van Peys oft Treves, gelijck hy Ambassadeur daer van aen de Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden den *dertienden* Augusti laetstleden een schriftelijcke Propositie heeft overgelevert, latende aen haer Ho: Mo: de keur, van 't eene of 't ander aen te nemen; vorders heeft de meerghemelde Ambassadeur verklaert by syn meer-hoogst-ghedachte Majesteyt expresselijck gelast te zijn haer Ho: Mo: te versekeren, dat hy niet en sal onderlaten met desen Staet te onderhouden alle goede correspondentie ende vrundtschap, en dat dese conjuncture van tijden 't selve soo wel als de voorgaende requireert, en oock in toekomende, alwaer het schoon dat haer Ho: Mo: met den Coningh van *Spangien* in Vrede oft Oorlog ware, seggende: dit is 't gheen het welck by my op Maendag verleden aen de Heeren Ge-

Digitized by Google

1630. deputeerden van haer Ho: Mo: is verklaert, en by hun verſocht zijnde 't ſelve in geſchrift te willen leveren, oft daer van aen deſe Vergaderinge openinge te doen, hebben 't laetſte geamplecteert en goet gevonden, vindende my genootſaeckt hier by te voeghen, dat ſyn Majeſteyt van *Groot Brittannien niet gheweut is te ſien, dat de Propoſitien van ſijn Miniſters door den druck gemeen ghemaeckt worden*; en ingevalle haer Ho: Mo: in toekomende daerinne niet en remedieeren, dat ſyn Majeſteyt in ſoodanigen cas ſal beletten, dat niet by geſchrifte werde gecommuniceert, 't geene tuſſchen hem en deſen Staet ſoude mogen paſſeeren, en dat oock ſoodaenighe procedueren ſouden afſnijden alle vordere communicatie van de Vrunden en Geallieerden met deſen Staet: verklarende dat deſe advertentie procedeerde uyt een goet hert: verſeeckerende dat hy geerne alles ſoude contribueeren ten beſte van deſen Staet na ſijn vermogen/ en de kleyne macht (die hy in deſe werelt had) ſouden bewijſen/ als haer Ho: Mo: ſulcx ſouden goet vinden; waer op des niet tegenſtaende de gemelde Heer Ambaſſadeur verſocht ſijnde/ dat hy ſijne tegenwoordighe Propoſitie ſoude ghelieven over te geven by geſchrifte/ met toeſeggninge dat haer Ho: Mo: ſoodanige ordre ſouden ſtellen/ dat die ſecreet ſoude worden gehouden/ en dat in toekomende ſodanige Propoſitien niet en ſouden worden Gedruckt. Heeft verklaert dat 't hem leet was/ dat hy haer Ho: Mo: in der ſelver begeerte niet en konde dienen; doch ſeyde: dat ingevalle haer Ho: Mo: in 't een of 't ander (van 't gunt hier boven verhaelt was) moghten twijfelen/ dat hy gedurende ſijn verblijf alhier daer op ſeer geerne ſoude geven eclairciſſement; waer na den Heer Eyſſinga als preſiderende/ de gemelte Ambaſſadeur heeft geantwoort: haer Ho: Mo: hadden verwacht dat de gelegenthept van ſaken ſijn Majeſteyt hadden gemoveert tot voldoeninghe van het Tractaet van Southampton, als tot een Vrede daer van d' Articulen en Conditien ſijn ſeer ſchadelijck aen deſen Staet/ een oudt ende vertrouwt Geallieerde van ſijn Majeſteyt/ de ſelve nochtans biddende om continuatie van affectie en gunſt tot deſen Staet en deſſelfs Onderdanen; verſoeckende u Excellentie de goede hant daer aen te willen houden: op vertrouwen dat haer Ho: Mo: in alle occaſien ſullen erkennen de goede Offitien/ wanneer u Excellentie ſal believen daer van de proeve te nemen.

Vertreckt. In December gaf te kennen dat hy wilde vertrecken; dies den vyfden gereſolveert wiert hem te vereeren een goude Ketten van drie duyſent drie hondert en tnegentig gulden; ende aen ſijn Secretaris een Medaille van hondert gulden. Sijn antwoort behelſ de in ſubſtantie: dat het wel ſulcx was/ dat van wegen den Coninck van Spangien aen deſen Staet was aenbiedinghe ghedaen van een Tractaet van ſtilſtant van Waepenen/ maer dat men op dat ſubject niet en was ghekomen tot ſulcke maturitept/ dat men vaſt hadt geſtelt dat ſodanig Tractaet voor deſen Staet dienſtich ſoude ſijn/ en ſoo de deliberatien op dat ſubject in tijdt en wijlen voorder mochten komen te gaen/ dat men van deſen Staet niet nalaetich ſoude ſijn meergemelte ſijne Majeſteyt van alles te notificeeren: met bypoeginge van voordere complimenten ter materie dienende; voorders wiert geſchreven aen den Ambaſſadeur Ioachimi, dat hy van wegen deſen Staet den hooghſt-gedachte Koninck ſoude repreſenteeren de groote en prejudicable bezwaernisſe/ die niet alleenlijck deſen Staet/ maer oock de Kijcken van ſijn Majeſteyt evidentelijck waeren dreygende: ingevalle de Articulen daer op de Peys tuſſchen den meerhoogſtgedachte Koning van Spangien geſloten ſouden ſijn/ volgens de Notificatie by de Heer Ambaſſadeur Vane, den ſesden November leſtleden aen haer Ho: Mo: gedaen/ na haer forme en inhoude in practijcque ſoude worden geſtelt/ en dat daeromme de gemelte Heer Ambaſſadeur Ioachimi alle moghelijcke Offitien ſoude hebben aen te wenden/ om dat werck/ ware het doenlijck/ als noch te ſteupten/ ofte immers ſoo veel als moghelijck te verſachten.

De Articulen der Vrede (daer van hier voor is ghemeldet) waren luydende als volght.

DE Commiſſariſen ende Gedeputeerden van beyde Coningen, na dat deſelve verſcheyden reyſen vergadert ſyn geweeſt, de ſaecke vlytelijck geexamineert, hebben deur den Goddelijcken byſtant deſe hier navolgende Artijckelen van Vrede beſloten en vaſt gheſtelt, 't welck voor altijt ſal moeten dueren, tot de grootſte eere Gods, gemeenen goet van Chriſtenrijck, oock ruſt en ſtilte der Onderdanen van beyde Coningen. 1630. Vrede tuſſchen Spangien ende Engelandt.

I.

Eerſtelijck is geſeyt, beſlooten, en geaccordeert, dat voortaen ſal weſen een goede, oprechte, ware, vaſte ende volmaeckte Vriendſchap, Confœderatie ende *voor altijts gedurende Vrede*, de welcke onverbreeckelijck ſal gehouden werden tuſſchen den Doorluchtigſten Coningh van *Spangien*, en den Doorluchtigſten Coning van *Groot Brittannien*, hare Erven en Succeſſeurs, haer Coningrijcken, Landen, en Heerlijckheden, Inwoonderen, Onderdaenen, welck die ſouden mogen zijn, tegenwoordige oft toekomende, van wat ſtaet, conditie, ofte qualiteyt die ſouden mogen weſen, ſoo te Waeter als te Lande, en op de Rivieren; invoegen dat de Schepen en Onderdanen ſullen malkanderen moeten gunſt bewyſen, met alle behulpſaemheydt, ende in allen voorvallen vriendelijck met malkander handelen.

II.

Alle *hoſtiliteyt* ſal voortaen in het toekomende ophouden, alle offenſien, injurien en ſchaden, die gedurende den Oorlog gedaen zijn, ſullen vergeven ende te niet gedaen werden, ſulcx dat in toekomende niemant en ſal op pretext van ſchaede op den ander yet hebben te pretendeeren: alle 't gepaſſeerde tot nu toe ſal te niet en afgedaen werden, alle actien ſullen te niet gedaen werden, behalven en uytgeſondert de Prinſen, die ter Zee op de enghte van de naeuwe Zee, 't ſedert *vijftien dagen* gedaen zijn, en op de Eylanden in *drie* maenden, en aen d'ander zijde van de Linie den tijdt van *negen* heele maenden na de Publicatie van de Vrede, en oock ſtracks naer dat de Vrede ſuffiſantelijck is genotificeert gheweeſt, van die Prinſen onder ſulcke plaetſen en limiten ghedaen zijn, door Declaratien en autentijke Schriften; want van ſulcke *Prinſen* ſal moeten reeckenſchap en reſtitutie gedaen werden.

III.

Alle *Prinſen*, *offenſien* en *beroovingen*, 't ſy te Water ofte te Landt, en op de Rivieren van alle de Coninckrijcken, Landen en Heerlijckheden van beyde Coningen, ſullen in het toekomende ophouden, en ſullen alle diergelijcke dingen van de Onderdanen en Vaſſalen niet geleden, maer ſullen alle Prinſen en ſchaden van dien moeten gereſtitueert en vergoet werden.

IV.

Item, dat geen van beyde Coningen, noch geene der ſelver Succeſſeurs, wie die oock ſouden mogen weſen, en ſullen uyt haer ſelven noch door yemandt anders eenigſints *tracteeren noch attenteeren* mogen, d'een tegen d'ander, op hare Coninckrijcken, Landen en Staten, noch op wat plaetſe dat het zy ter Zee, te Landt, noch op de ſoete Wateren, om geenderley oorſaecke noch occaſie, hoe die oock ſoude mogen weſen: allen 't welck niet en ſal geleden noch toegelaten werden, noch eenigen Raetſlagh, Attentaet, Oorlogh noch Tractaet, tot præjuditie van d'een noch d'ander en ſal mogen gedaen werden.

V.

Geen van beyde partyen ſal den *Vyanden* of *rebellen* van den een ofte van den ander geenderley byſtant, hulpe, noch ſubminiſtratie, directelijck noch indirectelijck, ter Zee, te Landt, noch op de ſoete Wateren, met *Volck*, *Soldaten*, *Wapenen*, *Gelt*, *Vivres* ofte *Munitie van Oorlogh* mogen doen, noch toelaten te doen, van Schepen ofte Onderſaten, om den Oorlogh te fomenteeren ofte te voeden, het zy dat ſulcke Vyanden ofte Rebellen de Coninckrijcken, Landen ofte Heerlijckheden van den eenen of den anderen Coning attacqueren, oft dat die hun van haerder onderdanigheyt afſonderen.

VI.

Elck van beyde Coningen renuncieeren, gelijck ſy in der daedt in kracht deſes *renuncieeren alle Ligues*, *Confederatie*, *Capitulatie* ende *Intelligentie*, tot præjuditie van de eenen

Digitized by Google

1630. eenen ofte van den anderen gedaen, het welck in 't geheel ofte deel aen dese Vrede ende Accoordt soude contrarieeren, oft contrarieeren mogen, de welcke sy sullen cassceren en annulleeren: verklarende alsulcke Liguen, Confœderatien, Capitulatien, ende Intelligentien voor nul ende onwaerde.

VII.

Is oock getracteert en geaccordeert, dat voornoemde Doorluchtige Coningen sorge sullen dragen dat de Onderdaenen van de eenen tegen die van de anderen eenigh gewelt, leet, noch onrecht sullen ghebruycken: en sullen wederroepen alle Commissien-Brieven van *Represalien* oft *Marcke*, en alle permissien van coursen ende roveryen, van wat natuer ofte conditien die souden mogen wesen gedaen, tot præjuditie van den eenen oft den anderen Coningh, ofte van haere Onderdanen, ofte Inwoonderen in hare Staten, ofte aen vreemde, de selve alle voor nul verklarende, gecasseert, en wederroepen: gelijck deselve door dit Tractaet nul verklaert werden, ende boven de boete voor sulcken crime gestelt, sal noch tot de kosten en schaede van dien gecondemneert werden te betalen, soo wanneer de gheene die 't aengedaen is, sulcx met instantie sullen versoecken.

VIII.

Item, is oock over een gekomen ende vast gestelt, dat tusschen beyde Doorluchtige Coningen van *Spangien* en van *Engelandt* hare Vassalen ende Onderdanen, oock alle Inwoonderen van beyde haere Coninckrijcken, Heerlijckheden, Landen, ende Eylanden, Steden, Vlecken, Havens, Rivieren, ende alle andere plaetsen, sal moeten wesen *vryen Koophandel*, also ende gelijck 't geweest is voor den Oorlog, ten tijde van Coning *Philippus den II.* ende *Elisabeth* Coninginne van *Engelandt*, gelijck sulcx in het Tractaet van Vrede anno *sestien hondert vier*, Artijckel *negen* vast gestelt was, en in conformiteyt van de oude Alliantien en Tractaten voor dien tijdt gemaeckt: in maniere dat sonder eenigh generael noch particulier pas oft vry geley te Land, ter Zee, ende op soete Wateren, alle Schepen en Onderdanen sullen mogen komen op Reeden, in Havens, in Steden, Vlecken, en in alle Plaetsen uyt en inkomen, gelijck voor den tijt mutueelijck vryen handel en Coopmanschap is geweest, nae d' usantien en observatien van de oude Alliantien ende Tractaten, vry met Wagens, Peerden, Bagagien, met alderley Schepen geladen, ongeladen, en om geladen te werden, brengen, wegh brengen, koopen en verkoopen, en tot redelijcken prijs alle provisien en lijf-tochten, in 't uytgaen ende weder inkomen, hare Schepen en Wagens, eygen oft gehuerde te vermaken of te callefateren: ende voort vryelijck na huys ende na haer Vaderlandt te vertrecken met hare Goederen, Coopmanschap, ende alles wat sy sullen hebben: midts betalende 't geene dat tegenwoordigh in ordinaire gewoonte is te betalen in alle ende yegelijcke plaetsen.

IX.

Item is oock mede ghetracteert ende gheaccordeert, dat niet alleen vry soude zyn, de Haevens der voorsz Koninghen met Scheepen ende Koopmanschappen te naederen, daer in te komen, te blyven ende weder uyt te gaen, maer is sulcks oock vry aen *ghewaepende Scheepen* teghen hare vyanden, het sy dat die door storm daer aen ghebracht zyn, of daer komen om die selve te vermaecken, of om proviant te koopen, ende wat sy behoeven, midts dat aldaer komende met haeren goeden wille, sy maer met *ses* of *acht* Scheepen seffens, in de voorsz Havens komen mogen, ende in de selve niet langer verblyven dan de nootsaeckelijckheyt vereyscht, om de selve te verkalefateren, ofte koopen datse van doen hebben: op dat sulcks den vrienden van vreemde Natien den vryen Koophandel niet en belette, maer alst van noode sal weesen, met meerder ghetal van Oorlochs Scheepen aen te komen, sal sulcks niet moghen gheschieden dan met consent van de Coningh, en op conditie van gheen hostiliteyt te ghebruycken tot prejuditie van de voorsz Koningh, maer hun aldaer te sullen ghedraegen als vrienden ende gheconfedereerde, altijdts acht nemende dat onder deckscl ofte pretext van den Koophandel, aen de Vyanden van beyde Coningen eenich bystant van Waepenen, Vivres ende Amonitie van Oorlogh voor haer Koninckrijcken, Vassalen ende onderdanen, en geschiede; maer de gheene die sulcks sullen onderstaen te doen, sullen met even strenge straffe gestraft worden, als oproerige, breeckers van vrede, ende meneedige van gesworen belofte, gedaen wort, sulcks dat de onderdanen van de eenen in des anderen Landt van wegen den Koophandel niet anders als de eygen Inwoonders getracteert sullen worden, so om den prijs, als anderssints, maer datter in alles gelijckheyt sy, so voor de Inwoonders als vreemde, niet tegenstaende alle statuyten ende costuymen contrary van het selve zijnde, ofte wesen mochten. 1630.

X.

Item is over een ghekomen ende vast gestelt, dat den voornoemde Coningh van *Engelandt* sal verbot doen, en stracks na het besluyten van dese Vrede, sal deur publicatie en edict versorgen, dat niemant van zyn Vassalen, Onderdanen, ende Inwoonderen van sijn Land, niet en sullen lichten noch transporteeren in geenderley manieren, directelijck noch indirectelijk op een anders naem, noch op haer eygen, haer *Schepen*, *Wagens*, en andere diergelijcke Instrumenten ende Leenen, om *Waren*, *Coopmanschappen*, *Manifacturen*, en andere dingen uyt *Hollandt* oft *Zeeland* te transporteren na *Spangien*, of andere *Coningrijken* en *Heerlijckheden* van de Coning van *Spangien*, in poene van indignatie des Conings, en andere Ordonnantien tegen de gene die Coninklijcke Mandementen verachten. En om dat tot dien eynde alsulcke en dierghelijcke Frauden voorgekomen werde vande gelijkheyt die 't eene Coopmanschap tegen 't ander heeft, is door dit tegenwoordig Artijkel gestatueert: dat de Waren die uyt *Engelant*, *Schotlant* en *Terlant*, na de Coninkrijcken en Staten vande Coning van *Spangien*, in die Stadt daerse uytgehaelt sullen geregistreert werden, ende met 't *Merck* (die aldaer ghebruyckelijck is) gheteyckent werden: die dan aldus geregistreert ende gheteyckent zijnde, sullen sonder verhinderinghe noch questie (als komende uyt *Engelandt*, *Schotlandt*, ende *Terlandt*) ghehouden werden; ende voor alsulcke die registreert ende ghemerckt zijn; sullen oock vertoonen dat indien eenighe faute daer aen gheschiet sy het selve sullen moeten probeeren sonder vertoeven, noch belet van den cours der waeren. Maer wat aengaet de Waeren die niet geregistreert noch geteyckent en zijn, sullen in *confiscatie* vervallen, ende sullen wesen als men seyt, van goede Prinsen, desghelijck sullen de *Hollanders ende Zeelanders* in de selve Scheepen bevonden, moghen gevanghen ende gearresteert worden.

XI.

Is oock over een gekomen, dat alle waren uyt *Enghelant*, *Schotlant* ende *Irlant* komende, in alle de Coninckrijcken ende Landen vande *Catholijcken* Coninck, vry sullen mogen getransporteert worden, mits betaelende alderhande ghewoonelijcke Impositien op de waren gestelt.

XII.

Oock isser over een ghekomen ende veraccordeert, dat op de waeren, die de *Enghelsche*, *Schotten* en *Yrsche* Coopluyden in *Spangien* en andere Provintien aende Coningh van *Spangien* toebehoorende, sullen koopen, om in haer eyghen ghehuerde ofte gheleende Scheepen te transporteeren, geen nieuwe lasten ofte Impositien en sullen gheselt worden, uytgheseondert het geene als vooren vande *Hollantsche* ende *Zeeusche* gheseyt is. Mits dat nochtans de voorsz *Enghelsche*, *Schotten ende Yrsche*, haer waeren brenghen in de Haevens der Coninckrijcke van *Enghelandt*, ofte in die der Nederlandtsche ghehoorsaeme Provintien. En om alle fraude voor te komen op dat deselve waeren niet elders anders ghebracht worden, Particulierlick in *Hollandt of Zeeland*, is besloten geworden, dat wanneer de Coopluyden haere waren in *Spangien*, ofte andere Landen des Catholijcken Coninghs laeden sullen, vande welcke hier boven ghespecificeert is, sullen sich voor den Magistraet der plaetse daerse de waeren gekocht hebben verobligeeren *dartigh ten hondert* te betaelen aen die plaetsen daerse de waeren sullen transporteeren, ende binnen een

1630. jaer Certificatie te configneeren, het welck sy van de Magistraet (daerse de Waeren lossen) sullen moeten obtineeren, het zy in de Coninckrijcken van *Engelandt*, oft in de Havens ende Iurisdictie van de Coningh van *Spangien*: midts d'exhibitie van de voorsz Certificatie diese soo brengen sullen, sal hun dan de Obligatie daer te vooren gedaen, weder gegeven werden.

XIII.

Dat de Coning van Engelant stracks na de onderteeckeninge van dit Tractaet, sal verbieden dat niemant eenige Waren uyt Spangien ofte uyt andere Koninckrijcken des Catholijcken Conings in geen andere Haevens sal mogen brengen, dan in die Nedersche gehoorsaemheyt, op pœne van confiscatie van alle die Waeren, tot profyt van de Coningh van *Engeland*: midts gevende de helft der selver Waren, oft de waerde van dien, aen den aenbrenger, na dattet voor den Impost tot *dertigh ten bonderd* gereduceert sal zijn, het welck aen de Ministers van de Koningh van Spangien moet betaelt werden, ende sullen in autentijcke forme in Engelandt gesonden werden.

XIV.

Is oock verklaert dattet voorsz verbod van geen Waren of Koopmanschap uyt Spangien in geen andere Coninckrijcken, als in die des Conings van Engeland, en in de gehoorsaeme Vlaemsche Provintien, in geenderley manieren gantsch niet en begrijpt de Coninckrijken en Staten, welcke mutueelijck den vryen Koophandel met die van Spangien genieten, want aen de gheene die met Spangien den mutueelen vryen Koophandel hebben mogen de Onderdanen van den Coning van Engelandt de Waeren uyt de Coninckrijcken van Spangien aldaer wel brengen, blijvende de cautien, conditien en boeten teghens de overtreders ghestatueert in haer kracht ende vigeur.

XV.

Het geene geseyt is van de vryen Koophandel aen de Onderdanen der voorsz Doorluchtige Coningen geaccordeert, moet verstaen werden dat de *gehoorsaeme* Provintien van Nederlandt, ende die van den Coningh van *Engelandt*, *Schotlandt*, en *Yerlandt*, sullen gehouden ende verobligeert sijn in alle plaetsen daerse malkanderen gemoeten, elckander respectivelijck te beminnen, te favoriseeren, ende van wederzijden elck goede Offitien te doen, ende sonder eenighe licentie generael noch particulier van nooden te hebben, vryelijck ter Zee, te Land, ende op soete Wateren over al de Coninckrijcken mogen varen, naderen, uyt ende inkomen in alle Havens, Reden, Steden, Vlecken, vryelijck ende seeckerlijck brenghen, halen, koopen, verkoopen, aldaer verblyven ende verkeeren, ende voor een redelijcken prijs hun van alle nootsaeckelijckheden versien tot haerder Reys, haer Schepen, Wagens, eygen, gehuert ofte geleent, maken oft vermaken, ende met haer Goedt en Koopmanschap vryelijck weder magh vertrecken: midts betaelende de Tollen, Accysen, ende andere Rechten, na dat sulcks in elcke plaetse daer toe geordonneert is, dryvende haere Negotie met alle vryigheyt, ende van daer vertreckende als sy willen nae haer Landt oft elders, sonder eenigh belet: midts oock dat de Onderdaenen van den Coningh van *Engelandt* geen *Hollandtsche Schepen*, noch van d'andere Geunieerde Provintien en gebruycken, ende datse ook uyt *Hollandt* noch andere Geunieerde Provintien gheen *Manufacturen* in de gehoorsame Provintien brengen sullen, wat werck het zy, ende waer dat selve soude mogen wesen gemaeckt, ofte gekocht zyn. Item, datse oock in de gehoorsame Provintien geenderhanden saeken brengen sullen, daer van in de Geunieerde Provintien eenig Tribuyt, Tol, Accys, ofte eenigh ander recht betaelt zy. Datse uyt de gehoorsame Provintien, in de Geunieerde niet met allen brengen sullen, dan nae dat van sulcks specificatie gedaen zy. Dat zy in hare Schepen niet en sullen innemen dat de *Hollanders* toebehoort, noch dat sy in der *Hollandtsche* Schepen yets van het haere betrouwen sullen, datse haere naem aen de Geunieerde Provintien frauduleuselijck niet leenen sullen: Anderzijts sal daer in eenige strijdigheyt gevonden worden, sulcks t' eenemael voor goeden Beuyt verklaert zijn.

XVI.

1630. Alle dit boven-verhaelde en moet niet alleen van *Koopmans Schepen* (alreede ghelaeden, ofte noch te laeden) verstaen werden: maer oock van de *Oorloghs-Schepen*, die de Doorluchtige Koninghen gearmeert hebben ofte armeeren sullen, tot bedwanck van haere Vyanden: namentlijck datse alle de voorverhaelde vryheyden sullen moghen genieten, het zy datse door tempeest ghedwonghen zyn aldaer te komen, ofte om provisie ende nootsaeckelijckheden te koopen, ofte haere Schepen te vermaecken, aldaer te verblijven ende weder te vertrecken: midts dat sy in de Haevens gheen actie van hostiliteyt en ghebruycken, maer hun eerlijck ende vredelijck houden, ghelijck als Vrienden ende Geconfoedereerde toestaet. Datse oock in de Havens niet langher en sullen blyven, dan de nootsaeckelijckheyt vereyscht, om haer behoefte te koopen, ofte hare Schepen te vermaecken, op dat daer door aen andere Naetien het inkomen der Schepen van andere vriendt zijnde Natien, noch oock den vryen Koophandel in geenderley manieren belet en werde, ende als 'er meerder getal van Oorlogs-Schepen sullen zijn om in te komen, sal het niet mogen gheschieden sonder voorweeten ende consent van den Coningh.

XVII.

Gelijckerwijs als de selve Coningen heylighlijck belooft hebben, dat den eenen aen *des andere Vyanden nimmermeer eenigh secours van Oorlogh en sal gheven*: soo is'er mede ghetracteert, dat de Onderdanen ende Inwoonders van haer Landen (van wat qualiteyt oft conditie die soude moghen zijn) hunne Vyanden, oft eenen van de haren *niet en sullen mogen assisteeren*, het zy onder pretext van Coophandel ofte andersints, hoe dat 't soude mogen zijn, noch met gelt, provisien van Vivres, Wapens, Machines, Geschut, eenige Oorloghs-Instrumenten, noch eenigh ander Oorlogs-gereedtschap te submini streeren: Ende de gheene die daerinne sullen overtreden, sullen oock strengelijck gestraft werden, ghelijck men aen de meyn-eedige ende oproerige pleegh te doen.

XVIII.

Ende op dat de Onderdaenen der *gehoorsaeme* Provintien van de Coningh van Spangien ende van Engelandt de Vruchten ende nuttigheden van desen Vrede, te meer ende te grooter sullen ghenieten: soo is veraccordeert ende beslooten, dat beyde de Coningen gelijckelijck ende by sonderlijck versorgen sullen, dat hare Onderdanen met hare Schepen, Coopmanschappen ende Wagens, niet en sullen belet werden *vryе toeganck te hebben in alle haer Haevens*, Coninckrijcken en Landen van haer gehoorsaemheyt: midts betalende de Tollen, Imposten, ende andere gewoonlijcke rechten, om dan met andere Coopmanschap vryelijck weder te moghen vertrecken, als haer goetduncken sal.

XIX.

Wat nu belanght de diversche oude Tractaten van de Coophandel, tusschen de Coninghen van Engelandt, Schotlandt ende Yerlandt, Hertogen van *Bourgondien*, ende de Nederlandtsche Provintien, de welcke geduerende den Oorlogh niet en zijn geobserveert gheweest, maer verscheydelijck geinfringeert: is by provisie over een gekomen, dat die haer oude ofte voorledene kracht ende authoriteyt van wederzijden sullen houden, ende men sal deselve gebruycken, soo als men voor den Oorlogh tusschen *Philippus de* II. Coningh van Spangien, en *Elisabeth* Coninginne van Engeland gedaen heeft, ende gelijck dat in den Vrede anno *vier* is verdragen Artijckel *twee en twintigh*: ende soo het gebeurde dat van d'eene of van beyde zijde eenige excessen bevonden wierden, oft dat de Onderdanen hun beklaeghden van wegen de inobservantie der voorsz Tractaten, ofte datse boven de gewoonte belast wierden, sullen van weder-zijden luyden Gecommitteert werden om deselve te vergelijcken, ende des noodt zijnde, sullen ghesamentlijck met advijs ende kennis van Koopluyden in het minnelijck tracteeren, restitueeren, ende ter goeder trouwen herstellen 't geen door d'injurie ofte bedorventheyt des tijts, ofte bedorven Usantien sal bevonden werden, oft te niet gedaen, ofte verandert geworden te zijn.

Ende

1630. XX.

Ende overmidts de Rechten ofte Privilegien van de Koophandel (deur de Vrede verkregen) niet onvruchtbaer behooren gemaeckt te werden; 't welck nochtans geſchieden ſoude, by aldien de Onderdanen van de Coning van Engelandt, in en uyt Spangien ende des ſelven Coninckrijcken gaende, komende ende aldaer eenigen tijdt verblijvende om haere Negotien, alſdan in 't ſtuck van *Conſcientie* gemoleſteert wierden: derhalven op dat den Koophandel te Waeter ende te Landt verſeeckert zy, ſoo ſal de Coning van Spangien ſorge dragen, ende daer in verſien, dat tegen de Rechten van de Koophandel de ſelve Onderdaenen in de *Conſcientie* niet en ſullen gemoleſteert werden: midts dat ſyluyden geen *ſchandael* en gebruycken.

XXI.

Item, is oock over een gekomen ende veraccordeert, dat by aldien het ſoude komen te gebeuren, dat eenighe Goederen, Waren, ofte Coopmanſchappen, uyt de Coninckrijcken ende Landen der voorſz Coninghen, deur de Onderdanen van den eenen oft den anderen Coning tegen het ghedaen verbodt der ſelver uytgebracht ende getranſporteert wierde: ſoo ſal in ſulcken geval *alleenlijck den overtreder* van dien gheſtraft, ende deſelve verboden getranſporteerde Goederen geconfiſqueert werden.

XXII.

Item, dat de *Goederen* der Onderdaenen die in des eenen oft anderen Coninckrijcken en Landen der voorſz Coningen ſullen komen te ſterven, ſullen voor der ſelver Succeſſeurs ende Erffgenaemen geconſerveert werden, behoudens het recht van een derde perſoon.

XXIII.

Item, dat alle de *Conceſſien* ende *Privilegien* van de voorſz Coningen, ſoo wel in des eenen als des anderen Coninckrijcken ende Landen, aen de Koopluyden geaccordeert, ende deur den Oorlogh haren effect niet gehadt hebbende, ſullen voortaen wederom kracht ende plaets grijpen.

XXIV.

Item, ſoo het ghebeurde (het welck Godt verhoede) dat tuſſchen de Coningen van Spangien ende Engelandt eenigh miſverſtant ofte quaede intelligentie voorquam, deur welckers middel den Koophandel ſoude periclieteeren geinterrumpeert te werden: ſoo ſullen beyde wederzijdts Onderdanen gewaerſchouwt werden, ende ſes maenden naer de waerſchouwinghe tijdt hebben, om haere Coopmanſchappen ſonder eenigh arreſt van haer perſoon ofte goederen te mogen tranſporteeren, ſonder ſchade noch belet.

XXV.

Dat oock gheen van beyde de Coninghen en ſal moghen *aenhouden* noch *arreſteeren* eenighe Schepen in ſijne Haevens ofte Waeteren van des anderen Onderdaenen, om deſelve tot præjuditie van de Eygenaers tot den Oorlogh ofte anderſints te ghebruycken, ten waere dat de Coningh (onder den welcken ſy behooren) daer van gewaerſchouwt zy, ende in het gebruycken daer toe conſenteeren.

XXVI.

Item, is oock veraccordeert: dat ſoo geduerende deſen Vrede ende Vriendtſchap, yets teghens het effect der ſelver gebeurde, ende dat te Landt, ter Zee, ende Revieren, deur den een ofte anderen der Succeſſeurs ende Erffgenaemen der voorſz Coninghen geattenteert ofte yets gedaen wierde, teghens den Vaſſalen ende Onderdanen der geener, die in deſe Vrede begrepen zijn: deſe Vrede ſal nochtans in zijn kracht ende vigeur blyven, en ſullen alleenlijck geſtraft werden de geene die de attentaten ſullen begaen hebben.

XXVII.

Item, dat alle van wederzijts Oorlogs-*gevangene* (al warender op de Galeyen gecondemneert) ſullen los gelaeten, en vry gemaeckt werden, midts betalende de *mondtkoſten* deur de geenen die in de Galeyen niet en zijn, en het randtſoen deur de geene dieſe belooft hebben.

XXVIII.

Voort ſoo is 't veraccordeert, dat alle *civile actien*, welcke, doen den Oorlogh begon, ſubſiſteerden, ſullen noch geintenteert mogen werden, niet tegenſtaende het verloop van de tijde des Oorloghs: ſulcks dat ſoo langh den Oorlogh geduert heeft, dien tijdt daer in niet en ſal ghepræjudicieert hebben, behalven 't gheen dat tot den *Fiſcum* is geraeckt. 1630.

XXIX.

Item, by aldien in de Coninckrijcken des eenen ofte des anderen Conings eenig *Proces*, deur een derde, geen Onderdaen zijnde, van wegen eenighe Prijſen ofte beroovinge gemoveert wierde, ſullen in ſulcken geval parthyen geren voyeert werden, aen de Rechters des ſelven Conings, tegen welckers Onderdaen geageert ſal zijn.

XXX.

Item, indien de *Hollanders* ende andere Geconfœdereerde Staten aen de Coningh van Spangien ende ſijne Succeſſeurs, deur het bemiddelen en tuſſchen-komen van de Coningh van Engelandt eenighe conditien van *Pacificatie* wilden proponeeren: de voorſz Coninghen ſullen altijdt het gheene hun oprechtelijck ende conform der redelijckheydt geproponeert ſal werden, geerne aenhooren ende wel begeeren, dat deur het tuſſchen-komen van de Coningh van Engelandt redelijcke conditien hem voorgedragen werden, om daer mede te bethoonen hoe veel hy is defereerende aen de authoriteyt van de Coningh van Engelandt ſijn beminden Broeder.

XXXI.

Is oock beſloten en vaſt gheſtelt, dat in dit tegenwoordige Tractaet ſullen *begrepen* werden de Vrienden en Geconfœdereerde der voorſz beyde Coningen, namelijck:

XXXII.

Van wegen den Coning van *Spangien*, &c. *Ferdinandus* Roomſchen Keyſer, ſijne Broeders, ende andere Princen Ertz-Hertogen van *Oeſtenrijck*, de Cheur ende Furſten des Rijcks, de *Steden* ende *Staten* onder de gehoorſaemheydt des Keyſers, de Coninghen van *Vranckrijck*, *Polen*, *Sweden*, ende *Denemarcken*, den Hertogh ende Republijcke van *Venetien*, de Hertogen van *Savoyen*, *Beyeren*, *Cleve*, *Holſteyn*, *Lotteringhen*, *Parma* ende *Plaiſance*, de Biſſchop ende Provintie van *Luyck*, de Hertoghen van *Florence*, van *Modene* ende *Rigio*, ende van *Urbyn*, de *Ligues* ende *Switzerſche Cantons*, de *Griſons*, de *Hanze-Steden*, de Grave *van Ooſt-Vrieſlandt*, ſonder nochtans te præjudicieeren aen het recht, gepretendeert op ſijne Staeten, deur den Coningh van *Spangien* ende Ertz-Hertogh, de Hertogh van de Republijcke van *Genes*, het Hooft van het Huys der *Colonnes*, de Prince *d'Oria*, het Hooft van 't Huys der *Urſins*, de Hertog van *Sermonet*, de Heer van *Mance*, den Hertogh van *Mirandula*, de Prince de *Maſſe*, den Grave de *Sala*, ende de Grave *Oterne*.

XXXIII.

Ende van wegen den Coning van *Engelandt*, &c. *Ferdinandus* Roomſch Keyſer, met de Ertz-Hertogen van *Oeſtenrijck*, de Cheur-Vorſten des Rijcx, midtſgaders de Staten en *Steden* des Rijcx voorſz, de Hertogen van *Lotteringen*, van *Savoyen*, *Brunſwijck*, *Lunenburgh*, *Mekelenburgh*, en van *Wirtenburgh*, den Landt-Grave van *Heſſen*, Mark-Grave van *Baden*, den Hertogh van *Pomeren*, Prince van *Anhalt*, den Grave van *Ooſt-Vrieſlandt*, de *Switzerſche Cantons*, en *Griſons*, de *Hanze-Steden*, de Coningen van *Vranckrijck*, van *Denemarck*, van *Polen*, en van *Zweden*, de Hertog en Republijcke van *Venetien*, de Hertog van *Holſteyn*, ende de Hertog van *Florence*.

XXXIV.

Eyndelijck is veraccordeert en beſlooten geworden, dat den Doorluchtigſte *Philippus Coning van Spangien*, ende den Doorluchtighſten *Carel* Coning van *Engelandt* in oprechtigheydt en trouwe, yegelijck aen ſyne Onderſaten ende Inwoonderen ſal doen houden ende onderhouden, alle ende elcke der opgerechte ende vaſt-geſtelde Artikelen van dit tegenwoordig Tractaet, ende deſelve niet te overtreden: ende ſullen alle het geene in de ſelve geſpecificeert, Patente-Brieven elck met ſyn Coninckljcke handt onderteyckenen, ende elck met ſynen grooten Segel bekrachtighen: ende ſoo haeſt de occaſie ſich ſal preſenteeren, ſullen ter goeder trouwen oprechtelijck leveren ofte doen leveren, in der daedt een Inſtrument van belofte, door de welcke ſy met Coninckljcke *Pa-*

velle

Digitized by Google

1630. *relle* ende ſolemneelen Eedt de handt op het Euangely-Boeck leggende, malkanderen verſeekeren in volle executie te ſtellen alle der boven-verhaelde poincten, ſoo wanneer d'eene den anderen daer om verſoecken ſal, en dat ſy ſo haeſt als mogelijck, dit tegenwoordigh Tractaet in alle gewoonelijcke plaetſen ende behoorlijcke forme ſullen doen publiceeren: alle dit voorſz zijnde door ons Commiſſariſen Gedeputeerden ende Ambaſſadeurs van den eenen en den anderen Coning, in kracht van onſe Commiſſien, en in den naem van onſe Coningen geaccordeert, beſlooten, en vaſt geſtelt: hebben wy tot getuygeniſſe van dien deſe tegenwoordige met onſe handen onderteyckent tot *Madrid* den *vijfthienden* Nov. 1630.

Hier naer volghen de volmachten van beyde de Reſpective Coningen.

PHilipus door Godes Genade Coningh van *Spangien*, van *Cicilien*, van *Jeruſalem* der *Indien* &c. Erts-Hertog van *Oeſtenrijck*, Hertog van *Bourgonien*, van *Milanen* &c. Grave van *Habsburg*, *Tirol* &c Hebbende geſien dat *Carel* Coning van *Groot Brittannien*, onſe ſeer waerde Broeder, door tuſſchen-komen van eenige Princen ſich ſo ſerieuſelijck tot een Vrede en oude Vrientſchap diſponeerde, welcke onder de Doorl. Princen *Philips de* III. Hoogloff. memorie onſen ſeer goeden Heer Vader, en onſen waerden Broeder tegenwoordig overleden *Jacob* Coning van *Engeland*. Wy zijn inſgelijken te vreden geweeſt te doen blijcken hoe ſeer wy tot den Vrede genegen zijn, ſoo die Gode behaegelijck is, en tot der Chriſtenheyt gemeene beſte zy; en om datter vaſt is geſtelt, van wederzijden Ambaſſadeurs geſonden te werden, ſo hebben wy van onſer zijde 't ſelve datelijck volbroght, ende dewijle de Heere *François Cottington* van den ſecreten Raedt van de Coning *Carel* ende van hem Gedeputeert met macht en volle authoriteyt, om van Vrede te tracteeren en beſluyten, tot dien eynde tegenwoordigh in onſen Hof is: ſoo hebben wy gereſolveert Commiſſariſen te benoemen en delegueeren, met dewelcke hy van een Vrede tracteren en ſluyten mag: ende alſo wy ons volkomelijck vertrouwen op de wijsheyt, getrouheyt, voorſienigheyt, kloekheyt, ende yver van *Dom Gaſpar de Guſman* Grave van *Olivares*, Hertog van *St. Lucar*, eerſte Edelman van onſe Kamer, onſen grooten Stalmeeſter, en groot Cancelier der *Indien*, &c. ende *Dom Inigo Valez de Guvarra* Grave van *Ognate*, &c. ende *Dom Didro de Zuniga Marquis de Flores d' Avila*, &c. Dewelcke alle en een yeder van hun, van onſen ſecreeten Raedt zijn: hebben wy goet gevonden deſelve (om deſe Vrede in te ſtellen) te Committeeren, ende midtſdeſen ſo Committeeren, noemen en verklaeren deſelve onſe Commiſſariſen ende Gedeputeerden, hun volle macht, authoriteyt, met generael ende ſpeciael mandament gevende, op dat ſy met den voornoemden Heer *François Cottington* in de naem van de Coningh zijn Meeſter ſullen mogen doen tracteeren en beſluyten alle 't gene dat ſy tuſſchen ons en den Coning van *Groot Brittannien* oorboir, bequaem en noodig oordeelen ſullen te geſchieden, om tot een vaſte Vrede ende vernieuwinge van Vriendtſchap te geraecken, ſulcx datſe doen ſullen, tracteeren, accordeeren, en beſluyten alle ende een yeghelijcke ſaecke onder onſen Coninckſlijcken Naem. Ende de ſaecke tot een goet eynde gebracht hebbende, datſe van ſtonden aen met den Ambaſſadeur, ende Gedeputeerde van de Coningh van *Engelandt* inſtellen, onderteyckenen, ende expedieeren ſullen de Artijckelen ende Tractaet van Vrede; ende verder, dat ſy ter goeder trouwen ende op onſe Coninckſlijcke Woordt beloven: dat wy vaſt, beſtendigh, ende aengenaem ſullen hebben alle het gheene dat deur haer-lieden ſal ghedaen zijn, ende dat wy ſulcx alles van onſer zijde onverbreeckelijck ſullen houden. Gegeven tot *Madrid* den laetſten April 1630.

Was onderteyckent

Philippus.

Ende lager

Andræas de Rocas.

Volght de Procuratie ofte Volmacht van den Coningh van Groot-Brittannien. 1630.

CArel by der Gratie Gods Coning van *Groot Brittannien*, van *Vranckrijck* ende *Yerlandt*, Beſchermer des Geloofs, &c. Aen allen ende eenen yegelijck die deſe onſe Letteren ſullen ſien, Saluyt.

Sijnde ſulcx dat een vaſte Vrede en Vriendtſchap geweeſt ſy tuſſchen onſen goeden Heer Vader *Iacob* Hoogloffelijcker Memorie, ende den Doorluchtighen Prince Coningh *Philips de* III. tegenwoordig overleden, ende onſen ſeer lieven Broeder *Philips de* IV. tegenwoordigh regneerende: welcke voorſz Vrede lange jaeren geluckelijck gheduert heeft, tot dat daer in interruptie ende beroerte voorgevallen is, ende dat eenige Princen hun daer in bemoeyen, ende ons willen verſeeckeren, dat onſen ſeer lieven Broeder de Coningh van *Spangien* gheditponeert is tot Vrede ende vernieuwinge van Vriendtſchap, ende ſoo verre, dat het om daer toe te gheraecken, ſchijnt anders niet te ontbreecken, dan dat van wederzijden bequaeme luyden daer toe Gecommitteert ende Gedeputeert werden, om daer over redelijcke conditien te tracteeren: wy die dan noyt vrede geweygert hebben, maer veel eerder van wille en voornemen geweeſt zijnde de ſelve te vernieuwen ende te herknoopen ſoo het mogelijck was, met een naeuwer ende vaſter bant: niet twijffelende dat ſulck werck tot heyl ende voordeel des ghemeenen beſten, ende van onſe Vrienden ende Geconfœdereerde geluckelijck uytvallen ſal, als oock tot nutticheyt van onſe Koninckrijcken; derhalven ſoo willen wy ons wel betoonen tot bevorderinghe van Importante ſaecken bereyt te zyn; weet het dan, dat wy ons ſeer vertrouwende op de voorſichtigheyt, trouwheyt, ende kloeckheyt van onſen welbeminden *Francois Cottington* Cancelier, Baron, onſen Raedt ende Cancelier, hem hebben ghemaeckt, gheconſtituеert, gheordonneert, ende tot dien eynde Gedeputeert, den ſelven ghevende ende Committerende volle macht, authoriteyt met Mandement Generael ende ſpeciael, te communiceeren, tracteeren, accorderen, ende beſluyten, met den Doorluchtigen Koning van *Spangien*, onſen ſeer lieven broeder, alle ende inſonderheyt die dingen de welcke bequaem ſyn ende dienen te tracteeren van een vaſten vreede ende Vrientſchap voor onſe Kroonen, Vrienden, bloet-vrienden, ende gheconfedereerde, met onſen ſeer lieven broeder de Koningh van *Spangien* ende daer van Artijckelen te maecken, letteren ende Inſtrumenten, ende andere te ontfanghen ende te eyſchen, ende generalijck daer van te expedieeren alles dat tot der voorſz ſaecke nut, ende dienſtigh mach zyn, belovende ter goeder trouwen ende in Koninckſlijcke *parolle* voor aengenaem, vaſt ende beſtendigh te hebben, ende van onſent weghen te doen onderhouden, alles dat tuſſchen ons ende onſen ſeer lieven broeder Koningh van *Spangien* zyn Commiſſariſen en Gedeputeerden en den voornoemde *Francois Cottington*, onſen Ambaſſadeur gedaen ſal zyn, ende tot dien eynde als boven voor ghedaen, ghearreſteert, ende beſlooten blijven. In ghetuyghenis van het welck, ſoo hebben wy deſen teghenwoordighen met onſe Koninckſlijcke handt gheteyckent, ende daer aen onſen grooten Zeghel van onſen Koninckrijck van *Engelandt* daer aen doen hangen. Gegeven in ons Palais van *Weſt-Munſter*, den *twintighſten* October 1629. Ende was onderteyckent *Carel Coningh.*

Wy *Charles* by der Gratie Godts Koningh van Groot Brittannien ende Yerlandt, Beſchermer des Geloofs &c. Belooven ende ſweeren in handen van de Illuſtriſſime *Charles Coloma* teghenwoordigh Ambaſſadeur ende Procureur vanden Sereniſſime ende ſeer machtige Prince *Phillippus* IIII. van dien naem, Koningh der Spangien onſen ſeer lieven broeder, ende op deſe ghefacreerde heylighe Evangelien Godts, dat wy ter goeder trouwen onverbrekelijck ſonder liſt noch archeyt dit tegenwoordige Tractaet en reconciliatie van Vrede beſloten en vaſt geſtelt, tuſſchen onſen Gedeputeerden, en die van onſen ſeer lieven broeder, obſerveeren ſullen, volghens alle de particulariteyten der Artijckelen in het ſelve

Digitized by Google

1630. ſelve begreepen. Ende en ſullen niet toelaten dat door ons, noch door onſe Onderſaten directelijck noch indirectelijck in 't minſten yets ſoude werden gedaen noch geattenteert, 't welck dit tegenwoordigen Tractaet ende Reconciliatie van Vrede ſoude moghen præjudicieeren. Tot ghetuyghenisſe van 't welck, hebben wy deſe met onſe Coninclijcke handt in ons Palays van Weſt-Munſter onderteyckent, den *ſevenden* December 1630. naer de inſtellinghe der Engelſche Kercken, ende van onſen Rijcke het *ſeſden*. Was onderteyckent

Charles Koning.

De publicatie van dit Tractaet van Vreede is ghedaen tot Madril den vijftienden December met vier Herauten van Wapenen/ vergeſelſchapt met de Magiſtraten van de Politie, op een opgherechte ſtellagie voor het Palays; den ſeventienden wierde het ſelve van de Koninck van Spangien in zijn Palays in de tegenwoordighevt van de Ambaſſadeur van Engelant/ bezworen; aldaer teghelevdet zijnde van alle de groote van Spangien die haer te Hoove bevonden met noch een groote meenichte van andere Cavaliers.

Op diergelijcke wijſe gheſchiedent oock tot Londen. De Oſtentatie nochtans ende vreughde teyckenen waren grooter onder de Spaenſche als onder de Enghelſche. De Spaenſche hadden oock meer reeden: want ſy ſepareerden daer deur / Enghelandt van de Vereenighde Provintien: die deur het Tractaet van Southampton waren tot een offenſive ende defenſive Oorloghe teghen Spangien verbonden. Enghelandt was jalours tegen de ſelve Provintien: als hebbende in het Jaer negen en twintig groote conqueſten op Spangien ghedaen: ende in deſe tijdt haer met nieuwe Tractaten en Alliancien met Vrankrijk verſterckende.

De Koningh ſchreef tot excuſe van dit Tractaet den volgende brief:

Hauts & Puiſſants Seigneurs.

Koningh van Engelandt ſchrijft aen haer Ho: Mo: over deſe Vrede.

COmme de temps en temps nous vous avons donné connoiſſance par noſtre Ambaſſadeur Extraordinaire du progres de la Paix que nous traitons avec le Roy d'Eſpagne: Ainſi l'ayant maintenant amené a la concluſion, tant pour le beſoing & repos de noſtre d'Eſtat, que pour la conſideration particuliere du bien de nos treſchers beaufrere & ſœur, & de leurs enfans, qui ſont aupres devous: Nous avons bien voulu vous en donner incontinent advis comme nos bons voiſins & amis qui pouves tenir particulierement intéreſt en ceſt accord: auquel comme nous n'avons eſtés portés que par *l'exigence preſſante des nos affaires*; Ainſi nous vous prions de croire qu'il ne præjudiciera aucunement aux anciennes Alliances, que nous avons avec vous, ny à l'affection que nous avons tousjours eu au bien & proſperité de vos affaires, laquelle tant par intereſt d'Eſtat que de la *Religion*, dont nous faiſons Profeſſion avec vous, nous avons tousjours à cœur de vous pourchaſſer, & vous procurer, de meſme pied & conſtance qu'ont fait nos prædeceſſeurs, par tous les moyens & Offices de bons Amis & Alliés, que nous y pouvons contribuer: de quoy nous vous prierons de prendre entiere confiance & d'attendre de nous aux occaſions les effects de ceſte amitié & bon voiſinage que nous deſirons entretenir avec vous, & ſur ce prierons Dieu.

Hauts & Puiſſants Seigneurs, qu'il vous ait tousjours en ſa ſaincte guarde. A noſtre Palais le 24. de Decembre 1630.

Voſtre bien bon amis

CHARLES.

Hooge ende Mogende Heeren,

GElijck als wy u van tijdt tot tijdt kond hebben ghedaen door onſen Extraordinaris Ambaſſadeur, van den voortganck van de Vrede, die wy handelen met den Coning van *Spangien*: Alſoo hebbende die oock nu gebracht tot het ſluyten, ſoo om de noodſakelijckheyt en ruſte van onſen Staet, als om particuliere inſichten van 't welvaren van onſe ſeer lieve Swager en Suſter, en van hare Kinderen die by u zijn. Soo hebben wy u terſtont wel willen ſulcks adviſeren, als onſe goede Nabueren en Vrienden, die by ſonderlijck kunt u Intereſt vinden in dit Accoordt: Tot dewelcke ghelijck als wy niet en zijn gedreven geweeſt als door dringenden eyſch van onſe ſaecken. Alſoo bidden wy u oock te willen gelooven: dat het geenſints ſchaden ſal aen 't Oude Verbondt dat wy met u hebben, noch aen de genegentheyt die wy altijd gehad hebben tottet welvaren ende voorſpoet van uwe ſaecken: dewelcke ſoo door Intereſt van den *Staet* als van de *Religie*, waer van wy met u Profeſsie doen, wy hebben altijdt behertight van u te procureeren, en ſorgh voor u te dragen, met deſelfde voet en ſtantvaſtigheydt als onſe Voorgangers, door alle middelen en Officien van goede Vrunden en Bontgenooten gedaen hebben, dat wy daerinne mogen contribueeren; waerinne wy u willen ghebeden hebben van te nemen volkomen vertrouwen, en van ons te wachten de volbrenginghe by gelegentheyt van deſe Vrundtſchap en goede Buerſchap, die wy ſoecken te onderhouden met u lieden: ende hier op bidden wy Godt.

Hooge ende Mogende Heeren, dat hy u lieden altijdt wil nemen in ſyne Heylige bewaringe. Op ons Palays den 24. December 1630. Geteeckent

Uwe ſeer goede Vrund

CHARLES.

1630.

Den beroemde Kercken-dienaer Uytenbogaert was by ooghluyckinge nu weder eenighen tijdt in den Haghe geweeſt / te voor by Sententie ghebannen. Maer de Prins deed wijſſelijck / dat hy de wonde van het Jaer achtien ſocht te heelen: tegen de ſtrenge Placcaten/ geemaneert tot nadeel van de Remonſtrants-geſinde, ende de oeffeningh van haer Kercken-dienſt. De ſelvighe Contra-Remonſtranten ſiende dat om de vijf bekende Poincten / ſy de Remonſtranten niet langher konden weeren / hebben den Prins willen wijs maecken / dat en Uytenbogaert, ende d'andere Remonſtranten met het gevoelen van Socinus beſmet waren. Om dat weg te nemen/ ſchreef Uytenbogaert aen den Prins den volgenden Brief. Hy refereerde ſich oock eenigher maten tot het achtſte Artijckel van de Nederlandtſche Confeſſie: doch waerom niet tot het Symbolum *Nicæum*, ende Athanaſii? in het Jaer drie hondert ende vijf en twintigh, ende eenigen tijdt daer na op een algemeen Synodus van geheel Chriſtenheydt waeren vaſt gheſtelt. Hoewel het Apoſtolijck genoegh was: ſoo veel de Drievuldigheydt aenhanght. Alle d'andere oppreſſien in de volgende twee Symbolus, zijn alſoo puerelijck by de Leden van dat Synodus goet gevonden/ter eeren van Chriſtus: wiens eeuwighe Godtheydt wierdt beſtreeden door d'Arrianen, die in die Synode wierden gecondemneert; ende is ſulcks van den Hoofden der Kercke 't ſedert gedurigh beſchermt tegen d'Arrianen, in der daet Antichriſtenen: gelijck drie hondert Jaer daer na upt deſelve zijn geſprooten de Muſammedans, oft Turcken / die Chriſtum niet hoogher als voor een groot Propheet hebben willen aennemen. Ende ick believe gaerne niet te konnen begrijpen door wat openbaringh (nae ſoo veel hondert jaren) eenige Lieden hebben konnen gelooven/ dat Antichriſten ſouden weſen de Kercke / die ſoo veel voor Chriſtus ende ſijn Eere heeft gheſtreeden! Maer geleerde Theologanten zijn gelijck konſtige Schilders/ die upt de Bibel lichtelijk een Verwe vinden/ daer mede ſy haer optnien aenghenaemlijck weten te beſtrijcken: quidlibet audendi poteſtate.

Wat oock alhier D. Uytenbogaert ſchrijft van de Dryvuldigheydt, is niet de geheele ſaecke aenraeckende. Daer waren veel meer andere manieren van ſpreecken / die gecontroverteert wierden: Namelijck/ quatenus & quoſenſu voluntas Dei, ad Extramutabilis dici poſſit? en diergelijcke de natura & attributis Dei: die al te ſaemen vaſt waeren aen de Remonſtrantiſſimus; ofte moeſten anders toegeſtaen worden de Regide en harde Stoiſche manieren van ſpreecken Lutheri ende Calvini.

Door-

Digitized by Google

1630. *Doorluchtighſte, Hoog-geboore Vorſt, Genadighſte Heere,*

VErſtaen hebbende van goeder handt, dat uwe Princelijcke Excellentie niet ſoude onaengenaem zijn, van my, ſijnen ouden ootmoedighſten Dienaer onderſchreven, door een Briefken, rondelijck ende ſonder omwimpelingh, onderrecht ende verſeeckert te werden van mijn gevoelen over de Poincten, daer in men de *Remonſtranten*, ſonderlingh nu, 't ſedert eenige weecken herwaerts, ſoo haetelijck ſoeckt te beſwaeren, ende te gelijck uwer Excellentie Princelijck ghemoet te ontruſten, tot geen kleyn beletſel in der ſelver geduerige ſorge tot den Vrede der Kercke, midtſgaders de inwendige Ruſte des lieven Vaderlands: heb ick my verplicht gevonden, uwe Princelijcke Excellentie in aller onderdanigheydt, met weynighe ende korte woorden by deſen te verklaren, dat ick alle tijdt gelooft ende beleeden, oock in publijcke bedieninge zijnde, geleert hebbe, oock noch tegenwoordigh met der herten ghelooye, ende met den monde oft penne belijde:

Datter is een eenigh eeuwig God, Vader, Soon, ende H. Geeſt, drie Perſoonen, ofte ſelfſtandigheeden in dat eenigh eeuwig Godlijck weſen: de Vader van niemant ſijn oorſpronck ofte weſen hebbende, als die is de Fonteyne ende oorſpronck aller Godheydt: de *Soon* voortgebracht van den *Vader*, door waerachtighe, hoewel verborgene ende onuytſpreeckelijcke Generatie van eeuwigheydt: de *H. Geeſt* van eeuwigheydt uytgaende uyt den *Vader* ende uyt den *Soon*.

Dat de *Soon* ende de *H. Geeſt*, hoewel ſy, ſoo veel de ſelfſtandigheydt belanght, van den *Vader* onderſcheyden zijn, nochtans der ſelver *Godtheydt*, ofte des ſelven Godlijcken weſens ende Natuere, met den *Vader* waerachtigh deelachtigh zijn, oock met eenderley Goddelijcke eere ende aenbiddinge, ge-eert ende aengebeden moeten werden.

Dat deſelve *Soone Gods*, zijnde Waerachtigh Godt van eeuwigheyt, eens-weſens met den *Vader*, de menſchelijcke Natuere in de volheydt des tijdts heeft aenghenomen, en alſoo door werckinghe des *H. Geeſtes* een waerachtigh volkomen Menſch geworden is, uyt de Maget *Maria*, ſonder eenige ſmette der ſonden gebooren: en dat hy alſoo is, in een Perſoon, Waerachtigh *Godt ende Menſch*, elcke Natuere hare eygenſchappen onverdeylt ende onvermenght behoudende.

Dat deſe *Jeſus*, is de *Chriſtus*, de beloofde Meſsias, de Salighmaecker der Wereldt: die ſijn *Vader* in alles ghehoorſamende, ende den vervloeckten Doodt des *Kruyces* lijdende, een Soen-offer voor de ſonden des gantſchen menſchelijcken Geſlachts geworden is, hebbende voor onſe ſonden volkomelijck genoegh gedaen, en een eeuwige Verſoeninge verworven.

1630.

Dat alle die in deſen *Jeſum Chriſtum* ghelooven, met een waerachtigh levendig geloove ſaligh werden: ende dat die in hem niet en ghelooven, verdoemt zijn: want buyten hem en is geen ſaligheydt.

Genadighſte Heere,

't Gunt ick hier aldus van mijn gevoelen, aengaende de H. Drie-eenigheydt, ende ſpecialijck van de *Godtheydt* des *Soons* ende des *H. Geeſtes*, hebbe verklaert in het korte, om u Excellentie niet op te houden met langhe Propooſten, byſonder in een ſoo *ſublime* materie, daer in men ſonderlingh moet ſpreecken met alle ſoberheydt ende eerbiedinge tot ſoo hoogé onbegrijpelijcke Majeſteyt, is even het ſelve in ſubſtantie, 't welck in de *eerſte vier algemeyne Concilien* openthijck beleeden is, ende doorgaens door de gheheele Chriſtenheydt ghelooft werdt: daer aen ick my houde: als mede (het welck ick ſegghe tot naerder, hoewel onnoodige verklaringe) aen 't geen in 't achtſte Capittel der *Nederlandtſche Belijdenisſe*, deſen aengaende, beleeden werdt: niet twijffelende of alle de Remonſtrantſche Leeraers en zijn van 't ſelve ghevoelen.

Verhoopende dan hier mede uwe Vorſtel. Doorlts. goede ende Chriſtelijcke meyninghe in deſen genoegh gedaen te hebben, ſal ick deſen eyndigen, ende na aller ootmoedighſte aenbiedinge van alles wat ick eenigſints, in deſe mijne oude, door hooghe jaren ende geduerighe afflictien, verſletene daghen, ten dienſte van u Princelijcke Excellentie ende het lieve Vaderlandt, oock tot den rechten vrede der Kercke, na mijne geringe krachten, ſal vermoghen in den Heere, Godt den Almachtigen, den *Vader* onſes Heeren *Jeſu Chriſti* bidden, gelijck ick dagelijcx doe, met veele duyſenden vroome oprechte Zielen, dat hy u Princelijcke Excellentie,

Doorluchtighſte, Hoog-gebooren Vorſt, Genadigſte Heere, genadelijck verleene een langh geluckſaligh leven, vol alderley zegeninge, tijdelijcke ende eeuwighe, bewarende de Doorluchtighſte Princeſſe uwer Excellentie getrouwe Gemale, met uwer beyder Excellentie Vorſtelijcke Kinderen voor alle quaet, ende deſelve zegenende met alle goet.

Onderſtont

Uwer Princelijcke Excellentie alderootmoedigſte ende Dienaer

Was onderteeckent

JOHANNES UYTENBOGAERT.

Den 4. Iuny 1630.

Eynde van het thiende Boeck.

SA-

Digitized by Google

1631. 1631.

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

ELFDE BOECK.

KORT BEGRYP.

PEtitie des Raedts. Terra. Antwoordt op d'Ambaſſadeur Vaene. Huyshuer aen Carleton opgeſeyt. Tarra. Franſche ſaecken. Hauterive. Duc de Vendoſme. Coninginne moeder geesloigneert van't Hof. Soeckt Capelle in te nemen. Gaet na Avenes. Kettener van wegen Beyeren in Vranckrijk. Lingen Neutrael. Wiſpenning. Haer Ho. Mo. verklaringh nopende de Evacuatie en Demolitie reſpective in de landen van Gulick, Cleef, &c. Wiſpennig. Pointen by hem voorgeſtelt. Haer Ho. Mo. verklaring. Brandenborgs verſoeck. Ter Smitten van wegen Weſel. Hollant tegen't Nimmeegſe quartier. Retorſie inde Meyerie. Bede in de Meyerie. Remonſtrantſe Predicanten op Louveſteyn. Met oogluycking los gelaten. Oock toegelaten te predicken. Verantwoording der vijf Specien. Retorſie. Vrieſlant vermaent tot betaling van haer achterſtant in't Millioen Rijxdalers tot d'Admiraliteyt. Schaersheyt van gelt in d'Admiraliteyt tot Amſterdam. Reglement ter zee voor de Schepen van Oorloch. Agent Haſſelt. Capitulatie met Perſien over den handel. Penſionaris Braſſert. Beveyling der Noortzee. Vice Admirael Lief hebber. Lintzman, Rodenborch, Moller van wegen Hamborg hier. Propoſitie. Nader opening. Deliberatie tot de Campaigne. Moſcoviſe beſendinge. Tweede Propoſitie vande Ambaſſadeurs. Heyligen van't water. Een groote Feeſtdach. Des Kzars antwoord. Soorte van accoort tuſſchen den Kzar, ende d'Ambaſſadeurs. Nemen affcheyt. Preſenten. Veltdriel vertreckt voor af. Memorie rakende de Perſiaenſen handel door Moſcow. Ambaſſadeur Burch vertreckt. Gaet't zeyl. Comt t'Amſterdam. Moſcovitiſche Ambaſſadeur alhier. Onthael. Audientie. Brief. Brief van de Patriarch. Ooſtvrieſche ſaken. Keyſerlijcke Neutraliteyt. Clant tot Emden. Mainteneert de Magiſtraet. Embden verſoeckt d'Engelſche Stapel. Embder Gravamina. Graeflijcke verklaringh daer tegen. Haer Ho. Mo. antwoort. Swaelve, Herberts, Wingen, van Emden hier. Propoſitie. Cancelier Wiarda van wegen de Graef. Zijn Propoſitie. Antwoort. Zijn nieu verſoeck. Affcheyt. Affcheyt aende Stenden. Veltocht. Prins van Vlaenderen. Wort geſtut. Coninginne Moeder. Onthaelt tot Bruſſel. Tot Antwerpen. Graef Ian van Naſsau. Zijn aenſlach te water. Paſseert voorby Bergen. Vlucht. Gevangens. Italianen by Venlo geſlagen. Survivance voor den jongen Prins. Ahr en Humbach wegen Ceur Brandenborg hier. Propoſitie. Antwoort. Wydloopige Propoſitie vande Heer Wiſpenning. Antwoort van haer Ho: Mo: Weſel vryheyt van Licenten. Vice-admirael Quaſt. Drie ſchepen van Lubeck opgebracht. Zee ſaecken. Vloot uyt Spangien verwacht. Advijs van de Prins daer tegen. Vierde part der Convoyen verpacht. Engelſe ſaken. Carleton. Michiel't kint. Terra. Amboina. Prinſen in Engelant opgebracht. Terra. Sweedſe ſaken. Camerarius Ambaſsadeurs verſoeck. Haer Ho. Mo. antwoort. Hamborgſe Geſanten. Beveren, Oetgens, Schaffer Ambaſsadeurs aen De-

Digitized by Google

1631. nemarck. Aaer Instructie. Memorie van de Groenlantse Compagnie aen haer. Emden neemt een baeckengelt. Ambassadeurs komen tot Luckstadt. Antwoort op haer eerste Propositie. Exces in de Tollen. Antwoort des Conings daer op. Tweede antwoort d'Ambassadeurs vertrecken. Vriesland besonden. Beaumont, Schaep, Besumer derwaerts. Besendingh met Crijghvolck na Vriesland. Rantwijck, Barentz, Vosbergen, Weede derwaerts. Protestatie daer tegen. Zee saken. Propositie van d'Admiraliteyt tot Rotterdam. Engelse saken. Pointen aen Carleton gerecommandeert. Nader differentiale pointen tusschen desen Staet en Engelant. Vereering aen Cooken Marni. Nieuwe Placcaten. Leenen in de Meyerie. Tarra. Overloopers. Grotius. Officiers gelast tegen hem. Grote hagelsteen. Claus Dáá Ambassadeur van Denemark. Gunther. Hare Propositie. Nader pointen. Affscheyt. Antwoort. Present. Sweden. Tractaet tusschen Sweden en Vranckrijck. Sweedse progressen. Maegdenborg belegert. Pappenheim. Valckenborg. Maegdeborgh met storm ingenomen, Prins. Administrator gevangen. Lantgraefs Tractaet met Sweden. Saxen congungeert met Sweden. Slagh by Leypsich. Saxen geslagen. Keyserse geslagen. Coning van Beemen Paltz Graef treckt tot den Coningh van Sweden. Sweedse Tollen in Pruyssen. Cornelio Paeu aen den Coning van Sweden. Apologie van den Autheur.

1631.

Aen treede in Novembris des verleden Jaers was gestelt de petitte voor het nu beginnende Jaer een ende dartich. Luydende als volgt:

Petitte bey Staedts.

Hoogh ende Mogende Heeren.

Alsoo het teghenwoordich loopende Iaer *dertigh* beginnt naer 't eynde te gaen, en mits dien oock tijdt is te gedencken op de middelen en *manieren* waer deur het lant in 't toekomende Iaer *een en dartigh* met de hulpe van Godt Almachtigh en door des selfs genaedige segeninge gemainteneert, en tegens d'oppressien ende gewelt van so een machtigen vyant als is de Koningh van Spangien beschermt soude mogen worden; so hebben zijn Excelentie en Raet van Staete gheacht haer devoir ende Ampt te zijn 't selve t' overleggen ende wel rijpelijck t' examineren, wat ten voorsz eynde soude moeten gedaen of gelaeten kunnen worden, regart nemende aende eene syde op de jegenwoordige constitutie vande Provintien, die in plaets van beswaeringhe wel souden dienen verlicht te worden: omme onder den grooten last niet te beswijcken, ende aende ander syde op de lasten die oock noodsaekelijck gedragen moeten werden, omme deselve so niet te besnyden dat daer deur 't Landt van buyten in pericul ende van binnen in confusie soude komen te gheraecken. Maer denckende op 't toekomende Iaer, bevinden sy dat het teghenwoordigh noch lopende Iaer so qualijck bestelt is, dat alle ordre die voor het toekomende beraemt soude moghen werden, deur de wanbetalinghe vande consenten over het tegenwoordige Iaer t' eenemael gerenverseert, ende omgheworpen soude konnen worden. Sulcks dat sy alvorens te komen tot gene 'twelck het Iaer *een en dartig* is requirerende gedrongen worden te premitteren, ende uwe Ho: Mo: nochmaels voor te dragen de sobere gelegentheyt vande *consenten* des tegenwoordigen Iaers met de betalinge van dien. Ende eerst so veel den Staedt van supletie aengaet (die by raminge ingestelt ende daer na by verscheydene posten bevonden is hoger te beloopen ende buyten allen twijfel noch hoger sal monteren, so wanneer alle Provintien hare liquidatien sullen hebben ingebracht; gelijck sy versocht zijn, ende oock aenghenomen hebben te doen) daer in hebben niet alle Provintien ten vollen geconsenteert. Oock syn eenige die daer op weynig hebben betaelt, immers by liquidatie niet en bewijsen veel gedaen te hebben; daer over dat de *veertigh* Capiteynen in 't voorleden Iaer haere Compagnien versterckt hebbende noch niet en zijn gecontenteert, de Eyghenaers vande *Treckpaerden* met impatientie om hare betalinge na loopen; verscheyden *aennemers* van de *Legerwercken* met hare ordonnantien (by maniere van spreecken) *te mercke staen*, sonder deselve met verlies van een *vierde part* quyt te kunnen worden, ende in summa by menichte van menschen sulck geklach wort gecauseert dat het meer als tijt is, dat daer inne werde geremedieert.

Op het stuck vande *interessen* vallen noch meerder defecten; dewijle niet tegenstaende alle devoiren dienthalven ghedaen, evenwel de versochte penninghen niet en werden opghebracht, ende nochtans weten de Provintien wel dat de *interessen* op haer verschijn dagen precijselijck moeten werden betaelt, by aldien men het credit van t Lant wil staende houden gelijck sulcx meer als nodich is, daer over dat den Ontfanger Generael de penningen komende uyt de contributien ende gedestineert, voor 't meestendeel tot betalinge vande ongerepartieerde Compagnyen, daer van moet diverteren ende tot d' interest employeeren, omme het credit van zijn comptoir staende te houden: waer deur dan wel aen d' eene zijde de crediteuren van de Interessen werden gecontenteert; maer aen de andere zijde onbetaelt blijven, de voorsz Compagnyen niet sonder grooten ondienst van de Lande; sulckx dat noodich is dat de versochte interessen by de Provintien werden opgebragt ten eynde de voorsz onghepartieerde Compagnyen niet onbetaelt moghen blijven tot ondienst van 't lant. Interessen.

Gelijcke ghelegentheydt heeft het met de *vijf honderd* man binnen *Embden* ende de *twee* Compagnyen Ruyteren vande Marquis van *Rovillac* en *Sir. Thomas Lucas*, daer vande Provintien wel dragen de consenten, maer evenwel de penningen niet op en brengen. Embden.

Oock en werden de *Legis gelden* niet gefurneert, daer deur de Provintien, inde welcke het Krijgsvolck meest is liggende de penningen van andere natueren daer toe employeeren, ende diverteeren. Logisgelden.

Inde *Fortificatien* is geen weyniger defect, zijnde daer toe by niemant eenen penninck gefurneert, en evenwel hebben deselve allomme ende specialijck binnen 's *Hertogenbosch* ende *Wesel* gemaeckt, ende onderhouden moeten worden: daer door men genootsaeckt is gheworden d' ordonnantien vande eerste partye te converteren in *obligatien*. Hoe nu alle dese saecken konnen bestaen ende sonderlingh soo wanneer daer noch by komen de defecten van andere voorgaende Iaeren, die mede groot ende grof zijn, kan een yeder lichtelijck ghedencken. Syn Excelentie ende den Raet van Staete konnen niet oordeelen dat het moghelijck sal zijn op sulcke maniere het Lant langher van binnen by ordre ende van buyten by respect, eer ende reputatie te houden, daer aen nochtans ten hoochsten is geleghen; sulcx dat het meer als tijdt, oock ten hoochsten dienstich ende noodigh is, dat hierinne na behooren wierde versien: Ende werden daeromme uwe Ho: Mo: seer ernstelijck versocht ende gebeden alle dese voorsz *Defecten* so wel van het teghenwoordig noch lopende als oock vande voorgaende Iaren niet alleen te willen suyveren, maer oock ordre te stellen tot promte betaling vande selve, op dat de confusie van 't tegenwoordighe ende voorgaende Iaeren niet en werde gesleept inde volgende ende d'eene d' andere helpe den Fortificatien.

Staet

1631. Staet van het Landt renverseeren, ofte ten onderganck brengen; Ende dewijle de Provintien hun meest excuseeren met de *Liquidatie* by dewelcke sy verklaren te sullen bewijsen, by aldien niet over, immers haer contingent ofte quota ten vollen betaelt te hebben, sonder nochtans tot de selve *Liquidatie* te treden, niet tegenstaende de selve van tijdt tot tijdt by den Raedt is ende werdt geurgeert, ende by de Provintien oock belooft, daer door dan alles in suspens gehouden, ende de ghelegentheydt van de betalinge der respective Provintien niet en kan geweten worden, tot groot misnoegen van de goetwillighe Provintien, de welcke met gheene redenen ghe verght konde werden in haeren yver voort te gaen sonder ghevolgh van de andere; Soo werden uwe Ho: Mog: mede versocht eens een vaste resolutie te willen stellen, dat van de voorgaende jaren, ten minsten van het jaer *vieren twintigh* af, geliquideert moghe worden van de betalingen by de Respective Provintien gedaen, het zy in Gelde, Vivres, Munitie van Oorloge, ofte anderssins; ende dat oock een vasten tijdt gestelt werde, wanneer de selve *Liquidatie* sullen aenvang nemen: op dat alsoo by den Raed van Staten (het geene de Provintien schuldigh blyven) ingevordert, ende in cas de betalinghe by elcke Provintie ten vollen ghedaen soude moghen zijn, het gheene noch te kort komt by nieuwe Petitie versocht moghe werden, ende dat alsoo de saecken van het Landt eens in goede ordre gebracht, de oude schulden betaelt, elck een gecontenteert, ende het Landt buyten klachte gestelt moghen werden, daer mede het althans meer als al te veel vervult is.

Boven de voorseyde *suyveringe der Defecten* vande voorgaende jaren, is mede noodig dat ordre gestelt werde op de *afslaginge* van de Capitalen op Interesse genegotieert, beloopende althans ter somme van *thien Millioenen, vijf hondert veen en dertigh duysent veen en tseventigh ponden twee schellingen ses grooten*, volghens den Staet hier by gevoeght, daer toe sy van tijdt tot tijdt geklommen zijn: eensdeels om dat de laften van de Oorlogen jaerlijcks grooter zijn ghevallen als die beraemt zijn gheweest, niet hebbende op alle occurrentien van binnen ende van buyten in soo een grooten Oorlogh (als d'onse is) verdacht kunnen werden: maer somwijlen nae dat de Vyandt yets voorghenomen heeft ghehadt onversiens vergroot moeten werden, sonder de penninghen uyt de Provintien daer toe te hebben kunnen af-wachten, om deur ongereetheydt den Vyandt geen voordeel te geven, ofte eenige avantagie laeten ghewinnen, die daer naer met veel meerder kosten niet en souden zijn te recouveren gheweest; anderdeels oock om dat somwijlen staet ghemaeckt zijnde op Uytheemsche secoursen, de selve oft t'eenemael zijn uytghebleven, oft deur Ambassaden, Vereeringhen, ende andere onkosten sulcks zijn verminderd geworden, dat deselve niet en zijn suffisant gebleven tot de laften die daer op geassigneert waren: daer by oock noch ghekomen zijnde verscheyden Defecten van eenighe Provintien, heeft het niet anders kunnen uytvallen, als dat de Negotiatien van tijdt tot tijdt ghedaen, tot een groote somme hebben moeten monteeren ende accresceeren. Sijnde 't sedert den jaere *ses en tnegentigh*, tot den jaere *seventhien* incluys, geklommen tot de somme van *vier millioenen acht hondert drie en tnegentigh duysent negen hondert tseftigh gulden twaelf stuyvers ses penningen*, daer van d'Interesten by den Staet van Oorloge gerepartitieert zijn op de Provintien van Hollandt: ende 't sedert het jaer *achthien* tot nu toe geaccresseert met noch *vijf millioenen ses hondert seven en dartigh duysent een hondert thien gulden negen stuyvers thien penninghen*, daer van de Interessen tot laste van het Comptoir van den Oat-fanger Generael zijn loopende. Sulcks dat de gelichte Capitalen in alles bedraeghen de voorsz somme van *thien millioenen vijf hondert een en dartigh duysent en een en seventigh gulden twee stuyvers drie penninghen*, de welcke soo groot is, dat de Interesten (die daer van betaelt moeten werden) tot een groote somme beloopende, het inkomen van 't Landt seer zijn verminderende, en so langs so meer sullen verminderen, by aldien in de Negotiatien gecontinueert soude werden, ghelijck noch eenighe jaeren herwaerts, en sonderlinge dit loopende jaer is geschiet.

Weshalven uwe Ho: Mog: versocht werden den 1631. vordere voortganck van de *Negotiatien* niet alleen te willen steuyten ende af-snijden, maer oock ordre te stellen dat de voorschreve Capitalen af-gelost, ende de voorschreve Capitalen daer van gedeschargeert moghen werden, deur soodanige middelen als daer toe voor desen voorgeslaeghen, ende oock by eenighe Provintien niet onsmaeckelijck en zijn ghevonden: naementlijck deur een eenparigen Impost over alle Provintien te heffen op de *Goude, Silvere*, ende *Sijde Laeckenen*, op de *Brandewijn, Toebacck, Kleyn Zegel*, ende op alderhande *Suyckeren* ende *Speceryen*, ofte oock deur eenighe andere middelen, het sy dat de Provintien de Capitaelen onderlinghe verdeelen, ofte anderssints sulcx als bevonden sal werden te behooren. Ende naer dien het billick is dat middelerwijle de loopende Interesten werden betaelt, daer toe by den Ontfanger Generael geene middelen zijn, vermidts de Contributien met andere laften werden gheconsumeert: soo werden uwe Ho: Mog: versocht daer toe in te willighen, ende den voorschreven Ontfangher Generael te laeten toekomen de somme van *drie hondert tachtigh duysent vijf hondert vier gulden negenthien stuyvers drie penningen*, daer toe deselve Interesten met de Maeckelerdye voor een jaer zijn beloopende.

Komende nu in specie tot de laften de welcke in het aenstaende jaer *een en dertigh*, tot behoudenis van ons algemeen Vaderlandt sullen moeten gedragen werden: Is het voor al noodigh dat aen d'een zijde wel ende rijpelijck overleght werde de tegenwoordige macht van de Vyandt, daer mede hy dese Landen is dreygende, ende aen d'ander zijde de groote besettingen, die gedaen sal moeten werden omme het Landt teghen zijne gewelt-ighe oppressie (met de hulpe van Godt Almachtigh) by de waere Christelijcke *Religie*, Rechten, ende Privilegien te konnen mainteneeren. Aengaende de macht van de Vyandt kan niet anders verstaen werden, als tegenwoordigh te zijn ten minsten wel soo sterck ende redoutabler als voor desen, soo wanneer met een gheson oordeel ingheslen wordt, dat hy den *Paix van Italien* in sijne handen heeft, dat hy met *Engelandt* de selve kan sluyten, als hem d'occasie daer toe goet sal duncken, (by aldien het selve alreede soo wel in d'eene als d'andere plaetsen niet en is gedaen) ende dat hy niet alleen het Volck uyt *Italien* herwaerts aen kan doen af-sacken, maer oock de Troupes soo wel van de Keyser als van de Papiste *Ligue* tot sijn voordeel gebruycken, ende sulcks alles boven sijn ordinaris Militie. Daer by noch komende dat de Vyandt als noch behoudende de passagie op den Rhijn, door de commoditeyt van deselve stroom een machtigh Legher op dese Landen soo haest kan werpen, als daer van de Advijsen kunnen overkomen. Waer teghens aen de andere zijde ghe-consideereert zijnde de groote besettinghen, de welcke welcke tot beschermінghe van dese Landen moeten ghedaen werden van de *Emse* af, tot het *Swint van Sluys in Vlaenderen* toe, begrijpende soo veele Steden, Forten ende plaetsen, de welcke oock in weynigh jaeren veele zijn vermeerdert, ende te samen met een goet Guarnisoen van behoorlijck getal van Krijghs-volck ende noodige Munitien, Vivres, Fortificatien, Instrumenten van Oorloge, ende alle noodtlijcke behoeften teghens de Belegeringhen ende Vyandtlijcke aenvallen moeten versien werden, ende dat daer en boven oock noch van nooden is een goet Leger te Velde te brenghen, om te konnen dienen niet alleen tot defensie op alle occasien ende plaetsen daer de Vyandt zijn meeste effect ende gewelt soude willen aenwenden, maer oock om selver den Vyandt naer ghelegentheydt offensivelijck aen te tasten: welck Legher mede met alderhander behoeften van Waeghens, Schepen, Treck-paerden, Munitien, Instrumenten, ende wat voorts daer van is dependeerende, versien moet wesen, als men daer van de behoorlijcke dienſten wilden trecken. Soo en sal niet anders geoordeelt konnen werden, als dat een yder hem noch voor dese mael ten uytterſten sal moeten verkloecken om 't voornemen vande Vyant te konnen breken, en

Digitized by Google

1631. de opkomende occasien waer te nemen, niet aensiensiende soo seer eenige kleyne beswaernissen, die de Landen Godt lof noch wel konnen dragen, so wanneer men malkander wel wil verstaen, als wel de conservatie van het gemeene beste, sonder 't welcke 't particulier niet en kan bestaen.

Ende werden daeromme u Ho: Mog: ten hooghsten versocht ende gebeden alle het selve met eenen kloeckmoedigen yver wel te willen overlegghen ende behartighen, ende dienvolgende te continueeren in de onderhoudinge van alsulcken aental van Ruyteren en Knechten: midtsgaders van Tractementen ende andere Oorloghs-lasten, als begreepen zijn in de *drie* Staten van Oorloge ende repartitien: d'eene van den jaere *een en twintigh*, beloopende ter maendt *seven hondert ses en tachtigh duysent seven hondert vijftigh gulden, seventhien stuyvers acht deniers*, d'ander van den jare *ses en twintigh* beloopende *een en negentigh duysent vier hondert twee en twintigh gulden vijf stuyvers negen deniers*, ende de derde overgelevert in November *seven en twintigh*, beloopende *drie en vijftigh duysent twee hondert vijftigh gulden seventhien stuyvers drie deniers*, ende t' saemen ter loopende maendt over de *seven* Provintien de somme van *negen hondert een en dartigh duysent vier hondert vier en twintigh penden acht deniers*. Besorgende dat de betalinghe van de voorsz. *drie* Staten van maendt tot maendt over de *seven* Provintien werde ghedaen naer de verdeylinghe ende repartitie daer by ghemaeckt; ende naementlijck oock dat de parthyen daerinne geroucheert, om in gelde aen den Ontfanger Generael betaelt te werden, aen sijne handen moghen komen, op dat de betalinghe daer uyt gedestineert oock by hem tijdelijck tot conservatie van 's Landts credijt magh werden gedaen.

Ende dat tot betooninge van dien, ende van het goet devoir van elcke Provintie, in het opbrenghen van de voorsz penningen, deselve van hare datelijcke betalinge overleveren alle *drie* maenden pertinenten Staet, ende daer by het eynde des jaers volkomen reeckeningh, bewijs, ende reliqua doen, sonder het welcke onmoghelijck is dat geweten kan werden of een yeder post by sijn natuere gelaeten niet ghediverteert ende nae behooren gheemployeert werde of niet: daer aen nochtans tot weygeringhe van veele schaedelijcke disputen onder de Provintien, ende vordere verklaringhe van des Generaliteyts finantie ten hoochsten is geleghen, op dat het kort aen d'eene of d'andere partye in tijts op nieuwe petitien aende Provintien te doen ghesupplieert moghen worden.

Dat voorts u Ho: *Mog*: boven het Krijghsvolck in de boven genoemde *drie* Staten begrepen, mede believen in dienst te houden de *vyf hondert* man, tot verseeckeringhe van 't Garnisoen binnen *Embden* gelicht, belopende in 't Iaer *twee ende 't sestigh duysent ponden*, mitsgaders de *twee* Compagnyen Curassiers vande Marquis de *Rovillac* ende *Sir Thomas Lucas*, belopende met de verhogingen vande Compagnye van de Ritmeester *Eckeren* in Curassiers 's Iaers *vier en tachtig duysent drie hondert seven ponden tien stuyvers ses penningen*, gelijck u Ho: Mog: deselve voor desen nodich hebben gevonden.

Ende vermits u Ho: *Mog*: inden Iaere *acht en twintigh* als de Keyserlsche Troupen deser Landen Frontieren begosten te naderen, ende daer door allerhande achterdencken ende ombrage veroorsaeckten, nodich hebben ghevonden te lichten *vijftigh* Compagnyen elck van *twee hondert* koppen, tot beter defensie vanden Lande, ende dat deselve Troupes sedert haere Masque hebben afghetrocken ende met Vyandlijcke invasien, Branden, Rooven, Moorden, Vrouwen schenden, ende derghelijcke Barbarische actien een ghedeelte van dese Landen hebben gedevasteert, ende van menschen ende beesten berooft ende ontblotet; zijnde nu noch daer by gekomen dat de Troupes vande Ligue haer inde nabuerighe Landen mede beginnen t' inquartieren, ende alreede *Lingen* ende eenige andere plaetsen in het Lant vander *Marck* beset hebben; daer uyt noch naeuwer correspondentie tusschen haer en den Vyandt moet geoordeelt worden, en dat soo wel die vande Ligue als vande Keyser soecken sullen dese Landen te helpen surprimeeren, voor soo veel in haer macht sal wesen: gelijck oock de propositien op de tegenwoordighe Vergaderingh tot *Regensburgh* gedaen, daer van d' Intentie ghenoechsaem exprimeeren; soo oordeelen zijn Excellentie ende Raedt van Staete voor al mede noodigh te zyn, dat de *vijftigh* Compagnyen noch voor het aenstaende Iaer werden aengehouden; ende werden daeromme u Ho: Mog: seer ernstelijck versocht daer in consent te willen draghen. Doch dat om de Provintien soo veel mogelijck te verschoonen 't selve geschiede alleen voor *vier* lange maenden ten ghetalle *van thien duysent* koppen. Beloopende over den selven tijdt ter somme *van vijf hondert twee en twintigh duysent vier hondert ponden*, ende voor *vier* maenden *van negen en twintigh* daeghen ten ghetalle *van vijf duysent* koppen, belopende *drie hondert twee en dartigh duysent twee hondert ses en 't negentigh ponden*, ende 't luchmen in het Iaer *acht hondert vier en vijftigh duysent ses hondert ses en 't negentigh ponden*: op dat alsoo te beter middelen moghen zijn dese Landen tegen des Vyandts invasien te beletten, ende in cas van noot mede een tamelijck legher te velde te konnen brenghen: sonder het welck gheen behoorlijcke defensie noch aggressie kan werden gedaen. 1631.

Boven de Soldye van 't voorsz. Krijghsvolck is mede van node dat deselve met behoorlijcke *logis gelden* werden voorsien; daer van den Staet by voorgaende propositie is overgegeven, ende gaet wederom hier neffens.

Uyt dewelcke u Ho: Mog: sien kunnen hoe veele Logijs gelden ten meesten by zijn beloopende; endenis al *vijftigh duysent* gulden genomen wierde voor het defect vande Compagnyen, die niet compleet en zijn, soo soude even wel noch komen te manqueren de somme van *vier hondert duysent* ponden. Dewelcke uwe Ho: Mog: versocht worden niet alleen te willen inwilligen, maer oock sodane ordre te stellen, dat deselve in handen vanden Ontfanger Generael gefourneert moghen werden. Op dat de Steden die meest met Guarnisoen beset zijn daer uyt betaelt mogen worden, ende niet ghelaten werden inde costume, die sy tot noch toe gehadt hebben van de andere Consenten van hare natuere te diverteren, en tot de *Logijs-gelden* t' employeren. Tot welcken eynde voor deten versocht is geweest, dat van *drie* maenden tot *drie* maenden den *Staet* vande respective Guarnisoenen aenden Raedt van Staete ghesonden mochte werden, omme gheexamineert en Ordonnantien voor de Logijs gelden daer op gedepescheert te mogen werden nae behooren. 'T welcke van U. Ho: *Mot* versocht werden als noch eenpaerlijck te willen inwilligen, ghelijck het selve alreede eenighe Provintien zyn doende.

By aldien de noot soude mogen vereyschen of anders d'occasie sig presenteert met een Leger te Velde te gaen, werden U. Ho: Mog: versocht tot de lasten daerinne vallende te willen inwilligen de somme van *thien hondert duysent* gulden, daer beneffens te willen accorderen de lichtinghe van *ses duysent* Waertghelders of Guarnisoen houders, voor den tijdt van dattet Legher te Velde sal weesen, indien sulckx mocht van noode zyn, het welck niet minder als op *vier* maenden soude kunnen genomen worden, ende in sulcken ghevalle soude komen te kosten de somme van *drie hondert duysent ponden*.

Behalven desen weten U. Ho: Mog: wat grooter verseeckertheyt de wercken van Fortificatien *dese* Landen zijn gevende, ende dat deselve nootsaeckelijck onderhouden oock eenighe nieuwe hier ende daer ghemaeckt moeten worden, daer toe wel van Iaer tot Iaer een Extraordinaris Subsidie is versocht boven de *hondert vijftigh duysent* ponden op den Staedt van Oorloghe gherepartitieert. Maer dewijl de betaelingh van eenighe Iaeren herwarts seer sober zijn gevallen, ende nu eyntlijck oock t' eenemael gediverteert geworden, soo wel de ordinaris als extraordinaris Fortificatie penningen, so ist soo verre gekomen dat in 't verleden Iaer eenighe annemers *drie*, *vier* ende meer Iaeren ten achteren wesende, notable wercken (niet sonder groot perijckel van het Landt) hebben laeten liggen, klagende geen middelen te hebben deselve te kunnen opmaecken, ende te moeten lijden dat haere Huysen, Meublen, ende

Goe-

Digitized by Google

1631. Goederen by gebreck van betalinghe wierden geexecuteert, oock soo wanneer altans eenige beſtedinge wert gedaen, weten de annemers hare Reeckeninge ſulckx te maecken, dat by aldien den Raedt verſien waere met gereet gelt, deſelve beſtedinghe soo niet de helft, immers een derde part minder ſoude kunnen gedaen worden; weshalven uwe Ho: Mog: verſocht worden doch eenmael dit te willen behartigen en ſodanige ordre ſtellen, dat de fortificatie penningen voor een derde part in Marty of April mogen geſtelt weſen in handen vande Ontfangher Generael, ende de reſte van drie tot drie maenden, in welcken gevalle den Raet vertrouwt die deſelve soo te meſnageren, dat ſy met *twee hondert duyſent ponden* Extraordinaris ſullen kunnen toekomen, ende het Landt ende u Ho: Mog: goeden dienſt doen: verſouckende daeromme dat u Ho: Mog: deſelve *twee hondert duyſent* gulden willen inwilligen, ende op voorverhaelde maniere doen opbrenghen, op dat by ghebreecke van dien het Landt wederomme niet en komе te vervallen in perijckel van d' eene of d' ander plaets te verlieſen deur manquement van reparatie vande ſelve.

Oock werden uwe Ho: Mo: verſocht te willen inwilligen tottet gieten van nieugeſchut voor de Frontieren de ſumme van *vyfthigh duyſent* ponden.

Boven de defenſie van de Frontieren te Lande is u Ho: Mog: ende een yeghelijck bekent van wat groote importantie is de defenſie vande *vryе navigatie* ter Zee, d' experientie leert oock, dat, by aldien deſelve wordt afgeſneden, niet alleen alle Neringe ende welvaeren, weſende het ſteunſel van deſen Oorloghe ſoude komen te ceſſeren, maer dat oock benomen ſoude kunnen werden alle levens middelen voor ſoo menichte van Ingheſetenen, daer mede deſe Landen deur Godes ſegen ſyn gepeupleert, ende dattet niet en ſoude aenkomen op het verlies van eene Stadt alleen, dan op alle Steeden, ende het geheel Landt teffens, die met Hongher ende Commer te ghelijck ſouden kunnen overwonnen werden; daerom men oock ſiet dat de vyandt zijn werck meer vande Oorloge ter Zee is makende als voor deſen, en is daeromme oock ten hooghſten nodich dat daer tegens met eene goede ordre ende courage werde gegaen, ende alle middelen aengewent om ſoo een groot vyantlijck deſſeyn te breecken, ende den vryen Koophandel met onſe Nabuyren ter Zee te verſeeckeren: uwe Ho: Mog: werden daerom ten ſerieuſten verſocht ende gebeden, deſe ſaecke nae gewichte met alle haer leden ende circumſtantien behoorlijck te willen behartigen, ende tot dien eynde niet alleen te willen continueren den Ontfanck ende opheven van de *conveyen ende licenten* van de inkomende ende uytgaende goederen ende Coopmanſchappen, tot alſulcken taux ende lijſte, mitſgaeders verhoginge (alwaer het maer voor een of een half per cento; als deſelve eenichſins ſullen kunnen dragen, maer oock deſelve deur ſtricte obſervantien der Placcaten, verpachtinge voor de helft, ende anderſins, ſoo veel mogelijck te beneficieren. Doch alſo het ſelve inkomen al ten uytterſten gebeneficieert ſynde, evenwel niet en ſal kunnen ſuffiſant weſen om te dragen de ſware laſten vande equipagien, die tot bevrydingen vande Zee gedaen moeten worden, ende mitſdien merckelijck geſubſidieert.

So werden u Ho: Mog: verſocht oock voor het aenſtaende Iaer *een en dertigh* te willen continueren d' aſſiſtentie van *twee millioenen* gulden, en volgens dien aennemen de betalingh vande Staet van Oorloghe te Waeter metter gene daer van ſal dependeren, in minderinge van 't eerſte millioen, ende voort in handen van den Ontfangher Generael laeten komen het tweede Millioen in baren gelde, om by hem aende reſpective Admiraliteyten bekeert te werden. Ende op dat de Provintien alle deſe laſten met de meeſte bequaemheydt ende minſte queſſinge vande gemeente mogen vinden, ſonder hun daer van by gebreck van middelen 't excuſeren, ſo werden deſelve verſocht, dat deſelve als noch met een goede courage willen verſtaen tot den opheve van eenparige ende gemeene middelen van Conſumtie, mitſgaders over de onroerende goederen op den voet van Holland, dewelcke deſelve nu eenige jaeren herwaerts met eenen goeden yver voor het gemeene beſte conform de Unie heeft geheven en gepractiſeert, daer mede oock de ſelve haer beſt heeft bevonden, ſoo voor haer ſelven als voor het ghemeene beſte, ghelijck oock de andere Provintien haer daer mede wel ſouden bevinden, aengeſien dat de laſten van dien over veel ſchijven is gaende, en midtsdien minder ſwarigheyt heeft en licht om draghen is; het welck oock ſtrecken ſoude tot contentement van de voorſeyde Bontgenoten: mette welcke in ghelijckheyt te komen niet langer en behoort gedifficulteert te worden, om de ſelve niet moedeloos te maken, zynde niet billiker, dan dat in een gemene Unie, daer de voordeelen en ſchaeden gemeen zijn, gelijckheyt gehouden wort. 1631.

En vermidts het u Ho: Mog: belieft heeft om de ſelve middelen te beter te doen beneficieren by haer conſenten van het tegenwoordige jaer *dertigh* te accorderen de verantwoordinge van de *vijf ſpecien van Wynen, Bieren, Zout, Zeep en Lakenen*, ſonder nochtans de ſelve in treyn gebragt te hebben; ſo werden u Ho: Mo: verſocht 't ſelve als noch te willen effectueren, de ordonnantie daer toe dienende te laten verveerdigen, en voorts alles by de hand nemen wat tot beneficie van de middelen ſo wel in d'eene als de andere Provintie ſoude mogen nodig en dienſtig weſen, daer meede het inkomen van de Reſpective Provintien grootelijcks ſal werden geaugmenteert.

Oock werden u Ho: Mo: verſocht te willen inwilligen de continuatie van het generale middel van de *veerthien gulden op 't hondert Witſout, en tien gulden op de Kluynen* tot laſte vande *Pannemen*, en dat de inkomſten van dien aen handen van de Ontfanger Generael moghen komen. Gelijck mede u Ho: Mo: verſocht werden by vervanginge te willen continueren de quota van de *Lantſchap Drente van een tegens hondert*, van 't gene d'andere Provintien ſo ordinaris als extraordinaris aen de Generaliteyt tot gemene defenſie moete furneren, en dat boven de *vyf hondert ponden* ter maent: dewelcke altijdt gereſerveert zyn uyt de middelen van conſumptie van *Coeverden*, tot onderhoudt van de fortificatie aldaer. Inſgelijcken *d' Impoſten en contributien en verdingen* in de Steden, Forten, Dorpen en Platte landen van *Brabant, Over quartier van Gelderlant, Vlaenderen, Lingen, Wedde, en Weſterwoldinger Lant*, ſo de ſelve tot noch toe geheven ſijn, en verder gepractiſeert ſullen konnen werden, mitsgaders oock alle quartieren onder den vyant gelegen, ſo verre men de ſelve met 'sLandts Krijghsvolck ſal kunnen bereycken.

Ende ten laetſten dewijl u Ho: Mog: volkomen kennis ſelf hebben dat alle deſe petitien ten hooghſten noodigh zijn, ende by experientie bevinden hoe ſchadelijck voor den Lande valt het laet inbrengen vande conſenten van dien, ſoo werden u Ho: Mog: ende een yeder Lith van dien ten hoochſten verſocht ende gebeden, dat deſelve believen inde reſpective Provintien ſodane devoiren te doen, dat daer op niet alleen vruchtbaere ende volkomen conſenten mogen werden ghedraegen, als weſende op het aller ſchaerſte ende naeuwſte ghenomen, maer oock in ghebracht, ſoo haeſt eenichſints doenlijck ende mogelijck ſal weſen, immers ten allerlanghſten voor primo Marty, of uyterlijck Aprillis toekomende, op dat by ghebreck van ſoodanighe conſenten het Landt in gheen confuſie en kome te ghemaecken, het welck anderſints te vreeſen ſtaet, ende ten langhen leſten eens ſal moeten uyt berſten; ende by retardement van het inbrengen van dien oock niet en werden ghepoſtponeert, het gheene, het welck met de goede directie tot voordeel van 't ſelve ſoude kunnen of moghen ghedaen worden. Aldus ghedaen inde Rade van Staten in 's Graven-hage den *ſeſtien* November 1630.

Was geparapheert

A. Wiſſinck, Vt.

Onderſtont: ter ordonnantie vande Raet van Staete geteeckent

M. Huygens.

Vande queſtie over de Tarra is alreede in 't verleden jaer gementioneert. In 't begin van Januarius ſijn ter Vergaderingh van haer Ho: Mo: gecompareert de Tarra.

Digitized by Google

1631. Heeren vande Steden Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam ende Alckmaer, by de Heere Staten van Hollant Gecommitteert tot weghnemінghe ende bemiddelinghe van de differenten ontstaen tusschen den Courtmeester met de Marchants Avonturiers vande Engelsche Natie/ binnen Delft ter eenre/ ende die vande Laken Neeringe deser Landen ter andere sijde/ belangende het stuck vande Tarra vande Engelsche Laeckenen: seggende dat sy partyen weder sijts in haer doleantien ende defentie respective hadden gehoort/ doch datse de opgerese differenten niet en hadden connen bemiddelen/ mits de voorschreve Court-meester te stijf persisteerde by sijn gepreten recht/ ende dat over sulex haer Ho: Mog: op 't verseeck van hun Gheconmitteerden goet gevonden hadden op 's anderen daegs naer de middach te beschrijven den voorsz Court-meester/ om pegens die vande voorsz Neringhe ter presentie van de Heer Vane Extraordinaris Ambassadeur van sijn Majesteyt van Groot Brittangien en haer Ho: Mog: Gedeputeerde naerder over en weder over gehoort te worden/ om daer na de differenten gheworden en geaccordeert te mogen: dan geconsidereert dat gemelte Heer Ambassadeur op de notificatie vande voorsz conferentie op 's anderen daeghs had ter antwoort gebeurt/ dat hy aengaende het voorsz stuck vande Tarra niet en was gelast/ ende dat hy alleenlijck soude komen om te hooren ende te sien/ ende van 't ghepasseerde rapport doen aen sijn Majesteyt van Groot Brittangien, dat oock den voorsz Court-meester sich hadt laeten verluyden/ dat hy sich vergheng verder soude konnen inlaeten/ soo is sulex voor die tijde gestaeckt.

Ende alsoo de gemelte Ambassadeur op sijn vertreck stont/ is den vierden January de Goude Lieten aen hem ghedestineert van vier en dartich honderd, tot op ses en dartich honderd guiden vergroot.

Tot antwoort op sijn aldereerste langh te voren in ghegeven memorie rakende de Tarra, is hem door de Heer Ranswyck, Brassert, ende Bruninghs ghegeven 't volgende antwoort.

antwoort aen de Ambassadeur Vane.

DE Staeten Ghenerael der Vereenichde Nederlanden, hebbende nijpelijck ghecommuniceert de memorie aen haer gepresenteert deur den Heer Ridder *Vane*, controrolleur van het huys des Coninghs van *Groot Brittangien*, zijn geheyme Raet ende Ambassadeur Extraordinaris den *sestienden* Augusty leestleden, rakende de doleantien van de *Engelsche* Coopluyden avonturiers residerende tot *Delft*, tegens de Coopluyden drappiers der Gemelte Provintien, ende ghehoort het rapport van haer Gedeputeerden, synde geweest in conferentie met den Ghemelten Heer Ambassadeur om de wederzijts geschillen *by* te leggen, verklaren niet meer te begheren *als* de continuatie des Handels ende goede intelligentie tusschen de Croon van zijn Majesteyt ende dese Provintie: speciael op het stuck vande draperyen; daer aen wederzijts so veel gelegen is, nopende 't welck haer Ho: Mog: hebben laten emaneeren haen Placcaet vanden *twee en twintighsten* May 1617. inhoudende seeckere conditien tot reglement van dien handel in alle billicheyt ende gerechtigheyt, gelijck oock de Staten van *Hollandt* hebben ghemaeckt seeckere Ordonnantien den *negenthiendes* luny 1621 waer op de Court van deselve Kooplieden is gekomen tot *Delft*, ende waer na sy hun hebben te reguleeren.

Maer aengaende d'eerste ende Principaele klachten vande ghemelde memorie, by 't welcke de Coopluyden suppliceren dat de *Tarra* vande Laeckenen geschiedende volgens 't Placcaet inde genoemde Steden, niet behoorde gemaeckt te worden als in de Stadt van *Delft*, alwaer sy resideerden: de Gemelde Heeren Staten oordeelen (gelijck het oock notoir ende bekent is aende Heer Ambassadeur ende aende Coopluieden voor noemt, deur informatien en redenen op dat stuck gheallegeert) dat het onmogelijck is alle Laecken te *Tarren* op de plaets van haer residentie.

Maer ingevalle d'administratie vande Tarra geschiet in de steden by het Placcaet ghenoemt in 't Generael ofte in eenich vande selve in 't particulier, eenelder ende volkomener kan werden ghedaen en geexerceert; haer Ho: Mog: sullen te vreden zijn ende begerich daer toe by te brengen alles wat nodig ende mogelijck sal zijn tot voordeel vande commercie. 1631.

Ende belanghende d'innovatie van de Coopluyden weygerende voortaen te doen eenige verkoopinge aen de Drapiers van 't Landt, anders als op conditie datse sullen werden *gerarreert* tot Delft, haer Ho: Mog: beloven sich dat den Heer Ambassadeur sal van weghen syn Majesteyt te vreden zijn, de continuatie vande tráfiq volghens de Placcaten ende de ghewoonlijcke practyeq sonder eenige novatie toe te laeten: voor dat by conferentie ende consent van partyen anders sal zijn ghoconvenieert,

Waer na haer Ho: Mog: sich sullen houden reciproquelijck verbonden om te doen ceseeren de arresten, combinatien, ende alle andere saecken die contrarie zijn d'ordonnantien ende vryheyt der commercie. Als begherich om oprechtelijck te onderhouden goede correspondentie ende vrientschap tusschen d'Onderdanen van zijn Majesteydt ende dese Provintien. Versoeckende de Heer Ambassadeur ghelieven hier van *Favorabelijck* te rapporteeren. Ghedaen ter Vergaderinge van haer Ho: Mog: inden *Hage* den *seventhen* January 1631.

D'Engelsche Residenr Carleton verscht den elfden January dat de Gelderen gepreocedeert vande waeten ende Coopmanschappen hebonden in seekere Boeyer/ daer Schipper op was Nicolaes Pieterse van Hamburgh, ende by Capiteyn vander Zee in 't opkomen vande Haeven van Duynkercken in Zee verovert ende tot Rotterdam opgebracht/ mochte worden gherestituëert/ ende originele Eygenaers der voorsz Goederen. Daer op is verklaert dat men hier in niet kon treden: als synde notoir ende klaer dat den voorsz Boyer met sijn laedinge wel ende te rechte was verklaert by 't Collegie ter Admiraliteyt tot Rotterdam voor goede Prinse/ ende dienvolgens de pennningen in conformite vande ordre van 't Land gedistribueert.

Aengaende 't stuck vande Tarre hebben so wel d'Ambassadeur Vane als Carleton te kennen gegeven/ dat er gants geen hoope was van accommodatie tusschen die van d'Engelsche Court tot Delft, en die vande laeckenen neringe deser Lande/ ten sy dat men het getal van de Steden binnen dese Provintien/ gedisponeert tot het voorsz Tarren in ghetalle verminderde; versoeckende de gemelte Heer Ambassadeur dat de Arresten gegeven op de Laecheenen/ die by die vande Court voorgenomen waren verkost/ mits dat die tot Delft alleen ende nerghens anders souden moeten worden gemaeckt, mochten afgedaen worden/ ende dat aen die vande Court/ willende effectivelijck uyt dese Landen vertrecken soude mogen worden gepresteert/ 't geen hun beloofd was.

Uytsluytinge van Carleton op gesept.

De Heeren van Hollandt of haer Ghecommitteerde staeten hebben in dese Maent aende Residenr Carleton ongeraden van Menage opgheheft de woninghe van de Ambassade/ daerin de Heeren Ordinaris Ambassadeurs vande Koninck van Groot Brittanjen sedert een gheruymen tijt lang tot koste van't Land hadden gelogeert. De gemelte Carleton hadde daer over gedoleert aen sijn Excelentie/ betwelke de voorsz Woninge aende voorgenomde Carleton te verzogen tot Mey twee en dartich, ingevalle haer Ho: Mog: de Ruymte der gemelte Provintien van Hollant teghens de Generaliteyt gemeent waren te laeten passeren ende beleeren. Dat is hun toegestaen.

Tarra.

Belangende 't stuck vande Tarra der Engelsche Laeckenen/ hadden die van Hollandt akcoord in September laestleden goedgevonden/ datmen het Placcaet op het selve stuck sonde examineren ende daer op slijten/ ende haer Ho: Mog: om 't selve effectivelijck te doen/ hadden de respective Provintien versocht ordre te stellen op haer binnelantsche Tollen ende passagien/ dat alle passerende Engelsche Laeckenen/ daer sonden worden gearresteert ende aengehouden/ sonder deselve onder cautie te laten volgen/ ter tijde toe dat die vande voorsz-

de

1631. de Court gemeenschappe raden souden hebben gheghieden om anders te disponeren; ende sijn dienvolgens de Engelsche laecheuen van eijt tot tijt aengehouden / 't welck voor 't meerendeel quam te geschieden binnen de gemelte Provintie van Hollandt, vermits haer Residentie binnen Delft: sulex dat die van meerghemelte Court daer over misnoegen schepten tegheus de gemelte Provintie van Hollant, ende oversulx wel lichtelijck te raden soude gheweesen sijn haer voordeelen elders in andere plaetsen van dese Geunieerde Landen te gaen soecken; waer over die van Hollant de andere Provintien waren vraegende / oft haer meninge niet en was dat de voorverhaelde Court willende uyt Hollant vertrecken / by de andere Provintie niet en soude worden aenghenomen noch ingelaten: anders als op ende volgens den inhoudt van 't Placcaet hier bevorens gheemaneert / ende den vier en twintighste July lestleden gherenoveert: waer op de gesamentlijcke Provintien verklaerden te persisteren by 't voorsz Placcaet ende den teneur van dien / ende datmen 't selve alomme binnen dese Landen / Geunieerde Provintien ende 't resort van dien / op eenen ende den selfden voet eenpaerlijck soude practiseren ende onderhouden. Sulcx is de Ingesetenen deser landen by renovatie van het Placcaet ghenotificeert / ende de Court-meester en eenighe Ghecommitteerde vande Court residerende tot Delft / worden beschreven teghen 's anderen daeghs voor middach ten klocke elf uyren te verschijnen voor haer Ho: Mog: Vergaderings / ende doen is hun by de Heeren Rantwyck, Noortwyck, Bas, ende uyt Zeelandt Weede, Eysinga, Haerlolte ende Schaffer Gedeputeerden van haer Ho: Mog: aengheseght / dat sy van nu voortaen geen Laechenen inde Geunieerde Provintien ende Steden onder 't gebiedt van haer Ho: Mog: staende souden mogen verkoopen / 't sy dan als Court ofte particulier anders als in conformite van 't voorsz Placcaet / ende dat dienvolghens de Engheliche Laechenen tot optie vande Cooper souden mogen getaxt worden / inde Steden in 't meerghemelte Placcaet geexpresseert.

Fransse saken.

Met Vranckrijck was de Alliance alreede verleden jaer vernieuwt: de subsidien volchden nochtans niet. Vranckrijck seyde oock dat dese Staet verleden somer niet en was te Velde geweest. In 't begin van dit Jaer quam den Colonel Hauterive met brieven van credentie vanden Koninck herrewaerts: sijn broeder was garde de seaux, ende in credijt. De Coninck wiert ghemenbaraseert deur Domestique oncruit: ende de Spanjaert menghden sich daer onder. Dies de Koninck deur gemelden Colonel Hauterive liet al tijdts vermaenen om te Velde te komen. Haer Ho: Mog: verfochten den Prince om een Hauterive sullende vertrecken / te recommanderen / den Koningh te bewegen om volgens desselfs ghedaene beloften effectivelijck te furneren het millioen subsidie / 't welk sijn Majesteyt in kracht van de Alliantie schuldich was van verleden Jaer / en oock te avanceren het millioen guldens voor dit loopende jaer inde maent van Augustus naestkomende.

Hauterive.

De Hertoch van Vendome van sijn laughduyrighe detentie ontslaegen sijnde / ende gelast om nochtans buyten 't Rijck tot het Coninckx believen te gaen / kreegh permissie om in Hollandt te koomen. De Graef van Soissons, om de detentie van Vendome na Piedmont gheweerden / had by sijne verloeninghe expresselijck bedongen dese relaxatie. Hy quam in Februarij tot Brussel met sijn soon den Hertoch van Mercure. Hy wiert aldaer hoel ontfangen ende aengesien, werdende hem genoechsaem voor de derde hant te verstaen gegeven hoe eerder hy passeerde / hoe lieber het den Spaensche soude sijn. Sijn Excelentie deur den Ambassadeur Beaugy verstaende des Hertogs van Vendomes intentie / schickte sijn jacht nae Lille, om hem van daer herrewaerts te haten. Den derden Martij wierde by haer Ho: Mo: goetgevonden hem t' ontfangen met demonstratie van eere / in erkentenis vande weldaden van Koning Henrick de Vierde ontfangen: werdende verfocht den Prince van Oranjen hem te rencontreren by de Hoornbrugge en te logeren in 't huys vande Extraordinaris Ambassadeurs / ooch voor Gecommitteerde te vergasten deur

Vne de Vendome.

absentie: belooffe niet prefimeerde sijn meubelen noch niet waren aengekomen. Wierde alsoo den vyftienden ontfangen ende gefrapeert. Corts daer na wiert met hem gecontinueert / over het woerden van een regiment Francoysen / en gesproken met den Ambassadeur Beaugy, ooch geschreven aen den Ambassadeur Langerack een petitissie des Koninghs / den achtenen twintighsten voorleden Ambassadeur Beaugy hrieven van de Koningh / als dat hy in dese lichtinge niet konde consenteren: eerst om dat hy selfs veel volcks in Italien van doen hadde: ten tweeden om dat veel volcks na Sweeden trooghe. Ten derden dat alreede veel retreües naer Hollandt waeren gheyoghen. Seyde ooch dat de Koninck niet wel te vreden was dat men sijner de Franse Officieren absolutelijck stelde: ende dat hem in desen niet soo veel als aen sijn Heer Vader gheobserveert wierde. Alsoo is dese lichtinge te niet gegaen. Onder dart om dat den Cardinael Richelieu niet begheerde dat een van de groote in Vranckrijck eenich notabel employ van Oorloch soude hebben.

Coninginne Moeder gelatgeert van het Hof.

Den tienden Martij quam d'Ambassadeur Beaugy ter Vergaderinge notificeren dat de Koningh goetgevonden hadde voor een tijde van sich t'eloigneren de Koninginne sijn Moeder: sijnde tot Compigne; die vande party der Koninginne noemden het eene eerlijcke gevanchenis. Dewijle (gelijck des Koninghs Broeder schreef) sy was gheattesteert deur den Marchael d'Estrée, wordende het Casteel van Compigne omringelt met Troupen te Voet ende te Paert / onder het commandement van d'Estréo. Ende men hadde haer afghenomen haer Medecijn. Veel ende verschepden discoursen sijnder geschreven voor ende teghen dese handel: die is seecker dat de Koninginne Moeder eerst heeft geadvanceert gehad den Cardinael Richelieu, hem maechende haer Aumonier, Secretaris van haer commendementa / Bisschop van Luffon, ende eyntelijck tot Cardinael / ende Principael Minister in des Koninghs Raet. De Koninginne Moeder hem so groot sierde ('t sy dat de Cardinael hem ondanckbaer toonde / ghelijck de Koninginne seyde / of dat de Coninginne haer liet opraeden voor des Cardinaels misgunstighe) heeft getracht hem van 's Conings Raet t' eloigneren. De Cardinael self ende deur de sijne heeft den Koningh alle quade impressien gegeven / als dat de Koninginne meer affectie voorch tot den Hertog van Orleans; dat deselve Hertog sierde den Coning sonder Kinderen / jancht te na meer bewint / Authoritept / ende Regering / ja wel na des Koninghs doot: allegerende verschepden voorgaende Machinatien vande Koninginne Moeder / den Hertoch van Orleans, ende haere creaturen: welcker een deel met de doot / een deel met gevanchenis / andere met Bannissementen of eloignementen waeren ghestraft; ende dewijle het point vande souverainitept ende authoriteyt seer sensibel / de Koning van nature suspicieux / den Hertoch wat ongebonden ende los / de Koninginne gewent te regheren / ende de Franse natie tot nieuwighept geneghen was: soo is hy lichtelijck te bewegen geweest om te hiesen de party van dien hy minst te vreesen / ende wien hy tot sijn persoon ende Kroon getrouw in verscheydene occasien gevonden hadde: presereerende daerom sijne confidentie op Richelieu voor de naturelijcke affectie van sijn Moeder ende Broeder. Heeft eerst selfs de Koninginne Moeder ghebeden haer te willen accommoderen met den Cardinael Richelieu, daer na heeft Richelieu sich selfs met alle submissie aengeboden. Doch de Koninginne verklaerde niet seecker te konnen sijn / soo langhe den Cardinael hadde de directie des Coninghs Raet / heeft haer geabsenteert; en des Koninghs Broeder toogh om deselve voorsaecke ooch mal content na Orleans. Dit gaf te vreesen groote trouble in 't Rijck / ende voordeel aen des Konings misgunstighe naebuyren: heeft haer selfs / ende deur haer gheneene Biechtvader / den Cardinael de Bagny den Garde-de seaux, ende Marchael Schonberch de Koninginnen laten bidden weder te staede / ende deur den Cardinael de la Valette sijn Broeder om weder te Hove te koomen. Alles niet helpende / heeft den Koningh in date den drie en twintighsten Februarij geschreven aen

de

1631. de Parlementen ende Gouverneurs van de Prouintien met verhael van het gheene voorsz / verklaerende gheresolveert te hebben / hoewel seer ongeerne 't eloigneeren eenighe Auteuren van dese division uyt zijn Hof (dit waren de President Nicolai, Levin, Turquan, Chavigny) en sich een tijdt langh te separeeren van de Koninginne Moeder. Dese separatie wierde by die van de Koninginne ghenoemt de Gevanckenis of detentie tot Compigne. De Hartogh van Orleans maeckte sich gereet om van daer sich te reticeren na Borgoigne, maeckte versaemelingh van Edellieden zijne Vassaelen ende geaffectioneerde: dese in Limoisin deur la Feville, ende andere Bloet verwanten van Puylarens zijn favorijt lichtinghe van Volck. Schreef ende schickte aen den Hartogh van Bellegarde, Gouverneur in Borgoigne om hem aen sijn zijde te trecken. De Koninck door Bellegarde daer van veradverteert sijnde / vermaende hem sijn Broeder in gene Steden oft baste plaetsen te admitteren. Bellegarde admitteerde hem niet in eenige Steden / doch wel op sijn Huys tot Sevre: hem in het particulier toekomende / en daerom ghelovende daer in niet te mitsdoen: sendende zijn excuse deur den Heer Amanzé: ende dat de haestighe komste van Monsieur hem hadde ghesuppreneert. De Koningh toonde zijn misnoegen daer over; gaf te kennen dat passage te geven aen Monsieur om uyt het Rijck te trecken noch grooter crimen was als hem te ontsangen in zijn huys. De Koninck quam den ses en twintighsten Marty tot Dyon; Aldaer zijnde tot den tweeden Aprijl / dede uyt gaen den dertighsten Marty eene declaratie: verhaelende de weldaeden aen Monsieur ende zijne luyden bewesen / ende dat des onaenghesien sy hem hadden ghebracht tot dese rebelle retraicte uyt het Rijck: verklaerden atteints & convaincus de crime de læse Majesté den Graef van Moret, de Hartogh van Elbœuf, van Bellegarde, ende van Roüanes, de President le Loigneux, de Heer van Puylaurens, Monsigot Maistre de Requestes van 's Koninghs Kerckenraemer / ende Pater chante Loube, ende alle andere die in dit schadelijcke desseings hadden geraden / daer toe gheholpen of hem volghden. Oock die eenigh Volck voor hem hadden ghelicht of ghesocht te lichten. De Koninck stelde tot Gouverneur op het Casteel van Dyon, den Heer van Persy, den Heer de la Grande met zijn Regiment tot Bellegarde, ende dat van Piedmont tot Auxeré ende St. Ian de Losne: noch drie hondert Peerden op de Frontieren. De Heer van Hauterive als Marchal de Camp, bleef om over dese Troupen te commandeeren / ende de Heer de Chastelet als Intendent over de Justitie / policie ende finances; de Koningh tot Baigneux zijnde den derden April, ontfing door den Heer Briangon een Brief continueerende twee oorsaecken van zijn Broeders vertreck: d'eene om niet te participeeren in het quaet / daer van men accuseerde den Cardinael des Coninghs Principael minister: de andere om dat hy geloof weerdigh bericht was / dat men op sijne libertept woude entrepeneren. Sijnde desen brief wijders geoordeelt vol lasteringen tegens den Coninck: ig Briangon gevangen gestelt op het Kasteel van Dyon. De Koninck antwoorde hem bidde nde / alnoch zijne quaede Raedtslieden te verlaeten / wederom te komen / ende niet te improbeeren wat den Koningh goet vont.

Ende also den Coningh zijne declaratie van den dertighsten Marty tegen de adhærenten van Monsieur hadde gesonden aen het Parlement om die te doen publiceeren / bewaren en onderhouden / heeft 't selve Parlement den vyf en twintigsten Aprijl in plaets van die te publiceeren / de selve getrocken in deliberatie sonder eenighe Resolutie. Alwaerom de Coninck het Parlement ontboot en corps in de Louvre. Ende deur den Garde de seaux haer liet aensegghen dat soodane declaratien raechende het Gouvernement van Staet / niet houden meer in deliberatie ghetrocken maer simpelijck by het Parlement ghepubliceert ende onderhouden woghen. Dat hy daerom hadde ghecasseert ende gheannulleert de selve acte van deliberatie den vyf en twintigsten Aprijl by het Parlement genomen: als temerair ende tegens de Wetten en Usantien van 't Rijck / verbiedende sulcx voortaen meer te doen. Sich reserverende om deur andere Hoven of Officieren te doen procederen tegen de adherenten van Monsieur in de selve declaratien benoemt: ghedaen den twaelfden May. Den selven dach presenteerde de Heer Roger Procureur Generael / van Monsieur een requeste op desselfs naeme / accuseerende den Cardinael als oorsaecke van de detentie der Koninginne Moeder / ende van zijne retraicte; excuserende daer van die in de gemelte declaratie genoemineerde personen; versocht acte / dat hy sich stelde partye sommeel tegen Richelieu: en dat hem zijn Proces mocht worden gemaeckt. De Koningh in sijnen Raedt heeft dit requeste verklaert calumnieus ende tegen zijn dienst / dat het soude worden ghesuppremeert / met verbodt geene meer dier gelijcke te presenteren als aen den Koningh selfs. De Koningh gaf oock uyt eene declaratie in faveur van de Cardinael / verklaerende calumnieus de faiten gestelt in het requeste van Monsieur, verklarende de notable diensten van de Cardinael; ende dat hy geen ander desseingh hadde als de grootheyt van zijn persoon ende Kroone. Monsieur nu tot Nancy gekoomen sijnde / heeft den dertighste May uytgegeven een langh Manifest / op de naem van een brief aen den Koningh / oock een nieuw requeste aen het parlement. Het Manifest was niet als een verhael van alles wat hy pretendeerde by den Cardinael gedaen te zijn tot nadeel des Koninghs / des Rijcks / ende der Onderdanen. De Cardinael als sulks verachtende / liet het selve naedrucken / ende over al binnen Parijs verkoopen. De Koninck nochtans antwoorde / hem verijspende van dat hy ondernam den Coningh te rescribeeren wat Ministers hy soude gebruycken. Dat hy al te wel verseeckert was van des Cardinaels trouwe ende bequaemheydt / gheljck oock van de malitie der gheener die aen zijn Broeder soodane Manifest ghedicteert hadden.

1631.

De Koninginne Moeder al dese tijdt noch blijvende tot Compiegne, was instantelijck gebeden van de Coningh te willen gaen op haer huys te Moulins: maer hebbende de impressie dat mense van daer soude brenghen tot Lions, ende voort de Rohne af na Marseille, om in de Galleyen geembarqueert te worden nae Florence, heeft verklaert niet van daer te willen gaen als ghedwongen. Ondertusschen hadde intelligentie met den Marquis de Vardes Gouverneur van la Capelle, ende tooch behendelijck van Compiegne in de Carosse van de Vrouwe van Fresnoy, geaccompagneert met de selve Vrouwe alleen / ende eene van haer Femmes de chambre: de Karosse van de Baron van Creveceur Gouverneur van Avesnes (onder de gehoorsaemheyt des Koninghs van Spangien) had op haer wel veertien daghen ghewacht in een Dorp genaemt Sein. Aldaer komende verstont door een Edelman dat de Heer van Vardes, de Vader / was ghekomen op het Casteel van la Capelle, wech jagende zijn Soon ende Vrouwe: daer mede dien aenslach misluckte / ginck nae Avesnes. Van daer schreef sy aen den Koningh in dato den een en twintighsten July / verhaelende de hardicheyt van haer ghebanckenis / de persecutien van de Cardinael / zijn desseyn van haer te doen enlevecren: doende tot dien eynde vertrecken de Troupen om Compiegne leggende; haer toelaetende te gaen wandelen buyten het Casteel ende alsoo haer wech te voeren. Ende siende haer ghesontheyt ende krachten verminderen / ende het desseingh van de Cardinael te zijn / om haer te doen sterven tusschen vier mueren; hadde ghesolveert aen te nemen de presentatie van de Marquis de Vardes, ende te gaen in la Capelle, sijn Gouvernement. Sulcks haer noch radende den selven dach dat sy vertoch; doch komende drie mijlen van daer / dat de Vardes haer hadde doen segghen / dat hy de plaets aen sijn Vader hadde overghegeven / ende daerom haer aldaer niet konde inlaten. Dat sy wel wist / op dese manier / door den Cardinael / selfs dese haer uytvocht uyt het Rijck te zijn ghetramеert: en also ghedwonghen te sijn haer te begheven tot Avesnes om in vreemde Landen te vinden de vryheyt en verseeckertheyt haerder persoone;

Garde la Capelle mis te men.

Gaet nae Avesnes.

die

1631. die haer binnen het Rijck ghelegert wierde. Beloende sulcks te zijn een werck om weder te brengen tusschen den Koninck en sijn Broeder d'unie en eendracht/ die de Cardinael gebroken hadde. De Koningh antwoordde haer scherpelijck: al het contenu van haer brief te sijn artificien ende ongefondeerde imaginatien; ende dat hy wel sach upt dese hare actien wat voor heen hare intentien geweest waren.

Den tweeden April notificeerde d'Ambassadeur Beaugy aen den presiderende Heer Schaffer, dat hy een wissel ontfangen hadde van twee hondert vier en tneghentigh duysent vyf hondert gulden. De resteerende vyf duysent vyf hondert gulden zijnde by den Marchal Chastillon ontfangen: als betalingh voor zijn pensioen als Colonel. Dat de overige seven mael hondert duysent gulden, soude eerst daeghs volghen; urgeerende daer op/ dat hare Ho: Mog: wilden te welde gaen/ ende haer oorloghs desseingh voort setten. Verseeckerende dat de Koninck ook hadde ghesloten alliance met den Koninck van Sweeden voor vyf Jaer: hem sullende Jaerlijcks ghegeven een millioen. Den Hartogh van Beyeren schickte in dese tijd sijnen Agent Kettener, om aen den Koningh in Vranckrijck te representeren dat de Koningh van Sweden ende zijne geallieerde protestantsche Fursten/ anders niet voor hadden als d'ondergang van de Roomsche Catholique Religie. Den Ambassadeur Langerack wierde ghelast daer tegen t'allegeren d'intentie van Sweeden niet anders te zijn/ als te verlossen de verdruckte Princen ende Stenden in Duytslandt: dat in het Tractaet met Sweeden, deur Charnasse ghemaeckt de byhepht der Roomsche Religie genoech ghestipuleert was. Ende alsoo Chastillon voor hadde upt de resteerende seven mael hondert duysent gulden subsidie ook af te trecken zijne Jaerlijchse pensioenen vande Jaeren seven, acht en neghen en twintigh ter somme van achtien duysent gulden/ so wiert sulcks seer wreemt genomen/ dewijl het onbillick was/ dat ghedurende die Jaren/ als dese Staet geen subsidie getrocken hadde/ eenich pensioen (het welck niet haer Ho: Mo: maer den Koningh gaf) souden hier upt afgetrocken worden. Langerack wierde gelast geene sodane hontinge te lijden/ daer tegen formelijck te klagen/ ende soo het alrede geschiet was/ aen Chastillon te seggen: datmen hem hier van sijn Colonels tractement soude weder aftrecken. Sulcx is ook den Ambassadeur Beaugy aengesept.

Kettener van wegen Beyeren in Vranckrijck.

Lingen neutrael.

Lingen was in dese tijdt van de Spaensche overgheghéven aen die van de Ligue: aen de welcke tot onderhoudinghe van twee Compagnien te voet ende een te paerde het Ampt most opbrenghen alle weecken twaelf hondert en dertig Rijcksdaelders/ ende het voorsz ampt hadde hier bevoorens ten tijde van de Spaensche ter salie van contributien niet meer betaelt als ses hondert Rijckdaeldert ter maent/ ende gelijcke somme aen dese sijde: de Spaensche sedert dat sy de voorsz plaetse aen die van de Catholique Ligue hadden ingheruymt/ continueerden de voorsz maentlijhe contributien te eyschen. Sulcks quamen de Gecommitteerde van dat ampt Ernst Mulart ende Iohan Meyer hier verthoonen; verseechende dat van deser sijde met de invoeringe der contributien by provisie mochte worden ingehouden/ alsoo het voorsz ampt niet machtich was alle de voorsz lasten te draghen/ sijnde niet te min te vreeden de achterstallige contributien in tijden ende wijlen te voldoen/ so wanneer als de Spaensche van haer sijde haer achterstallen soude mogen komen te vorderen ende te ghenieten/ dan dat sy hoope hadde geschept datse by die van de Catholique Ligue ende elders daer het behoorde met goede officien ende debvoiren vermeynden soo veel te weegh te brenghen/ dat de fortificatien aen Lingen ende het Kasteel souden werden ghedemolieert/ ende de Stadt met het Ampt in volkomen Neutraliteyt ghestelt. Waer op haer Ho: Mog: goet ghevonden hebben/ te verklaren/ datse met de invoeringe van de contributien op het Ampt Lingen niet gemeent en waren in te houden/ ofte daer in voor alsnoch eenighe veranderinge te doen; doch inghevalle die van het voorsz Ampt so veel souden weten te effectueeren dat de fortificatien wierden gerasseert/ ende de selve met het Ampt in volkomen Neutraliteyt ghestelt wiert ghestelt ende ghehouden/ datmen in sulcken cas van deser sijde op het voorsz verstoeck favorabel soude letten. 1631.

De Maerschalck Wispenningh heeft ghevurgeert de behelde evacuatie en demolitie: ende de Neutraliteyt van de Guarde van sijn Harnoch. Men heeft ooch met hem gesproken vande demolitie van d'Efferen Schants teghen over Rhynbergh, op de Cleefsche Bodem leggende. Daer in de Spaensche als nemende sulcks voor een ghedeelte van de fortificatien van Rhynbergh, niet hebben willen treeden. En men heeftet hier ooch laeten vallen. Die van Gelderlandt opposeerden haer seer tegen de demolitie van Ravesteyn. De antwoort aen Wispenninck gegeven/ luyde als volcht. Wispenningh.

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, doorghesien ende overwoghen hebbende de memorie van de Heer *Iohan Bertram van Scheid*, genaemt *Wispenning*, Afgesante van zijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt van *Nieuborg*, den lesten deses aen haer Ho: Mo: by geschrifte overgelevert, verklaren datse persisteren ende ghesolveert blijven om *pari passu*, ende in gelijckheyt van de Keyserlsche, Spaensche, ende de hoofden ende Leden van de Catholique Ligue, het Krijgs volck ende Garnisoenen van desen Staet, volgens voorgaende Resolutien ende declaratien te lichten en te trecken, ook voorts aen te houden uyt de Steeden Landen ende plaetsen van *Gulick, Cleef, Bergh, Marck ende Ravensbergh (Wesel 't Fort Burick, Emmerick ende Rhees* met haer Respective Forten uytgesondert;) ende om het selve effectiveliick van haer syde te presteren, hadden haer Ho: Mog: den *twee en twintighsten* Decembris lestleden voorgeslaeghen den *eersten* February naestkomende, ende ghemeynt, dat de selve dach by de Sereniffime Infante van *Spangien* soude zijn gheaccepteert gheweest; dan syn haer Ho: Mog: des niet te min te vreeden, de voorschreve afvoeringe ende ontruyminge te verschuyven ende uyt te stellen tot op den *twaelfden* van de selve maent February ende den *vijfen twintighsten* te beginnen met de demolitie van alle fortificatien, die sy in de voorschreve Landen (behalven de ghereserveerde plaetsen) houden geoccupeert; ten welcken eynde haer Ho: Mo: eenige Heeren sullen deputeren om van haer zijde sonder communicatie van die van de andere zijde de voorschreve *demolitie* te bevordeeren, ende te doen effectueeren; des sullen haer Ho: *Mog*: aen ende aen deur neutrale persoonen doen verneemen ende laeten informeeren, ofte de ghefortificeerde plaetsen, by de Keyserlsche, Spaensche, ende die van de Catholique Ligue in de voorsz Landen beset (de ghereserveerde plaetsen mede uytgenomen) ook worden afgheworpen, ende gheduyrende het demolieren van de voorsz respective fortificatien, als ook het aftrecken van het voorschreve Krijghs volck (ende *ses* dagen daer na ombequamelijck met haer Garnisoenen wederzijts te vertrecken) sal onder hun in de voorsz Landen ende plaetsen respectivelijck cesseren alle Hostiliteyt, gelijck ook voor den selven tijdt de andere wederzyts Soldatesque ofte Garnisoenen, tegens het selve volck ende sy jeghens hun reciproquelijck in de voorsz Quartieren niet wes sullen mogen attenteren, of anderzins voornemen, continuerende wederzyts hostiliteyt in andere plaetsen ende landen, en om voortaen alle nadencken van d'een en d'anderzyde wegh te nemen zyn haer Ho: Mog: te vreden dat de Steden ofte plaetsen daer van de Keyserlsche, Spaensche, ende die van de Catholique Ligue, mitsgaders de Garnisoenen van desen Staet sullen delogeren, sullen bewaert worden deur de ordinaris borgers inwoonders van dien, sonder datse moghen geoccupeert worden van soldaten, ofte eenich ander Volck van Oorloge, onder wat pretext het soude mogen syn. Haer Ho: Mo: verklaringh nopende de Munitie en Demolitie respective in de lande van Gulick/ Cleef/ etc.

Gedaen ter Vergaderinge van de hoog-gemelte Heeren Staten Generael den *seftienden January* 1631.

Den negentienden January heeft hy hoer Ho: Mo: bedanckt ober de bovenstaende verklaringh; ende verseecht ten anderen dat haer Ho: Mog: souden willen nominneeren de Neutrale persoonen die sy voorhebbens waren

1631 ren te emplopeeren achterbolgens de voorsz verklaringe om in specie te nemen/ oft de Keyserſche/ Spaenſche/ ende die van de Catholique Ligue/ de fortificatien by hun in de voorsz Landen geoccupeert/ demolieeren ofte niet; om de ſelve perſoonen aen de Spaenſche zyde bekent te maecken. Ten derden verſocht/ dat de Garniſoenen in het aftrecken upt de voorsz Landen/ als ock daer naer/ egheen foulen en quamen te begaen. Ten vierden dat haer Ho: Mog: gheliefden de goede handt te bieden/ dat de accoorden over de verdeelinghe der Landen by de Keur ende Vorſten onderlinghe ghemaeckt effect mochten ſorteren. Ten vyfden dat haer Ho: Mog: wilden inſien de groote miſeriën ende ellende die ſeedert eenighe Jaren herrewaerts de bedruckte ingheſetenen der voorsz Landen waren overghekomen/ ende dienvolghens niet te willen ghedooghen dat de voorsz Ingheſetenen boven vermoghen wierden bezwaert/ door het op brenghen van de bewuſte penninghen tot afbetaelinghe van de Troupes onder het commando van de Heer Graef Willem van Naſſow. Waer op de Heer Graef van Kuylenborgh van weghen haer Ho: Mog: hem tot antwoort heeft ghegeven: dat haer Ho: Mog: alberepts hadden Gedeputeert eenighe Heeren upt haer Vergaderinghe/ als ock een upt den Raedt van Staete om ter executie te ſtellen haer verklaringhe/ ende de ſelve daer toe verſien met behoorlicke inſtructie/ verſeecherende ſijn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt van Nieuborgh, dat van deſer ſijde getracht ſoude worden hem te gheven alle mogelijcke contentement op de voorsz pointen; doch belangende het furniſſement van penninghen tot betaelinghe van de voorsz Troupes/ dat de ſelve ſouden moeten worden opghebracht hoe eer hoe lieber/ volgens de liquidatien ende afreeckeninghen met de ſelve Troupes te maecken/ hem vermaenende ſoodaenighe debvoiren te doen/ dat de penningen voor ſo veel de quota van ſijn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt van Nieuborgh belaught/ in aller plo wierden opgebracht/ op dat de ſaecke in gheen verwijderinghe quaemen te vallen/ door ghebreck van betalinghe.

Hy is gedimiteert met een vereeringe van twee amen rinſe Wyn, oder jegens honderd gulden/ die den Griffier Muſch aen hem heeft verhantreckt door den Agent Verburg. De armoede en deſolatie van die landen was groot: echter is 't addijs des Raets/ aen de gedeputeerde tot Weſel (die met de onvermogenthept van de ſelve Landen thoonden medelijden te hebben) gereſcribeert/ datſe volgens haer inſtructie alle mogelijcke debvoiren wilden aenwenden/ ten eynde dat de vyf hondert duyſent gulden gerequireert tot betaelinge van de Troupes van de inlegeringe by de landen van haer beyde Keur en Vorſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenborgh ende Nieuborgh wierden opgebracht/ en ſiende dat de nodige penningen in de voorsz Landen niet ſouden konnen gevonden worden/ datſe de Regeerders van dien/ den wech van negotiatie binnen deſe Landen ſouden mogen aenwijſen/ en daer zwackheyt van credijt wiert gevonden/ dat haer Ho: Mo: het ſelve ſouden ſtercken/ mits dat ſy haer Ho: Mo: ofte anderen/ daer mede ſy ſouden mogen handelen/ by pantſchap van Landen ende andere goede verſeeckeringe over de interpoſitie van het credijt ſoude indemniſeeren ende guaranderen. Den Hartoch ſchickte ock zijn Raedt ende ghehepme Secretaris Caldenbergh: aen de welcken wiert gheantwoort: dat by de contracten ende acten aen de ſijde van de Koninck van Spangien ende deſen Staet onderlinge uptghegeven/ by voortganck van de demolitie ende evacuatie der gefortificeerde ende gheoccupeerde plaetſen in de Landen van Gulick, Cleef, Bergh, Marck, Ravensberg ende Raveſteyn, wederſijts was geſtipuleert: dat alle plaetſen geoccupeert ende ghefortificeert/ naer den doodt van de laeſten Hertogh Iohan Willem Hoogloffelijcker Memorie/ ſouden worden gedemolieert ende verlaten: uytgheſondert de plaetſen ten wederſijden ghereſerveert; ende om voorts alle nadencken van de een ende de ander zijde wech te nemen/ dat de Steden ende plaetſen in de voorsz Landen daer upt allerſijdts Volck ſoude worden ghelicht/ ſouden bewaert worden door de ordinaris Borgheys ende Inwoonders van dien/ ſonder datſe mochten gheoccupeert worden by Soldaeten ofte eenigh ander Volck van Oorloge ofte ſoldye/ onder wat pretext het ſoude mogen ſijn/ ſulcks dat de Stadt Duſſeldorp ſoo wel als andere plaetſen/ ten regarde van de demolitie/ als evacuatie ſich daer nae ſoude moeten reguleeren/ ende dat daer in deſe conjuncture van tijde/ bezwaerlijck eenighe veranderinghe hon gedaen worden/ ſonder het gheheele ſtuck van de demolitie ende evacuatie in periculi van verwijderinghe te brenghen; dan inghevalle beyde haer Keur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden van Brandenborgh ende Nieuborgh, hier nae ſo wanneer de voorsz demolitie ende evacuatie ſoude zijn gheſchiet/ ende het proviſioneel Accoordt/ volkomen effect ſoude hebben gheſorteert/ aengaende eenich guarde ſoude konnen te preſenteeren ſulcks ende daer het behoort/ dat haer Ho: Mog: in ſulcken ghevalle altoos bereyt ſouden zijn haer vrunt ende nabuerlijcke affectie te betoonen/ ende alles wat hun moghelijck ſoude zijn te contribueeren/ tot contentement van beyde haer Keur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheden; wijders ende wat belanght de promte betalinge voor de Troupes van de inlegeringe in de voorsz Landen/ verklaerden haer Ho: Mog: dat de ſelve niet en konde worden ghetrocken ende gelicht upt haer tegenwoordige Garniſoenen/ ten ſy dat daer toe by de Staenden van de Landen daer over de contributien zijn om gheſlaeghen/ promptelijck in baren gelde wierden geſturneert/ de ſomme van twee honderd en vyftigh duyſent gulden, en dat by de ſelve Staenden van de reſteerende twee honderd en vijftigh duyſent gulden, ofte van ſoo veel min ofte meer als de ſomme is bedragende/ ten behoeve van deſen Staet wierde gepaſſeert obligatie in debita forma te betaelen op redelijcke termijnen/ om upt het proceru van de ſelve Obligatien de voorsz Troupes beerder contentement gedaen te worden: aen welcke Obligatie hier naer ock afgetrocken ſoude mogen worden 't gene ten behoeve van de meergemelte Troupes aen ghelt ofte gelts weerde ſoude bevonden worden gevordert ende ontfangen te ſijn; gelijck ock voor de betalinge van de ſelve obligatie 't ſijner tijdt ende gelegenthept nader geinſorteert ende gediſponeert ſoude worden/ op de diſpoſitie van den ommeſlagh daer mede zijn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt ſuſtineerde het Furſtendom Berghe, ten regarde van het Furſtendom Cleef, in den ommeſlach der contributien bezwaert te zijn. De Hartogh ſelfs dede hoyts daer nae al weder inſtantie/ nopende het ſtaen blijven van eenige fortificatie tot Duſſeldorp, ende Neutraliteyt voor eene Guarde. Haer Ho: Mog: reſcribeerden dat men hier tot het volbrengen der Tractaten ende bewilligde Reſolutien/ aengaende de voorsz demolitie ende evacuatie op de gheprefigeerden termijn van deſer ſijde gereet gheweeſt was/ ende alle noodige order geſtelt hadde ock in alle de quartieren daer het behoorde te doen aenkondigen den ſtilſtant van alle hoſtiliteyten/ daer op ook eenige effecten alberepts waren gevolgt: dan dat men aen de andere ſijde egeen woort had gehouden/ noch het minſte van het beloofde volgens hant ende ſegel gepreſteert/ en dat haer Ho: Mo: over ſulcks rechtmatige ſaken hadden om van deſer ſijde het voorsz ſtuck van de demolitie ende evacuatie voortaen te laten beruſten/ en ter contrarie te doen: doch datſe op zijn ernſtighe inſtantie ende om hem te believen/ ock te ſoulageeren de goede ingeſetenen in de boven quartieren te vreeden waren alſnoch van haer ſijde dat de voorsz demolitie/ ende evacuatie zijn voortganck ſoude ghewinnen/ demolieerende ende evacueerende dienvolghens allerſijts de plaetſen die ſeedert den doodt van wijlen Hertogh Iohan Willem beſet ende ghefortificeert waren (de ghereſerveerde plaetſen wederſijts uptgeſondert) ſonder te konnen toeſtaen dat eenigh Krijghsvolck in de Stadt Duſſeldorp ſoude mogen Logeren ofte ſtaende blijven, eenighe wercken ofte rabelijnen aen ofte voor de ſelve Stadt gheleghen/ die 't ſedert het voorsz afſterven waren gemaeckt/ ende dat hy over ſulcks/ om het geheele werck niet vruchteloos te laten/ ſich daer na ſoude willen voeghen; doch inghevalle hy ende den Keurvorſt van Brandenborgh hier na ſo wanneer als de voorsz demolitie ende evacuatie ſou-

Caldenbergh.

1631

1631. tie ſoude zijn geſchiet ende het Pꝛodiſioneel accoꝛt volkomentlijck gheeffectueert aengaende eenigh guarde, pottwes ſouden konnen repꝛeſenteren/ dat haer Ho: Mo: in ſulcken gevalle altoos bereyt waren haer Vrunt ende nabuꝛlijcke affectie/ tot hem te betonen ende alles wat mogelijck was te contribueeren tot ſijn contentement/ en van de Keurvoꝛſt; ende op dat de voꝛſz demolitie en evacuatie bequaemelijck allerſijdts in het werck ſoude werde geſtelt ende de gherequireerde oꝛdre daer toe gegeven/ hadden haer Ho: Mog: voꝛgeſlagen den achtienden dach van den doen aenſtaende maent Martius, om met de demolitie der voꝛſz foꝛtificatien te beginnen/ en alle acte van hoſtiliteyt in conformite van haer Ho: Mog: voꝛgaende verklaringhe van den ſeſtiende Januarij leſtleden in de Landen van Gulick, Cleef, Berg, Marck, Ravensbergh en Ravesteyn te laten ceſſeeren en de evacuatie van allerſijdts Kꝛijghs volck den laetſten Marty daer aen volgende voꝛ ghewis te doen: wel verſtaende dat het ſelve Kꝛijghs Volck/ ſoude hebben den tijdt van ſes dagen na den voꝛſz laetſten Marty om naer haer gheoꝛdonneerde Garniſoenen ſonder ophouden voꝛts te marcheeren; en op dat haer Ho: Mog: in het ſeeckerlijck bewuſt mochten zijn van de oprechte intentie van de Sereniſſime Infante/ ſoude den Hertog voꝛ den achtienden Marty voꝛſz aen haer Ho: Mog: hebben upt te bꝛengen Coppe autentijcq van de bevelen/ die haer Hoochheyt alberepts gegeven had ofte hier na noch geven ſoude aen de Keyſerſche/ Spaenſche en der Ligue Kꝛijghs commandanten/ om upt de voꝛſz Landen te delogeeren ende verblijven/ voꝛders is meerghemelte Hertogh gheerinneert/ dat hy voꝛ ſijn aenpart soꝛghe ſoude hebben te dꝛagen/ dat de penninghen noodich tot betalinge van haer Ho: Mog: Troupes van de inleghe-ringe voꝛ den Termijn vande evacuatie wierden opgebꝛacht in conformite van haer Ho: Mog: verklaeringe van den ſeſden deſes aen zijn Secretaris gegeven/ ofte dat by faute van dien/ de ſelve ſoude moeten blijven leggen. Wijders verſtonden haer Ho: Mog: dat de Vivres artillerie ende ammunitie van oꝛlog die de voꝛſz Troupes by ſich hadden/ niet te Water maer te Lande/ nae haer ghedeſtineerde plaetſen ſouden voꝛden af ghebꝛacht/ 't welck Graef Willem is aengeſchꝛeven.

Wiſpenningh. De Marſchalck Wiſpenningh heeft op den vyftienden Marty ter pꝛeſentie van ſijn Excelentie en den Raet van State aen haer Ho: Mog: overgelevert de naedere verklaringhe van haer Hooghept de Infante van Spangien, nopende het ſtuck van de demolitie der nieuwe foꝛtificatie ende evacuatie van allerſijts Kꝛijgs Volck upt de Landen Gulick, Cleef, Bergh, &c. ende heeft daer nevens oock gheexhibeert in oꝛiginali de commandementen by haer Hooghept tot het voltrecken van het ſtuck van de voꝛſz demolitie en evacuatie reſpectivelijcq ghegheven aen Graef Ian van Naſſouw, als Generael van 's Keyſers Legher aen Graef Hendrick van den Bergh, mitsgaders aen de Colonel Erwit.

Punten by haer voꝛgeſtelt. Ten tweeden heeft hy aen haer Ho: Mog: overghelevert ſekere miſſive van de Hertogh van Nieuborgh geſchꝛeven tot Bruſſel den neghenden deſes/ daer by hy ſuſtineerden dat de foꝛtificatie ghemaeckt aen de Stadt Duſſeldorp op ſijn/ als oock op koſten der Pꝛincen ſijn pꝛedeceſſeurs behoꝛde ſtaende te blijven/ oock de ſelve Stadt als zijn oꝛdinaris reſidentie plaets verſien met genoechſaem Garniſoen/ tot zijner ende ſijner Raeden meeſte verſeeckerthey t/ tegens alle voꝛvallende inconvenienten/ midts blijvende Neutrael/ en dat de meerhooghſtgedachte Infante/ niet en dacht te gheeven het minſte beletſel aen den Keurvoꝛſt van Brandenborg, dat de oꝛdinaris reſidentie van zijn Hof ende Raedt van het Hertochdom Cleef geſtelt wierde in de beſte verſeeckerhey t/ tot genoegen van de hooghſtghedachte Keurvoꝛſt ſoo langhe hy ſich ſoude compoꝛteeren als een goet naebuer/ en dat zijn Reſidentie plaets ſoude blijven Neutraal/ volgens de actie dieſaengaende by haer Hooghept den negenden deſes tot Bruſſel gegeven/ ende aen haer Ho: Mog: overgelevert.

Ten derden heeft haer Ho: Mo: genotificeert dat den Hertoch ghemeint was te verblijven tot Bruſſel ter tijdt ende wijlen toe dat de voꝛſz demolitie en evacuatie volkomentlijck ſoude zijn geeffectueert/ en daer na van daer herrewaerts te komen/ verſoeckende ten dien eynde paſpoꝛt. 1631.

Ten vierden heeft verſocht paſpoꝛten in Duplo voꝛ den overſten Lt. Graſſen, ende den Baron de Lede ghecommitteert by de Infante/ om de voꝛſz demolitie en evacuatie inde Gulickſche Landen by te woonen.

Ten vyfden heeft hy voꝛgedꝛaeghen/ dat alſoo haer Ho: Mog: Gedeputeerden in den Staet ofte liquidatie gemaeckt over de reſterende contributien van het Voꝛſtendom Bergh, ſtelden eenige poſten over extraoꝛdinaris onkoſten ende laſten/ ende dat de oꝛdinaris laſt/ ende ghevoꝛderde contributien van het ſelve Voꝛſtendom gantſch eroꝛbit ant waren/ ſulcks dat die uptgheputte Landen die bezwaerlijck ſoude komen opbꝛengen: dat de voꝛſz landen daer van mochten werden verſchoont/ immers dewijle die te generael genomen wierde/ dat men niet en kon verſtaen wat onder de extraoꝛdinaris poſten/ volgens den ghemaeckten ende geexhibeerden Staet wiert begrepen/ en nader te verklaren wat eyntlijck onder deſe extraoꝛdinaris laſten begrepen wiert/ om daer tegens te ſeggen het geen dienſtich en noodigh was/ en voꝛders dat haer Ho: Mo: der ſelver Gedeputeerden tot 't ſtuck van de demolitie en evacuatie ſouden willen laſt geven/ te beramen een boet op de diſpꝛopoꝛtie van den omſlach der contributien/ daer mede den Hertoch ſuſtineerden dat het Voꝛſtendom Bergh ten regarde van het Voꝛſtendom Cleve te hooge was bezwaert; en dat oock de reſpective Ontfangers van haer Ho: Mo: in de boven quartieren mocht woꝛden aenbevolen aende omgeſlagen contributien te laten afſlaen/ het geene beweſen ſoude woꝛden aen ghelt ofte ghelts waerde by de Troupes onder commando van Graef Willem genoten te zijn/ ende dieſaengaende te treeden in onderlinghe liquidatie/ ende dat haer Ho: Mog: oock ſouden willen accoꝛderen redelijcke Termijnen tot het opbꝛenghen der reſterende contributien.

Ten ſeſden heeft ghekiaecht/ dat Graef Willem aen de onderheerlijckheden in het Landt van Gulick eenige oplaegen ende contributien pꝛetendeerden/ en daer upt alderhande onghelegenthey t wel licht ſoude voꝛkomen/ verſoeckende midts dien in den naeme van de Regeeringhe tot Duſſeldorp, dat haer Ho: Mog: hem van zijn onbevoecht voꝛnemen wilden doen ophouden.

Haer Ho: Mo: verklaring. Haer Ho: Mog: verklaerden op het eerſte point/ dat ſy geſien hebbende de naerder acte van de Infante op de bewuſte demolitie der nieuwe foꝛtificatien ende evacuatie van hare ſijde te ſullen doen effect ſoꝛteeren de verklaringe belangende het ſelve ſtuck van de voꝛſz demolitie ende evacuatie met den aenkleven van dien/ den ſeven en twintighſten Febꝛuarij leſtleden uptghegheven/ ende wierden de Heeren Huyghens ende Teresteyn verſocht/ ſich berept te willen maecken om andermael de repſe naer Weſel aen te nemen/ ende de ſelve verklaringe op de voꝛgaende inſtructie ende oꝛdre in het werck te ſtellen/ ende hier van wiert advertentie ghedaen aen de Heer van Ruytenborgh, om ſich oock naer Weſel te willen vervoeghen. Op het tweede point verklaerden datſe om te believen den hoochgemelte Hertog in ſijn ernſtigh verſoeck te bꝛeden waren/ dat de Foꝛtificatien aen de Stadt Duſſeldorp ghemaeckt op ſijn koſten als oock op koſten der Pꝛincen ende Heeren ſijne Pꝛedeceſſeurs ſouden moghen ſtaende blijven/ ende ingeballe hy de voꝛſz Stadt wilde voꝛſien met Kꝛijgsvolck/ dat hy daerinne ſoude mogen leggen een getal van vyfhondert man te voet ende tſeventigh Peerden ſonder meer/ midts dat het ſelve Volck ſoude moeten zijn neutrael ende buyten Eedt ende Soldye van de Koning van Spangien/ ende dat hy moeſt by de Infante van Spangien een acte in debita forma uptbꝛenghen/ toeſtaende aen de Keurvoꝛſt van Vꝛandenboꝛgh de plaetſe/ die hy voꝛ zijn reſidentie in het Voꝛſtendomme Cleve ſoude komen te verkieſen ende hier naer bekent te maecken/ tot zijn ghemoeghen ſoude moghen verſeecken ende doen bewaren/ met ghelijcke aental van vyfhondert te voet ende tſeventigh Paerden/ oock gehouden ſich als goede Nabuꝛen ende Neutraelen te compoꝛteren.

't Der-

Digitized by Google

1631. 'Tderde point wiert gehouden in bedencken tot na de demolitie en evacuatie/ doch is daer op niet gevolcht; en hem afgeraden.

Op 't vierde point zijn de versochte paspoorten in Duplo toegestaen: mits dat den Heer Wispenning oock soude hebben upt te brengen van de Infante paspoorten in Duplo voor de Capiteyn Arent van Harsolte, en Iohan Huygens, om tot bevorderinge van 't stuck der demolitie en evacuatie aen deser sijde beplig geemployeert te konnen worden.

Op 't vijfde point verklaerden haer meeninge te zijn dat de ommeslaghen der contributien die ghedaen waeren tot onderhout van de Troupes vande inlegering/ by de Heeren haer Gecommitteerden met alle mogelijcke middelen souden worden ontfanghen/ oock des noots zijnde met executie: te weten van het Vorstendom Berge, tweemael veertigh duysent Rijcksdaelders/ ende daer en boven den tienden penninck/ als extraordinaris tot verval van de fortificatien/ mitsgaders daer en boven tien duysent Rijcsdaelers van de Geestelijkheyt van het selve Vorstendom/ sonder onderschept hoe deselve souden mogen wesen; en van het Vorstendom Cleef, tweemael veertigh duysent Rijcksdaelders/ ende van de Geestelijkheyt van het selve Vorstendom een ommeslach der contributien/ meerder als de voorsz twee ommeslagen/ latende haer Ho: Mog: de uytgeschreven en omgeslaeghen contributien over Marck, Ravensburgh ende Ravensteyn ter directie van de gemelte Heeren hare Gedeputeerden; en wat de achterstallen van de voorsz Troupes meerder soude komen te bedragen/ als de ommeslaeghen over de voorsz Landen ghedaen/ daer van wiert obligatie ghenoomen van de Staten der voorsz Landen/ yder naer proportie van quota te vereffenen naer de ghedaene ommeslaeghen/ sonder regart te nemen op eenighe matricul/ accorderende aen de voorsz Staten de voorsz obligatien te betalen op redelijcke termijnen. Op 't sesde point soudemen sich informeren.

Van wegen Keur-Brandenborgh versocht sijnde het gene volgt/ is daer op gereselveert het geen in margine te sien is.

Hooge Mogende Heeren.

De Staten Generael der Vereenighde Provintien, *doorsien ende rijpelijck overwogen hebbende het gene de Keurvorstelijcke Brandenborgsche Regeeringe den* twintighsten *deses aen haer Ho: Mog: hebben laten representeren, oock gelet hebbende op het Advijs des Raets van Staete, naer gehouden Communicatie met zijn Excellentie daer op gheformeert, verklaren op het* eerste *point:*

DE Keurvorstelijcke Brandenborgsche Regeringe laet u Ho: Mo: hier mede dienstnabuyrlijck versoeken, dat de selve in gedachtenis gelieven te revoceren, het gene wat aengaende de volgende pointen voor desen by diversche missiven, schriftelijcke Memorien, ende mondelinge communicatien aen u Ho: Mog: is geremonstreert geworden, ende dienvolghens in naeder rype overwegingen van renedenen daer by soo voorals nae gheallegeert, te ordonneren.

I.

Dat van wege desen Staet alleenlick de bewuste Evacuatie en Demolitie sal worden, sonder voor alsnoch in dese gelegenheyt verder te treeden) gedaen, en dat dien volgens aende Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden die op dese saeck na boven gegaen zijn, sal geschreven worden dat sy alleenlijck de

Dat met continuatie van de ordre by u Ho: Mog: den *een en dertighsten* Augusty 1630. aen haer Gedeputeerdet tot *Weesel*, en Heer Graef *Willem van Nassouw* gegeven, alle de Quartieren niet alleen in *Cleef* ende *Marck*, maer oock principaelijck in *Bergh*, de welcke zyn Keurvorstelijcke Doorluchticheyt van Brandenborg, deur u Ho: Mo: assistentie tot noch toe in heeft, by de toekomende evacuatie van de Garnisoenen, mogen ingeruymt ende overgelevert worden niet aen de Palts *Nieuborgh*, maer aen de Officieren ende Gecommitteerden van Hoogstghedachte zyne Keurvorstelijcke Doorluchticheyt van Brandenborg, ende dat de selve oock by de Generale Quartieren mogen geconserveert blyven, deur hantbiedinge van de Gouverneur en- de het Garnisoen van *Wesel*, als de welke 't Vorstendom *Berge* 't naste en tot sulken eynd't bequaemste gelegen zyn, so langhe tot dat het Accoort tusschen haere Keur ende Vorstelijcke Doorluchtigheden allersijts gantschelijck voltrocken worde.

demolitie en evacuatie bevorderen, sonder ergens anders van te vermelden.

II.

Nademael de nieuwe Licenten in het Graefschap *Marck*, volgens u Ho: Mog: verklaringen, ende langh te voren ghedaene beloften, eyndelijck met het uyttreecken van haer Krijgsvolck uyt de selve Quartieren sullen komen te ceseren, dat oock niet weynigher de nieuwe Licenten, die by het Collegie ter Admiraliteyt van *Amsterdam* op u Ho: Mog: naem, in het Vorstendom *Cleef* van eene Neutraele Stadt op d'ander met geen Fundament inghevoert zyn, by u Ho: Mog: Gedeputeerdet tot *Wesel* mogen afgestelt worden.

Op 't tweede *Point verklaren haer Ho: Mog: dat het stuck van de Licenten in het Land van* Cleef, *voor als noch sal gelaten worden soo het nu is, tot dat naer de gedane demolitie en evacuatie daer op nader sal worden gelet, 't welck geschieden sal, soo haest de ghemelte Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden sullen hebben gedient van bericht en advis, volgens den last hun desen aengaende gegeven.*

III.

Dat den Commandeur tot *Gennip* Capiteyn *Mulart*, sich behoorlijck reguleeren naer de ordre van u Ho: Mog: onder dato den *achtsienden* February lestleden, teghens dewelcke hy niet alleen het Branthout, het welck tot in de *dartigh duysent* Fisselen, noch in 't magasyn, neffens een quantiteyt palissaden, heeft wech genomen ende in schepen geladen, maer daer en boven noch op het nieuw by de *veertigh duysent* Fisselen, ende eenige van de beste eyckenbomen tot Timmerhout in de Clevische Bosschen af houwen ende bereyden, ende aen de Mase brengen laten, alles om het een met het ander van daer tot zyn particulier profyt, (waer toe hy toch in dit regard ten alderminsten niet en is berichtet) te doen transporteeren; ende alsoo dese proceduyren syn streckende niet alleen tot schade van zyn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt maer oock tot der selven hooghsten despect, ende kleynachtinge van u Ho: Mo: selfs, ende haer ordre, soo betrouwt de Keurvorstelijcke regeringe dat u Ho: Mog: niet en willen toestaen dat derselver geallieerden zynde een Keurvorst deur een particulier Capiteyn, staende onder u Ho: Mog: commando op sulcker maniere, sonder eenige redenen gheaffronteert worde, maer veel meer geneygt zyn hier in met den eersten na behoren van de sake te remedieeren.

Op het derde *point versoecken haer Ho: Mog: den Raed van Staet dat se de Capteyn Mulart scherpelijck wilden verbieden ende interdiceren van meer hout te houden, ende het gene albereyts ghehouden is aen de Churvorstelijcke Brandenborgsche Regeringe te doen restituëren.*

IV.

Dat geduyrende den tijdt dat u Ho: Mo: Garnisoen sich noch binnen *Ravensteyn* bevint aen de Officieren van zyn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt de handt mach gesterckt werden, om soo wel principalijck de restanten van de contributien, als oock andere intrade die zyne Keurvorstelijcke Doorlucktigheyt uyt de selve Heerlickheyt noch toekomen, van de opposeerende onderdanen in te brenghen, ende sulcks mede tot dien eynde, op dat uyt soodanige restanten van de contributien de Vrou Dovagiere van *Pallits*, volghens het duydelijck accoordt met haer ghemaeckt, eer mach gecontenteert worden van de *twee duysent* Rijckxdaelers die haer anders op de domainen van zyn Keurvorstelijcke Doorlughtigheyt, hoe wel buyten u Ho: Mog: eygen verklaringe diesaengaende voor desen meermaelen gedaen, oock sonder eenige aenbiedinghe van de Keurvorstelijcke Brandenborghsche Regeeringe oft Raden daer toe te hebben, goedsigneert waren.

Op het vierde *point ordonneren haer Ho: Mo: mits desen haeren Commandeur van het Garnisoen binnen* Ravesteyn, *dat hy aen de Officieren van zyn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt de sterke hant sal bieden, om de restanten van de contributie over de Heerlickheyt van* Ravensteyn *hier bevorens omgeslagen, als oock de restanten van zyn Keurvorstelijcke Door-*

Dat

Digitized by Google

tuchtigheydt in het raeden van de oppoſeerende Onderdanen by dien wegh te bekomen, midts dat aen de Vrouwe Douagiere van Putlits *voor af, de ſomme van* twee duyſent *Rijcksdaelders uyt de voorſz. reſtanten indifferentelijck ende ſonder onderſcheyt ſal moeten betaelt werden, ende dat de voorſz. Commandeur daer voor ſorghe draghe dat ſulcks effectivelijck ghoeſchiede.*

V.

Op het vijfde *poinct verklaeren* van *Gennip* ende *Raveſteyn* bevinden, ende ſijn *haer Ho: Mog:* Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheydt van diver- *dat het meer dan* ſche voorgaende jaren uyt haer Domainen toe- *reden is, dat ſoo* behooren, by het uyttrecken van de Guarniſoe- *hanſt des Landts* nen teghens alle diſordre van de Soldaeten ende *Vivres uyt* Gen- andere dadelijckheden, die ſich daer by toedra- *nip ende* Rave- gen moghten ten dienſte van ſijn Cheurvorſte- *ſteyn reſpective* lijcke Doorluchtigheydt mogen geconſerveert, *werden ghelicht*: ende van de voornoemde plaetſen onbehindert *dat oock de Grae-* konnen afgevoert werden.
nen in dit vijfde
poinct geroert, geſtelt werden in handen van de Cheurvorſtelijcke Regeeringe, waer toe haer Ho: Mog: bereyt zijn alle in debita forme *te doen doꝛpſcheeren.*

VI.

Op het ſeſde *poinct verſtaen* Bolſchen nae *Raveſteyn* aen de Fortificatien is ge- *haer Ho: Mo: dat* nomen, ofte anders aldaer noch werdt bevon- *het Hout, dat uyt* den by de demolitie van deſelve wercken, gela- *'s Landts Maga-* ten werde aen de Cheur-Brandenborghſche *ſijnen gekomen is* Officieren, uyt deſelve redenen die u Ho: Mo: *ende aen de Forti-* ten reguarde van diergelijcke houdt, tot *Gennip ficatien tot* Rae- geadmitteert hebben.
veſteyn *ver-*
wercke, als Paliſſaden ende anders van 's Landts wegen gebraght ſal werden naer de Steden, met Guarniſoen van deſen Staet beſet, om aldaer tot dienſt van het Landt gheemployeert te werden, wel-verſtaende dat het Hout uyt de Cleefſche Boſſchen gekomen, en uyt de Fortificatien van Raveſteyn *ook verwerckt, het ſelve ſal gelaten worden ter diſpoſitie van de Cheur-Brandenborghſche Officieren, voor ſoo veel by den Raedt van Staten hier bevoorens niet anders is ghediſponeert, ende wat belanght het Hout ofte Fiſſelen, die den Capiteyn* Mulert *geſeyt werdt uyt het Magaſijn tot* Gen- *nip gelicht te hebben, wordt den Raedt van Staten verſocht hem ſcherpelijck te bevelen, dat by het ſelve reſtitueere, en weder brengen in de Magaſijnen.*

Wat haer Ho: Mog: aenden Hartoch hadden toegeſtaen nopende de reſidentie plaets/ ſulcx is aen den Cantelier Heymbach op ſijn verſouck ghecommuniceert. Met verſouck dat de Heur voꝛſt gelieſde geen reſidentie plaets te kieſen als met coꝛreſpondentie van deſen Staet.

Ter Smitten van wegen Weſel.

Die van Weſel hebben in deſen tijdt deur den Voꝛgemeeſter Ter Schmitten aengehouden om betalingh van haer ſervicien. 't Advijs vanden Raet was dat het in dien tijdt ende gelegenthept ten hoochſten noodigh was dat de ſervitien niet alleen tot Weſel maer ook binnen den Boſch, tot Grol ende elders betaelt wierden/ om nu/ de Compagnyen lichtelijck ſouden mogen vertrecken/ alle confuſie voꝛz te komen/ maer dat ſy daer toe geen middel en wiſte/ ſoo lange de Voꝛvintie de penninghen daer toe verſocht by de petitie niet op en bꝛachten/ waer toe ſy wel alle devoir aen deſelve verſchepden repſen ende noch onlanghs hadden ghedaen/ maer dat evenwel de penninghen niet en quaemen/ daer dooꝛ de klachten wierden verooꝛſaeckt gelijck by die van 's Hertogenbosch, ende andere ook ſeer heftigh wierden gedaen/ die van haer Servicien niet wooꝛdende betaelt/ daer over ſeer ghemiſcontenteert waeren/ ſoo dat haer Ho: Mog: ſullen believen oꝛdꝛe te ſtellen/ dat de Voꝛvintien haere quota inde vooꝛſz ſervicien ſonder uytſtel voldeden/ alſoo ſy anders geen middelen en ſaegen om 't vooꝛſz miſcontentement ende klachten te weeren/ het welck nochtans wel voꝛmelijck diende ghedaen; dat ook die van Weeſel betaelden de vier en twintigh duyſent gulden die ſy aende Generaliteyt moſten gheven/ daer op de charge vooꝛ 't eerſte Jaer was ghedepeſcheert/ ende dat haer Ho: Mo: met het ſelve in naerder handelinge ſoude konnen laeten treden/ om Jaerlijcx aende Generaliteyt meer te furneeren/ gelijck 't ſelve haer Ho: Mo: te vooren noch meer malen in bedencken was gegeven/ om dat ſy met groot Garniſoen waren beſet/ daer uyt ſy vele conſumptien trecken/ gevende haer Ho: Mog: ook in bedencken/ ofte niet dien aengaende met die van Emmerick ende Rhees ook in handelinge ſoude moghen treden/ dewijle de ſaecke 't ſedert den aenbang van hunne beſettinge ſeer was verandert/ ende ſy van hun groot Garniſoen voꝛdꝛijt ghenoech ende veel conſumptie trecken/ om alſo van hun pet te trecken/ ſo veel als van andere Steeden/ daer uyt men de betalinghe van Servitien ter vooꝛſz plaetſen/ ten deele ſoude konnen vinden.

1631.

Tot noch toe hadden die van Stadt en Lande niet meer als een inde Raet van State gehadt. Den vierden January voꝛponeerde de Heer Schaffer, ende verſocht dat vooꝛ deſelve Voꝛvintie werden vergunt Seſſie aen noch een ghequalificeert Perſoon. Waer op de Heeren Ghedeputeerden van de reſpective Voꝛvintien hebben verklaert/ datſe de ſaecken favorabelijck ſouden refereren aen haer Voꝛincipaelen/ ende de Heeren Ghedeputeerde van de Voꝛvintie van Utrecht ende Overyſel verklaerden hier van niet voꝛeemt te ſijn/ mits dat hun vooꝛ haer Voꝛvintien Reſpective gelijcke ſeſſie vooꝛ noch een wiert toegeſtaen: maer d'andere alreede twee ende Hollandt drie hebbende ſijn daer altijt teghen geweeſt.

Holland tegen het Nimmeghſche quartier.

Van wegen Hollant hebben de Heeren Glarges, Adrichem ende Puyck aen haer Ho: Mog: den vyftienden January ghekiaecht/ dat die van 't Nimweeghſche quartier poogden in te voeren een Impoſt van twaelf ſtuyvers op peder tonne biers/ bupten het quartier gebꝛouwen/ ende in 't ſelve quartier by de tapperen vertapt ende geconſumeert wooꝛdende. Verſochten dat haer Ho: Mog: ſodanige Officien ſouden willen doen aende Ghemelde Gedeputeerden des vooꝛſz quartiers/ dat ſy van de vooꝛſz Impoſt ſouden willen deſiſteeren/ geconſidereert het ſelve is ſtrijdende directelijck tegens het achtiende Artticul vande nader Unie tot Utrecht geſlooten. Sy hebben noch gedoleert dat die van Vrieſlandt de Bieren in de Voꝛvintie van Hollandt ghebꝛouwen/ merckelijck waeren beſwarende boven de bieren die ghebꝛouwen wierden inde Ghemelte Voꝛvintie van Vrieſlant. Verſoeckende dat haer Ho: Mo: upt gheliycke redenen ſoodaenighe devoiren ſouden willen doen aende Gemelte Heeren van Vrieſlant, ten eynde de Impoſt mochte wooꝛden afghheſtelt vooꝛ ſoo veel deſelve hooger gegeven wiert/ als op haer ingebꝛouwen Bieren. Waer op gedelibereert ende by verſchepde andere Voꝛvintien/ verſchepden klachten ghecallegeert ſijnde over de Voꝛvintie van Hollandt, daerinne ſy by deſelve Reſpectivelijck teghens het achtiende Artichel wierden beſwaert/ is vooꝛgeſlagen datmen ſoude pꝛeſigeeren een ſeeckere dach/ jegens den welcken de Voꝛvintien haer onderlinge beſwaerniſſen ſoude hebben in te bꝛenghen/ om daer naer een oꝛdꝛe beraemt te wooꝛden/ waer naer de vooꝛſz onderlinge doleantien ende beſwaerniſſen ſouden ſijn te rechten/ maer dat is ghebleven een ſaeck die noch te doen is.

In deſe tijdt was in ſwanck de retorſie ende contra retorſie ten platten Lande om de ſuperioritepten rpſen- de upt de queſtie van de Meyerije: ende is om die vooꝛſaecke de Paſtooꝛ tot Santebuyten ende den Rentmeeſter in 't Marquiſaet van Bergen op den Soom, om dat ſy een geſloten Kerck hadden geopent; van goede Pꝛinſe verklaert. Den Raet van Staten heeft op de klachten vande Frontier Steden/ vermits de ſchaerſheydt van Bꝛoot-hooꝛn/ oꝛdꝛe geſtelt inde retoꝛſie/ teghens des Vpants beleth van Granen te bꝛengen inde Steden van deſen Staedt/ te weten dat de Goubernеurs ende Commandeurs van haer Ho: Mo: Garniſoenen/ Soldaeten by partyen lieten uytgaen om 't Graen 't welcke vande Landen/ leggende onder contributie/ gebꝛacht ſouden wooꝛden naer 's Vpandts Garniſoenen aen te halen/ ende te bꝛengen inde Steden van deſer ſijde/ ende 't ſelve ten behoeve vande eygenaers te laten verkoopen; 't ſedert quam den Raedt te vooꝛ verſchepden klachten over de foulen/ die in 't aenhalen van Granen wierden gepleecht/ vermits de Granen/ by d'Ingeſetenen van de Lande onder contributie/ naer den Vpant gebꝛacht

Retoꝛſie in de Meyerie

1631. wozdende / niet alleen wierden aenghehaelt / ende daer naer booz pzijs verklaert / maer dat ooch de Paerden ende Carren wierden geransonneert / daer mede de boozsz Grauen waren gevoert / waer op by zijn Excellentie en den Raedt van State is ozdre gestelt.

Beeden in de Meyerye.

De retozsie causeerden over den ontfangh van de Beden in de Meyerpe ooch moepelijckheyt. Den Raedt van State adviseerde dat het vreemde procedueren souden zijn booz het Landt / by soo verre van het innen der Beeden van deser zijde soude afstant gedaen wozden / ende datmen egeensints behoozde in handelinghe te treden over het recht dat haer Ho: Mog: immediatelijck was competerende / ende dattet ooch bleeck metter daedt dat het selve te eenemael ooch dienstich was booz het Lant: nademael eerst den Vpandt hadde op het Geestelijck in de Meyerpe te pretendeeren dat over de Schouten ende nu selfs over de Beeden, in het ontfanghen der welcker over het quartier van Antwerpen, dewijle sy in possessie ghelaeten wierden als den inhoudende Hooftstadt / soo dat sy des niet te min recht hadden haer Ho: Mog: in den Ontfangh der Beeden over de Meyerye te inquieteeren: dewijle het eene reden was / maer zijnde dewijle goetgevonden in de handelinge te treden / soo konde doch de selve evenwel voortgaen / niet tegenstaende het innen van de Beeden, waer van by haer Ho: Mog: gheen afstant gedaen kon wozden / sonder hun selven in haer goet recht van Souverainiteyt over de Meyerpe merckelijk te kort te doen; te meer dewijle den Ontfanger van des Vpandts zijde daer van niet alleen niet op en hielt / maer ooch het dubbel al ontfanghen hadde: waer omme den Welgemelte Raedt seyde dat Suerius by haer Ho: Mo: behoozde ghelast te wozden / in aller maniere met het inbozderen van de Beeden voort te gaen / op dat het niet en scheen datmen van deser zijde den Vpandt daer in eenichsints soude willen toeghéven; en de wijle nu de conferentie tot Tilburgh soo langhen tijdt ghedurt hadde te eenemael strecken de tot ondienst van het Landt / als soecken de den Vpandt niet anders als conferentie upt conferentie te trecken / het welck booz hem niet anders als bozderlijck sijn konde / dewijle sy dus doende in de possessie bleven van het gheene gedisputeert wiert / ende haer Ho: Mo: eygentlijck was toekomende / so meenden den Raedt dat het eens tijd soude sijn / soodaenighe conferentie af te snijden / ende dat haer Ho: Mog: souden mooghen believen de Gecommitteerde Heeren tot Tilburgh te ozdonneeren hare besoigne sulcks te dirigeren / dat nu eens een eynde daer van wiert gemaeckt / gelijck kozts daer na is geschiet.

Remonstrantse Predicanten op Loevesteyn.

Tot noch toe dupzde de rigeur der Placcaten teghens de Remonstrantsche Predicanten / insonderheyt die op Loevesteyn gevangen saten. In Martio versochte sy van daer ghelicht te mogen wozden / binnen Gravesande, oft eenige diergelijcke bequaeme plaetse / ingevalle haer Ho: Mog: in hunne volkoomen ontslaeginghe als noch niet souden komen consenteeren. Met eenparighe stemmen van alle de Vprovintien wiert goet ghevonden dat men met de supplianten souden neemen een proeve / hun met de Kercken te reconcilieeren / op den voet ende maniere die tusschen de Predicanten van Gelderlant ende eenige Remonstrantsche Predicanten hier bevooren in seecker reconciliatie binnen de selve Provintie was ghehouden gheweest; ten welcken eynde het Hof van Gelderlandt wiert versocht de Predicanten die daer toe sijn ghebruyckt gheweest te verschrijven / ende de selve herwaerts te schicken met den voet ende ozdre by hun in de boozsz reconciliatie gehouden / om met adsistentie van de Professoor Waleus, ende den Predicant Festus Hommius de proeve met de supplianten te houden / op soodanige plaets als haer Ho: Mog: ter aenkomste van de boornoemde Geldersche Predicanten alhier daer toe souden dispicieeren / ende wierden den ghevangens gedupzende de boozsz proeve in plaets van acht stuyvers met een gulde 's daegs tot haer onderhout getracteert.

Met oogluyckinge los gelaten.

Oock toegestaen te preecken.

Maer sulcks niet willende wesen ende de gemoederen allenthalven seer versacht zijnde / wiert hun ghenoechsaem met oochluyckinge de wech gewesen om upt Loevesteyn het evadeeren: haer Vrouwen ende Kinderen wierden pro forma wat gedetineert / maer echter ooch los ghelaten: ende voortaen wierden de Remonstrantsche Predicanten ende Predicatien in alle plaetsen daer sy te boor waeren gheweest gheluck de Luptersche ende doopsgesinden getolereert: behalven tot Leyden daer sy (als sijnde een Hooge Schoole) niet konden werden gedult: ende hebben daer om tot Warmont hun Vergaderingh gehouden. Hoe wel het meestendeel van de Remonstranten metter tijdt het selfs allenthalven verdroot / ende leet was: dat sy om disputen ende saetken / die haer verstant / immers het begrijp der Gemeente te boven gingen / haer en haerder kinderen advancement te rugge stelden. Sijnde ter deser materie een seer mutte les: wat de beroemde Poët ende Staets-man Cats seght:

Weest Leden van de Kerck, en Vrienden van den Staet.

1631.

Ende alsoo hy niet seght van wat Kerck of van wat Staet: soo gheeft hy ghenoech te verstaen: dat het is met de Christelijcke Religie gelijck als met de Schoolen: upt alle Schoolen komen gheleerde lieden: nochtans is dat de beste School daer de beste disciplijn ende ende de beste ozdre is: ende men moet presumeeren dat de prevalerende of Publijcke Kerck / die 't Raethups in heeft / de sodanige, dat is: de beste sy; daer van hy raet datmen behoozt Leden te sijn. 't Welck seer dependeert vande Herders (gelijck de schoolen van schoolmeesters) hoe de boorgangers verstandiger en beter zijn / hoe ooch de volgers beter wozden. Ende dat in 't stuck vande Religie veel nodeloose disputen werden gedreven: dat de Ambitie en glorieushept vande Theologanten veel setten en scheuringen causeren; dat men veel fundamenten moet selfs stellen / die men in d'andere taxeert: daer aen wert niet getwijffelt. De meeste soo Predicanten als ledemaeten vande Remonstrantsche Kerck sijn by haer Kercke gebleven: om niet te toonen datse een quade saeck hadden gehadt.

Vande verantwoozdinge der vyf spetien Wijn, Bier, Sout, Seep ende Laeckenen is dickwils ghesproocken / als sullende sijn een middel 't welck upter maeten veel soude impozteeren. Sijnde daer van ooch inde voorgaende petitien mentie ghemaeckt: ende wiert in't Jaer drie en dartich eerst een Placcaet gheemaneert. Altans wiert gebesoigneert op het selve stuck ende spetien / gevoert werdende van d'eene Provintie in d'ander. De projecten daer van soo Generale als particuliere gelijck deselve naer de gelegenthept vande Provintie van Hollandt ende West-Vrieslant waren ingestelt / wierden ghestuprt acnde andere ses Provintien / met ernstelijck versoeck het boozsz Generael project absolutelijck te willen aennemen / als ooch 't geene inde particuliere Projecten was ghestelt / voor soo veel het selve substantieel en concernerende was de ozdre ende voet op 't beneficeren vande imposten / inde boozsz ses Provintien / respectivelijck op de boozsz vijf spetien geheven / als ooch het weeren der frauden / die daer in wierden ghepleecht; doch belangende de particuliere projecten upt ghedruckt / wierden de boozsz ses Provintien versocht deselve te furneren ende te redresseeren naer hare gheleghenthept / voor soo veel die met de constitutie sende gheleghenthept vande Provintie van Hollandt soude mogen bevonden wozden te discreperen / ende hare gedresseerde particuliere ozdinantie vande meergh emelte verantwoozdinge der vijf spetien aen haer Ho: Mog: binnen korten tijdt te wille over senden / om gerevideert te wozden / ende te sien ofte alles naer de intentie van haer Ho: Mog: ende voor soo veel peder Provintie gelegenthept konde lijden / was gestelt / op dat deselve ozdonnantien daer naer in 't werck gelept / ende vande boozsz verantwoozdinge de verwachte vruchten mochten wozden genooten.

Verantwoordinge der vijf spetien.

Ter occasie vande dickgemelte retozsie is den achtienden April in presentie van sijn Excell. en des Raets van State / op 't Tapijt gebracht 't Concept van het Placcaet by den Raet ingestelt / daer by verboden soude wozden d'Inwoonderen en Ingesetenen van de Meyerpe vanden Bosch, 't Marquisaet van Bergen op den Soom, de Landen van Steenberghen ende Cuyck, ende andere quartieren ofte Landen in Brabant / daer van haer Ho: Mog:

Remonst.

Digitized by Google

1631. Mog: de vaste Steden besitten/ van aen den Vpandt egeen Hooftgelt te betalen: 't selve concept wiert gehouden voor gearresteert en voor den Raedt van State gheseonden aen de Gouverneurs en Commandeurs van de Garnisoenen van haer Ho: Mo: daer het behoorde/sonder nochtans het selve voor alsnoch te laten publiceeren maer voor een Huyssier aen de voorsz Ingesetenen te laten insinueren/ op gelijcken voet als den Vpant met sijn ordonnantie ende placcaet van het voorsz hooft gelt had gedaen; ende ingevalle men hier na soude komen te verstaen dat den Vpant verder soude protedeeren/ dat men alsdan het voorsz placcaet soude doen publiceeren/ ooch na sijn forme en inhout doen executeren; en also voor het aenbrengen van de Schout tot Rosendael haer Ho: Mo: gebleech/ dat den vpant sijne voorsz ordonnantie van het hooft gelt in de Meyerye van den Bosch, als ooch in de Baronnye van Breda had laten publiceren/so is't voorsz placcaet ooch gepubliceert.

Vrieslant vermaent tot betaling van haer achterstant/ in het millioen rijcksdaelders tot d'Admiralitept.

Van weeghen haer Ho: Mog: waren dit voor jaer in Vrieslandt de Heeren Beaumont, Schaep ende Besumer: om de selve Provintie te doen betalen hun quota in het milloen Rijcksdaelders tot subsidie van de Admiralitept ende in de defecten van de jare twee en twintigh tot seven en twintigh; die van Vrieslandt verklaerden den tweeden April dewijle de ordinaris ende extraordinaris lasten Jaerlijcks midts hen ondraecheljcke quota/ soo hoogh quamen te monteren/ dat om de selve volgens de petitien en aenschrijvinghe der Raedt van State te verbangen/niet alleene upt gheputtet wierden de comptoiren van de voorsz hunne Provintie/ maer ooch selfs de middelen van haer goede Ingesetenen/ dat sy alsnoch voor den Staet van haere Provintie ondoenlijck vonden om sich in de betaelinghe der voorsz twee posten te engageeren; versoeckende mitsdien dat hare Provintie daer van mochte worden gheexcuseert/ ten minsten soo lange de voorsz hunne quota (gelijckerwijs by de Provintien van Gelderlandt ende Overyssel voor desen hoe wel buyten reeden was geschiet) naer den voet vande nadere Unie van den Jare negen en tseventigh, ofte anderssints naer de billickheyt soude zijn vermindert.

Heer van Heemstede Raedt-Pensionaris.

De Plaets van Raedt-Pensionaris voor den doodt van den Heer Duyck vacant ghewesen/ bleef alsoo tot den negenden April/ als wanneer de Heer Adriaen Paeuw, Heer van Heemstede, Reechen-meester van Hollandt, daer toe ghekooren wierdt deur veertien Leden: d'Edele, Dort, Delft, Rotterdam ende den Briel, stemden den Heer van den Honard, Raedt in den Hoogen Raedt. De Commissie ende Instructie wiert hem bekent gemaeckt door den Heer Catz, Pensionaris van Dort, die ghedurende de Vacanthepdt dat Officie bewaert hadt. Hy nam sijn beraedt: compareerde den twaelfden in de Vergaderingh. Versocht dat hem sijne plaets in de Reechenkamer mocht open blijven: ooch sijn Poorterschap tot Amsterdam, sulcks is toeghestaen.

Edele Erentfeste Wyse voorsienige seer Discrete goede Vrunden.

ALsoo wy tot den Staet ende bedieninge van Raed-Pensionaris van het gemeene Landt hebben geeligeert den Heer *Adriaen Paauw*, Heere van *Heemstede*, Raed en Rekenmeester van onse Domeynen, en op het vertooch in zyne aenneminge aen ons ghedaen, goetgevonden ende gheresolveert dat hem zijne quaeliteydt ende plaetse in onse Kaemer van de Reeckeninghe wederom sal gewerden, soo wanneer hy den voorsz Staedt van Raedt Pensionaris soude mogen komen te verlaten ofte by ons daer van verlaeten werden, met soodanigen prerogativen van rangh ende sessie in de voorsz Kamer nu wesende of naemaels successivelijck komen te vallen, als of hy continuelijck zyne plaetse aldaer hadde bekleet: soo hebben wy uwe Edele daer van wel willen verwittigen, met begeeren dat deese onse Resolutie ende aenschrijvinge aldaer ter Caemere behoorlijck sal worden gheregistreert, ende den voornoemde Heere van *Heemstede* het effect van de selve, volkomentlijck genieten en toegestaen werden, waer toe wy ons sullen verlaten, hier mede 1631.

Edele &c. Hage den *achtienden April* 1631. Onderstont, ter Ordonnantie van de Staten, ende was geteeckent C. *van der Wolf*. Superscriptie was, Edele &c. die van de Reeckeninghen van *Hollandt*, Laegherstont, naer collatie jeghens de principale Missive is daer mede accorderende bevonden op den *achtiende April* 1631.

Onderstont

by my ende was onderteeckent

C. *vander Wolf*

Burgemeesters ende Regeerders der Stadt *Amsterdam* in goede achtinghe ghenoomen hebbende, dat Heere *Adriaen Paauw* Heere van *Heemstede*, jeghenwoordigh Raedt Pensionaris van den Lande van Hollandt ende *West-Vrieslandt*, van oude ende welbekende afkomste in dese Stadt ghebooren is, ende de selve in qualiteyt als Raedt ende Pensionaris ontrent *seventien* laeren ghedient heeft, gheduyrende welcken tijdt, soo binnen als buyten 's Landts hy hem selven tot dienste van dese Stadt, ende van 't ghemeene Lant in verscheyden commissien, loffelijck gequeten hebbende, syn E. eerst bevordert is inde Camer van Reeckeninghen van des Graeffelijckheydts Domeynen, ende nu jonghst tot de Staet ende bedieninghe van Raedt Pensionaris van *Hollandt* ende *West-Vrieslandt*. Ende alsoo zijn E. voor desen verklaert heeft, nöyt intentie gehadt te hebben hem of de zijne, van, ende uyt dese Stadt af te sonderen alwaer al zijne E. kinderen zijn ghebooren, maer hem selven ende de zijne by blijckende acte, altijdt gehouden heeft als ghebooren Burghers van de voorsz Stadt. Soo ist, dat Burghemeesteren ende Regheerders voornoemt, hebben verklaert ende verklaren, soo veel des noodich is, mitsdesen, dat de ghemelte Heere *Adriaen Paauw*, niet teghenstaende zijn E. uyt hare achtbaerheden dienst ende Stadt in publijcque ende des Landts diensten is ghetrocken. Ende ter oorsaecke van dien, zijn domicilie heeft moeten transporteren ende veranderen, syn E. ende syne kinderen ter saecke alsvoren van *haer Poorterschap dese Stede niet sullen vervallen, maer zijn, blijven, ende geacht worden, als ghebooren Inwoonende Burghers*, en dienvolghens behoude, en tot allen tyden mogen genieten, alle recht Previlegien en immuniteyten, deselve vergunt en toebehoorende, tot welcke eynde aen zijn E. de jegenwoordige acte verleent is, omme nu, ende naemaels voor syn kinderen te moghen dienen ende strecken als naer behooren. Ghedaen ter Vergaderinghe vande Burghermeesteren ende Regeerders voornoemt, ende het Zegel ter saecke der voorschreve Stede op 't spatium van desen gedruckt, op den *drie en twintighsten May* 1631.

Onderstondt in kenniſſe van my Secretaris der voorſz Stede.

Ende was onderteeckent

D. Mostart.

Synde daer neffens gedruckt een groot Zegel in Roode Wasſche.

Schaerstept van gelt in de Admiralitept tot Amsterdam.

De groote schaerstept ende necessitept van gelt in 't Collegie tot Amsterdam quam de Heer Iacob van Neck Gecommitteert in dat Collegie in het laetst van January vertoonen; ende dat het daer voor onmachtigh was de opgheleyde equipagie der Scheepen te doen; voegende hier by dat de Provintie van Hollandt alsnoch schuldigh gebleven was aen het voorsz Collegie de somme van ses en tsestigh duysent drie hondert vier en dartigh gulden, als reste van meerder ober haer contingent in het tweede millioen tot steur van de oorloch te water anno dertigh geconsenteert. Ten tweeden dat den Ontfanger Generael Doublet aen 't gemelde Collegie noch schuldigh was/ twintig duysent drie hondert

1631. en een en tseſtigh gulden/ over hoſt gelt ende ſoldie van het ſchip van oorloge ſtaende ter directie van het voorſz Collegie/ende op de Generaliteyt gerepartitieert. Ten derden dat de Provintie van Vrieſlant defectueus was in de betuſte betalinge van de hoſtgelden ende Soldyen der vier ſcheepen ende een Jacht/ ſtaende mede ter directie van het meergemelde Collegie/ en gherepartitieert op haer Provincie/ zynde de voorſz hoſt gelden ende ſoldyen verballen en verdient in den voorleden jaere dartigh. Ten laetſten dat haer Ho: Mog: ſouden willen diffinitivelijck diſponeeren op het leſte lidt van de caſus poſitie. Op het eerſte point zijn ernſtelijck verſocht de Heeren Staten van Hollandt promtelijck aen den Ontfanger van het voornoemde Collegie te willen furneren de voorſz ſes en tſeſtig duyſent drie hondert vier en dartigh gulden. Op het tweede point is den Ontfanger Generael Doublet ter Vergaderinge van haer Ho: Mo: aengheſept de penninghen niet herwaerts zynde/ upt Twente te laten komen/ in handen van het voorſz Collegie/ tot betalinge van de voorſz twintigh duyſent drie hondert ende een en tſeſtigh gulden, ingevalle de ſelve ſoo verre mochten ſtrecken/ ſonder die elders te diverteren. Op het derde point is de Provintie van Vrieſlandt ernſtelijck by miſſive aengemaent/ haer achterſtalligh hoſtgelden en ſoldyen als noch promtelijck aen de Capiteynen van de vier gerepartitieerde ſchepen en Jacht te willen furneren. Op 't laetſte point wiert het Hof Provinciael verſocht om advis.

Van weghen de Admiralitept in Zeelandt, wiert aen haer Ho: Mo: den ſeven en twintighſten January aengebracht/ dat ſeker Viſchers-bootje van Zirck-zee eenigen tijdt geleden by den Vyandt in Zee genomen/ tot Duynkercken opgebracht/ en aldaer voor goede Prinſen verklaert ſynde/ by ſeecker Schotſman was ingheloſt/ ende upt de Haven aldaer verboert/ doch dat het ſelve in die acte gereſcontreert ende tot Iaermuyden by een Schip van oorlogh deſer Landen ingejaeght zynde/ alwaer den Schotſman upt Duynkercken ſeylende niet gemeent was te loopen/ naer twee daeghen van daer wederom was upt gheloopen/ ende doen by het voorſz Schip van oorloge ontrent twee mijlen van het Landt in Zee gereſcontreert/ ghenomen en daer na tot Zirck-zee in ghebracht; verſoeckende de Gemelde Heeren Raeden hier op te verſtaen haer Ho: Mog: meeninghe ende intentie/ ofte het voorſz Bootjen/ aen de voorſz Schotſman/ ſulcks pretenderende/ behoort gherestitueert te worden ofte niet. Waer op is gereſcribeert dat het voorſz Bootjen aen den voorſz Schotſman/ niet te reſtitueeren/ maer daer met volghens de ordre van het Landt te procedeeren: verklarende haer Ho: Mog: dat deſe caſus alberepts den ſes en twintighſten July was ghedecideert/ ten waere het voorſchreve Bootge ghenoomen mochte zijn in Zee/ maer op reede van Iaermuyden.

Den acht en twintighſten January hebben haer Ho: Mo: beraemt de volgende

Ordre ende Reglement waer naer de Capiteynen van de Scheepen van Oorloghe deſer Landen ſich ſullen hebben te reguleeren in het aborderen, vervolghen ende veroveren van de vyandt, als oock den voet over de verdeelinghe van het provenu van de Prinſe, ten regarde van de Vice Admiraels ende de Capiteynen reſpective.

Reglement ter Zee voor de ſchepen van Oorloge.

SO wanneer eenigh Schip oft Schepen van Oorloghe magh komen te ontmoeten van 's Vyands Schepen, en 't ſelve wordende geabordeert: ſoo ſal den tweeden daer naeſt aen zijnde, vermogen en gehouden zijn noch vechtender handt zijnde) den Vyandt deſgelijcx te abordeeren, ten waer ſaken dat den eerſten geabordeert hebbende, ſoude moghen roepen dat hy gheen hulp van nooden heeft, in welcken gevallen hy ſal af-houden van ſecoureeren, of ten ware daer meer als een van 's Vyands Scheepen ontrent waeren: ſal als dan ſijn uytterſte devoir doen, om het tweede Vyandts Schip deſghelijckx te abordeeren, ende voorts de naervolghende Schepen van ghelijcken, ingevalle daer meerder by der handt zijn. 1631.

En ingevalle 't ſelve Schip ofte Schepen van defentie zijn, overwonnen wordende by den geenen die geabordeert hebben, ſo ſal den Capiteyn oft Capiteynen voor uyt genieten alle de Vivres en Handgeweer, en de plonderagie voor de Matroſen: en ſal voorts den prijs gerepartitieert en verdeelt werden over alle de Schepen, die in Compagnie daer van gelijck op hebben vervolgt: als mede aen anderen, die het vervolghde Vyandts Schip ſal worden toegejaght.

En ſo wanneer eenig Schip oft Schepen van de vyand Lorrendraeyers, ofte Prinſen ſonder ſlaen komt te ſtrijcken, ofte by de Boot verovert en ingenomen: ſoo ſal in ſulcken ghevalle de Capiteyn (die 't ſelve komt te veroveren) voor uyt genieten uyt de Vivres en Handgeweer daer in gevonden wordende, eens ſo veel als de Capiteynen die neffens hem hebben helpen jaeghen: maer de plonderinge ſal alleen blijven voor d' Officieren en Matroſen van het Schip, 't welck de Prinſe ſal hebben verovert.

Ende ſo 't gebeurde dat een Schip oft Schepen van de Vyandt, Lorrendrayer, ofte Prinſe tegens ſtrangh op de Cuſte van *Vlaenderen*, ofte elders wordt aengejaegt, ende den Vyandt reſtitentie doende, dat het ſelve Schip ofte Schepen met den Boot van de voorſte man niet konde werden af-gehaelt: ſoo ſalmen met alle de Boots van de Schepen daer preſent zijnde, alle uytterſte devoir doen, om het ſelve Schip ofte Schepen met ghewelt uyt des Vyands macht (ſoo 't doenlijck is) te bekomen, en daer meeſter van wordende, ſal de *Præmium* daer van gerepartitieert ende verdeelt werden, onder den genen die daer aen handtdadigh zijn geweeſt.

Ende ſo wanneer een Schip van de Vyandt, Lorrendrayer, ofte Prinſe verovert is, ſo en ſal niemant vermogen met ſijn Boot aen Boort te varen, als alleen die gene die 't ſelve verovert heeft, en dat om confuſien en miſverſtanden te weeren.

Vorders hebben haer Ho: *Mo:* gereſolveert en geaccordeert, dat de reſpective Vice-Admiraels in de Prinſe by haer ſelfs, ofte onder haer Vlagge bekomen, eens ſoo veel ſullen genieten als een Capiteyn.

Van de Beſendinghe ende Handel/ raeckende Perſien, is alreede voor deſen gheſept: in Febvuario deſes jaers/ heeft Johan van Haſſelt, Agent van de Coningh gheprojecteert het volghende Concept van Capitulatie: het welck haer Ho: Mog: hebben gehouden voor gheresteert. Agent Haſſelt.

Capitulatie ende Artijckelen van wegen den Coning van Perſia gemaeckt met de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, door Iohan van Haſſelt, *Agent van wegen den Hooghſt-gedachte Coning, by de Hooghſt-gemelte Staten Generael reſiderende.*

I.

DAt de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden vergunt hebben, gelijk hare Ho: Mo: vergunnen midtſdeſen aen de *Perſiaenſche Natie*, hier te Lande komende uyt den naem van den Meer-hoogſt-gedachte Coning, of oock in haer particulier, *vry geley en pas* in alle Plaetſen en Steden, gelegen in de Gheunieerde Provintien, ofte het reſſort van dien, omme vry, onbekommert, ende onghemoleſteert te gaen, keeren ende wederkeeren, oock handelen, koopen ende verkoopen, alderley Waeren ende Coopmanſchappen, egeen uytgheſondert, ſulcx als deſelve Natie ſal goet vinden, en hare Negotie meynen vorderlijckſt te weſen. Capitulatie met Perſia over den handel.

Dat

Digitized by Google

1631. II.

Dat deſelve *Perſiaenſche Natie* binnen deſe Landen genieten ſal, alle ſoodanighe vrydommen ende gherechtigheden, als d' Ingeſetenen deſer Landen ſyn genietende, jae oock ſelfs die perſoonen van qualiteydt die binnen deſe Landen groote ampten en Officien bekleeden, ſoo wanneer als ſy ſich met de negotie willen vermenghen.

III.

En ingevalle, de *Perſiaenſche Natie* binnen haere huyſen quamen te kopen ofte verkopen eenighe waren ende Koopmanſchappen, datſe in ſulcken *cas* ſullen mogen gebruycken haere *Elle*, oock haer *ghewichte*, ende *Mate*, ten waere ſaecke dat ſy koften ofte verkoften een *groote quantiteyt* goederen, ende Coopmanſchappen, die de *Maete* ofte *Waeghe* ſubject ſoude moghen zijn, in welcke gevalle, ſodanighe *groote quantiteyt* in het meten ende wegen, gereguleert ſal worden, volgens d' ordre van het Lant, die met goede kenniſſe ende circumſpectie is beraemt, ten eynde dat den kooper ofte verkooper in mate ofte gewichte niet en werde bedrogen ofte verkort.

IV.

Indien het gebeurde dat eenige vande gemelte *Perſiaenſche Natie* binnen deſe Landen quaeme te Overlyden ſonder yemand by hem te hebben, die op des Conincks ofte des overledens particuliere goederen acht naeme; in ſulcken gevalle, ſullen de Heeren Regeerders vande Reſidents plaetſe des overledene, ſorge dragen, dat alle die naeghelaetene goederen des Coninckx van *Perſien* ofte des overledene particuliere goederen, behoorlijck worden *geinventariſeert* en in bewaerder hant genomen, ter tijdt ende wijlen toe, dat van wegen des hooghſtgedachte Coninck, ten regarde van zijne Majeſteyts goederen, ofte van des overledenen Vrunden ende magen ten regarde van zijne particuliere goederen, daerinne anders ſal weſen voorſien, ende ſullen middeler tijt de conſumptible, ofte bederflijcke waren met ghelegentheydt van ſaecken, worden gebeneficieert, ten behouve van den hoochſtghedachte Coninck ofte des overledens Erfgenamen in 't particulier: doende vande gebeneficieerde waeren en Coopmanſchappen behoorlijck bewijs, ende reliqua.

V.

De *Perſiaenſche* Coopluyden, ſoo wanneer ſy in competent getal met een goet Capitael binnen deſe Landen ſullen zijn gearriveert om te negotieeren, ſullen te ſaemen van eene *bequaeme Wooninge* worden voorſien, ende ghenieten ter plaetſe van haere reſidentie *vrydom vande Impoſten* op de *conſumptible waeren*, die in haere huyshoudinghe ſullen werden gheconſumeert, ghelijck oock van eene bequaeme huyſinghe ſal worden voorſien ende vrydom genieten als vooren die genen, die by commiſſie vande Hoochſtghedachte Koninck van Perſia de voorſz Natien alhier ſal repreſenteren, ende 't hooft daer van zijn.

VI.

Het huys vanden *Agent* van zijne Koninclijcke Majeſteydt van Perſien ſal zijn ende blijven ghepreviligeert, gelijck de huyſen van de andere *Agenten van Koninghen ende Princen in Europa*, die by het Hof vande Hoochghemelte Staeten Generael reſideren; ende ſal die *Perſiaenſche Natie* binnen deſe Landen een comptoir verſien van volck ende Capitaelen geerigheert hebbende, ſoo wel ten regarde vande commercien als het ſtuck vande juſtitie, ghenieten ſoodanigen recht, voordelen ende gherechtigheydt als d' *Engelſe Court* reſiderende binnen de Stadt *Delft*, ende de *Schotſe Natie*, reſiderende binnen de Stadt *Campveere*, reſpective zijn genietende: met welcker Natien Koninck, de Hooghghemelte Staeten Ghenerael van ouden tyden *accoorden ende entrecourſen* op het ſtuck van de negotie hebben ghemaeckt en onderhouden.

VII.

De *Perſiaenſche Natie* ſal oock toegelaten worden in hare huyſinge alle *vrydom, liberteyt, ende exercitie van Religie*, ſonder daerinne by yemandt wie het oock ſoude moghen zijn, verhindert, ghemoleſteert ofte onruſt te worden. 1631.

VIII.

Ingevalle yemant vande *Perſiaenſche Natie* van zijn Religie wilde veranderen, 't ſelve ſullen de Hooghgemelte Heeren Staeten Generael niet aentrecken, maer in allen gevalle en ſal den Koninck ofte yemant anders, die onder ſodanigen perſoon goederen mocht hebben, daer door vande ſelfde goederen niet werden verſteecken ofte ontſet, maer ſal deſelve perſoon als bevorens ter ſake van ſyne Adminiſtratie mogen aengeſproocken ende in rechten geconvenieert worden.

IX.

De *Perſiaenſche Natie* ſal aengheweſen worden een bequame plaetſe alwaer ſy hare *dooden* naer haer ghebruyck ende gewoonte ſullen mogen begraven.

X.

Ingevalle yemant vande *Perſiaenſche Natie* teghens den *Agent* van den meerhooghſtghedachten Koninck ſich quaeme te verloopen, miſgrijpen, ofte oppoſeren, ſal de juſtitie ter plaetſe van 't delict, des verſocht zijnde, den voornoemden *Agent* de hant bieden ende over ſoodanighen perſoon ofte perſoonen recht doen, ſulckx alſmen nae ghelegentheyt van ſaecken bevinden ſal te behooren.

Gedaen ter Vergaderinge vande hoochgemelte Staeten Generael in *'s Gravenhage* den *ſeevenden* February 1631. Was geparapheert *A. Ploos van Tienhoven vt.* Onderſtont ter ordonnantie vande hoochghemelte Heeren Staeten Generael. Ende was Geteecken *Cornelis Muſch.* Geſegelt met een uythangende Zegel met Witte Syde coorden in een ronde dooſe geſloten.

Penſionaris Brafſert.

De Penſionaris van Delft Govert Braſſert en eenige Heeren van Hollandt hebben den een en twintighſten Martij ter Vergaederingh van haer Ho: Mo: voorgedragen/ ſeker concept van eenige particuliere Coopluyden deſer Landen/ dienende tot naerder bebeplinghe vande Noort-Zee, mits dat de onkoſten van equipagie als anderſins daer toe te doen/ verballen ſouden worden uyt de premien die de onghemonteerde Scheepen/ volgens 't Placcaet op de monture ende manninghe der Scheepen ghemaneert/ gehouden ſijn te betaelen; ende dat de ghemonteerde Coopvaerdy Scheepen voor haer inghelaeden goederen voor de helft naer advenant ghehouden ſouden ſijn meerder te contribueren. Ten tweeden hebben haer Ho: Mog: ten hoochſten ghere-commandeert de inwilligh̃e vande verantwoordinghe vande impoſten op de Wynen, Bieren, Sout, Zeep, ende Wolle Laeckenen voor de Geunieerde Provintien op eenen ende den ſelben voet. Ten derden hebben ghedoleert dat die van 't Nimmeeghſche quartier als noch continueerden van te heffen op peder Tonne Biers binnen deſe Landen gebrouwen/ die binnen haer quartier wiert gebracht ende geconſumeert twaelf ſtuyvers, ſeggende dat het ſelve ſeer retardeerde de conſenten van haer Provintie/ vermits de Stadt Rotterdam ſich voor de voorſz pretenſe Impoſt bevindende ten hooghſten beſwaert/ difficulteerden inde middelen in te willigen. Het Gemelde concept wiert gheſtelt in handen vande aenweſende Gecommitteerde vande Reſpective Collegien ter Admiralitepdt om te examineeren; het tweede point wiert gebracht in beſoignes. Op 't derde point is geſchreven aende Heeren Staten van Gelderlandt ſoodanige efficatieuſe devoiren te willen doen/ aen het quartier van Nimmegen dat de beſwaernisſe vande twaelf ſtuyvers daer over ghedoleert wierdt/ mocht worden afgeſtelt/ als ſtrijdigh met de Unie/ ende wiert daer voor den dienſt vande Generaliteyt inde Provintie van Hollant geretardeert; en ingevalle by de een of d'ander Provintie oock petwes mocht werden ghedaen/ dat met de Unie niet over een en ſoude moghen komen/ dat haer Ho: Mo: berept waeren tot remedie dan dien een ſeriens beſoigne aen te ſtellen/ ſonder de verſochte aenſtellinge vande voorſz twaelf ſtuyvers daer op te willen verſchuyven.

Bebeplingh der Noort Zee.

't Advijs vande Admiralitepten op 't bovenghevoerde concept vande bebeplingh der Noortzee, is ſodanig geweeſt

1631. weest dat den vier en twintigsten Maert wierden geauthoriseert de Heeren Borgemeesters en Regeerders der steden Amsterdam, Hoorn, Enckhuysen, Edam, Medenblicq, en Harlingen, als ook alle andere/die sich hier na voor haer groot Interest souden komen te verklaeren/ om yder inden sijnen te eligeren sodaenige personen als sy tot directie en belept vande voorgeslaegen equipagie bequaem en dienstich soude oordelen/en dat by Provisie voor een Jaer op een preuve/ sonder by haer Ho: Mo: of by andere ghetrocken te mogen worden in consequentie/ mits dat hier inne gevolcht wierde/ de oorde ende voet/ daer op de groote Visscherye ende Haringvaert/ belangende het stuck van haer equipagie wiert ghedirigeert ende geadministreert; ende dat die geene die voor Capiteynen ofte opperhoofden op de voorsz scheepen quaemen te vaeren/ souden versien moeten worden met behoorlijcke commissie van sijn Excelentie/ook souden sodanige commissien worden gepresenteert ende geregistreert inde Collegien ter Admiralitept daer onder de de Stadt ofte plaetse resorteerde/ daer de voorsz Capitepn ofte opperhoofden den behoorlijcken eedt souden doen aen handen van't selve Collegie/die ook matrosen onder den eedt vande Generaelitept souden brengen/ en ook de Prinsen/ die by de te equiperen de schepen by den Vpandt verovert wierden/ de judicature van't selve Collegien blijven onderworpen/ ook voor de selve gehentileert ende getermineert/ alle quistien die ter sake van't monteeren der Schepen't formeeren der Admiraelschappen met den aenkleven van dien/ als ook de contraventien die jegens het voornoemde Placcaet soude mogen gedaen worden alles in conformite van't twee en veertighste ende twee en vyftighste Artitul. De Collegien ter Admiralitept Respective souden ook kennis nemen over de wandevoiren die de voorsz Capiteynen ofte opperhoofden quaemen te doen/ als ook over de disorde die het Volck van Oorloge op de voorsz schepen/ in tijden ende wijlen souden mogen komen te plegen: des souden de onghemonteerde scheepen ende de Coopmanschappen/ soo wel in deselve als in de Coopvaerdy Schepen naer't gemelte Placcaet ghearmeert/ gelaeden vaerende naer Oosten ofte Noorwegen ten behoeve der voorsz equipagie tot naerder bevestinge van de Zee gehouden sijn te contribueeren: te weten in het gaen een half ten hondert, met soodanigh onderschept dat de Coopvaerders schut Scheepen/ in conformite van't selve Placcaet gemonteert/ voor eerst sullen vyf ende onbemoept sijn vande nieuwe taratie/ ende boven dien ghenieten de helft ter taratie van alle de goederen in haer epghen Schut- Scheepen/ alrede ghelaeden/ ofte noch te laeden/ ende boven dien vande contante gelaeden ofte noch te laede half soo veel; ende wat belanght de andere helft vande taratie over de goederen ende contanten/ dewelcke de Schut Scheepen naer't meerghemelde Placcaet ghearmeert soude komen te missen/ deselve soude mede met het geene dat vande ongemonteerde Scheepen/ goederen en gelden soude worden ontfangē/ tot de voorsz equipagie worde geemployeert/ blijvende voorts het meergemelde Placcaet in alle sijn andere poincten by vollomen kracht ende vigeur/ die haer Ho: Mog: verstonden/ dat achtervolcht souden moeten worden. Ende op dat in de te doene taratie goede oorde mocht worden gehouden ende daer inne alle Jalousie/ abusen/ ende fraudes verhoet/ souden de Personen die by de gemelde Heeren Borgheemeesteren ende Regeerders der voorsz Steden respective wierden ghecommitteert/ met den anderen hier over onderlinge houden goede correspondentie/ d'een d'anderen deses aengaende doen oprechte ende sincere communicatie.

Den seventienden April sijn ter presentie van sijn Excelentie den Heere Prince van Orangien, ende d'aenwesende Heeren Ghecommitteerden der Respective Collegien ter Admiralitept geresumeert/ verscheyden voorslaghen den vyf en twintighsten ende achten twintighsten Martp ter Vergaderingh van haer Ho: Mo: gedaen/ ende voorgebracht/ dienende tot naerder bevestinge vande Zee/ ende't observeeren vande oorde hier beboren daer op nae epsch van saecken gearresteert. Waer op gedelibereert ende ghelet sijnde/ op't advijs vande voorsz Gecommitteerden/ den veertienden deses op de voorsz voorslagen gecorteert/ is goet gevonden dat by provisie uyt het eerste millioen tot subsidie voor den Oorloch te Water gheconsenteert/ sedert den Jare 1626. tot den eersten deses maents/ jegheus half May naestkomende alhier in den Haeghe soude worden ghebracht in bare gelde/ om daer uyt sonder eenige diversie promptelijck te voldoen ende betaelt te werden de soldijen ende kostgelden vande vier hondert Soldaeten/ aenghenomen tot supplement van de tien hondert Soldaeten/ onder vier Compagnyen gheordonneert tot de Oorloge te water/als ook soldye ende kostgelden vande Capiteynen/ Officieren ende matroosen dienende neffens de voorsz vier Compagnyen op de vyf en dartigh Scheepen/ vyf Jachten ende vyf Fregatten volghens d'oorde vande Zee/ gedestineert/ ten deele tot besettinge vande kust van Vlaenderen, en ten deele tot beschutsinge vande Noortzee. Ende ingevalle men in toekomende soude goet binden te continueeren het voorsz eerste millioen alhier in den Hage, aen ende in bare gelde te furneeren; soude hier naest beraemt ende ghearresteert worden een vaste oorde waer nae het voorsz eerste millioen soude worden geadministreert. En wat belanght de voorgeslaghen veranderingh inde voet en ghebruyck van't Provisioneeren ende victuailleeren vande voorsz Schepen/ Jachten ende Fregatten/ als ook de betaelingh vande vier hondert soldaeten/ Capiteyns/ Officieren ende Matroosen op deselve Scheepen dienende: 't selve soude by provisie als noch gelaeten worden sulcx als het wiert gepractiseert. Doch geduyrende de aenstaende repse ende't emploi der voorsz Schepen/ Jachten en Fregatten soude by haer Ho: Mo: gedelibereert ende overgelept worden/ of het voor de Landen dienstigh soude sijn dat met eenige suffisante Cooplieden tot beste mesnage van't Lant/ by haere Ho: Mog: wierde ghetracteert om de voorsz soldyen ende kostgelden voor seecker peninck t' advanceeren/ ten eynde dat daer deur verhoedet soude mogen worden de desordren die dagelijcks voor vielen/ deur het langhsaem provisioneeren ende victuailleeren der Capiteynen der voorsz Scheepen/ Jachten ende Fregatten. Des soude de voorsz Cooplieden by voortganck vande voorsz handeling van maent tot maent precijs by haere Ho: Mog: gherembourseert worden uyt de penninghen van't eerste millioen.

Voorders hebben hare Ho: Mog: gheresolveert ende de aenwesenden Gecommitteerden aenghesept/ die ook dienvolghens hebben aengenomen by haere Respective Collegien alle mogelijcke debvoiren te doen/ ten eynde de voorsz schepen/ Jachten ende Fregatten in allerye sonder tijdt verlies wierden gequipeert ende klaer ghemaeckt/ ook versaemelt in het Goereetsche gat, wast mogelijck/ voor den eersten Mey. Het welck op een proeve ghedurende dit Soomer saisoen tot een rendevous voor de voorsz Schepen/ Jachten ende Fregatten wiert ghestelt. Doch wiert ghelaeten tot dispositie van sijne Hooghghedachte Excelentie of hy het esquadre begrepen onder de voorsz Schepen/ Jachten/ ende Fregatten/ 't welck most kruyssen van't Texel tot aen het Rif van Schaegen, recht toe recht aen soude willen stueren na het district van sijn kruyssingen; dan of hy ook het selfde esquaedre neffens de voorsz Scheepen soude willen laten komen op het voorsz rendevous.

Ende souden alle die voorsz Scheepen uyt het rendevous onder commande van een hooft ter directie ende op oorde van sijne meer hooghghedachte Excelentie alleen, sonder eenighe andere commandementen te obedieren, nae haere ghedestineerde plaetsen respective gestuyrt ende gesonden worden. Ende soude de Commandeur over de Scheepen tot besettinghe van de Kust van Vlaenderen by sijn Excelentie gegeven worden instructie, waer na hy hem op de Kust soude hebben te reguleren: lettende altoos wanneer de Vpandt op Zee soude zijn/ dat de voorsz scheepen aen ende op de voorsz Kust ghedurichtlijck onder sepl mochten blijven. Ook souden de voorsz schepen/ Jachten ende Fregatten/ sonder onderschept van haere ghedestineerde plaetsen noots halven

1631. hauen of het eynde victu aille ſijnde na het vooꝛſz rendevous moeten komen ende wederkeeren: om aldaer gerepareert ende gherevictuailleert te mooghen woꝛden. Doch ſoude in allen ghevalle gheen Scheeps Capitepn met ſijn onderhebbende Schip gedeſtineert tot de Kuſt van Vlaenderen, ſich van daer naer het rendevous of elders moghen begheven / upt wat oorſake het ſelve oock ſoude moghen zijn / ſonder ſchꝛiftelijck conſent van den Commandeur op de Kuſt. Des ſoude de Capitepn acta van conſent van de Commandeur bekoomen hebbende / in het gaen ende wederkeren ſich pꝛecijs nae den inhout te reguleren / op pene van caſſatie; gelijck oock de Capitepnen hooꝛende onder de reſpective eſquaedꝛes ſich van de ſelvige niet en mochten begeven ofte ſepareeren upt wat oorſaecke het ſelve oock ſoude moghen zijn / ſonder ſchꝛiftelijck conſent van haeren Vice Admirael of opperhooft / op peene van caſſatie als vooren: Ende wanneer ſy eenigh conſent daer toe ſouden mogen bekomen hebben / ſouden oock het ſelve pꝛeciſelijck hebben te achtervolghen. Ende en ſouden de vooꝛſz Schepen / Jachten ende Fregatten ter oorſaecke van ſchoonmaken / nochte upt eenige reſpecten bedenckelijck of onbedenckelijck vermogen aen te doen ende te loopen op eenige reden / of in eenige Haven van Vranckrijck, Engelandt, Schotlandt, of eenige andere Nabuꝛzighe Landen / hoe die genaemt ſouden mogen zijn / op pene van dadelijck ſonder eenigh tegen ſeggen ghecaſſeert te woꝛden: ten waere dat ſy daer toe van de Commandeur op de Kuſt mocht krijgen eenigh expꝛes ende ſchꝛiftelijcke laſt ende bevel. Die midts deſen ghewaerſchouwt ende vermaent wierde ſoodanige laſt niet te geven / dan upt pꝛegnante reden ende oorſaecken: alſo hy daer van aen meerhooghghedachte ſijne Excelentie ſoude moeten verantwooꝛden ende reſpondeeren. En op dat de Capitepnen dienende op de vooꝛſchꝛeve Schepen / Jachten / ende Fregatten des te beter in oꝛdꝛe ende eenpaꝛige diſcipline mochten gehouden woꝛden / ſouden alle die vooꝛſchꝛeve caſſatien ghedaen woꝛden in Zee by den Commandeur op de Kuſt / gelijck oock by den Krijghsraedt op de ſelve Kuſt in rigeur ende naer merite van ſaecken woꝛden gheſtraft ſodanige Capitepnen / die achterhaelt wierden ter ſaecke dat ſy naer de Haven van de vooꝛſz Landen op eygener autoꝛitept geloopen waren geweeſt.

En ſouden de reſpective Collegien ter Admiralitept geen Capitepn of hooft Officier by den vooꝛſz Commandeur of anderſints ghecaſſeert zijnde / weder op de Scheepen van oorloge ter Zee of binnens Duyns mogen ghebꝛuycken. Ende op dat gedubꝛende dit Somer ſaiſoen de ſchepen gedubꝛichlijck in actie mochten ghehouden woꝛden / ſoude de Reſpective Collegien ter Admiralitept van Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt op Hellevoet Sluys by verwiſſelingh een Raedts perſoon continueelijck houden / om aldaer gheſamentlijck met coꝛreſpondentie van ſijn meer Hooghgedachte Excelentie / als oock met de Commandeur op de Kuſt naer vooꝛvallende ſaecken concernerende het revictuailleren / ende repareren der vooꝛſz Schepen oꝛdꝛe te ſtellen / ſonder dat die Raeden ter Admiralitept in het minſte sigh ſoude bemoeyen met het employ der vooꝛſz ſchepen. En wierden de reſpective Collegien midts deſen vermaent / om op de meſuſen van 't Volck van oorloge te Water / de welcke directelijck komen ſouden tot haere kennis te willen adminiſtreren en doen adminiſtreren goe juſtitie.

Ende op dat die Capitepns ende het Volck van Oorloghe te Waeter gheencouragheert mochten werden / om des Vpandts Schepen aen te taſten ende te vernielen / ſouden de ſelve van peder Vpandts Schip / Jacht of Fregat dat ſy in de gront quamen te ſchieten / verbꝛanden / of overſeylen / fulcks dat het Volck daer van quaemen te verdꝛincken / nae Rata dat de ſelve genaemt ſijn geweeſt vooꝛ een pꝛemie genieten als volgt:

Voor een ſchip met	200	Koppen	6000	guld.
	175		5250	
	150		4500	
	100		3750	
	75		2240	
	50		1500	
	25		750	

Ende van alle andere Scheeps-Jachten ende Fregatten meer of minder gheſmant / naer advenant: Ende dit alles boven de helft van het gheene ſy ghenooten ſouden hebben: ingevalle ſoodanige Schepen / Jachten of Fregatten verovert ende hier te Lande wierden ingebꝛacht. Ende ſoude in 't repaꝛtieren van de vooꝛſz pꝛemien en buytgelden der Capitepnen poꝛtie / in plaets van dertigh op tſeſtigh gulden gheljck de poꝛtie van de Vice Admirael / ende Commandeur gherecteert woꝛden ten Regarde van de Vivres en handt ghewees: die ſy in het inbꝛenghen van de Vpandts ſchepen vooꝛ upt genooten / die ſy in deſe gheleghentheydt ſoude moeten derven. 1631

Ende alſoo alle oꝛdꝛen te vergeefs ſijn gemaeckt ende gheſtelt ten ſy ſaecke de ſelve ter executie wierden gecommitteert / ſoo wiert zijne meerhooghſtghedachte Excelentie mits deſen ernſtelijck verſocht en geauthoꝛiſeert / alle de vooꝛſz pointen raeckende de beveyligh van de Zee met den aenkleve van dien / ende die deſen aengaende hier vooꝛen waren gearreſteert te willen ter executie ſtellen en doen ſtellen / onderhouden en doen onderhouden allen en een ygelijck die de ſelve in ſijn regart ſoude mogen raken.

Ende alſoo hier vooren was goet gevonden ende ghereſolveert dat by de Collegien ter Admiralitept elck een Jacht ſoude werden gheequipeert tot bevеyligh der Zee gaten ende Kuſten deſer Landen / ende dat het ſelve was na ghebleven vermits de onvermogenthept der ſelver Collegien. Soo was goet ghevonden ende verſtaen de Raden van State midts deſen te verſoecken ende authoꝛiſeren / om een petitie over te geven ter ſomme van tſeſtigh duyſent guldens / daer op de ſoldyen ende koſtgelden vande vooꝛſz vyf Jachten wierden begroot: ende deſelve petitie wiert op 't ſpoedichſte ghevonden / aende Reſpective Pꝛovintien om daer op conſent te doen dꝛagen. Ende op dat oock middel ſoude mogen gevonden woꝛden tot verval van 't maecken / equipage ende onderhout der vooꝛſz Jachten / is verſtaen dat de ſolliciteurs die de penningen van 't eerſte millioen van de Reſpective Pꝛovintien hadden ontfangen / daer van ſouden reeckeningh doen aen des Generalitepts rekenkamer / op ſoodanige voet en oꝛdꝛe als by deſelve rekenkamer daer toe ſoude werden beraemt; en op dat nae gedaene reeckeningh geweten mocht werden / waer die ontfangen penningen waeren gebleven / ende of upt de vacante plaetſen op de monſterrollen / als oock upt den tijdt / die de gherepartitieerde ſcheepen ſoo nu ende dan aen het Landt ghebleven hebbende / ende afghedanckt waren gheweeſt / niet en kan werden ghevonden / het gheene het maecken ende equipeeren oock onderhouden van de vooꝛſz Jachten ſoude komen te bedꝛaeghen / op dat de Pꝛovintien met ſoodanige petitien niet vooꝛ het hooft gheſlaghen ende gheconfundeert wierden: alſoo anderſints hier toe oock middel ſouds moeten aengewеſen werden.

Wijders is ghereſolveert dat die Reſpective Collegien ter Admiralitept ernſtelijck ſouden werden verſocht / dat elck in het hare ſoodaenighe oꝛdꝛe wilden ſtellen / dat de opheve van de Convoyen ende Licenten te recht mochte werden ghebeneficeert / ende dat over de frauden mochte werden ghеſententieert in conformite van de Placcaeten ende oꝛdonnantien daer op ghemaeckt.

Vooꝛders wat belanghde de defecten van het tweede millioen, het welck by de petitie van de Raeden van State ſeedert den Jaere acht en twintigh neffens het vooꝛſz eerſte millioen oock was verſocht tot ſtuer van den oorlogh te Waeter / om daer met te ſoulageeren de onkoſten van de equipagie ende verſieninghe van Anckers / Seylen / Cabels / Couwen / Krupt / Loot / met den aenkleve van dien / vooꝛ de vooꝛſz vyf en dertig Schepen / vyf Jachten ende vyf Fregatten; als oock het maecken van eenighe nieuwe ſcheepen in plaets van de gheene die deur ouderdom quaemen verlept / ofte by ongeluck verlooren te woꝛden; is goetghevonden / dat aen de Pꝛovintien / die in dit tweede millioen hadden geconſenteert / by miſſiven als oock by beſendinge debvoiren ſouden ghedaen woꝛden haer defecten in aller yle te

1631. te ſupveren ende laten komen in handen van de reſpective vier collegien ter Admiralitept die deſe voorſz ſchepen Jachten ende Fregatten equipeerden: gheliick oock ſoodanighe debvoir ghedaen wiert aen de Pzovintien van Uytrecht ende Vrieſlandt, die als noch in het voorſz millioen niet en hadden geconſenteert / om noch haer tot conſenteeren ende pzompt furniſſement van dien te vzenghen ende diſponeeren. Ende alſoo in vepde de voorſz Pzovintien dies tijdts geen Landsdaghen wierden ghehouden / wiert aen de Heeren Gedeputeerden Staeten der voorſz Pzovintien gheſchzeven binnen ſeeckeren tijdt by haer Ho: Mog: te pzeſigeeren haer Landts daghen reſpective uyt te ſchzyven: om aen haer de voorſz Officien ende debvoiren met vzucht gedaen te moghen werden. Ende zijn de Heeren hare Ho: Mog: Gedeputeerden gaende na Vrieſlandt oock in mandatie ghegheven / om debvoiren te doen tot betalingh van haere defetten ende conſenten te Water ſedert den jare twee en twintig tot den Jare ſeven en twintigh inclusp; als oock mede tot betaeling van hare quota in de vyf en twintigmael hondert duyſent gulden tot betalinghe vande oude ſchulden verſocht.

Van hebben de Heeren Gecommitteerden van het Collegie ter Admiralitept in Zeelant verklaert / dat hun niet moghelijck ſoude ſijn de Scheepen ſtaende tot haer directie / en gerepartiteert op de Pzovintie van Uytrecht in Zee te bzengen / ten ſp / dat ſp met meerder penningen in minderinghe van haer achterſtalligh ſoldien ende koſt gelden wierden gholpen.

Ende de Heeren Gedeputeerde van de ghemelde Pzovintie van Zeelandt in de Vergaderinge van haer Ho: Mog: hebben verklaert / dat ſp in het furniſſement van de achterſtallen van het eerſte millioen alhier in den Haeghe, voorſoo veel de Scheepen van Zeelandt belanghde / nochte oock in het rendevous / ſonder voorgaende ſpeciale laſt van de Heeren haer Pzincipale niet konden conſenteeren. Verſoeckende dat haer Ho: Mog: de ſelve by haer miſſive wilden onderſtaen / tot betalinge van de voorſz pointen / te beweghen / pzeſenterende het ſelve met haer particuliere debvoiren te doen ſecundeeren / verhoopende dat haer Pzincipaelen de ghemeene ſake ten beſten hier inne geen zwarichept ſoude maken.

Vice Admirael Liefhebber. De Vice Admirael Liefhebber was met wat bekladdet. Dies hy den vyf en twintighſten April beſchzeven ende ter Vergaderinge afgevaerdt ſijnde / waerom dat hy in het uptſeplen van zijn Jonghſte vopagie niet en hadde gheſecundeert den Capitepn Maerten Harpertſe Tromp, hoorende tot zijn onderhebbende Eſquadze / ende ſlaeghs zijnde met twee van des Vpants ſchepen daer hy Liefhebber omtrent was: Heeft geantwoozt / dat hy den voornoemde Capitepn niet en heeft gheſien doen hy ſlaeghs was; vermidts hy doen ter tijdt wel ſeven mijlen van hem was / maer dat wel waer is dat hy hem een ſchoot hadde hooren ſchieten / doen hy Jacht maeckten op de voorſz Scheepen / ſonder nochtans regart daer op genoomen te hebben / vermits hy Liefhebber by het Collegie ter Admiralitept tot Rotterdam in plaets van te gaen kruyſſen in zijn diſtrict / belaſt was te convopeeren / ende te loopen tot het eynde van het Canael / ende dat hy over ſulcks op zijn aenbevolen Convoy moſte paſſen: exhiberende tot verificatie van dien / ſeker acte in dato den vier en twintighſten February leſtleden / en daer beneffens noch vier andere beſchzeven / ſoo acten als bzieven / daer hy hem Liefhebber ſoo nu als dan by het voorſz Collegie belaſt was geweeſt te doen Convoy. Waer op gedelibereert zijnde / heeft de Heer Beaumont ter Vergaederinghe van haer Ho: Mo: pzeſiderende met der ſelver goetvinden den voorſz Liefhebber aenghezept / dat hy wetende de ozdre van de bevelinghe ter Zee / behoozt hadde te gaen cruyſſen / in ſijn diſtrict ſonder ter begeerte ofte op bevel van het voorſz Collegie te gaen Convopeeren / ende dat hy over ſulcks ſoude mooghen ghecalangheert wozden; doch dat haer Ho: Mog: deſen miſlach vooz dit mael ſouden over het hooft ſien / laſtende ende bevelende hem expreſſelijck midts deeſen / dat hy in toekomende de bevelen van haer Ho: Mog: ende die van zijn Excelentie ſoude hebben te achtervolgen / ſonder in eenighe manieren op de bevelen van het meergemelde Collegie te paſſen / voor ſoo veel die met de commandementen van haer Ho: Mog: ende ſijn Excelentie / mitſgaders de ozdre van het Landt beraemt op de bevelinghe van de Zee / ſoude moghen diſcrepeeren / ende ingevalle het voorſz Collegie boven vermoeden ſulcks ofte diergelijcke by interpzetatie over haer Ho: Mog: Reſolutie ofte anderſints directelijck hem Liefhebber hier naer ſoude moghen komen te verghen / dat hy het ſelve niet ſoude moghen aennemen / maer aen haer Ho: Mog: by gelegenthept remonſtreeren: doende ende voltrekkende middelertijdt den laſt van haer Ho: Mog: ende die van ſijn Excelentie / alſo haer Ho: Mog: hier na ingevalle hy Liefhebber ter contrarie ſoude mogen doen / egeen meer excuſen aennemen ſoude. 1631.

Van weeghen de Stadt Hamborgh waeren hier aenghekoomen de Heeren Luntzman, Rotenborgh ende Moller, namaels Bozghemeeſter / ende hebben den twee en twintighſten January gedaen de volgende pzopoſitie. Luntzman Rotenborgh / Moller / van wegen Hamborgh hier.

Hoogh Mogende. Wel Geboorne, Edele, Geſtrenge, Erent-feſte, Hooghgheleerde, Voorſichtighe ende Wyſe, Grootgunſtighe Hooghge-eerde lieve Heeren.

Pzopoſitie. UHo: Mo: ſeggen wy met behoorlijcke ſchuldigheyt groten danck, dat de ſelve op ons overgegeven credentie aen ons deſe audientie ſoo grootgunſtelijck toegelaten hebben.

Ende is het wyders alſoo, dat Borghemeeſteren ende Raedt der Steede *Hamborgh* onſe Heeren principalen ons ghecommitteert ende bevoolen hebben u Ho: Mog: haer gantſch willighen dienſt ende alles goets aen te bieden, ende daer beneffens te vermelden dat hun een hartelijcke vreught ſal zijn te verneemen, dat u Hoogh Mog: ſaementlijck, ende in het beſonder, een beſtendighe lyfsgheſontheyt, gheluckſaelighe Regeeringhe, ende allen ghewenſten welſtant zyn ghenietende: den Almogenden Godt bidden dat den ſelven uwe Ho: Mog: daer by in genaden langh bewaren en behouden wil.

Daer beneffens ſoo twijffelen onſe Heeren niet, ofte uwe Ho: Mog: ſullen noch in verſcher Memorie hebben het gheene ſy wegen die hoogh beſwaerlijcke nieuwigheden, die zijn Koninclijcke Majeſteyt van *Denmarcken* inde jongſt verlopene maent Aprillis, door aenſtellinge van ongewoonlijcke tollen te *Gluckſtadt*, oock bouwinghe van nieuwe Forten ende Schantſen, aen de *Elveſtroom*, ende andere impertinentien, die de algemeyne commercien ten hooghſten ſchadelijck zyn, voorgenomen heeft, ſoo wel ſchrift als mondelingh aen u Ho: Mog: in de jongſt verlopene Maent *July* deur haer afgeordonneerde geſanten hebben dienſtelijck aenghegeven ende verſoecken laeten; uwe Ho: Mog: hebben doen ter tijdt op ons ghedaene dienſtelijck voordragen ende aenſoecken haeren by onſe Principalen reſiderende Ambaſſadeur, den wel Edelen Geſtrenghen ende Erentveſte Heer *Foppio ab Aitzema* grootgunſtelijck Gecommitteert (deſwegen onſe Over Heeren ofte Principalen hun nochmalen hoogh ende dienſtelijck doen bedancken) met zyn Coninclijcke Majeſteyt in der ſelver name te handelen, ende daer heenen ſich te bemoeyen, dat die daer uyt tuſſchen zyn Majeſteyt ende hun ontſtaene ſware ſtrijdicheyt by ende wech gheleyt, die commercien allenthalven in goede ſecuriteyt gheſtelt, ende eene beſtendige ende ſeeckere vreede, wederom geſtatueert werden mochte, ghelijck dan oock welghedachte Heer *Aitzema*, ſoodaenige zyne Commiſſie trouverich betrachtet, ende naer alle mogelijckheyt, om tot ſoodaenighen gewenſten eynde te komen, hem bemoeyt ende gearbeyt hadde; maer wat het tot noch toe gheopereert heeft, ſulcks ſullen u Ho: Mog: albereyts uyt welghedachte Heere Geſantes ſchrijvens, als oock anderſints uyt het gheene noch dagelijcks voorloopt, genoechſaem vermerckt, ende verſtaen hebben; middelertijdt:

1631. lertijt: hadde men oock de ſake de Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt op den jonghſt ghehoudene Collegiael dach tot *Regbensburgh* alderonderdanighſt laeten voordragen, waer op deſelve hebben met genomen raet en goet achten van die aldaer aenweeſende des Heylighe Roomſche Rijcx-Keur-vorſten en der abſenten Raden ende Geſanten om deſe ſeer ſorgelijcke differentien by tijdts te keeren ende voor te komen, een ernſtich *Monitorium* aende Koninclijcke Majeſteydt van Dennemarcken laeten afgaen, het welck oock in den jonghſt verlopene *Maent September* behoorlijck is gheinſinueert; waer in aen zijne hooghſtgedachte Majeſteyt van Denemarcken ernſtelijck belaſt is, de nieuwe aengheſtelde tollen af te ſchaffen, met de voor hebbende Blockhuyſen te *Gluckſtadt* ende bouwinge der nieuwe Forten van de *Elve* in te houden, de Oorloch Schepen af te voeren, ende voorts van alle hoſtiliteyten, ende andere vyantlijcke attentaeten hem gantſchelijck te onthouden; alles naer wyderen inhout des aengetogenen Keyſerſche *Monitory*.

Maer men bevint even weynich dat zijn Majeſteydt eenige genegentheyt ſoude hebben, ſodanighen geſonden Keyſerlijcke *Monitorio* te geboorſamen; maer veel meer dat des ongeacht deſelve in zijn genomene intentie wyder voort te vaeren, ende door te dringen, ganſchelijck gereſolveert ende beſloten hebben moet: aengeſien deſelve niet alleen met't ontfanghen der tollen, ende dat ſonder onderſcheyt, ſoo wel van u Ho: Mog: aengehoorige ende onderdanen als den haren, als oock met het bouwen der Forten ende Schantſen aende *Elve* continueert, maer oock de tonnen van onſe Heeren Principalen, die ſy ende haer voorſaeten, van ondenckelijcke jaeren afgeleyt hebben, vande *Gluckſtadt* af tot inde Zee opnemen, ende naer de *Gluckſtadt* heeft laten brenghen; waer uyt dan lichtelijck af te nemen is, dat zijn Majeſteyt ſo veel mogelijck is daer naer tracht, hoe ſy den *Elve-ſtroom* onder haer gewelt brengen, ende alſo oock die tot noch toe gedrevene hoog nodige commercien commanderen, ende naer eygen gevallen openen ende ſluyten mogen. Nu is niet wel te twijfelen of de Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt ſal weghen des gantſchen Roomſchen Rijckx hier by onderlopende intereſſe (in welcken reſpect onſe Heeren het bekende *Privilegium* daer op verkreghen hebben, dat vande Stadt *Hamburgh* af, tot inde Zee, geen Schantſen ofte Forten gebout, oock geen vreemde Oorlog Schepen op de *Elve* tot verhinderinghe der Commertien ghebracht werden ſouden, aldergenadighſt gegeven heeft) alſdan oock tot behoudeniſſe van zijn alderhoochſte reſpect ende authoriteyt daer teghens zijn, op dat ſoo een voornemen Schipr:ijcke Rijcksſtroom, niet onder eenes vreemden potentaets ende Koninghs ghewelt gebracht, maer by zijn herkomen ofte oude vryheydt tot behoudeniſſe der lieve commercie, moge ghelaeten ende oock alſo onſe Heeren Principalen, by haer voorige Privilegien ghemaintineert ende beſchermt worden.

Maer dewijle te beduchten is, dat ſyn Koninclijcke Majeſteydt de Keyſerlijcke Mandaten eenichſints, niet naerkomen mochte, ende deſe ſaecke alſo geſchaepen is, indien niet met ſpoedige Raet ſodanighen onweſen voorgekomen wort, dat de Commercien, als die ſodanighen ofte dierghelijcke troublen niet lyden konnen, niet alleen daer door gants vande Stadt *Hamburgh* aen andere plaetſen ſoude gediverteert en gewent worden, gelijck ſulckx ten deele alreede openbaer is, behalven dat oock ſulcx tot geen geringe ſchaede, van uwe Ho: Mo: ende derſelve onderhoorighe Provintien ende Landen om het onderling gebruyck der commercien, ſo dieſelve tot noch toe met die van *Hamburgh* ten beyden ſyden tot groot voordeel gedreven is ſoude ſtrecken, ende onſe Heeren Principalen ſo veel in haer vermogen is gheweeſt, alles ghedaen hebben dat tot behoudeniſſe van ſulcken vryen commercien op meer verhaelde *Elve-ſtroom* ſtrecken mochte, maer alleene deſe ineſtimable vryheyt der commercien teghens eenen ſulcken Koninck ende Potentaet te diffenderen, hun te ſwack ende niet beſtant bevinden; ſo hebben onſe Heeren haeren ſwaren noot en benautheyt nochmael dienſtelik aen u Ho: Mo: ontdecken, ende deſelven daer neffens gants 1631.
inſtendig verſoeken moeten, de ſelve haer eygen hier by verſerende hooge intreſſe hoogwijſſelik mede te betrachten, en in ſo gemeynen ende gelijcker hant aengelegene ſaecken, ons met deſelve goede Raet, ende hulpe grootgunſtelijck te aſſiſteren, ende by te ſtaen: op dat zijn Koninclijcke Majeſteyts onbillijcken, ende ſoo wel u Ho: Mog: als onſe Heeren Principalen tot grooten naedeel ſtreckende intentie te gemoet gegaen, ende voorgekomen de hoog-nootwendighe Commercien beſtendigh gecontinueert, den *Elve-ſtroom* in zijn oude liberteyt gelaten, ende alle daer teghens loopende machinatien verhindert ende verhoedet werden mogen. Alſoo nu onſe Over-Heeren hier bevoorens u Ho: Mo: grootgunſtige affectie ende nabuerlijcke wel-genegentheydt tot haer ende haer Staet veelvoudighlijck gheſpeurt hebben, en twijffelen ſy oock niet, of deſelve ſullen dit haer dienſtelijck aengeven ende verſoeck, vorders in gonſte aenſien, die ſaecke volgens haer bede in rijpe deliberatie ſtellen, ende goede verwachte reſolutie ons grootgunſtelijck laten wedervaeren, ſulcks ſullen aen u Ho: Mog: onſe Heeren principalen met nabuerlijcke vrundtſchap ende alles goedts alle tijdt te erkennen, onvergeeten blijven.

Met den Heer Lochteren en andere haer Ho: Mog: Ghecommitteerde op dat ſtuck in naerder conferentie komende / hebben voorgeſlagen dat tot bevorderinge van de Schipvaert op de Elve-ſtroom teghens de Deenſche exactien / de Coopvaerdy Schepen op de voorſz Stroom op ende af vaerende door Oorlog Schepen deſer Landen / ende vande Stadt Hamburgh in alle ſeeckerheydt ſoude konnen worden gheconvoyeert. Maer dien voorſlach is niet aennemelijck ghebonden: ſijnde een out ſpreeckwoordt / dat niemant hinckt aen een andermans ſeer. Ende hier waren die al jockende ſeyde: Hamburgh had al wel gevaeren ende veel profijt ghetrocken ſo te Waeter als te lande / terwijl Denemarck en deſen Staet in Oorlogh waeren.

In't begin van Martius aenhoudende om expeditie / wierden verſocht ende gevraecht of ſy geen andere voorſlaeghen tot bevorderinghe der Elve ſouden konnen doen. Waer op hebben ſy den tweeden April naerder in conferentie geweeſt ſijnde / gedaen openingh van't geene in't volgende te ſien is.

Hooge, Mogende, Wel-geboorene, Edele, Geſtrenge, Erentfeſte, Hoog-geleerde, Voorſichtige, Wijſe, Groot-gunſtige, Hoogh-geeerde lieve Heeren.

NAdemael wy van verre vernomen hebben, dat in de generale Vergaderinge van die van Hollandt, 't geene dat wy over *twee* maenden ende meer weghens voorgaende onruſte op de *Elve-ſtroom* van weghen onſe principalen geproponeert, in deliberatie gebracht is, ende ſyluyden haer advijs u Ho: Mog: daer heenen geopent hebben, dat ſy goet gevonden hebben ſijn Koninclijcke Majeſteyt van Dennemarcken te beſenden ende te verſoecken, ofte deſe verre uytſiende ſaecke in der goede ſoude konnen geaccordeert werden: ſoo hebben wy niet naerlaten konnen u Ho: Mog: tot beter en beſtendiger informatie, dienſtelijck te remonſtreeren, of wel onſe Heeren principalen niet liever ſien ofte wenſchen als dat deſe tot hare onſchult begonnen onruſte in't goede moghte geaſſopieert ende uyt den wege geleydt werden, ſy oock noyt minnelijcke compoſitie verweygert, ſulcx oock niet van nooden gehadt hebben, dewijle *Juſtitia Cauſæ* voor hun ſtrijdet; evenwel hooglijcken te beſorghen is, dat ſijn Majeſteyt daer toe noyt verſtaen ſal. Ten *eerſten*, dewijle ſijn Keyſerlijcke Majeſteyts *monitoria* alſoo weynigh, als u Ho: Mog: deur den Heer *Aitzema* gedane Officien, ende ſijn Majeſteyts van Sweden deur een expreſſe af-gheſonden Ambaſſadeur welmeynende gepreſenteerden interpoſitie, by ſijn Majeſteyt hebben verricht, gemeynt zijn de ſelve eenmael genomen intentie met gewelt door te dringen. 't Welk

Naerder opening.

dan

1631. dan uyt ſijn Majeſteyts aen u Ho: Mog: den *thienden* January afgeſondene ſchrijvens gantſch klaerlijck te vermercken is, deur dien deſelve van de Ingeſetenen deſer Landen van nu voortaen *Tonnen*, *Baecken* ende *Convey-gelt* (daer men doch in geenen Krijgh begrepen is) af te nemen, ſich openlijck heeft laeten verluyden. Waer by noch komt, dat ſijn Majeſteyt alle goedighe Tractaten voor te nemen *honeſte*, door die gedecreteerde en voorgaende Keyſerlijcke Commiſſien declineeren ofte afgaen ſal. Ja ſijn Majeſteyt ſal noch voor weynige dagen alhier een Accoordt, met eenige Werck-baſen hebben laten ſluyten, die Schoppen, Spaeden, ende andere daer toe dienelijcke Inſtrumenten alreede van hier naer de *Gluck ſtadt* geſchickt hebben: het welck dan een ontwijfelijck argument is, dat ſijn Majeſteyt om de voorhebbende Bouw met alle macht voorts te ſetten, ende de voorgeſtelde dominatie op de *Elve-ſtroom* te beſtendiger ſich aen te matigen, gereſolveert zy.

Hoe hoog en veele u Ho: Mo: ende deſe Provintien daer aen gelegen zijn, dat de *Elve-ſtroom*, als wel een der voornaemſte Riviere, die deſe Landen betreffen in haer oude vryheydt blijven moghen, en behoeft onſes erachtens geen wijdtloopigh verhael: dewijle het altijdt daer voor gehouden werdt, dat men om reden van Staet ſich moet ſtellen teghen den gheenen die de Rivieren ende Stroomen, als die *ſuccum & ſanguinem* aen deſen Staet ſubminiſtreeren, u Ho: Mo: ende der ſelver Onderdaenen af te ſluyten ofte oock onſeecker te maecken, hun onderwinden moghte: ghelijck u Ho: Mog: tot een notabel exempel tegen den Graef van *Oldenborgh* anno *twintig* daer van hebben verklaert; ongeacht tuſſchen de *Weſer* ende *Elve* een groot onderſcheyt is: want de Graef met conſent van den Keyſer ende van de Rijcx-Stenden, ende de Coning tegen wil ende tegen haer mandata, met ſijn actien voort vaert.

Nu mocht men wel ghedencken, dat deſe voorgeſlagen beſendinge daer toe dienſtigh zijn konde, dat ſijn Majeſteyt hem in faveur van deſen Staet wat vorder declareeren, ende u Ho: Mog: Onderdaenen volkomen vryheydt der Commercien op de *Elve-ſtroom* toelaeten mocht: maer gelijck als ſulcx ſwaerlijck is te gelooven, (want ſijn Majeſteyt ſijn koſten van de Hamborghſche Schepen ende Waren langhſaem gerembourſeert ſoude krijghen) ſoo waere het doch een werck vol van ſchadelijck perijckel: dewijle 't maer voor een tijt ſyn ſoude, ende alle uyren wederom gherevoceert werden konde. Ten *tweeden* het exempel met andere Tollen die oock proviſionaliter aenvanckelijck begonnen ſyn, en eenige immuniteyt geindulgeert, maer daer naer geperpetueert de immuniteyt gherevoceert, en ſonder onderſcheyt van alle egalijck ontfangen worde, kan oock niet anders al ombraeghe maecken. Ten *derden* ofte wel de Onderdanen deſer Landen van duſdanighe exactien exempt ſyn ſouden, ſo moeſte eene ſeparatie derſelver waren wat deſe Ingheſenen, en wat die van *Hamburgh* toebehoort gemaeckt worden: welcke ſeparatie uyt bekende oorſake deſer Landen hoog prejudiceerlijk en ſchadelijk zijn ſouden. Ten *vierden*, de viſitatie der Schepen mede in ſulcken vento, die noch ontallicke veele incommoditeyten met brenghen ende *ratione ſtationis* ſeer periculeus ſyn ſoude, aengeſien die Scheepen in haere cours niet alleen verhindert, inſonderheydt dewijle de *Gluck ſtadt* ſavonts vroegh geſloten wort, ende al te met langer als *thien*, *twaelf* ja *veertien* uyren de Schepen daer legghen, ende ingeval van ſtorm en wint Schip ende goet lichtelijck periciteeren moeten. Ten *vyfden* ſo ſoude het by den Roomſchen Keyſer, ende Keurvorſten oock een ſeltſaem aenſien hebben, dat op eene van des rijcx ſtroomen, uytlandiſche eenige immuniteyten ghenooten, ende des rijckx onderdanen daer tegens ſoo merckelijck gegraveert wierden. Ten *ſeſden*, indien het rijck derhalven hem opponeeren ſoude, ſo konden de commercien deſer Landen in 't uytterſte gevaer geſtelt worden. Om anderen ende meer inconvenienten, die hier uyt lichtelijck ontſtaen konnen, te ſwijgen.

So is oock hier by niet ongeacht te laten dat de goede Nabuerſchap van die van Hamborg, deſe Landen ende inſonderheydt den geenen die by het onderlingh Commercie geintereſſeert zijn, altijdt niet weynig profitabel geweeſt is; onſe Heeren ende principalen oock deſelve inviolabiter te houden, hun by alle occurrentien laeten gelegen zijn, ende al te mets wel aenſienlijcke preſentatien liever refuſeeren, als de goede Naebuerſchap met u Ho: Mog: in twijffel te ſetten. Maer hier tegens is den regel van de Politijcken bekent, van wat præjuditie het is; als de vryheydt van de Commercien vervalt in handen van *een alleen*. 1631.

Soo en twijffelen wy niet, of u Ho: Mog: naer hun van Godt den Almachtigen hoog-begaefde diſcretie ſullen dit alles rijpelijck overwegen, die dreygende ſorghlijckheden afwenden, en *Commercia tanquam animam hujus ſtatus* in goede ſecuriteyt ſtellen: gelijck uwe Ho: Mo: hier bevoorens genoeghſaem bekent is, met wat ernſt en yver onſe Heeren principalen hun hebben laten aengelegen zijn, de vryheydt van de *Elve* ende van de Negotie te conſerveeren: ſoo en twijffelen wy niet, ofte zy ſullen haer geringe *Vires*, *in hoc tam communi & inſeparabili Negotio* naer alle billickheydt geerne mede daer aen wenden, ende alſoo met onderlinge raedt en daedt die voor oogen ſwervende gevaren afwenden.

Ende indien onſe gedaene openingh, van met Convoyen de Schepen voorby *Gluck ſtadt* te voeren, by u Ho: Mo: geacht al te onſeecker ofte niet genoeghſaem: ſoo willen wy u Ho: Mog: in haer vordere deliberatie dienſtelijck ſulcks voorgheſtelt laten, ofte ſchoon de beſendingen aen ſijn Majeſteyt voor te nemen, raedtſaem bevonden wierdt, ofte dan niet eventualiter die tuſſchen u Ho: Mog: ende onſe Heeren hier bevoorens gevallen Tractaten gereaſſumeert, *ad preſentem ſtatum albis* geaccommodeert, ende daer op hoe ende in wat maniere het *commune periculum communiter* af te keeren, een beſluyt ghenomen werden konde.

Ende dewijle dit werck *ex ſua natura*, gheen uytſtel lijden wil, ende ſtaende deſe Vergaderinghe van die van *Hollandt*, als die hier by principaliter geintereſſeert zijn, hier ten beſten gehandelt werden konde.

Soo hebben wy dienſtelijck te bidden, dat u Ho: Mo: met deſer ſaecke, ſoo veel mogelijck te matureeren, en ons met gunſtighe reſolutie op het vorderlijckſt te bejegenen, hun grootgunſtelijck willen laten ghevallen, aen u Ho: Mo: in beſter voegen ons recommandeeren. Blyven wy deſelve altijdt dienſtwillige.

Wat antwoort ende dimiſſie ſy hier op hreegen / ſal hier na werden geſept; als naemelijck: dat men aen den Koningh wilde ſenden: hoe wel de ghemelde Afgeſanten ſeer wel prædiceerden dattet onnutte ende vergeeffche moeyte ſoude zijn.

Den twintigſten February wiert oordre geſtelt om alle Compagnien op haer vollen getal compleet te maecken tegen den eerſten Marty, uytgenomen de vyftig extraordinaris Compagnyen.

Dien dach gekomen zijnde heeft zijn Excelentie deur den Heer Graef van Culenborgh, Noortwijck, Beaumont, Tienhoven, Eyſſinga, Haerſolte ende Schaffer met hem in conferentie gheweeſt zijnde / haer Ho: Mog: laeten præſenteeren / dat den tijdt nu alberepts verre gegaen zijnde / noodigh was te ſtellen oordre tot de oorloghe te Lande voor den dienſt van deſen Staet ende de verſeeckerthept van dien / als oock tot afbreuck ende krenckinge van de Vrandt naer ghelegenthept ende occurentie van ſaeken / ende dat over ſulcks den oberighen ende reſterende tijdt ſoude dienen gemeſnageert / ende over ſulcks bevoordert dat de Provintien in aller pie willen verſterchen de vyftigh Compagnien anno acht en twintigh gheliebt; datſe de troupes onder het commando van Graef Willem van Naſſouw ſoude willen aen neemen / in plaets van Waertghelders; datſe ſoude willen opſenden haer conſenten op de Generaele petitie van den Raedt van State den ſeventienden Octobris leſtleden hun toegeſtuyt / en met een oordre ſtellen tot prompt furniſſement van de verſochte Legerlaſten om daer mede te velde te komen gaen. Sijn Excelentie hadde ſeer ghedoleert ende gheklaeght over de diſordre ter Zee / in het regart van de ſchepen gedeſtineert tot beſettinghe van de kuſt van Vlaenderen ende krupſinge van

Deliberatie tot de Campaignie.

Digitized by Google

1631. bande Noortzee, werdende bevonden dat alle de voorsz Scheepen aen de wal bleven legghen / en mitsdien den Vyandt middelertijdt gelegenheyt gegeven om in Zee beplich te graseeren / tot verderf van veele Ingesetenen deser Landen / sich ter Zee gheneerende. Hy recommandeerde ten hooghsten de betaelinghe van de dertien Compagnien by die van Gelderlandt ende Overyssel Respective van haer repartitie afgheweesen. De Provintien sijn ernstelijck versocht de vyftigh Compagnien in aller yle te willen verstercken op den ouden voet / jegens den eersten Aprillis. Den brief aen die van Vrieslandt wiert nae haer gelegenheyt op dit subject gedresseert / alsoo sy haer apart buyten ordre ende voorweeten van de Generaliteyt upt eygener authoritept hier bevorens hadden afghedanckt. Die van Hollandt, Uytrecht, ende Stad en Lande sijn oock versocht de voorsz Troupes van Graef Willem in plaets van Waertgelders te willen aenhouden. De Provintien van Gelderlandt, Zeelandt ende Overyssel hadden alberepts hier in geconsenteert. Alle zijn oock aengemaent hun consenten te willen inbrenghen / ten langhsten voor prima Aprillis naestkomende / ende datse by provisie wilden maecken haer Respective quota in de viermael hondert duysent gulden, in minderinge vande Legerlasten by de voorsz Provinten versocht / alsoo men ghenootsaeckt was eerst daechs ter voorsz somme voor den Raedt van State descharges te laten afgaen. Aen de Respective Collegien ter Admiraliteyt residerende in Hollant, Zeelandt en West-Vriesland, wiert geschreven elcks twee Gecommitteerden upt haer midden te senden / om te helpen delibereeren en overlegghen wat tot wechneminge van de tegenwoordige groote disordre ter Zee / en naeder beveylinge van dien by der handt ghenomen ende in het werck ghestelt behoorde te worden / ende dat de selve Gecommitteerde met hun overbrengende een pertinente Staet van de defecten der respective Provintien in de twee millioenen, tot steur van den Oorloch te Waeter / 'tsedert den inganck van het Jaer acht en twintigh geconsenteert.

Om aen de dertien Compagnien betaelingh te doen / wiert den Raed van Staten versocht om by Negotiatie in conformite van haer Ho: Mog: voorgaende Resolutie door den Ontfanger Generael ofte andere middelen twee maenden Gagie te verschaffen: hoewel den Raed verklaerde des Ontfangers credijt seer verzwackt te zijn.

Het consent tot versterckingh van de bewuste vyftigh Compagnien tot op tien duysent man / is by de Provintien inghebracht. De Heer Eyssinga van weghen de Provintien van Vrieslandt, hadde op het behaegen van sijn Principalen gheconsenteert in het lichte van twaelf hondert man onder ses Compagnien / zijnde de quota van deselve Provintien in de voorsz vyftig Compagnie / die in de Herfst buyten ordre en voorgaende kennisse van de generale Regeeringe / als oock zijn Excellentie als Capiteyn Generael / by de Heeren Staten van Vrieslandt eyghener authoritept waren afghedanckt. Den Raedt van Staten wierdt den neghen en twintighsten Marty versocht te willen de moeyte neemen van de ses Provintien aen te schrijven de Compagnien / peder voor haer aenpart in de voorsz vyftigh Compagnyen te willen doen verstercken op twee hondert Koppen / ende de Capiteynen belasten tegens half April gereet te zijn en haere Compagnyen compleet te hebben / ende wijders oock te schrijven aen de Provintie van Vrieslandt de voorsz twaelf hondert man wederom te willen aen neemen ende compleet houden tegens den voorsz tijdt / sonder de selve buyten kennis ende ordre in toekomende te licentieeren.

Moscovische besendinge.

Om weder te komen tot de Moscovische besendinghen / zijn d'Ambassadeurs den eersten January in manieren als de eerstemael geschiet was / ten Hove opgheboert / en hebben gelijcke onthalinghe over al genooten: sy vonden sijne Majestept vergheselschapt met sijne Knesen ende Bojaren, met hare Goude Laeckensche Rocken en zwarte Bosse-mutsen in eenen klepnder gemach / sonder dat de Patriarch als doen in de audientie present was: soo haest de gewoonelijcke reverentie gedaen was / heeft sijn Majestept haer op een klepn bankjen versocht te sitten / ende dateljck wederom begenaedight met op te staen / beginnende als doen de Cantzelier Pheodor Lichaetfeeff wederom sijne Majesteyts Titulen te verhalen / ende met een upt een Rolle haer voorgeleesen een antwoordt op hare voorige Propositie / wesende in effect een danckseggingh ober de congratulatie en gesontheyts wenschinge aen hem / sijnen Soon / ende sijnen Vader / in de name van haer Ho: Mo: ende van den Heere Prince van Orangien gedaen: als oock wegen de erkentenisse van de toegesonden Salpeter, met verklaringe dat hem de Alliantie en Vyandtschap van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael / ende die van de Prince van Orangien aengenaem was / ende de Brieven van Credentie geapprobeert hadde; remitterende hare verdere besoignen aen sijne groote Commissarisen ende Bojaren: den naesten Bojaer ende Stadthouder van Casan, de Borst Knees Ivan Borissowits 't Zercaskoy, den Bojaer en Stadthouder van Tweer, Michael Borissowits Sheyn, den Okolnitsi ende Stadthouder van Castron Leef Ivanowits Dolmotof Carpof: midtsgaders sijne geheyme Catzeliers Pheodor Pheodorowits Lichaatseef, ende Ivan Offanassowits Gabronef, met de welcke sy het verdere souden hebben te verhandelen. Sy hebben wegen dit af-schept hem reverentelijck bedanckt / met verhael van sijne Titulen / als oock die van haer Ho: Mog: ende die van sijne Borstelijcke Genade den Prince van Orangien, zijn alsoo upt de audientie geadmitteert / ende naer een andere Zael door hare Prestaven gelept / alwaer sy met de voornoemde Commissarisen de besoigne begonnen met de repetitie van het antwoort / 't welck sy door den Keyser wesende / ontfangen hadden / pder hunne gedeelte upt een Rolle afleesende. De Borst Ivan Borissowits 't Zercaskoy discoureerde daer naer in wat manere ende op wat plaets de Heeren Staten haere Tractaten van Alliantie slooten / met wat Uythemsche Princen ende Potentaten sy deselve onderhielden. Sy hebben daer op generalijk verklaert / dat haer Ho: Mo: meest met alle de Princen en Potentaten in Alliantie waren: die de tyrannie en geimagineerde Universeele Monarchie van het Huys van Spangien tegen stonden, als met den Coningh van Vranckrijck, Engeland, Dennemarcken, Sweden, met de Republijcke van Venetien, Hanse-Steden, en andere meer: jae oock met den grooten Keyser van Turckyen (die in het Russe-Hoff in seer groote achtinge is) in Alliantie en Vyandtschap waren / dat sommige van dien gheslooten wierden door haer Ho: Mo: Ambassadeurs buyten 's Landts / andere door byeemde Heeren Ambassadeuren in het Hof van haer Ho: Mog: selfs ende suite pro re nata te geschieden / ende als de gelegenheydt dan tijdt ende saecke mede bracht / dat die altijdt tot peders genoegen loffelijck onderhouden ende naegekomen wierden. Ivan Borissowits heeft daer op ghebraeght / of oock haer Ho: Mo: ende de Prince van Orangien gesint waren den Groot borst van Moscovien met Volck ende gelt by te staen teghen den Coninck van Poolen? dan wien sijne Majestept gheen minder ongheluck ende offensie had ontfanghen / als sy klaeghden van de Coningh van Hispangien ghenooten te hebben: sy hebben daer op ghesepdt gheen last te hebben hier van te spreecken / door dien haer Ho: Mog: ende de Prince van Orangien op haer vertreck anders niet en wisten / als dat sijne Majestept buyten alle Oorloghe ende in Vrede met pder een was: dat oock de zwaere Oorloghen (die haer op den hals laeghen) niet en souden toelaten voor dese tijdt assistentie van Volck ofte gelt, aen pemandt buyten 's Landts te doen. Waer mede de discoursen een eynde nemende / hebben haer versocht dat sy hun wilden openen de borstere last / het welck sy in het eerst mondelingh doende / vermercken dat tet om het haestig Translanteeren van den Tolck Hans Helmunsz door den Cancelier Vana Gabronef in 't Russ ober-gheschreven wierdt. Hebben sy hun belooft haere Propositie (in manieren als volgt) schriftelijck over te gheben: met versoeck de goede intentie van haer Ho: Mo: ende die van sijne Borstelijcke Genade den Prince van Orangien hierinne by sijne Majestept te willen secon-

1631.

1631. ſecondeeren / ſy hebben haer beloften van goede bedvoiren gedaen / dat ſy getrouweijck wilden rapporteeren / 't geen in deſe conferentie was gepaſſeert : zijn alſoo van haer gheſchepden / ſeggende dat ſy aldaer ſouden wachten tot dat den Keyſer op haere dimiſſie zijn wil haer hadde laeten weeten ; hoets daer aen zijn de twee voornoemde Canceliers wederom by haer ghekomen / ende ghedraecht na de tien duyſent loopen die hare Ho: Mo: by haere voorighe miſſive beloofft hadde te beſtellen / ſy hebben het mede brenghen van dien gheexcuſeert / door dien men onſeecker was gheweeſt / op wat modellen de ſelve begeert wierden / ſy toonden daer ober eenige miſnoegentheyt / maer naer eenighe propoſten ſepden haer ſy wilden alſnoch aen haer Ho: Mog: met ſchrijben aenhouden / ten eynde de ſelve alſnoch ghefonden mochte werden / ten minſten een gedeelte op hare modelle / ende het reſterende ghetal op de Calibre van het Landt / waer meede ſy van hun ghedimitteert ende naer huys ghelept zijn / op de ſelve wijſe als voor deeſen gheſchiet was.

De tweede propoſitie by de Ambaſſadeurs ghedaen was luydende als volcht.

Van Godes Genade.

Doorlughtighſte Grootmachtighſte Keyſer ende Groot-Vorſt Michael Pheodorowits, *aller Ruſſen ſelfs Erholder.*

Van Godes Genade.

Doorluchtighſte Hooghgebooren groote Heer Philareth Nikititſch. *Heylighſte Patriarch van Muſcou ende aller Ruſſen.*

Tweede propoſitie vande Ambaſſadeurs

YEgenwoordigh is het andermael dat wy de begenadinghe ontfangen om haere Majeſteyts *klare oogen* en die vande Heyligſte *Patriarch* aen te ſien, by welcke gelegentheyt wy gelaſt ſijn haer Majeſteyt ende Heyligheyt aller Ruſſen, altijd toe te wenſchen alle geluck ende geſontheyt voor hare Doorluchtigheyts perſoonen allerhande Keyſerlijcke voorſpoet ende aenwas in ſyne Rijcken, ende Heerſchappen met een ſeer glorieuſe overwinninghe van alle zyne Vyanden, ende dat deur de Hooghe ende Moghende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, Staeten van de Vorſtendommen, Graefſchappen, ende Landtſchappen &c. Mitſgaders deur de Doorluchtighe Hoogh Ghebooren Vorſt *Frederick Hendrick* by der Gratie Godes, Prince van *Orangien* Grave van *Naſſouw* en andere Heerſchappen een Heer &c. Gouverneur Capiteyn ende Admirael Generael der Vereenichde Nederlanden, haere Heeren Principalen, het welcke ſy ſeer Officieuſelijck yeghenwoordich met alle eerbiedicheyt zyn doende ; biddende Godt de Heere haere Keyſerlijcke Majeſteyt ende zyne Heylicheyt te verleenen een ſeer blijde uytkomſte van alle hare Keyſerlijck en zyne Heylicheydts begeerten, ende ſullen voorts vervolghende de Commiſſie, de welcke haer Ho: ende Mog: Heeren Staeten Generael ende zyne Vorſtelijcke Genaede den Prince van *Orangien* belieft hebben haer op te leggen, om haer Keyſerlijcke Majeſteyt te verthoonen de ſinceere ende ſeer geneghene affectie die haere Ho: Mog: ende zijne Vorſtelijcke Genade hebben met de ſelve in naerder alliantie ende correſpondentie te komen, ghelijck ſy de eere hebben van die te genieten en met vernbegen van wederſyts te exerceeren, met meeſt alle de groote Potentaten van Chriſtenheyt, als met de Koningen van *Vranckrijck*, *Enghelandt*, *Dennemarcken*, *Sweeden* de Republijcke van *Venetien*, ende veele andere meer ; jae ſelfs met de groote Keyſer van *Turckien*, weſende ten dele geſlooten ende gefundeert om de ambitieuſe deſſeynen en mences van den Koninck van *Hiſpangien* teghen te gaen, die hem met behulp van de Paufelijcke ſtoel van *Roomen* ende zyne aenhangers te verkrijgen een univerſele Monarchye over alle die gheene die den *Paus voor geen Hooft* der Kercken willen erkennen, ende deur een groot gedeelte op het ſtuck en entrecourſen van de vrye commercien tuſſchen Natie ende Natie, waer ſy den anderen toeſtaen, allerhande vrundelijcke bejegeninge ende noodighe vryheyt in het toe ende afvoeren vande waeren ende goederen die d' een over d' ander gebreck ſoumoghen hebben. 1631.

Ende alſoo hare Ho: Mo: bemercken u Majeſteyts loffelijcke conſideratien oock over de Commercien ſich ſtrecken uyt de begenadinghe ſo aen andere Natien als eenige van hare Onderdanen, hebben ſy haer bevolen haer Majeſteyt ende hare Heyligheyt te verklaren, dat ſy inde hare een Generale genegentheydt beſpeuren om hare contanten ende goederen in dit groote Ruſſe Rijck van over Zee te brengen, by aldien hen luyden door hare Majeſteyts en de Patriarchs ſinguliere gunſt, nevens andere Natien ende Perſonen vergunt worde vry ende gerechtigheyt om met haere perſoonen ende met hare inghebrochte contanten ofte waren vry ende vranck te mogen komen tot *Archangel*, ende ſodanige plaetſen als eenige vreemde Natien van over Zee toegeſtaen is, mits nochtans dat d' Ingeſetenen van haere Ho: Mog: de Tollen die daer op voor deſen by hare Majeſteyt geſtelt zyn, ghehouden weſen te betaelen, waer deur haere Majeſteyt in zyn Rijck ende Landt een ſeer groote aenwas ende toeneem van allerhande Negotie, ſal verkrijghen, als mede de waren ende contanten van over Zee abundant ende de inlantſche conſequentelijck beter begeert ſullen worden ; dit ſeecker zynde dat vele Coopers ende Verkoopers de Rijcken ende de Plaetſen waer ſy by een komen doen groeyen ende aenneemen, ende dat wel licht uyt de frequentatie van haere Natie in zyn Majeſteyts groote Rijcke gelegentheyt ende occaſie ſal genomen worden, om vele onbebouwde Landen te cultiveeren, ende allerhande waren te maecken (die nu jegenwoordigh uyt de nabuyrige Rijcken van zyne Majeſteyt by de hare ghehaelt worden) het welcke dat Godt geve ſuccederende niet en is te ſegghen hoe groote aenwas ende ſegheninghe, zyne Majeſteyts Landen ende Onderdanen ſal op komen, de voorverhaelde Nabuyre getuyghen ghenoechſaem (ſoo zyne Majeſteyt zijn oogen daer over eens gelieve te laten gaen) de voordeelen ende profyten die men uyt de culture ende de vrye uytvoer van allerhande waren bekomt, werdende uyt hare Staet alleene veele *honderd duyſent* Rijcksdaelders derwaerts ghevoert, die voor een groot deel in zijne Majeſteyts ofte zijner Onderdaens handen ſullen komen, by aldien de ſelve tot de verſochte Vryheyt ghediſponeert konde werden : dat hare Ho: Mog: aen hare zyde te vreden zijn aen zyne Majeſteyt ende zyne Onderdaenen te vergunnen alſulke vryheyt, als yemant anders wegen het in ende uyt voeren van allerhande waeren en contanten in hare Landen is genietende, behalven dat *Archangel* en andere plaetſen daer hare Nederlanders by genadinghe van zijne Majeſteyt hebben moghen negotieren, konnen by de Tol Regiſters betuygen de voordeelen ende profijten in dit Ruſſe Rijck gebracht. Sijnde voorts gelaſt uwe Majeſteyt en uwe Heyligheydt ſeer dienſtigh te verſoecken, dat uwe Majeſteyts gunſto ende affectie ſoo verre gelieve te elargeeren tot onſen Staet ende Natie, dat ſy-lieden ſpecialijcken ende alleen na de Havenen van de Geunieerde Nederlandſche Provintien ſullen moghen voeren *Koorn* ende *Salpeter*, dat uwe Majeſteyt goet ſal kunnen vinden uyt ſijne Landen te laeten gaen ; welcken weldaet hare Ho: Mog: ende ſijne Vorſtelijcke Genade in alle occaſien tot alle behoorlijcke recompenſe teghen uwe Majeſteyt ende de ſijnen ſullen verbinden, ende uwe Majeſteyt ende op des ſelfs believen ſijne Onderdanen ſullen genieten de prijs die het ſelvige waerdigh is, alſoo hare Natie by na de eenigſte zijn die deſelvige handel van *Koorn* over Zee maintineren : zijnde wy door Godes zegen ſoo Volckrijck, dat wy boven ons eygen ghewas oock van buyten *Koorn* tot onſen onderhoudt moeten inhalen, ende handel daer mede drijven, tot verrijckinghe van alle de geene waer mede de onſe tot deſen tijd hierinne hebben gehandelt : ende of wel ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt voorleden jaer verſcheyden andere begenadight heeft, om den uyt-

voer

1631. voer van een parthye Coorn te mogen doen, is nochtans 't selve meest al deur verhooginge van prijs by onse Coopluyden daer in *Ruslandt* gekocht, ende in *Nederland* gebragt, in manieren dat de overschietende penningen ten besten van de begenadighde alleen zijn gekomen, ende het Coorn in *Nederlandt* geconsumeert, dewelcke alle in uwe Majesteyts ofte sijne Onderdaenens handen souden gekomen zijn, by aldien den vryen inkoop ende uytvoer van Coorn den onsen hadde toegestaen geweest. De Heeren Staten zijn aen haer zijde willigh en bereydt met zijn Majesteyt ende op desselfs believen alle sijne Onderdanen toe te laten komen, niet alleene alderhande Waren en Contanten, gelijk geseyt is, maer oock allerhande Ammunitie van Oorloge: als Kruyt, Loot, Musquetten, Geschut, en wat diergelijcke Wapenen meer zijn, (hoewel het selve gemeenelijck by alle Potentaten verhindert ende verboden werdt) ende haer oock bequaem maken om uwe Majesteyt andere vruntschappen ende diensten in ende deur haer Staet te doen, als de banden van vruntschap op de voorgaende voet vast ende bondigh geleydt sullen wesen, ende is seecker hier door veroorsaeckt te sullen werden, dat hoe haerder Ingesetenen middelen meer ende meer in het welvaren van uwe Majesteyts Rijcken ende Landen geinteresseert ende ingelaten zijn, hoe hare Ho: Mog: ende sijne Vorstelijcke Genade meer ende meer reden sullen hebben, om na haer vermogen des versocht zijnde met raedt ende daedt den selven te helpen conserveeren ende vermeerderen.

Uwe Majesteyt gelieve dese saecke by ons uyt de naem van de Hooge ende Mogende Heeren Staten Generael, ende zijne Vorstelijcke Genade de Prince van *Orangien* voorgedragen, met alle dienst te bedencken, vertrouwende dat wy uwe Majesteyt met suffisante redenen sullen konnen bethoonen, dat niet het loffelijcke Russe Rijck oorbaerlijcker noch de vyanden van dien niet schadelijcker sal konnen wesen.

Soo dan uwe Majesteyt ende zijne Heyligheydt gelieven favorabelijck te disponeeren op dese voorslagh, deur last ende in de naem van de Hoog en Mo: Heeren Staten Generael, en sijne Vorstelijcke Genade de Prince van *Orangien* by haer Ambassadeurs ghedaen, sullen hare Ho: Mog: ende zijne Vorstelijcke Genade met der selver believer hier in der *Moscou* doen resideeren haren Consul ofte Resident, die niet alleen besorgen sal, dat al het af te laeden Coorn uyt zijne Majesteyts Rijcken recht door Zee na de Havenen van de Vereenigde Provintien werde gevoert: op dat uwe Majesteyts, midtsgaders sijne Heyligheydts weldaet ende gunst geduerigh magh zijn inde gedachtenis ende oogen van haren staet: maer oock sal hy van tijdt tot tijdt onderrecht konnen werden van het geene sijne Majesteyt ende sijne Heyligheyt uyt hare Landen sullen begeeren, ende daer van hare Ho: Mog: ende sijne Vorstelijke Genade kennisse doen, ten eynde het selvige in de hare na gelegentheydt op het spoedighste ende sinceerste magh werden uytgevoert, alles streckende om meer ende meer in Alliantie ende onderlinghe correspondentie gesterckt en gestijft te werden: daer toe de goede Godt sijnen zegen geve.

Den achtsten kreghen sp een Missive van Dirck van der Cooge (by haer Ho: Mog: met Brieven afghesonden) dat hy tot Wyboutsche op de Grensen door de Russen Gouverneur van Plescouw wierdt opghehouden / dat hy de publijcke Brieven niemandt dorst vertrouwen / oordeelde sp soude daer by ghelast worden om eenighe duysent lasten Coorn voor het Landt te koopen / sp hebben soo nu als in volghende daghen zijne licentie ernstigh ghesolliciteert / ondertusschen vernamen naer de ghelegentheydt van dien handel / ende wierden bericht dat Carel de Molijn ende sijn Compagnie besich waren om tachtigh duysent Setfort van de Kepser te handelen / presenterende daer voor te leveren tachtich duysent Rijcksdaelders / in kooper tegen vier Roebels de ponde, ende tachtig duysent Rijxdaelders in Contanten.

Den thienden heeft eenen Andries Dionys hondert a hondert twintigh duysent Setfort ghekocht teghen veerthien Grieven, ofte twee ende drie quart Rijcksdaelders het Moscovische Setfort: waer van de negenthien a twintigh een Last maecken; over welcke excessive prijs alle de Wereldt sich verwonderde / ende gelijck sp haer Ho: Mog: schreven / te bevreesen was / dat door dat fundament zwaerlijck beter hoop upt dat Rijck te verwachten stont / ende voor als nu de Marckt daer mede in handen van de Russen bedurben was. 1631.

Den elfden sijn sp 's morgens op de oude wijse door de Prestaven wederom ten Sloot ghevoert / om met de Commissarisen wegen hare Propositie in conferentie te treden / die op de pointen daerinne verhattet veele en verschepden vraeg-stucken gestelt hadden / waeromme sp raedtsaem vonden te versoecken / dat haer de selve by geschrifte mochte gelevert werden / om daer op puncteelijcken ende volghens de intentie van haere Heeren Principalen te antwoorden: de Tolck heeft haer gherapporteert sulcks hunlupden seer aenghenaem te wesen / ende dat sp haer die souden met den eersten ter handt doen stellen / zijn alsoo wederom naer haer Logement gedimitteert.

Den dertienden rapporteerde haer de eene Prestaef Pheodor Ivanowits uyt den naem van de Commissarisen: dat soo sp pet meer hadden in te geven / het selve by geschrifte te willen stellen / sp seyden hem dat sp verwachten de vraeg-stucken schriftelijck te hebben / die haer de Commissarisen in de laetste conferentie hadden voorgehouden / souden niet naelaten die datelijck te beantwoorden / volgens de goede intentie van hare Heeren principalen.

Den veerthienden broghten de Prestaven tijdinghe dat een Post van haer Ho: Mog: op de Grensen was / ende dat van wegen de Pricaes ofte Hof / aen alle Gouverneurs bevel was ghesonden / om den selven sonder ophouden voor te laten / ende van spijs ende dranck / als ooch van Sleden te versien.

Den vijftienden kreghen sp consent om 't Heylighen van 't Water, het welck door de Patriarch in de Moscouw, ende voort door de voornaemste Geestelijcke in haer districten op drie Coningen dagh jaerlijcks gheschiet / te mogen sien. Heyligen van het Water.

Den sestienden sijn de Prestaven ontrent tien ueren voor de middagh met Kepsers sleeden ende Paerden in haer Hof ghekomen / om Iohan van Veltdriel (dewijl het Albert Coenraetsz Burgh weghen sijne indispositie ongheleghen was) ende de ganusche suite derwaerts te gelepden / brengende hem op de muere van het Castreel aen de Riviere Moscou, alwaer een groote Bijte in het Ys ghemaeckt / rondtsom met plancken belept / ende met houten Leuninghen behepnt was: De solemnitepten van dese Feest-dach / is op volghende wijse ghehouden.

Eerst, wiert voor vier personen gedragen een lanck tapijt ende een banck daer vier Bojaren voor gingen / waer nae een stallagie ofte trapjen ghedraeghen wiert op de treeden met een tapijt bekleet / insghelijcks drie Bojaren daer voor gaende / daer na volchde vier personen die yder een bos wasse Kaersen droeghen / vijf kannen ende vijf ghelijcke vergulden wp-water schotels wierden gedragen door de dienaers van de Kelder-meester / waer achter pet gedraghen wiert dat met een roode sprep bedeckt was / ende vier Paenen aen langhe stocken die met beelden / daer in gheschildert / verciert waren / hier nae volchden de Geestelijckept een yder op sijne maeniere ghekleet / hebbende eenighe die voor ginghen vergulde krupssen ende bortjes daer eenige Heyligen in gheschildert waeren in haere handen / welcke volchden de metropoliten ende Bisschoppen van het Rijck. Sijne Heylichept de Patriarch aller Russen wiert ghelept by twee voornaeme Geestelijcke personen / hebbende een gouden of vergulden staf in zijn slincker handt / dien de Goosti of sijn Majesteyts hoofsche Kooplupden van Moscou alle in goude laecheuse rocken met zwarte bosse mutsen op haere hoofden / volchden / als mede de Bojaren ofte groote Heeren van het Rijck gaende twee ende twee in ordre; zijne Majesteyt wiert gelept van twee groote Heeren Vasili Ivanowits Stresnoy ende Michael Borissowits Sheyn. Achter sijne Eene groote Feest-dagh.

1631. Majeſteyt quam ſijnen Oom / de Veltheer / Knees Ivan Boriſlowits't Zercaskoy. Waer achter de ſleede van zijne Majeſteyt die met Root ſattijn bekleet was / ende een ſchoon wit Perſiaensch paert in ginck / volchde ; in het afgaen van de muer ſont zijne Majeſteyt zijnen Rijcks Cancelier / vragende nae zijne Edele ende de gantſche ſuites geſonthept / begenadigende upt laſt van zijne Majeſteyt ſijn Ed. met dubbelde portie van ſpijs ende dranck wegen deſen Feeſtdach. Als ſijne Majeſteyt nu mede op ſijne plaets was geſeten / hebben haer meeſt alle de ommeſtanders ſeer voor haer hooft ende voort ghekruyſt : daer na wierden de waſſe kaerſen ontſteecken / ende de Wierooch-vaeten aen een van de Metropoliten ghegeven / waer mede hy de bijte beroockte ; daer nae is zijne Heplichept tot drie verſcheyde maelen opgeſtaen ende aen het water gegaen / legghende de eerſtemael het kruys daer op / oock ſpreeckende daer neevens eenighe woorden ; de tweedemael heeft hy de bijte mede met een wieroockvat beroockt / ende de dardemael upt de voorſz vijf kannen waeter dat met eenighe ſpeceryen vermengt was / in de bijte gegoten ; daer na hebben de Metropoliten hem een boeck voorghehouden / in het welck een wepnich leſende is ſoo tot zijne Majeſteyt afgetreden / gebende hem het ſelve te kuſſen / als meede het kruys op twee plaetſen ; daer nae is ſijne Majeſteyt den Patriarch weder te gemoet gegaen om van hem het wp-water te ontfangen / als zijne Heplichept ende Majeſteyt weder geſeten waren / hebben alle de Geeſtelijcke ende ooch de Bojaren het wp-water mede ontfangen / ſtracks daer aen is zijne Majeſteyt in zijn ſleede gheſeten ende naer zijn Hof gheretireert / als meede ſijne Heplichept / gaende in de ſelve order als ſy ghekoomen waren.

Den achtienden ende eenighe daghen daer na hebben ſy voor de Preſtaven ſoo mondeling als ſchriftelijck aen de Commiſſariſen doen brengen hare klachten over het ophouden van haer Ho: Mog: poſt op de grenſen / daer mede niet als de ondienſt van zijne Majeſteyt ende die van haer Ho: Mog: veroorſaeckt wiert : verſochten tot haere gheruſtheyt dat ſy neevens des Keyſers expreſſe oock twee upt haer ghevolch derwaerts mochten afſenden / om de perſoon ſelfs ofte zijne brieven over te brengen / welcke conſent haer op den dertichſte daer na is ghebracht / ende hebben noch den ſelven dach Rutger Velthof, ende Willem Behem, neevens de Ruſſe poſt nae Novogorod ende voorts na Pleſcou afghevaerdicht / om het ophomen van Dirck van der Cooge te bevorderen:

Den tienden February is Dirck van der Cooge (die de afgheſondenen Rutgert Velthof ende Willem Behem tot Novogorod hadden aenghetroffen) in Moſcouw wel gearriveert / ende heeft haer behandight haer Ho: Mo: miſſive van dato den eerſten Novembris 1630. mede brenghende laſt om by proviſie voor de Provintie van Hollant te hoopen tien duyſent laſten Rogge.

Den ſelven dach verſochten de Preſtaven van wegen ſijne Majeſteyt ende den Heyligen Patriarch hare brieven van recommandatie aen haer Ho: Mog: ende ſijne Vorſtelijcke Genaede voor ſijne Overſte Sir Alexander Leſly, die met een Rus Commiſſaris naer Sweeden, Nederlandt, ende Engelandt, wierde afgeſonden / om lichtinghe van Volck te doen ende Wapenen te hoopen / welcke Brieven ſy henlupden tegen den avont behandight hebben / ende ſijn daer over wegen ſijne Majeſteyt bedanckt.

Den ſeſtienden ſijn ſy wederom ten Hove opghebracht / in manieren als voor deſen gheſchiet / om by de Commiſſariſen audientie te hebben / ſy hebben haer alſdoen voorgedraghen dat ſy tot noch toe vergeefs ghewacht hadden hunne conſideratie / ſoo ſy inde laeſte gehoudene conferentie haer hadden voorgedraghen / ende belooft ſchriftelijck te ſenden / daer in ſy verwondert ſcheenen door dien den Tolck haer hadde vertaelt / dat ſy haer antwoordt ſchriftelijck ſouden ſenden / waer van haer onderrecht hebbende / laſen haer voor pder ſijn gheſeelte upt een gheſchreven rolle het antwoordt op haere tweede Propoſitie / waer van de teneur volcht / ende ſijn daer mede gedimitteert.

Door Gods in Drievuldigheyt Genade. 1631.

GRooten Heere Keyſer ende Grootvorſt, *Michailo Pheodorowitz Pheodorowitſch*, aller Ruſſen ſelfs Erholder, ende veel meer Heerlijckheden een Heer en Heerſcher, ende zijn Majeſteyts Vader den grooten Heer ende Alderheylighſte Moſcouſchen ende aller Ruſſen Patriarch *Philareth Nikititſch*. Hare aenwoordt.

Nederlantſche ende Hollandtſche Regeerders ende *Henricus* Vorſt van *Orangien* Geſanten, *Albertus* ende *Iohan*, zijn ghelaſt te ſpreecken voor onſe grooten Heer zijne Keyſerlicke Majeſteyt, ende voor zijne Majeſteyts Vaeder den grooten Heer ende allerheylichſten ende aller Ruſſen Patriarch *Philareth Nikititſch*, in uwe Ambaſſaetſchap, ſoo hebt ghylieden haer overgelevert ende uwe reedenen gheſproocken ende ſulcks ſchriftelijck overghegeven aen zyn Keyſerlijcke Majeſteyt, ende den alderheylichſte Patriarch, die hebben uwe redenen volkomentlijck ghehoort ende der Hollantſche Staten ende des Vorſt *Henricus* brieven bevolen t'aenvaerden, den inhoudt ghenaedighſt ende gunſtigh te verſtaen.

En in u L. Nederlantſche en Hollantſche Regeerders en Vorſt *Henricus* Brieven is geſchreven tot zijne Keyſerlijcke Majeſteyt, ende tot zijne Majeſteyts Vader den Alderheylichſte Patriarch, en ghy haer lieden Geſanten hebt gecongratuleert ſijne Keyſerl. Majeſt. en ſijne Keyſerlijke Majeſt. Soone den Prince Vorſt *Alexis Michailowitz* in hunne groote ende wijdberoemde Ruſſe Heerſchappyen en Keyſerrijck, ende oock van gelijcken zyne Keyſerlijcke Majeſteyts Vaeder den allerheylighſten Patriarch *Philareth Nikititſch* in zijne Heerlicke Heerlijckheyts ſitplaetſe ; en ghy Hollandtſche Staten ende Vorſt *Henricus* hebt gheſchreven ende ghy Geſanten hebt geſproocken, dat ons zijne Keyſerlijcke *Majeſteyt* ende den allerheylichſte Patriarch *begenadicht hebben*, in hunne oorlogen (het geen ſy noodich van doen hadden) het naeſt voorgaende Iaer bevoolen te ſenden *drie duyſent ponden* Salpeter, ſonder eenighe betaelinghe daer voor te hebben genooten, ſoo hebt ghy Hollandtſche Staeten ende Vorſt *Hendrick* geſchreven voor die ſchenckagie altijdt ghedachtigh zynde, ende danckbaer ten allen tijden daer en teghen zyne Keyſerlicke Majeſteyt alles goets hun ſoecken te bewijſen.

So iſt dat zijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende ſijne Majeſteyts Vaeder den alderheylichſte Patriarch, u lieden Nederlandtſche ende Hollandtſche Regeerders ende Vorſt *Henricus* looven ende prijſen, dat ſy des Heeren gonſte ende ghenaede t'hunwaerts hebben erkent, ende met geſontheyt, gheluckwenſchinge aen zijne Majeſteyts ghedachtigh, 'sHeeren behulpſaemheyt 't huywaerts met danckſegginghe ende preſenten hunne Ambaſſadeurs aen den grooten Heere hebben gheſonden, ende in toekomende ſoo wel met den grooten Heere zyne Keyſerlijcke Majeſteyt, als met zijne Majeſteyts Vaeder den Heylighſten Patriarch hunne Heerlijckheyts Vriendelijcke Correſpondentie, ende beſendinghe in goede ſaecken gheneycht zijn voortaen te ſullen onderhouden.

Wat belanght het gheene ghy Nederlandtſche ende Hollantſche Regeerders ende Vorſt *Henricus* aen zijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende tot zijne Majeſteyts Vaeder den Heylichſte Patriarch in brieven hebben gheſchreven, ende ghylieden Geſanten mondelingh hebt geſproken, dat u bevolen was door de gemelde Staeten ende Vorſt *Henricus*, zijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende Heylighſte Patriarch te verſoecken eenighe andere ſaecken, ſoo iſt dat zyne Keyſerlijcke Majeſteyt ende zyne Majeſteyts Vader den Heylichſte Patriarch, hebben gelaſt de ſelve ſaken van u te horen te verſtaen, en u in alles te gheloven, en op ſulcke uwe ſaecken een goede antwoort te verveerdighen naer den eyſch der ſaecken.

Ghyluyden Geſanten hebt gheſproocken met ons Bojaren in de conferentie, hoe dat de Hollandſche Staeten ende den Vorſt *Henricus* verſoecken aen zijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende zyne Majeſteyts Vader den Heylighſte Patriarch *Philareth Nikititſch*, dat ſy groote Heeren Ghenaedigh wilden bewillighen met hun Hol-

Digitized by Google

1631. Hollandtſche Staten, ende met den Vorſt *Frederick Henrick* Vorſt van *Orangien*, in vriendelijcke Alliantie ende onderlinghe correſpondentie te komen, op dat daer door de Hollandtſche Coopluyden met alderley Waeren komende naer *Archangel*, ende naer den *Moſcou*, ende in andere Steden des Moſcoofſchen Rijcks moghten handelen met de Ruſſe Coopluyden, met eenen vryen handel, ende hoe veel der ſelver in *Ruſſlandt* moghten arriveeren, ende van ſulcke Coopmanſchappen als ſy moghten by hun hebben den behoorlijcken Tol daer van te doen ontfangen, dat daer door ſijn Keyſerlijcke Majeſteyts Schat ende Inkomſten niet weynigh en ſal vermeerdert ende verbetert werden, ende beyderzijdts Onderdanen ſouden daer door meer proſpereeren: en dat u lieden wel bewuſt is, hoe dat de Hoofs-Negotianten ende Coopluyden van de Engelſchen door des Heeren Genade in de Moſcoofſche Heerlickheden handelen met eenen vryen handel, ende van hare Coopmanſchappen geenderley Tollen noch gerechtigheden in ſijne Keyſerlicke Majeſteyts Schat en betalen.

Ende de Hollandtſche Cooplieden bidden ende verſoecken dat zijne Keyſerlicke Majeſteyt en zijne Majeſteyts Vader den Heyligſten Patriarch, henlieden begenadigen die geene die ſouden begeeren te handelen, ende in andere Steden begeeren te reyſen, dat men henlieden met hunne Coopmanſchappen ſonder ophouden ſoude willen deur laten, ende dat men van hunne Coopmanſchappen ende handelinge ſoude willen nemen de behoorlicke Tollen conform des Heeren beveelen, ende de daer van ingeſtelde Brieven.

Ende als ſijne Keyſerlicke Majeſteyt ende ſijne Majeſteyts Vader de Heylighſte Patriarch het Hollandtſche Volck al te ſamen daer mede begenadight, ende om van *Archangel* na der *Moſcou* ende in andere Steden toe liet te reyſen, ſoo en ſouden ſy Hollandtſche Cooplieden niet trecken met hunne Goederen na andere Landen, maer ſouden meer ende meer trachten te handelen in 't Moſcoofſche Rijck, daer uyt dan zijn Keyſerlicke Majeſteyts Inkomſten ende Tollen grootelijcx ſouden vermeerderen, ende beyderzijts Onderdanen ſouden daer door meer proſpereeren.

So is't, dat onſen grooten Heer *Michael Pheodorowitz* aller Ruſſen ſelfs Erholder, zijne Keyſerlicke Majeſteyt ende zijne Majeſteyts Vader de grooten Heere ende Heylighſte Moſcoofſchen ende aller Ruſſen Patriarch *Pilaretb Nikititſch* hebben ghelaſt, u lieden haere Majeſteyts bevel te openbaren, dat veele ongemeene ongenoemde of van kleynen aenſien Hollandtſche Cooplieden in het Moſcoofſche Rijck, ende in de Stadt *Moſcou*, ende andere Steden niet en kan toeghelaeten werden te handelen, om dat onſe Keyſerlicke Majeſteyts Hoofs-Negotianten ende Cooplieden *verdruckt* ſouden werden, ende ſulcks henlieden ſoude in den handel hinderlick ende ſchaedelick weſen, ende ſijn door laſt van Keyſerlicke Majeſteyt ende den Heylighſten Patriarch wel toeghelaeten de Enghelſche Hoofs-Negotianten te handelen in het Moſcoofſche Rijck ſeecker *kleyn beſchreven getal van drie en twintigh perſoonen*, ende dat niet en is toegelaten de Enghelſche Cooplieden alle te ſaemen in *Moſcou* ende andere Steden des Moſcoofſchen Rijcks, ende daer over hunlieden verleent onſe Keyſerlicke ſpeciale Patente-Brieven van begenaedinghe; Op des Keyſerlicken Majeſteyts ende Heylighſte Patriarchs bevel, is ons bevoolen u Geſanten aen te ſeggen om ſchriftelick op te gheven by naeme: *hoe veel ende wat Perſoonen*; maer dat van Hollandtſche Cooplieden in *Moſcou* ende in andere Steden ſouden handelen: ſoo hebben de Keyſerlicke Grootheydt ende zijne Majeſteyts Vader den Grooten Heer ende Heylighſte Patriarch, begenaedight de ſulcke boven de voorgaende ſoo veel te vermeerderen als het hunne Majeſteyt goet ende nut oordeelen ſullen, ende toelaten hun in de Moſcoofſche Rijcken te reyſen, ende in de Steden te handelen, ſoo veel Volck in beſchreven getalle als de Engelſche, namentlick met veele menſchen, ende ſullen beveelen des Heeren Tollen van hun te nemen in gerechtigheyt na des Heeren bevel, ghelijck men van andere Uytlanders neemt.

Ende ghylieden Geſanten hebt ons *Bojaren* geſeght: 1631.
dat ghylieden deſe Keyſerlijcke en onſes Heeren Heylighſten Patriarchs begenadinge ſult verwittigen aen de Hollandſche Staten ende Vorſt *Henricus*, ende dat het niet wel en betaemt, ofte niet wel doenlick voor u en is, ſonder der ſelver kenniſſe eenighe Hollandtſche Cooplieden op te geven ofte te noemen, om in het Moſcoofſche Rijck ende andere Steden te handelen, om dat ghylieden tot ſulcks geen laſt en hebt, ende daer over ſullen de Staten ende de Vorſt *Henricus* van ſijn Keyſerlicke Majeſteyt ter gelegener tijdt in toekomende ſulcx mogen dienſtelick verſoecken.

Ende ghylieden Ambaſſadeurs hebt geſeyt dat gylieden verſtaen hebt en vaſtelick wetet, dat in de Moſcoviſche Rijcken zijn groote, wijde, onbeboude Landen diemen ſoude konnen met Koorn bezaeyen, en nochtans ledig ende onbebout leggen, ende daerop niemant Cooren ſayet: ende ſoo de Keyſerlicke Majeſteyt ende ſijn Majeſteyts Vader den grooten Heer den Heylighſte Patriarch daer over geliefde toe te laten, dat men ſoude Hollandtſche Cooplieden en ander Volck die het luſten moght, en dat uyt ſulcke die de Landbouwerye verſtaen en gewoon zijn: ſoo is't dat gylieden van ſijne Keyſerl. Majeſt. en den Heyligſte Patriarch verſoecket, dat hare Majeſt. ſouden gelieven hen te begenadige die ſelve ongeboude Landen te mogen Bebouwen en Bezaeyen, en ſullen deſelve trachten te Bezaeyen na hun wijſe, en gelijck by hun gebruyckelick is, en ſulcke alderley Waren als hun noodigh is daer op te bereyden, en dat uyt ſulcks de Keyſerl. Majeſt. Schat groot voordeel in de Tollen ſoude trecken, ende de Moſcoviſche Cooplieden ſoude profijtelick zijn, ende uyt *Sweden*, *Oost* ende *West-Indien*, uyt het Landt van *Holſteyn* dat onder den Deenſchen Coningh is, wordt ſulcx ſelfs verſcheydentlijck; en door beſendinge by de Hollandtſche Staten ende by den Vorſt *Henricus* geſolliciteert, ende verſocht dat ſy van hun volk ſoude willen oorloven, om de woeſte ongeboude Landen in de genoemde plaetſen te bouwen:

't Welcke de Staten ende de Vorſt *Henricus* nochtans andere ſulcken afgeſlagen ende geweygert hebben, maer bevolen ſulcx aen ſijn Keyſerl. Majeſt. ende ſijne Majeſteyts Vader den Grooten Heer den Heylighſten Patriarch te vragen en te verſoecken, op dat alderley Hollandtſche lieden om te handelen ende het Landt te bouwen, in het Moſcoofſche Rijck moghten toevloeyen: ſoo geven wy ſijne Keyſerlijcke Majeſteyts *Bojaren* ende geheyme Raden van ſijne Majeſteyts Vader de Heyligſte Patriarch, door laſt ende bevel van de hoogh-gemelde Majeſteyt u Geſanten daer op tot verklaringe ende tot antwoordt: dat veele gemeene onaenſienelijcke Hollandſche Cooplieden, ende veelderley andere lieden, behalven de beſchrevene ende aengeteyckende Cooplieden in de Moſcoofſche Rijcken te komen, ende de Landen te Bouwen, niet en magh geſchieden, indien ſy ſoo veel toe laten ende inwillighen de Hollandtſche Cooplieden het Landt in haer Moſcoofſche Rijck te Bouwen, daer door ſoude de Ruſſe Gemeente verdruckinge geſchieden, en 't Landt oneenig werden, ende in de Graen-handel groote verhinderinge.

Ende wat ghylieden Geſanten hebt geſeyt, dat daer en boven u gelaſt is ſijne Keyſerl. Majeſt. en ſijne Majeſt. Vader den grooten Heer ende Heyligſte Patriarch hebt gebeden ende verſocht, dat haren Keyſerl. Majeſt. ſijn gunſte en begenadinghe tot uwe Landen en der ſelver Ingeſetenen ſoude betoonen en bewillighen in het Moſcoofſche Rijck de proviſie van Coorn ende alderhande Granen te mogen inkoopen, alleenlijck de Hollandſche Cooplieden, ende geen andere: en dat men de Cooplieden van andere Rijcken ſulcken Coorn-koopinge en Graenhandelinge ſouden willen verbieden, ofte weygeren, en de Hollandſche Staten en Vorſt *Henricus* ſouden tegen ſulcke Keyſerlicke Genade en gunſte inwillighen, in hunne Nederlandſche en Hollandſche Lant de Ruſſe Volckeren alderley Wapenen en Krijgs-ruſtingen toe laten te koopen, ſulcke Krijgs-ruſtingen als haeren ſijne Keyſerl. Majeſt. tegen ſijne Vyanden moghte noodigh ofte van doen hebben, ende van andere Rijcken ende Heerlickheden en is het niemandt geoorloft geniger-

Digitized by Google

1631. hande Wapenen by hun in te koopen noch uyt te voeren, ende in erkenteniſſe ſijne Keyſerl. Majeſteyts Genade en gunſt, en om ſijne Majeſteyts wille ſoudenſe in toekomende een Placcaet ofte een ſtercke Ordonnantie maecken, en verbodt doen, uyt geene andere Rijcken geenerley Wapenen noch Krijgs-ruſtingen te laten by hun inkoopen noch uytvoeren, behalven alleenmae het Moſcooſſche Rijck.

Soo is't, dat ſijne Keyſerl. Majeſt. ende ſijne Majeſt. Vader den Grooten Heer en Alderheyligſten Patriarch kunnen ſulcx niet vergunnen, omme de Hollandſche Cooplieden alleenlicken de Granen te laten inkoopen: ter oorſaecke dat ſijne Keyſerlicke Majeſt. en de Heylighſte Patriarch beſendinge doen door hunne Ambaſſadeurs en Commiſſariſen de Groote Heeren en Chriſtelicke Coningen, namentlick den Engelſche Coning *Carolus*, den Deenſchen Coning *Chriſtianus*, ende den Sweedtſchen Coningh *Guſtavus Adolphus*; ende andere Heeren, ende ſchrijven aen zijn Keyſerl. Majeſt. en den Grooten Heere Heyligſte Patriarch, dat in hunne Landen een ſchaers Graen-gewas, en by hunne Onderdanen het Coorn nootdruftigh en grootelicx gebreck is; ende dat men hunlieden daerinne ſouden willen behulpelick zijn, ende toelaten in't Moſcooſſche Rijck, om hunne nootdruftigheydt te mogen Graenen koopen ende uytvoeren.

Soo is't, dat zijne Keyſerl. Majeſt. ende zijne Majeſt. Vader den Heyligſte Patriarch, volgende zijne Majeſt. genadigſte ende aengeboorne natuere, deſelve Heeren hunlieden verſoeck ende bede niet en wil queſſen, noch hunne Vrundtſchap ende Liefde niet en magh ter zijden ſtellen: maer heeft hun geconſenteert ende toegelaten in het Moſcooſſche Rijck proviſie van Graenen te mogen koopen.

Ghylieden Ambaſſadeurs, ende oock wy weten ſeeckerlick, indien ſy gewillighden de Hollandtſche Cooplieden in het Moſcooſſche Rijck de Graenen alleen in te koopen, ende de anderen weygerden, ſulcx ſoude de ſelve Heeren ende onderlinge Vrundtſchap grootelicx queſſen, oock onluſt ende onvrundtſchap tuſſchen hun ende haren Grooten Heere verwecken, ende wat ghylieden Geſanten hebt geſproocken, dat zijne Keyſerlicke Majeſteyt ende den Heyligſte Patriarch, ſouden willen beveelen het Ruſſe Volck den Salpeter in het Moſcooſſche Rijck veerdig te maecken, ende den ſelven te *Archangel* te laten af-brengen, ende dat de Hollandtſche Cooplieden ſulcx van de Ruſſen ſouden inkoopen, en van den ſelven Salpeter de Tollen betalen, ende dat van ſulcx zijne Keyſerl. Majeſt. Tollen niet weynigh ſoude vermeerderen.

So is't, dat zijn Keyſerlicke Majeſteyts Bojaren ende geheyme Canceliers aen u L. Gheſanten aenſegghen, dat voor niemant geen Salpeter in't Moſcooſſche Rijck ſal te koop vallen, om dieſwille dat zijne Keyſerlicke Majeſteyt met zijnen vyant den Koningh van *Poolen* wegen zijne veelvuldige ongerechticheden, de Oorloge begint dit jaer, en tot ſulke Oorloge de Krijgſluyden van zijne Keyſerl. Maj. den Salpeter ſelfs ſeer veel van doen en van noode hebben, ende op het voor gegane ſupplicerende verſoeck der Hollandtſche Staeten ende Vorſt *Henricus*, zijne Keyſerlicke Majeſteyt en den Heylighſte Patriarch, heeft in't naeſt voorgaende jaer begenadight ende bevolen hunluyden Salpeter te gheven niet inkoop, maer ſonder gelt.

Ende wat gylieden Geſanten hebt geſproocken dat in *Hollant* Iaerlijcx van node is *twee hondert duyſent ſetfort* en meer Coorn, en ingevalle dat zijne Keyſerlijcke Majeſteyt en den Heylichſte Patriarg begenadichde ſulcke graen proviſie in't Moſcooſſche Rijck bewillighden in te koopen, ſo ſouden de Hollantſche Cooplieden vande prijs tracteren met zijn Keyſerlicke Majeſteyts negotianten, die over den inkoop ende verkoop der Granen mochten ghelaſtet zijn, en ſouden tot ſulcken prijs haer gelt fourneren en betalen, en ſoude de Hollantſche Natie in *Littouwen* noch naer *Dantzigh* om granen te kopen voortaen niet meer reyſen, noch van hunlieden die graen proviſie niet meer koopen, en dat uyt ſulcx ſoude zijn Keyſerlicke Majeſteyts inkomſten grootelijcx vermeerderen en des Conings van *Poolen* verminderen ende ſchadelijck zijn. 1631.

So en hebben zijne Keyſerlicke Majeſteyt ende zijn Majeſteyts Vader den Heylichſte Patriarch, u Hollandſche Regeerders ende des Vorſt *Henricus* eyſch en biddig verſoeck niet afgeſlagen, al is't ſake dat voor tegenwoordigh wel niet en ſoude behooren toe te laeten in't Moſcooſſche Rijk Granen te laten opkoopen, om dat ten reguarde vande voorige Iaeren't gewatch kleyn ofte weynigh is geweeſt, ende dat ſeer veel niet ten vollen ingekochte Granen op de Chriſtelicke Princen verſoeck geconſenteert noch ontbroecken, van de voorige Iaers conſenten, oock dattet voor den tijd van u verſoeck aen andere goede parthijen Coorn is verkocht, nochtans van wegen de Hollandtſche Staten ende des Vorſt *Henricus* eyſch ende verſoeck: ſoo hebben begenadight ende in dit tegenwoordige Iaer hunlieden ingewillight in te koopen *drie en twintigh duyſent Setford* Rogge, van die Graenen die door ſijn Keyſerlicke Majeſteyts ende den Heylighſte Patriarchs laſt ende bevel beſchreven ofte aengeteeckent waeren, om tot proviſie naer *Abraam* te voeren, ende hoe veel ofte tot wat prijs dat men in des Keyſerlicke Majeſteyts Schat voor deſe Rogge ſal ontfangen: daer van ſal zijn Keyſerl. Maj. naeſte Bojaer ende Caſaenſche Stadthouder Vorſt *Ivan Boriſſowitz 't Zarcaskey*, tot u ſenden Hoofs-Negocianten, met dewelcke ghy van weghen de prijs ſult mogen accordeeren: ende wanneer ghylieden in de prijs eens zijt, ſoo ſal ſulck Graen dit Iaer noch tot *Archangel* gereedt zijn, ende wat'er boven dien meerder quantiteyt t' *Archangel* moghten te koop vallen, ſullen de ſelve aen u lieden verkocht werden, ende in de voortaen toekomende Iaeren ſullen continueeren, alſoo de Graenen te verkoopen aen de voorgemelde Rijcken ende aen de Hollanders.

Wijders belangende het geene ghylieden Geſanten hebt geſproocken, dat ſijne Keyſerl. Majeſt. ende den Heylighſten Patriarch ſoude gelieven te begenadighen de Staten ende *Henricus* Vorſt van *Orangien*, over de Hollandtſche Cooplieden in *Moſcou* te mogen houden eenen continueele *Agent*, gelijck als de Engelſche Hofs-Negotianten in het Moſcooſſche Rijck eenen *Agent* zijn houdende, ende dat men ſulcken Hollandtſchen *Agent* in des Grooten Heere ende Keyſerlijcke Majeſteyts en ſijn Majeſteyts Vader den Grooten Heere en Heylighſten Patriarch continueele gunſtige en Genadighſte gedachteniſſe wilde houden, ende wat voor ſaken dat zijne Keyſerl. Majeſt. ſoude ghelieven ofte willen beveelen, yvera van te belaſten in de Hollandſche Landen van het geene zijne Majeſt. dienſtig moghte zijn, door ſulcken Agent aen de Hollandtſche Staten, ende aen de Vorſt van *Orangien* te laten verwittigen, op dat ſulcx in haere Landen ſpoedig ende tijdig moghte veerdig gemaeckt ende ſonder tijdt verlies noch ophouden nae *Moſcou* haeſtelick moghte geſonden werden.

Soo hebben ſijne Keyſerlicke Majeſteyt en den Heylighſten Patriarch dan eyſch ende biddigh verſoeck der Hollandtſche Staten ende den Vorſt *Henricus*, de Hollandtſche Cooplieden begenadight ende ingewillight in der *Moſcou* eenen *Agent* te mogen houden, alſoo ghelijck als de Engelſche, ende dat de ſelve op de Hollanders ſal opſicht nemen darſe in hare handelinge en in allen ſaecken oprechtelijck procedeeren.

Ende noch wat ghylieden Geſanten hebben gheſproken dat ſijne Keyſerlicke Majeſteyts Vader de Groote Heere ende Heylighſte Patriarch ſoude bewillighen in het Moſcooſſche Rijck, de Ruſſe Natie te doen oprechten, ende te doen maecken alſulcke Goederen en Coopmanſchappen, als in uwe Landen behoeftigh ende van doen zijn: namentlick *Kennip*, *Teer*, *Pick*, *Aſſche*, ende hun beveelen ſulcke Waren af te brengen na *Archangel*, dan ſouden de Hollandtſche Cooplieden ſulcke Waren van't Ruſſe volck t' *Archangel* inkoopen, ende des Vorſts Schat-Tol betalen.

So verkondigen wy Keyſerlicke Majeſteyts *Bojaren* en geheyme Cantzeliers haer Gheſanten tot antwoorde, ende ſeggen u wanneer op des Keyſerlijcke Majeſteyts Vader den Grooten Heer ende Heylighſten Patriarch Heer-

Digitized by Google

1631. Heerlicheydts begenadinge in *Moſcou* ſal komen eenen *Agent* over hare Hollantſche Coopluyden, ende dat den ſelven *Agent* over ſulcke booven ghemelde Coopmanſchappen ſal beginnen te Tracteeren met zijne Keyſerlijcke Majeſteyts Ruſſe Koopluyden, die ſulcke Coopmanſchappen vaerdich maecken, ende daer meede om gaen, ſal alſdan met de ſelve vermoghen vry willich te handelen, over ſulcke quantiteyt en met ſulcke Koopluyden, als hy *Agent* ſal kunnen accorderen.

Wat ghy Geſanten wijders aen zijne Keyſerlijcke Majeſteyt en den Heylichſten Patriarch hebt verſocht ofte gheſuppliceert, en met ons Bojaren van ſulcks hebt geſproocken, dat onſen grooten Heer ſoude gelieven te begenadigen die Hollantſche Coopluyden in 't Moſcoofſche Rijck op de Riviere *Duina*, ende tot *Archangel* ſelfs hout te mogen af houwen, ende van het Ruſſe volck te mooghen koopen, naementlijck Eycken ende Greynen, ende inwilligen van ſulck hout tot *Archangel* ſelfs Scheepen te bouwen, ende in te willigen of toe te laten hout te mogen voeren over Zee in *Hollandt*, naementlijck dat ghy van noden hebt van het grootſte hout *twee* vaems dick, ende eenich ander wat minder, Eycken ende Greynen, ende in lengte *van veertigh* ende *van dertigh* voeten, ende ten minſten *van twintigh* voeten, ende dat u lieden ſulcken hout over Zee tot de ſcheepen bouw nodich is, en wat hout tot de Scheeps bouw niet bequaem en is, ſulcks is dan dienſtich tot de huys timmeragie; en voor deſen hebben de Hollanders het hout tot Scheeps ende huyſenbouw bequaem gekocht in andere Rijcken in *Pruyſſen*, in *Courlant* ende in *Noorwegben*, ſoo wanneer nu ſyne Keyſerlijcke Majeſteyt ende zyne Majeſteyts Vader de groote Heer ende Heylichſten Patriarch, begenadigde ſulck hout in zijn Moſcoofſche Heerlickheyt aen de Riviere *Duina* door de Hollanders af te houwen, en vande Ruſſe lieden te koopen inwillichden, ſo en ſoude de Hollanders om ſulck hout te koopen in die landen voortaen niet meer varen, en daer deur ſoude zijne Keyſerlijcke Majeſteyts Tollen grootelijcks vermeerderen.

Soo is 't, dat ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende ſijne Majeſteyts Vader den Grooten Heere ende Heyligſten Patriarch begenadigt ende ingewilligt hebben, in zijne Moſcoofſche Rijcken aen de Reviere *Duina* Hout te mogen hacken: midts dat de Hollanders daer toe ſullen hueren 't Rus-volck van het Moſcoofſche Rijck, ende deſelve 't Hout af te kappen ende houwen aen beſteden, en van 't Ruſſe-volk koopen: welverſtaende ſulck Hout als 'er aen de Reviere *Duina* te vinden is, en is bevolen van 't ſelve Hout te nemen des Keyſerlijken Majeſteyts en ſijne Majeſteyts Vader den grooten Heere en Heyligſte Patriarchs Tollen na hunne Heerlijckheyts laſt, en ingeſtelde ſchriftelijcke beveelen.

Ende wat ghy Geſanten hebt geſproocken van wegen het Zee-gat, ofte de mondt van de Reviere, deur welck Gat ghylieden eertijts in de Reviere *Duina* met de Hollandtſche Schepen naer *Archangel* placht te varen, ende dat ſulck Gat nu van het Sandt ſoude verloopen weſen ende geſtopt zijn, ende dat men met de Schepen deur die mondt ofte deur dat gat nu niet meer en kan inkomen, om dat het te ondiep is, ende de Hollandtſche Schepen in Zee voor Gaets moeten Anckeren, het welck deur de groote gevaerlijckheden der Zee in het loſſen harer Goederen, ende wederom laden der Ruſſe Goederen, ſeer veel onkoſten ende overgroote perijkelen onderworpen is, en datter een ander Gat ofte Diep is, deur het welcke de Schepen bequamelijck in de Reviere *Duina* moghen vlooten ende inkomen: dat overſulcx ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende den Heyligſten Patriarch ſouden gelieven te begenadigen, de Hollandſche Coopluyden met haere Schepen ende Coopmanſchappen deur ſulck nieuwe Diep daerinne te komen bequaemſt is, voortaen te mogen in ende uyt-zeylen, op dat hun anders gheen meerder verlies ende ſchaede moghte overkomen.

Sijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende den Heylighſten Patriarch hebben bevolen ende gelaſtet het voorgaende Diep (waer deur voortijdts uyt verſcheyden Rijcken ofte Heerlickheden ende uyt haer Hollandſche Landen de Schepen plachten te vaeren) te beſichtigen, ende te 1631. onderſoecken deur de *Woia Vodda*, ende ſijnen *Diaeck*, of men voortaen deur het oude Gat met de Schepen niet en ſoude konnen in ende uyt varen, ende als daer af van *Archangel* deur den Gouverneur ende deur ſijnen Cancelier aen ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende den Heylighſte Patriarch, van ſijne inſpectie ende onderſoeck ſullen geadviſeert hebben: ſoo ſullen daer over des Heeren laſt ende bevel tegens het toekomende jaer aen haer lieden geſonden werden: ende ingevalle het oude diep (waer deur voor deſen de Schepen plachten te vaeren) nu niet en konde deur de Schepen gebruyckt werden, om dat het deur 't Sant verloopen ende geſtopt is: ſoo ſullen ſyluyden daer groote Heeren genaedighlijck beveelen ende conſenteeren, dat de geladen Schepen met de Coopmanſchappen 't nieuwe Diep (daer deur men bequamer inkomen konde) ſullen mogen inkomen, op dat anders deur ſulcx alderley Coopluyden in hare handelinghe ende Negotie geen hinder noch ſchaede over en kome.

Ende wat wy Keyſerlijcke *Majeſteyts* Bojaeren ende geheyme Caatzeliers aen u Geſanten hebben geſproocken ende Gecommuniceert, hoe dat ſijne Keyſerlijcke Majeſteyts openbaeren Vyandt is, den Pooliſchen Coning *Sigiſmundus*; Ende ſoo wanneer ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt, tegens dien ſijnes Majeſteyts Vyand ſal aenvangen te ſtrijden in d' Oorloge, ende om ſijne menigvuldige ongerechtigheden hem den Vyandtſchap kleyn achtende ſal aenſeggen: of oock de Hollandtſche Staten met *Henricus* Vorſt van *Orangien* ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt tegen den ſelven ſijnes Majeſteyts Vyandt eenigerley aſſiſtentie ſoude willen doen: ſoo hebt ghy Geſanten geſproocken ofte geantwoordt, dat doen ghy uyt *Hollandt* van de Staten ende van de Vorſt vertrocken zijt, dat doenmaels in *Hollandt* geen aender tijdinge was, dan dat ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt met alle de Chriſtelijcke Heeren in vreedſamen ſtant was, en van wegen eenige hulpſame toeſegginge en waert ghy van de Staten noch van de Vorſt niet gelaſt.

Ende met welcke Heerſchappyen (ofte Rijcken) dat de Hollandtſche Staten ende den Vorſt van *Orangien* in vrundtſchap ende in vaſte verbondene Alliantie ſtaen, dat ſylieden deſelve Rijcken tegens haere Vyanden met Volck ende met Schatten helpen en aſſiſteeren: en by ſoo verre dat ſijne Keyſerlijcke *Majeſteyt* geliefde aen de Hollandtſche Staten ende aen *Henricus* Vorſt van *Orangien* om hulpe te verſoeken tegen den Littouwſchen Coning hare Ambaſſade te ſenden, dat ghylieden Geſanten vertrouwt dat de Staten ende den Vorſt aen onſen grooten Heer ſijne Keyſerl. *Majeſt.* tegen ſijnes *Majeſteyts* Vyandt den Coning van *Polen* hulpe na alle vermogen ſouden bewijſen.

Soo heeft onſen grooten Heer ende Keyſerlijcke Majeſteyt ende ſijne *Majeſteyts* Vader den grooten Heer de Alderheyligſte Patriarch gelieft, en goet gevonden af te vaerdigen aen de Hollandtſche Staten ende Vorſt *Henricus* haere Geſanten van wegen alderhande goede ende gewichtige ſaecken, ende ghy-lieden Geſanten ſult ſulcke onſes grooten Heers ende Keyſerlijcke Majeſteyts en den Heyligſte Patriarchs reſolutie, wil ende begeeren weten, ende ſulcx de Staten ende den Vorſt *Henricus* aenſeggen ende verwittigen.

Ende wat ghy Geſanten heb geſproocken hoe dat de Hollandſche Staten ende Vorſt *Henricus* haren expreſſen Poſt tot u hebben geſonden, met ſulcx dat ghy Geſanten ſoudt ſolliciteeren by onſen grooten Heere ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende ſijne Majeſteyts Vader den grooten Heer de Heyligſte Patriarch, wegen den Graen handel, en dat ghy noch vande Staten ende van de Vorſt eenen Expreſſen verwachtende zijt, ende wanneer dien Expreſſen aenkomen ſal op de Frontieren, dat onſen grooten Heere ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt ende den Heyligſte Patriarch ſouden willen genadigſt bewilligen dien Expreſſen promptelijck ende ſonder ophouden te laten door paſſeeren na der *Moſcou*, en ſoo by den ſelven eenige andere ſaecken gelaſt wierden, ſulcx ſoudt ghy ons openbaren.

Soo is 'er door ſijn Keyſerl. Majeſteyts ende door ſyn

Digitized by Google

1631. Majesteyts Vader den Grooten Heere ende Heylighe Patriarchs bevel gesonden na groot *Novogorod*, en na der *Ploscouw* syne Majesteyts bevel ende laft: dat soo wanneer de Hollandtsche Post op de Grensen van *Novogorod* ofte van der *Ploscouw* sal aenkomen, den selven te ontfangen, ende van daer naer *Moscou* promptelijck ende terstont te laten passeeren, ende hem met bewaerende leyts-luyden met voetsel ende met Post-paerden te besorgen: daer op is geschreven deur den *Bojaer* ende *Woiavodda*, onder dato den *drie en twintighsten* February Stili Veteri, dat den Hollandtschen Post noch niet op de Grensen was aenghekomen, ende dat soo wanneer hy aenkomt, dat sy-luyden hem terstont sullen naer der *Moscou* expedieeren.

Den seventienden wierdt haer de Spiegel die onder de presenten in haren eygen name gegeven mede gestelt was / wederom gebracht / excuseerende het selve door dien het glas een valsche verbeeldinghe gaf / niet te behaghen / dat sijne Majesteyt echter de presentatie hielt aengenaem / ende haer daer door bedanckte: des middaeghs hebben d' Ambassadeurs Ovitius Abbama, haare gewesene Predicant / door dien hy om sijne indispositie versocht hadde te vertrecken / met Brieven aen haer Ho: Mog: ende den Prince van Orangien afgeveerdight / daer in sy de selve geadviseert hebben het geene tot die tijdt in hare besendinghe was gepasseert: nebens hem zijn noch eenighe Edellupden ende andere jonge lupden vertrocken / die de repse moede waren.

Den vier en twintighsten hebben sy door de Prestaven de volgende remonstrantie aende Heeren Commissarisen gestuert / met versoeck dat daer op spoedelijck mocht werden geresolveert: het welck ick niet stel om dat de poincten in het volgende antwoordt werden gherepeteert.

Den eersten Martij deden sy versoecken (door dien haer Predicant vertrocken was) dat haer veroorloft mocht werden / om des Sondaeghs in de Duytsche Predicatie te mogen gaen: ende hoewel sy daer op ernstigh aenhielden / ende oock volgende dagen / hebben echter het selve consent niet kunnen obtineeren.

Den negenden is haer door de Prestaven schriftelijk antwoordt gebracht op de laetste ingegevene Remonstrantie: ende alsoo het in de Russe Tale was / hebben sy versocht dat Barent Cogelken Keysers Translateur / het selve oock op hare hoste / ende boven in de Gristie soude laeten Translateeren / dat het spotteliick scheen vreemde Ambassadeurs een antwoordt te gheven daer sy de contenue niet van en wisten / ofte te neotsaecken die particuliere persoonen te communiceeren publijcke besoignen / die secreet behooren gehouden te werden: welck versoeck sy daer naer met veele redenen verscheyden mael geiteereert hebben / maer is het selve haer afgeslagen / ende geexcuseert op hunne gewoonte / ende dat sy daer ober hare Memorien hadden opgheslaghen sonder te bevinden dat opt eenige Ambassadeurs sulcks geschiet was / mosten alsoo patientie nemen.

Translaet uyt het Russch van seecker schriftelijke Tractaet tusschen den Ed. Ed. Heeren Ambassadeurs der Ho: Mog: Heeren Staten Generael, ende sijn Princelijke Excellentie D. Albertus Cunradi burg, *ende* Iohan van Veltdriel *ter eenre, ende des Grooten Heer sijne Coninckliycke Majesteyts Gecommitteerde ter andere zijde, anno* 1631. *in* Moscou.

Houdt van Antwoordt tusschen Tzar / en d'Ambassadeurs.

DOor *Gods Genade*, des grooten Heer Koninck en Groot-vorst *Michaila Pheodorowits* aller Russen selfs Erholder en over veele Heerlijckheden een Heer en Beschutter, syne Koninclijcke Majesteyts den nasten Bojaren en Casanschen Stadthouder Vorst *Ivan Borissowits 's Seresca sky*, *den Bojaer* en Stadthouder tot *Twerske Michaila Borissowits Scheyna*, den Camerling en Stadthouder tot *Castrom Leon Ivanowitz Dolmatof Carpova*, ende 1631. sijne Coninclijcke Majesteyts Raedts-Canceliers *Pheodor Pheodorowicina Lichasseva*, ende *Ivan Offanasiosina Gabreneva*.

Der Nederlandtsche ende Hollandtsche Regenten, ende *Henricus* Vorst van *Orangien*, Ambassadeurs *Albert Cunradus Burgh*, ende *Johan van Veltdriel*, ghylieden Ambassadeurs hebt gheson den t' onswaerts Koninclijcke Majesteyts Bojaren ende Raedts-Canceliers u lieden geschrift met den Prestaef, naer de audientie van den *seventienden* February. Soo hebben wy des Koninclijcke Majesteyts Bojaren ende Raedts-Canceliers sulck u lieden gheschrift den Koninclijcke Majesteyt ende sijne Majesteyts Vader den Grooten Heer en Heylighste Patriarch over *Moscou* ende gantsch Russen *Philareth Nikitisch* voorgedragen, ende volghens sijne Koninclijcke Majesteyts ende sijne Majesteyts Vader den Grooten Heer en Heylighste Patriarchs ordre: so aenkondigen wy Bojaren ende Raedts-Canceliers u lieden het geene naer volght.

In u lieden gheschrifte is gheschreven, dat de Staten van *Hollandt* ende den Vorst *Henricus* considereerende de ongeregeltheden des tegenwoordighen handels: is derhalven u lieden versoeck, dat sijne Majesteyts gheliefte hertelijcken wille ware, dat den handel oprechtelijcken moghte beleydt en gedreven werden, dat in de Tollen en vervoergelden oprechte vastigheden op alles te laten instellen, ende oock gaerne sagen dat yder handelsman zijn reeckeninghe oprecht worde gemaeckt, oock wat overlast van eenige Bevelhebbers daegelijcx geschiet tegens haren Grooten Heer sijne Coninklijcke Majesteyt goede ordre ingheselt, welcke instellinghen naer vereyscht noodigh bevonden is gheweest te onderhouden heylighlijcken ende onverbreeckelijcken, ende vermeynen dat deur sulcken verdruckinge dien handel soude verminderen, ende het beter soude zijn dat yder handelman beter soude sonder leetwesen zijnen handel te verlaten, dan met de publijcque Bevelhebberen daghelijcx te morren, ofte van hun onrecht te lijden, ofte dat zyluyden altijdts moeyelijck souden vallen met klaegen aen haren Grooten Heer sijne Coninclijcke Majesteyt ende sijne Majesteyts Vader den Grooten Heer en Heylighste Patriarch, ende ghy Gesanten versoeckt dat derhalven aen onsen Grooten Heer sijn Coninclijcke Majesteyt ende sijn Majesteyts Vader den Grooten Heer en Heylighsten Patriarch dat naer hunne Majesteyts beroemde goetwilligheydt, vrywillighe toelatinge ende barmhertighe genade van wegen den Tol en andere belastinge in het Russe Rijck over de Nederlanders moge gerechtelijcken toegaen, ende voortaen blijven naer de oude onse Grooten Heers sijne Coninclijcke Majesteyts ingestelde Brieven, en dat men nae de Steden op nieu schreve aen alle *Wayovodden*, *Diacken* ende Tollenaers, ende alderhande andere Bevels-lieden, daer het aen van nooden is, dat syluyden vande *Hollanders* niet dan na recht, ende niets overich en nemen, noch geenderhande gewelt bedrijven, noch oock yemandt anders toe en late eenigh gheweldt hun-luyden aen te doen, ende in sulcken ghebreecke vallende, daer over te doen groote straffen, en swaere breucken op te stellen, ende dat oock dierhalven de Tollenaers belastet worde dat sy luyden, de Nederlantsche Handelaers, hunne Commisen en volck op hunluyden versoeck en supplicatie schriftelijck en recht antwoort geven, waer voor en tot wat prijs sy lieden de belastinghen ende verby varende Tollen ende andere Tollen van hun genomen hebben, en datse daer van geven schriftelijck bewijs hoedaenichlijck voor desen men van de Nederlantsche en Hollantsche handelaers en van hunne goederen genomen heeft, van allerhande Tollen ende wat men nu tet tijdt van hun luyden goederen neemt.

Soo is dat wy 's Koninclijcke Majesteyts Bojaren ende Raedts Canceliers u. l. Gesanten aenseggen, dat deur bevel onses grooten Heers zyne Koninclijcke Majesteyt ende zyne Majesteyts Vader de groote Heere de Heylichste Patriarch in allen Steeden de Wayovodden ende bevel hebberen verboden is, de Nederlantsche ende Hollandtsche handels luyden als oock van diversche andere

1631. andere Rijcken Uytlanders, in welcke Steede door des Koninclijcke Majesteyts ordre bevolen is hunlieden te laten komen, geenen overlast, niemant schade, geenerhander ghewelt, noch onderdruckinghe te doen, maer hebben bevolen van wegen hunlieden Uytlantschap in alles te bewaren ende te beschermen, oock is bevolen de hoofden van de Tollen ende de geswore, van de uytlanders ende Russen te neemen, allerhanden 's Heeren Tollen, volgens de ingestelde Brieven gerechtelijck als van outs by de groote Heeren en Russe Coninghen gheweest is, soo is oock verboden van nieus gantsch niet te beginnen noch van niemant gheene overige Tollen te nemen, ende daer worden gheson den in de Steden voor de hoofden ende geswore uytsoeckende van de beste *Goosten*, brengende die selvige ten Eede, soo wort hunlieden by hunnen Eedt bevolen in alles recht te doen en buyten des Heeren bevel en opgestelde brief niemant te verkorten noch te onderdrucken noch verlet met ophouden aen te doen, noch gheene overige Tollen af te neemen, ende ofte het waere geschiet, dat de hoofden van de Tollen ende geswore yets gedaen hadden boven 's Heeren ordre ende betrachtinge hunnes Eeds van de welcke de Koninclijcke Majesteyt geen wetenschap en heeft, soo is oock derhalven tot noch toe niemandt zijne Majesteyt ende den heylichste Patriarch over de hoofden van de Tol noch over de ghesworene niemandt klachtigh geweest, soo ist dat haren grooten Heer zijne Koninclijcke Majesteyt ende zijne Majesteyts Vaeder de groote ende Heylichste Patriarchs weghen U. L. tegenwoordighe supplicatie beghenaedicht ende bevoolen heeft naer alle de steeden in de welcke de Nederlantsche ende Hollandtsche handels luyden handelen, tot *Wayevodde*, *Diaecken*, ende bevels luyden zijne Majesteyts brieven te senden onder een streng verbot, dat de *Wayevodden* der Hollandtsche handels luyden in allen steeden daer sy luyden reysen, geenich ongelijck, onderdruckinge in hunnen handel, generhande ophoudinge noch verlet aen te doen, maer in alles wegen hun uytlantschap voor te staen, hebben oock bevolen de hoofden van de Tol en de ghesworene te neemen van de Hollandtsche handelaers goederen en Commisen beneven hun volck allerhande Tollen naer des Heeren order ende bevel in de gerechticheyt volgens de ingheslelde brieven gelijckmen van andere uytlantsche handelaers neemt ende geenerhande overighe Tollen, van Hollandtsche handelaers en van hunne goederen te nemen, ende indien het gheschiede dat in eenige Steden de Wayovodden, Diaecken, bevels-luyden ende Hoofden van de Tol bestaen de Hollanders eenighe onderdruckinge te doen, ofte bestaen eenige overige Tollen van hunlieden te neemen, ende sulcks daer naer bevonden wort soo sullen sylieden daer naer van haren grooten Heer gestelt worden, in zyne groote disgratie ende groote straffe, en by aldien voortaen op nieuw de Hollanders eenich ongelijck gedaen wort soo laet syluyden den Grooten Heer ende Heylichste Patriarch expresselijcken daer over klachtich wesen, ende sullen daer over des Heeren recht bekomen.

Vorder is in U. L. schrift gheschreeven dat het seer hoogh van noode is dat bevolen worde tot *Archangel* noch een brugge te maecken, des halven dat de goederen die uyt de Scheepen geloft worden, aen d'eene bruggen gebrocht ende uyt geloft worden, en aen de andere brugge de goederen soo naer de scheepen ghevoert ende ghelaeden worden, ter oorsaecke dat nu ter tijdt door veelvoudich losen ende laden veele daer toeloopen, soo dat den eene den anderen niet alleen hinderlijck maer veele packen ende Coopmanschappen in het waeter raecken, waer door de handels lieden groote schade geschiet; alsoo werden oock de Hollantsche handels luyden grootelijcks beschadicht; deur dien de Tollenaers tot *Archangel* eenige Koopmanschappen verbieden te verkoopen, onder deckscl of sy luyden die selvige voor een geringhe prijs noodich ende tot ghebruyck begeeren voor haeren grooten Heer zyne Koninclijcke Majesteyt, en sulcks en effectueeren sy niet in geender manieren, maer hun opgehouden hebbende, *een* weeck ofte *twee*, daer naer soo veranderen sy in hun voorneemen ende laeten alsoo den besten tijdt der vente passeren, ende moeten alsoo de handels luyden sulcks hunne goederen onverhandelt ende overich houden, so dat oock gelieve zyne Koninclijcke Majesteyt en syne Majesteyts Vader de Heylichste Patriarch deshalven te bevelen zyne Majesteyts ghenaedichste ordre daer over te laten stellen ende Vaders inne te versien. 1631.

Soo ist dat zijn Koninclijcke Majesteydt ende syne Majesteyts de groote Heer de Heylichste Patriarch hebben hunne ghenade bewesen aengaende U L. versoeck ende hebben bevolen tot *Archangel* een *tweede* bruggen te maecken uyt hunnes Heeren schat, om dieswille dat daer door de Hollandtsche ende andere Heerlijckheden handels luyden gheen benautheyt, verlet noch schaede en geschiede.

So ist oock syne Majesteyts ordre tot *Archangel* te senden ende aende Tollenaers te beveelen, by aldien de Hollantsche handels luyden eenige waren soude mogen hebben die in zijne Majesteydts schat souden mogen nut ofte nodigh wesen, datse deselve voor de rechte waerdy aennemen ende promptelijck sonder eenigh ophouden met gelde betalen, op dat hunlieder daer over geen schade en gheschieden, ende wat goederen in zijne Majesteyts schat niet van node en zijn, verbieden sodanighe niet op te schrijven noch op te houden, en of het ghebeurde dat yemant quame sulcx op te houden soo laetse over die selvige klaghen aenden *Wayevodde* en *Diack*; dan sullen syliede schrijven oversulckx aen zijne Koninclijcke Majesteyt ende de Heyligen Patriarch, en sal alsdan daer over straffe ghedaen worden nae vereysch van saecken.

Voorders is in U. L. schrift geschreven dat zijne Koninclijcke Majesteyt ghelieve te ordonneeren ende de *Wayevodde* tot *Archanghel* te bevelen datter voortaen in het duytsche koophof geenerhande *uytheemse tapperyen* mogen gehouden worden, ende dat de aenkomende noch Reysluyden geen Bier, Gebrandewijn, Toback, noch eenigh ander gedranck mogen in tot kleyne te koop houden, noch eenigh volck 't hunnent logeren, want door sulckx het Scheeps volck ende andere luyden hun tot dronckenschap begeven, ende daer door veel onheyl, oproer, ghevecht ende ghesmijt uyt onstaet, ende oock brants noot ende andere periculen uyt te verwachten zijn.

So doen wy 's Koninclijcke Majesteyts *Bojaren* ende *Diaken* u L. Gesanten weten dat volgens zijne Koninclijck Majesteyts ordre verboden is, datmen tot *Archangel* oock in alle steden in 't *Moscoossche* Rijck op gheenen Coophoven, noch *tapperyen*, noch geenerhande gedrank, noch Toback te verkoopen, niemandt sal ghedooghen: ende wien hem onderwinden sal op soodanighe plaetsen Tapperyen te houden, ofte Toback te verkoopen, over den sulcken heeft geordonneert onsen grooten Heer syne Coninclijcke Majesteyt in allen steeden deselve strenghelijck te straffen, ende groote boeten af te nemen, ende strenge straffe over te doen, met de sweep slaen, inden toorn te setten, ende eenige hunne goederen en huysen voor zijne Majesteydt te confisqueeren, ende nu heeft zijne Majesteydt bevolen te senden naer *Archangel* tot de *Wayevod* ende *Diack* syne Majesteydts bevel met hooger bevestinge als voor desen, datmen geensints op de Coophouden generhande ghedranck, noch Toback en sal gedoogen te koop te houden, en die bevonden wort tapperyen of Toback te koop te houden salmen straffen, met swaerder vonnisse ende hoogher boete doen betalen als oyt voor desen geschiet is.

Vorders is in U. L. geschrift geschreven, dat gylieden versoeckt aen onsen grooten Heer zijne Koninclijcke Majesteydts ende zijn Majesteyts Vader den grooten Heer en Heylighste Patriarch datmen der Hollantsche Staeten ende *Henricus* Prince van *Orangien* Inwoonders, dewelcke souden mogen in 't Moscoofiche Rijck handelen, beliefden te vergunnen Rusch-volck in hunnen dienst te mogen houden, gelijck als toegelaeten wordt d' Enghelsche Rus-Volck in hunnen dienst te moghen houden.

So ist dat volgens zijne Coninclijcke Majesteyts Vader den grooten Heer de heyligste Patriarchs bevel verboden

1631. boden is 't Rus-Volck ten huyſe van geenerhande Uytlandtſche Natie te weſen, van weghen *hare ware Chriſtelijcke Religie*: deſghelijcke is oock de Engelſche Natie verboden by haer, noch in der *Moſcou*, noch in andere Steden Rus-volck te woonen: maer hunlieden is bevolen in hunne huyſen te houden volck ende Hofwachters van hun eygen natie ende geene Ruſſen, ſo ſtaet oock in zijn Majeſteydts en zijn Majeſteydts Vader de groote Heer en Heylichſte Patriarchs begenadigh brief der Engelſche Hof Negotianten verleent, is deshalven daerinne expreſſelijck geſchreven ende verboden, dat geenige Engelſche eenich Rus-Volck by hun moghen houden, ſouden derhalven onbehoorlijck weeſen datmen ſoude toelaten dat de Hollandtſche handels luyden Rus-Volck by hun ſouden mogen houden.

„Vorders is in u lieden ſchrift gheſchreven dat gyliede verſoecken ſout weghen den Hollandtſche handels man *Abraham de Bitter*, alſo hy in 't Moſcoofſche Rijck woonachtigh is geweeſt by de tijdt van *twee en twintigh* Iaeren, ende heeft gehandelt met allerley waren, heeft oock van zijne goederen betaelt oprechtelijcken ſchat ende allerhande Tollen, ende heeft ſich nu ter tijt geſtelt te woonen met Vrouw en kinderen onder 's Koninckſlijcke Majeſteyts beſcherminghe tot *Iereſlaef*, dat zijne Majeſteyt en zijne Majeſteydts Vader de grooten Heer ende Heylighſte Patriarch hem gelieve te begenadigen en te verleenen zijne Majeſteyts begenaedigingh brief onder 't roode Segel, op dat hy in zijn Moſcoofſche Rijck vry mogen handelen gelijck andere Nederlanders voor deſen vry zijn geweeſt, mits betalende Tollen van zijne goederen.

So iſt dat door onſen grooten Heer zijne Coninckſlijcke Majeſteyts vergunninge woonachtig zijn in veele ſteden uyt diverſche Rijcken uytlantſche handelaers, in des Burgers ſchots onderworpen huyſen, ende betaelen van hunne ende bevint Tollen naer de ingeſtelde brieven, gelijck als de Ruſſe Burgers doen, ſo en worden oock niemanden geene begenadiging brieven gegeven, dan die geene ſulcx met hunne dienſt verdient hebben, ende by aldien dien Hollander *Abraham* van eenige zijnen dienſt kan bewijs doen, ſo ſal zijne Coninckſlijcke Majeſteyt ſulcx laeten onderſoecken, en ſal alsdan zijne Majeſteyts genaede genieten naer bevindendo volgens zijnen dienſt waerdig te zijn.

Vorders ſo iſt dat gylieđe in uwe ſchrift verſoeckt aen onſen grooten Heer zijne Koninckſlijcke Majeſteyt, en zijne Majeſteydts Vader de groote Heer en Heylichſte Patriarch, weghen den Hollander *Abraham Ioeſtens van Beeck*, dat zijnen 't halven geſchreven hebben de Staten van *Hollant* en den Prins van *Orangien* aen onſen grooten Heer zijne Koninckſlijcke Majeſteyt, dat zijnen Oom *Gillis Hoefman* heeft opgedaen de Zeevaert naer *Archangel* en geſtabilieert den handel naer *Moſcouw* voor en eerder als eenige Hollanders van hunne Nederlandtſche Landen, dat dierweegen gelieve haere grooten Heer zijne Koninckſlijcke Majeſteyt en zijne Majeſteyts Vader den grooten Heer en Heylichſte Patriarch, dien *Abraham* met zijne kinderen *twee* ſonen te begenadigen en te vergunnen, datſe mogen in zijn Moſcoofſche Rijck tot *Archangel* en inder *Moſcouw*, vry te komen handelen, en hem deshalven te geven zijne Majeſteyts begenadiging brief onder 't roode ſegel, waer over hy oock zijne ſupplicatie geſonden heeft.

Soo iſt dat wy u lieden Geſanten onſes Heeren zijne Koninckſlijcke Majeſteyt en zijne Majeſteyts Vader den grooten Heer en heylighſte Patriarchs, bevel aenkundigen, dat voor deſen ſylieden grooten Heere hunne genade u lieden hebben laeten aenſeggen en bevolen de Hollanders by naemen op te ſchrijven, wie in 't Moſcoofſche Rijck en in diverſche ſteden ſullen komen te Negotieren, alſo vele perſonen in 't getal alſſer begenadigt zijn den Engelſchen Negotianten, ſoo mogen de Staten en Vorſt *Henricus* dien *Abraham* in 't getal der ſelve met zijne kinderen in hunne notitie ſtellen.

Wat belangende de Zeevaert op *Archangel*, als oock 't ſtabilieeren van de Negotie op der *Moſcouw*, zyn daer van d' eerſte geweeſt voor allen anderen uytlanders de Engelſche Negocianten, waer voor ſylieden oock begenadigt zijn, ende daer na ſulcx vernomen hebben van andere Rijcken handels-volck, dat *d' Engelſche* hadden begonnen aldaer te vaeren, ſoo hebbenſe oock begonnen aldaer te komen. 1631.

Vorders is in u lieden ſchrift geſchreven, dat ghylieden verſoeckt dat onſen grooten Heer ſijne Coninckſlijcke Majeſteyt ende ſijne Majeſteyts Vader de groote Heer de Heylighſte Patriarch, gelieſden te begenadigen de Huyſvrouw van *Conſmo de Moucheron* met haere kinders, volgens d' inhoudt haerder ſupplicatie: dat haeren Man is gekomen met Vrou ende Kinderen, om ſijnen grooten Heer ſijne Coninckl. Majeſt. met zijne wetenſchap dienſte te doen na uytwijſen zijnes Coninckl. Majeſteyts verdragh-brief, en dat onſen grooten Heer zijne Coninckl. Majeſt. heeft bevolen haer Man te ſenden na *Aſtracan* ende na *Terck*, omme aldaer zijne Coninckſlijcke Majeſteyts dienſt te voltrecken, en over dien dienſt heeft hare man groote ſchade geleden, ende is oock tot *Aſtracan* overleden: ſoo iſt dat naer hem naergebleven is zijne Vrouw ende kinderen, ſoo verſoeckt ſy ootmoedelijck, dat zijne Majeſteyt geliefde haer met hare kinderen te begenadigen, ende bevelen te geven zijne Majeſteyts begenadigde lijf-tocht ende dranck, gelijck als haren Man gegeven is, weſende in des Coninckſlijcke Majeſteyts dienſt.

Soo is 't dat wy Bojaren u lieden Geſanten te kennen geven, wanneer de Fabrijck Mr. *Conſmo de Moucheron* gekomen is tot onſen grooten Heer zyne Koninckſlijcke Majeſteyt met zyne wetenſchap hem te dienen, ſoo is hy op zynder aenkomſte van ſijne Majeſteyt grootelijcx begenadigt geweeſt, ende dagelijcx ſpijſe ende dranck is hem gheghevên overvloedelijcker als eenighe van zyne Broeders, en wanneer zijne Coninckſlijcke Majeſteyt hem heeft bevoolen te ſenden in zyne *Majeſteyts dienſt naer Aſtracan ende Terck*, ſoo is hem des *dienſthalven* ſijne Majeſteyts beghenadichde lijftocht *ende dranck* vermeerdert: het heeft ſich oock toeghedraegen dat den *Conſmo* binnen korte daghen geſtorven is tot *Aſtracan*, ſoo dat hy gantſch geenen dienſt uytgerecht heeft, ende zijn vrouwe ende kinderen worden zijne Majeſteyts begenadichde lijftocht ende dranck daegelijcks gegeven naer haere meriten, daer meede ſy mogen verſaet worden, ende ſy met haere kinderen lijden des lijftochs wegen geenen kommer, ende by aldien ſy begeert in haer Landt by hare vrunden te vertrecken, ſoo ſal zijne Majeſteyt haer begenaedigen ende beveelen haer te laeten trecken, maer des mans begenadigingh haer te geeven is niet voeghlijcken.

Vorders ſoo ſchrijft ghy in u lieden ſchrift dat eenen Hollander genaemt *Samuel Brouwer*, deur zijne Majeſteyts begenadigingh voor deſen ghewoont ende gehandelt heeft binnen groot *Novogorod*, ende deur eenige zijne miſgunners valſche ſupplicatien uyt *Novogorod* uytgeſchickt *is*, ſoo hebben de Staten van *Hollandt* ende de Prins van *Orangien* bevolen ende geordonneert, aen onſen grooten Heer zijne Koninckſlijcke Majeſteyt geliefde dien *Samuel Brouwer* tegens zijne aendragers in de gerechtigheyt uyt te hooren, ende na meriten der ſaecken hem te rechten.

Soo is 't dat wy Bojaren u lieden Ambaſſadeurs aenſeggen, dat by de voorige groote Heeren Ruſſe Koningen, gelijk oock by onſen grooten Heer ſijne Coninckſlijcke Majeſteyts geduyrende Regeeringe verboden is geweeſt, dat de Nederlantſche ende Hollantſche Natie als oock van allerhande andere Rijcken handels luyden, buyten ſijne Majeſteyts begenaedingh brieven in 't Ruſſche Rijck in der *Moſcou* tot groot *Novogorod*, noch in andere ſteeden gene Huyſen te bouwen, noch te koopen, maer is bevoolen de inkomende handels luyden met alderhande waren te moogen komen handelen op de handels plaetſen; ſoo iſt dat in het vergangen *hondert ſeven en dartighſte* Iaer den *negenſten* der maent February, geſchreven hebben zijne Koninckſlijcke Majeſteyt uyt groot *Novogorod* den Bojaer ende *Wayevodda*, ende hebben gheſonden des Novogorotſche Hoofts Tollenaers der *vijf* Cantons Oudermans, ende der gantſche Novogorotſche borgher manueele ſupplicatie, teghen den uytlantſche Hollandtſche handels mans teghens dien *Samuel*,

Digitized by Google

1631. *maal*; ende den inhoudt hunner ſupplicatie luyt als volcht.

Dien *Samuel* is woonachtigh binnen *Novogorod* in der *Burgherswijck* in een huys onvry van ſchattingen, ende en weten niet door wat authoriteyt hy het ſelvighe huysgebruyckt, ende en ſtaet niet op het handels Hof, daer bevolen is de handels luyden te ſtaen, noch zyne waren en lecht hy daer ook niet, maer houd zijne waeren by hem in huys, ende en verklaert de ſelvige oock niet op het Tolhuys wegen den Tol, handelt met alle waren in het menu (ofte met den kleynen;) *Damaſten*, *Flauweelen*, *Laeckenen*, ſnijt hy by de ellen uyt, ende weecht goederen by de ponde, ende uytlandiſch gedranck by de pot, ende ſent voor ſich Ruſch volck uyt om te handelen, in de over Coneesſche vlecken, ende koopt op Koorn, Viſch ende allerhande andere waeren die hy ſent over Zee in de uytlantſche Steden: ſoo iſt dat deur zyne Coninckliche Majeſteyts ordre is geſonden ſyne Majeſteyts bevel naer groot *Novogorod* tot den *Bojaer ende Wayevodde*, ende is bevoolen dien Hollandtſchen handels man, *Samuel*, eyndelijck af te vraeghen deur wat conſent hy binnen *Novogorod* zyne wooninghe houd in een huys ſtaende in de burgherlijcke ſchats onderworpen wijcke, ende handelt met allerhande waeren buyten het handels Hof? ende of hy daer van heeft zijne Coninckliicke Majeſteyts begenaediging-Brief? daer op hebben voor antwoort geſchreven t' onſen grooten Heer zijne Coninckliicke Majeſteyt uyt *Novogorod den Boyaer ende Wayevodde*, dat ſy liede hem volghens zijne Koninckliicke Majeſteyts bevel dien Hollander *Samuel* afghevraecht, ende afvraeghende heeft hunliede *Samuel* geſeyt, dat hy is ghekoomen binnen groot *Novogorod uyt Holland*, tot den uytlantſchen handels man *Gerrit van der Heyden*, en is in zijn huys woonachtigh, ende heeft oock goederen in zijn huys, ende heeft oock onſes grooten Heers zijne Koninckliicke Majeſteyts begenadigingh brief niet; ſo iſt dat ſyliede den uytlander *Samuel* volgens zijne Coninckliicke Majeſteyts ordre uyt *Novogorod* gheſonden hebben, maer hem en is geenerley ſchade, verdruckinge noch overlaſt geſchiet, ende naedemael hy is ghekomen binnen groot *Novogorod*, ende heeft moetwillichlijcken zynen handel ghedreven buyten zijne Koninckliicke Majeſteyts conſent, ſo is hem ſulcks deur zijnen eygen ſchult wedervaren.

Vorders is noch in u lieden ſchrift geſchreven dat eenighe Hollandtſche handels luyden, vermeenen hunlieden verongelijckt te zijn over het ghene dat voorganghen Iaere geſchiet is, als ofte het buyten kenniſſe ende ſonder weten van haeren grooten Heer zijne Koninckliicke Majeſteyt geſchiet was: dat hunliede tot *Archangel* afgenomen is goede quantiteyt Grutten, dewelck ſoo ſyliede allegeren altijdts vrye waren geweeſt te zijn, ende onder geen Koorn proviſie gereeckent is geworden, dat oock die ſelvige Grutten de uytlanders van de *Wayevodden* gekocht ende over Zee gevoert hebben; verſoecken derhalven zijne Koninckliicke Majeſteyts en zyne Majeſteyts Vader den Heylichſte Patriarchs gunſtighe ghenade, dat hunne Majeſteyten gelieven te bevelen hunne ſchaede te repareeren, ende hebben derhalven te ons waert geſonden zijne Koninckliicks Majeſteyts Bojaren ende Raedt Canceliers, de notitie wat quantiteyt ende van wien de Grutten ende andere proviſie afgenomen zijn, ende wat de ſomme der ſelvige t' ſamentlijck bedraecht.

Soo iſt dat ſyn Coninckliicke Majeſteyts Bojaren ende Raedts-Canceliers u L. Ambaſſadeurs te weten doen, dat in het voorleden jaer in het *hondert vijf en dertighſte* Iaer volgens zijn Koninckliicke Majeſteyt ende zijne Majeſteyts Vader de heyligſte Patriarchs ordre, toegelaten is in 't Moſcoofſche Rijck en tot *Archangel* te mogen inkopen wegen 't verſoeck en ſuppliceren des Deenſchen *Caroli Chriſtianus* ſynen Comis den *Hollander David Claeſſoon*, *dertigh duyſent ſetford* allerhande proviſie van Koorn, ende boven dat verboden (uytgheſondert den Deenſchen *Carel*) niemant anders dat Iaer geenerhande proviſie van Coorn te koopen, en is deſwegen ſterck verbot gedaen op datter geenighe Uytlanders buyten zijne Majeſteyts conſent geene proviſie en ſouden kopen, en wie buyten zijne Majeſteyts conſent hem onderwint proviſie van Coorn te kopen, is bevolen het ſelvige Coorn proviſie voor haren grooten Heer aen te ſchrijven. 1631.

Soo iſt dat de *Wajevodden*, van de ſteeden geſchreeven hebben t' onſen grooten Heer ſyne Coninckliicke Majeſteyt, dat veele uytlanders Coorn koopen ſouden 's Heeren conſent en volgens zijne Coninckliicke Majeſteyts ordre, is geſonden na *Volgoda* en na *Archangel* des Coninklijcke Majeſteyts Hoveling, den Vorſt *Mikite Mezetſkoy*, met eenen Clerck, ende hem is bevoolen, wel expreſſelijck te onderſoecken, wat uytlanders dat ſonder 's Heeren conſent Coorn proviſie gekoft hebben, ende ſo het Coorn proviſie het ghene ſonder des Heeren conſent ingekoft is bevonden wort, is bevoolen voor haeren grooten Heer aen te ſchrijven, ende naer uytwijſen des Hoovelinghs Vorſt *Mikite Mezetſkoy* ende zijn het Clercks aenſchrijvens boeck, is afgeſchreven als volcht.

Van den Hollander *Iacob Hendrickſz. hondert en tachtigh* matten ſacken Boeckweyten Grutten, noch *ſeven* matten ſacken Erwetten, ende naer het ſegghen van *Iacob Hendrickſz.* zijn geweeſt onder het ghetal van die proviſie voor Reeckeninghe van den Hollander *Lambert Abrahamſz. hondert* matten ſacken, ende voor *Pieter Dirckſz. tien* matten ſacken, van *Abraham Ianſz. de Bitter acht en tſeſtigh* matten ſacken, van *Abraham Iooſtens* is genomen *negben en ſeventigh* matte ſacken Boeckweyte Grutte, ende *vyfligh* ſacken Erwetten, benevens *acht en twintigh* vaten Geerſt, ende de matte der Geerſt in de vaeten is bevonden in yder vat *vier Setford* Geerſt, is te ſaemen *hondert twaelf Setfort Geerſt*, *van Frederick Iuliſz. Staet*, ende *Ian Hendrickſz. Konof* is ghenoomen *twee hondert en ſeven* matte ſacken, Boeckweyten Grutten met *drie* tonnen Erwetten ende *twee* tonnen Tarruwe, de mate der Erweten is geweeſt *ſes ſetford* ende der Tarruwe *twee ſetfort*. Van *Ian Hendrickſz.* is ghenoomen *een en dartigh* matte ſacken Roggen, ende van *Pieter de la Dale tſeſtigh* matte ſacken Roggemeel, ende volgens de Reſolutie van zijne Coninckliicke *Majeſt.* is bevoolen het ſelvighe Coorn proviſie te verkoopen, om dat het ſelvighe ingekocht is, ſonder des Heeren conſent. Het is oock ſoodanigh dat de Hollantſche handelaers derhalven al voor deeſen gheſuppliceert hebben onſen grooten Heer zijne Coninckliicke *Majeſt.* ende zijnen *Majeſteyts* Vader de groote Heer de Heylighſte Patriarch, ende hunlieden het Coorn aengaende verſoeck ontſeght, deur dien dat Coorn ghekocht is ſonder hunlieden *Majeſteyts* weten ende kenniſſe, ende hebben het ſchelmachtigh ingekocht, waer voor hunlieden noch boven dien een ſtraffe behoort aengedaen te worden, maer na zijne *Maj.* genadiglick bevel, is hun lieden daer en boven niet anders wedervaren.

Soo ſullen voortaen de Staten van *Hollandt* ende den Vorſt *Henricus* de Hollantſche handelluyden ordonneeren en ſterckelijcken belaſten, datſe voortaen ſulcks niet en beſtaen, datſe buyten onſes grooten Heer zijne Coninckliicke *Majeſt.* ende zijne *Majeſt.* Vader de groote Heer ende Heylichſte Patriarchs conſent geen Coorn proviſie bedecktelicken ſchelmachtigh in en koopen, op datſe daer deur op hunlieden des Heeren toorn niet en laden, en datſe hunlieden in geene ſchade en doen vervallen.

Vorders wat belangt volgens u. L. Geſanten biddende verſoeck om te mogen Coorn in kopen, daer van ſal u L. openinge gedaen worden wat quantiteyt volghens zijne Coninkl. Maj. ende zijne Maj. Vader de groote Heer de Heylichſten Patriarchs reſolutie, ter tijdt van u L. depeſche in de groote audientie.

Den twaelfden alſoo ſy voor deeſen verſocht hadden thien duyſent laſten Coorn ten behoeve van haer Hoogh: te koopen / is by haer gekoomen Nadee Swetiſmoff, ſeggende dat ſijne Majeſteyt ende de Heylichſte Patriarch haer verſoeck in achtinghe hadden ghenoomen / ende daerom van het Coorn dat naer Tieriki ende Aſtracam ten behoeve van zijne Garniſoenen geſonden was / wederom doen ontbieden hadde drie en twintigh duyſent Setfort / weſende ontrent twaelf duyſent laſt / die ſy haer in de naem van zijne Majeſteyt quam bey-

len /

1631. len / klaeghende seer dat de vrachten om de afgaende Winter-wech hoogh waren ghereesen; sp antwoorden hem / dat sp lieder met de Commissarisen hadden ghesproocken weghen het Coorn / die met reeden beter soude kunnen betrachten de importantie van haer Hoogh Mog: ende van de Prince van Orangien vruntschap ende Alliantie / ende daeromme gelijcke gunst ten Respecte van haer Ho: Mog: van de Grootvorst verwacht hadden als de Koninck van Sweeden ende andere Potentaten hadden ghenoten / die men notabele partpen Coorn sonder winst over dede / dat haer Hoogh Mog: even verre als sijne Majestept wapenen ofte andere behoeften upt haer Landt begeerde / daer toe altijdt soude willich wesen om sonder profijt de selve over te doen: maer alsoo hy verklaerden gheen ander last te hebben / hebben sp hem gevraeght nae de prijs die hy haer in het eerste stelde op twee Roebels het setfort, het welcke omtrent ses en seventigh Rijcksdaelders verlast soude beloopen: maer alsoo sp haer hier over heel vreemt hielden / en haer over de excessive prijs beklaechden / zijn sp sonder pet te doen / van den andere geschepden / doende evenwel presentatie dat sp het Coorn wilden aenfangen ten prijse als het sijne Majestept in koop quam te hosten / ende daer en boven betalen de onkosten die daer op van wegen vrachten als anderssints mochten vallen te betaelen / tot taxatie van sijne Majesepts Thesaurier.

Nemen affchept. Den veerthienden sijn sp in maenieren als de eerstemael was geschiet / ten Hove gevoert / om van sijne Majestept en den Heylige Patriarch affschept te ontfangen: sp vonden sijne Majestept op sijn Thzoon / ende de Patriarch zijn Vader sittende / in de Sale daer sp de eerstemael audientie hadden ghehadt in het zwart ghekleet / om den rouwe van sijn moeder / die den acht en twintigsten January gestorven was; in de Kamer voort rontom saten eenighe Geestelijcke persoonen ende Kneesen ende Bojaren op het tierlijckste toeghemaeckt; naer dat sp de behoorlijcke reverentie aen sijne Majestept en de Patriarch hadden gedaen / heeft sijne Majestept een banck doen brengen met een Turcks Tapijt overdeckt / haer begenadighende daer op te mogen sitten / en dateliick daer aen wederom met op te staen / ende heeft als doen haer affschept mondelinge ghegeven / het welck de Canceliet niet verhael van sijne Tptulen wederom gerepeteert heeft / seggende voorts: Albert ende Iohan, wy geven u affscheyt om te mogen vertrecken, met bevel dat ghy te huys komende de Ho: Mog: Heeren Staeten Generael ende de Doorluchtighen groot Vorst *Frederick Hendrick* Prince van *Orangien* in onse namen sult groeten ende wenschen langhduerige gesontheyt en geluckighe Regeeringe, hun aenseggende dat wy hun onse grooten Ambassadeur wilden toesenden om groote ende goede saecke te tracteeren, die wy versoecken wel getracteert ende in eere mach ghehouden worden; en wat ghyliede mondeling hebt geproponeert ende voor onse Commissarisen schriftelijck hebt voort ghebracht, is by ons wel overwogen, ende hebben de Commissarisen belast u een schriftelijck antwoort daer op te laeten toe komen, om onse meeninge ende Resolutie daer op de Ho: Mog: Heeren Staten Generael ende den Prince van Orangien bekent te maecken, het welck wy van die waerde houden ofte het jeghenwoordigh mondelingh wiert toegheseyt, belovende het selve tot allen tijden te willen na komen ende onderhouden. Den Patriarch deede haer oock daer na aenseggen / dat sp oock in zijne naem haer Ho: Mog: en den Prince van Orangien soude begroeten / ende Tijts-gesonthept met geluckige Regeeringhe toe wensthen: verklarende de selve ende de haere altijdt met vruntschap ende liefde bewogen te sullen zijn / waer nae heeft zijne Majestept ende de Patriarch haer hare Crendentiaelen selver behandicht, die in het naer huys gaen by den Secretaris bande Ambassade openlijck ghedraeghen wierden: de Principaelste van de Suite zijn wederom beghenaedight aen zijne Majesepts handen te komen om die te kussen; sp hebben zijne Majestept ende Heylicheyt voor de eere ende goede bejegeninghe bedanckt / die sp in de naem van haer Ho: Mog: ende de Prince van Orangien in het Russe Rijck ontfanghen hadden / waer van sp te huys komende als oock van de goede begeerte van sijne Majestept goet rapport souden doen / verhoopende dat van tijdt tot tijdt de banden van vruntschap ende alliantie tusschen haer Ho: Mog: de Prince van Orangien en sijne Majestept / meer ende meer vast ghestelt ende verseeckert souden worden / recommandeerende hem de Nederlandtsche Natie ende haere goederen alhier in sijne Keyserlijcke protectie ende begenaedinghe te onderhouden / wenschende sijne Majestept ende sijnen Vaeder een gesont langh leeven tot vermeerderinge van sijne Rijcken / ende overwinninghe van sijne Vyanden: dat sp verseeckert waeren / dat haer Ho: Mog: ende mijn Heer den Prince van Orangien soude sijne Majesepts Ambassadeurs met groot Respect ende alle beleefthept ontfangen ende onderhouden / offereerende voorts haer dienste en affectie by soo verre zijne Majestept voordeelde hem die te pas souden konnen komen; zijne Majestept hadde haer voor het laetste beghenaedicht spijs ende dranck van zijn eygen tafel / waer mede sp daeteliick op de ghewoonlijcke maeniere naer haer logement zijn afghevraght; ende nae dat sp een upr te huys waren gheweest / is haer de spijs ende dranck door de voorschreve Stolnick ofte Tafel-Joncker openlijck gevracht / ende heeft haer met ghesonthepden te drincken gefestoyeert / als hy de eerstemael gedaen hadde / waer over sp hem als oock dragghers van de spijs ende dranck naer des Landts wijse vereeringhe hebben ghegheven. Sp kreeghen des naermiddachs tijdinghe dat wederom een andere post van haer Ho: Mo: op de grensen was.

Den vijftienden is haer het schriftelijck antwoort op haere eerste ende tweede propositie door den Secretaris Lijbaf ghevracht / wie sp al voor deesen verstaen hadden in de depesche van haere Negotiatie veel inde te hadde ghehadt / hebben hem weeghen zijn Majestept bedanckt ende oock vereeringhe ghegheven: met den selven is meede gheloomen den voorschreeden Coopman Nadee Swetismoof, om te handelen weeghen de ghevepide drie en twintigh duysent Setfort: dan alsoo hy naer veele woorden niet lagher quam als teghen een roebel ende vier gelieven / het welcke drie ende vijftig Rijcksdaelders maeckt / als het lasten soude wesen / zijn sp sonder iet te doen van den anderen geschepden; Iohan van Veltdriel hadde oock wepnigh daghen daer te voozen van sijn vertreck beginnen te spreecken / te meer sp nu affschept van de Keyser hadden ontfanghen / het welck Albert Coenraetsz Burgh hem upt verscheyden redenen afradende / heeft echter gheperfisteert upt oorsaecke dat haere Hoogh Mog: onderrecht diende van het ghepasseerde / dat de Keyser het spoedich overbrenghen van zijne recredentiaele hadde begeert dat op de onthaelinghe van de Russe Ambassadeur / soo sijne Majestept aen dese Staet vast ghesint was te senden (van wiens vertreck sp in de tijdt ende wech onseecker waren) diende oorze ghestelt / dat hare Ho: Mog: onderrecht dienden van de vaste hoop die sp in het Russe Hof hadden ghegheven dan de beloofde toe te senden thien duysent loopen / ende daeromme ernstiger debvoiren daer toe van noode waeren als wel voor desen; ende hadde de Prestaven sijne intentie te kennen ghegheven / versoeckende dat hy mocht met zijne suite upt het Rijck gheliecentieert werden / om van het gepasseerde haer Hoogh Mog: ende zijne Vorstelijcke Genade te rapporteeren; Albert Coenraetsz Burgh heeft daer op verklaert / dat hy ghesint was daer te blijven / en de nader bevelen van haer Ho: Mog: af te wachten / oock sijne repse over Archangel te nemen / de Prestaven beloofden het versoeck van Iohan van Veltdriel boven te willen brengen.

Den seventienden heeft sijne Majestept en de Jonghe Prince / ende de Patriarch haer hare Geschencken opentlijck laten toebrengen / ende laten aenseggen / dat sp deselve recognitie deden doen tot erkentenisse van de Geschencken die sp in haer eygen naem ghepresenteert hadden / ende wegen de publijcke dat sp hare Ho: Mog: ende de Prince van Orangien door hare Ambassadeurs souden doen recognosceeren:

Pre-

De

1631. *Des Keysers Presenten waren*
Vier Timmer-Sabels.
Des Princen Presenten waren
Seven Timmer-Sabels.
Des Patriarchs waren
Seven Timmer-Sabels.
Yder Edelman wierdt vereert
Een Timmer-Sabel.

De volwassen Dienaers een paer Sabels/ ende de Jonghens mede yder een paer Sabels; doch wat slechter.

Sy hebben sijne Majestept den Jongen Prince ende Patriarch daer over beleef delijck doen bedancken/ als sy oock de Schatmeester ende de Dragers (volgens de gewoonte) met Vereeringe hebben moeten versien: sy hebben daer naer de achtien Timmer-Sabels doen afdeplen/ ende by Lootinghe yder het sijne naer hem ghenomen.

Den achtienden hebben haer de Prestaven wederom aengesept van sijne Majestept ende Patriarch/ wederom versocht ghelijcke Brieven van intercessie ende recommandatie aen haer Ho: Mog: ende den Prince van Orangien te schrijven voor den Obersten van Dam, als sy Lesley gegeven hadden/ 't welck sy naer veele instantien belooft hebben.

Den negentienden quam haer de voornoemde Coopman Nadee met de Prestaven besoecken/ loovende als doen upt last van sijne Majestept het Setfort van drie en twintig ghevepide Setforden Rogge/ een Roebel ende dertig Koppekens/ dat per Last gerekent ontrent negen en veertig Rijcksdaelders soude bedragen. Sy hebben hem naer veel debatten aengesept/ dat sy tot soo een hooge prijs in geenderlep wijse konden verstaen: dat sy tot vermeerderinge van de Russische Negotie haere voorslaghen hadden ghedaen/ die sy vertrouwt hadden aengenaem opghenomen soude ghewees sijn/ ende dat hare Ho: Mog: soo in haer eygen Landt als elders van Koorn voor veel minder prijs ghedient konden werden; doch dat Iohan van Veltdriel t' huys komende/ van alles goet rapport soude doen/ daer mede sy sonder pet te doen geschepden zijn.

Den twintigsten is de voornoemde Oberste van Dam by haer gekomen/ willende weten of hy sijne Wisselen/ tot tsestig duysent Roebels seeckerlijck van haer Ho: Mo: als hy die van doen soude hebben/ soude ontfangen; daer op hem geantwoordt is: dat sy hem sulcks niet konden toeseggen/ dat sy het selve alleen gerecommandeert en haer Ho: Mog: de dispositie daer af gelaeten hadden; ende hoewel hy difficultept maechten op soo onseeckere hoope te gaen/ hebben echter de Prestaven de Brieven seer danckelijck ontfangen/ ende haer in de name van sijne Majestept ende Patriarch voor de expeditie van dien bedanckt.

Veltdriel vertreckt voor af. Den selben dagh is Iohan van Veltdriel met sijn gevolgh vertrocken/ sijn wegh nemende over Novogorod, Plescouw, ende voorts door Lijflandt naer het Vaderlandt, mede nemende dese volgende Missive aen haer Ho: Mog:

Hoog ende Mogende Heeren,

MEt de overkomste vande Heer *Veltdriel* sullen haer Ho: Mog: volkomentlijck onderrecht werden, wat succes hare besendinge aen den Russen Keyser gehad heeft, ende nevens de overleveringe aen zijne Majesteyts ende des Patriarchs Brieven aen haer Ho: Mog: oock verstaen, wat staet alhier ten Hove van de Uytlanders gemaeckt werdt, daer men zich by naer imagineert geen vrundtschap van eenige Potentaten noodigh te hebben. Wat zijne Majesteyt den Ambassadeur die hy toekomende Somer aen haer Ho: Mog: meent af te senden, in last sal geven, sal naerstelijck vernemen, om haer Ho: Mog: te adviseeren; den selven dagh als wy ons af-scheyt ontfingen, kregen wy een Missive van *Jan van Goorle*, schrijvende expresselijck aen aen haer afgesonden te wesen met publijcke Brieven: maer dat den Gouverneur van *Plescou* zijne reyse retardeerde, versoeckende daerom dat wy ordre wilden stellen om op te mogen komen, daer wy mede bezich zijn. My aengaende hadde mede gaerne verreyst, ten waere de Brieven waeren gekomen, die hoewel tot mijner seer groote ongelegentheyt sal afwachten, ende met alle vlijt ende getrouwigheyt bevorderen ende secondeeren de naerdere beveelen van haer Ho: Mog: wiens Regeeringe Godt de Heere met alle voorspoet wil zegenen, ende hun laten blijven gelijck ick ben, 1631.

Onderstont

Uwer Ho: Mog: Alderbereytwilligste Dienaer

Albert Coenraetsz Burgh.

Uyt *Moscou* den *negentienden Marty* 1631.

Sy hebben hem altemael by consent van sijne Majestept tot omtrent een quartier myls buyten de Stadt gelept/ alwaer vanden anderen geschepden sijnde/ was hy Albert Coenraetsche Burgh, met de resterende suite/ naer sijn Logement geleert.

Den twee en twintighsten ende de volgende daeghen hebben sy veele disputen met de Prestaven gehadt/ over hare spijs ende dranck/ die sy over de twee derde parten voor het vertreck vande Heer van Veltdriel vermindert hadden/ niet tegenstaende/ de helft vanden trepn by hem was gebleven/ doch is eyndelijck gereduesseert.

Den sesden April kreeg d' Ambassadeur Burgh last/ om achtien duysent last rogghe voor de Provintie van Hollant te koopen. Sulcks hy aende Commissarisen schriftelijck te kennen gaf. Waer teghen sy te kennen gaven dat sijne Majestept geen Rogge over hadde.

Den dertiende wiert hem ende sijn bywesende gheboleh toegelaten om het vieren vande Palmsondag/ dat met seer solemnele pompe geschiet/ te mogen sien/ ende sijn derrewarts voor de Prestaeven gheleyt op Keysers Paerden; sy wierden geplaets in seeker rondeel staende voor het Hof recht teghen over de Kerck Ierusalem, alwaer dese Hoochept gehouden wiert.

Na dat sy een wepnigh tijdts aldaer waren gheweest quamen twee waghens upt het Hof neffens malkanderen vast gebonden/ wierden van vier Paerden tot omtrent de Kerck Ierusalem getrocken/ op dese waghens was een stellagie gemaeckt met tacken van water willige boomen bestoken/ daer veele appelen aenhingen/ en vier of vyf Jonghens in stonden en songhen; hier nae wierden twee banen gedragen daer in het beelt van Maria en St. Nicolaus gheschildert was/ waer achter de Geestelijcke volchden/ hebbende eenige vande voorsten voetjens daer beelden in geschildert waren in hare handen dicse aenbaden/ en dienden: sommige andere hadden/ hzanden de Wasse Kaersen in hare handen; hier na quamen Goosti of Keyserlijke Majestepts Cooplupde/ goende twee en twee in ordre/ waere ghekleet in goude Laeckense Rocken met hooghe Mutsen van zwarte Vossen op haere hoofden; hier aen volchden de Bisschoppen ende Metropoliten/ waer achter de Bojaren ende groote Heeren van 't Rijck quamen/ mede op het kostelijckste in Goude Laecken en zwarte Vosse-mutsen op hare hoofden ghekleet: daer sijne Majestept seer kostelijck ghekleet met de Kroone op sijn hooft te voet achter quam/ werdende gelepdt van twee voornaeme Bojaren, hebbende den Coom van het Paert daer de Patriarch op sat in sijne handt; voor sijne Heyligheydt (die seer kostelijck volghens de maniere van de Geestelijcke daer te Lande gekleet was/ met een Muts op sijn hooft daer een goudt krupsjen op stondt/ hebbende in sijn rechterhandt (daer mede hy het Volck zegende) een gouden krups niet seer langh/ doch redelijck dick/ ende op sijn schoot leggende een groot Fluweele Boeck opengeslagen) wierden twee Jerusalems-Heeren ghedragen/ voor upt liepen eenige Jongens/ sprepende hare Rocken ofte Lappen Laeckens van verscheyden Couleuren op der aerden neder/ daer sijne Majestept ende Heyligheydt overgingen: als sijne Majestept tot voor de Kerck Ierusalem was ghekomen/ trat de Patriarch van het Paert/ ende is met de Geestelijcke eerst de

Kerck.

1631. Kerck inghegaen / daer ſijne Majeſteydt nae volghde. Na dat ſy eenighe tijt lanck inde Kerck hadden geweeſt ende de Ceremonien gedaen waren / ſijn weder afgekomen / en op de ſelvige maniere als ſy ghekomen waren weder na het Hof geretireert. Men ſept ſijn Majeſteyt hier voor ghenict vanden Patriarch hondert Roebels. In het gaen na de Kerck liet ſijne Majeſteydt voor den Secretaris Maxin Matiuſkin vragen na des Ambaſſadeurs ende der ſijnen geſonthept / hem begenadigende voor dien dag / met dubbelde portie van ſpijs en dranck / hy heeft hem daer over ſeer officieuſelijck bedanckt.

Den ſeventienden alſoo des Ambaſſadeurs beſoignien ten eynde waren / ende haer Ho: Mo: bevelen ſoo die mochten over geſonden werden / in tijts tot Archangel waer te nemen / is hy naer verkregen conſent ende Pheodor Prolofilwits die als Preſtaef ghedurende de repſe nevens de tolck Michael Roſiti, ſou op wachten / upt Moſcouw na beneden vertrocken / ſterck weſende twintigh Poſt-paerden ende ſes en dertig wagens / heeft in het afſchepden de Keyſerlijcke Preſtaven / tolck ende andere Officieren die haer in Moſcou gheaſſiſteert hadden vereeringe gedaen.

De Preſtaven Ivan Pheodorowits Shiamadnoff, ende Ivan Gregoriwits Perenoſoff, accompaigneerde hem ſittende gheſamentlijck op 's Keyſers Kypaerden / een quartier mijle weeghs bupten Moſcou alwaer vanden anderen afſchept ghenomen ende van Paerden verandert hebbende / is hy ende zijn ghevolch inde name des Heeren upt der Moſcou vertrocken.

Sy vonden onder weegh dat de Winter noch op veel plaetſen goet was / ſoo dat eenige Voerlupden in plaetſe van Wagens onderwegen ſleden namen / ende ſijn den vier en twintighſten tot Iereſlaef gearriveert / ende wierden in het inkomen weghen den Gouverneur voor een afgeſonden gegroet / ende gelept in haer Logement; moſten alhier om den quaden wech tarderen tot den negentienden May / op welcke dach de Rivière Walga paſſeerden / ende vervolghende de repſe is op den drie en wintigſten tot Volgoda gearriveert / hy verſocht dat de Preſtaef toch alle dinghen wilde beſtellen om met den eerſten naer beneden te mogen aftrecken.

Den acht en twintighſten is tot Volgoda by hem gearriveert Dubbelworſt, en heeft hem drie diſtincte brieven van haer Ho: Mog: overgegeven / waer van de eene van date den achtſten January 1631. mede bracht / om boven de geordonneerde Roggen ende Tarruwe ten behoeve van Anthonis Moens ende Dirck vander Perre cum ſociis te procureren den inkoop van een en twintig duyſent laſt Garſte tot beneficie van de brouw-neringe.

De tweede was ghedateert den vyf en twintighſten January daer aen volgende / met laſt om voor Erneſtus Philips en ſijn Compagnie den tijdt van dartigh Jaeren een bypen pas ende octroy te bemiddelen voor het gebiet vanden Groot Furſt van Moſcovien, over de Caſpiſche Zee tot in Perſien ende wederom; de derde was van date den twintighſten Martij 1631. daerinne haere Ho: Mog: haer ordre gaven om voor den tijdt van drie naeſt volgende Jaren jaerlijcx ten behoeve vande Landen in te koopen tien duyſent laſten rogge.

Op ontfangh van welcke miſſive heeft Dubbelworſt datelijk wederom na Moſcou geſchickt / met een miſſive aende Rijckx Commiſſarisen / ſtreckende alleen daer toe om licentie te moghen hebben met wepnigh perſoonen wederom nae Moſcou op gelaten te werden.

Den tienden Iuny quam met een expreſſen upt Moſcou, conſent mede brengende / dat hy met wepnig gevolg wederom ſoude mogen op komen. Is alſo den ſelven dach noch van Volgoda vertrocken met ſes perſonen upt het ghevolch / ende alſo hy beducht was dat veel licht haer Ho: Mo: volgens hare voorige ſchrijvens eenige naerder ordre ſouden mogen geſtelt hebben / op het over Zee voeren van de Rogge die in Moſcovien ghelaeden wiert / of ook eenige andere bevelen toe ſenden die haeſt verepſchte: Hadt tot verrichtinge van het ſelve / Willem Craick, Adriaen Bodecheer Texel, ende Capiteyn Ioris van Cats geauthoriſeert (die met de ganſche hagagie ende reſterende treyn noch dien dach naer beneden ſouden aftrecken) volgens de acte van authoriſatie.

Vervolghende alſo ſijn wederom repſe / is den achſten Iuny wederom in Moſcou gearriveert / alwaer omtrent een quartier mijl bupten de Stadt hem drie Keyſers Paerden gepreſenteert wierden om op te rijden / ende is omtrent deſelve plaetſe / daer ſy de andere reys ontfangen waren wederom bewillekomt / op de voorgaende manier met verhael van titulen ende gheſonthepts wenſchinge / door Ivan Haemin Dwareytsky en Vaſili Gregoriwits Cluytsherof, ſijne gheordonneerde Preſtaven ofte opwachters: wiert alſoo in het Koupſinski Dwor weſende een ander Hof als voor deſen / door dien voor ſijne aenkomſte den Ambaſſadeur vande Koninck van Sweeden de Heer Antonio Munier, daerinne gelogeert was / ende alſo de voornoemde Heer Munier op ſijn vertreck ſtont / heeft aen ſijn Majeſteydt door de Preſtaeven doen verſoecken om hem alleen te moghen gaen begroeten ende gheluck op ſijne repſe te wenſchen; weſende een Ambaſſadeur van ſijn Majeſteydt van Sweden met dewelcke haer Ho: Mo: in ſeer goede Alliantie ende bruntſchap ſtonden / maer en hadde ſulcx niet geobtineert / als het ook van gelijcke de Heer Munier afgeſlagen is / die diergelijcke verſoeck om hem te mogen viſiteren boven had laten brengen.

Den twintighſten is hem ſecretelijck door eenen Willem Huyghſteyn behandight haer Ho: Mog: Miſſive van dato den achtiende Aprillis 1631. daerinne haer Ho: Mog: hem ordonneerde niet hooger te gaen in het inkoopen van de Rogge als tot dertig Rijxdaelders het laſt / het welck hem ten hoochſten aenghenaem was / alſoo hy nu wiſt / hoe hy hem ſelven hier inne hadde te gedragen.

Des nae middags ſont hem Dubbeld Worſt een opene Memorie / wegen de conditien die men in het tracteren vande Perſiaenſche handel ſouden hebben te volgen / in manieren als volcht:

Memorie voor Sr. Dubbeld Worſt, *om aen de Heeren Ambaſſadeurs in* Moſcovien *over te leveren.*

I.

Memorie raeckende de Perſiaenſchen handel Moſcou.

DE voornoemde *Dubbeld Worſt* ſal zijnen Brief aen de Heeren Ambaſſadeurs over leveren, ende deſelve in conformité van den inhoudt van dien verſoecken, datſe inſtantien willen doen, om van den Grootvorſt van *Moſcovien* ende de Heer Patriarch ſijnen Vader voor *Erneſtus Philipſz.* ende ſyne Compagnie te bekomen een vryen pas ende Octroy, om privative met ſecluſie van alle anderen, ſoo wel Ingeſetenen deſer Landen, als andere vreemde ende Uytheemſche Natie door *Moſcovien*, in *Perſia*, ende *Vice Verſa*, met contante penningen, Syde, ende andere Waren, naer gelegentheydt te mogen handelen, ende dat voor de tijdt van *veertigh* Iaren; met dien verſtande: dat inge valle de Negotie over de voorſz wegh deur Oorloghe ofte andere toevallen middelertijdt ſoude moghen werden verſparret, dat in ſulcken gevalle de tijdt nae de expiratie vande voorſz *dertigh* Iaren *pro rata*, ſal weſen ende verblyven verlenght, ſonder dat daer eenighe nieuwe Conceſſie ſal van nooden zyn.

II.

Den voornoemde *Dubbeld Worſt* ſal door de Heeren Ambaſſadeurs van weghen den voorſz *Erneſtus Philipſz.* ende Compagnie ten behoeve van ſyne Majeſteyt laten beloven, dat de voorſz Compagnie alle Iaren een merckelijcke ſomme contante penninghen in *Moſcovien* ſal brengen, om na *Perſia* getranſporteert te werden, tot Inkoop van Zyden, ende dat die Compagnie voor haere contanten op het inbrengen ſal betalen ten behoeve van ſyne Majeſteyt *twee* ten *hondert*, ofte ten ware ſaecke dat men met minder konde volſtaen: des ſullen de contanten de voorſz Tol van *twee* ten *hondert* eens betaelt hebbende, uyt *Moſcovien* vry gevoert moghen werden naer *Perſia*, om aldaer tot Inkoop van Syde ofte andere Waeren geemployeert te werden, ende van yeder Bael Syde van ordinaris gewichte die voorſz Compagnie uyt *Perſia* in *Moſcovien* ſal brengen, daer van ſal ſyne meer-hoogſt-

gedachte

Digitized by Google

1631. gedachte *Majesteyt* trecken ende genieten *vijftien gulden* per Bael, en meerder wegende als ordinaris na advenant.

III.

Des sal zijne *Majesteyt* den gantschen pas bevryen van alle geboefte die de Compagnie haere Persoonen ofte Goederen soude mogen beschadigen, ende aen de selve toeseggínge doen, dat die in goede securiteyt ghevoert sullen werden van de uytterste Frontieren van zijne Landen ende Rijcken door *Moscovien* naer *Archangel*, en van daer herwaerts gescheept, midts betalende noch mael *vijftien* gulden per Bael op het uytgaen: oock sal zijne *Majesteyt* binnen zijne Landen sodanige ordre stellen, dat de Contante Penningen ende Goederen van de Compagnie, in het gaen ende komen respectivelijck op het spoedighste ende sonder vertoeven, soo wel in de Winter als in de Somer ter gedestineerder plaetsen sullen werden doorgebroght.

IV.

De voornoemde *Dubbeld Worst* over andere Waeren als Zijde die uyt *Persia* souden mogen werden gebracht herwaerts door *Moscovien*, als oock over de Waeren die van hier door *Moscovien* naer *Persia* soude mogen werden vervoert, belooven een redelijcke Tol naer gewoonte ende costuymen van het Landt: soo wel over het uytgaen, als over het inkomen.

V.

Ten *anderen*, sal de voorsz. *Dubbeld Worst* door de Heeren Ambassadeurs stipuleeren van sijne *Majesteyt*: dat alle de Penningen ende Waren (soo die gepackt in sijne *Majesteyts* Landen komen sullen) moghen passeeren: het gelt noopende de quantiteyt ende de waerde van dien by solemneele verklaringe sonder de Sacken, Kassen, ofte Packen te openen, ende de Balen by gewichte aftreckende de gewoonlijcke Tarra, betalende voor de Contanten *twee ten hondert*, ofte minder, als hier vooren geseyt is, ende van yder Bale van ordinaris gewichte *dertigh* guldens, ende meerder wegende naer advenant: te weten *vijfthien* in het inkomen uyt *Persia*, ende gelijcke *vijfthien* op het uytgaen uyt *Moscovien* naer dese Landen, ten ware saecke dat sijne *Majesteyt* geliefde aen te nemen door sijne subjecten de Balen Zijde van *Astracan* te brengen tot *Archangel*: midts genietende voor Tol ende onkosten *tseventigh* guldens voor yder Bael van ordinaris gewichte.

VI.

Ten *derden*, sal oock gestipuleert werden dat de Officieren en 't Volck van de Compagnie in 't gantsche gebiedt van syne *Majesteyt* alle behulp en bevorderinge in 't gaen en komen sullen genieten, ende by niemant mogen aengehouden of gearresteert werden, onder wat pretext dat het oock soude mogen wesen.

VII.

Ten *vierden*, dat de Compagnie aldaer aen 't Hoff van syne *Majesteyt* sal moghen houden een gequalificeert persoon, om op alle occurrentien met syne *Majesteyt* te houden goede correspondentie, te bevorderinge van de selve Compagnie, ende dat hy sal genieten de selve vrydom ende beneficien, als andere Uytheemsche Residenten ofte Agenten aen 't Hoff van den Groot-Vorst zijn genietende.

VIII.

Den voornoemde *Dubbeld Worst* sal de Heeren Ambassadeurs mogen authoriseeren, dat sy aen de Grooten van het Rijck sullen moghen toeseggínghe doen, dat de Compagnie by succes van het te versoecken Octroy, haer van tijdt tot tijdt sal erkennen in het reguard van de goede Offitien, die sy tot dese saeck sullen komen te contribueeren.

IX.

De voornoemde *Dubbeld Worst* sal de Heeren Ambassadeurs voor draeghen, datse willen bevorderen dat by voortganck van dit Octroy, een vaste en bondighe acte na stijle en maniere van den Landen aldaer sal moeten werden uytgebracht, latende deselve aldaer registreeren volgens de stijl ende maniere van 't Landt.

X.

De voorsz. *Dubbeld Worst* sal hem onthouden van eenige aenbiedinghe van Tollen te doen: maer de saecke door de Heeren Ambassadeurs daer heenen beleyden, dat syne *Majesteyt* eerst den eysch doe, tot de begrootinge van den Tol, om daer na te bieden, wachtende hem in allen gevalle meerder te bieden, als hier vooren is geexpresseert. 1631.

XI.

Oock sal de voornoemde *Dubbeld Worst* mogen voordraghen of sijn *Majesteyt* de Zijde soude willen ontfanghen tot *Astracan*, op seeckere prijs als de Compagnie tot haren kosten meent te kunnen handelen met den Coningh van *Persia*, door de gelegentheyt van seecker persoon die sy daer toe hadden: midts dat sijne *Majesteyt* van *Moscovien* deselve sijde weder soude leveren aen dese Compagnien tot seeckeren prijs tot *Archangel*, ghelijck men dan naer ghedaene contractatie met den Coningh van *Persia*, met zijne *Majesteyt* van *Moscovien* soude konnen convenieeren.

XII.

Ingevalle dit Octroy uyt eenighe redenen moght komen gedifficulteert te werden, sal de voornoemde *Dubbeld Worst* scherpelijck vernemen waer inde redenen van difficulteyt bestaen, ende t' zijner wederkomste daer van rapport doen.

XIII.

De voornoemde *Dubbeld Worst* sal de Heeren Ambassadeurs mogen submínistreeren tot een argument, om syne Majesteyt te bewegen dat syne Onderdanen uyt de voorsz Handelinge merckelijck konnen profiteeren, en dat wel licht by refuys van 't voorsz Octroy de Sijde uyt *Persia*, te water over de *Cabo de Bonne Esperance* soude werden ghetrocken, of te Lande over *Aleppo* of *Smirne* herwaerts gebracht, daer toe de Compagnie in sulcken gevalle van weygeringe soude moeten trachten.

XIV.

De voornoemde *Dubbeld Worst* sal by alle gelegentheyt de Compagnie adverteeren van syn wedervaren, ende t' syner wederkomste van alles schrijftelijck Verbael overleveren.

Den twee en twintigsten hyaghten hem de Prestaven antwoordt op sijn voorgaende versoeck / om by sijne Majesteyt ofte de Gecommitteerde Rijcx-Commissarisen op het spoedighste audientie te mogen hebben / dat het selve hem soude gheweerden alsoo haest de andere Posten souden aenghekomen wesen / waren drie in het getal al tot Novogorod ghekomen / ende van daer om hem te vinden naer Volgoda geconduiseert / van waer sy nu wederom gecontramandeert waren / om by hem in Moscou te komen.

Den derden July zijn de voorsz Posten by hem ghekomen / mede brengende alleen duplicaten van haer Ho: Mo: voorgaende missiven / die hebooren ontfangen hab. Christiaen Govertsz en Andries Boelisz waren over vijf maenden onder weegh gheweest / door dien men haeren wegh (soo sy verklaerden) door Silesien ende Polen hadden doen nemen: de derde Boudewijn Verkruyssen was op de Grensen by haer gekomen / ende uyt Hollandt geschepden den acht en twintighsten April 1631.

Op haer arrivement heeft dadelijck door de Prestaven audientie doen versoecken / die hem eerst op gewoonelijcke wijse den sevenden July voor de Rijcks-Commissarisen vergunt is. Te Hooff wesende / hebben de Rijcx-Commissarisen de besoingien begonnen / yder sijn aenpart met verhalinghe van des Keysers Titulen afleesende / ende met verhael van de Keysserlijcke begenadinge tot sijne wederkomste / de goede zorge die gedragen was gheweest om de Posten hare reys te advanceeren / ende diergelijcke minutees meer.

Hy proponeerde ten eersten of sijne Majesteyt genegen soude zijn voor drie naestkomende Jaren den haere Ho: Mog: ten behoeve van haere publijcke Magasijnen te verkoopen / ende tot Archangel by hupten alle onkosten en bezwaernissen aen Boort van haere Schepen te leveren jaerlijcks de quantiteyt van twee hondert duysent Setford Moscoofsche maet, goede, drooge, welgeconditioneerde Rogghe, sonder eenigh lack, noch warm noch duft: waer van de eerste leveringhe soude gheschieden in het aenstaende Jaer sestien hondert

Digitized by Google

1631. twee en dertig, in welcken gevalle de voornoemde Ambassadeur gelast was de selve partye ter redelijcker prijse te contracteeren.

Ten anderen, also eenen Ernestus Philips ende sijne Compagnyen/ Ingesetenen van hare Ho: Mog: met goedertieren begenadinge van sijne Majestept gemeent ende ghereselveert sijn een handel upt de Vereenighde Nederlanden te stabilieeren voor Moscovien over de Caspische Zee tot in Persia, ende van daer voor Moscovien naer de voorsz Nederlanden te brengen/ als oock in retour te halen sodanige contanten en waren die naer ghelegenthept haer duncken dienstigh te sijn of te hier naer dienstigh sullen oordelen/ ende dat op de conditie en recognitie hier voor gestelt.

Op het eerste point raeckende de Coornhandel voor drie eerstkomende Jaren/ sijn hem voor last van sijne Majestept op den ... July komen sprecken nevens de Prestaven/ Gregori Mikitnicof ende Nadee Swetiznikof, beyde van de aensienlijckste Goosti ofte hoofsche Negotianten: seggende van sijne Majestept ende den Patriarch last te hebben hem te seggen/ dat sy om de onseeckerhept van het toekomende ghewas/ ende wat prijs het alsdan wesen mocht/ niet en konden resolveeren/ om met hem op drie volgende Iaren te tracteeren/ oock de quantitept seer groot te wesen/ ende mitsdien in soo groot een Tractaet niet verder en konden bewilligen/ als hondert duysent setfoer/ ofte een en vijftigh duysent lasten voor een Jaer/ tot sulcken prijs als Andries Dionijs gehocht hadden/ 't welck geensins accorderende met den prijs voor haer Ho: Mog: beraemt/ hen versocht dat sy die wilden modereren/ ende haer Ho: Mog: gelijck andere Princen tracteren; dat oock de quantitept van hondert duysent lasten voor drie Jaren hem precijs was aengeschreven/ maer also sy luyden anders niet in mandatis en hadden/ hebben sy belooft sulcx te rapporteren/ en voorslach gedaen/ dattet beter voor sijn Majestept soude wesen/ sijnen Ambassadeur soo nevens hem naer het Vaderlandt vertrecken soude/ te lasten om wegen de selve handelinge met haer Ho: Mog: ende den Prince van Orangien te tracteeren; waer op verklarende liever ghenepcht te sijn sijne last alhier te voltrecken ter redelijcker wijse/ maer hem gelaeten most stellen in het gheene sijne Majestept hier over als over de andere overgegevene pointen soude disponeeren/ sijn alsoo sonder eenige vrucht geschepden.

Hem is een geschreven antwoort gegeven: in 't welck beyde is beleefdelijck afgeslaghen. 'T eerste om d' onseeckerhept van 't gewas. 'T ander/ om dattet aen dan Koninck Iacob van Engelant oock was gewepgert: ende dattet aende Moscovitische Cooplieden self soude schade doen.

Ende na dien nu alle saecken die aen het Hof van Moscou te verrichten waren haer eynde hadden/ heeft de Ambassadeur sijne dimissie doen versoecken om naer Archangel te mogen vertrecken/ dewelcke hem vergunt sijnde/ is op de voorverhaelde wijse upt Moscou vertrocken den ... July/ by hem tot Prestaef opwachter hebbende Pheodor Prokovowits, Dwarenijn, die hem 't sedert zijn eerste vertreck upt Moscou altijdt vergeselschapt hadt.

d' Ambassadeur Burgh vertreckt.

Is alsoo de gewoonlijcke wech over Iereslaef en Volgoda langs de Revieren Souchana, ende Duina tot Archangel op den derdentien Augusti 1631. wel gearriveert/ ende met af-waepen van Vlaggen en Wimpelen/ midtsgaders lossen van het Geschut/ op de Nederlandsche Schepen leggende/ ter eeren van haer Ho: Mog: ende by verwillekominghe van de Duytsche Cooplupden/ als oock by den Colonel van het Guarnisoen/ het welck als de eerstemael in Wapenen aen weder sijden gerangeert stont in sijn Logement/ wesende het Hoff van George Everhard Clenck gehoght.

Den elfden was voor de mondt van de Rivière van Archangel gearriveert de Capitepn Cornelis van Oyen, met noch ses Coopvaerdy-schepen/ die hem tot Convoy mede gegeven was/ maer also sijn Schip genaemt Deventer te diep ging/ heeft moeten buyten blijven leggen/ en is op den twaelfden daer aenvolgende aen Landt gekomen/ overleverende Brieven van haer Ho: Mo: van dato den twee en twintighsten July 1631. en van de Raden ter Admiralitept tot Amsterdam, in dato den vijfden July 1631. mede brenghende Authorisatie op hem/ om het selve Schip tot sijn transpoort te mogen gebruycken/ by soo verre hy geen gelegenthept aldaer hadde. 1631.

Den veertienden ende eenige dagen zijn verschepden Schippers en Cooplupden by hem gheweest/ versoeckende dat sy hare bevrachtinghe met de Engelsche ende andere Uytlandtsche Cooplupden/ om hare ingeladene Granen moghte op andere plaetsen versenden als naer het Vaderlandt: ende midtsdien ten desen aensien moderatie in het Placcaet van hare Ho: Mog: doch hebben hen het selve al te samen afgeslagen/ ende inde naime van haer Ho: Mog: belast den inhoude van dien naer te komen/ op pene in deselve begrepen.

Den twee en twintighsten is hem van 's Keysers weghen tot verballinge van sijne onkosten op Zee voor den Gouverneur gesonden ...../ hoewel liever gesien hadde hem van spijs ende dranck volgens de oude wet versien hadde/ het welck sy om de dierte willen excuseerde/ doch is hem van deselve somme gekort ..... voor drie so met andere schepen vertrocken waren/ die sy evenwel niet mede hadden gegheven/ soo dat hy suyver ontfangen hadde .....

Den selven dito heeft hy de begroetenisse ontfanghen van den Engelschen Agent Mr. Smit voor Iohan ende Willem Bladwel, twee hare aensienlijckste Kooplupden/ en hem ook deselve laten doen voor Willem Craick, Adriaen Bodecheer Texel, en Capitepn Ioris van Cats, den anderen wenschende lange en voorspoedige lijfs gesonthept/ en dat de correspondentie tusschen beyde de Natien aldaer meer en meer mocht aenwassen ende toenemen/ tot contentement van wederzijden.

Nu alles tot sijne repse vaerdich was ende nu op het vertreck stont/ is by hem gekomen den Colonel van het Garnisoen/ versoeckende dat hy onder de Kooplupden onze wilde stelle op het transporteren van sijne Majestepts Ambassadeur. Waer op hy antwoorde verwondert te weesen dat sy hem op de laetste upr daer quaemen van spreecken/ evenwel wilde eenige voornaeme Cooplupden by sich ontbieden om van zijn accommodatie te te spreecken/ gelijck hy ook dateljck gedaen hadt/ en hebben hem David Ruts, Hendrick van Ringen ende Adriaen Woutersz toegesept/ dat sy hem van goede gelegenthept souden versorgen/ gelijk oock Capitepn Brouwer, die tot Convoy van de andere schepen daer bleef/ voor hem belast is hem en zijne suite soo veel als moghelijck sou wesen over te brengen/ het welck hy den Gouverneur heeft ghenotificeert/ heeft hem voor de moepte voor den selven Colonel officieuselijck doen bedancken/ en geluck op sijne repse gewenscht.

Ende alsoo dateljck op sijne aenkomste Capitepn van Oyen order hadde gegeven om sijn Schip tot sijn transpoort gereet te houden/ ende de Cooplupden oock ghenotificeert hare Schepen van gelijcke te doen/ die sy onder zijn Convoy wilden affenden/ is noch den selven avont met sijne Suite en Bagagie afgevaren om aen Boort te komen/ des nachts logeerde in het Schip van Capitepn Brouwer, ende was des morghens (wesende den drie en twintigsten) voorts weerwaerts gevaren: maer om het harde weder niet aen Boort van het Schip van Capitepn van Oyen konnende komen/ als op den vier en twintighsten daer aen volgende.

Den acht en twintighsten sijn hare bagagie scheepen eerst aen boort gekomen.

Den negen en twintighsten mosten om de contraerie wint noch voor het gat blijven leggen.

Den dertighsten sijn sy met elf Coopvaerdye schepen 't sepl gegaen met een zupt oosten wint. Gat c' Zol.

Den vyfden September wesende omtrent Sojornoos hebben sy een schip loef waert van haer vernoomen het welck een Hollander scheen te wesen/ waer na sy toe hielden om het selve te versoecken/ maer also het selve niet af en quam/ hebben eerst met Musquetten twee a drie mael doen schieten/ waer mede sy niet voldeerende hebben den Constapel belast om een schoot met een bouchstuck te doen/ het welck overladen zijnde (soo naderhant

1631. der hant upt de Matrosen verstont) in het schieten gheworsten is / waer door de Constabel datelijck doot geschoten ende de Swabber soo gequetst wiert in sijn hersenen / dat hy des avonts daer aen stierf / gelijck noch daer door de Constabels maet ende een bosschieter in hare handen beseert sijn; welck ongeluck ook verorsaechte dat het schip haer onduysterde ende niet mochelijck voor haer en was (door dien het voor de wint seylde) in te halen.

Den tienden saeghen sy de Noortkaep die sy met een Zupt-Oosten wint passeerden met een Noort-Westen cours.

Den dertienden, veertienden en vijftienden hadden een swaere stozm upt den Westen / so dat alle de Schepen uptgesondert een Fleupt van haer afdwaelden.

Den acht en twintighsten teghen den abont liepen de Coorn Scheepen die sy gheconvoyeert hadden het Vlie in / ende is hy op den dertigsten des smorgens omtrent negen uren op de Helder wel gheaerribeert / nemende dateljck sijne repse nae Amsterdam, allwaer hy den volgenden dach des smorgens gekomen is.

Komt t' Amsterdam.

In October advis komende dat twee Moscovitische Ambassadeurs verwacht wierden ter Zee / is den Commissaris in Tessel ende het Vlie aengeschreven / sorge te draghen dat d'Ambassadeurs niet mochten aen Landt komen / voor dat sy met de Schepen aen Pampus souden sijn / ten waere by haer indisposite of tempeest. Tot Amsterdam komende wiert orare gheselt haer te defroperen op kosten vande Generalitept / ende deur den Major van 't Guarnisoen haer te begeleyden na den Hage. Ook wierden verschreven de Heeren Burch ende Veltdriel jongst in Moscovien van weghen desen Staet gewesene Ambassadeurs / om te verstaen haer advis / hoemen deselve soude hebbe te tracteren; de Commissaris Hogenhouck wierdt t' haerder aenkomst in Texel gesonden om haer te verwillekomen / met Iosue Rentorp als Tolck / en voort te defroperen: sy sijn den acht en twintigsten Octobris by de Hoornbrugge na gewoonhept by absentie van de Prince ontfangen / deur de Heeren Huygens en Noortwijck, en gelogeert in een gemeen daer toe gehuyrt huys; by de receptie bonden sich niet meer als drie Carossen: twee met vier, en een met twee paerden. Dies alsdoen wiert gerelveert voortaen deur den Deurwaerder te doen vereeren aen peder Coetsier van vier Paerden een Rijxdaelder / ende aen peder Coetsier met twee Paerden een slechte Daelder / om alsoo te procureren / dat by ghelegenthepdt van receptie van Ambassadeurs mochten veel Carossen by komen. Sy gaven te kennen mettet logement niet te vreden te sijn: dies haer ingheruymt wierde het Huys de Moriaen op de Plaets. Ende om dat in Moscovien aenden laetsten Staetschen Ambassadeurs een soorte van defropement was ghedaen / soo deden haer Ho: Mo: haer ook toeleggen ses en negentig gulden daegs / om by haer selfs t' emploperen en na haer appetijdt te verteeren: behalven de huysshuyr. Sulcx hebben sy gerefuseert: seggende wel met minder somme te sullen te vreden sijn / doch selfs niet te begheren het employ; dies is den last van haer te tracteeren / op voorgemelte somme gegeven aen den Hofmeester Mortangien. Sy wilden gheen audientie nemen als in presentie vanden Prince: die eerst den tienden Novembris inden Haghe quam. Hebben also audientie ghehadt den dertienden. D' eene Ambassadeur was genaem Gregorey Andrewits Olaybiew, gequalificeert Hof Joncker / en Gregory Lanonowits, Grefier of Cancelier / met een suite van acht Edellieden en ses andere Domestiquen van name: daer onder twee Priesters of Gheestelijcke die by haer niet veel geacht wierden en niet aende tafel aten / en noch wel drie en veertig Dienaers en Laquayen / daer onder acht Cocken. Ter audientie gaende lieten voor haer deur haer dienaers draghen de presenten aende Heeren Staten en Prince gesamentlijk te presenteren: als vijf Timmer Sabelen van weghen den Groot-Vorst / ses Timbren van wegen den Patriarch / des Groot-vorsts Vader / 8. Timbren in haer eygen naem / en twee Timbren op de naem van twee Neven in haer Suite zijnde. Hare Propositie was een korte recapitulatie van de besendinge deur de Heeren Burg en Veltdriel aende Groot-Vorst jongst gedaen / ende derselver aenbrengen: voorts een verhael van 't ongelijck / excursien ende foulen die de Polen deden tegen den Groot-Vorst: dat daerom hy geterght niet van sinne was den Treves met Poolen / die noch dupzde / te onderhouden: maer den selven te bevorloghen.

Moscovijtsche Ambassadeurs alhier.

Onthael

Audientie.

1631.

Den achtienden Novembris wiert gelesen den Brief vanden Groot-Vorst luydende aldus:

Brief.

GOd den Almachtighen ende Regierder alle creaturen, die alle menschе overvloedelijck verheugt uyt Genaden, den selvigen eenighen God *Drievoudigh* in persoon, eeren ende loven wy, den genadigen machtigen Regeerder en wonder wercker, die deur den overvloedigen wille Godts uytverkoren heeft tot onderhoudinge en opsichter der Christelijke regeerende Scepter, des recht en wijtberoemden Koninckrijcks en veel nieuwe vermeerderde Koninckrijcken, deur de hulpe Godts tot Vredes onderhoudinge en sonder oproericheyt eeuwighlijck.

Van den Grooten Heer Coning en Groot-vorst *Michailo Fedrowits* over gantsch Russen self Erhouder, *Vladimersco, Moscoofschen, Novogorotschen* Coningh van *Casan*, Coningh van *Astrachan*, Coningh van *Sibirien*, Heere van *Plesco*, ende Groot-vorst van *Smolenske, Tweer*, ende *Jougerien, Parmen, Waitsken, Bolgarien*, en andere Heerlikheden, Grootvorst van *Novogorod*, der nederige Landen van *T. Feringe, Resanien, Rostowien, Jereslavis, Beloosarien, Lijflandt, Onderien, Obderien, Condirien*, ende der gantscher Noorder Gewesten-gebieder, ende Heere der Iversche Landen, *Kartalinien* ende *Grousinische* Coningen, Vorst van *T. Serkassen* ende *Igenien*, ende van andere deelen Rijcken Heere ende overwinner.

Aen de Edele Hoogh-gedachten vrye Vereenighde Nederlandtsche en Hollandtsche Provintien, en andere Vorstendommen Regenten U. E. E. hebben gesonden aen onsen Coninckl. Majest. U. E. E. Ambassadeurs *Albertus Coenradus Burgh*, en *Johan van Veltdriel* met Brieven. Soo is 't, dat wy Grooten Heer ende onsen Vader den Grooten Heer *Philaret Nikititsch* der Moscoofschen ende gantschen Russen Rijcks Heylighen Patriarch U. E. E. Brieven van hunlieden laten aenveerden ende U. E. E. Ambassadeurs reden genadelijk aenhoort; en in U. E. E. Brieven was geschreven, gelijck oock U. E. E. Ambassadeurs voor ons Groote Heeren hebben laten ter audientie stellen, ende U. E. E. Ambassadeurs mondelijck hebben verhaelt, en ons Grooten Heer, ons Coninckl. Majest. weghen U. E. E. onsen Soone den Iongen Prins *Alexix Michailowits* gecongratuleert, gesontheyt ende geluck in onse groote en wijdberoemde Russe Rijcken gewenscht. Waer voor wy Grooten Heer onsen Coninkl. Majest. U. E. E. der Nederlandtsche ende Hollandsche Regenten hooglijck roemen, dat U. E. E. onse Coninkl. Majesteyts vrientschap nu ende volgens begeerende sijt. Ende alsoo U. E. E. hun Ambassadeurs hebben tot ons gesonden, ons Grooten Heer geluck wenschende in ons Rijcken: Soo hebben wy Grooten Heer in recompens U. E. E. willen bewijsen onse Coninckl. gunste. Ende in deselve uwe Brieven was geschreven aen ons, zijnde gedachtig onse Coninckl. gunste en genade, dat wy in U. E. E. Oorlogs-tijden aen U. E. E. gesonden hebben *drie duysent* ponden Salpeter sonder gelt, ende voor sulcke onse gunstige genade zijn U. E. E. ons Grooten Heer dienstelijck bedanckende: hebben oock aen ons Coninckl. Majesteyt versocht wegen U. E. E. Inwoonderen toegelaten handeling, dat wy onse Coninckl. Majesteyts gunste gelieven te thoonen, omme hunne Commercien te mogen vermeerderen, en dat U. E. E. onse Coninckl. Majesteyts Onderdaenen geerne insgelijcks vergunnen willen, gelijck oock U. E. E. Ambassadeurs mondelingh ons gerefereert hebben; vorders hebben U. E. E. Ambassadeurs ons geseght van diversche andere saecken, die haer van U. E. E. Hollandtsche Regenten, ende van den Prins *Henricus* bevolen waeren, ende dat ons Coninckl. Majesteyt hun gunste soude bewijsen, ende Committeeren yemant die de selve mogt aenhooren. Daerom hebben wy Grooten Heer ons Coninckl-

1631. lijcke Majeſt. ende ons Vader den grooten Heer *Philaert Nikititſch* der Moſcooſſchen en gantſchen Ruſſen Rijcx *Patriarch* U. E. E. Ambaſſadeurs bevoolen te confereeren met onſer *Bojaren* den benaeſten *Bojaer* ende *Caſaenſchen* Stadt-Houder den Vorſt *Ivan Boriſſowits 't Serkaſkoy*, ende *Cum ſociis*, om al het geene hun van U. E. E. belaſt was 't audienceeren, oock bevoolen hun op alles beſcheet te geven, als oock mede op 't ſchriftelijck verſoeck, en hun te depeſcheeren t' uwaerts ſonder ophouden. Ende door dien wy Grooten Heer met U. E. E. vrundtſchap begeeren: ſoo hebben wy aen U. E. E. Hoog-geachte Regenten, ende aen den Prins *Henricus* in tegendeel van U. E. E. beſendinge onſen Ambaſſadeurs den Hof-Ioncker *Gregorey Andriewits Olabiew*, ende onſen Griffier *Gregorey Lainonowits* geſonden, ende hun belaſt diverſche ſaken, om met U. E. E. te confereeren, van Alliancie en beſendinge te vermanen. Ende wanneer onſe Ambaſſadeurs by U. E. E. Hoogh-geachte Heeren, en by Prins *Henricus* U. E. E. ſullen aengekomen zijn, gelieve U. E. E. hun ter audientie te laten komen ten ſpoedigſten, ende hun redenen die ſy ſullen voordraghen gehoort hebbende, in alles geloof te geven, ende hun daer op beſcheet verleenen, en weder op het ſpoedigſte depeſcheeren tot ons Coninckl. Majeſt. om ons van 't geene hun bevolen is te adviſeeren, op dat tuſſchen ons lieden voortaen goede Alliancie, Vrundtſchap ende beſendinge over goede ſaecken magh continueeren.

Geſchreven in onſe Coninckl. Stadt ende Hoff *Moſco*, in 't jaer van de Scheppinge der Werelt *ſeven duyſent honderd negen en dertig*, den *achtſten* dagh der maent Iuly: Sijnde den *achtiendeh* Iuly *ſeſtien honderd een en dertigh*, nae onſe reeckeningh.

't Opſchrift was: den Edelen Hoogh-geachten der vry Vereenigde Nederlandtſche en Hollandtſche Provintien, en andere Vorſtendommen Regenten.

De Brief van den Patriarch luyden als volght:

Brief van den Patriarch.

DEn eenigen Godt, ſonder begin en ſonder eynde, onſienlijck en onbeſchrijvelijck, vreeſſelijck ende onbegrijpelijck, ſittende hooger dan alle Hemelen, den levendighen, onſterffelijcken Verlichter ende Regeerder der Hemelſcher Machten, alleenig, onſterffelijck 't Woordt ſijnes onwetelijcken wijsheydts Regeerder der ſienlijcken en onſienlijcken dinghen, alles erhoudende deur den Levendighen ende Goddelijcken Geeſt, met ſyn waeckende ooge altijdt opſicht hebbende op alle 't geene hy op der Aerden geſchapen heeft, en op 't gheene deur ſyn macht onverganckelijck is, een Trooſter aller menſchen op der Aerden, voor den welcken dat boven den Hemel, de Aerde, en de diepten, den ſelven onſen eenigen Godt zy gelooft, en ge-eert in drie Perſoonen voor ſyne genade ende onuytſpreeckelijcke weldaden, om dat hem gelieft heeft ſyne hoog-geloofde wille tot lof ſyns Heyligen en verſchrickelijken Naems ons te ſtellen in de ſucceſſie, en te verleenen den Scepter der waren beroemden grooten Ruſſen, en nae te volgen de voetſtappen der grooten Ruſſen Heeren, Coningen, en Groot-vorſten, tot groote ruſte des Rijcx, ende den menſchen een welbehagen, tot uytroedinghe der ongerechtige, en tot lof der weldaders, den ſtrenge, lieffelijcken, Doorluchtighen en Hoogh-gebooren mijn Soone den Grooten Heere, Coningh, ende Groot-vorſt over gantſche Ruſſe ſelf Erhouder *Michailo Fedrowits*, Waldimerſche Moſcooſſche, Novogorotſche Coning van Caſaen, Coning van Aſtracan, Coning van Sibirien, Heer van Pleſco, en Groot-vorſt van Smolensko, Tweer en Iongarien, Bernien, Wiatha, Bolgarien, ende andere Heerlijckheden, ende Groot-vorſt van Novogrod, der Nederige Landen, Therungo, Reſaen, Roſtovien, Iereſlaef, Beloſorien, Lijfland, Ondorien, Obdorien, Rondinies, ende der gantſcher Noorder Geweſten, Gebieder en Heerſcher der Ienerſche Landen Kartalunen en Grouſinſche Coningen, Vorſt van Tzerkaſſen en Igorien van andere veele Rijcken Heere ende overwinner, ſyne Coninckl. Majeſt. Vader nae de menſchelijcke geboorte, en na den wille Gods, Herder en Leeraer, en na den Geeſt Vader tot eenigheyt des Scepters *Philareth Nikitits*, door Godes genade Patriarch der Coninckl. Stadt *Moſco*, en over 't gantſche groote Ruſſiſche Rijcx, Vereernighde Nederlandſche Provintien ende andere Vorſtendommen Regenten, U. E. E. hebben geſonden aen onſen Soon den Grooten Heer en Groot der gantſchen Ruſſen Rijcx ſelf Erhouder *Michailo Fedrowits*, ende aen ons den Grooten Heer *Philareth Nikitits* der Moſcooſſchen en gantſche Ruſſen Rijck *Heyligen Patriarch* U. E. E. Ambaſſadeurs *Albertus Conradus Burgh*, en *Johan van Veltdriel* met Brieven: Soo is 't, dat onſen Soone den Grooten Heere Coning en Groot-vorſt des gantſchen Ruſſen Rijcx ſelf Erhouder *Michailo Fedrowits*, en wy Grooten Heer hebben U. E. E. Ambaſſadeurs voor ons Grooten Heer laten komen ter audientie, en U. E. E. Oratie gunſtelijck aengehoort, en 't geene van U. E. E. was geſchreven. Oock hebben U. E. E. Ambaſſadeurs mondeling gerapporteert, dat U. E. E. hebt onſen Soone den Grooten Heer ende Groot-vorſt der gantſchen Ruſſen Rijcks ſelf Erhouder *Michailo Fedrowits*, ende ſyn *Majeſt.* Hoogh-gebooren Soone den Ionghen Prins ende Vorſt *Alexis Michailowits* laten begroeten en gheluck wenſchen in hunne groote en beroemde Ruſſe Rijcks-Regeeringe, als oock aen ons Grooten Heer der Moſcooſſchen en gantſchen Ruſſen Rijcks Heyl. *Patriarch Phil. Nikititſch* in ſyne Heylige beſittinghe. Soo is 't, dat onſen Soon den Grooten Heere ſyn Coninckl. Majeſt. en wy Grooten Heer Heyligen Patriarch U. E. E. Nederlandſche ende Hollandſche Regenten daer voor U. E. E. loven en roemen, dat U. E. E. met onſen Soone den Grooten Heere ſyne Coninckl. Majeſt. vrientſchap nu, en voortaen begeeren te onderhouden: inſgelijcx deſelve vrientſchap van ons Groote Heeren mede begeerende zijt. So hebben wy Grooten Heer Heylighen Patriarch met onſen Soon den Grooten Heere Coningh en Grootvorſt des gantſchen Ruſſiſchen Rijcks ſelf Erhouder *Michailo Fedrowits* ſamentlijcken beraetſlaget, dat hy Grooten Heer ſyne Majeſteyts vrlendſchap tot U. E. E. ſoude vermeeren. Aengaende 't geene U. E. E. Hollandſche Regenten in uwe Brieven aen ons geſchreven hebt van verſcheyden andere ſaken, 't gheene U. E. E. Ambaſſadeurs van U. E. E. bevolen is, om 't ſelvige te communiceeren aen den geenen die wy Groote Heeren daer toe ſouden belaſtighen: Soo is 't, dat onſen Soone den Grooten Heer ſyne Coninckl. Majeſt. ende wy Grooten Heer Heylige Patriarch des Moſcooſſchen en gantſchen Ruſſen Rijcx *Philareth Nikitits* hebben bevolen U. E. E. Ambaſſadeurs in conferentie te treden met onſe *Bojaren*, met den benaeſten *Bojaer* ende *Caſſaenſchen* Stadt-Houder den Vorſt *Ivan Boriſſowits 't Serkaskoy cum ſociis*, ende alle den ſaken belangende het gheene U. E. E. hun bevolen hebt hunlieden daer op af te vorderen, en bevolen hunlieden daer op beſcheet te geven, oock 't ſelvighe van gelijcken op U. E. E. Brieven ſchriftelijck beſcheet te geven, oock hunlieden bevolen op 't ſpoedigſte weder tot U. E. E. af te vaerdighen. Soo is 't, dat onſen Soone den Grooten Heer ſyne Coninckl. Majeſt. mede U. E. E. vriendſchap ſoeckende is: Ende dieshalven aen U. E. E. Hoogh-geachte Heeren Regenten en Vorſt *Hendricus* vriendtſchap en beſendinge in vergeldinge van U. E. E. vriendtſchap gheſonden heeft onſe Ambaſſadeurs den Hoff-Joncker *Gregorye Andrewits Olanobiensis*, ende onſen Griffier *Gregorey Lanonowits*, ende hunlieden bevolen van verſcheyden ſaecken met U. E. E. te communiceeren, oock weghen der vrientſchap ende beſendinghe aen onſen Soone den Grooten Heer ſyne Coninckl. Majeſt. aen U. E. E. indachtigh weſen: ſoo wanneer onſe Ambaſſadeurs by U. E. E. ſullen gekomen zijn, ſoo ſullen U. E. E. gelieve die te ontfangen, en over onſe ſaken verhooren, en op het ſpoedigſte depeſcheeren, gelijck aen U. E. E. derhalven mede gheſchreven is in den Brief van onſen Soone den Grooten Heer Coning, ende Grootvorſt der Moſcooſſchen en gantſchen Ruſſen Rijcks ſelf Erholder *Michailo Fedrowits*. Geſchreven in de Coninckl. Stadt *Moſco*, in ons Heyligh Hoff, in 't jaer der Scheppinghe des Wereldts *ſeven duyſent een honderd negen en dertigh*, den *achtſten* Iuly, zijnde den *achtienden* Iuly na onſen ſtijl.

1631.

Deſe opgemelde Brieven wierden gedragen oft verheven

Digitized by Google

1631. heben boven haer hooft: ende als die geleſen worden/ moeſt de gantſche Vergaderingh ende de Prins ſelfs opſtaen: en daer na deden ſy ook de volgende Propoſitie.

IN't jaer *hondert ende veertigh* den *een en twintighſten* November oude, ende den *twee en twintighſten* nieuwen ſtijl, hebben des Grooten Heere Coningh en Groot-Vorſt *Michailo Fedrowits* over het gantſche Ruſſen Rijcks ſelf Erholder, en van veele Rijcken Heere en Overwinner, en ſijne Majeſteyts Vader den Grooten Heere *Philaret Nikitits* Moſcoofſchen ende der gantſchen Ruſſen Rijcks Heylighen Patriarchs Ambaſſadeurs *Gregorey Andrewits Olaybieu*, en den Griffier *Gregorey Lanonowits* aen de Nederlandſche en Hollandſche Regenten, en aen *Fredrick Hendrick* Prince van *Orangien* in hunne Propoſitie geſproocken, ende de ſelve hun Propoſitie ſchriftelijck overgegeven.

U. E. E. der Nederlanden ende Hollandſche Regenten, ende *Fredrick Hendrick* Prince van *Orangien*, hebben geſonden aen onſen Grooten Heere den Coningh ende Groot-Vorſt *Michailo Fedrowits* over 't gantſche Ruſſen Rijcks ſelfs Erholder, en tot ſijn Majeſteyts Vader *Philareth Nikitits* der Moſcoofſchen ende gantſchen Ruſſen Rijcks Heylighen Patriarch U. E. E. Ambaſſadeurs *Albertus* ende *Iohannes*, ende die ſelvige U. E. E. Ambaſſadeurs hebben by onſen Grooten Heere ſijne Coninckl. Majeſt. en ſijne Majeſteyts Vader den Grooten Heere den Heyligen Patriarch ter audientie geweeſt, en hebben hunne Brieven overgelevert, en hunne Propoſitie gedaen, en ook hun Propoſitie ſchriftelik overgegeven: welcke alles onſen Grooten Heer Coning ende Groot-Vorſt *Michailo Fedrowits* ſelfs Erholder, ende ſijn Majeſteyts Vader den Grooten Heer *Philareth Nikitits* der Moſcoofſchen ende der gantſchen Ruſſen Rijcks Heylige Patriarch U. E. E. Ambaſſadeurs Propoſitie hebben verſtaen, ende bevolen U. E. E. Brieven van henlieden te aenvaerden, ende d' inhoudt der ſelvigen aengenamelijck ende ghenaedelijck verſtaen, ende in U. E. E. Brieven, die U. E. E. der Nederlandſche ende Hollandſche Regenten, ende de Prince *Fredrick Hendrick* gheſchreven hebben, aen onſen Grooten Heer ende Heylighen Patriarch is geſchreven: ghelijck ook U. E. E. Ambaſſadeurs mondelingh hebben gerapporteert ende gecongratuleert onſen Grooten Heer ſyne Coninckliicke Majeſteyt ende ſijne Majeſteyts Soone den ſeer Chriſtelijcken ende Hoogh-gebooren Jongen Prince, Furſt *Alexis Michailowits*, ende geluck gewenſcht in hunlieden groot ende wijdt-beroemt Ruſſen Rijcks Regeeringe, oock het ſelvige van gelijcke aen ſyn Majeſteyts Vader *Philareth Nikitits*, der Moſcoofſchen ende gantſche Ruſſen Rijcx Heylige Patriarch ende ſyne groote Heylige beſittinge. Vorders hebben U. E. E. Regenten ende Prins *Hendrick* gheſchreven: oock hebben U. E. E. Ambaſſadeurs gerapporteert, dat onſen Grooten Heere ſyn Coninckliicke Majeſteyt ſyn genade beweſen heeft in het voorgaende Iaer in tijdt van U. E. E. Oorloghe doen U. E. E. het hoognoodig van doen hadden, bevolen heeft aen U. E. E. te ſenden *drie duyſent* ponden Salpeter, ende verboden voor dien Salpeter in ſyn Majeſteyts Schat gelt te nemen. Voor welcke vereeringe U. E. E. de Hollandtſche Staten, ende den Prins *Fredrick Hendrick* altijdts ingedachtigh, ende voor bedanckende zijt, ende tot recompens van dien altijt aen onſen Grooten Heer ſyne Coninckl. Majeſt. en ſyn Majeſteyts Vader den Heyligen Patriarch alles goets ſullen bewijſen.

Soo is 't, dat onſen Grooten Heer ſyne Koninckliicke Majeſt. ende ſyne Majeſteyts Vader den Grooten Heer en Heyligen Patriarch U. E. E. der Nederlandtſche en Hollandtſche Regenten, en Prins *Fredrick Hendrick* daer over roemen, dat U. E. E. hare Majeſteyts vrundtſchap ende ghenaede ſoecken te onderhouden, met hunlieden Groote Heeren begroetende ende gedachtigh zijn ſyne Majeſteyts aſſiſtentie, en tot getuygenis van dien geſonden hebt aen hunlieden Groote Heeren U. E. E. Ambaſſadeurs: inſgelijcx ſullen oock voortaen onſen Grooten Heer ſyne Coninckl. Majeſt. en ſynes Coninckliijke Majeſteyts Vader den Grooten Heer den Heyligen Patriarch tot U. E. E. met hun Majeſteyts Vrundtſchap en in alle goede correſpondentie continueeren. Wat vorders belanght diverſche andere ſaecken volgens U. E. E. ordre, daer van hebben U. E. E. Ambaſſadeurs hun Propoſitie overgegeven: en hebben door ſyne Coninckl. Majeſteyt ende ſyn Majeſteyts Vader den Heyligen Patriarchs beveelen, in conferentie geweeſt met ſyne Coninckliijcke Majeſteyts naeſte *Bojaer* en *Caſanſche* Stadt-Houder den Furſt *Ivan Boriſſowits 't Serkaskoy cum ſociis*: Op welcke Propoſitie hunlieden door des Coninckliijke Majeſt. en ſyne Majeſteyts Vader den Grooten Heer en Heylige Patriarchs, bevel en ordre antwoordt en ſchriftelijck beſcheyt gegeven is. Welcke ſaeken al te ſamen U. E. E. Regenten ende den Prince deur U. E. E. Ambaſſadeurs verſtaen hebt. 1631.

Vorders heeft onſen Grooten Heer Coningen Groot-Vorſt *Michailo Fedrowits* over het gantſche Ruſſen Rijck ſelf Erholder, ende ſyne Majeſteyts Vader de Grooten Heer *Philareth Nikitits* der Moſcoofſchen ende gantſche Ruſſen Rijcks Heylige Patriarch, ons lieden belaſt ende bevolen U. E. E. der Nederlandſche ende Hollandtſche Regenten ende *Fedrick Hendrick* te communiceeren het geene volght:

U. E. E. is ſelf wel vaſtelijck bekent wat voor ongherechtigheyt ende deſtructie de Coning van Polen *Sigiſmundus*, ende de Heeren des Rijcks-Stenden 't Moſcoofſche Rijck aengedaen hebbe ten tijde van de Regeeringe des Coninghs *Boris*, en Coningh *Vaſilius*, uytgevende ſchelmen voor Coninghs Kinderen, alles contrary des Ambaſſadeurs Contract en Eed-beveſtinge die gemaeckt waren ten tijde van de Regeering des Conings *Boris*.

Soo is 't, dat ten tijde doen door Godes ghenaede van des voorgaende Groote Heeren Coningen en Ruſſiſche Groot-Vorſten in 't Moſcoofſche en gantſche Groote Ruſſiſche Rijck in Erffenis geſuccedeert is, onſen Grooten Heer Coning en Groot-Vorſt *Michailo Fedrowits* des gantſchen Ruſſen Rijcx ſelf Erholder, deur den Coning van Polen *Sigiſmundus* aen onſen Grooten Heer ſyn Coningl. Majeſt. mede veel ongerechtigheydt beweſen is: ſendende in 't Moſcoofſche Rijck ſynen Sone den Prins *Ladiſlaus*, met groote Krijgs-macht die het Moſcoofſche Rijck grooten overlaſt gedaen hadde.

Soo is 't, dat in 't Iaer *ſeſtien hondert ſeventhien* door laſt van onſen Grooten Heer t' ſamen vergadert, zijn ſyne Coninckliijcke Majeſteyt ende van het gantſche Moſcoofſche Rijck de Groote Ambaſſadeurs ſyne Coninckliijcke Majeſteyts Heeren, den Heer ende Pletots Stadthouder, *Feder Iwanowits s'Horemet of cum ſociis* ter eender, met de Heeren Rijcksſtanden der Poolſche Croonen ende des Littous Grootvorſtendoms Raedts-Stenden groote Ambaſſadeurs den Furſt *Adam Nanadnowſky*, den Biſſchop *Kanonetsky cum ſociis*, ende hebben t' ſamen een Treves verbont gemaeckt voor den tijdt van *veertien* Iaeren ende *ſes* maenden, ende het ſelve Treves contract is van beyden ſyden deur de groote Ambaſſadeurs met eede beveſtight, ende hebben op de contract brieven hun eedt ghedaen: dat men dien Treves tot den beſtemden tijdt vaſt ende onverbreeckelijcken ſouden onderhouden, en geduyrende dien tijdt gheen terginge noch overlaſt malkander aen te doen, geen plaetſen of Steeden aen wederſyden te belegeren, oock geen oorlogh noch Krijgh beginnen, oock dat de Prince *Ladislaus* den tytel van Koninck ende Grootvurſt hem niet en ſoude ſchrijven, ende dien Treves ſouden houden tot die beſtemde Iaeren onverbreeckelijck; ſoo iſt dat de Koninck *Sigiſmundus* ende de Raedt-Stenden dit verbont niet een Iaer gheheel hebben onderhouden, ende hebben uyt veel Littouſche Grenſen Steeden de Stadthouders aen onſen grooten Heere zyn Koninckliijcke Majeſteyts Steeden ende Waiwoeden geſchreven in hun Brieven zyne Koninckliijcke Majeſteyts titulen, met ſchandelijcke en verwytende poincten, ende overtreedende hun Eedt, heeft de Prince *Ladislaus* beginnen te ſchrijven den tijtel van Koninck *van Moſcovien*, het gheen hem Godt niet en heeft gegeven; ende heeft diverſche grenſen Steeden des Koninckliijcke Majeſteyts, als oock de Landen in de Vlecken ende bequame plaetſen in zijn beſit ghenomen, oock des Heeren volck in ſyne Majeſteyts Landen geſlagen en eenige be-

Digitized by Google

1631. berooft. So iſt dat wegen ſulcke ongerechtigheyt zyne nincklijcke Majeſteyts Boyaren deur zijne Koninckliycke Majeſteyts bevel gheſonden hebben in Poolen ende Littouwen aen de Raedtſtenden Afgeſanters en Poſten, ende aen hunlieden geſchreven, datſe die ſchelmen daer over ſouden ſtraffen, die onſe Koninckliycke Majeſteyt verwijtinge overgeſchreven hadden; oock mede geſonden in de Grenſende Steden aen de Stadthouders, ende belaſt hunlieden dat ſy ſulcks ſouden naerlaeten, datſe daer deur geen quaet noch oprockinge ſouden veroorſaken, ende den Treves verbondt ende de Eedtbeveſtinghe niet ſouden breecken. Maer de Koningh van *Poolen* ende zyne Raedts Stenden hebben ſulck alles niet geacht, ende de ſchelmen daer over niet gheſtraft: ende nadien als noch tot deſer tijdt hebben ſy lieden bedreven in de Littouwſche Grenſen Steden ſeer veele ongerechtigheden, en teghens den Treves verbont ſtrijdende ſaecken. Soo iſt dat onſen grooten Heer ſyne Koninckliycke Majeſteyt bewuſt is, dat de Prins *Ladiſlaus* wil het *Moſcooſſche* Rijck beoorlogen, ende van meening is in te voeren de Heretijxe vermaeledyde Pauſſelijcke Religie. Derwegen dat onſen grooten Heer Koninck ende Grootvorſt *Michailowits Phedrowits* ſelf erholder des gantſchen Ruſſen Rijcks, ſiende hunlieden ſoo meenighvuldige ongherechtigheyt, van wille is, ten eynde des Treves verbont Iaren met den Koningh van Poolen ende Raedt-ſtenden ghemaeckt, niet uyt te wachten, maer wil den Koningh van *Poolen* den Oorlog aen doen, ſoo veel Godt zijne Barmhartige hulpe aen onſen grooten Heer Koningh verleenen ſal, en zijn grooten krijgſheyr met zyn Heeren en Waywoeden deſen Somer den Coningh van *Poolen* toeſenden.

'Tis oock ſodanigh dat in den verleden Iare aen onſen Coninck geſonden heeft den Turckſen *Mivrat Sultan* ſynen Ambaſſadeur den Grieck genaemt *Thomas* met eenen Brief, waer in ſtont geſchreven dat hy met onſen Grooten Heer zijne Coninckliycke Majeſteyt begeert te weeſen eeuwichlijck in goede Broederlijcke liefde, vrientſchap en verbont, en wil den Coninck van *Polen* wegen zijne veelvoudige ongerechtigheyt beoorlogen, ende tegens hem ſenden groote Krijgs-macht, ende met onſen grooten Heer ſyne Koninckliycke Majeſteyt t' ſamen tegens den *Pool* aengaen.

Vorders heeft oock den Koninck van *Sweeden Guſtavus Adolphus* aen onſen grooten Heer zyne Koninckliycke Majeſteyt met ſyn Ambaſſadeurs geſchreven wegen den Koninck *van Polen*, en ons aengewieſen ſyne ongerechtige en liſtige aenſlaegen en voornemen met den Keyſer en den Paus van Romen. Dat ſylieden met hun liſtighe aenſlagen en valſch voornemen trachten het Sweetſche en Deenſche Koninghrijck en andere Evangeliſche geloofs Heeren hun Rijcken te verwoeſten, en hun Paepſche vermaledyde religie daer in te voeren. Sijn oock van wille inſgelijx het ſelve te doen in de *Moſcooſſe* Rijcken en onſe Chriſtelijcke Grieckſe Religions inſtellen uyt te roeden, en Godes Kerke te verwoeſten, om hun vermaledyde Paepſche religie in te voeren en beveſtigen.

'Tis alſoo dat onſen grooten Heer Koninck zyne Koninckliycke *Majeſteyt* voor deeſen gheſchreven hebben, daer van u E. E. met onſen overſten *Alexander Leſly* die deur ordre van de Koninckliycke *Majeſteyt* in u E. E. landen en in andere Landen geſonden is om Krijgſvolck te werven. En wanneer u E. E. Ambaſſadeurs *Albertus ende Iohannes* waeren in conferentie met zijne Koninckliycke Majeſteyts naeſte Bojaren en Caſaenſchen Stadthouder den Furſt *Ivan Boriſſowits 't Sercaſ key cum ſociis*, hebben ſy lieden geſecht tot ſyne Koninckliycke *Majeſteyts* Bojaren en in hun ſchriften geſchreven, dat u E. E. Ho: *Mo:* Staten en zyne Princelijcke Excelentie hun gunſte aen onſen Heere zijne Koninckliycke *Majeſteyt* ſullen betonen naer hunliede vermogen, en met hun raden, en dan in alles behulpich ſoude weſen, wanneer zyne Koninckliycke *Majeſteyt* ſulcks van u E. E. begerende waren: ſoo is het dat onſe Koninckliycke *Majeſteyts* Bojaren u E. E. Ambaſſadeurs geſecht hebben, dat ſulcks ſy wel expreſſelijck ſouden te kennen geven: wanneer onſen grooten Heer ſyne Koninckl. Maj. tegens die ſelvige ſyne Vyanden den Koning *van Polen* den Oorlog ſal beginnen: wat dat U E. E. der Nederlantſche en Hollantſche Regenten, ende *Fredrick Hendrick Prince van Orangien* onſen groten Heer ſyne Koninckliycke *Majeſteyt* voor aſſiſtentie ſullen doen. Ende u E. E. Ambaſſadeurs hebben geſecht doen ſy uyt *Hollandt* vertrocken, dat in *Hollandt* tijdinge was dat onſen grooten Heer zijne Koninckliycke *Majeſteyt* met het gantſche Chriſtenrijck in vredes verbont was, en dat ſylieden van u E. E. geen expreſſe laſt hadden eenige aſſiſtentie toe te ſeggen: ende met welcke Rijcken dat u E. E. in vrientſchap ende verbont alliantie zijt: dat u E. E. die ſelvige Rijcken tegen hunne vyanden met Volck ende gelt aſſiſtentie doen; ende by aldien onſen grooten Heer ſyne Koninckliycke *Majeſteyt* zyne Ambaſſadeurs belieft te ſenden, om aen u E. E. aſſiſtentie te verſoecken tegens den Coninck van *Poolen*. Soo hebben ſylieden Ambaſſadeurs *Albertus ende Iohannes* geſecht hunlieden bekent te zijn, dat u E. E. Regenten ende Prins *Fredrick Hendrick* onſen Grooten Heer ſyne Koninckliycke *Majeſteyt* tegens zyns Vyant den Koninck *van Polen* aſſiſtentie ſullen doen. Soo iſt dat deshalven onſen grooten Heer zijne Coninckliycke *Majeſteyt* ende zyne Majeſteyts Vader den grooten Heer *Philaret Nikitits* over het Moſcooſſche ende gantſche Ruſſe Rijcks Heylighe Patriarch, ons bevolen hebben u E. E. der Nederlantſche ende Hollandtſche Regenten, ende Prins *Fredrick Hendrick* te ſeggen, dat u E. E. onſen grooten Heer zyne Coninckliycke Majeſteyt in het welneemen u E. E. liefde ende goede wille gelieve ons te openbaren: of u E. E. teghens zynen Vyandt den Coninck van *Poolen* gheliefde aſſiſtentie te doen met volck ende gelt; ende by aldien u E. E. aſſiſtentie aen zijne Coninckliycke *Majeſteyt* ſullen doen: Soo ſullen U E. E. der Hollandtſche ende Nederlandtſche Regenten, ende *Fredrick Hendrick* Prince van Orangien ſulcks aen ons liede Ambaſſadeurs gelieven bekent te maecken, hoe veel Soldaten, *Voet*-volck, Muſquetten ende Piecken, ende ſomma van penninghen tot onſen Grooten Heere ſijne Coninckliycke Majeſteyt ſelf gelieven te ſenden. 'T ſelvige ſal onſen Grooten Heer zijne Coninckliycke Majeſteyt voor groote vrientſchap van u E. E. aennemen, ende in recompens van dien ſal hy met ſyne Coninckliycke Majeſteyts Vriendtſchap aen U E. E. verobligeert blyven, ende ſal U E. E. inſghelijcks weder aſſiſtentie doen.

Alles dit is u E. E. der Hollantſche en Nederlantſe Regenten en *Fredrick Hendrick Prince van Orangien* ſelf wel bekent, dat den Coning *Sigiſmundus* onſen groten Heer ſyne Coninckliycke Majeſteyts groote Vyant is, ende dat ſy voornemen tegen 't Moſcooſſe Rijck allerley liſticheyt te gebruycken; derhalven heeft zyne Coninckliycke Majeſt. van noden veel volcks en allerhande ammunitie van oorloge en gelt ſchatten. So ſullen u E. E. der Hollantſe en Nederlantſe Regenten en *Prins Fredrick Hendrick* gelieven onſen groten Heer ſyne Coninckliycke Majeſteyt te aſſiſteren met volck en allerhande munitie van oorloge. Waer op u E. E. onſuwe reſolutie gelieven eyntlick haſtelijck te verklaren. Soo ſullen wy Ambaſſadeurs aen ſyne Coninckliycke Majeſteyt ſulcks adviſeren.

1631.

Eenighe tijdt voor de komſte deſer Ambaſſadeurs / namelijk in Auguſto / was ock van wegen den Grootvorſt hier ghekoomen met brieven van credentien den commiſſaris Alexander Williams Leſley: **verſoeckende bryen uyt doer van Wapenen ende munitie van Oorloch: als ock bryf werdinge van krijghsvolck op de Frontieren van deſen Staet. Het eerſte op ſijn koſten / edoch bry van Licenten en Tollen / is hem in September toegeſtaen; Maer 't ander geexcuſeert / op de ſware Oorlogh die de Staedt voerden; ende daerom men geen vreemde werdingh mocht toeſtaen.**

'T verbolgh ende expeditie vande Moſcovitiſche beſendinge is te ſien in 't volgende Jaer.

In 't begin van dit Jaer heeft de Graef van Ooſt-Vrieſlandt **deur ſijn Raet** Amama **haer Ho: Mog: laeten aen dienen / hoe dat hy een Geſante aen Keyſerlijcke Majeſteyt op de Collegiael dach tot** Regensburgh **voor lange hadt geſonden / om die omſtendigh te kennen te gheven / den behoefden Staet van ſijne Graefſchaps**

Ooſt-vrieſche ſaken.

Landt

1631. Landt ende Luyden / deur d' Inquartieringe van der Ligisten Soldatesca / biddende dat het voorsz Krijgsvolck daer uyt wierde gevoert / ende voortaen van alle Crijghs beswaeringhe bevrijt mocht sijn ende blijven. Waer op geimpetreert was de hier naebolgende resolutie niet sonder veel moeyte.

Op dat nu sijn Genade tot soulagement van sijn arme Onderdanen 'teffect van dien mogte genieten / had dateliju ten fine voorsz aende Coning van Sweden gesonden.

Doende by desen haer Ho: Mo: bidden om geen swarichept te maecken sulcke gelijcke acte te verleenen relatif op de voorsz Keyserlijcke resolutie.

Ende al ist dat hier te vooren by haer Ho: Mo: seecker acte aende Graef was gegeven.

Sepde van noden te wesen om alle misduydinge weg te nemen / dat dese nieuwe acte / de Keyserl. resolutie soo veel mogelijck conform / mocht gegeven werden.

Keyserlijcke Neutraliteyt.

DE Roomsch Keyserlijcke oock in *Ungeren* ende *Bohemen* Coninclijcke Majesteyt onser aller Genaedighste Heere, is in alle onderdanigheyt omstendigh gerefereert, ende voorgebragt 't geene des welgebooren Heere *Ulrichs* Grave in Oost-Vrieslandt ende *Ritperg* &c. Gesante *Tido van Inhuysen ende Knipbuysen*, soo wel by die selve als den aenwesenden Cheur-vorst ende Collegie, wegens erlanginge der Neutraliteyt voor eerst gedachten Heere Gravens Landen: maer insonderheyt op dat syne door het daerinne noch gheblevene Krijgsvolck uytgeputte arme Onderdanen met gantsche uytvoeringh der geinquartierde Soldatesca eens verquickt, oock voortaen van alle Krijgs-beswaringe bevrijdt, en alsoo ghedachtes Gesanten Heeren Principalen toebehoorige Graef en Heerschappen des Heyl. Roomschen Rijcks ten goeden geconserveert en behouden magh werden, instantelijck aengehouden en gebeden heeft.

Of nu wel syn Keyserl. Majest. sonderlijck wel genegen waren, gedachtes Gesanten Heere principael dit syn aenlangen en begeeren, om die aen syn Keyserl. Majest. ende het Roomsche Rijck gedane aensienlijcke dienstes wille te verwilveerdigen.

Soo heeft het doch met die aengegevene *Neutraliteyt* eene sulcke gelegentheyt, dat diergelijcke eenige standt des Rijcks teghens synen Keyser, als dat hoogste Hooft, in geene wege toe te laten noch te vergunnen is.

Op dat nochtans meer-ghedachtes Gesanten Heere Principael geholpen moghte werden, en hy om aengeduyde syne verdiensten en bewesene trouwe dan noch een effectueele geniet bevinden moghte.

Soo verklaren sich syne Keyserl. Majest. teghens deselve in genaden daer heen, wanneer syne Heere Principael eerstelijck in conformiteyt van syne aenerbieden de bewaringhe aller ende yeder tot syne Landen behoorende Steden ende Vesten, Oorden ende Passagien, by dese geduerighe ende toekomstighe Krijgen soo te versien, en deswegen genoegsame verseeckeringe sal doen, dat syne Majest. en 't Rijck daer in noch daer uyt gheen schade noch nadeel gedaen: als mede *ten anderen* genoegsaem bewijs, soo wel van de Coningh van *Sweeden*, als de *Staten van Hollandt* voortbrengen, dat hy van haer onaengevochten blijve, ende deur haer geen Volck in deselve oorden ingebracht ende geleght sal werden.

Maer insonderheyt ende *ten derden*, soo haest gedachte Gesantes Heer Principael eenighsints van de eenen ofte anderen Uytlandische Potentaten, wie die oock zy, in korten ofte over lange aengevochten, ofte wel gantsch vyandtlijck aengevallen moghte werden, ende hy die te resisteeren niet en vertrouwde, schuldigh ende verbonden sal zijn, sulcks syne Majesteyt self of des selven Generael, Oversten, ofte naestvolgende Commandanten en Bevelhebberen, by tijds te adviseeren, ende om hulp ende bystant aenroepen, syne Majesteyt meergedachten Gesantes Heere Principael begeeren met uytvoeringhe des Volcks, oock toekomstige bevrijdinghe der Inlegeringe genadigh plaets geven, en wat meerder van nooden is, onuytblijvelijck te bestellen, ende goede ordre te geven, gelijck deselve hem des Gesantes Heere Principael, sonder dat met geduerige Keyserlijcke genade wel gewoogen zijn ende verblijven.

Signatum in syn Keyserlijcke Majesteyts en des Heyligen Rijcks-Stadt *Regensburgh*, onder opgedruckte secreet Zegel den *negenden* November 1630. 1631.

Op de gemelde Keyserlijcke Acte ende het Graeflijk verstoeck / is by haer Ho: Mo: desgelijck verklaert / dat deselve gheene Troupes ofte Volck van Oorlogh inde voorsepde Graefschap van Oost-Vrieslant ende aengehoorige Heerlijckheden ende Landen (de Stadt Emden ende 't Fort Lieroort uytbesondert) souden doen brengen ofte senden / noch oock aen pemant / wie het oock soude mogen sijn / daerin / ofte daer uyt / eenige hostilitept / schade / nadeel / ofte gebaer toeboegen / laeten ofte doen toe-boegen: sullende oock hare Garnisoenen jegenwoordig binnen Emden ende Lieroort voornoemt sijnde / ofte die hier naermaels daer souden komen / ordineeren ende wel scherpelijck bebeelen / dat deselve niet en souden vermogen in deselve Stadt ende Fort voorsz / noch daer uyt eenighe hostilitept / schade / nadeel ofte ghebaer aen pemandt by waere dan oock wie by wilde doen / ofte toeboegen / ofte laten doen ofte toeboegen / onder wat pretext ofte schijn het oock soude mogen wesen: mits dat de gemelde Heer Grave van Oost-Vrieslandt gelijcke acte ende schriftelijck verklaringhe vande Koninck van Spangien souden hebben upt te brengen / ende sien te verkrijghen / ende deselve alhier in behoorlijcke forme geexhibeert ende vertoont hebbende / dat men aen dese spde / dese resolutie ende verklaringe volkomen effect soude doen soteren. Dit is gedaen den seven en twintighsten January.

Clant tot Emden.

De Heer Clant van wegen haer Ho: Mo: Gecommitteert sijnde om een repse te doen nae Emden, heeft sich aenstonts derwerts begeven.

Maintenneert de Magistraet.

Aldaer aengekomen ende vande constitutie der saken naer des tijdts ghelegentheydt door eenige vertrouwde vrunden aldaer geinformeert zijnde:

Heeft daeghs voor nieuwe Jaers dach ouden stijls (wesende den ordinaris huerdach vande nieuwe Magistraet) sich in de Vergaderinghe soo van Burghemeesters ende Raedt / als oock der veertigen aldaer gepresenteert / en deselve na gewoonlijcke salutatie met die gevoegelijckste en beste redenen / sijn last voorgedragen.

Ende alsoo hem van goeder hant wierde bericht: als dat de veertighe lichtelijck een goet ghedeelte den ouden Magistraet souden den voet willen lichten / daer onder dan mede waren eenighe seer vertrouwde Patriotten / ende den Staet van haer Ho: Mog: seer toeghedaen: heeft volghens last deselve in bester vougen gherecommandeert / dat haer Ho: Mog: volgens derselver gewoonlijcke sorgbuldigheyt voor de ruste en welstant der stad Emden, niet konden onderlaten haer vrunt-nabuerlijck te vermanen / dat alsoo die jegenwoordighe Magistraet soo in suyverheydt der Religie, als in 't stuck van Regeringe soodanige proeven van sich gegeven hadden:

Dat daer van die vruchten voor de Stadt Emden so merckelijck waren gevoelt / en by hare Nabueren ende beste vrunden met groot genoegen bekent / dat ten hoogsten de welstant harer Stadt by dese gedaerlijcke constitutie / ter saeken en conjuncture van tijden verepschende was / dat deselve Magistraet in hare loffelijcke bedieninge sonder veranderinge wierden gecontinueert.

Maer dese zijn propositie is by den Magistraet ende veertigen niet generalijck aengenaem gheweest: want of wel beyde haer Ho: Mog: ten hoochsten deden bedancken voor deselve soo vruntnabuerlijcke presentatien ende welgenepchde wille / soo wast nochtans alsoo dat de Heeren van de Magistraet daer by verseckerden / dat in aller sinceritept met behoorlijcke Respect en vertroude correspondentie / de recommandatie en het interest van haer soude worden besegent en gecultiveert / als sonder welcker vytendtschap sy bekenden dat de ruste en welstant harer Stadt niet konde worden geconserveert.

Soo betoonden dan noch die veertighen daer in niet soo goet genoegen te nemen / als wel die Magistraet; eensdeels die constitutien ende Privilegien harer Wael pretenderende / ende dat deur dese besendinghe ende recommandatie (in der daet een commandement) in deselve haer electie infractie geschien soude: andere hadden

1631. den die bande Magistraet ofte eenige upt derselve / verdacht / als of door 't versoeck van dien / dese besendinghe gepractiseert was.

Daer over hy dan sijn misnoegen te kennen gegeven heeft / als dat sulcks niet alleen tot sijne kleynachtinge / maer tot despect van haer Ho: Mo: was strecckende.

Gelijck of haer Ho: Mo: meer upt particuliere insichten / als om den publijcken welstant hem desen last aen bevolen hadden.

Inde volghende Keur dan noch scheen dat sijne propositie in consideratie was genomen / sijnde die Borgemeesteren alle ghecontinueert ende maer twee upt den Raet verandert.

(Te weten die Raetsheeren Altingh ende Hemmingh, ende in plaetse van dien / ende eenen afghestorvenen / weder gestelt die Licentiaet Roever, Willem van Coeverden, ende N. Faber; alle drie upt de veertigen, mede so hy verstont goede Patriotten / ende den Staet van haer Ho: Mo: wel toegedaen.

Vorders heeft sich so veel doenlijck gheinformeert op alles soo albaer passeerde / ende wat met eenige Princen ofte Heeren mocht worden verhandelt / en was hem van eenige vertroude vrunden ende seer wel gheaffectioneerde tot den Staet van haer Ho: Mo: soo in als bupten de regeringe in aller sincerityt verklaert ende verseeckert / dat niet getracteert was / noch gehandelt en wierde dat Veranderinge in de Stadt Emden, ofte in die goede vertrouwde Vruntschap van haer Ho: Mog: in het allerminste soude mogen causeeren. Ende also haer Ho: Mo: mede suspect was de sendinge van wegen Emden ghedaen naer Engelandt, verklaerden dat deselve nergens anders toe tenderende was / als om te obtineeren dese drie dingen. (Te weten / om door middel ende intercessie des Koninghs van Engelant by desselfs Tractaet met Spangien te moghen bekoomen die Neutraliteyt op Spangien, om consent van uptvoer upt Engelandt van seeckere quantitept granen te obtineren / ende om den stapel vande Engelsche Laeckens.

Emden versoeckt d'Engelsche Stapel.

Sijnde op 't eerste haeren Afgesante (die seer beleefdelijck van de Coninck was onthaelt) ten antwoort gegheven: dat ingevalle voor het slupten des Tractaets met Spangien dit haer versoeck waere gedaen geweest / sy daer in souden hebben mogen ghedacht worden; dan was nu te spade.

Doch hadde de Koninck ghepresenteert by missive sulcks haren 't weghen noch wel te willen aen Spangien versoecken.

Op het tweede, nopende 't Kooren, dat Engelant mede gebreck hadde / doch dat sijne Majestept wilde doen vernemen ofte daer pets mochte overigh sijn / en sulcx bevonden worde haer daer van te laten genieten.

Ende wat aenginck den Stapel: dat voor het aenkomen harer Ghesanten in Engelant, al twee Scheepen met Laecken gereet hadden gelegen / om naer Emden te gaen / ende souden maer een provisioneele Residentie tot Emden genomen hebben / dat in 't gheringhste niet van eenighe wijdere submissie van proterie / versoeck van assistentie / verbintenis / oft pets anders last noch handel gheweest was / noch oock voorghenomen soude worden / bupten kennisse van haer Ho: Mog: dat met de Koninck van Sweeden niet anders was voorgheballen / als dat deselve versocht was / ende hy oock gheconsenteert hadde / inden uptvoer van drie hondert lasten Rogge, upt sijne Oosterssche Landen voor de Stad van Embden, ende by sijn hoochghedachte Majestept aengehouden om soodanighe acte als van de Keyser / tot ontledinge van Oost-Vrieslant van het geinquartierde Krijghsvolck / was vorderende; daer op noch gheene Resolutie was ghekomen / edoch waren verwachtende ghelijcke antwoort daer op / als de Grave van Oldenburgh in simili casu ontfangen hadde.

Ende dat sy vertrouwden haer Ho: Mo: desweghen versocht sijnde / haer mede derghelijcke gevorderde Acte niet souden weygeren tot hare ontlastinge.

Dat de handelinghe met den Spaensche tot Lingen, ende nader hant tot Brussel door Mulert, woonachtigh in 't Ampt Lingen alleenlijck tenteerde om Neutraliteyt voor hare Ingesetenen te bekomen.

Waer op gedachte Mulert, haer gevangen gheweest sijnde / los gelaten was / om sulcks te procureren: doch was tot desen noch niets daerop gedaen oft gebolcht. 1631.

Dat met geene Keysers Officiers handel nochte familiaritept was gehouden / dan alleene met die het huys tot Oldersum met sijn volck besettet hadde / om het selve huys ('t welck die Stadt Embden met die Heerlijckheyt aen sich gekocht hadt) aen haer te transporteren / 't welck gedifficulteert was.

Dat met den Grave van Oost-Vrieslandt weghen de huldinge onderhandelinge was / maer dat daer in vielen groote swaricheden: Alsoo die van Embden behoorens des Graven verklaringhe ende consent versochten te hebben op verschevdene pointen ende Articulen / so die welgedachte Heer Graefve t' eenemael scheenen te difficulteren.

Van den Enghelsche Stapel ofte Court waren albaer tien personen; dan men vernam noch niet van eenige aftocht der Laeckenen; haer wierde daer van voorgebracht als dat haer Ho: Mog: by Placcaet hadde doen verbieden met den Engelschen tot Emden eenigen handel te doen / tot groot misnoegen vande Ingesetenen der gedachte Stadt Emden, waer van also hem niet voorgekomen was / versocht soodanighe odieuse rumoeren geen gelove te willen geven / en sich verseeckert houden / dat haer Ho: Mo: niet souden doen ofte voornemen dat tegens den welstant der Stadt Embden, behoudens den dienst der Nederlanden / soude mogen stryden.

Wat in dese tijdt waren de Grabamina der Stadt Emden, ende wat van weghen de Graefslijcke daer op was verklaert / blijckt upt het volgende.

Emdter Grabamina.

DEn Hoogh-gebooren Graef ende Heere, Heere *Ulrich*, Graef ende Heere tot *Oost-Vrieslant*, Heere tot *Esens*, *Stedesdorp* ende *Witmunt*, onsen genadigen Heere, is onderdanigh gerefereert ende voorghebracht, wat by jonst in sijne Genade Stadt *Embden*, tusschen sijn Genade ende gemelde Stadts Gedeputeerden gehoudene conferentie, voorgeloopen is: 't welck alles by sijne Genade rijpelijck ende wel geexamineert en overwogen sijnde;

Heeft zijne Genade tot facilitatie ende bevorderinge der saecken, sich op alle voorgheselde pointen verklaert als volcht:

Aenvanckelijck dat zijne Genaede niet onderlaet alle moeyten en arbeyt, oock kosten aen te wenden, daer mede zijne Genaede Landt ende Luyden vande langhdurighe inlegeringe der Keyserssche, ofte onder zijne Keyserlijcke Majesteydts namen Ligistische Soldatesca mochten ontledight worden, ghelijck het dan zijn Genade eyntlijck so wijt gebracht heeft:

Dat zijne Keyserlijcke Majesteyt die afvoering heeft verwillight en versproocken, wanneer die Koninghlicke Majesteyt van *Sweden*, gelijck oock die Heeren Staten Generael verseeckeringhs acten uytgheven willen, dat na het aftrecken der Keyserssche van zijn Coninckljcke Majesteyt ofte der Heeren Staten, wegen die afgetreden ende verlaten oorden niet wederom geoccupeert ende inghenomen werden sullen; Gelijck de Heeren Burgemeesteren ende Raedt sulcx alreede hier te voren gecommuniceert ende mede ghestelt is, en zijn Genade antwoordingh van beyden orten een gewenste verklaering, ende die boven gemelde verseeckeringhs acten te erlangen, verhoopt.

Tot welcken eynde dan de Vry-Heer van *Lutzburgh* na *Sweeden* afgevaerdight ende zijne Genade Raet Docter *Amama* bevel heeft, by hooghgedachte Heeren Staten de saecke te solliciteeren; ondertusschen is albereyts vande Heere Generael *Tilly* ordre gegeven, dat provisionaliter *vier hondert* Man albereyts van alle Compaignyen uyt het Lant weg genomen werden, ende op derselver Personen die Contributien cesseert.

Dat dan ten *tweeden* der Stadt *Emdens* Inwoonderen vande *Ligistsche* ende *Keyserssche* veelvoudige schaden ende nadeel toegevoeght zijn, is zijn Genade hartelijck leet, maer gelijck deselve die aldergeringhste oorsaecke daer toe niet gegeven heeft:

Maer veel meer alle moeyte ende kosten aengewent

de

Digitized by Google

1631. de Steeden ende het Landt daer van te bevrijden: ſoo konnen ſyn Genade niet bevinden, dat hun daer voor eenige *Recompens* met billickheyt ſy af te vorderen: maer dewijl dit werck alleen van der Heeren Staten Guarniſoen in *Embden* herkomt.

Uyt welcken oorſaecke of pretext het gantſche Landt oock onvry gemaeckt werdt.

Graeffelijcke verklaringh daer tegen.

Soo is ſijn Genade billich dieſwegen van aller *impetitie* en vorderingh te verſchoonen, gelijck dan het *derde petitum* een ſulcke ſaeck is, waer op inder goede niet te handelen zy.

Maer was veel beter immiddels (gelijck by allen *transactionibus* ende vergelijcking tuſſchen den Heer ende de Onderdanen gebruyckelijck is) dat diergelijcke ſaecken *perpetua oblivione* en *per amneſtiam* begraven werden, gelijk dan ſyne Genade ſelf ſoo wel ſijn Perſoon en gerechtigheyt, als oock der ſelver Dienaren en Onderdanen veel te kort geſchiet (waer uyt na ordre der rechten wel *Actiones injuriarum* rijſen konnen) haeres deels ſulckes alles weg, en in eeuwige vergetenheyt geſtelt zijn, laten wil.

Maer dewijl uyt de Conferentien is gebleken, dat het oogmerck van deſe puncten en *Poſtulaten* is, dat ſijn Genade ſijn by de Stadt *Embden* hebbende *ſchult ende verderingh nalaten ende remitteeren moghte.*

Soo laten ſijn Genade die van *Embden* vermanen, en gheven haer te bedencken in wat groote ſchaden en onheyl ſijn Genade ſelf eerſtelijck deur die Mans-veldiſche invaſie, en daer na deur die Keyſerl. Inlegeringe geſtort is, alſoo dat ſijn Genade in ſulcke beſwaringh en naedeel is vervallen, dat zy haer eygene ſaecken ſelfs niet meer te redden of te helpen heeft geweten.

Alſoo dat ſijn Genade dagelijcks met Commiſſien en Sequeſtratien meer als in die helfte der Graefſchap van de Furſten van *Lichtenſteyn*, en Grave van *Ritperch*, door die Keyſerl. Mandaten gedreyght werdt, welcke ſich met ſijn Genadens onvermogentheyt en deſolaten toeſtant niet heeft willen laten ſtillen.

Soo doen ſich ſijn Genade tot die van *Embden* verſien, ſy ſullen veel eer ſijn Genade met eene extraordinaris Contributie behulpigh verſchijnen, als den ſelven aen ſijne in der Stadt hebbende inkomen, af-breuck doen: maer niet te min, op dat oock Burgemeeſteren, Raedt, ende Veertigens-Ampt de gantſche Stadt verſpeuren ende bevinden moge, dat ſijn Genadens meyningh niet zy, de Stadt by deſe beſwaerlijcke tijden te vervallen of te beſwaren.

Soo verklaren zich ſyn Genade, indien men ſyn Genade reſtitueeren wil in alle ſyn inkomen in ende buyten de Stadt, waer van ſyn Genade ofte ſyn Heer Vader by die laetſte alteratie, ende 't ſedert den jare *elf* is ontbloot, die heffingh der *Tollen* ende *Accijns* van *Bier* ende *Wijnen* met ingeſlooten, dat ſyne Genade te vreden is, aen 't geene wat de Stadt na gedaene liquidatien aen genietinge ende heffingh, Renten ende Cijnſen ingehouden, en ſyn Genade is geinterverteert *vijftigh duyſent* gulden vallen te laten: het overighe belangende, wil ſyn Genade als oock de toekomende ordentlijcke heffing en betalingh verwachten.

Op het *vierde* poinct verklaren zich ſyne Genade, dat in ſyne macht niet en is de Onderdanen op het Landt in andere Ampten te verleggen, ende of wel die Stadt *Emden* zich daer by geintereſſeert houdt: ſoo moeten doch andere in het Landt, jae Hoff-richter ende Aſſeſſoren ſelf zich daer over beſwaren, derwegen het ſelve poinct nootwendigh met den algemeene Stenden is te beſpreken, ende in Raedt te ſtellen, ende weten ſijn Genade zich geenſints te berichten, dat *Aurich* voor die Hoff-gerichts-Perſoonen *Locus non tutus* zy, dewijl oock alle andere Onderdanen yeder tijdt daer heen reyſen, pas ende repas hebben gehadt, hoewel voor die van *Embden* het ſomtijdts niet ſonder ghevaer is gheweeſt, het welck ſyn Genade in hoop ſtaet, dat oock *reſpectu* der Embderen niet altijdt daer ſal zijn.

Soo is oock niemant ſchuldigh in perſoon naer *Aurich* voor 't Hoff-gericht te verſchijnen: want het kan alles wel ordinaire *per procuratores* des Hoff-gherichts verricht werden, te geſwijgen, dattet allenthalven gebruyckelick is, dat die hoogen Gerichts-Cantzely ende Parlementen gehouden werden daer het *Hoftager* is; derhalven zy dan *Hoff-gerichte* genoemt werden. 1631.

By den *achtſte*, is ſyn Genade met die van *Embden* ſeer wel eenigh, en wenſchen het ſelfs dat die Landt-ſtraten tuſſchen den *Rijp* ende *Embden* gerepareert werden, en is ſyn Genade te vreden ſulck werck (ſoo haeſt men weder droogh Landt heeft) met allen vlijt te bevorderen.

Als oock by den *thienden*, dat op aengetogene wijſe Diepten ende Vaerten toegericht werden.

Gelijck oock indien het bevonden wert, dat de Schipvaert der Stadt *Embden* door veranderingh ende verleyding des *Eemſtrooms* bevordert werden kan, ſonder ſchade ende nadeel des Landts, ende andere geintereſſeerden wederſpreeckingh, ſal ſulcks ſyn Genade niet te weder zijn, volgens het *thiende* Poſtulaet.

Wat ten *elfde* wegen die onlangs op ſyn Genade *Bunder-Nieulandt* opgeworpene Schans betreft, ſyn Genade ſtaet albereyts met de Heeren Staten des wegen in contradictie, ende ſolliciteert Doctor *Amama* noch daerom in den Hage: maer met gewelt de Schans af te ſchaffen, is ſyn Genade oock niet te doen, ook 't gantſche Landtſchap niet raedtſaem noch mogelijck.

Dat het Dorp *Marienweer* luyt het *twaelfde Poſtulatum* na *Upbuyſen* van outs gehoorigh is geweeſt, is ſyn Genade niet onbewuſt, zijnde noch deſe uur een Proces aen het Keyſerlijcke Camer-gericht recht-hangigh.

Waer in geſuſtineert wordt dat *Upbuyſen* en *Olderſumb* aen 't Huys *Ooſt-Vrieſlandt* als een geopent Leen toe ende aengehoorigh zy, ende konnen ſyn Genade gaerne lijden, dat hier over onpartijdig recht geſchiede.

Ten *derthienden*, ſo bevinden ſyn Genade daer by deſe difficulteyt, dat dit verſoeck ſtrijdt *contra naturalem libertatem*, der andere Ingeſetenen des Landts, die zich hier tegens ſullen pregraveeren, ende hoog beſwaren, gelijck te voor geſchiet is, als die Waech van *Grietziel* nae *Embden* getranſporteert wierdt, 't welck op tuſſchen-ſpreecken ende directie der Heeren Staten heeft verandert en geredintigreert werden moeten, konnen het die van *Embden* inſtant des rechtens als een oudt rechtmatig herkomen verkrijghen, dat heeft ſyn Genade haer wel te gunnen.

Die beſwaring des *veertienden* poincts, achten ſyn Genade voor onrecht ende onbillijck, ſoo wel in reguard deſer Graefſchap als des Stifts Munſter.

Der weghen wil ſyn Genade met ſyn Furſtel. Doorl. tot *Ceulen* als Biſſchop tot *Munſter* zich in raet en bedencken ſtellen laten, en middel en weghe helpen voorwenden, dat hier in moge geremedieert werden. *Signatum Embden*, den *elfden* Ianuary anno 1631. Ende was onderteeckent *Scotto Benninga. Dotias Wiarda, Cantzeler. Sebaſtiaen Hering.*

Hoyts daer naer nochtans hebben die van de Stadt Emden deur den Burgemeeſter Wittevelt laten weten: dat de Graef den vier en twintighſten January ſelf op het verſoeck van de Stadt aldaer was gekomen.

Ende al hoewel ſommige queſtieuſe poincten ten wederzijden vyp wat zwarigheden hadden gecauſeert: Soo was het Accoyt nochtans den eerſten Febzuary geſloten.

Daer van de ſubſtantie beſtont principalijck in volgende poincten:

Te weten/ dat ſijn Genade renunceerde ende nagaf tot op dien dach toe/ alle onbetaelde Renten/ Hueren/ ende diergelijcken/ hoe het namen hebben mocht/ vaſt houdende ſijne Capitalen voor het toekomende/ alleene dat de Stadt van Emden tot betalinge van eenige uytgegevene Aſſignatien/ aen ſijn Genaede op 't Landtſchap over weeſ/ ende te rugge gaf/ de ſomme van ſeven en twintigh duyſent gulden.

Tegens ſulcken remiſſie lieten die van Emden vallen alle hunne pretenſien van alderley geleden ſchade/ ende was in ſulcker voegen het gepaſſeerde geheel en al een paerlijck per amneſtiam komen te ceſſeeren.

Dan voorders dat ſijn Genade dan gewilligljck aennam t'obſerveren al de accoyden en verdragen/ ten overſtaen van haer Ho: Mo: tot diverſe tijden opgeretſtet.

Ook de deciſie van anno ſes en twintig, uytgenomen dat

Digitized by Google

1631. dat die van haer Ho: Mog: wederomme gesuspendeerde questie van de Wijn ende Bier-Accijns, ende noch eenige andere poincten van de selve natuer/ staende bleven tot naerder conferentie met de Staten op eenen Landtdagh/ ende by gebreck van onderlinge Accoort/ ende het effect van dien/ tot den uyterlijcken uytslagh ende maintenentie van haer Ho: Mog.

Voor het derde, dat sijn Genade aenmam sich verders ter goeder trouwen/ neffens den Graeve van Oldenborgh, by de Roomsch Keyserlijcke Majesteyt ende elders te beneerstighen/ dattet geinquartierde Krijschvolck in der goede ende met Vrundschap uyt Oostvrieslandt mocht uytgevoert werden/ achterbolgens de verschreydene resolutie ende eventuale aenschrijvinghe op den Collegiael-dagh tot Regensborgh tot sulcken fine gegeven.

Dat alsoo het Accoordt was ghemaeckt/ specialijck over de klagten van den Heer Cantzeler Dothias Wiarda, ende Sixtus van Ammama anno 1629. den vijfden September tegens die van Embden alhier in 's Graven-Hage by Geschrifte overgegeven/ ende meer over sommige particuliere en onderlinge tusschen sijne Genade ende de Stadt berustende verschillen/ sonder haer Ho: Mog: ofte yemandt anders eenighsints daer mede te prejudiceeren ofte naer te komen.

Op dese transfactie was de Huldinge den sevenden Febvuary laetstleden aen sijn Genade openlijck binnen Embden gepresteert.

Vertrouwende dat haer Ho: Mog: sulcks soude aengenaem wesen/ van de welcke sy den goeden Raedt ende wel-gemeende aenmaninge hier in gheholght hadden: oock eyndelijck door Godes sonderlinghe schickinghe/ voor soo verre geraeckt waren tot een gewenschte uytkomen.

Aengaende nu het poinct der ontrustminge des Keyserschen Krijgs-volck uyt Oost-vriesland/ verbatende de Keyserlijcke resolutie in sich drie Conditien:

Te weten/ dat sijne Genade sich met sijn Stenden verdragen souden over eene seeckere maniere van besettinge der Frontieren/ teghens alderhande vreemde invasien.

Hier over waren de Stenden teghenwoordigh besoignieerende op eenen sonderlingen Landtdag tot Aurick, ende wierdt niet ghetwijffelt aen eene goede uytkomste/ aengesien den hoogen noot alle hoften ende zwarigheden daer by voorvallende/ lichtelijck was overwegende.

Voor het tweede wierdt een Acte van Neutraliteyt begeert van sijn Coninckl̃ijcke Majesteyt van Sweden, van de welcke de Heere van Lutzborg Tido van Kniphuysen, Afgesante van sijn Genade van Oost-vriesland hadt bericht goede expeditie.

Laestelijck wiert versocht gelijke Acte van Neutraliteyt van haer Ho: Mo: want al hoewel nu de selve alberepts gunstiglijk geconsenteert en overgeschickt was.

Soo bevonden sich nochtans eenige termen en clausulen daer in/ door dewelcke misschien by Keyserlijcke Majesteyt ende de Catholijcke Ligue alderhande ombrage/ achterdencken/ ende retardatie van de uytvocht mochte gecauseert werden.

Over sulcks versocht daer over particuliere Conferentie/ waer naer hy de selve heeft bekomen in volgende maniere.

Haer Ho: Mo: antwoordt.

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, doen te weten: Alsoo de Heere *Sixtus van Amama*, Afgesanten van de Heer Graef van *Oost-vrieslandt* den *vijfden* Ianuary ouden stijl, ende den *vijftienden* nieuwen stijl laetstleden aen ons in geschrifte heeft overgelevert seeckere Propositie, ten eynde dat het voornoemde Graefschap van deserzijts Krijghs-volck soude moghen blijven ontledight, ende nevens de voorsz Propositie geexhibeert Copie van seeckere resolutie door den welghemelde Heer Graef den *neghenden* November anno 1630. van de Roomsch Keyserlijcke Majesteyt geobtineert: als oock Copie van sekere Missive by den Heere Grave van *Tilly* den *veertienden* deser maendt op het stuck van d'evacuatie van *Oost-vrieslandt* aen den wel-gedachte Heere Grave geschreven: mede brengende en vervattende de voorsz Keyserlijcke resolutie en Missive voornoemt, in substantie: dat, indien meer-welgemelde Heere Graef van *Oost-Vrieslandt* schriftelijcke Acte ende verseeckeringe sal konnen uytbrengen, soo wel van de Coningh van *Sweden* als van ons: dat egeene Troupes ofte volck van Oorloghe, in dienst van syne Majesteyt ofte in dienst van desen Staet, quartier ofte eenig ander voordeel soecken, noch gewelddadigh sullen willen nemen in de meergenoemde Graefschap van *Oostvrieslandt*, ende aenhoorige Heerlijckheden ende Landen, oock anderssints uyt deselve Graefschap, Landen, ende Steden, Vesten ende Passagien aen syne Hoogst-gedachte Keyserlijcke Majesteyt ende den Roomschen Rijcke geene hostiliteyt, schaede, naedeel ofte ghevaer sullen doen ofte toevoegen, dat als dan op inleveringhe sulcker Acte ende verseeckeringhe, dat in de gemelde Graefschap *Oost-Vriesland* ende de aenhoorige Heerlijckheden ende Landen, het volck van de Catholijcke Ligue uyt de selve Graefschap ende aenhoorighe Heerlijckheden ende Landen gevoert, ende elders naer hem ghebracht ende gevoert sal werden, sonder dat deselve Graefschap, Heerlijckheden, ende Landen voorsz in het toekomende met eenige inlegeringhe van dier zijde beswaert sullen werden. Soo hebben wy den *seven en twintighsten* des voornoemden maents Ianuary op het gheene voorsz is, onses deels gedaen een ronde verklaringhe, daer aen de geinteresseerde parthyen wel behoorde te nemen contentement. Maer aengemerckt de Heere *Witsfelt* Burgemeester der Stadt *Embden* den *sevenden* deses daer over heeft gemoveert eenige scrupelen ende bedenckingen, in krachte van syne Brief van Credentie van syne mede Borgemeesters ende Raden der meer-genoemde Stadt, dato *Embden* den *sestienden* February laetstleden, hebben wy egeen swarigheydt ghemaeckt tot de elucidatie van dien midtsdesen naerder te verklaeren: *dat wy gheene* Troupes ofte volck van Oorloghe in 't Graefschap van *Oost-Vrieslandt* ende aengehoorige Heerlijckheden ende Landen sullen doen brenghen, ofte senden, noch oock het volck van syne Keyserlijcke Majesteyt, die van de Catholijcke Ligue, noch oock eenighe Ingesetenen van het Roomsche Rijck, in 't voorseyde Graefschap, ofte daer uyt eenige hostiliteyt, schade, nadeel, ofte ghevaer toevoegen, ofte doen. Ende dat wy onse Guarnisoenen binnen *Embden* ende *Leeroort* respective leggende, sullen wel scherpelijck beveelen, gelijk wy zijn doende midtsdesen: *dat deselve niet en sullen vermogen* in de voorsz Stadt ende Fort noch daer uyt eenige hostiliteyt, schade, nadeel ofte gevaer aen 't Volck van syne Hooghst-ghedachte Keyserlijcke Majesteyt, noch oock aen die van de Hoogh-ghemelde Catholijcke Ligue, ofte aen yemandt anders van Neutrale Potentaten, hy sy dan wie hy wil, doen ofte toevoeghen, onder wat pretext ofte schijn het oock soude moghen zijn. Gedaen in 's Graven-Haeghe den *dertienden* Marty *sestien hondert een en dertigh.*

Swaelve/ Herberts/ Wingen van Embden.

In het laest van Iulius quaemen van wegen Embden de Heeren Swaelve, Herberts, en van Wingen verseenteren dat twee uytnemende beneficien en weldaeden van God Almachtig dit tegenwoordighe jaer aen haer Stad en geheele Graefschap van Oost-Vriesland waren bewesen.

Eerstelijck, dat tusschen den Heer Grave en de Stadt Emden, onderlinge een goet Accoort/ vereeninge en confidentie getroffen en besloten was.

Propositie.

Ten tweeden dattet geheele Landtschap van de hoogh bezwaerlijcke inquartieringe van den Ligischen Krijgsvolck (die by missive van Keyserlijcke Majesteyt alleene voor een Winter langh gepredendeert en versocht was/ maer vier half jaren tot hoogsten schaede en verderf van den Borger soo wel als der Ingesetenen des Lants gecontinueert) nu meer eenmael boven alle vermoeden was gelibereert/ en bevrijt.

Maer alsoo het ghemeene beklaeghlijcke onwesen in het Rijcke hoe langher hoe ghevaerlijcker sigh liet aensien/ ende te besorghen was dat het Landtschap met een nieuwe inquartieringhe van vreemt Krijgsvolck/ gelijck uyt verschreyden plaetsen gedreycht wiert/

1631. wiert / mochten worden overvallen / daer upt dan eene uptterste irreparable ruine / verderf en desperatie soude moeten ontstaen.

Soo hadden de Stenden van Oost-Vrieslandt op eenen Landdach tot Aurick in April ende Majo lestlieden gehouden / eensamelijck gheresolveert op haer hoede te zijn / eene kluftordeninghe onder sich aen te stellen / de Frontier plaetsen met eenich Volck te verseekeren / ende teghens alle ghewelt / soo dele immer mogelijck / sich te defenderen.

Tot welcken fine de Stenden van de Stadt versochten het Garnisoen op de Frontier plaetsen mede te verleggen.

Of wel die van de Stad by dese seer dangereuse tijden groote reden hadden / en vermogens den accorden sepden niet gehouden te zijn van het Garnisoen der Stadt / de voornaemste Frontier plaets / eenigh volck upt te laten.

Soo hadden sy nochtans om het defensions werck te vorderen / sich daer toe voor een ghedeelte op sekere conditien gepresenteert / mits dat alvoorens haer Ho: Mo: goeden Raet / addis en assistentie daer by soude werden versocht / en den achterstant van 't Garnisoen geliquideert en tot de betalinge van 't selve / als ook tot de reste van de oude geliquideerde schulden / op draechlijcke termijnen en genoegsame middelen vermogens de Accorden beraemt mochten werden.

Waer op die 't samentlijcke Stenden eenhellich / om onderlinge eenigheyt te houden / en in ghene wijtlopige twisten te geraken / sich gewillich verklaert / en tot sulcken fine een besendinge aen haer Ho: Mo: te doen / goetgevonden hadden.

Dienvolgens versochten op het stuck van defensie en besettinge der Frontieren van de Lantschap haren goeden Raedt / advis ende assistentie mede te deelen / ende daer beneffens de liquidatie van haer naestant van het Garnisoen / en van haer achterstallige schuldvorderinge te visiteren.

S'anderendaegs hebben van wegen de Stenden audientie gehad den Heer Tido van Kniphuysen, Ianfonius en Detleef. Proponerende / alsoo haer Vaderlant en Graefschap van Oost-Vrieslandt van die langhduyrige Keyserlijcke inquartieringe verlost was / dat de Stenden haer niet meer aengheleghen zijn lieten / als te overleggen hoe de selve voor soodanige onheylen mochte in het toekomende versekert werden; tot dien eynde onderschevdene by eenkomste gehouden / en de sake soo onderlinge als met haren Lantsheere in deliberacie gelept hebbende.

En alsoo Hoog-gedachte zijne Genade sich bezwaert hadt bevonden sodanigen last op hem te neemen / die tot desen daer toe geconsenteerde middelen niet bestant sijnde / hadt de Stenden versocht / daer in hem de behulpelijcke hant te bieden.

Waer toe Ridderschap / Steeden Noorden ende Aurick, mitsgaders die van de derden Stant, in betrachtinghe haeres grooten Interesse hun verneemen lieten niet ongeneycht te wesen / namelijck / om het gheene sy voor desen aen het Guarnisoenin Embden ghespendeert hadden / tot verseekeringhe ende defensie van het gheheele Graefschap op sekere Capitulatien te employeeren.

Dat wel die van Emden daer toe haer niet onwilligh verklaerden / edoch eyndelijck sonder haer Ho: Mo: Advven niet willden stuyten: ook niet sonder liquidatie van hare pretensien.

Wp welcke pointen / alsoo verschevdene differenten bevonden wierden / dienen niet vertroude onderlinge te konnen vereffenen.

Soo waren sy ghesonden om door haer Ho: Mo: interventie tot den voorgestelden intent vruchtbaerlijck te geraken mogen.

Ende alsoo haer Hoogh Mog: Vergaderinghe met veele wichtighe occupatien was beladen / versochten of sy niet souden goetvinden konnen eenige te committeeren aber deese saecke daer van te refereeren / omme vorders tot welvaert hares Vaderlants die saken te stissen.

Eenige tijt daer na is ook gekomen de Heere Dotias Wiarda Cantzeler van den Graef / en heeft by monde gedaen en daer na in geschrifte obergelevert sekere proposition / houdende in effect: 1631. Cancelier Wyarda van wegen den Graef.

Eerstelijck dat de Graef hem belast hadde upt synen naem ende van synent weeghen haer Ho: Mog: voor te dragen / dat zijn L. onlangs verleeden nae vertreck van de Keyserstche Soldatesca / zijne Lantstenden hadt doen beroepen / om te resolveeren op middelen van de Lantshupsen ende Grensen tegens dergelijcke ende andere invasien / geduyrende de Oorloghe in Duytsland te verseekeren; maer alsoo de voorsz Landstenden met die Stadt Embden niet hadden konnen eens werden / ende over sulcks haer Hoogh Mog: interpositie versocht / ende tot sulcken eynde hunne Ghedeputeerde herrewaerts ghesonden / die welcke alsnoch hier waren solliciterende. Syn propositie.

Versoeght / dat haer Ho: Mo: gelieffde de voorsz Gedeputeerden sonder langer verrooch te expedieeren / en ingevalle de Graef of hy van zijn L. weghen wat konden by brengen / dienende om de sake te facilliteeren / presenteerde sich daer toe.

Ten tweeden dat alhoewel de Graef onlanghs met die van Embden so wijt veraccordeert was / dat sy lupden aen hem hadden ghepresteert het Homagium ende Huldinghe, waer toe de selve van ouden tijden waeren geobligeert geweest / en hy daer jegens afstant gedaen had dan diverssche pretensien / die welcke hy van die stad hadden te eysschen / dat ook eenige pointen zijnde voor by gegaen / de welcke men hoopte dat den tijdt verslijten soude.

Nochtans aengaende het point van den Tol over die van buyten inkoomende Wynen ende Bieren cum annexis, was upttet Tractaet te laten / voor goet aen gesien. Ende in cas het niet wiert by ghelept: dat het soude werden ghedecideert / het welcke niet ghedaen zijnde / versocht de Heer Wiarda, dat haer Ho: Mog: gelieffde te deputeeren eenighe Commissarisen / om die saecke van parthyen wedersijdts inne te neemen ende te hooren.

Ten derden dat haer Ho: Mo: onlangs belieft hadde den Graef t'inhibeeren het ontfanghen van zijn Canon, ofte recognitie van seeckere nieuwe Landen voor eenige jaren by zijn Heer vader aen sekere personen in Erfpacht uptgheghéven te bedijcken / waer inne hy sich vont ten hooghsten gegrabeert ende bezwaert / overmits het zijn Heer Vader by Sententie van den Jaere twintigh was toegekent.

Versoeckende over sulcks dat haer Ho: Mog: af willden doen de inhibitie en hem te laeten genieten de vruchten van de voorsz Sententie / sonder hem te turbeeren ofte te beletten in het innemen van de voorsz Canon ofte recognitie.

Ten vierden dat haer Ho: Mog: aen hem willden restitueeren de plaetsen daer op gelegen was de Schantse nu gebatiseert Langh Ackerschants, of de selve te verlaten; doch indien sulcks niet en konden worden geobtineert / dat haer Ho: Mo: mochte verstaen / dat de voorsz Schantse strechende is tot dienste van dese Geunieerde Provintien.

Versocht dat haer Ho: Mo: belieffden aen hem te verlenen Acte de non prejudicando. Antwoort.

'T eerste point wiert gestelt in handen van Gedeputeerde.

'T tweede van de aenwesende Ghecommitteerde van de Stadt Embden, om haer belanghe te seghen.

'T derde uptgestelt.

Op het vierde wierden gehoort de Staten van Stad Groeningen en Ommelanden, om te verstaen der selver meeninge en intentie / of: en so ja; in wat voegen men aen de meergemelde Heer Graef van Oost-Vrieslant geven soude de versochte acte van non prejuditie. Maer die van Stadt en Landen hebben noyt toegestaen deselve demolitie / oft acte: als sustineerende datter haer grondt was.

In het laest van September heeft weder aengehouden om verklaringe nopende den Tol, Wyn, ende Accys: Sijn intentie versoeckt

9f

1631. of ingheval het haer Ho: Mog: te moeyelijck duncken ſoude / die diſputen hier over vallende te hooren / te beeden te weſen / dat die ſaecke wierde gheremitteert voor 't Hofgerichte / ſijnde deſe ſaecke aen haer Ho: Mo: getrocken tegens conſent van wijlen Graef Enno, imo ipſo contradicente.

Ende aengaende die recognitie, Canon, ofte Erfpacht, was alleen queſtie of die Erfpachters ſouden moghen compenſeeren 't geene hun per Sententiam opgelept was te ſullen liquideeren / ende daer op Sententie verwachten / met den Canon ofte recognitie ſijne Genade bp Sententie toegehent vanden Jaere leſtien hondert twintig, ſonder eenige exceptie ofte uptvluchte: ſijnde ſp lupden tot noch toe in gebreecke ghebleeft in liquidatie te treden / en hunne intereſſen te bewijſen quod facti eſt valde obſcuri & impenetrabilis; ſullende / ſepden ſp / haer Ho: Mo: wel doen dat ſp deſe queſtie dewelcke daer op beruſtet an liquidum cum illiquido poſſit compenſari & an aliquid poſſit dici liquidum quod ad huc reſtat liquidandum & per Sententiam declarandum, lieten mede decideren voor den Hofgherichte naer uptwijſinge van 't Oosterhupſiſche accoort.

Dat ſijn Genade verhoopte haer Ho: Mog: ſouden doen ophouden d' inhibitie ende laſt aen de Commandeur in die nieuwe Schants ghegheven / om deſe Erfpachters tegens hem te mainteneren: dat de Schants novo & in audito nomine gebatſeert wierde die langhe Ackerſchants, leggende notoir verre binnen de limiten van Ooſt-Vrieſlandt, het welcke voor oculaire inſpectie ofte een Caerte genoch kon geblijcken; immers / ſepde / niet te konnen ſien wat ſwarichept daer in weſen mocht datmen aen ſijn Ghenaede verleende acte de non prejucando, bp pzovijſie tot men met die Stadt van Groeninghen als Heeren van Weſterwoldingerlandt ende Wedde, daer over naerder mocht komen in conferentie ende Tractaet.

Hp klaechde ooch dat den Conboymeeſter inde Bourtange hem onderſtondt van alle de Peerden ende andere goederen ſoo upt Ooſt-Vrieſlant naer Neutrale plaetſen verboert wierden / Licent te nemen / hem excuſeerende met die laſt ende het aenſchrijven van haer Ho: Mo.

De Stenden hebben ghenlaeght / dat de Soldaeten van deſen Staedt bupten Embden haer oppoſeerden teghens de betaelinghe van de Conſumtions middelen.

Wat affchept ſoo aen d'een als d'ander is ghegeven / blijckt upt het volgende.

Affchept DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, doorgeſien ende overwoghen hebbende de propoſitie by de Heeren aenweeſende Gecommitteerden der Stadt *Embden* den *vijf en twintighſten Iuly* leſtleeden, ter Vergaderinghe van haere Ho: Mog: eerſt by monde gedaen, en daer naer in geſchrifte overgelevert, in krachte van haren brief van credentie, geſchreven tot *Embden* den *ſeſden* der ſelver maent *Iuly*, oock gelet op de pointen daer van by hun openinge gedaen is in particuliere conferentie aen eenige Heeren Gedeputeerde uyt haer Ho: Mog: Vergaederinghe, noopende de defenſie ende beſettinghe der Frontieren van het Graefſchap *Ooſt-Vrieſlandt* jegens *invaſie* van buyten, ende de liquidatie van de naeſtandt van het Garniſoen binnen de voornoemde Stadt *Embden*, mitſgaders de ontlaſtinghe van de weeckelijcke leningen, en dat die andere Stenden en Steeden van 't gemelte Graefſchap de ſelve leningen ſouden hebben te furneeren.

Verklarende haer Ho: Mog: datſe vertrouwen dat de Magiſtraet der Stad *Embden* na hare gewoonlijcke diſcretie ſelfs ſal weeten te oordeelen, dat de nombre van het volck by de Stenden reſpective voorgeſlagen, op verre na niet beſtant kan zijn tot de voorſchreeve beſettinghe. Ende houden het haer Hoogh Mog: daer voor, dat by voortganck van de ſelve beſettinghe daer toe ten minſten van noode ſoude zijn ende gherequireert worden *vier ofte vijf duyſent* man, ende dat oock *drie ef vier* Royale Forten ſouden moeten gemaeckt worden, ſulcks dat haer Ho: Mog: hun als oock de andere Stenden willen bevoolen laeten, met den anderen onderlinghe te overleggen ende te examineeren, of het gemelte Graefſchap alle d' onkoſten noodich tot de voorſz beſettinghe ende het onderhout van dien, ſoude konnen vervallen; ende dien volgens verklaren haer Ho: Mog: dattet beſt is datmen ſupercedere mettet doen van eenige voorſlagen noopende het lichten van volck uytte Stadt *Embden*, het Commande, beſtellinge der Officieren, diſcipline ende directie over alle het Volck tot de voorſchreve beſettinghe noodich, ter tijdt ende wijlen toe, dat de geſamentlijck Stenden van *Ooſt-Vrieſlandt* met den anderen onderlinghe naerder ſullen zijn verdraghen: op het getal van het volck, het maecken der Forten, ende het vinden van middelen, gerequireert tot de voorſz beſettinghe ende het onderhout van dien; doch wat belanght de liquidatie van den naeſtant van het Garniſoen binnen *Embden*, ſullen die van de Ridderſchap, Steden Norden ende Aurick, mitſgaders den derden Stant van *Ooſtvrieſlandt* beſchreven worden, om jeghens half November naeſtkomende haer Gecommitteerde herrewaerts inden Hage te moeten ſtuyren, met volkomen laſt en inſtructie om op den voorſchreve naſtant te beſoigneren, ende daer van ſulcx als het behoort met de Heeren Magiſtraet van *Embden* of der ſelver gemachtighde finalijck te liquideren; en wert de ſelve Magiſtraet midts deſen vermaent jegens den voorſchreven dach haere Gecommitteerde volkomen gelaſt en geinſtrueert oock herwaerts te ſenden, ende ingevalle dat yemant van beyde partyen boven vermoeden in ghebreecke quaeme te blyven van hare Gecommitteerden ten gepreſigeerden daege herrewaerts te ſenden, of dat ſy eenige ſendende de ſelve bevonden mochte werden niet volkomen gelaſt ende geinſtrueert te zyn, ſullen haer Ho: Mog: dien onverminderd procederen ende doen procederen tot de voorſchreve liquidatie, ende effectuelijck verhelpen aen het ſlodt van de te maecken liquidatie den geenen die bevonden ſal worden te boven te komen. Ende ſullen haer Ho: Mog: middelertijdt ſchryven aen de Stenden van *Ooſt-Vrieſlandt* als oock aen de Magiſtratoren der Stadt *Embden* datelijcken ontheffen van de betaelinghe van de Weeckentlijcke termijnen van het Garniſoen in deſelve Stadt leggende, daer met ſy tot noch toe beſwaert zijn geweeſt, of dat by gebreck van dien hier in nader ſal werden verſien.

Gedaen ter Vergaderinge van de hooghgemelte Staten Generael den *ſeſden* Octobris 1631.

1631.

Aende Stenden lupden het affchept als het volght.

Affchept aen de Stenden DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, doorgeſien ende overwogen hebbende de propoſitie by de Heeren Gecommitteerden van de *Ridderſchap*, *Steeden*, *Noorden ende Aurick*, mitſgaders den *derden ſtant* der Graefſchap *Ooſt-Vrieſland*, den *ſes en twintighſten* Iuly leſtleden ter Vergaderinge van haere Ho: Mog: eerſt by monde gedaen, ende daer naer in geſchrifte overgegeven, in krachte van haren Brief van Credentie, geſchreven tot *Embden* den *voertien den ende ende den vier en twintighſten nieuwe ſtijl* der ſelver maent Iuly, oock geleth op de poincten daer van by hun openinge is ghedaen in particuliere conferentie aen eenige Heeren Gedeputeerde uyt het midden van haer Ho: Mog: Vergaderinge, noopende de defenſie ende beſettinghe der Frontieren van het Graefſchap *Ooſt-Vrieſlandt*, jegens de invaſien van buyten ende de liquidatie van de naſtant van het Garniſoen binnen de voornoemde Stadt *Embden*. Verklaren haer Ho: Mog: datſe vertrouwen, dat de ghemelte Ridderſchap, *Steeden*, *Noorden*, *Aurick*, ende de derde ſtant van het Graefſchap van *Ooſt-Vrieſlandt*, na hare gewoonlijcke diſcretie ſelfs wel ſullen weeten te oordeelen dat de Nombre van het Volck by de Stenden reſpective voorgeſlaghen, op verre na niet beſtant kan zijn tot de voorſchreve beſettinge; ende houden het haer Ho: Mo: daer voor, dat by voortganck van de ſelve beſettinge daer toe ten minſten van node ſoude ſyn ende gerequireert werden *vier* ofte *vijf duyſent* man, ende dat oock *drie* ofte *vier* Royale Forten ſouden moeten gemaeckt werden, ſulcks dat hare Ho: Mog: hun als oock die van *Emden* willen bevolen laten met den anderen onderlingh 't overlegghen ende

Digitized by Google

1631. en t'examineren of 't gemelte Graefſchap alle de onkoſten tot de voorſz beſettinge en het onderhoudt van dien ſoude konnen vervallen, en dien volgens verklaren haer Ho Mog: dattet noodigh is eenige voorſlaegen te doen, nopende het lichten van Volck uyt de Stadt *Embden*, het Commando, beſtellinge der Officiers, Diſcipline ende Directie over alle het volk tot de voorſchreve beſettinge nodich, ter tijt ende wylen toe dat de ſamentlijcke Stenden van Ooſt-Vrieſlandt met den anderen onderlingh naerder ſullen zyn verdragen op het getal van het volck, het maecken der Forten, ende het vinden van middelen gherequireert tot de voorſchreve beſettinge ende het onderhout van dien. Doch wat belanght de Liquidatie van de naeſtant van het Garniſoen binnen *Emden*, ſullen die van de meerghenoemde Ridderſchap, Steden Noorden ende Aurick, midtsgaeders den derden Standt van Ooſt Vrieſlandt beſchreeven werden jegens half November naeſtkomende, hare Gecommitteerden herwaerts in den Haeghe te moeten ſtuyren, met volkomen laſt ende Inſtructie om op den voorſchreve naeſtandt te beſoigneeren, ende daer van ſulcx als het behoort met de Heeren *Magiſtraet* van *Embden* of der ſelver Gemachtichden finaelijck te Liquideeren. *Ende* wert de ſelve *Magiſtraet* neffens deſen vermaent jeghens den voorſchreven dach hare Gecommitteerden volkomen ghelaſt ende gheinſtrueert oock herwaerts te ſenden. Ende in ghevalle dat yemandt van beyde Partyen boven vermoeden in gebreecke quaeme te blijven van hare Gecommitteerden ten ghepreſigeerden daege herrewaerts te ſenden, ofte dat ſy eenige ſendende, de ſelve bevonden mochten werden, niet volkomen gelaſt ende geinſtrueert. Sullen haer Ho: *Mog*: dien onvermindert procedeeren ende doen procedeeren tot de voorſchreve Liquidatie, ende effectuelijck verhelpen aen de voldoeninge van het Slot van de te maecken Liquidatie, den genen die bevonden ſal worden te boven te komen.

Gedaen ter Vergaderinge van de hooghgemelte Staten Generael den *ſeſten* October 1631.

Weltroght. De Trepn / Troupen ende wat meer tot het Veltleger ghehoort / op het Rendevous tuſſchen Embrick ende Weſel gereet / ende tot Weeſel een Brugge geſlagen zijnde / is zijn Excelentie den ſeventienden May / vergeſelſchapt vanden Hartogh van Vendome upt den Hage getogen: Den twintighſten tot Embrick komende / waren noch alle Troupen niet ghearriveert. Om den Pandt noch meer t' abuſeren / ginck den Graef Pompeo met eenige Ruyterye te Weſel over de Brugge recognoſterende de ghelegenthept om Gelder, ende by Rynberck wederom komende / nam gevangen een Capitepn onder de Stadt op een Stoel ſittende te viſſchen: Ende quam ſoo weder te Weeſel. Ondertuſſchen den Colonel Pinſen Gouverneur van Rees tot Embrick den Prince geſaluteert hebbende / en in ſijn Caroſſe wederom rijdende / wiert van een Gelderſche Partye gevangen ende over Rhijn wegh gevoert.

Prins in Vlaenderen. Den ſes en twintigſten is ſijn Excelentie latende een Vliegent Leger by Rees onder den Graef van Stierum gheembarqueert zijnde (men maeckten het ghetal van de Scheepen wel van drie duyſent) afghevaeren. Tot Bergen op Zoom wiert de Cavaillerye geſcheept; ende op 't Black voor Rammekens Rendevous gehouden hebbende / is den dartighſten tot Yſendijck in een Geule genoemt het Iuffrouwen gadt, gelandet; Trecklende over water-vliet ende Maldegom, quam het Leger (te groot op dertig duyſent te Voet ende te Peerde / met ſestigh kleene ende twintigh groote Stucken Geeſthuts) den tweeden Jump aen het Canael van Brugge na Gent loopende / omtrent op een half Mijle nae aen Brugghe. Alwaer met groote beerdichepdt / onder faveur van eenige ſtucken geſchuts / ghemaeckt ſijnde een Brugge van drie pontons / paſſeerde 's avonts tuſſchen drie ende vier uyren de Garde van ſijn Excelentie met vier Canons / Manſfelders ghenaemt / ende vier duyſent te voet / ende acht Cornetten Peerden: forceerende drie Loopſchantſen. Meenden oock te nemen het Fort Trieſt: Maer komende by het Fort St. George, wierden opgehouden deur eenige Troupen van Trieſt. De Spaenſche hadden oock niet alleen by tijdt het Garniſoen in Brugge geſterckt met Soldaten ende Lantſvolck / wel tot ſes a ſeven duyſent man onder den Graef van Fontayne: maer quamen onder den Marquis van Sante Cruz ende Graef Ian af van Antwerpen over Gendt, ſterck omtrent twintich duyſent te voet / ende vyftigh Cornetten Paerden: de Marquis de Zeelade met ſijn Regiment was oock binnen Brugge ghekomen: behalden twee duyſent die na de kant van Blanckenbergh den in ende uptganck van Brugghe deur twee Poorten noch open ende by hielden. In Brugge hadden de Lantlieden meeſt haer Kooren ghevlucht: ſijnde oock van ammitie wel voorſien. Den vierden Jump campeerden haer de Spaenſche met al haer legher by St. Ioris Fort: 't welck ſijn Excelentie wel hadde willen fortificeeren / om een vaſte voet te houden: maer wierde gepredenteert / ſoo in dit als in ſijne geheele deſſeingh / deur de ſnelle en onverwachte aenkomſte van 's Pants Leger: die nu oock twee Bruggen hadden ghelagen over het Canael van Brugghe na Gent, om ſijn Legher aen beyde ſijden van 't Canael te jungeren: ende de Conboyen van Aerdenburch over Maldegom in 's Princen Leger komende / te beletten: Wort geſtut.

Waer deur alrede de victaille ſchaers en dier wierdt. Den Hartogh van Vendome ſchreef alhier ſijnde / een brief aende Biſſchop van Brugge, hem vermaenende tot opgave vande Stadt / ende tot dien eynde te willen upt-komen op de Repde / hem verſeeckerende van goede conditten voor de Roomſche Religie; Doch ſoo wel hy als ſijn antwoort is achter gebleven: ende den Prince nu het beleeh onmogelijck gemaeckt ſijnde / reſolveerde te retireren: ende in 't midden der marche ſtelde ſich in ſlachorde om den Pandt die hem ſcheen te willen hinderen / te ſlaen: doch lieten hem onghemoeyt. De Spaenſche droeghen roem over het miſlucken van dit deſſeyn: maeckende navolgende tijdt of Jaer geſchrift.

HendriCUS NaſſaViUs tenDIt BrVgas prIMA JVnI
SecVnda DIe VenIt, tertIa VIDIt, qVarta fUgIt.

Upt maeckende tweemael het Jaer ghetal. Doch deſe vreuchde duyrde niet langh. De Prince den ſeſten Iuny ſich weder beginnende te embarqueeren / ende hebbende de wint contrary / quam eerſt den twaelfden by Willemſtadt, ende den vijftienden by Workom ende Heuſden: alwaer het Volck ghedebarqueert / en tot Druynen met de Cavaillerie (tot Bergen op Zoom ende Geertruydenbergh ontſcheept) haer conjungeerende / gecampeert is.

De Spaenſche volghden ende logeerden by Lier ende Heerentael: werdende tot Antwerpen veel Caloupen toegeruſt; met by eenbrenginge van groot ghetal matroſen upt de Vlaemſche Havens / ende wel ſes a ſeven duyſent Keurlingen.

Koninginne Moeder. De Koninginne Moeder hebben wy hier voor gelaeten tot Avesnes. Sy ſchickte den Baron van Gueſpray aen d' Infante om het eerſte compliment met danckſeggingh van goet onthael te doen. D' Infante liet haer beſoecken deur den Marquis d'Aytona Ambaſſadeur van Spangien. 'S daeghs eer de Koninginne vertrock / quam Don Philippus Albert de Velaſco Capitayne vande Gendarmes van d' Infante, ende gelepde haer tot Berghen in Henegouwe: alwaer de Prins van Eſpinoy Gouverneur der Provincie / haer ontfing met alle betamelijcke eer ende vreuchden teerkenen. Waer eenige dagen ſijnde / ontfingh ſteets complimenten van d' Infante: die entlijck ſelfs den achſten Auguſty vertrock van Bruſſel na Mariemont, begelepdet deur twee hondert Curaſſen onder den Capitepn Aredia, daer toebende drie dagen. Komende by Berghen wierde ontmoet vande Coninginne: voor aen ginck Velaſco met ſijne Compagnye / ende volghden de Prince van Eſpinoy ende groot getal van Adel. D' Infante trat eerſt upt de Caroſſe ende gaende eenighe treeden te voet: deed de Koninginne van ghelijcken ende abordeerende omhelſden ende kuſten eick ander met veel complimenten. D' Infante offereerde tot der Ko-

Digitized by Google

1631. ninginnen dispositie alles wat sy te seggen hadden inde Nederlanden. De Koninginne gaf nieuwe verseekeringe van hare affectie ende begeerte/ om eens alle ontfangene eere te erkennen. De Koninginne ginck weder in haer Coets sitten in 't voorste (welcke ghewoonheyt sy sedert den doot des Koninghs altijdt onderhouden hadden) ende d' Infante inde rechter portiere ter sijden uyt/ het aengesicht na de Coninginne. In 't huys van de Prince d' Espinoy (alwaer de Koninginne gelogeert was) spraken sy noch een tijdt te saemen: d' Infante heeft daer nopt willen sitten aen de sijden der Coninginnen/ haer defererende alle eeren. Na eene goede wijlen retireerden d' Infante in 't logement/ voor haer bereyt sijnde.

Ontbaelt tot Brussel.

's Anderendaegs den twaelfden Augusty Sinte Clara ende haer gheboorte-dach/ hoorde d' Infante Misse in een kleyn Oratoire neffens haer Camer/ alwaer sy na de Lectuere van 't Evangelie (nae haer gewoonheydt) offerde ses en sestich goude Kroonen Spaensche munte: denoterende dat sy dien dagh ginck in haer ses en sestigste Jaer. Daer nae ginck weder besoecken de Koninginne/ en at met haer 's middaghs met geslooten deuren: de Koninginne aende rechter/ ende sy aen de slincker sijde neffens malkander. Twee dagen daer na vertrocken nae Brussel, inde Karosse der Koninginne/ sy in 't voorste ende d' Infante (op begeerte der Koninginne) achter sittende. Waeren 's nachts tot Mariemont: daer d' Infante haer begeleyde in het Logement/ seer rijckelijck gepreparreert/ ende met Chineesche Tapijten behangen/ende met schoone schilderijen verciert. Don Diego de Sarmiento quam daer met een Compagnye van twee hondert Spanjaerden/ om neffens de twee gemelde Compagnye paerden de Guarde des nachts te doen. Aten 's avondts elck alleen; 's anderdaeghs hoorden Misse te samen: aten des middaghs tot Alsemburch. 's Achtermiddaeghs toghen upt Brussel thien Compagnye Borgers rijckelijck gekleet ende gewaepent/ sterck vier a vijf duysent man/ onder den Heer van Melsbrouck, Sergeant Majoor van de Stadt. Dese deden halte een mijle buyten de Stadt in een Velt op de wegh: ende noch vijf Compagnyen elck van twee hondert man/ genoemt de Gilden/ een half mijl naerder de Stadt. Op de wal by de Poorte van Anderlecht lagen als wacht noch drie hondert vande notabelste Borgerye/ met een grooten hoop Canons en twaelf Trompetters. Tusschen beyde Poorten hadde men opgherecht een stellage met verscheyden trappen ghetapitseert met scharlaecken/ daer op saten Iean Francois vander Ee, Ridder Heer van Meys, Amptman/ ende Iacob vander Noot, Ridder Heer van Kieskom, Borgemeester/ ende d' andere Schepenen/ Tresoriers/ ende Rentmeesters ende Raden/ representerende de Magistraet der Stadt.

Ontrent vier uren naemiddagh ginck de Marquis de Sancta Cruz, Gouverneur Generael der Legers van den Koningh in Nederlandt/ vergesellschapt met veel Heeren ende Cevaliers de Coninginne in 't ghemoet. Siende de Carosse van de Koninginne ende Infante/ traeden de Marquis/ Heeren/ ende Cevailliers te voet/ saluteerende de Koninginne ende Infante. De Koninginne apprecheerende/ wiert driemael gesalueert vande thien ende andere vijf Compagnye Borgers met Mousquetades. De Koninginne koomende tusschen de twee poorten/ hielt haer Carosse stille in 't aensien vande Heeren des Magistraets: in wiens name Charles Schotte, Ridder/ Raedt ende Pensionaeris der Stadt/ saluteerde de Koninginne met eene schoone Harangue: 't welck ghedaen/ deden de Kanons/ de Mortiers/ d' Ysere stucken/ de Mousquetten ende Trompetten haer devoir met groot gelupt; ook de Klocken/ ende bysonder de Klocke van Sinte Nicolaes: die nopt gelupt wert/ als op d' inkomste van de Souverayne Princen des Landts. Alle vensters inde straten/ daer sy passeerde/ waren gehoort met fackels: seer aenghenaem om sien.

De Koninginne met d' Infante/ komende op de groote plaetse voor het Stadthuys/ wiert noch van een Compagnye Borgers gewaepent/ ende ghekleet op het cierlijckst met Muschetten gesalueert: op de Galerije van het Stadthuys lieten haer hooren de Musiquen van Claroens/ Trompetten/ ende Schalmeyen. Het Raethuys was getapisseert met root Scharlaken met Groene Frangien/ met een Pavillon van gelijcke stoffe boven de Galerije. 1631.

De Toorn van Sinte Michiel, Patroon van de Stadt/ was behangen totten top met seeckere hzanden de lainpen/ alle van verscheyden Coleur. Eyntelijck quam de Koninginne in 't Palais. Haer Carosse werde belichtet met hondert toortsen van wit Wasse/ gedraeghen deur soo veel vande voornaemste Borgers/ alle bloots hoofts. Alwaer de Heer van Andelot eerste Hofmeester vande Infante haer complimenteerde met alle behoorlijcke respect. De Koninginne bleef stille met d' Infante in de Antichambre, ontfanghende den tribut van eere ende respect van veel Dames ende Heeren/ die noch d' eere niet hadden gehadt haer de reverentie te doen.

's Anderendaeghs quamen de Heeren van de Stad/ haer presenteeren de Wijn in roode kannen/ met verguide handtvaeten: 't welck men niet doet als aen gekroonde hoofden. Des naemiddaegs om vier uren/ quaemen de Koninckelijcke Raeden haer salueeren en Corps. Die van den Secreeten Raedt hadden d' eerste audientie: De Heer Ferdinant de Boischot, Heer van Saventhem, doende het woordt. Daer naer die van de Finantien: Claude d' Oignies, Graefve van Coppigny, Hooft van de Finatie/ het woordt doende. Daer naer de Souverayne Raedt ende Cancelerye van Brabandt, in wiens name de ghemelde Boischot als Cancelier ooch het woordt deede. Eyntlijck de Raedt der Kaemeren van Reeckeningh/ ende haranguerde in haer Naeme Iacquis le Roy, eerste Reeckenmeester.

De Koninginne toonde in haer antwoort groot ghenoeghen in d' eere diemen haer dede. Ginck den volghende dagh besoecken de Kercken/ Kloosters/ ende andere weerdige plaetsen. Soo daer/ als te Bergen, ende elders gaf de Koninginne altijdt het woordt aende wacht des nachts: volgens begeerte der Infante.

Alle dese upterlijcke demonstratie van eere dedemen aen de Koninginne: hoe wel men in het harte niet gaerne sach haere komste: als voorsiende dattet tot groote last ende kosten des Konings soude zijn; ende wel kennende de ongestadigheyt ende diversitept van het Fransche humeur/ en dat sy van haer middelen ende Landt gepryveert sijnde/ niet altijt souden ontfangen satisfactien in het tractement het welck men haer dede: gelijck wel is ghebleecken/ wanneer de Coninginne eenige jaren daer nae onder ander pretext/ sonder afscheyt te nemen is na Hollant getogen.

Tot Antwerpen.

Onder pretext van de Koninginne te laeten sien de Stadt Antwerpen, ginck de Infante derwaerts/ om orye te stellen op den tocht ende groot desseingh der Chaloupen onder Graef Ian. Deesen intocht tot Antwerpen gheschieden met gheluckte magnificentie als de voorgaende op een Donderdagh den vierden Augusty. Sy embarqueerden tot Willebrouck in hostelijcke toeghemaechte Fregatten/ begheleydet/ ende ontfanghen met een groot ghetal dergheluckte Fregatten/ Jachten/ Scheepen/ Trompetten ende Musique.

De Marquis de Sante Croix, ende d'Aytona met een groot ghetal Jachten/ ende Scheepen geciert met Vlagghens/ Wimpels/ Trompetten/ ende Kanon quaemen haer te ghemoete. Die al te saemen by forme van respect halte maeckten aen den Vlaemschen Oever/ latende de Koninginne voor af vaeren. Komende omtrent het Casteel (gheluckt ooch voor by alle voorighe Forten vaerende) ende Bolwercken van de Stadt/ was het niet als een gheslaghen ghedonder van gheschut. Sy ontscheepten op de werf/ alwaer stonden de ses Compagnyen gilden. Op de marckt stonden noch ses Compagnien: noch seven op den Oever: ende waren daer noch meer gheselt en Haepe tot aen de Abdye van Sinte Michiel: daer de Koninginne soude logheeren. Komende in de Bassecourt,

quam

1631. quam de Heer Ian Chriſoſtome vander Sterre Abdt / met den Prior en Camerier aen d' Infante preſenten een Gulden Sleutel. Maer ſy bevel die te ghe-ven aende Koninginne. Inden inganck vande eerſte Sael der Abdye ontmoetede ſy de Magiſtraet vande Stadt en Corps: die deur de mont van Iacques Edelheere eerſten Raet ende Penſionaris haer ſalueerden.

D' Infante nae een wijle ginck naer haer Loghement in het Huys van Symon Rodrigues; hebbende aende Koninginne ghequiteert haer ordinaeris Loghement. Al de nacht wiert met teecken en van eere ende vreuchde toegebracht. 's Anderendaeghs gaf d' Infante haer de viſite: die ſy volgenden daeghs haer weder gaf. Sy was tot Antwerpen tot den ſeſtienden Octobris: Als wanneer ſy met de Infante weder te Scheepe op Willebrouck, ende met de Caroſſe op Bruſſel tooch. Geduprende welcken tijdt aen haer ghedaen wierden alle bedenckelijcke demonſtratien van eere. Sy beſochten de raritepten der Stadt / de Kercken der Jeſuiten (die eene ſchoone Tragedie deur haer Schoolieren repreſenteerden) ende andere. De Druckerije van Plantyn, de ſchilderwinckel van Rubens, entlijck de Citadelle: alwaer ſy ontfangen wiert met allerhande Muſique / ende ghedimitteert met groot ghelupt van Canonaden. De Infante hadde oock de treffelijcke ſolemnitept vande ommeganck ter Kermiſſe laeten ophouden tot d' aenkomſte der Coninginne. Doch het

Graef Ian van Naſſou. raerſte dat ſy ſach / was dat Graef Ian van Naſſouw dinghſdagh den tienden Septembris ſijn affſchept nemende van haer ende d' Infante, tooch met negen en dartig gewapende Fregatten / ende veel andere Chaloupen ende Plepten geladen met Victuyes / Munitie / ende allerhande Inſtrumenten tot de Fortificatie nodigh; met omtrent vier duyſent drie hondert Soldaeten ende dartien hondert Matroſen: In alles ſterck omtrent neghentigh ſoo groote als kleyne Schepen: hy nam ſijn paſſagie upt de Schelde achter om tuſſchen het Landt van Caloo ende den Doelen, weeder uptkomende by Saeftingen.

Sijn aenſlagh te water. Hem was wijs gemaeckt by ſeecker Pater Philippus de Bruxelles een Capucyn, die dit deſſeyng meeſt hadde ghepropponeert en ghedirigheert / dat met platboomde ſchupten men lichtelijck over het verdroncken Lant onder Valckeniſſe konde paſſeren / ſonder vande Hollantſche Oorloghſcheepen die diep ginghen gevolcht te konnen worden. Doch tot Saeftinghen met den Marquis d' Aytona ſpreeckende / gaf hem te kennen dattet onmogelijck was over het ſelfde verdroncken Lant te paſſeeren: alſoo daer noyt meer als vier de half voet waeter was / ende dat hy ten minſten van noode hadde vijf de half voet voor ſijn Schepen: Reſolveerde daer om deur een andere wegh aende rechter handt te gaen naer Bergen op Zoom.

Den elfden upt het Saftinger gat komende / rencontreerde twee en dertig Hollantſche ende Zeeuſche meeſt Oorloghſchepen / dede deſelve met ſijn Canon retireren onder Valckeniſſe.

Paſſeert voor by Bergen. Den twaelfden met den dagheraet ſepl maeckende paſſeerde voor by Berghen nae Tertolen: alwaer twee en twintigh Scheepen ſijn vaſt gheraeckt op een droogh te: onder dewelcke waeren de geene die ghelaeden hadden de Victuyes / munitie / ende Inſtrumenten van fortificatie: deſe woude hy niet achter laeten: alſoo een groote quantitept Staedtſche Scheepen van Bergen uptgheloopen ende maer een upr van daer ſijnde / deſelve ſouden hebben van hem afgheſneden. Konnende oock ſonder deſelve ſijn deſſeyngh niet effectueeren. Daerom hy met advijs vande Vice-Admirael en Piloten goet vont het ancker te werpen / ende de vloet te verwachten / om de achter ghebleevene Scheepen met ſich te conjungeeren. Dat ghedaen ſijnde ſettede ſijn cours na Sint Annelandt: alwaer hy quam tuſſchen negen ende thien upren s' avonts. De Statiſche nu ſterck ghewordden omtrent vijftigh ſoo Oorlogh als andere Scheepen alle vol Muſquetiers / ende ſijnde omtrent Annelandt wepnigh waeter ende daerom moetende wat toeven: ſoo kreghen de Statiſche Scheepen deur advantage van ſtercke windt tijdt / om Graef Ians arriergarde in te haelen; doende dapper daer op chargheeren: nae een ghevecht van vier upren kreegh Graef Ian advijs dat de Statiſche hadden verobert de meeſt part van ſijne Pontons / vijftien of ſeſtien Chaloupen / ende veel andere Scheepen geladen met Victuyes / amunitie ende Inſtrumenten van Fortificatie: ende dat een groot deel der Soldaeten ende Matroſen haer hadden in 't water gheworpen om het leven te ſalveeren. 1631.

Graef Ian Raedt houdende ſach dat het voorſte van de Fregatte Admiraele (daer hy in was) gheinporteert wierdt: konnende ſich niet meer dienen van ſijne Artillerie: daer op ter ſtondt oock deſelve vaſt raeckte op het ſant. Graef Ian ſich vindende in deſen ſtaet / en ſijnde nacht ende eene dicke nevel / daerom niet konnende weten hoe veel Scheepen verloren waeren / reſolveerde met den Admirael / een Scheeps Capitepn ende het meeſtendeel ſijner Cameraden te gaen in eene kleyne Chaloupe: met dewelcke hy tweemael voer deur ſijne Vloote / deſelve animeerende tot vechten / ende de Cours te houden nae het Prince Landt. Dit geduprende verhief ſich een ſterche windt upt den Noortweſten: daer deur een deel van Graef Ians Fregatten ende Pontons op drooge gheraeckten / ende deur de Staetſche Scheepen / alle kreecken ende diepten beter kundigh ſijnde / ghecoupeert wierden. Sulck dede den Matroſen den moet verlieſen: die daerom haer meeſt te water gaven om t' ontſwemmen / ende wierden van de Soldaten ghevolcht / om haer nae Landt te ſalveeren. De Fregatte Admiraele was ondertuſſchen weder blot ghewordden: Graef Ian ſulcks ſiende deede wederom roepen / om daer in te komen. Maer de Piloot dieſe ſtierde / vluchtende als d' andere / wilde hem niet in nemen. Ende ſiende dat twaelf a vijftien vande voorſte Fregatten haer begaeven om te loopen inde Staetſche Haven van Steenberghen, ſijnde meeſt alle d' andere op het drooghe verlaten van Matroſen ende Soldaeten / ende datter niet meer gevochten wiert ende alles verlooren was / dede wel drie upren lang ropen ende quam met groot gheluck in ſijns kleene Chaloupe aen het Prince Landt.

Hadden de Spaenſche konnen paſſeren over het verdroncken Landt onder het Prince Landt: ſoo hadden ſy konnen winnen een geheelen dach eer de Staetſche met haer diepgaende Scheepen haer hadden konnen volgen. Maer ſulcks manquerende / ende daer by komende d' ongelijckheyt vande Statiſche Oorlog Scheepen teghen de Fregatten / d' oneerbarenheydt van de Spaenſche Matroſen / de donckerheydt vande nacht / ende andere des-advantagen der Spaenſche / ſoo was dit deſſeyngh buyten apparentie van ſucces. Anders was haer deſſeyng of te landen in het Eylant vande Klunder, of te landen in het Eylandt van de Plate ende van Sommerſdijck; ſullende by de Plate maecken een Fort Kopael / en de Batterpen om vry ende open te houden de paſſage tuſſchen de Plate ende het Princelandt: alwaer tot dien eynde de Marquis de Sante Croix ghe-ſonden hadde drie duyſent te voet / ende twaelf hondert Paerden; logeerende met de reſte tot Roſendael: om aldaer oock een Fort Kopael te maecken / ende te correſpondeeren met het Fort by de Plate. Sy ſouden in de voorſchreve twee Eylanden (zijnde de vruchtbaerſte van Hollandt ende Zeelandt) de Schueren vol / ende alles overvloedigh ghevonden hebben.

De Prince van Orangien waechte op alles / wat de vyandt mochte voor-hebben: moeſte daerom zijn macht ſeer deelen / als niet konnende eyghentlijck weten haer deſſeyngh. Voor het Hooft van Berghen laeghen eenighe Compagnye in Schepen; ſijn Excellentie (voor ſijn perſoon) vertrock van Druynen, ſchickten noch eenighe derwaerts onder Tienen; noch twintigh Compagnyen waeren te booren ghe-ſonden inde Grave, ende achtien in Zeelandt; eyndelijck vrack ſijn Excellentie den vijfden Septembris op van Druynen; alwaer laetende twee Compagnye van yeder Regiment / die daer in Guarniſoen ginghen tot Heuſden, Grave, Bos ende Geertruydenberghe; ſchickte de Luytenant Generael Stakenbroeck met

1631. dertigh Coznetten Ruyteren naer de Grave, ende den Hartogh van Bouillon met seventhien Coznetten deur Kempelandt nae Bergen. Sijn Excellentie embarqueerde de reste tot Geertruydenbergh. Ende slaepende in het Velt / sonder in de Stadt te gaen; ginck ooch des anderendaeghs na Bergen.. Sijn Excellentie commandeerde ooch den Colonel Morgan met vier duysent man in het Eyland van ter Toolen: meenende dattet dessyn daer op was / maer / ghelijck booz ghesept is / de Vyant passeerde rontom ter Tolen, tot op het Slaeck: alwaer sy bzoogh bleven sitten / ende tijdt gaven aen de Hollandtsche ende Zeeuwsche Oozlogh scheepen om by te komen: op de selve waren vyftien hondert Soldaten / gecommandeert deur den Colonel Hauterive: die sigh beneffens de schepen ende Scheeps Volck soo wel queeten / dat alleen negen Schepen met Graef Ian haer salveerden aen het Prince Landt: alle d'overige Chaloupen / Pontons en Fregatten wierden of gebregen / of in de gront geschoten.

Vluchtt.

Gevangenen.

De Vzincipaelste ghevanghens waeren de Baron de Leede, namaels Gouverneur in Mastricht, ende de Colonel Roveroy: voozts / drie duysent een hondert een en vyftigh te Voet. Acht hondert negen en vyftigh Officieren ende Matrosen te water. Ses pozten: seven en twintigh Chaloupen / alle versien met Geschut Ammunitie ende alles wat daer toe gehoozt in overvloet.

Men twijfelde noch of de Vyandt een Fozt woude maecken in het Prince Land, doch retirerende ooch zijn Volck van daer den negentienden, benemende daer booz desen twijfel; den twintigsten September tooch hy van Rosendael naer Antwerpen: sendende partye van zijn Volck na het Landt van Waas, upt vzeese dat de Vzins aldaer noch tet met de ghewonnene Fregatten en Chaloupen mocht voornemen. De Heer van Druynen Vzost van Breda dede versoecken Paspoozt om herwaerts te komen handelen over de relaxatie der Gevangenen. Vp haer Ho: Mog: wiert geresolveert datmen met dese sake niet soude haesten: op dat de Vyant dese somer geen dienst mocht trecken van dit Volck: men maeckten ooch onderschept tusschen de ghevangens te Waeter gebregen (alwaer geen quartier was) en diemen te Lande bequam. Ooch tusschen Soldaten / Matrosen / en Heurlingen: zijnde booz dese twee laetste soozten geen quartier. Werdende ooch een groot deel gevangens bewaert op Romerswael, een Eylant / soo dontmen niet goet die daer langer te laten: om geen kennis van de gelegenthept te leeren.

In de Vereenighde Nederlanden wierdt solemneele danckseggingne in de Kercken hier over ghedaen en Victozie gebzant / ooch Triumph penningen ghesiaghen. Aende Ambassadeurs en Residenten bupten 's Landts wierde desghelijcks aenschzijvingh gedaen om Victozie te bzanden: 't welck de Magistraet van Ceulen wepgerde toe te laten: schzijvende bzieven van excuse aen haer Ho: Mog:

De Vzins dede noch een gheluckighe streeck: want vernemende dat eenige Regimenten upt Italien by Gelder ende Venloo aenghekomen taemelijck negligent in het Velt lagen: Commandeerde den Generael Lieutenant Staeckenbroeck met twee en dartigh Coznetten: doch alsoo de gecommandeerde Troupen upt Heusden ende den Bosch te langhsaem by quamen / wierden alleen omtrent seven hondert daer van gheattrappeert en geslagen.

Italianen by Venloo geslagen.

Die van Hollandt sochten met het uptgaen van de Campaigne weder te menageren ende haer te ontlasten van alle 't Krijgsvolck / 't welck bupten de drie Staten van Oozloghe was. Consequentelijck af te dancken de vyftigh Compagnie / de Troupen van Graef Willem, en de Regimenten van Gent en Erentreiter.

De Coningh van Sweeden deur bzieven en zijn Ambassadeur alhier / dede instantelijck aenhouden om alle de selve in zijnen dienst te laeten overgaen. Maer den vyftienden November vzoponeerde de Graef van Culenborgh, dat sijn Excellentie advis hadde / dat de Vyandt seer sterck was / als hebbende in dienst twee en veertigh Regimenten te voet / ende hondert tien a hondert twaelf Coznetten Peerden; dat wel eenigh Volck nae de Palts was ghestiert / doch in haer plaets weeder vier duysent Spangiaerden in Duynkercken waeren aengekomen: dat ooch de Spaensche noch tegenwoozdigh iets booz hadden: daerom hoognoodigh was dat de Troupen van Graef Willem sterck negen en veertigh Compagnie te Voet / ende twee te Paerde dienden ghecontinueert tot den eersten Apzil / peder Compagnie op vyftigh man gereduceert; en dan weder compleet; ende de Regimenten van Gent ende Erentreiter op de selve voet. Ende datmen soude te weeghe bzenghen subsidie upt Vzanckrijck / om de selve te onderhouden bupten hosten van het Lant: Het welck den twee en twintighsten Novembzis is vast gestelt. En op tijdinge dat de Spaense in 't Lant van Gulick loop plaetse aenstelden / om noch twintigh duysent man te werven: soo is aen de Hartogh van Nyborgh gheschzeven sulcks niet te willen gedogen; of datmen by retozsie het selve ooch soude doen. 1631.

De authozitept ende ghesach van den Vzins was alreede in desen tijdt soo groot / of wel de gheneghenthept van de voornaemste in de Regeringhe soo vierigh: dat de Vzovintien: daer hy Stadthouder ende Capiteyn Generael was / aen den jongen Vzince quamen offereeren de survivance: ende dat Certatim elck wilde de eerste syn. De Heer Sweeder van Harsolte in Overyssel was de actijfste; ende recommandeerde aldaer ten Landtdaghe de saecken so yverig / dat die Vzovintie de eerste was; hy vergat niet het argument van qui cito dat, bis dat: verscherende in dien sy wat suymden / dat andere Vzovintien haer souden vzebenieeren. Kozts na Overyssel deden het ooch de Heeren van Hollandt ende Zeelant, daer van ick my referere tot het volgende Verhael.

Survivance voor den Jongen Vzins.

AChtervolgende de Resolutien by de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vriesiandt, ende by de Heeren van *Zeelandt* genoomen in hare Respective Vergaederinghe, onlangs Staets ghewyse ghehouden, aengaende het defereeren van de *Survivancie ende Successie* van het Stadthouder, Gouverneur, Capiteyn ende Admiraelschap Generael *van Hollandt, Zeelandt ende West-Vriesiandt*, aen den Ionghen Heere, Prince *Wilhelm* ghebooren Prince *van Orangien*, &c. Soone van den Doorluchtigen ende Hooghgeboren Vorst ende Heere, Heere *Frederick Hendrick* Prince *van Orangien* &c. jegenwoordigh Stadthouder, Gouverneur, Capiteyn ende Admirael Generael der voorschreve Landen: so wanneer syne Excellentie (het welck Godt Almachtigh noch langhe ghelieve te verhoeden) deeser Werelt soude komen te overlyden; zyn op het aenschrijvens van de Heeren Staten *van Hollandt ende West-Vriesiandt* aen de Heeren Staeten van *Zeelandt den neghenden* deeser maent Aprillis, ende deputatie dienvolgens by hare Edele Mogende gedaen: volgens der selver Missive van den *vijfthienden* der selver maent, in den Haege verscheenen ende vergaedert geweest, Gedeputeerde van de Hooghgemelte Heeren Staeten van *Hollandt ende West-Vriesiandt*, ende van de Heeren Staten *van Zeelandt*, volkomentlijck ghelast ende geauthoriseert, om de voorschreve *Survivance* met alle behoorlijcke solemniteyten aen syne Hooghgemelte Excellentie voor ende ten behoeve van den Iongen Heeren zynen Soone te defereeren: naementlijck van wegen de Heeren Staeten van *Hollandt ende West-Vriesiandt*, den Edelen Gestrenghen ende Erentfeste Heeren, Heere *Iohan van Wassenaer*, Heere van Duyvenvoorde &c. *Nicolaes van Bonchorst &c. Cornelis van Beveren*, oudt Burghemeester tot Dordrecht, *Nicolaes van der Meer*, *Ewout van der Dussen*, *Geeraert van Santen*, *Iacob Verboom*, *Dirck Bas*, *Gijsbrecht het Hart*, *Hendrick Nobel*, *Adriaen de Langhe*, *Pieter Claes Ionasz*, *Olphert Barentsz*, *Iacob Pietersz Trom*, &c. Respectivelijck Gecommitteert ter Vergaederinghe van de Heeren Staeten Generael, Raedt van Staete, Gecommitteerde Raeden ende in de Generaliteyts Reeckenkaemer, ende *Adriaen Pauw*, Ridder, Heere van Heemstede, Raedt Pensionaeris van Hollandt ende West-Vriesiandt, als by de Hooghghe-

Digitized by Google

1631. ghemelte Heeren Staeten gheauthoriſeert ende Gecommitteert, by der ſelver Reſolutie van den *thienden* der ſelver maent, ende van wegen de Heeren van Zeelant, de Edele Geſtrenghe ende Erentfeſte Heeren, Heere *Iohan de Knuyt*, eerſte ende repreſenterende de Edele in de Vergaderinge van hare Edele Mogende ende der ſelver Gecommitteerde Raeden, *Ioos van de Hooghe*, *Symon van Beaumont*, *Mr. Cornelis Rollant*, *Iohan van Stapelen*, *Mr. Marinus van Vryberghe*, *Daniel Leynſz Schet*, *Adriaen Volters*, *Gaſper van Vosbergen*, en Meeſter *Boudewijn de Witte*, Raet Penſionaris van Zeelandt, als by de Hoogh-ghemelte Heeren Staten ſpecialijck gecommitteert ende gemachticht, volghens de voorſchreeve Miſſive van haere Edele Moghende van den *vijfthienden* deſer maendt: welcke voornoemde Ghedeputeerden, op het voorſchreve ſtuck den *negenthiende* deſer maendt metten anderen in conferentie ghetreeden zijnde, hebben *eenpaerlijck* verſtaen, goet gevonden ende bewilligt, dat volghens de Intentien van de Heere Staeten reſpective, mitſgaders tot *onderhoudinge van de eenigheyt*, ende volgens het oude ghebruyck, op den naeme van de Staeten van Hollandt, Zeelandt ende Weſt-Vrieſlandt de voorſchreve *Survivance* aen zyne Excellentie den Heere Prince van Orangien, voor ende ten behoeve van den Iongen Prince zynen Soone, ſoude werden geoffereert en geconfereert, en daer van eene acte by opene Brieven gedepeſcheert, omme ſyne Hoogh-ghemelte Excellentie overghelevert te werden. Ende naer dat de voorſchreve Acte was ghedaen in ſtellen, ende by de welgemelte Heeren Gecommitteerde gereſumeert, is de ſelve mette ghewoonlijcke paraphure, onderteeckeninge ende ſegelen van Hollant en Zeelant beveſticht, mitſgaders een goude Doſe totte converture gedaen prepareren, en de overleveringe beraemt den *vier en twintighſte* der voorſz maent, luydende de voorſchreve Acte als volght:

De Staeten van Hollandt, Zeelandt ende Weſt-Vrieſlandt; Doen te weten: Dat wy aenmerckende de *goede ghetrouwe ende aenghenaeme dienſten*, uyt ſonderlinghe affectie, by H. L. M. den Doorluchtigen hooghghebooren Furſt ende Heere, Heere *Wilhelm* Prince van Orangien, Graeve van Naſſauw &c. mitſgaeders meede van den Doorluchtighen ende Hooghghebooren Furſt ende Heere *Maurits* inſgelijcks Prince van Orangien &c. Ende van zyne Furſtelijcke Doorluchtigheydt *Frederick Henderick* jeghenwoordigh Prince van Orangien, Graeve van Nauſſauw, &c. Succeſſivelijck, Stadthouders, Gouverneurs, ende Capiteynen Generael der voorſchreeve Landen, veele Iaeren langh in veele ende meenighvuldighe ſwaere laſten ende periculen *tot Godes eere, welſtandt der ſelver Landen*, zijn beweeſen; ende begheerende aen de ſelve te verthoonen onſe aenghenaemheydt, ende vaſtelijck betrouwende, dat by zijne Furſtelijcke Doorluchtigheyts Ionghen Heere ende Soone Prins *Wilhelm*, ghebooren Prince van Orangien, Graeve van Naſſouw &c. volgende de exempelen ende voetſtappen van zyne Heeren Groot Vader, Oom, ende Vaeder voornoemt, den voorſchreve Lande uyt gelijcke affectie, ende meede tot voorſtant van de Ware Chriſtelijcke Gereformeerde Religie, ſoo die teghenwoordigh by publijcke Authoriteyt in de voorſchreeve Landen geexerceert wort, in tijden ende wylen inſghelijck goede dienſten ſullen mogen beweſen werden, hebben na deliberatie Staets-gewyſe gehouden, met *goede kennijſſe van ſaecken uyt onſer rechte wetenſchap*, volkoomen macht ende Authoriteyt gedefereert, ghelijck wy defereren by deſen, aen hooghghemelte Prince *Wilhelm*, *de Survivance ende Succeßie*, in plaets van zyn Heer ende Vader den jeghenwoordighen Prince van Orangien, van het Stadthouder, Gouverneur, Capiteynſchap ende Admiraelſchap Ghenerael van de Zee, van de voorſz Graefſchappen *van Hollandt*, *Zeelandt ende Weſt-Vrieſlandt*, met *Voorne* ende den *Briele*, weeſende gelegen ende behoorende aen de voorſz Graefſchappen *van Hollandt ende Zeelandt*: ſoo wanneer (het welck Godt Almachtich noch lange Iaren genadelijck believe te verhoeden) zyn hooghgemelte Excellentie ſal komen aflyvigh te werden: ende dat *op ſoodanighe Digniteyten, eeren, preminentien, voordeelen, inſtructien ende Eed, als zijne Hooghghemelte Excellentie jeghenwoordigh die Staeten is exercerende ende bedienende*, daer toe den ſelven jongen Prince alsdan behoorlijcke Brieven van commiſſie ſullen werden ghedepeſcheert. Ende ten eynde deſe onſe goede meyninghe in alle ſyne deelen na ghekomen werde, laſten ende bevelen wy den Preſidenten ende Raeden in Hollandt, Zeelandt ende Weſt-Vrieſlandt voornoemt, die van de Kaemeren van de Reeckeningen, ende alle andere Magiſtraeten, Iuſticieren ende Officieren der voorſchreve Landen van Hollandt, Zeelandt ende Weſt-Vrieſlandt, Briele en Voorne, mitſgaders alle Officieren van Oorloghe, te Water ende te Lande, deſe onſe declaratie van Survivance ende Succeſſie volkomen effect te doen en laten ſorteren, gelijck wy ſulcks tot dienſt en welſtandt van de Lande verſtaen hebben te behooren. Gegeven in den Hage onder de zeghelen van de Staeten van Hollandt ende Zeelandt voornoemt, ende van harent wegen onderteyckent en beveſticht den *negben en twintighſten* Aprilis 1631. Was geparapheert *I. de Waſſenaer* vt. Op de plijcque ſtont, ter Ordonnantie van de Staeten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, in abſentie van den Secretaris, ende was ondergeteyckent, *Adriaen Pauw*. Ende vorder ter Ordonnantie van de Staten des Landts ende Graeffelijckheyt van Zeelant, onderteykent C. *Staveniſſe*. Hebbende twee ſegelen in roden waſſe van Hollant en Zeelant, uythangende aen Orangie, witte, en blaeuwe ſtaerten.

1631.

Waer na op den *vier en twintighſten* der voorſz maent de welgemelte Heeren Gedeputeerden na voorgaende deliberatie eenſamentlijck gereſolveert hebben, dat zijn Excelentie ſoude werden verſocht, te willen goetvinden, dat *d' Offere en Lecture*, en overleveringe vande voorſz Brieven ſoude mogen ghedaen werden in de jegenwoordigheyt van den jongen Prince van Orangien zijnen Sone: dat Me-Vrouwe de Princeſſe daer nae ſal werden gecongratuleert, ende notificatie gedaen inde Generaliteyt aen de Provintien, ende ter eerſter gelegentheydt de voorſz Brieven ſullen werden gedaen regiſtreren in beyde de Hoven van Iuſtitie, ende Kameren vande Rekeningen; ende weſende zijne Excelentie daer op begroet, en mede audientie verſocht aen Me-Vrouwe de Princeſſe:

Zijn de voorſz Heeren Gedeputeerden van Hollant, Zeelandt ende Weſt-Vrieſlandt ten ſelven dage voor de middach gegaen op de Kamere van zijne Hoochgemelte Excelentie, ende hebbende aen den ſelven ende Iongen Prince zijnen Sone aldaer jegenwoordich gedaen hare Reverentie: is eerſt by den Heere Raet Penſionaris van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt aen den ſelven geopent de Reſolutie by de Heeren Staten van Hollant, Zeelandt ende Weſt-Vrieſlandt genomen, aengaende de voorſchreve *Survivance ende Succeßie*, mette redenen, die haere Ed: Mog: daer toe hebben ghemoveert: ende verſocht dat zijne Excelentie de voorſchreve *Offre* voor ende ten behoeve van den Ionghen Prince zijnen Soone, ſoude aennemen, ende den ſelven by alle occaſien den Staedt ende de Welſtandt der voorſchreven Landen, conſervatie van de dierghekochte Vryheydt, ende handthoudinge van de Waere Chriſtelijcke Gereformeerde Religie, ghelijck die jegenwoordigh by publijcke Authoriteyt wordt gheexerceert, ten beſten te recommanderen, ende heeft vervolghens de Heere Raedt Penſionaris van Zeelandt gelijcke openinge ende Officien gedaen: waer nae de voorſchreve opene brieven by den Heer Raet Penſionaris van Hollandt zijnde geleſen, ende weder inde goude Dooſen ingeſlooten, zijnde by den Heere van *Duyvenvoorde* zijne Excelentie overgelevert, die deſelve aennemende, de hooggemelte Heeren Staten hooglijck *voor de eere aen zynen Sone beweſen*, heeft bedanckt: ende verklaert den ſelven by alle occaſien te ſullen vermanen ende ſoecken bequaem te maecken, om de Landen, volgens de voetſtappen van zijne voorſaeten, alle mooghelijcke dienſt te doen, tot voorſtant van der ſelver Hoogheyt, Vry en gerechtigheyd, en maintenement vande voorſchreve Religie. Ende is by zyne Excelentie neffens

Digitized by Google

1631. iterative danckſeggingе verſocht, dat de meerghemelte aenweſende Heeren, hem den ſelven avont ter maeltijt ſouden willen verghеſelſchappen; waer op, na congratulatie ende toewenſchinghe van lanck leven, aen zyn Excellentie ende den Ionghen Prince affcheyt is ghenomen. Ende daer nae aen Mevrouwe de Princeſſe van Orangien in de Kamer van haere Excellentie, ghedaen openinge van 't gunt aen zyne Excellentie ende deſſelfs Iongen Sone was gedefereert; daer over hare Excellentie mede is gecongratuleert ende verſoeck gedaen: den jongen Heere haeren Sone tot *alle Vorſtelijcke Deughden te willen opvoeden*, om nae de exempelen van zynen Heere Grootvader, Oom ende Vader H. L. M. de Landen ende Religie in tijden ende wijlen dienſt te mogen doen: haer Excellentie heeft inſgelijcks de hoog gemelte Heeren Staeten bedanckt, ende verſeeckert alle goede ſorghe te ſullen draeghen, dat de opvoedinghe van haeren Sone moge ſtrecken ten meeſten dienſte der voorſchreve Landen.

Des avonts zyn de welghemelte Heeren Gedeputeerden van zyne hooghghemelte Excellentie ſolemnelijck gebanqueteert, ende is den *vijf en twintighſten* in de Generaliteyt aende Provintie notificatie gedaen vande voorſz reſolutie, aengaende de Survivance en Actien daerom gepleecht.

By occaſie van de voorſz by eenkomſte, ende deliberatie tuſſchen de Gedeputeerden van de Heeren Staeten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, ende de Gedeputeerden van de Staten van Zeelandt ghehouden, is van wederſyden *aengeboden* ende aengenomen de vruntſchap, eenigheyt ende Correſpondentie, tuſſchen beyde de voorſz Provintien te onderhouden en te vermeederen, ſoo voor het *gemeene intereſt van de Zee*, als ten aenſien van *meer andere Conſideration*, en dat tot dien eynde ſoude mogen wechgenomen werden de reſolutien ende acten, die tot prejuditie van d'eene ende d'andere zyn ghepleecht, ende ſouden mogen verduyt werden, ende de ſaecke in ſulcker voegen her ſtelt, als die van oudts ſyn gheweeſt; waer van na rapport aen de Heeren principaelen naeder contentement ende openinge ſoude ghedaen, ende aen wederſyden tot gemeene welſtant en redres van de vervallen ſaecken gearbeyt werden, daer toe Gedeputeerden van wederſyden alle goede officien ende debvoiren, elcks in het ſyne geoffereert hebben; alle 'twelcke alſoo gedaen, gebeſoigneert ende gepaſſeert, en in kenniſſe deſen Verbale by de welgemelte Heeren Gedeputeerden geteyckent is, den *vijf en twintighſten* Aprilis 1631. in *'s Gravenhage*.

Dit hebben de Heeren van de ghemelde Provintien bekent gemaeckt ten geſepden dage in volgende termen: Als dat de Heeren hare reſpective Principaelen, aenmerckende de goede ende getrouwe, notable ende aengenaeme dienſten, die uyt ſonderlijcke affectie by de Hoogh Gebooren Vorſt ende Heere, Heere *Wilhelm* Prins van *Orangien*, Grave van *Naſſouw*, als oock mede den Doorluchtigen hooghghebooren Vorſt ende Heer *Maurits*, inſghelijcks Prince van *Orangien* Grave van *Naſſouw*, ende by ſyn Furſtelijcke Doorluchtigheyt *Fredrick Hendrick*, jegenwoordich Prince *van Orangien Grave van Naſſouw* ſucceſſivelijck Stadthouders, Gouverneurs ende Capiteyns Generaels, van de voorſchreeve Landen van *Hollandt ende Zeelandt* veele Iaren langh in veele ende menighvuldige ſwaere laſten ende periculen tot *Godes eere ende welſtant* der ſelver Landen ſyn beweſen, ende begeerende aen de ſelve te bethoonen, haer aengenaemheyt, ende vaſtelijck betrouwende dat by zyn Vorſtelijcke Doorluchtigheyt den jongen Heere ende Soone Prince *Willem* Gebooren Prince van *Orangien*, Grave van *Naſſouw*, volgende de exempelen ende voetſtappen van zyn Heeren Grootvaeder, Oom ende Vader voornoemt, der voornoemde Landen van *Hollandt ende Zeelandt* uyt gelijcke affectie in tyden ende wylen inſgelijcks goede dienſten ſouden moghen beweeſen worden: hadden naer rijpe deliberatie Staetſghewijſe elcks apart gehouden, gedefereert, ende deur haer Reſpective Gedeputeerde *conjunctium* laeten overleveren aen de Hooghgemelde Heere Prince *Willem van Naſſouw ende ſurvivance ende ſucceſſie*, in plaets van ſyn Heer Vader den tegenwoordige Prince *van Orangien* van het 1631. Stadthouder, Gouverneur, Capiteyn ende Admiraelſchap Generael van de Zee, voor ſo veel de ghemelde Provintien *van Hollandt ende Zeelandt* met de appendentie van dien aenginck, ſo wanneer ſyn Hooghgemelde Excelentie ſoude komen aflyvigh te werden: ende dat op ſodanige digniteyten, eeren, Preminentien, voordeelen, Inſtructien ende Eedt, als ſyn Hooghgemelde Excelentie tegenwoordich de ſelve Staten, voor ſo veel beyde de voorſchreve Provintien aenginck, was exercerende ende bedienende, daer toe de Gemelde Heeren Gedeputeerden verklaerden, dat den ſelven jongen Prince, als dan van wegen haer Provintien behoorlijcke brieven van commiſſie ſouden werde gedepeſcheert; verſoeckende de Gemelde Heeren Gedeputeerde van de voorſchreve Provintien, dat hier van ten regiſtre van haer Ho: Mog: Notulen mochten werden gehouden, op dat in tijden ende wylen mocht blijcken, datſe aen haer Ho: Mog: als goede Bontgenoten hadden genotificeert het geene ſy in het Regart van de voorſchreve ſurvivance van weegen haer Provintien hadden ghedaen, ende hebben de Heeren Gedeputeerde vande Provintien van *Utrecht ende Overyſſel* verklaert, dat de Heeren hare Reſpective principaelen nu albereyts eenen geruymen tydt geleden, gelijcke *ſurvivance* aen den Hoogſtgedachte Heere Prince *Willem* hebben gedefereert, ende daer van acten aen den ſelven gedaen overleveren, ende dat de Heeren haer Principaelen ten hooghſten aengenaem ſoude zyn te verſtaen, dat de Heeren Staten van *Hollant, Zeelandt ende Weſtvrieſlandt* nu ſulcks oock hadden ghedaen.

Ten konde ſoo weerut niet werden genomen: indien het ſoo is / als de Hooghgheleerde Hugo Grotius **in zijn Boeck** de Antiquitate Reip. Bat. **ſchrijft in het ſevende Capittel / dat in** Hollandt **de Staten** (optimates) **niet ſonder eenighe Princelijcke of Monarchale** (non ſine principatu) **ſoorme / de Republijcke Regeerden: maer gelijck voormaels te voor de Voorſten aen de Koninghen waren geſuccedeert; dat alſoo nu de naem van Graef wechgenomen zijnde / het wettelijck gebiet** (legitimum imperium) **was aengenomen by den Prince** van Orangie, **onder den naem** van præfectus, Gouverneur. **Maer ghelijck voorts daer nae dien grooten** Grotius **ſich qualijck bevont by dat** legitimum imperium principis Arauſionenſis: **alſo hebben het deſe Heeren** van Hollant **in het Jaer** vyftigh **deſghelijcks beklaeght: en Prins** Willem **voorts daer nae ghеſtorven ſijnde / hebben die** van Hollandt **een gheheel ander Regiſter ghetrocken: als dat van deſe** Survivance **of het voorghemelde** imperium Arauſionenſe, **het welck** Grotius **noemt** Legitimum. **Sijnde natuerlijck dat een peder prijſe een hantwerck daer hy voordeel van heeft: Maer ſoo haeſt als het anders gaet: ſoo ſecht de Franſman:** au diable ſoit le meſtier.

Van wegen de Keurvorſt van Brandenburgh **ſijn den eerſten Mey ter Vergaderinge gecompareert de Ampt-man** Ahr ende Wynant van Heimbach, **beyde Keurvorſtelijcke Raeden; doende de naervolghende propoſitie.**

Wy ende heeren bidden voor den Keurvorſt van Brandenburgh hier.

Hooge Mogende Heeren.

SYne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenborgh, onſe genadichſte Heer, laet u Ho: Mog: vrient ende naebuyrlijck groeten, ende ſoude blijde zyn te vernemen, dat het der ſelver Staet ende oock haer ſamentlijck in het particulier wel ginghe; de ſelve doet oock wyder u Ho: Mog: bedancken voor de moeyte die de ſelve ghenomen hebben in de vermiddelingh, ende naerder accoort welcke de ſelve in de verleedene ſomer tuſſchen zyn Keurvorſtelijcke Doorlughtigheyt, ende den Heer Paltz-Graeve van Nieuwburgh bevordert hebben. Propoſitie.

Ende gelijck u Ho: Mog: t' ſelvige tijdt zyner Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt deur der ſelver doen alhier aenweeſende Geſanten weltmeinentlijck hebben gerae-

Digitized by Google

1631. geraden, dat sy by het Vorstendom *Cleef* ende also in des te meer occasie tot onderhoudingh der herghebrachte goede vrientschap verblijven wilde, also heeft de selve oock sodaene Raedt by sich veel gelden laten, ende den van u Ho: Mog: dies tijdt vermiddelde naerder accoort allerdinghs geratificeert, gelijck u Ho: Mog: daer van eene schriftelijcke ratificatie in behoorlijcke forme, ende oock binnen de bestemden tijdt is ingelevert. Sijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheydt heeft oock tot sulcken eynde, op dat het ghetroffen accoort in effect ghebracht ende geaccompleert werde mochte, zijne Gesanten, den Heeren Grave van *Swartsenburgh* in de Clevische Landen afgesonden, die sich eerst daeghs met den Paltzgrave van *Nieuburgh* te saemen doen, en die traditien der Landen allerzijts sal verrichten.

Ende nademael dan zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheydt altijdt zijn gedachten nootwendigh daer heen heeft gerichtet, hoe zijne Clevische Landen, van 't jammerlijck verderf, daer in het eene tijdt langh begrepen is geweest, weder eenichsints respireren ende tot ruste gebracht werden mochte, ende sich daer by erinneert dat u Ho: *Mog:* sich tegen zijne Keurvorstelijcke Doorluchtigheydt jonghst alhier geweesene Ghesanten naebuerlijck aengebooden, dat als deselve in 't Vorstendom *Cleve* vergeleken u Ho: Mo: alsdan hem met Raet ende daet tot zijne conservatie assisteren wilde, gelijck zijne Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt oock buyten dat u Ho: Mo: yeder tijdt toevertrout.

So heeft hy ons hooft saeckelijck tot dien eynde hier te senden bevoolen, dat wy met u Ho: *Mog:* dat geenige 't welck tot rust ende respiratie der Gemelde Clevische Landen streckt, mochten in communicatie stellen, ende haer daer onder om haer goeden Raet ende assistentie aensoecken souden.

Sijne Keurvorstelijcke Doorluchtigheydt heeft daerom aen zijn zijde voor 't eerste ende voornaemste ghesacht, ende wilden 't geern daer in voor allen dinghen gherichtet sien, dat Ghemelde zijne Landen voor sich in eene bestandige Neutraliteyt, ende daer nae met u Ho: *Mo:* in eene goede vrunt ende naebuyrschap erhouden werden mochte; en also sy hier by noch een noch ander difficulteyten overich heeft bevonden, daer door niet alleen der Landen Neutraliteyt in perijckel gestelt werde, maer die oock eyntlijck tot verswackingh des voornemens en vrientschap strecken mochte.

So ist ons in bevel gegeven deselve difficulteyten met u Ho: *Mo:* in specie, ende particulatim te communiceeren, gelijck deselve hier by nu poincts wijse begrepen zijn, ende daer over uwe gunstige Resolutie te begeren, oock anderssints in 't gene wat u Ho: Mo: wijders tot gemelde zijne Keurvorstelijcke Doorluchtigheydts best te dienen oordeelen sullen, te vernemen.

Maer wy vreesen 't mochte u Ho: Mo: gantsche Vergaderingh te veel ophouden ende incommoderen, soo wy denselven alle particulariteyten in gemelde pointen alhier representeerden, soo hebben wy haer vry willen stellen of haer gelieve yemant uyt haer midden te deputeren, waermede wy dese voordere nootdruft wijtloopiger montlijck communiceren mochte, ghelijck wy deselve oock daer om dienstelijck hier mede willen versocht hebben.

I.

Dewijle men verneemt, als ofte de Heeren Generale Staeten in meeninge zijn souden, dat zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheydt van *Brandenburgh* des Overste *Gents* Regiment noch *duysent* man te voet sterck, verbonden sy te onderhouden, ende derhalven die Compaignyen van gemelde Regiment, die in den Landen van Cleef leggen, uyt den selven haere betaelinge nemen soude.

Ende nochtans nu meermaelen is te kennen gegeven, ende met bestendige reden bewesen, gelijck oock nochmaelen kan geremonstreert worden, dat zijne Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt tot eenige wijdere volckx onderhoudingh niet verbonden sy: soo wert begeert dat haere Ho: Mog: oock met sulcke last, welcke zijne Keurvorstelijcke Doorluchtigheydt by tegenwoordige toestande, sonder dat ondraegelijck is deselve of zijne Landen niet willen beswaeren.

1631.

II

Also u Ho: Mog: dickmaels zijn versocht, dat met den Heeren van *Gent* afreeckeningh gemaeckt wierde, daer toe is oock zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt willigh ende geneycht, gelijck men dan oock onder derselver ratificatien, voor desen tot *Emmerick* in 't by wesen van u Ho: Mo: Gedeputeerden Commis *Schade* deser reeckening so veel den Heer van *Gents* vorderingh aengaet, dien aenvang heeft gemaeckt; ende het also daer aen feylt, dat over de betaling ende wat de Heer van *Gent* ontfangen heeft die reeckening gecontinueert werde, 't welck aen de zijde van zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt niet gepresseert kan werden: so langh de reeckeningh vande ontfangen der Heeren Staeten, van 't geene wat sy uyt zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyts Landen ontfangen hebben, niet wert overgelevert, gelijck selfs tot dien eynde in *Iulio negben en twintigh* is gerese lveert en verdragen, maer tot dato niet gepresteert; so werdt versocht dat u Ho: Mo: nu entlijck die ordre stellen willen, dat gemelde reeckeningh van haer ontfangers, van alles wat sy tot noch toe uyt zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyts Landen ontfangen hebben, overgelevert werde.

III.

Also oock zijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheydt in 't point der verschoten gelden met derselver interessen geern eene richtigheydt sien mochte, ende dan deswegen oock in *Iulio negen en twintigh*, allerzijts verdragen is dat u Ho: Mog: van 't geene sy uyt zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyts Landen ontfangen hebben, ende hem in afslach deser vorderingh billick ten besten komt, behoorlijcke reeckening uytleveren wilden, so werdt sulcx nochmaels hier mede versocht ende begeert.

IV.

U Ho: Mog: pretenderen in zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheyts Landen geene Lants Hoogheydt ofte gerechtigheydt in derselver regalien ende intraeden; maer dewijl nochtans daer tegens weder vande Admiraliteyten verscheyden licenten, in gemelte Landen, als tot *Emmerick*, *Rees*, *Wesel*, *Lunen* ende *Soest* hebben willen ingevoert worden.

Oock uyt zijn Keur vorstelijcke Doorluchticheydts Landen tot noch toe verscheydene groote quantiteyten hout ende Rijs, tot uwer Ho: Mo: Fortificatien zijn genomen, so wert begeert, dat u Ho: Mo: alsulcke licenten afstellen, ende die daer toe geordineerde Officieren revoceeren willen, dan oock die ordre stellen, ende verklaering doen, dat zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheydts Landen voort aen met by brenginge ofte verschaffingh der matrialen, tot uwe Ho: Mo: vestingen verschoont blijven sullen.

V.

Ende also oock zijn Keurfurstelijcke Doorluchtigheydt, dat geenige, dat de Heeren Staeten die beyde Ampten *Nieustadt* ende *Hussen* onder den Vorstendom *Cleve*, ende der Graefschap *Marck* in contributie hebben getogen, ende aengeslagen, also verstaet, als of u Ho: Mo: zijne Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt behinderen wilden in zijne Landen te statueren, naer zijn gevallen: naedemael deselve gemelde beyde ampten, den Heer Grave van *Swartsenburgh* albereyts voor lange jaren overgedragen, en vande Clevische en Marckscbe Hoogheyt aller dings geeximeret heeft, gelijck sulcx u Ho; *Mo:* voor desen meermaels is gerepresenteert: so wert begeert u Ho: Mog: willen sich deswegen also schriftelijck verklaren, op dat gemelte beyde Ampten voor dergelijcke molestatie voortaen versekert zijn mogen.

VI.

U Ho: Mo: is tot verscheyden malen te verstaen gegeven, hoe gants onbillicker wijse zijn Keurvorstelijcke Doorluchtigheydt, deur den Raet van *Vlaenderen* in possessie der Heerlijckheyt *Breskensant* geturbeert, ende voor deselve Raed in een proces wille getogen werden, met begeren, dat u Ho: Mo: dese onbillickheyt, behoorlijck remedieren ende afstellen willen, ende gelijck dan daer op noch niet is gevolght, so wert sulcx hier mede noch mael begeert:

1631. VII.

Ende alſo des Heeren *Ketlers* Erfgenamen zijn Keurv. Doorluchtigheydt, oock ghemelte Raet van *Vlaenderen* hebben citeren laeten, ende de ſelve Raedt, ſich eene haer gants niet betaemende judicature tegens zijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt te beginnen ſich onderſtaet, daer van u Ho: Mog: dickmaels is bericht gheſchiet, deſelve oock ſulcken onbevoeghden proces, op ettelijcke maent gheſuſpendeert hebben; ſo werden u Ho: Mog: verſocht, deſelve willen den Raedt van *Vlaenderen* inhibeeren ende bevelen deſe proceſſe gants af te ſtellen, des Heeren *Ketselers* Erfgenaemen te verwijſen wat ſy van ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt pretenderen, ende deſelve haer niet toekent aen gehoorige oorden ende met behoorlijcke recht ſoecken ſullen. De Heeren Staeten is voor deſen meermalen te kennen gegeven, hoe dat eenen *Caſpar Rits*, welcke u Ho: Mo: wegen den Furſtendom *Gulick*, reſterende contributien gevanckelijck aenhouden lieten, en des Heeren Grave van *Swartzenburgh* goederen in *Gulick* onder pretext eener Keyſerlijcke Sententie hadt ingetoogen, deſwegen u Ho: Mog: goetgevonden hebben voor deſen aende Heer Paltzgraef van *Nieuburgh* te ſchrijven; maer dewijle daer af noch geene reſtitutie is gevolcht, ende ſoo deſe procedueren niet geremedieert worden, deſelve van gevaerlijcker conſequentie zijn ſullen, gelijck dan alrede inder daet gevolcht, dat andere diergelijcke oock teghen andere zijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyds Officieren voorgenomen ende u Ho: Mog: ſich deſe gemeyne ſaecken billick ſullen aennemen, ſo wort begeert deſelve willen den Heer Paltzgrave noch verder diſponeeren helpen, op dat zijne Doorluchtigheydt die ordre ſtelle dat zijne onderdaenen ende aengehoorige dergelijcke verwijderinge afſtellen, oock in haer gebiet niemandt lijde op ſulcke wijſe zijn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyts dienaers en onderdanen te moleſteren.

Tot antwoort is hun korts daer nae gegeven het geene volcht:

Antwoort. DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, doorgeſien en overwoghen hebbende de Propoſitie ende poincten, die den Edelen, Erentfeſten, Hoochgeleerden en welwyſe Heeren Commiſſariſen *Haus Diederick van Abr thoe Patheren*, en Amptman tot *Goch*, mitsgaders *Doctor Heimbach*, beyde gheheyme Raden van ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburgh, den *eerſten* deſes maents aen haer Ho: Mo: eerſt by monde hebben gedaen en voorgedragen, ende daer na in geſchrifte overgelevert, in krachte van haer brief van credentie vande andere mede gheheyme Raden van zijn Hoochſtghedachte Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt geſchreven tot *Emmerick*, den *negentienden* April leſtleden, bedanckende haer Ho: Mo: deſelve Heeren Raden voor hare vrunt en nabuerlijcke ſalutatie, deſelve wederom by deſen alle goede voorſpoet en gheluck toewenſchende; met verklaringe op *'t eerſte* der voorſz poincten: dat hare Ho: Mo: hare ſaken met groote vlijt, arbeyt en koſten ſo verre hebben gebracht, datſe eerſtdaegs haer leger te velde ſullen doen brengen, de gemeene ſake ten beſten, en om het ſelve des te beter met vrucht te konnen doen, datſe albereyts ordre hebben ghegeven, om noch een goede troepe volckx te lichten, ſulckx dat in deſe conjuncture van tijden niet en kan ofte mach geſproken worden van 't Regiment van den Overſten *Gent*, noch ſyn onderhebbende Compagnye Paerden te licentieeren, ofte deſelve te reduceeren; ende dat overſulcx haer Ho: Mog: de ghemelde Heeren Commiſſariſen willen verſocht en vermaent hebben: datſe haer in aller yle te rugge naer haer committenten willen begeven, en met deſelve ſodanige ordre helpen ſtellen, dat het voorſz regiment, en de Compagnye Paerden, volghens de monſter-rolle van onderhout moghen worden voorſien, tot der tijt en wijlen toe dat haer Ho: Mo: Velt-leger wederom ſal ſyn gekeert, ende ſal alſdan beter ghelegentheydt zijn om deſe ſake te reſumeeren, ende daer inne naerder te diſponeeren.

De Maerſchalck Wiſpenninck bede den dertienden Iuny een langhe Propoſitie hier nae volghende. 1631.

Hoogh Mogende Heeren.

Wijtlooptige Propoſitie ter handen Heer Wiſpenninck. DE Doorluchtighe Vorſt en Heer, Heer *Wolfgangk Willem*, Paltsgrave by den *Rijn* in *Beyeren*, tot *Gulich*, *Cleve* en *Bergh* Hartog, Grave tot *Veldents*, *Spanheym*, der *Marck*, *Ravensberg* en *Meurs*, Heere tot *Raveſteyn*, mijn genadichſte Heer doet uwe Ho: Mo: vrientlijck ſaluteeren en hoogen danck ſegghen: dat ſy haer Krygsvolck uyt den Lande wech ghevoert hebben, het welcke zijne Doorluchtigheyt wederom aen uwe Ho: Mo: by toedragender occaſie, met vrientlijcke dienſt, oock goede Nabuerlijcke oprechte correſpondentie te verſchulden, niet nalaten willen. Ende of wel het *verdragh* ſoo verre geeffectueert ſy, dat ſyne Doorluchtigheydt des Heeren Keurfurſten Geſanten, den Ampten des Vorſtendoms *Cleve* ende Graefſchap *Marck*, alſoo oock den Grave van *Swartſenborgh*, van weghen des Heere Keurvorſten van Brandenborgh, het geene 't welck ſyne Doorluchtigheyt uyt krachte des *verdrachs* toekomt, aengheweſen heeft, ende ſyn Doorluchtigheyt alſoo verhoopen, den Keurvorſtelijcke Geſante, Heer, Meeſter en Grave van *Swartſenborgh* ſal het opgerechte Proviſionael verdrach in allen puncten en clauſulen naer inhout effectueren, en in 't werck ſtellen; waer deur tot allerſijts beſten, en der Onderdanen welſtant, goede vriendtſchap en Nabuerlijcke correſpondentie, ende getrouwe eenigheyt gereſtaureert en onderhouden werde. Dan noch dewijle ſyne Doorluchtigheyt ſigh gantſchlijck tot uwe Ho: Mog: verlaten, indien boven toeverſicht ſig hier in eenigh gebreck bevonde, en daer deur nieuwe misvallen en dwalingen verweckt werden, dat deſelve alſdan, gelijck hier te vooren met ſonderlinghen lof en roem gedaen is, en uwe Ho: Mo: Gedeputeerden op d'onderſchrijvinge en verveerdinge des verdrachs, hare Doorluchtigheyt vertrooſtet hebben, alſoo oock noch voorts de goede handt daer aen te houden, en niet toelaten dat yets voorgenomen ende te werck geſtellet werde: 't geene dan met ſoo groote moeyte getroffenen verdrach tegens ſy, of oock anderſints de goede ghetrouwe Nabuerſchap en correſpondentie eenichſints nadeelich mochte ſyn; en zijne Doorluchtigheyt by het geene dat vergeleken is gelaten, ende tot ſulcken eynde op ſyne Doorluchtigheyts toekomende begeeren geaſſiſteert werde.

Dat uwe Ho: Mog: tot voorkominghe van nieuwe *ſcheuringe* ende *onruſte* den Brandenburgiſchen altijts daer heenen wijſen wilden, dat by voorvallende differenten *niet metter daet* ende *via facta* procedeert werde; maer met 't ſamen ordineringe, beyderzijts Raden ende Dienaeren, deur goede informatie, ſonder uytſtel, gelijck de billicheyt vereyſt, ende vergeleecken is, inder goede of rechtelijck werde getermineert.

Ende nademael zijne Doorluchtigheyt tot beter voorkominge van alle wijtloopigheydt in zijnen Landen, by de *Sereniſſime Infante* wegen des Coninghs in Hiſpangien Krijchſvolck, dat inde *drie* gereſerveerde plaetſen, als daer zijn *Gulich*, *Sittart* ende *Orſoy* in Garniſoen te blijven, als oock anderſints deur die Vorſtendommen en Landen nootwendich te paſſeren ende te marcheeren ſtaet, verkregen hebben, dat hare Hoocheydt eenige *Reglementen* hebben verveerdigen ende publiceren laten: ſo werden u Ho: Mo: verſocht, dat zy oock harer ſydts willen diergelijcke in openendruck tot kennis ende wetenſchap van een yegelijck verveerdigen, publiceren, ende met ernſt nakomen doen.

Ende nadien inſgelijckx voor deſen Hoogſtgedachte *Sereniſſime Infante* haer heeft gereſolveert, dat men oock die vande Koninglijcke Armée, die tot beſwaeringe der Onderdanen, en overtredinge der Ordonnantien *in flagranti crimine*, en op der daet bevonden, ende van ſyne Doorluchtigheydts Luyden betrapt werden, gevangen ghenomen, ende na hare verdienſten deur Landt-vorſtelijcker Overigheydt aldaer nae den alghemeynen beſchrevenen rechten, ende in deſen Landen van oudts her-ghebrachte obſervantien, behoorlijcken gheſtraft moghen werden, by ſoo verre van gelijcken

Digitized by Google

1631. gelijcken van uwe Ho: Mog: bewillight ende naegekomen werde: Soo werden deſelve verſocht tot meerder ernſt en voorkominge van zijne Doorluchtigheydts *verarmde Onderdanen* meerder beſwaerniſſe ende aller daetelijckheyt, op dat hare Doorluchtigheyts juriſdictie niet geſwackt werde, ſulcks mede te bewilligen ende hier over eene ſchriftelijcke verklaeringe van hun te geven, daerin hare Doorluchtigheyt alſo ſullen laten handelen, dat hun des niemant ſullen hebben te beſwaren.

Ende of wel oock beyde krijgende Parthyen onbenomen ſy de gereſerveerde Plaetſen (ſo lange die van haeren tegendeel *riciprece* beſet blijven) aen te taſten ende in te nemen, ſo is doch daer by bedongen dat de *ſubjectie* der Inwoonderen der voorſchreve Steeden, mede alle inkomen, *juriſdictionalia ende regalia* (indien d'een of de ander Stadt ingenomen wierde of niet) den geenigen Keur of Vorſte die inden verdrach geaſſigneert is verblijven ſoude.

Dewijle oock dergelijcke occupatie of inneminge ſonder groote ofte nieuwe verdervinge eenes grooten begrijp om de Stadt her, die belegert werdt, niet geſchien kan, ſo werden uwe Ho: Mo: verſocht, dewijle nu het Keyſerſche ende Spaenſche als oock het Volck vande *Ligue* (behalven de gereſerveerde Plaetſen) uyt den Lande zijn; dat oock uyt beyderzijts *gereſerveerde* Plaetſen het Krijghsvolck afgevoert, ende deur derſelver belegeringh het Lant en Onderdanen geene nieuwe Ruine en verderven aengedaen werde. Des dan zijne Doorluchtigheyt hun des te meer vertrouwen, dewijle uwe Ho: Mo: noch indachtig ſullen zijn, dat die tot *Regenſburg* jongſt vergaderde Keurvorſten des Roomſchen Rijcs, en der afweſende Geſanten, wegen voorgedachte *evacuatie*, ſo wel die voor de Spaenſche als voor hare Garniſoenen gereſerveerde plaetſen, als daer zijn *Gulich, Sittart, Orſoy, Weſel, Rees* en *Emmerick* voor lang verſtaen hebben, ende dat ſy geerne ſien wilden, dewijle ſodanige Plaetſen op des Rijcks bodem geleegen zijn, ende het Rijck met uwe Ho: Mo: in ongoeden niet te doen heeft, maer veel meer eene oprechte Neutraliteyt met deſelve te houden bedacht zy; dat dienvolgende die gedachte plaetſen oock van Krijchſvolck leedich gemaeckt, ende hare Keur ende Vorſtelijcke Doorluchtigheyden gelaeten werden mochten. Ende dewijle die *Sereniſſima Infanta* ſich alreets daer toe gewillich verklaert heeft in dient maer van uwe Ho: Mo: oock geſchiede, ſo doen hare Doorluchtigheyt verhopen, ende vrient Nabuyrlijck verſoecken, ſy ſullen ende willen haer ende den armen Onderdaenen ten beſten ende den voorſchreve Keurfurſtlijcken *Collegie* ter eeren ende welghevallen, den gelijckmatige reſolutie nemen, des goeden toeverſichts, het ſal aen des Koninckx zijde de ruyminge der Stede *Rijnberck*, ende daer recht tegen over gemaeckte Schants, die oock op des Rijcks Bodem gelegen zijn, ende derhalven daer mede even alleens geſchapen is als met die voor aengetogene gereſerveerde plaetſen, des te eer te verkrijgen zijn: ſulcks zijne Doorluchtigheyt, ſo haeſt uwe Ho: Mog: hun daer toe gereſolveert hebben, mede tot Bruſſel de *evacuatie ende demolitie* ſodaeniger Steeden, fortificatien ende Schantſen te weege te bringen ſich bemoeyen wilden, dat alles ſal deurgaens tot vordere beveſtinge van eene oprechte Neutraliteyt ende goede Nabuyrlijcke eenigheyt ſtrecken.

Maer naedemael middeler tijdt uwe Ho: Mog: Krijgsluyden, met ſtercke parthyen, veelvuldig in zijne Doorluchtigheyds Landen uytlopen, ende waer deur ſy alleenlijck den Onderdaenen beſwaren, onder deckſel van haren vyandt te ſoecken, daer door ſy doch den Garniſoenen inden gereſerveerde Steeden geen afbreuck doen kunnen, oock in haere Doorluchtigheyts Landen geenen vyandt te ſoecken noch te vinden hebben, maer den Goopmanſchap geſtut, die Onderdaenen beſwaert, oock allerhande *Stroperyen*, ende *Straetſchenderyen* tot hooghſter ſchaeden ende naedeelen der Onderdaenen, als oock des handels ende wandelſmans voorvallen, waer aen uwe Ho: Mog: ſonder twijfel geen dienſt of gevallen geſchiet: derhalven werden uwe Ho: Mog: verſocht, die verordeninghe te doen, dat doch dat *uytrijden* ende *loopen* van partyen inde Gulich, Berg, Cleeve, Marck, ende Ravenſberghſche 1631. Landen gans afgeſtelt, ende daer henen gericht werde, dat inde ſelve ende de Gulickſe zijde der Maeſe alle hoſtiliteyt oock met den Spaenſchen ſo verre afgeſtellet werde, dat geene Convoyen, die ſonder merckelijck beſwaer der Onderdanen niet geſchieden kunnen, van doen hebbe, maer een yegelijck ſeeckerlijck handelen ende wandelen moge. By ſo verre uwe Ho: Mog: ſich des verklaren, ſo verhoopt zijne Doorluchtigheyt diergelijcks ſal vande Sereniſſime Infente mede te verkrijgen zijn.

In middelen tijde werden uwe Ho: Mog: verſocht den Officieren, Commandeurs ende andere Privaten niet toe te ſtaen, om haere private ſaeken halven deur de voorſchreve Landen Convoyen te doen; ende indien, als verhaelt is, het Convoyeren (waer deur den gemeenen man groote ſchade toegevoecht, ende de Straeten onſeker gemaeckt werden, oock gemeynlick particuliere perſonen haer onbetamelicken nut mede ſoecken) gants af te brengen ſy, dat beyder krygende delen Officieren, Soldaten, dienaren ende Onderdanen in de voorſchreve Landen, ſo haeſt ſy der ſelver Bodem roeren, ſullen Neutrael zyn, ende niet Vyantlijck aengetaſt werden.

Nademael oock zyne Doorluchtigheyt wegen verſekeringh des Keurvorſten van *Brandenburgh* Reſidentie, die zyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt in den Vorſtendom *Cleve* ſullen kieſen, tot *Bruſſel* die verklaringh uytgebracht is, ende uwe Ho: Mog: gecommuniceert, maer de ſelve hare gelijckmatige verklaeringh tot de inkomſte der Keurfurſten electie der Brandenborgiſche reſidentie uyt geſtelt hebben; ſoo is mijn dienſtelijck begeeren, dat uwe Ho: Mog: hun willen laten gevallen in middelertijt eene gelijckmatige verklaringe, gelijck haer de Sereniſſime *Infante* tegen zyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt verklaert, voor ſo veel hun betreft verveerdigen, en zyn Doorluchtigheyt te laten toekomen.

Of wel mijne genadigſte Heere het daer voor hout, dat de Koninck *van Sweden* en deſſelfs meede geallieerde, tegens ſyne Doorluchtigheyt en der ſelver Landen en luyden niet Vyantlijcks voornemen ſullen, gelijck de ſelve daer toe oock geen oorſake gegeven is, niet te min op dat ſy ſoo veel te meer verſekert ſy, en in allen ghevalle alle toekomende inlegeringhe voor te komen, des te beeter fundament hebben moge; ſoo werden uwe Ho: Mo: verſocht behulp te bewijſen, dat zyne Doorluchtigheyt van den Koning in *Sweden* deur ſchriftelijcke verklaring verſekert ſy, of by anderen wege toeſegginge verkrijge, des fals geaſſeureert te zyn.

Naedemael oock het huys *Saxen* ende andere Keurfurſten ende Stenden des over ende Needer Saxiſchen Kreyts ſterck armeeren, en by ſodaenigen conjuncture lichtelijck geſchieden konde, dat yemant weeghen des voorſz huyſes, ofte oock andere die op de Gulick ende Cleviſche Landen pretenderen, maer inſonderheyt het huys *Lunenborgh* op zyne Doorluchtigheyts ampt *Vlotho* yets *de facto* ofte anderſints attenteeren mochten, dat zyne Doorluchtigheyt aen de wel herbrachte poſſeſſie tot naerdeele ſtrecken mochte: Soo verhoopten zijne, Doorluchtigheyt uwe Hoogh Mog: ſullen in ſulcken val ſulcks niet alleen deur goede vermaeningh voorkomen, maer oock, is het noodig, deur der ſelver aſſiſtentie hem by ſijne poſſeſſie hanthaven, en daer in reſtitueeren.

By ſoo verre oock d'eene of d'ander krijghende deels Volck in mynes genaedigſten Heeren Landen hun ſouden vinden, by dewelcke ſijne Doorluchtigheyts Commiſſariſen, beampten ende Dienaren af ende toekomen ſouden, ſoo wert begeert, dat die ſelve als Neutrael, ongeactioneert, ende ongemoleſteert gelaten moghen werden.

Dewyle oock veele dienaren by den jegenwoordigen proviſionelen verdragen, en derſelver effectueringe verandert, en doch ſeer beſwaerlick is, dat de dienaren, daer van eenige van de voorgaende Vorſten aengeſtelt zyn, alſo onſchuldig van hare ampten berooft werden, ſo willen uwe Ho: Mo: hun laten gevallen by den Brandenburgſe hun te laten interponeeren, op dat die oude dienaeren, die van Anno 1609. die dienſten met der daedt beſeten

heb-

Digitized by Google

1631. hebben, doorgaens gecontinueert werden. Het welcke zyne Doorluchtigheyt even alsoo eerbiedich is te doen.

Het gene wegen de *Religie*, *Kercken ende Schoolen* met Keurfurstelijcke Gesanten verdraegen is, 't welck doch de selve niet eer onderschrijven wil, tot dat hy den Keur Brandenborghschen Raeds goet achten, en der Heeren Staten meyninge daer over vernomen hebbe: sulcks sal uwe Ho: Mo: gecommuniceert syn. Dewijle dit nu een saeck is, die myn genadigste Heer niet vermoeden kan, dat daer over uwe Ho: Mo: decisie van noden sy, gelijck oock Spangien sich die Religie saken niet aen neemt, en andersints met allen billicheyt over een komt, dat het gene het welck der Religie halven in der Gulichsen dochters Echt pactis begrepen is, en met de fundatie der Stiftingen over een komt, achtervolget werde. So verlaten sich syne Doorluchtigheyt tot uwe Ho: Mo: gantslijcken, die selve sullen met syne jongst leden onder dato den *vijf en twintigsten* Mey deses jaers aen hun afgegane antwoort, wel te vreden zyn; alsoo oock de Kercken die den Catholijcken in het Lant *van Cleve* ontrocken syn, restitueren, ende den Commandeur over der selver Krijghs volck in den Clevischen Steden commanderen, dat sy de restitutie der Kercken die den Catholijcken gheschiet, niet verhinderen maer veel meer, indien het nodich sy, bevorderen helpen.

Het is oock uyt billijcke oorsaecken allersyts goet gevonden, dat de Graefschap *Ravensberg*, geduerende den Accoort in *twee* delen gedeylt, en daerom gelotet werde: dewyle nu den Keur Brandenborgsche Gesanten tot die divisie, soo hy voor geeft, niet geinstrueert sy, en derhalven oock u Ho: Mog: meeninghe daer over te vorens wil vernemen, ende *in eventum* der selver goetvinden tot sodanigen *modum* lichtelick vertrouwt te verantwoorden.

So wert begeert, indien daer over noch niet en sy gheresolveert, dat die de ylinge gheschiede, en den Keur Brandenborghschen Gesanten ende Raden geschreven, ende alsoo de goede correspondentie tusschen syne Keur ende Vorstelijcke Doorluchtigheyts des te bestendigher gecontinueert ende onderhouden werde.

U Ho: Mog: weten sich oock te erineeren of bedencken, dat onder andere Anno 1629. opgherechte ende volgens Anno 1630. in den *Haegbe* vernieude verdrach die saken daer henen gedirigeert syn, dat de Heer Keurfurst van Brandenborgh mynen genaedighsten Heeren, de Heerlijckheyt *Breskens Staet* aenwijsen ende inruymen soude. Nu sullen uwe Ho: Mo: in hare registeren die narichtinge vinden, hoe dat myn genadigsten Heer, ende Marckgrave *Ernestus*, *Christmilder* gedachtenist' samender hant tot die possessie voorgedachten Heerlijckheyts gekomen, ende tot bestendiging van dien beleent gheworden zyn; derhalven zyne Doorluchtigheyt het vrientnabuyrlick goet vertrouwen op uwe Ho: Mog: gestelt heeft, sy sullen tot voltreckinge en hanthavinge dese beleninge, als oock des in den *Haegbe* opgerichten verdrachs met afwijsinge van alle andere respecten, de selve daer by mainteneeren; want het is oock soo wel billick, dat syne Doorluchtigheyt tot het gheene kome, dat die selve in den voorsz verdrage aengheweesen is, gelijck sy oock goetwillig zyne Keurfurstelijcke Doorluchtigheyt van Brandenborgh hares deels aengewesen hebben, het geen het provisioneel verdrach den selven attribueert. En dewijle in Wylens Keurfurst, *Iohan Sigismund* van Brandenborgh &c. en als Administrator, der selve vrou gemalin ende Heer Soons (die dese successie pretenderen) macht niet gestaen en heeft, noch des voornoemdens Soon den tegenwoordige Keurvorstelijcke Doorluchtigheyt, noch veel weyniger mynes ghenaedichsten Heeren, als te saemen in possessie geadmitteerden ende beleenden, met der donatie, die den *Ridder Stiek* gheschiet is, te prejudiceren; soo is my bevolen uyt kracht des verdrachs, en de middelertijt gevolchde Brandenborghsche aenwijsinge, van wegen mynen genadigsten Heeren die possessie ghedachter Heerlijckheyts aen te nemen, ende daer toe der selver autoriteyt, ordre ende assistentie te versoecken, op dat ick, aen een syde gheстelt alle oppositien myne Commissie verrichten, ende tot gerusten possessie gedachter Heerlijckheyt in naeme van syne Doorluchtigheyt geraecken moge. Indien gedachte Ridder *Stiek* aen syne Keurvorstelicke Doorlug- 1631.
tigheyt van Brandenborgh aenspraeck ende vorderinge meent te hebben, sulcks staet hem vry aen behoorlijcke plaetsen uyt te voeren; welcke self tegen hem naer alle billicheyt hem te betoonen van meyningh syn sal.

Of wel oock mynes genadichsten Heeren Soon Palsgrave *Philips Wilhelm* Vorstelijcke Doorluchtigheyt, het *Regiment* dat hy onder derselve name eenige Iaeren herwaerts tot dienst der Koninclijcke Majesteyt van *Spangien gecommandeert* heeft, doch van den Koninck is betaelt geworden, noch niet verlaten heeft, 't welck tot voorkomende besorgende offensie; en dewyle myne genadichste Heer altoos hoopt, God Almachtig sal in 't korte genade verleenen, dat in dese Nederlanden, indien niet een volkomene *Vreede*, doch in het korte eene langduyrige Treves tot allersyts onderdaenen besten ghetroffen werden sal: in welcken val het by uwe Ho: Mog: deste minder bedenckens hebben sal, syne Doorluchtigheyts Heer Soon voor Neutrael te houden. Dewyle doch hoogstgedachte mynes genadigsten Heeren Sone in het korte mochte afkomen, ofte oock die Nederlantse Provintien laten deur reysen: soo verhopen syne Doorluchtigheyt nabuyrlijcken, dat in sulcken val, ende so lange hooggedachte Ionge Prince by sodanige Regiment hem persoonlick niet op hout, en hem vyantlick tegens u Ho: Mo: en den haren late gebruycken, sylnyden den selven als oock zyne Doorluchtigheyts Hofstant *onverlet* in der selver Landen oock op 't *jagen* ofte in 't gins, en weer reysen, mede so wanneer de selve vreemde Landen perlustreren, voor Neutrael houden en hunne Krijghs-hoofden en Gouverneurs belasten, op dat sy tegen syne Doorluchtigheyts Heere Soon, ende by hem hebbende Luyden, Bagage, Paerden en wagenen niet attenteren, ende hier op tot syne Doorluchtigheyts naerichtinge hun willen schriftelijck verklaren.

Of wel mijne genadighste Heer het goet vertrouwen hebbe, dat uwe Ho: Mog: niet van meyninge zijn, syne Doorluchtigheydts arme Onderdanen, tot wederlegginghe des achterstels vande ghedaene vorderinghe der *veertigh duysent Rijcxdaelders* vorder te dringhen, soo verneemt deselve doch dat op die erlegginghe tegen toekomende *Marty* ende *Paesschen* ghedronghen werden wil. Soo wil hy den grooten bedrangh daer in die uytgheroofde Landen, Luyden ofte Onderdaenen gheset worden, ende de groote armoede, jae dat soo ganusch geen gelt meer in 't Landt te bekomen is, uwe Ho: Mo: te ghemoet gevoert, ende daer voor ernstich ghebeden hebben. Was gereyckent: U Ho: Mog: dienstwilliger Geteeck. *Iohan Bairam vander Schuid*, genaemt *Wispenning*.

Maer alsoo deselve Propositie was verhattende veel ende importante stucken / soo is daer op ghegheven een seer dilatoir ende ghenerael Antwoordt: het welck even soo veel was als: Hier in kan niet ghetreden werden. Men sagh oock wel dat veel van die pointen quaemen uyt den boesem van Spangien, of wel souden strecken tot notoir voordeel vande Spaensche: die haer meer ende meer bevonden in predicamento passionis. Het antwoort luyden als volght:

DE *Staten Generael* gheslen ende gheexamineert hebbende de propositie, uyt den naem ende van wegen syn Vorstelijcke Doorluchtigheydt van Nieuborg, in haer Ho: Mog: vergaderinge by geschrifte overgelevert, door den Edelen Erentfesten Heer, *Iohan Bertram van Schuyt*, genaemt *Wispenningh*, Raed Camerer van deselve zijn Vorstelijcke Doorluchtigheydt Bergischen Maerschalck, Amptman tot *Angermont* ende *Lansberge*, volgens syn brief van Credentie, onder dato *Duysseldorp*, den *seven en twintigsten Mey* lestleden, bedanckende haer Ho: Mog: syn Hoochghedachte Vorstelijcke Doorluchtigheydt voor zijn vrundt ende naebuerlijcke salutatie, den selven wederom by desen alle goede voorspoet ende gheluck toe wenschende: met verklaringhe, dat haer Hoogh Mog: de meeste poincten in de voorschreve propositie vervat, bevinden te zijn van soodaenighen ghewichte ende importantie, dat daer inne met vrucht niet ghevoechlijck en sal

1631. sal worden ghedisponeert, sonder voorgaende communicatie ende advijs van zijn Excellentie, als oock van de Heeren Staten der Respective Provintien, tot welcken eynde, de Heeren Gedeputeerden van de selve Propositie aengenomen hebben aen haer Principaelen over te senden, om daer op haer Edele Mo: advys verstaen zynde met goede ordre ghereselveert te worden, versoeckende den voornoemden Heer *Wijsseninghe* van de goede meeninghe ende intentie van haer Ho: Mog: aen zijn Hooghgedachte Vorstelijcke Doorluchtigheyt te willen doen favorabel rapport, ende den selven te verseeckeren van haer vrunt-nabuerlijcke ende sincere affectie. Gedaen ter Vergaederinge van haer Ho: Mog: in 's Gravenhage den *seven en twintighsten Iuny* 1631.

Weesel wyphept van Licenten.

Hier voor is ghestelt wat aen die van Wesel was toegestaen, aengaende eenige vryheyt van Licenten: waer teghen haer stelden die van de Admiralitepten: alsoo dat den tweeden Mey by haer Ho: Mog: is verstaen dat alle de waeren ende Coopmanschappen, geenighe uytghesondert, die van beneeden upt deese Geunieerde Provintien, naer booven op de voorsz Stadt Weesel ghesonden wierden, subiect waren ende blijven souden, van te betalen het volle Licent, volghens de lijste daer van zijnde, sonder dat die van Wesel eenighe vrydom van dien, konden ofte mochten genieten: vermits het selfde ghebeurende, sulcks soude komen te strecken tot een gheheele ruyne van alle de Commercien, die nu met die van boven in de beneden steden ghedreeven wierden: mitsgaders tot groote verminderinge van het inkomen van de comptoiren van het Landt; maer wat aenginck de goederen die van boven den Rhyn ofte Lip afquamen ende tot Weesel wierden ghebracht, dat alle die selve souden van de betalinge van het inkomende Licent vry zijn, ghelijck oock vry souden zijn de goederen die van Emmerick, Rhees, Burick, ende van andere Neutrale plaetsen tot Wesel wierden ghebracht, ende dat die van Weesel daer in souden ghenieten, ghelijcke vrydom, als aen allen Neutraelen, ende onder anderen aen die van Emmerick en Rhees, in het inkoomen van dusdaenighe waere ende Koopmanschappen wiert vergunt. Ende belangende de goederen, die upt Wesel naer beneden binnen dese Landen gesonden mochten worden, het sy Manufactueren binnen Wesel ghemaeckt, andere waeren ende Coopmanschappen, upt andere plaetsen ende quartieren tot Weesel ghebracht, dat de selve souden moeten betaelen het volle inkomende Licent, volgens den lijste, en dat ter plaetse daer de selve quamen ghelost te worden: ghelijck oock het volle uytgaende Licent betaelt souden moeten worden van alle goederen die van Wesel na Vyande Landen, ofte oock naer Neutrale Landen gesonden mochten worden, by soo verre de goederen naer Neutraele Landen gaende, den Bodem van den Vyandt ofte plaetsen met des Vyandts Garnisoen beset, souden komen te passeeren, ende dat ten insichte sulcks van des Vyandts zijde ten regarde van Neutraelen in dier voeghen wiert ghepractiseert, als oock upt eenighe andere ghewichtighe redenen, ende consideratien haer Ho: Mo: moverende. Maer wat concerneerde de waeren ende Coopmanschappen, die binnen Wesel het sy van boven ofte beneden mochte zijn ghebracht, en van daer naer Neutrale Landen ghesonden, sonder den Bodem van de Vyandt te raecken, ofte de plaetsen met des Vyandts Garnisoen beset zijnde, te passeeren, dat de selve souden sijn ende blijven vry van eenige uytgaende licent: ende dat ten insichte dat de goederen van beneeden upt dese Provintien naer Weesel gebracht, alberepts het uytgaende Licent eens hadden betaelt: als oock ten regarde van de andere goederen van boven ofte upt andere Neutrale plaetsen daer ghekomen zijnde, niet hooghder als andere Neutraelen behoorden bezwaert te worden, behoudelijck dat de Manufacturen binnen Weesel ghemaeckt, ende naer Neutrale ofte Vyande Landen gesonden, sonder de voorsz limitatie altoos het uytgaende Licent souden moeten betalen, op dat door de selve in de Manufactueren die in de steden deser Provintien wierden gemaeckt ende seer hoogh belast waren, geen diversie van neeringe quame te veroorsaecken, het gene licht gebeuren soude, soo wanneer die van Wesel de stoffen tot haer Manufactueren, met ghelijcke last ende vrydom als de voorsz andere Steeden, treckende de selve onbezwaert van alle uytgaende Licent souden moghen versenden, ende de andere Manufacturen deser Landen, met uytgaende Licent blijvende bezwaert; daer by quam noch dat sy verscheyden stoffen tot het maecken van haere Manufactueren dienstigh, vry van Licent van boven den Rhyn af, ofte upt Neutrale Landen souden trecken, daer van in de Steden deser Provintien het recht van het Licent wierden betaelt. 1631.

Vice-Admirael Quast.

Aen den Vice Admirael Quast is tot nader last toegeschreven, dat hy sich met zijn scheepen van zijn commando in het krupssen ende besetten van de Kust van Vlaenderen, als een goet Zee man, ghelijck hem toevertrouwt wiert naer gheleghenthey van saecken soude reguleeren, ende het in ende upt komen van des Vyants Scheepen in de Havenen van Vlaenderen als een goet Soldaet pogen te beletten: dat egeen scheepen van zijn commando, noch de Crupssers souden vermoghen aen te doen, ofte loopen, op eenige Reeden, ofte Havenen van Vyanckrijck, Enghelandt, Schotlant, ofte andere nabuerige Landen, ten ware saecken datse aldaer nootsaeckelijck mosten ballast gaen haelen: in welcken gheballe hy Quast, nae voorgaende beyzoef met de scheepen onder Seyl ende visitatie van dien door een vertrouwt Officier van zijn onderhebbent Schip, soude aen de Capiteyn van soodaenigh qualijck gheballast Schip, voor eenighe wepnighe daeghen mogher ghegheven schriftelijck verlof om Ballast te gaen haelen. Ende om in toekomende te voor-komen gebreck van Water voor de Schepen op de Kusten ende het krupssen van de Noort Zee gedestineert, wiert geschreven aen de respective Collegien ter Admiralitept, datse voor yder van de voorschreve scheepen soude doen maecken tot kosten van het Landt achtien Leggers, elck van drie oxhoofden, ghebonden met yserе banden, daer inne sy na haer Ho: Mog: oordeel omtrent drie maenden waters souden konnen laden. Ende wat aenginck het teghenwoordigh gebreck van Water, Bier en Vivres, onder den Capiteyn, en staende ter directie van 't Collegie ter Admiralitept tot Amsterdam, is geschreve aen 't voorsz Collegie, dat sy het voorsz gebreck der schepen van haer directie door de Huysvrouwen van de Capitepnen ofte hares last hebbende, souden laten versien ende remedieren, en het selve met Smacken en Fleupten op de voorschreve Kust aen boort van de selve Schepen stuyren. Noopende het schoonmaecken van de voorsz Schepen op de Kust, het welck den meerghemelten Quast sepde dat in de Somer om de twee maenden noodsaeckelijck moest geschieden, ende in de Winter om de drie maenden, ofte dat de selve anderssints niet bequaem en waren den vyant afbreuck te doen. Verklaerden hare Ho: Mo: dat Quast de Capitepnen van de scheepen van zijn commando daer toe soude houden: dat sy gheset leggende op de Cust, haer Scheepen met vroeten ende vrecken souden schoon maecken, oock onderhouden soo veel doenlijck, ende als het verduplen van de Schepen meerder hulpe soude verepschen, datse als dan in het Goereetsche Gat souden moeten op gestuyrt, om aldaer schoon ghemaeckt te worden, soo veel men soude konnen, ter tijdt ende wijlen toe, dat aldaer hier naer een gheheel bequaeme plaetse van schoonmaecken soude zijn besteit.

Ofte Schepen van Lubeck opgebracht.

In Junio waren tot Amsterdam opghebracht drie Schepen van Lubeck geladen hebbende onder anderen verscheyden goederen by haer Ho: Mog: Plaetcaet van de eersten April 1622. verboden, op eenige Havenen, Steeden ofte Plaetsen wesende onder het ghebiet vande Coninck van Spangien te voeren, op de verbeurte van deselve goederen ende Schepen in dewelcke die geladen waeren: ende dat de voorsz drie Scheepen ghemunt hebbende te Seylen naer Lisboa, versoeckende het voornoemde Collegie voyre, hoe sy haer ten respecte vande onderboden goederen ende Schepen selfs souden hebben te draegen. Die vande Admiralitept klaeghden oock dat den vyandt upt de Haevenen van Vlaenderen met

Zee Dacht.

sijn

1631. ſijn Schepen van Oorloge liep inde Havens van Noorweghen, ende aldaer de Scheepen deſer Landen nam en Brantſchatte. Dat Michiel Iacobs Admirael van Duynkercken geſeylt was naer Spangien / om aldaer ſoldaten te halen / ende dat hy gemeent ſoude ſijn achter om te komen / om en paſſant de diſſcherpe deſer landen te verdeſtrueren: datter tien Vlants Schepen upt Duynkercken ende Oſtende gheloopen waeren nae de Noortſche Zee / ende datſe daer tegens met het Eſquadre ſtaende t' haarer directie ende Conboyers alle mogelijcke orare hadden geſtelt; gevende haer Ho: Mo: in bedencken ofte 't ſelve genoech was / dan ofte ſy ſouden goetvinden eenige meerder macht daer teghens te ſenden: dat gene vande ſchepen van Oorloge ſo op de Kuſt van Vlaenderen als in 't Eſquadre gheruſtt woorden / eenige Soldaten op hadden / en dat de Capiteynen daer over ſeer klaeghden: verſoeckende datſe in conformite vande reſolutien op de bevreplinge der Zee genomen / op het ſpoedighſte met ſoldaten mochten worden voorſien. Aen het voornoemde Collegie is gereſcribeert op 't eerſte point: datſe de verboden goederen wilden doen ontladen ende deſelve te recht ſtellen / ooch daer tegens protesteren / volgens d' ordre van 't Landt. Ende wat belanghde de onverboden goederen / als ooch de voorſz Schepen / datſe deſelve by provitie wilden houden in arreſt / ende dat haer Ho: Mo: deſes aengaende op 't ſpoedighſte ſouden overſchrijven haer meeninge; ende wierden verſocht de Heeren de Bye ende Olphert Barents, om te reſumeren ende examineeren de Placcaten van haer Ho: Mog: op dat ſtuck hier bevoorens gheemaneert / ende daer van rapport te doen / om 't ſelve ghehoort by haer Ho: Mog: aen 't meergemelte Collegie gereſcribeert te worden naer behooren. Op het tweede point is genotificeert / dat over ſulcke ende diergelijcke exceſſen by haer Ho: Mog: alberepts aen den Koninck van Dennemarcken was gedoleert / ende verſocht dat ſijn Majeſteyts authoriteyt ende directie ſoodanighe devoiren wilde doen / dat de ſchaede by de Ingeſetenen deſer Landen geleden / mocht worden gerepareert. Op het vierde point is haer bedanckt voor de goede voorſorghe en devoiren / met verklaringe dat haer Ho: Mo: egeen meer Schepen voor de hant en wiſten / om teghens het gewelt vanden Vlant inde Noort-Zee te ſenden: maer begeerde te verſtaen de voorſlagen / daer toe by 't meerghenoemde Collegie te doen. Op 't vijfde point is gheſchreven aen ſijn Excellentie / ten eynde ſijn Excellentie gelieſde promptе order te ſtellen / dat de Schepen gedeſtineert tot de Kuſt van Vlaenderen, als ooch het Kruyſſen van de Noort-Zee met Soldaten mocht worden verſien.

Den achtienden Junij kreechmen advis / datter in Biſcayen lagen twaelf Coninghs Schepen / ende datter by gevoucht waeren acht Oosterlingen / makende t' ſamen twintich Schepen / die alle in Vlaenderen ſouden komen met den Cardinael / Broeder van den Koninghy van Spangien. Datter binnen Duynkercken gereet waeren acht particuliere ſchepen van vander Walle, en dat daer by gekomen waren drie 's Conings ſcheepen / ende dat het deſelve ooch gemunt hadden naer Biſcayen. Dat de Vice-Admirael Quaſt voor Duynkercken liggende / ſterck was maer ſeſtien ſchepen / ende dat vier van deſelve / deels om ſchoon te maecken / deels om te revictualieren / binnen 's Lants gheſonden waren / en dat hy 't overſulx gereſolveert was Kruyſſende te houden inde Hoofden / om alſoo den Vlandt upt Biſcayen met een Weſtelijcke / en upt Duynkercken met een Oosteljicke wint komende aen te treffen. Aenden voornoemde Quaſt is gheſchreven dat haer Ho: Mog: ſich ſijn reſolutie lieten bevallen / met vermaeninge van op den dienſt van 't Lant te paſſen; copie vande voorſz brief is gheſonden aende reſpective Collegien ter Admiraliteyt / met verſoeck dat ſy de ſcheepen ſtaende t' haarer directie / en gedeſtineert op de Kuſt van Vlaenderen, ende Kruyſſinge vande Noort-Zee / wilden doen gaen naer hare reſpective plaetſen / en die daer waren / te houden; ooch is ſijn Excelentie toegeſonden de voorſz Brief / met verklaeringe wat haer Ho: Mog: hier op hadden ghedaen / den ſelven in bedencken ſtellende / ofte ſijn Excelentie niet goet en ſouden vinden het Eſquadre van Zeeland, Kruyſſende van de Hoofden tot Seyn-Hoeft voor een korte tijd onder den Vlagge vande voornoemde Quaſt te laeten gaen; ooch is geſchreven aende Cameren van Weſt-Indiſche Compagnie reſiderende tot Amſterdam ende Middelburgh reſpectivе / dat inghevalle haer Ho: Mog: in deſe conjuncture van tijden eenige ſchepen met haer toebehooren / ende volck van noden mochten hebben voor een korte tijdt / tot derſelver redelijcke koſten / ende weeringhe van 's Vlants groot gewelt / ofte ſy de ghelegenthept hadden om haer Ho: Mo: daer mede te accommoderen. 1631.

Vloot upt Spangien verwacht.

Daer na quam tijdingh dat de Vlandt groote macht van ſchepen in Spangien by den anderen was brengende / ſoo tot Lisboa als in Paſſage, ende dat deſelve ſcheepen met veel ſoldaten ſouden worden voorſien; dat ooch de geruchten liepen / dattet de voorſz ſchepen ghemunt ſouden hebben / om achter Engelandt om naer Vlaenderen te komen / ende in paſſant de groote Viſſerye ende Haringhbanghers te diſtrueren / ende de ſchepen van Oorloge aldaer tot conboy vande voorſz Viſſcherpe geordonneert in route te ſlaen; voorders dat ooch in Vlaenderen eenighe preparaten van ſcheepen ten Oorlogh ter Zee wierden gemaekt. De Vice-Admirael Quaſt vont ſich daer in bekommert / ſoo ten regarde vande plaetſe om deſelve te wachten / als ten inſichte vande kleyne macht die hy by ſich was hebbende / om den Vlant komende met ſoodanighen machtighen Vloot als gheſeyt wiert / het hooft te bieden: waer op gedelibereert ſijnde / ooch de impoortantie van de meerghemelte groote Viſſcherye / is aen ſijn Excellentie overgeſchreven / met de redenen daer toe dienende / om op dit gheſele ſtuck te verſtaen de wijſe conſideratien van deſelve / als doen in 't Legher: en wierdt verſocht de Heer Nobel om ſijn Hoogh-gemelte Excellentie van alles naerder te informeren / ooch met de Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden in 't Leger te helpen delibereren / wat in deſe hoogwichtige ſake behoorde gedaen te worde / om hierinne te gaen met onderlinghe communicatie ende ghemeen advijs: men heeft ooch die van de Weſt-Indiſche Compagnie / reſiderende tot Middelburg, aenghemaent te willen reſcriberen op haer Ho: Mog: miſſive vanden achtienden deſes / om van haer te weten wat gheleghenthepdt van Scheepen ſy hadden / om haer Ho: Mog: in deſe conjuncture van tijden daer mede te accommoderen: gheljck ooch ten ſelven fine wierdt gheſchreven aen de Camers van de voornoemde Compagnye / reſideerende tot Dordrecht, Delft, Hoorn, Enckhuyſen, ende Groeninghen. Maer de Camers van Amſterdam en Rotterdam, wierden voorby gegaen: de eene om datſe alberepts hadden gereſcribeert op haer Ho: Mog: miſſive vanden achtienden deſes / de anderen om dat upt bericht van de Heer Nobel verſtaen wiert / dat aldaer egeen ſchepen van de Weſt-Indiſche Compagnie en waren. Item / is gheſchreven aen de Borgemeeſters van Amſterdam, om ſich aen eenighe Kooplupden op Spangien handelende / hyeder te informeren / ofte ſy eenige naerder ende particulierder ſeecherhept van de Equipagie ſouden konnen bekomen; ende is ooch gheſchreven aen Lodewijck Verſen, Conſul tot Bajona de France, dat hy haer Ho: Mog: in poſte ſoude hebben te adverteeren van de toeſtant der ſaken in Paſſage, ende de aenghelegene plaetſen; en wiert belaſt aen haer Ho: Mog: Gziffier weerkelijck advijs te geven / wat den Vlandt in Biſcayen en daer omtrent was doende: met beloſte van de koſten hier op vallende hem te rembourſeeren op ſpecificatie by hem daer van in te ſtellen. Dubbelt van de voorſchreve advertentie is gheſonden aen de reſpective Collegien ter Admiraliteyt in Hollandt, Zeelandt ende Weſt-Vrieſlandt: met begeerte order te willen ſtellen / dat de ſcheepen ſtaende tot haarer directie / ende ghedeſtineert tot beſettinghe van de Cuſt van Vlaenderen, en Kruyſſinge vande Noort-Zee, reſpective in aller ple derwerts wierden gonden / voor ſoo veel eenighe Collegien daer van alſnoch waeren in gheberecken: ende voorts ſoodaenighe voorſieninghe te willen doen / dat de aenweſende Schepen op haer geordineerde plaetſen aldaer mochten verblijven.

Het

1631. Het advijs van zijn Excelentie geschreeven upt het Leger tot Druynen van den seven en twintigsten Iuny was / dat men teghen het gewelt / 't welck den Vyant nu tegenwoordig ter Zee upt Spangien gemeent was te brengen / alle mogelijcke middelen behoorde by der handt te neemen / ende dat sijn Excellentie over sulcks dienstigh achte / dat alle de Convoy schepen van de respective Admiralitepten in Hollandt, Zeelandt, ende West-Vriesslandt, die men eenighsints by de hant soude konnen krijghen / ghelast wierden sich op het spoedighste onder de Vlagge van de Vice Admirael Quast te vervoegen / alleenlijck voor den tijt van drie ofte vier weken / min ofte meer. Hier mede hebben haer Hoogh Mog: sich geconformeert / en is dienvolgens de Collegien aengeschreven met de redenen en motiven hier toe dienende / datse in aller yle de convoy Schepen staende t' haarer directie / diese eenighsints by de handt souden konnen krijghen / wilden lasten sich op het spoedichste onder de Vlagge van de Vice Admirael Quast te vervoegen voor den voorsz tijdt : op dat den voornoemde Quast met merckelijck ghetal van goede Schepen versterckt zijnde / machtigh mocht zijn na aller apparentie / niet alleen den Vyandt te wederstaen / maer oock hem / met Godes hulpe merckelijcken afbreuck te konnen doen ; ende ten eynde het senden der voorsz Convoyers te beter mocht worden gevordert / wiert den Heer Olphert Barentsz versocht om de moeyte te willen neemen van te trecken aen de Collegien ter Admiralitept tot Amsterdam, ende in het Noorderquartier : waer toe behoorlijcke credentiaelen in de voorsz bijeden aen beyde de voorsz Collegien / is gheinsereert / en de Heer Vosberghen, wiert oock versocht op gelijcken voet ten fine als vooren / te willen trecken aen de Collegien ter Admiralitept tot Rotterdam ende in Zeelandt, ende wierden de Heeren Raeden in het Collegie tot Rotterdam van sijn komste derwaerts ghepreadverteert / ten eynde sy haer des anderendaeghs ten negen uyren voor den middach wilden versaemelen / ende hem op zijn vertreck versien met een bequaem Jacht na Zeelant. Voorders wiert den ghemelde Heer Vosbergen geauthorisiert / om neffens de Heeren Raden in het Collegie ter Admiralitept tot Middelburgh tot de meeste menasge van het Lant / met die van de West-Indische Compagnye aldaer te accoorderen / om drie bequaeme Schepen upt de elf die aldaer aen het Landt laeghen met haer toebehooren / Volck / Victyes / ende Munitie van Oorloghe voor den tijdt van twee maenden in dienst van het Lant te gebruycken / tot versterckinghe van de Vloote staende onder het commandement vande Vice Admirael ; ende voorder oock om voor gelijcke tijt ofte minder op redelijcke conditien aen te nemen eenige schepen van gewelt / geequipeert ter vyper neeringe / die binnen de Provintie van Zeelandt gereet mochten leggen : des soude den meergemelte Heer Vosbergen aenwijsinge doen / waer upt in 't seherijck verballen soude komen worden de penninghen die voor de voorsz drie schepen aen de Westindische Compagnye / als oock aen de voorsz vyve neeringe vaerders souden worden uptgeleert ; oock wiert de Heer Vosberghen versien met een Acte van haer Ho: Mog: om in krachte van dien den Commis en schipper op 't schip genaemt Groothoorn, by de Kamer van de West-Indische Compagnie residerende binnen de Stadt Hoorn (doch voor contraerie wint in Zeelant gearriveert) te disponeren datse op redelijcke kosten van 't Lant sich voor den tijdt van veertien dagen ofte een maent wilden vervoeghen onder de Vlagghe van de Vice Admirael Quast, om aldaer den dienst van het Lant mede te helpen waernemen. Wijders hebben haer Ho: Mog: gheresolveert / dat men zijn Excelentie soude adverteeren van de Devoiren by haer Ho: Mo: alberepts aengewent / als oock dan 't geen geschreven soude worden / aen de Kamer van de Westindische Compagnye tot Groeningen noopende het schip de Vos ; en wiert zijn Excellentie versocht / dat de selve gelieffde een goet aental van soldaten te stuyren na Zeelant, om van daer den Vice Admirael toegheson den te worden / en by hem verdeelt over de scheepen die extraordinaris tot versterckinge van zijn Vloote derwaerts souden gaen ; ende ofte het boven vermoeden quame te gebeuren datter geen Convoyers by hem Quast mochten komen / so souden in allen gevallen de soldaten voor een ghedeelte geemployeert worden op de Schepen van de West-Indische Compagnye / en voor een ghedeelte voor dese repse / alleen over de Vloote van de selve Vice Admirael ; oock is voor Capitein Pieter Luytsz aen de meergemelde Vice Admirael by haer Ho: Mo: gesonden een Missive / en hem daer by geadverteert / dat haer Ho: Mo: upt alle consideratien / en circumstantien niet anders konden oordeelen / of den Vyandt soude met de voorsz Vloote komen langhs het Canael / ende dat hy Quast over sulcks den Vyandt soude wachten ontrent de Hoofden / sulcks ende in dier voegen als hy nae gelegenthept van weer en wint / als ook goet Zeemanschap soude bevinden te behoren : lettende altoos dat de Kust van Vlaenderen soo veel mogelijck bleef beset / op dat den Vyant daer voor t' eenemael upt de Haebenen van Vlaenderen geen beplichept wierde gheghven / om van besuyden de Visscherie ende Coopvaerders in de Noort zee te infesteren. De voorn: Quast wiert oock geautoriseert boven 't geen zijn Excellentie alberepts deses aengaende had gedaen / de Esquadres van Zeelandt en het Noorderquartier by hem te beschepden / en is hem ten hooghsten gerecommandeert op alles een wakent oogh te houden / en oock / so veel mogelijck / Correspondentie met den Vice Admirael Liefhebber, die met zijn onderhebbende Esquadre en noch vier andere Schepen van oorloge / aen / by / of ontrent den opganck van het Canael sich was onthoudende / en passende op de retour schepen upt Oostindien en Guinea respective komende. En is hem Quast voor oogen gestelt / dat aen sijn behouden / soorchvuldichept en neerstighept in dese saecke / den dienst van 't Lant / en Advancement van zijn eer en Reputatie veel was gelegen : oock is aen den voornoemden Quast notificatie gedaen / dan 't geen by haer Ho: Mo: tot weerstant van 's vyants gewelt was geordonneert ; met verklaeringe nochtans / dat of het gebeurde dat de voorsz Convoyers / boven vermoeden mochten komen achter te blijven / dat hy hem evenwel soude moeten behelpen met de macht die hy by hem soude vinden.

1631.

Den achsten Iuny quam Quast self in den Hage, en diende haer Ho: Mog: aen / dat hy met alle zijn onderhebbende schepen / zijnde vijf en twintigh in 't getal gemeent en geresolveert was te seylen naer Noorden ontrent Hitlant, om den Vyant aldaer 't Hooft te bieden / vermits hy inde voorlede maent Iuly geadverteert was geweest / dat den vyant met zijn schepen upt Spangien voorhebbens soude zijn achter Engelandt om te komen door de Groote Visscherye / ende de selve in passant te ruineeren : ende dat hy in de selve advertentie noch nader gheconfirmeert was door een seeckere missive van den vierden deses upt Duynkercken aenden Agent Mibaise geschreven / daer hy de Principaele aen haer Ho: Mog: erhibeerde ; haere Hoogh Mog: de selve tegens andere advijsen van des Vyandts komste derwaerts gheconfereert hebbende / hebben niet licht willen achten de advijsen van Quast : maer hebben om verschepdene redenen seer considerabel geacht / dat de kust van Vlaenderen soude ontbloot gelaten worden van behoorlijcke desettinge : hebben over sulcx den voornoemden Vice Admirael gheordonneert dat hy met zijn by hebbende Scheepen / uptgesondert het esquadre van de Commandeur Codde, sich wederom soude hebben te begeven naer de cust van Vlaenderen, ofte in de Hoofden sulcks hy nae ghelegenthept van weer ende wint / en goet Zeemanschap bevinden soude te behooren / om op den Vyant best te passen : met authorisatie ende bevel op den selven Vice Admirael / dat hy de Commandeur Codde met het voorschreeve Esquaedre soude stueren naer Hitlandt, om aldaer by ofte ontrent / met correspondentie van Witte Leendersz Admirael upt de Maese, over de Scheepen dienende tot bewaringe van de groote Visscherye / ende volgende desselfs oordre met de schepen die hy Admirael hem Codde soude bevoeghen / te wachten op de Duynkerckers ende andere Vyandtlijcke Scheepen / die de groote Visscherye ende Haringvangers deser Landen ten dele

1631. ofte in het geheel ſouden willen beſchaedigen / en wiert den voornoemden Commandeur Codde gelaſt / dat hy de bevelen banden gemelden Vice Admirael Quaſt, als ook die van de voorſz Admirael / ſoo wanneer hy by hem ſoude zijn ghekoomen / ghedurende deeſen tocht ſoude hebben te obedieeren / op dat by diſordre ende door verſchepden commandementen den dienſt van 't Lant niet en wierde verachtert: des is den voorſz Commandeur ghelaſt by abſentie van de voorſz Admirael indifferentelijck te commandeeren over de ſchepen / het ſy ſy in dienſt van het Landt ofte de groote Viſſcherye waeren / die den voorſz Admirael hem ſoude mogen byvoegen / als ook over de Scheepen van Oorloghe / die den gemelden Vice Admirael hem ſouden toeſtueren: alſoo hy Quaſt ghehouden ſoude ſijn / ſoo haeſt hy drie en twintigh ſcheepen ſterck was / upt de ſcheepen die boven het ſelve getal by hem ſoude komen tot verſterckinge van de Admirael van de Viſſcherie / ofte by abſentie van de voornoemde Commandeur Codde ſoude ſtueren vyf Scheepen / ende daer na upt de ſelve ſcheepen die komen ſouden / noch gelijck getal van vijf ſcheepen jeghens den tijdt dat den gemelden Commandeur met zijn onderhebbende Eſquadre ghenootſaeckt ſoude worden binnen 's Lants te loopen om te revictualieren / (het welck zijn ſoude ten eynde der loopende maent Julp) ten ware ſaecke dat den gemelden Vice Admirael Quaſt de ghelegenthept met den eerſten mochte bekomen / om alle de thien Oorloch Scheepen booden het voorſz Eſquadre teſſens naer het Noorden te ſtueren / het welck ſy in ſoodanigen cas ſoude vermogen te doen; ende wiert ook hier van advertentie gedaen aen den voornoemden Admirael Witte Leendertſz op dat hy mocht weeten waer nae hy ſich ſoude hebben te reguleeren / met laſt op ſden ſelven de Witte, dat hy den voornoemde Codde ſoude laſten / dat hy in het gaen na hups om te revictualieeren een goet ghetal van Bupſſchen / ſchepdende van haer neringhe ſouden hebben te conboperen / op dat hy by die ghelegenthept meſnageren ende ſparen ſoude twee van ſijn andere Schepen / die anderſints het ſelve Conboy van Bupſſen ſouden moeten doen. Voorders is ſerieuſelijck gheſchreven aen alle de Collegien ter Admiralitept / de beloofde Conboyers in aller yle ſonder eenig tijdt verſuym na den Vice Admirael Quaſt te willen ſtuyren / en wierden ook ſpecialijk aengemaent de Collegien die Defectueus mochten zijn in eenige ſchepen / ghedeſtineert tot beſettinghe van de Kuſt van Vlaenderen, dat ſy het ſelve Defect wilden ſuppleren / op dat by faute van dien den Landen egeen ondienſt en geſchiede: gelijck gheſchreven wiert aen 't Collegie tot Rotterdam ende in Zeelandt reſpective / dat ſy de Schepen van Oorlogh upe Zee in gekomen ende in het Goereetſche Gat ofte tot Vliſſinghen ligghende om te revictualieeren ofte ſchoon te maecken / wederom wilden doen Zee neemen / ſoo haeſt moghelijck ende doenlijck ſoude zijn; ende is van alle het gene voorſz zijn Excellentie veradverteert / en in cas dat de ſelve na ſijn hogewijshept eenige pregnante redenen en conſideratie ter contrarie mochte hebben / ſoude men in ſodanige cas deſe ſake komen reſumeren / en ſoodanige nader ordre beramen en ſtellen / als men voor den dienſt van 't Lant ſoude bevinden te behooren.

Wierde part der Conboyen verpacht.

Den vier en twintigſten Auguſty wiert wederom na gewoonte verpacht het vierdepart van het inkomen der Conboyen en Licenten / voor de ſomme van ſes hondert vier en vijftigh duyſent gulden.

Engelſche ſaken.

De Engelſche Reſident Carleton heeft in deſe tijdt klachten gedaen over ſekere piraterye / ſoo hy ſeyde gedaen by eenen overleden ſchipper Michiel 't Kint op een Engels ſchip / begerende / dat den Engelſchen beſchadighden effectivelijck ſouden mogen worden gheconſenteert den tijt van een maent / om gedurende deſelve over te leveren ſpecificatie van 't geene waer over ſy reparatie pretendeerden. Carleton.

Michiel 't Kint.

Ten tweeden dat ſekere hondert en elf ſtucken gecouleurde Engelſe Laken ten behoeve vande Marchants Avonturiers vande Engelſe Court upt Engelant gekomen / en by geval tot Rotterdam ontladen / mochten worden ontſlagen: ten minſten onder Caution upt het Arreſt / 't welck de Bailliu der ſelver Stadt in krachte van haer Ho: Mog: voorgaende Reſolutie daer op hadde ghedaen / ende ghetranſporteert van daer naer Delft, alwaer de voorſz Court reſideerde; op het eerſte point geconſidereert zijnde het verſoeck van de ghemeene Reeders / als ook bevrachters van het Schip van de voorſz 't Kint, ſijn gheſonden de Heeren Aernout de Bye, en Meeſter Iacob van Brouchoven om naer Rotterdam een keer te doen / ende in het Collegie ter Admiralitept aldaer mede te ſtaen over de Examinatie van het Scheeps Volck van de voornoemde 't Kint, en ook van anderen deſ noots ſijnde op al ſulcke Pointen / als den Generael Broeck naer voorgaende Advijs ende Communicatie van de ſelve Heeren haer Hoogh Mog: Gedeputeerden het voorſchreve Scheeps Volck ende andere ſouden voorhouden; ende wiert den Griffier Muſch gelaſt den voornoemden Reſident van deſe haer Hoogh Mog: Reſolutie notificatie te doen / ende hem in bedencken te ſtellen ofte hem ofte de gheintereſſeerden Engelſche eenige contra interrogatorien ſoude willen overlegghen / daer op het voorſchreve Scheeps Volck ende andere meede ſouden worden ghehoort / ende ſoo haeſt de ghemelde Heeren haer Hoogh Mo: Gedeputeerden over de voorſchreve Examinatie ſouden hebben ghedaen / ende van Rotterdam weeder ghekeert / ſoude hy den meergemelden Reſident by haer beſchepden / om met den ſelven te beramen (des noots zijnde) een expedient / waer mede ſonder prejuditie van de Engheliſche Pretendenten de Laedinghe van het voorſchreve Schip / buyten verderf ende lachage ſoude worden gehouden. Daer na is ook op het ſtuck vande Carra goet gevonden het Placcaet van haer Ho: Mog: op het voorſz ſtuck met de augmentatie in 't hooft van dien bygevoecht / te houden voor gearreſteert / als ook de Inſtructie ende correctie van de gezworen Meeters ende Carra Meeſters van de ſelve Laken en in de Steeden binnen deeſe Geunieerde Provintien / en alle 't ſelve te ſtueren aen de Heer Ioachimi, om by hem in het Hof van de Koningh van Groot Brittannien ende elders daer het behoort gecommuniceert te worden: met dien verſtande nochtans / dat het voorſz Placcaet en Inſtructie middelertijdt alhier ſoude worden ſecreet gehoude / ſonder te laten emaneeren ter tijdt ende wijlen toe / dat den Court Meeſter met de Marchandts Avonturiers van weeghen den hoogſtgedachten Koninck effectivelijck ſoude ſijn gelaſt haer packhuyſen tot Delft weder te openen / en de commertie van dien haer tours te laeten neemen ende houden / op en volgens de ordre begrepen in het voornoemde Placcaet. Ende wiert de Heer van Heemſtede verſocht de moeyte te willen nemen van den Reſident Carleton by hem te beſchepden / en aen de ſelve te communiceeren / de ſubſtantie van deſe haer Ho: Mog: reſolutie / ten eynde dat van zijn ſijde hier toe alle goede officien mochten worden ghecontribueert; ende wierdt ook aen de ſelven Heer Carleton behandicht door de gemelde Heer van Heemſtede, de grieven die de Lakenkopers deeſer Provintien jegens die voornoemde Marchants Avonturiers in het ſtuck van de Lakenhandel hadden overgelevert / om daer op by deſelve Marchans Avonturiers met de eerſte ghelegenthept aen die van de Laecken neeringe deſer Landen ſatisfactie gheghéven te worden / en de grieven zijn ook aen de Heer Ioachimi overgeſonden om te dienen tot ſijne narichtinge.

Ambaſſina.

In Engelant wiert queſtie gemoveert over de Pinſen upt de Zee aldaer komende / die by de Ingeſetenen deſer Landen op de Spangjaerden ende haer Adherenten ghenomen waren / naer den tijt van drie maenden naer de Publicatie van vreede tuſſchen Engelandt ende Spangien antequam perducta fuerunt intra præſidia hujus ſtatus. Ten tweeden wiert het ſtuck van de Viſſcherye by de Engelſche ſeer behartight. Ten derden de ſaecke van Amboina in de klachten ende pourſuiten / die de Ambaſſadeur Ioachimi of na ghelegenthept van deſen ſtaet of particuliere ingeſetenen vandien deet / 't welck hem Ambaſſadeur cauſeerde veel moeplickheden. Ten vierden ſchreef dat Sir Henry Martin Juge van de Admiralitept veel vermocht in queſtien der ſaken van de Zee met den aenkleven van dien ontſtaende /

Pynſen in Engelant op gehaelt.

1631. staende. Den vijfden, dat hem voorgekomen / ook in bedencken gegheven wiert: dat men van wegen desen Staet een extraordinaris Ambassadeur aen de Koninck van Groot Brittannien behoorde te stueren / om meer en meer vast te stellen ende te bevestigen de vruntschap ende correspondentie tusschen sijn Majestept ende desen Staet: tegens die geene / die aldaer te Hove den Koningh van Spangien, ende sijn actien favoriseerden. Den sesden, dat hem tot verschepden reyse was voorgekomen: dat haer Ho: Mo: soo dickwils aen den meer hooghstghedachte Koninck niet en schreven / als haer Ho: Mog: plachten te doen / soo wanneer haer klachten voorquamen / als ten tijde vande twee laetste Koningen; en dat daer uyt by sommige wiert ghedupdet klepnachtinge van den tegenwoordighen Koningh. Den sevenden, dat niemant van de Ministers ontrent den Koningh sigh verbonden hielt / om voor de actien van desen Staet / by sijn Majestept te spreken. Den achsten, dat den Heer Joachimi desireerde bewijs van 't gemeen ghebruyck: dat goederen ghenomen van den vyandt / verandert waeren van Heer / so haest die vier en twintigh uyren waeren gheweest in handen van die / die deselve hadden ghenomen. Den negende, dat Abraham Johannes Coopman tot Pleymout, verschepden diensten hadden ghedaen / sonder daer over als noch gerecompenseert te sijn / ende dat hy geerne soude hebben een klepn scheepje / dat by Pleymout den Duynkerckers was ontnomen geweest den eersten November lestleden / ende ghebracht tot Falmout, en dat hy 't selfde geerne soude hebben voor sijn diensten. Op 't eerste poinct is aen de Ambassadeur Joachimi gerescribeert: dat den Professor Cuneus was versocht / om van den inhoudt van 't selve point te formeren het Casus, met bivoeginge van 't geene dies aengaende pro & contra bede / om daer na 't selve aen eenige Accademien overgestiert te worden / om advijs. Op 't tweede point is d'Ambassadeur versocht een wacker oog te willen slaen op alle 't geene desen aengaende soude mogen in Engelant verhandelt worden. Op 't derde point: dat men noch met de saeck van Amboina alhier noch besigh was / ende dat wel licht in Staet van wijsen / ofte ten eynde soude konnen ghebracht worden. Op 't vierde wiert hy ghelast ende gheauthoriseert den selven Sr. Herry Martin t'obligeeren tot voordeel van den Staet. D'extraordinaris Ambassade wiert gehouden in bedencken. 't Volgende Jaer wiert gesonden den Heer Brassert. Op 't leste wiert bevonden: dat aen de tegenwoordige Koning / naer den tijdt van sijne Majestepts Regeeringe meerder was geschiet als aen een van de laetste Koningen / ende in gevalle sulcks aldaer te Hove aengenaem was: dat men van tijt tot tijdt de voorvallende klachten aen sijne Majestept by Missive souden representeeren / ende voorders refereren het geene den Heer Joachimi daer mondeling soude bivoegen. Op 't sevende point pretenderende om liberalitept aldaer t'exerceren / verklaerden haer Ho: Mo: dat se sich vertrouwden op de welgefondeerthept van haer saechen / ende op de gewooneliicke rechtmatighept ende wijshept van sijne Majestept / ook de goede Officien die deswegen aen sijn Majestept door haren ordinaris Ambassade continuelijck wierden gedaen: maer dat de swarthept van 's Landts financien niet toe en lieten de Favorpten aldaer door particuliere obligatien te gewinnen in dese conjuncture van tijden / daer alles voor de gemeene saecken hier wiert opgeset. Raeckende het achste point / is aen den voorsz. Heer Joachimi toegesonden / een exemplair van haer Placcaeten in dusdaenige materie gemaneert; ende wat belangt eenigh voorder bewijs van Vptheemsche / dat daer omme sulcks ende daer 't behoorde devoiren souden worden aengewent. Op 't negende point hebben haer Ho: Mo: goet gevonden / dat gerescribeert soude worden aende Heer Joachimi, aen den voorsz. Abraham Johannes te laeten volghen het voorschreve Voortge / tot taxatie van lupden hun dies verstaende / ende dat hy Joachimi dattet hebben te adviseren / wat den meerghemelte Abraham Johannes, ter saecke van sijn diensten soude behooren toegheleyt te worden; ende dat hy ook scherp regardt wilde nemen op de geheele constitutie van 't Hof in Engelant / ende de saecken aldaer voorvallende / daer aen voor den dienst deser Landen soude mogen sijn gelegen / ende van de selve aen haer Ho: Mo: adviseeren. 1631.

Hier upt als in een Tafereel was te sien / dat de humeuren in Enghelandt niet laegen ten besten van desen Staet. Men sagh wel dat sy afgunstigh waren op het welvaeren van dien / siende de selve soo vol courage / datse liever alleen wilden in Oorlogh blijven / als deur de bemiddeling van Engelandt vervallen tot een Treves met Spangien. En dese Staet nu met Vranckrijck ook verbonden / vraeghde te min naer Engelant / daer van men de swackhept hadde ghesien in den jongsten Oorlogh / 't welck Enghelandt soo met Spangien als met Vranckrijck had gehadt.

Alhier duyrden noch de disputen / aengaende den handel van Tarra: nopende 't welck de Heer van Heemstede wederom in Communicatie geweest zijnde met den Resident Carleton, den Courtmeester / ende een van de Assistenten van de Engelsche Court tot Delft, hadden sy verschepden bedenckinghen op 't gedresseert Placcaet ende Instructie van de Tarra ghemoveert / ende daer op naerder explicatie ende klaerder versocht; gelijck mede de kooplieden van de Laecheuen van de Vereenighde Nederlanden haer grieven voor desen daer op over-gelevert / ende om naerder beraeminghe ende oorde in den handel met de Engelsche kooplieden aenghehouden hadden. Hebben haer Ho: Mo: verstaen / dat de Concepten van 't geredresseerde Placcaet ende Instructie / gelijck de selve hier bevoorens ter Vergaderinge waeren goet gevonden / neffens seivere Acte van Ampliatie ende dispensatie op 't tweede Artickel van 't voorsz. Placcaet ten behoeve van de Kooplieden van de Laecheuen tot Amsterdam, souden ghehouden worden voor ghearresteert; ende dat het voorsz Placcaet ende Instructie in dier voeghen met den eersten alomme souden gepubliceert / mitsgaders de voorschreve Acte aen de Heeren van Amsterdam ghesonden worden / ten eynde de Laeckenhandel daer op sonder voorder interruptie gedreven mochte worden / ende peder een weten waer naer hem te regulieren: ende omme wegh te nemen alle voordere disputen van weder sijden over 't gene den eenen ende ander wijders pretendeert / ofte noch te pretenderen hadden / vereenight ende gereguleert souden moghen worden / hebben haer Ho: Mo: mede geresolveert / dat in de Maenden van September ende October toekomende / daer op tusschen de selve naerder conferentien ghehouden ende gearbept soude worden / om de voorsz partijen te verdragen ende naerder te regulieren: daer toe haer Ho: Mo: ende tot conservatie ende vermeerderinge van alle goede vrientschap ende intelligentie tusschen de twee Natien alle goede Officien souden contribueren. Voorders neffens de oversendinge van 't voorsz. Placcaet / is aen de respective Provincien ende Collegien ter Admiralitept verklaert: dat van nu af souden komen te cesseren alle Arresten ende detentien van Enghelsche Laecheuen / die de gemelde Provincien ende Collegien respective te doen / den acht-en-twintighsten September 1630. en dertighsten April, lestleden waeren aen-geschreven / sulcks dat de Commercien ende trafijck deses aengaende sijne vrijen cours nu wederom soude gewinnen ende houden: ende is ook dubbelt van de meergemelde Resolutie / Placcaet / Instructie ende Acten aen de Ambassadeur Joachimi overgesonden / met last van die saecken / aldaer voorz dees tijdt niet meer te verbolgen / als zijnde alhier by provisie afgedaen. Tarra.

Men had vreese dat d'Engelsche soude in Arrest nemen / d'Oost Indische Retour-Scheepen doen verwacht worden de: dies aen den Ambassadeur Joachimi geschreven was te versoecken / Acte van Asseurantie van de Koninck tegen d'Arresten van d'Engelsche ghedurende de besoignes over de saecken van beyde Compagnien. Maer d'Ambassadeur schreef daer toe wepnigh apparentie te zyn / met bivoeginge dattet perijckel liep om bejegent te worden met een refus / in gevalle men daer op hardt soude willen insisteren / ende dat den Grooten Tresorier had geoordeelt / niet raedt-

1631. saem te zijn de voorsz Acte van de Koninck te begeeren: hy schreef oock datter volck voor den Vpandt in Engelant wierdt gelicht / ende over gesonden naer Vlaenderen, ende datter een Warand was gegeven om te laeten passeren / die gene die vrijwilligh in den voorsz dienst willen gaen in Nederlant, waer door het meestendeel van hun lieden bedroghen wiert / door dien in Enghelant met den naem van Nederlandt (The Low Countries) beteeckent wierden de Geunieerde Provintien / kennende de Landen onder 't gewelt van de Koninck van Spangien met den naem van Vlaenderen; Hy voordeelde oock dat het noodig soude wesen by onderhandelinge tusschen de Kroon van Groot Brittannien ende desen Staet / vast te stellen eenighe pointen die Juris Gentium waren / om te beyvyden de Onderdaenen van haer Ho: Mo: die in de Havens ofte op de Reeden van Engelandt quamen in calumnieuse Proceduyren, ende aenhoudinge. Men heeft gerescribeert / als noch alle moghelijcke debvoiren te doen / in goeder discretie om de voorsz Acte van Asseurantie, ofte ten minsten in plaetse van dien / toesegginge van den Koninck te bekomen / van de Retour-Schepen komende uyt Oost Indien, geduprende de besoignes niet en souden worden gearresteert / nochte bekommert / doch in allen gevalle dese saecke naer sijn wijsheyt ende voorsichtigheyt sulcks te willen beleyden / dat hier op geen refuis mocht vallen. Op 't tweede point dat hy aen den Koninck soude doleren over de voorsz Lichtinge / ende versoecken dat de selve mocht onder blijven / ende het Warandt ingetrocken / om dat daer door de goede meeninge ende intentie van Sijne Majestept misbruyckt wiert: Ende alsoo den Agent Mibaile had geadviseert / dat den Graef van Wacke in Engelant had doen lichten drie hondert Bootsgesellen / ende datter alberepdts hondert van dien tot Duynckercken waren gekomen: wierdt hier over aen den Koninck geschreven / dat soodanighe lichtinge van Bootsvolck / was tegens voorgaende Tractaten ende vriendtschap / mitsgaders de oude maxime van Engelant selver: van welcke Missive Copije wiert gesonden aen den Heer Joachimi, om te sconderen haer Ho: Mo: intentie. Op 't derde point wiert hy versocht op 't papier te willen brenge / de pointen raeckende 't Jus Gentium, die hy voordeelde dat vast behoorde gestelt te worden / met byvoeginghe van de consideratien / daer op ter eenre ende andere syden loopende / om by haer Ho: Mog: gesien / daer naer gereselveert te worden / sulcks alsmen naer gelegenthept bevinden sonde te behoozen.

De questie raechende de gepretendeerde piraterije van de Schipper Michiel 't Kindt, gaf noch gedurig fascherie. Den Resident Calreton klaeghde weder by memorie van den dertigsten Augusty, dat de Fiscael ter Admiraelitept tot Rotterdam niet criminelijck en procedeerde teghens den naerghelaeten Boedel van gemelden wijlen 't Kindt ende sijn Officieren ende Bootsgesellen / dat het voornaemste Collegie in de voorsz saecke soodaenigen debvoir niet en deede / als het selfde wel behoorde / volgens de diversche Commandementen van haer Ho: Mog: dat hy Resident niet en wist te bekomen Coppe van de informatien / de welcke by het meer-ghenoemde Collegie t' sijner instantie waeren genomen / beroerende de voorschreve saecke hier op naerder ordre te willen stellen. Op het eerste point is den voorschreve Fiscael andermael ghelast in conformite van haer voorgaende resolutien / waer te neemen het recht van het Landt / daer in de selve op het Schip wacht ende Laedinghe van wijlen Michiel Cornelis het Kindt bevonden soude moghen worden ghefondeert te zijn / ende dat hy Fiscael haer Hoog Mog: van tijdt tot tijdt soude hebben te advviseeren / wat by hem in de voorschreve saecke als oock by het Collegie selfs ghedaen soude zijn: Op de andere pointen is aen het Collegie geschreven / dat de selve als noch partyen wederzijts in die voorsz saecke souden hebben te ordonneeren / om binnen vier en twintigh uyren onder Inventaris in haer handen te leveren / de stucken ende bewijsen daer mede sy respectivelijck hun op de provisien Hinc inde, nopende de meergenoemde sake versocht / souden willen behelpen / ende daer van als oock van de informatien by hun belangen de meergenoemde saecke genomen aen partyen wederzijts te leveren Coppe / met last ende bevel om binnen drie daghen na de receptie der Coppen / aen het voorsz Collegie in te dienen haer lieder respective advertissement van rechten; ende het selve also gedaen zijnde / alle de stucken ende Documenten by partyen wederzijts overghelevert te doen visiteren van sodanige Rechts-geleerden / als sy souden goetvinden / oock door hun by geschrifte laten informeeren advis op de versochte provisien ende cautien / om daer na by hun met volkomen kennis over de voorsz sake na rechten en reden geoordeelt te worden / sulcks sy in goede consentie bevinden souden te behooren. 1631.

De Koninclijcke Sweetsche Ambassadeur Camerarius hadde met grooten yver soo by monde als by geschrifte geurgeert de subsidien: daer op is eyndelijck by provisie in Mayo geaccordeert de somme van hondert en vijftig duysent guldens in drie maenden yder maent vijftigh duysent guldens: daer van de betaelinghe in Iulio, Augusto, ende September naestkomende by esgale parthyen souden worden voldaen; dan hebben de Heeren Gedeputeerden van Hollandt expresselijck verklaert en voor behouden de quota van haer Provintie / insgelijcks haere respective quoten / daer benevens promptelijck ende in ghelde soude hebben voldaen / om also ten essen en gesamentlijk tot betalinge van 't voorsz subsidie te mogen geemployeert worden: en dat by gebreck ofte retardement / van de andere Provintien / ofte eenige van de selve inde voorsz respective betalinghe / geen staet op de Hollantse penningen soude mogen gemaeckt worden. Sweetse saken. Camerarius Ambassadeur verzoeckt.

De antwoort luyde als volgt: en is den Soon van den Ambassadeur Heer Ioachim Camerarius, naemels 's Koninks Secretaris / met de selve antwoort getogen tot den Koninck.

DE Staten Generael *rijpelijck* doorsien ende overwoghen hebbende verscheyden Propositien ter Vergaderinge van haer Ho: Mog: successivelijck ende jongstelijck den *een en twintighsten* deser maent, soo by monde als geschrifte ghedaen, by den Edelen Erentfesten, Hoog-geleerden Heere *Ludovicus Camerarius* syne Koninclijcke Majesteyt van Swedens Raed ende Ambassadeur ordinaris, hebben haer Ho: Mo: verklaert, gelijck sy verklaeren mits desen: dat ghelijck sy de groote sorge en affectie die syn Hooghstghemelde Majesteyt is dragende voor de welstandt van de gheheele Christenheyt, en insonderheydt tot den Staet der Vereenighde Nederlanden, altijt in de hoogste recommandatie hebben gehad, dat hare Ho: Mo: insgelijcks haer gestadig in postuere hebben gehouden, om den Koning van Spangien, die aldermeest de Christenheyt turbeert, en syne desseynen alomme, ende voornamentlijck tegen desen Staet met de Wapenen soeckt te executeren, so te Water als te Lande alle mogelijcke teghenstant en afbreuck te doen, en dat haer Ho: Mo: ten selven eynde, ende tot maintienement van haer verkregen vryheyt, mitsgaders conservatie en hanthoudinghe van de Christelijcke Religie, onder 't beleyt van de Heer Prince van *Orangien*, Capiteyn en Admirael deser Vereenigde Nederlanden, onlangs een groot Leger te velde hebben laten brengen, en verscheyden vlooten in Zee gesonden, dat daer door haer Ho: Mo: in so groote en excessive kosten en lasten syn vervallen, en dagelijcks moeten continueren, dat die uyt haere middelen niet konnen ghevonden, maer met de hoogste beswaernisse van de Landen en Onderzaten gedragen moeten worden; waeromme haer Ho: Mo: pregnante en overvloedighe redenen hebben, om haer niet alleen te excuseren van eenige subsidien buyten haren Staet te doen, maer veel eer hulpe en assistentie van nooden hebben, om onder soo swaeren last van Oorloge niet te beswijcken; ende hoewel mitsdien haer Ho: Mo: vastelick vertrouwen, dat syn hoogstg. Maj. na syn hoogste wijsheyt al 't selve wel sal weten te considereren, en den dienst die haer Ho: Mo: aen de gemeene Christenheyt syn doende, so hebben haer Ho: Mo: dies niet tegenstaende om syn hooghstghemelde Maj. te betoonen Haer Ho: Mo: antwoort.

Digitized by Google

1631. thoonen haer oprechte yver voor 't gemeene beſten gereſolveert ende bewillight, ſelfs in 't heetſte van hare Oorloghe, ten behoeve van ſyn meerhooghſtghemelde Majeſteyt, by proviſie te doen furneeren een ſomme van *bondert vijftigh duyſent* guldens, daer van de betalinghe in *Julio*, *Auguſto* ende *Septembri* naeſtkomende, by eſgale portien promptelijck ende effectivelijck ſal worden voldaen, ſulcks dat ſyn meerhoogſt-gemelte Majeſteyt daer op vaſtelijck ſtaet ſal mogen maken; verſoeckende ende vertrouwende aen de andere ſijde, dat ſyn hoogſtgemelde Majeſteyt ſal gelieven d'Ingheſetenen van de Vereenigde Provintien in haer Scheepsvaert ende Commercien alomme favorabelijck te laten tracteeren, ende der ſelver beſwaerniſſen ſo veel te doen ceſſeeren ende modereren dat haer Ho: *Mog*: tot continuatie van de groote gunſte van ſyn Koninclijcke Majeſteyt ende haer Ho: Mog: te vreden ſyn, met den welghemelden Heer Ambaſſadeur te komen in naerder Communicatie op het preſteeren van de voordere ſubſidien ten behoeve van ſyn hoogſtgemelte Majeſteyt, ende op 't geene tot conſervatie ende vermeerderinge van onderlinghe vriendtſchap tuſſchen deſelve ende haer Ho: *Mo*: dienſtig ende van nooden ſal weſen. Ende gelijck haer Ho: Mog: wel weten ende geerne bekennen de groote devoiren, by den welghemelden Heer Ambaſſadeur tot vorderinghe van ſyn Koninclijcke Majeſteydts affairen gedueriglijck aenghewent, alſoo verſoecken ſy den ſelven ſyn hoogſtgemelten Majeſteyt van hare oprechte genegentheyt tot deſſelfs dienſt en contentement mede te willen verſekeren. Gedaen in *'s Gravenhage*, den *een en dertigſten* Mey 1631.

Hamburghſe Geſanten.

Wat den Heeren Luntzman, Rotenburgh ende Moller, **Geſanten** van Hamburgh **aen haer Ho: Mo: hadden** voor gedraghen / is hier voor te ſien: **hun** wiert op **ſulcks alles geantwoort den** veertiende Mey: **haer Ho: Mog: ſeer leet te weſen / de misverſtanden tuſſchen de Koninclijcke Majeſteyt** van Denemarcken, Noorwegen, &c. **en de Stadt** Hamburg **een geruymen tijdt herwaerts ontſtaen / ende noch dupzende van wegen de bekommerniſſe ende bedzijdinge reſpectiue van de** Elveſtroom, **en van de Commercien die upt** Duytſlant **en andere Koninckrijcken ende Landtſchappen / als meede upt de Vereenighde Pzovintien / de voozſz ſtroom op** ende af **ghedzeven wierden; ende hadden wel verhoopt dat de vozige Officien / ende interpoſitien / die tot neederlegginghe van de voozſchzeeve differenten / by ende van weghen andere Pzincen ende Potentaten / als mede by haer Ho: Mog: binnen ende buyten het Roomſche Rijck aengewent waren / het gewenſchte effect hadden konnen voozt bzengen; maer alſoo haer Ho: Mog: niet ſonder reden waren beduchtende / dat de voozſz miſverſtanden vozder ſouden mogen verloopen / ende daer upt de gemeene ruſte ende Commertien in ghevaer konnen gheraecken / ende haer Ho: Mog: niet lievers ſouden wenſchen: als dat de voorighe vzientſchap en goetwilligheydt tuſſchen hooghſt-ghemelde ſijn Koninclijcke Majeſteyt ende de Stadt** Hamborgh, **met herſtellinge van de onderlinghe Commercien weder opgherecht ende ghеſtabilieert mochte wozden: inſonderheydt na dien haer Ho: Mog: de eere hadden van zijn Majeſteyt te zijn in goede vzientſchap / ende met de Stadt** Hamborgh **altijdts ghеſtaen in goede cozreſpondentie / die haer Ho: Mog: met / ende oock onder de ſelve gaeren ſouden ſien gheconſerveert ende vermeerdert; hadden haer Ho: Mog: daer aen haer ſoo veel laeten ghelegghen weſen / dat ſy voozghenomen hadden / ende ghereſolveert waeren ten ghemeenen beſten: eene beſendinghe aen den hooghſtghemelde ſijn Koninclijcke Majeſteyt met den eerſten te doen / ende te tenteeren / ofte deſelve ſoude konnen bewooghen wozden / tot goedelijcke afhandelinghe van de voozſchzeve differentien / waer toe haer Ho: Mog: alle ſoodanighe devoiren ſouden aenwenden / als van goede vzienden ende naeghebueren konden verwacht wozden; vertrouwende dat den Eerbaren Raedt der Stadt** Hamborgh, **haer inſghelijcks tot alle redelijckheyt ende ghevoeghlijckheyt ſouden laten diſponeeren; ende verſoecken de voornoemde Heeren Gedeputeerde by haer Heeren principalen daer toe te willen arbeyden / ende de ſelve van de goede genepgde wille van haer Ho: Mog: tot welbaeren van de Stadt** Hamborgh, **en van haer ſincere intentien te verſekeren.** 1631.

De Coppe van deſe antwoort wiert ghеſonden aen de Heer Aitſema; **met ozdze om by ſijn Majeſteyt** van Denemarcken, **die ſich ophielt tot** Luckſtad, **onder de hant te vernemen of d'interpoſitie van deſen Staet de ſelve aengenaem ſoude zijn / gelijk hy dan heeft gerappozteert Ia. In** Julio **wierden tot d'Ambaſſade gekoren de Heeren van** Strevelshoeck, van Waeveren **en** Schaffer. **Tot welcken eynde ſy verſchzeven / ende d'Ambaſſade by hun aenghenomen zijnde / is haer ghegheven de volgende**

Beveren Geyzens / Schaffer / Ambaſſadeurs aen Denemarcken.

INſtructie van de Hoogh Moghende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, voor de Edele, Erentfeſte, Wijſe, voorſichtige Heeren Cornelis van Beveren, *Heer van* Strevelshoeck, *Raedt ende Rentmeeſter Generael van* Suyt-Hollandt, *ende oud Burghermeeſter der Stad* Dordrecht; Antonis Oetgens van Waveren, *Heer van* Waeveren, Bootshol *ende* Rugevilles, *Burgemeeſter der Stad* Amſterdam, *ende* Gooſſewijn Schaffer tho Uythuyſen *ende de* Meden, *Hovelinck, Gecommitteerden ter Vergaderinghe van hare Ho: Mog: Ambaſſadeurs, aen de Koninclijcke Majeſteyt van* Dennemarcken, Noorwegen &c. *ende aen den Eerbaren Raed der Stadt* Hamborgh, *naer welcke de ſelve haer in de aenſtaende Ambaſſade ſullen hebben te reguleeren.*

I.

De voorſz Ghеſanten ſullen met den eerſten de reyſe aennemen naer Denemarcken, ofte ter plaetſe daer ſy ſullen verſtaen ofte vernemen ſyne Coninclijcke Majeſteyt van Denemarcken te ſullen konnen aentreffen, vermijdende de Vorſtelijcke Hoven, ende de Steden die ſyne Hoogſtgemelde Majeſteyt aenſtoot, ofte jalouſie ſoude konnen gheven, ende ghearriveert zijnde ter plaetſe voorſz of tot *Koppenhagen*, ſullen hare komſte aengeven, mitsgaders acces ende audientie by den Hoogſtgemelden Coningh doen verſoecken.

II.

In hare eerſte audientie ſullen de Ghеſanten, nevens overleveringhe van Credentie-brieven van haere Ho: Mog: voor eerſt ſyne Coninclijcke Majeſteyt *congratuleren* in ſyne hooge, geluckige ende vreedſamige Regeringe over ſyne Coninclijcke Landen ende Onderſaeten, met *toewenſchinge* voor ſyne Coninclijcke Perſoon, ende geſlachte van langduerige voorſpoedige Lijfs-ghеſontheyt, proſperiteyt ende gheduerigh welvaren, tot welſtant van ſyne Rijcken ende Onderſaten, voorſtand ende ſteunſel van zijne Vrienden en Bontgenoten, ende tot gemeyne beſte van de geheele Chriſtenheyt.

III.

Daer by voegende dat hare Ho: *Mog*: in de hooghſte achtinge nemen de Coninclijcke gunſt, weldadigheyt en vrientſchap van ſyne Majeſteyt, tegens den Staet van de Vereenighde Nederlanden, en de Ingeſetenen van de ſelve, ende daerom haere Ho: Mog: naer haer beſte vermogen zijn betrachtende, dat de ſelve meer en meer ghecontinueert, gheconfirmeert ende vermeerdert mogen worden, ende zylieden te bequamer weſen om ſyne Coninclijcke Majeſteyt haren gewilligen dienſt by alle occaſien te bethoonen.

IV.

Sullen vervolghens ſyne Koninclijcke Majeſteyt als een van de aenſienelijckſte Princen in Europa (ſo haere Ho: Mog: vertrouwen) tot haeren Staet altijdts wel gheaffectioneert, tot bewijs van haer reſpect aen de ſelve rondelijck openen de gelegentheyt ende teghenwoordighe conſtitutie van 's Landts ſaecken, hoe dat de ſelve Staet met een ſwaren Oorlog tegen den machtigen Koningh van Spangien, te water en te lande blijft beladen, ende voor de conſervatie van haere vryheydt, ende van de Chriſtelijcke Religie ghenootſaeckt wort het uyterſte tegen den ſelven op te ſetten.

V.

Dat daeromme den Heere Prince van *Oranjen* as Capiteyn Ghenerael van de Vereenighde Nederlanden, met de meeſte macht van het Landt, in *Vlaenderen* was

Digitized by Google

1631. ingetoogen, ende bevindende dat aldaer voor dien tijdt geen voordeel voor het Landt, nochte merckelijcke afbreuck aen den Vyant konde gedaen worden, het voorschreve Leger in Brabant hadde ghetransporteert, ende de desseynen van de Vyant tot noch toe opghehouden, die op verscheyden quartieren gesocht heeft te attenteeren, ende noch besigh is om yets notabels by de handt te nemen.

VI.

Dat insghelijcks haere Ho: Mog: een groot aental van Schepen in de Zee hebben gebracht ende gehouden, op d'advertentie van de groote toerustinghen die in Spangien worden gedaen, ende hoewel een machtige Vloot uyt Spangien naer *Brazil* ende *West-Indien* is verseylt, dat evenwel d'equipagien ende desseynen aldaer werden ghecontinueert, omme oock te water, ende uyt de Zee alle Vyantschap jegens de Stadt ende der selver Ingheseetenen voor te nemen ende te executeeren.

VII.

Gaende die verwoetheyt van de vyanden soo verre, dat de selve de voorsz Ingesetenen ende Landtsaten mede in de Havenen ende Rijcken van syne Majesteyt syn komen vervolghen ende attacqueeren, die alleen om hare gewoonelijcke traffijcq onder syne Majesteyts protectie haer derwaerts hadden begheven, ende niet verwacht dat de Vyanden syne Majesteyts Hoogheyt ende stroomen souden hebben durven violeeren en infesteeren; Waeromme hare Ho: Mo: vastelijck vertrouwende't selve voor syne Majesteyt nae syn Heroicq gemoet, niet lijdelijck ende ten hooghsten onaenghenaem te wesen, haer ghelast hadden syne Koninckklijcke Majesteyt *reverentelijck* te representeeren, dat deselve in dese vyantlijcke attentaten voor syne Hoogheyt, ende de reputatie niet weynigher is geinteresseert, als hare Ho: Mog: van wegen hare Ingesetenen haer vinden gegraveert.

VIII.

Ende mits dien syne Coninckklijcke Majesteyt te bidden, niet alleen hare Ingesetenen in sijne Koninckrijcken ende Landen te willen beschermen, maer oock de Vyanden te doen repareren't geene deselve tegens sijne Coninckklijcke Majesteyts Hoogheyt misdaen, ende syne Majesteyts vrienden, onder syne protectie berooft en beschadight hebben.

IX.

Volgende daer in de loffelijcke exempelen van andere Coninghen ende Princen, ende namentlijck van den Coningh van *Groot Brittannien*, die onlanghs een Schip op de *Temise* van de Vyanden vervolght, weder ter plaetsen heeft doen brengen ende restitueeren aen die geene, die't selve onwettelijck was afgenomen geweest.

X.

Ende nae dien syne Majesteyt nae syne hoogste wijsheyt ende ervarentheyt ghenoeghsaem bekent is, dat de principaelste subsistentie van de Vereenigde Nederlanden bestaet in de *Navigatie* ende *Commertie* die d'Ingesetenen van de selve alomme, ende insonderheyt mede in de Rijcken van syne Majesteyt van allen ouden tijden ghe-exerceert hebben, dat oversulcks syne Koninckklijcke Majesteyts goede ghelieftezy, deselve meer ende meer met syne Koninckklijcke gunste ende weldadigheydt te protegeeren ende te favoriseeren, waer door haere Ho: Mo: met de grootste danckbaerheyt syne Coninckklijcke Majesteyt altijts verplicht sullen blijven.

XI.

Nae de eerste audientie sullen de Ghesanten de eerste audientie doen aen den *Prince van Denemarcken*, ende aen d'andere Princen syne Majesteyts Soonen, met aenmeldinge van den dienst ende ghenegen wille van hare Hoogh Mog: tot haere Princelijcke ende Vorstelijcke Persoonen, der selver welvaert ende meeste contentement.

XII.

Sullen oock insghelijcks de Heer Cancelier *Christiaen Vries* begroeten, de Staet van haer Ho: Mo: en de bevorderinge van hare Negotiatien ten besten recommanderen, en soeken te vernemen: hoe het syne Koninckklijcke Majesteyt gevallich sal wesen, dat't geen alrede ghe-proponeert ende vorder haer *in mandatis* ghegheven is, aldaer bequaemst verhandelt ende verricht sal moghen worden. 1631.

XIII.

Ende komende in conferentie met syne Ed. ofte eenige andere Rijcks-Raden by den Coningh te committeeren, sullen de Gesanten voor eerst't voorsz stuck van de *Vyandlijcke aggressien in zijn Majesteyts Rijcken ende Havenen deduceeren*, volghens de Brieven ende bescheyden haer mede te geven, of die by den Commissaris *Craen* sullen vinden, en daer op aenhouden, dat de schade aen de Ingesetenen van dese Landen ghereparеert, ende seghens gelijcke. Attentaten in't toekomende behoorelijck versien mogen worden.

XIV.

Ende onder anderen te kennen gheven: dat hare Ho: Mo: *Jure Naturali & gentium*, oock vry staet hare Vyanden te attacqueren, waer deselve sullen gevonden worden, insonderheyt die nietom eenige traffijcq, maer alleen om de Commertie en Scheepvaert van dese Lande gantschelijck te destrueren, haer ontrent, ende op de kusten van syn Majesteyts Rijcken begeven, ende mitdien alle de voorsz Vyanden als Aggressеurs, en niet die geene die haer tegen die selve soecken te defenderen in syne Majesteyts Indignatie sullen konnen vervallen.

XV.

De voorsz sake geentameert ende gheprepareert hebbende: sullen de Ghesanten by de *tweede* audientie aen syne Coninckklijcke Majesteyt representeeren.

XVI.

Hoe dat hare Ho: Mog: niet alleen voor hare Conservatie, maer oock voor den dienst ende defensie van de geheele Christenheydt teghen de *Gepretendeerde Spaensche Monarchie*, een seer groot ende kostelijcken Oorloghe te Water en te Lande moeten voeren, ende voornamentlijck uyt de Navigatie ende Commertie, tot groote beswaernisse van haere Ingheseetenen, en voor de defensie van der selver Lijf, goet ende bloet, de middelen consequeren, die tot de lasten van de selve Oorloghen werden gerequireerr.

XVII.

En daeromme voor den Staet van hare Ho: Mo: dienstig, hoognodig, ja gantsch nootsakelijck is: dat de voorsz Navigatie en Commertie in hare voorighe vryheydt alomme mogen geexerceert en gemainteneert worden.

XVIII.

't Welck haer Ho: Mog: te meer verwachten van de Koninghen ende Princen, met welcke deselve de eere hebben, van te wesen in Alliantie, ofte te staen in goede vrientschap ende correspondentie, ende daeromme by alle occasien, oock by de Tractaten ende onderhandelinghen in ouden tijden, ende successivelijck met de nabuerighe Princen opgherecht, de voorschreve Vryheyt van de Commertie voor behouden hebben, gelijck met alderhande exempelen kan worden ghedoceert.

XIX.

Ende alsoo de Scheepvaert ende traffijcque van dese Landen in de Rijcken van zijne Majesteyt, ende door den *Orisont* na *Oosten* toe, van allen ouden tijden mede is gereguleert: dat zijn Koninckklijcke Majesteyt en desselfs Hoogloffelijcker Voorsaten, en hare Ho: Mo: mitsgaders de voorgaende regeeringhe der voorsz Landen; haer by soodanich reglement altijdts wel hebben bevonden, ende de indrachten ende veranderingen die by ongelijck van tijden daerinne syn gedaen, ofte voorgevallen by vrundelijcke communicatien ende onderhandelingen zijn geredresseert geworden.

XX.

Ende alsoo haere Ho: Mog: onlanghs in ervaringhe zijn ghekomen: dat het zijn Koninckklijcke Majesteyt gelieft heeft die *Tollen* die op de passeerende Schepen en goederen in den *Orizont* geheven worden, *extraordinarie te doen verhoogben*, ende boven den voorgaenden Opheve eenighe specien voor de helfte, ende andere *veel meer te laten beswaeren*, daer by de Ingesetenen van dese Landen ten hoogsten sijn gedruckt ende soodanighe beswaernissen niet en konnen dragen.

XXI.

Dat daeromme haere Ho: Mog: ghelast hadden syne Koninck-

Digitized by Google

1631. XXI.

Koninclijcke Maj. met alle eerbiedigheyt te repreſenteeren het groot ongemack 't welck deſelve ende haere Ingeſetenen daer uyt gevoelen, mitsgaders hoe verre in deſen van de oude voet ende Tractaten ſoude afgeweecken, ende by continuatie ende voortganck van ſoodanigen opheve, de fondamenten ende maximen van deſen Staet gheconvelleert, ende de Ingheſetenen irreparabile prejuditie ſoude aenghedaen worden.

XXII.

Konnende ſyne Maj. na zijne hoogſte wijsheydt wel conſidereren dat de onkoſten van *Equipagien* van tijd tot tijd grooter ende van *monture* der Schepen meerder, en nochtans d'afreck en profijten van de waren en Coopmanſchappen, door de Oorloghe in de Chriſtenheydt weyniger zijn, ende als daer en boven de Scheepen ende goederen met nieuwe laſten ſouden worden geaccableert, dat het ſelve ſal komen te ſtrecken tot *diverſie, ſtilſtant* ofte *verderf* van de Scheepvaert ende handelinghe die d'Ingheſetenen deſer Landen niet konnen ontbeeren, ende nochtans ſonder eenich voordeel van de handelaers ende brootwinninghe van de Zeevarende Luyden niet konnen ghecontinueert worden.

XXIII.

Sullende daer by zijn Majeſteyt erinneren, dat haere Ho: Mo: alleen deſe laſt ende verloop daer uyt te ontſtaen komen te dragen, ende ſouden moeten ontgelden, ten aenſien der ſelver Ingeſetenen, genoeghſaem alleen den handel Ooſtwaerts drijven, ende daeromme de Princen ende regieringhen in dier tijdt altijds ſorghvuldigh ſyn geweeſt: dat haere Landen ende Ingheſetenen in ſoodanigen verloop niet ſouden gheraecken, ende by verſcheyden Tractaten, onderhandelingen ende beſendingen met ende aen ſyn Coninclijcke Majeſteyts wijd beroemde Voorſaten, als oock gheduerende de Hooch-loff. Regeringe van ſyn K. M. ſelfs daer tegens behoorlijcke ende rechtmatige voorſieninge is gedaen.

XXIV.

Om welcke voorſieninghe ende herſtellinge van den voorgaenden *Treyn ende opheve* der voorſchreeve Tollen, hare Hoogh Mog: des te vlytigher zijne Koninclijcke Majeſteyt bidden, ten aenſien die ſelve in zijne Koninckrijcken ende Landen, den *Heylſaemen Vreede* is ghenietende, die haere Hoogh Mog: wenſchen, dat tot welvaeren van zijn Majeſteyts Onderſaeten, ende vermeerderinge van Sijne Koninclijcke Reputatie lange mogen continueren: By welcken toeſtant de ſelve alle zijne ſaecken *alreede geredreſſeert heeft, ende Sijne Koninckljcke inkomſten* aen allen kanten over zyne Onderſaeten kan heffen en verbeteren.

XXV.

Daer tegen hare Ho: Mo: midden in 't Oorloge ſteecken, der ſelver Ingeſetenen te water en te lande werden aen gegrepen, en daerom des te weyniger buyten en binnen s' Lants nieuwe belaſtingen konnen dragen en gevercht mogen werden.

XXVI.

Ende ſullen midts dien de Geſanten zijn Hoogh-ghedachte Koninclijcke Majeſteyt bidden ende verſoecken, dat die ſelve continuerende tegen de Staet ende Ingeſetenen deſer Landen, zijne Koninclijcke gunſte ende weldaedicheyt, gelieve de voorſz Tollen in den vorigen Staet te laeten verblijven, ende de op geſtelde verhoginge te doen caſſeeren, gelijck de ſelve oock voor deſen op de Interceſſie van hare Ho: Mog: bewoghen is geweeſt te doen.

XXVII.

Daer by zijne Koninclijcke Majeſteyt ſal erlangen een grooten Roem, ende beſonderlijck den Staet ende Ingeſetenen der Vereenighde Nederlanden ten alderhoogſten obligeren.

XXVIII.

Ende by particuliere Conferentien over deſe ſaecken te houden, ſullen de voorſz Geſanten uyt de Informaetien by den Commiſſaris *Cracauw* ende anderſints te nemen, vertonen het *groot en intelerabel Exces*, 't welck altans in den *opheve van de voorſz Tollen wort gepleecht*, ende dat op Waeren die het ſelve allerminſt konnen dragen, dat het *Erf Tractaet van Spiers* in den Iare vyftien hondert vier en veertigh op gerecht, daer in klaer ſpreeckt tot voordeel van het Landt, ende deur de geduerige Practijck daer op gevolcht, genoechſaem is geconfirmeert, ende ghelijck de Wapenen voor de Rechten, Vryheden, ende Privilegien, van de Landen tegen den Koninck van Spangien zijn aengenomen, dat alſo onwederſpreeckelijck verſtaen moet worden, alle de ſelve ſoo binnen als buyten des Landts op de jegenwoordige *Regeringe van haer Ho: Mog: gedevolveert*, en voor de Ingeſetenen, ſo van outs als jegenwoordigh geacquireert ende voor behouden te weſen. 1631.

XXIX.

Ende ſullen de Geſanten tot deſe materie allegeeren, de Redenen ende Exempelen in voorgaende beſendingen, ende naementlijck in de jaren *vijftien hondert ſes en teſtigh, acht en tachtigh, vier en tnegentigh, ſes en negentigh, ſeſtien hondert elf, achtien ende een en twintigh*, ghemoveert, gheallegeert, ende tot dienſte ende voordeel der Landen te paſſe komende, ende alle uyterſte debvoiren by de Koninclijcke Rijcks Raden, ende alomme daer het behoort en nodich is, aenwenden, ten eynde hare Ho: Mo: hier in ſatisfactie en den Ingeſetenen gelijck gedaen mogen werden.

XXX.

En in dien eenige exempelen ter contrarie ofte oock van eenige naegebuyren in den opheeve van de Tollen excederende, mochten by gebracht werden, ſullen de ſelve op de ongelegentheyt van den tijden ſoecken te excuſeren ende te wederleggen, ende by goede gelegentheyt meede mogen verthoonen, hoe ſeer haere Hoogh Mog: *het welvaren van zijne Majeſteyt haer hebben laten ter harten gaen*, ende in haere groote Oorloghs laſten, evenwel zijne Majeſteyt ſoodaenighe ſubſidien laeten toekomen, onaenghеſien de offenſien by andere Potentaeten daer uyt genomen, dat de ſelve ongetwijffelt daer deur merckelijcke verlichtinge ende goede uytkomſte heeft bekomen.

XXXI.

Indien de Gheſanten (boven vermoeden) in deeſen van zijne Coninclijcke Majeſteyt niet ſouden konnen obtineren, ſullen evenwel *het Recht van het Landt, op voorgaende Tractaten ghefondeert ſtaende houden, ſonder daer van af te wijcken, ofte yets over te gheeven*; ende haer aengaende de intentie des Conincks, ſoo veel doenlijck informeren, waer toe, hoe verre, ende hoe langhe de ſelve ſouden ſtrecken, ende of by onderhandelinghe gheen redres te verwachten ſoude weſen.

XXXII.

Sullen haer inſgelijcks informeeren, oft in de Vrede ofte elders eenighe nieuwe Tollen oft Wachten opgerecht werden, ende wat ſchade oft prejuditie de ingeſetenen deſer Landen daer by ſouden mogen lijden, ende aenhouden dat alle het ſelve afgedaen en in vorigen ſtaet gelaten mogen werden.

XXXIII.

Na dien oock de *Oorlochs Scheepen* van deſe Landen ontrent het Caſteel van *Croonenburgh*, komende qualijck werden getracteert, ſullen de Geſanten haer informeren van het vorige gebruyck, ende alle gevoeghlijcke weegen en middelen aenwenden, dat ſoodanige rigeuren na gelaten, en de ſchepen van Coopvaerdye en oorloge *buyten gevaer* mogen ſeylen, en geanckert legge, als van outs.

XXXIV.

Sullen mede by bequame gelegentheyt repreſenteren, het Exces by een *Deens Capiteyn* op de ſtroomen van deſe Landen, in de *Suyder Zee* teghen een Coopvaerdy Schip, ſonder Commiſſie gepleeght, volghens d'informatien haer in handen te geven. Ende hoe wel haer Ho: Mo: recht ende redenen hadden ghehadt 't voorſz Exces te doen ſtraffen ende corrigeren naer behooren, dat nochtans de ſtraffe ende correctie veel eer van Sijne Koninclijcke Majeſteyt hebben willen verwachten, niet twijffelende of de ſelve ſal daer over Juſtitie laeten doen, ende door ſoodanigh exempel andere doen deſiſteren van gelycke Attentaten, welcke by geen Prince of Souverein in ſyn gebiedt konnen geleden worden.

Digitized by Google

1631.

XXXV.

Wijders ſullen de voorſz Geſanten ſyn Co Majeſteyt verthoonen, hoe dat haere Ho: Mog: om de goede naebuerſchap met de Stadt van *Hamburgh*, ende het intereſſe 't welck de ſelve hebben in de Commercien op de *Elve* bewogen ſyn, by zijne Majeſteyt te intercederen, ten eynde de ſelve ſyne offenſien teghen de voorſchreve Stadt opghenomen ghelieve te laeten vallen, ende op die aenbiedinghen ende ſubmiſſien by die van *Hamborgh* alreede ghedaen, het voorſz different te laeten bevredigen.

XXXVI.

Waer toe de Gheſanten ſullen employeeren de redenen, middelen en Inſtructien voor deſen op de voorſz ſaecken gebruyckt en gegeven, ende namentlijck, alſoo die van *Hamburgh* de reſtitutie van de Schepen aengepreſenteert hebben: dat ſyne Majeſteyt believe deſelve aen te nemen, ende tot de vordere bemiddelinge d'interpoſitie van hare Ho: Mog: Geſanten te gebruycken, deſelve verſoeckende: dat ſoo wel de hooge Eere, dienſt ende contentement van ſyne Majeſteyt, als d'intentien van die van *Hamburgh* ſullen worden betracht.

XXXVII.

Indien daer teghen mochte worden gheallegueert, dat den Keyſer alrede in die ſaecke is getreden, ende Commiſſariſen tot beſlichtinge van deſelve heeft gheordonneert, ende daeromme d'interpoſitie van andere, ende van wegen haere Ho: Mog: buyten het Rijck weſende, niet wel ſoude konnen gheadmitteert worden, ſullen de Geſanten vertoonen: dat hare Ho: Mog: oock in andere ghelegentheden hare Offitien met goede vruchten hebben gecontribueert in de vergelijckinge van de verſchillen onder Rijckx-ſtanden ontſtaen, ende in deſen niet als ten beſten ſullen konnen gheduydet worden, omme het ghemeene Intereſt 't welck haere Ho: Mog: notoirlijck daer by hebben.

XXXVIII.

Daer en boven dat ſeer bedenckelijck is, of in deſe tegenwoordige beſwarelijcke tijden, eenighe Keyſerſche Miniſters, niet eer ſullen trachten die differenten ende misverſtanden tuſſchen d'Evangeliſche Potentaten ende Steden te voeden ende t'onderhouden, als de ſelve te laten appaiſeren, ende dat uyt alle 't geene in 't Roomſche Rijck omme gaet licht te beſpeuren is, dat het Evangheliſche weſen met alle ſchaedelijcke practijcken wort gedreyght ende gedruckt.

XXXIX.

Sullen daeromme inſtantelijck aenhouden, dat haere Ho: Mog: interpoſitie door der ſelver Geſanten aengenomen ende gebruyckt mogen worden, met offre dat de ſelve te vreden zijn, daeromme naer *Hamborgh* te reyſen, ende alles te tenteren 't gheene tot reſtabliſſement van 't voorige reſpect voor ſyne Majeſteyt ende onderlinge contentement ſal konnen by gebracht worden.

XL.

Ende indien de voorſz Geſanten eenige voorſlaghen, van wegen den Eerbaren Raedt der Stadt *Hamburgh* ghedaen, ofte toegelaten worden, ſullen de ſelve ten beſten ſoecken te appliceren, ende haer in allen ghevalle neutrael in deſen te bethoonen.

XLI.

De Geſanten ſullen haer van den Commiſſaris *Cracou* tot het bekoomen van alle noodighe informatien ende beter verrichtinge van hare Negotiatien laeten dienen, ende den ſelven in ſijne opgheleyde Commiſſie oock mainteneeren, ende voornaementlijck op haer afſcheyt by den Coningh ende ſyne Majeſteyts principaelſte Officieren ten beſten recommandeeren.

XLII.

Sullen mede ſyne Coninclijcke Majeſteyt in de eerſte ende volghende Audientien informeren, dat haere Ho: Mo: in goede vrientſchap ende intelligentie ſtaen, met de Coningen van *Vranckrijck* en *Groot Brittannien*, en haer leet te weſen dat ſyne Majeſteyt ander bedencken, ofte impreſſien ſijn gegeven, in allen ſchijn, of tuſſchen hoogſtgedachte Coningh van *Groot Brittannien* ende haer Ho: Mo: eenige gevaerlijcke miſverſtanden ſyn opgereſen, en tot verwyderinge ſouden mogen ſtrecken.

XLIII.

Ende onder anderen allegeeren: dat het ſelve zijn *Spaenſche Artificien*, die ſoo in Engelant als elders ſoecken te ſtrooyen ende te formenteeren, om ſyne Majeſteyt en deſſelfs Miniſters van den Staet van hare Ho: Mog: te vervreemden, daer teghen haere Ho: Mog: ſyne Majeſteyts vrientſchap, en d'Intereſſen van ſyne ſubjecten by alle wegen ſoecken te conſerveeren. 1631.

XLIV.

Dat daeromme de queſtie op den *Tarra van de Laeckens* onlanghs bygelecht is, tot contentement van de Engelſche Natie, ende dat op de differentien tuſſchen d'Engelſche ende de Nederlantſche Ooſt-Indiſche Compagnien, in *Engelant* wort ghehandelt in conformiteyt van het Tractaet van den Iare *negentien*, ende In Ooſt-Indien tuſſchen beyde de Natien alle goede correſpondentie wort onderhouden.

XLV.

Ende indien door de *Spaenſche Artificien* eenich misverſtant mochte te weghe ghebracht worden, gelijck de ſelve geſocht hebben, d'Engeliſche Court uyt de Vereenichde Landen in Brabant te diverteeren, ende nimmermeer met hare menées ceſſeren, dat hare Ho: Mog: het hooge credijt, Reſpect ende Intereſſe van ſyne Majeſteyt, tot weghneminge van alle ſoodanige verſchillen, ſouden verſoecken (volghens de preuven die haer Ho: Mog: daer van t'anderen tijden hebben vernomen, en overſulckx mede) door haere Miniſters de ſaecken van ſyne Majeſteyt aen 't ſelve Hof; ſoo wel als haer eyghen in achtinge ende ter herten hebben genomen.

XLVI.

De voorſchreve Gheſanten ſullen ghedurende haer verblijf in *Denemarcken*, ende op haer vertreck, de Staet der Landen ende Ingeſetenen van dien, met alle wegen ende middelen by den Coningh, Princen, ſyne Majeſteyts Cancelier ende Rijcks-Raden ten beſten ſoecken te recommandeeren, ende alle quade Impreſſien wegh te nemen, ende inſonderheyt mede alle Ingheſetenen, die aen haer ſullen komen te klaeghen, de behulpelijcke hant te bieden.

XLVII.

Op haer wederkomſte ſullen de Gheſanten begroeten den Hertogh van *Holſteyn*, den ſelven over ſyne Alliantie met de Princeſſe van *Saxen* congratuleren, alle Vriendtſchap, Correſpondentie ende Offitien, van wegen deſen Staet aenbieden, ende d'Ingeſetenen ten beſten recommandeeren.

XLVIII.

Sullen inſghelijckx tot *Hamburgh* ghekomen weſende, den Eerbaeren Raedt verthoonen de laſt by haer Ho: *Mog*: aen haer gegeven, die debvoiren by haer aenghewent, ende de verrichtinge daer op ghevolcht, en preſenteeren alle vordere Offitien van weghen haer Ho: Mog:

XLIX.

Ende indien den Koningh van *Denemarcken* haere interpoſitie heeft goet gevonden, alle bequame Expedientien voorſlaen ende vernemen, ten dien eynde de opſtaende differenten mogen bygelecht worden.

L.

Sullen de continuatie ende vermeerderinghe van alle goede Correſpondentie, tuſſchen deſen Staet, ende den Eerbaeren Raedt, ende d'Ingeſetenen wederzijden, tot dienſt ende bevorderinge van de onderlinge Commertie aenbieden, recommandeeren ende promoveren: maer indien de ſelve *om naerder Verbinteniſſe teghen den Koningh van Denemarcken, tot bevrijdinghe van de Elve, openinghe ſouden mogen doen*, ſullen de Geſanten verklaren: dat hare Ho: Mog: alvooren goet gevonden hebben, *den wegh van Interpoſitie te laten tenteren*, om te beter aengenamer ende vruchtbaerder Offitien, als Neutrale te hebben moghen doen, ende van het Effect van de ſelve Interpoſitie, als noch niet deſpereren, ende middelertijd hare principalen d'Intentien van den Eerbaeren Raedt ſullen rapporteren.

LI.

Sullen den Heere Reſident *Aitzma* in haere Negotiatien tot *Hamburgh* aſſumeeren, en deſſelfs Credijt ende reſpect

Digitized by Google

1631. respect aldaer ten dienste van haer Ho: Mog: soecken te stercken ende te vermeerderen.

LII.

Sullen mede by syne Koninclijcke Majesteyt, den Prince van *Dennemarcken*, en de Hartog van *Holsteyn* employeeren de Brieven van recommandatie, by syn Excellentie den Prince van *Orangien* haer mede te gheven, ende desselfs wijd beroemde reputatie allenthalven in behoorlijcke achtinge nemen ende doen houden.

LIII.

Insgelijcken sullen de *Digniteyt, Heogheydt, Sessie ende Rang*, van hare Ho: Mog: alomme sorghvuldig conserveeren, soo in de concurrentie met andere Ambassadeurs, als in alle de Hoven, en by die Princen, die sy geduerende dese Legatie souden mogen rencontreren.

LIV.

Eyndelijck sullen de voorschreve Ghesanten den dienst van het Lant in 't generael, naer haer beste vermogen betrachten en bevorderen, ende van allerhande Occurrentien haer Ho: Mo: successivelijck advijs geven, oock soo het noodich waer by expresse Couriers, ende op haer wederkomste het succes van hare Negotiatien ende haer wedervaren, mondelingh en schriftelijck rapporteren.

Aldus gedaen ende gearresteert ter vergaderinge van haer Ho: Mog: in *'s Gravenhaghe*, op den *vierden Augusty* 1631. was gheparapheert *I. V. Lichtervelt. vt.* Onderstont, Ter ordonnantie van de Hoogh-gemelde Heeren Staten Generael, ende geteyckent *Cornelis Musch.*

Naer der Instructie van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, voor de Heeren Ambassadeurs, gaende na Dennemarcken.

I.

DE voorsz Gesanten sullen by goede gelegentheydt aen den Coningh van *Denemarcken*, ofte syne Majesteyts Cancelier openen, dat haer Ho: Mo: met den Koning van *Sweden*, syne Majesteyts naghebuer van langhen tijdt goede vrientschap onderhouden, ende de selve mèt solemneel Tractaet geconfirmeert hebben, tot beschermínghe ende bevrijdinghe van de respective Hoogheyt, Rechten, Navigatie en Commertie; ende gelijck hare Ho: Mog: de Eere hebben, van met zijne Majesteyt mede in vrientschap, correspondentie ende Tractaet te wesen, dat hare Ho: Mog: wel souden wenschen met hare Majesteyten, beyde de voorige Tractaten te mogen reassumeren, renoveren en corroboreren, sonder verminderinghe van 't gheene tusschen de Koninclijcke Majesteyt van *Groot Brittannien* en *Denemarcken*, ende hare Ho: Mo: alrede ghetracteert is, ofte vorder getracteert soude mogen worden.

II.

Indien de voorghenoemde Ghesanten bevinden de voorsz openinge aengenaem, en by syn Majesteyt daer toe inclinatie te wesen, sullen verklaren dat op den voet van de Tractaten met hare Majesteyten respective, in de Iaren *voertien* ende *een en twintigh* aengegaen, en de veranderinge na den tijt en gelegentheyt daer by te doen, een *gemeene Alliantie ende defensie* soude konnen opgerecht, ende syne Majesteyt van *Sweden* daeromme gefondeert wesende, het werck ter bequaemer plaetse by hare Majesteyten te beraemen, verricht en afgehandelt worden.

III.

In ghevalle de Gesanten, aengaende de versochte afdoeninge van de beswaernissen in de *Sondt*, *aen de Rijcxraden van Denemarcken* gherenvoyeert mochten worden, sullen die selve aen de Hoogh-gemelde Rijcks-Raden, indien vergadert, ofte *in Loco* syn, het Recht van 't Land op de voorgaende Tractaten ghefondeert deduceeren, ende om afschaffinghe (ten minsten van nieuwe beswaernisse) ende verhooginghen aenhouden, in allen schijn, als de voornoemde Gesanten by hare instructie syn gelast.

IV.

Ende soo de Rijcks-Raden absent mochte wesen by den Heere Rijcks-Cancelaer, of daer het behoort ver- 1631. soecken dat de selve beschreven mochten werden, ende daer toe ghebruycken de Brieven van Credentie, die haer aen de Hoogh-ghedachte Heeren Rijcks Cancelaer, ende Raden sullen mede gegeven werden.

V.

Ende of eenige Gesanten van *Lubeck* of andere *Hanse-Steden* in het Hof van Denemarcken haer bevinden, en gelijcke afdoeninge van de beswaernissen mochten urgeren ende aenbieden, met de Gesanten van haer Ho: Mog: ghelijckelijck ofte *conjunctim* in desen te ageeren, sullen de voornoemde Gesanten met de selve *wel moghen communiceren ende correspondeeren, maer hare Officien ende Negotiatien hebben te doen*, haer excuserende tot de voorsz conjunctie niet gelast te wesen, also hare Ho: Mo: daer van geen voorgaende Notificatie is gedaen.

VI.

Sullen na de Verhandelinge ofte ter bester gelegentheyt van de questien tusschen zijn Koninclicke Majesteyt en de Stadt *Hamburgh* uytstaende verdacht weesen, om te recommandeeren ende te bevorderen, de *restitutie van de Penningen die de Ingesetenen* van dese Landen *op de Elve in debite afgenomen zijn*, ofte ten minsten daer over in het gros een compositie mogen maken, en van wegen de geeyschte vergoedinge in redelijckheyt transigeren, en de betalinge daer van in handen soecken te krijgen.

VII.

Belangende de Distinctie die alsnu schijnt gemaeckt te werden tusschen de *Tollen ende het Tonnen en Baecken gelt op de Elve*, sullen de Gesanten vernemen de Intentie van die *van Hamburg*, ende de selve met alle mogelijcke Officien seconderen, ten eynde de *Elve stroomen* ten weynighsten werde beswaert, en het misverstandt tusschen S. M. en die van Hamburg met een vast reglement bevredicht.

VIII.

Eyntelijck sullen in andere voorvallen daer op de voornoemde Gesanten niet zijn geinstrueert, hare Officien en Negotiatien derigeeren totten meesten dienst der Landen en Ingesetenen van de selve, ende daer importante saken souden mogen voorvallen, die prejuditie ofte sequel na haer souden trecken, haerder nader last en bevelen van hare Ho: Mo: te versoecken en af te wachten, hebben te gedragen.

Aldus ghedaen ende gearresteert ter Vergaederinge van haere Hoogh Mog: in 's Gravenhaeghe op den negentienden Augusty 1631. Was geparapheert *S. van Beaumont.* Onderstont ter Ordonnantie van de Hooghgemelde Heeren Staten Generael, ende geteyckent *Cornelis Musch.*

Die van de Noortsche en Groenlantse Compagnie/ hebben aen de Heeren Ambassadeurs oock behandicht het nabolgende.

Memorie ende Vertoogh van de Bewinthebbers van de Noortsche Compaignie, voor de Edele Heeren Ambassadeurs gaende na Denemarcken.

Memorie vande Groenlantsche Compagnie aen hare.

MYn Heeren: alsoo in het verhandelen van de saken vande Noortsche Compagnie in Denemarcken, de Majesteyt aldaer ofte die van zynen Rade, soude mogen klaegen over de uytgheseproken Sententie van 't Hof van Hollant, in de saken van *Ian Braem*, als dat selver eenige basques in onsen dienst doenmaels wesende, souden hebben verklaert, dat de twee schepen daer over de Questie is, aen eenen Admirael souden hebben vertoont, het Originael Pas van zijne Majesteyt.

So dient voor antwoorde, dat op de selve verklaringe niet en staet te letten, nochte aengenomen en moghen werden, also de selve Personen alrede te voren contrarie verklaeringe tot behoef van de Noortsche Compagnie binnen Amsterdam hadden gedaen.

Maer zijn de selve Depositanten van Amsterdam met practijcquen tot *Medenblick* afgheleyt geweest, aldaer in de Herberge ghebracht ende gesuborneert, om contrarie

Digitized by Google

1631. trarie verklaringe te doen, als by hunlieden alrede te voren binnen Amſterdam gedaen was.

Wat nu belanght eenighe naerder verklaeringe ende accommodatie: Hoe wel die van de Noortſche Compagnie wenſchten de Hollandtſche, ofte *Mauritius Bay*, alleen te moghen behouden, als die van Amſterdam by Lootinghe toe ghevallen zijnde, en dat de Inruyminge aen die van *Denemarcken*, die van de Noortſche Compagnie ſeer incommodeert, alleenlijcken maer en is gheweeſt proviſioneel en een Accommodatie uyt Nabuyrlijcke Vrientſchap: Soo zijn die van de Noortſe Compagnie echter evenwel te vreeden, om gevoechs wille, die van Dennemarcken als noch op den voorgaenden voet t' accommodeeren, om in de ſelve Baye met twee ſchepen in Denemarcken geequipeert, haren *Walviſchvanck en Viſſcherye* aldaer beneffens die van de Noortſche Compagnie te mogen pleegen, midts dat ſy luyden boven die twee Scheepen in Denemarcken geequipeert, niet en ſullen vermoghen in de ſelve Baye in te voeren eenige Biſcayers, Francoiſen, ofte andere Natien, gelijck dan den ſelven *Braem* met alle middelen heeft getracht te doen.

Als eerſt met ſyne Paſſen te verkopen aende *Biſcayers*: Ende ſiende daer by qualijck gevaeren te zyn, heeft gepractiſeert deur zijnen Solliciteur *Ian Vrolicq*, en deur vals te kennen geven van den ſelven *Vrolicq*, op de ſelve Vrolicqs naer verſocht en geobtineert Octroy van den Cardinael *Richelieu*, om den Walviſch-vanckſt alleen te mogen plegen op *Spitzbergen*, noemende de ſelve plaetſe *Pico ende Richelieu*.

Ontreckende alſo deur dien middel de gepretenteerde Souveraniteyt van Denemarcken op Spitzbergen, ende de ſelve defererende de Croone van Vranckrijck.

En werden de Edele Heeren Ambaſſadeurs ſeer hertelijcken gebeeden, aen zijne Majeſteyt en die van zijnen Rade, te willen remonſtreeren, hoe ſchaedelijck dat het ſoude weſen, niet alleen voor deſe Landen, maer oock voor die van Denemarcken ſelven, het inruymen van de Biſcayers, Francoiſen, ofte andere Natien, in den Walviſch-vanckſt op Spitzberghen: ende dat daer mede die gantſche neringe niet alleen uyt deſe Landen, maer oock uyt Dennemarcken ſoude werden gediverteert, en in de andere Koninckrijcken ende Landen getranſporteert.

Want het ſeker is dat *Ian Braem*, nochte oock niemant van de Deenſche Natie, eenen ſtuyver en herideren in de Uytheemſche Equipagien, maer alleen op zijnen naem gepleecht werden, daer voren hy ſekere Portien uyt den ſelven vangſt ſoude genieten.

Waer uyt gevolcht is: dat de Biſcayers niet genoten hebbende het Effect van de ſelve Contracten, den ſelven Braem moleſt zijn gevallen, waer over hy genoot-ſaeckt is geweeſt te vervolgen ende te ſuſtineren, tegen die van de Noortſche Compagnie, zijn onghefondeert Proces.

Ende om de ſelve Biſcayers naerder contentement te doen, ſoo heeft den ſelven *Braem* op nieuw aen de Maj. van Denemarcken verſocht ende verkregen, op zynen Naem, Pas ende Licentie, om met vyf ofte ſes ſcheepen den Walviſch-vanghſt op Spitzberghen te moogen plegen, en dat twee der ſelver ſchepen ſoude mogen in Biſcayen geequipeert werden.

En alhoewel het ſelve eerſte verkreegen pas op zynen naem van de Hooghgemelte Maj. is verkreegen, ſoo is het eyghentlijcken ende in der daedt voor en tot behoef van de ſelve Biſcayers.

Ende is oock te noteeren dat die van *Sieur Ian de Laet*, ſelver oock den Gouverneur *Graumont* niet lange hebben verſocht aen die van de Noortſche Comp. om met een ofte twee ſchepen op Spitzbergen te mogen komen Viſſchen, met preſentatie van eerlijcke erkenteniſſe.

Maer is altijt by die van de Noortſche Comp. om gewichtige redenen met beleeftheyt afgeſlagen.

Sulcks dat genoeg geſpeurt kan werden met wat ſtudie de ſelve Biſcayers van tijdt tot tijdt hebben getracht hen ſelven in te dringen in de ſelve Viſſcherie, om alſoo metter tijdt die van de Noortſche Comp. eerſte vinders van de ſelve daer van te depoſſederen.

De Heeren Ambaſſadeurs wert hier neffens meede gegeven de Copie van de Octroyen aende ſelve Comp. by hare Ho: Mo: verleent. 1631.

Doch werden de ſelve Heeren gebeden de ſelve Copien voor andere te willen menageren en in niemants handen te laten komen.

Nochte oock die ſelve aen die van Dennemarcken te willen Communiceren.

Maer wel het Octroy van *Ian Vrolicq* van den Cardinael Richelieu verkregen, daer by de *Maj.* en die van zijnen Raede ſullen mogen ſien met wat practijcq den ſelven *Braem* en zijne Conplicen hebben ommegegaen, en noch omgaen.

Ende wenſchen de Bewinthebbers van de Noortſche Comp. hier meede de Edele Heeren Ambaſſadeurs een voorſpoedige reyſe en een geluckige uytkomſte in hare Ambaſſade. In Amſterdam den 30. Auguſty 1631.

Emden neemt een Baken gelt.

Op togen te Lande op Delfzijl van daer den leſten September 't Hepl gaende met drie Conboyers en een bagagie ſchip: omtrent Nordenie, hadden die van Emden een uptlegger / van alle ſchepen een Baken en Tonnen gelt voorderende: zijnde een nieuwigheyt en excès / alwaerom hun ſulcks is verboden.

Ambaſſadeurs komt tot Luckſtadt.

Den elfden September zijn tot Luckſtad aen lant gegaen / alwaer de Gouverneur hun een Logement hadt beſtelt: aenkomende wierden deur drie eer ſchoten verwillekomt / en deur een perſoon / een Dienaer ende een Fourier ghelept in hun Logement: alwaer doen de Marſchalck Budwels en de Hof Joncker Crabbe haer uyt den naem des Koninchs / aldaer zijnde / hebben verwillekomt. Des namiddags quam de Gouverneur Pens en de Hofraet Wartenſleben uyt haer ſelf haer verwillekomen. Dan weegen den Koninck wiert haer op de ſelve tijdt gebracht een Betten Os / thien Schapen / ende twee Orhoofden Wijn.

Den vijftienden September des morgens tuſſchen negen en tien uyren / is de Heer Crabbe Archipincerna ofte Oberſte Schenke ende vijf Edellupden / ende noch eenige andere gevolgh van Dienaers met des Koninck Caroſſe (ghevoert met root Fluweel / gepaſſementeert met gout / ende daer inne een gheſpan van ſes witte Coets Paerden) haer komen verſoecken ter Audientie / maer in het uptgaen is niemant met haer in de Caroſſe ghegaen / maer hebben het ſelve beleefdelijck geexcuſeert / ende de Heer Crabbe met de voorſz Edellupden zijn voor de Caroſſe ende vijf Koninghs Gelaebaerders aen elcke zijde / hebben haer gelept tot voor zijn Majeſteyts Logement / voorts ghebracht in zijn Majeſteyts Kamer / behangen rontom met Tapijten / alwaer ſy zijn Maj. vonden geaccompagneert met de Hertogen Frederick en Ulderick zijner Jonger ſone / en de Heeren Mareſchal Pudewels, Rantzou en Wartenſleben, den Heer Krabbe met de voorſz Edellupden / als oock die van de Ambaſſadeurs mede in de Kamer blijbende / ende alſo by een publijcke audientie Submiſſa voce voor den Koninck (de Heer Pudewels ſtaende achter zijn rechter ſchoer) ghedaen in conformite van haer Inſtructie / haer eerſte propoſitie. De Complementen ghedaen hebbende / eer te komen tot de Principaele propoſitie / hebben tuſſchen beyde weder mentie en haer relatif ghemaeckt / tot haer overgheleverde Credentie Brief / mitſgaders den Brief van voorſchrijvens van ſijn Princelijcke Excellentie / ende met eenen deſſelfs aenmeldinghe ende preſentatie van ghenoeghen wille tot zijne Majeſteyt ghedaen. De ſelve Propoſitie ghedaen zijnde / heeft de Heer Mareſchal met beleefde termen geant woort / hoe aengenaem den Koninck was de congratulatien / goede voorwenſinghen ende Eere die haere Hoogh Mog: zijne Majeſteyt deeden by de voorſz propoſitie / ende naer dien derſchepden poincten daer inne waren / daer rijpelijck op ſtonde te delibereren / verſocht de ſelve by geſchrifte / dat den Koninck hoyt aen voort ende expeditie daer op ghegeven ſoude. Eerſtont daer op vraeghden de Koninck wat ſy nieus hadt / communicerende zijn Majeſteyt het leſte ſchrijvens dat de Heere Oergens hadt uyt Amſterdam van den Heer Boreel: te weten / dat den vyant tenteerde

aen

1631. aen het Saftingergat aen beyden zijden Schantsen te maecken / dat den Hertogh van Lerma was ghekomen met sijn Volck tot Antwerpen, ende zijn Excellentie tot Geertruydenbergh. Vraeghde curieuselijck naer de ghelegenthevt van 't Saftinghergat, ende sprack voort van de saecke van sijn Majesteyt van Sweeden, ende oft den Keurvorst van Saxen hem met Sweeden soude voegen / of alreets ghevoecht hadde. In het neemen van haer affschept hebben met eenen Hertogh Frederick ende Uldrich (die als doen naer haer toe quaemen) ghesalueert / ende den Coning geadmitteert haer Edellupden om zijn Majesteyt elck de hande te kussen / en zijn by den voorsz Heer Crabbe in de selve ordre weder na haer Logement gebracht / als sy te voren gehaelt waren.

De eerste propositie volghens haer instructie ghedaen zijnde: is hun tot antwoort gegheven het gene volgt.

DE tot *Denemarcken* Noorweeghen Coninclijcke Majesteyt, hebben soo wel uyt hare Ho: *Mo*: Heeren Staten Generael aensienlijcke Heeren Afgesanten voor gistriges dages mondelijcken gedaene voor draegene als oock uyt volgende overghegeven schriftelijcken propositions puncten, voor eerst ten besonderen vruntschap gunstigen, *genaedighen ende ghenaedighsten* wille vermerckt, dat haere Hoogh *Mog*: de selve deur des allerhooghste milste genade, voornamentlijck by tegenwoordigen ghevaerlijcken ende turbulenten tijden bescheerden, gelijck ende Vreetsaemer regieringe halven vrunt nabuyrlijck *congratuleren*, oock voort alle prosperiteyt ende voorspoedige welvaert zijne Koninclijcke persoon, Rijcken en Landen minnelijck aenwenschen willen, gelijck nu Hooghge-eerde hare Coninclijcke Majesteyt den Heeren Staeten Generael weegen haere aengeduyde *congratulatie* aengehanghene *wensche* ende vordere aenbiedinge, eenen machtigen danck weten; soo doen de selve oock niet alleen daer tegens contesteren dat haer niet lievers noch aengenaemers bejegenen soude, als dat sy haere Ho: Mog: voorspoedigen Staet altijdt durende fleur ende gestadigh bloeyende toestant te verneemen hebben mogen; besonderlijck zijn oock des gonstigen ende genadigen aenbiedens gene occasie ende gelegentheyt aen haere syde te oversuymen, waer deur sulcks vorderlijck bevordert werden, ende haere Ho: Mo: desselfs bestandige ongeveynsde affectie klaerder blijcken mach, gelijck sy dan oock niet weynigher daer uyt hare Ho: Mo: toe verlatich vertrouwen Hooglijck bespeuren, dat de selve den tegenwoordigen toestant, ende in wat Krijghs vervattinge ende verwanteniſse de Vereenighde Nederlanden tegenwoordigh begreepen in goeder meeninge te ontdecken, haeren bemoeyen wille; evenwel mochte Hooghstgedachte Coninclijcke Majesteyt van herten wenschen dat eenmael de lieve Vrede allersyden oprechtich mochten gereduceert werden, als nochtans de onschatbare *vryheyt* en *Christelijcke Religie* billich in hogen respect te houden, soo moetmen in gedult ende hope de gerechtigheyt der saecken betrouwen: ende den Almachtigen nae zijnen onbegrijpelijcken prudentie, alles te berichten getrouwelijck bevelen; wat nu voorts hooftsakelijck de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden haer besweren willen, als dat hare Vyanden sich soo wijt vermeten souden hebben dat sy der selver aengehoorighe Hoogstgedachte hare Koninclijcke Majesteyts Hoogh ende Gerechtigheyt, ongeachtet uyt desselfs Rijken en Havenen na luyt van verscheyden Attestatien en contschappen rooffelijck overvallen ende wech genomen: Soo bevinden hare Koninclijcke Majesteyt der Heeren Afgesanten begeren ende versoeck wegen gemeen nutbare vrye Oeffeninge der Commercien, en allenthalven seer proffitelijcke Schipvaert aen de Noorweegsche ende andere, zijne Majesteyts Zee Custen in sich selfs recht ende billick, maer insonderheyt aen zijne Hoocheyt en Reputatie ten hoochsten verkleynelijck, indien daer tegens yets wyders voor genomen ende gehandelt soude werden, dat voor desen ende tot nu toe hare Majesteyts Stroomen ende Haevenen soo billijck behoorde, niet in acht ghenoomen zijn, heeft veroorsaeckt datmen soodanighe ongelijcke ghedachten ende onverantwoordelijcke Attentaeten van dien, die sich hare Vrienden ende Nabueren ghenoemt en daer voor uyt gegeven, niet heeft konnen vermoeden, in toekomende nochtans zyne Koninclijcke Majesteyt gantschelijck besloten alles alsoo met Godtlijcker hulpe aen te schicken, dat soo wel de Heeren Staten, als alle ende yegelijcke Zeevarende ende Trafficquerende Luyden, in het werck ende in der daedt sullen te spueren hebben, dat eenen yegelijck der selver aenhorige Stromen ende Zee Havenen sonder alle besorglijcke gevaer, seeckerlijck frequenteren en besoecken, oock sonder yemants verhinderinge de gemeene nuttige Commercie na syn believen voort te setten, drijven ende voeren mogen: Gelijck dan haere Koninclijcke Majesteyt niet alleen in desselfs Reeden ende Zee Havenen, op den Casteelen ende Block-Huysen tot alsulcken behoorlijcken ordre gheven, maer oock Iaerlijcks in de Lente met het eerste open Water eene seeckere Vloote, die daer toe bestant ende genoechsaem zijn mach, in Zee schicken willen, welck den volgenden gantsen Somer, de Kusten ende desselfs Rijck Noorweegen ende andere Landen bevaren, en de selve voor alle Pyraten vry en seker houden, oock niet eer als veertien dagen na *Michalis* de Zee en de Kust quiteren en verlaeten sullen: daer en tegens willen sich hare Koninclijcke Majesteyt oock gewisselijcken vertrouwen, dat de Heeren Staten Generael hare onderhebbende en aenhoorighe Zee luyden daer toe houden en aenwijsen sullen, op dat de selve tot geen wederwillen wrevelijcke oorsaeck en geeven, maer veele meer die gene, die yetwes daer tegens en onbehoorlijck uyt te richten sich geluſten souden, laten tot betamelijcke scharpe spoedige straffe getogen, en also die van veel jaren herwaerts roemelijck, en niet met geringe nuttigheyt der selver Onderdanen, gevoerde en gecontinueerde goede Correspondentie gebrekigh gemaeckt en verruckt, maer immer voort *sarta tecta* blijven, en eer meer gesterckt werden moge.

Daer sullen oock wel van hare Ho: Mo: Onderdanen een tijdt herwaerts, beyde in en buyten hare Koninclijcke Majesteyts Havenen, onderscheydelijcke groote *Exorbitantien ghepleecht zijn ghewerden*, waer van de Documenten en Oorconden tegenwoordich niet by handen zijn, hare Majesteyt oock tot der Heeren Afgesanten verdriet, wijtloopig voor ditmael te deduceren en voor te wenden, *genadigst* bedencken hebben, gelijck wel om met weynigen *obiter* aen te roeren, heeft sich onlangs toe gedragen, dat hare Majesteyts Onderdaenen eenen uyt Noorwegen, die gants niet gemonteert en bloot op syne redelicke neringe uyt gevaren, in 't voor by seylen van een Hollantsche Convoyer moetwilliger en ongewaerschouweder wyse, ettelijcke malen *daer en in den grondt geschoten* werden, dat den armen man met *Wijf en Kint, Have en Goet, erbarmelijck storven en verdreven moeten*, waer van de getuygenissen eerst by gebracht, en aen behoorlijcke plaetse sullen in gelevert werden.

De Reparatie ofte oplegginghe, der tot daer toe onvermoedelijcke toe ghevoechde beschadigheyt, betreffende, hebben hare Koninclijck Majesteyt des wegen albereyts aen behoorlijcke plaetsen geschreven, en ernstelijcke aenorderinge gedaen, waer op sy nu dan met den spoedigsten, eene vorderlijcke en gewenschte verklaringe verwachten, syn oock ganschelijck gesinnet na aenleydinge en om standige uyt wijsinge der overgeleverde Designatie: soodaenige rechtmatige bevorderinge, met geborenden yver te prosequeren, en wyders achtervolghen, in summa in deser saecke der maten te handelen, dat niet alleen der selver Hooghe Koninclijcke Reputatie en Hoogheyt, een volkomen genoegen erlangen, maer oock een yegelijck, en sonderlingh de beschadighde der selver Koninclijcke Yver, inder daet daer af sullen verspeuren, en in 't toekomende alle bequame sekerheyt der Commercien sich te verseckeren hebben.

Eyndelijck en voort overige hebben haere *Majesteyt* gants verheughelijck verstaen, dat die tusschen der Kroon Engelandt ende den Heeren Staten Generael,

die

1631. die voor deſen der ſelver geloofwaerdigh in gebrachten berichte, na oprijſende miſverſtanden ende verwijderingen door Godes verleeninghe wederomme gheſtut, tuſſchen beyde deelen goet verſtant weder opgericht worden, hare Majeſteyt wenſchen oock van herten: dat deſelve niet alleen ghedurigh beſtaen, maer oock wyders van dage te daghe, hoe langer hoe meer waſſen ende toenemen moghe; ſoo ſigh nochtans buyten alle hoope voort ende in toekomende eenighe diſpute ofte tweeſpalt inkruypen mochte, doen deſelve op ſulcken onvermoedelijcken geval haere voorige vruntlijcke, gonſtige, genaedige ende genaedighſte aenbiedinge nochmaels wederhaelen, ende willen niet onderlaeten, indien ſy voor hen omſtandelijck ende met ghewiſſe fondamenten ende gronden der ſaecken, ende des verloops bericht ſouden worden op hare Ho: Mog: vruntnabuerlijck aenſoecken, ſigh ſorghvuldigh te interponeren ende daer tuſſchen te leggen; allerwegen haer oock anders tot allen Coninckliycken faveur ende genegentheyt tegens de Heeren Staten Generael geduerighlijck ſigh verbintelijck maecken, ende hebben dit tot der ſelver Coninckliycke reſolutie den Heeren Afgeſanten, dewelcke ſy te ſaemen ende in 't byſonder, met altoos geduerige Coninckliycken hulden, ende welgenegentheyt toegedaen ſyn, genadighſt willen laten mede deelen. Oirkuntlijck onder hoogſtgedachte haere Coninckliycke Majeſteyts ondergedruckten ſecreet gegeven. Gluckſtadt den *ſeventienden* December Anno 1631.

Exres in de Tollen.

Den negentienden ouden / en den negen en twintigſten September nieuwen ſtijl / hadden een tweede audientie: klagende over d'exorbitantie der Tollen in den Oriſont, volgens Inſtructie daer nae / oock noopende een alliantie met Sweden; daer op gaf de Coninck de volgende antwoort:

Antwoort des Koninghs daer op.

DIe tot Dennemarcken, Noorwegen Koninckliycke Majeſteyt, hebben voor 't tweede goeder welmeeninge ingenomen: wat geſtalt der Heeren Staten Generael tegenwoordig alhier aenweſende Heeren Afgeſanten, uythebbende macht en bevel van haere Ho: Mog der ſelver vrolijcke bevindinge, der tegenwoordigen hooghſtge-eerden hare Majeſteyts Rijcken en Landen, vreedſaem en geluckigen welſtant, ſo ſchrift als mondeling vorder betuygen en aen den dagh gegeven, maer hooftſakelijcke daer teghen de groote op de Vereenigde Nederlanden klevende, niet alleen tot hares eygenen Staets conſervatie, beſonderlijck in vernuftige overweginge der veelvoudigen gemachineerden Spaenſche monarchie, veel meer ten dienſte en beſcherminge der gantſcher waerde Chriſtenheyt aengeſiene Kryges laſt, te Water en te Lande exaggereren, oock vorders wegen verhooginge des Tol heffens in de Oriſont gemaeckt, daer door de Commertie en Schipvaert, waer in hare Provintie en der ſelver Onderdanen heyl, welvaert en gedyen alleen in beſtonde, machtigh in afganck wierde geſeth, ſich nabuerlijck beklagen, en deshalven om favorable remedie en veranderinghe deſes, na ouder heerkomen inſtantelijck verſoecken willen. Nu mochten haere Coninckliycke Majeſteyt naeſt dien, dat zy den geluckigen toeſtant in hare Ho: Mog: ſorgvuldigheydt en vreugde begrepen te zijn, tot allen vruntnabuerlijcken gonſtigen *genade en genadigſten* wille, vermercken niet, en geen aengenamers ſig bemoeyen en bearbeyden: dan dat ſy die nu en aller wegen, van de tijd ende avanck haerer Coninckliycker Regeeringe tot hier toe immers voort onafbreeckelijck gevoerde Intentie, vervolgens harer Ho: Mo: in hare Krijgslaſten, veel meer alle vorderlijcke Aſſiſtentie beweſen, als daer tegen eenige beſwaerniſſen toegevoegt te hebben, ofte noch toe te voegen aengeſien te worden; hadden ſigh oock de Sweden niet ſoo gants wel inbeelden noch vermoeden konnen, dat welgemelte hare Ho: Mo: de aengetogene *geringe verhooginge ende verſteygeringe* des gewoonlijcken Tol-gevens in d'Oriſont, tot alſoo hooghen beſwaerniſſe ofte prejuditie ſouden afgenomen ofte bevonden hebben; aengemerckt een ſulckx ſo ſonderling geen nieuws, oock daer toe een ſeer gerings ende bloot, 1631.
ende alleen tot *reparerinqhe des Coninckliycken, voor etlijcken* tijdt, door Godes verheugingh, tot *aſch geworden Caſteel*, ende *Slots Cronenburgh*, als tot welckers eerſte opbouwinge hoogſtgedachte hare Koninckliycke Majeſteyt hoogloffelijcker Voorvaderen, Chriſtmilder gedachteniſſe, ter beſonderer Eere ende nabuerlijcke vrientſchap, de Ho: ende Mog: Heeren Staten Generael een aenſienlijckx goetwillich ende mildelick heer gegeven gedeſtineert, en alſoo op een geringe tijdt gerichtet; behalven dat oock elders *veel grooter exorbitantien* ende ware nieuwigheden gepleeght, waer door de Negotiatie in de Ooſt-zee niet alleen machtigh gegraveert ende ſwaer gemaeckt, maer oock oogenſchijnlijck opgehouden, gehindert ende geſloten worden.

Alſo dat hare Majeſteyt veel meer de gewiſſe toeverſicht, hare Ho: Mo: de aengemelte plaets, aengeſtelde gants draechelijcke, ende op weynich tijt aengeſiene ſubſidien in onverruckter correſpondentie, vrywilligh ende ſonder diergelijcke beſwaerniſſe ende verweygheringe ſouden erlecht ende geduldet hebben; gelijck dan voor hoogſtgedachte hare Koninckliycke Majeſteyt deſelve nochmaels hier mede vruntnabuerlijck daerom willen verſocht ende begroetet hebben, maer by ſoo verre hare Ho: Mo: by tegenwoordige haere meeninge verharden, ende het daer voor beſtandich houden ſouden, dat de welvaert haerder Landen, oock het onderhout ende conſervatie harer Oorlogen in den ſelven ſoo hooch beruſten ſoude, op ſulcken onvermoeden val, ſyn haer ſyne Koninckliycke Majeſteyt, gelijck oock in allen anderen, waer mede voor hen geplogene Nabuerlijcke verſtanteniſſe, immermeer ende meer geſterckt worden kan ofte mach, des welvarigen Nabuerlijcken aenbiedens, de ſake aen haer zijde wederom *in voorighe ſtande* te herſtellen, ende de nieuwelijck ſodanige aengeſtelde verſteygeringhe des Tols in d'Oreſont binnen weynich tijdts wederom gantſchelijck te caſſeren ende op te heffen, middelerwijle gantſchelijck in *die hoope levende*. De Heeren Staten Generael ſullen daer en tegen aen haer zijde ſorgvuldelijck daer henen bedacht weſen, dat van gelijcken voorgedachte aen anderen oorden en Zeekuſten een tijd herwaerts in gangh gebrachte nieuwigheden ende exactien over al, ende niet ter contrarie door continueerlijcke der ſelver hare Majeſteyt, tot gelijckmatige manutenentie, genoechſame oorſake ende occaſie nemen mogen: in welcken gevalle dan hoogſtgedachte haere Coninckliycke Majeſteyt de onbehaelde voorgeſlagene reaſſumptie der Tractaten, de Ooſtzee ende deſſelfs hooch ende gerechtigheyt, betreffende aen hare zijde gantſch onnodich houden: dewijle tuſſchen haer ende de Kroon *Sweden* al over langh deſwegen gewiſſe *pacta* en verdrach opgerecht is, waer by het billich noch ter tijdt ſy verblijvende; ende hebben hare Coninckliycke Majeſteyt, gelijck ſy den Heeren Staten Generael tot allen Coninckliycken *faveur*, gunſtigen en geneychden vruntnabuerlijcken wille yder tijd overbodich, ſulcx tot der ſelven andermaligen genadichſten Reſolutie den Heeren Afgeſanten, den welcken ſy van gelijcken te ſamen, ende elck in 't beſonder, tot beſtandiger hulde ende wel genegentheydt gewogen, nochmaels mede deylen ende behandigen laten willen: oorkondelijck onder hoochſtgedachte hare Coninckliycke Majeſteyts opgedruckten ſecreet: gegeven tot *Gluckſtad* den *elfden Septembris* Anno 1631.

L. S. Regis.

Ende alſoo ſijne Majeſteyt in 't ſelve antwoort ſtelde de woorden gantſlijck in die hoope levende, &c. hebben by nieuwe memorie verſocht: ſijn Majeſteyt mocht die woorden daer uyt laeten nemen: als geen fundament noch gelijchheyt hebbende.

Daer op gaf de Coningh het volgende beſchept:

DE tot *Denemarck, Noorweghen* Coninckliycke Maj. hebben nochmaels tot der Heeren Afgeſanten op jongſt, namentlijck den *een en twintigſten* deſes hem toegekomen genadichſte verklaringe, over ghegevene Tweede antwoort

replijcque

1631. replijcque aen ſyne Raden ende Ghedeputeerden ſigh onderdanighſt refereren laten, ende ſoo veel vernomen dat d'Heeren Staten Generael beſtandigh by hare meyninghe volharden ſouden, dat ghelijckſaem het fondament ende de grontveſte harer jegenwoordigh voerende Oorloghen op den vryen loop ende ghebruyck der Commertien, oock ouden voet der Tollen merckelijck beſtae, deſwegen de Heeren Afgeſanten inſtantelijck vorder ghebeden hooghſtge-eerde hare Koninckelijcke Majeſteyt tot deſſelfs eygene onſterffelijcke roem binnen korter, nochtans ongedetermineerde tijd mildelijck verſproockene afſtellinghe, ende gantſchlijcke caſſeeringhe des een tijdt herwaerts uyt aendryvende noodwendige verſteygerde Tolle nu meer alſoo voort, ende de preſentie genadigſt te verſchaffen, oock voorts hare geſoghte reformatie ende verklaringe goedertierlijck toeſtaen ghelieven mochte. Op dat nu hooghſt ghedachte hare Koninckelijcke Majeſteyt tot de Heeren Staten Ghenerael en der Vereenighde Nederlanden draegende vruntmabuerlijcke gonſtige genade ende genadighſte affectie des te klaerder erſchyne ende openbaer werden, hebben deſelve hier op andermaels alſoo goedertierigh ſigh gereſolveert ende verklaert, datſe nu al voort de nieuwelijcke tijdt in den Oreſont op de Tolle aengeſlagene verhooginge genadighſt afgeſtelt ende gecaſſeert hebben, oock voorts aengeborenden oorth, met alſulcx in 't toekomende in te houden, ghemodificeerden bevel uytgheven, maer anders ende des overigen het allerdings by deſſelfs voorige, met goede voorbedacht mede ghedeelde Reſolutie noch ter tijdt gantſchelijck willen laten bewerden, ende hebben deſes den Heeren Afgheſanten wijders tot ſynes Koninckelijcken gemoets, beſtandige verklaringe te behandighen, ghenadigſt aenbevoolen. Oorkontlijck onder hooghſtghedachte hare Koninckelijcke Majeſteyts opgedruckten ſecreet. Ghegheven tot *Gluckſtadt*, den *dertienden September* 1631.

L. S. Regis.

Daer nae hebben ghedaen haer vierde voorſtel / nopende d'interpoſitie tuſſchen den Koningh en de Stadt Hamborgh. Waer op de Coningh ſigh verklaerde / gelijck te ſien is in 't navolgende: willende ſulcx hebben als een præliminair werck.

Onverbintlijcke punten, waer op die van de Heeren Staten Ghenerael voor hebbende Tractaten tuſſchen haere Koninckelijcke Majeſteyt tot Dennemarcken, Noorwegen ende der ſelver Stadt Hamburgh *te richten.*

EErſtelijck ende voor allen dinghen ſullen die van *Hamburgh* ſchuldig gehouden ſyn: alle het geene wat ſy hier te vooren van hooghſtghedachte haere Koninckelijcke Majeſteyts ſchepen ende andere ſaecken der ſelver Onderdanen toebehoorende *roofſlijcker wijſe afgenomen*, gants plenaire ende volkomelijck in dien ſtant waren, als ſy ter tijdt des begangenen ſpolie geweeſt, wederom reſtitueren en overantwoorden.

Ten *anderen*, dewijle ſy door haere hoogh onverantwoortlijcke Attentaten, hoogſtgedachte hare Koninckelijcke Majeſteyts onvermijdelijcke oorſaecke gegeven ende gecauſeert hebben, dat die ſelve tot reddinghe harer hoogen Koninckelijcken reputatie, oock opleggender mainteneringe haerer van rechts wegen toeſtaende hoogh ende gerechtigheydt op den Elveſtroom met ſware koſten haere Schipvloot in verleden Herfſt uytruſten moeten, dat de *ſpeſen ende koſten* daerop aengewent van den *Hamburgeren* werckelijck weder gherestitueert en afgedragen ſullen werden.

Ten *derden*, als oock tegen der Hoochgedachte haere Koninckelijcke Majeſteyt, onaengeſien de Stadt Hamburgh der ſelver met Eedt ende hommagiale plichten onwederſpreeckelijck verbonden is, dergelijcken hoſtiliteyten, ſo voor de gantſche eerbare werelt ſigh immer juſtificeeren ofte excuſeren laeten, openbaerlijck voor 1631. gelopen en begaen ſyn geworden, moeten wegen ſulcken wrevel ten voorſten onderdanichſte gehoorſaemſte *verſoeninge, boete ende afdraght geſchieden.*

Ten *vierden*, wilden hare Koninckelijcke Majeſteyt de *Convoyen, Tonnen ende Baecken*, op ende aen der ſelver Elfſtroom, onder haren commando tot uytdracht der ſaken behouden ende legghen, oock het ghebeurlijck daer van haeres ghevallens heffen ende innemen laeten.

Eerlijck ende voor *'t vijfde*, ſullen die van Hamborg, gelijck tot noch toe geſchiet, van den Nederſaxiſchen defenſions werck ende vervattinge ſig niet affonderen, ofte ſegregeren, maer als een getrouw mede-gelith, den algemeenen ſloth, welcke de *Majora* eyntelijck uytbrengen ſullen, ſigh ſchuldich accommoderen ende getrouwelijck by treden.

Hier jegen willen hoogſtge-eerde hare Koninckelijcke Majeſteyt nu voortaen haeren Onderdanen die van *Hamburgh* de vrye Schipvaert op de *Elve*, ende tot der ſelver Coninckrijcken ende Landen wederom onghehindert vry laten ende toeſtaen, alle op der ſelver goederen, aengeleyde arreſten, uytgenomen wat daer van alrede geduerende de wederſpannigheden geconſumeert is relaxeren en afſtellen, oock in 't overige de hooftſaken, ende derſelver rechtelijcke uytſprake den gewoonelijcken proces aen de Keyſerlijcke Camergericht tot Spier verſchoven ende verſtelt hebben.

Sondaeghs den acht en twintighſten September ouden ſtijl / quamen de Heeren Ambaſſadeurs tot Hamborg. De Magiſtraet aldaer heeft de coſtume / ſigh met geen Geſanten te bemoeyen / voor dat de Credentialen hun werden overghegeven / dies ſy haer oock in deſen ſtil hielden / tot tot dat de Credentialen waren gelevert. Dat gedaen: ſijn ſe verwillekomt deur de Heeren Luntſman, Rotenborgh en Moller, en in een Heerlijck Logement ghelogeert; 't eerſte was waer men ſoude handelen: de Coningh wilde niet als tot Luckſtadt, de Stadt gaf veel reden waerom dat het tot Weel, Uterſen of Pinnenberg, of eenig andere Neutrale plaets behoorde te ſijn. Ondertuſſchen toogh de Koning na Lalant, alwaer ſijn Vrouw Moeder agoniſeerde.

Den dertigſten September hebben d'Ambaſſadeurs hun audientie voor Commiſſariſen / de Borgemeeſter Winckel, Sijndicus Germers, Raetsheer Rotenborg, en Secretaris Moller gedaen / naer inhout haerder inſtructie. Sijnde de manier: dat Propoſitien van Ambaſſadeurs niet voor den Raedt / maer voor Commiſſariſen worden gedaen.

Den vijfden October heeft de Coning deur de Heeren Pents ende Wartensleben hun laeten weten: dat voor allen dingen de Koningh begeerde van Hamborgh betalingh van ſeekere tien duyſent Rijcxdaelders; item ſuppletie van 't gheene aen de plenaire reſtitutie der te voor genomene Schepen ontbrack: ende dat de handelingh ſoude gheſchieden in de Luckſtadt. Dit alles onaengeſien ſijne Majeſteyt ſoo aen de Heer Airzema, als by Miſſive aen haer Ho: Mo: hadden puerlijck geconſenteert in de handeling. Dit hebben d'Ambaſſadeurs hun tot antwoort gegeven: wat beſchapenheyt die ſaken hadden / ſal hier na volgen.

De Heeren van Waveren en Schaffer ſijn daer na in perſoon getoogen na Krempe, ende hebben aen den Koningh gedaen de volgende Propoſitie.

Doorluchtighſte Grootmachtighſte Koning.

UWe Coninckelijcke Majeſteyt ſal ontwijffelijck noch wel indachtig weſen: hoe dat wy op onſe *drie* Propoſitie, door deſſelfs Heeren Raden antwoort hebben gekregen: dat uwe Coninckelijcke Majeſteyt te vreden waer: dat de miſverſtanden tuſſchen uwe Coninckelijcke Majeſteyt, en de Stadt Hamborgh ſo wel op de Elve, als in uwe Majeſteyts rijcken en Landen onlanghs opgherefen, door onſe interpoſitie op 't minnelijckſt ſoude mogen worden ter neder geleyt, dat wy ons daer op vervoegt hebben naer Hamburg, om aldaer van

1631. gelijcken de saecken te prepareren terwylen uwe *Majesteyt* een keer soude doen naer den *Kiel*, doch daer en tusschen ghekomen zijnde beswaringe van kranckheyt, ende daer naer het overlijden van uwe Coninckliycke *Majesteyts* Vrouw Moeder Christ-milder ghedachteniſſe, waer over uwe Majesteyt vertrocken was naer het Rijck, ende wy dan oock naeghebleven in de name van hare Hoog Mog: onse Heeren Committenten, die Condoleantie nochmaels mitsdese zijn doende, met bede aen Godt almachtigh: dat hy uwe Majesteyts Coninckliycke rouwe *met meerder segen in dosselfs Koninckliycken Persoon, posteriteyt, ende rijcken wil versetten*, welck voornoemde vertreck van uwe *Majesteyt* veroorsaeckt hebbende langen trein in de voornoemde besoigne ende onderwylen ons binnen *Hamborgh op den vijf en twintighsten Septembris Ouwenstijl ende den seven en twintighsten Septembris Nieuwenstijl* laestleden deur de Heer Gouverneur van de *Gluckstadt* Heer *Christiaen Pons*, ende de Heer *Iohan Ioachim van Wartensleven* Raed, aengedient synde: dat uwe *Majesteyt* alvooren van die *van Hamburgh* boven die plenaire restitutie van scheepen betaelt moste weesen van seeckere resteerende *thien duysent* Rijcksdaelders ende daer naer op den *twaelfden* Octobris *Ouwen* ende den *twee en twintighsten* Octobris *Nieuwenstijl* daer aen volghende meede binnen *Hamburgh* deur den Heer *Wartensleven* alleen het selfde gheitereert ende met eenen ghenotificeert zijnde, dat uwe Majesteyt wederomme in de *Gluckstadt* was aenghekoomen, met meeninghe om binnen weynigh dagen te vertrecken na de Coninckliycke begraefeniſſe, even verre wy yet naerders over de voornoemde Hamborghsche saecken hadden te proponeeren, dat wy het selve *extra strepitum & pompam* deur eenen uyt den onsen souden willen doen, als meede soo wy yet vorders *in mandatis* souden moghen hebben te proponeeren: dat wy dat meede voor het vertreck van uwe *Majesteyt* alvooren souden willen doen; weshalven wy oock daedelijck den Heer *Schaffer* onse Collega in de legatie versocht hebben een keer by uwe *Majesteyt* naer de *Gluckstad* te willen doen, om uwe Majesteyt de perplexiteyten die wy in de saecke vonden, bekent ende de vooren ghegevene antwoort op onse propositie voornoemt, indachtigh te maecken als meede van de schriftelijcke antwoorde aen den Heer Resident *Aitzema* den *vijf en twintighsten* September Anno 1630. gegeven, als mede van uwe Majesteyts rescriptie aen hare Ho: Mog: in dato den *thienden* Ianuary 1631. ende te versoecken, dat wy in conformité van het woort aen die *van Hamburgh* by ons ghegheven, met de voornoemde verhandelinge soude mogen voortgaen; ende met eenen, dat uwe Majesteyt gelieven mochte *locum intermedium* tot de onderhandelinge te ordonneeren, dat alle saecken by de onderhandelinge sich wel souden vinden: doch gemelte onse Collega de Heere *Schaffer* naer verscheyden uwe Majesteyts mondelinge resolutie tot eene finale bekomen hebbende, dat niet alleen van de voornoemde *thien duysent* Rijcksdaelders, maer oock vergoedinge most werden gedaen van gheledene schade op eenige gerestitueerde Gerste, als mede dat buyten het Tractaet ende aen uwe Majesteyt moste blijven het leggen ende stellen van de tonnen ende baecken, mitsgaders het heffen van de tonnen ende baecken-gelt op de *Elve* tot dat daer inne by Iustitie soude wesen gedisponeert, dat dan uwe Majesteyt te vreeden waer het Tractaet te laeten voort gaen, daer nochtans by de voornoemde antwoort op onse voornoemde propositie geen gewach ofte mentie was ghemaeckt, van welcke voornoemde uwe *Majesteyts* resolutie by de Heer *Schaffer* t'zijner wederkomste by ons in het langhe ende breede rapport gedaen zijnde, hebben wy goet gevonden de Gecommitteerde *van Hamborgh* by ons te ontbieden, ende de selve de voornoemde uwe Majesteyts resolutie bekent te maecken, op dat sy daer op met haere Principaelen naerder sullen consulteeren, ende ons der selver resolutie laten weten, waer op de selve den *seventienden ouwen of den seven en twintigsten nieuwe stijl* laestleden wederom by ons gekomen zijnde, ons bekent gemaeckt hebben, dat hare principalen met groote droefeniſſe de voornoemde u Majesteyts veranderde resolutie hadden verstaen, ons biddende dat wy noch eens een keere na uwe Majesteyt soude willen doen, om te versoecken, dat de saecke soude mogen komen tot de onderhandelinge, achtervolgende uwe *Majesteyts* eerste ende oock by ons aen haer bekent gemaeckte resolutie, dat het point der *Tollen en Baecken* met den aenkleven van dien, het principaelste stuck was, dat te verhandelen soude wesen; dat het point van de *gherestitueerde Gerste* was van kleynder gewichte, 't welck wy verhoopten dat uwe Majesteyt over het hooft soude sien, dat het furniſſement *van tien duysent* Rijcksdaelders was een separate sake, dat alles by Tractaet soude konnen werden gevonden; welck voornoemde versoeck wy niet hebben willen weygeren, gelijck wy oock ten dienste van uwe Majesteyt geen arbeyt en moeyte sullen spaeren in dien de selve onse personen daer toe geliefden te employeren, niet twijffelende of daer sullen middelen konnen werden voorgestelt ende gevonden om u Majesteyt te doen hebben goet en redelijck contentement, voornamentlijck op het furniſſement van de voornoemde *tien duysent* Rijcksdaelders, waer toe ons goede hope gegeven is, in dien het Tractaet sal werden geslooten, versoeckende derhalven nochmaels seer gedienstelick dat u Majesteyt genadigst gelieve het Tractaet te laten voortgaen, dat u Majesteyts Commissaris die tot de voornoemde onderhandelinge souden mogen werden geordonneert, op alles soude mogen werden gelast, en dat u Majesteyt op dese onse propositie gelieve te verleenen eene goedertierne goetgunstige schriftelijcke antwoort, biddende Godt almachtig te willen u Majesteyts Doorluchtigste Grootmachtiger Koning meer en meer te segenen, en de selve verlenen een voorspoedige heylsame Regeringe en een langduerig leven. Overghelevert den *een en twintighsten nieuwen of den een en dertigsten ouwen October stijl* 1631.

1631.

Op hebben wijders aen den Koning doen oock overghegeven een Inventaris van de schade/ die de Duynkerckers op de Kusten en Haevens van sijn Majestept hadden gedaen.

Ten tweeden, Repeteerden haer klachte over de Coi die sijn Majestept nam van de Hollanders trafiquerende op Pomeren en Mecklenborgh onder de Roede: op tijdt van oorlogh opgestelt.

Item klachten over Capitepn Ian Maertensen ende Jan Herbertsen Lieutenant ende haer Volck in dienst van sijn Majestept/ hebbende seecker Nederlandtsch Schip t'huys behorende tot Amsterdam, varende voor op de Gluckstadt in het laeste van het Jaer 1628. inder nacht onder het pretext van visiteren overvallen/ den Schipper met sijn Vrouw ende Jonge met noch twee onbekende persoonen vermoort ende over boort gesmeten ende den hupt gedeelt. Recommanderen oock de restitutie der penninghen den Ingheseetenen der Vereenighde Nederlanden op de Elve in-debite afgenomen/ op dat in ghevolghe van de presentatie door den Heer Axel van Arentselt sijn extraordinaris Ambassadeur aen haer Ho: Mog: Gedeputeerden in den Haghe ghedaen/ midtsgaeders noch de antwoorde aen den Heer Resident Aitzema ghegeven als mede sijn Majestepts reschriptie aen haer Ho: Mog: in dato den tienden Iuly laestleden aen desselfs Collenaer in de Gluckstadt te belasten/ dat die voorschrevе restitutie mocht werden gedaen.

Item over de beschadigheden op den Eider aenghedaen by eenighe Capitepnen in dienste van sijn Majestept aen eenige Kooplupden upt Hollandt.

Item dat haere Ho: Mo: oorloch scheepen komende ontrent het Casteel van Cronenburg by wat qualijck ende ongeboechlijker wierden getracteert als van outs.

Voegen wijders voor seker excès teghens de Hoogheyt van het Landt gheperpetreert op de stroomen van Hollandt by Capitepn Daniel van Huysen in dienst van sijn Majestept/ tegens eenen Dirck Hessels schipper van de Gulde Smient, welckers Schip de voorsz Capitepn van Huysen ondermoedelijck met een Boper aen boort gheklomen was/ ende het selve overvallen en beset had met dertigh Soldaten/ die hy in had gewapent

1631. pent met Vuyr-Roers terwijl die voornoemde Schipper aen Landt was ende zijn voornoemde Schip op Pampus onder Amsterdam op droogh sat / niet teghenstaende voornoemde Capitein geen ander last en hadde van de Heere Stadthouder dan sijn Majestept in de Sont, als om de selve in Zee te verbolghen: welcke voornoemde last hy oock aen Burgemeesters tot Amsterdam in scriptis heeft verthoont / met Brieven van voorschrijvens aen den Commissaris Carel Cracou in het stuck van Justitie / welcke hem niet soude weesen gewepgert: zijnde op de klachten der Cooplupden hare goederen in de voornoemde scheepen ghelaeden hebbende / de voorsz Capitein van Burgemeesteren van Amsterdam ghelast / het voorsz Schip van de voornoemde Soldaten te ontledigen / die oock de ontladinge ten oversaen van twee des voornoemden Capiteins Officieren hebben laten doen / alles volgens Informatie; ende al hoewel aldaer recht ende reden was het voornoemde excès te doen straffen ende corrigeeren nae behooren / wilden nochtans hare Ho: Mo: de straffe ende correctie veel eer van sijn Majestept verwachten.

Dat oock Capitein Dirck Hessels commandeerende op seker Jacht van zijn K. M. in de Haven van Vlieckero, den acht en twintigsten July lestleden onder het pretext van eenige masten boven de maet van hare Tolcedullen / aldaer was aenhoudende twee nieuwe Vriesche Pinassen van Hindelopen, met Dreyghementen van die na Koppenhage op te senden.

Wijders recommandeerden het versoeck van Geertruyt Ians, Weduwe van wijlen Nathan Clootier in sijn leven Contrerolleur van de Licenten tot Aernhem, te kennen gevende dat sy ten achteren was aen de Erfghenamen van wijlen Nicolaes Seesteen (in sijn leven gewoont hebbende in Iudlandt,) de somme van ontrent ses duysent guldens soo ter saecke van geleenden gelde / als verbeteringhe by haer voorsepde Man aen de voornoemde Seesteen verstreckt / ende tot sijnen Huyse ghedaen.

Den een en twintigsten October consenteerde eyndlick de Koninck dat de tractaten met Hamborg souden worden voorgenomen op den eersten November / en schreef aen de Ambassadeurs desen volgenden brief.

Christiaen de Vierde van Godes Genaede tot Dennemarck, Noorweghen, der Wenden ende Gothen Coninck, Hertogh tot Sleeswigh, Holsteyn, *Stormaern ende Dietmarschen, Graef tot Oldenborgh ende Delmenhorst.*

ERentveste, Hooghgeleerde ende wel wijse lieve besondere; alsoo wy eyndelijck op uwe ende uwer Heere Committenten versoeck, tot den begheerden Tractaten die Hamburghsche onruste betreffenden ons genadigst begeven, en tot dien eynde tegenwoordighe de Eerbaren, Manhaften en Hoochgeleerden respective onse Raden en Gouverneur tot *Gluckstadt* lieve getrouwe *Wulf van Buchwalden* tot *Promstorf*, Christiaen *Pomsen* tot *Worlitz* ende *Newendorp*, en Iohan *Schonbachen* der rechten Doctoren, met nootwendige Instructie ende gemetene bevel af gheordonneert hebben, soo begheeren wy hier mede genadigst dat ghy de selve volkomen geloof geven en by meeten wildet, in voeghen sy dan van allen grontlicke Relatie doen, ende insenden sullen, versien ons en blijven u tot Coninckljicke genaden en allen welgeneygenen willen geduyrich wel bewogen, gegeven in onse Veste Crempe desen *een en twintighsten* October 1631. onderteeckent

Christiaen.

Den seventienden November des Maendachs voor middagh hebben sy haer eerste sessie tot de voorsz handelinge in het voorsz Clooster gehad / ende de Vergaderinge op de antwoorden by zijne Majestept den Raedt van Hamburgh op haer propositie aenghegheben / mitsgaders op de credentie Brieven of de volmachten aen haer ober gelevert / ghesondeert; de voorsz eerste sessie is alleen ghebleeft met de Heeren Boeckwalt ende Pens als Commissarisen van den Koninck / wegen absentie van de Heer Schoonbag; haer is mede stilzwijgens voorgekomen het geen daer sy in behommert / ende by die van Hamborgh aen haer gemoveert was / en sy oock eenighsints van des Coninckx zijde hadden vernomen / te weten: de dispute ofte formalitept of men elck apart ofte d'een teghens de ander soude hooren; meede of het selve soude geschieden by geschrifte ofte by monde / sijnde de voorsz Heeren Boeckwalt ende Pents mondelingh in absentie van die van Hamborgh met haer in besoigne getreden: voor eerst doende de complimenten ende groetenis van sijn Majestept / mentie maeckende van haere credentie / meede hoe aenghenaem zijn Majestept was haer interpositie ende de selve van nieuws erkende / ende bevestighde / mitsgaders dat sijn Majestept niet anders wenste / als dat de voorsz handelinghe wel soude mogen gelucken ende een goede uythomste daer toe ghevonden worden / dat sulcks aen sijn Majestept niet soude ontbreken / en oock protesteerde over sulcks voor alle de Werelt in cas van contrarye uytval / dat het selve by quam by die van Hamborgh, ende dat alle onheylen daer uyt spruytende haer mosten geimputeert worden: daer na openingh doende van dat sy specialijck in mandatis hadden preliminaliter ende voor ende alleer in de principale handelinge te treeden / dat afgehandelt ende sijn Majestept satisfactie soude gegeven worden / aengaende twee poincten: te weten eerst, dat die van Hamburgh sijn Majestept soude voldoen seeckere tien duysent Rijcksdaelders / die haer Edele als reste van twintigh duysent Rijcksdaelders aen zijn Majestept noch schuldigh waren: ten tweeden dat haer Edele sijn Majestept souden gheven contentement aengaende dat seeckere Garste, gherestituueert nevens het Schip de Postillon niet op behoorlijcken tijt in handen van sijne Majestept gekomen was / ende over sulcks de Ackers by veele arme menschen gepreparеert / om met de voorsz Gerste besaept te worden / ledich ende onbesaept hebben blijven leggen / ende de arme menschen de vruchten daer van mosten missen: daer by voegende / dat sijn Majestept sulcks niet te doen was om het voorsz gelt, en bergoedingh van het voorsz interest / maer om de behoudenis van zijn respect, ende om te sien behoorlijcke tepckenen van vernederinge van die van Hamborgh, ende of de principaele handelinghe haer oock te recht aenghenaem was / ofte hoe sy de selve estimeerden: aengaende sijn Majestept / dat haere Edele konden verklaren desselfs gemoet alsoo ghedisponeert / ende haere Edele alsoo ghelast te sijn / dat in haer die van Hamborgh de voorsz twee pointen inwilligheden / sulcks de principale handelinghe seer soude facilisteren ende haest eene goede uythomste daer inne ghevonden / ende te beter met haer gehandelt worden: repeterende de selve daer naer in discoursen verscheydenmael / ende seggende dat men de Ambassadeurs daer van verseeckerde / en sy verpligh aen die van Hamborgh sulcks rapporteeren mochten: eyndelijck versoeckende dat sy aen de Heeren Commissarisen der voorsz Steede / de voorsz twee pointen met de voorsz ghealleegeerde redenen souden willen voordraghen / ende hare Edele tot de inwillinge van dien disponeeren. Sy namen aen alles aen de selve te refereeren / hebben des naer noens sulcks ghedaen / ende voorts met haer Edele getreeden in verdere besoigne; nae hun gedaen rapport premitteerende haer Edele eerst de behoorlijcke complimenten / maeckten mentie van haere Credentie Brief / raeckten in het kort aen de oorspronck van alle misverstanden: daer uyt te komen / dat zijne Majestept tot Gluckstadt seeckeren Tol opgherieht ende indifferenter van alle / ende niet van de haere alleen noch jure representaliorum afgheworden ende genomen hadde: roerende met eenen aen / dat de Credentie van de Commissarisen van zijne Majestept niet absolupt was / maer inhielt de clausul om te refereeren; ende daer meede koomende tot de saecke van de voorsz twee pointen / seyden in substantie aengaende het eerste point / dat uyt het relaes van de Stadts Commissarisen in date den acht en twintighsten July 1629. aengaende de handelinghe van seeckere twintigh

1631. duysent Rijcksdaelders gedaen met Levinius Maerschalck ende Ditlof Rantzouw, als Commissarissen van weghen sijne Majestept op de Credentie daer toe by Levinius Maerschalck vertoont / blaerlijck bleeck / dat het consent van de voorsz twintigh duysent Rijcksdaelders / waer van de voorsz tien duysent Rijcksdaelders wierden gheeyst / als rest by haer ghedraeghen was / onder verschepden conditien: onder andere / midts dat de Stadt Hamborgh en de Ingesetenen van dien weder soude volghen hare oude vrydom van Tolle in de Zont, en aldaer niet meer te gheven als de Ingheseteven van Denemarcken; welcke vrydom de voorsz Stadt ende Ingesetenen van ouden tijden tot den jare 1626. inclups ghenooten hadden: dat meede bleeck by missive van den voorschreven Maerschalck ende Rantzouw in dato den negen en twintighsten Augusty 1629. dat de voorschreve penningen belooft waeren / op gewisse mas ende ziele: dat is op seeckere conditien ende stipulatien / ende niet pure; over sulcks terwijl zijn Majestept haer de voorsz conditien van sijner sijde niet ghevryesteert / niet jeghenstaende sy al thien duysent Rijcxdaelders daer op gheschooten hadden / dat haer Ed. van haerder sijde oock niet ghehouden waeren sijn Majestept de voorsz resterende tien duysent Rijcksdaelders te voldoen. Ten tweeden dat haer Edele oock aen Kaeye van Alefelt als Commissaris van zijn Majestept ad istam causam de voorsz eerste tien duysent Rijcksdaelders niet en hadt willen tellen / nochte gheteit en hadden / als onder de voorsz conditien ende spetiaele toeseggingh van de voornoemde Alefelt, dat sijne Majestept de selve soude vresteeren / als bleeck by sijne quittantie. Ten derden, dat sijne Majestept in geene handelinge van de voorsz tien duysent Rijcksdaelders mentie gemaeckt hadde / noch ten tijde van de Heeren Gecommitteerden tot Lubeck ende Breemen, nochte aen de Heere Resident Airzema, noch aen den Enghelschen Ambassadeur / nochte door de voornoemde Pents tot Hennenbergh, nochte door de Heer Secretaris Gunther tot Hamburgh, nochte door de Keyserlijcke Commissaris / nochte ten tijde van de handelinge van reparatie van de Postillion, nochte oock aen de Ambassadeurs in het antwoort op haer vropositie van de Scheepen; ende het selve gedaen sijnde / dat men als dan in de vrincipale handelinge soude treden: sulcks dat sy ten hooghsten verwondert waren ende niet konden begrijpen / dat men alsnu de Vrincipale handelingh soo dickwils toeghesept niet en wilde beginnen / voor ende aleer men zijn Majestept in de voorsz twee pointen satisfactie gaf. Ten vierden, dat zijn Majestept geen obligatie nochte eenigh ander Instrument in handen hadde / waer upt de selve hon ageeren ende naer rechten pretwes epschen / maer hem alleen fonderen op het voorsz relaes en Resolutie daer op gheholcht / en over sulcks van zijnder sijde eerst soude moeten vresteren de conditien daer in ghestelt / eer haer Eerbare in eenige vordere penningen konden gehouden zijn. Ten vijfden, dat hare Ed. op pointen van gheit mosten vergaderen hare Burgerschap / ende dat de selve voorsz twintigh duysent Rijcksdaelders niet anders inghewillight hadden / als onder de voorsz conditien; ebenwel dat desen allen niet jegenstaende hare Eerbaere haer soo verre hadden ghedisponeert / dat haer Ed. aen ons hadden verklaert / omme de voorsz handelinghe te faciliteren ende te beter tot een goet eynde te koomen / te vreden te zijn de voorsz resterende tien duysent Rijxdaelders aen zijn Majestept te betaelen / soo verre als de voorsz handelinge ofte Tractaet gesloten soude sijn: ende dat supver boven alle conditien die in het selve Tractaet tot haren lasten souden mogen gestelt worden; ende dat men over sulcx immers nu niet meer van haer Ed. dien aengaende soude konnen begeren / dat door de voorsz vresentatie sulcks in handen van sijn Majestept selfs ghestelt was / ende de handelinge maer behoefde te slupten ende te faciliteeren om de voorsz penningen te ontfangen. Aengaende het tweede point / dat daer van niet kon ghesprooken worden; ten eersten, also haer Edele de reparatie van het Schip de Postillion ende de restitutie van de ammunitie van Oorloge etc. ghedaen hadden onder ende op expresse beloften / en niet anders / als dat daer meede volghens de Instructie van Albert Dionys, zijn Majestept de restitutie soude houden voor volkoomen ende voldaen: gheliick selfs de voornoemde Heer Pents als gelast van zijn Majestept / sulcks in de instructie van de voornoemde Dionys gestelt hadde / als nader bleeck by de selve instructie gegeven in Gluckstadt den vijftienden Augusty 1631. en onderteeckent Christiaen Pents, ende desselfs segel op het spatium van dien gedruckt. Ten tweeden, dat in allen gevalle sulcks neffens de Vrincipale handelinge soude moeten gehandelt worden / ende niet vreliminaliter / alsoo daer van restitutie moste ghesprooken worden / overmidts zijn Majestept veele schepen en goederen van die van Hamburgh ghenomen ende ghearresteert hadde / waer teghens dit niet eens quam in consideratie; ende voorts ghencraelijck / dat hare E. noch tot het een nochte het ander point by hare Instructie nochte anders in 't minste niet waeren ghelast / ende over sulcks daer inne niet alsoos konden inwilligen; dat oock hare Vrincipalen niet anders hadden konnen denchen noch imagineeren / of men soude nu immers eenmael in de Principale handelinghe treden; ende in allen ghevalle dat hare Edele aengaende het eerste ten overvloet haer hadden gheassigeert / ende niet konnen ghelooven dat men op het tweede soude staen / veele min dat men de handelinghe aen de voorsz twee pointen soude binden / ende niet voor de af handelingh van dien eenich tractaet by de hant nemen: Versoeckende over sulcks dat de Ambassadeurs de Heeren Commissarissen van den Koninck de voorsz redenen / mitsgaders het bewijs van de stucken daer toe dienende gelieften voor te dragen / ende de selve te disponeeren de voorsz twee pointen te laeten berusten / ofte ten minsten neffens de Vrincipale handelinge te laten komen / ende alsoo in besoigne van de selve handelinge te treeden. Sy hebben haer sulcks niet konnen wegeren / ebenwel gegeven in bedenchen / of dit niet soude causeeren dispute? ende dat de Heeren Commissarissen van zijne Majestept op voorsz argumenten alle stucken soude begeren punctuelijck te beantwoorden / ende also over ende weder over ende daer meede den intre van Handelingh seer soude worden ghedilayeert ende dat alles te vergeefs / alsoo sy noch Arbiters noch Arbiteurs en waren / ende over sulcks noch d'een noch d'ander / hoe schoon sy haer saecken souden mogen Justificeeren noch ghelijck noch ongelijck konden geven / maer dat sy alleen hadden de qualiteyt van Interpositeurs omme partyen te vereenighen was het mogelijck; ende of over sulcks niet beter waer dat hare Edele deese saecke politycquelijck op naemen / ende wel overwogen wat dienstighst ende vrofijtelijckst voor de Stadt souden mogen zijn; dat haere Edele alreets hadden geconsenteert de voorsz handelinghe gheslooten zijnde / de voorsz thien duysent Rijcksdaelders te tellen; dat de saecke van de Gerste was een gans kleyne ende geringhe saecke / ende over sulcks wel te considereren het gheene de Heeren Commissarisen van zijn Majestept hadden voort ghebracht / te weten dat haer Ed. verklaerden des Conings gemoet alsoo gedisponeert ende hare Ed. alsoo gelast te zijn / dat in cas die van Hamburgh de voorsz twee pointen inwillighden sulcks de Vrincipale handelinge seer soude faciliteeren / ende haest een goede uytkomste daer inne ghevonden ende te beter met hare Eerbare ghehandelt worden: repeterende hare Ed. selve daer naer in discoursen verschepden mael / ende seggende dat men de Ambassadeurs daer van verseckerde / en sy voy aen die van Hamburgh sulcks rapvorteeren mochten / dat lichtelijck inde Vrincipale saecke de inwilligingh van de voorsz twee pointen so veel soudden konnen doen / dat het geen comparatie by de voorsz tien duysent Rijcxdaelders souden hebben; doch dat het was hare saecke ende by haer selfs wel wijselijck moste overleggen / of men soodanigen handelingh daer soo veele haer aengheleghen was / souden laten stupten ende affnijden om de voorsz somme; en aengaende de Garste of het voor haer niet dienstich was / het selve geringe Interest goet te doen / omme met te beter fondament te epschen de restitutie van hare ghenomen Scheepen ende goederen / ende dat alle becommernissen te recht mochten afgedaen worden. Hare Eerbare

hebben

1631. hebben des niet tegenſtaende geperſiſteert bp haer booz-
gaende verſoeck / ende is beſloten dat de Ambaſſadeurs
ſulcks in het werck ſoude ſtellen / en haer ondertuſſchen
op het ghemobeerde van de Ambaſſadeurs haer ſoude
bedencken / daer nae hebben de Ambaſſadeurs toe ghe-
ſonden coppe van de booꝛſz ſtucken / ende daer beneffens
hare redenen van ant wooꝛt bp ghelchꝛifte / doch wat in
andere oꝛdꝛe ende hier ende daer wat meer bpgeboecht /
als ſp de ſelve hadden ghepꝛoponeert / ende hier vooren
bp de Ambaſſadeurs diſtinctelijck gerecapituleert zijn /
met die conditie nochtans: dat ſp upt ende volgens haer
notulen alles bp monde ſoude booꝛdꝛagen / ende de ſelve
memoꝛie van redenen alleen booꝛ hun behouden / ſon-
der daer van mentie aen de Heeren Commiſſariſen van
ſijn Majeſtept te maecken.

Des naermiddaghs de redenen van de booꝛſz repliꝛ-
que upt de notulen van de Ambaſſadeurs aen de Heeren
Commiſſariſen van zijne Majeſtept ghereſereert / die
naer het aenhooren van ſoo langhen rappoꝛt / haer be-
danckten van de groote blijt ende arbept die ſp aennae-
men / dat den Koninck ſulcks ſoude erkennen aen haer
Ho: Mog: ende mede aen haer perſoonen / ende komen-
de tot de booꝛſz repliꝛcque ſepden verwondert te zijn / dat
die van Hamborgh niet anders en ſochten als aen te wij-
ſen dat ſijne Majeſtept die was: die het water hadde ge-
troubleert, dat hare Ed. te booꝛen hadden aengeweſen /
ende al de werelt wel geſien had / haere Compoꝛtemen-
ten / alwaer het maer dat ſp ſelfs nae het Tractaet van
Steynburgh ghelmpieteert hadden op zijne Majeſtepts
Hooghept / met te verſoecken ende obtineeren van den
Keyſer / als doen ſijne Majeſtepts Pꝛandt ende met
de ſelve in openbare oꝛlooge ſijnde / ſeeckere Privilegie
over de Elve, waer bp onder anderen ſijne Majeſtept
benomen wiert eenige Schepen op de Elve te bꝛengen /
het welck nochtans alle uptheemſche Pꝛincen geoꝛloft
was / mede gheen Forten op ſijn eyghen gront aldaer te
mogen bouwen / ende ſoo booꝛts; ten tweeden: genó-
men niemandt kon bewijſen / dat de booꝛſz twintig duy-
ſent Rijcksdaelders pure waren ghewilligt dat de pꝛe-
ſumptie booꝛ ſijne Majeſtept was: niet te pꝛeſumeren
ſijnde dat een Coninckliick perſoon yet ſou eyſſchen het
welck hem niet deughdelijck competeerde; ten derden:
dat Rantzouw noch in het leeven was ende over ſulcks
zijn wetenſchap van de gepaſſeerde handeling ſelfs beſt
kon openen; ten vierden: ſo die van Hamborgh gheen
middel en konden booꝛſlaen / of de booꝛſz pointen inwil-
gen / dat dan alle beſoigne was vergeefs / want ſp mede
volgens de inſtructie haer vertoont / geen middelen (ſo
ſp ſepden) konden booꝛſlaen / doch dat ſp dit maer ſep-
den bp pꝛoviſie ende in het Generael / ende des anderen-
daegs nader ſouden dupliceren: in confere.tie komen-
de / wiert bp haer aengeroert; ten eerſten: dat ſp haer
niet konden elargeeren bupten haere laſt ende inſtructie
waer aen ſp ſepden pꝛecijſe ghebonden ende ſijne Maje-
ſtepts intentie ſulcks te ſijn / dat ſp niet ſouden treden in
eenige hooft handelinge / booꝛ ende aleer die van Ham-
burgh de booꝛſz pointen ſouden toegeſtaen hebben. Ten
tweeden: dat doch gene pꝛeliminaire pointen meer ghe-
mobeert ſouden wooꝛden / en de hooft ſake ſelfs in min-
der tijts als men doe in beſoigne geweeſt was afghehan-
delt ſoude wooꝛden / ja terſtont gedaen ſoude ſijn / alſoo ſp
volghens haere inſtructie maer twee pointen ſouden ep-
ſchen / en daer tegens twee pointen toeſeben. De Am-
baſſadeucs hebben daer op geant wooꝛt; ten eerſten: dat
ſp haer gaeden in bedencken / of haere inſtructie ſulcke
pꝛecijſhept was mede bꝛenghende / dat ſp ſulcks upt de
booꝛgeleſene Articulen niet konden afnemen / als alleen-
lijck daer inne ſtaende / dat de booꝛſz pointen ante omnia
& preliminaliter ſouden afgehandelt wooꝛden / booꝛ en-
de al eer in de hooft ſake te treeden / dat af handelen niet
geſept was / dat yemant zijnen vollen eyſch moſt heb-
ben, ofte dat die van Hamburgh de booꝛſz twee poin-
ten ſulcks die lagen / eerſt ten vollen moſten inwilligen /
maer dat ante omnia ende preliminaliter af handelen
niet anders was: als een ſaecke booꝛ ende alleer in ee-
nige andere pointen te treeden / af te doen, het ſp in wat
maniere het ſelve ſoude mogen zijn / bp weegen van ac-
coꝛt / middelmatige booꝛſlaghen / het een point in te
willigen ende het ander af te ſlaen / ofte te compꝛomit-
teren; ofte anders ten tweeden: dat ſp van haer Ho:
Mog: gheen laſt hadden tot queſtien van particuliere
ſchulden / maer alleen tot het publijck: te weten / tot de
booꝛſz hooft handelinghe / dat oock ſijn Majeſtept op
haer gedane pꝛopoſitien van interpoſitie haer ghegeven
hadde een abſolupt ant wooꝛt / het welck ſp ooch alſo aen
de Heeren van Hamburgh hadden gerappoꝛteert en aen
haer Ho: Mo: overgeſchꝛeven / dat ſp als noch daer op
ſteunende vertrouwden / datmen den Stact van haer
Ho: Mog: en haer perſoonen dat ongelijck niet en ſoude
willen doen / van haer met ſoodaenige diſpupten (ende
dat noch in de Winter op een onbequame plaetſe) op te
houden ende te beletten / dat ſp in de principale hande-
linge, waer toe ſp aldaer waren gekomen / niet konden
treden. Ten derden: of men alle diſputen afſlaende /
ſonder des anderendaegs voꝛder te dupliceeren niet ſou-
de konnen komen tot eenighe voorſlaghen, ende de ſelve
alleenlijck in conſideratie nemen / dat die van Hamburg
meenden des Koninckx gemoet al booꝛ deeſen contente-
ment gegeven / ende het ſelve met reſpect ende anders
ghenoegh bejegent ende gheappaiſeert te hebben / booꝛ
het reſtitueren van de ſchepen ende goederen: reſtitutie
ende reparatie van den Poſtillion, met de booꝛſz Garſt;
mede booꝛ de booꝛſz tien duyſent Rijcksdaelders (daer
haer Ed: niet ſuſtineerden in gehouden te zijn) gepꝛeſen-
teert te hebben te betaelen / ſoo dꝛae als de handelinghe
ſoude ſijn geſloten / het welck immers ſijne Majeſtept
terſtont doen kon / ende daer mede de booꝛſz penningen
ontfangen / ende ſpeciaelijck mede obermits men haer
uptdꝛuckelijck (ſoo ſp ſepden) belooft hadde / eerſt als de
reſtitutie van de ſchepen ſoude geſchiet zijn / daer na als
men het ſchip Poſtillion ſoude aennemen te repareren /
dat men als dan in de pꝛincipale handelinge ſoude tree-
den / ebenwel om die van Hamburgh noch naeder te
bꝛengen / ende zijne Majeſtept noch voꝛder ſatiſfactie te
geben ende daer mede de booꝛſz twee pointen afghehan-
delt te wooꝛden / of ſp niet ſouden konnen condeſcenderen
in een van deſe naebolgende booꝛſlagen / ten eerſten ont
dat ſijne Majeſtept in het ſtuck van de thien duyſent
Rijcksdaelders niet meer met haer te doen ſoude heb-
ben / dat ſp de booꝛſz penninghen in de Ambaſſadeurs
handen ſouden namptiſeeren / en ſp ten uptepnde van
de ſaecke de ſelve aen ſijne Majeſtept tellen / dat immers
volgens het oude ſpꝛeckwooꝛt: met het namptiſſement
het proces was geſchent. Ten tweeden: of dat Hamburg
de booꝛſz penninghen terſtont in haer handen ſoude tel-
len / mids dat ſp haer ſouden verſeckeren dat het
Tractaet als dan zijn vooꝛtganck ende een goede upt-
komſte ſoude hebben / ende ſp de booꝛſz penningen we-
der over ſouden tellen in handen van ſijne Majeſtept /
mids te vooren hebbende goede ende vaſte verſeecke-
ringe tot het ſlupten van het booꝛſz Tractaet als voo-
ren; ten derden: of dat Hamburg de booꝛſz penning-
ghen ſouden tellen in handen van de Ambaſſadeurs
ende ſp op het ſchepden van de handelinghe in cas die
niet ghetroffen wiert / ſouden bp uptſpꝛaeck arbitree-
ren / of de booꝛſz penningen weeder ſouden volghen / of
aen zijne Majeſtept / of aen die van Hamburg; ten vier-
den: ofte om haeſt een uptkomſt in de handelinge te heb-
ben / dat dte booꝛſz penninghen ſouden werden genam-
tiſeert in haer handen / ende ſp aen gheen van bepden /
nochte aen niemandt de ſelve ſoude geben / of het Trac-
taet moſte eerſt zijn voltrocken; ten ſeſden: ofte datmen
alle pointen ſoude nemen bp de handt / ende oꝛdentlijck
het een point booꝛ het ander point na af handelen / ende
die van Hamburg de booꝛſz tien duyſent Rijcksdaelders
tot afhandelinge van het eerſte point pure ſoude conſen-
teren / doch ſoo alle pointen niet afghehandelt wierden /
ende men ſchepde ſonder ſlupten / dat in ſulcken cas de
afghehandelde pointen mede booꝛ niet afgehandelt en-
de als nul / ende de booꝛſz tien duyſent Rijcksdaelders
als niet geconſenteert / ſouden gehouden wooꝛden.

Des anderendaegs den twee en twintigſten Novem-
ber hebben ſp verklaert / dat ſp hare Inſtructie naeder
hadden geexamineert ende de Heer Pudewels daer me-
de ober gehad en alles wel overwogen en oberdacht /
dat ſp bevonden ingheſien deſelve inſtructie ende d'in-
tentie

1631.

1631. tentie van zijn Majestept / dat sy haer in het minsten niet konden eslargeeren tot bemiddelingh van de voorsz twee pointen, dat haer sulcks leedt ghenoegh was / maer dat sy haer bonden ghebonden / ende bupten haren last niet en konden gaen: dat de Ambassadeurs oock wel konden considereeren wat de saecken van de Hoven waren, ende een Prins ofte een Hooft te dienen; dat het een ander saecke was met de Ambassadeurs / die een Republijcke dienden / in welcke sy nebens anderen van gelijcke qualitept de Vergaederinge van de Staeten bekleeden: dat sy in sulcken geballe mede wel wat voorder souden gaen / maer alsnu precise by de Intentie van den Koningh mosten blijben: ende daer mede gaende tot de duplijcque van die van Hamburg; sepden / ten eersten, te geloben ingebalde dat die van Hamburgh noch eenigh protocol boben het voorsz relaes hadden / ofte pet anders 't welck haer tot meerder voordeel / als het voorschrebe relaes / konde strecken / dat sy het selfde wel te voorschijn souden brenghen: ten tweeden, dat sy alle geerne quod regi tanquam actori incumbat probatio: dat daer teghen staet quod reus proponens exeptionem affirmativam ipsemet probare debeat, dat in deesen de Koninck epscht purè, ende die van Hamburgh sustineerden sulcks onder conditie, ende ober sulcks de conditien selfs mosten probeeren: ten derden dat de Burgerschap niet anders geconsenteert hadde / quod hoc legatis regis non dixerint & interpretatio fieri, debeat contra eum, qui legem contractus apertius dicere potuit: Ten vierden de woorden / behoorlijcke clausulen, niet anders verstaen te konnen: woorden als van behoorlijcke ende gewoonlijcke clausulen van rechten: ten vyfden, dat genomen men hadde gesproken van conditie / daer upt niet volchde / de Heeren Commissarisen van den Koninck conditien gemaeckt ende vast gheselt te hebben: ten sesden, onnoodich gheacht / dat het verstant van de woorden / sulcks die in het voorsz relaes stonden niet anders was / dan of die van Hamburgh sulcks wel nodich achten: ten sevende, dat niet en volghde / ick neeme gelt, ergo ick acquiescere eens anders voorgeslagen conditien, maer wel ter contrarie: de handelinge is pure geslooten / ende de voorgaende conditien zijn gedesauoeert; ergo het gheit is oock pure ontfangen: ten achsten dat de reste van de Replijcque aengaende dit point niet de pijne waert was om te beantwoorden / dat voorts upt haer antwoort ghereselbeert konde worden: sepden oock daer nae dat die van Hamburgh selfs eerst Licenten hadden op gestelt / en die selbe zijne Majestept doen betalen. Aengaende het point van de Garst houdende meede voor gerepeteert het gheen sy by antwoort hadden gesept / voechden daer by: ten eersten dat het in Mayo niet te laet was om te saepen / dat de Somergarst aldaer / tot acht dagen na Pincxteren gesaept wort: ten tweeden dat het water in tijdts afgheloopen was / ende andere Landen laeger leggende / goede bruchten gegeben hadden: ten derden dat Gluckstadt soo te water als te Lande by die van Hamburgh also beset was geweest / dat den Koninck aldaer geen andere Garst hadde konnen inbrengen: ende daer meede koomende tot redenen van inductie ende gedane voorslagen / sepden op haeren eedt / dat sy wenschten ende niet anders sochten / als een goede upkomste van dese handelinge / en beloofden alle debvoiren daer toe te doen / die sy eenighsints souden konnen ofte mogen: doch dat hare instructie ende de intentie van den Koninck niet konde lijden / dat sy haer voorder eslargeerden / als hier voren gesept is: de saecke oock sulcks gelegen te sijn / dat zijn Majestept alleenlijck om haer Ho: Mo: wille ende niet om die van Hamburgh de handelinge toegestaen hadde; ende ingeballe sy nu om soo geringe pointen wille / de selbe lieten steecken / dat sijn Majestept nopt pemandt meer / het sy wat Princen ofte Potentaten het souden mogen zijn / tot eenige interpositie / interessie ofte bemiddelinghe van de voorsz differenten soude admitteeren / ende sy ober sulcks haren tijdt wel mosten waer nemen ende promptelijck resolveeren: dat sy oock als nu mochten lijden / om die van Hamburgh te beter te disponeeren / dat de Ambassadeurs de selbe souden refereren die hoge woorden te booren by haer teghens de Ambassadeurs ghebupkt: te weten / dat sy verklaerden op haer Edelmans parole / ende by der mans woort / dat ingevalle die van Hamburgh de voorschreve twee poincten inwilligden, de voorsz handelinge daer deur niet alleen gefaciliteert, maer oock te lichter ende beeter uytkomste ten profyte van die van Hamburgh souden hebben: ja soo / dat de Ambassadeurs souden konnen oordeelen aen des Coninckx sijde sulcks niet te mancqueeren; boechden oock daer by dat sy te breden waren het gepasseerde aengaende de voorsz twee pointen ten besten / en glimplijck aen sijn Majestept te rapporteeren / soo by gheschrifte als mondelingh door de Heer Pudowels, ende debvoiren te doen / dat sijn Majestept de selbe nebens de pointen van de hoofthandelinge gheliefden te laten afhandelen / ofte naerder last aen haer te gheben / ten epnde de selbe met meerder geboechlijckheyt daer inne mochten gaen / ofte de handelinge van dien te stellen tot hare discretie: doch dat sy ondertusschen de patientie soude moeten neemen van den tijdt / van dat antwoort upt Denemarcken wederom konde komen; doch dat sy beducht waren / dat licht den Coninck daer door te meerder geexacerbeert soude worden / ende het een of het ander tusschen beyde soude mogen komen / waer door zijn Majestept selfs te minder lust tot de hooft handelinghe mochte hebben / ende oock occasie nemen / om de selbe af te snijden. De Heeren Commissarisen van Hamburgh dit alles gerefereert / ende in ghedencken gegeven zijnde / gaeben tot antwoort: dat sy aen namen aengaende de voorsz thien duysent Rijcksdaelders favorabel rapport aen haere Principalen te doen / doch versochten dat de Ambassadeurs haer upterste debvoiren by de Heeren Commissarisen van de Koninck geliefden te doen / ten epnde sy het point van de Garst lieten varen; ende dat de Heer Pudowels soude mogen blijben tot het rapport of inbrenghen van de Resolutie van den Eerbaren Raedt ofte aen den Koninck voor alsnoch niet rapporteren / als dat sy hadden aenghenomen te refereren ende teghens Maendach abont wederom tot Uytersen te zijn. Des namiddachs droegen de Ambassadeurs sulcks voor / ghebende haer daer by te bedencken / ofte in cas die van Hamburg de voorsz tien duysent Rijcksdaelders inwillichden / om soo geringen point alst point van de Garst de handelinge soude blybe stupten / dat sy te voren upt de Heeren Commissarisen van S. M. daer sy mede gebesoigneert hadden / tot Gluckstadt klaer hadden verstaen / dat als die van Hamburgh sulcks deeden / als voren / dat het op de Garst niet soude aenkomen: dat het oock onredelijck soude zijn / dat alsmen dien aengaende soude refereeren aen S. M. dat men soo grooten tijdt te vergeefs tot Utersen souden blijben legghen / sonder petwes te doen / ende geene andere pointen by de handt te nemen: ende dat de onkosten soo van haer als van de Heeren Commissarisen elck in het besonder soo hooch souden beloopen / dat het point van de voorsz Garste in gheene comparatie ofte vergelijckinge daer teghens soude konnen komen: behalven noch het particulier interest / dat sy ende andere daer door in haere familien / aengaende soo grooten tijdt verlies / souden hebben: dat men oock most considereren of het eers ghenoegh was voor haer Ho: Mog: Staet / dat men haer Ambassadeurs met sulcken geringen point soo lange soude ophouden / daer S. M. te booren haer Ho: Mog: Resident / ende daer na aen de Ambassadeurs soodanigen antwoort gegeven hadde / dat het meer als tijdt was ende niet voorder gedilapeert kon worden / de handelinge selfs by de hant te neemen: waer op by haer gedelibereert zijnde / hebben noch dien selben abont de Ambassadeurs voorgheslonden de nabolgende presentatie by geschrifte.

1631.

NAdien ten aenvanck deser Tractaten wegen haere Koninclijcke Majesteyt twee preliminaire pointen: als eerstelijck van de resterende *thien duysent* Rijcksdaelders, en voort andere de interesse wegen des gerestituerde *Gorstens* geoordeelt werden: welcke laeste pretensie edoch in allen geval al wast dat haere Majesteyt sulke pretensie boven verhoopen niet wilde remitteren, ofte in der Heeren Statischen Gesanten handen gestelt laten, maer *suspenso tractatus causa principalis* voor heen afghe-

Digitized by Google

1631. afgehandelt hebben, de Koninclijcke op *drie duysent* Rijcxdaelders ten hoogsten gesettet, oock daer nevens haer verplichtet dat des halven de Stadt niet hooger sal beswaert, oock geene meer ende andere pointen in de preliminaire handelinge getogen werden, also hebben hier op des Raets Gedeputeerden dese beyde puncten aen haere Overen te refereren aengenomen, oock de resolutie der Heeren inghebracht, dewijle haere Koninclijcke Majesteyt tot Onderdanichsten respect den eersten point der *tien duysent* Rijcxdaelders hare Overen pure gewillicht hebben, dat sy also niet twijfelden hare Majesteyt den punctes des Garstes vermogens der Heeren Coninclijcke Gesanten *sub spe rati* gedane vertroostinge hier tegens genadichst soude remitteren, ende de hoofthandelinge terstont haeren voortganck gewinnen laeten.

'T selve concept by d' Ambassadeurs geexamineert sijnde, hebben gants gheen swarigheyt daer inne ghemaeckt, gelijck oock op haer rapport de Heeren Commissarisen van sijn Majestept van in de principale sake te trede, mits tot hare ontlastinge in't verbael der Ambassadeurs te mogen laeten teyckenen 't geen haer goet dachte; doch aengaende den tijt van betalinge gaben in bedencken, of het niet beter was voor die van Hamburg selfs, om het voorsz point van de Garst ende de voorsz Principale handelinge te faciliteeren ende alles te beter oock by sijn Majestept te geven, dat sy de voorsz penningen souden betalen gheliickelijck in een termijn, te weten binnen Hamburgh in octavis trium Regum, het welck by de Heeren Commissarisen van Hamburgh na rapport van de voorschreve redenen toe gestaen is.

Maendaghs 's morgheus den eersten December is men tot de inleydinge van de Principale sake gekomen, d' Heeren Afghesanten van sijn Majestept vernieuwt hebbende de hooge woorden en toeseggingh voor desen gebruyckt en gedaen: van dat deselve gefaciliteert ende in seer weynigh dagen een goede uytkomste daer in gevonden soude worden: immers dat men soude konnen oordeelen van haerder syde niet te ontbreecken, ende haer dien volgens vermaent, dat sulcks als nu metter daet betoont mochte worden; ende omme daer toe te komen, haer voorgedragen, of het niet best was, dat deselve als oock de Heeren Gedeputeerden van Hamburgh aen d' Ambassadeurs t'eenemael op een reyse elck alle zyne poincten van haere instructie openden, om soo doende, te beter te overleggen ende inne te gaen de kortste ende bequaemste wegh, omme de voorsz handelinghe te treffen, ende specialijck om te sien of men niet alle de poincten gelijckelijck in't gros ende niet particulierijck 't een point voor ende 't ander naer soude mogen afhandelen. Haer heeft de voorsz voorslaeghen niet qualijck ghevallen, ende sijn onder verklaeringhe ende reserve hier vooren op den seven en twintighsten November ghedaen, inde openinghe vande poincten van haere instructie ghetreden, ende verklaert ghelast te sijn, als volcht: Ten eersten dat die van Hamburgh haer behoorlijck souden moeten vernederen, ende selfs voorslaen hoedaniger manieren sy van meeninghe waeren aen sijn Majestept satisfactie te geven, ende assoeninge te doen vande groote offensie, disrespect ende smaet sijne Majestept gegeven, ende dat deselve satisfactie soodaenigh soude moeten sijn, als de Hoocheydt ende respect van sijn Majestept was verepschende; fonderende 't selve point daer op: ten eersten dat die van Hamburg Gluckstad te Waeter en te Lande soo hadde gheblocqueert, dat sijne Majestept ghenoot saeckt was geweest de passen van dien voor alle ende een ygelijck weder te openen, ende daer door moeten verbaelen in seer groote onkosten van equipagie ende anders: ten tweeden, dat sy al anno 1626. op sijne Majestepts Hoocheydt hadde gheimpietreert, haer addresseerende alsdoen aen sijn openbaren Vyandt, en van deselve, te weten den Keyser, versoeckende ende verkrijgende seekere privilegie, waer door sy trachten te bekomen dominium ende de hoogheydt over de Elve-stroom, ende daer ontrent, ende sijn Majestept upt te slupten upt de hooghept van deselve, met interdictie van geen Oorloch Scheepen op de Elve te brengen, en geene Forten aldaer op sijn eygen gront te mogen leggen ende maken: ten derden dat sy anno dartich tot Reghensburch noch voorder sijn gegaen, hebbende gesolliciteert, den Keyser gaende gemaeckt, en met quade practycquen geoptineert seker mandatum Cæsaris, waer by den Keyser sijn Majestept beveelt, dat hy die van Hamburch al om de vyre commertien in de Rijcken van Denemarcken, Noorwegen, &c. soude laten volgen: alwaer die van Hamburgh wel wisten ende oock de Keyser selfs, dat hy niet te beveelen noch te seggen en hadde: ten vierden dat sy tot Bylenburch voor eenige mutsquettiers lagen hadden gelept gehadt, ende sijn Majestept aldaer komende spanceren met sijnen treyn, op denselven afgebrant, ende Hertogh Ulderich sijn Soon den hoet afgeschooten, ende de selven tot Hamburch met triumphe tot schimp van sijn Majestept ende sijn Voorstelijke Genade gebracht, ende dat sy niemant daer over gestraft hadden: ten vijfden dat sy eenige van sijne Majestepts Schepen voor ende ontrent de Gluckstadt met openbaer gewelt van een Scheeps armade, ende een groote praem aen Lant leggende hadden aenghetast ende ghenomen, ende daer en boven de Kupslupden daer ontrent woonende schandelijck geplondert; ende weetende dat sijn Majestept in Gluckstadt was, de Vlagge, om hem te meerder 't affronteeren, in 't water achter af gehangen ende door 't selve naer ghesleept hebben: ten sesden dat men tot groot disrespect van sijn Majestept dit veele schimpige ende onrijdelijcke spotwoorden tot Hamburg had gevoert, de welcke men niet behoorde noch begeerde te verhaelen: ten sevenden ende alhoewel die van Hamburch hare saecke daer mede soecken te pallieeren: dat sijn Majestept inde Gluckstadt eerst eenige nieuwigheyt, te weten een tol of licent soude begonnen en opgerecht hebben, en daer door den aenbangh vanden Oorlogh veroorsaeckt; des niet tegenstaende notoir te sijn en al de Werelt bekent, dat sijn Majestept niet anders gedaen en hadt, als jura publica mede brenghen, ende dat die van Hamburch causa movens ende de oorsaecke vande voorsz Oorloge waren. De rede was, dat niemant aldaer ignoreerde, datter oude pacta ende stipulatien ende over een komінge waren, tusschen den Lande van Holsteyn ende de Stadt Hamburgh, dat d' een d' ander met geen Tollen ende nieuwe impositien quellen ende beswaeren soude, maer over ende weder over daer van vry ende exempt sijn, ende blijven; ende dat des niet teghenstaende die van Hamburch verscheyden Tollen ende impositien op veele ende meenichte van specien hadden geseth, ende geheven, ende deselve aen de ingesetenen van Holsteyn afgenomen ende doen betalen; ende alhoewel sijn Majestept haer hadde vermaent ende oock gheschreven, sulcx naer te laeten die voorsz nieuwicheyden af te doen, sy in't minsten daer op niet ghepast maer daerinne tot beswaernis ende groote klachten van d' Ingesetenen van Holsteyn hadden blijven continueeren: sulcx dat sijn Majestept om het selve te remedieeren, hadt moeten ende ghenootsaeckt was geweest, andere wegen in te gaen, ende hem te helpen met recht vande Retorsie, ende ten selven eynde geen Tollen ofte Licent opgherieht, noch eenige lijsten dien aengaende gemaeckt, maer upt kracht van't voorsz recht van retorsie d' Hamburchsche Scheepen doen aenleggen ofte setten, ende pertwes afghenomen, ofte doen betalen hadt, dat sijn Majestept het selve niet alleen vermochte te doen upt krachte van't voorsz recht van retorsie, maer oock volgens d'oorde gebruyckelijck in 't Rijck, gelijck die van Hamburch ghenoech bekent ende in seeckere saecke met de Stadt Lubeck wel beproeft hadde: te weten, Hamburch hebbende opgheseth seeckeren nieuwen Tol op de waeren van Lubeck komende, ende die van Lubeck daer teghens seeckeren Tol op de waeren koomende van Hamburch, dat sijn Keyserlijke Majestept by sijn mandaet hadde verstaen, dat die van Lubeck wel gedaen ende gelijck hadden, ende daer inne continueeren soude mogen, tot dat die van Hamburch de voorsz impositie souden afghedaen hebben: doch terwijlen tot Regensburch elf weecken lanck alles ghenoech was ghedisputeert, ende die van Hamburch

1631.

1631. burch de voorsz reden aldaer niet hadden konnen solveren / dat sy niet en sochten d' Ambassadeurs met eenige disputen / het sy mondelingh ofte schrifteliick / in 't minsten op te houden / maer niet lieder sagen als dat men terstont quame totte handelinge ofte het Tractaet selfs / te meerder op dat niet soude schijnen / dat men deselve met disputen pet afgeperst hadde / en dat sijne Majestepts meeninge ende haere last was: dat die van Hamburch selfs upt haer eyghen selfs mosten presenteren ende offereren de voorschreve offoeninge te doen / ende sijn respect niet konde lijden / datter petwes van sijnent weghen voorgeslaghen soude worden / op dat niet soude schijnen / ende sijn Majestept tot disrespect naer gegeven werde / eben eens of het deselve om gelt te doen was.

Ten tweede, dat die van Hamburch van het uptleggen vande Tonnen en baken op de Elve selfs eerst moesten spreken / ende versoecken dat sulcx haer soude mogen volgen ende in sulcken cas sijn Majestept het selve haer soude toestaen / behoudens sijn superioriteyt, en mits dat sy hem eene jaerlijckx penningh in recognitionem superioritatis soude presenteeren ende betalen. Ende voechden daer bp: soo die van Hamburch inde voorsz pointen rustich ende liberaelijck wilden gaen / dat wel haest een goede uptkomste in de voorsz handelinge ghevonden soude werden / ende hebben haer Ed. die naervolgende pointen van haere Instructie gheopent: te weten.

Ten derden dat die van Hamburch de Scheepen en goederen ter saecke vande voorschreve Oorloghe haer afgenomen ende in wesen sijnde / gherestitueert souden worden:

Ten vierden dat sy weder bp alomme in sijn Majestepts rijcken ende Landen van Denemarcken, Noorwegen ende andere / souden vermogen te handelen als vooren.

Ende hier mede komende tot eenighe conferententie eerst aengaende de jaerlijcxe recognitie van Superioriteyt ende geallegeert sijnde dat die van Hamburgh daer nopt toe te disponeeren soude sijn / gaven soo veel te kennen dat men konden afnemen / dat sulcx wel te vinden was / mits dat sijn Majestept in sijne superioriteyt niet wierden gepreiudiceert. In deselfde conferentie gaven d' Ambassadeurs haer te bedencken / of het niet best was / dat deselve ront met hun gingen en klaer de upterste meeninghe ende intentie van sijn Majestept / ende haere instructie openden; dat d' Ambassadeurs sulcx souden menageeren / op dat men te beter soude weten / wat voorslagen te doen / en hoe die selve best te dirigeeren / dat doen in allen ghevalle die van Hamburch petwes soude moeten gesept ende in de mont gegeven worden / hoe ende door wat middelen 't voorsz eerste articul te voldoen / ende d' Ambassadeurs doch so veel hadden verstaen / dat het selve sonder gelt niet te doen en was / waer op sy hebben geantwoort: dat d' Oorlochs kosten van Schepen en Volck die sijn Majestept tot openinge van de Gluckstadt hadde moeten doen ende aldaer geleden schade / maer dat de schimp ende smaet sijn Majestept aengedaen sonder disrespect van deselve / niet te taxeeren / nochte oock te estimeeren was / ende sy oversulcx geen voorslaghen konden doen; maer versochten dat bp d' Ambassadeurs daer op gedacht ende sulcx gedaen werden mochte / dat in allen ghevallen die van Hamburch genoeth wisten: dat sy Coninck Fredrick hooger memorie nopt so hooch geoffendeert ende eben wel al in dien tijdt hondert duysent Rijcxdaelders tot afsoeninge gegeven hadde.

Des namiddags hebben sy met deselve redenen gelijcke openinge van de Heeren van Hamburgh van alle de pointen die sy in mandatis hadden versocht / ende met eenen vermaent / alsoo hare Ho: Mog: op haer ernstige Remonstrantie ende aenhouden de voorsz interpositie hadde gedecerneert / en d' Ambassadeurs ten selven ende Gecommitteert / dat haer E: alsnu mosten betoonen / datter aen haer syde niet ontbrake / maer alle middelen aenwenden omme tot korten ende goeden uptkomst van de voorsz handelingh te geraken / desen niet tegenstaende bonden haer wat difficil / versoeckende eerst openinge van de pointen / die de Heeren Commissarisen van 1631.
sijn Majestept in last hadden / ofte ten minsten te weten / of sy oock gheneraliick belast waren op alles' t geen van wegen de Stadt Hamburgh aengaende de voorsz saecke soude mogen gemoveert worden / doch bp d' Ambassadeurs gerepliceert sijnde / dat sy niet minder behoorden te doen / als de Heeren Deensche alreets ghedaen hadden / ende d' Ambassadeurs op haer gemoveerde niet konden antwoorden noch ende al eer sy klaer ende ronde openinge van alle haere pointen van gelijcken hadden ghedaen / sijn ghekomen tot openingh / ende nae dat sy eerst met korte woorden hadde aengeroert / dat sy het recht van een derde niet wilden prejudiceren in pointen die niet afgehandelt soude worden / haer recht behouden / ende dat bp den Koninck / den eersten aenbanck van alle onluste door het opstellen van een nieuwen Tol in de Gluckstadt was veroorsaeckt / verklaert dat sy in mandatis hadden te procureren.

I. Plenariam libertatem Albis.
II. Restitutionem ablatorum.
III. Commercia immunitatis in Regno Daniæ, Norwegiæ.
IV. Securitatem in futurum.

Ende sijn voor eerst tot verder verklaringhe ende specificatie niet gekomen / doch daer nae op instantie ende toeseggingе aen de selve ghedaen / van haer des anderen daeghs smorgens naechte ende ronde openinge te doen / van 't geen bp de Heeren Commissarisen van sijne Majestept was geopent / hebben eyndelijck haer geclargeert ende gespecificeert onder de voorsz pointen te verstaen: als van poinct tot poinct volght: te weten

TEn *eersten*, onder het *eerste* poinct dat alle schepen en goederen de Reviere vande Elve op en neder vaerende, vry voor by de Gluckstad ende anders sullen passeeren ende repasseeren, sonder met *anhalen, setten, strijcken, pascedullen, Tollen* ende voorts in eenigher manieren belwaert ofte belet te worden, dat oock op de voorsz Reviere *gheen Coninckliicke Schepen logeeren, noch Forten gheleyt*, maer als een vrye stroom het gheheele Rijck concerneerende vry ende onbekommert gelaeten werden.

T'en *tweede* onder het *tweede*: dat zijn Majesteyt haer sal restitueeren alle schepen en goederen op de Elve, Zee en zijn Majesteyts Kusten en Landen haer afgenomen, en alle gearresteerde goederen ontslaen, ende restitutie doen van de Tonnen en afgedrongen Tol gelt op de Elve, en haer met het uytleggen en openen van de voorsz Tonnen laten begaen, als van outs, en haer oock rembourseren hare gedane oorlochs kosten, doch dat wy om consideratie wil van de selve oorlogs kosten noch soude swijgen.

T'en *derde* onder het *derde* point: dat haer Edele soude mogen genieten de vrye Commercie alomme in zijne Majesteyts Landen volgens haer oude Privilegien, ende specialijck dat haer Ed. den vrydom van den Tol inde Sunt soude volgen, als van outs.

Ten *vierde*, onder het *vierde* point wel specifice yetwes te verstaen, maer niet geraeden te vinden sulcks alnoch uyt te drucken, hebben evenwel, eenige tyt daer na verklaert, daer door te meynen, datmen soude mogen clausuleren het voorsz tractaet met dese clausule: dat soo namaels eenigh misverstant wederquaeme te rijsen, dat syne Majesteyt niet soude vermogen eenighe hostiliteyt ofte bekommeringh den Elfstroom daer over aen te doen, maer de selve als een vrye Rijcksstroom te laeten onverhindert, ende so syne Majesteyt immers eenighe feytelickheyt gelicfde by de handt te nemen, dat hy het selfde te Lande ende aen hare schepen in de Sont mochte, en konde doen.

De voorsz openingen geexamineert een overlept sijnde / gaven haer in bedencken of het niet beter ware omme het Tractaet te facilliteren / en geen oorsake te geven / dat haere Privilegie aengaende d' Elve stante bello cum Cæsare verkregen / gedisputeert wierde / ende sijne Majestept geen naerder Offensie gegeven / dat men de pointen

ten

1631. ten van geen Schepen te Logeren ende geen Forten te leggen op d' Elve, als mede van niet te strycken, ende Tolgelt te restitueren / niet soude roeren / ende ooch niet aenraecken van haer vrydom van de Tol inde Sont, also te vooren genoech verstaen was sijne Majestepts meeninge niet te sijn / sulcx onder dese handelinghe te begrijpen / maer alleenlijck 't gheen dooz desen laesten Oozlog haer benomen was. Hebben sy ook afgebzaegt / of sy dooz de restitutie van de afgenomen goederen mede verstonden / dat de verduysterde goederen / die niet in wesen waren souden vergoet wozden: en geraden om gevoechelichepts wilde so verre niet te gaen / maer te spzeken van de goederen in wesen synde / of opgebzagt. Op het welcke by haer gedelibereert synde / voechden evenwel tot antwoozt / dat sy specialijck by haer instructie gelast waren / sulcx aen te roeren / daer also niet van wijcken en konden / ende oversulcx versochten / dat d' Ambassadeurs d' Heeren Commissarisen van sijn Majestept alle het selve mede souden willen voozdzaghen. Eyndelijck hebben dese sessie daer mede besloten / dat sy Ed: de voozsz vier poincten met de voozschzeve naerder verklaeringe in't kozt souden stellen by geschzifte / ende de Heeren Commissarisen van sijn Majestept van gelijcken doen aenseggen / 't welck sy beyde naergekomen hebben inboegen als volcht:

Des anderen daechs 's mozghens den tweede December hebben sy de Heeren Commissarisen van Hamburgh dooz ghedzaghen de voozschzeve pointen ende motiven daer toe dienende / sulcx d' Heeren Commissarisen van sijne Majestept daer van openinghe hadden ghedaen / ende hebben haer Ed. daerop versocht tpt om te delibereren ende des anderen daegs haer antwoozt dien aengaende inne te bzenghen.

Den derde December des mozgens is by haer antwoozt ingebzacht als volgt: pzemitterende dooz upt dat sy geene disputen sochten / ende deselve doch evenwel niet konden helpen voor interposituers / maer in gevalle men de saecke konden bzengen tot compzomis ende arbitrage / waer toe sy niet liever soude sien als haer persoonen / dat sy in sulcken gevalle vzy wat te seggen soude hebben; evenwel ter wyle de Heeren Commissarisen van sijne Majestept vele motiven sonderlinghe omme te fonderen haer eerste point hadden dooz ghebzacht / dat sy niet konden ledich staen tot hun infozmatie / ende omme hare Ho: Mog: goet rappozt te doen deselve te resumeeren ende beantwoozden. Ten eersten, dat sy de Gluckstadt nopt geblocqueert / nochte te Water nochte te Lande gesloten hadden: te Lande / dat sulcx notoir was: te water / dat alle de werelt wiste dat alle Scheepen met allerley waren ende insonderheyt die vier Scheepen daer dageliex upt ende inghebaren hebbende; doch dat het geen reden en was / dat sijn Coninckliycke Oozloch Schepen als instrumenten om haer te beschadigen / daer inne souden hebben laten komen / als sy sulcx konden beletten: dat sulcx haer vzy stont jure defensionis ende om haer schade te verhoeden / ende noch nopt souden bestaen hebben / ten ware sijn Majestept eerst geen notoire nieuwichept dooz 't instellen van een nieuwen Tol in de Gluckstadt hadde gepleecht / ende den selven Tol met gewelt dooz drie Oozlochscheepen haer aldaer dooz by haerende Scheepen afgedzongen / ende in alle saecken van offensie geleth most wozden op het begin, ende niet wat daer naer tot defensie gedaen wiert; behalven dat immers yder een wist / dat de Kepserscbe haer verweten dat sy de oozsaecke waren van de beschonden is van de Gluckstadt: ook groote eere aen des Koninckx Commissarisen aenghedaen / den Kepser / niet tegenstaende sijne begeerten / geweygert de persoonen ende goederen van de Holsteynsche Edellupden tot Hamburgh gevlucht / in arrest te nemen / sijn Majestept tot afdanckinge van Volck / naer sijne laeste Oozloghe twintigh duysent Rijcxdaelders sonder in 't minste daerinne gehouden te sijn / liberalijck vereert; ende voozts alles gedaen tot behoudenis van sijn Majestepts goede gratie 't geen sy nae haer gelegenthept hadden konnen doen: lettende al tijdt ghestadich omme alle occasien ende beginselen van offensien dooz te komen / specialijck ook in dese saecke / ende daerom in Martio 1630. mert-

kende dat sijn Majestept gealtereert was / den Sindicum 1631.
Germers exprese naer Coppenhage afgesonden / ende versocht hebben / dat sijn Majestept haer doch genadichst gelieffde te openen wat reden deselve tot de voozsz alteratie mocht hebben: dat het aen haer niet soude mancqueeren deselve volkome satisfactie daer op te geven; ende alleen wetende wat het was / sijn Majestept sodanige bericht inge doen / dat de selve volkomen contentement soude nemen: dat den selven evenwel niet tegenstaende sijn Majestept niet alleen den voornoemden Sindico geen antwoozt gelieft hadde te geven / maer ook kozts daer aen gaende naer Gluckstadt op den negentienden April naestvolgende / den voozsz Nieuwen Tol aldaer had opgericht; ende daer op dooz den Sindicum Moller nieuwe instantie ende versoeck gedaen sijnde / 't selve t' eenemael afgheslagen ende geensints begeert had / den voozsz Tol af te schaffen: maer contrarie het voozsz versoeck / dooz gewelt van Oozloch Scheepen / den voozsz Tol in 't werck gestelt had; ende over sulcx dat sijn Majestept selfs de eerste oozsaecke ende aenvanck van alle onlust ende feptelicheden was / en sy de Gluckstadt niet ghedlocqeert / vele min sijne Majestepts genoot saeckt hadden / omme deselve te openen / ende dienvolgens ook dat sijn Majestept sijn eygen selven most imputeren d' onkosten van equipagie ende andere daer toe gedaen. Ten tweeden, dat sy dooz het versoecken ende verkrygghen van seecker pzivilegie van sijn Kepserlijcke Majestept / in den Jare acht en twintig op sijn Majestepts hoochept in 't minste niet hebben gheimpzeteert / als de concessie van dien geobtineert hebbende / van die geen / die sulcx alleen konde ende vermoghten te doen / dat sy ook geen novum jus daer dooz hadden geacquireert: maer alleen quod juris communis est, te weten nequis in flumine publico quid agat ut pejus navigetur ende oversulcx maer gelaboreert de damno vitando, & non de lucro acquirendo, ende omme te behouden libertatem albis, sulcx sy en andere die te vooren bupten alle memorie van menschen hadden ghebzupckt / ende ook oversulcx het voozsz pzivilegie niet alleen geobtineert ten behoeve van haer / maer ten behoeve van alle de gheene die op d' Elve stroom woonen / ende den selven frequenteeren: dat mede 't voozsz pzivilegie generael was / ende niet particulier tegens den Koninck / maer ginck tegens alle / ende ook tegens niemant als tegen die gene / die op de vrydom van de Elve, commertie en navigatie van dien wilden impetreeren; ende oversulcx die geene die 't selve niet en trachten / haer daer mede niet en bemoepe / en haer sulcx niet aen te trecken hadden: dat sodanigen pzivilegie was ook niet bupten exempel / dat de Stadt Bremen diergelijcke had op de Revière van de Weser / de Stadt Lubeck op de Revière van de Trave, ende Hamburgh selfs twee distincte pzivilegien van den Kepser Fredrick de derde ende Kepser Karel de vierde, 't een van geen tollen op de Elve op te setten / en het ander van geen Forten twee mijlen boven ende beneden Hamburg daer op gebouwt te wozden: ende dat sy dienvolgens niet nieus hadden begonnen / noch pet wes dat een ander hem had aen trecken / veele min dat sy op de hoochept van sijn Majestep in 't minste hadden geimputeert. Ten derden, dat sy anno dartigh niet voozder gegaen sijn / maer by behoozlijcke middelen ende wegen gebleven / te weten dat sy hadde inne gegaen Viam juris ende haer als t' onrecht beswaert bindende geadhzesseert aen sijn Kepserlijcke Majestept / als beyder hoge oberichept en opperhooft; en dat de K: M: haer niet vergunt noch gedaen had dat deselve niet vermochte / maer ter contrarie 't geen sijn ampt en in sijn macht was: verleenende haer seker Mandatum monitorium van inhoude / dat sijn K: M: sijn Koningl: Maj: vermaent d' Ingesetenen van 't Kepserrijck ende specialijck die van Hamborgh toe te laten de vzye commertie in Denemerken ende Noorwegen, of dat sijn Kepserlijcke Majestept genoot saeckt soude sijn de Ingesetene van Dennemarcken ende Noorwegen van gheliycken te verbieden de commertien in't Kepserrijck. Ten vierden dat sy nopt geen laghen op sijn Majestept of sijn saen ghelept hadden / ende ook niet en geloofden sulcx by haer Volck gedaen te sijn; maer wel dat eenighe

officieren

1631. offitieren met eenich Volck / verſtaende dat een Batterye tot Bylenborgh was opgerecht / gegaen ſijn om inſpectie daer van te nemen / ende dat upt den Treyn van den Coninck geloſt ſijnde een piſtool / ſy daer op weder afgheſchooten hebben / ſonder te weten dat ſijn Majeſteyt of yemant van ſijn Soonen daer by was: ende Hertoch Ulrich daer door ſchielijck omwendende ſijn paert / ſijn hoet afgheballen / ende oock ſonder kennijſſe van den Raedt by de voorſz Offitieren / die 't geen voorſz is / op haer eedt verklaerden / gereſtitueert was. Dat des Coninck Offitieren dickwils wel andere exceſſen / deden ende niet tegenſtaende daer over geklaecht wiert / niet gheſtraft wierden / ende deſe nopt overgeklaecht was / veele min dat men in facto eens was omme te komen oordeelen of ſy oock ſtrafbaer waren; ende als men ſoo naeu wilde ſien / op den eerſten ſchoot / dat men ſoude konnen ſeggen / dat op de Scheepen van Hamburgh upt de Gluckſtadt eerſt gheſchooten was; ten tweeden, dat ſy door het nemen van Scheepen en de Praem niet anders hadden ghepleegt / als 't gheen ſy jure defeſionis ſchuldigh waeren te doen; wech nemende inſtrumenta Læſionis, die haer benaemen de Vryheyt ende de vrye pas van de voorſchreve Revieren / ende daer en boven haer dagelijcx in 't paſſeren van dien beſchadichden ende ſchandelijck tegens alle recht ende reden exactioneerden: dat aengaende de Boeren geen klachten ghekomen en waren: ende oock bupten haer kennis ende bevel / ſo ſulcx geſchiet was / gedaen te ſijn: ende in allen gevallen dat ſijne Majeſteyts volck ſoo veele plonderinghe ende extorſien op de Dorpen onder Hamburgh behoorende gedaen hadden / daer niet jegenſtaende haere klachten geen vergoedinge noch ſtraffe op gevolcht was: dat van gelijcken bupten hare kennijſſe ende bevel de blagge door 't water voor by de Gluckſtadt (ſonder oock te weten dat ſijn Majeſteyt daer binnen was) naer ghevleept was / ende ſulcx komende tot hare kennijſſe dat ſy datelijck aen de Heeren Commiſſariſin van haere Scheepen geſchreven hadden 't ſelve naer te laten / die oock niet vorder als op ſijn wacht recht boven de Gluckſtadt daer mede gekomen was; ende in allen gheballe dat maer by Scheepsvolck (bupten bevel) naer Scheepsgebruyck ende haere maniere daerinne gehandelt was. Ten ſeſde, dat niemant ſo machtigh is / jae ſijne Majeſteyt ſelfs niet / dat hy ſijn gemeente de mont kan ſnoeren en het praten en couten van 't volck / ſulcx als haer humer mede brenght / beletten; dat oock de Heeren Weenſe niet particuliers aenroerden / en ſy niet en wiſten wie yet gheſeydt ſoude hebben: het mochte ſo ſpottelijck en ſchimpelijck ſijn en de perſoonen ſodanich / men ſoude 't ſelve wel ſeggen / en die perſoon noemen: dat oock 't ſelve den Raed ofte die Stadt niet geimputeert kan worden / alſoo nopt daer over geklaecht / veel min eenich perſoon / ende wat hy geſept ſoude hebben / haer aengegeven was: ende dat ſy verklaerden alſſer behoorlijcke geſondeerde klachten quamen / dat ſy daer over juſtitie waren gewoon te doen / ende als ſijn Majeſteyt hem met dusdanige dinghen ſoude willen behelpen / dat hem gelieve daer tegens eens te conſidereren / de ſchimp en ſpot die men die van Hamburg had aenghedaen / door de ſpottelijcke propoſten van haer gevoert: Comedien tot haer ſchimp in Denemarken geſpeelt / paſquillen tot haer ſpot gemaeckt / ende van den Raed in koopers ſtucken of printen ſpottelijck laeten ſnyden / en deſſelfs vierwercken te laten opſpringen / een Ancker van haer aen den Toorn van Gelucksſtadt tot een Trophee op te hangen / ende diergelijcke. Ten ſevende, dat ſy tegens de oude Pacta, ſtipulaetien ende bryheden tuſſchen den Lande van Holſteyn ende die Stadt Hamburgh nopt petwes gedaen hadden / ende van de Koninclijcke Waren nopt Tol afgenomen / te weten van 't geene op Koninclijcke naeme aengebracht was geweeſt; ende alhoewel Aelbert Barentſen haer ſulcx na gaf / evenwel ſo inder daet niet te ſijn / maer alleenlijcken dat men hem afgevoert had paſcedul van ſijne Majeſteyt / ende deſelve niet komende toonende daer voor gehouden te hebben de goederen die hy quam aenbrengen / ſijn eyghen goederen te ſijn / als ſijnde geen ſtijl / dat men ſonder paſcedulle van ſijne Majeſteyt te toonen / pet Tolvry, op ſimpelijck ſeggen van een Coopman ſoude laten paſſeren / en dat anders de Kooplupden onder dat pretext ende ſodanige practijcquen haer eyghen goederen Tolvry ſouden uptvoeren. Dat ſy mede de Ingeboorenen ende Burghers van de plaetſe van Holſteyn gheen Tol afghevordert hadden / maer wel ſimpele Inwoonders gheen Ingeboorne noch Burghers ſijnde / gelijck mede in Holſteyn aen de ſimpele inwoonders van Hamburgh gedaen wiert / ende ſulcx niet ſtrydich te ſijn maer wel te mogen volſtaen volgens de oude pacta: dat men oock haer t' onrecht na gaf / dat ſy eenige nieuwe Tollen hadden opghe recht / ofte eenige impoſitien geſtelt / die ſy niet vermochten te heffen; want ſy reeckt men van haer bier / dat het ſelve gen commertie was ende of het ſchoon commertie was / dat die van Hamburgh als oock andere Steden van outs vermogen hebben Axcijſen ende anders daer op te ſtellen / ten behoeve van de Stadt / ook deſelve te verhoogen / verlegen ende verranderen / ſulcx als ſy geraeden vonden / ende dienvolgende in plaetſe van den actijs in den Jare 1628. elck Vrouw vyftigh tonne met een ſeeckere ſomme gelts by de Vrouwers laten reduceeren / ende daer naer weder afgeſchaft / ende den voorſz Accijs doen heffen hebben; ende waerom doch men ſulckx haer imputeren wil tot een faute / daer immers notoir was / ende in 't Keyſer Rijck gheyractiſeert / dat ſodanighe Steden als oock Lantſchappen vermoghen impoſitien op de Eetbaere waeren te heffen / als in conſiliis Marpurgenſib. vol. 1. conſ. 1. klaer te ſien is / ende by ſijne Majeſteyt ſelfs inde Gluckſtadt ende by den Lande van Holſteyn alomme in de ſelve Landen gedaen: ja ſelfs tot laſte vande verkooper ende uptgaende Oſſen, die aldaer niet gheconſumeert worden / eenen impoſt gheven wort; ende in allen gheballe die haer bier niet begeerde / 't ſelve te laeten bijven / ende ſy ſulcx moſten ghetroost ſijn / gelijck oock voor deſen / dat haere Bieren in Denemarken ende Holſteyn, waren gheweert ende verboden geweeſt / ende yeder perſoon achterhaelt ſijnde / vijftigh Rijxdaelders over een Tonne Bier tot Koppenhagen hadt moeten gheven boven het aenghe-ſlagen Bier. Spreeckt men van Convoy / dat ſy anno ſeven en twintigh ende acht en twintig ghedurende den Oorloghe tuſſchen den Keyſer ende ſijne Majeſteyt / op de groote klachten van de Cooplupden ende Schippers / van dat ſy door loopers ende ſtroopers op de Revière over vallen ende beſchadicht wierden / eenighe Convoyers gheequipeert / daer mede de voorſchreve Revière bevrydt / ende de voorſchreve Cooplupden ende Schipper klachteloos gheſtelt hadden / ende tot verballinghe van de onkoſten van dien / met danck van alle / een gheringh Convoy gheheven / ende ceſſerende deſelve Oorloge / weder afgeſchaft hadden. Spreeckt men van Licent / dat het ſulcx was / dat die Stadt van Hamburg een half ten hondert van alle waeren die daer binnen verkocht wierden ghedurende den voorſchreve Oorloch / ende tot verballinghe van de koſten / die ſy ter ſaecke van dien moſten draghen / getrocken heeft / ende oock terſtont nae d' Oorloghe weder afgheſeth / dat den Koninck in de Gluckſtadt geduerende d' Oorloghen ſulcx mede gedaen hadt: van gelijcke Lubeck ende andere / ende Lubeck 't ſelve Licent alſnoch continuerende was. Dat ſy oock daer niet teghen hadden / nochte opt teghen ghepracticken / dat ſijne Majeſteyt in de Gluckſtadt op alle de waeren / die aldaer verhandelt / opgheſlaeghen ende afgeſcheept wierden / ſette ſoodanigen Impoſitien / als hem best gheviel: maer dat het teghen alle recht ende reden was / dat een van de Hertoghen van Holſteyn, ſtaende onder het Keyſer Rijck over een ghemeene ſtroom ende brye Revière van 't Rijck / de voor by vaerende Scheepen ende Commertien met eenighe Tol ofte andere Impoſitien / ofte met eenigh belet ſel ofte verhinderniß ſoude beſwaeren: dat men haer mede t' onrecht na gaf / dat ſijn Majeſteyt haer ſoude vermaent veel min geſchreven hebben / dat ſy eenige van de voorſz Impoſitien ſouden afdoen / dat ſulcx haer nopt voorghekomen / noch opt bekent ghemaeckt was / ende in ſijn Majeſteyts Griffie oock ſoodanigen

1631.

1631. danigen Brief niet en was te vinden / maer dat sy uyt haer selven eenige van de voorsz imposten hadden afgestelt en afgedaen / als vooren / ende de andere als van oudts uyt kracht van haere Privilegien ende gherechtigheden continueerende waeren : ende alsoo men in allen gevalle wel soude examineren wat de voorsz Stadt voor de voorschreve Impositien van de Holsteynsche Inwoonders genoten hadt / dat men bevinden soude 't selve boven geen twee hondert Rijxdaelders te bedragen / 't welck ock sijn reden had : overmidts alle persoonen / die pedtwes te verliesen hadden / naer Hamburgh ende Lubeck gedurende de voorschreve Oorloch waeren gevlucht / ende daer tegens sijne Majestepts Officieren in de Schans Stilhoorn van elck stuck goedts / een Roosenobel ende meer / ende in de Hoyschans mede niet wepnigher ghenomen ende haere Ingesetenen afgedwongen hadden / 't welck immers geen comparatie by den anderen was hebbende / evenwel by de voorschreve Stadt noch twintich duysent Rijxdaelders in 't cesseren van den selven Oorloch aen sijne Majestept geconsenteert waeren / ende aengaende jus retorsionis, sulcx in rechten niet bekent te sijn / ende reghel recht te strijden teghens de Landt vrede van 't Rijck / ende in allen gheballe tot het selfde verepscht te worden verschepden requisitien : te weten / behoorlijcke specificatie van schade, Liquide schult, versoeck ende verweygeringh van sulcx te vergoeden, ofte te betalen, dat de beschadichde parthye selfs spreeckt ende klaecht, ende de selve geen over hooft heeft waer aen haer t' adresseren, dat men modium niet excedeert, nochte yet meer af neemt als de schult ofte de schade is bedragende, ende dat men oock sulcks alleenlijck doet aen die geene die de schade gedaen heeft ende niet aen andere.

Welcke voorschreve requisita in sijne Majestept doch in 't minsten niet concurreren / jae geen van alle in sijne voorschreve saecke gevonden wert / ende over sulcx sijn Officieren selfs het geen sy waeren heffende te recht den naem van Tol ende niet van retorsie gegheven hadden / als daerinne concurrerende alle requisita van een Tol : te weten / sulcx af te vorderen van alle ende een yegelick syn Schepen ende goederen van wat natie die souden moghen syn, oock op ghewisse lasten distinctelijck op de specie meer, ende de ander minder. Ende ghenomen schoon het waeren retorsien, soo is immers klaer / volghens de voorschreve requisita dat sijne Majestept sulcx niet vermach in het werck te stellen / veel min dat hy naer rechten / ende tegens de voorschreve Land vrede sulcx vermach te doen / ende noch minder dat deselve in plaets van twee hondert Rijxdaelders / Tol van veele duysenden soude afvorderen / ende daer door de vrydom ende ghemeene ruste van de Elve t' onrecht turberen / daer hy alleenlijck met een Schip in de Sunt aen te houden sulcx hadde vonnen rechten / en de voorsz geallegeerde onkosten van Oorloge t' eenemael vermpden / aengaende mandatum cæsaris aen die van Lubeck verleent / dat men den teneur van dien examinerende / soude bevinden tot dese saecke niet geappvoyeert te konnen worden / maer te sijn reminter alios actum en sodanig die in flumine Publico niet te passe quam / doch dat tot Regensburch elf weken langh alles genoegh gedisputeert was / en haer geen verder disputen lusten / maer geerne haer daer toe als tot haer uytghegeven recht messige defension vorders waeren refererende / ende over sulcx haer seer vreemt voor quam / dat men van haer (als of sy autheurs waren vande voorsz Oorloge) was begeerende dat sy affoeninge en voorslagen dede / waer mede sy sijn Majestept satisfactie souden gheven / daer sy haer ter contrarie over sijn Majestept hadden te beklagen / dat sy in soo groote onkosten van Oorloge ende schade verballen waeren / ende niet jegenstaende sijn Majestept anno sestien hondert drie op sijn hulding of aenneming alle hare privilegien hadden geappvobeert / dat deselve anno tien haer afgenomen heeft de Eslandtsche Vaert, Gluckstadt tot een Emporium ad æmulationem van de Stadt van Hamburgh gebouwt / het blockhuys anno sestien in de Reviere uytgesteecken / de eerste Scheepen van Oorloge uyt Denemarken anno twintig op de Reviere van de Elve ghebracht / alle Jaer ombrage gegeven / ende groote onkosten van repsen ende anders aengedaen in Noorweghen, de commertien met hooge Tollen en exactien verspert / voor den Administrator van Maechdenburgh sijn Velt-overste anno seven en twintigh haer voorp Ritzebuttel met inneminge overballen; voor den Oversten Bremer haer platte Landt seer geexactioneert; voor den Oversten Sparre ontrent Bergherdorf seer beroost / op die Schansen hier vooren gheseyt : de voor-by-varende Scheepen groot gheldt afgeperst; inde Sunt ende elders verschepden Schepen genomen / van gheliicken op d'Elve; ende aldaer groot gelt haer Ingesetenen voor den voorschreven Tol afgeperst / in 't opnemen ende uytleggen van Tonnen, niet teghenstaende haer immemoriale possessie van over hondert Jaren geturbeert / ende noch onlanghs onder pretext van Baeckengelt aldaer een nieuwen Tol opgeset; ende over sulcx wel reden was : dat men haer te vreede stelde ende contentement gave / ende niet dat sy presentatie ende voorslagen souden doen / tot de welcke sy ock by haere instructie haer niet vonden gelast. 1631.

Ten tweeden, ende daer mede komende tot het tweede poinct : te weten / aengaende de Tollen, seyden sulcx niet gheneens te hebben met de voorsz saecke van den Tol, ende dat sijn Majestept nopt in eenige schriften of Tractaten daer van aengheroert hadde / ende dat sy notoirlijck daer van waeren in possessie van over twee of drie hondert Jaren / sonder eenige contradictie van eenich Hertogh van Holsteyn, ofte pemant / ende deselve possessie alsnoch continueerden animo & corpore, ende anno dartigh ende een en dartigh, de voorsz Tonnen noch opgenomen ende uytgelept hebben / alleenlijck dat sijn Majestept eenige van dien boven water halende / met sijn March ghevaren heeft / ende een van zijn Tonnen soo men seyt op de Suyder Elve laten leggen / dat daer soodanige possessie geallegeert voor / onnodich is van titul te spreecken / ende over sulcx die van Hamburgh tot de voorsz Tonnen / ende het opnemen ende uytleggen van dien naer rechten gefundeert te sijn / ende in allen gevalle dat sijn Majestept in desen maer alleenlijck als een van de Hertoghen van Holsteyn, ende dan noch maer als een van verschepden Hartoghen / Graven ende Strijten / op ende aen de Elve gelegen / in consideratie kan komen : wat reden datter waren / dat sy aen de selve een recognitie van superioritept aengaende de voorsz Tonnen souden geven / ende daer mede erkennen : dat sy van sijn Majestept als superieur het opnemen ende uytleggen van de voorsz Tonnen op de gheheele Elve waren houdende / te meerder daer sy wel te vreden waren uyt haer eygen recht ofte immemoriale possessie sulcx te doen; het sy men 't selve onus, servitus of honos, of pet anders noemde / met expresse verklaringhe : dat sy daer voor geen dominationem, maer alleen libertatem Albis pretendeerden / ende sulcx ten behoeve ende tot benefitie van de gemeene Commertie van outs gedaen te hebben ende noch te doen. 1631.

Ten derden, aengaende het derde hooft-poinct sprekende van de restitutie van genomen goederen; en het vierde hooft-point sprekende van de vrye Commertie op Dennemarck, Noorwegen, &c. seyden haer daegs te vooren / onder haer eygen pointen daer van genoegh verklaert te hebben.

Des naermiddaghs hebben sy al het selve aen de Heeren Commissarisen van sijn Majestept ghereferreert / mede de poincten van die van Hamburgh, sulcx hare Gedeputeerden den eersten December deselve met hare explicatien hadden gheopent / met ernstigh vermaen / terwijl men nu openinge hadde van alle de pointen van wederssijden / dat men alle disputen soude afsnijden / te meer alsoo men sach dat door disputen niet als alteratie ende meer verwijderinghe / in plaetse van te naerderen soude komen / ende te bedencken gegeven : of het niet best was ten eersten tot eenighe middelen van accoort ende voorslagen te gaen / waer op by haer gerepliceert is / dat sy te vooren hadden gheseyt : gheen disputen te soecken / ende lange genoegh op verschepden plaetsen ghedisputeert te sijn / evenwel dat sy in 't kort ex tempore dit alleen mosten accroderen / dat het voorsz

ant-

1631. antwoort van die van Hamburgh ten deele beſtont in facto, ten deele in jure quo ad facta, dat ſy die negeerden / ende de ſepten contrarie daer teghens poſeerden / die ſy te voozen onder de motiven van haere hooft pointen hadden geallegeert quo ad jus: dat alleen ſtont te examineeren / wie cauſa movens de eerſte oorſaecke en aenvanck van alles was gheweeſt: dat ſulcks gheweeſt waren die van Hamburgh die eerſt nieuwe Impoſten en Tollen tot groote bezwaerniſſe vande Ingeſetenen van Holſteyn opgheſtelt / en des vermaent ſijnde / niet afgheſchaft hadden; dat ſy wel verſtonden / dat ſy haer incumbeerde probatio ende het gheen voorſz is / klaer ſoude bewijſen by meenigvuldige atteſtatien / doch quo ad jus te diſputeeren ende facta te probeeren / dat ſulcks te vergeefs was / daer geen rechters noch arbiters, noch Arbitrateurs maer alleen Interpoſiteurs en middelaers waren; ende dat ſy over ſulcks oock oordeelden beſt te zijn / dat men tot eenige middelen van accoort en voorſlaghen quame / dat ſy hier geerne die ſoude verwachten / doch ſelfs volgens hare Inſtructie niet en konden noch en vermochten te doen / maer wel / dat ſy behoudens de ſelve konden lijden / dat het point van de Tonnen op de Elve uptgeſtelt mochte worden / evenwel dat ſy op alles haer naeder ſouden bedencken tot des anderendaegs ſmorgens.

Des anderendaechs 'ſmorgheus den vierden December ſijn naerder in de replijcque ghetreeden / met excuſe dat ſy ſulcks moſten doen / overmidts die van Hamburgh by wat breet in haer antwoort ghegaen hadden / doch maer in het kort ende alleenlijck op haer ſommighe argumenten gerepliceert als volcht:

Dat ſy de Gluckſtadt noyt gheblocqueert noch gheſlooten hadden: eer contraerie notoir te zijn / dat ſy gheen houdt noch ſteen daer inne toe lieten te koomen / en dat ſijn Majeſteyts Officieren ſulcks met Conboy daer in ſelver hebben moeten brengen.

Dat ſulcks haer oock vry ſtont jure defenſionis: zijne Majeſteyt aen haer gheen offenſie eerſt ghegheven te hebben / maer ſy ter contrarie aen zijn Majeſteyt door het opſtellen van de nieuwe Tollen / de welcke ſy hadden moeten preſenteeren eerſt weeder af te doen / eer haer konde by ſtaen jure defenſionis eenige hoſtiliteyten te betonen.

Dat ſy de oorſaecke zijn van de behoudenis van de Gluckſtadt: Negatur ſijnde hare meeninghe dien aengaende wel ghebleecken / dat ſy eecker Borgher / die aen ghenomen hadde eenige waepenen in de Gluckſtadt te leveren / hadden getracht ſijn huys te overvallen ende ſpolieeren.

Den Keyſer niet tegenſtaende zijne begeerte geweygert de Perſoonen ende goederen van de Holſteynſche Edelluyden tot Hamburgh ghevlucht in arreſt te neemen: wel gedaen te hebben volghens jus gentium mede ſecundum privilegia Holſatica teghens de welcke ſy oock niet vermochten te doen / maer haer wel te bedencken / of ſy niet ghearreſteert hadden zijn Majeſteyts Raedt Martium vander Meyde: dat zijn Majeſteyt Sindico Germers geen antwoort gelieft hadde te geven. Zijn Majeſteyt den voorſz Sindicum ſeer eerlijck ende bruntlijck onthaelt / jae wel ghetracteert ende 't welck een teycken van groote eere is / oock den voordans ghegeven te hebben.

Door den Sindicum Muller nieuwe inſtantie ende verſoeck gedaen hebbende, het ſelve teenemael afgeſlagen, ende geenſints begeert heeft den voorſz Tol af te ſchaffen: ſulcks met groote redenen geſchiet te zijn / overmits die van Hamburgh de Holſteynſe Tollen bleven continueeren.

Dat ſy deur het verſoecken ende verkrijgen van ſeecker privilegien van den Keyſer in den jare acht en twintigh, op zyn Majeſteyts hoogheyt in het minſten niet hebben geimpieteert: ſijn Majeſteyt immers te competeeren de hooghept ende gherechtighept over de Revieren van d'Elve, ja alwaer het ſchoon dat de ſelve met ſpecifice in zijn leen brieven hoochept ende gherechtighept van de Revieren komen / aen die gene door wiens territorium de ſelve ſijn loopende / dat oock zijn Majeſteyt daer van was in poſſeſſie / en dien niet tegenſtaende die van Hamburg durante bello cum Cæſare van des Koninckx Oyandt zijn Majeſteyt daer noch van weetende / noch opghehoort zijnde / hadden verſocht ende verkreghen het voorſz privilegie: waer by onder andere ſoo den teneur ſept / ſy met de Elve verleent werden / ende gheoctroyeert / dat men geen Oorloch ſchepen op de ſelve Reviere ſouden moghen brenghen / nochte eenighe Forten daer op maecken / ende over ſulcks ten hooghſten op ſijn Majeſteyts hoochept hadden gheimpieteert / jae de ſelve ghetracht zijn Majeſteyt te benemen / ende ſelfs Dominium daer over te verkrijgen. 1631.

Maer gelaboreert de damno vitando & non de lucro acquirendo: ontkenden om de redenen hier voor / dat ſy ſelfs dominium ghezocht hadden / ende in allen gevalle ſoo vermochten ſy niet in in prejuditium tertii pet te doen.

Dat meede het voorſz Privilegie Generael ende niet particulier was teghens den Coninck: Dat men by den Teneur van het ſelve Privilegie bevinden ſoude / dat het ſelve immers particulierlijck ginck teghen den Koninck.

Dat de Stadt Bremen diergelijcke had op de Reviere van den Weſer: Non ſequitur. Ergo moet Hamburgh ſulcks mede hebben.

Ende Hamburgh ſelfs twee diſtincte Privilegien van Keyſer Fredrick de derde ende Keyſer Carel de vierde. Maer te verzwijgen dat ſelve gerenoveert ende ghetaſſeert te zijn / per Imperatores Sigiſmundum & Carolum Quintum, en in Camera contra Lunenburgh, Staden, en Buxtehoede. Verlenende ſeker mandatum monitorium, te ſijn mandatum als gebiedende en bevelende, en niet monitorium om ſchimpelijck te vermanen en te perſuaderen.

Dat uyt den Treyn van den Koninck gheloſt zijnde een Piſtole, ſy weeder daer op afgheſchooten hebben: Niet ſulcks te zijn / maer Hartogh Ulderich ſpreckende aen eecker Vrouws Perſoon in haer deur ſtaende / ende braeghende of daer omtrent geen partyen waren / dat ſy daer op afgeſchoten hadden / en upt gevallen waren / en dat zijne Furſtelijcke Genade alſdoen / een met zijn Piſtool voor de Cop gheſlaeghen heeft; ende als men ſoo naeuw wil ſien op het eerſt ſchieten, dat men ſoude konnen ſeggen, dat op de ſchepen van Hamburg uyt de Gluckſtadt eerſt gheſchooten is. Neminem teneri expectare primum ictum, buyten haere kenniſſe ende bevel de Vlagge naer geſleept: die excuſe niet te gelden / maer dat mandans die eenigh Volck upt ſent om Hoſtiliteyt te plegen / naer rechten gehouden is in de affronten / ſchimp ende ſpot die men een Potentaet aen doet.

Een Ancker van haer aen den Toorn van Gluckſtadt tot een Tromphœ op ghehangen: ſepden het Ignoreren ſulcks tot ſpot gheſchiet te zijn / ende twijffelden of het oock een Ancker van Hamburgh was: dat het wel in de Gluckſtadt opgheharcht was / maer men niet eecker wiſte ofte het van een Hamborghſche ofte een Hollantſch Schip ghekomen was: dat het zijn Majeſteyt aen den Toorn had laten ophanghen / door aenghegheven ende ſeggen van een particulier perſoon dat het aldaer wel ſoude voegen. Van de Koninckſe was noyt Tol afghenomen, te weeten van het gheen op des Coninckx naem aengebracht is geweeſt: Dat ſy des noot ſijnde ſulcks klaer ſoude bewijſen / ende de Heere Boeckewalt verklaert hem ſelfs met een Schip met pulver ſulcks gebeurt te zijn. Dat ſy meede de ingeboren ende Borgers vande plaetſen van Holſteyn geen Tol afgevordert hebben: dat als het daer op aen ſoude komen / ſoo klaer als den dagh wilden aenneemen te bewijſen / dat die van Hamborgh ſulcks niet alleen van ſimpele Inwoonders / maer oock van de ingeboorne en Burgers gedaen hadden / en oock geheven / Sout Tol, Bier Tol, ende voorts van Coorn / en menichte van andere ſpetien.

Van outs vermogen hebben Accys ende anders daer op te ſtellen: Het point van de Accijſen in de voornoemde Demonſtratien wel beantwoort ende geſuteert te ſijn. Van gelijcke Lubeck ende andere, en Lubeck het

1631. het ſelve Licent noch continuerende is: Die van Lubek haer ſoo te dragen / dat ſijn Majeſteyt daer geen queſtie mede hadde / en met deſelve wel accorderen ſoude / en ter contrarie van Hamburg haer ſulcx te comporteren / dat het t' elcke met haer te doen was. Dat daer tegens ſyn Majeſteyts Officieren in de Schants Stilhoorn van elck ſtuck goets een Roſenobel of meer, en inde Hoyſchants mede niet weynig genomen. Sy ſepden te mepnen inde voorſz ſchanſe wel gehandelt te ſijn / en de Heer Pens wel wiſte die van Hamburgh upt de Hoyſchans niet quaets geſchiet te ſijn / als hebbende ſelfs aldaer gecommandeert dat en ingevalle pet te ſeggen daer over ware geweeſt / dat men dien aengaende haer behoorde te doen behoorlijke klachten / en in cas dat men daerinne alſdan niet hadde gheremedieert ofte behoorlijcke ſtraffe daer over gedaen / dat men als dan eerſt te ſpreken hadde. En aengaende jus retorſionis ſulcx in rechten niet bekent te zyn, en regelrecht te ſtrijden tegens de Lantvrede van't Rijck. Immers bekent te ſijn / als in de voorſz Remonſtratien van den Coninck aengewesen wort / ende by de Lantvrede niet verboden te ſijn / maer alleen nieuwe Tollen op de Revieren te leggen: dat ſy in ſo groote onkoſten van Oorloch ende ſchaede vervallen zyn. Die d' oorſaeke vande Oorloge is / oock reden te ſijn / dat hy de onkoſten ende ſchade drage.

Gluckſtad tot een Emporium ad æmulationem van de Stad van Hamburg gebout. Sulcx te ontkennen / maer gehout te ſijn om het Landt van Holſteyn en den Elveſtroom te meerder daer op te beneficieren / en tegens ſijne Vpanden te beſchermen / voorder in het Generael met ſeer ernſtige manieren van doen voorbrengende / dat als alle de fondamenten van die van Hamburch te degen wierden gediſputeert / men deſelve ſo klaer ſoude wegh nemen ende alles ſolveren dat peder een ſoude konnen taſten en voelen / dat deſelve nietich en frivool waren / en het meeſte ongelijck vande werelt hadden / en daer mede komende op de gerapporteerde Poincten / by de Heeren Commiſſarisen van Hamburch tot de handelinge geopent / ſepden dat ſijne Majeſteyt ſeer ghealtereert ſoude ſijn en te meerder occaſie van Offenſie nemen / alſmen deſelve ſoude refereren / dat die van Hamburg voor wenden / dat ſy het recht van een derde niet wilde prejudicieren in pointen die niet afghehandelt ſouden worden haer recht behouden / dat by den Coninck den eerſten aenbanck van alle onluſten door het op ſtellen van een nieuwen Tol in de Gluckſtadt was veroorſaeckt / dat alle Schepen ſouden paſſeren ſonder ſtrijcken / mitſgaders dat op d' Elve geen Coninckx Schepen logeren noch Forten gelept ſouden mogen worden / en dierghelijcke meer / dat men klaer daer upt ſach / wat ſy door een derde vermeenden / ende door de reſte haer Vytvlegten 't welck ſy van ſijne Keyſerlijcke Majeſteyt inden jaere 1628. durante bello ende ſijne Coninclijke Majeſteyt ongehoort / aengaende den Elven-ſtroom ende 't geen voorſchreven is gekregen hadden / dat ſijne Majeſteyt ſulcx nopt ſoude toeſtaen / ende te vergeefs was alſdan van eenige handelinge te ſpreken / wie de oorſaeck van de Oorloch was / te vooren genoech aengewesen te ſijn; niet te ſtrijden dat ſulcx een diſreſpect voor ſijne Majeſteyt was en haer Ed: 't ſelve vreemt voor quam / daer immers notoir is voor al de werelt dat alle Vyzinen en Potentaeten Scheepen komende op ſijne Majeſteyts Cuſten / en ſpecialijcken oock vande Coninghen van Spangien / Engelandt en hare Ho: Mog: voor ſijne Majeſteyts Oorloch Schepen ende Forten ſonder weder ſpreken altijt geſtreecken hadden / en dat ſijn Majeſteyts ſchepen op andere Potentaten Cuſten komende van gelijcken doen / en ſulcx een gemeene practijcque door gans Europa ja alomme was / dat men over ſulcx wel ſagh waer die van Hamburch heen wilden / en oock maer wederomme ſorghten te handelen / al ten tijde van de interceſſie van Lubeck ende Bremen, hebbende de interceſſeurs alſdoen moeten verklaren ende ſijne Majeſteyt die eere geven / dat ſy niet enkonden noch en wiſten ſijne Majeſteyt pet meer voor te houden / imputerende de ſchult aen die van Hamburg, ende inde conferentie by d' Ambaſſadeurs gemobeert ſijnde / dat immers niet vreemt was / dat de Schepen ſonder eenigh beletſel ofte verhinderinghe de voorſz Revieren als van outs ſouden paſſeren ende voor alle Forten ſonderlingh binnen 's lants gelegen / niet geſtreken wiert / maer dat ſulcx maer alleen geſchiede op ſoodanige plaetſe / daer recherche te doen was / hebben geantwoort / dat de handelinge getroffen ſijnde / de Koninclijcke ſcheepen aldaer niet ſouden blijven / ende dat hare meeninge oock niet was / dat alle Schepen ſouden ſtrijcken / maer alleen die reſeplen voerden / latende 't marſepl vallen op de mars / en dat ſy niet beter wiſten of voor alle Forten en veſtingen wierde geſtreecken / waer op by d' Ambaſſadeurs weder andere berichtinghe ſelfs met exempelen van Hollant gedaen ſijnde / hebben voorts haer aengemaent / dat doch alle diſputen afgeſneden mochten worden / ende haer gelieſde te doen eenige voorſlaghen van upkomſte / waer door ſy mepnden de handelinge beſt gevordert ende getroffen ſoude konnen worden / dat ſodanighe voorſlaghen haer beter als d' Ambaſſadeurs was bewuſt / en d' Ambaſſadeurs deſelve als haer eygen werck menageren ſouden / ſonder haer in 't minſten te melden / dat ſy oock niet konden eenige bequame voorſlagen doen / ſo lange in 't minſten niet en wiſten waer mede den Koninck ſatiſfactie te geven was: ſy hebben haer weder daer van geexcuſeert / verklarende iteratelijk dat volgens haer inſtructie ſulcx niet vermogten te doen / doch dat haer aengenaem ſoude ſijn / dat het ſelve van d' Ambaſſadeurs mochte komen / dienvolgens hebben ſy de naervolghende pointen by gheſchrifte ghebracht en deſelve des namiddaghs haer voorgedragen. 1631.

DAt tuſſchen zijne Majeſteyt van Denemarcken en zijn Rijcken, Landen en Ingeſetenen, en de Stede van Hamburg, en d'Ingeſetenen van dien, van nu of voor altoos een vaſte onverbrekelijcke vreede weſen ſal, en daer mede alle gegeven en ghenomen offenſien, doot en te niet, en vergeven en vergeten blijven ſullen.

Dat de Stede van Hamburch volgen ſal de tonnen en baeckens op de Elve, en deſelve uyt leggen en ſtellen als van outs, en alle Schepen en ingeladen goederen tot en vande voornoemde Stede op en neder gaende, ſullen vermoghen de voornoemde Reviere op en af te loopen eens cours, doorgaens heen, ſonder daer in verhindert, opgehouden ofte met ſetten, viſiteren, paſcedullen, afvorderingh van Tollen, of eenige andere impoſitie of beletſel hoedanig men 't ſelfde ſoude mogen noemen, in eeniger manieren beſwaert of belet te worden.

Dat voornoemde Stede en Ingeſetenen van dien, van nu af voor altoos weder ghenieten ſullen de vrye Commercie op de Rijcken van Dennemarken, Noorwegen en andere zijne Majeſteyts Landen, volgens en in conformiteyt van hare Privilegien ende out gebruyck.

Dat mede ten behoeve van deſelve, alle genomen en gearreſteerde Schepen ende goederen op d'Elve, Zee ofte in eenige van zijne Majeſteyts Landen ofte cuſten van dien by deſſelfs Officiers haer afgenomen, dadelijck ſullen ontſlagen, vry ende los geſtelt worden.

Dat de voornoemde Stede om 't geen voorſz is, geruſtelijck ende onverbreeckelijck te genieten aen zijne Majeſteydt uytreycken ſal de ſomme van..... Rijcxdaelders eens te betalen.

Ende dit alles onder expreſſe reſerve ende ſonder eenige prejuditie van zijne Majeſteyts Hoocheyt prerogativen ende gerechtigheden, rechten ende Privilegien der voornoemde Stede ende Ingeſetenen van dien; ende ſonder in 't minſte met deſen te prejudicieren het recht van een derde.

Die voorſchreve pointen alſoo voorgedragen ſijnde hebben d' Ambaſſadeurs haer daer van behandight Copie / ende daer deſelve eenige berichtinge op begeerden / gedaen / met vermaninge / dat de voorſz pointen waren een onpartydighen voorſlach / en in 't kort verhattende alles wat nopende de handelinge in conſideratie kon komen / en die ſy vertrouwden dat voor redelijck en billick ſouden opgenomen worden / en voor den rechten doet waer op men de voorſz handelinghe ſoude treffen mogen / hier op by haer gedelibereert ſijnde / boegden voor antwoort dat ſy de Amb. ſeer bedanckten over

1631. het concipieren en instellen vande voorsz pointen / dat sy voor so veel haer aenginck: daer niet tegens hadden / ende haer wel bevielen / ende de rechte doet was om de voorschreve handelingh op te treffen / dat deselve oock wel waren in gheslelt / ende in het kort begrijpende de gheheele saecke: dat sy wel hadden ghewenscht dat sodanige voorslaeghen eer hadden ghedaen gheweest / om daer voor tijdt te ghewinnen / en noch wel souden doen / dat sy dis van Hamburgh de selve terstont voor droeghen / ebenwel dat sy de voorsz pointen naerder souden overlesen ende de voorsz Copie nae haer nemen; welck antwoort de Ambassadeurs seer verquickende / niet hebben nae ghelaeten soo terstont de Heeren Commissarisen van Hamburg t' ontbieden / ende naer vermaningh van affnijdingh van alle disputen / de voorsz pointen voorghedraghen als voren / niet sonder hoope van ghelijcke antwoort van haer te verkrijghen; doch hebben maer simpelijck versocht Copie / ende haer beraet tot des anderendaechs morghens. Den vyfden December hebben sy meede verklaert / dat sy gheen disputen en sochten / ende niet liever saeghen / als dat men totte handelinghe selfs mochte komen: ebenwel alsoo de Koninckl[ijcke] lest hadde laeten uytgaen seecker Remonstratie, waer op sy noch niet gheantwoort hadden / dat sy niet naer konden laeten aen te dienen / dat sy daer toe reede waeren: ende alsoo sy noch niet gheduplicceert hadde op de replijcque van de Commissarisen van sijn Majestept / dat het redelijck ende billijck was / dat men haer de selve communiceerde / alwaer het maer alleen daeromme: ten eynde hare Ho: Mog: upt het rapport te beeter justitiam causæ souden mogen verstaen; het welck haer toe gestaen sijnde / hebben geduplicceert in voegen als volcht.

Vermitterende voor eerst de Heeren Commissarisen van sijne Majestept niet op alles maer alleen op sodanige pointen ghereplicceert te hebben / sonderlingh niet op het geen by haer aengaende jus retorsionis geantwoort was / 't welck haer als onmogelijck sijnde te refuteeren ghenoechsaem t' eenmael hebben voor by gegaen / ende over sulcks ghevoordeelt moest worden / dat de requisita juris retorsionis by haer E. gestelt / ende waer toe sy de selve hebben geapplicceert t' eenemael sijn gefundeert.

Dat Hamburg causa movens en den aenvanck van alles is. Het contractum van dien in haer gedruckte rechtmessige defension genoech gededuceert te zijn.

Dat Gluckstad soude geblocqueert geweest syn. Niet sulcks te sijn / als te Lande alles daer in gelaten / en te Water allerlep proviande en Victyes en oock een gants schip met hout: doch waerom men geen hout in nieuwe Vestingen ende Forten behoort noch behoeft in te laten genoechsame redenen van gegeven te zijn / in hare rechtmatige defensie.

Te weeten op dat daer voor die nieuwe Forten niet voltrocken ende hare defensie niet inutijl ofte zwaerder gemaeckt worden.

Sijn Maj. aen haer geen offensie gegeven te hebben, maer sy ter contrarie. Sijn Maj. eerst den nieuwen Tol in de Gluckstadt op gestelt te hebben / en 't gene van hare Tollen gesept wort in der eeuwicheyt niet bewesen te sullen worde / en maer tot een coleur voor gewent te sijn.

Oft sy oorsaecke van de behoudenisse van Gluckstadt zijn; andere sulcks te konnen oordelen die doen ter tijt binnen Hamburgh zijn geweest: insonderheyt alsoo wel af te nemen is / dat niet van Hamburg binnen Gluckstad en heeft konnen komen / of sy hebben 't selve konnen beletten en ophouden / en in allen gevalle waer te zijn / dat de Keyserschen haer sulcks hebben verweten.

Seker Borgher getracht syn huys te overvallen, den Raedt noch gedachten / noch kennisse daer van gehadt te hebben: en alhoewel misschien daer eenigh gheraes ofte getier om geweest is / niet ten effecte ghekomen te zijn: maer of den voorsz Borger geen oorsaeck daer toe gegeven / en selfs om zijn profijts will by den Keyser niet gepoocht heeft de Stadt in ghevaer te stellen / laet men daer by blijven.

Wel gedaen te hebben volghens jus gentium; meer gedaen te hebben alsoo kostelijcke Legatien afgesonden / kranckte Coninckl[ijcke] soldaeten in Gast-Keysen aengenomen ende onderhouden hebben / waer de jus gentium niemant verbint. 1631.

Of sy niet gearresteert hebben zijn Majesteyts Raedt Martinus van der Meyden / sulcks ghedaen te hebben maer om soodanighe voorsaecke waer om men private / men laet staen de Keyser als Opperhooft / sulcks niet en kan weygeren / ende met alle ghevoeghlijckheyt gedaen: daer van weeghen de Keyser versocht wiert dat men hem ghevanghen ende in hechtenisse soude stellen / men de selve alleenlijck ad tempus; om in de Stadt te blijven gheareresteert heeft / ten eynde de Keyser wat souden stillen ende daer naer weder laeten gaen / mids alleenlijck de Offensie op hem te nemen; ende al hoewel soodanighe persoonen / niet teghenstaende geen Incolæ genoech te voozen by haer waren gewaerschout om de Stad in geen ongelegenthept te brengen / ebenwel niet geholpen te hebben / en daer en boven van den selben qualijk geloont te zijn / en desen aengaende oock wijtloopig geantwoort te hebbe in hare rechtmessige defensiõ.

Den Sindicum Germers concernerende: haer Ed: te confunderen 't geene hem van den Coning met voordansen Anno 1628. geschiet is / met het gene hem Anno 1630. (daer alhier van gesproken wort) wedervaeren is Anno 1628. ten tijde van voor-dansen tot Coppenhagen op een heel ander subject by zijn Maj. geweest te zijn / als in de rechtmessige defension: maer Anno 1630 aen zijn Maj. afgesonden te zijn / om te versoecken dat zijn Majestept haer genadichst gheliefde te openen wat reden de selve tot de voorsz alteratie mochte hebben / en zijn Majestept daer op te berichten en satisfactie te gheven / ten welcken tijde men den voorsz Sindico geen antwoort gaf / en oock dimitteerde sonder zijn Majestept te sien ofte te spreken / ende oock geen menschen als doen repte ofte roerde van eenigen Tol op de Elve te leggen / ofte dat die van Hamburg eenige Tollen souden afschaffen: 't welck nochtans naer aller Volckeren recht had behooren te geschieden / voor en aller Via facti den Elve stroom also te infesteren en de gemeene commertie sonder onderscheyt van Hamborgers of andere te turberen en bezwaren.

Overmits die van Hamburg de Holsteynsche Tollen bleven continueren: sulck nopt bewesen en t' eenemael verdicht te zijn / om een pretext te vinden tot zijn ongefundeert voornemen.

Sijne Maj. immers te competeren de Hoogheyt ende gerechtigheyt over de Reviere van de Elve: hier dien aengaende te refereren tot de wijtloopige deductie zijn Keyserl. Maj. en Keur fursten tot Regensborg overgelevert / om te bertonen de Revière van de Elve te zijn een stroom des Heylige Rijcks / en den Koning geen Hoocheyt noch Superioritept daer over te competeeren: in welcke deductie van beleningh en jure territoriali meede gesproken wert.

't Privilegie de Anno 1628. durante bello cum Cæsare en over sulcks zijn Majts. Viant, zijn Maj. ongehoort verkregen te hebben: sulcks dese sake niet aen te gaen en behoorlijck verkregen te hebben van de hooghe Oberigheyt van 't Rijck / aen wien en niemandt anders in sulken cas sy haer t' addresseeren hadden / en was onnodigh de Koning daer toe te citeren / gelijck tot Regensborgh wyders gededuceert is.

Hamborgh met de Elve beleent te zijn: sulcks halscheliick haer nae gheghéven te worden / als by het voorsz privilege niet anders geconcedeert wert / als het gene de gemene Commertie nut en dienstigh is / te weten / gene Tollen op de Elve te leggen / gene Forten aldaer te maken / en geen oorloch schepen tot belettinghe van de Commertie daer op te logeeren: 't welck doch juris communis is, secundum titulum digestorum ne quid in flumine publico ripave ejus fiat per quo navigatio fieri possit deterior; En niemant hem sulcks aentrecken kan / als alleen die selfs naer dominatum Albis & Commerciorum is trachtende: het voorsz privilegie oock niet te sijn acquisitivum novi juris, maer conservationem libertatis & Commerciorum, wie anders Dominium Albis soude toebehooren onnoodich te zijn te disputeren / modo libera maneat navigatio; ofermits int voorsz Privilegie niet een woort van Dominium te vinden is.

Dat

1631. Dat men by den teneur van 't ſelve privilegie bevinden ſal dat immers particulierlijck tegens den Koningh gaet : ſulcks ex tenore niet te vinden te zijn.

Dat Breemen ſulcken Privilegie heeft : Daer upt wel te volghen die de macht gehadt heeft / Bremen en Lubeck ſulcke Privilegien op de Weſer ende Trave te geven / de ſelve heeft oock de macht gehad de Stadt van Hamburgh ſulcks te geven in Alby, en ten ſelven eynde maer alleen geallegeert te zijn.

Dat Hamburgſche Privilegie van Keyſer Frederick den derden ende Keyſer Carel den vierden deur Sigiſmundum Carolum Quintum en in Camera ſoude gerevoceert zijn : ſulcks, genoech in de voorſz deductie tot Regensburgh beantwoort te zijn / en ſodanige operatie gedaen te hebben / dat zijn Keyſerl. Maj. en alle Keurvorſten voor haer Eerb. gheſproocken ende de Koningh contrarie reſolutie aldaer bekomen / die zijn Keyſerl. M. tot twee mael toe wederom geſonden heeft.

Monitorium : den Keyſer ſulcks wel te ſullen verantwoorden / ende voor eerſt maer om gevoechelichepts wil gedaen te hebben / ſoude anders een Mandatum ten eerſten hebben verleent / gelijck zijn Keyſerl. Maj. oock vermach te doen / ende den Coninck als Hertogh van Holſteyn (gelijck de ſelve alhier en niet anders in conſideratie komt) niet en kan lochnen / ende met reeden niemant qualijk af te nemen is als hy hem bezwaert vint / dat hy hem alsdan aen ſijn Superieur addreſſere en aldaer Juſtitie verſoecke.

Soo veel de Commercien in Denemarcken belangt, dat ſulcks Hamborgh hyr ſoude ghelaten worden : ſijn Keyſerl. Maj. ſulcks gedaen te hebben monendo, ende daer voor per direct. Reg. in het Rijck Dennemarcken niet te gebieden / maer per indirectum te tonen de macht te hebben / datmen de Onderſaten van 't Rijck in Denemarcken de vrije Commercie niet heeft te benemen / ofte dat zijn Keyſerl. Maj. per repreſalia de Ingheſetenen van Denemarcken in ſulcken cas mede heeft te verbieden / en te beletten de vrye Commercien in 't Keyſer Rijck.

Aengaende 't gene van Hertogh Uldrich aengeroert wert : ſulcks in facto te beſtaen / ende haere bericht te worden / dat ſijn Furſtelijcke genade eerſt heeft geſchoten / en van het aenſpreken van de Vrouwe niet te weten / en immers niet te geloven dat men den Raet voor aſſaſins ſoude willen houden.

Primum jctum : Te accepteeren tot haer voordeel upt de Gluckſtad eerſt geſchoten te ſijn / daer ſy nochtans niet van meninge waren de ſelve te attacqueren.

De Vlagge naer geſleept : te ſien haer rechtmeſſighe defenſie, ende wel te letten dat ſy niemant upt gheſonden hebben om Hoſtilitept te doen / maer om de Elve te bevrijden ende vry te houden / ende die gene die alſo upt geſonden eenige exceſſen pleecht / de ſelve gehouden is ſelfs te verantwoorden : en ſo den Koninck ſoude moeten verantwoorden wat zijne Officieren hebben ghedaen / ſoo ten tijde van den oorlogh metten Keyſer / als daer naer / ſoude wel wat te doen vinden / gelijck hier voren by haer Ed. breeder aengeroert is ; ende in allen gevalle ſoude ſodanige Exceſſen primo authori tumultus geimputeert moeten worden.

Te twijffelen of het een Ancker van Hamborgh is : ſeer vreemt te zijn / alſoo de Koninckſche ſulcks altijdt bekent hebben / ende oock waer is / ende waerom anders aen den Cooren op gehanghen te zijn ? alſoo men geen anckers aen den Cooren is gewoon te hangen / ende over ſulcks tot haer ſchimp gedaen te zijn.

Van de Koninghſche Waren, Tol af ghenomen te hebben : Als noch klaer te ſeggen dat ſy nopt van zijn Maj. Goederen wanneer die bekent zijn geweeſt / als daer voor aengegeven ende daer toe behoorlijcke paſcedulle vertoont / eenigen Tol hebben genomen.

Boeckwolt aengaende : zijn Ed. nopt in 's Konings Naem pets aen ghegeven te hebben / en veel min voor zijn ſelve : wel te komen zijn dat hy pertoes na de Gluckſtadt heeft willen af ſenden / ende ſulcks als na Hollant te gaen of dier gelijcke aen ghegheven heeft / ende alſoo Tol daer van gevordert te zijn / maer anders niet.

Van gelijcken in der eeuwichept niet beweeſen te ſullen worden / de Holſteynſche Luyden Tol af genomen te hebben / als by haer Deductie ende Schrijvens aen den Koninck genoech geduceert is / ende daer tegens frivool te zijn / het gene in des Koninck Apologie voor gegeven wert. 1631.

Lubeck haer ſo te dragen dat ſyn Majeſteyt daer geen Queſtie mee heeft : dat Lubeck het Licent blijft continueren / evenwel waer te ſijn / en hoe den Koning met Lubeck placht te ſtaen anteriora tempora genoech gheſtoont te hebben / en hoe het nu is / haer niet aen te gaen.

In de Hoy ſchans : ſulcks door de Heer Pents tijt geſchiet te zijn / ende al hoe wel daer over als het geen upt de Schans van Stilhoren gedaen is / genoech geklaecht is / 't ſelve niet geremedieert te zijn.

Ius retorſionis : te verwonderen haer Ed. ſo in generalibus te blijven / ende adſpecialia niet altoos te komen / ende over ſulcks dat ſy haer weder refereeren tot haere voorſz Deductie / waer op ſy in eeuwichept niet ſouden konnen antwoorden / en waer tegens de Argumenten in des Konings Apologie niet om het Lijf hebben / en of geheel generael zijn / of in cretis terminis ſpreken / of gantſch niet quadreren.

Die de oorſake van den Oorlogh is, oock de koſten te moeten dragen. Den Koninck de oorſake te zijn / ende haer dien aengaende tot hare gedruckte rechtmeſſighe defenſion te refereren / en over ſulcks ex propſio Regiorum præſuppoſito te volgen / dat den Koninck de onkoſten moet af dragen.

Dat Gluckſtadt ad æmulationem der Stadt Hamburgh gebout is. Geen Menſch ſoo ſlecht te zijn / die ſulcks niet ſiet ende bekent / ende over ſulcks 't geene anders wort voor ghegeven / maer mera verba te zijn.

Het recht van een derde niet te prejudiceren : billijck te zijn / ende alwaer men ſchoon ſulcks in handelingh niet en ſtelde / 't ſelve nae Rechten alſoo verſtaen te worden : gelijck oock Pointen die niet af-ghehandelt worden / met reden in haer valeur blijven.

Aengaende geen Oorlog-Scheepen op de Elve te logeren, ende geen Forten aldaer te leggen : verclaren alſnoch geen vaſte Vrede te verhoopen te zijn / ſoo langhe ſulcks ghecontinueert wort / ende voorts te houden voor gerepeteert / 't geen ſy dien aengaende in haer gedruckt ſchrijvens geſept hebben.

Noopende het ſtrycken : d' incommoda ende inconvenienten genoech voorgedragen te hebben / insgelijcks van niet te behooren / dat vreemde Potentaten Schepen op des Keyſers Rijcks-Stroom komen / veel min Reverentie aldaer vermogen af te vorderen / mede door veel Atteſtatien wel te bewijſen is / hoe men onder ſulcken pretert de voor-by varende Schepen met ſchieten ophoudt / ende anders tracteert : ſulcks dat ſy dickwils in ſeer groote ongelegenthept daer door geraecken.

Dat de Lubeckſche haer ongelijckig ſouden gegeven hebben : Dat die van Lubeck ſulcx misſchten niet ſouden bekennen : ende of ſy ſchoon ſulcx deden / geen Rechters te zijn / ende daer tegens haere ſaecke rechtmatich te weſen / upt hare gedruckte Schriften genoech beſpeurt ende bevonden te worden : verclaerden voorts te accepteren tot haren voordeel / dat de Koningh : ſeggen de Handel getroffen zijnde / d' Oorlogh-Schepen alſdan van de Elve ſullen vertrecken / ende ten laeſten daer daer by verſoeckende / ende niet-temin proteſterende / dat de ſelve moghe zijn voor altoos ; ende dat men niemandt moghe dwingen voor het Block-huys te ſtrycken.

De ſaecke aldus belept zijnde / hebben de Heeren Commiſſarſen ten weder zyden aen genomen favorabel Rapport te doen / tot aennemingh van de Articulen by de Ambaſſadeurs hier voor geſtelt : De Heer Pens tooch na Dennemarcken, aen den Koninck ſelfs / en het gerucht liep daer op ſterck dat de Vrede ghetroffen was : dies niet tegenſtaende heeft de Koninck de Handelingh plotſelijck af geſneeden / ende ſchreef in ſulcker manieren / dat men niet konde ſien by de Ambaſſadeurs eenige Qualitept van interpoſitie, noch by de Commiſſariſſen eenich Qualitept / of pouvoir meer gelaten te zijn : ſy ſchickten den Commiſſaris Cracau aen den Koninck naer Luckſtadt, om te ſien of pet

1631. meer te doen was: maer den Gouverneur Pens swoer dat hy geen nieuwe Commissie hadde komen te weege brengen: sulcks is aen de Heeren van Hamburg gecommuniceert en hun voor gedraeghen / of yet meer konde werden gedaen.

Sy hebben den vier en twintighsten des smorgens / sulcks overwogen hebbende / des na middags voor den voornoemden Heer Syndicus doen voorstellen de naer volgende vier pointen:

Eerst, of de Ambassadeurs meynden / dat in de voorsz Handelinge noch yetwes konde ghedaen worden / ende wat?

Ten tweeden, hoe het soude gaen met het stuck van de Commercie, en wat S. M. daer door verstont / dat hem niemant dien aengaende sal hebben te beklagen.

Ten derden, of de Ambassadeurs gelast waren in cas van geen Handelingh te treffen / met haer te besoigneren op het stuck van bevrijdingh van de Commercien / invoegen als hy haer aen haer Ho: Mo: versocht was.

Ten vierden, of sy de thien duysent Rijcksdaelders by die preliminaire pointen pure ingewillicht / souden hebben te betaelen of niet? versoeckende op de voorsz vier pointen Advijs van de Ambassadeurs.

Sy hebben daer op geantwoort in 't Generael / ende aengaende het eerste point / dat sy selfs sulcks wel ende rijpelijck mosten overleggen / dat het hare saecke was / en sy best sulcks konden voordelen / aengaende d'Ambas. so sy yet vruchtbaers / of van apparentie / ende dat men konde voordelen practicabel te zijn / wisten voor te slaen / dat d'Ambas. geerne alsnoch sulcks by de hant souden nemen / anders dat sy wel konden considereren / dat de Reputatie van haer Ho: Mog: en het Respect van der selver Ambassade niet konde lijden (daer hun alreets alle interpositie af gesneeden / en de Heeren die van wegen S. Mas. met haer gebesoigneert hadden / gheene qualitept van Commissarissen meer hadden / maer alle last van besoigne benoomen was) dat sy weeder van nieus in een desperate saecke yet souden beginnen. En hun aengaende / dat sy alsnoch en voor dees tijt niet sagen wat daer toe voor te slaen / maer dat sy haer voorslagen af wachten / en anders terstont vertrecken soude.

Aengaende het tweede point van 't stuck van Commertie: dat sy niet nader konden de Intentie van zijn Majestept seggen / als de Heer Pens aen de Heer Cracauw geantwoort had: en nopende het derde point / de bevrijdinghe van de Commercie: dat sy gelast waren de Consideratien en Concepten van haer te hooren / en de selve te rapporteren: ende tot antwoort op 't vierde point / dat sy sulcx pure om best wille had ingewillicht / niet tegenstaende sy haer in bedencken gaeven / sulcks aen 't point van de Gerste te binden: ende dat sy in het geen sy also hadden gedaen / daerinne niet anders konden seggen: In Conferentie verstonden wel dat haer Eerb. / voor alsnoch het voorsz schrijvens van den Koninck t' eenemael op namen als d'Ambassadeurs / ende niet konden sien / dat voor dien tijdt in de voorsz handelinge yet vorders te doen was / ebenwel dat den Raet alles noch nader soude overleggen.

d'Ambassadeurs vertrecken.

Den vyf, ses, ende seven en twintighsten January hebben de Ambas. Visiten aen de Burgemeesters ghedaen ende affschept genomen / ende door de Heeren Syndicum, Germers, Raets Heeren Wicham en Amsing, haer affschept gegeven / bedanckt voor de groote moeyten / vlijt ende dexteritept / in de voorsz Handelinge aengewent / het welck haer Eerb. niet minder souden roemen / als of alles wel gesuccedeert was / en al hoe wel voor dees tijdt niet was gedaen / hoopten nach metter tijdt op de selve Fundamenten wel succedeeren soude / datmen wel sach watter in de wech was, en hoe de Koningh het Oogh op het Stift Bremen hadde geworpen; ondertusschen haer Eerb. insinuerende in de goede gratie van hare Ho: Mog: haren Staet ende Ingesetenen ten hoochsten recommandeerende / speciaelijck doch te letten op de Vryheyt van de Commercie van de Elve, ende een goet expedient daer toe te vinden / het sy door Convoyers of anders, ten eynde de Kon: met syn Tollen niet voort en ginck / ten welcken eynde oock sy tegens het laest van February, of in't begin van Maert een Afgesante souden senden / ende voortsz den Ambas. geluck op de repse gewenst / een honorabel vereeringe, na haer gelegenthept ter Eere van 't Landt gedaen / ende hun Hupshupze tot Hamburgh af ghespraocken: Sy kregen tot vereeringh elck een Vergult boeaet van hondert Ducaten: ende daer in elck drie dnysent gulden in gout. Sy trocken den acht en twintighsten January van Hamborgh, over Bremen, Oldenborgh, en voortz te Lande na den Haegh, doende van alles aen haer Ho: Mog: rapport den sesten February. 1631.

Vrieslant soude.

Men heeft desen Herfst al wederom de Provintie van Vrieslant besocht en geperst / om voldoeninge van haer Quota in 't Millioen Rijcksdaelders tot subsidie van de saecke ter Zee: Als meede noopende haer defecten in saken van gelijcke natuyr / van het Jaer twee en twintigh, tot den Iare seven en twintigh in clups.

Beaumont / Schaep / Besumer.

Tot dien eynde waren aldaer de Heeren Symon van Beaumont out Burgemeester tot Dort, Geraert Schaep, Raedt ende Vroetschap der Stadt Amsterdam, ende Adriaen Besumer, out Burgemeester der Stadt Rotterdam: Vrieslant verklarende haer Quota in de eerste somme te betalen op vier Termijnen ofte jaren / van de andere dede sich excuseeren / hebbende daer in nopt geconsenteert: waer mede haer Ho: Mog: niet te vreden zijnde / hebben in November gesonden de Heeren Clement van Baersdorp, out Burgemeester van Leyden, en Iohan van Weede, out Burgemeester van Utrecht. De Staten hebben haer seer gheexcuseert van die Admiralitepts schulden / als niet hebbende daer in geconsenteert; dat by het upt gaen van de Treves de Collegien genoechsaem op haer voordeel / ende niet ten achteren waren / niet konnende begrijpen van waer so groote achterhept ende schulden quaemen: Alleguerden de onmogelijckhept van haer Provintie / persisteerden by haer voorighe presentatie / haer niet wijders te konnen eflargeren: Ja alwaert schoon sy van meeninge waren / beneffens de goederen / mede te employeeren het Vleys ende Bloet van hun Ingheseetenen, die men daeghelijcks met groot leet weesen tot aen den Hemel hoorde klaghen ende protesteeren / over de onvraeghlijcke Exactien ende Lasten / ende over de onvraeghlijckhept van haer Lants Quote, daer die van Gelderlant en Over-Yssel so merckelijck ware verlicht: Welckers Corten ofte Defecten op de schouderen van Vrieslant mede wierden gelept: Haer Quote in de ses mael hondert duysent gulden / by die van de West-Indische Compagnie in het Jaer negen en twintigh verschooten / te betalen / vonden billijck: Maer sepden ter selver tijdt tot het formeeren van een Leeger tot Meppel om haer Landpalen te verseecheren / een veel hooger somme te hebben upt gheghven: stelden sulcks daer teghens tot Liquidatie. De selve Heeren in den Haeghe weder-keerende deden den achtsten December rapport: Haer Hoogh Mog: naemen het als ofte Vrieslandt sich de ghemeene Lasten wilden ontrecken: stelden de saecke in handen van zijn Excellentie en des Raets / met versoeck dat de selve beliefden (ooch assumeerende sodanige Heeren van de Regeeringe / die voor desen op gelijck subject aende Provintie van Vrieslant waren gecommitteert geweest) de saken nader en rijpelijcker te over wegen en te adviseeren / by wat wegen Vrieslant daer toe soude konnen worden bewogen en gebracht / dat sy haer gelijck en conform stelden / in 't opbrengen van de middelen noodigh tot den oorlogh / so te Water als te Lande / ende in de ordre van de gheemene defentie daer toe nodigh / neffens de andere Provintien.

De Raedt considererende dat tot noch toe niet alleen alle debvoiren / die schrifteliick hier om waeren ghedaen gheweest / maer oock alle gedaene Besendingen / genoech vruchteloos af gheloopen waeren / ende dat over sulcks sy beduchten / dat met diergheliicke Officien voortaen niet meer als voor desen souden konnen upt gherecht worden / ende datter ebenwel bezwaerlijck was tot Extremitepten te komen / ende tot middelen van Executie te procederen / eer den uyttersten noodt daer toe dwongh / ende dewijle de difficultept daer in bestont / dat in de Provintie selfs de Leden onder mal-

Digitized by Google

1631. kanderen ſich op de maniere van de middelen op te brengen niet verſtonden / meer dan dattet aen goeden wille ende gheneghenthept ſoude mogen ontbreecken / zynde oock ſulcks dat onder hun-luyden veel waeren / die de ſaecke wel mepnden / ende geerne tot een goet eynde wilden helpen brengen.

Soo hadden ſyn Excellentie ende den Raedt neffens de voorſchreve Heeren Gedeputeerde noch eenige hoope / dat noch met een Beſendinghe / mogheliicks pets ſoude komen te weegh gebracht worden / waren daerom van advys nochmaels ten preude te laten gheſchieden door ſendinghe van Ghedeputeerden / ſoo upt de Vergaderinghe van haer Ho: Mo: als upt den Raedt / om alle mogelijcke devoiren te doen / de Provintie met goede Redenen daer toe te brenghen / haer conform te ſtellen in 't draghen ende op brenghen vande middelen / neffens de andere Provintien; maer op dat men niet in ongheleghenthept quam te vallen van door Schimp, die de Gedeputeerden wederom aen ghedaen ſoude mogen worden / de Generalitept ende Authoritept van 't Landt in kleynachtingh te brenghen / vonden ſyn Excellentie ende den Raet goedt / de voorſchreve Heeren Gedeputeerden die derwaerts gaen ſoude / met Aſſiſtentie van Crijchs-Volck bupten periculi te ſtellen: Ende in ghevalle bupten vermoeden met de voor verhaelde ghevoeghlijcke middelen niet te doen en ware: Soo ſouden de Gedeputeerden haer reguleeren / naer de Inſtructie van haer Hoogh Mog: ende dien volghens ſoodanighe voordere middelen ghebruycken / als tot dienſt van 't Landt bevonden wiert te behoozen / om die van Vrieſlandt tot Redenen te brengen / ende tot 't geen goede Bont-Genoten en Leden vande Unie gehouden waren; haer Hoogh Mog: hebben ſich hier mede geconformeert / dien volghens verſtonden dat in conformite van 't voorſchreve advys ſoude worden geprocedeert / verſoeckende ſyn Excellentie te adſumeeren de Heeren die voor deſen in Vrieſlant waren gheweeſt / metten Staet / als oock eenighe Heeren upt eenighe Provintien in de Vergaderinghe van haer Ho: Mo: die den haeren onder de voorſz Heeren niet en hadden.

Beſending met Crijchs-volck na Vrieſlandt.

Den Heer Franckena verſoeht / dat haer Ho: Mo: met de voorgenomen Beſendinge wilden in houden / ende in plaets van dien een ſerieus ſchryven te laeten af gaen / niet twyffelende ofte ſyn principalen ſouden de ghemeene ſaecke ten beſten alles by brenghen / wat hun doenlijck ende mogheliick was: Ende in cas haer Ho: Mo: deſes niet-tegenſtaende met de voorſz Beſendinge ſoude gemeynt zyn voorts te vaeren / ſoo proteſteerde hy ten hooghſten daer teghens / om te dienen ſulcks ende daert behoorde.

Rantwijck / Barents / Dosbergen / Weede derwaerts.

Tottet upt voeren vande Inſtructie / zijn gecommitteert de Heeren Rantwijck, Olfert Barents, Vosberghen, ende Weede, ende wierdt den welghemelten Raedt oock verſocht twee Heeren upt haer middel de gemelte Heeren by te willen voegen / om geſamentlijck de voornoemde Inſtructie in't werck te leggen ende upt te voeren.

Dan heeft den Heer Franckena verclaert / dat de Beſendinghe naer Vrieſlandt onnodich was / preſenterende met den Heer Veltdriel Raet van Staete derwaerts een heer te doen / niet twyffelende ofte haer Ho: Mo: ſouden door de effecten / ende devoiren by hun bepde aen te wenden / erlangen volkomen contentement; doch ingevalle haer Ho: Mo: des niet tegenſtaende echter met de voorſchreve Beſendinghe voorts gheliefden te gaen / ſoo proteſteerde hy Franckena nochmaels daer teghens / ghelijck alberepts hier bevoorens hadde gedaen / waer toe hy ſich refereerde; waer teghens haer Ho: Mo: hebben verklaert vande gedecreteerde Beſendinghe naer Vrieſlandt niet te kommen wijcken / veel min de voor-ghewende Proteſtatie aen te nemen / ende dat haer aengenaem ſoude zijn / de Repſe vande Heeren Franckena ende Veltdriel naer Vrieſlandt, om te coperen / ten eynde haer Ho: Mo: bequamen haer meninge ende intentie inde meergenoemde Inſtructie breeder geexpreſſeert.

De Heer Franckena van weghen de Provintie van Vrieſlandt ter Vergaderinghe van haer Ho: Mo: mede comparerende / herſt aen de ſelve gepreſenteert erſt by monde / ende daer naer in gheſchrift: Dat niet tegenſtaende de iterative Inſtantie by hem gedaen, tot ophoudinge van de voorgenomen beſendinge naer Vrieſlant, ter tijd ende wijlen toe, dat de Heeren Staten van de ſelve Provintie daer af ſouden ſyn verſtandicht, ende daer op antwoort gegeven, haer Ho: Mog: niet te min belieft had, niet alleen de voorſz beſendinge te concludeeren ende arreſteeren, maer oock daer toe te committeeren, eenige Heeren, ende den Raedt van State te verſoecken: dat ſyluyden hare twee Heeren daer by wilden voegen, om geſamentlick na Vrieſlant te vertrecken, op ſoodanige ſecrete Inſtructie, als by eenige Heeren Gecommitteerde uyt haer Ho: Mog: Vergaderinge, neffens eenige uyt den welghemelten Raedt van State, naer gehouden Communicatie met ſyn Excellentie was geconcipieert: ende in krachte van ſpeciale Authoriſatie van den *vier en twintigſten* deſes gearreſteert, ſonder dat haer Ho: Mog: op ſyn Remonſtrants ernſtich verſoeck, voor alſnoch bewogen hebben konnen worden, deſelve Inſtructie in de Vergaderinge te laten reſumeeren, veel min aen hem viſie ofte Copye daer af te laeten toekomen: waer over hy Remonſtrant tot ſyn deſcharge ende voorſtant van 't recht, ende Hoogheyt van ſyn Provintie genoot ſaeckt was geworden, door den Griffier Muſch Notulen van proteſt, in 't Regiſter van haer Ho: Mo: te laten aentekenen, en mits deſen nochmael boven alle voorgaende Inſtantien ende devoiren te verſoecken, dat haer Ho: Mo: goede gelieffte waere met de voornoemde beſendinge in te houden, ten langhſten drie weecken, te vreden zijnde in perſoon, met de Heer van Swartſenborgh en Veltdriel, in aller yle een keer te doen naer de meergemelte Provintie van Vrieſlandt, om neffens de Heere van Walta tegenwoordich aldaer zijnde, in alle oprechtigheyt en getrouwigheyt de Heeren Staten van Vrieſlant voor te dragen, haer Ho: Mo: ernſtige meeninge ende intentie, noopende de voorſz beſendinge: niet twijffelende ofte haer Ed. Mog: ſouden op de goede Offitien by hem Remonſtrant en andere Heeren te doen, ſoodanigen ernſtelijcken reguard nemen, ende ſich in dier voegen favorabelijck verklaren, dat hare Ho: Mo: daer aen ſouden nemen goet contentement; waer over hy nochmaels verſocht, dat de meer genoemde beſendinge als onnodich mocht worden ingetrocken, tot voorkominge van ſwarigheden en onheylen, die anderſints daer uyt ſouden mogen ontſtaen: ende verhoopte hy Remonſtrant, dat haer Ho: Mo: 't ſelve als redelijck en billijck, mitſgaders dienſtich voor den ruſte van deſen Staet, hem langer niet ſouden verweygeren; dan in cas haer Ho: Mo: buyten vermoeden 't ſelve alſnoch ſoude mogen blijven difficulteren: Soo proteſteerde hy Remonſtrant nochmaels in qualiteyt als boven, expreſſelijck by deſen tegen de voorſz gedecreteerde beſendinge en Procedueren daer op albereyts gevolcht, ende die daer op als noch vorder ſouden mogen volgen, voor ſo veel de ſelve waren ſtreckende tot prejuditie, verkrenckinge en inbreuck van de Hoogheyt, Vryheyt, Privilegien en Gerechtigheyt, de meerghenoemde Provintie van Vrieſlant, in krachte van de naerder Unien: ende beſonder uyt het eerſte, elfde ende ſeſtiende Articulen van dien, in 't ſtuck vande Contributien, als anderſints competerende, ende vorders voor ſoodanighe onheylen ende ſwarigheden, die de meergenoemde Provintie van Vrieſlandt in 't particulier, als ook den ſtaet van 't Landt in 't gemeen, door de meergenoemde beſendinge; met den aenkleven van dien, ſouden moghen over komen. Waer op ghedelibereert ſijnde / hebben haer Ho: Mog: verklaert van de voorſz beſendinghe / als den Staet van den Lande in 't ghemeen / ende de Provintie van Vrieſlandt in 't particulier / noodich ende dienſtich / niet te konnen wijcken / ende over ſulcx de voorſz Proteſtatie niet aen te nemen; doch dattet haer Ho: Mo: aengenaem ſoude ſijn / ingevalle den Heer Remonſtrant / als ook de Heeren Swartſenborgh en Veltdriel, de moeyte wilden nemen om een repſe nae Vrieslant, ten fine voorſz te doen.

1631. Proteſtatie daer teghen.

1631. Hier voor is ettelijcke malen gemelt van Schepen / die by de Duynckerckers ghenomen ende aen neutrale verkocht waren: Haer Ho: Mo: hadden daer op voor den Professor Cunæus laten in stellen seecker Casus positie, sulcks is gestuyt aen de Ambassadeur Langerack, om by hem aen de Universitept tot Orleans over ghesonden / ende daer op by de Heeren Professoren / in de selve Accademie een geraisonneert advys gefornieert te worden: De selve casus Positie is oock voor den Agent Brederode gesonden aen de Professoren tot Basel; Item aen den Agent Bilderbeeck, om by hem ten fine als voren gesonden te worden aen de Professoren tot Marburch: Voorders hebben haer Ho: Mo: goet ghevonden den voornoemde Professor ter saecke van't in stellen van't voorschreve Casus, te vereeren met de summa van hondert ende vijftigh gulden.

Daer is oock by de Hoven van Justitie in Hollandt gefornieert / een advys op't laetste Lit vande Casus Positie, een gerumen tijdt daer bevoorens by haer Ho: Mo: ghedaen in stellen / nopende de difficultept voorvallende over Scheepen ende Goederen van Neutralen, de Havenen van Vlaenderen frequenteerende, ofte deselve upt ende in respective varende; Is goet gevonden voor alsnoch over't voorschreve laetste Lidt geen finale decisie te doen / maer de Questie voor vallende / daer met het selve Lidt quadreert / dat men daer op pro re nata soude letten / ende oock treeden in examinatie vande Requesten / die deses aengaende alberepts waren over gelevert / om daer op naer gelegenthept ende bevindinge van saken gedisponeert te worden. Voorders hebben haer Ho: Mo: geresolveert aen de respective Collegien ter Admiralitept te schryven / dat soo wanneer by de Schepen van Oorloge in dienst van haer Ho: Mo: als oock by eenige Schepen met Commissie van Sijn Excellentie ter vryer Neeringe, als anderssints varende / eenighe Schepen van't voorschreve laetste Lit voorts aen wierden in gebracht / datse alvoorens daer op by provisie / ofte ten principalen te disponeeren haer Ho: Mo: in aller ple daer van souden hebben te adverteeren: met bericht van alle particularitepten / de voorschreve op gebracht Schepen concernerende: oock te schryven aen de Fiscalen van de selve Collegien ter Admiralitept / soraghe te dragen dat dese haer Ho: Mo: Resolutie by't Collegie van haer Residentie / ofte voor hun selfs punctuelijck wierde achter volght / op pœne dat de voorschreve Fiscalen sulcx naer latende / daer over by haer Ho: Mo: souden worden aen gesien / oock daer over aen hun verhaelt het nadeel dat daer door't Landt / ofte de particuliere geinteresseerden souden mogen komen te lyden.

In October heeft sich den Vyandt vertoont met menichte van wel gemonteerde Schepen voor de Wal van Texel ende't Vlie, maechende niet alleen het Waerwater onveplich voor de Coopvaerdy-Schepen aldaer passerende / maer oock voor de Schepen van Oorlogh selfs: met meeninge ende intentie / om een wyle tijdts sich aldaer te onthouden / ende naer alle apparentie te passen op de rijcke ende hoftelijcke Schepen / komende upt Moscovien, als oock van andere Quartieren / midtsgaders op de Haring-Buysen ende andere Visscherien. De Vice-Admirael Quast was in de Hoofden ende schickte een Lijste van de Schepen van Oorlogh wanneer de selve waren binnen s'Lants geloopen / om te revictualieeren ende wederom by de Vlag te komen.

Men commiteerde de Heeren Gerard van Arnhem, Pieter Olican, Gerard van Santen, ende Olphert Barents, t'samen ende eickx in't bysonder / om met de Heeren Raden / in't Collegie ter Admiralitept tot Rotterdam ende in't Noorderquartier respectivelijck te helpen delibereeren ende resolveeren / op pront ende effectuele middelen / waer mede't dreygende Geweldt des Vyandts in dese Conjuncture van tijden mocht worden gestuypt ende geweert / de voorsz Zeegaten bevryt / oock den Vyandt selfs om den Noort alle mogelijcke afbreuck gedaen; en op dat dit alles des te beter soude mogen worden geeffectueert / wierden de voorn: Gedeputeerden voorsien met Brieven van credentie aen deselve Collegien / oock gelast te gaen met eenderlinge correspondentie / ende de Collegien bewegen eenigen respectiven upt het middel vande haren te committeren / om neffens haer Ho: Mo: Gedeputeerden ter naester ende bester gelegenthept by den anderen te komen; ende in cas dat bevonden mochte worden / dat beyde de voorsz Collegien / soodanigen macht van Scheepen niet en souden konnen by den anderen brengen / als tot resistentie ende afbreuck vanden Vyandt van noden was: soo wierden de meerghemelde Collegien ter Admiralitept geauthoriseert / om eenige Scheepen vande Oost ende West-Indische Compagnie ofte van particulieren in te huyren / om voor een corten tijt gebruycht te worden teghens den Vyant; over sulcks wiert geschreeven / aende Steden Amsterdam, Hoorn, Enckhuysen, ende Medenblijck, de ghemeene saecke ten besten / haer Ingesetenen te beweegen op redelijcke kosten van't Lant / de meergenoemde Collegien respective elck in zijn quartier de goede hant te bieden / ende alle behulp te doen: ende ingevalle bevonden mochte worden / dat tot het uytvoeren van dese haer Ho: Mo: resolutie pronte penningen van noden waren / wierden de Gemelde Heeren Gedeputeerden in sulcken cas geauthoriseert / om't Collegie ter Admiraelitept tot Amsterdam te inducteren / voorden tijt van ses Maenden te negotieeren een somma van veertich duysent gulden / ende't Collegie ter Admiraelitept in't Noorder quartier twintigh ofte dertigh duysent gulden: met vaste toesegginghe dat haer Ho: Mo: geresolveert waren / ende de Heeren Gedeputeerden vande respective Provintien aengenomen hadden / ende beloost de Gemelte Collegien respective vande te negotieeren somma ter expiratie vande voorsz tijt te ontheffen. Doch souden de Heeren haer Ho: Mo: Gedeputeerden voorn: vande voorsz negotiatie geen vermaen doen / ingevalle den noodt by andere weghen gheskulpt soude komen worden.

1631.

Voorders is aen't Collegie ter Admiralitept tot Rotterdam geschreven / twee Heeren upt haer middel herwaerts te senden / om deselve te disponere haer Collegien te bewegen / datse de Scheepen van haer directie / ende gedestineert tot desettinghe vande kust van Vlaenderen naer de Vlagge vanden Vice Admirael Quast in aller ple wilden doen gaen; Voorders is geschreeven aende Heer Volbergen synde tot Bergen op Zoom, een keert te doen naer Middelburgh, ende't Collegie ter Admiralitept aldaer in kracht van haer Ho: Mo: Brieven van credentie / representerende swaricheden / die den Staet deser Landen Successu temporis waren maekende / ingevalle den Vyandt / van met sijn Vloote sterck ses en twintigh welgemonteerde Schepen inde Havenen van Vlaenderen upt Spangien over te brenghen vier duysent Spangiaerden veplich quame te effectueeren / ende dien volghende't voorn. Collegie te disponeeren tot het uytsenden vande Schepen staende tot derselver directie / ende gedestineert tot desettinge vande Cust / om sich te gaen vervoegen by de Vice Admirael Quast; en wiert den Heer Volbergen, geauthoriseert / om alle de Scheepen van Oorlogh leggende inde Haven van Zeelant, gehoorende onder de Collegien ter Admiralitept in Hollandt, ende't Noorder-quartier ende gedestineert als voren / Zee te doen nemen / ende haer mede te vervoeghen onder de Vlagge van den Vice-Admirael Quast, om met gemeene adsistentie eenpariich beleyt des Vyants Geweldt tegens te gaen ende te verbreecken; ende is van al 't gheen voorschreven / sijn Excellentie den Heere Prince van Oranien Communicatie gedaen door Missive / op dat den selven bericht zijnde van't geen by haer Ho: Mo: in dese beswaerlijcke Constitutie van saecken ter Zee / soo in't Canael als om den Noort was gedaen.

In't laetste van December hebben die van de Admiralitept van Rotterdam, gedaen de volgende Propositie:

Ho:

1631. *Ho: Mog: Heeren.*

Propositie van d'Admiraliteyt tot Rotterdam.

DE Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt, residerende binnen Rotterdam, hebben eenige dagen voorleden, ter Vergaderinge van u Ho: Mo: door haer Gedeputeerden doen voordragen, de *deplorable Staet*, daer in haer Collegie is komen te vervallen, vermits de wanbetalinge der subsidien, by de respective Provintien ende Leden van dien, sedert den Iare *negen en twintigh*, tot desen loopenden Iare toe, tot verval van de ordinaris Lasten, volgens den Staet van Oorlog aen haer belooft; ende daer neffens aen u Ho: Mog: doen overleveren pertinenten Staet: daer by uw Ho: Mog: mochten sien, hoe de selve onbetaelde Subsidien, over de *seventmael honderd duysent* gulden quamen te monteren, mitsgaders haer Missiven, daer uyt u Ho: Mog: konnen speuren, hoe dat de saecke, vermits de selve wanbetaelinge, was gestelt, hoe de Scheepsvolckeren begonden te revolteeren ende mutineeren, de *Discipline* te Water wierde gevioleert, en de persoonen van den Raedt geaggresdeert, ende met feytelickheden gedreyght, ten eynde dat desen haeren Staet by U Ho: Mog: naer haer gewichte overwogen zijnde, prompte ordre tot secoers (door betalinge van de beloofde subsidien) mochte worden gestelt: als mede om haer selven te deschargeeren, ingevalle de saecke in vorder verloop, tot meerder ondienst van den Lande, ende Interessen van de Ingesetenen van dien quame te vervallen; de selve hadden verhoopt dat dese saecke u Ho: Mog: sulcx soude hebben gemoveert, dat daer op promptelijcke ordre tot haer secoers soude syn gevolght; maer hebben tot haer leetwesen vernomen, hoe dat by u Ho: Mog: op haer geremonstreerde niet eens was geresolveert; derhalven insiende, hoe dat haer swarigheden alle uren begonden te accresceeren, hebben andermael haer geperst gevonden, door haer teghenwoordighe Gedeputeerden, de voorsz accresceerende swarigheden u Ho: Mog: voor te dragen, ende gedienstelijck te versoecken: dat u Ho: Mog: haer gelieven te verseeckeren, dat den noot van haer saecke so verre gekomen is, dat de selve geen vorder uytstel kan lijden; den Staet van haer Collegie t'eenemael in credijt ende authoriteyt sal komen te defficieren, den dienst van den Lande, ende der Ingesetenen van dien, geheel stille ende ongehanthaeft sal blijven staen, ende van alle de Matroosen, soo binnen als buyten *Duyns*, die tegenwoordich tusschen de *veertigh* en de *vijftigh Maenden* ten achteren syn, een generale mutinatie is te verwachten, ten zy datelijck met de beloofde subsidien worde gesecondeert; alle 't welcke dan de aenwesende Gedeputeerde, u Ho: Mog: by desen wel hebben willen voordragen: met versoeck, dat u Ho: Mog: dese saecke naer haer ghewichte, sulcks willen behertigen, dat sy daer van de prompte vruchten moghen komen te smaecken; met vordere verklaringe, dat by faute van dien, sy genootsaeckt sullen zijn, haer Staet ende gelegentheydt, de respective Steden van de *Mase* te openbaren, ten eynde de selve daer van kennis hebbende, haer mogen verontschuldight houden, van dat haer Ingesetenen van nu af t'eenemael van de Convoyers, die sy tot verseeckeringhe van haer Commertien ende Visscheryen genooten hebben, komen gefrustreert te worden, ende alle Schepen van 't Landt sonder dienst te doen, tot soo grooten Interesse ende disreputatie van den Staet deser Landen, aen Lant komen te blijven.

Ten eynde de selve daer door gemoveert moghen worden, om ter aenstaende Vergaderinge van mijn Heeren de Staten van Hollant, door haer Gedeputeerden de saecke sulcks te dirigeeren, dat by de ghemelte Staten oock ordre mach worden gestelt, om promptelijck te doen betalen, 't geen sy in voldoeninge van het subsidie voor dit expirerende Iaer noch schuldigh syn: op alle 't welcke dan sy u Ho: Mog: resolutie sullen verwachten, om daer van ter Vergaderinge van haer Collegues rapport te doen.

Aldus ter Vergaderinge van haer Ho: Mog: overgelevert, den *dartighsten December sestien honderd een en dartigh.* Was onderteeckent, *Jacob van Corput*, *H. Groenewegen*, *H. van Voorst*, *M. P. van den Broeck.*

In September schreef den Koning van Engelant, dat hy syn Resident Carleton toe stont een heer te doen derwaerts. By welcke occasie men hem door den Grissier Musch ter handen stelde seecker pointen: die de Heeren van Heemstede ende Beaumont hadden op het Papier gebracht. Men schreef oock een Brief aen den Viscomte de Dorchester, des Residents Oom./ Secretaris van den Koningh/ tot recommandatie van de pointen: ende om alles beter te doen gaen/ vereerde men aen den Resident een goude Keten/ ter waerde van duysent gulden, ende een Medaille van seven en negentigh guldens, tien stuyvers, 't fatsoen in beyde ingeteecknet. 1631. Engelse saken.

Memorie van de Heeren Staten Generael, aen de Heer Ridder Dudly Carleton, *van wegen zyn Majesteyt van Groot Brittannien, Resident by haer Ho: Mo:*

I.

Besluyten aen Carleton gerecommandeert.

DE gemelde Heer Resident, gaende naer syn Majesteyt, wert versocht door de Heeren Staten Generael op 't beste te recommandeeren de Vereenichde Provintien, soo in 't generael als particulier, aen syn Majesteyt ende syn Raet: te weten, dat in Reguard van de groote Oorlogs-Lasten, die haer Ho: Mo: draegen, ende noch dit Iaer te dragen hebben, de selve mogen worden gesoulageert, door *het remboursement der sestmael honderd duysent gulden*, met den Interesse van dien, genegotieert ten dienste van desen Staet, ende al noch op Interest loopende volgens Obligatien daer over gepasseert by den Heer *Viscomte de Dorchester*, ghelijck oock van andere sommen, tot dienst van syn Majesteyt uytgegeven.

II.

Dat volgens maximen van de Voorgangers van zijn Majesteyt, deselve werden bewogen, om niet toe te laten aen de Vyanden van desen Staet, te doen wervingh van Krygsvolck te Lande, ende weyniger van Matrosen te Water, alsoo de ervarentheyt onlanghs heeft geleert, dat deselve hebben gepooght, ende noch pogen aen desen Staet te doen seer groote schaeden, en haer selfs ter Zee te maecken t'eenemael formidabel.

III.

Dat hem gelieve te bevorderen, dat de Capiteyns van desen Staet, vaerende met Commissie van syn Excellentie den Prins van Orangien, in Zee bekomende eenige Prinsen op den Koningh van Spangien, ofte zijn Onderdanen, ende de selve brengende in de Havens of Reeden van syn Majesteyts Koninckrijcken ende Landen, sy van daer moghen vertrecken vry ende vranck, sonder gemolesteert te worden door de Ministers ofte Onderdanen van den Koningh van Spangien, ende dat sy aldaer niet mogen worden ghetrocken ter Iudicature van de Admiraliteyt ofte anders.

IV.

Dat insgelijcks hem gelieven te recommandeeren en te vermaenen, de expeditie van de handelinge die soo lange getrotteert heeft tusschen de Gedeputeerden van de beyde Oost-Indische Compagnien, ende dat geduerende die handelinge by wegen van faiten, van wegen de Engelsche Compagnie niet werde geattenteert, noch arrest ofte defentie gedaen op de Schepen van de Oost-Indische Compagnye van desen Staet, om niet meer te altereren de humeuren, en veroorsaecken vordere inconvenienten, tot nadeel van 't gemeene beste.

V.

Boven dien wort de ghemelde Heer Resident versocht de moeyte te nemen, van te communiceeren ende te persuadeeren, syn Majesteyt, ten eynde het de selve believe niet meer toe te staen, dat d'Oorlogh-Schepen van desen Staet, komende van syn Rijcken, worden gearresteert, als hier te vooren dickwils is gedaen, tot groote ondienst van desen Staet, ende dat desgelijcks het syn Majesteyt gelieve toe te laten: dat de Schepen van desen Staet van nooden hebbende *Victes* ende *victuaelje*, deselve aldaer vry tot haer behoef mogen koo-

1631. pen, om daer mede weder herwaerts te komen: Ghelijck de goetheyt van syn Majesteyts Prædecessеurs haer altijt heeft toegelaten. Waer door den gemelden Heer Resident sal doen vruchtbaere ende aengename dienst, tot behoudenis van de vrientschap, Correspondentie ende goet verstant, tusschen syn Majesteyt, haer Ho: Mog: ende der selver onderhoorigen, gelijck haer Ho: Mog: sulckx vertrouwen op syn discretie ende ghenegentheydt, tot het ghemeene best. Gedaen den *twee en twintighsten* September, *sestien hondert een en dartigh.*

Carleton syn afschept nemende / ende sijn dienst presenteerende / heeft aen haer Ho: Mo: gerecommandeert / dat aen Wouter Coventry Koopman tot Londen in Engelant gerestitueert mochte worden / seecker Schip ghenaemt de Hoope met al sijne Ladinghe / 't welck komende uyt Duynckercken, ende willende naer Engelandt op de Kepse / door Capiteyn Sterck was genomen ende in Zeelandt op gestuyrt / ter saecke dat het voorschreve Schip hier bevoorens op de Ingesetenen deser Landen / by den Vyant was genomen: Item dat haer Ho: Mo: wilden aen de Admiralitept tot Rotterdam ordonneren te verlenen korter Expeditie / in 't stuck van de Pretensien van de Onderdanen van sijn Koninck / tegens de Ladinge / Vracht-loon / ende Schip van Michiel 't Kint; voegende hier by dat de saecke soodanigh was gelegen / dat de Heeren in de voornoemde Admiralitept tot noch toe / niet-teghenstaende de voorschreve Pretensien in rechten waren gebracht / den tijdt van twee Maenden gheleden / niet en hadden gedisponneert op de Provisien / by wederzyts Parthien versocht / nochte oock gheprocedeert / tot de Examinatie der Getuygen / gekomen uyt Engelandt / een gerumen tijdt geleden / ende die hier al noch tot groote kosten verbleven. Op 't eerste Point beloofden haer Ho: Mo: de saecke naerder te examineeren / ende daer toe te brengen soo veel gemacks als mogelijck soude zijn. Op 't tweede is geschreven aen't meer genomde Collegie ter Admiralitept tot Rotterdam, datse tegens Woensdach naestkomende des smorgens goet tijdts / herwaerts wilden committeeren een van haer Colleguen / ende daer neffens den Fiscael van den Brouck, om op de Klachten ende Doleantien / van den voornoemden Resident gehoort te worden / ende daer naer te verstaen haer Ho: Mo: naerder meninge ende intentie:

Sulcks alles heeft soo wepnigh geholpen / dat in December wederom op 't papier gebracht is / dit volgende.

Memorie van eenige Differenten ende saecken, die tusschen Enghelandt, ende dese Landen haer verthoonen ende open staen, en by Besoigne ofte Negotiatie souden dienen wechgenomen ende gevordert.

Maerdere differentiale poincten tusschen desen Staet en Engelant.

EErstelijck wordt in Engelandt ghecontroverteert de *vrye Inkomste* ende *Uytvaert* van de Schepen van Oorlogh, ende op Commissie vaerende, in ende uyt de Havenen van Engelant, door dien Arresten ghepractiseert ende aldaer toegelaten worden, op ende tegens de Scheeps Capiteynen, 't sy om schulden van eenige van haer onderhebbende Volck, ofte oock onder andere gesochte pretensien.

Daer beneffens de Prinsen die de selve op de Vyanden hebben verovert, werden aldaer gereclameert, de Iudicature van de Admiraliteyten van Engelant subject gemaeckt, ende tegens alle voorige gebruyck, andere maximen geintroduceert, dat soo lange de Prinsen hier te Lande niet ghebracht zijn, deselve aen de Vyanden mogen ende behooren gerestitueert te worden.

Oock wort des Vyants macht ter Zee seer versterckt, door de aen-neminge van 't Engelsche Boots-volck, het welcke door den beuyt aenghelockt, ende toegelaeten wort, den Vyandt aen syn Schepen te mogen dienen, behalven de verhinderinge ende prejudicien, die tegens de oude Tractaten ende Entrecoersen, in de Navigatien ende Commertien in Engelandt worden ghedaen, soo worden mede van tijdt tot tijd meerder nieuwigheden ingevoert, met *verboth van de Manufacturen* en andere goederen, als oock *Mee* uyt dese Landen komende: ende zijn noch jonghstelijck verboden uytgegaen, dat de Schepen van dese Landen geen *Haringh* ofte *Pelser* uyt Engelant mogen voeren; ende op de Soute-visch van hier, en als uyt Engelandt gaende nieuwe beswaernisse gestelt. 1631.

De langduerige handelinge tusschen de Engelsche ende Nederlantsche Oost-Indische Compagnie sonder vrucht, ofte eenich apparent Sueces, wort gevreest dat tot meerder misverstant sal uytbersten, insonderheydt als de Engelsche onderstaen (gelijck sy voor hebben) de Oost-Indische Schepen van dese Landen in Engelandt aen te houden, ende der selver ladinge haer Luyden te appliceeren.

Daer by komende de saecke van *Amboina*, die in alle occasien seer hatelijck in Engelandt wort opgehaelt, waeromme ende tot voldoeninge van parthyen geinteresseerde, daer in eenmael wel diende gesententieert, ende de Sententie in Engelant mervolle Leden bekent gemaeckt.

De *Penningen* van wegen desen Staet aen de *Mansvelsche Troupes* verschooten, van de welcke den Heer *Carleton* ten deele syn Obligatie heeft gepasseert, mitsgaders die noch resteeren van wegen 't onderhout van *vier Regimenten*, ende die laetstelijck aen 't Regiment van *Morgan* verschoten, beloopende t'samen ontrent *anderhalf Millioen*, dienen mede by alle goede occasien inghevordert.

Ende generalijck gemerckt de Spaensche *Menen* in Engelandt meer ende meer toe nemen, tot prejuditie van desen Staet, sullen den Koninck ende desselfs Raden daer tegens ten besten geinstrueert, ende syn Majesteyts Affectie ende Vrientschap geconserveert dienen te worden.

Op alle welcke poincten verstaen is, dat naerder ende particulierder serieuse Deliberatien aengestelt sullen worden, ende *betracht de middelen ende wegen*, om te herstellen de oude Correspondentie ende maximen van Staet tot 't gemeene beste, tusschen 't voors. Koninckrijck ende dese Provintien.

Sulckx is gheschiet / ende zijn noodich gevonden tweederlep weegen / een Besendinge ende Liberalitept / om namelijck een ende andere van de Hovelinghen / Favoriten / ende Raden des Koninckx / te verbinden deur Presenten / 't welcke in de gestelde Memorie wert verstaen deur de Woorden van Middelen ende Wegen, gelijck in 't volgende Jaer expresse Resolutien op dat stuck zijn ghenomen ende geexecuteert. Ende de Ambassadeur Ioachimi schreef ende rapporteerde oock geduyrich daer van / als dat de Spaensche alleen deur haer Giften ende Gaben aengenaem waren: hoe wel Spangien oock veel hadt te houden / ende niet alles konde geben: Maer 't advantage van Spangien bestont daer in / dat het was een Monarchie, ende dat die secrete Liberalitept deur een alleen wiert gereselveert / ende deur een gedirigeert: daer in een Republicque / sulcke dingen gaen deur veel; hoe wel dickwils den Heer Prins van Orangie tot dien eynde wiert geauthoriseert: aen wien alleen dan daer van het rapport geschiede; aen den Heer Ioachimi wiert / al voor de komste van den Pensionaris Brassaert last gegeven / om aen des Koninckx Secretaris Coock te vereeren vier hondert Pices, of Ponden Sterlincx, als oock aen Sir Herry Martin, die President was / ende groote directie hadt in het Hof van d' Admiralitept tot Londen, ende daerom veel goets of quaets konde doen aen de Schippers / Schepen / ende Goederen / die veel wierden aenghehaelt. D' Ambassadeur Ioachimi hadde seer goede Reputatie van te zijn niet alleen een eerlijck ende verstandich Man / maer oock een goet ende getrou Minister / ende siende dat soodanighe middelen niet alleen dienstich / maer noodich waren / deed wel dat hy het sijn principalen aen diende ende dien raedt gaf: Indien nu sulckx was ter Oren ghekomen van den Koninck

Vereering aen Coock ende Martin.

of

1631. of van sijne Raden / wert gevraeght of het konde werden genoemt calumnieux ende injurieur? Alle Rechts-Gheleerde sullen seggen / dat geen injurie is / wat sonder injurieuse intentie geschiet: hoe kan animus injuriandi sijn; daer men soeckt pemant yemantschap te doen? pemant 't obligeren / en te verbinden deur weldaden; en daer geen diffamatie is; daer is geen injurie. Als een minister aen sijn principalen schrijft van de gunst of ongunst der Regering / by dewelke hy resideert: dat kan by geen redelijck mensch werden opgenomen voor diffamatie. En wat op die manier een dienaer aen sijn meester schrijft: dat is als in de biecht gesept. Ende sulcx / by geval of malitie van Vranden uptkomende / te willen qualijck nemen; is tollere vitam vitæ societatem. In de wet / die daer spreeckt de famosis libellis, wert uytdruckelijck gesept: die een fameus geschrift vindt ende niet terstont verbrant of vernietight / dat hy schuldich is aen dat crimen, ja capitalijck strafbaer. Hoewel meer; als men een geschrift / dat een Minister schrijft Reipublicæ suæ causa, tegen sijn intentie ende mening divulgeert / ende qualijck dupdt. Den goeden Heer Ioachimi soude men wel dapper hebben verongelijckt; soo men hem om deselve sijne goede ende getrouwe advertentien hadt willen verdencken / of een calumniateur noemen. Of van sijn bedieninghe removeeren. Jae dien Raedt / middel / ende wegh wetende ende niet aen sijne Principalen aenwijsende; soude gedaen hebben als een ontrouw Minister; ende blamabel sijn soo daer als hier.

Nieuwe Placcaten. Soo in 't voorgaende als dit Jaer sijn gemaeckt verscheyde noodighe wetten ende Placcaten; als aengaende het inbrengen vande Tyken in Vranden Landen gemaeckt; aengaende de Heerlickheden / Tienden / Landen / renten ende andere Leen goederen inde Meyery van den Bos; Item dat de Schippers in Texel ende Vlie sullen wachten tot dat de Cercher aen boort geweest sijn; raeckende de Leger Personen; tegens het uytvoeren van allerhande rouwe ende ongecamde Wolle ende Schaeps vachten ende 't inbrengen van eenige Wolle buyten dese Provintien gecamt ende berept; raeckende de domeynen in Vlaenderen. Item op 't stuck van de Tarra vande Engelsche Laken en / 't visiteeren ende meten van dien; tegen 't exact schatten ende Foulen der Soldaten in 't voortrecken van contributie Landen; van 't lastgelt vande Scheepen na de Levant varende; op 't verheffen vande Leenen in Vlaenderen; 't verkopen van Westindisch actien; dat geen Krijgs Officier tot Corporael ende schrijvers in clups mogen tapperije opsetten; pardon voor de Overloopers; op 't stuck van de ophefve vande generale ende gemeene middelen; 't vervoeren vande Granen uyt ende nae de contributie Landen; dat alle Schippers ende Cooplieden alle Granen in Moscovien geladen binnen dese Landen souden hebben te brengen; op 't belept ende Ykinge der Schepen in en buyten 't Leger dienende; op de verpachtinge van een vierde part der Convoyen; op de commertien vande Kooplieden adventuriers; tegen het prepareren van 't geel Koper, cieren en toerusten / 't sy met emailleeren / coleuren of anderssins in dier voegen dat het selve het goudt of silver gelijck sy; als mede tegens 't benificieren der wercken daer van gemaeckt; op 't uytloopen vande Soldaten / tegen den uytvoer van paerden; van alle welcken wijtlopich is te sien in de Placcaet Boecken daer van uytgegaen. In 't laest van dit Jaer wiert ook in Hollandt van wegen de hooge overichept aen de Officieren last gegeven tegen den wijtberoemden Heer Grotius: die uyt Vranckrijck stillekens hier in 't Landt gekomen was; na 't exempel van Utenbogert ende andere: gelijck ook die op Loevesteyn gevangene Remonstrantsche Predicanten waren met oogh-lupkinge geadviseert. Onder de leden van Hollandt waeren ook verschepden / die niet ongeern saegen dat hy hier was ende mocht blijven. Maer verre de meste waeren daer tegen: ende de Prince self vont niet goet om sijnen 't wille Hollant of het meerendeel vande Staet t' offendeeren: sijnde hem genoech dat hy andere ende de voornaemste van die party hadde gedaen herstellen: ende daer deur de wonde tamelijck geconsolideert: maer Grotius, sijnde een man niet allen in geleertheyt maer ook in erbarentheyt van saecken / die de Regeering ende Staet raeckten / seer beroemt / ende daer en boven de naem hebbende van niet megaende te sijn; maer stijf by sijn stuck te blijven / en nochtans van een goet / vroom en op rechten wandel / was suspect: gelijck ghemeenlijck virtutes eminentes; a quibus periculum metuiter, niet werden van de Potentaten begeert. Dies de geene die de directie in Hollant hadden / ende dit Jaer kregen / de saecke alsoo ter Vergaderingh ende by den Prince wisten te beleggen / dat Grotius most wijcken: de Staten van Hollandt, dat is / het meestendeel bonden 't soo hardt aen; dat sy ter Vergadering in generhande deliberatie wilden treden voor en aleer die resolutie tegen hem was vast gestelt. De Heer van Heemstede was dit voor jaer als gesept is Raet Pensionaris gewoorden: van hem spreeckt Grotius in een brief aen Maurier geschreve aldus: Locum illum Principem tenet filius hominis, nobis quondam in sestissimi, ipse parum æquus. Hy gaf ook veel schult aende Predikanten: daer van hy inde selve brief seyde: crescit insanabile vulnus & novum suboritur, contumacia ecclesiasticorum & conspiratione adversum omnem publicam autoritatem. Hy wilde seggen dat de Predicanten somtijts preecken tegen de gunst die men aende Remonstranten dede door oogelupckinge. Dat gesach 't welck sy deur het middel van predicken hebben / is ook het eenighste; anders hebben haer d'eerste reformateurs alle waerdichept benoomen: ja de Croon van 't hooft. Maer 't waren seker de Predicanten niet die 't hem deden: 't waren de politijcke ende in hebbers vande Raedthupsen: die geern sagen ende hoorden de invective Predicatien tegen d' Arminianen; upt vreese / dat de Prince deselve al te seer mocht favoriseeren: ende haer extur beeren; geljck Prins Maurits aen d' andere hadde gedaen. Hy toogh van Rotterdam nae Amsterdam, ende naederhant op Hamborg: alwaer hy seer eerlijck ende minnelijck is beschermt geweest. D' aenschrijvinge aende Officieren van Hollant lupde als volcht.

Leenen in de Meyery.

Carra.

Overloopers.

Grotius.

ALsoo *Hugo de Groot* (voor desen by Sententie vande ghedelegeerde Rechters ghecondemneert tot een eeuwige gevanckenis, ende de voorsz gevangenis gevioleert hebbende, by Placcate vande Ho: Mo: Heeren Staten Generael verklaert *straf baer aen lijf en goet*, tot allen plaetsen ende tijden, als hy soude kunnen ghekregen ofte geattrappeert worden, uyt Vranckrijck in dese Landen binnen de Stad van *Rotterdam* is gekomen: ende dat wy gehoort hebbende de verklaringe van de Heeren Gedeputeerden der voorsz Stad *Rotterdam*, dat de voornoemden *de Groot* buyten kennis vande Magistraet aldaer gekomen is, en by niemant vande selve gesien of gesproocken heeft, oock geen communicatie met hem gehouden is. Officiers van gelast tegen hem.

Soo hebben wy tot hanthoudinghe vande publijcque authoriteyt goet ghevonden te schrijven aen alle de Hooft-Officieren vande voorsz Landen, ghelijck wy oock doen aen U. L. ten eynde den selve hem serieuselijck wil inquireren op de persoon vande voorsz *Hugo de Groot*, ende hem vernemende of vindende in verseckeringh te nemen ende te houden, sonder eenighsints in U. L. devoir te failleeren, ende hem bekomen hebbende ons daer van terstont advijs te geven, op dat wy vorder daerinne moghen doen, 't gunt bevonden sal worden te behooren. Waer toe wy ons verlatende sullen hier mede, &c. Den *tienden Decembris sestien honderd een ende dertigh.*

Groote Hagelsteenen. Ick kan hier niet verby gaen dat den sevenden Iuly deses Jaers vielen seer grooten reghen / en onder den regen veel groote Hagelsteenen: ja soo groot / dat men sedert het beleegh van Leyden nopt soo grooten Hagel had gesien. D' ordinaris hagelsteenen waeren gheljck als Hennen-eyers / eenige minder andere meer. Daer wiert van sommige gesept datse hadden gewonden Hagelsteenen / die vijf vierendeel pondt hadden ghewogen.

Van

1631. Van wegen den Koning van Dennemarcken quam in September de Heer Claus Daa, met de Secretaris Fredrick Gunther. Hy hadde by sigh ses Koninclijcke Trawanten / 't welck nopt gesien was by Ambassadeurs / en een seer groot gebolg van Edellupden. Men was verwondert over desen Splendeur. De Griffier Musch, met den welcken ick daer van by gheval wiert spreeckende: seyde / den Koningh heeft willen toonen dat hy noch al syn gelt teghens den Keyser niet verloocht heeft. Hy hadde audientie den neghentienden September, spreckende door den mont van de Secretaris Gunther, 't geen hy daer na ook in gheschrifte over gaf / ende was 't geene volcht:

Claus Daa van Denemarcken.

Gunther

Hooghe Mog: Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, Welgebooren, Graef, Edele, Veste, Hoogwijse, Insondere, Grootgunstige, Hooghe-eerde Heeren.

Haer Propositie.

SYn Koninghlijcke Majesteyt van *Denemarcken, Noorwegen*, onsen aller genadigsten Heere ende Koning, laet u Ho: Mog: syn Koninckklijcke groet, ende alle vrunt nabuerlijcken gunst vermelden, ende daer beneffens tot vruchtbaere vertredinge en administratie harer swaren Regeringe, Godes des Almachtigen genadigen bystant ende gheluckighen succes ende voortganck in haer Raeden ende voornemen wel meyntlijck wenschen.

Wijders is Godt betert al te veel voor oogen, hoe dat veel Iaren herwaerts gants Europa met sware en schrickelijcke beroerten is beweeght geworden, die dan insonderheyt in hoochgedachte syn Koninckklijcke Majesteyts als deser Vereenichde Nederlanden naest aengrensende ende Naebuerige Provintien, alsoo haer effect gedaen hebben, dat alles jammerlijck gedesolveert ende verdorven is geworden; ende indien Godt den Almachtigen, naer syn genadigen wille niet sonderlijck de hant daer aen gehouden hadde ende alsnoch hielde, soude soo te besorghen staet, deselve gantselijck onder een absolute dominatie gebracht syn; welcke beroerte dan noch ter tijt in volle swangh gaen, ende met gants sorgelijcke aenslaghen ende *machinatien* voort geset worden, soo dat den hoogen nootdruft vereyst, dat alle Potentaten, Staten ende Republijcquen op haer hoede syn, ende haer saeck by soodaenige ghevaerlijckheden wel waer nemen; ende de omstandigheden brenghen mede, dat naest het jammerlijck verwoeste Duytslandt, insonderheyt meer de Rijcken en Landen van hoogstgedachte onses genadichsten Koninckes ende Heere, ende dese Vereenichde Provintien worden naergetracht; waerom soo wel syn Majesteyt als ook u Ho: Mog: betaemt, voor allen anderen, een waeckende ooge hier by te dragen, ende 't geen dat tot haer conservatie ende afwendinge des gedreyghden onheyls dienlijck ende oorbaer syn kan, in gants sorgvuldige acht te nemen; waer aen syn Majesteyt door Godes toelatinge niet laten ontbreecken, twijffelende ook niet u Ho: Mog: naer haer hooge ende de gantsche Werelt bekende prudentie sullen van gelijcken doen. Het behoeft onses erachtens geen wijtloopich aenroeren, maer is een yegelijck bekent, ende opentlijck aen den dach, dat beyde syn Majesteyts Koninckrijcken, ende dese Vereenighde Nederlanden, hoochlijck daer aen ghelegen is, dat beyde de deelen in goede ende bloeyende staet gehouden worden, alle verwoestingen ende verderven afgewend, en oprechte getrouwe correspondentie ende nabuerschap van beyder syden gheploogen ende bestendich onderhouden worde: want dese Landen beydersyts soo gelegen syn, dat alwaren geen andere consideratien voor handen, de bloote situatie die merckelijck aen malkanderen verbinden soude. Nu heeft boven deses Godt den Almachtighen, naer syn ondoorgrondelijcke wijsheyt, syn gaven onder dese Koninckrijcken ende Landen alsoo gepartageert ende verdeylt, dat het eene de ander geen weeghs missen ofte ontbeeren kan. Maer moeten door dagelijcksche ende continueelijcke *intercursus* ende Commertia, alderhande Coopmanschappen, die tot haer conservatie ende welstant dienlijck, ja ten hoogsten noodwendigh syn, *binc inde* van malkanderen handelen ende uytvoeren. Soodat dese Landen niet arbitrare ende wilkeurlijck aen malkanderen verbonden, syn maer den algeweldigen God en de natuyre selfs, heeft een gants onlosmaeckelijcke ende nootwendigen bant daer tusschen gheleyt. Daerom dan goede Nabuerschap des te vlytiger ende sorgvuldiger van beyde zijden te onderhouden is. Onsen genadigsten Koninck ende Heer, heeft u Ho: Mog: syn goede inclinatie ende meyninge, die hy hier toe draeght, niet alleen door woorden, schryvens en schickinghe, maer ook metter daet selfs veelvuldighlijcken verklaert ende bewesen, ende alsnoch met dese Ambassade aen u Ho: Mo: afgeordent: laet den selven hier mede nochmael verseeckeren, dat sy daer by voort ende voort bestendigh blijven, en aen haer syde gants geen mangel vermerken laten willen, aen al 't geen wat sy erdencken en bevinden konnen dat *ad mutuam conservationem*, vermeeringhe ende versterckinge, goeder correspondentie, vertrouwelijcke Nabuerschap, ook beyderseyts Onderdaenen ende Inwoonderen, der Landen welvaert, toenemen ende prosperiteyt nut ende dienstelijck syn kan. Draegt ook tot uw Ho: Mog: het vertrouwen, dewelcke aen haer zijde, 't selve hun gerecommandeert ende aen gelegen sullen syn laeten, waer om dan syn Koninclijcke Majesteyt u Ho: Mog: Nabuerlijck versoecke.

Hebbende ook syne Majesteyt noch ettelijcke andere poincten ons opgheheven, waer van met u Ho: Mog: getracteert ende gehandelt soude worden, maer daer mede den Heer Ghesant voor desemael niet bemoeyen willen, maer versoecken wegens syn Koninclijcke Majesteyt, dat deselve hun willen laten gevallen eenige uyt den haeren daer toe te committeeren ende verordonneeren, by dewelcke sulcke pointen konnen geproponeert ende gheapprobeert worden; eyntelijck dat hy hem tegens u Ho: Mog: wegens de aensienlijcke receptie, staetelijck onthael ende nu vergunstichde audientie vlytigh bedancken, eerbiet sich tegens syn Koninclijcke Majesteyt sulcks naer behooren te roemen, ook voor syn persoon naer vermoghen danckbaerlijck te verschuldigen.

Was Onderteeckent

Claus Daa.

En also in de opgemelde propositie wiert mentie gemaeckt van naedere pointen voor Commissarisen in te geven / so is sulchs den twee en twintigsten geschiet als uyt het volgende te sien is.

Naerder pointen.

BY syn Koninclijcke Majesteyt van *Denemarcken, Noorwegen*, &c. Hebben de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, door verscheyden schryvens, insonderheyt van den *sesen twintighsten Mey*, ende den *dertienden Iuny* jonghst verscheenen; ende mondtlijck door der selver Commissaris *Carel van Cracauw*, over 't groot gewelt, die de *Duynkerckssche* Schepen op haer Majesteyts stroomen ende Havenen aengedaen hebben, hun beswaert ende daer benffens begeert, dat sy Majesteyt den beroofden te recht, ende tot vergoedinge hunder schade verhelpen ende vorder sulke ordre stellen wilden, dat die navigatien ende Trafycquen teghens soodanigh ghewelt ende plunderinghe mochten beschermt worden, ofte dat de Heeren Staten die te defendeeren ende verseeckeren souden veroorsaeckt worden.

Nu vernemen syn Majesteyts sulcks ongeern; hadden ook niet eygentlijck daer van ervaren, behalven 't geen den voornoemden Commissaris *Carel van Cracauw* dieswegen aengegheven heeft; ende dewijle zy soodanigen gewelt geens wegens voor goet ofte billick erachten konnen. Soo willen sy naer eygentlijcke ingenomener informatie sigh daer aen gelegen laten syn, voor soo veel syn Majesteyt te doen staet, dat die geene die schade geleden hebben tot recht ende betalinge haerer schaden gheholpen worden. Syn Majesteyt syn tot huyden dato, soo wel weghens de reliquien des Keyserlijcken Krygers, als ook der *Turcksen Vrybuyteren* invallen

Digitized by Google

1631. len op *Islandt* ende *Ferroe* verhindert geworden, dat sy die gewoonelijcke Westersche Vloote niet uytgerust hebben; die sy doch van nu voortaen door Godes Genade uytschicken sullen, gelijck dan alreets geschiet is, ende daer door haer Stroomen alsoo sullen in acht nemen, dat noch haer Ho: Mog: noch anderen nodich sal syn wegen der seeckerheyt hun eenigh sorghe te maecken, Hoope daer tegens dat die geene die sulcx genieten, de *gewoonlijcke gerechtigheyt* des te beter ende williger betallen sullen.

Maer syn Majesteyt konnen hier niet voor by gaen, by haer Ho: Mog: sigh te beswaren, dat van den selven, ende deser Landen convoyeren onlydelijck gewelt op syn Majesteyts Stroomen ende Havenen gedaen wert; ende dat sy de *Duynkerkers* tot die gewelt daden, daer over sy nu klagen, even den wech gheweesen hebben: Want sy in *September* Anno *sestien hondert seven en twintigh* uyt syn Majesteyts haven *Langesunt* genaemt, twee schepen, die twee Fransche Coopluyden toebehoorende waeren, wechgevoert hebben, onder pretext dat deselve Scheepen deser Landen, Inwoonderen van de Duynkerckers genomen en aende Francoisen verkocht waren, invoorgaende voor Soomer haer Ho: Mo: door derselver Secretaris *Gunter* te kennen geven, ende om reparatie der schaden ende bestraffinge der Capiteyns, laeten aenhouden; waer op den *vier en twintighsten Aprilis* ouwen styl, en den *vierden Mey* nieuwen steyl, *sestien hondert acht ende twintigh* schriftelijcke Resolutie gevolcht is, haer Ho: Mog: wilden hier op naerder inquireren; en indien eenige violeringe aen syn Majesteyts Hoocheyt geschiet waere, daer op sulcx disponeeren, dat syn Majesteydt daer aen verhoopentlijck contentement nemen soude. Maer daer en is voorts geen executie inder daet ghevolgt. Hier en boven klaeghen syn Majesteyts Onderdanen van alderhande gewaltdadige Attentaten, die deser Landen Convoyers begaen: dat sy onderstaen de Schepen van syn Majesteyts Onderdanen te visiteren, deselve oock tot strycken dwingende, op haer Majesteyts eygen stroomen, ende altemets d'een ende d'ander van hun nemen. Ende heeft besonder eenen Capiteyn *Michiel Fransz van den Bergh*, den *een en twintigsten Augusty* voorleden twee Scheepen van *Rotterdam*, die tegens syn Majesteyts verbot eycken hout geladen hadden, ende dieswegen vanden Visitateur aenghehouden wierden, met ghewelt ende groote dreyginghe uyt de Haeven van *Ochsefort* in Noorweghen wechgevoert.

Dewyle nu soodanighe in sy Majesteyts hoocheyt onlydelijck syn, soo worden haer Ho: Mo: versocht desweghen aen Borgemeesters ende Raedt van *Rotterdam* te schryve, dat die beyde door Inladinge van verbooden waren aen syn Majesteyts verbeurde Schepen overgesonden, en den Capiteyn wegens syn overtredingh ernstelijck ghestraft werden. Ende voorts soodanige eernstighe ordre te stellen, waer door in toekomende dergelijcke excessen afgheschaft worden, dewyle groote ongelegentheden daer uyt volghen mochten: soo wanneer syn Majesteydt door vordere continuatie genodigt soude worden syn Hoocheyt ende Onderdanen daer tegens te defendeeren. Sy sien veel liever dat der selver Convoyers in soodanige ordre gehouden worden, dat sy alles goets van syn Majesteydt ende derselver Onderdanen sich vermoeden konden. Gelijck nu op dese reyse *twee Harlinger* Scheepen uyt der *Duynkerckers* handen door haer Majesteydts Oorlochscheepen, daer met, de Gesante overgebracht is, ontset syn.

Wyders soo heeft eenen der *Amsterdamsche* Camer van de Noortsche Compagnie bedienden Capiteyn voor ettelijcke Iaren op syn Majesteyts eygen landen van *Groenlandt*, 't welck sy *Spitsbergen* noemen, syn Majesteyts Onderdanen, mitsgaders die met hun in Compagnye waeren met gewelt verdreven, ende tot den Walvisch-vangh geen sints willen toelaeten. Oock heeft voorghedachte Camer tegens haer Ho: Mog: ordre sich onderstaen syn Majesteydts Hoocheydt aen deselve Landen disputabel te maecken, oock andersints aen derselver Onderdanen onlangs (wegens reparatie harer geleden schaden) gedrevene handeling tot geen billicke wegen sich willen bequamen.

Derhalven dan haer Hoogh Mog: boven voorgaende 1631.
veelvoudighe voorschrijven ende aenmaeninge nochmaels versocht worden, voor gedachte Caemer *in hoc passu* tot billicheyt te disponeeren. Syne Majesteyt is voorghekomen, als of weeghens zijn Koninclijcke Majesteyt *van Hispangien* met haer Hoogh Mog: van Treves ofte *Vreede* ghetracteert wierde. Soo heeft syn Majesteyt bevoolen ons daer op te erkundigen, ende by soo verre haer Ho: Mog: sulcks aengenaem ware, ende voor haeren Staet dienstelijck achten, zijn Majesteyts mediatie daer toe te offereeren; hoe wel sy genoechsaem sien wat een bedenckelijck werck het sy aen te geven ende daer over te tracteren.

Eyntelijck heeft syn Majesteyt op bericht, als of tusschen syn Koninclijcke Majesteyt van Groot Brittannien ende haer Ho: Mog: eenighe misverstanden sigh onthouden tot eene interpositie sigh aengeboden: maer aengesien hy uyt haer Ho: Mo: antwoort schryvens van den *veertienden Iuny* lestleden vernomen heeft, dat deselve qualijck daer in bericht waren, ende haer Ho: Mog: met Hooghstgedachte Koninclijcke Majesteyt van Groot Brittannien in goede vruntschap ende correspondentie stonden; so verblijt hy sigh hoochlijck daer over. Verhoopt haer Ho: Mog: naer haer bekende voorsichtigheyt, sullen den tegenwoordigen toestant en werelts loop alsoo betrachten, dat sy niet alleen selfs geen oorsake tot eenige scheuringe geven; maer oock indien onvermoedelijck yets ontstont, sy alle vlijt aenwenden souden; dat sulcks strack in aenvanck gedemt, ende neder geleyt wierde.

Was onderteyckent

Claus Daa.

Den negen en twintighsten September nam sijn afscheyt: Trechende van hier na Reenen inde Provintie van Utrecht, om een complement te doen aende Koning en Koningynne van Beemen, alwaer sich onthoudende. Ende Secretaris Gunter, blijvende noch eenige dagen hier / wiert gegeven dit antwoort. Afscheyt

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.* Gesien ende gheexamineert hebbende de Propositie uyt den naem ende van wegen den Doorluchtighsten en Grootmachtigsten Coning van *Denemarcken* gedaen, ende daer naer in geschrifte overghelevert by den Edelen Heer *Claus Daa*, tot *Norreby-Rijcx* Admirael, Rijcxraet, Amptman tot *Drachelm*, volgens desselfs Brief van credentie, gedateert tot *Coppenhagen* den *acht en twintigsten July* lestleden, ende daer neffen oock geexamineert ende overwogen hebbende de pointen daer van den ghemelten Heer *Claus Daa*, in particuliere Conferentie openinghe belieft heeft te doen. Bedancken haer Ho: Mog: syn Majesteyt voor syn Koninclijcke groet, ende vruntnabuerlijcke gonste, wenschende gedienstelijck deselve wederom, alle geluck, voorspoet en langduerighe regeeringe: met verklaeringhe uyt de voorschreve Propositie seer gaerne verstaen te hebben, dat syn hooghstgedachte Majesteyt apprehendeert, ende ter herten neemt de sorghlijcke ende dangereuse weghen, van die gheene die nu sedert veel Iaeren herwaerts met haer *loosen Raedt* ende *aenslaeghen* ghepooght hebben te komen tot een *absolute Dominatie*: hebbende om daer toe te gheraecken, de gantsche Christenheydt bedroeft, ende gheheel *Europa* in roere ghestelt, ende continuelijck in alarm ghehouden, oock veel Princen, Vorsten ende Stenden verjaeght, geruineert ende geoppresseert: waer over haer Ho: Mog: naer gelegentheydt, die Godt den Heere Almachtigh hun heeft ghegheven, altoos hebben ghesoght, soodanige onheylen by alle mogelijcke en doenelicke middelen van haer af te keeren, en willen een vaste vertrouwen stellen, dat syn Majesteyt ende alle andere Potentaten, Staeten, ende Republijcken, die door Godts goedertierentheyt alsnoch, in *Esse* zijn ghebleeven, op haer hoede sullen syn van in soodanighe droevige ende ellendige swaere inconvenienten niet te vallen; oock sullen haer Hoogh Mogende sich geern ghelegen laten Antwoort.

1631. laten zijn, voor ſoo veel in hun is te helpen beraetſlaeghen, wat tot welſtant ende redres van gemeenen Religions weſen, ende de Duytſche vryheyt van nooden ſoude moghen zijn, onderhoudende tot dien eynde alle vruntſchap ende Naebuyrſchap, met alle Princen ende Potentaeten, die den voorſchreeve abſolute dominatie ſuſpect is, ende principaelijck met ſyn meer Hoogſtgedachte Majeſteyt, om dat het intereſt van des ſelfs Koninckrijcken, ende dat van deſen Staet, alomme te Waeter ende te Lande inſeparaebel is, ſulcks dat het welvaeren van de eene ſonder de ander beſwaerlijck ſoude konnen ſubſiſteren; ende wort zijn Majeſteydt ghedienſtigh verſocht, ſich volkomentlijck verſeeckert te willen houden: Dat haer Hoogh Mog: van haer ſyde, met de ſelve altoos ſullen continueeren, een goede oprechte Vruntſchap, correſpondentie ende Naebuerſchap, ghelijck de ſelve tot noch toe hebben ghedaen, daer van ſy by alle occaſie, ende ghelegentheyt volkomen teyckenen hebben ghethoont, ende verhoopen haer Hoogh Mog: dat zijn Majeſteyt ſich ſulcks wel ſal weeten te erinneeren; waer over niet noodich is, dat het ſelve alhier wijdtloopigh worde uytghemeeten. Doch hebben haer Hoogh Mogende des niet te min tot meerder corroboraetie, en confirmaetie van dien, als oock tot voortplantinghe van wederſijts onderdaenen ende Ingheſetenen, proſperiteyt ende welvaert nu jonghſt aen zijn Majeſteyt laeten af gaen een Ambaſſaede beſtaende uyt eenighe Heeren van deeſe Regeeringhe, die ontwijffelijck daer van albereyts alle moghelijcke verſeeckertheyt aen de ſelve hebben ghedaen.

Vorders wat belanght de voorſchreve aengeroerde pointen, verklaeren haer Hoogh Moghende op het eerſte, datſe ſeer verblijt zijn, dat zijn Majeſteyt ſich daer aen gheleeghen laet zijn, voor ſoo veel de ſelve te doen ſtaet, dat de Ingheſetenen deſer Landen, die door de *Duynkerckers* ende andere Vyanden, van deſen Staet in haer Scheepen ofte goederen ghewelt ende ſchaede is aenghedaen op zijn Majeſteyts Stroomen ende Haevenen te recht, ende aen betaelinghe van haere ſchaede werden geholpen, ende ſullen haer Hoogh Mog: met verlanghen het effect van zijn Majeſteyts goedertieren verklaeringhe op het ſpoedichſte afwachten, en om te bethoonen dat de beſchaedigheeden die de *Duynkerckers* in de Haevenen van zijn Majeſteyt de Ingheſetenen deſer Landen hebben aengedaen yets groots importeeren, hebben haer Ho: Mog: goet ghevonden dubbelt van de ſpecificaetie aen de Heer Ambaſſadeur over te leveren, waer over haer Ho: Mog: te meerder willen vertrouwen, dat zijn Majeſteyt naer zijn hooghſte wijsheyt, ende gewoonlijcke voorſichtigheyt ſoodaenighe ordre ſal ſtellen, dat ſulcks ofte diergelijcks by de Duynkerckers niet vorder werde geperpetreert, ſonder dat nochtans de commertie, die de ſubjecten van zijn Majeſteyt met de Ingeſetenen deſer Landen onderlingh zijn drijvende, ten dien inſichte hoogher ſullen beſwaert worden, als volgens de oude Tractaten, ende den voet daer in begrepen.

Dan wat belanght de klachten ende Doleantien, die zijn Majeſteyt hier neffens belieft te laeten doen; *Eerſtelijck* van dat *twee* Scheepen van Oorloch in dienſt van deſen Staet in September Anno *ſeſtien honderd ſoeven en twintigh* in de *Langhe ſant* twee Scheepen aen behoorende Francoiſche Coopluyden, ſouden hebben aenghetaſt, ende naer deſe Landen vervoert: ende ten *tweeden* dat twee Scheepen *van Rotterdam* hebbende ghelaeden, teghens zijn Majeſteyts verbodt in de Haeven van Ochſefort in Noorweegen Eyckenhoudt, deur een Capiteyn *Michiel Franſen van Bergben* met gewelt ende groote dreygementen ſoude ſyn wechghevoert. Verklaeren haer Hoogh Mog: dat de ghelegentheyt van de *twee* eerſte Schepen ſulcks is, dat de ſelve daer bevoorens den Ingheſetenen deſer Landen waeren ontnomen, naer *Duynkercken* gevoert, ende aldaer by eenighe *Franſe* Koopluyden ghedaen inkoopen, de welcke de voornoemde Scheepen by nacht ende ontijden, niet tegenſtaende de beſettinghe van de Oorlogh Schepen deſer Landen voor *Duynkercken* van daer hadden uytghebracht, maer by de eerſte Eyghenaers van dien vervolcht ende achterhaelt zijnde, hebben ſy haer Scheepen ghervindiceert, ſulcks dat deſe ſaecke van natuere ende ghelegentheyt verre is diſcrepeerende van ſoodaenighe Attentaeten, ende ghewelt als den Duynkerckers hebben ghepleecht die met expreſſe intentie haer Schepen ten Oorloch hebben geequipeert, om zijn Majeſteyts Haevenen te gaen infeſteeren, ende de Ingeſetenen deſer Landen aldaer te berooven. Doch des niet tegenſtaende zijn haer Hoogh Mog: beſich, om te beraemen ende ſtellen ſoodaenighe ordre, dat zijn Majeſteyt verhopentlijck met duſdaenighe ghelegentheydt van deſer zijde niet meer en ſal werden bekommert ofte ghemoeydt. Op de *tweede* klachte verklaeren haer Hoogh Mog: ſinceerlijck ende oprechtelijck datſe albereyts beſich zijn gheweeſt, om te onderſtaen informatien te neemen, noopende den pretenſen Capiteyn *Michiel Franſen* maer dat men tot noch toe den ſelven vermits de kortheyt des tijdts, ende ſubijdt vertreck van de Heeren Ambaſſadeurs niet en heeft weeten naer te ſpeuren, maer dat haer Ho: Mog: niet en ſullen onderlaeten in de begoſte debvoiren te contineeeren, om volkomen kennis te krijghen, ofte den voorſchreeven *Michiel Franſen* is in dienſt deſer Landen; ende waer hy ſich onthoudt om nae ghelegentheyt ende bevindingh van ſaken zijn Majeſteyt redenen van contentement gegeven te konnen werden.

Vorders wat belangt het *tweede* point, ſpreeckende van de queſtie die *Ian Braem cum ſociis* is moveerende tegen de *Noortſche* Compagnie deſen landen verklaren haer Ho: Mo: dat uyt het midde van der ſelver hier bevorens eenige Gecommitteert zijn geweeſt, *dewelcke* partyen wederſijts voor haer hebben beſcheyden, ende de ſelve by alle middelen geſocht te induceeren tot Accoort, maer die van de *Noortſche* Compagnye hebben gheſuſtineert, dat ſy tegens den voornoemden *Ian Braem*, voor ſoo veel haer onderlinghe queſtie belanght, hebben verkregen recht in krachte van de Sententie by het Hof Provinciael in Hollandt tot haren voordeel geweeſen, ende inghevalle dat den meerghenoemden *Ian Braem* ſich ſelven daer by bevindt beſwaert te zijn, ſoo kan ende mach hy van de voorſchreeve ſententie komen in relief ende reformatie in den hooghen Raedt in de ſelve Provintie van Hollandt. Ende ſyn haer Ho: Mog: te vreeden ende overbodich hem *Iohan Braem* in ſulcken kas te verhelpen tot *korte* expeditie van Iuſtitie, en wort zijn Majeſteyt mitſdeeſen gantſch dienſtelijck verſocht, de ſaecke als zijnde particulier aen de Iuſtitie te laten, ſonder de ſelve vorder aen te trecken, ofte ſich daer over te formaliſeeren, op dat de voorſz ſake in geen verwijderinge kome te geraken; ende wat belanght de hoogheyt ende gerechtigheyt die ſijn Majeſteyt over de Landen *van Groenlandt*, ende andere quartieren om den *Noort* ghelegen ſouden mogen hebben, ofte pretendeeren, en is haer Hoogh Mog: meeninge ende intentie ganſch niet dat alhier te Lande daer over ſal werden gediſputeert, gelijck haer Ho: Mog: ſulcks hier bevorens expreſſelijck hebben verbooden daer 't behoort, al hoe wel het ſchijnt dat eenige gepoogt hebben, zijn Majeſteyt contraerie opinie te doen ſuſcipieeren, die nochtans met de waerheyt niet over een en komen, volgens deſe haer Ho: Mog: ronde en ſincere iterative verklaringe.

Op het *derde* point verklaren haer Ho: Mo: dat al hoe wel hun openinge *van Treves* hier bevorens is gedaen gheweeſt. Soo is nochtans de ſaecke ſoodaenigh gelegen, dat daer van in de Vergaederinge van haer Hoog Mog: niet ſonderlinghs is getracteert: maer alleen tot noch toe gedelibereert, ofte ſoodaenige handelinge met den dienſt van deſen ſtaet ſoude over een komen bedanckende over ſulcks zijn Majeſteyt voor zijn Koninckliycke gunſte ende affectie. Doch ſoo in tijden ende wylen naer gelegentheyt dit ſtuck in deliberatie

ſoude

Digitized by Google

1631. soude mogen worden geleyt, en sullen haer Ho: Mog: niet naerlaeten, daer van aen zijn Majesteyt als haeren ouden betrouden vrundt ende nabuer, kennis te doen.

Vorders wat belanght de misverstanden die ter ooren van zijn Majesteydt ghekomen zijn, dat tusschen de Kroon van groot Brittangien ende desen Staet soude zijn ontstaen, daer van hebben haer Ho: Mog: egeen kennis, ghelijck deselve den *veertienden* Iuny lestleden oprechtelijck ende sincerelijck hebben verklaert, ende houden het daer voor dat sodanigh gerucht uytgestroyt is, by die geene, die volgens haer loose ende gewoonlijcke practijcquen poogen desen Staet verdacht te maken by alle Princen ende Potentaten, goede Vrunden ende ghealliceerden, ende naebueren van desen Staet, maer ter contrarie staen haer Ho: *Mog*: met den Coninck van groot Brittangien in goede vruntschap ende correspondentie; doch ingevalle (dat Godt verhoeden wil) dat tusschen zijn Majesteyt van Groot Brittangien ende desen Staet, eenige misverstanden mochten komen te ontstaen, in sulcken cas, souden haer Ho: *Mog*: seer geerne employeeren de goetgunstige Officien van zijn Majesteyt van *Denemarcken*, om dat haer Ho: Mo: een gantsch vruntnaerbuerlijck ende sinceerlijck vertrouwen, op desselfs goede wille, ende affectie tot desen Staet zijn stellende.

Ende versoecken haer Ho: *Mog*: den Heer Ambassadeur van dese haer Ho: Mo: antwoort goet en favorabel rapport te willen doen. Gedaen ter Vergaederinge vande Hoochgemelte Heeren Staten Generael, in 's Gravenhaeghe den *vierden* Octobris *sestien hondert een en dartigh*.

Present. Daer en boven wiert Gunther vereert met een goude kettingh van vijf hondert gulden. Den Aghent Verburch wiert ghesonden naer Amsterdam, aldaer inwachtende de passage van den Ambassadeur Daa: alwaer hy hem van wegen haer Ho: Mo: heeft gegeven de Recredentiael ende een goude kettingh van achtien hondert gulden: waer mede beyde weder sijn vertrocken naer Dennemarcken.

Wat daer tegen d' Ambassadeurs van desen Staet hebben verricht by dien Coninck: wert op sijn plaets dit Jaer gesept.

Sweden. De Coninck van Sweeden heeft veel Instantie ghedaen / om te hebben de troupen van Graef Willem in sijn dienst: schreef tot dien eynde selfs aenden Graef; immers vreesde als deselve hier wierden afghedanckt / dat sy tot de Keyserschе souden loopen; maer elders is gesept / dat mense hier in plaets van Waertgelders aenhielt.

De Marquis van Hamilton, met eenige regimenten Schotten gaende tot secours van Sweeden, liet haer Ho: Mo: door den Capitein Ramsey versoecken om passage / oock om wagens en andere behulp / item om subsidie; 't welck alles met een cibijl antwoort is geexcuseert. D' Ambassadeur Camerarius heeft oock seer aengehouden om subsidie; sijn Soon was ontbooden om employ by den Coninck te hebben: maer bleef expresselijck wachtende / om de gemelte resolutie mede te nemen / die eyntelijck wiert ghenomen ende belooft drie maenden ter somma van hondert ende vijftigh duysent guldens. Dit bedemen / ende is oock alsoo voort gecontinueert / by wege van resolutie. Tot het maeken van alliantie heeft men niet konnen eens worden: als eerst in 't Jaer veertig: om Dennemarcken tot reden te brengen.

Maer met Vranckrijck heeft Sweeden ghemaeckt het volgende Tractaet / daer by bedingende vier mael hondert duysent Rijcxdaelders, ofte een millioen gulden. 'T wiert gheslooten eerst dit Jaer: om dat den Fransche Ghesante Charnasse wilde in beyde Instrumenten van het Tractaet den naem van sijn Koningh voor hebben; ende alsmen hem seyde dat het beyde Coningh waren / hadde hy geant woort: ouy: mais il y de l'escarlate a tout prix. Willende infereren dat sijn Coninck Rijcker was: Item liet sich ontvallen het voort van protegeren, of dat Vranckrijck Sweden soude protegeren: beydes namen de Sweden seer qualijck: ende seyden: geen Koninghen te sijn voor de Gothische Coningen / ende dat sy van niemant protectie waren verwachtende / als van Godt. 1631.

Tract tart tusschen Sweden ende Dancke rijck.

SEreniſſimi ac Potentiſſimi Principis Domini, Domini *Guſtaphi Adolphi* Suecorum, Gothorum, Vandolorumque Regis, Magni Principis Finlandiæ, Ducis Eſthoniæ & Careliæ, nec non Ingriæ Domini, Domini noſtri Clementiſſimi Commiſſarii, nos infra ſcripti *Guſtavus Horn*, *de Malla & Heringa*, Equites auratus & Exercitus Suecico Campi Mareſchallus, *Johannes Banerius* ..... Regni Sueciæ Senatores, & *Carolus Bannerius* ..... & pro tempore ad aulam Pomeranicam Legatus, notum teſtatumque facimus.

Quod cum ad componendum bellum Sueco-Poloniсum a Sereniſſimo ac Potentiſſimo Principe ac Domino, Domino *Ludovico decimo tertio* Galliæ, & Navarræ Rege Chriſtianiſſimo miſſus eſſet Illuſtriſſimus Dominus *Hercules Baro Charnacæi*, conſiliarius Status & Tribunus, ac poſt illud negotium feliciter peractum non minorem Sacræ Regiæ Majeſtatis ſuæ relum intelligeret, quam Sereniſſimi ſui Regis voluntatem fœderis incundi, ad *communium amicorum vicinorumque libertatem recuperandam*.

Et quoniam, conditiones quibus ejuſmodi *libertas* recuperari, & mutuum fœdus iniri poſſe videretur, a Sacra Regia Majeſtate Domino noſtro, cui horum locorum conſtitutiones omnium optime ſunt perſpectæ, antehac propoſitæ Sereniſſimo Galliæ Regi per Dominium Legatum communicatæ, ipſi adeo placuerunt ut mandata & plenipotentiam procuratoris Domino legato dederit de iis tractandis ac concludendis, noſque ex parte Sacræ Regiæ Majeſtatis Domini noſtri deputati eſſemus ut cum eo de toto hoc negotio conveniremus.

Poſt acceptas igitur traditaſque utrinque legitimas principum noſtrorum *Plenipotentias* cum præfato Domino Legato Galliæ de dicto fœdere, nomine Sacræ Regiæ Majeſtatis Domini noſtri ſequentes Articulos Statuimus & concluſimus, ſicuti & vigore harum ſtatuimus & concludimus.

I.

Ut ſit fœdus inter præfatos Sereniſſimos Sueciæ & Galliæ Reges pro defenſione ſuorum reſpective communium amicorum ſecuritate etiam maris Balthici, & Oceani; libertate commerciorum, nec non reſtitutione oppreſſorum imperii Romani ordinum; & ut fortalitia ac propugnacula quæ extructa ſunt in portubus ac littoribus alterutrius maris Oceani aut Balthici vel in Rhoetia demoliantur & in eum ſtatum reducantur, in quo proximè ante hoc bellum Germanicum fuerunt.

II.

Et quoniam adverſæ partis animus à juſta illatarum injuriarum reparatione in hanc uſque diem alienus fuerat factaſque hactenus interceſſiones rejecerat, id circo communium amicorum ſalus armata manu vindicator.

III.

In eum finem Rex Sueciæ pro tanta belli mole exercitum *trigint a mille preditum & ſex mille equitum* ſuo ſumptu in Germaniam ducat & habeat.

Rex Galliæ *quadringenta millia* talerorum imperialium quotannis Contributio ejuſque ſummæ mediam partem *decimo quinto menſis May*, alteram *decimo quinto Novembris Luſetiæ Pariſiorum* vel *Amſterodami* in *Batavia* (prout Regis Sueciæ Miniſtris videbitur) infallibiliter numerato ac tradito.

IV.

Conſcriptio *militum* ac *naturam*, exportatio navium ac rerum bellicarum in mutuis territoriis libera ſit, hoſtibus vero denegentur.

V.

Delinquentes in diſciplinam militarem & fugitivi Domino ſuo pro adminiſtranda juſtitia in eos tradantur.

VI.

Si Deo placuerit Regi Sueciæ felices ſucceſſus conce-

Digitized by Google

1631. dere, in negotio *Religionis* non aliter se geret in occupatis deditisque locis, quam secundum leges & constitutiones Imperii, & in locis in quibus exercitium Religionis *Catholica Romana* reperietur, in integro remaneat.

VII.

Ad hoc fœdus, quicunque alii status vel Principes, sive in Germania, sive extra eam, voluerint, admittantur. Idque debite caveatur, ut qui admissi fuerint, nec clam, nec palam suo, vel alieno nomine adversæ parti faveant, aut Regibus præfatis, vel communi causæ noceant, quin potius Singuli ad hoc bellum sumptus, contribuant, quantos unicuique vires permiserint & interesse requirit, exque peculiari conventione transigatur.

VIII.

Cum Duce *Bavariæ* & *liga Catholica* in imperio Romano amicitia vel saltem Neutralitas, si illi reciprocum præstiterint, servetur.

X.

Quod si per Dei gratiam occasio tractandi se offerat, ex communi fœderatorum consilio tractetur, nec ullus fœderatorum sine altero quid statuito pacemve inito.

X.

Hoc fœdus *quinque annos* durato, a data nimirum præsentium usque ad *primum diem Marty stilo veteri anni* supra *mille simum Sexcentesimum trigesimi sexti*; intra quod tempus, nisi secura pax obtineatur, ex communi rursus fœderatorum consilio prorogetur.

XI.

Conventum est tandem, quoniam præterito anno de hoc fœdere tractari cœptum, ut in *sex annos* concluderetur.

Et cum Rex Sueciæ multos interea in hoc bellum sumptus contulerit ideo pro priori illo anno jam ferè elapso nomine Regis Galliæ ipso die subsignationis præsentis Tractatus *quandringenta* talerorum Imperialium *millia* præstentur. Quæ etiam per certas cambii literas a nobis sunt recepta, & ad cæterorum quinque annorum summam non pertinebunt.

In quorum omnium fidem &c.

Actum in Stativis *Bernvaldi* in nova Marchia *Brandeburgensi decima tertia Ianuarii* 1631. *stilo veteri.*

De Artijckelen waren luydende als volght in 't Nederduyts:

I.

DAer sal een *verbont* syn tusschen de Doorluchtighste Koninghen van *Sweeden* en van *Vranckrijck*, tot beschermingе van harder gemeener vrienden verseeckertheyt; oock tot beschermingh van den Oceanischen ende Baltischen Zeen; voor de vryheyt der commercien: als oock tot restitutie vande verdruckte Stenden des Roomsche Rijcx: en op dat de forterssen, geboudt aen de Havens of oevers van d' oost ende Oceanischen Zeen, oock inde Bakoline moghen werden afgebrooken. Ende in dien Staet gestelt alst was voor desen jongsten duytschen Oorloch.

II.

Ende om dat het ghemoet vande wederpartye tot desen dach toe is afkeerich en weygerich geweest te doen reparatie van 't aengedaen *onrecht*, ende alle interces-sien heeft verworpen; daerom sal de behoudenis vande gemeene vrienden met gewapender handt werden gevindiceert.

III.

Tot dien eynde sal de Koningh van Sweeden tot so grooten Oorlochs last, een Leger van *dartigh duysent* man te voet ende van *ses duysent* paerden op syn kosten in Duytslant voeren ende houden, Ende de Koninck van Vranckrijck sal *viermael hondert duysent Rijcxdaelders* alle jaren gheven, de helfte op den vyftienden *May*, d'ander helft op den *vyftienden November* tot Paris of Amsterdam, na welgevallen van de Sweetsche Ministers onfeylbaerlijck aen tellende.

IV.

De *wervingen* van Krijgs-volck ende varent volck, den uytvoer vande schepen ende Krygh-saecken sal in wedersydts Landen vry syn, ende den Vyanden niet. 1631.

V.

De geene, die tegen de Krygs discipline pecceren, ende wechloopen, sullen haren Heer werden overgelevert om geoordeelt te worden.

VI.

Indien Godt aende Koninck van Sweeden gelucksige succesſen geeft; hy sal in 't stuck der Religie, inde veroverde plaetsen, sich dragen na de Wetten en constitutien des Rijcx: ende daer de Roomsch Catholijke religie gevonden wort geexerceert te worden: daer salse blyven.

VII.

Alle andere *Stenden*, of *Princen* binnen of buyten Duytslant, die begeeren sullen in dit verbont aengenomen te worden, met dese cautie, dat d' aenghenomen noch opentlijck noch bedecktelijck, uyt haer of andere naemen, den wederpartye niet sullen gunstich syn; oock geen schade doen aende ghemelte Koninghen of aende gemeyne saecke: maer dat alle tot desen Oorlogh sullen contribueren wat sy konnen, ende het interesse vereyst, volgens speciale transactien daer over te maecken.

VIII.

Met den *Beyerſurſt* ende de Catholijcke Ligue sal in 't Roomsche Rijck vrientschap of ten minsten Neutraliteydt werden gheculti veert: soo sy des ghelijcks doen.

IX.

Indien door Godts Genade gelegentheyt van handelen sich presenteert, sal gehandelt worden: waer tegen dan niemaent vande geconfedereerde sonder d' andre sal mogen handelen of vrede maken.

X.

Dit verbont sal *vijf* jaer duyren: namentlijck van desen dach af tot op den *eerſten* Marty des jaer *duyſent ſes honderd ſes en dertich*. Binnen welcken tydt, indien ondertusschen geen vaste vrede wert gemaeckt, sal 't met ghemeen consent vande verbondene werden verlengt.

XI.

Eyndlijck is goet ghevonden, nademael al rede in 't verleden jaer is begost te tracteren, dat men op *ses* jaer sal concluderen. Ende alsoo de Koningh van *Sweeden* ondertusschen veel onkosten tot desen Oorlogh heeft gecontribueert; so sal voor het nu meest verlopen voorgaende Iaer van weghen Vranckrijck op desen selfden dach, dat dit Tractaet wert onderteeckent, werden betaelt de summa van .... Rijcxdaelders: die oock deur gewisse wissel brieven syn ontfangen: ende sullen niet raecken aen de summe vande andere vyf Iaren. T'orconde van 't welck &c. Ghedaen in 't Legher tot *Bernewald* den *derden Ianuary ſeſtien hondert een en dertigh.*

De Sweden, onaengesien het Winter saisoen/ voerden haer saken: kreegen Lokenits, Loits, Nieuwbrandenborg in hare cans sonder stoot of slach. Demmin hielt drie daghen: hoewel den Hartogh van Savelly doer in lach/ ende om sterckheyts wille wel drie maenden had behooren te houden. Men verdeelde dat yp de Peerdpaerden/ by executie des voerens afghehaelt/ ende upt armoede niet afgheloſt of verlocht woerende/ aenden Schinder oder gaf; mits met voor den hupt genietende. Colbergh gaf sich oock na een vyf maendige blocquade. Franckfurt aen de Oder wiert vanden Koninck stormender handt verovert in 't begin van April: alwaer veel van de Keyserſche wierden geruineert: Sodanige Victorie liede de Koninck aen den convent der Protestantsche Keur voysten ende Stenden weeten: ooch aen die van Maeghdenborgh: die nu al seer deur Tilly benaeuwt was. Sweetſche Keyſerſche gereſen.

De Koninck tracteerende met Keur Saxen om sich te voegen by ende met de Sweedtsche/ om Maegdenborgh t' ontsetten: maer hy sloech 't af. Den twee en twintighsten April waeren de belegerde al haer buytenwerchen quyt. 's Daegs daer aen passeerde de Veldt Maerschalck Papenheym met vyf Regiment over de Brugge/ ende naem met ghewelt de Nieuwstadt in. Tot noch toe wast een blocquade geweest: maer van desen dach dingh men aen te belegeren met approches. Maegdenborgh belegert.

Digitized by Google

1631. Tilly heeft meermalen met ernstighe aenschrijven de belegerde ghesocht t' induceeren: Maer te vergeefs. Den negenden Mey saevonts hielt hy Krygsraedt: ende volgens beslupt wiert den tienden des moggens om seven uyre de Generale stoxm gedaen: synde de halve Boxgerye na ghewoonte ghegaen rusten: ghelijck dan de oversige op de Wal mede meer lust tot slaepen als tot vechten hadden. De oxde van de Stoxmers was als volcht:

Papenheym. De Graef van Papenheym met vier Regimenten soude het groote nieuwe werck / door de nieuwe Stad / aenvallen / daer aen alrede in de hondert Leeren waren dapt ghemaeckt / het welcke die van de Stadt nochtans niet veel en achteden / om datse te kort waeren / ende naemelijckis het derde deel des wals bereeckten.

De Hartoch van Holsteyn paste op het Hoxnwerck door de Krocker Poxte / Grave Wolf van Mansvelt met het Tillisse Volck den Heydeck, ende dxie Kepserlijcke Regimenten / neffens eenich Tillisch Volck / souden het nieuwe werck tusschen de Bxugge ende het water aenvallen / ende soude den Stoxm alsoo te ghelijck aengaen aen alle vier plaetsen als men het groff Geschut soude louden; het welcke nochtans niet ghe-schiet en is / oock niet heeft konnen geschieden: want geen Bxesse geschooten / en de Gracht en niet ghevullet waren. De Grave van Papenheym hadde de meeste voordeel als een dxoge gracht / gene hoxst noch stricke weeren aen de Wal / oock de Wal geheel afhangende / datmen lichtelijck konde den selven beklimmen. De wijle dat nu dit werck gheheel quaelijck bewaert / ende sijnst op dien tijt met de wachte niet wel en was voxsien / (mensepde oock dattet aen Papenheym was verkuntschapt) ende daer boven de dertigh Soldaeten niet op en waren / die noch meestendeels sliepen / soo is het selve werck lichtelijck beklommen ende ingheno-men / sonder grooter schade: ende hoewel vijftien soldaten in de Fraussedxeen waren / die sich wel weerden / sijn doch de selve door de meenichte van de Kepserschen die met gheheele hoopen op quaemen / lichtelijck ver-mant / ende neer ghestooten; en naer dat sy den wal in hadden / hebbende de stucken omghekeert teghens de Stadt / hebben de Coorens aen de binnen muyren in genomen ende geweldich in de Stadt op de straten vier gegeben.

Valckenborgh. Als nu de Heer van Valckenborgh, die essen doen op het Raethups geweest was / ende met den Raet wat hadde getracteert / sulcks vernam / is hy metter haest te paerde geseten / ende daer heenen gheredden / en heeft eenige Musquettiers by een ghebracht ende met de Kepserschen / die alrede door de Bolwercken in de Stadt waren / hestigh ghescher muyseert / de selve tot in de Bolwercken te rugghe dxyvende; doch de wijle hy aen Volck te swack / ende de Kepserschen hem te sterck wa-ren ende hy voor aen de spitse reet / is van de selve door-schoten / ende sijn lichaem door het vier so gantsch ver-brant / datmen van hem niet en heeft konnen vinden. Als nu de Kepserschen met gewelt in de Stadt dxongen / sijnse door mannelijcke teghenweer der ghener die de Hooftman Schmit, metter haest hadde te samen ge-bracht weder om me door dxie straten tot tegens de Bolwercken ghedxeven gheweest. Doch dewijle oock desen Hooftman een doodelijcken schut ontfeegh / hebben de Soldaten wederomme begonnen te wijcken / ende alsoo de Stadt den Kepserschen moeten oberla-ten.

De Hertogh van Holsteyn haest het Hoxnwerck aen de Krockerpoxt daeteljck daer op met de Papen-heymsche aengeballen / ende sterecken teghenstant ghe-vonden: want des Administrateurs Soldaeten hiel-den sich oock ter selver plaetse wel; doch de wijle de Papenheymsche / Wanglerische / Haebellische ende Bxandenbelsche Regimenten den Wal van het nieu-we werck tot aen de voorseyde Poxte alreede hob-den ingenomen / ende van achteren waeren in des Bisschops Soldaeten gheballen / synse oock over-mandt / ende meest alle op de plaetse doode ghe-bleven.

Maer de Grave van Mansfelt heeft met sijnen stoxm aen den Heydeck eenen ruymen tijdt ghewacht / tot dat Papenheyms ende andere Regimenten alrede over de Helfte der Stadt in hadden; hy vont oock sterecken wederstant / soo dat hem twee stoxmen wierden afghe-slaghen / ende hy niet en vermocht de vestinghe daer te beklimmen / maer eyndelijck door des Stadts eygen Volck / siende alles verloren / de Ulricks poorte sijn-de geopent / is hy de selve inghetrocken: tusschen het water op den Marsch isset den Kepserschen niet beeter gegaen / hoe welse mede lanckssaem waren in den stoxm aen te gaen; soo datse eerst na dat de Stadt verlooren was / daer op hebben toegheset / ende nochtans niet minder tegenstant bevonden dan de Mansselders / tot datse eyndelijck goet willich sijn ingelaten; en by aldien het nieuwe werck aen de nieuwe Stadt met haere be-hoxlijcke wachten / maer ter dege was voxsien ghe-weest / het soude onmogelijck geweest sijn / de vestinge aen de andere dxie plaetsen te winnen. Maerghenborgh met stoxm in ghenomen. 1631.

De Stad also met gewelt verovert synde / is getrac-teert als men hem dencken. Alles wat de Soldaeten in de furie voor quam wiert nedergemaeckt / niemandt verschoont / soo dat sich alle de Inwoonders hebben moeten verstercken / ende in hoopen kruppen. De Heads Kupterye meenende op de straten met haer Dy-anu te scher muyseren / hebben bevonden dat de ketenen aen de hoecken waren gespannen / niet konnende door-komen. Of nu sulcks voor verraderye / of by geval ge-schiet sy / en can men niet weten.

De Kepserschen hebben oock dadelijck met Houwelen ende Schuppen eenen engen wech over den wal van het nieuwe werck laeten graeven / waer lancks maer een Kupter naer den anderen konde binnen komen: daer door het geschiet is datter oock terstont eenige Kepser-sche Kupterye binnen geraeckt is. De Stadt is da-delijck daer op in vijftigh oft tsestigh plaetsen in brandt gesteecken / ende alles jammerlijcken in de asschen ge-lept / daer in veele duysent menschen verstickten ende verbrant sijn; ende by aldien niet de Soldaten waeren aengedxeven geweest om den brant te blusschen / soude oock ongetwijffelt oock den Dom / ende alle gebouwen daer aen oock sijn verbrant gheweest. Synde in alles noch in de hondert negen en dartigh Kupsen / meest al-le aen den Visscher over gheleghen / ende maer klepn huttekens / overgebleven. Alle andxe gebouwen en-de Kercken sijn gantsch ende gheheel verstoort ende verbrandt / selfs de Poxten; soo dat men alleen-lijck de Sudenborgsche Poxte upt ende ingaen vonde.

De beste buyt is meede door het vier verteert; doch synde eene ongelobige meenichte aen allerley voxraet dan koren / oock aen Wijn ende Bier wel voor jaer en dach voxs handen: want in de Stadt van geender-hande gedxanck is gheweten / als alleenlijcken aengaende Hoy ende Stroo door het Vee; het welcke met grooter meenichte daer binnen verbrant is.

Hoe beele menschen in de Stadt door vier ende door het Yser sijn omgheckomen; kan niemandt eygentlijcke niet weeten; den een en twintigsten Mey ouden stijls waren alreede vier en twintigh duysent menschen be-graven / ende men vont daeghelijcks noch veel per-sonen in Kelders ende gheweselen doodt ende ver-sticht.

Godt heeft sich eene Edel Juffrou / de wijle datse de Soldaeten anders niet konde ontgaen / haer tot oneere voxwende / sich selfs in een Boxn put gestoxt / ende al-soo verbxanden / ende daer sijn onder den Kepserschen veele ghebleven / die niemant quartier en wilden geven / maer hebben alles sonder onderschept / oock de Voxu-wen en kinderen / doorsteken ende vermoort: gelijck-men dan in S. Catharine Kercke op de Bxugghe in de drie en vyftigh menschen gevonden heeft / die allegae-der gantsch onbarmhartiger wijse hare hoofden afghe-houwen waren. Men seyde dat twee Soldaten / een emmerdigh kindeken op Straet vindende liggen / het selve namen elck by een been en scheurden in 't midden van een.

Met de gevangene Voxuw persoonen hebbense oock qua-

1631. qualijck hups ghehouden. De gevangene Borghers sijn ten deele seer mishandelt / eenighe ooch / naer dat hun alreede quartier toegesept was / verworgt / de andere niet teghenstaende dat hun alles ontnomen en verbrant was / hebben sich met eene merckelijcke somme gheits moeten rantsoeneeren ofte af koopen / datse in de buerte onder hun vrienden mosten sien op te brengen.

Prins Administrator gevangen.

Van Officiers sijn neffens den Heere Valckenborgh ghebleven de Overste Luytenant Loumes, de Overste Luytenant Troost, den Major Kres, de Major Wodrick, de Major Steenacker, de Hooftman Urstadt, de Hooftman Wustenhof, de Ritmeester Heydeman, de Hooftman Schmit, Lazarus, ende Angherman waren seer gewont / als oock de Generael Major Amstekrath, die door sijne rechter been geschoten is geweest: de Overste Ulier Overste Luytenant Boy en de Major Schipman, neffens de gantsche Ruyterye / die door den Dom op de nieuwe Marckt sig hielt / sijn gevangen genomen. Sijne Vorstelijcke Genade de Heer Administrateur, na dat hy Dynsdaeghs 's morgens op den Heydeck was gegaen / om de Wachten te besichtigen / sijn beyde sijn beenen door een Cartouw Kogel beroert / en een wepnich beschadiget: en na dat hy andere Laersen had aengetrocken / en weder uptgaen wilde / quam terstont daer op het geroep / hoe dat den Vpant alreede in de Stadt ware; gevangen sijnde / wiert hem Vorstelijck quartier toegesept / en is hy door de Soldaeten op sijn paert over den Wal na bupten gevoert / alwaer niet te min de mutsquettiers sterck vier op hem gaven / en den eenen dienaer door / den anderen na doot geschoten: ten laesten oock hem door het been schietende / met eene Partisane eene grote wonde in sijnen kop houwende / en voorts met alle gewelt op hem toeslaende en stootende: soo dat hy in onmacht van sijn paert viel: daer hem terstont sijn hoet / Kapter / kraegh / hantschoenen / Kousebanden / Laersen etc. Van de soldaten sijn wech genomen / souden hem oock gants naeckt hebben uptgetrocken / in dien de Graeve van Papenheym sulcks niet verhindert en had; is voorts op twee piquen in het Leger onder Papenheyms Tente ghebracht / daer hy van den Hertog van Saxen, en den Hertog van Holsteyn scherp wiert toe gesproken.

Des volgenden daegs is hy op Papenheyms wagen / en neffens hem sijn Predicant / den Hooftman Schmit, en een Kamer dienaer na Wolmerstadt gebracht.

Men wilde den Maghdeborgers selfs noch de schult geven van dese verstoringe en onderganck harer Stad: om dat sy tot dit werck en tot desen handel / diemen seyde by haer selfs te zijn aengevangen / in het minste niet wilden doen / hebbende de soldaten niet een heer Broots willen geven / so datse van deur tot deur hebben moeten omgaen / en bedelen; die nochtans met een stuck broots te vreden waren / en daer mede op de wal gingen / hunne wacht tegen den Vpandt op het aldergetrouste verstende; soo dat men seyde by den Soldaeten doorgaens in het minste geen faute te zijn geweest.

Naderhandt / alsse in de Stadt mosten wijcken / en daer hun quartier nemen / hebbense dach en nacht / oock de Officiers selve / moeten onder den blaeuwen Hemel leggen / en hebben de Officiers niet so veele als een Tente / die nochtans vele in de Stad waren / komen op crebijt / ofte borge krijgen.

Alsse eyntelijck drie ofte vier daghen lanck den Soldaten wat smeer ende broots mosten uptrecken / hebben sy dat met groten onwille gedaen / en haer qualijck toegesprooken ende gebloeckt. Oock en hebben niet ghewilt dat men het nieuwe werck teghens de nieuwe Stadt souden afgraben / van de oude bestinge ende den wal / die noch seer sterck ende vast was.

Houden oock den Heer Administrator ende Valckenborgh het buskrupt geloochent hebben / voor ghevende dat boven de twee hondert Centeners buskrupt niet meer in voorraet waren / dies wegen men oock genoot saeckt wiert op te houden van schieten met de grove stucken; het welcke den Keyserschen daer bupten wiert over gedragen / so datse ongehindert en seker met approcheren / oock met hunne stucken dicht onder het geschut komen konden / daerse nochtans / uptgesondert / 1631.
het gene dat door het vier is opgevlogen / noch in de ses hondert tonnen krupts in de Stadt hebben gevonden.

Papenheym, en de Hartoch van Saxen selfs / souden tot den Heer Administrateur gheseyt hebben / hoese doch by dien ontrouwen hoop der Borgers, so vele hadden mogen opletten ende sich selver waechden, daer sy doch verraden ende verkocht waren; dat sy alle abont schrijven ende bericht kregen upt Maeghdeborgh, van het gene was ghepasseert / en wat de naeste nacht daer aen passeren soude: soo hadden se ooch eerst des Maendaechs abents / eygentlijcken tijdinge ontfangen / door schrijven / hoe sterck men de naestvolgende nacht soude op de wacht trecken / welcke werchen sterck souden beset zijn / ende wanneerse wederom souden af keeren; dieshalven sy beslooten hadden de Stadt des morgens metten dach naer datse slaepen souden sijn gegaen / aen te vallen. Dit was te lichter / om dat de Heere Valckenborgh nopt pet had pets dorven voornemen / dat niet van te booren den Raedt waere gecommuniceert; daer naer wiert het den Meesteren ofte Heeren der Stadts quartieren / en voorts de gemeynte aengesept, waer na het dan deur ontrouwe Borghers aen den Vpandt wiert geopenbaert.

Dit wiert immers also daer na tot last van de arme Borgers ghespargeert: om te bedecken de fauten van andere. Maer alsoo nochtans in het plunderen en mishandelen niemant is verschoont: so is te geloven dat het niet als argwaen was. Hoe wel echter de misdaet van een of twee de gantse gemeente niet hon werden gheimputeert.

Den een en twintighsten Mey ouden stijl sijn de gevangene Predicters van Maeghdenborgh die alle noch in het leven waren / behalven een / die in St. Jans Kerck door den Altaer in stucken gehouwen wiert / los gelaten ende vry gheselt / om te gaen waer sy elck wilde. Doch Dr. Gilbertus, Prochiaen in St. Ulrich, wiert wederom te rugge gevanckelijck na Wansleben, ghevoert; om oorsaecke / de wijle hem eenige by den Generael Tilly hadden aenghevracht / als soude hy ghepredickt hebben tegens den Paus / Keyser / ende het Vredens accoort datse wilden oprechten; nochtans naderhant is ooch vry gelient.

De Koningh van Sweden liet ooch eenighe reeden in druck uptgaen: waerom hy de Stadt niet hadt konnen ontsetten: daer van ten deel dien van Maeghdenborgh selfs / ten deele de Keur vorsten van Saxen en van Brandenborg, die upt vreese des Keysers hem den pas weygerden / de schult wiert gegeven. Men mocht nochtans met recht seggen / dat de selve Stadt aen de grootmakinge van Sweden wiert opgheoffert. Want de exorbitantien der Keyserschen aldaer gepleecht een nieuwe verbitteringh causeerden onder alle protestanten / teghen de Keyserssche / voor Sweden. En men heeft aenghemercht / dat van die tijdt af de Fortuyn scheen den Keyserschen de rugh te hebben gekeert: gelijck dan daer na volgde de Sweetsche Victorie by Leypsigh.

Het Keyserlijcke Volck na gemaechte vreede upt Italien komende onder den Graef van Furstenburg, dwongen de Steden Memmingen en Kempen het Lipsiger beslupt te renuncieren: waer na ooch het Hartogdom Wirtenberg sich accommoderde / als mede Ulm; en de gehele Swavische Kreys. Erfurt contenteerde Tilly met eenigh proviant / gelt en goede woorden: in Mulhausen campeerde hy: ginck daer na tegen den Koning ontrent Werben: alwaer niet uptrechtende / resolveerde Saxen den te laten / Commandeerde Graef Fugge tege Hesse.

Den Lant Graef maeckte alliance met den Koning den twaelfden August in volgender gestalt.

I.

Lantgraefs Tractaet met Sweden.

De Koninck nam hem in protexie: also dat hy alle de gene, die den LantGraef eenich leet, schaede, ofte Oorloch souden aendoen, voor zijne Vyanden, wilde houden en nemen, den selven daer en tegens wederom insghelijcks als ofte sy hem ende zijne Kroon hadden overtogen, beleydicht, beoorloght ofte anderssins geoffenseert, beloovende na zijne gelegentheyt, macht

en

1631. en middelen t' overtrecken, vyantlijck vervolgen, ende den Lant-Graef assisteren, oock zijns deels met niemant, wie het oock binnen ofte buyten Rijcks mochte zijn, eenige desen verspreck ende toesegginge contrarierende Alliantie te willen ingaen.

II.

Indien den Lant-Graef, ende des selfs Landen ende Luyden yets met gewelt ontnomen, afgetrocken, ofte oock desselfs Vestingen ende Huysen belegert ofte geblocqueert wierden, so beloofde hy deselvige na zijnen vermogen te ontsetten; sich met den Landt-Graeve te conjungeren, ende met uyttersten macht ende vlijt sich zijner aen te nemen, ende in geenderley manieren hem te verlaten.

III.

Nochte met den Keyser, nochte Roomsche Catholique Ligue, ofte eenige andere vyanden eenige Tractaeten te sluyten, ofte pacificatie ende transactie op te rechten, nochte de Wapenen ter neder leggen, ten ware den Lant-Grave daer mede in worde gecomprehendeert, in sulcker voegen; dat hem, en zijnen Lande ende zijnen Lande ende Luyden, in saken de conscientie betreffende, en van wegen geestelijcke oock alle andere zijn rechtmatige beswaernissen, tot zijn genoegen worde satisfactie gegeven; hem tegens yegelijck recht en gelijck mede te deylen bestandelijck versproocken; daer over suffisante verseeckeringe verschaffet; ende hy wederom inden stant, Wesen, ende Vryheyt, als het Vorstelijcke Huys *Hessen Casselsche* Linie, voor de Paltzischen ende Bohemischen onruste zijnde geweest, worde herstelt.

IV.

Wanneer den Lant-Graef soude den Koningh ende syn volck, naer vereyschende noot, in syne Vestingen, Huysen, ende Steden innemen, denselven aen zijne hooghe Regalien, Vryheden, Nut-recht, ende Gerechtigheden egeene indracht te doen, maer so rasch den noot soude cesseeren ende de oorsaecken der inneminge afgedaen zijn, hem sodane plaetsen weder in te ruymen ende uyt te keeren.

V.

Ingevalle den Landt-Graef soude den Koningh met geschut ofte andere saecken versien, wordende sulcke op zijne Huysen gevonden, ('t welck soude gheschieden tegens een revers *de restituendo*) hem sodaenige naer het ghebruyck van dien, wederom restitueren, ende tot zijnen handen in zijnen verseeckeringe te stellen.

VI.

So wanneer den Lant-Graef, door syne eygene middel ende Troupen, een ofte ander Stant vande *Catholique Ligue*, hun selfs tot 's Coninckx vyanden hebbende gemaeckt, soude overtrecken, derselver Lande Stede ende plaetsen hem bemachtigen, sulcx even so genaemt te houden, ende te ratificeren, als ofte den Coningh het selve had ghedaen; oock so wanneer hy daer over soude werden aengevochten, hem naer syn vermogen ende Coninclijcke krachten daer by te mainteneren ende defenderen.

VII.

Indien den Coninck self in persoon hem Lant-Grave, als syn gheconfoedereerde niet by woonen, ende het absolute *directorium*, hem vande Landt-Graef geoffereert, voeren koste, so soude de Coninck verbonden zijn den selven toe te stellen ende toe te ordineren een deughdelijck aenghenaem, ende *habile subjectum*, die wegen den Coningh als hooft van dese Vereeniginghe, den Landt-Graeffelijcken Armee voorstaen, ende *in militaribus* volgens desselfs aenstel-ende continueringhe de directie voeren, ende alles tot der geallieerden saementlijcke intentie ende met haeren Raedt te handelen ende te voltrecken; op dat alles wel ende recht toegae, ende die anderfins beforgelijke onordeningen geweert mochten werden. Tot welcken Generaele ende absoluyte directie:

VIII.

Den Koningh hem Lant-Graef selfs heeft gelst ende geordineert.

IX. 1631.

Op dat alles dese ghevoechelijcker gheadministreert worde, ende voornaementlijck eenen by dese Armee mochte zijn, dewelcke op de observantie vande Alliancie om deselve ende des Coninghs commando nieuwers in te contravenieren, een opsicht hadde, oock *rem pecuniariam* hielpe *administreren*, so soude de Koningh den Generael *directori* eenen ghequalificeerden Krijchsraet adjungeren, welcke denselven, als zijn *legatus ad confoederatos* by woonen, met raet ende daet assisteren, ende gelijck voorgeseyt is, op alles goede achtinge gheven mochte; met dewelcke oock den Generael *Director* uyt allen *secretioribus* concernerende den *statum rerum* koste communiceren.

X.

Terwijl oock den Landt-Graef het voor nodich en dienstich heeft geoordeelt, eenen *legatum* ende residenten aen den Coninck af te ordenen, ende gestadig daer te houden, so beliefde den Coninck; dat den Landt-Graef hem eenen op rechten, eerlievende man toesenden ende door deselve zijne saecken niet alleen sollicyteren, maer oock de correspondentien oprechtelijck houden laeten soude.

XI.

Eyndelijck so gaf de Coninck aen den Landt-Graef Plenipotentie, oock andere Vorsten, Graeven, Vryheeren, Steden, Stenden ende Communens, met hem in dese Alliancie te nemen; aen dewelcke den Coninck consenteerde, even dese voorverhaelde conditien te laten genieten, ende hun niet weyniger als of sy expresselijk met hem selfs getracteert ende gehandelt hadden, te willen behulpsaem wesen. Maer in cas andere eerstelijcken souden willen den uytslach afwachten, ende den gheconfoedereerde alleen den hazard lopen laten, deselve souden naer verloop van *drie* maenden van deser conditien niet hebben te gauderen, maer verweesen worden, om affonderlijcke Tractaten te versoecken, ende op nieuwe conditien te handelen.

Waer en tegen verobligeerde hem den Lant-Graef.

I.

DAt hy met de Coninck voor eenen man soude staen, sonder desselfs wille, in geenderley wijse van hem afwijken, nochte met de vyanden eenig verdrach tenteren en ingaen, veel min besluyten wilde; ten ware sulcx geschiede met des Coninck goede beliefte, wille, ende voor weten, ende met influytinge van hem en zijne Croon, zijnde daer mede gantschelijcken ende aller dinghs te vrede, oock in de Tractaten mede getrocken, daer van ter rechter tijt geadviseert, ende alles voor aengenaem hadde gehouden.

II.

Soude den Landt-Graef, als Bondts ende Beschermingh genote van des Coninckx ende desselfs ghealliceerde ende Coninckrijcken, alle schade afkeren, derselven beste soecken ende vordere, niet mede in raet ofte daet zijn van die tegens den Coningh ende desselfs Coninckrijcken, Vorstendommen, ende Steden zijn: maer veel meer hem de getrouwe handt bieden, ende naer vermogen hem met volck ende gelt tot volvoeringe zijner Oorloge assisteren; oock vorders zijne vestingen, naer uyttersten vermogen tot besten vande confoedratie ende gesaementlijcke intentie conserveeren, egeene vyantlijcke Troupen daer binnen nemen, maer haer daer buyten te houden, met allen krachten sich bemoyen.

III.

Oock veel meer zijne Vestinghen, Landen, Huysen ende passen. By vereyschender noot aen den Coningh, soo wel in desselfs aentochte als retraicto, oneweygherlijcken openen, hem alleen, ofte Troupens wijse, ofte oock met gheheele regimenten daer door te trecken, daeromme ende daer inne te Logeeren; toelaeten; doch soude het Volck so daer binnen wierde ghenomen, tot ghesaementlijcken haeren dienst staen, ende aen den Landt-Graef op dese Alliantie sweeren; oock van de Coninck ende desselfs Adhæren-

Digitized by Google

1631. ten gheene erghelist daer over nochte daer onder gebruyckt worden.

IV.

Wanneer hem de Koning van syne troupen soude tot hulpe senden, wilde hy sich met deselve conjungeren, selvige opnemen, 't eene deel het ander conserveren, ende op den gemeenen Vyandt met alle macht helpen slaen.

V.

Sonder uytstel een seecker corpus van ettelijck duysent man op syne kosten te samen brenghen, het selve soo veel moghelijck over korte, ofte over langhs vergrooten, ende bestandt synde, de contributien uyt synen Lande aen den Vyandt weygheren; desselfs macht t' onderbrengen ende verminderen; die in ghelogeerde ter neder houwen; haere Monsterplaetsen ende Vergaederingen verstooren, oock, ist doenlijck, hun met exactien inneminge van hunne steden, huysen, ende passen ende derselve behoudenisse ende besettinghe, oock by presenterender ghelegentheyt met bemachtinghe van hare eyghen persoonen, haer schade ende afbreuck doen.

VI.

Wanneer deselve van den Koning geslagen ofte gesepareert wierde, ende by avonture haere retraicte in des Landt-Graefs grentsen nemen mochten, sy voleyndelijck dissiperen in sulcker voegen: dat sy haer in die oorden niet wederom vergaderen, nochte in haere posten brengen konnen.

VII.

Soo wilde de Landt-Graef op 't Koninck begeerte, ende gesamentlijcke goet bevinden, soo dickwils het de noodt soude vereyschen, syne graeffelijcke, Adelijcke ende andere in-ende uytgheseetene vasallen, met haere *Ridder-Man* ende *Leendienſten* beschryven, oock by noodt van saecken den rest *sub pœna privationis* op ontbieden, ende sich derselver dienst ende hulpe onder des Coninghs directie ghebruycken. By welcke punct hem de Koningh verseeckert, dat indien de vasallen hun ongehoorsaem ofte nalatigh souden betoonen, hy hem teghens deselve alle handthiedinghe doen, sy daer toe mede aenhouden, als vyanden estimeren ende vervolgen, oock die *privations* executie teghens deselve te willen effectueren; hem als *directo Domino* syn *Dominium* gantschelijck laeten, maer de *utilia* daer van in de ghemene Cassa helpen brenghen: doch soo en soude na verreyckte wit ofte eender, synde daer over met een ander in andere weghen veraccordeert de utiliteyt den *Domino* tot beste vervallen, *cum proprietate* consolideert, hy oock daer by gemainteneert werden; ende den Coningh niemandt pardonneren tegens de wille vanden Landt Graef.

VIII.

Oock en soude gheen deel van d' ander eenighe Kryghs ofte Fortifications kosten, ofte andere recompensen, boven die geene so hier in syn vergeleecken, afvorderen, maer het aller dings daer by de ghemeene Cassa laten verblyven; En andersins oock dese *compacta*, weghens alle andere hebbende alliantien ende verbintenissen met andere Potentaten, Keur ende Vorstelijcke Huysen (in cas de selve sich tegens eene van haer ofte d' andere, wegens dese confoederatie ende Christelijcke intentie als vyanden betoonen, ofte oock de vervattinghen elck ander contrarieren souden) wat desen *scopum* concerneert, voorsetten, ende gheen deel van d' ander sulcker verbinteniſſe halven, uytsetten, ofte nieuwe wederspannige maecken.

IX.

Indien de Koninck aen des Landt Graefs Vestingen tot meerder fortificatie ende conservatie van deselve eenige verbeteringe ende nieuwe nodige wercken daer voor soude moeten laten maecken, wilde den Landt Graef sulcks admitteren, ende by exigentie van onvermydelijcke noot, syne Onderdanen daer toe te laten dienen, ende haer daer toe helpen aenhouden.

X.

Oock soo den Koninck syne Troupen in des Landt Graven Landt moste voeren ende logheren, souden de knechten met licht ende houdt, de Ruyteren met 1631.
stroo ende ruychvoeder, als *service*, hun contenteren; ende by aldien eenigh ander middel tot haere onderhoudinghe te beramen, de Onderdanen daer over niet beswaeren; maer buyten dien, en inder Vyande Landen, nae haerer beyder sijts goet bevinden, hunne onderhout uyt deselve nemen ende hebben.

XI.

Indien in des Lant Grave Landen, nootwendelijck ende onomgancklijck mosten loop ofte samelplaetsen worden toegheslaen, soude het den Landt-Graef laten geschieden; doch geenen Ruyter ofte Officier, op yder peert worden meer gegeven als *derde half* Schepel haver, nevens *ses* bosschen stroo, ende *een* voeder Hoy, ende voor yder man van wat conditie hy oock sy *twee* Rijcxdaelders ter Maent tot op de Monsteringe.

XII.

Soo wanneer den Koningh syne Wapenen in het Lant van Oostenrijck ofte andere Vyants landen soude transporteren ende den Vyant daer occuperen, diergestalt dat syne geconfœdereerde lande buyten pericul wierden gestelt, soude hy hem met so veel *duysents* man als hy immers met verseckertheyt koste doen, assisteren, ende sulck volck op haren gemeenen kosten worden gehouden.

XIII.

By aldien den Koningh een ofte ander plaetse, den Landt Grave niet toe en behoorende, ofte anderen toegehorige Landen soude veroveren, soude hem den Landt Graef sulcke geoccupeerde plaetsen, tot hy hem aen de Krychskosten weder heeft verhaelt in handen laten, ende hun ghesamentlijck daer by maintineren.

XIV.

By aldien eenige twist ende differenten onder haer voor vielen, wilde den Koningh aen syner seyde *twee* ende soude den Landt Graef van s' ghelijcken *twee* onpartydige Arbiters daer over voorslaen, haer deselve oock naer 't uytsegghen van eenes gemeenen *Overmans* vergelijcken; deselvige de vragen toestellen met voorlegginghe der compacten, ofte wat anders ter decisie gehoorende is; ende wat sy souden goedt kennen, van weder syden onder haer worden voor goet ende lief ghekent, oock het daer by volkomentlijck laten blyven.

XV.

Weghens de Overloopers is van beyde deelen geaccordeert: dat geene van hun soude nochte wilde des anders afloopende Officier, Ruyters, Knechte, ofte oock misdaders, verbreeckers, ofte overtreders in synen dienst nemen, nochte laten passeeren; maer indien een of d' ander diergelijcke, binnen ofte buyten syne Landen wierde gheattrappeert, sulcke, van wat Standt ofte qualiteydt sy oock immers syn mochten, ghelijck nederwerpen, ofte waer sy yvers anders souden syn soo veel moghelijck, gints ende weder met alle vlydt naer hun vernemen, d' een den anderen daer van adviseren, en de selve in behoorlijcke krijgstraffe trecken laten. Oock de Onderdanen de welcke men niet kan bemachtighen, in sulcken kas, van alle hunne Eere, t' samen komsten, Rechten ende Goederen priveeren, ende sonder des anderen deels consent ende believen niet wederom begenadigen. Eyndelijck ende ten laetsten, is tusschen den Koningh ende Lant-Graef veraccordeert; dat den Landt Graef ten aller eerstten teghens sijne Onder saten en Leen luyden de teghenpartye ende Vyandtlijcke Armee dienende scherpe *Mandato avocatoris* soude laten uytgaen ende publiceren, *Sub pœna confiscationis bonorum, tam allodialium, quam feudalium, amissionis vitæ & honoris*; Ende soo verre d' een of d' ander, van wat qualiteyt ofte standt hy oock soude sijn, sulcks te pareren naelatigh bleve, ende den hun ghepresigeerde termyn laten overstrycken ende passeren, te willen teghens dien ofte die gene met de executie in aller rigueur voortvaren ende procederen.

Tilly streeg den sesten September de Stadt Leypsigh, ende 't Slot Pleyssenburgh daeghs daer na in.

De

1631. De Keurvorst den noodt siende had deur sijn Veldtmaerschal Arneym den Koninck Iterativelijck om hulp laeten versoecken; dies sy een Tractaet maechten; waer by de Koningh, voor sich, syne Koninghrijcke ende Landen beloofde, teghen alle ende yder beyder sydts Vyanden byden Cheurvorst voor eenen Man te staen; de selve van syne Landen affdryven, affhouden, ende verdelgen te helpen, hem in synen Keurvorstelycken Staet, Hoocheyt, Privilegien, Vestingen, Passen ende *territorio*, op geenderley maniere nadeeligh te syn; maer alle het gheen by hem ende syne Landen ende luyden oprechtelijck te doen ende te presteeren, wat te volkomene reddinge van sijnen Staet, oock Landen ende luyden vereyscht wert.

Saxens Tractaet met Sweden.

Daer en teghen belooft en verobligheert sich den Keurvorst by sijn Keurvorstelijcke woort en Christelijcke gewissen, voor hem syne Keurvorstendomme en landen, dat hy wilde en soude, 1. Syne Armee met des Konings conjungheren teghens beyder sydts Vyanden met hem voor een man staen, oock in het gheene wat met gesamentlijcken raet is beslooten, den Koningh by verrichtinghen der executie, de volkomene *Directie* in handen laten, ende nae alle mogelijckheyt hem tot des Koninghs goetachtinghe bequaemen ende accommodeeren; oock gheduyrende de pericul van den vyandt; sijne Troupen niet van des Koninghs afnemen, nochte geenen Vrede d' eene sonder des anderen consent tracteren ofte sluyten. 2. Den Koning niet aleene tot noodighe tarraicte sijne passen op d' Elve open houden, maer hem oock ende de sijne op allen nootval, daer in nemen, ende tegens sijne vyande naer uyttersten vermogen defenderen ende beschermen helpen, 3. Oock den Koning ende desselfs Armeé, soo langhe die in sijnen Lande logeren soude, tegens haere beyder sijdts vyanden ende daerom souden ende moeten vechten, nootsaeckelijcke vivres ende fouragie verschaffen ende reycken laten.

Saxen conjungeert met Sweden.

Den vyfden September geschiede de conjunctie tot Diwen; van daer ginge sy/de Sweedische aen de rechte de Saxische aende slincker zyde recht toe op Tilly, die langhsaem avanceerde over de Vorpen Lindendoel, kleyn ende groot Wiederrietsche, tegens Breytenvelt toe; in 't ghemoet van de Koninclijcke Sweetsche ende Keur Saxischen / in 't open Velt / op een mijl weeghs nae aen Leypsigh. Den Generael Tilly, gelijck een oudt ende verstandig Soldaet / nam den wint tot sijn voordeel die doenmaels westelijck was / plantende sijn Canon op de hoogte ende sijn gantsche batallie daer achter stellende / in sodaniger posture verwachtende sijn aenmarcherende weder partye.

Maer sijnde anderssints de manier dat men sonder reserve (op de welcke de eerste Troupen haer in cas sy wierden geresponseert mogten retireren / ende also van deselve gesecundeert sijnde / haer wederom te setten / tijd ende plaets ghewinnen) niet gaerne en pleecht te vechten / soo en hadde doch den Generael Tilly maer een eenich Treffen in sijne Bataille gemaeckt; alsoo hy misschien sijn tegenparty soo kleyn achte / dat hy hem stracx met den eersten aenval te chocqueeren en op den loop te brengen / vermeynde. Het gantsche Lichaem van 't Voet volck was in vier groote Spaensche Bataillons gestelt / ende de Cavaillerije meerendeels als vleugels aen het Voet volck ten beyden syden aenghehangen; sijne gantsche Armee bestont in seventien Regimenten te paerde / en soo veel te Voet. De Regimenten te paerde waeren dese naevolgende / Het Renkonische, Merodische, nieu Saxische, Boomgartuische Piccolominische, Strotsische, Montecuculische, Colloredische, Erwittische, Haraucourtische, Bernstemische, Schoubusgische, Cronbergische, Oudt Saxische, Wingerskische, twee Regimenten Crabaten onder Sadarotzky ende Furgatsch, ende een Regiment Dragoners. De Regimenten te voet ware dese / het Holsteynsche, Chiesische, Gallassische, Saxische, Vorstenbergische, Balderoonsche, Dieterickssteensche, Tillysche, Coroninische, Geysische, Savellische, Blanckartsche, Papenheymsche, Reynackertsche, Comargsche, Waelsche ende Wangelersche. Den rechten vleughel commandeerde den Graef van Vorstenbergh, den slincheren de Veltmaerschalck Papenheym; by het corps bevont hem den Generael Tilly selfs in persoon / ende hadde in dese occasie als een devoot Catholicq / het woort Iesus Maria upt gegeven. 1631.

Hier by wort van voornaeme Officieren doen ter tijt op Keyserlijcke sijde gedient hebbende / geloofwaerdelijck bericht: dat den Generael Tilly, die doch te voorens so considerent was / dat hy sig upt sijn voordeel heeft gegeven / en hem vrywillich tot slaen aengepresenteert / als hy sijnen Vyandt met goede Resolutie op hem tokomende gesien / van coleure sy verandert / ende gelijck als bestorben gheworden: Oock sodanich / dat den Veltmaerschalck Papenheym, ende andere hooghe Officiers / die nevens hem waeren / ende oorze begeerden tot den aengrijp / niet een woort / veel minder eenige rechte oorze van hem konden obtineren. Waer upt sy terstont eenen contrarien uptganck en het voorstaende onghelucke hun selven hebben gepræsageert.

Slach by Leipsigh.

Den Koninck / eer ende te voorens hy sijne Fronte recht stellen ende uytbreyden hoste / als den Generael Tilly schoon alledinghs gereet was / aller eerst over eene naeuwen pas by't Dorp Podelwidts, ende der Keurvorst Saxen over een anderen ter slincker handt / by het Zetcholka, fileren / waer mede den voormiddagh meesten deels passeerde. Oock soo en bevont sich de eerste statie die de Armee aentasten over den passe dusdanigh naeuw ende smal / datmen upt mantquement van ruymte / de rijen onder 't voet volck moste doubleeren. te geswijgen / dat nochte de Stucken behoorlijck waeren gheplandt / nochte de Troupen in behoorlijcke distantie / om elck andere te secundeeren / hosten ghestelt worden. Diesweghen het veel krijchsverstandige het daer voor hebben ghehouden; dat / wanneer den Generael Tilly, voor en aleer de Koningh zijn Armee gansch overghebracht / ofte verder in 't Velt hadde geavanceert / ende de bataillie recht gefourmeert / hem met alle sijne macht op den als waere ghevallen / hy aen deselve een veel grooter schaede soude hebben gedaen / als hem wel de hoochte die hy inne hadden / (ende doch haest verlaeten moste) profijt ende voordeel toegebracht heeft. Maer den Generael Tilly, alsoo hy ofte de ingherome hoochte niet en wilde quiteeren / ofte oock op blacken belde aen sijnen Vyandt sonder dieselijcken voordeel genomen / gaf den Koninck ende Keurvorst gewoech ruymte ende tijdt over te fileren / als oock naemaels de Bataillie recht te stellen; en hielt hy hem vast en sonder te roeren stille in sijne begrepene posture.

Op des Koninckx sijde waeren twee Bataillien op een sonderlijcken manier gemaeckt: de Koninclijcke Sweetsche ter rechter / ende Keur Saxische ter slincker hant.

Den Koningh van Sweeden hadde de sijn in twee Treffen ende oock Treffen in het corpo, dat meest upt Infanterije bestont / en twee vleugelen van Kaballerie afgedeelt.

Het eerste Treffen van den rechter als den voornaemsten vleughel / hadden de Sweetsche ende Funische Regimenten te peerde: als namentlijck Oost Goten, Smalanden, West-Goten ende twee Regimenten Fuinen. Achter deselve was het Rijngraefsche Regiment tot Reserve gestelt. In't tweede Treffen van den rechten vleugel / stonden de Lijflanders, Courlanders, ende der Obersten Damitzen ende Sperruyters beyde Regimenten: By desen vleugel bevont hem wel den Coning stelf; maer alsoo hy als Oberste Veldtheer / aen eenen plaetse vande Bataillie hem niet hoste verbinden / maer over al waer het de noot vereyschen mochte / sijn moste / ende nevens hem den Generael de Heer Iohan Banner, de welcke van den Coning was geordonneert om gestadig daer by te blijve / en achtinge op hem te nemen.

In het eerste Treffen van den slincker vleugel / worden bevonden twee compagnijen van den Veldtmaerschalck / Gustavi Horn, neven het Calmbachsche ende Baudische; In het andere / het Hallische en Courvillische Regiment. Dese gantsche vleugel / als de welcke / om dat de Cheur Saxische noch verders ter slinc-

1631. hierhant ſtonden / de middelſte ende alſo de Principaelſte plaets in de gantſche batallie was / wiert van den Koninck in het particulier aen den booden ghedachten Velt-Maerſchalck Hoorn, te commanderen aen vertrouwt.

Tuſſchen de Regimenten te paerde hadt de Koninck inſonderheyt in 't eerſte Eſquadre een groot aental musquettiers / deels van den Generael Banners Regiment / dat van louter Musquettiers beſtonde ende noch ſonder Baendels Marcheerde / ten deele upt de ſtarckſte Regimenten getrocken / daer toe gecommandeert geſtelt.

Onder de Infanterye in 't Lichaem vande Bataille waren de zwacke Regimenten te ſamen geſtoten / om de Brigade des te ſtarcker te maken: en beſtont het eerſte Treffen in vier Brigaden te voet. De eerſte was geheel van Sweden, die den Heer Ako Oxenſtierna, Overſte over het Dalekarliſche Regiment voerde: de andere / het geheele / ofte 's Coninchs Lijf Regiment / onder den Overſte / Maximiliaen Duyvel. De derde ten dele Sweden, ten dele Duytſchen / die de Overſte Dirck Handt commandeerde; de vierde 't oude blaeuwe Regiment / onder den Oversten Winckel. Achter dit eerſte Treffen bleef tot reſerve 's Coninchs Lijf Regiment te paerde / onder den Overſte Uſſar, ende drie ſtercke Troupen te voet / en den Oversten Ramſey, Hamilton, en Monroy. In 't ander Treffen bevonden hun drie Brigaden, onder den Graef van Thurn, Overſte Hebron, en Vitzthum. De Heer Cochtisky, en Overſte Schafman met hunne Ruyters slooten de Batatillie.

Behalven de groote Canons / die voor de Batatillie gevoert wierden / had peder Brigade hare ſeeckere Regiment ſtuckskens tot hare defenſie by haer; dewelcke wierden getrocken van een paert / oock wel ten nootdal konden van twee ofte drie perſonen worden voortgetogen / en met groote haeſtigheyt gints en weder gebracht en gekeert.

De Keur Saxiſche ſlachtordeninghe / die den Velt Maerſchalck Aernhem, doch op goet achtinge des Konings / aen de welcke hy het beſteck ofte ontwerp daer van getoont ſijnde / hadde gefourneert / was inſgelijcks in corps van voet Volck / ende beyde vleugels van Ruyterye onderſcheyden. Beſtaende in ſes Regimenten te paerde / namentlijck des Keurvorſten Lijf-Regiment / onder den Oversten Luytenant Dirck van Tauben, voor het beſtant upt de Regimenten van Hartoch Wilhelm van Sachſen Altenburgh, Veltmarſchalck Arnheim, Generael wachtmeeſter Bindauf, Oversten Steynauw, ende van des Lant Ridderſchap. Inſgelijchs van ſes Regimenten te Voet / als den Keurvorſten Lijf Regiment / van ſes byne Baendels / Veltmarſchalck Arnheims, Generael Velt Artillerye meeſter Schwalbachs, Oversten Loſers, Klintzings, ende Starſchelders. Totte looſe had den Coninq op ſijner ſijde laten uytgeven het woort / Godt met ons.

Als de Bataille nu dusdanigh van beyderſijts was gefourneert / ende den Generael Tilly, de Koninckliicke Sweetſche die hoe langs ſo nader op hem toe addanceerden / vermeynde al onder een Canon ſchoot te zijn / begroete den ſelven van boven de hooghte af / met drie edoch vergeeſſche ſcheuten; ende maeckt alſoo den beginſel van het Treffen, den welcken de Koninqh met twee halve Cartouwen liet beantwoorden. Ende is ſoo dateliick van den eerſten ſcheut den Oversten Boomgaert ghetroffen ende verplettert gheweeſt: het welcke de Kepſerliicke voor een quaet omen ende teycken hebben gehouden / om dat ſoo terſtont eenen Oversten was ghebleeven. Waer op Tilly ghestaedigh heeft met ſijne ſtucken teghens de Coninckliicke / van verre af / heftighliick ende ſonder ophouden ghespeelt: maer den Coninqh is allengskens met ſijne ſtucken ende de Bataille / tot dat hy eenen naerderen ende ſeeckerderen ſcheut hebben hoſte / aengenaerdert; tot dat ontrent naer de klocke twee uyren achtermiddags eer den dans recht is aengegaen.

Tilly hadt den wint byeans op de rugge / ende meerendeels tot zijnen voordeel / dies weeghen den Koninck ſijne Bataille ſoo veel moogheliick was ſtincks om zwenckte / op dat hy alſoo den halver windt mochte krijghen. Daer en teghen Tilly, die wel bemercken 1631.
hoſte waer op dit aenghelien was / wilde hem deeſen voordeel niet laeten neemen; maer pooghede het velt teghens de ſlincker hant te ghewinnen / en een Dorp / den Koninckliicken Sweetſchen ter zijden leggende / in den brandt te brenghen; waer over den ſlinckeren Vleughel / met het Holſteynſche Regiment van de andere Bataille wierde afgeſcheurt / ende op deſe plaets den ſtrijdt veel voeghder aenginck als wel op anderen: alſo oock de Kepſerliicke Ruyters by het eerſte Eſquadre des rechteren vleugels des Koninckliicke Sweetſe gecommandeerde Musquettiers gewaer wierden / den ſelven ſchouwende / togen haer dies te meer ter ſlincker hant heromme; dat alſo de Coninckliicke reſerve / beſtaende in het Rhijngraefſche Regiment / en het tweede Treffen eerder quam tot het vechten / als het eerſte.

Met de welcke den Generael Banner, ſoo dapper heeft den Vyandt aenghetaſt / ſijnde oock van den Coninck upt het eerſte Treffen Troups ghewijſe alſoo tijdeliick geſecondeert: dat hy deſen des Vyandts ſlincker vleugel haeſt gebroken ende op de vlucht gebracht heeft.

Het Holſteynſche Regiment / hebbende ſich neevens den ſlinckeren Vleugel van het Corps der Bataille af gheſcheurt / ſtondt uytter maeten vaſt / ende ontfingh de Koninckliicke Sweedtſche Ruyters die daer op aenſetteden etteliicke repſen ſeer afgrijſeliick / tot dat het eyndeliick van de Gecommandeerde Musquettiers ende Ruyters 't ſeſſens wierde aengevallen / overmant en ten meeſten deele doot geſlagen: alſoo dat een yder by cants op de plaetſe waer hy levendich hadde geſtaen doot lagh.

Den Koninqh dusdanig tegens de Kepſerliicken ſlinckeren Vleugel in voller actie zijnde / marcheerde het Kepſerliicke Corpo Voet Volcks / nevens de Ruyterye by de ſelve ter ſlincker ende rechter handt ſtaende / van de hoogte af / en draepde zijne Front dusdaenigh: dat ſy meeſtendeels de Koninckliicke Sweedtſche voor by gaende met gantſche macht op de Cheur Saxiſche Treffen. Wat dan Ruyterye op des Koninghs ſlinckeren Vleughel aenquam / wiert haeſteliick ghediſſipeert ende in de vlucht gheſlaeghen. Daer en teghen quaemen de Cheurvorſteliicke / byſonderliick het Voet Volck ende de Ridder- Saem geſlagen.
paerde in confuſie / dierhalven dat ſy oock voor een goet deel het gheweer van haer wierpen ende het Veldt ruymden.

Waerom nu Tilly dit heeft ghedaen: mach men dencken. Hy ſal ghedacht hebben het Cheur Saxiſche / als nieuw ghevorben Volck met minder moeyten te bemachtighen / ende daer door den Coninckliicken Sweedtſchen oock een vreeſe op den hals te jaeghen / ende haer dies te lichter in diſordre ende upt het Velt te brengen; mogeliick hebben oock de Tilliſche hun dieswegen in hare ordeninge alſo gedraept / om dat ſy van des Coninghs ſtucken ſeer geincommodeert wierden. Maer het is ſeecker dat de Kepſerſe de Victorie alreets ſelfs ghepersuadeert / ende daerom in het naeſetten ende verbolghen van de Cheur Saxiſche haer te verre begaeven / ende haere Bataille daer door ſelfs ten deele verſwackten: oock door haeren rechteren Vleughel de reſteerende Cheur Saxiſche Troupes die noch ſtandt gehouden hadden / achter om trecktende / meenden de ſelve op die manier gants en al te verdelgen.

By ſulcke confuſie retireerde hem den Keurvorſt ſelfs in perſoon na Eulenborgh, maer den Veltmaerſchalck Arnheim nam ſijnen recours gheheel verplet totten Coninqh; onderrechtende den ſelve van der ſaken beſchapenthevt / en begeerde daer nevens order wat hy doen ofte laten ſou / en ſpoedige hulpe. Daer op keerde op 's Koninchs bevel de Koninckliicke Sweetſche ſlincker Vleugel / en twee Brigaden, van 't ander treffen in 't corpo, naementliick des Oversten Hebron en Vithums hare Froonte ſlincks / om deſe furie der Kepſerliicken te ontmoeten / en quam alſo de ſlincker vleugel by haers tegens de zijde van de Kepſerliicke / de twee Brigaden recht tegens hun te ſtaen.

Waer

1631. Waer op wel de Keyserlijcke Cavallerye dateliick heeft beginnen te loopen / maer het Voetvolck in sulcker postuyr seer lange gevochten / ende de Coninghlijcke Sweetsche Kupterye tot haer inhouwende / dapper ende manlijck afgheweesen. By welck Treffen het is redelijck scharp afgeloopen / ende de meeste hooge Officieren die den Coninck in de gheheele slach heeft verlooren ende toegeset: onder anderen oock den Oversten Duyvel die als Generael Major commandeerde / en de twee voorgemelde Brigaden van 't tweeden Treffen tegens den Vyant aengeboert / gebleven sijn.

Maer eyndelijck ende nochtans / naer dien den Veltmaerschalck Hoorn, met de Cavallerye ende gecommandeerde Musquettiers van den slincheren Vleugel welcken de Coninck het West-Gothische Regiment van den rechteren Vleugel tot hulpe gestuyrt / als oock voden ghedachten beyden Brigaden, hun op alle zijden van nieuws met macht attacqueer de: waer onder oock de Regiments stuckens / die men van allen kanten te samen voerde / in des Vyants groote Troupen sterck ende onophoudelijck speelden / wiert haere ordeninge / naer dien sy de Coninckliicke met etteliicke furieuse salven hadden ontfangen / gebrooken / ende verstropt. Middeler wijlen heeft de Coninck met den rechteren Vleugel tot aen het kleyne Bosken op de hoochte geadvanceert / ende wat hy daer van den Vyandt rescontreerde mede geslagen ende verstropt.

De meeste Coninghlijcke Infanterye / namentlijck de vier Brigaeden / in 't eerste ende d' eene in 't laetste Treffen sijn byrans lediich ghestaen / ende niet eens tot vechten recht gekomen.

Nae dese fameuse Victorie / die den Coninck tegens de Keyserlijcke naer een seer haer vyf uprigh ghevechte obtineerde / begost de Coninckliicke Sweetsche Cavalerye de vluchtlinghen / die de Bagaghe van haerer eygen Oversten ende Officieren ten goeden deele hadden gheploundert / ende yder een waer hy best hoste waeren deurgegaen / na te jagen / maeckende van deselve seer veel ter neder in hare vlucht / ende verorderden eene kostelijcke buyt: alhoewel de inbreeckende nacht noch veel salveerde.

Den Coninck liet gemelte sijne Victorie so dateliick weten aende Keur vorst; en bleef met de gansche armee den gheheelen nacht over in 't velt op de plaets staen.

Wat vande Keyserschе niet en is in Leiplich ghekomen / spoeyden haer naer Mersburch, Halle, ende verder / steets voort. Den Generael Tilly selfs wiert van langhe Fritz, Kitmeester onder 't Rhijngraefsche Regiment / bekent / ingehaelt / ende als hy hem niet wilde gevangen geven / met eene pistool geslagen: hadde hem oock moeten begeven / ofte sterven; indien hy niet en ware gesecondeert van Hertoch Rudolph Maximiliaen van Saxen Lauwenburch, die ghemelten Kitmeester voor den kop ten eenen oore in / ende 't quetser weder upt / doot geschoten heeft.

Is also tot Hal ontkomen. Ende behalven dien sonde noch drie scheuten hebben gehadt / die doch niet waren deurghegaen / maer buyne ende blauwe plecken hadden gegeven; dies weghen de Churirgijn tot Hal, welcke dien nacht / als hy daer vluchtich was aen gekomen / hem had verbonden / upt stroyde dat Tilly bast of schoot byy was. Dese inventie / die men de passantsche kunst noemde / hebben gheduyrich beyde partyen elck ander opgedicht: synde niet als een fantasie.

Van Halle begaf hy hem in grooter haest na Halberstadt toe; by welcke Marche alleen vyftien Vaendels te voet / ende daer by niet over de ses hondert man sijn gesien: oock den Velt Maerschalck Papenheym niet veertich Cornetten Kupters / die hy nederom by een hadde vergadert / maer niet over de veerthien houdert Peerde starck synde / met hem geconjungeert is.

De Coninghy nam Mersburch en Hal, Keur Saxen Leypsich in; daer nae ginghy de Marche op Erfurch: voort op Franckenlandt / inmanende Koninghshoven, Wurtsburch; ginghy den Mayn af na Franckforth; nam in Havau, Asschattenburch, Steynem, Hoghst ende andere.

Den sesten December, bequam de pas over den Rijn by Stockstadt tegen over Oppenheym. Ondertusschen 1631.
hebben de Saxische veel plaetsen in Bohemen ingenomen en eyntlijck Prage. De Keyser versocht den Hartoch van Walsteyn weder in dienst.

De Koninghy van Bemen siende de schoone voorgesschen der Sweeden in Duytslandt / nam resolutie om sich derwaerts te verbougen; schickten den Capiteyn Du Pont na Vyanckrijck / den Baron Berca na Dennemarck / de Stalmeester van de Koninginne Hontwoord naer Enghelandt / en den Baron Slabbata aen den Koninghy van Sweeden; soo om sijn dessyn te communiceren / als om raedt / en daet. In Enghelandt had hy geern ghehadt nieuwe lichtinghen / of gelt; maer men had de beurs aldaer noch seer vdel van de Fransche ende Spaensche Oorloch: dies de Coninck riedt tot langhsaemheyt: Hadde althans twee Ambassadeurs in Duytslant / ende soude noch eenen schicken na Madrid. De Coning van Sweden verklaerde wepnich ghedient te zijn met de persoon vanden Koninck van Bemen / so hy niet aenbracht: dies hy dede lichten wel driemael hondert duysent gulden die hy hier op het comptoir had staen. Ende dese Staet deed hem een vereeringhy by manier van subsidie / van hondert duysent gulden; ende hy vertoog in 't begin van aenstaende Jaer.

Koninghy van Bemen Palsgraef / trecht tot de Koning van Sweden.

Wat de Sweeden in Duytslant deden is gesept: alhier wiert van des Coninck wegen geduyrig aengehouden om subsidien: ende desen Staet socht weder contentement / kloppende de Tollen. In September wiert de Heer van Heemstede Gecommiteert om met den Ambassadeur te spreken / ende denselven te induceren de voiren aen te wenden by den Koninck / om ghelast te worden op 't concept van Alliantie by haer Ho: Mog: ghedaen instellen / oock is geschreven aende respective Provincien / om deselve te beweghen tot continuatie van 't gelt secours / sonder nochtans vermaen te doen / dat de prestatie van 't selve gelt secours / soude geschieden op restitutie ofte sonder restitutie. De Heeren van Hollandt wierden versocht by een te willen versamelen ende stellen de klachten vande Ingesetenen deser Landen / over de exorbitantien ende excessen die by de Ministers vande Koninck ghepleeght wierden in 't innen ende ontfanghen vande Tollen, die de selve deed hessen / voor de Reede van Dansick, Pillau, Riga ende andere plaetsen / ende ooch daer neffens te beramen een voet ende pyse waer naer de respective waeren ende Coopmanschappen soude worden gereguleert / om dien volgens de gerechtigheyt aen den Koninck betaelt te worden / ende wiert middelertyt gedispiceert een bequaem persoon om de voorsz exorbitantien ende excessen te repreenteren / ooch daerop reparatien te versoecken / ende wyders hem te bewegen / sijn Ministers te belasten / in het taxeren der Coopmanschappen ende waren / hun naer de voorsz te beramen Tijste te reguleren / ofte naer sodanighen anderen bequamen voet alsmen soude komen connen teren.

Sweetsche Tollen in Duytslant.

De Heer Cornelio Pauw voor desen hooft Consul tot Aleppo, is tot desendinge aende Coninck van Sweden gelosen: in wat maniere deselve ooch op het stuck van commercien is ghelast / sal in 't volghende Jaer worden gesien. In December is toegestaen een subsidie van twee Maenden / gelijck te sien is inde volghende antwoort; op verscheyden propositie ende Memorien des Ambassadeurs.

Cornelio Pauw aen de Coninghy van Sweden.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden hebben gesien ende geexamineert hebbende *twee* missiven vande Koninck van Sweden, beyde geschreven tot *Tangermunde* den *seventen Iuly*, oock de propositie by de Heere *Lodovicus Camerarius*, ordinaris Ambassadeur van syn Majesteyt alhier den *dertienden Octobris* mede lestleden, eerst by monde gedaen ende daegs daer aen in geschrifte ter Vergaderinge van haer Ho: Mog: laeten overleveren; houdende in effect dese drie pointen: eerstelijck dat haer Ho: Mog: souden willen continueeren in de Subsidie van *vijfsigh duysent* guldens ter maent voor den Hoochstgedachte Coninck; ten *tweeden* dat in cas haer Ho: Mog: souden komen te dimit-

teeren

1631. teeren eenigge Regimenten uyt haeren dienſt, dat deſelven de ſaecken daer heenen dirigeeren willen, dat de te Licentieeren de Regimenten tot ſyn Majeſteyts dienſt geemployeert mogten werden. En ten *derden*, in cas de Infante van *Spangien* eenich Volck naer *Duytſlandt* ſoude komen te ſtueren, dat haer Ho: Mog: daer op verdacht wilden ſyn, om ſoodanigh volck te diverteeren, op dat het ſyne Majeſteyt niet te nae en kome, ofte dat haer Ho: Mog: op der Vyanden exempel ſyn Meerhoochſtghedachte Majeſteydt inſghelijckx met toeſendinghe van een deel Krygsvolck de handt wilden bieden.

Verklaeren haer Ho: Mog: op 't *eerſte* point, datſe vertrouwen dat ſyn Majeſteydt naer deſſelfs hoochſte wyſheyt ende diſcretie, wel weet te oordeelen dat de finantien van deſen Staet door de groote en ondraechlijcke koſten vande langdurigen Oorloch tegens Spangien ſeer ſyn verſwackt, ende daghelijcx hoe langer hoe meer door Continuatie van dien uytgheput worden, ſulcx dat de Oorlochs laſten van deſen Staet alhier ſelfs beſwaerlijck konnen vervallen; doch evenwel om te betoonen de groote effectie ende yver, daer met haer Ho: Mog: gedreven worden, tot bevorderinghe van 't goet ende loffelyck voornemen van zyn Maj. ſullen de ſelve boven de voorgaende *drie* maende den Hoogſtghedachte Coninck noch byſpringhen met een Subſidie van *twee* Maenden ghelt ſecours tot *negentigh duyſent* guldens ter Maent, ende den noot des meerder vereyſchende, ſullen haer Ho: Mo: niet onderlaten op vordere continuatie van gelt ſecours nader te delibereren, en als dan daerop ſodanigen favorablen regard nemen, als haten Staet, nae gelegentheyt ende conſtitutie van ſaecken ſal konnen lyden.

Op 't *tweede* ende *derde* poinct en, verklaren haer Ho: Mog. dat door 't Leger van deſen Staet, tot in November te velde geweeſt ſynde, de forces vande Vyandt, die deſelve dit Iaer van alle quartieren, ſoo over Landt als over de Zee hadde laten komen, om deſelve niet alleen hier te Lande, maer apparentelijck mede in Duytſlant tot bevorderinge van ſyn deſſeynen te gebruycken, in ſulcker voegen ſyn gheoccupeert, dat den ſelven Vyant geen merckelijcke Troupes naer Duytſlandt heeft konnen ſenden, ende dat haer Ho: Mo: oock tot noch toe geen Regimenten gelicentieert hebbende, de Infante van Spangien naer alle apparentie genoot ſaeckt ſal ſyn ende blyven, haer Trouppes by haer te behouden ſonder eenich aenſienlijck getal van dien naer Duytſlandt te laeten gaen; door welcke ſyn moerhoochſtgedachte Majeſteydt merckelijck ſoude konnen geempeſcheert ende in zyn loffelijck ende Heroicq voornemen, geſteuyt ende gehindert worden; maer in cas haer Ho: Mog: mochten goet vinden eenige Trouppes uyt haren dienſt te Licentieeren, ofte dat de Infante van Spangien boven vermoeden eenighe notable forces der derwaerts mocht komen te ſenden, ſullen haer Ho: Mog: de begeerte van ſyn Majeſteyt voor al in behoorlijcke achtinge neemen, ende daer en boven niet ledigh ſtaen alle bequame occaſien te capteeren, ende deſelve naer den gheleghentheyt des tyts, ende ſaiſoen van 't Iaer te ghebruycken, om den Vyandt van deſer ſeyde alle mogelijcke afbreuck te doen, ſulcx ſyn Majeſteyt van Sweeden verhopentlijck ſal gewaer worden, merckelijcke verlichtinghe van de Spaenſche Trouppen die men van 's vyants ſeyde jegens ſyn Majeſteyt gemeynt ſoude ſyn, naer Duytſlandt te ſenden; ende vertrouwen haer Ho: Mog: dat ſyn Majeſteydt wel kan conſideren, dat ingevalle de Spaenſche Forces, van wegen deſen Staet te Water ende te Lande niet gheſtadigh wierden geoccupeert, dat deſelve vermoedelijck ſoo groote efforten in *Duytſlant* ſouden doen. Sulcx ſyn Majeſteyt by de Oorlogen van deſen Staet ende diverſie van 's Vyants macht ſo notable aſſiſtentie wort gedaen, als door ſendinge van Krygsvolck van hier naer Duytſlant tot deſſelfs ſecours ſoude hebben konnen geeffectueert worden. Gedaen in *'s Gravenhage* den *elfden December* 1631. 1631

Deſe antwoort gelijk ock ſommige andere ſtuchen/ propoſitien/ ooch Tractaeten houde ick wel compendieuſer ſtellen/ ende na mijn fantaſie formeren: ſo als oude en jonghere Hiſtorp ſchrijvers dickwils den een of d'ander introducerende/ ſprechen/ wat ſy ſelfs moghelijck noyt gedacht heeft. Maer de waerheydt, dat is de formale repreſentatie van 't gene geſeyt is/ luyt beſt. Wijders ſtelle ick wat ick weet: ga ick yemants perſoon of actie verby: 't is verboden te ſchrijven wat men niet weet. Ick ſchrijf wat ick weet: laetende gheern aen een ander ock te ſchrijven wat ſy weten: ghelijck vande voorgaende tijden hebben gheſchreven de vermaerde mannen Meeteren, Reydt, Hooft, Baudaert, ooch andere ſoo vreemde als Inlantſche ſoo in 't Neerlants als in andere ſpraecken; ick wat ſy wiſten: alſoo doe ick deur deſen mijnen gringhen arbeyt met als andere vermanen/ om beter te doen; om beter te ſtellen wat ick ſchrijve; ende om te ſchrijven wat ick niet heb geweten. Ick ben niet gegageert om te ſchrijven: wat ick doe/ is uyt liefde: en hoop in toekomende tijden meer danck te ſullen hebben als ick tot noch toe heb beſpeurt. Menigh Advocaet krijcht wel een hondert Rijxdaelders of twee voor een Advertiſement: men heeft wel jaerlijcx Tractamenten gegeven voor 't maken van Boecken dienen nochtans niet goet voor/ om in 't licht te doen komen: om geen offenſie te geven aen vreemden/ daer tegen ſy waren gheſchreven. Maer andere ſijn ſoo ongeluckich datſe quaelijck werden ghetracteert vande gheene/ voor dewelcke ſy hebben gheſchreven. Dit is bekent. In Engelandt was al eer een Italiaen verliefvende op de Coninginne Eliſabeth: hy ſoende ſijn effectie op alle manieren: ſoo dattet de Raden en Hovelinghen merckende/ de Coninginne wilden perſuaderen/ om haer tegen deſen Amoureux te reſſenteren/ hem wech te jagen of te ſtraffen. Maer hoe! ſeyde de Coningtinne/ ſoude ick qualijck tracteren den geenen die my lief hebben; wat ſoude ick doen die my haten? Beſpottende alſoo haer flatteurs: die op gelijcke deel wat manier/ haer ſelf ſochten wel verdient te maechen: ende een ander in ſijn eer ende welvarentheyt te beletten. Deſe Coninghlijcke wijſheydt behoorde veel meer plaets te grijpen in een byde republijcke. Iſt ſtraffbaer een republicque/ ende de gulde vrijheyt te beminnen/ ende te prijſen! wilmen den mitmaer niet geben: men behoort hem ock niet te nemen. Amare Liceat. 't Sijn gemelijcke hinders die niet mogen lijden dat menſe careſſeert. Doch Æſopus geeft een goede ſalutie: de honden ſijn haer Meeſters ende Juffrouwen vliepende/ ruijſpel maertende/ op de ſchoot ſpringhende/ ontfinghen wederom alle Careſſe ende lieffare byaenghens. Den armen Eſel willende ſulcx mede doen/ kreech de ſtock op ſijn ribben/ ende ſcheelt hoeden. Sy gaetet ock den ſcribenten: d'een krijgt penſioenen/ vereeringen en advantagien: d'ander klimt in ſijn eer en in ſijn goet getal: waer op men ſeer wel kan paſſen een rijm vanden vermaerden Catz:

Apologie vanden Auteur.

Om een en 't ſelve ding, d'een lacht, en d'ander ſchreyt:
De liefde is Pieterman: daer mee iſt al geſeyt.

Ick ſub ock geſien dat ſeecker Regering ſchickten een beſendinge aen een ander Regering: met propoſitie van ſeecker minnelijcke vriendſchap, van met de ſelve te willen leven en ende ſterven, onder ende boven leggen: als ſubbende eenerley gronden van Religie ende libertyt. Wat baet! 't viel niet uyt beters gelijck als de gemelte Pieterman in 't ſijn hadden met den Italiaenſchen Minnaer: ja gelijck als met den Eſel: ſuypen ende ſcheelden. De Gedanten waren verwondert: Ick ſeyde haer het Engelſs ſpreckwoort: Love me Little, and love me long: bemint my weynich: maer bemint my lang. Moderatie duert. Dat ſal dan best gedaen ſijn.

Eynde van het elfde Boeck.

SA-

Digitized by Google

1632. 1632.

SAKEN van STAET EN OORLOGH,

In, ende ontrent de

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Door den HEERE

LIEUWE van AITZEMA.

TWAELFDE BOECK.

KORT BEGRYP.

SEcrete Desseynen. Graef Hendrick ende Warfusee. Manifest inde Spaensche Nederlanden uytgestrooyt. Venloo over. Capitulatie. Straelen over. Remonde over. Capitulatie. Sittert over. Graef Hendrickx Brief aende Infante. Aende Prelaten, &c. Syn Manifest. Graef Hendrickx naeder verklaeringe. d'Infante schryft aen Luyck. Spaens Leger. Kruys-Schants over. Oock St. Iacobs Schants ende andere. Spaensche pooghen over de Maes te koomen. Graef Hendrick crimineel verklaert. Argenteau inghenoomen. d'Infante schrijft weder aen Luyck. Graef komt weder in 't Leger. Pappenheyms komste. Pappenheyms aenval. De belegerde parlementeeren. Limborch over. Articulen. Verklaeringe aen Vranckrijck. Fransche Ambassadeurs waerschouwingh. Sweedsche Ambassadeur. Coningin van Bemen. Bewinthebberen vande West Indische Compagnie. Audientie ende Propositie der Spaensche. Volmacht der Spaensche. Volmacht der Staetsche. Nader Acte vande Spaensche. Vriesche saken. Rantwijck ende andere nae Vrieslandt. Haer Propositie. Haer Uytspraeck. Middelen in Vrieslandt op te stellen. Survivance voor Graef Hendrick in Vrieslant. Verklaeringh van Stadt ende Lande dienaengaende. Gesach over Delfzijl. Admiraliteyt tot Doccum. Geschil raeckende Militaire Ampten. Questie raeckende het Bilt. Instructie van de Stadthouder aen Graef Hendrick van Vrieslandt. In Stadt ende Lande. Aenradinge van Vrede aen Vrieslandt. Nader aenmaninge. Moscovische Ambassadeurs. Antwoort tot afscheyt. Graef van Swartzenborch Keur Brandeborghsche Gesant alhier. Tractaet met syn C. Dt. Heer Brasseert gedeputeert naer Engelandt. Zijn instructie. Geschencken in Engelandt te doen. Vereeringen aen vreemde Hoven. Petitie van den Raedt. Teresteyn ende Weede na Zeelandt. Raeckende de saecken vande Zee. Huygens naer Oostvrieslandt raeckende een Oostindisch Schip. Abysinische Compagnie. Graef Willem voor Orsoy. Geeft sigh over. Wat de nieuwe lichtingen dit Jaer gekost hebben. Licent tot Wezel, Embrick, Rhees. Engelsche klaeghen over de West-Indische Compagnie in Guinee. Resident Carleton neemt afscheyt. Boswel succedeert. Wispenningh hier. Lastgelt. Monture. Præmien. Lorrendraeyers. Stoutheyt der Duynkercksche. Adriaen ende Cornelis Lampsius signaleeren haer teghens de Duynkerckers. Nieuwe Geusen. Hamborghse Gesanten Garmers, Amsingh en Moller hier. Sondtsche ende Gluckscbe Tolsaecken. Voorslach raeckende het geschil vande Elve. Vosbergen nae Vranckrijck. Fransche saecken. Hertog van Lothringen gereduceert. Optocht vande Hertogh van Orleans. Montmorrency voor hem. Wort gevangen. Hertogh van Orleans accordeert. Monemorrency

gecon-

Digitized by Google

1632. gecondemneert. Sterfrt. Tractaet van Commertie tusschen Vranckrijck ende Engelant. Vereeringhen tot betalingh van 't subsidie. Luyckx different. Linghen. Embden. Achterheden van 't Guarnisoen. Klachten vande Oostvriesche Stenden. Carel Fredrick Baron van Kniphuysen. Middelen in Oostvrieslant. Embden vry gekent vande driemael hondert duysent gulden aen Mansvelt getelt. Aengaende t'onderhout van 't Guarnisoen. Raeckende 't besetten vande Grentshuysen. Affscheyt aen de Stenden. Naerder Propositie der Stenden. Uytspraeck. Gevaderschap over den jonghen Graef van Oostvrieslandt. Abissiniesse Compagnie. Sweedsche saecken. Coningh van Beemen vertreckt na de Sweedsche. Audientie. Versoeck. Colen. Benedictus Oxenstiern, Ambassadeur weghen Sweden alhier. Propositie. Antwoort. Tilly. Sterft. Slach te Lutsen. De Coningh gequetset. Dood. Ridders van den Gulden Vlies. Paeuw aende Coningh van Sweden. Zijn instructie. 1632.

Secrete dessеyns.

DIt voor Jaer was in den Haegh veel mompelings van groote Personagien / die onbekent in den Hage quamen / ende gelogeert wierden in een gedeelte van het Hof op de Cingel achter uythomende: die men yerst daer nae bevonden geweest te sijn Graef Hendrick van den Bergh: doch meest den Graef van Warfusé, van den Hupse van Renes, sijnde *Chef des Finances* tot Brussel, ende deur groote Staet ende huyshoudinge sigh self / ende sijn eyghen Finantien in disorde gebracht hebbende / hoewel hy ooch klaeghde veel aen den Koningh verschoote ende gheen betalingh ghekregen te hebben / meenende sijn fortuyn te herstellen: maer hy vondt sijn reeckeningh hier alsoo wepnigh als tot Brussel. Daer na sijn ooch bevonden van die capabel gheweest te sijn de Princen van Espinoy, Barbançon, &c. Het verhael van hare secreete handelingh is als volght:

Graef Hendrick en Warfusee.

Den een en twintighsten Marty, is met advijs van sijn Excellentie in sijn Cabinet ghereselveert / datmen soude onderstaen te belegheren de Stadt Antwerpen, en wert sijn Excelentie versocht de sake daer toe te willen prepareren / ende dirigeren / op de bequaemste orde ende voet; ende wijders gelet sijnde op de verseeckeringe van desen Staet / is goet gevonden / dat boven de Compagnye ghedestineert tot Guarnisoenen binnen de Respective Frontierplaetsen onder commando van den Coionel Pinsen dertich of twee en dertich Compagnyen te voet / ende vier ofte vijf Vanen Kupteren gelaten souden worden in de boven quartieren / om te bewaeren de Revieren en stroomen vanden Rijn, Yssel, ende Wael: wiert de Heer Franckena van wegen haer Ho: Mog: versocht een keer te doen aen de Staten van Vrieslandt, om deselve te beweeghen / dat sy thien of twaelf Compagnyen te voet / die geordineert waren tot de besettinge van haere Frontieren / wilden laeten komen tot suppletie van 't getal der voorsz Compagnye / ter plaetse daer toe sijn Excelentie hun Patenten soude stueren: des souden dese Compagnye haer in cas van apparente noot / op derselver Frontieren weder gesonden werden; maer korts daer nae hebben sich in 't secreet alhier in den Hage laeten vinden cenige persoonen van grooten aensien en qualitept van d' andere sijde / die haer genegenthepdt ende affectie tot bevorderinghe van de saken van desen Staet hadden aengebracht: aen dewelcke van het voorsz dessеyng by seeckere occasie openingh gedaen sijnde / hebben de voornoemde personaegien deses aengaende verscheyden difficultepten gemoveert / ende daer nevens beter geoordeelt upt verscheyde consideratien / dat men 't Legher van desen Staet langhs de Maes opwaerts op 's vyants bodem behoorde te brengen / om hem van die kant soo door de wapenen als secrete correspondentie een swaeren slach te geven: sijnde daer toe veel beter apparentie van succes ende voortsettinghe van vorige progressen / als tot de voorsz geprojecteerde belegeringh; soo is na voorgaende deliberatie / ende ghehoort 't advijs van sijn meerhooghgedachte Excelentie by d'aenwesende Heeren hare Ho: Mog: Gedeputeerden goetgevonden ende verstaen / datmen 't Leger van desen Staet soude brengen ende voeren de Maes opwaerts / om t' incorporeren de Steeden / plaetsen en Forten van 't Overquartier van Gelderlant, ende soo voorts te trecken nae Maestricht om 't selve te bemachtigen / ende van daer voorts te penetreren tot in 't hert vande Principaelste Provintien vanden Coning / ende wiert sijn Excellentie versocht / de saecken daer toe te willen prepareren ende dirigeren op de bequaemste orde ende voet; ende geconsidereert / dat de meergenoemde secrete personagien ooch hadden aenghedient datter ghelegenthepdt soude sijn om door middel van Ghelt, een goet aental van Kupteren ende Knechten upt den dienst van den Vyandt af te trecken / ende deselve herwaerts over te doen komen: ende datse ooch goede hoope hadden gegeven / dat cenige Steden / plaetsen ende personagien van aensien jeghenwoordigh onder het ghebiet van den Vyant sittende / wel geerne het Spaensche Jock vyplwilligh souden afwerpen / mits by haer Ho: Mog: al voorens verseeckert werdende / dat soodaenige Steden / Plaetsen ende derselver Ingesetenen soo Geestelijck als Werelijck / mitsgaders de voorsz Personnagien van aensien ende qualitept / ende haere Ozunden by haere rechten / vryheden / privilegien / goederen ende publicque exercitie van hare Religie / sulex sy deselve jegenwoordigh waeren gebruyckende / voor haer particulier souden werden geconserveert: ende dat sy souden worden ghebenificeert met merceden ende recompensen van gelt, ende andersints upt de Provintien ende Steeden die ghemuneert / ghereduceert / ofte verobert souden worden: mitsgaeders upt de Domainen in de voorschreve Provintie ende Steeden gelegen; derhalven hebben de meerghemelte Ghedeputeerden goetghevonden / te versoecken Sijne Excellentie de meergedachte secreete personnaegien aen te schryven / een goet aental van Kupteren ende Knechten upt ten dienst van de vyandt te willen aftrecken ende aflepden / ende datmen de selve aen deser zijde ghekomen zijnde / in dienst van het Landt soude aennemen ende onderhouden. Ende om hier toe penninghen te binden / wierdt ter Vergaderinghe van haer Ho: Mog: bevoordert / dat eerstelijck met alle bedenckelijcke redenen wierdt gheschreven aen de respective Provintien / ende by de Ghedeputeerde van de selve Provintien ghesecondeert / ten epnde datse op het spoedighste sonder eenigh tijdt verlies wilden furneren haere quote in de somme van drie mael hondert duysent gulden / in minderinge van de resterende vijf hondert duysent gulden totte Legher lasten / om ten fine voorschreve ghemployeert te werden: des wierdt de saecke daer heenen ter Vergaederingh van haer Ho: Mog: ooch ghedirigeert / dat tot remplacement van de voorsz drie hondert duysent gulden een nieuwe petitie wierde gedaen. Ende op dat de voorberhaelde Steeden / Plaetsen / ende Personnaegien van aensien ende qualitept te beter gemoveert mochten werden / om het Spaensche Jock vyplwillen af te werpen / wierden op den naem van hare Ho: Mog: ingestelt seeckere Declaratien / daer by hare Ho: Mo: heplichlijck beloofden / dat de Steeden ende Plaetsen met

der

1632. der ſelver Ingheſetenen / als ock het reſſort van dien / ſoo Geeſtelijck als Wereltlijck / mitsgaeders alle perſonnagien van aenſien ende qualiteyt / die ſich vrywillich effectuelijck quamen te voeghen by de Geunieerde Provintien / dat de ſelve by hare rechten / vryheeden / privilegien / goederen ende publicque exercitie van de Roomſche Catholicque Religie ſouden worden ghemainteneert. Maer die Steeden ofte Plaetſen / die het ghewelt van haer Ho: Mog: Waepenen wilden afwachten / pogende de ſelve te reſiſteren / ende daer nae ghereduteert werdende / dat de ſelve gereguleert ſouden worden volgens de capitulatien, die met hun / na gelegenthcyt ende occurrentien van ſaecken ſouden worden ghemaeckt; ende dat de mercedes ende recompenſen hier voren verhaelt aen de meergemelte perſonnagien effectivelijck ſouden worden voldaen ende ghepreſteert / volghens ende in conformite van het Accoort met hun provisionelijck ghemaeckt ende toe ghestaen.

Den vierden May de Heer van Noortwijck preſiderende ter Vergaderinge / van haer Ho: Mog: heeft gheproponeert / dat zijn Excellentie mette Gedeputeerden op het employ van het Legher / verſcheyden communicatien hadden ghehouden / ende de ſelve eenighe openinghe waeren voor ghekoomen / die men met ſeer groote apparentie tot extraordinaris voordeel van het Landt ende afbreuck van den Vyandt ſoude konnen meſnageeren / in dien daer toe een notaeble ſomme van penningen ſoude moogen gheemployeert / ende voor eerſt een goede ſomme tot laſte van de Generaliteyt genegotieert / ende de voordere uyt de France penningen ende die totte Legerlaſten ghekoomen wierden; waer op ghereſolveert is / dat de ghemelte Gedeputeerde nevens zijn Excellentie ſouden weſen gheauthoriſeert / omme by negotiatie van den Ontfangher Generael / ende voorder uyt de France ende Legher-penninghen, een notable ſomme ten meeſten dienſte van den Lande te moghen employeeren. Ende is den Ontfangher Generael ghelaſt / van de ghenegotieerde penninghen / zijn Obligatie tot laſte van de Generaliteyt te paſſeeren / ende verder uyt de Franſche ende Leegher-penninghen / ſoo veele te laeten volghen / als by zijn Excellentie ende de voornoemde Gedeputeerde noodigh ſoude worden ghevonden / daer op hem naemaels ordinantie tot ſijn decharge zijn verleent.

Aen den Prince van Orangien was alreede in het begin van dit Jaer nae voorgaende gewoonte vereert de ſomme van ſes en dertigh duyſent gulden / ende aen den Graef Ernſt, twaelf duyſent, over extraordinaeris onkoſten by haer in het Leegher ghedaen; moetende aldaer oock groote ende dyre taefel houden.

In April wiert oock een ſecreet deſſeing gemaeckt omtrent Calis; immers daer wierden twaelf tonnekens alle gheteeckent met numeris 1. 2. 3. etc. met een Commis deur twee Oorloch Schepen gheconvoyeert gheſonden aen den Aghent Mybaiſe, om by hem opghedaen te worden tot nader diſpoſitie. Of nu ſulcks is gheweeſt een ſimulatie om den Spaenſchen te meer te abuſeeren ende te diſtraheeren / dan of men effectivelijck intelligentie ende handel hadde met de Gouverneur van Grevelingh ende Duynkercken, is my onbekent; maer het is ſeecker / dat veel ghelt is deſes tijdt wiert ghelicht; ende dat de Heer van Heemſteede een ſecrete reyſe dede de Maes op / met Graef Hendrick ſpreeckende / ende aen hem ghelt brenghende / maer omtrent Grevelingh is geen veranderingh gebolcht.

Den twee en twintigſten Mey, tooch des Princen Garde uyt den Haeghe; zijn Excellentie volchde ſelf den vijf en twintigſten over der Goude, ſliep tot Yſſelſteyn.

Den ſelven tijt wiert geemaneert en geſpargeert dit nabolgende Manifeſt:

Manifeſt inde Spaenſe

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, allen den geenen die deſe ſullen ſien ofte hooren leeſen, Salluyt: Alſoo de Spangiaerden ende haere Adherenten vermits hare *grouwelijcke* feyten, innemen, plonderinghe, moorderye, ende brandinghe der Steden, hier bevoorens by de Heeren Staeten van de ſamentlijcke Nederlantſche Provintien, verklaert zijnde voor Vyanden; ſy dies niet tegenſtaende, eensdeels door ſiniſtre en *ſnoode* practijcken ende menees, ende anderdeels deur openbaer ghewelt, het meerendeel der voorſchreeve Provintien hebben weten te bemachtighen ende onder te brengen, tracterende eenige van dien ſeer hart, met beroovinghe van haere privilegien, vryheeden ende rechten, daer deur alle Neeringe ende welvaert uyt de voorſchreve Provintien is verjaecht, ende de ſelve in ſoberen toeſtant ghebracht. Soo is het dat wy uyt goede nabuerige affectie, die wy totte ſelve Provintien ende Ingheſetenen van dien ſijn dragende, goet gevonden hebben, hun midts deſen vrundelijck te verſoecken, dat ſy, op het loffelijck exempel van hunne voor Ouderen ende Predeceſſeuren, haer willen ontrecken van het beſwaerlijck ende ondraeglijck Jock der Spaengiaerden en hare Adherenten, ende ſich met deſe Geunieerde Provintien vrywillich voegen: preſenterende hun daer toe de ſtercke ende behulpſame handt, door aſſiſtentie van het Legher; welck wy onder het wijs, ende kloeck oock voorſichtich beleyt van Syn Excel. de Heer *Fredrick Henderick* Prince van *Orangien*, te Velde hebben ghebracht; belovende meer ghemelde Provincien heylichlijck ende onverbreeckelijck midts deſen, dat wy hun met de ſelvighe Steden ende Leden van dien, als oock hare Ingheſetenen, ſoo Geeſtelijcke als Wereltlijcke, van wat ſtaet, qualiteyt ofte conditie ſy ſouden mogen zijn (die haer ſullen voeghen als vooren) ſullen conſerveren ende mainteneren by haer previlegien, vryheden ende rechten, als oock by de publijcke exercitie van de Roomſche Catholijcke Religie, willende ende deſirerende met deſelvighe te leven, handelende ende wandelen als goede Vrienden, Nabuyren ende Bondtghenooten: waer deur niet alleen de Spangiaerden met meerder ghewelt, ghemeene macht, ende onderlinghe byſtandt, wederſtaen ende afgheweert ſullen konnen worden, nemaer oock de ſamentlijcke Nederlandtſche Provintien in ruſte, ende tot haer oude ende florisanten welſtandt gebracht, met Neeringhe ende welvaert: vertrouwen, dat de meerghemelde Provintie, Steden ende Leden van dien, als oock der ſelver Ingheſetenen, 't gheene voorſz is, ſullen willen apprehenderen, ende dienvolghens ſich hier na accommoderen ende reguleren. Ghedaen in *'s Graven Hage*, ter Vergaderinghe van de hoochghemelte Staten Generael, onder der ſelver Contre-Zegel, paraphure ende de Signature van haren Grieffier, den *twee ende twintighſten May* 1632. Was gheparapheert *A. Ploos van Thienhoven* vt. Onderſtont, ter Ordonnantie van de hoochghemelte Heeren Staten Generael, gheteeckent *Cornelis Muſch.* Zijnde op 't ſpatium gedruct het Contre-Zegel der ſelver Heeren Staten in roode Waſſe.

1632. Nederlanden geſtroyt.

Het Legher by Nimweghen alwaer oock het Rendevous was legghende / beſtondt in acht en twintich Regimenten te voet / of in twee hondert ende tachtich Compagnien. Daer van de Lijſte was / als hier volcht:

De Gardens / ſeven Compagnien: Wynbergen thien: Generael Veer drie ende twintich: Morgan ellef: Harwood twaelf: Packenham ellef: den Grave Solms ſeven: de Heere van Brederoode twaelf: Varick acht: Brogue ſeven: Backlug ſeven: Balfourd ſeven: de Heere van Beverwaert neghen: Loo acht: Grave Ernſt elf: Vyeſen derthien: Grave Willem twaelf: Ferens vijf: Erentruyter acht: Rooſenkrans vijf: Gendt twaelf: Chaſtillion elf: Haulterivie elf: Duc de Candale elf: Maiſonneufve elf: Graef Maurits veerthien: Pincen thien: den Graef van Hanau achte.

Deſe Regimenten waren verdeelt in drie Brigades / als eerſtelijck de Nederlanders, ten tweeden

1632. de Françoysen, ende ten derden de Engelsche. Den Grave van Solms, den Heere van Bredenroode, en den Colonel Varick marcheerden met de Engelschen: nevens dese twee hondert een en tachtich Compagnien te Voet; noch acht en vijftigh Cornetten Paerden / peder behoorende onder haere respective Regimenten / de welcke van ghelijcken verdeelt waeren in drie Brigaedes: de eerste wierdt ghecommandeert door den Heer Staeckenbroeck, Luytenandt Generael van de Ruyterye: de tweede door den Graef van Styrum, Commissaris Generael van de Cavallerye; ende de derde, door den Hertoch van Bouillon.

Item drie en tachtigh, soo groote als kleyne Stucken Geschut / waer onder waeren / ses halve Cartouwen / vijfthien hondert Waeghens / waer van een hondert met kisten vol Biscupt waeren ghelaeden / hebbende peder kiste in duysent pont / maeckende in alles / hondert duysent ponden Biscupt.

Daer benevens noch vele Waghens / ghelaeden met broot kisten.

Twaelf Aeckjens om een Brugge te maken / leggende op Affuyten / die elck getrocken wierden met ontrent ses paerden.

Veele Wagens / ghelaeden met groote menichte van Ammunitie, en verscheyde andere materialen van oorloge.

Het Leger in sulcker voeghen gheordonneert zijnde / wierdt op Saterdach den negen en twintighsten May / aen een peder ghelast victualie voor vijf daghen te provideeren / ende kregen de Quartiermeesters van gelijcken order / om des morgens daer aen de klocke drie uyren / Waeghens voor haere Regimenten te ontfanghen.

Wierden oock de soldate gelast hare wapenen schoon te maken; maer niet op het Landt te brengen voor den naesten morgen.

Op Sondach den dertigsten zijnde Pinxterdach / des morgens vroech / quam in der haest ordre / dat alle het Volck dadelijck upt de Schepen / ende nae de Moockerheyde soude marcheeren; peder Regiment verdeelt zijnde / ende de drie Brigades van het Leegher in Batalie staende / reet zijn Excellentie heen ende weeder / om het Front / ende de Arrieregarde te besichtighen.

Den Quartier-Meester Generael / ende de Quartier-Meesters van peder Regimenten / wierden voor uytgesonden / om hare Quartieren te maken / in en ontrent het Dorp Moock. Na dat zijn Excelentie het Leger in Batallie staende hadde besichticht / so begonden sy des naemiddachs / ontrent de klocke drie uyren te marcheren.

Graef Ernst hadde de Avantguarde / de Franchoysen de Batallie / ende de Enghelsche de Arrieregarde / en quamen also dien avont te Moock, alwaer de Hooft Officieren gelogeert wierden in huysen / ende de andere Officieren ende Soldaeten onder den blaeuwen Hemel.

Den lesten, des morgens met den dageraet / begonden wederom te marcheren / ende quartierden dien nacht by het Huys van den Heere van Weel. De Franchoysen hadden de Avantguarde / de Enghelsche de Batallie / ende Graef Ernst de Arrieregarde.

Op den selven dach / als het Leger van Nimmegen optrock / soo is Graef Willem van Nassouw met de Regimenten van Erntruyter, Roosenkrans, &c. door last van zijn Excelentie nae beneden getrocken / en hebben by hem de laest veroverde Chaloupen / en wel versien van Boots Volck ende allerley Krijghs preparatien ghevoecht / sy neemende haeren Rendevous voor Rammekens, soo causeerden dit in Vlaenderen groote vreese.

Den eersten Iuny, met het opgaen van den dach / begost het Leger wederom te mobeeren / ende deden teghens de middach een halte aen de Maes-kant / recht teghens over Straelen, terwijlen eenige Vyerroers het Fort Aerssen, leggende over de Maese / innaemen: den Vyandt loste van eene Schantse / leggende op hare nieuwe Vaert / twee ofte drie Stucken / maer de kogghels vielen te kort. Dien selfden nacht quartierden het Leger op de heyde, een wepnigh van Venlo; ende hadden de Enghelsche de Avantgarde / Graef Ernst de Batallie / ende de Fransche de Arrieregarde. Dien avont belasten Sijne Excelentie alle de Quartier-Meesters hem in sijn Logement te verwachten / om de materialen vanden Commis Martini te ontfanghen / het welcke seer laet wiert eer sy de selve kregen / alsoo de Ammunitie Waegens niet eerder konden opkomen. Evenwel wierden soo haest als sy die bekomen hadden / veertich Soldaeten van peder Regiment / ende tachtich vanden Generael Veers Regiment gecommandeert om den gront te verdeelen / ende de Approches voor Venlo te beginnen. Morgan commandeerden dien nacht in de Loopgraeven / ende eenen Engelschen Vaendraeger / genaemt Willouby, wiert met een Slange sijn been in stucken geschooten / waer van hy korts daer nae binnen Venlo is gestorven. Graef Ernst marcheerden met de Schotten / en voorts de reste van sijne Brigaedes nae Roermont. 1632.

Den tweeden, commandeerden den Heere van Brederode in de Approches / ende wierden dien nacht seven Man van peder Compagnie / ende veertien van de dubbelde Compaignien in de Loopgraeven ghesonden om te werchen / ende den naesten morgen twee van peder Compaignie / om de werchen van dien nacht te repareeren; In de Fransche Approches wierdt een Batterie ghemaeckt / ende twee halve Cartouwen daer op geplant / die in de Stadt speelden.

Den derden, commandeerden den Colonel Varick in de Approches / ende desen dach quam in 't Legher een bedroefde tijdinghe / naementlijck / dat Graef Ernst, den grondt voor Roermont besichtighende / van de Wal met een Vyerroer doodt geschooten was / als mede eenen Schotsen Capitein / genaemt Morry.

Den vierden, begonsten die van Venlo te parlementeren / ende hielt het schieten van beyden zijden voor eenen tijdt op; de Magistraet quam in het Legher by Sijn Excelentie ende maeckten alleenlijck haer eygen quartier en conditien / sonder eenighe mentie te maecken van de Krijchslupden; het welcke de Soldaeten verstaende / dat sy niet in het Accoort begreepen en waeren / begonden wederom te schieten / ende kregen goet quartier / gelijck als volcht: Venlo over.

Artijckelen by sijne Excellentie den Heere Prince van Orangien, *gheaccordeert aen de Magistraet, Borgeren, en gesamentlijcke Inwoonderen der Stadt* Venloo.

I.

DAt de Stad *Venlo*, de Borgeren ende Inwoonderen der selver, sullen blijven by hare rechten, privilegien, vryheden, oude herkomen en coustuimen, die tot desen dage toe gebruyckt ende onderhouden zijn, sonder dat eenige infractie der selver sal toegelaten werden, oock by hunnen gewoonlijcken ontfanck, omme de selve tot noodruft der Stadt te employeren, na des Magistraets goet vinden. Capitulatie.

II.

Dat de selve Stadt, aengaende het Stapelrecht, sal genieten soodanigen recht, als haer by den Hove van *Gelderlant*, by kenniſse van saecken, in cas van oppositie, toegekent sal werden.

III.

Dat de Borgerye ende Inwoonderen, van wat conditie en qualiteyt die zijn, geene uytgescheyden, sullen blijven behouden lijf en goet, en geenderhande beschadinge daer aen werden getollereert.

IV.

Dat die van de *Gereformeerde* Religie sal ingheruymt werden

1632. werden de Kercke van S. Joris, om haren Godtsdienſt te exereceren.

V.

Dat mede de Borgeren ende Ingheſetenen der ſelver Stad ſullen mogen verblyven ende gemainteneert werden by de publijcque exercitie van de Roomſche Catholijcke Religie.

VI.

Dat de geene, die van hier ſullen vertrecken willen, 't ſelfde tot allen tijden vry ende ongemoleſteert ſullen moghen doen, blyvende hunne goederen ghebruyckende, ende haer ſchoonſte daer mede doen, onaenghefien tot wat plaetſe ſy haer reſidentie nemen.

VII.

Dat de Paſtooren ende ghelijcke Gheeſtelijckheyt, als mede alle andere Religieuſen van de Cloofteren van Mans ende Vrous-perſoonen, ſullen moghen blijven, ende 't ghebruyck harer goederen behouden, de vryheyt van haer vertreck tot allen tijden onbenomen.

VIII.

Dat de Soldaten binnen de ſelve Stadt ghebiljetteert ſullen werden by de Borgers, midts by de ſelve genooten werdende Logijs-ghelt, volghens d'ordre van 't Landt; ende aengaende de Officieren, dat ſich de ſelve na den tijdt van *een* Maendt, van Logement ſullen hebben te voorſien. Belangende de Impoſten van de ghemeene middelen, dat de Stadt dien-aengaende ſal accorderen met die van *Gelderlant*: doch by proviſie mogen volſtaen voor den tijdt van *een half* Jaer, met de helft van 't geene *Gelderlant* op de middelen van conſumtie is heffende.

IX.

Dat ten eerſten in komen van de Garniſoenen, de Borgeren onghe houden ſullen zijn, hun de koſt te geven.

X.

Dat alle des Coninck Officieren, ſoo wel Scholtis, als die van de Tollen ende Licenten; Item Wachtmeeſteren ende Ammunitiariſen, Commiſſariſen ende andere, in de Stadt ſullen moghen blijven woonen, oock genieten 't gheene hier vooren Artic. 3. den Borgheren is belooft: ende de geene die begeeren te vertrecken, 't ſelve vryelijck ſullen moghen doen t' allen tijden met hun byhebbende middelen, goederen ende ſchriften, van de andere altijdt haer vry gebruyck behoudende, in alle manieren als hier boven Artic. 6. den Borgeren toe-geſeght is geworden.

XI.

Dat de Brugh-gaſten, ofte die van de Uytleggher, oock eenige derſelver, Borgeren zijnde, ende begeerende in de Stad te blyven woonen, het ſelfde vry ſal ſtaen te mogen doen.

XII.

Dat de meubelen, weſende op het Hof in 't Loghement van ſijn Excel. Graef *Henrick van den Bergh*, aldaer ſullen werden bewaert, ende gheſonden, waer het de ſelve ſal gelieven.

XIII.

Dat de Stads-Officieren, Borgeren zijnde, ſullen in haer officien continueren, onder den Eedt van ghetrouwigheyt, mits genietende uyt de Stadts-middelen de gagien daer toe geordonneert, te weten, de Officieren van de Stadt.

XIV.

Dat des Coninck verpande Domeynen ende Officien, ſullen blyven aen de geene daer aen deſelve ſijn verpandt, tot dat de pant-penningen ſullen werden gereſtitueert, als haer eyghen patrimonie ende erf, ende de ſelve by alſulcke gequalificeerde perſoonen bedient, als by haer ter plaetſe daer 't behoort, gepreſenteert ſullen werden.

XV.

Dat alle Ammunitie van Oorloghe, Geſchut, Vivres, Scheeps-brugghen, ende behoeften der ſelver, den Coninck toebehoorende, gelevert ſullen werden in handen van de gheene, die daer toe ſullen werden gecommitteert.

XVI. 1632.

Dat alle ſchulden, renten, en verloopen van dien, tegenwoordig ſtaende tot laſte van de Stadt, by die van de Regeringe der ſelver, uyt de middelen van de ſelve ſullen werden betaelt.

XVII.

Dat op alle de voorgaende conditien, morghen middach, ſullende zijn den *vierden Iuny*, het Garniſoen van zijn Excell. wegen in de Stadt ſal trecken.

Aldus gedaen in het Leeger voor *Venlo*, den *derden Iuny* 1632.

Conditien geaccordeert door zijn Excel. mijn Heere den Prince van Orangien, *aen den Commandeur, ende die van* Venlo.

I.

EErſtelijck, die van den Guarniſoene ſullen uyt *Venlo* trecken morgen, het welck zijn ſal den *vierden Iuny*, des middags, met waepenen ende bagagie, ſlaende trommel, vliegende vaendelen, kogels in de mont, ende brandende lonten.

II.

Syn Excellentie ſalſe doen verſien met veertig Lantkarren van hier ontrent, om haer bagaegie te brenghen tot Gulick.

III.

Sijn Excellentie ſal hun doen geven betamelijk Convoy tot een halve mijle van hier, en daer na een Trompetter, die hun geleyden ſal tot *Gulick* voornoemt.

IV

Alle de Matrooſen die in de voorſz Stadt ten dienſte des Conings *van Hiſpangien* zijn, ſullender uyt mooghen gaen met hun wapenen en bagagie.

V.

Alle Gevangenen van d'een en d'ander zijde, ſullen uyt of los gaen, midts betalende haere koſten alleenlijcken.

Aldus ghedaen in het Leger voor *Venlo* den *derden Iuny* 1632.

De conditien dan aldus gheaccoꝛdeert zijnde / marcheerden op den vierden Iuny booꝛnoemt upt de Stad ſes ſwache Compaignien die in alles niet ober drie hondert mannen ſterck waren; ende ſes Statiſche Compagnien trocken wederom daer in. Den Lieutenant Colonel Brederode wierdt Gouverneur van de ſelve Stadt ghemaeckt. Terwijlen men beſich was met Venlo, ſo ſont Sijne Excellentie upt het Leger ſeeckere Pperroers ende Spzinck-ſtocken / mitsgaders noch eenige andere Compaignien / om Stralen in te nemen / dewelcke dadelijck tot Accoꝛt quam.

Stralen ober.

Venlo dan alſoo verobert / ende ſes Compaignien (als gheſept is) daer in ghetrocken zijnde / wiert commiſſie ende ghelt ghegheven / om pder Compaignie tot drie hondert man te berſtercken. Dien namiddag kregen de Soldaeten laſt / om victualie booꝛ drie daegen te pꝛovideren / ende den volgenden moꝛgen met het kriechen van den dach ghereet te zijn / om te marcheren.

Den vijfden marcheerden het gantſche Legher van Venlo tot Roermont, ſijnde eenen langen ende moeplijcken marſch / booꝛ den ober grooten regen de welcke dien dach ende nacht viel / ſoo dat veele Soldaten achter bleven / ende niet op en honden komen booꝛ den naeſten moꝛgen. De oꝛdre vande marcheringe was deſe: De Bꝛigaede van Graef Ernſt dewelcke booꝛ upt nae Roermont gheſonden was / wiert ghereechent booꝛ de Avantgarde / de Françoyſen de Battalie / ende de Engheliſche de Arrieregarde / ende dien nacht begonnen Appꝛoches na de ſtadt gemaeckt te werden.

Roermonde ober.

Den 6ſden, ſonden de Magiſtraten ende Krijgsluyden van Roermont Gedeputeerde aen Sijne Excellentie / hem biddende haer goet quartier te willen gheven / het welcke hy haer vergunden / in maniere als volcht:

1632. *Artijckelen by zijn Excellentie Mijn Heere den Prince van* Orangien, *geaccordeert aen de* Clergie, *Raedt, Reeckenkaemer des Koninghs van* Spangien in Gelderlandt, *ende voorts aen de Borghemeesteren, Raedt ende Ingheſetenen der Stadt* Roermonde.

I.

EErſtelijck, dat die van de voorſz Stadt ſullen hebben te diſpicieeren daer in die van de Gereformeerde Religie haeren Godtsdienſt publicqueliek ſullen exerceeren, het ſy die *van St. Ioris*, ofte andere daer toe bequaem zijnde.

II.

Dat alſo de voorſz Stad haer vrywillich reunieert met de Geunieerde Provintien, onder de gehoorſaemheyt van de Hoogh ende Mog: Heeren Staten Generael, de ſelve ende hare Ingeſetenen, ſo Geeſtelijcke als Wereltlijcke, van wat ſtaet, condicie, ofte qualiteyt die ſoude mogen zijn, die haer ſullen voegen als voren geconſerveert ende gemainteneert ſullen werden by haere privilegien, vryheeden ende rechten, als oock by de publicque exercitie van de Roomſche *Catholique* Religie, ende datſe haer inkomen reſpectivelijcken ſullen genieten:

III.

Dat 't Garniſoen, 't welck in de Stadt geleyt ſal werden, den Burgeren niet ſal beſwaren, maer gereguleert werden ghelijck andere Garniſoenen die in de Steeden van de Geunieerde Provintien leggen.

IV.

Dat ſy ſullen geaccommodeert werden met een ſodanigh Garniſoen, daer mede ſy ſullen hebben contentement.

V.

Dat de tegenwoordige Magiſtraten ende Officieren, zijnde altans in dienſt van de Stadt, de ſelve hare Ampten ſullen werden gecontinueert, mits doende Eed van getrouwigheyt, aen de Geunieerde Provintien, in handen van de gene, die daer toe ſullen werden gecommitteert.

VI.

Dat alle Burgeren ofte Inwoonderen bedienende eenige Officien van wegen den Coning *van Spangien*, in de Stadt ſullen mogen blijven wonen, ende hare goederen genieten, ſonder eenige confiſcatie ſubject te weſen, en vertrecken willende, het ſelve mogen doen binnen den tijt van de *eerſte twee komende* jaren, oock geduyrende den ſelven tijdt haere goederen mogen verkopen, of anders daer van diſponeren.

VII.

Dat ſy alſulcke middelen, als ſy tot noch toe gegeven hebben, ten particulieren dienſte ende behoeve van die van de Stad, oock voortaen ſullen mogen behouden en genieten, om daer uyt te vervallen het onderhoudt van hare tegenwoordige Fortificatien, en andere laſten van de ſelve hare Stadt.

VIII.

Dat alle het Geſchut, Vivres, en Ammunitie van oorloge, en andere Krijgsbehoeften in de Stadt zijnde, en toekomende den Coning van Spangien, gelevert ſullen werden in handen van die daer toe by zijn Excell. ſullen werden geſtelt.

IX.

Dat alle de Officieren ende ſoldaten van den Koning *van Spangien*, tegenwoordig in de Stadt zijnde, met haer volle geweer, vliegende Vaendelen, vollen trommelſlach, kogels in de mont, brandende lonten en bagagie, vry en vranck uytter Stad ſullen vertrecken na *Rijnberck*, en dat morgen voor de middach ten *negen uyren*, ſullende zijn den *ſeſten Inny*, waer toe hun *veertigh ofte vijftigh* wagens ofte karren by ſijne Excellentie ſullen werden verleent, oock meede, een bequaem Convoy, dat hun geleyden ſal tot op *een uyre* weeghs van de Stadt *Roermont*, ende hun voorts een Trompetter mede ghegeven werden, om haer te brengen tot *Rhijnberck* voornoemt. 1632.

X.

Dat onder het voorſz Garniſoen meede ſullen begrepen weſen de Vrouwen, en bagagie van de Officieren en ſoldaten, ſo te voet, als te paert, die binnen de voorſz Stad voor deſen, het ſy te voet ofte te paert in Garniſoen ſijn geweeſt, ende aldaer noch ter tijt mogen zijn gebleven, midtsgaeders in 't particulier den Gouverneur *van Orſou*, en den Capiteyn *Mauritio Geraldijn*, met hunne by hebbende Dienaers en Bagagie.

XI.

Dat den jegenwoordigen Heere Cancelier en eenige Raden, mitsgaders eenige Officieren ende Burgers met hunne Kinderen, oock ſommige Geeſtelijckheyt, die om hunne affairen het ſy met Paſpoort van zijn Excell. ofte anderſints tegenwoordigh buyten zijn, wederom in de voorſz Stadt ſullen mogen in komen, ende ghenieten het beneficie van deeſen ſoo hun het ſelve goet dunckt.

XII.

Dat alle de voorſz tegenwoordige Raeden ende Officieren van den Coningh *van Spangien*, die hun metter woon ſullen willen begeeven ten platten Lande, onder Contributie van beyden zijde gheleegen, ofte oock in andere Neutraele Landen, het ſelve vrylijck ſullen mogen doen, ſonder daer toe van nooden te hebben eenige andere permiſſie, paſpoort, Sauvegarde, ofte Abolitie, het ſy van de hooghghemelte Heeren Staten Generael, ofte van zijne Excellentie, mits haer in alles gedragende volgens de Placcaten van haere Hoogh Mogende, ende niet attenterende het gheene tot ondienſt van de Vereenighde Nederlanden ſoude moghe ſtrecken.

XIII.

Dat alle het geene wat de voorſz Officieren, Raden, Reeckenmeeſters ende Fiſcalen, geduyrende den tijdt van hare bedieningen, *ter cauſe van hunne* reſpective Officien, hebben gedaen, ofte geexploycteert, nu noch ten eeuwigen dage niet en ſal onderſocht, ofte herdaen werden, maer gedaen ende vergeten blijven, ſonder, dat dien aengaende tegens hare perſonen ofte goederen, eenige actie gemoveert ofte geintenteert ſal mogen werden, het ſy van weegen het publijck, ofte by eenige particulieren, die ſich ſouden willen ſeggen gheintereſſeert te weſen.

XIV.

Dat alle ſlooten van reeckeningen achterſtellen van Renten, Domeynen, Licenten, *Contributien*, ende andere uytſtaende ſchulden, den Coninck van Spangien aengaende, en by de Rentmeeſters verantwoort over het laer *een en dartigh* by de voorſz Rentmeeſters ofte Collecteurs, die de ſelve aengaen, als noch ſullen mogen uytgevordert, en geeyſcht werden, ſonder dat men hun dien aengaende eenigh belet ſal mogen doen, midts ſy luyden draegende de gehypotequeerde laſten, op het een ofte 't ander ſtaende.

XV.

Dat die van de tegenwoordige Cancellerie ende Rekenkaemer voorſz alle Chartes, *Munimenten*, Regiſters, Boecken, ende beſcheyden, de ſelve Cancellerie ofte Reeckenkaemer, ter ſaeck van publique Domeynen ende gherechtigheden, ofte oock weegen eenige Proceſſen van particuliere raeckende, ende onder haer beruſtende, ſullen hebben te leveren in handen van ſodanige perſoonen als daer toe van weegen de Ho: Mog: Heeren Staten Generael ſullen werden ghecommitteert, en daer neffens copye autentijck van de rekeninge over het laetſte laer gevallen.

XVI.

Dat in alle ſo perſonele, als reele laſten, die van *Roermont* na advenant en *pro quota* niet hooger aengeſlagē en ſullen werden, noch van erger conditie weſen, als de andere *drie* Hooft Steden *van Gelderlant*, namentlijck *Nieuwegen, Zutphen, en Arnhem*.

XVII.

Dat op alle de voorgaende Conditien, morgen voor middach ten *negen uyren*, ſullende zijn den *ſeſten Inny*, het Garniſoen van zijn Excellentie weegen in de ſtadt

ſal

1632. sal trecken. Actum in het Leger voor *Roermonde* den *vijfden Iuny* 1632.

Het Accoort klaer sijnde/ marcheerden uyt de Stadt ses Compagnien met hare Bagagie/ sijnde in alles ontrent drie hondert man sterck/ en togen na Rhijnberck. Seven van de Statische Compagnien te voet ende een Cornet paerden marcheerden wederom daer in/ en den Ritmeester Rantwijck wiert Gouverneur van de selve Stadt gemaeckt.

Dese seven Compagnien kregen van gelijcken oorde/ om yeder Compagnie tot drie hondert man te versterckē. Het wiert generalijck ghepresumeert dat die van Roermont haer te eerder op gaven / bevreest sijnde dat sijne Excellentie in wrevenge van de doodt van Graefve Ernst (Hoochloffelijcker memorie) de welcke voor de selve Stadt ghebleeven was / haer met ghewelt soude aentasten / sonder eenighe quartier te gheven.

Den sevenden, marcheerden het Legher des morghens voorth van Roermont, ende quam des naemiddaechs de klocke vier uyren te *Maseyck* alwaer het dien nacht quartierden; de Franchoysen hadden de Avantgarde / de Enghelsche de Bataille / ende de Duytsche de Arierregarde. Dien avont werden twee Soldaten en eenen Tambourijn geapprehendeert en op gehangen/ om dat sy sekere boeren / (die broot en andere provisie / tot verversching van 't Leger brachten) gheplondert hadden.

Den achsten lagen stil voor Maseyck om na de Ponten / die noch niet op en waren gekomen / te wachten / ende daer van een brugge over de Maese te slaen / ende alsoo het Legher voor die Stadt / de welcke Neutraal was / te provideren. Sy brachten daer uyt groote menichte van provisie/ die de soldaten voor haer gelt kochten.

Dien selven dagh kreech sijn Excellentie tijdinghe / dat Graef Iohan van Nassouw, twee duysent uytgheleesene Soldaeten / Ammunitie ende andere materiaelen van Oorloghe binnen Maestricht hadde ghebracht.

Sittert elder. Sittert, een klepn ghefortificeert Stedeken / leyghende in het Landt van Gulick, omtrent twee uyren gaents van Maseyck, waer in seeckere parthyen / soo te Voedt als te Paert / van den Vyandt laeghen / wier met de eerste sommaetie over ghegheven.

Den negenden, marcheerdemen van *Maseyck* in een gedurighen slagh reeghen : ende dien dach trock het Leger over de Brugghe aen de sijde van *Maseyck*, en quartierden dien nacht een uyre gaens van *Maestricht*, tusschen twee Dorpen / genaemt Neer-Haren en Rixham, dichte by het Huys te Petersem, en het Clooster Hoocht, behorende onder Luyck.

Den tienden, wiert de Quartier-meester Generael Perceval, en verscheyde andere wel erbaren Krijghslupden met eene stercke garde van paerden voor uyt gesonden / om de situatie van de Stadt Maestricht te besichtigen / ende de bequaemste plaetse tot quartieringe van het Leger te soecken/ het welcke haest gedaen was. De Quartier meesters van yder Regiment / en eenen Sergeant van yder Compagnie / ginghen om haeren gront te ontfanghen / ende hare Quartieren tegens de komste van het Leger af te steecken ; ende marcheerden alle de Soldaeten den selven dach in de Quartieren voor Maestricht : Graef Hendrick van Nassouw, outste Soon van Graef Ernst, Hoochloffelijcker memorie / hadde de Avantgarde / de Francopsen de Bataille / en de Engelschen de Arierregarde.

De Stadt Maestricht, was haren ouden naem behoudende / ende is soo veel te seggen / als Passagie ofte vaert over de Maese / in het latijn gheheeten *Trajectum Mosæ*, en oock *Trajectum superius*, tot onderscheyt van *Trajectum inferius*, dat is Utrecht. Dese Stadt was seer wel gheleghen op den voorseyden water vloet / die daer voor lieb met eene schoone heerlijcke steene brugge/ van den eenen water kant tot den anderen/ respondeerende aen de andere sijde op Wijck. Van Luyck was sy ghelegen vier mijlen / groot / oudt / ende sterck / met 1632.
schoone ende goede huysen ; daer waeren twee Hooft kercken / de eene daer de Coninck / als Hertoch van Brabant / Canonick was / genaemt Sint Servaes, alwaer een Bisschop was geweest in het Jaer drie hondert vijf en tnegentigh, waer uyt men de outheyt der selver kan afmeeten / en was den Bisschoplijcken stoel tot Luyck gebracht in het Jaer twaelf hondert tien ; de ander Hooft kercke was S. Marie. Aldaer was noch het Convent de Byssen genoemt / der Duytscher Ridderen / groot ende wijt / om eenen machtigen Vorst te logeren. Sy hadde twee Heerlijckheden/ het eene deel besat den Hertoch van Brabandt, het ander by den Bisschop van Luyck by Leen.

Alsoo waren in de Stadt twee Gebieden / ende twee Bancken van Rechte / sonder merckelijcke scheydingh van uytterste palen ; niet te min den Hertoch van Brabandt was Over-Heer van de gantsche Stadt / gheliick hy metter daedt betoonde : Onder anderen deed hy alleen de Munte slaen / ende t' sijner inkomste / gelijck in sijne Steeden / genade en gratie aen de misdadigen / etc.

Sy hadde seer wel gebaren tot dat de Nederlantsche troublen begonden / ende dat sy met Garnisoen / als een wel gelegen Frontier Stadt was ghehouden gheweest / soo by den Hertoch van Alba, als andere Gouverneurs ; maer hadde groote schade bekomen door de Spangiaerden / den twintighsten October, vijfthien hondert ses en tseventich, die aldaer behendichlijck in gheloomen sijnde seer quaelijck huysden / doende den Borgheren grooten overlast / met plonderen ende rooven. Daer na was den Prince van Parma daer voor ghekomen in het Jaer vyftien hondert neghen en tseventigh, de selve belegerende / en van alle kanten hart aentastende / doende daer op seer groot gewelt/ beschietende de selve met vier en vijftigh Stucken Geschuts/ doch die van binnen queten haer mannelijck / jae meer als opt in dese Oorloghen gheseen was geweest / maer den negen en twintighsten Iuny des voorsz jaers vechtenderhandt ingenomen / ende sijn de Borghers alsoo ten tweedemael jammerlijck getracteert geweest. Na die tijdt is de selve met sterckе Garnisoenen beset ghebleven.

Den thienden, wiert het Leeghjer verdeelt in vier Quartieren : sijn Excellentie nam sijn Quartier op den Dousbergh, Graef Hendrick van Nassouw op een Bergh / ontrent een halve mijle van des Princen Quartier / de Heer van Bredenroode by het Dorp Smeermaes, mede op eenen Bergh / den Colonel Pinsen op St. Peetersbergh, ende den Graef van Styrum, ginck logeeren over de *Maese*, aen de sijde van Wijck.

Den elfden, gaf den Quartier meester Generael den grondt aen de Quartier meesters van yeder Regiment / tot retrenchеeringe van hare Quartieren / het welcke de Officieren en Soldaten met groote neerstighept verrichterden/ en waren alle die Quartieren dien volgenden avont in defensie.

Den twaelfden wierden vijf Stucken gheplant op eenen Bergh / dicht by Colonel Pincens Quartier maer deeden weynigh schaede in de Stadt / alsoo de Batterye te verre daer van daen gheleeghen was.

Den dertienden ende veertienden wiert order gegheven / dat een yeghelijck Soldaet in aller haest sijne Hutte opbouwen / ende daer in bedt-steeden booven de aerde maecken soude / het welcke alsoo ghedaen wiert; en maeckten twee groote Corps de Garde aen de rechte sijde van het Quartier van sijn Excellentie de welcke meest bevrijdt was voor het Kanon van de Stadts wallen.

Dien selfden avont begonden de Soldaten den gront te breecken / ende Approches na de Stadt te maechen/ aen de west sijde teghens de Wijmersche ofte Brupselsche Poorte / ende trocken twee linien na het hoochste ende sterckste deel van de Stadt. Daer wiert gheordonneert / dat de Regimenten van den Graefve van Solms, Graef *Maurits*, ende den Graefve van Hanau,

1632. altijt hare beurten ende wachten in de Approches ſouden houden met de Francoyſen, welckers beurte het was om den ſevenden nacht / ende de drie Schotſche Regimenten / na dat de vier Engelſche Regimenten vier nachten achter malkanderen de wachte in de Approches hadden gehouden / hebbende yder Colonel zijn beurte / hadden van gelijcken om den ſevenden nacht de wachte. De Schotten hebbende haere beurte nae de Engelſchen / deden de wachte in de Approches met haer eygen Natie drie nachten / tot dat haere Compagnien altemael gewaeckt hadden / ende wat ſy van acht Compagnien te hoop quamen / dat deden de Engelſchen uyt hunne Regimenten daer by. Dien avont kreegen de ſoldaten oock laſt dat de Compagnien / die de wachte hadden in de Approches / alle avonts te ſes uyren in parade ſoude trecken / in het Quartier van den Colonel die commandeerden / om een Pſalm te ſingen / een Gebedt te hooren / en het ſelve gedaen zijnde / na de Approches te marcheren / ſonder trommel ſlach / en ſonder ſtorm-hoeden ofte taſſen.

De Quartier meeſters van yder Regiment wierden ghelaſt materiaelen te haelen: ende de ghecommandeerde werck lupden van de Engelſche Natie waeren veertigh van yeder Regiment / ende tachtigh van den Heer Generael Veer, als ſijnde een dubbelt Regiment.

Den Colonel Harwood begonſt op den veerthienden voormoemt eerſt den gront te breecken voor Maeſtricht.

Den ſeventiende ſont Sijn Excellentien achthien Compagnien te voet van verſcheyden Natien / onder het commandement van den Grave Maurits van Naſſau, Colonel van de Walſche Regimenten / de welcke haer Quartier namen aen de zijde van Valckenburgh, recht tegen over Wyck, alwaer ſy haer ſo ſterck fortificeerden / als of ſy in een Stad waren geweeſt.

Het Leger dan alduys verdeelt / alle de Quartieren geretrencheert / de Approches ende de lupten wercken verſien zijnde / wierden veele andere ſtercke wercken ofte Fortificatien / als namentlijck Redouten, dubbelde grachten, halve Manen, Hoorn-wercken, Sporen ende Traverſen langhs de linne ghemaeckt voor het aenvallen van den Vpandt / dewelcke men dagheliyck verwachte: ende meynden dat hy tot ontſettingen van de Stadt op eenighe plaetſe van ons Leger ſoude aenvallen / ende wierde tot dien eynde een Fort-Kopael / ghenaemt de Engelſche Schantſe / recht teghen over het Engelſche quartier ghemaeckt: als oock noch een ander Fort / doch veel bequamelijcker / Brederoos Schanſe / alſoo de ſelve dicht by den Heere van Brederodes Quartier gelegen was / tot bevrydinge van dat deel van het Leger / ende van de benedenſte Brugge / de welcke alhaer geſlagen was / tot paſſagie van trouppen over de Maſe, als den noot ſoude vereyſchen.

In 't begin van het Beleyd deden die van de Stadt groote ſchade met haer groobe Stucken in de Quartieren / ende wierden veele in hare Lutten ende Tenten doodt geſchooten / ſpecialijck in het Schotſe Quartier / ſulcks dat de Soldaten ghenoodſaeckt waren in veele plaetſen Barcades ende Blinden, tot defenſie van de Quartieren te maecken / ende Sijn Excellentie retireerde met ſijne Tente tot op den top van den Bergh / dicht by het Franſche Quartier.

Daer wierdt geordonneert / dat eenen Sergeant-Major alle nachten een groote Ronde / tuſſchen Graef Henderick van Naſſau, ende het Quartier van Sijne Excellentie ſoude doen.

Daer wierdt oock order gegeven aen alle de Capiteynen ende haere Boetelaers om veerthien daeghen langh Victualie voor haere Compagnien te verſorgen; na de expiratie van welcke veertien dagen / eens ofte twee-mael ter weecke Ammunitie broot voor yder Regiment gebracht / en onder de ſoldaten / voor haer gelt wiert uytgedeelt.

In deſen tijdt heeft Graef Hendrick van den Berghe, hem gheretireert / uyt het Hof van Bruyſſel, ende verboecht tot Luyck, alwaer hy liet in druck uyt gaen deſe naevolghende Miſſiven aen de Infante, de welcke in het Staetiſche Legher aen alle Hooft Officieren wierden gheſonden / luydende als volcht: 1632.

Doorluchtichſte Princeſſe.

Ick en kan niet laten met alle mogelijcke onderdanigheden, my voor uwe Hoogheyt te verklagen, over 't quaet tractement dat men my doet, van my te hebben laten verlieſen mijn Gouvernement, door gebreck van volck, ende dat men nu mede ſoude willen nemen mijn Eere, indien men konde, alles ſonder aen te ſien mijne getrouwe dienſten, den tijdt van *veertigh* Iaeren gedaen, ende van alle die van mijnen Huyſe: hebbende *ſes* Broederen in s'Conincx dienſte verlooren, als oock over het quaet Gouvernement, 't welck in het landt is, den onderganck van het ſelve, ende van de Roomſch Catholijcke Apoſtolijcke Religie, door den voortgang van des vyants wapenen, vande kleynachtinge daer in men de Nobleſſe hout, ende die vanden Lande, dat de Spaengiaerden alleen regeeren, oft gouverneeren willen, ende hun verrijcken, gelijck ſy doen, tot laſte vanden armen volcke: met een ſo imperieuſen oft hooghen Dominatie over den Edeldom ende Ghemeynte, datſe die alreede onder den voet gebracht hebben, datſe den Oorloch in 't *Nederlandt* oneyndelijck maecken, oft onſterffelijck continueren: datſe oorſaecke zijn dat de Trefves niet en zy gemaeckt ofte getroffen gheweeſt, gelijck uwe Doorluchtighſte Hoocheydt weten, ende datſe altijdt de eerſte plaets hebben willen, tot groote verachtinghe van andere Natien. Ick wete dat uwe Hoocheyt de ſaecke wel gaerne ſaege beter gaen, ende dat het meer als tijdt *is*, dat de Staeten meughen eenen anderen voet nemen, onder het gebiet ofte Gouvernement van uwe Hoogheydt, tot de uytſluytinghe vande Spaengiaerden. Ende alſo het *twee* Iaren geleden zijn, dat uwe Doorluchtighſte Hoogheydt my de commiſſie heeft doen geven van Generael, oft *Ghenerael* Veldt-Heer, ende ſiende dat de Landen verlooren ginghen, heb ick reſolutie genomen, om nu de voorſz charge te bedienen, tot den dienſt, groot ſoulaghement of verlichtinghe van het Landt, mitsgaeders de conſervatien des ſelfs privilegien, ende vande Roomſche Catholijcke Apoſtolijcke Religie. Ende om ſoo veel meer te bethoonen de affectie, die ick tot 's Landts beſten ben dragende, ick ben gereſolveert alle mijne middelen te employeeren, om die te helpen herſtellen tot ſyn voorige Heerlijckheyt ende geruſtheyt, ende die te doen genieten eene goede ende verſeeckerde Vrede, op dat Uwe Doorluchtige Hoogheyt te geruſtelijcker moghe regeeren, en tot contentement van het gantſche Landt: het welck nu gegouverneert wert door particuliere Intereſten, die oorſake ſyn van den onderganck des ſelfs, ende van de afflictie ofte beſwaerniſſen van 't volck. Ende my dunckt dat ick gheen treffelijcker dienſt uwe Doorluchtige Hoogheyt doen kan, ende tot de conſervatie van het voorſz Landt. Tot dien eynde heb ick my gheretireert ofte vertrocken na 't Landt van *Luyck*, alwaer ick verwachten ſal het gheluck, 't welck onſen God ſal believen my te geven, tot de bevorderinge van mijne, ſoo gerechtige ende noodige, ofte nutte voornemingen. Hier mede ſal ick Godt bidden uwe Doorluchtige Hoogheydt te conſerveeren in een langh ende geluckſaligh leven, gelijck de gantſche Chriſtenheydt ſulckx wel van nooden heeft, ende ick in 't particulier blijven altijt S. R.

Graef Henderick van den Berghe.

Van uwe Doorl. Hoogh. Onderdanichſten ende gehoorſaemſten onderdaen en getrouwen Dienaer

HENRY GRAVE van den BERGH.

Tot *Luyck*, den *achtienden Iuny* 1632.

Hy ſchreef oock aen de Prelaten / Nobleſſe ofte Adel / en de Steden van de Provintien der Nederlanden / dit volgende:

Aen de Prelaten etc.

NAdemael ick weete, dat alle de werelt ſeer verſcheydentlijck ſpreken ſal van het verlies van myn Gouvernement, ende my ſullen willen voor al bla-

1632. al blameren: Soo heb ick U L. wel willen seggen, dat men tegens myn danck geordonneert heeft, om het Volck wech te neemen, het welck my noodich was tot conservatie van het selve, niet tegenstaende soo heb ick advijs gesonden, dat des Vyants Rendevous soude zijn te *Meeck*, naer by mijn Gouvernement, het welck my seer verdrooten heeft, daer van ik een groot misnoegen gehad hebbe, en om het quaet tractement dat ick ontfangen hebbe, en noch ontfange, voor de goede dienſten die ick den Koninck ghedaen heb den tijdt *van veertich* Iaren, als U L. bekent is, ende in den selven dienst verlooren hebbe ses Broeders. Ende alsoo ick eene natuyrlijcke affectie drage tot des Landts beste, soo is my een sonderlingh verdriet te sien, dat de saecken so qualijck gaen, het welck my heeft aen U L. doen senden dese gedruckte schriften, waer deur ghy sien sult de resolutie die ick genomen hebbe, tot verlichtinghe ende welstant van het Lant, ende van ons in het gemeyn: onder hoope dat U L. het niet alleen aengenaem sal zijn, maer het oock geerne daer toe brenghen sullen, dat wy mogen verkrijgen eenen goeden ende gerusten Pays in dese Landen. Hebbende oock noodich ghevonden U L. te seggen, dat mijne disgratie is ghekomen van het misnoegen, het welck den Marquis *de Leganes*, welckers credit U L. bekent is, van my gehadt heeft, om *twee* principale redenen. De *eerste*, om dat ick verhindert hebbe, dat de Stadt *Brussel* niet en is geplondert en uytgerooft geworden doen het Leegher daer voor lach, om de swarigheyt die de Burgerie maeckten, om te geven het gheene hun afgeeyscht wierde; jae was soo gepassioneert, dat hy sijne pluymaegie van zijnen hoedt trock in mijn presentie, en van meer andere, in plaetse dat den Marquis *Spinola* my sulcks groten danck wiste, dat ick by den Burgeren soo veel te weege brachte, datse de Poorten openden, om niet tot die extremiteyten te komen. De *tweede* reeden was, dat de voorsz Marquis *de Leganes* gereprocheert heeft, met een heftige groote colere, in de tegenwoordigheyt van den voorsz *Spinola*, zaligergedt: dat ick wel eer de Avantgarde ghegheven hadde den Italianen, die hy seyde, niemanden toe te komen als den Spangiaerden, volgens de ordre van den Koninck.

Voorts mercke ick wel, dat de Spaengiaerden my dootlijck quaet willen, hebbende door myn Schilderie doen schieten, die te *Brussel* in de straet, den *Steenweeh* ghenaemt, aen de Steen-poort is. Oock en hebben sy my niet willen den brief, die my den Coninck geschreven hadde, senden, om de charge ofte plaetse die hy my presenteerde in *Spangien*, ende wilden evenwel weten, myne verklaringe op myne reyse nae Spangien, eer my den brief ghelevert wierde: De miscontentementen, soo wel gefondeert, ende andere die my gegeven zijn, op verscheyden occasien, die hier te langh te verhalen waren, waer van de weerelt oock wel soude verwondert zijn, hoe ick die heb konnen verdragen, ende het quade tractement, 't welck ghy luyden oock soo veel Jaren geleden hebt: ende noch jaerlijcx lijdet, siende het arme volck alsoo verdreven, ende onder de voet getreden, ende de Soldaten niet betaelt: doet my hoopen, dat ghy luyden gaerne tot dit mijn voornemen sult contribueren, ende dat ghy U L. onluſten stellen sult over het quaet gouvernement van de Spaengiaerden, die omme haer dagelijcxe Vergaderingen, die men *Iontas* noemt, alle de saecken gantsch verdorven hebben, ende dat ghy luyden daeromme sult vinden noodich, tot het Landts beste ende ruste, dat gy luyden een anderen voet raemt, onder het Gouvernement van haer Doorl. Hooch. waer toe ick verseeckert ben, dat Coninghen ende Princen gheneycht te contribueren haere machten, ende ick presentere my om U L. te dienen, met alle de getrouwigheyt ende affectie die ghy luyden sult moghen begeeren ende verstaen. Uyt *Luyck* den *achtienden* Junii 1632.

V L. Onderdanigen Dienaer

HENRY GRAVE VAN DEN BERGE.

Hy gaf oock uyt / dit volghende gheschrift of Manifest: 1632.

HEndrick Grave van den Bergh, Velt Overste van den Leger van zijne Majesteyt: allen den genen die desen sullen sien, van wat natuyr ofte quaeliteyt die zijn; doen te weten, dat om het quaet tractement dat wy ontfanghen hebben van de Spangiaerden, niet tegenstaende onse langhduyrighe ende ghetrouwe dienſten van den tijdt *van veertigh* Iaren, aen alle de soldaeten die in den oorlogh ghebruyckt zijn geweest, wel bekent. Wy gerefolveert zijn, ten goeden van den ghemeenen Lande, tot voorstant van de vryheeden en privilegien van die selve, behoudenisse van die Catholijcke, Apostolische, ende Roomsche Religie, en om beter tractement voor de soldaten te weegh te brengen, dan sy tot noch toe hebben ontfangen: siende oock dat het Landt verloren gaet deur die quaede regieringe, zijn wy genootsaeckt geweest, by der hant te neemen, ende te betreden het Ampt van Generael Velt Overste, ende tot dien eynde ons hebben begeven binnen de Stadt *van Luyck*, tot welcke plaetse, alle Capiteynen, Vaendragers andere Officieren ende Soldaten, aenghenaem en wellekom sullen weesen, van wat naetuyr sy mochten zijn (uytgesondert de Spanjaerden) die onder onse beleyt sullen willen komen dienen: ten eynde sy met ons komen spreken, ende ontfangen de ordre van de plaetse daer sy sullen mogen vergaederen, alle die selve verseeckere, dat een yder sal werden ghetracteert naer het Ampt, het welck hy bedient; ende so een Lieutenant, ofte yemant anders, sal konnen *twee hondert* man te voet aenbrengen, sal gemaeckt worden Capiteyn, en noemen ofte voorstellen zijnen Lieutenant en Vaendrich; ende so een Luytenant ofte Corner sal aenbrengen *hondert* Ruyters, sal hy gemaeckt werden Ritmeester, ende mogen noemen zijnen Luytenant en Cornet. Wyders sal elcke Ruyter ontfangen *drie quart* van een patecon (*is ses en dartigh* stuyvers's daeghs) ende elck Soldaet *thien* stuyvers, so lange tot sy gemonstert sullen werden, en dan sullen sy ontfanghen een maent gagie, en voorts in dienst ghehouden werden, ende alle maenden haere betalinge ontfangen: gelijck oock die Capiteyns, Luytenants ende andere Officieren, ygelijck na haer ampt, waer van sy alle haer t'eenemael verseckert mogen houden. Daerom allen den genen die het welvaren van het Landt lief hebben, ende haer eygen avancement betrachten, oock beter tractement begeren, als sy tot noch toe hebben genooten, ende die gaerne ontlastet willen zijn van de slavernie der Spangiaerden, sullen ons konnen vinden in de voorsz Stadt *Luyck in het gende Kruys*, ofte tot *Tongeren* in den *Helm* daer yemandt van onsent weeghen weesen sal. Gedaen tot *Luyck den achtienden* Iuny 1632. Sijn Manifest.

H. GRAVE VAN DEN BERGE.

Den twee en twintighsten des naemiddaechs / ontrent de klocke vier uren / dede den vyandt eenen swaren uytval / wel twee hondert sterck zijnde / ende hondert vielen inde Engelsche Approches / ende mede soo veele inde Fransche; De Ruyterie / de welcke de wacht hielt in 't inkomen vande loop-graeben / viel aende Fransche zijde op haer aen / ende sloeghense wederom in. Den Capitein vande Ruyter-wacht wiert met een Musquet doot geschooten: Van gelijcken viel Capitein Schippon aende Engheische zijde / met ontrent tachtigh Man op haer aen / ende rescontreerde den vyant in het klacke velt / die het selfde niet verde uytstaen / en na eenige schermutseringen retireerden.

Die vanden Rijne ende Regeeringe van Luyck verklaerden de Placcaete den drie en twintichsten Iuny, dat sy van het doen ende uytschrijvinghen van Graef Hendrick gheen kennis hadden; begeerende Neutrael te blijven / ende wilden niet toelaeten eenighe troupen in haer Gebiet te komen / noch wervinge toe te staen.

Den vier en twintighsten vielen die van de Stadt / ontrent hondert sterck in de Approches / met meyninge om de werckluyden in te staen. Eenen Vaendraeger

1632. ger vanden Vyandt / die over dertich Man commandeerde verfolgde het Assaut tot dicht by het Corps de Garde; maer wierden te rugghe ghedreven / ende het meerendeel doot geslagen. Die van het Leger staken in den sack vanden dooden Vaendrich die gelost wiert / eenige Coppen vande verklaeringen van Graef Hendrick vanden Berge.

Den vijf en twintighsten des avondts / arriveerden den Marquis de Sancte Croce met het Spaensche Leger tot Tongeren, alwaer hy twee dagen stil bleef leggen / om sijn Leger te victualieren.

Den selven dach liet Graef Hendrick vanden Berge uytgaen dese naerder verklaringen.

Seggende verstaen te hebben / dat eenige onder het volck uytstroyden / dat in de Apologien, eenige dagen geleden sijnentwegen verkondicht / ende door het geheele Landt gesonden / eenigen intelligentie / den Staet van Luyck schaedelijck zijn / soude wesen / ende om te thoonen dat sijne actien ofte wercken oprecht waeren / niet anders als tot een goet eynde strechende; dat hy de voorgaende Apologien wederom / had vernieuwt.

Sijn naerder verklaringe luyt als volcht:

Graef Hendrick naerder verklaringe.

WY *Hendrick van den Bergh*, Overste Velt-Heer van de Armaden Sijner Majesteyt, &c. Verklaren tot onse rechtvaerdige defensie, gestelt te hebben de Brieven, ende een ander Geschrift van verklaringe vanden *achtsienden* deser loopende Maent Iuny, 't welck wy uyt onse eygene beweginge hebben ghedaen drucken, ende verkondighen, sonder het selve aen Sijne Hoogheyt van *Luyck*, noch aende Gedeputeerden van zijne Staten geadviseert, ofte vande selve permissie versocht te hebben, ende also deselve Gedeputeerde sich aen ons hebben gheaddresseert, ten eynde daer inne soude voorsien werden, dat door alsulcke brieven ende geschriften, geene verkortinge aen hare Neutraliteyt en soude overkomen. Soo doen wy te weten, ende verseeckeren eenen yegelijcken by desen, dat wy door alsulcke publicatie niet verstaen en hebben, nochte oock en verstaen, yets tegens het recht van haerlieder Neutraliteyt te attenteeren, veel minder hun in onse actien of wercken te vermenghen, oock niet en pretenderen de Stadt, Steden ende Lant van *Luyck*, door onse troupen lastigh te vallen, noch te beschaedigen, noch oock de selve niet anders aldaer te doen blijven liggen, als voor haer gelt, veel minder aldaer eenige plaetse van wapenen, op te rechten. Gegeven tot *Luyck* den *vyf en twintighsten* Iuny 1632.

H. GRAVE vanden BERGE.

De Infante tot Brussel schreef aen den Prins en de Staten van Luyck de volgende Brief:

d'Infante schrijft aen Luyck.

EErwaerdichste, Eerwaerdige Vaders in den Heere, Edele lieve ende wel beminde; Ghy sult alreede door het gemeen gheruchte, 't welck tot ons leetwesen maer al te waerachtigh is, verstaen hebben, dat Grave *Hendrick van den Berge*, vergetende de groote eere ende weldaden die hy soo van de milde handt van den Coninck mijnen Heere ende Neve, sijnen natuerlijcken Prince, als oock van ons ontfangen heeft, sich begheven heeft tot resolutie soo seer teghen sijnen Eedt, verbinteniſse ende schuldige plicht strydende, dat wy u die niet beter konnen uytdrucken als ghy selfs sult sien uyt de Copyen hier neffens gaende ghetoghen soo uyt eene brief aen ons gheschreven, by sijne eygen handt onder geteeckent, als uytgedructe verklaringen, die hy heeft ghedaen uytstroyen, daer uyt ghy lichtelijck kunt erkennen het boos voornemen, 't welck hy al over langh moet verborghen gehouden hebben, ende nu al teffens aen den dagh gebracht heeft in de tegenwoordige gelegentheyt van saecken, ende van 't Belegh, dat *de Rebellen haer verstout hebben te komen doen voor de stadt Maestricht*, 't welck sy waerschynelijck noyt en souden hebben durven voornemen, ten ware sy verseeckert waren geweest, dat den voorsz. Grave hunlieden soude seconderen, volgens de handelingen en aenslagen die sy met hem ofte met den sijne al over lang moeten gehad hebben, waer af sommige al te vooren groot achterdenken en quaedt vermoeden ghehadt hebbende, daer inne des te vaster bevestight sijn gheweest door het getuygenisse dieder de wercken af geven. Doch wy en behoeven ons daer af niet te ontsetten, noch eenigh verder nae-dencken daer over te hebben; want wy hebben al te groot vertrouwen, dat ghylieden met affectie bestendig blyven ende volherden wilt in uwe ghehoorsaemheyt tot Syn *Majesteyt* ende de vereeninginge van uwe goede geneghentheden met de onse, ende insonderheyt in de onderhoudinghe van de H. Catholijcke Apostolische ende R. Religie; Ende dat ghy u veel gherustiger sult bevinden in uwe ware ende volstandige vereeniginghe met uwen wettigen ende natuyrlijcken Prince, dan in de Vrede die den voorseyden Grave u wil doen verhoopen, die wel eenen uytwendigen schyn geeft, maer inder daet bedrieghlijck, ende soo vreemt van sijne gedachten is, als van de vruchten diemen daer af souden mogen verwachten, waer van ons tot exempel konnen dienen de dingen die eertijdts gepasseert zijn, in sonderderheyt inde Iaeren, *vyfthienhondert ses, seven*, ende *negen en t'seventigh*, die sommige vande oudtsten onder u lieden noch wel indaghtig konnen wesen. Derhalven willen wy verhopen, hoewel hy u dat ongelijck gedaen heeft van uwe getrouwigheyt te willen aensoecken, dat het selfde u des te meer verwecken sal om eene goede ende korte resolutie te neemen, aengaende den bystant die wy van u onlanghs versocht hebben, waer toe wy niet en sullen naelaeren u te doen verstaen alle sodanige advertissementen, als tot dienste van Sijne Majesteyt noodigh sullen wesen. Hier mede Eerwaerdige Vaders inden Heere. Edele, lieve ende welbeminde, Onse Heere wil u in zijn beschuttinge neme. Uyt *Brussel* den *vyf en twintighsten* Iuny 1632.

Den ses en twintichsten quam het Spaensche Leger / ende quartieren in een Dorp aen deese zijde van Tongheren, omtrent een upre gaens van 't Prince Quartier; Hare Arrieregarde op ghekomen zijnde / maechten een groot getier met haere stucken; sy losten viermaels achter malcanderen vier en twintigsten halve Cartouwen ende hinghen lichten upt op den Toren van het selve Dorp / om hare vrienden in de stadt te courageren / ende te bethoonen dat sy niet verre en waren; Die van de stadt antwoorde haer wederom / ende losten driemael alle hare stucken rondtom de wallen. Spaens Leger.

Dien nacht sondt Sijn Excellentie een Garde van Musquettiers met lichten / om een Speloncken te visiteren / de welcke men meynde / dat onder de aerde in de stadt ginck; sy ginghen daer in aen de zijde van de Mase, in den Bergh van het Casteel tot Luchtenburg, ende bevonden dat de selve met menschen handen upt een steenrotse gehouwe was / en quamen upt aen d'andere zijde van den Bergh / dichte by de Stadts-wallen.

Den neghen en twintigsten marcheerde de Vyandt upt syn Quartier / in het gesichte van Sijn Excellentie na de Heyde. Eenen Spion / dewelke drie dagen met haer gemarcheert hadde / bracht tydinge / dat hun Legher bestondt in hondert en acht 't seventigh Campagnien te voet / ses en 't seventigh Corvetten paerden / 't seventigh soo groote als kleyne stucken Geschuts / ende neghen hondert waghenen: sy marcheerden in groote Bataillons / met hare wagens ende Bagagie tusschen elcke Batallie.

Dien avont quartierden sy haer in het Dorp Neer-Haren by 't hooghe Clooster / dicht by den Heere van Breederodes Quartier.

Van dien avont wiert oock een Mortier geplant in de Enghelsche Approches / ende men schoot daer upt twee groote Granaden / yder van tachtich pont gheweichts; den eenen viel in des vyandts halve Mans / voor de Wymersche ofte Brusselsche Poorte / de ander in de stadt / ende dede een hupsg springen.

Den dertighsten schermutseerden eenighe van de Staetsche ende des vyants Ruyters met malhanderen / alsoo hare Cavalerie in batallie stont / terwijlen hun

Digitized by Google

1632. hun voet volck voorts marcheerden. De Statische sloegen eenighe van den vpandt doodt / ende namender sommige gevangen.

Graef Willem met sijn volck van Rammekens den tienden deses (wesende den selven dach als de Quartieren van Sijn Excellentie voor Mastricht wierden gemaeckt) op-getrocken zijnde / is aen den Kouwensteynsche Dyck gelant / ende heeft den selven met ghewelt innemende / op twee plaetsen / door hulpe van de Matroosen / die sich dapper droegen / door gesteken; het selve is mede daer na met den Dijck van de Schelde, niet teghenstaende die van de Schantse / teghen de welcke Graef Willem voornoemt een Batterye ghemaeckt hadde / dapper op den Obersten Rosenkrans hupr gaven / upt oorsaeck dat hy een batterie op de kant van de Keteniſſe, de welcke dapper in de Crups-Schantse flanckqueerde / gemaeckt hadde; ende dienvolgende de belegerde het uptterste niet en dorsten verwachten / te meer dewijle alreede veel soo Officieren als Soldaten binnen de gemelde Schantse ghebleven waren / sulcks dat het schieten hyr wat begoste op te houden / waer door dan Graef Willem tijdt ende gelegenthept kreeg / om sich te konnen begraven / het welcke die van de Schantse (die nu alrede haren Capiteyn verloren hadden) siende / smeeten haer geweer neder / ende wilden niet meer vechten / maer gaven de Schantse met accoort over / hoewel de noot haer niet seer en dwong / en noch wel hondert en dertigh, so Soldaten als Matroosen / neghen goede metale met twee pſere Stucken / ende achtien tonnen Buskrupt in hadden; ende Don Carolo de Colomba, met den Gouverneur van het Casteel van Antwerpen, Conde de Feira, hy haer hebbende ettelijcke duysent mannen te voet ende te paerde / met ettelijcke stucken Geschuts / geen twee upren daer nae langhs den Dijck dicht hy de Schantse / om de selve te ontsetten / aenquamen; doch wierden de selve ock soo dapper onthaelt / dat sy met verlies / te rugge mosten trecken.

Krups schants over.

Graef Willem sijn victorie vervolgende / is van daer nae S. Jacobs Schantse getrocken / ende die na wepnich resistentie / verovert; Die van de Schantse / genaemt het Peck-gat, siende dat het haer mede soude ghelden / hebben sich ock opgegheven / soo dat hy gheheel meester van den Kouwensteynschen Dijck is gevorden; nae dese veroveringe heeft noch de Schantsche S. Ambrosius ofte het Stof-gat, als mede de groote Schantse S. Martyn ofte Hoogerwerf, een Fort van grooter importantie / ingenomen / ende met sterck Garnisoen beset.

Ock St. Jacobs schants.

Exde andere.

Door desen haestighen inval was in Vlaenderen groote alteratie / ende quam yder / soo Soldaten / Borghers als Boeren / in de wapenen / niet wetende waer sy het waernemen soude.

Den eersten July, de Approches wel geavanceert zijnde / wasser een Traverse van den Vpandt / leggende in het blacke Veldt / ontrent dertigh passen van het uptterste poinct van de Sappe. Sijn Excellentie gaf order / dat men de selve den volgende nacht soude bestormen / ende wierden daerom veele werckluyden ende groote meenichte van Rijs derwaerts gebracht. Den Graef van Oxfoort, Luytenant Collonel van den Generael Veer, die doe ter tijd in de Approches commandeerde / ordonneerde dat men 't selve in de volgende maniere soude aenleggen: namentlijk / dat Sergeant Bagnal, door eerst met vijftien man soude aenvallen: Daer na Luytenant Garth, met veertig Man / en de werckluyden; ende nae hem Capiteyn Roockwood, mede met tachtich mannen / alle het welcke alsoo volbracht wiert; want sy sloeghen den Vpandt upt de Travers, ende hielden 't een goeden tijt in.

Den selfden nacht quamen ontrent acht hondert man upt de Stadt om op de wercken te vallen; maer de beleggers waren in de wapenen / en gereedt om haer Vpandt te ontfangen / 't welcke het gevecht te furieuser maeckte; sy vielen op haer Travers / smeten veele handtgranaden / de welcke groote schade deden. Het stondt door eenen tijdt seer twijffelachtigh / of sy / ofte de Beleggers daer van meester souden blijven; hier op wiert Sir Symen Harcourt met den Graef van Oxforde (alsdaer present zijnde) in aller haest met versch volck ghesonden / om Roockwood te secunderen. Het ghevecht wiert heeter / alsoo den Vpandt soo sterck schoot / sulcks datter veele doot bleven ende ghequetst wierden / ende onder anderen wierdt Roockwood sijn arm / dichte by sijn schouder / aen stucken geschooten: Harcourt door sijn koonen / by 't verhemelt van sijn mont / ende Garth ontfingh een schoot / waer van hy korts daer nae stierf. Dese voorghenoemde Officieren afgevaren zijnde / sondt den Graef van Oxforde den Capiteyn Cave, met twintich pijcken / ende twintich musquettiers / en na hem den Vaendrager Sydnham, met eenige Edellupden ende Soldaten / de welcke dapper aenvielen / ende den vpandt wederom upt de Travers sloegen / ende hielden ontrent een upre in / niet tegenstaende dat hy seer schoot / ende veele handtgranaden onder haer wierp. De Beleggers riepen om werckluyden / om het selve teghens de Stadt op te werpen / 't welck haer faliterende / ende siende dat het niet te houden en was / alsoo het nae de Stadt des vpandts contrescharp / halve-mane / ende andere buytenwercken open lagh / verlietent / ende retireerden wederom in haere wercken.

1632.

Den dach wierden ock (om te verhinderen de oberkomste van het Spaensche Leger over de Mase) verschepden Compagnien / als Enghelsche / Schotse / Fransche ende Nederlanders ghesonden / om langs den Maes kant te leggen / in de plaetsen die bequaemst waren voor den Vpandt om over te komen / en wiert van gelijcken alle avonts Volck gesonden in den Heere van Brederodens Quartier / alwaer onwinbare wercken gemaeckt waren / om den Vpandt te verhinderen het selve quartier ende de brugge te naderen. Het was doe een tijt van actie / dewijle des Vpants Leger so na by lagh; want alle avonts was het geheele Leger met het schieten van het Geschut in de waepenen / en marcheerden na de linie toe / staende de Compagnien / hondert ofte hondert vijftigh passen van malkanderen / en achter de selve de Rupterie; dit duyrden ses weercken nae malkanderen / tot dat de Stadt ghewonnen was.

Den selven dach begonnen de Belegghers ock het langh loopent retrenchement aen de ander zijde van de Mase, beneden den Heere van Bredenrodens brugge te maecken / tot behoedinge van hare Soldaten / die dagelijcks des middaeghs ginghen om den Maes kant te bewaren / van de brugge tot het Huys te Geul, alwaer den Graef van Styrum zijn Quartier had. Den Vpandt hadde stucken op verschepde batterien langhs den Maes kant geplant / waer mede sy op het Volck / die na hare wachten marcheerden / schooten / maer dedense wepnich schade.

Den tweeden des morghens wierden ses Fransche Compagnien van het Regiment van den Hertogh van Candalens ghesonden / om de wacht aen de ander zijde van de Mase, beneeden den Heere van Brederodes Quartier te houden / ende den Vpandt het oberkomen te beletten; over welcke ses Compagnien / in absentie van den Hertogh van Candale, voornoemt / commandeerde den Marquis d'Estiau, sijne Lieutenant Colonel / de welcke meenende dat den Vpandt des nachts pets soude attenteeren / eenigh Volck in het Kiet ende Kooren in Embuscade leyde / die den Vpant toe lieten / dat hy twee Ponten Volcks over bracht / zijnde ontrent drie hondert man sterck / ende haer volchden noch een Pont: sy met de voorsz twee Ponten gelander zijnde / meest Duytschen ende Waelen / begonden de spade in d'aerde te steecken / om een retrenchement op te werpen / tot behoedinge van die plaetse daer sy hare brugge meende te slaen / ende hadden ock al aen hare zijde drie krupsbatterien / op datse onder 't faveur van dien / haer volck mochten over brengen / als mede een borstweringe langs den Maeskant opgeworpen / waer in sy drie hondert Musquettiers logeerden / die op de Beleggers schooten; de welcke siende haer wercken / spronghen upt hare Embuscade, vielen in 't midden onder den Vpandt / ende quamen tusschen het waeterende de selve /

Spaense poogen over de Mars te komen.

sy

1632. ſp joeghen hun tot de middel toe inde Maeſe, doch den Vpandt ſchoot ſchrickelijck van ſijn Batterien / doo-den veele / ende ſloegen verſchepden armen ende beenen af / oock wierdender veele met Muſquetten van over het water geſchooten; evenwel droegh den Marquis ende ſijn Volck haer ſoo treffelijck in deſe actie / dat ſp den Vpandt te rugge dreven / ende de derde Ponte met het Volck inde gront ſchooten / ſoo datter ontrent vier hondert, ſoo verdroncken / doot geſlagen / als gevangen wierden. Den Marquis Eſtiau dewelcke ſich ſo mannelijck gedragen hadde / wiert (doe alles ghedaen was ende hp victorieuſelijck afgetuck) met een ongheluckige Canon-kogel doot geſchooten / en nevens hem / Capitepn Fouillou, Capitepn du Freſne, Boys ſijnen Lieutenant / ende Lieutenant du Fay, mitſgaeders verſchepden Volontartſen / Edellupden / ende Soldaten / tot vijftigh in 't getal; Daer wierdender noch veele / die ſoo met Canon als Muſquetten gequetſt waren / af gedracht.

Den vierden, ſijnde het Regiment van den Colonel Balfourt inde Approches / commandeerde Sr. Iaemes Leviſton, ſijnen Luptenant Colonel / doen maeckten den Vpandt eenen alarm: Sir Iames Leviſton opſtaende / om te ſien watter te doen was / ontfinck een periculeuſe ſcheute in ſijn hooft / waer van hp nochtans genas.

Dien ſelfden dach kreghen de Statiſche Kupters en Vpprroers / t' ſeſtigh wagenen / gheladen met wijn / bier ende victualie voor des Vpandts Legher / ende brachten in hondert en drie Boeren / waer van eenige Neutrael / ende andere onvrp bevonden wierden.

Den vijfden, was de Sappe / ſonder het verlies / geſneden in des Vpandts Travers, het welcke de Engheliſche te voren hadden beſtormt: Omtrent dit tijdt was 't een ſeer weeck ſaiſoen / ende viel veel regen / ſoo dat de Maſe hooger wiert / ende den Vpant niet over en konde komen / voor dat des Vprincen werchen / dubbelde Retrenchementen / Grachten / Schantſen / ende halve Maenen aende ander ſijde vande Reviere in defenſie waren.

Graef Hendrick crimineel verklaert

Den ſelven dage is tot Mechelen tegen Graef Hendrick ghepubliceert / van weeghen den Coninck van Spangien ende verklaert / dat hp Graef Hendrick begaen had *Crimen* van Landt verraderie, *Læſæ Majeſtatis*, inden hoochſten graet, Attentaet van muytinatie, Rebellie, oproer, verſtooringe vande gemeene ruſte van de Landen: met laſt om den voornoemden Graefve Hendrick aenden lijve aen te taſten ende ghevangen te nemen / over al waer hp in deſe Vprovintien ſoude moghen werden achterhaelt / ende dan voorts hem onder goede ende gewiſſe verſekeringe te brengen inde gevangeniſſe vanden gemelten Hoghen Rade / om voor den Heer Vpreſident / ende Raden (die daer toe wiert geauthoriſeert) te rechte ſtaen ende gheſtraft te worden over de Crimen ende misdaden hp hem begaen / nae epſch vande ſaecke / ende ſoo als na reden ende billighept behonden ſoude werden te behooren.

Den ſeſten vielen de Belegerde upt op de werchlupden inde Sappe van het Travers. Den Generael Morgan, die doe commandeerde / ſloech de Vpandt eens ofte tweemaels upt het Travers / maer en konde het niet behouden: hp wierdt door ſijn kolder in ſijn borſt geſchooten ende noch ontrent twintig Edellupden ende Soldaten nevens hem / ſo gebleven als gequetſt.

Dien dagh Sijn Excelentie verſtaende dat den Vpandt meynde aen te ballen / ſont den Heere Staeckenbroeck, Luptenant Generael vande Cavalerie / om haer eenen looſen Alarm te geven / het welcke gedaen wierde / in maniere als volcht: Hp nam met hem ontrent tachtig Kupters / ende mede ſoo veel Vperroers / als oock veele Trompetten ende Trommelen / die in veele plaetſen geſtelt wierden om den Alarm te gheven. Staekenbroeck kp het Quartier vanden Vpandt gheko-men zijnde / viel met ſijn Kupters ende Vperroers aen / en ondertuſſchen bliefen de Trompetters / ende ſloegen de Trommelſlagers / het welcke haer ſoo een geweldigen alarm gaf / dat ſp (meynende dat het gheheele Leger aenviel) verbaeſt waren / herwaerts ende derwaerts liepen ende langhſaem in de wapenen quamen. Staekenbroeck kyack in haer Retrenchement / ſneet een Corps de garde af: eenen Spaenſchen Capitepn wiert doot geſchooten / ende met veele ghevangenen / keerden wederom in ſijn Quartier. 1632.

Dien ſelfden nacht deden die vande Stad eene Mijne ſprongen / onder het Travers inde Engelſche Approches / maer dede deſelve wepnich ſchade.

Dien ſelfden dach / de Schotſchen de wacht in de Approches hebbende / deden de Belegherde noch een uptval op de wercke / ende ſpeelden eerſt met haer Canon / doe wierpen ſp met Granaten / ende daer nae quamenſe met Dorſch-vlegels ende Knodſen vol ſpijckers: maer de Schotten vielenſe in / ende krachtenſe in diſorde / latende oock veele van hare wapenen achter. In dit gevecht bleef doot den Luptenant Bruce, een dapper krijgſman / ende waren nevens hem noch wel veertigh ſo gebleven als gequetſt.

Omtrent die tijdt waeren de Approches ſoo wel geadvanceert / dat vijf Soldaeten om acht hondert guldens aennaemen in het Contreſcharp vande Stadt te ſapperen.

Den dertienden, marcheerden ſeeckere Troupen vanden Vpandt na Maſeyck. Sijn Excellentie vreeſende / dat ſp die wech mochten over de Maſe komen / ende haer met het Kups van Graef Hendrick van den Berge, leggende in Stevenswaert, verſtercken; ſont derwaerts den Graef van Styrum met verſcheyde Compagnien te voet / ende hem volghden den Hertog van Bouillion, met ontrent twintigh Compagnien paerden.

Den veertienden, vonden die vande Stadt een van de Mijnen in de Franſche Approches, ende naemen het kupſcrupt daer upt. De Francoyſen vonden daer en teghen oock een Mijne onder een van hare Corps de Gardens, ende betaelden alſoo malkanderen met gheliicke munte.

Den vijftienden des morghens vielen de Belegerde upt op de Franſche wercken / naemen een deel van haere Sappe in / ende wierpen d' aerde teghens de Belegghers op / maer de Franſchen des naemiddachs wederom daer op ſtormende / kreghen het meeſte deel / met verlies van veel volcks / weder.

Den ſelfden dach nam den Hertoch van Bouillion door laſt van Sijn Excelentie 't Caſteel van Argenteau in / zijnde geleghen op eenen hoogen Berch / de Maſe daer nevens lopende / om de Revière tuſſchen het Leger ende Luyck te bevrijden. Argenteau genomen

Dien ſelfden dach lichten de Mineurs in de Franſche Approches in een Mijne vande Vpandt / ſulcks dat ſp onder de Aerde Piſtolen op malkanderen loſten.

Den ſeſtienden dito hadden de Belegerde een ander Mijne gheveert / ende deſelve ſprongende / builden ſp de Franſche Sappe wel vier roeden met aerde: waer op den Franſchen Colonel Mayſonnefue, die doe commandeerde / aen Sijn Excellentie verſocht / dat ſp hare Mijne oock mochten laten ſprongen / ende aenvallen; het welcke Sijne Excelentie hem niet alleen en conſenteerde / maer was oock daer ſelver preſent. De Mijne geſprongen zijnde / vielen de Franſchen luſtich aen / ende dreven den Vpant tot in des Stadts Grachten / ende volchden haer ſoo dicht op de hielen / dat ſp uptriepen / Meſſieurs faictes nous grace: ende waeren van de hare / ontrent hondert, ſoo gebleven als ghequetſt; Van de Francoyſen bleven ontrent veertigh, waer onder den Vaendraegher du Fay wiert bevonden. Het ſprongen vande Mijne hadde wepnich effect. De Franſche Volontartſen / Edellupden / ende Soldaten vervolchden / als geſeyt is de Belegherde tot in des Stadts Grachten / dewelcke ſoo dicht vande wal ende bupten-wercken met Canon ende Muſquetten ſchooten (dat de beleggers inde Breſſe niet konnende logeren / noch de aerde tegens den Vpant opwerpen / gedwongen waren wederom inde wercken te keeren.

De Waelen / verloſſende de Franſchen / ſtormden ontrent de klocke elf uyren inden nacht wederom op des Vpandts werck / ende ſloegen hem daer upt; maer kryghende verſche ſeconde upt de Stadt / retireerden

de

1632. de Walen wederom in hare werchen. In dit gevecht bleven Bezu eenen Franschen Capiteyn / de welcke commandeerde / met eenen Franschen Luptenant ende eenen Walschen Vaendraeger / ende daer benevens noch wel veertigh Soldaten / soo ghebleeven als ghequest ; Van den Vyant bleeven twee en tachtigh man / ende waren omrent tsestigh ghequetst / van de welcke noch sommige naderhant van hare quetsuren storven.

Den seventienden is by de Infante uytgegeven / dese navolgende Missive / soo aen de Gedeputeerde van de drie Staten des Landts van Luyck, als aen de Borgermeesters / Raet en Schepenen der Stad Luyck.

Isabella, Clara Eugenia. *by Godes Genade Infante van Spangien.*

D'Infante schrijft weder aen Luyck.

WEl beminde ende goede Vrienden. Wy hebben met groot verdriet ende ongheneuchte verstaen de quade dienſten die onder uwe Borgerie omme gaen, gedaen by eenige seditieuse, dewelcke uyt hunne eygen begeerlijckheyt ende eergierigheyt, hebben doen loopen soo schadelijck als leugenachtige gheruchten, tot achterdeel van den Coninck Mijnen Heere ende Neve, als oock mede van de mijnen : van de waerachtige Catholijcke Apostolische ende Roomsche Religie, ende teghen de ghemeyne ruste, soo wel van uwen Staet, als van die van herwaerts over; nemende nochtans eenen schoonen, doch valschen pretext van eer ende geduyrigen Pays, en goede en heylsame vereeninge, die sy toeseggen, indien de Hollanders, belegert hebbende de Stadt van *Mastricht*, gekomen waren tot het wit van hunne desseynen.

Onder anderen heeft ons grootelijcx ende door vele redenen mishaegt seecker Manifest, welck onder uwe Gemeynte hadde doen uytstroyen N. *Bilchey*, hem noemende Baron van *Viersel*, inhoudende veele dingen tot faveur van Graef *Hendrick van den Berge*, ende van de desseynen die hy nae sijn seggen was hebbende : dewelcke hy seght ghefondeert te sijn van hooge nabuerige Princen ende Staten, ende te strecken tot welvaert van alle de Catholijcke Provintien van dese Landen, dewelcke hem door goede consideratien alle faveur ende assistentie waren ghevende ; Dervende oock wel daer by voegen, dat niet tegenstaende de apparentien dat wy contrarie doen souden, wy souden ende behoorden te advoueren den handel van den voorseyden Graef *Hendrick*. Ende gelijck het selve is inhoudende een openbare impostare ende bedroch, ghelijck ghy meucht verstaen hebben by de brieven, die wy u des aengaende geschreven hebben : mede brenghende onse soo wel oprechte als waerachtige meyninge ende intentie, alsoo is oock alle den reſt van het voorseyde Manifest valsch ende versiert, qualijck sprekinghe van die van herwaerts over, ende u biddende, om u lieden daer van gheheelijcken te versseeckeren, voorts u remitterende tot het gene dat wy aen U L. gheschreven hebben, het welck wy beter souden moghen mondelijcken te kennen gheven, indien ghylieden gheraden vondt een van U L. daer ghy u meest op betrouwt, herwaert te senden, om daer af te vernemen alsulcke getuygeniſſen, als ghy van ons soudet konnen begeeren, of dat wy anderſins u souden konnen openbaerlijck doen blijcken onse goede affectie ende genegentheyt tot u lieden, ende u af te nemen de quade en on-oprechte inbeeldinge, dewelcke eenige van u of van uwe Borgers en Inwooners mochten gevat hebben : verleyt en bedroogen sijnde door de leugenen, die met grooten ghetale in het voorseyde Manifest te vinden zijn, ende dewelcke soo calumnieus als seditieus zijn, ende u aenlocken tot uwe eygen geheele ruyne, onder een ydel ende bedriegelijcke apparentie van uwe toecomende prosperiteyt ende welvaert, ingevalle van het succes, welck den al te seer gepassionneerde Autheur hem is inbeeldende. Noch veele listigher ende vileynder is gheweest het bedroch van sommige, dewelcke soo schadelijcke Desseynen hebben, om uwe Gemeynte tegens ons op te hissen, hebbende doen stroyen Copye van sekere Brieven, die wy souden aen den Graef van *Papenheym* geschreven hebben, ende diemen seght afgheworpen te sijn van het volck van den Prince van *Orangien*; dewelcke waren inhoudende, dat wy ons seer verwonderde, dat hy so lange vertoefde om te komen branden ende blakeren in het Landt van *Luyck*, daer wy noyt op gepeyst en hebben, ende wy versekeren u, dat onse brieven noyt sulcx in en houden, by aldien het anders geen versierde of ghesupponeerde brieven en zijn ; sijnde wel blyde verstaen te hebben door 't rapport, 'twelck ons gedaen is, dat by deliberatie van den Raden van uwe Stadt eenen Schepen ghedeputeert is, om te gaen nae het Leger van den Vyandt, ende te sien, ofte te doen voorleggen het Originel van deselve brieven : ons wel verseeckert houdende, dat by aldien het voorseyde Origineel sal wesen exempt van alle suppositie ende vervalschinghe, daer niet sulcx in sal gevonden worden : ende datmen midtsdien terstonts geen geloof en sal gheven aen de valsche geruchten, soo ongeluckiglijck versiert, ende seditieuslijck uytgheſtroyt by de vyanden van onse ruste ; ende dat sulcx u met reden sal verwecken om u eerstelijck onderſouck ende justitie te doen, teghen die vileyne Autheurs van soo groote boosheden, ende tegen de gene die daer mede in ghewerckt hebben. Geen minder bedroch ende vileyne practique is geweest, van eenige booſe ende ongheruſte geesten, dewelcke hebben doen uytstroyen eenighe articulen, die de Nederlantsche Heeren van Syne Majesteyt souden aen de Staten van *Hollandt* geproponeert hebben ; daer nochtans klare ende seeckere waerheyt is, dat de Heeren van dese Landen (dewelcke soo goede ende getrouwe zielen hebben tot hunnen Prince, ende gheheelijcken tot onsen goeden wille gheaffectioneert zijn) noyt eenich gepeys gehadt hebben om sulcke propositien te doen : dewelcke soo contrarie sijn van hunne obligatie, ende devoyr, ende soo verre van hunne welvaert ende van de ghehoorsame Staten van Syne Majesteyt, soo schadelijck voor de alghemeene ruste, ende soo achterdeelich van ons Heylig Geloof ende Religie. Ende gy meught vryelick gelooven, dat dese vileyne practicquen niet en komen van hunlieden, maer van eenige booſe Ketters, dewelcke hun verstouten, in hoope, van uwe goede Borgerie te bedriegen, in 't openbaer te brengen, wat dat hunne desseynen souden wesen, by aldien de saecken souden succederen, nae het verlanghen dat sy in hunne booſe imaginatie sijn voedende. Wy hoopen dat Godt u bewaren sal van dien eenigh gheloove te geven, maer veel meer alle neerstigheyt te doen, dat ghy voor spoedelijck onderhoude uwe oude Religie, ende den Pays ende ruste van uwe Stadt ende Landt, u oock seeckerlijck houden sult in alle goede ghebuyrschap ende Neutraliteyt, met Syne Majesteyt, ende sijne Landen : sonder deselve te breecken in wat maniere het wesen mochte, onsen vyanden niet meer voordeel doende als op andere tijden, alsoo wy deselve reciproquelijck van onsent wege, en van wegen de Staten van herwaerts over onderhouden sullen. Sulcke onse beminde en goede Vrienden, willen den Heere in sijne bescherminge nemen. Uyt *Brussel* den *seventienden* July 1632.

Den negentienden, maeckten des Vyandts Ruyters / uyt het Leger vanden Marquis de Sancto Croce een bravade voor 't quartier van Sijn Excellentie / naemen veele van der Voerluyden paerden / ende sloegen eenige Voerluyden doot. De Ruyters chargeerden op haer / terwijlen de Stucken van het Fort Angloys lustich onder haer speelden / sloegen een van hare Ritmeesters doot / ende dedense retireren / achterlatende eenige dooden ende sommige gevangenen. Den Capiteyn vande Compagnien Harquebusiers van sijn Excelentie te berre geengageert zijnde / wiert doot geschooten.

Den Heere van Opdam, leggende met hondert paerden aende Maeskant, dicht by Stockhem, vrach oock subijtelijck uyt een Embuscade / chargeerden op drie Coznetten paerden / dede haer vluchten / en verbolchdense so dicht op de hielen / dat hy twaelf paerden / ende vijf en twintigh Ruyters gevangen kreegh.

Den een en twintighsten wierdt gepubliceert dat de geene

Digitized by Google

1632. gheene die pemant met bzieven / in ofte upt de Stadt gaende / honde krijgen / en in 't quartier bzengen / hondert Goutguldens tot een vereeringe soude hebben.

Dien selven dach vielen vijfen twintich Vperroers upt de Stad / dicht bp de plaetse daer Sr. Robbert Honniwood de wacht hadde; hp chargeerde op haer / sloeger ses doot / ende nam drie gevangen.

Dien nacht daer aensocht den Vpandt wederom ober de Mase te komen / ende sont in Sloepen twee hondert Italianen ober. Den Colenel Varick viel op haer aen / sloech eenige doot / ende nam t' seventigh gevangen: onder anderen eenen Sergeant Majooz / ses Capitepnen / meest Reformatos, ende twee Alferos. De Statische verlooren in dit gevecht niemant / als Capitepn Bruyn.

Dien selven nacht dede de Garde van sijn Excelentie ende Walen inde Fransche Appzoches eene Mijne spzinghen / terwijlen de Engelsche den Vpandt eenen loosen Alarm gaeven; Sp stozmden op eene van des Vpandts Traversen, leggende booz haer halve Maene / ende vochten soo langhen tijdt met malkanderen / tot dat de Beleggers alle hare Ammunitie verschoten hadden; ende den alarm heet zijnde / wierd den Luptenandt Vivian, Luptenant van Sir Ion Manhoods Compagnie met veertigh versche Musquettiers upt de Engelsche Appzoches / ende noch eenige Nederlanders in aller haest ghesonden / om haer te secouderen; hp viel op den Vpandt aen / dede haer retireren / ende bezijden de plaetse / tot dat het de werckluyden tegen de Stadt opwierpen. Den Vpandt hebbende d' eene ende de Beleggers d' andere zijde van 't werck in; den Gzave van Hanau, den welcken het Regiment vande Garde commandeerde / ende hem hier in soo mamelijck dzoegh: den Vpant in het blacke delt najagende / met den blooten degen inde hant / wiert doot geschooten / wiens doot Sijn Excelentie se r bekiaechde.

Den twee en twintichsten dito ontrent den middagh deden die vande stadt een Mijne spzinghen dichte bp de punct vande Enghelsche Sappe, het welcke deselfde meer als een roede hooch met aerde verbulde / 't geene den inganck van de Mijne stopten / ende de Beleggers seer verachterden; want sp mosten 't weder uptwercken ende bepde de Sappe ende Mijne klaer maecken / eermen verder koste gaen. Doe de Mijne spzongh / waren drie ofte vier mannen besich met boozts te sapperen / dewelcke d' aerde op 't lijf viel / ende wierde in de mont vande Sappe wel twaelf ofte derthien voeten onder d'aerde begraben.

Den Gzaeve van Oxforde commandeerde den volghende nacht inde Appzoches / ende een wepigh booz het kriecken vanden dagh hebben twee Soldaeten van den Sergheant Majooz Generael Wits Compagnie / dewelcke met het spzingen van de Mijne onder d' aerde begraben waren / leggende in de hollighept van dien / haer met hun handen ende een spaede daer upt ghewzocht / ende quaemen nae de Sappe bp hun epghen Volck kruypen / dewelcke mepnende dat sp van des Vpandts Volck waeren / ghereet stonden om vper op haer te geven; het welcke sp siende / riepen / dat sp van haer epgen volck waren / ende alsoo geliefden 't Godt dese twee Soldaten (die van 's middachs ten elf upren tot drie upren inden nacht / zijnde vijftien upren / onder de aerde hadden begraven gelegen) so miraculeuselijck te bewaren.

Graef komt weder in 't Leger.

Den Luptenant Colonel Proud, den welcken op dien dach / doe de Mijne spzongh in de Appzoches commandeerde / wiert met een Vperroer in sijn hooft doot geschooten.

Dien dach quam Gzaef Willem van Nassau, met dertigh Compagnien van de inghenomene Schantsen booz Antwerpen in 't Legher / dewelcke ghequartiert wierdt tusschen Gzaef Maurits Quartier ende de Bzugge.

Den vieren twintigsten des mozgens dede den Vpandt een Mijne spzinghen in de Fransche Appzoches / maer dede wepnigh schade. De Enghelschen deden ooch haer Mijne spzingen / bzeesende dat den Vpandt deselve ontdeckt hadde / ende haer booz gekomen souden hebben / doch de aerde viel te kozt van des Vpants 1632. wercken.

Dien mozgen ontrent de klocke ses upren / vielen de Kupters / die in de Stadt lagen / aende zijde van Wijck upt / lepden eenige Vperroers tot haere retraicte in een Embuscaede / ende reden op een volle galloppe tot bp het Dozp Burgaren, legghende ontrent een klepn half mijle vande Stadt; mepnende dat des Pzincen Cavalerie / die daer lagen / op de wacht waren / ende alsoo in hun absentie haer Loghementen te plonderen; maer de Kupters futselende wat langer als ozdinaris / ende de Alarm vernemende / chargeerdense met drie troupen Cavalerie / en dedense veel rasser wederom keren / als sp gheko men waren: sp volchden haer dicht op de hielen / tot datse quamen bp de Embuscade van haere Vperroers / dewelcke upt bzaken ende vper gaeven; het Canon van de Wallen speelden ooch seer / waer booz de Kupters vande Stadt nieuwe couragie grepen / ende wederom chargeerden: maer sp sijn soo ghegroet / dat haer Voet Volck / die in Embuscaede hadden gheleghen / haer Vperroers op d'aerde neder smeeten / ende metter haest na de Stadt liepen; ende haer volchden de Kupterie / dewelcke de Statische (niet teghenstaende sp met het Canon vande Wallen seer schooten) tot aen des Stadts Poozte verbolgden. In dese schermutsinge verlooren de Beleggers vier ofte vijf Kupters / ende van den Vpandt bleven der veele meer.

Dien selven dach was een van de Sappen soo verre geadvanceert / dat die aen eene van des Vpandts wercken raechte. Ende sijnde S. Iacobs dach / mepnde sijne Excelentie vastelijck / dat den Marquis de Sancte Croce, op de Linie ende de buptenwercken soude hebben aenghevallen / om de Stadt t' ontsetten; maer hielden soo stercke wachte / dat sp niet eens en bescho ten.

Den ses en twintighsten sont den Vpant eenighe van sijne Troupen na Maseyck.

Den seven en twintichsten deden de Belegherde een Mijne spzingen in de Engelsche Approches, dewelcke de Sappe ende een van de Mijnen een wepnigh beschadighden.

's Namiddachs dede den Vpant noch twee Mijnen spzingen in de Fransche Approches, ende wierden van het Walsche Regiment ('t welck doe ter tijdt aldaer de wacht hadde) wel achtien Man doot gheslaghen / ende ghequetst / waer onder was Nieulandt, Vaendzager van Capitepn Duyck van 't Regiment vanden Gzave van Solms

Des nachs vielen de Kupters van de Stadt upt / aen de zijde van Wijck; maer wierden stracx ingeslaghen.

Dien selven nacht wierdt ooch een Corps de Garde ende een Baterie in het Eplantjen / leggende boven de Stadt / gemaeckt / ende een Mortier, met twee klepne stuckjens daer op geplant / dewelcke in Wijck speelden / ende veel schade dede.

Den acht en twintighsten des namiddachs deden de Franschen eene Mijne spzingen / ende stozmden daer op: maer d'aerde na de stadt soo open leggende / retireerden sp wederom / met verlies van Capitepn Lavilette, ende verschepde andere.

Den negen en twintighsten deden die van de Stadt eenen uptval in de Engelsche Approches, ende schooten geweldigh met Stucken ende Musquetten / sulcks datter wel twintigh soo doot als gequetst waren / ende onder anderen wierdt Capitepn Courtney in sijn dpe met een Gzanaet getroffen / soo dat hp drie dagen daer na stierf.

Den volghenden nacht deden die van de Stadt een Mijne spzinghen / dewelcke de Beleggers Sappe een wepnigh beschadighde.

Den dertighsten ginghSijn Excelentie de Fransche Galderie / dewelcke eerst begonnen was / besichtigen. In de Engelsche Approches wiert een Baterie ghemaeckt wat naerder de Stadt / ende twee halve Cartouwen daer op gheplant / d'eene speelende op de Bzusselsche poozte ende de halve Mane daer voren gelegen /

Digitized by Google

1632. legen / ende d' andere op eene van des vyandts Stucken / het welcke op het Rondeel van den Wal lagh / ende groote schade onder de Beleggers dede / om het selve te dismonteren; maer sy schooten van het selve Rondeel eene van des Vyncen stucken schadeloos / ende eenen Canonier doodt.

Den lesten hebbende de Schotten de wachte in de Loopgraben / sappeerden sy in des vyandts spore, gheleghen voor haer Contrescharp: die het selve siende van 's morghens ten thien uyren tot 's avonts de klocke seven uyren / continuelijck met Cartouwen / Slangen / Vyerroers ende Musquetten schooten / ende veele handt-Granaden onder de Belegghers smeeten; sy vielen op haer aen met Dorsch-vlegels, Vorcken, ende Knodsen vol spijckers / ende staecken de blinden aen vyandt / waer door de wercken na haer seer open lagen: niet tegenstaende soo behielden't de Schotten seer treffelijck.

In dit gevecht wiert den Luytenant Bruce, dewelcke hem seer mannelijck ghedragen / ende in sijn hemdt pieck à pieck ghevochten hadde / ende des vyandts Vorsch-vleugels ende Knodsen met sijn handen afweerende / ten laetsten met een Canon-kogel doot geschooten. Van ghelijcken ontfinck den Vaendraghet Ridder, een vraef jongh Soldaet / een doodelijcke wonde / waer van hy twee dagen daer na sterf. Capitepn Levistон en Luytenant Douglas wierden doen oock gequetst. In somma op dese tijdt hadden de Schotten omtrent t'sestich soo dooden als ghequersten / maer onder achtien van den Colonel Brogues eygen Compagnie waren.

De Beleggers dese nederlage ghehadt hebbende / is een weynich stilstandt van wapenen / om de dooden van wederzijden te begraven / ghemaeckt; maer den eersten Augusty, begosten de Stucken van de nieuwe Vaterie / hier vooren verhaelt / wederom op des vyandts Rondeel te speelen / om hare Stucken daer op staende / door de schietgaten te dismonteren / ende vrachtense tot silentie: alsoe wel sy / soo nu als dan / met hare Slangen seer periculeuse schooten deden.

Den tweeden schooten de Beleggers van de baterie in de Fransche Approches soo dicht ende sterck op des Stadtswallen / dat deselve wel drie roeden nedersoncken / 't welcke den vyant een ghedeelte van haer Contrescharp dede quiteren / ende de Fransche advanceerden seer / met hare groote Gallerie onder de Gracht.

Den derden en was den vyandt soo quistachtigh niet met sijn buyscrupt ende kogels als te vooren; maer begonstent te menageren ende versparen tegens meerder noot / sulcx dat dien nacht niemant en wiert gheschooten / dan alleenlijck den Colonel Hardwood, die een klepne quetsure met een Granaet kreech. De Engelsche sappeerden dien nacht in des vyandts Contrescharp / leggende voor de Stadts-gracht / ende maecten twee ofte drie klepne Corpes de Guardens, om de Sappe te mainteneeren / ende den vyandt afbreuck te doen.

Dien dagh begonden sy oock haere groote Galerie onder den bodem van de Grachte.

Den vierden vrachten de Beleggers een andere Sappe aen de rechte handt in haere Gracht / ende maecken van ghelijcken twee ofte drie Corps de Gardens, om deselve te secoureren. Het was wonderlijk om sien / in hare Contrescharp en op de kant van hare Gracht / hoe veele vrapende ende keerende Liniens / Flancken ende Sappen datter ghemaeckt wierden; 't was even als een Vool hoof / waer in een menschе sich soude verlooren hebben / in dien hem deselve niet wel bekent en hadde gheweest: want sy verspreyden haer aen beyde zijden van de groote Galerie / ende waren verschepden Aexternesten ofte klepne Corpes de Gardens by den inganck van de Galerijen ghemaeckt / om met Musquetten in de Gracht ende op den Wal te flanqueren.

Beyde de Eengelsche ende Fransche Galerien waren onderschroodt met binten ende plancken daer boven op / ende waren van sulcken wijte / dat daer in vier man in front hosten marcheeren; yder dagh ende nacht wonnen sy een roede. Sy waren hondert 't ses- 1632.
tich passen langh / ende ginghen schuyns neder waerts ontrent acht voeten onder den bodem van de Gracht / welcke seer diep was; ende aen de andere zijde wederom rijsende / om tot de fondatie van de mueragie van de Stadts-wallen te komen.

De Engelsche tot in't Contrescharp ende Gracht gekomen zijnde / verlieten de Belegherde een gheldrelte van deselve / ende retireerden in de Halve-Maenen / leggende voor beyde hare Poorten / ende wierpen een wepnich daer van daen op 't Contrescharp ende den kant van de gracht eenige klepne Travers-jens op / om het vorder sapperen te beletten: soo dat de Beleggers genootsaeckt waren / haer alleenlijcks daer uyt te sapperen / ofte anderssints met gewelt daer uyt te slaen. Sy schooten seer in de Sappe met een klepn Stuckjen / leggende in haer Halve-maen / als oock van het Rondeel aen de rechter hant / waer mede sy veele doot schooten.

Den vijfden, lepde den Grave van Styrum drie hondert man in Sittert, om welcke oorsaecke de Burgers by Sijn Excellentie quamen / ende versochten / dat hy sijn volck daer uyt wilde doen trecken / ofte anderssints een stercker Garnisoen daer in senden / om het selve te houden tegens Papenheym, die alreede met twaelf duysendt man te voet / ende drie duysent paerden den Rhyn ghepasseert was / ende nae Maestricht marcheerde / plonderende ende roovende alle de Vorpen ende Boeren-hupsen die in den wegh lagen.

Den sestien wierden twintich van Papenheyms Ruyters ghevangen / jupst als sy besich waren met een Kerck op te vreecken ende te plonderen / ende vrachten deselve in 't Leger / by Sijne Excell. dewelcke haer sonder eenich rantsoen wederom na haren Generael sondt / om dat hy de eerste oorsaecke niet en wilde geven tot vreechinge van de Neutralitept.

Omtrent dese tijdt oordonneerde Sijne Excell. (alsoo men vermoede dat den Vyandt het Quartier wilde naerderen / van waer hy in't Quartier met Canon soude hebben konnen speelen / alsoo Vonsbergh / daer Sijn Quartier was / aen die zijde afdalende gingh) een Fort te maecken / genaemt het Fransche fort, ende dat te stupten met een linie aen't Quartier van Kouwenbergh, daer sijn paerden waren gequartiert.

De aerde Wal van de circumvalatie wierdt mede versterckt tot twee verschepde repsen / ende wiert ghemaeckt op negen d'half voet hoogh met de vorstweeringh / ende twee bancquetten / yder anderhalf voet hoogh / de gracht na advenant. De circumvalatie die hadde in't ronde vijf uyren gaens.

Daer wierden oock verschepde grachten ghemaeckt buyten de gracht van het Retrenchement / die men verlooren grachten noemde / om het quartier van sijn Excelentie acht voeten wijt.

Van sijn quartier / tot aen't quartier van Brederode twee grachten / ses voeten wijt.

Aen d'ander zijde van sijn quartier een gracht elf voeten wijt / ende die gingh tot aen het quartier van Graef Hendrick van Nassauw, loopende door de Weylanden / ende rijsende op ende over S. Peters Bergh, om het quartier van Colonel Pinsen, tot beneden aen de Mase. De Schipvrugghe boven de Stadt / was ghenaemt de Luycksche Brugge. De Schepen daer boven leggende aen wederzijden / waren schepen die met vyandiande van Luyck quamen.

Het Fort dat over de Mase voor de vrugge lagh / hadde twee Batterpen / die op de Vrugghe flanqueerde / ende een groot Voornwerck / tot bevrijdinghe van de Schepen voornoemt.

Upt de Gracht van't selve Fort / begon wederom een verlooren Gracht acht voeten wijt / deselve ginck voor by het Molen-Fort ende het Quartier van de Vriesen tot aen Graef Maurits quartier.

Aen de Noortzijde van Graef Maurits quartier / was oock een Gracht als de voorsz van acht voeten / dewelcke liep om het Kerckxken ende Kerck-hofken van Ammy, aenmerckens waerdigh: want Papenheym op dit Kerckhofken eenen furieusen aenval dede /

1632. ende daer soo geweldigh geslagen wierden / op den seventienden Augusti / ghelijck als hyeeder volgen sal; de voorsepde Gracht eyndighde in 't waeter ofte Moras.

Uyt de ander zijde van het Moras by de Waeter-Schans waren gemaeckt twee verloren Grachten / yder ses voeten wijt / ende loopende om de voorsz Schanse / ende het Quartier van Graef Willem van Nassau, ende ommekeerende den hoeck van een Redoute om het Hoornwerck / voorts voor het Quartier van den Grave van Styrum, eyndichde deselve inde Gracht van het Fort dat voor Bederodens Brugge lach.

Papenheyms komste. Haer Ho: Mo: hebben by de Keurvorst van Keulen laten officie doen / ten eynde Papenheym niet mocht af komen / veele ontriedent hem / seggende dat de wercken vande Beleggers te sterck ende niet te fonderen waren. Des onaengesien is hy geadvanceert.

Hy is met sijn Volck den Rhijn te Steyn boven Dusseldorp gepasseert / ende heeft so voorts sijn marsch voor het Landt van Gulick genomen / latende eenige plaetsen aende Rhijn met Garnisoen beset.

Eyndelijck is den ghemelden Generael dicht voor hy Sittert met tachtich Cornetten paerden / ende veertien duysent Mannen te voet ghetrocken / nemende sijnen wech langhs Mullem ende Susteren tot aen het Veer van Maseyck, doch hielt sich noch als Neutrael / alsoo hy voor de ghemelde Stadt wel soude ghetrocken hebben / ten waere daer Staedts Guarnisoen binnen gheleghen hadde. Des nachts was hy tot Susteren met den Hertoch van Nieuburgh / ende heeft sijn Leger ghelogeert daer rontsom tot voor Maseyck toe ghequartieert. 's Anderendaechs 's morgens vroech / is hy over de Grathepde / tusschen Urmont ende Sittert nae Elsloo, Geril, ende soo voort nae het Legher van den Prince van Orangien ghemarcheert / ende alsoo hy vernam / dat die van Luyck groote provisie in het Leger daghelijcx verschaften / ende daer alles wel te bekomen was / soo heeft hy sijn Volck op de passagie van Luyck, om de Statische den pas aldaer af te snijden / ende den toevoer te beletten / gelogeert; maer de Luyckenaers op de been zijnde / sloeghen deselve waer sy konden.

Den sesten, Sijn Excelentie komende inde Approches gelijck hy gemeenelijck alle dage dede / hasardeerde sijn persoon meer als de Officieren gaerne sagen / en ontquam naenwelijcx meenighen periculeusen schoot. Daer zijnde / verspieden hy een kleyn Crabersjen / het welcke den Vpandt aen d' eene zijde / ende de Statische aen d' andere zijde hielden / waer van daen sy vele Granaeden in hun Sappe onder 't Volck wierpen.

Dien nacht hadde het Regiment van den Colonel Brogue de wacht in de Approches ende commandeerde Sr. James Sandelingh sijnen Luytenant Colonel. Sijn Excelentie gaf oorsake dat het de Schotten soude bestormen / het welck sy deden omtrent de klocke elf uyren in den avondt. Gheduyrende het ghevecht / speelde men van de Enghelsche ende de Fransche Batterien seer op den Vpandt / die op een Wal stondt: ende van ghelijcken schoot den Vpandt oock gheweldigh op de Beleggers / met Stucken ende Musquetten / van den Wal ende andere flancquen. Den aenval ghe-schiede in deser voughen; Capitepn Ogleby, den Vaendraeger Hims, ende eenen Sergeant vielen daer op aen; voor eerst den Sergeant met twaelf man / hem volghden den Capitepn Ogleby, ende den Vaendraegher Hims, oock elck met twaelf man / ende stonden een gheruymen tijdt met den Vpandt boven op den top van 't werck / handt tegen handt / sloeghen haer daer uyt / ende de werckluyden begosten te slechten. In dit ghevecht bleef doot den Capitepn Ogleby, den Sergeant, ende den Vaendraeger Hims ghequetst / en nevens hun waren noch ontrent dertich Edelluyden en Soldaten gequetst.

Den selven dach wiert last gegeven / datmen alle de voeragie welcke te krijgen was in het Land van Valckenburg ende daer ontrent / souden inhalen / eer dat Papenheym (dewelcke begost te naerderen) het selve ghebruyckte.

Den achsten, deden de Kupteren in de Stadt aende zijde van Wijck eenen uytval; maer wierden met verlies van ses man wederom ingeslagen. 1632.

Den 9. quam Papenheym te Sittert ontrent drie uyren van 't Staten Leger.

Den tienden wierdt een Vrouwe / die uyt de Stadt quam / gevangen; maer en wierden geene brieven by haer bevonden: doch heeft sy na veele vreyghementen bekent / datse een kleyn kogheltjen met een brief hadde ingeswolghen / het welcke sy (na dat mense een stercke purgatie hadde ingegeven) voor den stoelgangh loste / ende wiert den brief daer in gevonden.

Den elfden dito / (synde eenen Generalen Biddagh in 't Leger / ende voor alle de Geunieerde Provintien) wierdt den Colonel Harwood, hebbende de wacht in de Approches / ende gaende des naemiddachs om de Sappe te besichtigen / met een Slange doot geschoten.

Den selfden dach dede den Vpant eene Mijne springhen / in de Engelsche Approches, maer dede deselve weynich schade.

Den twaelfden, marcheerden Papenheym voor hy Graef Willem van Nassaus Quartier; waer over Sijn Excelentie oorde gaf / dat alle de wachten / leggende over de Maese / als ook den Graefve van Styrums Kupterie; binnen de Linie souden retireren / ende hare wachten aen het vorder eynde vanden Heere van Bederodens Brugge houden.

Dien nacht marcheerde Papenheym nae het oude Quartier / by Geul, alwaer den Marquis de Sancte Croce ende hy te saemen een brugghe over de Maese sloegen.

Den Hertoch van Nieuburch quam in het Legher by de Heeren Staten ende Sijne Excelentie / hy hadde gaern den Prince gepersuadeert tot verklaringe vande belegheringh / representeerde; dat de Spaensche ende Keyserische samentlijck hem souden soecken te seluderen en beletten sijn wederkomst na Hollant.

Dien selven dach deden die vande Stadt een andere Mijne springen inde Fransche Approches / dewelcke weynich effect dede; maer den volgenden nacht staken sy eenige vande blinden aen brant.

Den dertienden wierdt een Soldaets Vrouwe van Maestricht, dewelcke voormaels gaende met brieven nae des Koninchs van Hispangiens Leger / ghevangen was gheweest / voor de tweedemael gheapprehendeert / ende in 't Leger by Sijn Excelentie ghebracht; maer en konden ghenne brieven by haer bevonden werden: nochtans in het eynde strengelijck geexamineert ende ghedreyght zijnde / datmen haer soude hangen / soo bekende sy datse twee koopere Dooskens / met twee brieven daer in / hadde ingeswolghen / den eenen van den Baron de Lede, aen den Marquis de Sancte Croce, in characteren, ende den anderen van de Magistraet van Maestricht aen haeren ouden Gouverneur Conte la Moterie. Des avonts gaf den Doctor vande Heeren Staten haer eenighe Pillen in / dewelcke soo veel worchten / dat de twee Dooskens des anderen daechs 's morgens gevonden wierden / en deselve gewasschen en geopent zijnde / so vonden de brieven daer in / dewelcke inhielden / Dat het haer onmoghelijck was de Stadt langer te houden, also de Beleggers met haer Approches ende Galderien so na waren.

Den veertienden, wierden veertien Vrouwen ende vier Verroers die uyt de Stadt quamen om voeragie te halen / gevangen.

Dienvolgenden nacht hinghen die van de stadt lichten uyt op den Wal over de Engelsche ende Fransche Approches / om te beter te schieten / ende te sien wat men in hare grachte deden.

Den sesthienden hadde het Schotse Regiment van Colonel Balfourd de wachte in de Approches / ende des morgens ontrent de klocke twee uyren / quamen de Belegherde in de Gracht / ende gaeden over op de Sappe aen de rechte handt / alwaer den ingangh was van de kleyne Galerie / ende quetsten twee ofte drie van de werckluyden; maer sy wierdender daedelijck uytgeslagen / met verlies van twee ofte drie man.

Sy

1632. Sy schooten met een Slange in de Sappe / ende wooghden zijnde / gelijck sy gemeenelijck waeren alsse uptvielen / stormden wederom op de Sappe ; maer de Schotten sloegense te rugge / met verlies van elf man / ende sy verlooren oock eenen Sergeant ende vier Soldaten.

Den volgenden nacht losten Papenheym vijf Stucken op Graef Maurits van Nassaus Quartier / waer mede hy hem Vyant verklaerde / gelijck als des anderen daechs bleeck.

Den selven nacht hingen de Belegerde tot drie verscheyde repsen lichten upt / ende blusten se weder / het welcke de Beleggers hielden voor een teecken dat sy de Stadt niet langer hosten houden.

Den seventienden des avondts was het den Generael Morgans beurte in de Approches te waecken / ende den Generael Veer commandeerde de Linie, tusschen Graef Hendrick van Nassau, ende het quartier van Sijn Excelentie / gelijck als hy alle nacht dede / vergheselschapt sijnde met den Sergeant Majoor Hollis. Het was dien nacht de beurte van den Graeve van Oxfort, de Quartieren te commanderen / doch hy / sieckelijck zijnde / bleef in sijn Tente / en den Heer Generael Veer, commandeerde sijnen Quartier-meester, om op hem te passen / ende hem te veradverteeren wat oorde datter soude komen. Des nachts ontrent de klocke twaelf upren / hoorde den Sergheant Majoor Generael Widts, dat den Vyandt sich roerde ; waer op hy oorde gaf / dat hondert vijftigh man upt het Quartier in het Fort Angloys souden trecken / om het selve te verstercken. Dit verroorsaechte dat den Graef van Oxfort upt sijn hutte quam om het selve in het werck te sien stellen / ende bleef doen woorts den gheheelen nacht by de Compagnie / tot dat des morgens de Reveille sloech : als wanneer den Ghenerael Veer, ende den Graeve van Oxfort oorde gaeven / dat de Compagnien van de Linie nae haer Quartieren souden trecken / 't welcke sy deden ; maer en hadden naeulijcks een upre in haere hutten gheweest om haere ruste te neemen / of sy hoorden eenen heeten ende subiten Alarm in de Engelsche Approches, ende dat ontrent des morghens ten seven ofte acht upren. Den Vyandt quam ontrent vier hondert sterck over het blacke Velt / en vielen in de Sappe ende Corps de Garde : het was eenen mistighen morghenstont / soo dat de Schiltwachten haer niet wel en konde sien / nochte den Alarm soo haest gheven als sy wel souden hebben konnen doen / indien het klaer weder waere gheweest ; sy sloeghen de Beleggers upt de Sappe, kreghen twee Corps de Gardens in / ende stormden op des Colonels Corps de Garde, alwaer den Sergheant Majoor Williamson commandeerde / ende waer in den Ghenerael Morgans eygen Compagnie / ende eenige andere de wacht hadden : de Beleggers deden de beste teghenstant die sy kosten / stonden langhen tijdt met den Vyandt / ende vochten pieck tegen pieck. Die van binnen schooten schrickelijck van de Wal met haere stucken ende Musquetten / in de Colonels Corps de Garde, daerder veel bleven. Den Sergeant Majoor Williamson ontfinck drie doodelijcke wonden / met den Vyandt handt tegen handt verhtende / ende wiert daer en boven noch gheschooten / waer door hem veel bloedts ontliep / ende hy slaeu zijnde / trocken sy hem van boven neer / en brochten hem gevangen inde Stad / alwaer hy korts daer na stierf. Den Sergeant Majoor Holles hoorende desen alarm in 't Quartier / gaf oorde aen den Quartier-meester die by hem quam / dat den Ghenerael Veers tweede Compagnie S. Iohn Gibsons, ende Capitepn Schippons, dewelcke eerst van de wacht gekomen / ende in hare Hutten ter ruste waren gegaen / in aller haest na de Approches souden marcheren / als sy maer slechts twintigh man van peder Compagnie by den anderen kosten krijgen. Sy haesten haer soo veel als het moghelijck was / ende eenich Volck by malkanderen gebracht hebbende / liepen sy met haere Compagnien nae de Approches soo ras als sy kosten / om haer Volck te secunderen ; mitsgaders noch een Schotse Compagnie dewelcke de wacht hadde op de Schotse Avenue, ende een wepnich voor haer quam. Als de voorsz Capitepnen aen den inganck van de Approches quaemen / verlieten sy deselve / ende liepen / om t'eerder daer te komen / over het blacke velt / de naeste wegh tot het eynde van de Sappe / alwaer het te doen was. Den Vyandt schoot onder haer van den Wal / ende onder haer wierdt Mr. Treffry, Edelman van den Generael Veers Compagnie geschooten. Die van de Stadt siende de resolutie vande Beleggers / ende vreesende / dat sy tusschen haer Volck ende de Stadt souden komen / ende deselve de wech afsnyden / soo wenckte de Gouverneur / ende alle die op de Wal stonden / riepen haer toe / dat sy wederom in haere wercken souden retireeren : maer eer sy kosten afkomen / liepen Capitepn Broune, dewelcke eerst van het poinct verlost was / Sergheant Majoor Cromwel, ende Luptenant Temple, met thien ofte twaelf Musquettiers / wederom in des Colonels Corps de Garde, gaben vper op den Vyandt / ende sloegen haer daer upt. Sy hadden de dooden / die daer in lagen upgeschut / waer onder was Capitepn Martijn, met verscheyden andere vrave Edellieden ende Soldaten van de Colonel Morgans Compagnie : Aldaer ontfinck oock den Quartier-meester Mayman, ende Mr. Edward Mead haere doodelijcke wonden. Naer haer ginghen daer in / Capitepn Treverey, Capitepn Walcker, Capitepn Avery Veer, met Mylord Krauen ende sijnen Broeder / ende sloeghen alsoo den Vyandt upt het tweede werck ; oock quamender in twee Fransche Volontaires / sijnde den eenen den Baron des Castres. Mylord Krauen, Capitepn Trevery, Luptenant Gray ende Luptenant Monkresse, vielen in het derde werck / ende sloegen den Vyandt oock daer upt. Terwijle den Vyandt dese wercken in hadde / begon hy deselve te slechten / ende wierp ter neder veele Musquet-mandekens / soo datse teghen de Stadt seer open lagen. Hier op quam aldaer den Generael Veer, den Graeve van Oxfort, Luptenant Colonel Holles, ende verscheyden andere Officieren. Den Generael Veer gaf oorde / tot versterckinge van de wachten / ende verlossinghe van het Volck ; hy stelde oock stracx eenighe werckluyden om de blinden wederom te repareren / ende alleynerkens de Musquet-mandekens teghens de Stadt op te setten.

Den Graeve van Oxfort ginghy nae 't uptterste van de Sappe aen de rechter handt / ende daer koomende / verfochten de Soldaeten aen hem om verlost te werden / het welcke hy haer beloofde ; ende upt de poinct komende / passeerden hy door des Colonels Corps de Garde, alwaer hem ontmoeten eenighe Musquettiers / dewelcke opquaemen om d'andere te verlossen ; hy nammer ontrent sestien van deselve / al hoe wel hy door den Ghenerael Veer, Sergeant Majoor Cromwel, ende verscheyde andere Officieren versocht wiert sijn persoon niet te hazardeeren / soo ginghy hy evenwel met haer in : maer eer hy op het uptterste van de Sappe aen de rechte hant quam / sijnde een seer periculeuse plaetse / leggende geheel open / ontfinghy hy daer een doodelijcke schoot door sijn hooft ; het welck een droevigh spectaekel was voor de omstanders / ende een uptermaeten droef heydt in 't herte van den Generael Veer : want het wesen van sijn aenghesichte gaf het selve te kennen ; doch verberghden 't soo veele als 't hem mogelijck was. Den Generael Veer gaf voorder last / dat de Musquettiers lustigh souden schieten / op dat de werckluyden des te beter haer werck souden doen. Het was ten minsten twaelf upren / eer alles wederom ghereparceert ende op een reede was. In dit ghevecht bleven doot de Capitepn Martijn, Luptenant Avery, de Quartier-meester Wayman, en noch ontrent dertigh soo dooden als ghequetsten / van de Compagnie van de Colonel Morgan, daer by noch veele van verscheyden andere Compagnien ; waer onder dat Capitepn Treverey met een vperroer in sijn schouder wiert geschooten / ende in sijn been met een Granaet ghequetst / ende Capitepn Avery Veer door sijn bonette geschooten / ende oock met een Granaet in sijn been gequetst. Dese actie en was soo haest niet

1632. geeyndicht / ofte daer ontſtont eenen anderen alarm aen Graef Mauritis Quartier; want dewijle den Generael Veer, ende verſchepde andere Officieren / het middaghmael met malkanderen in de Loop-graven hielden / ſoo hoordemen / thien ofte twaelf groobe Canons achter malkanderen af donderen / van den kant van den Bergh daer Papenheym lagh; het ſcheen / datter eenige ſecrete intelligentie tuſſchen Papenheym ende die van de Stadt was / om beyde op eene tijt aen te vallen / indien de rechte upre niet en ware ghemiſt gheweeſt. De nacht daer te vooren / hadde Sancte Croce aen Papenheym drie Italiaenſche Regimenten / ende eenighe van ſijne beſten Stucken Geſchuts

Papenheyms aenval. geſonden. Papenheym dan met deſelve van ſijne groote Batterie op Graef Maurits Quartier ende de Linie donderende / quam met ſes ofte ſeven duyſent man / ſoo te voet als te paert / in volle Batallie van den Bergh nederwaerts marcheren / mede brengende twee Velt-ſtucken / dewelcke ſy planten binnen een muſquet-ſchoot van die plaetſe / daer ſy meenden aen te vallen / het welcke was op een kleyn Kerck-hofjen / ghenaemt Ammy, alwaer de Linne noch niet volkomen ghemaeckt en was / ende daer Hagen ende Boomen ſtonden / dewelcke haer ſeer voor het ſchieten bevrijden. Sy vielen aen jupſt op die tijdt / alle het volck het middaghmael hielt; ende den alarm ſoo heet ende ſubijt zijnde / verliet het volck de maeltijdt / ende liep metter haeſt / om haer te antwoorden. De Italiaenſche Regimenten hadden de eere / dat ſy de eerſte charge deden / ende vielen op dit Kerck-hofjen aen / ende quamen boven op den top van het Retrenchement / met de Beleggers pieck tegen pieck dechtende; Sy vielen drie ofte viermael aen / ende deden haer beſte om voor het Retrenchement te breecken / maer de Beleggers / hieten haer ſoo wellekom / datter veele op de borſt-weeringhe doodt gheſchooten wierden / ende van boven neder in de Gracht beurelden: andere wierden met de kolven van Muſquetten ende back-ſteenen den kop ingheſlagen. De Stucken ſpeelden van alle Baterien / die op de Velden flanqueerden / ende raeckten in 't midden voor Papenheym Batalions, ende de Muſquettiers ſchooten gheſamerlijck heele chargien onder haer. Papenheym ſiende de Italianen ſoo gheſlaghen / ende datſe retireerden / dede gheljckerwijs als den Marquis Spinola voor Berghen op den Soom, chargeerde ende dreef haer van achter aen met de Ruyterie / om wederom aen te vallen; maer ſiende in het eynde dat het al om niet was / ende voor het Retrenchement niet en koſte breecken / liet hy haer retireren. In dit ghevecht bleef doodt Capiteyn Marton. Sijn Excellentie hem wat tot ruſte begheven hebbende / ende deſen alarm hoorende / riep om ſijn paert / ende nam verſchepden Compagnien te voet / ende twee halve Cartouwen met hem / ende ſpoeyden ſoo veele als het immers moghelijck was / om in Graef Maurits Quartier te komen / alwaer de Compagnien te voet langhs de Linie gheſtelt wierden / ende achter haer ſtonden ontrent dertich Cornetten paerden in Batallie / ſulcks dat indien Papenheym voor het Retrenchement hadde ghebroocken / daer niet een man van de ſijne afghekomen ſoude hebben: Soo haeſt als Sijne Excell. in Graef Maurits Quartier quam / plante hy dateljck de twee Stucken / die hy met hem hadde ghenomen / dewelcke ſoo voor Papenheym Batalions ſpeelden / dat eene kloghel dickwils vijf ofte ſes man ter neder ſmeet / ende ſomtijts ock haer Ruyters ende paerden. Dit gevecht duyrde eenen langen tijdt / als van 's middags ten een upren / tot 's avonts de kloecke acht ofte negen upren / eer ſy te degen af koſten komen. In dit ghevecht en wiert van beyden zijden geen kruyt nochte loot gheſpaert. Papenheym ſoude wel gaerne eerder wech hebben gheweeſt; maer hy was ghenoodſaeckt dies te langer te blijven / om ſijne dooden ende gequetſten met de twee Veltſtucken af te halen / dewelcke hem menich mans leven koſten. Daer wiert gherapporteert / dat ſy in dit ghevecht / veertien ofte vijftien honderd man hadden verlooren / ende dat Papenheym ſelver ghequetſt was / maer men vondt weynich dooden liggen. 1632.
Des anderen daeghs ſepden de Boeren mede / die in 't Quartier quamen / datter des nachts / vier en twintich wagens gheordonneert waren / om haere doode ende ghequetſte lichamen te halen / waer van ſommighe de armen ende beenen afgheſchooten waren. Deſe wagens reden in den nacht dickwils ginds ende weder. Ende by het Kerck-hofken / daer de Italianen aenbielen / laghen ontrent hondert en veertich uytgheſchut / dewelcke de Beleggers in de gracht van de Retrenchementen begroeven / ende d' aerde daer over wierpen.

Den achtienden ſont Papenheym de drie Italiaenſche Regimenten / wel geſlaghen / wederom te rugghe nae de Marquis de Sancte Croce: ende daer wiert geſepdt / dat Papenheym de Spaengiaerden verweet / dat ſy / terwijl hy aenbiel om de Stadt te ontſetten / ock niet op eenighe andere plaetſe van 't Leger pet en attaqueerde.

Dien ſelven dagh vielen die van de Stadt ock uyt op de Sappe in de Engelſche Approches; maer de Beleggers hare komſte waernemende / ſloegenſe dadelijck wederom te rugge; met verlies van ſommighe van de hare.

Den negenthienden commandeerde in de Approches Sr. Thomas Colpeper Luytenant Colonel van 't Regiment van Colonel Packenham, dewelcke ghequetſt was. Dien ſelven morgen was de Mijne uyt de groote Galerye onder den bodem van de gracht inde ſtadts wallen ghebracht / ende waren wel gheadvanceert / ſoo datmen preſumeerde / datſe bykans bereet genoeg weſen moſte: Daer op Sijn Excellentie laſt gaf aen Theodor Niels te verſtaen / ofmen by nae onder de Stadts-muyren was ghekomen / 't welck ghe-ſchiede; ende wierde bevonden ten ſelven daghe des avonds / dat de Mijne vijf voet de buytenſte kant van de Stadts-muyren ghepaſſeert was; Doch wierde goet ghevonden datmen noch een roede verder gaen ſoude / om wel verſeeckert te weſen / dat het kruyt ſijn behoorlijck effect konde doen / ongeacht ſy den vyandt tegen haer voordden mijnen, dewelcke men ghelooſde / dat de Mijne qualijck ſoude aentreffen / van wegen de over groote diepte van deſelve / als weſende wel veertich roede voeten lager / als den grondt van de Stadt. Doch alſoo die van de Stadt ghewaerſchouwt waren by eenen Oberlooper / dat de Mijne ſoo bedeckt aenquam / hadden haer met vier contra mijnen t' ſeffens gheſoncken / om deſelve te ſoecken / waer van eene des volgenden morgens / den twintichſten deſer / even als de Mijne haer behoorlijcke lenghte hadde / deſelve bonde ende ontdeckte: ſoo dat een openinghe daer in quam / waer doormen de lucht in de Stadt bekennen konde; Eene van des Vyandts Mineurs wierdt daer in met een piſtool doodt gheſchooten; want ſoo haeſt de Mijne ontdeckt waer / wierden twee Edellieden ghe-ordonneert / die aen elcke zijde van het gat op Sentinel ſtonden met gheſpannen piſtolen in de handt. Sr. Thomas Colpeper op deſen tijdt de wacht in de Approches hebbende / ſondt van ſtonden aen den Quartier-meeſter Watkins, om Sijn Excelentie hier van te adverteren; daer op Sijn Excellentie dateljck belaſte / om de Mijne te retrencheren; 't welcke gheſchieden in ſulcker manieren / dat ſy veerthien voeten te rugh-waerts ſetten een Barcade van plancken / met een ſchiet-gat der in / waer by de verhaelde Edelieden op ſentinel bleven / daer achter ſy van ſtonden aen de kamer maeckten / om het kruyt in te leggen.

Des ſelven daeghs / ſijnde den twintichſten Auguſty voorſz hadde het Regiment van den Generael Veer de wacht in de Approches, ende wiert ghecommandeert door ſijnen Luytenant Colonel Holles.

Des naemiddaeghs wiert het doode lichaem van den Colonel Horwood uyt het Leger wech ghevoert / ende waren alle de Colonels / Capiteynen / ende andere Officieren / die de wacht niet en hadden / ghebeden / om de uytvaert te doen / dewelcke altemael in ſijn Tente ende Hutten vergaderden. Den Heer Generael Veer aldaer ghekomen zijnde / ende Sijne Excellentie

daer

1632. daer niet vindende / verliet hy het gheselschap / ende ginck nae zijn Excelentie Logement / alwaer hy met zijn Excelentie spreeckende / oydze kreegh / om strackx nae de Approches te gaen / en hem volghden den Sergeant Majoor / Generael Wits, Luytenant Colonel Culpeper, ende den Sergeant Major Cromwel; ende in de Loop graeven ghekoomen zijnde / ontmoeten hun den Luytenant Colonel Holles. Sy gingen alle te saemen in des Colonels eerste Corps de Garde, alwaer sy / alle de soldaten hebbende doen vertrecken / en het poztael daer van toe sluytende / krijghsraedt hielden / wat Compagnien men uyt het Quartier soude ontbieden / wat werck lieden bequaem soude zijn / wie de werck lieden soude commandeeren / ende hoe / of in wat manieren de Bresse bestozmt soude worden. Luytenant Colonel Culpeper, ende den Quartiermeester / die daer present was om in het werck te stellen het ghene sy hem souden ghebieden / wiert in het Quartier gesonden / om tien Engelsche Compagnien; te weeten / de Compagnie van den Colonel Morgan, Capiteyn Griffin, Colonel Packenham, Colonel Herbert, Vicount Wimbleton, Sr. Thomas Culpeper, Sergeant Majoz Cromwel, Sr. Ian Manhood, Capiteyn Skippon, ende Capiteyn Dudley, etc. Den Schotsen Colonel Brougue, en Sr. Iames Sandelingh, synen Luytenant Colonel / welckers beurte het dien avondt was de Engelsche te verlossen / wierden gheozdonneert om haer te seconderen.

Alles dan aldus gheozdonneert / de Compagnien derwaerts ghemarcheert / ende de werck lupden gekomen zijnde / wierden verschepde gaten in de Loopgraven gesneeden / en uytvallen op de bequaemste plaetsen gemaeckt / ook de twee ghedeckte Galerien aen beyde de zijden van de groote Galerie dooz ghesneeden / tot in den bodem van de Gracht / om daer dooz op de Bresse uyt te vallen. De Mijne dan veertien voet te rugghe ghestopt zijnde / soo waeren daer in drie Kamers ghemaeckt / daer achtien tonnen Buscruyt in ghelept wierden; maer soo haest / als sy achterwaerts werckten / soo ras werckten den Vyandt voorwaerts / om de Mijne lucht te gheeven. De oydze van de Bresse te bestozmen / ginck op de maeniere toe als volght: Den Luytenant Karel Ketleby, ende den Vendzich Munninghs, wierden belast eerst aen te vallen met vijftigh Musquettiers ende Spiessen / om de Bresse te besichtigen; nae hun den Luytenant Holmes met vier en twintigh werck lupden / als Inghenieurs / Theodor Niels, Ingenieur van zijn Excellentie / en den Quartier meester Watkins, als Inghenieur Extraozdinaris / met vijftigh werck lupden / om te sien of men op de Bresse hadde kunnen logeeren / ofte de aerde tot zijn voozdeel ende bevzydinghe van het Volck op werpen. Na hun Capiteyn Manley, den Vendzich Sydnham, ende Capiteyn Stantons Vendzich / met vijftigh Musquettiers / ende vijftigh Spiessen. Na hun Capiteyn Cave, Luytenant Leves, ende den Vendzich Foster, met gheliicker ghetal. Den laetsten den Luytenant Colonel Holles, met Capiteyn Peyton, Capiteyn Isda, Luytenant Broune, den Vendzich Gerard, den Vendzich Moyle, en den Vendzich Manley, met noch twee hondert meer. De Volontaires vielen ook aen / als namentlijck / Mzlozt Kraven en zijn bzoeder / Sergeant Majoz Huncks, Capiteyn Davis, M. Donogh Brian, Mr. Willis, den Vendzich Broune, ende Capiteyn Griffin viel ook op de Bresse aen met zijn Compagnie.

Dit dan alsoo gheozdonneert / ende alle dingen ghereet zijnde / deede men de Mijne dien avondt ontrent de klocke acht ofte neeghen upzen spzinghen: eer de selve spzongh / soo hadde den Vyandt neghen Tonnen Buscruyt daer uyt ghenomen / (het welcke gheschiede dooz faute van een seker man / die belast was een toutjen in de hant vast te houden / 't welcke aen alle de Tonnen krupt ghebonden was / ende soo haest als hy eenige beweeginghe aen het toutwtjen voelde / soo most hy de wacht sulcks aen segghen; maer alsoo de Mijne een wepnigh eerder ghereedt was / als men de selve deede spzinghen / de persoon denckende dattet noch geen noot en was / verliet het toutjen / ende daer dooz wierden sy 1632.
wat te spade gewaer sthout / anders soude sy soo haest als het toutjen ghevoert werde / de Mijne hebben laten spzinghen) de andere negen aengesteeckt zijnde / hebbende veele lucht s / ende soo een hooghe Wal van steen ende aerde op te werpen / en niaeckten het soo grooten Bresse niet / als het anderstyts wel soude ghedaen hebben / indien alle het buscruyt daer in waere gheweest. Eben wel beweeghden het de fondatie van den Wal soo geweldigh / dat / wanneer eenighe aerde opghespzongen was / de steene muyragie wel vier roeden breedt in de Gracht nederstozten; Het selfde de Beleggers siende / vielen manneliick ende couragieuselijck aen / klauterende over de steenen die nedergevallen waeren / ende helpende malkanderen op / tot dat sy quamen boven op de Bresse. Sy gaben vier in het aengheschichte van den Vyandt / ende stonden vloerkmoedigh teeghen haer pleck aen pleck. Die van de Stadt quamen van alle kanten gheloopen / om de voozsz Bresse te defendeeren: Sy schooten lustigh op de aenvallers / staende op de Bresse / van de rondeelen / die daer op flanqueerden / alsmede van de Halve mane / leggende dooz de poozte / ende flanqueerden meede langs de Gracht uyt een gat in de poozte. Sy hinghen ook aen elcke zijde van de Bresse voornoemt / een groot licht uyt / om de Aenvallers deste beter te sien / ende te ontdecken; smeeten onder haer meenighte van steenen / hant-granaten / brandende pleck-kranssen / ende eenige andere schadelijcke vper-wercken / ende losten haere Stucken van alle flanequen / ende dat soo haest als sy konden laeden ende ontlaeden. Niet teghenstaende schooten de Beleghers ook schielijck van alle Baterpen / de eene schoot op de andere; ende terwijl sy meteen groote resolutie op de Bresse lustigh ende couragieuselijck aen vielen / soo liepen Capiteyn Dudley, Capiteyn Sandall, ende den Vaendzaegher Garret, met eenighe andere Officieren / Edellupden ende Soldaeten / langhs de Gracht ende des Vyants Contrescarp / komende vp de val-bzugghe voor de Bzupselsche poozte / vielen in de Halve-maene daer dooz gheleghen / sneden de gheene die daer de wacht hadden de strot af / sloegense met de kolben van de Musquetten ter neder / ende verwiedense / sulck dat sy lupden om goet quartier riepen / maer haer en wiert geen ghegheven. Den Vyandt / de welcke de wacht in de poozte hielden / sloot het klinclet / het welcke open was / toe / ende liet alsoo haer eyghen Volck / het gheene daer bupten was / in haer Vyants genade. In de Fransche Approches waeren verschepden loopen van loos krupt ghemaeckt / die ondertusschen datmen stozmden / aengesteecken wierden / het welcke die in de stadt te meer verschzickten.

Alle dien tijt streden de Beleggers om de voornoemde Bresse te enteren / en bestozmdense wel een half upze. Sijn Excellentie / den Generael Veer, Sergheant Majoz Generael Wits, en verschepden andere Officieren / stonden op de Batterie om de Bresse te sien bestozmen / alwaer dat de kogels wel dick vlogen.

Dese Bresse was seer moeyelijck op te climmen dooz de groote hooghte / ende dooz dien sy over de steenen en de doode lichamen mosten opklauteren / zijnde de wal van den bodem van de gracht wel tachtigh voeten hoog. De Beleghers vielen drie ofte vier mael met verschse couragie aen / ende zijne Excelentie siende dat hoe langher men stozmden / hoe meerder Volck men verloor / liet weeten datse van de Bresse afkoomen ende in de wercken retireeren souden. In dit gheveght bleef doodt Capiteyn Davis, Capiteyn Edmondt Manley, de welcke seer aen bzongh om in te komen / de puncten van des Vyandts pycken af houwende / ontfinck een schoot dooz zijn slincker arm by zijn schouder / de welcke de beenen altemael verpletterde / ook een in den selven arm / een wepnigh booven den ellebooghe / ende noch een dooz zijn rechter dy / waer van hy stozf: Capiteyn Griffin was ook seer zwaerlijck ghewont / ende veele van zijn Soldaeten soo doodt ghesiaeghen als ghequetst. Luytenant Colonel Holles wiert met een Granaet in zijn voet ghequetst. Capiteyn Cave dooz zijn rechterhandt de beenen aen stucken ghe schooten /

1632. Capiteyn Peyton, doo2 ſijn ſlincker hant / Capiteyn Dudley, met den Vpant pieck aen pieck ſtaende / in ſijn bo2ſt gheloopen / ſijnen Luytenant Read doo2 ſijn eene hant geſchoten / Capiteyn Sandall ontfinck oock een periculeuſe ſcheute / waer van hy daer nae ſto2f / ende Capiteyn Sidnham wierdt mede met een Gzaenaet gequetſt: ende waeren noch verſchepde Edelluyden ende Soldaeten van den Ghenerael Veer, met een groote meenichte van verſchepden andere Compagnien / ſoo verſlagen / als ghequetſt. Den Vpandt verloo2 oock een bzaef Capiteyn / ende een groote menichte dan andere Officieren ende Soldaeten. Sy bekenden (nae dat de Stadt ghewonnen was) indien men de Mijne een half uyr bzoeghier hadde laeten ſpzingen / dat deſelve den Baron de Lede Gouverneur / ende eenighe van de Magiſtraeten / ſtaende daer boven / ende ghebende o2dze om de Breſie te defenderen / in de lucht ſouden geſpzonghen hebben; Doemen ſtozmde / ende ſoo hart aendzongh om in de Stadt te bzeecken / wasser een jammerlijck geſchzey van Mans / Vzouwen ende Kinderen daer binnen: haeren grooten Alarm-klock lupde / ende ſommige vzeeſende dat de Beleggheers in quamen / ende altemael doodſlaen ſouden (gelijck als den Vzince van Parma Anno vijftien hondert negen tſeventigh dede) riepen om quartier / maer kregen geen ghehoo2 / alſoo Sijn Excelentie haer belooft hadde / dat ſy alles bupt ſouden maecken / in dien ſy de Stadt inkregen / het welcke haer deſte meerder animeerden. Daer was o2dze gegeven / eer men aenbiel / in dien de Breſſe niet bequaem ware om op te komen / ende den ſtozm niet doenlijck was / dat ſijn Excelentie het ſelve laeten weten ende gheretireert ſouden hebben.

Den een en twintighſten dito des ſmo2gens wasſer ſtilſtant van waepenen / om de doode lichaemen van beyder zijden af te halen / ende als doen commandeerde Sr. Iames Sandellingh in de Approches. De dooden afgebzacht zijnde / begoſtmen wederom te ſchieten; Maer den Vpant voo2ſiende eenen anderen ſtozm / ende niet verbende meerder perijckel uptſtaen / riep om te parlementeren: ende verſocht / dat een ofte twee van de haere met Sijn Excelentie mochten ſpzeecken; het welcke Sr. Iames Sandelingh haer vergunde / ende verboodt ſijn Volck het ſchieten; ſont oock tijdinge in de Franſche Approches, dat ſy van gheliicke ſouden doen. Sijn Excelentie ſont der waerts den Sergeant Mayo2 Generael Wits, ende wierden Oſtagiers van beyder zijden upt ende inde Stadt gheſonden / ende de Artikulen van Accoo2t getroffen / gelijck deſe naebolgende ſijn aenwijſende.

De belegerde parlementeren.

Articulen geaccordeert by mijn Heere den Prince van Orangien, aen die van de Geeſtelijckheyt ende Magiſtraet der Stadt Maſtricht.

I.

DAt alle offenſien ende injurien ghedaen, ſoo wel by de Geeſtelijcke ende Religieuſe, als wereltlijcke perſoonen, ſo voor als geduerende de belegeringe, ter eenre ende ter andere zijde t'eenemael ſullen ſyn ende blijven vergeven ende vergeten.

II.

Dat binnen *Maſtricht* ſal voortaen vryelijck ende publijcquelijck gepredrickt ende geoeffent werden de Gereformeerde Religie, ſoo als die in de Geunieerde Provintien wert geexerceert, ende dat in de Kercken van *St. Iacob* ende *Hilarius*, ſo deſelve daer toe bequaem zijn, ende ſoo niet, ſullen daer toe twee andere bequaeme Kercken werden gebruyckt.

III.

Dat de Heere Hooge Prooſt van *S. Servaes*, ende alle Geeſtelijcke, Kerckelijcke en Religieuſe perſoonen, als de Heeren Prooſt van onſer *L. Vrouwen*, beyde de Heeren Dekens ende Capittelen met haere Suppooſten, de *vier* Paſtoren, de Collegie van de Societeyt, alle Clooſters ende perſoonen, van wat ſtaet, dignit eyt qualiteyt, ordre ofte functie die zijn, geen uytgheſondert, ſullen blijven ende werden ghemaintenceert in ende op alle hare reſpective goederen, inkomſten, dignit eyten, privilegien; vryheden, exemptien, Heerlijckheden; Jurisdictien, collatien van prebenden, beneficien, officien, functien, bedieningen, ghebruycken ende poſſeſſien, ſoo binnen als buyten deſe Stadt, niet uytgeſondert, ſoo als ſy alle ende een yegelijck deſelve voor deſen ende tot noch toe hebben gehadt, beſeten ende gebruyct, ſonder dat yemandt van deſelve daer in eenigh belet, verminderinge, ofte verhinderinge ſal geſchieden. 1632.

IIII.

Dien volgens ſal in de Stadt *Maſtricht* blijven de publijcke Exercitie van de Roomſche Catholijcke Religie, in de Kercken, Klooſters, ende over al ſoo deſelve tot noch toe geexerceert is geweeſt, ſonder eenige verhinderinge ofte belet.

V.

Dat alle Perſoonen, Familien, ende goederen, oock privilegien exemptien, ende vryheden, te water ende te lande, van de Burgeren ende Inwoonderen, mede oock van de Ambachten, Hoſpitalen, Armen-Tafelen, den grooten *H. Geeſt*, ende diergelijcke fondatien, ſoo binnen als buyten het deſtrict der voorſz Stadt gelegen, ſullen ſijn ende blijven vry ende onverhindert.

VI

Dat de Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden, anders niet binnen de voorſz Stadt ende diſtrict der ſelver en ſullen aenvaerden, als 't ghene, datmen aen den Coninck van *Spangien*, als Hertogh van *Brabant*, daer inne toe-ghe ſtaen heeft, volgens de Chartres daer af zijnde, die geexhibeert, ende voorts in de Stadt bewaert ſullen worden, nae ouder gewoonte; ende ſal met eene lijſte der leſt-gedane ende ghelooten reeckeninge werden overgelevert; Ende dat aen den Biſſchop ofte Prince van *Luyck* ſal blyven de gemene indiviſe Jurisdictie, en alle ſijne Domeynen, ſoo als voor deſen, ende tot noch toe.

VII.

Dat de voornoemde Heeren Staten de voorſz Stadt ſullen gouverneren t'ſamentlijcken metten voorſz Biſſchop, ende Prince van *Luyck*, als eenen Staet ende Provintie particulier, verſcheyden van de andere Staten ofte Provintien van beyde de voorſz Heeren, ghelijck voor deſen den Biſſchop ende den Coninck van Spangien de ſelve Stadt gegouverneert hebben, ſoo in materie van Juſtitie, als reſort ende poſitie.

VIII.

Wat aengaet het publiceren van Placcaten ofte Edicten, midtsgaders den cours ofte permiſſie van alderley Munten binnen de voorſz Stadt, ſal werden gelaten by het gebruyck, als ten tijde dat den Coninck van Spangien deſelve Stadt beſeten heeft.

IX.

De Officieren, hebbende eenige Commiſſie van den Prince van *Luyck*, ſullen hunne Officie behouden ſonder eenige ſwarigheyt, ofte anderen Eedt te doen.

X.

Dat aen allen Burgeren ende Geeſtelijcke Perſoonen ſal worden gepermitteert met hunne Familie ende goederen buyten deſer Stadt te vertrecken, en hunne Erf, en andere goederen, te verkoopen t'allen tijden, als 't hun ſulcx ſal goet duncken, ſonder ten opſien van dien eenighſins te mogen belaſt worden.

XI.

Dat de Heeren Staten Generael conſenteren aen allen Inwoonderen der voorſz Stadt, gheduronde den tijdt van twee naeſt-komende Iaren, te mogen gaen in alle Steden, ſubject den Coninck van Spangien, omme aldaer hunne affairen te verrichten, mits hun al vooren aenghegeven hebbende aen den Gouverneur der Stadt *Maſtricht*, ende dat ſy niet en doen tot naedeel ofte ondienſt van den Staet der Gheunieerde Provintien.

XII.

Dat van eenighe Nieuwe Impoſten over de voorſz Stadt ende Ingeſetenen van dien in te voeren, niet en

ſal

1632. ſal werden gedaen dan met communicatie ende gemeen advys van de Heeren Staten Generael der Vereenighde Provintien, ende de Heere Prince van Luyck.

XIII.

Dat de voorſz Stad, ende Regeerders der ſelver, niet en ſullen met onkoſten over 't maken van nieuwe Fortificatien werden belaſt; maer ſullen tot des Stadts koſten onderhouden hare Poorten, Muyren ende Veſten.

XIV.

Het Guarniſoen te voet, ende te paerde, dat in de voorſz Stadt ſal komen ghelecht te werden, mitsgaders wagens ende Trayn van Artillerie, ſal werden ghelogeert, als voor deſen, (ten tijde de Stadt is gheweeſt onder den Coninck van Spangien) is gheſchiedt, of in ſulcker vougen, als na conſtitutie van ſaecken daer over met de Magiſtraet ſal worden geaccordeert.

XV.

Alle Stadts, ende andere publijcke Reeckeningen, hier vooren ghedaen ende gheſlooten, ſullen alſoo blijven, ſonder dat daer op eenige recherche ſal vallen.

XVI.

Alle ſchulden de gene, die geduyrende deſe belegheringe ende daer voorens, ten behoeve, ende in name van de Stadt ſijn ghecontracteert, ſullen uyt de voorſz Stadts-middelen betaelt werden, ende de ſchulden gecontracteert op den name ende tot behoeve van den Coninck, ſullen werden betaelt uyt de Domeynen des ſelfs, in den Vroon-hove ofte Landen van Over Maſe, verſcheenen voor date van deſe.

XVII.

Aldus gedaen in 't Leger voor *Maſtricht*, den *twee en twintichſten* Auguſty 1632. ende was gheteeckent F. HENRY de NASSAU, met noch eenige namen, ſoo van de Geeſtelijckheyt, als Magiſtraet. Noch lager ſtont: Ter ordonnantie van Syn Excellentie Geteeckent *I. Imitus*, ende ghezegelt met het Cachet van Syn Excellentie in roode Waſſe.

Artyculen gheaccordeert aen den Gouverneur van Maſtricht, *ende* Wijck, *mitsgaders de Capiteynen ende Krieghſlieden van't Garniſoen der ſelver Stede,*

I.

DAt den Baron van *Lede*, die tegenwoordich het Gouvernement der Stadt *Maſtricht* bediendt, de Capiteynen, Officieren ende Soldaten, ſoo te voet, als te paerde, ende alle die gagien ende ſoldije van den Coninck van *Spangien* ontfangen, van wat qualiteyt ende conditie dat ſy mogen zijn: alwaer 't ſoo, dat ſy ſonder oorlof den Dienſt van de Heeren Staten der Vereenichde Provintien verlaten hadden, daer onder mede begrepen de Cappellanen van de Compagnien, ſullen vry uyt trecken, met alle hun Bagagie, wapenen, vliegende Vandelen, Lonten aen beyde eynden brandeade, kogels in den monde, ſoo als ſy gewoon ſijn in den krijgh te marcheren, met vry geleyde tot in 't Leger van den Marquis *Sancte Croce*.

II.

Datter Oſtagiers van wederzijden gegeven ſullen worden, tot op den dach van het uyttrecken, 't welck ſal weſen op *Maendach* 's morgens den *drie* en *twintighſten Auguſty*.

III.

Henluyden ſullen gheleent worden hondert wagenen, om hun Bagagie bequamelick te mogen wech voeren, ende Sijn Excel: ſal hun oock twee Oſtagiers overlaten, tot dat ſy aen 't Spaenſch Leger comen.

IV.

Den Baron *van Lede* ſal met hem voeren ſes Stucken Geſchuts, met ſes Tonnen Buſcruyt en kogels na advenant, ende den ſelve Baron ſal ſelfs deſe ſes Stucken Geſchuts mogen uytkieſen.

V.

Dat den Grave *van la Moterie*, Gouverneur van de Stadt, abſent, alle Capiteynen, Officieren ende Kriegſluyden als boven, ſoo preſent, als abſent zijnde, ſullen hebben ende ghenieten den tijdt van twee jaeren, 1632. om te mogen diſponeren van hunne erven, huyſen, roerende ende onroerende goederen, ſonder dat henluyden deeſen aengaende, eenigh onghelijck of ſchade ſal aengedaen werden; ende wanneer ſy haere Huyſen ende Erven verkoopen, ſoo ſullen ſy vry weeſen van alle ſoodanige ſchattingen ende laſten als de Heere Staeten op ſoodanige goederen geordonneert hebben te betaelen.

VI.

Dat de Huysvrouwen van alle de voorghemelde Krijghſluyden, den voorſz tijt van *twee* jaren in de ſtad ſullen mogen blijven, om de ſaecken ende affairen van haere goederen te bevorderen, ende dat geduyrende deſe tijdt, wanneer ſy ſulcks ſullen verſoecken, henlieden wagens ofte ſcheepen beſtelt ſullen worden, om hun te voeren na *Namen* of na *Tielement*, en van gelijcken oock aen de ſiecken en gequetſten.

VII.

Dat alle Officieren en ſoldaten, die ſieck ofte gequeſt zijn, binnen de Stadt ſullen mogen blijven, ſo ten huyſe van de Waerden daer ſy ghelogeert zijn, als oock in de Gaſt-huyſen: en zijn Princelijcke Excelentie ſal gelieven te ordonneren, datter goede ſorge gedragen en ordre geſtelt werde, ſo dat ſy wel en na behoren getracteert werden.

VIII.

Dat geen Officier noch ſoldaet om eenighe ſchult gearreſteert ſal mogen werden.

IX.

Dat de ſoldaten van zijn Excelentie niet in de Stad en ſullen mogen komen voor den dach van den uyttocht; gelijck oock de ſoldaeten van de Stadt niet in des Princen Leger ſullen mogen komen.

X.

Dat alle paerden ende andere buyt, ſoo voor als geduyrende deſe belegeringe gekreegen, ſullen blijven in 't vrye beſit en poſſeſſie der gener, die het gekregen ofte verkocht ſal hebben, ſonder dat men dien aengaende yemant ſal moleſteren.

XI.

Dat de Gevangens ten wederſijden, vry geſtelt ſullen werden, ſonder eenigh rantſoen, mits betalende alleenlijck hare koſten.

XII.

Dat alle Ammunitie van oorloge ende Victualie den Koninck *van Spangien* toe behoorende, ſonder eenigh bedroch over ghelevert ſullen werden in handen van ſoodaenigen, als zijn Excellentie daer toe ſal ordonneren.

Gedaen in 't Leger voor *Maeſtricht den twee en twintigſten* Auguſty 1632. Onder geteeckent F. HENRICK de NASSAU. BARON van LEDE.

De Articulen dan van bepoet zijden geconfirmeert zijnde / marcheerden des Spandts Garniſoen op den drie en twintichſte Auguſty uyt de Stadt / beſtaende het ſelve in neghen en twintigh Compagnien te voet / ende een Corpet Paerden / zijnde ontrent dertich man ſterck, ende het geheel Garniſoen in alles / veertien hondert man. Sy namen mede negen Stucken Geſchuts / waer onder twee Dzielinghen / twee halve Cartouwen / drie Slanghen / ende twee Valckenetten. Sijne Excelentie bergunden haer op haer verſoeck / noch twee Stucken meer als geaccordeert was: ende ſy neemende drie, wierter een wederom in de Stadt gebracht. Sy hadden oock hondert van Sijne Excelentie waegens / om hare ſiecken ende gequetſten / mitſgaders hare Bagagie wech te voeren / dewelcke haer dien advont tot in Sancte Croces Legher brochten. In 't uyttrecken waeren deſe van haere Soldaeren / die oorlof van hare vrienden hadden genomen / beſchoncken / ende ſchooten haere Muſquetten ende Peerroers af; een van haer / hebbende een kogel op ſijn Peerroer / ſchoot een Jonghen doot / dewelcke was een ſoone van een Kupter / waer over hy gheapprehendeert / ende dadelijck geexecuteert wiert.

Den vier en twintighſten ſloech Papenheym tot

1632. Esden, dichte by een klepn Stedeken / genaemt Viset, een brugge ober de Mase, ende alsoo het brenghen der Victualie van Luyck te beletten; maer hoorende dat Maestricht tot accoort ghekomen was / ende dat Sijne Excelentie eenige Croupen hadde gesonden om hem te voorkomen / ende de Boeren daer rontom in de wapenen waren / niet willende gedooghen de insolentie van sijne soldaten / (dewelcke dicht by Viset eenighe Boeren doot geslagen hadden / in welckers revenge de Boeren wederom sommige van sijne Loopers den hals af hadden ghesneden) bedacht hy hem / ende keerde weder in sijn Quartier.

Den vijf en twintighsten, wierter ock dienvolgens in het Legher een dagh van danckseggingh gehouden / om Godt de Heere / dewelcke den Autheur van dese Victorie was / ghesaementlijck te looven ende te dancken.

Sommige Liefhebbers vande Nederlantsche Heeren sonden aen den Prince van Espinoy, den Hertogh van Aerschot, ende den Hertogh Bournonville, eenige besloten Briefkens sonder onderteeckeninge / luyden als volcht:

MYn Heer; Alsoick vast, ende gewisse kennisse heb, van het voornemen des Secreten Raedts, die sich boven uwen Hoogen Rade is verheffende, dat sy bestaen hebben, om u ende andere uwes gelijcken te vanghen, ende te apprehenderen: so raede ick u promptelijck uyt het Hof te vertrecken; want dese Landen, ende uwe welvaert daer op het hoochste aengelegen is.

Papenheym wech ghemarcheert zijnde nae Ceulen, brack den Marquis de Sancte Croce sijne Brugghe op / dewelcke hy een dagh ofte twee langer hadde laten leggen / vreesende dat Sijn Excelentie Papenheym ende sijn Volck afghesneden soude hebben: Des anderen daechs liet hy sijne Kupterie achter in 't Quartier / die met de Statische schermutseerden / ende marcheerde met het gros van sijn Leger na Diest in Brabant, ende alsoo quam tot niet alle den grooten roem ende bragghementen / dat sy slach leberen ende vernielen souden / eer 't Leger na Hollant quam.

Den Vpandt wech zijnde / wierden alle de Stucken vande Baterien gebracht / ende binnen het Quartier in order gestelt.

Den vijfden September des Sondaechs, wierden twee Predicatien binnen Maestricht in S. Matheus Kercke ghedaen; ende daer waren veele toehoorders / beyde van Soldaeten ende Inwoonders / soo wel des morgens als 's naemiddachs. Des morgens preecht-ten Conradus Merkinius, ende van den predichstoel komende / wasser onder andere eene oude Vrouwe van de Religie / die 't ontkomen was / doe den Prince van Parma op S. Jacobs dach (zijnde drie en vijftigh Jaren gheleden) de Stadt Maestricht in nam / ende die van de Religie massacreerde: Dese goede brouwe was soo verheucht / dat sy den Predicant voor alle het Volck omhelsde / ende danckten Godt / dat sy soo langhe gheleeft / ende het Evangelium wederom binnen Maestricht hadde hooren predicken; het welcke ock een groote breughde onder de ommestanders verweckte / dat vele van blijdschap de tranen upt de oogen bersteden.

Den avondt ontrent ses of seven uren commandeerde sijn Excelentie den Heere Stakenbroeck, Luytenant Generael van de Cavalerie / ende den Colonel Pinsen, dewelcke by hun hadden eenighe Croupen Volcks / vier Stucken Geschuts / twee Mortieren / ende suffisante Ammunitie / om na Limburch (leggende ontrent ses duytsche mijlen van Maestricht) te marcheeren / ende het Casteel met de Stadt in te nemen: Op Maendach smorgheus / zijnde den sesten quamen sy voor de Stadt / maechten een Baterie recht tegen over het Casteel / (zijnde seer sterck / gesitueert op eenen hooghen Bergh) planten haere Stucken daer op: Ende daer na dat sy vier en dertigh schooten daer op ghedaen hadden / begosten die van binnen te parlementeren / ende gaven het over op Condritie als volcht. 1632.

Limburg ober.

Articulen geaccordeert aen die van de Stadt van Limburch, *door de Heere* Staekenbroeck, *Luytenant Generael van de Cavallerie, commanderende over de Belegeringe van de voorsz Stadt, van weghen sijn Excelentie den Prince van* Orangien.

I.

EErstelijcken, dat alle offensien ende de vyandtschappen gedaen so door de Geestelijcke als andere wereltlijcke voor de Belegeringe en gheduyrende deselve, so wel van d'een als d'ander zijde, sullen gantschelijck vergeven ende vergeten zijn. Artikelen.

II.

Dat in de voorsz Stad van *Limburgh*, en door de gantsche Provintie over de *Mase*, blijven sal de openbaere exercitie van de *Catholijcke*, Apostolijcke ende Roomsche Religie, in de Kercken, Kloosteren, ende over al gelijck deselve gecoeffent is geweest tot noch toe, sonder eenich verhinderen: Welverstaende datse bequame plaetse geven sullen, om daer in te offenen de Gereformeerde Religie, aengesien datter maer eene kercke inde Stadt en is.

III.

Dat de Heere Prooft ende Pastoor van de Parochiale-Kercke van de voorsz Stadt, ende andere Kerckelijcke Personen ofte Religieuse, als oock alle hooghe ende lage Officieren, Justicieren, ende andere Personen, van wat staet, qualiteyt ofte bedieninge die zijn, sullen gemainteneert werden in vreedige possessie van alle hare goederen, inkomsten, Privilegien, Vryheden, Liberteyten, Exemptien, Collatien, Iurisdictien, Officien, ende andere gebruycken, hoedanigh die zijn, sonder exceptie, soo wel buyten als binnen de voorsz Stadt, ghelijck alle ende een yegelijck die tot noch toe hebben gehouden, gepossedeert, ofte besetten ende gebruyckt, sonder dat daer in hun eenige schade ofte beletsel sal geschieden.

IV.

Namentlijcken dat den Majoor, Schepenen, Griffier, Houtvester, Procureur ende andere Subalterne ofte veranderlijcke Officieren, als gestelt zijnde voor haer leven, sullen ghemaintineert werden in haer voorsz Officien, sonder eenich verstooren, noch innovatie ofte nieuwigheyt, ende willende afstreden, sal hun toegelaten werden, 't selve vryelijck te doen.

V.

Dat de Heeren Staten vande Vereenichde Provintien niet en sullen ondernemen binnen ofte buyten de Stadt van *Limburgh*, nochte haere Jurisdictie ofte eenig dinck, als alleenlijck over 't geene den Coninck van *Spangien* aengaet ofte toebehoort, als Hertog van *Brabant* ende van *Limburgh*, volgens de privilegien daer van successivelijck gesworen ende geobserveert.

VI.

Dat aen alle personen, soo wel Ecclesiastijcke ofte Kerckelijcke, alle Burgeren ende seculiere of wereltlijcke, als oock aen de gene die Soldaten zijn geweest, of genoten hebben eenighe onderhout in den Dienst van den voorsz Coninck van *Spangien*, niet willende inde voorsz Stadt blijven metter woon, sal toegelaeten werden hun te vertrecken met hare goederen, ende Familien uyt de voorsz Stadt, en t'allen tijden hare andere goederen ende erffenissen, sonder deshalven eenighsints beswaert te zijn.

VII.

Dat aen de gene, die in de Stadt sullen willen blijven woonen, van wat qualiteyt die zijn, sal toeghelaeten werden te gaen ende te keeren over al om hare affairen te doen, mits dat sy niet en attenteren yet teghen de voorsz Heeren Staeten Generael, of de Heere Prince van *Orangien*, ende dat haer gaen, ende komen geschiede met voorgaende kenniss vanden Gouverneur.

Dat

1632. VIII.

Dat de privilegien van de voorſz Stadt hier voren geroert en te mainteneren, ſullen oock gaen op 't ſtuck van de Fortificatie en onderhout der Mueren en Wallen, en andere laſten van de Stadt.

IX.

Dat alle Reeckeningen ende openbare ſchriften hier voorens gemaeckt, ſullen in haer gheheel blijven, ende wel ghehouden werden, gelijck als oock volgen ſal ſonder eenigh verhinderen alles wat toe komt aen de Heere Grave van *Noyelles*, deur 't gantſche Landt over de *Maſe*, het ſy in qualiteyt als Gouverneur van de voorſchreve Provintie of anderſints, tot betaelinge van het welcke hem ſal toe gelaten werden yemanden te ſenden ende te ſtellen t'allen tijden van zijnen 't weegen, blijvende ghelijcke permiſſie ofte toelaetinghe aen *Iean le Vaux* zijnen Secretaris, van het gheene hem toe mach komen in de voorſz Provintie, midts dat onder pretext van dien niets en werde gheattenteert ter prejuditie van de voorſz Heeren Staten Generael, en zijne Excelentie voornoemt.

X.

Dat het Guarniſoen, 't welck in de voorſz Stad ſal geleyt werden, alſo, ofte na dat deur directie en billetteringe van de Magiſtraet ſal bequaemſte gevonden werden, ende gelijck van allen tijden is ghepractiſeert geworden.

XI.

Dat den Ontfanger vande Domeynen vanden voorſz Coninck van *Spangien* in deſen Lande en Hertoghdomme, ſal mogen ontfangen alles wat vervallen is van de voorſz Domeynen, geaccordeert deur de Staten vanden Lande Overmaſe aen den Koninck, met alle achterſtallen, tot op huyden.

XII.

Dat men ſal mogen eenige Chalmine verkoopen ten voldoeninge van de penningen, op genomen op den name van den Coninck van *Spangien*, van de Koopluyden van Antwerpen, en voor welcke penningen oock den Chalmine-Bergh is veronderpandet; vermits dat mijn Heeren de Staten Generael t'haerder wille keure ſullen mogen de penningen rembourſeren, deur gerechtig bewijs van de ſomme.

Aldus gedaen en geſloten deſen *achſten September* 1632. tuſſchen de voorſz Heere *Staeckenbroeck* ende die van de voorſz Stadt, was getekent *Stakenbroeck*. En noch lager, Ter Ordonnantie van de Major, Burgemeeſteren ende Schepenen van de voorſz Stadt.

P. DE CALDENBERGH.

Artijckelen gheaccordeert door de Heere Staeckenbroeck, Luytenant Generael van de Cavalleryen, in den name ende van weghen ſijne Princelijcke Excellentie, den Prince van Orangien, *aen de Heere Grave* van Noyel, *Gouverneur ende Capiteyn Generael van de Stadt, Caſteel ende Hertoghdom van* Limburgh, ende andere Landen van Over-Maſe, *mitsgaders aen het Guarniſoen van de voorſz Stadt.*

I.

DEn voorſz Grave van *Noyel*, ſal vry uyt trecken met ſyn gantſche Huysgeſin, ſynen train, Mobilen ende Bagagie, ende ſullen hem daer toe ghedaen worden noodighe wagenen tot *Luyck* toe, ende by gebreck van noodige wagenen, is geaccordeert, dat hy binnen een half Iaer tijdts ſal moghen de reſte van ſyne Bagagie laten halen.

II.

Dat de Soldaten, ſoo wel van de Compagnien als andere, ſynde in deſe Stadt, ſullen uyttrecken met haere wapenen, brandende Lonten, kogels in de mondt, vliegende Vaendelen ende ſlaende Trommelen; Ende 1632.
ſal de voorſz Heere Grave met hem mogen uytvoeren twee ſtucken gheſchuts, een groot ende een kleyn te ſynder keure.

III.

Dat oock aen de Soldaten ſullen waghenen ghedaen werden ter nootdruft, omme hare Bagagie te brengen tot Marche in Famine.

IV.

Ende alſoo eenige van de voorſz Soldaten Huyſen en Goederen hebben in de Stadt van *Limburgh*, ſoo ſullen ſy een Iaer tijdts hebben om haer profyt daer mede te doen, ende ſes weecken tijdts om haere Bagagie daer uyt te voeren.

V.

Dat de voorſz Heere Grave ſal leveren alle de Munitie van Oorloge ende van Vivres, en generalſycken alles wat den Coningh van *Spangien* toebehoort, in handen van den geenen die de voorſz Heere *Staeckenbroeck* daer toe ordonneren ofte ſtellen ſal, ſynde eyndelijck aen de voorſz Heere Grave toegelaten, om morgen vroegh te mogen uyt trecken.

Alſoo gedaen ende beſlooten tuſſchen de voorſchreve Heeren, den *achſten September* 1632. Was geteeckent *Staeckenbroeck*. *Comte de Noyell.*

Alſoo wiert men Meeſter van die Provintie (ende de Rijcke Mijne aldaer in het gheberghte / die voor drie hondert duyſent guldens jaerlijcks wiert verpacht / welck Hertoghdom in brenght veele Contributien van de by leggende Provintien / als Namen, Luxemburgh, Kleyn Brabant etc. gelijck te voren van de Steden Venlo, Roermont, Stralen, en de ſeer vermaerde oude ende ſterche Stadt Maeſtricht (in het geſichte van twee ſoo machtige Legers) tot een groote verwonderinghe van alle de werelt.

De Ho: Mo: Heeren Staeten der Vereenighde Nederlanden / alſoo meeſter gewoorden zijnde van de voorverhaelde Sterckten en Steden / hebben deſe volgende verklaringe uytgegeven.

Verklaringe van de Hooghe ende Mog H. H. Staten Generael der Vereenighde Nederlanden aen de Nederlantſche Provintien ende Steden, ſtaende onder het gebiet van den Coninck van Spangien, *op den* elfden *September* 1632.

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, Allen den genen die deſen ſullen ſien ofte hooren leſen, Saluyt. Doen te weten: Alſoo het langhduerig ende Landtverderffelicke Oorloge, in de Nederlantſe Provintien verweckt deur de gepretendeerde abſolute Spaniſe heerſchappie, ende dominatie over de Perſonen ende goederen van der ſelve Ingeſetenen, ſo Geeſtelijcke als Wereltlijcke, met eene generale Vereeninge van de ſelve Provintien, ofte deur een ſekere handelinge van Vrede ofte Stilſtant van wapenen had konnen ter needer gheleght werden, indien het ſelve deur de Spaenſche ambitie, menees, en diffidentie van der ſelver belofte niet waere verhindert; inſonderheyt als daer toe eenige inclinatien ende apparentien haer hebben vertoont, als wanneer de Spangiaerden en hare Adherenten haer perſonagie, tot nadeel van het gemeene beſte van de Nederlandtſche Provintien, doorgaens hebben gheſpeelt, haer daer deur in Spangien doende valeren, ende daer meede de ghewenſchte uytkomſte van de Nederlantſche oorloge wetende te reverſeeren; Waer uyt voor alle de werelt notoir ende kennelijck is, dat de voorſz Spangiaerden ende hare Adherenten niet anders ſoecken, de Nederlantſche Provintien niet alleen in ghedaedighen Oorloghe te houden; maer tot uytterlijcke ruyne ende deſolatie te brenghen, ende de ſelve daer naer; als gheconqueſteerde Landen te houden, van haere rechten, privilegien, Neeringe, ende welvaer te berooven, ende in dier voegen in

het

1632. het Oorloge te doen consumeeren. *Soo ist*, dat wy, inhereerende onse Declaratie van den *twee en twintighsten* Mey lestleden, ende blijvende niet weyniger genegen tot welstant ende herstellinge van de gesamentlijck Nederlansche Provintien, in haer oude fleur, als wy onse vryheyt, Rechten ende privilegien, tot noch toe, deur Godes genaedighen seegen, mette waepenen hebben verdeedight, ende tot den uyttersten toe gesolveert zijn te maintineren, uyt goede Nabuyrige affectie, die wy tot de andere Provintien en Ingheseetenen van dien zijn dragende, goet gevonden hebben de selve, ende de Leeden van dien, soo Geestelijcke als wereltlijcke, hoogen ende laegen Standts personagien ende persoonen, ende alle goede Ingheseetenen ende Landtlaeten, mitsdeesen ernstelijck ende vrientlijck te vermaenen, ende te versoecken: dat sy, volgens ons loffelijck exempel, ende van haer Voor ouderen ende Predecesseuren, haer willen ontrecken uyt het beswaerlijcke ende *ondragelijcke jock* van de Spangiaerden ende haere Adherenten, ende haer vrywilligh voegen met onse Geunieerde Provintien: tot welcken eynde wy, onder het wijs ende kloeckmoedigh beleyt van zijn Excellentie den Heer *Fredrick Hendrick*, Prince van *Orangien* &c. een goet ende machtigh Leeger te Velde hebben gebracht, om niemant te bederven; maer veel eer om de andere Naebuyrighe Provintien, Steeden ende Leeden van dien, de behulpsaeme ende stercke handt te bieden: ten eynde sy van het *Spaensche jock* verlost, ende in haer voorige vryheyt gestelt mogen werden; Belovende de meergemelte Provintien heylichlick, ende onverbreklijck midtsdeesen, dat wy haer met der selver Steden ende Leeden, als oock hare Ingesetenen, soo Geestelicke als Wereltlicke, van wat staet, qualiteyt of conditie die soude mogen zijn (die haer sullen voegen als voren) sullen conserveeren en mainteneren by haere privilegien, vryheden en rechten, als oock by de publijcke Exercitie van de Roomsche Catholijcke Religie: willende ende desidererende met de selve te leven, handelen ende wandelen, als goede Vrienden, Nabuyren, en Bontgenote, waer deur niet alleen de Spangiaerden, met meerder gewelt, gemeene macht, en onderlinge bystant, wederstaen en afgheweert, nemaer oock de samentlijcke Nederlandtsche Provintien in ruste ende tot haeren ouden florissanten welstant, met Neeringhe ende welvaert ghebracht sullen konnen werden. Ende in dien eenighe, van wat staet of conditie sy souden moghen weesen, haer souden onderstaen den voortganck van soo goeden ende heylsaemen werck te verhinderen, sullen wy niet konnen leedigh staen, met alle rigeur van wapenen ende confiscatie van goederen, jegens de selve te procedeeren, daer van alle ende yeder haer sullen ghewaerschouwt houden: vertrouwende, dat de meergemelde Provintien, Steeden ende Leeden van dien, als oock der selver Ingesetenen, het gene voorsz is sullen willen apprehenderen, en haer dien volgende ten gemeenen beste hier nae accommodeeren ende reguleren.

Gedaen in *'s Gravenhaege* ter Vergaederinghe van de Hooghghemelte Heeren Staeten Generael, onder der selver Contre Zegel Paraphure ende Signature van haren Griffier, op den *elfden* September 1632. Was geparapheert *Niclaes van der Brouchorst*, vt. Onderstont, ter Ordonnantie van de Hooggemelte Heeren Staten Generael: getekent *Cornelis Musch*; zijnde op 't spatium gedruckt het Contre Zegel der selver Heeren Staeten in roden Wasse.

Dit benevens de geluckige progressen der Wapenen van desen Staet, opereerde soo veel, dat de Infante ende de Spaensche Regeeringh tot Brussel resolveerde in Handelingh te koomen, ende schickten voor eerst derwaerts den Heer Phillippe le Roy, behleet met eene Commisse om van weghen de Ingelande der ontangs te vooren deur ghestreckte Kouwensteynsche Dijck te handelen van herdijckinghe van dien. Onder welck pretext in discours gheraeckende met den Heere Prince van Orangie, als noch gecampeert liggende in sijn Quartier by Maestricht, eenighe uyren langh, aen hooghstghedachten sijn Excellentie soo veel reeden ende beschept wiert ghegeven, dat verliesende de hoope van dat de Spaensche Nederlanden souden komen tot willige revolte, sijn Excellentie oock quiteerde het desseingh van voorderen intocht, ende ghehoor gaf op de aenghebodene Handelingh. Edoch om van de waere beschaepenheyt te beter onderrecht te zijn: soo schickte hy den Heer van Heenvliet naer Brussel, die met sijn Carosse, Huysvrouw, ende Kinderen, sich prevaleerende van een oude Saufegarde van Neutralitept, ende vergheselschapt deur ghemelde Le Roy, aldaer komende, bevont dat de Landen geensints waren ghedisponeert tot revolte, ofte pets diergelijcks: het welck Hooghstghedachte Heere Prince was verwachtende. Daer van hy den Heer van Heenvliet, aen sijn Excellentie sijnde rapport ghedaen: ooch soo aen de Infante als aen den Heer Aerts-Bisschop van Mechelen, als sijnde hooft van het eerste Lidt der Staten, deur den Heer Le Roy, sijnde verhaelt ende voor oogen ghestelt den ghevaerlijcken staet des Landts, ende dat de Heer Prince van Orangie, nae gheen Handelingh soude willen luysteren, als met de respective Staeten: so wiert op alle middelen ghepeyst hoe ende in wat maenieren soodaenighe Handelingh ende Besendinge soude moghen geschieden, sonder offensie des Coninckx ende quetsinge van sijn eere ende gesach. Eyndelijck wiert bedacht het exempel van het Jaer 1601. Dienvolgende is het ghebeurt dat de Infante toe liet de Vergaderingh van Staten aen de Provintien van de ander sijde tot Brussel: ooch dat deur den Hertoch van Aerschot by Missive van den seventiende September aen de Prince van Orangie, versocht wiert paspoort voor eenighe Heeren Gecommitteerde van de selve tot Brussel vergaederde Staeten Generael: welck Paspoort gheaccordeert ende ghegheven sijnde, soo sijn in de stad van Maestricht ghekomen de Hyr Heer van Swartsenbergh, de Heer van Hellebus, ende de Pensionaris Edel-Heere, als Gedeputeerde van weghen de Staten Generael van de andere sijde tot Brussel vergaedert, ende hebben aen sijn Excellentie ende de Heeren haer Hoogh Mog: aenweesende Gedeputeerden openingh ghedaen: Dat sy ghelast waeren van de Heeren Staten van de ander zijde, om te verstaen de meeninghe van desen Staet tot onderhandelingh ende het vinden van de middelen, waer deur men by eene goede uyt komste van de jeghenwoordighe ende langhduyrighe Nederlandtsche Oorloge mocht werden ontlast: ende inghevalle men aen deese zijde daer toe ooch gheneghen ware, dat de Heeren haere Committenten meerder ende aensienlijcker ghetal van Gedeputeerden souden senden, om dat werck by der handt te nemen.

Daer op is ghevolght dat eenighe Heeren Gedeputeerden van haer Hoogh Mog: in het Leger sijnde, by advijs ende goet vinden van den Heere Prince ende van de ander Heeren haer Colleguen, verschepde discoursen met de voorsz Gecommitteerde van de ander sijde hebben gehouden, daer uyt gheresulteert sijn dese navolgende negen poincten, die op het papier gebracht wierden, om aen wedersijts se Heeren Principalen voor gedraegen en der selver goede meeninge ende resolutie daer op verstaen te werden, en daer na den tienden October gelast en geinstrueert te komen binnen Maestricht: de artijckelen waren dese.

I.

DAt by een Handelinghe aen te stellen tusschen de Heeren Staten Generael van alle de Nederlantse Provintien van d'een en d'ander sijde, sal werden vernieut het Tractaet van *Treves* gemaeckt met den Koninck van Spangien, Anno 1609. so het lecht in alle sijne poincten en artijckelen.

II.

Dat de Heeren Staeten van de Provintien onder den Coninck van Spangien haer sullen *Verbinden te presteren*, alle de poincten ende artijckelen van het voorschreeve Tractaet, die in het selfde werden belooft by ende van weegen den Koninck van Spangien, in sulcker voegen

dat

1632.

Digitized by Google

1632. dat de Heeren Staeten, Leeden, Steeden en Inwoonders van de Geunieerde Provintien die effectuelijck ſullen genieten.

III.

Dat tuſſchen de Heeren Staten van de voorſz reſpective Provintien ſal opgherecht werden een *Verbont ende Alliantie*, waer by ſy haer geſamentlijck over ende weeder ſullen allieeren het ghemaeckte Tractaet van den Treves in alle ende yegelijcks zijne poincten te garandeeren ende maintineeren tegen een yeghelijcken die het ſelve ſoude willen verbreken of in eenighe wijſe tegen gaen.

IV.

Dat de ſelve Heeren Staeten by de voorſz Alliantie, haer onder elckanderen ſullen verbinden reciproquelijcken tot de conſervatie van hare *Vryheeden ende Gerechtigheden*, ende gemeene ruſte tegen alle en een ygelijck niemant uytgeſondert offenſive ende defenſive, die de Nederlantſe Provintien of eenige der ſelver aentaſten, bevechten of beſchadigen ſal.

V.

Dat om de gemene verſekeringe en geruſtheyt, *alle de Spangiaerden* (zijnde luyden van Oorloghe) *ſullen moeten vertrecken* uyt en buyten alle en een ygelijck der Nederlantſe Provintien, ende gene wederom binnen de ſelve mogen gebracht werden.

VI.

Dat de *Kaſteelen ſullen werden gedemolieert*, of ten minſten de Wallen in de Veſten nedergelecht en gheapplaneert en open gelecht tegens de Steden.

VII.

Dat alle ſodanigh Volck van oorloghe te voet ende te paerde, te water ende te Lande, als de Heeren Staten van de Provintien van de andere zijde ſullen houden tot defenſie van de voorſz ruſte en gemeene ſekerheyt, ſullen zijn in der ſelven *Eedt alleenlijck*, en van niemant ders; ende by ofte van wegen de ſelve werden aenghenomen ende betaelt, ende alle Officieren daer onder geſtelt.

VIII.

Dat tot ſeeckerheyt teegen alle invallen in de principaelſte Zee-Steeden van Vlaenderen ſoodaenige ordre van Gouvernement ende Garniſoen ſal werden aengeſtelt *met ghemeene advijſen*, van de reſpective Heeren Staten der Nederlanden, dat ſonder bewillinge van de ſelve geſaementlijck geen ander Krijghs Volck in de voorſz Steden of Haevens van dien ſal moghen werden inghebracht.

IX.

Dat eenige weynige *Steden en plaetſen*, hier niet openbaer om ſonderlinge conſideratie, tot de gemeene ruſte dienende, van het Guarniſoen van den Coninck van Spangien ontledigt en Neutrael gemaeckt, ende eenige aen de Heeren Staten der Geunieerde Provintien over gelevert ſullen werden.

Met deſe artijckelen wierden in alle Provintien gheſonden eenige Gecommitteerden van hare Ho: Mo: op dat der ſelver reſpective Gedeputeerde met volkomen laſt mochten komen tot behandeling van ſo importanten werck.

De eerſte intentie was om te Maeſtricht (alwaer behalven de opgemelde drie, noch ſeven andere Heeren, namentlijck de Aerts-Biſſchop van Mechelen, de Abt van S. Vaez, de Hertogh van Aerſchot, van Marke, Penſionaris van Brugge, de Heer van Danſermont van wegen Henegou, Ronnet, Schepen van Namen, ende Broide Penſionaris van Douay, waren aenghekoomen) de handel te voltrecken; ende dat ſoo ſpoedigh als moghelijck was; om veele redenen: eensdeels, om dat het Leegher van deſen Staet alhaer noch in het Velt legghende, dien van de ander ſijde te meer mocht intimideeren; anderdeels oock dat de ſaecke in den Haeghe, ghebracht werdende ende onder deliberaetie van veel Hoofden komende, in ende tot langhwijligheyt ſoude verdwijnen; ghelijck naemaels geſchiet is.

Haer Ho: Mo: ſchickten by proviſie de Heeren Terreſteyn ende Haerſolte ende Troſorier Gogh nae Maeſtricht; om de Gedeputeerde van de andere zijde te complimenteeren ende te onderhouden, ende om den Heere Prince te berichten hoe verre de ſaecke in de Provintie gebracht, en dat by die van Zeelant, Vrieſlandt ende Stadt ende Landen, noch niet gereſolveert was: alle de andere geraet zijnde om de Handelingh tot Maeſtricht te entameeren, ſy deeden den ſeſden Novembris rapport. 1632.

Dat ſy Heeren Terreſteyn, Haerſolte, en Treſorier Goch van hier vertrocken ende in aller ple in het Leger by Maeſtricht ghearriveert zijnde aen zijn Excellentie hadden ghecommuniceert haer Ho: Mog: reſolutien den ſeſtiende ende achtiende Octobris leſtleden reſpective ghenomen belanghende het ſtuck van de aenghebooden handelinghe by die van de andere zijde, ende datſe daer na volgens den inhout vande voorſz hare Ho: Mo: reſolutie van den ſeſtienden voornoemt de Heeren Gedeputeerden van de Heeren Staten van de andere zijde hebben gecomplimenteert ende met diſcourſen onderhouden, ſonder nochtans met hun eenighe handelinghe ofte conferentie te entameeren, doende alleenlijck openinghe dat haere Hoogh Mog: alhier in den Haeghe beſich waren omme binnen korte daeghen van weghen deſen Staet der waerts na Maeſtricht ten dien eynde te ſenden meerder aental van Gedeputeerden, blijvende in dier voeghen precijſe binnen de lemiten van haeren laſt, ſpreeckende noch van de handelinghe, noch van den voet, veel min van het ſubject van dien; waer over dat de ghemelte Heeren Gedeputeerden van de andere zijde ſcheenen ghealtereert te zijn, vermidts ſy geen andere openinge en bequamen, ende overſulcks ghezept, datſe upt de openinghe aen hun ghedaen, aen de Heeren hare principalen niet en wiſten te ſchrijven, wanneer de voorſz. handelinge ſoude aengaen, doende inſtantie dat men haer ſoude willen preſigeeren den tijd ofte ten minſten ten naeſten by ſegghen wanneer dat de andere Heeren hare Hoogh Mog: Gedeputeerden ſouden komen; op dat ſy daer van met eenighe ſeeckerheyt de Heeren hare Principalen ſouden konnen verwittigen, die ſy tot die tijdt toe niet en hadden konnen ſchrijven, ende dat de ſelve daer op alleen tot Bruſſel bleeben vergaedert, waer op hun gheantwoort is, dat men van deſer zijde niet precijs en konde verklaeren wanneer het ſelve ſoude konnen geſchieden ende dattet mogelijck haeſt ſijn, en mogelijck wat ſoude aenloopen.

Eenige korten tijdt daer nae heeft zijn Excellentie de Heeren haere Ho: Mog: Gedeputeerden by den anderen doen vergaderen, ende verklaert dat hy wel ghewenſcht hadde datmen hadde moghen de Handelinghe entameeren ende onder de terreur van de Waepenen vokrecken ende een korte beſoigne daer van waere gemaeckt gheweeſt; maer ſulcks niet zijnde, datmen moſt delibereeren wat met het Leegher te doen ſtonde, dattet Leger ſeer wiert ghekaffligeert van ſieckte, Peſte, ende andere verſcheyden inconvenienten, daer deur het van daeghe tot daghe meer ende meer quam te verſmelten, zijnde een groote meenichte van Soldaeten kranck. Waer op ter preſentie van ſijn Excelentie met eenpaerighe ſtemmen van alle de Heeren Gedeputeerden is verſtaen, dat men het Leegher ſoude doen op breecken; het welck oock dienvolghens den tweeden deſer opghebrooken is, ende ſijne marſche ghenoomen heeft aen de andere zijde van de Maſe, nae Roermonde; afſcheepende de voorverhaelde ſieckten wel vier duyſent en vijf hondert ſterck in vier en vijftigh Maes ſchepen om binnen deſe Landen gebracht te worden.

Wijders is gerapporteert dat ſy Heeren Terreſteyn ende Haerſolte achtervolghens haer Hoogh Mog: reſolutie van den achtienden Octobris voornoemt ſijne Excellentie en de andere Gecommitteerden in bedencken hadden gheſtelt, ofte de ghelegenthept ende conſtitutie van ſaecken [illegible] en ſoude verepſchen dat de Handelinge mer [illegible] van de andere zijde te houden, elders als binnen [illegible]aeſtricht ſoude werden geentameert, principalijck regart ghenomen dat deſe Stadt nu gheheel

1632. heel geinfecteert was van Peste, andere contagieuse siecten, ende dat oock de selve Stadt seer geloigneert was van de Regheringhe tot Brussel: als oock van desen Staet: waer op met advijs ende voorgaende deliberatie van Sijn Excellentie ende de t'samentlijckte Heeren Ghedeputeerden van de andere zijde/ voor ghesiagen wordt de Stadt van 's Hartogen-Bosch, daer toe sy ghetoont hebben inclinatie: doch daer nevens verklaert hier inne sonder voorgaende communicatie van de Heeren haere principalen niet te konnen condescenderen/ ende datse over sulcx upt haer middel hadden afgheveerdicht den Pensionaris Edel-Heer, dewelcke voor 't vertreck van hare Hoog: Mog: Gedeputeerden herwaerts niet en was weder ghekeert/ maer dat de Ghedeputeerden van de andere zijde/ vrienden van haere Heeren Committenten hadden bekomen/ dat de veranderinge om binnen 's Hartogen-Bosch de handelinghe te beginnen haer aenghenaem was: waer over de Heeren Arnhem ende vander Meer tot Maestricht sijn gebleven/ om de Heeren Ghedeputeerden middeler tijdt te onderhouden; sijnde niet te min eenighe van de selve Heeren Ghedeputeerden ghemeynt haer voor eenighe daghen te gaen begeven naer Luyck, om de groote infectie die tot Mastricht was/ ende dienvolgens t'editeren 't dangier daer in sy bleven steecken voor haer persoonen; versoeckende de meergemelte Heeren hare Ho: Mo: Gedeputeerden dat de selve op 't gene voorsz/ en of de handelinge tot Maestricht soude aengevangen worden/ soodanigen regart willen nemen/ alsse voor den dienst/ eere en reputatie van 't Lant souden bevinden te behooren.

Daer na heeft de Heer Teresteyn alleen aen haer Ho: Mo: gecommuniceert seeckere Missive by Sijn Excellentie gheschreven/ daer by de selve verklaerde datmen de Burgers soude mogen revoceren ende na hups doen keeren; continuerende de Waertgelders als noch voor eenighe daghen in dienst. Waer op ghedelibereert zijnde/ is goet ghevonden de ghemelte Heeren hare Hoogh Mog: Ghedeputeerden voor de ghenomene moeyte/ arbeydt/ ende ghedaen rapport ten hoogsten te bedancken/ als haere Hog: Mog: aengenaem. Ende wat belangt de voordere poincten van consideratien resulterende upt 't voorsz. rapport/ daer op soude met de eerste ghelegenthcyt worden ghedelibereert/ uptghesondert het revoceren van de Borgers, 't welck goet ghevonden is: ende dienvolgens versocht en gecommitteert de Heeren van Heemstede, Vosbergen ende Weede, om te beramen een ordre ende vasten voet waer nae de voorsz revocatie soude gheschieden/ ooch de Compagnien Soldaten jegens de voorsz Burgers ghewisselt ende uptghetrocken/ in hare voorgaende Guarnisoenen ghebracht/ ende alles herstelt in sijnen voorigen staet; ende 't geene dat dienvolgens by de ghemelte Heeren deses aengaende soude worden beraemt ende in 't werck ghestelt/ wert voor als nu voor als dan/ ende als dan voor als nu geapprobeert ende geratificeert.

Ende om ten deele die by de vreemde alhier aen wesende Ambassadeurs alrede ghedane ende noch te doene klachten te voor komen ende te voldoen: soo is specialijck aen den Ambassadeur van desen Staet in Vranckrijck belast te doen officie volgens inhout van de volgende Missive.

De Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

Verklaringe aen Vranckrijck.

EDele, *Gestrenge*, *Vroome*, *Lieve*, *Besondere*, wy en twijfelen niet of aldaer ten Hove sullen uytgegeven ende de gestroyt worden verscheyden geruchten nopende de *Handelinge*, *die van wegen de Heeren Staten Generael van d'andere zijde ons is aengeboden*: daer uyt dan onvermydelijck moeten volgen verscheyden discoursen, ende oock de afgunstighe van desen Staet by den Koningh sullen onderstaen onse actien te traduceeren, ende sijne Majesteyt daer van te geven quade impressien, 't welck wy met groote sorghvuldigheyt altoos hebben gesocht ende als noch sijn doende voor te komen; ende dien volgens goet gevonden u midtsdesen expresselijck te lasten, dat ghy sijne Hooghstgedachte Majesteyt sult versekeren van *onse goeden wille affectie ende dienst*, *tot sijn Koninckljycke Persoonen ende des selfs Kroonen*: alsso wy niet meer ter herten ende in recommandatie en hebben als sijne Majesteyt te believen, ende ons des selfs gunst ende Vruntschap te conserveeren: met by voeginge dat wy met onsen vyant *directelijck noch indirectelijck sonder advijs van sijne Majesteyt*, *noch Peys noch Trefves sullen maecken*, ghelijck sulcks in 't derde Artikel van de Alliantie, daer met syne Majesteyt ghelieft heeft desen Staet te vereeren uytdruckelijck staet gestipuleert; ende dat wy oock vast en vruntlijck vertrouwen stellen, dat syne Majesteyt van syner zijde het effect van de Alliantie, oock ons volkomentlijck sal willen laten genieten; en op dat syne Majesteyt na de rechte beschapenheyt en ghelegentheyt van de voorsz aengeboden handelingen gheinformeert mach zijn, sult ghy verklaren dat wy den *twee en twintichsten Mey*, ende *elfden September* beyde lestleden hebben laten emaneren seeckere declaratien, waer van copye hier nevens gaet: daer by die van d'ander zijde om reden in desel ve declaratie geexpresseert, versocht ende vermaent wordende *het Spaensche Iock af te werpen*, *ende haer te voegen met dese Geunieerde Provinteen*. De Heer Hartoch van *Aerschot* uyt last van de Heere Staten Generael onder de gehoorsaemheyt van den Coninck van Spangien, by sijn L. Brief van den *seventienden September* lestleden aen Sijn Excellentie de Heer Prince van Orangie in 't Leger by *Maestricht*, heeft versocht Paspoort voor dese navolgende *drie* Heeren: te weten Baron van *Swertsenburgh*, *Hellebus* ende *Edel Heer*, Pensionaris van *Antwerpen*: om openingh te mogen komen doen van saecken van importantie; ende dienvolgens de voornoemde Heeren van de andere zijde tot *Maestricht*, by Sijn Hooghghemelte Excellentie ende de Heere Onse Gedeputeerden in 't Leger gekomen zijnde, hebben openinge gedaen, *dat sy gelast waren van de Heeren hare Committenten*, *om te verstaen de meeninge ende intentie van deser zijde tot onderhandelinghe*, *ende 't vinden van middelen tot een goede uytkomste van den jegenwoordigen bloedigen en langduyrigen Nederlandtsche Oorlogh*, *ende dat in cas men aen deser zijde daer toe ghenegen mocht sijn*, *de Heeren hare Committenten meerder ende aensienlijcker getal van Gedeputeerden souden senden om dit werck by der handt te nemen*; ende sijn hier over tot *Maestricht* over ende weder over verscheyden discoursen ghehouden, daer uyt eyndelijck ghereselteert sijn eenige poincten die op 't papier gebracht zijn, om aen wederzijdts Heeren Principalen voorgedragen, en daer op der selver goede meeninghe ende intentie verstaen te worden; waer met de Heeren Gedeputeerden van de andere zijde sijn vertrocken nae de Heeren hare committenten, ende hebben wy oock nae ingenomen rapport van deselve poincten, als sijnde van grooter importantie, communicatie moeten doen aen de Heeren Staten van de respective Provintien in 't particulier, om daer op te verstaen der selver goede meeninghe ende intentie: om dat, sonder expresse bewillinge ende consent van dien, daer in niet en mach worden gheprocedeert, sulcx dat tot noch toe nietwes substantieels noopende de voorsz Handelinghe is gheslooten, ofte geslooten heeft konnen worden; doch is middeler tijdt meer aental ende aensienlijcker Ghedeputeerden van d'andere zijde ter nombre van *thien* Heeren met haer ghevolgh tot *Maestricht* ghekomen, die aldaer ende in de plaetsen daer omtrent eenen gheruymen tijdt buyten negotiatie ende handelinghe sijn ghebleven, ende als noch zijn: sulcx dat wy considerende dat sulcx met de *dignitevt van de voorsz Persoonen*, *noch met de reputatie van desen Staet* niet over een en komt, ende dat oock by dit saisoen van 't Iaer de voorsz plaetse *Maestricht* onbequaem soude zijn in cas de voorsz Geunieerde Provintien tot de aengheboden Handelinghe mochten verstaen, hebben goet ghevonden in soodanigen cas dese plaetse van den *Hage* daer toe t'adsigneren ende vast te stellen, oock geaccordeert Paspoort voor de ghemelde Heeren Ghecommitteerden van d'andere zijde, om van *Maestricht* ende die plaetsen daer omtrent over *'t Hertogen-bosch* herwaerts nae den *Hage* te moghen komen, ende

Digitized by Google

1632. ende te ſien wat den tijdt ende ghelegentheydt in deſe ſaecke verder ſal willen gheven, ſonder datter yetwes *ſubſtantiels* voor als noch is verricht, ende oock niets finalijck geſlooten ſal worden, ſonder daer op te verſoecken zijne Majeſteyts Hoogſt wijs advijs, daer toe de ſelve een vaſt vertrouwen ſal ghelieven te ſetten. Maer in cas dat wy ſouden kunnen vinden een Chriſtelijcke eerlijcke ende verſeeckerde uytkomſte van den Oorlogh, wiert zijne Hooghgedachte Majeſteyt ghedienſtelijck verſocht in ſodanigen cas ons zijne Hooge wijſe conſideratien ende advijs te willen mede deelen, daer op met behoorlijck reſpect ſal worden gelet. Ende ſult ghy ons in aller yle hebben over te ſtieren by geſchrifte 't gene ghy deſes aengaende den meer Hooghgedachten Coninck ſult *voordragen*, als oock 't geene u daer op tot *antwoort* 't ſy by monde of by gheſchrifte ſal worden gegeven, alſo daer aen voor den dienſt vanden Lande ten hoogſten is gelegen, waer toe ons verlatende bevelen U L. in Godes protectie. In den *Hage* deſen *achtienden November* 1632.

De tijt dan ondertuſſchen alſo verloopende/ wiert geresolveert de handeling met die van d'ander zijde in den Haege te verleggen.

Een gerumme wijl voor der ſelver aenkomſte alhier/ hadde de Koninchlijcke Franſche Ambaſſadeur Audientie: ſeyde dat volghens 't derde artijckel van het Tractaet tuſſchen den Koninck ende deſen Staet Anno 1630. ghemaeckt haer Ho: Mog: belaſt hadden/ geduyrende den tijdt van ſeven eerſtkomende Iaeren niet te handelen van Vreede of Treves ſonder advijs van zijn Coninck, begeerende daerom dat haer Ho: Mog: in deſe gelegentheyt wilden gebruycken de rijpheyt ende voorſichtigheyt die nodigh is in eene ſaecke van ſulcken gewicht, op dattet geen oorſaeck van klacht mocht geven, als het te laet was, ſo wel aen haer ſelfs (dan ſich te hebben laten ſurpreneren) als aen den Coninck zijn Meeſter, van dat hy niet gheroepen was tot de deliberatie van ſoodaenigen ſaecke: die wel deſen Staet directelijck trof, edoch oock ſeer raecte 't intereſt van zijn Coninck.

Franſche Ambaſſadeurs waerſchouwinghe.

Ter ſtont daer na hadde ooch Audientie de Koninchlijcke Sweedtſche Ambaſſadeur Camerarius: verklarende/ niet uyt curieusheyt, maer om den dienſt zijnes Conincks te komen verſoecken ende begeeren dat hare Ho: Mog: met hem confidentlijck wilden communiceren wat van de tegenwoordige Vrede-handelingh was: dewijle by voortgangh van dien, alle de laſt des Oorloghs ſo van wegen den Keyſer als den Coninck van Spangien op hem ſoude vallen. En mochten hem zijne Vrienden oock raden (om de apparentie van deſe Nederlantſchen handel) ſelfs oock zijne particuliere ſekerheyt in acht te nemen en na Vrede te luyſteren.

Sweetſe Ambaſſadeur.

Koninginne van Bohemen.

De Koninginne van Bohemen heeft ooch deur den Secretaris Mauritius 't Intereſt van het Chur-Paltſiſche Huys (de Koninck doen tot Ments noch zijnde; edoch kortz daer na overlijdende) laeten voordragen; ende verſoecken/ dat by voortgangh daer op mocht worden gelet; allegerende de weldaeden, die al eer het Phaltſich Huys aen deſen Staet hadde bewe[zen], zijnde oock de Phaltiſche reſtitutie, ſo wel als de Nederlantſche Vrede geweeſt d' eenighſte ſubjecten ende ooghmercken van die Alliance of Tractaet van Suythampton met Engelant gemaeckt. De Bewinthebbers van de Weſtindiſche Compagnie desgelijcks repreſenteerden den afbreuck die ſy gedaen hadden aen de Spaenſe, haer als noch gheduyrende Octroy; en haer apparente ſchade, ſo met ondergangh ſo de Treves ſuccedeerde.

Bewinthebbers vande Weſtindiſche Compagnie.

Veel blaeuwe Boetkens/ als gemeenlijck/ quamen ooch voor den dagh: om de ghemoederen een afkeer te geben tegen de Handelingh; als wel bedroghe: de Predicanten op de ſtoelen preechten ende baden daer teghen. Een in den Haegh nam den Text expreſſelijck in deſen tijdt/ upt de prophetten die de deſtructie van Jeruſalem hadden voorſept: want ſoo wel ſy als veel andere meenden de ſaecke was alreede tot Maeſtricht ſoo goedt als gheſlooten. Maer het heeft aen deſen handel (gelijck veel tijdts) gebleecken/ dat Godes wijsheyt met de Menſchelijcke gecke. Alſoo de aller hart-

1632. ſte vpanden/ ende die meeſt woelden om de Coninck in Nederlandt te ruyneren, ſijn oorſaecke gheweeſt van ſijn behoudenis. Want indien men in dijdt laſt hadde geſonden om tot Maeſtricht te ſlupten: ſoo ſoude men nae alle apparentie alle of het meeſtendeel vande opgemelde artijckelen wel gheobtineert; ten minſten/ Hulſt, Gelder, Breda, (volgens uptdruckelijcke diſcourſen die te Maeſtricht in 't begin de Gecommitteerde van de ander zijde voerden) tot verſeeckerinch van den Trevés ghebreghen hebben: aengeſien de ſchrick deur 't verlies van ſo veel Steden/ retraite van Graef Hendrick van den Berghe, Graef van Warfuſe, de intelligentien tuſſchen den Prince van Eſpinoy, van Barbancon, Grave van Egmondt, ende andere voornaemſte Heeren van de Spaenſche Nederlanden/ groot was/ ende het Staetſche Legher noch victorieus/genoech aen het herte van Brabant lach. Maer deur de tegenwerckinghe van de Franſche, Sweetſche Miniſters, ende van de Provintien die meeſt altijdt tegen Spaengien hebben gevvert; ſoo wierdt dat deſſeingh gebroocken; de Handelingh van Maeſtricht in den Haeghe ghetranſporteert/ ende daer deur de tijdt (het koſtelijckſte vande werelt) ja de gheheele Herfſt ende Winter ten dienſt ende beſten des Conincks van Spangien (deur 't onwetent belept van ſijne erchſte ende grootſte vpanden) gewonnen.

Den achtiende November wierdt de Hof-Meeſter Martaigne geſchickt nae den Boſch, om van daer herwaerts te conduceren de Heeren Gedeputeerde van de andere zijde; aenden Gouverneur vanden Boſch wiert geſchreven toe te ſien/ dat by der ſelven of die van haer Supte/ niet aldaer mocht werden beſpiedet wat de Fortificatien of Magaſijns aengingh.

Den vierde September deden ſy haer publijcken intree in den Haege: ontfanghen deur den Heere Prince van Orangien (met een groot aental Caroſſen/ ende toeloop van Volck/ by de Hoorn-Brugghe; ende als Ambaſſadeurs gelogeert ende getracteert.

Hier voor is geſept dat Gecommitteerde werden geſonden aen de haer ongenegen thoonende Provintien. Na Zeelandt ginghen de Heeren Catz, Raedt ende Penſionaris van Dordrecht, ende de Heer Marienburgh, Burghemeeſter tot Deventer. Die den acht en twintighſten Octobris tot antwoort kregen/ dat ſy eerſtdaeghs haer Ghecommitteerde ſoude ſeynden nae den Hage, die aldaer komende met die van Vrieſlant ende Stadt ende Landen haer heftigh teghen den Trevés-handelingh geſtelt/ ende gheſamentlijck in alles hebben ghediſcrepeert van de vier andere Provintien: die genegentheyt genoech thoonden tot den Handel; indien de Gedeputeerde van d' andere zijde hadden konnen uptbrengen behoorlijcke laſt/ ende deſe Staet redelijcke conditien bedingen/ ghelijck upt het volgende breeder ſal blijcken.

Na Vrieſlant wierden geſonden eerſt de Heer Boreel Penſionaris van Amſterdam van wegen Hollandt ende de Heer Walta, daer op ſy den twintighſte Octobris hebben ghereſolveert eenighe extraordinaris Gecommitteerde ter Vergaderingh van hare Ho: Mog: te ſeynden/ klaeghende daer neffens dat men een poinct van ſulcken importantie ende daer aen de ſtaedt der Vereenighde Provintien in 't Ghenerael ende particulier ſo hoogh gelegen was, buyten hun Ed. Mog: kennis, overroepinge, ende contrarie de Unions artijckelen hadde ter handt genomen; ende niet alleen onderſocht maer oock progreſſen ghedaen. Haer Ghecommitteerde in den Haege komende heben verklaert inſubſtantie/ niet te kunnen ſien dat eenigh vrucht uyt deſe handelingh te ſcheppen was; en daerom tegens de ſelve te proteſteren. Na Stadt en Lande waren geſonden de Heeren Sonck ende Ruytenburgh, die aldaer desgelijcx tot antwoort kregen den ſeventiende Octobris dat ſy geen laſt konden geven aen hunne Gecommitteerden om met die van de ander zijde te handelen; als ſullende ſtrecken tot naedeel van deſen Staet ende alle geallieerde Coningen, Princen, Potentaten, ende Republijcken.

Niet te min hebben de Ghecommitteerde der ſelver

1632. Provintien alle conferentien/deliberatien ende raetslaghen soo met Gecommitteerde van de andere zijde/ als over de saecke self respective ghehouden/ altijdt by ghewoont/ doch teickens oock wederhaelt haer voorighe Protestatien; insonderheyt naer dat de ander vier Provintien hadden toeghestaen dat de Gedeputeerde van de ander zijde souden alhier ageeren/ niet alleen als Gecommitteerde van de Gedeputeerde der Staten tot Brussel Vergaedert/ maer oock als Gecommitteerde des Coninghs van Spangien. Want de Provintien van Zeelandt, Vrieslandt en Stadt ende Landen, naer geen Trebes-handelingh wilden lupsteren/maer alleen begeerden eene Alliantie onder de Staten, van alle Nederlandtsche Provintien; met expulsie en exclusie van den Coninck van Spangien en Spaensche Natie/volgens gepubliceerde verklaringe van den twee en twintigste Mey.

Die van Hollant waren moderater: als considererende dat: wanneer Spangien wiert geexcludeert/ sy geen byvoeghsel van Commertien in Spangien, Italien en andere des Koninghs Landen souden kommen ghemeten.

De Consideratien der Provintien op de negen pointen/ hier voor gemelt/ waren dese:

Op het eerste seyden die van Gelderlandt, datmen het selve behoorde te reguleeren na de Articulen van het Bestant van den jaere 1609. voor soo veel de selve op de tegenwoordige tijt ende saecken souden applicabel zijn/ ende dienvolghens te verminderen ofte te amplieeren: en in cas van succes/ soo langhe jaren te bedingen als mogelijck soude zijn.

Die van Zeelandt, Vrieslandt, Stadt ende Landen seyden/ datmen behoorde de handeling tusschen de Staten van wederzijden met exclusie van Spangien tot een eeuwige Vreede aen te stellen.

Op het tweede seyde Gelderlant, dat die van de andere zijde niet alleen het Tractaet van den Jaere 1609. gehouden souden wesen te presteren/ maer oock alle het gene met haer van nieus soude werden getracteert ende gesloten.

Op het derde seyde Zeelant, Vrieslant, Stad en Landen, datmen 't alleen soude appliceeren tot een eeuwigh verbont en Vrede en anders niet.

Op het vierde seyde Gelderlant, in cas van Alliantie tot mutuele defentie/ oock daer in te begrijpen de neutrale Steeden met Guarnisoen van desen Staet beset. Vrieslandt, Stadt ende Landen, dat de Staeten van de andere zijde haer in libertepdt/ ende soo wel teeghen Spangien/ als de gheene die de Commertie soo in als buyten Europa sullen soecken te turbeeren/ sullen stellen.

Zeelant: achter de voorden vry en gerechtigheyt, te voegen het woort Privilegien.

Hollant: dat die van de andere zijde oock tegen de aggressien upt het Roomsche Rijck sullen worden geobligeert/ maer desen Staet tegen geen voorgaende Tractaten ofte Geallieerden gengageert.

Op het vijfde seyden Zeelant, Vrieslant, Stadt ende Landen dat alle Spangiaerden, so Militaire als andere personen in Politicque/ Civile ende andere bedieningen zijnde/ upt de Nederlantse Provintien souden moeten betrecken/ niet te lande/ maer te water: en de Bourgognons te lande.

Op het seste seyde Zeelandt dat de Casteelen souden moeten worden gedemolieert.

Op het sevende seyde Vrieslant, Stad en Landen, dat de Koninck van Spangien/ Jusante/ of der selver Raet/ geen gesagh sullen hebben over het krijghsvolck van de andere zijde/ en mits dien directe noch indirecte den Koninck noch de Infante sullen obedieeren/ noch te in der selver faveur haer jeghens de Geunieerde Provintien mogen laten gebruycken.

Gelderlant seyde op het achtste, dat de seeckeringhe van de Haevenen van Vlaenderen voor desen Staet in sonderlinge recommandatie diende te werden ghehouden.

Zeelant: dat de Vlaemsche Zee havenen met garnisoen van de Vereenighde Provintien/ of ten minsten met krijghsvolck in beyder eedt zijnde/ sullen worden besett.

Gelderlandt ende Stadt ende Lande, seyden op het negenste, dat men de Steden ens Erckelens en Wachtendonck aen de Provintie van Gelderlandt behoorde te bedingen: Item Gelder, Breda, Santvliet, Lingen, Rhijnbergh ende Gulijck, van 's Vyandts Guarnisoenen te ontledigen/ ende de Fortificatie van de drie laetste te raseren/ ende aen haer Heeren te restitueren.

Na dat de ghemelde Gecommitteerde vande ander zijde in den Hage ghekomen waeren: soo syn preliminaerlijck ghenomen verschepde resolutien ende ghemaechte reglementen/ waer na de handeling ende conferentien souden werden gehouden/ van geen particuliere communicatie, correspondentie, of ghemeenschap te houden met de selve Gecommitteerde; geen presenten van haer t'ontfanghen op arbitraire straffe: Item hoe men de selve soude ontfanghen ende diergelijcken.

Den sevenden December syn ter presentie van Syn Excelentie de Heer Prince van Oranien, ter Vergaederinge gecomparert negen van de Heeren Gecommitteerden van de andere zijde/ blijvende de Heer Dansermont, vermits des selfs indisposities/ absent/ ende heeft de Heer Boonen, Aerts-Bisschop van Mechelen in substantie gedaen de navolgende Propositie:

Audientie ende Propositie der Spaensche.

HOoge, Edele ende Mogende Heeren: hebbende verstaen dat op onse vriendelijcke aenbiedinghe uwe Ho: Mo: niet ongenegen en waren, om een middel van uytkomste te vinden, 't sy by Peys ofte Treves, waer mede dese gemeene Nederlanden, ons Vaderlant soude konnen worden verloft van den langhduyrighen, verdervenden, ende bloedt-vergietende *Oorlogh ende innerlijcke verschillen*, die de selve Landen nu langhe Iaren hebben getroubleert: hebben de Heeren Staten Generael vande andere zijde, tegenwoordige noch tot *Brussel* vergadert zijnde, onse Personen gelast *daer toe* eyndelijck na dese plaetse van den *Hage* te vervoegen, ghelijck wy hier ghekomen wesende, ons veel eer ende vrientschap is bewesen, door de Heeren daer toe gecommitteert, oock goet ontbael gedaen: daer over wy gemeynt syn gheweest aen eenighe van deselve Heeren particuliere danckseggingh en te gaen doen; maer verstaende dat sulcx volghens de ordre van U Ho: Mo: niet ghebruyckelijck en is, hebben 't selfde niet willen onderlaten alhier in de Vergaderinghe van U Ho: Mo: te doen; oock hier nevens aen te bieden volgens den last van de Heeren onse Committenten *goede Nabuerschap, vruntschap, oock dienst, met volkomen verseckerheyt*, bereydt zijnde 't selfde nader te demonstreren, soo wanneer ons tijdt, plaetse, ende met wien, sullen syn gheadsigneert, om te treden in Onderhandelinghe tot het vinden van middelen, 't sy by *Vrede* ofte *Treves*: waer door den langhduyrigen, bloedigen, ellendighen ende inlandtschen Oorlog uyt de wegh geleyt sal konnen worden; presenterende van onser zijde alles daer toe te contribueren dat met reden ende billickheyt eenighsins van ons sal konnen gheeyscht worden: willende vertrouwen dat in dien U Ho: Mog: mede soo genegen zijn, dat Godt door de aenstaende Onderhandelinghe soodanighe middelen sal laten vinden, dat wy uyt dese plaetse niet en sullen scheyden, tot dat de t' samentlijcke Nederlandtsche Provintien in gerustheyt sullen syn gebracht, om daer door te komen tot haeren ghelucksalighen welstant: ende wy sullen ons altijdt veerdigh en bereyt houden om in Onderhandelige te treden, als uwe Ho: Mog: daer toe gereet sullen zijn.

Hier op heeft de Heer van Noortwijck ter Vergaederinge presiderende verklaert: dat de overkomste van de Heeren Gedeputeerden aenghenaem was aen deesen Staet/ vertrouwende dat de last aen haer Edele ghegheven/ sulcks soude zijn: dat daer door upt ghewerckt soude konnen worden een eynde van den langhduyrigen Oorlogh/ vercoorsaeckt door ambitie van die gheene wiens begeerten noch het Oosten, noch het Westen heeft konnen versadigen, maer staende na een absolu-

te

1632. te Monarchie / hebben ock gepoogt door verdruckinghe van desen Staet te weghe te brenghen de gheheele ondergangh van de resterende Dyphept / Rechten ende Privilegien van de Provintien van de andere zijde / voegende wijders hier by dat hare Ho: Mo: op hare Ed. Propositie ende aenbrenghen niet souden nalaten te resolveeren sulcks als de redelickheyt ende billicheyt soude verepschen / waer met de Heeren Gecommitteerden van de andere zijde sijn vertrocken / ende door de Heeren van Heemstede ende de Knuyt weder na haer Logement met de Carossen gelept / gelijck sy gehaelt waren.

Haer procuratie of volmacht om te handelen met desen Staet hebben sy daer nae overgelevert ; luydende als volght :

Volmacht der Spaensche.

DE Gedeputeerde van de Staten van de Provintien van het Nederlant tegenwoordelijck binnen de Stad van *Brussel* vergadert, allen den gene die dese letteren sullen sien, *Saluyt* :

Alsoo om dese Landen te ontkommeren van de Oorloghe waer mede sy soo veel Iaeren zijn beswaert geweest, ende die te verlossen van de ongevallen ende ellenden daer uyt spruytende, ende te brengen tot ruste ende hunne ouden voorspoet ende welstandt, wy overlanghen tijdt hadden ghewenst te komen tot een goeden Peys of Trefves, met de Ho : Mog: Heeren Staten Generael van de Geunieerde Provintien, tot de meeste glorie van Godt, Vader, Autheur, ende Beminder van Vrede, ende tot verlichtinge van alle de gene die van weder zijden d'onheylen van de voorsz Oorloghe zijn lijdende, doen te weten, dat hebbende verstaen de goede genegentheyt van de voorsz Heeren Staten van de Geunieerde Provintien desen aengaende, ende dat sy te vreden waren te komen met ons in Communicatie ende Tractaet van de voorsz Peys of Treves, wy om het volkomen betrouwen het welck wy hebben in den Hooghweerdighen Heere *Iacques Boonen*, Aerts-Bisschop van *Mechelen*, den Eerwaerdigen Vader in Gode D. *Philips de Caverel* Abt van *S. Vaest tot Atrecht*, den Hooghgebooren Vorst ende Heere, Heere *Philips* by der gratie Gods *Prince Grave van Arenborgh*, *Hertogh Aerschot*, Ridder van de Ordre van den Gulden Vliese, Heer *Geraert Frey-Heer zu Swartsenburgh*, Ridder ende Richter der Edelen in 't Hertoghdom van *Luxenborgh* ende Graef van *Chiny*, Heer *Gabriel de Chasteler* Ridder, Heer van *Moulbaix*, *d'Anserment*, Heer *Guilliam de Blajere* oock Ridder, Heere van *Hellebus*, eerste Schepene van de Stadt van *Gent*, de Heere *Iacques Edel-Heer*, eerste Raedt Pensionaris van de Stadt van *Antwerpen*, *Viglius van Marcke* eerste Raet Pensionaris en Griffier van den *Vryen*, *Ian de Renset* Licentiaet in Rechten, Raedt in den Souverainen Bailliuschap van den Lande ende Graefschap van *Namen* ende Schepene der selver Stadt, ende *Peter de Broide* Doctor in den Rechten, eerste Raedt Pensionaris van de Stadt van *Douay*, hebben de selve Heeren ofte het merendeel van hun (in gevalle van sieckte of absentie van eenigher der selver) Gecommitteert ende Gedeputeert, Committeren ende Deputeren by desen, om hun te vergaderen ende te versamelen in de Stadt van *Maestricht* ofte elders daer het noodigh sal wesen met de Ghedeputeerde van de voorsz Heeren Staten Ghenerael vande Gheunieerde Provintien, ende aldaer te tracteren en besluyten den voorsz *Peys* of *Treves*, min noch meer dan wy selver en souden konnen doen, waer toe wy hun authoriseren ende volkome macht gheven, ghelijck ter selver saecke behoort ende vereyscht wort, belovende te houden voor vast, goedt, ende onverbreeckelijck het gene 't welck by hun desen aengaende sal ghetracteert ende beslooten wesen : In ghetuygheniſse van het welcke hebben wy doen teeckenen dese tegenwoordighe Commissie by *Iacques Maes* Raedt ende Griffier van de Heeren Staten van *Brabant*, ende zeghelen metten Zegel van de selve Staten voor ons ende in onsen Naem. Gedaen tot *Brussel* den *derden* van de Maendt van *October* in den Iare 1632. Onderstondt ter Ordonnantie van de voorsz Heeren Gedeputeerde van de Staten van de Provintien van het Nederlandt tot *Brussel* vergadert, was gheteeckent *I. Maes*, zijnde op 't spatium ghedruct het Zegel van de gemelde Heeren Staten van Brabant in roode Wasse onder een papiere Ruyte. 1632.

De Procuratie ghegheven aen de Gecommitteerde van wegen desen Staet was / als volght :

Volmacht der Staetsche.

DE *Staten Generael der Vereenighde Nederlanden*, allen den genen die desen sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt: Doen te weten; Alsoo wy by Onse Declaratien den *twee en twintichsten May* en *elfden September* beyde lestleden gedaen emaneren, de Nederlandtsche Provintien van de andere zijde ernstelijck versocht ende vermaent hebben, omme de redenen in de selve Declaratien gheexpresseert, *haer te voegen* met dese Vereenighde Nederlandtsche Provintien, ende vervolgens de Heeren Staten Generael van de voorsz andere Provintien door derselver Gecommitteerde in 't vriendelijck hebben doen aenbieden, met ons te moghen komen in onderhandelinge omme middel ende uytkomste te vinden, het sy by Vrede of langhduyrigh Bestandt: waer mede de gesamentlijcke Nederlandtsche Provintien van den langhduyrigen ende Landtverderffelijcken Oorlogh, die de Nederlanden soo vele Iaren hebben geaffligeert souden konnen verlost worden, met belofte ende toesegginghe van te sullen presteren alle 't gheene de selve met ons souden komen te handelen ende te verdraghen. Ende daer op by ons tot de aengeboden Onderhandelinghe zijnde gheadsigneert de plaetse van den *Hage*, de Heeren Gecommitteerden van de Heeren Staten van de voorsz andere Provintien haer alhier hebben laten vinden, ende in onse Vergaderingh versocht ten fine als vooren met onse Gecommitteerden in communicatie te moghen komen, *Soo ist*, dat wy van onse zijde mede te vreden zijnde tot nederlegginghe van 't voorsz langhduyrige ende bloedige Oorloghe, ende tot soulagement van de goede Ingheseetenen ende Inwonderen van de gheſamentlijcke Nederlandtsche Provintien, alle goede Christelijcke ende seeckere middelen te verstaen ende in te gaen, ende ons volkomentlijck betrouwende op de wijsheyt, ervarentheyt ende ghetrouwigheyt van den Wel-ghebooren Grave ende Heere, Heere *Floris Grave van Culenborgh*, Vry-Heer van *Pallant*, *Wittem*, *Weerde*, &c. Heere ter *Lede*, *Lienden*, *Wildenburgh*, *Kentswijler*, *Engelsdorp*, *Bachem*, *Vrechem*, &c. Heer *Hendrick van Essen* Raet ordinaris des Furstendoms *Gelre* ende Graefschap *Zutphen*, Richter van *Aernem*, ende Amptman in *Veluwen-Zoom*; Heer *Nicolaes vander Boeckhorst*, Heere van *Noortwijck* ende *Wimmenum*, Bailliu ende Dijckgraef des Lants van Rhijnlant; Heer *Cornelis van Teresteyn*, Oudt-Burghemeester der Stadt *Dordrecht*, Ghecommitteerde Raedt van de Heeren Staten van *Hollandt* ende *Westvrieslandt*; Heer *Jacob van Broeckhoven*, Oudt-Burgemeester der Stadt *Leyden*; Heer *Adriaen Pauw* Ridder, Heere van *Heemstede*, Raet Pensionaris van *Hollant* ende *West-Vrieslant*; Heer *Iohan de Knuyt*, eerste ende representeerende den Adel in de Staten ende Raedt van het Graefschap van *Zeelant*, mitsgaders ordinaris van syn Excellentie de Heer Prince van *Orangie*; Heer *Simon van Beaumont*, Raedt ende Pensionaris der Stadt *Middelburgh*; Heer *Adriaen Ploos* Ridder, Heere van *Oudehein*, *Tienhoven* ende *Gelin*; Heere *Iohan van Zuylen vander Haer*, Heere vander *Haer*, *Kockengen*, *Spengen* ende *Monfortsgherichte*; Heer *Rienck van Burmania*, Grietman van *Ferwerderadel*; Heer *Pieter van Walta*; Heer *Sweer van Haerselte* tot *Haerst* ende *Echden*, Landt-Rentmeester Ghenerael van *Zallant*; Heer *Hendrick ter Cuylen*, Burghemeester der Stadt *Zwol*; Heer *Goosen Schaffer* tot *Uytheysen*, ende der Meden Ioncker ende Hovelingh, ende Heer *Lucas Clant* tot *Warfhuysen*, *Eendrum* ende *Pietersbuyren*, Ioncker ende Hovelingh, hebbende deselve te samen ofte ten minsten *seven* van henluyden (by noodlijcke absentie van de andere) als uyt elcke Provintie een in onse Vergaderinge comparerende, gegeven, ende geven by desen *volkomen macht*, *authoriteyt*, ghenerael ende speciael bevel,

1632 vel, omme mette Gecommitteerden van de welghemelte Heeren Staten van de andere zijde, daer toe behoorlijck geauthoriſeert zijnde, van onſent wegen ende in onſen name alhier in den *Hage* op het Hof in de plaetſe daer toe gheprepareert te vergaederen, te hooren de openinghe van het gheene de ghemelde Heeren Gedeputeerden van de ander ſyde ſullen aenbrengen, oock over te nemen der ſelver Credentiaelen ende acte van Procuratie, ende wyders met hun te treeden in onderhandelinge, om een goede ſeeckere ende Chriſtelijcke uytkomſte uyt de voorſchreve oorlogen te mogen vinden, daer over te tracteeren ende te moghen beſluyten ghelijck als ſy luyden tot meeſten dienſte ende verſeeckeringhe van de Vereenighde Nederlanden, haere geaſſocieerde, goede Inwoonderen der ſelver, ende andere gheintereſſeerde in de voorſz langhduyrighe oorlogh, ſullen bevinden te behooren, in *conformite* van den laſt hun albereyts gegeven ofte als noch te gheven: ende hebben belooft ende belooven midts deeſen dienvolgens ter goeder trouwen, ende onder obligatie van ons ende onſe Succeſſeuren in het Generael ende particulier, voor altijdt goet, vaſt, en van waerden te houden, het ghene by onſe voorſchreve Gecommitteerde deſen aengaende geaccordeert ende beſlooten ſal werden, het ſelve te ratificeeren, onverbreeckelijck te onderhouden, en doen onderhouden, oock voldoen en doen voldoen ſonder daer jegens immermeer te doen ofte ghedoogen gedaen te werden in eenigher manieren. Des ten oirkonde hebben wy deeſen doen parapheeren met onſen grooten Zegel doen zegelen, en by onſen Griffier doen tekenen, in onſe Vergaederinge in *'s Graven Haeghe* den *twaelſden* December 1632.

De twee declaratien in deeſen ghemelt / zijn hier voor op haer tijdt te ſien. De Spaenſche ſtieten ſich daer aen: als te ſien is in het volgende.

DE Gecommitteerde van de Gedeputeerde van de Heeren Staten tot *Bruſſel* vergaedert hier teghenwoordigh, gheſien hebbende de procure hun van weghen die Hooghghemelte Heeren Staeten Generael van de Vereenighde Provintien op giſteren getoont, en vindende dat het narratijf van de ſelve procure mentie is maeckende van ſekere twee Declaratien, de eene van den *twee en twintigſten* Mey, ende de ander van den *elfden* September laetſt leeden, vervolgens de welcke aen de voorſz Hoogh Mog: Heeren verſocht ſoude zijn in Conferentie te komen, ten eynde van Peys of Treves: vinden hun ghenootſaeckt, te verklaeren, gelijck ſy doen mitſdeſen, dat hunne Principalen de voorſchreve Conferentie noyt verſocht noch laten verſoecken hebben in *ghevolgh van de voorſchreve twee declaratien*, die in hunne vergaderingh noyt gheleeſen ofte ontfangen en zijn gheweeſt, dan alleenlijck op die reedene in haer voorſz Procure ghemelt: ende over ſulcks dat ſy Gecommitteerde voorſchreeve het narratijf vande voorſz Procure vande voorſchreve Heeren Staeten Generael niet en konnen aennemen ofte advoyeeren, vorder als den inhout van den voorſz hare Procure is mede brengende; zijnde midtſdien onder die voorſz verklaeringe met het diſpoſitijf te vreeden, mits oock die verklaringe van de voorſchreve Heeren Ghedeputeerden van de Vereenighde Provintien dat ſy het voorſchreve narratijf niet anders en verſtaen, en merckelijck die twee woorden: *ende vervolgens*, dan op de ordre van tijde ende niet op den aenhangh ende gemeenſchap van de ſaecke; vinden voorts in het narratijf van de voorſchreeve Procure verhaelt, dat hunne voorſchreeve Principaelen die voorſchreeve Conferentie ſouden verſocht hebben, op die belofte ende toeſegginghe van *te preſteeren alle het ghene in de Onderhandelinghe ſoude worden gheſlooten*: waer over ſy oock ghenootſaeckt zijn te verklaeren dat ſy verſtaen dat hun Principaelen niet vorder en verbonden ſijn te preſteeren, dan voor ſoo veel als die voorſz Gecommitteerde, en ſullen toeſeggen, volghens den inhout ende kracht van hunne voorſz Procure. Aldus gedaen in *'s Graven-Hage* by de voorſz Heeren Gecommitteerde van de Gedeputeerden van de Heeren Staten tot *Bruſſel* vergadert, en aen de Heeren Gedeputeerde van de Ho: Mog: Heeren Staeten Generael van de Geunieerde Provintien overgelevert den *vierden December* 1632. 1632.

Maerder acte van de Spaenſche.

In conferentie komende / hebben die van deſer ſyde geklaegt / dat de Procuratie van die van de andere ſyde niet en was op de naem van de Generael Staeten, niet beveſtight metten grooten Zegel van dien / maer op de naem van de Ghedeputeerde der Staten, gecachetteert by ontleeninghe mettet Zeeghel van de Provincie van Brabandt / ende gheteeckent Iacob Maes Griffier van Brabandt; dienvolghens datter geen baſtighept ſoude zijn in het gheene men met haer tracteerde. Ten tweede, was oock daer in abuſijf / dat ſy ſeyden gehoort te hebben dat alhier was gheneeghentheyt om te handelen van Vreede of Treves: want de aenbiedinghe ende het aenſoecken was gheſchiet van die van de ander zijde. Op het eerſte ſeyden ſy dattet met haer een ander gelegentheyt hadde, als met de Staten alhier, die Souverain ende ſelf meeſter waren, maer dat ſy aen de andere zijde waren Vaſallen ende Onderdanen: geen geformeert Corpus. Ebocht by ſucces van handelingh dat ſy ſouden geben alle mogelijck ende naerder contentment: op het tweede / beklenden aenſoeckers te zijn / ende requiranten; en ter contrarie dat hare Ho: Mo: waren gherequireerde: ende zijnde maer een pointille van reputatie / meenden dat door deſe haere bekentenis de ſelve reputatie van deſen Staet ghenoeghſaem ware geſalveert.

Maer by reconventie tayeerden ſy gelijck alreede geſept is / in de Procuratie van die van deſen Staet: dat ter geſept wort als of die van de ander zijde hadden verſocht deſe handelingh op de uytghegheven Declaratien van den twee en twintigſten Mey, ende den elfden September deſes jaers: daer nochtans de ſelve nopt in hare vergaderingh waeren gheleeſen. Ten tweeden, ontkenden dat ſy deeſe handelingh hadden verſocht op belofte van preſtatie (gelijck in de ſelve Procuratie van die van deſe zijde wiert geſept) van het gene ſoude worden gheſlooten; daer nochtans ſy verſtaen dat hunne Principaelen niet verder en ſullen verbonden zijn dan voor ſoo veel ſy ſullen toeſeggen in kracht van de voorſz haer Procuratie. Verklaerende daerom op de voorſz Procuratie van haer Ho: Mog: niet te konnen treeden in beſoigne: dat ſy Vaſallen waren ende haer Koning niet vermochten te meſtriſeren: dat ſy / noch haer Principalen niet machtigh waren haer Koninck te verlangen. Verſochten haer Ho: Mog: gelieſden die pointen / als niet van ſubſtantie ſijnde / te mittigeren. Ende aengaende de verſochte verſeeckeringh ofte preſtatie / ſoo begeerden ſy dat haere Ho: Mog: achter peder Artijckel dat men ſoude komen te veracoordeeren / gelieſde te exprimeren wat verſeeckerhept de ſelve ſouden begeeren.

Ende alſoo deſe correctien van wederſijts Procuratien veel tijdt ſoude vereyſchen: ſoo heeft men de een den ander gegheven Acte / onder benefitie van de welcke men in de Handelingh ten Principalen ſoude mogen voort gaen.

Ende komende daer na weeder in Conferentie / hebben ſy verſocht te weeten / van waer men alhier ſoude begeeren te handelen / van Vrede of van Treves. Daer op is haer gheantwoort dat de middelen daer toe te proponeeren ſouden ſtrecken ſoo wel tottet een als tottet ander; of tot beyden konnen werden gheapliceert. Sy ſeyden / aengeſien Anno 1608. haer hadden geopenbaert groote zwarigheden in't tracteren van een eeuwige Vrede / en daerom men eerſt hadde moeten komen tot een Treves; dat daerom haer beſt ende gheraetſaemſt doeht te handelen van Treves: hopende ghelijck Anno 1608. de Handelingh van Vrede ophighde in eenen Treves: dat alſoo nu de Handelingh van Treves beginnende / eerſt op een Vrede ſoude uytvallen. Proponeerden alſoo als een Fundament het model van den twaelf jarigen Treves gheſlooten in het Jaer 1609. om gheamplieert / verklaert / ende verandert te worden / nae dat de gelegentheyt

1632. hept van Perſoonen / Staet / ende tijdt verandert was. Die van deſer ſijde ſepden daer op / dat ſeedert dien tijdt de ſaecken ſeer waren verloopen ende ghealteréert ; dat tot dien eynde / ende om die oorſaecke / gelijck ſy wel wiſten / waren tot Maeſtricht op het Paepier ghebracht ſeeckere neeghen Artikelen (hier voor gheſtelt ende aen alle Provintien over ghebracht) begerende te weten wat ende hoe ſy daer op haer ſouden willen verklaeren : ende wat vaſtigheyt ſy ſouden kommen belooven ende by brengen om die te doen onderhouden ; ſy repeteerden haer voorigh ſeggen / van niet te konnen den Koninck verlangen : doch ſtelden voor drie expedienten. Ten *eerſten*, Dat men wilde toeſtaen dat een derde van wegen de Koninck in de Handelingh mocht intervenieren. Ten *tweeden*, Of dat de Koninck henlieden mocht authoriſeeren , om hem te repreſenteren in deſe Handelingh. Ten *derden* , Of dat alles op behaegh ende approbatie des Koninckx mocht werden gedaen.

Gebraecht zijnde of ſy altans eenige Procuratie van den Koninck hadden / ſepden neen : maer dat ſy meenden contentement te ſullen gheven met de Procuratie in den Jare 1629. op de Infante ghegheven / met clauſule van ſubſtitutie deur Rubens verthoont / zijnde jongher van daete als die de Koninck op den Perſoon van den Coningh van Groot-Brittangien hadde verleent.

Tot voorder lecture getreeden zijnde : hebben die van de andere ſijde verſocht verklaringh op een van de drie voorgeſlagen middelen / als ſijnde het fundament van de Handelingh : ſonder de welcke ten Principaele niet ſoude konnen geſchieden. Ende aengaende de gemelde negen pointen / tot Maeſtricht ghefoumeert / ſepden te ſijn van ſoodaenige ſtoffe , dat ſy haer als noch daer op niet konden verklaeren ; begeerden ock te weeten wat plaetſen of Steden / in het leſte Artijckel gemelt / men ſoude willen epſchen. Die van de andere ſijde ghe-ſchepden ſijnde / hebben die van Vrieſlandt en Stadt en Lande, gherepeteert haer voorigh protest : van niet gelaſt te ſijn te handelen met de gene die ſpraken upt den naem van den Koninck / van d' Infante, of van den Spaenſchen Raedt.

Daer na weder by een komende heeft men die van de ander ſijde als noch vermaent / bedacht te willen ſijn op de preſtatie in 't tweede Artijckel verſocht ; en haer ſoo op dat / als op de andere te willen verklaren als tijt ghenoegh hebbende ghehadt : ſy hebben daer op ghedaen contre verſoeck / om te hebben verklaringe van die van deſen Staet op het leſte artijckel / wat Steden ende plaetſen ſy ſouden begeeren : ſulcks heeft men geexcuſeert ; ſeggende dat men by order van voren moeſt beginnen / ende de verklaeringh daer op doen / als men daer toe ghekomen was. Ende wederom gepoot zijnde op de vaſtigheyt ende preſtatie ; ſepden te meynen dat ſy de Koningh ſouden konnen verbinden in het gene de ſaken in Nederlant aen haer ſijde raeckt / niet in ſaken daer buyten ; als waer toe exprelſe autoriſatie des Konings van noden ſoude ſijn : vertrouwende een der voorſz drie middelen of expedienten te ſullen konnen verkrijghen ; maer dat ſy het aen den Koninck ſouden moeten verſoecken : dat hy was een Koninck niet titulair : maer met macht ; ende over al Garniſoen hadde : dat ſy Vaſallen waeren / ende de bruchten van de Tractaten niet ſouden konnen ghenieten ſonder interventie / autoriſatie en ratificatie des Konings. Vraechden of men alhier ſoude ſwarigheyt maken / om te handelen met haer upt den hoofde des Konings ?

Men ſepde haer daer op / dat in den Jare 1609. de Trebes was gegarandeert gheweeſt deur Vranckrijck ende Engelandt, ſulcks nu niet zijnde : dat de Staten van de ander ſijde de ſelve garantie ſoude moeten preſteren / het welck niet konde zijn wanneer ſy upt den hoofde des Koninchs / als geinterponeerde Perſonen ageerden.

Sy repliceerden : haer onmogheliyck te zijn ſulcks ſelf te garandeeren : hoopten en mochten lijden dat gelijck te voor / ſoo ock nu Vranckrijck en Engelant guarants bleven.

Gebraegt zijnde hoe ſy den Coninck in Nederlandt 1632.
ſouden menen te verbinden ? ſeyden deur het weygeren van beden, ſubventien, Conſenten, en wat ſy fourneren tot onderhout van den oorlogh : verklaerende dat de Koninck haer nopt beden of conſenten met gewelt hadt af gedrongen / maer anderſints dat ſy noch binnen noch buyten Nederlant den Koninck niet konden verbinden / of pet preſteren wat den Koninck raeckte / maer te vreede zijn / haer en haer nakomelingen te willen verbinden. Daer op ſepde men haer dat upt ſullks weynig ſeeckerheyt voor deſen ſtaet ſoude te vinden zijn : by brengende veel redenen te dien propooſte ; en weder komende op de 9. Artikulen , verſochte men haer nochmalige en ronde verklaering. Daer op die van de andere zijde uptgaende / en haer beraden hebbende / zijn weder in gekomen / verklaerden op het eerſte / gheljck te voor / dat ſy den Trebes van het jaer 1609. proponeerden als een Model : ende aengaende de andere artikulen / dat die noch noyt en waren vertoont in haer Vergadering tot Bruſſel. Dat ſelf de Gecommitteerde van haer Ho: Mog: nopt gewilt hadden dat die op de naem van de Heeren Staeten ſouden werden uptgegeven : als waer toe ock der ſelver Gecommitteerde niet gelaſt en waren : dat alſo de ſelve Artikelen niet wierden geacht als voor Papier volant : dat de tweede en volghende Artikelen waeren van ſulcke ſtoffe : dat daer deur de Koninck ſoude ghemaeckt worden Titulair, gheljck hy hem ſchrijft Koninck van Ieruſalem : of gheljck hy was in de Geunieerde Provintien voor het Jaer 1581. wanneer noch alles wiert ghedaen op zijnen naem : ſonder nochtans dat hy aldaer pets hadde te ſeggen. Verſochten derhalven Mitigatie der ſelver Artikelen ; en dat ſy een keer ſouden moeten doen / of eenighe upt haer middel ſenden na Bruſſel. Wenſchten ſoo na by haer Principalen te zijn : gelijck alhier de Heeren Staten by een / preſent / en vaerdigh waren.

Die van deſer ſijde buyten geſtaen / en weder ingekomen zijnde / hebben met ernſtige woorden geſept : gehoopt te hebben dat ſy (die van de andere zijde) beter gelaſt ſouden zijn gheboomen ; om openingh te doen van middelen tot een uytkomſte der Oorloge ; Voorts wederom veel verbaliſerende op het point van de verſeckeringh ende preſtatie : in plaets van alle 't welcke ſy nu noch eerſt wilden nemen een reces / ende ſpreecken met haer Principalen. Die van de ander zijde baden dat men dit niet ten ergſten wilden duyden : om oorſaken die ſy ſoo te voor als nu in het lange deduceerden : dat in deſen Staet ock niet terſtont de Leden ghereet waren geweeſt ; maer dat ſy alhier na de ſelve een gherupme tijdt hadden moeten wachten. Alſo ſachmen wel dat ſy begoſten te ruggelen / en dat de eerſte bangighept / die ſy te Maeſtricht hadden ghetoont / over was. Dies die van Vrieſland en Stadt en Lande des te meer ende yveriger inſiſteerden haer voorige Protestatien / en begeerten van alle handeling met den ſelven af te ſnijden. Maer de Provintien van Gelderlandt, Hollandt, Uytrecht, (immers de twee eerſte leden van dien : want de Stadt Uytrecht was van humeur als Vrieſlandt ende Stadt ende Landen) ende Over Yſſel bleven volhardende in hare hope / dat de ſake noch voortganck ſoude gewinne ; en wiert by de meeſte ſtemme ter Generalitept als noch gecontinueert / en ghereſolveert / datmen die van de andere ſijde ſoude aenſeggen / gheljck ghedaen wiert : dat ſy ſouden hebben uyt te brengen behoorlicke autoriſatie geteken by den Griffier van yder Provintie, en met der ſelver uythangende Zegel beveſticht.

Den drie en twintighſten Decembris was weeder Conferentie : in welcke haer wiert gheſept datmen verwacht hadde ſatisfactie op de neghen meermaels gemelde artijckelen / als ock op en volgens de propoſten tot Maeſtricht, t' haerder eerſte aenkomſt ghebalen : verwondert zijnde / datmen haer nu alhier ſach reculeeren. Men vraeghden haer af ronde verklaeringe : of ſy van intentie waren verandert / of reflexie namen op de ſaecken in Duytſlandt (alwaer de Koninck van Sweden in den ſlach te Lutſen was doot gebleven) ende de handelingh wilden traineren om tijdt te gewinnen ? Men begeerde als noch haere verklaringhe of ſy

1632. willden handelen als Staten met Staten; ende presteren het gunt ghehandelt soude mogen worden. Haer antwoort was: Dat sy als noch hadden de sinceere en oprechte meeninge die sy van *Brussel* tot *Maestricht*, en van daer in den *Hage* hadden ghebracht, ende geensints verkoelt waeren in haer yver, om Nederlandt te brengen tot ruste: dat sy bereyt waren alles daer toe te contribueren, sonder eenigh regart te nemen, of de saecken veranderden tot voorspoet of tegenspoet: Maer echter dat sy op de negen pointen niet gelast waeren; dat oock selfs die van desen Staet verklaert hadden, daer toe niet gelast te sijn, maer de selve te houden voor Discoursen. Edoch dat sy alles souden by brenghen wat in haer vermogen was. Repeterende al wederom voorighe Allegatie: aismen de negen pointen toestont, dat de Koninck niet soude zijn als Titulair, versochten men mochte alhier epschen wat practicabel waere, dat sy niet verder ghelast waren als op den Voet van den voorigen Treves, en van geen ander seeckerheyt te geven en wisten, als deur de Authorisatie des Koncks: willden nochtans daer by oock haer selfs verbinden. Sienде dan dat die van de andere sijde haer handen te eenemael wieschen van de negen pointen: soo heeftmen te voorschijn gebracht ende openingh gedaen van seeckere een en twintigh nieuwe pointen: daer uytstarende het achtste, spreckende van de Oost en West-Indische Compagnie.

Pointen, by de Ghecommitteerden van de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, op de aengeboden handelinge van de Gecommitteerde van de Heeren Ghedeputeerde van de Staten van de Provintie van het Nederlant tot Brussel *vergadert, aen de selve voorgheslelt, omme van wederzijden aenghenomen, ende door middel van dien een uytkomste uyt de tegenwoordige Oorloge gevonden te moghen worden.*

I.

EErst alsoo de tegenwoordige handelinge op de aenbiedinge van de Heeren Staten van de andere zijde aenghestelt, is tusschen de Heeren Staten van de Nederlantsche Provintien van wederzijden, ende de Heeren Staten van de Vereenighde Provintien te vreden zijn haer te verbinden voor de prestatie, onderhoudinghe ende naekominghe van alle het geene ghetracteert sal worden, het zy het selve in de Nederlanden, ende binnen of buyten *Europa* sal van nooden wesen: soo sullen insghelijcks de Heeren Gedeputeerden van de Staten van de Provintien van het Nederlant aen de ander zijde door haer Ghecommitteerde doen belooven te volbrenghen ende te presteren, alle 't gunt als vooren getracteert, ende soo wel in de Nederlanden als *binnen ende buyten Europa* gherequireert sal worden: in sulcker voegen, dat de Heeren Staten, Leden en Steden, ende Inwoonders van de Geunieerde Provintien, alle poincten ende Artikelen van het Tractaet effectivelijck ende volkomentlijck sullen genieten. Ende sullen de voorsz Gecommitteerde tot dien eynde sodanighe Procuratie ofte Authorisatie, met belofte van ratificatie niet alleen van hare Heeren Committenten, maer oock van den Koningh van Spangien hebben te besorgen ende uyt te brengen, daer mede syluyden mogen wesen versekeert, ende gelijcke verseeckeringhe sullen konnen geven aen de Gecommitteerde van deser zijde.

II.

Alle poincten en articulen begrepen in 't Tractaet van den *negheuden* April 1609. en verdragh daer op ghevolgt den *seuenden* Ianuary 1630. sullen gerenoveert, en van nieuws voor gearresteert gehouden worden, uytgesondert de geene daer van expresse veranderinge ofte nader verklaringe sal gedaen worden, ende sullen daer 1632. en boven worden aengenomen, bewillicht ende geeffectueert, de poincten ende Articulen hier nae volgende.

III.

Dat aen den Staet der Vereenighde Provintien onwederspreeckelijck sal syn ende blijven alle *Souverainiteyt Hoogheyt ende dispositie, soo in't Politijck als Kerckelijck* over alle de Dorpen ende het geheele platte Landt, behoorende aen de Steden, Casteelen, Vlecken ende Heerlijckheden, ende het ressort ende gevolge van de selve, als mede over de Revieren ende Stroomen, welcke aen ende onder de gehoorsaemheyt van desen Staet syn gereduceert, ende by desen Tractaet aen de selve Staet vorder sullen gelaten worden.

IV.

Ende alsoo voor desen, weghen het ressort van de *Meyerye* van 's Hertogenbosch, dispuyten syn gemoveert, ende de selve aen de voorsz Stadt van oudts is gheannexeert, ende daer van met geen fondament kan gespareert worden, dat de voorsz *Meyerye* insgelijcx in allen deelen als vooren sal blijven ende ghehouden worden aen den Staet van de Vereenighde Provintien, als van de andere Dorpen ende platte Landen in 't voorgaende Articul is geexpresseert.

V.

Dat de Revieren de *Schelde*, Item Canalen van *'t Swijn ende andere Zee-gaten* daer op responderende in sulcker voegen ende niet anders bevaren, ende gefrequenteert sullen mogen worden, als die geduerende den tijdt van het voorgaende twaelf-jarighe bestant, syn ghebruyckt geweest.

VI.

Met sulcken verstande ende expres bespreck, dat de Schepen ende goederen, komende in ende uyt de *Havenen van Vlaenderen, met soodanige Convoy-gelden, Impoften, Tollen* ende andere lasten, ende niet minder aldaer sullen worden beswaert, als de Goederen de Schelde ende de voorschreve Canalen op ende af gaende, ende dat op de executie van dien, suffisante ordre sal werden ghestelt.

VII.

Daer en boven dat het *wit Sout* uyt de Vereenighde Provintien nae die van de andere zijde niet sal moghen verboden, nochte hoogher als het groove Sout belast, maer met *egale lasten* ten wederzijden moeten beswaert worden.

VIII.

Dat die van de *Oost ende West-Indische Compagnien* in de Vereenigde Nederlanden volgens hare respective Octroyen sullen continueeren in haere Navigatie, Trafijcque, commercien, so te water als te lande op alle Landen, Eylanden Havenen ende Plaetsen daer de selve tot noch toe hebben gevaren en gefrequenteert, mitsgaders by alle Volckeren en Natien, die haer Acces sullen willen geven.

IX.

Dat de Goederen, Koopmanschappen ende Manifacturen uyt de Vereenigde Provintien komende, aen de ander zijde in het in komen ofte uytgaen, niet sullen mogen verboden ofte hogher belast werden als haer eygen goederen, ofte van andere Nagebuyrige Rijcken en Lantschappen die minst zijn belast, ende daer en boven dat de voorsz Goederen, Koopmanschappen en Manifacturen van de Ingesetenen van de voorsz Vereenigde Provintien, in Spangien en in het Spaensche gebiet, in Italien ofte elders niet verboden, nochte hoger in 't in en uytgaen sullen mogen beswaert werden, als de Goederen, Koopmanschappen en Manifacturen derwaerts gaende, ende komende uyt de Havenen van Vlaenderen.

X.

Dat die van de *Portugeesche Natie*, Inwoonders ende Ingheseten van de Vereenighde Provintien die nu zijn ofte naemaels sullen koomen, van wat Religie of gheloof die souden mooghen weesen, soo wel als andere Ingheseten van de voorschreve Provintien het effect van het jeghenwoordigh Tractaet soo

Digitized by Google

1923. soo in Nederlandt, als in Spangien, ende alomme in het Spaensche ghebiet, volkomentlick sullen ghenieten.

XI.

Dat de Reformatie, mitsgaders eenparige ordre ende evaluatie in 't stuck van de *Munte* tusschen de respective Nederlantse Provintien aengestelt en onverbrekelijck sal werden onderhouden.

XII.

Dat om de gemeene verseeckeringhe ende gherustheyt *alle de Spangiaerden*, zijnde luyden van Oorloghe, sullen moeten vertrecken, uyt ende buyten alle ende yeghelijck der Nederlantsche Provintien, ende gene wederomme binnen de selve moghen werden ghebracht.

XIII.

Dat alle soodanigh *Volck van Oorlogo te Vast ende te Paert, te Water ende te Lande* als in de andere Nederlantsche Provintien sal werden ghehouden, tot defensie ende seeckerheyt van de selve, sal zijn in den Eedt van de Heeren Staten van de andere zijde alleenlick, ende van niemant anders, ende by ofte van wegen de selve aenghenomen en betaelt, en alle de Officieren daer over ghestelt.

XIV.

Dat tot versekertheyt tegens alle invaesien in de principaelste *Zee Steden van Vlaenderen*, sodanige ordre, Gouvernement ende Guarnisoen sal werden aengestelt met gemeen advijs vande respective Heeren Staten der Nederlanden, dat sonder bewilligunge van de selve gesamentlijck geen ander Krijghs Volck in de voorsz Steden ofte Havenen van dien en sal mogen werden ingebracht

XV.

Dat om sonderlinge consideratien totte gemene ruste dienende, de Stadt *van Rhijnberck* ende de Schantse daer tegen over van den Koninck van Spangien ontledicht, de Fortificatien gedemolieert, de Stadt Neutrael ghemaeckt, ende aen den Churvorst *van Keulen* gerestitueert, mitsgaders de Steden *van Breda* ende *Gelder* aenden Staet van de Vereenighde Provintien overgeleyert sullen werden, ende de Fortificatie *van Sempline* ter aender geworpen.

XVI.

Dat de questien over *non executie* van het te maecken Tractaet, en van wegen de geannoteerde en gheconfisqueerde goederen, binnen behoorlijcken tijt daer toe te beraemen, sullen werden getermineert by eenige rechters ten wederzijden te verkiesen.

XVII.

Ende alsoo vervolgens het *veertiende* Artijckel van het Tractaet van den Iare 1609. het Proces *van Chastelleln* by 't leven van wijlen den Heere Prince van Oranien geinstitueert in het Hof van *Mechelen*, niet gedecideert na dat daerom genoechsaem vervolch is gedaen. So sal 't voorsz Proces voor de Rechters in 't voorgaende Artijckel geexpresseert, metten eersten geinstrueert en in alle rechtveerdigheyten sinceriteyt ghetermineert, en het gewijsde ter goeder trouwen voldaen en nagekomen werden.

XVIII.

Dat tegen d' *Arresten*, *Contraventien* ende *Beschaedigheden*, die de Ingesetenen van de Vereenighde Provintien souden mogen aengedaen worden, ende tot reparatie van de selve naerder verseeckeringh sal worden ghedaen. Ende ten eynde het te maecken Tractaet in alle zijn poincten onverbreeckelijck nagekomen ende onderhouden mach worden, ende de Ingheselenen van de respective Nederlandtsche Provintien, niet alleen in seeckerheyt ende gerustheyt binnen ende buyten de selve mogen leven, Converseren ende Frequenteren, maer oock de gemeene ruste van de gesamentlicke Nederlantsche Provintien van buyten niet komen geturbeert te worden.

XIX.

So sullen die van de Christelijcke *Gereformeerde Religie* voortaen in haer consciencien niet gemolesteert, ende aen de andere zijde in gelijcke Staet ende ordre gehouden ende toegelaeten worden, als die van de Roomsche Catholijcke Religie aen deser zijde aengesien worden, ende sullen daer en boven die vande voorsz Ghereformeerde Religie alomme oock buyten de Nederlanden in Spangien ende het Spaensche ghebiet *buyten rycherche* gelaten worden- 1632.

XX.

Sullen verder de Heeren Staeten van de voorsz respective Provintien metten anderen dispicieren, beramen, ende ingaen de beste, bequaemste, ende seeckerste middelen, daer mede het Tractaet *gemainteneert* ende *geguarandeert* moge worden, teghens alle ende een yegelijck die 't selve souden willen verbreecken ofte tegen gaen.

XXI.

Lestelijck sal aengaende het *Interest* van eenige *Personagien* ende op andere particuliere saecken, alle redelijcke ende behoorelijcke satisfactie begeert ende geaccordeert worden.

Dan hebben de Heeren Gedeputeerden van de Provintien van Vrieslandt ende Stadt ende Lande respectivelijck verklaert / t'inheereren der selver verklaringhe ende Protestatie voor desen gedaen.

Dese poincten vervolgens haer voorgelesen worden de / seyden op het eerste: geen ander seeckerheydt te konnen belooven als gelijck te voor verklaert was. Op 't tweede, seyden gelast te zijn. Den derden passerende: seyden op den vierden, dat de Meyerye niet aen de Stadt dependeerde. Het vijfde te zijn buyten reden. Ende op alle de resteerende / voor soo veele die nieuwe / of buyten voorighen Treves waeren / ongelast te zijn. Op het laetste, 't welck de Persoonen van Graef Hendrick van den Berge, Graef van Warfuse, den Prince van Espinoy, Graef van Egmond, &c. aengingh / seyden / sulchs wel te sullen recommanderen: Ooch dat de Infante, hoewel een seer goetaerdighe Vrauwe zijnde / nochtans haer t'eenemael ontstelde / als sy daer van hoorde spreecken. Doch om vruchtbaerlijck nochtans inde handelingh voort te gaen / verklaerden eenige uyt haer middel te sullen senden na Brussel aen hare Principalen / om de ghemelde poincten / en wat alhier meer inde Conferentie gepasseert was / te rapporteren. Derhalven zijn haer 's anderen daegs door den Griffier Musch ter handen gestelt op gemelde poincten / waer teghen sy wederom hebben ghewisselt ende overgegeven navolgende Acte.

DE Gecommitteerde van de Heeren Gedeputeerde van de Staten der Nederlandtsche Provintien vergaedert tot *Brussel*, hebben alreede verklaert te vreeden te zijn te komen in onderhandelinghe van vrede of Bestant, *ten naesten by* op die conditien *vervat by* het Tractaet van 't *voorgaende Bestant*, ende behoudens het geene in dese onderhandelinge daer in verandert af ofte aengedaen soude mogen worden; Ende aengaende de middelen waer by de Ho: Mog: Heeren Staeten Generael souden moghen vertrouwen, ende hun verseeckert houden dat 't geene by dese onderhandelinge sal beslooten worden, daedelijck ende onverbreeckelijck sal onderhouden worden: sulcks dat onder andere de Ingesetenen der Vereenighde Provintien in alle gerustheyt ende sonder achterdencken sullen mogen varen ende hunnen handel doen in Spangien, Italien, ende elders in de Landen onder het ghebiet van Sijne Catholijcke Majesteyt: seggen de voorsz Gecommitteerden dat eenighe van de middelen tot dese verseeckertheyt alhier by de Heeren Gedeputeerde vande Staten van Vereenighde Nederlanden voorgeslagen, daer toe niet en kunnen strecken; want al waeren oock alle de selve middelen beloofd ende te wercke geleyt, so en soude noch daer door de *Vaert ende Handel* in *Spangien*, *Napels* ende andere Rijcken van Sijne voorsz Majesteyt voor de Ingheselenen der Vereenighde Nederlanden niet open, veel min verseeckert zijn, sonder consent ende wille van de selve; so geheel klaer ende ongetwijffelt is: men laet staen, dat de voorsz middelen, behalven de belofte ende Verbont van de voorsz Provintien,

Digitized by Google

1632. niet en zijn in de macht der selver, noch vande voorsz Gecommitteerde, noch oock anderssints gheraetsaem, naementlijck voor soo veel als die haer, onder andere daer by te seer souden steecken in 't last van *het onderhout van 't Krijghsvolck*, soo als 't selve oock notoyr is, oock mede dat deselve middelen niet en konnen bestaen met de gehoorsaemheyt van den Coninck, van dewelcke de voorsz Provintien niet en kunnen wijcken, gelijck altijdt van eerst af tot noch toe van wegen de voorghenoemde Gecommitteerde is te kennen ghegeven gheweest. Over sulcx bevinden deselve Gecommitteerde, dat den nodigen en krachtigen middel om verseckert te zijn van het effect vande voorsz. Onderhandelinghe sonderlinge van de voorsz vrye Vaert ende Negotiatie is den wille ende verbinteniſſe van Sijne Majesteyt in 't onderhout van alle 't gene alhier sal beslooten worden, welcken middel niet en kan verhoopt worden als men *bool hart sonde willen staen ende dringen op de voorsz andere middelen*, want soo de selve plaetse hebbende, soude Sijne Majesteyt geheelijck verlieſen zijne Authoriteyt ende macht over de Provintien van hare zijde, sonder daer van yet anders te behouden dan den *naecksten ende alleenlijck onereuse Tytulen*. Ende also waere buyten hoope dat Sijne Majesteyt by dese Onderhandelinge soo ghetracteert zijnde, sonde kunnen beweeght worden t'onsen gevalle haer te verbinden in het toelaeten vande voorsz Koophandel daer alle de Nederlanders soo hooghlijck aengelegen is, ende sonderlinge de Vereenighde Nederlanden om hun Zeevolck ander werck te geven als by de Oorloge.

Hebbende de Ho: Mog: Heeren Staeten Generael by Raet van de Coningen ende Potentaten hunne Geallieerde, op de voorsz middel van verseeckertheydt, door de Verbinteniſſe van de voorsz zijne Catholijcque Majesteyt, hun genoech vertrouwt in 't laer 1609. ende oock daer op 't effect vande Trefves als doen beslooten, namaels genooten: in plaetse dat als nu daer en boven de voorsz Provintien by dese onderhandelinghe mede sullen verbonden zijn in de beste forme dat 't selve sal konnen gheschieden, ende sulcks dat haer Ho: Mo: redenen sullen hebben om haer daer mede te genoeghen.

Om nu de voorsz Verbinteniſſe van zijne Majesteyt gevoegelijck te weghe te brenghen, dunckt de voorsz Gecommitteerde dat het bequaemste soude zijn, van de selve zijne Majesteyt daer toe te verwerven behoorlijcke authorisatie ende macht, met belofte van Ratificatie op de selve Ghecommitteerde, dewelcke als dan met *tweederhande macht* alhier souden handelen ende hun Verbinden, welcke authorisatie ende macht van eersten af de Handelinghe souden konnen kracht gheven, in plaetse dat zijne Majesteyts Ratificatie ende macht soude moeten uytgestelt werden tot naer het volkomen besluyt, ende noch minder verseeckertheyt.

Zijnde over sulckx de voorsz Ghecommitteerde van meyninge *met danck* vande voorsz Heeren Gedeputeerde, door eenighe van henluyden het bequaemste bescheet om zijne Majesteyt te mogen verbinden als boven, eerstdaeghs te vorderen, ende met eenen te bekomen belastinghe om over de puncten by de voorsz Heeren Gedeputeerde van dese zijde op gisteren voorgehouden, ende anderssints henluyden behoorlijck te mogen bejegenen, ende eyndlijck dese onderhandelinge tot Godts eere ende 's Lants Welvaert op 't spoedighste te besluyten.

Daer mede sijn den Aerts-Bisschop, den Hartogh van Aerschot, de Pensionaris Edel-Heer, Hellebus en den Marca den acht en twintighsten Decembris getogen na Brussel.

Vrieslandt sijne saken.

In wat maniere in eenige voorige Jaren Vrieslandt is vol disputen geweest / raeckende 't heffen van haer middelen / is te sien uytvolgende Propositie ghedaen op voorgaende besendinghe; ende dat met militaire macht of Troupen: om oorsaecke in den Text verhaelt; die doch niet seer langh daer sijn geweest: want korts daer op volcht de den notablen veltocht nae Maestricht. Sijnde te verwonderen dat Vrieslandt haer soo moedigh toonde tegen de vreede: daerse de traechste was in haer financien ende contributien tot den oorloch. 1632.

De Heer Frankena van wegen Vrieslandt hadde gepresenteert eene negotiatie van twee mael hondert duysent guldens / tot provisionele voldoeninge van de Vriesche achterheden / hier voor mecrmael aengeroert; versoeckende dat de deputatie mocht gheschieden sonder troupen. In 't begin van Februarius quamen oock wegen de Provintie de Raets-Heeren Doyem, Bouritius ende Lamberti Secretaris van Leeuwarden: alle sessie nemende ter Gheneralitept / om over de voorsz achterheden te komen in conferentie. Na gedane propositie sijn geweesen aen de Heeren Rantwijck ende andere gaende na Vrieslandt: aen wien de gheheele saecke was opgedragen. 't Welck sy excuseerden / ende deden wijdere instantie / om te hebben openingh van de last ende instructie der Heeren Rantwijck en andre nae Vrieslandt gegaen. Haer is generalijck geantwoort / dat aen d'hoochept en gerechtigheden vande Provintie geen hinder soude geschiede / so sy voldeden't gene waer toe sy volghens de Unie verbonden waeren; en sijn de ghemelte Heeren Doyem ende andere versocht haer te willen vervoegen by de Gecommitteerde in Vrieslant zijnde. De Instructie derselver is ondertusschen geamplieert / met de last om te versoecken de aenneminge / ende betalingh der Compagnien paerden vanden Graef Pompei, Lindener ende Decker. Oock te procureren dat de Staeten van Vrieslandt mochten toestaen aen Sijn Excelentie het vergeven der Militaire officien der vreemde Natien: op haer repartitie staende; oock van andere Compagnien in het velt vacant worden.

Rantwijck ende de andere nae Vrieslant.

Den negentienden Februarij proponeerde de Heer Bouritius, dewijle nu de Gedeputeerden van hare Ho: Mog: in goede securitept waren tot Leeuwarden aengekomen: ten eersten dat de Garnisoenen of Soldaeten met haer aengekomen / weder mochten werden gelicht ende te velde gebracht. Ten tweeden, dat hem ouverture wierde ghedaen van de pointen die de selve Gedeputeerde in last hadden / op dat sy sijne Principalen mocht gherust stellen. Is gheantwoort op het eerste datmen verwachtede advijs vande gemelte Heeren Gedeputeerde / hoe verre sy gebesoigneert hadden. Op het tweede dat sy alreede self souden hebben openingh ghedaen van eenighe pointen / en van de andere successivelijck noch doen souden / ende versochten dat sy wilde goet rapport doen. Haer Ho: Mog: hadden aen de Commandeurs op de Frontieren van het Gouvernement van Graef Ernst belast / dat sy gheen Volck op eenigherhande Patenten van die van Vrieslandt souden laten uytgaen / als vreesende dat sy hun vande selve mochten dienen teghen die van weghen de Generalitept inde Provintie gesondene Troupen. In Martio schreef ende versocht Graef Ernst dat sulcx nu mochte werden verandert: als refererende de oorsaecke waerom die aenschrijvinge gedaen was.

De propositie vande Heeren Rantwijck en andere luyde als volcht:

Edel. Mog. Heeren.

Haer propositie.

DE Ho: Mog: Heeren Staeten Generael *Sijn Excelentie* ende Raet van Staeten, hebben ons ghelast ende Gecommitteert U E. Mog: aen te bieden haer Naeburige Vrundtschappe ende goeden geneyghden wil, tot welvaert ende gerustheyt deser Landtschappe, ende daer nevens indachtigh te maecken met wat moyte ende neerstigheydt deselve nu veel laeren herwaerts door brieven, vermaninge, ende besendingen gearbeyt hebben, om de schadelijcke disputen tusschen de Leden van dese *Provintie* ontstaen, by onderlinge verdrach ofte by submissie ende uytspraeck neder te leggen: dat welcke wel by eenige bewillicht, maer nochtans by andere te rugge gehouden, ende den Staet vanden Lande in verdere confusie gebracht is. Waer mede oock Vrieslandt in meerder t'achterheydt ende verloop van schulden vervallen zijnde, d' Oorloge te

Lande

Digitized by Google

1632. Lande ende te water ſeer gekrenckt, ende die Generaliteyt in onvermogentheyt gebracht is, waer tegen haer Ho: Mo: leſte brieven ende beſendingen onlanghs gedaen, mede niet geopereert hebbende, de andere Bontgenooten in haren goeden wil verachtert, ende die gemeene ſaecke in 't pericul gheſtelt werdt: aengeſien die willige Provintien met het opbrengen van *quota* ten hoochſten belaſt zijnde, die defecten van andere niet konnen ſuppleren, ende daerom nootwendich yegelijck ſijnen laſt in deſen ſwaeren gheduyrigen Oorloghe moet opbrengen, conform die jaerlijckſe petitien, de welcke ſoo naeuw werden ghenomen, datmen dickmaels die beraemde onkoſten, daer uyt niet voldoen kan, daer over hoochgemelde Heeren Staten Generael, *Sijn Excellentie* ende Raedt gedrongen zijn, om deſe aenwaſſende onheylen behoorlijck te bejegenen: noch deſe moeyelijcke ende koſtelijcke beſendinghe door onſe Perſoonen te doen, ende U E. Mo. wel ernſtelijck te vermaenen tot willighe voldoeninghe van 't voorſz achterſtendige verloop, daer in de ſelve tot noch toe gebreeckich ſijn gebleven, ſonder 't welcke die gemeene ſaecke niet ghemaincteneert, of de andere Bontgenooten niet bevredicht konnen werden.

Ende alſoo wy wel konnen bemercken dat deſe groote defecten meeſt veroorſaeckt ſijn door de ſchadelijcke gheſchillen over 't opbrenghen van de ghemeene laſten, ende het aennemen van Eenparighe middelen tuſſchen die Leden van deſe Provintie ghereſen, ſullen wy U E. Mo. indachtich maecken, hoe dat de beſwaerde partyen eenighe Iaeren gheleden, ſich aen haer Ho: Mo: gheaddreſſeert ende conform de Unie, der ſelver authoriteyt ende erkenteniſſe verſocht hebben, die nae verhoor van de ſamptlijcke intereſſerende redenen ende weder redenen, rypelijck overwoogen ende alles onderſocht hebbende, *Anno vijf en twintich in Marito* beraemt en den *acht en twintigſten Octobris* daer aen uyt-gheſproocken hebben ſoodanighe middelen van conſumptie ende andere, als die ſelve nae gheſtalteniſſe van deſe ende andere Vereenighde Provintien meeſt vindelijck ende drachlijck hebben bevonden: dewelcke nochtans niet eendrachtelijck aenghenomen zijn: daer mede veroorſaeckt is, dat haere Ho: Mo: *in Martio* ende *Aprillis den twintichſten* hare Gecommitteerden herwaerts gheſonden, die met groote moeyte ende neerſticheyt de ſake eyndtlijck ſo verre gebracht hebben, dat de Heeren Volmachten van *Ooſtergoo*, *Weſtergoo* ende *Zevenwolden* gemelte uytſpraeck aenghenomen, ende allen de *Steden* ſich beſwaert, ten aenſien van 't *derdendeel* der middelen binnen haere Steden vallende, dat de ſelve waren genietende tegen die *Corper gelden*, ſijnde een negende part van de Floreen over gheheel Vrieſlandt: verſoeckende dat *een derdendeel* vande voorſz middelen te behouden ofte naer advenant van de *Corper gelden* daer teghen verlicht te worden, ende dat de huyſen ten platten Lande ter Neringhe ſtaende, ende geen *ſchot ſchietende*, mede na proportie van de Steden belaſt ſouden worden; waer op voorghemelde Gecommitteerden aen de ſelve gheſeyt ende doenmaels by beteeckende acte belooft hebben, dat die voorſeyde middelen komende tot behoef van de gheheele Provintie, de *Steden* in 't geven van de *Corper gelden* ſulcx ſouden werden verlicht, dat die ſelve niet quamen t'excederen een redelijcke *verpondige* na ghebruyck van anderen in ghelijcke ſtaet weſende, ende dat oock de voorſz huyſen ten platten Lande naer proportie aengeſlage, ofte belaſt ſouden worden,

De Volmachten der *Steden* hier mede wel benoeght weſende, ſijn vertrocken, om ſulcks aen haer Principalen te rapporteren, met vertrooſtinge van vruchtbare reſolutie, beloovende binnen den *derden* dagh wederomme te verſchynen. Doch is middeler tijt boven alle hoope ende vermoeden gebeurt, dat hier binnen *Leeuwaerden* ſonder eenighe redenen ofte oorſaecke de *Gemeynte* tot oproer verweckt, ende de Burgerie in wapenen gebracht zijnde, ſonder reſpect vande Heeren Staten, van den Heere Stadtholder ende Collegie deſer Landtſchappe, beyde Compagnien hier in Garniſoen leggende, ſelf de Guarde van *Syn Gen.* ontwapent, de Gecommitteerden van haere Ho: Mo: tot dienſte ende bevreedinghe van den Lande hier geſonden zijnde, hebben ghevioleert neffens andere voorname Perſonen: daer over de Heeren Volmachten repreſenterende de Staten van 't Lant, ſich van hier ylich hebben moeten vertrecken, ende haer leven ſalveren: latende alles ten diſpoſitie van een *oproerige* Gemeynte; welcke ſchandael ſoo verre overhandt genomen heeft, dat die van *Sneeck* ende *Bolswaerdt* binnen ende buyten de ſelve Steden aenſienlijcke Perſonen, Adelijcke Huyſen ende goederen, gelijcker wijſe ghevioleert ende berooft hebben, derghelijck in geen andere Landen ofte Steden van deſe hooch-beroemde Regieringe niet ghebeurt, veel min (als hier) ongeſtraft is ghebleven: waer mede ſoodanighe autheuren ende aenhanghers in haer overtredinghe gheſtijft zijnde, ſich op menigerhande manieren tegen die hooge Overheyt geſtelt, dat misvertrouwen met dadelijckheyt ende dreygementen vermeerdert, ende veel nodighe vruchtbare Reſolutien verhindert hebben. Op dat dan U E. M. *Syn Gen.* Stadthouder, ſampt der ſelver Collegien ende Officieren hier vry ende onbeſchroomt vergaderen ende reſideren, oock met ons over de voorſz ſtrydighe ſaecke handelen ende reſolveren mogen, 't geene die ſelve ten dienſte van de Generaliteyt ende van haer eygen Provintie ſullen bevinden te behooren. *Soo iſt*, dat hoochgedachte Heeren Staten Generael, *Sijn Excell.* ende Raet noodigh ende behoorlijcke gheacht hebben, dat wy met eenige Compagnien krijſvolck tegen gelijcke oproer ende gheweldt deſe Stadt ende ons ſelven ſouden verſeeckeren, ghelijck wy met de beſte ordre en minſte ſchaede in dit winterlijck weder ende quade wegen over landt hebben ghedaen; Nochmaels verſoeckende, dat U E. Mo: ten aenſien van de boven-ghemelte uyt-ſpraeck ende gevolghde verklaringhe ſchriftelijck overghelevert, eenparigh ſonder langer vertreck willen aennemen.

Wy ſijn hier neffens oock wel ernſtelijck ghelaſt U E. Mo: voor te dragen, hoe ergerlijck het is voor andere Provintien met deſe in ghelijcke verbinteniſſe ſtaende; dat die *Krychſ-Overſten*, *Capiteynen*, *Commiſſarijſen van Monſteringen* ende andere Officieren, die op de repartitie van Vrieſlandt betaelt worden, niet ſo wel als alle andere in *'s* Landts dienſt weſende, den *behoorlijcken Eed* van getrouwicheyt doen in handen van de *Generaliteyt*, ende ſonderlingh mede dat U E. Mo: ſonder voorgaende kenniſſe van de Gheneraliteyt procederen *tot afdanckinge vande Compagnien* ende verminderinghe van 't Chrychſ-volck in dienſt weſende, daer uyt niet dan groote onheylen ende quaet ghevolch is te verwachten: ten aenſien dat andere Provintien ſich hier nae regulerende, ſulcx met ghelijcke recht ſouden ondernemen te doen, daer door het Landt buyten kenniſſe van de Hooghe Regieringhe ontbloot, den bandt van de Unie ghediſſolveert, ende dickmaels in den hooghſten noodt, buyten behoorlijck defenſie ſigh ſouden bevinden.

Verſoecken over ſulcx U E. Mo: ſich deſen aengaende, nae de ghemeene ordre, nae de andere Leden van de Unie te willen ghedragen, ende volgens haere Officieren tegenwoordich in dienſt zijnde, ende die naemaels ſullen mogen komen t'ordonneren den behoorlijcken Eedt aen de Gheneraliteyt te komen doen. Waer toe wy ons verlatende, verſoecken, dat U E. M. hare Vergaderinghe continueren ende op de voorgeſtelde poincten vruchtbare Reſolutien, ſoo gheringh moghelijck te nemen. Ende was onderteecken *A. van Rantwijck. G. 't Hert. Olphart Baerents. S. Schotte. Willem van Oeſtrum.*

Over deſe ſake werden verſcheyden conferentien gehouden met de Volmachten van de vier Leeden / niet ſonder veel en verſcheyden doleancen / oppoſitien ende gemoveerde zwarigheden / van onwilligheyt / en negatitept; echter eyntlijck wiert gedaen de volgende uytſpraeck.

Wy

Digitized by Google

1632. *Wy* Arnoldt van Rantwijck *tot* Bemmel, Gysbert Hendrickſz 't Hert, *Burghemeeſter der Stadt* Goude; Olphart Barentſz *out Borgemeeſter der Stadt* Hoorn, *Gecommitteerde ter Vergaederinghe van de Ho: Mog: Heeren Staeten Generael*; Symon Schotte en Willem van Ooſtrum tot Bronckhuyſen, *Raden van Staten.*

Haer upt ſpraeck.

DOen te weten; alſoo haere Ho: Mog: tot nederlegginge van verſcheyden ſware diſpuyten tuſſen de Leeden van Vrieſlandt, over 't aenſtellen van behoorlijcke noodige middelen tot verval van haer gemeene laſten ontſtaen weſende, hadden verklaert ende uytgeſproocken in October *ſeſtien hondert vijf en twintigh* ſoodanige middelen als doenmaels na der ſaecken ende tijdts gelegentheyt ten eynde voorſchreve beſt ende bequaemſt bevonden ende aen de Edele Mo: Heeren Staten der ſelver Provintien volgens zijn voor gedraegen ende geſpecificeert met eenige naerdere interpretatie daer toe dienende; en nochtans gebeurt is, dat de verpachtinge van voorgeroerde middelen in April des jaers *ſes en twintigh* deur eenige oproerige luyden behindert, groot ſchandael gegeven, ende veel vruchtbaere reſolutien te rugge gehouden zijn, waer mede deſe Provintien hoe langer hoe meer verachtert, ende de oneenigheyt ende andere onheylen aenghewaſſen zijnde, eyntlijck niet anders ſtaet te verwachten als een gheheel verloop van de Finances ende inbreuck van de Regieringe, ten ſy daer tegens tijdelijck werde verſien; Soo iſt, dat Hooghgedachte Heeren Staten Generael, zijn Excellentie ende Raet van Staten, voor oogen hebbende de gemeene welvaert der Vereenigde Nederlanden, ende inſonderheyt van deſe Provintie, nodigh hebben geacht ons met volle laſt ende authoriſatie herwaerts te ſenden, om de voorſeyde uytgheſproockene middelen allenthalven te doen verpachten, ende in trayn te brengen; ende om voort met advijs ende goede correſpondentie van den welgebooren Heere *Ernſt Caſimir* Grave van *Naſſou* Stadthouder &c. naer occurrentie ende gelegentheyt van ſaecken ſonder rugge ſpraeke, te doen alle het gene wat wy ſullen oordelen den dienſt van 't Landt te vereyſchen, daerom wy in de voorg. qualiteyt ende commiſſie de reden en wederreden van de Leden deſer Lantſchappe verſcheydentlijck by monde en geſchrifte gehoort en rypelijck overwogen hebbende, verklaeren als hier na volcht.

I.

Eerſtelijck, dat de middelen van comſumtie ende anderen, Anno *vijf en twintigh* deur haer Ho: Mog: gedecreteert zijnde, op yder ſpecie getaxeert ende aengenomen ſullen werden, gelijck de ſelve na deſes tijdts gelegentheyt tot gerijf der Ingeſetenen, met eenige kleyne veranderinge by geſchrifte geſtelt en hier nevens overgelevert werden.

II.

Ende alſoo niet genoech is duſdanige middelen in te voeren ende te verpachten, ten ſy dat de ſelve met behoorlijcke voorwaerden ende goede ordonnantien tegens alderhande liſt, bedroch ende ongerechtigheyt gehanthaeft ende gebeneficeert werden; hebben wy na genomene informatie ende bericht dienſtlijck en raetſaem bevonden, dat de *ſpecies* leſt op de *Havens verpacht*, als noch by proviſie daer met beſte ordre ende opſicht verpacht ſullen werden; dat oock de Ordonnantien van deſe als van de andere *ſpecien*, diemen by gaerleggingen over Landen ende Steeden te verpachten ghewoon is, als noch in gelijcker voegen, op de ſelve Ordonnantien verpacht ſullen werden, met ſodanige verbeteringe, ende by gevoegde conditien als hier nevens ſchriftelijck aengeweſen zijn, ende wyders om de ſelve ten beſten te beneficieren, aengeweſen ſullen kunnen werden.

III.

Dewyle oock de generale ende provinciale laſten van den jaere *vijf en twintigh* (als de voorſz middelen beraemt zijn) tot nu toe ſulcks zijn vermeerdert ende aengewaſſen, dat de ſelve uyt deſe ende uyt eenige andere hier in trayn zijnde, op verre naer niet kunnen werden vervallen: Soo vereyſcht den noot, dat nevens de verdubbelinghe van des Landts *Accijſen*, *het Kleyn-Zegel*, ende den *acht en twintighſten penninck* van de verkochte onroerende goederen, ende ontruymingen van Landen ende Huyſen, deur welgemelte Heeren Staeten van Vrieſlandt voor deeſen beraemt, by ghevoeght werden dat *Schoorſteen-gelt* ende *Capitale ſchattinghe*, op ſoodanige taux ende ordonnantie als 't ſelve tegenwoordigh in de Provintie van Stadt *Groeningen en Ommelanden*, voor een ordinaris middel geheven wort, en voort ſulcke andere als haer Ed: Mo: tot ſupplement van de voorſz laſten, meeſt draechlijck ende eenparigh ſullen bevinden.

1632.

1623. gh ge de ſt ſt g

IV.

Ende aengeſien de *Verpondingen* ofte grontſchattingen deſer Lantſchappe van outs werden geheven na proportie van den *Floreen*, de welcke na opbrengen van den *Floreen* deſes tijdts ſeer ongelijck bevonden, ende op geen vaſte *taux* geſtelt zijnde, oorſaecke is van de meeſte diſpuyten ende ſwarigheeden, alſoo een yegelijck min of meer daer meede belaſt zijnde, den ſelven Floreen wil hebben beſwaert of verlicht, Soo iſt, dat wy in voorgaende qualiteyt begeerende tegens ſoodanige inconvenienten ſoo veel mogelijck te voorſien, ende ſoo wel den *Floreen* als de lopende middelen, met meeſte eenparigheyt ten dienſte deſer Landtſchappe te beneficieren, hebben na examinatie van de ſchriftuyren hier op deur de *vier* Leeden ende eenighe Grietenien in het beſonder aen ons gelevert, en mondelingh ten verſcheyden tijden bericht, geordonneert, gelijck wy ondonneren midts deſen, dat den *Floreen* voor een ordinaris middel vaſt geſtelt, en niet hooger ofte lager aengeſlagen ſal worden als *een en twintigh ſtuyvers*, te betalen van *twee* tot *twee* Maenden, *ſes maal* in 't jaer.

V.

Waer tegens den *Floreen* over de Steden *Corpora* verdeelt zijnde, ſal dragen *twaelf ſtuyvers* tot gelijcke termynen, *ſes maal* in 't jaer te betalen, naer ſulcke quotiſatie als de Steeden tegen de Landen en onder ſich tot nu toe gebruycken; welcke verlichtinge van *Floreen* toe gheſtaen wort ten aenſien van hare Ho: Mog: verklaeringe voor deſen op der Steden *Corpergelden* gedaen, met brengende dat de ſelve ſouden werden geaccordeert tot een redelijcke Verpondinge, daer tegens de Steden moeten verlaten het geen haer E. tot ſubſidie van de Corporgelden en Fortificatien dus langhe uyt des Lants middelen en Domeynen hebben genoten.

VI.

Gelijck mede verſtaen wort dat de huyſen ten platten Lande ter Neringe ſtaende, ende geen *ſchat ſchietende*, naer advenant op een billicke *Floreen ofte Verpondinghe*, aengheſlaeghen ſullen worden, aenvangh nemende met het begin van Mey naeſtkomſtigh, tot welcken eynde in namen van de Edele Mog: Heeren Staten van Vrieſlant Commiſſarijſen uyt de *vier* Leden eerſtdaegs op behoorlijcke ordre en inſtructie aengheſtelt ſullen werden.

VII.

Soo oock ter eeniger tijdt gebeuren mocht dat den *Floreen* na ghelegentheyt van ſaecke beſwaert of verlicht ſoude werden, ſal de ſelve altijdt over Landen ende Steden gheſchieden, nae advenant van de voorſeyde *een en twintich ſtuyvers* ende *twaelf ſtuyvers* reſpective.

VIII.

Alle de opkomſte van de voorghenoemde middelen ende *Floreen* ſullen in 't gheheel bekeert worden tot deeſer Landtſchaps ghemeen profijt, ſonder dat Landen of Steden daer van yerwes ſullen moghen diverteren tot haer eygen behoef.

IX.

Doch alſoo de *Steden* tot verval van hare noodighe wercken ende andere Stadtslaſten, mede *Acoſſen* ende *Impoſten* van doen hebben, ſullen de ſelve tot dien eynde ghebruyc-

Digitized by Google

1623. ghebruycken 't gene haer E. voor deſen boven haer eygen inkomen op *Wijnen* ende *Bieren* is geaccordeert, ende met de tegenwoordige Ordonnantie Wyders toegeſtaen wordt, ende by ſoo verre de voorſz noodighe laſten daer uyt niet en konden werden verplecht, ſullen ghemelte Steden den Staet ende ghelegentheyt deſer ſaecken hebben te remonſtreren aen welgemelte Heeren Staten van *Vrieſlandt*, verſoeckende naer advenant meerder impoſitie op eenighe middelen van conſumtie binnen de Steden reſpective vallende, ſoo nochtans de Magiſtraten mochten beduncken dat haer op dit verſoeck niet behoorlijck wierde bejegent, ſullen ſich mogen addreſſeren aen Hooghgem. Heeren Staten Generael, die met behoorlijcke kennis nae redelijckheyt daer in ſullen diſponeren.

X

Wat aengaet dat eenige Leden over de *ongelijckheyt* van de *Floreen* klagende, verſoecken daer van ontſlagen, ende wederom in plaetſe van *Floreen* met eenparighe verpondinge, als eenighe nabuyrighe Provintien belaſt te worden. Item dat volgens der Steden verſoeck, alle Huyſen ten platten Lande, *ſchot ſchietende* ofte niet, ſonder onderſcheyt op *Verpondinge* ſouden geſtelt werden; ende wat wyder over de interpretatie van de poincten in deſen uytſprake begrepen, ende den aenkleve van dien tuſſchen de Leden deſer Provintien ſtrydig mocht vallen, dat deſelve t' ſamen wort gereſerveert aen haer Ho: Mo: deciſiie ende naeder verklaringe, alles by proviſie voor den tijdt van *drie* Iaren, beginnende den *eerſten May* naeſtkomende. *Actum Leeuwarden* den *ſevenden Marty* ouden ſtyl Anno *ſeſtienhondert twee en dertich.*

De Middelen van conſumtie ſoo alſſe waren by de opgemelde Heeren gheſet / vinde goet hier by te ſtellen. Want op die voet ſijnſe noch endelijck in 't Jaer ſeven en dertich in trapn ghebracht / hoe wel het weerck dit Jaer weder verliep ſoo haeſt als de Compagnien of Krijghsvolck weder te Velde was getrocken.

Middelen van Conſumptien ende andere, ſo de ſelve tegens May toekomende Anno ſeſtienhondert twee en dertich *ſullen werden gheheven ende Verpacht in de Provintie van Vrieſlandt.*

WYNEN.

I.

middelen in Vrieſlant. DE Aem Rijnſe ofte Spaenſche Wynen nae Dordrechtſe ritſinghe min ofte meer nae advenant te reekenen, 't ſy dat die voor dranckwijn ofte ſleepwyn inghelecht werdt by Tappers of andere Inghefetenen, ſal geven *vijf en twintich* Car. guldens, boven noch *ſes* guldens die de Steden daer op ſullen moghen ſtellen ſonder meer.

II.

Het Oxhooft Franſche Wyn zijnde, het ſy roodt ofte wit, het ſy dranck ofte ſleepwijn, ſal gheven *ſeſtien* Carol. guldens, meer ofte min nae advenant, ende ſullen de Steden daer-en-boven noch op mogen ſtellen *ſes* guldens, ſonder meer.

BRANDE-WYNEN.

De Ame Brande-Wijn ſal gheven *vijfticb* Carol. guld. boven de *acht* guldens die de Steden daer op ſullen mogen ſtellen, ende van alle Maten meerder ofte minder te reduceren naer advenant, daer onder de kanne ende halve kanne mede begrepen.

BIEREN.

I.

Van yder Vat Ooſter Jopen Bier, ſal elck die dat inlecht, moeten geven *achtbien* Carol. guldens de halve Vaten ende de ander mindere Vaetgens na advenant, boven de *drie* Car. guldens die de Steden daer op mogen ſetten, ſonder meer. 1632.

II.

Van de Engelſche, Bremer, Mom, Lubeckſche, Hamburger ende andere uytheemſche Bieren, midtsgaders van de binnen Landtſche ghebrouwen Bieren in faſoen van Engelſche, Bremer, Mom ofte voorſz uytheemſche Bieren, ſal een yder 't ſy Tapper, ofte die het tot ſijn eygen provyſie in leyt, op yder Tonne geven *ſes guldens*, boven de *dertich ſtuyvers* die de Steden daer op ſullen mogen ſetten, ſonder meer.

III.

Van de Bieren buyten de Landen van Vrieſlandt, doch in eenige van de Geunieerde Provintien, ſal ten aenſien daer van geen Ghemael in de Provintien van Vrieſlandt en werdt gedragen, betaelt werden op yder Tonne *vier* Carol. guldens *thien* ſtuyvers 't ſy Burger ofte Tapper, boven de *dertich* ſtuyvers die de Steden daer op ſullen mogen ſetten, ſonder meer.

IIII.

Van de Bieren in de Provintie van Vrieſlandt ghebrouwen, van wat pryſe die oock zijn, ende die ten tappe uytgeſleten werden, ſalmen betalen op elcke Ton *vijfticb* ſtuyvers, boven den Impoſt van 't Gemael by den Brouwer te betalen, ende *dertich* ſtuyvers die de Steden daer op ſullen mogen ſetten, ſonder meer: ende by een Burger ofte andere, die deſelve voor ſijn eygen provyſiie in leyt, 't ſy dick ofte dun, van de Tonne *thien* ſtuyvers, boven 't Gemael als vooren; ende ſullen alle Brandewijn-maeckers ende Branders ghehouden ſijn deſen Impoſt te betalen van alle de Bieren die ſy lieden ſullen inleggen, 't ſy of het ware te tappen by de kleyne mate, of om Brandewijn af te branden.

V.

Sal mede van alle Bieren, die by eenige vergaderinge van geſelſchappen, Bruyloften, Kinderen ende Leed-Bieren, Schutterien, Gilden, Buyrten, Kolven ofte ghemeene huyſen, als Leen-Huyſen, Gilden-Huyſen, Doel-Huyſen, ende andere diergelijcke Huyſen ghedroncken, ſoo veel betaelt werden als by de Tappers wert gedaen, ende van alle Smalbandt nae advenant.

VI.

Wel-verſtaende dat de Comenyen ofte Uytſlijters met admiſſie van haer reſpective Magiſtraten en Overheden, aen de ſchamele ende arme Gemeenten met de haer kannen ſullen mogen tappen, kleyne ende dunne Bieren tot twee gulden de Tonne, ende niet hooger, ende dat op Burger Impoſt; mits dat ſy haer ſullen aengeven ende bekent maecken aen de Pachters inder Tijdt, ende dat ſy geen Wijn ofte hooger Bier als voorſz. ſullen mogen inleggen ofte in haer Huyſen hebben, noch oock Gelagen ſetten.

ASYN.

Elcke Aem Aſijn 't ſy wijn ofte bier-Aſijn, ſonder onderſcheyt, ſal geven *veertich* ſtuyvers.

Gemael, Tarwe ofte Maſtelijn.

De Loopen *eene* gulden, maeckt het Laſt *ſes en dertich* guldens; ſoo om te verbacken als te verbrouwen.

ROGGE.

I.

De Loopen *negen* ſtuyvers, maeckt het Laſt *ſeſtien* gulden *vier* ſtuyvers.

II.

Item van Garſte en van Boonen, die gebacken ſal werden, de Loopen op *vijf* ſtuyvers, is de Laſt *negen* gulden.

III.

Voorts van Meel dat in tonnen van buyten komt, als oock van Twee-back, Koeck, ende andere Broodt dat van buyten inkomt in de Provintie, ſal betalen den *achſten* pening.

IIII.

Item, van Granen ende Mout, dat om te verbrouwen,

1632. wen, vermalen ſal werden, daer van ſal men betalen, van Ooſters Mout *twintigh* ſtuyvers, en van het Loopen inlants Mout *veertien* ſtuyvers.

V.

Van de Rogge, Garſte, Haver ofte Boeckweyt, die daer gemalen ſal werden om te verbrouwen, te gheven ſoo veel als het Mout, te weeten de Loopen *veertbien* ſtuyvers. Op de Loopen van het Koorn dat gebroocken ſal werden tot Beeſten ofte Swijn eeten, ſullen alle perſoonen van Landen ende Steeden betalen *veertien* ſtuyvers. Behalven Haever ende Bonen, daer van de in en opgheſetenen ſullen betalen *vijf* ſtuyvers: maer de Brouwers niet minder als *veertien* ſtuyvers van de gemelte Haver.

B EESTIAEL.

Van alle vier voetige Beeſten die om te nuttigen ende geſlagen ofte geſteecken ſullen werden, ſal den Collecteur ofte Pachter in gereeden Gelde moeten ontfangen van yeder gulden, gelijck van de inkoop ofte priſeringe, *drie* ſtuyvers, ghelijck oock van alle tonne vleys ende verſch geſlaegen Speck, dat van buyten in komt, ende in de Provintie geconſumeert wert, exempt die hier na gheſpecificeert ſtaen, als van elcke Schaep kort ofte lanck ſtaert *twaelf* ſtuyvers, van yder Lam tot S. Iacob toe *acht* ſtuyvers; van een Kalf onder een Maent out zijnde *acht* ſtuyvers, ende van een Speen Varcken *ſes ſtuyvers*.

HOORN-BEESTEN.

I.

Van de Hoorn-Beeſten *drie* Iaeren ende daer boven oudt zijnde, ende gaende op de kley-Landen, ofte van gelijcke waerdye zijnde, ſal men betalen ter Maent *drie* ſtuyvers.

II.

En van de voorſz Hoorn-Beeſten gaende op de ſwarte en beſlotene Landen, ſalmen betalen ter Maent *anderhalve* ſtuyver.

III.

En van Beeſten gaende op Broeck-velden, op Gemeenten geen kley Landen ofte van ghelijcke waerdye zijnde: Item, op Heyde Landen met Gras vermenght: Item, op Moer en gelijcke ſlechte Landen, *eene* ſtuyver ter Maent, en dit alles hier boven verhaelt, naementlijck tot *twaelf* Maenden in het Iaer.

IV.

En alle tweejarige Beeſten gaende op haer derde gras beginnende van Mey dach af naer dat de ſelve Beeſten twee Iaren out ſullen zijn, half gelt.

BEZAEYDE-LANDEN.

I.

Elcke pondente met Somer ofte Winter Koorn beſaeyt, ſal in 't jaer geven *negen* ſtuyvers, van middelbaere beſloten Landen ſullen *twee* pondente teghen een pondente goet Lant gerekent werden.

II.

Ende wat belanght de ſchrael ofte magherſte Landen in de Wolden gelegen, Santmoer, ofte diergelijke ſlechte gront zijnde, ſal *drie* Lopen geſaeyt gerekent werden tegen een pondente goet Lant.

III.

In het betalen van de Impoſt op de beſaeyde Landen en Hoorn Beeſten, ſullen de drie Grietenien van Lemſterlant, Gaeſterlant, ende Doniewerſtal in de Sevenwolden ende vier Dorpen in Weſtergoo onder Hemmellumerolphert, ghenaemt *Colderwolde, Nyegaa, Oldega ende Elahuyſen*, deſe drie Iaeren lanck beſtaen, mits betalende den leechſten Impoſt, alles na de waerdye haerder Landen met Florenen en Dijcken meeſt beſwaert zijn.

SOUT.

Men ſal betaelen van elck Vat, het ſy wit ofte grof Sout, hondert Vaten voor een hondert ghereeckent dat in de voorſz Provintie gheconſumeert ſal werden *vier* Carolus guldens, het ſy of het Sout tot huyden ofte anders ſal werden verbeſighet, ende van elck Vat klynen ſal betaelt werden *drie* guldens van minder ofte meerder quantiteyt na advenant, ende van Luneburger Sout ſal men betalen voor het Vat *ſes* gulden. 1632.

ZEEP.

I.

Van elcke Tonne Zepe wegende *twee hondert veertigh ponts* die in de Provintie van Vrieſlandt ſal werden geſleten, ſal men geven *vier* guldens, ende van halve Vaten, Vierendelen en Achtendelen nae advenant, ende van Zeep binnen Lants geſoden *drie* guldens.

II.

Item ſal noch van elcke pont Spaenſe Zeep die inden Lande van Vrieſlant gheſleten ſal werden, by de eerſte Koper werden betaelt *een halve* ſtuyver.

WAGE.

Van alle Waren diemen gewoon is ter Waeghe te leveren, ende by ghewichte te verkoopen, ſal men geven van het hondert ghewichts, het ſy Botter, Kaſe, als andere diergelijcke *drie* ſtuyvers van het hondert, half tot laſte van den Koper, en half tot laſte van den verkoper: van Yſer, Hennip, Gaern ofte Want, anderhalve ſtuyver.

Gouden, Silveren ende Zijden Lakenen.

Van alle gouden, ſilveren ſluwelen, damaſten, zijden, ſatijnen ende andere zijden Laeckenen, groove ende Turckſche Grofgreynen, zijde ende andere ghewaterde ende ongewaterde Camelotten, alle Armoſynen, Taffetaen, Sluyers, brede ende ſmalle Oeſetten, alderleye Zaeyen ende Trijpen; Item, van allerleye gouden, ſilveren, ſluweelen paſſementen ende andere Franien, Linten, Pometten, Spigilien, Cordilien, ende van alle andere Manufacturen van zijde ofte Sajetten gemaeckt, uytgeſondert Sajetten hooſen, ſal men geven den *twaelfden* penninck, ten waere dan dat ſy die in ofte buyten de Provintie kochten en in de Provintie brochten.

WOLLE-LAKENEN.

I.

Van elcke Engels-Laken ſal betaelt werden, dat waerdigh is derthien ponden Vlaems en daer beneden, Wit, hoe de ſelve mogen zijn genoemt, *Pack Lakenen, Lidt-Leden, lange ofte korte Vochterſche, Zuffalſe, Knoopwitte*, ende andere diergelijcke, van het ſtuck *drie* gulden.

II.

De halve na advenant.

III.

En de Lakenen waerdigh ſijnde, ingekoft, gereuyht of gemangelt tot *twintigh* ponden Vlaems en daer beneden tot *dertien* ponden toe, ſal den Pachter daer voor ontfangen van elck ſtuck *ſes* gulden.

IV.

En van Lakenen waerdigh zijnde boven de *twintigh* ponden Vlaems *negen* gulden.

V.

De halve na advenant.

VI.

Item, van dubbelde douſyntjes ſal den Pachter ontfangen van elcke ſtuck *twee* gulden.

VII.

De enckele na advenant.

VIII.

Item, van alle Carſayen ende hoe die ghenaemt ſullen zijn, Enghelſche, Noortſche, Schotſe, Pletſe, Pleyne ende andere, korte ende lange, wit ofte ghe-verft, ſal den Pachter ontfanghen van het ſtuck *twaelf* ſtuyvers.

Ende

Digitized by Google

1632. IX.

Ende van alle andere Lakenen komende van buyten de Provintie hier onder mede gespecificeert, waerdigh zijnde boven de derthien ponden Vlaems, sal mede betaelt werden als vooren.

X.

Item, van alle Vlaemsche Lakenen buyten de voorsz Provintie gemaeckt, als Kepers, Emmerkens, Bellen, Wolfkens, Kemperse, breede Hoornsche Maseyckssche, lanck ontrent *derthien* ellen ende dierghelijcke, sal betaelt werden *eene* gulden *sestien* stuyvers.

XI.

De halve naer advenant.

XII.

Item, van alle de Stametten, Bossche, Bredasche, Tylbursche ende Weertsche Rosen, sal betaelt werden *twee* gulden *thien* stuyvers.

XIII.

De halve naer advenant.

XIV.

Item, van Munsterssche, Limburgsche, Wesselsche, Oostersche, Dulsche, ende diergelijcke prijsen, sal voor elck stuck betaelt werden *eene* gulden.

XV.

Item, van alle Voer-Lakenen buyten de Provintie ghemaeckt, als Blauliften ofte Vierloden, mitsgaders van Uytersche Puycken ofte middelen, *acht* stuyvers.

XVI.

Vande eerste, tweede en derde Loden, Crytsche en diergelijcke, mitsgaders van Osenbruchsche ende Pilakenen, oock van de Uytersche, Amerfoortsche ende Wesselsche Voerlakenen, van het stuck *drie* stuyvers.

XVII.

Item, van alle Baeyen buyten dese Landen gemaeckt, hoe die syn ofte ghenaemt moghen worden, van elck stuck *thien stuyvers.*

XVIII.

De halve naer advenant.

XIX.

Item, van alle Lappen buyten de Landen gemaeckt, sal betaelt werde van waerden der selver den *twintigsten* penningh.

XX.

Item, van alle gemaecte Klederen, die van buyten in werden gebracht om te verkoopen, als Wamboscn, Galeybocksselen, Neerhosen, Mandilien ende andere, sal mede na de waerde betaelt worden den *twintighsten* penninck.

PAERDEN-PACHT.

Den Pachter sal ontfangen van Impost van yder Paert jonck ofte oudt, boven de *vijfsten* guldens waerdigh synde, ter maent *eene* stuyver.

TURF.

I.

Van Turf ende Branthoudt gaende uyt de Provintie van Vrieslant, sal men betalen den *twaelfden* penningh.

II.

Item van Turf ende Brandthout dat gheconsumeert wort in de Provintie, sal men van gelijcken betalen den *twaelfden* penninck.

GROVE-WAREN.

Van Steen, Kalck ende Pannen, sampt Leyen ende andere Grove Waren, sal men betalen den *twaelfden* penninck.

Aldus gearresteert by ons ondergeschreven Gecommitteerden van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael, in vervolghen van de uytspraecke van haere ghemelte Ho:Mo: van dato den *achten twintighsten* Octobris 1625. uytgesondert eenighe weynighe veranderinghe van de voorsz middelen, tot meerder bevredinghe tusschen de Loden gedaen, op huyden den *achtsten* Marty 1632. ouden stijl, binnen *Leeuwaerden.* Onderstont gheteeckent *A. van Ranswijck, G. H.'s Hart, Olphart Barents, S. Schotte, W. van Oostrum.*

1632.

De Staten van Vrieslant (exempt de Steden) alles geexamineert hebbende, verklaerden dat of wel de uytspraecke hun Provintie in veel articulen beswaerlijck was; Sy nochtans om te moghen gheraecken upt de schadelijcke disputen, die sedert eenighe Jaeren tusschen die Leden van de Provintie ontstaen waeren, de voorschreve uytspraecke met de spetien van de Impositien ende andere belastinghe daerinne vervat, by provisie aennamen, ende beloofden den selven binnen hunne Provintie den effect te sullen laeten sorteren: met die limitatie nochtans, soo wanneer geblijcken soude, dat die samentlijcke Leden der voorschreve Lantschappe alle daer inne condescendeerden: verstaende anderssins den Heeren Volmachten der consenterende Leden; dat de voorschreve uytspraecke in hun respective quartieren mede gheen effect souden sorteren; daer by protesterende dat sy in sulcken ghevalle vry wilden syn van alle schaeden ende ontheplen, die door den ontwilligen ende dissentierende sonde moghen gheraeckert worden, ende voorts dat sy Staten ongeprejudicieert wilden syn, omme ondertusschen Staetswijse alsoodanige middelen selfs te beramen, als sy na der saecken gelegentheyt, ende der Landen constitutie niet malhanderen souden goet vinden noodig te syn, ende benessens dien oock onverhoort blijven in allen by ende gerechtigheden den voorsepde hunne Provintie in't ghemeen, ende den Leden van dien in het particulier competerende.

Op dese Landtdach hebben de goede Vrienden van Graef Ernst, na 't exempel van den Prins, op het Cappijt gebracht de Survivance van het Stadthouderschap op syn oudste Soon. De Acte was luydende als volght:

Survivance voor Graef Hendrick in Vriesland.

DE Staten van Vrieslandt rijpelijck gheexamineert hebbende het versoeck by den Hoogh ende Wel gebooren Heere *Ernst Casimir*, Graef tot *Nassau*, &c. tegenwoordigh Stadhouder ende Capiteyn Generael van de voorsz Provintie gedaen, over de *Collatie van het selve Stadhouderschap* op syn Genade outste Soon, Heer *Hendrick*, Graef tot *Nassau*, &c. by zijn Genaden overlijden, ende daer benevens serieuse insichten genomen hebbende op de meriten ende goede dienſten, van den Huyse van *Nassau* neffens desen Staet, hebben zijn Genade het selvige versoeck gunstelijck geaccordeert, en in achtervolghe den welghedachten Heere Graef *Hendrick* geeligeert ende ghedeclareert, eligeerende ende declareerende midts deesen tot Stadthouder ende Capiteyn Generael, over die voorschreeve Provintie van Vrieslant, en in sulcks doende de selven staet op zijn persoone geconfereert, ingevalle hy Graef *Hendrick* den Hooghgedachte Heer Vader Graef *Ernst Casimir* mochte geraecken te overlijden: alsо dat de selve Heer Graef *Hendrick* naer het af gaen ende overlijden, van zijn Heer Vader (dien Godt in langhduyrige gheson theyt wil bewaren) deur krachte van desen onsen Electie den bedieninghe van dien naer ghedanen Eede sal moghen aenvaerden, op gelijcke Commissie ende Instructie als zijn Genade den voorsz Staet tegenwoordigh bedient, ende sy Staten gheraeden sullen vinden naederhandt in in te stellen, daer in hare E. E. Mog: sich reserveerende den absolute Vryheyt, macht, en Authoriteyt, om als dan ende tot allen tijden den selven Instructie en Commissie te mogen veranderen, sulcks als sy tot behoudenisse van de *Hoogh ende Vryheden*, en den meesten dienst van den voorsz hunne Lantschappe bevinden sullen te behooren.

Aldus ghedaen ende gheresolveert by de Staeten van Vrieslandt op het Lantschaps Huys binnen *Leeuwaerden*, desen *seven en twintichsten Marty sestien hundert twee en dertig*; onderstont voor Oostergoo *E. van Donia, Abraham Roorda.* Voor Westergoo *Dominicus ab Hottinga, A. Andla.* Voor de Sevenwolden *Obbe Obbens, Anne Hans Wyckel.* Voor de steden *Tonis Riemers, Elcke Feytjes.*

1632. Die van Vrieslant schickten de Heeren Edsard van Burmania, Grietman van der Bilt, ende Dr. Iohannem van der Sande, Raedt Ordinaris in den Hove van Vrieslandt in Junio / aen de Staten van Stadt ende Lande, soo haest als de tijdinghe quam van de doodt van Graef Ernst, verthoonende dat die van Vrieslant alreede op den Landt dach voor Paesche hadden gegeven de Survivance; datse wel terstont oock souden sulcks deur Gecommitteerde hebben bekent gemaeckt aen die van Stadt ende Lande, maer dat daer geen Landt dach was: Ondertusschen den voorsz. doot val van den Heer Graef Ernst ghebeurt zijnde / waren ghelast haer Edele Mogende te versoecken te willen haer Stadthouderschap desghelijcks confereeren aen Graef Hendrick: allegeerende de meriten van de Heeren Vaeder ende Oom / ende dat het om veel redenen nut was voor beyde Provintien / ghecombineert te blijven onder een Gouverneur. Waer by onder de handt niet vergeten wiert de consideratie van Vryheyt, ende dat de Provintien behoorde suspect te zijn de al te groote macht ende gesach van Prins Hendrick, die alreede hadde de andere vijf Provintien / die oock alreede daer van hadden ghegheven de Survivance aen den Soon / noch een Kindt zijnde / schijnende also datmen een Erf-recht wilde daer van maecken. Zijnde beeter dat de Authorizept wat verdeelt wierde. Die van Stadt ende Landen hebben haer verklaert op volgende wijse:

Verklaring van Stad en Lande dien aengaende.

DE Heeren Staten van Stadt *Groeningen* ende *Ommelanden* gehoort ende geexamineert hebbende de Propositie van den Heere Ioncker *Edsart van Burmania*, Grietman van der *Bildt*, ende *Doctorem Iohannem* van den *Sande*, Raedt ordinaris van den Provincialen Raedt in Vrieslandt, Gecommitteerden van de Ed. Mog: Heeren Staten der selver Provintie, volgens hare Brieven van Credents in dato den *negenden* deses, eerst mondelijck gedaen, ende daer na in scriptis ingheheven, daer inne haer Edele in name van hare Principaelen naest aenbiedinge van Nabuyrige vrientschap ende Correspondentie ende wenschinge van geluckige ende langhduyrige regieringe, excuseerende dat de E. Mo: Heeren Staten van Vrieslandt haer Edele Principalen, op het ernstelijck aenhouden van wegen de hooch ende wel geboren Heere *Ernst Casimir* Graeve tot Nassau, &c. Stadthouder van de beyde Provintien, Hoochloffelijcker Memorie buyten communicatie het recht van *Survivance* in het Stadthouderschap van haer Edele Mo: Provintie hadden verleent, aen den oock hooch ende wel gebooren Heere Grave *Hendrick* van Nassau, outste Soone van wylen hoogh ghemelte Heere Stadthouder, ende de selve so ten regarde van zijn Zal. Heer Vaders hoochloffelijcker Memorie, langduyrige ende getrouwe diensten aen dese Landen gedaen, als mede van de goede qualiteyten van Hooggemelten Heer Graef *Hendrick* recommandeeren, om meede tot Stadthouder van *Stadt ende Landen* ghekooren te worden, met presentatie dat by soo verre dese hare recommandatie plaets mochte gegeven werden, dat hare Principalen die Edele Mo: Heeren Staeten van Vrieslandt sich erbeeden, met de Heeren Staten van *Stadt ende Landen*, te treden in communicatie over het formeeren van een *Instructie* voor de nieuwe Heere Stadhouder; bedancken mits desen hare Ed. Mo: ten hoogsten voor de aenbiedinge van de Nabuyrlijcke Vrientschap en correspondentie, presenterende aen haer Edele Mog: zijde, de Ed: Mo: Heeren Staten van Vrieslant met alle Nabuyrlijcke Vrientschap en correspondentie weder te bejegenen, haer Ed. Mog: langhduyrige geluckige Regieringe wenschende.

Dat vermits haer Ed: Mog: nu geerne hadden gesien, ende van herten gewenschet, dat de Edele Mog: Heeren Staten van Vrieslandt in soo een gewichte sake van groote consequentie, als daer is het *Beneficium van Survivance* gelievet hadde, met haere naeste Nabuyren ende Bontgenooten, soodanigh deur de natuyre gheconjungeert, ende onder eenen Stadthouder staende te communiceeren voor ende al eer daer inne te treden: doch alsoo die constitutie van saecken, (leyder) seedert is verandert, sijnde de Hoogh ende wel-geboorne Heere Grave *Ernst Casimir* Hooghloffelijcker Memorie in des Landes dienst overleden, ende dat haer Ed: Mog: vertrouwen dat voortaen de goede Vruntschap ende Correspondentie in dusdanige saken by de Ed. Mog: Heeren van Vrieslant, meerder sal werden gefoveert en onderhouden, houden hare Ed: Mo: sich daer inne gecontenteert. 1632.

Betreffende de recommandatie van de Hoogh ende wel-geboorne Grave *Hendrick van Nassou*, tot het Stadthouderschap; Verklaren de Heeren Staten *van Stadt en Lande*, haer Ed: Mog: deselve aengenaem te syn, ende dat haer Edele Mog: tot de verkiesinghe van een Stadthouder getreden zijnde op zijns zal. Heers Vaders veelvoudige diensten, ende des jongen Heers goede quaeliteyten, mitsgaders op de Recommandatie behoorlijck sullen letten, en daer op sulcks disponeeren, als hare Ed. Mo: tot meesten dienste van haere Provintie sullen bevinden te strecken.

Verklaren mede dat de presentatie om te willen treden in Communicatie over het formeren *van Instructie*, haer Ed: Mo: seer aengenaem is geweest, maer alsoo de sake van 't voorsz Stadthouderschap alhier tot noch toe so verre niet is geavanceert, dat daer op voor alsnoch niet anders kan worden gedisponeert, als dat de Staten *van Stadt en Landen* presenteren daer op t'zijner tijt, sulcke reguart te sullen nemen, als den dienst van den Lande, en de goede correspondentie van beyde Provintien, vereyschen.

Bedanckende midts desen wel gemelte Heeren Gecommitteerden voor de moeyte in deese besendinghe ghenoomen, ende begeeren dat haer Edele gelieve dit antwoort die Edele Mog: Heeren Staeten van Vrieslant voor te dragen, ende haer Ed: Mo: van goede intentie, Nabuyrlijcke Vruntschap en Correspondentie, der Heeren Staten van *Stadt en Landen* te versekeren.

Actum op den Lantdach in het Provintie huys binnen Groeningen den *sestienden Iuny sestien hondert twee en dertig* Onderstont ter Ordonnantie der Heeren Staeten van Stadt Groeningen en Ommelanden, en was vertekent *Henricii*.

Die van Stad ende Landen hebben daer nae weder aen die van Vrieslandt ghesonden de Heeren Schoonenborg, Buninck, Jensema ende Schaffer, doende verschepden klachten / daer op sy versochten satisfactie: Als eerstelijck, aengaende de besettinghe van 't Fort Delfzijl, sustinerende seer vreemt ende ongherijmt te zijn / dat de eene Provintie over de andere / van ghelijcke ghesach ende hoogheyt / alhoewel van minder macht ende middelen zijnde / deur het legghen ende besetten van soo een machtighe Fortresse soude heerschen / ende ghelijck een toom hare vryheyt in de mondt leggen / 't welck by hare Ho: Mog: behoorlijck geconsidereert zijnde / hadden belieft met advys van Sijn Excellentie ende des Raets van State by uytspraecke van den vijf en twintichsten November 1616. te verklaren dat hare Heeren Principalen ofte haer Ed. Mog: Ghedeputeerden de saecken in de Fortresse Delfzijl, ende het geene daer onder behoort / raekende de pointen van Souverainiteyt als van State / Religie / Contributie / Politie ende andere / soude beleyden / gelijck in de gheheele Landtschap geschiede / ende roerende de conservatie van de gesepde Fortresse / soo in besettinge met Soldaten / verseckeringe ende reparatien van wercken van Fortificatie / met versieninghe van dien met noodige Ammunitie / dat de selve by provisie ghedaen soude worden by de Heere Stadthouder van beyde Provintien / volgens de ordre by haer Ho: Mog: by advys van sijn Excellentie des weleghemelte Heeren Stadthouders ende Raet van State daer op te nemen / ende alhoewel die van Vrieslandt het eerste Lidt van de voorschreve uytspraecke hadden voldaen / soo waren sy nochtans continuerende sedert dien tijt / even seer inde besettinge vande Fortresse met hare Guarnisoenen. Gestal der Delfzijl.

Ten tweeden, klaeghden over het ingaet Gestach en onderwint / het welck in het Collegie ter Admiraliteyt tot Doccum, ende in te stellen van dubbelt ghetal van Admiraliteyt tot Doccum

1632. vande Raden aldaer / waer voor de Gecommitteerde Raden weghen Stadt ende Landen soo in 't nomineren tot de Officieren / als alle andere saecken van 't selve Collegie dependerende / genoechsaem alle ghesach by oversteminghe der Vriesschе Gecommitteerden ontrocken / ende sy luyden gheljck een o in 't cijffer deurgaens aldaer gereeckent wierden.

Ten derden, Alsoo die van Vriesland belieft hadde met de Heeren van Stadt ende Landen wederzijdts Gecommitteerden / op den een en twintighsten Marty 1629. te formeren ende arresteren verschеydene Ordonnantien ende Reglementen / soo op de besettinghe van de Frontieren beyder Provintien / als de veranderinge der Commandante in de Schansen en Fortressen aldaer: Item, op 't besteeden / maecken / ende opnemen der Fortificatie-wercken / met verschеydene andere saecken van 't eene ende andere dependerende; ende dat doenmaels geen genoechsame ordere op den ontfanck ende employ van de gemene middelen in de Fortressen beraemt was / waer deur verschеyden alteratien ende disputen ontstaen / oock de middelen in het Fort op de Bourtanghe gheheel in confusie gheraeckt ende te niet gheloopen: want versochten daer op als noch ordre / het sy dat de selve penninghen mede ten Comptoire van den Ontfanghер van de Middelen in Westerwoldinger Lant gebracht / ofte by andere Personen van weghen de Provintien daer toe te authoriseren / ontfanghen / ende met kennisse ende last van beyderzijts Gecommitteerden wederomme uytgheleert / ende also de occasien van disputen ende onluysten mogen weeh genomen worden.

De Staeten van Vriesland gaeben haer den veerthienden Decembris voor antwoort / *post curialia*, aengaende de restitutie van Delftzijl, dat voor al noch door gebreck van genoechsame last / om bootheyt des tijts / by haer niet finalijck konde werden ghеresolveert: Edoch dat hier na deur wederzijdts Gecommitteerde by speciale conferentie / in alle redelijckheyt haer satisfactie soude ghеschieden / sullende ondertusschen last aen haer Officieren in het deurtrecken te abstineren van alle foulen. Op het tweede, seyden de andere vande Admiraliteyt gemaeckt te sijn by de saementlijcke Provintien / ende dat de resumtie ende redressе van dien / als die soude ghеschieden / sy souden doen wat redelijck was. Op het derde, dat by eerste ende beste gelegenthеydt / sy met die van Stadt ende Landen gheerne souden naerder ordre stellen op den ontfangh ende employ van de Middelen op de Frontieren ende Fortressen. Op het vierde, beloofden hier nae niet te sullen treden tot Electie van een Stadthouder / als de plaets soude vacant worden / als met communicatie.

Voortaen geen Houderain en Stadthouderschap.

Ter selver tijdt is oock by de Heeren van Vriesslandt gestatueert / dat van nu voortaen gheen Stadthouder ende Capitеyn Ghenerael over de selve Provintie / aen haer soude moghen doen versouck van Overdracht ende Survivance, het waere voor wat Persoone / oft by wien 't selve soude gedaen / ofte te wege gebracht worden: maer dat haere Ed. Mog: alsulcken versoeck de Heere Stadthouder voor kracht deses van nu voortaen hielden als ontsept. Resolverende en statuerende mede / dat voortaen by de Heeren Stadthouderen / soo wanneer de selve van haere Ed. Mog: hunne Commissien ende Instructien souden hebben ontfangen / geen versoeck soude mogen ghedaen worden / om te ghemuten eenigh poinct / 't welcke haere Ed. Mog: hun alleen ghereserveert / ofte den selven Heeren Stadthouders by hunne Instructie ende Commissie niet ghеaccordeert hadden; Voorts oock dat gheen Militaire Ampten in de Guarnisoenen verballende / by de Heeren Stadthouders souden worden vergheven / ofte opperman geconfereert: maer dat de selve souden worden vergeven by hunne Ed: Mog: ofte anderssints by haer Ed. Mog: Ghedeputeerden / ende de Heeren Stadthouder Collegialiter / ende by pleuralitеyt van stemmen; ende dat alsulcke Militaire Ampten verballende in 't Veldt Leger / daer van de Heere Stadthouder den Collatie mede wierde toegestaen / exempt nochtans de Collonelschappen, Overste Luytenantschappen, ende Majorschappen, die haer Ed. Mog: sich alleen reserverende: ende dat de Stadthouder in 't vergeven vande Officien in 't Velt / ghehouden soude wesen daer in den Inghebooteenen den Vryheerschen by concurrentie te prefereren; des nochtans dat de Commissien aen alsulcke Officieren souden worden gegeven / op den name van haere Ed. Mogh: na voorgaende gewoonte. 1632.

Geschil raekende militaire Ampten.

Raekende het vergeven van eenighe vacante Compagnien / is men wat questieus ghеworden met den Prins. Den veerthienden February hadde de Heer Beaumont ter Vergaderingh van de Ghеneraliteyt voor ghedraghen / dat alle Officieren absenteel present zijn tegen den eersten Marty, ofte dat alle absente plaetsen souden sijn vacant / ende by den Prince werden vergeven. Die van Vriesland verklaerden in dit leste niet te consenteren / aengaende de Compagnie staende op haer Repartitie. Oock heeft de Heer Beaumont voorghedraeghen dat over het vergeven van de Compagnien der vreemde Natien / so te voet als te paert / als oock die vande vijftich Compagnien / die Anno acht en twintich waeren ghelicht / voor soo veel de selve ghеrepartieert stonden op de Provintie van Vriesland tusschen Sijn Excellentie ende de Heeren Staeten van de selve Provintie / different was ontstaen / als oock mede over het vergaren vande ordinaris oude Compagnien in den eersten Staedt van Oorloge begrepen / staende op de selve Provintie gerepartitieert: so wanneer de selve effectivelijck te Velde ghebruyckt worden / aldaer quamen te vacieren; Stellende over sulck de Heer Beaumont haer Ho: Mog: in bedencken of de selve niet oock en souden dienen / de Heeren hare Ho: Mog: Gedeputeerde tegenwoordich in Vriesland zijnde / aen te schrijven / datse de meergemelde Heeren Staeten van de selve Provintie met alle redenen ende inductien wilden bewegen / ende disponeren / haer te willen conformeren met het ghebruyck van de andere Provintien / ende dat Sijn Excellentie dienvolghens oock mochte vergheven de Compagnien van de vreemde Natien / ende die vande vijftigh Compagnien ende andere / in manieren als vooren impetrabel vallende; waer op gedelibereert zijnde / hebben haer Ho: Mog: sich hier mede ghеconformeert / oock verstaen / dat dienvolghens aen de Heeren haere Ho: Mog: Gecommitteerde in Vrieslant ten fine als vooren / soude worden ghеschreven: welverstaende op de Repartitie van Vriesland / so wanneerse uyt het Velt ende in Guarnisoen waren / ende als dan vacant soude mogen komen te verballen / vergeven soude werden by de Heeren Staeten van de meergenoemde Provintie na ouder gewoonte.

De Staeten van Vriesland hebben soodaenighe ter Generaliteyt gedane Propositie ende Resolutie / ghenomen voor een sonderlinge flatterie, waer deur sodaenighe particuliere poinctben aen een ander te ghеven / wat haer niet competeerde: Capiterende also voor haer ende de haere des Princen gunst ende benefitien / die wel loflijck waren voor hare particulier / maer schaedelijck voor het publijck; dies die van Vriesland by Resolutie van den thienden Marty hebben verklaert: dat men in de voorsz haer Provintie in het poinct van het vergeben van de voorsz de Compagnien / op Vriesche Repartitie ende betalingh staende / soude verblijven by de oude wyse ende gerechtigheden / sampt voorgaende ghebruyck ende manieren van alle de voorsz de Krijchs-ampten te vergheven / by wat ghelegenthеydt of toeval de selve vacant souden mogen worden / ende dat sulcks met beleesthеydt / soo wel aen haer Ho: Mog: als aen Sijn Excellentie soude werden bekendt gemaeckt. Maer des onaengesien heeft Sijn Excellentie verschеyden Vriesschе Compagnien voor Maestricht noch dit selfde Jaer vacant worden / onder andere een van mijn Oom, aldaer blijvende / vergeven. Want Graef Hendrick was jonck / noch niet in het Stadthouderschap geintroduceert / ende wilde sich niet opponeren; ende de Heer Frankena van wegen haer Ho: Mog: in 't Leger gecommitteert / ver-

1632. ſocht ſelfs den Prins / om ſoo wel het Capiteynſchap / deur mijn Ooms doot vacant / als de andere Chargen / te bergeven: wordende op ſijn verſoeck de Lieutenant Capitepn / de Vendrich Luptenant / ende een ander Vaendrich / alle volgens propoſitie ende na den appetijt vanden Heer Frankena.

Queſtie raecken de het Wilt.

De Ingeſetenen van de Bilt in Vrieſlandt / ſijn dit Jaer ooch klachtich gevallen aen haer Ho: Mog: als dat der ſelver interceſſie deur de Gecommitteerde niets hadde gheopereert / dat in Julio waeren ghekoomen twee Gedeputeerden / een Commiſſaris vanden Hove / met ſes en vijftich Soldaten / om te doen verkoopen haer vruchten / om te mayen daer ſy niet geſaeyt hadden; voorts met gewapender handt ende met ghewelt de Ingheſetene haer eyghendom ende recht af te dwingen / verſochten haer Ho: Mog: ghelieſde die van Vrieſlandt inhibitie te doen. Haer Ho: Mog: hebben daer over ſoo wel aen haer in Vrieſlandt zijnde Gecommitteerde / als aen de Staten ſelfs geſchreven; maer de Staten hebben haer Ho: Mog: ſcherp weder geantwoort / dat de ſaecke was Provintiael / ende de Generaliteyt niet roerde.

Eenige tijt hier na / die van Stadt ende Landen haer met Vrieſlandt geconformeert / ende den Heer Graef Hendrick tot Stadthouder desghelijck aenghenomen hebbende / ſijn by de Provintien reſpectivelijck gegeven de volgende Inſtructien.

Inſtructie by den Ed. Mog: Heeren Staten van Vrieſlandt *op den teghenwoordighen Landtsdach beraemt, waer op ende na, de Hoogh ende welgeboren Heere* Hendrick *Graef tot* Naſſou, *&c. tegenwoordich geeligeerde Stadthouder ende Capiteyn Generael over den voorſz Lantſchappe, Hem in de bedieninghe van de voorſeyde ſijnen Staet, ſal hebben te reguleren.*

I.

Inſtructie van Stadthouder aen Graef Hendrick in Vrieſland.

EErſtelijck ſal de Stadthouder Ons als Staten van den Lande, mitsgaders onſe Ghedeputeerde, naer behooren eeren ende reſpecteren, en ſich in geenerleye maniere moghen aenmatigen *eenich geſach* over de *Souveraynteyt* ofte *Hoogheyt* van deſen Landtſchappe, nochte hem aennemen te doen eenich poinct 't welck daer aen dependeert.

II.

De Stadthouder ſal mede ghehouden ſijn de Ghereformeerde Religie in voegen die tegenwoordich in onſen voorſz Landtſchappe opentlijck wordt gheleert, ende in het ghehoudene *Synodo* Nationael tot *Dordrecht* is geapprobeert, *alleen* aengaende de Leere, te handthouden ende te verdedigen, ſonder eenich veranderinge daer inne te mogen doen, ofte gedogen by andere gedaen te worden: welverſtaende dat de *Kercken-ordinge* hier onder niet wort begrepen.

III.

Oock ſal de Stadthouder met onſe Gedeputeerden moeten maincteneren ende defenderen alle de voorſz Landtſchaps Tractaten, Privilegien, Vryheden, Rechten, Ordonnantien, loffelijcke Conſtumen, Acten, en Reſolutien, ende niet toelaten dat noch den Lantſchappe in't generael, noch eenige Lith van dien, noch den Ingeſetenen, Edelen, Eygen-erfden, ende allen anderen in 't particulier, van wat qualiteyt ofte conditie deſelve ſoude mogen zijn, daer in directelicken of indirectelijcken inbreuck worden gedaen.

IV.

De Stadthouder ſal oock met onſe Gedeputeerden goede toeſicht houden ende dragen op de buytenlandtſe Fortreſſen ende Sterckten, ſtaende tot onſen gefach ende voorſorge.

V.

Alle *Militaire Ampten*, ſtaende op onſe repartitie ende betalinghe, ſullen indiſtinctelijck by den Stadthouder ende onſe Gedeputeerden beſtelt worden, nae meeſte ſtemminghe, en in abſentie van den Stadthouder by de *Gedeputeerden alleen*, des worden hier onder niet begrepen, gelijck politijcque, ſo *Militaire* Ampten, dien wy ſpecialijcken t'onſer diſpoſitie alleen hebben behouden, ende nae deſen mogen behouden. 1632.

VI.

Niettemin de voorſz Militaire Ampten in het Velt-Legher vervallende, ſullen (uytgheſondert dien wy ons alreede beſonderlijck hebben ghereſerveert, ofte noch vorder komen te reſerveren) by den Stadthouder aldaer wel moghen vergheven worden: mits dat den Ingheboorenen van deſen Lande den Uytheemſchen in conferentie geprefereert, ende de Commiſſie volgens op den Name van den ſelven Stadthouder ende onſe Ghedeputeerden nae aldergewoonte in der ſelver Collegio de genomineerde Officiers, verlenicht worde.

VII.

Sal by den Stadthouder geen Commandeur in eenighe Steden, Schantſen ofte Fortreſſen gheſtelt mogen worden, anders als by ons ofte onſe Gedeputeerden advijs.

VIII.

Voorts ſal de *Stadthouder* ſich hebben te rechten na de Inſtructie van onſe Gedeputeerden, voor ſoo veele de ſelve ſijn Perſoon raeckt, ende voornamelijck in het *verloggen* van de Guarniſoenen, preciſe moeten onderhouden het *drie en dertichſte* Articule van den ſelven Inſtructie: welverſtaende dat in abſentie van den Heere Stadthouder de Regeringe van den voorſz Lantſchappe ſal ſtaen by onſe Gedeputeerden alleen.

IX.

Van gelijcke ſal de *Stadthouder* ſich hebben te reguleren nae de Inſtructie van onſe Raden Provinciael, voor ſoo vele de ſelve ſijn Perſoon mach raecken en vooren gebruycklijck is geweeſt.

X.

De *Stadthouder* ſal geen vaſte goederen hier te Lande mogen aenkoopen.

XI.

Sal oock de *Stadthouder ende Capiteyn Generael* van nu voortaen niet moghen doen eenigh verſoeck van *overdrachten* van ſijn Staet by *Survivance*, het ſy oock by wat perſoonen, ofte voor wien het ſelve ſouden gedaen of te weghe gelecht moghen worden, volgens de reſolutie dies aengaende by ons genomen den *dertienden* deſer Maent.

XII.

Eyndelijcken ſal den Heere Stadthouder niet mogen verſoecken om te genieten eenigen point, welcken wy ons alleen reſerveren, ofte den ſelven Heere Stadthouder by Syne Commiſſie ende Inſtructie niet en hebben geaccordeert.

XIII.

Aldus gedaen ende ingeſtelt by de Edele Mog: Heeren Staten van Vrieslandt op den tegenwoordighen Landsdag binnen *Leeuwarden* op't Lantſchapshuys deſen *veertien December*, Anno *ſeſtien hondert twee en dertich*. Onder de principale deſen ſtonde voor *Oſtergo E. a Denia*, *F. Ayſma*, voor *Weſtergoo Tzaert van Aylva*, *A. Andrea*, voor de *Sevenwolden R. van Lijcklama*, *Heſſel van Sminia*, voor de Steden *Elcke Fetties*. *Syurdt Pietters*.

Inſtructie voor Stadt en Landen.

By de Heeren van Stadt ende Lande wierdt ghegheven deſe volgende Inſtructie.

I.

DE Heere *Stadthouder* ende Capiteyn Generael van Stadt *Groeningen* ende *Ommelanden*, ſal naeſt de eere Godes almachtigh, den welſtant deſer Provintie in't generael, ende van der ſelver Leeden ende Ingeſeten in't particulier, nae zijn beſte vermoghen bevorderen.

II.

Sal de ware Gereformeerde *Religie* in voeghen als die jegenwoordelijcken in Stad ende Landen opentlijcken geexerceert ende geleert wordt, hanthouden ende verdedigen.

Sal

Digitized by Google

1632. III.

Sal de *decreta Synodi Dordracena, de Leere aengaende*, voort ſetten en doen onderhouden, keerende ende weerende na zijn vermogen alle contraminen, dewelcke heymelijck ofte in't openbaer daer tegens voorgenomen ſullen werden.

IV.

Mede ſonder te gedogen eenighe conventiculen ofte exercitien van andere Religien, mits dat nochtans niemant in zijn *geweten* beſwaert ſal mogen werden, alles in conformite het Tractaet in 't reduceren der Stadt *Groeningen* opgericht, mitsgaders van de Placcaten en Ordonnantien op dit ſtuck daer na gemaeckt, en noch hier namaels te maken.

V.

Item ſal de Heere *Stadthouder* neffens deſer Provintie Gedeputeerden van Stad en Landen de ſelve Provintie in goede eenicheyt, ruſt, en vrede conſerveeren en onderhouden, mitsgaders de ſelve ende den goeden Ingeſetenen van dien tegens alle force, overlaſt, en ghewelt, beſchutten en beſchermen.

VI.

De Stadthouder ſal zijn het Hooft van onſe Gedeputeerden en in Collegie preſent zijnde, preſideren, mede voteren, en in voorvallende ſaken beſoigneren in conformite van de Inſtructie der Heeren Gedeputeerden voorſz.

VII.

Sal alle Reſolutien, Tractaten ende Ordonnantien, by ons genomen, gemaeckt ofte geapprobeert, ofte hier namaels noch te nemen, te maecken ofte te approbeeren, achtervolghen, ende een yegelijck doen achtervolgen.

VIII.

Sal mede mainteneren, hanthaven en defenderen deſer Provintie *Hoogheyt en Souverainiteyt*, alle rechten, vry en gerechtigheden van *Stadt en Lande* in 't generael, mitsgaders van yder Lit en der ſelver Ingeſetenen in 't particulier, en geenſints toe laten, dat ſoo in 't gemeen, als elck Lith van dien, mitsgaders eenige Ingeſetenen van wat qualiteyt ofte conditie de ſelve ſouden mogen zijn, daer in directelijck ofte indirectelijck eenige inbreuck werden gedaen.

IX.

De Stadthouder ſal mede weſen *Capiteyn Generael* ende het *opperhooft* van het Krijgs volck te paerde en te voete, het welck in deſe Provintie tegenwoordigh is, ofte hier namaels daer inne ſal mogen komen.

X.

Sal het ſelve in goede ordre en diſcipline gouverneeren.

XI.

Sal met alle gevoechlijcke middelen bearbeyden, ſoo doenelijck, dat alle het Krijghs Volck op onſe repartitie ende tot onſe betaelinghe ſtaende, mach gelecht worden in Guarniſoen binnen deſe Stad en de Schanſen deſer Provintie, ofte tot der ſelver beſcherminghe behoorende.

XII.

Sal oock mede onſe Gedeputeerden de garniſoenen ſulcx veranderen, als tot beſcherminge van deſe Provintie ende de ghemeene ſaecke ſal bevonden worden te behooren: des ſullen de Ghedeputeerden voornoemt *in abſentie van den Heere Stadthouder* de Guarniſoenen binnen deſe Provintie en Frontieren van dien mogen *verleggen*, mits den ſelven daer van datelijck adverterende.

XIII.

Sal inſghelijcken met onſe Ghedeputeerden deſe Stadt, alle Fortreſſen ende Schanſſen, verſien met bequame Commandeurs over 't krychsvolck en ſufficant garniſoen, ende goede ſorghe dragen dat de ſelve met Gheſchut, Pulver, Vivres, ende andere Ammunitien van oorloge, van den genen die ſulcks behoort, geprovideert en voorſien worden, daer meede de ſelve tegens 't gewelt van den Vyant beſchermt mogen blijven.

XIV.

Boven dien ſal den Heere *Stadthouder* mede goede opſicht hebben op voorſz Stadt ende Fortreſſen, ende met alle moghelijcke middelen bearbeyden dat de Schanſe *Delffzijl* in conformite van de Reſolutie der Ho. Mog: Heeren Staten Generael ende deſe Provintie, gherefitueert ende wederomme ghelevert mach worden. 1632.

XV.

Sal mede ghehouden weſen ſijne uytterſte devoyr te doen dat deſe Provintie in het gheſach ende recht haer competerende in de Schanſen *Billingwolde, Bourtange, ende Coeverden*, ofte andere die hier naemaels in deſe Provintie, ofte tot der ſelver beſcherminghe ſullen gelecht worden, gedefendeert ende gemaintineert werden.

XVI.

Sal mede de Militaire Officien van Ritmeeſteren, Capiteynen, Luytenanten, Cornetten en Vaendrichs, in 't Velt-Leger vacant geworden (edoch daer ſelfs preſent zijnde) vergeven, mits dat de bequame Lantſaten voor andre ſullen worden gheprefereert, blyvende anderſints de vergevinge van alle Militaire Ampten ter diſpoſitie van de Heeren Staten van Stadt en Landen, volgens de Reſolutien op dit ſtuck by de ſelve genomen, ofte noch te nemen.

XVII.

De Heer Stadthouder ſal *geen onroerlijcke goederen* binnen de Provintie mogen acquireren.

XVIII.

De Heer Stadthouder ſal gheen *Subſtitutum ofte Luytenant* moghen ſtellen als alleenlijcken in tijdt van noot, ende dat met *voorgaende weten ende conſent* vande Heeren Staten van Stadt ende Landen voornoemt.

XIX.

Sal ook voort niemant mogen verſoecken eenige *Acte van Survivance* ofte *Succeſſie* van dit Stadthouderſchap.

XX.

Sal mede geen veranderinge van deſe *Inſtructie* voor 't geheel ofte gedeelte van dien verſoecken mogen.

XXI.

Alleen onverkortet de *Souverainiteyt, Vryheyt ende Hoogheyt* deſer Provintie, dewelcke de Staeten van Stad ende Landen volkomentlijck aen ſich reſerveren ende behouden.

XXII.

Ende indien by den Heere *Stadthouder*, ofte yemant anders gedaen mochte werden contrarie deſe voorſeyde poincten ende artijculen, ſal daer van vermaent zijnde, met alle middelen 't ſelve verbeteren ende redreſſeren.

Aldus gedaen ende gearreſteert binnen *Groeningen* in het Provintie-Huys, ter Vergaderinge vande Ed. Mo: Heeren Staten van Stad en Landen, den *vijfden Octobr ſeſtien hondert twee en dertigh*.

Onder de Vrieſche ſaecken ſal mede ſtellen de Beſendinge van weghen haer Ho: Mog: deur de Heeren Boreel, Raedt en Penſionaris van Amſterdam ende van Walta, over 't werck vande Vredehandelingh/den achtienden Octobris ouden ſtijl/doende de nabolgende Propoſitie: daer van reede hier naer is geſproken.

Edele Mogende Heeren.

Vermaeldinge van Treves aen Vrieſlant.

WY hebben laſt aen U Ed. Mog: te repreſenteren, dat haere Ho: Mog: den *twee en twintighſten May*, ende in *Septembris* laeſtleden, hebben doen emaneren ſeeckere Declaratien, waer by die van de Nederlantſche Provintien aende ander zijde om redenen inde ſelve Declaratien geexpreſſeert, verſocht ende vermaent zijn geworden om het Spaenſche Jock af te werpen, ende haer te voegen met de Geunieerde Provintien: daer op dan gevolght is dat den Hartoch van *Aerſchot* by zijne Brieven vanden *ſeventienden Septembris* laeſtleden aen Sijne Excelentie den Heere Prince van *Oranjen*, verſocht heeft Paſpoort voor drie Gecommitteerde, die tot *Maeſtricht* ſouden komen om openinghe te doen van ſaecken van importantie: ſegghende 't ſelve te doen uyt laſt van de Heeren Staten Generael vande ander zijde tot *Bruſſel* vergadert weſende. Op welcke

1632. Paſpoort den *vier en twintichſten September* in het Legher ghekomen ſijn de Heere Baron van *Swartſenburgh*, de Heer van *Elebut*, ende de Penſionaris *Edel-Heer* van *Antwerpen*. Ende hebben openinghe gedaen, dat ſy gelaſt waren van de Heeren Staten Generael van de ander zijde hare Committenten, om te verſtaen de meeninghe ende intentie van deſer zijde, tot onderhoudinghe ende 't vinden van middelen waer door men by een goede uytkomſte van den tegenwoordigen bloedigen ende langhduyrigen Nederlandtſchen Oorloge mochte werden ontlaſt; ende ingheval men aen deſe zijde daer toe oock gheneghen waere, dat de Heeren haer Committenten meerder en aenſienlijcker ghetal van Ghedeputeerden ſouden ſenden, om dat werck by der handt te nemen. Waer op ghevolcht *is*, dat eenighe Heeren Gedeputeerden van hare Ho: Mog: in 't Leger zijnde, by advys ende goet vinden van Syn Excell. ende van de andere hare Heeren Collegien, verſcheyden diſcourſſen over ende weder met de ghemelte Heeren Ghecommitteerde van de andere zijde hebben gehouden: daer uyt ghereſulteert ſijn eenighe poincten die op papier ghebracht werden, om aen wederzijts Heeren Principalen voorgedragen, en daer op der ſelver goede ¦ meninghe ende intentie verſtaen te worden, ende daer na den *thienden Octobet* ghelaſt ende geinſtrueert te komen binnen *Maeſtricht* voornoemt. Ende is deſen ghepreſigeerden tijdt ſoo kort ghenomen, alſomen, oordeelen om veele redenen, dat deſe ſaecke met de meeſt ſpoet diende te worden ghemeſnageert, ende dat de Geunieerde Provintien, ofte haere Ghecommitteerde, gene ſwarigheyt en ſouden maecken om de aenſtaende Handelinghe toe te ſtaen, ofte by provyſie te adſiſteren, alſoo alles daer alleen preparatoyr ſoude werden verhandelt ende op behagen. De Ghedeputeerde Heeren van de andere zijde alſoo vertrocken zijnde nae de Heeren hare Committenten; ſoo hebben de Heeren hare Ho: Mog: Ghedeputeerden in 't Legher tot *Maeſtricht* zijnde, met advys ende goet vinden van Syne Hoogh-gedachte Excellentie uyt hare middel mede aen haere Ho: Mog: afgheſonden, de Heeren *Tereſteyn* ende *Beaument* ende *Harſelten*, de welcke in den *Hage* ghekomen zijnde, hebben op den *vierden Octobris* aen hare Ho: Mog: (in abſentie van de Heeren Gedeputeerden van Vrieſlant buyten den *Hage*) gedaen rapport van 't gene in de voorſz diſcourſen was voorghevallen, ende daer neffens gheexhibeert de memorie vervatende neghen artyculen, die aen U Ed. Mog: by copye konnen werden gecommuniceert. Waer over Syne Excellentie ende de voornoemde Heeren haer Ho: Mog: Gedeputeerden ſijn bedanct; Ende wat belanght de aengheboden Handelinghe van die van de andere zijde, als oock de voorſeyde artyculen ende den inhout van dien, hebben hare Ho: Mog: gheoordeelt, dat die ſijn van groote ghewichte, ende hebben de aenweſende Heeren Ghedeputeerden van de reſpective Provintien op den *vierden Octobris* voornoemt aenghenomen haer daer op te bedencken, ende der ſelver bedenckinghe den *negheenden* daer aenvolgende in te brengen; doende middeler tijdt advertentie aen Syne Excellentie ende de andere Heeren haere Ghedeputeerden in 't Legher van het gene in de Vergaderinge van hare Ho: Mog: was gepaſſeert noopende deſe ſaecke.

Ende is oock ten ſelve daghe by eenige Heeren Gedeputeerden van de aenweſende Provintien in haere Ho: Mog: Vergaderinghe in bedencken ghegheven; ofte aen U Ed. Mog: niet ghelijcke advertentie en behoorden ghedaen te worden? Dan hare Ho: Mog: preſupponerende, dat van de openinghe by die van de andere zijde tot *Maeſtricht* gedaen, als oock van de meer ghenoemde poincten, U Ed. Mog: albereyts uyt het Legher over den korten wegh recht toe recht aen door de Heer *Franckena* ſouden ſijn gheinformeert ende dat U Ed. Mog: dienvolgens op den gepreſigeerden dach ofte eenige weynige dagen daer nae, haere bedenckingen op de aengebooden handelinghe ende meer ghenoemde pointen, oock ſouden laeten inbrengen door U Ed. Mog: Ghedeputeerden ofte eenighe van dien: hebben de ſaecke daer op laten aenſtaen, ghelijck hare Hog: Mog: by Miſſive van den *ſeſtienden* deſes U Ed: Mog: hebben te ghemoet ghevoert ende verklaert. Doch ſijn haer Ho: Mog: tot haer groot leetweſen naderhant in ervaringhe ghekomen door rapport van den Heere *Walta*, dat aen U Ed. Mog: de gherequireerde informatie niet en was ghedaen. Waer over haer Ho: Mog: conſidererende aen de eene zijde, dat deſe ſaecke is van groote importantie, ende niet liever van herten wenſchende dan dat met bewillinghe ende conſent van de reſpective Geunieerde Provintien, daer in mach geprocedeert werden; ende aen de ander zijde dat in de voorſz ſaecke uyt verſcheyden reſpecten ende conſideratien, met celeriteyt ende voorſichtigheyt dient gegaen, ende dat de Heeren Gedeputeerden van de ander zijde (zijnde *thien* in het ghetal) den *elfden* deſes albereyts tot *Maeſtricht* aengekomen, aldaer niet lang ſonder aenſpraeck en behoorlijcke bejegeninge en konden werden opgehouden: So hebben haer Ho: Mo: na *Maeſtricht* voor af gefonden de Heeren *Tereſteyn en Harſelten*, om zijn Excellentie mondeling naeder te berichten van het gene op de voornoemde ſake in haer Ho: Mo: Vergaderinge is gepaſſeert, ende wyders de gemelte Heeren Gedeputeerden van de ander zijde te complementeeren ende onderhouden; ſonder nochtans met hun eenige handelinge ofte conferentie te beginnen: maer alleenlijck aen de ſelve te verklaren, dat haere Hoogh Mog: gemeynt ende beſich zijn om binnen korte daegen van weeghen deſen Staet na *Maeſtricht* ten eynde te ſenden.

1632.

Ende hebben haer Ho: Mo: middelertijdt gelieft ons hare Gedeputeerden aen u Edele Mog: af te veerdigen om de ſelve van het geene voorſchreeve is ten rechten ende in 't vriendelijck te doen informeeren, ende daer by dan u Edele Mog: te verwittighen dat de Provintien *van Gelderlandt*, *Hollandt*, *Uytrecht ende Over-Iſſel* hebben verklaert albereyts veerdich te zijn, om de aengeboden Handelinghe van die van de ander zijde met der ſelver meergenoemde Gedeputeerden te entameren by provyſie tot *Maeſtricht*; ende dat de andere ongelaſte Provintien in haer Ho: Mog: Vergaderinge verſocht zijn (ghelijck wy uwe Ed: Mogende mits deſen verſoecken) haer hier toe mede te willen bequamen, het ſy de ſelve tot Vrede ofte tot Beſtant ſoude mogen aengeſtelt werden ofte komen uyt te vallen; alles nochtans op behagen ende aggreatie van de reſpective Geunieerde Provintien.

Waer toe hare Ho: Mog: vertrouwen, dat U. Ed. Mog: ſullen ghelieven te inclineren, vermits alle uytkomſten van Oorloghen dienen omhelſt te werden als men met eere ende reputatie, mitsgaders met ſeeckerheyt daer uyt kan geraecken, gelijckmen ſiet geſchieden by alle Princen ende Potentaeten, ende dat door den zeghen van Godt Almachtich den Staet deſer Landen in goeden ſtant ghebracht ende de Religie verſeeckert zijnde, de Limiten ſedert eenige Iaren herwaerts treffelijcken zijn verbreyt, tot eere ende glorie van deſe Regieringe, ende dat het recht tijdt is om goede conditien te beſpreecken terwijl men in voorſpoet is; ſonder ſich ſelven buyten noodt te onderwerpen verder de onheylen ende onſeeckerheden van den oorloge, mitsgaders de veranderinge vande conſtitutie der ſaecken in *Europa* die tegenwoordigh favorabel is, behalven dat daer ſijn noch andere innerlijcke redenen in ons eygen ſelfs, die uwe Edele Mogende nevens andere Provintien ſullen konnen bewegen om deſe aengeboden occaſie waer te nemen; ende inſonderheyt gelieven u Ed. Mo: te conſidereren, dat zijne Excellentie alle het gene voorſz is en wat daer toe meer behoort, rypelijck overwogen hebbende, ter vergaderinge van hare Ho: Mog heeft doen verklaren, ſijn advijs te weſen, dat de tegenwoordige gelegentheyt en aenbiedinge behoorden aen genomen te werden, indien men oyt eenige uytkomſte van oorloge ſoude willen hebben; ofte dat anderſints het ſelve oorlogh *irreconciliabel gemaeckt ende offenſive gevoert ſal moeten werden*, daer toe dan de Provintien voor het toekomende meer als voor deeſen ſouden moeten contribueren.

Wyders

1632. Wyders hebben hare Ho: Mog: ons gelast aen u Ed. Mog: te gemoet te voeren, dat op het subject van deese handelinge en der voorsz pointen by eenige Provintien wert gemoveert en gesustineert. 1632.

I.

Dat de Heeren, die de aengeboden handelinge soude aen en by zijn, behoren sullen vast te houden en haer te reguleren na de artykulen van het Tractaet van het Bestant van den jare *negen*, en deselve soecken te amplieren en te verbeteren so veel mogelijcken sal zijn.

II.

Item, dat sorghvuldigh gheset sal worden op de conservatie van de *limiten* deur voorgaende victorien verkregen, ende de selve noch soo veel verder te extendeeren als eenighsints by Handelinge bekomen sal konnen werden, ten eynde't *gesach op de Revieren den Rhyn* ende de *Maese* aen desen Staet in het geheel mooghe blijven, ende de Commercien daer over in sekerheyt gedreven werden; ende dat de Steeden daer op, aen en daer binnen gelegen, aen desen Staet mogen werden gebracht.

III.

Mitsgaders dat de Octroyen van de Oost en Westindische Compagnien mogen werden gemainteneert, en de selve West-Indische Compagnie gheaccommodeert met de inruyminge *van Capitanie van Phernambuco* ofte anderssints.

IV.

Insgelijcks dat van den Vyant bedongen werden, soodanige meerder Steden, voordeelen ende tot verseckerheyt, so voor den Staet deser Landen, als voor de Navigatien, Commercien, Neeringen en Manifacturen van binnen en buyten's lants, als in de meergenoemde pointen aengeroert wort, ofte met apparentie geobtineert sal werden.

V.

Vorders dat oock gedacht en ernstigh gerecommandeert soude behooren te werden, ten eynde die van de ware Christelijcke Gereformeerde religie aen de ander zijde, in de Exercitie van de selve niet gemolesteert, oft ten minsten in meerder vryheyt ofte buyten recherche mogen gelaten worden.

VI.

Item, dat naeuwer regart soude dienen genomen, by voortganck van de aengeboden handelinge, oft en hoe verre tot den meesten dienst ende sekerheyt van 't Lant de aggreatie van den *Koning van Spangien* en van de *Infante* soude behoren gerequireert, ofte oock wel voor by gegaen te worden.

VII.

Vorder dat in de voorgeslagen Alleancie met die van de ander zijde, tot ruste ende seeckerheyt van het aengeboden Tractaet, ende van de ghemeene Nederlanden, soude behoren gelet te worden op den teneur van de voorgaende Alleancien, ende om die van de andere zijde mede te verobligeren, om dese Landen teeghen alle Vyantlijcke aggressien, uyt het Roomsche Rijck, te helpen defendeeren, sonder nochtans desen Staet te engageeren, teghens de Coninghen ende Princen daer mede den Staet voornoemt van outs verbonden is.

VIII.

Dat oock de Heeren die gecommitteert soude werde wegens desen Staet tot de voorgeslagen handelinge, ten hoogsten gerecommandeert soude worden, om verder de meeste sekerheyt en avantagie te bedingen, die haer mogelijck souden zijn.

En alsoo de Heeren Ambassadeurs *van Vranckrijck ende Sweden* respectivelijck insgelijcks den Secretaris *van den Koninck van Behemen* op dese saken verscheydentlijck hebben propositien gedaen en memorien inghegeven aen haer Ho: Mo: (daer van u E. M. by copye gedient werden) dewijle by de respective Provintien op de aengeboden Handelinge, noch geen verklaringe gedaen is, dat het selve geschiet sijnde als dan by haer Ho: Mo: daer op geresolveert sal werden, als na behoren.

Gelijck oock als dan eerst soude konnen werden gheresolveert, wanneer een algemenen Vast ende Bededagh soude behooren uytgheschreven te worden, om Godes zegeninge over de selve Handelinge te moghen verbidden.

Van alle welcke voorverhaelde saecken haer Ho: Mog: begeert hebben aen U. Ed. Mog: als een van de notabelste Leden van de Geunieerde Provintien dese communicatie door ons te doen, ende de selve met eenen vriendelijck te versoecken, dat het U. Ed. Mog: believe dit geheel stuck met alle zijnen Leden in ernstige deliberatie te brengen, ende 't selve nae haer gewoonlijcke wijsheydt wel rijpelijck te overweghen, op dat het selve gheschiet zijnde, U. Ed. Mog: Gedeputeerden in aller yle sonder verder tijdt verlies in hare Ho: Mog: Vergaderinge gesonden moghen werden, geinstrueert ende volkomentlijck ghelast, om nevens de andere Provintien consent te draegen tot de meergenoemde aengheboden Handelinghe, U Ed. Mog: consideratien te openen, ende eenige Heeren uyt haer Ho: Mog: Vergaderinghe te helpen committeren nae *Maestricht*, ofte op sodaenige andere plaetsen daer hiernade voorgeslagen Handelinge met de Heeren Gedeputeerden van de ander zijde geentameert ofte gheconcinueert soude moghen worden. Onderstont *W. Boreel* ende *P. v. Waltha*.

De Heeren van Vrieslandt hebben eerst ende voor al gheresolveert dat de Persoonen welcke hare Ed. Mo: nae derwaerts souden moghen deputeren / niet souden vermoghen in ofte over het bedienen van de ghemelde deputatie ofte ter contemplatie van dien directe ofte indirecte te ontfangen ofte genieten eenighe giften ofte schenckagien hoedaenigh ofte van wat naeture de selve soude mogen zijn / ende van wat persoonen die oock souden moghen procederen / jae al was het schoon dat andere Provintien hun sulcx consenteerden / ghelijcker wijs sy mede niet souden mogen consenteren dat eenige giften ofte geschencken ter contemplatie als vorhooren wierden geconfereert aen pemant / het sy van dese ofte andere zijde waer mede ghetracteert soude werden / maer souden ter contrarie ghehouden sijn ter voorsz Vergaderinghe der Hoochghedachte Heeren Staeten Generael / ofte anderssints alwaer men eenige deliberatien souden ghemaeckt te houden over de receptie ende respective distributien van alsulcken donativen; sulckx af te staen ende te disavoueren / interdicerende midts desen den selven Ghedeputeerden alsulcke receptie ende gheniet / by pœna dat de gheene / dewelcke contrarie dese resolutien bevonden soude werden pets ghenooten te hebben / al was het oock nae expiratie van Jaeren / souden ipso jure verklaert wesen infame persoonen / inhabil / ende incapabel om eenighe dignitepten / Ampten / ofte Staeten te bedienen / ende voort alsulcken donativen ofte giften aen voorsz Lantschaps Fiscum verballen / die by desen wierdt geauthoriseert om by dier geleghenthepdt teghens alsulcke personen des Lantsschapsrecht ende gerechtighept te bewaren.

Tot de Deputatie wierde ghenomineert weghens Oostergoo de Heer Rienck van Burmania Gietman over Ferwerderadeel / upt Westergoo de Heer Julius Dominicus ab Hottinga, upt de Sevenwolden, Elias van Lycklama, Gietman van Stellinghwerf Oostepnde / ende upt de Steden, Homerum ab Harinxma, mede Raet Ordinaris inden Hove van Vriesland.

Ende alsoo in den Haege by die van Vriesslandt ende twee andere meest / wiert gedifficulteert / hebben haer Ho: Mog: goet ghevonden te senden de Heeren Foreest ende Foeyt, die den derden Decembris deden de volgende Propositie.

Edel. Mog: Heeren.

WY hebben, last U Ed. Mog: te presenteren, dat de aenkomste van der selver Gedeputeerde volkomen openinge is gedaen, van 't gepasseerde in de aenbiedinge tot onderhandelinge, welcke die van de andere zijde tot *Maestricht* gedaen hebben, ende het gunt daer op is gevolcht. Naerder aenmaninge.

1632. Dat vervolghens de bedenckinghen ende advysen van de Provintien op de voorsz saecke zijn gheresumeert, ende daer op mede ghehoort de consideratien van U Ed. Mog: dat op alle 't selve serieuselijck zijnde ghedelibereert, ende bevonden dat alle de Provintien tot Onderhandelinghe met die van de andere zijden niet onghenegen waren, maer die Provintien van *Zeelant*, *Vrieslant* ende *Stadt ende Landen* daer in van de andere *vier* Provintien verschillende, vermits de voorseyde *vier* Provintien haer volkomentlijck ghelast vonden met die van de andere zijde, als *Vrye Staten* ofte oock andersints, ende soo wel tot *Vrede* als tot een langduyrich *Bestant*, na de gelegentheyt te mogen handelen.

Ende de voorsz *drie* Provintien nauwer gheastringeert zijnde, om Alliancie met *Vrye Staten* ende tot een *eeuwighe Vrede* in besoygnes te moghen treden, daer over merckelijcke consideratien sijn ghevallen, ende namentlijck, dat voor den dienst ende seeckerheyt van desen Staet, soo binnen als buyten 's Landts veele saecken alreede ghevallen zijn, ende noch meerder soude konnen voorvallen, waeromme 't een of 't ander in de aenstaende Handelinghe soude ghekoosen ofte gepresenteert worden: ende dat daeromme ondienstich soude wesen, dat de Provintien præciselijck soude wesen gelast, sonder haer *nae de ghelegentheyt* op de eene ende andere voet te moghen voegen, ende te verkiesen 't gunt voor den Staet der Landen meest dienstelijck ende annemelijck soude mogen wesen, insonderheyt naedien by de meeste Provintien is ghepræsupponeert, dat de acceleratie ende bevorderinghe van de aenstaende Handelinghe dienstigher soude wesen, als dat die in longeur soude worden ghetrocken: 't welck nochtans anders soude moeten gheschieden, indien de Provinten deur verscheydene last ende commissien van hare Principalen niet bequaem souden wesen die voorsz Handelinghen te beginnen, ende nae ghelegentheyt te bevorderen: waeromme de Heeren van Zeelandt soo verre sijn ghedisponeert, dat de selve aengenomen hebben haer tot de voorsz Handelinge in allen ghevalle bequam te maecken, ende alsoo U Ed. Mog: Gecommitteerden, haer soo veel niet ghelast en vonden; Soo is noodich gheacht niet alleen 't selve deur U Ed. Mog: Ghedeputeerden, maer deur ons, van wegen hare Ho: Mo: aen U Ed. Mog: te representeren, alsoo de Gecommitteerden van de andere zijde na alle apparentie eer lange in den *Hagbe* sullen komen.

Synde de intentie van haere Ho: Mog: mog: met de selve een kort, bondich, ende avantagieux besoygne, onder de Wapenen te maecken, ende na communicatien met Syne Excellentie aengaende de qualiteyt van die van de andere zijde, als mede omme Vrede ofte Bestant, ende aggreatie, die daer toe sal worden gerequireert, sodanige voorstellingen en bevorderinge te doen, als men by gemene deliberatie sal konnen geraden ende practicabel vinden.

Sonder dat men de Provintien van hare goede meninghen begheert te diverteren, maer alleen te versoecken dat de selve ten weder-zijden, ofte *alternative* hare Gedeputeerden gelieven te lasten, op dat men na de occurentien, en bejegeninghen, die soude mogen vallen, niet weder na de Provintien souden behoeven te recoureren, maer sich bequaem vinden ten tween finen te mogen besoigneren.

Wesende selfs ondienstich voor den Staet van 't Landt, dat die redenen ten wederzijden dienende van nu aen gededuceert, ende tusschen de Provintien ghecontroverteert soude mogen werden, alsoo de selve bekendt wordende, de Vyanden merckelijcke avantagie soude geven.

Daer ter contrarie, als de Provintien ten wederzijden, en in beyde ghevallen sijn ghereselveert, de verkiesinghe aen haer selven hebben, ende haer ten besten na gelegentheyt sullen weten te reselveren.

Dierhalven wy U Ed. Mog: versoecken dat de Ghedeputeerden van U Ed: Mo: Provintie mede *alternative ende intrumque casum* moghen worden ghelast, als mede om de vordre Handelinghe met ghenoeghsame authorisatie ten dienste van den Lande te mogen by woonen; Was gheteeckent *N. van Foreest*, ende *A. Foeyt.* 1632.

Men merckte in alle manieren dat Hollandt alreede in dese tijdt geern een eynde des Oorlogs hadde/ pretererende den uytgeputte Finantien; maer in der daet wast datse de Spaensche naeghebuyrschap prefereerden voor de Fransche, het welck in dien tijdt te seggben was Crimineel. Vrieslandt ter contrarie/ ghelijck oock de andere twee/ in de opstaende Propositie; ghemelde Provintien saghen noch soo verre niet/ de naem van Spangien was noch te swart ende leelijck in haer oogen/ niet denckende het beers: *Non sic male nunc, & olim sic erit*; synde niet veranderlijcker als den tijdt/ na ende met den welcken een wijs Man zijn manieren ende regulen moet veranderen: sullende belacheljck zijn dat de Vrouwen in de Soomer souden willen ghebruycken de moffen/ in de Winter de wapers. Ende om dat die van Vrieslandt sulcks niet konden begrijpen/ gaven aen de ghemelde Gedeputeerde voor antwoort/ datse persisteerden by haer voorige Resolutie/ en by de Instructie eens aen haer Gedeputeerden ghegeven/ van niet te handelen als met exclusie der Spaensche.

De Moscovitische Ambassaders hebben in 't begin van January weder Audientie gehadt/ ende versocht dat de Heer Prince van Orangien daer by mochte present zijn/ 't welck sijn Excellentie verklaerde onnodich te zijn/ als tegens gewoonte: doch is echter deur den Heer Knuyt versocht zijnde/ haer te gevalle/ te willen verschijnen/ aldaer mede gecompareert: sp deden ernstige instantie om antwoort en resolutie op haer propostie/ dat was om te hebben secours van volck/ gelt/ etc. tegen Polen, verklarende dat de Ambassadeurs van haer Ho: Mog: aen den Groot Vorst sulcks belooft hadden; klaeghden dat men bupten fatsoen soo grooten Vorstes Ambassadeurs liet nae loopen om expeditie. Na communicatie wierde geantwoort/ ende geexcuseert op de verscheyden ende van een gheleeghen Provintien/ alwaer de saken ten Lant dagen mochten komen/ oock op de absentie van eenige Leden ter Vergaderingh. Moscovitische Ambassadeurs

Daer op repliceerde de tweede Ambassadeur/ dat men den Ambassadeurs van deesen Staet in Moscovien hadde toe ghestaen wat sp begeert hadden/ ghebende aen de Kooplupden van desen Staet de selve vryheeden ende aental van trafiquerende Kooplupden/ die de Engelsche hadden ende genoten; begeerde de namen te weten van de selve Kooplupden. Item dat tot requisitie ende gerijf alleen van de Hollantsche Kooplupden tot Archangel noch een Brugge ghemaeckt wiert/ ende dat men haer den uytvoer van Eycken hout hadde toe gestaen. Hare Ho: Mog: danckten in ghenerale termins/ en dat men haer versoeck nader sou examineeren.

Die in der *Moscou* ghewesen Heeren Ambassadeurs Burgh ende Veltdriel ontboden zijnde ter Vergaederingh/ ontkenden belofte van secours/ gheljck de Moscovitische proponeerden/ ghedaen te hebben: presenteerden in mondelinghe conferentie met de Moscovitische daer over te komen: daer toe ghecommitteert wierde de Heeren Olican en Beaumont. By een komende hebben de Moscovitische noch by monde nochte by geschrifte konnen beweren dat de Heeren Burg en Veltdriel souden hebben belooft soodanigh secours; maer alleen hadden den Groot Vorst gheraeden Ambassadeurs te senden/ hoopende (geensints belovende/ als waer toe sp gheen last hadden) dat haere Hoogh Mog: alles souden doen wat moghelijck ende redelijck was. Sulcks is haer voor antwoort ende excuse van het secours gegeven. Daer op sp den seeven en twintighsten January ter audientie repliceerden: dat soodaene antwoort niet was naer haer intentie ende verwachtinge/ versochten als noch assistentie van Volck ende Gelt/ mogende lijden dat hare Ho: Mog: daer tegen weder pets souden bedinghen. Men bede haer af te vraeghen of sp Hoorn ende Tijde in plaets van Volck ende Gelt souden willen senden/ ende daer na hoe

1632. hoe veel gelt sy begeerden? Sy seyden thien, acht ofte ses hondert duysent Rijcksdaelders / te betalen in Rogge ofte Tijde / in twee a drie Jaer te leveren. Gebraecht de Rogghe tot wat prijs? Seyden eerst geen last te hebben: daer nae seyden tachtentigh Rijcksdaelders het last. Den Gedeputeerden scheen sulcks enorm. Ende rapport ghedaen zijnde / is nochmaels het secours geexcuseert / doch belooft de handt daer aen te houden / dat sy met Kooplupden mochten handelen / tot prijs courant in February; ende vervolgens wiert debvoir ghedaen dat eenighe Contractatie tusschen haer ende Kooplupden mochte geschieden: insonderheyt tot verschot / daer toe de Kooplupden nopt hebben willen verstaen. Uytvoer van eenighe duysent soo Musquet als Pistool-Loopen / ende dierghelijck / is haer gepermitteert. Eyndlijck weder aenkomende het sapsoen om te vertrecken / sijn ghedepescheert / nemende haer afscheyt den vier en twintighsten May ter presentie van zijn Excellentie met allerhande complementen: danckseggingh / presentatie van correspondentie ende verseeckeringh van haeres Vorsten goede ghenegentheyt. Haer wiert in schriptis een finael antwoort gegheven vol van gelijcke complimenten: maer dat hare Hoogh Mog: nu in de tseftigh Jaren hadden oorlog ghevoert met den machtigen Koninck van Spangien / niet alleenlijck hier op Huys / maer in Zee / ende verre ghelegen Landen in Oost ende West-Indien. Dat hare Ho: Mog: (behalven ontallijcke Tonnen gouts die sy selfs Jaerlijcks moesten veroorlogen) noch van doen hadden de mildaedigheyt ende subsidie in Volck ende Gelt van haer Geallieerde / oock teghenwoordigh een hostbare Armade te Velde souden brenghen / daerom van de versochte Assistentie moesten gheexcuseert blijven.

Behalven het langhduyrich desroperement heeftmen noch vereert aenden Ambassadeur Andriewits een Ketten van drie duysent gulden / aen zijn twee Neven elck een van drie hondert vijf en twintigh gulden / aen den Colck hondert gulden / aen de veerthien Dienaers die de Presenten hadden ghedraeghen elck ses Rijcksdaelders. Aen den tweeden Ambassadeur oock een Ketting van drie duysent guldens / aen Wasisewits zijn Swagher / een van twaelf hondert en vijftigh guldens / aen den Translateur vier hondert en vijftigh gulden / ende aen de achtien Dienaers die de Presenten hadden ghedraeghen elck ses Rijcksdaelders. In Junio hebben sy versocht / eerst, dat aen haer Edellieden ende Priesteren oock een vereeringh tot ghedachtenis mochte gheschieden; ten tweeden, dat de provisien tot haer onderhout binnen Scheeps boort / niet in handen van de Capiteyn mocht gestelt worden. Het eerste is gheexcuseert / dewijle de Ambassadeurs selfs grooter vereeringh als ordinaris ghehadt hadden: zijnde hier geen manier dat de Edellieden van de Ambassadeurs vereeringhe kreeghen. Doch aen de twee Priesters is elck vijftigh gulden ghegheven. Voorts ordre ghestelt dat die van de Admiraliteyt haer souden versien van Waeter / Duyr ende Licht / ende twaelf tonnen bier van vier guldens de Ton; ende den Hof meester Mortaigne is ghelast haer te conduceeren tot binnen Scheeps-boort / ende op den wegh te defroyeeren. Aen de Ambassadeurs is elcks ghegheven vijf hondert Rijcksdaelders tot inkoop van haer onderhoudt te Scheep. Aen den Colck Angelaer moestemen noch geven eene Certificatie dat het zijn schult niet was dat de Edellupden geen Present hadden ghekreeghen / maer dat het hier geen manier was; sy worden den seventienden Junp deur de Heeren Arnhem ende Olican gelepdet tot aen de Amsterdamsche Schupt.

Het antwoordt op haere ghedaene Propositien was ghelijck hier te sien is / ghestileert op de eyghen wijse ende maniere als de Moscovyten haer dingen in stellen / soo van complimenten als intitulatien:

Antwoort tot afscheyt.

GOd sy gelooft in sijne H. Drievuldigheyt, die oock gepresen wort in zijn Eenigheyt, dewelcke wy aenroepen ende eeren.

Den Doorluchtighsten Grootmaghtighsten, Wijtberoemden, ende Hooghgebooren Grooten Heer Keyser ende Grootvorst *Mygayle Federowits*, aller Russen selfs Erholder, &c. Also het uwe Keyserlijcke Majesteyt belieft heeft, aen ons Heeren Staeten der Vereenighde Nederlanden te senden uwe Majesteyts Ambassadeurs, den Hof-Joncker *Grygory Andrewits Oelabieu* ende den Canseler *Grygory Lariout*: so hebben wy de selve laeten komen in onse groote Vergaderinghe ter presentie van zijn Excelentie de Heer Prince van Orangien, ende hebben ons aldaer U Keys. *Majesteyts* Brieven van Credentie overghelevert, oock rapport ghedaen van uwe Keys. Majest. *gesontheyt*, oock van die *gesontheyt* van U Keys. Majesteyts Soon den Grooten Heer *Tsarewits* ende Vorst *Alexy Migaylowits*: als oock mede van die *gesontheyt* van U Majesteyts Vader Grooten Heer Heylig. Patriarch *Filaret Nikits van Mosco*, ende aller *Russen*; ende vorders hebben ons oock aengedient die goetgunstighe groeteniss van U Keyserlijcke Majesteyt gevraecht na onsen *gesontheyt*, waer voor wy de selve bedancken, ende wenschen uwe Keys. Majest. als oock uwe Keys. Majesteyts Soon een langduyrige *Lijfgesontheyt* ende gheluckige Regieringe, met geluck ende voorspoet in u Majesteyts desseins ende voornemen, tot uwe Majesteyts naems eeren, tot versterckinge ende vermeerderinge van uwe Majesteyts Landen ende Rijcken, ende tot des selfs glorie ende grootmaeckinge; vorders zijn ons uwe Keys. Majesteyt als oock uwe Majesteyts Soon Grooten Heer *Sariewits* ende Vorst *Alexy Migaylowits* presenten door uwe Majesteyts Ambassadeurs wel behandicht, dewelcke wy aenghenomen ende blijdelijck ontfanghen hebben, waer voor wy u Majesteyt gedienstelijck bedancken, ende wenschen voortaen te blijven met u Majesteyt in vrientschap ende correspondentie, om uwe Majesteyt nae gelegentheyt van saecken, dienst te bewijsen. Vorders hebben uwe Majesteyts Ambassadeurs in onse Vergaederinge ghedaen verscheyden Propositie, ende wy hebben hun daer op laeten wedervaeren onse schriftelijcke antwoorden, gelijck haer Ed. de selve aen uwe Keyserlijcke Majesteyt sullen weten over te leveren; waer over wy de ghemelte Heeren nae uwe Keys. Majesteyt wederkerende niet hebben willen onderlaten te accompaigneren, met desen onsen Brief van Recredentie, oock betuygen dat haer Ed. ons ten hooghsten aengenaem zijn geweest, ende geduyrende haer Ed. verblijf alhier voor der selver Persoonen seer instantelijck ende met goeden yver bevordert hebben den dienst van uwe Keys. Majesteyt, daer over wy hem te liever met goeden ooghen hebben aengesien, ende met contentement ontfangen: gelijck wy sullen doen allen den genen die ons van so grooten Vrient (als uwe Keys. Majesteyt) toegesonden soude moghen werden. Maer hoewel die welgemelte Heeren Ambassadeurs ons seer wel genegen ende gedisponeert hebben gevonden om uwe Keyserlijcke Majesteydt in des selfs begeert te believen, soo heeft nochtans die tegenwoordige constitutie van tijden ende saecken, van desen Staet niet toe konnen laeten om te doen die versochte assistentie van Volck ende Geldt aen uwe Keyserlijcke Majesteyt tegens den Koninck ende Kroone van *Poolen*: vermits wy over den tijdt van *t'seftich* Iaren in Oorloge zijn gheweest, ende noch zijn, teghens den Coninck van *Spangien* ende zijn Adherenten, openbaere ende ghesworen vyanden van desen Staet; in welcke Oorloghe wy niet alleen hier in de Nederlanden ende andere plaetsen, maer oock buyten de selve ter Zee ende te Landen tot in die verre ende aen de andere eynde der Wereldt gelegen in *Oost* ende *West-Indien* continuelijck, ende sonder ophouden, moeten gebruycken soo groote meenighte van Krijghsluyden, dat die op verre nae uyt onse eyghen Landen ende Provintien niet en konnen werden gelicht, ofte bekomen: oock soo ontallijcke groote schatten van Geldt moeten employeren, dat daer toe alle het inkoomen van dese Landen ende die groote schattinge die op de Onderdaenen met groote beswaernisse extraordinaer werden gheheven, op verre nae niet suffisant zijn: sulckx dat de naebuyrige Coninghen ende Potentaeten die in vrientschap ende

Verbont

Digitized by Google

1632. Verbont met deſe Staet zijn, niet alleen aen ons ſenden groot ghetal van hare Onderdanen, als Soldaeten tot die Nederlandtſche Oorloghen, maer oock groote ſomme Geldts, om te ſubbenieren ſo beſwaerlijcke ende oneyndelijcke Krijchskoſten daer met wy verre boven ons inkomen zijn beſwaert: Daerom wy een vaſt vertrouwen willen ſtellen dat uwe Keyſerlijcke Majeſteyt ſelfs ons van die verſochte aſſiſtentie na zijn hoogſte Wijsheyt ſal houden voor gheexcuſeert, te meer alſoo wy nu beſich zijn om een machtigh Leger te Veldt te brengen, ende een groote Scheeps-Armade in Zee te werpen tegens den Spangiaert ende zijne Adherenten, gelijck die Heeren uwe Majeſteyt Ambaſſadeurs oock ſullen weten te rapporteren, daer aen ons om kortsheyts wille gedragen; Actum *Hage* den *een en twintighſten May* 1632.

Graef van Swartſenburgh Heer Blandeburgſe Gefante alhier.

Wat met Chur-Brandenburgh van tijdt tot tijt nopende de gemene intereſten was gehandelt / is voor deſen geſeyt. Dit Jaer in 't begin van January quam ſijnent wegen weder in den Hage den Graef van Swartſenburgh, ende de Heer Heymbach. Het Subject is te ſien inde nabolgende ſijne Propoſitie.

Hooge ende Mog: Heeren.

UWe Ho: Mog: ſullen ſich buyten allen twijffel noch wel ontſinnen hoe dat in 't Iaer *negen en twintigh* leſtleden als tuſſchen Sijn Chur-Vorſtelijcke Doorluchtigheydt van *Brandenburch* mijn ghenadichſte Heer, ende den Heer Palts-Grave van *Nieuburgh* over de adminiſtratie ende genietinge der *Gulijck*, *Cleefſche*, ende aengehoorige Landen een proviſionel Accoort is getroffen, uwe Ho: Mo: daer van Sijn verſtendicht ende met eenen verſocht, dat ſy 't ſelve Accoort oock haers deels, ende ſoo veel het haer concerneren dede, wilden *Ratificeren*.

Insgelijcks ghelieve U Ho: Mog: ſich te ontſinnen, dat de ſelve datmael ende oock naderhandt t' allen tijden ſich geneycht verklaert hebben 't gedachte proviſionel Accoort oock aen haer zijde ten *effect* brenghen helpen. Soo dat ſy oock tot dien eynde in 't volgende Iaer *dertigh* een nadere middelingh tuſſchen hare Churvorſtelijcke ende Vorſtelijcke Doorluchtige genegoticert ende gevonden hebben.

De ſelve ſullen oock noch indachtigh zijn, alhoewel ſy ſich tot het Complement van 't Accoort ſo als het gemelt is, willich hebben verklaert, ende ten deele de goede hant daer by gehouden, dat nochtans etlijcke ende wel de principaelſte *gravamina*, dewelcke dit Accoort ende der Landen Neutraliteyt contrary ende nadeelich zijn, op de ſelve zijn ſtaen gebleven, ende niet hebben afgeſtelt werden mogen. Maer dat uwe Ho: Mo: der ſelver remederinge van 't voorſz Iaer *negen en twintigh* af ende volgens van de een tijd tot den anderen uytgeſtelt ende op naerder t' ſamenkomſte ende Handeling gedilayeert hebben.

Ende dewijle dan ſijne Chur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt onder den druck van ſulcke *gravamina* blijft, ende deſe Landen met alle de Onderdaenen te gronde gaen moeten; doch tot uwe Ho: Mog: ſich Nabuyrlijck beter is verſien, als dat de ſelve ghemeent zijn ſouden het bederf ende ruyne van zijn Chur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt ende deſe hare arme Landen te begeren; gelijck ſy dan aen hare zijde geneygt ſijn in goeder vrient- ende nabuyrſchap met uwe Ho: Mog: te continueeren. Soo heeft de ſelve goet ghevonden my wederom herwaerts te ſeynden, ende my Genadichſt opghegeven u Ho: Mog: vlytigſt te verſoecken, dat de ſelve gelieven wilden ſich nu eens over die ghementioneerde aen zijn Chur-Vorſtelijcke Doorl. ende den Landen verderffelijcke *gravamina* naer billigheyt favorabel te verklaeren, oock daer op de remedering ſelfs effectuelijck volgen te laten.

Ende ghelijck uwe Ho: Mog: dit aengaende voor deſen dickmael een naerdere communicatie hebben goet gevonden, alſoo doen ick my oock daer toe eerbieden, ende verwachtende op de ſelve eenighe uyt haer middel daer toe ſullen committeren, op dat men allerſijts nodig bericht des te beſtandiger mach innemen, en u Ho: Mo: oock in hare volle vergaderinge niet al te veel geincommodeert werden. 1632.

Wat Commiſſarisen hem wierden ghegeven / ende in wat manieren na verſcheydene conferentien de gravamina ſijn besicht en afgehandelt / is te ſien upt dit nabolgende.

Tractaet met zijn Chur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburgh van den tweeden April 1632.

ALſoo in het jaer *ſeſtien hondert twee en twintigh* tuſſchen ſijn Chur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburgh ende de Ho: Mog: Heeren Staeten Generael der Vereenighde Nederlanden, is opgerecht een defenſive Alliantie tot recuperatie ende conſervatie van Hooghgedachte zijne Chur-Vorſtelijcke Doorluchtigheyt *Cleefſche ende Gulickſche* Landen, in de welcke haer Ho: Mog: tot de voor ghedachte recuperatie ende conſervatie hare aſſiſtentie, ende daer en tegen zijne Chur-Vorſtel. Doorl. een ſeker aental Krijgs volck, en dan by voorvallende occaſien oock een ghenoemt deel van extraordinare Belegerings koſten *reciproce* toe geſeyt en verſproken hebben, op wijſe ende maete gelijck het ſelve in de voorſz Alliantie breder geſtelt, ende daer op gevolghde Tractaeten ende affcheyden gheexpreſſeert is. Tractaet met Syn Keurv. Doorl.

I.

Als oock volgens in 't Jaer *ſeſtienhondert negen en twintich ende dertich* door mediatie van haer Ho: Mog: is gemaeckt een proviſionael Accoort tuſſchen Sijn Chur Vorſtelijcke Doorluchtigheyt ende den Heer Palts-Graef van *Nieuburgh* over de *Cleefſche ende Gulickſche* Landen, ende dienvolghende Syne Chur-Vorſtel. Doorl. het daer voor heeft ghehouden, dat ſy in 't toekomende niet en was verbonden yet meer uyt de voorſz Alliantie te preſteren, het ſy aen onderhoudinghe van Volck, ofte oock eenighe koſten van Belegeringhe, alſoo de ſelve komen te ceſſeren, vermits het voorſz Accordt van den Iaren *negen en twintich ende dertich* reſpective ſuſtinerende haer Ho: Mog: daer tegens, dat wel de belegheringhe ende der ſelver koſten, als mede de recuperatie van de Landen, die ten behoeve van den Heer Palts-Grave afghedeelt zijn, in 't toekomende voor den tijdt van *vijf en twintich* Jaren in 't meer-ghemelde Accoort van *negen en twintich ende dertich* gheexprimeert, ten reguarde van Syn Chur-Vorſtel. Doorl. komen te ceſſeren, maer dat nochtans tot conſervatie van Syn Chur-Vorſtel. Doorl. aenbedeelde Landen, noodich was eenigh Krijgs volck verder te onderhouden; ende alwaer het ſchoon dat Syn Chur-Vorſtel. Doorl. abſolute over de *Gulickſche ende Cleefſche* Landen veraccordeert ende in geruſte poſſeſſie van de ſelve gheſtelt ware, dat ſy nochtans even wel in krachte van de voorſz Alliantie, ſchuldich ſoude zijn ſeecker aental van volck te onderhouden, breder in de ſelve Alliantie geexpreſſeert.

II.

Waer over in 't Jaer *negen en twintich* als oock tegenwoordich op nieuws tuſſchen den Heer Meyſter Grave van *Swartſenburgh*, als Gefanter van Syn Chur-Vorſtel. Doorl. ende de Heeren Gedeputeerden van haer Ho: Mog: die deſe reſpective hebben gheteeckent ende bezegelt, diverſche Conferentien ende Onderhandelinge gehouden zijn.

III.

Soo is eyndelijck met advys ende deliberatie van Syne Excellentie den Prince van *Oranghe* afgheſprooken ende veraccordeert, dat Syn Chur-Vorſtel. Doorl. aen hare Ho: Mog: ſal betalen, voor den tijdt van drie Iaren, aen te reeckenen van den *thienden* deſes lopende Maendt Aprilis, elck Iaer *hondert en twintich duyſent* gulden Hollandts gheldt, met *vijfich duyſent* gulden yder *ſes* weecken in handen van den genen, die haer Ho

Mog:

Digitized by Google

1632. Mog: tot den ontfangh der voorſz penninghen ſullen committeren ende authoriſeren binnen *Emmerick*, *Rhees*, ofte *Weſel*, ende dat de ſelve Syne Cheur-Vorſtel. Doorl. daer mede van de Troupen welcke tot hier toe onder 't commando van den Heere van *Gendt* gheſtaen hebben, ende uyt hare Landen zijn betaelt geworden, ſal los ende ontſlaghen zijn; ende ſullen haer Ho: Mo: daer en boven in de tijt van de voorſz *drie* Jaren niet meer uyt de voorſz Landen te pretenderen hebben, anders als hier noch nae volght. Ende of Syn Chur-Vorſtel. Doorl. nae ommegangh van de voorſz *drie* Jaren tot verder preſtatie of onderhoudt van Volck uyt krachte van de meer-ghemelte Alliantie geobligeert ſal zijn, het ſelve ſal voor uytgangh van de ſelve *drie* Jaren by compromis gheſubmitteert werden tot arbitrage ende deciſie, van een van deſe navolgende Coningen of der ſelver Ambaſſadeurs, te weten *Vranckrijck*, *Engelandt*, ofte *Sweden*, daer inne partyen wederzijdts ſullen konnen convenieren ende condeſcenderen, met onderlinghe bewilliginghe, ten ware dat deſe ſaecke alvoorens by minnelijck verdrach werde gevonden, ende wat by den gheeligeerde *Arbiter*, by voorgangh van 't voorſz compromis ſal werden uytgheſproocken, 't ſelve ſal by Partyen wederzijdts worden geobſerveert ende na gekomen, blyvende middelertijdt de voorſz Alliantie van den Jare *twee en twintig* in de reſterende artyculen in hare waerde, ende hier deur ongeprejudiceert.

IV.

Vorder ende ten tweede, alſoo haer Ho: Mog: der ſelver credyt hebben gheinterponeert, voor ende ten behoeve van Syn Chur-Vorſtel. Doorl. ter ſomme van *een hondert duyſent* Rijcxdaelders, ende dieshalven in 't Iaer *vier en twintich*, ende wederom Anno *negen en twintich* op diverſche manieren is gehandelt geworden, maer daer uyt tot dato noch geen rechtigheyt ghevolgt: Soo is eyndelijck nu oock deſes aengaende veraccordeert, dat Syn Chur-Vorſtel. Doorl. deſe ſchuldt van de *een hondert duyſent* Rijcxdaelders Capitael, neffens het verſchene *Intreſt*, ende wederomme jaerlijcxſe *Intereſten van Intereſten*, die van tijdt tot tijdt, tot betalinghe van de *Intereſten* van 't voorſz Capitael hebben moeten ghenegotieert worden, wederom op ſich ende hare aenbedeelde Landen ſal nemen, alſoo dat de voorſz *hondert duyſent* Rijcxdaelders met de vorlopende Intereſten, ende *Intereſten van Intereſten* met de Maeckelaerdie-gelden daer onder gerckent, en die nu vorder ſullen komen te loopen en te vervallen, betaelt ſullen werden, op *ſeven* eerſtkomende Iaren by egale portyen, ingangh nemende den tijdt van de voorſz betalinge den *tienden* deſes loopende Maent April.

V.

Ten derde ſoo neemt ſijn Chur-Vorſtel. oock op ſich de betalinghe van de gene Reſtanten, welcke aen de Heere van *Gendt* ende de Trouppes onder zijn commando ſtaende, te weten, *twaelf* Compagnien te voet ende *eene* te Paerde naer voorgaende richtighe af-rekeninghe ende liquidatie volgens de ordre van deſen Staet, tot op den *thienden* deſes loopende Maent April noch bevonden ſullen werden te competeren, voor ſoo veel als daer van in actualen dienſt zijn gheweeſt; des ſal de voorſz reeckeninghen datelijck by de hant worden ghenomen, en ſonder intrerruptie afghedaen en ten eynde ghebracht; doch of het boven vermoeden ghebeurde, dat over de voorſz afrekeninghe eenige queſtie ende diſpute mochte komen te ontſtaen, den ſelven ſal ghedecideert werden by *twee* Neutrale Perſonen, by Partyen wederzijdts daer toe elcx een te verkieſen, ſoo haeſt diſputen ſullen komen te ontſtaen mits dat de te eligeren Perſonen ten deel ofte in 't gheheel ſullen gheſeten zijn in de *Cleefſche* ofte de Landen van haer Ho: Mog: reſpective, ende ſullen de voorſz geeligheerde Arbiters de diſputen binnen een Maendt nae de electie decideren, ten ware de ſaecke meerder tijdt vereyſchte; ende of ſy den anderen niet en konden verſtaen, ſoo ſullen ſy met eenparigheyt van Advyſen, ofte ſoo ſulcx niet en konde vallen, by lotinghe een *ſuper Arbiter* kieſen, des ſal aen de voorſz Reſtanten afſlach ſtrecken 't gunt ten behouve van de voorſz 1632.
Troupes 't ſedert den *twintichſtem* Iuly *ſeſtienhondert dertich* tot op den *thienden* April *een en dertich* uyt de Contributien van de Cleefſche Landen betaelt is; Ende is verders verklaert ende verſtaen dat de ſubmiſſie ende deciſie by de te eligheren Perſoonen te doen, ten reſpect van anderen, hy ſy dan wie hy wil, in geen conſequentie ſal werden getrocken. Ende alſoo de vernoemde Heere van *Gent*, ende zijne onderhebbende Compagnien, ten hooghſten benoodight zijn om geldt, is goet gevonden ende verſtaen, dat Syn Churv. D. datelijck ende met het ſluyten van deſen aen de vooreoemde Heere van *Gent* ende zijn onderhebbende Capiteynen ende Officieren ter goeder reeckeninghe ende in minderinghe ven haer achterſtal promptelijck betalen ſal *twee* Maenden Solts, voor yeder Compagnie te voet ende te paerde.

VI.

Hier tegen hebben haer Ho: Mo: op ſich ghenomen ende toegheſeyt. Ten eerſten dat ſy zijn Chur-Vorſt. Doorl. in hare *Cleefſche* en toebehorige Landen oock alle jegelijck derſelver Steden ende Plaetſen die haer Ho: Mo: tegenwoordich met hare Garniſoen beſet hebben, ofte hier naeſt occuperen mochten, by der ſelver Hoocheyt, Iuruſdictie, intraden ende dependentien van dien ende de ſelve Landen by hare *Neutralityt* willen laten, ſonder de ſelve daer teghens met eenighe *impoſitien* ofte anderſints te beſwaren, boven 't gene de Steden *Emmerick*, *Rhees* ende *Weſel* albereyts in conformite van voorgaende Tractaten en affcheyden hebben beloofft. Oock ſullen haer Ho: Mo: de voorſz Landen *tegens een yegelijck* helpen conſerveren ende maintineren, voor ſoo veele mogelijck is, ende of yemandt daer tegen de ſelve met invaſien, *Impoſitien*, ofte op andere manieren beſwaren wilde, *ſulcx afkeeren*, ende ſullen haer Ho: Mog: oock Syn Chur-Vorſtel. Doorl. Landen met haere Legers en doortochten verſchonen, volgens de voorſz Alliantie van den Iare *twee en twintich*.

VII.

Ende ſullen hare Ho: Mog: geene retorſien in de aenbedeelde Landen van ſyn Cheurvorſtelijcke Doorluchtigheyt gebruycken, ſoo wanneer ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt der ſelver Landen ofte Onderdaenen, door hare Ho: Mo: vyanden, tot yet te doen of te geven ſoude gedwongen worden, doch hebben hare Ho: Mo: ſigh voor behouden om de retorſie te doen buyten de aenbedeelde Landen van ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt dan in cas dat de Ingeſetenen van ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt yetwes goetwillich aen de voorſz Vyanden mochten geven, dat ſy in ſulcken ghevalle ghehouden ſullen zijn ſo veel aen haer Ho: Mo: te betalen, ofte dat anderſints tegens hun retorſie ſal mogen gebruyckt worden.

VIII.

Ten tweeden, willen haer Ho: Mog: ingevalle wanneer ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydt de ſelve daer over ſoude verſoecken, de behulpelijcke hant bieden, op dat door bequame en gevoechlijcke middelen, die ſyn Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt ſal aengeven de bovengemelde Penningen tot hare Ho: Mo: betalinge uyt ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheydts Kleefſche en toebehoorige Landen, tot verſchoninge van der ſelver Domeynen mogen bygebracht worden, welverſtaende dat hare Ho: Mo: doende deſe aſſiſtentie by gevalle ofte anderſints de reſpective Penningen hier vooren belooft, uyt de voorſz Landen ſoo haeſt niet by een quamen als verſproocken is, ſyne Keurvorſtelijcke Doorluchtigheyt ſal evenwel ſorge dragen ende gehouden zijn de voorſz beloofde betalinghe effectuelijck te preſteren ende furneren.

IX.

Ten derden, naedemael den Heer Palts-grave uyt krachte van proviſionael Accoort in de *Jaren negen en twintigh ende dertigh* opgerecht, tot dies te beter contentieringe van haer Ho: Mog: aen ſyn Keurvorſt. Doorluchtigheyt verſproocken heeft in *drie* Iaren, die nu geexpireert ſyn, te betaelen uyt het Vorſtendom *Gulick* *ten hondert duyſent* Rijcxdaelders, en uyt het Vorſtendom

Bergen

Digitized by Google

1632. *Bergen't ſeſtich duyſent* Rijcxdaelders; inſghelijcx oock Syn Chur-Vorſtel. Doorl. uyt het ſelve Graefſchap *Ravensborgh*, 't welck den Heere Palts-Grave in *communione* is toegedeylt *thien duyſent* Rijcxdaelders, ende uyt de Heerlijckheyt *Raveſteyn ſes duyſent* Rijcxdaelders hebben ſal, ſoo willen haer Ho: Mog: met alle ghevoechlijcke middelen ende ſoo vele doenlijck, oock hier in Syn Cheur-Vorſtel. Doorl. de hulpelijcke handt bieden, op dat de ſelve ſonder verdere dilatie tot rechtige betalinghe van deſe Penninghen mach komen. Sulcx dat nochtans de betalinghe van de voorſz *driehondert ende t'ſeſtich duyſent* gulden; Item de voorſz *een hondert duyſent* Rijcxdaelders met het verloop van dien, in voegen als vooren, als oock de voor-verhaelde achterſtellighe Soldien, door wan-betalinghe van de voorſz Somme die de Palts-Grave van Nieuburgh ſchuldich is, niet en ſal worden geretardeert.

X.

Eyndelijck in gevalle boven hoope Syn Chur-Vorſtel. Doorl. der ſelver Lande ende Onderdanen om deſes tegenwoordighe Tractaets ende Accoorts, als oock van te vooren opgerechte Alliantie willen, van yemant ſoude aengetaſt, beſchadicht, ofte gemoleſteert worden, ſoo willen haer Ho: Mog: deſelve daer tegen ſoo vele mogelijck, protegeren ende defenderen.

Alle welcke poincten ende artyculen hier vooren verhaelt, ten wederzijden tergoederen trouwe en onverbrekelijck ſullen onderhouden werden; en tot nader vaſtigheyt van dien zijn hier van twee gelijck luydende Inſtrumenten gemaeckt, en by den Heere Meeſter Grave van *Swartſenburgh* als Gesanter van Sijn Churv. Doorl. ter eene, ende de Heeren Gedeputeerde van haer Ho: Mog: ter andere zijde met handt en zegel beveſticht: beloovende Partyen wederzijdts binnen den tijdt van *vier* Maenden naeſtkomende van hare reſpective Heeren Principalen uyt te brengen approbatie ende *Ratificatie* in beſtendigher forme, op de voorſz poincten ende artyculen. Ghedaen in den *Hage* den *tweeden* April *ſeſtienhondert twee ende dertich*. *Adam Graef van Swartſenburgh. Flores Graef van Culenburgh. Nicolaus van Bouckhorſt. Adriaen Pauw. S. van Beaumont. A. Pleos. P. van Welta. S. van Harſolte. G. Schaffer.* met hare reſpective Zegels.

De Heer Chur-Vorſt hadde alrede te voor epgener authoriteyt / ghecaſſeert het opghemelde Regiment van den Heer van Gent, maer ſy wiert by haer Ho: Mog: ghemainteneert / ende daer op volghden het opghemelte Tractaet. Van weghen Ridderſchap ende Steden des Vorſtendoms Cleef quamen de Heeren Wolter van Tegnagel **ende** Dr. Anthoyn Terſmitten, **oock verſoechen de afdanckinghe van dat Regement. Den Graef van** Swartſenburg **wiert vereert met een goude Ketting van ſeven hondert en vijf en dertich gulden acht ſtuyvers, ende** Heymbach **die hem wel aſſiſteerde / doch in het Tractaet niet beſient was / kreech een van drie hondert een ende negentigh gulden.**

Heer Braſſert gedeputeert na Engelant.

Alrede in 't verleden Jaer is getoont dat deſe Staet in Enghelandt vpanden hadde / eenſdeels voor afgonſt / anderdeels deur practijcken van de Spaenſche / die ſich aldaer wiſten Vrienden te maken. Iſden vont daerom goet der waerts te ſenden Mr. Govert Braſſer, **Raet en Penſionaris van Delft in qualiteyt van Gedeputeerde: ſijn aenbrengen ende laſt / als oock het oogmerck van de beſendinge / is te ſien uyt volgende Inſtructie.**

I.

Sijn Inſtructie.

DE voornoemde Gedeputeerde ſal hem in diligentie na Engelant tranſporteren, ende na gehoudene communicatie metten Heere *Ioachimi* Ambaſſadeur Ordinaris van hare Hooch Mogende met ende nevens den ſelven, by den Coninck van *Groot Brittannien*, Syne Majeſt. Raedt en Miniſters, proponeren, negotieren ende bevorderen het naervolgende:

II.

Eerſt ſal hy Syne Majeſt. nevens geluck wenſinghe, ende aenbiedinghe van alle dienſtwillicheyt van hare Hooch Mogende repreſenteren, dat de ſelve de ghe- 1632
luckighe ſucceſſen des Coninckx van *Sweden*, tot herſtellinghe van de liberteyt van *Duytſlandt*, ende namentlijck van den Coninck van *Bohemen* in ſijne Landen ende digniteyten, naer haer vermogen hebben geſecundeert, de macht van de Spaengiaerden die haer ongetwijffelt naer Duytſlandt ſouden hebben begheven, met haer langdurich Veldt-Leger, ende aenhoudinge van alle hare troupen, gediverteert ende geoccupeert, ende jongſtelijck zijne Majeſt. van Bohemen met haer Cavallerie naer Duytſlant hebben doen geleyden, ende Syne Majeſt. op ſijn vertreck toegeſeyt een ſubſidie van *hondert vijftich duyſent* gulden.

III.

Alles op vertrouwen dat 't ſelve ſijn Coninclijcke Maj. van Groot Brittannien aengenaem ſoude weſen, ghelijck mede hare Ho: Mog: aen de Coninghen van Vranckrijck ende Sweeden, hebben geſonden omme de ſelve by de jegenwoordighe gelegentheyt tot onderlinghe correſpondentie ende vigoureuſe Reſolutie te diſponeren.

IV.

Ende alſo hare Ho: Mo: bemerckende de deſſeynen van de vyanden, wel ghenegen ſouden weſen, haer mede tijdtlijck in 't Velt te begeven, om alſoo de Coninghen van *Sweden* en *Bohemen* te beter en dienſt te moghen doen, de ſelve mitsdien zijne Majeſteyt verſoecken zijne loffelijcke Reſolutie in 't regart van den Coninck van *Bohemen* genomen, te willen doen extenderen ende effectueren, ende hare Ho: Mog: bequaem te maecken dat ſy haer voornemen mede moghen volbrengen.

V

Daer van de voorſz Gedeputeerde ſal verſoecken aen zijne Majeſteyt ofte des ſelfs Heeren Raden nader openinghe te mogen doen, als mede van andere poincten, die hem Gedeputeerde in laſt zijn gegeven.

VI.

Vervolgens ſal de Gedeputeerde aen de Heeren van zijne Majeſteyts Raet, ofte die tot de conferentie ſullen werden ghecommitteert, proponeren hoe grooten ende koſtelijcken Oorloghe hare Ho: Mog: tegen den Coninck van Spangien moeten ſupporteren, ende daer door in groote ongelegentheyt gheraecken, daer andere Coningen ende Princen uyttet Oorloge weſende, haren ſtaet ende finantien konnen redreſſeren, ende nadien haer Ho: Mo: niet alleen voor de conſervatien van hare Staet, maer ten beſten van de geheele Chriſtenheyt hare wapenen tegen den Coninck van Spangien voeren, ende in de tegenwoordige gelegentheyt wel gereſolveert ſouden weſen eenich groot effort tegen den vyant te doen, indien Syne Majeſt. haer daer in beliefde te encouragieren.

VII.

Dat over ſulcx hare Ho: Mog: verſoecken dat zijne Majeſt. gelieve tot ſoulagement van haer finantien de ſelve te doen fourneren en reſtitueren de penningen, die de ſelve voormaels ter requiſitie en ten dienſte van zijne Majeſteyt hebben gedebourſeert.

VIII

Bedragende van 't gunt op de Obligatie vande Heere *Carleton* en voor deſe aen de *Manswelſche* Troupes ende van den Overſten *Morgan* is verſchooten, ende aen het onderhout van de vier Engelſche Regimenten noch is reſterende, een ſeer groote notable ſomme, waer van het employ ten meeſten deel tot dienſt van de Coningen van *Sweden* ende *Bohemen*, door de wapenen van haere Ho: Mog: ſoude gedaen werden.

IX.

Ende ſal de Gedeputeerde hier op alle bequame inſtantien doen, omme de voorſz penninghen volgens de Staten hem mede te geven, in 't geheel ofte deel te mogen bekomen.

X.

Daer na ſal de Gedeputeerde vertonen de groote gevaerlijckheyt die den Staet deſer Landen ter Zee van de Vyanden aengedaen wort, ende den ondienſt die Syne Majeſt. voor ſijne Rijcken ende Ingeſetenen, en

in

1632. in ſijn Coninclijcke reputatie ſal komen te ontfangen, indien de ſelve Vyanden geen maet en wort geſtelt, en verſoecken dat zijne Majeſteyt de waepenen van haere Ho: Mog: ter Zee ſoo verre gelieve te favoriſeeren, dat die ten weynichſten deur de heymelijcke meneen ende deſſeynen van de Vyanden verhindert mogen worden.

XI.

In ſpecie ſal hy te kennen geven, dat deur de arreſten die aldaer verleent worden op ende tegens de Scheeps-Capiteynen, ten dienſt van hare Ho: Mo: ofte op der ſelver Commiſſie, in Zee gaende en in Engelandt komende, de vrye inkomſte en uytvaert van de oorloch ſchepen ſeer wiert geincomodeert, en den tijdt en occaſien werden verloren om de Zee te konnen beveyligen, en de Vyanden afbreuck te doen.

XII.

Maer inſonderheyt dat deur de proceduyren die met het reclameeren van de Prijſen by de onſe op de Vyanden verovert, in Engelandt worden ghehouden, niet alleen het gheheele recht van de oorloge diſputabel wort ghemaeckt, maer oock den Vyandt groot voordeel op deeſen Staet gegeven, ende het gebruyck van de Engelſche Haevenen aen de onſe ghenoechſaem ontſeyt.

XIII.

Voornamentlijck als men ſo verre ſoude willen gaen, dat onſe Scheepen, prijſen, genomen goederen, ofte gevanghen perſoonen by haer hebbende, ende in Engelant inkomende, tot de reſtitutie ende ontſlaeginghe ghehouden ſouden werden, waer van de effecten ende ſequelen ſo ſchadelijck ſouden uytvallen, dat men voor het toekomende weynigh conqueſten op de Vyanden ter Zee ſoude konnen doen, daer de ſelve met rooven, plonderen ende vanghen, den Staet van de Vereenigde Provintien ende der ſelver Ingeſetenen, dagelijcks meer ende meer beſchaedighen ende ſoecken te ruyneren.

XIV.

De Gedeputeerde ſal hier op allegueren het gunt Capiteyn *Daniel le Clercq* in Engelandt is wedervaren; Item het gene de Capiteyn van het Caſteel tot *Plymouth* onlanghs verklaert heeft *in mandatis* te hebben, ende met allen ernſt vertoonen, dat ſoodanige procedueren contrarieren het ghemeene recht ende ghebruyck van alle Natien, de voorige exempelen in Engelandt by tijden van den overleeden Coninck *Iacobus* onſterffelijcker memorie ghevallen, ende t'eenemael afwijcken van de vrientſchap ende bejegeninge die hare Hoogh Mog: geduyrende den gheheelen tijdt van den Oorloghe in Enghelandt hebben ontfanghen, daer in nochtans zyne Majeſteyt doorgaens verklaert heeft te willen continueren.

XV.

Sal hier toe employeren de ſtucken, beſcheyden, en advyſen onder den Heere *Ioachimi* weſende, ende de beloften by het Tractaet van *Swythamton* gedaen, ende daer op aenhouden dat de Prijſe van Capiteyn *le Clercq* ontfangen, ende de ſchepen van oorloge, ofte op Commiſſie varende van wegen de Pryſen ofte Gevangenen, in zijne Majeſteyts Haevenen niet meer ghemoleſteert mogen werden.

XVI.

In allen gevalle als het niet nader ſoude konnen ghebracht werden, ſal hy verſoecken ende aenhouden, dat zijne Majeſteyt, de gelegentheyt en Neutraliteyt tuſſchen beyden houdende, de onſe met de Vyanden en de Vyanden met de onſe believe te laten geworden, ſonder aen d'eene of d'andere Partye voordeel ofte prejuditie te laten geſchieden.

XVII.

En indien aldaer het contrarie ſoude voorghenomen werden, verklaren dat het ſelve haer Hoogh Mog: ten hooghſten onaengenaem ſal weſen, ende niet anders ghehouden konnen werden, als dat de vrientſchap met Spangien voor de getrouwe affectie van deſen Staet tot zijne Majeſteyts dienſt wert geprefereert, daer toe hare Ho: Mo: niet konnen weten de minſte oorſake gegeven te hebben.

XVIII. 1632.

Vorder ſal de Gedeputeerde vertonen dat de langdurige handelinghe tuſſchen de Enghelſche ende Nederlandtſche *Ooſt-Indiſche* Compagnie hare Ho: Mo: ſeer verdrietigh is, omme dat gene vruchten ofte apparentien van goet ſuccess uyt de ſelve beſpeurt konnen werden.

XIX.

Te meer om dat hare Ho: Mog: in ervaringe ſijn gekomen, dat middelertijdt oock getracht is de Ooſt-Indiſche ſchepen van deſe Landen in Engelant aen te haelen, ofte aen te houden, ende alſoo by weeghen van feyten van de ſelve ſatisfactie te vorderen, van het gunt ter begeerte van zyne Majeſteyt in onderhandelinghe is gebracht, welcke tot groote ongelegentheyt van deeſe Compagnie nu ſo lange is gecontinueert, om over de geeyſchte reparatie en ſatisfactie van wederſijden te convenieren.

XX.

Sal over ſulcks verſoecken dat zijne Majeſteyt alle voor genomen arreſten, feytelijckheden, en attentaten, believen te doen ceſſeeren, indien eenige bevelen daerom verleent zijn, de ſelve te doen intrecken, en die van de Engelſe Ooſt-Indiſche Compagnie te belaſten haer daer van te onthouden, met preſentatie dat hare Ho: Mo: van gelijcken ordre en bevel aen die van de Nederlantſche Compagnie ſo wel alhier als in Indien ſullen geven, ten eynde de differente niet grooter ofte irreconcilabel gemaeckt worden.

XXI.

Sal meede recommandeeren dat de uytſtaende differenten vermogens en uytwijſende het Tractaet by ſijne Majeſteyt Hoogl. memorie, en hare Ho: Mog: tuſſchen beyde de Compagnien gedaen oprechten, en ſolemnelijck geconformeert mogen beſlicht en te neder gelecht worden, zijnde anderſints onmogelijck daer uyt te gheraken.

XXII.

Ofte indien de Onderhandelinge tuſſchen beyde de Compagnien tegenwoordich gheen voortganck ſoude kunnen gewinnen, nadien door den tijd veel ſaken gefaciliteert worden, ſal hy voorſlaen dat alle differenten voor eenighe Iaren in ſtate ſouden mogen gheſtelt ende gelaten worden, ophoope dat de voorſz Compagnien namaels beter tot de afhandelinghe gediſponeert ſullen mogen worden.

XXIII

Welverſtaende dat Parthyen gheduyrende de Iaren die aen het voor ghemelte Tractaet noch reſteren, haer volgens't ſelve van wederzijden ſullen hebben te reguleren, ſonder in *Europa*, *Indien*, ofte onder wegen, den anderen in eenigher manieren te mogen beſchadigen, hinder ofte letſel te doen.

XXIV.

Van alle't welcke de voorſz Ghedeputeerde oock met de Ghecommitteerde van de *Ooſt-Indiſche* Compagnie in Enghelandt weſende ſal communiceren, ende hem informeren hoe de ſaecken tuſſchen de ſelve ende de Engelſche ſtaen, hoedanige voorſlagen dienende tot een goede uytkomſte ſoude konnen voor-ghewent, ende wat ten beſten van de Ooſt-Indiſche Compagnie, ende om tot afdoeninghe ofte uytſtel van de openſtaende differenten te moghen gheraecken, ſoude konnen te weghe gebracht worden, en't ſelve alſoo helpen dirigeren, dat de Engelſche van de Nederlandtſche Compagnie geen avantagie ghegeven, ofte yets prejudiciabels ingheruymt werde, misgaders de Ghedeputeerde van de Nederlantſche Compagnie door ofte uyt de handelinge mogen geraecken.

XV.

Soo wanneer de voorſz Gedeputeerde de humeuren van't Hof wat ſal hebben doorſien en geprepareert, ſal hy mede openinge doen van de ſaecke van *Amboyna*, en te kennen geve wat ſorge, moeyten, ende koſten hare Ho: Mo: aengewent hebben, om de ghelegentheyt van die ſaeck te onderſoecken, ende over de gene die ſchuldich ofte gedeliqueert te hebben, bevonden ſoude worden, recht ende Iuſtitie te laten adminiſteren.

Digitized by Google

1632.

XXVI.

Ende dat eyndelijck de Sententie ghearresteert ende aen hare Ho: Mog: besloten toegheſonden, ende gheſien zijnde, de ſelve met alle circumſpecte daet in hebben willen procederen, om aen de eene zijde ſyne Coninckl. Majeſteyts reputatie niet te kort te laten gheſchieden, ende aen de andere zijde, de gheaccouſeerden, die ſoo veel laren hebben gepœniteert, ende om expeditie gheſolliciteert, den toom niet al te ruym te geven.

XXVII.

Waeromme hare Ho: Mog: mede als noch niet goet ghevonden hebben de voorſz Sententie te laten pronuncieeren, maer hem Ghedeputeerde ghelaſt de ſelve Syne Majeſt. ofte des ſelfs Raden te communiceren, ende daer nevens in bedencken te gheven: ofte tot onderhoudinghe van de Vriendtſchap onder beyde de Natien niet beter ſal weſen, dat blyvende de ſelve in haere waerde, aen de zijde van de Subjecten van Syne Majeſt. ordre werde gegheven, om op de voorſz ſaecke niet wijders te bevolgen, ende die veel eer in vergetenheyt te ſtellen, ende aen de zijde van de Subjecten van hare Ho: Mo: om haer ſelven ſtil ende buyten vorder onderſoeck van het gepaſſeerde te houden.

XXVIII.

Welck expedient hare Ho: Mog: bequaem geoordeelt hebben om de humeuren van wederzijden te verſachten, ende geen vordere amnoſiteyten te laten groeyen tuſſchen twee Natien, ghemene intereſten ende machtige vyanden in de Indien hebbende, die gaerne de een voor en de ander naer ſouden ſoecken te onder te brengen.

XXIX.

In dien deſe diſcretie communicatie ende voorſlagh niet ſoude ſmaken, ende met vehementie als voor deſen geurgeert worden, om ſtraffe, met dreygementen ofte anderſints.

XXX.

Sal de Ghedeputeerde verklaren dat hare Ho: Mog: ongaerne in die ſaecke wijder ſoude treden, als hebbende noch de eene noch de andere Partye gelijck ofte ongelijck gegeven, maer alles de Juſtitie bevolen ghelaten; en nu de ſaecke alſo uytgevallen is, dat daer inne niet vorder ghedaen kan worden, ten ware de Iuſtitie van deſen Staet tegen alle recht ende reden ongelijck te doen ſoude gevercht worden, 't welck hare Ho: Mog: van de hooge wijsheyt ende rechtvaerdigheyt van Syne Majeſt. niet en verwachten.

XXXI.

Ende ſal mitsdien devoyren doen, om met alle diſcretie en beleeftheyt de quade impreſſien wech te nemen, ende de voorſz Sententie te doen acquieſceren ofte in ſtilte te brengen, als vooren is verhaelt.

XXXII.

Ende indien daer teghen ſoude worden gheopiniatreert, ende myne gemaeckt, of men daer over aen de Ooſt-Indiſche Schepen, ofte by andere wegen reſſentiment ſouden willen betoonen: ſal de Gedeputeerde remonſtreren, dat die van de voorſz Compagnie van deſen geen kenniſſe, ende het geheele ſtuck haer noyt bemoeyt, maer Partye tegen Partye hebben laten beworden, en daerom aen de ontſchuldige de opgeheven miſcontentementen met gene rechtmatigheyt konnen ofte behooren verhaelt te worden.

XXXII.

Dat mede hare Ho: Mog: niet vertrouwen Syne Majeſt. deſen Staet ende de ſelver Subjecten anders ſal ghelieven te tracteren, als de ſelve by andere Coningen, Princen, ende Potentaten aengeſien ende ghetractoert worden, ſonder dat tegens de Iuſtitie van 't Landt oyt eenighe Repreſſalien, ofte attentaten ſijn verleent ofte voor genomen, ende 't ſelve van Syne Majeſt. equaemiteyt oock niet en willen verhoopen.

XXXIIII.

Ende als ſulcx ſoude ghebeuren, dat daer uyt vordere onghelegentheden ende misverſtanden ſouden komen te ontſtaen, tot groot leetweſen van haere Ho: Mo: ende nadeel van het gemeene beſte, het welcke de ſelve bidden, dat zyne Majeſt. altijdt believe ter herten te nemen, met verſeeckeringhe dat hare Ho: Mo: Syne Maj. daer in nae haer vermoghe de hant ſullen bieden. 1632.

XXXV.

Gelijck hare Ho: Mog: oock metter daet haer reſpect teghen Syn Majeſteyt hebben beweſen, mette ordre by deſelve ghegheven, van de Duynkerckſche Schepen ontrent de Rokolvers verovert, wederom in Enghelandt te doen brenghen, ende bereydt zijn in alle voorvallende occaſien, wijders te betoonen, hoe ſeer de ſelve Syn Coninckl. Majeſt. wijtberoemde reputatie, Coninckliycke faveuren, ende vriendtſchap boven alle andere eſtimeren, ende haer ſelven gaerne ſoude conſerveren.

XXXVI.

De Gedeputeerde ſal vernaemen of de Vyandt uyt Enghelandt Zee-varentvolck tot zijne Schepen van Oorloghe ofte in Commiſſie uytgaende opentlijck ofte onder de handt is lichtende ofte treckende, ende arbeyden dat 't ſelve verboden ende verhindert moge werden.

XXXVII

De verhinderinghe ende prejuditien die tegen de oude Tractaten ende Entrecourſen in Navigatien ende Commercie in Engelant, tot nadeel van de Ingeſetenen deſer Landen ghedaen ende gepractiſeert, ende de nieuwicheden die van tijt tot inghevoert worden, met verbodt van de Manifacturen, goederen ende ghewaſſen uyt deſe Landen komende, als mede van den uytvoer van al 't gunt voor deſen uyt Enghelant heeft mogen gehaelt, geſcheept, en vervoert worden, ſal de Gedeputeerde met alle beleefde ende ghevouchlijcke inſtantie ſoecken te rechten, inſonderheyt daer aen groote prejuditie voor deſe Landen ſoude mogen gelegen zijn, ofte klachten van de Ingeſetenen komen gedaen te worden.

XXXVIII.

Sal neerſtelijck onderſoecken de meneen die de Spaenſche Miniſters in 't ſelve Hof voornemen ende aenwenden, en daer tegen na vermogen helpen arbeyden, ende allenthalven de goede intelligentie ende vriendtſchap tuſſchen Syne Majeſt. ende des ſelfs Miniſters, ende deſen Staet ſoecken te conſerveren ende voort te planten.

XXXIX.

Van de deputatie aen de Coningen van Vranckrijck ende Sweeden reſpective gedaen, ſal hy daer het noodich weſen ende te paſſe komen ſal, mogen vermanen ende openen, dat haere Ho: Mog: arbeyden om de hoochſt-gedachte Coningen onderlinge ende met haren Staet in goede correſpondentie te onderhouden, tot herſtellinghe van de ſaecken in Duytſlandt, ende namentlijck van den Coninck van Bohemen.

XXXX.

Indien van de pretenſe ſeſſie in den Raet van State mocht vermaent worden, ſal daer over in geen diſpute komen, maer hem refereren tot 't gunt voormaels dien aengaende gepaſſeert ende van deſe zijde gejuſtificeert is.

XLI.

Inſghelijcx ſal hem de Gedeputeerde informeren of ende wat op 't ſtuck van de groote Viſſcherye aldaer voorghenomen wort, als mede 't gunt in de ontdeckinge van de valſche Munters aldaer paſſeert, en 't geene deſen Staet directelijck of by conſequentie ſoude mogen raecken, haer Ho: Mog: in diligentie verwittigen, ende middelertijdt goede offitien ſoecken te doen tot weeringe van alle nieuwicheden, tegens de maximen ende het welvaeren van deſen Staet.

XLII.

Indien hem van de Sententie in de ſake tuſſchen de Reders van wylen Schipper *'s Kindt*, ende eenige Engelſche onlanghs by de Admiraliteyt tot Rotterdam geweſen, yets voorgeworpen wort, ſal hy verklaren dat hare Ho: Mog: in die ſaecke veele moeyten gedaen ende aen de ghegraveerde partye de wech van revifie gheopent hebben, met verſeeckeringe van korte ende oprechte expeditie van Iuſtitie.

Ende

1632. XLIII.

Ende omme in Engelant niet te lange opghehouden te worden, ſal hy by ghelegentheydt vertoonen, laſt te hebben, omme ſyne Negotiatien op het ſpoedichſte te vorderen, ende hare Ho: Mog: daer van reeckeninge te konnen geven, ende niettemin gheduerende ſyn verblijf aldaer hare Ho: Mo: van ſyn beſoingen, en de occurrentien van dat Hof naerſtelijck adviſeren, mitsgaders op ſyn wederkomſte ſyn gebeſoigneerde ende rapport ſchriftelijck overleveren.

Aldus gedaen ter Vergaderinge van hare Ho: Mo: in *'s Gravenhage* den *twaelfden* February 1632. geparapheert S. B. *van Beaumont* vt. ende onderſtont ter ordonnantie van de Hoochghemelte Heeren Staten Generael, ende geteeckent *Cornelis Muſch.*

Eenighe dagen daer nae / noch eer hy vertrock ontfingh hy noch naerder laſt; namentlijck alſoo / in dien hy in het verbolgh tot afdoeninghe van de proceduren in Engelandt gehouden op de Pryſen by den Ingeſetenen deſer Landen in Zee van den Vyandt genomen / gheobjecteert wierden de proceduren gevallen voor de de Admiralitept tot Rotterdam, tuſſchen eenige Enghelſchen / ende Reeders van 't Schip van Michiel Cornelisz Kint, ende naementlijck dat de proviſionele lichtinge onder caution van de tachtich kiſten Suycker / ende eenighe andere goederen / niet den Engelſchen / de ſelve als haer goet vindicerende / maer den voorſz. Reeders geadjudiceert was; Soo wiert hy gelaſt daer tegen aen te wijſen / het merckelijck onderſchept / ende de diverſitept tuſſchen de eene ende andere / ſoo ſaecke / als Proceduren.

Namentlijck dat de Nederlantſche by gevalle in de Haven van Engelandt komende / in haer macht ende gewelt hadden de Pryſen die ſy op haren Vyandt Juſto bello hadden verobert / ſonder dat de Portugeſen of Spangiaerden de ſelve vonden in de hant van een derde / ende ſulcx daer van notiſſimo jure gentium, domini, ofte eygenaers geworden ware.

Dat oock jure gentium, tuſſen twee Natien in actuele Oorloge zijnde / alle juditie ofte rechtelijcke proceduren ceſſeren / ſijnde gheenen anderen wegh open ghebleven / om de eene van de andere het ſijne te recupereren / als macht ende gewelt van Oorloghe / 't welck by een Neutraal Potentaet in ſijnen Staet niet toeghelaten worende te moghen ghebruycken / oock de ſelve viam judiciorum inter juſtos hoſtes ſublatam de eene partye teghen de ander niet open gheven mach / ſijnde ſulcx in allen Landen ende Rijcken onghehoort / ende ſonder exempel.

Waer toe dienen kon / 't ghene in Vranckrijck den Nederlantſchen wedervoer / als ſy inde Haevenen aldaer vande Schepen ofte goederen by den Supniteurs hen ontnomen / volgens de acte daer van by de Officiers tot Boloignen uytgegeven / onder den Heer Ambaſſadeur Ioachimi berustende / ende waer van hy hem aen eenighe Enghelſche Heeren Coppe is behandight.

Ter contrarie dat de kiſten Suycker ende andere goederen by den Engelſchen tot Rotterdam ghereclameert / gepreſupponeert dat de ſelve by de Engelſe op den Portugeſen (doen haer Vyandt zijnde) verobert ſijn geweeſt / by de Portugeſen hen wederom met gheweld afgenomen waren / waer door ſy het dominium ofte eyghendom van de ſelve weder hadden verlooren / ende het goet geworden was eygen / den geene / die het gerecupereert hadden.

Dat de Enghelſchen verder deſe queſtieuſe goederen niet ſelve in Hollandt gebracht / noch in haer gheweld gehad hadden / maer gevonden in handen van de Inwoonders deſer Landen / die allegeerden de ſelve by commercie en titulo oneroſo verkreghen te hebben van de Portugeſen.

Midts welcken (ſulcks waerachtigh zijnde of niet / het welck judicielijck *ex allegatis probatis partium* by den Rechter moeſt werden onderſocht) de poſſeſſie van dien den Reders ſonder kennisſe van de Rechter / ende rechtelijcke proceduren niet afghenomen en kon werden / en hadden de Engelſche het ſelve oock ſo verſtaende hare actie rechtelijck geinſtitueert. 1632.

Al hoe wel nu de Engelſchen de provisionele lichtinge was afgeweeſen / ſoo bleef de ſaecke ten principaele ongeprejudiceert / woerdende de goederen gerecpreſenteert by de geſtelde caution / ende behoorden de Engelſchen het Proces daer en ſoo het begonnen was tot de diffinitive Sententie te vervolgen.

Item wiert oock gelaſt verdacht te zijn / ſo hem wiert voor gewoepen dat Schipper Kint de Engelſchen ſelve de prijſe had ontveldicht / afgenomen en in Madera gebracht / daer tegens te ſeggen / dat de Reders allegeerden ende aen namen te bewijſen / dat den voorſz Schipper daer toe gedwonghen / ende ſijn Schip by de Portugeeſen ende Spangiaerden onmachtigh gemaeckt was.

Met deſe reden geen contentement werdende ghenomen / ſoude de voornoemde Gedeputeerde mogen doen preſentatie / dat de Heeren Staten Generael / hoewel de voorſz Sententie maer provisioneel was en ſulcx daer in Reviſie geen plaets hadden / ebenwel *ex poteſtate* den Engelſchen daer tegen in Reviſie ſouden admitteeren.

Sonder daer toe te laten loopen de ordinaris tijt / ofte fatalia van ſes Maenden / maer terſtont Reviſeurs te committeren / die de ſake onvertogen en ſonder dilapen af doen / en juſtitie adminiſtreren ſouden.

Dat de voorſz reviſie ſoude gheſchieden / ſonder dat de Engelſe eenige penningen (ſo als anderſints gebruyckelijck is) om de onkoſten van dien te verhallen / ſouden hebben te conſigneren.

Dat haere Ho: Mog: beloofden voor de waerde van de gereclameerde goederen in te ſtaen / ende ſoo de ſelve den Engelſchen by Sententie van Reviſie wierden toegewesen effectivelijck ſouden preſteeren / dat de penningen by de Engelſchen ſouden worden ontfanghen / met den intereſten van dien / van den tijt af dat de goederen by den Reders onder de gheſtelde caution gheticht waren geweeſt. Hy wiert oock gelaſt van ſijn wedervaeren in deſe ſake ſpeciale advertentie te doen / om was 't noot / na de occurrentien naeder by haere Ho: Mog: daer op te werden gedelibereert.

Gheſchenken in Engelant te doen.

Daer na is beſoigne geweeſt op de Raemer van ſijn Excellentie / namentlijck den vijf en twintighſten February op het ſtuck van het los maecken, der penningen in Engelandt / als oock om te dirigeeren dat de ſaken van de Ooſt Indiſche Compagnie tot een goede uytkomſte in Engelant mochte werden gebracht. Alſo dat volgens de reſolutien en authorisatien by haer Ho: Mo: genomen en gevallen den vijfthienden en twee en twintighſten der ſelver Maent op de verhandelingh van de differenten / de Staet van het Landt / de Ooſt-Indiſche Compagnie en andere ſaecken de Ingeſetenen der voorſz Landen betreffende / ende op het Employ van de penningen / welcke by de Heeren Ioachimi en Braſſer Ambaſſadeur ende Gedeputeerde van haer Ho: Mog: van wegen deſen Staet ſouden mogen ghedaen worden om te factiliteeren haere negotiatien / ende omme tot bruchtbare beſoigne te moghen gheraecken; zijn Excellentie ende de Gedeputeerde van haer Hoogh Mog: hebben goet gevonden dat de Ambaſſadeur ende Gedeputeerde voornoemt / doende alle mogelijcke debvoiren om de penningen die van wegen deſen Staet in Engelant wierden ghepretendeert / des noodich zijnde / tot recouvrement van de voorſz penninghen ſouden moghen employeeren thien, twaelf, vijfthien tot twintich ten hondert van de ſelve Penningen ende Sommen die ſy met volkomen ſeeckerheyt ſouden weten te bekomen ſonder daer toe eenighe penninghen van hier te moghen trecken / ofte ghebruycken; ende belangende de voorſz ſaken / het Landt de Ooſt Indiſche Compagnie ende andere raeckende / alſoo de voornoemde Compagnie was bewoogen tot afdoeninge van de ſelve te furneeren een ſomme van vyf en ſeventigh duyſent guldens op de verſoecken ende beſprecken verdat in de memorie by de ſelve Gedeputeerden overgheghe ven / ende by haer Hoogh Mog: goet ghevonden is / dat de voorſchreve ſomme voor de eene helfte op reſtitutie uyt de Pryſen te verwachte ſoude werden geſur-

1632. neert / is verstaen de voorgaende Heeren Ambassadeur ende Gedeputeerde te authoriseeren de meer ghenoemde somme ten dienst van het Landt ende van de Compagnie te mogen employeeren / in cas de saecken by de voorsz Compagnie versocht ende besproocken / souden konnen geobtineert / ende in de verdere negotiatien het Landt daer mede dienst ghedaen worden ; ende soude weeghen haer Ho: Mog: met ten eersten ghearbeyt worden om die van de Compagnie het voorsz fourniſſement in maniere als vooren te doen aennemen / ende in dien tot het gunt voorsz is / meerder penninghen van nooden waren ; soude op de aenschrijvinghe van de gemelte Heeren Ambassadeur ende Gedeputeerden aen sijn Excellentie dienaengaende te doen / oock bevoorderlijck ghedaen worden / omme van de voorschreeve Compagnie meerder penninghen te moghen trecken ; ghelijck meede in ghevalle 's Landts penninghen deur de voorverhaelde vereeringhe van twintigh ten hondert niet souden konnen los gemaeckt worden / op de advertentie als vooren te doen / naeder gedelibereert / en de resolutie daer op te nemen / de voorgemelte Heeren genotificeert soude worden.

Tot meerder verseeringhe van sulcks is gepasseert de navolgende Acte.

OP de Propositie van de Heeren van *Heemstede* ende *Beaumont* Gedeputeerde van hare Ho: Mog: om met die van de Oost-Indische Compagnie te confereren over het verrichten van de saken in Engelandt, noopende de verschillen, differentien ende pretensien tusschen die van de Engelsche ende Nederlantsche Oost-Indische Compagnien, versoecken de ondergeschreeven Bewindthebberen, voor ende van wegen de Vereenighde Nederlandtsche Oost-Indische Compagnie, dat haer Hoogh Mog: gelieve ordre te geven dat de gemelte differenten ende pretensien mooghen gebracht werden deur interventie van haer Ho: Mog: Ambassadeur ende Gedeputeerde in Engelandt in soodaenigen Staete, datse sullen moeten werden gereguleert ende gedecideert na het Tractaet in den jare *sestien bondert negenthien* ghemaeckt, soo ende gelijck als voor desen vruchtbaerlijcken ende met goet succes is gehandelt in den jaeren *twee en twintigh en drie en twintigh*; Item dat by *Acte* ofte andere publijcque solemneele beloften van zijne Coninclijcke Majesteyt ende van haere Ho: Mog: in goede ende bestendighe forme mach werden vast gestelt datter staende de onderhandelinge van de pretensien aen wederzijden ende geduyrende den tijdt van 't gemelte Tractaet sullende Anno *neghen en dertigh* expireren, geen *Represalien* aen wedersijden sullen werden gegunt, veel min geexerceert in Engelant, hier te Lande, nochte in *Indien*, maer dat alle *Acten* voor deesen daer toe verleent, soude werden ingetrocken, mitsgaeders dat de saecke *van Amboyna* van dese Nederlandtsche Oost-Indische Compagnie mach werden ende blijven afgeweert, ende by den Koninck ende zijnen Raedt geacquiesceert de Sententie die de Heeren Gedelegeerde Rechters daer op hebben geformeert, als meede dat by de Engelsche Compagnie werde gedesisteert, van daer over dese Compagnie meer te quellen, ende wijdere *pour-suite* te maecken ; in welcke gevallen, ende hier vooren verhaelde *kennen ghebobtineert* worden, sullen de voornoemde Gedeputeerden inwilligen ende nu als dan last geeven, dat in Engelandt by wissel getrocken, ende deur haere Gecommitteerden aldaer in handen ende ter dispositie van haere Hoogh Mo: Ambassadeur en Gedeputeerde gestelt sal werden de somme *van vijf en tseventigh duysent* guldens, by leeninge aen haer Hoogh Mog: te verschieten, om die wederom te moogen korten aen de gerechtigheyt die het Landt soude mooghen toe koomen ende naermaels competeeren op Prinsen by die van de Oost-Indische Compagnie op Subjecten des Conincks van Spangien te doen, ende by aldien de boven gemelte saecken niet en souden konnen werden te weege gebracht met ende deur de midden van vereeringe hier vooren gestelt, soo sullen de voornoemde Gedeputeerden gaerne aenneemen by haere Principaelen ter Vergaderinge der *Seventhiene* te bevorderen, dat sy mochten werden geautoriseert (om de hier voren gestelde saecken te verkrijgen) tot het fourneeren ende presteeren *van meerder ofte grooter sommen van penninghen*, na de openinge die de selve van wegen hare Ho: Mo: hier naemaels sullen mogen bekomen. 1632.

Aldus gedaen in *'s Graven-Haeghe den dertienden February Anno sestien bondert twee en dertigh*, was geteeckent *Hendrick Brouwer, Hans de Hase, Geraldo Welbeuck, Pieter Proeft.*

Hier upt is aen te mercken / eensdeels, dat in Enghelandt was een taemelijck bevoorden regeeringe / gelijck namaels by de veranderinge daer op gevolgt / wel dickwils den Royalisten is verweeten. Anderdeels, datmen de werelt moet gebruycken gelijck sy is. De Ambassadeur Ioachimi hadde den Staet seer wijslijck ende profijtelijck geadviseert / dat soodaenige vereeringhen noodich waren / ende dat sonder sulcks niet was te doen. Indien nu sijn Brieven waren geinterципieert ende ontdeckt geweest / dat hy soodanighe vereeringen hadde aengheraeden / ofte wel oock alreede ghedaen en overghelevert / soude dat hem Criminel hebben ghemaeckt ? soude dat hem hebben ghemaeckt onnut ende onbequaem om de goede correspondentie te onderhouden ? soude dat oorsaecke ghenoegh zijn gheweest om hem aen sijn Principalen te decreeren / te accuseeren / ende te versoecken dat hy mocht werden gherevoceert ? ende al schoon haer Ho: Mog: sulcke klachten van hem hadden gehoort / souden sy hem daerom hebben gherevoceert ? alsoo ende in dien de Coninck schuldigh aen haer Ho: Mog: te betalen / wat hy schuldigh ende behoende schuldich te sijn / ende nochtans seedert veel Jaren hadde onbetaelt gelaeten / soo konde hy niet qualijck neemen / dat men dese middelen ghebruyckte. De Heer Brasser dan vertrock met deese last na Engelant / alwaer hy twee ofte drie Jaeren was ; ende alsoo ick seedert hebbe ghesien verschepden Staten by den Staet overgegeven aen haer Ho: Mog: van restanten / die de Naghebuyren aen deesen Staet schuldich waren / soo hebbe ick ghesien dat onder die Restanten niet meer stonden de partyen die Enghelandt schuldigh was / daer van in het voorgaende Jaer een enumeratie is ghestelt ; derhalven bastelijck moet worden gheloost / dat op soodaenighe manier de ghemelde betaelinghe is verkreeghen. Ende wat aen ginck de Oost-Indische besoignes / de selve hebben noch seedert langh getrotteert. Verrijtinge en overmits Volck.

De Staet van Staten heeft dit Jaer wederom na gewoonte haer Propositie gemaeckt aen de Provintien / tot versorginge / van het gheene tot defensie ende offensie van nooden was / daer van ick alleen stelle het generael / want de particuliere poincten van dien / de selve waren die nu veelmael te voor in de Jaerlijckse petitien sijn gestelt.

Ho Mo: Heeren,

MYN HEEREN.

BY aldien het oyt van nooden is geweest soo langh deese swaeren ende bloedigen Oorloch tegens den Coninck van Spangien onsen algemenen ende *onverſoenelijcken* Vyandt heeft gestaen met goede couragie, yver, en constantie alle nodige middelen te contribueeren tot defensie van ons en onsen lieven Vaderlant; Soo is het tegenwoordig meer dan tijdt daer in niet alleen te continueren, maer oock sonder verflauwen ofte eenigh verdriet so lang so meer te yveren, want hoe naeder den brant ymant is genakende, hoe hastiger hy gehouden is toe te lopen, en by te brengen wat in zijn vermogen is, om den selven te helpen blussen, sonder op de conservatie van zijn eyghen Huys alleen te letten ; het welck doch by voortganck van den selven brandt ende sonder dien van zijn nabuyrhuysen te helpen weeren, eyndelijck niet en soude kunnen voor by gaen. Wy hebben nu in seer korten tijdt, ende weynigh jaren herwaerts, oock in het verloopende jaer *een en dertigh* gesien, hoe dat de Vyant, niet gelijck voor desen, hem is vernoegende Petitie van den Staete.

Digitized by Google

1632. ghende op de Frontieren van deſe Landen te blijven, om aldaer zijn voordeel op de eene ofte andere plaets te verſoecken, maer dat hy altans verder gaende, daer nae trachtet ende alle zijne aenſlaegen is aenwendende om niet alleen afbreuck ter Zee te doen, ende de Navigatie te infeſteren, de Commercie te verhinderen, ende alſo alle Neeringe ende welvaeren van deſe Landen af te ſcheuren; maer dat hy oock ſiet te penetreren tot in den boeſem ende binnenſte van 't hert van deſe Landen, denckende dat het veroveren van de Frontieren, hem meertijdts ſoude doen conſumeren (als beter met Fortificatien ende andere tegen zijn gewelt, ofte liſtige ende heymelijcke practijcquen verſien zijnde) dan de binnen Steeden; ende de binnen Steden verovert zijnde, dat als dan de Frontieren van ſelf wel ſouden volgen, ende in zijn ghenade ende miſericordie ſich overgeven. Niemant is in onſen Staet ſoo onervaren die daer aen eenighſints ſoude moghen twijfelen. De exempelen van des Vyandts inval op de *Veluwe* in 't Iaer *negen en twintich*, ende dat hy nu noch onlangs in *September* leſtleden met een ſtercke en Coninclijcke Vloote van Schepen, wel verſien van uytgeleſen Volck, Geſchut, Munitie van Oorloch, ende alle 't geen wat tot uytvoeringhe van een groote entrepriſe van noden is, voor by onſe Schepen van Oorloge, op de wacht liggende, langs de Stadt van *Bergen op den Zoom* ende in 't gheſichte van 't Legher daer by liggende, heeft derven paſſeren ende komen op de binnen Wateren, omme aldaer *Hollandt ende Zeelandt te ſepareren* ende ſijn pernicieuſe deſſeinen te exploicteren, die ſoo verſch zijn, dat de ſelve niet kunnen ghedacht werden ſonder daer over in een groot achterdencken van de periculen ende ſwaricheden die daer uyt ſouden hebben kunnen ontſtaen te gheraecken; ende als oock de ſaecke wel over lecht wert, wat en ſoude de Vyant in't Iaer *negen en twintich*, met ſo een ſtercke Keyſerlijcke Armee verſterckt zijnde, dat zijn Leger het getal van *vijftich duyſent* Man geexcreſſeert heeft, in ende uyt de *Veluwe* niet hebben kunnen uytrechten tot afbreuck ende ruyne van deſe Landen, by al dien Godt Almachtich die alles regeert deur zijn wijs beleyt hem niet hadde gheſtut, ende als met een toom in de mondt gheworpen te rugghe ghehouden, deur de onverwachte Victorie van de Stadt *Weſel*. Wat Eylanden en ſoude hy mede niet hebben kunnen invaderen ende devaſteren, met plunderen, branden, ende ruyneren, oock met ſoo veel *duyſent* Soldaten inhouden? Ende wat ſchepen ſouden hebben derven bewaren de binnen Wateren tuſſchen Hollandt ende Zeelant, daer hy noyt ghepoocht heeft te komen, by aldien Godt Almachtich mede niet en hadde gelieft ſijn quaet gemoet te breken, ende de groote preparatien daer over hy ſoo lange hadde toegheruſt, als kaf te verſtroyen, ghevende de gantſche Vloote met Ammunitie van Oorlogh, mitsgaders alle het overghebleven volck ten ghetale by de *vijfthalf duyſent* Man ſoo Officieren als Soldaten in onſe handen.

Wy en moeten daerom niet ghelooven dat hy dieshalven ſal verflaeuwen, weſende die *Spaenſche Ambitie* ſulcx, dat hy niet en ſal nalaten te eerder yets groots by de handt te nemen om zijn ongheluck te verſetten, dewijl zijn macht, couragie, ende obſtinaet ghemoet om deſe Landen met de goede Ingheſetenen van dien onder zijn tyrannie te ſubjugeren, even groot is blyvende.

Ende die commoditeyt om ſulcx te doen, zijn altans voor hem beter als te vooren, deur het ſluyten van de Vrede, eerſt met den Coninck van *Groot Brittannien*, ende daer na in Italien met den Coninck van *Vranckrijck*, daer deur hy armen ende handen vry ghekregen hebbende, om 't gene hy teghen die ſelve Coninghen moeſte conſumeren, alleen op deſen Staet uyt te konnen ſtorten. Gelijck hem oock tot dien aenſien uyt *Italien* alrede ſoo veel Volcks is toe-ghekomen, dat hy daer mede een kleen Legher heeft konnen formeren, die ſoo haeſt hier te Lande zijn gheweeſt, deur de commoditeyt van den Rhyn-ſtroom, die hy is hebbende, als men daer van de advyſen heeft kunnen bekomen. Ende ten ware die meeſte Troupes van *Italien* niet en hadde moeten gaen nae Duytſlandt, ſouden ſy neven de anderen hier te Lande ſijn gheweeſt; dat men qualijck tijdt ſoude hebben gehad, om ſich in poſture van behoorlijcke defenſie te ſtellen tegen ſoo een onverwacht Leger. Reſterende hem althans niet, als mede in Duytſlandt Vreede te doen ſluyten, daer toe den Keyſer ghenoechſaem inclineert. Om dan met ghecombineerde macht van de *Keyſer*, *Papiſte Ligue*, ende die van hem ſelven deſe Landen t' ſamen, ende met gelijckerhandt op verſcheydene plaetſen aen te taſten, ende de ſelve alſoo te beter vermeeſteren. 1632.

In voegen dat Syne Excellentie den Prince van *Orangien*, Syn Genade Graef *Erneſt Caſimir* van Naſſauw Stadthouder, ende den Raedt van State, ſiende den brandt alſoo boven onſe Huyſen uytberſten, dienſtich hebben gheacht met allen ernſt ende yver daer op te letten, ende U Ho: Mog: voor te dragen: hoe ende by wat middel deſe Landen ende de goede Ingeſetenen van dien, dewelcke nu over do *t'ſeſtich* Iaren herwaerts onder het wijs ende voorſichtich beleyt van Syn Princelijcke Excellentie ende des ſelfs Heer Vader ende Heer Broeder Hoogl. Memorie, haer ſoo vroomelijck teghen des Vyandts verwoede ghewelt hebben gheweert, 't ſelve afghekeert, ende door Godes ghenade haer in deſen teghenwoordigen ſtaet ghebracht, ende daer by oock voortaen gemaintineert, de ware Religie, met afweringe van het ſuperſtitieuſe Pauſdom gedefendeert, ende de Landen ende Luyden by 't hare geconſerveert mochten werden.

Vindende daer toe ten hooghſten noodigh, dat naer advenant men ſiet de Vyandt te woeden, ſijne Wapenen verſtercken, ſyn macht ende middelen vermeerderen, Militie te Water ende te Lande vergrooten, ende alles te practiſeren wat hy tot uytvoeringhe van ſijne *cruele* ende *bloedtdorſtighe deſſeyns* tegen deſe Landen oordeelt noodigh ende dienſtich te weſen: dat U Ho: Mog: ende de reſpective Provintien oock met een goede couragie daer teghen te gaen, haere Wapenen in goede ordre te houden, geen macht ende middelen, daer mede Godt Almachtich deſe Landen ſoo rijckelijcke heeft ghezegent, ſparen: die Militie ſulcx ſtellen, dat daer mede den Vyandt inghebonden kan werden. Ende in ſomma in ſoodanige poſture ſich houden, dat den Vyandt te Water ende te Lande, in de Steden ende te Velde, ofte in wat plaetſen hy deſe Landen ſoude willen attacqueren, 't hooft geboden, des ſelfs macht door Godes hulpe gebroocken, ende by ghelegentheyt oock offenſive ter neder gheſet ſoude konnen worden, ghelijck met ſoo grooten eere ende reputatie van deſen Staet ſoo binnen als buyten 's Landt by Vrienden ende Vyanden, door de ghenade des Heeren tot noch toe geluckelijck is ghedaen, die buyten twijffel oock voortaen 't ſelve ſal zegenen, by aldien de Provintien in haer devoyr ſelfs niet verſlappen, maer in hererende de loffelijcke voetſtappen van onſe Voor-Ouderen, alles couragieuſelijck bybrenghen wat hun vermoghen eenichſints ſal konnen toedragen.

Tereſteyn en Wede na Zeelant.

In Mayo wierden de Heeren Tereſteyn ende Wede van wegen Haer Ho: Mog: geſonden nae Zeelandt, alwaer men niet wel te vreeden was / om dat Sijn Excelentie de Heer Dorp hadde gheſtelt tot Luytenant Admirael: ſy den ſelven te vooren van die Charge hebbende ghedimitteert / hoewel hy niet van haer / maer van Sijn Excelentie was gheſtelt. De gemelde Heeren proponeerden aen de Staeten aldaer / dat haer Ho: Mog: in genen twijffel ſtelden / of haer Ed. Mog: ſouden van tijdt tot tijdt uyt het rapport van de Gecommitteerden uyt het Collegie ter Admiraliteyt reſiderende tot Middelburgh hebben verſtaen / de beſorgnes op de beplinghe van de Zee / eenighe Iaeren herwaerts ghevallen / wat voorſlaeghen t' eltchens waren gedaen / ende waer op de ſaecken eyndelijck waeren overgekomen: hebbende alle te ſamen daer toe getendeert / ten eynde de Navigatie bly gehouden / ende een yeder bly ende onverhindert ſijne Commercie ter Zee hadde moghen doen / daer aen de Provintien

Raekende de ſaken vande Zee.

Digitized by Google

1632. in 't generael ende die van Hollant ende Zeelant in het particulier soo merckelijck was gelegen.

Maer dat daer op niet en waren gevolcht soodanige effecten als men wel hadde verwacht.

Daer van alsoo de oorsaecke geimputeert wiert / dat de goede ordre die van tijdt tot tijdt genomen was gheweest / niet en wiert achtervolcht / ende namentlijck dat de vijf en dertigh Scheepen vijf Jachten ende vijf Fregatten / tot besettinge vande Kusten van Vlaenderen ende Kruysinge vande Zee gedestineert / daer van gediverteert / ende tot Convoy of elders geemploieert waren geworden.

Dat daerom hare Ho: Mog: ende Sijn Excelentie siende / ende daghelijcks hoorende de groote klachten van de goede Ingesetenen deser Landen / soo wel Kooplieden als Schippers / ende Bootsghesellen in meenichte / met beroovinge van haere goederen / bangen ende spannen van haere persoonen / seer jammerlijck van den Vyandt werdende ghetracteert / ten hooghsten noodigh hadden gevonden de saecke te resumeren.

Hebbende na verscheydene serieuse deliberatien daer op ghehouden / eyndelijck met Sijn Excelentie goet ghevonden ende verstaen / dat by provysie twee Gedeputeerden uyt de respective Collegien ter Admiraliteyt residerende in Hollandt, Zeelandt ende het Noorder-Quartier, in den Haeghe souden komen resideren teeghen den veerthienden der voorleede Maendt Aprilis.

Ende dat by Hooghghedachte Sijn Excelentie ende hunlieden soude zijn ende blijven het absolut belept ende ghesach over het emploi van de voorsz Scheepen / Jachten / ende Fregatten / gedestineert tot besettinge van de Kuste van Vlaenderen ende kruysinge vande Noort-Zee / gereparttieert over de respective Provintien.

Om daer mede sonder eenighe diversie te executeren haere Ho: Mog: resolutien alberepts genomen / ende noch te nemen / noopende de beveyliinge van de naeuwe Zee.

Voor welcke goede Resolutie of wel hare Ho: Mo: ende Sijn Excelentie vertrouwende / dat de Navigatie ende Trassijcque ter Zee verseeckert / den Vyandt inghehouden / ende de effecten van de subsidien van den Oorloch te waeter ghevolcht souden konnen werden.

Ende dat mits dien gheene vande Provintien soude sijn geweest / die deselve gecontradiceert / of eenige swarighept souden hebben gemaeckt.

Soo wast nochtans sulcx / dat ter contrarie van dien haer Ho: Mo: met leet wesen hadden moeten verstaen de difficultept die by haer Ed. Mo: Gedeputeerden daer over was ghemaeckt / ende dat ook by haer Ho: Mo: in soo langen tijdt geen naerder Resolutie dienthalven was overgesonden.

Daer over haer Ho: Mo: ten aensien vande groote importantie vande saecke / bewogen waeren ghevonden dese besendinge aen haer Ed. Mo: te doen.

Om deselve te versoecken datse niet langer singulier in dese saecke / daer aen haere Provintie in 't particulier seer veele / ende meer als andere / uytghesondert Hollandt, was ghelegen / wilden blijven / maer ter contrarie van dien twee uyt het Collegie ter Admiraliteyt residerende aldaer / mede in den Hage te laeten komen.

Nemende een exempel van die van Hollant / dewelcke omme so goeden sake niet te retarderen / hun metten voorsz Resolutie hadden geconformeert.

Daer over dat ook uyt de respective Collegien residerende in de Provintie van Hollandt, de versochte Gedeputeerden alreede ghekomen ende een tijdt langh geweest waren.

De welcke by aldien de besoignes souden moeten staken / mits de absentie vande Gedeputeerden uyt Zeelandt.

Souden alle onheyl ende onghemack daer uyt ontstaende / plat ende redelijcken gevonden worden op de geene die hier vande oorsake soude sijn geweest.

't Welck haer Ho: Mog: vertrouden dat haer Ed. Mo: op haer niet en souden willen laten. 1632.

Sy proponeerden ook dat de ongerepartieerde Interessen inde Petitien van den Raet van Staeten / eenige Jaren herwaerts ghebracht hadden moeten werden / om dat de selve soo groot waren gevonden / ende noch dagelijcks aenwiessen door de Negotiatien die nu en dan / in noot van 't Landt gedaen wierden / datse niet en konden verhalen uyt de contributien / die tot andere lasten gedestineert zijnde / ook naeulijcx daer toe suffisant bevonden wierden.

Maer dat haer Ed. Mog: daer inne gheen consent en hadden gedraegen / nevens de andere Provintien / niet tegenstaende de uyterste noot sulcx was verspchende.

Over sulcx haer Ed. Mo: versoeckende daer in geen difficultept te willen maecken.

Maer te considereren dat in soo groote Regieringe / als dese / alle dinghen niet en konden bepaelt worden binnen seeckere Limiten / loopende de kosten menichmael hooger als de Petitien daer toe gedaen; sijnde ook meermael ghebeurt / dat de Petitien / alhoewel seer schaers genomen / evenwel ten vollen niet en waren ingewilligt / ende al ingewilligt zijnde / niet in penningen opgebracht.

Ende dewijle men evenwel den dienst van de Lande niet hadde moghen versuymen / ende daeromme recours moeten nemen totte negotiatie / soude het niet onbillijck zijn / de betalinghe van de Interessen te wegeren / soo langhe de Capitalen niet en wierden gerembourseert.

Sonderlinge dewijl nopt eenige negotiatien wierden gedaen sonder gemeene bewilligninge van de Provintien gesamentlijck / die daer toe niet lichtelijck en quamen als by extreme noot / ende de sake niets anders konnende staende houden.

Ook dat by examinatie van de staet van de Interessen / die nevens de propositie van den Raedt t'elckens wierdt overgesonden / soude bevonden werden / dat verscheyden penninghen ten aensien van de defecten van Zeelandt hadden moet en genegotieert worden.

Sulcx dat daeromme te wepnigher difficultept by hare Ho: Mog: behoorde gemaeckt te worden.

Noch hebben de voorsz Heeren geproponeert / dat wel de Heere Staten van Zeelandt by hare voorgaende Consenten niet eens / maer meermaels hadden inghewilligt de verantwoordinge van de vijf spetien van Wijn, Bier, Sout, Zeep ende Laeckenen.

Als wesende een saecke by haer Ed. Mog: soo wel als by de andere Provintien geoordeelt / seer dienstigh ende bequaem tot benefitieringe van der selver inkomsten.

Maer dat by haere Ed. Mog: in de executie van soo een goede saecke niet en wiert gespeurt soodanighen diligeur ende yver / als wel daer toe gherequireert wiert:

Vermidts de selve tot noch toe ghedifferert hadden op het Concept van de Ordonnantien aen de respective Provintien daer op gheson den te resolveren.

Sonder het welcke haer Ed: Mog: voorgaende resolutie en consent totte voorsz verantwoordinghe niet en soude wesen als een ombzee ende schaduwe sonder lichaem / het welck niet gepresumeert en wiert dat haer Ed: Mog: intentie gheweest sy te constitueren.

Maer veel eer te helpen beveorderen / ende so importante ende wichtighe saecke voor den dienst van den Lande.

Weshalven de voorsz Gecommitteerden / nochmaels haer Ed: Mo: souden versoecken in 't overgesonden Concept (daer van een Placcaet is ghemaeckt) te willen consenteren.

Regart nemende op het exempel van de Heeren van Hollant / dewelcke wel meer redenen souden hebben / als eenige andere Provintien te difficulteren / by aldien daer inne eenige bezwaernisse ware.

Maer dewijl het een middel was daer door de lasten van consumptie / die doch elck een gehouden was / en alle goede Patriotten niet en wepgerden te draegen / daer door

1632. door niet en waerden vermeerdert / 't selve niet en wegerden ten effecte te brengen.

Ende hebben haer oock voor ghedragen het versoeck by die vande West-Indische Compagnie ghedaen / ende sedert continuelijcken verfolght : eerst om te hebben betalinge van het restant van de Subsidien nevens het verleenen van het Octroy / aen die van de voorschreve Compagnie solemnelijck belooft ende toe gheseyt; Ten tweeden betalinge van de respective restanten / en achterstallen die de Compagnie aende Provintie van Zeelant te buyten stont / ter saecke van beloofde Subsidien / ghedurende het Octroy ; Ende ten derden, dat haer Edele Mogende voor haer quote souden willen aennemen / de Garnisoenen van Brasilien, bestaende in ses en dartigh Compagnien te voete / peder sterck hondert vijftigh koppen: en daer benevens haer te helpen subsideren / met een liberael gelt secours van ses hondert duysent gulden / tot inkoop van Victes / Munitien van oorloge / en andersints.

Dat aengaende de twee eerste poincten / het selve niet en konde met reeden gheexcuseert worden / ende soude het aen particulieren niet ghewepghert kunnen werden / veel wepniger aen soo een notaeble Compagnie / alsoo men behoorden ende moest / voort houden.

Dat oock gene redenen waren waerom de eene Provintie niet soo wel als de andere de betaelinge van voorgaende restanten soude doen.

Ende belangende het onderhout ende repartitie van de ses en dertigh Compagnien in Brasilien, en daer en boven een Secours van in de ses hondert duysent gulden tot inkoop van Victres ende andere behoeften / dat alreede het meestendeel van de Provintien gheconsenteert hebben / in seven hondert duysent gulden tot onderhoudt van het voorschreve Volck / voor den tijdt van een Jaer ; ende dat eene van de Provintien sich daer en booven oock verklaert hadde noch verder ghelast te zijn / naemelijck by ghebolgh van de Provintien oock te consenteeren in de versochte ses hondert duysent gulden tot inkoop van Victres en andersints.

Welck exempel haer Ed. Mog: versocht wierden te willen volgen.

Waer toe meer redenen waren in hun Ed: Mog: regarde als ten aensien van andere Provintien / die geen Navigatien / Trafick / Leverantien / Equipagien ofte eenig Employ waren hebbende tot beneficien van hunne Ingesetenen.

Welcke en meer andere voordeelen de Provintie van Zeelant upt de Compagnie is genietende / en daerom meer als andere Provintien sulcks niet hebbende / het welvaeren van de Compagnie wel behoort te behertighen.

Behalven het groot voordeel dat het gemeene beste upt de Compagnie was ghenietende / het welck haer Ed: Mog: so bekent was / dat het licht soude sijn aenghesteecken by klaeren Sonnen-schijn / by aldien men daer toe eenige redenen van persuasie soude moeten gebruycken.

Eyndelijck was den Gecommitteerden gelast te bevorderen / dat de Staten van Zeelant niet alleen wilden consenteren in de generale en particuliere Petitien / by zijn Excellentie en den Raet van State voor het tegenwoordige loopende jaer sestien hondert twee en dertigh gedaen.

Ende dien volgende oock op brengen haer Ed: Mog: quote / so in de ordinaris lasten van de drie staeten van oorloge / als extraordinaris Petitien / van Interessen / Fortificatien / Logijs gelden / Leger lasten / Geschut en Subsidie van twee Millioenen tot den oorlog te water / ende andere posten / breder by de selve Petitien verhaelt / sonder het selve langher upt te stellen / dewijl de consenten al in February hadden behoozen inghebracht te werden.

Op dat de Officieren van de lasten soo van het voorleden als andere voorgaende Jaren / die noch onbetaelt waren en ten achteren stonden ghecontenteert / en hare Ho: Mo: van de menigvoudige klachten daer mede sy dienthalven dagelijcx wierden gemolesteert / ontslaegen mochten werden. 1632.

Sy hebben hun te gemoet geboert / dat ten sy hare Ed. Mog: de andere Provintien niet volkomene consenten assisteerden / ende haer quote reelijck presteerden / het soo verre ghekomen was / dat den Staet van den Lande eerlange een onderwachten slach soude ontfangen / die daer na niet te repareren zijn soude.

In November wiert wederom gedaen de ordinaris Petitie daer van ick niet stelle als het præmium, alsoo de particuliere demanders / ofte poincten van de selve Petitien, de selve waeren die in de voorgaende te vinden zijn.

Ho: Mo: Heeren.

WAnneer ymant eene groote ende merckelijcke Victorie tegens sijnen vyant heeft bekomen, soo is't geen tijdt daer op te rusten ende als met ghevouwen armen de saecke voorts aen te sien : maer het devoyr ende ampt van de overwinner is ende bestaet daer in, dat hy niet alleen sijne conquesten met alle mogelijcke midden soeckt te mainteneren, om daer van niet wederom door versuym ofte anderssints gepriveert te werden : maer dat hy oock sodanige sorge drage, dat zijnen voorighen Staet nevens de conquesten wel ghe-conserveert ende buyten peric ofte swarigheydt van binnen ende van buyten, tegens een yeder die de selve soude willen ghedencken te opprimeren, staende gehouden kan worden.

Het heeft Godt Almachtich belieft U Ho: Mog: in desen Jare groote ende notabele Victorien te verlenen, dewelcke om dat sy gevallen zijn in 't gesichte van drie goede Legers, met geengheringhe difficulteyten ende swarigheden te aensienlijcker zijn ; ende de reputatie van U Ho: Mog: ende Syn Excellentie door de gheele werelt te meer vermeerderen. Evenwel en moetmen niet ghedencken, dat den Vyandt daerom t'eenemael te onderghebracht, ofte dat hem (by manier van spreecken) de voet op de neck soude zijn geset : Maer ter contrarie van dien moet met goeden voordacht ende wel overgelecht werden, dat hy nu met meer yver als te vooren zijn saecken sal sien te redden, ende het verlies soo veel mogelijck reparesseren ; dat hem oock daer toe geen macht, middelen, ende Volck sal ghebreecken, soo van hem selfs als van sijne Ghealliecrden, die hem onversiens, ende als men 't selve weynichst is verwachtende, met Volck ende andere middelen konnen assisteren. Gelijck niet alleen in desen Jare deur de subite komste van den Grave van *Papenheym*, maer oock tot anderen tijden ghenoechsaem is gebleecken. Sulcx dat daerom op de conservatie van 't gene gewonnen is, soo wel, als van onsen voorigen Staet, na behooren ghelet en niet weyniger als oyt te vooren sorghe moet worden gedragen.

't Welck by Syn Excellentie ende den Raedt van State gheconsidereert zijnde, ende daer by komende dat het tegenwoordich laer nae 't eynde loopt, daer mede de consenten van 't selve oock komen te expireren, hebben noodich gheacht te gedencken op den voet ende middelen, waer deur den Staet van dese Landen met ende nevens de gherediceerde Steden ende Plaetsen door Godes genadige regeringh voortaen bewaert, ende tegens alle oppressien, tyrannye ende verwoestinge van den Vyandt geconserveert moge werden, om niet wederom te vervallen in de slavernie ende tyrannighe Regieringh van Spangien : met oppressie van de ware Christelijcke Ghereformeerde Religie, berovinge van alle Privilegien, neeringhe, ende welvaren, mitsgaders verwoestinge van Landen ende Luyden, daer toe men soo langh soo meer gewaer wordt sijne pernicieuse desseinghs t' eenemael ende geheelijck ghestrect te hebben, die hy oock al langh soude hebben geexecuteert, ten ware dat Godt Almachtich die alles regeert, daer in ghenadelijck hadde versien, ende dese Landen miraculeuselijck tegen sodanighe ghedreychde wreetheyt beschermt, daer in wy oock moeten vertrouwen dat Sijne Goddelijcke Majesteyt niet en sal naelaten te

Digitized by Google

1632. continueren, by aldien de Provintien selfs niet en verflauwen, ende van haer ouden yver die soo rijckelijck tot verwonderinghe van Vrienden ende Vyanden, ja selfs van de ghehele werelt gezegent is geweest, niet af en wijcken, maer na 't exempel van hare loffelijcke Voor-Ouderen *lijf, goedt ende bloedt* niet ghespaert hebbende, met eenen goeden yver daer by persisteren, &c.

Huygens na Oost-Vriesland rakende een Oost-Indisch Schip.

In Augusto wierdt de Heer Huygens gesonden aen den Graef van Oost-Vriesland / die onderstont te ontlaeden ende aen sich te trecken het Schip Nimwegen, toekomende de Oost-Indische Compagnien; hy hadde last / ingevalle de Graef niet goetwillich alles ontsloech / de sterckte hant daer toe te gebruycken te water ende te Lande.

Abyssinische Compagnie.

By den Graef hadden haer in dese tijdt aengegeven eenige Cooplieden / om in Oost-Vriesland op te rechten een Abyssinische Compagnie: hy schreef in Septembris aen hare Ho: Mo: versoeckende dat haer belief de Neutrael te verklaeren de Scheepen vande selve Compagnien / gelijck hy wederom verklaerde dat de schepen van de selve Compagnie geen schade of hinder aen die van desen Staet souden doen; haer Ho: Mo: hebben aen alle Provintien aenschrijvinge gedaen / te executeren de Placcaten geemaneert / ende verbiedende alle Ingesetenen deser Landen haer dienst van vreemde Compagnien op Abyssina of Capo de Bona Esperance te begeve; en hebben den Graef oock scherpelijck aengeschreven / wel toe te sien dat sijne Luyden vande gemelte Compagnie geen disordre of excessen mochten doen tot nadeel van die alhier geoctropeerde Oost-Indische Compagnie. De selve Abyssinische Compagnie is also voort / als hebbende geen steunsel / van self verdweenen / sonder voortganck.

De Prins van Orangien op de verbetering der Fortificatie van Mastricht, alle goede ordre gestelt / ende eene cabalcade hebbende laten doen na Klepn Brabant / is van daer in 't leste van October opgehoocken; de Chur-Vorst van Colen ende Hartoch van Nieuburch hebben haer in dese tijt niet wepnich perpier bevonden / zijnde boven benauwt deur Baudissen; die in dienst van Sweeden met een camp-volandt van ses duysent man hadde ingenomen Syeghburch, ende andere plaetsen / ende beneden deur de afkomste van 't Statische Leger. De Chur-Vorst hadde te wege gebracht / dat den twee en twintighsten Octobris de Ambassadeur van Vranckrijck by expresse audientie van wegen den Koninck voor hem intercedeerde / ende om continuatie van Neutralitept aenhielt. Hy selfs versochte ende verkreech om in montlijck conferentie te komen met den Prince tot Kempen, alwaer hy sich soo wel heeft weten te ontschuldigen / datmen sich wijders niet heeft geressenteert. Van daer sont Sijn Excelentie den sevenden Novembris den Heer Graef Willem van Nassauw met twaelf Compagnien paerden ende ghenoechsame Infanterie ende Geschut nae Orsoy (het Casteel Carpen zijnde alrede eenighe daegen te voor verovert.)

Graef Willem van Orsoy.

De Heer van Dyden met sijn vlieghent Legher aen de Berchse zijde in 't Dorp Walsem. Graef Willem quam den tienden daer voor / begost den twaelfden te approcheren / ende den dertienden te canonneren / gelijck oock dede de Heer van Dyden upt sijne batterie. Daer binnen commandeerden een Neapolitevns Edelman Caracciolo ghenaemt / ende hebbende Klepn Garnisoen / ende de Stadt slecht gefortificeert / accordeerde den vijftienden op eerlijke conditien de plaets over te geben. Trechende het Staetsche Garnisoen daer weder in; ende wiert de Ritmeester Ysselsteyn tot Commandeur gestelt.

Greft sich over.

Daer mede is de Prince voort upt de Campagnie geschepden / sijn Leger in Guarnisoen sendende / ende quam over Nimwegen den vier en twintighsten weder inden Hage; allenthalven met teecheuen van blijtschap ontfangen ende ingehaelt.

Wat de nieuwe lichtinge dit Jaer gekost hebben.

Eer ick de Nederlandtsche Krijchs-saeche eyndige / sal upt curieushept alhier aenvoeren wat nieuwe lichtinge dit Jaer sijn gedaen / ende wat die ghekost hebben. Eerstelijck elf Compagnien Kupters / yder Compagnie ten twee ende veertich daghen / kostende drie duysent een hondert een en t' negentich guldens / ende te samen vijf en dertigh duysent een hondert ende eene gulden, noch twintigh Curassiers onder den Graef van Styrum tot acht hondert guldens, te samen vijf en dertich duysent neghen hondert ende eene gulden. 1632.

Noch thien Compagnien Voetvolck onder den Graef van Flodorp, yder op hondert vijftigh koppen / (hoewel sy op twee hondert bedonghen waren) te saemen ten twee en veertig daeghen / beloopende twintig duysent een hondert en veertig gulden. De Officieren daer van acht hondert twee en t'negentig gulden tien stuyvers / t'saemen een en twintig duysent ende twee en dertig gulden tien stuyvers.

Noch tien Compagnien onder Troullet; de Colonelle op twee hondert, de Luytenant Colonelle op hondert en vijftig, de andere op verschepden mindere ghetallen / gemonstert met de hooge Officieren van 't Regement / beliepen twintig duysent drie hondert een en tachtig gulden tien stuyvers.

Noch vijf Compagnien onder Wijderholts op verschepden ghetal ghemonstert / ende drie Compagnien daer mede het Regiment van Graef Maurits is versterckt / elck tot hondert vijftig koppen; noch drie hondert ende twintig man daer mede tien Compagnien van der selver Graef sijn versterckt / ende vijftig man daer mede Wijnbergens Compagnie is versterckt / komt ten twee en veertig daeghen negentien duysent ses hondert drie en twintig guldens / somma totalis is ses en tnegentig duysent negen hondert acht en dertig guldens.

Noch onder Graef Hendrick van den Berghe thien Compagnien Kupteren van hondert koppen / yder te ghens drie duysent een hondert een en tnegentig gulden / te samen ten twee en veertig dagen / een en dertig duysent negen hondert en tien gulden. Noch onder hem drie en twintig Compagnien te voet / daer onder twintig tot hondert koppen / een van hondert tachtig, ende twee van hondert twintig, met de Officieren / beliep te saemen ses en sestigh duysent twee hondert ende acht en tnegentig gulden twaelf stuyvers acht penningen: somma totalis vande gheheele lichtinghe hondert drie en sestich duysent twee hondert ses en dertig gulden twaelf stuyvers ses penningen.

Graef Hendrick van den Berge gaf dertigh Ruyterdaelders op een Kupter / ende vier Ruyterdaelders op een man te voet; daer in men niet wel te vreden was / als te verre excederende den ordinaris voet van desen Staet in dien tijdt.

Het Regiment van Flodorp, Trouillet, ende Wyderholts te voet / ende eenige andere / sijn afgedanckt. Hoewel de Sweedtsche Ambassadeur versocht datmen die aen sijn Koninck mochte over laten / verhoonende dat sy anders alle den Churvorst van Colen souden toeloopen.

Litteratuur tot Wesel / Emmerick en Rees.

De Chur-Vrandenburchsche Regeringh tot Cleve heeft soo deur haer Ghecommitteerde als schrijvens / dese Somer alhier aengehouden om affschaffinghe der Licenten tot Weesel, Emmerick en Rees, oock om surseance van executie der Contributien / ofte achterstant aen de Troupen van Graef Willem schuldigh gebleven: versochten oock affschaffinge der Comptoiren tot Lunen ende Soest. Item upt kracht van 't Duysseldorpsche Tractaet vanden negenden Martij sestien hondert negen en twintigh, spraecken van de totaele evacuatie van besettinge upt het Landt van Cleef; op alle 't welck haer is ghegeven dilatoir antwoort. De Gemeenten in de Cleefsche Steden doleerden seer over de Licenten, zijnde daer over een oploop tot Wesel geweest in Augusto, werdende by eenige geroepen / liever Spaensch als Geus: als zijnde by tijt vande Spaensche besettinge niet beswaert gheweest met dese Licenten. De gemene Burgerschap dede oock meer gewin ende profijt by de Spaensche: alsoo sedert die van het Staetsche Guarnisoen haer meeste noodtdruften upt Hollant lieten komen. De Heer vander Capelle wiert van wegen hare Ho: Mo: gesonden om informatie te nemen /

Digitized by Google

1632. nemen / ende correctie te laeten geschieden / zijnde voor dat maet noch het advijs des Raets / men behoorde de Licenten niet af te schaffen / doch is nochtans noch afgeschaft.

Engelse klagen over de West-Indische Compagnie in Guinee.

De Koninckelijcke Engelsche Resident Carleton, ende de Boswel gheklomen om te succederen aen Carleton, hebben voorschepen klachten ghedaen teghen de West-Indische Compagnie / dat der selver schepen op de Kust van Guinea indracht ende hinder beden aende Engelsche aldaer oock handelende Schepen. Daer op haer den eersten Octobris is ghegeven een generael antwoort; als dat die van de gemelte Compagnie aengeschreven was te onderhouden met de Engelsche alle goede vrientschap ende correspondentie. Doch hebben haer niet verborgen dat de selve Compagnie hadde Alliantie met meest alle de Koninghen in Guinea van privative niet te willen handelen als met de Hollanders. Over het stuck der Tarra met de Enghelsche Compagnie ghenaemt Marchants adventuriers is oock vergeleechen volgens Placcaten daer van geemaneert.

Resident Carleton neemt afscheyt.

Den tienden Novembris nam Carleton sijn afscheyt / zijnde gerevoceert / beloofde de saecken van desen Staet by den Coninck ten besten allesints te sullen recommanderen. Boswel daer mede present zijnde / seyde alleen gekomen te zijn om Carleton te accompagneren.

Boswel succedeert.

Bedanckte dat haere Ho: Mog: hem hadden toegheschreven acht hondert gulden Jaerlijcks tot Hupshupz / ende vryheydt van Accysen ende Imposten. Aen Carleton wierde vereert een Kettingh van twaelf hondert gulden.

Wisspenninghhier.

Van wegen den Hartoch van Nieuburgh was sedert Januarius hier weder geweest den Marschalck Wespenninck, versoechende ende optinerende interessie by den Koninck van Sweden om Neutraliteyt. Hy hadde oock het oogh op de handelingh van den Graef van Swartsenburgh, daer van elders is ghesproocken. Hy wierdt in Martio ghedimitteert / ende met twee Ancren Rhijnsche Wijn / ofte twee hondert gulden aen gelt vereert.

Lastgelt.

Na gewoonte is oock dit Jaer sorge gedragen voor de saecke te Water / zijnde verschepen desorgnes geweest op voorslaeghen / onder anderen dat men alle Schepen na de manier van andere Staten soude bouwen / om defensie te mogen doen / en andere diergelijcke; maer haer Ho: Mog: oordeelden voor best te zijn dat men de Ingesetenen deser Landen soude laeten bijven by hare vryheyt ons Schepen te bouwen / na hare gelegenthept ende commoditeyt / doch banden dienstich de Schepen van Oorloghe te maecken op een seeckere charter. Oock de onghemonteerde Schepen te doen Lastgelt betaelen aen de ghemonteerde Schepen ofte Schip / die nae oorde van 't Landt souden gemonteert zijn / schoon ghenomen daer maer een ghemonteert Schip onder het Admiraelschap wiert bevonden / varende niet te min met behoorlijck Convoy; doch souden de Convoyers / noch het Landt geen Lastgelt genieten / soo wanneer daer eenige ofte eene gemonteert Schip by het Admiraelschap wiert bevonden; maer indien geen gemonteerde Schepen ofte Schip onder 't Admiraelschap wiert bevonden / in sulcken gevalsoude het Lastgelt moeten betaelt werden ten profijte van 't Landt. Ende alle de Schepen die Lastgelt souden willen genieten / moesten gebout zijn haer verdeck aen boort vijf voet hoogh / ende die onder de vijf voet ghebouwt waeren / tot vijfthalf inclusps / haer verdeck hoogh aen boort / souden maer moeten ghenieten half Lastgelt. Maer de Schepen die haer verdecken minder dan vijfthalf voet hoogh aen boort hadden / souden het Lastgelt moeten betalen / schoon ghenomen sy behoorlijck waeren gemonteert. Mits dat de Directeurs souden blijven by het ghebruyck dan de voorgaende Jaeren. Maer dat de Schepen die voortaen van nieuws wierden ghebouwt / gheen Lastgelt souden ghenicten / ten sy de selve hadden een verdeck van sesthalf voeten hoog aen boort; ende dat het Lastgeldt soude werden verdelt nae advenant de groote van de Schepen / swaer van Ghesschut en ghetal van Volck.

Hare Ho: Mo: hebben oock geoordeelt dat de monture in 't Placcaet van den Jare sestien hondert dertich ghestelt tot laste van de Schepen groot van veertig tot tachtig Last / de Boepers onmoghelijck was om voeren / ende dat over sulcks de Boepers op een ander regiement van monture dienden gestelt te worden / ende verklaerden dat de Boepers van veertig ofte sestig Lasten souden voeren ses Steenstucken / twaelf kaemers / twaelf dzielinghe piecken. Ende de Boepers van sestig tot tachtig Last / acht Steenstucken / sestien kamers / ende twaelf dzielinge piecken; midts dat de Boepers gehouden souden zijn te maken behoorlijcke buschbancken om bequamelijck alle hun Steenstucken aen een zijde te mogen gebruycken. Oock moesten de Boepers ghemant worden als volcht: te weten een Boeper of Smalschip van veertig tot vijftig Lasten met vier man een Jonge; Van vijftig tot sestig Last vijf man een Jonghe; Van seventig tot tachtig Last met seven man een Jonghe. Sullende de Boepers hier mede vry zijn / ende geen Lastgelt genieten; ende dat de opene Boots die alleen gemonteert waeren met twee Gotelingen / Steenstucken / kamers / ende gemant als boven / mede van het Lastgeldt exempt sijn souden.

1632. Monture.

De Schepen die op voorgaende repsen bevracht waren / ende tot onder dese Landen ende voor de Havenen van dien gecon voyeert wierden / soo wanneer sy ongemonteert ende buyten Compagnie ende Admiraelschap van andere gemonteerde schepen wierden bevonden / den selde was gelast in de Havenen dan dese Landen te moeten loopen / ende aldaer te vertoeven tot dat sy niet Convoy oft in Compagnie van andere gemonteerde scheepen haer vopage voorts mochten volcrecten / op pene dan contrarie doende in confozmiteyt van hare Ho: Mog: Placcaet gestraft te worden; met dien verstande nochtans dat de voorverhaelde schepen daer van vry en exempt soude zijn na den eersten November tot den tienden April.

Men vernoomt oock dat de schippers ende matroosen die haer in desen quaemen te verloopen onder de wisselingh der gevangene ter Zee / soo hare Ho: Mog: eenige wisselingh met den Vyandt quamen te tracteren / niet en souden worden begrepen. Den Buyssen naer de gelegenthept ende groote die de selde was / niet mogelijck schijnt ende monture te voeren.

Men vroegh oock sorgh dat de Duynkerckische ('t welck altijdt de meeste macht van de Spaensche in dese gewesten is gheweest) mochten worden inghehouden. Des onaengesien quamen nu ende dan upt by donckere nachten / goede winden ende anderssints / sy waeren oock in 't gemeen schoon ende zeylden wel / ter contrarie die van desen Staet voor het lanck legghen wierden vupl / ende hondense qualijck volgen. Die van Zeelandt moetmen dat lof na geven / datse tot stuptinghe vande Vlaemsche Kapers veel dienst hebben ghedaen; ende in dit Jaer werdende ghresumeert het Placcaet van de vremien alreede oock voor seven Jaer ghemaneert / wiert daer by ghedaen dat voortaen aengaende de Scheepen van deses Staets-Ingesetenen / by den Vyandt ghewonnen / ende by de particuliere upt Reders weder verobert ende vry ghemaeckt / daer voor souden sy genieten / de twee gerechte derde parten van 't weder vry gemaeckte Schip ende Goet / sonder dat eenich regart genomen soude worden / hoe langhe het selve by den Vyandt verobert / ende in des selfs macht geweest was.

Premien

Soo veel de Lorrendraeyers ofte andere Scheepen aenginck / die sy in 't in ofte upt zeylen van de Vlaemsche Havenen souden bekomen / het veroverde Schip over te leveren aen 't Collegie ter Admiralitept daer sy het in souden hebben ghevracht / om aldaer volgens de Placcaten verbeurt ende geconfisqueert te worden; 't welck ghedaen zijnde / de Veroveraers het gantsche provenu van 't ghecne dat van soodaenigh Schip ende Goet geprotedeert soude zijn / genieten souden.

Lorrendraeyers.

Ende dat de Coopvaerdy-Scheepen die pet souden effectueren op den Vyandt het provenu hier boven verhaelt / oock souden genieten.

Eer

1632. Eer dese oorsake gestelt was waren de Duynkerckers soo stout / datse in Martio deses Jaers quaemen onder Canon-schoot van de stadt Vlissingen, ende dat op schoonen dage. Stoutheyt der Duynkerckse. Sijnde ghebeurt / dat een Capitepn Helt van Duynkercken ter Caepvaerende heeft verbolcht een Engelsman / komende van Nieu-Casteel tot onder Vlissingen, in 't aensien van veel Borgers / den Engelsman sijn cockezepl afschietende ende enterende / in nam ende vermeesterde / sich datelijck wederom te Zeewaerts wendende / maer door den harden stroom / heeft niet veel konnen voorderen. De Inwoonders van Vlissingen, upt de Haevenen ende van de wallen af dat siende / hebben 't niet konnen verdouwen / maer upt een yver / sonder oorse of last te verwachten / sijn hol over hol in Schupten en Chalouppen gevallen / haer begevende in twee Oorloch Schepen vande Capitepns Banckert ende Adriaen Thysz. voor de Stadt leggende / ende de Reedbanden vande zeplen afsnijdende / ende de Cabel afhackende / sonder beraet of tijt verliesen / sijn den Vpandt ende sijn Prijs achtervolcht / het Schip van Banckert quam tot onder Canon schoot van den Duynckercker / maer hy salveerde hem onder het Fort van Blanckenberge, ende door stozm ende Noorden wint was men genootsaeckt hem te verlaten. Den Capitepn Adriaen Thysz. den ghenomen Engelsman of Prijs vervolgende / heeft hem gedwonghen over de Vaerdemarckt tot voor het Sluysche gadt te loopen / ende niet verder konnende / hebben die daer in sijnde Duynckerckers / ghepoocht de Boot met het Taeckel upt te setten / om haer te salveren / daer mede doende zijnde / ende de Boot in 't Taeckel hangende / ende alle daer in loopende / sijn de Engelschen met haer Sabels uptghekomen het Taeckel afkappende / waer door de selve te gronde ginck / ende wel vijf en veertig a ses en veertig verdroncken, ses alleen die haer aen het Schips boort salveerden / wierden door Capitepn Thysz. met den prijs tot Vlissingen opgebracht; die van de Admiralitept / om haer Stroomen veplich te houden / hebben niet goet gevonden / aen de selve ses quartier te geven; maer het recht van voetspoelingh laeten tegen haer ghebruycken; tot welcken eynde 's anderen daeghs den Scherprechter aen boort wierdt ghesonden die de executie dede / ende daer deur sijn de Vlaemsche Kapers soodaenigh afgheschricht / dat sp nopt meer op de Zeeusche Stroomen sijn gekomen.

Afdaen en Cornelis Lampsius signaleren haer tegen de Duynkerckse.

Wijders op ende na 't emaneren van 't voorsz Plaet hebben de Heeren Adriaen ende Cornelis Lampsius gebroeders (daer van de jonghste namaels / ende noch als Ick dit schreef / was van weeghen Zeelandt ordinaeris comparerende in de Vergaederingh der Ho: Mog: Heeren Staeten Generael) tot Vlissinge residerende / hebben geequipeert twee Schepen / het een genaemt den Sampson, Capitepn Ian Gideons gemonteert met vier en twintig stucken / hondert Matroosen ende dartigh Soldaeten / het ander Vlissingen ghenaemt Capitepn Abraham Crynsz. ghemonteert met twee en twintig stucken / hondert Matroosen / ende dertig Soldaeten / met welcke Scheepen / sijnde de Nieuwe Geusen genaemt / den Vpandt soo wiert ghematteert / datse in korten tijdt de selve t'eenemael upter Zee smeten / ende soo veel van 's Vpants zijde gevangenen bequamen / dat daer mede tot driemael generaele verlossinghen van wederzijdts ghevanghenen sonder Rantsoen te betaelen ghedaen is / ende de Zee soo vry gemaeckt / dat de asseuranten op Bourdeaux, Rochelle ende Nantes, ende elders in de Bocht van acht a tien par Cento wederom op drie par Cento ghekomen zijn; Jae is de Zee soo vepl ghewordeu / dat men qualijck van Vpandt in Zee en wist te spreecken / zijnde de upt Reders der selver Scheepen tot diversche repsen tot Sluys in Vlaenderen gheweest / ende hebben den Gouverneur aldaer versocht sijn Gupdens tot haren kosse upt te senden / om te vernemen ofte in de Haevenen van Vlaenderen noch eenige Equipagie geschiede / en verstaende dat noch eenige kleyne scheepen geequipeert wierden / hebben haer Scheepen wederom in Zee ghesonden / ende de Kapers opghebracht; Nieuwe Geusen.

zijnde aen des Vpants zijde soodanigen schrick ghekomen / 1632. dat er niemant op de Kaep meer in Zee wilde / moetende de voorsz Equipagie vande opgenoemde upt Reders derhalven gestaeckt werden / te meer haer Ho: Mo: de verdiende premien wat langhsaem betaelden / en is alsoo achter gebleven.

Waer door de Koninckse wederom moet grijpen / ke om van nieuws op de Nederlandtsche Scheepen te rooven / haer in Zee begeven hebben / ende veel quaets gedaen / daer door de Asseuranten wederom op haren ouden voet van acht a tien per Cento quamen / ende de Gevangen-Kupsen in Vlaenderen vol wierden / so van arme Visschers als Coopvaerdye Lupden / waer door het geschrep ende kermen van veel Vrouwen ende Kinderen / als mede vande Coopliedeu de ooren van hare Ho: Mog: verbullende / wierde de voorsz upt Reders gheanimeert haer Scheepen wederom in Zee te brengen / met belofte van beter betalinghe / werdende daer toe een Fonts gemaeckt upt dewelcke sp betaelt souden werden / sonder achter aen te loopen / ende tot dien eynde sijn in 't Jaer sestien hondert drie en veertig wederom Placcaten geemaneert.

Waer op eenighe Compagnien / soo tot Rotterdam ende Middelburg in Zeelandt als elders / sijn opgherecht / dewelcke den Vpandt seer hebben bevochten / ende veel met groot bloet stozten ten wederzijden verovert; in den welcken tijdt die van Vlissingen, door eenighe misverstanden stil stonde / maer het Jaer daer na wederom toemaeckende ende in Zee komende / hebben den Vpandt soo aengetast / dat die van Rotterdam ende Middelburg om dat sp niet op en deden afrequamen dat haer Equipagie waerdich was / genootsaeckt sijn geweest met groot verlies daer upt te scheyden / daer ter contrarie die van Vlissingen den Vpandt t'eenemael upt de Zee dwongen / tot dat eyndelijck de Vrede ghevolcht is.

Wat de Ambassaede van desen Staet omtrent de saecke van de Sondt ende Elve hadde verricht in 't verleden Jaer / is doen gestelt; de Ambassadeurs deden rappozt in Februario, ende korts daer nae quaemen hier van weghen Hamburg de Heeren Johan Garmens Syndicus, Rudolf Amsinck, Raedt / ende Bartolt Möller Secretaris / om de selve saecke te doen resumeeren. Verscheyden conferentien sijn gehouden / ende is seer van weghen Hamburg geurgeert een Tractaet van defensie, ende tot beschermingh van de vrye vaert op de Elve, consorm het Keyserlijck Privilegie. Maer desen Staet hadde een groot dessepn tegen de Spaensche / ende om reeden die ick oock wel voor desen hebbe gesept / wildemen sich die saecke niet verder aentrecken / als by weeghen van recommandatie, sonder sich offensivelijck te engageeren. Hoewel Hamburg selfs oock niet eygentlijck tot offensie ginck / maer alleen tot defensie van de Nabigatie / teghen de exactien des Koninckx; maer men vreesde dat upt sodaenige defentie nochtans een offensie mocht volgen; doch de kunst ende het secreet was dat Amsterdam wel mocht lijde / dat Hamburg leedt. Men heeft niet te min in dit voor Jaer deur den Heer Crakauw, diemen nu gequalificeert als Resident, wederom derwaerts schicket / aen Sijne Majestept de saecke ernstelijck gerecommandeert / by occasie datmen oock klaechde over de verhoogingh van den Tol in de Sondt. Dit aengaende heeft hy den elfden Junp geantwoort / dat sonder sijn erinneringh haer Ho: Mog: souden indachtich zijn / hoe dat alle Tractaten ende Handelingen tusschen Vrienden ende nabuyren tot allen tijden cens beraccoorderet ende gesloten / van beyde delen te gelijck moesten vast ende onverbreeckelijck gehouden worden. Ende nu by de laetste Verhandelinge tot Gluckstadt *hinc inde* en allerzijdts zijnde beraccoorderet / dat niet alleen van de Deensche zijde voorgedachte verhoogingh des Tols afgeschaft ende ingetrocken soude werden / maer daer en tegens oock sijn Onderdanen een billijckmatighe restitutie ofte recompens / wegen des hun tegens Godt en alle rechten toegevoechde schaden soude geschieden / blijckende sulcx met meerderen / soo upt de menichvuldige klachten aen haer Afgesanten ghedaen / als oock

Ham. burghse Gesan. tem Gar. mens / Amsinck ende Möller.

upt

1632. upt de daer by komende designatien / ende doch sulckx aen haer Ho: Mog: zijde / voor soo veel niet was in 't werck gheſtelt / maer ter contrarie tot noch toe als in bergetinge gebleven; Soo wilde de Koninck sich ock gantſcheliicken daer toe verlaten / dat haer Ho: Mog: die van haer zijden ghedane belofte ende verplichtinge / van gelijcken eerſtdaeghs werckelijck ſouden effect laeten ſorteren / op dat hy daer door des te eerder mocht veroorſaeckt worden den voorghedachten afſchept van ſijn ſijde op 't bequaemſte ende voorderlijckſt te adimpleren / ende na te komen; Ock by ſoo verre haer Ho: Mog: middelerwijle met ſijn Kamer Secretaeris Fredrick Gunther, hem doen in 's Graven Haeghe bevindende / dewelcke hy hier over ſeeckere poincten hadde mede gegeven / van deſe ſaecke voordere communicatie geliefden te pleghen / ſoude hem lief zijn: verwachtende hoe ſy haer in effecte ſouden willen verklaeren.

Wat de ſaecken tuſſchen hem ende de Stadt Hamburgh aengingh / dat haer Ho: Mog: inſgelijcx noch in verſche ghedachteniſſe hadden / hoedaenich ſy / voor dat de Koninck ſich met de ſelve Stadt in eenige communicatie ofte handelinghe hadde willen inlaeten ende daer toe bequamen / hare hooghe parolen hadden van ſich ghegeven / ende dierhaer verſproocken / het alderminſte niet te ſullen toelaten te geſchieden / nochte voor haer ſelven te moveren / ofte ock van anderen ghemoveert te worden / ende tot ghedaerlijckhept der ſaecken op te ſoecken / wat tot 's Koninex prejuditie ofte diſreputatie opt konde gerepcken.

Ende alſoo hy ſepde geen oorſaecke te hebben gheheben aen haer Ho: Mog: om van ſulcx te wijcken / dat ock hy hoopten dat haer Ho: Mog: ſouden ſich niet immiſceren in de gantſch onderant voordelijcke procedupren van die van Hamburch, niet alleen tegen hem in veelen wegen eene gerupme tijdt langh gevoert ende ghecontinueert / maer ock nu teghens het gantſche Roomſche Rijck vorders proteclerende / de Juſtitie aen 't Keyſerlijcke Hof ende Kamergericht / alwaer de ſaecke *per litis conteſtationem* reſpectivè aenhangich was / belettende; dat Sijn Majeſtept ghenoechſaem bemerckte / hoe die van Hamburgh, hun op het uptterſte beklijtichden: eyndelijcken haer Ho: Mog: te diſponeren om haer in deſe ſaecken / tot het Roomſche Rijck eenich ende alleen ſpecterende / ſeer prejudiceerlijcken te immiſceren.

Wat weghens der Tonnen-Convoy ende Baeckengelts, gelijck als tot belaſtinge ende verhinderinge der bypen Commercie by haer Ho: Mog: wiert ghealleggeert / wilde hy van haer Ho: Mog: als ſijn in goede correſpondentie ende Naebuyrſchap geallieerde Vrienden niet hoopen / dat de ſelve hem in eenigherley maenieren ſouden willen aenraeden / een ſulck regael het welck hy (te geſwijghen zijn daer toe al voorhenen hebbende recht) *armatâ manu* hadde verkregen / nu wederom ſoo ſnodelijck af te treden ende te verlaeten: principaelijcken het gantſch ſeeckerlijck ende ghewis daer voor houdende / by aldien ſijne teghenpartye een ſulck regael, ſoo / gelijck als hy / hadden geacquireert ende verkreghen / ſy het ſelve in eeuwighept niet tot ghehallen van de Heeren Staeten ſouden afghetreden ende gecaſſeert hebben. Weswegen dan ock niet bupten reden was / na dien die van Hamburgh door Goddelijcken by ſtandt van hem was gedebelleert, ende van den Elveſtroom afgedreven / ock het de billijckheydt ende gerechtighept verepſchte / dat ſy eene alſulcke recognitie, waer toe ſy nopt legitime waeren bevoecht geweeſt / maer alleen upt eygene authoritept / ſonder toelatinge der hooge Overighept hun ſelfs hadden toegeeygent / in 't toekomende te heffen hun gantſcheliick renuncieren moeſten / op dat de Commercien door hare onnoodige onruſte moetwillichlijck gheturbeert / wederom in voorigen ſtaet ende den ouden cours mochten gebracht en geſet worden.

Aengaende de andere aenghetoghene oplaeghen van klepnder waerde zijnde / ende te voorens op de Elve door ſijn Bediende ter Gluckſtadt van de Onderdaenen der Geunieerde Provintien ypers afghenomen / was echter ſich nochmaels genadichſt verklarende / wanneer de Perſonen ende Sommen te voorens epgentlijck waren geſpecificeert / ock ſijne Onderdanen weghen hare gelevene ſchaden / lupt haer Ho: Mog: veelvoudigen beloften ende toeſeggingh / wederom ten vollen ſouden ſijn ghecontenteert ende te vrede gheſtelt / te ſijn gereſolveert ſatisfactie te doen; ghelijck dan voor ſijn Perſoon hy tot alles wat tot bevorderinge van de vrye Navigatie ende goede vertrouwelijckhept dienſtig ſijn mocht / tot allen tijden gantſch geinclineert was gheweeſt: niet twijffelende of haer Ho: Mog: ſouden haares deels van gelijcken te doen / ſich beneerſtigen / ende hun niet van onruſtige geeſten die het dan met deſe / dan met ghene partye hielden / na dien de Gelucks windt waepde / tot eene contrarie gevoelen ende meninge laeten verleyden / maer haer aen die plaetſen / waer ſy de geimagineerde Privilegien hadden gehaelt ende *ſubende-obreptivè* geimpetreert / als *forum competens* rectâ remitteren ende verwijſen.

1632.

Staetſche ende Gluckſtadtſche Tolſaken.

Voer nae weder op 't ſelve Subject deur den Reſident Crakauw officien ende inſtantie geſchiedende / heeft de Koninck den drie en twintighſten Junp gheantwoordt: dat of ſchoon hy vermoghens aller Volcker recht / als ock ſijner hoochloffelijckſten Voorſaeten van ondencklijcke Jaeren over oudt recht ende ghewoonte / ſonder eenich menſchen teghenſpreckinghe / meer als ghenoechſaem was bevoecht / de Tollen op ſulcken ſijnen onſtrijdigen Pas ende Stroom, ſoo dickwils het de ſelve ende des Rijcx noodzuſt ſoude komen te verepſchen / nae ſijn believen op te ſetten ende te verhooghen / ock in dit cas ten minſten niet gheringher ende minder als andere Koninghen ende Potentaeten wilde ofte konde belet worden; dat hy nochtans om te onderhouden goede Naebuyrlijck correſpondentie / de gedane aenſoecktinghe van haer Ho: Mog: in deſen upt pupr / bloote / aengeboorene / Koninckliicke goede genegenthept ende affectie gaerne ſoude naekomen / ende de verhoogginge des boven gedachten Tols tegens naeſtkomende tienden Julp afſchaffen: ock dienſweghen aen de Collenaren in de Oreſondt nootſaecklijcken bevel genadighſt laten gelanghen; ſich daer en tegens wederom ghenadichſt verſeeckerende / dat weghens de in Noorwegen ende anderſints van des ſelfs Onderdanen verſchepdenlijcke afgenomene Scheepen ende goederen / ende daer door veroorſaeckte groote ſchaede op behoorlijcke aenſoecktinge / expeditie rechts hulpe mochte geſchieden / ende de geoffenſeerde in allen deelen klachteloos geſtelt werden mochten / gelijck ſulcx van boven ghedachten der Heeren Staeten Reſident was toegeſept / dewelcke boven dat ock nae vermogen daer henen laboreren ſoude / dat tot eerder facilliteringe van ſodanich werck / ende tot vermijdinge aller toekomende exorbitantien / een extraordinaire inquiſitie dieſwegen aengeſtellet mothte werden.

Wat aengingk de Hamburger verſchillen ende die daer uptgereſene verwijderingen / was immers (ſepde hy) de Heeren Staeten als ock de ghecheele werelt notoir / hoe dat de voorſepde Hamburgers ongheachte alles ſchuldigen ghehoorſaemhept ende reſpect / waer mede ſy Sijn Koninckliicke Majeſtept als gehuldighde Erf-Onderdanen verobligeert waren / ſich moetwillens in den Labyrinth, waer inne ſy haer tegenwoordig tot hunne groote ſchade ende nadeel waren bevindende / hadden geſtort / ende dieſweghen Sijn Koninckliicke Majeſtept wepnich redenen hadde op der ſelver relevering genadichſt te geſinnen.

Niet des te minder / op dat de Heeren Staten Sijn Coninckliicke Majeſtept Vredeliebende intentie / ende dat ſy de ſelve / ſoo veel immers ſijn Hoocheptrende reputatie mocht lijden ende verdraeghen / van herten gaerne wilden favoriſeeren, om ſoo veel te meer mochten hebben te bemercken: verklaerde ſich eyndelijck / ende ſulckx maer eenich ende alleen tot hunne beliefte ende weeghens haere interceſſie daer toe: dat hy ſoo verre de Hamburgers hare groote onbevoechlijckhept erkenden / daer voor Sijn Coninckliicke Majeſtept een hondert duyſent Rijcxdaelders aen reden gheldc / behalven wat ſy al te voorens Sijne Voorluchtighept

den

1632. den verhoorene Prince/ als ook Hertoch Fredrick en Hertoge Ulrijck Vorstelijcke Vorstelijcke Genade Genade aen Juwelen eenmael onderdanichst ende onderdanich hadde verspoocken/ consenteren ende betalen wilden/ sich des Elvestrooms niet meerder ende wijder te willen aenmatigen/ als hy dies Anno vier en twintigh des minderen getals was berechtight gheweest/ ende dat als dan Sijne Koninclijcke Majestept (reserverende nochtans der selver hun competerende rechten ende onghepreiudicieert den hier over rechts hanghenden Proces aen het Keyserlijcke Hof ende *Camera Imperiali*) genadichst wilde indulgeren ende toelaeten/ dat sy de Baecken ende Tonnen op den Elvestroom wederom legghen/ vry ende ongehindert op den selven met hare Schepen ende Waeren pas ende repasseren/ ook boven dat in des selfs Coninckrijcken ende Landen/ vry ende seecker/ mochten wederom negotieren/ ende hare Trafficque exerceren.

Doch by aldien de Hamburgers haer tot voor ghementioneerde billijcke conditien niet en souden willen verstaen/ maer na hare gewoonte die daer onder aengebodene Coninclijcke ghenade ende mildadighept in de wint slogen ende verachten/ mosten Sijn Coninclijcke Majestept sulcx wel aen sijnen oort laeten ghestelt zijn/ doch immiddels was niet van meninge de Heeren Staten ende der selver Onderdaenen dieswegen in eenigerlep manieren te belasten/ maer was veel meer genadighst ende wel te vreden/ dat by soo verre de Heeren Staten eenig middel souden ofte kosten voorslaen/ waer door hare Onderdanen sonder voor de Gluckstadt te setten/ van de Hamburghers souden konnen werden gedignoseert ende onderschepden/ sy met hare Schepen ende Waren vry/ seecker/ ende ongemolesteert/ de Elve op ende af passeren mochten. Men sach wel dat de Koninck in desen tijdt de wint goet had; ende na sijn welgeballen raisonneerde. Maer de windt naemaels veranderende spraeck (immers in regard vande Sont) heel anders.

In Iulio heeft den Coninck hier weder gesonden sijn Secretaris Gunther, die de eerste mael niet als eene complimenteuse Propositie dede; hoort daer nae sich dede qualificeren Resident/ ende proponeerde verschepdene foulen ende excessen begaen by eenige Hollandtsche Scheeps-Capiteyns in de Haevenen ende Bapen Noorwegen. Doch sulcx was een pretext/ synde alleen gekomen om te beletten dat hare Ho: Mo: sich niet mochten engagheren met Hamburgh. Haer Ho: Mog: hebben hem verschepdentlijck te verstaen gegeven haer groot interesse in de Elve sake; doch hy wel merkende dat desen Staet/ als genoeg te doen hebbende met Spangien/ het harnas om Hamburgh in de selve differenten niet souden aentrecken dede niet als recrimineren en de schult op die van Hamburgh leggen; dat sy ook haer Tollen en accijsen binnen de Stad souden hebben af te schaffen; dat sy't *Privilegium Albis* bekomen hadde by obreptitie/ als de Coning in vpantschap was met den Keyser: ende dat sy 't selve weder souden behooren te cederen ende afstaen; dat sy den Coninck reparatie souden doen wegen den schimp by de hartighe hem aengedaen. In October deden haer Ho: Mog: een voorslach hier nae volghende/ ende aen Gunther met gegeven. Gunther nam den twee en twintighsten Novembris sijn afscheyt/ dankende voor't goet accueil/ beloofde alle aengename dienst voor desen Staet by den Coninck. Hem wierdt gherecommandeert den ghemelten voorslagh tot accommodatie der Elve gheschillen; hem wiert ook gegeven vrypheyt van Licent voor sijn Bagagie/ ende een Kettingh van ses hondert gulden.

Ende wat de vopren alhier wijders hebben ghedaen de Ghesanten van Hamburgh, soo is het echter by desen voorslach ghebleven; sy sulcx siende ende ook wel denckende/ dat de Coninck daer nae niet soude lupsteren/ als die by den Keyser ende Chur-Vorsten de vaste hoope hadde eene formele concessie des Tols te verkrijgen/ hebben goet gevonden ook haer dimissie te versoecken en afscheyt te nemen den tweeden Martp des volgenden Jaers/ latende onder my de Acte van aggreatie/ ofte aenmeninge van den voorsz voorslach/ om aen hare Ho: Mog: in te geven/ als gelijcke Acte van aenmeninge en Ratificatie van den Coninck soude gekomen zijn. Sy wierden vereert elck met eene gouden Kettingh van duysent guldens/ ende medaille van twee hondert guldens. 1632.

De opgemelde voorslach was luydende als volght:

Voorslach tot ende het gheschil van de Elve.

ALso het Sijne Coninclijcke Majesteyt van Denemarcken, Noorwegen, &c. gelieft heeft by zijne Resolutie en verklaringe vanden *drie en twintichsten* Iuny voorleden, op de Interceſſie vande Heeren Staeten Generael, ende de selve te gevalle te verstaen tot accomodatie ende beslichtige van de differenten op de Elvestroom ontstaen, ende tot afschaffen vande beswaerniſſen daer uyt ghereſulteert, op seeckere conditien in de voorschreve Resolutie ende verklaringe vermelt, ende haere Ho: Mog: voor desen door der selver Gesanten, aen den Eerbaeren Raet der Stadt *Hamburgh*, ende tegenwoordigh aende Gedeputeerden van de selve Stadt alhier officien gedaen hebben, ten eynde de Intentien van Sijne hooghghemelte Majesteyt by onderlinge bewillinghe effect mochten sorteren; Soo hebben hooghghemelte Heeren Staeten Ghenerael tot weghneminghe van alle duysterheydt, ende omme by alle moghelijcke middelen soo goeden werck eenmael tot een ghewenschte uytkomst te moghen helpen brenghen, versocht den Heere *Fredrick Gunther* Kaemer Secretaris ende Ghedeputeerde van zijne hoochgemelte Majesteyt, de selve met respect voor te dragen, dat Sijne Majesteyt goede geliefte mogte wesen de differenten ende strydigheden op de *Elvestroom* ende met die van Hamburgh uytstaende te laeten bevredighen ende te doen cesseren, in manieren ende op den voorslach hier na volgende. Gelijck mede de aenwesende Ghedeputeerden der Stadt Hamburgh versocht ende vermaent syn ten eynde als vooren, haere Heeren Principalen te disponeren, ende alle goede officien te contribueren, ende hebben daerom haere Hoogh Mog: aen ende op haer genoomen, inghevalle syne Coninclijcke Majesteyt op haer versoeck ende interceſſie de volghende articulen souden ghelieven te bewilligen, dat hare Ho: Mog: die van Hamburgh sullen beweghen ende disponeren, omme tot betuyginghe van haere yegens hoogstgedachte syne Majesteyt draeghende respect, ook om des selfs Coninclijcke hulde ende ghenade nu en voortaen mildelijck te ghenieten, syn hooghstghedachte Majesteyt soodaenighe gelt-somme te erlegghen, ende presenteeren aen syne Majesteyts Heeren Soonen den Prince van Denemarcken, ende Hertoghen *Fredrick* ende *Ulrich* te vereeren, daer mede syne Majesteyt contentement sal ghelieven te nemen ende ghegheven werden.

I.

Eerst: sullen alle offensien van wegen de onruste ende differenten op de Elve ende ghevolge van dien ontstaen, af, doodt, te niet, ende vergeten wesen; blijvende de proceſſen ende proceduyren aen het Keyserlijcke Hof ende Kamer-Gericht aenhangich, by desen onvermindert, ende niemandt in zijn recht verkort.

II.

Dienvolgende sal de voorsz Stadt *Hamburgh* de *Tonnen* op de *Elve*, als van outs leggen ende opnemen, ghelijck mede alle Schepen ende Coopmanschappen nae ende van de voorsz Stadt gaende ende komende, vry onbehindert ende onopgehouden sullen passeren ende repasseren.

III.

Sijne Coninclijcke Majesteyt wil te vreden wesen ende toestaen dat de Ingesetenen der voorsz Stad Hamburgh, in syne Majesteyts Rijcken ende Landen den vryen handel als voor desen sullen behouden ende ghenieten.

IV.

Insghelijcken wil syne Coninclijcke Majesteyt te vreden wesen, ende toestaen, dat alle ghearresteerde goederen, Coopluyden, Boecken, Registers en schulden

Digitized by Google

1632. IV.

Insgelijcx wil Syne Coninckl. Majest. te vreden wesen, ende toestaen, dat alle gearresteerde goederen, Coopluyden Boecken, Registers, en schulden of andere, ontslagen en los gestelt, en 't gunt de voors. Stadt en Ingesetenen van de selve by en van wegen de verlopen onlusten afgenomen, en in wesen of ten behouve ende nut van Sijne Coninckl. Maj. gekomen is, gerestitueert sal werden.

Ende vertrouwen hare Ho: Mog: dat sijne Hoochghemelte Coninckl. Majest. hem der selver interessie ende de voorghestelde artyculen sal laten welgevallen, en hem daer op grootgunstelijck gelieven te verklaren, daer aen de voornoemde Heeren Gedeputeerden ende Camer Secretaris van Sijne hoochstghem. Majest. versocht werdt de goede handt te willen houden ende by Syne Majest. soodanighe efficatieuse devoyren te doen, ten eynde volghens de oprechte meeninghe van hare Ho: Mog: tot dienst ende contentement van Sijne Majest. de gewenschte ruste ghetroffen, ende verdere misverstanden mogen geweert worden; Ghelijck mede de Heeren Ghedeputeerden der Stadt *Hamburgh* ernstelijck vermant ende versocht werden, tot aenneminge van de voors. artyculen ende 't gunt daer aen dependeert, soodanige last ende resolutie met den eersten uyt te brengen, daer mede de goede Intentien van hare Ho: Mog: moghe naeghekomen werden. Gedaen ter Vergaderinge van de hoochgemelte Heeren Staten Generael in 'sGraven hage den *negen en twintichsten Octobersestien hondert twee en dertich.*

Vosberghen na Vranckrijck.

Nae Vranckrijck / als ghesept is / wiert ghesonden de Heer Vosberghen als Gedeputeerden / met een Secretaris ende drie Dienaers. Het Subject was om den Coninck te induceeren tot Rupture / ofte het Exempel des Conincks van Sweden te volghen; ende om dat deese saecke requireerde met Correspondentie van Sweeden ghedaen te werden / was hy meede gheinstrueert ende hem ghepermitteert een Reyse upt Vranckrijck te doen aen den selven Coningh. Op instantie van die van Hollandt wiert hy noch ghelast in te vorderen de betaelinghe der Schepen voor Rochelle ghesonden; Item te klaghen van dat men de Hollantsche Schepen dwongh tot haer ongerijf / ende om een als te gheringhen Huys / het Sout van Rochelle te haelen ende brengen tot Havre de Grace.

Franssche saken.

In Majo weeder te Huys ghekoomen zijnde deede rapport: de Coninck heeft wel noch niet konnen ghepersuadeert worden tot de Rupture / deede echter soo veel / dat hy in deese Maend ginck in persoon in Picardien, ende tot Calis, met een Leegher van twintigh duysent man te Voet ende drie duysent paerden / meest om aldaer te gheven jalousie aen de Spaensche Nederlanden / de selve te divertteren / ende het dessein der Vereenighde Nederlanden des te lichter te maecken. Hoe wel sijn eygen principael dessein was deese occasie van de distractie der Spangiaerden waer te neemen / ende sich te verseekeren van de beste plaetsen des Hertoghs van Loteringhen, die sich liet debaucheeren deur de Spaensche ende Keyserssche / voerende een notaebel Leegher om de selve te favorisseeren. Het Huys Oostenrijck ende Spangien waren in dese tijdt oock ongeluckigh daer in / dat de Paus sich toonde goet Fransch; De Keyser schickten aen hem den Prins Savelly, verthoonende de noodt der Catholijcke Religie deur de victorien der Sweetsche / ende versocht assistentie. Den Coninck van Spangien dede sulcks secondeeren deur de sijne; ende specialijck toonde sich seer ywerich daer in de Cardinael Borgia. De Paus deede op alles niet als deur sijne Nonces ende Agenten vermaenen de Princen tot Vreede / niet hebde willen consenteeren als ses mael hondert duysent Kroonen Jaerlijcks op het inkoomen van alle benesicien in de Landen die onder de ghehoorsaemheyt van Spangien waeren / daer de Spaensche versochten veel millioenen. De Paus hadde oock teeghen haer danck den Cardinael Colonne doorsten met het Aertsbisdom van Milan, dien sy niet wouden toe laeten de possessie daer van te neemen. Den achtsten Martij de Cardinael Borgia in het Consistorie zijnde / klaeghden weder van het ghedaer der Religie, soo sijne Heyligheyt daer in gene andere orde stelde. De Paus sich daer over altereerende / gheboodt hem te zwijghen; hy nochtans (als of hy het niet ghehoort hadde) voortbaerende: vraeghde hem de Paus / of hy sprack als Ambassadeur / of als Cardinael? als Ambassadeur konde hy niet / als sijnde geen tijdt noch plaets teghenwoordigh; indien als Cardinael / soo geboodt hy hem weder stil te zwijghen; daer op nam de Cardinael Albarnos het woort: seghghende dat hy sprack noch als Ambassadeur / noch als Cardinael / maer als Protecteur van die Natie. De Paus belastreden hem oock in die qualitept te zwijghen; dies Borgia repliceerde / dewijlmen hem benam de vryheyt om te spreecken / dat hy by ghelchrifte soude ingheven seechere Protestatie; ghelijck hy deede den volghende Donderdagh den elfden Martij in het Latijn / inhoudende: Dat de Koninck van Spangien volgende de voet stappen van zijne Voor-Vaderen, *qui magis pro Religione quam pro imperio dimicantes glorioſum ſibi titulum Catholici pepererant*, had achter ghestelt alle saecken in *Indien*, *Italien ende Nederlandt* om den Keyser met ghelt ende Volck te assisteeren, maer achtende dat de conspirerende wapenen der *Ketters* van alle kanten niet bequamelijck konden ghekeert werden, als deur de ghemeene Waepenen der Catholijcken, hadden sich ghecon verteert tot *zijne Heyligheyt*, als den algemeenen Vader; dat niet alleen deur Collecten, maer oock loffelijcke verbintenissen, het Heylige Geloove mocht werden beschermt ende gepropageert; maer dewijle het quaet daeghelijcks erger wiert, dat hy van wegen zijn Coninck met behoorlijcke nederigheyt ende reverentie protesteerde *quidquid detrimenti Catholica Religio pateretur, non piiſſimo & obſequentiſſimo Regi ſed ſuæ ſanctitati adſcribi debere.* Daer upt te sien was in wat decadentie de saecken van Oostenrijck waeren. De Koninck van Vranckrijck dan deese opportunitept waer neemende / deede deur den Mareschal van Toiras ende de Heer Servient Secretaeris van State met den Hartog van Savoye maken in Mey / het Tractaet ghenaemt van Pignerol: by welcke den Hartogh voor hem ende sijn Naekomelinghen cedeerde / ende overgaf aenden Koninck ende Sijne Naekomelingen / de eyghendom / possessie ende Souveraniteit van Pignerol, Riva, Bodenasco, Biacasco, Superiore, Costagrande met alle dependentien / het Dorp van de Abdye / ende Valdelenne, oock het Fort ende Dorpen van Peronse, Pinache, Villars, Lesportes, groot ende klein Diblon, ende om altijdt te blijven gheunieert aen de Croon van Vranckrijck. Daer voor de Croon hem beloofde te acquiteren neffens den Hartogh van Mantua van de somme van vier hondert vier en tneghentich duysent Kroonen; die hy schuldich was te betaelen aen den selven Hartogh volghens Tractaet van Querasco. Ende daer en boven soo veel meer als by Liquidaetie soude bevonden worden weerdich te sijn het inkoomen van de ghemelte Landen / te estimeren teeghen twee ten hondert. De Hartogh beloofde oock te gheeven vry passagie deur sijne Landen aen de waepenen van den Coninck. Waer teghen den Coninck hem beloofde te beschermen tot allen tijden / ende specialijck hem te mainteneren by de possessie van het gheene hem gheadjudiceert was in Montferrat. Beloovende tot dien eynde hem toe te sepnden soo dickwils als het van nooden was / een Legher van twintich duysent man te voet ende twee duysent paerden / met behoorlijcke Artillerie ende appendentien / op conditie dat den Hartogh daer by soude voegen twaelf duysent te voet / ende twee duysent paerden / daer van de helfte soude werden betaelt by den Coninck.

De Coninck dan oock in Italien sijn saecke hebbende alsoo vast gheselt / ende binnen Calis voor Gouverneur gelaeten de Marquis de S. Chaumont, tooch

Digitized by Google

1632. den tweede Jump van Amiens over Corbie, Chaunel, Laon, ende was den seventhienden tot S. Menehou. Het pretext ende oorsaecke van des Coninckx indignatie tegen den Hartogh van Lotringen/was/ dat hy den Hartoch van Orleans hadde ghewapent laten komen tot heun / den selven favoriserende/ contrarie synne belofte volghens het Tractaet van Vic : dat de Hartoch hadde nu den Oorloch aenghevangen/ slaende een Compaignie Carabins vande Maerschal de Effiat : waer na hy ghewapent in Vranckrijck intoogh. De Coninck hadde oock deur gheintercipieerden Brieven vernomen dat de Hartoch van Lotringe groote dessepnen voor hadde ; doch 't was ghenoegh / dat hy meer Ostenrijck als Fransch sich betoonde.

Hartogh van Lotringen gereduceert.

Alsoo liet hy synn Legher van vijf ende twintich duysent man advanceren na Lotringhen , innemende Barleduc, Saint Michiel, Pontamousson ende andere plaetsen. De Hartoch sich siende geinvestieert binnen Nancy, ende de Coninck na by tot Liverdun, schickte den Heer de Ville, eerste Edelman van Synn Kamer / ende Iannin Secretaris van State/ om aen den Coning te offereren alle behoorlijcke contentement ; de Cardinael Richelieu van wegen den Coninck gedeputeert/ arresteerde met gemelte Commissarien des Hartochs volghende Accoort. Dat de Coninck aen den Hartoch soude weder gheven alles wat hy dese tocht hadde inghenomen/ mits dat daer en teghen den Hartoch in handen des Coninex voor den tijt van vier Jaren soude stellen de Steden / Kasteelen / en Citadellen van Stenay ende Iamets; Stenay in ses dagen / ende Iamets in drie dagen : na welcke vier Jaren den Coninck de selve soude restitueren in gheliycke Staet als hy die ontfingh / en souden wel de Inwoonderen der selve plaets doen Eedt van ghetrouwigheyt aen den Coninck / doch alle inkomsten aen de Hartoch blijven. De Hartoch beloofde mocht in handen des Coninex te stellen de Stadt en Forteresse van Clermont, met dese differentie / dewijle de Coninck pretendeerde de selve Stadt en Graefschap van Clermont hem toe te behooren (synde daer over Proces hanghende voor 't Parlement van Paris) dat de selve Stadt met alle dependentien in eyghendom ende Souverapnitept soude verblijven aen den Coninck ; mits betalende aen den Hartoch de waerdye teghen de Penningh vijftich , op den voet van 't inkomen der ghemelte Stadt ende Landen van Clermont : sullende de estimatie ghedaen ende genomen worden by Commissarien / reguardt nemende wat in 't ghemeen sedert de laetste neghen Jaeren het selve opghebracht hadde. Sullende tot soo langhe / als de priseringh ende betalingh soude gedaen syn de Hartoch noch guaderen van het inkomen. Voorts dat de Hartoch binnen 's Jaers soude doen Eedt ende Manschap van weghen het Hartochdom Bar, als roerende van de Croone van Vranckrijck. Aengaende des Hartochs pretensien op Toul, Mets, ende Verdun, souden Commissarien gheordineert worden. De Hartoch beloofde oock wederom te onderhouden de Vijf eerste articulen van het Tractaet van Vic. Sullende niet vermoghen eenighe passagie gheven aen Troupen die desseingh hebben teghen den Coninck. Hy soude oock onverbreeckelijcke blijven vereenight ende gehecht aen de Interesten des Koninchs / ende synne Wapenen voegen by des Koninchs waepenen in alle occurentien van oorloge / ghevende vry passagie aen des Konings Volck. Daer voor hem wederom de Koninck beloofde alle Protectie. De Coninck verseeckerde door Clermont de Stadt Mets, ende hebbende alsoo gheluckelijck geeyndicht desen oorlogh van Loteringhen, is den sevenden July van Ponta Mousson vertrocken/ slaepende tot Seckepre een klepn Dorp in Loteringen, alwaer den Hartoch hem quam vinden / betuyghende syn leet / van dat hy den Coninck hadde miscontentement ghegheven. De Coningh ontfingh hem courtoiselijck ende beloofde het niet meer te ghedencken/ ende toogh over Sainct Michiel, ende Monceaux komende den neeghen en twintichsten tot S. Germain en Laye. Hebbende ghecommandeert den Mareschal Schombergh ende de Mareschal de la Force om te volghen den Hartoch van Orleans, die doen was tot Monlusson, in Borbonnois, ende den Mareschal de Effiat met een leger van vier en twintig duysent te voet en drie duysent paerden naer Duytslandt, om aldaer mede part en deel te hebben van het verballende Duytslandt : pretext neemende om te beschermen de Catholijcke Princen ende Steden des Rijcks. Favoriseerende ondertusschen de Wapenen van Sweden ende des Prince van Orangien. 1632.

Opteyghanden Hartogh van Orleans.

Den twintighsten Octobris notificeerde de Fransche Ambassadeur het Accoort ghemaeckt tusschen syn Koninck ende Monsieur syn Broeder/het welck meriteert wat wijtloopiger aengeroert te zijn. Hy toogh den vier en twintighsten May van Brussel naer Trier. Don Goncales met de Graef van Merode aldaer zijnde/ ontfingh / tracteerde ende logeerde hem in syn Logement / het selve hem quiterende. Van daer trechende met syn Troupen deur Loteringen, gaf den dertienden Jump weder een Manifest uyt tot Andelot in Bassigny, verklarende den Cardinael Richelieu voor perturbateur van de ghemeene ruste, ende dat synne intentie niet en was (dewijle hy door zijn Requesten aen het Parlement geen Justitie konde krijgen) als om den Koninck te doen sien dat hy bedroghen was ; verklarende Vyandt van den Koninck ende van den Staet / alle die haer stelden teeghens hem ; komende tot Relampon schreef aen die van Dyon, die den Brief geopent stierden aen den Coninck ; Den Hartogh van Orleans daer door geirriteert / dede het Landt om Dyon plunderen ende brantschatten / steechende oock een der Voor-steden aldaer in brandt ; Hy quam den een en twintighsten Jump by Chalons, van daer passerende door Borbonnois, toogh in Auvergne, logheerende den sevenden Jump tot Volviq, over al quaelijck hupsende.

Montmorrency loopt hem.

Den Hartoch van Montmorrency, so haest Monsieur was gekomen in Languedoq, verklaerde sich voor hem / gheevende commissien upt om Volck te lichten. Dit verdroot saechte den Coning in persoon te trechen na Languedocq (alwaer Monsieur alreede verscheyden plaetsen had ingenomen) en gaf den twaelfden Augusti een Declaratie upt teeghens alle die Monsieur volghden / gevende last en macht aen de Prince van Conde, om ondertusschen soyge te draeghen over de Provintien van Cyvernois, Berry, Bourbonnois, Teraine, Poitou, Saintoigne, Angoulmois, Haute & Basse Marche, Limoisin, ende Auvergne. Den twintighsten Augusti was den Coninck tot Bony. Den drie en twintigsten tot Cosne verklaerde hy *criminel de lasa Majesté* den Hartogh Montmorrency. Monsieur was in dese tijdt te Besieres, meenende dat behalven Montmorrency ooch veel andere Provintien en Steden haer souden hebben opgeworpen / maer de aenkomste ende authoritept des Koninchs deede het verdwijnen / verseeckerende Narbonne, daer in Monsieur intelligentie hadde / ende dat hebbende / soude het de Spaenschen tot een Retraitte hebben gegeven; sulcks missende/ hebben de Spaensche haer stil gehouden. Monsieur sterckte sich tot Besieres; Montmorrency tot Brescon, en den Graef van Moret tot Alby. Schombergh ende Brese hebben in het laetste van Augustus ingenomen het Casteel van S. Felix de Carmain, vernamen dat Monsieur ende Montmorrency aen quaemen met twee duysent te voet / drie duysent paerden / ende veel Volontapren / ofte om S. Felix, te ontsetten / ofte haer Poste te neemen tot Castelnundary, seven mijlen van Tholouse. Den eersten Septembris des Koninchs Armade verstaende dat Monsieur beset hadde de Brugghe over seecker Revierken / passeerden het selve op een bequaeme ende ondiepe plaetse door het waeter / ende saeghen de Armade van Monsieur in Bataille / dies Schombergh desgheliycks deeden. Den Hartogh van Montmorrency voerde de Avantgarde, gheassisteert met twee hondert Edellieden / ende advanceerde tot op seeckere groote of Heeren wegh / welcker aerde hem diende als een Retrenchement / ende beschaedighde seer seeckere

1632. kere kleyne hoopkens van des Conincks Guardes / hier ende daer ghestelt ; ondertusschen quam des Conincks Avantgarde aen / ende begostmen te schermutseren ; den Graef van Rieux oudt ende erbaren / gaf raet / men soude wachten tot dat drie stucken Geschuts waren aenghekomen / om de Caballerie van de Coninxsche te escarteren ; maer Montmorrency seggbende / het was geen tijdt meer om temporiseren / passeerde een drooghe Sloot / gevolght van thien ofte twaelf de best ghemonteerde ; hy sat op een schoon appelgrau Gasconsche Hengst / bedeckt met isabelle ende blauwe pluymen / en hy selfs met een simpele Curasse ende stormhoet ; hy wierde niet geserundeert van de Croaten ende Vreemdelingen / die sepden alleen te dienen ofte te bewaren den persoon van Monsieur ende 't Canon.

Terstont in 't begin wiert hy gheattacqueert door de Musquetten van de Guardens / ende gequetst in de dye / hy loste sijn pistolen / met het eene doodende den Soldaet die hem ghequest hadde / met de andere quetsende den Heer van Beauregart Chambrun in den arm: die sich ghequetst voelende / schoot Montmorency in den mont / de kogbel in de wanghe by 't oor weder uythomende / ende eenige tanden breeckende ; daer na docht hy noch beter / doodende ende quetsende veel met sijn epghen Rapier / doch verlaten ofte niet ghevolght van de sijne / konde niet uytrechten / tot dat sijn paert seer ghequetst om viel / ende hy daer onder : ende soo liggende / riep Montmorrency, ende wierdt eerst bejegent ende bekendt / door de Heer van Sainct Marie eerste Sergeant / Sainct Previl Capiteyn van een Compaignie de Guardes / alwaer terstont S. Previl oock byhomende / riep Montmorrency, ah S. Previl ; hy antwoorde / courage myn Heer, 't heeft niet te beduyden ; ende commandeerde aen den Sergeant hem niet te verlaten / de selve nam hem op sijn rugghe / ende met hulpe van eenige Knechts / droegh hem omtrent twee duysent treden / dede hem biechten aen een Aumonier van de Marschal Schombergh ; van daer wiert hy voort ghedraghen op een Ladder / met een planckis ende Mantels daer onder / ende tot Castelnundary gevangen ghestelt / daer na binnen Tolose gebroert / hebbende thien quetsuren / onder anderen een musquetschoot door den hals / ende een in de zijde by de Nieren / die in 't lijf bleef. Daer sijn in dit ghevecht (hoewel 't niet lang duyrende was / noch doodt ghebleven den Graef van Moret, den Graef van Rieux, la Fueillade, ende andere. Schombergh sich contenterende met dit avantaghe / ende konnende oock het Gros van beyde Leghers niet wel by een komen sonder merckelijcke swarighept van die eerste seecker Gracht ofte Sloot / tusschen beyden zijnde / woude passeren / tooch nae Castelnundary, ende Monsieur nae Villepinte; die niet alleen siende sijn saecken seer verballen van tijdt tot tijdt / ende de Wapenen des Conincks prospereren / maer oock om den Hartogh van Montmorrency te salveren / lupsterde nae Actordt ; 't welck door Aiguebonne aenghevangen / ende door Bullion eyndelijck is voltrocken den neghen en twintichsten Septembris: Alsoo dat den Coninck beloofde te pardonneren aen Monsieur, ende sijne Domestijcquen / oock aen de Hartogh van Elboeuf, gaf ses dagen tijdt aen de Vreemdelinghen om te trecken na Rousillon: Monsieur beloofde wederom alle gehoorsaemhept / ende sich te binden aen de Interesten des Conincks / ende te bemmnen den Cardinael Richelieu. Den Coninck reserveerde sich de macht om tegens alle andere sich te ressenteren / soo hy bevinden soude nae rechte ; doch hadde Monsieur by monde ghesept aen Bullion, dat hy die artyckelen teeckende op geen ander fundament / als dat daer door den Coning soude bewoghen worden om te pardonneren aen Montmorrency ; gheliick dan den Coninck hem hadde laten dreygen : indien Monsieur sich niet accommodeerde / ofte sich retireerde na Rousillon, dat sulcks aen Montmorrency 't leven soude kosten; ende dewijle niet tegenstaende / dat Monsieur sich submitteerde ende de wapenen afloegh / den Hartogh van Montmorrency den dertichsten Octobris wiert onthalst ; soo is Monsieur den thienden Octobris van Tours, weder vertrocken door Blois, Moret, Montereau, ende Luxenburgh in Brabandt, schrijvende van Montereau den twaelfden Novembris aen den Coninck de oppghemelte oorsaecke van sijn misnoegen. 1632.

Wort gevangen.

Hartogh van Orleans ontbeert.

Den Heer Fredrick, Hartoge van Montmorrency, Ridder van de Orde des Conincks / Pair ende Mareschalck van Vranckrijck / Gouverneur van Languedoq, oock gheweest Admirael van Vranckrijck / afgekomen van vier Connestables ende ses Marschals van Vranckrijck / in 't acht en dertichste Jaer van sijn leven / ontfing de Sententie des doots by 't Parlement van Tholose den dertichsten Octobris. Montmorrency gecondemneert

Niet alleen Monsieur door den Heer van Vaupot, maer oock den Cardinael de la Valette, Hartoch van Espernon ende andere / maer hysonder de Princesse van Conde, deden groote interessie by den Coninck / als doen in persoon tot Tholose zijnde / maer al te vergeefs. Hy hadde sich al van den voorighen dach af gepreparreert tot de doodt / gheassisteert door den Iesuyt Arnoux ; 's morghens sijn Chirurgijn hem willende verbinden van sijn noch onghenesene quetsuren / sepde hy met goede gratie : de uyre is gekomen die genesen ende sluyten sal myne quetsuren, door eene diese alle sal reynigen. Hy wiert in een Caroste van het Stadts-Huys ghevoert naer 't Palleys / de Straten aen beyde zijden beset met Krijchs volck / ende door den Graef van Charlu ghelept in de groote Kamer / alwaer alle de Kamers van 't Parlement vergadert waren. Des Coninck Zeghel Bewaerder presiderende : dede men hem sitten in 't midden van 't Parquet op een schabelleken bloots-hoofs / doch ongebonden aen handen ende voeten. Gevraecht op alle particularitepten van sijn beschuldinghe / antwoorde met alle sachtighept / nedrighept / eerbiedighept / ende kortheyt / bekennende dit ende meer verdient te hebben; daer ontrent een quartier uurs zijnde / dede een diepe reverentie / ende uyt de Kamer komende / badt om een dronck wijns / dat hem een Huyssier gaf ; wierdt alsoo weder ghevraecht op 't Stadtshuys / alwaer hy uyttoogh sijn kleet van Spaens-laken van coleur de musque / blijvende in sijn hemd ende onderbrouck / ende schreef voor 't laetste noch pets dat hy recommandeerde aen de Princesse van Conde sijn Suster / ende den Cardinael van la Velette. Aen sijn Vrou hadde hy al te voor geschreven dese brief: Mijn Beminde hart, Ick segghe u den lesten adieu met soo goede affectie, als altijdt tusschen ons geweest is; Ick beswere ende bidde u door den rust myner Ziele, die ick hoop haest te sullen sijn in den hemel, dat ghy u droefheyt wil matigen, ende dese afflictie nemen, als komende van onsen Salichmaecker ; Ick ontfanghe soo veel ghenade van sijn goetheyt, dat gy behoort te hebben oorsaecke van vertroostinge; Adieu noch eens, mijn beminde hart. Hy bedanckte den Heer van Launay, en 't gheheele gesel-schap die hem bewaert hadden. Eyndelijck nam noch een Bouillon om sijn mondt te spoelen en te ververschen teghens eene desluxie die hem ghestadich viel op sijn wonden in den hals. Daer na quam den Graef van Charlu van sijn Maegschap / de tranen in de ooghen / hem afepschende de Baston de Marschal, ende de Ridderlijcke Orde / die hy overgaf / seggende: Mijn Heere ende lieve Neve, ick overgeef geerne desen Stock ende Ordre aen mijn Coninck, dewijle hy my onweerdich heeft gheoordeelt van sijn ghenade. Daer naer begheerde hy sijn haer ende hanghende lock afgheknort te hebben door sijn Chirurgijn / die door tranen ende herten leet gheperst zijnde / sulcks niet derfde bestaen / dies hy selfs de lock ofte Moustache afsnydende de selve gaf aen den Biecht-Vader om te verbranden. Sterft.

Dit ghedaen zijnde / wierdt ghelept in 't hemd ende onderbrouck / ghedeckt met een oplijcke oude Casacque van een Soldaet om de coude ; ende hebbende een Kruycifix inde handt / knielende voor 't groot Autaer / aenhoorde sijn Sententie / die hem den Grissier voor las; hy sepde tegens de omstanders: Ick bedanke u al te samen en bidde mynent wege te seggen, dat ik dese

Digitized by Google

1632. Sententie van de rechtveerdigheyt des Conincks, houde als een Sententie van Gódts barmhertigheyt. Een wepnich daer naer den Scherp Rechter by komende / streckte zijn beyde bloote armen upt / laetende sijn handen binden / hem selfs helpende / zijn hals ende schouderen ontdecken / ende sijn hayr ende hemd snijden; daer naer af doende de Casacque / ginck af in de needer plaets ; sepde teghens een ander Iesuyt oock by hem zijnde / datmen mochte toesien dat zijn hooft niet van het Schavot en rolde : klam alsoo op het Schavot / sepde het meede teeghens de Omstanders ; ende sich boeghende tot den slach / spzack dese woozden ; *Domine Iesu, accipe Spiritum meum.* Sijn Lichaem wiert ghevoert in een Carosse in de Kercke van Sint Sernin, gewassen ende gebalsemt / ende zijn hert in de Kercke der Iesuiten. Hy wiert seer beklaeght van alle die hem gekent hadden / als sijnde gheweest van seer aentreckelijcken omganck / lieflijck van aengesicht ende een ꝑr aengenaem booz zijn gespzaecksaemheyt / ende booꝛts versien met soo schoone qualiteyten ende parthyen als opt Heer in Vzanckrijck : hebbende te booz den Coning seer wel ghedient / ende booz hem ghewonnen twee Bataillen. Sijn Landen wierden ten deele gegeben aen den Vzinte van Condé, ten dele aen de Kroon verballen.

Veel meenden dese ende dergelijcke Rigoreuse Vzoceduren souden meer haet en opstant verwecken teghen den Cardinael. Maer hy was des wel getroost / volgende de maxime/ *oderint dum metuant*, en heeft zijn ghesach tot den uptersten zijns levens op dese maniere bewaert en vermeerdert.

Sijnde dit Jaer oock tusschen Vzanckrijck en Engelant gemaeckt een Tractaet van Commercie ; hebbe goet gedacht sulks hier by te voegen/om dat dese Staet by alles wat de Commercie raeckt / seer geinteresseert was.

Articles arrestez entre le Sieur Isaac Wake *Chevalier & Ambaßadeur du Roy de la grande Bretagne Deputé dudit Sieur Roy, & les Sieur de* Bullion *Conseiller du Roy tres Chrestien en ses Conseils d'Estats, & Privé,* Bouthillier *aussi Conseiller de sa Majest. en sesdicts Conseils & Secretaire de ses Commandemens, Commissaires deputez par sa Majest.* pour la liberté du Commerce *entre les subjects des deux Couronnes.*

I.

Tractaet van commertie tusschen Vranckrijck en Engelant.

AEsté convenu que toutes *Lettres de Marque & de Represailles, Arrests & executoires* qui ont este cy devant expediez par l'un ou l'autre Prince pour quelque cause ou occasion que ce soit, touchant les subjects de l'un ou l'autre, seront *revocquées* & declarées *nulles*, sans qu'elles puissent estre executées cy apres de part ny d'autre.

II.

Et que pour l'advenir ne seront expediées aucunes lettres de *Marque* ny de *Represailles* de part & d'autre pour quelque cause que ce soit si ce n'est apres vn *Deny* manifeste ou *delay* excessif de *Iustice*, dont les complaignants seront tenus auparavant que de pouvoir impetrer lesd. lettres, de faire apparoir par bons actes & les Ambassadeurs residans aupres de l'un ou l'autre Prince, advertis de telles plaintes & *Deny ou delay de Iustice*, mesme sous ceste precaution stipulée expressement entre les deux Royaumes, qu'encores qu'il se donnast des lettres de *Marque* ou *Represailles* sur les cas susdit, toutefois elles ne pourront estre en aucune façon employées ny mises à execution contre aucun des Navires, marchandises, ou personnes des subjects de l'un ou l'autre Prince, estans dans les ports, havres ou rades de l'un ou de l'autre des dits Princes, si ce n'est contre celuy ou ceux seulement qui ont commis le delict.

III. 1632

Et d'autant que sous pretexte de *Recherches & visites* qui se pourroient faire par les vaisseaux de guerre de l'un ou l'autre Prince ou de leurs subjects en Mer, des Navires marchands, pour sçavoir s'ils sont charges de *marchandises defendues* ou appartenans aux ennemis ; Il s'est trouvé par le passé plusieurs qui ont sans cause legitime empeché la route desdits navires & fait souffrir d'autres grands dommages aux marchands. Pour obvier á tels inconveniens, á este convenu, que les navires de Guerre rencontrans en Mer les Vaisseaux marchands, il les pourront semondre *d'amener leurs voilles.* A quoy lesdits Navires marchands seront tenus d'obeir & presenter leurs *congez, Charte partie,* & *Connoissemens* aux Capitaines ou à ceux qu'ils voudront envoyer á bord desdicts Vaisseaux marchands, qui ne pourront entrer en icelluy plus de deux ou trois au plus, n'y exiger ou prendre aucuns droicts sous pretexte de la dite visite. Apres laquelle si ceux desdits Vaisseaux de guerre ne laissent pas, non obstant cela, d'empescher le voyage de ces Navires, soit en les *amenant* chez eux ou bien en les destournant ailleurs hors de leur route, lesdits gens de guerre seront tenus en ce cas lá de tous despens, dommages & interest envers eux & punis en outre corporellement selon que leur qualité & les circonstances du faict le requerront : Desquels despens dommages & interestz respondront non seulement les delinquants, mais aussi ceux qui les auront armés victuaillés, & mis en Mer.

IV.

Lesquels Capitaines *Armeurs* & *Victuailleurs* seront tenus avant que sortir leurs Vaisseaux des ports & haures de l'un ou l'autre desdicts Royaumes de donner caution par devant les Admiraux, leurs Lieutenans, ou Iuges des lieux en France, ou Iuge de l'Admirauté en Angleterre, de la somme de *dix mil livres tournois*, de n'entreprendre aucune chose contre les subjects, Vaisseaux, biens & marchandises, de l'un ou l'autre Prince, sur peine de *punition corporelle*, de confiscation de leurs Vaisseaux de la restitution des choses prises, & de tous les despens, dommages & Interestz de la partie qui aura esté endommagée.

V.

Les Capitaines, Lieutenans, ou Maistres des Vaisseaux qui auront faict prise en Mer, seront tenuz dans *vingt quatre heures* apres leur arrivée, de mettre tous les livres de Comte, congez, Chartre partie & connoissemens, lesquels ils auront trouves esdicts Navires pris, entre les mains du Iuge de l'Admirauté ou son greffier afin que les interessez & parties en puissent tirer des copies pour s'enservir, & ou il n'y á pas de Iuge de l'Admiraute, lesdicts papiers & connoissemens seront mis entre les mains des Officiers du Roy pour estre envoyé clos & seellez au Iuge de l'Admirauté.

VI.

Seront semblablement tenus ledits preneurs d'amener avec eux les gens qu'ils auront trouves ausd. navires, ou du moins le Capitaine & le Maistre, ou deux ou trois des principaux Officiers, & les presenter dans *vingt quatre heures* au Iuge de l'Admirauté pour estre examinez.

VII.

Et au cas qu'il n'y ait point de Iuge de l'Admirauté devant les Maistres des Villes ou Officiers du Roy, sans qu'ils les puissent tenir & garder prisonniers dedans leurs maisons, passé ledit temps sur peine de punition & de perte de la prise qu'ils auront faicte. Et apres que lesd. prisonniers auront esté oüis & examinez, lesd. Iuges seront tenus les mettre en liberté, pour suivre leurs affaires ainsi qu'ils verront bon estre.

VIII.

Les Navires pris estans amenés aux havres, les *Mariniers* & *Matelots* n'en pourront estre chassez, ny aucuns biens d'iceux mis en terre, sans prealable ordonnance des principaux interessez, ausquels en sera delivré copie dudit Iuge.

IX.

Par ces presents articles les deux Roys n'entendent point

Digitized by Google

1632. point deroger aux precedents accords & traittez faicts entr'eux, lesquels demeureront en leur force & vertu; fors en ce en quoy il y pourroit estre Derogé par ces presentes. Et particulierement que les Traittez des Années 1606. & 1610. seront executez de bonne foy.

X.

En foy de quoy nous Ambassadeurs Commissaires susd. en vertu de nos pouvoirs, avons signe les presentes articles à S. Germain en lage de 29 Mars 1632. Signe *Isaac Wake, Bullion, Bouthiller.*

Vereertingen tot bergelijng van 't subsidie.

Den neghenden December heeft de Heer Harsolte ter Vergaderinghe Presiderende haer Ho: Mog: voorgedraeghen / dat de Heere Prince van Orangie hadde ontfangen een brief by den Heer van Langerack ghescheven / meldende dat het furnissement van het tweede millioen ghelt Secours aldaer haperde / ende te vreesen stont dat het selve wel achter mochte blijven: ten ware dat daer inne met goet beleyt ende secretelijck wierde ghepracticeert; versoeckende over sulcks de gemelde Heer Harsolte dat haer Ho: Mog: hier op wilden verklaren der selver meeninghe. Daer op is goetgevonden te versoecken zijne Excellentie / dat hy de moeyte ghelieffde te neemen van de saecke met alle moghelijcke middelen daer heenen te belepden / dat het voorsz tweede Millioen, op het spoedighste ende in het seckerste mocht worden bekomen; met authorisatie om ten dien sijne soodaenige courtoysie ende beleeftheden te laten doen, door den Heer van Langerack sulcks ende daer het behoorde / als sijne Excellentie na gelegenheyt ende constitutie van saken in het Hof van Vranckrijck bevinden soude te behoozen. Sulcks is noodich ende dienstig geacht / en selfs daer toe te gebruycken den ordinaris Minister van den Staet / sonder opt gehoort te hebben dat soodaenigh officie ofte manier van doen / pemant oneerlijck / onnut / ofte onbequaem maeckte tot onderhoudinghe van de goede Vrientschap ende correspondentie; ter contrarie men noemt het eene courtoysie ende beleeftheyt, ende het geschiet tot een goet eynde / om namentlijck te doen woort houden, om te doen presteeren wat belooft is.

Luycks different.

Van wegen de Stadt Luyck quaemen in Martio de Heeren Heus ende Loefvelt, om bericht te doen van het different het welck die van de Stadt hadden met eenen Iochum Brandis, die veel Jaren hier ghehlaegt hadde *de denegata Iustitia*, versoeckende represalien; sy versochten oock afschaffinghe van seeckere bezwaernissen op haer Commercien; ende also men op de aenstaende desseings op de Mase haer gunst van doen hadde / soo kregen sy goede satisfactie / ende wierden deur eenige Gecommitteerde in het Hof van Hollandt getratteert. Gelijck oock de Baron van Horion ontrent dien tijdt ghekoomen op Credentialen van den Chur-Vorst van Colen, klagende over soulen by de Soldatesque begaen in de Landen van Colen en Osenbrugge, oock aengaende de questien ende pretensien van den Ritmeester Wenge. Item belanghende het demolleeren van de Vestinghe Linghe, sulcks voortganck nemende / hoe het soude werden gehouden met de Domeynen ende Inkomsten met de Justitie / Jurisdictie / etc. Men heeft belooft op de soulen te inquireren / de verwijderinge met Wenge te modereeren / en verklaert Linghen met sijne dependentien den Prince van Orangie toe te koomen / die daer van mocht disponeeren. Hy wiert ghedemitteert in Mayo, ende met een Rettingh van vier hondert guldens vereert.

Lingen.

Ende om dat hier mentie wert ghemaeckt van Lingen, dient ghesept dat den twee en twintighsten December in de Vergaederinghe compareerde de Heer Constantyn Huygens, Raedt ende Secretaris van sijne Excellentie den Prince van Orangie, ende haer Ho: Mo: upt den naem van sijn Excellentie / aen dienende dat hy verstaen hebbende dat by de Hupsluyden van het Quartier van Lingen, seedert eenighen tijdt herwaerts gearbeyt was tot demolitie van de Fortificatie der Stadt / goet gevonden hadde het selve door een Ingenieur te laten besichtigen / en upt rapport van de selve vernomen dat de voorsz Vestinge bupten defensie ghebracht / geraseert en open was leggende / en dat sijne Excellentie daer over meende de selve met Saubegarde te versien teghens het souleren van de Soldaten / als anderssins / ende dienvolghens ghereselveert de Possessie van de Plaets ende het Land Lingen, mitsgaders het gene daer vorders af en aen dependeerden / als een partije van sijne eyghen Domeynen wederom te aenvaerden / des Conincks Officieren te removeren / ende de sijne aen te stellen: het welck zijne Excellentie noodigh ghevonden hadde haer Ho: Mog: te notificeeren / als vertrouwende dat sich haer Ho: Mog: het selve voornemen souden willen laten geballen / en zijne Excellentie in soo gerechtige Possessie mainteneeren tegens alle den genen die hem daer in eenige turbatie ofte inbrecht soude mogen willen doen. Daer op is goet ghevonden zijn Excellentie te bedancken voor de ghedane communicatie; en haer Ho: Mo: verclaerden datmen van wegen desen Staet sijne goede meninge en intentie met alle mogelijcke middelen soude secunderen / oock zijne Excellentie in het gheene voorsz is / de sterckte handt bieden sulcks en daer het behoorde.

Emden.

In Martio namen die van Embden by der handt de achterheeden van haer Guarnisoen: sy vertoonden aen Ho: Mo: de Stadt hadde wel gehoopt de Stenden van Oost Vriesland souden gepareert en na gelevet hebben haer Ho: Mo: resolutie / en alsoo die Weerckentlijcke leninge des Emdischen Guarnisoens / waer meede de selve Stadt nu by de tien jaren was bezwaert geweest / sonder langer tergiverseren op sich ghenomen / ende de Stadt ofte den Rentmeester van de betalinge alsulcker Weerckentlijcke Leninge (de welcke voorts te verschieten hun onmoghelijck was) t'eenemael bevrijt hebben / ten eynde niet nodig ware middelen van executie by de hant te nemen.

Achterheden van het Guarnisoen.

Versochten volgens beloofde maintenue 't effect ende executie / die sy seyden dat door tien of twaelf man van 't Guarnisoen konde geschieden / en in het werck gestelt worden.

Klaeghden oock dat de Servitien by die van Vriesland niet wierden betaelt / ende versochten orize tot remedie.

Daer na quam de Secretaris Sirlacus Hisken, afgesante van Ridderschap / Steden Norden ende Aurick, mitsgaders den derden Stant / en heeft in krachte van zijne Brief van Credentie eerst by monde gedaen / ende daer na in geschrifte overgelevert de Propositie hier na volgende.

Illustre Ho: Mog: Heeren.

Klachten vande Oostvriesche Stenden.

HEt hebben die aen U Ho: Mog: jonghst van Ridderschap, Steden Noorden en Aurick, mitsgaders den derden Stant des Graefschaps Oost-Vriesland afgesondene Committeerde hare Principale ghetrouwelick rapporteert, niet alleen wat U Ho: Mog: in scriptis hun hebben toestellen laeten, maer oock wat wijders is ghepasseert, vernemende dat U Ho: Mog: aengenaem soude zijn, dat die tusschen de Stadt *Emden*, ende die overighe Stenden hun verhoudende differenten, onderlinge mochten gevonden, vereffent, ende bygeleyt werden.

't Welck dan Ridderschap, Steden ende Stenden willende bethoonen, hoe vele sy U Ho: Mog: goeden raet en wille zijn tribuerende, mitsgaeders hoe seer sy gheneycht zijn met hare waerde mede Gelidt die Stadt van Emden in goede Correspondentie, ruste ende eenicheyt te leven, hebben gamplecteert, ende ten fine als vooren op sodaenighe Rapport uyt haren middel eenige Gedeputeert, hun in die Stadt Emden aen des selfs Magistraet te vervoeghen, ende soodaenigen Tractation hunlieden te presenteren, oock verscheyden voorslagen tot sulcken propoost dienende, te concipieren, ende die Stadt Embden toe te stellen. Waer op als de Committeerde der voorsz Stadt naer verscheydene Conferentie eyndelijck hare verklaringe gedaen, ende de selve alsoo bevonden wierden, dat die van

Digitized by Google

1632. Embden niet alleen in haeren *propoſitis præciſe* opiniatreerden, maer oock bevonden dat ſy wederom ſoodanige Conditien der Stenden Deputeerden waeren aenmoedende, daer op ſy niet geinſtrueert, noch hunlieden, noch hare Principalen den Stenden als die fundamentale Wetten van den Staet contrarierende, aennemelijck waren.

Ende als die Stenden bevonden dat met ſoodaenige onderlinge Tractaten nieuwe diſpuyten op de been gebracht, ende niet vruchtbaers uyt gherechtet wierde.

Hebben goet gevonden ſoodanige diſpuyten als aenſtotelijcke klippen te vermijden, tot dien eynde een ſchrijven aen Borghemeeſter ende Raedt der Stadt Embden afgaen te laeten, daer in ſy preſenteeren alle diſpuyten aen zijden te ſetten, ende in het gros die ſaken af, ende noopende het ſtuck van Liquidaetie die Stadt Embden alle behoorlijcke contentement te doen, alleen wijle die noodt van daeghe te daeghe meer ende meer ſich openbaerde, ende alderhande Krijghs Volck het Landt naerderden, het Garniſoen uyt Embden tot gemeene defenſie ende verſekeringhe des Lants volgen te laeten, reſpective verklaert ende inſtantelijck verſocht.

Waer op die van Emden niet hebben gewaerdicht de Stenden te antwoorden, maer een verſlooten ſchryven aen Hoogh Graeffelijcke Genade tot Ooſt-Vrieſlant, af gaen laten, het welck den Stenden zijnde gecommuniceert, bevonden is t' eenemael afflagelijck ende geene meerder onderlinge binnenlandiſche handelinge te hopen; waer uyt dan hooghghedachte Sijn Genaede tot Ooſt-Vrieſlant oorſake heeft genomen ſich te interponeeren.

Waer op als die Stenden der van Embden verklaringhe verwachteden ende immiddels over het ſtuck van meerder middelen van Contributien beſoigneerden, hebben die Stenden ongeerne vernoomen, dat die van Embden meede de interpoſitie van zijn Genaede ende alle andere compoſitie afflagen, ende hare Committeerden ſonder eenighe naerder advijs ofte verklaeringe U Ho: Mog: by deſe conjuncture van tijden ende ſaecken laſtich te vallen, nochmaels afſonden, daeromme den Ridderſchap, Steden ende Stenden mede niet ledigh hebben ſtaen konnen, noch die van Embden eenige oorſaecke geven hun te beſwaren, als of die Stenden ſochten uytvluchten, de ſaecke op de langhe bane, ſomen ſeyt, te brengen, van haer beſoeck haer te fruſtreren ende af te matteren, maer te betonen dat ſy niet lievers ſien noch hebben, als die ſaecken met die van Emden te vereffenen in rechtigheyt te brenghen, ende hunlieden in het ghene daer toe ſy bevoecht zijn, ſo veel doenelijck, ſatisfactie te geven.

Ende ſulcx door U Ho: Mo: Authoriteyt, naer aenwijſinge vande accoorden ende verdragen, richten ende af doen te laten.

Tot welcken eynden ſy dan eenighe haeres middels met genoechſaeme Inſtructie ende Commiſſie hebben verſien, omme herwaerts te gaen, maer alſoo der ſelven ſoodaenige Commiſſie boven vermoeden opgeleyt, ſoo haeſt niet konden ter reyſe ghereet werden, die Stenden jonghſt op een revers geſcheyden, ende verganghen weecke weeder te *Aurick* neffens die van Embden te compareren, verſchreven zijn, het ſtuck van conſenten der middelen vaſt te ſtellen, hebben Ridderſchap, Steeden *Noorden* en *Aurick*, mitſgaeders den derden Stant des Graefſchaps Ooſt-Vrieſlant, noodigh gevonden aen U Ho: Mog: mijn geringe Perſone voor af te ſenden, u Ho: Mog: hare aenghenaeme Nabuyrlijcke dienſte te offereren, het gheene boven verhaelt, Reverentelijck te remonſtreeren, ende daer by onderdienſtelijcke te verſoecken ende bidden te laeten immiddels ende bevoor der overige Stenden Committeerden aenkomen mogen, het welck indien die van *Embden* den haren met genoechſame laſt herwaerts gheſtuyrt, ende ſich voor u Ho: Mog: in wijdere Tractaten in te laten, verklaren ſullen binnen weynich daeghen, wils Godt, gheſchieden op het verſoeck der Heeren Committeerden van Embden niet tot prejuditie van Ridderſchap, Steden en Stenden mijnen Heeren Principalen te decerneren, mochte verheugen; maer alles in ſtaet en in 't geheel te laten; u Ho: Mo: gelieve te zijn verſekert dat der Heeren Stenden Committeerden hun alſo ſullen comporteren, en u Ho: Mo: te handen gaen, dat u Ho: Mog: ſelfs ſullen oordeelen, dat ſy niet weyniger als tergiverſatie, ende niet liever als rechtigheyt, ruſt ende eenigheyt met die Stadt Embden ende Regeerders der ſelver ſoecken te hebben ende te onderhouden. 1632.

Ende dat ſy tot reſpect van u Ho: Mo: goeden Raedt, advys en authoriteyt alles ſullen doen en ingaen wat eenighſints, in recht, reden, billigheyt den opgerechtighden Accoorden ende verdragen conform bevonden ſal worden te behooren. Onderſtont u Ho: Mog: onderdienſtwillighſte van Ridderſchap, Steeden Norden ende Aurick, mitſgaeders den derden Stant des Graefſchaps Ooſt-Vrieſlandt Committeerde, gheteeckent C. *Hisken.*

De Heer Carel Frederick Vyt-Heer van Inn ende Kniphuyſen, pzoponeerde den derden April hem van den Gzaef bevoolen te zijn na behoozlijcke ſalutatie haer Ho: Mog: te vermelden / dat deſelve al noch ſouden indachtich zijn / waer op die in den voozleden Herfſt tuſſchen Sijne Gen. Landt-Stenden dooz genomene Tractaten weghen de beſettinghe der Grenſe, als ooch de Liquidatie tuſſchen andere Stenden / ende der Stadt Emden betreffende waren blyven ſtaen / dat Sijne Ghenade ſich 't ſedert veelduldelijcken hadde laten aengheleghen zijn / of de ſelve ſoodanighe differenten dooz Inlandtſche accommodatie hadde konnen afdoen. Carel Frederick Baron van Inn-huyſen.

Ende of wel de ſelve by het eene / namentlijck de Liquidatie, ſonderlingh niet gheintereſſeert / maer den Stenden alleen concerneerden.

Soo ware doch Sijn Genade ſoo wel al den Stenden by deſe onſeecktere tijden / aen de beſettinghe der Gzenſen merckelijcke gelegen / derhalden de ſelve ooch noch onlanghs tot interpoſitie tuſſchen voozgedachte Stenden ende die van Emden / ſich erboden hadde / maer en was dooz die van Emden niet geembzaſſeert / noch aengenomen.

Naedemael nu de meerghedachte Stenden alhier compareerden / ſoo was Sijn Gen. berſoeck indien haer Ho: Mog: ſelfs daer aen gelegen was / dat haer Nabuyren met geen Krijchs-volck beſwaert mochten zijn / het ſtuck der beſettinge ſoo veel mogelijck te maturceren.

Op dat alle beſozghende inquartieringhen ſoo veel doenlijck gepzevenieert / en met eenen pegelijcken dooz deſe noch ſtaende oneenighept de deur gheopent werden mochte.

Den neghenden April hebben die van de Stenden weder berthoont bzeemt te zijn / dat haer Ho: Mo: hun hadde aenghefchzeben die by Emden ghebozderde groote Somme te betalen / ſpzuytende uyt het onderhout van 't Garniſoen / daer toe ſp hun niet ſtelden gehouden / kunnende niet begrijpen haer Ho: Mog: meninghe te zijn de Stenden te verbinden tot een ſaecke / die niet alleen onbillijck maer onmogheljcken was / ende daer van ſp by voozgaende receſſen waren geabſolveert.

Den ſeventhienden April in 't langhe tegens den anderen gehoozt / zijnde de Gedeputeerden van de Stenden van Ooſt-Vzieſlandt / ende die van de Stadt Emden / ſonder te kunnen accozderen / verſchillen waren ghebleben / ſuſtinerende die van de Stenden tot onderhoudt van 't Garniſoen niet ghehouden te zijn / ende urgerende dat de Liquidatie afghedaen werde / ende die van de Stadt urgeerden de weeckentlijcke Leninge dooz 't Guarniſoen / dewelcke de Stadt langer niet en konde verballen; waer op gereſolveert wierdt die van de Ridderſchap / Steden Norden ende Aurick, mitsgaders den derden Stant van Ooſt Vzieſlandt te beſchzijben / om tegens ultima May tochomende Nieuwenſtijl pzecijs alhier in den Hage dooz hare Gecommitteerde te verſchijnen: met volkomen laſt / om met Ge-

Digitized by Google

1632. Gecommitteerde van de Stadt van Emden de Liquidatie van de naſtant van 't Garniſoen binnen Emden / oock van 't verder onderhout van de ſelve finalijck af te handelen ; Van ghelijcken oock aen de Magiſtraet van de Stadt Emden te ſchrijven / tegens den voorſz dach hare Ghecommitteerden mede volkomentlijck ghelaſt herwaerts te ſenden / om de Liquidatie van de naſtant ende verder onderhoudt van 't Guarniſoen binnen Emden / met de Gecommitteerden van de andere Leden ende Steden van Oost-Vrieſlandt finalijck af te handelen ; ende inghevalle dat pemant van beyde Parthyen boven vermoeden in gebreecke quame te blijven / van hare Ghecommitteerden ten gepreſigeerden dage herwaerts te ſenden / ofte dat ſy eenige ſendende / de ſelve bevonden mochte worden niet volkomen gelaſt ende geinſtrueert te zijn / dat haer Ho: Mo: dien onvermindert ſouden procederen tot een finael eynde ende Reſolutie van 't een ende ander.

Ende ondertuſſchen wierden die van de Steden van Oost-Vrieſlandt als oock de Adminiſtratoren reſpectivè verſocht ende gelaſt aen de Stadt Emden tot onderhoudt van het Guarniſoen binnen Emden te betalen voor Eultima May toekomende / de ſomme van dertich duyſent guldens / ende by cautie van effective betalinghe de Commadeur binnen Emden ghelaſt / de voorſz ſomme aen de Comptoyren in Oost-Vrieſlandt te executeren ende aen de Stadt Emden te doen ghenieten 't effect van deſe Reſolutie ; blijvende middelertijt beyde Parthyen in haer gheheel / oock in haer recht onverkort.

Voorts daer naer klaechden dat de Staetſche Guarniſoenen ende Soldaten weygherden te betalen de middelen van conſumptie / dienvolghens den Steenden groote ſchade toevoegende.

Ooch klaechden die van den derde Stant op de Frontieren geſeten / dat ſy door haer Ho: Mo: Garniſoen ſo binnen als buyten die Graefſchap leggende door dagelijckſe door-tochten ende loopen na 't Stift Munſter ende elders / contrarie de ſubbato den vijfthienden Novembris Anno 1631. uytgegevene Placcaten / wierden gefoulcert ende beſwaert / verſochten vernieuwinghe van ſodane Ordre ende Placcaten.

De Steenden hebben oock ingheghéven de volghende Remonſtrantie.

Illuſtre Ho: Mog: Heeren,

WY hebben gheſien ende gheleſen 't gene U Ho: Mog: op die Handelinge hier voor eenige dagen gepleecht tot onſer depeſche belieft heeft te diſponeren, maer bevindende daer uyt al is't dat onſe Principalen die ghemelte ſomme van *dertich duyſent* guldens te betalen niet ongheneycht mochten weſen, dat nochtans ſulcx in ſoo korten tijdt onmoghelijck ende ondoenlijck, ghemerckt dat die Contributien in een Maendt door die gheheele Graefſchap als noch inghevoert ende in treyn gebracht zijnde, boven geen ſeven duyſent guldens konnen opbrengen, ende alleen op die Tractementen van het *Hofgerichte* en *Collegium* mitsgaders dagelijcxe voorvallende Commiſſien, ſoo in de Accorden ende Verdraghen een yeghelijck, ende in ſpecie het Guarniſoen ſelfs voor deſen altoos ghepreferereert ſijn geweeſt, moeten ghefpendeert werden, ten ſy men die ſelve vervallen, ende alles in ruyn loopen laten wil.

Soo konnen mede in ſoo korten tijdt ghene nieuwe middelen in treyn ghebracht, veel min geinnet werden, daerom dan noodich wil weſen, dat een ander competente *terminus* van eenige Maenden aengeordenet, ende onſe Principalen niet overylet, ofte dat ſoodanige penningen extraordinem genegotieert werden, waer toe dan onſe Principalen het credit manqueert, ende der ſelver ſulcx moeſte by gheſettet ende gemaeckt worden, indien U Ho: Mog: ſodanige faveur onſen Principalen nochmaels mochte believen te bethoonen, twijffelen wy niet, onſe Principalen ſullen ſich daer in niet alleen accommoderen ende voegen, maer 't ſelve danckbaerlijck amplecteren, mits het betalinghe validere in 't ghene die van Emden bevonden mogen werden boven te komen, dat ſy daer voor te reſponderen ofte te rembourſeren gehouden ſullen weſen. 1632.

Maer indien men de handt in die middelen ſlaet ende de ſelve verordenter maten door den Commandeur in Emden wil laten executeren, ſoo ſullen de ſelve in ruyn ghebracht ende te niette ghemaeckt, ende noch die van Emden, noch yemant anders daer van tot ghemeen behoeve konnen profiteren noch ghenieten.

Is over ſulcx onſe ſeer ernſtige verſoeck U Ho: Mog: believen dit ſtuck naerder te overleggen, ende daer in op eenen ofte andere voorverhaelde voet te bemiddelen, ende daer in te diſponeren, daer mede alle confuſien verhoedet, ende die ſaecken niet 't eenemael mogen werden in onluſte ghеſtelt, ende men mede geen middel hebbe om herrewaerts weder te ſenden die ſaecken met die van Emden te vereffenen : gemerckt als die Comptoyren aengetaſtet en vernietiget worden, dat als dan geen middelen meer voor handen zijn om herrewaerts weder te ſchicken, 't welck doende, &c. Onderſtondt U Ho: Mog: ſeer dienſtwillige van Ridderſchap, Steden Norden ende Aurick, midtsgaders den derden Stant der Graefſchap van Ooſt-Vrieſlandt Gecommitteerden *T. v. In v. Knipbuyſen* Vry-Heer, *Iohan Volrad Ketteler*, *Erhardus Detlef*, C. *Hisken*.

Volgens advijs van den Raedt / is verſtaen datmen teghens het vernieuwen van het voorſz Placcaet noch van de voorſz Acte niet en hadde / alſoo de Soldaeten meede de middelen moeſten dragen in de plaetſe daer ſy lepden by ende onder Borgers ofte Hupſlupden / maer in plaetſen daer geen Borghers ofte andere Inwoonders als alleen Soldaten waren / gelijck op het Hupslieroort, onredelijck te zijn dat de Adminiſtratooren aldaer de middelen oder de Soldaeten deſer Landen alleen ſouden invoeren / ende datmen die daer ſelfs ſoude mogen opſtellen / om de onkoſten diemen aldaer dragen moeſt / daer upt ten dele te mogen verhallen. Doch in cas de gemelte Adminiſtratozen voorder inſtantie ſou mogen komen te doen om de middelen te mogen heffen in de plaetſen daer geen Borgers ofte Inwoonders als alleen van des Lants ſoldaten waren / wiert den ghemelten Raedt in ſulcken ghevalle verſocht de moepte te willen neemen van met heur te willen handelen / om de onkoſten van brandt ende licht voor de wachten upt het inkoomen van de middelen te verhallen. middelen in Ooſt-vrieſlant.

Den vijftienden Junij vertoonden die van Embden weder deur een langhe Remonſtrantie / dat het Guarniſoen in haer Stad / by interpoſitie van haer Ho: Mo: upt beſondere reedenen in haer Stadt tot laſte van het geheele Lantſchap in het Haegſche Accoort Art. veertien was gefundeert / oock by die ſaementlijcke Steden binnen Emden in het Jaer 1606. by den Landages Receſs Artijckel ſeſtien geapprobeert door het gehele Lant / tot betalinge van 't Garniſoen / bewilliget en ingeſtellet.

Voorts dat het ſelve Guarniſoen door 't Accoort tot Oosterhuyſe by haer Hoog Mog: Heeren Gecommitteerde Ioachimi, Ringie, Coenders, Biel, Cromhout ende Amerongen in het Jaer ſeſtien hondert elf beſloten ende opgerechtet / ende door die verklaringhe ende Apoſtille in het Jaer twintigh by de Heeren Ghecommitteerde Glimmer, Hoingen, Ioachimi, Nievelt, Swartſenburgh, Durichen ende Euſum, uptgeſproocken / ooch door die Deciſie ende Declaratie by de Heeren Feyt, Hinlopen, Walta, ter Cuylen en Broerſma, in het Jaer ſes en twintigh gepronuncieert / als mede by haer Hoogh Mog: Reſolutie in den naeſt afgheloopen Jaere een en dertigh ghеconfirmeert / aen die welcke Accoorden / Reſolutien / Apoſtillen ende Declaratien / ende in ſpecie aen het voorſz Guarniſoen / dat des ſelfs betalinge niet ſouden van de andere Leden ende Steenden voornoemt / wederhouden ofte geretardeert werder / haer Ho: Mo: by veelvoudige Acten van maintenentie haer hadden geobligeert en verplicht gemaeckt : met ſtercke beloften in dien boven vermoeden

Digitized by Google

1632. bp den Stenden eenige faute van betalinge mochte komen te ontstaen / ende haer Principalen die weerschentlijcke Leeningen quamen te verschieten / de handt daer aen te houden / en die supmachtighe *per media executionum* tot rencourssement van de verschoten penningen / mitsgaders allen interesse / kosten ende schaden / te constringeren.

Nu is het kennelijck en kan niet gedissimuleert worden / dat ontrent thien Jaeren langh die van Embden die Weerschentlijcke Leeninghe tot het onderhouden van het Garnisoen hadden moeten verschieten / de selve anderwaerts fourneren en op-nemen / oock hunne resterende Liquideerde penningen missen.

Ende hoewel haer Ho: Mog: op hun instandich versoeck tot veele maelen met groote kosten ende moeyten geschiet / dickwils stercke aenmaninghen ende communicatien bp diverschе Missiven / aen de Stenden / ende in specie aen de Administratoren van het Collegie hadden afgaen laten ; gelijck oock noch onlangs in het verleden Jaer een en dartigh den 15den October is geschiet.

Dat sp nochtans niet op sulcke communicatien ende aenschrijven pasten / laetende haer Principaelen met het fourniſſement van die Weerschentlijcke Leeninghen als noch alleene bezwaert blijven / dat de Stadt niet moogelijck was de selve langher te fourneeren.

Ende bp aldien haer Hoogh Mog: niet bp tijts daer in quaemen te voorsien / ende haere belosten kracht gaven / dat daer upt groote inconvenienten souden komen te ontstaen : daer bp meededogentlijck was te behertighen / dat de Duynkerckers nu op het nieuwe haer Stadt ter Zee infesteerden / ende in korten tijdt de selve van twee en twintigh Scheepen met de laedinghe hadden ontbloot / ende alsoo de Stadt een excessive schade / die niet haest te verwinnen was / toe gevoecht.

Derhalven verſochten instantelijck die oberghehebene reeckeninghe van de verschotene Leeninghen en andere nastandt / ende wat seedert den tijdt noch verschooten was / te laeten perlustreeren / daer upt eenen finalijck slot te maecken / ende die andere Leden ende Stenden van den Landtschap tot rembourssement ende betaelinghe van dien / ende tot het voorder onderhouden van het Garnisoen door prompte middelen te constringeren.

De aenweesende Stenden sustineerden in het onderhout van het Garnisoen niet gehouden te zijn / maer seyden dat die van Embden gehouden waren te draeghen haer contingent in alle voorvallende Oost-Vriesslantse lasten / sonder dat sp haer daer van mochten exemeren. Ten tweeden dat die van Embden oock gehouden waren te dragen hare quota inde driemael hondert duysent gulden aen Mansfelt verschooten / tot ontruyminghe ende quiteeringhe van het Graefschap Oost-Vriesslandt ; waer teghens de Gecommitteerde van Embden voornoemt / in het lange ende breet in hare defensie gehoort / oock gelet zijnde op de bewijsen hier tegens gealleguеert / hebben haer Ho: Mog: verklaert / dat Partyen weder zijts gehouden waren pder *pro rata* te dragen haer contingen in de onkosten vallende op de verpachtinghe ende inninghe respective der middelen met den aenkleven van dien / die hun beyde in 't ghenerael waren aengaende ; maer wat belangde de onkosten vallende op de verpachtinge en Inninge der Middelen / die Partyen wederzijts in 't particulier waren verpachtende / sonder dat die met den anderen ghemeenschap hadden / de selve soude een peder in 't geheel in het particulier moeten dragen ; Wat aenginck de penningen aen Mansfelt verschoten / deses aengaende is gegeven de volgende Acte :

Embden bp ghekent van de drie-mael hondert duysent gulden

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden opgheſocht ende nagesien hebbende achtervolgens haer Ho: Mog: Resolutie van gisteren de Retroacta door haer Ho: Mog: gevallen , noopende 't furniſſement van de *driemael hondert duysent guldens* aen Mansfelt tot ontruyminge ende quiteringe van 't Graefschap Oost-Vrieſlant , als oock mede sekere acte in dato 1632. den vijfden Augusti 1623 ten behoeve van desen Staet op 't voorsz fourniſſement de voorsz Penningen gepasseert by de Gecommitteerde van de *Ridderschap* , Steden *Noorden* en *Aurick* , mitsgaders de *Huysmanstant* der wel gemelde Graefschap Oostvrieslant : mitsgaders de Heeren aenwesende Gecommitteerde van de selve Graefschap op het gene voorsz is, als oock mede op 't gene vorder in conſideratie soude mogen komen , gehoort ; verklaren haer Ho: Mo: dat de Stad Emden niet gehoude is te contribueren in de afloſſinghe ofte voldoeninge der voorsz *drirmael hondert duysent* gulden , maer daer van te sijn ende te sullen blyven exempt. Mentsfelt-tretie.

Den sesten Augusty is bp haer Ho: Mog: op wederzijts klachten / verstaen als volcht:

I.

De Gecommitteerde der Stenden sustineerden dat volghens de Lyste ende Ordre van haer Hoog Mog: onder yder Compagnie maer twee Iongens , ende de reste Mannen , die actueelen dienst deden , moesten wesen sonder Capiteyns Soonen of particuliere Officieren der Stadt , tot laste van het Lant te mogen brengen. *De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden verstaen dat de Capiteynen die een ofte meer Sonen in het leven hebben , een der selver op de Monster-Rolle sal worden goet gedaen , ende die van de Stadt in Liquidatie geleden , ende voor soo veel de andere geappointeerde geen actuelen dienst doende , sullen geen ander tot laste van de Stenden mogen worden gebracht , als daer in de selve mede hebben geconsenteert.*

II.

De onkosten van defentie ende Materiaelen by die van Embden in den Iare 1626. voor het Landt ghedaen , sustineerden de Stenden oock ongehouden te zijn voor haer quote te draegen , vermits by haer Ho: Mog: een project gemaeckt was dat den Graef het selve soude betalen , ende dat in allen gevalle by de Stenden van de Materialen niet is ontfangen. *Alvoren te disponeren sullen Partyen op 't saecken te komen by haer Ho: Mog: ende daer naer voorder worden gehoort.*

III.

Die van het Landt verſochten betalinghe van *twaelf hondert en vier* gulden , die sy luyden op de afreckeninge Anno negentien aen Zaliger Capiteyn *Ulrich Haringa* en *Hendrick Buntert* betaelt hadden. *Haer Ho: Mo: verſtaen dat de van het Landt dese betalinge sullen vorderen , waervaende dat hier op geen andere in Liquidatie sal worden gheleden , als die volgende de ordre van den geenen die sulcks competeert bevonden sal worden gedaen te zijn , reſerverende die van de Stadt en Stenden hun recht om de reſtitutie van hun respective quoten te moghen vorderen aen de Erfghenaemen ofte goederen van den Capiteyn ende Vendrich reſpective , sulcks sy luyden te vinden sullen.*

IV.

Verſochten mede , dat die van Embden hun contingent souden dragen in 't verlies van ghelt by den Rent-meester der Stenden in Rekeninge gebracht , gecauseert zijnde deur affettinghe van Munte by die dan Emden gedaen. *Haer Ho Mo: verſtaen dat die van Emden hier in ongehouden zijn.*

V.

Dat die van Embden haer contingent meede souden dragen in de onkosten vande Bruſſelſche Legatie , om de Neutraliteyt voor het gheheele Graefschap by de Spaensche te erlangen. *Alvoren hier op te disponeren sullen Partyen nader worden gehoort , of by die s'samentlijcke Stenden daer toe* twee duysent acht hondert *Rijcxdaelders geconteert zijn ofte niet , om daer na hier in gedaen te worden sulcks haer Ho: Mog: bevinden sullen te behooren.*

VI.

Dat die van Emden vergoeden ofte die Lantschap laeten korten souden de Rantsoenen der Pachteren , voor soo veel de quote van Embden aenginck. *Haer Ho: Mo: verſtaen dat dit poinct by proviſie sal worden gereguleert , sonder voor als noch tot laste van de Stadt* Emden *te mogen gebracht worden ter tijt en*

Item

1632. *de wijlen by de Lantſchap den rechten genoech zijnde, ſal weſen gheverifieert, dat deſe Partije in 't Accoort op de buldinge van Graef* Ulrich *gemaeckt, in handelinge ende conſideratie is gekomen.*

VII.

Haer Ho: Mo: verſtaen dat die van Emden *hier in haer ſeſte part gehouden zijn te dragen.*

Item ſuſtineerden die van de Landtſchap dat die van Emden ghehouden waeren te draeghen haer quota in de *acht en twintigh duyſent vijf honderd acht en ſeſtigh* gulden, ſoo die Stenden aen den Graef op den *Hinter* Landtdach verwillekomt, ende *thien duyſent acht hondert vijftigh* gulden over de onkoſten des *Auriſſen* Collegy.

VIII.

Haer Ho: Mo: verſtaen dat Partije haer Rollen en contre-Rollen, mitsgaders Liquidatie by deſen ghexhibeert ſullen ſtellen in handen van den Commis Verhaer *om dateliick te viſiteren en naer verhoor van Partyen, rapport te doen.*

De Landt-Stenden ſuſtineerden dat het Tractement van den Commandeur voor twee derde parten onder de ordinaris wekentlijcke leninge is begrepen, volgens den Staet en Lijſte by henlieden doen maken, blijckende een derde part voor de afrekeninge.

IX.

Dewijle Partyen den anderen op dit poinct hebben verſtaen, is daer op geen declaratoir van haer Ho: Mo. gevallen.

De Landt-Stenden verſochten voor haere quote te genieten de Amonitie die de Stadt van Embden den Grave van *Mansfelt* hadden afghenomen.

X.

Haer Ho: Mo: verſtaen dat die van Emden *in deſe Guarniſoens onderhoudinghe, ghehouden ſullen ſijn tot haren laſte te rekenen een vierde part van die, aenvanck nemende den* derden *February* ſes en twintigh.

De Gedeputeerden van 't Landt ſuſtineerden dat die van Embden (volgens haer Hoogh Mog: Reſolutie Anno *ſes en twintigh*) een vierde part in 't onderhout des Guarniſoens behoorden te rekenen.

XI.

Haer Ho: Mo: verſtaen dat de Intereſſen van de penningen hier inne gheroert, ſullen loop hebben van den dagh dat de ſelve by de Lande-Stenden zijn gheaccordeert.

De Gedeputeerden vande Lant-Stende ſuſtineerden dat de Intereſſen van de *ſes en dertigh duyſent ſes hondert en tſeventigh gulden Anno een en twintigh* betaelt, henliede tot verſchot anno *drie en twintig*, en van de *vijf en tſeventig duyſent gulden anno ſeſthien hondert drie en twintig* aen Leninge betaelt, tot het verſchot Anno *ſeſtien hondert vier en twintigh* werden geleden by die van Emden, dat het ſelve behoort gecorrigeert te werden.

XII.

Dit poinct als ook deſe Liquidatie niet ghemeens hebbende, wert als noch daer by ghelaten.

Die van Emden volghens Reſolutie van haer Hoogh Mog: van den *derden* Iuly leſtleden gelaſt zijnde, haer rekeninghe van het onderhout des Guarniſoens in te ſtellen, volgens de effectuele betaelinghe by haer lieden conform die Rollen weeckentlijck gedaen, ende het ſelve geſchiet zijnde; ende dat die van Embden in ontfangh brachten het gheene ſy van de uyt, deur, ende voor by de Stadt gaende goederen, ende van de Impoſten op de omleggende Dorpen, mitsgaeders van Servicien hadden ontfanghen, ſullen die reeckeninghen lichtelijcken in ſtaete konnen ghebracht worden om te ſluyten, daerom niet te ſluyten voor en al eer het ſelve ſy geſchiet.

Hoyts daer na den achthienden Auguſty de Heeren Gecommitteerde van de Ridderſchap/ Stad Emden/ Steden Aurick ende Norden, mitsgaders den derden Stant van Oost Vrieſlant bp de Heeren haer Ho: Mo: Gedeputeerden naeder gehoort zijnde/ op het tweede en vyfde point/ van die gene die bp de gemelde Ridderſchap, Steden Aurick ende Norden, mitsgaders den derden ſtant van Oost Vrieſlandt den ſeſden deſes aen haer Ho: Mog: waren overgelevert: is verſtaen op het hoorſz tweede poinct/ dat de Materialen daer inne geroert/ verkoft ende ghebenefficieert ſoude werden doox het Collegie der Adminiſtratoren/ en dat het hoyt van het geene de ſelve Materialen eerſt in hoops hadden gekoſt/ ſonde woxden verdeelt pro rata over de welgemelde Ridderſchap/ Stadt Emden/ Steden Aurick, ende Norden, mitsgaders den derden Stant van 't meerghemelte Graefſchap haere betaelde quota reſpective mogen repeteren/ ſuicks ende daer ſp meenen geraeckt te zijn.

1632.

Den negenden September wiert bp haer Ho: Mo: gedaen de navolgende uptſpraech.

Aengaen de verſchoninge van het Guarniſoen.

DE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, in der ſelver Vergaderinge mondeling in 't langh ende breet over ende weder over ghehoort hebbende de aenweſende Heeren Gecommitteerden van de *Ridderſchap*, Stadt *Emden*, Steden *Aurick*, *Norden* ende den *derden Stant* van Ooſt-Vrieſlandt, verklaren mitsdeſen dat haer Ho: Mog: Reſolutie van den *derden* Iuly leſtelijck niet verder en kan nochte en mach ghetrocken ofte gheappliceert worden, als tot het ghene 't welck concernerende is het ſtuck van de *Liquidatie* tuſſchen de voorſeyde *Ridderſchap*, Steden *Aurick* ende *Norden*, mitsgaders *den derden Stant* van Ooſt-Vrieſlandt, ende de Stadt Emden reſpectivelijck uytſtaende, ende dat de vordere poincten in queſtie het ſtuck van de Liquidatie niet en konnen retarderen; Ende noopende de poincten daer over queſtie ſoude mogen ontſtaen, ſyn haer Ho: Mo: bereyt in krachte ende volgens voorgaende Tractaten ende Submiſſien deciſie te doen. *Ten anderen*, verklaren haer Ho: Mog: dat de voorſeyde Partyen wederzijts met den anderen gehouden ſullen ſyn te *Liquideren* van Iaer tot Iaer, beginnende met den *acht en twintichſten* Aprilis, ende eyndighende den *acht en twintichſten* Aprilis daer aen volgende. *Ten derden*, dat de meerghemelte *Ridderſchap*, Steden *Noorden*, *Aurick*, ende den *derden Stant* van Ooſt Vrieſlandt aen de Stadt *Emden* gehouden ſyn te betalen Intereſt *tegens acht ten honderſt*, over't Reſtant aen het ſlot van die reeckinge in den Iare *ſeſtien hondert voorthien* geſlooten; Ende wat aengaet de queſtie ghemoveert by de Stenden, dat ſy in de continuatie van 't onderhout van Stadts Guarniſoen binnen Embden niet verder ghehouden zijn ſouden als tot den Jare *ſeven en twintich*, om de redenen by hun mondelingh ghededuceert, ende daer nae in geſchrifte overgelevert; Verklaren haer Ho: Mo: dat de welgemelde Stenden gehouden zijn in de continuatie van 't Guarniſoen in queſtie tot den *negen en twintigſten* deſes loopende Maents September; en werden Parthyen wederzijdts dienvolgens gelaſt tot de voorſz tijt toe met den anderen voorts te liquideren en te vereffenen, ſonder dat nochtans hier door aen die van *Embden* eenich recht ofte fundament van't voorſz Guarniſoen voor 't perpetuel te houden, ofte achten, wert gegeven; en ſal nopende de verdere Continuatie van 't voorſz Guarniſoen, naer date van den voorſz *negen en twintichſten* deſes nader werden gedelibereert ter eerſter gelegentheyt, na dat de Legers van deſen Staet uyt 't Velt in Guarniſoen gebracht zijn ſullen; des werden de Heeren Burgemeeſters ende Reghementen der Stadt Emden mits deſen expreſſelijck vermaent en gelaſt, 't voorſz Guarniſoen buyten hare Stadt niet te gebruycken, als in conformite van voorgaende afſcheyden, accorden, reverſen, en andere Acten.

Den tienden September heeft de Heer Carel Frederick gedaen de volgende Propoſitie:

Illuſtre Ho: Mog: Heeren.

Makende 't beſetten van de Grentshuyſen.

OF wel den Heere Grave van Ooſt-Vrieſlandt verhoopte dat Sijne Genade Lant ende Luyden door interventie ende recommandatie van U Ho: Mo: met de aengedreychde Sweetſche inquartieringe ende gelt vorderinge ſal verſchonet blijven.

So ſtellenſe dan noch tot U Ho: Mo; nadencken ende be-

1632. de believen, of het niet nodich sy dat die Grents-Huysen van het Graefschap Oost-Vrieslandt tegens alle invasien ende stroperien also besettet ende voorsien werde, dat die Ingheseetenen des platten Lande, daer voor mochten bevryet blijven.

Ende also Sijn Ghenade met zijnen andere Stenden ende Stadt Embden in desen Iaere op ondersscheydene Lantsdagen hier over getracteert ende gebesoigneert:

Dat die ses hondert Man binnen Sijn Ghenade Stadt Emden Garnisoen houdende, tot sulcken eynde mochten geemployeert ende gebruyckt worden.

Die saken oock so verre geraekten dat de Magistraet der Stad Emden sich aenerboden vier hondert Man van 't voorseyde Garnisoen uyt te laten volge: met conditie dat die andere Stenden sich reserveren souden, de selve op haer begheren ende goet vinden weder in de Stadt volgen te laten.

Ende dat sy Luyden evenwel het gesach ende bestellinge der Officieren, gelijck sy tegenwoordigh doen, daer over houden souden.

Maer also 't Sijn Genade en die andere Stenden daer voor hielden, het gantsche Garnisoen der ses hondert Man tot bestellinghe der Grents-Huysen, noodigh te wesen:

Die andere Stenden oock een sulck Revers te gheven, sich beswaert bevonden, ende Sijn Genaede so wel als de andere Stenden op geene reden ghefundeert hielden.

Also de Magistraet der Stadt Embden die Officieren des voorseyden Garnisoens der Stad Emden Garnisoen houdende, alleen bestellen.

Dat haer sulckes als het op de Frontieren ende zijn Genade huysen geleyt worde, betaemde, maer dat het selve Sijn Genade ende den samptlijcken Stenden, waer inne die van Emden hare Stemme mede hadden, was competerende.

Ende alsoo het hier by is staende gebleven: Evenwel hoogh noodigh dat alle inconvenienten, invasien ende stroperien, soo veel moghelijck voorghekomen worden.

Oock U Ho: Mog: weghen de Nabuyrschap selver daer aen gelegen, dat meergenoemde Grensen wel bewaert zijn:

So is zijn Genade vruntlijck versoeck dat u Ho: Mo: believen door hare aensienlijcke authoriteyt, de *Magistraet* zijner Genade Stadt Emden te disponeren, het gepretendeerde vallen te laten.

Wat op dese Propositie is gedaen / sal hier na volgen; Ondertusschen wiert aen die vande Stenden gegeven het volgende antwoort ende affschept.

Affschept aende Stenden.

DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, gehoort hebbende 't gheproponeerde vande aenwesende Heeren Gecommitteerde vande *Ridderschap*, Steeden *Aurick*, *Noorden* ende den *derden Stant* van Oost-Vrieslant, datse by de Heeren hare Principalen niet gelast souden zijn met die van Emden verder te liquideren, als tot den Iare seven en twintigh lestleden in cluys: met versoeck van dimissie om aen haer Principalen Rapport te doen van 't ghebesoigneerde: oock hier op verstaen 't bericht van de aenwesende Heeren Gecommitteerde vande Stadt Emden, mitsgaders gelet op de Memorien by Partyen wederzijdts daer naer overgelevert; Verklaren haer Ho: Mog: dat de Stenden van Oost-Vrieslandt voornoemt met de Stadt *Emden* ghehouden sullen zijn, en *belast* worden mitsdesen, te Liquideren tot den *negen en twintighsten* deses loopende Maent in cluys, volgens voorgaende Resolutie; ende in cas de gemelte Heeren Gecommitteerden van de *Ridderschap*, Steden *Aurick*, *Noorden*, mitsgaeders den *derden Stant* van Oost-Vrieslant tot de voorsz Liquidatie niet en mochten zijn gelast, sullen haer by de Heeren hare Principalen doen lasten ende authoriseren jegens den tijt dat zijn Excelentie uyt het Leger sal zijn weder gekeert: als wanneer oock op de continuatie ofte noncontinuatie van 't Garnisoen binnen Emden sal worden gedisponeert; ende in cas de gemelde Stenden jegens den voorsz tijdt komen ofte niet, op het stuck der voorsz *Liquidatie*, sal evenwel daer met tot den *negben en twintighsten* deses *Maents* in cluys voorts werden geprocedeert, ende daer op gedisponeert naer behooren. Versoeckende over sulcx haer Ho: Mog: de meergemelde Heeren Gecommitteerden, datse tot de meergemelde Liquidatie willen bequamen. Ende worden die van Emden oock mitsdesen expresselijck gheordonneert jegens den voorsz tijdt oock herrewaerts te komen, volkomentlijcke geinstrueert ende gelast op de uytstaende klaechpointen, vorderinghen, ende Actien vande meerghenoemde Stenden: ende in cas dat sy daer van ten dele ofte in 't geheel mochten blijven in gebreecke, sal oock op de pointen differentiael by haer Ho: Mog: dies niet tegenstaende worden gedisponeert: des sullen de gesamentlijcke Stenden van Oost-Vrieslandt, middeler tijt moeten besorgen de weeckelijcke Loeninghe; ende by faute van effective betalinge, wert den Commandeur binnen Emden mits desen ghelast de voorsz weeckelijcke Leeninghe te executeren aen de Comptoyren in Oost-Vrieslant, ende aen de Stadt van Embden doen ghenieten. Vorders worden Partyen wederzijdts vermaent met den anderen te willen beramen Termijnen, daer op het slot vande Reeckeninghen tot den Iare *seven en twintigh* in cluys gesloten, aen die van Embden sonder eenighe faute werden betaelt ende voldaen: doch in cas dat de meergenoemde Partyen met den anderen over de voorsz Termijnen boven vermoeden, niet en mochten komen te convenieren eer sy van hier scheyden, sullen haer Ho: Mog: daer op disponeren sulcx als sy bevinden sullen te behooren. 1632.

Tot affschept van de Heere Carel Fredrick van Inhuysen ende Kniphuysen tot Lutzburgh, Afgesante vanden Heere Graef van Oost-Vrieslant / is hem by geschrifte gegeven een Declaratie op sijn mondelinghe ende schriftelijcke propositie / wegende het employ van een gedeelte van 't Garnisoen binnen Embden tot besettinghe van de Grentshuysen van het ghemelte Graefschap / teghens alle invasien ende stroperien: dat in dese saecke niet en konde getreden worden voor ende al eer dat Sijne Excelentie de Heer Prins van Orangie uyt het Leger soude sijn weder geheert / ende dienvolgens wiert dese saecke tot dien tijdt ghelaeten op sijn beloop.

Op 't gemelte affschept / hebben die van de gemelde Stenden weder ingegeven het volgende Memorie.

Illustre Ho: Mog: Heeren.

Aende gemelte Stenden.

ONs is toegheseltelt wat U Ho: *Mog*: gisteren den *seshtienden* deses sonder twijfel op de Ghecommitteerden van Emden inportuneeren, belieft heeft te disponeren.

Hadden wel verhoopt U Ho: Mog: souden so langhe geen middelen gevonden:

Waer uyt die loopende lasten des Graefschaps Oost Vrieslandts af te dragen, en die questie van't continueren of niet continueren des Garnisoens in Emden afgedaen, onse Principalen met geen meerder prejuditie ende onghelijcke last van het questieuse Garnisoen met die weeckentlijcke Leeninge te besorgen.

Maer alsoo het U Ho: Mog: anders gevalle, sullen wy onse Principalen daer van, als mede wat anders voorgelopen, behoorlijck refereren.

Wat aengaet dat ons te laste geleyt, met die van Emden over de Liquidatie tot desen eenichsints geslooten, op Termynen om te betalen, te vergelijcken.

Sullen U Ho: Mog: haer grootgunstich weten te erinneren, dat wy het sloth van Reeckeninge door die van Emden U Ho: Mo: toegheseltelt, niet simpelijck als het leyt, sonder onder seeckere U Ho: Mog: overghegheven Reserven accepteret ende aenghenomen, ende in specie over het eerste Caput. Interessen van Interessen te geven, ons beswaert: daer van U Ho: Mog: oock in die Resolutie van den *negenden* deses vordere verklaringe gedaen.

't Welck dan by het slot grootgunstich in achtinge te nemen,

1632. nemen, die Termynen te beramen.

Houden wy na onſe gheringhe bedencken daer voor, dat van ghelijcke door onſe Principalen ſelfs met die van Emden als Ons, ſullen konnen gevonden werden.

Aenghеſien de ſelve haer vermoghen beter als wy erkennen, ende daer in meer lichten ende beſwaren konnen.

Ende dat daer door aenlaet ghegheven ſal worden, indien die van Emden niet inſolvent, maer eenichſints accommodabel haer mogen aenſtellen, die overighe noch uytſtaende ende uytgheſtelde differenten ende queſtien t' eenemael onderlinghe heen ende by te leggen.

Is over ſulcx onſe onderdienſtelijcke verſoeck U Ho: *Mog*: believen ons met ſoodanighe handelinge grootgunſtich te verſchoonen, ende de ſelve aen onſe Principalen met die van Emden te verwyſen, ghemerckt daer by geen periculen *in mora*, aengeſien op naeſt voorſtaende Michaëlis de Intereſſen bereeckent,

Ende daer die onderlinghe handelinge boven hoope niet toelangen mochte, by die aengheordente naerder handelinge van U Ho: *Mog*: wel gevonden, en daer in mede gediſponeert kan worden.

Waer toe ons verlatende, ſullen ons tot onſe Principalen vervoeghen, ende U Ho: Mog: voor die veelvoudige moeyten ſeer dienſtelijck bedanckende, ende die Protectie Godes Ons haere Ho: Mog: goede gratie bevelende.

Ende blijven U Ho: Mog: ſeer dienſtwillige de Gecommitteerden der Stenden van Ooſt-Vrieſlandt, geteeckent *Schetto Benninga*, *Iohannes Ianſon*, *V. Sparringa*, *C. Hisken*.

Maer alſoo daer op geen accoort is ghevolcht; Soo hebben haer Ho: Mog: weder uytgeſproocken 't geen volcht:

Uytſpraeck. DE Staten Generael der Vereenigde Nederlanden voor haer beſcheyden hebbende de aenweſende Heeren Ghecommitteerden vande Ridderſchap, Steden *Aurick*, *Noorden*, ende den *derden Stant* van Ooſt-Vrieſlandt, hebben deſelve ghepoocht te bewegen om met de aenweſende Gecommitteerde der Stadt Emden in 't vriendelijcke te beramen en t'accorderen termijnen, daer op ſy aende voorſeyde Stad ſouden betalen de ſomme van *ſes hondert een duyſent twee hondert ſeven en tachtigh* gulden *achtien* ſtuyver en *vier* penninghen, zijnde 't ſlot vande reeckeninge by Partyen wederzijdts geſloten tot den Iaere *ſeſtien hondert ſeven en twintigh* leſtleden in cluys; doch geantwoort zijnde by deſelve Gecommitteerde vande *Ridderſchap*, Steden *Aurick*, *Noorden*, ende den *derden* Stant van Ooſt-Vrieſlant hier toe by de Heeren haer Principaelen niet ghelaſt te zijn; hebben haer Ho: Mog: in krachte van voorgaende ſubmiſſie, Concordaeten ende Reverſen verklaert, datſe het voorſz Slot van *ſes hondert een duyſent twee hondert ſeven en tachtigh guldens achtien ſtuyvers en vier Penninghen* (daer inne begrepen het ſlot vanden Iare *ſeſtien hondert veerthien* met den verloopen Intereſt van dien, mitsgaeders *Intereſt van Intereſt* tegens *acht* ten hondert in 't Iaer) houden voor ghearreſteert: ende dat meergenoemde Stenden de voorghenoemde ſomme van *ſes hondert een duyſent twee hondert ſeven en tachtigh guldens achtien ſtuyvers vier Penningen* ſullen betalen op deſe naervolghende Termijnen: te weten, *ſeſtigh duyſent* guldens den *negen en twintighſten* September *ſeſtien hondert drie en dertigh* met den Intereſt vande voorſz geheele ſomme tegens *acht ten hondert* in 't jaer, ende daer naer van jaer tot jaer *hondert duyſent* guldens, t' elckens met den Intereſt van het blijvende ende reſterende Capitael tegen *acht ten* hondert als voren; ende in cas die van de *Ridderſchap*, Steden *Aurick*, *Norden* ende den *derden Stant* van Ooſt-Vrieſland hier van ten dele ofte in 't gheheel ſouden moghen blyven in ghebreecke, ſal op 't eerſte verſoeck van die van *Emden* den Commandeur over het Guarniſoen binnen de ſelve Stadt geauthoriſeert worden, daer over *Executie* te doen ſulcx ende daer het behoort; Wyders verklaren hare Ho: Mog: dat de *Leeninghe* die de meerghenoemde Stenden volgens der ſelver Reſolutie van den *ſeſtienden* deſes gehouden ende by haer Ho: Mog: gelaſt ſijn te furneren, weeckelijck tot onderhout van 't Garniſoen binnen Emden, inganck ſal nemen metten *negen en twintichſten* deſes loopende Maents. Gedaen ter Vergaderinge van de Hoochgemelte Heeren Staten Generael den *achtiende* September 1632. 1632.

Gevadderſchap over den jonghen Graef van Ooſtvrieſlant.

Den twee en twintighſten Novembris **is in de Vergaderinge gecompareert d'Heer** Hero Morits van Cloſter tot Dorum, **ende** Petkum, **Oyoſt / ende heeft aen haer Ho: Mog: overgelevert seeckere Miſſive vanden Graef van Ooſt-Vrieſlant / daer by ſijn L. haer Ho: Mog: nodichde om den** twaelfden **Decembris naeſtkomende Nieuwenſtijl als Ghevaders mede te ſtaen over den Chriſtelijcken Doop van eenen jongen Soon / daer van God Almachtig ſijn L. Gemalinne hadde laten ontbinden en verloſſen; men heeft den Heere Graef daer over by Miſſive gecongratuleert / en de aengheboden Gevaderſchap danckelijck aenghenomen / met de complementen hier toe dienende; ende wiert geſchreven aende Heeren Staten van Vrieſlant, als oock aen de Heeren Staeten van Stadt ende Landen reſpective onbeſwaert te willen zijn / elck een uyt het middel van den haren te nommieren / om op haer Ho: Mo: commiſſie haer ten geſtelden daghe binnen Aurick te laeten vinden / ende ſoodanigen Chriſtelijcken werck in haer Ho: Mog: naem en van haerent wegen over den ſelven Doop als Ghevaders mede te ſtaen. De Pille-gaeve aengaende dienen ghewoon was te geven tot een ghedenckeniſſe / was een verguit Lampet ofte Becken met een vergulden Pot / ter waerde van duyſent Carolus gulden, en in de Craemhaemer van de Oyoulve Gravinne / om de eere van den Staet te bewaren / ſijn ghediſtribueert** twee hondert ende vijftigh guldens, **welcke Penninghen maeckende te ſamen** dertien hondert guldens; **Die den Ontfanger** Doublet **heeft verſoyght uyt de Franſche penninghen van het derde millioen. De Gevaders ſijn geweeſt de Heeren** Franſch Donia en Willem Conders **Commendeur op** Lieroort.

Uytſinteſche Compagnie.

Den derden **Decembris ſijnde ter Vergaederinghe gheleſen de Remonſtrantie vande Bewinthebbers van de Ooſt-Indiſche Compagnie deſer Landen / houdende de klachten over het bedryf vande Directeurs van 't** Abiſſiniſche **Octroy by den Graef van Ooſt-Vrieſlant verleent / noopende het afloſſen van eenich Volck uyt deſe Landen in haren dienſt / als oock het inkopen ende Equiperen van twee ſchepen binnen** Enckhuyſen **op den naem van Ian Prendor woonende in Emderlandt / voor den dienſt van 't Landt ende gerufthept der voorſz Compagnie deſer Landen goetgevonden den Voyghemeeſters van** Enckhuyſen **te verſoecken door den Officier van haer Stadt / haer Ho: Mog: Placcaet hier bevorens ghedaen emaneren / jeghens 't Volck deſer Landen gaende in dienſt van uytheemſche Prinçen ende Potentaeten / nae ſijne forme ende inhout te willen doen executeren; ende oock by proviſie ende tot naeder oyde de voorſz Schepen op te houden / ſonder de ſelve naer de Eems ofte elders te laten vertrecken / ter tijdt toe dat de voorgaende Placcaeten op het huyren / aennemen van Volck / koopen van Schepen / voor vreemde Prinçen ende Potentaeten binnen deſe Landen ſouden ſijn geresumeert.**

Op de hier voorgheſtelde dimiſſie en affſchept hebben de Ooſt-Vrieſche Stenden gheſchreven dit volghende haer beduncken.

Dat de Stenden dat ſtuck van weder aennemínghe des Garniſoens ende des ſelfs weerchentlijcke Leeninghsbetalinge niet alleen van groote difficultept:

Maer oock directe met Haer Ho: Mog: ſolemnele den Stenden gedane verklaringe vanden Jare negentien den twaelfden Jany Nieuwſtijl / op een algemene Landtsdach tot Marienhove door haer Ho: Mo: aenſienlijcke Gecommitteerden / met voorgaende rijpe deliberatie ende advijs vanden Heere Prince van Orangie / mitsgaders des Raets van State genomen / ende

de

1632. de volgens daer over in specie verleende Acte van Manutenentie.

Als mede met Haer Ho: Mog: dispositie / darmen van continuatie ofte non continuatie des Garnisoens noch eerst soude tracteren hadden gheoordeelt te strijden.

Daerom sy soo haest op dat stuck niet hadden resolveren konnen.

Ondertusschen was den benoemden tijt gekomen.

Waer op die van Emden ende de Commandeur des Lantschaps-Comptoiren hadden geinvadeert.

Ende niet volgens Haer Ho: Mog: verordeninghe / ende klare duydelijcke woorden die weerckentlijcke Leeningen / volgens die opgerechte ende voor desen beliefde Lijste.

Maer nae den Emdischen *propria autboritate* geconcipieerde Ordonnantie tot betaelinghe des Garnisoens / ende sulcx maer op Reeckeninge / 't welck de Stenden noch meerder naedencken maeckte / als of haer Ho: Mog: overige Garnisoenen / gheljck op Lieroort tegens der selver Acte hun upt de Consumptionsmiddelen nu ontogen / haer noch mede souden willen opghedrongen worden.

Ontkenden dat die Stenden de penningen tegens de executie des Commandeurs soude hebben van de Comptoiren gelichtet / ende den Rentmeester toeghestelt / aengesien het contrarie upt de respective quitingen des Commandeurs ende des selfs afghesondenen Soldaten klaerlijck was blijckende.

Hadden wel verhoopt men soude op soo ydele voorwendingen van een Parthye / ten weynichsten die klaere woorden van Leninge niet in volle betalinge verandert hebben.

Ontkenden oock dat sulcx de Stenden tot Norden in den Jare twintigh souden aengenomen hebben / aengesien alleen was toegesept / waer 't mogelijck / ende die van Emden het niet bupten de Capitulatie en instellinge gebruyckten.

Waer tegen hoe de forma des Guarnisoens voornamentlijck sedert den Jare seven en twintigh by die van Embden *propria autboritate* was verandert / ende bupten de Capitulatie ende tot haeren appetijt / als noch op deser stonde ghebruyckt / was bekender dan bekendt.

Het waere wel te wenschen dat het gheene men in 't Jaer twintigh soo solemneljck tot Emden op de Nieuwe Marckt tot God Almachtigh met Eede / aen handen van haer Ho: Mog: voortreffelijcke Gecommitteerde des Heeren Graeve van Oost-Vriesland ende der Stenden Commissarisen / soo Officieren als Soldaeten / hooft voor hooft belovet / ende daer over soodanige Acten waren uptgegeven / wat beter ter herten nam ende gedachte / dat al ist / men het by de menschen so hier / so daer / mede kan bemantelen / dat Godt sich niet laet bedriegen.

Dat het den Stenden voor als noch niet mogheljck gheweest en was / hadden de Mansfeldische invasie / daer door veroorsaeckte totaele verwoestinge van Dycken / Dammen / Landen ende Luyden / ende daer op gevolchde vierdehalf Jarige Keyserische inquartieringhe (eplaes) overvloedigh betuyghet; men bevant dageljcx ende konden 't alle onpartijdige / ongepassioneerde / soo den Staet deses Landts bekent was / ghetuyghen.

Ende dat soo voortvaerende / als men aendingh de lasten van 't Lant gedragen konden worden.

Maer dat alles tot desperatie komen ende den Ingesetenen door dese proceduren / niet wepnigher als vooren verhaelt / den staf inde hant wert gegeven / ende een peder om een heen komen soude mogen sien.

Gemerckt de middelen door de Garnisoenen geconsumeert / het Lant open / ende een pegeljcken ten prope ende bupten alle Neutraliteyt gestelt / ende gelaten was ende wiert.

Waer door alle handel ende wandel van 't Lant verjaeght / ende een peder daer in te komen wonen / afgeschicket soude werden.

Tot een proeve van sulcx allegerende / dat de Sweetsche Resident het Graefschap was aenmoedende ende 1632.
dreygende.

Den Administratoren ende den Lant-Rentmeester aengaende / seyden / der Stenden dienaren te zijn / aen haer instructie met solemnele Eede en plichten verbonden / die niet toelieten / te betalen ofte aennemen te betalen / dat niet te vooren banden Stenden aenghenomen ende hun te betalen belast was.

Tegens ende boven hunne Instructie / eer ende plicht niet te gaen noch handelen konden; als 't haer van de Stenden wiert belastet / ende middelen aende hant gegeven / souden niet in ghebreecke blijven haer ampt te doen.

Verhoopende haer Ho: Mog: souden hun in haere consciencien boven hun Instructie niet beswaren / ende dieswegen Militari manu in hun ofte haren Rentmeester niet dringen.

Om niet benoodicht te werden veel lieber daer upt te schepden / ende die gemeene saecke te abondonneren.

Meede niet twijfelende die Stenden souden van haer doen haer Ho: Mog: behoorljck contentement geven.

De Sweetse Minister Salvius hadde aen den Graef aenmaninghe ghedaen om mede pets te doen by het Euangelis wesen, soo als hy 't noemde. De Graef hadde hem weder gheschreven; sijn Stenden verklaerden met het Euanghelische Weesen niet te doen te hebben. Daer op repliceerde Salvius, dat sulcx den Coninck so smertelijck als onvermoetelijck was voorghekoomen; niet komende geloven dat de Heer Graef / als des Koninckx soo na Bloet-Vrient / de handt van soo Christelijcken werck ende dessepnigh soude afstrecken. Ende als het anders niet konde zijn / dat hy Hertoch Frans Carel, die Patenten hadde om te werven voor den Coninck / de saecke souden bevelen. Seyde niet te min des Graven affectie te sullen roemen: doch seyde te vreesen dat *fides sine operibus* soude *pro re mortua* werden gehouden; dit waren sijn woorden.

Sweetse saken.

Om pet van 't Sweetsche werck soo veel het desen Staet raeckte te seggen / dient geweten; dat de Coninck van Bohemen vernemende / daegheljcx de groote progressen van den Coninck van Sweeden in Duytslandt ende inde Palts / nam resolutie om in persone sich aldaer te binden / by de wercken te zijn / ende alsoo eenmael tot sijne restitutie te komen. Hy hadde aen gelt hier op het Comptoir van Hollant drie a viermael hondert duysent gulden staen / daer van hy eene partye op nam / versoeckende oock desen Staet om subsidie; en de verstaende dat hy by expresse audientie wilde sijn afschept nemen van haere Ho: Mog: den vier en twintighsten January / sijn ghecommitteert de Heeren Graef van Kulenburgh, Noortwijck, Knuyt ende Walta, om hem ter audientie te ghelepden. De Kaemer wiert verciert / gelijck voormael als hy had audientie gehadt; de trappen opgekomen zijnde / wierde aende deure der Vergaderingh ontfangen van alle de Staten Generael en Corps, de presiderende Heer Haersolte alleen blijvende op des Presidents plaets; onder sijn stoel tegen over den President / was een Turcx-Tapyt gelept; geseten zijnde / seyde ghereesolveert te zijn eene Keyse te doen na Duytslant tot voorsettinge vande gemeene goede saecke / ende van sijn particulier; dat de Koninck van Engelant sulcx mede hadde goet ghevonden / met toesegginge van assistentie. Danckte voor alle eer ende vrientschap hier ontfangen / recommandeerde de Coninginne sijn Vrouw en Kinderen / ende continuatie van gunst / ende een liberale assistentie; met belofte / soo hy tot beter fortuyn quame / alle ontfangene weldaden te sullen steets erkennen. De Heer presiderende heeft hem vande ghenomene moeyte bedanckt / ende geluck op de Keyse gewenscht / ende goet succes tot sijn voornemen / met versecheringe dat desen Staet altijt Dienaer ende Vrient van hem ende der sijner soude zijn.

Hantingh van Beveren herwaert de naer Sweetsche.

Audientie.

Verforcts.

Den volgenden dagh in deliberatie gelept zijnde / is ghereesolveert een subsidie voor hem van hondert ende vijftigh duysent gulden / die op aenstaende Franckfurtsche-Misse hy op den Ontfanger Doublet soude mogen trecken. Daer toe de Provintien sijn versocht de penningen

1632. ningen te willen furneren. Uytrecht ende Vrieslandt hebben het op 't behagen van haer Ydntipalen aenghenomen; ende aen Stadt ende Landen absent zijnde / is het aengheschreven. De Heeren Graef van Culenburgh, Noortwijck, Brouckhoven, Knuyt, Zuylen, vander Haer, ende Haersolte sijn ghecommitteert den Koninck sulcx aen te dienen / ende te valediceren. Ende alsoo den Ydnce van Orangien onpasselijck was / is hy deur den Graef van Culenburch ende de andere Gecommitteerde beglepdet tot het eynde van 't Bos. Op sijn Kepse is hem geen defrapement gheschiet / maer den Afgesanten Pauw aengeschreven des selfs saecke by den Koninck van Sweeden te recommanderen. De Chur-Vorst van Keulen versochte dat een ghequalificeert Persoon mochte gaen met de Kupterie die den Koninck soude Conducren. Des onaenghesien sijn t' haerder wederkomste niet wepnich klachten ingekomen over foulen by de selve Kupterie gedaen in Chur-Ceulens Stiften.

De selve Koninck hadde ock deur den Baron van Slabata den Coninck van Sweeden laeten adverteren van het dessepngh sijner Kepse; die weder komende rapporteerde dat hy willekom soude zijn. Wierde deur een goet Convoy Kupterie van Wesel beglepdet tot in Hessen; van waer hem de Lantgraef voort conducerde tot Franckfurt allwaer hy quam den thienden Februarp met seventigh Paerden ende veertich Carossen; 's anderen daechs ginck salveren den Coninck ende Coninginne van Sweden tot Hoeghst, die lieber gesien hadde dat hy ware ghekomen met eenige ep ghen gewapene Croupen / om selfs de handt aen de plough te slaen / ende het werck te secunderen meer als met de bloote tegenwoordigheyt sijner Persoon / aenden welcken hy wel alle eere en upterlijcke Respect / als aen een recht ghehooren Coninck thoonde ende bede thoonen; doch komende mertet tijdt tot de saecke selfs / om te hebben de restitutie van den Pfalts / soo verre dit in Sweetsche handen was / soo woude hem de Coninck van Sweeden voorschrijven eenighe harde conditien: Eerstelijck / dat aldaer de Augsburssche Confessie soude prevaleren; ende daer na dat hy de Palts ende Chur soude als te Leen ontfangen van de Croone Sweden; ofte ten minsten sich met reverts / eedt / handt / ende zeghel / te maechen t'eenemael dependent van de selve Croone / ende irreconciliabel met het Heylige Roomsche Kijck. De Coninck van Sweden practiseerde dit ock met andere sijne conquesten in Duytslandt / om twee reden: Eerst, om dat hy meende voor sijne moeyte / kosten / ende prijckelen hem dese danckbaerheydt schuldich te zijn: Een tweeden, dat hy vreesde de ongestadigheyt der Duytschen. Maer de Koninck van Bohemen maeckte daer in groote swarigheyt / alleguerende ock dat de Koninck van Sweeden by het Manifest t'sijner aenkomste hadde alleen voorghegeven te komen simpelijck tot verlossinge ende restitutie der geoppresseerde Duytsche Vorsten ende Stenden. De saecke wierde noch swaerder gemaeckt deur den Coninclijcke Engelschen Ambassadeur Sir Harry Vane, die den Koninck van Bohemen secunderende / in contentie geraeckte met den Koninck van Sweden over het cassseren ende condemneren van sekeren Engelschen Officier / die sich in protectie gaf van den Ambassadeur. De Coninck van Sweeden was ock voor sijne progressen moedich ende choleriq gevorden / ende dede niet soo goede bejegeninge aende Vorsten / als sy meenden haer toe te komen. Dit geschiede meest ghedurende sijn verblijf by Norenburgh, waer na hy korts blijvende tot den slach by Lutsen. Ende de Koninck van Bohemen stende / sijne hoopeninghe van volkomen ghewenschte restitutie weder verballen / is soo voor melancholie als contagie kranck gevorden tot Ments, ende gestorven den negen en twintigsten Novembris Oudestijl; even so als hy meende te slupten het Tractaet met den Gouverneur van Franckendael en met Sweeden / om te komen tot sijne possessien. Korts voor sijn doot sach hy noch het hertseer van het afvvanden van een groot ghedeelte des Casteels tot Heydelburg, door verstupments of malitie van het Beversche Guarnisoen.

De vreese voor den Coninck van Sweden ende sijne progressen toenemende / ende groote apparentie zijnde dat hy den Rhijn afkomen soude / soo heeft de Infante soo aende Chur-Vorst als Stadt Colen laeten aenbieden Spaensch Guarnisoen tot haerder verseekeringhe / 't welck men alhier niet geerne sach; wierdt daer over aen beyden gheschreven *dissuasorie*, ende haer aendupdende dat het strijdich soude sijn met de Neutralitept. 1632. Colen.

Dat de voorsz vrese van den Chur-Vorst ende Stad Keulen niet ydel was / bleeck wel korts daer na upt de Besendinge van de Koninclijcke Sweetsche Ambassadeur Benedictus Oxenstern, die den eersten February onbekent alhier was aenghekomen; hare Ho: Mog: deden hem voor den Griffier presenteren de gewoonlijcke receptie ende tractement / 't welck hy excuseerde als repsbeerdich / om niet langh sich alhier op te houden / ende nam de receptie als gedaen. Hy hadde eerst Audientie complimenteuse ter Vergaderinghe / daer nae hielt conferentie met Gecommitteerden / de Ambassadeur Camerarius 't voordt doende / seyde dat den Coninck hadde gesonden den weigebooren Heer Benedictus Oxenstern met last / om voor eerst van wegen Sijne Koninclijcke Majestept aen haer Ho: Mog: der selver genepchde wille / bestendige vrientschap / trouwe affectie / ende alles liefs ende goets te vermelden / wijders ock hoofdsaecklijck voor te draeghen / dat Sijne Majestept niet aengenamer sijn konde / als haer Ho: Mog: ende deser Vereenichde Provintien welstant / toenemen / ende verseeckeringe / die selven van herten wenschende / ende dat sy in haren Staet alle zeghen ende bestendich gheluck erlanghen mochten; dat Sijn Coninclijcke Majestept sich niet wepnigh verheucht hadde / ock des weghen nochmalen te congratuleren hun ghenadighst bevolen hadde / dat het voorgaende Jaer sy hares Vpandts schaedelijck dessepngh door hare dappere defensie / ende 't goet beleyt van Sijn Excelentie den Heere Ydnce van Orangien gebrooken / de selve opgehouden ende verhindert hadden / also dat hy tegens dese Geunieerde Provintien / ongeacht sijn extraordinaris force niet hadde uprichten noch verkrijghen konnen / wenschende datse ock in het toekomende / voor al by haer altans voorhebbende dessepng in gelijckmatigen goeden succes continueren mochten / niet twijffelende haer Ho: Mog: hadden des Conincks tot noch toe bekomene geluckige progressen ende onderscheydelijcke Victorien / maer insonderheyt dat Sijn Majestept door Godes sonderbare zegen ende bystant / by Leyplich den Vpandt upt het Velt geslagen hadde / met vreuchden vernomen / ende dat de selve tot meerder voortsettinge van Sijn Coninclijcke Majestepts heroische ende loffelijcke intentie gewillichlijcken ende geerne hare wensch / raedt ende macht / het gemenen Evangelischen Wesen ten goede met Sijn Majestept t'samen voegen / ende alsoo by dese tegenwoordige conjuncture des tijdts / de occasie wel ende nutteliick ghebruycken souden. Beyden Orenstern Sweetsche Ambassadeur alhier. Propositie.

Dat Sijn Coninclijcke Majestept naer voorsepde Veltslach by Leyplich, raetsaem ende goet hadde gevonden den Krijch te brengen in de Landen van die den selven ende de hostilitept teghens Sijn Coninclijcke Majestept begost hadden / om daer door niet alleen der selver macht van haere Vrienden te diverteren ende af te wenden / maer hun ock die middelen te ontrecken daer mede sy tot noch toe het Huys Oostenrijck de hant geboden hadden / om alsoo in effecte 't selve Huys ende hare Adherenten daer door afbreuck te doen / dat ock den Almachtigen Sijn Coninclijcke Majestept Wapenen alsoo hadde ghezeghent dat de selve het Bisdom Witsburgh, ende eenige der Geestelijcke Stants-plaetsen gheluckelijcken verovert ende inghenomen hadde / zijnde ock gerefoldeert met Godes hulpe / noch voorder sijne Wapenen tegens den gemepnen Vpant voorts te setten / in hoope dat ock andere Evangelische Steden / Potentaten ende Republijcquen van gelijcken soude doen.

Maer naedemael ten aensien der beleende groote oppositie des gemepnen Vpants / de ghelegenthept sich

1632. lichtelijck presenteren konde / dat Sijne Koninclijcke Majesteyt in 't verbolghen der selve dese Provintien wat naerder te komen sich resolveren moeste / soo en hadde de selve niet willen naerlaten door dese Legatie Hare Ho: Mog: daer van aenduydinghe te doen / met volkomen vertrouwen dat het selve in sulcken gheballe niet alleen aengenaem zijn / maer dat de selve oock als dan wederomme alle Naebuyrlijcke vertrouwelijcke correspondentie met sijne Coninclijcke Majesteyt te houden / ende de selve naer mogelijckheyt door dzuchtbare diversien ende in andere occasien te seconderen / genepcht sijn souden: oock door haer selven voornemelijck gheresolveert / die gewenschte occasie alsoo aen te veerden ende in acht te nemen / dat daer door sijn Coninclijche Majesteyt soo wel / als der selve Vrienden haer securiteyt ende beste / oock desen Provintien haeres deels / ende door haer dapper toedoen gestabilieert / ende der selver profijt / nut / aenwas / ende verseeckeringe bevordert werden mochte.

Dat sijn Koninckliycke Majesteyt als dan het aen sicht / hier en tegen niet soude laten gheschieden / het gene tot des Evangelischen wesens / ende der algemeynen libertevts ontsettinge ende conservatie eenigsints dienlijcke sijn mocht; ende ghelijck de selve insonderheyt / ja in alle wegen / op deses Staets weesstant ende prosperiteyt een getrouw respect gedragen hadde / dat hy oock in 't toekomende in soodaenen oprechten intentie met rechtschapene trouwicheydt ende affectie Coninclijck continueren wilde.

By particuliere conferentie is op het gheheel werck ende desseingh des Koninckx veel gheverbaliseert / ende ghepresenteert dat de Coninck sijn macht by die van desen Staet soude conjungeren / en t'samen de Spaensche Nederlanden aen tasten. Maer de Prins begeerde niet dat sijn licht ende glants deur de conjunctie van de Sweetsche Son soude werden verdonckert / nu sijnde de opperste / soude dan onder den Coningh staen; maer in gheschrifte is hun gheantwoort als boicht.

Antwoort. NAer dat ter Vergaderinge van de Ho: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden en wel rijpelijk was gedelibereert op de Propositie by monde gedaen, ende in geschrifte overgelevert by de Welgeboren, Ed. Gestrenge, Hoochgel. Heere *Benedict Oxenstern* Vry Heer tot *Vikeby*, Syn Coninckl. Majest. van Sweden Overste Stalmeester, ende *Ludovicus Camerarius* Syn Majest. Hof-Raet extraordinaris en Ordinaris Ambassad. volgens der selver Credentie, gedateert tot *Wirtsburgh* den *derthienden* October des voorleden Iaers, midsgaders gehoort het rapport van de Heeren Ghecommitteerden van hare Ho: Mo: die met de welghemelte Heeren Ambassadeurs in conferentie sijn geweest: hebben hare Ho: Mog: voor eerst Syn Hoochstgemelte Coninckl. Majesteyt ten hoochsten bedanckt voor de gunstighe aenbiedinghe van Syn Coninckl. gheneyghde wille ende vriendtschap, ende voor de toewenschinghe van alle goede prosperiteyt ende welvaren, ende daer tegens aen Syn Majesteyt met alle behoorlijcke respect wel willen offeren hare oprechte ende ghetrouwe ghenegentheyt tot Syne Majesteyts dienst ende meeste contentement, zijnde hare Ho: Mog: over de geluckige successen, progressen ende victorien van Syn Majesteyt soo seer verblyt, als de selve voor alle de Werelt roemelijck ende voor Syn Majesteyt glorieus, maer sonderlinghe voor den Staet van Duytslant heylsaem ende hooghnoodich sijn geweest, ende wenschen dat nevens Syn Majesteyts langdurige ende Coninckl. welstant des selfs Wapenen ende heroicque desseynen met alle voorspoet en overwinninge tegens de Vyanden van Godt Almachtich ghezeghent, Syn Majesteyt wijtberoemde reputatie daer door vermeerdert, ende de gheoppresseerde Princen in Duytslant ghesoulageert ende herstelt mogen worden; ende alsoo by hare Ho: Mog: ten vollen bekendt, ende nu de gheheele Christenheyt door, ghenoechsaem gebleecken is met wat goede ende loffelijcke intentien Syn Majesteyt sijne Coninclijcke Wapenen in Duytslant heef ghebracht, hebben daerom hare Ho: Mog: oock niet na gelaten de Spaensche Chrychsmacht, die haer met de saecken van Duytslant doorgaens bemoeyt, het voorleden Iaer met haer langdurige Veldt-Leger, ende daer na met de aenhoudinge van alle hare extraordinare Trompen te occuperen ende op te houden, ten eynde door de affendinghe van eenighe notable forcen na Duytslant, Syn Majesteyt niet soude verhindert werden; ende sijn hare Ho: Mog: mede ghesolveert alle hare macht onder het beleyt van den Doorl. Vorst ende Heere Prince van Orangien tijdelijck te Velde te brengen, ende tegen den alghemenen Vyandt alle uytterste effort te doen, daer door de selve ongheswijfelt de occasie sal werden benomen om hem met de saecken van Duytslandt verder te bemoeyen. Aen de andere zijde hebben haer Ho: Mog: een vast vertrouwen dat Syn Coninclijcke Majesteyt met den Alder Christelijcksten Coninck van Vranckrijck ende Navarre, sal ghelieven te continueren in alle goede vriendtschap, eenigheyt ende correspondentie, ghelijck hare Ho: Mog: tot onderhoudinge van de selve soo tusschen hare Majesteyten onderlinghe, als met haren Staet in dese gevaerlijcke tijden, ende ten eynde van alle kanten een machtighe oppositie tegens Spangien ende 't Huys van Oostenrijck mochten in 't werck ghestelt worden, hare publycque Ministers soo aen Syn Hoochstghemelte Coninclijcke Majesteyt, als aen den Alder-Christelijcksten Coning afgesonden hebben, deur welke en by allerhande debvoyren haere Ho: Mog: niet alleen alle onderlinghe correspondentie ende confidentie sullen soecken voort te planten, maer oock de desseynen tot een alghemenen eynde, ende tot nut van de gheheele Christenheyt te avanceren, sijnde insonderheyt bereyt met Syn Hoochstghemelte Coninckl. Majesteyt daer over te corresponderen, ende met demonstratie van alle dienstwilligheyt, behulp, ende favouren tegens Syn Majesteyt te contribueren 't gunt de gelegentheyt van hare Staet eenichsints sal konnen lyden; ende de voorvallende occasien sullen vereyschen, ende twijfelen hare Ho: Mog: niet so wanneer de vriendtschap tusschen zijn Majesteyt en den Coninck van Vranckrijck wert gheconserveert, gelijck zijne Coninckl. Majesteyt de selve na zijne hoochste wijsheyt wel sal weten te menagieren, ende zijn Majest. so wel als hare Ho: Mog: de macht en middelen die haer Godt Almachtich in handen heeft ghegheven tot afbreuck van Spangien ende 't Huys van Oostenrijck couragieuselijck aenwenden, of Godt Almachtich sal sodanige uytcomste verleenen, die voor Syn Majest. een eeuwigen lof sal mede brengen, ende voor zijne Vrienden ende Geallieerde vorderlijck ende salutair sal wesen; ende ghelijck hare Ho: Mog: uyt oprechte herten, ende in genen deelen sullen manghelen te continueren haer respect, dienstwilligheyt, ende debvoyren teghens Syn Coninclijcke Majest. ende tot vorderinghe van zijne voorghenomene desseynen: Also versoecken de selve de welghemelte Heeren Ambassadeurs zijne hoochstghedachte Majest. daer van in de beste forme te verseeckeren, saimgaders den Staet deser Landen, ende Ingheseetenen van de selve aen zijne Koninckliycke Majest. by alle occasien ten besten te recommanderen. Gedaen den *seven-den* Februari 1632.

Benevens 't voorsz antwoort wiert hem ghegheven een goude Ketingh / gelijck aen den Deenschen Ambassadeur Klaus Daa, ende hy nam den negenden February sijn affscheyt. Wat de Coninck dit Jaer hebbe tot sijn eynde toe / sal ick hoortelijck oversoopen. Vranckrijck / het sy om 't Huys Oostenrijck te meer te crencken / 't sy om de Catholijcke Partije te conserveren / liet deur Charnasse ende St. Etienne wercken tot Neutraliteyt van de Catholijcke Chur-ende Vorsten. Die van Beyeren als Hooft van de Ligue / hadde alreede sich daer heen verklaert; Sweden / of wel de gemelde Fransche Ministers des gheluyt; maer de een sochte de ander te bedrieghen / ende liep te niet. Tilly na de Leypsigher slach restaureerde sich soo veel moghelijck was in 't Landt te Francken, maer daer oock bemoey-

1632.

1632. woydende / tetreerde over den Donau, derwaerts hem de Coninck volgende; eyndelijck ontrent het begin van April tot Donawaert quam / alwaer Rudolf Maximiliaen Hertogh Saxen Louwenbergh commandeerde / die na eenich tegenstant de Stadt verliet. De Coninck is daer nae ghekomen aen de Leck, alwaer sich Tilly hadde ghepositeert; maer de Coninck als een blixem / raeckten daer over / alwaer Tilly ghequetst wiert met een dzie pondighe koghel boven de rechter knye / soo dat hy sich nae Ingelstadt liet brenghen / alwaer hy na eenighe daghen stierf / nae dat hem vier beenkens waren uytghenomen / met groote pijne. Hy was van trap tot trap geklommen / eerst langh een Waertgelt van den Beyer-Vorst ghenooten hebbende / sonder employ / soo dat hy aen het Beyersche Hof dickwils als een onnut gast ende met schelen ooghen was aenghesien / sijnde oock geen groot Opsnijder / maer van stillen aert / en die sich niet seer wist aen te doen. Maer de Beyer-Vorst / als hem somtijts ghesept wierdt / hy mocht dien overtolligen Taeffel Broeder wel afschaffen; hadde t' elckens gesept / Neen, ick verwachte noch eens goede dienst van hem. Gheljck hy dan daer na sich aen sijne Meesters seer ghetrouw / ende teghens sijn Vyandt onversaecht ende onverdzoten heeft ghetoont; men gaf hem na nopt sich te hebben verloopen / in dronckenschap noch onkuysheyt, ende nopt Battaille te hebben verlooren voor den Leypsigher. De Coninck ooch Augsburgh en passant in krijgende trock in Beyeren, bezoekende Inghelstadt, alwaer den jonghen Marckgraef van Baden doodt, ende den Coninck het paert onder 't lijf geschoten wiert. De Coninckljcke Denemarckssche Gesanten Tage Tot, ende Christiaen Tomassen sijn hier by hem ghekomen / als danckende dat hy deur Baudis den Koninck van Denemarck hadde laten noodighen om weder in 't spel te komen / sy excuseerdent voorwendende de gemaeckte Vzede / ende presenteerden haer Konincks mediatie / om die ooch in 't Rijck te vorderen. Daer nae vracht de Koninckl. Fransche Residents de St. Estinne het werck van de Neutralitept weder op de baen. Hulck thoonde de Koninck hem onaenghenaem te zijn; ende alsoo hy bestont den Chur-Vorst van Beyeren te prijsen / sepde de Koninck: 't Is geen konst pets t oc lof van pemant te vinden / alsoo is wel een oratie gemaeckt *in laudem pediculi Asini*; maer sepde de Koninck: Ick ken den Beyer-Vorst wel met al sijn Paffengeswerm. Ende als de Resident insisterende / veel van sijn Coninckx intentie ende ghesach wilde spreecken / soo thoonde de Coninck van Sweden sijn onghedult / reprimenderende den Resident over sijn al te groote of Fransche vermoedighept / seggghende geen vermaeck te nemen in sodanighe familliaritept / daer ooch pets by doende / van dat het hem gelijcke veel was tegens wien hy oorloch voerde, was 't nu teghen Oostenrijck, 't mocht daer na sijn tegen andere / sae wel tegen Vranckrijck selfs. Niet te min Munchen in krijghende / stelde daer den Oversten Hebron (Roomsch Catholijck zijnde / doch den Coninck wel gedient hebbende) tot Gouverneur.

Ondertusschen sterckten sich de Kepserssche onder Walsteyn, die in 't begin van May Praeg, in nam / ooch Eger, ende voort gheheel Bohemen, ende Chur-Saxen begost na vzede te lupsteren. De Koninck ginck den Kepserssche met de Beyersche geconjongeert / tegen / maer te swack / legerde sich onder Nurnburch, vzesende de Kepsersche soudent belegeren. Alhier heeft de Kraen de Vos te gast genoodicht / want eerst lach de Koninck langh / niet willende vechten / daer nae wilde wel de Coninck / met veel Troupen ghesterckt / maer de Kepsersche ende Beyersche wilden niet; men applicerde op de Sweden het seggen van Livius, *Haud parvum rem esse ab toties victore hoste vinci de fusse, & ab continuis cladibus respirasse.* Item, *Nihil usquam sui videt, in diem rapto vivit.* Van met de Troupe van den Rycx-Cancelier, van Birkefelt, van Wymar ende Hessen, sich wel seventich duysent man sterck uytgevende / dede den een ende twee en twintichsten Augusty furieuse attacqen op 't Kepserse en Beyerse Leeger / maer sy wilden niet uyt haer voordeel. Eyndelijck de Coning doende by sich

home den Raet van Nurnberg, verklaerde de satisfactie die hy had van haren dienst ende belept / geduprende sijn verblijf / met belofte haer altijdt te sullen secoureren ende beschermen. Trock alsoo den sesten September op den klaren middach / stellende sijn Leger in Battaille in 't gesichte van de Kepsersche ende Beyersche / om te sien of sy upt soude komen / en niet komende / trock de Koninck naer Winsheym. De Kepsersche onder Walsteyn vzaecken den thienden op ende toghen na Bruck ende Forcheym, ende de Hartogh van Beyeren na Regensburgh, nam Rain in / 't welck den Koninck obligeerde om derwaerts te gaen / ende de plaets met formele belegeringe weder te winnen. Ondertusschen hadde Walsteyn tijdt om te komen in 't Landt te Meysen, alwaer reede Holck ende Gallas met vzanden ende plunderen groot quaet deden; Walsteyn daer by ende tockomende / pooghde den Chur-Vorst soodanich te verschricken dat hy sich van Sweden soude willen ofte moeten afdoen / ende met den Kepser particuliere vzede maecken. De Koninck van Sweden hadde al van te vooren deur besendinghe van de Palts Graef Augustus den Chur Vorst tot stantvastighept laten vermanen / ende trock nu in persone met sijn Leger tot secours van hem (latende den Palsgraef van Birkefelt met een goet Leger als Generael in Beyeren en Sweden) ende quam in veerthien dagen tijdts upt Beyeren in Turinger Landt. Walsteyn, Papenheym, Galles ende Holck ontrent Lypsich te samen zijnde / maechten een Leger van acht en veertich duysent man. De Koninck hebbende sijne ende Hartogh Barnats Troupen by een / quam den dagh van St. Martin tot Naumburg, slaende op den wegh twee Reghemeten van Merode. Aldaer vernam hy dat de Kepsersche haer gheleghert hadden van Leypsich ende Morsburgh tot aen Weyssenfels, met eenige woninge ende vorderlijcke Vctreenchementen / dies de Koninck van ghelijcken dede / ende hadde geern de Chur Saxische Armade by sich ghehadt leggende by Turgau, vijftien duysent man sterck / doch siende dat de selve qualijck hosten deur komen / en dat de Kepsersche Weyssenfels hadde verlaten / en haer na Lutsen hadden geretireert / kreegh te meer courragie ende resolutie om het alleen te waegen / by sonder als hy verstont dat Papenheym met ses Regimenten gegaen was na Hal. Dies deede hy sijn Leeghet den vijftienden November 's morgens ten drie upren avanceren / de Avantgarde quam outrent twee upr naer de middach / ende begost de Charge, en daer na speelden ooch de kleyne Sweetsche Stucken / doch een dicke Nebel ende de nacht schepde het ghevecht met gheljcke schaede / alleen kregen de Sweetsche twee Standerden / in den eenen stont de Fortuyne, in de andere de Rijks-Adelaer, het welck de Koning nam voor een goet teecken. 1632.

De Coninck bleef den geheelen nacht in 't Velt sonder ander Toghement als sijn Karosse / verklaerende sijne resolutie (om des morghens den Vyandt te dwinghen tot eene ghenerale Bataille) aen den Hartogh van Wymar ende andere Officiers / die om sijne Karosse hielden den gheheelen nacht onder den blauwen hemel. Veel vieden den Coninck noch te wachten nae de conjunctie vande Chur-Saxische / maer de Coninck bleef van andere opinie / allegerende sijn voorighe successen van de sijne / de Avantage alrede bekomen / de rechtveerdighept sijner Wapenen / Godes zeghen / de absentie van Papenheym, ende de incommoditepten van de sijne / ingheballe de Vyandt sijne Vetrenchementen konde voltrecken. Daer by doende het pointct van sijne reputatie / dat hy Walsteyn niet konde in sijn ghesicht lijden / sonder hem voort te houden / ende te toonen dat het aen hem niet ontvzoocken hadde / van dat hy hem niet eerder ghesien hadde in Campaigne / moeste nu eens sien wat hy doen konde / spreeckende sulcke met een straffe ende hooghe stem / alsoo dat niemant hem meer durste tegen spreecken. 's Morgens voor den dagh tooch aen een nieuw Lederen kleedt / men riet hem waepenen aen te trecken / maer de Koninck wilde nopt thoonende de koghel in sijn schouder / daerom hem de waepens wat ondraechlijck waeren.

1632 Sijn voornemen was met het krieghen van den dagh te beginnen/ maer een dicke Nevel hielt hem op/ de Son deurghebroocken zijnde ende om sijn Troupen gereden/ oock couragie aen alle ingheschrickt hebbende/ ende koomende by de Sweeden ende Finnen/ seyde: Mijn Vrienden ende Cameraeden, huyden ist dat ghy sult thoonen wat ghy zijt, thoont dat ghy eerlijcke Lieden bent, houdt u ordre, ende vecht vromelijck voor u ende voor u Koninck; Soo ghy het doet, ghy sult vinden aen 't eynde van u Rapiers de zeghen van den Hemel, ende de eere ende beloninghe van uwe dapperheydt. Ter contrarie soo ghy wijckt, ghy sulter vinden uwe schande ende onderganck, ende ick verseeckere u als een Koninck, dat gheen stuck, noch van u, noch van u ghebeenten oyt weder in Sweeden sal keeren. Aen de Duytschen seyde Hy: Mijn Vrienden, Officieren ende Soldaeten, Ick bidde u doet huyden u plicht, ghy sult vechten niet alleen onder my, maer met My, mijn bloedt ende mijn leven sal u wijsen den wegh van eere; breeckt uwe ordre niet, ende volcht my met couraeghe, soo ghy het doet, de victorie ende voordeel is ons, ghy ende uwe naekomelinghen sullen 't ghenieten; soo ghy de rugge keert, het is ghedaen met uwe vryheyt ende leven. Beyde Natien riepen dat sy souden thoonen gheleert te hebben te sterven ofte te winnen.

Walsteyn hadde geen groote lust tot vechten/ maer sienде des Coninckx resolutie/ ende dat de minste retraite aen sijn Volck decouragie soude benemen/ contramandeerde den Graef van Papenheym die nae Hal ginck/ niet meenende dat de Coninck voor de conjunctie der Chur-Saxische soude derven slach leveren. Hy employeerde de gheheele nacht met het stellen der slachordre/ planten van het Canon/ ende retrenchieren van eenige posten tot sijn voordeel/ vermanende sijn Volck tot weldoen: Haer wijsende op de gerechtigheydt haerder saecke, op de eere, de recompense, haer voordeel, sterckte, de Religie, de Keyser, het Rijck, &c. tegen de verwoestingen ende usurpatien van een Vreemdelingh, Tyran, &c. hoewel het podagra hem niet toe en liet als sich te vertoonen in een Rosbaer.

De Koninck sonder eenighe refectie of spijse te neemen ende om goet exempel te gheven/ stelde sich voor het Regiment van Steynbock, ende riep met luyder stemme: Nu wel aen Cameraets, het is nu dat Wy moeten aenvallen; valt aen valt aen in Godes Naeme, Iesus, Iesus, Iesus, helpt my huyden te strijden, ende seghent mijn recht. Daer met pousseerde hy sijn paert ende chargheerden op een Bataillon van vier ende twintigh Compagnien Curassiers/ de fleur van 's Keysers Kupterie; twee Regimenten Sweedtsche volghden hem/ ondertusschen speelden wederzijdts Artillerie. Desen eersten aenval was hartrende vorderlijck/ het en waere de Coninck ontfanghen hadde een schoodt in den arm/ vreechende het gheheente; de naest by sijnde ende het bloedt sienде/ riepen: de Koninck is ghewont; De Coninck dit hoorende/ nam het quaelijck ende bestrafte se/ bedwongh sijn pijne/ ende riep met een vrolijck aengesicht ende manneliycke stemme/ 't is niet met al, Caemeraeden, grijpt moet, laet ons voort aen vallen, ende chargheren. De voornaemste rieden ende baeden hem met ghevoudene handen sich te retireren ende te laeten verbinden; maer de vreese van de sijne te descouraegheren/ ende de begheerte der Victorie/ dede hem blijven/ alsoo voerde hy de sijne weder aen; maer de pijne en flauwighеydt deden hem korts daer nae segghen teghen den Hartoch van Saxen-Lauwenburgh: Vetter brenght My van hier, want Ick ben seer ghequetset. Eer nauwer noot hadde hy sulckx ghesept/ of daer quam een onbekent Curassier (eenighe meenden het was Papenheym selfs) roepende: zijt ghy hier, ick heb u langh gesocht, schoot hem door 't schouder; terstont als hy desen doodtlijcken wonde ontfanghen hadde/ viel neder/ niet meer spreeckende/ als/ mijn Godt. Men heeft niet naeghelaeten quaelijck te spreecken van den Hartogh van Louwenburch, bewijl hy alleen is ghebleven de lesten by den Coninck/ ende die hem in den arm hadde om af te brenghen. Sijnde vreemt dat de Coninck soo veel wonden/ en hy niet een kreech/ hem wierdt oock naeghegheven als hem sulckx gheobjicieert wierdt/ waerom hy selfs niet was ghewondet? hadde ghesept: dat danck Ick mijn groene Scharpe, als of de Keyserssche die verschoont hadden. Doch of sulcx door afgunst (om dat hy korts van de Keyserssche was overgekomen/ ende weder nae den Chur-Vorst van Saxen ginck) of met fundament ghesept is/ laete ick Godt voordeelen.

Terstont gingh de Charge weder aen/ soo dat oock de geene die den Coninck meenden op te rechten/ ghenoodtsaeckt wierden weder te peerde te sitten om te vechten: want de Keyserssche de quetsuren des Coninckx ghemerckt hebbende/ daer door nieuwe moet schepten; alsoo hondemen het Lichaem des Coninckx niet wegh brengen; ende also leggende/ kreech noch een schoodt deur 't hooft ende twee steecken door 't lijf/ thoonende de Keyserssche dat sy noch den dooden Coninck vreesden/ te sullen weder opstaen. Op dese vijf wonden alludeerden naemaels sijne vpanden met dit vers/ *Guſtaſti imperium primis Guſtave labellis, implerunt Guſtum vulnera quinque tuum.* De Coninck hadde gemeenlijck eenige *Laquayen* of voet knechten by hem/ een der selver wierde mede doot by hem ghebonden. Des al niet teghenstaende en fonceerden de Sweedtschen de opghemelde Bataillon, sloughen het/ ende kreghen seven stucken geschuts/ dit was aen de Lincker vleugel des Vpants. Aen de rechter-vleugel was de Luytenant Colomel Relingher met drie hondert peerden ghecommandeert te chargeren vier Regimenten Crabaten van Isolani, 't welck hy dede met sulcken succes dat hy tot twee repsen daer deur brack/ kreech drie Cornetten/ ende verloor een van de sijne. Al sijn Officieren wierden gequetst ende hy self deur den arm/ waerom hy retireerde. Isolani bleef daer selfs met veel van de sijne. Niet te min/ noch achthien Compagnien van de zijne vielen weder aen op eenige Regimenten Duytsche/ die de bagage bewaerden/ de selve in eenigh disordre brengende/ doch eene dicke nevel weder op komende gaf middel aen de Duytschen om haer weder in ordre te stellen. Gallas, Merode en Holck, om de poste ende verlooren Artillerie weder te winnen/ commandeerden eenige uytgelesene benden te Peerde ende te Voet op de Sweetsche/ die na een hart gevecht de poste weder in namen/ ende eenige Sweetsche Regimenten in disordre sloegen.

De Hertogh van Wymar deur den Veltmaerschalck Kniphuysen verstaende den doodt des Coninckx/ was boven maten gealtereert/ en protesteerde dat te vreesen of niet meer te leven/ ende viel met groote dapperheyt op de Keyserssche/ gevolcht van het Anhaltse en Leeuwesteynsche Regimenten: daer was een desperaet ghevecht; de Keyserssche om haer advantagie te houden: de Sweetsche om het weeder te winnen: Hertoch Bernard van Wymer dede wonderlijck wel/ vrack dziemael door de Keyserssche/ maenghesien hy in sijn lincker arm ghequetset was/ dwinghende eyntelijck de Keyserssche haer poste ende Kanon te verlaten.

Daer naer veerder gaende/ vreef de Keyserssche noch upt een ander poste/ bekomende derthien stucken. Het was nu omtrent drie upzen naer de middach; de Hartogh siende noch eene poste by seecker Wint-moolen/ bewaert deur drie Regimenten Keyserssche/ marcheerde oock om die te slaen/ sendende eenighe parthyen om de vluchtende te verbolghen. Hier was het ghevecht meer als elders: want Papenheym nu aenghekoomen was met eenighe verssche Regimenten. Dies de Hertoch ghemelte poste verlatende toogh hem in 't gemoet/ alwaer seer lang en furieuselijk gevochten wiert/ Papenheym met een Kanons koghel midden deur aen de knoop van de sael ghesschooten/ en veel andere Officieren en Soldaeten doodt ende ghequetset wierden/ de nacht

ende

De Koninck gequetst.

Doot.

1633.

1632. ende nebel eyndelijck het gevecht termineerende. Het ginck met dese Bataille als ghemeenlijck naer het spreeckwoort *uti quisque suum vult esse, ita est.* Elcke parthye schreef sich de Victorie toe. Het is nochtans klaer dat de Sweetsche de meeste eere hebben inghelept / als sijnde lest ghebleeven op het Velt / hebben bekoomen een groot deel Bagagie ende Artillerie / te weeten een ende twintigh Stuckhengestruts.

De Kepsersche aen haer sijde sustineerden dat sy de Victorie hadden / uytgevende / dat so wel de Sweetsche na Naumburgh, als sy na Leypsich retireerden; dat de Sweetsche niet meer als ses Standerden / ende sy wel vestigh gheknreeghen hadden / dat van de hare niet meer als drie duysent ghemist wierden: en de om sulcks meer te doen gheloven wierde tot Wenen Brussel, Munchen, en elders victorie gebrant ende *Te Deum* gesongen.

Het Lichaem van den Coninck wierde eerst des anderendaeghs ghevonden / zijnde qualijck kenbaer om sijne quetsuren / ende van paerden en menschen overgheloopen zijnde. Hy hadde drie daeghen te voor sijn doodt ghenoechsaem als gheprognosticeert / tot Naumburgh: siende de groote acclamacien des Volcks / alsoo dat hy teghen zijn Hof Predicher sepde: onse saecken gaen wel, maer ick vreese dat Godt my sal straffen om de dwaesheyt des Volcks, dat my te veel toe schrijft ende betrout, my houdende als eenen Godt, ende dat hy sal toonen dat ick een sterflijck mensch ben. Godt is mijn getuyge dat het my mishaegt. Daer mach van komen wat het wil, maer ick weete nochtans dat hy dit werck niet onvoltrocken sal laeten. Het Lijck wiert ghebracht van Naumborgh op Wirtenbergh ende Berlijn allwaer de Coninckliycke Weduwe was; ende het gelspde over Wolgast na Sweden.

Hy was ghebooren tot Stock-Holm den neghenden Decembris / vijftien hondert vier en tnegentigh. Hy wiert gekroont den twaelfden Octobris sestien hondert seventien, ende ghetrout met Eleonora een Princesse van Brandenburgh den acht en twintighsten der selver Maent; liet na een Dochter Christina ghebooren den tienden Decembris sestien hondert ses en twintigh, dese heeft seer glorieuselijck den oorlogh gecontinueert / en in het Jaer acht en veertigh wreede gemaeckt / naemaels haer self willens van de Kroon abdicerende.

By de Kepserssche wiert seer behlaegt de Graef van Papenheym. De Coninck van Spangie hadde hem ghemaeckt Ridder van der Ordre / hoe wel hy stierf eer hy die ontfingh. Om de curieushept sal ich hier by stellen wat Ridders noch in dit Jaer in het leeven waren.

Van de Regeringh van Philips *de* tweede.

Ridderen van den guldenen Vlies.

1. TRes-Hault Tres-excellent & Tres-puissant Prince Ferdinand par la grace de Dieu Archiduc d'Austriche l'An. 1597. á present Empereur II. du nom.

Van de Regeringh van Philips *de* derde.

2. Don Antonio Alvarez de Toledo & Biamonte, Duc d'Alve, Connestable de Navarre, 1599.

3. Hault & puissant Prince, *Maximilian*, Comte Palatin du Rhin, Duc des deux Bavieres &c. 1602. à present Electeur.

4. Don Alexandre Pico, Prince de la Mirandola, Marquis de la Concordia, &c. 1605.

5. Don Inigo d'Aualos de Aquino, Marquis de Pescara & du Guasto, Prince de Francauilla de Monderiso, &c. 1605.

6. Don Virginio Vrsino, Duc de Braciano, Marquis d'Anguillara, Comte de Campagnano.

7. Andrea Mattheo Aquauiua, de Arragon, Prince de Caserta, Marquis de Bellante. 1607.

8. Don Francisco Colona, Prince de Palestrina, Duc de Bassauelo, Comte de Carbonano. 1610.

9. Don Frederico Landi, Prince de Valdetaro, & Cebo, Marquis de Bardi, Comte de Compian. 1612. 1632.

10. Messire Iean de Croy, Comte de Solre, Baron de Molembais & de Beaufort, Seigr. de Condé & de Montigny. 1615.

11. Don Manuel Alonço Peres de Gusman el Bueno, Comte de Niebla. 1615. A present Duc de Medina Sidonia.

12. Hault & Puissant Prince, Wolfgang Guillaume, Comte Palatin du Rhin, Duc de Bauieres, Iuliers, Cleves, & Nieubourg. 1615.

13. Hault & Puissant Prince, Waldislas Sigismund Prince de Pologne & de Suede. 1615. A present Roy.

14. Messire Charles Philibert d'Este, Marquis d'Este, & de *S.* Martin 1616.

15. Messire Philippe Duc d'Arschot; Comte d'Aremberge 1618.

16. Messire Christophle, Comte & Signeur d'Ostfrise & d'Emden 1621.

17. Messire Iean Olderich, Baron d'Eggenberch & d'Erenhaus, &c. 1621. Depus Prince d'Eggenberg.

Van de Regering van Philips *de* vierde.

18. Don Francisco Diego Lopes de Suniga, & Sotomayor, Duc de Veiar, Marquis de Gibraleon 1621.

19. Messire Guillaume de Melun, Prince d'Espinoy. 1622.

20. Messire Leonard Helrid, Comte de Meggau, Baron de Creuzen. 1612.

21. Messire Franchois Christophe Keuenhiller, Comte de Franquenbourg, &c. 1623.

22. Messire Philippe de Rubempré Comte te Vertain, Baron d'Euerberge 1624.

23. Messire Alexandre de Bournonville, Comte de Hennin Lietart, &c. 1624

24. Messiré Louys, Comte d'Egmont, Prince de Gaure 1624.

25. Don Honorato Grimaldi, Prince & Seigneur de Monaco, Marquis de Campanna. 1625.

26. Messiré Albert Duc de Fridlant & de Sagan, Capitaine General de sa Maj. Imperiale par mer & par terre 1627.

27. Messiré Iean, Comte de Nassau, Catzenellebogen, Vianden, &c.

28. Don Alonso Fernandes de Cordoua & Figueroa, Marquis de Priego & de Montaluan. 1627.

29. Messire George Louys, Comte de Schwartsemberch, Seigneur de Hohenlandtzpergh & Murani.

30. Don Vincenzo del Bosco, Arragon, Velasquez & Velleraul, Prince de la Catholica, Duc de Misulmeri.

31. Mess. Maximilian, Comte de *S.* Aldegonde, Baron de Norkermis, Visconte de Wisque, Seneschal d'Ostrevant. 1628.

32. Don Tiberio Carrafa, Prince de Bisignano, & Scilla, Duc de San Marco, Comte de Claramonte, &c.

33. Messire Ernestе, Comte d'Isemburg, & de Grensaw.

34. Don Louys d'Arragon, Cardona, & Cordoua, Connestable d'arragon. 1628.

35. Messire Albert de Ligne, Prince de Barbancon. 1628.

36. Messire Otho Henry Fugger, Comte de Kirckberg, & de Veisenhorn, Seigneur de Crunenbach.

37. Messire Nicolas, Comte d'Esterhazy de Galantha, Palatin du Royaulme d'Hongrie.

Om te vullen het ghetal het welck is gestelt ende gelimitteert op vijftigh Ridderen (sijnde dertien plaetsen vacant) hadde de Coninck vier gepresenteert en genomineert / te weten / de Marquis de los Balbaces, soon van den overleeden Marquis Spinola, de Graef van Papenheym, de Baron van Walsteyn Neve van de Hertogh van Fridlandt, ende de Heyr van Didrichsteyn,

Digitized by Google

1632 die het collier noch niet hadden ontfanghen / ende door Papenheyms doodt / bleef sijn plaets oock weder vacant.

Paeu aen den Koningh van Sweden.

Van hier was aen den Coninck gheſonden de Heer Cornelio Pauw door deſen Hooft-Conſul tot Aleppo. Hem wiert den thienden January gheghéven deſe laſt / om naementlijck te verthoonen / als nu evident en door al de Werelt kennelijck te weeſen / dat Spaugien ende het Huys van Oſtenrijck / haer over langhe hadden gheligueert / omme eerſt de abſolute Heerſchappye in Duytſlandt in te voeren / ende verbolghens andere Coninghen ende Princen van Europa / de Wet te gheven.

Sijn Inſtructie.

Sijnde het ſelve daer upt ghebleecken / dat de ſelve met geſamentlijck helept / veele Princen / Vorſten en Steden / in Duytſlandt geſupplanteert / de Steden ende Havenen aen de Ooſt-Zee geoccupeert / en jongſt haere waepenen ontrent den Rhijn / ghenoeghſaem te ſaemen ghevoeght / ende naementlijck de Spaenſche / hare Protectie aen eenighe Vorſten aenghebooden ofte overghedraghen hadden: als meede die van Kölen en den Chur-Vorſt daer toe geſolliciteert / alleen om haer heerſchappye / neevens het huys van Oſtenrijck in Duytſlandt te verbreyden ende vaſt te maken. Waer teghen haer Ho: Mog: niet ghenoeghſaem konden loven / de heroique daden van ſijne Koninckliicke Majeſteyt / die met ſo grooten conſtantie ende reſolutie tot verloſſinge van het ghepreſſeerde Duytſlandt / sijn wapenen gelieft hadde te employeeren / ende daer door een eewighen lof ende roem / by alle de Werelt bekomen ſoude. Maer alſoo de deſſeynen van Spangien ende Oſtenrijck nimmermeer ſouden op houden / om den Chriſtenheyt te turbeeren / oock in tijden ende wijlen / teghens ſijn Majeſteyt en des ſelfs Koninckrijcken / weder komen upt te barſten / ende met het uyterſte rigueur / ende reſſentiment ghexecuteert ſoude worden / indien ſy daer toe ghelegenheyt ende middel konden vinden: Dat niets dien als nu den rechten tijt ende occaſie waren geboren om het ſelve te beletten / ende de Spaenſche ende Oſtenrijckſche macht ſulcks te dempen / datmen de ſelve voortaen niet meer ſoude behoeven te vreeſen. Waeromme haere Ho: Mog: ſijne Majeſteyt in ſijn hooghſte wijsheyt te bedencken gaeven / of de ſelve niet ſoude goet vinden ſijn Koninckliicke reputatie wijders te verheyden / ende de Libertevt van het gheaffligeerde Duytſlandt / gheheelijck te reſtaureren / mitsgaeders de Spaenſche upt het Rijck te verdrijven / ende alſoo den Staet van het Roomſche Rijck volgens de oude ende wel herbrachte Poſſeſſien / Conſtitutien / rechten en ghebruycken / in ſeeckerheyt te ſtellen. Dat tot dien eynde haer Ho: Mo: de Spaenſche macht / in de Overheerde Provintien / den gheheelen voorleden ſomer met haer Velt-Leeghers ende voorgenomen exployten / ende deſe winter met de aenhoudinge van alle hare extraordinaris krijgs Volck hadden opgehouden / ende belet dat de ſelve nae Duytſlant niet hadde konnen gheſonden worden. Sijnde haer Ho: Mog: wel ghereſolveert / daer in met alle vigueur te continueeren / ende oock om haer met alle macht op het voor-Jaer tijdelijck in het Velt te begeven / en petsnotabels voor te neemen: ten eynde van alle kanten de Spaenſche ende Oſtenrijckſche macht verbroocken / ende de ghemene libertevt geconſerveert mochten worden. Daer op haer Ho: Mog: oock wel ſouden wenſchen met ſijne Majeſteyt naeder te Correſpondeeren / om van des ſelfs voordere intentien ende Oorloghs deſſeynen geinformeert te weſen / en deſgelijcks de haere te communiceeren / en alſo geſamentlijck tot het gemeene beſte te mogen coopereren.

Tot welcken eynde haer Ho: Mo: mede aen den Koninck van Vranckrijck hadden gheſonden / den Heer Vosbergen; om ſijne Majeſteyt meer ende meer op te wecken tot het voorſz ghemeene beſte van de Chriſtenheyt / ende tot continuatie van de fabeuren en aſſiſtentien / die de ſelve aen ſijn Majeſteyt van Sweden / tot noch toe hadt beweſen. Mitsgaders om wech te nemen / alle ſiniſtre misduydingen die by ſommighe onder pretext van veranderinghe / ende oppreſſie van Roomſche Religie in Duytſlant ende by andere / van onderhandelinge met Spangien wierden upt geſtroyt: om aen de eene ſijde den hooghſtghemelte Coninck van ſijn Majeſteyt van Sweden af te lepden / en aen de andere / met voorſlagen van handelingen / andere Princen te abuſeren / ende door ſoodaenighe middelen ſijne Majeſteyt van Sweden / de hoogſte Eere / en de Chriſtenheyt de vruchten van ſijne Majeſteyts victorien te benemen / en daer door het huys van Oſtenrijck / met Spangien / in Duytſlandt weeder op de been te brenghen. 1632

Ende hoe wel het notoyr was / dat de Spaenſche voorgaens ſoodaenighe meneen ende artificien tot hare advantagie ſochten te gebruycken / ende ghenoeghſaem kenneliick / dat het oorloge in Duytſlandt geen oorloge van Religie, maer van Staet, ende tegen het huys van Oſtenrijck aengenomen was / ende ſijne Koninckliicke Majeſteyt hem daer in ſoo loffelijck ende rechtmaetigh / ende alleen door het publijcke beſte was quijtende / dat nochtans ſijne Majeſteyt na ſijn hooghſte wijsheyt ſoude gelieven te overwegen / of de ſelve ſoodanige practijcken by Vranckrijck / niet ſoude goet vinden te doen ſtaeken / ende met den hooghſtghemelte Coninck continuerende alle goede confidentie ende correſpondentie de wanden de occaſie ende het pretext benemen / daer door de ſelve bedeckteliick / en onder de hant mis-intelligentie ſochten te verwecken.

De Gedeputeerde wiert ghelaſt in deſen te gebruycken / alle goede dexteriteyt / ende waer te nemen de beſte occaſien / om het voorſz ſijn Majeſteyt van Sweden voor te dragen / ende ſinaecheliick te maecken. Ende indien de ſelve van ſijn oorlochs deſſeynen / ſecreteliick ſoude believen te communiceeren / verthoonen dat het ſelve beſt ende ſeeckerſt aen ende door ſijn Excellentie den Heere Prince van Orangie ſouden konnen geſchieden / ende van wegghen ſijn Hooghghemelte Excellentie daer toe alle confidente correſpondentie aen bieden.

Indien hem van eenighe handelinge met den Vyant voorghevvorpen wiert / ſoude hy verklaeren haere Ho: Mog: daer van niet voorgheweeten / ende wel bewuſt te weſen / dat de Spaenſche met ſoodanige upſtroyinge voorgaens alleen haer profijt hadden geſocht. Maer dat haer Ho: Mog: haer in poſture ſtellen / om den Vyant het oorloge met alle vigueur aen te doen: wenſchende dat alle de gheene / die by de grootheyt van Spangien en Oſtenrijck geintereſſeert waren / met gheliicke conſtantie ende reſolutie / haer Wapenen ter rechter tijde / ghelieften te gebruycken. Dat mede haer Ho: Mog: op de ſpecieuſe aenbiedingen van onderhandelinge van de Spaenſche ſijde / voor deſen aen haer gedaen / geen regard hadden willen neemen / om de ſelve daer mede geen advantagie op andere Princen tegens haer in oorloch weſende / te geven / ende teghenwoordich oock geen tijdt nochte apparentie was / daer op te dencken; maer veel eer / om de Spaenſche macht / eens voor al te konnen nederwerpen / inſonderheyt als ſijne Majeſt. ſijne verkregen victorien tegen de ſelve ſoude gelieven te vervolgen.

De Gedeputeerde ſoude in alle het voorſz alle mogelijck debvoiren ende officien aenwenden / ende met andere publijcke Miniſters / ghelijcke laſt ende intentie hebbende / moghen correſponderen / ende inſonderheyt aen de Gedeputeerde van haere Ho: Mog: nae Vranckrijck gheſonden / advijſeren de Conſtitutie ende Occurrentien van Duytſlandt ende omtrent Sijn Majeſteyt paſſerende / ende de Informatien die hy aen de ſelven / upt het Hof van Vranckrijck ſoude bekomen ten beſten menageeren. Ende indien noodich mochte weſen / dat de Gedeputeerde een reyſe na Vranckrijck ſoude behoeven te doen / om albaer informatie ende kennifſe te geven / van het gunt ontrent den Coninck van Sweden ende in Duytſlant paſſeerde / ſoude hy met Correſpondentie van de Gedeputeerde van haer Ho: Mo: albaer gheſonden / een reyſe derwaerts / ende nevens den ſelven de noodighe officien by den Coninck van Vranckrijck helpen doen; gelijck oock aen den Heer Vosbergen in Vranckrijck zijnde / wiert macht gheghéven om

de

1632. des noot / een repse te doen aen den Coninck van Sweden / gaende sijne last ende instructie tot een ende 't selve oogh-merck: om namelijck by dese gelegenthept aen het hups Oostenrijck den doodt-steeck te geven. Hoe wel Hollandt of de voorsichtighste aldaer wel saghen / dat sulcks niet best soude zijn / also de al te groote macht alsoo ghevaerlijck was in Sweden ende Vranckrijck / als in Oostenrijck; maer het was noch niet tijdigh / Vranckrijck konde niet resolveren tot de rupture / werdende gebrouilleert door de Spaensche in Lotringhen, en deur de factie en aenhang des Hartogs van Orleans en der Coninginne Moeder.

Niet te min de Koninck van Sweden voor-siende de weder aenwassende macht van de Keyserschе / hadde den Afghesante Pauw versocht een repse te doen herwaerts: om te representeren de beschapenhept der saken in Duytslandt; ende dat dese Staet behoorde wat naerder sich te vougen met Sweden / ghelijck dan yeder een geern het meeste water wil trecken na sijn Molen; maer alhier hadde men wepnig smaeck daer aen / sich beter bindende by de Neutralitept. Men hadde hier in November, den gemelden Afgesante weder gedestineert na Duytslandt / met last om naest danckseginge voor de oprechte vruntschap ende confidentie / die de Coninck jegens desen Staet betoont had: van met de selve te willen onderhouden / continueren / ende vermeerderen alle goede Correspondentie / soo in het belept van de oorlogen als anderssints / ende dienvolgende met onderlinge deliberatien voor te nemen / het gheene voor de ghemeene Christenhept / ende van weder-sijden dienstelijck souden worden bevonden: met verklaringe dat haer Ho: Mog: van hare sijde / met gelijcke sincerітept ende confidentie hadden ghepracedeert / en daerom na het vertreck van den Heer Oxenstern sijn Majestepts Ambassadeur / volgens de antwoorde aen den selven ghegheven / ende de aenschrijvinge de voornoemde Gedeputeerde ghedaen / haer tot een vigoreus ende offensijf oorloge ghepreparеert / sonder dat de secreete Communicatien alhier in den Haghe op het voorsz jaer ghehouden / tot eenigh Accoort / ofte vreede handelinghe / maer alleen tot Oorlochse desseinen ende exploiten hadden ghestreckt; ende dienvolghende soo haest de saecken rijp waeren gheweest / onder het belept van de Prince van Orangie een machtich Leger te Velde was gebracht / met verhael van de gedane Conquesten / ende wat soulagement sulcks aen Sweeden hadde ghegeven. Prijsende voorts oock des Koninckx heroique daden. Daer na verhalende wat van de handelinghe met de andere Provintien of Staeten van dien was. Dat hy den Koninck mocht verseckeren datmen hem van den voortganck der handelingh sinceerlijck soude berechten.

Hy wiert oock gelast te vernemen / wat Legers ende forsen sijne Majestept ende des selfs gheallieerde in Duytslant had; wat macht de Keyser en de Papistische Ligue op de been waren hebbende / werwaerts de dessepnen ende exploicten van weder zijden gingen / hoedanigh de ghestalten van de Legers / ende of / en hoedanige handelinge / souden mooghen voor handen wesen / ende aengeboden ofte voorgenomen worden. Te penetreren / of ende hoedanige inclinatie by zijne Majestept tot continuatie van de oorloghen of handelinghe met den Keyser ende Ligue was: wat voorslagen daer toe ghedaen / ende Persoonen daer toe gheemploeert wierden; ende arbepden soo veel mogelijck te verhinderen / dat geen ontijdighe of prejudiciable handelinghe voorgenomen wierden. Hy wiert oock gelast de saecken van den Koningh van Bohemen by alle occasien ten besten te recommanderen. Ende insonderhept te vertoonen / dat de bezwaernissen op de Oost-Zee tot groote ongelegenthept / ja bederf van de Commercie wierden gecontinueert: niet tegenstaende andere Coningen ende Potentaten op de Interessie van haer Ho: Mog: ghelijcke bezwaernissen afghedaen hadden / ende daerom instantelijck aenhouden dat sijne Majestept de selve insgelijcks ghelieften te doen cesseeren.

1632.

Aengaende 't versochte Subsidie / wiert gelast te vertoonen dat haer Ho: Mog: voor de Extraordinaris laste van Oorloge / de selve niet hadden konnen fourneren / ende in hare finantien sulcke waren verachtert / dat de Provintien het noodichste binnen 's Lants niet wisten op te brengen. Doch niet te min dat hare Ho: Mog: tot betoninge van haer affectie / by de Provintien devoor souden doen / ten ende Sijn Majestept voor het eerste noch twee Maenden tot vijftigh duysent gulden ter Maent mochten toegheseonden worden: het welcke de Gedeputeerde belast wiert alsoo te menageren dat het pupzlijck in de Casse / ende tot dispositie van de Coninck mochte komen. Hem wierden oock in handen gestelt ende gherecommandeert verschepden particuliere saecken. Maer voor ende al eer hy noch van hier quam / gheraeckte de Koninck te overlijden / blijdende in den slach by Lutsen, als elders gheseпt is; sulck gaf onder daet hier consternatie / gelijck het aen die van de Spaensche zijde weder moet gaf: konnende soo wel hier als by de Spaensche niet werden gelooft / dat soo haest pemant soude werden ghebonden / die soo grooten last ende pack op sijn hals soude konnen laden / ende gheladen hebbende uytvoeren. Immers dese staet vont goet den Heer Pauw wederom ten spoedighsten te senden nae Franckfurt, met addresse aen den Rijcks Cancelier Oxenstern, aen de Hartoch van Wymer, ende andere die de meeste directie aen de hant hielden; den selven ginck hy verseкeren / dat deese Staet voortaen haer subsidien te liberaelder en veerdiger souden by brenghen / om de Sweetsche of Protestantsche partp in alle manier te animeeren en te stercken. Gelijck oock / en insonderhept Vranckrijck gedaen heeft. So dat men geen sonderlinge veranderingh heeft konnen mercken / behalven dat Chur-Saxen het oor terstont begost te lenen aen de Keyserlijcke vredens presentatien.

Eynde van het twaelfde Boeck, en Eerste Deel.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google